Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

CORPVS
IVRIS CIVILIS,

Notis Illuſtratum.

Universidad Rey Juan Carlos

CORPVS IVRIS CIVILIS, IN IV. PARTES DISTINCTVM.

Eruditiſſimis DIONYSII GOTHOFREDI I.C.
Clariſſimi notis illuſtratum.

In hac poſtrema LVGDVNENSI *Editione Pandectæ puriſſimæ ſunt: Textus cum optimis Codicibus collatus, & infinitis propè mendis purgatus: Legúmque allegationes in notis adductæ incuriâ Typographorum anteà corruptæ, nunc ſuis locis fideliter repoſitæ, diligenti ſtudio & cura* N. ANTONII, *Iurium Profeſſoris.*

Quæ in hoc opere contineantur quarta pagina indicabit.

LVGDVNI,
Sumptibus PHILIPPI BORDE, & LAVRENTII ARNAVD.
M. DC. LXII.
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Universidad Rey Juan Carlos

Universidad Rey Juan Carlos

LECTORI IVRIS STVDIOSO

DIONYSIVS GOTHOFREDVS I.C.

S. P. D.

CVM multi apud me conquererentur inter tot iuris ciuilis editiones nondum vllam reperiri, quæ vno volumine Romanum ius omne complexa, ea eſſet forma atque magnitudine, vt, ſi vſus poſtularet, in ſcholis, foro, conſultorum atriis, quouis denique loco facilè geſtari poſſet. Putaui illicò fore, id ſi optatò eueniret, rei literariæ, iuriſque ſtudioſis adiumentum non minimum allatum iri. Sed cùm nudam ipſarum legum editionem pleriſque parum profuturam intelligerem, conſilium tandem cœpi breuis interpretationis ſubiiciendæ. Quod vt facerem fide meliore, à conſtituenda cuiuſque legis vera ac certa lectione initium duxi, in eúmque finem varias editiones, ac varia fragmenta; necnon Græcos contuli authores variáſque veterum & neotericorum retuli lectiones. Quo genere aientia, negantia, tranſpoſita, ſubſtituta, malè interpuncta infinita continentur. Ab his voces, ſicubi difficiliores occurrerunt, ex ſelectis authoribus interpretatus ſum, ne veteribus alioquin gloſſis aſſueti, turpiter aberrarent. Reſtabat ipſa legum oratio, quæ ſicubi perplexa authoris vitio fuit, ſi non ex veteribus, à me, quantum fieri potuit, in breuem epitomen contracta eſt: ne vel orationis longitudo, vel ipſarum dictionum perturbatus ordo, legentis deſiderium retardaret. Vtque iuuarem etiam magis, ſimiles ac diſſentientes inter ſe leges commiſi; tum vt ex apertis Iuriſconſultorum reſponſis obſcuriora intelligantur; tum etiam maximè ad aduerſarium in ipſa vel auditorij vel fori diſceptatione refellendum. Vt hæc eſſent, poterat rudis adhuc iuris ſtudioſus decipi, iis non indicatis, quæ ab Imperatore nominatim eſſent abrogata. Itaque eius vtilitati conſulturum exiſtimaui me, ſi nec illa pars interpretationis longè vtiliſſima omiſſa videretur. Nec his vnis conquieui, ſed & multarum gentium, præſertim noſtra, vſu deſuetas leges, vel communi prudentum opinione reiectas, aut admodum circumciſas indicaui. Hæc paucis omnia, quantum voluminis breuitate licuit, niſi quòd interdum plenius difficiliores leges explicantur.

Hæc itaque fuit mea cogitatio (Lector iuris ſtudioſe) cùm meas ad Ius Ciuile Notas animo conciperem, non ea tantum quæ Numen cœleſte priuato ſiue ſtudio ſiue labore nobis clementer contulerat, publicos in oculos emittere, ſed & ex aliis, præſertim recentioribus, ſelectiora quæque carpere; laudato vbiuis authore, ne quem laude meritiſſima defraudarem: vt qui nunc, quique futuri poſt nos eſſent, huius æui Prudentum varias ad ius Romanorum Obſeruationes & Operas, huc illuc magnâ ſtudiorum moleſtiâ vel iacturâ diſperſas, in lineam quaſi coniectas, non alieno vel abſurdo; ſed ſuo potius ordine vel loco decorè venuſtéque conſpicerent.

Videbam námque Priſcos inter Iuris interpretes Accurſium ſatis feliciter id temporibus ſuis conatum fuiſſe, magnis optimiſque Iuris à Præceptoribus, vt quæ viuâ voce ſeu libris dedicerat, in vnum congeſta, perpetuos Iuris Ciuilis in commentarios referret.

Hæc itaque cùm ab Accurſio magno ſucceſſu præſtita fuiſſe deprehenderem, pro veteribus illis quos laudare conſuenit hoc eſt, (Irnerio, Martino, Hugolino, Bulgaro, Rofredo, Alrico, Azone: & ſi qui præterea id ſunt alij) non modò ſequentes, Bartolos, Baldos, & his ſimiles iuris interpretes: ſed & Neotericos (Budæos videlicet, Alciatos, Zaſios, Auguſtinos, Duarenos, Barones, Briſſonios, Cuiacios, Cananos, ſexcentos & alios ex omni penè literatura ſcriptores) nuncupandos hoc opere mihi cenſui.

Horum námque literaria monumenta vel ſcripta non modò numero, vel ſermonis elegantia: ſed, quod rei caput eſt, Iuris etiam cognitione, meo iudicio multis locis vel articulis, veteribus illis maiora longéque præſtantiora ſunt habenda. Dubio procul equidem eſt, recentiores hoſce Iuris interpretes felicioribus ſine controuerſia Muſis ac diſciplinis imbutos ſuo Marte nonnihil adinuenire vel excogitare hus ad noſtrum potuiſſe, quod Aborigenes iſti, vel (ſic vt loquamur) Fauni peruestigare, rudi tunc orbe, minimè potuêre.

Fateamur, hoc neceſſe eſt, niſi volimus omnium iniuſti, vel ingratiſſimi eſſe, diuina nimirùm largitate, ſeculo noſtro ſecretiora penè diſciplinarum omnium arcana, non modò nobis retecta fuiſſe, ſed & innumera propéque infinita, non ita pridem ingenioſè reperta, cognita, perfecta, quæ niſi veterum commentariis Lector adiunxerit aut cumulauerit, in arida penitus ac ieiuna mináſque perfecta Iuris interpretatione, miſerum admodum in modum errauerit, & de triuio, vulgariſque Lector fuerit.

At enim rerum vt omnium primordia ſolent naturâ ſua exilia, abiecta, humiliáque eſſe: Iuris ſic editio noſtra (ſi quis vel eius materiam vel figuram ſpectare voluerit) principio demiſſior exiliórque extitit. Et nihilominus tamen cum illa (qualis qualis tum per ætatem noſtram, nullis publicos labores noſtros inſuper adiuuantibus eſſe potuit) non à paucis probari videretur, captatâ protinus inde lucri præſentis à quibuſdam occaſione, nobis primùm ignorantibus, mox & inuitis, maiorem in formam prior illa editio conuerſa fuit ac mutata.

Universidad Rey Juan Carlos

Hac ſiue contumelia, ſiue iniuria tactus, Notas quaſdam poſt priorem illam, cuius nunc memini, Editionem, tum
à me collectas diligentius repetere: de ſecunda Ciuilis Iuris Editione, qua formâ paulò maiore luculentioreque eſſet, ſeriò
magis quàm antea cogitare mecum, ſuadentibus amicis, inſtitui.
Quid in illa Editione additum, diminutum, mutatúmve fuerit, multis nunc recenſere vel retexere minus eſt neceſſ.
Tuæ fidei, Lector, ſi fortaſſis opus vtrumque vel habere, vel legere dignatus es iudicium liberum committo.
Primam bellis à ciuilibus & hoſtili (ne quid dicam grauius) librorum meorum direptione (qui Notarum partem mea-
rum potiorem melioremque continebant) libero vel immuni mihi tum temporis eſſe licuiſſet, neque belli tempeſtas Larem
mihi præripuiſſet meum, nec me familia ſedes in alias, velut turbine quodam, torſiſſet, non modo plenior auctiórque (quod
nimirum ſeribenti) ſed & purgatior: & (vt audenter profitear) paulò quoque melior & cultior illa noſtris ex manibus
Editio abiiſſet.
Non ingratam fuiſſe tamen illam Iuris ſtudioſis, fato quodam propitio tempori: temporis videlicet admodum modici
ſpatio, diſtractis omnibus eius exemplariis, diúque iam publicè paſſim per officinas & tabernas omnes, deſideratis.
Res ea me non tantùm, Notas ad illas meas ſecundas retractandas permouit, ſed & ad Commentarios iuris totius
vberiores adgrediendos incitauit: ad quos mente dudum, meo tamen modo, conceptos materiam iam omnem, XVIII. ſci-
licet abhinc annis, magnis mihi ſumptibus ac laboribus paraui: quinimò quos & bona iam ex parte adfeci: Vita, quies,
otium, Mæcenas Dei munere, nobis tantum ſuppetant. Annis enim 26 quodque excurrit, publicæ rei litterariæ ſcribendo,
priuatis opibus ſatis ſupérque ſeruiuiſſe mihi iam videor. His aliquid ſimile locupletes iſti, ſi ſuo quique in genere vel
in aula vel in militia, vel in foro, vel in ipſis iudiciorum feciſſent tribunalibus, tam longo, támque diuturno ſuſpicor,
ſumptu vel etiam labore ſe defeſſos fractóſque, non vno, ſed grandi iteratóque clamore quererentur. Nec his tamen velut
lenioribus animum demittimus, vel etiam demittemus in poſterum. Quin, hæc potius, pro eo, quo ſemper te coluimus vene-
vtique ſumus adfectu, libenter in nos ipſi recipiemus: & quod ſperamus clementer nobis adnuente Deo, tuo bono, Lector,
etiam perficiemus, nec triſtes exequemur. Satis magnus virtutis profeſſori fructus eſt, bene rectéque feciſſe, ſuiſque poſte-
riſque conſuluiſſe non infeliciter. His intereà Notis tertiis quarteiſque, ſi non in multis nunc auctæ fuerint, purgatioribus
tamen & emendatioribus fruere ſimul & Vale. 1. Septembris anno 1606.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

LVDOVICVS XIV. Dei gratiâ Galliarũ, & Nauarræ Rex Chriſtianiſſimus, ſingulari Priuilegio ſanxit, ne quis per vniuerſos Regnorum ſuorum fines intra decem annos à die finitæ impreſſionis computandos, imprimat, ſeu Typis excudendum curet, & venalem habeat librum, cui titulus eſt *Corpus Ciuile* DIONYSII GOTHOFREDI, *Notis illuſtratum, in quatuor partes diſtinctum*; præter PHILIPPVM BORDE Bibliopolam Lugdunenſem aut illos, quibus ipſemet conceſſerit: Prohibuit inſuper eadem authoritate Regia omibus ſuis ſubditis eundem librum extra Regni ſui limites imprimendum curare, vel quempiam vbicumque fuerit, ad id agendum impellere ac inſtigare ſine conſenſu dicti PHILIPPI BORDE; Idque omne ſub confiſcatione librorum, aliiſque pœnis contra delinquentes expreſſis, vti latiùs patet in Litteris datis Pariſiis, die 23. Iunij 1650.

Hæc Editio deſiit excudi 12. Iunij 1652.

CONIECTA IN HOC IVRIS CORPVS.

TOMO I.

INDEX generalis omnium Titulorum Iuris.
INSTITVTIONVM iuris libri IV.
EPITOME Inſtitutionum.
DIGESTORVM ſeu PANDECTARVM libri L.

TOMO II.

CODICIS Libri XII.

TOMO III.

METHODICA Nouellarum Iuſtiniani diſpoſitio & epitome ad ordinem edicti perpetui adcommodata.
NOVELLÆ Iuſtiniani.
NOVELLÆ Leonis & earum Epitome.
CANONES Apoſtolorum & eorum Index.

TOMO IV.

FEVDORVM Conſuetudines.
EPITOME Feudorum.

INDEX

INDEX OMNIVM TITVLORVM IN HOC VNIVERSO IVRIS CORPORE COMPREHENSORVM collectus per P. C. Brederodum.

NOTÆ LIBRORVM.

I. Inſtitutiones.
D. Digeſta ſeu Pandectæ.
C. Codex.
N. Nouellæ.
E. Edicta Iuſtiniani Imperatoris.
N.I. Nouellæ Iuſtini.
C T. Conſtitutiones Tiberij.
C.I.I Conſtitutiones Iuſtiniani, Iuſtini, &c.
L.N. Leonis Nouellæ.
C.I. Conſtitutiones Imperiales.
F. Feudorum Conſuetudines.
Ex. Extrauagantes.

ABIGEIS D.47.t.14.C.9.t.37
Abolitionibus C.9.t.42
Abrogatio legis quæ hominem liberum ſe vendere permittit L.39
Legis quæ ſenatui prætores, decurionibus verò præfectos conſtituere concedebat L.47. Legum quarundam de curiis & decurionibus lata- (rum L.46
Accuſationibus & inſcriptionibus D.48.t.2.C.9.t.2
Acquirenda. vide Ad.
Actionibus I.4.t.6. Empti & venditi D.19.t.1. C.4.t.49. Rerum amotarum D.25 t.2.& Obligationibus D.44.t.7
Actore à tutore ſeu curatore dando C.5.t.61
Ademptione legatorum & tranſlatione eorum I.2.t.21. Libertatis D.40.t.6
Ad exhibendum D.10.t.4.C.3.t.42. Legem Aquiliam D.9.t.2. L.Corneliã de falſis D.48.t.10.C.9.t.22.Sicariis D.48.t.8.C.9.16.L.Falcidiam D.35.t.2. C.6.t.50.L.Flauiam de plagiariis D.48 t.15.L.Iuliã de adulteriis & ſtupro C.9.t.9.L.Iuliam maieſtatis D.48.t.4.C.9.t.8 ambitu D.48 t.14.C.9.t.26 annona D.48.t.12.maieſtatis D.48.t.4.C.9.t.8 peculatus & de ſacrilegiis & reſiduis D.48 t.13. repetundarum D.48.t.11.C.9.t.27.de vi priuata D.48.t.7.C.9.t.12.publica D.48.t.6.C.9.t.12. L.Pompeiam de parricidiis D.48.t.9. L.Rhodiam de iactu D.14.t.2.L.Vicelliam C.9.t.21.
Adimendis legatis 34.4 Adiutoribus quæſtoris N.35
Adminiſtrantibus officia in ſacris appellationibus N.3.t.7.conſt.20
Adminiſtratione & periculo tutorum D.26.t.7. Rerum ad ciuitatẽ pertinentium D.50.t.8.publicarum C.11.t.30. Tutorum vel curatorum, & de pecunia pupillari feneranda vel deponenda C.5.t.37
Adminiſtratoribus N.93 Ad municipalem & de incolis D.50.t.1
Adoptionibus I.1.t.11.D.1.t.7.C.8.t.48.& emancipationibus D.1.t.7.
Adquirenda, vel amittenda hæreditate D.29.t.2. vel amittenda poſſeſſione D.41.t.2. vel retinenda poſſeſſione C.7.t.32
Adquirendo rerum dominio D.41.t.1
Adquiſitione per adrogationem I.3.t.11
Ad Senatuſconſultum Macedonianum D.14.t.6.C.4.t.28.Orficianũ C.6.t.57 Sylanianum D.29.t.5.Tertyllianum D.38.t.17.Trebellianũ D.36.t.1.C.6. t.49.Turpillianum D.48.t.16.C.9.t.45.Velleianum D.16.t.1.C.4.t.29
Adſertione tollenda C.7.t.17
Adſeſſoribus & domeſticis cancellariis iudicum C.1.t.51
Adſignandis libertis D.38 t.4. Adſignatione libertorum I.3.t.9
Adulteriis manifeſto deprehenſis L.32
Aduocatis diuerſorum iudicum C.2.t.8. Iudiciorum C.2.t.7. Fiſci C.2.t.9
Ædificiis priuatis C.8.t.10 Ædilitiis actionibus C.4.t.58
Ædilitio edicto & redhibitoria D.21.t.1
Æqualitate dotis, & propter nuptias donationis, & augmento dotis, &c.N.97
Æſtimatoria actione D.19.t.3 Æraie incuntium officia C.I.Alex.com.2.
Agentibus in rebus C.12.t.20
Agnoſcendis & alendis liberis vel parentibus D.25.t.3
Agricolis cenſitis, & colonis C.11.t.47.& Mancipiis dominicis vel fiſcalibus reip. vel priuatæ C.11.t.67 Albo ſcribendo D.50.t.3.
Aleæ luſu & aleatoribus D.11.t.5.C.3.t.43
Alendis liberis ac parentibus C.5.t.25. Alexandriæ primatibus C.11.t.28
Alienatione & emphyteuſi, & locatione, & hypothecis, & aliis diuerſis contractibus, &c.N.120.Feudi F.2.c.13.& c.75. paterni F.2.c.39. Iudicij mutandi cauſa facta D.4.t.7.C.2.t.55
Alimentis & cibariis legatis D.34.t.1. Pupillo præſtandis C.5.t.50
Alleleugio communis cenſus perſitorum C.I.Cal.Porphyr.2.
Allodiis F.2.c.50
Alluuionibus & paludibus, & paſcuis ad alium ſtatum tranſlatis C.7.t.41
An Apud iudicem, vel curiã, &c.Feud.2.c.46. Cognatus vel filius, &c.Feud.1. c.45. Ille qui interfecit fratrem, &c. Feud.2.c.37. Maritus ſuccedat vxori, &c. Feud.1.c.15.Mutus vel alias imperfectus F.2.c.36
Annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diuerſis temporibus & exceptionibus, & præſcriptionibus, & interruptionibus earum C.7.t.40
Annonis ciuilibus C.11.t.24.& capitatione adminiſtrantium, & eorum aſſeſſorum aliorumque publicas ſolicitudines gerentium, vel eorum qui aliquas conſecuti ſunt dignitates C.1.t.52. & tributis C.10.t.16
An per alium cauſæ appellationis reddi poſſint D.49.t.9.Præſcriptione ſeruandum aliquatur F.2.c.27.Remouendi ſiunt teſtes qui,&c.F.2.c.23.Seruus pro ſuo facto manumiſſus teneatur C.4.t.14
Apochis publicis, & de deſcriptionibus curialibus & de diſtributionibus ciuilibus C.10.t.22
Apoſtatis C.1.t.7
Apparitoribus Comitis Orientis C.12.t.57. Magiſtrorum militum & priuilegiis eorum C.12.t.55. Præfecti annonæ C.12.t.59. Præfectorum Prætorio, & eorum Priuilegiis C.12.t.53. Præfecti vrbis C.12.t.54. Præſidum E.10. Proconſulis & legati C.12.t.56
Appellationibus: Ad quemnam remittantur, ſi res ob quam appellatio interponitur, non ſupra auri libras decem valeat Nou.23. Et intra quæ tempora debeat appel. Nou.23. Et conſultationibus C.7.t.62. Recipiendis D.49.t.5. & relationibus D.49.t.1. Siciliæ Nouel.75. Vt ſi mora apud appellationis iudicem, &c.N.93
Apud Eum à quo appellatur, aliam cauſam agere compellendum D.49.t.12 Quem vel quos erit F.2.c.12. Quod oporteat cauſam dicere monachos & (aſceteriat N.79
Aquæductu C.11.t.42
Aqua: Pluuia arcenda vel aqua & aquæ pluuiæ D.39.t.3. Quotidiana & æſtiua D.43.t.20
A quibus Appellare non licet D.49.t.2. Obſignari teſtamento oporteat I.4 [illegible]
A quo appellet quis D.49.t.3 Arbitrium tutelæ C.5.t.51
Arboribus cædendis D.43.t.27 Arborum furtim cæſarum D.47.t.7
Argenti pretio quod theſauris infertur C.10.t.76
Argentariorum contractibus Nou.136.E.9
Armeniis N.21 Armeniorum ſucceſſione E.3
Armis N.85
Adſcriptitiis Colonis C.I.I.2 Athletis C.10.t.53
Arriſtano tutore: & eo qui ex l.Iulia, & Tit.datur I.1.t.20.
Auro coronario C.10.t.74. & argento legato D.34.t.2
Auri publici perſecutoribus C.10.t.72
Authoritate: Tutorum vel curatorum I.1.t.21. Et conſenſu tutorum & curatorum D.26.t.8. Præſtanda C.5.t.59 Aulia terræ creſta L.95
BEneficio fratris, & qualiter frater in beneficium fratris ſuccedat F.2.c.[illegible]
Bonis: Authoritate iudicis poſſidendis D.42.t.5. Poſſidendis ſeu proſcribendis, & de ſeparationibus bonorum C.7.t.72 Damnatorum D.48.t.20.Eorum qui ante ſententiam mortem ſibi conſciuerunt D.48.t.21. Eorum qui mortẽ ſibi conſciuerunt C.9.t.50. Libertorũ D.38.t.2. & iure patronatus C.6.t.4. Maternis, & materni generis C.6.t.60. Proſcriptorum ſeu damnatorum C.9.t.49. Quæ liberis in poteſtate conſtitutis, ex matrimonio vel aliàs adquiruntur, & eorum adminiſtratione C.6.t.61. Vacantibus & incorporatione C.10.t.10
Bonorum poſſeſſione: Contra tabulas D.37.t.4. Libertis, quæ patronis liberiſque eorum datur C.6.t.13. Quam prætor liberis pollicetur C.6.t.12. Furioſo, infanti, &c. competente D.37.t.3. ſecundum Tabulas D.37.t.11. C.6.t.11.ex Teſtamento mil. D.37.t.13
CAdaueribus puniorum D.48.t.24 Caducis tollendis C.6.t.51
Cæcus ſecreto teſtamentum facere poſſit L.69
Calumniatoribus D.3.t.6 C.9.t.46
Canone frumentario vrbis Romæ C.11.t.22. & largitionalibus titulis C.10.t.70
Canonico & conſuetudinibus quæ dantur pro ordinatione C.I.Ioan. Com.
Capiendis & diſtrahendis pignoribus tributorum cauſa C.10.t.21
Capitaneo qui curiam, &c.F.2.t.5
Capitatione ciuium cenſibus eximenda C.11.t.48
Capitis deminutione, ſeu capite minutis I.1.t.16.D.4.t.5.
Capitulis Conradi F.2.c.40 Captiuis & poſtliminio reuerſis D.49.t.15
Carboniano edicto D.37.t.10 C.6.t.17
Caſtrenſianis & miniſterianis C.12.t.26
Caſtrenſi peculio D.49.t.17.omnium palatinorũ C.12.t.31 militum & præfectianorum C.12.t.37 Cauſæ quibus fœmina, &c.F.2.t.109
Celebritatibus quibuſdam in eccleſia viris feſtis dies conſtituuntur L.88
Cenſib.D.50.t.15.& cenſitoribus, & peræquatoribus & inſpectoribus C.11.t.57
Certi conditione D.12.t.1 Ceſſione bonorum D.42.t.3
Carnoglutiao C.I.T. Athanaſ.Com.
Citatione aſſeſſorum C.I.13.Manuel. Com. Claſſicis C.11.t.13
Clericalis feudum amittit F.2.t.109 Clerico qui inueſtituram facit F.2.t.25
Cloacis D.43.t.23 Codicillis I.2.t.25.C.6.t.36
Cohortalibus principalibus Cornicularis, ac primipilaribus C.12.t.58
Collatione: Æris C.10.t.29 Bonorum D.37.t.6.Donatorum vel reliquorum aut tranſlatorum ſeu adæratorum C.10.t.48. Dotis D.37.t.7. Fundorum fiſcalium vel rei priuatæ vel dominicæ vel ciuitatis vel templi C.11.t.65. Feudorum patrimonialium vel emphyteuticariorum C.11.t.64
Collationibus C.6.t.20 Collatoribus & aliis capitulis N.128
Collegiis illicitis D.47.t.22
Collegiatis, & chartopratis, & nummulariis C.11.t.17
Colliſione detegenda D.[illegible].C.7.t.20
Colonis Illyricianis C.11.t.52. Paleſtinis t.50. Thracenſibus t.51
Comitibus Conſiſtorianis C.12.t.10. & Archiatris ſacri palatii t.13. & [illegible] ſcholarum t.11. [illegible]
Commeatu C.12.t.43 [illegible]
Comminationibus, epiſtolis, [illegible] dicere non habent C.7.t.57 Commodati vel contra D.13.t.6.

Universidad Rey Juan Carlos

Commodato C.4.t.23
Communia : de Legatis & Fideicõmiſſis, & de remiſſione tollenda C.6.t.43.
de Manumiſſionibus C.7.t.15. Prædiorum tam vrbanorum quàm ruſtico-
rũ D.8.t.4. de Succeſſionibus C.6.t.59. Vſucapionibus C.7.t.30. Vtriuſque
iudicij tam familiæ erciſcundæ quàm communi diuidendo C.3.t.38.
Cõmuni diuidundo D.10.t.3. C.3.t.37. Cõmuni ſeruo manumiſſo C.7.t.7.
Communium alienatione C.4.t.52.
Compenſationibus D.16.t.2. C.4.t.31.
Concubinis D.25.t.7. C.5.t.26. Concuſſionibus D.47.t.13.
Conditione, Cauſa data cauſa non ſecutà D.12.t.4. Ex lege & ſine cauſa vel
iniuſta cauſa C.4.t.9. Furtiua D.13.t.1. C.4.t.8. Indebiti D.12.t.6. C.4.t.5.
Ob cauſam datorũ C.4.t.6. Ob turpẽ cauſam D.12.t.5. C.4.t.7. Ob turpem
vel iniuſtam cauſam D.12.t.5. Sine cauſa D.12.t.7. Triticaria D.13.t.3.
Conditionem feudum tacitè ſequi F.4.t.89.
Conditione feudi non impleta F.4.t.75.
Conditionibus & Demonſtrationibus, & cauſis, & modis eorum quæ in te-
ſtamentis ſcribuntur D.35.t.1. inſertis tam in legatis, quàm fideicõmiſſis
& libertatibus C.6.t.46. inſtitutionum D.28.t.7.
Conditis in publicis horreis C.10.t.26.
Conductorib. & procuratoribus, ſiue exactoribus prædiorũ fiſcaliũ & domus
Auguſtæ C.11.t.71. Confeſſis D.42.t.2. C.7.t.59.
Confirmando tutore C.5.t.29. vel curatore D.26.t.3.
Coniungendis cum emancipato liberis eius D.37.t.9.
Connubio perſarum cum Romanis C.1.3. Theoph.
Conſanguineis, & vterinis fratribus N.84.
Conſortibus eiuſdem litis C.3.t.40. Cõſtituta pecunia D.13.t.5. C.4.t.18.
Conſtitutio: Conrad. de beneficiis Feud.1.t.1. Feudalis domini Lot. F.3.t.19.
Friderici de feudis non, &c. F.5.t.7. de incendiariis Feud. 5.t.10. de iure
fiſci Feud. 5.t.8. de iure ...... F.5.t.25.14. de pace tenenda Feud.5
t.11. de pace Conſtantiæ Feud.5.t.12. de pace tenenda F.5.t.8. Henr. de
cauſis amitt. F.5.t.3. vt ingratitudo, &c. F.5.t.4. de vaſallis, &c. F.5.t.3. Iu-
ſtini Imperatoris de filiis liberorum in Africam ducẽda C.1.3. Lotharij de
inueſtitura non, &c. F.5.t.6. de feudis non, &c. D.5.t.5. Ad bonũ quæſtuorẽ
exercitus ordinat appellationes à quinque prouinciis Caria & Cypro, &c.
N.50. Quæ dignitatibus & epiſcopatu filium liberat patria poteſtate N.81.
Conſtitutionibus principum D.1.t.4.
Conſtitutionem quæ ex adſcriptitio & libera natos liberos vult, non ſequi
Conſuetudine recti Feudi F.2.t.33. (ante ...., &c. N.54
Conſulibus N.105. & non ſpargendis ab iis pecuniis, & de prælectis & magi-
ſtratibus militum & patriciis C.12.t.3.
Contentione inter Dominum & fidelem, de inueſtitura feudi, Feud. t. 10.
Dominum & vaſallum de inueſtitura feudi Feu.2.t.23. Mc. & F.1.t.12.
Contractibus iudicum, vel eorum qui ſunt circa eos, & inhibendis donatio-
nibus in eos faciendis, & ne adminiſtrationis tempore, proprias ædes ædi-
ficent ſine ſanctione pragmatica C.1. Dominum, de portione feudi fratris
mei defuncti t.53.
Contrahenda & committenda ſtipulatione C.8.t.38. Emptione & venditio-
ne D.18.t.1. C.4.t.30.
Contraria & vtili actione tutelæ D.27.t.4.
Contrario iudicio tutelæ C.5.t.58.
Controuerſia feudi apud pares terminanda F.2.t.16. Inter dominum & em-
ptorem feudi t.42. inter copam & vaſallum t.10. maſculum & fœminam de
beneficio t.41. vaſallum & alium de beneficio t.43.
Conuenendis fiſci debitoribus C.10.t.2.
Conuentione inter dominũ & fidelem de inueſtitura feudi Feud.2.t.10.
Crimine : Expilatæ hæreditatis D.47.t.19. C.9.t.32. Peculatus C.9.t. 28. Sa-
crilegij t.29. Stellionatus D.47.t.20. C.9.t.34.
Cupreſſis ex luco Daphinis Perſeidos per Ægyptum non excidendis vel ven-
dendis C.11.t.77.
Curatore : Bonis dando D.42.t.7. Furioſi & prodigi C.5.t.70.
Curatoribus F.2.t.23. Furioſi, vel aliis perſonis, extra minores dãdis, D.27.
t.10.
Curialibus vrbis Romæ C.11.t.13. Curioſis & ſtationariis C.12.t.23.
Curſu publico, & Angariis & parangariis C.12.t.51.
Cuſtodia Reorum C.9.t.4. & Exhibitione reorum D.48.t.3.
Culpam vitio ex coheredibus F.4.t.78.
Damno infecto, & de ſuggrundis & protectis D.39.t.2.
Debita impenſa in exequiis defunctorum N.59.
Debitorem venditionem pignoris impedire non poſſe C.8.t.29.
Debitoribus ciuitatum C.11.t.32. Decanis C.12.t.27.
Deciſiones Siſinij de nuptiis duorum fratrum cum duabus conſobrinis C.1.
t.4. Manuelis Com.
Decretis ab ordine faciendis D.50.t.9. Decurionum ſuper immunitate qui-
Decurionibus vrbis Romæ C.11.t.13. (buſdã concedenda D.50.t.46
Decurionibus & filiis eorum D.50.t.2. Nouell.38. Et qui decuriones habean-
tur, & de quibus modis à Fortuna curiæ liberentur C.10.t.32.
Deditiia libertate tollenda C.7.t.5. Defenſoribus ciuitatũ C.1.t.56. N.15.
Delatoribus C.10.t.11. Depoſiti vel contra D.16.t.3. C.4.t.34.
Depoſitione Anthimi, & Seueri & Petri, &c. N.42.
Depoſitis & denunciationibus inquilinorum, de ſuſpendenda adminiſtratione
parenti N.88.
Deſcriptione quatuor præſidũ Armeniæ N.31.
Deſertoribus & occultatoribus eorum C.12.t.46.
Dignitatibus C.12.t.1. Dilationibus C.3.t.11.
Diocletianis C.10.t.30.
Diſtractione pignorum C.8.t.28. vel hypothecarum D.20.t.5.
Diuerſis Officiis & apparitoribus iudicum, & probatoriis eorum C.12.t.60.
Prædiis vrbanis & ruſticis templorum & ciuitatum, & omni reditu ciuili
C.11.t.69. Regulis iuris antiqui D.50.t.17. Reſcriptis & pragmaticis ſan-
ctionibus C.1.t.6. Et temporalibus præſcriptionibus, & de accuſationibus
poſſeſſionum D.44.t.3.
Diuidenda tutela, & pro qua parte quiſque tutor conueniatur C.5.t.52.
Diuinis domibus C.1.2.
Diuiſione, Et qualitate rerum D.1.t.8. Stipulationum D.45.t.3.
Diuortio facto, apud quem liberi morari vel educari debeant C.5.t.24.
Diuortiis & repudiis D.24.t.2. Doctoribus C.1.6. Alexij Comn.
Doli mali & metus exceptione D.44.t.4. Dolo malo D.4.t.3. C.2.t.21.
Domeſticis & protectoribus C.12.t.17.
Donationib. Inſt.2.t.7. D.39.t.5. C.8.t.54. Ante nuptias vel propter nuptias
& ſponſalitiis C.5.t.3. Cauſa mortis C.8.t.57. Et captionib D.39.t.6. Inter
virum & vxorem, & à parentibus in liberos factis, & de ratihabitione C.5.
t.16. A Curialib. factis ſiue ab inteſtato, vel teſtamento eorum ſucceſſio.
N.101. Quæ ſub modo, vel ex certo tempore conficiuntur C.8.t.55.
Dotis Collatione D.37.t.7. Promiſſione & nuda pollicitatione C.5.t.11.
Dote cauta numerata C.5.t.15. Prælegata vel relegata D.33.t.4.
Duabus filiquis præſtandis prouinciarum adminiſtratoribus C.1.3. Leonis &
Ikonomachi.
Duobus fratribus à capitaneo inueſtitis F.2.t.18. Reis ſtipulandi & promit-
tendi I.3.t.17. D.45.t.2. C.8.t.40.
Ea quæ raptori ſuo nubit N.150.
Eccleſiam fidelitatem non facere F.4.t.101.
Eccleſiaſticarum rerum immobilium alienatione, & ſolutione N.46.
Eccleſiaſticorum alea ludentium pœna L.87.
Eccleſiaſticis titulis & priuilegiis aliiſque captiuis N.131.
Eccleſiis conſtitutis in Africa N.37. Edendo D.2.t.13. C.2.t.1.
Edictum : de his qui luxuriantur contrà naturam N.141. Pientiſſimi domini
noſtri Iuſtiniani de formula Artificum N.122. Pientiſſimi domini noſtri
Iuſtiniani E.6. Scriptum in omni terra piiſſ. Archiepiſcopis E.1.
Edicto D. Hadriani tollendo, & quemadmodum ſcriptus hæres in poſſeſſionẽ
Effractoribus & expilatoribus D.47.t.18. (mittatur C.6.t.33.
Electis ad Orientales eccleſias C.1.7. Alexij Com.
Emancipatione & dotis reſtitutione L.25.
Emancipationibus liberorum C.8.t.49.
Emẽdatione Cod. Iuſtiniani, & ſecunda eius editione C.1.t.3. Propinquorum
Emptione & Venditione, I.3.t.24. (C.6.t.35. Seruorum C.9.t.14
Eo Cui libertatis cauſa bona addicuntur I.3.t.12. Per quem factum erit quo-
minus quis in iudicio ſiſtat D.2.t.10. Qui ad primam denunciationem iu-
dicio ſe non ſiſtat L.108. Qui ſine fecit agnato de feudo paterno F.2.t.49.
Qui pro tutore vel curatore negotia geſſit D.27.t.5. C.5.t.45. Qui ſibi vel
hæredibus ſuis maſculis & fœminis inueſtituram recepit F.1.t.17. Qui
vitam monaſticam deſerit, qui præſidiũ cohortibus adſcribi ſolet L.8. Quod
certo loco dari oportet D.13.t.4. Quod metus cauſa geſtum erit D.4.t.2.
Epiſcopum, vel abbatem, vel abbatiſſam, vel dominum plebis feudum dare nõ
poſſe F.1.t.6.
Epiſcopali audientia, & de diuerſis capitulis quæ ad ius, curámque & reueren-
tiam pertinent pontificalem C.1.t.7.
Epiſcopis & clericis, & orphanotrophis, & xenodochis, & prochotrophis, &
aſceteriis, & monachis, & de priuilegiis eorum, & de caſtrenſi peculio & de
redimendis captiuis & de nuptiis clericorum vetitis, ſeu permiſſis C.1.t.3.
Epiſcopatibus detentis à laicis C.1.3. incerti Imper.
Equeſtri dignitate C.12.t.32.
Erigendis epiſcopatibus in metropoles C.1.8. Alexij Comn.
Erogatione militaris annonæ C.12.t.38. (lii C.2.t.5
Errore Aduocatorum, vel libellos ſeu preces concipientium C.2.t.10. Calcu-
Etiam ſub chirographariam pecuniam pignus teneri C.8.t.27. per procurato-
rem cauſam in integrum reſtitutionibus agi poſſe C.2.t.49.
Euictionibus C.8.t.17. & duplæ ſtipulatione D.21.t.2.
Eum qui appellauerit in prouincia defendi D.49.t.16.
Eunuchis C.4.t.42. Exactoribus tributorum C.10.t.19.
Exceptione rei iudicatæ D.44.t.2. Venditæ & traditæ D.21.t.3.
Exceptionibus I.4.t.13. & præſcriptionis, C.8.t.36. & præiudiciis D.44.t.1.
Executoribus & exactoribus C.12.t.61.
Excoctione & tranſlatione militaris annonæ C.12.t.39.
Excuſationibus Artificum C.10.t.64. Munerum t.47. Tutorum vel curatorũ
I.1.t.25. Tutorum & curatorum, & temporibus earum C.5.t.62. Tutorum
& temporibus earum D.27.t.1. Veteranorum C.5.t.65.
Ex delicto vaſalli, feudum ad dominum redire F.4.t.98.
Executione rei iudicatæ C.7.t.53.
Executionibus : Et de iis qui conueniuntur, & reconueniuntur N.96. Et exe-
ctoribus, C.12.t.61. Teſtamentorum C.1. Manuel Comn.
Exemplum : Sacræ formæ de appellationib. N.126. Sacræ pragmaticæ formæ
de vſuris N.110.
Exercitoria actione D.14.t.1. Exhæredatione liberorum I.2.t.13.
Exhibendis & introducendis, & vt iis qui conueniuntur poſt xx. diem præſen-
tentur iudicibus, & de iis qui iuratoriam cautionem exponunt, & ante litis
conteſtationem & abſentes ſunt, & de hypothecis quæ appellantur ex caſu,
& quæ perſonæ & quando hoc ius habent, & de indotatis vxoribus, vt habeãt
quartam partem in ſubſtantia viri, & ipſe vir in ſubſtantia vxoris quando
inops eſt, ei relinquitur N.53. Tranſmittendis reis C.9.t.3.
Expenſis ludorum publicorum C.11.t.14. Expilatę hæreditatis D.47.t.19.
Expulſione monachorum C.1.2. Theoph.
Ex quibus cauſis infamia irrogatur C.2.t.12. Maiores xxv. annis in integrum
reſtituuntur D.4.t.6.
Extraordinarij : Cognitionibus, & ſi iudex litem ſuam feciſſe dicetur D.50.
t.13. Criminibus D.47.t.11.
Fabricenſibus C.11.t.9.
Factum fratris fratri in feudo paterno non nocere F.4.t.53.
Falſa Cauſa adiecta legato vel fideicommiſſo C.6.t.44. Moneta C.9.t.24.
Falſariorum pœna L.77. Familię herciſcundę D.10.t.2. C.3.t.36.
Famoſis libellis C.9.t.36.
Feriis C.3.t.12. C.12. Manuel. Comnen. t. & Dilationibus, & diuerſis tempori-
bus earum, & ex quibus cauſis feriæ non impediuntur D.2.t.12.
Feudi cognitione F.2.t.1.
Feudo : Dato in vicem legis commiſſoriæ, &c. F.1.t.27. Fœminę F.2.t.30. Guar-
diæ & Gaſtaldiæ F.1.t.2. t.4.t.96. Ligio F.4.t.99. Marchię, vel ducatus, vel
comitatus F.1.t.14. Non habente propriam feudi naturam F.2.t.18. Sine
culpa non amittendo, F.1.t.21.
Feudi ſ Datis minimus valuatoribus quibus quid iuris ſit F.2.t.16.

Habitationum

Habitationum F. 4. t. 105. Improprijs quæ auferuntur dantis arbitrio F.4. t.81. Scutiferorum F.4.t.74
fide C.1.1.Heraclius & iure haſtæ fiſcalis, & Addict.C.10.t.3
fideicommiſſaria hæreditatis petitione D.5.t.6
fideicommiſſarijs, Hæreditatibus, & ad ſenatuſconſultum Trebellianum I.2. t.23. Libertatibus D.40.t.5.C.7.t.4 fideicommiſſis C.6.t.42
fides inſtrumentorum & amiſſione eorum D.22.t.4.& apochis & antapochis faciendis, & de iis quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt,C.4.t.21. & iure haſtæ fiſcalis,& de Addictionibus C.10.t.3
fideiuſſoribus I.3.t.21.Et mandatoribus D.46.t.1. C.8.t.41. Et ſolutionibus D.4. Et nominatoribus, & hæredibus tutorum & curatorum D.27.t.7.Minorum C.2.t.24.Tutorum vel curatorum C.5.t.57 fidelitate F.4.t.76
fiduciaria tutela I.3.t.19. filiofamilias minore C.2.t.23
filios tantum ſecundi matrimonij matri in feudum ſuccedere F.4.t.103
filiis : Ante dotalia inſtrumenta natis N.19. Familias, & quemadmodum pro iis pater teneatur.C.10.t.60.Natis ex matrimonio,ad morganaticũ contractũ F.2.t.29.Officialium militarium qui in bello moriuntur C.12.t.48
finium regundorum D.10.t.1.C.3.t.39 fiſcalibus vſuris C.10.t.8
Fluminib.& ne quid in flumine ripáve eius fiat D.43.t.12 fonte D.43.t.22
Forma:fidelitatis F.2.t.6.pragmatica de argentariorum contractib.E.7.præfectorũ prima [illegible] de adiectionib.N.166. Secũda de hominib.qui ebdem domino [illegible] prædia poſſident N.1 68.de poſſeſsione, &c.N.167
Formulis & impetrationib.actionum ſublatis C.2.t.58
Foro Clericorum,& de iudice per reſcriptum prohibito cauſã ad ſe tranſmiſſam diſceptare C.1.10.Alexij Com. Competenti Epiſcoporũ & Clericorũ, & monachorum C.1.5.Heraclij Iudæorum C.1.14. Manuelis Comneni.
Fratre:Fratri in feudo nouo nõ ſuccedere F.4.t.90.In feudo filij non ſuccedere t.48
Fratribus de nouo beneficio inueſtitis F.2.t.12
Fructibus:Feudi F.4.t.84.& Litium expenſis C.7.t.51
Frumento:Alexandrino C.11.t.27.Vrbis Conſtantinopolitanæ t.23 t.63
Fugitiuis D.11.t.4.colonis patrimonialib. ſaltuenſib.& emphyteuticis C.11.
Fundo:Dotali D.23.t.5.C.5.t.13.Inſtructo vel inſtrumento legato D.33.t.7
Fundis:Limitrophis,& terris,& paludib. & paſcuis limitaneis & caſtellorum. C.11.t.59.Patrimonialibus,& ſaltuenſib.& emphyteuticis, & eorũ conductorib.C.11.t.61.Rei priuatæ,& ſaltib.diuinæ domus C.11.t.65. & ſaltib. vel Dominica C.11.t.66 Furibus balnearis D.47.t.17
Furtis D.47.t.2.& ſeruo corrupto C.6.t.2. Furti aduerſus nautas,caupones, ſtabularios D.47.t.5
GEnerali abolitione C.9.t.43
Generalis de proſpectu in mare.&c.N.165
Gladiatoribus C.11.t.45. Glande legenda D.43.t.28
Gradibus Adfinitatis D.38.t.10 Cognationum I.3.t.6
Graſſatoribus I.70 grege dominico C.11.t.75
HÆc conſtitutio : innouat conſtitutionem , quæ præſcriptionem centum annorum locis venerabilib.dederat N.111. Interpretatur priorem conſtitutionem de his qui ingrediuntur monaſterium N.76
Hebræis & Montanis C.1.2.Leon. Ikonomachi.
Hæredib.N.164.C.1.2 ab inteſtato venientib. & de agnatorib. iure ſublato N.118.& Falcidia N.1.Inſtituendis I.2.t.14 D.28.t.5.& quæ perſonæ inſtitui non poſſunt C.6.t.24.Tutorum vel curatorum C.5.t.54
Hæreditariis actionibus C.4.t.16
Hæreditate vel actione vendita D.18.t.4.C.4.t.38
Hæreditatib.Decurionum C.6.t.62.Quæ ab inteſtato deferuntur I.3.t.1
Hæredum qualitate & differentia I.2.t.19
Hæreticis & Manichæis & Samaritis C.1.t.5. Helleſponto E.12
Hic finitur lex,deinde conſuetudines regni incipiunt F.2.t.18
His quæ ex publica collatione illata ſunt non vſurpandis C.11 t.73. Quæ in teſtamẽto delentur D.28.t.4.Quæ pœnæ nomine in teſtamẽto vel codicillis ſcribuntur vel relinquuntur D.34.t.6.C.6.t.41. Quæ pro non ſcriptis habentur D.34.t.8. quæ ſub modo legata , vel fideicommiſſa relinquuntur C.6.t.45.quæ vi metuſve cauſa geſta ſunt C.2.t.20.qui vt indignis auferuntur D.34.t.9.Qui accuſare non poſſunt C.9.t.1.qui ad eccleſiã confugiunt vel ibi exclamant & ne quis ab eccleſia extrahatur C.1.t.12.qui ad ſtatuas confugiunt C.1.t.25.qui à non domino manumiſſi ſunt C.7.t.10.qui ante apertas tabulas hæreditatẽ tranſmittunt C.6.t.52.Qui à principe vacationẽ acceperunt C.10.t.44.qui deſcecerunt vel effuderunt D.9.t.3.qui cumulum ſaciunt. N.142. qui ex officio quod adminiſtrauit conueniuntur C.12. t.38.qui ex publicis rationib.mutuam pecuniam acceperunt C.10.t.6. qui feudũ dare poſſunt F.1.t.1.qui in eccleſiis manumittuntur C.1.t.13.qui in cauſis dari vel ordine mori ſunt C.10.t.59.qui ingrediuntur ad appellationẽ & quando per ſcripturam manu propria ſiat collatio litterarũ,& de iuriurando dilationis,& vt coniungatur iureiurãdo calumniæ N.49. Qui in Oſroena illicitas cõtrahũt nuptias N.54.N.13. qui in priorũ creditorũ locũ ſuccedunt C.8.t.19.qui latrones,vel alia crimina, reos occultauerint C.9.t.39.qui mutuã dant agricolis N.33.qui nõ in imperijs ſtipendiũ, ſacramento ſoluti ſunt C.12.t.[illegible] qui numero liberorũ vel paupertate excuſationẽ meruerunt C.10.t.51.qui parentes vel liberos occiderant C.9.t.17. qui potentiorũ nomine titulos prædiis adſigunt,vel eorum nomina in lite prætendũt C.2.t.15. quæ propter metũ iudicis non appellauerũt C.6.t.67. qui ſe deferant C.10.t.13. qui ſibi adſcribunt in teſtamento C.9.t.23. qui ſponte publica munera ſubeunt C.10.t.43.qui ſunt ſui vel alieni iuris I.1. t.8.D.1.t.6.qui veniam ætatis impetrauerunt C.2 t.45. quibus vt indignis hæreditates auferuntur, & ad ſenatuſconſultum Silanianum C.6.t.35
Homicidiis voluntariis C.1.t.Manuelis Comneni.
Honoratorũ vehiculis C.11.t.19 Hortulanis Conſtantinop. ciuitatis N.63
IIs qui ad hoſtes tranſeunt,& ſua ſponte reuertuntur L.67.qui maritis prædia ad conſtituendas remotas piſcatorias ſocietate iniunt. L.103.qui monaſterium imperfectũ relinquũt L.14.qui in locis arabilibus viueis ædificaturi ſunt L.71
Imaginibus C.1.1.Theoph.
Immenſis donationibus in filios factis N.92
Immobilibus:Magnæ eccleſiæ C.1.30. Manuelis Com.omniũ quæ vbique ſunt eccleſiarum ad poſſeſsionẽ immobiliũ C.1.11.Manuelis Comn. Immunitate omnium cõcedẽda C.10.t.25. Impẽſis in rebus dotalib.factis D.25.t.1.
Imperatorum feudum amittere, vel alium pro ſe fidelem dare F.4.t.100
Impouenda lucratiua deſcriptione C.10.t.35
Impuberum & aliis ſubſtitutionib.C.6.t.26 Inauratorum pœna L.65
Incendio, ruina, naufragio, ratẽ naue expugnata D.47.t.9 Incertis perſonis C.6.t.48
Inceſtis & inutilib.nuptiis C.5.t.5.Nefariis nuptiis N.12
Incolis & vbi quis domicilium habere videtur,& de his qui ſtudiorum cauſa alia in ciuitate degunt C.10.t.39
Indicta viduitate & lege Iulia Miſcella tollenda C.6.t.40
Indictionibus C.10.t.17. In diem addictione C.18.t.2
Indotatis mulierib. quantũ maritis mortuis ex ipſorũ bonis lucrentur L.106
Indulgentia:Illicitẽ contractarum nuptiarum N.139. Reliquorum publicorũ N.148.Tributariorum reliquorum N.1.1 Infamibus C.10.t.57
Infantibus:Expoſitis N.153.Liberis & ſeruis,& de iis qui ſanguinolentos nutriendos acceperunt C.8.t.52
Infirmandis pœnis cœlibatus,& orbitatis,& de decimariis ſublatis C.8.t.58
Ingenuis,I.1.t.4 manumiſſis C.7.t.17 Ingratis liberis C.8.t.50
In integrum reſtitutione,D.4.t.1. minorum xxv.annis C.2.t.22.poſtulata ne quid noui fiat C.2.t.50 Iniuriis,I.4.t.4.C.9.t.35.Et famoſis libellis D.47. t.10
Iniuſto,rupto & irrito facto teſtamento D.28.t.3
In ius vocando D.2.t.4.C.2.t.2 In ius vocati vt eant aut ſatiſdent D.2.t.6
In litem,dando tutore vel curatore C.5.t.44.Iurando D.12.t.3.C.5.t.53
In medio litis non fieri ſacras formaliter ſacras iuſsiones, ſed ſecundum antiquas leges generales lites decidi N.113 Inofficioſo teſtamento I.2.t.18 D.5.t.2.C.3.t.28
Inofficioſis:Donationibus C.3.t.28.Dotibus t.30
In quib.caſib. tutorẽ vel curatorẽ habenti tutor vel curator dari poteſt C.5. t.36.cauſis ceſſat longi tẽporis præſcriptio C.7.t.34. coloni cenſiti dominus accuſare poſſunt C.11.t.49. feudũ amittatur F.2.t.23.In integrũ reſtitutio neceſſaria non eſt C.2.t.41. militantes fori præſcriptione vti nõ poſſunt C.3.t.25.pignus tacitè contractũ contrahitur C.8.t.15.pignus vel hypotheca tacitè contrahatur C.20.t.2. In rem verſo D.15.t.3
Inſpiciendo ventre, cuſtodiendóque partu D.25.t.4
Inſtitoria Actione D.14.t.3.Exercitoria actione C.4.t.25
Inſtitutionib.& ſubſtitutionib.& reſtitutionib. ſub conditione factis C.6.t.25
Inſtructo vel inſtrumento legato D.33.t.7
Inſtrumentorũ cautela,& fide, & primũ de depoſito & mutuo,& aliis documentis priuatis quidem ſcriptis,habentib. tamen teſtes,de inſtrumentis publicè confectis & de collationib.manus propriæ ſcripturæ,& de expoſitis inſtrumentis ab illiteratis aut paucas literas ſcientib. & de non ſcriptis contractib.& de contractib.vſque ad vnam libram auri,& contractib. qui in agris ſiunt,& in documentis & contractib.ſcriptis locum habeat N.73
Interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem ſeu curatorem filióſque tutorum C.5.t.6
Interdictis D.43.t.15.C.8.t.1.Collegiis hæreticorum N.132. Et relegatis & deportatis D.48.t.22.Seu extraordinariis actionib. pro his cõpetẽt D.43.t.1
Interpretatio conſtitutionis , quomodo quæ duplum excedunt vſuræ , non præbeantur N.138
Interrogationibus in iure faciendis,& de interrogatoriis actionibus ſublatis D.t.1 Inuento theſauro,cuius eſſe debeat L.51
Inueſtitura Alieni beneficij F.4.t.96. De re aliena facta F.2.t.8.facta marito, vel vtrique coniugi F.4.t.85. In Maritum facta F.2.t.15. Veteris & noui beneficij.F.4.t.91 Quæ Titius accepit à Sempronio F.2.t.33.
Inutilibus ſtipulationib.I.3.t.20.C.8.t.39 Irenarchis C.10.t.75
Itinere actuque priuato D.43.t.19 Iudæis C.1.2. Heraeli & cœlicolis C.1.t.9
Iudicatum ſolui D.46.t.7
Iudiciis:C.1.1.Leonis & Alex.Et foris quibuſdam,& de pauperib.lites habẽtibus.C.1.1.Baſilij.& vt nullatenus cum iureiurando eligatur aliquis iudex quod permaneat c.& vt appellationes accipiãt media omnibus iudices,& vt in media lite facta forma quomodo oporteat decidi, & cognitionẽ non attendant iudices N.82. Iudicio finium regundorum D.10.t.1
Iudicium C.3.t.1.& vbi quiſque agere,vel conuenire debeat D.5.t.1
Iure:Aureorum annulorũ D.40.t.10. & de natalib.reſtituendis C.6.t.8.Codicillorum D.29.t.7. Deliberandi D.28.t.8. & de adeunda , vel adquirenda hæreditate C.6.t.30.Dominij impetrando C.8.t.34.Dotium D.23.t.3.C.5. t.12.Emphyteutico C.4.t.66. Fiſci D.49. t.14. C.10.t.1. Immunitatis D. 50.t.6.Iurando à moriente præſtito,propter menſurã ſue ſubſtantiæ N.48. Iurando propter calumniam dando C.2.t.59
Iureiurando ſiue voluntario,ſiue neceſſario,ſiue iudiciali, D.12.t.2
Iure liberorum C.8.t.59.Naturali,gentiũ, & ciuili I.1.t.2.Patronatus D.37. t.14.Perſonarum I.t.3.Reipublicæ C.11.t.29
Iuriſdictione omnium iudicum D.2.t.1.& de foro competente C.3.t.13
Iuris & facti ignorantia D.22.t.6.C.1.t.18
Iuſiurandum præſtatur ab his qui adminiſtrationes accipiunt Aut.2.t.3
Iuſtinianeo Codice confirmando C.1.t.2
Iuſtitia & Iure I.1.t.1.D.1.t.1
Iuſto errore excuſari vaſallum,&c.F.4.t.99
LAeti qui inteſtati moriuntur abſque liberis C.8.t. Conſtantini Porphyrogennetæ.
Latina libertate tollenda,& per certos modos in ciuitatem Romanam tranſfuſa C.7.t.6
Legationibus D.50.t.7.C.10.t.63
Legatis D.l.t.20.C.6.t.37.& fideicommiſſis primo D.30.t.1. ſecundo D.31. t.2.Tertio D.32.t.1.præſtandis,contra tabulas bonorum poſſeſſione petita D.37.t.5
Legis quæ de conſulatu agit abrogatio L.94
Lege Aquilia I.4.t.3.C.3.t.35.Commiſſoria D.18.t.3. Cornel.[illegible] de Sicariis I.4.t.18.Faſia Caninia tollenda I.1.t.7.C.7.t.3
Legibus:& conſtitutionibus principum,& edictis,C.1.t.14. Senatuſconſultis, & longa conſuetudine D.1.t.3
Legitima:Adgnatorum ſucceſsione I.3.t.2. & tutela I.1.t.15. Parentum tutela I.1.t.18.Patronorum tutela I.1.t.17.Tutela C.5.t.30
Legitimis : Hæredibus C.6.t.58. Tutoribus D.26.t.4. Eunuchis N.[illegible]
Lex de Alexandrinis & Ægyptiacis prouinciis E.13
Libellis dimiſſoriis qui Apoſtoli dicuntur D.49.t.6
Liberali cauſa D.40.t.12.C.7.t.16 Liberatione legata D.34.t.3
Liberis : Agnoſcendis & alendis à parentib.vel à patronis [illegible]
Et poſthumis hæredibus inſtituendis,vel exhæredandis vel præteritis [illegible] t.2.Exhibendis ſeu deducendis D.43.t.30.& de homine libero exhibendo C.4.t.6.Præteritis vel exhæredatis C.6.t.28

Universidad Rey Juan Carlos

Libero homine exhibendo D.43.t.29. Liberalis 1.3.t.4.C.10.t.56
Libertis & eorum liberis C.6.t.7. Municipű & aliarum vniuersitatű D.38 [t.3
Literarum obligationibus I.3.t.22
Litigiosis D.44.t.6.C.8.t.38.& decima parte litis ab actore cautela præstanda [N.112
Litis contestatione C.3.t.9
Littorum & itinerum custodia C.12.t.45
Locatione Et conductione I.3.t.25. Prædiorum ciuilium, vel fiscalium, siue templorum, siue rei vel priuatæ vel dominicæ C.11.t.70
Locati conducti D.19.t.2 Locato conducto 61.
Loco publico fruendo D.43.t.9 Locis & itineribus publicis D.43.t.7
Longi temporis præscriptione quæ pro libertate, non aduersus libertatem opponitur C.7.t.22
Lucris aduocatorum, & concussione officiorum, seu apparitorum C.12.t.62
Luitione pignoris C.8.t.31
Magistratu Phœniciæ Libanicæ E.4
Magistratibus Conueniendis C.5.t.75. Vel eorum hæredibus D.27.t.8 Municipalibus C.1.tit.56. Non vendendis C.1.?.2a2.
Magisteriæ sacrorum scriniorum C.12.t.9 Maiuma C.11.t.45
Maleficis & mathematicis & cæteris similibus C.9.t.18
Mancipijs colonis patrimonialium & saltuensium, & emphyteuticorum fundorum C.11.t.62
Mandati vel contra D.17.t.1.C.4.t.35 Mandato I.3.t.27.
Mandatis principum C.1.t.28.N.17
Manumissionibus D.40.t.1. quæ seruis ad vniuersitatem pertinentib. imponuntur manumissis testamento D.40.t.4. vindicta t.2. [t.3
Mendicantibus validis C.11.t.25
Mensoribus C.12.t.28 Mensura ordinandorum clericorum N.16
Metallarijs, metallis, & procuratoribus metallorum C.11.t.6.
Metatis & epidemeticis C.12.t.41.
Metropolitanis reuocantibus ad se pertinere episcopatus, iure metropolis siue Archiepiscopatus honoratas C.I.1. Isaaci Angeli.
Metropoli Beryto C.11.t.21 Migrando D.43.t.32
Militari Testamento I.2.t.11.D.29.t.1. Veste C.11.t.40
Milite vasallo qui contumax est F.2.t.22
Militia coeptum, de chartulario, & fumerio, & naucleris, & inuentione thesauri, & alijs quibusdam C.7.1. Nicephori. Minoribus xxv. annis D.4.t.4
Modo mulctarum quæ a iudicibus infliguntur C.1.t.54
Monasterio in Arabia N.102. Hellesponti N.28 Monachis N.5
Monopolijs, & conuentu negotiatorum illicito, vel artificum ergo laborum, nec non balneatorum prohibitis & pactionibus illicitis C.4.t.59
Mortis causa Donationibus, & capionibus D.39.t.6. Cursalium N.67
Mortuo inferendo, & sepulchro ædificando D.11.t.8
Muliere quæ viuo marito alios de matrimonio compellat I.40
Mulieribus. Quæ se proprijs seruis iunxerunt C.9.t.11. In quo loco munera sexui congruentia vel honores agnoscant C.10.t.62
Muneribus & honoribus D.50.t.4. Non continuandis inter patrem & filium & de interuallis C.10.t.40. Patrimoniorum C.10.t.48
Municipibus & originarijs C.10.t.38
Murilegulis & gynæciarijs, & procuratorib. gynæcij, & de monetarijs, & de bastagarijs C.11.t.7 Mutatione nominis C.9.t.25
Natalibus restituendis D.40.t.11
Natura Feudi F.1.t.7. Successionis Feudi F.2.t.50
Naturalibus liberis & matrib. eorum, & ex quib. causis iusti efficiantur C.5.t.27
Nauiculariis C.11.t.5 ambus non excusandis C.11.t.3
Nauicularijs seu naucleris publicas species transportantibus, & de tollenda lustralis auri collatione C.11.t.1
Nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant D.4.t.9
Nautico fœnore D.22.t.2.C.4.t.33
Negatoria actio N.110 Nautis Tiberinis C.11.t.26
Ne Amplius senatusconsulta fiant I.78. Ante legitimum matrimonij tempus futuris coniugibus benedicatur I.4
Necessarijs seruis hæredibus instituendis vel substituendis C.6.t.27
Ne Continentium vxoribus alijs nubere liceat L.33. Clericos denuo profanus fiat L.7. Christianum mancipium hæreticus vel paganus vel Iudæus habeat, possideat, vel circumcidat C.1.t.13. Decurio aut cohortalis producatur in prouinciæ iudicio citra iussionem principis, quæ infamatur Præfectus N.151. De nouo construatur monasterium, aut venerabilis alia domus C.1.5 Nicephori Phocæ. De bonis defunctorum post quinquennium quæratur D.49 t.15.C.7.t.21. Ecclesiæ prædijs locupletentur, & ne sine sententia principis episcopus creetur C.1.4. Nicephori Phocæ. Ex auro & pretiosis lapidibus quicquam conferri in vniuersum tellus sit L.1. Ex sanguine clerus consciatur L.58. Fideiussores vel mandatores dotium dentur C.5.t.20. filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel seruus pro domino conueniatur C.4.t.13. filij naturales cum adoptiuis matrimonium contrahant L.24. fiscus rem quam vendidit euincat C.10.t.5. fiscus vel respublica procurationem alicui patrocinij causa in lite præstet C.2.t.18. Negotiatores ne militent C.12.t.34
Negotijs gestis C.2.t.19. seu negotiorum gestorum D.3.t.5
Ne intra septimum ætatis annum sponsalia ineantur, neque ante decimum quartum marlibus, aut decimum tertium fœminis, matrimonium conferetur L.109. Iudæi, Samaritani, & hæretici per causam religionis, & cultus sui, cuiusuis fortuna liberentur. N.45. Liceat in vna eademque causa tertio prouocare vel post duas sententias iudicum, quas definitio præfectorum roborauerit, retractare C.7.t.70. Liceat potentioribus patrocinium litigantib. præstare, vel actiones in se transferre C.2.t.14. Matrimonia citra sacram benedictionem confirmentur L.89
Nemini licere signum Saluatoris Christi humi vel in silice, vel in marmore aut insculpere aut pingere C.I.t.8
Ne Monasterium gratia describatur C.I.1. Alexij Comn. Monasterij episcopo, & bona dijudicentur ab exactoribus C.I.t.7. Manuelis Comn. Mulieres contractibus testimonium perhibeant L.48. Operæ a collatorib exigantur C.10. t.24 Prætores inthronis testificationem publicè dent L.2. Pro dote mulieris nexu neminem marito obligantis, id est in solidum detur C.4.t.22.
Ne vxorum quæ...se..., neque vir erit ea sponsalicia largitate intra proprium habere, sed seruare dominium filijs suis, vel ad secundas nuptias non veniant, vel solo in lucro consistente, & vt repudio transgentes nuptias lucratæ neque dotem, aut ante nuptias donationem, & ipsis similiter dominium serient filij: vsum habente persona cogenda filios alere: si verò bona gratia soluantur nuptiæ & videantur occasione damni detineri quædam & vacarie, perimenda quæ detinentur, & filijs seruentur N.98
Ne Præsides in prouincijs suis domestica sibi alia contrahat L.23. Quib. postquam monasticæ vitæ institutum subierint, facultates suppetunt, in vniuersum de illis testari prohibeantur: ei si quo tempore monasterium adierint, id quippiam contulerint in illorum potestate sit, vt quemadmodum velint de iis quæ sibi post modum pararunt, in plenum assem eum testamentum condant: si vero nihil ab initio intulerint, tum ea de bonis statuendi facultatem habeant, monasterium autem alteram partem siue trientem accipiat L.45. Quid in flumine publico ripáve eius fiat quò aliter aqua fluat atq; priore æstate fluxit D.43.t.13. Quid in loco publico vel itinere fiat D.43.t.8. Quid in loco sacro fiat D.43.t.6. Quid oneri publico imponatur C.12.t.4. Quis cogatur bonis cedere N.135. Quis eum qui in ius vocatus est, vi eximat D.2.t.7. Quis in ipsa causa iudicet, vel ius sibi dicat C.3.t.5. Quis liber inuitus actum recipere cogatur C.11.t.36. Quis mutuum dans agricolæ, terram eius teneat &c. N.32. Quis quod agricolæ mutuum pecuniam dedit, illius terram detineat, &c. Nou.34. Rei dominicæ, vel templorum vindicatio, longi temporis exceptione submoueatur C.7.t.38. Rei militaris comitib. vel tribunis, lauacra præstentur C.8.t.48. Rusticani ad vllum obsequium deuocentur C.11.t.54. Sacræ formæ quæ de causis proponunt publicis, aliter robur accipiant, quam gloriosissimis prætoriorum præfectis insinuatæ fuerint, &c. N.152. sanctum baptisma reiteretur C.1.t.6. Serui ad dicendum testimonium admittantur I.9. sine iussu principis certis iudicibus liceat confiscare C.9.t.48. Tutor vel curator vectigal conducat C.5.t.4. Vis fiat ei qui in possessionem missus est D.43.t.4. Vxor pro marito, vel maritus pro vxore, vel mater pro filio conueniatur C.4.t.12
Nihil nouari appellatione interposita N.99.t.7
Nili aggeribus non rumpendis C.9.t.38
Non alienandis vel permutandis reb. ecclesiasticis immobilib. aut in specialem hypothecam dandis creditoribus, sed sufficere generales hypothecas N.7
Non amittere feudum cum quis, &c. F.4.t.97
Non cogi vasallum pro vno feudo duas fidelitates facere F.4.t.4.t.22
Non eligendo secundo nubentes mulieres, & de alienatione & lucro ante nuptialis donationis, & de successionibus eorum filijs suis &c. N.2
Non licere habitatorib. metrocomiæ, loca sua ad extraneum transferre C.11. [t.55
Non numerata pecunia C.4.t.30
Notis: Feudorum F.2.t.58. Notariorum C.1.2. Basilij.
Noua Constitutio Friderici Imp. de statutis & consuetudinib. contra Ecclesiæ libertatem editis tollendis C.6.t.2. Noua forma fidelitatis F.2.t.7
Nouationibus & delegationibus D.46.t.2.C.8.t.42.
Nouella secunda Constitutio, de voluntarijs homicidijs, suscipiens quidè eos, præter eum prioris per commiserationem, damnans autem perpetuo exilio & bonorum spoliatione C.11. Constantini Porphyrogennetæ.
Noui operis nunciatione D.39.t.1.C.8.t.11. mari tam aspectus C.63.
Nouo Codice faciendo C.1.t.1 Noxalib. actionib. I.4.t.8.D.9.t.4.C.3.t.41
Nudo iure Quiritium tollendo C.7.t.25
Nulli licere in frænis & equestrib. sellis & in baltheis margaritas & smaragdos, & hyacintos aptare, & de artificib. palatinis C.11.t.11. [N.31.t.34
Nulli credenti agricolæ, tenere illius terram, & quartam debeat vsura dare
Numerarijs actuarijs & chartularijs, & adiutorib. siue scriniarijs, & exceptoribus sedis Ecclesiæ cæterorumque iudicum tam militarium quam ciuilium C.12.t.50
Nundinis D.50.t.11. & mercatoribus C.4.t.60
Nuptijs I.1.t.10.C.5.t.4. Nouel.22. Amitæ & fratris filiæ, cum filio fratris, & patruo C.I.2. Alexij Comn. Cum duabus sobrinis C.I.5. Manuelis Comn. Septimo gradu, C.I.2. Isaaci Aug. [Com.
Oblatione votorum C.12.t.49. Et alijs ecclesiasticis iurib. C.I.9 Alexij Comn.
Obligationib. I.3.t.14. Et actionib. D.44.t.7.C.4.t.10. Ex contractu t.23 Quæ ex delicto nascuntur I.4.t.1. Quæ quasi ex contractu nascuntur I.3.t.28. Quæ quasi ex delicto nascuntur I.4.t.5
Obsequijs a liberis & libertis præstandis D.37.t.15. Patrono præstandis [C.6.t.6
Officinarum magnæ Ecclesiæ vrbis L.12
Officinis siue tabernis Constantinopolitanæ vrbis & N.43.
Officio Assessorum D.1.t.22. Ciuilium iudicum C.1.t.46. Comitis Orientis C.1.t.40. Comitis rerum priuatarum C.1.t.36. Comitis sacrarum largitionum C.1.t.35. Comitis sacri palatij C.1.t.37. Comitis sacri patrimonij C.1.t.34. Consulis D.1.t.10. Diuersorum iudicum C.1.t.49. Eius cui mandata est iurisdictio D.1.t.21. Eius qui vicem alicuius iudicis, vel præsidis obtinet C.1.t.51. Iudicis I.4.t.17. Iuridici Alexandriæ D.1.t.20. C.1.t.57. Magistri militum C.1.t.29. Magistri officiorum C.1.t.31. Militarium iudic. C.1.t.47. Præfecti Augustalis D.1.t.17.C.1.t.37. Præfecti prætorio D.1.t.11. P.P. Africæ & de omni eius dicectis statu C.1.t.27. P.P. Orientis & Illyrici C.1.t.26. Præfecti vigilum D.1.t.15.C.1.t.43. Præfecti vrbis D.1.t.12. C.1.t.28. Præsidis D.1.t.18. Prætorum D.1.t.14.C.1.t.39. Proconsulis & legati D.1.t.16.D.1.t.35. Procuratoris Cæsaris, & Rationalis D.1.t.19. Quæstoris D.1.t.13. C.1.t.30. Rectoris Prouinciæ D.1.t.44. Vicarij C.1.t.38
Omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponuntur C.11.t.58 [t.12
Operib. publicis D.50.t.10. C.8.t.12. Operis noui nunciatione D.39.t.1.C.8.
Operis libertorum D.38.t.1.C.6.t.3. Seruorum D.7.t.7. Optione legata D.33 [t.5.N.62
Ordinatione episcoporum & clericorum N.127
Ordine Cognitionum C.7.t.19. Iudiciorum C.3.t.8. Senatorum & curialium.
Origine iuris & omnium magistratuum, & de successione iuris prudentum D.1. [t.2
Oris maritimis I.56
Pace Constantiæ F.2. Tenenda, & eius violatorib. F.2.t.27. Tenenda inter subditos, & iuramento firmanda, & vindicanda, & de pœna iudicib. qui pacem eam vindicare & iustitiam facere neglexerint F.2.t.53
Pacto paterno ex æquo hæredem futurum filium I.19
Pactis D.2.t.14. D.2.t.3. Conuentis tam super dote, quam super donatione propter nuptias & paraphernis C.5.t.14. Dotalibus D.23 t.4. Inter emptorem & venditorem compositis C.4.t.54. Pignorum & commissoria lege in pignoribus rescindenda C.8.t.35 Paganis, & sacrificiis & templis eorum C.1.t.11

Index omnium titulorum.

Palatiis & domibus dominicis C.11.t.76. Palatinis sacrarum largitionum, (& rerum priuatarum C.12.t.24
Partu pignoris, & omni causa C.8.t.25.
Pascuis publicis & priuatis C.11.t.60 Patria potestate I.1.t.9.C.8.t.47
Parentibus qui filios suos distraxerint C.4.t.43
Patrimoniis templorum vrbis Romæ, & de capitatione infantium C.1.a. Leon. Ix.
Peculio D.15.t.1. Eius qui libertatem meruit C.7.t.23. Legato D.33.t.8
Pedaneis iudicibus C.3.t.3 Penu legata D.33.t.9
Perfectissimatus dignitate C.12.t.33
Periculo eorum qui pro magistratibus interuenerunt C.11.t.34. Et commodo rei venditæ D.18.t.6.C.4.t.48. Nominatorum C.11.t.33. Successorum parentis C.10.t.61. Tutorum & curatorum C.5.t.38
Perpetuis: Emphyteuticis I.13. Et temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes, & in heredes transeunt I.4.t.12
Per: Quas personas nobis adquiritur I.2.t.9.C.4.t.27. Quas personas nobis adquiritur obligatio I.3.t.29. Quos fiat inuestitura, & per quos recipiatur (F.2.t.3
Petitione hæreditatis D.5.t.3.C.3.t.31
Petitionibus bonorum sublatis Constitutio Gregoriana C.10.t.12
Pigneratitia actione, vel contra D.13.t.7.C.4.t.24
Pignore dato feudo, quid iuris sit F.2.t.21
Pignoribus & hypothecis D.20.t.1.C.8.t.14 Pistoribus C.11.t.15
Plus: Petitionibus C.3.t.10. Valere quod agitur quam quod simulate concipitur C.4.t.22
Pœna: Eius qui rem aliquam publicam vendiderit L.62. Eius qui aliquod dedita opera incenderit L.92. Eorum qui naufragia suppresserint L.64. Episcoporum, Sacerdotum, & clericorum qui se aduocationibus, sponsionibus, receptis, aliisve similibus dedunt L.86. Monachorum & vxores ducant L.56. Falsariorum L.57. Falsum testimonium dicentium sacerdotum L.75. Illorum qui res vetitas ad hostes transferunt L.63. Incantatorum L.65. Iudicis qui male iudicauit, vel eius qui iudicem vel aduersarium corrumpere curauit D.7.t.49. Sacerdotis, diaconi, aut hypodiaconi si post assumptum ordinem in matrimonium iungatur L.79. Temere litigantium I.4.t.16
Pœnis D.48.t.19.C.9.t.47 Pœnis fiscalibus creditores præferri C.10.t.7
Pollicitationibus D.50.t.12 Polygamis C.L.2. Const. Porphyrogenneta.
Ponderatoribus & auri illatione C.10.t.71
Pontici tractus vicario I.8 Popularibus actionibus D.47.t.23
Portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur D.48.t.20
Possessione ecclesiarum & venerabilium domorum C.1.1. Basilij Porphyrogeneti.
Possessoria hæreditatis petitione C.3.t.5 Postliminio reuersis, & redemptis (ab hostibus C.8.t.51
Postulando D.3.t.1.C.2.t.6
Posthumis hæredibus instituendis vel exhæredandis, vel præteritis C.6.t.29
Potioribus ad munera nominandis C.10.t.65
Præbendo salario C.10.t.36 Prædiorum adquisitione C.1.3. Romani sen.
Prædiis: Decurionum sine decreto non alienandis C.10.t.34. Et aliis rebus minorum, sine decreto non alienandis, siue obligandis C.5.t.71. Et omnibus rebus nauiculariorum C.11.t.2. Mortuus ad remotas piscatorias constituendas seorsim non sufficientibus, & vt inutiles etiam ad societatem adigantur L.102. Potentiorum C.1.3. Basilij Porphyr. Tamiacis & de iis qui ex colonis dominicis, aliisque liberæ conditionis procreantur C.11.t.68
Præfecto pœnam adultero non irrogante C.1.3. Leonis Armenij. (22.t.6
Præfectis Prætorio, siue vrbi, & magistris militum in dignitatibus exæquandis C.
Prælatione C.1. Rom. Sen. C.1.3. Niceph. Phoc. in Antichesi C.1.1. Michael.
Præpositis: Agentium in rebus C.12.t.23. Laborum C.12.t.18. Sacri cubiculi & de omnibus cubiculariis, & priuilegiis eorum C.12.t.5
Præscriptione: Longi temporis, x. vel xx. annor. C.7.t.33 xxx. vel xl. annor. C.7.t.39. Quadraginta annor. C.1.4. Bas. Porphyr. (Thraciæ N.25
Præscriptis verbis, & in factum actionibus D.19.t.5
Prætore: Lycaoniæ N.25. Paphlagoniæ N.29. Pisidiæ N.24. Siciliæ N.10.4. Prætoribus Populi N.13. Et honore prætoris & collatione, & glebæ & follis & septem solidorum functione sublata C.12.t.2
Prætorio Pignore, & vt etiam in actionibus debitorum misso prætorii pignoris procedat C.8.t.22. Et velamine capitis, & de publicis curatoribus C.1.1. Michaelis.
Prætoriis stipulationibus D.46.t.5 Præuaricatoribus D.47.t.15
Pragmatica sanctio Iustiniani Imperatoris, complectens varia capita C.1.1
Precario D.43.t.26. Et Saluiano interdicto C.8.t.9
Precibus Imperat. offerendis, & de quib. rebus supplicare liceat, & vbi C.1.t.19
Primatu & appellatione, & commemoratione Papæ Romæ C.1. Mich. P. Paflag.
Primicerio & secundicerio & notariis C.12.t.7 Primipilo C.12.t.63
Principibus agentium in rebus C.12.t.22 Priuatis carceribus inhibendis (C.9.t.5. Delicto D.47.t.1
Priuilegio: Dotis C.7.t.74. Fisci C.7.t.73
Priuilegiis Archiepisc. primæ Iustinianæ &c. N.11. Corporatorum vrbis Romæ C.11.t.14. Creditorum D.42.t.6. Domus augustæ vel rei priuatæ, vel quarum collationum excusationem habent C.11.t.74. Dotis, hæreticis mulieribus non præstandis N.109. Eorum qui in sacro palatio militant C.12.t.29. Scholarum C.12.t.30. Veteranorum D.49.t.18. Vrbis Constantinopolitanæ C.11.t.20
Prius possessionem restituendam esse quam de principali causa agatur F.4.t.82
Probationibus C.4.t.19. Et præsumptionibus D.22.t.3
Probatione inuestituræ F.2.t.33
Proconsule Cappadociæ N.30. Palæstinæ N.103
Procuratoribus C.2.t.13. Et defensoribus D.3.t.3
Pro Derelicto D.41.t.7. Donato D.41.t.6. Dote D.41.t.9. Emptore D.41.t.4
Professoribus & medicis C.10.t.52. Qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege Comitatiuam habere meruerunt C.12.t.15
Pro hærede vel possessore D.41.t.5
Prohibita: Feudi alienatione, per Fridericum F.2.t.55. Lotarium F.2.t.52. Sequestratione pecuniæ C.4.t.4
Pro legato C.41.t.8
Pro socio D.17.t.2.C.4.t.37. Soluto D.41.t.3. Suo D.41.t.10.C.7.t.21
Prouinciarum præsidibus N.161.C.1.1 Proxeneticis D.50.t.14
Proximis sacrorum scriniorum, cæterisque qui in sacris scriniis militant C.12.t.9
Publicæ lætitiæ, vel consulum nunciatoribus, constitutionum & aliarum sacrarum vel iudicialium literarum ex descriptione, vel ab instructione quid accipiant immunitatem C.12.t.64
Publicanis, vectigalibus & commissis D.39.t.4
Publiciana in rem actione D.6.t.2. Publicis iudiciis I.4.t.18.D.48.t.1
Puerperis L.37 Pupillari substitutione I.2.t.16.
Quadriennij præscriptione C.7.t.37 Quibus modis naturales legitimi efficiantur C.5.t.27. Quibus primo causa beneficij amittitur F.2.t.24. In fraude creditorum facta sunt, vt restituantur D.42.t.8. Res exportari non debent C.4.t.41. Res vendi non possunt, & qui vendere vel mercari vetantur C.4.t.40. Res pignori obligari non possunt, & qualiter pignus contrahatur vel non C.8.t.17. Res pignori vel hypothecæ datæ obligari non possunt D.20.t.3. Res venire non possunt, & qui vendere vel emere vetantur C.4.t.40. Sententiis sine appellatione rescindantur C.7.t.65. Sine regalia F.2.t.56. Sit longa consuetudo C.8.t.53
Quod cum eo D.14.t.5.C.4.t.26 Quolibet N.80
Quæstoribus D.1.t.13.C.9.t.42
Quæstoribus & magistris officiorum, & comitibus sacrarum largitionum, & rei priuatæ C.12.t.6. Et præfectis insularum N.41
Qualiter: Dominus proprietate feudi priuetur F.2.t.47. Iurare debeat vasallus domino fidelitatem F.2.t.5. Olim poterat feudum alienari F.2.t.9
Quando actio de peculio annalis est D.15.t.2. Appellandum sit, & intra quæ tempora D.49.t.4. Ciuilis actio præiudicet, & an vtraque eodem tempore exerceri possit C.9.t.31. Decreto opus non est C.5.t.72. Dies legati vel fideicommissi cedat C.6.t.53. Dies vsusfructus legati cedat D.7.t.3. Et quibus quarta pars ex bonis decurionum debetur, & de modo distributionis eorum C.10.t.34. Ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri possunt D.26.t.9.C.5.t.39. Fiscus vel priuatus, debitoris sui debitorem conuenire possit, vel debitor C.4.t.15. Imperator inter pupillos, & viduas vel miserabiles personas cognoscat, & ne exhibeantur C.3.t.14. Libellus principi datus litis contestationem faciat C.1.t.20. Liceat ab emptione discedere C.4.t.45. Liceat vnicuique sine iudice vindicare, vel publicam deuotionem C.3.t.27. Mulier officio tutelæ fungi potest C.5.t.35. Non petentium partes petentibus accrescant C.6.t.10. Prouocare non est necesse C.7.t.64. Tutores vel curatores esse desinant C.5.t.60
Quantum in piscationibus, remotæ piscatoriæ inter se distare debeant L.57
Qua pœna castratores adfici debeant L.60
Quarum rerum actio non datur & de exceptione iurisiurandi D.44.t.5
Quemadmodum: Ciuilia munera indicuntur C.10.t.42. Feudum ad filiam pertineat F.1.t.26. Seruitutes amittantur D.8.t.6. Testamenta aperiantur, describantur, & inspiciantur D.29.t.3.C.6.t.32
Qui: Accusare non possunt D.48.t.2. Admitti ad bonorum possessionem possunt, & intra quod tempus C.6.t.9. Ætate se excusant C.5.t.68. Ætate vel professione se excusant C.10.t.49. Bonis cedere possunt C.7.t.71
Quibus: Ad conditionem propriorum fiscal. accedere non licet C.11.t.74. Ad libertatem proclamare non licet D.40.t.13. & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur C.7.t.18. Alienare licet vel non I.2.t.8. Ex causis in possessionem eatur D.42.t.4. Ex causis maiores in integrum restituuntur C.2.t.54. Ex causis seruus pro præmio libertatem accipiunt D.40.t.13.C.7.t.13. Ex causis manumittere non licet I.1.t.6. Modis feudum amittatur F.1.t.5.37. Modis feudum constitui potest F.1.t.26. Modis ius patriæ potestatis soluitur I.1.t.12. Modis naturales efficiuntur iusti & de eorum exceptione, siue ab intestato successione N.89. Modis naturales filij efficiuntur legitimi & sui, siue ab intestato successione N.89. Modis pignus vel hypotheca soluitur D.20.t.6. Modis re contrahitur obligatio I.3.t.15. Modis testamenta infirmentur I.2.t.17. Modis tollitur obligatio I.3.t.30. Modis vsusfructus vel vsus amittatur D.7.t.4. Modis tutela finitur I.1.t.22. Modis vsusfructus vel vsus amittatur. D.7.t.4. Modis tutela finitur I.1.t.22.
De quibus muneribus vel præstationibus nemini liceat se excusare C.10.t.48.
Rebus ad eundem iudicem eatur D.11.t.2
Quibus muneribus excusantur hi qui post impletam militiam, vel aduocationem per prouincias, suis commodis vacantes commorantur & de priuilegiis eorum & de cohortalibus C.10.t.55. Non competit bonorum possessio & de eo qui non fuit in numero D.38.t.13. Non est permissum facere testamentum I.2.t.12. Non obiicitur longi temporis præscriptio C.7.t.34. Res iudicata non nocet C.7.t.56
Qui dare tutores vel curatores, & qui dari possunt, vel non C.5.t.34
Qui heres & post alienationem feudi vasallus recuperet F.2.t.44. Præcedere debeat an inuestitura an fidelitas F.2.t.4. Sit inuestitura F.2.t.2
Qui. Si aduersus quos in integrum restitui non possunt C.2.t.42. Et quibus manumissi liberi non fiunt, & ad L. Fuf. & Sentiani D.40.t.9. Feudum dare possunt, qui ab, & qualiter adquiratur & retineatur F.1.t.1. Legitima persona standi in iudiciis habeant vel non D.3.t.6. Manumittere non possunt, & ne in fraude creditorum manumittatur C.7.t.11. Militare possunt vel non possunt, & de seruis ad militiam vel dignitatem adspirantibus, & vt nemo duplici militia vel dignitate simul vtatur C.12.t.34. Morbo se excusant C.5.t.67.C.10.t.50. Non possunt ad libertatem peruenire C.7.t.12. Num. liberorum se excusant C.5.t.66.C.10.t.50. Peranti tutores vel curatores C.5.t.66.C.10.t.60. Num. tutelarum se excusant C.5.t.69. Potiores in pignore vel hypotheca habeantur, & de iis qui in priorum creditorum locum succedunt D.20.t.4.C.8.t.18. Pro sua iurisdictione, iudices dare, dantur possunt C.3.t.4. Satisdare cogantur, vel iurato promittant, vel promissioni suæ committantur D.2.t.8. Capitaneus, vel valuasor F.2.t.10
Qui dicatur Dux, Marchio, Comes, vel capitaneus, vel valuasor F.2.t.10.
Quis ordo in bonorum possess. seruetur D.38.t.15. Quo appelletur D.49.t.3
Qui: Sine manumissione ad libertatem perueniunt D.40.t.8. Sint rebelles F.2.t.23. Successores teneantur F.2.t.45
Qui successores feudi dare teneantur F.2.t.45. Testamenta facere possunt vel non possunt C.6.t.22. Testamentum facere possunt, vel non I.2.t.12. Testes necessarij sint ad nouam inuestituram probandam F.2.t.32
Quod: Aute rerum non facere licitum matrimonium contrahi debeat [illegible]. Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur I.4.t.7. Quod falso tutore auctore gestum esse dicatur D.27.t.6. Iussu D.15.t.4. Quisque iuris in alium statuerit, ipse eodem iure vtatur D.2.t.2
Quo Modo, & quando iudex sententiam proferre debeat præsentibus partibus, vel vna parte absente C.7.t.43. Modo in Lege Iuliæ Maiestatis crimine procedendum E.1. Modo oporteat episcopos & cæteros clericos ad ordinationem perduci, & de expensis ecclesiarum N.6. Modo oporteat monachos viuere N.133. Quadriennij & de incestu N.13. Modo oporteat monachos viuere N.133 (legatorum C.1.1.31.C.T.5 commentator C.11.t.5
Quorum Appellationes non recipiuntur C.7.t.65. Bonorum D.43.t.2. Legatorum C.1.1.31.
Quo tempore militibus ad emolumentum [illegible] & ceterum [illegible]
Quot testes sint necessarij ad probandum [illegible] F.2.t.32
Raptu mulierum quæ rapientibus nubunt N.143
Raptoribus virginum qui rapuerint pœnas L.35. Et virginum vel viduarum vel sanctimonialium C.9.t.13

6.6

Ratiociniis operum publicorum, & de partibus ciuitatum C.8.t.13
Rebellibus & ſeditioſis anathemate feriendis C.l.1. Conſtant. Porphyrog.
Rebus alienis non alienandis, & de prohibita rerũ alienatione vel hypotheca C.4.t.51. corporalib. & incorporalib. I.2.t.2. creditis & iureiurando C.4.t.1. & ſi certũ petatur, & de certi condictione D.12.t.1. Dubiis D.34.t.5. Eorũ qui ſub tutela cura ſunt, ſine decreto non alienandis, vel ſupponen-
Receptatoribus D.47.t.16 (dis D.27.t.9
Receptis arbitris C.2.t.56. & qui arbitriũ receperit, vt ſententiã dicat D.4.t.8
Redditu magnæ Eccleſiæ, & de adelengro C.l.1. Romani Argyri.
Referendariis ſacri palatij N.10 Regula Catoniana D.34.t.7
Regulis iuris D.50.t.17. Res poſtulatis C.10.t.58
Re iudicata C.7.t.52. Et de effectu ſententiarum & de interlocutionib. iudicum D.42.t.1
Rei vendicatione D.6.t.1. C.3.t.32. Vxoriæ actione in ex ſtipulatu actionẽ transfuſa, & de natura dotibus præſtita C.5.t.13
Reis promittendi N.99 Relationibus C.7.t.61
Relevationibus tributorum publicorum N.163. C.l.5
Religioſis & ſumptibus funerum, & de aleæ, & de aleatoribus C.3.t.43. Et vt funus ducere liceat D.11.t.7
Reliquiis & interceſſionibus ſanctorum C.l.1. Conſtantini Cabol.
Reliquis publicis non exigendis, & de diſtributione diuerſarũ actionum N.147
Rem alienam gerentibus non interdici rerum ſuarum adminiſtratione C.4.t.53. Pupilli vel adoleſcentis ſaluam fore D.46.t.6. Ratam haberi, & de ratihabitione D.46.t.8
Re militari D.49.t.16. C.12.t.36 Remiſſione pignoris C.8.t.26
Remiſſionibus D.45.t.24 Replicationibus I.4.t.14
Repudianda Bonorũ poſſeſſione C.6.t.19. Et abſtinenda hæreditate C.6.t.31
Repudiis, & iudicio de moribus ſublato C.5.t.17
Reputationibus quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis C.2.t.48
Requirendis reis C.9.t.40. vel abſentibus damnandis D.48.t.17
Rerum amotarũ C.5.t.21. Diuiſione, & adquirẽdo ipſarum dominio D.41.t.1 Et qualitate D.1.t.8. Permutatione D.19.t.4. & præſcriptis verb. C.4.t.64
Reſcindenda venditione C.4.t.44. C.l.2. Romani Senioris, & quando liceat ab emptione diſcedere D.18.t.5
Res inter alios acta, vel iudicata, aliis non nocet C.7.t.60
Reſtitutione fideicommiſſi, & nomine familiæ quod vſque ad quartũ gradum locum habet, & quod familiæ nomine nurus etiam contineatur N.159. Militum, & eorum qui reipubl. cauſa abſunt C.2.t.51
Reſtitutionibus N.108. & ea quæ parit xj. menſe poſt mortem viri N.39
Reuelatione fiſcalium C.l.2. Nicephori Botoniatæ.
Reuocandis donationibus C.8.t.56. his quæ in fraudem creditorum alienata (ſunt C.7.t.75
Ripa munienda D.43.t.15
Ritu nuptiarum D.23.t.2 Riuis D.4.t.20
SAcra forma tradita à Dominico glorioſ. præfecto de diuerſis capit. N.163
Sacroſanctis eccleſiis, & de rebus & de priuilegiis earum C.1.t.3
Sacrum pragmaticum Tyberij Auguſti, de confirmatione conſtitutionum Iu- (ſtini C.l.4
Salgamo hoſpitibus non præſtando C.12.t.41
Saluiano interdicto D.43.t.33 Samaritanis N.l.5
Samaritis N.129.t.144 (ctis N.123
Sanctiſſimis epiſcopis: & Deo amabilib. & reuerendiſſimis clericis, & mona-
Satiſdando C.2.t.57 Satiſdatione tutorum & curatorum I.1.t.24
Satiſdationibus I.4.t.11 (periculo diſcedere N.51
Scenicas non ſolum ſi fideiuſſores præſtent, ſed etiam ſi iuſiurandum dent, ſine
Secundis nuptiis C.5.t.9 Seditioſis & iis qui plebem audent contra rem- (pub. colligere C.9.t.30
Senatoribus D.7.t.9
Senatuſconſulto Claudiano C.7.t.24. Macedoniano D.14.t.6. Orphitiano I.3.t.4. Syllan. & Claudiano, & quorũ teſtamenta non aperiantur D.29.t.5. (Tertulliano I.3.t.3
Senatuſconſultis C.1.t.29
Sententia quæ ſine certa quantitate profertur C.7.t.46
Sententiã paſſis & reſtitutis D.48.t.23. C.9.t.51. Reſcindi nõ poſſe C.7.t.50
Sententiis aduerſus fiſcũ latis retractandis C.10.t.9. Et interlocutionib. omnium iudicũ C.7.t.45. Ex periculo recitandis C.7.t.44. Iudicum C.l.6 Manuelis Comneni. Præfect. Prætorio C.7.t.42. Quæ pro eo quod intereſt, proferun- (tur C.7.t.47
Separationibus D.42.t.6
Sepulchro violato D.47.t.12. C.9.t.19. L.96 Seruili cognatione I.3.t.7
Seruis Coniugib. ſi alter illorum libertate donetur L.101. Exportandis, vel ſi mancipiũ ita venierit, vt manumittatur vel contra D.18.t.7. Fugitiuis D.11.t.4. Et libertis mancipiiſq; ciuitatũ artificibus, & ad diuerſa opera deputatis, & ad rem priuatam vel domeſticam pertinentib. C.6.t.1. Qui liberis in matrimonium conueniuntur L.105. Reipubl. manumittendis C.7.t.9
Seruitute legata D.33.t.3 (nomine prædiorum D.8.t.3
Seruitutibus D.8.t.1. Et aqua C.3.t.34. Ruſticorum prædiorum D.8.t.3. Vrbanorum
Seruo corrupto D.11.t.3. Pignori dato C.7.t.8. Qui ignorante domino clericus factus eſt L.9. Qui inſcio domino monachalium ſuſcepit L.10. Qui ignorante domino epiſcopus factus eſt L.31
Seruos poſt delatã ſucceſſionẽ manumiſſos, in feudũ non ſuccedere F.4.t.106
Si aduerſus creditorem C.7.t.36. præſcriptio opponitur C.2.t.38. Delictum aũ, reſtitutio poſtuletur C.2.t.36. donationem C.2.t.30. Dotem reſtitutio poſtuletur C.2.t.34. Fiſcum reſtitutio poſtuletur C.2.t.37. Libertatem C.2.t.31. Rem iudicatam reſtitutio poſtuletur C.2.t.27. Solutionem à tutore vel ſe ſoluiſſe C.2.t.33. Tranſactionem vel diuiſionem in integrum minor reſtitui velit C.2.t.32. Venditionem C.2.t.28. pignorum C.2.t.29. Vſucapionem reſtitutio poſtuletur C.2
Si Ager vectigalis vel emphyteut. petatur D.6.t.3. Aliena res pignori data ſit C.8.t.16. An non cõpetente iudice iudicatũ eſſe dicatur C.7.t.48. Antiquior creditor pignus vendiderit C.8.t.20. certũ petatur C.4.t.2. communis res pignori data ſit C.8.t.21. cõtra ius vel vtilitatẽ publicã, vel per mendaciũ fuerit aliquid poſtulatũ vel impetratũ C.1.t.22. contra matris voluntatem tutor datus ſit C.5.t.47. quis plus quam per leg. Falcid. licuerit legaſſe dicetur D.35.t.3. ... ſeruitute ius habitare maluerit C.10.t.37. De feudo defuncti contentio ſit inter dominũ & adgnatos vaſalli F.2.t.26. De feudo vaſallus ab aliquo interpellatus fuerit, & dominus cum defendere noluerit F.2.t.25. De inueſtitura controuerſia fuerit F.2.t.4. De inueſtitura inter dominũ & vaſallũ oriatur F.2.t.26. De moniteſtura poſ-
ſeſſione fuerit appellatũ C.7.t.68. Dos conſtante matrim. ſoluta fuerit C.5.t.19. Ex falſis inſtrumentis, vel teſtimoniis iudicatũ erit C.7.t.58. Ex nouali cauſa agatur, quemadmodũ caueatur D.2.t.9. Ex pluribus tutoribus, vel curatorib. omnes vel vnus agere, pro minore vel conueniri poſſint C.5.t.40. Familia furtum feciſſe dicatur D.47.t.6. Illa cauſa indicat, pignus captum ſit C.8.t.27. In communi eademque cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur C.2.t.26. In fraudem patroni à libertis alienatio facta ſit C.6.t.5
Synodica ſubnotatione patriarchæ Lucæ, de nuptiis ſeptimi gradus cognatio- (nis C.l.13. Manuel. Com.
Si is qui teſtamento liber &c. D.47.t.4
Silentiariis & decanonibus eorum C.12.t.16
Si Libertatis imperialis ſocius ſine herede deceſſerit C.10.t.14. Libertus ingenuus eſſe dicatur D.40.t.14. Magiſtratus aliquis res fiſcales furatas eſſe deprehenſus ſit L.105. Maior factus alienationem factam ſine decreto ratã habuerit C.5.t.74. Maior factus ratum habuerit C.2.t.46. Mancipium ita fuerit alienatum, vt manumittatur, vel contra C.4.t.57. Mancipium ita venierit, ne proſtituatur C.4.t.56. Mater indemnitatem promiſerit C.5.t.46. Menſor falſum modum dixerit D.11.t.6. Minor ab hæreditate ſe abſtineat C.2.t.39. Minor ſe maiorem dixerit, vel maior probatus fuerit C.2.t.43. Mulier ventris nomine poſſeſſione calumniæ cauſa eſſe dicetur D.25.t.7
Sine cenſu vel reliquis fundum comparari non poſſe C.4.t.47
Singulis rebus per fideicommiſſum relictis I.2.t.24
Si Nuptiæ ex reſcripto petantur D.5.t.8. Omiſſa ſit cauſa teſtamẽti C.6.t.36. Pars hereditatis petatur D.5.t.4. Pendente appellatione, mors interuenerit D.49.t.13. C.7.t.66. Per vim, vel alio modo abſentis poſſeſſio turbata ſit C.8.t.8. Pignoris conuentionẽ numeratio pecuniæ ſecuta nõ ſit C.8.t.33. Pignus pignori datum ſit C.8.t.24. Plures ſunt domini vel vaſalli F.4.t.77. Plures vna ſententia condemnati ſunt C.7.t.55. Poſt creationem quis deceſſerit C.10.t.66. Propter inimicitias creatio facta ſit C.10.t.66. Propter publicas penſitationes venditio fuerit celebrata C.4.t.46. Quacunq; prædictus poteſtate, vel ad eum pertinẽtes ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ adſpirare tentauerint nuptias C.5.t.7. Quadrupes pauperiem feciſſe dicatur I.4.t.9. D.9.t.1. Quis aliquem teſtari prohibuerit, vel coëgerit D.29.t.6. C.6.t.34. Quis alteri vel ſibi ſub alterius nomine, vel aliena pecunia emerit C.4.t.50. quis à parente manumiſſus fuerit D.37.t.12. quis cautione in iudicio ſiſtendi cauſa facta non obtemperauerit D.2.t.11. quis eam cuius tutor fuerit corruperit C.9.t.10. quis ignorans rem minoris eſſe ſine decreto cõparauerit C.5.t.73. quis Imperatori maledixerit C.9.t.7. quis in ius vocatus non ierit, ſiue per eum cauerit per quem ex edicto non debuit D.2.t.5. quis ius dicenti non obtemperauerit D.2.t.3. quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato vel alio modo poſſideat hereditatẽ D.29.t.4. qui teſtamento liber eſſe iuſſus fuerit & poſt mortem domini ante aditam hereditatem ſubripuiſſe aut corrupiſſe quid dolo malo dicatur D.47.t.4
Rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes ſponſalitias dederint arrhas C.5.t.2. Reus vel accuſator mortuus fuerit C.9.t.6. Sæpius in integrum reſtitutio poſtuletur C.2.t.41. Secundò nupſerit mulier cui maritus vſumfructũ reliquit C.5.t.10. Seruitus vendicetur C.8.t.5. Seruus aut libertus ad decurionatum adſpirauerit C.10.t.32. Seruus exportandus veniat. Seruus extero ſe emi mandauerit C.4.t.44. Tabulæ teſtamenti extabunt D.37.t.2. Tabulæ nullæ extabunt D.38.t.6. Tutor contra matris voluntatẽ datus ſit C.5.t.47. Tutor vel curator falſis allegationib. excuſatus ſit C.5.t.63. Tutor vel curator interuenerit C.2.t.25. Tutor vel curat. nõ geſſerit C.5.t.55. Tutor vel curator reip. cauſa abfuerit C.5.t.64. Tutor vel curator vel magiſtratus creatus appellauerit D.49.t.10. Vaſallus de feudo ab aliquo interpellatus fuerit, & dominus eũ defendere noluerit F.2.t.25. Vaſallus feudo priuetur, cui deferatur F.2.t.41. Vendito pignore agatur C.8.t.30. Ventris nomine muliere in poſſeſſione miſſa, eadem poſſeſſio dolo malo ad alium tranſlata eſſe dicatur D.25.t.6. Vnus ex fratrib. dederit ſuã partẽ fratri F.4.t.84. Vnus ex plurib. appellauerit C.7.t.68. Vnus ex plurib. heredib. creditoris vel debitoris partẽ ſui debiti ſoluerit vel acceperit C.8.t.32. Vſusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur D.7.t.6. Vt omiſſam hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem vel quid aliud adquirat C.2.t.40
Societate I.3.t.26. (ſalium C.l.3. Alexij Comneni.
Solutione matrimonij ob furorem coniugis C.l.5. Niceph. Botoniatæ. Sponſ-
Solutionib. & liberationib. D.46.t.3. C.8.t.43. debitorum ciuitatis C.11.t.39
Soluto matrimonio, quemadmodum dos petatur D.24.t.3. C.5.t.18
Spectaculis, & ſcenicis, & leonibus C.11.t.40 (xeneticis C.5.t.2
Sponſalibus D.23.t.1. C.l.3. Alexij Comneni. Et arrhis ſponſalitiis, & pro-
Sportulis & ſumptibus in diuerſis iudiciis faciendis, & de executorib. litium
Statu hominum D.1.t.5 (C.3.t.2
Statuis & imaginibus C.1.t.27 Statu liberis D.40.t.7
Stipulatione ſeruorum I.3.t.18. D.45.t.3 Stratoribus C.10.t.25
Studiis liberalibus vrbis Romæ & Conſtantinopolitanæ C.11.t.18
Stataris & ſuſceptoribus vini & cæteris corporatis C.11.t.6
Subnotatio incliti Imperatoris Iſaaci Angeli de tondendis vxoribus Pontificum C.l.3. d. imp.
Succeſſione cognatorum I.3.t.3. Feudi F.1.t.8. fratrum, vel gradib. ſuccedentium in feudo F.2.t.11. Libertorum I.3.t.8
Succeſſionibus ſublatis quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex ſenatuſc.
Succeſſoribus eorum qui in Africa degunt N.36. (Claudiano I.3.t.13
Succeſſorio edicto D.38.t.9. C.6.t.16 Suffragio C.4.t.3
Suis & legitimis Heredibus D.38.t.16. Liberis & ex filia nepotibus ab inteſtato venientibus C.6.t.54 (C.1.t.4
Summa trinitate, & fide catholica, vt nemo publicè de ea contendere audeat
Sumptus iniuncti muneris ad omnes collegas pertinere C.11.t.37
Sumptuum recuperatione C.10.t.67. Supellectile legata D.33.t.10
Super exactionibus C.10.t.20 Superficiebus D.43.t.18
Superindicto C.10.t.18 Suſceptoribus præpoſitis & arcariis C.10.t.70
Suſpectis tutoribus & curatoribus I.1.t.26. D.26.t.10. C.5.t.43
TAbellionibus, & vt protocolla dimittant in chartis N.44
Tabulariis, ſcribis, logographis & cenſualib. C.10.t.69 (re N.100
Tabulis exhibendis D.43.t.5. C.8.t.7. Tempore nõ ſolutæ pecuniæ ſuper do-
Temporibus & reparationibus appellationum ſeu conſultationum C.7.t.63. In integrum reſtitutionis, tam minorum & aliarum perſonarum quæ reſtitui poſſunt, quàm etiam heredum eorum C.2.t.53

Teſtamento [illegible]
Teſtamentarius Manumiſſiones C.[illegible] Tutela D.[illegible] D.[illegible]
Teſtamento militari, D.[illegible] C.[illegible] Reſignare [illegible]
Teſtamenti : Et quemadmodum [illegible] C.[illegible] Et qui teſtamenta facere poſſunt, & quemadmodum teſtamenta fiant D.28.t.1. Imperfecto a parente [illegible] & de diuiſione [illegible] & de [illegible] N.107. Ordinandi [illegible]
Teſtibus D.22.t.5.C.4.t.20.N.90
Tetragono quod eſt manifeſtatis genus C.[illegible] Nicephori [illegible]
Theſauris C.10.t.15 Tigno iniuncto D.47.t.3.
Tonſura, Capillorum C.[illegible] Theoph. Mulierum, legem volentium in monaſterio poſt [illegible] facta C.1.t.[illegible] Manuelis Com.
Traditionis & Raptu C.[illegible]
Tranſactionibus D.2.t.15.C.2.t.4 Tributaria actione D.14.t.4
Tribunorum [illegible] qui pœna afficiendi ſint L.[illegible]
Trientis & ſemiſſis, & ſucceſſionibus [illegible] & regulam naturalium & [illegible] vel [illegible] &c. N.[illegible]
Triticum, vino, & oleo legato D.33.t.6
Tutelis C.[illegible] D.[illegible] rationibus diſtrahendis, & vtili curationis cauſa actione D.27.t.3
Tutore: Et curatorem non facit [illegible] C.5.t.[illegible] Qui pupillam ſuam vitiat L.54.
Tutoribus vel curatoribus : Datis ab his qui ius dandi habent, & qui inquiſitione cauſa ſpecialiter dari poſſunt D.26.t.5. Illuſtriſſimorum & clariſſimorum perſonarum C. [illegible]
Tyronibus C.12.t.44
Vacatione, Et excuſatione munerum D.50.t.5. Muneris publici C.10.t.45
Variis & extraordinariis cognitionibus, & ſi iudex litem ſuam fecisse dicetur D.50.t.13
Vaſallo : Decrepitæ ætatis, & qui feudum refutauit, vt filii inueſtiantur F.[illegible] Milite qui arma bellica depoſuit F.[illegible] Qui contra conſtitutionem Lotharij [illegible] beneficium alienauit F.[illegible]
Vaſallum feudum poſſe in alium aliqua lege transferre F.[illegible]
Vaſa ſacra & rebus Eccleſiaſticis C.[illegible] Nicephori
Vbi: Cauſa fiſcali, vel diuinæ domus, hominumque eius agatur C.3.t.26. Cauſa ſtatus agi debeat C.3.t.[illegible] Conueniatur qui certo loco dare promiſit C.3.t.18. de crimine agi oporteat C.3.t.15. de hæreditate agitur, vel vbi hæredes ſcripti, in poſſeſſionem mitti poſtulare debeant C.3.t.20. de poſſeſſione agi oporteat C.[illegible] tam publicis quam priuatis agi oporteat C.3.t.27. Et apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agitanda C.2.t.47. Fideicommiſſum peti oporteat C.3.t.17. [illegible] debeat C.3.t.[illegible] Petantur tutores & curatores C.[illegible] Pupilli educari debeant C.5.t.49. Pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei præſtandis D.27.t.2. Quis de curiali vel cohortali, aliaue conditione conueniatur C.3.t.23. Senatores vel clariſſimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur C.3.t.24.
Vectigalia [illegible] poſſe C.4.t.62
Vectigalibus & commiſſis C.4.t.61
Venatione ferarum C.11.t.44
Vendendis rebus ciuitatis C.11.t.32
Venditione rerum fiſcalium cum priuatis communium C.[illegible]
Ventre in poſſeſſionem mittendo, & curatore eius D.37 [illegible] inſpiciendo cuſtodiendo que partu D.25 [illegible] D.25.t.4
Verborum : Et rerum ſignificatione D.50.t.16. C.6.t.38. Obligationibus D.45.t.1
Veſtibus : C.[illegible] Ioannis Duc. [illegible] C. 11.t.8
Veteranis C.12.t.47
Veteranorum & militum ſucceſſione D.38.t.[illegible]
Veteri iure enucleando, & authoritate iuris prudentum qui in Digeſtis referuntur C.1.t.17
Veteri numiſmatis poteſtate C.11.t.10
Via publica, & itinere publico reficiendo D.43.t.10
Vi bonorum raptorum D.47.t.8. Et vi armata D.43.t.16
Vindicta libertate, & apud conſilium manumiſſione C.7.t.1
Vnde : Cognati D.38.t.8. Legitimi D.38.t.7.C.6.t.19. Liberi D.38.t.6 C.6.t.14. Vir & vxor D.38.t.11 C.6.t.18
Vſucapione: Pro donato C.7.t.27. Pro dote C.7.t.28. Pro emptore, vel tranſactione t.26. Pro hærede t.29. Transformanda, & ſublata differentia rerum mancipi & nec mancipi t.31 D.41.t.[illegible]
Vſucapionibus & longi temporis præſcriptionibus [illegible] Seu vſucapionibus D.
Vſu: Et habitatione [illegible] Et vſufructu, & reditu, & habitatione, & Operis per legatum vel fideicommiſſum relictis D.33.t.2
Vſufructu [illegible] relegando D.7.t.2. Earum rerum quæ vſu conſumuntur, vel minuuntur D.7.t.5. Et habitatione & miniſterio ſeruorum C.3.t.33. Et quemadmodum quis vtatur fruatur D.7.t.1
Vſu Mediolanenſium, ſecundum quoſdam F.[illegible]
Vſura C.[illegible] Nicephori
Vſuris C.4.t.32 Et fructibus & cauſis, & omnibus acceſſionibus, & mora D.22.t.1. Et fructibus legatorum & fideicommiſſorum C.6.t.47. Nauticis N.106. Pupillaribus C.5.t.56. Rei iudicatæ C.7.t.54. Supra duplum computandis N.138
Vſufructuarius quemadmodum caueat D.7.t.9
Vt: Ab illuſtribus & qui ſuper eam dignitatem [illegible] [illegible] &c. N.[illegible] Actiones ab hæredibus, & contra hæredes incipiant C.4.t.11. [illegible] conteſtationem [illegible] libello [illegible] probet L.107. [illegible] L.83. [illegible] L.29. [illegible] C. [illegible] L.36. [illegible] L.40. [illegible] C.3.t.48. Clerici apud proprios Epiſcopos primum [illegible] & poſt hoc apud ciuiles iudices N.83. Clerici qui recedunt [illegible] N.[illegible] Concubinam habere non liceat L.91. [illegible] N.[illegible] [illegible] N.62. [illegible] L.33. [illegible] N.[illegible] [illegible] N.[illegible] [illegible] N.145. [illegible] L.6. [illegible] &c. N.[illegible] [illegible] N.[illegible] [illegible] N.[illegible] [illegible] &c. N.12. [illegible]

[illegible] N.86. [illegible] C.[illegible] [illegible] N.134. [illegible] L.34. [illegible] &c. L.39. [illegible] N.[illegible] [illegible] L.21. [illegible] N.40. [illegible] C.1.t.[illegible] Manuelis Com. [illegible] L.36. [illegible] N.[illegible] [illegible] N.127. [illegible] N.77. [illegible] N.61. [illegible] L.[illegible] L.42. [illegible] L.57. [illegible] N.[illegible] [illegible] N.58. [illegible] C.9.t.44
Vel prohiberi [illegible] C.[illegible]
Vt iudices [illegible] L.[illegible] N.125. [illegible] N.[illegible] [illegible] &c. N.[illegible] [illegible] N.127. [illegible] C.1.t.[illegible] N.[illegible] L.[illegible] L.28. [illegible] N.124. [illegible] L.[illegible] [illegible] C.[illegible] [illegible] C.1.t.[illegible] [illegible] C.1.t.16
Vt neque miles neque foederatus obſeruent domui priuatæ, aut poſſeſſioni alicuius N.116
Vt: Non fiant pignerationes pro aliis perſonis, N.[illegible] [illegible] N.[illegible] [illegible] N.45. [illegible] N.[illegible] [illegible] N.134. [illegible] C.1.t.[illegible] [illegible] N.[illegible] [illegible] N.69. [illegible] N.[illegible] [illegible] L.[illegible] [illegible] L.[illegible] [illegible] N.[illegible] [illegible] L.[illegible] [illegible] N.[illegible] [illegible] N.72. [illegible] N.[illegible] [illegible] L.[illegible] [illegible] N.[illegible] [illegible] L.[illegible] [illegible] L.[illegible] [illegible] L.79. [illegible] N.[illegible] [illegible] L.[illegible] [illegible] N.[illegible] [illegible] L.[illegible]
Vaſalli, ſemiplenæ [illegible] F.[illegible]
Vulgaris pupillari ſubſtitutione D.28.t.6 [illegible]
Vxoribus militum, & etiam qui [illegible] C.[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

TITVLI DIGESTORVM SEV PANDECTARVM iuris enucleati ex iure veteri collecti, auctoritate Domini noſtri ſacratiſſimi Iuſtiniani Auguſti.

De Iure.

¶ Tit. ſex conſcripti libri Primus.

De Iuſtitia & iure 1. de origine iuris & omnium magiſtratuum & ſucceſſione prudentium 2. De legibus ſenatuſque conſultis, & longa conſuetudine 3. De conſtitutionibus principum 4.

De Perſonis.

De ſtatu hominum 5. De his qui ſui vel alieni iuris ſunt. 6. de adoptionibus & emancipationibus 7, & aliis modis quibus poteſtas ſoluitur 7.

De rebus.

De diuiſione rerum & qualitate 8.

De Magiſtratibus, & eorum de ipſis vel iudicantibus officiis, auctoritate & imperio.

De Senatoribus 9. de officio conſulis 10. de officio praefecti praetorio 11. de officio praefecti vrbis 12. de officio Quaeſtoris 13. de officio Praetorum 14. de officio Praefecti vigilum 15. De officio Proconſulis & Legati 16. De officio Praefecti Auguſtalis 17. de officio Praeſidis 18. de officio Procuratoris Caeſaris vel rationalis 19. de officio iuridici 20. de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio 21. de officio adſeſſorum 22.

Lib. 2.

De iuriſdictione 1. Quod quiſque iuris in alterum ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur 2. Si quis ius dicenti non obtemperauerit 3.

De in ius vocando.

De in ius vocando 4. Si quis in ius vocatus non ierit: ſiue quis eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit 5. In ius vocati vt eant, aut ſatis vel cautum dent 6. Ne quis eum qui in ius vocabitur, vi eximat 7. Qui ſatiſdare cogantur, vel iurato promittant, vel ſuae promiſſioni committantur 8. Si ex noxali cauſa agatur quemadmodum caueatur 9. de eo per quem factum erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat 10. Si quis cautionibus in iudicio ſiſtendi cauſa factis non obtemperauerit 11. De feriis & dilationibus & diuerſis temporibus 12.

De Actionibus edendis, & quemadmodum poſtea vel tranſactione tollantur actiones.

De edendo 13. de pactis 14. de tranſactionibus 15.

Lib. 3.

Qui poſſunt aut debent agere aut recipere in iudicio ſuſceptam.

De poſtulando 1. de his qui notantur infamia 2. de procuratoribus & defenſoribus 3. Quod cuiuſcumque vniuerſitatis nomine vel contra eam agatur 4. de negotiis geſtis 5. de calumniatoribus 6.

Lib. 4.

Quibus ex cauſis actiones tollantur, & in integrum reſtitutio poſtuletur.

¶ De in integrum reſtitutionibus 1. Quod metus cauſa geſtum erit 2. de dolo malo 3. de minoribus viginti quinque annis 4. de capite minutis 5. Ex quibus cauſis maiores viginti quinque annis in integrum reſtituuntur 6. de alienatione iudicii mutandi cauſa facta 7.

De Pace componenda & quemadmodum apud arbitros transactum agatur.

De receptis, qui arbitrium receperint, vt ſententiam dicant 8. Nautae, caupones, ſtabularii vt recepta reſtituant 9.

Lib. 5. Ex ordine. De iudiciis liber primus.

¶ De iudiciis vbi quiſque agere vel conueniri debeat 1.

Lib. 6. ex ordine. De iudiciis liber ſecundus.

De actionibus in rem ſiue vindicationibus earum & ſingularibus ſiue ſpecialibus, quae in corpore ſunt, & perſona ſunt ſiue praediorum.

De inofficioſo teſtamento 2. de hereditatis petitione 3. Si pars hereditatis petatur 4. de poſſeſſoria hereditatis petitione 5. De fideicommiſſaria hereditatis petitione 6.

¶ De rei vindicatione 1. de Publiciana in rem actione 2. Si ager vectigalis, id eſt emphyteuticarius petatur 3.

¶ De vſufructu, & quemadmodum quis vtatur & fruatur 1. de vſufructu accreſcendo 2. Quando dies legati vſusfructus cedat 3. Quibus modis vſusfructus vel vſus amittitur 4. de vſufructu earum rerum quae vſu conſumuntur vel minuuntur 5. Si vſusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur 6. de operis ſeruorum 7. de vſu & habitatione 8. Vſufructuarius quemadmodum caueat 9.

Lib. 7. ex ordine de iudiciis lib. 3.

¶ De ſeruitutibus 1. de ſeruitutibus praediorum vrbanorum 2. de ſeruitutibus praediorum ruſticorum 3. Communia praediorum tam vrbanorum quam ruſticorum 4. Si ſeruitus vindicetur vel ad alium pertinere negetur 5. Quemadmodum ſeruitutes amittuntur 6.

Lib. 8. ex ordine de iudiciis lib. 4.

De perſonalibus actionibus, delictis & aliis.

¶ Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur 1. Ad legem Aquiliam 2. de his qui effuderint vel deiecerint 3. de noxalibus actionibus 4.

Lib. ex ordine 9. de iudiciis lib. 5.

Lib. ex ordine 10. de iudiciis lib. 6.

Lib. ex ordine 11. de iudiciis 7.

De actionibus mixtis & perſonalibus iudiciis.

¶ Finium regundorum 1. Familiae herciſcundae 2. Communi diuidundo 3. *Praeparatoria in rem ſequentes.*

Ad exhibendum 4. ¶ De interrogationibus in iure faciendis, & de interrogatoriis actionibus 1. de quibus rebus ad eundem iudicem eatur 2.

Miſcella.

De ſeruo corrupto 3. De fugitiuis 4. De aleatoribus 5. Si menſor falſum modum dixerit 6. De religioſis & ſumptibus funerum, & vt funus ducere liceat 7. De mortuo inferendo, & ſepulchro aedificando 8.

De condictionibus.

Lib. ex ordine 12. de rebus 1.

De rebus creditis, ſi certum petatur 1. De iureiurando ſiue voluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali 2. De in litem iurando 3. De condictione cauſa data, cauſa non ſecuta 4. De condictione ob turpem vel iniuſtam cauſam 5. De condictione indebiti 6. De condictione ſine cauſa 7.

Lib. ex ordine 13. de rebus 2.

De condictione furtiua 1. De condictione ex lege 2. De condictione triticaria 3. De eo quod certo loco dari oportet 4. De pecunia conſtituta 5. Commodati vel contra 6. De pigneraticia actione vel contra 7.

De quibus cum exercere noxis competenda actione, qui negotiationi alterius, quod ſui iuris ſit, vt cum alio negotium geſſerit, &c. & de qua actio competat.

Lib. 14. de rebus 3.

De exercitoria actione 1. De lege Rhodia de iactu 2. De inſtitoria actione 3. De tributoria actione 4. Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur 5. De Senatuſconſulto Macedoniano 6.

Lib. ex ordine 15. de reb. 4.

De peculio 1. Quando de peculio actio annalis eſt 2. De in rem verſo 3. Quod iuſſu 4.

Lib. 16. de rebus 5.

Ad Senatuſconſultum Velleianum 1. De compenſationibus 2. Depoſiti vel contra 3.

Lib. 17. de rebus 6.

Obligationes ex conſenſu.

Lib. 18. de rebus 7.

¶ Mandati vel contra 1. Pro ſocio 2.

De contrahenda emptione, & de pactis inter emptorem & venditorem compoſitis, & quae res venire non poſſunt 1. De in diem addictione 2. De lege commiſſoria 3. De hereditate vel actione vendita 4. De reſcindenda venditione & quando liceat ab emptione diſcedere 5. De periculo & commodo rei venditae 6. De ſeruis exportandis, vel ſi ita mancipium venierit, vt manumittatur vel contra 7.

Lib. 19. de rebus 8.

De actionibus empti & venditi 1. Locati conducti 2. De aeſtimatoria actione 3. De rerum permutatione 4. De praeſcriptis verbis & in factum actionibus 5.

Pignora.

Lib. 20. ſingularium primus.

De pignoribus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum 1. In quibus cauſis pignus tacite contrahitur 2. Quae res pignori vel hypothecae datae obligari non poſſunt 3. Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur & de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt 4. De diſtractione pignorum vel hypothecarum 5. Quibus modis pignus vel hypotheca ſoluitur vel non 6.

Emptionum conſequentia.

Lib. 21. ſingularium ſecundus.

De aedilitio edicto, & redhibitione, & quanti minoris 1. De euictionibus & dupla ſtipulatione 2. De exceptione rei venditae & traditae 3.

Vſurae.

Lib. 22. ſingularium tertius.

De vſuris & omnibus acceſſionibus, & mora 1. De nautico foenore 2. De probationibus & praeſumptionibus 3.

Probationes.

De fide inſtrumentorum 4. De teſtibus 5. De iuris & facti ignorantia 6.

Nuptiae.

Lib. 23. ſingularium lib. 4.

De ſponſalibus 1. de ritu nuptiarum 2. de iure dotium 3. de pactis dotalibus 4. de fundo dotali 5.

Lib. 24. ſingularium liber 5.

De donationibus inter virum & vxorem 1. de diuortiis & repudiis 2. Soluto matrimonio dos quemadmodum petatur 3.

Lib. 25. ſingularium lib. 6.

De impenſis in res dotales factis 1. de rerum amotarum actione 2. de agnoſcendis & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis 3. de inſpiciendo ventre, cuſtodiendoque partu 4. Si ventris nomine muliere in poſſeſſionem miſſa eadem poſſeſſio dolo malo ad alium tranſlata eſſe dicatur 5. Si mulier ventris nomine in poſſeſſionem calumniae cauſa fuiſſe dicatur 6. de concubinis 7.

Tutelae.

Lib. 26. ſingularium lib. 7.

De tutelis 1. de teſtamentaria tutela 2. de confirmando tutore vel curatore 3. de legitimis tutoribus 4. de tutoribus & curatoribus datis ab his qui ius dandi habent, & qui & in quibus cauſis ſpecialiter dari poſſunt 5. Qui petant tutores vel curatores, & vbi petantur 6. de adminiſtratione & periculo tutorum & curatorum qui geſſerint, vel non, & de agentibus vel conueniendis vno vel pluribus 7. de auctoritate & conſenſu tutorum & curatorum 8. Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri poſſunt 9. de ſuſpectis tutoribus & curatoribus 10.

Lib. 27. ſingularium lib. 8.

De excuſationibus 1. Vbi pupillus educari vel morari debeat, & de alimentis ei praeſtandis 2. de tutelae, & rationibus diſtrahendis, & vtili curationis cauſa actione 3. de contraria tutelae, & vtili actione 4. de eo, qui pro tutore prouecuratore negotia geſſit 5. Quod falſo tutore auctore geſtum eſſe dicatur 6. de ſideiuſſoribus & nominatoribus, & heredibus tutorum

[illegible]torum vel curatorum 7. De magistratibus conveniendis 8. De rebus eorum qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto non alienandis vel supponendis 9. De curatoribus furioso & aliis extra minores dandis 10.

Testamenta vel quasi.

Lib. 28. [illegible] Qui testamenta facere possunt, & quemadmodum testamenta fiant 1. De liberis & posthumis heredibus instituendis vel exheredandis vel praeteritis 2. De iniusto, rupto, irrito facto testamento 3. De his quae in testamento delentur, inducuntur vel inscribuntur 4. De heredibus instituendis 5. De vulgari & pupillari substitutione 6. De conditionibus institutionum 7. De iure deliberandi 8.

Lib. 29. [illegible] De testamento militis 1. De adquirenda vel omittenda hereditate 2. Testamenta quemadmodum aperiantur, inspiciantur, & describantur 3. Si quis omissa causa testamenti, ab intestato, vel alio modo possideat hereditatem 4. De Senatusconsulto Silaniano & Claudiano, quorum testamenta aperiuntur 5. Si quis aliquem testari prohibuerit, vel coegerit 6. De iure codicillorum 7.

Legata.

De legatis & fideicommissis 1.

De legatis & fideicommissis 2.

De legatis & fideicommissis 3.

Lib. 30. de legatis & fideicommissis lib. 1. Lib. 31. de legatis & fideicommissis lib. 2. Lib. 32. de legatis & fideicommissis lib. 3. Lib. 33. de legatis & fideicommissis lib. 4.

De annuis legatis & fideicommissis 1. De usu, & usufructu, & reditu, & habitatione, & operis per legatum vel fideicommissum datis 2. De servitute legata 3. De dote praelegata 4. De optione vel electione legata 5. De tritico, vino, vel oleo legato 6. De instructo vel instrumento legato 7. De peculio legato 8. De penu legata 9. De supellectile legata 10.

Lib. 34. De alimentis & cibariis legatis 1. De auro, argento, mundo, ornamentis, unguentis, veste vel vestimentis, & statuis legatis 2. De liberatione legata 3.

Legatorum ademptio, translatio, [illegible]

Lib. 35. De adimendis vel transferendis legatis 1. De rebus dubiis 2. De his quae poenae causa relinquuntur 3. De regula Catoniana 4. De his quae pro non scriptis habentur 5. De his quae ut indignis auferuntur 6.

De conditionibus & demonstrationibus, & causis, & modis eorum quae in testamento scribuntur 1. Ad legem Falcidiam 2. Si cui plus quam per legem Falcidiam licuerit, legatum esse dicetur 3.

Lib. 36. Ad Senatusconsultum Trebellianum & Pegasianum 1. Quando dies legatorum vel fideicommissorum cedat 2. Ut legatorum seu fideicommissorum servandorum causa caveatur 3. Ut in possessionem legatorum vel fideicommissorum causa esse liceat 4.

Bonorum possessiones ex testamento quibus competunt, & quemad[illegible] [illegible]

Lib. 37. de bonorum possessionib. lib. 1. De bonorum possessionibus 1. Si tabulae testamenti extabunt 2. De bonorum possessione furioso, infanti, muto, surdo, caeco competente 3. De bonorum possessione contra tabulas 4. De legatis praestandis contra tabulas bonorum possessione petita 5. De collatione bonorum 6. De collatione dotis 7. De coniungendis cum emancipato liberis eius 8. De ventre in possessionem mittendo, & curatore eius 9. De Carboniano edicto 10. De bonorum possessione secundum tabulas 11. Si a parente quis manumissus sit 12. De bonorum possessione ex testamento militis 13. De iure patronatus 14. De obsequiis parentibus & patronis praestandis 15.

Incipit Lib. 38. de bonorum possessionibus 2. De operis libertorum 1. De bonis libertorum 2. De libertis universitatum 3. De adsignandis libertis 4. Si quid in fraudem patroni factum sit 5.

Bonorum possessiones ab intestato.

Si tabulae testamenti nullae extabunt, unde liberi 6. Unde legitimi 7. Unde cognati 8. De successorio edicto 9. De gradibus & adfinibus & nominibus eorum 10. Unde vir & uxor 11. De veteranorum & militum successione 12. Quibus non competit bonorum possessio 13. Ut ex legibus senatusve consultis bonorum possessio detur 14. Quis ordo in bonorum possessionibus detur 15.

Hereditates ab intestato.

De suis & legitimis heredibus 16. Ad Senatusconsultum Tertyllianum & Orphitianum 17.

Damna & [illegible] aqua pluvia, [illegible] publicanis [illegible]

Incipit [illegible] Lib. 39. De operis novi nuntiatione 1. De damno infecto, & de suggrundis & proiectionibus 2. De aqua, & aquae pluviae arcendae 3. De publicanis, & vectigalibus, & commissis 4.

Donationes.

De donationibus 5. De mortis causa donationibus 6.

Praeiudiciales causae.

Lib. 40. De manumissionibus 1. De manumissis vindicta 2. De manumissionibus quae servis ad universitatem pertinentibus imponuntur 3. De manumissis testamento 4. De fideicommissariis libertatibus 5. De adsumptione libertatis 6. De statuliberis 7. Qui sine manumissione ad libertatem perveniunt 8. Qui & a quibus manumissi liberi non fiunt, & ad legem Aeliam Sentiam 9. De iure aureorum anulorum 10. De natalibus restituendis 11. De liberali causa 12. Quib. ad libertatem proclamare non liceat 13. Si ingenuus esse dicetur 14. Ne de statu defunctorum post quinquennium quaeratur 15. De collusione detegenda 16.

Dominium & possessio.

Lib. 41. De adquirendo rerum dominio 1. De adquirenda vel amittenda possessione 2. De usurpationibus & usucapionibus 3. Pro emptore 4. Pro herede & pro possessore 5. Pro donato 6. Pro derelicto 7. Pro legato 8. Pro dote 9. Pro suo 10.

Commentaria de accessionibus possessionum 11. Habes [illegible] est in Digestis hic desideratur etiam hic Titulus, ut hic index indicat. [illegible] in titulo de bonis damnatorum : in titulo de interdictis & relegatis [illegible] 31. [illegible]

Iudicatum.

Lib. 42. De re iudicata, & de effectu sententiarum, & de interlocutionibus 1. De confessis 2. De cessione bonorum 3. Quibus ex causis in possessionem eatur 4. De rebus auctoritate iudicis possidendis seu vendendis 5. De separationibus 6. De curatore bonis dando 7. Quae in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur 8.

Interdicta [illegible] universitatem & singulas res [illegible] publica [illegible]

Lib. 43. De interdictis 1. Quorum bonorum 2. Quod legatorum 3. Ne vis fiat ei qui in possessionem missus erit 4. De tabulis exhibendis 5. Ne quid in loco sacro fiat 6. De locis & itineribus publicis 7. Ne quid in loco publico vel itinere fiat 8. De loco publico fruendo 9. De via publica, & si quid in ea factum esse dicatur 10. De via publica, & itinere publico reficiendo 11. De fluminibus ne quid in flumine publico ripave eius fiat, quo peius navigetur 12. Ne quid in flumine publico fiat, quo aliter aqua fluat atque uti priore aestate fluxit 13. Ut in flumine publico navigare liceat 14. De ripa munienda 15. De vi & vi armata 16. Uti possidetis 17. De superficiebus 18. De itinere actuque privato 19. De aqua cottidiana & aestiva 20. De rivis 21. De fonte 22. De cloacis 23. Quod vi aut clam 24. De remissionibus 25. De precario 26. De arboribus caedendis 27. De glande legenda 28. De homine libero exhibendo 29. De liberis exhibendis, item ducendis 30. Utrubi 31. De migrando 32. De Salviano interdicto 33.

Exceptiones.

Lib. 44. De exceptionibus, praescriptionibus, & praeiudiciis 1. De exceptione rei iudicatae 2. De diversis temporalibus praescriptionibus, & de accessionibus possessionum 3. De doli mali, & metus exceptione 4. Quarum rerum actio non datur 5. De litigiosis 6.

Obligationes & actiones.

De obligationibus & actionibus 7.

Stipulationes.

Lib. 45. De verborum obligationibus 1. De duobus reis constituendis 2. De stipulatione servorum 3.

Lib. 46. De fideiussoribus & mandatoribus 1. De novationibus & delegationibus 2. De solutionibus & liberationibus 3. De acceptilatione 4. De stipulationibus praetoriis 5. Rem pupilli vel adolescentis salvam fore 6. Iudicatum solvi 7. Ratam rem haberi, & de ratihabitione 8.

Privata crimina.

Lib. 47. De privatis delictis 1. De furtis 2. De tigno iuncto 3. Si is qui testamento liber esse iussus erit, post mortem domini ante aditam hereditatem surripuisse aut corrupisse aliquid dicetur 4. Furti adversus nautas, caupones, stabularios 5. Si familia furtum fecisse dicetur 6. Arborum furtim caesarum 7. Vi bonorum raptorum, & de turba 8. De incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata 9. De iniuriis & famosis libellis 10. De extraordinariis criminibus 11. De sepulchro violato 12. De concussione 13. De abigeis 14. De praevaricatione 15. De receptatoribus 16. De furibus balneariis 17. De effractoribus & expilatoribus 18. Expilatae hereditatis 19. De stellionatu 20. De termino moto 21. De collegiis & corporibus 22. De popularibus actionibus 23.

Iudicia publica.

Lib. 48. De iudiciis publicis 1. De accusationibus & inscriptionibus 2. De custodia & exhibitione reorum 3. Ad legem Iuliam maiestatis 4. Ad legem Iuliam de adulteriis coercendis 5. Ad legem Iuliam de vi publica 6. Ad legem Iuliam de vi privata 7. Ad legem Corneliam de sicariis & veneficis 8. Ad legem Pompeiam de parricidiis 9. De lege Cornelia de falsis 10. Ad legem Iuliam repetundarum 11. De lege Iulia de annona 12. Ad legem Iuliam peculatus, & de sacrilegiis & residuis 13. Ad legem Iuliam ambitus 14. De lege Fabia de plagiariis 15. Ad senatusconsultum Turpillianum, & de abolitionibus criminum 16. De requirendis & absentibus damnandis 17. De quaestionibus 18. De poenis 19. De bonis damnatorum 20. De bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi consciverunt, vel accusatorem corruperunt 21. De interdictis & relegatis, & deportatis 22. De sententiam passis & restitutis 23. De cadaveribus punitorum 24.

Appellationes.

Lib. 49. De appellationibus & relationibus 1. A quibus appellari non licet 2. Quis & a quo appelletur 3. Quando appellandum sit, & intra quae tempora 4. De appellationibus recipiendis vel non 5. De libellis dimissoriis qui apostoli dicuntur 6. Nihil innovari appellatione interposita 7. Quae sine appellatione rescindantur 8. An per alium causae appellationum reddi possunt 9. Si tutor vel curator vel magistratus creatus appellaverit 10. Eum qui appellaverit, in provincia defendi 11. Apud eum a quo appellatur, aliam causam agere compellendum 12. Si pendente appellatione mors intervenerit 13.

Fiscus.

De iure fisci 14.

Militia.

De captivis & postliminio reversis, & redemptis ab hostibus 15. De re militari 16. De castrensi peculio 17. De veteranis 18.

Municipia.

Lib. 50. Ad municipalem, & de incolis 1. De decurionibus & filiis eorum 2. De albo scribendo 3. De muneribus & honoribus 4. De vacatione & excusatione munerum 5. De iure immunitatis 6. De legationibus 7. De administratione rerum ad civitates pertinentium 8. De decretis ab ordine faciendis 9. De operibus publicis 10. De nundinis 11. De pollicitationibus 12.

Missio.

De variis & extraordinariis cognitionibus, & si iudex litem suam fecisse dicetur 13. De proxeneticis 14. De censibus 15. De verborum significatione 16. De diversis regulis iuris antiqui 17.

De.

Universidad Rey Juan Carlos

ΕΞ ΟΣΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠ' ΑΥΤΩΝ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΣΥΓΚΕΙΤΑΙ ΤΟ ΠΑΡΟΝΤΩΝ

Διγέστων ἤγι τῶ Πανδέκτης εὐσεβεστάτου βασιλέως Ἰουστινιανοῦ σύνταγμα.

Id eſt,

EX QVOT ANTIQVIS AVCTORIBVS ET LIBRIS AB HIS FACTIS

compoſitum eſt preſens Digeſtorum ſeu Pandectarum piiſſimi Imperatoris opus.

Ἰουλιανοῦ
DIGESTON βιβλία ἐνενήκοντα
Ad Minicium βιβλία ἕξ
Ad Vrſeium βιβλία τέσσαρα
De ambiguitatibus βιβλίον ἕν
Παπινιανοῦ
Quaeſtionum βιβλία τριάκοντα ἑπτά
Reſponſorum βιβλία δεκαεννέα
Definitionum βιβλία δύο
De adulteriis βιβλία δύο
De adulteriis βιβλίον ἕν
Quinti Mucio Scaevolu
Ὅρων βιβλίον ἕν
Ἀλφηνοῦ
Digeſtorum βιβλία τεσσαράκοντα
Σαβίνου
Iuris civilis βιβλία τρία
Πρόκλου
Epiſtolarum βιβλία ὀκτώ
Λαβεῶνος
Πιθανῶν βιβλία ὀκτώ
Poſteriorum βιβλία δέκα
Νερατίου
Regularum βιβλία δεκαπέντε
Membranarum βιβλία ἑπτά
Reſponſorum βιβλία τρία
Ἰαυολήνου
Ex Caſſio βιβλία δεκαπέντε
Epiſtolarum βιβλία δεκατέσσαρα
Ad Plautium βιβλία πέντε
Κέλσου
Digeſtorum βιβλία τριάκοντα ἐννέα
Πομπωνίου
Ad Quintum Mucium lectionum βιβλία τριάκοντα ἐννέα
Ad Sabinum βιβλία τριάκοντα πέντε
Epiſtolarum βιβλία εἴκοσι
Variarum lectionum βιβλία δεκαπέντε
Ad Plautium βιβλία ἑπτά
Fideicommiſſorum βιβλία πέντε
Senatuſconſultorum βιβλία πέντε
Regularum βιβλίον ἕν
Enchiridii βιβλία δύο
Οὐάλεντος
Fideicommiſſorum βιβλία ἑπτά
Μαικιανοῦ
Fideicommiſſorum βιβλία δεκαέξ
Publicorum βιβλία δεκατέσσαρα
Μαυρικιανοῦ
Ad leges βιβλία ἕξ
Τερεντίου Κλήμεντος
Ad leges βιβλία εἴκοσι
Ἀφρικανοῦ
Quaeſtionum βιβλία ἐννέα
Μαρκέλλου
Digeſtorum βιβλία τριάκοντα
Ad leges βιβλία ἕξ
Reſponſorum βιβλίον ἕν
Κερβιδίου Σκαιβόλα
Digeſtorum βιβλία τεσσαράκοντα
Quaeſtionum βιβλία εἴκοσι
Reſponſorum βιβλία ἕξ
Regularum βιβλία τέσσαρα
De quaeſtione familiae βιβλίον ἕν
Quaeſtionum publice tractatarum βιβλίον ἕν
Φλωρεντίνου
Inſtitutionum βιβλία δώδεκα
Γαΐου
Ad edictum provinciale βιβλία λβ'
Ad leges βιβλία δεκαπέντε
Ad edictum praetoris urbani titulo de re iudicata βιβλία δέκα
Aureorum βιβλία ἑπτά
Aureorum ἄλλων βιβλία ἕξ
Inſtitutionum βιβλία τέσσαρα
De verborum obligationibus βιβλία γ'
De manumiſſionibus βιβλία τρία
Fideicommiſſorum βιβλία δύο
De caſibus βιβλίον ἕν
Regularum βιβλίον ἕν
Dotalicion βιβλίον ἕν
Ὑποθηκαρίας βιβλίον ἕν
Βενουλήϊου
Stipulationum βιβλία δεκαεννέα
Actionum βιβλία δέκα
De officio proconſulis βιβλία τέσσαρα
De interdictis βιβλία ἕξ
Publicorum βιβλία τρία
Τερτυλλιανοῦ
Quaeſtionum βιβλία ὀκτώ
De caſtrenſi peculio βιβλίον ἕν
Ἰούστου
Conſtitutionum βιβλία εἴκοσι
Οὐλπιανοῦ
Ad Edictum βιβλία ὀγδοήκοντα τρία
Ad Sabinum βιβλία πεντήκοντα ἕξ
Ad leges βιβλία εἴκοσι
Diſputationum βιβλία δέκα
Pronuntiationum βιβλία δέκα
De officio proconſulis βιβλία δέκα
Pandectων βιβλία δέκα
Regularum βιβλία ἑπτά
Fideicommiſſorum βιβλία ἕξ
Opinionum βιβλία ἕξ
De adulteriis βιβλία πέντε
De appellationibus βιβλία τέσσαρα
De officio conſulis βιβλία τρία
Inſtitutionum βιβλία δύο
Regularum βιβλίον ἕν
De cenſibus βιβλία ἕξ
Reſponſorum βιβλία δύο
Τὰ αὐτοῦ μονόβιβλα
De ſponſalibus
De officio praefecti urbi
De officio praefecti vigilum
De officio curatoris publicae
De officio praetoris tutelaris
De officio quaeſtoris
Παύλου
Ad edictum βιβλία ὀγδοήκοντα
Quaeſtionum βιβλία εἴκοσι ἕξ
Reſponſorum βιβλία εἰκοσιτρία
Brevium βιβλία εἴκοσι τρία
Ad Plautium βιβλία δεκαοκτώ
Ad Sabinum βιβλία δεκαέξ
Ad leges βιβλία δέκα
Regularum βιβλία ἑπτά
Regularum βιβλίον ἕν
Sententiarum ad filium βιβλία ἕξ
Sententiarum βιβλία πέντε
Ad Vitellium βιβλία τέσσαρα
Ad Neratium βιβλία τέσσαρα
Fideicommiſſorum βιβλία τρία
Decretorum βιβλία τρία
De adulteriis βιβλία τρία
Manualium βιβλία τρία
Inſtitutionum βιβλία δύο
De officio proconſulis βιβλία δύο
Ad legem Aeliam Sentiam βιβλία γ'
Ad legem Iuliam βιβλία δύο
Regularum βιβλίον ἕν
De cenſibus βιβλία δύο
Τὰ αὐτοῦ μονόβιβλα
De poenis paganorum
De poenis militum
De poenis omnium legum
De viſiis
De gradibus & adfinibus
De iure codicillorum
De excuſationibus tutelarum
Ad regulam Catonianam
Ad Senatuſconſultum Orfitianum
Ad Senatuſconſultum Tertullianum
Ad Senatuſconſultum Silanianum
Ad Senatuſconſultum Velleianum
Ad Senatuſconſultum Libonianum ſeu Claudianum
De officio praefecti vigilum
De officio praefecti urbi
De officio praetoris tutelaris
De extraordinariis criminibus
Ὑποθηκαρίας
Ad municipalem
De publicis iudiciis
De inofficioſo teſtamento
De ſeptemviralibus iudiciis
De iure ſingulari
De ſecundis tabulis
Ad orationem Divi Severi
Ad orationem Divi Marci
Ad legem Velleiam
Ad legem Cinciam
Ad legem Falcidiam
De tacitis fideicommiſſis
De portionibus quae liberis damnatorum conceduntur
De iuris & facti ignorantia
De adulteriis
De inſtructo & inſtrumento
De appellationibus
De iure libellorum
De teſtamentis
De iure patronatus
De iure patronatus quod ex lege Iulia & Papia venit
De actionibus
De concurrentibus actionibus
De interceſſionibus feminarum
De donationibus inter virum & uxorem
De legibus
De legitimis hereditatibus
De libertatibus dandis
De ſenatuſconſultis
Τρυφωνίνου
Diſputationum βιβλία εἴκοσι
Καλλιστράτου
De cognitionibus βιβλία ἕξ
Edicti monitorii βιβλία ἕξ
De iure fiſci βιβλία τέσσαρα
Inſtitutionum βιβλία τρία
Quaeſtionum βιβλία δύο
Μενάνδρου
Militarium βιβλία τέσσαρα
Μαρκιανοῦ
Inſtitutionum βιβλία δεκαέξ
Regularum βιβλία πέντε
De appellationibus βιβλία δύο
Publicorum βιβλία δύο
Τὰ αὐτοῦ μονόβιβλα
De delatoribus μονόβιβλον
Ὑποθηκαρίας μονόβιβλον
Ad ſenatuſconſultum Turpillianum μονόβιβλον
Γάλλου Ἀκυλίου
Reſponſa
Μοδεστίνου
Reſponſorum βιβλία δεκαεννέα
Pandectων βιβλία δέκα δύο
Regularum βιβλία δέκα
Differentiarum βιβλία ἐννέα
Excuſationum βιβλία ἕξ
De poenis βιβλία τέσσαρα
Τὰ αὐτοῦ μονόβιβλα
De praeſcriptionibus
De inofficioſo teſtamento
De manumiſſionibus
De legatis & fideicommiſſis
De teſtamentis
De eurematicis
De enucleatis caſibus
De differentia dotis
De ritu nuptiarum
Ταρρουντηνοῦ Πατέρνου
Militarium βιβλία τέσσαρα
Μάκρου
Militarium βιβλία δύο
Publicorum βιβλία δύο
De officio praeſidis βιβλία δύο
Ἐγκλημάτων βιβλία δύο
De appellationibus βιβλία δύο
Ἀρκαδίου
De teſtibus βιβλίον ἕν
De officio praefecti praetorio βιβλίον ἕν
De muneribus civilibus βιβλίον ἕν
Ῥουφίνου
Regularum βιβλία δώδεκα
Ἀπὸ τῶν Φουρίου Ἀνθιανοῦ
Ἐδίκτου α' βιβλία πέντε
Μαικιανοῦ
Ad legem Falcidiam
Ἑρμογενιανοῦ
Ἐπιτομῶν βιβλία ἕξ
Ἑρμογενιανοῦ

INDEX

INDEX OMNIVM LEGVM QVÆ HIS PANDECTARVM, SEV DIGESTORVM LIBRIS CONTINENTVR, ORDINE alphabetico digeſtus.

Aduerte Lector legum initia primùm iuxta editionem vulgarem, deinde ſecundùm Florentinam obſeruato huius ſcribendi genere, in hunc indicem eò coniecta, vt nihil deſideres, & vt citiùs, quod quæris comperias.

A B acceſſatione debiti li. 48. ti. 16. l. 6.
Ab agnato vel alio li. 37. ti. 10. l. 12
Ab ea parte li. 12. ti. 3. l. 3
Ab emptione li. 14. de pactis l. 58
Abeſſe Reipub. cauſa li. 4. ti. 6. l. 32
Ab exhereda li. 30. ti. 1. l. 26
Ab executore ſententiæ li. 9. ti. 4. l. 4
Ab herede li. 22. ti. 6. l. 1
Ab his oneribus li. [illegible] 5. l. 10
Ab hoſtibus autem li. 2. ti. 6. l. 5
Abigeatus crimen li. 47. ti. 14. l. 1
Ab Imperatore noſtro li. 47. ti. 15. l. 6
Ab inteſtato li. 29. ti. 7. l. 16
Abolitio li. 48. ti. 16. l. 9
Ab omni gibberi li. 49. ti. 16. l. 13
Ab omnibus heredibus li. 30. ti. 1. l. 104
Ablatos reus li. 5. ti. 1. l. 71
Abſentia eius qui li. 50. ti. 17. l. 140
Abſenti li. 50. ti. 17. l. 5
Abſentem accipere debemus eum li. 50. ti. 16. l. 199
Abſentem in criminibus li. 48. ti. 19. l. 5
Abſente eo nuptam li. 23. ti. 2. l. 5
Acceptilatio eſt li. 46. ti. 4. l. 1
Acceptilatio ſub conditione li. 46. ti. 4. l. 4
Accipientis & edentis iudicium li. 26. ti. 8. l. 25
Accepit à Mæuio centum li. 35. ti. 2. l. 93
Acceſſio l. 44. ti. 3. l. 16
Accolam Claudi: vide Cum tibi viſum fuerit li. 40 ti. 5. l. 25
Accuſatus li. 37. ti. 15. l. 5
Accuſatore defuncto li. 48. ti. 1. l. 15
Accuſatorem li. 48. ti. 6. l. 8
Accuſatores li. 48. ti. 5. l. 35
Actio aquæ ſe habita li. 32. ti. 1. l. 45
Actio de æſtimato li. 19. ti. 3. l. 1
Actio in perſonam li. 44. ti. 7. l. 28
Actio negotiorum geſtorum li. 3. ti. 5. l. 47
Actio ſtellionatus li. 47. ti. 20. l. 3
Actionis verbo li. 44. ti. 7. l. 37
Actionis verbo li. 50. ti. 16. l. 34
Actioni exhibitoriæ li. 10. ti. 4. l. 54
Actiones depoſiti li. 16. ti. 3. l. 13
Actione diſtrahitur li. 17. ti. 2. l. 65
Actiones aduerſus li. 44. ti. 7. l. 7
Actiones de ſeruitutibus li. 8. ti. 5. l. 8
Actionum genera li. 44. ti. 7. l. 25
Actor à tutore datus li. 46. ti. 8. l. 1
Actoris procuratori li. 3. ti. 3. l. 30
Actorum verbo li. 47. ti. 1. l. 40
Ad aſſæ legatum li. 28. ti. 17. l. 77
Actus rationem li. 26. ti. 7. l. 19
Ad bellum li. 42. ti. 19. l. 31
Ad certam partem li. 8. ti. 1. l. 6
Ad cognitionem li. 40. ti. 4. l. 13
Ad curatoris l. 40. ti. 5. l. 46
Ad decuriones li. 50. ti. 1. l. 5
Ad diem li. 45. ti. 1. l. 77
Adeo autem li. 7. ti. 1. l. 59
Adeo quidem li. 12. ti. 1. l. 7
Adeo quidem li. [illegible] l. 18
Ad ea, quæ non habent li. 50. ti. 17. l. 57
Ad eos qui li. 1. ti. 6. l. 19
Ad eum quem li. [illegible] l. 35
Ad exhibitionem li. 10. ti. 4. l. 24
Ad exhibendum li. 10. ti. 4. l. 13
A Diuo Pio reſcriptum eſt li. 25. ti. 3. l. 18
A Diuo Pio reſcriptum eſt li. 42. ti. 1. l. 15
A domino manumiſſus li. 38. ti. 2. l. 4
Adſumenda eſt li. 39. ti. 3. l. 5
Ad [illegible]
Ad [illegible] l. 26
Adquirere propriis [illegible] li. 26. ti. 1. l. 10
Adigere ſacramento li. 37. ti. 14. l. 8
Adiri etiam ad li. 1. ti. 12. l. 2
Aditio hereditatis li. 29. ti. 2. l. 45
Ad Imperatorem li. 49. ti. 1. l. 26
Ad inſtruendam li. 26. ti. 7. l. 34
Ad legatum li. 5. ti. 5. l. 62
Ad principem emiſſa li. 49. ti. 1. l. 12
Adquirent li. 2. ti. 14. l. 19
Adquiruntur nobis li. 41. ti. 1. l. 10
Ad rempublicam li. 50. ti. 4. l. 5
Adſignare & pati li. 38. ti. 4. l. 7
Adſignare libertum li. 40. ti. 15. l. 105
Ad ſucceſſionem li. 38. ti. 15. l. 1
Adſumptio originis li. 50. ti. 1. l. 6
Ad tempus ordini li. 50. ti. 2. l. 5
Ad teſtamenti poſtremi li. 37. ti. 10. l. 1
Ad tertium numerum li. 22. ti. 2. l. 22
Ad veteranis li. 49. ti. 1. l. 40
Adminiſtrantes rem li. 27. ti. 7. l. 48
Admonendi li. 12. ti. 3. l. 51
Adoptio enim li. 1. ti. 7. l. 16
Adoptio non iure li. 1. ti. 7. l. 58
Adoptiones li. 1. ti. 7. l. 43
Adoptare quis apud li. 1. ti. 7. l. 1
Adoptare quis poteſt li. 1. ti. 7. l. 37
Adoptiuus filius li. 23. ti. 2. l. 14
Adoptiuum patrem li. 2. ti. 4. l. 8
Adoptiuum quoque patrem. Hæc lex eſt in §. 1. li. 5. ti. 5. l. 13
Ad pœnam teriorum li. 2. ti. 1. l. 68
Ad perſonas li. 1. ti. 5. l. 25
Ad quid autem li. 5. ti. 3. l. 19
Ad rem mobilem li. 5. ti. 3. l. 56
Adrogato patre familias li. 1. ti. 7. l. 40
Ad res donatas li. 21. ti. 1. l. 63
Aduerſus exceptionem li. 12. ti. 1. l. 15
Aduerſus extraneos li. 41. ti. 3. l. 53
Aduerſus mentem li. 9. ti. 6. l. 5
Aduerſus ſententiam arbitri l. 4. ti. 8. l. 29
Aduerſus teſtamentum lib. 5. ti. 2. l. 30
Adultus diem li. 48. ti. 5. l. 29
Ædes ſacra terra li. 18. ti. 1. l. 73
Ædium autem li. 5. ti. 1. l. 23
Ædibus communibus li. 39. ti. 1. l. 18
Ædificatum li. 30. ti. 1. l. 45
Ædificia quæ ſeruitutem li. 8. ti. 1. l. 13
Æd ficia Romæ li. 50. ti. 16. l. 39
Ædiles aiunt li. 21. ti. 1. l. 38
Æ diles etiam ibidem l. 25
Æ diſicia urbana li. 18. ti. 4. l. 1
Æ lianus debitor li. 40. ti. 5. l. 10
Æ milius Macer li. 26. ti. 7. l. 33
Æ milianus Latianus li. 4. ti. 8. l. 27
Æ quiſſimum ordinem li. 37. ti. 11. l. 2
Æ quiſſimum viſum eſt li. 38. ti. 17. l. 3
Æ quiſſimum putauit prætor li. 2. ti. 10. l. 1
Æ ſtimatio rei li. 24. ti. 3. l. 66
Æ ſtimationem honoris li. 50. ti. 4. l. 16
Æ ſtimatio rerum li. 19. ti. 3. l. 50
Agaſo cum tabernam li. 9. ti. 1. l. 1
Agere etiam videtur li. 44. ti. 7. l. 1
Ager eſt locus li. 50. ti. 16. l. 27
Agraria lege li. 47. ti. 21. l. 3
Agri cultorum li. 9. ti. 2. l. 1
Agri viſitatio li. 7. ti. 1. l. 58
A filio herede li. 35. ti. 1. l. 25
A filio herede li. 32. ti. 1. l. 15
A filia verò li. [illegible] l. 63
A fratre herede li. 31. ti. 1. l. 125
A fructibus [illegible]
Ab [illegible] li. [illegible] l. 4
Ait D. Traianus [illegible] l. 16
Ait lex, quanti is li. 9. ti. 2. l. 28
Ait prætor li. 4. ti. 4. l. 7
Ait prætor, nauta li. 4. ti. 9. l. 1
Ait prætor li. 12. ti. 2. l. 3
Ait prætor quod li. 4. ti. 2. l. 1
Ait prætor li. 10. ti. 2. l. 7
Ait prætor li. 2. ti. 6. l. 3
Ait prætor quod li. 13. ti. 6. l. 1
Ait prætor, ſi quis li. 2. ti. 2. l. 1
Ait prætor cuius li. 43. ti. 5. l. 5
Ait prætor in eum li. 14. ti. 5. l. 3
Ait prætor qui li. [illegible] l. 1
Ait prætor li. 3. ti. 8. l. 7
Ait prætor qui li. 11. ti. 3. l. 1
Ait prætor quem li. 43. ti. 29. l. 1
Ait prætor quæ li. 43. ti. 17. l. 1
Ait prætor plenè li. 43. ti. 32. l. 1
Ait prætor li. 43. ti. 26. l. 1
Ait prætor li. 43. ti. 6. l. 1
Ait prætor li. 42. ti. 5. l. 23
Ait prætor li. 43. ti. 8. l. 1
Ait prætor li. 42. ti. 8. l. 10
Ait prætor li. 43. ti. 2. l. 1
Ait prætor li. 43. ti. 4. l. 1
Ait prætor lib. 43. ti. 13. l. 1
Ait prætor li. 43. ti. 13. l. 1
Ait prætor lib. 43. ti. 7. l. 2
Ait prætor ſi l. 3. ti. [illegible] l. 3
Ait prætor li. 43. ti. 8. l. 2
Ait prætor li. 43. ti. 30. l. 1
Ait prætor li. 43. ti. 15. l. 1
Ait qui aliter libro 43. ti. 24. l. 5
Alia cauſa eſt lib. 30. ti. 3. l. 24
Aliam cauſam eſſe lib. 46. ti. 3. l. 19
Alias autem procuratorem lib. 13. ti. 2. l. 18
Alias ſi et ſtipulatio li. 12. ti. 3. l. 6
A liberto lib. 38. ti. 2. l. 35
Aliena res pignori data li. 13. ti. 7. l. 26
Alienam aream li. 45. ti. 1. l. 13
Alienatio cum ſit li. 12. ti. 1. l. 67
Alienationis verbum libro 50. ti. 16. l. 28
Alienationes enim lib. 10. ti. 1. l. 3
Alienatum li. 50. ti. 16. l. 67
Aliquo ſeruo libro 40. ti. 5. l. 51
Aliquis fundus lib. 33. ti. 2. l. 21
Alimenta & veſtiaria lib. 34. ti. 1. l. 16
Alimenta liberto lib. 34. ti. 1. l. 5
Alimentorum cauſa lib. 38. ti. 4. l. 18
Alio herede lib. 12. ti. 1. l. 9
Alij propter ſuſpicionem libro 48. ti. 2. l. 9
Alio loco lib. 13. ti. 4. l. 1
Aliquam quid dicemus lib. 12. ti. 4. l. 18
Aliquando accidit libro 35. ti. 1. l. 107
Aliquando etiam lib. 12. ti. 1. l. 11
Aliquando licet lib. 12. ti. 1. l. 13
Aliquando mandare lib. 3. ti. 3. l. 5
Aliter atque lib. [illegible] l. 10
Aliter atque ſi ſeruus li. 35. ti. [illegible] l. 33
Alterius contractu libro 25. ti. [illegible] l. 29
Alteri ex heredibus [illegible] l. 25
Aliud eſt capere libro [illegible] l. 71
Aliud eſt ſine ſtipul. lib. 46. ti. 1. l. 116
Aliud fraus eſt libro [illegible] l. 131
Aliud eſt promittere libro [illegible] l. 174
Aliud eſt [illegible] l. 10
Aliud eſt vendere [illegible] l. 160
Aliter [illegible]
Alterius [illegible] l. 37
Alter [illegible] l. 2
[illegible]
[illegible]
Alimenta [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Amicitiæ deuota lib.29.ti.5.l.4
Amiciſſimus lib.27.ti.1.l.30
Amiſſi ratio lib.26.ti.1.l.52
Amiſſa nauis li.14.ti.2.l.3
Amiſſione ciuitatis li.4.ti.5.l.5
Amplius non peti lib.46.ti.2.l.19
Amplius puta l.40.t.12.l.3
A manceribus l.50.t.5.l.7
Ancilla fugitiua l.49.t.2.l.60
Ancillarum etiam partus li.5.t.3.l.27
Animi potius, quàm corporis l.21.t.1.l.65
An in magiſtratus lib.27.t.8.l.9
An ancilla acceptilatio l.46.t.4.l.8
An ciuitates l.3.t.4.l.8
An apud ſe manumittere l.40.t.2.l.5
An pars pro diuiſo l.41.t.2.l.3
Annicolas amittitur l.50.t.16.l.132
Anniculus non ſtatim l.50.t.16.l.134
Anni ſpatium l.48.t.17.l.2
Annonam attemptare l.47.t.11.l.6
Annua his verbis l.33.t.1.l.10
Annuam pecuniam l.33.t.1.l.6
Annuis autem in perſonam libro 3.t.6.l.6
Annuis cauendo libro 48.t.17.l.4
Ante litem conteſtatam l.5.t.3.l.16
Ante annum l.22.t.3.l.23
Ante tabulas l.29.t.7.l.5
Antequam damnum detur l.39.t.2.l.6
Ante quinquennium lib.40.t.15.l.3
Ante ſenſicatam lib.46.t.3.l.104
Ante vnium autoris lib.44.t.3.l.5
Ante ſententiam lib.49.t.1.l.2
Anteus ait l.50.t.3.l.86
An vnus ex ſociis l.8.t.5.l.12
An vſusfructus l.7.t.1.l.56
Antiochenſium l.42.t.5.l.37
Anticipi libero ventri l.5.t.5.l.3
Antiſtius. Vide infra Actius fundum l.41.t.1.l.38
Antiſtius Labeo lib.39.t.2.l.62
Antoninus Auguſtus Pius l.20.t.1.l.42
A patre vel domino l.12.t.1.l.4
Aphricanus libro. Vide, Dum ſeruus legatus paulo poſt princ. l.30.ti.2.l.39
Apparet ergo l.41.t.19.l.5
Ἀπὸ τῶν ἀναφορικῶν lib.27.t.1.l.2
Apoſtolorum ib.l.14
Appellandi vſus l.39.t.1.l.1
Appellanti nihil obeſſe l.49.t.1.l.3
Appellari à legatis l.49.t.3.l.2
Appellatione parentis l.50.t.16.l.51
Appellatione interpoſita l.49.t.7.l.1
Appellatione rei libro 50.tit.16.l.73
Appellatione deſerta lib.49.tit.13.l.1
A principe l.32.t.1.l.1 & li.40.ti.11.l.1
Apud Ariſtonem libro 26.ti.7.l.61
Apud Aufidium libro 37.ti.5.l.20
Apud Celſum quæritur l.45.t.2.l.9
Apud eum libro 40.ti.1.l.14
Apud filiumfamilias l.1.t.24.l.1
Apud filiumfamilias lib.40.ti.1.l.18
Apud hoſtes ſuſceptus li.49.ti.15.l.9
Apud Iulianum ita libro 40.ti.5.l.20
Apud Iulianum quæritur libro 42.ti.4.l.3
Apud Iulianum relatum eſt lib.36.t.1.l.11
Apud Iulianum ſcriptum eſt libro 49.ti.14.l.35
Apud Labeonem libro 50.t.16.l.246
Apud Labeonem quæritur libro 19.t.5.l.20
Apud Pamphilum. Vide, Apud Plauphidium lib.34 ti.2.l.7
Apud præfectum lib.40.ti.2.l.28
Apud prætorem. ib.l.2
Apud proconſulem. ib.l.17
Apud Trebatium li.39.ti.3.l.5
Apud veteriores libro 1.ti.19.l.2
A qua autem lib.38.tit.5.l.4
Aqua ſi in partem lib.8.t.6.l.9
Aquam quæ oriebatur lib.8.tit.6.l.16
Aquiliana ſtipulatio lib.2.tit.15.l.4
Aquilius Regulus libro 23.tit.2.l.27
A quo ſecum petebatur lib.9.tit.1.l.58
A quo tenuus petitur ſumma eſt l. ædificatum habet li.39.tit.2.l.45
Arbiter ad ferendum lib.4.ti.8.l.48
Arbiter calendis l.4.ti.8.l.40
Arbiter diuidendæ li.20.ti.5.l.11
Arbiter ex compromiſſo libro 4.ti.8.l.50
Arbiter ita ſumptus libro 4.ti.8.l.33
Arbiter intra certum lib.4.tit.8.l.42
Arbiter iudicij ſi. primus eſt l.16.libro 4.ti.8
Arbitri diuidundæ hæreditatis libro 10.ti.5.l.14
Arbitro ad fideiuſſorem li.2.t.2.l.9
Arbitrio quoque lib.10.ti.2.l.57
Arbitrium familiæ lib.10.ti.2.l.45
Arbitraria actio li.13.tit.4.l.2
Arbitrio iudicis lib.1.tit.5.l.18
Arbor, quæ in continio lib.10.t.1.l.19
Arbores vi cum pactarum li.7.ti.1.l.19
Arboribus cæſis ib.l.12
Arboribus quoque lib.7.tit.1.l.59
Arceſſita li.1.tit.9.l.5
Argentarius li.2.ti.13.l.10
Argentarium li.6.tit.2.l.45
Argento legato lib.32.tit.1.l.3
Argentum commodatum li.13.ti.6.l.10
Argentum ſeruiſſe li.34.ti.2.l.35
Ariſto ait li.17.ti.2.l.39
Ariſto ait li.39.ti.5.l.18
Ariſto ait, quoniam lib.19.ti.4.l.2
Ariſto exiſtimat lib.29.ti.7.l.28
Ariſto in decretis li.29.ti.2.l.99
Ariſto negauit lib.29.ti.7.l.9
Ariſto Neratio Appiano lib.40.ti.4.l.46
Ariſto Neratio lib.30.ti.4.l.46
Ariſto Neratio Priſco lib.20.ti.3.l.3
Ariſto reſpondit lib.13.ti.2.l.40
Ariſto ſcribit li.28.ti.8.l.5
Armatos non vtique li.48.ti.8.l.9
Armorum appellatio li.50.ti.16.l.41
Arrianus ait li.44.ti.7.l.47
Arrianus Seuerus præfectus li.49.ti.14.l.42
A ſententia li.49.ti.1.l.5
Aſſe toto li.28.ti.5.l.77
A te hominem. Vide infra, Te hominem l.49.tit.2.l.31
A teſtatore rogatus li.35.ti.1.l.108
At cum hæres li.35.ti.1.l.35
Athales ſeruus. Vide Aithales ſeruus li.49.ti.10.l.14
Athletas autem lib.3.ti.2.l.4
Athletæ habent. Vide, Οἱ περὶ τὸν ἀγῶνα li.27.tit.1.l.8
A Titio herede libro 45.ti.1.l.64
A Titio ita ſtipulatus ſum libro 45.ti.1.l.108
Attius fundum libro 41.ti.1.l.38
At qui natura li.3.ti.5.l.20
At ſi ancilla lib.33.ti.8.l.3
At ſi extraneus lib.26.tit.9.l.4
At ſi quis impediat. Vide, Et ſi quis impediat libro 11.tit.6.l.7
Attemptari pudicitia. Vide ſupra, Adtemptari apud l.47.ti.10.l.10
Atteius ait li.39.ti.3.l.11
Atilicinus Proculo li.23.ti.4.l.17
Attilius Regulus lib.39.ti.7.l.67
Attius fundum libro 41.ti.1.l.38
Attius ſemei Corneliani hæres libro 28.tit.5.l.88
At vbi incitatum lib.37.ti.8.l.11
At vbi vi deiectus li.5.ti.3.l.14
A tutela remotus li.27.ti.4.l.40
A tutore pupilli libro 9.ti.2.l.57
A tutoribus & curatoribus lib.46.ti.7.l.38
Auferetur ei libro 49.ti.14.l.46
Aufidius. Vide, Fuſius lib.42.ti.5.l.29
Auferetur hæreditas ex aſſe libro 34.ti.9.l.2
Alia nepotibus li.26.ti.3.li.15
Auia, quæ nepotem libro 26.ti.1.l.77
Auibus legatis lib.32.ti.1.l.66
A vobis quoque li.35.tit.1.l.4
Aurelius Symphorus li.34.ti.1.l.18
Aurelio Sempronio lib.34.t.3.l.20
Aut arato lib.39.ti.6.l.2
Aut alium qui vexaturus lib.4.ti.7.l.9
Aut certe li.38.ti.1.l.19
Aut adſtituto aliquo li.3.ti.3.l.22
Aut damnum li.42.ti.19.l.8
Aut dare aliquem li.46.ti.6.l.3
Aut ſacta pariturus libro 45.ti.19.l.16
Aut in id ſtabitur lib.4.ti.2.l.15
Aut in quæ vſusfructus lib.47.ti.2.l.69
Aut longa peregrinatio lib.3.ti.3.l.13
Aut mutua pecunia libro 13.ti.4.l.6
Aut per inſidias lib.39.ti.6.l.4
Aut priuatim lib.48.tit.16.l.10
Aut qui aliter lib.43.ti.24.l.5
Aut religionis beneficium li.3.ti.3.l.18
Aut ſi ante denunciatam lib.6.ti.1.l.30
Aut ſi conſularis libro 3.ti.3.l.52
Aut ſi valetudinem lib.3.ti.3.l.9
Aut vbi quiſque libro 42.ti.5.l.5
Αὐτεξούσιος lib.49.ti.8.l.25
Auunculo neptura. Vide ſupra Abauncula neptura li.12.ti.7.l.5
Auunculo ſuo libro 39.ti.6.l.28
Auus neptis nomine li.2.ti.14.l.33
Auus neptis nomine libro 23.ti.3.l.79
Auus paetus eſt lib.23.ti.4.l.19
Auxilium integrum libro 4.ti.4.l.37
Ἀξίωσιν ἐπαγγείλατο lib.24.ti.1.l.9
Bæbius Marcellus lib.33.ti.4.l.30
Baliſta filiusfamilias libro 36.ti.1.l.28
Barbarius Philippus lib.1.ti.14.l.3
Bello amiſſi li.49.ti.1.l.18
Bene eſt. Vide infra, Et te eſt li.12.ti.1.l.1
Bene ex te eſt. Vide infra, Et te eſt.
Beneficio legis Falcidiæ li.35.ti.2.l.59
Beneficium Imperatoris li.3.ti.6.l.3
Benignius leges interpretandæ li.1.ti.3.l.18
Benignius autem li.1.ti.12.l.6
Bina mancipia lib.20.ti.5.l.vlt.
Binas ædes. Vide infra, Gaenui Marcello libro 8.ti.2.l.10
Binas qui ædes lib.8.ti.2.l.36
Bona autem hic li.37.ti.1.l.3
Bona ciuitatis li.50.ti.16.l.15
Bona eorum qui in li.49.ti.15.l.22
Bona fides quæ in contractibus li.16.ti.3.l.2
Bona fides lib.50.ti.17.l.36
Bona fides non patitur li.19.ti.1.l.50
Bona fides non patitur li.50.ti.17.l.57
Bona fide poſſeſſorum li.16.ti.1.l.27
Bona fide ſerui poſſeſſor li.9.ti.4.l.28
Bona ſiue li.40.ti.14.l.39
Bona militis li.38.ti.12.l.2
Bonæ fidei emptor li.50.ti.16.l.109
Bonæ fidei emptor li.41.ti.3.l.48
Bono publico li.42.ti.5.l.2
Bonis cedi li.42.ti.3.l.9
Bonis venditis lib.42.ti.5.l.38
Bonitatis æſtimationem li.21.ti.2.l.13
Bonorum li.50.tit.16.l.49
Bonorum appellatio li.50.ti.16.l.208
Bonorum fiſco vindicatorum li.49.tit.14.l.8
Bonorum poſſeſſio admiſſa li.37.ti.1.l.1
Bonorum poſſ. poteſt peti l.38.ti.6.l.3
Bonorum poſſeſſione li.37.ti.5.l.20
Bonorum poſſeſſionem li.46.ti.3.l.24
Bonorum ventris li.27.ti.10.l.8
Bouem qui cornu petit li.21.ti.1.l.43
Boues alienos li.9.ti.2.l.53
Boues li.50.ti.15.l.89
Breuiter li.1.ti.11.l.1
CAius Seius. Vide Gaius Seius, & ſic de cæteris.
Cædere eſt li.14.ti.7.l.5
Cæcus iudicandi li.5.ti.1.l.6
Cæſar cum inſulæ lib.33.ti.4.l.15
Cætero. Vide, cætera.
ΚΑΙΟΙΜΗ li.26.ti.5.l.22
Calculi errorisli.50.ti.8.l.8
Camelia pia li.27.ti.14.l.20
Campanus ſcribit li.38.ti.1.l.47
Cancellauerat quis teſtamentum li.28.ti.1.l.2
Capienda occaſio. Vide, Rapienda occaſio l.50.tit.17.l.168
Capitalium pœnarum li.48.ti.29.l.28
Capite quinto l. Iuliæ li.48.ti.5.l.25
Capite trigeſimoquinto li.23.ti.2.l.19
Capitis diminutionis li.4.ti.5.l.11
Capitis diminutione pereunt li.38.ti.16.l.1
Capitis diminutione perimuntur li.38.ti.8.l.3
Capitis minutio li.4.ti.5.l.1
Capitis poſtulati lib.40.ti.1.l.58
Capitis rei lib.48.ti.2.l.22
Capitis reus li.48.ti.2.l.8
Capitalem pœnarum li.48.ti.29.l.28
Captatorias li.28.ti.5.l.70
Captatoriæ ſcripturæ li.30.ti.1.l.64
Caput ex reſcripto li.48.ti.22.l.1
Carbonianum edictum li.37.ti.10.l.3
Carbonum appellatione li.50.ti.16.l.167
Carceri præpoſitum li.48.ti.3.l.8
Carmelia Pia. Vide ſupra Camelia Pia.
Caro & cutem mortui li.7.ti.4.l.30
Caſſius actionem li.42.ti.8.l.13
Caſſius ait lib.46.ti.3.l.37
Caſſius etiam l.34.ti.3.l.28
Caſſius Longinus lib.1.ti.5.l.5
Caſtrenſe peculium li.49.ti.17.l.12
Catoniana regula j. li.34.ti.7.l.1
Catoniana regula ij ib.l.3
Caueri ut ad certam li.8.ti.4.l.6
Cauſa cognita impubes li.18.ti.6.l.40
Cauſam minor viginti annis libro 40.ti.1.l.20
Cedere diem lib.50.ti.16.l.213
Celſus ait, ſi arbiter lib.4.ti.8.l.23
Celſus filius putabat lib.18.ti.5.l.2
Celſus ſcribit li.10.ti.2.l.5
Celſus ſcribit quoties l.11.ti.7.l.22
Celſus libro duodecimo digeſtorum li.40.tit.9.l.8
Celſus libro vicéſimo lib.41.tit.3.l.27
Cenſeri li.50.t.16.l.111
Cenſus & monumenta l.22.ti.3.l.10
Centum Capuæ libro 13.ti.4.l.8
Centeſimo ſecundo lib.19.t.1.l.27
Centuria filiis l.28.t.6.l.13
Centeſimis Kalendis lib.45.t.1.l.46
Centenum ſeruum libro 38.ti.1.l.42
Certè non dubitatur lib.47.t.7.l.4
Certè ſi interim l.23.t.26.l.6
Certo generi lib.8.t.3.l.13
Certo pretio lib.38.ti.28.l.23
Certum confeſſus l.42.t.2.l.6
Certum eſt. Vide infra, Verum eſt li.28.t.5.l.8
Certum eſt eius l.12.t.1.l.6
Certi conditio li.12.ti.1.l.9
Certarum rerum li.26.ti.2.l.2
Certis ex cauſis li.48.ti.2.l.8
Ceſſat ignominia li.44.ti.7.l.36
Cætera igitur li.50.ti.1.l.41
Cætera quoque. Vide, Et cætera li.50.ti.16.l.44
Cæteræ itaque res li.10.ti.2.l.4
Cætera tamen. Vide infra, Fœminæ cæteræ l.17.ti.2.l.17
Cæterum cum ſtabilibus li.6.ti.2.l.33
Cæterum poſtea li.46.ti.3.l.3
Cæterum ſine eo li.7.ti.8.l.4
Cæterum quoque li.7.ti.8.l.9

Cæterum

Universidad Rey Juan Carlos

Caeterorum & reliquarum appellatione libro 50. ti. 16. l. 160.
Charidemo titulus eſt legis 5. libro 50. ti. 11.
Chartæ appellatio lib. 57. ti. 11. l. 3
Chartis legatis l. 37. t. 1. l. 76
Chirographis debitorum li. 26. ti. 7. l. 57
Cicero in oratione li. 48. ti. 19. l. 39
Circa eum, qui libro 23. ti. 3. l. 14
Circa eos, qui ita heredes li. 28. ti. 7. l. 2
Circa inofficioſi libro 5. ti. 2. l. 24
Circa legem Falcidiam libro 35. ti. 2. l. 69
Circa pupillum libro 26. ti. 7. l. 18
Circa tempora li. 39. ti. 15. l. 5
Circumcidere Iudæis libro 48. ti. 8. l. 11
Ciuitas mutui li. 12. ti. 1. l. 27
Ciuibus ciuitatis libro 34. ti. 5. l. 2
Ciuitatibus legari poteſt libro 30. ti. 1. l. 122
Ciuilis conſtitutio li. 47. ti. 3. l. 1
Ciuiſi poſſidere li. 41. ti. 2. l. 6
Claudius Felix li. 20. ti. 4. l. 16
Claudius Seleucus li. 34. ti. 5. l. 25
Clauibus traditis li. 18. ti. 1. l. 74
Clemens patronus libro 28. tit. 5. l. 81
Clodius Clodianus libro 29. ti. 2. l. 97
Codicillis fideicommiſſa li. 34. ti. 2. l. 34
Codicillis teſtamento li. 35. ti. 1. l. 18
Cœpiſſe quis intelligitur li. 50. ti. 16. l. 140
Cœptam viſucapionem li. 41. ti. 3. l. 40
Cogi poterit libro 36. ti. 1. l. 26
Cogitationis pœna l. 48. ti. 19. l. 18
Cognati accuſatio li. 38. ti. 8. l. 6
Cognitio de liberali li. 40. ti. 12. l. 8
Cognitio de ſuſpectis libro 2. ti. 21. l. 6
Cognitionum numerus lib. 50. ti. 13. l. 5
Cognoſcere inſtrumenta lib. 50. ti. 16. l. 56
Coheredi ſubſtitutus li. 28. ti. 6. l. 41
Coiri ſocietatem libro 17. ti. 2. l. 7
Collegarum appellatione libro 50. ti. 16. l. 173
Collegia ſi qua fuerint li. 47. ti. 22. l. 3
Colluſionem detegere. Vide paulo inf. Colluſionem detegere li. 40. ti. 16. l. 2
Colonia Philippenſis li. 50. ti. 15. l. 6
Colonus cum li. 43. t. 16. l. 12
Colonus cum lege locationis li. 19. ti. 2. l. 61
Commemorationem li. 22. ti. 3. l. 31
Commendare li. 50. ti. 16. l. 186.
Commiſſa vectigalium libro 39. tit 4. l. 14
Commodare poſſumus li 13. ti. 6. l. 15
Commodis prædiorum li. 41. ti 1. l. 40
Commodiſſimè is qui libro 28. ti. 2. l. 29.
Communis libertus li. 2. t. 4. l. 23
Communi liberto libro 38. t. 2. l 24
Communis ſeruus j. libro 10. ti. 3. l. 24
Communis ſeruus ij. libro 10. t. 3. l. 26
Communis ſeruus li. 41. tit. 1. l. 45
Communis ſeruus lib. 41. ti. 2. l. 42
Communi diuidundo j. li 10. t. 3. l. 7
Communi diuidundo ij. ibi. l. 30
Compenſatio li. 16. ti. 2. l. 2
Competit libertas. Vide Nulla competit l. 40. tit. 9. l. 19
Competit hoc interdictum li. 43. ti. 24. l. 16
Complura ſenatuſconſulta li. 16. t. 1. l. 27
Comprehenſum erat lege l. 35. t. 1. l. 60
Compromiſſum lib. 4. t. 8. l. 3
Comparationi in alimentis libro 35. ti. 2. l. 68
Concedi ſolet lib. 43. t. 9. l. 2
Concubinam ex ea li. 25. t. 7. l. 5
Concubinam ex ſola ibid. l. 4
Concuſſionis iudicium libro 48. ti. 13. l. 2
Condemnatus libro 42. ti. 20. l. 12
Conditionem ex cauſa lib. 13. t. 1. l. 2
Conditioni in præteritum lib. 45. t. 1. l. 100
Conditiones j. libro 28. t. 7. l. 9
Conditiones ij. li. 28. t. 7. l. 14
Conditiones extrinſecus libro 35. t. 1. l. 99
Conditionum quædam libro 35. t. 1. l. 2
Conditionum, quæ libro 35. t. 1. l. 91
Conditionibus pupillus libro 35. t. 1. l. 5
Conditionales creditores li. 50. t. 16. l. 54
Confeſſus li. 42. t. 2. l. 1
Confeſſionibus falſis libro 11. t. 1. l. 13
Conficiuntur codicilli libro 29. t. 7. l. 8
Congruit bono li. 2. t. 8. l. 3
Coniunctim heredes libro 32. t. 1. l. 89
Coniunctionem enim li. 50. t. 16. l. 29
Conluſionem detegere li. 40. t. 16. l. 2
Conſenſiſſe autem videntur libro 5. t. 1. l. 2
Conſenſu duæ obligationes l. 44. t. 7. l. 2
Conſilij non fraudulenti l. 50. t. 17. l. 47
Conſilio & opera l. 47. t. 2. l. 7
Conſiliari eo tempore l. 7. t. 12. l. 5
Conſtante matrimonio libro 46. t. 3. l. 26
Conſtat eum, qui l. 43. t. 5. l. 4
Conſtitit inter ſeruum l. 46. t. 12. l. 5
Conſtitui potest lib. 3. t. 4. l. vlt.
Conſtitutione Diui Pij l. 38. t. 5. l. vlt.
Conſtitutione Imp. noſtri l. 49 t. 18. l. 3
Conſtitutiones quæ l. 49. t. 1. l. 16
Conſtitutionibus principalibus l. 4. t. 20. l. 37
Conſtitutionibus principum l. 50. t. 2. l. 24
Conſtitutionibus quibus l. 34. t. 7. l. 33
Conſulari feminæ l. 1. t. 9. l. 1
Continet igitur l. 4. t. 2. l. 3
Continetur autem l. 33. t. 7. l. 14
Continens actus l. 45. t. 1. l. 137
Contra etiam l. 16. t. 6. l. 6.
Contra iuris ciuilis l. 2. t. 14. l. 28
Contra legem facit l. 1. t. 3. l. 29
Contra naturam libro 25. t. 2. l. 6
Contra pupillum li. 42. t. 2. l. 34
Contra quantitas l. 17. t. 7. l. 30
Contractus imaginarij l. 44. t. 7. l. 54
Contrahi quidam l. 50. t. 17. l. 23
Contraxiſſe l. 44. t. 7. l. 21
Contrahitur hypotheca l. 20. t. 1. l. 4
Contrariam tutelæ actionem l. 27. t. 4. l. 1.
Controuerſia l. 2. t. 15. l. 14
Contumacia eorum l. 42. t. 1. l. 53
Conuenit mihi tecum l. 18. t. 1. l. 65
Conuenire. Vide, Illud conuenire l. 23. t. 4. l. 5
Conuentio generalis l. 20. t. 1. l. 1
Conuentio priuata l. 50. t. 17. l. 57
Conuentionum autem l. 2. t. 14. l. 5
Conuento herede l. 27. t. 3. l. 23
Coram Titio l. 50. t. 16. l. 209
Cornelius & Mæuius l. 18. t. 5. l. 69
Corpora animaduerſorum l. 48. t. 28. l. 24.
Corpora eorum ibid. l. 1
Corrumpitur animus ſerui l. 11. t. 3. l. 15
Cotem ferro ſubigendo l. 39. t. 4. l. 13
Credendum eſt l. 26. t. 6. l. 4
Creditor, acceptis pignoribus l. 20. t. 4. l. 3
Creditor autem is eſt l. 50. t. 16. l. 55
Creditor cum fideiuſſoribus l. 59. t. 1. l. 28
Creditor cum pignus l. 13. t. 7. l. 35
Creditor debitori l. 30. t. 3. l. 31
Creditor fundum ſibi obligatum l. 19. t. 3. l. 52
Creditor iudicio l. 14. t. 7. l. 62
Creditor mandatorem l. 17. t. 1. l. 60
Creditor oblatam l. 46 t. 3. l. 102
Creditor prædia l. 20. t. 1. l. 23
Creditor qui iure ſuo l. 20. t. 5. l. 13
Creditor qui non l. 12. t. 1. l. 28
Creditor qui ob ibid. l. 15
Creditor qui permittit l. 50. t. 17. l. 158
Creditor, qui prædia l. 20. t. 5. l. 1
Creditor, qui prælcriptum l. 46. t. 3. l. 12
Creditor qui prior l. 20. t. 4. l. 12.
Creditor, qui ſciens filiumfam. l. 22. t. 3. l. 5
Creditoris arbitrio l. 20. t. 4. l. 8
Creditoris ciuis l. 47. t. 1. l. 15
Creditoris actio l. 47. t. 1. l. 27
Creditori, cui pignoris l. 19. t. 2. l. 9
Creditori ita poteſt l. 32. t. 2. l. 24
Creditori qui l. 42. t. 3. l. 1
Creditorem cui res l. 50. t. 1. l. 85
Creditorem filiusfamilias l. 14. t. 6. l. 8
Creditore qui mutua l. 12. t. 2. l. 42
Creditore in poſſeſſionem l. 42. t. 5. l. 14
Creditores accipiendos l. 50. t. 16. l. 10
Creditores ſi aduerſus l. 48. t. 7. l. 7
Creditorum appellatione l. 50. t. 16. l. 11
Creditoribus, qui l. 42. t. 6. l. 4
Crimen vel pœna l. 48. t. 19. l. 26
Cui bonis l. 26. t. 3. l. 3
Cuicunque igitur negotio l. 14. t. 3. l. 5
Cui conſequens eſt l. 15. t. 1. l. 8
Cui dote abeſt l. 21. t. 1. l. 33
Cui eorum à parente l. 3. t. 3. l. 3
Cui fuerit ſub hoc l. 35. t. 1. l. 25
Cui fundus legatus eſt l. 33. t. 1. l. 56
Cui interdictio data eſt l. 2. t. 1. l. 2
Cui ius eſt donandi. Vide, Cuius eſt donandi l. 50. t. 17. l. 163
Cuilibet enim intelligenti l. 50. t. 3. l. 12
Cuilibet publicum l. 43. t. 7. l. 1
Cui muneris publici l. 50. t. 4. l. 12
Cui neceſſitas l. 40. t. 5. l. 38
Cui opus nouum l. 39. t. 1. l. 22
Cui per fundum aquæ debetur l. 43. t. 20. l. vlt.
Cui pacto venditoris l. 18. t. 1. l. 5
Cui præcipua cura l. 50. t. 16. l. 57
Cui quæ Romæ eſſent l. 33. t. 1. l. 84
Cui recte ſoluitur l. 46. t. 3. l. 10
Cui res ſub conditione l. 19. t. 1. l. 29
Cui ſeruus ipſius l. 29. t. 4. l. 25
Cui vinum heres l. 33. t. 6. l. 6
Cui vini relictus l. 7. t. 5. l. 2
Cui vſusfructus legatus eſſet l. 33. t. 2. l. 30
Cui vſusfructus legatus eſt l. 7. t. 1. l. 67
Cui ædificium l. 8. t. 2. l. 24
Cuius bona l. 50. t. 16. l. 9
Cuiuſcumque fundi vſusfructuarius l. 7. t. 1. l. 60
Cuius actiones omnibus prodeſt l. 50. t. 17. l. 148
Cuius eſt donandi l. 50. t. 17. l. 163
Cuius intereſt l. 40. t. 2. l. 10
Cuius per errorem l. 50. t. 17. l. 53
Cuiuſque dolo malo l. 48. t. 2. l. 4
Culpa caret, qui ſcit l. 50. t. 17. l. 50
Culpa eſt, immiſcere ſe l. 50. t. 17. l. 36
Cum ex pignori datur l. 47. t. 2. l. 20
Cum ab eo l. 18. t. 1. l. 41
Cum ab initio l. 29. t. 3. l. 4
Cum ab vno herede l. 38. t. 1. l. 15
Cum adoptio fit l. 1. t. 7. l. 7
Cum ad præſens tempus l. 21. t. 1. l. 38
Cum alicui ciuitati l. 3. t. 4. l. 16
Cum alij penum l. 33. t. 6. l. 2
Cum alimenta l. 50. t. 1. l. 22
Cum aliter l. 29. t. 5. l. 1
Cum alius ab alio l. 7. t. 2. l. 10.
Cum alter alteri l. 16. t. 2. l. 12
Cum amplius ſolutum eſt l. 50. t. 17. l. 84
Cum à pluribus heredibus l. 33. t. 3. l. 7
Cum apud hoſtes. Vide, Dum apud hoſtes lib. 28. t. 2. l. 32
Cum apparebit emptorem l. 19. t. 1. l. 47
Cum apud Sempronium l. 46. t. 7. l. 20
Cum Aquiliana l. 2. t. 15. l. 5
Cum arbor, aut aliud l. 9. t. 1. l. 3
Cum à te vi l. 43. t. 16. l. 7
Cum à te pecuniam peterem l. 4. t. 3. l. 25
Cum aurum vel argentum l. 35. t. 2. l. 19
Cum autem arbor. Vide, Cum arbor
Cum autem fundi poſſeſſor l. 6. t. 1. l. 58
Cum autem pars bonorum l. 18. t. 1. l. 9
Cum autem redhibitio l. 21. t. 1. l. 33
Cum patris filium l. 35. t. 1. l. 102
Cum biſſextum Kalendis l. 50. t. 16. l. 98
Cum bona venirent l. 42. t. 5. l. 16
Cum centum quæ quis puro reliquit l. 34. t. 4. l. 9
Cum certus numerus l. 33. t. 6. l. 5
Cum certum auri l. 34. t. 2. l. 9
Cum certum pondus olei l. 33. t. 6. l. 4
Cum codicillis l. 26. t. 2. l. 34
Cum colono l. 19. t. 6. l. 24
Cum contra l. 43. t. 20. l. 5
Cum controuerſia l. 17. t. 1. l. 62
Cum conuenit, vt is l. 20. t. 1. l. 20
Cum creditorem l. 17. t. 2. l. 55
Cum curatore decem l. 46. t. 8. l. 16
(* Cum *) curatore & pro tutore l. 26. t. 7. l. 36
Cum debitor gratuita pecunia vtatur libro 20. t. 2. l. 2
Cum debitore decem l. 46. t. 2. l. 17
Cum debitore, qui alienam rem l. 13. t. 7. l. 32
Cum de conſuetudine l. 1. t. 3. l. 34
Cum decem mihi & Titio l. 46. t. 13. l. 71
Cum de ætate l. 22. t. 3. l. 13
Cum de hoc l. 44. t. 2. l. 27
Cum de indebito l. 22. t. 3. l. 25
Cum de in rem verſo l. 15. t. 1. l. 6
Cum de lanionis l. 33. t. 6. l. 18
Cum de lege Falcidia l. 11. t. 3. l. 17
Cum de donatione. Vide, Cum de modo donationis libro 39. t. 5. l. 11
Cum de modo donationis l. 39. t. 5. l. 11
Cum depreſſa nauis l. 14. t. 2. l. 7
Cum de ſerui operis l. 7. t. 7. l. 6
Cum domini horreorum l. 19. t. 2. l. 56
Cum dos filiæ nomine datur l. 23. t. 4. l. 7
Cum dominus occiditur l. 29. t. 5. l. 19
Cum dominus ſeruum l. 33. t. 8. l. 19
Cum dos prælegatur l. 33. t. 4. l. 1
Cum dotis cauſa l. 32. t. 3. l. 55
Cum dotem mulieris nomine l. 23. t. 3. l. 72
Cum dotem maritus l. 35. t. 2. l. 17
Cum duo eandem pecuniam j. l. 45. t. 2. l. 2
Cum duo eandem ij. l. 45. t. 2. l. 19
Cum duo rei l. 46. t. 1. l. 40
Cum duo pro reo l. 12. t. 6. l. 25
Cum duo ſerui l. 38. t. 2. l. 17
Cum duæ ſpecies poſtliminij ſ. l. 49. t. 15. l. 14
Cum duobus viciniis l. 17. t. 2. l. 52
Cum ea conditione pignus l. 12. t. 1. l. 68
Cum ei qui partem capiebat l. 31. t. 2. l. 42
Cum eo autem, qui. Vide eiuſdem initium ſ. 3. l. 9. t. 35. l. 42
Cum eo tempore l. 19. t. 1. l. 6
Cum eo qui tollendo l. 8. t. 1. l. 9
Cum eiuſdem generis l. 20. t. 1. l. 34
Cum emancipatus l. 37. t. 4. l. 13
Cum emancipati l. 37. t. 6. l. 2
Cum emptor ædium. Vide, inf. Emptor ædium l. 39. t. 6. l. 38
Cum emptor venditori l. 18. t. 5. l. 5
Cum emptor venditori l. 35. t. 2. l. 48
Cum enim hereditas l. 29. t. 4. l. 16
Cum enim pecunia l. 36. t. 2. l. 7
Cum enim ſtipularer l. 45. t. 1. l. 13
Cum erat pecunia l. 3. t. 1. l. 4
Cum eſſent mihi & tibi l. 2. t. 1. l. 33
Cum & ſorte idem l. 10. t. 1. l. 44
Cum & ſortis nomine l. 12. t. 7. l. 15
Cum & tunicas l. 34. t. 2. l. 24
Cum ex cauſa donationis l. 42. t. 1. l. 30
Cum ex cauſa dupli l. 45. t. 1. l. 19
Cum ex cauſa iudicati l. 49. t. 1. l. 31
Cum ex falſis codicillis l. 40. t. 4. l. 37
Cum ex filio quis duos l. 38. t. 6. l. 39
Cum ex oratione D. Marci l. 27. t. 1. l. 44
Cum ex pluribus cauſis l. 45. t. 3. l. 201
Cum ex pluribus cauſis l. 46. t. 3. l. 97
Cum ex pluribus tutoribus l. 12. t. 2. l. 2
Cum ex vno de ijs l. 44. t. 7. l. 32
Cum falſi reus l. 48. t. 10. l. 22

Universidad Rey Juan Carlos

Cum falſum teſtamentum lib.29.tit.2.l.46
Cum fidei heredis lib.40.tit.5.l.9
Cum fideicommiſſum peteretur lib.42.tit.1.l.7
Cum fideiuberet aliquis lib.46.tit.1.l.35
Cum filiusfamilias miles l.29.t.1.l.22
Cum filiusfamilias ſtipulatum l.45.t.1.l.49
Cum filiusfamilias viaticum l.12.t.1.l.17
Cum filius rogatus l.33.t.1.l.13
Cum filius dimiſit l.31.t.1.l.76
Cum filiofam. l.38.t.15.l.5
Cum filiofamilias ita legatur l.32.t.1.l.50
Cum filiofam. vel ſeruo l.50.t.13.l.18
Cum filio impuberi l.28.t.6.l.3
Cum fiſcus caduca bona l.29.t.5.l.9
Cum fructuarius l.7.t.1.l.64
Cum fundus l.21.t.2.l.58
Cum fundus fundo ſeruiat l.8.t.4.l.18
Cum fundo locetur l.19.t.2.l.3
Cum fundus nominatim l.31.t.1.l.10
Cum fundus ſine inſtrumento l.33.t.7.l.18
Cum fundus vel homo l.12.t.1.l.31
Cum fundo l.8.t.3.l.36
Cum fundum, qui l.43.t.16.l.18
Cum ſolus iudex addicitur l.5.t.1.l.39
Cum furti agitur l.32.t.3.l.9
Cum gregis vſuſfructus l.7.t.4.l.31
Cum heres deduxit l.36.t.1.l.51
Cum heres inſtitutus l.36.t.1.l.35
Cum heres reipublicæ l.40.t.5.l.4
Cum heres rogatur l.36.t.3.l.24
Cum heres in ius l.40.t.5.l.11
Cum heres inſtitutus erat l.29.t.2.l.52
Cum heredis l.5.t.4.l.10
Cum heredes inſtitui l.41.t.1.l.23
Cum hereditas patris l.26.t.7.l.38
Cum hereditas ex Trebelliano l.36.t.1.l.48
Cum hereditas ex fideicommiſſi l.36.t.1.l.56
Cum heredibus l.40.t.9.l.5
Cum hereditas petita l.5.t.3.l.56
Cum hereditatem l.18.t.4.l.7
Cum hereditate patris l.29.t.2.l.55
Cum hic ſtatus eſſet l.34.t.1.l.12
Cum hi, quibus alimenta l.2.t.15.l.8
Cum idem eandem hereditatem l.5.t.3.l.57
Cum igitur hominum cauſa l.1.t.5.l.2
Cum illud, aut illud legatur l.36.t.1.l.25
Cum in ea conditione l.11.t.2.l.68
Cum in ea cauſa l.2.t.1.l.59
Cum in eo eſſet pupillus l.2.t.14.l.44
Cum in annos l.33.t.1.l.5
Cum in annos l.36.t.2.l.10
Cum in annos ſingulos l.33.t.1.l.18
Cum in annos ſingulos l.36.t.2.l.23
Cum incertus homo l.30.t.1.l.13
Cum in corpus l.41.t.2.l.52
Cum indebitum impuberi l.12.t.6.l.57
Cum in diem l.18.t.2.l.18
Cum in diuerſis locis ſepultum eſt l.11.t.7.l.44
Cum in fundo mariti l.25.t.3.l.77
Cum in lege venditionis l.18.t.1.l.33
Cum in plures annos l.9.t.2.l.60
Cum in re agenda. Vide Dum in re agenda li.36. tit. 1.l.6
Cum in rem agitur l.6.t.1.l.62
Cum in ſecundo teſtamento l.28.t.3.l.16
Cum in ſubſtitutione legata l.31.t.1.l.77
Cum interdum etiam l.14.t.3.l.4
Cum in teſtamento l.34.t.2.l.28
Cum teſtamento ita ſcribitur l.28.t.5.l.37
Cum in teſtamento ſcriptum eſſet l.50.t.16.l.202
Cum in teſtamento ſcriptum eſt l.40.t.5.l.48
Cum in teſtamento l.34.t.5.l.24
Cum in venditione l.18.t.1.l.36
Cum in venditione l.21.t.2.l.3
Cum in veteris creditorem l.42.t.1.l.28
Cum in vna cauſa l.49.t.1.l.17
Cum is, qui Pamphilum l.12.t.6.l.32
Cum is, qui & verum l.46.t.1.l.36
Cum is, qui legatum l.5.t.3.l.44
Cum is, qui ſub conditione l.40.t.9.l.3
Cum ita datur libertas l.35.t.1.l.94
Cum legatorum vel fideicommiſſi l.41.t.4.l.12
Cum legatorum nomine l.30.t.4.l.18
Cum ita legatur Titio l.33.t.5.l.9
Cum ita legatum eſſet l.33.t.2.l.42
Cum ita legatum eſt l.36.t.2.l.10
Cum ita legatum ſit l.35.t.1.l.65
Cum ita teſtatur l.34.t.3.l.19
Cum iudicio bonæ fidei l.21.t.1.l.8
Cum iuſſu meo l.46.t.3.l.64
Cum legato ſeruo l.36.t.1.l.17
Cum legati. Vide ſup. Cum legatorum, vel fideicomm.
Cum lex in præteritum l.1.t.3.l.22
Cum lege venditionibus l.46.t.1.l.46
Cum lege quis inteſtabilis l.28.t.1.l.26
Cum lege Iulia cautum ſit l.4.t.2.l.41
Cum legitimæ nuptiæ l.1.t.5.l.19
Cum liberi hominis l.9.t.3.l.7
Cum libertas lege adimatur l.40.t.6.l.1
Cum lite mortua l.46.t.7.l.2
Cum loca capta ſunt l.11.t.7.l.36
Cum mancipium morboſum li.21.t.1.l.65
Cum mandato alieno li.17.tit.1.l.21
Cum mandatu patris l.4.t.4.l.3
Cum manus lata l.18.t.1.l.80
Cum maritus li.23.t.4.l.29
Cum mater liberum filium l.5.t.2.l.23
Cum mihi redhiberes lib.21.t.1.l.46
Cum miles, qui vſucapiebat l.4.t.6.l.30
Cum miles poſtulabat l.4.t.7.l.15
Cum militi caſtrenſium l.16.t.2.l.16
Cum minor viginti quinque annis l.46.t.8.l.5
Cum minor quam xxv. annis l.4.t.4.l.28
Cum mortem maritus l.49.t.14.l.27
Cum mulier deferente l.37.t.10.l.19
Cum mulier de dotis l.24.t.3.l.55
Cum mulier viri lenocinio l.24.t.3.l.47
Cum multi heredes l.5.t.4.l.9
Cum ſit lex, Cui neceſſitas l.40.t.12.l.39
Cum nepos adoptatur l.1.t.7.l.6
Cum non facile l.35.t.3.l.6
Cum non iuſto l.40.t.16.l.3
Cum non prægnans eſſet l.3.t.2.l.16
Cum optio deuenit l.33.t.5.l.17
Cum oſtendimus heredem l.17.t.7.l.4
Cum pacto partitionis l.40.t.12.l.40
Cum par delictum l.50.t.17.l.154
Cum pater & mater ſponſi l.23.t.2.l.4
Cum pater impuberi l.35.t.2.l.60
Cum naturalibus l.31.t.1.l.77
Cum pater pluribus l.33.t.7.l.2
Cum pater teſtamento l.3.t.5.l.29
Cum pater dotem l.23.t.3.l.29
Cum pater dotem pollicitus l.23.t.4.l.40
Cum patriſfam. l.2.t.14.l.27
Cum patronus ex debita l.37.t.14.l.18
Cum patronus operas l.38.t.1.l.22
Cum peculii eſſet l.7.t.5.l.12
Cum pecuniam l.3.t.5.l.43
Cum per fundum l.43.t.20.l.8
Cum plures fundi l.32.t.1.l.73
Cum plures creditores l.42.t.5.l.15
Cum plures tutelam l.26.t.7.l.12
Cum pœna ex compromiſſo l.4.t.8.l.58
Cum poſſeſſor veni l.50.t.15.l.5
Cum poſſit l.45.t.10.l.32
Cum poſthumus l.28.t.2.l.22
Cum poſt diuortium l.23.t.3.l.69
Cum poſt mortem l.15.t.2.l.3
Cum poſt mortem pupilli l.26.t.7.l.43
Cum poſterior l.20.t.5.l.6
Cum poſtulaſſet l.39.t.2.l.44
Cum prægnans mulier l.42.t.1.l.66
Cum prætor dicat l.50.t.16.l.83
Cum prætor in heredem l.50.t.17.l.127
Cum prætor vnum l.5.t.1.l.12
Cum precario i. l.43.t.26.l.12
Cum precario ij. l.43.t.26.l.17
Cum precario iij. ibid. l.22
Cum principalis cauſa l.50.t.17.l.178
Cum prior creditor l.20.t.5.l.2
Cum probatio l.22.t.3.l.7
Cum procurator in rem agebat l.46.t.7.l.43
Cum procurator opus l.39.t.2.l.13
Cum prolatis conſtitutionibus l.42.t.1.l.32
Cum propter hoc l.37.t.5.l.4
Cum proponebatur l.35.t.1.l.64
Cum pubere filio l.34.t.5.l.22
Cum pupillus à tutore l.46.t.6.l.3
Cum pupillus aut tutor l.15.t.1.l.78
Cum pupillus tutelæ l.27.t.3.l.21
Cum pupillo rem ſaluam l.46.t.6.l.1
Cum putarent l.10.t.2.l.36
Cum quædam puella l.2.t.1.l.19
Cum quæratur l.23.t.3.l.23
Cum quærebatur l.45.t.7.l.13
Cum quærebatur l.50.t.16.l.249
Cum quærebatur l.42.t.1.l.62
Cum quæritur l.26.t.7.l.16
Cum quæritur l.44.t.1.l.12
Cum quæritur l.50.t.7.l.5
Cum quæritur l.49.t.5.l.26
Cum quæreretur l.32.t.1.l.60
Cum quæreretur. Vide, Cum quæritur l.26.t.7.l.16
Cum quaſi abſente l.40.t.5.l.30
Cum quidam l.11.t.1.l.24
Cum quidam capitis reus l.49.t.14.l.26
Cum quidam cauiſſet l.12.t.1.l.17
Cum quidam decurionibus l.33.t.1.l.25
Cum quidam duos fundos l.33.t.7.l.4
Cum quidam filium l.12.t.1.l.19
Cum quidam legationis l.29.t.2.l.30
Cum quidam libertum l.34.t.1.l.4
Cum quidam propinquas l.17.t.1.l.24
Cum quidam propter violentiam l.49.t.1.l.17
Cum quidam ſua manu l.48.t.10.l.17
Cum quidam ſcripſiſſet heredes l.34.t.9.l.2
Cum quidam tutores l.26.t.5.l.2
Cum quidam vxori l.33.t.10.l.8
Cum quidam vxori ſuæ dotem l.31.t.1.l.22
Cum quis decedens l.32.t.1.l.37
Cum quis de rato l.46.t.8.l.1
Cum quis in diem libro 4.tit.7.l.22
Cum qui in iudicio lib.2.tit.9.l.3
Cum qui mortis cauſa libro 2.tit.4.l.12
Cum quis pertinaciter l.4.t.3.l.32
Cum quis poſſit alienare l.50.t.17.l.165
Cum quis ſibi l.46.t.1.l.23
Cum quis ſibi aut Titio l.46.t.3.l.58
Cum quis vxori ſuæ l.31.t.1.l.2
Cum quid mutuum dederimus l.12.t.1.l.5
Cum quid ve fiat l.45.t.1.l.78
Cum quo de peculio l.15.t.1.l.58
Cum ratio naturalis l.48.t.20.l.7
Cum res damni infecti l.39.t.2.l.1
Cum res inter alios iudicata l.44.t.2.l.2
Cum res legata eſt l.30.t.1.l.47
Cum rem ſaluam fore l.46.t.6.l.12
Cum rem promittendi l.46.t.1.l.16
Cum ſane impoſſibile l.9.t.3.l.2
Cum ſæpius datur ſeruo l.40.t.4.l.2
Cum ſcripturæ eſſet l.33.t.4.l.6
Cum ſecundis tabulis. Vide, Cum tabulis ſecun.
Cum Vlpianus l.48.t.22.l.16
Cum ſecundus creditor l.20.t.5.l.8
Cum ſemel petitus l.26.t.1.l.5
Cum ſenatus l.34.t.5.l.20
Cum ſeruus communis l.9.t.4.l.48
Cum ſeruus extero l.17.t.1.l.54
Cum ſeruus in quo vſumfruct. l.45.t.3.l.38
Cum ſeruus ita liber l.35.t.1.l.81
Cum ſeruus legatus l.30.t.1.l.39
Cum ſeruus legatus a teſtatore l.34.t.4.l.25
Cum ſeruus pecuniam l.5.t.1.l.194
Cum ſeruus pure liber l.28.t.7.l.18
Cum ſeruum pure l.40.t.4.l.14
Cum ſeruus ſtipulatur l.45.t.3.l.1
Cum ſeruus tuus l.12.t.4.l.15
Cum ſeruum teneat aliquid l.20.t.4.l.16
Cum ſeruo dominus rem l.18.t.1.l.63
Cum ſeruo nulla actio eſt l.50.t.17.l.107
Cum ſex menſes videt l.21.t.1.l.55
Cum ſingulis ab heredibus l.7.t.2.l.11
Cum ſi exhibuiſſent l.39.t.4.l.3
Cum ſine beneficio l.37.t.10.l.11
Cum ſine præfinitione l.36.t.2.l.19
Cum ſocietas ad emendum l.17.t.2.l.69
Cum ſocii diuiderent l.10.t.3.l.10
Cum ſolus heres eſſet l.41.t.1.l.19
Cum ſolus ſeruus heres l.29.t.2.l.68
Cum ſoluto matrimonio l.25.t.2.l.30
Cum ſoluendæ pecuniæ l.10.t.5.l.4
Cum ſponſus ſponſæ l.6.t.2.l.12
Cum ſtipulamur l.50.t.16.l.97
Cum ſtipulamur l.45.t.1.l.125
Cum ſtipulati ſumus l.45.t.1.l.90
Cum ſtipulatus ſim l.45.t.1.l.113
Cum Stichus & Pamphilus l.46.t.1.l.29
Cum ſub hac conditione l.35.t.1.l.67
Cum ſua ancilla l.32.t.1.l.71
Cum tabernam l.20.t.1.l.34
Cum tabulæ teſtamenti l.37.t.11.l.7
Cum tabulis ſecundis l.14.t.9.l.26
Cum tacitum fideicommiſſum l.49.t.14.l.49
Cum tacitum fideicommiſſum l.32.t.3.l.2
Cum tale legatum eſſet l.35.t.1.l.72
Cum tamen à curatore l.14.t.6.l.8
Cum tempus in teſtamento l.50.t.17.l.17
Cum tibi viſum fuerit l.40.t.5.l.87
Cum Titio in annos l.33.t.1.l.5
Cum Titiæ teſtamentum l.48.t.2.l.18
Cum tunicam. Vide ſup. Cum & tunicas l.34.t.2.l.24
Cum tutor negotiis l.27.t.3.l.18
Cum venderem fundum l.19.t.2.l.28
Cum venderem fundum l.18.t.1.l.59
Cum venderet Pamphilum l.18.t.7.l.vlt.l.10
Cum venditor fundi l.18.t.3.l.2
Cum venter. Vide Dum venter l.36.t.1.l.7
Cum venter mittitur in poſſeſſionem l.37.t.9.l.9
Cum vero is, qui rogatus l.40.t.5.l.26
Cum vir aut vxor l.44.t.6.l.10
Cum vir prædium l.43.t.5.l.42
Cum vir vxori l.24.t.3.l.53
Cum vir vxori l.35.t.1.l.25
Cum vitioſe l.20.t.1.l.25
Cum vnus ex heredibus l.34.t.1.l.19
Cum vnus ex creditoribus l.42.t.5.l.21
Cum vulgari l.3.t.6.l.4
Cum vſufructu l.8.t.2.l.13
Cum vſumfructum l.7.t.9.l.14
Cum vſufructuario l.7.t.1.l.60
Cum vxor virum ſuum l.23.t.3.l.81
Cum vxori ſuæ l.32.t.1.l.58
Cura extruendi l.50.t.4.l.4
Curator operum creatus l.50.t.10.l.3
Curator veneris l.37.t.9.l.5
Curator ex ſenatuſconſulto l.17.t.10.l.5
Curator furioſi l.27.t.10.l.17
Curator furioſi l.5.t.1.l.26
Curator furioſi ſeruum l.40.t.9.l.13
Curator pro minore l.26.t.7.l.32. Curator pupillo l.26 ff. t.5.l.22
Curatorem etiam l.26.t.8.l.19
Curatorem impuberi l.26.t.5.l.25

Curatorem

Universidad Rey Juan Carlos

Curatorem ignorante. Hæc lex habetur in tit. 6. lib.
L. 26. §. Diuus Seuerus l. 5
Curatores Cæſaris li. 1. ti. 19. l. 3
Curatores communis officij libro 50. ti. 8. l. 3
Curent magiſtratus li. 22. ti. 5. l. 12
Cuſtodiam autem vendito li. 18. ti. 6. l. 3
Cuſtodias ædituorum libro 48. ti. 13. l. 12
Damniſque ex his cauſis libro 42. ti. 5. l. 29
Damnas eſto hæres lib. 33. ti. 2. l. 15
Damnatione bona li. 48. ti. 20. l. 1
Damnum infectum j. lib. 39. ti. 2. l. 3
Damnum infectum ij. li. 39. ti. 2. l. 8
Damni infecti j. li. 39. ti. 2. l. 18
Damni infecti ij. lib. 39. ti. 2. l. 30
Damni infecti iij. libro 39. ti. 2. l. 45
Damno commiſſo ab reo li. 20. ti. 1. l. 17
Damnus aut ob cauſam lib. 12. ti. 6. l. 52
Datio poſſeſſionis. Vide, Ratio poſſeſſionis l. 39. t. 1. l. 3
Dato iudice à magiſtratibus lib. 49. ti. 3. l. 3
Datiuos, vel teſtatorie tutor li. 26. ti. 6. l. 7
Datur ex hac lege li. 48. ti. 15. l. 2
De aqua per rotam tollenda li. 8. t. 4. l. 2
De albegeis ponendis libro 47. t. 14. l. 1
De acceſſionibus paſſim li. 44. t. 3. l. 14
De æuato eius li. 4. ti. 4. l. 43
De ætate quoque libro 31. ti. 1. l. 11.
De ætate quoque lib. 36. ti. 1. l. 8.
Debet autem recipere li. 31. ti. 2. l. 27
Debet exercitor l. 1. ti. 9. l. 7.
Debent enim exercere lib. 3. ti. 2. l. 27
Debitor à creditore lib. 32. ti. 7. l. 40.
Debitor intelligatur lib. 50. ti. 16. l. 108
Debitor decem legauit li. 31. ti. 1. l. 81.
Debitor in fraudem li. 42. ti. 8. l. 21
Debitor meus li. 3. ti. 5. l. 13
Debitor mulieris l. 23. ti. 3. l. 36
Debitor pactus eſt li. 50. t. 1. l. 18
Debitor pecuniam publicam li. 56. ti. 2. l. 19
Debitor fideiuſſori libro 41. tit. 6. l. 3
Debitor ſub pignore li. 36. ti. 1. l. 59.
Debitor uſurarius li. 22. ti. 1. l. 7
Debitoris abſentis libro 20. ti. 5. l. 1
Debitor creditor libro 46. ti. 1. l. 50
Debitorem non eſſe cogendum lib. 46. ti. 3. l. 99
Debitorum, qui ex ſenatuſconſulto libro 42. t. 1. l. 20
Debitores ſoluendo li. 46. ti. 3. l. 28
Debitoribus non tantum li. 42. ti. 1. l. 51
Debitrix mulier l. 16. ti. 1. l. 24
De bonis eorum libro 40. ti. 12. l. 32
De bonis matris li. 37. ti. 10. l. 6
Decem legata ſunt libro 40. ti. 5. l. 6
Decem ſtipulatus à Titio libro 45. ti. 1. l. 126
Deceſſit quem ego libro 37. ti. 10. l. 8.
De communi ſeruo lib. 10. ti. 3. l. 17
Decreta à prætoribus li. 42. ti. 1. l. 48
Decreto decurionum libro 26. ti. 6. l. 3.
Decreto prætoris actor li. 26. ti. 7. l. 24
Decreto prætoris lib. 26. ti. 10. l. 10
De curatore conſtituendo li. 42. ti. 7. l. 2
Decurio qui lib. 50. t. 2. l. 4
De decurione libro 50. tit. 2. l. 14
Decuriones, pretio viliori li. 50. ti. 8. l. 3
Decuriones quoſ ſedibus li. 50. ti. 2. l. 2
Decurionibus lib. 50. ti. 2. l. 8
De cuſtodia reorum li. 48. ti. 3. l. 1
De die ponenda in ſtipulatione libro 2. ti. 8. l. 8
De die reddenda dotis lib. 23. ti. 4. l. 14
Dedi tibi pecuniam li. 12. ti. 4. l. 3.
Dedi tibi pecuniam li. 12. ti. 4. l. vlt.
De diuiſione anni libro 24. ti. 3. l. 5
Dediſſe li. 50. ti. 16. l. 76
Deducta parte quarta libro 36. ti. 1. l. 58
De eadem re agere li. 24. ti. 2. l. 5
De eo autem qui adiit li. 5. ti. 2. l. 26
De eo delatore libro 49. ti. 14. l. 25
De eo exhibendo libro 10. ti. 4. l. 22
De eo qui ei in cuius li. 48. ti. 16. l. 10
De eo quod tumulum lib. 26. ti. 3. l. 18
De eo quod vectis libro 24. ti. 1. l. 63
De exhibitione prædiorum lib. 36. ti. 1. l. 69
Defenſor carceris libro 27. ti. 3. l. 21
Defendente tutore pupillum li. 26. ti. 8. l. 21
Deferre non poſſunt l. 49. ti. 14. l. 18
Defenſio peculij li. 15. ti. 1. l. 6
Definitiones pecu- j li. 15. ti. 2. l. 3
Defuncto fructuario li. 7. ti. 1. l. 58
Defuncta quoque ſocru li. 48. t. 1. 5. l. 44
Defuncto eo qui reus fuit li. 48. ti. 1. l. 6
De fructibus quoque lib. 24. ti. 3. l. 17
De grege autem li. 33. ti. 7. l. 9
De hereditate li. 49. ti. 17. l. 19
De his contrarijs li. 2. ti. 15. l. 5
De his, qui bona libro 40. ti. 12. l. 43
De his qui carcere li. 47. ti. 18. l. 1
De hiſtoriis & rationibus libro 4. ti. 8. l. 46
De illo Pomponius dubitat li. 17. ti. 1. l. 23
De illo videndum li. 9. ti. 4. l. 24.
Deinde ait prætor libro 43 ti. 30. l. 3
De inceſtu. Vide infra in inceſto li. 48. ti. 13. l. 4
De incendio de aqua ædium libro 43. ti. 20. l. 8.
De iniuria lib. 47. ti. 10. l. vltim.
De iure ciuium. Vide, in orbe Rom. l. 1. ti. 5. l. 19
De iure omnium incolarum li. 50. ti. 1. l. 37
De iure perſonarum li. 1. ti. 6. l. 1
De lata hereditas libro 50. ti. 16. l. 151
Delator non eſt libro 49. ti. 14 l. 44
Delegare eſt li. 46. ti. 2. l. 11.
Delegare ſcriptura libro 49. ti. 2. l. 17
De lege commiſſoria li. 18. ti. 3. l. 6.
De libertate fideicommiſſoria li. 40. ti. 5. l. 44
De libertatibus quoque li. 29. ti. 5. l. 12
De militibus ita ſeruatur li. 56. ti. 1. l. 9
De militis teſtamento li. 29. ti. 1. l. 2
De minore 25. annis li. 44. ti. 18. l. 10
De modo agrorum li. 10. ti. 1. l. 7
Demonſtratio falſa li. 35. ti. 1. l. 17.
Denique Cinna ſcribit libro 23. ti. 2. l. 6
Denique conſtitutum li. 20. ti. 1. l. 8
Denique quicunque li. 8. ti. 6. l. 11
Den que D. Seuerus li. 4. ti. 4. l. 3
Den que & de liberantibus li. 38. ti. 3. l. 4
Denique non eſſe prætandas li. 49. t. 14. l. 19
Denique Pegaſus reſpondebat libro 33. ti. 8. l. 9
Denique & arbores li. 41. ti. 14. l. 13
Denique ſi emptor libro 4. ti. 6. l. 19
Denunciaſſe qualiter libro 28. ti. 5. l. 17
De omnibus cauſis. Vide, Ex omnib. cauſis l. 1. t. 18. l. 10
De operibus li. 50. ti. 10. l. 6
De peculij li. 15. ti. 4. l. 10
Deperditum intelligitur li. 5. ti. 3. l. 28
De periurio eius li. 12. ti. 3. l. 11
De periurio li. 47. ti. 20. l. 4
De pollicitationibus li. 50. ti. 12. l. 8
De portionibus, titulus eſt libro 7. ti. 8. lib. 48
Deportatus li. 48. ti. 22. l. 15
Depoſitum eſt li. 16. ti. 3. l. 1
Depoſiti nomine lib. 15. ti. 1. l. 5
Depoſuit apud filiumfam. libro 15. ti. 1. l. 38
Deprecatio li. 14. ti. 2. l. 9.
De pretio vero li. 6. tit. 2. l. 8
De proxenetis l. 50. ti. 14. l. 3
De pupillo quæſitum libro 39. ti. 1. l. 5
De qua re etiam li. 4. ti. 1. l. 18
De qua re cognoſceris li. 1. ti. 2. l. 74
De quibus cauſis li. 1. ti. 5. l. 21
De rebus amotis libro 25. ti. 2. l. 14
De rebus controuerſiſque lib. 2. ti. 8. l. 42
De re filiorum li. 5. ti. 13. l. 10
De riuis reficiend. li. 43. ti. 21. l. vlt.
Derogatur legi lib. 50. ti. 16. l. 102
De ſepulchro violato lib. 47. ti. 12. l. 9
De ſeruitutibus li. 8. ti. 5. l. 3
De ſeruo qui accuſatur li. 5. ti. 6. l. 9
Deſertorem auditum li. 49. ti. 16. l. 3
De ſtatu defunctorum li. 40. ti. 15. l. 1
De ſtatu ſuo dubitantes li. 28. ti. 1. l. 15
Deſtitiſſe autem is videtur li. 4. ti. 4. l. 28
Deſtitiſſe is videtur li. 5. ti. 1. l. 10
Deſtitiſſe cum acceptimus lib. 48. ti. 16. l. 13
De tabulis proferendis li. 48. ti. 5. l. 1.
De tapetis quæſi poteſt libro 33. ti. 10. l. 5
De tuo etiam facto li. 17. ti. 1. l. 9
Deteſtatio eſt denunciatio li. 50. ti. 16. l. 40
Detrahere legati li. 14. ti. 4. l. 32
De vi priuata lib. 48. ti. 7. l. 2
De vnoquoque negotio li. 42. ti. 1. l. 47
De viſu aquæ libro 50. ti. 13. l. 2
Diaria, vel cibaria li. 12. ti. 3. l. 22
Dici potuit aſſe libro 49. t. 16. l. 14
Dicere autem ſententiam. Vide, qualem autem ſententiam lib. 4. ti. 8. l. 19
Dies cautioni li. 29. ti. 2. l. 4
Dies incertus li. 35. ti. 1. l. 75.
Diem functo. Vide, Sed addes in f. li. 19. ti. 2. l. 19
Diem functo legato Cæſaris li. 1. ti. 21. l. 4
Diem proferre li. 4. ti. 8. l. 27
Diem ſpeciale orum li. 16. ti. 3. l. 25
Diligenter igitur li. 15. ti. 1. l. 5
Dimiſſoria literæ & cautæ li. 49. ti. 16. l. 106
Dirimitur matrimonium diuortio li. 24. ti. 2. l. 2
Diſpenſatori, qui ignorante li. 46. ti. 3. l. 51
Diſpenſatorem meum li. 46. ti. 3. l. 62
Diſtractum eſt, ſi poſtea li. 41. ti. 3. l. 2
Diſtractionis placitum li. 2. ti. 14. l. 43
Diuortium autem lib. 24. ti. 2. l. 2
Diuortium non eſt li. 24. ti. 2. l. 3
Diuortio facto li. 3. ti. 2. l. 55. eſt & §. In li. 7. ti. 3. l. 34. li. 3. ti. 7. l. 37
Diſtantia non aerendo li. 1. ti. 3. l. 33
Diuus Antoninus Marcio libro 4. ti. 1. l. 7
Diuus Antoninus Pius li. 50. ti. 15. l. 4
Diuus Claudius edicto præcepit li. 48. ti. 10. l. 15
Diuus Claudius libertum li. 37. ti. 14. l. 5
Diuus Commodus lib. 40. ti. 10. l. 3
Diuus Commodus reſcripſit li. 49. ti. 14. l. 31.
Diuus Hadrianus libro 7. ti. 8. l. 12
Diuus Hadrianus eam lib. 24. ti. 2. l. 8
Diuus Hadrianus adiciens li. 42. ti. 1. l. 33.
Diuus Hadrianus eos, qui libro 48. ti. 19. l. 15
Diuus Hadrianus Aquilio li. 42. ti. 10. l. 5
Diuus Hadrianus in hæc verba li. 37. ti. 21. l. 42
Diuus Hadrianus ſæpio li. 48. ti. 3. l. 6
Diuus Hadrianus reſcripſit li. 19. ti. 17. l. 13
Diuus Hadrianus lib. 31. ti. 6. l. 34
Diuus Hadrianus lib. 48. ti. 9. l. 5
Diuus Hadrianus lib. 48. ti. 8. l. 14
Diuus Marcus libro 40. ti. 5. l. 1
Diuus Marcus Commodus li. 29. ti. 5. l. 2
Diuus Marcus & Commodus li. 1. ti. 18. l. 14
Diuus Pius aucupibus ita li. 8. ti. 5. l. 6
Diuus Pius ad epiſtolam li. 48. ti. 3. l. 3
Diuus Pius ab eo li. 35. ti. 3. l. 7
Diuus Pius Cæcilio lib. 43. ti. 5. l. 2
Diuus Pius reſcripſit li. 11. ti. 4. l. 3
Diuus Pius reſcripſit li. 48. ti. 18. l. 9
Diuus Pius & diui fratres li. 40. ti. 1. l. 16
Diuus Pius Claudio li. 48. ti. 20. l. 31
Diuus Pius reſcripſit li. 5. ti. 5. l. 3
Diuus Pius reſcripſit li. 50. ti. 71. l. 28
Diuus Seuerus Dionyſio li. 47. ti. 10. l. 40.
Diuus Seuerus Culpio §. In legi ſeruo li. 16. ti. 6. l. 1.
Diuus Seuerus reſcripſit lib. 23. ti. 3. l. 40.
Diuus Seuerus & Antoninus Augeſti li. 26. ti. 7. l. 71.
Diuus Seuerus & Antoninus li. 47. ti. 12. l. 3
Diuus Seuerus & Antoninus. Vide, Diui Seuerus & Antoninus li. 49. ti. 15. l. 25
Diuus Seuerus reſcripſit li. 50. ti. 6. l. 18
Diuus Traianus ſilam li. 37. ti. 12. l. 5
Diuus Traianus Statilio li. 29. ti. 1. l. 24.
Diuus Traianus Minicio l. 2. ti. 12. l. 9
Diuus Veſpaſianus decreuit li. 37. ti. 14. l. 7
Diui Seueri & Antonini li. 32. ti. 1. l. 1
Diui Marcus & Verus li. 26. ti. 5. l. 24
Diui fratres ad eos li. 31. ti. 7. l. 39
Diui fratres ſtatuit li. 28. ti. 5. l. 27
Diui fratres in hæc verba libro 37. ti. 14. l. 17
Diui fratres Proculo li. 40. ti. 12. l. 27
Diui fratres reſcripſerunt li. 48. ti. 2. l. 13
Diui Seuerus & Antoninus li. 29. ti. 5. l. 25
Diui Seuerus & Antoninus li. 32. ti. 32. l. 15
Diui Seuerus & Antoninus li. 25. ti. 2. l. 29
Diui Seuerus & Antoninus li. 34. ti. 9. l. 1
Diui Seuerus & Antoninus li. 47. ti. 19. l. 5
Diui Seueri & Antonini Magni li. 48. ti. 17. l. 1
Diui Seuerus & Antoninus li. 48. ti. 13. l. 5
Diui Seuerus & Antoninus li. 39. ti. 6. l. 6
Decimas tres. Vide ex quo libro 37. ti. 1. l. 4
Dolus eſt lib. 17. ti. 2. l. 46
Dolia ſol. lib. 33. tit. 7. l. 16
Dolia in horreis defoſſa libro 18. tit. 4. l. 76
Dolus tutorum li. 26. ti. 9. l. 3
Doli clauſula li. 45. ti. 1. l. 119
Doli exceptio quæ li. 46. ti. 2. l. 19
Doli verbum libro 11. ti. 3. l. 5
Dolo carere non videtur lib. 36. tit. 1. l. 48
Dolo facit mulier li. 25. ti. 5. l. 2
Dolo facit qui petit lib. 44. ti. 4. l. 8
Dolóve malo eius li. 4. ti. 3. l. 27
Dolóve malo facere lib. 25. tit. 2. l. 4
Dolo malo adiecto lib. 11. ti. 5. l. 1
Dolóve malo eorum li. 43. ti. 16. l. 2
Domicilium re lib. 50. tit. 1. l. 20
Dominus fructuario li. 7. ti. 1. l. 57
Dominus horreorum li. 19. ti. 2. l. 55
Dominus qui obtinuit li. 40. ti. 12. l. 36
Dominus ſeruo ſtipulando li. 45. ti. 1. l. 40
Dominus ſeruum li. 33. ti. 8. l. 22
Dominus ſeruum diſpenſatorem li. 11. ti. 3. l. 16
Dominus Sticho ſeruo ſuo libro 33. ti. 8. l. 23
Dominus teſtamento li. 12. ti. 6. l. 53
Domini neque per ſe li. 18. ti. 1. l. 42
Domino à familia occiſo li. 29. ti. 5. l. 26
Dominum, qui iuſſit li. 15. ti. 4. l. 3
Domitianus reſcripſit li. 48. ti. 16. l. 16
Domitius Labeo Celſo ſuo lib. 28. ti. 1. l. 27
Domum ſeam li. 50. ti. 7. l. 61
Domum emi li. 18. ti. 1. l. 57
Domo pignori data li. 13. ti. 7. l. 21
Domus hereditariæ exuſtæ li. 50. ti. 3. l. 38
Donari videtur li. 39. ti. 5. l. 29
Donari videtur li. 50. ti. 17. l. 82
Donationis cauſa facta li. 41. ti. 1. l. 6
Donationes complures ſunt li. 39. ti. 5. l. 8
Donationes ſi coniunctionum li. 39. ti. 5. l. 31
Dotale prædium accipere li. 23. ti. 5. l. 13
Dotale prædium, cuius li. 23. ti. 5. l. 35
Dotalem fundum li. 24. ti. 3. l. 61
Dotalem ſeruum li. 23. ti. 3. l. 61
Dotis appellatio li. 23. tit. 3. l. 2
Dotis cauſa. Vide, dotium cauſa
Dotis cauſa perpetua eſt li. 23. tit. 3. l. 2
Dotis fructum li. 23. ti. 3. l. 7
Dotis promiſſio li. 23. ti. 3. l. 68
Dotem à patre li. 23. ti. 3. l. 15
Dotem filiofamilias libro 49. ti. 17. l. 16
Dotem voluntate ſua libro 24. ti. 3. l. 17
Dotem (* quam*) dedit libro 37. ti. 6. l. 6
Dotem quæ in libro 23. ti. 4. l. 30
Dote relegata libro 33. tit. 4. l. 5
Dote propter illicitum matrimonium li. 23. ti. 1. l. 61
Dotium cauſa li. 24. ti. 3. l. 1
Dubitari non debet li. 46. ti. 2. l. 34
Duo filiæ inteſtato lib. 43. ti. 3. l. 3.
Dum apud hoſtes libro 28. ti. 5. l. 14
Dum deliberant heredes libro 27. ti. 12. l. 3
Dum in re agenda hoc fiat li. 36. t. 1. l. 2

Universidad Rey Juan Carlos

Duorum de pecus li.9.ti.3.l.2
Duo vrores li.36.ti.4.l.7
Duo ex tribus lib.42.ti.1.l.39
Duo filiifamilias li.40.ti.1.l.7
Duo fratres fuerunt li.19.ti.2.l.78
Duo hered. vi. ſi duo heredes inſtituti li.29.t.4.l.18
Duo in ſolidum li.13.ti.26.l.19
Duo iudices dati li.2.ti.2.l.28
Duo rei promittendi li.45.ti.2.l.9
Duo ſecundum Tyberium li.29.ti.2.l.13
Duo ſocij tutores coeuntur li.17.ti.2.l.71
Duo ſerui quendam ſeruum li.28.ti.5.l.8
Duo ſunt Titij li.36.ti.2.l.30
Duo tutores li.27.ti.8.l.5
Duorum liberius li.38.ti.1.l.49
Duorum praediorum li.8.ti.3.l.3
Duobus coniunctim li.30.ti.vnico.l.85
Duobus diuerſis temporibus li.34.ti.2.l.19
Duobus negantibus li.30.ti.16.l.237
Duobus petentibus libro 40.ti.12.l.30
Duobus pupillis tutor datur libro 26.ti.2.l.25
Duobus reis. Vide, in duobus reis li.12.ti.2.l.28
Duos mater filios li.35.ti.1.l.70
Duos reos promittendi libro 45.ti.2.l.6
Duos ſeparatim libro 3.ti.2.l.14
EA eſt natura cauillationis libro 50.ti.17.l.65
Ea igitur quae diligens libro 13.ti.7.l.14
Ea lege fundum locaui li.19.ti.2.l.51
Ea, quae à marito ſuo li.24.ti.1.l.57
Ea, quae ciuiliter li.14.ti.1.l.53
Ea, quae commendandi cauſa li.38.ti.1.l.43
Ea quae dari li.50.ti.17.l.15
Ea quae deſponſata eſt li.50.ti.2.l.32
Ea quae diſtracta ſunt libro 45.ti.26.l.10
Ea quae falſa exiſtimatione lib.5.ti.2.l.18
Ea quae in partes lib.27.ti.1.l.191
Ea, quae magis ſunt, ſunt lib.50.ti.1.l.26
Ea, quae raro accidunt li.50.ti.17.l.64
Ea res quae legari li.41.ti.2.l.5
Ea ſola expectationis li.50.ti.17.l.97
Ea tamen actio libro 37.ti.5.l.26
Ea vero, quae in nominibus lib.17.ti.2.l.3
ΕΑΝ ΔΥΟ li.27.ti.1.l.6
ΕΑΝ ΟΙ lib.16 ti.A.l.2
Eam popularem actionem li.47.ti.23.l.1
Eas cautiones quae lib.35.ti.1.l.80
Eas obligationes lib.34.ti.5.l.8
Eadem de eo dicenda li.47.ti.3.l.29
Eadem dicemus li.50.ti.3.l.4
Eadem & de filiofamilias li.15.ti.7.l.19
Eadem in omnibus rebus li.32.ti.1.l.72
Eadem lege tenentur li.48.ti.11.l.8
Eadem oratione li.2.ti.12.l.2
Eadem ratio eſt libro 33.ti.7.l.31
Eandem rem apud duos li.45.ti.2.l.9
Eatenus tamen dubitatur lib.14.ti.3.l.10
Edictum de interrogationibus lib.11.ti.1.l.2
Edictum de cuſtodiendo li.15.ti.4.l.2
Edictum diui Auguſti li.48.ti.18.l.8
Edictum quod ab annotatione li.3.ti.2.l.55
Edicto cauetur li.2.ti.6.l.1
Edicto diui Traiani li.29.ti.12.l.13
Edicto Praetoris libro 37.ti.1.l.15
Ea demum impoſita li.38.ti.1.l.38
Egiſti de peculio li.46.ti.3.l.84
Ego ius illi non eſſe li.8.ti.5.l.12
Ego teneri li.22.ti.1.l.28
Ego puto etiam li.4.ti.2.l.4
Ego cum in villa li.40.ti.7.l.8
Ego ſi ſenatuſconſultum li.38.ti.5.l.77
Ei ſiue dari li.36.ti.3.l.21
Eiſdem pro libro 50.ti.1.l.35
Eiſdem pro li.27.ti.1.l.15
Ei à quo fundum li.41.ti.3.l.21
Ei apud quem depoſitum li.16.ti.3.l.5
Ei cuius appellatione li.49.ti.5.l.5
Ei fundo lib.8.ti.1.l.10
Ei cui fundum li.34.ti.5.l.16
Ei cui mortis cauſa lib.39.ti.6.l.10
Ei qui amiſerit li.37.ti.5.l.5
Ei qui de ſtatu ſuo litigat li.26.ti.5.l.17
Ei qui furti actionem habet lib.47.ti.2.l.9
Ei qui hac lege lib.40.ti.8.l.4
Ei incredibilis probatio li.22.ti.3.l.2
Ei qui hoc interdicto lib.43.ti.2.l.6
Ei qui ita hereditatem li.28.ti.7.l.13
Ei qui mandatu meo li.46.ti.3.l.108
Ei qui mortem vxoris li.39.ti.3.l.20
Ei qui non amplius li.30.ti.6.l.20
Ei qui partes hereditarias li.5.ti.3.l.24
Ei qui pignori lib.8.ti.1.l.26
Ei qui pro tutore li.27.ti.5.l.5
Ei qui ſe non maiorem li.29.ti.2.l.19
Ei qui ſoluendo non eſt li.28.ti.5.l.58
Ei quoque (ſc.) legatorum li.30.ti.5.l.83
Ei quoque ſuccurritur libro 33.ti.3.l.12
Ei quoque qui li.13.ti.8.l.21
Ea qui ſe paſſe ſine venire li.40.ti.13.l.3
Eo iure vtimur li.2.ti.1.l.2
Eo nomine quo iudicium li.30.ti.3.l.2
Eo tempore li.5.ti.1.l.50
Eorum qui bona non ſolueunt lib.39.ti.2.l.19
Eorum qui maieſtatis libro 48.ti.4.l.9
Eorum qui relegati li.48.ti.19.l.26
Eorum qui parricidij lib.48.ti.9.l.9
Eos, apud quos adiunt li.47.ti.26.l.2
Eos qui ab hoſtibus capiuntur li.49.ti.15.l.4
Eos, qui diuerſa inter ſe lib.48.ti.10.l.27
Eos qui venditum li.50.ti.2.l.12
Eos, qui in patria ſua li.23.ti.2.l.65
Eorum, qui ius leuandi li.8.ti.2.l.40
Eos qui Romae li.50.ti.1.l.9
Eos terminos li.10.ti.1.l.12
Eius artificij li.18.ti.1.l.6
Eius bona qui ſe li.28.ti.1.l.vlt.
Eius eſt non nolle li.50.ti.1.l.79
Eius militis li.29.ti.1.l.34
Eius qui apud hoſtes li.28.ti.1.l.8
Eius qui delatorem corrupit li.49.ti.16.l.19
Eius qui idem li.39.ti.5.l.4
Eius qui in prouincia li.12.ti.2.l.41
Eius qui iuſtum li.50.ti.1.l.9.ti.4.l.26
Eius qui manumiſit li.50.ti.1.l.27
Eius rei quae li.6.ti.1.l.46
Eius ſeruum, qui li.28.ti.5.l.64
Eius ſerui aſtimatio li.35.ti.2.l.37
Eiuſdem legis Corneliae li.48.ti.8.l.3
Electio vero alterum liberabit li.9.ti.4.l.26
Eleganter apud me quaeſitum li.13.ti.7.l.24
Eleganter Pomponius quaerit li.12.ti.7.l.24
Emancipati filium li.1.ti.7.l.36
Emancipatus à parente li.37.ti.12.l.1
Emancipatus praeteritus li.38.ti.6.l.2
Emancipato quis filio li.37.ti.8.l.4
Emancipatum à patre li.1.ti.9.l.7
Emptio & venditio li.18.ti.5.l.3
Emptor cum de legatione li.46.ti.2.l.29
Emptor aedium li.39.ti.2.l.38
Emptor fundi partem li.41.ti.4.l.2
Emptor, cui ſimulata venditio eſt li.39.ti.5.l.12
Emptor praedium lib.6.ti.2.l.65
Emptor praedij li.3.ti.14.l.47
Emptor duplam li.21.ti.2.l.37
Emptori nominis lib.18.ti.4.l.6
Emptori poſt euictionem li.21.ti.1.l.67
Emptori noxali. Vide, Ex empto actione l.19. ti.1.l.13 in §. Venditorem veſt. Item lib.2. Reſpond.
Emptorem probare li.22.ti.3.l.5
Epiſtola qua quis coheredem lib.2.ti.14.l.52
Epiſtolam ad heredem lib.36.ti.1.l.75
Equum tibi commodaui li.9.ti.2.l.57
Equus per fideicommiſſum li.32.ti.1.l.3
Equum per fideicommiſſum lib.32.ti.1.l.39
Epiſodio li.27.ti.1.l.4
Ergo ſi. Modeſtinus li.27.ti.1.l.10
Ere eſt li.12.ti.3.l.5
Ergo cautio etiam li.7.ti.5.l.4
Ergo ſecundum eum li.8.ti.5.l.5
Ergo hic & in ſolidum li.14.ti.6.l.5
Ergo omne ius lib.1.ti.3.l.41
Ergo quandiu incertum ſit li.40.ti.5.l.4
Ergo ſciendum eſt li.4.ti.6.l.22
Ergo ſi inſula nota li.41.ti.1.l.30
Ergo ſi ſenatuſconſulto. v. ſup. Ergo ſi ſenatuſconſultum
Erit ergo poteſtas legis li.23.ti.5.l.10
Error facti ne maribus quidem li.22.ti.6.l.8
Eſt & decretum li.49.ti.14.l.25
Eſt differentia obligationum li.20.ti.2.l.9
Eſt enim vſuſfructus li.7.ti.2.l.3
Eſt & haec ſeruitus lib.8.ti.2.l.2
Eſt & haec ſpecies conditionis li.12.ti.7.l.1
Eſt receptum li.2.ti.1.l.24
Eſt ſpecies poſſeſſionis li.41.ti.10.l.2
& alij etiam culpam l.27.ti.1.l.26
& aliae pleraeque. Vide, Sunt & aliae pleraeque li.6.ti.2. (l.5)
& alteratro. Vide, Vt alteratro li.13.ti.6.l.9
& in eadem cauſa li.12.ti.3.l.24
& ancillarum nomine li.15.ti.1.l.27
& ante omnia li.31.ti.1.l.vlt.
& Ariſtoni & Celſo patri lib.17.ti.1.l.39
& Artificiorum ait lib.8.ti.4.l.25
& caetera quibus lib.50.ti.16.l.44
& commodati & depoſiti li.46.ti.1.l.2
& clientes libro 7.ti.3.l.5
& deſinit ſeruus in dote eſſe li.24.ti.4.l.63
& è contrario li.39.ti.1.l.16
& ego ex contrario. lib.39.ti.2.l.20
& ei contra nominatim lib.50.ti.1.l.12. aliàs & ei qui contra nominatum
& eleganter Pomponius li.4.ti.5.l.7
Etenim quodcunque li.4.ti.4.l.1
& eo modo relictum li.30.ti.1.l.118
& ex diuerſo li.6.ti.1.l.35
& exhaeredatum li.45.ti.1.l.40
& expleta quidem conditione li.48.ti.6.l.22
& ex vno &c. vide, Ex vno li.36.ti.4.l.28
& eum qui patrem li.48.ti.6.l.6
& fideicommiſſum li.32.ti.1.l.87
& hoc Tiberius Caeſar lib.48.ti.5.l.48
& generaliter dicendum li.21.ti.1.l.19
& generaliter idem erit li.3.ti.6.l.3
& generaliter li.21.ti.1.l.41
& generaliter hoc in donationibus libro 39.ti.3.l.4
& generaliter ſi alicui ſerui lib.9.ti.2.l.28
& habet ſummam aequitatem li.43.ti.26.l.18
& haec diſtinctio conuenit li.1.ti.2.l.33
& heredis patris lib.2.ti.24.l.21
Etiam aureos nummos lib.50.ti.16.l.159
Etiam caecus lib.1.ti.7.l.9
Etiam circa ſtipulationem li.45.ti.3.l.17
Etiam conditionis implendae cauſa li.40.ti.2.l.15
Etiam contutoris factum li.26.ti.7.l.14
Etiam de praeſenti lib.39.ti.5.l.25
Etiam ea mulier li.50.ti.16.l.141
Etiam ea quae facta ſunt li.32.ti.1.l.17
Etiam ei, qui prius li.4.ti.4.l.45
Etiam ex nudo pacto li.22.ti.3.l.30
Etiam fideiuſſorem lib.27.ti.7.l.5
Etiam filios mulieris li.24.ti.2.l.18
Etiam heredibus eius lib.47.ti.6.l.4
Etiam hoc modo lib.50.ti.1.l.15
Etiam feminae li.40.ti.10.l.4
Etiam furtiuus ſeruus li.41.ti.1.l.39
Etiam infantem li.4.ti.7.l.42
Etiam in fundo vendito li.21.ti.1.l.49
Etiam inuitis nobis lib.41.ti.1.l.32
Etiam matris profeſſio li.22.ti.3.l.16
Etiam militibus li.37.ti.15.l.2
Etiam non manleps li.36.ti.1.l.10
Etiam partis bonorum li.7.ti.1.l.43
Etiam per interpoſitam li.49.ti.1.l.4
Etiam quod natura li.26.ti.2.l.6
Etiam ſi alij iuſſu lib.39.ti.3.l.19
Etiam ſi concubinam lib.23.ti.2.l.56
Etiam ſi condemnatus li.36.ti.4.l.9
Etiam ſi diremptum matrimonio li.23.ti.5.l.12
Etiam ſi ius anulorum lib.38.ti.2.l.3
Etiam ſi interrogatus li.16.ti.8.l.3
Etiam ſi partis bonorum li.36.ti.1.l.118
Etiam ſi pater lib.4.ti.4.l.29
Etiam ſi quanti lib.15.ti.3.l.2
Etiam ſi redhibitus fuerit lib.40.ti.18.l.12
Etiam ſi inuitis parentibus li.34.ti.1.l.20
Etiam ſi querela lib.5.ti.2.l.12
Etiam ſi in rem ſucceſſerint li.13.ti.2.l.3
Etiam ſi putauit, ſ. eiſd. l. Nec villam cauſam. vide. Necrarius libro ſecund. 5.ti.3.23
Etiam ſi ſuperſtites li.20.ti.9.l.15
Etiam ſi tutor li.16.ti.8.l.6
Et ideo bona gratia li.22.ti.1.l.62
& ideo ſeſi donauerit ſeruum lib.15.ti.7.l.3
& ideo ſi nihil li.29.ti.6.l.8
& ideo ſi poſt euictionem l.21.ti.2.l.5
& ideo heſitatur l.45.ti.1.l.50
& ideo ſi omnino l.35.ti.1.l.44
& ideo de his l.7.t.2.l.11
& ideo eleganter Marcellus l.23.t.1.l.12
& ideo mariti l.2.t.6.l.8
& ideo neque exceptiones l.39.t.2.l.46
& ideo non poteſt l.5.t.3.l.vlt.
& ideo procurator l.3.t.3.l.67
& ideo praetextu minoris l.49.t.2.l.12
& ideo rationes eorum l.2.t.3.l.21
& ideo ſi inter eas l.8.t.5.l.5
& ideo ſi pater. Vide, Ideoque ſi pater l.15.t.2.l.95
& ideo ſi pergratiae vxore l.39.t.5.l.2
& ideo etſi ſtetiſſet l.17.t.2.l.26
& idem ſi viuo teſtatore l.34.t.4.l.8
& ideo vtilis interrogatoria l.14.t.3.l.12
& in contrario l.21.t.5.l.37
& in priuatis l.48.t.16.l.3
& in libertos l.49.t.5.l.7
& inofficioſo l.9.t.5.l.18
& in totum id videtur l.5.ti.1.l.4
& in perpetuum l.7.t.3.l.4
& ita de facto l.9.t.9.l.3
& ita de hereditate l.47.t.2.l.11
& legati proconſulum l.5.t.16.l.5
& liberi hominis l.18.t.1.l.4
& libertos. Vide, Et in libertos l.20.t.5.l.7
& licet libera perſona ſit l.13.t.5.l.5
& licet poſtea libro 23.t.3.l.12
& loco l.47.t.9.l.2
& magis quod l.46.t.5.l.4
& mulieri, quae luxurioſe viuit l.27.t.10.l.15
& ne de lite. Vide In poena l.26.t.2.l.1
& neque per ſe l.21.t.2.l.22
& nihil intereſt Pomponius l.25.t.5.l.28
& nihil intereſt l.15.t.2.l.56
& non tantum hereditaria l.6.t.3.l.19
& non tantum l.27.t.1.l.11
& omnes omnino l.46.t.20.l.4
& per iuſiurandum l.46.t.4.l.13
& poſt edictum peremptorium l.5.t.1.l.73
& poſt litem conteſtatam l.30.t.2.l.12
& poſt rem iudicatam l.26.t.15.l.7
& primo quidem l.46.t.5.l.2
& Proculo placebat l.31.t.1.l.20
& puto officio iudicis contineri l.10.t.2.l.10
& quamquam ius aquae l.18.t.3.l.19
& quantum intereſt l.28.t.1.l.5
& quae nondum ſunt l.20.t.1.l.15
& quicunque hora ab vrbe l.50.t.4.l.3
& quia hoc defunctorum li.11.t.7.l.6
& quia nec principaliter li.2.t.11.l.6
& quia plerumque li.17.t.2.l.10

& quidquid

Universidad Rey Juan Carlos

Et quidquid fecerit lib.17.ti.2.l.58
Et quidem inſolidum li.9.ti.2.l.3
Et quidem ſine exceptione lib.18.t.4.l.5
Et quidem totum legatum libro 30.ti.1.l.58
Et qui data opera lib.4.ti.6.l.5
Et qui duas arcas habet libro 2.ti.2.l.54
Et qui in foro li.5.ti.3.l.6
Et qui negotia ſua li.3.ti.1.l.5
Et qui voces non habent li.5.ti.9.l.30
Et quod ſolueris li.13.ti.2.l.23
Et ſeruorum lib.1.ti.5.l.5
Et ſi ad ſpecies lib.45.ti.6.l.8
Et ſi amicis li.42.ti.5.l.9
Et ſi certus. Vide inf. Et ſi peremptor li.29.t.5.l.6
Et ſi condemnatus l.9.t.3.l.35
Et ſi conditionalis l.16.t.8.l.8
Et ſi confeſſus lib.12.ti.2.l.15
Et ſi conſularis l.5.t.3.l.52
Et ſi contra tabulas l.28.t.6.l.35
Et ſi dator fuerit li.26.t.5.l.13
Et ſi debitor conſilium l.36.t.6.l.67
Et ſi diſpares lib.13.t.2.l.12
Et ſi damnum viſuſructus l.45.t.1.l.24
Et ſi æquo pretio emerit l.30.t.1.l.66
Et ſi ex medico lib.28.t.2.l.6
Et ſi extrinſecus. Vide, Et ſi extrinſecus l.16.t.9.l.4
Et ſi forte qui medius eſt l.3.t.5.l.6
Et ſi fideiuſſor acceptus ſit l.42.t.1.l.24
Et ſi filium pater l.50.t.4.l.15
Et ſi is, qui lege pignoris l.20.t.5.l.10
Et ſi maxime libro 33.ti.3.l.5
Et ſi nihil facile mutandum l.50.t.17.l.183
Et ſi nolit libro 42.ti.2.l.9
Et ſi non omnes l.10.t.3.l.8
Et ſi non ſunt. Vide, RAIOI MH l.26.t.5.l.25
Et ſi non totum l.29.t.4.l.15
Et ſi patientes fuerunt l.5.t.4.l.4
Et ſi pignus vir vxor. l.42.t.8.l.18
Et ſi pepererit l.28.t.2.l.3
Et ſi peremptor l.20.t.5.l.6
Et ſi pluribus datis l.26.t.8.l.4
Et ſi prætor ſit is l.1.t.21.l.3
Et ſi pubes factus l.1.t.7.l.33
Et ſi qua alia incommoditas l.4.t.8.l.16
Et ſi quid emptoris intereſt l.18.t.4.l.9
Et ſi quid in eam dotem l.24.t.1.l.23
Et ſi quis non impediat l.11.t.7.l.14
Et ſi poſt tres aut quinque l.2.t.11.l.8
Et ſi ſine edicto eſt in §.4. legis, Ait prætor lib.4.tit.4
verſ. Pomponius quoque. leg.7
Et ſi ſatiſdationem non dabit li.39.t.1.l.7
Et ſiue quid amiſerit l.4.t.6.l.27
Et ſi ſubſtitutum l.29.t.2.l.65
Et ſi traditionis alicui l.7.t.1.l.5
Et ſi transferam. Vide, licet transferam l.34.t.4.l.20
Et ſi vno pretio plures res l.10.t.2.l.33
Et vno & pluribus l.40.t.4.l.8
Et ſtipulationum prætoriarum l.45.t.2.l.14
Et ſi viſuſfructus l.7.t.9.l.7
Et ſeruum heredem. Eſt in §.28.l.7.li.2.ti.14
Et tertiam l.5.ti.1.l.75
Euenit vt contumacem l.39.t.2.l.6
Euictus autem à creditore l.23.t.1.l.55
Euicta hereditate l.5.t.3.l.55
Euicta re, exemplo l.21.t.2.l.16
Euicta re vendita l.21.t.2.l.10
Euictis agris l.21.t.2.l.28
Euidenter enim l.44.t.2.l.26
Eum actus l.3.t.5.l.17
Eum bonis penitus l.29.t.2.l.87
Eum debere columnam l.8.t.1.l.33
Eum cui mille nummi l.40.t.5.l.8
Eum patronum l.37.ti.14.l.10
Eum pro quo quis l.3.t.4.l.17
Eum qui a debitore ſuo l.20.t.4.l.17
Eum qui appellauit l.49.t.13.l.1
Eum qui bona vacantia lib.49.t.14.l.42
Eum qui codicillorum l.29.t.7.l.4
Eum qui cum ædili. l.18.t.6.l.13
Eum quem temere l.5.t.1.l.79
Eum qui decretum l.45.t.1.l.138
Eum qui circa columnas l.41.t.5.l.56
Eum qui ciuitatem amitteret l.48.t.22.l.3
Eum qui à furioſo, eſt in l. pacto poſt prin. lib. 6. tit. 2
vbi de furioſo
Eum qui in poſſeſſionem l.41.t.5.l.35
Eum qui ædes mercatus eſt l.41.t.3.l.26
Eum qui debitoris fiſci l.49.t.14.l.33
Eum qui donationis cauſa l.39.t.6.l.12
Eum qui duobus l.29.t.2.l.51
Eum qui emit l.47.t.2.l.16
Eum qui emit. Eſt in §.1. l.4.li.12.tit.2. verſ. Idem
Iulianus
Eum qui ipſoſi promiſit l.13.t.5.l.5
Eum qui ex iure voluntate l.4.t.2.l.26
Eum qui ſeginatum alienum l.48.t.15.l.5
Eum qui Kalendis Ianuarijs l.45.t.1.l.41
Eum qui ita venit l.40.t.8.l.3
Eum qui inofficioſi teſtamenti l.5.t.2.l.23
Eum qui inſulam l.3.t.2.l.63
Eum qui ita ſtipulatus l.45.t.1.l.56
Eum qui iudicare debet lib.2.ti.1.l.25
Eum qui iurauit li.12.t.2.l.30
Eum qui nocentem libro 47.ti.10.l.18
Eum qui noxſſimus. Vide, ei eius qui noxſſimus l.35
Eum qui poſt apertum l.35.t.1.l.104. (t.1.l.73
Eum qui rem commodatam libro 13.ti.6.l.10
Eum qui rogatus. Vide Lucius Titius qui rogatus ſi.
13.ti.7.l.5
Eum qui ſe patremfamilias l.14.t.5.l.6
Eum qui ſe libertinum l.1.t.5.l.vlt.
Eum qui totitam fideicomm. l.34.t.9.l.13
Eum qui venierit l.40.t.3.l.18
Eum qui voluntatem l.31.t.3.l.32
Eum qui ex aliter hereditatem l.29.t.6.l.28
Eum qui vectigal Pop.Rom. l.50.t.16.l.16
Eundem plures legationes l.50.t.7.l.16
Ex adoptiuo natus l.2.t.7.l.27
Ex anno vel menſtruo l.28.t.1.l.19
Ex argento ſuſcepto l.15.t.1.l.15
Ex aſſe heres inſtitutus l.36.t.3.l.28
Ex aſſe patronum l.35.t.2.l.52
Ex caſtrenſi peculio l.49.t.17.l.18
Ex cauſa delationis l.49.t.16.l.15
Ex cauſa fideicommiſſi l.40.t.5.l.31. Vide, ex Parthia
Excepta capitis minutione l.7.t.4.l.4 (cauſa
Exceptio iuſti dominij l.6.t.2.l.16
Exceptio dicta eſt l.44.t.1.l.2
Exceptio eſt conditio l.44.t.1.l.22
Exceptio rei iudicatæ l.44.t.2.l.28
Exceptio rei venditæ l.21.t.3.l.3
Exceptione, quæ tibi l.46.t.1.l.67
Exceptiones j. l.44.t.1.l.3
Exceptiones ij. l.44.t.1.l.7
Exceptiones iij. l.44.t.1.l.20
Excipiuntur autem arma l.48.t.6.l.2
Excipiuntur ſenatuſconſulto l.29.t.5.l.14
Ex clauſula iudicata l.46.t.7.l.19
Ex conducto actio l.19.t.2.l.25
Ex compromiſſo placet l.4.t.8.l.2
Ex conſenſu litigantium l.49.t.1.l.15
Ex conſenſu tamen l.12.t.7.l.7
Ex contractu. Vide Lucius Titius l.29.t.1.l.47. verſ.
Paulus reſpondit
Ex contractibus venientes actiones l.44.t.7.l.49
Ex contrario l.17.t.2.l.12
Excuſare ſe tutor l.27.t.1.l.15
Excuſatus videtur patronus l.29.t.3.l.5
Excuſantur à tutela. Vide, Aeſiccas l.27.t.1.l.2
Ex damni infecti ſtipulatione l.39.t.2.l.40
Ex depoſiti & commodati l.44.t.7.l.29
Ex duello ſi ſocer l.24.t.3.l.17
Ex duobus ſi lis. Vide, Si ex duobus litis l.37.t.4.l.24
Ex duobus fratribus l.1.t.5.l.27
Ex duobus impuberibus l.28.t.6.l.34
Ex duobus reis j. l.45.t.2.l.7
Ex duobus reis ij. l.45.t.2.l.26
Ex duobus reis iij. l.45.t.2.l.8
Ex ea cauſa l.15.t.1.l.2
Ex ea cauſa prohibitus l.50.t.1.l.9
Ex ea parte cautionis l.45.t.1.l.121
Ex ea ſcriptura l.28.t.1.l.29
Ex ea ſtipulatione l.12.t.5.l.7
Ex eis apparet l.27.t.1.l.31
Ex eo quid interrogatus l.25.t.6.l.12
Ex eo quod prohibet lex l.23.t.5.l.18
Ex eo tempore l.29.t.2.l.42
Ex eo vino l.33.t.6.l.13
Exempla inſtrumentorum l.2.t.13.l.11
Exempto actionis l.20.t.2.l.12
Ex epiſtola l.50.t.12.l.5
Ex facto etiam agitatum l.27.t.5.l.19
ex facto proponebatur l.28.t.5.l.35
ex facto quæritur l.15.t.1.l.52
ex facto traditum eſt l.36.t.3.l.17
ex facto quærebatur l.2.t.5.l.19
ex facto quæritur l.28.t.6.l.43
ex filio praeterito l.31.t.5.l.2
ex furtiua cauſa l.1.t.3.l.5
ex hac lege l.9.t.1.l.3
ex hac ſcriptura l.39.t.5.l.16
ex hereditate l.10.t.2.l.54
ex his apparet. Vide, ex eis apparet l.27.t.1.l.31
ex his omnibus cauſis l.11.t.6.l.54
ex his colligi poteſt l.42.t.8.l.8
ex his, quæ ſecit l.1.t.3.l.9
exheredatum quoque l.5.t.1.l.25
exhibere, eſt facere l.10.t.4.l.2
ex hoc edicto aduerſus eum l.2.t.10.l.3
ex hoc edicto tenetur l.4.t.7.l.3
ex hoc iure gentium l.1.t.1.l.5
exigere dotem l.5.t.1.l.65
exilium triplex eſt l.48.t.22.l.5
ex imperfecto teſtamento l.31.t.1.l.23
exiſtimo poſſe me l.12.t.1.l.61
exiſtimo poſſe id quod l.45.t.1.l.98
ex illa parte edicti l.50.t.16.l.217
ex inofficioſo. Vide, & inofficioſo l.29.t.5.l.18
exitus controuerſiæ l.45.t.1.l.35
ex iudicatum ſolui l.46.t.7.l.18
ex iudiciorum l.48.t.2.l.20
ex lege Iulia ſeruatur libro 48.ti.5.l.2
ex libero homine l.48.t.18.l.15
ex maleficio naſcuntur libro 44.ti.7.l.4
ex mandato apud eum lib.17.ti.1.l.20
ex meo aquæductu libro 8.ti.3.l.24
ex militari delicto lib.48.t.1.l.18
ex mille iugeribus l.18.t.1.l.64
ex nota Marcelli l.49.t.17.l.10
ex omnibus cauſis l.1.t.18.l.10
ex operis noui nunciatione l.39.t.1.l.22
ex ordine aquarum l.43.t.6.l.1
ex parte heres inſtitutus l.30.t.2.l.34
ex parte heres inſtitutus l.46.t.2.l.15
ex parte heres inſtitutus l.29.t.2.l.58
ex parte heres inſtitutus l.34.t.4.l.22
ex perſona rei l.49.t.1.l.31
ex penalibus cauſis l.50.t.9.l.58
explicito tractatu l.46.t.8.l.3
ex pluribus cauſis l.46.t.1.l.69
ex pluribus reis ſeruis l.26.t.7.l.42
ex pollicitatione l.50.t.12.l.9
exportandus ſi venierit l.18.t.7.l.8
expreſſa nocent l.50.t.17.l.195
ex pupillari teſtamento l.28.t.6.l.44
ex promiſſione dotis l.44.t.7.l.19
expugnatur nauis l.47.t.9.l.6
ex qua perſona l.50.t.17.l.149
ex quacumque cauſa l.2.t.5.l.3
ex quibuſdam cauſis l.49.t.19.l.9
ex quibus cauſis l.12.t.6.l.51
ex quibus cauſis l.45.t.1.l.4
ex re fructuarij l.7.t.1.l.31
ex ſemiſſe Titius l.29.t.2.l.75
ex ſenatuſconſulto eius legis l.48.t.8.l.18
ex ſenatuſconſulto Volutiano l.38.t.9.l.6
ex ſententia S.C. Libonianí l.26.t.2.l.29
ex ſilua cædua l.7.t.1.l.10
ex ſextante heres inſtitutus l.44.t.2.l.50
extat enim decretum l.4.t.2.l.13
extra territorium l.2.t.1.l.vlt.
extraneo poſthumo l.37.t.9.l.6
extraneo quoque l.48.t.18.l.17
ex tribus patronis l.38.t.2.l.24
ex vnciis ſex l.28.t.5.l.87
ex vi teſtatoris l.31.t.28.l.10

FAbiles operæ lib.38.ti.1.l.6
Facere oportere libro 50.ti.16.l.289
Facere poſſe maritus lib.24.ti.3.l.28
Facere teſtamentum lib.29.t.1.l.10
Facienda affirmatione l.47.t.18.l.2
Faciendi verbo l.50.t.16.l.175
Facta in fideicommiſſarium l.35.t.2.l.65
Facta redhibitione l.21.t.1.l.60
Factorum legum l.1.t.2.l.1
Factum à iudice l.50.t.17.l.170
Factum cuique ſuum l.50.t.17.l.155
Fœnerator l.22.t.2.l.6
Falcidia interuenire non poteſt l.35.t.2.l.44
Falcidiæ legis rationem l.35.t.2.l.14
Falcidiæ ſtipulatio l.35.t.2.l.70
Falſa demonſtratio l.35.t.1.l.33
Falſus creditor l.47.t.2.l.43
Falſus tutor l.27.t.6.l.11
Falſi nominis vel cognominis l.48.t.10.l.13
Falſi pœna coercentur l.48.t.10.l.20
Familia communis l.47.t.6.l.5
Familiæ appellatione l.50.t.16.l.196
Familiaris ſeparatus dicuntur l.33.t.7.l.5
Famoſi qui ius l.48.t.4.l.7
Fatuo, fatua l.3.t.1.l.2
Fauorabiliores ſunt rei l.50.t.17.l.125
Feminæ ab omnibus officiis l.50.t.17.l.2
feminæ nuptæ l.1.t.9.l.8
feminas pro parentibus l.3.t.3.l.41
feminæ remotæ l.2.t.13.l.12
feminæ tutores l.26.t.1.l.18
Fere in omnibus l.50.t.17.l.208
fere quibuſcumque in t.l.153
ferri propriè dicimus l.50.t.16.l.235
fideicommiſſa quocumque l.32.t.1.l.18
fideicommiſſaria libertas li.1.40.t.5.l.29
fideicommiſſum in ſtipulatione l.35.t.6.l.26
fideiuſſor antequam reus l.46.t.1.l.57
fideiuſſor in iudicio l.1.t.8.l.2
fideicommiſſum à filiis l.35.t.1.l.76
fideicommiſſum, quod ex teſtamento l.19.t.10.l.56
fideicommiſſum, quod à legatario l.30.t.1.l.26
fideicommiſſa libertas l.40.t.5.l.28
fideicommiſſa libertas ibid.l.33
fideiubere pro alio l.46.t.1.l.50
fideiuſſor conuentus l.50.t.1.l.2
fideiuſſor cuiuſlibet l.34.t.4.l.65
fideiuſſor imperitiæ lapſus l.3.t.7.l.30
fideiuſſor impetratus l.50.t.1.l.26
fideiuſſor pro venditore l.46.t.1.l.45
fideiuſſor quamuis l.17.t.1.l.51
fideiuſſor, qui obligari poteſt l.46.t.1.l.16
fideiuſſor qui pignora l.2.t.7.l.2
fideiuſſor qui minori l.46.t.1.l.64
fideiuſſori eius l.39.t.5.l.25

Universidad Rey Juan Carlos

Fideiuſſoris autem li.2.ti.14.l.13
Fideiuſſorem ſine adiectione li.17.ti.1.l.58
Fideiuſſores & in patrem li.46.ti.1.l.9
Fideiuſſores magiſtratuum lib.46.ti.1.l.58
Fideiuſſoribus ſuccurri ſolet lib.50.ti.1.l.71
Filius a patre emancipatus.li.23.ti.2.l.vlt.§5
Filius à patre li.28.ti.1.l.8.
Filius autem tutor li.27.ti.12
Filius decurio lib.50.tit.7.l.7
Filius dum deliberat li.28.ti.8.l.8
Filius dum in ciuitate eſt lib.45.ti.1.l.12
Filius emancipatus li.23.ti.2.l.15
Filius emancipatus li.37.ti.6.l.9
Filius emancipatus li.37.ti.7.l.5
Filius emancipatus libro 48.ti.10.li.14
Filiusfam.donare non poteſt lib.39.ti.5.lib.7.
Filiusfam.defendit libro 3.tit.3.l.34
Filiusfam.ducit vxorem lib.39.ti.2.l.90
filiusfamilias ſeruus li.18.ti.1.l.16
filiusfam. equeſtri li.29.ti.1.l.43
filiusfam.exemptionem libro 44.tit.1.l.24
filiusfamilias ex omnibus li.44.ti.7.l.39
filiusfam.miles li.23.ti.2.l.35.
filiusfam.miles.Vide,filiusfam.ſimiliter
filiusfam.miles li.49.ti.17.l.14.
filiusfam.neque retinere li.50.ti.17.l.93
filiusfam.miles vel veteranus li.32.ti.1.l.14
filiusfam.non ſolum libro 1.ti.7.l.4
filiusfam.peculiarem libro 46.ti.3.l.42
filiusfam.peculiarem libro 44.ti.7.l.14
filiusfam.qui militauerat li.35.ti.2.l.18
filiusfam.in publicis libro 1.ti.6.l.9
filiusfam.iudex libro 5.ti.1.l.15
filiusfam.militis li.49.ti.17.l.1
filiusfam.militis libro,5.ti.3.lib.34
filiusfam.ſeruum lib.37.ti.14.l.13
filiusfam.ſi militet libro 28.ti.2.l.28
filiusf.volẽte patre.Vide,ſi filiusf.volẽte li.50.ti.8.l.7
filiusfam.ſuo nomine lib.44.ti.7.l.9
filiusfamilias cogam emi li.15.ti.3.l.9
filiusfam.vt proximus libro 38.ti.6.l.8
filius legatum ſibi libro 4.ti.3.l.32
filius patris actionem libro 46.ti.1.l.23
filius patri agnatus li.38.ti.16.l.12
filius patrono exhæredatus li.38.ti.2.l.13
filius non impeditur li.5.ti.2.l.21
filius qui adminiſtrabat li.46.tit.3.l.90
filius qui fuit in poteſt.lib.38.ti.5.l.15
filius qui ſe patrono li.19.ti.1.l.41
filius qui patri li.32.ti.2.l.42
filij appellatione li.50.ti.16.l.84
filij mater li.58.ti.17.l.6
filij etiam hoc modo libro 28.ti.2.l.17
filij hæreditate li.29.ti.14.l.9
filio & filia ſcriptis hæredibus li.35.l.94
filij libertorum li.50.ti.2.l.22
filiofamilias legatum li.35.ti.1.l.98
filiofamilias vel ſeruo li.34.ti.6.l.1
filiofamilias quod lib.33.ti.1.l.19
filiofam.vna c. hæredibus lib.15.ti.l.54
filiofamilias li.3.ti.5.l.6
filio ex parte hæredi lib.33.ti.4.l.31
filio patroni li.23.ti.2.l.48
filio patre lib.29.ti.1.l.87
filio propter patrem lib.50.ti.7.l.5
filio præterito lib.28.ti.3.l.17
filio quem pater lib.18.ti.7.l.13
filio qui de inofficioſo li.5.ti.6.l.16
filium emancipatum li.37.ti.9.l.4
filium emancipatum libro 29.ti.1.l.60
filium & vxorem li.33.ti.5.l.21
filium cum detineatur li.2.ti.6.l.6
filiumfamilias ex parte lib.36.ti.1.l.27
filiumfamilias li.14.ti.6.l.7.
filium ſuum lib.14.ti.6.l.14
filium ob hoc quod patri li.40.ti.12.l.51
filium quem in poteſtate lib.37.ti.4.l.20.
filium qui impuberem li.37.ti.3.l.5
filium ſenatoris li.1.ti.9.l.9
filiofamilias diſcentibus li.23.ti.1.l.13.
filiusfamilias puellæ li.48.ti.5.l.36
filiofam.vel ſeruo li.7.ti.8.l.17
filios heredes inſtitui li.33.ti.1.l.19
filia in adoptionem data li.37.ti.7.l.8
filia non emancipata li.24.ti.3.l.39
filia non libro 33.ti.1.l.22
filia ſua ea quis legauit li.35.ti.1.l.28
filiasfamilias ducit libro 15.ti.3.l.21
filia inteſtato patri li.36.ti.3.l. 8
filiam fratrisue li.36.ti.1.l.56.8
filiam in poteſtate li.34.ti.2.l.16
finium regundorum actio li.10.ti.1.l.1
Firmio Heliodoro li.36.ti.2.l.26
fiſcus cum in priuatis li.49.ti.14.l.6
fiſcus in quæſtione falſi li.49.ti.14.l.52
fiſcum ſimilem li.2.ti.2.l.19.ti.1.l.43
fiſtulas exeuntis acceſſionis lib.8.ti.7.l.78
fiſtulas quibus aquam libro 3.ti.5.l.13
flumina publica libro 43.ti.1.l.7
flumine interueniente li.8.ti.3.l.38
flumen publicorum libro 39.ti.1.l.42
Foramen in imo pariete libro 8.ti.1.l.28
Forma cenſuali cauetur libro 50.ti.15.l.4
Formæ quod pictorem libro 6.ti.1.l.28
Frater à fratre libro 23.ti.6.l.38
Frater autem eius li.18.ti.9.l.2
Fratres Imperatores libro 48.ti.19.l.33
Fraudati vectigalis crimen libro 39.ti.4.l.8
Fraus enim legi fit libro 1.ti.3.l.30
Fraudis interpretatio libro 50.ti.17.l.79
Fructus eos eſſe conſtat li.24.ti.3.l.7
Fructus hominis libro 5.ti.7.l.4
Fructus non modo percepti lib.6.ti.1.l.33
Fructus pendentes libro 6.ti.1.l.44
Fructus percipiendo li.22.ti.1.l.45
Fructus rei eſt li.50.ti.17.l.71
Fructus rei eſt libro 22.ti.1.l.vlt.
Fructuario hæreditas lib.41.ti.1.l.47
Fructuario §.5.et l.5.li.7.ti.9
Fructuarius lib.8.ti.6.l.25
Frugem pro reditu lib.50.ti.16.l.77
Fumum referre lib.41.ti.5.l.29
Fugitiuus eſt li.50.ti.16.l.225
Fugitiuus meus lib.46.ti.3.l.19
Fugitiuus ſeruus vna & eadem lex cum ſuperiore
Fugitiui ſimplices li.11.ti.3.l.2
Fuit quæſtionis li.29.ti.2.l.24
Fuit quæſtionis li.37.ti.7.vlt.
Fulcinius exiſtimat libro 42.ti.4.l.7
Fulcinius dicebat libro 43.ti.26.l.8
Fulcinius lib.19.ti.6.l.43
Fulcinius refert. Vide ſup.Emilius li.42.ti.5.l.29
Fullo actione locati li.47.ti.2.l.90
Fullo & ſarcinator li.47.ti.2.l.82
Fundus detracto vſufructu li.7.ti.6.l.4
Fundus dotali ſeruo lib.23.ti.5.l.3
Fundus ille eſt mihi li.17.ti.8.l.69
Fundus mihi communis eſt li.30.ti.2.l.30
Fundus mihi tecum communis li.8.ti.3.l.31
Fundus qui dotis nomine li.30.ti.2.l.51
Fundus quem paterfamilias li.33.ti.1.l.9
Fundus qui locatus li.31.ti.2.l.24
Fundus qui Lucij li.18.ti.5.l.9
Fundi appellatione li.50.ti.16.l.21.
Fundi Albutiani reditus li.33.ti.2.l.18
Fundi inſtrumento legato libro 33.ti.7.l.25
Fundi nihil eſt li.50.ti.1.l.27
Fundi partem dimidiam li.18.ti.1.l.78
Fundi quem ea propriam li.44.ti.2.l.78
Fundi Trebatiani, Vide,fundi Albutiani red.
Fundi venditor li.41.ti.2.l.53
Fundi vſufructu legato li.7.ti.4.l.8
Fundi vſu legato li.7.ti.8.l.15
Fundo in diem addicto li.18.ti.2.l.19
Fundo legato li.33.ti.10.l.vlt.
Fundo legato adimi li.34.ti.4.l.2
Fundo legato mihi li.33.ti.2.l.4
Fundo legato vt optimus lib.33.ti.7.l.22
Fundum communem habentibus li.39.ti.3.l.2
Fundum Cornelianum li.46.ti.3.l.28
Fundum cuius vſusfructus li.21.ti.2.l.46
Fundum dotalem li.23.ti.5.l.17
Fundum ſuo nomine li.23.ti.3.l.25
Fundum inſtructum li.33.ti.7.l.5
Fundum Mænianum li.19.ti.5.l.1
Fundum meum obligaui li.21.ti.2.l.20
Fundum Titianum li.44.ti.7.l.16
Fundum mihi cum venderes lib.19.ti.1.l.7
Funeris impenſam libro 11.tit.7.l.15
Funeris impenſa accipitur li.11.ti.7.l.37
Furor quin ſponſalibus libro 23.ti.1.l.8
Furioſus adquirere libro 29.ti.2.l.63
Furioſus & pupillus lib.44.ti.7.l.46
Furioſus ſi tutor libro 27.ti.3.l.12
Furioſi vel eius lib.50.ti.17.l.40
Furioſa matris curatio libro 27.tit.10.l.4
Furioſo ſententia libro 42.ti.1.l.9
Furioſo Titius libertinus eſt libro 37.ti.3.l.3
Fur qui manifeſtus li.47.ti.2.l.3
Furem nocturnum li.48.ti.8.l.9
Fures nocturni lib.47.ti.17.l.1
Furtim cæſæ arbores libro 47.ti.7.l.7.
Furtum à ſeruo li.47.ti.2.l.1
Furtum non committit li.47.ti.2.l.62
Furtum non committitur li.47.ti.2.l.36
Furti actione li.3.ti.2.l.6
Furtiuam ancillam lib.47.ti.2.l.74
Furtorum genera duo lib.47.ti.2.l.2
Gaius Seius actis materiae lib.24.ti.3.l.45
Gaius Seius decedens lib.37.ti.14.l.15
Gaius Seius lib.50.ti.2.l.36
Gaius Seius cum lib.29.ti.5.l.22
Gaius Seius ob ſecundam lib.13.ti.7.l.39
Gaius Seius Pamphilum li.40.ti.2.l.23
Gaius Seius prædia li.31.ti.1.l.12
Gaius teſtamento lib.27.ti.1.l.16
Gaij Caſſij non eſt recepta li.40.ti.5.l.55
Gaio Seio praeuentes aurei li.34.ti.1.l.13
Gallus ſic poſſe abſtineri li.28.ti.2.l.29
Gaurum Marcello li.8.ti.2.l.10
Gemina Inſula non li.30.ti.4.l.6
Generalis enim adoptio li.1.tit.7.l.2
Generali capite propoſito li.33.ti.2.l.30
Generali mandato li.13.ti.5.l.54
Generaliter cum de fraude li.50.ti.17.l.8
Generaliter dicemus li.2.ti.5.l.4
Generaliter ſi erit lib.2.tit.3.l.3
Generaliter ſignum li.29.ti.1.l.5
Generaliter in omnibus li.45.ti.5.l.1
Generaliter omnium corporis li.35.ti.2.l.36
Generaliter Pignori lib.16.ti.9.l.39
Generaliter quotieſcunque li.26.ti.7.l.10
Generaliter quiſque li.41.ti.3.l.9
Generaliter in præiudicijs lib.44.ti.2.l.12.
Generaliter obſeruari conuenit li.22.ti.3.l.5
Generaliter li.1.ti.18.l.9
Generaliter li.2.ti.4.l.13
Generaliter Iulianus ait.46.ti.3.l.5
Generi appellatione lib.50.ti.16.l.136.
Generi ſeruis à ſocero lib.48.ti.1.l.vlt.
Genero inquit moritur li.5.ti.2.l.8
Geometræ à Caecilio li.27.ti.1.l.32
Gerere atque adminiſtrare li.26.ti.6.l.7
Gerit pro herede li.29.ti.2.l.88
Gradus cognationis li.38.ti.10.l.1
Granaria li.19.ti.1.l.18
Græcè edictum li.40.ti.5.l.8
Gregius Antonius li.48.ti.1.l.71
Grege autem legato li.31.ti.1.l.6
Grege legato li.10.ti.5.l.11
Grege pignori obligato li.20.ti.1.l.13
Habebat quis ſeruum li.14.ti.3.l.13
Habere duobus modis dicitur li.50.ti.16.l.188
Habere licere rem libro 21.ti.2.l.57
Habitatio quoque li.17.ti.9.l.4
Habitationis legatum li.33.ti.2.l.11
Habitationum oneribus li.18.ti.6.l.17
Habitator in aliena li.6.ti.1.l.59
Habitatores lib.19.ti.2.l.27
Hac in factum actione li.42.ti.8.l.14
Hac lege tenetur li.48.ti.7.l.2
Hac lege tenetur li.48.ti.13.l.10
Hac ſtipulatione venit li.46.ti.7.l.18
Hac parte proconſul lib.38.ti.18.l.2
Hanc legem venditionis lib.18.ti.1.l.22
Hactenus igitur lib.3.ti.5.l.11
Hactenus tamen. Hæc lex eſt pacto poſt princ. §.l.7
lib.7.ti.3 vers.Celſus li.18
Harum actionem li.3.ti.5.l.7
Hæc actio li.10.ti.1.l.1
Hæc actio li.16.ti.3.l.1
Hæc actio hæredi li.3.ti.6.l.4
Hæc actio neque li.6.ti.13.l.vlt.
Hæc actio li.25.ti.3.l.65
Hæc actio li.20.ti.1.l.2
Hæc actio non ſolum domino li.9.ti.3.l.2
Hæc actio perpetua li.11.ti.3.l.13
Hæc actio vtilis competit li.9.ti.1.l.4
Hæc actio vtilis eſt li.19.ti.3.l.2
Hæc adiectio li.50.ti.16.l.192
Hæc autem hæc li.8.ti.1.l.6
Hæc autem locum habent li.41.ti.4.l.5
Hæc autem ſatiſdatio lib.10.ti.5.l.4
Hæc autem ſatiſdatio li.1.ti.7.l.20
Hæc bonorum poſſeſſio lib.37.ti.16.l.15
Hæc bonorum poſſeſſio li.38.l.1
Hæc conditio li.12.ti.6.l.66
Hæc conditio li.12.ti.5.l.29
Hæc conditio ibid l.29
Hæc clauſula li.26 ti.9.l.1
Hæc enim omnia in tanti periculum lib.19 tit.6.l.4
Hæc enunciatio lib.10.ti.16.l.232
Hæc ita ſi ſcientibus li.23.ti.1.l.5
Hæc lex lata eſt libro 48 ti.5.l.1
Hæc lex in vrbe li.48.ti.14.l.1
Hæc oratio. Vide, Oratio, quæ prohibet libro 40.ti.14
l.4
Hæc ratio & oratione lib.24.ti.1.l.3
Hæc ſcriptura li.16.ti.1.l.26
Hæc ſi res poſſent li.16.ti.1.l.49
Hæc ſtipulatio lib.36 ti.3.l.14
Hæc ſtipulatio li.50 ti.16.l.200
Hæc ſtipulatio li.29.ti.7.l.25
Hæc venditio ſerui libro 18.ti.1.l.7
Hæc verba cui libro 50.ti.16.l.69
Hæc verba edicti libro 12 ti.7.l.2
Hæc verba ille aut ille li.50.ti.16.l.124
Hæc verba in ſtipulatione li.50.ti.1.l.75
Hæc verba legis li.40.ti.1.l.22
Hæc verba quanti libro 50.ti.16.l.193
Hæc verba teſtatoris li.30.ti.1.l.1
Hæ actiones libro 16.ti.1.l.10
Hæ demum impenſæ libro 38.ti.1.l.38
Hæ enim cauſæ libro 16.ti.10.l.4
Hæ operæ libro 38.ti.1.l.23
Hæ res teſtatoris legatæ libro 33.ti.1.l.15
Harum actionum libro 8.ti.1.l.7
Heres abſens libro 4.ti.1.l.19
Heres à debitore hereditario libro 46.t.1.l.18
Herede inſtituto libro 40.ti.5.l.19
Heres cum deberet libro 36.ti.1.l.28
Heres & hereditas libro 41.ti.1.l.22
Heres eius, qui. Vide Heredes eius, qui
Heres eius, qui bona libro 41.ti.3.l.5
Heres ſocij libro 5.ti.3.l.58

Universidad Rey Juan Carlos

Heres in fundo li.13.ti.7.l.11.
Heres inſtitutus lib.29.ti.2.l.52.
Heres in omne ius li.29.ti.2.l.37
Heres liberti li.37.ti.5.l.2.
Heres meus cum eas ero li.32.ti.1.l.102.
Heres præcepto fundo lib.36.ti.1.l.72.
Heres meus li.35.ti.1.l.79.
Heres per ſeruum li.29.ti.2.l.63.
Heres quandoque li.29.ti.2.l.54
Heres qui tacitam fidem li.34.ti.9.l.11.
Heres qui veneni cauſam li.29.ti.5.l.10
Heres ſeruum non nominatum li.28.ti.5.l.48.
Heres ſeruum proprium li.40.ti.9.l.18.
Heres ſocij quamuis ſocius li.17.ti.2.l.40.
Heres ſtatu liberum li.35.ti.1.l.66.
Heres teſtatoris. Vide paulo ſupra Heres teſtatoris
Heres vbi deſuncti li.3.ti.5.l.33.
Heredis aditio li.36.ti.1.l.7
Heredis appellatione li.50.ti.16.l.170
Heredis appellatio li.50.ti.16.l.65
Heredi autem debetur li.42.ti.5.l.1.
Heredi cuius nomen lib.37.ti.1.l.1.
Heredi cum poſthumo li.29.ti.1.l.31
Heredi qui falſos codicillos li.50.ti.9.l.75
Heredem damnorum à fideiuſſore li.34.ti.3.l.21
Heredem eiuſdem li.30.ti.1.l.59
Heredem fideiuſſoris li.47.ti.2.l.14
Heredem meum li.35.ti.1.l.18.
Heredem qui ſciens li.34.ti.9.l.17
Heredem tutoribus lib.27.ti.3.l.5
Heredes aut ſanciati li.32.ti.6.l.2
Heredes eius qui apud li.30.ti.1.l.35
Heredes eius, qui lib.27.ti.7.l.8.
Heredes mei li.36.ti.1.l.57
Heredes palam li.28.ti.1.l.21
Heredes ſine partibus li.28.ti.5.l.63
Heredibus inſtitutis li.36.ti.2.l.77.
Heredibus tamen harum li.4.ti.3.l.13.
Hereditas ad nos pertinet lib.5.ti.3.l.1
Hereditas ad Statium lib.12.ti.5.l.65
Hereditas enim li.41.ti.1.l.34.
Hereditas etiam li.5.ti.3.l.50
Hereditas ex die li.28.ti.5.l.34.
Hereditas in multis li.41.ti.1.l.61.
Hereditas nihil aliud eſt li.50.ti.17.l.62
Hereditatis appellatio li.50.ti.16.l.19
Hereditatis appellatione li.50.ti.16.l.138
Hereditatis venditæ pretium li.18.ti.4.l.21.
Hereditatem Cornelij lib.18.ti.4.l.24
Hereditatem pater li.39.ti.5.l.18.
Hereditate ab agnato. Vide, de hereditate ab agnato l.49.ti.17.l.19
Hereditatem computationi, Vide, Computationi in alimentis li.35 ti.2.l.68
Hereditarium æs alienum lib.41.ti.3.l.7
Hereditariæ rei furtum li.47.ti.2.l.68
Hereditariarum actionem lib.ti.7.l.49
Hereditarij ſerui li.48.ti.18.l.2
Herennius ait. vide Herennius li.50.ti.16.l.122
Herennius Modeſtinus lib.28.ti.2.l.63
Herennius Modeſtinus l.32.ti.1.l.42
Herennius Modeſtinus li.22.ti.1.l.43
Herennius Modeſtinus reſpondit li.1.ti.5.l.22
Herennius Modeſtinus li.50.ti.2.l.10
Hi demum ſub conditione li.37.ti.11.l.6
Hi enim non erant ſeparandi li.21.ti.1.l.40.
Hi qui acceſſionis loco li.46.ti.1.l.34
Hi qui ædes alienas li.48.ti.6.l.11.
Hi qui certa conditione, Vide, Si qui certa condit. li.50.ti.20.l.2
Hi qui fiſci cauſas agunt li.3.ti.1.l.10
Hi qui muneris publici li.50.ti.5.l.8
Hi qui in prouincia li.4.ti.6.l.37
Hi quibus vel relictum li.37.ti.5.l.23
Hi quoque qui [illegible] li.48.ti.7.l.5
Hi quorum parens li.48.ti.16.l.4
Hi tamen omnes li.42.ti.2.l.11.
His credas æquitatem li.37.ti.5.l.1
His credas manifeſtat li.37.ti.6.l.1
Hinc quæritur li.15.ti.1.l.19
His conſequenter Iulianus li.10.ti.2.l.18
His enim caſibus lib.47.ti.2.l.70
His oneribus. Vide, Ab his oneribus li.50.ti.5.l.10.
His quibus. Vide, Hi quibus vel relictum
His, qui in ea cauſa ſunt li.26.ti.5.l.12
His qui naues marinas li.50.ti.5.l.3
His, qui pignori li.39.ti.2.l.12
His, qui ſe paſſi ſunt. Vide, His qui ſe paſſi libro 40. ti.13.l.3
His ſolis pecuniæ conditione li.12.ti.6.l.49
His verbis li.45.ti.1.l.8
His verbis legauit li.31.tit.1.l.102
His verbis teſtamentis lib.1.ti.7.l.29
His verbis Titius li.28.ti.5.l.48
Hoc amplius & ad li.47.ti.2.l.19.
Hoc amplius Iulianus li.39.ti.2.l.9
Hoc apertius eſt li.9.ti.2.l.24.
Hoc articulo quiſque li.12.ti.7.l.29
Hoc autem quod li.16.ti.7.l.6
Hoc autem ad intelligendum eſt li.17.ti.4.l.22.
Hoc colore inofficioſi li.5.ti.2.l.2.
Hoc edictum li.9.ti.3.l.6.
Hoc edictum li.4.ti.6.l.2
Hoc edictum neceſſarium li.3.ti.5.l.1
Hoc edictum prætor propoſuit li.2.ti.7.l.1
Hoc edictum prætor propoſuit li.39.ti.1.l.1
Hoc edictum ſummam habet li.2.ti.4.l.1
Hoc edictum li.38.ti.2.l.1.
Hoc edicto dolus lib.2.ti.1.l.2
Hoc edicto efficitur li.39.ti.1.l.5
Hoc edicto reſciſſione li.15.ti.5.l.1
Hoc edicto prætor li.13.ti.5.l.1
Hoc edicto prætor li.4.ti.3.l.1
Hoc edicto promittitur li.39.ti.1.l.2
Hoc enim illis præſtatur li.49.ti.14.l.2.
Hoc eſt patria eius li.38.ti.10.l.2.
Hoc genus legati li.32.ti.1.l.106
Hoc interdictum inquilino lib.43.ti.32.l.1
Hoc interdictum vulgo lib.43.ti.5.l.1
Hoc ita verum eſt li.12.ti.6.l.2
Hoc iure vtimur li.3.tit.2.l.29
Hoc vtimur li.46.ti.3.l.36
Hoc iure vtimur li.50.ti.17.l.152
Hoc iure vtimur li.45.ti.1.l.10
Hoc iure vtimur li.43.ti.29.l.3
Hoc iure vtimur li.39.ti.5.l.19
Hoc legatum, Vxoris li.34.ti.5.l.19
Hoc modo legato dato li.35.ti.1.l.64
Hoc quod dictum eſt li.8.ti.2.l.25
Hoc ſenatus conſultum li.7.ti.5.l.5
Hoc ſermone li.40.ti.14.l.3
Hodie enim incipit li.4.ti.3.l.4
Hodie licet ei li.48.ti.19.l.13
Hodie, qui edictis lib.48.ti.10.l.32
Homo liber hereditatem li.41.ti.5.l.28
Homo liber, qui ſe vendidit li.1.ti.5.l.21
Hominis appellatione lib.50.ti.16.l.152
Hominis operæ legatæ li.33.ti.2.l.2
Hominis quoque liberi li.33.ti.2.l.3
Hominem certum lib.17.ti.1.l.37
Hominem quem ex ſtipulatione li.41.ti.1.l.37
Hominem legato li.33.ti.6.l.18
Honor municipalis lib.50.ti.4.l.14
Honori parentum lib.37.ti.15.l.1.
Honorem feſtinanti lib.50.ti.4.l.10.
Honores & munera li.50.ti.1.l.7
Honeſte ſacramento ſolutis li.49.ti.18.l.2
Hos accuſare non licet lib.48.ti.2.l.12
Hoſtes hi ſunt li.50.ti.16.l.118.
Hoſtes ſunt quibus bellum li.49.ti.15.l.24.
Huic ſtipulationi li.7.ti.9.l.5
Huic enim ſolui li.12.ti.1.l.21
Huic ſcripturæ lib.9.ti.2.l.15
Huius actionis exemplo li.27.ti.6.l.9
Huius edicti æquitas li.2.ti.14.l.1
Huius edicti cauſam lib.4.ti.6.l.1
Huius edicti æquitas li.27.ti.6.l.1
Huius enim pecuniæ li.20.ti.4.l.6
Huius quoque edicti li.14.ti.4.l.1
Huiuſmodi legatum lib.30.ti.1.l.84
Huiuſmodi legatum li.36.ti.2.l.13
Huiuſmodi ſtipulatio li.45.ti.1.l.64
Huiuſmodi ſtipulationes li.45.ti.1.l.20
Hunc titulum prætor propoſuit li.3.ti.1.l.1

IAnolenus. Vide, Iauolenus cum qui
Iam dubitari non poteſt li.15.ti.5.l.26
Iam hoc iure vtimur li.28.ti.16.l.4
Iam tamen fideiuſſore li.46.ti.7.l.5
Iauolenus cum, qui li.33.ti.1.l.15
Ibus hoſtium infamiam li.3.ti.2.l.12
Id, autem, quod conditionis implendæ libro 35 ti.1.l.76
Id apud ſe quis habere videtur li.50.ti.16.l.143
Id eſt, & pœnæ nomine li.27.ti.6.l.1
Id eſt partem dimidiam li.28.ti.5.l.39
Id eſt, quo patrem li.19.ti.1.l.14
Id eſt, res mouentes li.33.ti.10.l.2
Id eſt, quæ ipſi ſeruo li.33.ti.1.l.83
Id eſt, ſine virilis, Vide, Idem eſt ſine virilis lib. 40. ti.12.l.15
Id eſt, vbi Vide, Vbi domicilium habet libro 42. tit.5. l.2
Id eſt, vſque duos aureos li.4.ti.3.l.10
Id eſt, vt citeriore die reddatur li.13.ti.3.l.15
Idem Diuus Hadrianus li.12.ti.6.l.4
Idem erit, ſi eadem li.6.ti.3.l.16
Idem erit dicendum li.38.ti.4.l.3
Idem erit & ſi alienus li.14.ti.3.l.14
Idem erit & ſi Capuæ li.45.ti.1.l.62
Idem erit probandum li.42.ti.9.l.3
Idem eſt in colono lib.17.ti.1.l.46
Idem & in communi diuidendo li.10.ti.2.l.22
Idem eſt in locatione li.19.ti.2.l.20
Idem & in redito li.7.ti.9.l.6
Idem eſt qui in alieno ſolo li.6.ti.1.l.74
Idem eſt, & ſi ad tempus li.6.ti.3.l.5
Idem eſt & ſi arrogauerit li.19.ti.1.l.8
Idem eſt & ſi ego li.12.ti.1.l.12
Idem eſt & ſi ei qui li.13.ti.5.l.6
Idem eſt & ſi ex duobus li.13.ti.5.l.10
Idem eſt & ſi, crimen lib.38.ti.2.l.13
Idem eſt & ſi in diem li.35.ti.3.l.15
Idem eſt ſi ita dixerit lib.28.ti.1.l.15
Idem eſt & ſi mandati lib.13.ti.1.l.15
Idem eſt & ſi nouus dominus lib.9.ti.4.l.15
Idem & ſi quis alluuionem li.6.ti.1.l.14
Idem eſt & ſi poſt mortem lib.12.ti.6.l.19
Idem eſt & ſi ſoluit li.1.ti.6.l.5
Idem eſt etiam ſi legitimus li.23.ti.2.l.14
Idem eſt & ſi dos li.14.ti.5.l.7
Idem ſi ob ſtuprum li.1.ti.7.l.4
Idem ſine virilis ſexus lib.40.ti.12.l.15
Idem & ſi pater familias li.29.ti.1.l.13
Idem eſt ſi de teſtamento li.19.ti.1.l.13
Idem dici ſi inceſtatum lib.16.ti.2.l.17
Idem in duobus reis li.2.ti.14.l.25
Idem Iulianus ait li.5.ti.5.l.55
Idem iuris eſt li.9.ti.1.l.8
Idem iuris eſt & in ſtipulatione li.45.ti.1.l.5
Idem iuris eſt non ſolum lib.26.ti.2.l.12
Idem Neratius putat li.7.ti.2.l.3
Idem Offilius ait li.21.ti.1.l.10
Idem Pomponius ſcribit, Hæc lex eſt §.1.l.13.li. ti.8
Idem Pomponius ſcribit li.6.tit.1.l.5
Idem priuilegium competere li.42.ti.3.l.20
Idem Vlpianus ſcribit li.27.ti.3.l.22
Idemque erit dicendum li.29.ti.1.l.9
Idemque erit dicendum li.17.ti.1.l.16
Idemque erit & in his li.29.ti.5.l.11
Idemque erit & in duobus li.8 ti.2.l.37
Idemque eſt & pater li.37.ti.4.l.2
Idque & in legato li.28.ti.5.l.17
Idque & Iulianum agitaſſe li.9.ti.2.l.45
Idque ſi acceptum; Vide l.13. libro 7. ti. 1. Paulo prin.
Idemque & in fundo li.17.ti.1.l.10
Idemque iuris eſt. In his Pandectis igitur. Id eſt li.13.ti.7.l.5
Idemque eſt, & ſi tacitis li.14.ti.1.l.4
Idemque eſt, ſi ex nummis lib.20.ti.4.l.6
Idem ſeruandum erit li.3.ti.1.l.71
Ideo compenſatio neceſſaria lib.16.ti.2.l.3
Ideo condemnatus li.26.ti.1.l.17.
Ideo in arbitrium iudicis li.4.ti.4.l.3
Ideo Labeo ſcribit lib.13.ti.1.l.13
Ideo, antiquiores leges li.1.ti.3.l.27
Ideoque aucta pars ſtatuitur li.3.ti.2.l.2
Ideoque etiam dos li.1.ti.7.l.29
Ideoque hora ſexta li.4.ti.3.l.7
Ideoque non debere eum li.15.ti.1.l.16
Ideoque poteſt fieri lib.13.ti.2.l.7
Ideoque ſi ita ſcriptum ſit li.40.ti.4.l.34
Ideoque ſi quis pupillum li.4.ti.3.l.5
Ideoque qui poſthumum li.28.ti.2.l.5
Ideoque ſi ex prima parte li.37.ti.10.l.6
Ideoque ſi pater li.15.ti.1.l.45
Idonei non videntur li.22.ti.1.l.5
Id quod apud hoſtes li.50.ti.1.l.9
Id quod noſtrum eſt li.50.ti.17.l.11
Id quod pœnæ nomine li.36.ti.3.l.74
Id quod poſt emptionem li.18.ti.6.l.7
Idem quod pro derelicto li.41.ti.7.l.4
Id quod pupillorum li.26.ti.2.l.23.
Id quod his conditione li.13.ti.5.l.18
Id quod ſeruo li.33.ti.1.l.9
Id tempus venditoris li.21.ti.2.l.14
Id veſtimentum li.34.ti.2.l.3
Igitur ſciendum eſt li.40.ti.1.l.12
Igitur ſi quidem in hereditate li.28.ti.2.l.6
Ignorantia vel facti, vel lib.22.ti.6.l.1
Ignorantis domini conditio l.47
Ignorante quoque ſorore li.3.ti.5.l.42
I, qui certa conditione, Vide, Si quis certa conditione li.50.ti.6.l.2
Illa inſtitutio li.28.ti.5.l.32
Illa decreta li.50.ti.9.l.4
Illa ſtipulatio li.46.ti.1.l.69
Illa verba li.li.50.ti.16.l.68
Illa verba li.li.50.ti.16.l.163
Illa autem inſtitutione li.28.ti.5.l.51
Ille à quo ſub conditione li.36.ti.1.l.18
Ille autem & de peculio lib.12.ti.1.l.31
Ille aut ille li.31.ti.1.l.13
Ille ſeruus liber li.40.ti.5.l.9
Illi cum illo li.33.ti.2.l.40
Illis libertis li.35.ti.1.l.84
Illicitas conditiones li.1.ti.17.l.6
Illicite poſt ſenatuſconſultum li.17.ti.4.l.50
Illis libertis li.33.ti.1.l.84
Illud aut illud li.33.ti.5.l.19
Illud aut illud debebit li.35.ti.5.l.25
Illud certum eſt li.40.ti.12.l.13
Illud conſtat li.32.ti.3.l.13
Illud conuenire non poteſt li.23.ti.4.l.5
Illud dubitari poteſt lib.29.ti.1.l.77
Illud dubitationis eſt lib.13.ti.3.l.46
Illud eleganter li.2.ti.1.l.4
Illud etiam ſine dubio li.29.ti.7.l.15
Illud generaliter li.3.ti.6.l.17
Illud in cauſis probandis li.4.ti.3.l.16
Illud non agimus li.39.ti.3.l.15

Universidad Rey Juan Carlos

Illud non ſublegatur li.36.ti.5.l.8
Illud notandum eſt li.47.ti.4.l.1
Illud notandum Pomponius ait l.1.ti.4.l.5
Illud nullam habet dubitationem l.4.t.9.l.25
Illud obſeruandum eſt li.1.t.29.l.5
Illud quærendum eſt l.17.t.1.l.83
Illud quæritur lib.1.t.2.l.4
Illud quo finitum eſt l.9.ti.5.l.32
Illud quoque cauere debet l.14.t.4.l.7
Illud quoque quod in l.5.t.5.l.40
Illud relatum li.27.ti.10.l.3
Illud ſciendum eſt j.l.49.t.1.l.8
Illud ſciendum eſt ij.l.49.t.1.l.9
Illud ſciendum eſt l.5.t.6.l.3
Illud ſciendum eſt l.18.t.6.l.17
Illud ſciendum eſt l.11.t.1.l.20
Illud ſemper conſtitit l.26.t.5.l.5
Illud ſine ſubio.Vide ſup.Illud enim ſine dubio
Illud verum eſt l.4.t.3.l.10
Illud videamus l.49.t.4.l.vlt.
Illum vitioſiſſimum eſt l.27.t.1.l.19
Imaginaria venditio l.50.t.17.l.16
Imo eum qui ſinit l.40.t.12.l.16
Immo & ſocer l.2.t.8.l.5
Immo & ſi quoſdam ſeruos l.33.t.5.l.7
Immo magis l.13.t.20.l.1
Immo magis autoritate l.1.t.3.l.36
Immo nunc locus eſt ſenatuſconſulto l.16.t.1.l.12
Immunitates generaliter l.50.t.6.l.5
Impenſa cuius funeris l.11.t.7.l.23
Impenſæ funeris lib.11.ti.7.l.45
Impenſæ neceſſariæ l.25.t.1.l.14
Impenſæ neceſſariæ l.50.t.16.l.97
Impenſarum quædam l.25.ti.1.l.1
Imperator Alexander. Vide, Autoperius libro 49 ti.5.l.25
Imperator Antoninus lib.46.t.5.l.12
Imperator Antoninus Aruelio l.48.t.19.l.vlt.
Imperator Antoninus Aulio l.1.t.24.l.60
Imperator Antoninus conſtituit l.40.t.12.l.34
Imperator Antoninus l.23.t.1.l.70
Imperator Hadrianus,cum Vio l.36.t.1.l.50
Imperator Hadrianus Publicio l.1.t.5.l.18
Imperator noſter reſcripſit l.4.t.24.l.23
Imperator noſter lib.40.t.1.l.7
Imp. Seuerus & Antoninus l.46.t.14.& 34
Imp. Seuerus,reſcripſit l.38.t.2.l.16
Imperator Seuerus reſcripſit l.3.t.2.l.24
Imperator Titus Antoninus l.3.t.1.l.8
Imperator Titus Antoninus l.1.t.5.l.8
Imperatoris Seueri oratione l.7.t.5.l.1
Imperatorem litis cauſa l.38.t.5.l.91
Imp. Antoninus & Verus lib.18.t.1.l.71
Imper. Antoninus & Verus l.29.t.5.l.29
Imperatores lib.42.t.5.l.30
Imperatores lib.5.t.8.l.9
Imperatores lib.42.ti.1.l.35
Imperatores lib.2.t.14.l.37
Imperatores lib.2.t.15.l.3
Imperatores lib.46.t.1.l.21
Imperatores lib.50.t.12.l.13
Imperatores eodem lib.ti.2.l.15
Imperatores lib.50.t.1.l.38
Imperatores lib.8.t.3.l.27
Imperatores lib.42.t.7.l.4
Imperatores lib.39.t.4.l.7
Imperatores lib.8.t.2.l.14
Imp.Seuerus & Antoninus l.49.t.14.l.34
Imperatores l.1.t.15.l.4
Imp. Seuerus & Antoninus l.27.t.3.l.17
Imperatores lib.42.t.1.l.2
Imperatores. Vide Imperatores Miſſenio li.40.t.4.l.52
Imperatores lib.22.t.16.l.18
Imperatores lib.42.t.11.l.3
Imperator Titus Antoninus Hæc lex eſt in l.45. libro 4.ti.4
Imperium aut merum lib.2.t.1.l.3
Imperitia culpæ adnumer.l.50.t.17.l.132
Impenſa opera l.53.t.1.l.13
Impoſſibilis conditio l.2.t.1.l.7
Impoſſibilium nulla obl.l.50.t.17.l.185
Impuberem in hoc edictum l.42.t.10.l.12
Impuberem furtum facere l.47.t.2.l.23
Impuberi ad hæreditatem l.26.ti.5.l.9
Impuberi ſibo l.16.t.7.l.40
Impuberes ſine tutore l.22.t.6.l.10
Impuberes tutores autore l.26.t.8.l.13
Impuberibus quidem l.26.t.10.l.7
Impuberibus libertis l.29.t.6.l.11
In acceſſione temporis l.44.t.3.l.8
In actione furti l.47.t.2.l.10
In actionibus,quæ ex contractu l.3.t.1.l.7
In Aegypto l.47.t.12.l.10
In actionibus in rem l.12.t.5.l.5
In adoptionibus eorum dumtaxat l.1.t.7.l.5
In adrogatorem l.15.t.1.l.42
In adeunda corporis valetudine l.28.t.1.l.17
In aduerſum alienis l.39.t.5.l.3
In æſtimationibus hæreditatis l.5.t.3.l.48
In agris limitatis li.41.ti.1.l.16
In alio decretorum lib.29.t.5.l.2
In ambigua voce legis lib.1.t.3.l.19
In ambiguis ſermonis lib.5.t.1.l.3
In ambiguis orationibus li.50.ti.17.l.96
In ambiguis pro dotibus lib.50.ti.17.l.85
In ambiguis pro dotibus lib.23.ti.3.l.70
IN ANNO lib.26.t.7.l.1
In annos ſingulos lib.33.t.1.l.2
In arbitrium alterius l.31.t.1.l.1
In argento potorio libro 34.ti.2.l.18
In arrogatorem l.15.t.1.l.42
In audiendo filium l.48.t.1.l.2
In bello poſtliminium eſt l.49.t.5.l.2
In bonæ fidei contractibus l.2.t.1.l.36
In bonæ fidei iudiciis l.13.t.6.l.7
In bonis inueniuntur l.27.t.9.l.vlt.
In bonorum poſſeſſionibus l.37.t.1.l.10
In capitalibus criminibus l.48.t.22.l.1
In cauſæ cognitione j.l.4.t.4.l.14
In cauſæ ij.l.4.t.4.l.16
In cauſæ cognitione etiam l.5.t.2.l.17
In cauſæ cognitione l.42.t.1.l.14
Inceſtæ nuptiæ l.23.t.2.l.52
Inciuile eſt lib.1.t.3.l.24
In circulatores lib.47.t.11.l.11
Incola & his magiſtratibus l.50.t.1.l.29
Incola iam muneribus publicis l.50.t.1.l.34
In cognitione l.19.t.1.l.13
In comites quoque iudicium l.48.t.22.l.5
In commodato hæc pactio l.13.t.6.l.17
In communi diuidundo l.10.t.3.l.3
In compenſationem etiam l.16.t.2.l.8
In compromiſſis l.4.t.8.l.45
In concedendo iure aquæ l.39.t.3.l.8
In concubinatu l.25.t.7.l.3
In condemnatione perſonarum l.50.t.17.l.173
In conditione ex cauſa l.12.t.1.l.9
In conditionibus l.35.t.1.l.19
In confirmando tutore l.26.t.3.l.7
In conſilium curatoris l.1.t.21.l.2
In contrahenda venditione l.50.t.17.l.172
In contra tabulas l.37.t.4.l.1
In conuentionalibus l.45.t.1.l.52
In conuentionibus l.50.t.16.l.219
In creditore,qui pignus l.13.t.2.l.38
In crimine adulterii l.48.t.5.l.41
In criminibus cruendis l.48.t.18.l.1
In dando tutore l.26.t.5.l.12
In dardanarios l.48.t.19.l.37
Indebitam pecuniam l.12.t.6.l.47
Indebiti ſoluti conditio l.12.t.6.l.15
In delictis ſeruorum l.9.t.4.l.4
Inde Neratius ſcribit l.9.t.2.l.23
Inde tabernacula l.50.t.16.l.184
In depoſiti actione l.16.t.3.l.9
In depoſiti vel commodati l.42.t.1.l.42
Indicaſſe eſt l.50.t.16.l.197
Indicaſſe reum. Vide ibidem
In diem acceptilatio l.46.t.4.l.5
In diem addictio ita fit l.18.t.2.l.2
In diem addicto l.39.t.1.l.5
In diem debitor l.12.t.6.l.10
In diem obligatio l.46.t.2.l.5
Indignum eſſe l.34.t.9.l.3
Indigno herede pronunciato l.34.t.9.l.2
In duobus reis promittendi l.45.t.2.l.3
In duobus reis ſtipulandi l.12.t.2.l.28
In duplicibus teſtamentis l.31.t.2.l.79
In eadem cauſa ſunt l.42.t.6.l.5
In eadem cauſa ſunt l.4.t.6.l.10
In ædificandi ſtipulationibus l.46.t.5.l.vlt.
In emptionibus l.2.t.14.l.43
In eo iure,quod l.13.t.2.l.45
In eo coque fundo alieno l.6.t.1.l.38
In eoque fundo. Vide, in que eo fundo li.7.titul.8 l.22
In eo qui teſtatur l.28.t.1.l.2
In eo quod plus ſit l.50.t.17.l.110
In eo,quod ſetum cadere l.41.t.1.l.33
In eo,quod vel is qui petit l.50.t.17.l.35
In eos extra ordinem l.26.t.1.l.9
In eos qui cum recepti eſſent l.48.t.3.l.13
In eos,qui naues l.47.t.53.l.1
In eum,cuius dolo l.48.t.1.l.14
In eum,cuius inſtructu l.47.t.11.l.5
In eum,ad quem dotis l.11.t.7.l.16
In eum diem l.12.t.1.l.40
In eum qui aduerſus ea l.2.t.4.l.24
In eum,qui mutuis accipit l.14.t.3.l.29
In eum,qui ut calumniæ cauſa l.3.t.6.l.1
In exceptionibus l.12.t.3.l.19
In exceptione. Vide in exceptio l.45.t.1.l.85
In factum actiones l.44.t.7.l.13
In facto conſiſtentes conditiones l.35.t.1.l.60
In Falcidia æſtimatio pretii l.35.t.2.l.42
In Falcidia placuit l.35.t.2.l.9
Infames non ex omni l.48.t.1.l.7
Infans vel furioſus l.48.t.8.l.12
In Fabiana & Caluiſiana l.38.t.5.l.2
Inferioris gradus cognatus l.38.t.9.l.2
In fideicommiſſ. hæreditatis li.13.ti.1.l.18
In fideicommiſſ. libertatibus li.40.ti.5.l.9
In fideicommiſſi perſecutione li.32.ti.1.l.3
In finalibus quæſtionibus li.10.ti.1.l.11
In fiſci cauſis li.49.ti.14.l.4
Infitiando depoſitum li.47.ti.2.l.67
In fraudem ciuitatum li.40 ti.9.l.11
In fraudem creditorum lib.40.tit 9.l.16
In fraudem creditorum li.40.ti.9.l.15
In fraudem creditorum lib.40.ti 9.l.27
In fraudem facere videri lib.42.ti 8.l.6
In fraudem fiſci l.49.t.14.l.45
In fraudem iuris l.34.t.9.l.10
In fraudem plane creditor l.29.t.1.l.25
In fraude id eſſe intelligitur l.35.t.9.l.48
In furti actione non quod intereſt l.47.t.2.l.50
In ſarcina re l.15.t.1.l.1
In fundo alieno l.38.t.1.l.38
In generali repetitione l.50.t.16.l.80
Ingenuum accipere debemus l.1.t.5.l.29
Ingratus libertus eſt l.37.t.24.l.19
In hac actione l.13.t.1.l.3
In hac actione l.10.t.9.l.3
In hac ſtipulatione l.39.t.2.l.28
In heredem autem l.3.t.6.l.5
In hæredem autem l.4.t.3.l.26
In his quæ contra rationem l.1.t.3.l.15
In his quæ officium l.50.t.17.l.175
In iis quæ extra teſtamentum libro 35. titul. 1 l.16
In his rebus l.24.t.9.l.66
In his vero l.46.t.3.l.8
In hoc iudicium l.10.t.3.l.14
In hoc iudicium l.11.t.3.l.20
In hoc iudicio l.10.t.2.l.27
In iudicio l.10.t.2.l.47
In iudicium l.10.t.3.l.13
In hominis viſitendi l.7.t.7.l.3
In honorariis actionibus l.44.t.7.l.35
In honoribus deferendis l.50.t.5.l.2
In huiuſmodi autem l.18.t.1.l.12
In iis officiis.Vide,in his,quæ officium
In illa ſtipulatione l.45.t.1.l.50
In illa ſtipulatione l.45.t.1.l.8
In incerto,vt ſi quid l.45.t.18.l.4
In inſulam deportati l.48.t.13.l.3
In inſulam patre deportato l.24.t.3.l.40
Iniquiſſimum videtur l.22.t.6.l.5
In inſtrumento fundi l.33.t.7.l.8
In integrum vero reſtitutione l.4.t.4.l.22
In interdicto vnde vi l.43.t.16.l.16
In interdicto vnde vi ibid. l.43.t.4.l.16
In interdictis exitus ratio l.43.t.1.l.3
In iniuriarum actione l.47.t.10.l.62
In iudicium l.10.t.3.l.13
In iudicio familiæ erciſcundæ l.10.t.2.l.43
In iure ciuili receptum eſt l.50.t.17.l.164
Iniuria ex eo dicta eſt l.47.t.10.l.1
Iniuriarum actio j.l.46.t.10.l.13
Iniuriarum actio ij.l.47.t.10.l.28
Iniuriarum æſtimatio l.47.t.10.l.21
In ius vocare l.2.t.4.l.1
In ius vocari ibid. l.2
In ius Diophantus l.3.t.4.l.vlt.
In laqueum lib 41.t.1.l.55
In lege Aquilia j.l.9.t.2.l.40
In lege Aquilia ij. ibid. l.41
In lege centuria l.50.t.16.l.207
In lege Cornelia dolus l.48.t.8.l.7
In lege Falcidia j l.35.t.2.l.45
In lege Falcidia ij l.35.ti.2.l.62
In legem Falcidiam l.35.t.2.l.8
In lege fundi vendendi l.18.t.1.l.77
In lege locationibus ſcriptum erat l.19.t.2.l.29
In legibus l.22.t.5.l.3
In liberæ ædiſicis conſuetudine l.23.t.2.l.24
In liberationibus li.40.ti.4.l.5
In liberto antiquior contractus li.46.ti.3.l.77
In littore iure gentium ædificare licet li.41.ti.8.l.6
In loco publico li.43.t.8.l.1
In Luſitania Pacenſes l.50.t.15.l.8
In magiſtratus qui l.27.t.8.l.7
In metallum l.48.t.19.l.36
In metallum damnata mulier l.48.t.23.l.4
In metallum damnati l.48.t.19.l.22
In metallum damnatis l.49.t.14.l.12
In medicis autem l.18.t.12.l.24
In matris cauſa donationibus l.39.t.6.l.12
In multis iuris noſtri articulis l.1.t.5.l.4
In maris iamque portis l.43.t.8.l.21
In nauem Saufeii l.19.t.2.l.31
In nautica pecunia l.22.t.2.l.5
In negotiis contrahendis l.50.t.17.l.8
In noxalibus actionibus l.9.t.4.l.30
In numerationibus l.46.t.3.l.44
In obſcura voluntate l.50.t.17.l.179
In obſcuris inſpici ſolet l.50.t.17.l.21
In his quæ officium l.50.t.17.l.175
Inofficioſum teſtamentum l.5.t.2.l.3
In omnibus iam curatur l.26.t.6.l.15
In omni fere ſermone l.1.t.5.l.12

Universidad Rey Juan Carlos

In omni parte error li.22. ti.6. l.2
In omnibus bonæ fidei iudicijs li.5.ti.1.l.45
In omnibus cauſis lib.47.ti.15.l.7
In omnibus cauſis li.50.ti.17.l.39
In omnibus cauſis li.25.ti.3.l.2
In omnibus enim li.37.ti.1.l.2
In omnibus fiſci quæſtionibus li.44.ti.3.l.13
In omnibus negotijs li.1.ti.17.l.77
In omnibus noualibus li.1.ti.1.l.5
In omnibus obligationibus lib.50.ti.17.l.14
In omnibus officiis, Vide. In his, quæ officium li.50.ti.17.l.175
In omnibus partibus iuris li.49.ti.15.l.18
In omnibus prætoriis ſtipulationib. li.46.ti.5.l.5
In omnibus prætoriis ſtipulationib. ij.ibid. l.6
In omnibus quæ ad eandem li.41.ti.1.l.24
In omnibus, quæ fecit tutor lib.27.ti.3.l.1
In omnibus quidem lib.50.ti.17.l.90
In omnibus rebus li.44.ti.7.l.55
In omnibus ſeruitutibus lib.8.ti.1.l.18
In omnibus ſpeciebus libertationum li.46.ti.3.l.43
In omnibus temporalib. li.44.ti.7.l.6
In operis duobus li.19.ti.2.l.26
In orbe Romano li.1.ti.5.l.17
In ordinem li.27.ti.2.l.1
In pari cauſa poſſeſſor li.50.ti.17.l.128
In pariete communi li.39.ti.2.l.35
In pœnam doris li.14.ti.3. l.vlt.
In patrem, cuius in poteſtate li.11.ti.3.l.21
In pecudum fructu li.22.ti.1.l.28
In pecuniariis cauſis li.2.ti.12.l.vlt.
In peremptorio autem proponitur li.5.ti.1.l.71
In perpetuum quotiens li lib.46.ti.3.l.61
In perſona autem li.2.ti.10.l.30
In perſonam ſeruilem li.50.ti.17.l.22
In perſonalibus actionibus li.42.ti.3.l.8
In plurium heredum li.29.ti.2.l.70
In poſſeſſionem mitti ſolet li.42.ti.4.l.6
In poteſtate manente filia li.23.ti.3.l.20
In prædiis ruſticis li.20.ti.1.l.7
In prætoriis ſtipulationibus li.46.ti.5.l.9
In priuatis negotiis li.2.ti.3.l.77
In priuatis operibus li.50.ti.12.l.12
In propoſita autem quæſtione li.17.ti.3.l.78
In prouinciali etiam prædio li.39.ti.1.l.3
In publicum deduci. Hæc lex eſt 2.ti.1.l.ii.ti.8.l.7
In pupillo cui ſine li.46.ti.3.l.67
In pupillo, cui ſolutum eſt li.20.ti.1.l.4
In pupillari ſubſtitutione lib.28.ti.6.l.14
In quam rem eſt conſumpſerit li.19.ti.3.l.17
In quantitate patrimonij li.35.ti.2.l.73
In quæſtionibus lib.12.ti.4.l.8
In quo eo fundo li.7.tit.8.l.22
In quorum hereditas li.35.ti.2.l.90
In quem etiam vtiles actiones li.40.tit.5.l.5
In quibuſcunque negotiis li.44.ti.7.l.42
In quibuſdam contractibus li.22.ti.2.l.40
In quibus rebus li.11.ti.5.l.3
Inquilino non datur li.30.ti.2.l.33
In quæ inerit etiam hoc li.19.ti.2.l.19
In quorum finibus li.10.ti.1.l.24
In ratione legis Falcidiæ j.li.35.ti.1.l.11
In ratione legis Falcidiæ ij.li.35.ti.2.l.30
In rem actio competit li.6.ti.1.l.23
In rem actionem pati li.6.ti.1.l.80
In rem ſuam procurator datus li.16.ti.2.l.18
In re communi li.8.ti.1.l.26
In re furtiua conditio li.13.ti.1.l.8
In re hypothecæ li.22.ti.4.l.4
In rebus commodatis li.13.ti.6.l.18
In rebus etiam mobilibus li.43.ti.16.l.4
In rebus dotalibus lib.23.ti.5.l.17
In rebus nobis conſtituendis li.1.ti.4.l.2
In reficiendo communi pariete li.39.ti.2.l.42
In repetundis legatis li.2.ti.1.l.65
In repudianda hereditate li.29.ti.2.l.23
In ratis cauſa ex ſunt lib.50.ti.16.l.141
In Saluiano interdicto lib.43.ti.33.l.2
In Senatuſconſultum Tertullianum li.48.ti.16.l.14
In ſententiis ſufficiet li.42.ti.1.l.59
In ſeruo li.40.ti.1.l.19
In ſeruorum perſona li.42.ti.19.l.10
In ſeruitutem li.38.ti.2.l.16
In ſeruitute mea li.1.ti.7.l.vlt.
In ſingulis heredibus li.35.ti.1.l.77
In ſingulos annos li.7.ti.1.l.8
In ſpeciali actione li.8.ti.1.l.73
In ſponſalibus contrahendis li.23.ti.1.l.14
In ſponſalibus conſtituendis li.13.ti.1.l.18
In ſponſalibus nihil intereſt lib.23.ti.1.l.7
In ſtipulatione damni infecti li.39.tit.2.l.23
In ſtipulatione de reddendo li.7.ti.1.l.8
In ſtipulatione de rato li.46.ti.8.l.2
In ſtipulatione iudicatum ſolui li.46.ti.7.l.1
In ſtipulatione, qua procurator li.46.ti.8.l.19
In ſtipulationibus li.45.ti.1.l.54
Inſtitor appellatus eſt li.14.ti.3.l.5
Inſtitor eſt qui tabernæ li.14.ti.3.l.18
Inſtitutio talis lib.28.ti.7.l.10
Inſtrumentum omne veſtigentum li.50.ti.16.l.55
Inſtrudam autem tabernam lib.50.ti.16.l.185
Inſtrumentum piſtrini lib.33.ti.9.l.6
Inſtrumenti ſignificatione. Vide ſuperſcriptionem l.4.li.33.ti.10
Inſtrumenta fundi. Vide l. in inſtrumento fundi l.33.ti.7.l.8
Inſtrumentorum nomine li.22.ti.4.l.1
Inſtrumentorum receptorum li.42.ti.10.l.16
In inſtrumentis li.12.ti.5.l.10
In ſub ſtitutione filio ita facta li.28.ti.6.l.34
In ſuis heredibus li.38.ti.16.l.14
In ſuis heredibus lib.18.ti.2.l.18
Inſula eſt enata li.41.ti.1.l.56
Inſulam hoc modo lib.19.ti.5.l.6
Inſula ſcalis li.7.ti.1.l.9
Inſulam intra biennium li.45.ti.1.l.124
Inſulam tibi vendidi li.20.ti.4.l.21
Inſulam vno pretio lib.19.ti.2.l.38
In ſumma admonendi ſumus lib.10.ti.3.l.11
In ſumma puto dicendum li.33.ti.7.l.vlt.
In ſumma ſciendum eſt li.49.ti.14.l.27
In ſumma ſufficiet. Vide, In ſententiis ſufficiet li.42.ti.1.l.59
In ſumma tria ſunt li.19.ti.5.l.2
In ſumma vt generaliter li.21.ti.6.l.65
In ſuſpenſo eſt ius matris li.38.ti.17.l.3
In tabulis ſeruum li.40.ti.7.l.36
In tacitis fideicommiſſis lib.30.ti.1.l.103
In tantum ergo tenetur li.50.ti.17.l.18
In tantum & vt ſolui li.2.ti.3.l.6
Intelligendus eſt li.50.ti.16.l.193
In tempus capiendæ hereditatis li.28.ti.5.l.61
In tempore conſtituto iudicati lib.14.ti.3.l.2
Inter accuſatorem & reum li.48.ti.18.l.10
Inter actum & iter li.8.ti.3.l.13
Inter agnatos & cognatos li.38.ti.7.l.5
Inter artifices longa differentia eſt li.46.ti.3.l.31
Inter bonorum li.1.ti.6.l.49
Inter cæteras omittendi li.27.ti.1.l.26
Inter Caſtellianum lib.4.ti.8.l.44
Inter cætera li.28.ti.1.l.30
Inter cæteros li.40.ti.10.l.1
Interdicit legatum li.30.ti.1.l.59
Inter coheredes li.10.ti.2.l.44
Inter conuenientes li.50.ti.1.l.29
Inter creditorem & debitorem li.46.ti.1.l.63
Inter debitorem & creditorem li.20.ti.24.l.13
Inter diuortium & repudium li.50.ti.16.l.191
Inter dotem & munus ibid.194
Inter effractores li.47.ti.18.l.1
Inter eos fideiuſſores lib.46.ti.1.l.9
Inter eos, quibus li.42.ti.1.l.19
Inter eos, qui ex generali li.4.ti.6.l.35
Inter eos, qui ſecundum li.41.ti.1.l.29
Inter eos, qui in matrimonio li.24.ti.1.l.27
Inter fructuarium & dominum li.39.ti.2.l.10
Inter hæc verba li.50.ti.16.l.179
Inter illam conditionem li.50.ti.16.l.217
Inter liberos lib.50.ti.16.l.vlt.
Inter liberas tantum perſonas li.48.ti.1.l.6
Inter litigantes li.5.ti.1.l.63
Inter minores vigintiquinque annis li.4.ti.4.l.8
Inter officium aduocati li.6.ti.1.l.54
Inter omnes conſtat li.37.ti.1.l.46
Inter omnes conuenit li.2.ti.8.l.12
Inter mortis cauſa donationem li.39.ti.6.l.38
Inter pares numero iudices li.42.ti.1.l.38
Inter patrem & filium li.28.ti.1.l.2
Inter pœnas eſt li.48.ti.19.l.6
Inter publicas habemus li.50.ti.16.l.17
Inter pupillos li.26.ti.8.l.16
Inter quos paries communis eſt li.39.ti.2.l.39
Inter ſeruientes li.8.ti.2.l.15
Inter ſocerum & generum li.23.ti.4.l.26
Inter ſtipulantem & promittentem li.45.ti.1.l.83
Inter ſtuprum & adulterium li.50.ti.16.l.101
Inter tutores li.26.ti.7.l.36
Interueniet illa quæſtio lib.37.ti.5.l.14
Inter virum & vxorem j.li.24.ti.1.l.43
Inter virum & vxorem ij.ibid.l.46
Inter veſtem virilem li.34.ti.2.l.33
Interdum accidit li.47.ti.2.l.19
Interdum etiam li.41.ti.3.l.21
Interdum & propter li.15.ti.3.l.16
Interdum ex conuentione li.16.ti.8.l.16
Interdum et ſolis cauſis li.5.ti.1.l.36
Interdum euenit li.48.ti.1.l.4
Interdum ſit li.27.ti.3.l.56
Interdum hæc actio lib.13.ti.5.l.13
Interdum his tuſſis li.21.ti.5.l.1
Interdum licet dolo malo li.36.ti.1.l.15
Interdum nec vendendas li.39.ti.4.l.10
Interdum pars vſusfructus li.7.ti.1.l.10
Interdum pecuniariter li.38.ti.22.l.11
Interdum perſona li.3.ti.6.l.10
Interdum poſterior li.20.ti.1.l.7
Interdum proprietarius li.7.ti.1.l.17
Interdum proprietatem li.50.ti.16.l.78
Interdum pura ſtipulatio lib.45.ti.1.l.73
Interdum tamen lib.17.ti.6.l.5
Interdum tamen li.9.ti.4.l.19
Interdum j. li.38 ti.1.l.19
Interdum ij. li.38.ti.1.l.vlt.
Interdum li.40.ti.15.l.1
Interdictum de precario li.43.ti.26.l.14
Interdictum quod vi j. li.43.ti.24.l.17
Interdictum quod vi ij. ibid. l.19
Interdicto quorum bonorum li.43. ti. 2.l.2
Interdicta nouella ei li.43.ti.1.l.vlt.
Interdictorum quædam publica ſunt li.43.ti.1.l.2
Intereſſe puto li.41.ti.2.l.39
Intereſt enim Reipublicæ li.42. ti.5.l.18
Intereſt enim noſtra li.50.ti.1.l.5
Interpretatione legum li.48.ti.19.l.42
In teſtamento li.40.ti.5.l.36
In teſtamento ita erat ſcriptum li.35.ti.3.l.48
In teſtamento quidam ſcripſerat li.35.ti.1.l.27
In teſtamento plerumque li.50.ti.17.l.12
Inteſtatus eſt li.50.ti.16.l.64
Inteſtati hi gradus li.38.ti.15.l.1
Inteſtati propriè appellantur li.38.ti.16.l.5
Inteſtato parente li.26.ti.4.l.6
Inteſtato liberto li.38.ti.16.l.3
Inteſtato reliquit li.38.tit.8.l.10
Inteſtata ſororis li.42.ti.6.l.14
In teſtatoris ſeruo li.35.ti.1.l.79
In teſtimonium li.22.ti.5.l.20
In teſtimonijs autem li.22.ti.5.l.2
In teſtimoniorum vice li.22.tit.5.l.1
In totum li.50.ti.17.l.56
In toto & pars continetur li.50.ti.17.l.113
In toto iure generi li.50.ti.17.l.80
Intra quinque annos li.40.ti.10.l.2
In tradendis vnis ædibus li.8.ti.4.l.7
In traditionibus li.20.ti.14.l.45
Intra dies conſtitutos li.42.ti.1.l.7
Intra illum diem li.2.ti.14.l.41
Intra quatuor annos li.44.ti.3.l.10
Intra triduum appellare li.49.ti.5.l.5
Intra vtile tempus reſtitutionis li.4.ti.4.l.14
In tribus iuſtis iudiciis li.5.ti.1.l.13
In vendendo fundo li.18.ti.1.l.66
In venditione li.19.ti.1.l.43
In venditionem bonorum li.42.ti.5.l.8
In venditionem li.18.ti.1.l.9
Inuitum enim li.28.ti.5.l.13
Inuitus nemo li.50.ti.17.l.156
Inuicem is, qui fideicommiſſo li.30.ti.5.l.34
Inuito beneficium non datur li.50.ti.17.l.69
Inuitam libertam li.23.tit.2.l.28
Inuiti filij naturales li.1.ti.6.l.13
Inuiti teſtimonium dicere li.22.ti.5.l.8
Inuiti teſtimonium non dicunt ibid.l.19
Inuitum autem li.8.ti.1.l.5
In voluptariis li.21.ti.1.l.27
In vrbe Rom. Vide. In vrbe Romano li.1.ti.5.l.17
In via iuris li.50.ti.16.l.158
In vſucapione ita ſeruatur li.44.ti.3.l.15
In vſucapionibus li.41.ti.3.l.6
In vulgari ſubſtitutione li.50.ti.16.l.162
Ipſi quoque reo li.6.ti.1.l.10
Ipſi tamen heredi li.29.ti.3.l.3
Is, à quo fundus petitus erat li.6.ti.1.l.57
Is, à quo ſine liberis li.35.ti.4.l.4
Is autem, cum quo actum fuit li.26.ti.7.l.2
Is autem, nec ad legitimam li.37.ti.16.l.11
Is autem, qui de ſtatu ſuo litigat li.4.ti.6.l.12
Is, cuius familia li.5.ti.5.l.16
Is, cuius fundo via li.7.ti.3.l.15
Is, cuius in ſeruo proprietas erat li.33.ti.1.l.16
Is, cuius intereſt li.47.ti.2.l.85
Is, cuius nomine li.2.ti.3.l.64
Is, cuius ope li.22.ti.5.l.14
Is, cui annua alimenta li.34.ti.1.l.13
Is, cui bonis interdictum eſt li.45.ti.1.l.6
Is, cui ex ſtipulatu li.17.ti.2.l.3
Is, cui fideicommiſſa libertas li.48.ti.18.l.19
Is, cui fideicommiſſum ſoluitur li.35.ti.2.l.31
Is, cui hereditas tota li.11.ti.6.l.14
Is, cui ita. Vide. Is, cui ita legatum eſt li.36.ti.1.l.18
Is, cui lege bonis interdictum eſt li.28.ti.1.l.18
Is, cui legatorum lib.36.ti.1.l.5
Is, cui opus nouum li.39.ti.1.l.23
Is, cui ſub conditione li.35.ti.1.l.18
Is, cui ſub conditione li.44.ti.7.l.41
Is, cui via, vel actus debebatur li.8.ti.6.l.18
Is, cum quo aquæ pluuiæ li.39.ti.3.l.5
Is, cum quo de peculio li.15.ti.1.l.55
Is, damnum dat li.50.ti.17.l.169
Is, penes quem li.29.ti.1.l.28
Is, qui à debitore li.42.ti.8.l.9
Is, qui actionem habet li.50.ti.17.l.15
Is, qui alienum hominem li.48.ti.8.l.60
Is, qui alienum ſeruum promiſit li.45.ti.1.l.51
Is, qui amicitia ductus li.3.ti.5.l.44
Is, qui aliqua ratione li.38.ti.5.l.7
Is, qui bonis ceſſit li.42.ti.3.l.29
Is, qui bonis ceſſit ibid. l.5
Is, qui certo loco li.13.ti.4.l.9
Is, qui commodatum accepit li.13.ti.6.l.13
Is, qui complures libertas li.38.ti.1.l.49
Is, qui contra tabulas li.38.ti.8.l.22

8

Universidad Rey Juan Carlos

Is, qui debitorem vel exſtant lib. 1. ti. 7. l. 6
Is, qui decipit aliquem lib. 4. ti. 3. l. 40
Is, qui deſtinauit rem petere lib. 6. ti. 1. l. 24
Is, qui dicit ſe iuraſſe li. 44. ti. 1. l. 5
Is, qui dolo fecit li. 6. ti. 1. l. 69
Is, qui duo prædia. Vide, Qui duo prædia lib. 8. titulo 3. l. 29
Is, qui ex cauſa. Vide, Si quis ex cauſa li. 40. ti. 5. l. 15
Is, qui ex ſtipulatu li. 44. ti. 7. l. 41
Is, qui fidei commiſſum debet li. 32. ti. 1. l. 26
Is, qui fugitiuum celauit li. 11. ti. 4. l. 2
Is, qui fundum li. 33. ti. 2. l. 31
Is, qui heres inſtitutus eſt li. 29. ti. 2. l. 13
Is, qui in aliena poteſtate eſt li. 9. ti. 4. l. 12
Is, qui in domum. Vide, Qui in domum lib. 47. titulo 10. l. 23
Is, qui poteſtate eſt li. 37. ti. 5. l. 15
Is, qui in reatum lib. 45. ti. 14. l. 18
Is, qui in reatu decedit li. 48. ti. 4. l. vlt.
Is, qui intulit mortuum li. 11. ti. 7. l. 7
Is, qui iudicio publico li. 48. ti. 2. l. 4
Is, qui ius annulorum impetrauit li. 40. ti. 10. l. 5
Is, qui legatione fungitur li. 40. ti. 7. l. 15
Is, qui natus eſt ex mancipio lib. 50. ti. 16. l. 220
Is, qui onerandæ libertatis li. 38. ti. 1. l. 32
Is, qui opem li. 47. ti. 2. l. 52
Is, qui plaſtrum lib. 12. ti. 6. l. 33
Is, qui prædam li. 48. ti. 13. l. 13
Is, qui promiſit tibi li. 30. ti. 1. l. 33
Is, qui petat lib. 29. ti. 7. l. 15
Is, qui reipub. cauſa abſenturus erat li. 4. ti. 6. l. 39
Is, qui reipublicæ cauſa abeſt li. 4. ti. 6. l. 44
Is, qui rem conduxerit li. 12. ti. 5. l. 6
Is, qui rem permutatam li. 42. ti. 4. l. 15
Is, qui reus factus eſt. Vide, Si quis reus factus li. 48. ti. 1. l. 5
Is, qui ſe obtulit rei defenſioni li. 6. ti. 1. l. 25
Is, qui ſeruum caſtrandum li. 48. ti. 8. l. 6
Is, qui ſola origine relinquat li. 50. ti. 1. l. 80
Is, qui ſuis nummis emitur li. 40. ti. 1. l. 4
Is, qui vxore filium habebat li. 19. ti. 7. l. 19
Is, qui viamhodie li. 7. ti. 4. l. 18
Is, qui vſumfructum li. 7. ti. 4. l. 20
Is, quoque qui ex cauſa li. 22. ti. 4. l. 9
Iſti quidem li. 4. ti. 1. l. 8
Ita autem diſpoſitioni libro 25. ti. 7. l. 5
Ita conſtante matrimonio lib. 25. ti. 3. l. 26
Ita demum autem committetur lib. 4. ti. 6. l. 31
Ita fidei heredis li. 49. ti. 14. l. 40
Ita liber eſſe iuſſus lib. 40. ti. 7. l. 3
Ita que cum ſeparatim lib. 17. tit. 2. l. 64
Itaque ſi accepto li. 4. tit. 5. l. 6
Itaque ſicut ſuperius li. 33. tit. 1. l. 32
Itaque ſi hoc ſpecialiter li. 3. ti. 3. l. 48
Itaque ſi ſeruum tuum li. 9. ti. 2. l. 4
Itaque cum poteſtatem libro 11. ti. 1. l. 33
Itaque ſallo li. 47. ti. 2. l. 42
Itaque hoc caſu libro 40. ti. 5. l. 27
Itaque pauciores li. 28. ti. 8. l. 1
Itaque tunc libro 12. ti. 1. l. 39
Ita ſtipulatus ſum li. 45. ti. 1. l. 135
Ita tamen ſi vectigal ſoluant li. 6. ti. 3. l. 2
Ita tamen, vt his li. 36. ti. 1. l. 27
Ita vt omnes libro 17. ti. 1. l. 16
Ita vt & ſi ſeo li. 13. ti. 6. l. 16
Ita vulneratus eſt ſeruus lib. 9. ti. 2. l. 51
Item ait prætor lib. 4. ti. 6. l. 21
Item apud Labeonem li. 47. ti. 10. l. 15
Item à ſubſtituto li. 37. 5. ti. 5. l. 13
Item cum teſtamento li. 19. ti. 1. l. 14
Item clodus morboſus eſt li. 21. ti. 1. l. 13
Item ei ſuccurritur li. 4. ti. 6. l. 14.
Item coitum li. 3. ti. 4. l. 6
Item & ad litem li. 3. ti. 3. l. 1
Item ex diuerſo li. 10. ti. 2. l. 19
Item exigit prætor libro 4. ti. 3. l. 16
Item hi, qui reipublicæ cauſa libro 4. ti. 6. l. 4
Item illa verba prætor li. 39. ti. 1. l. 18
Item in poteſtate noſtra ſunt li. 1. ti. 6. l. 3
Item Labeo ſcribit lib. 16. ti. 3. l. 21
Item lapilli libro 2. ti. 8. l. 5
Item legato continentur libro 33. ti. 1. l. 49
Item liberatur pignus lib. 20. ti. 6. l. 6
Item magiſtri ſocietatem li. 2. ti. 14. l. 14
Item Mela ſcribit lib. 9. ti. 2. l. 11
Item miles lib. 42. ti. 1. l. 18
Item parte fundi lib. 44. ti. 2. l. 8
Item piſtoris inſtrumento legato li. 33. ti. 7. l. 17
Item prædia libro 20. ti. 1. l. 10
Idem prætor edicto ſuo li. 38. ti. 16. l. 8
Item pro patrono li. 2. ti. 6. l. 2
Item qui eſt animalibus li. 41. ti. 1. l. 6
Item quamuis li. 10. ti. 3. l. 10
Item quæritur li. 10. ti. 2. l. 5
Item quia conuentiones li. 2. ti. 14. l. 6
Item quibus propter infirmitatem lib. 3. ti. 1. l. 4
Item quod dictum eſt lib. 13. ti. 2. l. 6
Item quod Sabinus ait li. 18. ti. 1. l. 17
Item ſi alter ex dominis li. 41. ti. 3. l. 8
Item ſic poſſunt li. 2. ti. 4. l. 3
Item ſi cum exceptione li. 4. ti. 2. l. 14
Item ſi cum putaui li. 5. ti. 7. l. 5
Item ſi filiusfamilias fideiuſſerit lib. 14. ti. 6. l. 7
Item ſi fundi li. 7. ti. 1. l. 9
Item ſi non venerit li. 13. ti. 4. l. 13
Item ſi ob id quod li. 44. ti. 1. l. 3
Item ſi obſtetrix medicamentum dederit lib. 9. titulo 2. l. 9
Item ſi pretio lib. 19. ti. 2. l. 15
Item ſi res fuerint vincuptæ li. 1. ti. 7. l. 4
Item ſi ſeruus debetur li. 45. ti. 3. l. 9
Item ſi ſerui redhibendi li. 21. ti. 1. l. 30
Item ſi ſeruum li. 6. ti. 1. l. 6
Item ſi ſuſpectus li. 3. ti. 3. l. 19
Item ſi verberatum li. 6. ti. 1. l. 15
Item ſi vnus ex litigantibus li. 5. ti. 1. l. 27
Item veniunt in hereditatem li. 5. ti. 3. l. 20
Item veſtis li. 29. ti. 15. l. 3
Item ſi victim fuero lib. 44. ti. 1. l. 10
Item videndum ſi poſſeſſor li. 5. ti. 2. l. 18
Iter nihil prohibere li. 8. ti. 4. l. 14
Iter ſepulchro debitum li. 8. ti. 16. l. 4
Itinere ad prædium li. 8. ti. 3. l. 28
Itinere faciendo li. 50. ti. 19. l. 3
Η ΤΑΝ ΤΕΚΝΩΝ li. 50. ti. 16. l. 104
Iubere caueri li. 3. ti. 3. l. 4
Iudex datus in eodem officio l. 5. ti. 1. l. 46
Iudex poſtequam li. 42. ti. 1. l. 55
Iudex ſi male abſoluit lib. 31. ti. 6. l. 18
Iudici ab appellatoribus lib. 49. ti. 10. l. 64
Iudicem in prædiis diuidendis li. 16. ti. 3. l. 21
Iudicium communi diuidundo li. 10. ti. 1. l. 30
Iudicium ſinium regundorum li. 10. ti. 1. l. 9
Iudicata quidem rei li. 34. ti. 1. l. 29
Iudicatum ſolui li. 46. ti. 7. l. 6
Iudicatum ſolui ibid. l. 9
Iudicatum ſoluitur li. 5. ti. 1. l. 58
Iulianus ait lib. 2. ti. 8. l. 11
Iulianus ait lib. 5. ti. 1. l. 37
Iulianus ait lib. 37. ti. 1. l. 47
Iulianus ait li. 38. ti. 2. l. 37
Iulianus ait li. 40. ti. 1. l. 40
Iulianus ait lib. 35. ti. 1. l. 45
Iulianus ait lib. 32. ti. 1. l. 60
Iulianus ait lib. 44. ti. 4. l. 7
Iulianus ait li. 42. ti. 1. l. 3
Iulianus autem lib. 5. ti. 1. l. 16
Iulianus debitor. Vide, Ælianus debitor lib. 40. titulo 1. l. 10
Iulianus & Marcellus putant lib. 16. ti. 3. l. 19
Iulianus Diophantus, Vide, Irius Diophantus li. 4. tit. 4. l. 50
Iulianus de eo loquitur li. 40. ti. 9. l. 6
Iulianus ex perſona li. 13. ti. 1. l. 19
Iulianus libro 5. Digeſtorum li. 44. ti. 2. l. 3
Iulianus libro 4. li. 2. ti. 6. l. 17
Iulianus libro 6. Digeſtorum lib. 6. ti. 1. l. 37
Iulianus libro 8. Digeſtorum li. 6. ti. 1. l. 17
Iulianus libro quintodecimo lib. 19. ti. 1. l. 23
Iulianus libro ſextodecimo lib. 9. ti. 4. l. 5
Iulianus libro ſeptimodecimo lib. 39. t. 6. l. 2
Iulianus libro octauo decimo lib. 24. ti. 2. l. 4
Iulianus libro viceſimoſexto lib. 40. ti. 3. l. 42
Iulianus nec à filiofamilias libro 30. ti. 1. l. 10
Iulianus noſter li. 35. ti. 1. l. 36
Iulianus putat patronum li. 38. ti. 2. l. 43
Iulianus quoque li. 28. ti. 5. l. 13
Iulianus ſcribit lib. 25. ti. 1. l. 26
Iulianus ſcribit lib. 27. ti. 10. l. 19
Iulianus ſcribit li. 24. ti. 1. l. 20
Iulianus ſcribit li. 29. ti. 1. l. 54
Iulianus ſcribit li. 15. ti. 2. l. 9
Iulianus ſcribit lib. 5. ti. 3. l. 30
Iulianus ſcribit li. 10. ti. 3. l. 9
Iulianus verum debitorem li. 12. ti. 6. l. 60
Iulianus Phœbus lib. 30. ti. 1. l. 81
Iulius Paulus Nemphidio li. 45. ti. 1. l. 51
Iura conſtitui oportet lib. 1. ti. 3. l. 3
Iura libertorum li. 3. ti. 2. l. 4
Iura non in ſingulas perſonas li. 1. ti. 3. l. 8
Iura prædiorum lib. 8. ti. 1. l. 2
Iura ſanguinis lib. 50. ti. 17. l. 8
Iure ciuili receptum eſt li. 35. ti. 1. l. 24
Iure gentium lib. 23. ti. 2. l. 68
Iure militari li. 29. ti. 1. l. 3
Iure naturæ æquum eſt li. 50. ti. 17. l. 206
Iure noſtro li. 16. ti. 2. l. 16
Iure ſocietatis lib. 17. ti. 2. l. 82
Iure ſuccurſum eſt li. 25. ti. 1. l. 6
Iuridico qui Alexandriæ agit lib. 1. ti. 20. l. 2
Iuri operam daturum li. 1. ti. 1. l. 1.
Iuriſconſultus li. 38. ti. 10. l. 10
Iuriſgentium conuentiones li. 2. ti. 14. l. 7
Iuris ignorantia lib. 22. ti. 6. l. 7
Iuris ignorantiam lib. 22. ti. 6. l. 4
Iuris Italici ſunt li. 50. ti. 15. l. 7
Iuriſiurandi li. 12. ti. 2. l. 32
Iuriſperitos li. 27. ti. 1. l. 30
Iuris ratio efficit li. 40. ti. 1. l. 23
Ius agnationis li. 2. ti. 14. l. 34
Ius alimentorum li. 37. ti. 2. l. 3
Ius autem ciuile eſt lib. 1. ti. 1. l. 7
Ius ciuile eſt quod li. 1. ti. 1. l. 6
Ius cloacæ mittendæ li. 8. ti. 1. l. 5
Ius dandi tutores li. 26. ti. 3. l. 1
Ius dicentis officium lib. 2. ti. 1. l. 1
Iuſiurandum à debitore li. 12. ti. 2. l. 40
Iuſiurandum etiam ibid. l. 17
Iuſiurandum & ad pecunias lib. 12. ti. 2. l. 34
Iuſiurandum ibid. l. 17
Iuſiurandum lib. 12. ti. 1. l. 3
Iuſiurandum li. 40. ti. 5. l. 1
Ius noſtrum non patitur li. 50. ti. 17. l. 7
Ius pluribus modis dicitur li. 1. ti. 1. l. 11
Ius publicum li. 2. ti. 14. l. 38
Ius ſingulare eſt lib. 1. ti. 3. l. 16
Iuſſit imperator lib. 16. ti. 1. l. 24
Iuſta cauſa manumiſſionis lib. 40. ti. 2. l. 9
Iuſta enim an iniuſta li. 43. ti. 17. l. 2
Iuſta interpretatione li. 50. ti. 16. l. 201
Iuſte poſſidet lib. 41. ti. 2. l. 1
Iuſtitia eſt conſtans lib. 1. ti. 1. l. 10
Iuſtiſſime ædiles retulerunt lib. 21. ti. 1. l. 44
Iuſto errore ductus Titius li. 41. ti. 3. l. 44
LAbeo ait lib. 2. ti. 14. l. 1
Labeo ait lib. 13. ti. 10. l. 7
Labeo ait li. 22. ti. 1. l. 2
Labeo ait li. 4. ti. 8. l. 3
Labeo ait eod. ti. 8. l. 25
Labeo ait li. 18. ti. 3. l. 9
Labeo ait li. 8. ti. 3. l. 10
Labeo ait li. 38. ti. 1. l. 36
Labeo ait li. 8. ti. 6. l. 17
Labeo etiam abſenti li. 12. ti. 1. l. 41
Labeo & Sabinus exiſtimant lib. 50. ti. 16. l. 14
Labeo iudicat eam li. 50. ti. 1. l. 5.
Labeo libro poſteriorum li. 18. ti. 1. l. 45
Labeo libro poſteriorum lib. 20. ti. 7. l. 23
Labeo libro poſteriorum li. 18. ti. 1. l. 50
Labeo libro Primo li. 50. ti. 16. l. 9
Labeo, Neratius li. 2. ti. 3. l. 8
Labeo non poſſe ait li. 13. ti. 21. l. 2
Labeo putat li. 47. ti. 6. l. 6
Labeo putauit li. 47. ti. 4. l. 3
Labeo ſcribit li. 48. ti. 10. l. 6
Labeo ſcribit li. 12. ti. 1. l. 1
Labeo ſcribit li. 18. ti. 1. l. 50
Labeo ſcribit li. 29. ti. 1. l. 64
Labeo ſcripſit li. 15. ti. 1. l. 28
Labeo ſcripſit li. 45. ti. 1. l. 12
Lacus & ſagna li. 33. ti. 1. l. 12
Lana legata li. 32. ti. 1. l. 88
Latæ culpæ finis eſt li. 50. ti. 16. l. 215
Latinus Largus li. 5. ti. 1. l. 83
Latinus Largus li. 21. ti. 1. l. 16
Latinus Largus li. 40. ti. 8. l. 9
Latrones tibi ſeruum li. 49. ti. 15. l. 27
Lecta eſt in auditorio li. 12. ti. 1. l. 40
Lectos emptos ædiles li. 18. ti. 6. l. 12
Legata inutiliter data li. 33. ti. 4. l. 14
Legata inutiliter data li. 30. ti. 3. l. 19
Legata ſupellectili li. 33. ti. 10. l. 9
Legata ſub conditione li. 35. ti. 2. l. 41
Legatam municipio pecuniam li. 50. ti. 8. l. 4
Legatarius, qui rogatus eſt li. 29. tit. 1. l. 27
Legatarius pro parte li. 30. ti. 1. l. 38
Legatis proconſulis li. 1. ti. 16. l. 13
Legatis alimentis li. 34. ti. 1. l. 6
Legatis quæ relinquuntur li. 33. ti. 3. l. 1
Legatis quoque li. 4. ti. 6. l. 8
Legatis ſeruis exceptis li. 32. ti. 1. l. 65
Legatis vxori li. 5. ti. 1. l. 55
Legato generaliter relicto li. 30. ti. 1. l. 57
Legato qui publicum li. 50. ti. 5. l. 12
Legato ſub conditione li. 35. ti. 1. l. 65
Legato tempus prodeſt li. 50. ti. 7. l. 5
Legatorum nomine l. 9. ti. 7. l. 57
Legatorum nomine ſatiſdari li. 36. ti. 3. l. 1
Legatorum petitio li. 31. ti. 1. l. 23
Legatum ciuiliter relictum li. 33. ti. 1. l. 16
Legatum eſt donatio li. 31. ti. 1. l. 36
Legatum eſt deliberatio hereditatis li. 30. ti. 1. l. 116
Legatum in annos ſingulos l. 4. ti. 5. l. 10
Legatum ita erat li. 30. ti. 1. l. 105
Legatum ita donationem li. 31. ti. 1. l. 80
Legatum ita eſt li. 37. ti. 1. l. 7
Legatum nulli alii li. 34. ti. 4. l. 21
Legatum ſeruo delatum li. 30. ti. 7. l. 7
Legatum ſub conditione li. 34. ti. 1. l. 95
Legatum ſub conditione li. 34. ti. 4. l. 24
Legatus antequam li. 1. ti. 7. l. 10
Legatus Cæſaris li. 1. ti. 18. l. 20
Legatus contra rempublicam li. 50. ti. 7. l. 8
Legatus creatus li. 50. ti. 7. l. 12
Legatus mandata li. 1. ti. 16. l. 12
Legatus municipalis li. 14. ti. 7. l. 2
Legaui Titio li. 34. ti. 3. l. 25
Lege agraria li. 47. ti. 21. l. 3
Lege Aquilia li. 9. ti. 2. l. 1
Lege autem municipali li. 50. ti. 9. l. 1
Lege Cornelia cauetur li. 49. ti. 5. l. 25
Lege Cornelia cauetur li. 48. ti. 10. l. 6
Lege Cornelia teſtamentaria li. 48. ti. 10. l. 30

Universidad Rey Juan Carlos

Index legum Digeſtorum.

Lege Cornelia de ſicariis inſ. lib.48.t.8.l.1
Lege Cornelia ij. ibid.l.3
Lege duodecim tabularum l.26.t.1.l.2
Lege duodecim tabularum lib. 27.ti.10.l.1
Lege Falcidia interueniente lib.35.ti.2.l.7
Lege Fauia tenetur li.48.ti.15.l.4
Lege Fauia prohibetur l.43.t.1.l.12
Lege fundo vendito dicta l.18.t.1.l.5
Lege Iulia de annona l.48.t.12 l.1
Lege Iulia de vi publica 1.l.48.t.6.l.1
Lege Iulia ij. ibid.l.7
Lege Iulia iij. ibid. l.8
Lege Iulia iudiciorum l.22.t.5.l.4
Lege Iulia Petronia. Vide,Lege Iunia Petronia
Lege Iulia peculatus l.48.t.13.l.1
Lege de reſiduis l.48.t.13.l.2
Lege Iulia peculatus eod.t.l.4
Lege Iulia repetundarum l.l.48.t.11.l.1
Lege Iulia ibid l.3
Lege Iulia ita cauetur l.23.t.2.l.44
Lege Iunia Petronia l.40.t.1.l.24
Lege obuenire l.50.t.16.l.130
Lege Papia cauetur l.23.t.2.l.23
Lege Pompeia parricidiis l.48.t.9.l.1
Lege Rhodia cauetur l.14.t.2.l.1
Legis Aquiliæ l.9.t.2 l.54
Legis Falcidiæ l.35.t.2.l.58
Legis Fauiæ l.48.t.15.l.3. Alias legis Flauiæ
Legis Iuliæ l.48.t.5.l.4
Legis virtus l.1.t.3.l.7
Legitima cognatio l.38.t.14.l.6
Legitimæ tutelæ l.26.t.4.l.1
Legitimam hereditatem l.5.t.3.l.8
Legitimam tutelam l.26.t.2.l.1
Legitimis capite diminutis l.38.t.8.l.5
Legitimos tutores l.26.t.4.l.5
Leuia crimina audire l.48.t.2.l.6
Leuiſſima libertatis coniectio l.35.t.1.l.33
Lex Aquilia l.9.t.2.l.1
Lex Cornelia de iniuriis l.47.t.10.l.5
Lex Cornelia l.28 t.6.l.8
Lex de vectigali fundo l.20.t.1.l.31
Lex duodecim tabularum l.48.t.4.l.3
Lex duodecim tabularum l.47.t.3.l.1
Lex eſt commune præceptum l.1. t.3.l.1
Lex Falcidia lata eſt l.35.t.2.l.1
Lex Falcidia ibid. l.47
Lex Iulia de repetundis l.48.t.11.l.7
Lex Iulia quæ de dotali l.23.t.5.l.4
Lex naturæ hæc eſt l.1.t.5.l.24
Libellorum inſcriptionis l.48.t.2.l.3
Liber homo l.1.t.1 5.l.58
Liber homo ſuo nomine l.9.t.2.l.13
Liber homo ſi iuſſu l.9.t.2.l.37
Liber homo in ſtipulatu l.45.t.1.l.103
Liber homo, qui bona fide l.41.t.1.l.19
Liber homo,qui bona fide l.45.t.1.l.118
Liber homo l.45.t.1.l.20
Liberis etiam hominibus l.40.t.12.l.7
Liberis exhæredatis l.44.t.4.l.22
Liberis omnibus legauit l.35.t.1.l.108
Liberali cauſa.Nunc incipit.Si in obſcuro l. 4. t.22 l.41
Liberalitatis in temp. l.12.t.1.l.16
Liberationem l.14.t.1.l.3
Liberationis verbum l.50.t.16.l.47
Libera peculii l.15. t.1.l.48
Liberi adſidere poſſunt l.1 t.22.l.2
Liberi hominis emptionem l.18. t 1.l.70
Liberi patroni l.38.t.4.l.8
Liberis l.28.t. 10. l.8
Liberorum appellatione l.50.t.16.l.220
Liberorum autem & parentum l.3.t.2.l.18
Liberos, qui adrogatum l.4.t.5.l.3
Libertos ſenatorum l.1.t.9.l.10
Liberum arbitrium eſt l.8 t.7.l.28
Liberum eſt ei qui l.11.t.7.l.9
Libertas ad tempus dari non poteſt lib. 40. titul. 4 l.33
Libertas eſt naturalis l.1.t.5.l.4
Libertas ineſtimabilis res eſt l.50 t.17.l.106
Libertas omnibus rebus fauorabilior l. 50. titul. 17 l. 122
Libertas quæ l.40.t.4.l.16
Libertas teſtamento l.40.t.4.l.38
Libertate ſub conditione l.40.t.4.l.35
Libertate ſeruo l.40.t.7. l.26
Libertates directæ l.40.t.4. l.43
Libertates etiam l.40.t.5.l.24
Liberta ingrata non eſt l.37.t.15.l.vlt.
Liberta mulier l.38.t.1.l.15
Liberta quæ voluntate l.24.t.3.l.35
Liberta ſi in concubitu l.38.t.1.l.46
Libertas à patrono l.2.t.4.l.24
Libertus adactus patronum l.2.t.4.l.15
Libertus eum fraudandi l.38.t.5.l.11
Libertos a geſtatoris l.38.t.1.l.45
Libertos non aliis l.26.t.5.l.14
Libertas propter patronum l.50.t.1.l.17
Libertas qui in priore l.36.t.4.l.29
Libertus,qui operarum l.38.t.1.l.41
Libertus, qui poſt ibid.l.15
Libertus qui ſoluendo li.38.t.1.l.36
Libertus quoque ſi fraudulenter li.26.t.1.l.10
Libertus ſenatoris l.27.t.1.l.43
Libertus ſub conditione li.8.ti.2.l.10
Liberti appellatione l.50.t.16.l.192
Liberti adſidere poſſunt l.1.t.22.l.3
Liberti omnes l.37.t.14.l.2
Liberto & filio l.37.t.14.l.9
Liberto octogita habenti l.38. t.2. l. 26. de bonis liberti.
Liberto,per obreptionem l.38.t.2.l.49
Liberto ſine liberis mortuo ibi.t.2.l.17
Liberto ſuo ita legauit l.32.t.2.l.21
Liberto vel amico l.35.t.5.l.15
Libertum, Vide ΑΝΕΛΕΥΘΕΡΟΣ lib.27. titul. 1 l.14
Libertum curatoris l.23.t.2.l.37
Libertum eundem tutorem l.23.t.2.l.64
Libertis libertabuſque.Hæc l.eſt ſ.13.16.l.34.t.1
Libertis omnibus legauit l.35.t.1.l.108
Libertis quos teſtamento l.34.t.1.l.18
Libertinus ſi in annalorum l.40.t.10.l.6
Libertinus libertinam l.23.t.2.l.8
Libertinus,qui patronum l.38.t.2.l.5
Libertini ſunt l.1.t.5.l.6
Libro memorialium l.50.t.16.l.144
Librorum appellatione l.32.t.3.l.52
Licet autem prætor l.4.t.8.l.25
Licet autem venditori l.18.t.2.l.7
Licet capitalis l.50.t.16.l.103
Licet deponere l.16.t.3.l.17
Licet dubitatum antea fuit l.40.t.12.l.44
Licet extra ædes ſint l.18.t.1.l.48
Licet famoſæ non ſint l.37.t.15.l.7
Licet fugæ tempore l.40.t.12.l.18
Licet fur paratus l.13.t.1.l.20
Licet gratis nauigauerit l.4.t.9.l.9
Licet Imperator noſter l.50.t.2.l.74
Licet in popularibus actionibus l.3.t.3.l.42
Licet in prædiis l.20.t.1.l.6
Licet inter geſta l.50.t.16.l.58
Licet malæ fidei poſſeſſor l.2.t.6.l.24
Licet manente in matrimonio l.25.t.4.l.18
Licet minimam l.3.t.3.l.20
Licet mulier l.37.t.10.l.2
Licet multo minus l.7.t.1.l.14
Licet neque ſeruum l.41.t.2.l.45
Licet placeat l.13.t.4.l.13
Licet pro herede l.29.t.4.l.2
Licet ſoleat dos l.23.t.3.l.43
Licet tamen prætor l.15.t.1.l.3
Licet teſtatori repetere l.33.t.2.l.13
Licet transferam l.14.t.4.l.20
Licet vnum procuratorem l.5.t.1.l.56
Licet vt non petatur l.36.t.1.l.12
Licere vnicuique l.46.t.9.l.12
Licitatio vectigalium. Vide,Locatio vectigalium
Licinius Lucullus l.31.t.2.l.18
Licinius Rufinus l.40.t.13.l.4
Ligni appellatio l.32.t.1.l.55
Liminarchæ & ſtationarij l.11.t.4.l.4
Linearum margaritarum l.35.t.2.l.26
Lines & labra l.19.t.1.l.15
Lis nulla vobis eſſe poteſt l.5.t.1.l.4
Litis æſtimatio l.38.t.4.l.5
Litis conteſtatæ l.22.t.1.l.35
Litis conteſtatæ tempore l.5.t.5.l.39
Litis nomen l.50.t.16.l.36
Lite conteſtata viuiæ currunt l.22.t.2.l.35
Litigatores ſciunt l.4.t.8.l.17
Litigioſam rem non facit l.44.t.6.l.1
Literæ quibus hæreditas l.29.t.7.l.17
Litus eſt l.50.t.16.l.96
Litus publicum eſt l.50.t.16.l.112
Litora quæ fundo l.18.t.1.l.51
Litora quæ populus Rom.l.43.t.8.l.3
Locare ſeruitutem nemo poteſt l.19.t.2.l.44
Locatio & conductio j.l.19.t.2.l.1
Locatio & conductio ij.ibid.l.2
Locatio precariæ rogatus l.19.t.2.l.5
Locatio vectigalium l.39.t.4.l.9
Locus certus ex fundo l.41.t.2.l.26
Locus eſt non fundus l.50.t.16.l.60
Loci corpus l.2.t.5.l.4
Locum autem religioſum l.7.t.1.l.17
Locum habet hoc interdictum l.43.t.5.l.3
Locum in quo ſeruus l.12.t.5.l.13
Longa poſſeſſione lib.22. ti.3.l.4. legitur & Longa poſſeſſio.
Longæ poſſeſſionis l.44.t.3.l.3
Longe magis dandum eſt l.27.t.6.l.2
ΛΟΥΚΙΟΣ ΤΙΤΙΟΣ ΤΙΤ l.8.t.3.l.37
Lucius & Titia fratres l.10.t.2.l.38
Lucius Titius accepta l.19.t.5.l.47
Lucius Titius l.16. t.3.l.27
Lucius Titius l.15.t.1.l.22
Lucius Titius l. 26.t.3.l.14
Lucius Titius l.24.t.1.l.7
Lucius Titius l.20.t.6.l.11
Lucius Titius l.17.t.2.l.38
Lucius Titius l.20.t.6.l.53
Lucius Titius li.18.ti.4.l.85
Lucius Titius li.14.ti.3.l.20
Lucius Titius l.28.t.6.l.41
Lucius Titius l.5.t.3.l.47
Lucius Titius l.13.t.5.l.35
Lucius Titius l.20.t.4.l.18
Lucius Titius l.33.t.7.l.28
Lucius Titius l.24.t.3.l.38
Lucius Titius l.34.t.5.l.10
Lucius Titius l.35.t.1.l.85
Lucius Titius l.34.t.3.l.18
Lucius Titius l.30.t.1.l.128
Lucius Titius l.32.t.1.l.23
Lucius Titius l.36.t.1.l.78
Lucius Titius l.36.t.7.l.18
Lucius Titius l.36.t.7.l.26
Lucius Titius l.32.t.1.l.93
Lucius Titius l.11.t.2.l.18
Lucius Titius l.40.t.5.l.14
Lucius Titius l.29.t.1.l.40
Lucius Titius l.40.t.4.l.55
Lucius Titius l.28.t.1.l.20
Lucius Titius. Vide ΛΟΥΚΙΟΣ ΤΙΤΙΟΣ
Lucius Titius ſ.1.eſt l.6.l.34.t.2
Lucius Titius l.40.t.5 l.40
Lucius Titius l.40.t.5.l.56
Lucius Titius l.48.t.16.l.17
Lucius Titius l.49.t.14.l.9
Lucius Titius l.49.t.3.l.18
Lucius Titius l.49.t.1.l.14
Lucius Titius l.50.t.1.l.28
Lucius Titius l.46.t.1.l.24
Lucius Titius l.39.t.5.l.32
Lucio Titio fundum l.31.t.1.l.08
Lucio Titio l.44.t.7.l.20
Lucio Titio l.43.t.20.l.14
Lumen l.8.t.2.l.16
Luminum 20.11.l.4

Mæuius cui fundus li.35.t.1.l.55
Mæuius fundum mihi l.3.t.1.l.66
Mæuius qui eos heredes fecit l.10.t.2.l.58
Mæuio fundi partem l.31.t.1.l.41
Mæuia decedens l.40.t.4.l.44
Mæuia marito ſuo l.24.t.3.l.49
Mæuia nepotem l.31.t.1.l.13
Magis puto l.27.t.9.l.5
Magiſtratus à curatoribus l.27.t.8.l.8
Magiſtratus municipales l.50.t.1.l.25
Magiſtratus Reipublicæ l.50.t.8.l.6
Magiſtratum apud quem l.1.t.2.l.4
Magiſtratibus municipalibus l.2.t.1.l.12
Magna negligentia eſt l.50.t.16.l.226
Maieſtatis crimine l.48 t.2.l.20
Maiore parte anni l.50.t.16.l.156
Maiorem eſſe l.2.t.14.l.8
Maiores xx. annis l.40.t.13.l.1
Maiores lxx.annis l.50.t.6.l.3
Malum venit l.50.t.16.l.142
Mancipia mater l.40.t.8.l.8
Mancipiorum electio l.33.t.5.l.6
Mandatam ſibi iuriſdictionem l.2.t.21.l.5
Mandaſſi filio meo l.3.t.5.l.40
Mandata iuriſdictione l.1.t.21.l.2
Mandatum diſtrahendorum l.17.t.1.l.57
Mandatum inter nos l.17.t.1.l.2
Mandatum generali l.3.t.3.l.60
Mandatis cauetur l.48.t.27.l.5
Mandatis cauetur l.32.t.5.l.29
Mandatis principalibus l.29.t.1.l.1
Mandatis principalibus,quæ l.48.t.19.l.15
Manifeſtæ turpitudinis l.12.t.2.l.38
Manumiſſio per lictores l.40.t.2.l.23
Manumiſſiones quoque l.1.t.1.l.4
Manumiſſus l.48.t.22.l.13
Manumittere deportatum l.48 t.22.l.2
Marcellus ait.Vide Marcellus deſinit
Marcellus apud Iulianum l.50.t.16.l.9
Marcellus autem l.36.t.1.l.4
Marcellus definit l.20.t.17.l.66
Marcellus l.4.Digeſtorum l.6.t.1.l.3
Marcellus libro ſeptimo l.19.t.3.l.35
Marcellus libro octauo l.13.t.3.l.15
Marcellus notat. Vide, Interdum & propter hoc lib. 15.titulo 3.lege 14. Vide præterea l.66.libro 50. titul.17
Marcellus notat l.39.t.6.l.15
Marcellus ſcribit l.31.t.3.l.2
Marcellus ſcribit l.46.t.1.l.25
Marcius domum faciendam l.19.t.2.l.59
Maritus dotem l.24.t.3.l.52
Maritus facere poſſe l.16.t.3.l.54
Maritum quidam heres l.48.t.28.l.10
Maritus vxori ſuæ l.22.t.1.l.48
Maritus vxori ſuæ l.37.t.5.l.22
Maritus eo l.35.t.2.l.93
Mariti lenocinium l.48.t.5.l.29
Marito quoque adulterium l.48.t.5.l.14
Maritum in id quod l.42.t.1.l.21
Maritum ſuum & filium l.35.t.2.l.15
Matrem ſuam. Vide Actius ſuum l.42.t.2.l.35

Universidad Rey Juan Carlos

Index legum Digeſtorum.

Maſſurius ſcribit. Vide, Libro memorabilium li.50.ti.16.l.145
Mater autem familias li.42.ti.5.l.20
Mater cum filio autem libro 83.ti.5.l.34
Mater decedens libro 5.tit.2.l.29
Mater filij ſubrepti li.47.ti.2.l.38
Mater filio ſuo coheredes libro 35.ti.1.l.93.
Mater ſecundis tabulis libro 29.ti.4.l.27
Matris ſollicitudo libro 26.ti.6.l.1
Matris inceſtæ lib.38.ti.17.l.4
Matrem & auunculum libro 36.ti.1.l.80
Matrimonij cauſa manumitti l.40.t.9.l.21
Matrimonij cauſa l.23.t.2.l.51
Maximeque etiam l.26.t.7.l.29
Maximum remedium l.42.t.2.l.1
Mea res ſub conditione l.37.t.1.l.98
Medicus libertus l.38.t.1.l.25
Medicus est. Vide, Si medicus est curandis li.50.ti.13.l.3
Medicus ſuo contubernali l.34.t.2.l.40
Medicorum intra numerum l.50.t.9.l.1
Mela ait li.34.t.2.l.14
Melior conditio noſtra l.50.t.17.l.133
Meminiſſe oportebit l.1.t.1.t.16.l.10
Meminiſſe oportebit l.47.t.2.l.91
Menſores hereditarios l.27.t.1.l.30
Meorum & tuorum appellatione l.50.t.16.l.93
Mercedes plane l.2.t.3.l.29
Mercis appellatio l.50.t.16.l.66
Mercis appellatione eod.t.l.207
Merito autem adiectum eſt l.15.t.1.l.52
Merito ex iuſſu domini l.15.t.14.l.1
Merito Iulianus reſpondit l.45.t.16.l.19
Metrodorum cum l.48.t.19.l.40
Metus autem cauſa l.4.t.6.l.3
Metum accipiendum l.4.t.2.l.5
Metum autem non vani hominis l.4.t.2.l.6
Metum præſentem libro 4.t.2.l.9
Miles ad ſororem epiſtolam l.31.t.1.c.2.l.75
Miles commeatu accepto l.4.t.6.l.34
Miles filiusfamilias l.29.t.1.l.42
Miles filiusfamilias l.49.t.17.l.5
Miles ita heredem l.29.t.1.l.22
Miles præcipua habere debet l.49.t.17.l.4.
Miles qui cum adultero l.48.t.5.l.11
Miles qui in foro Valentis l.49.t.17.l.3
Miles qui in commeatu agit l.49.t.16.l.1
Miles qui ſub armata l.42.t.1.l.6
Miles & cum paganus l.35.t.1.l.96
Miles & teſtamentum l.29.t.1.l.35
Militis codicillis l.29.t.1.l.36
Milites, qui capite l.28.t.3.l.1
Milites agrum l.49.t.16.l.13.
Miles enim l.29.t.1.l.12
Milites etiam l.29.t.1.l.5
Milites omnes l.4.t.6.l.45
Milites plane l.4.t.6.l.7
Milites prohibentur prædia comparare libro 49. tit.16.l.9
Milites ſi amiſerint l.48.t.3.l.12.
Militum delicta l.49.t.16.l.2
Militibus liberam lib.29.t.1.l.1
Mille paſſus l.50.t.16.l.154
Minicius interrogatus l.6.t.1.l.61
Minime maiores l.11.t.7.l.35
Minime ſunt mutanda libro 1.t.3.l.23
Minor annis viginti quinque l.4.t.4.l.40
Minor autem magiſtratus ibid.l.2
Minor etiam ibid.l.8
Minor ſe in id l.4.t.4.l.48
Minor xxv. annis l.4.t.4.l.36
Minor 25. annis l.4.t.4.l.51
Minor 25. annis l.4.t.4.l.52
Minor viginti quinque annis ij. ibid.l.16
Minor viginti quinque l.2.t.1.l.21.l.2.l.39
Minor viginti quinque annis l.27.t.6.l.4
Minorem annis xij. l.23.t.2.l.4
Minori xxv. annis ſuccurritur l.27.t.6.l.4
Minoribus xxv. annis l.4.t.4.l.6
Minus autem audiens paret l.26.t.4.l.11
Minus eſt actionem habere, quam rem l.50.t.17.l.204
Minus ſolutum intelligitur l.50.t.16.l.32
Miſſo legatario l.41.t.4.l.13
Modeſtinus reſpondit l.46.t.3.l.96
Modeſtinus reſpondit l.50.t.16.l.105
Modeſtinus reſpondit l.34.t.4.l.19
Modeſtinus reſpondit l.39.t.6.l.15
Modeſtinus reſpondit l.24.t.1.l.10
Modeſtinus reſpondit l.18.t.2.l.8
Monumentum generaliter l.11.t.7.l.42
Mora fieri intelligitur l.22.t.1.l.32
Mora fideiuſſori l.45.t.2.l.88
Mos malorum l.2.t.1.l.5
More noſtræ ciuitatis l.29.t.2.l.8
More Romano dies l.2.t.12.l.8
Moribus apud nos receptum eſt l.24.t.1.l.1
Moribus introductum eſt l.18.t.6.l.2
Moribus ſoluturus eſt l.50.t.16.l.13
Mortis eſt, aduocationibus l.48.t.19.l.24
Mortis cauſa capimus l.39.t.6.l.18
Mortis cauſa capitur eo, l.1.l.32
Mortis cauſa filij lib.39.t.6.l.31
Mortis cauſa donare licet l.39.t.6.l.3
Mortis cauſa donatio ibid.l.2
Mortis cauſa donatio ibid.l.16
Mortis cauſa donatio ibid.l.36
Mortis cauſa ſeruum l.17.t.1.l.15
Mortis ſuæ cauſa l.3.t.1.l.53
Mortuo boue, qui l.31.t.3.l.49
Mortuo patre l.38.t.2.l.8
Mortuo herede l.40.t.7.l.15
Mortuo iudice l.5.t.1.l.60
Mortuus reo promittendi l.46.t.1.l.12
Moſchis quædam l.49.t.14.l.47
Mouentium item mobilia l.50.t.16.l.93
Mutianæ cautionis l.35.t.1.l.7
Mulier an maſculus l.36.t.1.l.48
Mulier bona l.23.t.3.l.72
Mulier fundos l.18.t.3.l.8
Mulier habebit l.25.t.1.l.7
Mulier in dotem dedit l.20.t.4.l.19
Mulier opus ſolitarum l.49.t.15.l.6
Mulier liberis l.26.t.3.l.2
Mulier quæ dotem l.45.t.1.l.70
Mulier, quæ duobus l.36.t.1.l.28
Mulier, quæ falſi l.48.t.16.l.4
Mulier quæ viro ſuo l.28.t.7.l.20
Mulier ſi in rem l.9.t.2.l.56
Mulieris appellatione l.50.t.16.l.13
Mulieri & pupillo l.47.t.23.l.6.
Mulieri & Titio l.35.t.1.l.74
Mulierem abſente l.23.t.2.l.5
Mulierem propter l.48.t.2.l.13
Mulierem, quæ ſtupro l.34.t.9.l.14
Mulierem intereſt l.45.t.1.l.34
Multum intereſt conditio l.35.t.1.l.28
Multum intereſt ſub l.18.t.4.l.19
Mulier teſtamento l.30.t.1.l.6
Multi non notaſi auis l.38.t.2.l.18
Multo magis proderit l.13.t.2.l.14
Munerum ciuilium l.50.t.4.l.18
Munerum ibid.l.3
Municeps eſſe deſinit l.50.t.1.l.23
Municipem aut natiuitas l.50.t.1.l.1
Municipes intelliguntur l.50.t.1.l.14
Municipes intelligendi ſunt l.50.t.16.l.228
Municipia. Vide Municipia
Municipij lege ita cautum eſt l.50.t.9.l.6
Municipiis l.36.t.4.l.10
Municipibus plenum ius l.38.t.4.l.1
Municipibus & iuraſſent. l.35.t.1.l.97
Munus tribus modis dicitur l.50.t.16.l.18
Munus proprie eſt l.50.t.16.l.214
Mutari debet l.1.t.3.l.24
Mutius interrogatus. Vide ſupra, Municius interrogatus
Mutius libro quartodecimo l.37.t.3.l.30
Mutianæ cautionis. Vide, Mutianæ cautionis
Mutus & ſurdus l.3.t.1.l.43
Mutus, ſurdus, cæcus l.23.t.1.l.73
Mutus, ſurdus, cæcus l.37.t.3.l.2
Muto itemque ſurdo l.35.t.1.l.6
Mutum morboſum eſſe l.21.t.1.l.9
Mutum nec non ſurdum l.29.t.2.l.5
Mutum damus l.15.t.1.l.5
Nam abſurdum videtur l.38.t.2.l.7
Nam ad ea patitur l.1.t.3.l.5
Nam ad liberationem l.10.t.2.l.6
Nam aliqua publicatiouibus l.33.t.6.l.12
Nam ciuium Romanorum l.1.t.6.l.4
Nam dum ad heredem l.36.t.1.l.3
Nam cum deficiant vulgaris l.19.t.5.l.8
Nam cum filiofamilias l.47.t.2.l.16
Nam cum libertas l.38.t.2.l.8
Nam cum traditio l.27.t.1.l.2
Nam cum vterque l.2.t.5.l.2
Nam vterque l.45.t.3.l.12
Nam ei vt indigno l.39.t.5.l.30
Nam & certa officia l.2.t.5.l.6
Nam & cum eo l.20.t.6.l.4
Nam & Demoſthenes orator l.1.t.3.l.2.
Nam & fœminæ l.1.t.7.l.21
Nam & fructuarius l.7.t.9.l.2
Nam & his qui non l.5.t.2.l.5
Nam & Imperator Antoninus l.23.t.1.l.41
Nam & ipſum ius honorarium l.1.t.1.l.8
Nam & maleſerui l.2.t.3.l.7
Nam & mar ius l.12.t.6.l.9
Nam & nocere conſtat l.2.t.14.l.12
Nam & plerique pueros l.34.t.1.l.8
Nam & præcipitata l.47.t.2.l.51
Nam & Seruius l.1.t.5.l.21
Nam & ſi actor ſcit. l.6.t.1.l.26
Nam & ſi fur nummos l.12.t.1.l.13
Nam & ſi præcipitata. Vide, Nam & præcipitata
Nam & ſi obligatus ſoluero l.1.t.5.l.10
Nam & ſi parentibus l.7.t.1.l.15
Nam & ſi ramos l.43.t.27.l.9
Nam & ſi ſeruus l.23.t.14.l.14
Nam & ſi ſub conditione l.28.t.3.l.8
Nam fructuarius l.7.t.9.l.2
Nam hoc modo l.28.t.4.l.28
Nam hoc natura æquum eſt l.12.t.6.l.14
Nam Imperator noſter l.1.t.3.l.38
Nam in bona caſtrenſia l.29.t.1.l.30
Nam in honorem matrimonij l.25.t.2.l.2
Nam inter ſe agere l.15.t.1.l.20
Nam is nullam l.4.t.3.l.6
Nam ita D.Marcus l.12.t.7.l.39
Nam legem commiſſoriam l.18.t.3.l.3
Nam huius l.9.t.1.l.10
Nam magiſtratus l.4.t.8.l.4
Nam emancipatus l.30.t.1.l.89
Nam ne id quidem l.22.t.1.l.98
Nam origo huius rei l.43.t.14.l.8
Nam poſteaquam l.12.t.2.l.9
Nam quæ acceſſionum l.35.t.8.l.2
Nam quem ſine liberis l.50.t.16.l.140
Nam quod ad ius publicum attinet lib.36. titulo 1. l.14
Nam quod liquida materia l.33.t.9.l.4
Nam reipub. intereſt l.50.t.1.l.4
Nam ſalutem Reipu. tueri l.1.t.15.l.3
Nam ſatis eſt fundi l.8.t.6.l.6
Nam ſecundum conſtitutionem l.37.t.5.l.7
Nam ſi actor ſit l.6.t.1.l.36
Nam ſi cum moriar lib.12.t.6.l.17
Nam ſicut repudiante l.9.t.2.l.36
Nam ſi hoc verum eſſet l.15.t.3.l.6
Nam ſi miles iure. vide. Si miles iure l.28.t.3.l.7
Nam ſi non fuit l.39.t.2.l.37
Nam ſocij mei ſocius l.17.t.2.l.20
Nam ſufficit periurij l.4.t.3.l.22
Nam tertium l.28.t.5.l.6
Nam vt ait Prædius l.1.t.1.l.23
Nam poſt mortem patris l.39.t.7.l.6
Notorum appellatio. Vide Η ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ lib.50.t.16.l.104
Natura cauillationis lib.t.16.l.177
Natura enim rerum l.29.t.5.l.4
Naturalis meus filius l.19.t.5.l.5
Naturali filio l.26.t.5.l.7
Naturalem autem l.42.t.1.l.5
Naturales obligationes l.44.t.7.l.10
Naturaliter etiam ſeruus l.12.t.6.l.13
Naturaliter interrumpitur poſſ.l.41.t.3.l.5
Naturaliter videtur l.41.t.2.l.12
Nauis aduerſa tempeſtate l.14.t.2.l.6
Nauis onuſtæ leuandæ cauſa l.14.t.2.l.4
Naue aut domo empta l.21.t.2.l.36
Nauibus longis l.49.t.15.l.2
Nauicularij & mercatores l.50.t.4.l.5
Nauta & caupo l.4.t.9.l.5
Ne corpora aut oſſa l.11.t.7.l.38
Ne cum filiofamilias l.47.t.2.l.26
Ne ex dolo ſuo locentur l.4.t.3.l.12
Ne in aliena poteſtate l.43.t.24.l.2
Ne in plures l.14.t.1.l.2
Ne in poteſtate ſi l.4.t.8.l.26
Ne libertate ſua l.42.t.1.l.50
Ne piſcatores nocte l.47.t.9.l.10
Ne prædis. Vide, Nec prædiis
Ne procuratores Cæſaris l.49.t.14.l.50
Ne quid ex naufragij l.47.t.9.l.7
Ne quis meſſium l.2.t.17.l.1
Ne quis receptam l.42.t.3.l.10
Ne quorundam l.40.t.16.l.1
Ne ſatiſdatio l.46.t.2.l.21
Nec adiecit Sabinus l.17.t.2.l.9
Nec adoptare poteſt l.1.t.16.l.3
Nec aduerſus coheredes l.26.t.3.l.10
Nec ære alieno deducto l.13.t.7.l.26
Nec amplius concedendum l.35.t.2.l.2
Nec audiendus eſt patronus l.38.t.1.l.27
Nec ciuitatis auctor l.3.t.3.l.74
Nec ei permittitur l.2.t.7.l.17
Nec emptio, nec venditio l.8.t.1.l.8
Nec enim amplius l.11.t.7.l.13
Nec etiam quod creſcit l.13.t.5.l.20
Nec etiam ordo ſcripturæ l.46.t.3.l.6
Nec eſſet ei ſtudium l.24.t.1.l.2
Nec ex prætorio l.10.t.17.l.27
Nec filio patroni l.40.t.11.l.4
Nec fideicommiſſa l.32.t.1.l.36
Nec id iniquum eſt l.29.t.4.l.15
Nec ille deſinit tutor eſſe l.16.t.6.l.16
Nec in ea lege l.48.t.5.l.12
Nec in furioſum commodari actio l.13.t.6.l.2
Nec intereſt liberos l.48.t.7.l.5
Nec intereſt mihi l.5.t.6.l.3
Nec intereſt pecuniam l.16.t.1.l.5
Nec intereſt l.35.t.2.l.62
Nec ipſa dotem fratribus l.37.t.7.l.7
Nec is qui non l.29.t.2.l.17
Nec licet domino l.39.t.4.l.2
Nec magiſtratis licet l.47.t.10.l.32
Nec mandante præſide l.26.t.5.l.8
Nec manifeſtum furtum l.47.t.2.l.8
Nec militi minori l.46.t.4.l.3
Nec ei item l.26.t.2.l.2
Nec minus etiam l.47.t.2.l.24
Nec non & ſi quis de cauſa l.4.t.6.l.18

Nec

Nec non ignorari & inuita li.16.ti.5.l.16
Nec non illud ſciendum li.38.ti.8.l.3
Nec nouum li.11.ti.6.l.5
Nec per liberas ſuas li.1.ti.4.l.2
Nec preſidis quidem nomen li.50.ti.10.l.4
Nec prætermittendum li.17.ti.2.l.57
Nec pretiis manumiſſorum li.11.ti.7.l.25
Nec quaſi Publicianam li.6.ti.1.l.70
Nec quicquam facere li.19.ti.1.l.3
Nec quicquam in prouincia li.1.ti.16.l.9
Nec quicquam intereſt li.17.ti.2.l.56
Nec refert l.16.ti.1.l.13
Nec ſemel diem ibid.l.13
Nec ſeruus quicquam debere poteſt li.15.ti.1.l.41
Nec ſerui corrupti agere l.37.ti.15.l.6
Nec ſi forte velit pater l.36.ti.3.l.2
Nec ſolum ignorantia l.22.ti.6.l.5
Nec ſolum ſi fraude heredis l.34.ti.5.l.3
Nec timorem infamiæ li.4.ti.2.l.7
Nec vllam aliam cauſam li.5.ti.3.l.13
Nec viſus, nec li.33.ti.2.l.1
Nec vellem adiungere li.2.ti.5.l.20
Necare videtur l.25.ti.3.l.4
Neceſſariis heredibus libro 29.ti.2.l.57
Neceſſarios heredes li.29.ti.5.l.5
Neceſſario faciendum li.18.ti.6.l.8
Neceſſarium itaque nobis li.1.ti.2.l.2
Neceſſe autem habebit li.18.ti.2.l.3
Negat lex Regia li.12.ti.8.l.2
Negotiorum geſtor li.49.ti.1.l.24
Negotiorum geſtorum condemnatus libro 48.tit.2.l.64
Nemo alieno nomine l.50.ti.17.l.123
Nemo damnum facit li.50.ti.17.l.151
Nemo de domo li.50.ti.17.l.103
Nemo dubitat l.28.ti.5.l.58
Nemo dubitat li.50.ti.17.l.95
Nemo enim commodando li.13.ti.6.l.9
Nemo enim perſequendo li.50.ti.17.l.27
Nemo enim propriis li.8.ti.2.l.39
Nemo eſt qui neſciat libro 45.ti.1.l.5
Nemo ex his qui negant li.50.ti.17.l.43
Nemo ex ſociis li.17.ti.2.l.68
Nemo ideo obligatur l.50.ti.17.l.171
Nemo igitur ad litus libro 1.ti.8.l.4
Nemo paciſcendo li.2.ti.14.l.61
Nemo plus commodi libro 50.ti.17.l.120
Nemo plus iuris libro 50.ti.17.l.54
Nemo poteſt li.17.ti.2.l.35
Nemo poteſt li.41.ti.7.l.6
Nemo poteſt li.41.ti.3.l.7
Nemo poteſt gladii poteſtatem li.50.ti.17.l.70
Nemo poteſt in teſtamento libro 30.ti.1.l.75
Nemo poteſt mutare conſilium li.50.ti.17.l.75
Nemo prædo eſt l.50.ti.17.l.126
Nemo prohibetur libro 34.ti.1.l.8
Nemo qui condemnare poteſt li.50.ti.17.l.37
Nemo rem ſuam vtiliter libro 45.ti.1.l.82
Nemo rem ſuam futuram li.45.ti.1.l.87
Nemo ſeruum li.41.ti.1.l.22
Nemo videtur fraudare li.50.ti.17.l.45
Nemo videtur excluſus li.2.ti.1.l.5
Neminem eiuſdem rei legatæ li.31.ti.1.l.4
Neminem pro herede li.29.ti.2.l.27
Nemini licet in via publica li.43.ti.7.l.1
Nepos ex filio li.40.ti.5.l.32
Nepos Proculo li.50.ti.16.l.125
Nepos qui in poteſtate manſit li.37.ti.5.l.18
Nepoti legauerat li.33.ti.7.l.6
Nepotes ex filio li.3.ti.6.l.5
Nequaquam credendum eſt li.27.ti.1.l.24
Neque abſens li.1.ti.7.l.24
Neque cauſæ cognitio li.4.ti.1.l.50
Neque enim iam poteſt. Hæc l. habetur in l.13.l.19.tit.1
Neque enim quod creſcit. Vide, Nec enim quod creſcit.
Neque earum fructuum li.22.ti.1.l.15
Neque femina li.3.ti.1.l.24
Neque impuberes pupillæ li.2.ti.4.l.22
Neque infantes li.40.ti.5.l.36
Neque interdicto li.50.ti.17.l.198
Neque leges, neque li.1.ti.3.l.10
Neque mari, neque portu li.43.ti.6.l.3
Neque pignus, neque depoſitum li.50.ti.17.l.45
Neque ſeruus li.21.ti.1.l.11
Neque ſocietas lib.3.ti.4.l.1
Neque ſtipendium lib.25.ti.2.l.13
Neque vnde vi li.43.ti.16.l.13
Neque vſusfructus li.7.ti.4.l.19
Neratius ait. Vide, Neratius vſuariæ rei.
Neratius ait poſtea li.21.ti.3.l.11
Neratius caſum refert li.12.ti.6.l.63
Neratius conſultus li.50.ti.17.l.191
Neratius libro 6. membranarum. Hæc lex §.3.l.13.li.5.ti.3
Neratius Priſcus lib.50.ti.16.l.85.
Neratius quærit li.11.ti.7.l.29
Neratius ſcribit li.4.ti.4.l.7
Neratius vſuariæ li.7.ti.8.l.25
Neſennius Apollinaris li.27.ti.1.l.32
Neſennius Apollinaris libro 35.ti.2.l.22
Neſennius Apollinaris libro 42.ti.1.l.42
Neſennius Apollinaris libro 2.ti.6.l.34
Nihil aliud eſt actio lib.44.ti.7.l.51
Nihil autem intereſt libro 20.ti.1.l.2
Nihil autem intereſt lib.38.ti.1.l.22
Nihil conſenſui tam contrarium li.50.ti.17.l.116
Nihil dolo creditor facit ibid.l.129
Nihil enim multum l.45.ti.29.l.2
Nihil eſt aliud hereditas libro 50.ti.16.l.24
Nihil eſt impedimento li.40.ti.1.l.38
Nihil in hac parte li.37.ti.8.l.2
Nihil intereſt adulteram li.48.ti.1.l.32
Nihil intereſt lib.5.ti.2.l.12
Nihil intereſt, ipſo iure lib.50.ti.17.l.112
Nihil intereſt lib.38.ti.2.l.50
Nihil intereſt lib.33.ti.2.l.43
Nihil intereſt lib.50.ti.17.l.152
Nihil intereſt li.25.ti.3.l.15
Nihil intereſt lib.14.ti.6.l.15
Nihil intereſt li.22.ti.2.l.4
Nihil intereſt lib.48.ti.8.l.15
Nihil intereſt lib.49.ti.15.l.10
Nihil intereſt li.34.ti.4.l.10
Nihil peti poteſt lib.50.ti.17.l.186
Nihil prohibet priorem l.14.ti.4.l.17
Nihil proponi li.16.ti.10.l.12
Nihil proponi lib.10.ti.1.l.120
Nihilque intereſt li.33.ti.8.l.20
Nihil refert virtutus lib.12.ti.7.l.4
Nihil tamen naturale lib.50.ti.17.l.35
Niſi aliud teſtatorem lib.34.ti.1.l.7
Niſi alias ante diem lib.7.ti.4.l.11
Niſi conſentiat accepilatio lib.46.ti.4.l.4
Niſi de ſubſtantia li.18.ti.4.l.25
Niſi dominus li.3.ti.3.l.26
Niſi ex magna cauſa li.4.ti.4.l.10
Niſi ex heredis li.5.ti.3.l.31
Niſi tacita tutela li.27.ti.3.l.4
Niſi hoc actum eſt li.1.ti.14.l.22
Niſi igitur poteſt l.48.ti.5.l.3
Niſi maluit. Vide, Niſi ſi maluit
Niſi probetur li.48.ti.20.l.9
Niſi qua deterior li.7.ti.2.l.16. Aliàs, Niſi perquam deterior.
Niſi priores li.42.ti.8.l.16
Niſi quatenus ad eum peruenit li.42.ti.5.l.10
Niſi ſi dolo ipſius li.35.ti.3.l.3
Niſi ſi manifeſta li.45.ti.2.l.4
Niſi malit l.6.ti.1.l.11
Niſi ſublato ædificio li.7.ti.4.l.7
Niſi ſi venalem li.6.ti.1.l.39
Niſi voluntate li.42.ti.1.l.15
Nolle adire hereditatem lib.29.ti.2.l.4
Nomen debitoris li.32.ti.2.l.24
Nomen præſidis. Vide, Præſidis nomen li.1.ti.18.l.1
Nomen aliorum li.50.ti.16.l.164
Nomina eorum, qui ſub li.18.ti.4.l.17
Nominis appellatione l.50.ti.16.l.4
Nominis & rei appellatio ibid.l.6
Nominatim aliàs lib.35.ti.2.l.34
Nominatim codicillis li.40.ti.4.l.24
Nominatim exhæredatus lib.28.ti.2.l.2
Nominatim legatum li.32.ti.1.l.90
Nominatim videntur li.40.ti.4.l.24
Nominatum auctorum lib.7.ti.1.l.8
Non ab iudice lib.5.ti.1.l.64
Non ad ea lib.35.ti.1.l.89
Non alia autem notatur li.3.ti.2.l.19
Non alias in eo lib.5.ti.5.l.24
Non alienat li.50.ti.17.l.119
Non alienum eſt li.11.ti.8.l.10
Non aliter autem mulier li.7.ti.8.l.7
Non aliter enim voluntati lib.1.ti.7.l.18
Non aliter à ſignificatione li.32.ti.2.l.69
Non ambigitur li.ti.3.l.9
Non amplius lib.30.ti.1.l.26
Non autem intereſt li.4.ti.8.l.28
Non cogendum li.3.ti.3.l.45
Non cogitur filiuſfam.li.1.ti.2.l.21
Non contrahit crimen libro 48.ti.4.l.5
Non debet actori licere li.50.ti.17.l.41
Non debet alteri per alterum li.50.ti.17.l.74
Non debet cui plus licet ibid.l.21
Non debet dari li.4.ti.3.l.11
Non debere cogi li.50.ti.1.l.8
Non defendere videtur li.50.ti.17.l.52
Non diſtinguemus li.4.ti.8.l.31
Non dubito quin fundo libro 8.ti.4.l.12
Non dubito quin ſoderat libro 49.ti.15.l.7
Non dubitamus li.35.ti.1.l.20
Non eſt dubium libro 48.ti.5.l.18
Non dubium eſt libro 31.ti.1.l.14
Non dubium li.37.ti.13.l.1
Non enim æquum eſt li.25.ti.2.l.9
Non enim alias lib.13.ti.5.l.37
Non enim hæc actio li.12.ti.4.l.6
Non enim negligentibus libro 25.ti.6.l.14
Non enim ſoluto eſt li.36.ti.1.l.39
Non erit iuratum li.12.ti.2.l.5
Non erit ratam. Vide, Non erit iuratum
Non eſſe libertatis quæſtionem libro 40.ti.15.l.2
Non eſt ambigendum libro 37.ti.2.l.12
Non eſt cogendum li.3.ti.3.l.45
Non eſt cogendus li.30.ti.1.l.43
Non eſt dubium li.35.ti.1.l.10
Non eſt dubium li.42.ti.3.l.11
Non eſt enim conſentiendum libro 50.ti.1.l.4
Non eſt facile tironi libro 48.ti.3.l.13
Non eſt ferendus lib.2.ti.15.l.12
Non eſt matrimonium libro 23.ti.2.l.66
Non eſt mirum lib.23.ti.7.l.26
Non eſt neceſſe lib.11.ti.3.l.11
Non eſt nouum lib.19.ti.1.l.10.
Non eſt nouum libro 1.ti.3.l.26
Non eſt nouum li.41.ti.1.l.46
Non eſt omnino neceſſe lib.40.ti.2.l.7
Non eſt permiſſum mulieri libro 48.ti.2.l.1
Non eſt pupillus libro 50.ti.16.l.61
Non eſt ſui liberi libro 50.ti.16.l.148
Non eſt ſingulis concedendum libro 50.ti.17.l.176
Non eſt veriſimile lib.4.ti.2.l.23
Non etiam lib.48.ti.12.l.10
Non exigendum à pupillo libro 16.ti.1.l.8
Non exiguntur li.2.ti.1.l.2
Non exiſtimo li.26.ti.7.l.54
Non et omnibus cauſa li.1.ti.8.l.19
Non facile autem libro 38.ti.10.l.4
Non fatetur qui errat libro 42.ti.2.l.2
Non figura litterarum libro 44.ti.7.l.38
Non ſit ſenatuſconſ. libro 27.ti.9.l.12
Non fraudantur creditores li.50.ti.17.l.134
Non habet li.9.ti.3.l.3
Non ideo li.1.ti.1.l.14
Non ideo minus li.5.ti.1.l.66
Non ideo notare li.46.ti.2.l.25
Non impoſſibile puto libro 2.ti.14.l.50
Non in dimidiam quantitatem pretii li.18.ti.2.l.14
Non intelligitur libro 39.ti.14.l.3
Non licet ex officio li.18.ti.1.l.48
Non magis etiam. Vide, Non magis, quàm
Non magis quàm libro 9.ti.1.l.16
Non magis, quàm ſi quis li.25.ti.1.l.12
Non magis, quàm ſi quis libro 41.ti.8.l.3
Non minus ſeruos quàm liberos lib.48.ti.5.l.70
Non multum intereſt libro 26.ti.8.l.14
Nonnulli propter paupertatem lib.48.ti.2.l.10
Nonnunquam autem impubes li.3.ti.7.l.32
Nonnunquam autem libro 36.ti.1.l.24
Nonnunquam contingit li.35.ti.1.l.12
Nonnunquam contra tabulas libro 37.ti.5.l.14
Nonnunquam euenit li.9.ti.2.l.8
Nonnunquam ius libro 1.ti.1.l.32
Nonnunquam li.5.ti.1.l.72
Nonnunquam prætor libro 37.ti.6.l.8
Nonnunquam ſolent li.5.ti.1.l.81
Non ob eam rem libro 27.ti.7.l.25
Non omne ab heredis perſona li.40.ti.7.l.38
Non omne quod licet libro 50.ti.17.l.144
Non omne quod bibitur li.33.ti.9.l.5
Non omnes deſertores li.49.ti.16.l.5
Non omnis numeratio li.12.ti.1.l.19
Non omnia iudicia libro 48.ti.1.l.1
Non omnia quæ minores libro 4.ti.4.l.44
Non omnimodo conſeſſus lib.42.ti.2.l.3
Non omnium quæ à libro 1.ti.5.l.20
Non oportet prius li.31.ti.1.l.52
Non potes quem res peculiaris ſit li.15.ti.1.l.54
Non poſſumus conſequi li.5.ti.4.l.7
Non poſſunt omnes li.1.ti.3.l.12
Non poſſunt vlla bona libro 49.ti.14.l.19
Non poteſt dolo carere li.50.ti.16.l.119
Non poteſt filius li.1.ti.7.l.31
Non poteſt improbus videri li.50.ti.17.l.99
Non poteſt videri deſiiſſe eod.ti.l.102
Non poteſt videri magis li.50.ti.16.l.117
Non poteſt videri in iudicium veniſſe li.5.ti.1.l.25
Non poteſt prætor li.47.ti.2.l.63
Non prodeſt ei qui li.47.ti.8.l.5
Non puto delinquere li.50.ti.14.l.20
Non putabam li.37.ti.1.l.48
Non putauit prætor li.37.ti.4.l.8
Non quaſi ipſo iure li.26.ti.6.l.3
Non quemadmodum lib.35.ti.3.l.9
Non quemadmodum lib.5.ti.1.l.35
Non quidquid iudicis li.5.ti.1.l.40
Non quocunque modo lib.30.ti.1.l.87
Non ſolet locatio li.19.ti.2.l.19
Non ſolet deterior conditio li.50.ti.17.l.76
Non ſolent audiri li.49.ti.1.l.2
Non ſolent quæ abundant lib.50.ti.17.l.94
Non ſimiliter tenentur li.37.ti.4.l.4
Non ſolum aduerſus bona li.3.ti.4.l.13
Non ſolum ad ea aliena li.5.ti.3.l.53
Non ſolum autem cum marito lib.7.tit.8.l.6
Non ſolum autem li.9.ti.4.l.13
Non ſolum autem in actionibus li.3.ti.3.l.38
Non ſolum autem in lib.24.ti.3.l.3
Non ſolum autem in iniuriarum. Vide, Non ſolum in iniuriarum.
Non ſolum autem rem li.6.ti.1.l.13
Non ſolum autem quæ habent li.34.ti.3.l.7

Universidad Rey Juan Carlos

Non ſolum ad dominū. Hæc lex eſt §.1.l.4. libro 4. tit.17
Non ſolum bonæ fidei libro 41.ti.3.l.22
Non ſolum debitorem. Vide, Non ſolum noſtrum debitorem.
Non ſolum id permiſſum eſt libro 25.ti.1.l.49
Non ſolum in actionibus lib.46.ti.8.l.19
Non ſolum ſeruum regendorum lib.10.ti.2.l.56
Non ſolum ii infantiorum libro 47.ti.2.l.12
Non ſolum minoris libro 4.ti.2.l.6
Non ſolum noſtrum debitorem lib.42.ti.3.l.8
Non ſolum proximo vicino lib.39.ti.1.l.8
Non ſolum ſi æſtimatus libro 25.ti.3.l.12
Non ſolum ſtipulationes libro 44.ti.7.l.31
Non ſolum tutelæ priuilegium libro 27.ti.3.l.23
Non ſolum viuſfructum lib.7.ti.4.l.1
Non ſolum viuo tutore libro 23.ti.2.l.69
Non ſolùm autem emptor libro.40. ti.12.l.22
Non ſtatim plagiarium eſſe lib.48.ti.15.l.6
Non habet quod dominus lib.15. ti.1.l.3
Non ſunt liberi lib.1. ti.5.l.14
Non tantum ad dotem lib.16. ti.3.l.7
Non tamen deuenlaquere eſt li.25.ti.2.l.24
Non tamen eo vſque procedendum li.3. ti.3.l.38
Non tamen vi ſtatim lib.50. tit.3.l.9
Non tantum autem ipſi lib.37. ti.4.l.3
Non tantum delatos poniter lib 49. tit.14. l.24
Non tantum agris nomine lib 43. ti.1.l.20
Non tantum is, qui ad lib.19. ti.1.l.16
Non tantum in traditionibus lib.50.ti.16.l.169
Non tantum magnitudo li.27.ti.1.l.17
Non tantum ne incipiat. Vide, Et non tantum ne li.27. ti.1.l.11
Non tantum tertiæ ætatis lib.50.ti.2.l.11
Non tantum verbis lib.46.ti.2.l.5
Non vere dicitur lib.4.tit.6.l.42
Non videbitur lib.20. ti.7.l.35
Non videntur data li.50.ti.17.l.167
Non videntur rem amittere ibidem l.24
Non videtur cepiſſe lib.10.ti.26.l.13
Non videtur defendere lib.3.ti.3.l.53
Non videtur domini li.40.ti.2.l.28
Non videtur fraudandæ actionis cauſa li.3.ti.l.3
Non videtur in iudicem li.5.ti.1.l.13
Non videtur patronus lib 38. tit.1.l.18
Non videtur perfecta lib.19.ti.6.l.32
Non videtur poſſeſſionem lib.41.ti.2.l.12
Non videtur quiſquam id capere lib.50. tit.17.l.91
Non videtur rem amittere lib. 50. ti.17. l.83
Non vſque adeo li.37. ti.4.l.1
Non vt a patre filius lib.50.ti.15.l.2
Non vt ex pluribus lib.50.ti.17.l.159
Non vt quis in carcerem lib.48.ti.20.l.2
Non vſque. Hæc lex eſt §.1.lib.13. ti.4
Non vſque de exemplo lib.50. ti.2.l.8
Non vſque exiſtimatur li.44.ti.3.l.9
Non vſque ibi. lib.50 ti.1.l.4
Non valet vſuſfructuarius l.7.ti.1.l.38
Non vult heres eſſe libro 50. ti.17.l.6
Nos videamus libro 19. ti.2.l.8
Notatur quæ per calumniam libro 3.ti.1.l.15
Notionem accipere poſſumus libro 50.ti.16.l.99
Nouare poſſumus libro 46 ti.2.l.20
Nouatio eſt libro 46.ti.2.l.1
Nouatio non poteſt libro 46.ti.2.l.24
Nouatione legitimè facta ibi.l.18
Nouiſſima clauſula lib.46.ti.2.l.32
Nouiſſimè prætor libro 27.ti.6.l.7
Nouiſſimè ſciendum eſt libro 14.ti.3.l.15
Nouialis autem lib.9.ti.4.l.7
Nouales actiones app ellantur lib.9.ti.4.l.8
Nuda & imaginaria venditio libro 18. ti.1.l.55
Nuda ratio non facit libro 39.ti.5.l.26
Nullus idoneus teſtis libro 22.ti.5.l.10
Nullus videtur dolo facere lib.50. ti.17.l.55
Nulla competit libertas lib.40 ti.9.l.19
Nulla differentia eſt libro 26. ti.8.l.2
Nulla fœmina libro 38.ti.16.l.13
Nulla intelligitur mora lib.50.ti.17. l.88
Nulla iuris ratio lib.1. ti.3.l.25
Nulla ſocietatis in æternum coitio eſt libro 17. tit.2. l.70
Nulli permittetur libro 3.ti.4.l.3
Nulli procuratorum libro 2. ti.15.l.15
Nullo modo ſeruū libro 48. ti.10.l.7
Nullum crimen patitur li.50.ti.17.l.209
Nullum deportum li.1.ti.2.l.9
Nullum ius libertatis li.37.ti.15.l.20
Nummis depoſitis li.12.ti.1.l.5
Nemonis indiſtinctè legatis li.32.ti.1.l.75
Nuncupatam autorum. Vide, Nuncupatam autorum.
Nunc videndum li.25.ti.6.l.1
Nunc videndum li.7.ti.2.l.2
Nundinis imperatoris a principe li.50.ti.11.l.1
Nunquam actiones li.19.ti.7.l.60
Nunquam actiones li.50 ti.17.l.170
Nunquam autem creditorum li.3.ti.10.l.27
Nunquam in vſucapionibus li.41.ti.3.l.31
Nunquam nudo traditio li.41.ti.1.l.31
Nunquam plura delicta li.47.ti.1.l.2
Nunquam ſuperficies lib.41.ti.3.l.26
Nuper conſtitutum eſt lib.32.ti.1.l.23
Nuper ex indulgentia lib.24.tit.1.l.42
Nuper non impeditur lib.24.tit.3.l.30
Nuptæ prius lib.1.ti.9.l.12
Nuptam mihi lib.48.ti.5.l.5
Nuptiæ conſiſtere non poſſunt li.23.ti.2.l.2
Nuptiæ conſiſtere non poſſunt lib.23.ti.2.l.55
Nuptiæ inter eaſdem ibi l.58
Nuptiæ ſunt lib.23.ti.2.l.1
Nuptias non concubitus lib.50.ti.17.l.30
Nuptura filiafamilias lib.23.ti.3.l.57
Nurus appellatio etiam lib.50.ti.16.l.50
Nura etiam relinquitur lib.31.ti.1.l.21
Ob ſolum malum lib.26.ti.9.l.1
Ob ſumma pupillaris pecuniæ lib.26.ti.7.l.49
Ob carmen famoſum lib.12.ti.5.l.21
Ob caſum, quem ciuitas lib.50.ti.12.l.7
Ob eam cauſam lib.19.tit.5.l.9
Ob hæc verba ſententiæ li.2.ti.2.l.20
Ob id quod antequam lib.9.ti.2.l.43
Obligamur aut re, aut li.44.ti.7.l.52
Obligari ex omni contractu li.26.ti.8.l.9
Obligari poteſt paterfam li.44.ti.7.l.48
Obligatio mandati li.17.ti.1.l.1
Obligatione generali li.20.ti.2.l.6
Obligationes aut ex contractu li.44.ti.7.l.1
Obligationes quæ lib.44.ti.7.l.27
Obligationes ferè quatuor cauſæ ibi.l.44
Obligationum ſubſtantia lib.44.ti.7.l.3
Ob negotium copiarum lib.26.ti.1.l.20
Ob pecuniam ciuitati lib.47.ti.3.l.82
Ob quæ vitia lib.21.tit.1.l.4
Ob res amotas l.25.ti.2.l.24
Ob res quoque donatas li.23.ti.4.l.20
Ob triginta aureos li.46.ti.3.l.73
Obſeruandum eſt lib.5.ti.1.l.47
Obſeruandum eſt ius lib.1.tit.18.l.19
Obſeruandum eſt vt li.25.ti.2.l.49
Obſeruare autem lib.1.ti.16.l.4
Obſeruare prætorem li.27.ti.10.l.6
Obſides teſtari non poſſunt lib.28.ti.1.l.11
Obtineri impoſſibiles. Vide, Optimus impoſſibiles.
Octaui gradus lib.38.ti.8.l.2
Officium autem iudicis li.6.ti.1.l.9
Officium conſulis eſt lib.1.tit.10.l.1
Officium regendi exercitum l.50.ti.16.l.1
Officio autem iudicis lib.50.ti.2.l.26
Officio iudicis, qui li.27.ti.2.l.2
Officio autem iudicis lib.38.ti.1.l.17
Officiis quidam. Vide, Officiis quidam
Officius recte ſiebat lib.45.ti.3.l.6
ΟΙ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΙ lib.43.tit.10.l.1
ΟΙ [illegible] lib.19.ti.1.l.49
ΟΙ [illegible] lib.27.tit.1.l.2
Olympico habitationem lib.8 ti.2.l.41
Omnis definitio in iure ciuili l.50.ti.17.l.202
Omnis excuſatio lib.50. tit.5.l.1
Omnis hereditas lib.50.ti.17.l.138
Omnis qui defenditur lib.3. tit.3.l.77
Omne æs alienum lib.17.tit.2.l.27
Omne delictum eſt militis lib.49.ti.16.l.6
Omne ius quo vtimur lib.1.ti.5.l.1
Omne officium lib.1.tit.21.l.1
Omne quod datur lib.12.ti.5.l.1
Omnem obligationem lib.5.tit.1.l.50
Omnem reipublicæ. Vide in proœmio
Omni obligationi li.26.ti.1.l.1
Omnes actiones li.58.ti.57.l.139
Omnes autem caſus lib.7.ti.9.l.3
Omnes debitores li.42.ti.8.l.17
Omnes debitores l.44.ti.7.l.19
Omnes exceptiones li.44.ti.1.l.19
Omnes in integrum libro 4.ti.4.l.3
Omnes pœnales actiones libro 44.ti.7.l.26
Omnes populares actiones libro 47.ti.23.l.8
Omnes populi libro 1.ti.1.l.9
Omnes proconſules libro 1.ti.16.l.2
Omnes qui de hereditate li.30.ti.1.l.71
Omnes res alienum lib.17.ti.13.l.27
Omnes res tranſire in libro 46.ti.1.l.2
Omnia deferre iura libro 50.ti.17.l.198
Omnia enim prouincialia li.1.ti.18.l.12
Omnia omnino crimina libro 1.ti.1.l.1
Omnia proconſul agit li.1.ti.16.l.1
Omnia quæ ex teſtamento lib.50.ti.17.l.201
Omnia quæcunque cauſa libro 50.ti.17.l.71
Omnia quæ iudici li.1.ti.1.l.7
Omnia quæ iure contrahuntur li.50.ti.17.l.100
Omnia quæ teſtamentis lib.35.ti.1.l.33
Omnium autem adiunctis libro 3 ti.3.l.37
Omnium bonorum vſumfructum libro 7.ti.1.l.29
Omnium prædiorum iure lib.7. ti.1.l.3
Omnibus ciuitatibus lib.16.ti.3.l.26
Omnibus debitoribus libro 34.ti.3.l.1
Omnibus magiſtratibus lib.3.ti.3.l.1
Omnibus modis lib.4.ti.1.l.1
Omnibus mortis cauſa libro 39.ti.6.l.3
Omnibus quicunque donationes libro 39.tit.5.l.1
Omiſſo & in rei vindicatio libro 23.ti.3.l.2
ΟΥ ΜΟΝΟΝ ΔΕ lib.17.ti.1.l.10
Opera eius qui libro 7.ti.7.l.45
Operis in illis libro 7.ti.7.l.1
Opus nouum primo lib.50.ti.16.l.9
Opus quod acceptione lib.19.ti.2.l.36
Operæ enim locæ libro 19.ti.2.l.1
Operæ in rerum natura libro 38.ti.1.l.69
Operæ ſerui legatæ libro 7.ti.7.l.1
Operæ ſunt diurnum officium lib.38.ti.1.l.1
Operæ teſtamento relictæ libro 33.ti.2.l.7
Operarum editionem libro 38.ti.1.l.50
Operarum ſtipulatæ libro 38.ti.1.l.9
Operis non impoſiti libro 38.ti.1.l.31
Operis noui nuntiatio libro 39.ti.1.l.20
Operis ſerui legatis libro 7.ti.7.l.5
Operis obligatorum militis li.38 ti.1.l.43
Optimus impoſſibiles li.35 ti.1.l.3
Optione legata libro 33.ti.5.l.16
Oratio imperatorum libro 23.ti.2.l.16
Oratio quæ prohibet libro 50.ti.1.l.4
Orationis D. Marci cauetur li.23.ti.2.l.16
Orationem quidem D. Marci lib.1. ti.1.l.17
Orbe exercendorum li.28.ti.1.l.2
Ordine decurionum libro 50.ti.2.l.15
Ordinarium ſuit poſt libro 5.ti.5.l.1
Ordinarium prætor arbitratum eſt libro 15.ti.1.l.3
Orbaeta liberali cauſa libro 40.ti.12.l.24
Origo emendi vendendique libro 18.ti.1.l.1
Origo quæſtoribus creandis li.1.ti.13.l.1
Ornamentorum appellatione li.34.ti.2.l.37
Oſſa quæ ab alio illata ſunt l.11.ti.7.l.8
Ouidius quidam lib.32.ti.1.l.97
Oraeton Labeo deſcit li.50.ti.16.l.38
Oues pro numero libro 47.ti.14.l.3
Paciſci contra edictum lib.2.ti.14.l.38
Paciſci poſt nuptias li.23.ti.4.l.1
Pacæius ait lib.37.tit.12.l.3
Pactus eius libro 28.ti.5.l.92
Pactum eſt duorum conſenſus lib.50.ti.12.l.3
Pactum inter heredem lib.2.ti.14.l.40
Pacto conuento Aquilinio li.2.ti.15 l.15
Pacta conuenta lib.23.ti.4.l.3
Pacta conuenta libro 18.ti.1.l.92
Prædium libro nono li.4.ti.2.l.9
Prædium poſſe etiam dici li.47. ti.9.l.4
Palam eſt autem li.24.ti.4.l.2
Palam eſt coram pluribus li.50.ti.16 l.15
Palam quæſtum facere libro 23.ti.2.l.43
Pali & perticæ li.50.ti.16.l.162
Pali & perticæ li.23.ti.1.l.56
Pamphilo libero l.32.ti.9.l.9
Patronius Aurus lib.29.ti.1.l.86
Pantonius. Vide Patonius ait
Papinianus lib.2.ti.4.l.10
Papinianus libro quinto li.24.ti.9.l.4
Papinianus. Vide rubricam l.in omnibus ſeruitutibus li.18.ti.11.l.3
Papinianus libro quinto lib.5 ti.2.l.8
Papinianus libro ſexto lib.6.ti.2.l.14
Papinianus libro tertio. Alias tertio decimo li.27.tit. 1.l.12
Papinianus tractat li.16.ti.1.l.43
Paratum iudicium accipere li.37.ti.7.l.28
Parem eſſe conditionem li.50.ti.17.l.150
Parens patronus li.37.ti.15.l.5
Parentes & liberi li.3.ti.2.l.23
Parentes naturales li.2.ti.4.l.6
Paries cuiuſque maris li.50.ti.16.l.157
Parietem qui naturali li.8.ti.2.l.8
Parricidij poſtulatus li.48.ti.9.l.8
Pars literarum D. Hadriani l.5.ti.2.l.48
Pars ſtipulationis li.46.ti.4.l.9
Partis tertiæ vſumfructum li.19.ti.5.l.10
Partem non eſſe rei furtiuæ li.50.ti.16.l.26
Partum poſt litem conteſt.lib.23.ti.1.l.10
Partum quoque aſſinium li.1.ti.1.l.11
Parui refert ad li.5.ti.1.l.17
Pater cum filiæ ſuæ li.23.ti.3.l.23
Pater cuius filio facta libro 47.ti.10.l.41
Pater dotem a ſe datam li.36.ti.3.l.25
Pater dotem a viro li.23 ti.4.l.7
Pater & filius li.22.ti.5.l.17
Pater ex prouincia li.40.ti.2.l.22
Paterfamilias impuberi filio lib.44.ti.5.l.38
Paterfamilias liber li.50.ti.16.l.183
Paterfamilias primis tabulis li.28.ti.6.l.46
Paterfamilias teſtamento li.28.ti.5.l.44
Pater filium quæ li.35.ti.2.l.84
Pater filio dotem lib.33.ti.3.l.6
Pater filiæ dotem li.31.ti.1.l.77
Pater filii nomine nummos li.15.ti.3.l.88
Pater filio impuberi li.28.ti.6.l.14
Pater filio permiſit li.15.ti.1.l.7
Pater filio ſuo pupillo li.3.ti.1.l.69
Pater filium cum [illegible]
Pater filium emancipatum li.37.ti.7.l.6
Pater filium ex quo li.3.ti.1.l.14
Pater filium [illegible] li.1.ti.1.l.18
Pater heredem in [illegible]
Pater heredem filium impuberi li.28.ti.6.l.10
Pater inſtituendo li.3.ti.2.l.10

Universidad Rey Juan Carlos

Pater inter filios libro 10.t.4.l.35
Pater meus reſcribat li.31.ti.1.l.29
Pater militem filio lib.49.ti.17.l.25
Pater nubenti ſi in lib.37.ti.7.l.8
Pater pro filia dotem l.46.ti.2.l.27
Pater pro filia lib.23.t.3.l.20
Pater qui caſtrenſe peculium l.49.t.17.l.17
Pater qui hac in adoptionem l.49.t.17.l.12
Pater quoque in legatis l.35.t.2.l.28
Pater quoties filio l.9.t.2.l.93
Pater Seuerianum l.35.t.1.l.101
Pa[illegible] ſine petitione l.42.t.5.l.30
Pat[illegible] adoptiui parentes l.1.t.4.l.7
Pat[illegible] & filij [illegible] l.12.t.6.l.30
Pat[illegible] pro filio l.4.t.[illegible].l.27
Pa[illegible] in occidendi l.48.t.5.l.20
Pater qui filium l.37.t.12.l.4
Patrem adoptiuum l.38.t.17.l.3
Patrem qui non expectata l.41.t.8.l.19
Patre furioſo liberi l.1.t.6.l.8
Patre vel marito l.48.t.18.l.6
Patrimonij mei reditum l.33.t.2.l.20
Patronus ex debita l.36.t.1.l.60
Patronus liberto l.32.t.1.l.35
Patronus manifeſte docere l.22.t.3.l.6
Patronus patroni l.42.t.1.l.27
Patronus qui operas l.38.t.1.l.25
Patroni quoque curator l.26.t.1.l.8
Patroni appellatione l.50.t.16.l.50
Patroni filio l.38.t.2.l.39
Patrono conſentiente l.40.t.12.l.5
Patrono inuito l.4.t.2.l.10
Patrono libertus fundum l.38.t.2.l.31
Patronum poſt quinquennium l.47.t.14.l.3
Patronorum querelas l.37.t.14.l.1
Patronus quidem liberi l.38.t.2.l.18
Paulo Callinico l.32.t.1.l.27
Paulus notat. Vide initium l. Exceptio iuſti domini l.6.t.1.l.16
Paulus notat l.49.t.5.l.3
Paulus reſpondit l.34.t.5.l.4
Paulus reſpondit l.27.t.6.l.11
Paulus reſpondit i.l.12.t.2.l.46
Paulus reſpondit ij.ibid.l.47
Paulus reſpondit l.40.t.5.l.39
Paulus reſpondit i.l.36.t.1.l.48
Paulus reſpondit ij.l.36.t.1.l.61
Paulus reſpondit l.27.t.9.l.14
Paulus reſpondit l.17.t.9.l.14
Paulus reſpondit l.2.t.5.l.11
Paulus reſpondit l.3.t.5.l.69
Paulus reſpondit l.20.t.6.l.29
Paulus reſpondit l.30.t.6.l.12
Paulus reſpondit. Vide, Reſpondit Paulus lib.32. tit.1.l.14
Paulus reſpondit lib.37.t.1.l.15
Paulus reſpondit l.46.t.3.l.101
Paulus reſpondit Vide l.Debitorem non l.46.t.3.l.99
Paulus reſpondit l.40.t.12.l.38
Paulus reſpondit i.l.42.t.1.l.42
Paulus reſpondit ij.ibid.l.43
Paulus reſpondit l.44.t.4.l.14
Paulus reſpondit l.44.t.3.l.32
Paulus reſpondit l.46.t.2.l.30
Paulus reſpondit l.26.t.7.l.59
Paulus reſpondit. Vide, Non tantum verbis libro 46. tit 8.l.5
Paulus reſpondit i.l.19.t.2.l.3
Paulus reſpondit ij.ib.l.3
Paulus reſpondit. Vide l. Inſtrumentorum ſubreptorum l.48.t.10.l.16
Paulus reſpondit i.l.50.t.7.l.2
Paulus reſpondit ib.l.9
Paulus reſpondit l.50.t.16.l.221
Paulus ſi filiusfamilias l.33.t.4.l.13
Paulus ſi quis factum l.29.t.1.l.13
Pauperes ſunt dat excuſationem l.27.t.1.l.7
Pecora paſcendi ſeruitutes l.8.t.3.l.4
Peculatus crimen l.48.t.13.l.7
Peculatus nequaquam committitur ib.l.12
Peculatus pœna aquæ l.48.t.13.l.3
Peculium autem licet [illegible]
Peculium legatum augeri l.33.t.8.l.65
Peculium eſt non id. Vide. Peculij eſt non id
Peculium & ex eo conſtitui l.15.t.1.l.49
Peculium naſcitur l.15.t.1.l.40
Peculij eſt non id l.15.t.1.l.4
Peculio legato l.33.t.8.l.5
Pecuniæ appellatione. Vide, Nominis appellatione li.50.t.16.l.3
Pecuniæ feneb[illegible] l.22.t.2.l.9
Pecuniæ nomine l.50.t.16.l.222
Pecuniæ ſortem lib.36.t.1.l.8
Pecuniæ verbum l.50.t.16.l.178
Pecuniam certo loco l.16.t.2.l.15
Pecuniam quæ in opere l.50.t.10.l.7
Pecuniam quam filius emancipatus l.10.t.2.l.13
Pecuniam quam mihi l.12.t.1.l.36
Pecuniam quam mihi debes l.46.t.3.l.79
Pedicalis argenti l.34.t.2.l.32
Penes te amplius eſt l.50.t.16.l.63
Pœna certa l.31.t.2.l.2
Per agri profecturus l.41.t.2.l.44
Per adoptionem dignitas non lib.1.ti.7.l.35
Per adoptionem quæſita lib.29.ti.2.l.17
Per curatorem l.29.t.2.l.90
Per eum quem iuſſo l.41.t.3.l.50
Per hereditarium ſeruum lib.41.t.1.l.28
Per familiæ erciſcundæ l.10.t.2.l.2
Per fideicommiſſum l.35.t.1.l.90
Per fundum qui publicum eſt l.8.t.3.l.23
Per hoc iudicium l.10.t.3.l.1
Per interdictum etiam l.43.t.4.l.4
Per interuallum l.7.t.1.l.69
Per minorem cauſam l.9.t.1.l.14
Perſonæ exequuta l.50.t.1.l.1
Per procuratorem l.5.t.1.l.75
Per procuratorem. Vide paulo ante, Per curatorem
Per procuratorem l.37.t.1.l.4
Per procuratorem l.46.t.3.l.5
Per quam hereditatis petitionem l.5.t.5.l.2
Per quem locum l.8.t.3.l.14
Per quos adquirit l.2.t.14.l.59
Per ſeruum adquiſitæ rei l.2.t.3.l.32
Per ſeruum donatam l.41.t.1.l.57
Per ſeruum qui pignori datus eſt ib.l.37
Per ſeruum vſuarium l.7.t.8.l.14
Perceptione l.9.t.2.l.4
Periculum nominum l.12.t.2.l.35
Periculum pignorum l.20.t.1.l.30
Periculi pretium eſt l.22.t.2.l.5
Perinde ac latronum incurſu l.19.t.2.l.36
Permiſceri cauſas poſſeſſionis l.41.t.2.l.52
Permiſiſti mihi l.19.t.5.l.16
Permittendum erit l.5.t.4.l.8
Perperam Sabinus probauit l.32.t.2.l.6
Perſpiciendum eſt iudicanti l.48.t.19.l.11
Pertinet hoc edictum l.4.t.5.l.2
Per ſeruile ad te rem dicitur l.50.t.16.l.171
Peſſimum genus eſt receptatorum l.47.t.16.l.1
Petenti mutuam pecuniam l.12.t.1.l.27
Petitor vel poſſeſſor l.34.t.2.l.50
Peto Luci Titi l.31.t.1.l.89
Pictoris inſtrumento. Vide, Item picturis inſtrumento l.33.t.7.l.17
Pignus à curatore furioſi l.27.t.9.l.15
Pignus contrahitur l.13.t.7.l.1
Pignoris perſecutio l.20.t.1.l.17
Pignori obligatum l.28.t.5.l.30
Pignori obligatum ſeruum l.40.t.9.l.26
Pignori rem acceptam l.41.t.3.l.13
Placet Catonis regulam l.34.t.7.l.4
Placet etiam Iuliano l.50.t.1.l.3
Placet omnem [illegible] l.18.t.2.l.2
Placet quotiens adquiritur l.29.t.2.l.79
Placet vel certæ partis l.7.t.4.l.25
Placuit enim, qui l.40.t.1.l.10
Placuit ſine ſupra l.22.t.1.l.29
Planè ad officium l.10.t.1.l.3
Planè cum deſerit l.3.t.1.l.15
Planè eius actionis nomine l.46.t.1.l.82
Planè & deteriorem. Vide, Sane & deteriorem lib.23. tit.5.l.14
Planè in cæteris l.5.t.3.l.38
Planè quamdiu ſit l.9.t.4.l.14
Planè ſi ambo ſocij l.17.t.2.l.74
Planè ſi duos reos l.12.t.6.l.17
Planè ſi filium impuberem l.30.t.1.l.96
Planè ſi hi qui l.17.t.2.l.57
Planè ſi in eiſdem l.27.t.1.l.29
Planè ſi is ſi l.37.t.6.l.3
Planè ſi noua l.36.t.4.l.3
Planè ſi poſſit rem l.26.t.5.l.3
Planè ſi quid ſit l.35.t.2.l.35
Planè vbi manifeſte voluit l.29.t.1.l.34
Planè vltra centeſimam l.27.t.1.l.41
Planè vt duæ partes l.3.t.5.l.3
Plautius ait l.4.t.3.l.61
Plautius heres. Vide, Plautius rogatus eſt heres
Plautius mulier l.34.t.5.l.8
Plautius rogatus eſt l.31.t.2.l.43
Plautius ſeruo l.33.t.2.l.29
Plebs eſt l.50.t.16.l.238
Plebiſcito continetur l.1.t.18.l.18
Plenum autem vſumfructum l.7.t.8.l.12
Plerique opinantur l.13.t.2.l.35
Plerique putauerunt l.2.t.14.l.16
Plerique putauerunt l.48.t.5.l.5
Pleraque ſic l.50.t.17.l.204
Plerumque intereſt l.23.t.3.l.10
Plerumque propter morbum l.21.t.1.l.35
Plautiano Gallo ſuo ſalutem l.29.t.7.l.18
Plus cautionis in re eſt l.50.t.17.l.25
Plus eſt in reſtitutione l.50.t.16.l.[illegible]
Plures eaſdem rerum l.3.t.2.l.27
Plures teſtamento manumiſſi l.34.t.5.l.29
Plura delicta in vna re l.47.t.1.l.2
Pluribus procuratoribus l.3.t.3.l.32
Pluribus rebus propoſitis l.45.t.1.l.140
Pluribus ſtipulationibus factis l.46.t.4.l.18
Pluribus tabulis l.28.t.1.l.1
Pluribus vnà incendiis cauſis libro 1. tit.15.l.2
Plurimum intereſt l.22.t.6.l.3
Pœna parricidij l.48.t.9.l.9
Pœna pecuniaria l.48.t.15.l.vlt.
Pœna legis Corneliæ libro 48.ti.1.l.2
Pœnæ non ſolent repeti l.12.t.6.l.46
Pœnam à conditione l.36.t.6.l.2
Pœnam pro victis l.22.t.1.l.44
Pœnales actiones l.35.t.2.l.32
Pœnalia iudicia l.50.t.17.l.164
Pomponius ait l.15.t.4.l.6
Pomponius ait l.9.t.2.l.33
Pomponius l.xxv.l.3.t.5.l.19
Pomponius l.xxxvj.l.6.t.1.l.8
Pomponius l.xi. variarum l.10.t.3.l.8
Pomponius l.xxiij.l.10.t.2.l.5
Pomponius l.xxxvij.l.42.t.1.l.36
Pomponius quærit l.7.t.8.l.19
Pomponius recte ait l.28.t.1.l.6
Pomponius refert l.41.t.2.l.13
Pomponius ſcribit l.3.t.3.l.40
Pomponius ſcribit l.7.t.5.l.9
Pomponius ſcribit l.20.t.1.l.3
Pomponius tractat l.41.t.1.l.44
Pomponius Philadelphus l.29.t.2.l.35
Popularis actio l.47.t.23.l.4
Popularem actionem. vide, Eam popularem actionem libro 47 t.23.l.1
Poſt actiones l.6.t.1.l.1
Populares actiones l.47.t.23.l.7
Portioneſque l.34. tit. 9. l.20. Legitur & portiones quoque
Portus appellatus eſt l.50.t.16.l.59
Poſſeſſio appellata eſt l.41.t.2.l.1
Poſſeſſio quoque l.41.t.2.l.49
Poſſeſſio [illegible] l.43.t.3.l.20
Poſſeſſionem l.41.t.5.l.19
Poſſideri autem poſſunt l.41.t.2.l.3
Poſſeſſor qui litis l.41.t.4.l.7
Poſt actionem propoſuit l.50.t.4.l.1
Poſt actiones l.6.t.1.l.1
Poſt appellationem interpoſitam l.49.t.6.l.1
Poſt conſanguineos l.38.t.16.l.2
Poſt contractum l.40.t.5.l.15
Poſt diem commiſſoria l.18.t.3.l.7
Poſt diuortium mali l.33.t.3.l.64
Poſt dotem datam l.24.t.3.l.40
Poſt emancipationem l.35.t.[illegible].l.40
Poſt emancipationem l.34.t.5.l.4
Poſt factam tutelam l.26.t.10.l.11
Poſt legatum acceptum l.34.t.9.l.5
Poſtliminium eſt ius l.49.t.15.l.19
Poſtliminij ius competit l.49.t.15.l.5
Poſtliminio carent l.49.t.15.l.17
Poſt litem autem conteſtatam l.3.t.3.l.17
Poſt mortem filiæ ſuæ l.35.t.7.l.25
Poſt mortem furioſi l.16.t.9.l.5
Poſt nuptias l.15.t.23.l.38
Poſt quod omnium rerum l.7.t.5.l.8
Poſt rem iudicatam l.5.t.25.l.23
Poſt rem iudicatam l.42.t.1.l.56
Poſt ſenatuſconſultum l.5.t.3.l.18
Poſt ſuſceptam tutelam l.27.t.1.l.40
Poſt venditionem & traditionem l.19.t.3.l.16
Poſteaquam à creditore l.40.t.5.l.52
Poſteaquam placuit l.18.t.2.l.21
Poſteaquam prætor locutus eſt l.38.t.6.l.1
Poſteaquam heres ab hoſtibus l.36.t.5.l.5
Poſtquam legatum à te accepi l.35.t.5.l.43
Poſtquam omnium. Vide paulo ante, Poſt quod omnium rerum
Poſtquam pignus vere l.2.t.14.l.3
Poſtulare tutorem l.27.t.7.l.2
Poſtulante Sticho l.40.t.[illegible].l.84
Poſtumus inofficioſum l.5.t.2.l.6
Poſtumus natus l.37.t.9.l.10
Poſtumis præteritis l.28.t.3.l.12
Poſtumi per virilem ſexum l.28.t.3.l.3
Poſtumo tutor datus l.27.t.5.l.24
Poſtumum l.28.t.2.l.27
Poſtumorum loco ſunt l.28.t.3.l.13
Poſtera ſub conditione l.28.t.2.l.24
Poteſt agere depoſiti l.16.t.3.l.34
Poteſt autem heres l.30.t.1.l.27
Poteſt accipi [illegible] l.26.t.1.l.4
Poteſt etiam in teſtamento l.26.t.4.l.16
Poteſt & ab vna l.13.t.6.l.41
Poteſt heres in vendenda l.13.t.2.l.73
Poteſt pluribus modis l.[illegible].t.4.l.30
Poteſt præſes l.45.t.21.l.3
Poteſt pupillus l.26.t.2.l.18
Poteſt quis in teſtamento l.28.t.6.l.36
Poteſt quis ſui heredem l.28.t.5.l.56
Poteſt reliquorum appellatio l.50.t.16.l.95
Poteſtatis verbo plura ſignificantur l.50.t.16.l.215
Potior eſt in pignore l.20.t.4.l.11
Pratum eſt l.50.t.16.l.31
Præceptores enim l.9.t.2.l.5
Præcipitur actio l.21.t.7.l.37
Prædia cum ſeruis donauit l.33.t.2.l.48
Prædia mihi vendidiſti l.19.t.1.l.23
Prædia maritima l.1.t.8.l.27
Prædiorum vrbanorum poſſeſſiones l.1.t.1.l.36
Prædiis à vico diſtractis l.39.t.4.l.30
Prædia per præteritionem l.32.t.1.l.71
Prædiorum loco intelligendus l.3.t.1.l.26

¶ ¶ 1

Universidad Rey Juan Carlos

Præfectus Ægypti li.1.ti.17.l.1
Præfectus cohortis libro 3.ti.2.l.63
Præfectus vrbis l.1.t.12.l.1
Præfecti etiam prætorio l.4.t.4.l.17
Pregnantis mulieris l.48.t.19.l.3
Præſcriptio longæ poſſeſſ. l.42.t.3.l.43
Præſens habetur l.5.t.3.l.5
Præſes cum cognoſcat l.1.t.18.l.21
Præſes apud ſe, l.1.t.18.l.2
Præſes prouinciæ j. l.1.t.18.l.3
Præſes prouinciæ ij. ibid.l.4
Præſes prouinciæ iij. ib.l.5
Præſes prouinciæ iv. ib.l.7
Præſes prouinciæ minorem l.4.t.4.l.48
Præſes prouinciæ l.42.t.1.l.27
Præſes prouinciæ l.50.t.13.l.2
Præſidis nomen l.1.t.18.l.1
Præſidis prouinciæ officia est l.12.t.1.l.34
Præſides prouinciarum l.2.t.11.l.4
Præterea in cauſa mandati l.17.t.1.l.3
Præterea patrono l.29.t.4.l.19
Præterea reſtituere debet l.6.t.1.l.20
Præteritæ enim velitatis l.1.t.3.l.6
Prætor ait l.2.t.13.l.4
Prætor ait l.9.t.3.l.1
Prætor ait l.11.t.5.l.1
Prætor ait l.13.t.8.l.1
Prætor ait l.15.t.2.l.1
Prætor ait l.38.t.14.l.1
Prætor ait l.39.t.3.l.10
Prætor ait l.39.t.1.l.7
Prætor ait l.39.t.4.l.1
Prætor ait l.42.t.4.l.2
Prætor ait l.42.t.5.l.9
Prætor ait l.43.t.14.l.1
Prætor ait l.43.t.9.l.1
Prætor ait l.43.t.11.l.1
Prætor ait l.43.t.13.l.1
Prætor ait eo. li. ti.24.l.1
Prætor ait eo. li. ti.26.l.1
Prætor ait l.47.t.9.l.1
Prætor ait l.43.t.15.l.1
Prætor ait l.43.t.19.l.1
Prætor ait eo. li.t.23.l.1
Prætor ait l.43.t.32.l.1
Prætor ait eo. li.t.22.l.1
Prætor ait eo. li.t.21.l.1
Prætor ait l.4.t.5.l.1
Prætor ait j. l.47.t.8.l.2
Prætor ait ij. ib. l.4
Prætor ait l.47.t.12.l.3
Prætor bonorum poſſeſſorem l.50.t.17.l.117
Prætor cauſa cognita l.6.t.1.l.75
Prætor decernere debet l.9.t.4.l.15
Prætor edixit l.47.t.10.l.7
Prætor ait l.50.t.5.l.13
Prætor ipſe l.6.t.5.l.4
Prætor neque tu orem l.2.t.14.l.4
Prætor non ſub conditione l.37.t.6.l.3
Prætor ſicut vniuerſam l.2.t.1.l.17
Prætor voluntates defunctorum l.29.t.4.l.1
Prætoris officium eſt l.39.t.2.l.5
Prætoris verba l.3.t.2.l.1
Prætoriæ ſatiſdationes l.46.t.5.l.7
Prætoriæ ſtipulationes j. l.46.t.5.l.2
Prætoriæ ſtipulationes ij. eo. t.l.9
Prætoriarum ſtipulationum l.46.t.5.l.2
Prætor, antor eſt l.47.t.15.l.1
Præuaricationis iudicium l.47.t.15.l.3
Præuaricatores l.50.t.16.l.212
Precarium eſt l.43.t.26.l.1
Precaria poſſeſſio ib.l.9
Pretia rerum l.35.t.2.l.63
Pridie Calendas Ianuarias l.2.t.12.l.5
Primum omnium D. Nerua l.40.t.15.l.4
Primi creditoris l.20.t.6.l.15
Primo gradu l.42.t.1.l.23
Princeps bona concedendo l.50.t.16.l.21
Princeps legibus ſolutus eſt l.1.t.3.l.31
Principalibus constitutionibus l.22.t.1.l.13
Prior emptor l.18.t.2.l.10
Prior tamen. Hæc lex habetur in l.3.l.50.t.4
Priuignus etiam is eſt l.38.t.10.l.7
Priuilegia non ex tempore l.42.t.5.l.32
Priuilegia quædam l.50.t.17.l.196
Priuus de ſe familia l.19.t.5.l.17
Probrum & opprobrium l.50.t.16.l.42
Probrum intelligitur l.22.t.5.l.41
Proconſul portam l.1.t.16.l.16
Proconſul vtique ib. l.2
Proconſules l.1.t.16.l.14
Proculus ait l.39.t.2.l.26
Proculus & Pegaſus l.3.t.5.l.15
Proculus nepoti ſuo l.23.t.3.l.67
Proculus putat l.7.t.1.l.19
Procula l.22.t.3.l.26
Procurator agit l.42.t.4.l.11
Procurator a quo l.3.t.3.l.23
Procurator ad calumniandum l.46.t.8.l.8
Procuratorem l.3.t.3.l.58
Procuratorem patres l.46.t.8.l.23
Procurator eſt l.3.t.3.l.32
Procurator, qui non ſtatim l.7.ti.1.l.55
Procurator, qui pro l.3.t.3.l.67
Procurator quinquagintas l.46.t.8.l.4
Procurator ſeiij l.44.t.7.l.61
Procurator in totum l.3.t.3.l.63
Procuratori autem ſeruitutes l.14.t.4.l.3
Procuratore Cæſaris l.12.t.1.l.22
Procuratore in rem l.3.t.5.l.53
Proditores transfugæ l.48.t.16.l.7
Producere teſtis is poteſt l.22.t.5.l.23
Profectitia dos eſt l.23.t.3.l.6
Pro herede gerere l.29.t.2.l.20
Pro herede poſſidet l.5.t.3.l.11
Prohibere autem l.43.t.24.l.3
Proinde & ſi ope l.27.t.1.l.6
Proinde & ſi quæcunque l.47.t.3.l.7
Proinde mercis datio l.12.t.1.l.8
Proinde Pomponius ait l.12.t.4.l.19
Proinde ſi occiſus ſit l.9.t.2.l.25
Proinde & ſeruum occidit l.9.t.2.l.18
Prom ſiue hominis l.33.t.5.l.23
Promiſſor Stichi l.13.t.5.l.21
Promittendo dotem l.23.t.3.l.34
Pronunciatio ſermonis l.50.t.16.l.195
Pronunciatum l.50.t.16.l.46
Pro parte domini l.24.t.1.l.1
Propemodum tamen. Hæc lex nunc incipit, Tamen quiſque pecuniæ l.39.t.16.l.28
Proponebatur ex duobus radicibus l.5.t.1.l.76
Proponebatur ex duos tutores l.27.t.8.l.1
Proponebatur filiusfamilias l.49.t.17.l.9
Propriè autem in ſequeſtre l.16.t.3.l.6
Propriè bona dici non poſſunt l.50.t.16.l.83
Proprium ſolum vendo l.8.t.4.l.3
Propter incendium l.50.t.12.l.4
Propter litem l.27.t.1.l.21
Propter magiſtratum l.27.t.1.l.23
Propter ſpem l.30.t.2.l.23
Propter veneni quæſtionem l.29.t.5.l.22
Pro derelicto l.41.t.7.l.2
Pro donato l.41.t.6.l.1
Pro emptore poſſidet l.41.t.4.l.2
Pro herede l.41.t.5.l.1
Pro legato poteſt vſucapi l.41.t.8.l.4
Pro legato vſucapit ib. l.9
Pro legione l.41.t.1.l.8
Pro ſocio arbiter l.17.t.2.l.38
Pro ſoluto vſucapit l.41.t.3.l.46
Pro ſuo l.41.t.10.l.1
Proſtitutæ actionem l.27.t.5.l.1
Pro voluptariis l.25.t.1.l.9
Proſpexit legiſlator l.40.t.9.l.12
Prouinciales qui l.50.t.16.l.190
Prout quiſque contractus. Legitur hod. c. Prout quidque contractum eſt l.46.t.3.l.8
Prouenerica iure licito pecuniæ l.50.t.14.l.1
Proximus eſt l.50.t.16.l.92
Proximi appellatione l.50.t.16.l.155
Proximum ſacrilegio crimen eſt l.48.t.4.l.1
Proximè contiguorum dicitur l.13.t.2.l.50
Proximè in cognitione l.18.t.4.l.3
Puberes ſine curatoribus l.45.t.1.l.101
Publia Mæuia l.16.t.3.l.26
Publiciana actio l.6.t.2.l.1
Publica accuſatio l.48.t.1.l.3
Publica iudicia peculatus l.48.t.13.l.14
Publicorum iudiciorum l.48.t.1.l.1
Publius Mæuius l.35.t.1.l.36
Pueri appellatio l.50.t.16.l.204
Pupillares tabulas l.29.t.3.l.8
Pupillus contra tutores l.27.t.7.l.6
Pupillus eſt l.50.t.16.l.239
Pupillus mutuam pecuniam l.44.t.7.l.59
Pupillus nec velle, nec nolle, l.46.t.17.l.189
Pupillus obligari l.26.t.8.l.5
Pupillus patri heres l.42.t.7.l.14
Pupillus quamuis l.41.t.1.l.11
Pupillus qui infans non eſt l.40.t.2.l.24
Pupillus ſi fieri poſſit l.29.t.2.l.9
Pupillus ſi non defenditur l.44.t.5.l.39
Pupillus ſine tutoris auctoritate l.26.t.8.l.1
Pupilli debitor l.46.t.3.l.66
Pupilli ſententia computanda non eſt l.27.t.6.l.6
Pupillo capienti pignus l.13.t.7.l.38
Pupillo qui l.36.t.5.l.27
Pupillo ſolui l.46.t.3.l.5
Pupillum etiam l.29.t.2.l.49
Pupillum per acceptilationem l.46.t.4.l.1
Pupillum, qui proximus pubertati ſit l.50.t.17.l.111
Pure mihi debes l.44.t.4.l.5
Puta enim quid qui l.9.t.2.l.26
Puta autem amnes l.3.t.2.l.9

Qua actione l.9.t.2.l.7
Qua ætate. Vide, A qua ætate teſtamentum l.28 tit. 1.l.5
Qua quiſque actione l.3.t.3.l.12
Qua ratione autem l.42.t.1.l.9
Qua tuigo her ſeci l.28.t.1.l.42
Quacunque enim quæſtionem l.48.t.18.l.1
Quacunque ratione l.3.t.5.l.30
Qua ratione autem ſententiam l.5.t.1.l.18
Quæ Tuberonis ſententiam ll.3.t.5.l.7
Quamdiu teſtimonium l.29.t.2.l.69
Quamdiu poſſit valere l.50.t.17.l.89
Quamdiu patrono l.38.t.2.l.35
Quamdiu poteſt l.29.t.2.l.12
Quamdiu prior heres l.29.t.2.l.3
Quam autem eo ſunt l.43.t.24.l.16
Quamquam autem l.39.t.3.l.4
Quamquam ita l.37.t.7.l.1
Quamquam de rebus eius l.43.t.23.l.2
Quamquam igitur ſidei ſit l.16.t.1.l.7
Quamquam in arbitrio matris l.23.t.2.l.68
Quamquam regula ſit l.36.t.1.l.1
Quamquam vſusfructus l.7.t.3.l.1
Quam rem ipſe quidem l.41.t.3.l.38
Quamuis ad eum hereditas l.5.t.3.l.51
Quamuis aduerſus ſiſcum l.41.t.3.l.12
Quamuis alienum. Vide §. Pomponius quamuis l.3. t.6. l.39
Quamuis alienum vſusfructus l.39.t.3.l.10
Quamuis ancillam l.43.t.16.l.10
Quamuis anteceſſor l.47.t.9.l.9
Quamuis arbiter l.4.t.8.l.37
Quamuis conueneris l.13.t.7.l.6
Quamuis enim ſiepe l.47.t.2.l.8
Quamuis heres l.17.t.7.l.3
Quamuis in bonis mariti l.23.t.3.l.75
Quamuis in cantorum l.15.t.3.l.18
Quamuis iure poſſeſſionis l.17.t.1.l.8
Quamuis melius reponiturus ſit l.7.t.1.l.8
Quamuis in nimia res l.36.t.4.l.13
Quamuis mulier l.24.t.3.l.20
Quamuis non adiiciat l.2.t.4.l.11
Quamuis non proprie l.19.t.4.l.14
Quamuis pignoris datio l.16.t.1.l.8
Quamuis poſſeſſio non ſit l.41.t.5.l.18
Quamuis pupillus l.41.t.2.l.32
Quamuis quidam l.34.t.2.l.26
Quamuis quod in litore l.41.t.1.l.50
Quamuis rationes reddere l.35.t.1.l.38
Quamuis res furtiua l.47.t.2.l.84
Quamuis fratres l.41.t.2.l.46
Quamuis ſenatus l.36.t.1.l.40
Quamuis ſtipulanti vxori l.26.t.3.l.48
Quantæ audaciæ l.29.t.4.l.11
Quantitas patrimonii l.35.t.2.l.72
Quantitas eadem, idem ius l.34.t.2.l.13
Quantum ad ius pertinet. Hæc lex nunc incipit, Poſtea eſt l.50.t.16.l.117
Quantum autem ad l.4.t.2.l.20
Quanto magis. Vide, Multo magis pertinet. l.38 t.2. l.24
Quare & ſi ſocio l.15.t.1.l.28
Quare hi quoque legitimam l.42.t.3.l.8
Quare ipſe. Vide, Quam rem ipſe quidem
Quarundam rerum l.41.t.1.l.1
Quarundam rerum l.41.t.2.l.51
Quatenuscunque iacetur l.50.t.17.l.24
Quæ acta l.2.t.15.l.1
Quæ ab initio inutilis fuit l.50.t.17.l.219
Quæ actio l.5.t.6.l.1
Quæ bis in menſe. Vide paulo infra, Quæ Vis in menſe
Quæ conditio l.35.t.1.l.39
Quæcunque actiones ſerui l.44.t.7.l.56
Quæcunque gerimus l.44.t.7.l.22
Quæcunque per exceptionem l.16.t.2.l.14
Quæcunque res l.41.t.1.l.52
Quæcunque ſpecialiter l.1.t.21.l.1
Quæcunque ſunt l.6.t.2.l.13
Quædam delicta pagano l.48.t.19.l.14
Quædam mulier ab initio l.30.t.2.l.48
Quædam mulier fundum l.8.t.1.l.77
Quædam naturali iure l.1.t.8.l.2
Quædam non referuntur l.29.t.7.l.7
Quædam quæ non poſſunt l.41.t.1.l.62
quædam ſunt in quibus l.35.t.5.l.13
quædam ſunt perſonæ l.2.t.13.l.9
quæ de legato dicta ſunt l.30.t.1.l.40
quæ de tota re l.6.t.1.l.76
quæ dotis nomine l.24.t.3.l.13
quæ dubitationis tollendæ cauſa l.50.t.17.l.8
quæ extrinſecus l.45.t.1.l.65
quæ fideicommiſſum l.31.t.1.l.19
quæ filium legitimum l.36.t.1.l.18
quæ fundum in dote habebat l.23.t.3.l.50
quæ iam nupſit l.24.t.1.l.48
quæ in concubinatu eſt l.25.t.7.l.1
quæ in teſtamento legi poſſunt l.28.t.4.l.1
quæ in teſtamento ſcripta ſunt l.34.t.8.l.2
quæ legata mortis l.50.t.17.l.48
quæ legatorum l.35.t.4.l.14
quæ liberti l.39.t.5.l.8
quæ nepotis ſui nomine l.29.t.22.l.98
quæ omnia non ſolum l.5.t.3.l.25
quæ patris filio l.20.t.1.l.50
quæ patris et filios l.20.t.2.l.12
quæ propter neceſſitatem l.50.t.17.l.182
quæ quidem aliena l.41.t.1.l.34
quæ re ignoſis auctore l.6.t.1.l.41
quæ ſub conditione l.34.t.7.l.2
quæ tamen ſub ipſa l.34.t.1.l.22

Universidad Rey Juan Carlos

Quæ vis in mente ll.53. ti.1.l.25
Quæ vulticer li.1.t.1.l.35
Quæro an curatoribus l.26.t.5.l.102
Quæro an ſolviſſet l.19.t.2.l.54
Quæro an is,qui l.27.t.5.l.3
Quæro an liberius l.37.t.14.l.8
Quæro an non eiuſdem l.26.t.2.l.59
Quæro an ſi ſeruus l.21.t.1.l.58
Quæro de eo,qui l.35.t.1.l.48
Quæro,quanta pecunia l.2.t.3.l.80
Quæro, ſi quis ita l.19.t.2.l.39
Quæro ſi viamtotius fundi l.33.t.2.l.28
Quæris,an ingenuitatis l.40.t.11.l.5
Quæris,ſi pacta l.13.t.4.l.28
Quæri ſolet an l.49.t.9.l.1
Quæret aliquis ſi l.50.t.16.l.35
Quærebatur an hi l.48.t.16.l.18
Quærebatur,cum hi l.35.t.1.l.85
Quærebatur,ſi miſſet l.10.t.2.l.19
Quærebatur ſi poſt primum l.30.t.1.l.26
Quæritur an filio exheredato l.18.t.2.l.38
Quæritur an impubes l.27.t.10.l.24
Quæritur de ea muliere l.27.t.1.l.14
Quæritur hermaphroditum l.1.t.5.l.10
Quæſitum eſt,an ea l.48.t.5.l.40
Quæſitum eſt,an ad heredem l.47.t.21.l.10
Quæſitum eſt,an hi l.26.t.1.l.12
Quæſitum eſt,an is qui l.40.t.9.l.15
Quæſitum eſt,an is qui l.26.t.11.l.4
Quæſitum eſt,an is qui l.15.t.1.l.30
Quæſitum eſt,an ſi iuſſus l.35.t.1.l.57
Quæſitum eſt,an tutor l.2.t.4.l.10
Quæſitum eſt apud Labeonem. Hæc lex eſt initium §.7.
l.1.l.15.t.2
Quæſitum eſt apud Iulianum l.18.t.2.l.9
Quæſitum eſt l.19.t.7.l.8
Quæſitum eſt in arbitrio l.49.t.2.l.2
Quæſitum eſt l.20.t.5.l.9
Quæſitum eſt l.29.t.1.l.34
Quæſitum eſt l.29.t.2.l.40
Quæſitum eſt l.42.t.5.l.17
Quæſitum eſt l.42.t.15.l.5
Quæſitum eſt l.45.t.1.l.8
Quæſitum eſt,ſi tibi filius l.1.t.7.l.34
Quæſitum eſt l.40.t.5.l.40
Quæſitum eſt l.42.t.1.l.50
Quæſitum eſt,ſi cum in l.7.t.1.l.37
Quæſitum eſt,ſi libertatem l.40.t.9.l.38
Quæſitum eſt,filiusfamilias l.3.t.7.l.91
Quæſitum eſt l.5.t.7.l.22
Quæſitum eſt,Scribonii l.5.t.1.l.78
Quæſitum eſt. Nunc incipit Sabinus l.28.t.5.l.18
Quæſitum ſcio an in l.22.t.5.l.13
Quæſtio eſt,fundus a l.30.t.6.l.115
Quæſtionis habendæ cauſa l.16.t.4.l.20
Quæſtionis habendæ cauſa l.48.t.18.l.21
Quæſtioni nudam l.48 t.18.l.7
Quæ tus enim intelligitur l.17.t.2.l.8
Quemadmodum fratres l.35.t.1.l.46
Quemadmodum nullo l.41.t.2.l.3
Quemadmodum prepoſitiſſe l.7.t.2.l.7
Quemadmodum ſi alij l.9.t.4.l.38
Quemadmodum ſi loqueos l.19.t.1.l.19
Quemadmodum Vrbanus l.33.t.10.l.12
Quem filius meus l.3.t.7.l.26
Quem heredis mei l.34.t.5.l.25
Quem pœnitet bonis ceſſiſſe l.42.t.3.l.7
Quia acceruus l.13.t.2.l.30
Quia aceruus ſolo non cohæret l.43.t.24.l.80
Quia actionum l.19.t.5.l.11
Quia aliæ operæ erunt l.38.t.1.l.22
Quia arbiter l.4.t.8.l.10
Quia autem l.4.t.5.l.25
Quia dicitur quoties l.21.t.2.l.30
Quia difficile l.18.t.1.l.5
Quia etiam ſi cum eo l.4.t.7.l.9
Quia & ſi emiſſet l.37.t.5.l.19
Quia & ſolui ei poteſt l.1.t.4.l.10
Quia hoc naſci l.5.t.1.l.12
Quia in eum caſum l.9.t.1.l.26
Quia in hoc tempus exceſſit l.42.t.8.l.10
Quia licet ſpecialiter l.37.t.1.l.3
Quia magis in confeſſo l.10.t.1.l.5
Quia manet rerum obligatus l.11.t.7.l.12
Quia naturalis obligatio manet l.14.t.6.l.10
Quia non deberet l.12.t.2.l.20
Quia non de dolo eſt l.24.t.3.l.18
Quia nullum pignus l.6.t.1.l.40
Quia parentis locum l.24.t.3.l.18
Quia periodo eſt l.16.t.1.l.40
Quia perſona l.26.t.2.l.24
Quia pertinet l.2.t.7.l.7
Quia pleraque l.12.t.1.l.5
Quia poterat fieri l.26.t.1.l.4
Quia qui pretio frumenti l.7.t.1.l.19
Quia quod ei conceſſa l.19.t.1.l.66
Quia quod vulgo dicitur l.4.t.6.l.4
Quia ratio inaderet l.16.t.1.l.22
Quia vadibilis nomine l.4.t.7.l.9
Quia retro adeptaſſe l.30.t.2.l.55
Quia fideiuſſor l.16.t.1.l.8
Quia ſemper certa l.1.t.1.l.5
Quia tacita fideicommiſſo l.28.t.5.l.25
Quia tale beneficium eſt l.24.t.3.l.14
Quia tantundem l.3.t.5.l.7
Quia tractatur l.44.t.3.l.2
Quibus diebus l.35.t.1.l.40
Quiſuis cauſatis l.37.t.3.l.34
Quibus præcipuis, Vide, Cui præcipuum l.50.t.16.l.57
Quibus rebus. Vide. In quibus rebus l.18.t.5.l.3
Quibuſdam aliquam l.30.t.6.l.6
Qui abſentem emptorem l.3.t.3.l.75
Qui abſenti ſeruo l.41.t.2.l.38
Qui accuſare poſſunt l.48.t.2.l.8
Qui aliunem habet ad rem l.50.t.16.l.25
Qui actu legato l.34.t.2.l.1
Qui ad certum tempus l.10.t.2.l.74
Qui a debitore. Hæc l.nunc incipit, In quia debitore
vel.42.t.8.l.9
Qui admiſerat ſocius l.17.t.2.l.200
Qui ad tempus relegatus eſt l.50.t.1.l.2
Qui agrum vendidit l.47.t.7.l.12
Qui agnitis inſtrumentis l.44.t.1.l.12
Qui ædes l.43.t.9.l.9
Qui ædificium habet l.8.t.2.l.22
Qui æquitate defenſionis l.44.t.4.l.12
Qui aliena negotia. Hæc lex eſt §.3.l.32.ſ.3.t.5
Qui a latronibus capti ſunt l.12.t.1.l.13
Qui alienam rem l.39.t.6.l.13
Qui alienam rem vendidit l.21.t.2.l.34
Qui alienum fundum l.19.t.5.l.19
Qui ante Kalendas proximas l.45.t.1.l.13
Qui a patre tutor l.26.t.3.l.3
Qui a pupillo ſubſtitutum l.2.t.1.l.7
Qui a quolibet rem emit l.18.t.1.l.27
Qui appellat prior agit l.5.t.1.l.19
Qui a ſeruo hereditario l.44.t.7.l.16
Qui autem conſtituit l.13.t.5.l.14
Qui autem rem poſſit. Vide, Quod autem rem poſſit
et l.42.t.8.l.6
Qui autem in ripa fluminis l.41.t.1.l.15
Qui autem nomi l.2.t.11.l.12
Qui autem operas ſuas l.4.t.3.l.32
Qui a vetere iudice l.50.t.17.l.137
Qui hic idem promiſit l.45.t.1.l.18
Qui bona fide a domino emit l.39.t.1.l.25
Qui bona fide l.41.t.1.l.19
Qui bona fide l.41.t.1.l.23
Qui bonis ſuis ceſſit l.42.t.3.l.6
Qui balneum l.20.t.4.l.9
Qui eadem admiſerunt l.42.t.3.l.16
Qui cedit bonis l.42.t.3.l.1
Qui certam pecuniam l.12.t.3.l.1
Qui chirographum legat l.32.t.1.l.59
Qui clausum habet l.21.t.1.l.12
Qui coram,cuinunc l.48.t.6.l.5
Qui coheredes habet l.10.t.3.l.17
Qui colonus ex ſuis commodis l.19.t.16.l.14
Qui concubinam habebat l.32.t.1.l.20
Qui condemnare. Vide paulo inf.Qui damnare poteſt
Qui complures heredes l.28.t.6.l.32
Qui contra legem Aſiliam l.37.t.14.l.15
Qui contra ſenatusconſultum l.40.t.1.l.22
Qui cum alio contrahit l.50.t.17.l.19
Qui cum herede eius egit l.44.t.2.l.4
Qui cum maior natu l.38.t.2.l.14
Qui cum pro herede l.41.t.4.l.6
Quicumque a ſiſco convenitur l.2.t.4.l.2
Quicumque nummos aureos l.48.t.10.l.8
Qui cum tutoribus ſuis l.2.t.16.l.9
Qui cum patrefam. l.42.t.1.l.10
Qui cum vno teſticulo natus eſt l.49.t.16.l.4
Qui damnare poteſt l.47.t.1.l.3
Quidam ad creditorem l.13.t.5.l.26
Quidam cohibebat l.43.t.1.l.37
Quidam cum filium alienum l.26.t.1.l.31
Quidam cum filium familias l.28.t.5.l.46
Quidam debitor epiſtolam l.4.t.3.l.38
Quidam decedens. Hæc lex habetur in l.3.t.16.t.7.§.3
Quidam & de peculio l.15.t.1.l.18
Quidam exiſtimauerant l.2.t.1.l.17
Quidam ex parte dimidia l.24.t.1.l.12
Quidam fundum colendum l.19.t.3.l.16
Quidam fundum dotis cauſa l.23.t.3.l.21
Quidam heredem damnauerat l.33.t.6.l.7
Quidam heredem ſuum l.40.t.4.l.19
Quidam Nicheras nomine l.8.t.1.l.11
Quidam in iure interrogatus. Hæc lex eſt initium §.1.
l.10.l.19.t.1
Quidam in ſuo teſtamento l.28.t.7.l.27
Quidam in teſtamento l.30.t.7.l.10
Quidam in teſtamento l.36.t.2.l.30
Quidam in teſtamento l.33.t.2.l.14
Quidam ita in teſtamento l.36.t.1.l.25
Quidam prædia reverſiſſet l.32.t.1.l.17
Quidam patrem. Vide, Quidam & de peculio
Quidam quaſi l.22.t.3.l.15
Quidam referunt l.29.t.7.l.14
Quidam relegatus l.34.t.2.l.7
Quidam tabularum l.27.t.2.l.12
Quidam teſtamento l.30.t.1.l.96
Quidam teſtamento l.12.t.2.l.30
Quidam Titiſſa & Meuius l.19.t.4.l.7
Quidam voluit l.16.t.4.l.9
Quid aliud ſunt iura prædiorum lib.50.t.16.l.86
Quid autem ſi is non l.27.t.1.l.35
Quid de creditore dicemus l.29.t.2.l.72
Quid enim prohibet l.36.t.1.l.27
Quid enim ſi imperauerit l.3.t.5.l.14
Quid enim ſi heres conſtituiſſet l.27.t.1.l.80
Quid ergo ſi alter l.50.t.1.l.23
Quid ergo ſi non faciat l.7.t.1.l.70
Quid ergo ſi ex certam l.24.t.1.l.36
Quid ergo ſi pretium l.26.t.3.l.2
Quid ergo eſt cum l.34.t.3.l.4
Quid ergo ſi, ita l.30.t.1.l.90
Quid ergo ſi maiorem l.30.t.2.l.53
Quid ergo ſi plus l.17.t.4.l.3
Quid ſi nepotes ſint l.36.t.2.l.6
Quid ſit falſum,quæritur l.48.t.10.l.23
Quid ſit nominatim l.38.t.2.l.1
Quid tamen ſi de pluribus l.4.t.2.l.18
Quid tamen dicemus l.18.t.1.l.24
Quid tamen ſi fundus l.7.t.4.l.20
Quid tamen ſi de pluribus l.2.t.8.l.28
Quidquid aſtringendæ l.45.t.1.l.98
Quidquid calore. Vide Quidquid in calore
Quidquid contraxit ſeruus l.4.t.3.l.40
Quicquid in calore iracundiæ l.50.t.17.l.48
Quicquid infecto argento. Vide, quicquid in ſolido ar-
gento l.41.t.1.l.27
Quicquid venditor l.8.t.4.l.10
Quicquid venditor l.19.t.1.l.27
Qui debitorem ſuum l.36.t.1.l.18
Qui decem debet l.46.t.1.l.72
Qui de inofficioſo l.5.t.2.l.20
Qui de libertate ſua l.40.t.12.l.29
Qui de reddenda dote. Vide, Quod de reddenda dote
libr.23.t.4.l.23
Qui deſtiterit agere l.48.t.16.l.2
Qui de viuſfructu l.7.t.6.l.6
Qui dolo malo l.46.t.6.l.20
Qui dolo deſierit poſſidere l.50.t.17.l.131
Qui domum alienam l.9.t.2.l.50
Qui domum habebat l.19.t.3.l.57
Qui domum ſuam l.46.t.5.l.8
Qui dotem a matre viueris l.33.t.4.l.16
Qui dotem pecunia numerata l.31.t.4.l.20
Qui decem pro muliere l.20.t.4.l.1
Qui dotem ſtipulanti l.24.t.3.l.45
Qui dum captat hereditatem l.29.t.6.l.1
Qui duo prædia l.8.t.3.l.29
Qui duo prædia habebat ibid.l.30
Qui duobus heredibus dare iuſſus eſt libro 35. titulo 1.
l.11
Qui duobus in ſolidum l.48.t.10.l.21
Qui duos filios habebat l.37.t.5.l.3
Qui duos heredes l.40.t.4.l.18
Qui duos homines l.3.t.6.l.4
Qui duos impuberes filios l.28.t.6.l.42
Qui duos impuberes filios l.30.t.5.l.9
Qui duos annulos habebat l.32.t.1.l.62
Quibus procuratores l.3.t.3.l.47
Qui duos reos l.3.t.1.l.31
Qui duos ſeruos l.30.t.1.l.10
Qui ea mente l.47.t.2.l.65
Qui erat heres l.10.t.2.l.49
Qui exceptionem perpetuam l.12.t.6.l.40
Qui ex cauſa fideicommiſſi l.5.t.1.l.19
Qui excubias palatii l.49.t.16.l.10
Qui ex donatione ſe obligauit l.39.t.5.l.10
Qui ex duobus partibus l.29.t.6.l.33
Qui ex fructibus eris l.18.t.7.l.19
Qui ex liberis meis l.37.t.11.l.22
Qui ex libertate l.40.t.12.l.10
Qui ex parte dimidia l.28.t.1.l.18
Qui ex pluribus fundis l.33.t.1.l.106
Qui ex pluribus nomis l.9.t.1.l.20
Qui ex vico ortus eſt l.50.t.1.l.30
Qui falſam monetam percuſſerit l.48.t.10.l.19
Qui falſo reſt l.22.t.5.l.16
Qui familiæ erciſcundæ agit l.19.t.2.l.37
Qui hoc aliorſus l.17.t.1.l.53
Qui iudem ſtirpe tranſactionis l.2.t.15.l.16
Qui fideiuſſor extitit l.16.t.1.l.19
Qui filiusfamilias nomina vendidit l.19.t.4.l.14
Qui filios impuberes l.26.t.3.l.38
Qui filium emancipauerat l.37.t.4.l.19
Qui filium & filiam habebat l.36.t.1.l.79
Qui filium & nepotem l.37.t.1.l.64
Qui filium impuberem l.40.t.4.l.22
Qui filium libertinum l.28.t.6.l.28
Qui filiabus legauit l.10.t.1.l.17
Qui ſouens vxorem l.9.t.2.l.28
Qui fructus prædiorum l.35.t.1.l.29
Qui fundum alienum l.8.t.6.l.21
Qui fundum colendum l.19.t.2.l.3
Qui fundum poſſidebat. Vide,Qui fundum pro emptore
lib.41.t.4.l.7
Qui fundum tradiderat l.21.t.2.l.45
Qui fundum vendebat l.18.t.1.l.40
Qui fundum vendidit l.50.t.16.l.205
Qui fundum vendidit l.18.t.1.l.75
Qui fœnore cœpit l.12.t.5.l.19

Universidad Rey Juan Carlos

Qui ſurtum admiſit li.13.ti.1.l.46
Qui generaliter li.35.ti.2.l.12
Qui habebat filium li.28.ti.6.l.47
Qui habebat Maccum Fullonem li.34.ti.2.l.28
Qui habebat tutorem li.16.ti.1.l.3
Qui habebat in prouincia li.33.ti.1.l.108
Qui habebat ſeruum lib.40.ti.4.l.54
Qui heres erat, Vide, Qui erat heres
Qui heres inſtitutus lib.29.ti.2.l.29
Qui heredis nomine li.12.ti.6.l.26
Qui heredi dare iuſſus li.35.ti.1.l.44
Qui hereditatem adire li.29.ti.2.l.19
Qui hoc anno li.45.ti.1.l.42
Qui hominem aut decem li.36.ti.4.l.17
Qui hominem lib.46.ti.3.l.34
Qui hominem legat li.34.ti.2.l.15
Qui id quod ex cauſa li.50.ti.5.l.13
Qui ignorans ſolum li.48.ti.10.l.5
Qui illicitum. Vide, Quiſquis illicitum libro 47.ti. 22.l.3
Qui in aliena eſt poteſtate li.29.ti.2.l.6
Qui in alterius locum libro 50 ti.17.l.42
Qui in adoptionem datur lib.1.ti.7.l.23
Qui in carcerem li.4.ti.6.l.22
Qui in collegio piſtorum ſunt li.27.ti.1.l.46
Qui in continentibus vrbis libro 50.ti.16.l.147
Qui indignus eſt li.1.ti.9.l.4.
Qui in domini teſtamento. Vide, Qui in teſtamento domini li.28.ti.2.l.14
Qui in domum alienam li.47.ti.10.l.23
Qui in fraudem creditorum. Vide, in fraudem cred. li.40.ti.9.l.27
Qui in factum li.2.ti.14.l.57
Qui iniuriæ cauſa libro 47.ti.2.l.53
Qui iniuriarum actionem lib.47.ti.10.l.43
Qui iniuriarum libro 47.ti.7.l.29
Qui in ius dominum li.50.ti.17.l.177
Qui in nauem extruendam libro 42.ti.5.l.26
Qui in poteſtate parentis eſt li.28.ti.1.l.6
Qui in prouincia libro 13.ti.9.l.57
Qui in ſeruitute eſt libro 50.ti.17.l.118
Qui in ſeruitutem libro 28.ti.2.l.9
Qui inſulam dari ſtipulatur li.45.ti.1.l.95
Qui inſulam aut conduxerat li.19.ti.2.l.30
Qui interrogatus lib.11.ti.1.l.5
Qui interrogatus li.9.ti.3.l.12
Qui in teſtamento domini li.28.ti.1.l.16
Qui in vtero eſt li.1.ti.5.l.7
Qui in vtero ſunt li.1.ti.5.l.26
Qui inuicem lib.12.ti.6.l.50
Qui ita inſtitutus eſſet li.36.ti.1.l.66
Qui ita legat vxori ſuæ li.33.ti.2.l.3
Qui iter & actum habet li.8.ti.6.l.2
Qui iumenta li.47.ti.2.l.60
Qui iurauit dicitur li.12.ti.2.l.26
Qui iurato promiſit lib.2.ti.8.l.6
Qui iure familiaritatis li.49.ti.2.l.41
Qui iure militari teſtatur libro 29.ti.1.l.47
Qui iuſſu patris libro 5.ti.2.l.12
Qui iuſſit venire lib.42.ti.4.l.14
Qui iuriſdictioni præeſt li.2.ti.1.l.20
Qui lanceam maximam li.34.ti.2.l.31
Qui legatorum ſeruandorum cauſa lib.47.ti.5.l.4
Qui leuandæ nauis gratia lib.14.ti.2.l.2
Qui libero legatione lib.50.ti.7.l.14
Qui libertate li.50.ti.16.l.2
Qui libertates eſt li.2.ti.7.l.12
Qui liberis impuberibus li.28.ti.6.l.8
Qui liberos. Hæc lex incipit, Capite trigeſimoquinto libro 23.ti.2.l.19
Qui libertatis cauſam recipit li.23.ti.2.l.69
Qui libertinus li.38.ti.1.l.37
Qui loco certo libro 12.ti.6.l.27
Qui locupletior vicinorum libro 8.ti.2.l.11
Qui mandat ſolui li.16.ti.3.l.56
Qui mandatum ſuſcepit li.17.ti.1.l.43
Qui manus amiſit li.28.ti.1.l.10
Qui mercedem accepit li.19.ti.2.l.40
Qui mota criminis li.49.ti.16.l.16
Qui mihi donatum volebat li.39.ti.5.l.13
Qui mittuntur vt milites li.4.ti.6.l.35
Qui mortis cauſa donauit li.39.ti.6.l.30
Qui mortui naſcuntur li.50.ti.16.l.129
Qui munus publicè li.28.ti.18.l.9
Qui mutuam pecuniam libro 17.ti.1.l.56
Qui negotia Lucij Titij libro 17.ti.1.l.34
Qui negotiationem li.26.ti.7.l.58
Qui neque iuriſdictioni lib.5.ti.1.l.21
Qui neque tutores ſunt li.27.ti.9.l.8
Qui neque ſequatur li.50.ti.16.l.48. Incipit nunc, ſolutum non intelligimus.
Qui nomine prætoris li.43.ti.10.l.25
Qui nominibus à curatoribus lib.26.ti.7.l.44
Qui non cogitur li.9.ti.2.l.22
Qui non facit, quod li.50.ti.17.l.121
Qui non militabat li.28.ti.1.l.99
Qui non tam idoneum li.13.ti.6.l.11
Qui omnibus li.15.ti.3.l.3
Quia etiam ætas exiſtimatur li.23.ti.2.l.55
Quia etiam de re patris lib.4.ti.2.l.6
Qui etiam quæ obligatione li.1.ti.6.l.3
Quingenta teſtamento li.12.ti.3.l.12. Regitur etiam
Quinquaginta
Quinquaginta dierum li.27.ti.1.l.38
Quinque legibus li.38.ti.10.l.3
Quinquennium non vale li.48.ti.5.l.32
Qui noua vectigalia exercent li.48.ti.6.l.12
Quintus Cæcilius lib.6.ti.1.l.8
Quintus Mucius ait li.34 ti.2.l.51
Q. Mucius ait lib.33.ti.1.l.7
Q. Mucius ſcribit li.21.ti.1.l.27
Q. Mucius Scæuola ait li.17.ti.1.l.48
Q. Mucius ſcribit li.8.ti.4.l.5
Q. Mucius ſcribit li.19.ti.1.l.40
Q. Mucius ſcribit libro 9.ti.2.l.39
Q. Mucius libro 3.ti.2.l.10
Qui ob hoc tantum libro 50.ti.6.l.1
Qui ob necem detectam libro 40.ti.8.l.5
Qui ob pactionem libertatis libro 40.ti.4.l.9
Qui ob rem non defenſam li.12.ti.6.l.33
Qui occidit adulterum libro 9.ti.2.l.30
Qui officij cauſa libro 18.ti.1.l.62
Qui omiſſa cauſa j. libro 29.ti.2.l.29.
Qui omiſſa cauſa ij. libro 29.ti.4.l.10
Qui onerandæ. Vide, In qui onerandæ li.38.ti.1.l.32
Qui operas ſuas locauit li.19.ti.2.l.38
Qui patitur ab alio li.47.ti.1.l.18
Qui patri heres extitit li.29 ti.2.l.59
Qui peculium ſerui li.33.ti.8.l.17
Qui peculij adminiſtrationem li.15.ti.1.l.46
Qui pecuniam creditam li.12.ti.1.l.10
Qui pecuniam dare iuſſus li.40.ti.7.l.12
Qui penum legat li.33.ti.9.l.3
Qui pendentem vindemiam emit li.19.ti.1.l.25
Qui per certum lib.8 ti.4.l.14. Nunc legitur, Qui per certi locum.
Qui per colluſionem libro 49.ti.2.l.49
Qui perforauerit murum li.48.ti.13.l.12
Qui per fallaciam ſuam ſecat libro 12.ti.2.l.33
Qui per ſucceſſionem libro 50.ti.17.l.194
Qui petitorio lib.6.ti.1.l.36
Qui pignori plures res libro 20 ti.1.l.19
Qui pignoris cauſa lib.41 ti.2.l.36
Qui pœnæ ſerui efficiuntur libro 40.ti.1.l.2
Qui plures habebat libertos libro 33.ti.1.l.18
Qui plures tutores habuit libro 26.ti.7.l.44
Qui plures heredes inſtituit li.28.ti.5.l.23
Qui plures liberos habet li.28.ti.6.l.38
Qui populari actione lib.47.ti.23.l.5
Qui poſſeſſionem vi ereptam li.43.ti.17.l.27
Qui potiores heredes li.29.ti.5.l.4
Qui poteſt facere li.50.ti.17.l.174
Qui poteſt inuitus lib.50.ti.17.l.26
Qui potuerit li.40.ti.4.l.27
Qui precario li.43.ti.26.l.17
Qui pretio accepto li.29.ti.6.l.8
Qui prior appellat. Vide, Qui appellat prior, agit li.5 ti.1.l.20
Qui procuratorem li.3.ti.3.l.57
Qui pro donato li.41.ti.6.l.5
Qui promiſit li.12.ti.6.l.48
Qui proprio nomine li.3.ti.3.l.46
Qui propter ſeruus li.18.ti.7.l.1
Qui pro tutore negotia gerit li.27.ti.5.l.4
Qui pro tribunali libro 42.ti.2.l.2
Qui pupillam ſuam libro 48.ti.10.l.9
Qui putat ſe decem dare li.12.ti.2.l.74
Qui quadringenta habebat li.36.ti.1.l.88
Qui quadringenta reliquit li.36.ti.1.l.2
Qui qualitercunque. Vide, ſi quis li.3.ti.2.l.6.l.26
Qui quartam partem libro 30.ti.1.l.25
Qui quatuor pocula lib.3.ti.1.l.32
Qui quod per Falcidiam lib.35.ti.2.l.46
Qui reciario crediderat li.1.ti.7.l.10
Qui reipub. cauſa abſuit lib.4.ti.6.l.26
Qui rei ſuæ obligauit libro 46.ti.3.l.98
Qui rei poſſeſſori li.12.ti.1.l.5
Qui rem alienam defendit li.50.ti.17.l.166
Qui rem rapuit li.47.ti.8.l.1
Qui rem ſuam li.16.ti.3.l.15
Qui re ſibi commodata lib.47.ti.2.l.76
Qui repudiantis animo lib.5.ti.2.l.17
Qui reſtituere iuſſus li.6.ti.1.l.68
Qui Romæ lib.45.ti.1.l.122
Qui ſeruum habentem li.47.ti.2.l.77
Qui ſeruum aſſeruat lib.5.ti.1.l.67
Qui ſatiſdare promiſit lib.46.ti.5.l.3
Qui ſeruum mihi exhibere li.39.ti.5.l.6
Qui ſciens libertum eſſe li.40.ti.12.l.33
Qui ſcit fundum lib.22.ti.6.l.25
Qui ſe dicit lib.5.ti.1.l.67
Qui ſella aut lectica li.8.ti.3.l.7
Qui ſe ſui obtulit lib.5.ti.3.l.5
Qui ſemiſſes vſuras promiſit li.22.ti.1.l.13
Qui ſe pupillum li.2.ti.1.l.96
Qui ſeruandarum mercium li.19.ti.5.l.14
Qui ſeruum alienum lib.11.ti.3.l.20
Qui ſeruum alienum li.43.ti.5.l.32
Qui ſeruum meum li.3.ti.5.l.42
Qui ſeruum mihi li.45.ti.1.l.96
Qui ſeruum ſuum li.19.ti.2.l.47
Qui ſeruus periculi li.47.ti.2.l.36
Qui ſe venire paſſus libro 40.ti.14.l.2
Qui ſibi aut Titio li.36.ti.3.l.33
Qui ſic ſoluit li.46.ti.3.l.55
Qui ſic ſtipulatur lib.45.ti.1.l.97
Qui ſine acceſſionibus li.38.ti.18.l.12
Qui ſine cauſa obligatur li.12.ti.7.l.3
Qui ſine dolo malo li.50.ti.17.l.63
Qui ſine vitijs lib.21.ti.1.l.39
Qui ſolidum fideicommiſſum li.36.ti.1.l.78
Qui ſoluendo lib.28 ti.5.l.42
Qui ſoluendo ſi. ibid.l.60
Quiſque illicitum collegium li.47.ti.22.l.2
Quiſquis mihi li.50.ti.16.l.116
Quiſquis mihi heres li.30.ti.1.l.95
Qui naturas li.44.ti.7.l.7
Qui ſtatus controuerſiam li.40.ti.16.l.8
Qui ſtatu liberi cauſam li.30.ti.7.l.2
Qui Stichum li.12.ti.2.l.1
Qui ſtipulatur li.45.ti.2.l.1
Qui ſub conditione li.35.ti.1.l.111
Qui ſuperſtitis bona li.20.ti.2.l.94
Qui ſuſpectum tutorem li.50.ti.1.l.20
Qui tabernas argentarias li.13.ti.1.l.16
Qui tabulam æream li.18.ti.1.l.8
Qui tabulas teſtamenti li.9.ti.2.l.41
Qui tabulas vel cautiones lib.39.ti.1.l.17
Qui tacet li.50.ti.17.l.142
Qui tertiam aut quartam li.22.ti.2.l.53
Qui teſtamentum amouerit li.42.ti.10.l.2
Qui teſtamentum faciebat li.22.ti.3.l.17
Qui teſtamentum li.7.ti.6.l.3
Qui teſtamento. Vide, Qui in teſtamento
Qui teſtamento li.12.ti.1.l.10
Qui teſtamento li.17.ti.1.l.57
Qui teſtamento li.31.ti.1.l.37
Qui teſtator heredi li.28.ti.5.l.1
Qui tibi mandauero li.17.ti.1.l.2
Qui Titij teſtamento libro 34.ti.9.l.9
Qui totam hereditatem li.35.ti.2.l.55
Qui totam hereditatem li.29.ti.2.l.8
Qui tranſigit li.2.ti.15.l.1
Qui tutelam li.26.ti.2.l.18
Qui tutor li.26.ti.7.l.18
Qui vas argenteum lib.47 ti.2.l.48
Qui ve de prouincia li.48 ti.4.l.3
Qui veteranum dicit li.50.ti.6.l.136
Qui venire fabricatus eſt li.15.ti.4.l.5
Qui veſtem omnem lib.33.ti.10.l.30
Qui vetante prætore li.50.ti.17.l.102
Qui viam habet li.39.ti.3.l.14
Qui vias publicas muniuat libro 9.ti.2.l.31
Qui vineam ſurreptitiam libro 33.ti.6.l.16
Qui vltimo ſupplicio damnatur libro 48.ti.19
Qui vaticinatur ædes libro 41.ti.2.l.30
Qui volebat filiam libro 28.ti.5.l.61
Qui vſumfructum libro 45.ti.1.l.38
Qui vſumfructum areæ libro 7.ti.1.l.36
Qui vſumfructum traditum libro 7.ti.6.l.3
Qui vel opinor libro 59.ti.10.l.90
Qui vxori repudium li.23.ti.5.l.16
Qui vxori ſuæ legauerit li.34.ti.2.l.18
Qui vxorem prægnantem libro 25.ti.3.l.15
Quo caſu ad prætorem li.4.ti.8.l.12
Quo caſu opus li.10.ti.3.l.5
Quo defuncto li.26.ti.1.l.4
Quo deſtinauerit li.47.ti.2.l.8
Quo enim tutiore loco lib.46.ti.3.l.82
Quo gradu li.28 ti.1.l.13
Quo loco ſcribatur libro 18.ti.5.l.10
Quo incidius intelligi li.4.ti.4.l.1
Quominus ex publico lib.43.ti.12.l.2
Quo naufragium ne lib.47.ti.9.l.1
Quo quidem caſu lib.6 ti.1.l.9
Quo tutela redit li.50 ti.17.l.73
Quod ab alio li.15 ti.1.l.16
Quod ab initio. Vide, Quod initio
Quod ad certam ſpeciem li.50.ti.2.l.5
Quod ad heredem lib.47.ti.2.l.6
Quod ad honorem pertinet libro 50.ti.1.l.2
Quod adipiſcendæ. Vide, quod apiſcendæ
Quod ad ſeruitutes lib.11 ti.1.l.25
Quod ad ſtatum damnatorum libro 48.ti.19.l.32
Quod ait lex. Diuortij li.24.ti.1.l.11
Quod ait lex. Iulia li.48.ti.5.l.23
Quod ait prætor li.3 ti.1.l.2
Quod ait prætor li.9.ti.4.l.46
Quod adipiſcendæ dignitatis lib.24.ti.1.l.40
Quod à quoque lib.50.ti.17.l.36
Quod attinet ad ius ciuile li.50 ti.17.l.32
Quod autem ædificio lib.8.ti.2.l.7
Quod autem cum poſſit li.41.ti.2.l.6
Quod autem dicitur lib.35 ti.2.l.74
Quod autem dicimus libro 40.ti.12.l.10
Quod autem ex furto libro 17.ti.2.l.53
Quod autem in heredem li.4 ti.2.l.19
Quod autem in ſtipulatione. Vide Quia autem in ſtipul. l.23.ti.4.l.2
Quod autem Sabinus li.18.ti.1.l.11
Quod concluſum libro 39.ti.1.l.47
Quod contra legem li.40.ti.31.l.8
Quod conditionis implendæ cauſa libro 35.ti.1. l.56
Quod contra rationem iuris li.50.ti.17.l.141
Quod conſtitutum eſt. libro 29.ti.1.l.21

Universidad Rey Juan Carlos

Quodcunque dolo malo lib.4.tit.3.l.4
Quod debetur ſeruo l.15.t.1.l.51
Quod debitori acceptum l.39.t.6.l.26
Quod de bonis l.30.t.1.l.15
Quod de pariter morituis l.34.t.5.l.16
Quod dicimus l.26.t.2.l.7
Quod dicimus l.50.t.16.l.237
Quod dicimus in eo l.16.t.3.l.105
Quod dicitur l.36.t.1.l.4
Quod dicitur l.20.t.1.l.39
Quod dicitur l.25.t.1.l.15
Quod dicitur l.18.t.2.l.18
Quod dicitur l.21.t.1.l.5
Quod dicitur l.35.t.1.l.26
Quod dicitur l.49.t.3.l.1
Quod dicitur l.45.t.1.l.30
Quod dicitur l.47.t.2.l.18
Quod dictum eſt l.1.t.14.l.38
Quod diximus l.4.t.2.l.16
Quod diximus l.40.t.14.l.10
Quod Diuo Marco l.40.t.4.l.50
Quod cohæres maleficio l.17.t.2.l.74
Quod enim nullius eſt l.41.t.1.l.3
Quod enim ſolutum l.46.t.3.l.7
Quod eſt, & ſi quid l.23.t.16.l.3
Quod & Atteius Capito l.23.t.2.l.19
Quod & lex Fauia l.45.t.29.l.3
Quod euinciturl.30.t.17.l.19
Quod ex hac cauſis l.49.t.5.l.28
Quod ſideicommiſſum l.30.t.1.l.95
Quod filiusfamilias l.17.t.3.l.61
Quod forte diceret l.39.t.1.l.8
Quod fructuarius l.41.t.1.l.49
Quod his verbis l.32.t.3.l.83
Quod in commiſſo l.11.t.5.l.6
Quod in debitum l.12.t.6.l.7
Quod in diem debetur l.16.t.2.l.7
Quod in diem l.4.t.1.l.42
Quod in diem. Vide, Quod certa die l.46.t.2.l.70
Quod in littore l.41.t.1.l.14
Quod infans l.6.t.1.l.60
Quod in fructus redigendos l.22.t.1.l.46
Quod in herede l.14.t.4.l.9
Quod initio l.50.t.17.l.29
Quod in rerum natura l.30.t.1.l.24
Quod in ſtipulatione l.11.t.1.l.31
Quod ipſi, qui contraxerunt l.50.t.17.l.145
Quod ita ſenatum eſt l.21.t.2.l.10
Quod iuſſit l.42.t.1.l.24
Quod iuſſu alterius l.50.t.17.l.180
Quod Labeo ait l.16.t.1.l.15
Quod Labeo ſcribit l.37.t.10.l.9
Quod legatur l.7.t.1.l.38
Quod maior pars curiæ l.50.t.1.l.19
Quod meo nomine l.41.t.2.l.18
Quod mihi Sempronius l.30.t.3.l.20
Quod ne curatoris l.1.t.7.l.8
Quod Nerua diceret l.6.t.3.l.32
Quod niſi factum l.2.t.1.l.10
Quod nomine mariti l.12.t.6.l.8
Quod non ratione introductum l.1.t.3.l.39
Quod noſtrum non eſt l.7.t.1.l.63
Quod nullius eſſe poteſt l.50.t.17.l.182
Quod per manus traditum eſt l.29.t.7.l.10
Quod placuit fiſco l.48.t.14.l.37
Quod principi, aut ſenatui l.39.t.3.l.13
Quod principi placuit l.1.t.4.l.1
Quod principi relictum eſt l.31.t.1.l.56
Quod priuilegium l.16.t.3.l.8
Quod procurator ex re domini l.3.t.3.l.68
Quod pupillus l.12.t.6.l.41
Quod pure datum eſt l.36.t.2.l.6
Quod quidem l.9.t.8.l.25
Quod quis aliquo anno l.44.t.7.l.50
Quod quis cum ſeruus eſt l.50.t.17.l.146
Quod quis ex culpa ſua l.50.t.17.l.203
Quod quis nauis fabricandæ l.42.t.5.l.34
Quod quis ſciens l.13.t.6.l.40
Quod quis ſibi adſcripſerat l.35.t.8.l.5
Quod reipublicæ l.47.t.20.l.3
Quod ſæpe anno l.18.t.1.l.8
Quod ſemel ordo decreuit l.50.t.9.l.5
Quod ſenatuſconſultum l.47.t.10.l.6
Quod Seruius in li. de Dotibus l.24.t.4.l.48
Quod ſeruus l.49.t.15.l.1
Quod ſeruus depoſuit l.16.t.3.l.11
Quod ſeruus ex peculio l.46.t.3.l.35
Quod ſeruus in hoc l.15.t.3.l.14
Quod ſeruus meus l.15.t.1.l.56
Quod ſeruus ſtipulatus eſt l.45.t.3.l.36
Quod ſeruum tuum l.41.t.2.l.24
Quod ſi ab initio l.13.t.5.l.10
Quod ſi alii legetur l.34.t.4.l.7
Quod ſi alteruter l.35.t.1.l.78
Quod ſi artificem fecerit l.6.t.2.l.34
Quod ſi cum ſciret l.4.t.3.l.8
Quod ſi deſeruerit me l.2.t.3.l.22
Quod ſi de ſpeciali mandato l.4.t.4.l.16
Quod ſi dolo poſſeſſoris l.6.t.1.l.22
Quod ſi domus habitationes l.19.t.2.l.28. Nunc ſi egeris, Quod ſi communi habit.
Quod ſi donatione l.7.t.3.l.40
Quod ſi debitor lib.29.tit.2.l.35
Quod ſi ea bona l.1.t.19.l.1
Quod ſi ea conditione l.12.t.6.l.38
Quod ſi eo tempore l.15.t.2.l.50
Quod ſi ephebi peteret l.13.t.4.l.4
Quod ſi ex diſpoſita l.7.t.2.l.42
Quod ſi filii nomine l.2.t.5.l.2
Quod ſi filius ante moriatur l.45.t.3.l.14
Quod ſi fundus l.23.t.1.l.11
Quod ſi heres l.25.t.1.l.20
Quod ſi heres l.7.t.1.l.07
Quod ſi in diem ſit l.5.t.1.l.16
Quod ſi iterum l.20.t.4.l.13
Quod ſi in venditione l.12.t.1.l.10
Quod ſi iterum l.34.t.4.l.4
Quod ſi iurasſi l.12.t.2.l.29
Quod ſi locus monumenti l.11.t.7.l.11
Quod ſi Mæuius l.35.t.5.l.20
Quod ſi maleſactor l.6.t.1.l.14
Quod ſi maritum plus conſtituit l.15.t.5.l.3
Quod ſi minor ſua ſponte l.4.t.4.l.24
Quod ſi nepotes l.26.t.1.l.6
Quod ſi neque traditi eſſent l.18.t.6.l.14
Quod ſi noſtri vendiderit l.21.t.1.l.11
Quod ſi non diuortium l.23.t.5.l.38
Quod ſi non ſoluere l.13.t.7.l.10
Quod ſi nulla dos eſſet l.23.t.3.l.28
Quod ſi nulla hereditas l.18.t.4.l.8
Quod ſi nulla retentione l.30.t.1.l.69
Quod ſi nuptura debitori l.23.t.3.l.45
Quod ſi oues natæ ſunt l.5.t.3.l.26
Quod ſi pater meus l.38.t.1.l.14
Quod ſi per eum l.23.t.3.l.15
Quod ſi placet l.26.t.2.l.8
Quod ſi poſſeſſor l.5.t.3.l.17
Quod ſi poſſeſſor l.6.t.1.l.72
Quod ſi quis Stichum l.30.t.1.l.27
Quod ſi ſeruus domino l.15.t.1.l.3
Quod ſi ſeruum quis emerit l.2.t.7.l.4
Quod ſi ſit hereditas l.18.t.4.l.13
Quod ſi ſumptum l.5.t.3.l.37
Quod ſi tutor l.17.t.3.l.3
Quod ſi vir l.24.t.3.l.62
Quod ſi vir vxori l.24.t.1.l.14
Quod ſi viuo l.47.t.10.l.2
Quod ſi vno pretio l.18.t.1.l.13
Quod ſi vitra, Vide, Quod ſi iterum
Quod ſtatuliber l.19.t.1.l.42
Quod ſtipulatus ita ſum l.46.t.3.l.80
Quod ſupra quadrantem l.35.t.2.l.80
Quod tamen l.17.t.9.l.4
Quod te mihi dare oporteat l.12.t.1.l.3
Quod traditum eſt l.41.t.1.l.87
Quod tumultus. Vide. De eo quod tumultus lib. 16 t.3.l.18
Quod vendidi l.18.t.1.l.19
Quod venditor l.4.t.3.l.37
Quod vero l.1.t.3.l.14
Quod vir ei quæ l.24.t.2.l.65
Quod vi poſſeſſum l.47.t.8.l.6
Quod vulgo dicitur l.37.t.9.l.39
Quod vulgo dicitur l.40.t.4.l.25
Quod vulgo traditum eſt l.41.t.4.l.18
Quod vxor viro l.42.t.2.l.14
Quoniam furtum l.3.t.1.l.11
Quoniam intelligitur l.5.t.1.l.5
Quoniam pecunia vſus l.7.t.5.l.10
Quoniam poſt interitum l.18.t.2.l.3
Quoniam pro locuplete l.1.t.6.l.3
Quoniam ſentitur l.40.t.2.l.2
Quos nos baſtes appellamus l.50.t.16.l.234
Quos prohibet prætor l.3.t.1.l.7
Quotiens i.l.8.t.2.l.2
Quotiens ij.l.8.t.1.l.35
Quotiens cuidam l.35.t.1.l.67
Quotiens certa ſpecies l.32.t.1.l.24
Quotiens de delicto quæritur l.48.t.19.l.1
Quotiens deficit actio l.19.t.1.l.21
Quotiens de hoc contenditur l.40.t.14.l.6
Quotiens de ſeruitute agitur l.21.t.1.l.61
Quotiens dominus l.9.t.4.l.21
Quotiens dubia interpretatio l.50.t.17.l.20
Quotiens duobus l.7.t.1.l.39
Quotiens duplicatur l.50.t.17.l.81
Quotiens enim l.9.t.4.l.32
Quotiens filiusfamilias l.50.t.1.l.14
Quotiens fundus l.18.t.1.l.2
Quotiens heredis bona l.42.t.6.l.6
Quotiens in quod. Nunc in ipſo, in perpetuum quotiens l.46.t.3.l.61
Quotiens idem ſermo l.50.t.17.l.67
Quotiens in æſtimibus l.39.t.5.l.18
Quotiens in diem l.49.t.1.l.58
Quotiens in ſtipulationibus l.45.t.1.l.18
Quotiens in taberna l.15.t.2.l.47
Quotiens in eo l.37.t.1.l.16
Quotiens lex obligationis libro 44. tomo 7. l.61
Quotiens liberos l.3.t.2.l.12
Quotiens ipſo alienum l.27.t.1.l.85
Quotiens nihil ſine l.50.t.17.l.190
Quotiens nominatim l.31.t.1.l.2
Quotiens opera lib.21.t.3.l.8
Quotiens pater dat dotem l.24.t.7.l.19
Quotiens paterfamilias l.38.t.1.l.24
Quotiens patre ſurente l.13.t.1.l.8
Quotiens propter rem l.13.t.1.l.24
Quotiens pupillus l.29.t.1.l.45
Quotiens qui tenetur l.12.t.1.l.4
Quotiens quis alium l.45.t.1.l.51
Quotiens quis debitor l.46.t.3.l.8
Quotiens quos puto l.26.t.2.l.14
Quotiens res æſtimata l.19.t.3.l.16
Quotiens ſeruus iudicio l.11.t.1.l.13
Quotiens ſeruus venit l.18.t.1.l.29
Quotiens ſerui electio l.33.t.5.l.1
Quotiens ſub conditione l.35.t.1.l.28
Quotiens tantum præſtat l.47.t.6.l.3
Quotiens tutor l.26.t.7.l.7
Quotiens vnus l.45.t.2.l.17
Quotiens volens alium l.23.t.5.l.9
Quotiens vſusfructus legatus eſt l.7.t.2.l.1
Quotiens vtraque cauſa l.50.t.17.l.87

Ratis vi fluminis l.47.t.9.l.8
Ratio poſſeſſionis l.19.t.1.l.3
Ratum autem habere l.46.t.3.l.13
Reo criminis poſtulato l.40.t.9.l.16
Reus adulterij factus l.21.t.1.l.26
Reos promittendi l.45.t.2.l.12
Receptum eſt vt l.8.t.4.l.12
Recedere autem non l.36.t.1.l.6
Recuſati hereditas l.29.t.2.l.95
Recte dicimus l.50.t.16.l.25
Recte defendi hoc eſt l.5.t.1.l.63
Recte Labeo ait l.4.t.6.l.13
Rectiſsime prætor l.40.t.12.l.24
Redemptores l.6.t.1.l.39
Redempti à forte partibus l.29.t.7.l.15
Redhibere eſt l.21.t.1.l.21
Redhibitoria actio l.21.t.1.l.45
Redintegrato matrimonio l.25.t.2.l.23
Refectionis gratia l.8.t.4.l.11
Regula Catoniana l.30.t.7.l.5
Regula eſt l.50.t.17.l.1
Regula eſt iuris l.22.t.6.l.9
Regulariter definiendum eſt l.5.t.3.l.98
Relegati in inſulam l.48.t.22.l.4
Relegati ſine l.48.t.19.l.4
Relegatorum duo genera l.48.t.22.l.7
Relegatus l.48.t.21.l.14
Relegatus fluminis l.48.t.22.l.17
Relegatus integrum l.48.t.22.l.18
Relegatos non l.48.t.22.l.19
Reliqua quoque l.39.t.3.l.17
Remittit iuſiurandum l.12.t.2.l.26
Reperitur caſu l.35.t.2.l.24
Repeti poteſt l.7.t.1.l.5
Repetitio nulla eſt l.12.t.6.l.44
Repetita quidem eo die l.22.t.1.l.8
Repetundarum damnatus l.21.t.5.l.5
Res bona fide vendita l.13.t.1.l.54
Res ex mandato meo l.41.t.1.l.59
Res hereditariæ l.47.t.19.l.4
Res hypothecariæ l.20.t.1.l.5
Res in dotem datæ l.23.t.3.l.68
Res iudicata dicitur l.42.t.1.l.1
Res iudicata l.50.t.17.l.207
Res pignoris nomine data l.41.t.2.l.37
Rerum datarum pecuniæ l.35.t.3.l.41
Rei quæ in controuerſia ſunt l.49.t.14.l.20
Rei appellatio latior eſt l.50.t.16.l.5
Rei appellatione l.50.t.16.l.23
Rei capitalis damnatum l.48.t.1.l.2
Rei commodatæ l.13.t.6.l.3
Rei communis nomine l.37.t.2.l.65
Rei iudicatæ exceptio l.44.t.2.l.4
Rei iudicatæ tempus l.44.t.3.l.13
Rei maioris pecuniæ l.42.t.1.l.12
Reipublicæ cauſa l.4.t.6.l.36
Reipublicæ intereſt l.23.t.3.l.2
Rei quam vendere l.41.t.3.l.13
Rem alienam diſtrahere l.18.t.1.l.28
Rei ſepulchrorum violatorum l.47.t.12.l.56
Rem alienam pignori dedit l.13.t.7.l.41
Rem de qua controuerſia eſt l.44.t.6.l.3
Rem hereditariam l.11.t.2.l.15
Rem in bonis noſtris l.41.t.1.l.52
Rem in iudicio deductam l.11.t.3.l.1
Rem inſpiciendam quis dedit l.47.t.2.l.78
Rem legatam l.34.t.2.l.18
Rem mihi commodaſti l.13.t.6.l.21
Rem pignori l.30.t.1.l.16
Rem quæ nobis l.41.t.1.l.25
Re coniuncti l.32.t.1.l.89
Rerum amotarum l.25.t.2.l.1
Rerum quidem amotarum. Vide ibid.l.25
Rerum amotarum lib.25.t.26
Rerum amotarum iv. l.27
Rerum amotarum v.lib.l.29
Rerum mixtura facta l.41.t.1.l.70
Reſcriptum autem D. Marci l.1.t.1.l.10
Reſeruatum eſt ab imperatore l.32.t.1.l.12
Reſcriptum eſt à principe l.3.t.2.l.1

Universidad Rey Juan Carlos

Reſcripta diuorum fratrum l.50.t.[illegible].l.6
Reſcripta principum l.29.t.1.l.45
Reſcriptis quibuſdam l.44.t.3.l.9
Reſpiciendum enim l.11.t.[illegible].l.38
Reſpiciendum eſt. Vide, Perſpiciendum eſt libro 48 t.19.l.28
Reſtitutore is videtur l.50.t.16.l.75
Reſtituta hereditas l.36.t.36.l.37
Retro creditur l.49.t.15.l.34
Reus delatus l.50.t.4.l.7
Riparum vſus l.1.t.8.l.5
Rogo ne Stichus l.28.t.5.l.28
Rogo quandoque l.36.t.2.l.19
Rogabit me l.12.t.1.l.21
Rogaſti me l.50.t.5.l.19
Rogatus eſt l.34.t.1.l.23
Rogatus vt ſi celebraret l.17.t.1.l.35
Roma communis patria l.50.t.1.l.33
Romanus Appius l.2.t.5.l.28
Ruſticorum prædiorum l.8.t.3.l.2
Rutilia Polla l.28.t.1.l.63

SAbinus ait. Vide, Non cogendum l.3.t.5.l.45
Sabinus ait. Vide, Sabinus in re cilemus l.10.t.3.l.19
Sabinus putat l.4.t.3.l.19
Sabinus reſpondit l.18.t.1.l.20
Sabinus ſcribit l.18.t.1.l.9
Sacra loca ea ſunt l.1.t.8.l.9
Sacculari l.47.t.11.l.7
Sacrilegii pœnam l.48.t.13.l.6
Sacrilegi capite l.48.t.13.l.9
Sæpe ad alium l.27.t.10.l.13
Sæpe legatum l.32.t.1.l.26
Sæpiſsime reſcriptum l.29.t.7.l.8
Salarium procuratori l.17.t.1.l.7
Saluius Aristo l.39.t.5.l.6
Sanctum l.[illegible].t.8.l.8
Sanctio legum l.48.t.19.l.41
Sane Diui Seuerus l.13.t.7.l.17
Sane videndum l.23.t.3.l.38
Sane & ſic acceptilatio l.46.t.4.l.7
Sane ſi mater l.[illegible].t.10.l.14
Sane ſi valetudinis l.17.t.1.l.23
Sane & deteriorem l.23.t.3.l.12
Satis conſtat l.37.t.14.l.22
Satiſdatio eodem modo l.2.t.8.l.1
Satiſdationis appellatione l.50.t.16.l.62
Satisfactio pro ſolutione eſt l.46.t.3.l.52
Satiſque pœnæ ſubire l.2.t.4.l.59
Scaphare non videri l.23.t.2.l.44
Sæpe audiuit Cæſarem l.1.t.18.l.8
Sæpe conſtitutum eſt l.42.t.1.l.63
Sæpe etiam ad hoc l.12.t.6.l.4
Sæpe ita comparatum eſt l.50.t.16.l.53
Sæpe indicatur l.23.t.1.l.17
Sæpe qui non prohibet l.50.t.17.l.60
Scæuola reſpondit l.36.t.1.l.76
Scæuola reſpondit l.39.t.5.l.26
Scæuola reſpondit l.50.t.16.l.241
Scæuola. Vide, Teſtamento ita cauit l.40.t.5.l.33
Sciendum eſt l.2.t.8.l.15
Sciendum eſt, heredem l.50.t.16.l.70
Sciendum eſt l.4.t.6.l.18
Sciendum eſt l.5.t.3.l.1
Sciendum eſt, ad officium l.13.t.2.l.20
Sciendum eſt, ad Vendicionem l.23.t.1.l.63
Sciendum eſt in actione l.10.t.2.l.11
Sciendum eſt libertatem l.23.t.2.l.32
Sciendum eſt, nomine l.22.t.1.l.21
Sciendum eſt l.30.t.1.l.2
Sciendum eſt l.28.t.1.l.9
Sciendum eſt, ſeparationem l.42.t.6.l.1
Sciendum eſt l.50.t.7.l.4
Sciendum eſt l.42.t.1.l.25
Sciendum eſt l.44.t.7.l.58
Sciendum eſt l.50.t.15.l.1
Sciendum eſt l.45.t.1.l.50
Sciendum eſt l.39.t.2.l.19
Sciendum eſt, nihil intereſſe l.23.t.2.l.52
Sciendum eſt l.47.t.7.l.2
Sciendum eſt, neceſſario l.40.t.4.l.32
Sciendum eſt, quod hodie l.47.t.5.l.2
Sciendum eſt l.48.t.15.l.2
Sciendum eſt l.49.t.5.l.6
Sciendum tamen eſt l.21.t.1.l.23
Sciendum hoc pro l.9.t.2.l.45
Scilicet ſi ante exhibitionem l.53.t.5.l.53
Scilicet pro ea parte l.9.t.1.l.29
Scio illud l.4.t.1.l.4
Scio quæſitum l.29.t.1.l.5
Scio quoſdam l.47.t.4.l.61
Scire debemus l.45.t.1.l.29
Scire etiam oportet. Vide, [illegible] l.27.t.1.l.13
Scire leges l.1.t.[illegible].l.17
Scire oportet [illegible] l.26.t.5.l.23
Scire oportet. Vide [illegible] l.50.t.1.l.35
Scribit Celſus l.36.t.1.l.33
Scribit Quintus Mucius l.34.t.2.l.34
Scriptus heres l.12.t.7.l.41
Scriptus heres l.37.t.10.l.22
Scripto herede l.28.t.6.l.7
Scripti [illegible] l.35.t.1.l.5

Secundum ea in iurium lib.5.t.[illegible].l.65
Secundum naturam l.50.t.17.l.10
Sed actio ei datur l.2.t.11.l.3
Sed an non l.17.t.1.l.50
Sed audes hoc l.19.t.2.l.19
Sed ad exhibendum l.18.t.2.l.30
Sed alias vero videri l.2.t.9.l.2
Sed an hic de rebus debeat l.14.t.5.l.3
Sed an vtero l.3.t.5.l.10
Sed an vim ſine ea l.20.t.1.l.52
Sed Celſus filius ait l.12.t.1.l.26
Sed commodius eſt l.18.t.5.l.4
Sed cum ab herede l.36.t.1.l.14
Sed cum ambo l.5.t.1.l.29
Sed cum ea l.29.t.7.l.13
Sed cum ſtuſtilaritas l.5.t.1.l.65
Sed de damno l.19.t.2.l.41
Sed de interrogatione l.2.t.3.l.37
Sed cum patrono l.37.t.1.l.6
Sed de pecunia l.7.t.5.l.2
Sed Diui fratres l.1.t.8.l.9
Sed dicendum eſt l.15.t.3.l.4
Sed duobus legatis l.31.t.[illegible].l.5
Sed ea quæ. Vide, Sed quæ patris
Sed eſt quæſitum l.28.t.1.l.6
Sed eſt quæſitum l.47.t.10.l.9
Sed etiam a ſ. non l.3.t.2.l.20
Sed etiam ad ea quæ l.35.t.1.l.31
Sed etiam ex his cauſis l.3.t.5.l.12
Sed etiam ipſum l.1.t.4.l.2
Sed etiam nepos l.1.t.7.l.19
Sed ad eos pertinet l.1.t.6.l.14
Sed & aliis dabit l.47.t.10.l.2
Sed & cum aliquis l.3.t.6.l.6
Sed & domino l.23.t.2.l.18
Sed & ea quæ l.1.t.3.l.35
Sed & ei qui vi l.43.t.1.l.2
Sed & eo nomine l.9.t.4.l.10
Sed & eo quoque l.3.t.4.l.9
Sed & eius rei l.10.t.2.l.24
Sed & ex dolo l.4.t.3.l.15
Sed & ſilioſam, compellitur l.1.t.8.l.5
Sed & hæ perſonæ l.3.t.5.l.35
Sed & heres eius l.11.t.5.l.3
Sed & ſi quis l.39.t.4.l.13
Sed & id quoque l.36.t.1.l.59
Sed & in illo quæritur l.39.t.5.l.18
Sed & in ipſum l.16.t.3.l.6
Sed & interdictum l.7.t.4.l.6
Sed & interpellatur l.3.t.8.l.49
Sed & ipſe ſeruus l.9.t.4.l.6
Sed & ipſi curæ l.4.t.9.l.4
Sed & ipſis qui l.36.t.3.l.3
Sed & ſi qui militis l.42.t.4.l.4
Sed & iuſti vnius l.10.t.2.l.4
Sed & nepos. Vide, Sed etiam nepos
Sed & milites. Vide, [illegible] lib. 27. tit.1.l.8
Sed & partus ancillarum l.4.t.3.l.15
Sed & poſtea eius l.1.t.3.l.28
Sed & qui l.36.t.1.l.5
Sed & quoad ad eas res l.20.t.1.l.9
Sed & reprob. Vide, [illegible] libro 26.t.1.l.6 §.6
Sed & ſi addas l.14.t.4.l.9
Sed & ſi adiiciatur l.17.t.2.l.15
Sed & ſi ad tempus l.36.t.2.l.10
Sed & ſi alia l.23.t.5.l.17
Sed & ſi alio loco l.36.t.1.l.9
Sed & ſi ante diem l.36.t.1.l.10
Sed & ſi aperiente die l.13.t.5.l.6
Sed & ſi conducere l.39.t.1.l.39
Sed & ſi conſtante matrimonio l.24.t.3.l.25
Sed & ſi cum l.23.t.8.l.4
Sed & ſi decreſcit l.37.t.4.l.5
Sed & ſi decem l.13.t.5.l.12
Sed & ſi de ſua conditione l.29.t.2.l.34
Sed & ſi diuerſi l.23.t.2.l.19
Sed & ſi duo. Vide, Sed ſi duo l.13.t.1.l.15
Sed & ſi is qui l.2.t.4.l.21
Sed & ſi eam rem l.43.t.26.l.7
Sed & ſi eum ediderit l.37.t.9.l.2
Sed & ſi exceptio l.12.t.6.l.18
Sed & ſi falſum l.12.t.4.l.2
Sed & ſi fideiuſſor l.2.t.14.l.24
Sed & ſi filiusfamilias l.13.t.5.l.7
Sed & ſi hereditas l.10.t.4.l.12
Sed & ſi ideo l.14.t.3.l.17
Sed & ſi imaginem l.47.t.2.l.31
Sed & ſi in ſeruum. Vide, Sed & ſi in ſeruum
Sed & ſi ipſe heres l.9.t.2.l.16
Sed & ſi ipſe heres l.25.t.1.l.32
Sed & ſi is qui domi l.2.t.4.l.21
Sed & ſi is qui pignori l.2.t.2.l.18
Sed & ſi lege l.5.t.3.l.25
Sed & ſi me poteſt l.22.t.6.l.22
Sed & ſi mortis cauſa l.37.t.6.l.3
Sed & ſi non de a l.40.t.5.l.55
Sed & ſi non minor ætate l.46.t.4.l.19
Sed & ſi non ſit heres l.16.t.3.l.4
Sed & ſi partem fundi l.8.t.5.l.5
Sed & ſi pater l.[illegible].t.20.l.30

Sed & ſi per prætorem l.4.t.6.l.26
Sed & ſi plures l.1.t.8.l.13
Sed & ſi plus ſit l.47.t.5.l.9
Sed & ſi poſſeſſori l.22.t.2.l.11
Sed & ſi poſt mortem l.21.t.2.l.35
Sed & ſi poſtea l.9.t.4.l.23
Sed & ſi pro dote l.37.t.5.l.10
Sed & ſi proprietatis l.9.t.2.l.20
Sed & ſi quæcunque l.9.t.1.l.5
Sed & ſi quid inædificauerit l.7.t.1.l.25
Sed & ſi quid donauit l.7.t.2.l.12
Sed & ſi quid l.18.t.1.l.51
Sed & ſi quid ſtipulatus l.7.t.1.l.25
Sed & ſi quilibet l.19.t.2.l.22
Sed & ſi quis l.29.t.2.l.5
Sed & ſi quis l.2.t.12.l.4
Sed & ſi quis meam rem l.14.t.3.l.7
Sed & ſi quis vigerit l.13.t.5.l.13
Sed & ſi rem ſuam l.42.t.2.l.51
Sed & ſi res adiudicata l.4.t.2.l.7
Sed & ſi reipublicæ cauſa l.4.t.2.l.25
Sed & ſi remiſerit l.5.t.1.l.28
Sed & ſi ſeruus l.12.t.2.l.25
Sed & ſi ſiſteret l.46.t.1.l.29
Sed & ſi ſic l.32.t.1.l.6
Sed & ſi ſic l.34.t.7.l.2
Sed & ſi ſuſcepit l.5.t.1.l.52
Sed & ſi vlterius l.10.t.2.l.24
Sed & ſi vtriuſque. Vide, Si vtriuſque
Sed ſocius l.47.t.1.l.17
Sed exhibendi verbum l.12.t.7.l.4
Sed hæc neque palam l.32.t.3.l.13
Sed hæc omnino l.77.t.1.l.33
Sed hic videtur l.17.t.9.l.2
Sed hoc Imperator non debet l.28.t.2.l.4
Sed hoc ita l.39.t.5.l.20
Sed hoc ita accipiendum l.42.t.2.l.28
Sed hoc iure vtimur l.49.t.2.l.2
Sed hoc nomine l.21.t.3.l.26
Sed honore nequidem l.48.t.12.l.8
Sed ita idoneum l.39.t.2.l.36
Sed in emptore l.19.t.1.l.13
Sed interdum opus l.50.t.3.l.25
Sed interim res l.24.t.3.l.33
Sed ipſi ſeruo l.5.t.3.l.13
Sed Iulianus adiicit. Hæc lex habetur in l.14.t.6.l.7. poſt princ.
Sed iudicis qui l.2.t.18.l.12
Sed mihi videtur l.13.t.6.l.3
Sed nec æs alienum l.17.t.2.l.12
Sed nec filius l.32.t.3.l.10
Sed nec filius prohibitum l.40.t.3.l.40
Sed nec ipſi l.36.t.1.l.49
Sed nec legatarius l.15.t.1.l.12
Sed nec libertas l.23.t.5.l.6
Sed neque ſociorum l.7.t.8.l.8
Sed nihilominus l.17.t.2.l.48
Sed niſi hoc libro 23.t.5.l.8
Sed non datur pupillo l.27.t.9.l.20
Sed non eſſe rurſum l.47.t.10.l.16
Sed precario recte l.47.t.1.l.4
Sed poſtquam ſocius l.10.t.3.l.9
Sed quæ loca ſunt l.8.t.3.l.22
Sed quæ patris l.13.t.1.l.12
Sed quod ex Pamphilia l.31.t.1.l.73
Sed quod inde l.3.t.1.l.71
Sed renouata pecunia l.49.t.14.l.10
Sed ſciendum l.36.t.1.l.7
Sed ſciendum eſt l.48.t.9.l.3
Sed ſi accepto vſuragio l.49.t.14.l.38
Sed ſi alia lege lib.48 t.22.l.5
Sed ſi alienare l.40.t.5.l.32
Sed ſi ante viam l.44.t.1.l.17
Sed ſi apud acta l.49.t.1.l.1
Sed ſi certos numeros l.30.t.1.l.52
Sed ſi commercio l.2.t.1.l.18
Sed ſi contra inter ſeruum l.9.t.2.l.19
Sed ſi compromiſſum l.4.t.8.l.13
Sed ſi conditioni l.28.t.5.l.6
Sed ſicuti de bon. l.37.t.10.l.16
Sed ſicut ſtipulando l.7.t.1.l.23
Sed ſi damnum l.15.t.1.l.9
Sed ſi de arboribus cæſis l.47.t.7.l.11
Sed ſi de fructu. Hæc lex habetur in l.5.t.1.l.44.t.8.l.6
Sed ſi duo ſint l.15.t.1.l.25
Sed ſi ego l.26.t.1.l.4
Sed ſi emancipatus l.50.t.1.l.16
Sed ſi eum defendat l.16.t.1.l.4
Sed ſi ex cauſa l.17.t.1.l.47
Sed ſi ex eadem cauſa l.47.t.2.l.8
Sed ſi ex parte l.14.t.5.l.9
Sed ſi ex ſtipulatu l.45.t.1.l.34
Sed ſi ex vtriuſque l.21.t.2.l.28
Sed ſi fideiuſſo l.2.t.14.l.24
Sed ſi forte aliud l.27.t.1.l.6
Sed ſi grandes arbores l.7.t.1.l.18
Sed ſi hac lege l.1.t.4.l.20
Sed ſi hoc ſpeciatim l.37.t.1.l.61
Sed ſi hoc legatum l.35.t.2.l.15
Sed ſi in ſeruum compromiſerint l.4.t.8.l.9
Si intercedat l.2.t.1.l.1
Sed ſi interdum lib.47.t.17.l.2

Universidad Rey Juan Carlos

ſed ſi ipſe heres lib.29.t.2.l.31
ſed ſi ipſe heres l.42.t.2.l.14
ſed ſi is cui aſſignaſſem l.38.t.4.l.2
ſed ſi is, qui controuerſiam l.37.t.10.l.5
ſed ſi ita compromiſſum l.4.t.8.l.8
ſed ſi maior pars l.29.t.3.l.6
ſed ſi manentie l.43.t.26.l.5
ſed ſi maritus l.40.t.9.l.14
ſed ſi minori l.38.t.5.l.2
ſed ſi mors ſit illecuta l.29.t.1.l.15
ſed ſi non aliis l.30.t.1.l.88
ſed ſi nondum pater l.11.t.7.l.17
ſed ſi non ſeruus l.35.t.2.l.36
ſed ſi par numerus l.4.t.1.l.2
ſed ſi pecunia l.27.t.9.l.3
ſed ſi plures ſint l.38.t.6.l.10
ſed ſi ponas filium l.5.t.2.l.25
ſed ſi ponas filium l.49.t.17.l.20
ſed ſi poſtea l.4.t.8.l.24
ſed ſi priuato iudicio l.7.t.1.l.47
ſed ſi pro alieno ſeruo l.36.t.3.l.9
ſed ſi propoſuas l.47.t.3.l.2
ſed ſi proponatur l.13.t.2.l.10
ſed ſi pupillus l.14.t.5.l.11
ſed ſi quid l.7.t.1.l.19
ſed ſi quis ex ſignatoribus l.29.t.3.l.7
ſed ſi quis ſeruum l.15.t.1.l.33
ſed ſi res aliena l.30.t.1.l.40
ſed ſi res non deferatur l.26.t.3.l.5
ſed ſi ciuis priuatus l.10.t.1.l.6
ſed ſi ſeruus l.19.t.4.l.3
ſed ſi ſeruo meo l.18.t.1.l.83
ſed ſi ſibi l.45.t.3.l.11
ſed ſi ſtatuliberum l.30.t.9.l.6
ſed ſi ſtipulor l.45.t.2.l.23
ſed ſub conditione l.37.t.4.l.18
ſed ſi vis armata l.43.t.16.l.19
ſed ſi vis lana ſua l.34.t.1.l.32
ſed ſi tantum l.2.t.14.l.23
ſed tunc patrono conceditur l.40.t.12.l.4
ſed vbi reſtitutio datur l.4.t.4.l.15
ſed vendit l.30.t.3.l.13
ſed videamus l.3.t.5.l.4
ſed vſuſfructus legatus l.35.t.2.l.81
ſed verum ex delicto l.5.t.3.l.14
Seius à Lucio l.13.t.5.l.10
Seius & Agerius l.35.t.2.l.27
Seius Saturninus l.36.t.1.l.40
Seia ab herede l.34.t.1.l.6
Seia cum bonis l.35.t.6.l.42
Seia cum haberet l.33.t.4.l.12
Seia fundos l.21.t.2.l.73
Seia mancipia emit l.18.t.1.l.18
Seia mutuam pecuniam l.12.t.1.l.29
Seia Sempronio l.16.t.1.l.60
Seiæ dulciſsimæ l.34.t.2.l.36
Seiæ egreſſæ annos xij.l.26.t.5.l.26
Seiæ ex parte heredi l.31.t.7.l.20
Seio amico fideliſsimo l.31.t.1.l.10
ſemel mora facta l.24.t.3.l.16
ſemper adiectus poſſeſſorem l.43.t.24.l.15
ſemper generalibus. Vide, ſemper ſpecialia
ſemper in ciuili re noſtra l.50.t.6.l.5
ſemper in coniunctionibus l.23.t.2.l.42
ſemper in contractionibus l.50.t.17.l.197
ſemper in dubiis l.48.t.17.l.56
ſemper in fraudem l.40.t.19.l.23
ſemper in obſcuris l.50.t.17.l.9
ſemper in ſtipulationibus l.50.t.17.l.34
ſemper ſpecialia l.50.t.17.l.147
Sempronius Attalus l.33.t.2.l.26
Sempronius Proculus l.32.t.1.l.47
Sempronius Theſidi l.42.t.7.l.8
Sempronia libellos compoſuit l.47.t.2.l.72
Sempronia ea, quæ l.13.t.2.l.33
Senatuſconſulto Piſoniano cauetur l.29.t.5.l.8
Senatuſconſultum quod factum eſt l.25.t.3.l.1
Senatuſconſulto cauetur l.1.t.18.l.16
Senatuſconſulto l.38.t.9.l.1
Senatuſconſulto l.23.t.2.l.59
Senatuſconſulto cauetur l.47.t.10.l.39
Senatuſconſulto, quod l.20.t.3.l.2
Senatus cenſuit l.2.t.13.l.3
Senatus cenſuit l.18.t.1.l.52
Senatus cenſuit l.7.t.6.l.5
Senatus cenſuit l.39.t.6.l.35
Senatus cenſuit l.48.t.2.l.24
Senatus cenſuit l.49.t.14.l.15
Senatus enim ea qua ſunt ædium l.5.t.1.l.43
Senatus pœnam remiſit l.41.t.10.l.5
Senatoris filia l.23.t.2.l.47
Senatoris filius l.1.t.9.l.6
Senatoris filium l.1.t.9.l.5
Senatorem remotum l.1.t.9.l.5
Senatores licet in vrbe l.1.t.9.l.12
Sententiam l.50.t.16.l.5
Sepicia certamen l.31.t.32.l.20
Septimo menſe l.1.t.5.l.12
Sepulchri deterioris ... l.47.t.12.l.7
Sepulchri violati l.47.t.12.l.2
Sepulchri l. ibid.l.6
Sepulchri iij. ibid.l.30
ſepulchra hoſtium religioſa lib.47.t.12.l.4
ſequens quæſtio l.31.t.1.l.69
ſequentur dicitur l.50.t.16.l.110
ſequitur de vſucapione l.41.t.3.l.4
Seruius autem ſcribit l.43.t.2.l.3
ſeruius etiam eum l.43.t.20.l.4
ſeruius exiſtimabat l.40.t.4.l.35
ſeruius recte dicebat l.38.t.10.l.8
ſeruius reſpondit l.32.t.1.l.57
ſeruius ait l.22.t.3.l.2
ſeruius ab hoſtibus captus l.30.t.1.l.98
ſeruus alienus l.28.t.5.l.3
ſeruus alienus l.43.t.3.l.30
ſeruus alienus ita l.38.t.7.l.28
ſeruus bonorum l.37.t.1.l.7
ſeruus ciuitatis l.40.t.2.l.3
ſeruus communis l.29.t.2.l.67
ſeruus communis l.40.t.2.l.6
ſeruus communis j.l.45.t.3.l.1
ſeruus communis ij.ibid.l.5
ſeruus communis iij.ib.l.27
ſeruus cuius nomine l.4.t.2.l.18
ſeruus cuius mihi vſus l.7.t.8.l.22
ſeruus cuiuſdam l.12.t.6.l.36
ſeruus decem dare iuſſus l.40.t.7.l.68
ſeruus dominico ancillam l.41.t.4.l.10
ſeruus dotalis heres l.24.t.3.l.58
ſeruus duorum heres l.29.t.2.l.64
ſeruus ex lege venit l.18.t.7.l.7
ſeruus effectus l.44.t.7.l.30
ſeruus etiam l.48.t.1.l.11
ſeruus furioſi l.40.t.1.l.21
ſeruus hac lege venditus l.40.t.1.l.8
ſeruus hereditarius l.28.t.5.l.52
ſeruus hereditarius j.l.45.t.3.l.16
ſeruus hereditarius ij.ibi.l.35
ſeruus in cauſa capitali l.5.t.5.l.15
ſeruus in opus l.46.t.19.l.34
ſeruus in rem domini l.15.t.3.l.17
ſeruus ipſius domini l.46.t.3.l.19
ſeruus legatus eſt l.34.t.4.l.27
ſeruus legatus eſt l.34.t.4.l.27
ſeruus licet alienus l.28.t.1.l.28
ſeruus meus l.47.t.5.l.14
ſeruus nec iuſſu domini l.45.t.4.l.13
ſeruus nec peculiarem l.46.t.3.l.16
ſeruus non in omnibus l.44.t.7.l.20
ſeruus patrioni l.38.t.1.l.12
ſeruus peculium l.40.t.3.l.6
ſeruus pignori datus l.40.t.7.l.3
ſeruus poſt decem annos l.33.t.1.l.18
ſeruus quem de me l.19.t.1.l.35
ſeruus qui bona fide l.31.t.1.l.43
ſeruus qui in fundo l.32.t.1.l.82
ſeruus qui teſtamento l.40.t.7.l.14
ſeruus quod debuit l.12.t.2.l.20
ſeruus reipublicæ cauſa l.50.t.17.l.118
ſeruus ſi heredi decem l.40.t.7.l.34
ſeruus tuus l.4.t.3.l.20
ſeruus tuus peculium l.16.t.3.l.33
ſeruus volante domino l.45.t.1.l.62
ſeruus vni ex heredibus l.30.t.1.l.57
ſeruus vxori l.18.t.5.l.36
ſerui electione l.30.t.1.l.5
ſerui appellare non poſſunt l.49.t.1.l.15
ſerui & filij noſtri l.47.t.2.l.17
ſerui ex delicto l.44.t.7.l.14
ſerui nomine l.41.t.5.l.16
ſerui qui apud hoſtes ſunt l.36.t.2.l.43
ſerui quos filiusfamilias l.40.t.1.l.17
ſerui corrupti nomine l.11.t.3.l.17
ſerui emptor l.18.t.5.l.16
ſerui quorum nomen l.9.t.4.l.43
ſerui reſponſo l.12.t.5.l.9
ſerui venditor l.21.t.1.l.5
ſeruis legatis l.32.t.1.l.81
ſeruis vrbanis legatis l.32.t.1.l.99
ſeruo alieno l.30.t.3.l.135
ſeruo autem manumiſſo l.47.t.10.l.30
ſeruo comperere l.40.t.9.l.1
ſeruo generaliter legato l.33.t.5.l.12
ſeruo mutuo l.36.t.1.l.65
ſeruo legato l.30.t.1.l.69
ſeruo legato cum peculio l.33.t.8.l.2
ſeruo libertatem ita dedit l.35.t.1.l.47
ſeruo manumiſſo l.35.t.8.l.5
ſeruo manumiſſo l.13.t.6.l.58
ſeruo meo herede l.38.t.13.l.1
ſeruum, quem pro derelicto l.40.t.8.l.2
ſeruo ſine libertate l.15.t.5.l.15
ſeruum à filiofamilias l.37.t.14.l.8
ſeruum communem habemus l.38.t.6.l.48
ſeruum do alteri l.40.t.1.l.18
ſeruum ſi ij ſui l.30.t.1.l.44
ſeruum fructuarium l.45.t.3.l.25
ſeruum furioſum l.40.t.1.l.26
ſeruum meum heredem l.28.t.5.l.30
ſeruum meum l.12.t.6.l.39
ſeruum pignori datum l.40.t.9.l.6
ſeruum pop. ... l.26.t.6.l.6
ſeruum quem quis l.21.t.1.l.17
ſeruum qui ſub conditione l.46.t.3.l.18
ſeruum quis per vim l.47.t.13.l.3
ſeruum quoque & filiumfam. l.34.t.3.l.35
ſeruum teſtamento l.40.t.4.l.36
ſeruum Titij emi l.17.t.1.l.49
ſeruos ad cuſtodiam templi l.20.t.1.l.17
ſeruos ad templi cuſtodiam l.40.t.32.l.35
ſeruos autem ſuos. Vide, ſeruos autem ſeruos l.30.t.1.l.73
ſeruos inter coheredes l.10.t.1.l.34
ſeruos legatos, & cauit ita l.40.t.4.l.70
ſeruos quoque l.48.t.1.l.5
ſeruitus aquæ ducendæ l.8.t.3.l.9
ſeruitus & per locum l.8.t.4.l.5
ſeruitutem l.50.t.17.l.209
ſeruitute vius l.8.t.6.l.25
ſeruitutes aut perſonarum ſunt l.8.t.1.l.1
ſeruitutes ipſo quidem iure l.8.t.1.l.4
ſeruitutes quæ in ſuperficie l.8.t.1.l.20
ſeruitutes prædiorum l.8.t.1.l.3
ſeruitutes prædiorum confunduntur l.8.t.6.l.1
ſeruitutes prædiorum l.18.t.1.l.19
ſeruitutes ruſticorum l.8.t.3.l.1
ſeu ob aliam l.17.t.1.l.25
ſeu ob ... actiones l.17.t.1.l.24
Seuerus Auguſtus dixit l.50.t.2.l.9
Seuam filiam l.32.t.1.l.32
ſexto gradu ſunt l.38.t.10.l.3
ſexdecimum annos ætatis annum l.50.t.5.l.2
ſi à bonæ fidei poſſeſſore l.6.t.1.l.25
ſi ab arbitro probari ſunt l.21.t.2.l.30
ſi ab emptore l.21.t.2.l.49
ſi ab eo, cui legatus eſſet l.33.t.2.l.9
ſi ab eo, qui innocens fuit l.3.t.5.l.8
ſi ab eo, qui Publiciana l.20.t.1.l.12
ſi ab eo emas l.41.t.3.l.32
ſi ab herede ex teſtamento l.7.t.6.l.2
ſi ab hoſtibus capta filia l.24.t.3.l.10
ſi ab initio l.20.t.9.l.11
ſi abſens ſit reus l.27.t.1.l.6
ſi abſente fructuario l.7.t.1.l.42
ſi abſenti l.50.t.7.l.13
ſi ab vno ex heredibus l.36.t.1.l.87
ſi acceptilatio l.46.t.3.l.75
ſi acceptio fuerit facta l.46.t.4.l.2
ſi accepto latum l.46.t.4.l.19
ſi à colono l.45.t.1.l.89
ſi à colono ſtipulatus l.46.t.1.l.58
ſi actor deſerat l.11.t.2.l.30
ſi actor malæ dominum l.5.t.3.l.29
ſi actoris ſeruus l.2.t.10.l.2
ſi actum ſit l.17.t.2.l.43
ſi à debitore prælato l.42.t.10.l.29
ſi ad defendendum l.46.t.7.l.10
ſi à domino vel à patre l.9.t.3.l.10
ſi ad dominum ignorantem l.47.t.2.l.86
ſi adoptauero eum, qui l.43.t.26.l.16
ſi adulterium l.48.t.5.l.38
ſi ad coh bendum l.10.t.4.l.3
ſi adhuc eum l.27.t.4.l.16
ſi ad mendicandum l.34.t.4.l.19. Incipit Modeſtinus reſpondit, Si, &c.
ſi ad libertatem proclamauerit l.9.t.4.l.42
ſi ad patrem manumiſſorem l.32.t.16.l.10
ſi ad pupillum l.25.t.8.l.11
ſi adrogator deceſſerit l.1.t.7.l.22
ſi adrogati ſunt l.26.t.5.l.14
ſi ædes communes ſint l.10.t.3.l.12
ſi ædes meæ ſeruiunt l.8.t.2.l.52
ſi ædes meæ à tuis ædibus l.8.t.2.l.38
ſi ædibus meis l.39.t.2.l.32
ſi æſtimata l.4.t.9.l.2
ſi à furioſo l.44.t.7.l.24
ſi à furioſo l.12.t.1.l.12
ſi ager ab hoſtibus l.7.t.4.l.16
ſi ager cuius vſuſfructus l.7.t.4.l.23
ſi ager ex emptione cauſa l.6.t.1.l.50
ſi alienum ſeruum l.31.t.1.l.61
ſi alienus ſeruus l.9.t.4.l.37
ſi alienus ſeruus l.41.t.3.l.19
ſi aliena res l.41.t.3.l.10
ſi alienam rem l.21.t.2.l.76
ſi alienam rem l.39.t.6.l.13
ſi alienam rem ſciens l.24.t.3.l.78
ſi alienum bonorum l.30.t.1.l.35. Legitur hic, ſi heres alienum
ſi alienum ſeruum l.28.t.5.l.49
ſi alieni nummi l.46.t.3.l.78
ſi alimenta l.49.t.1.l.2
ſi aliquis mortis cauſa l.39.t.6.l.7
ſi aliquam rem poſſideam l.41.t.2.l.28
ſi alius fecerit l.43.t.4.l.7
ſi alius pro miſſione l.42.t.3.l.2
ſi alij fundum l.33.t.2.l.19
ſi alij veſtimenta l.34.t.2.l.1
ſi alij vſus l.7.t.1.l.42
ſi alter vs l.28.t.5.l.10
ſi ambo ſocij l.10.t.2.l.20
ſi à me fuerit adrogatus l.1.t.7.l.12
ſi à me tibi l.39.t.2.l.29
ſi à milite ſcriptus heres l.29.t.1.l.29
ſi ancilla fuit l.15.t.3.l.50
ſi ancilla l.20.t.1.l.62
ſi ancillæ alienæ l.35.t.11.l.59

Universidad Rey Juan Carlos

Si ancillam furtiuam li. 41.t.3.l.4
Si ancillas emero l.30.t.1.l.63
Si ante acceptum iudicium l.46.t.7.l.9
Si ante aditam hæreditatem l.35.t.3.l.15
Si ante nuptias l.24.t.3.l.6
Si antequam pateſceret l.29.t.5.l.24
Si antequam ſeruus l.29.t.2.l.8
Si à pluribus heredibus l.30.t.1.l.107
Si à priore herede l.32.t.2.l.8
Si apes feræ l.47.t.2.l.26
Si apud aliumutum mihi l.26.t.7.l.22
Si apud minorem l.4.t.4.l.11
Si apud te pecuniam l.19.t.5.l.27
Si aquæ ductus debeatur l.33.t.1.l.97
Si à reo ſub conditionem l.46.t.3.l.72
Si arbiter l.4.t.8.l.28
Si arbor l.43.t.28.l.2
Si arborem potat l.21.t.2.l.17
Si area legata l.30.t.1.l.39
Si vſuſfructus l.7.t.8.l.73
Si arrogator. Vide, Si arrogator
Si à ſeruo meo l.35.t.2.l.30
Si à ſeruo meo pecuniam l.23.t.5.l.5
Si à ſideiuſſore pupilli l.50.t.1.l.45
Si à te emero l.9.t.5.l.26
Si à te herede l.36.t.3.l.19
Si à te hereditatem petam l.44.t.2.l.9
Si à Titio fundum emeris l.46.t.3.l.72
Si à Titio fundum l.23.t.3.l.2
Si à Titio ſtipulatus l.40.t.1.l.43
Si Auguſto legauerit l.35.t.2.l.57
Si autem certum ſit l.36.t.9.l.2
Si autem dominicam. Vide, Sin autem dominicam li.2.t.14.l.29
Si autem domino prædij l.39.t.2.l.2
Si autem is fuit l.3.t.5.l.2
Si autem intra quinquennium l.5.t.2.l.9
Si autem plures ſunt l.39.t.3.l.10
Si autem cardius l.18.t.7.l.7
Si bene collatæ ſint l.22.t.1.l.38
Si bina tabulæ l.28 t.3.l.11
Si binarum ædium dominus l.8.t.2.l.35
Si bona ſide poſſeſſor l.9.t.4.l.28
Si bona patroni venierunt l.38 t.1.l.40
Si bonæ fidei poſſeſſor l.5.t.3.l.49
Si boues alienos. Vide, Boues alienos l.9.t.2.l.53
Si Calendis. Vide, Si Kalendis
Si calumnietur. Vide, Si calumnietur l.50.t.26.l.233
Si captiuus l.49.t.15.l.20
Si caſtrenſe peculium l.49.t.17.l.7
Si centum homines l.45.t.1.l.17
Si certarum rerum heredes l.29.t.2.l.17
Si certos nummos l.45.t.1.l.37
Sic euenit l.48.t.5.l.21
Si chirographum cancellatum l.22.t.3.l.14
Si chorus aut familia legetur l.32.t.1.l.78
Si cognatis legatum ſit l.34.t.5.l.29
Si coheredi meo l.38.t.15.l.9
Si cuiuſque de ſocietate l.17.t.2.l.77
Si collactaneus l.40.t.2.l.13
Si colonus ancillam l.45.t.33.l.1
Si colonus inſciente domino l.39.t.3.l.5
Si colonus non l.9.t.2.l.31
Si colonus ſit qui l.40.t.7.l.9
Si colonus tuus l.43.t.16.l.20
Si commiſſa eſt l.40.t.8.l.13
Si commodauero tibi equum l.13.t.6.l.23
Si communis familia l.9.t.4.l.9
Si communis ſeruus l.13.t.3.l.27
Si communis ſeruus ij. ibid.l.29
Si communes ædes l.8.t.5.l.40
Si communem fundum l.8.t.6.l.10
Si communi fundo meo l.8.t.3.l.27
Si compromiſſum ita factum eſt l.4.t.8.l.47
Si concubina res amouerit l.25.t.2.l.17
Si condicere ſeruus l.12.t.1.l.3
Si confeſſus fuerit l.42.t.2.l.5
Si conſenſu l.25.t.6.l.7
Si conſentiente patre l.40.t.1.l.26
Si conſtante matrimonio l.24.t.5.l.29
Si conſul l.40.t.1.l.12
Si conſul vel præſes l.1.t.7.l.3
Si conuenit de diſtrahendo l.13.t.7.l.4
Si conuenit l.12.t.5.l.6
Si conuenit fideiuſſor l.46.t.1.l.28
Si conuenerit l.2.t.14.l.56
Si conuenerit inter ſocios l.17.t.2.l.14
Si conuenerit inter te & l.40.t.4.l.29
Si conuenerit et alius l.2.t.1.l.18
Si conuenerit et domus l.13.t.7.l.18
Si conuenerit l.43.t.1.l.20
Si conuenerit l.23.t.4.l.23
Si conuenerit ibid.l.3
Si creditor debitori l.42.t.[illegible].l.18
Si creditor tibi rei l.13.t.5.l.36
Si creditor tibi rei l.13.t.5.l.23
Si creditor fundum l.46.t.3.l.26
Si creditor pignus l.47.t.17.l.19
Si creditor pignus l.20.t.5.l.7
Si creditor pignum l.20.t.5.l.15
Si creditor quibus l.13.t.7.l.28
Si creditor ſeruianus lib.20.t.6.l.2
Si creditor ſine auctoritate l.42.t.17.l.38
Si creditori meo l.30.t.1.l.28
Si creditores l.42.t.5.l.32
Si creditores hereditarij l.42.t.6.l.5
Si cretæ fodiendæ cauſa l.47.t.1.l.57
Si cui annuum l.33.t.1.l.14
Si cui aqua pluuia l.39.t.3.l.1
Si cui balnei vſuſfructus l.7.t.4.l.12
Si cui controuerſia ſiet l.50.t.10.l.2
Si cui crimen obiiciatur l.48.t.1.l.7
Si cui de libertate ſua l.40.t.12.l.45
Si cui ædes legatæ ſint l.32.t.1.l.32
Si cui ex empto l.50.t.26.l.12
Si cui fundus l.31.t.1.l.54
Si cui fundum l.33.t.7.l.5
Si cui in prouincia l.4.t.6.l.38
Si cui inſulæ vſuſfructus l.7.t.1.l.53
Si cui lana legetur l.32.t.1.l.70
Si cui legata ſint centum l.40.t.5.l.7
Si cui lingua abſciſſa ſit l.21.t.1.l.3
Si cui legatum fuerit l.35.t.1.l.62
Si cui legetur l.30.t.1.l.49
Si cui libertas data ſit l.35.t.1.l.70
Si cui mortis cauſa. Vide, Et cui mortis cauſa lib.39.t.6.l.30
Si cui locauerim l.19.t.7.l.48
Si cui plus quam licuerit l.35.t.3.l.1
Si cui res legata fuerit l.31.t.1.l.58
Si Simplicius l.3.t.5.l.9
Si cui ſerui omnes l.30.t.1.l.53
Si cui vinum l.33.t.6.l.3
Si cuius appellatio. Vide, Et cuius appellatio l.49.t.5.l.5
Si cuius rei vſuſfructus l.7.t.1.l.23
Si cuius rei vſuſfructus l.7.t.9.l.1
Si culpa, non fraude l.6.t.1.l.63
Si cum adhuc. Vide, Si adhuc cum
Si cum argentum l.44.t.2.l.28
Si cum aurum l.46.t.3.l.50
Si cum Cornelius l.46.t.3.l.83
Si cum dies ſuiſſet. Hæc lex eſt in §.5.l.11.t.1.l.4
Si cum dos ſolueretur l.25.t.2.l.8
Si cum dotem daret l.24.t.3.l.22
Si cum duas haberem l.2.t.4.l.8
Si cum duorum vſuſfructus l.45.t.3.l.57
Si cum emptor hereditatis l.2.t.14.l.26
Si cum exceptione. Vide, Item ſi exceptione li.4.t.2.l.5
Si cum fideicommiſſa l.40.t.9.l.16
Si cum fideiuſſoribus l.17.t.7.l.5
Si cum filiofamilias l.33.t.5.l.2
Si cum filiofamilias l.16.t.1.l.9
Si cum fundamentum l.2.t.14.l.36
Si cum fundum tibi darem l.50.t.16.l.126
Si cum fundum venderes l.18.t.1.l.62
Si cum heres moriretur l.36.t.2.l.4
Si cum ipſe inſtitueret l.17.t.8.l.59
Si cum meus l.2.t.2.l.14
Si cum mihi permiſiſſes l.9.t.3.l.14
Si cum militi. Vide, Cum militi l.16.t.2.l.16
Si cum mulier l.24.t.1.l.50
Si cum nulla ſententia l.42.t.1.l.58
Si cum optio ſerui l.33.t.5.l.19
Si cum pater. Vide, Si pater l.24.t.3.l.4
Si cum profeſſione l.36.t.2.l.20
Si cum procuratore l.42.t.1.l.13
Si cum quis l.49.t.1.l.21
Si cum ſeruitus l.8.t.6.l.15
Si cum ſeruo meo l.50.t.10.l.6
Si cum te ex cauſa legati l.2.t.14.l.56
Si cum teſtamento. Vide, Si argentum
Si cum venderet l.13.t.7.l.13
Si cum venditor l.21.t.2.l.69
Si cum villico l.14.t.3.l.16
Si cum vno ex dominis l.2.t.9.l.4
Si cum vno herede l.44.t.2.l.22
Si cum vſuſfructuario l.7.t.9.l.5
Sic pro rata l.33.t.7.l.27
Si curator Cæſaris l.49.t.14.l.6
Sicut adiici legatum l.34.t.4.l.5
Sicut aliud et vendere l.19.t.4.l.1
Sicut autem reſcribi l.2.t.5.l.5
Sicut autem cum magna l.32.t.1.l.12
Sicut codicilli pars l.29.t.3.l.11
Sicut emptio l.19.t.2.l.20
Sicut æquum eſt l.19.t.1.l.57
Sicut enim non nocet ei. Vide, Sicut non nocet ei
Sicut & caupo viatorem l.4.t.9.l.2
Sicut impendia. Vide, Sicut impendia
Sicut in annos ſingulos l.7.t.4.l.3
Sicut impendia ciborum l.7.t.1.l.45
Sicut is, qui nullo l.42.t.8.l.7
Sicut municipium nomine l.3.t.4.l.7
Sicut non nocet l.45.t.20.l.6
Sicut patronus l.38.t.2.l.43
Sicut ex corporali l.30.t.6.l.8
Sicut rem principalis l.26.t.3.l.65
Sicut teſtamento facto l.36.t.12.l.20
Sicut liberorum eorum l.37.t.8.l.5
Sicut prima l.30.t.13.l.12
Si cui tibi diebus li.4.t.8.l.26
Si damnatus heres l.34.t.9.l.10
Si damni infecti l.17.t.1.l.22
Si dari ſtipuler l.45.t.1.l.25
Si debeat dotem l.16.t.1.l.22
Si debitor à hereſio l.40.t.5.l.16
Si debitor antequam l.20.t.5.l.4
Si debitor creditore l.35.t.1.l.16
Si is debitor cuius l.20.t.6.l.4
Si debitor de pluribus l.29.t.4.l.19
Si debitor ſuo ceſſerit l.42.t.7.l.5
Si debitor fideiuſſorem l.30.t.3.l.28
Si debitor fructuarius l.12.t.4.l.55
Si debitor hereditarius l.5.t.3.l.42
Si debitor in fraudem l.42.t.8.l.7
Si debitor aſſerat l.46.t.3.l.30
Si debitor pignus ſurripuit l.47.t.2.l.79
Si debitor rem l.13.t.7.l.2
Si debitor rem pigneratam l.41.t.16.l.12
Si debitor rem pigneratam l.18.t.1.l.39
Si debitor rei ſuæ l.25.t.1.l.20
Si debitor rogatus [illegible].t.5.l.43
Si debitor l.15.[illegible].20
Si debitor ibid l.13
Si debitor ſit ſerui l.46.t.3.l.63
Si debitor tuus l.46.t.3.l.91
Si debitoris bona l.42.t.3.l.7
Si debitori l.46.t.3.l.47
Si debitori creditor. Vide, Debitori creditor lib.46.t.3.l.10
Si debitori meo l.3.t.3.l.21
Si decem cum petero l.45.t.1.l.48
Si decem dare in ſem l.12.t.7.l.10
Si decem heredi debiſſet l.45.t.7.l.19
Si decem ſtipulatus l.46.t.3.l.21
Si decem tibi l.19.t.1.l.52
Si deceſſerit l.2.t.8.l.5
Si decipiendi animo l.16.t.1.l.3
Si de communi ſeruitute l.8.t.5.l.19
Si de eo fundo l.4.t.1.l.40
Si defenſor in iudicio. Hæc lex habetur §.3.l.9.t.11 libro 11
Si deferente creditore l.26.t.6.l.13
Si defunctus ſit l.3.t.5.l.15
Si de fundo l.43.t.28.l.10
Si de dote promiſſa agitur l.23.t.3.l.84
Si de interpretatione l.1.t.3.l.37
Si deportatus reſtit. l.48.t.23.l.2
Si deportati l.32.t.1.l.7
Si de poſſeſſione l.43.t.6.l.3
Si de re ſua l.4.t.8.l.51
Si de tabulis teſtamenti l.22.t.4.l.6
Si de via, itinere l.43.t.19.l.7
Si de vi & poſſeſſione quæratur l.5.t.1.l.37
Si dies adpoſita legato l.36.t.2.l.21
Si dictum fuerit vendendo l.21.t.2.l.56
Si dignum decem l.35.t.1.l.19
Si diſceptetur l.27.t.2.l.5
Si diuortio facto l.25.t.1.l.21
Si diurnarum aut nocturnarum l.43.t.20.l.1
Si dies incertus ſit l.42.t.5.l.8
Si diutino tempore l.42.t.19.l.25
Si dolo acciderit l.4.t.3.l.20
Si dolo malo l.27.t.4.l.1
Si dolo tutoris l.19.t.4.l.24
Si dominium rei ſubreptæ l.47.t.2.l.48
Si dominus in ſeruos l.1.t.6.l.2
Si dominum ſuum l.9.t.1.l.92
Si dominus ſeruum l.9.t.2.l.9
Si dominus ſeruum l.39.t.5.l.8
Si domino Stichus l.30.t.1.l.99
Si dominus vel pater l.15.t.4.l.5
Si domino ſeruo ſuo l.16.t.1.l.25
Si domus alicui l.30.t.1.l.91
Si domus tua l.8.t.2.l.28
Si domus vtus legatus ſit l.7.t.8.l.18
Si domum tibi locauero l.19.t.2.l.35
Si donatæ res extant l.24.t.1.l.36
Si donaturus mulieri l.12.t.4.l.9
Si dos ſocero data eſt l.31.t.2.l.85
Si dotali inſtrumento l.24.t.3.l.48
Si dubitet creditor l.46.t.3.l.10
Si duos haberes. Vide, Duos ſi ſeruos l.27.t.1.l.6
Si duo domini l.41.t.1.l.27
Si duo eiuſdem nominis l.36.t.3.l.16
Si duo heredes l.16.t.3.l.22
Si duo heredes inſtituti l.29.t.4.l.18
Si duo liberum hominem l.40.t.13.l.5
Si duo patroni eſſent l.12.t.2.l.31
Si duo poſtea tutores l.26.t.7.l.38
Si duobus proponatur l.50.t.5.l.10
Si duo quasi duo l.13.t.5.l.16
Si duo rei promittendi l.45.t.2.l.10
Si duo rei ſtipulandi l.2.t.14.l.5
Si duo rei ſtipul. l.45.t.2.l.18
Si duo rei ſint l.2.t.2.l.14
Si duo teſtes l.46.t.2.l.91
Si duo vel ſiue l.29.t.2.l.38
Si duo l.45.t.1.l.5
Si duo fundum l.19.t.2.l.40
Si duo ex pluribus l.38.t.2.l.28

Universidad Rey Juan Carlos

Si duobus à milite lib.29.tit.1.l.59
Si duobus eandem rem l.44.t.1.l.6
Si duobus filiis l.37.t.9.l.12
Si duobus filiis emancipatis l.37.t.5.l.10
Si duobus heredibus. Hæc lex est §.3.l.1.t.2.l.7.in-cip. Idem Iulianus
Si duobus heredibus l.40.t.7.l.31
Si duobus mandantes l.11.t.6.l.3
Si duobus rei coniunctim l.30.t.1.l.16
Si duobus separatim l.7.t.4.l.1
Si duobus seruis meis l.31.t.1.l.4
Si duobus quibusdam l.38.t.1.l.44
Si duos seruos l.21.t.2.l.47
Si dupla non promitteretur l.21.t.1.l.8
Si ea res l.19.t.1.l.31
Si eadem in prouincia l.5.t.2.l.3
Si eadem tibi l.19.t.5.l.20
Si ego decem stipulatus l.12.t.1.l.42
Si ego hac mente l.3.t.5.l.23
Si ego cui l.8.t.2.l.11
Si ego & seruus meus l.29.t.2.l.28
Si ego & Titius l.18.t.1.l.63
Si ego pecuniam l.12.t.1.l.18
Si ego Seio l.23.t.3.l.9
Si ego tibi acceptam l.46.t.4.l.23
Si ego tibi mandauero l.43.t.24.l.6
Si eius certae prædium l.8.t.4.l.9
Si eius fundi l.6.t.1.l.68
Si eius pupilli l.36.t.1.l.56
Si eius, qui l.36.t.1.l.64
Si ei cui damnatus l.27.t.1.l.11
Si ei, cui fundum. Vide Et cui fundum l.34.t.3.l.36
Si ei, cui vendidi l.21.t.1.l.41
Si ei nuptura mulier l.23.t.3.l.25
Si ei, qui post l.29.t.7.l.2
Si emancipatus filius l.37.t.4.l.36
Si emancipatus filius l.37.t.4.l.6
Si emancipato filio l.37.t.7.l.17
Si emptam rem l.42.t.3.l.47
Si emptio contracta sit l.18.t.5.l.4
Si emptori, qui l.21.t.2.l.39
Si eo loco l.8.t.6.l.9
Si eo tempore, quo tibi l.9.t.2.l.38
Si eo tempore l.34.t.8.l.4
Si Eros Seio l.32.t.1.l.13
Si epistolam tibi misero l.41.t.1.l.65
Si eum hominem l.46.t.4.l.15
Si eum suspicio filii l.1.t.11.l.10
Si eum, qui in mea l.19.t.5.l.5
Si eum qui mihi l.10.t.1.l.20
Si eum qui se patrem fuit l.43.t.30.l.4
Si eum seruum l.1.t.11.l.13
Si eum seruum l.40.t.5.l.28
Si eum vxori donet l.24.t.1.l.9
Si eundem libertum l.38.t.2.l.51
Si ex iure iudicatum l.30.t.1.l.10
Si me & Titium. Vide Si & me & Titium lib.12.tit.1.l.32
Si per emptorem l.19.t.1.l.51
Si & rem & pretium l.5.t.3.l.25
Si ex asse heres l.10.t.2.l.40
Si ex asse heres l.29.t.2.l.10
Si ex causa l.4.t.4.l.5
Si ex causa fideicommissi l.36.t.3.l.4
Si excepto fundo l.18.t.4.l.25
Si ex duobus dominis l.9.t.4.l.27
Si ex duobus fideiussoribus l.36.t.7.l.14
Si ex duobus fratribus l.38.t.7.l.4
Si ex duobus l.45.t.2.l.12
Si ex duobus patronis l.38.t.4.l.22
Si ex duobus seruis. Hæc lex habetur in l.41.t.1.l.58 l.4 versic. Idem Iulianus eodem libro
Si ex duobus tutoribus l.27.t.3.l.15
Si ex duobus vel pluribus l.45.t.2.l.32
Si exheredaturi l.29.t.4.l.31
Si exheredatus filius l.29.t.5.l.30
Si existimans l.41.t.7.l.48
Si ex lapidicinis l.23.t.3.l.32
Si ex legati causa l.45.t.3.l.13
Si ex legato. Vide, Si legato
Si ex lege repetitur l.38.t.5.l.43
Si ex parentis l.38.t.1.l.10
Si ex plura hereditate l.47.t.19.l.2
Si ex plagis l.9.t.2.l.52
Si ex pluribus ad quos l.5.t.4.l.9
Si ex pluribus causis. Vide, Ex pluribus causis lib. 46. t.3.l.89
Si ex pluribus heredibus l.28.t.4.l.18
Si ex pluribus legitimis l.34.t.16.l.9
Si ex pluribus obligatis l.46.t.4.l.16
Si ex pluribus rebus l.35.t.2.l.18
Si ex praedio l.40.t.1.l.19
Si ex re communi l.45.t.3.l.28
Si ex sua parte l.29.t.2.l.36
Si ex stipulatione l.45.t.1.l.9
Si ex testamento l.29.t.3.l.20
Si ex toto fundo l.[illegible].t.2.l.8
Si extraneus pro emptore l.13.t.4.l.6
Si extraneus rem l.[illegible].24.t.1.l.44
Si extraneus l.43.t.7.l.33
Si extraneo fundo l.36.t.1.l.30
Si falso tutore actum sit lib.27.t.6.l.10
Si familia alicuius l.2.t.1.l.9
Si familia communis l.47.t.6.l.5
Si familiæ erciscundæ l.10.t.2.l.48
Si familiæ erciscundæ l. ibi.l.55
Si feriatis diebus l.2.t.12.l.6
Si feriatis diebus l.4.t.8.l.36
Si fideicommissum ab l.31.t.1.l.50
Si fideicommissum l.36.t.4.l.11
Si fidei meæ committetur l.32.t.1.l.18
Si fideiussor. Est in §.4. Iulianus l.30.t.2.l.49
Si fideiussor conuentus l.17.t.1.l.29
Si fideiussor l.vlt. §.l.7
Si fideiussor promissum l.42.t.3.l.9
Si fideiussor l.12.t.6.l.49
Si fideiussor pro te l.16.t.3.l.3
Si fideiussor. Vide, Fideiussor quæsiuit lib.27.tit.1. l.11
Si fideiussor l.42.t.1.l.38
Si fideiussor l.36.t.3.l.62
Si fideiussor vel l.46.t.1.l.33
Si fideiussores in id l.46.t.2.l.48
Si fideiussores pro l.16.t.1.l.6
Si fideiussores, qui l.27.t.8.l.7
Si fideiussori l.46.t.1.l.72
Si filius cum pro patre l.38.t.2.l.19
Si filius consulenti fratri l.11.t.3.l.43
Si filius defuncti l.49.t.5.l.33
Si filius eius l.22.t.3.l.18
Si filius emancipatus l.37.t.7.l.10
Si filium emancipatum l.40.t.4.l.30
Si filiusfam. absente patre l.14.t.6.l.16
Si filiusfamilias crediderit. Hæc lex est in l.5.tit.6. l.14
Si filiusfamilias negotia l.3.t.5.l.14
Si filiusfamilias inquilinus l.39.t.1.l.21
Si filiusfamilias. Vide, Filius legatum l.4.t.5.l.32
Si filiusfamilias l.49.t.17.l.2
Si filius familias. Vide, filiusfamilias eadem lib.5.t.1. l.13
Si filiusfamilias miles l.38.t.27.l.48
Si filiusfamilias miles l.12.t.7.l.21
Si filiusfamilias miles l.38.t.2.l.22
Si filiusfamilias miles l.29.t.1.l.33
Si filiusfamilias miles l.ibid.l.39
Si filiusfamilias l.12.t.1.l.14
Si filiusfamilias l.47.t.2.l.18
Si filiusfamilias. Vide, Filiusfamilias in id lib.14. t.6.l.27
Si filiusfamilias l.2.t.3.l.15
Si filiusfamilias l.2.t.1.l.19
Si filiusfamilias sub conditione l.41.t.1.l.58
Si filiusfamilias substituatur l.28.t.5.l.75
Si filiusfamilias tutelam l.27.t.3.l.6
Si filiusfamilias tutelam l.ibid.l.11
Si filiusfamilias tutor l.26.t.5.l.7
Si filiusfamilias viuo patre l.12.t.5.l.5
Si filiusfamilias volente patre l.50.t.8.l.7
Si filiusfamilias vxorem. Vide, Paulus: Si filiusfam. l.25.t.4.l.13
Si filius heres l.28.t.2.l.16
Si filius in potestate l.37.t.4.l.50
Si filius meus l.29.t.4.l.11
Si filius meus l.45.t.3.l.40
Si filius patris l.37.t.14.l.23
Si filius qui abstinuit l.11.t.1.l.12
Si filius qui in potestate l.28.t.2.l.7
Si filium, qui in potestate l.26.t.6.l.5
Si filius, qui. Vide, Filius qui patri l.38.t.2.l.47
Si filium, qui mansit l.29.t.4.l.25
Si filius qui l.28.t.6.l.12
Si filium sua sponte l.43.t.30.l.5
Si filius sub conditione l.28.t.7.l.18
Si filius vel seruus l.15.t.4.l.57
Si filii nomine l.47.t.10.l.36
Si filio emancipato l.18.t.1.l.52
Si filiofamilias dos data est l.24.t.3.l.53
Si filiofamilias dos data sit l.24.t.3.l.25
Si filiofamilias debitore l.46.t.5.l.2
Si filiofam. furtum factum esset l.47.t.2.l.58
Si filiofamilias legatum l.32.t.3.l.18
Si filiofamilias res mortis l.39.t.6.l.13
Si filio impuberi l.36.t.3.l.6
Si filium naturalem l.38.t.10.l.15
Si filium nominatim l.28.t.2.l.22
Si filia emancipata l.24.t.3.l.5
Si filia fuerit heres l.37.t.7.l.2
Si filia fuerit l.46.t.3.l.65
Si filia nupta l.50.t.1.l.20
Si filiafamilias nuptura l.23.t.3.l.24
Si filiafamilias sua legatum sit l.32.t.3.l.51
Si filiæ pater l.32.t.1.l.63
Si finita dies sit l.39.t.1.l.5
Si fiscus alicui l.49.t.14.l.7
Si fistulæ l.8.t.5.l.19
Si flagitij faciendi l.45.t.1.l.123
Si forte priusquam prouinciæ l.1.t.16.l.17
Si forte vxor l.49.t.17.l.8
Si fortuito l.[illegible].t.2.l.18
Si fratres. Hæc lex est in l.3.t.5. Papinianus quoque l.11.l.27
Si fraudator l.42.t.9.l.25
Si fructuarius l.7.t.4.l.13
Si fructuarium l.40.t.4.l.18
Si frumentum. Vide, Idem Pomponius scribit lib.6 tit.3.l.3
Si fuerit distractus seruus l.12.t.7.l.5
Si fuerit legatum l.32.t.5.l.10
Si fuerit municipio l.32.t.1.l.5
Si fullo vestimenta l.12.t.7.l.2
Si fundus alicui legatus l.33.t.2.l.33
Si fundus commissoria l.18.t.3.l.1
Si fundus hypothecæ datus l.20.t.1.l.16
Si fundus in dotem datus sit l.24.t.3.l.18
Si fundus in fructu est l.36.t.1.l.28
Si fundus legatus sit l.32.t.2.l.14
Si fundus legatus sit l.35.t.2.l.65
Si fundus lege commissoria l.18.t.3.l.14
Si fundus mihi l.17.t.2.l.59
Si fundus mihi legetur l.35.t.2.l.85
Si fundus quem l.19.t.2.l.33
Si fundus sit dotalis l.27.t.9.l.13
Si fundi mei vsumfructum l.12.t.6.l.88
Si fundi possessor l.8.t.2.l.53
Si fundo fructuario l.7.t.6.l.1
Si fundo tradito l.21.t.2.l.55
Si fundo vendito l.19.t.1.l.34
Si fundum à testatore l.35.t.1.l.105
Si fundum l.30.t.1.l.81
Si fundum C. ibid.l.92
Si fundum certo die l.45.t.1.l.126
Si fundum Mæuii l.33.t.3.l.3
Si fundum patri l.1.t.2.l.18
Si fundum quem Titius l.19.t.5.l.16
Si fundum, qui ex l.17.t.2.l.35
Si furiosa pubes l.27.t.10.l.16
Si fur deceperit. Hæc lex est §.5.l.12.tit.1. Hæc 7. incipit Iulianus li.xxxv.
Si fur rem furtiuam l.41.t.3.l.32
Si furtim arbores cæsæ sint l.47.t.7.l.8
Si furtum domino l.13.t.1.l.53
Si gemma ex annulo legetur l.34.t.2.l.17
Si gemma arbor esset l.47.t.2.l.92
Si gener socerum l.38.t.9.l.5
Signatorias annulos l.50.t.16.l.74
Si gratuitam l.19.t.2.l.19
Si gratuitam. Hæc lex incipit, Pomponius li. xlij. à li.19.t.2.l.5
Si grege legato l.30.t.1.l.22
Si habitatio l.36.t.1.l.9
Si habitatio legetur l.7.t.8.l.10
Si heres ab eo qui l.30.t.1.l.67
Si heres alienum l.30.t.1.l.35
Si heres arbitratu l.12.t.6.l.18
Si heres à testatore l.35.t.2.l.5
Si heres centum l.30.t.1.l.125
Si heres, cuius fidei l.35.t.1.l.92
Si heres damnatus sit l.13.t.6.l.8
Si heres deliberans l.40.t.1.l.2
Si heres dolo malo l.9.t.4.l.16
Si heres generaliter l.30.t.1.l.110
Si heres ditissimus l.35.t.2.l.4
Si heres institutus l.36.t.1.l.70
Si heres iussus sit l.35.t.1.l.71
Si heres partem bonorum l.35.t.3.l.8
Si heres pecuniam l.36.t.1.l.73
Si heres pecuniam l.40.t.7.l.44
Si heres quæ vendidit l.40.t.5.l.19
Si heres rem legatam l.32.t.1.l.63
Si heres seruum l.40.t.2.l.4
Si heres seruum legatum l.40.t.5.l.8
Si heres testamento l.19.t.1.l.8
Si heres vxor l.10.t.2.l.7
Si heres seruum l.30.t.1.l.48
Si heredi l.28.t.7.l.5
Si heredi suo l.36.t.1.l.98
Si heredes nominatim l.50.t.16.l.124
Si hereditariæ tabulæ l.47.t.2.l.30
Si hereditas eius l.40.t.7.l.28
Si hereditas nondum adita l.26.t.5.l.10
Si hereditatem vendidit l.18.t.5.l.2
Si hereditatem aliter aditurus l.17.t.1.l.30
Si hereditatem l.18.t.4.l.22
Si hereditatem petam l.5.t.3.l.9
Si hi qui in potestate l.23.t.3.l.2
Si his legatum est l.35.t.1.l.4
Si hoc facto l.27.t.9.l.28
Si homo cuius vsumfructum l.47.t.3.l.35
Si homo ex stipulatu l.42.t.1.l.8
Si homo mortuus l.45.t.1.l.69
Si homo sit l.8.t.1.l.91
Si hominem mei peculii l.8.t.1.l.79
Si hominem apud se l.18.t.5.l.7
Si hominem emisti l.41.t.3.l.19
Si hominem emptum l.1.t.4.l.47
Si hominem in quo l.16.t.3.l.29
Si hominem tibi dedero l.17.t.1.l.30
Si horreum sit conductum l.19.t.2.l.3
Si iactum retis emero l.19.t.1.l.12
Si iam facta sint l.35.t.1.l.72
Si idem cum eodem l.[illegible].l.33
Si idem seruus l.[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

ſi ideo contra emptorem lib.21.t.1.l.55
ſi id, inquit, actor l.17.t.6.l.2
ſi id quod a liberto l.38.t.5.l.30
ſi id quod à te emi. Vide, Si quod à te emi l. 21. t. 2. l.61
ſi id quod forum putabam l.40.t.7.l.2
ſi id quod contenditur. Vide, Si quid contendis lib.10. t.2.l.45
ſi id quod donatum ſit l.24.t.1.l.28
ſi id quod ego & l.45.t.2.l.15
ſi id quod mihi l.34.t.3.l.26
ſi id quod noſtrum l.49.t.15.l.30
ſi id quod poſſidemus l.41.t.2.l.25
ſi id quod pro derelicto l.41.t.7.l.
ſi id quod pure emi l.18.t.5.l.7
ſi id quod quis l.17.t.1.l.58
ſi igitur ex hoc l.17.t.2.l.55
ſi ignorans l.19.t.2.l.50
ſi illud aut illud l.31.t.1.l.29
ſi imaginem legatam l.34.t.2.l.15
ſi immaturam. Vide, Si immaturū filium l.43.t.23.l.18
ſi impubes augetur l.37.t.14.l.7
ſi impuberi libertas l.26.t.5.l.13
ſi in adoptionem datus l.37.t.4.l.11
ſi in agrum vicini l.43.t.21.l.5
ſi inæqualibus partibus l.28.t.5.l.13
ſi in aliena area. Vide, Iulianus libro viij. lib. 6, tit.1 l.37
ſi in annos decem l.35.t.1.l.40
ſi in aliquam celebrem. Vide, Si in aliam l.1.t.16.l.7
ſi in area, cuius l.7.t.2.l.71
ſi in area tua l.43.t.6.l.3
ſi in arenam, aut harenam l.12.t.4.l.5
ſi in Aſia depoſitum l.16.t.3.l.12
ſi incertus l.32.t.1.l.1
ſi in diem l.35.t.1.l.46
ſi indebitum l.46.t.1.l.16
ſi in duobus actionibus l.50.t.17.l.104
ſi in duobus exemplariis l.29.t.5.l.10
ſi in emptionem l.2.t.4.l.15
ſi in emptione l.12.t.5.l.34
ſi in emptione modus l.19.t.1.l.2
ſi in eo monumento l.11.t.8.l.5
ſi infantis vitas l.7.t.1.l.55
ſi inferiorum dominus l.47.t.10.l.44
ſi iniuſticiæ capitales l.34.t.9.l.9
ſi in iudicio actum ſit l.44.t.2.l.23
ſi in iudicis nomine l.5.t.1.l.80
ſi iniuriæ faciendæ gratia l.47.t.10.l.26
ſi in libertinum l.38.t.2.l.28
ſi in lege locationis l.19.t.2.l.24
ſi immaturam filium l.43.t.25.l.18
ſi in eo aqua erumpat l.39.t.3.l.21
ſi in metallum damnato l.24.t.3.l.3
ſi in nomine ſervi l.45.t.3.l.32
ſi in obſcuro ſit l.10.t.12.l.21
ſi in partem agri. Vide, Aqua, ſi in partem aquagij l.8.t.6.l.9
ſi in pignore contrahendo l.46.t.1.l.54
ſi in publico opus factum eſt l.39.t.1.l.28
ſi in publico periculo l.48.t.2.l.17
ſi in qualitate fundi l.19.t.1.l.23
ſi in rem actum ſit, l.6.t.1.l.42
ſi in rem actum ſit ij. ib.l.51
ſi in rem aliquis agat l.6.t.1.l.6
ſi in rem alterius l.15.t.3.l.13
ſi in re communi l.9.t.4.l.39
ſi in ripa percuſſus l.4.t.3.l.17
ſi in ſingulos annos l.33.t.1.l.4
ſi in ſtipulatum l.39.t.5.l.27
ſi inſtitorem ſervum l.12.t.2.l.29
ſi inſtituta l.17.t.2.l.27
ſi inſula quam tibi l.10.t.7.l.35
ſi inſulam fieri l.45.t.1.l.84
ſi intercedat ſolum publicum l.8.t.2.l.8
ſi inter colonum l.20.t.1.l.21
ſi inter extraneos l.24.t.1.l.24
ſi inter me & te l.44.t.2.l.35
ſi inter plures l.11.t.2.l.1
ſi interveniente l.48.t.16.l.12
ſi inter virum & j.l.13.t.4.l.29
ſi inter virum & ij. ibid.l.31
ſi inter virum & uxorem l.14.t.5.l.8
ſi in teſtamento l.29.t.4.l.22
ſi in teſtamento l.28.t.6.l.5
ſi in teſtamento l.30.t.1.l.106
ſi in teſtamento ita ſcriptum ſit l.35.t.2.l.64
ſi intra annos decem. Vide, Si in annos decem
ſi intra litem. Vide, intra litem diem l.1.t.14.l.41
ſi intra quinquennium l.40.t.7.l.33
ſi in tres. Hæc lex eſt l.3.l.27.t.8. l.2. incip. Celſus l.xj. ſeriba, Si in tres
ſi in venditione conditionali l.18.t.6.l.20
ſi in venditione dictum l.21.t.2.l.60
ſi in venditione. Hæc lex eſt l.32.t.6.t.4.l.8
ſi inutilis heredib. s. Vide, Etiam inutilis lib.45. t.1 l.110
ſi inutiles fuit res. Vide, Si nulla fuerit res
ſi ipſa res quæ l.4.t.2.l.16
ſi irruptione fluminis l.10.t.3.l.2
ſi is ad quem l.29.t.2.l.18
ſi is apud quem l.16.t.3.l.16
ſi is à quo taxis petitur l.36.t.4.l.3
ſi is cui commodata res erat l.47.t.2.l.72
ſi is cui legatum l.33.t.1.l.29
ſi is cui dare iuſſus eſt l.40.t.7.l.27
ſi is cui decem Titius l.46.t.3.l.26
ſi is cui ſum l.14.t.6.l.20
ſi is cui ignoranti l.46.t.8.l.7
ſi is cui mortis cauſa l.39.t.6.l.39
ſi is cui nummos l.46.t.3.l.94
ſi is, cui tradita eſt l.41.t.3.l.6
ſi is cuius ſervus legatus eſt l.40.t.5.l.49
ſi is cui via, vel. Vide, Si cui via l.8.t.6.l.16
ſi is cuius nomine l.13.t.1.l.14
ſi is cuius rem uſucepit l.4.t.6.l.32
ſi is cum quo fundum l.18.t.3.l.20
ſi is, cum quo l.12.t.6.l.21
ſi is, cum quo lege l.42.t.1.l.4
ſi is, de cuius calumnia l.47.t.15.l.4
ſi is qui admittitur l.5.t.3.l.3
ſi is, qui alienam rem l.41.t.6.l.6
ſi is, qui animo l.41.t.1.l.57
ſi is qui binas ædes l.7.t.2.l.30
ſi is, qui bona l.20.t.2.l.11
ſi is, qui bonis paternis l.30.t.8.l.91
ſi is, cui commodatum. Vide, Is qui commodatum ll. 13.t.6.l.13
ſi is, qui duas ædes l.33.t.3.l.4
ſi is, qui ducenta l.34.t.5.l.14
ſi is, qui duos reos l.34.t.3.l.29
ſi is, qui ex bonis l.28.t.6.l.6
ſi is, qui fideiuſſorem dedit l.2.t.11.l.6
ſi is, qui filium l.37.t.4.l.21
ſi is, qui filium haberet l.1.t.7.l.11
ſi is, qui heres l.28.t.6.l.12
ſi is, qui heres non erat l.44.t.2.l.25
ſi is, qui hereditatem l.12.t.6.l.95
ſi is, qui immiſcuit ſe l.29.t.2.l.56
ſi is, qui in aliqua l.41.t.3.l.63
ſi is, cui ius annulorum l.48.t.5.l.43
ſi is, qui lapides l.19.t.1.l.9
ſi is, qui mihi. Vide, Si qui mihi obligaverat lib. 49 t.14.l.28
ſi is, qui negotia l.17.t.1.l.50
ſi is, qui neptem l.1.t.7.l.44
ſi is, qui obtulit ſe l.6.t.1.l.7
ſi is, qui perpetua l.12.t.6.l.24
ſi is, qui pignori rem l.47.t.2.l.73
ſi is, qui pro emptore l.41.t.3.l.15
ſi is, qui pro poſſeſſore l.45.t.16.l.22
ſi is, qui pro tutore l.27.t.5.l.2
ſi is, qui rem commodaſſet l.43.t.1.l.59
ſi is, qui quadraginta l.35.t.2.l.80
ſi is, qui rem pignori dedit l.47.t.2.l.66
ſi is, qui Romæ l.5.t.1.l.34
ſi is, qui ſatis à me l.12.t.1.l.40
ſi is, qui ſimulabat l.47.t.2.l.75
ſi is, qui ſoluendo j. l.28.t.5.l.55
ſi is, qui ſoluendo ij. ibid.l.57
ſi is, qui Stichum l.44.t.9.l.18
ſi is, qui Stichum promiſit l.46.t.4.l.15
ſi is, qui Stichum l.3.t.3.l.66
ſi is, qui Stichum l.23.t.3.l.16
ſi is, qui teſtamentum l.28.t.3.l.25
ſi is, qui tres tutelas l.27.t.1.l.31
ſi is ſervus qui l.24.t.1.l.20
ſi ita à te ſtipulatus l.50.t.16.l.150
ſi ita convenerit l.23.t.4.l.9
ſi ita diſtrahatur l.12.t.1.l.25
ſi ita eſſet liberis l.36.t.2.l.15
ſi ita expreſſum ſit l.35.t.1.l.68
ſi ita facta ſit l.28.t.3.l.14
ſi ita fideiuſſorem accepero l.46.t.1.l.62
ſi ita fuerit fideicommiſ. l.32.t.1.l.9
ſi ita fuerit libertas l.40.t.4.l.41
ſi ita fuerit ſervis l.40.t.4.l.13
ſi ita fuerit legatum. Vide, Si fuerit legatum lib.34. tit.5. l.10
ſi ita ſtero ſtipulatus l.46.t.2.l.4
ſi ita heres inſtitutus l.28.t.7.l.7
ſi ita eſſet legatum l.34.t.2.l.7
ſi ita legatum eſſet l.7.t.8.l.16
ſi ita legatum l.30.t.2.l.42
ſi ita legatum eſſet l.35.t.1.l.68
ſi ita legatum eſt l.32.t.1.l.86
ſi ita legatum ſit l.35.t.1.l.103
ſi ita legatum ſit l.30.t.1.l.65
ſi ita legatum ſit l.35.t.1.l.82
ſi ita legetur l.31.t.1.l.3
ſi ita liber eſſe iuſſus l.40.t.7.l.139
ſi itaque mandatum l.22.t.1.l.19
ſi ita quis heres l.28.t.5.l.74
ſi ita quis heredes l.28.t.5.l.66
ſi ita quis promiſerit l.45.t.1.l.135
ſi ita quis ſtipulatus l.21.t.2.l.31
ſi ita quis ſtipuletur l.45.t.1.l.65
ſi ita quis ſubſtituerit l.28.t.6.l.21
ſi ita quis teſtamento l.31.t.1.l.51
ſi ita re iterum fecit l.31.t.1.l.45
ſi ita ſcriptum l.31.t.1.l.8
ſi ita ſcripſiſſet. Vide, Si ſcripſiſſet l.5.t.1.l.90
ſi ita ſcriptura fuerit l.l.28.t.5.l.47
ſi ita ſcriptum fuerit ij. ibi.l.67
ſi ita ſcriptum fuerit l.28.t.7.l.19
ſi ita ſcriptum fuerit l.40.t.4.l.26
ſi ita ſcriptum ſit l.40.t.7.l.37
ſi ita ſcriptum ſit l.28.t.2.l.13
ſi ita ſit adſcriptum l.30.t.1.l.24
ſi ita ſcriptum l.32.t.1.l.65
ſi ita ſit ſcriptum l.40.t.4.l.8
ſi ita ſtipulatio l.39.t.2.l.39
ſi ita ſtipulatio l.45.t.1.l.29
ſi ita ſtipulatus à Seio l.40.t.1.l.55
ſi ita ſtipulatus eſſem l.45.t.1.l.14
ſi ita ſtipulatus fuero j.l.45.t.1.l.12
ſi ita ſtipulatus fuero ij. ib.l.97
ſi ita ſtipulatus fuero iij. ib.l.109
ſi ita ſtipulatus fuero iv. l.45.t.1.l.128
ſi ita ſtipulatus fuero v. ib.l.126
ſi ita ſtipulatus ſim l.46.t.3.l.59
ſi ita ſtipuler l.45.t.1.l.92
ſi ita teſtamento l.33.t.7.l.15
ſi iter legatum l.8.t.2.l.10
ſi iudex cui l.5.t.1.l.31
ſi iudex circumvento l.4.t.4.l.42
ſi iudex litem l.50.t.13.l.6
ſi iudex nundi l.1.t.6.l.10
ſi iure teſtamento l.32.t.1.l.28
ſi iuſſu debitoris l.47.t.2.l.4
ſi iuſſu eius l.15.t.4.l.2
ſi iuſſu fructuarij l.45.t.3.l.32
ſi Kalendis fieri l.49.t.5.l.11
ſi laborante nave l.14.t.2.l.2
ſi lanæ alicui l.7.t.5.l.21
ſi legationis tempore l.5.t.1.l.25
ſi legatarius l.5.t.3.l.43
ſi legatarius à quo l.32.t.1.l.8
ſi legatarij adeuntes l.36.t.3.l.18
ſi legatario fundi l.20.t.5.l.22
ſi legatus fuerit ſervus l.33.t.8.l.19
ſi legatus l.36.t.1.l.30
ſi legatum petatur l.2.t.3.l.2
ſi legatum pure datum l.34.t.4.l.10
ſi legatum ſit relictum l.33.t.2.l.3
ſi legatum vel l.35.t.14.l.5
ſi legatum uſumfructum l.7.t.4.l.9
ſi legatis conditionalis l.20.t.2.l.18
ſi legati ſervi nomine l.30.t.1.l.56
ſi legato l.21.t.3.l.67
ſi legato ſervo l.40.t.4.l.18
ſi legatorum l.36.t.4.l.8
ſi liber homo l.3.t.5.l.36
ſi liber homo l.10.t.4.l.13
ſi liber homo l.41.t.3.l.33
ſi liber pro fugitivo l.47.t.2.l.23
ſi liberum hominem l.48.t.15.l.2
ſi liberis ſublatis l.15.t.4.l.27
ſi libertus alterius l.40.t.14.l.2
ſi libertus artem l.38.t.2.l.27
ſi libertus cum l.38.t.5.l.6
ſi libertus cum duos l.32.t.5.l.34
ſi libertus in ius l.2.t.4.l.23
ſi libertus ita iuraverit l.38.t.2.l.30
ſi libertus meus l.38.t.2.l.32
ſi libertas minoris l.37.t.14.l.17
ſi libertas moram l.18.t.1.l.44
ſi libertus patrono l.38.t.2.l.43
ſi libertus patrono l.47.t.2.l.89
ſi libertus præterito l.38.t.2.l.23
ſi libertus ſub. Vide, Libertus ſub l.38.t.2.l.26
ſi libertinus l.40.t.16.l.4
ſi liberum hominem l.48.t.15.l.2
ſi librarius l.9.t.17.l.92
ſi lite cadens eſt l.50.t.16.l.30
ſi locatum tibi ſervum l.19.t.2.l.48
ſi locupletes egenti l.40.t.14.l.57
ſi locus in iubendo l.5.t.1.l.59
ſi locus per quem l.8.t.6.l.14
ſi locus ſub conditione l.11.t.7.l.34
ſi longius ſpatium l.5.t.1.l.18
ſi Mævia mater l.18.t.5.l.45
ſi magiſtratus l.42.t.5.l.27
ſi mancipium ita emeris l.21.t.2.l.38
ſi mancipia in dotem l.23.t.3.l.28
ſi mancipia, quæ l.36.t.7.l.29
ſi mandaſſem tibi l.17.t.1.l.15
ſi mandatu meo l.46.t.1.l.83
ſi mandatu meo l.17.t.1.l.45
ſi mandato Titij l.17.t.1.l.59
ſi mandavero tibi j. l.17.t.1.l.21
ſi mandavero tibi ij. ibi.l.22
ſi mandavero tibi iij. ibid.l.49
ſi margaritas l.17.t.2.l.44
ſi maritus fuerit l.23.t.5.l.2
ſi maritus fundum l.23.t.1.l.7
ſi maritus in id l.24.t.3.l.93
ſi maritus mitam fecerit l.24.t.3.l.36
ſi maritus præverterit l.48.t.5.l.4
ſi mari uxor in magiſtratu l.48.t.5.l.16
ſi maritus ſub conditione l.20.t.2.l.46
ſi marito debitori l.23.t.5.l.9
ſi marito publico l.24.t.5.l.32

ſi mari-

Universidad Rey Juan Carlos

Si mater filij impuberis l.44.t.7.l.11
Si mater ſua teſtetur l.28.t.6.l.33
Si mater poſtquam l.40.t.7.l.12
Si mea cauſa. Vide, Si mei cauſa l.13.t.6.l.12
Si medicus l.50.t.13.l.3
Si me in vacuam l.41.t.2.l.34
Si me tibi adrogandum l.49.t.15.l.13
Si meo & vicini nomine l.10.t.3.l.22
Si menſor non falſum l.11.t.6.l.5
Si merces promiſſa l.19.t.2.l.25
Si mercedem miſiſſe l.15.t.1.l.53
Si meus cauſa l.29.t.2.l.85
Si mete aliqua l.12.t.5.l.8
Si mihi alienum ſeruum l.36.t.3.l.92
Si mihi aut Titio l.45.t.1.l.33
Si mihi bibliothecam, Incipit, Labeo ſcribit, ſi mihi l.33.t.7.l.29
Si mihi conceſſeris l.8.t.3.l.11
Si mihi eodem tempore l.8.t.3.l.20
Si mihi & tibi l.7.t.1.l.43
Si mihi & Titio l.45.t.1.l.110
Si mihi & Titio, Vide, Si Titio & mihi l.32.t.9.l.55
Si mihi & tibi l.30.t.1.l.12
Si mihi Maeuia l.32.t.1.l.92
Si mihi pacti l.31.t.1.l.59
Si mihi Sempronius l.50.t.1.l.100
Si mihi ſtichus l.30.t.1.l.97
Si miles priuilegium l.10.t.1.l.10
Si miles iure ciuili l.28.t.3.l.7
Si miles qui deſtinauerat l.29.t.1.l.3
Si miles teſtamento l.35.t.1.l.92
Si mihi Titio l.29.t.1.l.31
Si mi ſeruum ex fundo l.29.t.1.l.6
Si militi filiofamilias l.49.t.17.l.6
Si minor annis l.29.t.2.l.61
Si minor annis l.28.t.5.l.16
Si minor xx. annis l.40.t.2.l.66
Si minor j. l.4.t.4.l.2
Si minor ij. ibid. l.11
Si minor iij. ibid. l.49
Si minor xxv. annis l.41.t.5.l.5
Si minor xxv. annis l.18.t.7.l.4
Si minor xxv. annis l.4.t.4.l.33
Si minor xxv. annis ij. ibid. l.40
Si minor quam vigintiquinque l.50.t.1.l.108
Si minoris l.18.t.7.l.15
Si minores. Haec lex Graeca eſt, incip. ἐάν οἱ ἀφήλικες l.26.t.6.l.2
Si modo ipſum l.22.t.1.l.22
Si modo nullo ratione fuit l.20.t.1.l.59
Si mora facta fuit l.12.t.3.l.9
Si mortis j. l.39.t.6.l.14
Si mortis ij. ibid. l.29
Si mortis iij. ibid. l.40
Si mortis tempore l.40.t.9.l.18
Si mulier nuptura l.23.t.1.l.30
Si mul post nuptias l.20.t.5.l.23
Si mulier acceptum. Haec lex eſt §.7.l.5.t.13.l.4. incip. Marcellus l. 7.
Si mulier j. l.16.t.1.l.11
Si mulier ij. ibid. l.19
Si mulier iij. ibid. l.16
Si mulier iv. l.16.t.1.l.23
Si mulier v. ibid. l.16
Si mulier vj. ibid. l.32
Si mulier contra patronum l.47.t.2.l.63
Si mulier cum de viro l.25.t.2.l.21
Si mulier cum filio l.34.t.5.l.23
Si mulier debitori ſuo l.23.t.3.l.77
Si mulier diuerterit l.24.t.3.l.19
Si mulier dolo fecerit l.24.t.1.l.37
Si mulier dotem l.32.t.1.l.3
Si mulier dotis cauſa l.23.t.4.l.21
Si mulier e ſeol l.12.t.4.l.10
Si mulier ex pecunia l.24.t.1.l.29
Si mulier filio viri l.49.t.17.l.5
Si mulier ita dotem l.23.t.3.l.29
Si mulier poſt diuortium l.23.t.3.l.13
Si mulier poſtquam l.4.t.4.l.31
Si mulier ventris nomine l.29.t.3.l.9
Si mulier cum liberis l.7.t.2.l.8
Si mulieri dederim l.16.t.1.l.22
Si mulieri ſoluero l.16.t.1.l.15
Si mulieri vias domus l.7.t.4.l.22
Si mulierem l.48.t.8.l.8
Si multi publicani l.39.t.4.l.6
Si municipes l.3.t.4.l.2
Si mutuam fundus l.28.t.2.l.7
Si natem l.33.t.7.l.29
Si nauis a malo ſolui l.4.t.1.l.61
Sin autem apud hoſtes l.3.t.5.l.20
Sin autem cum a Titio l.6.t.1.l.27
Sin autem dominicam pecuniam l.2.t.14.l.59
Sin autem neque modo l.30.t.1.l.29
Sin autem quis ita l.21.t.1.l.7
Si necem domini l.38.t.2.l.6
Si neceſſarias impenſas l.25.t.1.l.8
Si negotia qui mulieris l.15.t.3.l.7
Si negotium impuberis l.42.t.1.l.23
Si negotia abſentis l.3.t.5.l.12
Si negotia mea l.17.t.1.l.51
Singulis concionatoribus lib.14.t.1.l.6
Singularia quaedam l.12.t.1.l.15
Singulos teſtes l.26.t.1.l.30
Si nemo hereditatem l.26.t.3.l.9
Si nemo ſibi l.50.t.17.l.181
Si nemo tutorem prouocet l.26.t.2.l.39
Si nepos exheredatus l.37.t.8.l.5
Si nepos vxorem l.23.t.2.l.9
Si nepotem ex filio l.23.t.2.l.3
Si nepotes l.37.t.6.l.7
Sine poſſeſſione l.41.t.3.l.25
Sine praefinito tempore l.48.t.19.l.13
Si nomen diſtractum l.18.t.4.l.4
Si nominatim. Vide, Nominatim alicui libro 35. t.1.l.34
Si non debitorem l.46.t.2.l.13
Si non defendantes l.48.t.19.l.19
Si non dominus l.20.t.6.l.14
Si non expedierit l.42.t.5.l.6
Si non fuerit remiſſum l.12.t.2.l.57
Si non fuerint pares l.37.t.2.l.29
Si non in continenti l.35.t.1.l.9
Si non lex Aelia Sentia l.28.t.5.l.85
Si non mortis cauſa l.5.t.2.l.25
Si non ſecundum legitimam l.24.t.1.l.35
Si non ſolus l.19.t.4.l.20
Si non totam l.12.t.6.l.26
Si non tradatur poſſeſſionem l.41.t.8.l.8
Si non voluntate l.40.t.9.l.32
Si nouali iudicio l.35.t.1.l.12
Si nullae ſunt res l.30.t.4.l.10
Si neptem Titio l.23.t.3.l.14
Si obligatio l.13.t.2.l.1
Si ob rem non inhoneſtam l.12.t.4.l.5
Si ob turpem cauſam l.12.t.5.l.8
Si oleum tuum. Haec lex eſt §.2. l.9. t.1. l.4. incip. Labeo l.xxviij.
Si opera creditoris l.34.t.4.l.6
Si operas fabriles l.19.t.5.l.25
Si operas ſuas l.7.t.1.l.26
Si operarum iudicio l.38.t.1.l.29
Si operis hominis l.40.t.9.l.3
Si operis ſerui data mihi fuerit l.33.t.5.l.13
Si opus meum l.50.t.4.l.10
Si opus nouum l.39.t.1.l.30
Si opus quod quis l.43.t.24.l.28
Si pactum ſit l.2.t.14.l.54
Si pactum factum ſit l.22.t.1.l.9
Si pariter adſcriſit l.40.t.12.l.9
Si peniteret eum l.20.t.2.l.7
Si palam heres nuncupatur l.29.t.7.l.28
Si Pamphilo l.33.t.5.l.10
Si pars iudicantium l.5. t.2.l.10
Si partem fundi mei l.8.t.3.l.25
Si partem fundi l.8.t.6.l.19
Si pater ab hoſtibus l.38.t.3.l.9
Si pater apud hoſtes moriatur l.38.t.16.l.15
Si pater captus ſit l.28.t.6.l.29
Si pater dotem dederit l.23.t.4.l.12
Si pater duos filios l.40.t.5.l.47
Si pater emancipari l.39.t.5.l.34
Si pater exheredare filia l.26.t.3.l.32
Si pater exheredato filio l.32.t.1.l.103
Si pater exheredato filio l.38.t.2.l.40
Si paterfamilias l.18.t.5.l.40
Si paterfamilias adoptatus l.1.t.7.l.15
Si paterfamilias l.10.t.2.l.13
Si pater filiae donauerit l.42.t.6.l.4
Si pater filiae nomine l.23.t.3.l.44
Si pater filio l.28.t.6.l.9
Si pater filiofamilias l.42.t.8.l.12
Si pater filio militi l.40.t.10.l.11
Si pater filio permiſerit l.42.t.1.l.4
Si pater filium l.1.t.7.l.21
Si pater filium l.28.t.5.l.26
Si pater filium l.38.t.6.l.6
Si pater ignorans l.29.t.5.l.48
Si pater impuberes filios l.28.t.6.l.15
Si pater meus l.49.t.5.l.36
Si pater mulieris l.23.t.3.l.76
Si pater naturalis l.1.t.7.l.29
Si pater ſuo filio l.37.t.7.l.4
Si pater ſe dederit l.37.t.4.l.17
Si pater ſine conſenſu l.19.t.3.l.4
Si patre cogente l.23.t.2.l.22
Si pater redemptio l.49.t.15.l.15
Si patronus l.12.t.2.l.36
Si patronum a liberto l.38.t.2.l.8
Si patronus alterius l.38.t.2.l.33
Si patronus ex debita parte l.39.t.5.l.29
Si patronus ex minore l.38.t.2.l.39
Si patronus ex ſexta l.38.t.2.l.45
Si patronum heres l.38.t.5.l.5
Si patronus libertum l.25.t.3.l.2
Si patronus teſtamento l.38.t.2.l.12
Si patronus vel quiuis l.26.t.3.l.4
Si patrono l.13.t.2.l.23
Si patroni filius l.36.t.1.l.55
Si patronum ex debita l.38.t.2.l.46
Si paulo ante quam l.47.t.4.l.1
Si patronum meum manſuetum l.47.t.2.l.37
Si peculium legetur l.33.t.8.l.6
Si peculium praelegatum l.40.t.4.l.70
Si peculium ſeruo l.33.t.8.l.10
Si peculium ſeruo legatum l.40.t.7.l.10
Si pecunia apud aliquem. Vide, Si pecunia ſit depoſita l.30.t.1.l.77
Si pecunia legata l.35.t.1.l.85
Si pecuniae numeratae l.16.t.4.l.16
Si pecuniam l.29.t.4.l.3
Si pecuniam militis l.12.t.1.l.26
Si pecuniam ideo l.12.t.4.l.6
Si pecuniam l.13.t.7.l.33
Si pendentes fructus l.7.t.1.l.25
Si penum l.36.t.2.l.24
Si per alium, qui l.2.t.7.l.6
Si per emptorem l.18.t.6.l.5
Si per epiſtolam l.19.t.1.l.59
Si peregre agant l.26.t.5.l.29
Si per errorem l.2.t.1.l.15
Si per errorem l.41.t.2.l.27
Si per fundum tuum l.43.t.19.l.7
Si per imprudentiam l.21.t.1.l.58
Si per publicum locum l.43.t.8.l.6
Si periſtorio iudicio l.49.t.1.l.14
Si petitor plures l.5.t.1.l.32
Si petitor poſt ſatiſdationem l.46.t.7.l.8
Si pignus mihi traditum l.13.t.7.l.37
Si pignus ſpecialiter l.20.t.3.l.8
Si pignus vis vxori. Vide, Si Si pignus l.44.t.1.l.18
Si pignori res data l.20.t.2.l.29
Si pignore creditor vtatur l.47.t.2.l.54
Si pignore ſubrepto l.13.t.7.l.22
Si pignora veneant l.21.t.2.l.19
Si plagij. Vide, Si ſuggeſſit faciendi l.45.t.1.l.27
Si plura mancipia l.21.t.1.l.56
Si plura praedia l.18.t.7.l.26
Si plures curatores l.26.t.7.l.3
Si plures dolo fecerint l.4.t.3.l.17
Si plures eandem arborem l.47.t.7.l.6
Si plures eiſdem l.42.t.7.l.3
Si plures gradus l.33.t.2.l.98
Si plures gradus ſunt l.28.t.8.l.10
Si plures gradus ſint l.37.t.1.l.9
Si plures heredes l.16.t.3.l.14
Si plures heredes ſint l.43.t.16.l.1
Si plures fideiuſſores l.46.t.6.l.12
Si plures inſtitutiones l.28.t.7.l.17
Si plures ſimul agant l.47.t.23.l.2
Si plures ſint agentes l.26.t.4.l.9
Si plures ſint dextri l.25.t.3.l.42
Si plures ſint fideiuſſores l.46.t.1.l.26
Si plures ſint inſtituti l.28.t.6.l.24
Si plures ſint qui l.2.t.10.l.9
Si plures ſerui l.47.t.10.l.34
Si plures ſimul l.26.t.7.l.38
Si plures tutores ſint l.26.t.2.l.26
Si plurium ſeruum j. l.9.t.4.l.5
Si plurium ſeruus ij. ibid. l.39
Si pluribus eadem res l.30.t.1.l.33
Si pluribus heredibus l.32.t.1.l.44
Si plus vel minus l.21.t.2.l.74
Si poena alicui ſtipuletur l.48.t.19.l.20
Si poenae cauſa l.12.t.6.l.19
Si poenam ſtipulatur l.45.t.1.l.68
Si poeniteat eum l.24.t.2.l.7
Si pollicitus quis fuerit l.50.t.12.l.5
Si ponas filium l.5.t.2.l.13
Si portio hereditatis l.37.t.5.l.21
Si poſſeſſor ex hereditate l.5.t.3.l.58
Si poſſeſſor fundi l.6.t.1.l.63
Si poſſeſſor hereditatis. Haec lex eſt §.14. l.20.t.3 l.5 incip. Papinianus ſecundo. l.22
Si poſſeſſor hereditatis l.12.t.7.l.32
Si poſſideam l.41.t.2.l.2
Si poſt acceptum iudicium l.6.t.1.l.18
Si poſt conſtitutam l.13.t.5.l.22
Si poſt datum procuratorem l.3.t.3.l.14
Si poſt diem legati l.36.t.2.l.5
Si poſt diuortium l.24.t.3.l.27
Si poſteaquam l.38.t.6.l.9
Si poſteaquam l.46.t.6.l.10
Si poſteaquam reum l.35.t.1.l.45
Si poſt emancipationem l.37.t.1.l.7
Si poſthumus. Vide, Si poſtumus libro 28.t.2.l.16
Si poſt inſpectum praedium l.18.t.6.l.9
Si poſt miſſionem l.35.t.2.l.87
Si poſt mortem patris l.30.t.1.l.68
Si poſt mortem teſtatoris l.37.t.4.l.16
Si poſtliminio redierit l.49.t.15.l.29
Si poſt litem l.44.t.4.l.23
Si poſt moram factam l.13.t.4.l.10
Si poſt pubertatem l.27.t.3.l.14
Si poſtulante me l.38.t.1.l.67
Si poſtulauerit accuſator l.48.t.5.l.27
Si praecedente mandato l.17.t.1.l.58
Si praedia & mancipia l.24.t.1.l.42
Si praedia minoris l.27.t.9.l.11
Si praedia in dotem l.18.t.1.l.15
Si pregnans ancilla l.21.t.1.l.68
Si pregnans ancilla l.40.t.5.l.13
Si pregnantem l.47.t.8.l.12

ſi preſbs

ſi præſes vel iudex lib.48.t.19.l.38
ſi prætorium filius l.37.t.4.l.15
ſi prætor iuſſerit l.1.t.5.l.75
ſi precario l.8.t.4.l.17
ſi primo herede. Vide, Si à primo l.36.t.1.l.18
ſi prior creditor. Hæc lex eſt §.5.l.12.t.4.l.20. incip. Papinianus li.xi. reſponſ. ſi
ſi prior maritus l.24.t.3.l.13
ſi priorem creditus l.40.t.9.l.27
ſi prius noctiurnæ aquæ l.39.t.3.l.17
ſi priuſquam ædificatum l.39.t.1.l.15
ſi prius quam locatori l.19.t.2.l.57
ſi pro aliqua l.16.t.1.l.28
ſi probatum eſt l.27.t.3.l.19
ſi procurator abſentis l.10.t.9.l.3
ſi procurator agit. Vide Procurator agit l.44.t.4.l.11
ſi procurator Cæſaris. Vide, Si curator Cæſaris lib.49 ti.14.l.5
ſi procuratore ita ſtipulatus l.2.t.11.l.14
ſi procurator meus l.3.t.3.l.18
ſi procurator meus l.41.t.1.l.35
ſi procurator opus l.39.t.1.l.7
ſi procurator ratam l.46.t.8.l.18
ſi procurator rei l.44.t.4.l.7
ſi procurator tuus l.12.t.6.l.6
ſi procurator falſo l.12.t.4.l.325
ſi procurator l.45.t.1.l.79
ſi procuratorem abſentem l.3.t.3.l.65
ſi procuratorem dedero l.17.t.1.l.8
ſi procuratorio nomine l.49.t.4.l.2
ſi pro fure l.13.t.1.l.7
ſi pro iudicio. Vide, ſi per uſucapio iudic. l.49.t.1.l.29
ſi pro patre l.15.t.3.l.10
ſi propius ædes tuas l.12.t.8.l.3
ſi pro me quis ſoluerit l.36.t.3.l.40
ſi propoſuas filiam. Vide, Si ponat filium
ſi proprietas fundi l.7.t.2.l.9
ſi proprietati nudæ lib.25 t.3.l.9
ſi proprietarius l.39.t.2.l.22
ſi propter ea, quæ l.35.t.2.l.74
ſi propter res amotas l.25.t.2.l.28
ſi pro te pupilli l.21.t.2.l.22
ſi pro te præſente l.17.t.1.l.4
ſi pro vno reo l.16.t.1.l.20
ſi proxeneta l.50.t.14.l.3
ſi publicanus l.7.t.4.l.4
ſi puellæ tutores l.3.t.1.l.6
ſi pupillus abſens l.46.t.6.l.1
ſi pupillus autem alterum l.16.t.7.l.45
ſi pupillus, cuius l.14.t.4.l.4
ſi pupillus cui l.35.t.2.l.12
ſi pupillus exhæredatus l.42.t.5.l.33
ſi pupillus heres l.27.t.3.l.7
ſi pupillus patroni l.38.t.1.l.72
ſi pupillus paternus. Hæc lex incip. Iulianus lib xxvj. l.29.t.2.l.42
ſi pupillus præſens ſit l.22.t.4.l.20
ſi pupillus ſit l.19.t.2.l.29
ſi pupillus ſine tutoris l.4.t.8.l.35
ſi pupillus ſine l.43.t.1.l.227
ſi pupillus ſine l.46.t.1.l.9
ſi pupillus ſub conditione l.28.t.7.l.26
ſi pupilli debitor l.46.t.3.l.66
ſi pupilli l.3.t.5.l.6
ſi pupillo tutor l.35.t.1.l.31
ſi pupillum l.27.t.1.l.10
ſi pupillorum l.27.t.9.l.7
ſi purè data ſit l.40.t.1.l.57
ſi pura proprietas l.33.t.2.l.4
ſi purè & c l.36.t.2.l.2
ſi purè tibi legauero l.31.t.1.l.54
ſi putator l.9.t.2.l.31
ſi qua aqua l.8.t.5.l.18
ſi quadrupes l.9.t.1.l.1
ſi quæ tamen l.18.t.1.l.4
ſi quæ ſunt cautiones l.10.t.2.l.5
ſi qua mihi vxor l.23.t.3.l.82
ſi qua mihi l.4.t.6.l.40
ſi qua pœna l.2.t.6.l.7
ſi qua pœna eſt l.50.t.16.l.244
ſi quam rem à te emi l.18.t.5.l.8
ſi quando alterius l.34.t.2.l.19
ſi quando duobus l.38.t.1.l.8
ſi quando incerta l.36.t.3.l.6
ſi quando inter ædes l.8.t.5.l.17
ſi quando is, qui l.40.t.12.l.1
ſi quando quis vxori l.50.t.1.l.109
ſi quaſi heres l.28.t.4.l.16
ſi quaſi receptores l.13.t.7.l.38
ſi quem ſeruum l.40.t.7.l.41
ſi qui ad munera l.50 t.10.l.1
ſi qui certa de conditione l.50.t.6.l.2
ſi qui heres inſtitutus l.28.t.5.l.18
ſi qui litem l.39.t.6.l.26
ſi qui iuſſus eſt l.4.t.8.l.52
ſi ita ſint inſtituti l.28.t.7.l.4
ſi qui mihi obligatus eſt l.49.t.4.l.28
ſi qui purè l.36.t.2.l.31
ſi quidem ex his l.40.t.5.l.1
ſi quid à fideiuſſore l.46.t.1.l.5
ſi quid bello captum eſt l.49.t.15.l.28
ſi quid commendis lib.20.t.1.l.45
ſi quid dolo malo l.38.t.5.l.1
ſi quid earum rerum l.32.t.1.l.48
ſi quid erit l.11.t.16.l.12
ſi quid eſt, quod l.26.t.8.l.12
ſi quid ſit ſuggerit l.47.t.2.l.22
ſi quid eſt ſubreptum l.41.t.3.l.49
ſi quid ex famoſa cauſa l.46.t.3.l.7
ſi quid igitur ex ea l.2.t.2.l.29
ſi quid poſſeſſor l.5.t.3.l.31
ſi quid relictum ſit l.30.t.1.l.127
ſi quid venditor l.22.t.1.l.18
ſi quidem in inſulam l.49.t.4.l.1
ſi quidem is qui. Vide, Si quando is, qui
ſi quilibet heres l.34.t.9.l.25
ſi quis ab alio acceperit l.3.t.6.l.7
ſi quis ab alio decem l.42.t.1.l.13
ſi quis ab alio nummos l.40.t.7.l.19
ſi quis abſentis l.3.t.5.l.2
ſi quis abſentis l.44.t.7.l.5
ſi quis me abſente l.46.t.3.l.18
ſi quis accepto tulerit l.12.t.4.l.4
ſi quis actionem l.47.t.3.l.3
ſi quis ad demoliendum l.39.t.1.l.48
ſi quis ad exhibendum l.44.t.2.l.4
ſi quis adimonuerit l.4.t.3.l.9
ſi quis adulterium l.48 t.5.l.33
ſi quis ædes l.8.t.2.l.30
ſi quis à filio l.3.t.3.l.32
ſi quis alia aqua vſus l.8.t.6 l.18
ſi quis aliam rem l.46.t.3.l.26
ſi quis à liberis alii deſideret l.25.t.3.l.5
ſi quis alienū mandauerit l.29.t.1.l.48
ſi quis alieni ſcripſerit l.37.t.1.l.27
ſi quis alienam l.47.t.19.l.1
ſi quis alius l.4.t.2.l.13
ſi quis aliquem l.48.t.9.l.5
ſi quis aliquid j. l.48.t.9.l.30
ſi quis aliquid ij. ib.l.38
ſi quis à me oleum l.39 t.1.l.38
ſi qui à malcis l.9.t.4.l.26
ſi quis ante condixit l.21.t.2.l.30
ſi quis à pluribus l.50.t.5.l.7
ſi quis apud aliquem l.46.t.7 l.3
ſi quis arbitratu l.45 t.1.l.43
ſi quis Attio & heredibus l.7.t.2.l.7
ſi quis à ſocio l.17.t.2.l.31
ſi quis binas ædes. Vide, Si quis vnas ædes l.7.t.1.l.32
ſi quis bonorum partem l.35.t.1.l.13
ſi quis certam ſtipulatus l.12.t.1.l.24
ſi quis conduxerit l.19.t.2.l.48
ſi quis crediderit l.2.t.14.l.49
ſi quis creditori ſuo l.33.t.8.l.7
ſi quis creditorem l.42.t.8.l.13
ſi quis cum aliter l.45.t.1.l.36
ſi quis cum debitore l.12.t.2.l.29
ſi quis cum æſtimauerit l.20.t.3.l.29
ſi quis cum falſo l.48.t.10.l.4
ſi quis cum filiam, contraxerit l.15.t.1.l.44
ſi quis cum fundum venderet l.19.t.1.l.26
ſi quis cum haberet l.32.t.16.l.5
ſi quis cum haberet l.42.t.8.l.25
ſi quis cum procuratorio l.3.t.3.l.38
ſi quis cum ſciret l.47.t.2.l.91
ſi quis cum ſciret l.41.t.4.l.8
ſi quis cum ſe ſolueret l.42.t.6.l.2
ſi quis cum teſtamentum. Vide, ſi is qui teſtamentum l.28.t.3.l.15
ſi quis cum teſtamentum l.29.t.7.l.3
ſi quis cum totum l.40.t.2.l.7
ſi quis cum verbis eſſet l.36.t.4.l.8
ſi quis decedens. Hæc lex eſt §.1.l.23.l.34. incip. Iulianus etiam
ſi quis delegauerit l.46.t.2.l.12
ſi quis de libertate l.47.t.10.l.12
ſi quis de pluribus l.34.t.5.l.27
ſi quis dicat ſe l.40.t.5.l.5
ſi quis diuturno vſu l.48.t.5.l.10
ſi quis dolo l.48.t.8.l.10
ſi quis dolo fecerit l.42.t.1.l.51
ſi quis dolo malo l.29.t.6.l.2
ſi quis domum l.19.t.2.l.9
ſi quis donationis cauſa l.38.t.1.l.38
ſi quis donationis vſufructuariæ l.7.t.1.l.24
ſi quis duas ædes habeat l.8.t.4.l.6
ſi quis duos homines promiſit l.46.t.3.l.87
ſi quis ducibus l.19.t.5.l.30
ſi quis duobus l.32.t.1.l.15
ſi quis egerit l.47.t.2.l.88
ſi quis enim eo animo l.18.t.7.l.40
ſi quis eum de quo l.2.t.9.l.1
ſi quis eum quem l.28.t.6.l.16
ſi quis eum quem l.35.t.1.l.37
ſi quis eundem l.40.t.7.l.42
ſi quis ex alia cauſa l.46.t.1.l.18
ſi quis ex aliena l.3.t.2.l.5
ſi ex argentariis l.2.t.13.l.8
ſi ex bonis l.47.t.2.l.83
ſi quis ex cauſa fideicommiſſi l.40.t.5.l.25
ſi quis ex domo. Hæc lex eſt §.vlt.53.t.2.l.47. incip. idem lib.38
ſi quis ex fundo lib.8.t.6.l.23
ſi quis ex his l.32.t.1.l.3
ſi quis ex his quibus l.37.t.8.l.1
ſi quis ex naufragio l.47.t.9.l.51
ſi quis excuſatus l.10.t.2.l.26
ſi quis falſis conditionibus l.48.t.10.l.38
ſi quis fecerit teſtamentum l.29.t.3.l.12
ſi quis filiabus ſuis l.26.t.2.l.5
ſi quis filio exheredato l.28.t.3.l.6
ſi quis filiumfam. l.26.t.5.l.7
ſi quis filium habeat l.37.t.6.l.5
ſi quis filiam habeat l.37.t.8.l.6
ſi quis fecit l.48.t.19.l.6
ſi quis famo facto l.9.t.2.l.49
ſi quis fuerit heres l.1.t.7.l.23
ſi quis fundum l.18.t.1.l.37
ſi quis fundum. Hæc lex eſt in l.9.§.2, incip. idem lib.7.l.23
ſi quis fundum emerit l.19.t.1.l.33
ſi quis fundum emerit l.21.t.2.l.41
ſi quis habens creditores l.40.t.9.l.24
ſi quis hac lege emerit l.18.t.1.l.41
ſi quis hac lege emptus ſit l.38.t.1.l.13
ſi quis hac lege ſeruum l.40.t.1.l.10
ſi quis hac lege vendit l.18.t.7.l.3
ſi quis hac lege. Hæc lex incip. Et qui hac lege emptus ſit l.40.t.8.l.4
ſi quis hereditatem l.34.t.8.l.8
ſi quis heres j. l.29.t.2.l.15
ſi quis heres ij. ibid.l.72
ſi quis heredes ita inſtituit l.28.t.5.l.24
ſi quis hominem l.50.t.6.l.19
ſi quis id quod l.2.t.1.l.7
ſi quis inficiatus ſit l.16.t.3.l.25
ſi quis in fundi vocabulo l.50.t.1.l.4
ſi quis in graui valetudine l.25.t.5.l.3
ſi quis ingenuam l.40.t.5.l.21
ſi quis iniuriam atrocem l.37.t.20.l.35
ſi quis iniquum l.2.t.2.l.3
ſi quis inſulam l.48.t.24.l.2
ſi quis in ius vocatus l.2.t.5.l.1
ſi quis in iure interrogatus l.11.t.1.l.9
ſi quis in legatione l.5.t.1.l.8
ſi quis in pignore l.13.t.7.l.36
ſi quis in principio l.32.t.1.l.12
ſi quis inquilinos l.30.t.1.l.32
ſi quis in rem l.5.t.3.l.14
ſi quis in ſenatorio ordine l.23.t.2.l.27
ſi quis in ſeruitute l.47.t.2.l.7
ſi quis integris facultatibus l.40.t.9.l.7
ſi quis intentione ambigua l.5.t.1.l.66
ſi quis inter tres. Hæc lex eſt §.1.l.25.t.1.l.17. incip. Vlpian. libro ſingulari.
ſi quis interrogatus l.11.t.1.l.8
ſi quis in teſtamento l.30.t.1.l.15
ſi quis in teſtamento. Vide ſupra ſi quis in teſtamento ſuo
ſi quis incertus l.40.t.5.l.2
ſi quis incertus l.38.t.17.l.7
ſi quis inſtituatur l.28.t.5.l.25
ſi quis ipſos tutores l.40.t.22.l.3
ſi quis ita dederit l.26.t.2.l.16
ſi quis ita inſtitutus ſit l.28.t.5.l.28
ſi quis ita inſtitutus ſit l.28.t.7.l.6
ſi quis ita legauerit l.31.t.1.l.3
ſi quis ita legauerit l.34.t.2.l.30
ſi quis ita legauerit l.35.t.1.l.8
ſi quis ita legauerit l.7.t.1.l.20
ſi quis ita libertatem l.40.t.7.l.15
ſi quis ita j. l.40.t.4.l.2
ſi quis ita ij. ibid.l.6
ſi quis ita iij. ibid.l.8
ſi quis ita iv. ibid.l.9
ſi quis ita v. ibid.l.42
ſi quis ita ſcripſerit l.28.t.5.l.33
ſi quis ita ſcripſerit l.28.t.5.l.30
ſi quis ita ſcripſerit l.34.t.5.l.24
ſi quis ita ſtipulatus fuerit l.45.t.1.l.129
ſi quis iuſſerit l.4.t.7.l.2
ſi quis iuraſſet l.12.t.6.l.43
ſi quis iuſſus eſt l.40.t.8.l.57
ſi quis legata l.35.t.1.l.74
ſi quis legatum hoſtium l.50.t.7.l.13
ſi quis legatum ſibi l.48.t.20.l.6
ſi quis legauerit aurum l.34.t.2.l.18
ſi quis legauerit j. l.30.t.1.l.72
ſi quis legauerit ij. ibid.l.121
ſi quis liberum hominem l.22.t.3.l.20
ſi quis liberum hominem l.43.t.29.l.4
ſi quis libertatem l.40.t.6.l.2
ſi quis libertatem l.5.t.3.l.7
ſi quis liberum l.18.t.2.l.50
ſi quis liberis alimenta l.34.t.1.l.8
ſi quis locuples l.40.t.4.l.57
ſi quis magiſtratum l.50.t.4.l.9
ſi quis mancipiis l.19.t.3.l.17
ſi quis mandata Tinij l.3.t.5.l.18
ſi quis mihi bona ſua l.29.t.2.l.25
ſi quis mihi mandauerit l.17.t.1.l.28
ſi quis mihi merces l.38.t.7.l.7
ſi quis miſſus fuerit l.4.t.4.l.5
ſi quis noſtrum l.37.t.4.l.17
ſi quis non cauſam l.12.t.1.l.4

Universidad Rey Juan Carlos

ſi quis negotia aliena j. li.3.ti.5.l.33
ſi quis negotia aliena ij. ibid.l.35
ſi quis actorem li.3.ti.4.l.10
ſi quis ne quaſtio li.48.ti.18.l.12
ſi quis tam quaſi heres lib.29.ti.2.l.73
ſi quis ob honorem li.50.ti.12.l.11
ſi quis obligatum ſeruum li.20.ti.2.l.6
ſi quis obligatione liberatum li.50.ti.17.l.185
ſi quis exceperit li.48.ti.19.l.19
ſi quis offerenti & li.46.ti.3.l.78
ſi quis officium li.5.ti.2.l.38
ſi quis omiſſa cauſa li.29.ti.4.l.17
ſi quis operas lib.38.ti.1.l.5
ſi quis patris ſui li.38.ti.10.l.16
ſi quis paterfamilias li.14.ti.6.l.3
ſi quis pecuniam li.13.ti.4.l.6
ſi quis perſecutionem li.47.ti.2.l.55
ſi quis per fundum li.43.ti.1.l.20
ſi quis poſt accuſationem li.48.ti.1.l.9
ſi quis poſteaquam li.40.ti.5.l.29
ſi quis poſteaquam li.5.ti.1.l.7
ſi quis poſtquam li.16.ti.3.l.37
ſi quis poſthumos li.28.ti.3.l.3
ſi quis praegnantem lib.50.ti.17.l.177
ſi quis praegnante li.29.ti.5.l.13
ſi quis priore facto. lib.36.ti.1.l.19
ſi quis pro eo qui li.46.ti.1.l.56
ſi quis pro eo ſe ponſorem li.7.ti.1.l.46
ſi quis proprium li.12.ti.10.l.2
ſi quis pro uxore ſua li.18.ti.1.l.18
ſi quis putans ſibi li.12.ti.1.l.63
ſi quis quasi ſuſpectum li.26.ti.10.l.14
ſi quiſquam in munere lib.24.ti.3.l.7
ſi quis quandam li.5.ti.3.l.24
ſi quis quid li.3.ti.4.l.37
ſi quis rationes li.34.ti.3.l.9
ſi quis rem aliquam li.10.ti.1.l.3
ſi quis rem a non domino li.46.ti.3.l.34
ſi quis rem de qua li.4.ti.8.l.30
ſi quis reuerſus li.4.ti.18.l.7
ſi quis reum criminis li.48.ti.3.l.4
ſi quis reum habere li.34.ti.3.l.5
ſi quis rogatus li.40.ti.5.l.51
ſi quis ſemproniam li.3.ti.5.l.28
ſi quis ſeparatim. Vide, Si quis ſepar li.49.ti.1.l.10
ſi quis ſepulchrum lib.11.ti.7.l.3
ſi quis ſeruum. Vide, Si ſeruus captiui li.48.ti.5.l.2
ſi quis ſeruo li.30.ti.3.l.6
ſi quis ſeruo lib.46.ti.3.l.28
ſi quis ſeruo ſuo li.3.ti.1.l.34
ſi quis ſeruum communem li.7.ti.3.l.9
ſi quis ſeruum ſeruo li.31.ti.1.l.2
ſi quis ſeruum iudicio li.9.ti.11.l.7
ſi quis ſeruum liberum li.31.ti.1.l.7
ſi quis ſeruum meum lib.47.ti.10.l.16
ſi quis ſeruum pigneratum li.3.ti.1.l.36
ſi quis ſeruum quem li.13.ti.1.l.13
ſi quis ſeruum teſtamento li.35.ti.1.l.29
ſi quis ſit Titius li.45.ti.1.l.57
ſi quis ſic dixerit lib.50.ti.16.l.133
ſi quis ſic ſolueri lib.32.ti.6.l.1
ſi quis ſic ſtipuletur li.24.ti.3.l.56
ſi quis ſocietatem contraxerit li.17.ti.2.l.74
ſi quis ſolidum li.28.ti.5.l.72
ſi quis ſolutioni li.22.ti.3.l.24
ſi quis ſtipulatus fuerit lib.46.ti.3.l.37
ſi quis ſtipulatus ſit li.4.ti.6.l.43
ſi quis ſtipulatus ſit li.45.ti.1.l.122
ſi quis ſub conditione li.26.ti.2.l.14
ſi quis ſub conditione li.29.ti.4.l.8
ſi quis ſub conditione li.26.ti.5.l.7
ſi quis ſub hac paſta li.18.ti.3.l.56
ſi quis ſui alieniue li.50.ti.12.l.44
ſi quis ſuo ſeruo li.32.ti.1.l.94
ſi quis ſuus heres li.28.ti.8.l.8
ſi quis tabulas li.4.ti.3.l.35
ſi quis teſtamentum deleuerit li.9.ti.2.l.41
ſi quis teſtamento li.40.ti.5.l.50
ſi quis teſtamento facto li.37.ti.1.l.28
ſi quis teſtamento heredi li.28.ti.5.l.22
ſi quis teſtamento li.40.ti.5.l.22
ſi quis Titio decem lib.31.ti.1.l.17
ſi quis Titio legauerit li.4.ti.6.l.43
ſi quis tutor datus li.27.ti.4.l.3
ſi quis tutor non ſit li.26.ti.1.l.5
ſi quis tutor quidem lib.27.ti.2.l.60
ſi quis tutorem dederit lib.26.ti.2.l.22
ſi qui viduam, vel li.48.ti.18.l.5
ſi quis vi de poſſeſſione li.43.ti.2.l.17
ſi quis vinum legauerit li.33.ti.6.l.19
ſi quis vina vendiderit li.18.ti.6.l.4
ſi quis violauerit li.5.ti.1.l.11
ſi quis vnas aedes li.7.ti.1.l.12
ſi quis vni ex reis li.46.ti.8.l.14
ſi quis viſumfructum lib.33.ti.2.l.19
ſi quis vxori li.24.ti.1.l.19
ſi quis vxori li.47.ti.2.l.38
ſi quo tempore lib.5.ti.3.l.41
ſi quod alij mutuum li.14.ti.6.l.15
ſi quo die emi li.21.ti.2.l.61

ſi quod dominus ſeruo li.33.ti.6.l.64
ſi quod ex Pamphila nataeue li.31.ti.1.l.73
ſi quod mihi mortis cauſa li.29.ti.3.l.36
ſi redierit etiam ex reliſto li.49.ti.7.l.16
ſi remunerandi gratia lib.17.ti.1.l.6
ſi repudiauerit ſui li.38.ti.2.l.2
ſi reliquero filium li.26.ti.3.l.8
ſi res aliena li.36.ti.1.l.62
ſi res aliqua. Vide, Si merx aliqua li.5.ti.3.l.4
ſi res dilacionem li.19.ti.5.l.7
ſi res diſtracta fuerit li.20.ti.6.l.3
ſi res dominio non decedentur li.5.ti.3.l.5
ſi res aeſtimata li.23.ti.3.l.10
ſi res geſta li.22.ti.3.l.7
ſi res in diem addicta. Haec lex eſt in l.4.ti.2.lib.18 verſic. Idem iulianus lib.
ſi res ita diſtracta ſit lib.18.ti.1.l.5
ſi res mihi & tibi li.32.ti.3.l.10
ſi res mobilis lib.6.ti.3.l.20
ſi res obligata per li.30.ti.1.l.57
ſi res pro derelicto habita li.41.ti.7.l.1
ſi res pupillaris li.26.ti.7.l.50
ſi res pupillaris, vel li.4.ti.4.l.39
ſi res, quam a Titio emi li.21.ti.2.l.58
ſi res, quas filiae emancipatae li.25.ti.3.l.51
ſi res vendita libro 19.ti.1.l.1
ſi rem aeſtimatam li.23.ti.3.l.14
ſi rem alienam, j. li.13.ti.7.l.9
ſi rem alienam ij. ibid.l.10
ſi rem aliquam li.36.ti.2.l.18
ſi rem hereditariam li.47.ti.19.l.6
ſi rem legatam petat li.22.ti.1.l.6
ſi rem meam li.46.ti.3.l.20
ſi rem meam a te petiero li.29.ti.2.l.47
ſi rem meam ſub conditione li.45.ti.1.l.31
ſi rem mobilem li.41.ti.2.l.47
ſi rem, quae apud te eſſet li.21.ti.2.l.62
ſi rem, quam maritus li.24.ti.1.l.30
ſi rem, quam mihi li.31.ti.2.l.29
ſi rem quam ſeruus li.31.ti.2.l.vlt.
ſi rem, quam tibi li.4.l.5
ſi rem ſubreptam mihi li.47.ti.2.l.43
ſi rem tibi inſpiciendam. Haec lex eſt §.2.li.17.ti.1.l.18. incipit. Papinianus li.8
ſi rem tradi ſtipulamur li.45.ti.1.l.28
ſi rerum apparatum li.12.ti.2.l.32
ſi rerum tibi poſſeſſionem li.43.ti.16.l.5
ſi retentae fuerit li.27.ti.9.l.7
ſi reus & fideiuſſor li.12.ti.6.l.30
ſi reus paratus li.3.ti.3.l.73
ſi reus poſt iudicium li.46.ti.7.l.12
ſi reus poſtquam li.2.ti.11.l.vlt.
ſi reus promittendi li.45.ti.1.l.15
ſi reus ſtipulandi. Haec lex habetur in l.5.ad fin. Verſic. Idem ait reis ſtipul. l.46
ſi riuum quem faciendum li.39.ti.3.l.62
ſi rogatus ſit maior li.40.ti.5.l.20
ſi ſacculum vel argentum li.16.ti.3.l.29
ſi ſciens eorum li.18.ti.1.l.35
ſi ſciente creditore li.48.ti.9.l.7
ſi ſcripſiſſet qui legabat li.30.ti.1.l.95
ſi ſcriptis heredibus li.29.ti.5.l.19
ſi ſecundum prohibitum li.29.ti.2.l.58
ſi Seia pro dote li.33.ti.4.l.10
ſi ſemel in ea cauſa li.15.ti.1.l.46
ſi ſenatori indulgentia li.23.ti.2.l.31
ſi ſe non obtulit li.41.ti.1.l.4
ſi ſeparatim petit li.35.ti.1.l.30
ſi ſepulchrum quis diruat li.47.ti.12.l.2
ſi ſequens gradus li.29.ti.3.l.15
ſi ſeruus ab hoſtibus captus li.38.ti.2.l.16
ſi ſeruus alienus li.40.ti.1.l.56
ſi ſeruus ante aditam li.9.ti.10.l.48
ſi ſeruus apud filium ſuum li.40.ti.1.l.46
ſi ſeruus a teſtatore li.29.ti.5.l.12
ſi ſeruus capitali crimine li.48.ti.5.l.2
ſi ſeruus communis li.28.ti.6.l.18
ſi ſeruus communis li.26.ti.6.l.12
ſi ſeruus communis li.18.ti.5.l.7
ſi ſeruus communis li.29.ti.2.l.60
ſi ſeruus communis li.47.ti.2.l.62
ſi ſeruus communis lib.39.ti.5.l.22
ſi ſeruus communis j. li.45.ti.3.l.4
ſi ſeruus communis ij. ibid.l.14
ſi ſeruus communis iij. ibid.l.15
ſi ſeruus communis li.9.ti.4.l.9
ſi ſeruus communis. Vide, Seruus communis li.4.ti.1.l.38
ſi ſeruus cum emerit li.44.ti.6.l.2
ſi ſeruus decem. Vide, Seruus decem li.46.t.3.l.62
ſi ſeruus depoſitus li.9.ti.4.l.22
ſi ſeruus eius lib.29.ti.2.l.30
ſi ſeruus fuerit heres li.28.ti.8.l.8
ſi ſeruus fugitiuus li.29.ti.2.l.19
ſi ſeruus hereditarius li.44.ti.7.l.4
ſi ſeruus hereditarius li.45.ti.3.l.25
ſi ſeruus in quo vſusfructus li.7.ti.4.l.27
ſi ſeruus in quo li.19.ti.1.l.20
ſi ſeruus inſciente domino li.41.ti.3.l.34
ſi ſeruus indicio ſe ſibi li.2.ti.14.l.9
ſi ſeruus iuramento li.12.ti.2.l.25
ſi ſeruus legatus li.30.ti.1.l.108

ſi ſeruus legatus. Vide, Seruus legatus li.34.ti.4.l.53
ſi ſeruus legatus li.9.ti.4.l.50
ſi ſeruus legatus li.40.ti.5.l.50
ſi ſeruus liber li.40.ti.1.l.19
ſi ſeruus liber eſſe iuſſus li.33.ti.8.l.25
ſi ſeruus liber ſit li.38.ti.1.l.16
ſi ſeruus mancipium emit li.41.ti.3.l.57
ſi ſeruus meus li.15.ti.1.l.17
ſi ſeruus meus li.13.ti.6.l.14
ſi ſeruus meus li.6.ti.1.l.25
ſi ſeruus meus li.31.ti.1.l.25
ſi ſeruus meus li.45.ti.3.l.38
ſi ſeruus nauem li.47.ti.2.l.46
ſi ſeruus non ſit li.11.ti.3.l.7
ſi ſeruus non voluntate li.4.ti.3.l.6
ſi ſeruus peculiari nomine li.46.ti.3.l.52
ſi ſeruus pignori datus li.13.ti.7.l.3
ſi ſeruus pignori obligatus li.20.ti.1.l.38
ſi ſeruus plurium li.35.ti.1.l.50
ſi ſeruus quem emeris li.40.ti.1.l.48
ſi ſeruus quem tibi li.11.ti.6.l.3
ſi ſeruus quem vendideras li.19.ti.1.l.54
ſi ſeruus qui emeretur li.19.ti.1.l.55
ſi ſeruus qui in rem li.46.ti.7.l.13
ſi ſeruus raptoris li.47.ti.8.l.3
ſi ſeruus reipublicae li.50.ti.12.l.3
ſi ſeruus ſciente domino li.9.ti.4.l.8
ſi ſeruus ſeruos li.9.ti.2.l.13
ſi ſeruus ſeruum li.9.ti.2.l.19
ſi ſeruus ſocietatem coierit li.17.ti.2.l.18
ſi ſeruus ſub conditione j. li.35.ti.1.l.13
ſi ſeruus ſub conditione ij. ibid.l.10
ſi ſeruus ſub conditione li.28.ti.5.l.4
ſi ſeruus teſtamento li.45.ti.1.l.54
ſi ſeruus tibi legatus li.35.ti.2.l.13
ſi ſeruus Titij li.30.ti.1.l.70
ſi ſeruus tuus li.45.ti.10.l.13
ſi ſeruus venditus eſt li.30.ti.1.l.119
ſi ſeruus venditus eſt li.40.ti.2.l.1
ſi ſeruus venditus li.21.ti.3.l.21
ſi ſeruus vel filiuſfam li.15.ti.1.l.4
ſi ſeruus vel alienuſfam lib.41.ti.2.l.14
ſi ſeruus ſeruo li.23.ti.3.l.34
ſi ſerui mei rogatu li.3.ti.5.l.43
ſi ſerui, qui apud li.40.ti.1.l.18
ſi ſerui, qui nobis communis li.7.ti.9.l.80
ſi ſerui vſusfructus li.7.ti.1.l.21
ſi ſeruo alieno li.50.ti.1.l.20
ſi ſeruo cum libertate li.31.ti.4.l.16
ſi ſeruo fideicommiſſi li.20.ti.5.l.84
ſi ſeruo fructuarius. Haec lex eſt §.5.l.ti.1.l.7.incip. Idem Iulianus eod.li.
ſi ſeruo furioſi li.4.ti.3.l.18
ſi ſeruo hereditario li.7.ti.4.l.18
ſi ſeruo in dotem li.16.ti.5.l.17
ſi ſeruo manumiſſo li.30.ti.8.l.18
ſi ſeruo meo Sticho li.31.ti.1.l.08
ſi ſeruo mortis cauſa li.39.ti.6.l.44
ſi ſeruo ſub conditione li.19.ti.7.l.21
ſi ſeruum, cuius nomine li.21.ti.2.l.26
ſi ſeruum cuius nomine li.47.ti.10.l.29
ſi ſeruum amoto li.21.ti.1.l.33
ſi ſeruum dominus l.48.t.2.l.17
ſi ſeruum heredem lib.29.ti.1.l.28
ſi ſeruum in eadem cauſa li.2.ti.9.l.6
ſi ſeruum meum occiderit li.9.ti.2.l.23
ſi ſeruum mihi ignoranti li.13.ti.5.l.4
ſi ſeruum quis alienum li.29.ti.1.l.71
ſi ſeruum ſtipulatus fuero li.45.ti.1.l.98
ſi ſeruum ſub conditione li.13.ti.5.l.20
ſi ſeruus pigneratus li.13.ti.7.l.35
ſi ſeruitus impoſita li.8.ti.4.l.33
ſi ſic ſubiiciant li.2.ti.1.l.5
ſi ſic conſtituta ſit aqua li.8.ti.6.l.7
ſi ſic legatum li.32.ti.1.l.95
ſi ſic locutus erit li.31.ti.2.l.13
ſi ſic ſtipulatus j. li.45.ti.1.l.93
ſi ſic ſtipulatum ij. ibid.l.91
ſi ſimulato praeſidis iuſſu li.47.ti.13.l.1
ſi ſine dolo malo li.16.ti.1.l.6
ſi ſine herede tutor. Vide, Sine herede tutor li.26.ti.7.l.33
ſi ſine interrogatione li.11.ti.1.l.9
ſi ſine iudice li.46.ti.8.l.12
ſi ſine venia edicti li.2.ti.4.l.25
ſi ſine tabulis li.43.ti.5.l.4
ſi ſocer a genero li.19.ti.1.l.44
ſi ſocer nurui dotem. Haec lex eſt in l.5.§.3. incl. Celſus li.10.ti.4.l.35
ſi ſocius communis rei li.49.ti.2.l.45
ſi ſocius heres li.28.ti.5.l.89
ſi ſocius pro filia li.3.ti.1.l.21
ſi ſocius propriam pecuniam li.12.ti.1.l.28
ſi ſocius ſerui communis li.10.ti.4.l.15
ſi ſocius teſtamento li.40.ti.4.l.48
ſi ſocij famoſi li.17.ti.2.l.38
ſi ſocietatem j. li.17.ti.2.l.6
ſi ſocietatem ij. ibid.l.73
ſi ſolum vſucapi non poterit li.21.ti.3.l.59
ſi ſolus heres li.29.ti.2.l.80
ſi ſoluturus pecuniam li.46.ti.3.l.38

ſi ſponſus ſponſæ donauerit l.24.t.1.l.8
ſi ſponſa dotem dederit l.23.t.4.l.74
ſi ſponſalibus nondum factis l.23.t.3.l.58
ſi ſpurius l.38.t.8.l.4
ſi ſtatua patris tui l.47.t.10.l.27
ſi ſtatuam legauero l.34.t.2.l.16
ſi ſtatulibera l.40.t.7.l.6
ſi ſterilis ancilla ſit l.19.t.1.l.5
ſi Stichus certo die l.45.t.1.l.35
ſi Stichus communis meus l.20.t.3.l.35
ſi Sticho manumiſſo l.35.t.3.l.21
ſi Sticho peculium l.15.t.1.l.53
ſi Sticho ſeruo tuo l.7.t.1.l.74
ſi Stichum aut Pamphilum l.46.t.3.l.16
ſi Stichum aut Pamphilum l.46.t.3.l.38
ſi Stichum dari ſtipulatus l.46.t.1.l.8
ſi ſtillicidij immittendi ius l.8.t.6.l.8
ſi ſtipulatus eſſet me l.46.t.8.l.15
ſi ſtipulatus fuerit l.45.t.1.l.36
ſi ſtipulatus ſis rem l.22.t.1.l.4
ſi ſtipulatus ſum. Vide, ſtipulatus ſum l.46.t.3.l.69
ſi ſtipulatus ſum vt tantum l.45.t.1.l.105
ſi ſtipulatus l.46.t.3.l.11
ſi ſtipulatus ij. ibid. l.81
ſi ſtipulatus fuero l.34.t.1.l.33
ſi ſtipulator vt ſibi l.45.t.1.l.38
ſi ſtuprum ſerua paſſa ſit l.47.t.10.l.25
ſi ſub conditione. Vide, Si quis ſub conditione li.42.t.7.l.7
ſi ſub conditione heres l.35.t.1.l.5
ſi ſub conditione l.7.t.4.l.16
ſi ſub conditione quocum l.46.t.4.l.21
ſi ſub hac conditione l.7.t.1.l.36
ſi ſub impoſſibili conditione l.46.t.1.l.29
ſi ſubſtitutus veteri. Hæc lex eſt 2.6.2.1.t.6.l.25. incip. Idem Iulianus l. vel.
ſi ſub vna ſignificatione l.15.t.1.l.136
ſi ſuperatus ſit l.20.t.1.l.3
ſi ſupra eum modum l.42.t.1.l.28
ſi ſuſpecta collatio l.5.t.2.l.29
ſi actio l.4.t.3.l.4
ſi tacitum teſtamentum l.35.t.1.l.13
ſi tam magiſtri loci l.8.t.2.l.13
ſi tamen dominus cognoſcit l.3.t.3.l.21
ſi tamen is ſeruus fuit l.4.t.4.l.5
ſi tamen plures l.15.t.8.l.4
ſi tamen quibuſdam l.15.t.1.l.25
ſi tamen ſciente. Vide, Si certum ſciente parte lib.14.ti.6.l.22
ſi tamen ſine culpa l.23.t.1.l.48
ſi tamen tutor detur l.26.t.2.l.15
ſi tertius vicinus l.39.t.3.l.6
ſi te ſoluam l.28.t.1.l.27
ſi teſtamento comprehenſus l.28.t.7.l.2
ſi teſtamento damnatus heres l.8.t.2.l.32
ſi teſtamento liberatum l.45.t.1.l.49
ſi teſtamentum falſum l.5.t.2.l.6
ſi teſtamentum patris l.34.t.4.l.26
ſi teſtamento quod l.28.t.1.l.23
ſi te Titio obligaſti l.4.t.3.l.38
ſi tibi aliquam [illegible] l.39.t.3.l.5
ſi tibi aream donauero. Hæc lex eſt in §.1.l.13.tit.3. lib.19. incipit. Iulianus l.3.
ſi tibi certam rem l.34.t.4.l.29
ſi tibi cum municipibus l.3.t.4.l.9
ſi tibi decem dederim l.39.t.5.l.25
ſi tibi decem dem l.2.t.14.l.15
ſi tibi decem dedero l.39.t.5.l.7
ſi tibi decem millia l.7.t.5.l.6
ſi tibi domum locauero. Vide, Si domum tibi lib.19.t.2.l.45
ſi tibi electio ſerui l.33.t.5.l.8
ſi tibi & ei l.32.t.1.l.26
ſi tibi ſi ius in altum tollendi Hæc lex incipit, Quæſitum eſt, ſi tibi l.1.t.7.l.34
ſi tibi fundi vſuſfructus l.7.t.4.l.17
ſi tibi habitationem l.19.t.2.l.5
ſi tibi homo l.30.t.1.l.66
ſi tibi legatum eſt l.32.t.2.l.79
ſi tibi liberum prædium l.19.t.1.l.8
ſi tibi pecuniam donauero l.12.t.1.l.20
ſi tibi pecunia l.19.t.5.l.22
ſi tibi proprietatem fundi l.7.t.2.l.2
ſi tibi pars legatum. Vide, Si pars tibi le.l.32.t.5.l.54
ſi tibi rem vendendam l.19.t.5.l.13
ſi tibi ſcyphos dedi l.19.t.5.l.26
ſi tibi, aliud l.7.t.5.l.6
ſi tibi vel ſocius l.17.t.9.l.8
ſi Titius coheredi ſuo l.18.t.5.l.27
ſi Titius cum quo l.19.t.2.l.63
ſi Titius donare l.39.t.5.l.33
ſi Titius & Seius l.45.t.2.l.6
ſi Titius & Seia l.46.t.3.l.48
ſi Titius ex parte heres l.32.t.1.l.95
ſi Titius heres erit l.28.t.7.l.10
ſi Titium tibi & [illegible]. Hæc lex eſt §.1.l.33.t.1.l.32
ſi Titius [illegible] incip. Titius & Mæuius l.35.t.1.l.24
ſi Titium & Seium l.34.t.1.l.16
ſi Titio [illegible] l.36.t.1.l.2
ſi Titio & ei l.35.t.1.l.3
ſi Titio & Mæuio l.35.t.1.l.83
ſi Titius & mihi l.33.t.1.l.55
ſi Titio fructus lib.7.ti.1.l.35
ſi Titio fundus l.33.t.2.l.10
ſi Titio pecunia legata. Hæc lex eſt §.1.l.92.ti.1.l.30. incip. Iulianus ſi Titio
ſi Titio, qui rem meam l.20.t.1.l.22
ſi totam hereditatem. Vide, ſi totam, in partem lib.29.ti.2.l.83
ſi tribunus in cohortibus l.27.t.1.l.9
ſi traiectitiæ pecuniæ l.22.t.2.l.9
ſi triennio dena l.40.t.7.l.18
ſi tu ex parte heres l.30.t.2.l.76
ſi tuo ſeruo credidero l.46.t.3.l.83
ſi tutelæ agat intutus l.26.t.7.l.8
ſi tutelam aut negotiorum l.27.t.3.l.3
ſi tutor ab quo vinculo l.26.t.10.l.9
ſi tutor condemnatus l.26.t.7.l.2
ſi tutor contitutus l.26.t.7.l.15
ſi tutor iudicio ſit l.2.t.11.l.15
ſi tutor poſt pubertatem l.27.t.3.l.13
ſi tutor pro pupillo l.27.t.4.l.4
ſi tutor pupilli l.36.t.2.l.17
ſi tutor pupillam l.30.t.1.l.128
ſi tutor rei publicæ cauſa l.27.t.3.l.9
ſi tutor rem ſibi depoſitam l.27.t.3.l.5
ſi tutor rem. Vide, Tutor rem adulti l.12.t.3.l.8
ſi tutor vel curator l.26.t.9.l.2
ſi tutoris habendi cauſa l.40.t.2.l.25
ſi tutoris heres l.26.t.7.l.60
ſi tutoris iuſſu l.26.t.4.l.2
ſi vaſorum ipſorum l.7.t.8.l.12
ſi vehenda mancipia l.14.t.2.l.10
ſiue à certis perſonis l.45.t.2.l.17
ſiue ad fundum l.8.t.6.l.23
ſiue autem emptori l.6.t.2.l.9
ſiue autem omi ſeruet l.37.t.5.l.15
ſiue contra pronunciauerit l.25.t.5.l.5
ſiue cum inſtrumento l.33.t.7.l.1
ſiue de eo paciſcantur l.2.t.14.l.28
ſiue de itineris latitudine l.23.t.6.l.6
ſiue generalis curator l.33.t.3.l.61
ſiue hereditaria negotia l.3.t.5.l.22
ſiue ipſum in publico l.47.t.2.l.5
ſiue ingenua l.38.t.17.l.1
ſiue ingenua ij. ibid.l.2
ſiue libertus. Vide paulo inf. Siue patronus
ſiue manifeſtus fur l.13.t.1.l.10
ſiue mihi, ſiue tibi l.45.t.3.l.15
ſiue noſtrum quod petamus l.12.t.5.l.2
ſiue pa temus, ſiue l.37.t.14.l.28
ſiue peculiari nomine l.6.t.2.l.19
ſiue per ſtatus l.4.t.7.l.2
ſiue procurator l.26.t.1.l.1
ſiue ſciuit, ſiue ignorauit. Vide, Siue ſcit, ſiue libro 30.ti.1.l.42
ſiue ſuo nomine l.7.t.5.l.2
ſiue tota res euincatur l.21.t.2.l.8
ſiue tutor condemnauit. Vide, Si tutor condem.
ſiue vxor marito l.24.t.1.l.36
ſi vendidero l.47.t.2.l.8
ſi venditor l.18.t.6.l.21
ſi venditor ab emptore cauerit l.18.t.7.l.6
ſi venditor de his l.21.t.1.l.28
ſi venditor fundi l.21.t.7.l.10
ſi venditor hereditatis l.18.t.4.l.3
ſi venditor hominis l.18.t.1.l.38
ſi venditor ſtipulanti l.18.t.2.l.14
ſi ventris nomine l.37.t.9.l.8
ſi ventri curator datus ſit l.42.t.6.l.24
ſi verò adhuc in ſuſpenſo eſt l.15.t.2.l.10
ſi verò ante venditionis tempus l.21.t.1.l.20
ſi verò compoſita l.29.t.1.l.28
ſi verò cuſtodiendus. Hæc lex habetur leg.22.t.1.l.16
ſi verò malæ fidei l.6.t.1.l.12
ſi verò mihi, aut Titio l.13.t.5.l.8
ſi verò negotium gerens l.24.t.3.l.44
ſi verò non habuit l.12.t.2.l.8
ſi verò non remanendi cauſa l.27.t.1.l.10
ſi verò pater l.3.t.3.l.9
ſi verò plures l.9.t.3.l.5
ſi verò pro condemnato l.2.t.8.l.5
ſi veſtimenta in copia. Hæc lex incipit. Labeo libro poſteriorum l.15.t.1.l.45
ſi veſtimenta vtenda l.13.t.5.l.9
ſi viatici, adeo l.2.t.3.l.26
ſi viduam vel orbam l.42.t.1.l.34
ſi vi me deiecerit l.43.t.6.l.15
ſi vi me deiecerit quis ibid.l.4
ſi vinum vendiderim l.18.t.6.l.2
ſi vinum, oleum, frumentum l.7.t.5.l.7
ſi vi ne emeris l.18.t.6.l.8
ſi vi eas quæ in doli l.18.t.6.l.25
ſi vir liberam ab vxore l.10.t.4.l.14
ſi vir vxorem ſuam l.23.t.2.l.7
ſi vir vxori l.43.t.6.l.3
ſi vir vxori l.35.t.1.l.63
ſi vir vxori donationis cauſa l.24.t.1.l.58
ſi vir vxori heres l.35.t.2.l.6
ſi vir vxori ſua l.19.t.5.l.9
ſi vlterius l.45.t.14.l.28
ſi vnus ex argentariis li.2.ti.14.l.27
ſi vnus ex fideiuſſoribus li.46.ti.7.l.18
ſi vnus ex ſociis l.17.ti.2.l.67
ſi vnus ex ſociis ſtipulatum l.3.t.5.l.19
ſi vnus ex heredibus. Hæc lex eſt §.5. l.20.ti.1.l.12. incip. Papinianus ait, Si vnus
ſi vno mano. Hæc lex eſt §.3.l.15.ti.2.l.15. incip. Papinianus l.4.
ſi vrbana prædia l.12.t.6.l.55
ſi vſuſfructuarius. Vide, Si fructuarius l.7.t.4.l.15
ſi vſuſfructus alternis annis l.7.t.4.l.28
ſi vſuſfructus ciuitati legetur l.7.t.4.l.21
ſi vſuſfructus debitorem l.46.t.4.l.4
ſi vſuſfructus fundi l.19.t.3.l.2
ſi vſuſfructus fundi l.13.t.3.l.66
ſi vſuſfructus legatus eſt l.7.t.1.l.35
ſi vſuſfructus mihi legatus ſit l.7.t.9.l.9
ſi vſuſfructus l.13.t.2.l.6
ſi vſuſfructus ij. ibid.l.9
ſi vſuſfructus. Vide, Sed vſuſfructus l.35.t.2.l.82
ſi vſuſfructus l.38.t.2.l.12
ſi vſuſfructuarij. Vide, ſup. Si iuſſu fructuarij
ſi vſumfructum l.40.t.12.l.25
ſi certo loco, vel tempore l.13.t.6.l.5
ſi vt habilitet l.34.t.2.l.20
ſi propoſitor l.46.t.3.l.63
ſi vulnerato ſeruo l.9.t.2.l.46
ſi vulnerauerit l.19.t.2.l.43
ſi vxor à legato l.5.t.1.l.42
ſi vxor filio conſenſerit l.24.t.1.l.59
ſi vxor nummis l.24.t.1.l.67
ſi vxor non fuerit l.48.t.5.l.13
ſi vxor rem viri l.25.t.2.l.28
ſi vxori mundus muliebris l.34.t.2.l.39
Stecori, ſectus appellatione l.50.t.16.l.148
Societas coiri poteſt l.17.t.2.l.1
Societatem coire l.17.t.2.l.4
Societatem meam coiſti l.17.t.2.l.76
Socie atem non rahemtur l.17.t.2.l.5
Socius ſocio etiam l.17.t.2.l.72
Socium qui in eo l.17.t.2.l.60
Sodales ſunt, qui l.47.t.22.l.4
Solet à principe impetrari l.3.t.1.l.10
Solet etiam mediis l.2.t.22.l.3
Solet etiam curator l.26.t.1.l.19
Solet prætor l.2.t.8.l.16
Solet prætor l.27.t.2.l.7
Solemus dicere l.33.t.2.l.9
Solent cum quidam l.11.t.3.l.28
Solent iudices l.33.t.1.l.13
Solent præſides prouinciarum l.48.t.3.l.7
Solent, qui nouerint l.19.t.5.l.15
Solidum non ſoluitur l.46.t.3.l.85
Sollicitatorum l.47.t.11.l.1
Soluere pro ignorante l.46.t.3.l.55
Soluendo eſſe nemo l.50.t.16.l.114
Soluendo quiſque l.2.t.5.l.59
Soluitur hypotheca l.20.t.6.l.5
Solutionis verbo l.10.t.16.l.176
Solutionis verbum l.46.t.3.l.54
Solutione chirographo l.10.t.[illegible].l.12
Solutione vel iudicium l.46.t.3.l.23. legitur etiam ſolutionem
Solutam pecuniam l.46.t.3.l.49
Soluto matrimonio l.24.t.3.l.2
Solutum non intelligimus l.50.t.16.l.48
Solutum non videtur l.13.t.7.l.11
Solum patrem eſſe ædium l.6.t.1.l.49
Sororis pronepotem l.38.t.3.l.39
Sorori quam coheredem l.6.t.4.l.16
ΣΠΑΔΟΝΤΑ l.17.t.1.l.25
Spadonum generalis appellatio l.50.t.16.l.128
Spatium quidem l.2.t.13.l.5
Species adquirendi eſt l.46.t.4.l.18
Species auri l.34.t.2.l.15
Speciofas perſonas l.50.t.16.l.100
Sponſalia autem dicta ſunt l.23.t.1.l.2
Sponſalia ſicut nuptiæ l.23.t.1.l.18
Sponſalia ſunt l.23.t.1.l.1
Sponſio appellatur l.50.t.16.l.7
Spontè prouincia l.50.t.4.l.17
Spurij decuriones ſunt l.50.t.2.l.6
Statius Florus l.40.t.14.l.48
Statua adfixa baſibus l.50.t.16.l.245
Statuæ & imaginis l.7.t.1.l.40
Statuas in ciuitate poſitas l.41.t.1.l.41
Statuliber heredis l.35.t.2.l.58
Statuliber in delicto repertus l.48.t.18.l.14
Statuliberi l.40.t.7.l.1
Statuliber ij. ibidem l.5
Statuliberi l.40.t.7.l.29
Statuliberum ab l.41.t.3.l.82
Statuliberum l.40.t.7.l.9
Statuliberorum pars l.40.t.7.l.33
Statuliberos l.40.t.5.l.3
Statuliberos ij. ibidem l.24
Statuliberum quidquid l.40.t.7.l.26
Stellionatus accuſatio l.47.t.20.l.3
Stellionatus iudicium l.47.t.20.l.2
Stellionatus vel l.47.t.11.l.3
Stemmata cognationum l.38.t.10.l.9

Universidad Rey Juan Carlos

Stichus habet in peculio ll. 33.t.8.l.16
Stichus ſeruus Pamphilus l.40.t.4.l.24
Stichus liber eſto l.33.t.1.l.20
Stichus peculio meo l.34.t.1.l.20
Stichus ſeruus meus l.40.t.4.l.39
Stichus ſi codicillis ibid.l.28
Stichus ſi heredi l.30.t.1.l.26
Stichus teſtamento l.13.t.6.l.47
Stichum liberum dare eſt l.40.t.7.l.20
Sticho teſtamento manumiſſo l.35.t.1.l.56
Stichum aut Pamphilum l.9.t.1.l.59
Stichum aut Pamphilum l.40.t.4.l.93
Stichum de Attio l.30.t.1.l.39
Stichum, qui meus erit l.30.t.1.l.6
Stichum Sempronio do l.40.t.5.l.16
Stipulatio de dote l.23.t.3.l.63
Stipulatio de operis l.39.t.1.l.21
Stipulatio hoc modo concepta l.45.t.1.l.61
Stipulatio ita l.46.t.1.l.39
Stipulatio non valet ibidem l.17
Stipulatio non poteſt confici ibid.l.8
Stipulationem, quæ l.13.t.3.l.23
Stipulationes ij.l.45.t.1.l.53
Stipulationes ij. ibid.l.72
Stipulationum ij.l.45.t.2.l.2
Stipulationum ij. ibid.l.5
Stipulationum iij. ibid.l.74
Stipulatus es opus libro 46.t.1.l.44
Stipulatus ſum à reo l.46.t.8.l.6
Stipulatus ſum mihi l.46.t.3.l.10
Stuprum committit l.48.t.5.l.34
Stupri intelligitur. Vide, Probra intell. l.50.t.16.l.41
Sua l.45.t.22.l.12
Sua vel emptio l.18.t.1.l.16
Sub conditione l.46.t.3.l.16
Sub conditione l.18.t.2.l.20
Sub conditione l.18.t.5.l.75
Sub conditione l.28.t.7.l.25
Sub conditione l.35.t.4.l.20
Sub conditione. Vide Sed ſub condit. l.37.t.4.l.13
Sub conditione l.7.t.4.l.54
Sub conditione l.32.t.6.l.36
Sub hac conditione l.44.t.7.l.8
Sub impoſſibili l.28.t.7.l.1
Sub prætextu religionis l.47.t.12.l.2
Sub diuerſis conditionibus l.35.t.1.l.58
Subiugatam dicitur l.50.t.16.l.39
Subſtitui liberis ſi l.28.t.6.l.28
Subſtitutio quæ l.48.t.6.l.42
Succeſſorum edictum l.38.t.9.l.1
Succeſſori eius l.9.t.5.l.22
Succurritur etiam ei, qui l.4.t.6.l.9
Sufficit ad cautam l.11.t.6.l.56
Sufficit nudus conſenſus l.33.t.5.l.4
Sulpitius Marcello l.24.t.1.l.60
Summa cum ratione l.35.t.2.l.21
Summa itaque l.2.t.5.l.3
Summa rerum diuiſio l.1.t.8.l.1
Sumptus autem ab eo factis l.37.t.8.l.3
Sumptus autem in reficiendo l.30.t.1.l.61
Sumptus quidem prorogare l.2.t.14.l.53
Sumptum in prædium l.6.t.1.l.48
Sunt autem adgnati l.26.t.4.l.7
Sunt & aliæ pleræque l.6.t.2.l.3
Sunt munera l.50.t.5.l.21
Sunt perſonæ l.1.t.7.l.43
Sunt prætextu crimina l.47.t.11.l.8
Sunt quædam, quæ l.47.t.11.l.9
Sunt qui in id quod l.42.t.1.l.16
Sunt quis in alieno l.43.t.4.l.2
Suo viſu veluti quæ l.38.t.1.l.18
Suos autem ſeruos l.32.t.3.l.73
Supellex eſt l.33.t.10.l.1
Supellectilis l.33.t.10.l.6
Supellectili legata ibid.l.2
Superficiario. Eſt in ſine leg.73.t.1.l.8
Superficiarias ædes l.43.t.18.l.1
Supplicij damnatione: incipit Damnatione bona pu-
blicantur l.48.t.20.l.1
Supra lacer alienum l.39.t.3.l.15
Surdi vel muti l.20.t.2.l.10
Suſpectus fieri is l.26.t.10.l.3
Suſpectum tutorem ibid.l.8
Sua quoque heres l.28.t.7.l.9
Taberna appellatio l.50.t.16.l.183
Taberna cauponis l.33.t.7.l.13
Tabernam cum contubernio l.33.t.7.l.7
Tabulas teſtamenti l.37.t.11.l.7
Tabularum teſtamenti l.29.t.3.l.2
Tali Scriptura l.30.t.1.l.36
Tale pactum l.2.t.14.l.40
Talem infirmitatem l.38.t.5.l.57
Tali facta ſtipulatione l.23.t.3.l.48
Tales conditiones l.35.t.1.l.72
Tam ex contractibus l.5.t.1.l.57
Tam is qui teſtamentum l.39.t.6.l.27
Tamen & non oppoſita l.24.t.2.l.22
Tantum quiſque l.2.t.10.l.29
Te hominem & ſolum l.46.t.1.l.32
Tempus quod datur l.42.t.1.l.29
Tempus vacationis l.50.t.5.l.2
Temporibus Diuorum fratrum l.5.t.4.l.3

Teſtatur ex corpore l.29.t.1.l.6
Teſtator Fauſtus l.38.t.2.l.3
Tot enim videtur l.50.t.16.l.137
Teſtatorem conſtituit l.47.t.11.l.1
Teſtamentum aut non l.28.t.3.l.2
Teſtamentum eſt l.28.t.1.l.1
Teſtamenti factio ibid.l.3
Teſtamento concedo l.48.t.4.l.52
Teſtamento datos tutores l.26.t.2.l.3
Teſtamento datos tutores l.26.t.2.l.27
Teſtamento domini l.28.t.5.l.30
Teſtamento filium l.31.t.1.l.89
Teſtamento ita cauit l.40.t.4.l.60
Teſtamento ita cautum l.32.t.1.l.19
Teſtamento liber l.40.t.4.l.25
Teſtamento manumiſſum l.40.t.4.l.23
Teſtamento militis l.40.t.4.l.49
Teſtamento poteſt quis l.38.t.9.l.25
Teſtamento rerum l.40.t.1.l.21
Teſtamento eorum, qui l.29.t.1.l.14
Teſtatorem adiiciendo l.12.t.1.l.38
Teſtator filium. Vide paulo ſupra Teſtamento filium
Teſtatrix l.8.t.5.l.20
Teſtes eos quos l.22.t.5.l.24
Teſtimoniorum vſus ibid.l.1
Teſtis idoneus pater filio l.22.t.5.l.9
Teſtium fides l.22.t.5.l.3
Textoribus omnibus l.32.t.1.l.65
Thais ancilla mea l.40.t.5.l.41
Theſauros meos l.10.t.4.l.15
Theopompus teſtamento l.35.t.4.l.14
Tigni appellatione l.50.t.4.l.7
Tigni appellatione l.50.t.16.l.62
Titius cum abſentem l.2.t.3.l.26
Titius cum cred. diſſer l.33.t.3.l.34
Titius cum decederet l.15.t.1.l.43
Titius cum mutuam pecuniam l.20.t.5.l.4
Titius cum maritus acciperet l.26.t.1.l.81
Titius & Seius l.28.t.5.l.24
Titius exheredato filio l.32.t.26.l.6
Titius filiis meis l.27.t.1.l.45
Titius fundi. Vide Attilius fundi l.28.t.5.l.18
Titius heres Sempronij l.29.t.2.l.48
Titius heres inſtituit l.37.t.1.l.48
Titius horreum frumentarium l.43.t.1.l.60
Titius Mæuio l.7.t.1.l.50
Titius pactum emit l.37.t.5.l.3
Titius prius quam rebus l.29.t.2.l.25
Titius qui mihi ſub l.49.t.14.l.32
Titius rogatus eſt l.36.t.1.l.54
Titius Seij procurator l.18.t.5.l.8
Titius Seio l.20.t.4.l.18
Titius Seio epiſtolam l.23.t.5.l.24
Titius Sempronio l.19.t.5.l.24
Titius Sempronio l.20.t.6.l.9
Titius ſeruum vendidit l.18.t.7.l.9
Titius & Seius lib.45.t.3.l.14
Titius Stichi partem l.30.t.1.l.83
Titius tamen indebiti l.13.t.5.l.9
Titius teſtamento l.28.t.2.l.25
Titi filij è medio principio l.33.t.8.l.25
Titio centum aureos l.32.t.1.l.74
Titio centum ita vt l.35.t.2.l.71
Titio cum eſſet Romæ l.30.t.1.l.36
Titio cum moreretur l.7.t.1.l.73
Titio cum propter dotem l.46.t.3.l.48
Titio & Seio Stichum legaui l.9.t.2.l.54
Titio fundum l.35.t.1.l.75
Titio vſusfructus l.33.t.2.l.27
Titio vſusfructus l.35.t.1.l.96
Titium & Mæuium l.26.t.7.l.47
Titia cum eſſet minor l.23.t.3.l.82
Titia cum teſtamento l.31.t.1.l.34
Titia cum teſtamentum. Vide, Cum Titia teſtamen-
tum l.48.t.2.l.2
Titia diuortium l.24.t.3.l.34
Titia filiam heredem inſtituit l.5.t.2.l.25
Titia herede Seia ſcripta l.33.t.1.l.19
Titia heredis inſtituti l.35.t.1.l.85
Titia poſt mortem mariti l.37.t.10.l.23
Titia quæ ab alio l.45.t.1.l.134
Titia Seio ſeſſeram l.31.t.1.l.87
Titia ſeruis quibuſdam l.40.t.4.l.59
Titia teſtamento l.34.t.2.l.38
Titia teſtamento ſuo l.33.t.2.l.38
Titia amica mea l.34.t.2.l.35
Titia ſi non nupſerit l.35.t.1.l.101
Titia teſtatores meos l.30.t.1.l.34
Titianus primus l.20.t.5.l.8
ΤΟΙΣ ΤΕ ΑΚΕΑΛΕΦΡΟΙΣ l.34.t.1.l.4
Titulus eſt vſucapionis l.41.t.9.l.1
ΤΟ ΓΑΡ ΑΝΑΚ ΑΙΣΕ l.1.t.3.l.6
ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ. Vide, Η ΤΩΝ ΤΕΚΝΩΝ lib. 50.
tit. 16.l.104
Toties heres l.32.t.1.l.1
Toties in heredem ſumus l.50.t.17.l.49
Toties locum habet l.19.t.2.l.81
Toties videtur l.29.t.2.l.81
Totum autem ius l.3.t.4.l.41
Tradebatur, ut l.29.t.1.l.14
Tradendam eſt l.49.t.2.l.1
Traditio nihil amplius l.41.t.1.l.20

Traditionem. Hæc lex eſt 5.9.l.7.t.1.l.6.incipit, ſiſle-
nus libro vij. Digeſtorum
Traiectitia pecunia eſt l.22.t.2.l.1
Traiectitia pecunia eſt l.24.t.7.l.15
Tranſactam ac pare l.2.t.15.l.8
Tranſacta ſuiſſe l.50.t.16.l.229
Tranſegam l.42.t.1.l.51
Tranſlato legati ſit l.34.t.4.l.6
Trebatius ait l.18.t.6.l.38
Trebatius ait ſit l.28.t.5.l.38
Tres ſunt cauſæ ſunt l.42.t.4.l.8
Tres fratres l.2.t.14.l.35
Tres tutores l.26.t.7.l.55
Tria onera tutelarum l.27.t.1.l.15
Tria prædia continua l.8.t.3.l.31
Tribunus militum l.29.t.1.l.20
Tribus heredibus inſtitutis l.7.t.5.l.8
Triplici modo l.50.t.16.l.102
Triennio dare oportet l.45.t.1.l.98
Tugurij appellatione l.50.t.16.l.180
Tunc autem primum l.28.t.5.l.1
Tunc autem videtur l.4.t.1.l.57
Tunc inutile legatum l.33.t.5.l.13
Turpia legata l.30.t.1.l.54
Tutela eſt l.26.t.1.l.1
Tutela legitima l.26.t.4.l.3
Tutela plerunque l.26.t.2.l.18
Tutelæ tamen l.19.t.2.l.07
Tutelæ etiam l.4.t.5.l.7
Tutor ad vtilitatem l.26.t.7.l.28
Tutor adminiſtrationem l.47.t.2.l.33
Tutor condemnatus l.22.t.3.l.41
Tutor datus l.26.t.2.l.8
Tutor datus l.46.t.1.l.69
Tutor decedens l.34.t.3.l.26
Tutor factum pupillum l.13.t.6.l.17
Tutor incertus dari non poteſt l.26.t.2.l.20
Tutor impoſitio decreto l.26.t.9.l.4
Tutor ita teſte l.26.t.2.l.23
Tutor lege non refragante l.13.t.7.l.16
Tutor pretium mutuo l.21.t.1.l.28
Tutor pro pupillo l.26.t.7.l.28
Tutor pupilli decederet l.26.t.2.l.29
Tutor pupilli, omnibus l.34.t.2.l.35
Tutor, qui & coheres l.26.t.9.l.2
Tutor, qui repertorium l.26.t.7.l.7
Tutor, qui tutelam gerit l.26.t.7.l.27
Tutor, qui per vailtudinem l.26.t.8.l.18
Tutor quoque l.26.t.38.l.3
Tutor rem adulti l.22.t.3.l.8
Tutor tamen & l.26.t.2.l.56
Tutor ſecundum dignitatem l.26.t.7.l.15
Tutor ſi in negotio l.49.t.1.l.27
Tutor ſi per tuus fuerit l.26.t.5.l.10
Tutor ſuo curatori l.26.t.7.l.35
Tutor vel curator l.29.t.2.l.56
Tutor vel curator l.29.t.5.l.20
Tutor vel curator receptus l.49.t.10.l.2
Tutor impenſibus creditoribus l.9.t.4.l.74
Tutori heres l.26.t.9.l.10
Tutoris præcipuum eſt officium l.26.t.7.l.36
Tutores quoque, vt l.2.t.14.l.45
Tutorem, qui infantem l.26.t.9.l.7
Tutorem, qui pupilli l.34.t.9.l.10
Tutori, qui tutelam gerit l.26.t.7.l.57
Tutore ſuſpecto l.46.t.8.l.6
Tutore à patruo l.26.t.5.l.5
Tutorem non ab herede l.26.t.2.l.7
Tutores pupilli l.12.t.6.l.61
Tutores quibus adminiſtratio l.26.t.8.l.6
Tutores, qui poſt finem l.26.t.7.l.39
Tutor non ita datis l.26.t.2.l.33
Vacatio libera 50.t.2.l.15
Vaccæ emptor l.21.t.2.l.43
Valerius Patroinus l.49.t.14.l.50
Valerianus reſpondit. Incipit hæc lex, Si præſes l.24.
t.5.l.10
Vani timoris l.50.t.17.l.184
Varie cauſæ ſunt l.50.t.14.l.3
Varietatis ſanus non eſt l.21.t.2.l.50
Vaſa ænea l.33.t.10.l.11
Vbi abſentibus l.26.t.3.l.19
Vbi acceptum eſt l.21.t.1.l.30
Vbi autem conditionalis l.28.t.2.l.4
Vbi autem & dantis l.12.t.5.l.3
Vbi autem non apparet l.47.t.1.l.73
Vbicunque ab inteſtato l.37.t.5.l.7
Vbicunque cauſæ cognitio l.50.t.17.l.105
Vbicunque iudicem l.11.t.5.l.22
Vbicunque tam l.46.t.5.l.50
Vbi domicilium habet l.42.t.5.l.9
Vbi eſt verborum ambiguitas l.50.t.5.l.24
Vbi exigitur argumentum l.2.t.13.l.8
Vbi iudicaſſet l.46.t.3.l.24
Vbi ita donatur l.39.t.6.l.27
Vbi lex duorum l.50.t.17.l.102
Vbi lex inhibet l.45.t.3.l.24
Vbi non voce l.50.t.17.l.124
Vbi numerus teſtium l.22.t.5.l.12
Vbi pugnantia inter ſe l.50.t.17.l.188
Vbi pater ſideicommiſſum l.36.t.1.l.19
Vbi quis pro alio conſtituit l.13.t.5.l.28

Vbi quid

Vectigali,l9.t.4.l.10
Vel a debitoribus li.27.t.9.l.15
Vel ab eo res li.4.ti.4.l.2
Vel aliquam rem li.5.ti.3.l.15
Vel alium arbitrum li.4.t.8.l.30
Vel antequam cum eo l.42.t.5.l.8
Vel cuius alterius vel lib.11.t.6.l.7
Vel cum fiſco li.16.t.3.l.9
Vel de in rem verſo l.2.t.14.l.20
Vel donationes. Vide, Vel mortis cauſa donationes li.
6.t.1.l.2
Vel ex quo. Vide, Vel quo ex his l.45.t.1.l.2
Vel el prebuit exceptionem l.42.t.8.l.5
Vel ex cauſa noxæ l.6.t.2.l.5
Vel exilio li.3.t.3.l.31
Vel ex parte l.34.t.8.l.6
Vel fiſco l.42.t.5.l.28
Vel filiorum ſuorum l.12.t.2.l.4
Vel fratres l.23.t.1.l.39
Vel heredicas ſuperuenient l.5.t.3.l.10
Vel in opere l.3.t.3.l.36
Vel in partes, vel l.26.t.7.l.4
Vel in valetudinem l.21.t.1.l.2
Vel inutilem l.7.t.1.l.69
Vel iudicio l.3.t.3.l.30
Velleiano ſenatuſconſulto l.16.t.1.l.8
Velle non creditur l.50.t.17.l.4
Vel iſaurienſem l.13.t.3.l.2
Vel mortis cauſa l.6.t.2.l.2
Vel ſugare ſe ſignaſſe l.29.t.3.l.6
Vel obligatus eſt l.50.t.12.l.20
Vel ob rem proſpere geſtam l.48.t.16.l.9
Vel omnia ſua l.36.t.1.l.15
Vel paciſcitur l.40.t.3.l.12
Vel per literas l.13.t.6.l.2
Vel poſt annum l.41.t.7.l.6
Vel præterea l.21.t.1.l.18
Vel quæ ex his l.41.t.1.l.3
Vel quæ in viſum l.50.t.1.l.7
Vel qui cauſam proſequuntur l.2.t.4.l.3
Vel quod magis, vel minus l.48.t.11.l.4
Vel quod ex re fructi l.7.t.1.l.15
Vel quod paterfamilias l.11.t.7.l.6
Vel ſenectutem l.14.t.1.l.61
Vel ſi longinquo l.5.t.3.l.44
Vel ſimilem l.4.t.7.l.7
Vel ſi ſanguinem l.40.t.1.l.33
Vel ſingulis liberis l.38.t.7.l.37
Vel ſi ſeruo hereditario l.10.t.2.l.15
Vel ſi viuo propagaueriſt l.25.t.1.l.5
Vel ſi viuo eo conceptus eſt l.38.t.16.l.7
Vel ſalcendi cauſa l.6.t.2.l.4
Vel fundo, mato l.40.t.5.l.20
Vel totum, vel pars eius l.45.t.5.l.2
Vel viuo eo concep. Vide, Vel ſi viuo eo concep.
Vel viuus noluerit l.38.t.4.l.6
Vel vniuerſorum bonorum l.13.t.7.l.20
Veluti cum lege locationis l.19.t.2.l.77
Veluti erga Deum religio l.1.t.1.l.2
Veluti ſutiuro admonitio l.48.l.9
Veluti quod ſpreuerant l.37.t.1.l.4
Veluti ſi cum perſonam l.5.t.3.l.3
Veluti ſi ſiginas haberet l.8.t.3.l.6
Veluti ſi in dotem l.23.t.7.l.23
Veluti ſi ne precario l.43.t.26.l.3
Veluti ſi nouellorum l.23.t.2.l.6
Veluti ſi peregre l.2.t.13.l.7
Veluti ſi quis homicidium l.45.t.1.l.27
Venenorum, ſtudiis l.12.t.2.l.26
Venditor ab emptore l.43.t.1.l.49
Venditor actionis l.18.t.4.l.23
Venditor domus l.19.t.1.l.36
Venditor ex hereditate l.18.t.4.l.27
Venditor fundi Geroniani l.8.t.4.l.13
Venditor hereditatis l.2.t.15.l.17
Venditor hereditatis l.39.t.4.l.2
Venditor hominis l.35.t.2.l.8
Venditori ſi emptor l.18.t.6.l.19
Venditores emptori caueant l.45.t.1.l.102
Venire bona ſibi oportet l.42.t.5.l.7
Venire ad heredem l.50.t.16.l.163
Veniunt in hoc iudicium l.10.t.2.l.9
Ventre prætorio l.29.t.2.l.84
Venturi tutor l.26.t.5.l.20
Verbum, Amplius l.50.t.16.l.82
Verbum. Erit ibidem l.123
Verbum exactæ pecuniæ ibid.l.187
Verbum facere ibid.l.218
Verbum hoc, ſi quis l.50.t.16.l.1
Verbum illud Pertinere ibid.l.181
Verbum. Oportere ibid.l.37
Verbum oportebit ibid.l.2
Verbum, reddendi ibid.l.94
Verba Vitus, continentur l.50.t.16.l.43
Verba contraxerunt l.50.t.16.l.20
Verba hæc, Fabius l.18.t.7.l.32
Verba ſenatuſconſ. Macedoniani l.14.t.6.l.1
Verba teſtamenti lib.3.t.3.l.5
Verborum obligatio l.45.t.1.l.107
Verbis ciuilibus l.3.t.1.l.5
Verbis legati l.43.t.2.l.5
Verbis legis XII. Tab.l.50.t.16.l.120
Verius eſſe exiſtimo li.22.t.3.l.25
Verum eſt eam, qui l.50.t.16.l.191
Verum eſt eam, qui l.40.t.1.l.28
Verum eſt, neque poſſe l.50.t.17.l.31
Verum eſt omnem poſitum l.37.t.11.l.3
Verum eſt quod l.16.t.2.l.4
Verum eſt quod Sabino l.27.t.2.l.65
Verum eſt ſi ipſe pupillus l.26.t.1.l.9
Verum eſt ſi meretricem l.45.t.1.l.58
Verum vel de dolo l.4.t.4.l.11
Vero procuratori l.46.t.3.l.12
Veſtis, ex veſtimenta l.34.t.2.l.23
Veſtis appellatione l.50.t.16.l.217
Veſtem ſordidam rei l.47.t.10.l.39
Veſtimentum, id eſt l.34.t.2.l.23
Vetus accipietur, quod l.33.t.6.l.12
Vetus fuit quæſtio l.7.t.1.l.68
Veteres in emptione l.19.t.1.l.19
Veteres nominatim adiiciebant l.43.t.19.l.4
Veteribus placet l.2.t.14.l.39
Veteranis l.49.t.18.l.1
Veteranis & liberis ibid.l.3
Via conſtituta, vel l.8.t.3.l.13
Via, iter, actus l.8.t.3.l.5
Viæ, itineris, actus l.8.t.3.l.7
Viæ latitudo l.8.t.3.l.8
Viæ ſternendæ immunitatem l.49.t.18.l.4
Viæ vicinales, quæ l.43.t.7.l.3
Viam publicam l.43.t.8.l.2
Vicarios alieni muneris l.50.t.7.l.13
Viceni millia paſſuum l.2.t.11.l.1
Vicinus loci ſuperioris l.39.t.3.l.24
Videamus, an & l.19.t.2.l.21
Videamus, an in omnibus l.21.t.1.l.19
Videamus, an ſtipulatio l.45.t.3.l.5
Videamus de quibus rebus l.47.t.2.l.2
Videamus ergo ſi heres l.4.t.4.l.17
Videamus generali l.13.t.13.l.52
Videamus in tutelari cauſa l.12.t.3.l.4
Videamus ſi ei, cum quo l.34.t.3.l.27
Videamus tamen l.21.t.3.l.26
Videndum tamen eſt l.50.t.1.l.35
Videlicet ac qui officium l.4.t.6.l.29
Videlicet ſi hoc actum ſit l.2.t.14.l.16
Villæ inſtrumento l.33.t.7.l.16
Vindicatio non vt gregis l.6.t.1.l.56
Vindicantem, vendicantem l.21.t.2.l.17
Vim facit. Vide, Vi facit tamen is l.43.t.24.l.20
Vim facit, qui non ſinit l.43.t.16.l.11
Vim paſſam mulierem l.48.t.5.l.39
Vinum cum vaſis legatum l.33.t.6.l.15
Vinum quod mutuum datum erat l.12.t.1.l.22
Vino legato l.1.l.33.t.6.l.3
Vino legato ij. ibidem.l.14
Vinaria vaſa propriè l.50.t.16.l.206
Vinctorum appellatione l.50.t.16.l.214
Vir abeo qui l.11.t.3.l.40
Vir bonus arbitratur l.46.t.7.l.18
Vir cum vxori. Vide, Vir vxori pecuniam
Vir in fundo dotali l.23.t.5.l.8
Vir in fundo dotali ij. ibid. l. vlt.
Vir mulieri l.24.t.1.l.64
Vir vſuras promiſſæ dotis l.24.t.3.l.74
Vir vxori donationis cauſa l.24.t.1.l.17
Vir vxori pecuniam l.24.t.1.l.59
Vir vxori, quæ dotem l.33.t.4.l.8
Viro atque vxore l.24.t.3.l.39
Virum, qui non per vim l.29.t.6.l.5
Virum vxori mortè capere l.27.t.10.l.14
Virilis appellatione l.50.t.16.l.45
Virilis portio l.37.t.5.l.2
Vis autem eſt l.4.t.2.l.2
Virium arboris appellatione l.47.t.7.l.3
Virtices & prælignæ l.24.t.3.l.60
Virus liberis l.35.t.3.l.9
Viuo filio ſi nepos l.38.t.2.l.27
Viua quoque filia l.15.t.2.l.5
Vit certè ex quæſta l.5.t.1.l.5
Virorum ſupplicium l.48.t.16.l.21
Vna eſt via l.8.t.3.l.18
Vnus ex dominis l.9.t.4.l.2
Vnus ex creditoribus l.42.t.8.l.9
Vnus ex ſociis l.9.t.2.l.13
Vnuſquiſque creditorem l.16.t.1.l.3
Vnuſquiſque poteſt l.43.t.16.l.28
Vnius facinoris l.50.t.16.l.18
Vnu ex heredibus l.1.t.1.l.58
Vnum ex familia l.32.t.1.l.67
Vnum teſtamentum l.28.t.1.l.24
Vnde etiam. Vide, inde etiam aliud l.43.t.19.l.3
Vnde ſi ſponſi ſponſæque l.23.t.1.l.3
Vnde quæritur l.13.t.6.l.7
Vnde ſi Neuiæ arbitrium l.17.t.2.l.79
Vulgo conceptos dicimus l.1.t.5.l.23
Vulgo præſumitur l.22.t.3.l.7
Vulgo receptum eſt l.2.t.1.l.2
Vulgaris eſt quæſtio l.47.t.2.l.48
Voluit prætor adſtringere l.11.t.6.l.4
Voluntate creditoris l.16.t.6.l.10
Voluptaris autem impenſæ l.26.t.1.l.7
Vranius. Vide, Vranius Antoninus l.36.t.1.l.72
Vrbana familia li.50.ti.16.l.166
Vrbana prædia omnia ibid.l.198
Vrbanorum prædiorum iura l.8.t.2.l.2
Vrbis appellatio li.50.t.16.l.2
Vſque ad quantitatem l.14.t.6.l.1
Vſucapio eſt adiectio l.41.t.3.l.3
Vſucapio rerum l.41.t.10.l.5
Vſucapionem recipiunt l.41.t.3.l.8
Vſufructuarius rotum l.7.t.1.l.61
Vſufructuarius noxam l.ibid.l.44
Vſufructu bonorum legato l.33.t.2.l.69
Vſufructu in dotem dato l.24.t.3.l.57
Vſufructu legato l.7.t.1.l.7
Vſufructu relicto ibid.l.12
Vſufructuarium venatione ibid.l.62
Vſufructu cum moriar l.33.t.2.l.9
Vſura pecuniæ l.50.t.16.l.121
Vſuræ vicem fructuum obtinent l.22.t.1.l.34
Vſuræ illicitæ ibid.l.20
Vſu retinetur ſeruitus l.8.t.6.l.20
Vſurpatio eſt l.41.t.3.l.2
Vſus aquæ perſonalis eſt l.7.t.8.l.21
Vſuſfructus eſt alienatio l.40.t.7.l.7
Vſuſfructus eſt ius l.7.t.1.l.1
Vſuſfructus & ab initio l.7.t.1.l.7
Vſuſfructus in multis caſibus ibid.l.4
Vſuſfructus pluribus modis ibid.l.8
Vſuſfructus ſine perſona l.45.t.3.l.26
Vſus pars legari non poteſt l.7.t.8.l.19
Vt Alphenus ait l.50.t.16.l.87
Vt autem longiore die l.45.t.4.l.36
Vt bonorum poſſeſſio l.37.t.11.l.9
Vt bonorum poſſeſſio l.38.t.11.l.4
Vt ex fratribus l.38.t.7.l.23
Vt fideiuſſor l.46.t.1.l.39
Vt fundus hereditarius l.29.t.2.l.18
Vt gradatim honores deferantur l.50.t.4.l.11
Vt heredibus ſubſtitui poteſt l.31.t.1.l.70
Vt in conductionibus l.19.t.2.l.35
Vt iuri iurandi obligatio l.38.t.1.l.7
Vt mihi donares l.39.t.5.l.12
Vt pomum decerpere l.8.t.1.l.8
Vt puta ædi tibi l.8.t.5.l.2
Vt quandoque l.1.t.5.l.9
Vt res corporis fiant l.13.t.7.l.3
Vt ſcriptus heres l.28.t.5.l.12
Vt ſi cui ex empto l.50.t.16.l.12
Vt ſit pro ſocio l.17.t.2.l.31
Vt Stichum l.34.t.6.l.12
Vt ſunt iudicio terminata l.50.t.16.l.230
Vt ſunt magiſtratus l.4.t.6.l.5
Vt tamen mora l.4.t.4.l.2
Vt tantum veniat l.21.t.1.l.10
Vt vim atque iniuriam propulſemus libro 1. titul. 1.
l.3
Vti frui ius ſibi eſſe l.7.t.6.l.5
Vtile tempus eſt l.38.t.15.l.2
Vtilem tamen viro competere l.24.t.1.l.30
Vtiles autem neceſſariæque l.5.t.3.l.39
Vtilium nomine l.25.t.1.l.8
Vtiliſſimum id edictum l.47.t.6.l.1
Vtilitas huius tituli l.2.t.1.l.1
Vtilitatem huius edicti l.14.t.1.l.1
Vtilitatem pupillorum l.26.t.5.l.20
Vtitur eo iure l.47.t.12.l.5
Vtique autem etiam l.6.t.1.l.36
Vtique ſibi l.4.t.8.l.22
Vtrùm id ſit l.48.t.6.l.4
Vtrum autem amat l.50.t.3.l.13
Vtrum autem pater adoptiuus l.37.t.1.l.9
Vtrum citantum l.38.t.4.l.9
Vtrum ita potuimus l.34.t.5.l.7
Vtrum negotium vxoris l.24.t.1.l.47
Vtrum portio eius, qui l.38.t.4.l.5
Vtrum pro ſocio debitore l.17.t.2.l.27
Vtrum qui occiderant l.38.t.9.l.8
Vtrum turpem l.45.t.1.l.107
Vulgo obſeruatur l.26.t.7.l.23
Vulgaris eſt. Vide, Vulgaris eſt quæſtio. Sic Vulgo con-
cepti, Vulgo præſumitur & ſimil.
Vulneris magnitudo l.47.t.10.l.8
Vxor expilata hereditatis l.47.t.19.l.5
Vxor mariti ſui l.14.t.6.l.53
Vxor viro fundum l.23.t.5.l.vlt.
Vxori fructu bonorum legato l.33.t.2.l.24
Vxori ita legauit l.33.t.4.l.17
Vxori legauit l.24.t.3.l.3
Vxori legatum l.48.t.10.l.18
Vxori maritus l.13.t.2.l.27
Vxori meæ vſum fructum l.33.t.2.l.37
Vxori meæ fundum l.33.t.2.l.7
Vxori quis legauit l.33.t.2.l.15
Vxori ſuæ in annos l.33.t.9.l.1
Vxori ſuæ inter cætera l.32.t.1.l.33
Vxori ſuæ quis l.34.t.2.l.15
Vxori viuenti vir ſi ita l.33.t.2.l.35
Vxori ex parte l.36.t.1.l.28
Vxorem & filium communem l.32.t.1.l.48
Vxorem prægnantem l.40.t.5.l.29
Vxores quondam vtringue l.23.t.2.l.15
Vxorem eorum qui l.29.t.7.l.6
Vxores viri legare non compelluntur, l.3.t.1.l.8

Universidad Rey Juan Carlos

LEGES OMNES TOTIVS CODICIS PER LITERAS,

eo ordine, vt quas Græcas, aut non ante excuſas ſuis locis inſeruimus, earum ſedem & nomenclaturam non à Græcis (ne quos interdum obturbaret) ſed Latina tralatione, aptato illi numero, adiſtóque aſteriſco commonſtremus.

Abacti animalis accuſatio l.9.tit.37.l.1
Ab adminiſtratione tutelæ libro 5. tit.37.l.8
Ab Anaſtaſio lib.2.tit.35.l.13
Abdicatio quæ Græco more lib. 8. t.47.l.6
Abducti plagio libro 9.ti.20.l.11
Ab eo qui bona libro 7.ti.I.3
Ab eo iudicato lib.7.tit.43.l.3
Ab eo qui neque libro 6.ti.32.l.9
Ab executione appellari lib.7.t.65.l.5
Ab his qui libro 11.ti.2.l.3
Ab honoratis lib.10.t.40.l.2
Abhorret à ſeculo noſtro libro.2.t.18.l.3
Ab hoſtibus captus lib.7.t.35.l.6
Ab hoſtibus capti lib.8.t.51.l.12
Ab hoſtibus captis libro 8.ti.5.l.18
Ab hoſtibus redempti libro 8.t.51.l.2
Ab illuſtribus perſonis lib.10.t.37.l.16
Ab ingeſtis negotiis libro 7.tit.5.l.9
Ab officiis libro 12.ti.14.l.6
Abolitio præſentibus partibus lib.9.ti.42.l.2
Abolitionem adulterij l.9.t.9.l.16
Abſentem capitali crimine libro 9.ti.2.l.6
Ab his eos lib.12.t.74.l.4
Abſtinendem poteſtas lib.7.t.65.l.4
Ab vno herede libro 3.ti.29.l.19
Ab vno ex tutoribus lib.5.t.40.l.1
A caligato milite libro 5.t.4.l.15
Acceptam mutuo ſortem l.4.t.32.l.19
Actio quidem perſonalis lib.8.t.32.l.2
Actionem et qui lib.2.tit.13.l.5
Actione adminiſtratæ curæ libro 5.t.4.l.4
Accuſationis ordinem lib.9.t.2.l.17
Accuſationis inſtitutæ libro 9.t.20.l.10
Accuſationem a qua lib.9.t.1.l.5
A coheredibus l.6.t.49.l.7
Acta ſimulata libro 4.t.22.l.2
Actor quod aſſeuerat l.4.ti.19.l.23
Actor rei forum libro 3.t.19.l.3
Actores lib.10.ti.19.l.4
Actori ſeruo lib.4.t.1.l.8
Actuarij libro 12.ti.38.l.5
Actuarios lib.12.ti.50.l.7
Actus omnes libro 3.tit.12.l.8
Ad agnatos pupilli libro 5.ti.30.l.2
Ad annuales lib.5.ti.30.l.1
Ad barbaricum li.4.ti.41.l.2
Ad bonorum poſſeſſionem lib.2.tit.4.l.2
Ad collationem aurilib.10.t.74.l.1
Ad commentarienſem lib.9.t.4.l.4
Ad comparandas merces lib.4.t.35.l.16
Addictos ſupplicio lib.7.t.62.l.29
Ad eum qui ex Trebelliano lib.6.ti.49.l.2
Ad eos qui lib.5.t.32.l.2
Ad exactionem dotis lib.5.t.13.l.6
Ad exhibendum li.3.ti.43.l.9
Affinitatis iure l.6.tit.58.l.7
Ad fiſcum pertinentes lib.3.t.26.l.5
Ad ſtrudem lib.2.ti.18.l.4
Ad inferiorum curialium lib.10.ti.32.l.1
Ad inſtructiones itinerum lib.3.ti.2.l.7
Ad inuidiam lib.2.ti.30.l.6
Adire præſidem prouinciæ lib.3.tit.3.l.2
Adire præſidem l.3.t.3.l.3
Ad inteſtati ſucceſſionem li.6.ti.57.l.5
Aditus competens li.7.t.21.l.1
Ad liben datus tutor lib.5.t.34.l.4
Adnotatio j.lib.5.tit.32.l.1
Adnotatio ij. ibid.l.7
Ad mancipium libere ſtatum li.7.ti.14.l.12
Adoleſcentiæ tempus lib.2.ti.45.l.2
Ad officium arbitri li.2.t.37.l.3
Adoptio non tabulis lib.8.ti.48.l.4
Adoptatum lib.4.ti.88.l.9
Ad Palatinorum curam libro 12.ti.34.l.1
Ad pœnas & aquæductus libro 5.ti.12.l.7
Ad probationem ingenuitatis li.7.ti.16.l.18
Ad probationem rei propriæ lib.4.ti.65.l.25
Ad probationem ſeruitutis libro 4.ti.19.l.22
Ad protegendam cauſam libro 3.ti.44.l.3
Ad cognoſcendos ſingulos li.7.ti.14.l.10
Ad reparationem libro 11.ti.42.l.7
Ad reſcindendam venditionem libro 4. titulo 44. lege 4
Ad ſecuritatem debitam lib.4.ti.30.l.10
Ad ſimilitudinem ſanctionis li.11.ti.24.l.12
Ad ſimilitudinem lib.2.tit.3.l.28
Ad ſimilitudinem lib.2.tit.7.l.16
Ad ſolutionem libro 7.ti.53.l.7
Ad ſubeunda libro 10.ti.31.l.16
Ad ſplendidioris lib.12.ti.62.l.7
Ad tempus cautam libro 10.ti.59.l.2
Ad tempus libro 1.tit.12.l.6
Aduerſus coheredes lib.3.ti.36.l.3
Aduerſus creditorem li.8.t.32.l.5
Aduerſus curatorem adoleſcentis li.5.t.37.l.2
Aduerſus debitorem lib.2.ti.10.l.10
Aduerſus eum li.6.t.2.l.5
Aduerſus eum cui agitum lib.5.t.29.l.1
Aduerſus eum cuius l.4.t.35.l.1
Aduerſus vocatos quibus li.4.t.65.l.2
Aduerſus eos qui negotia l.2.t.19.l.3
Aduerſus eos lib.3.tit.32.l.9
Aduerſus eos lib.6.tit.47.l.2
Aduerſus fratrem tuum li.8.t.36.l.5
Aduerſus heredes lib.5.t.54.l.3
Aduerſus heredes lib.5.ti.53.l.1
Aduerſus nominatorem tutoris libro 5.t.75.l.4
Aduerſus petitiones aduerſarij li.4.t.3.l.5
Aduerſus ſententiam li.2.t.27.l.3
Aduerſus vxorem li.9.t.32.l.2
Adulter poſt quinquennium li.9.t.9.l.5
Adulteram ſi profeſſa li.9.t.9.l.13
Adulterij accuſatione propoſita libro 9.t.9.l.35
Aduocati, qui dirimunt lib.2.t.7.l.14
Aduocatos ampliſſimæ tuæ ſedis li.2.ti.8.l.2
Aduocationis cauſa lib.4.t.6.l.11
Æs alienum li.9.tit.39.l.1
Æde quam tu li.4.ti.61.l.3
Ædificia quæ vulgo li.8.t.12.l.14
Æs quidem alienum lib.10.t.16.l.2
Æris alieni li.4.t.14.l.15
Æris pretia lib.10.t.29.l.3
Æternam ſtatimus legem libro 11.ti.7.l.8
Affinitatis iure. Vide, Adfinitatis
Age cum Gemiriano libro 2.t.2.l.3
Agentes in rebus j. libro 12.ti.23.l.2
Agentes in rebus ij. ibid l.4
Agentes in rebus lib.12.t.35.l.3
Agentes in rebus libro 12.t.22.l.1
Agentium in rebus. Hæc lex eſt in l.10. verſ. ſerinij memoriæ ti.60.li.12
Agrum pluribus relictum l.6.t.52.l.2
Agroslimitaneos l.11.t.59.l.3
A iudice iuſſa lib.3.t.1.l.5
Aleatum vſus antiqua res eſt libro 3.ti.43.l.15
A legatis pretium lib.4.t.61.l.8
Alexandrinis li.10.t.33.l.16
Alia cauſa eſt lib.6.t.35.l.2
A libertinis matre libro 7.t.6.l.9
Alienam ſuſcipere defenſionem lib.2.ti.13.l.18
Alienum ſeſe meæ li.9.ti.1.l.2
Alienum forum lib.6.t.2.l.6
Alij deſponſarem lib.5.ti.1.l.1
Alimenta quidem libro 2.tit.19.l.11
Alio iure eſt tutor libro 5.ti.53.l.4
Alius quidem libro 3.ti.39.l.2
Alumnos tuos lib.5.ti.7.l.1
A marito in vaſorem libro 5.t.16.l.18
Ambiguitatem antiqui libro 5.ti.33.l.18
Ambiguitates quæ lib.6.ti.2.l.24
Ambiguitates legis libro 6.tit.40.l.2
Amita tutores lib.5.ti.31.l.5
Amitæ tui libro 6.t.5.l.5
Ampliorem prouidentiam lib.7.t.62.l.37
Ampliſſimi ordinis lib.2.ti.7.l.4
A muneribus. lib.10.tit.32.l.13
Ancilla quæ li.9.tit.55.l.3
Ancillæ liberatæ libro 6.t.4.l.12
Ancillæ dominus lib.6.t.58.l.9
Ancillas ſue ſeruum lib.7.t.4.l.15
An in reatum l.9.t.19.l.3
Animaduertimus l.2.t.25.l.8
Animalia pub libro 12.t.51.l.18
Annonæ omnes lib.12.t.38.l.15
Annonas publicas libro 11.t.24.l.2
An reſpub. lib.11.t.29.l.2
Ante diſſolutum lib.5.t.12.l.16
Ante oblationem lib.4.t.8.l.1
Ante cauſa lib.12.t.16.l.4
Ante ſeptennis tempus l.7.t.65.l.7
Antequam ſcriptus heres lib.6.t.58.l.8
A nullo iudice lib.3.t.12.l.4
An tibi partis ſcenis lib.5.t.40.l.2
Antiquæ iuriſdictionis regia lib.4.tit.29.l.25
Antiquæ ſubtilitatis lib.7.t.25.l.1
Antiquitas dubitabat lib.3.t.31.l.14
Antiquitus ſtatutum eſt l.8.t.53.l.1
Antiſtitem qui lib.1.t.6.l.2
A palatinis l.12.t.9.l.1
Apparitores per lib.12.t.29.l.2
Apparitioni tuæ l.12.t.58.l.1
Apparitores quicumque lib.10.tit.19.l.5
Apparitores vrbanæ præfecturæ lib.12.tit.59.l.8
A parte vobis præceſſis lib.6.t.10.l.10
Appellatione interpoſita lib.7.t.62.l.3
Apertiſſimi iuris eſt l.3.t.3.l.16
A pleriſque prudentium lib.9.t.31.l.1
A poſſidentibus l.1.t.19.l.21
Apoſtatarum ſacrilegum nomen l.1.t.7.l.4
A procedente iudice lib.3.t.21.l.4
A procedente iudice lib.3.t.13.l.4
A proconſulibus l.7.t.62.l.19
A procuratore dotem l.5.t.35.l.13
Apud antiquos quærebatur lib.6.t.12.l.21
Apud conſilium noſtrum l.7.t.1.l.4
Apud eos, quos l.21.t.3.l.2
Apud eos, qui rem l.4.t.13.l.13
Apud eum poſſeſ. o libro l.2.t.57.l.7
Apud hodiernos l.6.t.54.l.2
Aquam, quæ in alieno loco oritur libro 3.t.34.l.4
Aquarum poſſeſſores libro 11.t.42.l.1
Arbitri nulla ſententia eſt libro 7.t.34.l.1
Arbitrorum ex compromiſſo lib.2.t.56.l.5
Archiatri ſcientes l.10.t.52.l.9
Archiatros intra lib.11.t.13.l.1
Archiatros noſtri Palatij libro 12.t.41.l.1
Archigerontes l.12.t.41.l.5
Artiſtatus ſi mota l.7.t.16.l.27
Arriani & Macedoniani lib.1.t.5.l.5
Arbis ſpectaculorum l.11.t.40.l.3
Arrogationes eorum l.8.t.48.l.6
Artem geometriæ diſcere lib.9.ti.18.l.1
Artifices artium lib.10.t.64.l.1
Aſſeueratio debitam. Vide, Aſſeueratio debitum.
Aſſiduis adictionibus lib.2.t.21.l.12
Athletis lib.10.t.53.l.1
Auctorem ſine dubio lib.9.t.37.l.4
Auctore laudato l.8.t.45.l.7
Auctoritatem vobis li.8.t.4.l.3
Auia tua lib.5.ti.32.l.2
Aui paterni li.7.t.16.l.28
Aureorum vſus aconſuarum lib.5.t.8.l.2
Aurum, quod l.10.t.71.l.1
Aurum ſine argentum l.10.ti.70.l.15
Auri poſſeſſores li.10.t.72.l.2
Auri ſtatuta lib.11.t.13.l.2
Auratas ac ſericas lib.11.t.8.l.1
Auuncula pueri lib.6.t.58.l.6
Baptis & gemelli lib.11.t.7.l.2
Baſilicam inuratam li.8.t.12.l.2
Bene à Zenone li.7.t.37.l.3
Bonos, qui priores lib.1.ti.7.l.10
Blandim. tibi eſt lib.8.t.42.l.12
Beneficii lapſus lib.10.ti.69.l.9
Bona mariti tui li.7.ti.73.l.1

Universidad Rey Juan Carlos

Index legum totius Codicis.

Bona quæcunque tibi lib.3. tit.36.l.1
Bona quondam mariti lib.5. tit.16.l.1
Bonam fidem in contractibus l.4.t.10.l.4
Bonorum quidem poſſeſſionem l.2.t.17.l.2
Bonorum poſſeſſio l.6.t.9.l.8
CAlumnia eo tempore coerceri ſolet lib.9.t.46.l.1
Calumniæ pœna l.9.t.46.l.4
Captatorias inſtitutiones l.6.t.21.l.11
Captum ab hoſtibus l.8.t.51.l.9
Carbonianum edictum l.6.t.17.l.9
Caſa & iuria l.11.t.5.l.13
Caſſari temporum l.9.t.9.l.9
Caſus corporis l.10.t.50.l.4
Cauſa cautiuſſionis l.2.t.13.l.1
Cauſa eius qui l.9.t.41.l.12
Cauſa mulieris l.8.t.14.l.8
Cauſa iniurando l.4.t.1.l.1
Cauſam in integrum l.2.t.40.l.1
Cauſaria miſſus lib.12.t.36.l.8
Cauſas in quibus l.10.t.91.l.1
Cautiones ſeruorum l.11.t.39.l.1
Cauſas vel lites l.2.t.4.l.16
Celebrandis in ea l.5.t.4.l.19
Cenſetur, ſi quis. Vide Cenſetur, vt ſi quis l.8.t.57.l.4
Cenſualis quidem profeſſio li.8.t.51.l.7
Centum viginti quinque l.3.t.24.l.2
Certa eſt forma l.6.t.5.l.6
Certa forma l.10.t.2.l.4
Certa ratione l.7.t.64.l.5
Certæ quidem ſunt l.12.t.29.l.15
Certis dignitatibus, Hæc lex eſt in l.2.t.47.l.10
Certum eſt l.3.t.32.l.22
Certum eſt eos l.6.t.64.l.3
Certum eſt non ſolum l.5.t.35.l.1
Certum eſt liberorum l.3.t.36.l.13
Certum quidem eſt libro 6.t.15.l.5
Certum eſt eos, qui l.2.t.15.l.2
Certum ius eſt l.7.t.1.l.1
Certi & indubitati iuris eſt l.4.t.39.l.9
Certi iuris eſt l.6.t.21.l.8
Certi iuris eſt l.4.t.65.l.5
Certi iuris eſt l.3.t.1.l.7
Ceſſante omni ambitione l.9.t.65.l.9
Ceſſante quoque cauſa l.7.t.43.l.2
* Certiſſime l.1.t.2.l.16
Chriſtianos qui vere ſunt l.1.t.11.l.8
Chriſtianos proximorum locorum l.1.t.4.l.18
Circa locationes l.4.t.65.l.14
Cittenſium Vide, Cyrenenſium l.10.t.32.l.20
Ciues & incolæ l.7.t.62.l.11
Ciues quidem origo l.10.t.39.l.7
Ciuilia munera l.10.t.41.l.2
Ciuile eſt, quod l.6.t.6.l.5
Ciuili diſceptationi l.6.t.54.l.8
* Charitularij l.1.t.2.l.25
Ciuitas Rhodiorum l.11.t.46.l.6
Clariſſimi l.12.t.1.l.15
Claram pudoritati facientes l.5.t.59.l.4
Claſſem Seleucenam l.11.t.12.l.1
Clari & aperti iuris eſt l.5.t.42.l.19
Codicillos ſeu ſcripturam l.6.t.32.l.4
Codicillis l.12.t.33.l.1
Cœlicolarum nomen l.1.t.9.l.12
Cœnas eorum nomine l.12.t.38.l.3
Clementiæ noſtræ placuit l.11.t.45.l.1
Cogi poſſeſſorem l.3.t.31.l.11
Cognouimus a conſultis l.12.t.52.l.3
Cognouimus multos eſſe l.1.t.3.l.19
Coheredibus diuiſionem l.3.t.36.l.17
Coheredibus relicta legata l.6.t.49.l.17
Collegium a nobis l.6.t.24.l.8
Colonis cenſibus l.11.t.49.l.2
Coloni l.5.t.62.l.8
Colonos l.11.t.47.l.15
Colonos ib.l.19
Colonos inquilinoſque l.11.t.52.l.1
Colendariorum l.11.t.67.l.2
Commercio tedempte l.8.t.51.l.16
Commiſſoriæ venditionis l.4.t.54.l.4
Commiſſum ante adulterium l.9.t.9.l.27
Communia negotium l.3.t.41.l.2
Communium rerum l.5.t.27.l.9
Comparandi ſerici l.4.t.40.l.2
Comparationem ab eo, qui l.9.t.20.l.10
Comparationi l.10.t.48.l.1
Comparationes literarum l.4.t.21.l.16
Compenſationes l.4.t.31.l.14
Compenſationis æquitatem l.5.t.21.l.1
Competens noſtra ſerenitas l.7.t.39.l.6
Compertimus diuinas l.12.t.19.l.13
Comperimus nauicleros l.11.t.9.l.2
Compertimus protectales l.12.t.51.l.15
Competens iudex l.3.t.29.l.2
Competens iudex l.5.t.4.l.1
Conditio libertinitatis l.10.t.56.l.1
Conditionis incertum l.7.t.3.l.1
Conditiones, ſub qua l.6.t.25.l.2
Conditiones alienarum rerum l.4.t.61.l.34
Conductores & domineſtici l.12.t.1.l.1
Confeſſos in iure l.7.t.59.l.1
Congruum ius quidem videtur l.2.t.47.l.4
Congrue [illegible] æquitati l.11.t.70.l.4
Conſanguinitatis iure l.6.t.57.l.7
Conſecratas autem ædes l.11.t.26.l.1
Conſenſu licita matrimonia l.5.t.17.l.8
Conſentaneum iuri ſibi l.7.t.43.l.4
Conſiliarius iudicum l.1.t.51.l.3
Conſobrinorum tractum l.8.t.15.l.1
Conſtante matrimonio l.5.t.54.l.28
* Conſtantinopolitana l.3.t.4.l.24
Conſtat eum l.8.t.24.l.3
* Conſtitutio l.1.t.2.l.18
* Conſtitutio proxenetum l.5.t.1.l.6
* Conſtitutio iube l.9.t.47.l.26
* Conſtitutio iube ve in l.12.t.58.l.18
* Conſtitutio iube l.11.t.58.l.19
Conſtitutionis noue capitulum l.6.t.60.l.4
Conſtitutionem quam l.5.t.57.l.17
Conſtitutione diuæ memoriæ l.5.t.30.l.3
Conſtitutiones priores l.1.t.21.l.12
Conſtitutionibus ſacris l.4.t.51.l.20
Conſilii in quacunque cauſa l.7.t.49.l.7
Conſuetudinis vſuſque longæui l.8.t.53.l.2
Conſulta diualia l.6.t.23.l.23
Contractus locationis l.4.t.65.l.24
Contractus venditionum l.4.t.38.l.6
Contra eos qui res minores l.1.t.36.l.8
Contra eos, qui Romæ l.11.t.3.l.2
Contra impuberem l.2.t.19.l.2
Contra maiores l.3.t.28.l.18
Contra negantem l.3.t.35.l.4
Contra noſtrum præceptum l.11.t.21.l.5
Contra patronum reum l.6.t.6.l.1
Contra publicam vtilitatem l.11.t.56.l.14
Contra voluntatem matris l.5.t.51.l.7
Conuenticula illicita l.1.t.5.l.15
Cornicularij l.12.t.53.l.3
Corporatos ciuitatis l.11.t.28.l.7
Corruptionem vſurarum multiplicem l.3.t.33.l.16
Creditor, qui fundos l.4.t.24.l.11
Creditor, qui prædium ib.l.2
Creditor intra annum ſuis l.4.t.32.l.7
Creditor debito ſoluto l.5.t.56.l.20
Creditor ad petitionem l.8.t.18.l.20
Creditor ſi debitore l.6.t.57.l.16
Creditor j. l.8.t.28.l.2
Creditor ij. ib.l.4
Creditor prohiberi non poteſt l.8.t.40.l.8
Creditoris falſo l.4.t.5.l.8
Creditori qui pro l.8.t.48.l.2
Creditori ſuo l.2.t.3.l.5
Creditorem debitoribus l.5.t.34.l.8
Creditores hereditarios l.4.t.16.l.7
Creditores, qui non l.8.t.14.l.3
Creditoribus ſuis l.4.t.4.l.2
Crediturum patrui ſui ibi, l.1.t.18.l.7
Creditorem ſcrupuloſum l.6.t.30.l.17
Crimen adulterij l.9.t.9.l.11
Crimen lenocinij l.9.t.9.l.2
Crimen non diſſimile l.9.t.12.l.9
Criminis accuſationem inſtituere l.9.t.1.l.35
Criminales cauſas l.9.t.44.l.3
Cruenta ſpectacula l.11.t.43.l.1
Cubicularios l.12.t.5.l.3
Cuidam qui ſtatum l.9.t.26.l.12
Cuiuſcunque adnotationis l.12.t.63.l.3
Culpa ſimilis eſt l.9.t.18.l.2
Cum abſente rei l.9.t.20.l.1
Cum a diuiſione ſuperij vir l.6.t.42.l.30
Cum a locis eitam l.4.t.29.l.19
Cum adeſſe ſeditionem l.10.t.48.l.8
Cum adoptiuum l.10.t.31.l.4
Cum ad muneris l.11.t.37.l.1
Cum ad quamlibet l.10.t.36.l.1
Cum aduocatio prætoriana l.2.t.7.l.8
Cum adfines l.7.t.26.l.8
Cum adfuturi l.7.t.39.l.1
Cum allegas l.2.t.18.l.2
Cum allegas vxorem l.4.t.32.l.15
Cum alienam rem l.6.t.37.l.10
Cum aliquid colonus l.3.t.26.l.8
Cum aliquis ſcripſit l.6.t.30.l.2
Cum aliis quidem hominibus l.5.t.70.l.6
Cum allegas l.12.t.37.l.4
Cum allegas l.12.t.36.l.5
Cum alter ex fideiuſſoribus l.8.t.41.l.18
Cum a matre l.3.t.31.l.4
Cum a matribus l.5.t.38.l.8
Cum a nobis liber 3.t.11.l.5
Cum ancillæ contrahentis l.4.t.26.l.11
Cum ancillam l.4.t.6.l.6
Cum ancillis l.5.t.5.l.3
Cum ante per l.11.t.4.l.10
Cum annua functionis ſuerat l.1.t.56.l.9
Cum anterioribus legibus l.7.t.63.l.5
Cum antiquis legibus l.3.t.28.l.37
Cum antiquioribus legibus l.6.t.50.l.10. Legitur & in al ... Codice cum in aut quocibus.
Cum antiquitus l.8.t.29.l.3
Cum antiquitus l.5.t.5.l.2
Cum appellaſſe lib.10.tit.60.l.2
Cum appellatio l.7.t.62.l.23
Cum appellare l.5.t.9.l.10
Cum a præfecto Ægypti l.1.t.6.l.1
Cum Archemidorum l.6.t.53.l.4
Cum apud veteres l.7.t.72.l.10
Cum apud veteres l.2.t.42.l.2
Cum apud compromiſſarios l.6.t.2.l.20
Cum apud omnes iuriſperitos l.7.t.2.l.2
Cum articulari morbo l.10.t.50.l.2
Cum a ſocero tuo l.5.t.12.l.7
Cum aſſeueres. Vide ſupra. Cum adſeueres.
Cum autem maternam l.6.t.23.l.1
Cum certum ſit l.6.t.50.l.19
Cum circa probandum l.2.t.43.l.4
Cum circa ſidem l.3.t.13.l.15
Cum ciuili diſceptationi l.3.t.3.l.5
Cum clericis l.1.t.3.l.25
Cum cognatum tuum l.9.t.24.l.4
Cum cognatos tuos l.8.t.51.l.3
Cum cognitionaliter incipit. Primum ſerui l.9.t.44.l.3. Vide tamen titulum legis huius.
Cum conductorem l.4.t.65.l.9
Cum conſtet l.8.t.13.l.1
Cum conſtitutio diui Marci l.7.t.2.l.15
Cum contra bonam fidem l.4.t.30.l.4
Cum conueniſſet l.4.t.32.l.2
Cum creditor pignus vendit l.8.t.57.l.4
Cum debitoris tui l.3.t.1.l.7
Cum debitorem paternum l.6.t.30.l.2
Cum de bonis tuis l.8.t.14.l.11
Cum decurionum l.10.t.31.l.4
Cum deditionis liberti l.7.t.6.l.1
Cum de inofficioſo l.3.t.28.l.1
Cum de mortis cauſa l.8.t.57.l.4
Cum de nouo iure l.1.t.14.l.11
Cum de nuptiis l.5.t.4.l.1
Cum de poſſeſſione l.7.t.69.l.1
Cum dicas te l.3.t.15.l.1
Cum diuus Aurelianus l.11.t.58.l.6
Cum diuus Claudius l.7.t.12.l.1
Cum dotem l.8.t.14.l.14
Cum donationis l.2.t.4.l.34
Cum donationibus l.3.t.29.l.6
Cum dotem l.5.t.2.l.20
Cum dubitabatur l.4.t.66.l.3
Cum dubitabatur vtrum l.8.t.50.l.18
Cum duobus l.3.t.28.l.13
Cum ea quæ l.2.t.4.l.31
Cum emancipatis l.5.t.71.l.3
Cum eorum qui l.7.t.45.l.7
Cum eo tempore l.9.t.43.l.2
Cum & filii familias l.7.t.72.l.7
Cum & ipſe conſiliis es l.7.t.19.l.1
Cum & ipſe l.1.t.37.l.1
Cum & iudices l.3.t.59.l.2
Cum & minores l.2.t.27.l.4
Cum & poſtliminij ius l.8.t.51.l.6
Cum & ſola indubitata l.4.t.5.l.3
Cum etiam ſi pupilli l.5.t.1.l.5
Cum enim quem l.2.t.48.l.3
Cum enim qui l.4.t.23.l.1
Cum ex cauſa fideiuſſionis l.4.t.15.l.6
Cum ex cauſa fideicommiſſi l.5.t.28.l.4
Cum ex cauſa mutuæ l.2.t.26.l.9
Cum ex ſola l.7.t.63.l.4
Cum facultates tuas l.10.t.51.l.4
Cum falſa demonſtratione l.4.t.18.l.5
Cum fidem cautionis l.4.t.30.l.6
Cum filium tuum l.5.t.8.l.17
Cum filiusfamilias l.9.t.26.l.1
Cum filios tuos l.10.t.60.l.2
Cum fratrem tuum l.6.t.35.l.9
Cum furioſus l.4.t.70.l.7
Cum heredes l.6.t.22.l.7
Cum heredes l.6.t.6.l.1
Cum hereditas l.4.t.34.l.9
Cum hereditatis petitioni l.3.t.31.l.12
Cum hi qui legatis l.6.t.43.l.1
Cum ignorantia iuris l.1.t.18.l.2
Cum in adoptiuis filiis l.8.t.48.l.10
Cum in cauſa iudicati l.2.t.23.l.2
* Cum in ciuitate l.10.t.25.l.1
Cum indulgentia noſtra l.9.t.51.l.10
Cum in integrum l.2.t.32.l.1
Cum in libro Vlpiani l.6.t.24.l.14
Cum in longi temporis l.7.t.33.l.12
Cum in noſtris temporibus l.7.t.23.l.1
Cum in rem actionem l.2.t.55.l.1
Cum in ſocietatis contractibus l.4.t.37.l.1
Cum inſpeximus l.3.t.49.l.6
Cum in te l.4.t.5.l.6
Cum interdictis venditionis l.5.t.71.l.6
Cum in et emptorem l.4.t.48.l.4
Cum inter iuſtitutam l.6.t.38.l.1
Cum inter veteris l.7.t.4.l.14
Cum incapaſſibus, Incipit, Imperator Conſtantinus cum l.12.t.47.l.2
Cum inſtrumenta l.4.t.21.l.10
Cum ipſe tutor l.6.t.58.l.1
Cum iudex in diuiſione l.7.t.53.l.18

Universidad Rey Juan Carlos

Cum iudicem [illegible] l.7.t.46.l.11
Cum iure creditoris l.8.t.36.l.3
Cum iure habeat uxorem l.5.t.32.l.9
Cum lege Leonina l.2.t.3.l.50
Cum libertatem l.7.t.4.l.3
Cum magiſtratum l.7.t.64.l.4
Cum mandati negotij l.4.t.35.l.12
Cum manifeſtum eſſent l.8.t.45.l.22
Cum mora in officio l.3.t.6.l.6
Cum multa priuilegia l.6.t.60.l.7
Cum multæ nobis interpellationes l.5.t.3.l.20
Cum naucleriorum cætus l.11.t.3.l.6
Cum nec patronus l.9.t.35.l.6
Cum neceſſitatem l.6.t.42.l.18
Cum nemo cauſam l.7.t.34.l.5
Cum neque originales l.10.t.39.l.4
Cum non frumentarum l.4.t.32.l.26
Cum nondum ſolutam l.8.t.8.l.4
Cum non ex eo die l.7.t.64.l.6
Cum non redemptum l.8.t.51.l.5
Cum non ſolum l.6.t.60.l.8
Cum non voluntarie tua l.7.t.43.l.10
Cum noſtri animi vigilantia l.7.t.31.l.1
Cum noſtiſſimi iuris ſit l.7.t.39.l.7
Cum nulla ratio ſit l.11.t.60.l.1
Cum ob prouectæ ætatis ſenium l.10.t.54.l.2
Cum omnia bona l.5.t.30.l.1
Cum oporteat l.6.t.60.l.6
Cum ob augmentum l.7.t.30.l.5
Cum Papinianus l.7.t.45.l.14
Cum patrem pro filia l.5.t.12.l.29
Cum patrem tuum l.7.t.73.l.6
Cum patrem tuum teneraſſum l.9.t.52.l.2
Cum patrem familias l.6.t.46.l.2
Cum per alias prouincias l.11.t.58.l.2
Cum per procura orem l.6.t.35.l.9
Cum per eos, qui l.4.t.52.l.7
Cum per liberam perſonam l.4.t.27.l.2
Cum per abſentiam tuam l.7.t.35.l.2
Cum pignoris titulo l.8.t.25.l.2
Cum poſtea quam l.2.t.3.l.6
Cum poſt centes l.6.t.28.l.2
Cum poſt mortem l.7.t.33.l.1
Cum poſt ſententiam l.7.t.62.l.26
Cum precem tuarum l.7.t.16.l.9
Cum precibus tuis expreſſeris l.4.t.64.l.4
Cum precibus tuis ſignificas l.4.t.19.l.28
Cum profectitiam partibus l.7.t.43.l.11
Cum præſidem prouinciæ l.11.t.32.l.2
Cum procuratores metallorum l.11.t.6.l.6
Cum profeſſoris l.8.t.56.l.4
Cum pro herede l.7.t.29.l.1
Cum pro parte l.8.t.19.l.2
Cum pro eo quod l.7.t.47.l.1
Cum proponas ab ea l.2.t.4.l.17
Cum proponas Alexandrum l.6.t.26.l.3
Cum proponas curatorem l.5.t.70.l.2
Cum proponas eſt quam l.5.t.6.l.3
Cum proponas eum l.7.t.72.l.2
Cum proponas fideicommiſſarium l.7.t.4.l.2
Cum proponas filios l.2.t.3.l.16
Cum proponas hereditatem l.7.t.4.l.2
Cum proponas inter te l.2.t.21.l.6
Cum proponas inter vos l.2.t.40.l.2
Cum proponas patribus l.4.t.1.l.6
Cum proponas radicibus l.8.t.1.l.1
Cum proponas ſeruum l.4.t.58.l.2
Cum proponas te nauticum l.4.t.3.l.3
Cum proponas te prediorum l.4.t.37.l.2
Cum proponas l.8.t.36.l.3
Cum propria pecunia l.4.t.50.l.5
Cum propriorum l.6.t.15.l.2
Cum pro pecunia quam l.8.t.3.l.24
Cum propitia diuinitate l.1.t.19.l.5
Cum quædam mulier l.5.t.37.l.26
Cum quærebatur l.8.t.4.l.12
Cum quæritur l.3.t.28.l.6
Cum quæſtio talis l.6.t.37.l.23
Cum quis ſocialibus liberal.5.t.27. l.26
Cum qui ſui ignorans l.8.t.2.l.20
Cum quis legatum l.4.t.1.l.15
Cum quidam datus l.5.t.33.l.38
cum quidam decebus l.9.t.26.l.10
cum quidam inſtrumentum l.4.t.22.l.23
cum quidam per leges l.7.t.51.l.4
cum quidam ſic l.6.t.38.l.4
cum quidam pregnantem l.6.t.25.l.9
cum quidam rei ſtipulandi l.8.t.40.l.6
cum quidam ſeruum ſuum l.7.t.6.l.17
cum quidam ſuum filium l.6.t.37.l.23
cum quidam ſuum pupillum l.6.t.27.l.4
cum quidam teſtamento l.7.t.46.l.6
cum rationibus variis l.9.t.2.l.18
* cum recta l.8.t.1.l.5
cum res ſilio tuo l.8.t.44.l.32
cum res vna inſtrumentis geruntur lib. 4. titul. 19. leg. 12
cum res quæ l.8.t.16.l.5
cum res tibi donatas l.4.t.38.l.4
cum tam pecuniaria l.1.t.13.l.2
cum tempus iam l.8.t.18.l.3
cum tepidante l.5.t.36.l.4

cum reſponſo viri l.6.t.37.l.12
cum reus manifeſta l.9.t.47.l.14
* cum ſalutatorem l.1.t.1.l.6
cum ſalutacas eſſet l.9.t.51.l.1
cum ſatis inhumanum eſt l.11.t.47.l.5
cum ſæpe contingat l.12.t.38.l.17
cum ſcimus eſſe dubitatum l.2.t.17.l.3
cum ſcimus notita iura l.11.t.46.l.22
cum ſententiam præſidis l.7.t.45.l.6
cum ſecundum voluntatem l.6.t.42.l.3
cum ſponſi conductis l.6.t.41.l.2
cum ſororem matris tuæ l.7.t.20.l.1
cum ſeruum quidam neporis l.6.t.2.l.6
cum Syllanianum SC. l.6.t.35.l.12
cum ſit nobis cura l.1.t.8.l.1
cum ſit adſcrita l.5.t.92.l.6
cum ſit ſaluſum l.9.t.5.l.6
cum ſit probatum l.7.t.16.l.6
cum ſoluto more l.7.t.72.l.8
cum ſolutum eſt l.7.t.45.l.16
cum ſpecialis iudex l.3.t.3.l.18
cum ſpeciem venditam l.4.t.48.l.5
cum ſtatus l.7.t.19.l.5
cum ſtipulationes l.6.t.13.l.1
cum ſucceſſores l.5.t.35.l.23
cum ſuper vernis mancipiis l.3.t.32.l.2
cum ſuppoſiti partus l.9.t.22.l.10
cum ſupra viginti es l.12.t.36.l.12
cum talis quæſtio l.3.t.34.l.14
cum te filiam origine l.19.t.13.l.1
cum te à debitore mutuatum l.8.t.26.l.4
cum te curatorem l.10.t.42.l.3
cum te domus & horti l.2.t.20.l.8
cum te & collegam l.11.t.33.l.4
cum teſtifici onerum agitaſſe l.2.t.9.l.5
cum te fundum tuum l.4.t.54.l.6
cum te ideo ex l.4.t.12.l.4
cum te in Gallia l.4.t.3.l.9
cum te medicum l.10.t.52.l.5
cum te non ex l.5.t.6.l.10
cum te omnibus l.20.t.42.l.5
cum te minorem l.4.t.19.l.9
cum te non ſolum cauiſſe l.2.t.20.l.8
cum te pecuniam accepiſſe l.8.t.14.l.4
cum pietatis religionem l.4.t.12.l.38
cum te poſſeſſionem l.2.t.22.l.3
cum te proponas l.2.t.3.l.2
cum te propter l.4.t.7.l.2
cum te ſponſe filij l.5.t.3.l.9
cum te tranſegiſſe l.2.t.4.l.5
cum teſtamentum l.1.t.18.l.2
cum teſtamentum falſum l.9.t.42.l.30
cum teſtamento l.7.t.2.l.4
cum teſtatur l.7.t.2.l.8
cum teſtatorem l.6.t.46.l.1
cum tibi in ea ætate l.5.t.34.l.2
cum tibi liberum l.8.t.45.l.22
cum tibi pro dote l.8.t.8.l.830
cum tutores filiorum l.5.t.19.l.1
cum tutela adminiſtrata l.7.t.5.l.1
cum vendente procuratore l.5.t.18.l.4
cum venditorem cuius l.4.t.5.l.10
cum venerandæ leges l.6.t.6.l.1
cum veterum ſententis l.5.t.1.l.25
cum vir nubit l.9.t.9.l.31
cum virum prudentiſſimum l.6.t.42.l.26
cum vita hoc quod l.4.t.37.l.9
cum vos proponis l.10.t.63.l.2
cum vos ſinceris l.10.t.49.l.1
cum vxori vſuſfructus l.6.t.52.l.4
cuncti heretici l.5.t.2.l.3
cuncti qui priuatorum l.11.t.6.l.3
cunctis molitionibus l.5.t.39.l.6
cunctis quos in publicum l.11.t.25.l.2
cunctos iudices l.12.t.48.l.3
cunctos populos l.1.t.1.l.1
cura pervigili l.12.t.34.l.5
curabit præſes l.4.t.49.l.5
curator adoleſcenti ordinatus l.5.t.34.l.15
curator adulti l.8.t.36.l.3
curator adulti nominatus l.5.t.62.l.18
curator reipublicæ l.1.t.54.l.3
curatoris etiam ſucceſſores l.2.t.19.l.27
curatorem adulto ſuo l.6.t.26.l.5
curatorem haberi l.5.t.34.l.50
curatorem tibi l.2.t.19.l.6
curatores impleta legitima l.5.t.70.l.8
curatores quidem l.5.t.43.l.2
curæ perpetuæ tui, videtur tui perpetui l.5.t.5.l.4
curialis neque procurator l.4.t.65.l.30
curiales omnes l.10.t.37.l.1
curiales omnium ciuitatum l.10.t.31.l.21
curiales omnium Cyrenenſium magiſtratus l.10.t.31. l.20
curiales qui ſacramentum l.10.t.31.l.27
curiales qui ſe ibid. l.30
curiales vltra terminos l.10.t.31.l.25
curiales vendere l.10.t.33.l.3
curialibus conſortio l.10.t.31.l.46
curiales [illegible] l.10.t.63.l.4
curiales & tractatores l.12.t.13.l.1
curſum ambulantem l.12.t.51.l.22

Cyrenenſium magiſtratus l.10.t.30.l.20

Damnum per cuiuſlibet acum libro 3.t.35.l.8
Damnum quod l.4.t.65.l.12
Damnatio per cauſa ſuperſtitionis l.1.t.7.l.6
Domus licentiam litigantibus l.9.t.22.l.23
Datum legatum l.6.t.37.l.27
Data certa pecunia l.6.t.10.l.2
data opera patri l.9.t.8.l.11
de alimentis præteritis l.2.t.4.l.8
de ancilla matre natam l.7.t.16.l.20
deberi etiam aliena l.7.t.4.l.6
debitor qui pignori hic l.8.t.14.l.8
debitoris denunciatione l.8.t.29.l.8
debitori suo l.2.t.3.l.27
debitores neque l.8.t.13.l.15
debitores qui bonis ceſſeris l.2.t.22.l.16
debitores tuos l.4.t.23.l.1
debitores prædictos l.8.t.14.l.18
debitores quidem hereditarij l.2.t.36.l.2
debitorum paſſim bis l.2.t.3.l.25
debitor ſuus pupillæ l.5.t.37.l.18
debitum cuius meminiſti l.2.t.26.l.5
de bonis matris l.9.t.40.l.6
decem poſt primitiorum l.12.t.61.l.21
decernimus ne quid l.11.t.42.l.10
decernimus vt antiquitatis l.11.t.3.l.15
decernimus vt poſthac l.1.t.3.l.26
decernimus vt quicunque l.3.t.2.l.13
deciſione noſtra l.6.t.17.l.6
de conſtitutione l.3.t.8.l.9
contractu venditionis l.4.t.49.l.3
de creationibus curatorum l.1.t.4.l.27
decreto ampliſſimi ordinis l.2.t.12.l.15
de crimine adulteri pacisci l.9.t.9.l.10
de crimine quod l.9.t.1.l.22
de cubiculis noſtris l.12.t.19.l.2
decretio l.10.t.31.l.91
decurionem in opus publicum l.9.t.47.l.8
decuriones ad magiſtratum l.1.t.18.l.1
decuriones noſtri palatij l.12.t.16.l.2
decuriones quidem l.10 t.13.l.5
decuriones hac ob l.9.t.4.l.16
decurionum filij l.9.t.47.l.12
decurionibus l.12.t.16.l.5
*dedit nobis l.2.t.17.l.3
deditia conditio l.7.t.6.l.1
de dolo actio l.2.t.21.l.2
de dolo emancipati filiis l.6.t.57.l.10
de eo qui pretio l.7.t.49.l.1
defenſiones ſue exceptiones l.2.t.36.l.12
defenſionis facultas l.10.t.2.l.7
defenſores l.1.t.55.l.2
defenſores ij. ibid. l.5
defenſores iij. ibi. l.7
defenſores iv. ibid. l.9
de fideicommiſſo l.1.t.4.l.28
de fide teſtamenti l.9.t.22.l.16
definimus vt l.1.t.47.l.13
defuncto quidem libero l.6.t.5.l.8
defunctis ſuis l.6.t.59.l.6
defunctis ſuis l.9.t.8.l.5
defunctorum l.12.t.56.l.6
de hereditate quam l.9.t.31.l.5
de his quæ extra dotem l.5.t.16.l.17
de his quæ in dotem data l.5.t.12.l.12
de his quæ in fraudem l.5.t.37.l.12
de his quæ ſeruos l.9.t.33.l.4
*de his quæ ſingulis l.1.t.4.l.16
de his quæ ſubtraxiſſe l.6.t.2.l.12
de his quos tenes l.9.t.4.l.3
de his criminis l.1.t.4.l.3
de his quæ pertinuerunt l.2.t.35.l.6
de inofficioſo teſtamento l.3.t.28.l.9
de inſtrumentis l.5.t.38.l.5
de lata conditione l.4.t.11.l.3
delatorem familia l.7.t.28.l.2
delegatio debiti l.8.t.41.l.1
denunciamus vobis omnibus l.12.t.12.l.5
de eo auctore l.2.t.17.l.3
de eo nobis auxilium postulante l.1.t.3.l.56
de operis noui nunciatione l.8.t.11.l.1
de ordinario iudice l.3.t.26.l.4
de præcuribus l.3.t.35.l.5
de perſonalibus l.10.t.53.l.5
deportati nec eorum l.9.t.46.l.2
deportatorum in inſulam l.9.t.47.l.8
de quæſtione tali l.2.t.6.l.30
de rebus ſponſæ l.5.t.3.l.13
de rebus quas l.7.t.21.l.3
deſcr. priuatis omnes l.10.t.32.l.2
de reſtituendis rebus l.4.t.25.l.3
deſerti mutuum l.4.t.14.l.7
de ſceleratis l.9.t.27.l.6
de ſabricis omnibus l.11.t.9.l.5
de ſucceſſione ſua l.5.t.37.l.17
de tormentis hereditariorum l.9.t.41.l.22
de tutela annuali l.1.t.22.l.7
decurionibus militibus l.12.t.40.l.7
decretis poſſeſſorum l.11.t.41.l.5
[illegible] l.2.t.17.l.27
diſtra legem dominicel l.8.t.6.l.8
diſtantibus teſtamentis l.6.t.23.l.18

Universidad Rey Juan Carlos

Dies feſtos maieſtatis altiſsimæ l.3.ti.12.l.11
Dies ſabbatho lib.1.t.9.l.12
* Differente lib.1.t.4.l.32
Diffamari ſtatum ingenuorum li.7.ti.12.l.5
Digna vox li.1.ti.14.l.4
Diligenter li.11.t.12.l.9
Directas libertates li.7.ti.2.l.14
Directis verbis libro 5.t.2.l.10
Diſcretis fundo li.6.t.21.l.10
Diſpar cauſa eſt li.7.t.18.l.1
Diſpoſitionum l.10.t.18.l.1
Diſputare de principali iudicio li.9.t.29.l.2
Diſſentientis patris li.5.t.17.l.5
Diſſoluta quantitatis li.4.t.9.l.2
Diſtracta a debitore pignoribus l.8.t.14.l.14
Diſtrahente marito rem l.4.t.5.l.2
Diu animadl.10.tit.3.l.7
Diuæ memoriæ Zenonis li.10.t.31.l.65
Diuerſarum homines prouinciarum l.2.t.5.l.2
Diuerſi temporibus li.8.t.18.l.8
Diui Conſtantini lib.5.t.27.l.5
Diui Hadriani epiſtolam lib.6.t.17.l.5
Diui patris noſtri lib.2.ti.70.l.1
Diuinè admodum conſtituit l.3.t.14.l.1
Diuinam diſpoſitionem l.12.t.42.l.13
Diuinam noſtram ſanctionem l.1.t.5.l.13
Diuiſionem prædiorum li.3.t.38.l.1
Diuo Marco auctore l.7.t.11.l.3
Diuo Marco placuit lib.9.ti.41.l.11
Diuortij cauſa li.5.t.21.l.2
Diurnos annonas & decem li.12.t.27.l.2
Doctiſsimi viri clariſs. libro 10.t.31.l.61
Diutina poſſeſſio li.7.t.33.l.4
Diuturnum ſilentium l.7.t.36.l.1
Dote anciliam l.3.t.32.l.9
Dolus emptoris l.4.t.44.l.10
Dolo vel metu adhibito li.3.t.39.l.5
Dolem auctoris l.8.4.t.48.l.3
Dolum ex indicijs lib.2.t.21.l.6
Domeſticus iudicis l.12.t.51.l.4
Domeſtici ac protectores lib.12.t.17.l.1
Dominicis colonis lib.3.ti.26.l.7
Domini iure li.2.ti.39.l.1
Dum nos horreorum lib.9.t.67.l.1
Dominus litis l.7.t.62.l.9
Dominum per ſeruum l.4.t.26.l.12
Dominium pro atroci iniuria l.9.t.5.l.2
Domini prædiorum l.11.t.47.l.5
Dominos ita conſtringi l.4.t.26.l.15
Domini ſeruorum l.9.t.46.l.6
Dominum, quam lib.5.t.32.l.5
Dominicos colonos li.11.t.67.l.5
Domum etiam l.11.t.2.l.1
Donatio mancipiorum lib.5.t.16.l.4
Donatio, ſiue directa l.8.ti.54.l.25
Donationes circa filium lib.3.t.6.l.9
Donationes, quas j. li.5.t.16.l.25
Donationes, quas ij. ibid. l.26
Donantem ancillam li.7.t.17.l.2
Donatarum rerum l.7.t.32.l.3
Dos à patre profecta l.5.t.18.l.14
Dotis actione lib.5.t.18.l.9
Dotis quidem petitio lib.6.t.20.l.5
Dotis rem potiorem cauſam l.3.t.12.l.9
Dotem numeraſſe li.5.t.15.l.1
Dubium non eſt li.1.t.20.l.2
Dubium non eſt l.5.t.17.l.3
Dubium non eſt l.5.t.18.l.1
Ducenarij & centenarij lib.10.t.29.l.1
Duces militum libro 3.t.26.l.4
Duſtro prouinciis conſtitutus l.4.t.38.l.14
Duos tabularios li.5.ti.70.l.13
Duplex ratio libro 10.t.3.l.2
Duumuirum l.10.t.31.l.53

EA conditione li.4.ti.44.l.14
Ea ſententia l.8.t.20.l.6
Ea lege in vos collata l.4.t.6.l.1
Ea lege rebus donatis l.4.t.64.l.8
Ea quæ aduocati li.2.ti.19.l.1
Ea quæ à patre geruntur l.2.t.53.l.7
Ea quæ pater teſtamento ſub li.2.ti.23.l.13
Ea quæ de temporibus l.2.t.43.l.2
Ea quæ à te li.5.ti.23.l.1
Ea quæ in omnibus ſunt li.3.ti.36.l.6
Ea quæ tibi vt li.5.t.3.l.6
Ea quæ per alluuionem lib.7.ti.41.l.3
Ea quæ ſtatuuntur li.7.t.63.l.43
Ea quæ cauſa cognita l.7.ti.57.l.3
Ea quidem, quæ per officium l.9.t.2.l.7
Ea quidem, quæ vi maiore l.4.ti.23.l.2
Eam legem, quam li.10.ti.37.l.24
Eam quam frater tuus l.6.ti.42.l.24
Eam, quæ aliunde libro 10.ti.62.l.2
Eam, quæ in poſſeſſione li.7.t.16.l.13
Eam, quæ ita venit l.2.ti.6.l.3
Edicimus, ne qua lib.1.ti.7.l.7
Edicto quidem Diui Marc. li.2.ti.57.l.1
Edicto Diui Hadriani lib.6.t.33.l.3
Edita actio ſpem li.2.ti.1.l.3
Educatio pupillorum li.5.ti.49.l.1
Ei, quæ diutiſsime libro 2.t.52.l.2
Ei, qui ſeruo alieno libro 4.ti.16.l.7
Eius quantitatis lib.8.t.43.l.7
Eius, qui per contumaciam li.7.ti.65.l.8
Eius qui requirentes l.7.t.66.l.2
Eius, quod ad cauſam li.1.t.32.l.25
Eius quod ex cauſa li.5.ti.16.l.2
Eius quod in poteſtate l.8.ti.57.l.2
Eius quod non eſt lib.4.t.27.l.9
Eius rei nomine li.4.t.16.l.1
Eius ſumme, quam li.10.ti.62.l.2
* Electione li.1.ti.4.l.17
Eligere debes li.5.ti.57.l.1
Emancipatione facta li.4.ti.22.l.11
Emancipata li.6.ti.9.l.4
Emancipatus repudiata li.6.t.19.l.1
Emancipatus libro 6.ti.10.l.1
Emphyteuticarij poſſeſſores li.11.ti.64.l.1
Emphyteuticarios grauant li.11.ti.62.l.1
Emptionem & venditionem li.4.ti.38.l.4
Emptionem rebus fieri non lib.4.ti.64.l.7
Emptione pignoris li.4.ti.12.l.3
Emptionem mancipiorum lib.3.ti.54.l.8
Empti actio l.8.ti.45.l.12
Empti fides lib.4.ti.38.l.9
Emptor bona fide libro 7.ti.33.l.9
Emptor fundi li.8.t.45.l.8
Emptor hæreditatis li.4.tit.39.l.5
Emptor hæreditatis l.4.ti.45.l.1
Emptor ſeruorum li.4.ti.49.l.14
Emptori etiam li.8.ti.45.l.18
Emptorem quidem fundi libro 4.ti.65.l.9
Eo caſu apparitor l.7.ti.62.l.33
Eo quod à multis li.4.ti.2.l.10
Eo tempore quo li.2.ti.22.l.2
Eorum denuo bona li.9.ti.50.l.1
Eorum aſſi ſcientia li.9.ti.18.l.4
Eorum qui à principibus l.4.ti.31.l.26
Eorum qui apud conſilium li.7.ti.1.l.1
Eorum patrimonia li.3.ti.1.l.10
Eorum qui in ventu li.9.t.50.l.2
Eos indulſerunt veteres li.10.t.32.l.12
Eos qui acceperunt li.8.ti.18.l.9
Eos qui agitandi munus li.12.ti.40.l.2
Eos qui à principali actione li.4.t.32.l.26
Eos qui aquæ copiam li.11.ti.42.l.3
Eos qui à ſeruo li.8.ti.2.l.14
Eos qui actione priora li.2.ti.69.l.4
Eos qui catholicorum li.1.t.7.l.6
Eos qui comitiua li.12.ti.52.l.2
Eos qui condemnati li.7.ti.54.l.1
Eos qui cum honore li.10.ti.47.l.11
Eos qui curiali fortuna li.10.ti.23.l.4
Eos qui cuiuſcunque ſexus li.10.ti.51.l.6
Eos qui de appellatione lib.7.t.62.l.6
Eos qui in officiis noſtris li.12.t.55.l.5
Eos qui inter fabricenſes li.11.ti.9.l.6
Eos qui ne teſtamentum li.6.t.50.l.2
Eos qui officia adminiſtrant lib.4.ti.1.l.4
Eos qui ordinaria li.1.ti.54.l.5
Eos qui ordine lib.1.t.51.l.5
Eos qui ſecum l.9.t.39.l.1
Eos qui terminos effoderunt libro 9.ti.1.l.1
Eos qui tranquillitatis noſtræ libro 12.t.10.l.2
Eos qui vel in hac libro 12.t.36.l.1
Eos qui veniam ætatis j. li.2.ti.45.l.1
Eos qui veniam ætatis ij. ibid. l.3
Eos qui vltra ſtatutos l.1.t.29.l.3
Eos quos lib.7.t.53.l.9
Eos teſtes l.4.t.20.l.4
Epiſcopale iudicium ratum ſit li.1.t.4.l.9
Equites Romanos li.12.ti.31.l.1
Equos qui publico li.12.t.51.l.1
Errat qui tibi perſuaſit li.2.ti.37.l.3
Error facti li.1.ti.53.l.7
Error facti libro 6.t.29.l.9
Errorem calculi libro 2.ti.5.l.1
Errore ſcribentis lib.6.t.23.l.7
Errore quorum l.2.t.10.l.2
Eſt in arbitrio veſtro l.2.t.10.l.14
Eſt iuriſdictionis tenor li.7.t.72.l.2
Eſt verum libro 10.t.39.l.5
Et ab antiquis legibus lib.6.t.23.l.31
Et balneum li.3.t.19.l.1
Et in epiſtola l.6.t.42.l.22
Et in legatis li.6.t.49.l.4
Et in maioribus li.7.t.62.l.20
Et in multis libro 9.t.62.l.25
Et in priuatorum cauſis lib.7.t.49.l.4
Et in prouinciali prælio l.3.t.14.l.3
Et militibus noſtris l.6.t.21.l.13
Et nomen & materiam libro 6.t.50.l.5
Et publicarum neceſsitatem l.7.t.65.l.8
Et quæ à Diuo Antonino li.2.ti.1.l.8
Et qui non pronunciauerant li.7.ti.58.l.4
Et qui notitia cauſa l.5.t.38.l.1
Et ſenatum cenſuit l.4.t.31.l.2
Et ſi à patre tuo l.5.t.28.l.2
Et ſi à muliere l.2.t.25.l.4
Et ſi ad te negotij tui pertinuit l.9.t.22.l.29
Et ſi contra mandata libro 5.tit.4.l.6
Et ſi crimine adulterij l.9.t.9.l.12
Et ſi de tua pecunia l.5.t.16.l.9
Et ſi dotis cauſſio l.5.t.52.l.3
Et ſi duobus fiendi l.12.t.35.l.3
Et ſi excepta commercis l.9.t.18.l.7
Et ſi frater tuus l.8.t.14.l.16
Et ſi inſtrumenta emptionis l.10.t.3.l.3
Et ſi inciuiliter l.6.t.42.l.2
Et ſi is quem l.5.t.71.l.9
Et ſi legibus conſentaneum l.2.t.22.l.5
Et ſi libidine l.9.t.9.l.25
Et ſi Marcellus l.9.t.6.l.1
Et ſi minor viginti annis l.2.t.31.l.2
Et ſine interpoſitione l.5.t.72.l.4
Et ſine ſcriptura l.6.t.42.l.5
Et ſi non ad ſcripta l.7.t.9.l.9
Et ſi non cognitio l.1.t.15.l.4
Et ſi perfectis donationibus l.4.t.56.l.1
Et ſi præſes decreuerit l.5.t.71.l.3
Et ſi ſeſſes te l.9.t.17.l.2
Et ſi ſeuerior l.5.t.12.l.3
Et ſi tutores tui l.5.t.39.l.2
Et virtutum præmia l.2.t.54.l.4
Etiam à pupillorum tutoribus l.6.t.41.l.19
Etiam aduerſus venditiones l.2.t.29.l.1
Etiam conſtante matrimonio l.4.t.29.l.11
Etiam ex aliis cauſis l.9.t.8.l.3
Etiam furti actione l.6.t.2.l.8
Etiam hi, qui l.10.t.47.l.1
Etiam id, quod pignori l.8.t.14.l.1
Etiam in quæ l.1.t.25.l.3
Etiam in opus perpetuum l.9.t.47.l.1
Etiam iure ciuili l.1.t.20.l.1
Etiam maiores ætate l.10.t.14.l.7
Etiam ſtatis damnatorum l.6.t.6.l.5
Etiam mulieres l.5.t.45.l.1
Etiam nomen debitoris l.5.t.53.l.5
Etiam paſtione data l.6.t.6.l.3
Etiam per alienum ſeruum l.3.t.32.l.1
Etiam poſt mortem l.7.t.56.l.1
Etiam ſi contrarium ſententiam l.4.t.35.l.4
Etiam ſi de iure obligationis l.8.t.41.l.9
Etiam ſi ſenatuſconſultum l.9.t.38.l.5
Etiam ſi is l.7.t.58.l.2
Etiam ſi non decem l.5.t.12.l.8
Etiam ſi non mandante l.4.t.26.l.3
Etiam ſi tacitum l.6.t.49.l.3
Etiam ſi veritas debiti l.6.t.44.l.2
Etiam ſi vxoris tuæ l.5.t.16.l.6
Etiam teſtamento patris l.5.t.43.l.4
Etiam tutoribus vel l.5.t.24.l.5
Etiam vel ipſo vel l.5.t.78.l.13
Euectiones l.12.t.51.l.3
Euectionum copiam ibid. l.6
Euidenter l.10.t.27.l.15
Euicta re, quæ l.5.t.12.l.1
Eum à quo mutuam l.8.t.43.l.16
Eum ad quem vſuſfructus pertinet l.3.t.33.l.7
Eum, cui mutuam l.4.t.30.l.3
Eum, quem vel l.2.t.43.l.7
Eum qui aliena negotia l.3.t.21.l.1
Eum qui à pupillo l.5.t.59.l.5
Eum qui à pupillo l.5.t.26.l.9
Eum qui alterum homicidium l.9.t.16.l.5
Eum ſordis l.5.t.5.l.4
Eum, qui collegio l.11.t.45.l.6
Eum, qui celauit l.9.t.23.l.14
Eum, qui cum teſtamento l.6.t.59.l.2
Eum qui mancipium l.9.t.20.l.9
Eum quicunque ſeruum. Vide, Eum qui ſeruum li. tit.9.l.5
Eum qui duas ſimul vxores habuit l.9.t.9.l.18
Eum, qui inofficioſi querelam l.3.t.28.l.14
Eum qui mutuam l.4.t.2.l.13
Eum qui probabilem l.1.t.3.l.19
Eum qui ob reſtituenda l.4.t.7.l.7
Eum qui rei agit l.2.t.13.l.3
Eum qui ſeruos l.7.t.10.l.1
Eum qui triginta annos l.10.t.31.l.58
Eum tutorem l.5.t.42.l.2
Eunuchis liceat l.6.t.22.l.5
Exactores tributorum l.3.t.62.l.10
Exactores vel l.10.t.70.l.9
Ex archetypo l.4.t.43.l.3
Ex agentibus l.12.t.21.l.4
Ex aula noſtra l.12.t.19.l.3
Ex cauſa donationis l.3.t.36.l.17
Ex cauſa quidem iudicati l.4.t.31.l.2
Ex cauſa tranſactionis l.7.t.26.l.8
Ex Manichæis l.1.t.5.l.6
Excellentia l.12.t.38.l.9
Exceptionem dilatoriam l.4.t.19.l.19
Exceptione doli l.8.t.35.l.12
Excepta poſſeſſionis cauſa l.4.t.27.l.1
Excepto patrimonio l.11.t.74.l.5
Excepto tempore l.4.t.65.l.18
Exceptis in vectigalibus l.4.t.61.l.13
Exceptis, qui l.10.t.46.l.1
Exceptiones omnes l.12.t.5.l.5
Ex contractu libro 7.t.72.l.3

Universidad Rey Juan Carlos

Ex contractu pactoue l.8.t.72.l.8
Ex contractibus locatorum l.4.t.25.l.3
Ex conuentione l.4.t.47.l.1
Ex conuentione quidem l.2.t.5.l.12
Excusationis quidem l.5.t.62.l.3
Excusationem familiaris l.5.t.62.l.24
Ex D. Antonini Pij l.9.t.65.l.9
Ex duobus capitulis l.2.t.51.l.2
Executorem cum solum l.7.t.53.l.8
Executores à quocunque iudice l.8.t.17.l.7
Exemplo senatorij ordinis l.10.t.31.l.36
Exemplo caeterorum debitorum l.2.t.35.l.1
Exemplo perniciosum est l.4.t.19.l.7
Ex eo instrumento l.2.t.39.l.4
Ex eo, quo l.12.t.20.l.4
Ex fideicommisso l.6.t.42.l.28
Exhibitionis necessitate tenetur l.3.t.42.l.7
Ex his praediis l.8.t.45.l.5
Ex his verbis l.6.t.21.l.5
Ex his verbis l.6.t.45.l.2
Ex his verbis, quae l.5.t.16.l.18
Exigenda à filio tuo l.2.t.13.l.12
Ex illo tempore l.7.t.62.l.13
Ex imperfecto l.6.t.23.l.3
Ex ingenuo l.7.t.67.l.4
Ex initio sibi commissi l.9.t.22.l.18
Ex legato l.6.t.37.l.16
Ex libera conceptus l.6.t.59.l.6
Ex libris Sabiniani l.7.t.32.l.12
Ex libris Sabiniani l.3.t.33.l.17
Ex morte ancillae l.3.t.35.l.2
Ex morte cuiuscunque personae l.5.t.14.l.9
Ex nominis emptione l.4.t.39.l.8
Ex omnibus domibus l.10.t.1.l.31
Ex patroni vel domini l.4.t.23.l.5
Ex pecunia dotali l.5.t.12.l.23
Expeditam antea quaestionem l.7.t.17.l.2
Ex persona fratrum l.2.t.53.l.4
Ex persona collegae l.4.t.9.l.3
Experientiae litterarum l.10.t.51.l.6
Expilatae l.9.t.32.l.1
Expilatae ij. ib.l.2
Expilatae iij. ib.l.6
Ex placito permutationis l.4.t.64.l.3
Explosis atque relectis l.2.t.40.l.1
Ex praediis pignori obligatis l.4.t.32.l.13
Ex praestatione vectigalium l.4.t.61.l.7
Experimento didicimus l.5.t.16.l.3
Expulsus vos de fundo l.4.t.49.l.17
* Ex quo l.8.t.10.l.12
Ex repudiatione fideicommissi l.6.t.42.l.16
Ex sententia arbitri l.2.t.56.l.1
Ex stipulatione l.7.t.45.l.7
Ex stipulatione l.8.t.39.l.1
Ex testamento defuncti l.7.t.2.l.8
Ex testamento militis l.6.t.21.l.5
Ex testamento quod l.6.t.42.l.29
Ex testamento vel l.6.t.24.l.2
Extraneum etiam i. l.6.t.24.l.9
Extraneum etiam ij. ib.l.11
Ex tribus vacill. l.5.t.28.l.16
Ex vanis l.10.t.11.l.4
Ex verbo commendo l.7.t.4.l.12
Ex verbis, quae l.8.t.30.l.14

Fabricenses lib.10. ti.31.l.32
Fabricensium dominus l.12.t.48.l.4
Factum sponte se percepisse l.9.t.2.l.18
Falcidiae rationem l.6.t.49.l.2
Fallaces accusationibus l.9.t.42.l.3
Fallaciter inculcantibus l.9.t.46.l.9
Falsus procurator l.6.t.2.l.19
Falsi quidem crimen l.9.t.22.l.5
Falso adfirmatur l.5.t.23.l.2
Falso tibi persuasum est l.4.t.58.l.3
Ex sa fusione credis l.5.t.62.l.2
Falsam quidem rationem l.7.t.58.l.3
Familiae erciscundae l.3.t.38.l.9
Felicissima quam l.7.t.10.l.2
Fidei commissaria quidem libertate l.7.t.4.l.16
Fideicommissum l.4.t.5.l.7
Fideicommissum l.5.t.27.l.1
Fideicommissum l.6.t.42.l.27
Fidelis deuotaque praeceptione l.8.t.12.l.2
Fidem rumpens fenerario l.2.t.12.l.23
Fideiussores magistratuum l.11.t.34.l.1
Fideiussor seu mandator l.8.t.41.l.20
Fideiussoris quidem heres l.8.t.41.l.24
Filiosfam. l.2.t.23.l.1
Filiosfam. alienationem l.12.t.37.l.8
Filiosfam. qui l.8.t.41.l.8
Filiofam. delata hereditate l.6.t.30.l.4
Filium pacifcendo l.4.t.32.l.23
Filij patris testamentum l.3.t.36.l.16
Filio de facto hominum l.6.t.19.l.2
Filium ab hostibus captum l.10.t.51.l.2
Filium habere l.6.t.58.l.3
Filius quem l.3.t.36.l.26
Filius matrem l.3.t.28.l.24
Filios apud originem pa. l.10.t.38.l.7
Filios originis et incertae ou. l.7.t.75.l.4

Filios & filias caeterosque l.8.t.50.l.1
Filios in potestate patris l.10.t.31.l.5
Filios primipilariorum l.12.t.62.l.2
Filia in obitum patris l.3.t.28.l.20
Filia legatorum l.6.t.37.l.11
Filia tua non solum l.2.t.27.l.5
Filiae cuius nomine pater l.3.t.36.l.18
Filiae dotem l.6.t.20.l.4
Filiae diuortium l.5.t.17.l.6
Filia licet maneat l.6.t.20.l.12
Filiae peculium adimere l.5.t.18.l.7
Filiae cum fratribus l.6.t.20.l.16
Filiam praeteritam à matre l.3.t.28.l.15
Filiam testamento patris l.6.t.20.l.7
Filiae admonitus l.2.t.9.l.3
Fiscum etiam nostrum l.10.t.8.l.3
Fisco quidem l.10.t.1.l.2
Forma est l.10.t.4.l.1
Foedissimam earum nequitiam l.9.t.9.l.20
Foedissimae mulieris l.8.t.51.l.7
Foemina quae susceptis l.5.t.9.l.3
Foeminis alienis l.4.t.29.l.13
Foenoris reipub. l.11.t.28.l.3
Fortunam culminis l.2.t.7.l.4
Fortissimi ac l.12.t.38.l.6
Fortissimis militibus l.12.t.40.l.3
Frater emancipatus l.5.t.30.l.4
Frater tuus miles l.6.t.11.l.1
Frater tuus non ideo l.5.t.62.l.9
Frater tuus si solam l.3.t.37.l.1
Frater vester rectius fecerit l.5.t.16.l.1
Frater vester sicut l.3.t.21.l.1
Fratris tui filiis l.2.t.4.l.10
Fratris vel sororis filii l.5.t.38.l.21
Fratris vxorem ducendi l.5.t.5.l.5
Fratres vel sorores vterini l.3.t.28.l.27
Fructus praediorum l.5.t.14.l.2
Fructus post perfectum l.4.t.49.l.13
Frumenta quae l.10.t.70.l.6
Frumenti vel hordei mutui dati l.4.t.32.l.12
Frustra adsuc ferunt esse l.9.t.51.l.3
Frustra dispensas l.4.t.22.l.1
Frustra existimas l.5.t.21.l.1
Frustra opinaris l.4.t.30.l.8
Frustra senatusconsulti exceptione l.4.t.29.l.2
Frustra times l.5.t.57.l.1
Frustra tutores l.5.t.37.l.5
Frustra vereamini l.4.t.19.l.3
Frustra vereris l.2.t.36.l.7
Fucandae atque distrahendae purpurae l.4.t.40.l.1
Fundo sicut instructus l.6.t.38.l.2
Fundum pignori obligatum l.8.t.28.l.1
Fundum vectigalem l.11.t.30.l.1
Fundi patrimoniales l.11.t.61.l.4
Fundi reipubl. l.11.t.70.l.2
Fundi patrimoniales l.11.t.61.l.4
Furiosum in sede iudicis l.6.t.22.l.9
Furti actione minime teneri l.6.t.2.l.15
Fustibus caesum l.2.t.12.l.26

Generalis indulgentia nostra l.9.t.51.l.7
Generali definitione l.5.t.10.l.3
Generali lege prospectum est l.5.t.33.l.2
Generali lege decernimus l.3.t.5.l.2
Generali lege sancimus l.1.t.2.l.13
Generali lege sancimus l.10.t.31.l.54
Generali lege sancimus l.10.t.69.l.3
Generaliter censemus l.5.t.9.l.5
Generaliter de omnibus incunctis l.4.t.2.l.12
Generaliter sancimus l.1.t.5.l.40
Generaliter sancimus, omnes l.8.t.58.l.10
Generaliter sancimus quemadmodum l.8.t.41.l.28
Generaliter sancimus, vt si quis l.6.t.15.l.6
Generaliter sancimus vt si quid l.4.t.30.l.13
Generaliter sancimus vt si quis l.4.t.29.l.25
Gesta, quae sunt translata l.2.t.52.l.6
Gracchus quem Numerius l.9.t.9.l.4
* Graecus l.1.t.10.l.2
Grammaticos l.10.t.52.l.1
Grammaticos ib. l.11
Grammaticos l.12.t.15.l.1
Graue est l.11.t.56.l.1
Grauissimae poenae l.12.t.58.l.10
Grauissimam l.1.t.7.l.1

Habeat vnusquisque licentiam l.1.t.2.l.1
Habitatio morte finitur l.3.t.33.l.11
Habitantis precario l.8.t.9.l.2
Habitatio semel bonae fidei concessa libro 4.tit. 8. l.5
Hac consultissima lege sancimus l.6.t.22.l.8
Hac consultissima lege sancimus l.6.t.23.l.28
Hac definitione sancimus l.12.t.58.l.12
Hac edictali lege l.5.t.9.l.6
Hac in perpetuum valitura l.12.t.69.l.6
Hac lege decernimus l.5.t.4.l.8
Hac lege decernimus l.12.t.56.l.2
Hac lege sancimus l.11.t.42.l.8
Hac lege sancimus l.12.t.41.l.10
Hac lege sancimus si l.12.t.19.l.3
Hac lege sancimus, vt l.5.t.18.l.18

Hac nostra mansuetudinis l.12.t.5.l.10
Hac parte statutos l.12.t.19.l.10
Hac perpetua lege l.3.t.25.l.2
Hac prouidentissima lege l.10.t.48.l.2
Hac saluberrima sanctione l.12.t.21.l.2
Hac sanctione decernimus l.12.t.60.l.10
Hac valitura in omne aeuum l.1.t.9.l.19
* Haec constitutio l.12.t.1.l.34.l.8
Haec sententia, si omnem l.7.t.56.l.3
Haec sententia, quae l.7.t.48.l.4
Heres institutus patris testamento l.6.t.16.l.3
Heres qui post aditam l.7.t.75.l.1
Heredi scripto l.8.t.5.l.1
Heredem fideiussoris teneri l.8.t.41.l.18
Heredem mariti l.4.t.16.l.5
Heredes eorum, qui l.5.t.54.l.4
Heredes quoque mulieris l.3.t.39.l.20
Heredes quos nostri testatoris l.6.t.35.l.1
Heredes scripti l.12.t.58.l.4
Heredes tutoris ob negligentiam l.5.t.54.l.1
Heredem etiam l.6.t.21.l.25
Hereditas extranei l.5.t.14.l.5
Hereditas in testamento data l.6.t.35.l.4
Hereditas maternae petita l.3.t.31.l.3
Hereditatis, vel legati l.6.t.34.l.13
Hereditatis petitionem l.5.t.31.l.7
Hereditatem eius, quem l.8.t.2.l.1
Hereditatem quidem defuncti l.6.t.26.l.8
Hereditatem quidem neque dari l.6.t.56.l.2
Hereditatem quidem parentibus l.7.t.34.l.4
* Haeretici l.1.t.5.l.9
* Haeretici patres l.1.t.4.l.13
Haeretici Synodaria l.1.t.5.l.26
* Haeresi sui commun contra l.1.t.5.l.20
Hi pedes quos l.12.t.47.l.4
Hi propter inimicitias l.10.t.68.l.1
Hi, qui à te, collegaeque l.11.t.33.l.2
Hi qui ad munera l.7.t.62.l.7
Hi qui ex filiabus l.12.t.7.l.12
Hi qui officialibus l.12.t.48.l.2
Hi, qui à fisco l.2.t.2.l.4
Hi, qui imposita munera l.2.t.24.l.17
Hi, qui in aliena potestate sunt l.8.t.48.l.1
Hi, qui sanctam fidem l.1.t.7.l.3
Hi, qui conficiendi munus l.5.t.47.l.3
Hi, qui fendos l.12.t.2.l.3
Hi, qui in schola l.11.t.26.l.1
Hi, quibus patrimoniales l.11.t.61.l.6
Hi, qui tempore competenti l.7.t.67.l.2
Hi, quos inundatio Nili l.7.t.65.l.2
Hi quos commoditas l.11.t.67.l.2
Hi quibus per fideicommissum l.7.t.4.l.8
His nostra serenitas scedulis l.10.t.25.l.8
His solis matribus l.8.t.56.l.7
His quidem, quibus l.12.t.34.l.5
His tantummodo l.11.t.75.l.16
His scholaribus, quibus l.11.t.38.l.14
Hoc fructuum nomine l.9.t.52.l.2
Hoc praefectum est l.12.t.41.l.8
Hoc quod placet l.9.t.42.l.23
Honor veteranis l.5.t.47.l.5
Honoratis qui l.1.t.45.l.1
Hominem esse probamus l.1.t.14.l.8
Humanitatis ac religionis ratio l.5.t.82.l.26
Humanae aetas intuitu l.7.t.27.l.8
Humanitatis intuitu l.6.t.26.l.9
Humilem vel abiectam feminam l.5.t.5.l.7
Humilioribus officiis l.10.t.70.l.14
Hydraniae l.10.t.97.l.4
Hypothecis vel pignoribus l.8.t.28.l.3

Iam dudum à nobis sancitum est l.1.t.22.l.8
Iam dudum placuit l.7.t.5.l.1
Iam pridem quidem mancipium l.7.t.30.l.2
Iam quidem l.7.t.25.l.2
Iam tibi scripsi l.8.t.44.l.2
Id ab vnaquaque prouincia l.10.t.16.l.18
Id quod pauperibus l.1.t.3.l.12
Ignorantiae causa sacramento libera lib. 10.t.76. l.1
Ignorantia creditoris l.9.t.52.l.4
Ignorare non debet l.2.t.52.l.4
Ignari iuris non est l.7.t.75.l.4
Iisdem priuilegiis l.2.t.5.l.7
Illam iniuriam quae l.8.t.59.l.8
Illam mortis destinationem l.6.t.20.l.19
Illam subitam ablationem l.8.t.74.l.29
Illarum dispensatori permittit l.4.t.22.l.4
Illic vbi res hereditariae l.3.t.20.l.1
Illud constat procuratori l.10.t.47.l.9
Illud aequissimi l.2.t.58.l.12
Illud inspiciendum est l.2.t.22.l.3
Illud quod ex veteribus l.2.t.1.l.16
Illud quod de legatis l.6.t.57.l.26
Illud requirendum est l.5.t.72.l.2
Illud sine quoque l.6.t.20.l.20
Illustres viros praefectos l.2.t.54.l.4
Illustribus praefectis vrbi l.3.t.33.l.8
Immunitates speciales data l.11.t.47.l.9
Impera et Constantinus l.12.t.49.l.1
Imperialis beneuolentiae propriae l.7.t.1.l.5

Universidad Rey Juan Carlos

Impetrata reſcripta non placet admitti l.7. titulo 50. l.3
Improba poſſeſſio l.7.t.32.l.7
Improbum fœnus exercentibus l.2.t.12.l.20
Improbum quidem & criminoſum l.9.t.34.l.1
Impuberem quem l.8.t.48.l.2
Impunitas delicti l.9.t.47.l.7
In actione etiam depoſiti l.4.t.1.l.10
In adoptionem j. l.8.t.48.l.7
In adoptionem ij. ib.l.8
In adulterij quæſtione l.9.t.9.l.33
In æſtimatione ſtrumenti l.11.t.27.l.1
In albo decurionum l.10.t.31.l.9
In annalibus legatis l.6.t.37.l.23
In arenam non damnato l.3.t.28.l.18
In bonæ fidei contractibus l.2.t.3.l.13
In bonæ fidei contractibus l.4.t.1.l.3
In bonæ fidei iudicio l.4.t.32.l.13
In bonis mariti l.7.t.72.l.1
In cauſa quæ ſpectat l.1.t.50.l.4
In cauſa iudicati l.8.t.23.l.3
In ceſſarum collegatariibus l.3.t.4.l.8
In cauſis criminalibus l.9.t.2.l.19
In cauſis iam dudum l.5.t.17.l.10
Incendium ære alieno l.4.t.2.l.11
Incerti iuris non eſt l.3.t.56.l.19
Incerti iuris non eſt l.8.t.1.l.3
Inciuile atque iniuſtum eſt l.3.t.32.l.12
Inciuile eſt quod poſtulas l.7.t.72.l.4
Inciuilem rem deſideras l.6.t.2.l.2
In ciuilibus cauſis l.1.t.38.l.1
In communes ſeruos l.7.t.7.l.8
In communione l.3.t.37.l.5
In conſilio quidem cognoſcentis l.2.t.41.l.1
In coniunctione filiarum l.5.t.4.l.10
In conſiliariis obſeruari cenſemus l.1.t.51.l.10
In contractibus l.2.t.54.l.3
In contractibus l.4.t.30.l.14
In contractibus rei veritas l.4.t.22.l.1
In copulandis nuptiis l.5.t.4.l.8
In corrigendis minoribus l.9.t.15.l.1
Incredibile eſt l.9.t.47.l.6
In criminali negotio l.3.t.15.l.5
In criminibus quidem ætatis l.2.t.35.l.1
Indebitum ſolutum ſciens l.4.t.5.l.9
Indebito legato l.2.t.33.l.2
Indebitas viuras l.4.t.32.l.18
Indecentem obſeruationem l.5.t.60.l.3
In defenſoribus l.1.t.55.l.4
Indicia certa quæ iure l.3.t.32.l.19
Inditiones non perſonis l.10.t.16.l.3
In donationibus quæ l.8.t.54.l.31
In donationibus inter virum & l.6.t.49.l.12
In dotibus quas l.5.t.35.l.3
In dubium non venit l.5.t.42.l.4
Indubitati iuris eſt l.4.t.30.l.16
Inductum, id eſt cancellatum l.8.t.45.l.21
Inductis fœmino & l.10.t.47.l.2
Indulgentia l.9.t.43.l.3
In ea quæ ex pub. l.4.t.51.l.3
In eccleſiis, quæ l.1.t.3.l.11
In emancipationibus liberorum l.8.t.49.l.2
In emphyteuticariis contractibus l.4.t.66.l.2
In eum, qui ex naufragio l.6.t.2.l.18
In executione bonorum l.12.t.30.l.2
In executionibus criminum l.9.t.47.l.6
In exercendis iuribus l.1.t.21.l.15
In extraneos l.8.t.54.l.19
Infamis perſona l.10.t.57.l.1
Infamia, quæ tibi abominanda eſt libro 10. titulo 31. l.2
Infamiæ decurionum l.1.t.32.l.1
In familiæ erciſc. iudicio l.3.t.36.l.20
Infantis nomine l.6.t.6.l.3
* In ſeſtiuitatibus l.1.t.9.l.2
In filiis decurionum l.10.t.31.l.35
In fiſcalibus debitis l.10.t.19.l.6
In fraudem annonariæ rei l.10.t.16.l.7
In fraudem creditorum l.7.t.2.l.3
In fuga ſeruum conditionem l.5.t.30.l.6
Ingenuas mulieres l.11.t.7.l.3
Ingenuum quis ſe contendendo l.7.t.14.l.13
Ingenuum natum l.7.t.14.l.3
Ingenui naſcuntur l.7.t.14.l.8
In hac ſacratiſſima vrbe l.8.t.54.l.30
In heredes magiſtratus l.5.t.75.l.2
In his quibus læſus es l.2.t.53.l.3
In his officiis l.12.t.60.l.6
In his, quæ nauicularij vendunt l.11.t.2.l.2
In illis, quæ mercatores l.11.t.55.l.1
In imponenda ratione l.6.t.20.l.6
Initio venditionis ſi pactus es l.4.t.54.l.3
In ipſius mariti rem l.5.t.36.l.51
In inſulam deportatio l.9.t.47.l.6
In integrum reſtitutione l.2.t.28.l.2
Iniquum & longe à l.4.t.3.l.7
In iudicio de liberali cauſa l.2.t.31.l.4
In iudicio iam locari l.4.t.65.l.28
Iniuriarum actio l.9.t.35.l.2
Iniuriarum cauſa l.9.t.35.l.7
Iniuriarum ex perſona l.2.t.12.l.10
In legatis & fideicommiſſis l.6.t.17.l.4
In legatis quidem l.6.t.45.l.1
In legatis vel fideicom. l.6.t.37.l.18
In litibus in quibus l.5.t.22.l.6
In locum tutoris defuncti l.5.t.32.l.3
In magiſtratus municipales l.5.t.75.l.5
In metallum damnatus l.9.t.49.l.4
In minorum perſona l.2.t.41.l.3
In nomine domini noſtri l.1.t.27.l.2
In noſtra ſerenitatis imaginibus l.1.t.24.l.3
In nullis locis aut ciuitatibus l.9.t.3.l.1
In afferend. à prouocationibus l.7.t.62.l.37
In officiales præfectorum l.12.t.50.l.4
In officio comitis Orientis l.12.t.57.l.1
In officio ſpectabilitatis tuæ l.12.t.26.l.1
In omni ceſſione bonorum l.7.t.71.l.6
In omnibus cauſis l.2.t.59.l.1
In omnibus prouinciis l.12.t.11.l.7
In pecuniariis controuerſiis l.2.t.13.l.26
In pecuniariis cauſis l.9.t.40.l.3
In poſſeſſionem fundi l.9.t.12.l.5
In poſſeſſionem rei l.7.t.72.l.8
In poteſtate eius eſt l.8.t.43.l.1
In poſtulandis ſuſpectis tutoribus l.5.t.43.l.5
In proconſulari prouincia l.12.t.56.l.2
In prouinciis ſingulis l.12.t.59.l.4
In quacunque cauſa l.9.t.6.l.1
In qualibet, vel l.12.t.41.l.2
In quæſtione teſtamenti l.9.t.41.l.15
In quibus cauſis l.5.t.9.l.7
Inquiſitio veritatis ſolidi non poteſt libro 8. tit. 43. l.18
In rebus, quæ l.3.t.5.l.2
In rebus dotalibus, ſiue mobilibus l.5.t.12.l.30
In redhibitione operarum l.6.t.3.l.13
In rem actio l.3.t.1.l.1
In re mandata l.4.t.35.l.21
In rem pupilli l.5.t.37.l.5
In reſtituenda hæreditate l.3.t.31.l.4
In ſacris noſtris ſcriniis l.12.t.19.l.9
In ſacris ſcriniis j. l.12.t.19.l.2
In ſacris ſcriniis ij. ib.l.12
In ſeruitiis palatij militantes l.12.t.19.l.3
Inſignis auctoritas tua l.11.t.60.l.3
In ſeruili conditione l.5.t.14.l.2
In ſeruorum l.7.t.54.l.2
In ſolitum eſt, & graue l.9.t.41.l.2
In ſolitum nomine dato l.4.t.15.l.5
Iuſtae vel iudicatæ l.10.t.1.l.2
Inſtitoria tibi aduerſus l.4.t.25.l.5
Inſtrumenta ad ſuccurrum l.3.t.42.l.6
Inſtrumenta domeſtica l.4.t.19.l.5
Inſtrumenta prædiorum l.6.t.42.l.14
Inſtrumentorum exempla l.1.t.29.l.2
Inſtrumentis etiam non l.4.t.21.l.9
In ſucceſſione curialium l.10.t.31.l.48
In ſucceſſione filij l.6.t.55.l.2
In ſucceſſione ex aſſe l.6.t.57.l.9
In ſucceſſione eam l.6.t.57.l.1
In ſumma debiti l.8.t.10.l.6
In ſynagogam Iudaicæ legis l.1.t.9.l.3
Intelligere debes l.8.t.31.l.2
Intelligis filiū, qui l.12.t.37.l.3
Inter alias prærogatiuas l.12.t.24.l.13
Inter alios factam tranſactionem l.7.t.60.l.2
Inter alios res geſtas l.7.t.60.l.1
Inter antiquam prudentiam l.3.t.33.l.15
Inter charulas conficcati l.10.t.2.l.5
Inter claras ſapientiæ dotes l.1.t.1.l.3
Inter æquitatem iuſve l.1.t.14.l.1
Intereſt, vſumfructum l.3.t.33.l.6
Intereſt multum l.8.t.43.l.21
Inter filios, & filias l.3.t.36.l.21
Interlocutio præſidis l.2.t.11.l.19
Interlocutio præſidis l.7.t.57.l.4
Inter omnes curſores l.3.t.36.l.26
Inter omnes minores l.5.t.71.l.17
Inter expoliſſis eorum cauſas l.2.t.4.l.13
Inter priuatos & fiſcum l.3.t.11.l.6
Interrogatam & profeſſum l.7.t.16.l.26
Interrogari ſeruos l.9.t.41.l.15
Interualla temporum l.10.t.40.l.3
Inter virum & vxorem l.8.t.58.l.1
In teſtamento militis l.6.t.21.l.12
In teſtamento quidem l.6.t.42.l.7
In teſtamento quidem eius l.6.t.21.l.6
In teſtamentis l.6.t.23.l.26
Inteſtato mortua quondam l.8.t.57.l.2
Inteſtato quidem defuncto l.6.t.54.l.2
Inteſtatorum curialium bona l.6.t.68.l.6
Intra vrbem Romam l.8.t.12.l.4
Inuaſor locorum l.8.t.4.l.5
In vendentis vel ementis l.4.t.38.l.13
Inuicem debiti compenſationem l.4.t.31.l.12
Inuitus agere, vel accuſare l.3.t.7.l.1
Inuitus procurationem ſuſcipere l.2.t.13.l.17
Inuito vel ignorante l.3.t.43.l.2
Inuito vel ignorante creditore l.8.t.43.l.22
Inuitum comparare l.10.t.52.l.11
Inuitos conductores l.4.t.65.l.11
In vna eademque cauſa l.2.t.44.l.3
In vniuerſe fidelibus placet l.5.t.52.l.48
Inuſitatam rem deſideras l.5.t.6.l.19
Ipſo diſpiciis, quemadmodum l.2.t.2.l.2
Ipſe ſignificas l.9.t.22.l.7
Ipſe rerum experimentis l.6.t.53.l.2
Irenarcha, qui ad l.10.t.75.l.1
Irritam fieri donationem l.7.t.27.l.3
Irritum quidem propter l.6.t.49.l.8
Is, apud quem res agitur l.2.t.1.l.2
Is, cuius fidei l.10.t.13.l.1
Is demum in ſenatuſconſultum l.9.t.45.l.7
Is penes quem l.6.t.34.l.4
Is, qui aggreſſorem, vel l.9.t.16.l.2
Is, qui bona ſecundum l.7.t.54.l.1
Is, qui liber conſtitutus l.8.t.52.l.15
Is, qui rationem tutelæ l.5.t.53.l.2
Is, qui tempore competenti l.7.t.67.l.2
Is, qui ſoluendo non eſt l.5.t.27.l.1
Is quidem, qui in l.7.t.12.l.2
Ita demum ſuper lite l.2.t.23.l.15
Ita nobis cordi pudor eſt l.9.t.9.l.28
Iubemus aduocationem fori tui l.2.t.7.l.27
Iubemus apud Alexandriam l.1.t.57.l.5
Iubemus adſcriptitiorum creationes l.2.t. 3.l.5
Iubemus atque hortamur l.9.t.27.l.4
Iubemus clariſſimorum l.12.t.16.l.5
Iubemus cura ac ſolertia l.1.t.55.l.9
Iubemus duobus viris l.12.t.5.l.5
Iubemus eam ad l.2.t.31.l.5
Iubemus eo tantummodo l.1.t.4.l.17
Iubemus eos, quibus l.5.t.27.l.6
Iubemus in omnibus ſingulis l.2.t.4.l.43
Iubemus licere patronibus l.8.t.49.l.5
Iubemus licere mulieribus l.4.t.29.l.21
Iubemus, ne quis l.4.t.19.l.1
Iubemus nullam penitus l.2.t.4.l.12
Iubemus nemini l.9.t.5.l.2
Iubemus nullam poſtem l.11.t.3.l.2
Iubemus, nulli poſthac l.1.t.2.l.14
Iubemus neminem curialem l.11.t.58.l.17
Iubemus nemini licere l.12.t.51.l.23
Iubemus omnes l.4.t.19.l.24
Iubemus omnes epiſtolas l.7.t.16.l.4
Iubemus omnes, qui in l.11.t.61.l.14
Iubemus omnes qui l.11.t.5.l.4
Iubemus omnino teſtatorem l.6.t.23.l.29
Iubemus per j. l.12.t.58.l.10
Iubemus per ij. ib. l.16
Iubemus pro tempore l.12.t.8.l.2
Iubemus prouincialium quidem l.8.t.13.l.1
Iubemus quotieſque pater l.6.t.48.l.6
Iubemus ſalua honore l.12.t.1.l.18
Iubemus, ſi quis ſuggeſtio l.7.t.62.l.34
Iubemus vos deuotos l.12.t.24.l.14
Iubemus, vt primum l.12.t.19.l.4
Iubemus, vt pro l.10.t.76.l.1
Iubemus vt quicunque mulierem l.5.t.17.l.11
Iubemus, vt ſi quis l.10.t.24.l.1
* Iudæus qui l.1.t.9.l.17
Iudæus ſeruum Chriſtianum l.1.t.10.l.1
Iudæi j. l.1.t.9.l.8
Iudæi ij. ib.l.15
Iudex qui certa aliquo l.1.t.12.l.1
Iudæorum primates l.1.t.9.l.16
Iudices & cæteros l.1.t.4.l.2
Iudices quoſdam l.1.t.9.l.10
Iudex ad certam rem datus l.7.t.48.l.1
Iudex qui diſceptationi l.7.t.47.l.5
Iudices delinquunt l.8.t.5.l.1
Iudices dominicis diebus l.2.t.4.l.10
Iudices oportet impoſ.unde l.3.t.1.l.9
Iudices qui in l.11.t.1.l.6
Iudices qui de ſordis l.1.t.13.l.12
Iudices qui tempore adminiſtrationis lib. 9. tit. 28. l.1
Iudices quos l.10.t.11.l.10
Iudices ſive in hac inclyta vrbe l.4.t.22.l.12
Iudices cum Latina l.7.t.45.l.12
Iudicibus faciendæ l.12.t.51.l.9
Iudicium vxoris poſtremum l.6.t.39.l.3
Iudicio corrupto victorum l.3.t.1.l.1
Iudicium non ſolum l.7.t.62.l.16
Iudicati exeeritio l.7.t.58.l.4
Iuliano cuius tibi l.5.t.39.l.1
Iurisiurandi ſeruitium eſt l.7.t.56.l.4
Iure mariti adulteri l.9.t.9.l.6
Iure noſtro eſt poteſtas l.8.t.41.l.5
Iure prouiſum eſt l.11.t.9.l.5
Iuris ſormulæ aucupatione l.2.t.58.l.1
Iuris ignorantiam l.6.t.9.l.8
Iuſiurandi religio l.4.t.20.l.8
Iuſiurandi contempta religio l.4.t.1.l.2
Iuris ordinem conuerti poſtulas l.3.t.13.l.6
Iure poſtliminij l.8.t.51.l.14
Ius caſtrenſis peculij l.12.t.37.l.6
Ius emphyteuticarij prædij l.11.t.61.l.11
Ius emphyteuticariorum l.4.t.66.l.1
Ius familiarium ſepulchrorum l.3.t.45.l.8
Ius ſepulchri cum familiares l.3.t.45.l.13
Ius ſenatorum l.12.t.1.l.8
Iuſſio quæ ſibi l.1.t.9.l.4

Iuſtu

Universidad Rey Juan Carlos

In ſtem eſt deſiderium eius lib.2. tit.3 l.6
Iuſtas etiam & l.10.t.1.l.6
Iuſtinianos & vigintimillimos l.3.t.41.l.5
Iuxta inuetaratas l.12. t.70.l.2
Iuxta edicti noſtri conſequentiam libro 7. titulo 36. lege 40
Iuſta ſanctionem quam l.2.t.3. l.1

LAta ſumptidem lege ſtatuimus libro 5. titulo 54. lege 27
Lata ſententia l.7.t.63.l.22
Latam ſententiam dicit. lib.7.tit.64.l.1
Laudabile vitæque hominum l.2.t.8. l.4
Legatum à defuncto ſibi libro 3.tit.43. l.3
Legatum alij ſub conditione l.6.t.46.l.1
Legatum ſiue fideicommiſſum l.6.t.46.l.4
Legari non ſolum libro 2.tit.35. l.2
Legatorum, ſeu fideicommiſſorum libro 6. titulo 47. lege 2
Lex, quæ tutores l.5.t.37. l.22
Lex Viſcellia l.9.t.21.l.1
Legem Anaſtaſij l.5.t.27. l.7
Legem Iuliam Miſcellam l.6.t.40.l.3
Legem quam dixiſti l.5.t.14. l.2
Legem quam dixiſti, cum l.2.t.3.l.10
Legem quam rebus tuis l.2.t.14.l.9
Legem quidem conductionis l.4.t.65.l.16
Lege duodecim tabularum l.6.t.57. l.14
Lege Leonis libro 5.t.14. l.10
Lege pragmatica libro 12. tit. 17. l.4
Lege repetita conſemus l.12.t.38.l.23
Lege venditionis l.4.t.55.l.1
Leges decuriales l.11. t.3. l.2
Leges & conſtitutiones l.1.t.14.l.7
Leges ſacratiſſimas l.1.tit.14.l.9
Leges vt generales l.1.t.14. l.3
Leges quoque ipſas l.8.t.53.l.3
Legis Iuliæ de bonis l.7.t.71.l.4
Leones & pardos & dominos l.11.t.40. l.6
Libera concubinatus ratione l.7.t.16.l.14
Libera matrimonia l.8.t.39.l.2
Liber captus ab hoſtibus l.8.t.52. l.17
Libera quidem Theodora l.7.t.45.l.8
Liberum eſt filio tuo lib.5.t.17.l.2
Liberum fuit lib.8.t.41.l.16
Libellus præfecto prætorio l.1.t.26. l.1
Libertatem factis teſtatoi l.5.t.31.l.8
Liberum reſtituendi l.5.t.27.l.3
Liberi fideiuſſores lib.8.t.43.l.2
Liberi concubinæ parentum l.5. t.4.l.4
Liberi de inofficioſo querelam l.3.t.28. l.18
Libertam ſciens conditionem eius l.9. t.20.l.15
Liberos à parentibus l.4.t.43.l.2
Liberos priuatis poteſt l.7.t.16.l.10
Liberos qui per l.6.t.20.l.18
Liberos velut ſeruos lib.7. t.16. l.39
Libera eademque vxor tua l.5. t.5.l.2
Liberta quæ voluntate patroni l.6.t.6.l.2
Libertæ tuæ l.6.t.5. l.8
Libertas debitore fiſci l.7.t.8.l.2
Libertas teſtamento defuncti data l.7.t.2.l.3
Libertati à maioribus l.3.t.47.l.10
Libertatem ſeruorum l.9.t.9.l.36
Libertates quas l.11.t.62. l.2
Libertinæ conditionis homines l.6.t.7. l.4
Libertinæ conditionis l.9.t.20. l.2
Libertinis more procreatam l.7.t.14.l.9
Libertinum, qui patronum l.5.t.4.l.3
Libertum tuum & curatorem l.5.t.43. l.1
Liberi contra tabulas l.6.t.12.l.1
Liberti libertæque defunctorum l.6.t.3. l.10
Liberti non modo aduerſus l.6.t.7.l.3
Libertinum, qui filia ſua l.5. t.6.l.4
Libertorum aduerſus heredes l.5.t.53.l.5
Libertorum filios l.12.t.17.l.9
Libertos à tutela, vel curat. l.5.t.62. l.5
Libertos exemplo ingenuorum l.8.t.47.l.8
Libertos ſiue libertas l.6.t.6.l.6
Liceat omnibus iudicibus l.1.t.51.l.12
Liceat accepta pecunia l.7.t.16.l.33
Licet aditæ patris hereditatem l.6.t.49.l.14
Licet aduerſus heredes l.5.t.53.l.5
Licet ante tempus l.4.t.9.l.2
Licet antiquis legibus l.6.t.2.l.18
Licet certis annuis quantitatibus l.9.t.62.l.8
Licet dos iure l.5.t.12.l.27
Licet dotale mancipium l.7.t.8.l.2
Licet epiſtola l.8.t.38.l.1
Licet ex cauſa fideicommiſſi l.6.t.23.l.3
Licet ex tabulis, quas l.9. t.22.l.5
Licet iiſdem pignoribus l.8.t.28.l.7
Licet iuram iuſſi l.6.t.30.l.8
Licet in deliſſa ætate l.2.t.35.l.2
Licet indiuiſa bona l.10.t.31. l.7
Licet in principio quæſtionis l.2.t.15.l.24
Licet inter priuatos l.2.t.3.l.9
Licet ſtudios accepto l.3.t.1.l.2
Licet liberi matribus l.5.t.55.l.1
Licet lege noſtra l.5.t.14.l.1
Licet oratione ſub l.8.t.61.l.17
Licet pacto dotali dota l.5.t.38.l.23
Licet poſtquam ſupplicaſti lib.1.tit.21.l.8
Licet poſſeſſio nudo animo l.7.t.32.l.4
Licet quidam Ægyptiorum l.5.t.5.l.8
Licet repudij libellum l.5.t.17.l.8
Licet certo principes l.9.t.65. l.54
Licet ſeruilis conditio l.1.t.19.l.1
Licet ſeruitutis tempore l.4.t.14.l.6
Licet tutorem habenti l.5.t.36.l.4
Licet tutorum conſenſione lib.5.t.52
Licet vnde vi interdictum l.8.t.56.l.5
Liquet igitur. Hæc lex eſt §. in l.3. lib.5. tit.1. incipit. Liquet igitur Imperator.
Litem te redemiſſe l.2.t.13.l.25
Lite ordinata l.7.t.16.l.14
Lite pendente lib.8.t.37.l.2
Litem ſuper ſeruili conditione l.7.t.17. l.1
Litibus imponentes celeritatem libro 12. titulo 47 lege 19
Litigantibus in ampliſſimo l.7.t.42.l.1
Litigator victus l.7.t.51.l.2
Litigatoribus copia eſt l.7.t.62.l.14
Locum quidem vel globum l.3. t.43.l.9
Loca omnia fundi l.11.t.70. l.3
Locorum domini l.11. t.58.l.11
Longe diuerſam cauſam l.7.t.23.l.1
Longi temporis præſcriptio l.7.t.33.l.2
Longi temporis poſſeſſione l.7.t.33.l.7
Locus in poſterum l.11.t.74.l.10
Luminibus captum l.5.t.67.l.1
Luminibus captum curatorem l.5.t.39.l.3

MAcedoniani ſenatuſconſulti l.4. t.28.l.5
Magiſteriæ poteſtati lib.3.tit.13 l.6
Magiſtros & profeſſores l.10.t.52. l.7
Magiſtratus l.1.t.56.l.2
Magiſtratus eius ciuitatis l.3.t.32.l.8
Magnam legum veterum l.8.t.38.l.18
Maior annis xxv. lib.2.t.24. l.23
Maior dignitas l.12.t.1.l.3
Maiorem ſecuritatem exigit l.9. t.22.l.4
Maioribus etiam l.3.t.32. l.5
Maioribus honoribus functos l.10.t.42. l.8
Mala fide emptor l.7. t.22.l.3
Mala fide poſſidens l.4.t.9. l.1
Male agitur cum dominis l.7.t.39.l.2
Mancipia diuerſa artibus prædita libro 6. titulo 1. lege 5
Mancipia patris l.4.t.51.l.4
Mancipia, quorum meminiſti l.4.t.50.l.3
Mancipia tua, l.7.t.16.l.1
Mandatum re integra l.4.t.35. l.15
Mandati actio perſonalis eſt l.8.t.42.l.24
* Manichæi l.1.t.5. l.2
* Manichæi liberos l.1.t.5. l.15
Manichæos, ſeu Manichæas l.1.t.5.l.4
Manifeſti & indebiti iuris eſt libro 8. titulo 31. lege 1
Manifeſti iuris eſt l.8.t.45.l.17
Manifeſti iuris eſt l.10.t.40.l.3
Manifeſtiſſimi quidem iuris eſt l.6.t.2.l.22
Manumiſſionis cauſa traditus l.6.t.5.l. 2
Maritus citra mandatum l.2.t.13.l.21
Maritus cum rebus l.5.t.34.l.2
Maritus & vxor ab inteſtato libro 6. titulo 18. lege 1
Maritus manumiſſionis cauſa l.3.t.16.l.22
Mariti, qui fundum communem l.5.t.23.l.2
Mater inter eas perſonas eſt l.9.t.46. l.2
Mater pupillæ l.5.t.8.l.2
Mater, quæ defuncto filio l.6.t.55. l.5
Mater teſtamento l.5.t.28.l.4
Mater tua ab eo, quem l.6.t.3.l.5
Mater tua, vel maritus l.3.t.32.l.3
Matris pietas inſtituere poteſt lib.5.t.51.l.6
Matriculam agentium l.12.t.29.l.3
Matri inteſtato defunctæ l.6.t.56.l.3
Matrem tuam l.4.t.19.l.17
Matre vel legitimis filiis l.5 t.27.l.2
Matres naturalibus etiam filiis l.5.t.31.l.18
Matres, quæ amiſſis viris l.5.t.35.l.2
Matres, quæ puberes amiſerunt l.6.t.55.l.3
Matrimonium quidem l.5.t.17. l.1
Mathematicos l.1. t.4. l.13
Maxim viſum l.6.t.28 l.4
Maximarum culmina dignitatum libro 10. titulo 47 lege 12
Medicos & maximè profeſſores l.10.t.52.l.6
Mediterraneæ ciuitates l.10. t.16.l.8
Mechanicos, geometras l.10.t.64.l.2
Memoratæ antea ciuitatem l.6.t.57. l.25
Memoriæ nuper l.10.t.34. l.2
Memorialium pragmaticam ſanctionem. lib.12. titulo 68 lege 1
Meminerint cuncti l.8.t.1.l.6
Meminiſſe oportebit l.9.t 2. l.6
Menſibus, quæ Græco l.8 t.10.l.12
Mercedem te habuiſſe vxorem l.6.t.57.l.5
Mercatorem tuum imperio noſtro l.4.t.63.l.4
Metallarij, ſiue l.11. t.6.l.7
Metatores. Vide Mechanicos
Metalli ſupplicium l.9.t.47.l.11
Metum non ſuſtinet l.1.t.20.l.9
Militaris moderatio l.12.t.40.l.4
Militares viros l.12.t.36.l.16
Militantibus viris l.12.t.33.l.42
Miles & Caſtrenſium l.6.t.21.l.2
Militis voluntatem l.5. t.43.l.5
Militem nec pro parte l.2.t.15 l.7
Milites de locis, in quibus l.12.t.29.l.4
Milites ignominia miſſi l.12.t.36.l.3
Milites ac expeditione degentes libro 6. titulo 21. lege 15
Milites neque tormentis l.9.t.41.l.8
Milites noſtros l.4.t.65. l.31
Milites, qui à rep. armantur l.12.t.36.l.18
* Milites qui præſunt l.1.t.4.l.18
Militiæ armatæ muneribus l.5.t.34. l.4
Mimæ & quæ ludibrio corporis l.1.t.4. l.5
Minimè fas eſt, vt l.9.t.62.l.12
Minor annis lege definitis l.7 t.4. l.5
Minorem pecuniam te accepiſſe libro 4. titulo 30 lege 2
Minor xxv. annis heredibus l.6.t.35. l.5
Minor xxv. annis non l.2.t.40.l.1
Minorum poſſeſſionis venditio l.5.t.73.l.6
Minoribus annis xxv. l.2.t.25.l.2
Minor ſe ætate fœminis l.5 t.5.l.13
Minoribus in j. l.2.t.22.l.5
Minoribus in j. l.2.t.22. l.8
Minoribus xxv. annis l.6.t.35.l.6
Minoribus xxv. annis l.2.t.42.l.1
Minus eſt tutelæ iudicio l.2.t.17.l.8
Minus inſtitutus eſt l.7.t.52. l.2
Miſſi opinatores l.10.t.19. l.7
Moderatores prouinciarum l.1.t.40.l.11
Modios æneos l.10.t.70.l.9
Momentaneæ poſſeſſionis actio l.3.t.6.l.3
Momentariæ poſſeſſionis interdictum libro 8,titulo 4 lege 8
* Monaſteria l.1.t.3.l.39
Monetæ officij ſollicitudine l.10.t.11.l.2
Monetarios in ſua l.11.t.7. l.1
Monumenta quidem legari l.6.t.37.l.14
Monumentorum inſcriptiones l.3.t.45. l.6
Mora litis cauſam l.5.t.52. l.26
Mortis cauſa ancillæ donatæ l.4.t.42.l.6
Mortuorum reliquias l.3.t.43.l.12
Mouere, quod te à ſeruis lib.4.t.55. l.4
Multa damnum famæ l.1.tit.54.l.2
Multarum ſiue compendia l.1.t.54.l.5
* Multi modi l.6.t.30 l.4
Multis denuntiatione ſcholæ l.12.t.25. l.8
Mulier in minore ætate l.5.t.12.l.28
Mulier iuris ſui conſtituta l.5.t.3.l.5
Mulier licet ſpecialiter l.8 t.28. l.18
Mulier, quæ l.11.t.47.l.16
Mulierem, contra SC. lib.4.tit.29. l.13
Mulierem, quam ita l.4. t.58.l.2
Mulierem quidem l.8.t.48.l.5
Mulieres honore l.12.t.2.l.13
Mulieres honore l.10.t.39.l.9
Mulieribus quidem l.4.t.29. l.5
Multum intereſt l.5.t.51. l.2
Multum intereſt, ſi ea l.5.t.3.l.1
Multum intereſt, verum l.6.t.4.l.2
Multum intereſt l.4.t.30.l.6
Multi magiſtratibus vi l.9.t.12.l.6
Multis rationibus l.7.t.10. l.19
Muneris publici l.10.t.41. l.2
Munera, quæ l.10.t.41.l.1
Muneribus ciuilibus l.10.t.63.l.1
Muzilegulis, qui l.11.t.7.l.4
Mutuæ pecuniæ l.4.t.2. l.14

NAtales antiquos l.6.t.8. l.1
Naturalibus liberis prouidentes libro 5. tit. 29 lege 4
Nati ex inquilinarum l.10.t.32. l.28
Nauicularios apud l.11 t.22.l.2
Ne ad diuerſa tracti l.12.t.16.l.4
Ne curia, quæ in poſterum l.7.t.62. l.19
Ne cuius admiſſa l.10.t.62.l.2
Ne diutius ad l.12.t.5. l.6
Ne diutius dubitetur l.13.t.47.l.21
Ne cui liceat l.4.t.65.l.35
Ne cui liceat l.12.t.43. l.1
Ne diu apparitorum l.9. t.47. l.22
* Ne exactorum l.10.t.19.l.9
Ne frumentum, quod l.4.t.40.l.4
* Ne liceat l.10.t.33.l.1
Ne ſplendidiſſimæ vrbis l.3.t.12. l.10
Nec ambigi oportet l.8.t.39.l.6
Nec apud peregrinos l.6.t.24.l.7
Nec tum neptem ſuam l.8.t.40.l.4
Nec bona fide poſſeſſionem acceptis libro 7. titulo 33 lege 10
Nec cæterorum liberti l.6.t.6.l.2
Nec codicillos quidem l.6.t.36.l.5
Nec creditoris creditori l.8.t.41.l.6
Nec creditores, nec qui his l.4.t.20. l.9
Nec damnatis fiſco l.9.t.49. l.3
Nec de tota ac patrimonio l.3.t.31.l.7

Universidad Rey Juan Carlos

Nec emancipat lib. 6. tit.20. l.15
Nec emere, nec l.6.t.30.l.16
Nec exemplum editionis l.9.t.22.l.19
Nec ex vera venditione l.7.t.32.l.9
Nec fideicommiſſarium libertatem libro 7. titulo 13 lege 6
Nec filium, nec quicquam l.4.t.1.l.7
Nec filium quidem l.5.t.4.l.12
Nec filium negare l.8.t.47.l.9
Nec fratris ſui l.8.t.5.l.5
Nec honore, nec legibus l.12.t.3.l.7
Nec ignorans, nec ſciens l.3.t.54.l.10
Nec imperiale reſponſum l.8.t.5.l.2
Nec infames l.10.t.31. l.2
Nec in ſimili negotio l.7.t.56.l.4
Nec intentio creditorem l.2.t.2.l.23
Nec inter eas quidem perſonas libro 5. titulo 16. lege 4
Nec ipſi, qui l.10.t.39.l.2
Nec magiſtratuum l.5.t.34. l.12
Nec mulierem per maritum l.7.t.2.l.3
Nec meliùs l.1.t.12.l.8
Nec non præterit l.2.t.51.l.4
Nec omiſſa profeſſio l.7.t.16.l.15
Nec patronis pro operis l.6.t.3.l.7
Nec petentem dominium l.7.t.33.l.5
Nec procedit, ſi l.10.t.41.l.8
Nec ſenatorum quidem liberti libro 5. titulo 62 lege 13
Nec ſeruis quidem alienis l.9.t.35. l.8
Nec ſi maior xxv. annis l.2.t.16.l.1
Nec ſi maior annis l.8.t.16. l.2
Nec ſi mors teſtatoris l.9.t.41.l.9
Nec ſi volens ſcripſiſſes l.7.t.16.l.6
Nec venditio rei l.10.t.35. l.2
Nec vim ſtipulationis l.7.t.37.l.1
Nefandiſſimum ſcelus fratris l.5.t.8. l.2
Neganda eſt accuſantis l.9.t.3.l.19
Negantes debitores l.4.t.10.l.9
Negotium gerentes alienum l.2.t.19. l.22
Negotiis geſtis l.2.t.19.l.23
Negotiantes veſtiarios l.10.t.47.l.7
Negotiandi cauſa l.2.t.19.l.2
Negotiatores l.5.t.4.l.1
Negotiatores, ſi qui l.4.t.63. l.1
Ne in arbitris, cum l.2.t.26.l.4
Ne lucrum quidem antea l.5.t.70.l.5
Nemo agentium in rebus l.1.t.38.l.2
Nemo alien gentis barbaris l.4. t.42. l.2
Nemo ambigit l.7.t.31. l.10
Nemo Apolloni cum, vel l.1.t.2. l.3
Nemo arbitretur in poſterum l.7.t.63. l.3
Nemo auxilium conſulat l.9. t.32.l.5
Nemo carcerem l.10 t.39.l.2
Nemo clericus, vel militaris l.3. t.1.l.3
Nemo de domeſticis l.1. t.51.l.6
Nemo deinceps l.2.t.4.l.3
Nemo damnato canone l.11.t.65.l.7
Nemo ducem ingreſſus prouinciam lib. 12. tit.51. leg. 20
Nemo ex qua ſeptio l.1.t.16.l.8
Nemo excepta Menandri l.2.t.8.l.8
Nemo ex clariſſimis l.12.t.2.l.1
Nemo ex his, qui l.1.t.40. l.13
Nemo ex lege, quam nuper l.6.t.23.l.18
Nemo exteris religiosis l.1.t.9.l.7
Nemo ex viris clariſſimis l.1.t.49.l.1
Nemo fiat l.10.t.3. l.40
Nemo humanum corpus l.9.t.43.l.14
Nemo in poſterum l.10.t.35.l.1
Nemo iudæorum l.1.t.9.l.18
Nemo iudex aliquem l.10.t.31.l.14
Nemo iudex aliquem officialem libro 8. titulo 46. lege 1
Nemo iudex vel arbiter l.7.t.45.l.13
Nemo iudicum ex l.1.t.40.l.5
Nemo iudicum in id l.8.t.12.l.12
Nemo martyres diſtrahat l.3.t.2.l.3
Nemo miles ex his l.12.t.36.l.13
* Nemo militet l.12.t.9. l.20
Nemo militem l.12.t.51.l.17
Nemo neque frater l.5.t.30.l.5
Nemo ob id, quod l.2.t.10.l.7
Nemo poſſeſſorem ad l.10.t.36.l.7
Nemo poſt depoſitum cingulum libro 3. titulo 28 lege 2
Nemo poſt litem à nobis l.9.t.59.l.1
Nemo poſt litem conteſtatam l.3.t.35.l.4
Nemo præfectus vrbis l.12.t.1. l.19
Nemo prohibetur rem l.4.t.65.l.6
Nemo res ad te pertinentes l.4.t.51.l.6
Nemo vel in foro l.3.t.4.l.15
Nemo venerandi adorandique animo libro 8. tit.11 lege 7
Nemini ad ſublimem l.12.t.5.l.3
Nemini liceat contrahere l.5.t.4.l.27
Nemini licentia concedatur l.5.t.26.l.2
Nemini licere, deinceps l.12.t.50.l.9
Nemini licere ſanctimo l.1.t.4.l.11
Nemini licere volumus l.1.t.41.l.19
Neminem ab exgactis l.1.t.2.l.12
Neminem ex his, qui libro 12.t.52. l.64
Neminem in iudicio exhibendum libro 9. titulo 3. lege 3
Neminem in nullo numero l.12.t.36. l.17
* Neminem oportet l.9.t.4.l.6
Neminem pacimur l.11.t.11.l.5
Neminem, qui ſub ditione l.5.t.5.l.1
Neminem ſequitur infamia l.2.t.12.l.9
Neminem ſuſceptionis munere libro 10. titulo 70. lege 4
Nec paſſim liceat mulieribus l.12.t.18.l.13
Ne per diuerſos l.12.t.63.l.1
Neptem defuncti l.3.t.28 l.7
Nepotes ex diuerſis filiis l.6.t.54.l.8
Nepotes loco parentum ſuccedentes l.30. titulo 31. lege 3
Nepotibus ex matertî l.5.t.5.l.3
Nepotibus fratris ſui l.5.t.31.l.10
Neque actiones l.2.t.59.l.2
Neque ab initio l.5.t.6.l.14
Neque ad exhibendum actio l.3. t.42.l.3
Neque æquum neque l.4.t.1.l.1
Neque à præſide l.5.t.30. l.5
Neque à tutela, neque à cura l.5.t.62.l.7
* Neque tamen l.1.t.33.l.3
Neque commiſſum, quod l.4. t.61.l.2
Neque contra iuris authoritatem lib.4. titulo 13. lege 2
Neque Dorotheum l.10.t.32. l.61
Neque ex eius filii perſona l.4. t.13.l.1
Neque famoſis & notatis l.12.t.1.l.2
Neque filia auida l.5. t.66. l.2
Neque fructuum l.5. t.53. l.5
Neque furti, neque vi l.2.t.12. l.2
Neque libertis honeste l.6.t.6.l.7
Neque mater pro filia libro 5. t.12.l.13
Neque mutui, Neque commodati libro 7. titulo 35. lege 5
Neque natales tui l.4.t.19. l.10
Neque pactio, neque tranſactio libro 2. t.4.l.1
Neque patrone tua obſequiis l.6.t.6.l.8
Neque per epiſtolam l.3.t.29.l.12
* Neque per ſacras l.1.t.2. l.20
Neque per ſe heredes l.6.t.24. l.20
Neque profeſſio, neque l.6.t.23.l.5
Neque tripud. cauſa l.2. t.51.l.5
Neque ſacrorum, vel l.10. t.23.l.2
Neque ſcriptura, quia l.4.t.35.l.6
* Neque ſeruum l.1.t.4.l.24
Neque ſeruo l.10.t.11.l.7
Neque ſine nuptiis l.5.t.4.l.13
Neque ſeam, neque l.7.t.49.l.1
Neque tempore ætatis l.10.t.41.l.5
Neque tutoris, neque l.5.t.59. l.3
Ne quidem patronæ l.6.t.21. l.17
Ne qui ſe Chriſtianam mulierem l.1.t.9.l.5
Ne quis comitem l.12.t.42.l.1
* Ne quis deinceps l.11.t.10.l.7
Ne quis ex corpore togatorum l.2.t.7.l.3
Ne quis ex ruſticana plebe l.11.t.54.l.1
Ne quis ex vicinis negociatoribus libro 12. titulo 1. lege 6
Ne quis iudicum in prouincia l.1 t.20. l.3
Ne quis officialium l.10.t.31.l.18
* Ne quid præſes l.11.t.41.l.2
Ne quis mercalium l.1.t.11.l.2
Ne quis pro coërcitione delicti l.9.t.47.l.19
Ne quis quo ſit l.10.t.1.l.2
* Ne quis vel l.11.t.74.l.16
* Ne quis vicanis l.11.t.53.l.2
Ne quis ſine ſacrilegii crimine l.9.t.19.l.3
Ne quis vel à regia ſuſpendere l.2.t.16.l.2
Nexum non facit pacti ditionem l.8.t.16.l.8
Nihil arbitratur intereſſe l.1.t.13.l.10
Nihil æquitati Romanæ l.7.t.1.l.2
Nihil intereſt, utrum l.8.t.43.l.4
Nihil omnino aliis l.3.t.24.l.4
Nihil pro herede poſſe l.7.t.39.l.2
Nihil prohibet altero l.4.t.50.l.9
Nihil ſibi deficiens à l.9. t.41.l.17
Nihil ſuperadditorum l.10.t.18 l.1
Nimia credulitate circumuentus ex libro 4. titulo 10 lege 12
Nimis graue eſt, qui l.4.t.16.l.6
Nimis propone iudex l.7. t.53.l.1
Niſi cum pecuniam, quam l.5.t.37.l.4
Nobiliores natalibus l.4. t.65.l.3
Nolentes conueſti l.6.t.25.l.20
Nomen quoque debitoris l.8.t.17.l.4
Nominis venditio l.4.t.39.l.3
Nomina paternorum debitorum libro 5. titulo 51 lege 6
Nominibus in dotem datis l.4.t.12.l.2
Nominationes libellis, vel l.7.t.62.l.27
Nominationum forma l.10.t.31.l.40
Nominatori pignoris l.8.t.14.l.11
Non ab re eſt libro 8. t.4.l.10
Non abſtulit tibi libro 8. t.41. l.4
Non aduerſus te l.2. t.2.l.15
Non aliorum muneribus l.10. t.55.l.8
Non aliter quilibet l.12. t.36. l.9
Non animaduertimus l.3.t.40.l.2
Non codicillum, ſed l.6.t.23. l.24
Non conuenit debitori lib. 5. tit.39.l.9
Non damnatos quidem tantum libro 2. titulo 12 lege 18
Non defenſe mortis lib.5.t.26.l.8
Non dubium eſt, ut l.5. t.14. l.5
Non dubium, nec incertum eſt libro 6. titulo 23 lege 18
Non dubitatur, & ſi l.2. t.45.l.6
Non dubitandum eſt l.2. t.11. l.1
Non eo minus ſententia l.3.t.13. l.14
Non epiſtolis neceſſendo l.4.t.19.l.13
Non eſt ambiguum l.3. t.36. l.9
Non eſt ambigui iuris l.5.t.57. l.2
Non eſt dubium l.6. t.38. l.5
Non eſt dubium, aggregari libro 6.t.37.l.5
Non eſt ignotum l.5.t.17.l.6
Non eſt ignotum, quod ex l.6.t.7.l.2
Non eſt incerti iuris libro 1.t.57.l.1
Non eſt incognitum l.7.t.39.l.3
Non eſt nouum l.1. t.1. l.5
Non eſt prohibita cauſa l.4.t.44.l.6
Non eſt vobis neceſſaria l.5. t.71.l.2
Non exceptionibus l.3.t.36.l.10
Non ex eo quod depoſitum l.8.t.45. l.30
Non hoc ait tenueris l.6. t.56. l.4
Non idcirco minus l.1.t.18.l.9
Non idcirco minus is l.1.t.22.l.1
Non idcirco minus l.6. t.36.l.4
Non idcirco minus l.7.t.16.l.38
Non idcirco minus l.6.t.13. l.21
Non idcirco minus l.7.t.16. l.35
Non idcirco minus in l.4.t.21. l.12
Non idcirco minus l.9. t.38.l.12
Non idcirco minus Venditio l.4.t.44. l.12
Non ideo minus l.9.t.2.l.5
Non ideo minus in l.7.t.16.l.5
Non idem diuiſio inter te l.3.t.36.l.18
Non ignorat competens l.9.t.5.l.9
Non ignorat is, cuius l.7.t.51. l.4
Non ignorabile iudex l.5.t.42.l.6
Non intereſt, à quanis l.2.t.29.l.5
Non inuidemus, ſed l.13. t.40.l.1
Non iniuſta ratione l.10. t.2.l.1
Non inſtans te genere l.6. t.48.l.4
Non licere l.3.t.43.l.2
Non minorem authoritatem l.2.t.2. l.20
Non minus aſſeſſoribus l.1.t.51. l.11
Non modus prædiorum l.3.t.39. l.12
Non mortuorum l.8. t.32.l.8
Non mutant ſerui ſtatum l.7.t.16.l.18
Non nudo conſenſu l.2.t.49.l.3
Non nudis adſeuerationibus l.4.t.19. l.14
Non omnimodo ſuccedunt l.7.t.19.l.1
Non omnium exortis filii l.5.t.42.l.4
Non omni titulo res l.7.t.34.l.16
Non oportet ut indigum l.6.t.35.l.5
Non patimur longeuum l.12.t.2. l.53
Non plures, quam l.1.t.2. l.4
Non poſſunt exerce tibi l.2.t.21. l.3
Non prius ad eos l.4.t.15. l.4
Non prius debitorem l.11.t.32.l.2
Non prius quenquam l.9.t.46.l.7
Non prohibentur milites lib.9. t.1.l.8
Non pro numero ſuperſtitum l.6.t.56.l.2
Non quidem tibi competens l.3.t.13.l.8
Non quidem tenere l.4.t.62.l.1
Non recte procuratores l.8.t.47.l.3
Non ſemper compelleris l.7.t.45.l.8
Non ſeruum quem l.3.t.35. l.20
Non ſine ratione l.6.t.60.l.5
Non ſolet noua vectigalia l.4.t.62.l.3
Non ſolum Barbaris l.4.t.63.l.2
Non ſolum per venditionem l.5.t.71.l.4
Non ſolum verba legis l.9.t.9.l.3
Non tantum ſecuritatem filius libro 12. titulo 34 lege 2
Non tibi obeſt, ſi l.10.t.30.l.1
Non tantum dotem meum l.6.t.37.l.19
Non valet procuratoris ſententia libro 9. titulo 10 lege 4
Non videtur abborrere à l.10.t.4.l.9
Non videtur circumſcriptus l.2.t.22.l.9
Non videtur nobis l.7.t.95. l.1
Non vale originem l.9.t.2.l.7
Non vtiliter nominatus l.5.t.43.l.2
Non reddentes. Hæc, licet ſ.l.3.t.1.l.1. incip. Reddentes honorem.
Noſtræ pietatis ſimulationibus l.12.t.27.l.2
Noſtram prouiſionem l.6.t.25. l.30
Noſtris & parentum l.9.t.46.l.2
Notum eſt à fiſco l.7.t.37.l.1
Nouatione legitima perfecta libro 8. titulo 42 lege 4
Nouationem tenentia l.8.t.42.l.8
Nouerint iudices l.5.t.40.l.2
Nouum quod poſtulas non eſt libro 7. titulo 65 lege 2
Nulla pollicitatione l.8.t.38.l.4
Nulla dubitatio eſt l.2.t.15.l.23
Nulla lege prohibitum eſt l.3.t.12.l.6
Nulla macula, vel libro 10 t.11. l.1
Nulla, niſi exceſſit libro 1.t.3.l.9

Index legum totius Codicis.

Nulla res prohibet l.4.t.26.l.5
Nulla tibi aduerſus l.2.t.42.l.5
Nullam ex diſtinationis infamiam l.2.t.12.l.34
Nullam poſſeſſionem l.12.t.61.l.4
Nullam vim oportet l.11.t.1.l.2
Nullus aruſpex l.9.t.18.l.3
Nullus apparitor l.12.t.60.l.5
Nullus de ſcholæ ſpectabium l.12.t.20.l.8
Nullus eorum, qui l.12.t.47.l.4
Nullus ex diuiſione veteri l.11.t.51.l.12
Nullus ex his, quos l.2.t.60.l.2
Nullus fabricenſium libro 11.t.9.l.7
Nullus hereticis miniſteriorum l.1.t.5.l.8
Nullus in carcerem prius l.9.t.3.l.2
Nullus iudicum ad prouinciam l.1.t.51.l.8
Nullus iudicum id, quod l.10.t.73.l.1
Nullus iudicum quenquam l.12.t.58.l.2
Nullus omnino qui l.9.t.8.l.4
Nullus omnino originalis l.11.t.67.l.1
Nullus omnino principarum l.9.t.26.l.1
Nullus palatinorum, qui l.12.t.72.l.4
Nullus penitus l.12.t.53.l.21
Nullus penitus ex eo, quod l.10.t.73.l.3
Nullus prouinciæ moderator l.1.t.41.l.9
Nullus qualibet prærogatiua l.10.t.31.l.28
Nullus qui nean generis l.10.t.30.l.69
Nullus ſolius materni l.10.t.31.l.44
Nullus vnquam Iudæus l.1.t.9.l.13
Nullus theſaurenſis, vel l.11.t.2.l.2
Nullus tyro vagus aut l.12.t.44.l.2
Nullis vacationem l.10.t.44.l.1
Nulli defenſorum licere l.1.t.55.l.10
Nulli hæreticorum deinde licentia l.1.t.5.l.3
Nulli iam in poſterum licere l.11.t.62.l.13
Nulli iudicum liceat l.9.t.48.l.2
Nulli iudicum, qui l.1.t.40.l.14
Nulli licere diſcernimus l.1.t.3.l.28
Nulli militarium l.12.t.38.l.7
Nulli ne diuinæ domus l.11.t.65.l.1
Nulli officialium a l.7.t.55.l.3
Nulli omnino ex tabulariis l.10.t.69.l.1
Nulli patriæ ſuæ adminiſtratio l.1.t.41.l.1
Nulli poſthac hæreticis l.10.t.65.l.3
Nulli poſthac ſuo l.12.t.20.l.1
Nulli prorſus liceat l.11.t.11.l.1
Nulli prorſus nobis inſciis l.11.t.46.l.1
Nulli prorſus non lib.1.t.38.l.2
Nulli qui ſtatuendi l.9.t.46.l.10
Nulli ſalarium tribuatur l.10.t.36.l.1
Nulli ſeriniario liceat l.12.t.50.l.10
Nulli ſit liberum l.11.t.14.l.1
Nullo iſto l.3.t.32.l.24
Nullum ex officio rationalis l.3.t.26.l.10
Nullum ex primipilaribus l.12.t.58.l.13
Nullum palatinis tibi l.1.t.40.l.10
Nullum penitus, cum l.4.t.30.l.12
Numerarios amplius l.12.t.50.l.3
Numerarios virorum illuſtrium l.12.t.55.l.4
Numerum liberorum l.10.t.51.l.3
Nunquam conuinc l.1.t.46.l.1
Nunquam fautoribus, vel l.11.t.47.l.1
Nuper legem conſcripſimus l.5.t.27.l.11
Nutritoribus hoc nomine l.6.t.58.l.10

OB cauſam proprij l.4.t.10.l.3
Ob commiſſa adulteria l.9.t.9.l.21
Ob dubium viri l.9.t.12.l.1
Ob æs alienum ſeruire l.4.t.10.l.12
Ob æs alienum tenuem l.5.t.7.l.5
Obligata pignoris iure l.8.t.20.l.2
Obligatis pignori mancipiis l.8.t.28.l.13
Ob maritorum cauſam l.4.t.12.l.2
Ob metallicum canonem l.11.t.6.l.2
Ob negotium alienum l.2.t.9.l.2
Obnoxios criminum l.9.t.45.l.11
Ob reſtituenda ea, quæ l.4.t.7.l.6
Obſeruare curabis, ne l.7.t.65.l.2
Obſeruare oportebit magiſtratus l.10.t.32.l.3
Obligationes totius debiti l.8.t.45.l.9
Obſtare commodis publicis l.10.t.6.l.9
Obtentu expilatæ hereditatis l.9.t.32.l.5
Obtentu nominis principalis l.12.t.63.l.8
Ob tutorem non idoneum l.5.t.46.l.3
Occidentalium locorum l.11.t.44.l.2
Odioſas contrahentium calliditates l.3.t.10.l.1
Officium Helleſponti l.1.t.36.l.1
Officio, nec minus ob legatio lib.1.t.19.l.5
Officio, quod tali merito l.12.t.56.l.1
Officio tuæ magnitudinis l.12.t.50.l.11
Officia & conditiones l.1.t.36.l.3
Officia rectorum prouinciarum l.12.t.58.l.4
Officiales rationales l.3.t.3.l.4
Oleo quidem, vel l.4.t.31.l.13
Omiſſis quoque pignoribus l.8.t.42.l.27
Omnis à clericis l.1.t.3.l.2
Omne ſeruitium aquarum l.11.t.42.l.6
Omne ſemen l.10.t.12.l.2
Omne verbum ſignificans l.6.t.43.l.1
Omne territorium cenſeatur l.11.t.57.l.4
* Omnem adhibentes l.8.t.3.l.42
Omnem ambiguitatis confuſionem l.6.t.59.l.4
Omnem cautionem veſtium l.12.t.40.l.2
Omnem honorem ſubeant l.7.t.6.l.10
Omnem inquietudinem l.1.t.49.l.1
Omnem ſummam auri l.10.t.23.l.1
Omnem patri, ſue intactæ l.6.t.55.l.6
* Omnem ſemper l.1.t.3.l.42
Omnes adoleſcentes, qui l.1.t.65.l.2
Omnes cognitores & l.9.t.27.l.3
Omnes cenſuerque l.1.t.22.l.6
Omnes dies iubemus eſſe l.3.t.12.l.7
Omnes honorati l.12.t.19.l.1
Omnes iudices cuiuſcunque dignitatis l.12.t.77.l.2
Omnes iudices inuigilare l.10.t.61.l.3
Omnes iudices prouinciarumque l.10.t.32.l.35
Omnes iudices vrbanæque l.3.t.11.l.3
* Omnes magiſtratus l.1.t.1.l.12
Omnes minoris laterculi l.8.t.50.l.2
Omnes nocendi quibuslibet l.9.t.39.l.3
Omnes omnino ad oblationem l.10.t.16.l.4
Omnes omnino curiales, qui l.12.t.34.l.4
Omnes omnino curiales l.10.t.31.l.58
Omnes omnino domeſticos l.3.t.25.l.1
Omnes omnino fugitiuos l.11.t.47.l.6
Omnes omnino, quibus l.3.t.22.l.32
Omnes Palatinos quos l.12.t.31.l.1
Omnes penitus deſerbant l.10.t.18.l.3
Omnes priuilegia dignitatum l.12.t.8.l.2
Omnes profugi l.12.t.67.l.8
Omnes pro iis agris l.4.t.47.l.3
Omnes prouinciarum apparitores l.1.t.40.l.12
Omnes prouinciarum rectores l.8.t.21.l.11
Omnes, qui curiali l.10.t.31.l.41
Omnes qui in palatio l.12.t.29.l.4
Omnes qui mediatim l.12.t.42.l.9
Omnes qui patrimoniales fundos l.11.t.64.l.3
Omnes qui quaſcunque res l.7.t.37.l.2
Omnes, qui quolibet loco l.10.t.31.l.49
Omnes, qui vbique ſunt l.1.t.3.l.31
Omnes, quibus vel cura l.1.t.12.l.7
Omnes, quos damnationis l.9.t.47.l.23
Omnes ſtationarij l.12.t.58.l.1
Omnes ſtipulationes l.8.t.38.l.10
Omnes tutores, ſiue l.5.t.51.l.5
Omnes vetita legibus l.1.t.9.l.2
Omni nouatione ceſſante l.8.t.42.l.6
Omnia citatoria l.1.t.11.l.2
Omnia corporatorum genera l.1.t.28.l.4
Omnia loca, quæ ſacris l.1.t.12.l.5
Omnia prædia, tam ea, quæ l.11.t.73.l.3
Omnia priuilegia, quæ l.12.t.3.l.35
Omnia quæ in hortis habentur l.10.t.26.l.1
Omnia tributa per l.12.t.37.l.2
Omnium prætoriorum actores l.12.t.58.l.13
Omnium rerum ac perſonarum l.4.t.65.l.6
Omnium teſtamentorum l.6.t.23.l.19
Omnibus tam viris ſponſalibus l.3.t.32.l.1
Omnibus fabricis l.11.t.9.l.3
Omnibus in re propria l.4.t.20.l.9
Omnibus iudicibus l.3.t.1.l.2
Omnibus militibus noſtris l.4.t.61.l.5
Omnibus per ciuitates ei l.9.t.12.l.10
Omnimodo teſtatorum voluntatibus libro 58. tit.18 lege 30
* omnis l.10.t.1.l.11
Oneri publico l.11.t.9.l.1
Operarum præbitionem l.10.t.24.l.1
Opinatores, quibus l.12.t.39.l.1
Opinatoribus id eſt l.12.t.38.l.11
Opinione falſa mortis l.5.t.19.l.3
Opprimendorum deſertorum l.3.t.27.l.2
Optimum quæſtionem l.8.t.38.l.14
Optimum decimus l.2.t.21.l.3
Oratione diui Pij l.10.t.51.l.4
Orationis D. Seueri beneficium l.5.t.70.l.1
Ordo rei geſtæ l.7.t.53.l.3
Ordinis ambitioſa decreta l.10.t.46.l.2
Ordinem conſulatus l.12.t.3.l.2
Ordinarij iuris eſt l.3.t.32.l.13
Ordinariorum iudicum l.12.t.58.l.7
Ordinariorum iudicum officiis l.12.t.73.l.2
Origine propria l.10.t.38.l.4
Originarios colonos l.11.t.47.l.11
Orphanotrophos huius l.1.t.3.l.32

PActum curatoris l.2.t.3.l.23
Pactum dotale quo l.5.t.14.l.4
Pactum dotali inſtrumento l.6.t.20.l.3
Pactum quod bona fide l.2.t.3.l.17
Pactum quod tali inſtrumento ibid.l.15
Pactum vulgare l.4.t.24.l.3
Pacto ſucceſſorum debitoris l.2.t.3.l.26
Pacta nouiſſ. l.2.t.3.l.22
Pacta, quæ contra leges l.2.t.3.l.6
Palatini pro capitibus l.12.t.24.l.3
Palatinis hæc cura debet eſſe l.1.t.32.l.3
Palatinos, qui à viris l.11.t.71.l.2
Palatinos, qui ſacrarum l.12.t.24.l.10
Pamphyliæ etiam ciuitates l.11.t.69.l.2
Parabolam, vide Parabonas, qui l.4.t.3.l.18
Parentes & liberi l.4.t.20.l.5
Parentes, natales l.7.t.16.l.22
Parentum neceſſitatibus lib.5.tit.25.l.2
Parentibus arbitrium diuidendæ l.3.t.36.l.8
Parte pupilli cum viderit l.12.t.51.l.3
Particulari delegatione l.12.t.37.l.2
Partus pignoratæ ancillæ l.8.t.25.l.3
Partum ancillæ matris l.3.t.32.l.7
* Patent l.1.t.12.l.3
Pater pro filia dotem l.5.t.14.l.7
Pater trium incolumium l.10.t.51.l.3
Pater tuus aduerſus eum l.9.t.20.l.1
Pater tuus, ſi ex voluntate l.8.t.24.l.2
Pater tuus, ſi maior eſt l.5.t.58.l.8
Pater veſter tutor l.5.t.54.l.2
Patris nomine l.4.t.13.l.4
Patrem emancipato filio l.10.t.60.l.1
Patrem qui filium expoſuit l.8.t.42.l.26
Patrimoniales fundi l.11.t.61.l.2
Patrimoniales fundos l.11.t.64.l.2
Patrimoniorum munera l.10.t.41.l.9
Patronus liberti l.6.t.13.l.4
Patroni vel filij l.5.t.32.l.2
Patrono ac matertera l.6.t.57.l.7
Peculiari præceptionis l.11.t.19.l.5
Pecunia, quam creditor l.7.t.73.l.5
Pecuniæ indebitæ per l.4.t.5.l.1
Pecuniæ ſolutæ prodeſſe l.8.t.43.l.14
Pecuniam à te datam libro 4.t.6.l.10
Pecuniam quam te ob dotem l.4.t.6.l.1
Pecuniam quam ſibi à matre lib.4.t.16.l.8
Pendente appellatione l.6.t.21.l.2
Peteſ illum vectigali l.4.t.61.l.4
Per agrum quidem alienum l.3.t.34.l.11
Per annos ſingulos l.11.t.6.l.5
Per Aquilianam ſtipulationem l.8.t.44.l.3
Per Bithyniam l.10.t.25.l.2
Per co-omnium præiudicium l.11.t.49.l.27
Per quamlibet interpoſitionem l.4.t.35.l.22
Peremptorias exceptiones l.7.t.50.l.3
Peræquatores ac diſcuſſores l.11.t.57.l.6
Perfecta donatio l.8.t.55.l.4
Perfectam emptionem l.4.t.45.l.2
Pergit audacia ad hoſta l.9.t.29.l.7
Per hanc iubemus ſanctionem l.8.t.51.l.1
Per hanc diuinam pragmaticam l.12.t.50.l.12
Per hanc diuinam ſanctionem l.7.t.63.l.4
Per hanc legem decernimus l.2.t.3.l.7
Per id tempus, quo l.2.t.13.l.3
Per Illyricum l.11.t.8.l.9
Periniquum & temerarium eſſe l.3.t.13.l.7
Per liberam perſonam l.7.t.32.l.1
Per mutationem, vtpote l.4.t.64.l.1
Per omnes prouincias l.11.t.64.l.5
Per omnes prouincias l.11.t.25.l.6
Per omnes regiones l.1.t.55.l.6
Perpenſa deliberatione l.11.t.6.l.1
Per procuratorem l.7.t.31.l.8
Per prouincias l.8.t.10.l.10
Per retentionem pignoris l.4.t.52.l.4
Perſecutionem eorum, quæ vi l.2.t.15.l.1
Perſecutione pignoris omiſſa l.8.t.14.l.14
Per ſingulas prouincias l.10.t.30.l.2
Per tutorem pupillo acto l.5.t.39.l.5
Per vniuerſam diœceſim l.11.t.51.l.1
Petens ex ſtipulatione l.2.t.3.l.17
Petenda in integrum reſtitutionis l.2.t.53.l.6
Petitionem virorum diſertiſſ. l.2.t.7.l.13
Petitione virorum diſertiſſ. l.2.t.8.l.5
Pietatis ſungeris munere l.5.t.43.l.6
Pignus in bonis debitoris l.4.t.24.l.8
Pignus intercidit l.8.t.27.l.1
Pignoris cauſa rei l.4.t.24.l.10
Pignoris vel hypothecæ l.8.t.24.l.18
Pignorum gratia aliquid l.8.t.17.l.3
Pignoribus datis à reo l.2.t.54.l.25
Pignoribus quidem internuntiantibus l.4.t.32.l.27
Placet nobis præſides l.3.t.3.l.2
Placet noſtræ clementiæ l.1.t.3.l.17
Placet nullum omnino l.10.t.47.l.1
Placet rationabilis conſilij l.1.t.2.l.5
Placet vt iudicibus l.1.t.3.l.3
Placuit eos, qui vaſcantur l.10.t.6.l.18
Placuit in omnibus rebus l.3.t.1.l.9
Placuit ſolitè omnibus libro 12.t.24.l.8
Placuit omnibus l.1.t.12.l.1
Placuit quoties pedanei l.3.t.3.l.4
Placuit vt emphyteuticorum l.11.t.64.l.4
Plagij criminis accuſatio l.9.t.20.l.13
Plagij criminis accuſatio ij. ib. l.14
Plagiarij qui vt cernam l.9.t.20.l.16
Plebs vrbana libro 11.t.28.l.1
Planes apochis, vel redituum l.4.t.21.l.18
Plurimę ſummitates operum l.8.t.12.l.10
Plus eſt hominem extinguere veneno, quam occidere gladio l.9.t.18.l.1
Podagra quidem laborans l.10.t.50.l.3
Poetæ nulla immunitatis prærogatiua iuuantur l.10 tit.52.l.3
Polla quidem liberam habuit l.9.t.35.l.2
Pollicitatione à fratre l.5.t.3.l.3
Porcinarij vrbis æternæ l.11.t.16.l.1
Portionem propriam l.2.t.54.l.12

Universidad Rey Juan Carlos

Portionem quidem tuam l.5.t.59.l.4
Poſſeſſionem quæ in vos l.8.t.56.l.5
Poſſeſſiones quas ad te l.4.t.19.l.2
Poſſeſſiones rei publicæ l.5.t.72.l.3
Poſſeſſionum diuiſiones l.3.t.38.l.11
Poſſeſſores, vel emphyteuticarii l.11.t.61.l.12
Poſt aditam hereditatem l.6.t.26.l.7
Poſt certi temporis miniſterium l.7.t.1.l.36
Poſt deceſſionem fori l.6.t.2.l.13
Poſt D. Marci conſtitutionem l.7.t.8.l.7
Poſt duos fiſci patronos l.2.t.7.l.25
Poſthumo nato, qui l.6.t.12.l.2
Poſthumo prœterito l.6.t.20.l.12
Poſt litis conteſtationem l.4.t.17.l.1
Poſt mortem ſuam l.6.t.42.l.32
Poſt perfectam venditionem l.4.t.48.l.1
Poſt perfectam venditionem l.4.t.49.l.16
Poſt ſententiam, quæ l.7.t.45.l.9
Poſt ſolutionem à ſe factam l.4.t.35.l.18
Poſtquam eo decretum eſt l.4.t.30.l.7
Poſtquam liti de prædio mota l.1.t.3.l.4
Poſtquam in integrum ætatis l.2.t.24.l.1
Poſt venditionem hereditatis l.2.t.3.l.1
Poſtulata in integrum reſtitutione l.2.t.50.l.1
Poteſt, auſpicibus nobis l.1.t.9.l.1
Poteſt de falſo cauſam l.9.t.49.l.1
Potioris gradus iudicibus l.1.t.40.l.5
Potest pupillus pro herede l.6.t.30.l.5
Potuit quidem & debuit l.4.t.38.l.2
Præta prouincialium noſtrorum l.11.t.60.l.5
Præbemus licentiam vt l.9.t.22.l.24
Præcepit noſtra ſerenitas l.10.t.23.l.3
Præcipimus ex appellationibus l.7.t.62.l.32
Præcipimus ne quando curiales l.1.t.46.l.2
Præcipimus, vt ſi fortè l.10.t.23.l.4
Præcipimus vt Zenonis l.12.t.11.l.34
Precious eſt poſca pie ... l.12.t.7.l.1
Præclaram nobilemque l.12.t.7.l.2
Prædium ruſticum l.5.t.72.l.3
Prædia domus noſtræ l.11.t.70.l.4
Prædia obligata per legatum l.6.t.42.l.6
Prædia ruſtica quæ l.5.t.71.l.3
Prædiorum, quæ ſine decreto l.5.t.71.l.10
Prædiis ſubtractis legatis l.6.t.38.l.1
Præfectura vrbis l.1.t.28.l.1
Præfecturæ cornicularios l.12.t.53.l.1
Præfectus prætorio Auguſt. l.1.t.37.l.2
Præfectus vrbi, amicus noſter l.4.t.56.l.1
* Præfectum vrbi l.12.t.9.l.1
Præfectianos ad perſcienti l.12.t.53.l.2
Præpoſitos ac tribunos l.12.t.28.l.1
Præſcriptio temporis l.8.t.12.l.5
Per ſcriptionem peremptoriam l.8.t.56.l.8
Præſcriptionem XL. annorum l.7.t.39.l.4
Præſcriptione bona fide l.7.t.89.l.5
Præſcriptione mendacicam oppoſita l.1.t.22.l.2
Præſcriptiones fori l.8.t.36.l.3
Præſenti lege decernimus l.12.t.12.l.5
Præſes prouinciæ, ad quem l.7.t.62.l.5
Præſes prouinciæ adito l.8.t.30.l.1
Præſes prouinciæ diſferens l.9.t.22.l.7
Præſes prouinciæ ea, quæ l.4.t.65.l.17
Præſes prouinciæ exiſtimabit l.2.t.4.l.12
Præſes prouinciæ in eam, qui l.8.t.2.l.1
Præſes prouinciæ, ne l.8.t.53.l.3
Præſes prouinciæ non ignorat l.7.t.45.l.3
Præſes prouinciæ probatis iis l.8.t.53.l.1
Præſes prouinciæ ſciens l.4.t.2.l.1
Præſes prouinciæ ſi eam l.10.t.32.l.2
Præſes prouinciæ ſi perſpexerit l.9.t.42.l.1
Præſes prouinciæ tutores l.5.t.43.l.3
Præſes prouinciæ vir clariſſ. l.8.t.14.l.5
Præſes prouinciæ vir æquæ l.3.t.34.l.6
* Præſens l.1.t.3.l.56
Præſides non per l.1.t.52.l.2
Præſides prouinciarum l.1.t.41.l.2
Præſides & rationalibus l.12.t.51.l.2
Præſtat ſtatuere defenſorem l.7.t.22.l.3
Præter eos, qui de l.2.t.54.l.1
Præter ſolennes & l.12.t.52.l.2
Prætexta debiti l.4.t.23.l.4
Prætoriæ iudicum l.8.t.12.l.3
Præter defectus hæc l.1.t.39.l.1
Precibus quidem tuis l.3.t.29.l.5
Precibus tuis manifeſtias l.6.t.26.l.8
Presbyteros, diaconos l.1.t.3.l.6
Presbyteri etiam iniuriam ibid. l.8
Pretii cauſa l.4.t.44.l.9
Pretii rerum diſtractarum l.4.t.35.l.19
Pridem placuit domeſtica l.9.t.41.l.6
Primicerius adiutor l.1.t.28.l.5
Primicerius menſorum l.12.t.28.l.4
Primicerius quidem domeſticorum l.12.t.17.l.2
Primicerium fabricæ l.11.t.9.l.2
Principaliter cauſam eius l.7.t.16.l.19
Principaliter de ſtatu l.7.t.20.l.23
Principes agentibus in rebus l.12.t.22.l.6
Prius quidem creditor l.8.t.18.l.5
Priſco iam more ordine l.12.t.19.l.3
Priuatæ rei noſtræ l.10.t.47.l.20
Primæ vel litterariæ vrbis l.11.t.4.l.14

Priuatorum conſenſus lib.3.t.13.l.3
Priuatas poſſeſſiones l.11.t.74.l.1
* Priuatos l.1.t.4.l.23
* Priuilegiis l.1.t.2.l.17
Priuilegio militiæ paternæ l.10.t.31.l.27
Priuilegio ſpeciali ciuitatis l.10.t.39.l.6
Priuilegia, quæ contemplatione l.1.t.5.l.6
Priuilegia, quæ generali l.1.t.2.l.12
Priuilegiis deinde ſcholæ veſtræ l.11.t.31.l.1
Prius eſt de criminibus l.9.t.1.l.1
Prius eſt de poſſeſſione l.7.t.62.l.1
Pro ædibus, quas l.11.t.69.l.1
Pro auro & argento l.4.t.31.l.25
Probari apparitores l.12.t.55.l.3
Probatorias memorabilium l.12.t.60.l.9
Pro biennio annorum ſolam l.12.t.49.l.6
Proconſularis agicis l.12.t.22.l.3
Procurator citra domini l.8.t.16.l.1
Procurator meus qui l.3.t.36.l.3
Procurator meus qui vice l.9.t.47.l.2
Procurator priuatæ rationis l.2.t.1.l.7
Procuratori noſtro l.4.t.3.l.1
Procuratorum non tantum pro iis l.4.t.35.l.11
Procuratorem vel actorem l.2.t.13.l.16
Procuratores abſentium l.10.t.45.l.5
Procuratores meos l.1.t.54.l.2
Procuratores noſtros l.3.t.22.l.2
Procuratores reipublicæ l.10.t.31.l.30
Procuratoribus inſtitutis l.2.t.13.l.12
Pro debito l.7.t.72.l.6
Pro dubietate eorum l.4.t.5.l.11
Programma & quod l.7.t.57.l.6
Profeſſio & ſenſoriam l.10.t.61.l.6
Pro hereditatis paſſibus l.4.t.16.l.2
Prohibitum eſt l.10.t.1.l.5
Pro his quæ ſemel l.11.t.5.l.4
Pro inminutione l.11.t.10.l.2
Prolatam à præſide ſententiam l.7.t.45.l.4
Pro locis ac proximitate l.10.t.16.l.5
Promiſſa tibi pecunia l.4.t.14.l.3
Promiſſis tranſactionis cauſa l.2.t.4.l.17
Pro officio adminiſtrationis l.5.t.37.l.10
Pro oneribus matrimonii l.5.t.12.l.20
Properandum nobis viſum eſt l.3.t.1.l.11
Pro portione tua l.8.t.36.l.2
Propoſitis edictis l.12.t.75.l.1
Propriè ſuas res l.6.t.37.l.13
Proprietatis dominium l.4.t.19.l.4
Propter æs alienum l.4.t.19.l.1
Propter honorem municipalem l.7.t.71.l.8
Propter inſidias quas l.9.t.1.l.14
Propter inſtrumenta l.4.t.34.l.5
Propter lacs diffuſam l.5.t.36.l.3
Propter multas infeſtasque cauſas l.11.t.21.l.1
Propter mutuum suo l.8.t.42.l.4
Propter violatam virginem l.9.t.9.l.7
Pro tyronibus l.11.t.74.l.3
Prouidendum eſt eorum l.10.t.31.l.23
Prouidendum eſt ne j. l.12.t.47.l.2
Prouidendum eſt ne ij. l.1.t.6.l.7
Prouincialium commodis l.12.t.58.l.8
Prouinciæ Thraciarum l.12.t.49.l.2
Prouinciarum præſides l.3.t.13.l.9
Proximos memoriæ l.12.t.19.l.9
Proximos ſacrorum ſcriniorum ib. l.8
Pubertate agnoſcentem l.6.t.30.l.12
Publici curſus exhibitio l.12.t.51.l.19
Publicati ſorori l.6.t.23.l.2
Publicos fiſcales cauſas l.3.t.22.l.5
Publico iudicio l.9.t.9.l.1
Puniri iubemus l.1.t.22.l.3
Pupillus agere l.5.t.6.l.4
Pupillus ſi ei alimenta l.5.t.50.l.1
Pupillorum repudiatio l.6.t.31.l.5
Pupillorum ſeu minorem l.5.t.37.l.38
Purpuræ nundinas l.11.t.8.l.3

Quadraginta diebus l.3.t.2.l.4
Quamdiu non eſt integra l.8.t.28.l.6
Quamdiu per facti quæſtionem l.6.t.9.l.2
Quando quis quolibet l.3.t.49.l.10
Quando vocis communis l.12.t.49.l.8
Quamquam interpretamur l.9.t.23.l.1
Quamquam in cauſa decernere l.5.t.62.l.25
Quamquam militum teſtamenta l.6.t.21.l.3
Quamquam omnium bonorum l.6.t.22.l.1
Quamquam pater tuus l.6.t.30.l.20
Quamquam pecuniæ l.7.t.46.l.1
Quantum ad extraordinarias l.10.t.41.l.19
Quas gratias tibi l.1.t.27.l.1
Quamuis adulterii crimen l.9.t.9.l.30
Quamuis ancillæ l.7.t.66.l.5
Quamuis fiſſa l.4.t.32.l.8
Quamuis codicillis quibus l.7.t.4.l.2
Quamuis conſtet ſpecialiter l.8.t.14.l.2
Quamuis eam cauſam mouit l.1.t.18.l.1
Quamuis cum ſtatulibero l.4.t.14.l.2
Quamuis defunctus ſit l.7.t.11.l.3
Quamuis de inofficioſo l.3.t.28.l.2
Quamuis ea pecunia l.8.t.14.l.17
Quamuis etiam expilatæ l.6.t.2.l.17

Quamuis eum ordinere lib.9.tit.45.l.3
Quamuis eum, qui pactus eſt l.2.t.4.l.39
Quamuis ex cauſa dotis l.7.t.73.l.2
Quamuis fœminis natura l.7.t.41.l.1
Quamuis fructus pignori l.6.t.25.l.3
Quamuis heres inſtitutus l.6.t.37.l.9
Quamuis incrementum l.11.t.31.l.2
Quamuis indubitati iuris ſit l.9.t.9.l.19
Quamuis in ſnoro l.1.t.18.l.18
Quamuis iuriſiurandi exceptionis l.4.t.50.l.4
Quamuis mulier pro alio l.4.t.29.l.9
Quamuis pater tuus l.5.t.14.l.3
Quamuis pecuniam tuam l.1.t.2.l.2
Quamuis perſonali actione l.8.t.14.l.8
Quamuis placuerit l.6.t.26.l.
Quamuis præmiſſum fuerit l.10.t.31.l.51
Quamuis quis ſe filium l.6.t.33.l.2
Quamuis ſenatusconſultum l.4.t.16.l.1
Quamuis ſimpliciter te l.6.t.42.l.19
Quamuis verbis his l.6.t.37.l.1
Quamuis viſcera ſœneſum l.4.t.32.l.3
Quatuor, qui ex l.12.t.17.l.1
Quæ adulterium commiſit l.9.t.9.l.29
Quæcumque pro reliquis l.10.t.3.l.5
Quæcumque res ad l.6.t.60.l.4
* Quæ de alea l.1.t.4.l.25
* Quæ de Samaritis l.1.t.5.l.18
Quædam pupillo uni l.5.t.46.l.8
Quædam ſocer negotia l.3.t.3.l.3
Quemadmodum originarios l.11.t.47.l.7
Quem dicis tibi tutorem l.5.t.28.l.2
Quæ ex relatione tua vel l.8.t.14.l.2
Quæ ſeruitiis caſſans l.6.t.24.l.5
Quæ in teſtamento l.9.t.23.l.9
Quæ nuper adtentamenta l.3.t.28.l.35
Quæ operibus publicis l.8.t.12.l.2
Quæ prædium in ſidos l.8.t.16.l.6
Querela falſi l.9.t.22.l.12
Quæ ſpecialiter l.8.t.28.l.9
Quæſtionem de ſeruis l.9.t.41.l.1
Quæſtiones eorum criminum l.3.t.15.l.2
Quæſtionem ex ſalio l.6.t.42.l.32
Qui abſente libero l.2.t.33.l.4
Qui accuſare volunt l.9.t.1.l.4
Qui à creditore l.8.t.28.l.28
Qui ad curulam vel curam l.5.t.66.l.1
Qui ad ſtatum vel l.1.t.25.l.1
Qui apud domino ceſſit l.11.t.58.l.8
Qui alienæ pecuniæ l.4.t.50.l.8
Quia nonnunquam l.4.t.40.l.3
Quia plurimæ domus l.2.t.12.l.28
Qui aliquem et familiis libro 11.t.7.l.5
Qui aut parte conchyliegulo l.11.t.7.l.1
Qui bonis ceſſerint l.7.t.71.l.1
Quibus poſthac ordinatio l.10.t.59.l.2
Qui calumniatores l.9.t.46.l.5
Qui cauſaria miſſione l.5.t.65.l.1
Qui certo loco ſeſe ſoluturum l.3.t.18.l.1
Quid conditioni non obnoxius l.10.t.41.l.3
Qui contemplatione meritorum l.12.t.21.l.36
Qui contra legem principis l.5.t.5.l.4
Qui crimen publicum l.9.t.1.l.3
Quicquid animo largitate lib.2.t.9.l.8
Quidquid aurum l.6.t.59.l.2
Quicquid contra vectigales l.4.t.61.l.12
Quicquid noſtrorum vnquam l.12.t.64.l.1
Quicquid tutoris dolo l.5.t.51.l.7
Quicquid vltra debitum l.10.t.20.l.2
Quicunque adminiſtrationem l.1.t.9.l.1
Quicunque ad emphyteuſim l.11.t.61.l.7
Quicunque apparitores l.12.t.60.l.5
Quicunque caſtellorum loca l.11.t.59.l.2
Quicunque chartas, vel l.12.t.58.l.10
Quicunque decuriones l.10.t.69.l.1
Quicunque de prouincialibus l.10.t.22.l.3
Quicunque de ſe in his l.12.t.43.l.2
Quicunque deſerta prædia l.11.t.58.l.5
Quicunque deſertum fundum ib. l.9
Quicunque ex corpore cohortalium l.12.t.58.l.8
Quicunque ex corporalibus l.11.t.6.l.4
Quicunque ex Iudæis l.1.t.9.l.9
Quicunque ex eo die l.9.t.40.l.2
Quicunque ex mancipiis l.11.t.15.l.2
Quicunque ex palatio l.12.t.61.l.2
Quicunque fugitiuum ſeruum l.6.t.1.l.5
Quicunque illuſtris l.12.t.54.l.2
Quicunque in hac ſacra vrbe l.1.t.3.l.8
Quicunque locat in l.8.t.12.l.6
Quicunque maleficorum l.9.t.18.l.9
Quicunque militum l.12.t.36.l.30
Quicunque non Iudæi l.1.t.14.l.1
Quicunque parenti l.11.t.63.l.2
Quicunque per Chibolarum l.11.t.58.l.5
Quicunque poſſeſſionem l.11.t.65.l.3
Quicunque poſſeſſionis l.11.t.61.l.3
Quicunque prædiorum l.8.t.53.l.25
Quicunque rem litigioſam l.8.t.37.l.3
Quicunque res ex l.6.t.9.l.8
Quicunque e reſidentibus l.1.t.3.l.14
Quidam ancillæ ſex l.6.t.56.l.6
Quidam cum teſtamentum conſcedere l.6.tit.1.l.[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Quidam cum testamentum facieba lib.6.t.29.l.4
Quidam elogio condito l.6.t.30.l.20
Quidam ſ. ium ſuum l.6.t.52.l.31
Quidam ignorans ſeſtatores l.10.t.31.l.26
Quidam post impetrum ordinem l.12.t.24.l.5
Qui testamento condito l.6.t.48.l.8
Quidam veteris iuris ordine l.6.t.42.l.1
Qui de crimine publico l.9.t.2.l.9
Qui deponentur, ſi l.6.t.24.l.1
Qui depoſitum non reſtituit l.4.t.34.l.10
Qui decreta curia l.10.t.31.l.27
Qui decreta legis ſanctione l.9.t.29.l.1
Qui ea lege prædium vendidit l.4.t.54.l.5
Qui ex conducto poſſidet l.7.t.30.l.1
Qui ex quæſtura honore l.2.t.8.l.1
Qui exercendorum mercatum l.4.t.60.l.1
Qui explicandi negotij ſpem l.9.t.2.l.10
Qui exportandus à domino l.3.t.55.l.5
Qui falſas tabulas dicerit l.9.t.22.l.6
Qui fideicommiſſorium l.6.t.42.l.8
Qui filios veſtros, vel l.8.t.17.l.6
Qui fiſcales ſpecies l.11.t.1.l.5
Qui fundos patrimoniales l.11.t.58.l.9
Qui gratiam ſe eſſe l.11.t.57.l.5
Qui habet l.1.t.2.l.7
Quilibet principalium l.12.t.31.l.10
Qui immunitatem munerum l.10.t.41.l.2
Qui Imperatore l.1.t.12.l.3
Qui in contrahibus l.12.t.1.l.8
* Qui in monaſteriis l.1.t.3.l.29
Qui in officio magiſtrorum l.12.t.55.l.2
Qui in poteſtate patrum l.2.t.2.l.3
Qui legati, ſiue fideicommiſſi l.6.t.53.l.5
Qui liberos l.9.t.36.l.9
Qui licitem prouocationem l.7.t.22.l.3
Qui manumittuntur l.6.t.1.l.12
* Qui reuertuntur l.10.t.55.l.1
Qui nouam Tiberitiam l.11.t.16.l.1
Qui neceſſaria patriæ l.2.t.7.l.1
Qui nondum certus de l.4.t.39.l.4
Qui non probato crimen l.9.t.46.l.5
Quinque ſimenses l.10.t.11.l.57
Quinque petitum præſcriptione l.3.t.39.l.5
Quinquaginta dies, qui l.12.t.61.l.6
Qui numeris acceptis ab l.6.t.13.l.3
Qui oſtenſuri appellati l.12.t.50.l.2
Qui ordinarium geſſerit l.12.t.30.l.7
Qui pactus eſt non l.4.t.35.l.1
Qui per potentiam l.10.t.58.l.10
Qui pignus ſecundo loco acceperit l.8.t.18.l.1
Qui poſt xxv annum ætatis l.2.t.46.l.3
* Quicunque habent l.9.t.49.l.11
* Qui poſt ſanctum l.1.t.11.l.10
Qui poſt teſtamentum factum l.6.t.37.l.3
Qui poteſtates l.6.t.43.l.1
Qui prædium obligatum l.8.t.28.l.13
Qui pro parte hæres l.8.t.31.l.1
Qui publici muneris l.10.t.43.l.2
Qui pupillæ negotia l.5.t.39.l.4
Qui rem emit & l.8.t.47.l.3
Qui rem propriam conducit l.4.t.65.l.20
Qui reſtituuntur in integrum l.2.t.48.l.1
Qui ſecutus domini voluntatem l.4.t.25.l.4
Qui ſe non immiſcuerunt l.3.t.55.l.2
Qui ſe patris l.6.t.19.l.3
Qui ſine ſcriptis heredis eſt l.9.t.47.l.6
Qui ſepulchra v.o an l.9.t.19.l.4
Qui ſine auctoritate l.8.t.39.l.19
* Qui ſua monaſteria l.1.t.3.l.39
Quiſque accuſator l.9.t.4.l.1
Quiſquis alieni iuris l.12.t.44.l.2
Quiſquis colonorum l.11.t.58.l.14
Quiſquis colonum patrimonialem l.11.t.63.l.2
Quiſquis cenſibus l.11.t.3.l.16
Quiſquis colono l.11.t.49.l.1
Quiſquis conductor l.11.t.48.l.6
Quiſquis crimen intendit l.9.t.46.l.10
Quiſquis cum militibus l.9.t.8.l.5
Quiſquis curialis l.11.t.3.l.27
Quiſquis equos, quos l.11.t.40.l.5
Quiſquis ex deſertis l.11.t.47.l.5
Quiſquis fortè exhibitus l.2.t.2.l.1
Quiſquis in crimine maieſtatis l.10.t.12.l.1
Quiſquis iudici ſtemlebrem l.2.t.2.l.16
Quiſquis magiſterium l.12.t.4.l.2
Quiſquis maior ætate l.4.t.4.l.15
Quiſquis ne voluntas defuncti l.7.t.65.l.6
Quiſquis rem aliquam l.8.t.54.l.12
Quiſquis rem aliquam l.8.t.54.l.18
Quiſquis virum ſenſerit l.12.t.57.l.2
Quiſquis vult eſſe cauſidicus l.2.t.6.l.8
Qui ſtipendia merent l.2.t.13.l.9
Qui tam inſerunt l.10.t.31.l.72
Qui tercium coheri l.12.t.7.l.6
Qui tibi hæreditatem vendidit l.4.t.39.l.8
Qui tutores vel l.5.t.64.l.1
Qui vel exigunt l.12.t.60.l.4
Qui veluti præſentem l.9.t.2.l.3
Qui vrbis reipublicæ l.11.t.58.l.5
Qui minus frudatum l.4.t.24.l.11
Quo minus creditor l.8.t.29.l.23
Quod ad præſcas remedium l.5.t.6.7.l.4
Quod adiditum ad teſtamentum l.3.t.23.l.5
Quod certatum eſt l.6.t.19.l.3
Quod Cornelia Salaia l.3.t.9.l.1
Quod debitori tuo l.2.t.43.l.25
Quod de ſua marito vel l.5.t.33.l.2
Quod dicis matrem filio l.5.t.10.l.6
Quod eſt conſtitutum poſt l.7.t.2.l.5
Quod exhibendi ratiocinij cauſa l.4.t.7.l.5
Quod ex liberis mulieris naſcitur l.6.t.3.l.18
Quod ex opera ancillæ l.8.t.24.l.1
Quod fauore quorundam l.1.t.14.l.6
Quod in bellum contuliſti l.10.t.3.l.2
Quod in vxorem tuam agrum l.2.t.19.l.13
Quod magno creditis l.1.t.57.l.7
Quod placuit veteranos l.5.t.65.l.4
Quod plerumque poſtulatur l.5.t.50.l.2
Quod promulges in ſanctionibus l.1.t.28.l.4
Quod quis ſibi debitum l.2.t.13.l.8
Quod res cum veritate l.5.t.62.l.21
Quod ſeitis prioribus contineretur l.6.t.60.l.3
Quod ſponſæ ex lege donatur l.5.t.3.l.4
Quod tempore militiæ l.1.t.51.l.3
Quos retrahi in ſeruitutem l.2.t.33.l.3
Quoties ab Alexandrina l.10.t.65.l.6
Quotiens ab omnibus qui l.6.t.42.l.12
Quotiens accipientis l.9.t.7.l.4
Quotiens aliud l.11.t.67.l.6
Quotiens compulſor l.12.t.62.l.3
Quotiens ex priuatis l.12.t.1.l.17
Quotiens duobus l.12.t.25.l.2
Quotiens aliquis, vel aliqua l.6.t.54.l.12
Quotiens à curioſis ſingulis l.7.t.55.l.2
Quotiens certi quidem l.6.t.24.l.13
Quotiens de dominio l.9.t.42.l.12
Quotiens de qualitate l.10.t.71.l.2
Quotiens de emancipati filij l.6.t.56.l.4
Quotiens in diſceptatione conſtiterit l.10.t.30.l.1
Quotiens donatio ita conficitur l.8.t.54.l.4
Quotiens duob. in ſolidum l.3.t.32.l.13
Quotiens eſt lex, ex quolibet l.1.t.14.l.5
Quotiens inter omnes heredes l.3.t.36.l.20
Quotiens obnoxia, vel l.11.t.5.l.3
Quotiens pluribus liberis l.6.t.20.l.2
Quotiens principali loco l.6.t.42.l.13
Quotiens quis & l.10.t.19.l.3
Quotiens rebus pro noſtro l.1.t.19.l.2
Quotiens ſuper cauſa l.12.t.30.l.3
Quotiens vrgente neceſſitate l.10.t.17.l.1
Quotienſcunque certa ſumma l.11.t.52.l.5
Quotienſcunque l.10.t.32.l.37
Quoniam aduerſus emptorem l.3.t.73.l.4
Quoniam Alexandrum l.9.t.9.l.26
Quoniam aures tuas l.2.t.45.l.1
Quoniam aſſeueras patrem tuum l.4.t.64.l.5
Quoniam Angario l.10.t.2.l.3
Quoniam circumuentam dicis ſororem l.2.t.33.l.1
Quoniam ciuili conſuetudine l.3.t.2.l.4
Quoniam conſulis, an l.5.t.12.l.1
Quoniam deſideria morientium l.5.t.27.l.4
Quoniam deſerti iudices l.3.t.1.l.7
Quoniam ea, quæ in tranſactione l.2.t.45.l.2
Quoniam indignum eſt l.6.t.13.l.15
* Quoniam in pleriſque l.1.t.2.l.26
Quoniam in prioribus conſtitutionibus l.5.t.28.l.37
Quoniam inter alias captiones l.8.t.35.l.3
Quoniam iudices ordinarij l.7.t.62.l.21
Quoniam liberum ſundem l.4.t.32.l.10
Quoniam liberi rebus l.4.t.28.l.10
Quoniam multa facinora l.9.t.15.l.6
Quoniam multi iudices l.1.t.3.l.11
Quoniam nihil actor amplius l.6.t.53.l.1
Quoniam nonnulli ſibi debitores l.7.t.62.l.18
Quoniam nonnulli l.9.t.24.l.1
Quoniam nouella conſtitutio l.5.t.20.l.29
Quoniam plerumque euenit l.2.t.12.l.1
Quoniam præterita leges l.5.t.9.l.9
Quoniam religioſa ſollicitudo l.7.t.13.l.3
Quoniam ſeruos à plagiariis l.9.t.20.l.12
Quoniam ſororem tuam l.6.t.30.l.7
Quoniam venerabilis recordationis l.1.t.3.l.23
Quoniam veredorum l.12.t.51.l.12
Quoniam verum carceris cuſtodiæ l.9.t.4.l.3
Quoſdam operis hæres l.11.t.6.l.6

Ratio iuris poſtulat l.4.t.19.l.2
Rationes curæ adminiſtratæ l.5.t.37.l.14
Rationes defuncti, quæ l.4.t.19.l.8
Rationales priuatæ rei l.2.t.9.l.5
Raptores virginum honeſtarum l.9.t.13.l.1
Raptores virginum, vel viduarum l.5.t.5.l.42
Ratas manere ſemper l.4.t.44.l.7
Rebus certa lege traditis l.4.t.64.l.6
Rebus, quas alius detinet l.3.t.37.l.2
Rebus quidem iudicatis ſtandum eſt l.7.t.52.l.2
Receptitia actione ceſſante l.4.t.19.l.2
Recte poſſidere l.3.t.4.l.2
Rectores prouinciarum l.9.t.47.l.23
Reddatur vniuſcuique l.10.t.52.l.2
Referri largiter dotem l.6.t.44.l.5
Regiæ maieſtatis eſt l.2.t.36.l.1
Regionem certam fundi l.3.t.39.l.3
Relationes viciſſorum l.1.t.38.l.2
* Renitit l.1.t.6.l.1
Reſidente te poteſtatem l.6.t.30.l.11
Repetita conſuetudo l.12.t.18.l.1
Repetita promulgatione l.1.t.5.l.17
Repetitio peculij verum l.7.t.21.l.2
Reprehendenda ea magis eſt l.4.t.25.l.5
Requirendi fugitiuos l.6.t.1.l.2
Res alienas poſſidens l.3.t.32.l.28
Res in iudicium deducta l.3.t.9.l.1
Res inter alios iudicata l.7.t.60.l.2
Res iudicatæ ſi ſub prætextu l.7.t.52.l.2
Res mobiles in dotem datæ l.7.t.28.l.1
Res obueniſſent iudicati datas l.8.t.23.l.2
Res obligat l.8.t.14.l.11
Res obligatas ſibi l.9.t.31.l.3
Res pignoris hypothecæve l.8.t.26.l.10
Res quæ ex matris ſucceſſione l.6.t.59.l.8
Res quas vſufructu l.5.t.12.l.27
Res religioni deſtinatas l.9.t.29.l.1
Res vxoris, quæ l.5.t.16.l.24
Rei annonariæ conſulentes l.4.t.47.l.2
Rei creditæ obligatæ l.8.t.28.l.27
Rei iudicatæ cauſa cognita l.7.t.57.l.2
Rem in præſenti non minimam l.5.t.13.l.1
Rem maioris pretij l.4.t.44.l.2
Rem non nouam l.3.t.1.l.12
Rempublicam vt l.11.t.29.l.3
Rem priuatam noſtram l.11.t.74.l.2
Rem, quam à patre veſtro l.2.t.29.l.1
Rem, quam pater in dotem l.5.t.12.l.28
Rem quidem illicitam l.7.t.16.l.1
Rem ſuam perſequentibus l.10.t.7.l.2
Re quidem integra l.4.t.45.l.1
Re ſua apud alium manente l.3.t.32.l.18
Reſpublica minorum iure l.2.t.54.l.4
Reipublicæ legibus l.1.t.18.l.1
Reum criminis conſtitutum l.2.t.13.l.6
Reos criminis poſtulatos l.10.t.58.l.2
Reos adulterij duos l.9.t.9.l.8
Reos capitalium criminum l.9.t.2.l.3
Reos notum, qui l.10.t.27.l.1
Reos principales l.8.t.41.l.21
Reſtaurationi mœnium publicorum l.11.t.69.l.3
Reſtituere ſiſcum, quod l.10.t.5.l.2
Reſcripta contra ius elicita l.1.t.19.l.7
Reſtituenda l.2.t.8.l.6
Romanæ gentis homines l.4.t.42.l.2
Rupto quidem teſtamento l.6.t.36.l.7
Rura & poſſeſſiones, quas l.11.t.58.l.14

Sacramenta puberum l.2.t.28.l.1
* Sacram l.1.t.4.l.33
* Sacram ſecimus l.5.t.4.l.20
Sacri afflatus quoſcunque l.1.t.23.l.6
Sacri cubiculi præpoſiti l.12.t.5.l.2
Sacrilegij inſtar eſt l.9.t.23.l.5
* Sacris l.1.t.3.l.24
* Sacris aedibus l.1.t.3.l.46
Sacroſanctæ Theſſalonicenſis l.1.t.2.l.8
Sacroſanctæ orthodoxæ fidei l.1.t.3.l.31
Saluo iure integra pollicitatione l.4.t.35.l.17
Scleberrima ſtatione l.12.t.45.l.1
* Samaritanorum l.1.t.5.l.17
* Sancimus vt l.1.t.1.l.35
Sancimus j. l.5.t.37.l.25
Sancimus ij. ib. l.28
Sancimus j. l.3.t.28.l.27
Sancimus ij. ib. l.28
Sancimus j. l.5.t.4.l.24
Sancimus ij. ib. l.27
Sancimus j. l.2.t.2.l.6
Sancimus ij. ib. l.12
Sancimus cautiones omnes l.6.t.38.l.5
Sancimus de inuentis l.2.t.25.l.7
Sancimus eiuſmodi viros l.9.t.27.l.6
Sancimus fauore imperfectæ ætatis l.2.t.52.l.6
Sancimus his ſolis militibus l.7.t.35.l.8
Sancimus his ſolis, qui l.2.t.55.l.2
Sancimus ibi eſſe pœnam l.9.t.47.l.22
Sancimus in l.1.t.4.l.30
Sancimus licentiam eſſe l.6.t.48.l.6
Sancimus mulieres ſæ l.2.t.56.l.6
Sancimus neminem l.2.t.3.l.47
* Sancimus neminem l.1.t.3.l.53
Sancimus nemini l.2.t.5.l.3
Sancimus omnem donationem l.8.t.54.l.34
Sancimus omnes iudices l.3.t.1.l.13
Sancimus quemadmodum de iis l.6.t.58.l.12
Sancimus, ſi proprietati l.7.t.15.l.1
Sancimus ſi quis legitime l.6.t.23.l.27
* Sancimus ſi quis moriens l.1.t.3.l.48
Sancimus, ſi quis pro alio l.8.t.43.l.26
Sancimus ſiue ſeu l.6.t.11.l.7
Sancimus veterum dubitatione l.4.t.37.l.7
Sancimus viros excelſos l.12.t.3.l.5
Sancimus viris excellentiſ. l.12.t.3.l.4
Sancimus, vt authentica ipſa l.1.t.23.l.3
* Sancimus vt nemo l.1.t.4.l.30
Sancimus, vt ſi quando abſuerit l.2.t.4.l.31
Sancimus, vt ſi quis l.7.t.54.l.3

* Sanctiſſimorum

Universidad Rey Juan Carlos

* Sanctiſſimarum lib. 1.c.3.l.43
Sanam mente, licet ægrum corpore l.2.c.4.l.27
Satis aperte diximus l.6.c.22.l.2
Satis notum est l.8.c.53.l.4
Satis ſit debitorem l.3.c.21.l.2
Scholarium noſtrorum deputio l.4.c.54.l.3
Sciant cuncti accuſatores l.4.c.19.l.25
Sciant iudices ſuper admiſſis l.9.c.27.l.2
Sciant iudices, nihil l.10.c.73.l.3
Sciant omnes, accipiendi l.10.c.8.l.2
Sciant principes & comicularij l.12.c.48.l.3
Sciant, qui ad ſucceſſionem l.6.c.57.l.10
Sciens liberum venundandum l.3.c.15.l.2
Sciens ſeruum alienum l.7.c.20.l.7
Scientia conditionem l.7.c.14.l.6
Scimus autem conſtitutionem l.3.c.28.l.36
Scimus iam duas eſſe l.6.c.30.l.22
Scire debet grauitas tua l.7.c.10.l.1
Scire debes omiſſa Falcidia l.6.c.49.l.1
Scire debes priuilegium l.7.c.70.l.1
Scire debetis fideicommiſſi l.6.c.53.l.7
Scire debuiſti fratre l.6.c.58.l.1
Scire debuiſti, quæ ſub l.8.c.38.l.6
Scrinijs omnibus largitionum l.12.c.24.l.7
Scriniarios, vel apparitores l.6.c.21.l.10
Scriniarios, vel numerarios l.12.c.50.l.8
Scriptura teſtamenti l.3.c.58.l.10
Scriptura diuerſa l.4.c.21.l.19
Scripturas, quæ ſæpe l.8.c.15.l.17
Scrupuloſam veterum inquiſitionem l.2.c.58.l.11
Secundus creditor offerendo l.8.c.19.l.22
Secundum D. Leonis conſtitutionem l.12.c.54.l.38
Secundum placiti fidem l.5.c.28.l.20
Secundum rationem iuris l.5.c.38.l.2
Secundum reſponſum Domitij l.8.c.36.l.4
Securitates ſemel publicatas l.10.c.70.l.11
Securitatibus, quæ l.10.c.22.l.4
Semel cauſariis militis l.12.c.36.l.6
Semel locationem l.10.c.22.l.2
Senatores in pecuniariis cauſis l.3.c.24.l.2
Senatores in ſacris l.10.c.39.l.8
Senatores ſeu præfectos l.5.c.27.l.1
Senatorum ſubſtantias l.12.c.1.l.14
Senatuſconſultum auctore D. Hadriano l.3.c.31.l.1
Senatuſconſultum locum habet l.4.c.29.l.4
Senatuſconſulti auctoritatem l.5.c.68.l.1
Senatuſconſulto permiſſum non eſt l.9.c.1.l.5
Senatuſconſulto & edicto D. Claudij l.9.c.23.l.3
Sancimus ad donationem l.8.c.54.l.36
Seniorem quidem ætatis l.6.c.22.l.3
Sententia bonorum omnium l.8.c.41.l.20
Sententiis finita negotia l.2.c.4.l.3
Sæpenumero præceptum eſt l.7.c.38.l.1
Sæpe quidem ſuos obnoxios l.7.c.39.l.9
Sæpe reſcriptum eſt l.2.c.15.l.1
Septem diebus per l.12.c.38.l.12
Seruam creditoris l.2.c.47.l.3
Seruus in iudicio l.3.c.1.l.6
Seruus ſub pœna vinculorum l.9.c.47.l.10
Seruum ſucceſſione habere non poteſt l.6.c.58.l.4
Seruus tuus pecuniam l.4.c.25.l.1
Serui ob violatum contubernium l.9.c.9.l.23
Serui qui monetarios l.9.c.9.l.2
Seruo ex ſententia damnato l.9.c.47.l.15
Seruo qui fuerat pignori obligatus l.2.c.14.l.25
Seruo tuo defuncto l.7.c.2.l.9
Seruum communem l.3.c.36.l.22
Seruum domini delatorem l.9.c.1.l.6
Seruum emptor non traditum l.3.c.32.l.27
Seruum fugitiuum ſui factum l.6.c.2.l.1
Seruiſque coloni l.10.c.67.l.3
Seruorum capitis crimine damnatorum l.9.c.49.l.1
Seruorum libertates l.7.c.3.l.1
Serui ſi dominorum ſuerint l.8.c.3.l.36
Seruis teſtamento dominorum l.6.c.37.l.4
Seruos meos nec per l.7.c.11.l.2
Seruos non ſolum pro dominis l.9.c.41.l.14
Seruos pro domino l.4.c.20.l.7
Seruos qui fecisse violentiam l.9.c.12.l.8
Seruos qui proprij iudicium iuris l.9.c.45.l.7
Seruos quos nullo iure l.3.c.30.l.2
Seruos vel tributarios l.11.c.47.l.18
Seuerum indaginationem l.3.c.1.l.10
Seueriter præſes prouinciæ l.5.c.62.l.24
Si à creditore tamen comparaſti l.4.c.10.l.7
Si à creditrice iure pignoris l.8.c.46.l.2
Si à patre emancipatus l.1.c.5.l.5
Si à patre emancipata l.6.c.70.l.1
Si à matre veſtra ſuperſtite l.5.c.12.l.23
Si à fratre tuo militante l.6.c.21.l.24
Si à non domino l.7.c.29.l.7
Si à ſponſo rebus ſponſæ donatis l.5.c.3.l.16
Si à te comparauit is l.4.c.54.l.5
Si abducta mancipia l.6.c.1.l.10
Si ab Æliano l.3.c.10.l.1
Si ab eo cuius ſeruus l.7.c.16.l.7
Si ab eo qui ex facto l.6.c.57.l.18
Si ab eo q[illegible] l.2.c.19.l.7
Si ab hoſtibus cum patre l.8.c.54.l.5
Si abſentia petentem l.4.c.3.l.4
Si abſentibus accuſatoris l.9.c.2.l.12
Si actiorem legati l.2.c.5.l.14
Si accuſatoribus abſentibus l.9.c.2.l.4
Si actor à curatore l.9.c.62.l.20
Si actor ſeruo tam l.8.c.43.l.19
Si actu ſolemni præcedentem l.7.c.75.l.6
Si ademptis bonis l.9.c.51.l.6
Si ad excludendam l.4.c.1.l.4
Si ad inſtar interdicti l.8.c.8.l.3
Si ad magiſtratum nominati l.10.c.31.l.18
Si ad reſoluendam donationem l.5.c.71.l.7
Si ad ſcribarum nominatus l.7.c.62.l.4
Si aduerſus reus l.4.c.29.l.20
Si aduerſarius tuus l.4.c.21.l.3
Si adueſus priuatos l.2.c.57.l.2
Si adultus cuius curam geris l.9.c.17.l.6
*Si alienius l.10.c.4.l.7
Si alienam rem l.3.c.48.l.29
Si aliquando homines emergant l.2.c.23.l.14
Si aliquid à ſuſceptore l.10.c.70.l.13
Si aliquid per epiſtolam l.3.c.40.l.13
Si à vobis circumueniendi cauſa l.3.c.15.l.8
Si ancillam communis tuis l.5.c.16.l.2
Si ancillam ex conditione l.4.c.1.l.7
Si ancillam tibi ex cauſa l.4.c.49.l.11
Si ante conceptus eſt pater l.9.c.47.l.9
Si ante diem l.10.c.68.l.1
Si ante matrimonium l.5.c.3.l.7
Si apparitor defugerit l.12.c.58.l.6
Si appellatione oblatam l.7.c.62.l.31
Si apud vtrumque præſentem l.7.c.62.l.17
Si apud præſidem dominum l.4.c.58.l.5
Si apud prouinciæ præſidem l.3.c.56.l.1
Si aquam per poſſeſſionem l.3.c.34.l.2
Si arbiter datus a l.7.c.45.l.2
Si auus tuus qui patrem l.6.c.28.l.2
Si auus tuus reliquit l.6.c.14.l.1
Si aui tui hereditatem adiiſti l.9.c.32.l.5
Si auia tua patrem tuum l.6.c.30.l.6
Si auia veſtra tibi l.8.c.39.l.6
Si auia veſtra proprias l.8.c.54.l.19
Si auiæ eorum frater l.6.c.16.l.2
Si auiam tuam vel ancillam l.7.c.14.l.3
Si aut nullum teſtamentum l.6.c.57.l.4
Si bonis erant latronum l.8.c.41.l.13
Si bona debitoris tui l.7.c.72.l.5
Si bonam cauſam l.5.c.37.l.11
Si bonorum poſſeſſio l.6.c.9.l.2
Si cautiones quibus l.9.c.1.l.2
Si cauſa cognita l.2.c.4.l.38
Si cauſam indigeant l.7.c.53.l.2
Si certis annis l.3.c.3.l.28
Si ceſſante ſolutione l.8.c.28.l.7
Si circumſcripta matre veſtra l.5.c.18.l.6
Si circa villam traditionem l.4.c.5.l.2
Si clericus ante definitionem l.1.c.4.l.2
Si codicillos maior xxv. an. fecisset l.7.c.2.l.1
Si cogentium ſeruos l.2.c.19.l.21
Si cogitatione futuræ ſucceſſionis l.3.c.36.l.22
Si cohortalis apparitor l.12.c.58.l.12
Si colonus, quos bona fide l.11.c.47.l.19
Si compenſandi debiti gratia l.8.c.24.l.6
Si competenti iudici l.8.c.57.l.3
Si competenti iudice l.5.c.15.l.3
Si conductionis implebis fidem l.4.c.65.l.26
Si conditionibus ſi ſiue l.9.c.12.l.3
Si conſentiente matre l.5.c.5.l.14
Si conſtat petitionem l.4.c.31.l.4
Si conſtante matrimonio l.5.c.35.l.9
Si conſtante matrimonio l.5.c.1.l.19
Si conſtante matrimonio à marito l.5.c.19.l.1
Si conſtante matrimonio maritus l.5.c.18.l.11
Si conſtante matrimonio tibi l.5.c.16.l.19
Si conſtiterit eam qui l.3.c.19.l.4
Si conſtiterit proprietatem l.4.c.21.l.2
Si contra compromiſſum l.2.c.56.l.2
Si contra ampliſſ. ordinis decretum l.5.c.74.l.2
Si contra defuncti voluntatem l.7.c.27.l.2
Si contra licitum ſatis l.4.c.35.l.20
Si contra maiorem XXV. an. l.2.c.61.l.2
Si contra matris vltimam voluntatem l.5.c.47.l.3
Si contra pupillos l.3.c.16.l.2
Si contra te iure pronunciatum eſt l.7.c.67.l.2
Si controuerſia tibi l.3.c.45.l.9
Si conuenit vt in matrimonio l.5.c.14.l.6
Si creditor conditioni l.8.c.43.l.7
Si creditor colludens l.9.c.22.l.15
Si creditor non veſtram perſonam l.2.c.25.l.4
Si creditor pignus l.8.c.34.l.2
Si creditor poſſeſſionem l.8.c.34.l.2
Si creditor ſine vitio l.4.c.24.l.4
Si creditoris voluntate l.8.c.43.l.27
Si creditore pignus l.8.c.30.l.4
Si creditores veſtri l.2.c.3.l.18
Si creditoribus ſatisfactum l.7.c.8.l.5
Si creditrici quæ l.4.c.12.l.6
Si crimen ad nunc l.9.c.1.l.10
Si crimen aliquod l.7.c.65.l.7
Si criminis accuſationem l.9.c.12.l.4
Si criminis alicuius reum l.3.c.41.l.2
Si cui pro numeratis pecuniis l.4.c.30.l.15
Si cui loci proprietas l.8.c.20.l.9
Si cuiuſcumque modi actiones l.2.c.14.l.2
Si cuiuslibet tributarios l.11.c.13.l.2
Si cuidam ex ſuis obnoxios l.5.c.2.l.2
Si cum ante nuptias l.5.c.3.l.7
Si cum aui tui teſtamento l.2.c.39.l.5
Si cum ea, quæ tibi l.5.c.1.l.3
Si cum eſſes pupillaris l.3.c.6.l.1
Si cum exiguam pecuniam l.4.c.6.l.4
Si cum fratre tuo l.7.c.60.l.3
Si cum Hermes vectigal l.4.c.65.l.7
Si cum ingenuus eſſes l.12.c.36.l.2
Si cum inter te & auiam l.7.c.64.l.3
Si cum ipſe l.4.c.19.l.4
Si cum militaribus laboribus l.2.c.51.l.6
Si cum minor annis xxv. eſſes l.2.c.43.l.5
Si cum pater tuus l.2.c.27.l.2
Si cum pater veſter l.4.c.29.l.17
Si cum patruus tuus l.4.c.64.l.3
Si cum patruo veſtro l.3.c.38.l.6
Si cum pecuniam pro marito l.7.c.73.l.5
Si cum pecuniam ſuam l.8.c.38.l.3
Si cum quæſtio tibi ſuper l.8.c.45.l.17
Si cum ſeruus liberam l.2.c.45.l.1
Si cum te pater l.10.c.31.l.1
Si cum tibi pretium l.5.c.1.l.2
Si cum vel in vrbe haberetur l.6.c.31.l.10
Si curator poſt decretum l.5.c.51.l.3
Si curatoris quondam tui l.5.c.30.l.9
Si curatorem habens l.2.c.22.l.4
Si curatores habes l.5.c.37.l.9
Si curatores dati l.5.c.62.l.2
Si curatores tutoribus adiuncti l.5.c.60.l.2
Sicut initio libera poteſtas l.4.c.10.l.5
Sicut bonis moribus conuenit l.2.c.2.l.1
Sicut certi iuris eſt l.6.c.31.l.9
Sicut ceſſat petitio l.5.c.6.l.8
Sicut commiſſa confiſcatione l.3.c.48.l.4
Sicut datam libertatem l.7.c.16.l.36
Sicut eligendi fideiuſſores l.8.c.41.l.21
Sicut & honores & munera l.10.c.40.l.8
Sicut falſi teſtamenti l.9.c.22.l.17
Sicut fieri per l.12.c.38.l.4
Sicut in initio nominis l.5.c.9.l.35
Sicut iniquum eſt l.4.c.22.l.5
Sicut in rem ſpecialem l.7.c.59.l.3
Sicut inſtrumenta præterniſſa l.6.c.16.l.23
Sicut liberis capitulis l.8.c.52.l.10
Sicut maior xxv. ann. l.6.c.31.l.4
Sicut periculum vini l.4.c.65.l.12
Sicut ſacrificia templorum l.1.c.11.l.3
Sicut ſemel præſtitam l.7.c.16.l.20
Sicut vim maiorem l.8.c.14.l.19
Sicut vitium ſanitatum, quæ l.5.c.34.l.13
Si decurionem conſenſero l.10.c.34.l.1
Si debitor, cetera l.7.c.73.l.4
Si debitor ex adminiſtratione l.7.c.72.l.2
Si debitor pœnam ſeu certæ l.9.c.9.l.3
Si debitor rem tibi l.8.c.28.l.12
Si debitori heres l.7.c.36.l.2
Si debitum non inficiantur l.4.c.15.l.5
Si de certa re l.2.c.2.l.32
Si decretum ordinis l.7.c.9.l.2
Si decreto præſidis l.8.c.18.l.2
Si defunctus cuiuſcumque ſexus l.6.c.54.l.9
Si defunctus tutelam l.5.c.51.l.10
Si de fundo abeuntem expulſa eſt l.9.c.65.l.15
Si de hereditate & l.7.c.19.l.2
Si delegatio non eſt interpoſita l.8.c.42.l.3
Si deportationis ſententiæ l.9.c.51.l.12
Si deportatus ſuit, & l.9.c.49.l.8
Si depoſita pecunia l.4.c.34.l.4
Si depoſiti experiaris l.4.c.34.l.3
Si de poſſeſſione ſecuritatis l.4.c.19.l.20
Si de poſſeſſione vi deiectus es l.4.c.4.l.4
Si de proprietate dubitetur l.7.c.45.l.3
Si de proprio ſuo patrimonio l.10.c.61.l.8
Si deſerti prædia l.4.c.46.l.2
Si deſertorem militiæ l.7.c.13.l.4
Si deſenſores mutui l.12.c.49.l.2
Si diuerſa pars contra l.2.c.3.l.18
Si diuinis donis l.10.c.19.l.8
Si diuiſa conductio fuit l.4.c.65.l.17
Si diuiſio adminiſtrationis l.5.c.53.l.2
Si diuiſionem conuentione factam l.3.c.36.l.35
Si diuiſam adminiſtrationis periculum l.5.c.36.l.3
Si doceris, vt aſſeueras l.8.c.55.l.8
Si docueris apud præſidem l.9.c.12.l.9
Si dolo aduerſarij l.4.c.44.l.5
Si dominam ancillæ l.3.c.42.l.1
Si domina proprietatis l.3.c.33.l.10
Si dominium eius poſſeſſionis l.8.c.24.l.9
Si donatio per epiſtolam l.8.c.54.l.1
Si donationis, vel tranſactionis l.2.c.4.l.7
Si donationis cauſa l.4.c.38.l.3
Si donationis cauſa l.8.c.54.l.10
Si donationis gratia l.8.c.42.l.2
Si donationem rite factam l.8.c.55.l.7
Si donatione conſtitutis l.8.c.57.l.1
Si donationes tibi poſt mortem l.6.c.31.l.21
Si donationem ante nuptias l.5.c.3.l.22
Si dotare filiam volens l.4.c.29.l.12
Si dotem, vt proponis l.6.c.44.l.9

Si dote

Universidad Rey Juan Carlos

ſi dotem marito ll. c.16,13.l.34
ſi dum in tuo matrimonio ll.5.t.9.l.14
ſi duo plures l.8.t.40.l.1
ſi duo vel plures l.4.t.17.l.3
ſi duobus vel tribus l.6.t.43.l.3
ſi ea cautione pater l.10 t.60.l.2
ſi ea conditione l.6.t.46.l.5
ſi ea,cuius filium l.6.t.49.l.13
ſi ex lege Cinctiae l.4.t.17.l.7
ſi ea lege possessionem l.4.t.32.l.17
ſi ea lege prædium vendidisti l.4.t.54.l.8
ſi ea pactione vxor tua l.4.t.32.l.14
ſi ea,quæ donauerat l.8.t.54.l.23
ſi ea,quæ crimen intendit l.9.t.1.l.7
ſi ea quæstio inferatur l.6.t.43.l.3
ſi ea quæ stupro tibi cognita est l.9.t.9.l.22
ſi ea quæ tibi vendidit l.4.t.54.l.2
ſi eius,a quo mutuo l.4.t.2.l.24
ſi eius cuius vos heredes l.6.t.57.l.2
ſi ei,qui capere potest l.10.t.1.l.1
ſi emancipata à patre l.5.t.18.l.3
ſi emancipati vtrique l.6.t.20.l.9
ſi emancipatis vobis l.4.t.50.l.2
ſi eo tempore,quo l.3.t.28.l.6
ſi æstimata prædia l.5.t.13.l.1
ſi ex alio contractu l.4.t.16.l.9
ſi ex cautione tua l.4.t.30.l.3
ſi ex cautione tua l.4.t.7.l.1
ſi ex contractu l.4.t.26.l.3
ſi ex edicto forori l.2.t.2.l.2
ſi ex falsis instrumentis l.1.t.4.l.48
ſi ex libertate natam l.7.t.16.l.12
ſi ex maiore debiti quantitate l.8.t.36.l.5
ſi ex multis caussis l.7.t.40.l.3
ſi ex ea pecunia, quam l.3.t.32.l.6
ſi ex persona minorum l.2.t.32.l.2
ſi ex possessione seruitutis l.3.t.34.l.4
ſi ex pretio debitæ quantitatis l.4.t.10.l.6
ſi ex quocunque contractu l.3.t.42.l.9
ſi ex sponsalitio l.6.t.28.l.1
ſi extat cautio numeratam l.5.t.43.l.3
ſi ex venditione l.5.t.7.l.7
ſi ex voluntate patris tui l.5.t.16.l.7
ſi falsum instrumentum l.4.t.22.l.5
ſi falsos codicillos l.9.t.22.l.8
ſi familia erciscundæ iudicio l.3.t.36.l.14
ſi fauisti tuam l.9.t.45.l.5
ſi fœneb. pecunia l.4.t.29.l.13
ſi fideicommissum ab l.6.t.42.l.6
ſi fideiussor à creditore l.2.t.21.l.1
* Si fideiussor procuratoris l.2.t.13.l.7
ſi fideiussor pro reo l.4.t.35.l.6
ſi fideiussor nullam l.8.t.41.l.27
ſi filiusfamiliias defectum tibi l.5.t.31.l.10
ſi filiusfamilias fuisti l.5.t.32.l.4
ſi filiusfamilias inuito patri l.4.t.42.l.3
ſi filiusfamilias j. l.4.t.28.l.3
ſi filiusfamilias ij. ibid.l.5
ſi filiusfamilias iij. ibid.l.7
ſi filius pro patre tuo l.2.t.19.l.12
ſi filius tuus in potestate l.4.t.28.l.6
ſi filius tuus immoderatæ libidinis l.5.t.29.l.4
ſi filius tuus cum esset l.9.t.49.l.3
ſi filius tuus reo l.8.t.14.l.14
ſi filius tuus in potestate l.8.t.47.l.3
ſi filii,qui emancipati l.5.t.16.l.16
ſi filia tua quam l.4.t.46.l.2
ſi filium tuum liberum l.7.t.16.l.37
ſi filium tuum in potestate l.8.t.47.l.1
ſi filiis debitoris tui l.5.t.31.l.4
ſi filiæ tuæ sponsus l.5.t.3.l.10
ſi filium suum tradiderit l.5.t.28.l.19
ſi fines agri venditor l.8.t.45.l.10
ſi fortè mulier l.9.t.17.l.9
ſi Fundianum fundum l.6.t.37.l.7
ſi frater patruelis l.6.t.22.l.4
ſi frater tuus cum l.4.t.23.l.2
ſi frater tuus l.6.t.42.l.5
ſi fratris tui filius l.6.t.30.l.3
ſi fratri tuo legitima l.6.t.54.l.1
ſi fratrem tuum l.9.t.10.l.6
ſi fratres tui minores l.2.t.12.l.21
ſi fratres vestri l.3.t.38.l.7
ſi fraude & dolo l.7.t.33.l.6
ſi fructus eorum prædiorum l.5.t.36.l.8
ſi fugitiui serui l.6.t.1.l.3
ſi functiones l.8.t.54.l.4
ſi fundum vestrum l.5.t.32.l.27
ſi fundum tuum pater l.4.t.51.l.5
ſi fundum parentes tui l.4.t.54.l.2
ſi fundum pignori l.2.t.36.l.4
ſi fundum sciens alienum l.8.t.45.l.27
ſi fundi venditor l.8.t.45.l.6
ſi furiosi parentis liberi l.5.t.64.l.13
ſi furti condemnata es l.2.t.12.l.2
ſi Gaudentius in vxorem l.4.t.32.l.6
ſi generaliter bona sine obligata l.8.t.18.l.6
ſi genero dotem dando l.5.t.12.l.26
ſi grauius vllum facinus l.12.t.1.l.10
ſi heredes fures facti l.7.t.2.l.32
ſi heredem Quinctum l.6.t.33.l.10
ſi hereditas eius à quo l.6.t.7.t.2.l.6
ſi hi contra quos supplicas l.4.t.65.l.22
ſi hypothecas fisco distrahente l.8.t.16.l.8
ſi hi qui à vobis l.4.t.65.l.14
ſi hi qui cum patre l.10.t.60.l.5
ſi hi quos seruos tuos l.7.t.16.l.2
ſi his de quorum successione l.6.t.57.l.1
ſi homines certi l.6.t.47.l.3
ſi iam pubertas vtriusque l.1.t.25.l.1
ſi idcirco quod arbitrum l.2.t.54.l.2
ſi idem codicillis l.6.t.36.l.7
ſi ideo visio rectis l.6.t.3.l.7
ſi ignorans statum Bruti l.5.t.18.l.3
ſi ignorante vel inuito l.4.t.16.l.3
ſi ille qui ex filia l.10.t.31.l.63
ſi imperialis maiestas l.1.t.14.l.12
ſi in area communi l.3.t.32.l.16
ſi in causis iudicati l.4.t.53.l.5
ſi incertis latronum l.4.t.34.l.1
ſi indebitam pecuniam l.8.t.4.l.15
ſi in ædibus vicini l.3.t.34.l.9
ſi infanti l.5.t.30.l.18
ſi inferiorem partem ædificii l.3.t.34.l.8
ſi in fraudem eorum l.7.t.11.l.5
ſi in fraudem eorum quæ l.6.t.35.l.9
ſi in fraudem patroni l.6.t.5.l.1
ſi in fraudem legatorum l.6.t.39.l.1
ſi ingenuus te l.7.t.14.l.1
ſi in hoc quod iure tibi debetur l.8.t.28.l.14
ſi in locum eius tutoris l.5.t.30.l.1
ſi in nomine vel præ nomine l.6.t.23.l.4
ſi in potria vxoris tuæ l.10.t.39.l.5
ſi in personam patris tui l.6.t.42.l.13
ſi in possessione liberratis l.3.t.21.l.3
ſi in potestate patris l.8.t.5.l.1
ſi in potestate eos l.1.t.57.l.3
ſi in rem communem l.4.t.52.l.12
ſi in rem minoris l.5.t.39.l.3
ſi in rem suam accepta l.8.t.16.l.7
ſi in tolerim nomen l.4.t.10.l.6
ſi in te ius fisci l.7.t.75.l.17
ſi in te aes alienum l.2.t.10.l.2
ſi inter minores l.5.t.26.l.1
ſi inter patrem tuum l.2.t.49.l.7
ſi inter virum & vxorem l.5.t.12.l.25
ſi inter vos maiores l.3.t.38.l.8
ſi interrogationis præcedente l.4.t.32.l.1
ſi inuectæ mulieri l.6.t.56.l.1
ſi intra annos quibus l.2.t.53.l.3
ſi intra ætatem esti l.2.t.22.l.6
ſi intra legibus definitum tempus l.4.t.30.l.8
ſi intra legitimam ætatem l.2.t.53.l.2
ſi inuita detinetur vxor l.5.t.4.l.11
ſi inuito vel ignorante l.8.t.53.l.3
ſi in vna eademque causa l.7.t.68.l.1
ſi ipse vocatus ad l.10.t.6.l.1
ſi is contra quem preces fundis l.8.t.10.l.5
ſi is contra quem supplicas l.7.t.33.l.3
ſi is cui celeritate fundum l.7.t.26.l.1
ſi is cui te peculiare l.6.t.3.l.7
ſi is qui adeptis bonis l.7.t.66.l.1
ſi is qui heredem fecit l.7.t.21.l.1
ſi is qui depositum à te l.4.t.34.l.1
ſi is qui minorem l.2.t.43.l.2
ſi is qui pretium pro te acceperat l.4.t.37.l.4
ſi is qui pressum l.2.t.3.l.2
ſi is qui ex bonis l.3.t.31.l.11
ſi is qui te cum vxore l.6.t.22.l.5
ſi is qui te heredem fecit l.7.t.22.l.3
ſi is quem homicidii l.9.t.6.l.1
ſi is quem seruum tuum l.7.t.12.l.4
ſi ita deminutum l.1.t.33.l.3
ſi ita vt lege municipali l.7.t.9.l.1
ſi iudici probatum fuerit l.7.t.62.l.2
ſi iure manumissus es l.4.t.61.l.1
ſi iure non subsistit l.7.t.2.l.15
ſi iussu Saturnino l.4.t.57.l.3
ſi legata relicta l.6.t.37.l.6
ſi legatarius relicta l.6.t.37.l.15
ſi leges tuæ ipsi l.8.t.49.l.1
ſi legis Aquiliæ actione l.3.t.35.l.2
ſi legibus prohibita l.1.t.4.l.16
ſi leuenes partes ibid.l.13
ſi liber colonus l.11.t.48.l.1
ſi liber constitutus l.4.t.6.l.9
ſi liber homo alienus l.7.t.16.l.3
ſi liberum eam te l.8.t.51.l.11
ſi liberis ex priore matrimonio l.5.t.9.l.28
ſi libertam quis vxorem habeat l.5.t.4.l.28
ſi libertatem tibi l.9.t.23.l.6
ſi libertas vel l.10.t.32.l.1
ſi liberti accusatores l.9.t.1.l.21
ſi liberti commentitiis parentis l.6.t.4.l.9
ſi liberti,constito curatoris l.5.t.37.l.19
ſi liberam peculii administrationem l.4.t.26.l.10
ſi libellum de communi causa l.7.t.45.l.1
ſi liquet inutilem l.5.t.29.l.1
ſi lis pecuniaria apud l.9.t.2.l.12
ſi Lysias adeo pro parte bonorum l.8.t.42.l.3
ſi libertas eius secreta l.4.t.55.l.7
ſi libertatem Auctoritatis l.5.t.13.l.26
ſi longis aperitisque fructuosis l.7.t.33.l.7
ſi magistratus l.5.t.75.l.1
ſi magnum & capitale crimen l.9.t.1.l.13
ſi maior annis xxv l.4.t.34.l.13
ſi maior annis xxv l.1.t.4.l.30
ſi maior annis xxv l.2.t.18.l.1
ſi maior quinquagenaria l.6.t.57.l.21
ſi maior quinque & xx.annis l.5.t.37.l.6
ſi maior quinque & xx annis l.2.t.32.l.7
ſi maior transegisti l.2.t.4.l.22
ſi maiores xxv. annis l.2.t.4.l.25
ſi mancipium tuum l.3.t.32.l.13
ſi mala fide seruum tuum l.7.t.30.l.3
ſi mandatur pro filio tuo l.4.t.28.l.4
ſi mandatum filius mariti l.1.t.13.l.14
ſi manifestè doceri posse l.3.t.34.l.7
ſi manumissus ingratus l.6.t.7.l.2
ſi manumissori tuo l.6.t.4.l.2
ſi maritus quondam tuus l.6.t.20.l.14
ſi mariti quondam vxoris tuæ l.5.t.16.l.18
ſi maritus sororis tuæ l.4.t.35.l.5
ſi maritus tuus fassus l.5.t.18.l.11
ſi maritus tuus creditoribus l.5.t.16.l.18
ſi maritus tuus mercatum l.5.t.12.l.19
ſi maritus tuus fisci l.8.t.47.l.7
ſi maritus tuus facto testamento l.3.t.28.l.36
ſi mater cum filiorum l.4.t.29.l.6
ſi mater legitima l.8.t.55.l.6
ſi mater filios duobus l.5.t.28.l.3
ſi mater tua maior annis l.4.t.32.l.24
ſi mater tua patrimonium l.5.t.19.l.7
ſi materna valet ex l.4.t.35.l.10
ſi mater tua propter fororem l.6.t.59.l.1
ſi mater tua quasi ingenua l.7.t.21.l.6
ſi mater vestra filiæ suæ l.5.t.3.l.12
ſi mater vos sub conditione l.6.t.25.l.5
ſi matrem eius certa l.7.t.19.l.3
ſi matrem tuam l.9.t.47.l.9
ſi mater superstes l.6.t.54.l.11
* Si miles l.12.t.6.l.2
ſi miles in prouincia l.9.t.5.l.1
ſi mi non ad negotium tuum l.4.t.6.l.3
ſi mi lignis iudex l.7.t.48.l.1
ſi mi quæ nomen dare l.11.t.34.l.1
ſi minister tuum l.4.t.16.l.10
ſi minor annis xx. ad libertatem l.7.t.11.l.4
ſi minor annis xxv. emptori l.2.t.28.l.1
ſi minor à venditore l.4.t.13.l.9
ſi minor xxv. annis l.5.t.71.l.11
ſi minorem te quinque & viginti annis filio l.10.t.69.
l.4
ſi minus pretio l.10.t.5.l.5
ſi minores, vel ex patris mandato l.5.t.7.l.18
ſi monumento corpus l.8.t.17.l.3
* ſi moriatur l.4.t.13.l.8
ſi mortis causa l.8.t.55.l.5
ſi mulier aliorum filio l.4.t.29.l.16
ſi mulier dotem à viro l.5.t.12.l.25
ſi mulier marito suo l.5.t.16.l.1
ſi mulier perfectæ ætatis l.24.t.29.l.18
ſi mulier repudii obtentione l.5.t.9.l.15
ſi mutuam pecuniam accipere l.4.t.35.l.6
ſi singularum rerum cariales l.8.t.19.l.8
ſi singuli quinque iudices l.7.t.48.l.2
ſi singuli vniuersique bona eos l.4.t.2.l.14
ſi necdum perpetua l.3.t.43.l.10
ſi negotium sororis tuæ gerens l.2.t.19.l.16
ſine metu legis tui in l.9.t.9.l.17
ſine periculo tuo l.10.t.66.l.4
ſi neque mandati fratri l.7.t.56.l.1
ſi nominis persecutionem l.8.t.54.l.2
ſi non conuicii consilio l.9.t.35.l.5
ſi non dolo causa certa quantitate l.6.t.46.l.6
ſi non donationis causa l.4.t.38.l.8
ſi necdum tempus l.6.t.2.l.3
ſi nondum vobis ætas l.5.t.42.l.1
ſi non est mancipator l.9.t.35.l.3
ſi non est numeratam l.4.t.30.l.4
ſi non ex propria culpa l.7.t.58.l.2
ſi non iudicio & iniuria l.8.t.15.l.5
ſi non iniuria iudicantis l.8.t.45.l.12
ſi non omnes patrimoni l.2.t.36.l.1
ſi non proprietatem donauerit l.7.t.10.l.4
ſi non simpliciter,sed l.4.t.58.l.1
ſi non fugaci insolidum l.4.t.2.l.3
ſi non fugaci insolidum,sed l.7.t.55.l.1
ſi non speciali priuilegio l.8.t.23.l.9
ſi non subscripsisti l.5.t.37.l.15
ſi non suspectum contutorem l.5.t.43.l.8
ſi non transactionis causa l.2.t.38.l.6
ſi non verum contractum l.5.t.16.l.15
ſi nulla lata est causa l.7.t.32.l.6
ſi nulla culpa seu negligentia l.4.t.24.l.7
ſi nulla vberioris prærogatiua libero 4.j.titul.52.
l.1
ſi nuptiis pater tuus consensit l.5.t.4.l.2
ſi ob causam iudicati l.8.t.45.l.13
ſi obligata prædia venum dedisti ib.19
ſi obligatum hominem l.8.t.45.l.3
ſi obsl certa non oratione l.4.t.65.l.18
ſi operis publici l.9.t.47.l.14
ſi operas certi serui l.4.t.14

Universidad Rey Juan Carlos

ſi paſtum interceſſit l.8.c.36.l.6
ſi pacto, quo pœnam l.2.c.3.l.14
ſi pater ex veſtis l.8.c.45.l.20
ſi parem poſſeſſionis malæ fidei l.7.c.26.l.5
ſi partus ſubiecti crimen l.9.c.22.l.2
ſi paſcenda pecora l.2.c.3.l.4
ſi paterna hæreditate l.6.c.20.l.1
ſi paterna hæreditate l.5.c.71.l.3
ſi paterna hæreditate l.6.c.31.l.4
ſi paternum ob ignitionem l.5.c.29.l.8
ſi paterno officio l.1.c.29.l.13
ſi Patroclus poſtquam l.4.c.57.l.3
ſi patronum cauſe l.1.c.7.l.1
ſi patronus tuus l.3.c.38.l.4
ſi pater de eo pro filio l.5.c.14.l.7
ſi pater filium quem l.6.c.25.l.4
ſi pater intelias decederit l.6.c.20.l.2
ſi pater marito tuo ſtipulatus l.5.c.12.l.5
ſi pater omne patrimonium l.3.c.29.l.2
ſi pater paſtum de filiæ nuptiis l.5.c.11.l.4
ſi pater puellæ cuius l.3.c.28.l.2
ſi pater ſecundum noſtram conſuetudinem lib.5.tit.
31.l.3
ſi pater ſeruum veſtrum l.7.c.10.l.6
ſi pater tuus ad decurionatum l.7.c.66.l.4
ſi pater tuus bonis ceſſit l.7.c.71.l.3
ſi pater tuus cui te ſucceſſiſſe l.8.c.45.l.5
ſi pater tuus, cum decurio l.10.c.65.l.3
ſi pater tuus cum quaſi ſi ſuus l.10.c.22.l.4
ſi pater tuus in te donationem l.8.c.54.l.2
ſi pater tuus mentis compos l.5.c.70.l.3
ſi pater tuus per vim l.4.c.44.l.3
ſi pater tuus qui l.3.c.28.l.5
ſi pater tuus pro Cornel o l.8.c.42.l.6
ſi pater tuus proprius ſobrino l.6.c.58.l.2
ſi pater tuus, quem l.5.c.58.l.3
ſi pater tuus l.4.c.35.l.3
ſi pater tuus velut ingenuus l.3.c.31.l.7
ſi pater tuus vendidit l.4.c.49.l.2
ſi pater veſter in inſulam deportatus l.9.c.52.l.9
ſi pater veſter fratrum l.3.c.35.l.3
ſi patris tui pupillum l.5.c.56.l.3
ſi patri ſuo viuo [illegible] legatis l.3.c.3.l.33
ſi patri tuo hæredi l.2.c.54.l.24
ſi patrimonium [illegible] l.5.c.25.l.4
ſi pecunia patris l.4.c.50.l.1
ſi pecunia tua l.6.c.3.l.1
ſi pecuniam pupillarem l.5.c.56.l.3
ſi pecuniam quam l.7.c.2.l.1
ſi pecuniam tibi non eſſe l.4.c.30.l.2
ſi pecuniam tibi non eſſe l.8.c.33.l.2
ſi pecuniam totam à debitore l.2.c.19.l.9
ſi peræquatore [illegible] l.11.c.57.l.3
ſi per fiſci [illegible] l.6.c.48.l.3
ſi per ignorantiam facti l.2.c.5.l.6
ſi per impreſſionem l.2.c.20.l.11
ſi permittente parte l.4.c.26.l.4
ſi permutationis gratia l.8.c.47.l.29
ſi per [illegible] l.2.c.2.l.9
ſi per vim, vel metum mortis l.2.c.20.l.4
ſi plures perſonæ l.6.c.46.l.6
ſi potiores creditores l.8.c.19.l.3
ſi pontificalis ad exercitum l.6.c.52.l.3
ſi poſſeſſio [illegible] l.7.c.35.l.4
ſi poſt [illegible] l.2.c.12.l.4
ſi poſt decretum prætoris l.2.c.31.l.1
ſi poſt depoſitam adminiſtrationem l.1.c.51.l.9
ſi poſt [illegible] factam l.1.c.22.l.4
ſi poſt Falcidiam l.6.c.42.l.1
ſi poſt motam controuerſiam l.2.c.51.l.3
ſi poſt perfectam venditionem l.8.c.45.l.24
ſi poſtquam ſorgandi legati l.6.c.53.l.3
ſi poſt ſucceſſionem proconſulis l.2.c.44.l.3
ſi poſt teſtamentum factum l.6.c.29.l.2
ſi potiores creditores l.8.c.19.l.3
ſi pretium aſſeribus l.2.c.13.l.19
ſi prædium vxor tua l.5.c.12.l.23
ſi prædium quis l.4.c.58.l.2
ſi prædium tibi pro ſoluto l.8.c.45.l.4
ſi prædium ruſticum l.5.c.71.l.16
ſi prædiorum de eo l.6.c.49.l.35
ſi præſens quidem ſi l.1.c.4.l.18
ſi præſes prouinciæ l.8.c.54.l.8
ſi præſes quaſi dolo l.7.c.45.l.6
ſi præſidi prouinciæ l.9.c.52.l.2
ſi præſidi prouinciæ l.5.c.3.l.2
ſi pro alium plagam l.8.c.22.l.3
ſi prior republica conuentus l.8.c.29.l.4
ſi prius quam diſtraheretur l.8.c.28.l.6
ſi prius, quam ſibi l.10.c.22.l.1
ſi pro alieno debito l.4.c.18.l.2
ſi probare poteſt l.5.c.72.l.3
ſi probatum fuerit præſidi l.3.c.37.l.2
ſi probaueris Demetrium periiſſe l.6.c.42.l.5
ſi probaueris prædi l.8.c.16.l.2
ſi probaueris te fundum mercatum l.8.c.26.l.5
ſi probus in minore ætate l.2.c.57.l.8
ſi pro conditione iudicati l.5.c.58.l.5
ſi proculiſo [illegible] l.3
ſi procurator ad vnam ſpeciem l.2.c.13.l.20
ſi pro dote promiſſa l.5.c.11.l.2
ſi pro ea contra quam ſupplicas l.2.c.35.l.20
ſi pro eo, qui in crimen l.5.c.43.l.2
ſi pro fundo quem perdidit l.2.c.42.l.34
ſi pro annona pecunia l.4.c.2.l.8
ſi propriis habitis conueſtibus l.5.c.26.l.22
ſi propter fraudem l.1.c.3.l.8
ſi propter officium legationis l.2.c.54.l.1
* Si prouincia l.10.c.26.l.13
ſi prouincialium noſtrorum querela l.4.c.62.l.4
ſi puellam ex lege vendidiſt l.4.c.57.l.6
ſi pretium non pro decreto l.7.c.38.l.5
ſi pupillorum pater l.5.c.28.l.5
ſi puras non fore curatores l.5.c.32.l.6
ſi qua beneficia perſonalia l.10.c.13.l.4
ſi qua cum ſeruo occulte l.9.c.11.l.1
ſi qua ex fœminis l.7.c.9.l.2
ſi qua fideicommiſſorum petitio l.3.c.36.l.7
ſi qua illuſtris mulier l.6.c.56.l.5
ſi qua in publicis porticibus l.11.c.40.l.4
ſi qua inter Chriſtianos l.1.c.9.l.14
ſi qua loca ad ſacram l.11.c.61.l.2
ſi qua mulier nequaquam l.6.c.55.l.6
ſi qua mulier nequaquam l.5.c.9.l.2
ſi qua per calumniam poſtulatio l.2.c.5.l.22
ſi qua vnquam loca l.2.c.38.l.3
ſi quam tibi pecuniam l.6.c.2.l.3
ſi quando admationes l.10.c.12.l.2
ſi quando aut aliquis l.10.c.10.l.3
ſi quando conceſſa nobis l.8.c.33.l.8
ſi quando ducatu l.9.c.62.l.38
ſi quando hæreditatem [illegible] l.9.c.35.l.18
ſi quando aut alicuius l.10.c.10.l.3
ſi quando iudices tales l.4.c.10.l.15
ſi quando naufragio l.11.c.5.l.1
ſi quando negotium habeas l.7.c.19.l.7
ſi quando non ex [illegible] l.1.c.24.l.2
ſi quando præfectus prætorio l.12.c.60.l.8
ſi quando quis reſcriptum l.3.c.11.l.2
ſi quando curiales neceſſitas l.7.c.61.l.3
ſi quando ſine decreto l.5.c.74.l.3
ſi quando ſalis conceſſio l.3.c.28.l.35
ſi quando vis in iudicio facta fuerit l.2.c.4.l.9
ſi quando vſus exegerit l.12.c.12.l.15
ſi quantitatem aream liceri l.7.c.72.l.2
ſi quas actiones l.5.c.34.l.3
ſi quas petitiones l.4.c.44.l.7
ſi quaſi acceperit l.4.c.30.l.8
ſi quæ hereditatis l.12.c.32.l.5
ſi quæ res ante nuptias l.5.c.30.l.8
ſi queſtio tibi l.3.c.8.l.2
ſi quemquam vel in hac l.1.c.3.l.30
* Si quid l.8.c.12.l.9
ſi quidem ante donationem l.5.c.15.l.13
ſi quidem auiam tuam l.9.c.35.l.10
ſi quidem ex cauſa tranſactionis l.2.c.4.l.24
ſi quidem in contionem adeat l.8.c.36.l.9
ſi quidem donationis cauſa l.4.c.10.l.2
ſi quidem ſine decreto l.5.c.7.l.11
ſi quidem viui apud hoſtes l.5.c.18.l.5
*Si quis donauerit l.1.c.2.l.15
ſi quis ab emphyteuticario l.11.c.58.l.2
ſi quis ab exactoribus l.10.c.6.l.8
ſi quis à ducenariis l.12.c.61.l.1
ſi quis audientiæ l.1.c.58.l.10
ſi quis barbaris l.12.c.36.l.9
ſi quis à deſerta prædia l.11.c.58.l.13
ſi quis ad declinandam legem Falcidiam lib.6.tit.3.
l.38
ſi quis ad ſe fundum, vel l.9.c.12.l.7
ſi quis aduerſus conductorem l.3.c.26.l.6
ſi quis aduerſus præfectorum l.12.c.19.l.5
ſi quis aduocatus l.2.c.36.l.12
ſi quis agere ex teſtamento l.6.c.35.l.8
ſi quis alieni mandati crimen l.9.c.2.l.3
ſi quis aliquid dari l.2.c.45.l.4
ſi quis alterius nomine l.5.c.19.l.2
ſi quis alumnam ſuam l.5.c.4.l.16
ſi quis argentum donauerit l.8.c.54.l.35
ſi quis aſſeſſor cum auditis l.1.c.15.l.1
ſi quis coloniali conditione grauatur lib.6.tit.61
l.3
ſi quis colonariis l.1.c.40.l.15
ſi quis conductionis l.4.c.65.l.25
ſi quis conſortium fabricenſium l.11.c.9.l.4
ſi quis contra ediderit l.9.c.30.l.1
ſi quis cum capitali pœna l.9.c.2.l.5
ſi quis curialis clericus l.1.c.3.l.35
ſi quis curialibus muneribus l.10.c.34.l.3
ſi quis Daphnes luci in Syria l.11.c.77.l.1
ſi quis decurialem l.11.c.33.l.2
ſi quis de cætero l.12.c.41.l.8
ſi quis decurio ipſo l.10.c.38.l.29
ſi quis decurio ib. l.16
ſi quis decurio ſi [illegible] ibid. l.6
ſi quis decurio indulgentiam l.9.c.52.l.12
ſi quis decurionum l.10.c.33.l.1
ſi quis domeſticorum l.12.c.17.l.3
ſi quis defenſorem l.12.c.7.l.3
ſi quis duobus hæredibus inſtitutis libro 6. titul.26
l.12
ſi quis de reſtitutione l.4.c.55.l.1
ſi quis de togatis fori lib.2.tit.7.l.9
ſi quis ex familiaribus l.9.c.1.l.20
ſi quis fabricenſis ſine liberis l.11.c.9.l.5
ſi quis famoſum libellum l.9.c.36.l.1
ſi quis ex corpore l.11.c.7.l.12
ſi quis ex rubicariis l.11.c.54.l.1
ſi quis filium proprium l.6.c.28.l.3
ſi quis filium ſuum exhæredatum l.9.c.2.l.34
ſi quis forte defenſorem l.12.c.46.l.1
ſi quis fundos l.11.c.61.l.1
ſi quis fundum, vel mancipium l.4.c.46.l.3
ſi quis emptionis, vel donationis l.7.c.39.l.8
ſi quis genere à ſe l.4.c.22.l.4
ſi quis hæredem ſcripſerit l.6.c.25.l.9
ſi quis homicidii crimen l.9.c.16.l.20
ſi quis Imperatorem l.6.c.22.l.6
ſi quis in Archiatris l.10.c.53.l.10
ſi quis incerti vtriuſque coniugi l.5.c.4.l.6
ſi quis in conſcribendo inſtrumento l.2.c.4.l.43
ſi quis in conſcribendo inſtrumento l.2.c.4.l.43
ſi quis in cuiuſcunque l.8.c.37.l.9
ſi quis indebitum ſibi l.2.c.8.l.2
ſi quis in ea culpa l.9.c.4.l.1
ſi quis in emancipatum l.8.c.54.l.26
ſi quis in hoc genus ſacrilegii l.1.c.5.l.10
ſi quis in libertatem proclamauerit l.7.c.16.l.39
ſi quis in metallum l.9.c.47.l.17
ſi quis in poteſtate publica l.5.c.3.l.6
ſi quis in quacunque ſiue l.7.c.70.l.8
ſi quis in ſuo teſtamento l.3.c.28.l.35
ſi quis in tantum furoris l.8.c.4.l.7
ſi quis in teſtamento ſuo l.7.c.4.l.10
ſi quis intra prouinciam l.9.c.40.l.7
ſi quis ita paciſcatur l.4.c.54.l.9
ſi quis iudicium acceperit l.1.c.14.l.2
ſi quis iudicium vir illuſtris lib.1.c.34.l.2
ſi quis iudicum dixerit l.7.c.61.l.1
ſi quis iuſiurandum intulerit l.4.c.1.l.12
ſi quis lege venerabili l.1.c.7.l.2
ſi quis libellos appellatorios l.7.c.62.l.38
ſi quis maior annis xxv l.2.c.4.l.42
ſi quis nauiculam l.11.c.2.l.9
ſi quis modeſtiæ neſcius l.9.c.7.l.2
ſi quis naturalem duntaxat l.5.c.27.l.9
ſi quis nauicularius l.6.c.6.l.2
ſi quis necandi infantis piaculum l.9.c.16.l.8
ſi quis neleuato l.2.c.19.l.24
ſi quis non dicam rapere l.9.c.13.l.3
ſi quis nummum falſa effigie l.9.c.24.l.2
ſi quis ordinario, vel quolibet l.5.c.7.l.2
ſi quis oleum vel l.11.c.69.l.1
ſi quis parentis ſi l.9.c.17.l.2
ſi quis patronorum l.6.c.4.l.3
ſi quis per abſentiam nominatus l.7.c.63.l.1
ſi quis parcuſſorem ad ſe venientem l.9.c.16.l.3
ſi quis per dilutum l.12.c.42.l.5
ſi quis per publicum l.12.c.51.l.5
ſi quis poſt hanc noſtri l.8.c.53.l.8
ſi quis poſt hanc legem l.8.c.10.l.6
ſi quis poſt hoc edictum l.9.c.49.l.9
ſi quis poſthac per Ægyptum l.9.c.52.l.4
ſi quis poſt hanc ſanctionem l.4.c.63.l.2
ſi quis prædium vendere l.11.c.47.l.2
ſi quis presbyter l.1.c.3.l.20
ſi quis prioris matrimonii l.5.c.9.l.3
ſi quis procurationem l.10.c.31.l.54
ſi quis pro publicis functionibus l.1.c.45.l.4
ſi quis propter nimiſtam l.4.c.43.l.1
ſi quis pro redemptione captiui l.1.c.56.l.38
ſi quis proſcribente ac l.10.c.7.l.6
ſi quis prouocatione interpoſita l.7.c.62.l.30
ſi quis quadringentorum l.6.c.49.l.18
ſi quis quodlibet interdictum l.8.c.1.l.4
ſi quis re baptizare l.1.c.6.l.2
ſi quis ſciens alienum agrum l.3.c.1.l.14
ſi quis ſe in [illegible] l.9.c.2.l.2
ſi qui ſepulchrum l.9.c.19.l.1
ſi quis ſeruum in demoliendis ibid.l.2
ſi quis ſeruum ſuum l.12.c.34.l.7
ſi quis ſeruo alieno l.6.c.2.l.20
ſi quis ſeruo ſuo libertatem l.7.c.15.l.2
ſi quis ſeruum fiſcalem l.6.c.1.l.7
ſi quis ſeruum certi nominis l.4.c.59.l.20
ſi quis ſeruum fugitiuum l.9.c.20.l.25
ſi quis ſeruos crediderit l.9.c.2.l.13
ſi quis ſine commeatu l.12.c.43.l.3
ſi quis ſine perſona mancipem l.4.c.62.l.12
ſi quis ſine vxore continuus l.7.c.15.l.3
ſi quis ſpoponderit inſulam l.8.c.38.l.15
ſi quis ſuper credendo l.9.c.14.l.3
ſi quis ſuper ſubiectis locis l.5.c.30.l.5
ſi quis ſuis renuntiauerit l.6.c.31.l.6
ſi quis te reum legis Corneliæ l.9.c.16.l.6
ſi quis teſtibus vſus fuerit l.4.c.20.l.13
ſi quis tibi ſeruum vendidit l.8.c.45.l.24
ſi quis moris vel curatoris l.5.c.6.l.8
ſi quis vel curſu, vel l.3.c.26.l.3
ſi quis vel pecunias, vel l.4.c.34.l.8
ſi quis vel pro ſua l.12.c.51.l.15
ſi quis, vel ſi qua l.6.c.55.l.7
ſi qui aduocatorum l.2.c.6.l.5

Universidad Rey Juan Carlos

Si qui adſcriptitiæ conditionis libro 11. tit. 47. l. 13
Si qui aduerſus l. 9. t. 9. l. 34
Si qui de ſideria ſua l. 4. t. 3. l. 2
Si qui eorum, qui l. 1. t. 55. l. 2
Si qui ex conſenſu l. 1. t. 4. l. 3
Si qui ex titulo donationis l. 11. t. 69. l. 5
Si qui inclytæ nominatim l. 4. t. 63. l. 6
Si qui iudices profeſſo l. 5. t. 12. l. 9
Si qui latrones, ſeu aliis criminibus l. 9. t. 39. l. 2
Si qui orthodoxæ religionis l. 1. t. 5. l. 9
Si qui publ. eorum [illegible] l. 6. t. 1. l. 8
Si qui pa [illegible] l. 1. t. 26. l. 5
Si quid aduerſus te l. 9. l. 11. t. 19. l. 3
Si quid à procuratore meo l. 2. t. 47. l. 2
Si quid de bonis eorum l. 1. t. 2. l. 2
Si quid frumenti vel hordei l. 11. t. 12. l. 8
Si quid pater filio ſuo l. 2. t. 53. l. 5
Si quid ergo [illegible] l. 2. t. 52. l. 8
Si quid pars aduerſa l. 3. t. 39. l. 5
Si quod extraordinarium l. 10. t. 63. l. 5
Si quod iudices vel l. 10. t. 16. l. 3
Si quos forte neceſſitas l. 8. t. 52. l. 19
Si quos debitorum male libro 4. tit. 44. l. 25
Si quos ſpon anea libro 10. t. 31. l. 59
Si quondam vxor tua libro 9. t. 9. l. 15
Si redacta debita quantitate l. 8. t. 31. l. 3
Si repetendi quod ſoluiſti l. 4. t. 6. l. 7
Si reſiduum debiti l. 8. t. 28. l. 5
Si res mobiles, quarum l. 9. t. 33. l. 1
Si res tuas commodaſti l. 4. t. 23. l. 4
Si res tuas raptas l. 7. t. 29. l. 6
Si rei pupillares l. 5. t. 38. l. 3
Si rerum tuarum proprietatem l. 8. t. 55. l. 2
Si Rufinus vir clariſſ. l. 6. t. 21. l. 4
Si ſcientes creditor à marito l. [illegible] t. 32. l. 7
Si ſex primi heredem l. 4. t. 19. l. 12
Si ſex pol haeredes l. 3. t. 28. l. 9
Si ſecundum legem ciuitatis l. 11. t. 29. l. 4
Si ſecundum conditionem l. 2. t. 35. l. 14
Si ſenatus vt aliqui l. 12. t. 1. l. 2
Si ſepulchrum l. 3. t. 33. l. 4
Si ſeruum reliquiſti l. 1. t. 12. l. 3
Si ſeruos emere l. 4. t. 38. l. 1
Si ſeruus fecit, ac tibi l. 7. t. 4. l. 18
Si ſeruus ignorante domino l. 3. t. 41. l. 4
Si ſeruum in [illegible] l. 9. t. 19. l. 2
Si ſeruus tuus l. 4. t. 36. l. 6
Si ſerui veſtri neſcientibus vobis l. 3. t. 41. l. 8
Si ſeruum alienum l. 2. t. 10. l. 30
Si ſeruum veſtrum occiderunt l. 6. t. 2. l. 18
Si ſeruos diſtraxiſti l. 4. t. 19. l. 7
Si ſine decreto præſidis l. 5. t. 74. l. 2
Si ſine vlla conditione l. 11. t. 31. l. 1
Si ſine voluntate tua l. 4. t. 10. l. 5
Si ſocero filiæ tuæ dotem l. 5. t. 18. l. 10
Si ſociis l. 9. t. 1. l. 18
Si ſocietatis iure l. 2. t. 37. l. 4
Si ſolemnibus ſtipendiis l. 4. t. 37. l. 4
Si ſolemnibus ſtipendiis l. 4. t. 28. l. 7
Si ſoluere tibi pecuniam l. 8. t. 41. l. 7
Si ſoror ſua frater tuus l. 6. t. 30. l. 14
Si ſoror tua in l. 6. t. 20. l. 8
Si ſororis tuæ filiis l. 5. t. 34. l. 9
Si ſororem tuam l. 5. t. 1. l. 18
Si ſtatus controuerſiam l. 7. t. 19. l. 4
Si ſtatus tibi ſuper homine l. 8. t. 45. l. 18
Si ſtipulatio de reſtituenda l. 5. t. 12. l. 2
Si ſub pignore l. 10. t. 1. l. 2
Si ſub ſpecie honor. tit. l. 2. t. 6. l. 3
Si ſucceſſoris tui l. 12. t. 33. l. 1
Si ſucceſſione partis abſens l. 7. t. 75. l. 2
Si ſui iuris conſtituti l. 5. t. 61. l. 2
Si ſunt, qui emere l. 2. t. 19. l. 1
Si ſuper poſſeſſione, quæ l. 2. t. 4. l. 9
Si ſuperſtite patre l. 3. t. 21. l. 5
Si tabulas teſtamenti l. 7. t. 28. l. 1
Si te bonis paternis maior l. 6. t. 30. l. 19
Si te dominam ante matrimonium l. 7. t. 5. l. 13
Si te & filios tuos ingenuos l. 7. t. 14. l. 7
Si te expilaſſe hereditatem l. 2. t. 13. l. 13
Si te in vacuam poſſeſſionem l. 4. t. 16. l. 13
Si te manumiſſum, & l. 8. t. 36. l. 1
Si tempore manumiſſionis l. 6. t. 5. l. 1
Si tempora quæ in l. 10. t. 3. l. 4
Si te non remittente pignus l. 8. t. 9. l. 1
Si te parens in cuius fuiſti poteſtate l. 6. t. 59. l. 5
Si teſtamentum ſcriptum inuentum l. 6. t. 15. l. 8
Si teſtamentum iure factum l. 6. t. 23. l. 13
Si teſtamento iure facto l. 6. t. 26. l. 7
Si teſtator codicillis l. 9. t. 53. l. 2
Si tibi ac filio tuo ſtatus l. 6. t. 19. l. 2
Si tibi controuerſia l. 4. t. 20. l. 1
Si tibi libertum l. 8. t. 45. l. 25
Si tibi nocentem pignoris l. 8. t. 14. l. 26
Si tibi pater auunculum l. 5. t. 28. l. 5
Si tibi per ſartam tect. l. 3. t. 40. l. 5
Si tibi pupillaris pater l. 4. t. 35. l. 8
Si tibi, quæ pro colonis l. 2. t. 65. l. 7
Si tibi res propriæ l. 5. t. 3. l. 13
Si tibi [illegible] l. 7. t. 57. l. 1
Si tibi [illegible] l. 3. t. 35. l. 10
Si tibi teſtamento [illegible] l. 7. t. 1. [illegible]
Si totius ſ. [illegible] l. 3. t. 9. [illegible]

Si tradita ſint ex donatione lib. 7. tit. 10. l. 5
Si traditio vel venditio l. 4. t. 45. l. 4
Si tranſactionis cauſa l. 2. t. 30. l. 33
Si tres tutelas, vel curas l. 5. t. 62. l. 2
Si tu & collega tuus l. 5. t. 75. l. 3
Si tuis nummis emptus es l. 6. t. 3. l. 7
Si tutor ancillam tuam l. 5. t. 37. l. 3
Si tutor nominatus l. 5. t. 62. l. 22
Si tutor pupillam l. 9. t. 10. l. 1
Si tutor poſtus l. 5. t. 46. l. 5
Si tutor tuus de pecunia l. 7. t. 8. l. 6
Si tutor tuus, qui l. 2. t. 41. l. 3
Si tutor vel curator l. 5. t. 6. l. 7
Si tutoris vel curatoris culpa libro 5. t. 37. l. 23
Si tutores pupillis l. 4. t. 31. l. 11
Si tutores teſtamento l. 5. t. 28. l. 3
Si vacantia, vel alio modo l. 10. t. 10. l. 5
Si Valerianus centurio l. 2. t. 51. l. 1
Siue apud acta reſtoris l. 2. t. 4. l. 18
Si cum ſuppliſes l. 9. t. 3. l. 7
Siue emancipatis filiis l. 8. t. 54. l. 17
Siue ex iure, ſiue ex conſuetudine l. 5. t. 20. l. 2
Siue ex prætoriano officio l. 12. t. 61. l. 3
Siue ex teſtamento, ſiue ex l. 5. t. 49. l. 5
Siue fuerit dotinos l. 7. t. 27. l. 3
Siue initio, quæ fuerat l. 6. t. 36. l. 6
Siue in libertatem collatus eſt l. 2. t. 45. l. 12
Siue negociorum geſtorum l. 3. t. 33. l. 5
Siue pars, ſiue integra l. 3. t. 28. l. 3
Siue poſſeſſo venditore ſuit l. 8. t. 45. l. 14
Siue poſſideris prædia l. 2. t. 19. l. 16
Siue pro fratre coheredis l. 2. t. 19. l. 3
Siue ſerui ſint ij, quorum l. 4. t. 14. l. 6
Siue ſeruum plagiis parat l. 3. t. 41. l. 3
Si velut in id deſtinati l. 1. t. 51. l. 13
Si vendidiſſet, qui ante l. 8. t. 20. l. 6
Si venerabilis l. 1. t. 3. l. 13
Si veritas, vel ſolennitas l. 6. t. 42. l. 23
Si veſtram poſſeſſionem l. 7. t. 34. l. 11
Si viginis vel gips ſolennibus l. 5. t. 4. l. 9
Si vi fluminis l. 3. t. 45. l. 1
Si vinea, quas mater tua l. 7. t. 33. l. 4
Si vindicari in aliquos l. 9. t. 47. l. 20
Si vita matre emancipati l. 6. t. 59. l. 3
Si virgis aut loris l. 9. t. 14. l. 1
Si vi vel metu fundum l. 2. t. 20. l. 3
Si vlitra hoc, quod accepit l. 8. t. 41. l. 22
Si vltra ſeptuagenarium l. 10. t. 31. l. 10
Si vniuerſa familiates l. 6. t. 37. l. 15
Si vnquam libertis patronus l. 8. t. 56. l. 8
Si vnus ex litigatoribus l. 7. t. 66. l. 6
Si vnus de ſeptem teſtibus l. 6. t. 23. l. 12
Si vnus ex his, qui l. 5. t. 16. l. 8
Si voluntate domini l. 7. t. 4. l. 4
Si voluntate donatis l. 5. t. 11. l. 4
Si voluntate tuum fundum l. 4. t. 44. l. 8
Si vos patenus hereditati l. 4. t. 39. l. 1
Si vſuras præſtari l. 4. t. 32. l. 28
Si vſuſfructum omnium bonorum l. 3. t. 33. l. 4
Si vſumfructum l. 5. t. 14. l. 3
Si (vt allegas) accepturam l. 4. t. 14. l. 5
Si (vt allegas) latrocinantem l. 9. t. 16. l. 4
Si (vt allegas) minor l. 2. t. 32. l. 2
Si (vt allegas) pater tuus l. 6. t. 39. l. 11
Si (vt allegas) tutor l. 5. t. 62. l. 16
Si (vt allegas) mater l. 5. t. 35. l. 3
Si veteris inſtrumenti l. 4. t. 21. l. 2
Si vi manus iniectionem l. 2. t. 17. l. 2
Si (vt nunc aſſeueras) l. 8. t. 53. l. 2
Si (vt propanis) l. 5. t. 4. l. 3
Si (vt proponis) ij. ib. l. 7
Si (vt proponis) l. 7. t. 33. l. 4
Si (vt proponis) ij. ib. l. 5
Si (vt proponis) decreto l. 11. t. 36. l. 2
Si (vt proponis) ex l. 10. t. 31. l. 2
Si (vt proponis) & auum l. 11. t. 21. l. 2
Si (vt proponis) l. 4. t. 6. l. 2
Si (vt proponis) l. 3. t. 32. l. 8
Si (vt proponis) l. 5. t. 16. l. 5
Si (vt proponis) l. 5. t. 29. l. 3
Si (vt proponis) l. 5. t. 20. l. 3
Si (vt proponis) l. 3. t. 8. l. 4
Si (vt proponis) l. 9. t. 6. l. 3
Si (vt proponis) lib. 9. tit. 49. l. 7
Si (vt proponis) l. 7. t. 53. l. 6
Si (vt proponis) l. 7. t. 62. l. 3
Si (vt proponis) l. 8. t. 28. l. 1
Si (vt proponis) libro 8. tit. 10. l. 4
Si (vt proponis) l. 8. t. 41. l. 18
Si vxor pro marito l. 4. t. 29. l. 15
Si vxorem tuam l. 6. t. 36. l. 5
Si vxor tua l. 8. t. 19. l. 11
Si vxor tua pro tributis l. 7. t. 72. l. 7
Si vxor tua libro 8. tit. 30. l. 3
Societatem cum pecuniam libro 4. tit. 37. l. 1
Sola temporis longinquitate l. 7. t. 22. l. 1
Solam teſtationem prolatam l. 3. t. 10. l. 3
Solemnibus perſonibus l. 3. t. 32. l. 25
Solitos veterum principum l. 5. t. 10. l. 2
Solita cohortalibus Syriæ libro 12. tit. 58. l. 3
Solida prouidentia Velmus l. 8. t. 26. l. 12
Solo obſequi, non præſtit. l. 7. t. 26 l. 30

Solutionem aſſeueras lib. 8. tit. 43. l. 17
Sordidorum munerum excuſatio l. 10. t. 47. l. 15
Sororem fratris l. 6. t. 36. l. 10
Speciebus primipilaribus l. 12. t. 58. l. 8
Spem eorum præmiorum l. 12. t. 71. l. 5
Spem futuræ actionis l. 8. t. 54. l. 1
Stigmata, hoc eſt nota publica l. 11. t. 9. l. 3
Statuas ſepulchro ſuper imponere l. 3. t. 44. l. 7
Statuliberis ſucare libertatem l. 7. t. 2. l. 13
Statui ingenuæ ex eo ſolo l. 7. t. 14. l. 4
Statum tuum natali l. 4. t. 21. l. 6
Statutis generalibus ſtatuimus l. 7. t. 44. l. 3
Stellionatus accuſatio l. 9. t. 34. l. 3
Stipendia & donatiua l. 12. t. 36. l. 8
Stipendia retineri l. 7. t. 53. l. 4
Studentibus nobis in l. 1. t. 28. l. 1
Studiorum labor meretur libro 12. t. 51. l. 2
Sub prætextu ætatis l. 4. t. 16. l. 4
Sub prætextu inſtrumenti l. 2. t. 4. l. 9
Sub prætextu ſpeciorum l. 2. t. 4. l. 20
Sub ſpecie onerum inſtrumentorum l. 7. t. 50. l. 1
Subſcriptio ſilii domini l. 7. t. 16. l. 30
Subſtitutum l. 3. t. 1. l. 11
Subitaneo ſuno l. 6. t. 5. l. 9
Succeſſionum varietas l. 5. t. 49. l. 8
Succeſſores eius qui l. 8. t. 43. l. 10
Succeſſores legata vel l. 6. t. 49. l. 16
Suggeſtione magnificentiæ veſtræ l. 12. t. 58. l. 2
Suggeſtioni illyricianæ adnotationem l. 6. t. 31. l. 3
Suggeſtionem viri illuſtris l. 2. t. 8. l. 1
Summa ſeruanda competentia l. 1. t. 54. l. 3
Sumptus in pupillum tuum l. 5. t. 37. l. 3
Super annali exceptione l. 7. t. 40. l. 1
Super chirographariis inſtrumentis l. 4. t. 2. l. 17
Super creandis heſcriptoribus l. 10. t. 1. l. 9
Super deſitis prouincialium l. 1. t. 41. l. 2
Super empti agri quæſtione l. 2. t. 45. l. 26
Super longi temporis præſcriptione l. 7. t. 33. l. 12
Super hypothecis quas lib. 8. t. 14. l. 27
Super naufragiorum quæ l. 11. t. 5. l. 6
Super patrimonialibus l. 11. t. 62. l. 4
Super rebus venundandis l. 4. t. 38. l. 15
Super ſeruis qui l. 11. t. 34. l. 6
Super ſtatu ingenuitatis l. 9. t. 41. l. 9
Superuacuam differentiam l. 6. t. 38. l. 7
Superuacuam obſeruationem veterum lib. 6. tit. 41. l. 1
Superuacuam veterum differentiam l. 4. t. 36. l. 14
Suſpicione cauſa pendente licet l. 2. t. 26. l. 2
Suſceptores j. l. 10. t. 70. l. 1
Suſceptores ij. ibid. l. 3
Suſceptores iij. ibid. l. 10
Suſceptos tutores ex dolo l. 5. t. 45. l. 9
Suum heres exceptione pacti l. 6. t. 31. l. 3
Suum heredem l. 6. t. 56. l. 3
Suo potius periculo l. 2. t. 40. l. 2

Tam collatores & prouinciales l. 11. t. 35. l. 18
Tanta circa nos l. 1. t. 17. l. 2
Talis de antiquo iure dubitatio l. 6. t. 55. l. 12
Tam dementis quam furiosi l. 1. t. 6. l. 24
Tam diu ſocietas durat l. 4. t. 37. l. 5
Tam mandatori quam l. 4. t. 40. l. 12
Tempora vniuerſi l. 3. t. 8. l. 4
Temporales actiones l. 1. t. 20. l. 2
Tempora litis actionibus excluſis l. 2. t. 52. l. 7
Tempus eoque tituli l. 7. t. 35. l. 1
Temporis, quod inſequitur l. 5. t. 38. l. 6
Tempore contractus l. 4. t. 10. l. 8
Tempora fatalium dierum l. 11. t. 63. l. 2
Terminato tranſactione negotio l. 7. t. 51. l. 3
Teſtamentum militis l. 3. t. 28. l. 24
Teſtamentum non idco infirmari l. 6. t. 23. l. 10
Teſtamenti tabulas l. 6. t. 32. l. 2
Teſtamenti factione per l. 5. t. 28. l. 23
Teſtamento iure facto l. 6. t. 26. l. 8
Teſtamento matris l. 5. t. 29. l. 1
Teſtamento tutor datus l. 5. t. 62. l. 11
Teſtamento omnia l. 6. t. 23. l. 18
Teſtandi cauſa de pecunia l. 6. t. 24. l. 15
Teſtes ſerui an liberi l. 6. t. 23. l. 1
Teſtium facilitatem l. 4. t. 20. l. 14
Tiberianus ad libro 11. t. 59. l. 1
Titius ſi cum teſtamentum l. 6. t. 3. l. 4
Titulis non procedentibus l. 7. t. 9. l. 1
Titulos, qui Lyciarchiæ l. 1. t. 36. l. 1
Totius minoris latercali l. 3. t. 38. l. 2
Traditionis cum dominia l. 12. t. 21. l. 1
Traditionibus & vſucapionibus l. 3. t. 3. l. 26
Traiectitiæ quidem pecuniæ l. 4. t. 33. l. 4
Traiectitiam pecuniam l. 4. t. 33. l. 1
Tranſactio nulla data vel l. 2. t. 4. l. 38
Tranſactionis placitum ab eo l. 2. t. 4. l. 7
Tranſactionem, quæ l. 2. t. 4. l. 33
Tranſactione, ſacta l. 2. t. 4. l. 30
Tranſactione matris l. 2. t. 4. l. 26
Tranſigere vel paciſci l. 2. t. 4. l. 18
Tranſlatitiam legatione l. 10. t. 63. l. 3
Tres denunciationes l. 7. t. 43. l. 9
Tres tantummodo prætores l. 1. t. 39. l. 2
Tres tantummodo prætores l. 1. t. 4. l. 4
Tribum, vel militiæ l. 11. t. 30. l. 11
Tunc cautionis lib. 9. t. 2. l. 15

Universidad Rey Juan Carlos

Tutores aqui auct. qui lib. 8 ti. 72. l. 18
Tutelæ aſtionem lib. 5. ti. 52. l. 12
Tutelæ actione contra tutorem lib. 5. ti. 58. l. 7
Tutelæ ſolicitudo lib. 10. tit. 47. l. 3
Tutelam adminiſtrare l. 5. t. 37. l. 1
Tutelam pupillorum tutorem li. 5. ti. 37. l. 7
Tutor aliorum tutorum lib. 5. tit. 58. l. 4
Tutor licet abſens li. 5 tit. 37. l. 19
Tutor poſt pubertate lib. 5. ti. 57. l. 11.
Tutor, qui ſatiſdationem li. 5. tit. 42. l. 5
Tutoris officium li. 5. ti 60. l. 2
Tutoris ruſ lege Iulia lib. 9. ti. 12. l. 2
Tutori vel curatori ſimilis li. 2. ti. 19. l. 20
Tutorem quendam li. 5. tit. 51. l. 1
Tutorem vel curatorem pecuniæ li. 5. tit. 56. l. 1
Tutores debita pupillaris li. 5. ti. 37. l. 13
Tutores etiam Græcis verbis li. 5. ti. 28. l. 8
Tutores nominatos li. 5. ti. 62. l. 18
Tutores, qui necdum li. 5. ti. 28. l. 1
Tutores quos poſtea li. 5. ti. 63. l. 2
Tutores tutela li. 5. ti. 1. l. 8
Tutores vel curatores li. 5. ti. 27. l. 14
Tutoribus, vel curatoribus li. 5. ti. 38. l. 4
Tyrones in ſcholis li. 12. ti. 44. l. 3

VAcantes li. 10. ti. 16. l. 1
Vacantia mortuorum bona li. 10. ti. 10. l. 4
Vacuatis reſcriptis quæ li. 10. ti. 31. l. 19.
Vbi adhuc matrimonio li. 5. ti. 12. l. 29
Vbi animum ſucceſſio li. 6. ti. 11. l. 10
Vbi aut vis facta dicitur li. 3. ti. 16. l. 1
Vbi falſi examen inciderit li. 9. ti. 22. l. 22
Vbi poſtum vel tranſlatio li. 2. ti. 4. l. 40
* Vbicunque li. 1. ti. 5. l. 11
Vectigalia noua li. 4. ti. 62. l. 1.
Vectiga in quæcunque li. 4. ti. 61. l. 10
Velamento abſentiæ patroni li. 2. ti. 6. l. 4
Vel ora adulterino colore facta li. 11. ti. 8. l. 3
Velles necne filio tuo li. 2. ti. 36. l. 6
Velut caſtrenſe peculium li. 3. ti. 36. l. 7
Venales ſententias quæ li. 7. ti. 64. l. 7
Venatoribus immunitas li. 10. ti. 47. l. 7
Venditio quidem prædij quod li. 5. ti. 71. l. 1
Venditioni actio li. 4. ti. 36. l. 4
Venditionem ob tributorum li. 4. ti. 46. l. 1.
Venditiones, donationes li. 2. ti. 20. l. 12
Venditiones & ſi in alio loco li. 4. ti. 38. l. 2
Venditi actio, ſi li. 5. ti. 49. l. 6
Venditi actionem li. 4. tit. 49. l. 2
Venditor factum emptoris li. 5. ti. 44. l. 11
Venditioni ſuccedenti li. 4. ti. 51. l. 5
Venia ætatis non petita li. 2. ti. 2. l. 2
Verbum precibus inſertum li. 1. ti. 12. l. 17
Verbum volo licet deſit li. 2. ti. 23. l. 10
Verba ſuperflua, quæ li. 8. ti. 54. l. 37

Verba teſtamenti quibus li. 6. ti. 23. l. 6
Verba teſtamenti quæ inſeruiſſi lib. 6. ti. 44. l. 1
Verbis teſtamenti, quæ li. 4. tit. 35. l. 2
Veſtium auri & argenti li. 4. ti. 40. l. 12
Veterani, qui ex negligentia li. 12. ti. 47. l. 3
Veteranis ſiue domum li. 10. ti. 54. l. 3
Veteranis qui in legione li. 7. ti. 64. l. 9
Veteris iuris alterationes li. 2. tit. 58. l. 13
Veteris iuris dubitationem li. 8. ti. 22. l. 2
Veteris iuris dubitationem li. 5. ti. 51. l. 13.
Veterum dubitationem amputantes li. 5. ti. 59. l. 5
Veteres circuitus li. 8. tit. 48. l. 11
Veterum ambiguitatem li. 4. ti. 29. l. 24
Vetuſtiſſimam obſeruationem li. 8. ti. 34. l. 3
Vi an veritatis ignorat li. 4. ti. 65. l. 10
Vi bonorum raptorum lib. 9. ti. 33. l. 11
Vitia poſſeſſionem li. 7. ti. 32. l. 11
Vlet donationis li. 8 ti. 54. l. 20
Viceſimo non amplius lapide li. 12. ti. 38. l. 2
* Viduam in l. 3. ti. 13. l. 1
Viduæ intra quintum & 20. annum li. 5. ti. 4. l. 18
Viginti ſtipendia ſi li. 12. ti. 36. l. 1
Viros decorios palatinos li. 12. ti. 24. l. 12
Viros ſpectabiles comites li. 12. ti. 10. l. 2
Viros ſpectabiles duces li. 12. ti. 60. l. 8
Viris ſpectabilibus li. 12 ti. 9. l. 1
Viris ſpectabilibus li. 12. ti. 30. l. 3
Vi pulſos reſtituendos li. 8. ti. 4. l. 2
Viri illuſtres comites, & li. 1. ti. 19. l. 2
Viros clariſſimos li. 5. ti. 62. l. 25
Vis eius qui ſi dominum li. 4. ti. 19. l. 15
Vitrico priuignæ ſucceſſorum li. 6. ti. 18. l. 1
Vltra modum ſumptum li. 10. ti. 42. l. 9
Vltra modum tritici ſtillandi li. 4. ti. 49. l. 15
* Vnaquæque li. 1. ti. 3. l. 35
Vnicuique quæ in ſacris li. 12. ti. 19. l. 7
Vniuerſi cognoſcant hac li. 11. ti. 65. l. 2
Vniuerſi cognoſcant nihil li. 11. ti. 65. l. 9
Vniuerſi fiduciam gerant li. 13. t. 26. l. 9
Vniuerſi fundi li. 11. t. 65. l. 4
Vniuerſi omnino ex li. 10. ti. 65. l. 4
Vniuerſi prouinciales li. 4. ti. 60. l. 5
Vniuerſa bona eorum li. 9. ti. 51. l. 2
Vniuerſa reſcripta li. 1. ti. 19. l. 2
Vniuerſa reſcripta ſine in li. 1. ti. 23. l. 7
Vniuerſas terras quæ li. 7. ti. 38. l. 2
Vniuerſos auctoritas ea li. 5. t. 10. l. 3
Vniuerſos donationes li. 10. ti. 31. l. 15
Vniuerſos qui vſurpantes li. 11. ti. 58. l. 1
Vniuerſis ſimul hanc obſeruationem li. 1. tit. 19. l. 6
Vniuerſis tam legumibus quàm li. 6. tit. 43. l. 2
Vnus ex multis li. 8. ti. 17. l. 16
Vnus indiuiduum li. 7. t. 34. l. 3
Vnuſquiſque decurio li. 12. t. 26. l. 2

Vnuſquiſque procurator li. 9. t. 27. l. 7
Vnuſquiſque ſobolem ſuam nutriat li. 8. t. 52. l. 1
Voluntariæ tutelæ lib. 5. tit. 63. l. 2
Voluntas patris prohibentis li. 6. t. 42. l. 3
Voluntatis defuncti quæſtio li. 6. t. 42. l. 7
Vorax & fraudulentum lib. 12. t. 60. l. 1
Vrbi Conſtantinopolitana li. 11. t. 22. l. 1
Vſucapio non procedente li. 7. t. 29. l. 4
Vſucapio pignoris li. 8. t. 29. l. 7
Vſuſfructu conſtituto l. 3. ti. 33. l. 4
Vſuſfructu mariti tui li. 3. t. 33. l. 9
Vſuræ in depoſiti actione li. 4. t. 34. l. 2
Vſuræ per tempora ſolutæ l. 4. t. 32. l. 10
Vſuras emptor cui l. 4. t. 32. l. 2
Vſuras quæ quotannis li. 8. t. 27. l. 3
Vſurpationis totius licentia li. 4. t. 61. l. 9
* Vult conſtitutio l. 1. t. 17. l. 12
Vſus aquæ li. 11. t. 65. l. 5
Vſum aquæ veterem li. 11. t. 43. l. 4
Vt agendi itinera l. 12. t. 23. l. 7
Vt creditor qui pecuniam petit l. 4. t. 19. l. 1
Vt dubitari tibi l. 4. t. 16. l. 5
* Vt non liceat l. 1. t. 1. l. 54
Vtere viri prudentiſſ. Papiniani reſponſis l. 5. t. 71. l. 1
Vtili actione poſtpoſitum eſt li. 1. t. 55. l. 3
Vtilitas publica li. 12. t. 62. l. 3
Vt in die dominico l. 3. t. 12. l. 2
Vt inter abſentes li. 8. ti. 38. l. 3
Vt inter diuinum publicumque ius l. 2. t. 1. l. 9
Vt inteſtato defuncti filius li. 6. t. 54. l. 3
Vt poſſidentis fundum l. 2. t. 6 l. 1
Vt legis Flauiæ pœna l. 9. t. 20. l. 3
Vt liberis tam maſculini quam l. 6. t. 20. l. 17
Vt nemini de cætero l. 6. t. 20. l. 11
Vt nullo modo vſuræ l. 4. t. 32. l. 28
Vt perfectis omnibus l. 7. t. 40. l. 2
Vt profanos ritus l. 1. t. 11. l. 4
Vt reſpondeat congruum l. 2. t. 4. l. 35
Vt teſtamentum quod dicis l. 6. t. 32. l. 1
Verum nepos tuus ex filia l. 5. t. 29. l. 2
Vt verborum inanium li. 6. t. 9. l. 9
Vt veſtis pœna metus poſſit eſſe mulieribus lib. 2. ti. 17. l. 1
Vt vxori pro dote adiiciatur l. 12. t. 22. l. 2
Vxor patrui tui l. 6. t. 37. l. 20
Vxor quæ in militiam l. 5. t. 17. l. 7
Vxor tua ſi mortuo patre l. 5. t. 36. l. 1
Vxor tua ſi li. 9. t. 1. l. 4
Vxoris abortu l. 6. t. 29. l. 2
Vxorem libertam ſuam l. 5. t. 4. l. 15
Vxorem pro marito l. 10. t. 31. l. 12

ZEnodoras li. 9. ti. 28. l. 2
Zenonis diuæ memoriæ li. 3. ti. 30. l. 2

F I N I S.

HISTORIA

Universidad Rey Juan Carlos

HISTORIA IVRIS A IVSTINIANO COMPOSITI.

De nouo Codice faciendo ad Senatum vrbis Conſtantinopolitanæ anno 528.
De Iuſtinianeo Codice confirmando ad Menam an. 529.
De Conceptione Digeſtorum ad Tribonianum anno 530.
De Confirmatione Inſtitutionum ad cupidam legum iuuentutem, anno 533.
De Confirmatione Digeſtorum duplex conſtitutio ad ſenatum & omnes populos anno 533.
De ratione & methodo iuris docendi ad Antecaſſores anno 533.
De emendatione Codicis Iuſtinianei & ſecunda eius editione ad Senatum vrbis Conſtantinopolitanæ anno 534.

DE NOVO a CODICE b FACIENDO ad ſenatum vrbis Conſtantinopolitanæ.

Imperator IVSTINIANVS *Auguſtus ad Senatum vrbis Conſtantinopolitanæ.*

HÆC quæ neceſſariò corrigenda eſſe multis retro principibus viſa ſunt, interea tamen nullus eorum ad effectum ducere auſus eſt; in præſenti rebus donare communibus auxilio Dei omnipotentis cenſuimus, & prolixitatem litium amputare; multitudine quidem conſtitutionum quæ tribus codicibus, Gregoriano, Hermogeniano c, atque Theodoſiano d, continebantur, illarum etiam quæ poſt eoſdem codices à Theodoſio diuinæ recordationis, aliiſque poſt eum retrò principibus, & à noſtra etiam clementia poſitæ ſunt reſecanda: vno Codice ſub felici noſtri nominis vocabulo componendo, in quem colligi tam memoratorum trium codicum, quàm e nouellas poſt eos poſitas conſtitutiones oportet.

1 ¶ Ideóque ad hoc maximum, & ad ipſius reipublicæ ſuſtentationem reſpiciens opus efficiendum, elegimus tanto faſtigio laborum, tantæque ſollicitudini ſufficientes, *Ioannem* virum excellentiſſimum exquæſtore noſtri palatij, conſularem atque patricium: *Leontium* virum ſublimiſſimum magiſtrum militum, expræfecto prætorio, conſularem atque patricium: *Phocam* virum eminentiſſimum, magiſtrum militum, conſularem atque patricium: *Baſilidem* virum excellentiſſimum exquæſtore noſtri palatij, conſularem atque patricium: *Thomam* virum glorioſiſſimum quæſtorem ſacri noſtri palatij, & exconſule: *Tribonianum* virum magnificum, magiſteria dignitate inter agentes decoratum: *Conſtantinum* virum illuſtrem, comitem ſacrarum largitionum inter agentes, & magiſtrum ſcrinij libellorum, ſacrarumque cognitionum: *Theophilum* virum clariſſimum, comitem ſacri noſtri conſiſtorij, & iuris in hac alma vrbe doctorem: *Dioſcorum* & *Præſentinum*, diſertiſſimos togatos fori ampliſſimi prætoriani.

2 ¶ Quibus ſpecialiter permiſimus reſecatis tam ſuperuacuis, quantum ad legum ſoliditatem pertinet, præfationibus, quàm ſimilibus, & contrariis, præterquam ſi iuris alia diuiſione adiuuentur, illis etiam quæ in deſuetudinem abierunt, certas & breui ſermone conſcriptas ex iiſdem tribus codicibus & nouellis conſtitutionibus leges componere, & congruis titulis ſubdere: adiicientes quidem & detrahentes, imò & f mutantes verba earum vbi hoc rei commoditas exigeret: colligentes verò in vnam ſanctionem quæ variis conſtitutionibus diſperſa ſunt, & ſenſum earum clariorem efficientes: ita tamen vt ordo temporum earum conſtitutionum non ſolùm ex adiectis diebus conſulibuſque, ſed etiam ex ipſa compoſitione earum clareſcat: primis quidem in primo loco, poſterioribus verò in ſecundo ponendis: & ſi quæ earum ſine g die & conſule in tribus veteribus codicibus, vel in quibus nouellæ conſtitutiones receptæ ſunt, inueniantur, ita his ponendis, nullâque dubitate ſuper generali earum robore ex hoc oriunda: ſicut & illas vim generalis conſtitutionis obtinere palàm eſt, quæ ad certas perſonas reſcriptæ, vel per pragmaticam h ſanctionem ab initio datæ, eidem nouo Codici propter vtilitatem ſanctionis inſertæ fuerint.

3 ¶ Hæc igitur ad veſtram notitiam ferre properauimus, vt ſciatis quanta nos diuturna, ſuper rerum communi vtilitate cura ſollicitet; ſtudentes certas & indubitatas, & in vnum codicem collectas eſſe de cætero conſtitutiones: vt ex ea tantummodo ſub felici noſtro nomine nuncupando Codice, recitatio conſtitutionum in omnibus ad citiores litium deciſiones fiat iudiciis. Dat. Idib. Febr. CP. DN. Iuſtiniano PP. A. II. COS. anno Chriſti 528.

a Noſtrum codicem appellat ad differentiam Gregoriani, Hermogeniani & Theodoſiani: eſt tamen vetus habita ratione ad huncce Codicem quo nunc vtimur, de quo infra.
b Prudentes reſponſa ſua chartis aut membranis ſolebant conſcribere. Conſtitutiones vero & reſcripta Codicibus & pugillaribus, chartaceis, ligneis, æreis, vel cereis: mos enim erat perſcribi: quæ poſt in ſcriniis memoriæ & diſpoſitionum ſeruabantur. Ex factum eſt vt liber conſtitutionum pariter Codicis quàm membranarum nomen obtinuerit. Cuia.
c hi duo Codices nominantur ab authore: prior Codex ab Adriano ad Valerianum: ſecundus à Claudio ad Diocletianum, latas leges continebat.
d A Theodoſio Imp. in eo Codice leges Conſtantini ad Theodoſium erant.
e Conſtitutiones à Theodoſij temporibus ad ſuum ſeculum latas intelligit.
f Cuiacius l. 1. obſ. 9. non tantum verba, ſed authores legum mutatos notat: quia à Iuſtiniano, euerſam Theodoſij legem, de iungendis conſobrinorum nuptiis: ſed & Arcadio falſo adſcribi legem 19. C. de nuptiis: adde quæ de Tribonianiſmis ſcripſi ad l. 5. §. 2. ff. de præſcr. verb.
g v. quæ notaui ad l. 4. C. de [illegible]
h v. l. 7. ff. & §. 2. C. de diuerſis reſcript. & pragmaticis ſanctionib.
i qui & comes etiam dictus eſt Conſt. ſ. eod. alias tamen ab emendatio. l. de emend. C.

DE IVSTINIANO a CODICE confirmando ad Menam. i.

Imp. IVSTINIANVS *Pius, felix inclytus, victor ac triumphator, ſemper Auguſtus, Menæ præfecto prætorio, & præfecto, iterum alma vrbis CP. ac Patricio.*

SVMMA reipublicæ tuitio de ſtirpe duarum rerum, armorum a ſcilicet, atque legum veniens, vimque ſuam exinde muniens, felix Romanorum genus omnibus anteponi nationibus: omnibuſque gentibus dominari tam præteritis effecit temporibus, quàm Deo propitio in æternum efficiet. Iſtorum etenim alterius auxilio ſemper eguit: & tam militaris res legibus in tuto collocata eſt, quàm ipſæ leges armorum præſidio ſeruatæ ſunt. Meritò igitur ad primam communium rerum ſuſtentationem, noſtram ſententiam & mentem laboreſque noſtros referentes, militaris b quidem agmina multiplicibus & omnem prouidentiam continentibus modis correximus: & tam veteribus ad meliorem ſtatum breui tempore ductis, quàm nouis non ſolùm exquiſitis, ſed etiam rectâ diſpoſitione noſtri numinis ſiue nouis expenſis publicis conſtitutis, primò ſeruando poſita, deinde noua ponendo firmiſſima ſubiectis effecimus.

1 ¶ Sed cum & neceſſarium multitudinem conſtitutionum tam in c tribus veteribus Codicibus relatarum, quàm poſt eorum confectionem poſterioribus temporibus adiectarum, ad breuitatem reducendo, caliginem earum rectis iudicum definitionibus inſidiantem, penitus extirpare: ad hoc commune præſtandum beneficium Deo venerabili prono animo nos dedidimus: & electis viris glorioſiſſimis, tam doctrina legum, quàm experientia rerum, ſtudioque reipublicæ indefeſſo, & laudabili propoſito pollentibus, ſub certis finibus magnum laborem commiſimus: per quem, tam trium veterum Gregoriani, Hermogeniani atque Theodoſiani codicum conſtitutiones, quàm plurimas alias poſt eoſdem codices à Theodoſio diuinæ memoriæ, cæteriſque poſt eum retrò principibus, à noſtra etiam clementia poſitas, in vnum codicem felici noſtro vocabulo nuncupandum colligi præcepimus. Tollentes quidem tam præfationibus nullum ſuffragium ſanctionibus conferentibus d, quàm contrariis conſtitutionibus quæ poſteriore promulgatione vacuatæ ſunt: ſimilibus etiam præter eas quæ eadem pene ſanciendo, diuiſionem iuris aliquam facere noſcuntur: ex qua diuidendo veteri nouum aliquid naſci videtur: multis inſuper ad eiuſdem huius Codicis compoſitionem pertinentibus, iiſdem prudentiſſimis viris à noſtro numine mandatis: & noſtro ſtudio pro republica initium, ſuum præſidium Deus omnipotens annuit.

2 ¶ Ad iſtum n. laborem, & tanti operis conſummationem electi vir excellentiſſimus exquæſtore noſtri palatij, conſularis atque patricius, *Ioannes*: & vir ſublimiſſimus expræfecto prætorio, conſularis atque patricius *Leontius*: vir quoque eminentiſſimus magiſter militum conſularis atque patricius *Phocas*: etiam vir excellentiſſimus ex præfecto prætorio per Orientem, & patricius, & nunc præfectus prætorio per Illyricum, *Baſilides*: & vir glorioſiſſimus quæſtor ſacri noſtri palatij, & exconſule *Thomas*: nec & vir magnificus magiſteria e dignitate intra agentes decoratus, *Tribonianus*: & vir illuſtris comes ſacrarum largitionum inter agentes, & magiſter f ſcrinij & libellorum & ſacrarum cognitionum, *Conſtantinus*: & vir illuſtris ex magiſtro, & iuris doctor in hac alma vrbe *Theophilus*: viri etiam diſertiſſimi togati ampliſſimi fori tuæ ſublimitatis *Dioſcorus* atque *Præſentinus* g: omnia quæ eis mandauimus, cum ſedula & peruigili induſtria, moderataque digeſtione, cum Dei auxilio ad proſperum ruerunt terminum, & eundem nouum Iuſtinianum Codicem nobis obtulerunt ita compoſitum, vt & rebus profuturus eſſet communibus, & noſtro conueniret imperio.

3 ¶ Hunc igitur in æternum valiturum iudicio tui culminis intimare perſpeximus, vt ſciant omnes tam litigatores quàm diſertiſſimi aduocati, nullatenus eis licere de cætero conſtitutiones veteribus codicibus quarum mentio iam facta eſt, vel ex iis quæ nouellæ conſtitutiones ad præſens tempus vocabantur, in cognitionalibus recitare certaminibus, ſed ſolum eidem noſtro Codici inſertis conſtitutionibus neceſſe eſſe vti h, falſi crimini ſubdendis his qui contra hoc facere auſi fuerint: cùm ſufficiat earundem conſtitutionum noſtri Codicis recitatio, adiectis etiam veterum iuris interpretatorum laboribus ad omnes

a §. 2 Inſt. proœm.
b De conſtitutionibus ad rem militarem pertinentibus. Vide lib. 12. C. Tit. 34. ad 52. & 49. ſeruo. 16. 17. 18.
c de quib. vide l. 1. in pr. ſui eod.
d Pugnat tamen lex 74. ff. ad Treb. Antonini Pij cum l. 98. ff. de cond. & demonſtr. Antonini Caracallæ & cum lege 3. C. quando dies legat. l. 49. in pr. ff. de leg. 1. quæ tam diſſentiunt.
e Magiſter inter agentes quis fuerit obſcurum.
f Qui & in [illegible] & princ. ſcriniorum dicitur à Luca, idem ſpectabilis honore comitis ornatus, aſſeſſor quodammodo Principis, diſtinctus à referendario. Veriſimile tamen in Gallia, magiſtri requeſtarum complementum. Cuiac. l. 1. C. de magiſtr.
g Decemuiri hi quidem: vide § Iuſtiniano ſunt electi ad compoſitionem veteris Codicis Iuſtinianei.
h Falſi reos eſſe qui abrogatis legibus vtuntur Conſtit. ad Senatum §. 3. hæc igitur & l. 25. l. vlt. ff. de falſ. l. 4. C. de falſ. adde l. vlt. de [illegible]

†

Universidad Rey Juan Carlos

a ✠. l. 6. C. de diuerſ. reſcript.
b l. vlt. §. vlt. C. de diuerſ. reſcri.
c v. ad hunc locum Cuiacium 5. obſ. 37.
d Indictiones vnde dictæ & quid ſignificent, explicat Beda c. 48. de natura rerum. Caſſiodorus in Tit. C. de Indictionibus & Matt. Beroald. 4. chronic. 4.
e Digeſta ſic dicuntur, vt Græcis πανδέκται: vel vt ipſe Iuſtinianus ait, Digeſta & Pandectæ. Digeſta etiam dicuntur quæ ordinem habent. Cur digeſta in hanc modum & veteres pinxerint, ſtudio quæritur ab Alciato 3. diſpunct. 16. notariorum enim inuentum eſt, quod [illegible] habet rationem. l. 1. vlt.
f l. 1. C. de veteri iure.
g Interpretandum.
h vide l. 1. l. 2. ff. de legib. Nou. 164. ſub pr. & Lapum [illegible]
i l. 10. de ſuſ. ff. de iuſt. & iur. olim legum interpretandarum ſcientia ad collegium Pontificum pertinebat. l. 2. §. 6. ff. de orig. iur. ad eos enim de omnibus diuinis & humanis etiam referebatur. Cic. 3. de Orat.
k l. 2. §. 47. verſ. & vt obiter. ff. de orig. iur.

dirimendas lites nullâque dubitatione emergente vel eo quod ſine a die & conſule quædam compoſitæ ſunt, vel quod ad certas perſonas reſcriptæ ſunt: cùm omnes generalium conſtitutionum vim obtinere procul dubio eſt. ſed & ſi quæ earum conſtitutionum detractis vel additis vel permutatis certis verbis (quod & ipſum præfatis excellentiſſimis viris, ſpecialiter permiſimus) compoſitæ ſunt: nullis concedimus ex libris veterum iuris interpretatorum aliter eas habentes recitare, ſed ſolam iuris interpretationem ſententiam commendare: vt tunc teneat cùm minimè aduerſetur eiuſdem noſtri Codicis conſtitutionibus.

4 ¶ Si quæ verò pragmaticæ b ſanctiones quæ minimè in eodem noſtro Codice receptæ ſunt, ciuitatibus fortè, vel corporibus vel ſcholis, vel ſcriniis, vel officiis, vel alicui perſonæ impertitæ ſunt: eas ſiquidem aliquod priuilegium ſpeciali beneficio indulgent, omnimodo totas manere: ſi verò pro certis capitulis factæ ſunt, tunc tenere cùm nulli noſtri Codicis aduerſantur conſtitutioni, præcipimus. Sed & ſi quæ re geſta c in ſui cuiuſque iudicio, vt in aliis ciuilibus vel militaribus, & vel apud principia numerorum, pro publicis expenſis, vel quibuſcunque titulis ad publicum pertinentibus poſita ſunt: ea etiam prout communis rei commoditas exigit, firma eſſe cenſemus.

5 ¶ Illuſtris igitur & magnifica auctoritas tua pro innato ſibi circa rempublicam noſtráſque diſpoſitiones explendas ſtudio ad omnium populorum notitiam eundem Codicem edictis ex more propoſitis peruenire faciat: ipſo etiam textu Codicis in ſingulas prouincias noſtro ſubiectas imperio, cum noſtra diuina ſubnotatione mittendo, vt eo modo ad omnium notitiam eiuſdem noſtri Codicis conſtitutiones valeant peruenire, & vt extantibus feſtis dieb. i. ex die ſextodecimo Kalendarum Maij præſentis ſeptimæ d indictionis, conſulatu Decij viri clariſſimi recitationes conſtitutionum ex eodem noſtro Cod. fiant. Dat. VII. Id. April. CP. Decio V.C. Coſ. 529.

DE CONCEPTIONE DIGESTORVM e ad Tribonianum.

IMPERATOR CÆSAR, FLAVIVS, Iuſtinianus, Pius, Felix, Inclytus ac triumphator, ſemper Auguſtus, Triboniano Quæſtori ſuo, Salutem.

DEO auctore noſtrum gubernantem imperium quod nobis à cæleſti maieſtate traditum eſt, & bella feliciter peragimus & pacem decoramus, & ſtatum reipublicæ ſuſtentamus: & ita noſtros animos ad Dei omnipotentis erigimus adiutorium: vt neque armis confidamus, neque noſtris militibus, neque bellorum ducibus, vel noſtro ingenio: ſed omnem ſpem ad ſolam referamus ſummæ prouidentiam Trinitatis, vnde & mundi totius elementa proceſſerunt, & eorum diſpoſitio in orbem terrarum producta eſt.

1 ¶ Cùm itaque * nihil tam ſtudioſum f in omnibus rebus inueniatur, quàm h legum auctoritas quæ & diuinas & i humanas res benè diſponit, & omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem qui ab vrbe Roma condita & Romuleis deſcendit temporibus, ita eſſe confuſum, vt in infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: primum nobis fuit ſtudium à ſacratiſſimis retro principibus initium ſumere, & eorum conſtitutiones emendare, & viæ dilucidæ tradere: quatenus in vnum codicem congregatæ, & omni ſuperuacua ſimilitudine, & iniquiſſima diſcordia abſolutæ, vniuerſis hominibus promptum ſuæ ſinceritatis præbeant præſidium.

2 ¶ Hocque opere conſummato, in vno volumine noſtro nomine præfulgente, coadunato: cum ex paucis & tenuioribus releuati ad ſummam & pleniſſimam iuris emendationem peruenire properamus, & omnem Romanam ſanctionem & colligere, & emendare, & tot auctorum diſperſa volumina vno Codice indita oſtendere, quod nemo neque ſperare, neque optare auſus eſt: res quidem nobis difficillima, imò magis impoſſibilis videbatur. ſed manibus ad cælum erectis, & æterno auxilio inuocato, eam quoque curam noſtris repoſuimus animis, Deo freti, qui & res penitus deſperatas donare, & conſummare ſuæ virtutis magnitudine poteſt.

3 ¶ Et ad tuæ ſinceritatis optimum reſpeximus miniſterium, tibique primo & hoc opus commiſimus, ingenii tui documentis, ex noſtri Codicis ordinatione acceptis: & iuſſimus, quos probaueris tam ex facundiſſimis antecesſoribus, quàm ex viris diſertiſſimis togatis fori ampliſſimæ ſedis, ad ſociandum laborem eligere. His itaque collectis, & in noſtrum palatium introductis nobiſque tuo teſtimonio placitis, totam rem faciendam permiſimus, ita tamen, vt tui vigilantiſſimi animi gubernatione res omnis celebretur.

4 ¶ Iubemus igitur nobis antiquorum prudentium k, quibus auctoritatem in conſcribendarum interpretandarumque legum ſacratiſſimi principes præbuerunt, libros ad ius Romanum pertinentes & legere, & elimare: vt ex his omnis materia colligatur, nulla, ſecundùm quod poſſibile eſt, neque ſimilitudine, neque diſcordia derelicta: ſed ex his hoc colligi quod vnum pro omnibus ſufficiat. Quia autem & alij libros ad ius pertinentes ſcripſerunt: quorum ſcripturæ nullis auctoribus receptæ, nec vſitatæ ſunt: neque nos eorum volumina noſtram inquietare dignamur ſanctionem.

5 ¶ Cùmque hæc materia ſumma noſtri numinis liberate colecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere, quaſi proprium & ſanctiſſimum templum iuſtitiæ conſecrare: & in libros quinquaginta, & certos titulos totum ius digerere, tam ſecundùm noſtri conſtitutionum Codicis, quàm edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodius eſſe patuerit: vt nihil extra memoratam conſummationem poſſit eſſe derelictum: ſed his quinquaginta libris totum ius antiquum per milleſimum & a quadringenteſimum penè annum confuſum, à nobis purgatum quodam muro vallatum nihil extra ſe habeat. omnibus auctoribus iuris æqua b dignitate pollentibus: & nemini quadam prærogatiua ſeruanda: quia non omnes in omnia, ſed certi per certa vel meliores, vel deteriores inueniuntur.

6 ¶ Sed neque ex multitudine auctorum, quod melius & æquius eſt, iudicatote: cùm poſſit, i forſitan & deterioris ſententia & multas & maiores in aliqua parte ſuperare. Et ideo ea quæ antea in notis Æmilij Papiniani ex Vlpiano & Paulo, nec non Marciano adſcripta ſunt, quæ antea nullam vim obtinebant propter honorem ſplendidiſſimi Papiniani non ſtatim reſpuere: ſed ſi quid ex his ad repletionem ſummi ingenij Papiniani laborum, vel interpretationem neceſſarium eſſe perſpexeritis, & hoc ponere legis vicem obtinens non moremini, vt omnes qui relati fuerint in hunc Codicem prudentiſſimi viri habeant auctoritatem, tanquam ſi eorum ſtudia ex principalibus conſtitutionibus profecta, & noſtro diuino fuerant ore profuſa: omnia enim merito noſtra facimus, quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas. nam qui non ſubtiliter factum emendat, laudabilior eſt eo qui primus inuenit.

7 ¶ Sed & hoc ſtudioſum vobis eſſe volumus: vt ſi quid in veteribus non benè poſitum libris inueniatis, vel aliquod ſuperfluum, vel minus perfectum, ſupervacua longitudine ſemota: & quod imperfectum eſt, repleatis & omne opus moderatum, & quàm pulcherrimum oſtendatis. Hoc etiam nihilo minus obſeruando: vt ſi aliquid in veteribus legibus vel conſtitutionibus quas antiqui in ſuis libris impoſuerunt, non rectè ſcriptum inueniatis: & hoc reformetis, & ordini moderato tradatis, vt hoc videatur eſſe verum, & optimum, & quaſi ab initio ſcriptum, quod à vobis electum, & ibi poſitum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis quaſi vitioſam ſcripturam arguere audeat. cùm, a lege antiqua quæ Regia c nuncupabatur, omne ius omniſque poteſtas populi Romani d in imperatoriam tranſlata ſunt poteſtatem: nos verò ſanctionem omnem non diuidimus in alias & alias conditorum partes: ſed totam noſtram eſſe volumus: quid poſſit antiquitas noſtris legibus abrogare? Et in tantum volumus eadem omnia, cùm repoſita ſunt, obtinere: vt etſi e aliter fuerant apud veteres conſcripta, in contrarium autem in poſitione inueniantur, nullum crimen ſcripturæ imputetur, ſed noſtræ electioni hoc adſcribatur.

8 ¶ Nulla f itaque in omnibus prædicti Codicis membris antinomia (ſic enim à vetuſtate Græco vocabulo nuncupatur) aliquem ſibi vindicet locum, ſed ſit vna concordia, vna conſequentia, aduerſario nemine conſtituto.

9 ¶ Sed & ſimilitudinem, ſecundùm quod dictum eſt, ab huiuſmodi conſummatione volumus exulare: & ea quæ ſacratiſſimis conſtitutionibus, quas in codicem noſtrum redegimus, cauta ſunt, iterum poni ex veteri iure non concedimus, cùm Diualium conſtitutionum ſanctio ſufficit ad eorum auctoritatem: niſi fortè vel propter diuiſionem, vel propter repletionem, vel propter pleniorem indaginem hoc contigerit, & hoc tamen perrarò, ne ex continuatione huiuſmodi ſæpius oriatur aliquid in tali prato ſpinoſum.

10 ¶ Sed & ſi quæ leges in veteribus libris poſitæ, iam in deſuetudinem abierunt, nullo modo vobis eaſdem ponere permittimus: cùm hæc tantummodò obtinere volumus quæ vel iudiciorum frequentiſſimus ordo exercuit g, vel longa conſuetudo huius almæ vrbis comprobauit, ſecundùm Saluij Iuliani ſcripturam quæ indicat h debere omnes ciuitates conſuetudinem Romæ ſequi, quæ caput eſt orbis terrarum, non ipſam alias ciuitates. Romam autem intelligendam eſt non ſolùm veterem ſed etiam regiam i noſtram quæ Deo propitio cum melioribus condita eſt k auguriis.

11 ¶ Ideo iubemus, duobus iſtis codicibus omnia gubernari: vno conſtitutionum altero: iuris enucleati, & in futurum codicem compoſiti: vel ſi quid aliud à nobis fuerit promulgatum inſtitutionum vicem obtinens, vt l rudis animus ſtudioſi ſimplicibus enutritus, faciliùs ad altioris prudentiæ redigatur ſcientiam.

12 ¶ Noſtram autem conſummationem, quæ à vobis Deo adnuente componetur, Digeſtorum vel Pandectarum nomen habere ſancimus, nullis iuriſperitis in poſterum audentibus commentarios illi applicare, & verboſitate ſua ſupradicti codicis compendium confundere, quemadmodum in antiquioribus factum eſt, cùm per contrarias interpretantium ſententias totum ius penè conturbatum

a anno Iuſtiniani Imperium incepit anno 1130. vide Cuiac. ad Nouellas in pr.
b & ſic abrogat l. 1. C. Theod. de reſponſ. prudentum Cuiac.
c Lione, Græcoſ, gloria Romana ac lex, plus detrimenti attulit, quam Gothorum incendia & vaſtationes. Sigonius.
d lex Regia §. 6. Inſtit. de iure natur. l. 1. ff. de conſtit. princip.
e v. l. 2. §. ſed in hoc ſtudium. verſ. & omnes. C. de vet. iur.
f Græcè terminus de quo apud Paulum 3. ſent. 27. l. 2. & vlt. 22. §. 1. Tribonianus in ſuncit vocabulum ita conueniunt. l. 28. §. 10. l. 38. §. 3. ff. de iudic.
g Poſt Noſtra ex Cuiac. 8. obſ. [illegible]
h [illegible] ff. de legib. & l. 32. ff. de legib. [illegible]
i Conſtantinopolim, quæ alias vrbs Romana appellatur. l. 1. C. de [illegible]
k Romæ conditæ ſubrogauit & conſequenter & pro [illegible] Conſtantino poli [illegible]
l Inſtitutiones ſcopus.

Universidad Rey Juan Carlos

lutum eſt. ſed ſufficiat per indices a tantummodò & titulorum ſubtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo.

13 ¶ Ne autem per ſcripturam aliqua fiat in poſterum dubitatio: iubemus non per ſiglorum b captiones & compendioſa ænigmata quæ multas per ſe & per ſuum vitium c antinomias d induxerunt, eiuſdem codicis textum conſcribi, etiam ſi numeros librorum ſignificat, aut aliud quicquam. nec enim per ſpecialia ſigla numerorum manifeſtari, ſed per litterarum conſequentiam explanari concedimus.

14 ¶ Hæc igitur omnia Deo placido facere tua prudentia vnà cum aliis facundiſſimis viris ſtudeat, & tam ſubtiliter, quàm celerrimo fini tradere: vt codex conſummatus, & in quinquaginta libros digeſtus offeratur in maximam & æternam rei memoriam, Deique omnipotentis prudentiæ argumentum, noſtrique imperij, veſtrique miniſterij gloriam. Data 18. Kalendis Ianuarij, Lampadio & Oreſte viris clariſſimis conſulibus. 530.

FELICITER.

a per indicem 5. [illegible] Theoph. lib. 1. Inſt. 5. [illegible] 25.
b de [illegible] 1. 7. Conſtit. ad Antecesſores, [illegible]
c ex eo fonte vitium l. 17. in fin. ff. de iudiciis, quemadmodum tradit Petrus Faber 3. Semeſt. 13 [illegible]
d & obſcuritates in contractibus & teſtamentis, [illegible] Nou. 47. [illegible]
e [illegible] Theoph.
f Auth. 2. Pol. 3. 5. & 7. [illegible]
g [illegible] Theoph.
h l. 57. in fin. ff. de leg. 2.

DE c CONFIRMATIONE INSTITVtionum ad cupidam legum iuuentutem.

IN NOMINE DOMINI ET DEI noſtri Ieſu Chriſti.

Imperator Cæſar Flau. IVSTINIANVS, *Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, felix, inclytus, victor, ac triumphator, ſemper Aug. cupidæ legum iuuentuti.* [S.D.]

Imperatoriam maieſtatem non ſolùm armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam, vt vtrumque tempus & bellorum, & pacis, rectè poſſit gubernari: & princeps Romanus ſolùm in hoſtilibus præliis victor exiſtat, ſed etiam per legitimos g tramites calumniantium iniquitates expellat: & fiat tam iuris h religioſiſſimus quàm victis hoſtibus triumphator i magnificus.

1 ¶ Quorum vtramque viam cum ſummis vigiliis, ſummaque prouidentia, annuente Deo perfecimus. Et bellicos quidem ſudores noſtros barbaricæ gentes ſub iuga noſtra redactæ cognoſcunt, & tam Africa, quàm aliæ innumeræ prouinciæ, poſt l tanta temporum ſpatia, noſtris victoriis à cæleſti numine præſtitis, iterum ditioni Romanæ, noſtroque iterum imperio proteſtantur. Omnes verò populi legibus iam à nobis promulgatis, quàm compoſitis reguntur.

2 ¶ Et cum ſacratiſſimas m conſtitutiones antea confuſas, in luculentam ereximus conſonantiam: tunc noſtram extendimus curam ad immenſa veteris prudentiæ volumina, & opus deſperatum, quaſi per medium profundum euntes, cæleſti fauore iam adimpleuimus.

3 ¶ Cùmque hoc, Deo propitio peractum eſt: Triboniano viro magnifico, magiſtro, & exquæſtore ſacri palatii noſtri, & exconſule, nec non Theophilo, & Dorotheo n, viris illuſtribus, antecesſoribus o, (quorum omnium ſolertiam, & legum ſcientiam, & circa noſtras iuſſiones fidem, iam ex multis rerum argumentis accepimus) conuocatis, mandauimus ſpecialiter: vt ipſi noſtra auctoritate, noſtriſque ſuaſionibus, Inſtitutiones componerent: vt liceat vobis prima legum cunabula non ab antiquis p fabulis diſcere, ſed ab imperiali ſplendore appetere: & tam aures, quàm animi veſtri, nihil inutile, nihilque perperam poſitum: ſed quod in ipſis rerum obtinet argumentis accipiant. & quod priore tempore vix poſt quadriennium q prioribus contingebat, r vt tunc conſtitutiones imperatorias legerent, hoc vos à primordio ingrediamini, digni tanto honore, tantaque reperti felicitate, vt & initium vobis & finis legum eruditionis [illegible] principali procedat.

4 ¶ Igitur [illegible] quinquaginta Digeſtorum, ſeu Pandectarum [illegible] quibus omne ius antiquum collectum eſt [illegible] eundem virum excelſum, Tribonianum, nec non [illegible] viros illuſtres, & facundiſſimos confectum [illegible] in quatuor libros eaſdem Inſtitutiones partiri iuſſimus: vt ſint totius legitimæ ſcientiæ prima s elementa. 5 ¶ In quibus breuiter expoſitum eſt, & quod antea obtinebat, & quod poſtea deſuetudine inumbratum imperiali remedio illuminatum eſt. 6 ¶ Quas ex omnibus antiquorum Inſtitutionibus, & præcipuè ex Commentariis Caij t noſtri, tam Inſtitutionum, quàm rerum quotidianarum, aliiſque multis commentariis compoſitas, cùm tres viri prudentes prædicti nobis obtulerunt: & legimus, & recognouimus, & plenisſimum noſtrarum conſtitutionum robur eis accommodauimus.

7 ¶ Summa itaque ope, & alacri ſtudio has leges noſtras accipite, & vosmetipſos ſic eruditos oſtendite: vt ſpes vos pulcherrima foueat, toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram rempublicam in partibus eius vobis credendis gubernari. D. CP. XI. Kal. Decemb. D. Iuſtiniano, PP. A. III. Conſ. 533.

i Africa poſt 95. ann. l. 7. C. de off. præf. Afr. Procop. Italia poſt [illegible]
k priorem Codicem qui hodie nō extat, intellige.
l 300 librorum. 3000000. verſuk l. 1. conſt. ad Ant. S. 1.
m & ita Triboniani, Theophilus & Dorotheus Iuſtinianeas compoſuerunt.
n qui Græcis [illegible] gloſſarium Anteceſſorē interpretatur [illegible] quod verbum Tertulliani ætate pro doctore & magiſtro vſurpari cœpit, hic pro ſummo profeſſore ſumitur, adde Cuiac. Tol. 27.
o l. [illegible] lib. [illegible]
p Pandectæ dicuntur [illegible] definitio.
r Caius Iuriſconſultus vixit ſub Adriano quē ſacratiſſimum Principem appellat, [illegible] ad Tanel.
s Digeſta vt fuerint collecta Iuſtinianus hic tradit, & confirmat: ſeptē in partes ea diuidit & ſingularum partium argumenta recenſet.

DE CONFIRMATIONE t DIGESTORVM ad ſenatum & omnes populos.

IN NOMINE DOMINI DEI NOSTRI

Ieſu Chriſti, Imperator Cæſar, Flauius, Iuſtinianus, Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor, ac triumphator, ſemper Auguſtus, ad Senatum & omnes populos.

Tanta a circa nos diuinæ humanitatis eſt prouidentia, vt ſemper æternis liberalitatibus nos ſuſtentare dignetur. Poſt bella enim Parthica æterna pace ſopita, poſtque Vandalicum gentem ereptam, & Carthaginem, imò magis omnem Lybiam Romano imperio iterum ſociatam: & leges antiquas iam ſenio prægrauatas, per noſtram vigilantiam præbuit in nouam pulchritudinem & moderatum peruenire compendium. quod nemo ante noſtrum imperium vnquam ſperauit, neque humano ingenio poſſibile eſſe penitus exiſtimauit. erat enim mirabile, Romanam ſanctionem ab vrbe condita vſque ad noſtri imperij tempora, quæ penè in mille & quadringentos b annos concurrunt, inteſtinis præliis vacillantem, hocque & in imperiales conſtitutiones extendentem in vnam reducere conſonantiam: vt nihil neque contrarium, neque idem, neque ſimile in ea inueniatur, & ne geminæ leges pro rebus ſingulis poſitæ vſquam appareant. namque hoc cæleſtis quidem prouidentiæ peculiare fuit, humanæ verò imbecillitati nullo modo poſſibile. Nos itaque more ſolito ad immortalitatis reſpeximus præſidium & ſummo numine inuocato, Deum auctorem & totius operis præſulem fieri optauimus: & omne ſtudium Triboniano viro excelſo, magiſtro officiorum, & exquæſtore † ſacri noſtri palatij, & exconſule credidimus, eique omne miniſterium huiuſmodi ordinationis impoſuimus, vt ipſe vnà cum aliis [viris] illuſtribus & prudentiſſimis viris noſtrum deſiderium adimpleret. noſtra quoque maieſtas ſemper inueſtigando & perſcrutando ea quæ ab his componebantur, quicquid dubium & incertum inueniebatur, hoc numine cæleſti erecta emendabat & in competentem formam redigebat c.

1 ¶ Omnia igitur confecta ſunt. Domino & Deo noſtro Ieſu Chriſto poſſibilitatem tam nobis, quàm noſtris in hoc ſatellitibus præſtante.

¶ Et principales quidem conſtitutiones duodecim libris digeſtas, iam ante in Codicem à noſtro nomine præfulgentem contulimus.

¶ Poſtea verò maximum opus aggredientes, ipſa vetuſtatis e ſtudioſiſſima opera iam penè confuſa & diſſoluta, eidem viro excelſo permiſimus tam colligere quàm certo moderamine tradere. Sed cum omnia percontabamur, à præfato viro excelſo ſuggeſtum eſt duo penè millia librorum eſſe conſcripta, & plus quàm trecenties decem f millia verſuum à veteribus effuſa, quæ neceſſe eſſet omnia legere & perſcrutari, & ex his ſi quid optimum fuiſſet eligere. Quod cæleſti fulgore & ſummæ Trinitatis fauore confectum eſt ſecundum noſtra mandata, quæ ab initio ad memoratum virum excelſum fecimus: & in quinquaginta libros omne quod vtiliſſimum erat, collectum eſt: & omnes ambiguitates deciſæ, nullo ſeditioſo relicto g, nomenque libris impoſuimus Digeſtorum ſeu Pandectarum, qui omnes diſputationes & deciſiones in ſe habent legitimas, & quod vndique fuit collectum hoc in ſinus receperunt, in centum quinquaginta penè millia h verſuum totum opus conſummantes, & in ſeptem i partes eos digeſſimus non perperam, neque ſine ratione: ſed in numerorum k naturam & artem reſpicientes, & conſentaneam eis diuiſionem partium conficientes.

2 ¶ Igitur prima quidem pars totius contextus, quæ Græco vocabulo πρῶτα l nuncupatur, in quatuor libros ſepoſita eſt.

3 ¶ Secundus autem articulus m, ſeptem libros habet qui de iudiciis appellantur.

4 ¶ In tertia verò congregatione omnia quæ de rebus nominantur, coniunximus n, octo libris eis deputatis.

5 ¶ Quartus autem locus qui & totius compoſitionis quaſi quoddam inuenitur vmbilicum o, octo libros ſuſcepit, in quibus omnia quæ ad hypothecam p pertinent, repoſita ſunt, vt non pignoratitia actione in libris de rebus poſita multum diſtarent. Alio q libro eodem inſerto volumine qui ædilitium edictum, & redhibitoriam actionem, & duplæ ſtipulationem, quæ de euictionibus propoſita eſt, continet: quia hæc omnia titulis emptionum & venditionum conſentanea ſunt: & prædictæ actiones, quaſi pediſſequæ illarum ab initio proceſſerunt, in vetuſtioris quidem edicti ordinatione in loca deuia & multo diſtantia diuagantes: per noſtram autem prouidentiam his congregatum eſt, oportet ea quæ de eodem penè loquuntur, in confinio ponere. Alius itaque r liber poſt duos † primos nobis excogitatus eſt de vſuris, & traiectitia pecunia, & de inſtrumentis, & teſtibus, & probationibus, necnon præſumptionibus & memorati tres ſingulares libri iuxta compoſitionem de rebus poſiti ſunt. Poſt hos ſi qui de ſponſalibus vel nuptiis vel

a l. 2. Cod. [illegible] legē inſtit. & inquit. Nam Iuſtiniani ſolus imperare cœpit anno vrbis 1280. nili ex legeb. [illegible] Sed ſecuſ à Iuſtiniano icturus eſt Græcis Chronologiæ. Sic Hannenſpolis in Chronico annum Conſtantini ſacit 411. Chriſti cum tamen Latinis ſit 511. vel 513. [illegible] Conſt. ad Tribon. § 5.
† Exquæſtor. Græcis [illegible] quæſtura functus quæſtorius. Eadem forma dicitur [illegible] Exprætor. [illegible] Exquæſtor nomen eſt indeclinabile, & Auguſtino libro de Grammatica.
c ad ſimilitudinem legum XII. Tabul. vt putat Hermogenianus lib. [illegible]
d Codex Iuſtinianus vel Iuſtinianeus.
e Pandectæ.
f [illegible] Antec. [illegible] Emendationes qui tamen [illegible] Græcè [illegible] dem eſſe.
g Contrario, vel dubio, nulla antinomia relicta.
h Verſum vocabulo leges, & paragraphos hic intelligē non poſſe colligas, ſed potius lineas. [illegible] 3. Dua. 2. diſp. 6.
i Septenarius numerus, de quo v. 3. Gel. 10. Philo. [illegible] de opificio Dei. Nazianzenus in oratione de paſchate ait. Numerum eſſe mundo congruentem & [illegible] adde Alciatum par. 11.
k Numeris rationem & artem tribuit Iuſtinianus. [illegible]
l πρῶτα.
m [illegible]
n [illegible] 15. incipientes [illegible]
o [illegible] dicitur. Sed Tribonianiſmus, eſt. Græcis enim dicitur [illegible]
p de qua lib. 2.
q ſemper. 21.
r liber ſc. 22. qui [illegible] Græcè dicitur.
† duo [illegible] ita, vt vigilius ille loco: ſi duo præterea tales Idæa tuliſſet Terra viros.

Universidad Rey Juan Carlos

doribus legibus dictæ ſunt, repoſuimus, tribus e ſi- brorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem & curationibus geminos à libros conſcripſimus. Et memoratam ordinationem octo librorum medium totius operis repoſuimus, omnia eiuſque tam vtiliſſima quàm pulcherrima iuris continentem.

6 ¶ Quintus autem exoritur nobis Digeſtorum articulus, in quem de teſtamentis & e codicillis tam priuatorum quàm militum, omne quicquid antiquis dictum inueniat quis depoſitum, qui de teſtamentis appellatur. De legatis autem & fideicommiſſis quinque d librorum numerus adgregatus eſt. Cumque nihil tam peculiare fuerat, quàm [vt] legatis ſequidem legis Falcidiæ narratio, fideicommiſſis autem Senatuſconſulti Trebelliani, ſingulis libris e vtrique eorum applicatis tota pars quinta in nouem libros coadunata eſt. Solum autem SC. Trebellianum ponendum eſſe exiſtimauimus: captioſas etenim & ipſis veteribus odioſas Pegaſiani SC. ad ſe tam ſuperuacuas quàm ſcrupuloſas † diuerſitates reſpuentes, torum ius ſuper his poſuimus Trebelliano SC. adiudicantes. Sed in ſtis nihil de caducis à nobis memoratum eſt: ne cauſa quæ in rebus non proſperè geſtis, & triſtis temporibus Romanis increbuit, calamitatibus bello coaleſcente ciuili, noſtris maneat temporibus quæ ſummæ cæleſtis & pacis vigore firmantur, & ſuper omnes gentes in bellicis victori † periculis ſuperpoſuit; luctuoſum monumentum læta ſecula inumbrare concedatur.

7 ¶ Sexta deinde pars Digeſtorum exoritur, in quibus omnes bonorum poſſeſſiones poſitæ ſuntque ad ingenuos quæ ad libertinos reſpiciunt: vt & ius omne quod de gradibus & adfinitatibus deſcendit, & legitimæ quæ hereditates, & omnis ab inteſtato ſucceſſio, & Tertullianum & Orphitianum SC. ex quibus mater & filij inuicem ſibi heredes exiſtunt; in geminos g libros conſulimus; bonorum poſſeſſionum multitudinem in compendioſum & manifeſtiſſimum ordinem concludentes. Poſt hæc ea quæ de operis noui nuntiationibus damnique infecti, & pro ædificiis dirutis, & eorum infidis †, & quæ de aqua pluuia arcenda veteribus auctoribus placita ſunt; necnon de publicanis, & donationibus tam inter viuos quàm mortis cauſa conficiendis cauta legibus inuenimus, in librum ſingularem h deduximus. De manumiſſionibus autem & de liberali cauſa alius i liber reſpondit: quemadmodum & de adquiſitione tam dominij quàm poſſeſſionis, & titulis qui eam inducunt, multæ & variæ ſectiones vel k ſunt inſertæ volumini, alio l libro ſeparato his qui iudicati, vel in iure confeſſi ſunt, & de bonorum detentionibus & venditionibus, & vt ne quid in fraudem creditorum fiat. Poſtque hæc omnia interdicta glomerata m ſunt: & deinceps exceptiones & de temporum præſcriptionibus: & de obligationibus & actionibus liber n iterum ſingularis extenditur: vt perfecta ſexta pars totius Digeſtorum voluminis octo libris definiatur.

8 ¶ Septimus autem & nouiſſimus articulus Digeſtorum ſex libris formatus eſt, quos de ſtipulationibus ſeu verborum obligationibus & fideiuſſoribus & mandatoribus, nec non nouationibus & ſolutionibus, acceptilationibus & de prætoriis ſtipulationibus, omne quod ius inuenitur o gemino volumine inſcriptum eſt, quod in libris antiquis nec p numerari poſſibile fuit. Et poſt hoc duo q terribiles libri poſiti ſunt pro delictis priuatis, & extraordinariis, necnon publicis criminibus, qui omnem continent ſeueritatem pœnarumque atrocitatem. Quibus permixta ſunt & ea quæ de audacibus hominibus cauta ſunt, qui ſemper ſe celare conantur, & contumaces exiſtunt: & de pœnis, quæ condemnatis infliguntur, vel conceduntur, necnon de eorum ſubſtantiis. Liber autem r ſingularis pro appellationibus nobis excogitatus eſt contra ſententias, tam ciuiles quàm criminales cauſas finientes. Cætera autem omnia quæ ad municipales, vel de decurionibus & muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, & pollicitationibus, & diuerſis cognitionibus & cenſibus, vel ſignificatione verborum veteribus inuenta ſunt, quæque regulariter definita in ſeſe recipit ſ quinquageſimus totius conſummationis perfectus.

9 ¶ Quæ omnia confecta ſunt per t virum excelſum, nec non [illegible] magiſtrum, ex quæſtore & ex conſule Tribonianum qui ſimiliter eloquentiæ & legitimæ ſcientiæ artibus decoratus, & in ipſis rerum experimentis emicuit, nihilque maius nec carius noſtris vnquam iuſſionibus duxit: necnon per alios viros magnificos & facundiſſimos perfecta ſunt, id eſt, *Conſtantinum* virum illuſtrem, Comitem ſacrarum largitionum, & magiſtrum ſcrinij libellorum, ſacrarumque cognitionum, qui ſemper nobis ex bona opinione & gloria ſeſe commendauit: nec non *Theophilum* virum illuſtrem, magiſtrum iuriſque peritum in hac ſplendidiſſima ciuitate u laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem, & *Dorotheum* virum illuſtrem & facundiſſimum quæſtorium, quem in Berytienſium ſplendidiſſima ciuitate leges diſcipulis x tradentem propter eius optimam opinionem & gloriam ad nos deduci fecimus, participemque huius operis fecimus. ſed *Anatolium* virum illuſtrem, magiſtrum, qui & ipſe apud Berytienſes iuris interpres conſtitutus ad hoc opus allectus eſt, y cuius antiqua ſtirps legitima procedebat, cùm & pater eius Leontius & auus Eudoxius qui poſt Patricium inclytæ recordationis quæſtorium & antecelſorem, & Leontium virum glorioſiſſimum præfectorem †, conſularem, atque Patricium filium eius, optimam ſui memoriam in legibus reliquerunt, necnon *Cratinum* virum illuſtrem, & comitem ſacrarum largitionum, & optimum antecelſorem huius almæ vrbis conſtitutum, qui omnes ad prædictum opus electi ſunt vnà cum *Stephano, Mena, Proſdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Iacobo, Conſtantino, Iohanne,* viris prudentiſſimis, qui patroni quidem ſunt cauſarum apud maximam ſedem præfecturæ quæ Orientalibus prætoriis præſidet. Omne autem ſuæ virtutis teſtimonium vndique accipientes, & à nobis ad tanti operis conſummationem electi ſunt: & cùm omnes in vnum conuenerunt gubernatione Triboniani viri excelſi, vt tantum opus nobis auctoribus poſſint conficere, Deo propitio in prædictos quinquaginta libros opus conſummatum eſt.

10 ¶ Tanta autem à nobis antiquitati habita eſt reuerentia, vt a nomina prudentium taciturnitati à tradere nullo patiamur modo: ſed vnuſquiſque eorum qui auctor legis fuit, noſtris Digeſtis inſcriptus eſt: hoc tantummodo à nobis effecto, vt ſi quid in legibus eorum vel ſuperuacuum vel imperfectum, vel minus idoneum viſum eſt, vel adiectionem vel deminutionem neceſſariam accipiat, & rectiſſimis tradatur regulis, & in multis ſimilibus vel contrariis, quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus poſitum eſt, vnique omnibus auctoritate indulta vt quidquid ibi ſcriptum eſt, hoc noſtrum appareat, & ex noſtra voluntate compoſitum: nemine audente comparare ea quæ antiquitas habebat, & quæ noſtra auctoritas introduxit: quia multa & maxima ſunt, quæ propter vtilitatem rerum transformata ſunt, adeò vt etſi principalis conſtitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus, ſed & hoc corrigendum eſſe putauimus, & in melius reſtaurandum: nominibus etenim veteribus relictis, quidquid legum veritati decorum & neceſſarium fuerat, hoc noſtris emendationibus ſeruauimus. & propter hanc cauſam & ſi quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutiſſimam peruenit quietem, nullo titubante relicto.

11 ¶ Sed cùm proſpeximus quod ad portandam tantæ ſapientiæ molem non ſunt idonei homines rudes, & qui in primis c legum veſtibulis ſtantes intrare ad arcana eorum properant: & aliam d mediocrem emendationem præparandam eſſe conſtituimus, vt ſub ea colorati, & quaſi primitiis omnium imbuti poſſint ad penetralia eorum intrare, & formam legum pulcherrimam non conniuentibus oculis accipere. Et ideò Triboniano viro excelſo, qui ad totius operis gubernationem electus eſt, necnon Theophilo, & Dorotheo viris illuſtribus & facundiſſimis antecelſoribus accerſitis, mandauimus, quatenus libris, quos veteres compoſuerunt, qui prima legis argumenta continebant, & *Inſtitutiones* vocabantur, ſeparatim collectis, quidquid ex his vtile & aptiſſimum & vndique ſit elimatum, & rebus quæ in præſenti æuo in vſu verſantur, conſentaneum inueniunt, hoc & capere ſtudeant, & quatuor libris reponere, *& totius eruditionis prima fundamenta, atque elementa ponere, quibus iuuenes ſuffulti poſſint grauiora & perfectiora legum ſcita ſuſtinere.* Admonuimus autem eos, vt memores etiam noſtrarum ſint Conſtitutionum, quas pro emendatione iuris promulgauimus, & in confectione Inſtitutionum etiam eadem emendatione ponere non merentur: vt ſit manifeſtum, & quid antea vacillabat, & quid poſtea in ſtabilitatem redactum eſt. Quod opus ab his perfectum, vt nobis oblatum & relectum eſt, & prono ſuſcepimus animo, & noſtris ſenſibus non indignum eſſe iudicauimus, & prædictos libros Conſtitutionum vicem habere ſanximus: quod & in oratione noſtra quam eiſdem libris præpoſuimus, apertius declaratur.

12 ¶ Omni ſ igitur Romani iuris diſpoſitione compoſita, & in tribus voluminibus (id eſt, Inſtitutionum, & Digeſtorum ſeu Pandectarum necnon Conſtitutionum) perfecta, & g in tribus annis conſummata, quæ vt primum ſeparari h cœpit, neque in totum decennium compleri ſperabatur: omnipotenti Deo & hanc operam ad hominum ſuſtentationem pia obtulimus animis, vberéſque gratias maximæ Deitati reddidimus, quæ nobis præſtitit, & bella feliciter agere, & honeſta pace perpotiri, & non tantum noſtro, ſed etiam omni æuo tam inſtanti quàm poſteriori leges optimas ponere.

13 ¶ Omnibus itaque hominibus eandem ſanctionem manifeſtam facere, neceſſarium eſſe perſpeximus: vt ſciant cognitum, quanta confuſione & infinitate abſoluti, in quam moderationem & legitimam veritatem peruenerunt, legéſque in poſterum habeant tam directas, quàm compendioſas, omnibuſque in promptu poſitas, & ad poſſidendi libros earum facilitatem idoneas: vt non mole diuitiarum expenſa poſſint homines ſuperuacuæ legum multitudinis [illegible] volumina t, ſed vtiliſſima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus quàm tenuioribus, minimo pretio magna prudentia reparanda.

14 ¶ Si quid autem in tanta legum compoſitione quæ ab immenſo

librorum

a nempe 13. 14. 15. b 26. 27. c continens lib. 28. & 29. d nempe 30. 31. 32. 33. 34. † & fideicommiſſis. Ita Græci legunt, quod quæritur Antonius Auguſtinus non probet, ad ſequentia tamen fideicommiſſa referri poteſt. e 35. f & 36. quamquam Vigeſimus quartus initium ducat, non à Tractatu legis Falc. ſed à tit. de cond. & demonſt. † l. ſtipulationes ex ſenatuſconſulto Pegaſiano deſcendentes. f contra quàm in Codice qui hodie extat. † lege, victorem vel victores: alij legunt in bellicis victoriis: al. ſi. in bellicis victoriæ periculis. g 37. 38. † [illegible] & Græci vel [illegible] hominum fraudulentis machinationibus, adueſta ædificia. i. 13. & de operis publicis. Olim dicebant cinnon & cinnabum. Græciſme id verbi conſpicient & eius loco [illegible] ponentes. h 39. i 40. k 41. l 42. m lib. 43. & 44 à Tit. 1. ad finem 6. n lib. 44 non liber, ſed Tit. 7. lib. 44. o 45. 46. † de ſtipulationibus inferta librorum multitudo. p 47. 48. q 49. r [illegible] ſ 50. t de ſeptem decem viris, electis ad compoſitionem Digeſtorum. Quidam tamen ſeptemvirum nominant. u Conſtantinopoli. x eundem antecelſorem vocauit. y [illegible] & Theophilo legum doctorem [illegible].

† Præfectorium.

a quæ vbiq; perrendit, & ea quidem nonnunquam ſola. Vide et earum mente ſententiæ ſubquatur vide l. Conſt. & contraria his quæ aliquando ſcripſerat poſteritati [illegible]. b v. quæ ſcripſ. ad l. 1. § 2. D. de prox.

c de Inſtitutionibus compoſitis à Iuſtiniano. d Inſtitutionum vide. e Inſtitutionum definitio. f Exitus & gratiarum actio pro tribus iuris voluminib. & eorum emendatione. g tam breui temporis hoc ſpatium ſuſpectum hoc Triboniani opus merito nobis reddit. h lege, ſperari. i Eiuſdem eodem modo laudem recitat quod cum mysteria ſacra à Pandectis, cap. à Chaldæis geri oporteret in ſe generalis [illegible] [illegible] [illegible] † Exultatio de [illegible] & [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

librorum numero collecta eſt. ſimile forſitan rarò inueniatur, nemo hoc vituperandum exiſtimet: ſed primùm quidem imbecillitati humanæ, quę naturaliter ineſt, hoc inſcribat: quia* omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis quàm mortalitatis eſt, quod & à maioribus dictum eſt: deinde ſciat, quod ſimilitudo in quibuſdam & his breuiſſimis adſumpta non penitùs eſt: & nec citra noſtrum propoſitum hoc ſubſequutum. aut enim ita lex neceſſaria erat, vt diuerſis titulis propter rerum cognationem applicari eam oporteat, aut cum fuerat aliis diuerſis permixta, impoſſibile erat eam per partes detrahi, ne totum confundatur, & in partibus iis quibus perfectiſſime voluntas *a* expoſitæ veterum ſecerant, quod particulatim in eas fuerat ſparſum, hoc diuidere ac ſeparare penitus erat inutile: ne tam ſenſus quam aures legentium ex hoc perturbentur. Similique modo ſi quid principalium conſtitutionibus cautum eſt, hoc in Digeſtorum volumine poni nullo conceſſimus modo: quaſi Conſtitutionum recitatione ſufficiente, niſi & hoc rarò ex hiſdem cauſis quibus ſimilitudo adſumpta eſt.

15 ¶ Contrarium *b* autem aliquid in hoc Codice poſitum nullum ſibi locum vindicabit, nec inuenitur, ſi quis ſubtili animo diuerſitatis rationes excutiet: ſed eſt aliquid nouum inuentum *d*, vel occulte poſitum, quod diſſonantiæ querelam diſſoluit, & aliam naturam inducit diſcordiæ fines effugientem.

16 ¶ Sed & ſi quid forſitan prætermiſſum *c* eſt, quod in tantis millibus quaſi in profundo poſitum latitabat, & cùm idoneum fuerat poni obſcuratè inuolutum neceſſariò derelictum eſt: quis hoc adprehendere rectò animo poſſit? primò quidem propter ingenij mortalis exiguitatem: deinde propter ipſius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum nullam ſui ad eruendum præbuit copiam: deinde quod meliùs vtilius eſt pauca idonea effugere, quàm multis inutilibus homines prægrauare.

17 ¶ Mirabile autem aliquid ex his libris emerſit, *quod multitudo antiqua præſenti breuitate paulo inuenitur*. homines etenim qui antea lites agebant, licèt multæ leges fuerant poſitæ, tamen ex paucis lites perferebant †, vel propter inopiam librorum quos comparare eis impoſſibile erat, vel propter ipſam inſcientiam & *f* voluntate iudicum magis quàm legitima auctoritate lites dirimebantur. in præſenti autem conſummatione noſtrorum Digeſtorum è tantis leges collectæ ſunt voluminibus quorum & nomina antiquiores homines non dicemus neſciebant, ſed nec vnquam audiebant, quæ omnia collecta ſunt ſubſtantia ampliſſima congregata: vt egena quidem antiqua multitudo inueniatur, opulentiſſima autem breuitas noſtra efficiatur. Antiquæ autem ſapientiæ librorum copiam maximè Tribonianus vir excellentiſſimus præbuit, in quibus multi fuerant & ipſis eruditiſſimis hominibus *g* incogniti: quibus omnibus perlectis, quidquid ex his pulcherrimum erat, hoc ſemotum in optimam noſtram compoſitionem peruenit. Sed huius operis conditores non ſolùm ea volumina perlegerunt, ex quibus leges poſitæ ſunt ſed etiam alia multa quæ nihil vel vtile vel nouum eis inuenientes, quod exceptum noſtris Digeſtis applicarent, optimo animo reſpuerunt.

18 ¶ Sed quia * *diuinæ quidem res perfectiſſimæ ſunt, humani verò iuris conditio ſemper in infinitum h decurrit, & nihil eſt in eo quod ſtare perpetuò poſſit: multas enim formas i edere natura nouas deproperat*, non deſperamus quaedam poſtea emergi negotia, quæ adhuc legum laqueis non ſunt innodata *k*. ſi quid igitur tale contigerit, Auguſtum imploretur remedium: quia ideo Imperialem fortunam rebus humanis Deus præpoſuit, vt poſſit omnia quæ nouiter contingunt, & emendare, & componere, & modis & regulis competentibus tradere & hoc non primùm à nobis dictum eſt: ſed ab antiqua deſcendit proſapia: cùm & ipſe Iulianus legum & edicti perpetui ſubtiliſſimus conditor, in ſuis libris hoc retulit, ſi quid imperfectum inueniatur, ab Imperiali ſanctione hoc repleatur, & non ipſe ſolus, ſed & Diuus Hadrianus in compoſitione edicti, & ſenatuſconſulto quod eam ſecutum eſt, hoc apertiſſimè definiuit, *vt ſi quid in edicto poſitum non inuenitur l, hoc ad eius regulas eiuſque coniecturas & imitationes poſſit noua inſtruere auctoritas*.

19 ¶ Hæc igitur omnia ſcientes patres conſcripti, & omnes orbis terrarum homines, gratias quidem ampliſſimas agite ſummæ Diuinitati quæ veſtris temporibus tam ſaluberrimum opus ſeruauit: quod enim antiquitas digna diuino non eſt viſa iudicio, hoc veſtris temporibus indulgetum eſt.

¶ Haſce itaque leges & adorate *m* & obſeruate omnibus antiquioribus quieſcentibus. nemoque veſtrum audeat vel comparare eas prioribus, vel ſi quid diſſonans in vtroque eſt requirere: quia omne quod hic poſitum eſt, hoc vnicum & ſolum obſeruari cenſemus. Nec in iudicio, nec in alio certamine, vbi leges neceſſariæ ſunt, ex aliis libris, niſi ab iiſdem Inſtitutionibus noſtriſque Digeſtis, & Conſtitutionibus à nobis compoſitis vel promulgatis aliquid vel recitare vel oſtendere conetur: niſi temerator velit falſitatis crimini ſubiectus, vnà cum iudice qui eorum audientiam patiatur, pœnis grauiſſimis laborare.

20 ¶ Ne autem incognitum vobis ſiat, ex *a* quibus veterum libris hæc conſummatio *b* ordinata eſt, iuſſimus & hoc in primordiis *d* Digeſtorum noſtrorum inſcribi *e*: vt manifeſtiſſimum ſit ex quibus legiſlatoribus quibuſque libris eorum, & quot millibus hoc iuſtitiæ Romanæ templum *f* ædificatum eſt. Legiſlatores *g* autem vel commentatores eos elegimus, qui dignitate opere erant, & quos & anteriores piiſſimi principes admittere non ſunt indignati, omnibus vna dignitatis apice impertito: nec alii cuidam aliquam prærogatiuam vindicante. cùm enim conſtitutionem vicem & has leges obtinere cenſuimus, quaſi ex nobis promulgatas: quid amplius aut minus in quibuſdam eſſe intelligatur, cum vna dignitas, vna poteſtas omnibus eſt indulta?

21 ¶ Hoc autem, quod & ab initio nobis viſum eſt, cùm hoc opus fieri Deo annuente mandabamus, tempeſtiuum nobis videtur & in præſenti ſancire, vt nemo neque eorum qui in præſenti iuris peritiam habent, neque (qui) poſtea fuerint, audeat commentarios *l* hiſdem legibus adnectere: niſi tantùm ſi velit eas in Græcam vocem tranſformare ſub eodem ordine, eàque conſequentia ſub qua & voce Romana poſitæ ſunt: hoc quod Græci *k* κατὰ πόδας dicunt. & ſi qui forſitan per titulorum *l* ſubtilitatem adnotare maluerint, & ea quæ παράτιτλα nuncupantur componere. aliàs autem legum interpretationes, immò magis peruerſiones, eos iactare non concedimus: ne verboſitas eorum aliquid legibus noſtris adferat ex confuſione dedecus. quod & in antiquis edicti perpetui commentatoribus factum eſt, qui opus moderatè confectum huc atque illuc in diuerſas ſententias producentes, [contrahentes] in infinitum detraxerunt, vt penè omnis Romana ſanctio eſſet confuſa. Quos ſi paſſi non ſumus, quemadmodum poſteritatis admittatur vana diſcordia? Si quis autem tale facere auſi fuerint, ipſi quidem falſitatis rei conſtituantur, volumina autem eorum omnimodo corrumpentur.

¶ Si quid verò, vt ſupra dictum eſt, ambiguum fuerit viſum: hoc ad Imperiale culmen per iudices referatur, & ex auctoritate Auguſta manifeſtetur, cui *n* ſoli conceſſum eſt leges & condere & interpretari.

22 ¶ Eandem autem pœnam falſitatis conſtituimus & aduerſus eos qui in poſterum leges noſtras per ſiglorum *o* obſcuritates auſi fuerint conſcribere. omnia enim id eſt, & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros, per conſequentias literarum volumus non per *p* ſigla manifeſtari: ita vt qui talem librum ſibi parauerit, in quo ſigla poſita ſunt in qualemcunque locum libri vel voluminis, ſciat inutilis ſe eſſe codicis dominum: neque enim licentiam aperimus ex tali codice in iudicium aliquid recitare, qui in quacunque ſua *q* parte ſiglorum habet malitias. ipſe autem librarius qui eas inſcribere auſus fuerit, non ſolùm criminali *r* pœna ſecundum quod dictum eſt, plectetur: ſed etiam libri æſtimationem in duplum domino reddat, ſi & ipſe dominus ignorans talem librum vel comparauerit, vel confici curauerit: quod & antea à nobis diſpoſitum eſt & in Latina conſtitutione & in Græca: quam ad legum profeſſores direximus.

23 ¶ Leges autem noſtras quas *s* in his codicibus, id eſt, Inſtitutionum ſeu Elementorum, & Digeſtorum vel Pandectarum poſuimus, ſuum obtinere robur ex *t* tertio noſtro feliciſſimo ſanctimus conſulatu præſentis duodecimæ indictionis, tertio Kalendas Ianuarias, in omne æuum valituras, & vnà cum noſtris conſtitutionibus pollentes, & ſuum vigorem in iudiciis oſtendentes in omnibus cauſis, ſiue *y* quæ poſtea emerſerint, ſiue quæ in iudiciis adhuc pendent, nec eas iudicialis vel amicalis forma compeſcuit: * quæ enim iam vel iudicali ſententia finita ſunt, vel amicali pacto *z* ſopita, hæc reſuſcitari nullo volumus modo.

¶ Bene autem properauimus in tertium noſtrum conſulatum & has leges edere: quia maximi Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti auxilio feliciſſimum eum noſtræ reipublicæ donauimus: in hunc & bella Parthica *b* abolita ſunt *c*, & quieti perpetuæ tradita, & tertia pars mundi nobis accreuit. Poſt Europam enim & Aſia & tota Libya noſtro imperio adiuncta eſt, & tanti operi legum caput impoſitum eſt, omnia cœleſtia dona noſtro tertio conſulatu indulta.

24 ¶ Omnes itaque iudices noſtri pro ſua iuriſdictione eaſdem leges ſuſcipiant *d*, & tam in ſuis iudiciis quàm in hac regia vrbe habeant & proponant, & præcipuè vir excelſus huius almæ vrbis præfectus, cu-

a Theoria §. 13. l. de conſtit. princ. vel. §. 15. §. de pet. hered. Contius tamen legit diuiſionis.

b de Antinomiis, §. 15. §. 7. conſt. ad Tribonianum.

d Cuiacius tradit, leges permultas in concordiam redigi poſſe: ſi alia ad ius conſtitutionum, benignum, *c* iz ad leges veteres & iuſ ſequentes referantur. 7. ob ſ eaque diſſoluendi leges, Idem l. obſ. 8. videtur: his eſt affine quod extat in l. 28. ff. de ſolu. l. vltima ff. de conſtit. Princ. & §. 19. l. ad magnam Grecorum.

† allegabant, proferebant.

c de Prætermiſſis.

f adde l. 1. §. 5. c. ff. de veteri iur.

g hic facere potest quod Ammianus lib. 30. de aduocatis loquens, ſcribit. Hi inquit, vt altius iura callere videantur, Trebatium loquuntur & Caſcellium, & Alfenum & Auruncorum, Siconumque leges ignotas, cum Euandri matre ab hinc ſeculis obrutas multis.

h al. in infinitum vt & ſenſus: res humanæ perpendi ſtare non poſſunt.

i de his formis vide Nouellam 2. 49. vel 50. 60. 66. 71. 84. 95. 100. 107. 127. l. 1. C. de emendat. Cod.

k al. innouata.

l Nouis negotiis emergentibus Auguſtum implorandum eſt remedium. adde l. 12. ff. de legibus. l. 7. §. 1. in fin. ff. de iuriſd. &c. l. 13. de praeſcript. verb. interim nota non alibi extare hanc Hadriani definitionem.

m Adoranda leges. Ad ſcientiæ iuris facit lex 1. c. 5. ff. de extra. cogn.

a Falſitatis reus eſt qui ius abrogatum in cauſis decidendis allegat, §. 19. l. conſtit. ad magnum ſenatum.

b Quibus ex libris Pandectæ excerptæ ſunt.

c hac Synopſi.

d Primordia hic appellat praefationes.

e Indicem librorum ex quibus ſcriptæ ſunt Pandectæ promiſit, quem vult in primordiis Digeſtorum inſcriptum eſſe, ſcilicet poſt ſequentem Metaphraſin.

f Templum iuſtitiæ Romanæ Pandectæ.

g νομοθέται καὶ ἑρμηνευταί.

h adde conſtit. ad Tribon. §. 5. 1.

i Commentarij vetiti, legimus non adſpici, ſcriptores, falſi libri, corrumpendi, §. 21. l. conſtit. prim.

k κατὰ πόδας interpretationes ſunt quæ ſeruant eadem veſtigia, quæ ſidem veſtigiis inſiſtunt & pedetentim ſubſequuntur legem, vt. Alciat. 11. Parerg. 6. vulgus appellat τὸ κατὰ πόδας ſiue κατὰ πόδα, verbum verbo Tranſlationem.

l Paratitlum. Titul ſubtilitas. Sine interim ſenſa Paratitla & κατὰ πόδας, hoc ingeam duo interpretandi modi permiſit Triboniani. Inde Valentinus Graecis in libris βασιλικῶν his duobus tantum interpretandi generibus vſus fuiſſe.

m adde l. 4. §. 1. §. fin. noſtr.

n *q. quæ nataui ad l. 1. C. de legib.*

o ſigla Senatus in ſacræ pænultima. *q. ff. de legib.*

p ſigla, legere non ſcribentium ſed ſignorum falſi reus ſit, ſigla porro ſunt ſingulae literæ, ſingulorum literæ.

q *l. vlt. ad Auguſtinum §. 5. ibid. extra.*

r al. ſui.

ſ Falſi obligatur pœna ſcribentis, qui libros legum ſiglis ſcribunt, §. 21. l. conſtit. ad Praeſectum, l. vlt. ff. de falſ. An ea quoque leges iaceb. ſiglis noſtris ſcribi ſolent vi accurſius

cenſuit? Minimè. *t* non etiam Græca. *u* quas *s* & ita quidem in *r* electis poſt ſcriptum fuerat. Sed hic librarij errore ſuit.

x Digeſtorum & Inſtitutionum ius ab quo tempore &, quibus in cauſis valere debeat. Cùi autem ab eo tempore valere debeat vide in vtrl. l. vltima tem l. eodem.

y adde l. C. de legibus. *z* Tranſactio pactum amicabile.

a *l. 16. C. de tranſact.*

b Parthica bella, perſica.

c Pace cum Parthis facta, Gratij & Aſdpicienſi.

Universidad Rey Juan Carlos

r & autem erit tribus a excelſis b præfectis prætoriis, tam Orientalibus quàm Illyricianis, nec non Lybicis per ſuas auctoritates omnibus qui ſub eorum iuriſdictioni ſuppoſiti ſunt, eas manifeſtare d. Data ſeptimodecimo Kalendis e Ianuarias, Iuſtiniano domino noſtro ter f conſule 533. FELICITER.

DE g CONFIRMATIONE DIGESTORVM ad magnum Senatum.

IN h NOMINE DOMINI ET DEI noſtri Ieſu Chriſti.

Imperator Cæſar Flau. IVSTINIANVS, *Alamanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, Pius, felix, inclytus, victor, ac triumphator, ſemper venerabilis Auguſtus, ad magnum Senatum & populum, & omnes vrbis noſtri ciuitates.*

DEDIT nobis Deus poſt pacem cum h Perſis initam, poſt Vandalica trophæa & totam Libyæ acquiſitionem, poſtque nobiliſſimam Carthaginem noſtro iterum Imperio i ſociatam, vt veterum legum renouationis opus ad optatum finem perduceremus, quod nemo principum ante noſtrum imperium aut in mentem induci poſſe, aut humano ingenio poſſibile eſſe exiſtimauit. Erat enim mirabile, omnem Romanam ſanctionem à condita vetere Roma vſque ad noſtri Imperii tempora quæ k penè in mille & trecentos annos concurrunt, non ſolùm ſecum in variis ſuis partibus, ſed in imperialibus quoque præſertim ſanctionibus inter omnem naturæ conſonantiam pariter ac diſcordiam: non tamen id ſolùm quod ſecum pugnabat, tollere: ſed etiam quod idem aut ſimile reperiebatur, expellere, variámque ipſius pulchritudinis ideam tribuere, ita vt pro ſingulis rebus ſingulæ leges conſtitutæ viderentur. quod procul dubio ſuperioris numinis & ſiuentis inde benignitatis fuit, non humanæ cogitationis, aut incepti, aut poteſtatis. Nos itaque more ſolito manibus ad Deum erectis, eóque, vt nos complecti dignaretur, inuocato, & rem aggreſſi ſumus, & omnia tandem confecimus, Triboniano glorioſiſſimo magiſtro, & exquæſtore ſacri noſtri palatii, & exconſule ad omne miniſterium vſi, nec non aliis quibuſdam illuſtribus, & prudentibus viris, inquirentes ſemper ea quæ ab eis componebantur: & ſi quod erat dubium perſcrutantes omnib. quoq; ſecundùm datã nobis à Domino Deo & ſaluatore noſtro Ieſu Chriſto ſcientiã & intellectus vigorem imponentes competentem formam.

1 ¶ Et piiſſimas igitur conſtitutiones iam ante in duodecim libris comprehenſas, Codicem noſtræ pietatis cognomine fulgentem compoſuimus, nunc verò omnium veterum iuris conditorum ſententiis ex multitudine quæ ad duo millia penè librorum, & trecentas l myriadas verſuum pertinebat, libros moderatum & perſpicuum collegimus compendium. Quinquaginta igitur libris omnia complexi nunc ſummus coeleſti fauore, colligentes omne id quod erat vile, & omnes ambiguitates decidentes, nullo ſeditioſo relicto. Quos libros Digeſta ſeu Pandecta appellauimus ex eo, quod legum habeant diuiſiones & deciſiones, itémque ex eo quod omne in vnum congregatum receperint, hanc eis appellationem imponentes: nec vltra quindecim myriadum verſuum numerum eis dantes: & in ſeptem eos diſponentes tractatus idque non perperam, neque ſine ratione, ſed ad numerorum naturam & harmoniam reſpicientes.

2 ¶ Ea igitur quæ apud omnes πρῶτα i. primordia nominantur, in quatuor libros ſepoſuimus.

3 ¶ Deinceps ea quæ de iudiciis tractant, in alios ſeptem q libros.

4 ¶ Item ea quæ de rebus, non in plus quàm s octo libros.

5 ¶ Sequentem verò operis partem quæ quarta u & media velut ἐστι τὰ μέσα eſt totius operis, aliis x octo libris depoſuimus, in quibus eſt quidem y hypothecaria, non longè admodum à pignoratitia actione diſtans, eſt & Ædilitium z edictum, & de euictionibus ſtipulatio: quæ duo acceſſoria & conſequentia conſtituta venditionum: longè tamen admodum in veteri iuris ordinatione ab his deuagantia, congregauimus propius propter mutuam inter ſe cognationem, ne quæ de eodem genere loquuntur, longè à ſe diſtarent. Poſt hæc introduximus poſt duos illos libros ea quæ ſunt ſcripta de vſuris tam terreſtribus quàm traiectitiis ſeu marinis, & de probationibus atque præſumptionibus in vnum librum, à his autem tribus monobiblis, ſingularibus libris poſt tractatum de rebus ſibi inuicem proximis depoſitis, & rurſum ea quæ de ſponſalibus & nuptiis, & de dote legibus dicta ſunt congregantes, his etiam c tria habere in hac ordinatione volumina conceſſimus. De tutoribus autem minoris ætatis d geminos libros, eos, inquam, qui de tutelis apud omnes nominantur, & hic etiam his compendium concedimus, memoratam octo librorum ordinationem, & mediam (vt dictum eſt) hanc partem totius operis confecimus, pulcherrima & veliſſima iura in his deſcribentes.

6 ¶ De teſtamentis e autem & legatis, & fideicommiſſis omnia congregauimus in nouem librorum numerum: quorum principatum obtinent ea quæ ſunt de teſtamentis, & codicillis maxime conueniunt, tam etiam militum, qui ea, vt volunt, faciunt a duobus libris ordinata, & de teſtamentis inſcripta. quinque b autem ſequentibus continentur ea quæ de legatis & fideicommiſſis & omni eorum ambiguitate diſputata ſunt. & quoniam Falcidiæ narratio continens & conſentanea erat legatorum & fideicommiſſorum proprio tractatui: propterea & ipſam continuò legatorum ſuppoſuimus tractationi, libro c integro ei applicato, cum breui quadam adiectione. & rurſum quia ad Falcidiæ imitationem [introductum] erat Trebellianum Senatuſconſultum in fideicommiſſis, & huic vltimum d huius ordinationis tribuimus locum totum ius ſuper his poſitum, Trebelliano Senatuſconſulto attribuentes, & ſupernacuum eſſe Pegaſiani Senatuſconſulti poſitionem cenſentes, & abſurdas horum Senatuſconſultorum inter ſe differentias, & communiones: quas ſanè & veteres perofi, captioſas & damnoſas appellarunt: ſimpliciore quadam narratione omne hoc ſchema congregantes, & ad vnius Senatuſconſulti Trebelliani ordinationem applicantes, & hanc quidem partem totius ordinationis nouem his perſecuti ſumus libris. In quibus nouem libris nihil de quondam e caducis dictum à nobis eſt: quia propter vſum quendam non proſperum eius increbuiſſet in republica, & luctuoſum monumentum bellorum ciuilium eſſent: non oportebat in his manere temporibus, in quibus & Deus dedit pacem nobis agere domi & foris, & cum oportuit bellum gerere, facile cum ipſius fauore hoſtes ſuperare & capere.

7 ¶ Sequitur deinde & exoritur nobis ſexta f pars totius compoſitionis, octo concluſa libris. Pulchrè autem incipit ab his quæ poſſeſſiones nominantur, quas nos ſimiliter, vt cetera diligenter conſiderantes tam eas quæ ad ingenuos, quàm quæ ad libertinos pertinent ex multa anteriorum temporum confuſione & obſcuritate in purum deduximus compendium, geminorum g illis librorum numerum ſufficere arbitrantes. Adiecimus autem poſt & omnes ab inteſtato appellatas ſucceſſiones & ipſos generum ordines, eorum h aliàs etiam libro inſcripſis, & circa i omnium finem Tertullianum & Orficianum compoſuimus Senatuſconſultum, ex quibus matres & liberi k inuicem ſucceſſores ſunt. Procedit autem poſt hæc l alius liber à quo de ædificiorum operibus m & de ea n quæ ob ruinoſa & diruta ædificia datur ſatiſdatione, o & his qui in his aliquid inſidiarum aut fraudis admiſerint, & de his qui ex aquarum impetu vicinos læſerint, p & de publicorum vectigalium conductoribus, atque inſuper de donationibus tam indefinitis q [ſeu ſimplicibus] quàm in cogitationem mortis relatis leges r ac iura ordinant. Rurſum autem quicquid de quacunque manumiſſione extat, vel de his, quæ ſuper ipſa agitantur, cauſis, & hoc vni t traditum eſt libro. Amplius autem & ea quæ de poſſeſſione, & per ipſam acquiſitione, & de cauſis eam introducentibus ſunt, in u vnum ſepoſuimus tractatum ſeu librum. Et quidquid etiam de iudiciariis extat ſententiis, & his qui in his aliqua contra ipſos confeſſi ſunt, & de bonorum ceſſione, & creditorum detentione & venditione, & de bonorum ſeparatione & curatione, & ne quid fraudentur creditores fraudis, & id in vnum ſimiliter collatum eſt librum. Sed & interdictorum modum non pluribus quàm in vno dedimus libro. Inde autem & ad præſcriptiones ſeu exceptiones, & in his ſedata tempora venimus. Et obligationum quidem & actionum ſtatuimus modos, & coëgimus omnem hanc partem, ex [illegible] ſtiones (vt dictum eſt) octo librorum numero deſcriptam, ſextam hanc partem totius voluminis ſeponentes.

8 ¶ Totius autem extrema pars quæ & ſeptima eſt totius tractionis, ſex librorum numero demandata eſt, incipiens quidem à ſtipulationibus procedens verò ad ea quæ ſcripta ſunt de fideiuſſionibus & debitorum numeratione, ſolutione & liberatione ipſorum, & de ductis ex Prætorum iuriſdictione ſtipulationibus: quæ omnia duobus à nobis contracta ſunt libris: cum apud veteres nec decem ſufficerent libri ea de re. [Procedit & deinceps ad delictorum narrationem, & omnia recenſet quæ ad minora delicta pertinent, quæ vocant priuata, & item quæ ad ea quæ neque ordinaria appellant, ſed ipſis extraordinariorum appellationem imponunt, deſcendit etiam & ad publica crimina quæ atrociſſima ſunt, & magnam ſibi aduocant pœnam. Duo tamen & hic ſunt libri qui illa quidem, quæ ad delicta & crimina pertinent, complectuntur, quibus permixta ſunt & ea quæ de reis criminum qui ſe celant: tamen communes ſcripta ſunt, & de eorum bonis, & de quæ infligitur condemnatis, pœna vel indulgentia. Inductum autem eſt alterius rurſum [libri ſit narratio de appellationibus: quæ communis eſt profectò ad reſcindendas, tam pecuniarias [ſeu ciuiles] ſententias quàm criminales. Quæcunque autem de ciuibus [ſeu municipibus] & de decurionibus, & muneribus, & publicis operibus, & nundinis, & de pollicitationibus, & variis cognitionibus [ſeu interrogationibus] & publica deſcriptione, veteribus inuenta ſunt, & quæcunque de verborum extant ſignificatione, & de his quæ pro regulis apud veteres dicta ſunt, hæc omnia in ſeſe recipit vltimus liber. Huius igitur compoſitionis initium eſt à ſtipulationibus, hic liber eſt ſextus ordine, & ad [illegible] primum principium comparatione, ſed eſt quinquageſimus & conſummat totam conſummationis perfectionem [ſeu harmoniam]. 9 ¶ Quæ omnia compoſita ſunt & elaborata peroptimè, & vt noſtra indiſcat [illegible] fuit, per t Tribonianum u illuſtri virum: necnon prudentiſſimum [illegible] ſtrum, & exquæſtore noſtrorũ palatiorũ, & exconſule, virum & [illegible] rerum experimentis, & in eloquentia, & in legibus ſcribendis [illegible] ornatum.

a Tres excelſi Præfecti Prætorio Orientis & Illyrici, Africæ.

b gloriosiſſimis, Græci.

c Præfecti hi ſecundum, Romæ, Conſtantinopolis, Italiæ Galliæ.

d ad omnem notitiam ſubditorum incontradicibilem venire, Græci hic addunt.

e Calendas Ianuarias, ſic legitur in Græco.

f tertium conſule. ita ſcribendum eſt, vt ad Cod. l. 1.

g Hæc conſtitutio Latina facta eſt ab Antonio Contio.

h vide Procop. de bello Perſico. adde 9. part. lat.

i Calendis Decembr. menſis ſuperioris. Procopium de bello Vandalico: Codinum, Paul. Aquilegienſ.

k hic numerus annorum emendat § 5. l. conſtit. ad Tribon.

l Treſcentena, & ut ſupra, l. conſtit. ad Anteceſſores. Trecenties decem millia verſuum § 1. vers. ſed cum omnia l. conſtit. ad Senatum.

m Pandectarum Græcum.

n Διαιρέσεις καὶ ἀποφάσεις.

o prima pars Pandectarum.

p 4.

q Pars ſecunda de iudiciis.

r à 5. 1. ad finem. 11.

s Pars tertia de rebus.

t à 12. ad finem. 19.

u Pars quarta quæ & hypothecaria.

x à 20. ad finem. 27.

y lib. 20.

z lib. 21.

a propoſuerat tamen huic ordinem ſequi l. 2. in fin. ff. de ſacrotanc.

b lib. 22.

c 23. 24. 25.

d 26. 27.

e Pars quinta de teſtamentis.

a 28. 29.

b 31. 32. 33. 34.

c Trigeſimaquintus tamen liber inſcribitur Ad legem Falcidiam.

d à Tit. de cond. & demonſtr.

d 36. 36.

e Cur in Codice potius, quam in Digeſtis Codex non tractatum ſcis?

f Pars ſexta.

g 37. 38.

h 39.

i 40.

k 41.

l 42.

m 43.

n lib. 44.

o Pars ſeptima.

p l. lib. 45. 46.

q lib. 47.

r d. lib. 47. 48.

s 49.

t Pars ſeptima compoſitione

u Tribonianum.

Universidad Rey Juan Carlos

ſtatum, & qui nihil vnquam noſtrarum iuſſionum contemnunt: necnon per alios viros, [qui ſub ipſo nobis hoc opus elaborarunt,] id eſt, Conſtantinum a magnificentiſſimum comitem ſacrarum largitionum, & antigrapharium [ſeu magiſtrum] ſacri ſcrinii, & libellorum & cognitionum Imperialium, qui ſemper nobis bonam de ſe opinionem in omnibus præbuit: necnon Theophilum b magnificentiſſimum magiſtrum, & leges [ſeu iura] in regia hac vrbe laudabiliter c & cum ſummis vigiliis, & vt magiſtratu ſedulitate dignum eſt, docentem: & Dorotheum d magnificentiſſimum quæſtorem & Doctorem in legum ciuitate deſignatum: dicimus autem verendam & ſplendidam Berytenſium metropolin, quam de ipſo optima opinio & gloria, & ad nos deduxit ipſum, & vt huius operis participem faceremus, hortata eſt: ſed & Anatolium e magnificentiſſimum magiſtrum, qui & ipſe apud Berytenſes, ea quæ ex legibus [proficiſcuntur,] pulchre docet, vir ex tertia ſtirpe laudabilis iuris apud Phœnices interpretum deſcendens (refert enim [genus] ad Leontium, & Eudoxium homines in legis optimæ memoriæ poſt Patricium inclytæ recordationis quæſtorium & anteceſſorem, & Leontium glorioſiſſimum expræfectum, & exconſule, atque patricium eius filium ſummæ admirationis viros) & Cratinum f magnificentiſſimum atque prudentiſſimum comitem ſacrarum largitionum: (& optimus quoque eſt is legum ſeruator in regia hac vrbe) & præter hos etiam Stephanum, Menam, Proſdocium, Eutolmium, Timotheum, Leonidam, Leontium, Platonem, Iacobum, Conſtantinum, Ioannem, viros prudentiſſimos: qui viderunt Rhetores g quidem glorioſiſſimorum præfectorum ſacrorum noſtrorum Prætoriorum, gloriam autem ſeu laudem apud omnes prudentiæ iuſte habent: & à nobis merito iudicati ſunt digni, vt eligerentur tanti certaminis participes. Hæc igitur nobis circa Digeſtorum elaborata ſunt conſcriptionem per iam dictos glorioſiſſimos viros.

a Conſtantinum.
b Theophilum.
c [illegible]
d Dorotheum.
e Anatolium.
f Cratinum.
g ſcrinio hic ſunt educti nam apud Præfectum P. Illyrici aduocati 50. fuiſſe conſtat, l. 87. C. de aduoc. diuerſ. iud. vt & apud Præfectum Orientis. l. 8. l. 1. eod. vt apud Præſidem Syriæ 30. l. 3. C. de aduoc. diuer. iudic. apud Præfectum vrbi 80. l. 7. e. eo.

10 ¶ Tanta autem nobis reuerentia antiquitatis fuit, vt neque mutari nomina veterum Iuriſconſultorum ſuſtinuerimus: ſed vnuſquiſque illorum appellationem legibus inſcripſimus, mutantes quidem, ſi quid iam habere viſum eſt non recte ſparſum, vero illis nunc tollentes, has nunc addentes: ex multis denique optimum eligentes, & vnam h atque parem i omnibus præbentes poteſtatis vim, ſeu robur: ita, vt quicquid ſcriptum eſt in eo libro, ſi noſtra ſit ſententia: nemine audente comparare ea quæ nunc facta ſunt his quæ prius erant: quia multa & numeratu non facilia tranſpoſuimus in melius, etiam ſi quid imperiali aliqua antiquorum Imperatorum conſtitutione in aliam dictum fuerat formam: nam nomina quidem veteribus ſeruauimus, legum autem veritatem noſtram fecimus, itaque ſi quid erat in illis ſeditioſum, (multa autem talia erant ibi repoſita) hoc deciſum eſt, & definitum, & in perſpicuum finem deducta eſt quæque lex.

11 ¶ Sed cùm oporteret & aliquam k mediocrem l Iſagogen facere in rudium gratiam, qui recenter leges attingunt, nec maiorem doctrinam portare poſſunt, neque hoc extra noſtram prouidentiam reliquimus, ſcilicet Triboniano glorioſiſſimo, & qui ad totius operis legitimi gubernationem electus eſt, necnon Theophilo, & Dorotheo magnificentiſſimis & prudentiſſimis anteceſſoribus accerſitis mandauimus, vt ſeligerent ex his quæ apud veteres erant Iſagogarum modo compoſita, ea quæ eſſent aptiſſima, & in ipſis rerum argumentis continentia, vtque colligerent, & nobis offerrent, & vt mentionem etiam facerent noſtrarum Conſtitutionum, quas pro emendatione veteris iuris promulgauimus, & ita componerent libros quatuor futuros prima elementa totius Iſagoges, quæ vocari Inſtituta viſum eſt, quam ſanè legitimi operis partem compoſitam nobis obtulerant, & nos eam totam conſideratam à nobis, & perpenſam rectéque habere viſam noſtris ſenſibus non indignum eſſe iudicauimus: & m pro noſtris haberi Conſtitutionibus & noſtrarum Conſtitutionum robur habere iuſſimus; quod & ex his quæ in procœmiis eiuſdem voluminis diſſeruimus, omnibus manifeſtum fecimus.

12 ¶ Sic itaque omni Romani iuris diſpoſitione ordinata, & in tribus integris & voluminibus, & anno tanto opere perfecto: (quod nobis ab initio omnem ſpem excedere, circa finem autem, cùm iam penetrabilem eſſe rem docuimus, ne in decem quidem annis totum abſolui poſſe videbatur:) tanta ergo trium n annorum celeritate conſummato opere, & hæc opera Domino Deo oblata, qui dedit & pacem agere, bella feliciter dirigere, & leges ponere præterito, præſenti, & futuro tempori iuſtum eſſe putauimus, omnibus hominibus facere manifeſtum noſtram in his rebus ſtudium & prouidentiam, quomodo nempe priore ſoluti perturbatione, & confuſione, & nullum finem habente tum poſitione, vtum ſint poſthac legibus rectis compendioſis, & omnibus ad manum promptis & litium compendium adferentibus, & paratis, atque expeditis omnibus [valentibus] ad o facilem adquiſitionem, nec magnis egentibus multis pecuniis vt illorum inutilium librorum congererent multitudinem: ſed viliſſima pecunia tam ditioribus quàm ex tenuiore profectis patrimonio, copiam ſui comparandi præbentibus.

h v. §. 6. eiuſque l. conſt. ad Tr.
i de authoritate Iuriſprudentum.
k De Inſtitutionibus compoſitis.
l Inſtitutionum vſus, Inſtitutiones [illegible], vt hic, prima elementa legitimæ ſcientiæ, l. de conſtitut. Inſt. §. 4. prima fundamenta atque elementa, §. 2. conſtit. ad Senatum. §. 11.
m paulò aliter Theophilus §. pro. In Sententiam [illegible]
n de Triennio ſeſſi Iuſtiniani.
o §. 13. 3. conſtit. ad Senatum & omnes populos.

13 ¶ Si quid autem ex multitudine ea quæ nunc congeſta eſt, & ex tantis myriadibus collecta, videbitur eſſe ſimile [& geminatum a,] (hoc autem putamus rarum eſſe) attingatur humanæ naturæ [imbecillitatem] conſiderantibus, non extra iuſtam apologiam ne hoc quidem videbitur eſſe. in nullo enim aberrare, [ſeu in omnibus irreprehenſibilem ſeu inemendabilem eſſe,] (diuinæ vtique ſolius, non autem mortalis eſt conſtantiæ ſeu roboris,) quemadmodum & à maioribus dictum eſt. deinde eſt, vbi & ſimilium aſſumpſimus poſitionem, vel rebus ſubiectis id exigentibus, vt oporteret idem pluribus applicari titulis: vel quia cùm extraneo loco eſſet commixtum id quod ſimile ſuperiori videbatur, impoſſibile fuit eam inſolidum non detrahi: vel etiam quia ſæpe cuſtodienda fuit integra totius theoriæ b [ſeu viſionis] continentia, nec [ſeparanda aut] diuellenda mens & intellectus [ingentium] per eorum quæ iam ſcripta fuerant ademptionem. quin & hoc ſcribi aſſumptum eſt propter rei neceſſitatem: tamen id breue eſt, nec vllum ferè ſui ſenſum præbens.

14 ¶ Hoc etiam c alii & in Conſtitutionibus tum inter Imperiales Conſtitutiones relatas, & iure quod ex his reſultat, obſeruauimus, nam quæ in illis iam cauta erant, ea nec in hoc volumine poni conceſſimus, niſi ob aliquam interdum circumſtantiam ſimilitudinis aliqua cauſa relicta eſt.

15 ¶ Contrarium c autem aliis legibus legem ex his quæ in hoc volumine poſita ſunt, non facile quis reuererit, ſi modo ad omnes contrarietatis fines animum intendere feſtinet ſed d ineſt aliquid diuerſum: quod adiumentum alterius generis fortè hanc & illam legis poſitionem apparere faciet.

a de ſimilibus.
b viſiones. §. 14. §. conſtit. prox.
c de Antinomiis.
d v. §. 15. conſtit. ad Senatum. Sed Gouuanus legere l. in princ. [illegible] c in lege 22. in pr. ff. 44 t. [illegible] non poteſt aliter conciliari, quàm ſi dicar in d. l. 8. vel aliter vel male ſcriptum fuiſſe.

16 ¶ Sed & ſi quid fortè prætermiſſum e eſt eorum quæ poni debebant (fortè enim & aliquid tale contigit) propter humanæ intellectionis naturam, multo ſanè melius eſt noſtris ſubditis multis inutilibus liberari [legibus,] dum priuantur fortè paucis quibuſdam quæ videbantur idoneæ, myriadibus propè infinitis deleta & depoſita, & nemini fortè mortalium animaduerſa.

17 ¶ Hanc enim ob cauſam tot libris f (quos antea ſcribi oportebat) deſtitui in lites, facilius ex paucioribus iuris auctoribus & libris ad ſirmitatem g perueniebant, iudicia decidebant: vel propter inopiam librorum, vel quia non ſufficiebant multis laboribus ad inueniendam multa vtilia neceſſaria, & viribus erant impares. In præſenti autem conſummatione maximus legum obſcurantium congeſtus eſt numerus ex libris raris, & qui vix inueniri potuerint, & quorum nec nomina, nec eruditiſſimi quidem in legibus complures homines nouerant. Quorum ſanè copiam [ſeu materiam] nobis vberrimam dictus glorioſiſſimus Tribonianus præbuit, multorum librorum, & qui vix numerari poſſent ſuppeditata multitudine, quibus omnibus perfectè lectis, congeſta ſunt hæc volumina, ſed ex horum multis & variis ijs qui à nobis ad hoc congregati erant, cùm nihil inueniſſent idoneum aut nouum in his quæ iam congregata erant, illationem ex his in hoc opere faciendam optimo animo reſpuerunt.

e de prætermiſſis.
f de libris veterum Iuriſconſultorum.
g de nouis ex ſacris quæſtionibus & conſtitutionibus.
h Nouel. 7. c. 2.
i de abrogatis veterum Imperatorum legibus.
k v. §. 13. l. Conſtit. ad Senatum
l eg. c. vlt. ff. de fato.
m Quorum volumina à veteribus Iuriſperitis compoſita.

18 ¶ Si verò poſteà aliquid noui y controuertetur quod non appareat legibus his inſertum (* multa à enim nouare noſtit natura) ſed Imperium Deus propter hoc impoſuit hominibus vt emergentia & lege egentia lege definiat, & humanæ naturæ incertum repleat, & certis concludat legibus ac regulis. neque hoc noſtrum nunc dicimus: ſed iam omnium iuris conditorum qui olim claruerunt, prudentiſſimus Iulianus hoc ipſum videtur dixiſſe, qui & ab Imperiali auctoritate implorat fieri legum repletionem in emergentibus ambiguitatibus & quæſtionibus. ſed & diuus Adrianus piæ memoriæ, quando ea quæ à prætoribus quotannis edicta fuerant, breui complexus eſt libello, aſſumpto ad id optimo Iuliano in oratione quam in commune habuit in ſenatu Romæ, hoc ipſum quoque ait: vt ſi quid præter id quod iam ordinatum eſt, exorſerit: conueniens eſt eos, qui in magiſtratu ſunt, illud conari decidere, & remedium imponere ſecundùm eorum quæ iam ordinata ſunt, conſequentiam [imitationem.]

19 ¶ Hæc igitur omnes (dicimus autem vos, magni Senatus, & omnes noſtræ reipubl. homines) cognoſcentes, gratias quidem confitemini Deo, qui noſtris temporibus tantum bonum ſeruauit: vti mini verò noſtris legibus, nolli à autem quæ veteribus libris inſcriptæ ſunt attendentes: neque ad ea quæ nunc poſita ſunt, illa comparentes: quia etſi videantur quædam inuicem non conſonare, tamen prius & illud & vetuſtius nobis, vt imperfectum diſplicuit, nunc autem hoc viſum eſt debere obtinere. Nam prohibemus illis in poſterum vti, hæc autem ſola obtinenda in republica & obtinere concedimus & ſancimus, ita vt qui conatus fuerit ex prioribus libris, & non ex his duobus ſolis, & Conſtitutionum [libro] à nobis compoſitis, vel factis, vti quibuſdam legibus, vel eas in iudiciis legere, vel ſi quis iudicaturus ex his apud ſe recitari eas paſſus, falſi reatu teneatur & publicorum criminum iudicatus, & pœnæ addictus quod eis non diceremus, vel ex hoc ipſo manifeſtum eſſet.

20 ¶ Sed & hoc optimum fore iudicauimus et apponere Digeſtorum voluminis & veteres iuris conditores, & illorum voluminum ex quibus collectio facta ſit legum nunc à nobis congeſtarum, quod & iuſtiſſimum, & factum eſt & quod ea quæ de iis res conſcripta ſunt, appoſi

Universidad Rey Juan Carlos

hanc diuinæ noſtræ Conſtitutioni præcepimus, vt omnibus fiat manifeſtum & quid priores inexperientiæ ſimul & incertitudini eſſet, & quid à nobis ſit adinuentum. Legiſlatores autem ſeu legum interpretes illos conſeſſimus qui apud omnes probati & recepti erant, & priorib. imperatoribus placuerant, & qui ab his nominari meruerunt. Si n. aliquis nondum veteribus legiſlatoribus cognitus eſt: nos & hunc interdiximus huius voluminis communicationem. Omnib. ſanè his poſitis vnum ordinem & dignitatem parem dedimus: nulli cuipiam maiore, quam cæteris data prærogatiua. Si enim his quæ ab illis ſcripta ſunt omnibus imperialium Conſtitutionum a dedimus robur; quid eſt, quod in his amplius, quodque minus haberi debeat?

21 ¶ Illud autem quod ſtatim, cum hanc compoſitionem legum congregari mandauemus, iuſſimus: iterum & nunc ſancimus illud confirmando: omnibus ſimiliter intelligimus, ne quis audeat hominum qui ſunt nunc, aut in poſterum erunt commentarios b ſcribere harum legum: præterquam ſi velit quis in Græcam linguam hæc transferre, quem etiam volumus ſola ſecundum pedem ſeu κατὰ πόδα nuncupata vti legum interpretatione: & ſi quid ſecundum nominatorum paratitlorum (vt conueniens eſt) adnotationes ſcribere voluerit vſum: aliud autem nihil omnino ne tantillum quidem circa ea facere, ne turbam dare ſeditioſis & dubitationis, aut infinitæ multitudinis, legis occaſionem, id d quod antea in antiqui edicti legis factum eſt ordinatione: ita vt illud breuiſſimum conſtitutum ex differentium commentariorum diſſentionem ſeu diuerſitate in infinitam extenderetur multitudinem. Si quid n. forte ambiguum fuerit viſum vel litium certatoribus, vel his qui rebus præſunt, hoc Imperator interpretabitur rectè. nam hæc facultas illi ſoli e à legibus permiſſa eſt. Itaque quiſquis auſus fuerit ad hanc noſtram legum compoſitionem commentarium aliquid adijcere: aliter atque noſtræ huius iuſſionis forma præſcribit: is ſciat, quod & ipſi falſi reo legis futuro, & quod compoſuerit, eripietur, & modis omnib. corrumpetur.

22 ¶ Eadem pœna impoſita & aduerſus eos qui notis f (ſeu ſignis) quibuſdam in ſcriptura vtentur (quæ ſigna ſinglas g vocant) & qui per ea conturbare ſcripturam tentauerint, nec per totam conſequentiam literarum numeros, & nomina veterum prudentum & totam legum compoſitionem ſcripſerint. Sciant etiam librorum ita ſcriptorum comparatores ſe inutilis fore libri dominos neque. n. damus licentiam talibus libris in iudicijs vti, & aliquid agere: etiamſi contingat librum in ea ipſa parte quæ recitatur, nullum habere tale ſignum [aut notam] ſed in alia quacunque ſui parte, quamuis ſemel tantum id admiſſum ſit. Itaque ipſe quidem eum librum pro non ſcripto prorſus habebit. Is autem qui eum ſcripſerit, & ignoranti emptori dederit: duplum ſoluet eius æſtimationis ei qui ita in quantitate damnum paſſus fuerit, nihilominus infligenda criminali h pœna. Hoc etenim & in aliis conſtitutionibus ea de re poſitis ſcripſimus, tam his quæ Latina proceſſerunt voce, quàm ex quæ Græcorum lingua, quam quidem ad legum profeſſores reſcripſimus.

a vt §. 21. ſ. eod.
b Quales legum commentarios eſſe oporteat §. 21. ſ. conſt. prox.
c κατὰ πόδα videtur idem ſignificare hoc loco quod παραφραστικῶς.
d quod etiam videtur Cuias ſuorum ſtudio ſegere voluiſſe, l. 1. ff. de orig. iur.
e Imò & Senatui l. 9. ff. de legib. & ſubditis atque iudicib. l. 5. l. 13. l. 37. 38. ff. de legib. & Epiſcopis, l. 6. C. de ſacroſ. eccleſ. & populo l. 9. ſtatu ff. de iuſtitia & iure.
f Libros legum notis non eſſe deſcribendos.
g v. 5. 6. conſt. ad antecessores.
h ſubd. §. 22. ſ. conſt. ad ſenatum. l. v. l. 9. C. de legib.
i Principium de bello Perſico.
l Principium de bello Vandalico.
m Apud omnes terræ populos nominatiſſimum Cæſaris nomen eſt, & nos præter alias Imperatoriæ maieſtatis notas eo gloriamur. Nou. 30.
n Gallis tamen & Francis non imperabat Iuſtinianus, arg. l. 2. §. 2. C. de off. præf. Afr. Agath.
o qui ſunt, v. §. 3. ſ. eod.

23 ¶ Hæc igitur volumina (Inſtitutionum, & Digeſtorum dicimus) ex fine tertij noſtri feliciſſimi conſulatus ſuum robur obtinere ſancimus, i. ex ante 3. Kal. Ian. præſentis duodecimæ indictionis in omne æuum valitura, & vnà cum imperialib. conſtitutionib. vigorem & locum habitura tam in his quę poſtea i emerſerint, quam his quæ in iudicijs adhuc pendent, nec ſtatim amicabilib. tradita ſunt tranſactione. quodcunque enim hactenus vel iudicatum, vel tranſactum eſt retractari non ſuſtinemus. Quem quidem conſulatum tertium nobis nominatiſſimum dedit Deus: quando & ſub ipſo pax k cum Perſis confirmata eſt, & hoc tantum legum volumen repoſitum eſt, quod à nemine maiorum vnquam excogitatum fuit: atque ad hęc tertia pars mundi (dicimus autem totam l Libyam) noſtris adiuncta eſt ſceptris: omnia hęc à ſummo Deo & ſeruatore noſtro ΙΕΣΥ ΧΡΙΣΤΩ dona tertio noſtro conſulatu indulta.

24 ¶ Omnes itaque laudatiſſimi noſtræ reip. magiſtratus diuinam hanc noſtram ſuſcipientes conſtitutionem, vt vtantur prędictis noſtris legibus, vnuſquiſque in ſuo procurabit iudicio. Proponet autem eam in maxima & regia hac vrbe & eius glorioſiſſimus Præfectus. Curæ autem erit excellentiſſ. & laudatiſſ. noſtro magiſtro, & glorioſiſſ. atque beatiſſimis præfectis ſacrorum noſtrorum Prętoriorum tam his qui ad ſolem orientem, quàm his qui in Illyride, necnon his etiam qui in Libya ſunt, per ſua edicta his qui ſub ipſis ordinati ſunt, iſta facere manifeſta, ad omnium noſtrorum ſubditorum inexcuſabilem notitiam. Data 17. Kal. Ian. Domino noſtro Iuſtiniano perpetuo Auguſto III. Conſule 533.

DIGESTORVM PROOEMIVM IN NOMINE Domini noſtri Ieſu Chriſti.

DE RATIONE ET METHODO IVRIS docendi ad Antecessores.

Imperator Cæſar III, Flauius Iuſtinianus, Alemannicus, Gothicus, Francicus II, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator ſemper Auguſtus Theophilo, Dorotheo, Theodoro, Iſidoro, Anatolio Thalelo & Cratino viris illuſtribus antecessoribus, & Salaminio viro diſertiſſimo antecessori, Salutem.

OMNEM reip. noſtræ ſanctionem iam eſſe purgatam & compoſitam tam in quatuor libris Inſtitutionum ſeu elementorum, quàm in quinquaginta Digeſtorum ſeu Pandectarum, necnon in a duodecim Imperialium conſtitutionum, quis amplius quàm vos cognoſcit? Et omnia quidem quæ oportuerat & ab initio mandare, & poſt omnium conſummationem, ſacimus libenter admonere, deſiimus, iam per noſtras orationes tam Græca lingua quàm Romanorum, quas æternas fieri optamus, explicita ſunt. ſed cum vos & omnes poſtea profeſſores legitimæ ſcientiæ conſtitutos etiam hoc oportuerat ſcire, quid & in quib. tempor. tradi neceſſarium ſtudioſis credimus, vt ex hoc optimi atque eruditiſſimi efficiantur: Ideò præſentem diuinam orationem ad vos præcipue faciendam exiſtimamus, quatenus tam prudentia veſtra quàm cæteri antecessores b qui eandem artem in omne æuum exercere maluerint, noſtris regulis obſeruatis, inclytam viam eruditionis legitimæ poſſint ambulare. Itaque dubio procul quidem eſt neceſſe Inſtitutiones in omnibus ſtudiis primum ſibi vindicare locum, vtpote prima veſtigia eius ſcientiæ mediocriter tradentes, ex libris autem quinquaginta noſtrorum Digeſtorum ſex c & triginta tantummodo ſufficere tam ad veſtram expoſitionem, quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus, ſed ordinem eorum, & tramites per quos ambulandum eſt, manifeſtare, tempeſtiuum nobis eſſe videtur, & vos in memoriam quidem eorum quæ antea tradebantis, redigere: oſtendere autem Nouellæ noſtræ compoſitionis tam vtilitatem quàm tempora, vt nihil huiuſmodi artis relinquatur incognitum.

1 ¶ Et antea d quidem, quemadmodum & veſtra ſcit prudentia, ex tanta legum multitudine quæ in librorum quidem duo millia, verſuum autem tricies e centena extendebatur: nihil aliud niſi ſex tantummodo libros & ipſos confuſos, & iura vtilia in ſe perrarò habentes, à voce magiſtra ſtudioſi accipiebant, cæteris iam deſuetis, iam omnibus inuiis. In his autem ſex libris Gaij noſtri f Inſtitutiones, & libri ſingulares quatuor, primus de illa vetere re vxoria, ſecundus de tutelis, & tertius necnon quartus de teſtamentis, & legatis connumerabantur: quos nec totos per ſequentias g accipiebant, ſed multas partes eorum quaſi ſuperuacuas prætermittebant. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur non ſecundum edicti h perpetui ordinationem, ſed paſſim, & quaſi per i ſaturam collectum, vtile cum inutilibus mixtum: maxima parte inutilibus deputata. In 2. autem anno præpoſtera k ordinatione habita, prima pars legum eis tradebatur, quibuſdam certis titulis ab ea exceptis: cum erat enorme poſt inſtitutiones aliquid legere, quàm quod in legib. & primum poſitum eſt, & iſtam nuncupationem meruerit. Poſt eorum verò lectionem, neque illam continuam, ſed particularem, & ex magna parte inutilem conſtitutam, tituli alij eius tradebantur tam ex illa parte legum quæ de iudiciis nuncupatur, & ipſis non continuam ſed raram vtilium recitationem præbent, quaſi cætero toto volumine inutili conſtituto, quàm ex illa quæ de reb. appellatur, ſeptem libris ſemotis, & in his multis partib. legentib. inuiis, vtpote non idoneis, neque aptiſſimis ad eruditionem conſtitutis. In tertio autem anno quod ex vtroque volumine, i. de reb. vel de iudiciis, in ſecundo anno non erat traditum, accipiebant ſecundum viciſſitudinem vtriuſque voluminis: & ad ſublimiſſimum Papinianum, eiuſque reſponſa iter eis aperiebatur. Et ex prędicta reſponſorum conſummatione, quæ decimo & nono libro concludebatur, opus ei tradebatur, ſed pauca ex multa, ea breuiſſima ex ampliſſimis, vt adhuc ſitientes ab eis recederent. His igitur ſolis à profeſſorib. traditis, Pauliana reſponſa per ſemetipſos recitabantur, neque hæc in ſolidum, ſed per imperfectum, & iam quodammodo malè conſuetum inconſequentiæ curſum. Et hinc erat in quartum annum omnis antiquæ prudentiæ finis l. vt ſi quis ea quę recitabant, enumerare malit, computatione habita inueniat ex tam immenſa legum multitudine vix verſuum ſexaginta millia eos vacuæ notionis perlegere: omnibus aliis deuiis & incognitis conſtitutis: & tunc tantummodo ex aliqua minima parte recitandis, quotiens vel iudiciorum vſus hoc fieri coegerit, vel ipſi magiſtri legum aliquid ex his perlegere feſtinabant, vt ſit vobis aliquid amplius diſcipulorum peritia. Et hæc quidem ferant antiquæ eruditionis monumenta, ſecundum quod & veſtro teſtimonio confirmatur. 2 ¶ Nos verò tantam penuriam legum inuenientes, & hoc miſerrimum iudicantes, legitimos theſauros volentibus aperimus, quibus per veſtram prudentiam quodammodo erogatis, ditiſſimi legum oratores efficiantur diſcipuli. Et in primis quidem anno noſtras hauriant Inſtitutiones, ex omni pene quidem veterum Inſtitutionum corpore elimatas, & ab omnibus turbidis fontibus in vnum liquidum ſtagnum conriuatas tam per Tribonianum virum magnificum magiſtrum & exquæſtore ſacri palatij noſtri & exconſule, quam duos è vobis, id eſt, Theophilum & Dorotheum facundiſſimos antecessores. In reliquam verò anni partem ſecundum optimam conſequentiam, primam legum partem eis tradi ſancimus, quæ Græco vocabulo πρῶτα nuncupatur, quo nihil eſt anterius: quia quod primum m eſt, aliud ante ſe habere non poteſt. Et hæc eis exordium & finem eruditionis primi anni eſſe decernimus.

a ad inſtar legum 12. Tab. Cuiac.
b Antecessores vocat: Apoſtolis Tertullianus §. 1. aduerſus Hermogenem, vide conſt. Antecessores in quolibet genere ſcientiæ appellari. In hiſce conſtitutionibus ducuntur doctores iuris & legum Doctores. Cuiac. 12. obſ. 40.
c ad Titulum ff. que de hoc. per.
d Antiqua iuris docendi ratio.
e v. §. 1. & poſt. nou. l. circa, ad magnam ſummam.
f quorum etiam fragmenta hodie extant, nihil aliud ſunt quam eorum Epitome authore Aniano Alarici conſiliario. Cuiac.
g conſequentia.
h de quo in l. 3. de ſtatu hom.
i v. l. 10. ſepe ſ. de Latina libertate.
k Præpoſtera docendi ratio
l Hinc conſtat iuridico ſtudio quadriennium deſtinatum fuiſſe, hodie quinquennium, §. 5. conſt. ... gulſ. l. ... ante tempus ... ſortio adſcen... nemo poteſt ſociari l. 3. ... l. 5. §. 4. C. ad ... diuerſ. iud. Paul. hodie ii ſeruant quinquennium, Cuiac. ... ad vota properant, credo aliud ſtudia in ſenem ... Cuiac. 11. obſ. ... in Iuſtiniana & noua docendi iuris ratio.
m Primus annus
n l. 3. ff. ... gol. lib. 31. ...

Universidad Rey Juan Carlos

Cuius auditores non volumus vetere tam friuolo quàm ridiculo cognomine Dupondios a appellari, ſed Iuſtinianos nouos nuncupari, & in hoc omne futurum æuum obtinere cenſemus: vt hi qui rudes adhuc legitimæ ſcientiæ adſpirent, & ſcita prioris anni accipere mallent, noſtrum nomen mereantur: quia illico tradendum eis eſt primum volumen quod nobis emanauit auctoribus: antea enim dignum antiqua confuſione legum cognomen habebant. cum autem leges iam claræ & dilucidæ animis eorum tradendæ erant, neceſſe erat eos cognomine mutato fulgere.

3 ¶ In ſecundo b autem anno per quem ex edicto eis nomen antea poſitum, & à nobis probatum, vel de iudiciis c libros ſeptem, vel de rebus octo d accipere eos ſancimus ſecundum quod temporis viciſſitudo incidere deberet: quam integram obſeruari præcipimus, ſed diſſerre ſeparatim vel de iudiciis vel de rebus totos, & per eoſdem libros de iudiciis vel de rebus totos, & per ſuam conſequentiam accipiant, nullo penitus ex his derelicto: quia omnia noua pulchritudine ſunt decorata, nullo inanis, nullo deſueto in his penitus inuento, nullo relicto. Alterutri autem eorundem volumini, id eſt, de iudiciis vel de rebus adiungi in ſecundi anni audientiam volumus quatuor libros ſingulares quos ex omni compoſitione quatuordecim librorum excerpſimus, ex collectione quidem tripartiti voluminis quod pro dotibus compoſuimus e, vno libro excerpto: ex f duobus autem de tutelis & curationibus, vno: vt ex gemino volumine de g teſtamentis, vno: & ex 7. libris de legatis & fideicommiſſis & quæ circa ea ſunt, ſimili modo h vno tantum libro. his igitur quatuor libros qui in primordiis ſingularum memoratarum compoſitionum poſiti ſunt tantummodo à vobis eis tradi ſancimus, cæteris decem oportuno tempore conſeruandis: quia neque poſſibile eſt neque anni ſecundi tempus ſufficit ad librorum quatuordecim librorum magiſtra voce eis tradendorum recitationem.

4 ¶ Tertij i ſemper anni doctrina talem ordinem ſortiatur, vt ſiue libros de iudiciis, ſiue de rebus ſecundum vices legere eis ſors tulerit: concurrat eis ſecundum partita legum ſingularum diſpoſitio: & in primis liber k ſingularis ad hypothecariam formulam, quem oportuno loco in quo de hypothecis loquimur, poſuimus: vt cum æmula ſit pignoraticiæ actionibus quæ in libris de rebus poſitæ ſunt, non abhorreat eorum vicinitatem: cum circa eaſdem res ambabus penè idem ſtudium eſt. Et poſt eundem librum ſingularem alius l liber ſimiliter eis aperiatur, quem ad edictum ædilium, & de redhibitoria actione, & de euictionibus, necnon duplæ ſtipulatione compoſuimus, cum etiam quæ pro emptionibus & venditionibus legibus cauta ſunt, in libris de rebus præfulgent: hæ autem omnes quas diximus definitiones in vltima parte prioris edicti fuerant poſitæ: neceſſario eas in anteriorem m locum tranſtulimus, ne à venditionibus, quarum quaſi miniſtræ ſunt, vicinitate vlterius denegentur. Et hos tres libros cum acutiſſimi Papiniani lectione tradendos poſuimus, quorum volumina in tertio anno ſtudioſi recitabant, non ex omni eorum corpore, ſed ſparſim pauca ex multis & in hac parte accipientes. Vobis autem pulcherrimus Papinianus non ſolum ex reſponſis quæ in decem & nouem libros compoſita fuerant, ſed etiam ex libris ſeptem & triginta quæſtionum, & gemino volumine definitionum, necnon de adulteriis, & penè omni eius expoſitione in omni noſtrorum Digeſtorum ordinatione præfulgens propriis partibus præclarus ſui recitationem perhibebit. Ne autem tertij anni auditores quos Papinianiſtas n vocant, nomen & feſtiuitatem eius amittere videantur: ipſe iterum in tertium annum per belliſſimam machinationem introductus eſt. librum enim hypothecariæ ex primordiis plenum eiuſdem maximi Papiniani fecimus lectionem: & nomen ex eo habeant, & Papinianiſtæ vocentur, & eius reminiſcentes & lætificentur & feſtum diem quem cum primum leges eius accipiebant, celebrare ſolebant, peragant: & maneat viri ſubtiliſſimi præfectorij Papiniani & per hoc in æternum memoria, hocque termino tertij anni doctrina concludatur.

5 ¶ Sed quia ſolitum eſt anni quarti o ſtudioſos Græco & conſueto quodam vocabulo p λύτας appellari: habeant quidem ſi maluerint hoc cognomen pro reſponſis autem prudentiſſimi Pauli, quæ antea ex libris viginti tribus vix in decem & octo recitabant, per iam expoſitam confuſionem eos legentes: decem libros ſingulares qui ex quatuordecim quos antea enumerauimus, ſuperſunt q ſtudeant lectitare multo maioris & amplioris prudentiæ ex is theſaurum conſecuturi, quàm quem ex Paulianis habeant reſponſis. Et ita omnis ordo librorum ſingularium à nobis compoſitus & in decem & ſeptem libros partitur eorum animis imponetur: quem in duab. Digeſtorum partib. poſuimus, id eſt, quarta & quinta, ſecundùm ſeptem partium diſtributionem. & quod iam primis verbis orationis noſtræ poſuimus, verum inueniatur. vt ex triginta ſex librorum recitatione fiant omnes perfecti, & ad omne opus legitima inſtructi: & noſtro tempore non indigni, duobus aliis partibus, ſexta & ſeptima noſtrorum Digeſtorum, quæ in quatuordecim libros compoſitæ ſunt, eiuſdem poſitis, vt poſſint poſtea eos & legere, & in iudiciis oſtendere. Quibus ſi bene ſeſe imbuerint, & in quinti r anni quos προλύτας nuncupamus, metas conſtitutionum codicem tam legere quàm ſubtiliter intelligere ſtudeant: nihil eis legitimæ ſcientiæ deerit, ſed omnem ab initio vſque ad finem ſuis animis complectantur, & quod penè in alia ſcientia euenit artes, cum eſti viliſſimæ ſint, omnes tamen infinitæ ſunt, hæc ſola ſcientia habeat finem mirabilem in præſenti tempore à nobis ſortita.

6 ¶ Diſcipuli igitur, omnibus eis legitimis arcanis reſeratis, nihil habeant abſconditum: ſed omnibus perlectis quæ nobis per Tribonianum virum excelſum, cæterosque compoſita ſunt, ex magiſterium, cæterorumque compoſita ſunt, & oratores maximi, & iuſtitiæ ſatellites inueniantur, & iudiciorum optimi tam athletæ quàm gubernatores in omni loco æuoque felices.

7 ¶ Hæc autem tria volumina à nobis compoſita tradi eis tam in regiis s vrbibus, quàm in Berytienſium pulcherrima ciuitate, quam & t legum nutricem benè quis appellet, tantummodo volumus, quod iam & à retro principibus conſtitutum eſt, & non ſ in aliis locis quæ à maioribus tale non meruerint priuilegium: quia audiuimus etiam in Alexandrina ſplendidiſſima ciuitate, & in Cæſarienſium & in aliis quoſdam imperitos homines deuagari, & doctrinam diſcipulis adulterinam tradere, quos ſub hac interminatione ab hoc conamine repellimus, vt ſi auſi fuerint in poſterum in hoc perpetrare, & extra vrbes regias, & Berytienſium metropolim hoc facere, denarum librarum auri pœna plectentur, & reiiciantur ab ea ciuitate in qua non leges docent, ſed in leges committunt.

8 ¶ Illud autem quod iam tum ab initio hoc opus mandantes in noſtra oratione, & poſt completum in alia noſtri numinis conſtitutione ſcripſimus, & nunc vtiliter ponimus: vt nemo audeat eorum, qui libros conſcribunt, ſigla in his ponere, & per compendium ipſi legum interpretationi vel compoſitioni maximum afferre diſcrimen: ſcituris omnibus librariis qui hoc in poſterum commiſerint, quòd poſt criminalem pœnam æſtimationem libri in duplum domino eius, ſi neſcienti dederint, inferre compellentur: cum & ipſe qui talem librum comparauerit, nihilo eum habebit, nemine iudice ex tali libro fieri recitationem concedente, ſed pro non [pro] ſcripto eum haberi diſponente.

9 ¶ Illud verò ſatis neceſſarium conſtituimus cum ſumma interminatione edicimus, vt nemo audeat neque in hac ſplendidiſſima ciuitate, neque in Berytienſium v pulcherrimo oppido ex his qui legitima peragunt ſtudia, indignos & peſſimos, immo magis ſeruiles, & quorum effectus iniuria eſt, ludos x exercere, & alia crimina vel in ipſos profeſſores, vel in ſocios ſuos & maximè in eos qui rudes ad recitationem legum perueniunt, perpetrare. * quis enim ſi ludos appellet eos ex quibus crimina oriuntur? hoc & enim fieri nullo patimur modo: ſed optimo ordini in noſtris temporibus & hanc partem tradimus, & toto poſtero tranſmittimus ſeculo: cum * oportet prius animo, & poſtea lingua fieri eruditos.

10 ¶ Et hæc omnia in hac quidem florentiſſima ciuitate vir excelſus præfectus huius almæ vrbis tam obſeruare quàm vindicare, prout delicti tam iuuenum, quàm ſcriptorum qualitas exegerit, curæ habebit. In Berytienſium autem ciuitate tam vir clariſſimus præſes Phœnicæ maritimæ, quam beatiſſimus eiuſdem ciuitatis Epiſcopus, & legum profeſſores.

11 ¶ Incipite igitur legum doctrinam eis Dei gubernatione tradere & viam aperire quam nos inuenimus: quatenus fiant optimi iuſtitiæ & reipublicæ miniſtri, & vos maximum decus in omne ſeculum ſequatur, quia veſtris temporibus talis legum inuenta eſt permutatio, qualem & apud Homerum patrem omnis virtutis Glaucus & Diomedes inter ſe faciunt, diſſimilia permutantes.

χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων h. e.

Aurea æreis, centum nouenis.

Quæ omnia obtinere ſancimus in omne æuum ab omnibus tam profeſſoribus quàm legum auditoribus & librariis & ipſis iudicibus obſeruanda. Data xvii. Kal. Ianuarias Conſtantinopoli, Domino noſtro Iuſtiniano perpetuo Auguſto ter iii conſule 533.

a dupondium duæ drachmæ, v. Cuiac. 22. obſer. vel. Dupondij ergo duorum drachmarum ſtudioſi, viliſſimi ac nullius pretij eodem ſenſu apud Fulgentium in expoſitione ſermonum antiquorum. Diobolare proſtibulum, dicitur & diobolares meretrices, viliſſimæ dicuntur.
b Secundus annus.
c à libro 5. ad 11.
d à lib. 12. ad 19.
e puta vel 23. vel 24. vel 25. ff.orum.
f 3. vel 26. vel 27. ff.orum.
g 1. 28. vel 29. ff.orum.
h 1. vel 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36.
i Tertius annus.
k lib. 20. ff.orum.
l liber 21. ff.orum.
m atqui rubrica de velle edilitio perpetui edicti ſeruare, l. 12. ff. de dam. inf.
n Papinianiſtæ.
o Quartus annus.
p in ſolicendis quæſtionibus ſatis idoneos, adnotauale cum λύται dici debeant, Turneb.
q ſtudere non ex-plicati anno ſecundo, v. ſ. in ſecundo, ſupr. & in princ. ſ. ead.
r don tamen ſecundum ſatyram quod ſuggere Tribonianum oportuit, ſ. 1. ed.

a Quintus annus.
b i. λύτας ſoluentes. Heſychius, προλύτας, interpretator προ-λύσαντες q. 4. 5. præfatio, legaſtudiorum ſolutos, c. Academiæ ſedis obiectus.
d Roma & Conſtantinopoli.
e ἐν τῇ Βηρυτίων μητρὶ τῶν νόμων, Eunapius in Iuliano, ſoluit.
f Academiæ tamen ius tempore præſcribi, notant interpretes.
g Alexandriæ ſtudium etiam medicinæ floruit, hinc Ammianus 22. Pro omni experimento ſufficit medico ad commendandum artis auctoritatem, ſi Alexandriæ ſe dixerit eruditum.
h ſimpla dicuntur. conſt. ad Tribonianum, l. ſ. pen. ſ. eodem, l. conſt. ad ſenatum, ſ. eodem, l. conſti. ad magnum ſenatum, de ſiglis, v. Cuiac. 12. obſeru. vel. v. que ſcripſi ad Nouell. 47. c. 2.
De ludis iobanobis ſiudiorum abrogatis.
k Ludus nociua in culpa eſt, v. l. 10. ff. ad l. Aquil. Ludos autem intelligit quos exercent nouiciis in antecedentes & condiſcipulos, præſertim nouitios, v. Cuiac. 6. obſ. 13.
l o. quæ ſcripſi ad Auth. habita. C. ne filius pro patre.
m Laus Homeri v. l. 1. 30. D. de verb. ſig.
n Iliad. 6.
o dicendum eſt tertium Conſule, non tertio vel ter Conſule Iuſtiniano.
p Ea eſt editio quæ hodie vulgò datur.

DE EMENDATIONE CODICIS DOMINI IVSTINIANI & ſecunda eius editione ad ſenatum vrbis Conſtantinopolitanæ.

Imperator Cæſar, Flauius, IVSTINIANVS, Alamannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator ſemper Auguſtus, Senatui vrbis Conſtantinopolitanæ S.

Cordi nobis eſt, Patres conſcripti, ſemper noſtri animi curas rebus communibus ad id ſumme impendere, vt nihil à nobis inceptum imperfectum relinquatur. Igitur in primordio noſtri imperij ſacratiſſimas conſtitutiones quæ in diuerſa volumina fuerant diſperſæ, & quam plurima ſimilitudine necnon diuerſitate vacillabant, in vnum corpus colligere omnique vitio purgare propoſuimus: & hoc iam per viros excelſos, & facundiſſimos perfectum eſt, & à nobis poſtea confirmatum, quod gemino

conſti

conſtitutiones noſtræ quæ antè poſitæ ſunt oſtendunt.

1 ¶ Poſtea verò cum vetus ius conſiderandum recepimus, tam quinquaginta a deciſiones fecimus, quàm alias ad commodum propoſiti operis pertinentes plurimas conſtitutiones promulgavimus: quibus maximus antiquarum legum articulus emendatus & coarctatus eſt, omneque ius antiquum ſupervacua prolixitate liberum atque enucleatum in noſtris Inſtitutionibus & Digeſtis reddidimus.

2 ¶ Sed cum novellæ b noſtræ tam deciſiones c quàm conſtitutiones quæ poſt noſtri Codicis confectionem latæ ſunt extra corpus eiuſdem Codicis divagabantur, & noſtram providentiam noſtrumque conſilium exigere videbantur: quippe cum earum quædam ex emerſis poſtea factis aliquam meliore conſilio permutationem vel emendationem deſiderabant: neceſſarium nobis viſum eſt per d Tribonianum virum excelſum magiſtrum exquæſtore & exconſule legitimum operis noſtri miniſtrum, necnon virum magnificum quæſtorem & Berytienſium legum doctorem Dorotheum, Menam inſuper & Conſtantinum & Ioannem viros eloquentiſſimos togatos fori ampliſſimæ ſedis eaſdem conſtitutiones noſtras decerpere, & ita in ſingula dividere capitula ad perfectarum conſtitutionum ſoliditatem competentibus ſupponere titulis, & prioribus conſtitutionibus eas adgregare.

3 ¶ Supradictis itaque magnificis & prudentiſſimis viris permiſimus hæc omnia facere: & ſi qua emendatione opus fuerit, hanc facere non timido animo, ſed noſtra auctoritate freti, conſtitutiones verò ſuperfluas vel ex poſterioribus ſanctionibus noſtris iam vacuatas: vel ſi quæ ſimiles, vel contrariæ inveniantur circumducere, & à propriâ Codicis congregatione ſeparare & tam imperfectas replere, quàm nocte obſcuritatis obductas nova elimationis luce detegere: ut undique non ſolum Inſtitutionum & Digeſtorum via dilucida & aperta pateat, ſed etiam conſtitutionum noſtri Codicis proprium iubar omnibus clareat: nulla penitus nec ſimili nec diverſa, nec inuſitata [conſtitutione] cum nemini venit in dubium quod repetita prælectio probavit hoc ſatis validum, ſatiſque eſſe formoſum. In antiquis etenim libris non ſolum primas editiones, ſed etiam ſecundas (quas repetitas e prælectiones veteres nominabant) ſubſecutas eſſe invenimus: quod ex libris Ulpiani viri prudentiſſimi ad Sabinum ſcriptis promptum erat quærentibus reperire.

4 ¶ His igitur omnibus ex noſtra conſectis ſententia, commemoratus Iuſtinianeus Codex à prædictis glorioſiſſimis & facundiſſimis viris purgatus & candidus factus, omnibus ex noſtra iuſſione & circumductis, & additis, & repletis, nec non transformatis, nobis oblatus eſt: & iuſſimus [in] ſecundo eum ex integro conſcribi, non ex priore compoſitione, ſed ex repetita prælectione: & eum noſtri numinis auctoritate nitentem, in omnibus iudiciis frequentari ex die 4. Kalend. Ian. quarti noſtri feliciſſimi conſulatus & Paulini viri clariſſimi: nulla alia extra corpus eiuſdem Codicis conſtitutione legenda: niſi poſtea varia rerum natura aliquid novum creaverit, quod noſtra ſanctione indigeat. Hoc etenim nemini dubium eſt, quod ſi quid in poſterum melius inveniatur: & ad conſtitutionem neceſſario ſit redigendum, hoc à nobis & conſtituatur, & in aliam congregationem referatur, quæ Novellarum nomine conſtitutionum ſignificetur.

5 ¶ Repetita itaque iuſſione nemini in poſterum concedimus vel ex deciſionibus noſtris, vel ex aliis conſtitutionibus quas antea fecimus, vel ex prima Iuſtinianei Codicis editione aliquid recitare: ſed quod in præſenti purgato & renovato Codice noſtro ſcriptum inveniatur, hoc tantummodo in omnibus rebus & iudiciis obtineat, & recitetur, cuius ſcripturam ad ſimilitudinem noſtrarum Inſtitutionum & Digeſtorum f ſine ulla ſignorum dubietate conſcribi iuſſimus: ut omne quod à nobis compoſitum eſt, hoc & in ſcriptura, & in ipſa ſanctione purum atque dilucidum clareat: licet ex hac cauſa in ampliorem numerum volumen huius Codicis extenſum eſt.

6 ¶ Ut igitur ſanctiſſimi & florentiſſimi patres noſtri labores vobis manifeſti fiant, & per omne tempus obtineant, hanc præſentem legem ad frequentiſſimum ordinem virorum clariſſimorum duximus deſtinandam. Dat. 16. Kal. Decemb. Conſtantinopoli. Domino Iuſtiniano PP. A. IIII. & Theodoro Paulino Viris Clariſſ. Coſſ. 534.

a Quæ ex conſultatione Senatus & Decretis & ſuperioribus ſignificantur.
b quæ ſcripſit ad Novellam [illegible].
c Conſtitutionibus pleriſque ius Vetus quod erat certum, emendavit: Deciſionibus verò novum ius certum fecit quod erat controverſum. Cuiac. hic.
d Quinque viri hic præficiuntur emendationi Codicis Iuſtinianei. Decem novo Codici ſcribendo: ſedecim Pandectis: tres verò Inſtitutionibus componendis præfuerunt.
e Prælectiones erant lectiones quibus præceptores vel viva voce vel ſcripto diſcipulis vias diſcendi præmonſtrabant. Cuiac. hinc colligit 4. ad Africa. Veteres Iuriſconſ. libros variaſſe & quidem Papinianum l. 6. §. 3. ff. de ſer. expor. l. 16. §. 3. ff. de ſer. Iulianum l. 19. [illegible] ad Vitellium & Scævolam l. 25. §. 21. ff. de [illegible] & Teſtamentorum l. 6. §. 21. ff. de bon. poſſ. Nov. 107. c. 2. non militum tamen l. 41. D. [illegible] & ſigillis. Cuiac. 3. obſ. 3. & 12. obſervat.
g l. 2. in prin. h. t.
h l. quo progreſſu ius in præſentem formam, quemadmodum hodie extat, ad Romanos pervenit. Gothofr.
i d. l. 2. §. 13.
k d. l. 2. §. 35.
l Veritas verborum adminicula non deſiderat. l. 1. C. [illegible]
m Iam perfectum dicitur quod niſi eſſe poſſit. l. 130. [illegible] & acceptum tantum [illegible] l. 15. in pr. ff. de divers. [illegible]
n perfectum eſt quod omnibus ſuis partibus conſtat. [illegible] l. 5. in pr. [illegible] verb. ſig.
o principium pars rei potiſſima.

DE ORIGINE g IURIS h ET OMNIUM MAGISTRATUUM i & ſucceſſione prudentium k.

TIT. II.

Gaius lib. 1. ad legem 12. tabularum.

Facturus legum vetuſtarum interpretationem: neceſſario prius ab urbis initiis repetendum exiſtimavi: non quia velim verboſos l commentarios facere: ſed m quòd *in omnibus rebus animadverto id perfectum n eſſe quod ex omnibus ſuis partibus conſtaret: & certè cuiuſque rei potiſſima pars principium o eſt.* Deinde ſi in foro cauſas dicentibus nefas, ut ita dixerim, videtur eſſe, nulla præfatione facta iudici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus inconveniens erit, omiſſis initiis, atque origine non repetita, atque illotis, ut ita dixerim, manibus, protinus materiam interpretationis tractare? namque, niſi fallor, iſtæ præfationes a & libentius nos ad lectionem propoſitæ materiæ producunt: & cum ibi venerimus, evidentiorem præſtant intellectum.

2. *Pomponius* libro ſingulari Enchiridii.

CAP. I.

De origine & progreſſu iuris Romani.

Manus Regia. 1. leges Regiæ. 2. Ius incertum. 3. Leges 12. tab. 4. Diſputatio fori ſeu prudentium interpretatio. 5. Legis actiones. 6. Ius Flavianum. 7. Plebiſcita. 8. Senatuſconſulta. 9. Edicta prætorum. 10. Principum conſtitutiones 11. & 12.

Neceſſarium itaque nobis videtur ipſius iuris originem, atque proceſſum demonſtrare.

1 ¶ Et quidem initio civitatis noſtræ populus ſine iure certo primum agere inſtituit: *omniaque manu b à regibus gubernabantur.*

2 ¶ Poſtea, aucta ad aliquem modum civitate, ipſum Romulum traditur populum in 30. c partes diviſiſſe, quas partes Curias appellavit, Propterea quod tunc reipubl. d curam per ſententias partium earum expediebat. Et ita leges quaſdam & ipſe Curiatas e ad populum f tulit. tulerunt & ſequentes reges. quæ omnes conſcriptæ extant in lib. Sexti Papirii qui fuit illis temporibus quibus Superbus Demarati Corinthii filius g, ex principalibus viris. Is liber, ut diximus, appellatur *ius civile Papirianum*, non quia Papirius de ſuo quicquam ibi adiecit: ſed quòd leges ſine ordine latas in unum compoſuit.

3 ¶ Exactis deinde regibus lege h Tribunicia omnes leges hæ exoleverunt: Iterumque cœpit pop. Romanus incerto magis iure & conſuetudine ali i, quàm per latam legem: idque prope XX. ann. paſſus eſt.

4 ¶ Poſtea ne diutius hoc fieret: placuit publica auctoritate decem conſtitui viros per quos peterentur leges à Græcis civitatibus k & civitas fundaretur legibus: quas in tabulas l eboreas perſcriptas pro Roſtris compoſuerunt, ut poſſint leges apertius percipi: datumque eſt eis ius eo anno in civitate ſummum: ut leges & corrigerent ſi opus eſſet, & interpretarentur: neque provocatio ab eis, ſicut à reliquis magiſtratibus fieret. Qui ipſi animadverterunt aliquid deeſſe iſtis primis legibus ideoque ſequenti anno alias duas ad eaſdem tabulas adiecerunt: & ita ex accidentia m appellatæ ſunt leges 12. tab. quarum ferendarum auctorem fuiſſe Hermodorum quendam Epheſium, exulantem n in Italia, quidam rettulerunt.

5 ¶ His legibus latis cœpit, ut o naturaliter evenire ſolet, ut interpretatio deſideraret prudentium p auctoritate neceſſariam eſſe diſputationem q fori. Hæc diſputatio, & hoc ius quod ſine ſcripto venit, compoſitum à prudentibus propria parte aliqua non appellatur, ut cæteræ partes iuris ſuis nominibus deſignantur, * datis propriis nominibus cæteris partibus. *ſed communi nomine appellatur *ius civile*.

6 ¶ Deinde ex legibus r eodem tempore ferè actiones compoſitæ ſunt: quibus inter ſe homines diſceptarent: quas actiones ne populus, prout vellet, inſtitueret, certas ſolemneſque eſſe voluerunt: & appellatur hæc pars iuris, *legis actiones*, *l. *legitimæ actiones*. *Et ita eodem penè tempore tria hæc iura nata ſunt: leges ſ 12. tabul. ex his fluere cœpit ius civile: ex iiſdem legis actiones compoſitæ ſunt. Omnium tamen harum & interpretandi ſcientia, & actiones t, apud collegium Pontificum erant: ex quibus conſtituebatur, quis quoquo anno præeſſet privatis u: & ferè populus annis prope centum hac conſuetudine uſus eſt.

7 ¶ Poſtea cum Appius Claudius propoſuiſſet, & ad formam redegiſſet has actiones: Gneus x Flavius ſcriba eius, libertini filius ſubreptum librum populo tradidit: & adeo gratum fuit id munus populo, ut tribunus plebis fieret, & ſenator, & ædilis curulis. hic liber qui actiones continet, appellatur *ius civile Flavianum*: ſicut ille ius civile Papirianum. nam nec Gn. Flavius de ſuo quicquam adiecit libro. Augeſcente civitate, quia deerant quædam genera agendi, non poſt multum temporis ſpatium Sextus Ælius alias actiones compoſuit, & librum populo dedit qui appellatur ius Ælianum.

8 ¶ Deinde cum eſſet in civitate lex 12. tabul. & ius civile, eſſent & legis actiones: evenit ut plebs in diſcordiam cum patribus perveniret, & ſecederet, ſibique iura conſtitueret: quæ iura plebiſcita vocantur. Mox cum revocata eſt plebs, quia multæ diſcordiæ naſcebantur de his plebiſcitis, pro legibus placuit & ea obſervari lege y Hortenſia: & ita factum eſt, ut inter plebiſcita, & legem ſpecies conſtituendi intereſſet: poteſtas z autem a eadem eſſet.

a Præfationem quandam utilem.
b manu regia. Nil non vi erat, ſed quæ inſtar arbitrii eſſet. Cujac. 1.
c poſtea xxxv. facta, quæ dicit [illegible] ad leges 12. Tab.
d & eligendorum magiſtratuum [illegible]
e Leges Curiatæ quid. v. Novam [illegible] obſ. 53.
f l. non ſimpliciter promulgavit, ſed rogavit & placere. Iulia.
g l. regum, Haloand.
h Vide Gaium [illegible]
i aliqua ut. Hal.
k ut olim Minos Plato in Minoe, & Athenienſes apud quos ſinguli Tabulis, axibus & cyrbis vocabantur. Plato in Solone, adde Nov. 9. l. 15. in fin.
l æreas Hal. [illegible] Liv. 3. Dion. l. 10. l. 8. ff. ad l. Iul. pec. c. 54. Plin. [illegible] ebore multis ſcribit eſt veteres Quintilian. lib. [illegible] in Triumpho Cæſaris Ebore [illegible] fuiſſe tranſlata ait.
m l. accidenti.
n Cic. Tuſc. Diſp. 54. Strabo 14.
o hinc colliges cum natura pugnare ſtatuta quæ interpretationem legum prohibent.
p non Gloſſatorum tantum.
q ſic [illegible] cœpit [illegible] diſputatio fori.
r leges xii. tab. ius civile, legis actiones.
ſ Sic [illegible] Cuiac. [illegible] xii. tab. & interpretandi ſcientia, quæ poſtea tranſlata ad Prætores l. 15. §. 22. [illegible]
t [illegible]
u Reponis ſic ad differentiam [illegible] criminalium [illegible] alii legunt primatis. [illegible] notione Pontificum [illegible] hinc etiam colliges antiquitus [illegible]
x [illegible] Valer. [illegible] Gell. [illegible]
y [illegible] Hortenſia [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

9 ¶ Deinde quia difficilè plebs conuenire cœpit, populus ſ certè multò difficiliùs in tanta turba hominum: neceſſitas ipſa curam reip. ad ſenatum deduxit. Ita cœpit ſenatus ſe interponere: & quidquid conſtituiſſet, obſeruabatur. idque ius appellabatur ſenatuſconſultum.

10 ¶ Eodem tempore magiſtratus iura reddebant: & vt ſcirent ciues, quod ius de quaque re quiſque dicturus eſſet, ſeque præmunirent, edicta proponebant: quæ edicta prætorum, ius honorarium conſtituerunt. Honorarium dicitur, quod ab honore prætoris venerat.

11 ¶ Nouiſſimè ſicut ad pauciores iuris conſtituendi via tranſiſſe, ipſis rebus dictantibus, videbatur: per partes euenit, vt neceſſe eſſet reipublicæ per vnum conſuli, nam ſenatus non perinde omnes prouincias probè gerere poterant. Igitur conſtituto principe datum eſt ei ius: vt quod conſtituiſſet, ratum eſſet.

12 ¶ Ita in ciuitate noſtra, aut iure, id eſt, lege conſtituitur: aut eſt proprium ius ciuile quod ſine ſcripto in ſola prudentium interpretatione conſiſtit: aut ſunt Legis actiones quæ formam agendi continent: aut Plebiſcitum quod ſine auctoritate patrum eſt conſtitutum, aut eſt magiſtratuum Edictum, vnde ius Honorarium naſcitur: aut ſenatuſconſ. quod ſolum ſenatu conſtituente inducitur ſine lege, aut eſt Principalis conſtitutio, id eſt, vt quod ipſe princeps conſtituit, pro lege ſeruetur.

Cap. I I.

De magiſtratibus Romanorum.

Reges 14. Tribuni celerum 15. Conſules duo 16. Cenſores 17. Dictator. 18. Magiſter equitum 19. Tribuni plebis 20. Ædiles plebeij duo. 21. Quæſtores ærarij 22. Quæſtores parricidij. 23. Decemuiri. 24. Tribuni militum 25. Ædiles Curules duo. 26 Prætor vrbanus 27. Prætor Peregrinus 28. Decemuiri litibus iudicandis. 29. Quatuor viri, Triumuiri monetales, Triumuiri capitales, 30. Quinqueuiri 31. Prætor Sardiniæ, Siciliæ, Hiſpaniæ, Galliæ Narbonenſis & alij: Ædiles Cereales. 32. Præfectus vrbi, Præfectus annonæ, Præfectus vigilum 33. 34.

13 ¶ Poſt originem iuris & proceſſum cognitum, conſequens eſt, vt de magiſtratuum nominibus & origine cognoſcamus, quia, vt expoſuimus, per eos qui iuri dicundo præſunt, effectus rei accipitur. quantum eſt enim ius in ciuitate eſſe, niſi ſint qui iura regere poſſint? Poſt hoc deinde de auctorum ſucceſſione dicemus, quòd conſtare non poteſt ius, niſi ſit aliquis iuriſperitus per quem poſſit quotidie in melius produci.

14 ¶ Quod ad magiſtratus attinet, initio ciuitatis huius conſtat reges omnem poteſtatem habuiſſe.

15 ¶ Iiſdem temporibus & tribunum celerum fuiſſe conſtat. is autem erat qui equitibus præerat, & veluti ſecundum locum à regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus qui auctor fuit regis eiiciendi.

16 ¶ Exactis deinde regibus conſules conſtituti ſunt duo: penes quos ſummum ius vt eſſet, lege rogatum eſt. dicti ſunt ab eo quòd plurimum reipubl. conſulerent. qui tamen ne per omnia regiam poteſtatem ſibi vindicarent, lege lata factum eſt, vt ab eis prouocatio eſſet, néve poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi: ſolum relictum eſt illis, vt coërcere poſſent, & in vincula publica duci iuberent.

17 ¶ Poſt deinde cùm cenſus iam maiori tempore agendus eſſet, & conſules non ſufficerent huic quoque officio, cenſores conſtituti ſunt.

18 ¶ Populo deinde aucto, cùm crebra orirentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrentur interdum re exigente, placuit maioris poteſtatis magiſtratum conſtitui: itaque dictatores proditi ſunt à quib. nec prouocandi ius fuit & quib. etiam capitis animaduerſio data eſt. hunc magiſtratum, quoniam ſummam poteſtatem habebat, non erat fas vltra ſextum menſem retinere.

19 ¶ Et his dictatoribus magiſtri equitum iniungebantur ſic, quo modo regibus tribuni celerum. quod officium ferè tale erat, quale hodie præfectorum prætorio, magiſtratus tamen habebantur legitimi.

20 ¶ Iiſdem temporibus cùm plebs à patrib. ſeceſſiſſet, anno ferè 17. poſt reges exactos, tribunos ſibi in monte Sacro creauit qui eſſent plebeij magiſtratus: dicti tribuni, quod olim in tres partes populus diuiſus erat, & ex ſingulis ſinguli creabantur, vel quia tribuum ſuffragio creabantur.

21 ¶ Itemque vt eſſent qui ædibus præeſſent, in quibus omnia ſcita ſua plebs deferebat: duos ex plebe conſtituerunt, qui etiam ædiles appellati ſunt.

22 ¶ Deinde cùm ærarium populi auctius eſſe cœpiſſet, vt eſſent qui illi præeſſent, conſtituti ſunt quæſtores, qui pecuniæ præeſſent: dicti ab eo quòd inquirendæ & conſeruandæ pecuniæ cauſa creati erant.

23 ¶ Et quia, vt diximus, de capite ciuis Romani iniuſſu populi non erat lege permiſſum conſulibus ius dicere: propterea quæſtores conſtituebantur à populo, qui capitalibus rebus præeſſent. hi appellabantur quæſtores parricidij: quorum etiam meminit lex duodecim tabularum.

24 ¶ Et cùm placuiſſet leges quoque ferri: latum eſt ad populum, vti omnes magiſtratu ſe abdicarent quo decemuiri conſtituti eſſent anno, cùm magiſtratum prorogarent ſibi, & cùm iniuriosè tractarent neque vellent deinceps ſufficere magiſtratibus, vt ipſi & factio ſua perpetuò rempubl. occuparent, nimiam atque aſperam dominationem perduxerant: exercitus à repub. ſeceſſerat. Initium fuiſſe ſecèſſionis dicitur Virginius quidam, qui cùm animaduertiſſet, Appium Claudium contra ius quod ipſe ex vetere iure in xii. tabul. tranſtulerat, vindicias filiæ ſuæ à ſe abdixiſſe: & ſecundum eum, qui in ſeruitutem ab eo ſuppoſitus fuerat, dixiſſe: captumque amore virginis, omnes fas ac nefas miſcuiſſe: indignatus, quòd vetuſtiſſima iuris obſeruantia in perſona filiæ ſuæ defeciſſet (vt potè cùm Brutus, qui primus Romæ conſul fuit, vindicias ſecundum libertatem dixiſſet in perſona Vindicis, Vitelliorum ſerui qui proditionis coniurationem indicio ſuo detexerat) & caſtitatem filiæ vitæ quoque eius præferendam putaret, arrepto cultro de taberna lanionis, filiam interfecit in hoc ſcilicet, vt morte virginis contumeliam ſtupri arceret, ac protinus recens à cæde, madenteque adhuc filiæ cruore ad commilitones confugit, qui vniuerſi de Algido (vbi tunc belli gerendi cauſa legiones erant) relictis ducibus priſtinis ſigna in Auentinum tranſtulerunt, omniſque plebs vrbana mox eodem ſe contulit: populique conſenſu partim in carcere necati. Ita rurſus reſpub. ſuum ſtatum recepit.

25 ¶ Deinde cùm poſt aliquot annos, quàm xii. tabul. latæ ſunt: & plebs contenderet cum patribus & vellet ex ſuo quoque corpore conſules creare, & patres recuſarent: factum eſt, vt tribuni militum crearentur partim ex plebe partim ex patribus, conſulari poteſtate. hique conſtituti ſunt vario numero: interdum enim viginti fuerunt, interdum plures, nonnunquam pauciores.

26 ¶ Deinde cùm placuiſſet creari etiam ex plebe conſules: cœperunt ex vtroque corpore conſtitui. Tunc, vt aliquo pluris patres haberent, placuit duos ex numero patrum conſtitui, ita facti ſunt ædiles curules.

27 ¶ Cumque conſules auocarentur bellis finitimis, neque eſſet qui in ciuitate ius reddere poſſet: factum eſt, vt prætor quoque crearetur qui Vrbanus appellatus eſt, quòd in vrbe ius redderet.

28 ¶ Poſt aliquot deinde annos, non ſufficiente eo prætore, quòd multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret: creatus & alius prætor qui peregrinus appellatus eſt ab eo, quòd plerunque inter peregrinos ius dicebat.

29 ¶ Deinde cùm eſſet neceſſarius magiſtratus qui haſtæ præeſſet: decemuiri in litibus iudicandis ſunt conſtituti.

30 ¶ Eodem tempore & quatuor viri qui curam viarum gererent: & triumuiri monetales, æris, argenti, auri flatores & triumuiri capitales qui carceris cuſtodiam haberent: vt cùm animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret.

31 ¶ Et quia magiſtratibus veſpertinis temporibus, in publicum eſſe inconueniens erat, quinqueuiri conſtituti ſunt, cis Tiberim & vltis Tiberim, qui poſſint pro magiſtratibus fungi.

32 ¶ Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hiſpania, deinde Narbonenſi prouincia, totidem prætores, quot prouinciæ in ditionem venerant, creati ſunt partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præeſſent. Deinde Cornelius Sylla quæſtiones publicas conſtituit, veluti de falſo, de parricidio, de ſicariis, & prætores quatuor adiecit. Deinde Gaius Iulius Cæſar duos prætores & duos ædiles qui frumento præeſſent, & à Cerere Cereales conſtituit. Ita duodecim prætores, ſex ædiles ſunt creati. D. deinde Auguſtus ſedecim prætores conſtituit. Poſt deinde D. Claudius duos prætores adiecit qui de fideicommiſſo ius dicerent: ex quibus vnum D. Titus detraxit & adiecit D. Nerua, qui inter fiſcum & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dicunt.

33 ¶ Et hæc omnia, quotiens in repub. ſunt magiſtratus obſeruantur: quotiens autem proficiſcuntur, vnus relinquitur qui ius dicat: is vocatur præfectus vrbi: qui præfectus olim conſtituebatur, poſtea ferè Latinarum feriarum cauſa introductus eſt: & quotannis obſeruatur. nam præfectus annonæ & vigilum non ſunt magiſtratus, ſed extra ordinem vtilitatis cauſa conſtituti ſunt: & tamen hi quos Ciſtiberes diximus, poſtea ædiles ſenatuſconſulto creabantur.

34 ¶ Ergo ex his omnibus, decem tribuni plebis, conſules duo, decem & octo prætores ſex ædiles, in ciuitate iura reddebant.

Cap. I I I.

De Profeſſoribus & Iuriſconſultis.

35 ¶ Iuris ciuilis ſcientiam plurimi & maximi viri profeſſi ſunt: ſed qui eorum maximæ dignationis apud pop. Rom. fuerunt, eorum in præſentia mentio habenda eſt, vt appareat, à quibus & qualibus hæc iura orta, & tradita ſunt.

¶ Et quidem ex omnibus qui ſcientiam nacti ſunt, ante Tiberium Coruncanum publicè profeſſum neminem traditur. cæteri autem ad hunc vel in latenti ius ciuile retinere cogitabant, ſolumque conſultatoribus vacare potius, quàm diſcere volentibus ſe præſtabant.

36 ¶ Fuit autem in primis peritus Pub. Papirius qui leges regias in vnum contulit. Ab hoc Appius Claudius, vnus ex decemuiris, cuius maximum conſilium in 12. tab. ſcribendis fuit.

¶ Poſt

¶ Poſt hunc Appius Claud. eiuſdem generis maximam ſcientiam habuit: hic Centemmanus a appellatus eſt, Appiam viam ſtrauit, & aquam Claudiam induxit, & de Pyrrho in vrbe non recipiendo ſententiam tulit. hunc etiam actiones ſcripſiſſe traditum eſt, primùm de vſurpationibus qui liber non extat. Idem b Appius Claud. qui videtur ad hoc proceſſiſſe, R litteram inuenit: vt pro Valeſij Valerij eſſent: & pro Fuſij Furij.

37 ¶ Fuit poſt eos maximæ ſcientiæ Sempronius quem c pop. Rom. σοφὸν id eſt, ſapientem appellauit: nec quiſquam ante hunc, aut poſt hunc hoc nomine cognominatus eſt: Gaius Scipio Naſica, qui optimus e ſenatu appellatus eſt, cui etiam publicè domus in ſacra via data eſt, quo facilius conſuli poſſet.

¶ Deinde Q. Mucius qui ſed Carthaginienſes miſſus legatus, cum eſſent duæ teſſeræ poſitæ, vna pacis, altera belli: arbitrio ſibi dato, *vtram vellet, referre Romam*: vtramque ſuſtulit, & ait *Carthaginienſes petere debere, vtram mallent accipere*.

38 ¶ Poſt hos fuit Tiberius Coruncanus, vt e dixi, qui primus profiteri cœpit, cuius tamen ſcriptum nullum extat, ſed reſponſa complura, & memorabilia eius fuerunt.

¶ Deinde Sextus Ælius, & frater eius Publius Ælius & Publius Atilius, maximam ſcientiam in profitendo habuerunt, vt duo Ælij etiam conſules fuerint. Atilius autem primus à populo ſapiens h appellatus eſt. Sextum Ælium i etiam Ennius laudauit. & extat illius liber qui inſcribitur *Tripertita*, qui liber veluti cunabula iuris continet. Tripertita autem dicitur: quoniam lege 12. tab. præpoſita, iungitur interpretatio: dein ſubtexitur legis actio. Eiuſdem eſſe tres alij libri referuntur: quos tamen quidam negant eiuſdem eſſe.

¶ Hos ſectatus ad aliquid eſt Cato.

¶ Deinde Marcus Cato k princeps Porciæ familiæ: cuius & libri extant: ſed plurimi filij eius, ex quibus cæteri oriuntur.

39 ¶ Poſt hos fuerunt Publius Mucius, & Brutus, & Manilius: qui fundauerunt ius ciuile, ex his Publius Mucius etiam x. libellos reliquit: Brutus ſeptem: Manilius tres, & extant volumina ſcripta Manilij monumenta. Illi duo conſulares fuerunt: Brutus prætorius. Publius l autem Mucius etiam Pont. Max.

40 ¶ Ab his profecti ſunt Publius Rutilius m Rufus qui Romæ conſul, & Aſiæ proconſul fuit: Paulus Virginius & Quintus Tubero ille n Stoicus, Panſæ auditor qui & ipſe conſul. Etiam Sextus Pompeius Cn. Pompeij patruus fuit eodem tempore: & Cœlius Antipater qui hiſtorias conſcripſit: ſed plus eloquentiæ quam ſcientiæ iuris, operam dedit etiam Lucius Craſſus, frater Publij Mucij qui Mucianus o dictus eſt. hunc Cic. ait iuriſconſultorum diſertiſſimum.

41 ¶ Poſt hos Q. Mucius Publij filius Pontifex maximus, ius ciuile primus conſtituit, p generatim in libros decem & octo redigendo.

42 ¶ Mucij auditores fuerunt complures, ſed præcipuæ auctoritatis Aquilius Gallus, Balbus q Lucius, Sextus Papirius, Gaius Iuuentius. ex quibus Gallum maximæ auctoritatis apud populum fuiſſe Seruius dicit: omnes tamen hi à Seruio Sulpicio nominantur: alioquin per ſe eorum ſcripta non talia extant, vt ea omnes appetant. denique nec verſantur omnino ſcripta eorum inter manus hominum, ſed Seruius libros ſuos compleuit: pro cuius ſcriptura, ipſorum quoque memoria habetur.

43 ¶ Seruius r cum in cauſis orandis primum locum, aut pro certo poſt Marcum Tullium obtineret, traditur ad conſulendum Quintum Mucium de re amici ſui perueniſſe: cumque eum ſibi reſpondiſſe de iure Seruius parum intellexiſſet, iterum Quintum interrogaſſe, & à Quinto Mucio reſponſum eſſe, nec tamen percepiſſe. & ita obiurgatum eſſe à Q. Mucio: namque eum dixiſſe, *turpe eſſe patricio & nobili, & cauſas oranti, ius in quo verſaretur ignorare*. ea velut contumelia Seruius tactus, operam dedit iuri ciuili: & plurimum eos de quibus locuti ſumus audijt: inſtitutus à Balbo Lucilio: inſtructus autem maximè à Gallo ſ Aquilio qui fuit Cercinæ. Itaque libri complures eius extant Cercinæ confecti. Hic cum in legatione periſſet, ſtatuam ei pop. Rom. pro Roſtris poſuit: & hodieque extat pro Roſtris Auguſti huius voluminum complura extant: reliquit autem prope centum & octoginta libros.

44 ¶ Ab hoc plurimi profecerunt, ferè tamen hi libros conſcripſerunt: Alfenus Varus, Gaius, Aulus Ofilius, Titius Cæſius, Aufidius Tucca, Aufidius Namuſa, Flauius Priſcus, Gaius Ateius Pacuuius, Labeo t Antiſtius Labeonis Antiſtij pater, Cinna, Publicius u Gellius. Ex his decem, libros octo conſcripſerunt: quorum omnes qui fuerunt, libri digeſti ſunt ab Aufidio Namuſa in cxl. libros. Ex his auditoribus plurimum auctoritatis habuit Alfenus Varus, & Aulus Ofilius, ex quibus Varus & conſul fuit: Ofilius in equeſtri ordine perſeuerauit. is fuit Cæſari familiariſſimus, & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. nam de legibus Vicenſimæ a primus conſcribit, de iuriſdictione: idem edictum prætoris primus diligenter compoſuit, nam ante eum Seruius duos libros ad Brutum per quam breuiſſimos ad edictum ſubſcriptos reliquit.

45 ¶ Fuit eodem tempore & Trebatius qui idem Cornelij Maximi auditor fuit, Aulus Caſcelius, Q. Mucius Voluſij auditor: denique in illius honorem teſtamento Publium Mucium nepotem eius reliquit heredem. fuit autem quæſtorius: nec vltra proficere voluit, cum illi etiam Auguſtus conſulatum offerret. ex his Trebatius b peritior Caſcelio, Caſcelius Trebatio eloquentior fuiſſe dicitur, Ofilius vtroque doctior. Caſcelij ſcripta non extant, niſi vnus liber *Bene dictorum*: Trebatij complures: ſed minus frequentantur.

46 ¶ Poſt hos quoque Tubero c fuit, qui Ofilio operam dedit: fuit autem patricius, & tranſijt à cauſis agendis ad ius ciuile, maximè poſtquam Quintum Ligarium accuſauit, nec obtinuit apud Caium Cæſarem. Is eſt Q. Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem applicare non permiſit, nec aquam haurire, quo nomine eum accuſauit, & d Cicero defendit. extat eius oratio ſatis pulcherrima quæ inſcribitur, pro Quinto Ligario. Tubero doctiſſimus quidem habitus eſt iuris publici, & priuati: & complures & vtriuſque operis libros reliquit. ſermone etiam antiquo vſus affectauit ſcribere, & ideò parum libri eius grati habentur.

47 ¶ Poſt hunc maximæ auctoritatis fuerunt *Ateius Capito*, qui Ofilium ſecutus eſt: & *Antiſtius Labeo* qui omnes hos audiuit, inſtitutus eſt autem à Trebatio. Ex his Ateius e conſul fuit: Labeo f noluit, cùm offerretur ei ab Auguſto conſulatus, quo ſuffectus fieret, honorem ſuſcipere, ſed plurimum ſtudiis operam dedit: & totum annum ita diuiſerat, vt Romæ ſex menſibus cum ſtudioſis eſſet, ſex menſibus ſecederet, & conſcribendis libris operam daret. Itaque reliquit xl. volumina: ex quibus plurima inter manus verſantur.

¶ Hi duo primum veluti diuerſas ſectas fecerunt. nam Ateius g Capito in his quæ ei tradita fuerant, h perſeuerabat: Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & cæteris operis ſapientiæ operam dederat, plurima innouare inſtituit, & ita Ateio Capitoni Maſſurius Sabinus ſucceſſit, Labeoni Nerua i: adhuc eas diſſenſiones auxerunt. Hic etiam Nerua Cæſari familiariſſimus fuit.

¶ Maſſurius Sabinus in equeſtri ordine fuit, & publicè primus ſcripſit, poſteaque k hoc cœpit beneficium dari, à Tiberio Cæſare, hoc tamen illi conceſſum erat. Et, vt obiter ſciamus, ante tempora Auguſti publicè reſpondendi ius non à principibus dabatur, ſed qui fiduciam ſtudiorum ſuorum habebant, conſulentibus reſpondebant, l neque reſponſa vtique ſignata dabant, ſed plerumque iudicibus ipſi ſcribebant, aut teſtabantur qui illos conſulebant. Primus Diuus Auguſtus, vt maior iuris auctoritas haberetur, conſtituit, vt ex auctoritate eius reſponderent, & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit, & ideo optimus princeps m Hadrianus, cum ab eo viri prætorij peterent, vt ſibi liceret reſpondere, reſcripſit eis, *hoc non peti ſed præſtari ſolere: & ideo ſi quis fiduciam ſui haberet delectari ſe, populo ad reſpondendum ſe præparare*. Ergo Sabino conceſſum eſt à Tiberio Cæſare, vt populo reſponderet: qui in equeſtri ordine iam grandis natu: & ferè ann. 50. receptus eſt. huic nec amplæ facultates fuerunt: ſed plurimum à ſuis auditoribus ſuſtentatus eſt.

¶ Huic ſucceſſit Gaius Caſſius n Longinus, natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Seruij Sulpitij. & ideo proauum Seruium Sulpicium appellat. hic conſul fuit cum Quartino temporibus Tiberij. ſed plurimum in ciuitate auctoritatis habuit eouſque donec eum Cæſar o ciuitate pelleret. expulſus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Veſpaſiano, diem ſuum obiit.

¶ Neruæ ſucceſſit Proculus p: fuit eodem tempore & Nerua filius. Fuit & alius Longinus ex equeſtri quidem ordine: qui poſtea ad præturam vſque peruenit. ſed Proculi auctoritas maior fuit, nam etiam q plurimum potuit.

¶ Appellati quoque ſunt partim Caſſiani, partim Proculeiani, quæ origo à Capitone & Labeone cœperat.

¶ Caſſio Cælius Sabinus r ſucceſſit, qui plurimum temporibus Veſpaſiani potuit. Proculo Pegaſus s qui temporibus Veſpaſiani præfectus vrbi fuit. Cœlio Sabino Priſcus Iauolenus, Pegaſo Celſus t, patri Celſo Celſus filius, & Priſcus Neratius: qui vtrique conſules fuerunt: Celſus quidem & iterum: Iauoleno Priſco Aburnus u Valens, & Tuſcianus, item Saluius Iulianus x.

F I N I S.

a hic Cæcus appellatus eſt, [illegible] Zaſ. ibi.
b inde Ap. Claud. hic Centimanus appellatus eſt, Zaſ. ide.
c ſic antiqui dicebant maloſibus, melioſibus, laſibus, faſibi. Feſtus in S. pro S. ad hunc penè modum Parthenſes nobis loquuntur hodie.
d eum Accilius, de quo in §. 5. [illegible]
e Cic. 5. de finib. Liu. 29. & V. Valer. 16. [illegible] ad leges 12. tab.
f 10. Gell. 27. [illegible] Appian. 1. de bell. ciu.
g §. 35. ſecund.
h vt Sempron. ſupra §. 37. ſecund. adde Cicer. in Lælio, & Catone, & 2. offic.
i de Sexto Ælio v. Cic. 1. de orat. 1. Tuſcul. 1. Varr. 6. de ling. 22. Plin. 22.
k Cic. 1. de orat. Liu. Plutarchus in Cat.
l extat eius reſponſum in l. vlt. § 1. de legat.
m ambitus accuſatus, noluit ſuam cauſam ornatius dicere. Cic. 1. ad Brut. 3. de orat. 2. de finib. 5. Tuſcul. 1. offic. Valer. 2.
n Cic. pro Muræna.
o Cic. 2. de legib. & auger. & alibi Cic. in Lælio, [illegible] in Tiberium [illegible] Appian. 1. bell. ciuil. Liu. 1.
p frater eſt Balbi, qui in libris de Natura deorum [illegible]
q Orationes Cicer. in Brut. Quæſtor & Prætor, Cic. pro Muræna, Inter eos, [illegible] Athenis reuerſus in legatione apud M. Antonium periit, Cic. Phil. & 2. Gell. 10. & [illegible] l. 1. de iur. & fact. 12. Quintil. 3.
r qui cùm Cic. 3. de nat. Off. & pro Cæcina. [illegible] & poſthumi inſtituendi formulas inuenit, l. 29. de lib. & poſth.
s ad Syllanam actionem à Mariani interfectus App. 1.
t Publicola Gell. lib. 6. in Brut. Cenſor fuit 5. Varro 9.

a Vicenſimæ [illegible] à Nerone, Plin. Liu. 7. Tacit. 15. [illegible] Dion 55. & Traianus ſublata [illegible] in Paneg.
b Trebatij [illegible] Codicillorum viſus eſt receptus, §. 1. de c.
c Cic. 2. de orat. Cato 1. de bel. ciuili.
d eſt Cicero [illegible] inter veteres iuriſperitos non enumerat, eius tamen auctoritas [illegible]
e Tacit. 3. & 4. Gell. 14. [illegible] 7. Macrob. 33.
f de Labeone v. Tacit. 3. de 13. Gell. [illegible] Aug.
g Tacit. 3.
h Tacit. 3. [illegible]
i adde l. 14. [illegible]
k adde l. 12. [illegible]
l [illegible]
m Sextus [illegible] Tacit. [illegible] Nerua.
n ſorte [illegible] Tacit. 12.
o [illegible] Tacit. [illegible]
p [illegible]
q Cui Otho [illegible] Tacit. 15.
r à quo Senatuſc. Pegaſianum [illegible]
ſ floruit ſub Traiano.
t [illegible]
u de quo l. [illegible]
x fuit prætor & Conſul. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

ADMONITIO AD LECTOREM.

INDICEM exactum & locupletem, ad hos ampliſſimos Iuris Ciuilis libros æquiſſimè hic deſideras, Lector: Quis enim in hoc vago Iuris Oceano citra Cynoſuram, tutò ſtationem reperiat? Ne itaque ſuo loco INDICEM requirens fruſtreris opinione, monitum te volumus, Lector, THESAVRVM DICTIONVM ET SENTENTIARVM Petri Broderodi I. C. Indicis locupletiſſimi, & exactiſſimi vice tibi eſſe: qui vt ad alias quoque corporis Iuris Ciuilis editiones accommodatus eſt, ſic maximè ad hanc noſtram editionem Dionyſij Gothofredi I.C. Notis illuſtratam: eo tu Indicis & Repertorij loco vtere fruere, Lector, & vale.

INDEX PARAGRAPHORVM QVATVOR LIBRORVM INSTITVTIONVM, in quo prior numerus ipſum paragraphum, alter Titulum, poſtremus verò Librum ſignificat.

A hoſtibus §.5.tit.12.libro 1
Ac ne is quidem hac lege §.5.t.3.l.4
Acceſſit nouus caſus in pr. t.12.l.3
Accidit aliquando in pr. t.8.l.2
Actiones autẽ de peculio §.10.t.6.l.4
Actionum autẽ quædam §.28.t.6.l.4
Ad certum tempus §.3.t.24.l.1
Ad legitimam ſucceſſionem §.8.t.2.l.3
Ademptio legatorum in pr. t.21.l.2
Acrem autem aliquem §.1.t.25.l.3
Ad poſſeſſionem poſſeſſionis §.5.t.15.l.4
Affinitatis quoque §.6.t.10.l.1
Adgnationis quoque §.8.t.6.l.1
Admonendi autem §.7.t.22.l.1
Admonendi tamen ſumus §.33.t.1.l.3
Adoptio autem §.1.t.11.l.1
Adoptari liberi quandiu §.4.t.23.l.2
Adquiritur vobis non ſolum in pr. t.9.l.2
Ædibus denique legatis §.19.t.20.l.2
Æque ſi agat quis §.2.t.8.l.4
Æque ſi debitor §.4.t.13.l.4
Alia deinde ſunt ſuperiorum §.6.t.7.l.1
Alia ſane cauſa eſt earum §.48.t.1.l.2
Alia ſane cauſa eſt §.42.t.1.l.2
Aliæ autem donationes §.2.t.7.l.2
Aliena autem tacitum §.5.t.27.l.3
Aliis quoque modis §.5.t.9.l.2
Alio autem modo §.4.t.17.l.2
Aliquando autem §.14.t.10.l.1
Aliquando autem etiam §.20.t.1.l.4
Aliquando etiam furtiua §.2.t.6.l.2
Alteri ſtipulari §.19.t.20.l.3
An ſeruus heredis §.32.t.20.l.2
Animalium nomine in pr. t.9.l.4
Ante Auguſti tempora in pr. t.25.l.2
Ante heredis inſtitutionem §.34.t.20.l.2
Appellamus autem in rem §.15.t.6.l.4
Appellantur autem exceptiones §.8.t.13.l.4
Apium quoque fera natura §.14.t.1.l.2
Apud Catonem §.2.t.21.l.2
At hi qui emancipati §.10.t.2.l.3
At nec pluribus quidem §.15.t.3.l.4
At ſi ita ſtipulatur §.3.t.16.l.3
At ſi quis non §.5.t.20.l.3
Atrox iniuria æſtimatur §.9.t.4.l.4
Auctoritas autem tutoris in pr. t.21.l.1
Capite tertio de omni §.13.t.3.lib.4
Caput ſecundum legis Aquiliæ §.12.t.3.l.4
Cæcus autem non poteſt §.4.t.12.l.2
Cæteri qui teſtamento §.32.t.19.l.2
Cæterum dubium non eſt §.5.t.7.l.4
Cæterum inter maſculos §.3.t.2.l.3
Cæterum placuit §.40.t.3.l.4
Cæterum ſciendum eſt §.1.t.9.l.4
Certe autem §.4.t.11.l.2
Codicillis autem hereditas §.2.t.25.l.2
Communem ſeruum pro dominica §.4. titulo 29. libro 3
Communes ſunt, velut erit §.3.t.29.l.3
Cum autem §.1.t.4.l.1
Cum autem impubes §.3.t.11.l.1
Cum autem in compenſationibus §.4.t.13.l.4
Cum autem is §.1.t.12.l.1
Cum autem dubius fuerit §.4.t.24.l.2
Compenſationes quoque §.39.t.6.l.4
Conceptum furtum §.4.t.1.l.4
Conditiones quæ ad præſens §.6.t.19.l.3
Conductor autem omnia §.5.t.25.l.3
Conſenſu fiunt obligationes in pr. t.23.l.3
Conſequens eſt §.3.t.26.l.1
Conſtat autem in §.5.t.2.l.2
Conſtituitur autem vſuſfructus §.1.t.4.l.2
Contra autem creditor §.4.t.8.l.2
Conuentionales ſunt quæ §.3.t.19.l.3
Corporales hæ ſunt §.1.t.2.l.2
Creditor quoque qui pignus §.4.t.15.l.4
Cum autem ratio legis §.4.t.22.l.2
Cum autem quæritur §.7.t.1.l.3
Cum eo quoque qui §.10.t.6.l.4
Cum ergo certas §.7.t.6.l.1
Cum filius filiave & ex §.6.t.1.l.3
Cum in ſuo ſolo §.29.t.1.l.2
Cumque hos §.5. proœm.
Cum quis ſub aliqua cond. §.25.t.20.l.3
Curare autem ſi quis §.32.t.6.l.4
Damni iniuriæ actio in pr. tit.3.lib.4
Datur autem §.1.t.23.l.1
Dari autem tutor in pr. t.14.l.1
Datum eſt autem §.5.t.26.l.1
Datur autem hæc aſſignandi §.2.t.9.l.3
Datus autem tutor §.17.t.25.l.3
De conſtituta autem pecunia §.9.t.6.l.4
De his autem ſeruis §.4.t.9.l.2
De illa ſane contentione §.2.t.26.l.3
Denique & ſi in adrogationem §.5.t.17.l.3
Deſinunt autem tutores eſſe §.6.t.22.l.1
Dominus noxali iudicio §.3.t.8.l.4
De ordine & veteri exitu §.8.t.15.l.3
Diuina poſſeſſio quæ §.11.t.6.l.2
Diuorum autem §.4.t.10.l.3
Ea quoque res §.7.t.20.lib.2
Eadem hæc obſeruantur §.12.t.1.l.3
Eadem interueniunt, & ſi §.5.t.27.l.3
Eadem lege Ælia §.4.t.6.l.1
Eadem oratione expreſſit §.4.t.27.l.2
Eadem ratione prauæ §.2.t.1.l.4
Ecce enim iuſiurandum §.1.t.16.l.4
Ecce enim cum paterfamilias §.1.t.23.l.3
Edicto diui Marci §.13.t.6.l.2
Eius qui apud hoſtes eſt §.5.t.22.l.2
Emancipati autem liberi §.9.t.1.l.3
Emancipatos liberos §.3.t.13.l.2
Emptio & venditio in pr. t.24.l.3
Emptio tam ſub conditione §.4.t.24.l.3
Eodem numero ſunt §.1.t.2.l.2
Eo etiam qui per fœmininum ſexum §.2.t.5.l.3
Erat & ex SC. Claudiano §.1.t.12.l.3
Erat olim & alius modus §.4.t.7.l.2
Erant antè præſtitam in pr. t.13.l.3
Ergo non omnes §.2.t.10.l.1
Ergo ſi quidem non plus §.6.t.23.l.2
Eſt autem capitis deminutio in pr. t.16.l.1
Error autem falſæ cauſæ §.11.t.6.l.2
Eſt autem ſitus §.3.t.8.l.3
Eſt autem tutela §.1.t.13.l.1
Eſt & alia tutela t.19.l.1
Eſt & aliud genus adquiſitionis in princip. tit. 7. l. 2
Eſt & aliud genus inter viuos §.3.t.7.l.2
Eſt & alterius generis in prin. t.22.l.3
Eſt autem pondus ſtipulatio §.3.t.30.l.3
Eſt & inter publica iudicia §.10.t.18.l.4
Et cum §.2. proœm.
Et cum quæſitum §.2.t.22.l.2
Et cum ſuper hac §.1.t.21.l.2
Et libertas §.1.t.3.l.1
Et ſiue poſt mortem §.2.t.8.l.3
Et nouiſſimis quidem temporibus §.4.t.23.l.2
Et non intelligeretur §.10.t.2.l.1
Et plures in vnius locum §.12.t.15.l.2
Et qua ſupra diximus §.1.t.15.l.3
Et qui poteſtatem §.3.t.25.l.1
Et quia prima fideicommiſſorum §.12.t.23.l.2
Et quidem naturali §.1.t.1.l.2
Ex quidem neutro §.10.t.22.l.3
Et quidem ſi nihil §.1.t.16.l.3
Et ſi ſtipulandi in pr. t.17.l.3
Et ſi ex diſparibus §.2.t.19.l.3
Et ſi in rem actum ſit §.2.t.7.l.4
Et ſi in ea hoc tempus §.9.t.10.l.1
Et ita diui Marci reſcripto §.7.t.12.l.3
Et ſi plures vtiles §.8.t.14.l.2
Et ſi rurſus ex priore §.2.t.14.l.4
Et tam ſi inter §.6.t.11.l.2
Et vnum hominem & plures §.5.t.14.l.2
Etiam quoque eſt aliquid §.31.t.23.l.2
Extraneo vero vel filio §.9.t.12.l.2
Extraneis autem heredibus §.5.t.19.l.2
Expoſitis generibus obligationum in pr. t.29.l.3
Exemplo patronum t.18.l.1
Exceptiones autem §.4.t.14.l.4
Ex contrario, ſi debitore creditor §.14.t.10.l.2
Excuſantur autem in pr. t.25.l.1
Ex diuerſo, herede inſtituto §.33.t.20.l.2
Ex duobus reis promittendi §.2.t.27.l.3
Ex diuerſo ſi quis §.30.t.1.l.2
Ex eadem lege in pr. t.17.l.3
Ex eo autem ſolo §.7.t.17.l.2
Ex his itaque apparet §.2.t.4.l.4
Ex huiuſmodi obligationibus §.1.t.27.l.3
Ex maleficiis ſeruorum in pr. t.8.l.4
Ex maleficiis vero §.22.t.6.l.4
Ex quibuſdam iudiciis §.6.t.16.l.4
Ex quibuſdam tamen §.7.t.29.l.3
Feræ igitur beſtiæ §.12.t.1.l.2
Fideiuſſor & præcedere §.5.t.21.l.3
Fideiuſſor non tantum §.2.t.21.l.3
Fideiuſſores ita obligari §.4.t.21.l.3
Filiusfamilias ius §.4.t.12.l.1
Finitur autem vſuſfructus §.3.t.4.l.2
Flumina autem §.2.t.1.l.2
Fœmina quoque §.10.t.15.lib.1
Fratris vero, vel §.5.t.10.l.1
Fuerat autem & rei vxoriæ actio §.29.t.6.l.4
Furioſis nullum negotium §.8.t.20.l.3
Furioſus vel minor §.2.t.15.l.1
Furioſi quoque §.4.t.23.l.1
Furtiuæ quoque res §.2.t.6.l.2
Furtum autem vel §.2.t.1.l.4
Furtum autem fit §.6.t.1.l.4
Furtum eſt contrectatio §.1.t.1.l.4
Furti autem actio §.13.t.6.l.4
Furti actio ſiue dupli §.19.t.6.l.4
Furtorum autem duo ſunt §.3.t.1.l.4
Gallinarum autem §.16.t.1.l.2
Generaliter iniuria dicitur in pr. t.4.l.4
Græcè etiam fideiuſſor §.7.t.21.l.3
Hactenus ordinariis ſufficiat §.7.t.6.l.3
Hactenus tantiſper §.6.t.9.l.2
Hæc actio diſſimulatione §.1.t.4.l.4
Hæc conſtitutio §.2.t.1.l.3
Hæc de ſeruitutibus §.4.t.3.l.2
Heres & pars §.9.t.14.l.2
Heres quoque legatorum §.5.t.20.l.3
Heredes autem neceſſarij in pr. t.19.l.2
Heredes inſtituendi permiſſum in pr. t.14.l.2
Hereditas plerumque diuiditur §.5.t.14.l.2
Hi qui in poteſtatem §.11.t.1.l.4
His autem verbis legis §.9.t.3.l.4
Hoc igitur §.2.t.2.l.3
Hoc amplius ex obligationes §.4.t.30.l.3
Hoc autem caſu §.3.t.17.l.2
Hoc etiam addendum §.4.t.2.l.3
Hoc loco admonendi ſumus §. in pr. t.22.l.2
Hoc loco & filiam neceſſario §.5.t.15.l.3
Hoc loco neceſſarium in pr. t.8.l.2

Hoc

Universidad Rey Juan Carlos

Hoc quoque à nobis diſpoſitum §.2.t.9. lib.
Hoc tempore ſtatutum eſt §.2.t.12.l.3
Huic proxima eſt illa §.30.t.20.l.2
Huius ſtudij §.4.t.1.l.1
IDem in milite §.13.t.25.l.1
Idem iuris eſt, ſi quis §.2.t.13.l.4
Idem iuris eſt, ſi quis §.2.t.20.l.3
Idemque iuris eſt §.22.t.6.l.1
Idem iuris eſt de eo §.2.t.18.l.3
Ideo autem hæ ſeruitutes §.3.t.3.l.2
Ideoque ſi noxali iudicio §.2.t.17.l.4
Igitur §.2.proœm.
Igitur cum quis negotia §.1.t.28.l.3
Igitur in pupillaribus ſubſtitutionibus §.2.t.16.l.2
Igitur liberi veſtri §.1.t.9.l.1
Igitur quantam quis debet habere §.6. titulo 18. libro 2
Ij quos nunquam teſtator vidit §.12.t.14.l.2
Ijdem reſcripſerant §.19.t.15.l.1
Iidem illis modis in pr.t.9.l.2
Illud autem ſcire oportet §.9.t.12.l.1
Illud certum §.10.t.20.l.3
Illud expeditum eſt in §.3.t.20.l.3
Illud certum eſt in pr.t.7.l.3
Illud in ſumma admonendi §.8.t.7.l.4
Illud non ex verbis legis §.10.t.3.l.4
Illud palam eſt ſieri §.14.t.3.l.2
Illud proprie ſeruatur §.7.t.7.l.4
Illud proprium §.12.t.12.l.1
Illud quæſitum eſt §.13.t.1.l.2
Illud quoque mandatum §.7.t.27.l.3
Imperatoriam: in pr. proœm.
Impendia quoque culpæ §.7.t.3.l.4
Impetu quoque mutarum §.8.t.3.l.4
Impoſſibilis conditio §.10.t.14.l.2
Impuberes autem §.6.t.20.l.1
Impuberes non poſſunt §.4.t.26.l.1
In bonæ fidei iudicijs §.30.t.6.l.4
In duplum agimus §.23.t.6.l.4
In extraneis heredibus §.4.t.19.l.2
In fraudem autem §.3.t.9.l.1
In hac re olim talia verba §.3.t.16.l.3
In omnibus autem obligationibus §.1.t.22.l.3
In pecudum fructus §.37.t.1.l.1
In perſonam quoque actiones §.8.t.6.l.4
In pluribus §.8.t.7.l.1
In poteſtate itaque §.1.t.8.l.1
In poteſtate noſtra in pr.t.9.l.1
In primis hoc reſcriptum §.3.t.12.l.3
In primis igitur §.1.t.23.l.2
In quibus §.5.proœm.
In ſumma ſciendum eſt, de §.10.t.4.l.4
In ſumma ſciendum eſt §.13.t.17.l.3
In ſumma ſciendum §.12.t.1.l.4
In ſumma quod ab bona libertorum in pr.t.9.l.3
In ſeruorum §.5.t.3.l.1
In ſimplum agitur §.22.t.6.l.4
In ſtipulationibus fideiuſſorum §.8.t.21.l.3
In teſtibus autem §.9.t.10.l.2
Incertis verò perſonis §.25.t.20.l.2
Incorporales autem ſunt §.2.t.2.l.2
Ingenuus eſt is in pr.t.4.l.1
Inimicitia §.11.t.25.l.1
Inter amicum §.5.t.26.l.1
Inter eas quoque §.2.t.10.l.1
Inter ruſticorum §.1.t.3.l.4
Interdum autem §.3.t.15.l.1
Iniuria autem committitur §.1.t.4.l.4
Iniuria autem occidere §.2.t.3.l.4
Inſula quæ in mari §.22.t.1.l.2
Interdum autem licet §.1.t.24.l.3
Interdum etiam ſine §.4.t.1.l.2
Interdum etiam liberorum §.9.t.1.l.4
Interdum etiam in pr.t.4.l.4
Interdum quoque furti §.11.t.1.l.4
Inteſtatorum autem hereditates §.1.t.1.l.3
Inteſtatus decedit in pr.t.1.l.3
Intendere & aliam actionem §.3.t.7.l.4
Is qui exequitur mandatum §.8.t.27.l.3
Is quoque qui non debitum §.6.t.15.l.3
Is verò ad quem §.7.t.1.l.2
Ita autem ſtipulatio §.19.t.20.l.3
Ita tamen competit hæc actio §.1.t.2.l.4
Itaque ſi quis dum ſæculi §.4.t.1.l.4
Item actio de eo quod §.27.t.6.l.4
Item dicere §.1.t.5.l.1
Item ea quæ ex animalibus §.19.t.1.l.2
Item ea quæ ex hoſtibus §.17.t.1.l.2
Item exercitor nauis §.3.t.5.l.4
Item certamen hæres teſtamenta §.7.t.19.l.2
Item ſciatur tradere §.2.t.12.l.3
Item inutilis eſt ſtipulatio §.6.t.9.l.3
Item inuiti §.3.t.23.l.3
Item is ad quem §.3.t.5.l.2
Item is cui res aliqua §.2.t.13.l.3
Item is cui quis §.6.t.18.l.3
Item is ex cuius conteſtatio §.1.t.5.l.4
Item is cui §.2.t.5.l.3
Item qui §.1.t.25.l.1
Item legiſti §.7.t.2.l.3
Item lex Cornelia de falſis §.7.t.18.l.3
Item lex Cornelia de ſicarijs §.5.t.12.l.4
Item lex Iulia de adulterijs §.4.t.18.l.4
Item lex Iulia peculatus §.9.t.18.l.4
Item lex Iulia de vi publica §.8.t.18.l.4
Item maior §.13.t.25.l.1
Item nemo rem ſuam §.21.t.21.l.3
Item per acceptilationem §.1.t.30.l.3
Item per liberos homines §.1.t.29.l.3
Item poſt mortem §.15.t.20.l.3
Item pretium in numerata §.2.t.24.l.3
Item prout quis cui bonorum §.2.t.12.l.2
Item propter litem §.9.t.25.l.1
Item propter aduerſam §.7.t.23.l.1
Item quæritur ſi cum aurifice §.4.t.25.l.3
Item qui Reipub.§.2.t.25.l.1
Item Romæ §.15.t.25.l.1
Item ſi adhuc integro §.10.t.27.l.3
Item ſi aliculus rei §.6.t.26.l.3
Item ſi de dote in iudicio §.37.t.6.l.4
Item ſi in iudicio §.5.t.13.l.4
Item ſi inter aliquos §.3.t.28.l.3
Item ſi is ad quem §.5.t.6.l.2
Item ſi propter §.9.t.25.l.1
Item ſi putator ex arbore §.5.t.3.l.4
Item ſi quis ex ſocijs §.8.t.16.l.3
Item ſi quis in fraudem §.6.t.6.l.4
Item ſi quis ita ſtipulatus erat §.13.t.20.l.3
Item ſi quis merces §.25.t.1.l.2
Item ſi quis poſtulante §.11.t.6.l.4
Item ſi fullo polienda §.15.t.1.l.4
Item Seruiana & quaſi §.7.t.6.l.4
Item ſurdus & mutus §.3.t.12.l.2
Item tria onera §.5.t.25.l.1
Item verborum obligatio §.31.t.20.l.3
Item vetuſtas ex maſculis §.29.t.1.l.3
Item vobis adquiritur §.3.t.9.l.2
Iudiciales ſunt duntaxat §.1.t.10.l.3
Iure ciuili conſtitutum fuerat in pr.t.6.l.2
Iuris præcepta §.3.t.1.l.1
Iuriſprudentia §.1.t.1.l.1
Ius autem ciuile §.1.t.2.l.1
Ius autem §.2.t.9.l.1
Ius bonorum poſſeſſionis in pr.t.10.l.3
Ius naturale in pr.t.2.l.1
Iuſte autem §.5.t.6.l.2
Iuſtas autem nuptias in pr.t.10.l.1
Iuſti ia eſt in pr.t.1.l.1
LEgari autem illis ſolum §.24.t.20.l.2
Legatarijs autem §.21.t.20.l.2
Legatum itaque eſt §.1.t.20.l.2
Lege Fuſia in pr.t.7.l.1
Lex xii. tabularum ita ſtricto iure in pr.t.3.l.3
Lex eſt, quod §.4.t.2.l.1
Liberi quoque, qui in §.3.t.5.l.3
Liberis autem ſuis teſtamentum §.5.t.16.l.2
Liberis ſuis impuberibus in pr.t.16.l.2
Libertas quoque ſeruo per §.2.t.24.l.2
Libertus quoque §.1.t.25.l.1
Libertini in pr.t.5.l.1
Libertinorum §.3.t.5.l.1
Liberum autem eſt ei §.12.t.3.l.4
Licet autem §.1.t.6.l.1
Licet autem §.3.t.12.l.1
Licet autem vulgo quæſitus §.7.t.3.l.3
Literæ quoque, licet aureæ §.33.t.2.l.1
Litorum quoque §.5.t.1.l.2
Loca etiam inſeri ſtipulationi §.5.t.16.l.3
Loca ſacra vel religioſa §.5.t.24.l.5
Locatio & conductio in pr.t.25.l.3
Longe magis legata §.31.t.20.l.2
MAndatis tantum §.1.t.27.l.3
Mandatum & in diem §.12.t.27.l.3
Mandatum non ſuſcipere §.23.t.27.l.3
Mandatum contrahitur in pr.t.27.l.3
Manet autem ſocietas §.4.t.26.l.3
Mariti tamen §.6.t.20.l.1
Maſculi quidem in pr.t.23.l.1
Maſculi igitur vſque §.2.t.19.l.2
Mater vel auus maternus §.7.t.13.l.2
Maxima capitis diminut.§.1.t.16.l.1
Minor capit.diminutio §.2.t.16.l.1
Minorem natu §.9.t.12.l.1
Minima capitis diminut.§.3.t.16.l.1
Minus autem ætas eſt §.1.t.7.l.2
Minus ergo iuris habent §.21.t.2.l.3
Mortis cauſa donatio eſt §.1.t.7.l.2
Mutuo conductore §.6.t.25.l.3
Multis autem §.1.t.5.l.1
Mutum neque ſtipulari §.7.t.20.l.3
NAmque ſi cui ex iuſta cauſa §.4.t.6.l.4
Nec tamen in pr.t.24.l.1
Nec intereſt §.5.t.9.l.3
Nec tanquam liberum §.1.t.1.l.3
Neceſſarius hæres eſt §.1.t.19.l.2
Neque autem §.5.t.24.l.7
Neque tamen hereditatem §.1.t.21.l.3
Nihil autem intereſt vtrum §.8.t.23.l.2
Nihil autem §.12.l.1
Nihil autem intereſt §.12.t.1.l.2
Non autem liberis tantum §.1.t.18.l.2
Non autem omnes actiones §.1.t.12.l.4
Non eſſe autem §.10.t.25.l.1
Non ſolum autem heredes §.4.t.16.l.2
Non ſolum autem is §.11.t.4.l.4
Non ſolum autem teſtatoris §.4.t.29.l.3
Non ſolum res in ſtipulatum §.5.t.26.l.3
Non tamen, in pr.t.6.l.1
Non tamen omnibus in pr.t.12.l.2
Non tamen per omnia §.6.t.17.l.1
Non tamen ac omnibus in pr.t.13.l.2
Non tantum autem teſtator, ò ſacto §.1.t.25.l.3
Non autem per conſtitutionem §.5.t.20.l.2
Nouiſſimè ſciendum eſt §.3.t.4.l.3
Nouiſſimè ſciendum §.10.t.6.l.2
Nouiſſimè §.13.t.26.l.1
Nota autem eſt §.2.t.8.l.4
Nulli autem ſunt §.7.t.2.l.2
Nunc admonendi ſumus §.1.t.8.l.2
Nunc admonendi ſumus in pr.t.10.l.7
Nunc admonendi ſumus magnam in pr.t.16.l.3
Nunc autem non eandem §.2.t.11.l.3
Nunc de libertinorum bonis in pr.t.8.l.3
Nunc tranſeamus ad fideicommiſſa in pr.t.23.l.2
Nunc tranſeamus ad oblig.in pr.t.13.l.3
Nuptiæ autem §.1.t.9.l.1
OLim ſcriptura ſiebat in pr.t.21.l.3
Omne autem ius §.12.t.2.l.1
Omnes autem actiones §.12.t.6.l.4
Omnis res quæ dominio noſtro in pr.t.20.l.3
Omnis ſtipulatio aut pura §.2.t.16.l.3
Omnium autem actionum §.1.t.16.l.4
Omnium autem obligationum §.1.t.14.l.3
Omnis autem noxalis actio §.5.t.8.l.4
Optionis legatum §.23.t.20.l.2
Oſtendimus, qui & poſſunt §.2.t.16.l.1
PAter, nec non is §.8.t.10.l.2
Patitur autem quis iniuriam §.2.t.4.l.4
Patronum quoque §.1.t.8.l.2
Per adoptionem quoque §.1.t.2.l.3
Per contrarium autem in pr.t.4.l.1
Per contrarium autem hic §.5.t.1.l.3
Per eum quoque ſeruum §.2.t.29.l.3
Per traditionem §.40.t.1.l.2
Permiſſum eſt itaque §.3.t.13.l.1
Perpetuas & temporales §.9.t.23.l.4
Placeat autem §.7.t.1.l.3
Placuit tamen eos §.7.t.2.l.4
Plane de teſtamentis §.1.t.11.l.4
Pœna autem iniuriarum §.7.t.4.l.4
Pœna manifeſti furti §.5.t.1.l.4
Pœnæ quoque nomine §.30.t.20.l.2
Pœnæ ſeruus §.3.t.12.l.1
Pœnales quoque actiones §.12.t.6.l.4
Poſſidere autem videtur §.5.t.15.l.4
Poſſunt autem omnes teſtes §.8.t.10.l.2
Poſt genera contractuum in pr.t.28.l.3
Poſt mortem quoque heredis §.35.t.20.l.2
Poſt mortem ſuam dari §.12.t.20.l.3
Poſt ſuos hæredes in pr.t.6.l.3
Poſtea autem SC. Tertulliano §.2.t.3.l.3
Poſtea verò lege Papia §.2.t.8.l.3
Poſteriore quoque teſtamento §.2.t.17.l.2
Poſt hæc videamus in pr.t.20.l.2
Poſthumi quoque liberi §.1.t.13.l.2
Poſthumo quoque alieno §.26.t.20.l.2
Poſthumorum autem loco ſunt §.2.t.13.l.2
Poſthumus autem alienus §.28.t.20.l.2
Poteſt autem non ſolum §.2.t.24.l.2
Poteſt autem quis in pr.t.15.l.2
Poteſt tam quis, in pr.t.24.l.2
Prædiorum vrbanorum §.2.t.3.l.2
Præſumitur autem mori §.3.t.6.l.3
Præiudiciales actiones §.3.t.6.l.4
Præterea debitor ſi pactus §.3.t.13.l.4
Præterea etiam ex perſona §.11.t.13.l.4
Præterea emancipatione §.6.t.12.l.1
Præterea & is apud quem §.3.t.15.l.3
Præterea ſeruitutes quoque §.10.t.23.l.2
Præterea introducta eſt §.4.t.7.l.4
Præterea inutilis §.5.t.20.l.3
Præterea nonnunquam tollitur §.2.t.20.l.2
Præterea quaſdam actiones §.31.t.6.l.4
Præterea qui ad certam §.5.t.12.l.2
Præterea ſi medicus §.6.t.3.l.4
Præterea ſicut vulgo §.2.t.25.l.3
Præterea teſtamentum facere §.1.t.12.l.2
Prætoriæ ſunt, quæ §.2.t.19.l.2
Præterea quoque §.7.t.2.l.1
Primo gradu eſt ſupra pater §.1.t.6.l.3
Procurator neque certis verbis §.1.t.10.l.4
Propterea quod per alienationem §.20.t.1.l.2
Proximus autem, ſi quidem §.6.t.2.l.3
Publica autem dicta §.12.t.18.l.4
Publica autem iudicia hæc §.3.t.18.l.4
Publica iudicia neque in pr.t.18.l.4
Publicationis quoque dicendi §.7.t.25.l.3
Publicorum iudiciorum §.2.t.18.l.4
Pupilli pupillæque, in pr.t.21.l.1
Pupillus omne negotium §.9.t.20.l.3
QVa de cauſa poſtea §.1.t.2.l.3
Qua ratione autem plantæ §.21.t.1.l.2
Qua ratione exhæredi §.1.t.36.l.1
Qua ratione, ſi cui §.33.t.1.l.2
Qua ratione verius eſſe §.27.t.1.l.2
Qua ratione naturalis §.1.t.5.l.3

Universidad Rey Juan Carlos

Quadrupli autem agitur §.25. tit.6. lib.4
Quæ de ſolutione §.16.tit.1.lib.4
Quæ actiones de ſeruo §.7.tit.1.lib.4
Quæ omnia apertius §.6.tit.11.lib.4
Quædam actiones §.20.ti.6.lib.4
Quædam præterea res in pr. tit.2. lib.2
Quam formam non ſolum §.7.tit.11. lib.2
Quantitas autem patrimonij §.3. tit.22. lib.2
Quarum omnium exceptionum §.3.ti.13.li.4
Quarum quædam ex legibus §.7.tit.13.lib.4
Quarto gradu ſupra ab auum §.4.tit.6.lib.3
Quas ex omnibus §.6. proœ.
Qui autem vale §.15.tit.15. lib.2
Qui igitur ex te §.3.tit.9.lib.1
Qui hoc anno §.25.tit.20.lib.3
Qui res alienas rapit in pr.ti.2.lib.4
Qui tutelam §.18.tit.25.lib.1
Quia plerumque parentes in pr. tit.18. lib.2
Quia tamen imperius in pr tit.7.lib.4
Quibus autem dignitas §.5.tit.16.lib.1
Quibus autem teſtamento in pr.tit.17.lib.2
Quibus conſtitutionibus §.3.tit.24. lib.1
Quinimo & natus §.2.tit.12. lib.2
Quinto gradu ſupra auctus §.5.tit.6.lib.3
Quod autem ad eas res §.7.tit.6 lib.2
Quod autem diximus §.3.tit.6 lib.2
Quod autem iſtis iudicijs §.7.tit.17.lib.4
Quod autem lex §.1.tit.17.lib.1
Quod autem non præciſe §.1.tit.5.lib.4
Quod ſi frumentum §.28.tit.1.lib.2
Quod ſi naturali alueo §.23. tit.1.lib.2
Quod ſi vis fluminis §.21.tit.1.lib.2
Quod ſi tutor §.6.tit.23.lib.1
Quod ſi vſufructum §.5. tit.1.lib.4
Quod turpi ex cauſa §.25.tit.20.lib.3
Quorum vtrumque §.1.proœ.
Quos autem ſolus vocat §.2.tit.10.lib.3
Quotiens plures res §.25. tit.20.lib.3
Quum autem ad agnatos §.7.tit.16.lib.1
Quum autem emptio §.3.tit.24. lib.3
Quum ergo pupillorum §.7.tit.20. lib.1
Quum ex aliena materia §.25.tit.1.lib.2
Quum ſit expoſitum in pr.tit.1. lib.4

RE contrahitur obligatio in pr.tit.15. lib.3
Rectè quoque mandatum §.3.tit.27. lib.3
Recuperandæ poſſeſſionis cauſa §.7.tit.15.lib.4
Rei perſequendæ cauſa §.17.tit.6. lib.4
Relegati autem §.2.tit.12. lib.1
Religioſum locum §.9.tit.1.lib.2
Repulſis itaque omnibus §.1.tit.7. lib.3
Res fiſci noſtri §.9.tit.6.lib.2
Reſponſa prudentium §.8.tit.2.l.1
Reſtituta autem hereditate §.3.tit.23. lib.2
Retinendæ poſſeſſionis cauſa §.4.tit.15.lib.4
Riparum quoque vſus §.4. tit.1.lib.2
Rumpitur autem teſtamentum §.1.t.17.lib.2
Rurſus ex diuerſo §.5.tit.6.lib.4
Rurſus interdum euenit §.1.tit.14.lib.2
Ruſticorum prædiorum in pr.ti.3. lib.2

SAcræ res ſunt §.8.tit.1.lib.2
Sanctæ quoque res §.10.tit.1.lib.2
Sane in hac actione §.2.tit.2.lib.4
Satiſdationum modus in pr.tit 11.lib.4
Sciendum autem §.2.tit.24.lib.1
Sciendum autem eſt huiuſmodi §.2.tit.9.lib.3
Sciendum eſt in pr. tit.26 lib.1
Sciendum itaque eſt omnia §.1.tit.23.lib.2
Sciendum tamen eſt, quod §.6.tit.23. li.2
Sciendum tamen eſt, quod §.6.tit.13.lib.2
Secundo gradu ſupra auus §.2.tit.6.lib.3
Sed agnationis §.3.tit.15.lib.1
Sed aliquando etiamſi §.1.tit.6.lib.2
Sed bene anteriores §.6. tit.10. lib.3
Sed cum aliquis §.7.tit.11.lib.2
Sed cum autem conſtitutiones §.3.t.5.li.3
Sed cum ex hoc ſenatuſconſulto §.1. ti.4. lib.3
Sed cum ſadem in ſtipulatione §.2. tit.18. lib.3
Sed cum magis §.9.t.6.lib.1
Sed cum multas diuiſiones §.7.t.12. lib.3
Sed cum paulatim §.3.t.10. lib.2
Sed ea omnia antiqui §.14.t.1.lib.3
Sed cum quidem §.4.ti.10. lib.3
Sed & capitis diminutione §.4.tit.22.li.1
Sed & certum eſſe pretium §.1.t.24.li.3
Sed & illud §.9.tit.12.lib.1
Sed & lex Cornelia §.8.ti.4.li.4
Sed & mente captis §.4.ti.23. li.1
Sed & propter §.6.t.15.li.1
Sed & ſeruus §.1.ti.4.li.1
Sed & ſi credat aliquis §.8.ti.1.li.4
Sed & ſi emancipato §.5.ti.13.li.2
Sed & ſi in teſtamento §.3. ti.20.li.2
Sed & ſi pater filium §.3.ti.27. li.1
Sed & ſi pecorum §.4.ti.5.li.3
Sed & ſi quis ante ſeditionem §.4.ti.12.li.2
Sed & ſi quis cum parente ſuo §.14. ti.6.li.4
Sed & ſi quis etiam teſtamento §.5.ti.27. li.2
Sed & ſi quis ſtipuletur §.19. ti.19.li.3
Sed & ſi rem obligatam §.5.ti.20. lib.2
Sed & ſi vſque §.2.ti.22.li.1
Sed & verum teſtamentum §.13.ti.10. li.2
Sed ex diuerſo §.3.ti.11.li.3
Sed ex his legibus §.3.ti.12.lib.1
Sed furti quidem nec manifeſti §.16.ti.6.li.4
Sed hactenus hoc illis §.1.ti.11 li.2
Sed ex iure augetur §.1.ti.3.li.3
Sed hoc de his libertinis §.4.ti.8. lib.3
Sed ita accipiendo §.3.ti.10.lib.2
Sed hoc quidem §.14.ti.10.li.2
Sed hoc quidem veteres §.5 ti.13.li.2
Sed his omnibus §.4.ti.19.li.3
Sed hoc iure vtimur §.4.ti.20.li.2
Sed hoc tempore §.2 ti.8.li.3
Sed hodie §.9.ti 11.li.1
Sed hodie hæc aliter §.2.ti.15. li.2
Sed is apud quem res §.17. ti.1. li.4
Sed iſtæ quidem actiones §.5.t.6. li.4
Sed ius quidem §.2. t.3.li.1
Sed nouiſſime §.1.t.3. li.1
Sed nec huiuſmodi ſpecies §.27.ti.20.li.2
Sed neque hæres ſcriptus §.10.ti.20.li.2
Sed nos cum adhuc dubitatio §.16.t.3. li.3
Sed nos conſtitutione §.4.t.3.l.3
Sed nos vſque ad eam conſtitutionem §.5.ti.20.li.2
Sed noſtra beneuolentia §.6.ti.19.li.2
Sed noſtra conſtitutio §.3.t.8. li.3
Sed olim quidem erant §.3.ti.10.li.2
Sed prædicta quidem §.2.ti.20. li.2
Sed quia hæredes ſcripti §.5.ti.20.li.2
Sed quia ſtipulationes §.7.t.21.li.3
Sed quemadmodum §.6.ti.3.l.3
Sed quod diximus §.10.t.20. lib.3
Sed & cui habitatio legata §.5. t.5.l.2
Sed ſi è contrario pupilli §.5.t.18.li.2
Sed ſi ex teſtamento §.2.ti.24.li.1
Sed ſi gregis vſumfructum §.38.ti.1.li.2
Sed ſi in expeditione §.6.ti.13.li.2
Sed ſi libro nomini §.6.ti.4.li.4
Sed ſi quis §.7.ti.22.li.1
Sed & quis præſens §.10.t.26.li.2
Sed ſi rem legatam §.12.ti.20.li.2
Sed ſi ſuſpecti §.8.ti.26.li.1
Sed ſi vxori maritus §.15.ti.20.li.2
Sed tamen id aliquando §.4.ti.6.l.2
Sed veteres §.7.ti.8.li.4
Sed vt nihil §.8.ti.10.li.2
Semel autem cauſa §.6.ti.6.li.1
Senatuſconſultum eſt §.5.ti.2. li.1
Sequens diuiſio in quatuor ſpecies §.2. tit.15. li.3
Sequens diuiſio interdictorum §.2. t.15.li.4
Sequens illa diuiſio eſt §.10.ti.6.li.4
Sequitur de iure in pr. ti.8. li.3
Sequitur, vt de exceptionibus in pr. ti.13.li.4
Sequitur, vt deſpiciamus in pr.ti.15. li.4
Serui autem aut naſcuntur §.4.ti.3.li.1
Serui autem ex eo §.3.ti.3.li.1
Si verò à dominis §.2.tit.5. li.1
Serui autem ipſi quidem §.9.ti.4.li.4
Seruitus autem §.2 ti.3.li.1
Seruus autem à domino ſuo §.2.ti.12. li.2
Seruus autem manumiſſus §.4.ti.16.li.1
Seruus autem plurium, cum §.5. ti.14.li.2
Seruus communis ſtipulando §.3.ti.18.li.3
Seruus etiam alienus §.1.ti.14. li.2
Seruus ex perſona domini in pr.ti.18.li.3
Sexto gradu ſupra tritauus §.6.ti.6.li.3
Si ab hoſtibus §.2.ti.12.li.1
Si ad exhibendum actus fuerit §.3 tit.7.li.4
Si aduerſus eos §.12 tit 10.li.1
Si communi ſeruo iniuria §.4.ti.4. li.4
Si cui fundus alienus legatus §.9.ti.20.li.2
Si cui nuda in pr.ti.20. li.1
Si de alia re ſtipulatus §.22.ti.20.li.3
Si diuerſum materia §.27.ti.1.li.2
Si eadem res duobus legata §.8.t.20.li.2
Si ex pluribus legitimis §.4 ti.4.li.3
Si quis aliud pro alio §.35.ti.6. li.4
Si quis aliam dominum §.3.ti.20.li.2
Si famil. erciſcundæ §.4.ti.17 li.4
Si ſtatum tegendorum §.6.ti.7.li.4
Si filiusfam. ſeorſum §.2.ti.5.li.4
Si generaliter ſeruus §.22.ti.20. li.2
Si grex legatus fuerit §.18. tit.20.li.2
Si igitur iuſſu domini §.1. ti.7.li.4
Si impoſſibilis conditio §.10.ti.20.li.3
Si inter tutorem §.3.ti.21.li.1
Si is qui in integrum §.5.ti.12. li.1
Si iudex litem ſuam fecerit in pr.ti.5.li.4
Si nemo ſuus hæres in pr.ti.2.li.3
Si minus interiore §.34.ti.6.li.4
Si peculium legatum fuerit §.20. ti.20.li.2
Si plures conditiones in inſt.§.11.ti.14.li.2
Si plures inſtituantur hæredes §.6.ti.14.li.2
Si plures ſint fideiuſſores §.4.tit.21.li.3
Si plures ſint gradus §.5.ti.2.li.3
Si quid ante fideiuſſor §.6.t.21.li.3
Siquidem in nomine, cognomine §.29.ti.20.li.2
Si quis à non domino §.35. tit.1.li.2
Si quis agens in intentione §.33.ti.6. li.4
Si quis alij, quam ei §.4.ti.20.li.2
Si quis ancillas cum ſuis natis §.17.ti.20.li.2
Si quis autem ſalus §.20.t.25.l.1
Si quis autem ſuſpectus §.7. ti.26.li.1
Si quis debitori ſuo §.15.ti.20.li.2
Si quis filiabus §.5. ti.14.lib.2
Si quis in aliena tabula §.34.ti.1.l.2
Si quis rem ſuam §.11.ti.20. li.2
Si quis tutor §.6.ti.26.lib.1
Si quis velit vicino §.4.ti.3.li.2
Si quis vna aliqua re §.9.ti.13.l.2
Si rem ſuam legauerit §.11.ti.20.li.2
Si res aliena legata fuerit §.6. ti.20.l.2
Si res legata ſine facto §.16. ti.20 libro 2
Si ſcriptam in inſtrumento §.15.ti.20.li.3
Si ſeruum alienum quis §.2 ti.15.li.2
Si ſeruus domino §.6 ti.6.li.4
Si tamen alienam purpuram §.26. ti.1. lib.2
Si Titius alienam plantam §.31.ti.1.lib.2
Si tutor nomine pupilli §.4.ti.18.li.2
Si verò à quis §.4.ti.13.li.4
Si verò in perſonam §.1.ti.12.li.4
Si verò reus §.5.ti.21.li.3
Si vxor §.9.ti.20. li.1
Sic itaque diſcretis actionibus §.14.ti.6. li.4
Simili modo §.3.ti.2.li.1
Singulorum autem hominum §.17. ti.1. li.2
Similiter eos §.8.ti.13.l.1
Sin autem quis ita formidoloſus §.3.ti.26. li.2
Sin autem per procuratorem §.3. ti.11.li.4
Sine ſcripto §.9 tit.2. li.1
Sine autem Domino ſibi §.7.ti.18.l.3
Societatem coire ſolemus in pr.ti.26.li.3
Socius ſocio vtrum eo nomine §.9. ti.26.l.3
Socrum quoque §.7.tit 10.li.1
Soluitur adhuc ſocietas §.5 ti.26.li.3
Stipulationum aliæ ſunt iudiciales in pr.ti.19. li.3
Sua & aliena veluti §.4.t.27. li.3
Sub conditione ſtipulatio §.4. ti.16.lib.3
Subſtitutor autem impuberi §.7. tit.16. li.2
Sui autem & neceſſarij §.2. tit.19.li.2
Sui autem hæredes exiſtimantur §.2.ti.1. li.3
Si autem hæredes ſunt §.1.tit.1.li.3
Summa autem diuiſio §.1 ti.15.li.4
Summa autem ratione §.2.ti.8.li.4
Summa itaque §.7. proœ.
Summa itaque diuiſio in pr. ti.3.li.1
Sunt autem agnati §.1.ti.15.li.1
Sunt autem adgnati §.1.t.2.li.1
Sunt autem conſtituta §.2.t.8. lib.4
Sunt autem bonorum poſſeſſiones §.3.tit.10. li.3
Sunt & aliæ §.11.ti.20.li.1
Sunt præterea publica iudicia §.11.ti.18. li.4
Sunt præterea quædam actiones §.36.ti.6.li.4
Supereſt vt de actionibus in pr.ti.6.li.4
Supereſt vt admoneamus §.1.ti.12.li.4
Supereſt vt de lege Falcid. in pr.ti.22. li.2
Supereſt de officio iudicis in pr.ti.17.li.4
Superiore libro in pr.ti.1. li.3
Supra dicta diligens obſeruatio in pr.ti.21. li.2
Suſpectus autem eſt §.6. tit 26. lib.1
Suſpectus autem remotus §.6.ti.26.li.1

TVm autem corporales §.21.ti.10. li.2
Tum autem naturales liberi §.1.ti.26.li.2
Temporales atque dilatoria §.12.tit.13. li.4
Tertia diuiſio interdictorum §.7. ti.15. li.4
Tertio gradu ſupra proauus §.3.tit.6. li.3
Teſtamentum ex eo appellatur in pr.ti.10. li.2
Teſtamentum iure factum in pr. ti.7. li.2
Teſtes autem adhiberi poſſunt §.6.ti.12. li.2
Theſauros, quos quis §.39.ti.1.li.2
Tollitur autem omnis obligatio in pr. ti.30. li.3
Tranſeamus in pr.ti.13.li.1
Transferri quoque legatum §.1.ti.21. li.2
Tripli verò agimus §.24. ti.6. li.4
Tua & aliena veluti §.5. tit.27. li.3
Tua gratia & mandantis §.2.ti.27. li.3
Tua tantum gratia §.6. ti.27. li.3
Tunc enim conſtitutioni §.4.tit.12.li.2
Tutores autem ſtatim §.2.tit.22. li.1
Tutores & curatores §.2.ti.10. li.1
Tutores quoque qui tutelas §.2.ti.26.li.1

VEl ſingulis libertis §.6. ti.18.lib.2
Venditæ verò res §.41.ti.1.li.2
Verba autem fideicommiſſorum §.3.ti.24. li.2
Verbi gratia ſi metu coactus §.1.ti.13.li.4
Verbis obligatio in pr.ti.16.li.3
Verſa vice §.20.ti.20. li.3
Vi autem bonorum §.10.ti.26. li.4
Videamus nunc in pr.ti.12.li.1
Videamus ſi pars aliqua §.7.ti.14. li.2
Vnde conſtat creditorem §.14. ti.1. li.4
Vniuerſitatis ſunt §.6. ti.1. li.2
Vſusfructus à proprietate §.1.ti.4.li.2
Vſusfructus eſt ius in pr. ti.4. li.2
Vulgò quæſitos §.4.ti.5.li.1

FINIS.

Universidad Rey Juan Carlos

CLAVDIO FAVCHETO REI MONETALIS APVD PARISIENSES PRÆSIDI, AVVNCVLO; & Ludouico Sanctonio diſertiſſimo Aduocato, amitino, Dionyſius Gothofredus IC. S.D.

SIVE merita in patriam ac meipſum æqualia (viri præſtantiſſimi) ſiue animorum, ſtudiorumque inter vos coniunctionem, ſiue mutuam vobiſcum cognationem conſidero: hoc operis maioris exemplum, æquo iure, vobis offerre non abs re mihi viſum eſt: cuius etiam ſuſcipiendi coram, ac literis, nec abſimili quoque exemplo, fuiſtis hortatores. Idque vnius veſtrûm Tacitus Gallicus, & Gallici Annales perpetuò teſtabuntur, non ad triuialia puerorum exempla, aut ea quæ Rhetores diſcipulis in ſchola ſolent proponere, ſed ad eorum vſum, qui iam in ipſis rebus gerendis occupati ſunt, accommodati. Alter ampliſſimæ totius Europæ vrbis, & Auguſtiſſimi Senatus Pariſienſium ſuffragio, è multis vnus electus eſt ad vrbis conſuetudines repetita prælectione reformandas. Quod opus paucis ab hinc annis ita perfectum, vt non minus ab eo inter ſuos, quàm inter Romanos Decemuir, meritus ſit. His permotus exemplis in publicum prodire auſus ſum. Parine ſorte, aut euentu, dicere non auſim. Periculum tamen ſubire animus eſt, nec me (ſat ſcio) pœnituerit vnquam, amicis hominibus, dum meos in vniuerſum Iuris corpus commentarios abſoluo, prædicaneum hoc opus, maioris operis, meique in Rempublicam, poſteroſque animi ſignum obtuliſſe. Datum ex Muſæo XI. Kalendas Martij, Anno 1583.

INSTITVTIONVM TITVLI ET EORVM INDEX.

Proœmium de confirmatione Inſtitutionum.

Liber I.

Ius.

De iuſtitia & iure 1. De iure naturali gentium, & ciuili 2.

Perſonæ.

De iure perſonarum 3. ¶ De ingenuis. 4 ¶ De libertinis 5. Qui & quibus ex cauſis manumittere non poſſunt 6. De lege Fuſia Caninia tollenda 7. De iis qui ſui vel alieni iuris ſunt 8. ¶ De patria poteſtate 9. De nuptiis 10. De adoptionibus. 11. Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur. 12. ¶ De Tutelis 13. ¶ Qui teſtamento tutores dari poſſunt. 14. De legitima agnatorum tutela 15. De capitis deminutione 16. De legitima patronorum tutela 17. De legitima parentum tutela 18. De fiduciaria tutela 19. De Atiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia datur. 20. De auctoritate tutorum 21. Quibus modis tutela finitur 22. De curatoribus 23. De ſatiſdatione tutorum vel curatorum 24. De excuſationibus tutorum vel curatorum 25. De ſuſpectis tutoribus vel curatoribus 26.

Liber II. Res.

De rerum diuiſione [& acquirendo earum dominio.] 1. De rebus corporalibus & incorporalibus 2. De ſeruitutibus prædiorum ruſticorum & vrbanorum 3. De vſufructu 4. De vſu & habitatione 5. ¶ De vſucapionibus, & longi temporis poſſeſſionibus 6. ¶ De donationibus 7. Quibus alienare licet vel non 8. Per quas perſonas cuique acquiritur 9. De teſtamentis ordinandis 10. De militari teſtamento 11. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum 12. De exheredatione liberorum 13. De heredibus inſtituendis 14. De vulgari ſubſtitutione 15. De pupillari ſubſtitutione 16. Quibus modis teſtamenta infirmantur 17. De inofficioſo teſtamento 18. De heredum qualitate & differentia 19. De legatis 20. De ademptione legatorum & tranſlatione 21. De lege Falcidia 22. De fideicommiſſariis hereditatibus 23. De ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis 24. De codicillis 25.

Liber III.

De hereditatibus quæ ab inteſtato deferuntur 1. De legitima agnatorum ſucceſſione 2. De ſenatuſconſulto Tertulliano 3. De ſenatuſconſulto Orfitiano 4. De ſucceſſione cognatorum 5. De gradibus cognationis 6. De ſeruili cognatione 7. De ſucceſſione libertorum. 8. De aſſignatione libertorum 9. De bonorum poſſeſſionibus 10. De acquiſitione per adrogationem 11. ¶ De eo cui libertatis cauſa bona addicuntur 12. De ſucceſſionibus ſublatis quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex ſenatuſconſulto Claudiano 13. De obligationibus 14.

Obligationes.

¶ Quibus modis re contrahitur obligatio 15. ¶ De verborum obligationibus 16. De duobus reis ſtipulandi & promittendi 17. De ſtipulatione ſeruorum 18. De diuiſione ſtipulationum 19. De inutilibus ſtipulationibus 20. De fideiuſſoribus 21. ¶ De literarum obligationibus 22. ¶ De conſenſu obligationum 23. De emptione & venditione 24. De locatione & conductione 25. De ſocietate 26. De mandato 27. ¶ De obligationibus quæ quaſi ex contractu naſcuntur 28. ¶ Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur 29. Quibus modis tollitur obligatio 30.

Liber IV.

De obligationibus quæ ex delicto naſcuntur 1. De vi bonorum raptorum 2. De lege Aquilia 3. De iniuriis 4. De obligationibus quæ quaſi ex delicto naſcuntur 5.

Actiones, Exceptiones, Replicationes, Interdicta, Officium Iudicis, Publica iudicia.

De Actionibus 6. Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicetur 7. De noxalibus actionibus 8. Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur 9. De iis per quos agere poſſumus 10. De ſatiſdationibus 11. De perpetuis & temporalibus actionibus & quæ ad heredes tranſeunt 12. ¶ De exceptionibus 13. ¶ De replicationibus 14. ¶ De interdictis 15. De pœna temerè litigantium 16. ¶ De officio iudicis 17. ¶ De publicis 18.

INSTI-

Universidad Rey Juan Carlos

INSTITVTIONVM,

SEV

ELEMENTORVM DIVI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS.

PROOEMIVM a.

IN NOMINE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI.

Imperator, Caeſar, Flavius, IVSTINIANVS, *Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Atticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, ſemper Auguſtus, cupidae legum iuventuti* [S. D.]

¶ *De uſu armorum & legum.* 1. ¶ *De bellis & legibus Iuſtiniani.* 2. *De compoſitione Codicis & Pandectarum.* 3. *De tempore, auctoribus, loco & viſione compoſitionis Inſtitutionum.* 4. *Diviſio Inſtitutionum.* 5. *Quid in Inſtitutionibus tradatur.* 6. *Ex quibus libris compoſitae ſunt Inſtitutiones, & earum recognitio & confirmatio.* 7. ¶ *Adhortatio ad ſtudium iuris.*

IMPERATORIAM maieſtatem non ſolum armis b decoratam c, ſed d etiam legibus oportet eſſe armatam e, vt vtrumque tempus & bellorum & pacis recte poſſit gubernari; & princeps Romanus non ſolum in hoſtilibus praeliis victor exiſtat: ſed etiam per legitimos tramites f calumniantium g iniquitates expellat h: & fiat tam iuris religioſiſſimus i, quàm victis hoſtibus triumphator magnificus.

1 ¶ Quorum vtramque viam cum ſummis vigiliis, ſummaque prouidentia, annuente Deo perfecimus. ¶ Et bellicos quidem ſudores noſtros Barbaricae gentes ſubiuga noſtra redactae cognoſcunt, & tam Africa quàm aliae innumerae prouinciae, poſt k tanta temporum ſpatia, noſtris victoriis à caeleſti numine praeſtitis, iterum ditioni Romanae, noſtróque additae Imperio proteſtantur.

¶ Omnes verò populi legibus tam à nobis promulgatis, quàm compoſitis, reguntur.

2 ¶ Et cùm ſacratiſſimas l conſtitutiones, antea confuſas, in luculentam ereximus conſonantiam: tunc noſtram extendimus curam ad immenſa m veteris prudentiae volumina: & opus deſperatum, quaſi per medium profundum euntes, caeleſti fauore iam adimpleuimus.

3 ¶ Cùmque hoc, Deo propitio, peractum eſt, Triboniano viro magnifico, magiſtro & exquaeſtore ſacri palatij noſtri, & exconſule, nec non Theophilo & Dorotheo viris illuſtribus, antecesſoribus a (quorum omnium ſolertiam, & legum ſcientiam, & circa noſtras iuſſiones fidem iam ex multis rerum argumentis accepimus) conuocatis, mandauimus ſpecialiter vt ipſi noſtra auctoritate, noſtriſque ſuaſionibus *Inſtitutiones* componerent, vt liceat vobis prima legum b cunabula c non ab d antiquis fabulis diſcere, ſed ab imperiali ſplendore appetere: & tam aures, quàm animi veſtri, nihil inutile, nihilque perperam poſitum, ſed quod in ipſis rerum obtinet argumentis, accipiant; & quod priore tempore e vix poſt quadriennium prioribus contingebat, vt tunc conſtitutiones imperatorias legerent: hoc vos à primordio ingrediamini, digni tanto honore, tantaque reperti † felicitate, vt & initium vobis & finis legum eruditionis à voce principali procedat.

4 ¶ Igitur poſt libros quinquaginta Digeſtorum ſeu Pandectarum, in quibus omne ius antiquum collectum ſ eſt, quod per eundem virum excelſum Tribonianum, nec non caeteros viros illuſtres, & facundiſſimos confecimus) in quatuor libros eaſdem Inſtitutiones partiri iuſſimus: vt ſint totius legitimae ſcientiae prima elementa.

5 ¶ In quibus breuiter expoſitum eſt: & quod antea obtinebat: & quod g poſtea deſuetudine inumbratum, imperiali remedio illuminatum eſt.

6 ¶ Quas ex omnibus antiquorum Inſtitutionibus, & praecipuè ex Commentariis Caij noſtri, tam Inſtitutionum, quàm rerum quotidianarum, aliiſque multis commentariis compoſitas, cum tres viri prudentes praedicti nobis obtulerunt: & legimus, & recognouimus, & pleniſſimum noſtrarum conſtitutionum robur eis accommodauimus.

7 ¶ Summa h itaque ope & alacri ſtudio, has leges noſtras accipite, & voſmetipſos ſic eruditos oſtendite, vt ſpes vos pulcherrima foueat, toto legitimo opere perfecto, poſſe etiam noſtram rempublicam in partibus eius vobis credendis, gubernari. D. C. P. XI. Kal. Dec. D. IVSTINIANO P. P. III. Conſ. 535.

a ἀντικήνσορες ... [illegible] ... Theophilus. b [illegible] Nam armis, & legibus, arma hic [illegible]. c [illegible] d Legibus non minus quàm armis reſpublica defenditur, l. 14. C. de aduoc. diuerſ. iudic. e Tacitus de claris oratoribus. [illegible] quam ... Ita Cicero pro domo magiſtratus ... religione armari ſcribit. [illegible] l. 14. C. de aduoc. diuerſ. iud. ... f Tramites Gloſſis, vel tramis. g Calumniantur qui ſcientes ... l. 3. ff. de iuſtitia, qui leges ipſas calumniantur ... h l. 36. ff. ad [illegible] i l. 67. in fin. ff. de leg. 2.

k Africa poſt 95. annos, l. 2. C. de off. praef. praetor. Afric. Procop. Italia poſt 60. l priorem Codicem, qui hodie non extat, intelligit. m 2000. librorum 300000 verſuum. v. conſtit. ad

e v. Conſtit. ad antecesſ. † al. repleti ſ πανδέκται enim [illegible] quod omne ius in ſe velut corpus collectum contineant. g hoc referri [illegible] titulo de lege Falcidia. l. & tit. de ſucceſſ. [illegible] h Ita Craſſus lib. 1. de oratore Pergite vt facitis adoleſcentes, atque in id ſtudium in quo eſtis, incumbite, vt & vobis honori, & amicis vtilitati, & Reipublicae emolumento eſſe poſſitis.

a Antecesſores Graecis [illegible] ... Iuriſconſulti ... [illegible] dicuntur. b Cunabula iuris appellat Inſtitutiones, haud ... [illegible] ... Theophilus cunabula iuris vertit ... Quiritium cunabula iuris appellat & primam legum [illegible] ... l. 2. ff. de orig. iur. ... Theophil. hoc loco. ... veluti corpus collectum ...

LIBER PRIMVS.

DE IVSTITIA ET IVRE. TIT. I.

Definitio iuſtitiae. 1. Iuriſprudentiae. 2. Iuris methodus. 3. principia & praecepta. 4. diviſio.

IVSTITIA eſt a conſtans & perpetua b voluntas ius ſuum cuique c tribuendi d.

1 ¶ Iuriſprudentia eſt diuinarum atque e humanarum rerum notitia, iuſti atque iniuſti ſcientia.

2 ¶ His igitur generaliter cognitis, & incipientibus nobis exponere iura populi Romani: ita videntur poſſe tradi commodiſſimè, ſi primò leui ac ſimplici a via b, poſt deinde diligentiſſima atque exactiſſima interpretatione, ſingula tradantur: alioqui, ſi ſtatim ab initio rudem adhuc & infirmum animum ſtudioſi multitudine ac varietate rerum onerauerimus: duorum alterum, aut deſertorem ſtudiorum efficiemus, aut cum magno labore, ſaepè etiam cum diffidentia (quae plerumque iuuenes auertit) ſerius ad id perducemus, ad quod leniore via ductus, ſine magno labore, & ſine vlla diffidentia, maturius perduci potuiſſet.

a vt in ſe eſt ... [illegible] ... l. 12. §. 1. ff. ad exhib. b [illegible] c Deo, l. 2. ff. [illegible] proximo, l. 51. ff. [illegible] d duplici iuſtitia ſe perficitur, vel commutatiua, vel diſtributiua. Prior in contractibus, altera in poenis & praemiis & honoribus verſatur. e Ita enim aliud diuinum, aliud humanum, vtrumque [illegible] accommodatum, l. 2. §. [illegible] ff. de orig. iur.

a Simplex via [illegible] ... b [illegible] dicit Theophilus: [illegible] nihil aliud quam [illegible] & quo plenius aliquando [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

5 ¶ Iuris præcepta ſunt hæc: honeſtè viuere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere.

4 ¶ Huius ſtudij duæ ſunt poſitiones, publicum & priuatum. Publicum ius eſt, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat. Priuatum, quod ad ſingulorum vtilitatem. Dicendum eſt igitur de iure priuato: quod tripartitum eſt, collectum eſt enim ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut ciuilibus.

DE IVRE NATVRALI, GENTIVM & ciuili.

¶ De iure naturali. 1. ¶ Diſtinctio iuris gentium & ciuilis, à definitione & etymologia. 2. Ab appellatione & effectibus. 3. Diuiſio iuris in ſcriptum & non ſcriptum. 4. Subdiuiſio iuris ſcripti. 4. De lege & plebiſcito. 5. De ſenatuſconſulto. 6. De conſtitutione. 7. De iure honorario. 8. De reſponſis prudentum. 9. De iure non ſcripto. 10. Ratio diſtinctionis in ius ſcriptum & non ſcriptum. 11. Alia iuris diuiſio in immutabile & mutabile. 12. De obiectis iuris.

IVS naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit. nam ius iſtud non humani generis proprium eſt: ſed omnium animalium, quæ in cœlo, quæ in terra, quæ in mari naſcuntur. Hinc deſcendit maris atque fœminæ coniunctio, quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio. videmus etenim cætera quoque animalia iſtius iuris perita cenſeri.

1 ¶ Ius autem ciuile à iure gentium diſtinguitur: quod omnes populi qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur. nam quod quiſque populus ipſe ſibi ius conſtituit: id ipſius proprium ciuitatis eſt, vocaturque ius ciuile, quaſi ius proprium ipſius ciuitatis. quod verò naturalis ratio inter omnes homines conſtituit: id apud omnes peræquè cuſtoditur vocaturque ius gentium, quaſi quo iure omnes gentes vtuntur. Et populus itaque Romanus partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum iure vtitur. Quæ ſingula qualia ſint, ſuis locis proponemus.

2 ¶ Sed ius quidem ciuile ex vnaquaque ciuitate appellatur, veluti Athenienſium. nam ſi quis velit Solonis, vel Draconis leges, appellare ius ciuile Athenienſium, non errauerit. ſic enim & ius quo Romanus populus vtitur, ius ciuile Romanorum appellamus: vel ius Quiritium, quo Quirites vtuntur. Romani enim à Romulo, Quirites à Quirino appellantur. Sed quotiens non addimus nomen, cuius ſit ciuitatis: noſtrum ius ſignificamus. ſicuti cùm Poëtam dicimus, nec addimus nomen, ſubaudiſtur apud Græcos egregius Homerus, apud nos, Vergilius.

¶ Ius autem gentium omni humano generi commune eſt. nam vſu exigente, & humanis neceſſitatibus, gentes humanæ iura quædam ſibi conſtituerunt. Bella etenim orta ſunt, & captiuitates ſecutæ, & ſeruitutes, quæ ſunt naturali iuri contrariæ. Iure enim naturali omnes homines ab initio liberi naſcebantur. Et ex hoc iure gentium omnes penè contractus introducti ſunt, vt emptio & venditio, locatio & conductio, ſocietas, depoſitum, mutuum & alij innumerabiles.

3 ¶ Conſtat autem ius noſtrum quo vtimur aut ſcripto, aut ſine ſcripto: vt apud Græcos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, id eſt, *legum aliæ ſunt ſcriptæ, aliæ non ſcriptæ.* Scriptum autem ius eſt lex, plebiſcitum, Senatuſconſultum, principum placita, magiſtratuum edicta, reſponſa prudentum.

4 ¶ Lex eſt, quod populus Romanus ſenatorio magiſtratu interrogante (veluti Conſule) conſtituebat.

¶ Plebiſcitum eſt, quod plebs plebeio magiſtratu interrogante (veluti tribuno) conſtituebat. Plebs autem à populo eo differt, quo ſpecies à genere: nam appellatione populi, vniuerſi ciues ſignificantur, connumeratis etiam patriciis & ſenatoribus. Plebis autem appellatione ſine patriciis & ſenatoribus cæteri ciues ſignificantur: ſed & plebiſcita lege Hortenſia lata, non minus valere, quàm leges cœperunt.

5 ¶ Senatuſconſultum eſt, quod ſenatus iubet, atque conſtituit. Nam cùm auctus eſſet populus Romanus in eum modum, vt difficile eſſet in vnum eum conuocari legis ſanciendæ cauſa: æquum viſum eſt, ſenatum vice populi conſuli.

6 ¶ Sed & quod principi placuit, legis habet vigorem, quum lege Regia, quæ de eius imperio lata eſt, populus ei, & in eum omne imperium ſuum & poteſtatem concedat. Quodcunque ergo Imperator per epiſtolam conſtituit: vel cognoſcens decreuit, vel edicto præcepit, legem eſſe conſtat. hæ ſunt, quæ Conſtitutiones appellantur. Planè ex his quædam ſunt perſonales, quæ nec ad exemplum trahuntur: quoniam non hoc princeps vult. nam quod alicui ob meritum indulſit, vel ſi quam pœnam irrogauit, vel ſi cui ſine exemplo ſubuenit: perſonam non tranſgreditur. Aliæ autem quum generales ſint, omnes proculdubio tenent.

7 ¶ Prætorum quoque edicta non modicam obtinent iuris auctoritatem. Hoc etiam ius honorarium ſolemus appellare, quod qui honores gerunt, id eſt, magiſtratus, auctoritatem huic iuri dederunt. Proponebant & Aediles Curules edictum de quibuſdam cauſis, quod & ipſum iuris honorarij portio eſt.

8 ¶ Reſponſa prudentium ſunt ſententiæ & opiniones eorum, quibus permiſſum erat de iure reſpondere. nam antiquitus conſtitutum erat, vt eſſent, qui iura publicè interpretarentur, quibus à Cæſare ius reſpondendi datum eſt, qui Iuriſconſulti appellabantur, quorum omnium ſententiæ & opiniones eam auctoritatem tenebant, vt iudici recedere à reſponſo eorum non liceret, vt eſt conſtitutum.

9 ¶ Sine ſcripto ius venit, quod vſus approbauit. nam diuturni mores conſenſu vtentium comprobati, legem imitantur.

10 ¶ Et non ineleganter in duas ſpecies ius ciuile diſtributum eſſe videtur. nam origo eius ab inſtitutis duarum ciuitatum, Athenarum ſcilicet, & Lacedæmoniorum fluxiſſe videtur. In his enim ciuitatibus ita agi ſolitum erat, vt Lacedæmonij quidem magis ea quæ pro legibus obſeruabant memoriæ mandarent: Athenienſes verò ea, quæ in legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent.

11 ¶ Sed naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes peræquè obſeruantur, diuina quadam prouidentia conſtituta, ſemper firma atque immutabilia permanent. ea verò quæ ipſa ſibi quæque ciuitas conſtituit, ſæpè mutari ſolent, vel tacito conſenſu populi, vel alia poſtea lege lata.

12 ¶ Omne autem ius quo vtimur, vel ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones. & prius de perſonis videamus. nam parum eſt ius noſſe, ſi perſonæ, quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur.

DE IVRE PERSONARVM.

TIT. III.

Perſonarum diuiſio prima. 1. Definitio libertatis. 2. & ſeruitutis. 3. Etymologia ſerui & mancipij. 4. Quibus modis ſerui conſtituantur. 5. Subdiuiſio.

SVMMA itaque diuiſio de iure perſonarum hæc eſt: quod omnes homines, aut liberi ſunt, aut ſerui.

1 ¶ Et libertas quidem (ex qua etiam liberi vocantur) eſt naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, niſi ſi quid vi, aut iure prohibetur.

2 ¶ Seruitus autem eſt conſtitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam ſubijcitur.

3 ¶ Serui autem ex eo appellati ſunt, quod Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent, qui etiam mancipia dicti ſunt, eo quod ab hoſtibus manu capiuntur.

4 ¶ Serui autem aut naſcuntur, aut fiunt. naſcuntur ex ancillis noſtris. fiunt aut iure gentium, id eſt, ex captiuitate: aut iure ciuili, cùm liber homo maior 20. annis ad pretium participandum ſeſe venundari paſſus eſt.

5 ¶ In ſeruorum conditione nulla eſt differentia: in liberis autem multæ: aut enim ſunt ingenui, aut libertini.

Athenien[illegible] ... frumentaria Alexandriæ ſolo ſerit, ab iure [illegible] ... Q. Mutius Scæuola libro de ponderibus & menſuris. [illegible] Ariſtot. [illegible] ... Valerius apud Liuium [illegible] m Sunt & hæc liberi, [illegible] l id eſt, ſtatu & conditione [illegible] ... hodie in vſu, de quibus dixi plenius [illegible] in Pandectis [illegible] ... non ſi illis, l. 22. ff. de adquir. poſſ. [illegible] ... vel ipſos bellorum duces & Imperatores [illegible] ... vt ſe per triumphum [illegible] ... vicos hoſtium [illegible] ... in Capitolium [illegible] ... Quid quod [illegible] ... Senatuſconſulto Claudiano. l. 3. ff. quibus ad liber. [illegible] vide l. 6. [illegible] ff. de [illegible] ... [illegible] ... l. 77. ff. de [illegible] id abrogatum conſtitutione Leonis 50.

a vide l. 1. ff. de iuſtit. & iure. b ſ. 1. l. 3. ff. [illegible] c cur in eo tamen obiectum [illegible] ... Theophil. tripartitè collectum. ... l vide Tit. de [illegible] ... Theoph. ... o Ita Cicero in Topicis ... q id eſt, exceptis legatis ... f Vide Feſtum ... Plin. ... t vide l. 2. §. 7. ff. ... u de Principe ſic ...

l Vt Spartanorum [illegible] ... miſericordia.

DE INGENVIS.

TIT. IV.

Definitio Ingenui. 1. De ſervitute & manumiſſione ſublata.

INGENVVS eſt is qui ſtatim a ut natus eſt, liber eſt, ſive ex duobus ingenuis matrimonio editus eſt, ſive ex libertinis duobus, ſive ex altero libertino, & altero ingenuo. Sed & ſi quis ex matre naſcitur libera, patre verò ſervo, ingenuus nihilominus naſcitur: quemadmodum qui ex matre libera & incerto patre natus eſt, quoniam vulgò conceptus eſt. Sufficit autem liberam fuiſſe matrem eo tempore quo naſcitur, licèt ancilla conceperit. Et è contrario ſi libera conceperit, deinde ancilla facta pariat, placuit eum qui naſcitur, liberum naſci: quia non debet calamitas matris ei nocere qui in ventre eſt. Ex his illud quæſitum eſt, ſi ancilla prægnans manumiſſa ſit, deinde ancilla poſteà facta pepererit, liberum, an ſervum pariat? Et Martianus probat liberum naſci. Sufficit enim ei qui in utero eſt, liberam matrem vel medio tempore habuiſſe, ut liber naſcatur: quod & verum eſt.

1 ¶ Cùm autem ingenuus aliquis natus ſit, non officit ei in ſervitute fuiſſe & poſteà manumiſſum eſſe: ſæpiſſimè enim conſtitutum eſt, natalibus non officere manumiſſionem.

DE LIBERTINIS.

TIT. V.

Definitio & origo libertinorum, & manumiſſionis. 1. Quibus modis. 2. Vbi & quando manumitti poſſit. 3. De libertinorum differentia ſublata.

LIBERTINI ſunt, qui ex juſta ſervitute manumiſſi ſunt. Manumiſſio autem eſt de manu datio. Nam quamdiu aliquis in ſervitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: & manumiſſus liberatur poteſtate. Quæ res à jure gentium originem ſumpſit: utpote cùm jure naturali omnes liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio, cùm ſervitus eſſet incognita. Sed poſtquàm jure gentium ſervitus invaſit, ſecutum eſt beneficium manumiſſionis. Et cùm uno communi nomine omnes homines appellarentur, jure gentium tria hominum genera eſſe cœperunt: liberi, & his contrarium ſervi, & tertium genus libertini, qui deſierant eſſe ſervi.

1 ¶ Multis autem modis manumiſſio procedit: aut enim ex ſacris conſtitutionibus in ſacroſanctis eccleſiis, aut vindictâ, aut inter amicos, aut per epiſtolam, aut per teſtamentum, aut per aliam quamlibet ultimam voluntatem. Sed & aliis multis modis libertas ſervo competere poteſt, qui tam ex veteribus, quàm ex noſtris conſtitutionibus introducti ſunt.

2 ¶ Servi verò à dominis ſemper manumitti ſolent: adeò ut vel in tranſitu manumittantur, veluti cùm prætor, aut præſes, aut proconſul in balneum, vel in theatrum eant.

3 ¶ Libertinorum autem ſtatus tripartitus anteà fuerat. Nam qui manumittebantur, modò majorem & juſtam libertatem conſequebantur, & fiebant cives Romani: modò minorem, & Latini ex lege Julia Norbana fiebant: modò inferiorem, & fiebant ex lege Ælia Sentia dedititii. Sed quoniam dedititiorum quidem peſſima conditio jam ex multis temporibus in deſuetudinem abierat: Latinorum verò nomen non frequentabatur: ideóque noſtra pietas omnia augere, & in meliorem ſtatum reducere deſiderans, duabus conſtitutionibus hoc emendavit, & in priſtinum ſtatum reduxit: quia & à primis urbis Romæ cunabulis una atque ſimplex libertas competebat, id eſt, eadem quam habebat manumiſſor, niſi quod ſcilicet libertinus ſit, qui manumittitur, licèt manumiſſor ingenuus ſit. Et dedititios quidem per conſtitutionem noſtram expulimus, quam promulgavimus inter noſtras deciſiones, per quas ſuggerente nobis Triboniano viro excelſo quæſtore, antiqui juris altercationes placavimus. Latinos autem Junianos, & omnem quæ circa eos fuerat obſervantiam, aliâ conſtitutione per ejuſdem quæſtoris ſuggeſtionem correximus, quæ inter imperiales radiat ſanctiones. Et omnes libertos, nullo nec ætatis manumiſſi, nec dominii manumittentis, nec in manumiſſionis modo diſcrimine habito, ſicut jam antea obſervabatur, civitate Romana donavimus: multis modis additis, per quos poſſit libertas ſervis cum civitate Romana, quæ ſola eſt in præſenti, præſtari.

QVIBVS EX CAVSIS MANVMITTERE NON LICET.

TIT. VI.

¶ Primum caput legis Æliæ Sentiæ. Regula de manumiſſione in fraudem creditorum. 1. ¶ Exceptio de ſervo inſtituto cum libertate, 2. vel ſine libertate. 3. Quid ſit in fraudem creditorum manumittere. 4. ¶ Alterum caput legis Æliæ Sentiæ de minore 20. annis. 5. Quæ ſint juſtæ cauſæ manumittendi. 6. De cauſa ſemel probata. 7. Abrogatio.

NON tamen cuicumque volenti manumittere licet. Nam is qui in fraudem creditorum manumittit, nihil agit: quia lex Ælia Sentia impedit libertatem.

1 ¶ Licet autem domino, qui ſolvendo non eſt, in teſtamento ſervum ſuum cum libertate heredem inſtituere, ut liber fiat, heréſque ei ſolus & neceſſarius: ſi modò ei nemo alius ex eo teſtamento heres extiterit: aut quia nemo heres ſcriptus ſit: aut quia is qui ſcriptus eſt, qualibet ex cauſa heres ei non extiterit. Idque eadem lege Ælia Sentia proviſum eſt, & rectè. Valdè enim proſpiciendum erat, ut egentes homines, quibus alius heres extiturus non eſſet, vel ſervum ſuum neceſſarium heredem haberent, qui ſatisfacturus eſſet creditoribus: aut hoc eo non faciente creditores res hereditarias ſervi nomine vendant, ne injuria defunctus afficiatur.

2 ¶ Idemque juris eſt, & ſi ſine libertate ſervus heres inſtitutus eſt. Quod noſtra conſtitutio non ſolùm in domino, qui ſolvendo non eſt, ſed generaliter conſtituit, nova humanitatis ratione: ut ex ipſa ſcriptura inſtitutionis etiam libertas ei competere videatur, cùm non ſit veriſimile eum, quem heredem ſibi elegit, ſi prætermiſerit libertatis dationem, ſervum remanere voluiſſe, & neminem ſibi heredem fore.

3 ¶ In fraudem autem creditorum manumittere videtur, qui vel jam eo tempore quo manumittit, ſolvendo non eſt, vel qui datis libertatibus deſiturus eſt ſolvendo eſſe. Prævaluiſſe tamen videtur, (niſi animum quoque fraudandi manumiſſor habuerit) non impediri libertatem, quamvis bona ejus creditoribus non ſufficiant: ſæpe enim de facultatibus ſuis amplius, quàm in his eſt, ſperant homines. Itaque tunc intelligimus impediri libertatem, cùm utroque modo fraudantur creditores, id eſt, & conſilio manumittentis, & ipſa re, eo quod ejus bona non ſunt ſuffectura creditoribus.

4 ¶ Eâdem lege Ælia Sentia domino minori viginti annis non aliter manumittere permittitur, quàm ſi vindictâ apud conſilium, juſta cauſa manumiſſionis approbata, fuerint manumiſſi.

5 ¶ Juſtæ autem manumiſſionis cauſæ hæ ſunt: veluti ſi quis patrem aut matrem, filium filiámve, aut fratres ſororéſve naturales, aut pædagogum, aut nutricem, aut educatorem, aut alumnum, alumnámve, aut collactaneum manumittat: aut ſervum procuratoris habendi gratia: aut ancillam matrimonii habendi cauſa: dum tamen intra ſex menſes in uxorem ducatur: niſi juſta cauſa impediat: & ſervus, qui manumittitur procuratoris habendi gratia, non minor decem & ſeptem annis manumittatur.

6 ¶ Semel autem cauſa approbata, ſive vera ſit, ſive falſa, non retractatur.

7 ¶ Cùm ergo certus modus manumittendi minoribus 20 annis dominis per legem Æliam Sentiam conſtitutus eſſet, eveniebat, ut qui 14. annos expleverat, licèt teſtamentum facere, & in eo ſibi heredem inſtituere, legatáque relinquere poſſet: tamen ſi adhuc minor eſſet 20. annis, libertatem ſervo dare non poſſet. Quod non erat ferendum: nam cui totorum ſuorum bonorum in teſtamento diſpoſitio data erat: quare non ſimiliter ei, quemadmodum alias res, ita & de ſervis ſuis in ultima voluntate diſponere, quemadmodum voluerit, permittimus, ut & libertatem eis poſſit præſtare? Sed cùm libertas inæſtimabilis res ſit, & propter hoc ante

a v. l. 3. C. de lib. [illegible]. b l. 3. C. ſolu. matr. c v. l. 4. C. de bon. [illegible]. d Paul. 1. ſent. [illegible]. e [illegible] Nicolas, [illegible] quem quiſque ſer[illegible] naſcendo. f non juſta eſt, quoties quis ignarus ſuæ conditionis ſervit. [illegible] ff. de [illegible]. g v. Nov. 51. [illegible]. h v. l. 5. ff. de [illegible]. i in locum conſ. v. l. 1. & 2. C. de his qui in eccleſ. k vindictâ manumittebatur apud magiſtratum, velut Prætorem, Conſulem, Proconſulem, Vlp. 1. §. 7. l quoties abſenti epiſtola miſſa, jubebat eum dominus liberum eſſe. Theoph. hic. m Vlp. 1. §. [illegible]. n legatum, fideicommiſſum, vide l. 24. ff. de mand. [illegible]. o Cenſu quoque manumittebantur, qui luſtrali cenſu Romæ, cenſu dominorum inter cives Romanos cenſum profitebantur, Vlp. 1. §. 8. Theoph. hoc tit. p vide l. 9. C. de [illegible]. q Semper, id eſt, quovis tempore & loco, l. 7. l. 8. ff. de manu. vind. r procedente magiſtratu, citra tribunal, [illegible] l. 7. ff. de manu. vind. ſ l. 17. ff. de manu. vind. t Libertinorum alii cives, alii Latini, alii dedititii, 1. Cai. [illegible] u Cives fiebant qui vindicta, cenſu, aut teſtamento manumittebantur, Vlp. 1. §. 6. vel (ut Caii epitome 1. Tit. 1. §. 2. continet) qui aut teſtamento, aut in eccleſia, aut ante conſulem manumittebantur. Hi teſtamenta facere, & ex teſtamento ſuccedere poterant. Caius ibid. §. 5. x Latini fiebant ſi aut per epiſtolam, aut inter amicos aut convivii adhibitione manumittebantur. Caius illo loco §. 3. Hi neque teſtamentum facere, neque ex teſtamento ſuccedere poterant: ſecunda tamen manumiſſione cives fieri poterant. Caius §. 3.

y Nov. 78. Vlp. t. §. 10. z non Auguſti, ut velle videtur Suetonius, Auguſt. [illegible].

a Dedititii fiebant, qui poſt admiſſa crimina ſuppliciis ſubditi, & publicè pro criminibus cæſi ſunt: in quorum facie vel corpore quæcumque indicia igne vel ferro ſic erant impreſſa, ut deleri non poſſent, l. Caius 1. §. 4. qui pœnæ cauſa vincti à dominis, quibus veſtigia ſcripta, qui propter noxam torti, nocentéſque inventi: quive traditi erant, ut ferro aut cum beſtiis depugnarent, vel in cuſtodiam conjecti fuiſſent, Vlp. 1. §. 11. adde l. 43. ff. de [illegible] Paul. 4. ſent. 12. §. 4. 5. 6. 7. 8.

b de conditione dedititiorum vide l. un. C. de dedititia. c Hi neque teſtamentum facere, neque ex teſtamento capere, neque cives fieri poterant. Caius §. 3. d l. un. C. de dedit. l. un. C. de Lat. liber. e Dedititios exemplo peregrinorum vectigalium, qui rebelles victi à Romanis turpiter ſe dediderant nominatos ſcribit Theophilus hoc tit. f l. un. C. de dedit. libert. tollend. ubi plura dixi.

a [illegible] b De Junianis cum dom[illegible] & [illegible] liberi vivebant, ſervi moriebantur: & illis ſuccedebant patroni, cœteri liberi, & de lege Junia, ſenatuſc. Largiano, & edicto D. Trajani circa Junianos, v. Theoph. h. tit. et [illegible] libertinorum. c l. un. Cod. de Latina libertate tollenda. d [illegible] Theoph. [illegible] §. 4. [illegible] e 40. ff. 19. & ſ [illegible] f l. 10. l. 26. §. 2. ff. qui & a quib. g Non tam argentarius diſpuntando, quàm rationem [illegible] quærenda. [illegible] h Vlp. 1. §. 14. i l. 6. C. de [illegible] & ſerv. k ex l. Ælia, quæ [illegible] Theoph. l. 32. ff. de [illegible] l Julianus, ff. [illegible] m [illegible] n ejus [illegible] Theoph. [illegible] l. 26. ff. de [illegible] o Vel [illegible] in argumentis [illegible] p Caius 1. §. 6. Vlp. 1. §. 13. q v. l. 13. ff. qui & à quib. r Imò [illegible] ſervi [illegible] ſ Vlp. 1. §. 13. t v. Nov. 119. c. 2. l. 9. §. 1. ff. de [illegible] u v. l. 1. C. de [illegible] x v. l. 11. & ſeqq. ff. de manu. vind. 1. Caius 1. §. 8. z v. l. 23. ff. qui & à quib. y l. 9. ff. de manu. vind.

x i. juſta, idonea, ſufficiens. a Imò retractatur: l. 26. §. 8. ff. de fideic. liber. v. quæ ibidem dicimus. b Vlp. 1. §. 14. 1. Caius 2. tit. de numero ſervorum teſtam. manum. c Imò quibuſdam tantùm l. 5. C. de fideicommiſ. liber. d l. 106. l. 176. ff. de reg. jur.

e Imò libertas eſt æſtimabilis, poteſt enim liber homo vendi. l. 79. de verb. ſignif. & æſtimari, l. ult. ff. [illegible].

Universidad Rey Juan Carlos

xx. ætatis annum antiquitas li- ertatem ſeruo dare prohibebat, ideo nos mediam quodammodo viam eligentes, non aliter minori viginti annis libertatem in teſtamento dare ſeruo ſuo concedimus †, niſi decimumſeptimum annum impleuerit, & decimumoctauum attigerit. Quum enim antiquitas huiuſmodi ætati & pro aliis poſtulare a conceſſerit: cur non etiam ſui iudicii ſtabilitas ita eos adiuuare credatur, vt ad libertatem dandam ſeruis ſuis poſſint peruenire.

† hodie poteſt, qua ætate teſtari ei permittitur. Nou. 119. c. 2.
a l. 1. §. 3. ff. de poſtul.
b 7. C. 3. Fuſia Vlp. 1. c. ...
... Fuſia.caninia.
c ... Vlp. 1. ... l. 2. ... 4. Paul. ſent. 14. 3. ... C. Theod. de ...
d Vlp. 1.
e huiuſmodi libertatis ...
f vide l. 7. C. de ...
g quæ ... Theo.
h Gen. 16 Exod. 21.
i l. 1. ...
k Cur ... l. 1. §. 6. ... ff. de adquir. poſſ.
l l. 2. §. 2. ff. de ſe. m vide l. 96. ff. de verb. obl.
n vide l. 21. §. ... de Sen.
o ne ſi ſeruo cuiuſcunque conditionis domino liceat imponere, ſeruus nunquam diſtrahatur, Th.
p vide Guido. Papæ quæſt. 91.
q quippe vel aufugere, vel ſeipſos interficere poſſunt. Th. & ſæpius ſeſe patronis ſubſtrahunt.
r nec enim ſeruis temere credendum: nam ſeruus ... domini hoſtis eſt. Theoph. Totidem hoſtes, quot ſerui, Sen. ep. 47. ... Feſt. quot ſerui, tot hoſtes.
s vide l. 12. C. de epiſc. aud.
t Quibus ... non ... imperatoris.
u ſequi in iniuſtis ...
x v. l. 1. ff. de ... ſi ſeruus in conſtitutione ... ſeqq.
y inde à Romuli temporibus. Hal. 2. ... & peregrini ... lib. 3. cit. 2.
z Peregrinum hoc, ſecundo modo proprium eſt. Conuenit enim ſoli ſocieti: non tamen omnibus.
b Imo Iudæi Geneſ. 18. 24. & 42. 37. Iob. 1. Num. 21. 31. 35. & omnes eiuſmodi ... poteſtatem habere videntur. l. 10. §. 1. C. de ... alibi de patria poteſtate, & an ... propria Romanorum. 23 ff. ... 42.

DE LEGE FVSIA CANINIA tollenda.

TIT. VII.

LEGE Fuſia Caninia certus e modus conſtitutus erat in ſeruis teſtamento manumittendis, quam quaſi libertates impedientem, & quodammodo inuidam, tollendam eſſe cenſuimus: cum ſatis fuerat inhumanum, viuos quidem licentiam habere totam ſuam familiam libertate donare, niſi alia cauſa impediat libertatem, morientibus autem huiuſmodi licentiam adimere.

DE d HIS, QVI SVI VEL alieni iuris ſunt.

TIT. VIII.

Perſonarum diuiſio poſterior. De iure gentium & ciuium Romanorum in ſeruos.

SEQVITVR de iure perſonarum alia diuiſio. Nam quædam perſonæ ſui iuris ſunt, quædam alieno iuri e ſubiectæ. Rurſus earum quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt, aliæ ſunt in poteſtate parentum, aliæ in poteſtate dominorum. Videamus itaque de his, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt. nam ſi cognouerimus, quæ iſtæ perſonæ ſunt: ſimul f intelligemus quæ ſui iuris ſunt, ac prius inſpiciamus de his quæ in poteſtate dominorum ſunt.

1 ¶ In poteſtate itaque dominorum ſunt ſerui. quæ quidem poteſtas g iuris gentium eſt. nam apud h omnes peræque gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos i vitæ, necisque poteſtatem fuiſſe: & quodcunque per ſeruum adquiritur, id k domino adquiri.

2 ¶ Sed l hoc tempore nullis hominibus qui ſub imperio noſtro ſunt, licet ſine m cauſa legibus cognita in ſeruos ſuos ſupra modum ſæuire. Nam ex conſtitutione diui Antonini *qui ſine cauſa ſeruum ſuum occiderit, non minus puniri iubetur, quàm qui alienum ſeruum occiderit.* Sed & maior aſperitas dominorum eiuſdem principis conſtitutione coërcetur: nam Antoninus conſultus à quibuſdam præſidibus prouinciarum de his ſeruis, qui ad ædem ſacram, vel ad ſtatuam principum confugiunt, præcepit, vt ſi o intolerabilis *videatur ſæuitia dominorum, cogantur ſeruos ſuos bonis conditionibus vendere, vt pretium dominis daretur,* & rectè: expedit p enim reipublicæ, ne ſua re quis malè vtatur. Cuius reſcripti ad Ælium Martianum emiſſi verba ſunt hæc: Dominorum quidem poteſtatem in ſeruos ſuos illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominum ius ſuum detrahi: ſed dominorum q intereſt, ne auxilium contra ſæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur iis, qui iuſtè deprecantur. Ideòque r cognoſce de querelis eorum, qui ex familia Iulii Sabini ad ſtatuam confugerunt. & ſi vel durius habitos, quàm æquum eſt, vel infami s iniuria adfectos eſſe cognoueris: venire iube, ita vt in poteſtatem domini non reuertantur. Quod ſi meæ conſtitutioni fraudem fecerit, ſciet hoc me admiſſum ſeuerius executurum.

DE PATRIA POTESTATE.

TIT. IX.

Summa tituli. 1. Definitio nuptiarum.

IN poteſtate noſtra ſunt liberi t noſtri, quos ex u iuſtis nuptiis procreauimus.

1 ¶ Nuptiæ autem ſiue matrimonium eſt viri & mulieris x coniunctio, indiuiduam y vitæ conſuetudinem continens.

2 ¶ Ius autem poteſtatis, quod in liberos habemus, proprium z eſt ciuium Romanorum. nulli b enim alii ſunt homines, qui talem in liberos habeant poteſtatem, qualem nos habemus.

3 ¶ Qui igitur ex te & vxore tua naſcitur, in tua poteſtate eſt. Item qui ex filio tuo & vxore eius naſcitur, id eſt nepos tuus & neptis, æque in tua ſunt poteſtate, & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri. Qui autem ex filia tua naſcuntur, in poteſtate tua non ſunt, ſed in patris eorum.

DE NVPTIIS a.

TIT. X.

¶ Qui poſſunt nuptias contrahere. 1. ¶ Quæ vxores duci poſſunt vel non. Inter parentes & liberos. 2. De transuerſa linea. De fratre & ſorore. 3. De fratre vel ſororis filia vel nepte. 4. De conſobrinis. 5. De amita, matertera, amita magna, matertera magna. 6. De affinibus. De priuigna vel nuru. 7. De ſocru vel nouerca. 8. De comprivignis. 9. De quaſi priuigna, quaſi nuru, quaſi nouerca. 10. De ſeruili cognatione. 11. De reliquis prohibitionibus. 12. De pœna iniuſtarum nuptiarum. 13. De legitimatione.

IVSTAS autem nuptias inter ſe ciues Romani contrahunt, qui ſecundum præcepta legum coëunt, maſculi quidem puberes, fœminæ autem b viri potentes, ſiue patresfamiliarum ſint, ſiue filiifamiliarum: dum tamen ſi filiifamiliarum e ſint, conſenſum d habeant parentum quorum in poteſtate ſunt. Nam hoc fieri debere, & e ciuilis & f naturalis ratio ſuadet: in tantum, vt iuſſus parentis præcedere debeat. Vnde quæſitum eſt, an furioſi filia nubere, aut furioſi filius vxorem ducere poſſit. cùmque ſuper filio variabatur, noſtra proceſſit g deciſio, qua permiſſum eſt ad exemplum filiæ furioſi filium quoque *furioſi* poſſe & ſine patris interuentu matrimonium ſibi copulare, ſecundum datum ex noſtra conſtitutione modum.

1 ¶ Ergo non omnes nobis vxores ducere licet. nam à quarundam nuptiis abſtinendum eſt. *Inter eas enim perſonas, quæ parentum liberorumue locum inter ſe obtinent, contrahi nuptiæ non poſſunt: veluti inter patrem & filiam, vel auum & neptem, vel matrem & filium, vel auiam & nepotem, & vſque in h infinitum. Et ſi tales perſonæ inter ſe coierint, nefarias atque inceſtas nuptias contraxiſſe dicuntur. Et hæc adeò vera ſunt, vt quamuis per i adoptionem parentum liberorumue loco ſibi eſſe cœperint, non poſſint inter ſe matrimonio iungi: in tantum, vt etiam diſſoluta adoptione, idem iuris maneat. Itaque eam, quæ tibi per adoptionem filia vel neptis eſſe cœperit, non k poteris vxorem ducere, quamuis eam l emancipaueris.

2 ¶ Inter eas quoque perſonas, quæ ex transuerſo gradu cognationis iunguntur, eſt quædam ſimilis obſeruatio, ſed non tanta. Sanè enim inter fratrem m ſororémque nuptiæ prohibitæ ſunt, ſiue ab eodem patre eademque matre nati fuerint n, ſiue ex altero eorum. Sed ſi qua o per adoptionem ſoror tibi eſſe cœperit: quamdiu p quidem conſtat adoptio, ſanè inter te & eam nuptiæ conſiſtere non poſſunt: cùm verò per emancipationem adoptio ſit diſſoluta, poteris eam vxorem ducere. Sed & ſi tu emancipatus fueris, nihil eſt impedimento nuptiis. Et ideò conſtat, ſi quis q generum adoptare velit, debere eum antea filiam ſuam emancipare: & ſi quis velit nurum adoptare, debere eum antea filium ſuum emancipare.

3 ¶ Fratris verò vel r ſororis filiam vxorem ducere non licet, ſed nec neptem fratris vel ſororis quis ducere poteſt, quamuis quarto gradu ſint: cuius enim filiam vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur. Eius verò mulieris, quam pater tuus adoptauit s, filiam non videri impediri vxorem ducere: quia neque naturali, neque ciuili iure tibi coniungitur.

4 ¶ Duorum autem fratrum vel ſororum t liberi, vel fratris & ſororis coniungi u poſſunt a.

5 ¶ Item amitam x, licèt adoptiuam, ducere vxorem non licet: item nec materteram: quia parentum loco habentur. Qua ratione verum eſt magnam quoque amitam, & materteram magnam prohiberi vxorem ducere.

6 ¶ Affinitatis quoque veneratione à quarundam nuptiis abſtinere neceſſe eſt: vt ecce priuignam y aut nurum z vxorem ducere non licet: quia vtræque filiæ loco ſunt. Quod ita ſcilicet accipi debet, ſi fuit nurus aut priuigna tua. Nam ſi adhuc nurus tua eſt, id eſt, ſi adhuc nupta eſt filio tuo, alia ratione vxorem eam ducere non poteris: quia * eadem a duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc priuigna tua eſt, id eſt, ſi mater eius tibi nupta eſt, ideò eam vxorem ducere non poteris: quia duas vxores eodem tempore habere non licet.

7 ¶ Socrum quoque & nouercam b prohibitum eſt vxorem ducere, quia matris c loco ſunt. Quod & ipſum diſſoluta demum affinitate procedit: alioquin ſi adhuc nouerca eſt, id eſt, ſi adhuc patri tuo nupta eſt, communi iure impeditur tibi nubere, quia eadem duobus nupta eſſe non poteſt. Item ſi adhuc ſocrus eſt, id eſt, ſi adhuc filia eius tibi nupta eſt, ideo impediuntur tibi nuptiæ, quia * duas vxores habere non potes.

8 ¶ Mariti tamen filius ex alia vxore d, & vxoris filia ex alio marito, vel contrà, matrimonium rectè contrahunt: licèt habeant fratrem ſororémue ex matrimonio poſtea contracto natos.

9 ¶ Si vxor e tua poſt diuortium ex alio filium procreauerit, hic non eſt quidem priuigna tua: ſed Iulianus ab huiuſmodi nuptiis abſtinere ait. Nam conſtat nec ſponſam filii f nurum eſſe, nec patris ſponſam nouercam eſſe: rectiùs tamen & iure facturos eos, qui ab huiuſmodi nuptiis abſtinuerint g.

10 ¶ Illud certum eſt, ſeruiles h quoque cognationes impedimento nuptiis eſſe: ſi fortè pater & filia aut frater & ſoror manumiſſi fuerint.

11 ¶ Sunt & aliæ perſonæ quæ propter diuerſas rationes nuptias contrahere prohibentur, quas in libris i Digeſtorum ſeu Pandectarum, ex veteri iure collectarum, enumerari permiſimus.

a Vlp. 5. §. 1.
b vide l. 10. ff. de tut. & curat.
c vel taci ... l. 5. ff. de ſponſ.
d in contrahendo & reſtituendo matrimonio. l. 18. ff. de ritu.
e Ciuilem ... patria poteſtas. ... ſtit. 9.
f Pietas parentibus debita. ... Zeſ. 5.
g l. 25. C. ...
h vel 53. ff. de ritu nupt.
i v. l. 55. ff. de adopt. l. 4. §. 1. ff. eod.
k quamuis emancipationis ... reliqua adoptionis ... iura. v. l. 16. §. ... C. ...
l propter honeſtatem in nuptiis quibuſdam ...
m v. l. 1. ... C. ...
n v. l. 17. ... ff. de ritu.
o ſecreta ... ta v. l. 55. §. 1. ff. de verb. obl.
p l. 67. §. 3. ff. de ...
q v. l. 14. ff. de ritu.
r vt & ſororem ... tris adoptiuæ. l. 12. in §. ff. ... & ... proneptis
ſ l. conſobrinis ... l. 19. C. ...
t ... Theoph. ... Canti. ... ſtit. ...
u v. l. 3. ff. de ritu.
x l. 17. ff. de ritu.
y l. 17. C. ...
z etiam ſi ... eius emancipatæ. 14. ff. de ritu
a v. l. 19. ...
q e iam apud ... ... l. 4. ... ff. ...
c etiam in ... ſtem ...
d l. 34. §. ... priuignæ. ff. de ritu.
e l. 12. §. ... ff. de ritu.
f imo ... ff. de grad. ... ff. de patriiſ.
g hic ... cum ... collaterali. ... de ...
h v. l. 14. §. 2. ... ritu nupt.
i pr... l. 14

Universidad Rey Juan Carlos

12 ¶ Si aduerſus ea quæ diximus, aliqui coierint: nec vir, nec vxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaque ij, qui ex eo coitu naſcuntur, in poteſtate patris non ſunt: ſed tales ſunt (quantum ad patriam poteſtatem pertinet) quales ſunt ij, quos mater vulgò concepit. Nam nec hi patrem habere intelliguntur, cum & his pater incertus ſit. vnde ſolent ſpurij appellari, id eſt, à ſatione, & quaſi ſine patre filij. Sequitur ergo, vt diſſoluto tali coitu, nec dotis exactioni locus ſit. Qui autem prohibitas nuptias contrahunt, & alias pœnas patiuntur, quæ ſacris conſtitutionibus continentur.

13 ¶ Aliquando autem euenit vt liberi, qui ſtatim vt nati ſunt, in poteſtate parentum non ſint, poſtea redigantur in poteſtatem patris: qualis eſt is qui dum naturalis fuerat, poſtea curiæ datus, poteſtati patris ſubijcitur: nec non is, qui à muliere libera procreatus, cuius matrimonium minimè legibus interdictum fuerat, ſed ad quam pater conſuetudinem habuerat, poſtea ex noſtra conſtitutione dotalibus inſtrumentis compoſitis, in poteſtate patris efficitur. Quod & alijs liberis qui ex eodem matrimonio poſtea fuerint procreati, ſimiliter noſtra conſtitutio præbuit.

DE ADOPTIONIBVS.

TIT. XI.

Summa & nexus. 1. Diuiſio adoptionis. 2. Qui poſſunt adoptare filiumfam. vel non. 3. De impuberibus. 4. De ætate adoptantis & adoptati. 5. De adoptione in locum nepotis, vel neptis, vel deinceps. 6. De adoptione filij alieni in locum nepotis, vel nepotis in locum filij. 7. De adoptione in locum nepotis, & de nepotis adoptando conſenſu. 8. Qui dari poſſunt in adoptionem. 9. De his qui generare non poſſunt. 10. De fœminis. 11. De liberis adrogati. 12. De ſeruo adoptato vel filio nominato à domino.

NON ſolùm autem naturales liberi, ſecundum ea quæ diximus, in poteſtate noſtra ſunt, verùm etiam ij, quos adoptamus.

1 ¶ Adoptio autem duobus modis fit, aut principali reſcripto, aut imperio magiſtratus. Imperatoris auctoritate adoptare quis poteſt eos eáſve, qui quæve ſui iuris ſunt: quæ ſpecies adoptionis dicitur adrogatio. Imperio magiſtratus adoptamus eos eáſve, qui quæve in poteſtate parentum ſunt: ſiue primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia: ſiue inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis.

2 ¶ Sed hodie ex noſtra conſtitutione, cum filiusfam. à patre naturali extraneæ perſonæ in adoptionem datur: iura patris naturalis minimè diſſoluuntur, nec quicquam ad patrem adoptiuum tranſit, nec in poteſtate eius eſt, licèt ab inteſtato iura ſucceſſionis ei à nobis tributa ſint. Si verò pater naturalis non extraneo, ſed auo filij ſui materno: vel ſi ipſe pater naturalis fuerit emancipatus, etiam auo vel proauo ſimili modo paterno vel materno filium ſuum dederit in adoptionem: in hoc caſu, quia concurrunt in vnam perſonam & naturalia & adoptionis iura, manet ſtabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis modo conſtrictum: vt & in familia, & in poteſtate huiuſmodi patris adoptiui ſit.

3 ¶ Cùm autem impubes per principale reſcriptum adrogatur, cauſa cognita adrogatio fieri permittitur, & exquiritur cauſa adrogationis an honeſta ſit expediátque pupillo. Et cum quibuſdam conditionibus adrogatio fit, id eſt, vt caueat adrogator perſonæ publicæ, ſi intra pubertatem pupillus deceſſerit, reſtituturum ſe bona illis, qui ſi adoptio facta non eſſet, ad ſucceſſionem eius venturi eſſent. Item non aliter emancipare eum poteſt adrogator, niſi cauſa cognita dignus emancipatione fuerit, & tunc ſua bona ei reddat. Sed & ſi decedens pater eum exheredauerit, vel viuus ſine iuſta cauſa emancipauerit, iubetur quartam partem ei bonorum ſuorum relinquere, videlicet præter bona, quæ ad patrem adoptiuum tranſtulit, & quorum commodum ei poſtea acquiſiuit.

4 ¶ Minorem natu maiorem non poſſe adoptare placet. adoptio enim naturam imitatur: & pro monſtro eſt, vt maior ſit filius, quàm pater. Debet itaque is qui ſibi filium per adoptionem vel adrogationem facit, plena pubertate, id eſt, decem & octo annis præcedere.

5 ¶ Licet autem & in locum nepotis vel neptis, pronepotis vel proneptis, vel deinceps adoptare, quamuis filium quis non habeat.

6 ¶ Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare poteſt, quàm nepotem in locum filij.

7 ¶ Sed ſi quis nepotis loco adoptet, vel quaſi ex filio quem habet iam adoptatum, vel quaſi ex illo, quem naturalem in ſua poteſtate habet: eo caſu & filius conſentire debet, ne ei inuito ſuus heres agnoſcatur. Sed ex contrario, ſi auus ex filio nepotem det in adoptionem, non eſt neceſſe filium conſentire. 8 ¶ In plurimis autem cauſis adſimilatur is qui adoptatus vel adrogatus eſt, ei qui ex legitimo matrimonio natus eſt. Et ideo ſi quis per Imperatorem, vel apud prætorem vel præſidem prouinciæ non extraneum adoptauerit, poteſt eundem in adoptionem alij dare.

9 ¶ Sed & illud vtriuſque adoptionis commune eſt, quòd & ij, qui generare non poſſunt, quales ſunt ſpadones, adoptare poſſunt. [caſtrati autem non poſſunt.]

10 ¶ Fœminæ quoque adoptare non poſſunt, quia nec naturales liberos in ſua poteſtate habent, ſed ex indulgentia principis ad ſolatium liberorum amiſſorum adoptare poſſunt.

11 ¶ Illud proprium eſt adoptionis illius, quæ per ſacrum oraculum fit, quòd is qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe adrogandum dederit, non ſolùm ipſe poteſtati adrogatoris ſubijcitur, ſed etiam liberi eius in eiuſdem fiunt poteſtate tanquam nepotes. ſic enim diuus Auguſtus non antè Tiberium adoptauit, quàm is Germanicum adoptaſſet: vt protinus adoptione facta, inciperet Germanicus Auguſti nepos eſſe.

12 ¶ Apud Catonem benè ſcriptum refert antiquitas, ſerui ſi à domino adoptati ſint, ex hoc ipſo poſſe liberari. Vnde & nos eruditi, in noſtra conſtitutione etiam eum ſeruum, quem dominus actis interuenientibus filium ſuum nominauerit, liberum eſſe conſtituimus: licet hoc ad ius filij accipiendum non ſufficiat.

QVIBVS MODIS IVS PATRIÆ poteſtatis ſoluitur, &c.

TIT. XII.

Summa & nexus. de morte. 1. De deportatione. 2. De relegatione. 3. De ſeruitute pœnæ. 4. De dignitate, 5. De captiuitate, & poſtliminio. 6. De emancipatione, 8. De adoptione. 9. De nepote nato poſt filium emancipatum vel in adoptionem datum. 10. An parentes cogantur liberos ſuos de poteſtate dimittere.

VIdeamus nunc, quibus modis ij qui alieno iuri ſunt ſubiecti, eo iure liberentur. Et quidem quemadmodum liberentur ſerui à poteſtate dominorum, ex ijs intelligere poſſumus, quæ de ſeruis manumittendis ſuperius expoſuimus. Hi verò qui in poteſtate parentis ſunt, mortuo eo ſui iuris fiunt. Sed hoc diſtinctionem recipit, nam mortuo patre ſanè omni modo filij filiæve ſui iuris efficiuntur. Mortuo verò auo non omnino nepotes neptéſque ſui iuris fiunt, ſed ita, ſi poſt mortem aui in poteſtatem patris ſui recaſuri non ſunt. Itaque ſi moriente auo, pater eorum viuit, & in poteſtate patris ſui eſt, tunc poſt obitum aui in poteſtate patris ſui fiunt. Si verò is, quo tempore auus moritur, aut iam mortuus eſt, aut per emancipationem exiit de poteſtate patris: tunc ij, qui in poteſtatem eius cadere non poſſunt, ſui iuris fiunt.

1 ¶ Cùm autem is qui ob aliquod maleficium in inſulam deportatur, ciuitatem amittit: ſequitur vt, qui eo modo ex numero ciuium Romanorum tollitur, perinde quaſi eo mortuo, deſinant liberi in poteſtate eius eſſe. Pari ratione & ſi is, qui in poteſtate parentis ſit, in inſulam deportatus fuerit, deſinit eſſe in poteſtate parentis. ſed ſi ex indulgentia principis reſtituti fuerint: per omnia priſtinum ſtatum recipiunt.

2 ¶ Relegati autem patres in inſulam in poteſtate liberos retinent. Et ex contrario liberi relegati in poteſtate parentum remanent.

3 ¶ Pœnæ ſeruus effectus, filios in poteſtate habere deſinit. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui beſtijs ſubijciuntur.

4 ¶ Filiusfamilias ſi militauerit, vel ſi ſenator, vel conſul factus fuerit, remanet in poteſtate patris. militia enim vel conſularis dignitas de patris poteſtate filium non liberat. Sed ex conſtitutione noſtra ſumma patriciatus dignitas illico, imperialibus codicillis præſtitis, filium à patria poteſtate liberat. quis enim patiatur patrem quidem poſſe per emancipationis modum poteſtatis ſuæ nexibus filium liberare, imperatoriam autem celſitudinem non valere eum, quem ſibi patrem elegit, ab aliena eximere poteſtate?

5 ¶ Si ab hoſtibus captus fuerit parens, quamuis ſeruus hoſtium fiat, tamen pendet ius liberorum propter ius poſtliminij: quia hi qui ab hoſtibus capti ſunt, ſi reuerſi fuerint, omnia priſtina iura recipiunt. idcirco reuerſus etiam liberos habebit in poteſtate: quia poſtliminium fingit eum qui captus eſt in ciuitate ſemper fuiſſe. Si verò ibi deceſſerit, exinde, ex quo captus eſt pater, filius ſui iuris fuiſſe videtur

a vide l.6. in pr. C. de inceſt. nupt. b l. 23. ff. de ritu nuptiarum. † Videtur abrogari ſententia quæ apud Paulum extat 2. ſent. 19. §. 2. vt ſciatur, eos qui in poteſtate patris ſunt, ſine voluntate eius matrimonium iure non contrahere, & contractum tamen non diſſolui. Contemplationem enim publicæ vtilitatis (hoc eſt nuptiarum) priuatorum commodis præferri. adde 32. quæſt. 2. c. ... c l. 1. ff. vnde vir & vxor. d l. 23. ff. de ſtatu hom. e vide Nou. 89. cap. 1. f vide Nouell. 12. cap. 4. Nouell. 74. Nou. 89. cap. 8. adde & eum qui legitimatur principis reſcripto. Nouell. 89. c. 9. g vel & ſine dotalibus inſtrumentis conſiſtunt hæ nuptiæ. vide quæ notaui ad l. 4. §. 4. C. de natur. liberis. h l. ff. 7. & C. 4. i adde l. 13. & l. 24. C. de probat. k adde tertium ex teſtamento, Vlp. 9. Nou. 55. l Cuius ſolemnitatis notaui l. ... m l. 10. C. eo. n D. Pij Vlp. in l. 8. §. 1. ... id eſt, is qui prima ... non poterat ... Gell. 19. vide ... o ... Theoph. p quæ D. Pij appellatur, Vlp. l. ff. de collat. q l. 15. l. 16. l. 40. ff. eo. r Filius patre maior eſſe non poteſt. ſ Plena pubertas, octodecim annis finitur. t l. 43. ff. eo. u l. 37. ff. eo. x l. 6. l. 11. ff. eod. y ſimilitudo adoptiui filij & legitimis nuptijs ſuſcepti.

a l. 8. C. eod. b l. 2. & 3. ff. eod. c vide hic Theoph. de ſpadonib. d qui nec pro coniugibus, nec parentes vlla ſpe eſſe poſſunt. l. 39. ff. de iure dot. l. 6. ff. de lib. & poſt. ... adrogatur Leonis Nou. 26. e l. 5. C. eo. † Nou. Leonis 27. ſine indulgentia. f Suet. in Tiber. Tacit. 1. g de quo l. 4. ... ff. de ... h l. vnica, §. ... C. de latina libert. i Nominare ſeruum filium, & eum adoptare, pariter ... ad Nou. 89. c. 11. in fi. k Paul. 2. ſent. ... Q... dam filij ſui iuris efficiantur. l Certis modis patria poteſtas hic diſſoluitur ... Nuptiis non diſſoluitur. l. 2. ... C. de nuptijs ... m vide Nou. 118. c. 4. n Contrariorum eadem eſt ratio. o l. 23. ff. quando dies legati ... l. 23. l. 9. ff. de verb. oblig. Vlp. 10. §. 2. p l. 5. ff. de his qui ſunt ſui. q vl. 56. §. 2. ff. de iure dotium. r l. 4. ff. de adopt. s l. 3. C. de his qui ... t Quæ de auo eadem & de parente intelligenda ſunt. l. 76. ff. de verb. oblig. u l. 63. in fi. ff. pro ſocio. x l. 17. ff. de pœnis. y ... ff. & C. de ſen. paſſ. z ... dicuntur ... quibus aqua & igni interdictum. 10. Vlp. 3. a l. 4. §. 7. ff. de interdictis & releg. b l. 29. ff. de pœnis. † hodie nemo ſeruus pœnæ. v. Nou. 22. c. 8. c his hodie comparari poſſunt qui ad remos & opus publicum damnantur. d l. 3. §. vlt. ff. de ſen. e Idem in ... Nou. 81. f l. 5. de adopt. g ... Conſulatus enim ... quia ... C. de conſ.

h 10. Vlp. 4. l. vt ius captiuitas non tam ſoluat quàm ſuſpendat poteſtatem, ... illud ſuſpenditur. Primum caput legis Corneliæ eſt, & ius illud alterum eſt caput legis Corneliæ.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Ipſe quoque filius nepóſve ſi ab hoſtibus captus fuerit, ſimiliter dicimus propter ius poſtliminii ius quoque poteſtatis parentis in ſuſpenſo eſſe.

¶ Dictum a eſt autem poſtliminium à limine, & poſt. Vnde eum, qui ab hoſtibus captus eſt, & in fines noſtros poſtea peruenit, poſtliminio reuerſum rectè dicimus. Nam limina ſicut in domo finem quendam faciunt: ſic b & imperii finem eſſe limen veteres voluerunt. Hinc & limes dictum eſt, quaſi finis quidam & terminus. ab eo poſtliminium dictum eſt, quia ad idem limen reuertebatur, quod amiſerat.

¶ Sed & qui captus victis hoſtibus recuperatur, poſtliminio rediiſſe exiſtimatur.

6 ¶ Præterea emancipatione e quoque deſinunt liberi in poteſtate parentum eſſe. Sed emancipatio antea quidem vel per antiquam d legis obſeruationem procedebat, quæ per imaginarias f venditiones, & intercedentes manumiſſiones celebrabatur, vel ex imperiali g reſcripto. Noſtra autem prouidentia etiam hoc in melius per conſtitutionem h reformauit: vt fictione priſtina exploſa, rectà via ad competentes iudices vel magiſtratus parentes intrent: & filios ſuos, vel filias, vel nepotes, vel neptes, ac deinceps, à ſua manu dimittant. Et tunc ex edicto prætoris in bonis huiuſmodi filii, vel filiæ, vel nepotis, vel neptis, qui quæve à parente manumiſſus vel manumiſſa fuerit, eadem iura præſtantur parenti quæ tribuuntur patrono in bonis liberti k. Et præterea ſi impubes ſit filius, vel filia, vel cæteri: ipſe parens ex manumiſſione tutelam eius nanciſcitur.

7 ¶ Admonendi l autem ſumus, liberum arbitrium eſſe ei qui filium & ex eo nepotem vel neptem in poteſtate habebit, filium quidem de poteſtate dimittere, nepotem verò vel neptem retinere: & è conuerſo filium quidem in poteſtate retinere, nepotem verò vel neptem manumittere, vel omnes ſui iuris efficere. Eadem & de pronepote, & pronepte dicta eſſe intelligantur.

8 ¶ Sed & ſi pater filium, quem in poteſtate habet, auo vel proauo naturali ſecundùm noſtras conſtitutiones ſuper his habitas, in adoptionem dederit: id eſt, ſi hoc ipſum actis interuenientibus apud competentem iudicem manifeſtauerit, præſente eo, qui adoptatur, & non contradicente, nec non eo præſente qui adoptat: ſoluitur quidem ius poteſtatis patris naturalis: tranſit autem in huiuſmodi parentem adoptiuum, in cuius perſona, & adoptionem eſſe pleniſſimam antea diximus.

9 ¶ Illud autem ſcire oportet, quod ſi nurus tua ex filio tuo conceperit: & filium poſtea emancipaueris, vel in adoptionem dederis, prægnante nuru tua: nihilominus quod ex ea naſcitur, in poteſtate tua naſcitur. Quòd ſi poſt emancipationem vel adoptionem conceptus fuerit: patris ſui emancipati, vel aui adoptiui poteſtati ſubiicitur.

10 ¶ Et quidem neque naturales liberi a, neque adoptiui vllo penè b modo poſſunt cogere parentem, de poteſtate ſua eos dimittere.

a Etymon poſtliminij: vide Ciceronem in Topicis in loco ex notatio.
b vide Feſtum in limitem.
c l. 3. C. de dolo [illegible]
d de quo vide [illegible]
e quæ erat [illegible] 12. Tabul. [illegible]
f [illegible] C. de adopt.
g Anaſtaſ. l. [illegible] C. de emancip. lib.
h l. vlt. C. de emancip. vt Iuſtinianea emancipatio à legitima & Anaſtaſij differat.
i l. 1. ff. ſi a par. manum.
k l. 1. de leg. patron.
l l. 28. ff. de adopt. in l. vlt. C. de adopt. [illegible] C. de adopt.
o [illegible] C. de emancip.
p [illegible] C. de ſeruit. lib. 11. adde l. 6 in ſi ff. de [illegible]
q [illegible] id eſt, ius quoddam, Theop.
r id eſt, hominis [illegible]
s l. 77. §. 26. ff. de legat. 2.
t l. 1. ff. de teſtam. tut.
x l. 73. §. 1. de [illegible]
y [illegible]
a l. 1. §. 1. ff. de [illegible]
b [illegible]
c l. 6. ff. de cuſtod. [illegible] Formam inquiſitionis vide [illegible]

DE TVTELIS. TIT. XIII.

¶ De perſonis ſui iuris. 1. Definitio tutelæ. 2. Definitio & Etymologia tutoris. 3. ¶ Quibus teſtamento tutor datur. De liberis in poteſtate. 4. De poſthumis. 5. De emancipatis.

TRANSEAMVS nunc ad aliam diuiſionem perſonarum. Nam ex his perſonis, quæ in poteſtate non ſunt, quædam vel in tutela ſunt vel in curatione, quædam neutro iure tenentur. Videamus ergo de his quæ in tutela vel in curatione ſunt. Ita enim intelligemus cæteras perſonas, quæ neutro iure tenentur. Ac prius diſpiciamus de his quæ in tutela ſunt.

1 ¶ Eſt autem tutela (vt Seruius definiuit) vis ac poteſtas in capite libero ad tuendum eum qui propter ætatem ſe defendere nequit, iure ciuili data ac permiſſa.

2 ¶ Tutores autem ſunt qui eam vim ac poteſtatem habent, exque ipſa re nomen acceperunt. Itaque appellantur tutores quaſi tuitores atque defenſores: ſicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur.

3 ¶ Permiſſum eſt itaque parentibus, liberis impuberibus quos in poteſtate habent, teſtamento tutores dare. Et hoc in filios filiaſque procedit omnimodo, nepotibus verò neptibuſque ita demum parentes poſſunt teſtamento tutores dare, ſi poſt mortem eorum in poteſtatem patris ſui non ſunt recaſuri. Itaque ſi filius tuus mortis tuæ tempore in poteſtate tua ſit: nepotes ex eo non poterunt ex teſtamento tuo tutores habere, quamuis in poteſtate tua fuerint: ſcilicet quia mortuo te in poteſtatem patris ſui recaſuri ſunt.

4 ¶ Cùm autem in compluribus aliis cauſis poſthumi pro iam natis habeantur: & in hac cauſa placuit non minus poſthumis, quàm iam natis teſtamento tutores dari poſſe: ſi modo in ea cauſa ſint, vt ſi viuis parentibus naſcerentur, ſui & heredes, & in poteſtate eorum fierent.

5 ¶ Sed & ſi emancipato filio tutor à patre datus fuerit teſtamento: confirmandus eſt ex ſententia præſidis omnimodo, id eſt, ſine inquiſitione.

QVI TESTAMENTO TVTORES dari poſſunt. TIT. XIV.

¶ Qui tutores dari non poſſunt. De patre vel filiofamil. 1. De ſeruis. 2. De furioſo vel minore vigintiquinque annis. 3. Quibus modis, & qui dantur tutores. 4. ¶ De filiorum, filiarum, liberorum, nepotum appellatione.

DARI a autem tutor poteſt teſtamento non ſolùm paterfamilias, ſed etiam filiusfamilias.

1 ¶ Sed & ſeruus proprius teſtamento cum libertate rectè tutor dari poteſt b. Sed ſciendum eſt, eum & ſine libertate tutorem datum, tacitè libertatem directam accepiſſe videri: & per hoc rectè tutorem eſſe. Planè ſi per errorem quaſi liber tutor datus ſit, aliud dicendum eſt. Seruus autem alienus purè inutiliter teſtamento datur tutor: ſed ita, cùm liber erit, vtiliter datur. proprius autem ſeruus inutiliter eo modo tutor datur.

2 ¶ Furioſus vel minor vigintiquinque annis tutor teſtamento datus, tutor tunc erit, cùm compos mentis, aut maior vigintiquinque annis fuerit factus.

3 ¶ Ad certum tempus, vel ex certo tempore, vel ſub conditione, vel ante heredis inſtitutionem poſſe dari tutorem, non dubitatur.

4 ¶ Certæ autem rei vel cauſæ tutor dari non poteſt: quia perſonæ, non cauſæ, vel rei tutor datur.

5 ¶ Si quis filiabus ſuis vel filiis tutores dederit, etiam poſthumæ vel poſthumo dediſſe videtur: quia filii vel filiæ appellatione & poſthumus & poſthuma continentur. Quòd ſi nepotes ſint, an appellatione filiorum & ipſis tutores dati ſint? dicendum eſt, vt & ipſis quoque dati videantur: ſi modò liberos dixerit. Cæterùm ſi filios, non continebuntur: aliter enim filii, aliter nepotes appellantur. Planè ſi poſthumis dederit, tam filii poſthumi, quàm cæteri liberi continebuntur.

DE LEGITIMA ADGNATORVM tutela. TIT. XV.

¶ Tutores. 1. Qui ſunt agnati. 2. Quis dicatur inteſtatus. 3. Quibus modis adgnatio, & cognatio ſoluitur.

QVIBVS autem teſtamento tutor datus non eſt: his ex lege duodecim tabularum adgnati ſunt tutores: qui vocantur legitimi.

1 ¶ Sunt autem adgnati cognati per virilis ſexus cognationem coniuncti, quaſi à patre cognati: veluti frater ex eodem patre natus, fratris filius nepóſve ex eo: item patruus, & patrui filius nepóſve ex eo. At qui per fœminini ſexus perſonas cognatione iunguntur, adgnati non ſunt: ſed aliàs naturali iure cognati. Itaque amitæ tuæ filius non eſt tibi adgnatus, ſed cognatus: & inuicem tu illi eodem iure coniungeris: quia qui naſcuntur, patris, non matris familiam ſequuntur.

2 ¶ Quod autem lex ab inteſtato vocat ad tutelam adgnatos, non hanc habet ſignificationem, ſi omnino non fecerit teſtamentum is qui poterat tutores dare: ſed ſi quantum ad tutelam pertinet, inteſtatus deceſſerit. quod tunc quoque accidere intelligitur, cùm is qui datus eſt tutor, viuo teſtatore deceſſerit.

3 ¶ Sed adgnationis quidem ius omnibus modis capitis deminutione plerumque perimitur, nam adgnatio iuris ciuilis nomen eſt: cognationis verò ius non omnibus modis commutatur: quia ciuilis ratio ciuilia quidem iura corrumpere poteſt, naturalia verò non vtique.

DE CAPITIS DEMINVTIONE. TIT. XVI.

¶ Definitio & diuiſio. 1. De maxima. 2. De media. 3. De minima. 4. De manumiſſione. 5. De cognatione agnationis. 6. Interpretatio §. vlt. ſup. tit. prox. 7. Ad quos adgnatorum tutela pertineat.

EST autem capitis deminutio, ſtatus permutatio. Eaque tribus modis accidit. Nam aut maxima eſt capitis deminutio, aut minor, (quam quidam mediam vocant) aut minima. 1 ¶ Maxima capitis deminutio eſt, cùm aliquis ſimul & ciuitatem & libertatem amittit. quod accidit in his, qui ſerui pœnæ efficiuntur atrocitate ſententiæ: vel libertis vt ingratis erga patronos condemnatis: vel his, qui ſe ad pretium participandum venundari paſſi ſunt. 2 ¶ Minor, ſiue media capitis deminutio eſt, cùm ciuitas quidem amittitur, libertas verò retinetur. quod accidit ei, cui aqua & igni interdictum fuerit: vel ei qui in inſulam deportatus eſt. 3 ¶ Minima capitis deminutio eſt, cùm ciuitas retinetur & libertas, ſed ſtatus hominis commutatur. quod accidit in his qui cùm ſui iuris fuerint, cœperunt alieno iuri ſubiecti eſſe, vel contrà veluti ſi filiusfamilias à patre emancipatus fuerit, eſt capite deminutus. 4 ¶ Seruus autem manumiſſus capite non minuitur: quia nullum caput habebat.

a l. 16. §. 1. ff. [illegible]
b aliud in codicillis & alia vltima voluntate [illegible]
c [illegible]
d vide l. 11. ff. [illegible]
e [illegible]
f l. 10. §. 1. ff. [illegible]
g [illegible] l. 12. ff. de test. tut.
h l. 13. ff. de test. tut.
i l. 14. [illegible]
k l. 15. ff. [illegible]
l non tamen sciendum [illegible]
m l. 12. l. 13. l. 14. ff. [illegible]
o l. 5. 6. [illegible]
p [illegible]
q adde l. [illegible] de verb. ſignif.
r poſthumis.
ſ regula [illegible]
t Cur [illegible]
† hodie [illegible] Nouell. 118. c. [illegible]
u l. 7. ff. de [illegible]
x l. 1. ſ.
y l. 196. [illegible] de verb. ſign.
z l. 8. ff. de [illegible]
h hic §. [illegible]
a vide l. 1. ff. de cap. min.
d l. 4. ff. [illegible]
e & deberetur [illegible] familia.
† hodie id abrogatum Nou. 22. [illegible]
f vel l. 2. C. de [illegible]
† hodie id abrogatum per Nouell. 89.
g [illegible]
h Tris [illegible] porta, l. [illegible] ff. eod.

5 ¶ Quibus

Universidad Rey Juan Carlos

5 ¶ Quibus autem dignitas magis quàm ſtatus mutatur, capite non minuuntur. & ideo à ſenatu motos capite non minui a conſtat.

6 ¶ Quod autem dictum eſt, manere cognationis ius etiam poſt capitis deminutionem, hoc ita eſt, ſi minima capitis deminutio interueniat. manet enim cognatio. nam ſi maxima capitis deminutio interueniat, ius quoque cognationis perit, vt puta ſeruitute alicuius cognati: & b ne quidem ſi manumiſſus fuerit, recipit cognationem. Sed & ſi in inſulam quis deportatus ſit, cognatio ſoluitur.

7 ¶ Quum autem ad agnatos tutela pertineat: non ſimul ad omnes pertinet, ſed ad eos tantum qui c proximiores gradu ſunt: vel ſi plures eiuſdem gradus ſunt, ad d omnes * pertinet: * veluti ſi plures fratres ſunt qui vnum gradum obtinent, pariter ad tutelam vocantur.

a l. 3. ff. de ſenat.
b l. 7. ff. vnde cognati.
c Nou. 118. c. 5.
d l. 9. ff. de legit. tut.

DE LEGITIMA PATRONORVM tutela.

TIT. XVII.

Ex eadem lege duodecim tabularum libertorum & libertarum tutela ad patronos liberoſque eorum pertinet, quæ & ipſa legitima tutela vocatur: non quia nominatim * in * ea lege de hac tutela cauetur: ſed quia perinde accepta eſt per interpretationem, atque ſi verbis legis introducta eſſet. Eo enim ipſo, quod hereditates libertorum libertarumque, ſi inteſtati deceſſiſſent, iuſſerat lex ad patronos liberoſue eorum pertinere, crediderunt veteres voluiſſe legem etiam tutelas ad eos pertinere: cùm & agnatos, quos ad hereditatem lex vocat, eoſdem & tutores eſſe iuſſerit: quia plerumque vbi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet. Ideò autem diximus plerumque: quia ſi à fœmina impubes manumittatur, ipſa ad hereditatem vocatur, quum alius ſit tutor.

e l. 6. in fin. ff. de verb. ſign.
f v. l. 8. § 5. in fin. ff. pro ſocio.
g v. l. vlt. ff. de inoff. teſt. Nou. 118. c. 5.
h v. l. 3. § 1. & 2. ff. quis à parente, l. vlt. C. de dolo.
i Fiduciaris tutela quæ [illegible] dicitur Theophilo [illegible]
k Legitimus eſt tutor liberis emancipatis parens qui manumiſſor liberi capitis, exemplo eius qui ex vera ſeruitute manumiſit, hoc eſt, patroni manumiſſoris, ad tutelam emancipati vocatur. Theoph.
l Frater fratri à patre emancipati impuberis, patre mortuo non legitimus, ſed fiduciarius eſt tutor.
m l. 49. ff. de leg. tut.
n Obiectio: Patronorum liberi, libertorum impuberum patroni legitimi ſunt tutores: Igitur fratres à patre emancipatorum impuberum, fratrum legitimi tutores dicendi, non fiduciarii.
o Nou. 118. c. 5.
p v. l. 27. ff. de leg. tut. [illegible] [illegible]
q l. lex. Celſus.
r 3 l. Atilio, Tribun. pleb. ann. vrb. 443
s l. 1. ff. de teſt. tut.
t l. 15. ff. de tut.
u l. 8. ff. de tut. & cur.

DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA.

TIT. XVIII.

Exemplo à patronorum recepta eſt & alia tutela, quæ & ipſa legitima vocatur. nam ſi quis filium aut filiam, nepotem aut neptem ex filio, & deinceps impuberes emancipauerit: legitimus eorum tutor erit.

DE FIDVCIARIA l TVTELA.

TIT. XIX.

Eſt & alia tutela, quæ fiduciaria appellatur. nam & ſi pater filium, vel filiam, nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes manumiſerit: legitimam nanciſcitur eorum tutelam. Quo l defuncto, ſi liberi * eius * virilis ſexus exiſtant: fiduciarij m tutores vel fratris vel ſororis efficiuntur. Atqui n patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoque eius legitimi ſunt tutores: quoniam filius quidem defuncti ſi non eſſet à viuo patre emancipatus, poſt obitum eius ſui iuris efficeretur, nec in fratrum poteſtatem recideret: ideóque nec in tutelam. Libertus autem ſi ſeruus manſiſſet, vtique eodem iure apud liberos domini poſt mortem eius futurus eſſet.

¶ Ita tamen hi ad tutelam vocantur, ſi perfectæ ſint ætatis o. quod noſtra conſtitutio in omnibus tutelis & curationibus obſeruari generaliter præcepit.

DE ATILIANO TVTORE, ET EO QVI EX lege Iulia & Titia dabatur.

TIT. XX.

¶ Ius antiquum ſi nullus ſit tutor. 1. Si ſpes ſit futuri tutoris teſtamentarij. 2. Si tutor ab hoſtibus captus ſit. 3. Quando & hoc deſierint ex dictis legibus tutores dari. 4. Ius nouum. 5. Ius nouiſſimum. 6. Ratio tutelæ. 7. De tutela reddenda.

Si p cui nullus omnino tutor fuerat: ei dabatur in vrbe quidem, à prætore vrbano, & maiore q parte tribunorum plebis tutor ex lege r Atilia: in prouinciis verò, à præſidibus prouinciarum ex lege Iulia & Titia.

1 ¶ Sed & ſi in teſtamento tutor ſub conditione, aut ex die certo datus fuerat: quamdiu ſ conditio aut dies pendebat, ex eiſdem legibus tutor dari poterat. Item ſi purè datus fuerat, quamdiu ex teſtamento nemo heres exiſtebat: tamdiu ex iiſdem legibus tutor petendus erat: qui deſinebat eſſe tutor, ſi conditio extiterat, aut dies venerat, aut heres extiterat.

2 ¶ Ab hoſtibus quoque tutore capto, ex his legibus tutor petebatur: qui deſinebat eſſe tutor, ſi is qui captus erat, in ciuitatem reuerſus fuerat. nam reuerſus recipiebat tutelam iure u poſtliminij.

3 ¶ Sed ex his legibus tutores pupillis deſierunt dari, poſteàquam primò a conſules pupillis vtriuſque ſexus tutores ex inquiſitione dare cœperunt, deinde prætores ex conſtitutionibus. Nam ſupradictis legibus neque de cautione à tutoribus exigenda, rem ſaluam pupillis fore, neque de compellendis tutoribus ad tutelæ adminiſtrationem, quidquam cauebatur.

4 ¶ Sed hoc iure vtimur, vt b Romæ quidem præfectus vrbi, vel prætor ſecundum c ſuam iuriſdictionem: in prouinciis autem præſides d ex inquiſitione tutores crearent, vel magiſtratus iuſſu præſidum, ſi non ſint magnæ pupilli facultates.

5 ¶ Nos autem per conſtitutionem e noſtram huiuſmodi difficultates hominum reſecantes, nec expectata iuſſione præſidum, diſpoſuimus, ſi facultates pupilli vel adulti vſque ad quingentos ſolidos valeant, defenſores f ciuitatum vnà cum eiuſdem ciuitatis religioſiſſimo antiſtite, vel alias publicas perſonas, id eſt, magiſtratus, vel iuridicum Alexandrinæ g ciuitatis, tutores vel curatores creare: legitima cautela h ſecundum eiuſdem conſtitutionis normam præſtanda, videlicet eorum periculo, qui eam accipiunt.

6 ¶ Impuberes autem in tutela eſſe naturali i iuri conueniens eſt: vt is qui perfectæ k ætatis non ſit, alterius tutela regatur.

7 ¶ Quum ergo pupillorum pupillarumque tutores negotia gerant, poſt pubertatem tutelæ iudicio l rationem reddunt.

a facit l. 1. § 15. ff. de confirmando tutore.
b l. 1. pen. § Romæ ff. de excuſ. tut. Nou. 118. c. 5.
c ad de l. vlt. ff. de tutel.
d l. 1. § 1. de tutorib. datis ab his.
e l. 30. C. de epiſc. aud.
f conſtitutione d. l. 19. ff. de excuſ. tut.
g l. 1. ff. de officio iuridici.
h l. 2. ff. de magiſtrat. conueniend.
i l. 1. ff. de tutel.
k l. 1. ff. 3. ff. de tut. & ration.
l l. 26. ff. 3. & 5. C. 59.
m v. l. 1. C. eo.
n l. 28. in princ. ff. de pactis.
o l. 5. § 1. ff. eo.
p v. l. 9. § 5. D. eo.
q l. 11. D. eo.
r l. 9. § 4. D. eo.
ſ Quæri poteſt quemadmodum quis damnum ſentire poſſit, lucrosam hereditatem adeundo? Fruſtra Accurſius hoc loco laborat: legendum eſt ex Theophilo, aut onus damnoſe habeat, & ita Caius in oblig. ff. eo. vnde hic locus deſumptus eſt.
t l. 9. § pen. ff. eod.
u v. quæ notaui ad l. 9. § pen. D. eo.
x v. l. 1. D. eo.
y v. l. 1. C. de in litem dando.
z § 3. C. 60.
a v. l. 33. D. de minoribus, l. 5. C. ſi minor ſe maiorem.
b l. v. 2. C. eo.
c l. 5. in fin. C. de auctor. præſtan.
d l. 7. ff. de reg. iur.
e v. l. 14. § 1. in fi. D. de tut.
f v. l. 4. D. de legato v. Sebaſtianum Medicem [illegible], [illegible]
g v. l. 3. in princ. D. de capit. min.

DE AVCTORITATE l TVTORVM.

TIT. XXI.

In quibus cauſis ſit neceſſaria. 2. Quomodo interponi debeat. 3. Quo caſu interponi non poſſit.

Auctoritas autem tutoris in quibuſdam cauſis neceſſaria pupillis eſt, in quibuſdam non eſt neceſſaria. vt ecce, ſi quid dari ſibi ſtipulentur m: non eſt neceſſaria tutoris auctoritas. quod ſi alijs promittant pupilli, neceſſaria eſt tutoris auctoritas. quod ſi alius promittant pupilli, neceſſaria eſt tutoris auctoritas. Namque placuit meliorem quidem conditionem licere eis facere, etiam ſine tutoris auctoritate: deteriorem verò non aliter, quàm * cum * tutoris auctoritate n. vnde in his cauſis ex quibus obligationes mutuæ naſcuntur, vt in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, mandatis, depoſitis: ſi tutoris auctoritas non interueniat: ipſi quidem qui cum his contrahunt, obligantur: at inuicem pupilli non obligantur.

1 ¶ Neque tamen p hereditatem adire, neque bonorum poſſeſſionem q petere, neque hereditatem ex fideicommiſſo r ſuſcipere aliter poſſunt, niſi tutoris auctoritate (quamuis * illis * lucroſa ſit) ne ſ vllum damnum habeant.

2 ¶ Tutor autem ſtatim ipſo negotio t præſens debet auctor fieri, ſi hoc pupillo prodeſſe exiſtimauerit: poſt tempus verò u, vel per epiſtolam interpoſita auctoritas nihil agit x.

3 ¶ Si inter tutorem pupillumque iudicium agendum ſit: quia * ipſe tutor in y rem ſuam auctor eſſe non poteſt, non prætorius tutor (vt olim) conſtituitur, ſed curator z in locum eius datur: quo * curatore * interueniente, iudicium peragitur, & eo peracto curator eſſe deſinit.

QVIBVS a MODIS TVTELA FINITVR.

TIT. XXII.

De pubertate. 1. De capitis deminutione. 2. De euentu conditionis. 3. De morte. 4. De capitis deminutione. 5. De tempore. 6. De remotione & excuſatione.

Pupilli pupillæque, cùm puberes eſſe cœperint, b à c tutela liberantur. Pubertatem autem veteres quidem non ſolum ex annis, ſed etiam d ex habitu corporis in maſculis æſtimari volebant. Noſtra autem maieſtas dignum eſſe caſtitate noſtrorum temporum e exiſtimans, f bene putauit: quod in fœminis etiam antiquis impudicum eſſe viſum eſt, id eſt, inſpectionem habitudinis corporis, hoc etiam in maſculos extendere. Et ideò g noſtra h ſancta conſtitutione promulgata, pubertatem in maſculis poſt decimumquartum annum completum illico initium accipere diſpoſuimus: antiquitatis normam in fœminis benè poſitam, i in ſuo ordine relinquentes, vt poſt duodecim annos completos viri potentes k eſſe credantur.

1 ¶ Item finitur tutela, ſi e arrogati ſint adhuc impuberes vel l deportati: item ſi in ſeruitutem pupillus redigatur, vel ſi ab hoſtibus captus fuerit.

2 ¶ Sed & ſi vſque ad certam conditionem datus ſit tutor teſtamento, æquè euenit vt deſinat eſſe tutor exiſtente conditione.

3 ¶ Simili modo finitur tutela morte vel pupillorum vel tutorum.

4 ¶ Sed & capitis deminutione tutoris, per quam libertas vel ciuitas amittitur, omnis tutela perit. Minima autem capitis deminutione tutoris, veluti ſi ſe in adoptionem dederit, legitima tantum tutela perit, cæteræ non pereunt. Sed pupilli & pupillæ capitis deminutio licet mi-

Universidad Rey Juan Carlos

nica sit, omnes tutelas tollit.

5 ¶ Præterea qui ad certum tempus testamento dantur tutores, finito eo deponunt tutelam.

6 ¶ Desinunt etiam tutores esse, qui vel remouentur à tutela ob id quod suspecti visi sunt: vel qui ex iusta causa sese excusant, & onus administrandæ tutelæ deponunt, secundum ea quæ inferius proponemus.

DE CVRATORIBVS.

TIT. XXIII.

De adultis. 3. De furiosis, prodigis. 4. Mente captis, surdis, perpetuo morbo laborantibus. 5. De pupillis.

Masculi quidem puberes, & fœminæ viri potentes, vsque ad vigesimum quintum annum completum curatores accipiunt: quia licèt puberes sint, adhuc tamen eius ætatis sunt, vt sua negotia tueri non possint.

1 ¶ Dantur autem curatores ab iisdem magistratibus, à quibus & tutores. Sed curator testamento non datur: datus tamen confirmatur decreto prætoris vel præsidis.

2 ¶ Item inuiti adolescentes curatores non accipiunt præterquam in litem: curator enim & ad certam causam dari potest.

3 ¶ Furiosi quoque & prodigi, licèt maiores viginti quinque annis sint, tamen in curatione sunt agnatorum ex lege duodecim tabularum. Sed solent Romæ præfectus vrbi vel prætores, & in prouinciis præsides ex inquisitione eis curatores dare.

4 ¶ Sed & mente captis, & surdis, & mutis, & qui perpetuo morbo laborant (quia rebus suis superesse non possunt) curatores dandi sunt.

5 ¶ Interdum autem & pupilli curatores accipiunt: vt puta, si legitimus tutor non sit idoneus: quoniam habenti tutorem tutor dari non potest. Item si testamento datus tutor, vel à prætore aut præside, idoneus non sit ad administrationem, nec tamen fraudulenter negotia administret: solet ei curator adiungi. Item loco tutorum, qui non in perpetuum, sed ad tempus à tutela excusantur, solent curatores dari.

6 ¶ Quòd si tutor aduersa valetudine, vel alia necessitate impediatur quo minus negotia pupilli administrare possit, & pupillus vel absit, vel infans sit, quem velit actorem periculo ipsius tutoris, prætor, vel qui prouinciæ præerit, decreto constituet.

DE SATISDATIONE TVTORVM vel curatorum.

TIT. XXIV.

Qui satisdare coguntur. 1. Quomodo satisdetio in iis qui satisdationem cogantur, locum habeat. 2. Quid teneatur ex administratione tutelæ, vel curationis. 3. Si tutor vel curator cautio nullis. 4. Qui dolo adhibuit non tenetur.

Ne tamen pupillorum pupillarúmve & eorum qui quæue in curatione sunt, negotia à curatoribus, tutoribúsque consumantur vel deminuantur: curet prætor, vt & tutores & curatores eo nomine satisdent. Sed hoc non est perpetuum. nam tutores testamento dati satisdare non coguntur: quia fides eorum & diligentia ab ipso testatore approbata est. item ex inquisitione tutores vel curatores dati, satisdatione non onerantur: quia idonei electi sunt.

1 ¶ Sed si ex testamento vel inquisitione duo pluresve dati fuerint, potest vnus offerre satisdationem de indemnitate pupilli vel adolescentis, & contutori suo vel concuratori præferri, vt solus administret: vel vt contutor aut concurator satis offerens præponatur ei, vt & ipse solus administret. Itaque per se non potest petere satisdationem à contutore suo vel concuratore: sed offerre debet vt electionem det concuratori vel contutori suo vtrum velit satis accipere, an satisdare. quòd si nemo eorum satis offerat, si quidem adscriptum fuerit à testatore quis gerat, ille gerere debet. Quòd si non fuerit adscriptum quem autem ipsi tutores elegerint, is gerere debet, vt edicto prætoris cauetur. Sin autem ipsi tutores dissenserint circa eligendum eum, vel eos qui gerere debent: prætor partes suas interponere debet. Itm & in pluribus ex inquisitione datis comprobandum est, vt maior pars eligere possit, per quem administratio fiat.

2 ¶ Sciendum autem est, non solùm tutores vel curatores pupillis vel adultis, cæterísque personis ex administratione rerum teneri: sed etiam in eos, qui satisdationem accipiunt, subsidiariam actionem esse: quæ vltimum eis præsidium possit adferre. Subsidiaria autem actio datur in eos, qui aut omnino à tutoribus vel curatoribus satisdari non curauerunt, aut non idoneè passi sunt caueri. Quæ quidem tam ex prudentium responsis, quàm ex constitutionibus imperialibus etiam in heredes eorum extenditur.

3 ¶ Quibus constitutionibus & illud exprimitur, vt nisi caueant tutores & curatores, pignoribus captis coërceantur.

4 ¶ Neque præfectus vrbi, neque prætor, neque præses prouinciæ, neque quis alius cui tutores dandi ius est, hac actione tenebitur: sed hi tantummodò qui satisdationem exigere solent.

DE EXCVSATIONIBVS TVTORum vel curatorum.

TIT. XXV.

De paltaxaglia. 1. De administratione rei fiscalis. 2. De absentia reip. causa. 3. De potestate. 4. De lite. 5. De tribus oneribus tutelæ vel curæ. 6. De paupertate. 7. De aduersa valetudine. 8. De literarum imperitia. 9. De his quos propter inimicitias & de eo qui testatori consensit. 10. De ignorantia testatoris. 11. De inimicitiis. 12. De statu controuersiam passo. 13. De ætate. 14. De militia. 15. De grammaticis, rhetoribus & medicis. 16. De tempore & modo proponendæ excusationis. 17. De excusatione pro parte patrimonij. 18. De excusatione propter inimicitias. De tutela gestionis. 19. De nuptiis. 20. De falsis allegationibus.

Excusantur autem tutores & curatores variis ex causis: plerunque tamen propter liberos, siue in potestate sint, siue emancipati. Si enim tres liberos superstites Romæ quis habeat, vel in Italia quatuor, vel in prouinciis quinque, à tutela vel cura potest excusari, exemplo cæterorum munerum. Nam & tutelam & curam placuit publicum munus esse. Sed adoptiui liberi non prosunt: in adoptionem autem dati, naturali patri prosunt. Item nepotes ex filio prosunt vt in locum patris sui succedant: ex filia non prosunt. Filij autem superstites tantùm ad tutelæ vel curæ muneris excusationem prosunt: defuncti autem non prosunt. Sed si in bello amissi sunt, quæsitum est an prosint? Et constat eos solos prodesse qui in acie amittuntur. *Hi enim qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur.*

1 ¶ Item diuus Marcus in Semestribus rescripsit, eum qui res fisci administrat, à tutela vel cura, quamdiu administrat, excusari posse.

2 ¶ Item qui reipublicæ causa absunt, à tutela vel cura excusantur. Sed & si fuerint tutores vel curatores, deinde reipublicæ causa abesse cœperint, à tutela vel cura excusantur, quatenus reipublicæ causa absunt. & interea curator loco eorum datur: qui si reuersi fuerint, recipiunt onus tutelæ. nam nec anni habent vacationem, vt Papinianus lib. 5. Responsorum scripsit. nam hoc spatium habent ad nouas tutelas vocati.

3 ¶ Et qui potestatem aliquam habent, se excusare possunt, vt diuus Marcus rescripsit: sed susceptam tutelam deserere non possunt.

4 ¶ Item propter litem quam cum pupillo vel adulto tutor vel curator habet, excusari non potest: nisi fortè de omnibus bonis, vel hereditate controuersia sit.

5 ¶ Item tria onera tutelæ non affectatæ, vel curæ, præstant vacationem, quamdiu administrantur: vt tamen plurium pupillorum tutela vel cura eorundem bonorum, veluti fratrum, pro vna computetur.

6 ¶ Sed & propter paupertatem excusationem tribui, tam diui fratres, quàm per se diuus Marcus rescripsit, si quis imparem se oneri iniuncto possit docere.

7 ¶ Item propter aduersam valetudinem, propter quam ne suis quidem negotiis interesse potest, excusatio locum habet.

8 ¶ Similiter eos qui literas nesciunt, esse excusandos, diuus Pius rescripsit: quamuis & imperiti literarum possint ad administrationem negotiorum sufficere.

9 ¶ Item si propter inimicitias aliquem testamento tutorem pater dederit: hoc ipsum præstat ei excusationem: sicut per contrarium non excusantur qui se tutelam administraturos patri pupillorum promiserant.

10 ¶ Non esse autem admittendam excusationem eius, qui hoc solo vtitur, quod ignotus patri pupillorum sit, diui fratres rescripserunt.

11 ¶ Inimicitiæ, quas quis cum patre pupillorum vel adultorum exercuit, si capitales fuerunt, nec reconciliatio interuenit, à tutela vel cura solent excusare.

12 ¶ Item, is qui status controuersiam à pupillorum patre passus est, excusatur à tutela.

13 ¶ Item maior septuaginta annis à tutela & cura se potest excusare: minores autem viginti

a l.14.§.1. ff. de suis. b l.14.§.4. ff. de minor. c adde l.27. ff. 10. §.1.70. d l.3.§.minorem, ff. de minor. e v. Nou. 118. f de quibus l.3. ff. de tut. & curat. g v. l.13. §.2. §.1. ff. de confir. tut. h v. l. vlt. C. de confirm. tut. l. 1. C. de testam. l. 7. C. de [illegible] i Tamen inuiti, [illegible] l.5. §.4. ff. qui potiores [illegible]

k & solutionem, l.7.§.2. ff. de minor. l l.16. ff. de curator. furioso. m vide l.27. ff. 10. & C.70. n l.2. ff. eod. o l.13. ff. de cur.

p l.27. ff. de tutelis. q ut §.3. de excus. l.10. [illegible] r Vide l.24. ff. de admin. s [illegible] t l.1. ff. qui [illegible] x vide l.17. ff. de [illegible] y vide l.5. ff. de curat. fur. z v. l.27. in pr. ff. de test. a l.5. §.20. ff. de [illegible] b velut teo l. 10. in fin. ff. de iure dotium. c vide l.14.§.1. ff. de solutionib. d vide l.3.§.1. ff. de admin. e [illegible] §.1.3. de [illegible] f vi. l.17. in fin. ff. de [illegible] g vide l. 2. ff. de magistr. conuen. h l.2.§.12. ff. de [illegible] i Vide l. 41. C. de magistr. conuen.

a l.3. in pr. C. de suspect. [illegible] b l.1.§.1. ff. de magistr. conuen. c l.24. ff. 1. & C.61. d vide l.1. C. qui numero [illegible] e Iterum reipublicæ [illegible] f l.18. ff. de vacat. munerum. g vide l. vlt. ff. de vacat. munerum. h & omnino [illegible] Plato in Menexeno, Epitaphio [illegible] Thucyd. 2. Plutarch. in [illegible] i Semestria quæ dicuntur [illegible] Theophilum [illegible] k vide l.10. C. [illegible] l l. C. 62. & [illegible] m [illegible] n de quo l.5. ff. [illegible] o [illegible] p l. imperialis [illegible] q l. 6. C. [illegible] r vide 5. C. [illegible] s vide l.21. [illegible] De [illegible]

ff. ad l. Aquil. t l.7. ff. eo. u vide 5 C.67. x pingere [illegible] l.6. 19. ff. eod. Cur autem? vide l.8. ff. de administ. tut. y vide 10. C. eo. z adde l.29. ff. de testam. a Ignotus ita potest heres institui, l.41. C. de hered. instit. ignotus possidere [illegible] vide Nouell. 90. cap. 3.
b l.6. §.17. ff. eodem.
c adde d.l.6. §. pænult.
d vide 5. Cod. 68.

quinque

a l. ſi. C. de legan.
b Nou. 118. c. 5.
c l. 4. C. qui dare tut.
d l. 6. §. 1. ff. eo.
e l. 21. §. 1. ff. eod. Cato l. 8. ff. de excuſ.
f Imo appellant, arg. l. 60. §. ff. de euict. l. 9. ff. hoc tit.
g l. 13. §. 1. ff. eo.
h l. 13. §. 9. ff. eo.
i d. l. 13. ff. eo.
k Diui ad l. 21. §. 3. ff. de excuſat.
l l. 21. §. 2. ff. eo.
m l. 20. C. eo.
n hoc reſcriptum hodie non exſtat.
o vt l. 1. in §. ff. eo. l. 2. C. ead. l. 1. ff. de contr. ſuſpect.
p vt l. C. 67.
q 16. ff. eod. & 5. C. 45.
r l. 1. §. 2. ff. de lib.
s l. 4. l. 1. §. 3.
t d. l. 1. §. 4.
u d. l. 1. §. 5.

quinque annis olim quidem excuſabantur: noſtra autem conſtitutione prohibentur ad tutelam vel curam adſpirare: adeo, vt nec excuſatione opus ſit. Qua conſtitutione cauetur, vt nec pupillus ad legitimam tutelam vocetur, nec adultus ad curam: * ſit inciuile eos qui alieno auxilio in rebus ſuis adminiſtrandis egere noſcuntur, & ab aliis reguntur, aliorum tutelam vel curam ſubire.

14 ¶ Idem & c in milite obſeruandum eſt, vt nec volens ad tutelæ onus admittatur.

15 ¶ Item Romæ d grammatici, rhetores, & medici, & qui in patria ſua has artes exercent, & intra numerum ſunt, à tutela & cura habent vacationem.

16 ¶ Qui autem vult ſe excuſare, ſi plures habeat excuſationes, & de quibuſdam non probauerit, aliis e vti intra tempora * conſtituta * non prohibetur. Qui autem excuſare ſe volunt, non f appellant: ſed intra quinquaginta g dies continuos h ex quo cognouerint ſe eſſe tutores vel curatores datos, ſe excuſare debent, cuiuſcumque generis ſint, id eſt, qualitercumque dati fuerint tutores: ſi i intra centeſimum k lapidem ſunt ab eo loco, vbi tutores dati ſunt. Si verò vltra centeſimum lapidem habitant, dinumeratione facta viginti millium diurnorum, & amplius triginta dierum: qui tamen (vt Scæuola dicebat) ſic debent computari, ne minus ſint quàm quinquaginta dies.

17 ¶ Datus autem tutor ad l vniuerſum patrimonium datus eſſe creditur.

18 ¶ Qui tutelam alicuius geſſit m, inuitus curator eiuſdem fieri non compellitur: in tantum, vt licèt paterfamilias, qui teſtamento tutorem dedit, adiecerit ſe eundem curatorem dare: tamen inuitum eum curam ſuſcipere non cogendum, Diui Seuerus n & Antoninus reſcripſerunt.

19 ¶ Iidem reſcripſerunt maritum o vxori ſuæ curatorem datum, excuſare ſe poſſe, licèt ſe immiſcuerit.

20 ¶ Si quis autem falſis p allegationibus excuſationem tutelæ meruerit, non eſt liberatus onere tutelæ.

DE SVSPECTIS a TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS, TIT. XXVI.

Vnde ſuſpecti crimen deſcendat. 1. Qui de hoc crimine cognoſcant. 2. Qui ſuſpecti fieri poſſunt. 3. Qui poſſunt ſuſpectos poſtulare. 5. Quis dicatur ſuſpectus. 6. De effectu remotionis. 7. De effectu accuſationis. 8. De morte accuſati. 9. Si tutor copiam ſui non faciat. 10. Si neget alimenta decerni poſſe. 11. De libertis fraudulenter adminiſtrantibus. 12. Si ſuſpectus ſatis offerat. 13. Quis dicatur ſuſpectus.

SCIENDVM eſt, ſuſpecti crimen ex a lege duodecim tabularum deſcendere.

1 ¶ Datum b eſt autem ius remouendi tutores ſuſpectos Romæ c prætori, & in prouinciis præſidibus earum, & legato d proconſulis.

2 Oſtendimus e qui poſſunt de ſuſpecto cognoſcere: nunc videamus, qui ſuſpecti fieri poſſint. Et poſſunt quidem omnes tutores fieri ſuſpecti, ſiue f teſtamentarii ſint, ſiue non, ſed alterius generis tutores. Quare & ſi legitimus fuerit tutor, accuſari poterit. Quid ſi patronus? Adhuc idem erit dicendum: dummodo meminerimus g, famæ patroni parcendum, licèt vt ſuſpectus remotus fuerit.

3 ¶ Conſequens eſt, vt videamus qui poſſint ſuſpectos poſtulare. Et ſciendum eſt, quaſi h publicam eſſe hanc accuſationem, hoc eſt, omnibus patere. Quinimò & mulieres i admittuntur ex reſcripto Diuorum Seueri & Antonini: ſed eæ ſolæ, quæ pietatis neceſſitudine ductæ ad hoc procedunt: vt puta mater, nutrix quoque, & auia poteſt, & ſoror. Sed & ſi qua alia mulier fuerit, quàm prætor propenſa pietate intellexerit, ſexus verecundiam non egredientem, ſed pietate productam, non ſuſtinere iniuriam pupillorum: admittet eam ad accuſationem.

4 ¶ Impuberes k non poſſunt tutores ſuos ſuſpectos poſtulare: puberes autem curatores ſuos ex conſilio neceſſariorum ſuſpectos poſſunt arguere: & ita Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

5 ¶ Suſpectus autem eſt, qui l non ex fide tutelam gerit, licèt ſoluendo ſit, vt Iulianus quoque ſcripſit. Sed & antè m quàm incipiat tutelam gerere tutor, poſſe eum quaſi ſuſpectum remoueri, idem Iulianus ſcripſit, & ſecundum eum conſtitutum eſt.

6 ¶ Suſpectus autem remotus, ſi quidem n ob dolum, famoſus eſt: ſi ob culpam, non æquè.

7 ¶ Si quis autem ſuſpectus poſtulatur, quoad cognitio finiatur, o interdicitur ei adminiſtratio, vt Papiniano viſum eſt.

8 ¶ Sed ſi ſuſpecti cognitio ſuſcepta fuerit, poſteaquam tutor vel curator p deceſſerit, extinguitur ſuſpecti cognitio.

9 ¶ Si quis tutor copiam ſui non faciat, vt alimenta pupillo decernantur: cauetur epiſtola Diuorum Seueri & Antonini, vt in q poſſeſſionem bonorum eius pupillus mittatur: & quæ mora deteriora futura ſunt, dato curatore diſtrahi iubentur. Ergo vt ſuſpectus remoueri poterit, qui r non præſtat alimenta.

10 ¶ Sed ſi quis præſens neget propter inopiam alimenta poſſe decerni: ſi hoc per mendacium dicat, remittendum eum eſſe ad præfectum vrbi puniendum placuit: ſicut ille remittitur, qui data s pecunia miniſterium tutelæ acquiſierit, vel redemerit.

11 ¶ Libertus t quoque ſi fraudulenter tutelam filiorum vel nepotum patroni geſſiſſe probetur, ad præfectum vrbis remittitur puniendus.

12 ¶ Nouiſſimè autem ſciendum eſt, eos qui fraudulenter tutelam adminiſtrant, etiamſi ſatis offerant, remouendos eſſe à tutela: quia v ſatiſdatio tutoris propoſitum maleuolum non mutat, ſed diutius graſſandi in re familiari facultatem præſtat.

13 ¶ Suſpectum etiam eum putamus, qui moribus talis eſt, vt ſuſpectus ſit. Enimuerò tutor vel curator, quamuis pauper eſt, fidelis tamen & diligens, remouendus non eſt quaſi x ſuſpectus.

a d. l. 4. C. eod.
b l. 19. ff. de adm.
c l. 1. §. 6. ff. eo.
d l. 1. §. 6. & l. ad l. 8. C. eo. l. 1. §. ſuſpecti. D. ad Turpil.
e adde l. 5. §. 7. ff. quibus ex cauſis in poſſ. eatur l. 1. §. 7. D. de ſuſpectis.
f l. 6. in fin. C. eod. l. 9. D. eo.
g l. 1. §. 5. D. eod.
h arg. l. 5. in prin. ff. eo. licet etiam fortaſſe l. 5. l. 6. ff. eo.
i l. 3. §. 5. verſ. quod ſi quis ad rem. D. eo.
k d. l. 6. C. eo.
l d. l. 7. C. eo. l. 4. §. 10. ff. de ſolut.
m vel eſſe ſuſpectus l. 3. D. eo.
n l. 3. §. 2. D. eo.
o l. 1. §. fin. D. eo.
p l. 3. §. 15. D. eo. l. 6. ſed.
q l. 2. D. eo.
r d. l. 3. §. 6. D. eo.
s adde l. 27. §. 4. D. de adopt.

INSTITVTIONVM SEV ELEMENTORVM D. IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS.

LIBER SECVNDVS.

a I. D. 8.
b 41. ff. 1.
c vide Vlp. tit. de dominiis & adquiſitionibus rerum, 19. vbi varias ſpecies adquirendi dominii refert ex antiquo & veteri Romanorum iure, adde Caium l. 2. Inſtit. tit. 1.
d Δεσποτεία & κτῆσις, verſ. Theoph.
e l. 2. ff. eod.

DE a RERVM DIVISIONE, ET b adquirendo ipſarum c Dominio d. TIT. I.

Continuatio duplex rerum diuiſio. 1. De aëre, aqua profluente, mari, littore & aſſeria in littore poſita. 2. De fluminibus & portubus. 3. Definitio littoris. 4. De vſu & proprietate riparum. 5. De vſu & proprietate littorum. 6. De rebus vniuerſitatis. 7. De rebus nullius. 8. De rebus ſacris. 9. De religioſis. 10. De rebus ſanctis. 11. De rebus ſingulorum. 12. De occupatione ferarum. 13. De vulneratione. 14. De apibus. 15. De pauonibus & columbis, & cæt. animalibus mansuefactis. 16. De gallinis & anſeribus. 17. ¶ De captiuis ab hoſtibus. 18. De gemmis in littore. 19. ¶ De fœtu animalium. 20. De his quæ ad flumen ſuluent pertinent. 21. De alluuione. 22. De vi fluminis. 22. De inſula. 23. De alueo. 24. De inundatione. 25. ¶ De ſpecificatione. 26. ¶ De acceſſione. 27. ¶ De confuſione. 28. ¶ De commixtione. 29. De his quæ ſolo cedunt, & ædificatione in ſuo ſolo ex aliena materia. 30. Vel in alieno ſolo ex ſua materia. 31. De plantatione. 32. De ſatione. 33. ¶ De his quæ quaſi ſolo cedunt. De ſcriptura. 34. De pictura. 35. ¶ De fructuum perceptione. 39. ¶ De theſauris. 40. ¶ De traditione. 44. ¶ De quaſi traditione. De traditione precedente ex alia cauſa. 45. De traditione clauium. 46. De vaſtibus. 47. De habitis pro derelicto. 48. De iactis in mare leuandæ nauis cauſa. De his quæ de rheda currente cadunt.

SVPERIORE libro de iure perſonarum expoſuimus: modò videamus de rebus, quæ vel in noſtro patrimonio vel extra patrimonium a noſtrum habentur. Quædam enim naturali iure communia ſunt omnium, quædam publica, quædam vniuerſitatis, quædam nullius, pleraque ſingulorum, quæ ex variis cauſis cuique adquiruntur, ſicut ex ſubiectis apparebit.

1 ¶ Et quidem naturali iure communia ſunt omnium hæc: aër a, aqua profluens, & mare b, & per hoc littora maris. Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur: dum tamen à villis & monumentis c & ædificiis d abſtineat: quia non ſunt iuris gentium, ſicut & mare.

2 ¶ Flumina autem omnia & portus publica e ſunt: ideóque ius piſcandi f omnibus commune eſt in portu fluminibuſque.

3 ¶ Eſt autem littus g maris quatenus hybernus h fluctus maximus excurrit.

4 ¶ Riparum quoque vſus i publicus eſt iure gentium, ſicut ipſius fluminis: itaque k naues ad eas appellere, funes arboribus ibi natis religare, onus aliquid in his reponere, cuilibet liberum eſt, ſicut per ipſum flumen nauigare: ſed proprietas earum illorum eſt, quorum prædiis hærent: qua de cauſa arbores quoque in iiſdem natæ, eorumdem ſunt.

5 ¶ Littorum quoque vſus publicus eſt, & iuris gentium, ſicut & ipſius maris. Et ob id cuilibet liberum eſt caſam m ibi ponere, in qua ſe recipiat: ſicut retia ſiccare, & ex n mari deducere. Proprietas autem eorum poteſt intelligi nullius eſſe: ſed eiuſdem iuris eſſe, cuius & mare, & quæ ſubiacet mari terra vel arena.

6 ¶ Vniuerſitatis ſunt o non ſingulorum, quæ in ciuitatibus

a τὸ ἀέρα verſ. Theoph.
b l. 13. in fin. ff. de iniur.
c l. 4. ff. eo.
d Imo ædificare poteſt l. 5. quæ peri. ff. de oper. l. 14. l. 50. ff. de adquir. rer. dom.
e d. l. 4. §. 1. ff. eo. §. ff. de fluminib.
f l. 1. §. ſi quis ff. ne quid in loco pub.
g l. 96. l. 112. ff. de verb. ſign.
h 2. Harmenop. 1.
i d. l. 30. §. 1. ff. de acqu. rer.
k l. 1. vnic. §. 1. ff. ne in flumine.
l l. 4. ff. ne quid in loco publico.
m l. 5. l. 6. ff. eo. l. 14. ff. de adqu. rer. dom. Quid contra l. 30. ff. de vſuc.
n l. 5. ff. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

a vide l. 123. in princ. hac leg. 1. b & ſequentibus. Theo. Sunt autem huiuſmodi vel deſtinatione vel natura, vel cuſtodia, vel tempore, vel facto, Mynſing. c v.l.23.§.ſiſacra. D. de ver. oblig. l. 83. ff. de reg. iur. d l. 21. C. de ſacr. eccl. f l. 73. ff. de cont. empt. g niſi de hoſtium l. 36. l. de relig. h Imo ſacrum ſacit & quidem ex l. 12. Tab. vnde mortuum ſacrum appellat Plutarc. in Numa. Plin. lib. 2. Inde etiam factū, vt in ſepulchris theſauri condentur. Vide Apul. Pſeud. ... i id eſt, non alienum. l. 2.§.2. l. de relig. k l. 2. C. de relig. l quoniam ſepulchro ad hoc vtimur. l. 2.§.1. l. 6. in princ. l. de relig. m hanc negationem non agnoſcit Theophilus. n Cur ita? colligo ex l. 12. in fin. ff. de ſolut. o Iure portæ non ſunt ſanctæ, v. Plut. in Romanis quæſt. ... Pandectæ Florentinæ portas faciūt ſanctas, vbi tamen vulgata editio ſacras facit. p aliam rationem v. hic apud Th. q v.l.2.1. ne quid in loco ſacro. r adde Feſtum in ſanctum. ſ l.41.§. de pœn. t octodecim. u id eſt, modis ex cauſis & titulis ſeu formis iuſtificandi dominij. Myſ. x Theoph. y id eſt, aere. z l. 3. ff. de adqu. rer.

communes ſunt theatra, ſtadia, & ſi qua alia ſunt a communia ciuitatum.

7 ¶ Nullius b autem ſunt res ſacræ & religioſæ & ſanctæ. quod enim diuini iuris eſt, id c nullius in bonis eſt.

8 ¶ Sacræ d res ſunt, quæ ritè per pontifices Deo conſecratæ ſunt; veluti ædes ſacræ, & donaria, quæ ritè ad miniſterium Dei dedicata ſunt: quæ etiam per noſtram conſtitutionem alienari & obligari prohibuimus; excepta e cauſa redemptionis captiuorum. Si quis autem auctoritate ſua quaſi ſacrum ſibi conſtituerit, ſacrum non eſt, ſed profanum. Locus autem in quo ædes ſacræ ſunt ædificatæ, etiam diruto f ædificio ſacer adhuc permanet, vt & Papinianus ſcripſit.

9 ¶ Religioſum g locum vnuſquiſque ſua voluntate facit, dum mortuum infert in locum ſuum. In h commune autem locum purum inuito i ſocio inferre non licet. In commune verò ſepulcrum etiam inuitis cæteris licet inferre. k Item ſi alienus vſusfructus eſt, proprietarium placet, niſi conſentiente vſufructuario, locum religioſum non facere. In alienum locum conſentiente domino licet inferre: & licèt poſtea ratum m non habuerit, quàm illatus eſt mortuus, tamen locus religioſus n fit.

10 ¶ Sanctæ quoque res veluti muri & o portæ ciuitatis, quodammodo diuini iuris ſunt: & ideo nullius in bonis ſunt. Ideo p autem muros ſanctos dicimus, quia pœna capitis conſtituta eſt in eos q qui aliquid in muros deliquerint. Ideo r & legum eas partes, quibus pœnas conſtituimus aduerſus eos ſ, qui contra leges fecerint, ſanctiones vocamus.

11 ¶ Singulorum autem hominum multis t modis u res fiunt: quarundam enim rerum dominium nanciſcimur iure naturali, quod (ſicut diximus) appellatur ius gentium: quarundam verò iure ciuili x. Commodius eſt itaque à vetuſtiore iure incipere. Palam eſt autem vetuſtius eſſe ius naturale, quod cum ipſo genere humano rerum natura prodidit. Ciuilia autem iura tunc eſſe cœperunt, cum & ciuitates condi, & magiſtratus creari, & leges ſcribi cœperunt.

12 ¶ Feræ igitur beſtiæ, & volucres, & piſces, & omnia animalia, quæ mari, cœlo y & terra naſcuntur, ſimulatque ab aliquo capta fuerint, iure gentium ſtatim illius eſſe incipiunt. quod enim z ante nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur: nec intereſt, feras beſtias & volucres, vtrum in ſuo fundo quis capiat, an a in alieno. Planè qui alienum fundum ingreditur venandi aut aucupandi gratia, poteſt b à domino, ſi is prouiderit, prohiberi, ne ingrediatur. Quicquid autem eorum ceperis, eouſque tuum eſſe intelligitur, donec c tua cuſtodia coërcetur. Cùm verò tuam euaſerit cuſtodiam, & in libertatem naturalem ſeſe receperit, tuum eſſe deſinit, & rurſus occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos tuos effugerit, vel ita ſit in conſpectu tuo, vt difficilis ſit eius d perſecutio.

13 ¶ Illud quæſitum eſt, an ſi fera beſtia ita vulnerata ſit, vt capi poſſit, ſtatim tua eſſe intelligatur? Et quibuſdam placuit, ſtatim eſſe tuam; & eouſque tuam videri, donec eam perſequaris, quod ſi deſieris perſequi, deſinere eſſe tuam, & rurſus fieri occupantis. Alij verò putauerunt, non aliter tuam eſſe, quàm ſi eam ceperis. Sed poſteriorem ſententiam nos confirmamus, quod multa accidere ſoleant, vt eam non e capias.

14 ¶ Apium quoque fera natura eſt. Itaque apes, quæ in arbore tua conſederint, antequam à te alueo f includantur, non magis tuæ intelliguntur eſſe, quàm volucres, quæ in arbore tua nidum fecerint. ideóque ſi alius eas incluſerit, is earum dominus erit. Fauos quoque, ſi quos effecerint, eximere quilibet poteſt. Planè integra re, ſi g prouideris ingredientem fundum tuum, poteris eum iure prohibere, ne ingrediatur. Examen quoque quod ex alueo tuo euolauerit, eouſque intelligitur eſſe tuum, donec in conſpectu tuo eſt, nec difficilis perſecutio eius eſt: alioquin occupantis fit.

15 ¶ Pauonum h quoque & columbarum fera i natura eſt: nec ad rem pertinet, quod ex conſuetudine euolare & reuolare ſolent: nam & apes idem faciunt, quarum conſtat feram eſſe naturam.

a Hinc venationis, aucupij & piſcationis ius ad ius gentium referri colligitur. b v.l.16 ff. de ſeruit. ruſtic.
c v.l.3. in fin. D. de adqu. rer.
d l.5. in princ. l.44. D. de adqu. rer.
e atque ita ceterum ab alio perſecutio diſtinguitur, & aliud perſecutio, quam ipſa occupatio erit.
f id eſt, receptaculo & vaſe quem Græci vocant. Theoph.
g v.l.3. in fin. D. de ſeruit. h v.l.5.§ ff. de fur.
i Imò pauonum fera non eſt natura. Nam Varro 3. de re ruſtica 5. rem tanquam miram refert, pauonum greges agreſtes eſſe in Samo & Planaſia inſula. Q. Curtius refert fuiſſe iuxta flumen Hydraotem agreſtes pauones. vnde colligas, Pauones natura feras non eſſe, quod quidam agreſtes dicantur. Nam & ita argumentatur Iuſtinianus §.16. ſeq. Gallinas eſſe manſuetas ex quo ſunt aliæ feræ; & Sigebertus Gemblacenſis anno 1002. ſcribit domeſticas aues Pauones & anſeres e dominio euolantes, feros euaſiſſe.

¶ Ceruos quoque quidam ita manſuetos habent, vt in ſyluam ire, & redire ſoleant, quorum & ipſorum feram eſſe naturam, nemo negat.

¶ In iis autem animalibus quæ ex conſuetudine abire & redire a ſolent, talis regula comprobata eſt: vt eouſque tua eſſe intelligantur, donec animum b reuertendi habeant. nam ſi reuertendi animum habere deſierint, etiam tua eſſe deſinunt, & fiunt occupantium. Reuertendi autem animum videntur deſinere habere tum cum reuertendi conſuetudinem c deſeruerint.

16 ¶ Gallinarum d autem & anſerum non eſt fera natura. idque ex eo poſſumus intelligere, quod aliæ ſunt gallinæ, quas feras vocamus; item alij ſunt anſeres, quos feros appellamus. Ideóque ſi anſeres tui, aut gallinæ tuæ, aliquo modo turbati turbatæve euolauerint; licèt conſpectum tuum effugerint, quocunque tamen loco ſint, tui tuæve eſſe intelliguntur: & qui lucrandi animo ea animalia detinet, furtum e committere f intelligitur.

17 ¶ Item ea, quæ ex hoſtibus capimus iure gentium ſtatim noſtra fiunt: adeo quidem vt & liberi homines in ſeruitutem noſtram g deducantur. qui tamen, ſi euaſerint noſtram poteſtatem, & ad ſuos reuerſi fuerint, h priſtinum ſtatum recipiunt.

18 ¶ Item lapilli, & gemmæ, &c. quæ in littore maris inueniuntur, iure naturali ſtatim inuentoris fiunt.

19 ¶ Item ea, quæ ex animalibus dominio tuo ſubiectis nata ſunt, eodem iure tibi adquiruntur.

20 ¶ Præterea quod per i alluuionem agro tuo flumen adiecit, iure gentium tibi adquiritur. Eſt autem alluuio incrementum latens. Per alluuionem autem id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur, vt intelligi non poſſit, quantum quoquo temporis momento adiiciatur.

21 ¶ Quòd ſi vis fluminis de tuo prædio partem aliquam detraxerit, & vicini prædio appulerit; palam eſt eam tuam permanere. Planè ſi longiore tempore fundo vicini tui hæſerit, arboréſque quas ſecum traxit, in eum fundum radices egerint; ex eo tempore videntur vicini fundo adquiſitæ k eſſe.

22 ¶ Inſula, quæ in mari nata eſt, (quod rarò accidit) occupantis fit, nullius enim eſſe creditur. At inſula in flumine nata, (quod frequenter accidit) ſi quidem mediam partem fluminis tenet, communis l eſt eorum, qui ab vtraque parte fluminis propè ripam prædia poſſident, pro modo ſcilicet latitudinis cuiuſque fundi, quæ propè ripam ſit. Quòd ſi alteri parti proximior ſit, eorum eſt tantum, qui ab ea parte propè ripam prædia poſſident. Quòd ſi aliqua parte diuiſum ſit flumen, deinde infra vnum agrum alicuius in formam inſulæ redegerit, eiuſdem permanet is ager, cuius & fuerat.

23 ¶ Quòd ſi naturali alueo in vniuerſum derelicto, ad aliam partem fluere cœperit, prior quidem alueus eorum eſt qui propè ripam eius prædia poſſident, pro modo ſcilicet latitudinis cuiuſque agri, quæ propè ripam ſit. nouus autem alueus eius iuris eſſe incipit, cuius & ipſum flumen eſt, id eſt m, publicus. Quòd ſi poſt aliquod tempus ad priorem alueum reuerſum fuerit flumen, rurſus nouus alueus eorum eſſe incipit, qui propè ripam eius prædia poſſident.

24 ¶ Alia ſanè cauſa eſt, ſi cuius totus ager inundatus fuerit, neque enim n inundatio fundi ſpeciem commutat. & ob id, ſi receſſerit aqua, palam eſt eum fundum eius manere, cuius & fuit.

25 ¶ Cum ex aliena materia ſpecies aliqua facta ſit ab aliquo, quæri ſolet, quis eorum naturali ratione dominus ſit: vtrùm is qui fecerit, an potius ille, qui materiæ dominus fuerit: vt ecce, ſi quis ex alienis vuis, aut oliuis, aut ſpicis, vinum, aut oleum, aut frumentum fecerit: aut ex alieno auro, vel argento, vel ære vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino & melle mulſum o miſcuerit: vel ex medicamentis alienis emplaſtrum aut collyrium compoſuerit p: vel ex aliena lana veſtimenta fecerit: vel ex alienis tabulis nauem, vel armarium, vel ſubſellia fabricauerit. Et poſt multam Sabinianorum & Proculianorum ambiguitatem q placuit media r ſententia exiſtimantium, ſi ea ſpecies ad priorem & rudem materiam reduci poſſit, eum videri dominum eſſe, qui materiæ dominus fuerit: ſi non poſſit reduci, eum potius intelligi dominum, qui fecerit: vt ecce, vas conflatum poteſt ad rudem materiam æris, vel argenti, vel auri reduci. vinum autem, vel oleum, aut frumentum ad vuas vel oliuas vel ſpicas reuerti non poteſt: ac ne mulſum quidem ad vinum & mel reſolui poteſt. Quòd ſi partim ex ſua materia, partim ex aliena ſpeciem aliquam fecerit quis, veluti ex ſuo vino & alieno melle mulſum miſcuerit, aut ex ſuis & alienis medicamentis emplaſtrum aut collyrium, aut ex ſua lana & aliena veſtimentum fecerit, dubitandum non eſt, hoc caſu eum eſſe dominum, qui fecerit: cum non ſolum operam ſuam dederit, ſed & partem eiuſdem materiæ præſtiterit.

26 ¶ Si tamen alienam purpuram veſtimento ſuo quis inteſuerit, licèt pretioſior ſit purpura, ta-

men

a l.5.§.5. D. de adqu. rer. b Theoph. c Vt ita ex conſuetudine ... d Rerum ... f argui de lat. ... l.9.10. ... g hoc inter Chriſtianos ... Alciatus ... D. de verb. ſign. h v.l.1. C. de ... i adde l.9.§. D. de damn. k v.l.4. D. ... l tam eſt ... D. de adqu. rer. m Cur ... ex l.30.§.1. D. de adqu. rer. ... D. de adqu. rer. n l.23. ... o ... l.9. D. de ... p l.12. D. ... q v. Edict. ... r ... l.9.§.1. D. de rei vindic.

Universidad Rey Juan Carlos

men acceſſionis *a* vice cedit veſtimentũ, & qui dominus fuit purpuræ, adverſus eum qui ſubripuit, habet furti actionem & condictionem: ſive ipſe ſit, qui veſtimentum fecit, ſive alius. Nam extinctæ *b* res licet vindicari non poſſint, condici *c* tamen furibus, & quibuſdam aliis poſſeſſoribus poſſunt.

27 ¶ Si duorum materiæ ex *d* voluntate dominorum confuſæ ſint, totum id corpus, quod ex confuſione fit, utriuſque commune eſt: veluti ſi qui vina ſua confuderint, aut maſſas argenti vel auri conflaverint. Sed & ſi diverſæ materiæ ſint, & ob id propria ſpecies facta ſit: forte ex vino & melle mulſum, aut ex auro & argento electrum *e*: idem iuris eſt *f*: nam & hoc caſu communem *g* eſſe ſpeciem non dubitatur.

¶ Quod ſi fortuito & non voluntate dominorum confuſæ fuerint, vel eiuſdem generis materiæ, vel diverſæ, idem † iuris eſſe placuit.

28 ¶ Quod ſi frumentum Titii frumento tuo miſtum fuerit: ſi quidem ex voluntate veſtra, commune eſt, quia ſingula corpora, id eſt, ſingula grana, quæ cuiuſque propria fuerant, ex conſenſu veſtro communicata ſunt.

¶ Quod ſi caſu id miſtum fuerit, vel Titius id miſcuerit ſine tua voluntate, non videtur commune eſſe: quia ſingula corpora in ſua ſubſtantia durant. Sed nec magis iſtis caſibus commune fit frumentum, quam grex intelligitur eſſe communis, ſi pecora Titii tuis pecoribus miſta fuerint. Sed ſi ab alterutro veſtrum totum id frumentum retineatur: in rem quidem actio pro modo frumenti cuiuſque competit: arbitrio autem iudicis *h* continetur, ut ipſe æſtimet, quale cuiuſque frumentum fuerit.

29 ¶ Cum in ſuo ſolo aliquis ex aliena materia ædificaverit, ipſe intelligitur dominus ædificii, quia * omne *i* quod ſolo inædificatur, ſolo cedit.

¶ Nec tamen ideo is qui materiæ dominus fuerat, deſinit dominus eius eſſe: ſed tantiſper neque vindicare eam poteſt *m*, neque ad exhibendum de ea re agere, propter legem duodecim tabularum, qua cavetur, *ne quis tignum alienum, ædibus ſuis iunctum eximere cogatur, ſed duplum pro eo præſtet per actionem, quæ vocatur de tigno iuncto.*

¶ Appellatione *n* autem tigni, omnis materia ſignificatur, ex qua ædificia fiunt.

¶ Quod ideo proviſum eſt, ne ædificia reſcindi neceſſe ſit.

¶ Quod ſi aliqua ex cauſa dirutum *p* ſit ædificium, poterit materiæ dominus, ſi non fuerit duplum iam conſequutus, tunc eam vindicare, & ad exhibendum de ea re agere.

30 ¶ Ex diverſo, ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia domum ædificaverit, illius fit domus, cuius & ſolum eſt. Sed hoc caſu materiæ dominus proprietatem eius amittit *q*: quia voluntate eius intelligitur eſſe alienata, utique ſi non ignorabat ſe in alieno ſolo ædificare, & ideo licet diruta ſit domus, materiam tamen vindicare non *r* poteſt.

¶ Certè illud conſtat, ſi in poſſeſſione conſtituto ædificatore, ſoli dominus petat domum ſuam eſſe, nec ſolvat pretium materiæ, & mercedes fabrorum, poſſe eum per *ſ* exceptionem doli mali repelli: utique ſi bonæ fidei poſſeſſor fuerit, qui ædificavit. Nam ſcienti alienum ſolum eſſe, poteſt obiici culpa, quod ædificaverit temerè in eo ſolo, quod intelligebat alienum eſſe *t*.

31 ¶ Si Titius alienam plantam in ſolo ſuo poſuerit, ipſius erit. Et ex diverſo ſi Titius ſuam plantam in Mævii ſolo poſuerit, Mævii planta erit: ſi modò utroque caſu radices egerit, ante enim quam radices egerit, eius permanet, cuius fuerat. Adeò autem ex eo tempore, quo radices egerit planta, proprietas eius commutatur: ut ſi vicini arborem ita terram Titii preſſerit, ut in eius fundum radices egerit: Titii effici arborem dicamus: ratio enim *u* non permittit, ut alterius arbor eſſe intelligatur, quam cuius in fundum radices egerit. Et ideo prope confinium arbor poſita, ſi etiam in vicini fundum radices egerit *x*, communis fit.

32 ¶ Qua ratione autem plantæ, quæ terræ coaleſcunt, ſolo cedunt, eadem ratione frumenta quoque quæ ſata ſunt, ſolo cedere intelliguntur. Cæterum ſicut is, qui in alieno ſolo ædificaverit, ſi ab eo dominus petat ædificium, defendi poteſt per exceptionem doli mali ſecundum ea quæ diximus: ita eidem *y* exceptionis auxilio tutus eſſe poteſt, is qui alienum fundum ſua impenſa (bona fide) conſeuit.

33 ¶ Literæ quoque, licèt aureæ ſint, perinde chartis membranisve *z* cedunt, ac ſolo cedere ſolent ea, quæ inædificantur, aut inſeruntur. Ideoque ſi in chartis membranisve tuis carmen, vel hiſtoriam, vel orationem Titius ſcripſerit: huius corporis non Titius, ſed tu dominus eſſe videris. Sed ſi à Titio petas *a* tuos libros tuásve *b* membranas: nec impenſas ſcripturæ ſoluere paratus ſis, poterit ſe Titius defendere per exceptionem doli mali, utique ſi eorum chartarum membranarumve poſſeſſionem bona fide nactus ſit.

34 ¶ Si quis in aliena tabula *a* pinxerit, quidam *b* putant tabulam picturæ cedere: alii *c* vero picturam, qualiſcunque ſit, tabulæ cedere: ſed nobis videtur melius † eſſe tabulam picturæ cedere *d*. Ridiculum eſt enim picturam Apellis *e* vel Parrhaſii *f* in acceſſionem *g* viliſſimæ tabulæ cedere. Unde ſi à domino tabulæ imaginem poſſidente, is qui pinxit, eam petat, nec ſoluat pretium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali ſubmoveri. At ſi is qui pinxit, eam poſſideat, conſequens eſt, ut utilis actio domino tabulæ adverſus eum detur. quo caſu ſi non ſoluat impenſam picturæ, poterit per exceptionem doli mali repelli, utique ſi bona *h* fide poſſeſſor fuerit ille, qui picturam impoſuit. Illud enim palam eſt, quod ſive is qui pinxit, ſubripuit tabulas, ſive alius, competit domino tabularum furti actio.

35 ¶ Si quis à non domino, quem dominum eſſe crediderit *i*, bona fide fundum emerit, vel ex donatione, aliáve qualibet iuſta cauſa æque bona fide acceperit: naturali ratione placuit fructus quos percepit, eius eſſe pro cultura & cura *k*. Et ideo ſi poſtea dominus ſupervenerit, & fundum vindicet, de fructibus ab eo conſumptis agere non poteſt. Ei vero qui alienum fundum ſciens *l* poſſederit, non idem conceſſum eſt: itaque cum fundo etiam fructus licet conſumpti ſint, cogitur reſtituere.

36 ¶ Is vero ad quem uſusfructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur quam *m* ſi ipſe eos perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamen perceptis deceſſerit, ad heredes eius non pertinent, ſed domino proprietatis adquiruntur. Eadem ferè *n* & de colono dicuntur.

37 ¶ In pecudum *o* fructu etiam fœtus eſt, ſicut lac, pilus, & lana: itaque agni, hœdi, & vituli, & equuli *p* & ſuculi ſtatim naturali iure dominii fructuarii ſunt. Partus vero ancillæ in fructu non *q* eſt. Itaque ad dominum proprietatis pertinet, abſurdum enim videbatur *r* hominem in fructu eſſe, cum omnes fructus rerum natura gratia hominis comparavit.

38 ¶ Sed ſi gregis *ſ* uſumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fœtu fructuarius ſubmittere debet (ut & Iuliano viſum eſt) & in vinearum demortuarum *t* vel arborum locum alias debet ſubſtituere, recte enim colere, & quaſi bonus paterfamilias uti debet.

39 ¶ Theſauros, quos quis in loco ſuo invenerit, divus Hadrianus naturalem æquitatem *u* ſequutus, ei conceſſit qui *x* eos invenerit. Idemque ſtatuit, ſi quis in ſacro *y*, aut religioſo loco fortuito caſu invenerit *z*. At ſi quis in alieno loco, non data ad hoc opera, ſed fortuito invenerit, dimidium domino ſoli conceſſit, & dimidium inventori. Et convenienter, ſi quis in Cæſaris loco invenerit, dimidium inventoris & dimidium eſſe Cæſaris ſtatuit. Cui conveniens eſt *a* ut ſi quis in fiſcali loco vel publico vel civitatis invenerit, dimidium ipſius eſſe debeat, & dimidium fiſci vel civitatis.

40 ¶ Per traditionem *b* quoque iure naturali res nobis adquiruntur: nihil enim tam conveniens eſt naturali æquitati, quam voluntatem *c* domini volentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi. Et ideo cuiuſcunque generis ſit corporalis res tradi poteſt, & à domino tradita alienatur. Itaque ſtipendiaria quoque & tributaria prædia eodem modo alienantur. Vocantur autem ſtipendiaria & tributaria prædia quæ in provinciis ſunt, inter quæ nec non & Italica prædia, ex noſtra conſtitutione *d* nulla eſt differentia, ſed ſi quidem ex cauſa donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex cauſa tradantur ſine dubio transferuntur.

41 ¶ Venditæ vero res & traditæ, non aliter emptori adquiruntur, quam *e* ſi is venditori pretium ſolverit, vel *d* alio modo ei ſatisfecerit, veluti expromiſſore aut pignore *e* dato. quod quanquam cavetur ex lege 12. tabularum, tamen recte dicitur & iure gentium, id eſt iure naturali id effici. Sed ſi is qui vendidit fidem emptoris ſequutus fuerit, dicendum eſt, ſtatim rem emptoris fieri.

42 ¶ Nihil autem intereſt, utrum ipſe dominus tradat alicui rem ſuam, an voluntate eius alius, *f* cui eius rei poſſeſſio permiſſa ſit.

43 ¶ Qua ratione, ſi cui *ſ* libera univerſorum negotiorum adminiſtratio permiſſa fuerit à domino, iſque ex his negotiis rem vendiderit, & tradiderit: facit eam accipientis.

44 ¶ Interdum etiam ſine traditione *g* nuda voluntas domini ſufficit ad rem transferendam: veluti ſi rem, quam tibi aliquis commodaverit, aut locaverit, aut apud te depoſuerit, poſtea aut vendiderit *h* tibi

a Quid ſi in materiam? ſola littera, credo materiam ſi forma hominis inſcripta, maior cedit formæ.

b Caius, l.9.§.2. D. de adq. rer.

c Paulo l.23.§.3. D. de rei vin. & Caio Iuniori.

p l.14.§.13.D. de fur. q v. l.27. D. de pet. hered. l.48. §.6.D. de fur.
r l.6. D. de uſuf. ſ non vero exerſarem, l.63.D. de uſuf.
t l.7.§.5. l.11. de uſuf. u quæ & Dei beneficium, l. unic. C. de theſauris.
x v. l.3.§.pen. D. de adq. poſſ.
y ac ſi quis, Paren. 2. ſent. 26. z vide l. 22. C. de pall.
a vide l.3. b l.un C. de uſuc. transformanda.
c l.c.§.8. D. de minor. d l.un. l.33. D. de cont. empt.
e vide l.9. D. de lib. pub. f l.8. l.10. D. de proc.
g æque non patio, ſed tradi con ſuas dominio transferri diſcitur, l.20. C. de pactis. h vide l.6. in pr. D. de rei vind.

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 7. §. pen. ff. de adquir. poſſ.
b v. Nou. 105. c. 2. §. 1.
c l. 1. l. 2. C. de ſacroſanct.
d v. l. 8. ff. de contrah. empt.
e l. 5. ff. pro derelicto.
f Imò ex animo. l. 43. §. 11. ff. de furt.
g l. 2. in fi. l. 8. ff. ad l. Rhodiam. l. 9. §. vlt. ff. hoc tit. l. 21. §. 1. ff. de adquir. poſſ.
h l. 3. ff. de incend. i & iacent. l. 41. §. vlt. ff. de ſeru.
k An tradi poſſunt? v. quæ notaui ad l. 43. ff. de adquir. rer. dom.
l huius diſtinctionis beneficio vna res & eadem corpore, vel iuris vero interuentu, alteri vtilis eſſe poteſt. de quo v. Duaren. lib. 5. diſput. anniu. c. 6. in pr.
m l. 49. l. 178. §. 1. ff. de verb. ſig. Vlp. 19. §. 15.
n quomodo ab vrbano ruſticum differat: v. l. 16. C. de prædiis & aliis.
o & equitandi. l. 12. §. 1. ff. de ſeru. ruſtic. præd.
p l. 1. l. 7. l. 8. ff. de ſer. ruſt.
q v. l. 157. in fi. ff. de verb. ſig.
r l. 3. ff. com. præd. l. 198. ff. de verb. ſig.
s vel non recipiat. & ne quis aliàs &c. Theoph.
t alias ſine ſeruitute vtrumque licet.
u l. 2. ff. com. præd.
y & conſuetudine ſeu loci ſitu. l. 1. §. vlt. ff. de aqua pluuia & l. 10. ff. ſi ſeru. vin. quod olim non erat. l. 4. in fi. ff. de vſufr. z l. 16. ff. commun. præd.

ter donauerit, aut dotis nomine dederit. Quamuis enim ex ea cauſa tibi eam non tradiderit, eo tamen ipſo quod patitur tuam eſſe, ſtatim tibi adquiritur proprietas, perinde ac ſi eo nomine tibi tradita fuiſſet.

45 ¶ Item ſi quis merces in horreo depoſitas vendiderit, ſimulátque a claues horrei tradiderit emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem.

46 ¶ Hoc amplius, interdum & in incertam perſonam collata voluntas domini transfert rei proprietatem: vt ecce, prætores & conſules, cùm miſſilia b iactant in c vulgus, ignorant d quid eorum quiſque ſit excepturus: & tamen quia volunt quod quiſque acceperit eius eſſe: ſtatim eum dominum efficiunt.

47 ¶ Qua ratione verius eſſe videtur, ſi rem pro derelicto à domino habitam occupauerit quis, ſtatim eum dominum effici. Pro derelicto autem habetur, quod dominus ea mente abiecerit, vt id in numero rerum ſuarum eſſe nolit: idcóque ſtatim dominus eius eſſe deſinit.

48 ¶ Alia ſanè cauſa eſt earum rerum, quæ in tempeſtate leuandæ nauis cauſa eiiciuntur. hæ enim dominorum permanent: quia palam eſt eas non eo animo eiici, quod quis eas habere nolit, ſed quo magis cum ipſa naui maris periculum effugiat. Qua de cauſa, ſi quis eas fluctibus expulſas, vel etiam in ipſo mari nactus, lucrandi animo abſtulerit, furtum committit. Nec longè videntur diſcedere ab his quæ de rheda currente non intelligentibus dominis cadunt.

DE REBVS CORPORALIBVS, & incorporalibus.

TIT. II.

Qvædam præterea res corporales ſunt, quædam incorporales.

1 ¶ Corporales hæ ſunt quæ tangi poſſunt: veluti fundus, homo, veſtis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles.

2 ¶ Incorporales autem ſunt, quæ tangi non poſſunt, qualia ſunt ea, quæ in iure conſiſtunt: ſicut hereditas, vſusfructus, vſus & obligationes quoquo modo contractæ. Nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: nam & fructus qui ex fundo percipiuntur corporales ſunt: & id quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerumque corporale eſt, veluti fundus, homo, pecunia: nam ipſum ius ſucceſſionis & ipſum ius vtendi fruendi, & ipſum ius obligationis incorporale eſt.

3 ¶ Eodem numero ſunt iura prædiorum vrbanorum & ruſticorum, quæ etiam ſeruitutes vocantur.

DE SERVITVTIBVS prædiorum.

TIT. III.

De ſeruitutibus ruſticis. 1. De ſeruitutibus vrbanis. 2. De reliquis ſeruitutibus ruſticis. 3. Qui ſeruitutem debere vel adquirere poſſunt. 4. Quibus modis ſeruitus conſtituitur.

Rvſticorum prædiorum iura ſunt hæc: iter, actus, via, aquæductus. Iter eſt ius eundi, ambulandi hominis, non etiam iumentum agendi vel vehiculum. Actus eſt ius agendi vel iumentum vel vehiculum. Itaque qui habet iter, actum non habet; qui actum habet, & iter habet, eóque vti poteſt etiam ſine iumento. Via eſt ius eundi & agendi & ambulandi: nam & iter & actum via in ſe continet. Aquæductus eſt ius aquæ ducendæ per fundum alienum.

1 ¶ Prædiorum vrbanorum ſeruitutes ſunt hæ, quæ ædificiis inhærent: ideo vrbanorum prædiorum dictæ, quoniam ædificia omnia vrbana prædia appellamus, etſi in villa ædificata ſint. Item vrbanorum prædiorum ſeruitutes ſunt, vt vicinus onera vicini ſuſtineat: vt in parietem eius liceat vicino tignum immittere: vt ſtillicidium vel flumen recipiat quis in ædes ſuas, vel in aream, vel in cloacam: & ne altiùs quis tollat ædes ſuas, ne luminibus vicini officiat.

2 ¶ Inter ruſticorum prædiorum ſeruitutes quidam computari rectè putant aquæ hauſtum, pecoris ad aquam adpulſum, ius paſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

3 ¶ Ideo autem hæ ſeruitutes prædiorum appellantur, quoniam ſine prædiis conſtitui non poſſunt. nemo enim poteſt ſeruitutem adquirere vrbani vel ruſtici prædii, niſi qui habet prædium.

4 ¶ Si quis velit vicino aliquod ius conſtituere, pactionibus atque ſtipulationibus id efficere debet. Poteſt etiam teſtamento quis heredem ſuum damnare ne altiùs tollat ædes ſuas: ne luminibus ædium vicini officiat: vel vt patiatur eum tignum in parietem ſuum immittere, ſtillicidiumve aduerſus eum habere: vel, vt patiatur eum per fundum ire, agere: aquámve ex eo ducere.

DE VSVFRVCTV.

TIT. IV.

Definitio. 1. Quibus modis, 2. Et quibus in rebus conſtituitur. 3. Quibus modis finitur. 4. Et ſi finitus ſit.

Vſusfructus eſt ius alienis rebus vtendi fruendi ſalua rerum ſubſtantia. Eſt autem ius in corpore, quo ſublato, & ipſum tolli neceſſe eſt.

1 ¶ Vſusfructus à proprietate ſeparationem recipit: idque pluribus modis accidit: vt ecce ſi quis vſumfructum alicui legauerit. nam heres nudam habet proprietatem, legatarius verò vſumfructum. Et contra ſi fundum legauerit deducto vſufructu: legatarius nudam habet proprietatem, heres verò vſumfructum. Item alii vſumfructum, alii deducto eo fundum legare poteſt. Sine teſtamento verò ſi quis velit vſumfructum alii conſtituere, pactionibus & ſtipulationibus id efficere debet. Ne tamen in vniuerſum inutiles eſſent proprietates ſemper abſcedente vſufructu: placuit certis modis extingui vſumfructum, & ad proprietatem reuerti.

2 ¶ Conſtituitur autem vſusfructus non tantum in fundo & ædibus, verumetiam in ſeruis, & iumentis, & cæteris rebus: exceptis iis, quæ ipſo vſu conſumuntur. Nam hæ res neque naturali ratione, neque ciuili recipiunt vſumfructum. quo in numero ſunt, vinum, oleum, frumentum, veſtimenta, quibus proxima eſt pecunia numerata. namque ipſo vſu aſſidua permutatione quodammodo extinguitur. Sed vtilitatis cauſa ſenatus cenſuit poſſe etiam earum rerum vſumfructum conſtitui: vt tamen eo nomine heredi vtiliter caueatur. Itaque ſi pecuniæ vſusfructus legatus ſit: ita datur legatario, vt eius fiat, & legatarius ſatiſdet heredi de tanta pecunia reſtituenda, ſi morietur, aut capite minuetur. Cæteræ quoque res ita traduntur legatario, vt eius fiant: ſed æſtimatis his ſatiſdatur, vt ſi moriatur, aut capite minuatur, tanta pecunia reſtituatur, quanti hæ fuerint æſtimatæ. Ergo ſenatus non fecit quidem earum rerum vſumfructum, (nec enim poterat) ſed per cautionem quaſi vſumfructum conſtituit.

3 ¶ Finitur autem vſusfructus morte vſufructuarii, & duabus capitis deminutionibus, maxima & media, & non vtendo per modum & tempus. quæ omnia noſtra ſtatuit conſtitutio. Item finitur vſusfructus, ſi domino proprietatis ab vſufructuario cedatur: (nam cedendo extraneo, nihil agitur) vel ex contrario, ſi vſufructuarius proprietatem rei adquiſierit: quæ res conſolidatio appellatur.

¶ Eo amplius conſtat, ſi ædes incendio conſumptæ fuerint, vel etiam terræ motu, vel vitio ſuo corruerint, extingui vſumfructum, & ne areæ quidem vſumfructum deberi.

4 ¶ Cùm autem finitus fuerit totus vſusfructus, reuertitur ſcilicet ad proprietatem. & ex eo tempore nudæ proprietatis dominus incipit plenam in re habere poteſtatem.

DE VSV ET HABITATIONE.

TIT. V.

Communia de vſufructu & vſu. 1. Quid intereſt inter vſumfructum & vſum fundi. 2. vel ædium. 3. vel ſerui vel iumenti. 4. vel pecorum. 5. De habitatione. 6. Tranſitio.

Iiſdem illis modis, quibus vſusfructus conſtituitur, etiam nudus vſus conſtitui ſolet: iiſdemque illis modis finitur, quibus & vſusfructus deſinit.

1 ¶ Minus autem iuris eſt in vſu quàm in vſufructu. nam is qui fundi nudum habet vſum, nihil vlterius habere intelligitur, quàm vt oleribus, pomis, floribus, fœno, ſtramentis & lignis ad vſum quotidianum vtatur: in eoque fundo hactenus ei morari liceat, vt neque domino fundi moleſtus ſit, neque iis, per quos opera ruſtica fiunt, impedimento: nec ulli alii ius, quod habet, aut vendere, aut gratis concedere poteſt: cùm is qui vſumfructum habet, poſſit hæc omnia facere.

2 ¶ Item is qui ædium vſum habet, hactenus ius habere intelligitur, vt ipſe tantum inhabitet, nec hoc ius ad alium transferre poteſt, & vix receptum eſſe videtur, vt hoſpitem ei recipere liceat. & cum vxore, liberiſque ſuis, item libertis, nec non aliis liberis perſonis, quibus non minus quàm ſeruis vtitur, habitandi ius habeat. Et conuenienter ſi ad mulierem vſus ædium pertineat, cum marito ei habitare liceat.

3 ¶ Item is, ad quem ſerui vſus pertinet, ipſe tantum

a l. 5. ff. de vſuf. b l. 2. ff. de vſuf. l. 1. §. 1. ff. quib. mod. vſusf. c l. 14. C. de vſuf. d qui ſtatim ab exceptis, ſed extra ſiue feras & æternas ſeruitutes. e l. 3. ff. de vſuf. & quemadmodum quis vtatur fruatur. f d. l. 3. §. 1. g nobilitas. l. 1. h l. 41. ff. de vſuf. i Permutatione pecunia. k v. l. 7. ff. de vſuf. earum. l eiuſdem qualitatis. m facti. n ad quem legatum ſpectare. o v. l. 1. de vſuf. p Vſusfruct. q l. 3. ff. ſi vſusf. pet. Paul. lib. 3. ſent. 6. §. 33. r deportatione poena. s l. 2. §. 28. t l. 1. ff. ſi vſusf. u l. 66. ff. de legat.

vſuf. l. 12. §. 2. ff. de piga. a ... v. l. 3. ff. de vſu & vſuf. quib. mod. vſusf. amitt. Nec mutatione amittitur vſusfructus, ... cum pecunia: etiam ſi poſtea reſtituatur. Paul. 3. ſent. 6. §. 31. ... ſine ædificiis. l. 23. ff. de verb. ſig. a Vſusfructus amiſſus ad proprietatem recurrit. Paul. 3. ſent. 6. §. 28. b v. ff. l. 3. C. 33. c l. 1. ff. eo.
d ſed & horto, aqua, ſoliis, oleo, frumento, frugibus ad victum ... quæ, id eſt conuiuis & hoſpitibus etiam ... l. 12. §. 1. ff. eo.
e l. 12. ff. eod.
f v. l. 8. ff. eod.
g v. l. 5. ff. de vſufruct.
h quia viri & vxoris vna domus eſt. l. 4. §. 1. ff. de ... l. 5. ...

opera atque miniſterio eius vti poteſt: ad alium verò nullo modo ius ſuum transferre ei conceſſum eſt. Idem ſcilicet iuris eſt & in iumento.

4 ¶ Sed & ſi pecorum, vel ouium vſus legatus ſit, neque agnis, neque lana vtetur vſuarius: quia ea in fructu ſunt. Plane ad ſtercorandum agrum ſuum pecoribus vti poteſt.

5 ¶ Sed ſi cui habitatio legata, ſiue aliquo modo conſtituta ſit, neque vſus videtur, neque vſusfructus, ſed quaſi proprium aliquod ius: quamquam habitationem habentibus, propter rerum vtilitatem, ſecundum Marcelli ſententiam noſtra decisione promulgata permiſimus non ſolum in ea degere, ſed etiam aliis locare.

6 ¶ Hæc de ſeruitutibus & vſufructu, & vſu, & habitatione dixiſſe ſufficiat. De hereditatibus autem & obligationibus ſuis locis proponemus. Expoſuimus ſummatim quibus modis iure gentium res adquiruntur: modo videamus, quibus modis legitimo & ciuili adquiruntur.

DE VSVCAPIONIBVS ET LONGI temporis præſcriptionibus.

TIT. VI.

¶ *Summa. 1. ¶ Quæ vſucapi non poſſunt, vel non. de his quæ ſunt extra commercium. & de ſeruo fugitiuo. 2. De rebus furtiuis & vi poſſeſſis. 3. De vitiis purgatis. 4. De officiali. De bonis vacantibus 5. Regula generalis. 6. De errore falſæ cauſæ.*

7 ¶ De acceßione poſſeßionis.

9 ¶ De his quæ à fiſco, aut ab Imperatore Augustaue domo aliquid acceperint.

Iure ciuili conſtitutum fuerat, vt qui bona fide ab eo, qui dominus non erat cum crederet eum dominum eſſe, rem emerit, vel ex donatione, aliáue qualibet iuſta cauſa acceperit, is eam rem ſi mobilis erat, anno vbique vno, ſi immobilis, biennio tantum in Italico ſolo vſucaperet, ne rerum dominia in incerto eſſent. Et cùm hoc placitum erat, putantibus antiquioribus dominis ſufficere ad inquirendas res ſuas prædicta tempora: nobis melior ſententia reſedit: ne domini maturius ſuis rebus defraudentur, neque certo loco beneficium hoc concludatur: & ideo conſtitutionem ſuper hoc promulgauimus, qua cautum eſt, vt res quidem mobiles per triennium, immobiles verò per longi temporis poſſeſſionem, (id eſt, inter præſentes decennio, inter abſentes viginti annis) vſucapiantur: & his modis non ſolùm in Italia, ſed etiam in omni terra, quæ noſtro imperio gubernatur, dominia rerum iuſta cauſa poſſeſſionis præcedente adquirantur.

1 ¶ Sed aliquando etiamſi maximè quis bona fide rem poſſederit: non tamen illi vſucapio vllo tempore procedit: veluti ſi quis liberum hominem, vel rem ſacram, vel religioſam, vel ſeruum fugitiuum poſſideat.

2 ¶ Furtiuæ quoque res & quæ vi poſſeſſæ ſunt, nec ſi prædicto longo tempore bona fide poſſeſſæ fuerint, vſucapi poſſunt: nam furtiuarum rerum lex duodecim tabularum, & lex Atinia inhibent vſucapionem: vi poſſeſſarum, lex Iulia & Plautia.

3 ¶ Quod autem dictum eſt, furtiuarum & vi poſſeſſarum rerum vſucapionem per leges prohibitam eſſe, non eo pertinet, vt ne ipſe fur, quíve per vim poſſidet, vſucapere poſſit. (nam his alia ratione vſucapio non competit, quia ſcilicet mala fide poſſident) ſed ne vllus alius, quamuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cauſa acceperit, vſucapiendi ius habeat. Vnde in rebus mobilibus non facilè procedit vt bonæ fidei poſſeſſoribus vſucapio competat. Nam qui ſciens alienam rem vendiderit, vel ex alia cauſa tradiderit, furtum eius committit.

4 ¶ Sed tamen id aliquando aliter ſe habet. nam ſi hæres rem defuncto commodatam, aut locatam, vel apud eum depoſitam, exiſtimans hereditariam eſſe, bona fide accipienti vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, quin is qui acceperit vſucapere poſſit, dubium non eſt: quippe cùm ea res in furti vitium non ceciderit: cùm vtique heres, qui bona fide tamquam ſuam alienauerit, furtum non committat.

5 ¶ Item ſi is, ad quem ancillæ vſusfructus pertinet, partum ſuum eſſe credens vendiderit, aut donauerit, furtum non committit: furtum enim ſine affectu furandi non committitur.

6 ¶ Aliis quoque modis accidere poteſt, vt quis ſine vitio furti rem alienam ad aliquem transferat, & efficiat, vt à poſſeſſore vſucapiatur.

7 ¶ Quod autem ad eas res, quæ ſolo continentur, expeditius procedit, vt ſi quis loci vacantis poſſeſſionem propter abſentiam aut negligentiam domini, aut quia ſine ſucceſſore deceſſerit, ſine vi nanciſcatur: quamuis ipſe mala fide poſſideat (quia intelligit ſe alienum fundum occupaſſe) tamen ſi alii bona fide accipienti tradiderit, poterit ei longa poſſeſſione res adquiri: quia neque furtiuum, neque vi poſſeſſum acceperit. Abolita eſt enim quorundam veterum ſententia, exiſtimantium etiam fundi locíve furtum fieri. & eorum vtilitati, qui res ſoli poſſident, principalibus conſtitutionibus proſpicitur, ne cui longa & indubitata poſſeſſio debeat auferri.

8 ¶ Aliquando etiam furtiua, vel vi poſſeſſa res vſucapi poteſt veluti ſi in domini poteſtatem reuerſa fuerit. tunc enim vitio rei purgato, procedit eius vſucapio.

9 ¶ Res fiſci noſtri vſucapi non poteſt. Sed Papinianus ſcripſit, bonis vacantibus fiſco nondum nunciatis bonæ fidei emptorem traditam ſibi rem ex his bonis vſucapere poſſe. & ita diuus Pius, & diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

10 ¶ Nouiſſimè ſciendum eſt, rem talem eſſe debere, vt in ſe non habeat vitium, vt à bonæ fidei emptore vſucapi poſſit, vel qui ex alia iuſta cauſa poſſidet.

11 ¶ Error autem falſæ cauſæ vſucapionem non parit. veluti ſi quis cùm non emerit, emiſſe ſe exiſtimans, poſſideat: vel cùm ei donatum non fuerit, quaſi ex donatione poſſideat.

12 ¶ Diutina poſſeſſio, quæ prodeſſe cœperat defuncto & heredi & bonorum poſſeſſori continuatur, licèt ipſe ſciat prædium alienum eſſe. quod ſi ille initium iuſtum non habuit: heredi & bonorum poſſeſſori, licèt ignoranti poſſeſſio non prodeſt. Quod noſtra conſtitutio ſimiliter & in vſucapionibus obſeruari conſtituit, vt tempora continuentur.

13 ¶ Inter venditorem quoque & emptorem coniungi tempora diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

14 ¶ Edicto diui Marci cauetur, eum, qui à fiſco rem alienam emerit, ſi poſt venditionem quinquennium præterierit, poſſe dominum rei exceptione repellere. Conſtitutio autem diuæ memoriæ Zenonis benè proſpexit iis, qui à fiſco per venditionem, aut donationem, vel alium titulum accipiunt aliquid: vt ipſi quidem ſecuri ſtatim fiant, & victores exiſtant, ſiue experiantur, ſiue conueniantur. Aduerſus autem ſacratiſſimum ærarium vſque ad quadriennium liceat iis intendere, qui pro dominio vel hypotheca earum rerum quæ alienatæ ſunt, putauerint ſibi quaſdam competere actiones. Noſtra autem diuina conſtitutio, quam nuper promulgauimus etiam de iis, qui à noſtra, vel venerabilis Auguſtæ domo aliquid acceperint, hæc ſtatuit, quæ in fiſcalibus alienationibus præfatæ Zenonianæ conſtitutionis continentur.

DE DONATIONIBVS.

TIT. VII.

De donatione, 1. Mortis cauſa. 2. Vel ſimpliciter inter viuos. 3. Vel propter nuptias. 4. De iure accreſcendi.

Eſt & aliud genus adquiſitionis, donatio. Donationum autem duo ſunt genera, mortis cauſa, & non mortis cauſa.

1 ¶ Mortis cauſa donatio eſt, quæ propter mortis fit ſuſpicionem: cùm quis ita donat, vt ſi quid humanitus ei contigiſſet, haberet is qui accepit: ſin autem ſuperuixiſſet, is qui donauit reciperet: vel ſi eum donationis pœnituiſſet, aut prior deceſſiſſet is cui donatum ſit.

¶ Hæ mortis cauſa donationes ad exemplum legatorum redactæ ſunt per omnia: nam cùm prudentibus ambiguum fuerat, vtrum donationis, an legati inſtar eam obtinere oporteret, & vtriuſque cauſæ quædam habebat inſignia, & alii ad aliud genus eam retrahebant: à nobis conſtitutum eſt, vt per omnia ferè legatis connumeretur, & ſic procedat, quemadmodum noſtra conſtitutio eam formauit.

¶ Et in ſumma mortis cauſa donatio eſt, cùm magis ſe quis velit habere quàm eum cui donat, magiſque eum cui donat, quàm heredem ſuum. ſic & apud Homerum Thelemachus donat Piræo.

Πείραι' οὐ γάρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσται τάδε ἔργα.
Εἴ κεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγήνορες ἐν μεγάροισι
Λάθρῃ κτείναντες πατρώϊα πάντα δάσωνται,
Αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἤ τινα τῶνδε.
Εἰ δέ κ' ἐγὼ τούτοισι φόνον καὶ κῆρα φυτεύσω,
Δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δώματα χαίρων.

id eſt:

Piræe, ſiquidem quoniam certo nobis futura eſt,
Si tacitis inimicum ſublatis me ſorte necaue,
Morte procis patriæ, & opes ſternere paternas:
Hæc ego te malo, quàm illorum quempiam habere.
Sin ego his inſta moriſtis afficero cladem,
Tunc mihi in læte reddas ista omnia lætus.

a Imò idem ius l. 32. ff. de vſuf. b l. 13. Cod. de vſu. Nou. 3. obſer. 23. c In eo differt igitur ab vſu l. 8. ... d 41. ff. 31. ... 5. Paulus 2. ſent. ... e Vſucapere & diuturno vſu adquirere differunt, ... f ... Differt etiam à conſuetudine. Conſuetudo conſenſu populi, præſcriptio ſine conſenſu aduerſarii perficitur. Ex conſuetudine, ius publicum oritur; ex præſcriptione, priuatis perſonis. In conſuetudine contra ius, non requiritur titulus, in præſcriptione requiritur. Mala fide poteſt induci conſuetudo, at non præſcriptio. In præſcriptione probanda eſt ſcientia & patientia aduerſarii, in conſuetudine id non requiritur. Conſuetudo extendenda vt fauorabilis, præſcriptio reſtringenda. Velut odioſa: Conſuetudo ad mores & vſum, præſcriptio rerum eſt & ad res pertinet. Præſcriptio comparata eſt ad tollendum dominium, conſuetudo ad id de nouo inducendum ... [illegible]

g l. 1. D. eo. h l. 13. C. ſeru. i Longi temporis præſcriptio inter præſentes continuo decennii ſpatio, inter abſentes vicennii ſpatio comprehenditur. Paul. 5. ſent. ... k ... l ... m ... [illegible]

q l. 33. ... [illegible]

a l. 57. D. eo. b ... c l. 38. ff. eo. d Salianſ... e ... f ... g ... h Modeſtinus ... i ... k ... l ... [illegible]

x Ciuili reſpectu ſue formæ ... y Mortis cauſa donat qui ... ad bellum ... [illegible]

z Donatio mortis cauſa ... valeſcente ... [illegible]

a ... b l. 15. ... de mortis cauſa donat. c ... d l. 1. C. de mortis cauſ. e D. 17. ... [illegible]

2 ¶ Aliæ autem donationes ſunt, quæ ſine vlla mortis cogitatione fiunt, quas inter viuos appellamus: *a* quæ non omnino *b* comparantur legatis, quæ ſi fuerint perfectæ, temere *c* reuocari non poſſunt. Perficiuntur autem, cùm donator ſuam voluntatem ſcriptis aut ſine ſcriptis manifeſtauerit. Et ad exemplum venditionis noſtra conſtitutio *d* eas etiam in ſe habere neceſſitatem traditionis voluit: *e* vt etiam ſi non tradantur, habeant pleniſſimum & perfectum robur: & traditionis neceſſitas incumbat donatori. Et cum retro principum diſpoſitiones inſinuari eas actis intervenientibus volebant, ſi maiores fuerant ducentorum ſolidorum, conſtitutio *f* noſtra eam quantitatem vſque *†* ad quingentos ſolidos ampliauit: *g* quam ſtare etiam ſine inſinuatione ſtatuit: ſed & quaſdam *h* donationes inuenit, quæ penitus inſinuationem fieri minimè deſiderant, ſed in ſe pleniſſimam habent firmitatem.

¶ Alia inſuper multa ad vberiorem exitum donationum inuenimus: quæ omnia ex noſtris *i* conſtitutionibus quas ſuper his expoſuimus, colligenda ſunt. Sciendum eſt tamen, quod etſi pleniſſimæ ſint donationes ſi tamen ingrati *k* exiſtant homines, in quos beneficium collatum eſt: donatoribus per noſtram conſtitutionem licentiam præſtitimus certis ex cauſis *l* eas reuocare: ne illi, qui ſuas res in alios contulerint ab his quandam patiantur iniuriam vel iacturam, ſecundum enumeratos in conſtitutione noſtra modos.

3 ¶ Eſt & aliud genus inter viuos donationis quod veteribus quidem prudentibus penitus erat incognitum, poſtea autem à iunioribus diuis principibus *m* introductum eſt, quod *ante nuptias* vocabatur, & tacitam in ſe conditionem habebat, vt tunc ratum eſſet, cùm matrimonium eſſet inſecutum. Ideoque ante nuptias appellabatur, quod ante matrimonium efficiebatur, & nunquam poſt nuptias celebratas talis donatio procedebat. Sed primus quidem diuus Iuſtinus *o* pater noſter, cùm augeri dotes & poſt nuptias fuerat permiſſum; ſi quid tale eueniret, & ante nuptias augeri donationem, & *p* conſtante matrimonio ſua conſtitutione permiſit; ſed tamen nomen inconueniens remanebat, cùm ante nuptias quidem vocabatur, poſt nuptias autem tale accipiebat incrementum. Sed nos pleniſſimo fini tradere ſanctiones cupientes, & conſequentia nomina rebus eſſe ſtudentes, conſtituimus *q* vt tales donationes non augeantur tantum, ſed etiam conſtante matrimonio initium accipiant: & non ante nuptias, ſed *propter nuptias* vocentur, & dotibus in hoc exæquentur, vt quemadmodum dotes conſtante matrimonio non ſolum augentur, ſed etiam fiunt: ita & iſtæ donationes, quæ propter nuptias introductæ ſunt, non ſolum antecedant matrimonium, ſed eo etiam contracto augeantur & conſtituantur.

4 ¶ Erat olim & alius modus ciuilis adquiſitionis per ius adcreſcendi *r*, quod eſt tale. Si communem ſeruum habens aliquis cum Titio, ſolus libertatem ei impoſuerit vel vindicta, vel teſtamento, eo caſu pars eius amittebatur *ſ*, & ſocio *ſ* adcreſcebat. Sed cum peſſimum fuerat exemplo, & libertate ſeruum defraudari, & ex ea humanioribus quidem dominis damnum inferri, ſeuerioribus autem dominis lucrum accedere; hoc quaſi inuidia plenum, pio remedio per noſtram *t* conſtitutionem mederi neceſſarium duximus. Et inuenimus viam per quam & manumiſſor & ſocius eius, & qui libertatem accepit, noſtro beneficio fruantur, libertate cum effectu procedente (cuius fauore antiquos legum latores multa etiam contra *u* communes regulas ſtatuiſſe manifeſtum eſt) & eo qui eam libertatem impoſuit, ſuæ liberalitatis ſtabilitate gaudente: & ſocio indemni conſeruato, pretiumque *x* ſerui ſecundum *y* partem dominij, quod nos definiuimus, accipiente.

a dictus §. 1. C. eod.
b omnino non comparantur, C. eod. neque natura & propriè, neque forma & effectu. V. Frehm.
c Nam ex iuſtis cauſis poſſunt. l. g. C. de reuoc. donat.
d l. 35. in pr. C. eod.
e Nou. 162. c. eod.
† l. 34. l. 36. in pr. C. eod.
ſ v. Nou. Leonis. 162.
g tum id plus tantum in cauſis eſſet. l. 34. §. alias. C. eod.
h de quibus v. d. l. 36. §. 1. Nou. 52. c. 2. l. 34. C. eod.
i l. 35. l. 35. 36. C. eod.
k Ingratitudinis cauſa reuocatur donatio.
l quinque ſc. l. vlt. C. de reuoc. don.
m Aurel. Diocl. l. 23. Firmo. Conſtantinum, & ſequentes. vide.
n l. 19. C. de donat. ante.
o Hæc particula Cuiacio abundat.
p l. 20. C. de don. ante. Nou. 97. c. 1. c. 2. & Nou. 119.
q rectius, propter dotem vocaſſet, quomodo & à Græcis ἀντίφερνα dicitur.
r Vlp. tit. 1. §. 18. & ſeq. tit. 18. §. 1.
† & ita abrogatur ſententia quæ extat apud Vlpianum tit. 1. §. 18. & Paul. 4. ſent. 12. §. 1.
ſ Paul. 3. ſent. 6. §. 4.
t l. 1. C. de commun. ſer. ma.
u l. 30. §. ſiquis ſeru. ff. de ædil. ed.
x quod tamen ſolidorum haſte videtur. l. vltim. C. de com. ſer. man.
y adde l. 36. D. de ſydon.
z & ſponſus l. 2. D. de fundo dotali.
a de qua l. vn. §. pen. C. de rei vxor.

QVIBVS ALIENARE LICET, vel non.

TIT. VIII.

Summa. 1. De credit. & marito. 2. De creditore. 3. De pupillis.

ACCIDIT aliquando, vt qui dominus ſit, alienare non poſſit: & contra, qui dominus non ſit, alienandæ rei poteſtatem habeat. Nam dotale prædium maritus *b* inuita muliere per legem Iuliam *a* prohibetur alienare: quamuis ipſius ſit, dotis cauſa ei datum, quod nos legem Iuliam corrigentes, in meliorem ſtatum deduximus. Cùm enim lex in ſolis tantummodo rebus locum habebat quæ Italicæ fuerant, & alienationes inhibebat quæ inuita muliere fiebant, hypothecas autem earum rerum etiam volente ea; *c* vtrique remedium impoſuimus vt *d* etiam in eas res, quæ in prouinciali ſolo poſitæ ſunt, interdicta alienatio *e* vel obligatio, & neutrum eorum neque conſentientibus *f* mulieribus procedat, ne ſexus muliebris fragilitas in perniciem ſubſtantiæ earum conuertatur.

1 ¶ Contra autem creditor pignus ex pactione, quamuis *a* eius ea res non ſit, alienare *b* poteſt. Sed hoc forſitan ideo videtur fieri, quod voluntate debitoris intelligitur pignus alienari, quia ab initio contractus pactus eſt, *c* vt liceret creditori pignus vendere, ſi pecunia non ſoluatur. Sed ne creditores ius ſuum perſequi impedirentur, neque debitores temerè ſuarum rerum dominium amittere viderentur: noſtra *d* conſtitutione conſultum & certus modus impoſitus eſt, per quem pignorum diſtractio poſſit procedere: cuius tenore vtrique parti, creditorum & debitorum ſatis abunde proviſum eſt.

2 ¶ Nunc admonendi ſumus, neque pupillum, neque pupillam vllam rem ſine tutoris auctoritate alienare poſſe *e*. Ideoque ſi mutuam *f* pecuniam ſine tutoris auctoritate alicui dederit, non contrahit obligationem: quia pecuniam non facit *g* accipientis: ideoque vindicari nummi poſſunt, ſicubi extant. Sed ſi nummi, quos mutuo minor dederit, ab eo qui accepit, bona fide conſumpti ſunt, condici *h* poſſunt: ſi mala fide, ad exhibendum de his agi poteſt. At ex contrario, omnes *i* res pupillo, & pupillæ ſine tutoris auctoritate rectè dari *k* poſſunt. Ideoque ſi debitor pupillo ſoluat *l*, neceſſaria eſt tutoris auctoritas, alioqui non liberabitur. Sed hoc etiam euidentiſſima ratione ſtatutum eſt in conſtitutione, quam ad Cæſarienſes aduocatos *m* ex ſuggeſtione Triboniani viri eminentiſſimi, quæſtoris ſacri palatij noſtri, promulgauimus qua diſpoſitum eſt, ita licere tutori vel curatori debitorem pupillarem ſoluere, vt prius iudicialis ſententia ſine omni damno celebrata, hoc permittat *n*. quo ſubſequuto ſi & iudex pronunciauerit, & debitor ſoluerit, ſequatur huiuſmodi ſolutionem pleniſſima ſecuritas. Sin autem aliter, quàm diſpoſuimus, ſolutio facta fuerit: pecuniam autem ſaluam habeat pupillus, aut ex ea locupletior *o* ſit, & adhuc eandem pecuniæ ſummam petat: per exceptionem *p* doli mali poterit ſubmoueri. Quòd ſi malè conſumpſerunt, aut furto, aut vi amiſerint, nihil proderit debitori doli mali exceptio, ſed nihilominus condemnabitur: quia temerè ſine tutoris auctoritate *q* non ſecundum noſtram diſpoſitionem ſoluerit. Sed ex diuerſo pupilli vel pupillæ ſoluere ſine tutoris auctoritate non poſſunt: quia id, quod ſoluunt, non fit *q* accipientis: cum ſc. nullius rei alienatio eis ſine tutoris auctoritate conceſſa ſit.

b in ſolidum.
c ſi in lib. ſ. C. de fundo dot.
d aliud eſſe tradicat, ſi vxorem etc. l. dot. de iur. c. 2. de ſer. etc. l. 6. aliam etiam ſi ſecundum conſtitutum poſtliminio. v. Nou. c. 61.

a v. l. 9. C. de pign. vel. aff. l. ſi conuenit. 4. in ſ. ff. de pign. act.
b v. l. 46. ſ. de ſolut.
c hoc conuentio in pignoribus ſtatuit. l. 4. C. de pign.
d v. l. vlt. C. de iure dominij. l. 6. l. 1. C. ſ. 3. ff. de reb. eorum.
e nec donare. l. 17. §. 1. de don.
f adde l. 9. in pr. D. de rebus cred.
g l. 14. in ſe. D. de rebus credit.
i Etiam non pupillum. l. 13. ff. de ſol.
k non tamen obligationem ſine tutore hic addictur participiendum.
l l. 15. ff. de ſolutionib.
m & Ioannem pp. l. 25. C. de admin. tut.
n interdum ſine decreto pupilli, C. de admin.
o l. 4. §. 1. D. de doli excep. ſt.
p l. 15. de ſolut.
q l. 15. in ſin. D. de ſolut.
r 4. C. 2. 7.
ſ dominium aut poſſeſſio l. 2. ſ. 9. in ſ. ſolut. non de obligatione: aliquando agitur per quas perſ. cuiq. adq.
t l. 15. ff. de adquir. rer. l. 2. Cod. l. 8. 9. in pr.
u v. l. 1. C. de rei vindic.
x adde 2. ſtit. 3. §. quibus.

PER QVAS, *r* PERSONAS CVIQVE adquiritur *ſ*.

TIT. IX.

Summa. 1. De liberis in poteſtate. 2. De emancipatione liberorum. 3. De ſeruis noſtris. 4. De fructuario & bona fide poſſeſſore. 5. De reliquis perſonis. 6. Tranſitio.

ADQVIRITVR *t* vobis non ſolùm per vosmetipſos, ſed etiam per eos, quos in poteſtate habetis: item per ſeruos, in quibus vſumfructum habetis: item per homines liberos, & per ſeruos alienos, quos bona *u* fide poſſidetis, de quibus ſingulis diligentius diſpiciamus.

1 ¶ Igitur liberi *x* veſtri vtriuſque ſexus, quos in poteſtate habetis, olim *y* quidem quicquid ad eos perueneрat (exceptis videlicet caſtrenſibus peculiis) hoc parentibus ſuis adquirebant ſine vlla diſtinctione: & hoc ita parentum fiebat, vt etiam eſſet eis licentia, quod per vnum vel vnam eorum adquiſitum eſſet, alij filio, vel extraneo donare, vel vendere, vel quocumque modo voluerant, adplicare. Quod nobis inhumanum viſum eſt: & generali conſtitutione *z* emiſſa, & liberis pepercimus, & patribus honorem debitum reſeruauimus. Sancitum etenim à nobis eſt vt ſi quid ex *a* re patris ei obueniat, hoc ſecundùm antiquam obſeruationem totum parenti adquiratur. Quæ enim inuidia eſt quod ex patris occaſione profectum eſt, hoc ad eum reuerti? Quod *b* autem ex alia cauſa ſibi filiusfamilias adquiſiuit, huius *c* vſumfructum patri quidem adquirat, dominium autem apud eum remaneat: ne quod ei ſuis laboribus vel proſpera fortuna acceſſerit, hoc in alium perueniens, luctuoſum ei procedat.

2 ¶ Hoc quoque à nobis diſpoſitum eſt & in ea ſpecie, vbi parens emancipando liberos ſuos ex rebus, quæ *c* adquiſitionem effugiebant, ſibi tertiam partem retinere (ſi voluerat) licentiam ex anterioribus *d* conſtitutionibus habebat, quaſi *e* pro *ſ* pretio quodammodo emancipationis: & inhumanum quiddam accidebat, vt filius rerum ſuarum, ex hac emancipatione dominio pro parte tertia *ſ* defraudaretur: & quod honoris ei ex emancipatio-

y cum quis Conſtantinus excepit bona materna l. 1. C. de bon. mater. Accedit bona materni generis l. 2. C. eod. & Theodoſius & matrimonio adventitia l. 1. Leo ex ſponſalib. l. 5. C. eod. Iuſtinianus omnia adventitia. l. 6. C. de bonis quæ liberis.
z d. l. 6.

a peculium profectitium.
b peculium adventitium.
c vt bona materna & lucra nuptialia.
d in lege Conſtantiniana. l. 6. §. 3. C. de bon. quæ liberis.
e nec enim alienari poteſt emancipatio: vnde hic quaſi pretium non autem ſimpliciter pretium dicitur. l. 6. §. 3. C. de bonis quæ liber.

Vel præmio *ſ* &

re adiectum erat, quod ſui iuris effectus eſſet, hoc per ſeruum denominationem decreuere. Ideoque ſtatuimus a, vt parens pro tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiam non dominij rerum, ſed vſusfructus retineat. Ita etenim res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore ſumma fruetur, pro tertia dimidia potiturus.

3 ¶ Item b vobis adquiritur c, quod ſerui veſtri traditione nanciſcuntur: ſiue quid ſtipulentur, ſiue ex donatione d, vel ex legato, vel ex qualibet alia cauſa adquirant. Hoc enim vobis ignorantibus & inuitis e obuenit. Ipſe enim ſeruus, qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuum f poteſt. Sed ſi heres inſtitutus ſit, non alias niſi g veſtro iuſſu hereditatem adire poteſt. Et ſi vobis iubentibus adierit, vobis hereditas adquiritur, perinde ac ſi vos ipſi heredes inſtituti eſſetis. Et conuenienter ſcilicet vobis legatum per eos adquiritur.

¶ Non h ſolum autem proprietas per eos quos in poteſtate habetis, vobis adquiritur: ſed etiam poſſeſſio. Cuiuſcunque enim rei poſſeſſionem adepti fuerint, id vos poſſidere videmini. Vnde etiam per eos, vſucapio, vel longi temporis poſſeſſio vobis accidit.

4 ¶ De i iis autem ſeruis in quibus tantummodo vſumfructum habetis, ita placuit, vt quicquid ex re veſtra, vel ex operis ſuis adquirant k, id vobis adijciatur. quod verò extra eas cauſas conſequuti ſunt, id ad dominum proprietatis pertineat. Itaque ſi is ſeruus heres inſtitutus ſit, legatumve quid ei, aut donatum fuerit: non vſufructuario, ſed l domino proprietatis adquiritur.

¶ Idem m placet & de eo qui à vobis bona fide poſſidetur: ſiue is liber ſit, ſiue alienus ſeruus. Quod enim placuit de vſufructuario, idem placet & de bonæ fidei poſſeſſore. Itaque quod extra iſtas duas cauſas adquiritur, id vel ad ipſum pertinet, ſi liber eſt, vel ad dominum, ſi ſeruus eſt.

¶ Sed n bonæ fidei poſſeſſor cum vſuceperit ſeruum (quia eo modo dominus fit) ex omnibus cauſis per eum ſibi adquirere poteſt. Fructuarius verò vſucapere o non poteſt: primum, quia non poſſidet, ſed habet ius vtendi fruendi: deinde, quia ſcit ſeruum alienum eſſe. Non ſolum p autem proprietas per eos ſeruos, in quibus vſumfructum habetis, vel quos bona fide poſſidetis, aut per liberam perſonam, quæ bona fide vobis ſeruit, vobis adquiritur: ſed etiam q poſſeſſio. Loquimur autem in vtriuſque perſona ſecundum diſtinctionem, quam proximè expoſuimus: id eſt, ſi quam poſſeſſionem ex re veſtra, vel ex ſuis operis adepti fuerint.

5 ¶ Ex his itaque apparet, per r liberos homines, quos neque veſtro iuri ſubiectos habetis, neque bona fide poſſidetis: item per alienos ſeruos, in quibus neque vſumfructum habetis, neque ſ poſſeſſionem iuſtam: nulla ex cauſa vobis adquiri poſſe. Et hoc eſt, quod dicitur, per extraneam perſonam t nihil adquiri poſſe: excepto eo, quod per liberam perſonam (veluti u per procuratorem) placet non ſolum ſcientibus, ſed & x ignorantibus vobis adquiri poſſeſſionem, ſecundum Diui Seueri y conſtitutionem: & per z hanc poſſeſſionem etiam dominium, ſi dominus fuerit, qui tradidit: vel vſucapionem, aut longi temporis præſcriptionem, ſi dominus non ſit.

6 ¶ Hactenus tantiſper admonuiſſe ſufficiat, quemadmodum ſingulæ res vobis adquiruntur. nam legatorum ius, quo & ipſo ſingulæ res vobis adquiruntur: item fideicommiſſorum, vbi ſingulæ res vobis relinquuntur, opportunius inferiore loco a referemus. Videamus itaque nunc, quibus modis per vniuerſitatem res vobis adquiruntur. Si cui ergo heredes facti ſitis, ſiue cuius bonorum poſſeſſionem petieritis, vel ſi quem adrogaueritis, vel ſi cuius bona libertatum conſeruandarum cauſa vobis addicta fuerint, eius res omnes ad vos tranſeunt. Ac priùs de hereditatibus deſpiciamus, quarum duplex conditio eſt. nam vel ex teſtamento, vel ab inteſtato ad vos pertinent. Et prius eſt vt de his diſpiciamus, quæ ex teſtamento vobis obueniunt. qua in re neceſſarium eſt, initium de ordinandis Teſtamentis exponere.

DE b TESTAMENTIS ordinandis c.

TIT. X.

TESTAMENTVM ex eo appellatur, quod teſtatio mentis ſit d.

¶ Sed vt nihil antiquitatis e penitus ignoretur ſciendum eſt, olim quidem duo f genera Teſtamentorum in vſu fuiſſe: quorum altero in pace & in otio vtebantur, quod calatis g comitijs appellabant: altero, cum in prælium exituri eſſent, quod procinctum dicebatur h. Acceſſit deinde tertium genus teſtamentorum, quod dicebatur per æs & libram. ſcilicet quod per emancipationem i, id eſt, k imaginariam l quandam venditionem agebatur, quinque teſtibus, & libripende m, ciuibus Romanis puberibus præſentibus, & eo, qui familiæ emptor dicebatur. Sed illa quidem priora duo genera teſtamentorum ex veteribus temporibus in deſuetudinem abierunt. quod verò per æs & libram fiebat, licèt diutius permanſerit, attamen partim n & hoc in vſu eſſe deſijt.

2 ¶ Sed prædicta quidem nomina teſtamentorum ad ius ciuile referebantur, poſtea verò ex edicto prætoris forma alia faciendorum teſtamentorum introducta eſt. Iure enim honorario nulla emancipatio deſiderabatur: ſed ſeptem teſtium ſigna ſufficiebant, cum iure ciuili ſigna teſtium non eſſent neceſſaria.

3 ¶ Sed cum paulatim tam ex vſu hominum, quàm ex conſtitutionum emendationibus cœpit in vnam conſonantiam ius ciuile & prætorium iungi: conſtitutum eſt o, vt vno eodemque tempore (quod ius ciuile quodammodo exigebat) ſeptem teſtibus adhibitis, & ſubſcriptione teſtium (quod ex conſtitutionibus inuentum eſt, & ex edicto prætoris) ſignacula teſtamentis imponerentur: ita, vt hoc ius tripartitum eſſe videatur: & teſtes p quidem & eorum præſentia vno q contextu teſtamenti celebrandi r gratia, à iure ciuili deſcendant: ſubſcriptiones ſ autem teſtatoris & teſtium, ex ſacrarum conſtitutionum obſeruatione adhibeantur: ſignacula autem & teſtium numerus ex edicto prætoris.

4 ¶ Sed his omnibus à noſtra conſtitutione t propter teſtamentorum ſinceritatem, vt nulla fraus adhibeatur, hoc additum eſt: vt per manus teſtatoris vel teſtium u nomen heredis exprimatur: & omnia ſecundum illius conſtitutionis tenorem procedant.

5 ¶ Poſſunt & omnes teſtes & vno anulo x ſignare teſtamentum. quid enim ſi ſeptem anuli vna ſculptura fuerint: ſecundum quod Papiniano viſum eſt? Sed & alieno y quoque anulo licet ſignare teſtamentum z.

6 ¶ Teſtes autem adhiberi poſſunt ij, cum quibus teſtamenti factio f eſt. Sed neque mulier h, neque impubes, neque ſeruus, i neque furioſus, neque mutus, neque ſurdus: neque is, cui bonis interdictum eſt, neque ij, quos leges iubent improbos inteſtabileſque eſſe: poſſunt in numerum teſtium adhiberi k.

7 ¶ Sed cum aliquis ex teſtibus teſtamenti quidem faciendi tempore liber exiſtimabatur: poſtea autem ſeruus apparuerat, Diuus Hadrianus Catonio l Vero, quem poſtea Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, ſubuenire ſe ex ſua liberalitate teſtamento, vt ſic habeatur m firmum, ac ſi, vt oportebat, factum eſſet: cum n eo tempore o quo teſtamentum ſignaretur, omnium conſenſu hic teſtis liberi loco fuerit: neque quiſquam eſſet, qui ſtatus ei quæſtionem moueret.

8 ¶ Pater, nec non is qui in poteſtate eius eſt, item duo fratres, qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, vtrique teſtes in vno teſtamento fieri poſſunt. quia nihil nocet ex vna domo plures teſtes alieno p negotio adhiberi.

9 ¶ In teſtibus autem eſſe is qui in poteſtate teſtatoris eſt.

¶ Sed filiusfamilias de caſtrenſi peculio poſt miſſionem faciat teſtamentum, nec pater eius rectè adhibetur teſtis, nec is, qui in poteſtate eiuſdem patris eſt, reprobatum eſt enim in ea re q domeſticum teſtimonium.

10 ¶ Sed & neque heres ſcriptus r, neque is qui in poteſtate eius eſt, neque pater eius qui eum habet in poteſtate, neque fratres qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes adhiberi poſſunt, quia hoc totum negotium, quod agitur teſtamenti ordinandi gratia creditur hodie ſ inter teſtatorem & heredem agi. Licèt autem totum ius tale conturbatum fuerat, & veteres quidem familiæ emptorem & eos qui per poteſtatem ei coniuncti fuerant, à teſtamentarijs teſtimonijs repellebant: heredi t autem, & his qui per poteſtatem ei coniuncti fuerant, concedebant teſtimonia in teſtamentis præſtare: licèt ij, qui id permitte-

Marginal notes (left margin, p. 45):

1. C. de bon. mat.
a d. §. 2.
b l. 10. §. 1. ff. de adquir. dom.
c iure ciuili. Nam hoc titulo agitur de cauſis adquirendis iure ciuili. §. 6. ff. de vſu.
d l. 66. §. 2. ff. de leg. 1. & l. 32. ff. de adq. rer.
e & verantibus, l. 61. ff. de verb. oblig.
f l. 79. ff. de adquir. hered. ne quidem peculium, cum illud pendeat ex nutu domini.
g adde l. 6. ff. de adq. hered.
h l. 10. §. 2. ff. de adq. rer. dom.
i l. 95. §. 3. l. 19. ff. de adq. rer. dom. & 2. Caius 1. §. 9. ff. [illegible]
k l. 21. ff. de vſuf. l. 1. 29. ff. de adq. poſſ.
m l. 10. §. 4. l. 19. ff. de adq. rer. dom.
n l. 9. in fin. ff. de adq. rer. dom.
o l. 10. in fi. ff. de adq. rer. l. 8. C. de vſuf.
p d. l. 6. §. 2.
q l. 1. l. 6. ad. l. 1. §. 2. ff. de adq. rer. dom.
r Paul. 5. ſent. 2. §. 2.
ſ bona poteſt. l. 24. in ſ. ff. de ſeru.
t vd. l. 23. & pen. ff. de pig. act.
u Paulus d. § 2. Per procuratorem nobis adquiri poſſeſſionem, vtilitatis cauſa receptum eſt.
x l. 47. ff. de vſuc.
y l. 1. C. de adqu. poſſ.
z Dominium ſiue vſucapiendi conditio per poſſeſſionem adquiritur. l. 1. C. per procuratorem & C. de adq. poſſ. l. 1. C. per quas perſonas.
a Tit. 20. 21. 22. 23. 24.
b v. Valeriam.
c & certam ſolemnitate 27. ff. 1. C. l. 22.
d & ſic alluſione quadam C. l. 2. 12. quam Grammatici [illegible] Rhetores [illegible] appellant, in quo ſola nominum conſonantia ſpectatur, quæ non ad vocis originem, ſed ad ſoni ſimilitudinem refertur, Quintiliano teſte lib. 9. cap. 3. Hic autem melior eſt alluſio, quia propius veritatem ſet notat. Nam in teſtamentis mens potiſſimum ſpectatur, & dominatur. Proinde Valla fruſtra ridet Iuriſconſultum, quaſi mens nihilo plus operetur in teſtamento: quam in calceamento, veſtimento, & ſimilibus. Porrò teſtamenti definitio eſt, in l. 1. ff. eod.
e de qua v. Theophilum hic ad quem dixi.
f Iure vsq. [illegible] 20. §. 2. Fuit & quodam genus præto-rium: ſed & quintum, ciuili iure.

Marginal notes (right margin, p. 46):

a Id eſt, in concione populi per curia tunc conuocati [illegible]
b In procinctu, Gell. de hoc Vlpia. tit. 20. dixi ad rubr. & l. 44. ff. de militari teſtam. & ad Feſtum in procinctum claſſem.
c quod & ſanctis dicebatur, quo emptor libram ferebat, de quo ſcripſi ad legem XII. tab. lib. 2. tit. 13. §. 3.
d vel mancipationem: quæ ſpecies erat alienationis, dixi ad l. 77. ff. de reg. iur. 19. §. 3. & ſeqq. C. de adopt.
e 7. 3. vlt. C. de adopt. l. 96. 32. ff. de contr. empt. §. 1.
f quia mul. [illegible] partus [illegible] Vlp. 19. §. 3.
g de qua ſcripſi ad l. 6. ff. de munere. & Vlp. 19. 3.
h Libripens erat is qui libram tenebat. Idem antiſtatus dicebatur. Gaius 6. §. 1. Porro libra adhibenda ſolemniter ex eo [illegible] quod veteres æs [illegible] argentum ſolebant appendere, non numerare. Nam populus Romanus argento ſignato non vſus eſt ante Pyrrhum regem devictum, vt Plin. 3. Inde libripendes ſolidi & diſpendium appellatur [illegible] Inde quoque & expenſa, dependere in rationibus libripendia & libripendes. Eadem pendendi conſuetudine retentæ in rerum mancipi venditionibus: Cuius rei veſtigia ad ſua vſque tempora manſiſſe in a de ſatura ref. Varro de lingua lat. in qua tractat propter perfectionem polita exibat.
h manent enim teſtes [illegible] tabulæ, Vlp.
i de quibus l. 7. 2. C. eod.
k Formam ſcribendi Teſtamenti obſerva.
l l. 12. ff. de teſt. Vlpiano ſeptem, quinque ſunt pauciores. Nou. 42. & cap. 10. & 11.
m l. 21. in ſi. ff. eo. n ad hoc [illegible]
o l. 29. in pr. C. eo. t hodie quilibet. Nou. [illegible]
p l. 12. ff. eo. & quo diſcriptis [illegible] non alio ſigno, & alij.
q Alienum eſt etiam, quod ab alio teſtatore [illegible]
r modo ſubſcriptione alienum [illegible] ff. eod.
ſ actius, vel vaſtius. [illegible] l. 22. §. 6. ff. eo. u & peregrinis [illegible]
i ſolemnibus aliud ergo erat in Teſtamento non ſolenni [illegible] ad pias cauſas, inter liberos. Nou. 10. donatione cauſa mortis, & Codicillis. Vlp.
a l. 27. ff. eod. ad legem XII tab. [illegible] y l. C. [illegible] l. 27. §. 1. ff. eod.
a l. 22. §. 1. ff. eo. eo exemplo dici poteſt, quod teſtis tabulas teſtamenti non deciderit. [illegible]
c & alibi. l. 2. C. de teſtib. d l. 20. ff. eo. e & olim. l. 20. in pr. ff. eo. Vlp. 20. §. 3. ſed hodie abolitum teſtamentum per æs & libram, in quo qui a teſtatore emptor, heres teſtis eſſe poterat. Vlp. 20. §. 3. iure teſtamentum inter teſtatorem & emptorem, heres teſtis eſſe poterat.

Universidad Rey Juan Carlos

bant, hoc iure minimè abuti eos debere credebant: tamen nos eandem obſeruationem corrigentes, & quod ab illis ſuaſum eſt, in legis neceſſitatem transferentes, ad imitationem pristini familiæ emptoris, meritò * nec heredi, (qui imaginem vetuſtiſſimi familiæ emptoris obtinet) neque aliis perſonis, quæ ei (vt dictum eſt) coniunctæ ſunt, licentiam concedimus, ſibi quodam modo teſtimonia præſtare, ideòque nec eiuſmodi veteres conſtitutiones noſtro Codici inſeri permiſimus.

11 ¶ Legatariis autem & fideicommiſſariis, quia non iuris a ſucceſſores ſunt, & aliis perſonis eis coniunctis teſtimonium non denegamus b, immo in quadam noſtra conſtitutione c & hoc ſpecialiter eis concedimus d. Et multo magis iis, qui in eorum poteſtate ſunt, vel qui eos habent in poteſtate, huiuſmodi licentiam damus.

12 ¶ Nihil autem intereſt, teſtamentum in tabulis e, an in chartis, membranisue, vel in alia materia fiat.

13 ¶ Sed f & vnum teſtamentum pluribus codicibus g conficere quis poteſt, ſecundum obtinentem tamen obſeruationem omnibus factis, quod interdum etiam neceſſarium eſt. veluti ſi quis nauigaturus & ſecum ferre, & h domi relinquere iudiciorum ſuorum conteſtationem velit, vel propter alias innumerabiles cauſas, quæ humanis neceſſitatibus imminent.

14 ¶ Sed hæc quidem de teſtamentis, quæ ſcriptis conficiuntur, i ſufficiunt. ſi quis autem ſine b ſcriptis voluerit ordinare iure ciuili teſtamentum, ſeptem teſtibus adhibitis, & ſua voluntate coram eis nuncupata, ſciat hoc perfectiſſimum teſtamentum iure ciuili, firmùmque conſtitutum.

DE i MILITARI TESTAMENTO.

TIT. XI.

SVPRA dicta diligens obſeruatio in ordinandis teſtamentis militibus propter nimiam imperitiam k eorum, conſtitutionibus l principalibus l remiſſa eſt. Nam quamuis ij neque legitimum numerum teſtium adhibuerint, neque aliam teſtamentorum ſolennitatem obſeruauerint; rectè m nihilominus teſtantur, videlicet cum in expeditionibus occupati ſunt: quod meritò noſtra n conſtitutio introduxit. Quoquo o enim modo voluntas eius ſuprema inuenta ſit, ſiue ſcripta, ſiue ſine ſcriptura: valet teſtamentum ex voluntate eius. Illis autem temporibus, per quæ citra expeditionum neceſſitatem in aliis locis vel ſuis ædibus p degunt; minimè ad vendicandum tale priuilegium adiuuantur: ſed teſtari quidem, etſi filijfamiliarum ſint, propter militiam conceduntur; iure tamen communi eadem obſeruatione & in eorum teſtamentis adhibenda, quam in teſtamentis paganorum proximè expoſuimus.

1 ¶ Planè de teſtamentis militum diuus Traianus Catilio q Seuero ita reſcripſit. Id priuilegium, quod militantibus datum eſt, vt quoquo modo facta ab his teſtamenta, rata ſint: ſic intelligi debet, vt vtique prius conſtare debeat, teſtamentum factum eſſe, quod & ſine ſcriptura & à non militantibus fieri poteſt. Si ergo miles, de cuius bonis apud te quæritur, conuocatis ad hoc r hominibus vt voluntatem ſuam teſtaretur, ita loquutus eſt, vt declararet, quem vellet ſibi heredem eſſe, & cui libertatem tribueret: poteſt videri ſine ſcripto hoc modo eſſe teſtatus, & voluntas eius rata habenda eſt. Cæterùm ſi (vt plerumque ſermonibus fieri ſolet) dixit alicui, *ego te heredem facio*, aut, *bona mea tibi relinquo*: non oportet hoc pro teſtamento obſeruari. Nec f vllorum magis intereſt, quam ipſorum, quibus id priuilegium datum eſt, eiuſmodi exemplum non admitti. Alioqui non difficulter poſt mortem alicuius militis teſtes exiſterent, qui affirmarent ſe audiſſe dicentem aliquem, relinquere ſe bona cui viſum ſit, & per hoc vera iudicia ſubuerterentur.

2 ¶ Quinimò & mutus & ſurdus t miles teſtamentum facere poteſt u.

3 ¶ Sed hactenus hoc illis à principalibus conſtitutionibus conceditur, quatenus militant, & in caſtris degunt. Poſt miſſionem verò veterani, vel extra caſtra x alij ſi faciant adhuc militantes teſtamentum, communi omnium ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in caſtris fecerint teſtamentum, non communi iure, ſed quomodo voluerint, poſt miſſionem intra annum tantùm valebit. Quid ergo ſi intra annum quis deceſſerit, conditio autem heredi adſcripta, poſt annum extiterit, an quaſi militis teſtamentum valeat? Et placet, valere quaſi militis.

4 ¶ Sed & ſi quis ante militiam non iure fecit teſtamentum, & miles factus & in expeditione degens reſignauit illud & quædam adiecit, ſiue detraxit, vel aliàs manifeſta eſt militis voluntas hoc valere volentis: dicendum eſt valere hoc teſtamentum, quaſi ex noua militis voluntate.

5 ¶ Denique & ſi in a adrogationem datus fuerit miles, vel filius familias emancipatus eſt, teſtamentum eius quaſi ex noua militis voluntate valet, nec videtur capitis diminutione irritum fieri.

6 ¶ Sciendum tamen eſt, quod cum ad exemplum caſtrenſis peculij, tam anteriores b leges, quàm principales conſtitutiones c quibuſdam d quaſi caſtrenſia dederant peculia, & horum quibuſdam permiſſum fuerat, etiam in poteſtate degentibus teſtari: noſtra e id f conſtitutio g latius extendens, permiſerit omnibus in huiuſmodi peculiis teſtari quidem, ſed iure communi. Cuius conſtitutionis tenore perſpecto licentia eſt, nihil eorum, quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare.

QVIBVS f NON EST PERMISSVM facere Teſtamentum.

TIT. XII.

NON tamen omnibus licet facere teſtamentum. Statim enim ij, qui g alieno iuri ſubiecti ſunt, teſtamenti faciendi ius non habent: adeo quidem, vt quamuis parentes eis permiſerint, nihilo magis iure teſtari poſſunt h: exceptis iis, quos antea enumerauimus: & præcipuè militibus, qui in poteſtate parentum ſunt, quibus de eo quod in caſtris adquiſierunt, permiſſum eſt ex conſtitutionibus i principum teſtamentum facere. Quod quidem ius ab initio tantum militantibus datum eſt, tam ex auctoritate diui Augusti, quàm Neruæ, nec non optimi Imperatoris Traiani: poſtea verò ſubſcriptione diui Hadriani etiam dimiſſis à militia, id eſt veteranis conceſſum eſt. Itaque ſi quidem fecerint de caſtrenſi peculio teſtamentum, pertinebit hoc ad eum, quem heredem reliquerunt: ſi verò inteſtati deceſſerint nullis liberis vel fratribus ſuperſtitibus, ad parentes eorum iure communi k pertinebit. Ex hoc intelligere poſſumus, * quod in caſtris adquiſierit miles qui in poteſtate patris eſt, neque ipſum patrem adimere poſſe, neque patris creditores id vendere l, vel aliter inquietare, neque patre mortuo cum fratribus commune m eſſe: ſed ſcilicet proprium eius eſſe, qui id in caſtris adquiſierit, quanquam iure ciuili omnium, qui in poteſtate parentum ſunt, peculia perinde in bonis parentum computentur, ac ſeruorum peculia in bonis dominorum numerantur: exceptis videlicet iis quæ ex ſacris conſtitutionibus & præcipuè noſtris propter diuerſas cauſas non adquiruntur. Præter hos igitur, qui caſtrenſe peculium vel quaſi caſtrenſe habent, ſi quis alius filiusfamilias teſtamentum fecerit, inutile eſt, licet ſuæ poteſtatis factus deceſſerit.

1 ¶ Præterea n teſtamentum facere non poſſunt * impuberes p: quia nullum eorum animi iudicium eſt.

¶ Item furioſi q: quia mente carent. Nec ad rem pertinet, ſi impubes, poſtea pubes: aut furioſus, poſtea compos mentis factus fuerit, & deceſſerit. Furioſi autem ſi per id tempus fecerint teſtamentum, quo furor eorum intermiſſus r eſt, iure teſtati eſſe videntur: ſ certè eo, quod ante furorem fecerint, teſtamento valente: Nam neque teſtamentum rectè factum, neque vllum aliud negotium rectè geſtum, poſtea furor interueniens perimit.

2 ¶ Item prodigus t cui bonorum ſuorum adminiſtratio interdicta u eſt, teſtamentum facere non poteſt: ſed id, quod ante fecerit, quàm interdictio bonorum ſuorum ei fiat, ratum eſt.

3 ¶ Item x ſurdus y & mutus non ſemper teſtamentum facere poſſunt. Vtique autem de eo ſurdo loquimur, qui omnino non exaudit, non qui tardè exaudit; nam & mutus intelligitur, qui eloqui nihil poteſt, non qui tardè loquitur. Sæpe enim etiam literati & eruditi homines variis caſibus & audiendi & loquendi facultate amittunt. Vnde noſtra z conſtitutio etiam his ſubuenit, vt certis caſibus & modis ſecundum normam eius poſſint teſtari, aliàque facere, quæ eis permiſſa ſunt. Sed ſi quis poſt teſtamentum factum, aduerſa valetudine, aut quolibet alio caſu mutus aut ſurdus eſſe cœperit, ratum nihilominus manet eius teſtamentum.

4 ¶ Cæcus autem non a poteſt b facere teſtamentum niſi per obſeruationem quam lex c diui Iuſtini patris noſtri introduxit.

5 ¶ Eius, qui apud hoſtes eſt d, teſtamentum quod ibi fecit, non † valet, quamuis redierit. ſed quod dum in ciuitate fuerat, fecit: ſiue redierit, valet iure poſtliminij: ſiue illic deceſſerit, valet ex lege Cornelia.

DE EXHEREDATIONE liberorum.

a v. l. 20. ff. eod. b v. l. 1. & 5. ff. ad Treb. c v. l. 7. C. de adopt. d de quib. v. l. vlt. C. de inoff. e v. l. vlt. C. de inoff. f 28. §. 1. & 6. C. t. t. g l. 6. l. 16. ff. eo. l. 3. C. eo. h Cur magis donare poſſunt l. 1. §. ff. de mortis cauſa. An quod teſtamentum magis ſolenne, ac publici iuris eſt, & ideo ex alieno arbitrio pendere non debuit? An quod filiifamilias nullam hereditatem vllam habent, quam transferant? aut poſſit quod hereditatem pado transfert ſit inciuile, donare patris iuſſu non & quæ? i Filiusfamilias iure ciuili nulla de re teſtari poteſt, ſed conſtitutionibus. k olim quaſi peculium l. 2. ff. de caſtrenſ. hodie iure ſucceſſionis. Nou. 118. c. 2. l C. ne filius pro patre. m v. l. 4. §. nec caſtrenſe, ff. de collat. bon. n Teſtamentum facere impuberes ſeu pupilli non poſſunt, vt hic, & l. 5. ff. v. d. quod olim remiſſum pupillis tribuit militem, l. vlt. C. de teſt. milit. & pupillis cœlibatum profitentib. teſte Sozomeno & Niceph. o v. l. 5. ff. eo. p Impuberes autem hic eſſe deſinunt maſculi poſt completum 14. fœminæ poſt 12. annum completum, l. 5. ff. eo. vid. diſt. q v. l. 16. ff. eo. t. Caius 2. §. 3. Paul. 3. ſent. 3. §. 5. r v. quæ ſcripſi ad l. 2. §. 10. ff. de poſtl. ſ In teſtamento Tudicani inſani Centum viri, quod gl. quid ſcriptum eſſet, quam quis ſcripſiſſet, ſpectarunt, 7. Valer. 5. t v. l. 15. ff. eo. u Interdictionis formam, v. apud Paul. in 3. ſent. 4. §. 6. x Hoc ius quondam non mutatum eſt conſtitutione Leonis 39. y l. 6. §. 1. l. 7. ff. eo. z l. 10. C. eo. a vt olim 3. Paul. 4. §. 4. ? qua n[illegible]

ad Nou. Leon. 69. b Poteſt autem: quia recita poteſt adhibitis teſtes, & audire, ſibi teſtimonium perhibentes, Paul. ibi. ſent. c L. 8. C. eo. d omiſſi vel captiui non legati, l. 8. l. 41. l. 13. §. 1. ff. eo. Paul. 3. ſent. 4. §. 8. † Valet ſi Nou. Leon. 9. d 28. ff. 1. & 6. C. l. 28. 29 & tiui tanſit Nou. l. 15. c. 32. Caius 3.

a vult eſſe, ſed particularis testem. Non ſunt etiam principaliter ſucceſſores ſed ex conſequentia & per alium tantum, id eſt per heredem. Neceſſe quoque ſtimulis legatarij fuerant prohibendi, [illegible] tabulæ teſtibus deſtituerentur, v. l. 14. ff. de teſt. dub. b etiam in nuncupatiuo, Vulp. c quæ fuit in priori Cod. d confirmata, l. 20. l. 3. ff. eo. l. 22. C. eo. Scilicet ob inopiam teſtium calumniæ, idem ſæpius inquiſitori oportuit, Vlp. e v. l. 3. in f. C. eo. 20. & noſtra v. Nou. 107. c. 1. f l. 1. ff. eo. g l. 47. ff. de leg. 2. h per nuncupationem: & quo v. l. 25. ff. [illegible] C. de teſt. i 29. ff. 1. & 6. C. 25. k Teſt. in Agricola. l Iulij, Titi Domitiani, Neruæ, Traiani, l. 1. ff. eo. m tit. Inſt. n l. ſen. C. eod. o v. l. 1. in pr. ff. eo. p ædibus vel ſedis, v. l. 18. C. de teſt. mil. q l. 24. ff. eo. r Duobus ſaltem l. 12. ff. de teſtib. An hoc neceſſe, ex eis eſt? negat contra communem Vigilius niſi conſtet militem conuocatis hominibus teſtari voluiſſe, vt hic alioquin ſufficere ſi teſtetur vel duo teſte præſente, Th. hic pr. ſ l. 24. in fi. ff. eo. t ſiue, non ante natura, vt Aeneadius notat, (ob id etiam dimittebatur, l. 4. ff. eo. v. l. 5. ff. re mil.) ſecus ſi cum pr. [illegible] arque potentes [illegible] teſtamenti a principe [illegible]. Sed ex accidenti, & quidem ſcribendi ignarus. u Nota vel ſignis miles teſtari ex hac conſtitutione poteſt, reliqui non militiæ hoc beneficium ſpecialiter à principe teneatur petere, l. 7. ff. qui teſta. x l. 9. in ſinal. 28. §. 1. ff. eo.

Universidad Rey Juan Carlos

TIT. XIII.

NOn tamen vt omnino valeat teſtamentum, ſufficit hæc obſeruatio, quam ſupra expoſuimus: ſed qui filium in poteſtate habet, curare debet, vt eum heredem inſtituat, a vel exheredem eum nominatim faciat b: alioqui ſi eum ſilentio præterierit, inutiliter teſtabitur: et adeo quidem, vt ſi viuo patre c, filius mortuus ſit, nemo heres ex eo teſtamento exiſtere poſſit: quia ſcilicet ab d initio non conſtiterit teſtamentum.

¶ Sed non ita de filiabus & aliis per virilem ſexum deſcendentibus liberis vtriuſque ſexus, antiquitati fuerat obſeruatum: ſed ſi non fuerant ſcripti heredes, ſcriptæve, vel exheredati, exheredatæve: teſtamentum quidem non infirmabatur, ius tamen adcreſcendi eis ad certam portionem præſtabatur. Sed nec nominatim eas perſonas exheredare parentibus neceſſe erat, ſed licebat inter cæteros hoc facere.

¶ Nominatim autem quis exheredari videtur, ſiue ita exheredetur, *Titius filius meus exheres eſto*: ſiue ita, *filius meus exheres eſto*, non adiecto proprio nomine: ſcilicet ſi alius filius non extiterit e.

1 ¶ Poſthumi quoque liberi, vel heredes inſtitui debent, vel f exheredari g. Et in eo par omnium conditio eſt, quod & filio poſthumo, & quolibet ex cæteris liberis, ſiue fœminini ſexus, ſiue maſculini, præterito, valet quidem teſtamentum, ſed poſtea agnatione poſthumi ſiue poſthumæ rumpitur, & ea ratione totum infirmatur. Ideoque ſi mulier, ex qua poſthumus aut poſthuma ſperabatur, abortum fecerit, nihil impedimento eſt ſcriptis heredibus ad hereditatem adeundam. Sed fœminini quidem ſexus perſonæ vel nominatim vel inter h cæteros exheredari ſolebant: dum tamen, ſi inter cæteros exheredarentur, aliquid eis legaretur, ne viderentur præteritæ eſſe per obliuionem. Maſculos verò poſthumos, id eſt, filios & deinceps, placuit non aliter rectè exheredari, niſi nominatim exheredarentur, hoc ſcilicet modo, *quicunque mihi filius genitus fuerit, exheres eſto*.

2 ¶ Poſthumorum i autem loco ſunt & hi, qui in ſui heredis locum ſuccedendo, quaſi agnaſcendo fiunt parentibus ſui heredes: vt ecce, ſi quis filium, & ex eo nepotem neptemve in poteſtate habeat, quia filius gradu præcedit, is ſolus iura ſui heredis habet, quamuis nepos quoque & neptis ex eo in eadem poteſtate ſint. Sed ſi filius eius viuo eo moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de poteſtate eius, incipit nepos neptiſve in eius locum ſuccedere: & eo modo iura ſuorum heredum quaſi agnatione nanciſcuntur. Ne ergo eo modo rumpatur eius teſtamentum: ſicut ipſum filium vel heredem inſtituere, vel nominatim exheredare debet teſtator, ne non iure faciat teſtamentum: ita & nepotem neptemve ex filio neceſſe eſt ei vel heredem inſtituere, vel exheredare: ne forte eo viuo k filio mortuo ſuccedendo in locum eius, nepos neptiſve, quaſi agnatione rumpat teſtamentum. Idque lege Iulia Velleia l prouiſum eſt, in qua ſimilis exheredationis modus ad ſimilitudinem poſthumorum demonſtratur.

3 ¶ Emancipatos liberos iure ciuili neque heredes inſtituere, neque exheredare neceſſe eſt: quia non ſunt ſui heredes. Sed Prætor omnes, tam fœminini ſexus, quàm maſculini, ſi heredes non inſtituantur, exheredari iubet: virilis ſexus nominatim, fœminini verò inter cæteros: quia ſi neque heredes inſtituti fuerint, neque ita (vt diximus) exheredati, promittit eis Prætor contra tab. teſtamenti bonorum poſſeſſionem.

4 ¶ Adoptiui liberi, quamdiu ſunt in poteſtate patris adoptiui, eiuſdem iuris habentur, cuius ſunt iuſtis nuptiis quæſiti. itaque heredes inſtituendi, vel exheredandi ſunt ſecundum ea, quæ de naturalibus exposuimus. Emancipati verò à patre adoptiuo, neque iure ciuili, neque m eo n iure, quod ad edictum Prætoris attinet, inter liberos connumerantur. Qua ratione accidit, vt ex diuerſo (quod ad naturalem parentem attinet) quamdiu quidem ſint in adoptiua familia, extraneorum numero habeantur: vt eos neque heredes inſtituere, neque exheredare neceſſe ſit. cum verò emancipati fuerint ab adoptiuo patre, tunc incipiant in ea cauſa eſſe, in qua futuri eſſent: ſi à naturali patre emancipati fuiſſent.

5 ¶ Sed hæc quidem vetuſtas introducebat. Noſtra o verò conſtitutio inter maſculos & fœminas in hoc iure nihil intereſſe exiſtimans, quia vtraque perſona in hominum procreatione ſimili naturæ officio fungitur, & lege antiqua duodecim tabul. "omnes" ſimiliter ad ſucceſſionem ab inteſtato vocabantur, quod & Prætores poſtea ſecuti eſſe videntur: ideo ſimplex ac ſimile ius, & in filiis, & in filiabus, & in cæteris deſcendentibus per virilem ſexum perſonis, non ſolùm iam natis, ſed etiam poſthumis introduxit: vt omnes ſiue ſui, ſiue emancipati ſint, vel heredes inſtituantur p, vel nominatim exheredentur: & eundem habeant effectum circa teſtamenta parentum ſuorum infirmanda, & hereditatem auferendam, quem filii ſui vel emancipati habent, ſiue iam nati ſint, ſiue adhuc in vtero conſtituti, poſtea nati ſint. Circa adoptiuos autem "filios" certam induximus diuiſionem, quæ in noſtra conſtitutione q quam ſuper adoptiuis tulimus, continetur.

6 ¶ Sed ſi in expeditione occupatus miles teſtamentum faciat, & liberos ſuos iam natos, vel poſthumos nominatim non exheredauerit, ſed r ſilentio s præterierit, non ignorans, an habeat liberos: ſilentium eius pro exheredatione nominatim facta valere, conſtitutionibus t principum cautum eſt.

7 ¶ Mater, vel auus maternus, neceſſe non habent liberos ſuos aut heredes inſtituere, aut exheredare u, ſed poſſunt eos ſilentio omittere x. nam ſilentium matris, aut aui materni, & cæterorum per matrem aſcendentium tantum facit, quantum exheredatio patris. Neque enim matri filium filiamve, neque auo materno nepotem neptemve ex filia, ſi eum eamve heredem non inſtituat, exheredare neceſſe eſt: ſiue de iure ciuili quæramus, ſiue de edicto prætoris, quo y prætor z præteritis liberis contra tabulas bonorum poſſeſſionem promittit: ſed aliud eis adminiculum ſeruatur, quod paulò poſt vobis manifeſtum fiet.

DE HEREDIBVS a INSTITVENDIS b.

TIT. XIV.

HEredes inſtituere permiſſum eſt tam liberos homines, quàm ſeruos c. & tam proprios, quàm alienos. Proprios autem olim quidem ſecundum plurium ſententias non aliter, quàm cum libertate, rectè inſtituere licebat. hodie verò etiam ſine libertate, ex noſtra d conſtitutione heredes eos inſtituere permiſſum eſt. Quod non per innouationem induximus, ſed quoniam æquius erat, & Atilicino placuiſſe Paulus ſuis libris, quos tam ad Maſſurium Sabinum, quàm ad Plautium ſcripſit, refert. Proprius autem ſeruus etiam is intelligitur, in quo nudam proprietatem teſtator habet, alio vſumfructum habente.

¶ Eſt tamen caſus, in quo nec cum libertate vtiliter ſeruus à domina heres inſtituitur: vt conſtitutione diuorum Seueri, & Antonini cauetur, cuius verba hæc ſunt: *Seruum adulterio maculatum i non iure teſtamento manumiſſum ante ſententiam k ab ea muliere videri, quæ rea fuerat eiuſdem criminis poſtulata rationis eſt* l. *Quare ſequitur, vt in eundem à domina collata heredis inſtitutio nullius momenti habeatur* m.

¶ Alienus ſeruus etiam is intelligitur, in quo vſumfructum teſtator habet.

1 ¶ Seruus autem à domino ſuo heres inſtitutus, ſi quidem in eadem cauſa manſerit, fit ex teſtamento liber, heresque ei neceſſarius. Si verò à viuo teſtatore manumiſſus fuerit, ſuo arbitrio adire hereditatem poteſt: quia non ſit heres neceſſarius, cum vtrumque ex domini teſtamento non conſequatur. Quod ſi alienatus fuerit, iuſſu noui domini adire hereditatem debet, & ea ratione per eum dominus fit heres. nam ipſe alienatus, neque liber, neque heres eſſe poteſt, etiam ſi cum libertate heres inſtitutus fuerit. deſtitiſſe enim à libertatis datione videtur dominus, qui eum alienauit. Alienus quoque ſeruus heres inſtitutus, ſi in eadem cauſa durauerit, iuſſu eius domini adire hereditatem debet. Si verò alienatus fuerit ab eo, aut viuo teſtatore, aut poſt mortem eius, antequam adeat, debet iuſſu noui domini adire. At ſi manumiſſus eſt viuo teſtatore, vel mortuo antequam adeat, ſuo arbitrio adire poteſt hereditatem.

2 ¶ Seruus etiam alienus poſt domini mortem rectè heres inſtituitur: quia & cum hereditariis ſeruis eſt teſtamenti factio. Nondum enim adita hereditas perſonæ vicem ſuſtinet, non heredis futuri, ſed defuncti: cum etiam eius, qui in vtero eſt, ſeruus rectè heres inſtituitur.

3 ¶ Seruus autem plurium, cum quibus teſtamenti factio eſt, ab extraneo inſtitutus heres, vnicuique dominorum, cuius iuſſu adierit, pro portione dominij adquirit hereditatem.

4 ¶ Et vnum hominem, & plures vſque in infinitum, quos quis heredes velit, facere licet.

5 ¶ Hereditas plerumque diuiditur in duodecim vncias, quæ aſſis appellatione continentur. Habent autem & hæ partes propria nomina ab vncia vſque ad aſſem: vt putà hæc, ſextans, quadrans, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes, dodrans, dextans, deunx. Non autem vtique ſemper duodecim vncias eſſe oportet. nam tot vnciæ aſſem efficiunt, quot teſtator voluerit: & ſi vnum tantùm quis ex ſemiſſe (verbi gratia) heredem ſcripſerit, totus as in ſemiſſe erit. Neque enim idem ex parte teſtatus, & ex parte inteſtatus decedere poteſt: niſi ſit miles, cuius ſola voluntas in teſtando ſpectatur. Et è contrario poteſt quis in quantaſcunque voluerit plurimas vncias ſuam hereditatem diuidere.

6 ¶ Si plures inſtituantur heredes, ita demum in hoc caſu partium diſtributio neceſſaria eſt, ſi nolit teſtator eos ex æquis partibus heredes eſſe. ſatis enim conſtat nullis partibus nominatis, ex æquis partibus eos heredes eſſe. Partibus autem in quorundam perſonis expreſſis, ſi quis alius ſine parte nominatus erit: ſi quidem aliqua pars aſſi deerit, ex ea parte heres fit. Et ſi plures ſine parte ſcripti ſunt, omnes in eandem partem concurrunt. Si verò totus as completus ſit, ij, qui nominatim expreſſas partes habent, in dimidiam partem vocantur: & ille vel illi omnes in alteram dimidiam. Nec in-

Universidad Rey Juan Carlos

tereſt a, primus an medius, an nouiſſimus, ſine parte heres ſcriptus ſit; ea enim pars data intelligitur b, quæ vacat.

7 ¶ Videamus, ſi pars aliqua vacet nec tamen quiſquam ſine parte ſit heres inſtitutus, quid iuris ſit? veluti ſi tres ex quartis partibus heredes ſcripti ſunt. Et conſtat vacantem partem ſingulis tacitè pro hereditaria parte accedere c, & perinde haberi, ac ſi ex tertiis partibus heredes ſcripti eſſent: & ex diuerſo, ſi plures heredes ſcripti in portionibus ſint: tacitè d ſingulis decreſcere e: vt ſi (verbi gratia) quatuor ex tertiis partib. heredes ſcripti ſint, perinde habeantur, ac ſi vnuſquiſque ex quarta parte heres ſcriptus fuiſſet.

8 ¶ Et ſi plures vnciæ, quàm duodecim diſtributæ ſint, is, qui ſine parte inſtitutus eſt, quod dupondio deeſt, habebit. Idémque erit f ſi dupondius expletus ſit, quæ omnes partes ad Aſſem poſtea reuocantur, quamuis ſint plurium vnciarum.

9 ¶ Heres & purè, & ſub g conditione inſtitui poteſt: ex certo tempore, aut ad certum tempus non poteſt h: veluti, poſt quinquennium quàm moriar, vel ex Calendis illis, vel vſque ad Calendas illas heres eſto. Denique diem adiectum haberi pro ſuperuacuo i placet i & perinde eſſe, ac ſi purè heres inſtitutus eſſet.

10 ¶ Impoſſibilis k conditio in inſtitutionibus & legatis, nec non in fideicommiſſis & libertatibus pro non ſcripta habetur l.

11 ¶ Si plures conditiones in inſtitutionibus adſcriptæ ſunt, ſi quidem coniunctim, vt putà ſi illud & illud factum fuerit: omnibus parendum eſt. ſi ſeparatim, veluti ſi illud aut illud factum erit: cuilibet m conditioni n obtemperare ſatis eſt.

12 ¶ Ii, quos nunquam o teſtator vidit, heredes inſtitui poſſunt; veluti ſi fratris filios peregrinantes p, ignorans qui eſſent, heredes inſtituerit. ignorantia enim teſtantis inutilem inſtitutionem non facit.

DE VVLGARI p SVBSTITVTIONE.

TIT. XV.

Poteſt q autem quis in teſtamento ſuo plures gradus r heredum facere: vt putà, Si ille heres non erit, ille heres eſto & deinceps, in quantum velit teſtator, ſubſtituere poteſt: vt nouiſſimo loco in ſubſidium, vel ſeruum neceſſarium heredem inſtituere poſſit s.

1 ¶ Et plures in vnius locum poſſunt ſubſtitui, vel vnus in plurium, vel ſinguli in ſingulorum, vel inuicem ipſi, qui heredes inſtituti ſunt.

2 ¶ Et ſi t ex diſparibus partibus heredes ſcriptos inuicem ſubſtituerit, & nullam mentionem in ſubſtitutione partium habuerit: eas videtur u in ſubſtitutione partes dediſſe, quas in inſtitutione expreſſit. & ita diuus Pius reſcripſit.

3 ¶ Sed x ſi inſtituto heredi, coheredi ſubſtituto dato, alius ei ſubſtitutus fuerit, diui Seuerus & Antoninus ſine diſtinctione reſcripſerunt, ad vtramque partem ſubſtitutum admitti.

4 ¶ Si y ſeruum alienum quis patrem familias arbitratus, heredem ſcripſerit z & ſi heres non eſſet, Mæuium a ei ſubſtituerit: iſque ſeruus iuſſu domini adierit hereditatem, Mæuius b ſubſtitutus in partem admittitur. illa enim verba c ſi heres non erit in eo quidem quem alieno iuri ſubiectum eſſe teſtator ſcit, ſic accipiuntur: ſi neque ipſe heres erit, neque alium heredem effecerit. in eo verò, quem patrem familias eſſe arbitratur, illud ſignificant, ſi hereditatem ſibi, vel ei, cuius iuri poſtea ſubiectus eſſe cœperit, non adquiſierit x. Idque Tiberius a Cæſar in perſona Parthenij b ſerui ſui conſtituit.

DE PVPILLARI c SVBSTITVTIONE.

TIT. XVI.

Liberis ſuis impuberibus d, quos in poteſtate quis habet e, non ſolum ita, vt ſupra diximus, ſubſtituere poteſt, id eſt, vt ſi heredes ei non extiterint, alius ſit ei heres: ſed eo amplius, vt ſi heredes ei extiterint, & adhuc impuberes mortui fuerint, ſit eis aliquis heres: veluti ſi quis dicat hoc f modo: Titius filius meus heres mihi eſto. Et ſi filius meus heres mihi non erit g: ſiue heres erit, & prius moriatur quàm in ſuam h tutelam venerit tunc Seius heres eſto. quo caſu ſiquidem non extiterit heres filius, tunc ſubſtitutus patri ſit heres. ſi verò extiterit heres filius, & ante pubertatem deceſſerit, ipſi filio ſit heres ſubſtitutus. nam moribus i teſtamentum eſt, in quo liberis ſuis heredes, in quo ipſi ſibi teſtamentum facere non poſſunt per ætatem eis faciunt.

1 ¶ Qua ratione excitati etiam conſtitutionem k poſuimus in noſtro Codice, quâ proſpectum eſt, vt ſi qui mente captos l habeant filios, vel nepotes, vel pronepotes cuiuſcunque ſexus vel gradus liceat eis, & ſi puberes ſint, ad exemplum c pupillaris ſubſtitutionis certas perſonas ſubſtituere. ſin autem reſipuerint, eandem ſubſtitutionem infirmari, & hoc ad exemplum pupillaris ſubſtitutionis, quæ poſtquam pupillus adoleuerit, infirmatur.

2 ¶ Igitur in pupillari ſubſtitutione ſecundum præfatum modum ordinata, duo d quodammodò ſunt teſtamenta: alterum patris, alterum filij, tanquam ſi ipſe filius ſibi heredem inſtituiſſet, aut certè vnum teſtamentum eſt duarum cauſarum, i. duarum hæreditatum.

3 ¶ Sin e autem quis ita formidoloſus ſit vt timeat, ne filius ſuus pupillus adhuc ex eo, quòd palam ſubſtitutum acceperit, poſt obitum eius periculo inſidiarum ſubiaceat: vulgarem quidem ſubſtitutionem palàm facere, & in primis teſtamenti partibus ordinare debet: illam autem ſubſtitutionem, per quam, ſi heres extiterit pupillus, & intra pubertatem deceſſerit, ſubſtitutus vocatur: ſeparatim in inferioribus partibus f ſcribere, eamque partem proprio lino g, propriaque cerâ conſignare: & in priore parte teſtamenti cauere, ne inferiores tabulæ viuo filio & adhuc impubere aperiantur h. Illud palàm eſt, non ideò minus valere ſubſtitutionem impuberis filij, quòd in iiſdem tabulis ſcripta ſit, quibus ſibi quiſque heredem inſtituiſſet: quamuis pupillo hoc periculoſum ſit.

4 ¶ Non ſolum autem heredibus inſtitutis impuberibus liberis ita ſubſtituere parentes poſſunt, vt ſi heredes eis extiterint, & ante pubertatem mortui fuerint, ſit eis heres is, quem ipſi voluerint: ſed etiam exheredatis i. Itaque eo caſu ſi quid exheredato pupillo ex hereditatibus, legatiſve, aut donationibus propinquorum atque amicorum adquiſitum fuerit, id k omne ad ſubſtitutum pertinebit.

¶ Quæcunque diximus de ſubſtitutione impuberum liberorum, vel heredum inſtitutorum, vel exheredatorum, eadem etiam de poſthumis l intelligimus.

5 ¶ Liberis autem ſuis teſtamentum nemo facere poteſt niſi & m ſibi faciat. nam pupillare teſtamentum, pars n & ſequela eſt paterni teſtamenti; adeò, vt ſi patris teſtamentum non valeat: nec filij quidem valebit.

6 ¶ Vel o ſingulis liberis, vel ei, qui eorum nouiſſimus impubes morietur, ſubſtitui poteſt: ſingulis quidem, ſi neminem eorum, inteſtatum decedere voluerit, nouiſſimo ſi ius legitimarum hereditatum integrum inter eos cuſtodiri velit.

7 ¶ Subſtituitur autem impuberi aut nominatim, veluti Titius: aut generaliter, vt p quiſquis mihi heres erit. Quibus verbis vocantur ex ſubſtitutione, impubere mortuo filio, illi, qui & ſcripti ſunt heredes, & extiterunt, & pro qua parte heredes facti ſunt.

8 ¶ Maſculo igitur vſque ad quatuordecim q annos ſubſtitui poteſt: fœminæ vſque ad duodecim annos: & ſi hoc tēpus exceſſerint, ſubſtitutio euaneſcit.

9 ¶ Extraneo r verò, vel filio puberi heredi inſtituto, ita ſ ſubſtituere nemo † poteſt, vt ſi heres extiterit, & intra aliquod tempus deceſſerit, alius ei ſit heres: ſed hoc ſolum permiſſum eſt, vt eum per fideicommiſſum teſtator obliget, alij hereditatem eius, vel totam, vel pro parte reſtituere: quod ius quale ſit, ſuo loco trademus.

QVIBVS t MODIS TESTAMENTA infirmentur.

TIT. XVII.

Teſtamentum iure u factum vſque eò valet, donec rumpatur irritúmve fiat.

1 ¶ Rumpitur autem teſtamentum: cùm in eodem ſtatu manente teſtatore, ipſius teſtamenti ius vitiatur. Si quis x, n poſt factum teſtamentum y adoptauerit ſibi filium per Imperatorem eum qui eſt ſui iuris: aut per Prætorem ſecundùm noſtram conſtitutionem z eum qui in poteſtate parentis fuerit, teſtamentum eius rumpitur, quaſi agnatione ſui heredis.

2 ¶ Poſteriore quoque teſtamento quod a iure perfectum eſt, ſuperius b rumpitur c: nec intereſt extiterit aliquis heres ex eo, an non. hoc enim ſolùm ſpectatur, an aliquo caſu exiſtere potuerit. Idéoque ſi quis aut noluerit heres eſſe, aut viuo teſtatore, aut poſt mortem eius antequàm hereditatem adiret, deceſſerit, aut conditione, ſub qua heres inſtitutus eſt, defectus ſit: in his caſibus paterfamilias inteſtatus moritur. Nam & prius teſtamentum non valet, ruptum à poſteriore: & poſterius æquè nullas habet vires: cùm ex eo nemo heres extiterit.

3 ¶ Sed & ſi d quis priore teſtamento iure perfecto, poſterius æquè iure fecerit: etiam ſi ex certis e rebus in eo heredem inſtituerit, ſuperius tamē teſtamentū ſublatū eſſe, diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt cuius conſtitutionis verba & hic inſeri iuſſimus, quum aliud quoque præterea in ea conſtitutione expreſſum ſit. Imperatores Seuerus & Antoninus Cocceio Campano. Teſtamentū ſecundo loco factum licet in eo certa-

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 1. §. 4. l. 10. ff. de bon. poſſ.
b Lex Falcidia ad fideicommiſſa ex Pegaſiano: ad donationes cauſa mortis, ex conſt. D. Seueri, ad Codicillos, & inteſtati cauſam ex conſt. D. Antonini producitur. Cuiac.
c l. 6. §. irritum, ff. eod.
d l. 12. ff. eod.
e quæ negatur ei, qui ius teſtandi non habet l. 1. §. 5. ff. ſecund. tab.
f Imò poſſe videtur, l. 19. ff. de teſt.
g Huius orationis meminit Capitolinus in Pertinace.
h Imperfectus actus nihil operatur. Imperfecta iure pro nullo habentur.
i l. vlt. ff. qui teſt. l. 92. ff. de hær. inſt.
k l. 3. C. de teſt.
l §. ff. 2. 3. C. 28.
m Ex iniuſta cui non affectiendum; l. 4. ff. eo.
n l. 2. eod. quia nulla impugnandi eius teſtamenti cauſa commodior: ceſſat enim iniuriarum actio poſt mortem.
o l. 16. in fin. ff. qui teſt. fac.
p l. 1. l. 15. ff. eo.
q vtrinque coniunctus, non vterinus, l. 27. C. eo.
r l. 21. eod.
ſ legitimi tamen vt quæ not. ad Nou. 89. c. vlt.
t l. pen. C. de adop.
u eſt enim ſubſidiaria l. 4. §. ſi mater C. de lib. præt.
x Poſthumi præteriti agnatione rumpunt teſtamentum, exhæredati non poſſunt, cum nulla ſit in eis ingratitudinis ſuſpicio. v. §. 1. ſ. de exhæred.
y l. 30. C. eo.
z ſingulis ſua portio in quadrante vel triente, vel ſemiſſe legitimæ partis relinquenda eſt.
a Conditione ex d. l. 30. & l. 36. quæ vulgo actio ad ſupplementum legitimæ vocatur.
a quod olim addici, vel intelligi neceſſarium erat l. 30. in pr. C. eo.
b nec enim populi aut grauari poteſt, l. 35. §. 1. C. eodem.
c v. l. 22. ff. de bo. poſſ. vt indign. v. l. 30 ff. eo.
d l. 21. ff. de his quibus vt indign.
e quæ hodie vt

cum rerum hæres ſcriptus ſit, perinde iure valet, ac ſi rerum mentio facta non eſſet: ſed & teneri hæredem ſcriptum vt contentus rebus ſibi datis, aut ſuppleta quarta ex lege b Falcidia, hæreditatem reſtituat his, qui in priore teſtamento ſcripti fuerant, propter inſerta fideicommiſſi verba: quibus vt valeret prius teſtamentum, expreſſum eſt: dubitari non oportet. Et ruptum quidem teſtamentum hoc modo efficitur.

4 ¶ Alio autem modo teſtamenta iure facta infirmantur: veluti cum is, qui fecit teſtamentum, capite c deminutus ſit: quod quibus modis accidat, primo libro retulimus.

5 ¶ Hoc autem caſu irrita fieri teſtamenta dicuntur: quum alioqui & quæ rumpuntur, irrita fiant, & ea, quæ ſtatim ab initio non iure fiunt, irrita ſint: ſed & ea, quæ iure facta ſunt, & poſtea per capitis deminutionem irrita fiunt, poſſumus nihilominus rupta dicere. Sed quia ſanè commodius erat ſingulas cauſas ſingulis appellationibus diſtingui, ideo quædam non iure facta dicuntur, quædam iure facta rumpi, vel irrita fieri.

6 ¶ Non tamen per omnia inutilia ſunt ea teſtamenta, quæ ab initio iure facta, per capitis deminutionem irrita facta ſunt. nam ſi ſeptem teſtium ſignis ſignata ſunt: poteſt ſcriptus hæres d ſecundum tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem agnoſcere, ſi modò defunctus, & ciuis Romanus, & ſuæ poteſtatis mortis tempore fuerit. Nam ſi ideo irritum factum ſit teſtamentum, quia ciuitatem, vel etiam libertatem teſtator amiſit, aut quia in adoptionem ſe dedit, & mortis tempore in adoptiui patris poteſtate ſit: non poteſt ſcriptus hæres ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem petere e.

7 ¶ Ex eo autem ſolo non f poteſt infirmari teſtamentum, quod poſtea teſtator id noluerit valere: vſque adeò, vt & ſi quis poſt factum prius teſtamentum poſterius facere cœperit: & aut mortalitate præuentus: aut quia eum eius rei pœnituit, id non perfecerit: diui Pertinacis oratione g cautum ſit, ne aliàs tabulæ priores iure factæ, irritæ fiant, niſi ſequentes iure ordinatæ & perfectæ fuerint: nam h imperfectum teſtamentum ſine dubio nullum eſt.

8 ¶ Eadem oratione expreſſit non admiſſurum ſe hæreditatem eius, qui litis i cauſa principem reliquerit hæredem: neque tabulas non legitimè factas, in quibus ipſe ob eam cauſam hæres inſtitutus erat, probaturum: neque ex nuda voce hæredis nomen admiſſurum: neque ex vlla ſcriptura, cui iuris auctoritas deſit, aliquid adepturum. Secundum hoc diui Seuerus & Antoninus ſæpiſſimè reſcripſerunt. Licet enim (inquiunt) legibus ſoluti ſimus, attamen k legibus viuimus.

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO.

TIT. XVIII.

QVIA plerumque parentes ſine cauſa m liberos ſuos exhæredant, vel omittunt: inductum eſt, vt de inofficioſo teſtamento agere poſſint liberi, qui queruntur aut iniquè ſe exhæredatos, aut iniquè præteritos, hoc n colore, quaſi non ſanæ mentis fuerint, cùm teſtamentum ordinarent. Sed hoc dicitur, non quaſi verè furioſus ſit, ſed rectè quidem fecerit teſtamentum, non autem ex officio pietatis. Nam ſi verè furioſus ſit o, nullum teſtamentum eſt.

1 ¶ Non autem liberis tantum permiſſum eſt teſtamentum parentum inofficioſum accuſare: verum etiam liberorum parentibus. p Soror autem & frater q turpibus perſonis ſcriptis hæredib. ex ſacris conſtitutionib. prælati ſunt. Non ergo contra omnes hæredes agere poſſunt. Vltra r fratres igitur & ſorores cognati nullo modo aut agere poſſunt, aut agentes vincere.

2 ¶ Tam autem naturales ſ liberi, quàm ſecundum noſtræ conſtitutionis t diuiſionem adoptati, ita demum de inofficioſo teſtamento agere poſſunt, ſi u nullo alio iure ad defuncti bona venire poſſint. Nam qui x hæreditatem totam vel partem eius alio iure veniunt, inofficioſo agere non poſſunt. Poſthumi quoque qui nullo alio iure venire poſſunt, de inofficioſo agere y poſſunt.

3 ¶ Sed hæc ita accipienda ſunt, ſi nihil eis penitus à teſtatoribus teſtamento relictum eſt: quod noſtra z conſtitutio ad verecundiam naturæ introduxit. Sin verò quantacumque pars hæreditatis vel res eis fuerit relicta: de inofficioſo querela quieſcente, id quod eis deeſt, vſque ad quartam legitimæ partis y repleatur, licèt non fuerit adiectum, boni viri a arbitratu debere eam compleri b.

4 ¶ Si tutor nomine pupilli, cuius tutelam gerebat ex teſtamento patris ſui legatum acceperit, cùm nihil erat ipſi tutori relictum à patre ſuo: nihilominus poterit nomine ſuo de inofficioſo patris teſtamento agere c. 5 ¶ Sed ſi è contrario, pupilli nomine cui nihil relictum fuerit, de inofficioſo egerit, & ſuperatus eſt: ipſe tutor d quod ſibi in teſtamento eodem legatum relictum eſt, non e admittit.

6 Igitur quartam quis debet habere, vt de inofficioſo agere non poſſit: ſiue iure hæreditario, ſiue f iure legati, vel fideicommiſſi, vel ſi mortis cauſa ei quarta donata fuerit, vel inter viuos in iis tantum modò caſibus, quorum mentionem facit noſtra conſtitutio: vel aliis modis, qui in noſtris conſtitutionibus continentur. Quod autem de quarta diximus, ita intelligendum eſt: vt ſiue vnus fuerit, ſiue plures, quibus agere de inofficioſo teſtamento permittitur, vna quarta eis dari poſſit, vt ea pro rata eis diſtribuatur a.

DE HÆREDVM QVALITATE, & differentia.

TIT. XIX.

¶ Diuiſio hæredum. 1. ¶ De hæredibus neceſſariis. 2. ¶ De ſuis hæredibus. 3. ¶ De extraneis. Qui ſunt hæredes extranei. 4. De teſtamenti factione. 5. De iure deliberandi, & beneficio inuentarij. 6. De acquirenda vel omittenda hæreditate.

HÆREDES autem aut neceſſarij dicuntur, aut ſui & neceſſarij, aut extranei.

1 ¶ Neceſſarius hæres eſt ſeruus hæres inſtitutus. Ideòque ſic appellatur, quia ſiue velit, b ſiue nolit, omnino poſt mortem teſtatoris protinus liber & neceſſarius hæres fit. Vnde qui facultates ſuas ſuſpectas habent, ſolent ſeruum ſuum primo aut ſecundo, aut etiam vlteriore gradu hæredem inſtituere, vt ſi creditoribus ſatis non fiat, potius eius hæredis bona, quàm ipſius teſtatoris à creditoribus poſſideantur, vel diſtrahantur, vel inter eos diuidantur. Pro hoc tamen incommodo, illud ei commodum præſtatur, vt ea quæ poſt mortem patroni ſui ſibi adquiſierit, ipſi reſeruentur. Et quamuis bona defuncti non ſufficiant creditoribus, iterum tamen ex ea cauſa res eius, quas ſibi adquiſierit, non veneunt.

2 ¶ Sui c autem & neceſſarij hæredes ſunt, veluti filius, filia, nepos, neptiſue ex filio, & deinceps cæteri liberi, qui in poteſtate d morientis modò fuerint. Sed vt nepos, neptiſue ſui hæredes ſint, non ſufficit eum eámve in poteſtate aui mortis tempore fuiſſe: ſed opus eſt, vt pater eius viuo patre ſuo deſierit ſuus hæres eſſe, aut morte interceptus, aut qualibet alia ratione liberatus à patria poteſtate: tunc e nepos neptiſue in locum patris ſui ſuccedit. Sed ſui quidem hæredes ideo appellantur, quia domeſtici hæredes ſunt, & viuo quoque patre quodammodò f domini exiſtimantur. Vnde etiam ſi quis inteſtatus mortuus ſit, prima cauſa eſt in ſucceſſione liberorum g. Neceſſarij verò ideò dicuntur, quia omnino, ſiue h velint, ſiue nolint, tam ab inteſtato, quàm ex teſtamento, ex lege 12. tab. hæredes fiunt: ſed his prætor i permittit volentibus abſtinere hæreditate, vt potius parentis, quàm ipſorum bona ſimiliter à creditoribus poſſideantur.

3 ¶ Cæteri, qui teſtatoris iuri ſubiecti non ſunt, extranei hæredes appellantur. Itaque liberi quoque noſtri qui in poteſtate noſtra non ſunt, hæredes à nobis inſtituti, extranei hæredes nobis videntur. Qua de cauſa, & qui hæredes à matre inſtituuntur, eodem numero ſunt: quia fœminæ l in poteſtate liberos non habent m. Seruus quoque hæres à domino inſtitutus, & poſt teſtamentum factum ab eo manumiſſus, eodem numero habetur.

4 ¶ In extraneis hæredibus illud obſeruatur n, vt ſit cum eis teſtamenti factio: ſiue hæredes ipſi inſtituantur, ſiue hi qui in poteſtate eorum ſunt: & id duobus o temporibus inſpicitur: teſtamenti quidem facti tempore, vt conſtiterit inſtitutio: mortis verò teſtatoris, vt effectum habeat: hoc amplius, & cùm adit hæreditatem, eſſe debet cum eo teſtamenti factio, ſiue purè, ſiue ſub conditione hæres inſtitutus ſit: nam ius hæredis eo p maximè tempore inſpiciendum eſt, quo adquirit hæreditatem. Medio autem tempore inter factum teſtamentum & mortem teſtatoris, vel conditionem inſtitutionis exiſtentem, mutatio iuris non q nocet hæredi: quia (vt diximus) tria tempora inſpici debent. Teſtamenti autem factionem non ſolum is habere videtur, qui teſtamentum facere poteſt: ſed etiam qui ex alieno teſtamento vel ipſe capere poteſt, vel alij adquirere, licèt non poſſit facere teſtamentum r. Et ideò furioſus & mutus ſ & poſthumus, & infans, & filiusfa. & ſeruus alienus teſtamenti factionem habere dicuntur. Licèt in. teſtamentum facere non poſſint, attamen ex teſtamento vel ſibi vel alij adquirere poſſunt. 5 ¶ Extraneis autem hæredibus deliberandi poteſtas eſt t de adeunda hæreditate, vel non adeunda. Sed ſiue is, cui abſtinendi poteſtas eſt, immiſcuerit u ſe bonis hæreditatis, ſiue extraneus, cui adeunda hæreditate deliberare licet, adierit.

auſta ſit, v. Nou. 18. c. [illegible]
f Hodie iure inſtitutionis quarta relinquenda eſt. Nou. 115. c. 3. in pr. & c. 5.
a addendum hanc conditionem ad ſupplementum non quinquennio (intra quod querela) ſed 30. annis præſcribi. l. ſi. 30. C. eod. Decius conſ. 305. Vigl. Myſ. contra Bart. addendum etiam quod inſtitutionem hæredis (filio iniuſtè prætermiſſo vel exhæredato) irritum eſſe teſtamentum, legata vero & cætera firma manere. Auth. ex cauſa, C. de liber. præt. Nou. 115. c. 3. §. ſi autem 2. ſi vero.
b l. 12. ff. qui teſt. quod in aliis non eſt, l. 26. C. de iure delib. l. 85. ff. de adq. hæred.
c l. 1. §. ſiue, ff. de ſuis.
d l. 22. in fi. ff. qui teſtam.
e l. 13. ff. de liber. & poſth. v. l. 6. §. 5. ff. de adq. hær. Hereditas (vt re ſcribit) Caſſiodorus in Pſ. 2. 15. 39 ab hero dicta, i. à domino quod eam iure legitimo dominus poſſideat. Nec quis interea miretur quodque in hære ſyllaba producitur, in hoc corripiatur, videndus eſt enim Gellius 12. c. 3. adde Cuiac. 5. obſ. 10. in fin.
f v. l. 1. §. 8. de ſ. ff. ſi tabulæ teſtam. extabunt, vbi dici.
g §. 1. ſ. de hered. quæ ab inteſt. l. 1. in pr. ff. ſi tabulæ teſt.
h v. l. 12. ff. qui teſt.
i Ius abſtinendi legibus 12. tab incognitum non fuiſſe hinc colligitur, quia iure 12. Tab. liberi erant neceſſarij hæredes, ſed iure prætorio, vt his. quod & confirmatum eſt iure ciuili Digeſtorum l. 12. ff. de vulgari, & noviſſimo C. & Nou. l. vlt. C. de iur. delib. & ita communiter tenetur licet alij in l. vlt. ff. quando non petentium partes, pacem [illegible] ius abſtinendi iuris eſſe ciuilis [illegible]
k l. 57. in pr. ff. de adq. hær.

l l. 32. ff. qui teſt. m & per conſequens nec ſuos l. 4. §. 2. ff. [illegible] n l. 49. §. 1. ff. de hær. inſt. o l. 49. §. 1. ff. de legat. [illegible] p l. 62. in pr. ff. de hær. inſt. l. 52. ff. de [illegible] q l. 6. §. ſolemus, ff. de hær. inſt. r vt ſit duplex teſtamenti factio: vna [illegible] faciendi altera ex eo capiendi l. 16. §. quæſitum [illegible] ſ & ſilij, conducentia. t Deliberandi poteſtas ſiue à Prætore olim pro arbitrio [illegible] hodie intra certu tempus [illegible] ſcere hæreditati ſui & neceſſarij dicitur quemadmodum extranei adire [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

poſtea relinquendæ hæreditatis facultatem non e ſunt, niſi minor b ſit 25. annis. Nam huius ætatis hominibus, ſicut in cæteris omnibus cauſis, deceptis: ita & ſi temerè damnoſam hæreditatem ſuſceperint, ſuccurrit.

6 ¶ Sciendum eſt tamen diuum Hadrianum etiam maiori 25. annis veniam dediſſe, cùm poſt aditam hæreditatem grande æs alienum, quod aditæ hæreditatis tempore latebat, emerſiſſet. Sed hoc quidem diuus Adrianus cuidam ſpeciali beneficio præſtitit c. diuus autem Gordianus poſtea militibus tantummodò hoc conceſſit. Sed noſtra beneuolentia commune omnibus ſubiectis imperio noſtro hoc beneficium præſtitit: & conſtitutionem d tam æquiſſimam quàm nobiliſſimam ſcripſit: cuius tenorem ſi obſeruauerint homines, licet eis adire hæreditatem, & in tantum teneri, quantum valere bona hæreditatis contingit: vt ex hac cauſa neque deliberationis auxilium ſit eis neceſſarium, niſi omiſſa obſeruatione noſtræ conſtitutionis, & deliberandum exiſtimauerint, & ſeſe veteri grauamini aditionis ſupponere maluerint.

7 ¶ Item extraneus heres teſtamento inſtitutus, aut ab inteſtato ad legitimam hæreditatem vocatus, poteſt aut pro herede gerendo, aut etiam nuda voluntate ſuſcipiendæ hæreditatis hæres fieri.

¶ Pro hærede autem gerere quis videtur, ſi rebus hæreditariis tanquam hæres vtatur, vel vendendo res hæreditarias, vel prædia colendo locandóve, & quoquo modo voluntatem ſuam declaret vel re, vel verbo de adeunda hæreditate: dummodo ſciat eum cuius in bonis pro herede gerit, teſtatum inteſtatúmve obiiſſe f, & ſe ei hæredem eſſe. Pro g hærede enim gerere, eſt pro domino gerere: veteres enim hæredes pro dominis appellabant.

¶ Sicut autem nuda voluntate extraneus hæres fit, ita contraria h deſtinatione ſtatim ab hæreditate repellitur i. Eum k qui ſurdus, vel mutus natus, vel poſtea factus eſt, nihil prohibet pro herede gerere, & acquirere ſibi hereditatem: ſi tamen intelligit quod agit.

DE LEGATIS.

TIT. XX.

¶ Continuatio. 1. Definitio. 2. ¶ De antiquis generibus legatorum ſublatis. 3. Collatio legatorum & fideicommiſſorum. 4. De re legata teſtatoris, hæredis, aliena, cuius non eſt commercium. 5. De re pignorata. 6. De re aliena poſt teſtamentum à legatario acquiſita. 7. De his, quæ non ſunt in rerum natura. 8. De eadem re duobus legata. 9. Si legatarius proprietatem fundi alieni ſibi legati emerit & vſusfructus ad eum peruenerit. 10. De re legatarij. 11. Si quis rem ſuam quaſi non ſuam legauerit. 12. De alienatione vel oppignoratione rei legatæ. 13. De liberatione legata. 14. De debito legato creditori. 15. De dote vxori legata. 16. De incendio & extinctione rei legatæ. 17. De interitu quarundam ex pluribus legatis. 18. De grege. 19. De ædibus. 20. De peculio. 21. De rebus corporalibus & incorporalibus. 22. De legato generali. 23. De optione legata. 24. ¶ Quibus legari poteſt. 25. De incertis perſonis. 26. & de poſthumo alieno. 27. Iure nouo de perſonis incertis, & poſthumis alienis. 28. De poſthumo alieno herede inſtituto. 29. De errore in nomine legatarij. 30. De falſa demonſtratione. 31. De falſa cauſa. 32. De ſeruo heredis. 33. De domino heredis. 34. ¶ De modo & ratione legandi. De ordine ſcripturæ. 35. De legato poſt mortem heredis, vel legatarij. 36. Si pœnæ nomine relinquatur, adimatur, vel transferatur.

POſt hæc videamus de legatis: quæ pars iuris extra propoſitam quidem materiam videtur (nam loquimur de iis iuris figuris, quibus per vniuerſitatem a res nobis acquiruntur) ſed cùm omnino de teſtamentis, & de hæredibus qui in teſtamento inſtituuntur loquuti ſimus, non ſine cauſa ſequenti loco poteſt hæc iuris materia tractari.

1 ¶ Legatum itaque eſt b donatio quædam à defuncto relicta, ab hærede præſtanda.

2 ¶ Sed olim quidem erant legatorum genera quatuor: per vindicationem c, per damnationem d, ſinendi e modo, per præceptionem f: & certa quædam verba cuique generi legatorum aſſignata erant, per quæ ſingula genera legatorum ſignificabantur. Sed ex conſtitutionibus diuorum Principum g ſolennitas huiuſmodi verborum penitus ſublata eſt. Noſtra autem conſtitutio, quam cum magna fecimus lucubratione, defunctorum voluntates validiores eſſe cupientes, & non verbis, ſed voluntatibus eorum fauentes, diſpoſuit, vt omnibus legatis vna ſit natura: & quibuſcunque verbis aliquid relictum ſit, liceat legatariis id perſequi non ſolùm per actiones perſonales h, ſed etiam per in rem, & per hypothecariam i. Cuius conſtitutionis perpenſum modum ex ipſius tenore perfectiſſimè accipere poſſibile eſt.

3 ¶ Sed non vſque ad eam conſtitutionem ſtandum eſſe exiſtimauimus. Cùm enim antiquitatem inuenimus legata quidem ſtricte concludentem, fideicommiſſis autem quæ ex voluntate magis deſcendebant defunctorum, pinguiorem naturam indulgentem: neceſſarium eſſe duximus, omnia legata fideicommiſſis exæquare k, vt nulla ſit inter ea differentia: ſed quod deeſt legatis, hoc repleatur ex natura fideicommiſſorum: & ſi quid amplius eſt in legatis, per hoc creſcat fideicommiſſorum natura. Sed ne in primis legum cunabulis permiſtim de his exponendo, ſtudioſis adoleſcentibus quandam introducamus difficultatem, operæ pretium eſſe duximus, interim ſeparatim prius de legatis, & poſtea de fideicommiſſis tractare: vt natura vtriuſque iuris cognita, facilè poſſint permiſtionem eorum eruditi ſubtilioribus auribus accipere.

4 ¶ Non ſolùm autem l teſtatoris vel heredis m res, ſed etiam aliena n legari poteſt: ita, vt heres cogatur redimere eam, & præſtare: vel ſi eam o non poteſt redimere, æſtimationem eius dare. Sed ſi talis ſit res, cuius commercium non eſt, vel adipiſci non poteſt, nec æſtimatio eius debetur: veluti ſi quis campum p Martium, vel baſilicas, vel templa, vel quæ publico vſui deſtinata ſunt, legauerit: nam nullius momenti tale legatum eſt.

¶ Quod autem diximus, alienam rem poſſe legari, ita intelligendum eſt q, ſi defunctus ſciebat alienam rem eſſe, non ſi ignorabat. Forſitan enim ſi ſciuiſſet alienam rem eſſe, non legaſſet, & ita diuus Pius reſcripſit. Et verius r eſt, ipſum qui agit, id eſt, legatarium probare oportere, ſciuiſſe alienam rem legare defunctum, non hæredem probare oportere, ignoraſſe alienam: quia ſemper neceſſitas probandi incumbit illi s qui agit.

5 ¶ Sed & ſi rem obligatam creditori aliquis legauerit, neceſſe habet t hæres luere eam u. Et in hoc quoque caſu idem placet, quod in re aliena: vt ita demum luere neceſſe habeat hæres, ſi ſciebat defunctus rem obligatam eſſe, & ita diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. Si tamen defunctus voluerit legatarium luere, & hoc expreſſerit, non debet hæres eam luere.

6 ¶ Si res aliena legata fuerit, & eius rei viuo teſtatore legatarius dominus factus fuerit: ſi quidem ex cauſa emptionis: ex teſtamento actione pretium conſequi poteſt. Si verò ex cauſa lucratiua y, veluti ex donatione, vel ex alia ſimili cauſa, agere non poteſt. nam traditum eſt, duas lucratiuas cauſas in eundem z hominem, & eandem rem concurrere non poſſe. Hac ratione ſi ex duobus teſtamentis eadem res eidem debeatur: intereſt a, vtrum rem, an æſtimationem ex teſtamento conſequutus ſit. nam ſi rem habet, agere non poteſt, quia habet eam ex cauſa lucratiua b: æſtimationem agere poteſt.

7 ¶ Ea quoque res, quæ in rerum natura non eſt, ſi modò futura c eſt, rectè legatur: veluti fructus, qui in illo fundo nati erunt, aut quod ex illa ancilla natum erit.

8 ¶ Si eadem res duobus legata ſit, ſiue coniunctim, ſiue disiunctim: ſi ambo perueniant ad legatum, ſcinditur d inter eos legatum: ſi alter deficiat (quia aut ſpreuerit legatum, aut viuo teſtatore deceſſerit, vel alio quoquo modo defecerit e) totum ad collegatarium pertinet. Coniunctim autem legatur, veluti ſi quis dicat, *Titio & Seio hominem Stichum do lego*. disiunctim ita, *Titio hominem Stichum do lego. Seio hominem Stichum do lego*. Sed & ſi expreſſerit eundem hominem Stichum, æquè disiunctim legatum intelligitur.

9 ¶ Si cui fundus alienus legatus fuerit, & f emerit proprietatem deducto vſufructu, & vſusfructus ad eum peruenerit, & poſtea ex teſtamento agat: rectè eum agere, & fundum petere Iulianus ait: quia vſusfructus in petitione ſeruitutis locum obtinet g. Sed officio iudicis continetur, vt deducto vſufructu, iubeat æſtimationem præſtari h.

10 ¶ Sed ſi rem legatarij quis ei legauerit, inutile eſt legatum i: quia quod proprium eſt, amplius eius fieri non poteſt: & licet alienauerit eam, non debetur k nec ipſa res, nec æſtimatio eius.

11 ¶ Si quis rem ſuam quaſi alienam legauerit, valet legatum, nam plus l valet quod in veritate eſt, quàm quod in opinione m. Sed & ſi legatarij eſſe putauit, valere conſtat: quia exitum voluntas defuncti habere poteſt.

12 ¶ Si rem ſuam legauerit teſtator, poſteáque eam alienauerit: Celſus putat, ſi non adimendi animo vendidit, nihilominus deberi. Idemque diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

¶ Iidem reſcripſerunt, eum qui poſt teſtamentum factum prædia, quæ legata erant, pignori dedit, ademiſſe legatum non videri: & ideò legatarium cum herede eius agere poſſe, vt prædia à creditore luantur.

¶ Si verò quis partem rei legatæ alienauerit: pars quæ non eſt alienata, omnimodo debetur: pars autem alienata ita debetur, ſi non adimendi animo alienata ſit. 13 ¶ Si quis debitori ſuo liberationem legauerit, legatum vtile eſt, & neque ab ipſo debitore, neque ab herede eius poteſt hæres petere: neque ab alio, qui heredis loco ſit. Sed & poteſt à debitore conueniri, vt liberet eum. Poteſt

etiam

---

a l. 5. C. de iure delib. l. 3. C. ſi maior ff. ab herede. [illegible] & [illegible] 30. annorum: & ita intelligendam eſſe Gloſ. in l. vnic. C. quando non petentium. [illegible]

a Paul. 3. ſent. 4.

b cur impuberi, abſtentionis: puberi verò reſtitutionis in integrum beneficium detur, [illegible]

c ex generali clauſula, Si qua mihi iuſta cauſa, l. 1. ff. ex quib. cauſ. maior.

d [illegible] & quæ inde notanda. [illegible]

[illegible]

a vide l. 37. ff. de adq. hered.

b l. 36. ff. de leg. 2. [illegible] de leg. 1. & Vlp. tit. 24. § 1.

c Paul. 3. ſent. 6. § 7. Per vindicationem his legatur, Do, lego, capito, ſumito, ſibi habeto. Vlp. 24. § 1. vbi § 7. quæ res per vindicationem legari poterant: ibidem quoque § 13. differentiam facit: res ne per vindicationem, an damnationem legetur.

d v. Paul. 3. ſent. 6. Per damnationem his verbis legatur, Heres meus damnas eſto dare, dato, facito, Heredem meum dare iubeo. Vlp. 24. § 4. vbi § 8. & 9. [illegible]

a hæc priores [illegible]

[illegible]

q l. 39. § 1. de leg. 1. l. 17. l. 19. [illegible]

[illegible]

etiam quis vel *e* ad tempus iubere, ne hæres petat.

14 ¶ Ex contrario, ſi debitor creditori ſuo quod debet, legauerit: inutile eſt legatum, ſi *b* nihil plus eſt in legato, quàm in debito: quia nihil amplius per legatum habet. Quòd ſi in diem *c* vel ſub conditione debitum ei purè legauerit: vtile *d* eſt legatum, propter repræſentationem †. Quòd ſi *e* viuo teſtatore dies venerit vel conditio extiterit, Papinianus ſcripſit, vtile eſſe nihilominus legatum: quia ſemel conſtitit. quod & verum eſt. Non enim placuit ſententia exiſtimantium *f*, extinctum eſſe legatum, quia in eam cauſam peruenerit, à qua incipere non poteſt.

15 ¶ Sed ſi vxori maritus dotem legauerit, valet legatum: quia * plenius *g* eſt legatum, quàm de dote actio. Sed ſi *h* quam non accepit dotem legauerit: Diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt *i*, ſi quidem ſimpliciter legauerit, inutile eſſe legatum: ſi verò certa pecunia, vel certum corpus, aut *k* inſtrumenta dotis in legando demonſtrata ſunt; valere legatum.

16 ¶ Si res legata ſine *l* facto hæredis perierit, *m* legatario decedit. Et ſi ſeruus alienus legatus ſine facto hæredis *n* manumiſſus fuerit: non tenetur hæres. Si verò hæredis ſeruus legatus ſit *o*, & ipſe eum manumiſerit: teneri ipſum Iulianus ſcripſit, nec intereſt, ſciuerit *p*, an ignorauerit à ſe eum legatum eſſe. Sed & ſi alij donauerit ſeruum, & is cui donatus eſt, eum manumiſerit, tenetur hæres quamuis ignorauerit, à ſe eum legatum eſſe.

17 ¶ Si quis *ancillas q cum ſuis natis*, legauerit, etiam ſi ancillæ mortuæ fuerint, partus legato cedunt.

¶ Idem eſt, & ſi *ordinarij ſerui r cum vicarijs* legati fuerint: quia licèt mortui ſint ordinarij, tamen vicarij legato cedunt.

¶ Sed ſi *ſeruus* fuerit *cum peculio* legatus, mortuo ſeruo vel manumiſſo, vel alienato peculij legatum extinguitur *ſ*.

¶ Idem eſt, ſi *fundus inſtructus*, vel *cum inſtrumento* legatus fuerit: Nam fundo alienato, & inſtrumenti legatum extinguitur *t*.

18 ¶ Si grex legatus fuerit, & poſtea *u* ad vnam ouem peruenerit, quod ſuperfuerit, vindicari poteſt. Grege autem legato etiam eas oues, quæ poſt teſtamentum factum gregi adijciuntur, legato cedere, Iulianus ait. Eſt autem gregis vnum *x* corpus ex diſtantibus capitibus, ſicut ædium vnum corpus eſt, ex cohærentibus lapidibus.

19 ¶ Ædibus denique legatis, columnas & marmora, quæ *y* poſt teſtamentum factum adiecta ſunt, legato *z* dicimus *a* cedere.

20 ¶ Si peculium legatum fuerit: ſine dubio quicquid peculio accedit, vel decedit viuo teſtatore, legatarij lucro vel damno eſt *b*. Quod ſi poſt mortem teſtatoris ante aditam hæreditatem *c* aliquid *d* ſeruus adquiſierit: Iulianus ait *e*, ſi quidem ipſi manumiſſo peculium legatum fuerit: omne quod ante aditam hæreditatem adquiſitum eſt, legatario cedere, quia huiuſmodi legati dies ab adita hæreditate cedit. Sed ſi extraneo peculium legatum fuerit; non cedere ea legato, niſi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculium.

¶ Peculium autem, niſi legatum fuerit, manumiſſo non debetur *e*, quamuis ſi viuus manumiſerit, ſufficit, ſi non adimatur. & ita diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

¶ Iidem reſcripſerunt, peculio legato, non videri id relictum *d*, vt petitionem habeat pecuniæ, quam in rationes dominicas impenderit. †

¶ Iidem reſcripſerunt, peculium videri legatum, cùm rationibus redditis liber eſſe iuſſus eſt, & ex eo reliqua inferre.

21 ¶ Tam *e* autem corporales *f* res legari poſſunt, quàm incorporales. & ideò quod defuncto debetur, poteſt alicui legari *g*, vt actiones ſuas hæres legatario præſtet, niſi exegerit *h* viuus teſtator pecuniam: nam hoc caſu legatum extinguitur.

¶ Sed *i* & tale legatum valet, *damnas eſto hæres meus domum illius reficere k*: vel, *illum ære alieno liberare*.

22 ¶ Si generaliter ſeruus vel res alia legetur, electio legatarij eſt *l*, niſi aliud teſtator dixerit.

23 ¶ Optionis legatum *m* id eſt, *n* vbi teſtator ex ſeruis ſuis, vel alijs rebus optare legatarium iuſſerat, habebat olim in ſe conditionem. & ideò, niſi ipſe legatarius viuus optaſſet, ad hæredem legatum non tranſmittebat *m*. Sed ex conſtitutione *n* noſtra & hoc in meliorem ſtatum reformatum eſt: & data eſt *o* licentia hæredi legatarij optare *p* ſeruum, *q* licèt viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in noſtra conſtitutione addictum eſt, vt ſiue plures legatarij extiterint, quibus optio relicta eſt, & diſſentiant in corpore eligendo: ſiue vnius legatarij plures hæredes *r* ſint *s* & inter ſe circa optandum diſſentiant, alio aliud corpus eligere cupiente: ne pereat legatum (quod plerique prudentium contra beneuolentiam introducebant) fortunam *p* eſſe huius optionis iudicem, & ſortè *q* hoc eſſe dirimendum, vt ad quem ſors venerit, illius ſententia in optione præcedat.

a ... mentis, eſſet multo magis exceptione ſummouendus, l. 3. §. 1. quar. rer. act. non dat.
a l. 8. §. 1. ff. de lib. leg.
b vel. l. 28. in fi. l. 29. de leg. 1.
c vel. l. 13. 14. de lib. leg.
d imò inutile, l. 82. ff. de leg. 2. l. 5. ff. ad l. Falcid. vid. ibid.
† i. quia debitor vult de præſenti ſolui.
e l. 5. in fi. ff. ad l. Falcid.
f Pauli, l. 82. de leg. 2. & 140. de verb. obl. Marcelli. l. 98. de verb. obl.
g l. 1. §. 2. de dote prælég.
h vel. l. 23. in fi. ff. de verb. obl.
i poteſt enim vel minimum compendium dotis eſſe, l. 69. §. 4. de iure dot.
k l. 3. C. de falſa cauſa.
l vel. l. 26. §. 1. de leg. 1.
m legato fataliter ſine culpa hæredis interempto, legatarij damnum eſt, Paul. 3. ſent. 6. §. 9.
n l. 3. de leg. 1.
o l. 1. 2. §. 1. de l. 3.
p vel. l. 98. §. 2. de verb. obl.
q vel. l. 62. de leg. 1.
r l. 4. de pecul. leg.
ſ l. 1. de ſeruo leg.
t l. 1. l. 5. de inſtr. leg. imò non extinguitur, l. 5. ff. de inſtruct.
u l. 22. de leg. 1.
x l. 21. de leg. 2.
y vel. l. 30. de vſucap.
z l. 41. §. pen. l. 44. §. ſerua. de leg. 1.
a vt ita augeatur & minuatur, l. 65. in pr. de leg. 2.
b tempus quo dies legati cedit, ſpectatur: ſi extraneo, mortis tempus, l. 8. in fi. de pecul. leg.
c vel. l. vn. C. de peculio eius qui liber. erat.
d vel. l. 6. §. pen. de pecul. leg.
† atque ita videtur abrogari, l. 3. §. 1. de pecul. leg.
e Paul. 3. ſent. 6. §. 11.
f vel. l. 41. in pr. de leg. 1.
g l. 39. §. 3. de le. 1.
h l. 75. §. 2. de le. 1.
i Paul. 3. ſent. 6. §. 10.
k vel. l. 108. §. de le. 1. l. 30. in fi. de leg. 2.
l vel. l. 2. §. 1. de opt. l. 25. §. 17. ff. famil. herc.
m hinc apparet à Triboniano detractam negationem, l. 19. de opt.
n vide l. 2. quando dies.
o l. vlt. C. commun. de leg.
p id eſt ſortem.
q l. vlt. in princ. Theophilus hic κλῆρον ἔστω κριτήν, id eſt ſortem

24 ¶ Legari autem illis ſolùm poteſt, cum quibus *a* teſtamenti factio eſt.

25 ¶ Incertis verò perſonis neque legata, neque fideicommiſſa olim *b* relinqui conceſſum erat. Nam nec miles quidem incertæ perſonæ poterat relinquere, vt diuus Hadrianus reſcripſit. Incerta autem perſona videbatur, quam incerta opinione animo ſuo teſtator ſubijciebat, veluti ſi quis ita dicat: *quicunque c filio meo filiam ſuam in matrimonium dederit, ei hæres meus illum fundum dato*. Illud quoque quod iis relinquebatur, *qui poſt teſtamentum ſcriptum primi conſules deſignati erunt*, æquè incertæ perſonæ legari videbatur: & denique multæ aliæ huiuſmodi ſpecies ſunt *d*. Libertas *e* quoque incertæ perſonæ non videbatur poſſe dari: quia placebat nominatim *f* ſeruos liberari. Sub certa verò demonſtratione *g*, id eſt, ex certis perſonis incertæ perſonæ rectè legabatur: veluti *ex cognatis meis qui nunc ſunt, ſi quis filiam meam vxorem duxerit, ei hæres meus illam rem dato*. Incertis autem perſonis legata, vel fideicommiſſa relicta, & per errorem ſoluta, repeti non poſſe, ſacris conſtitutionibus cautum erat.

26 ¶ Poſthumo quoque alieno inutiliter *h* antea legabatur. Eſt autem alienus poſthumus, qui natus, inter ſuos hæredes teſtatori futurus non eſt. Ideòque ex emancipato filio conceptus nepos, extraneus erat poſthumus patri.

27 ¶ Sed nec huiuſmodi ſpecies penitus eſt ſine iuſta emendatione relicta: quum in noſtro Codice *i* conſtitutio poſita ſit, per quam & huic parti medemur, non ſolum in hæreditatibus, ſed etiam in legatis & fideicommiſſis: quod euidenter ex ipſius conſtitutionis lectione clareſcit. Tutor autem nec per noſtram conſtitutionem incertus *m* dari debet: quia certo iudicio debet quis pro tutela ſuæ poſteritati cauere.

28 ¶ Poſthumus autem *n* alienus, hæres inſtitui & antea poterat *o*, & nunc poteſt: niſi in ventre eius ſit, quæ iure noſtro vxor eſſe non poteſt.

29 ¶ Si quidem *p* in nomine, cognomine, prænomine, *q* agnomine *r* legatarij teſtator errauerit: cùm de perſona conſtat, nihilominus valet legatum. Idemque in hæredibus ſeruatur, & rectè. Nomina enim ſignificandorum hominum gratia reperta ſunt: qui ſi alio quolibet modo intelligantur, nihil intereſt.

30 ¶ Huic proxima eſt illa iuris regula, * falſa *s* demonſtratione legatum non perimi. veluti ſi quis ita legauerit, *Stichum ſeruum meum vernam do lego*. Licet enim non verna, ſed emptus ſit, ſi tamen de ſeruo conſtat, vtile eſt legatum. Et conuenienter, ſi ita demonſtrauerit, *Stichum ſeruum quem à Seio emi*, ſique ab alio emptus: vtile eſt legatum, ſi de ſeruo conſtat.

31 ¶ Longè magis * legato falſa *p* cauſa adiecta *q* non nocet: veluti cum quis ita dixerit, *Titio, quia me abſente negotia mea curauit, Stichum do lego*, vel ita, *Titio quia patrocinio eius capitali crimine liberatus ſum, Stichum do lego*. Licèt enim neque negotia teſtatoris vnquam geſſerit Titius, neque patrocinio eius liberatus ſit, legatum tamen valet. Sed ſi *r* conditionaliter enunciata fuerit cauſa, aliud iuris eſt, veluti hoc modo: *Titio, ſi negotia mea curauerit, fundum meum do lego*.

32 ¶ An *s* ſeruo hæredis rectè legemus, quæritur: & conſtat purè inutiliter legari, nec quicquam proficere, ſi viuo teſtatore in poteſtate hæredis exierit: quia * quod *t* inutile foret legatum, ſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſiſſet teſtator, hoc non debet ideo valere, quia diutiùs teſtator vixerit. Sub *u* conditione verò rectè legatur ſeruo: vt requiramus, an quo tempore dies legati cedit, in poteſtate hæredis non ſit.

33 ¶ Ex diuerſo, hærede inſtituto ſeruo, quin domino rectè etiam ſine conditione legetur, non dubitatur *y*. Nam etſi ſtatim poſt factum teſtamentum deceſſerit teſtator: non tamen apud eum, qui hæres ſit, dies legati cedere intelligitur: cùm hæreditas à legato ſeparata ſit: & poſſit per eum ſeruum alius hæres effici, ſi priùs, quàm iuſſu domini adeat, in alterius poteſtatem tranſlatus ſit: vel manumiſſus ipſe hæres efficitur: quibus caſibus vtile eſt legatum. Quod ſi in eadem cauſa permanſerit, & iuſſu legatarij adierit: euaneſcit legatum.

34 ¶ Ante *z* hæredis inſtitutionem inutiliter antea legabatur: ſcilicet *a* quia teſtamenta vim ex inſtitutione hæredis accipiunt, & ob id veluti caput atque fundamentum intelligitur totius teſtamenti hæredis inſtitutio. Pari ratione nec libertas ante hæredis inſtitutionem dari poterat. † Sed quia incivile putauimus *b*, ſcripturæ ordinem quidem ſequi (quod & ipſi antiquitati vituperandum fuerat viſum) ſperni autem teſtatoris voluntatem: per noſtram conſtitutionem *c* & hoc vitium emendauimus: *vt liceat & ante hæredis inſtitutionem, & inter † medias hæredum inſtitutiones legatum relinquere, & multo magis libertatem, cuius vſus fauorabilior eſt*. 35 ¶ Poſt mortem quoque hæredis aut legatarij ſimili modo inutiliter legabatur *d*: veluti ſi quis ita dicat: *cùm hæres*

& nihil ſine ... enim Gloſſa ... hunc locum referas ad digitorum micationem.
a l. 101. in fi. de leg. 1.
b Vlp. tit. 24. §. incertæ: Paul. 3. ſent. 6. §. incertæ 13. l. 19. §. 4. ff. de iure dot. hodie aliud eſt, l. 1. C. de incertis perſonis.
c aliud eſt in legato pauperum, v. l. 24. C. de epiſc.
d Incertus dicitur, quem ignoramus, l. 89. in fin. de verb. ſign.
e Libertas nominatim teſtamento relinquenda, diſi. ad Vlp. t. 5. tit.
f l. 51. ff. de manumiſſ. teſt.
g hæc duo verba, id eſt, deſunt, apud Theop.
h adde caſum, l. 5. de rebus dub.
i Vtique debita naturaliter. vide l. 9. C. ad ſen.
k imò vtiliter, l. pen. in fi. eod.
l id eſt, Veteri conſentaneum eſt, in conſtitutione falſe indicatum. vt & incertæ perſonæ & alieno poſthumo legari poſſit.
m l. 20. l. 30. de teſt. tut.
n non alienus, Alciat. 2. diſp. 9. reprehenſus à Rob. 1. recept. 3.
o iure Prætorio, non ciuili, Cuiac.
p vide l. 4. C. de teſtament.
q vel. l. 33. de cond. & demonſt.
r vide l. 72. §. falſam. de cond. & demonſt.
ſ vid. l. 17. §. pen. de cond. & demonſt.
t l. 30. ff. ad l. Fal.
u l. 1. de reg. Caton.
x l. 86. de cond. & demonſt.
y vide l. 15. de leg. 1.
z Paul. 3. ſent. 6. §. 2.
a l. 3. in fin. de vulgari, l. vlt. de iure codic.
† Vlp. 1. §. 20.
b vide l. 6. de ſin. ſubſtitutus.
c l. 24. C. de teſtament.
† & ita abrogatur quod apud Vlp. 1. §. 1.
d Imò ab hærede hæredis legari videntur, Vlp. 24. §. poſt mortem, Paul. 3. ſent. 6. §. 6. ...

Universidad Rey Juan Carlos

a Paul. 3. ſent. 6. §. 6.
b l. 1. ſ. C. de contr. ſtipul. l. unic. C. ut act. ab hered.
c Vlp. tit. 25. §. Paren. et l. 27. ſic enim libertas alias videbatur
d Vide l. 1. & ad ſ.
e Vide l. 1. & ſ.

reuum mortuum ſit, 3. de legat. Item, pridie quam heres aut legatarius moriatur. Sed ſimili modo & hoc correximus, & firmitatem huiuſmodi legatis ad fideicommiſſorum ſimilitudinem praeſtantes: ne in hoc caſu deterior cauſa legatorum, quam fideicommiſſorum inveniatur.

36 ¶ Pœnæ quoque nomine inutiliter antea legabatur c, & adimebatur, vel transferebatur. Pœnæ autem nomine legari videtur d quod coërcendi heredis cauſa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat: veluti ſi quis ita ſcripſerit: *heres meus ſi filiam ſuam in matrimonium Titio collocaverit*: vel ex diverſo, *ſi non collocaverit, dato decem aureos Seio*: aut ſi ita ſcripſerit, *heres meus ſi ſervum Stichum alienaverit*: vel ex diverſo, *ſi non alienaverit, Titio decem aureos dato*. Et in tantum hæc regula obſervabatur, ut quam e plurimis principalibus conſtitutionibus ſignificetur, nec principem agnoſcere, quod ei pœnæ nomine legatum ſit, nec ex militis quidem teſtamento talia legata valebant, quamvis aliæ militum voluntates in ordinandis teſtamentis valde obſervabantur: quin etiam nec libertates pœnæ nomine dari poſſe placebat, eo amplius nec heredem pœnæ nomine adiici poſſe, Sabinus exiſtimabat: veluti ſi quis ita dicat, *Titius heres eſto: ſi Titius filiam ſuam in matrimonium Seio collocaverit, Seius quoque heres eſto*. Nihil enim intererat, qua ratione Titius coërceretur, utrum legati datione, an coheredis adiectione. Sed huiuſmodi ſcrupuloſitas nobis non placuit: & generaliter ea quæ relinquuntur, licèt pœnæ nomine fuerint relicta, vel adempta, vel in alium tranſlata: nihil diſtare à ceteris legatis conſtituimus ſ, vel in dando, vel in adimendo, vel in transferendo: exceptis videlicet iis, quæ impoſſibilia ſunt, vel legibus interdicta, aut aliàs probroſa g. Huiuſmodi enim teſtamentorum diſpoſitiones valere, ſecta meorum temporum non patitur.

DE ADEMPTIONE h LEGATORUM i

TIT. XXI.

De ademptione. 1. De tranſlatione.

Ademptio legatorum (ſive eodem teſtamento adimantur, ſive codicillis) firma eſt: ſed & ſive contrariis verbis ſit adeptio: veluti ſi quis ita quid legaverit, *do lego*, ita adimatur, *non do, non lego*: ſive non contrariis, ſed l, aliis quibuſcunque verbis.

1 ¶ Transferri m quoque legatum ab alio ad alium poteſt: veluti ſi quis ita dixerit: *Hominem Stichum quem Titio legavi, Seio do lego*: ſive in eodem teſtamento, ſive in codicillis hoc fecerit, quo caſu ſimul & Titio adimi videtur, & Seio dari.

DE LEGE n FALCIDIA.

TIT. XXII.

Tempus & auctor, Ratio huius legis. 1. De pluribus. 2. Quo tempore ſpectetur quantitas patrimonii ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur. 3. Quæ detrahuntur ante Falcidiam.

Superest, ut de lege Falcidia o diſpiciamus, qua modus noviſſimè legatis impoſitus eſt. Cùm enim olim lege p duodecim tabularum libera erat legandi poteſtas, ut liceret vel totum patrimonium legatis erogare (quippe cum ea lege ita cautum eſſet: *uti quiſque r legaſſit ſuæ rei, ita ius eſto*) viſum eſt hanc legandi licentiam coarctare, idque ipſorum teſtatorum gratia proviſum eſt, ob id, quod plerumque inteſtati moriebantur, recuſantibus ſcriptis heredibus pro nullo, aut minimo lucro hereditates adire. Et cùm ſuper hoc tam lex Furia ſ, quàm lex Voconia t lata ſunt, quarum neutra ſufficiens ad rei conſummationem videbatur: noviſſimè u lata eſt lex Falcidia, qua cavetur, ne plus legare liceat, quàm dodrantem totorum bonorum: id eſt, ut ſive unus heres inſtitutus ſit, ſive plures, apud eum eóſve pars x quarta remaneat.

1 ¶ Et cùm quæſitum eſſet, duobus heredibus inſtitutis (veluti Titio & Seio) ſi Titii pars, aut tota exhauſta ſit legatis, quæ nominatim ab eo data ſunt, aut ſupra modum onerata: à Seio verò aut nulla relicta ſint legata, aut quæ partem eius duntaxat in partem dimidiam minuant: an quia is quartam partem totius hereditatis aut amplius habet, Titio nihil ex legatis, quæ ab eo relicta ſunt, retinere liceat, ut quartam partem ſuæ partis ſalvam habeat, placuit poſſe retinere: etenim y in ſingulis heredibus ratio legis Falcidiæ ponenda eſt.

2 ¶ Quantitas autem patrimonii, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, mortis a tempore ſpectatur b. Itaque (verbi gratia) ſi is qui centum aureorum patrimonium in bonis habeat, centum aureos legaverit, nihil legatariis prodeſt c, ſi ante aditam hereditatem per ſervos hereditarios, aut ex partu ancillarum hereditariarum, aut ex fœtu pecorum tantum acceſſerit hereditati, ut centum aureis legatorum nomine erogatis, heres quartam partem hereditatis habiturus ſit: ſed neceſſe eſt, ut nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Ex diverſo, ſi ſeptuaginta quinque legaverit, & ante aditam hereditatem in tantum decreverint bona (incendiis forte d, aut naufragiis, aut morte ſervorum) ut non amplius, quàm ſeptuaginta quinque aureorum ſubſtantia, vel etiam minus relinquatur, ſolida legata debentur e. Nec ea res damnoſa eſt heredi, cui liberum eſt non adire hereditatem, quæ res efficit, ut ſit neceſſe legatariis, ne deſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum herede in portione paciſci.

3 ¶ Cùm autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante f deducitur g æs alienum h: item funeris i impenſa, & k pretia l ſervorum manumiſſorum: tunc demum in reliquo ita ratio habetur m, ut ex eo quarta pars apud heredem remaneat n, tres verò partes inter legatarios diſtribuantur, pro rata ſcilicet portione eius, quod cuique eorum legatum fuerit. Itaque ſi fingamus quadringentos aureos legatos eſſe, & patrimonii quantitatem, ex qua legata erogari oportet, quadringentorum eſſe: quarta pars legatariis ſingulis debet detrahi. Quòd ſi trecentos quinquaginta legatos fingamus: octava debet detrahi. Quòd ſi o quingentos legaverit: initio quinta, deinde quarta detrahi debet p. Antè enim detrahendum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt, deinde quod ex bonis q apud heredem remanere oportet.

DE FIDEICOMMISSARIIS HÆREDITATIBUS, r & ad ſenatuſconſultum s Trebellianum.

TIT. XXIII.

¶ Continuatio. 1. ¶ Origo fideicommiſſorum. 2. De fideicommiſſo heredis ſcripti. 3. De effectu reſtitutionis. 4. De SC. Trebelliano. 5. De SC. Pegaſiano. 6. Quibus caſibus locus eſt SC. Trebelliano, vel Pegaſiano. 7. Pegaſianum in Trebellianum transfuſum. 8. In quibus heredibus & in quibus fideicommiſſariis ſuppoſitio locum habeant. 10. ¶ De fideicommiſſo heredis ab inteſtato. 11. ¶ De fideicommiſſo relicto à fideicommiſſario. 12. ¶ De probatione fideicommiſſi.

Nunc tranſeamus ad fideicommiſſa, ſed prius eſt, ut de hereditatibus fideicommiſſariis videamus.

1 ¶ Sciendum itaque eſt, omnia fideicommiſſa primis ſ temporibus infirma fuiſſe, quia nemo invitus cogebatur præſtare id, de quo rogatus erat. Quibus t enim non poterant hereditatem, vel legata relinquere u, ſi relinquebant, fidei committebant eorum qui capere ex teſtamento poterant hereditatem. Et ideo fideicommiſſa appellata ſunt, quia nullo vinculo iuris, ſed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur. Poſtea divus Auguſtus primum, ſemel iterumque gratia perſonarum motus, vel quia per ipſius ſalutem rogatus quis diceretur, aut ob inſignem quorundam perfidiam, iuſſit conſulibus auctoritatem ſuam interponere. Quod quia iuſtum videbatur, & populare erat, paulatim converſum eſt in aſſiduam iuriſdictionem: tantúſque eorum favor factus eſt, ut paulatim etiam x prætor proprius crearetur, qui de fideicommiſſis ius diceret, quem fideicommiſſarium appellabant.

2 ¶ In primis igitur ſciendum eſt, opus eſſe, ut aliquis recto iure teſtamento heres inſtituatur, eiúſque fidei committatur, ut eam hereditatem alii reſtituat y: alioqui * inutile eſt teſtamentum, in quo nemo heres inſtituitur z. Cùm igitur aliquis ſcripſerit: *Lucius Titius heres eſto*; poteſt adiicere, *rogo te Luci Titi, ut cùm primum poteris hereditatem meam adire, eam Caio Seio, reddas, reſtituas*.

¶ Poteſt autem quiſque & de a parte reſtituenda heredem rogare.

¶ Et liberum eſt vel purè b vel ſub c conditione relinquere fideicommiſſum, vel ex certo die.

3 ¶ Reſtituta autem hereditate, is quidem qui reſtituit, nihilominus heres permanet d: is verò qui recipit hereditatem, aliquando heredis, aliquando legatarii loco habetur.

l. 12. mortis cauſa, &c. C. eod. r l. 15. ff. C. ad Rom. vide tit. 25. s per fideicommiſſa legibus illudebant. Hieronymus ad Nepotianum. u pace incapacibus. x vide l. 2. §. ad. de orig. iur.
y ſecus ſi tantùm codicillos facere voluit teſtator. 3. 10. eod.
* z vide l. 14. C. de teſtam.
a vide l. 16. §. 4. eod. b l. 14. ff. ad Trebell. c l. 53. ff. ad Trebell.
d Curtis: vide l. 88. de ſ ff. de hered. inſtit.

a l. 56. in pr. ff. ad leg. Falcid.
b Præterquam in conditionali, & rei alienæ legato.
c niſi teſtator inſſerit fructus in Falcidia imputari vel niſi fructus fuiſſent erant mortis tempore.
d res perit domino. l. 9. C. de pign.
e niſi ſpecialiter id eſt, ſpeciei legata fuerint.
f In hered. tamen deducendi nihil eſſe dicitur, niſi deducto ære alieno & funeris impenſa.
g Creditor præfertur legatario. l. 6. C. ad l. Falcid.
h Creditores præferuntur omnibus legatariis deducti.
i l. pen. de relig. donationibus.
k l. 1. eod.
l Libertatis ratio minuit patrimonium deducti, vide à Gothof. colligunt, Falcidiam non detrahi ex pia legato.
m Quartæ detrahendæ quantitas retinenda propter periculum plus petendi officio iudicis omnibus aſſignatis, quarta facienda eſt, quæ apud heredem remaneat.
n quod plus dodrante percepit reſtituatur. Paul. 3. ſent. 8. 6.
o & legata ad pias cauſas.
p Falcidia tamen non detrahitur ex legato ad pias cauſas.
q Etiam ex fideicommiſſo particulari, l. 3. legato principis, & donatione mortis cauſa.

4 ¶ Et Neronis quidem temporibus, Trebellio Maximo & Annæo Seneca conſulibus, a ſenatuſconſultum factum eſt b, quo cautum eſt, vt ſi hæreditas ex fideicommiſſi cauſa reſtituta ſit, omnes actiones, quæ iure ciuili heredi, & in heredem competerent, ei & in eum darentur, cui ex fideicommiſſo reſtituta eſſet hæreditas c. Poſt quod ſenatuſconſultum prætor vtiles actiones ei, & in eum qui recepit hereditatem, quaſi heredi, & in heredem dare cœpit.

5 ¶ Sed quia heredes ſcripti, cùm aut totam hereditatem, aut penè totam plerumque reſtituere rogabantur, adire hereditatem ob nullum vel minimum lucrum recuſabant, atque ob id extinguebantur fideicommiſſa: poſtea Veſpaſiani, Auguſti temporibus, Pegaſo & Puſione conſulibus d, ſenatus cenſuit: vt ei qui rogatus eſſet hereditatem reſtituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. Ex ſingulis quoque rebus quæ per fideicommiſſum relinquuntur, eadem retentio permiſſa eſt.

¶ Poſt quod ſenatuſconſultum ipſe heres onera hereditaria ſuſtinebat: ille autem qui ex fideicommiſſo recipiebat partem hereditatis, legatarij partiarij loco erat, id e eſt, eius legatarij, cui pars bonorum legabatur, quæ ſpecies legati, partitio f vocabatur: quia cum herede legatarius partiebatur hereditatem. Vnde quæ ſolebant ſtipulationes inter g heredem & partiarium legatarium interponi h, eædem interponebantur inter eum, qui ex fideicommiſſo recepit hereditatem, & heredem, id i eſt, vt lucrum & damnum hereditarium pro k rata parte inter eos commune eſſet.

6 ¶ Ergo ſiquidem non plus, quàm dodrantem hereditatis ſcriptus heres rogatus ſit reſtituere: tunc ex Trebelliano SC. reſtituebatur hereditas, & in vtrumque actiones hæreditariæ pro rata parte dabantur: in hæredem quidem iure ciuili: in eum verò, qui recipiebat hereditatem, ex SC. Trebelliano tanquam in hæredem. At ſi plus, quàm dodrantem, vel etiam totam hæreditatem reſtituere rogatus eſſet: locus erat Pegaſiano SC. & heres qui ſemel adierat hæreditatem (ſi modò l ſua voluntate adierat) ſiue retinuerat quartam partem, ſiue retinere noluerat: ipſe vniuerſa onera hereditaria ſuſtinebat. Sed quarta quidem retenta, quaſi partis, & m pro parte ſtipulationes interponebantur, tanquam inter partiarium legatarium & hæredem: ſi verò totam hæreditatem reſtitueret, emptæ & venditæ hæreditatis ſtipulationes interponebantur. Sed ſi recuſabat ſcriptus heres adire hæreditatem ob id, quòd diceret eam ſibi ſuſpectam eſſe, quaſi damnoſam: cauebatur Pegaſiano SC. vt deſiderante eo cui reſtituere rogatus eſſet, iuſſu prætoris adiret n & reſtitueret hereditatem, perindéque ei & in eum qui reciperet hæreditatem, actiones darentur, ac iuris eſt ex Trebelliano SC. quo caſu nullis ſtipulationibus eſt opus: quia ſimul & huic qui reſtituit, ſecuritas datur, & actiones hereditariæ ei & o in eum transferuntur, qui recipit hereditatem, vtroque ſenatuſconſ. in hac ſpecie concurrente.

7 ¶ Sed quia ſtipulationes ex SC. Pegaſiano deſcendentes, & ipſi antiquitati diſplicuerunt, & quibuſdam caſibus captioſas p eas homo excelſi ingenij Papinianus appellat, & nobis in legibus magis ſimplicitas q, quàm difficultas placet: ideo omnibus nobis ſuggeſtis tam ſimilitudinibus quàm differentiis vtriuſque ſenatuſconſulti: * placuit, exploſo SC. Pegaſiano, quod poſtea ſuperuenit, omnem auctoritatem Trebelliano SC. præſtare, vt ex eo fideicommiſſariæ hæreditates reſtituantur: ſiue habeat hæres ex voluntate teſtatoris quartam r, ſiue plus, ſiue minus, ſiue nihil penitus: vt tunc quando vel nihil, vel minus, quarta apud eum remanet, liceat ei vel quartam, vel quod deeſt, ex noſtra auctoritate retinere, vel repetere ſolutum s, quaſi ex Trebelliano SC. pro rata portione actionibus, tam in heredem, quàm in fideicommiſſarium competentibus. Si verò totam hereditatem ſponte reſtituerit: omnes hæreditariæ actiones fideicommiſſario, & aduerſus eum competant. Sed etiam id, quod præcipuum Pegaſiani ſenatuſconſulti fuerat, vt quando recuſaret heres ſcriptus ſibi datam hereditatem adire, neceſſitas u ei imponeretur totam hereditatem volenti fideicommiſſario reſtituere, & omnes ad eum & contra eum transferre actiones: & hoc tranſponimus ad SC. Trebellianum: vt ex hoc ſolo neceſſitas heredi imponatur, ſi ipſo nolente adire, fideicommiſſarius x deſideret reſtitui ſibi hæreditatem, nullo nec damno, nec commodo apud hæredem remanente.

8 ¶ Nihil autem intereſt, vtrum aliquis ex aſſe heres inſtitutus, aut totam a hereditatem, aut pro parte reſtituere rogatur: an ex parte heres inſtitutus, aut totam eam partem, aut partem partis reſtituere rogatur. Nam & hoc caſu eadem obſeruari præcipimus, quæ in totius hæreditatis reſtitutione diximus.

9 ¶ Si quis vna b aliqua re deducta, ſiue præcepta, quæ quartam continet (veluti fundo, vel alia re) rogatus ſit reſtituere hereditatem: ſimili modo ex Trebelliano SC. reſtitutio fiet, perinde ac ſi quarta parte retenta, rogatus eſſet reliquam hereditatem reſtituere c. Sed illud d intereſt, quod altero caſu, id eſt, cum deducta, ſiue præcepta aliqua re, reſtituitur hereditas, in ſolidum ex eo ſenatuſconſulto actiones transferuntur: & res quæ remanet apud heredem, ſine vllo onere hereditario apud eum remanet, quaſi ex legato ei adquiſita: altero verò caſu, id eſt, cum quarta parte retenta rogatus eſt heres reſtituere hereditatem, & reſtituit; ſcinduntur e actiones, & pro dodrante quidem transferuntur ad fideicommiſſarium, pro quadrante remanent apud heredem. Quin etiam licèt vna re aliqua deducta, aut præcepta, reſtituere aliquis hereditatem rogatus ſit, in qua maxima pars hereditatis contineatur: æquè in ſolidum transferuntur actiones, & ſecum deliberare debet is, cui reſtituitur hereditas, an expediat ſibi reſtitui. Eadem ſcilicet interueniunt, & ſi duabus pluribúſue deductis præceptiſue rebus, reſtituere hereditatem rogatus ſit. Sed & ſi certa ſumma deducta præceptáve, quæ quartam vel etiam maximam partem hereditatis continet, rogatus ſit aliquis hereditatem reſtituere: idem iuris eſt. Quæ * autem * diximus de eo, qui ex aſſe inſtitutus eſt: eadem transferimus & ad eum, qui ex parte heres ſcriptus eſt.

10 ¶ Præterea inteſtatus f quoque moriturus poteſt rogare eum, ad quem bona ſua, vel legitimo iure, vel honorario, pertinere intelligit: vt hereditatem ſuam totam, partémve eius, aut rem aliquam (veluti fundum, hominem, pecuniam) alicui reſtituat: cùm alioqui legata, niſi ex teſtamento, non valeant.

11 ¶ Eum quoque cui aliquid reſtituitur, poteſt rogare, vt id rurſum alij aut totum, aut partem, vel etiam aliquid aliud reſtituat.

12 ¶ Et quia prima fideicommiſſorum cunabula a fide heredum pendent, & tam nomen, quàm ſubſtantiam acceperunt: ideo diuus Auguſtus ad neceſſitatem iuris ea retraxit. Nuper & nos eundem principem ſuperare contendentes, ex facto, quod Tribonianus vir excellentiſſimus quæſtor ſacri palatij ſuggeſſit, conſtitutionem g fecimus: per quam diſpoſuimus, ſi teſtator fidei heredis ſui commiſit, vt vel hereditatem, vel ſpeciale fideicommiſſum reſtituat, & neque ex ſcriptura, neque ex quinque teſtium numero (qui in fideicommiſſis legitimus eſſe noſcitur) poſſit res manifeſtari, ſed vel pauciores quàm quinque, vel nemo penitus teſtis interuenerit; † tunc ſiue pater heredis, ſiue alius quicumque ſit, qui fidem heredis elegerit, & ab eo reſtitui aliquid voluerit: ſi heres perfidia tentus adimplere fidem recuſat, negando rem ita eſſe ſubſecutam, ſi fideicommiſſarius iuſiurandum ei detulerit h, cum prius ipſe de calumnia iurauerit: neceſſe eum habere vel iuſiurandum ſubire, quod nihil tale a teſtatore audierit, vel recuſantem ad fideicommiſſi vel vniuerſalis, vel ſpecialis ſolutionem coarctari, ne depereat vltima voluntas teſtatoris fidei heredis commiſſa. Eadem obſeruari cenſuimus, & ſi a legatario vel fideicommiſſario aliquid ſimiliter relictum ſit. Quod ſi is, a quo relictum dicitur, ſi poſtquam negauerit, i confiteatur quidem aliquid a ſe relictum eſſe, ſed ad legis ſubtilitatem recurrat, omninò ſoluere cogendus eſt.

DE SINGVLIS REBVS PER FIDEICOMMISSVM relictis.

TIT. XXIV.

Summa. 1. Quæ relinqui poſſunt. 2. De libertate. 3. De verbis fideicommiſſorum.

POTEST tamen quis etiam ſingulas res per fideicommiſſum relinquere: veluti fundum, argentum, hominem, veſtem, * & * pecuniam numeratam: & vel ipſum heredem rogare, vt alicui reſtituat, vel legatarium l, quamuis à legatario legari non poſſit †.

1 ¶ Poteſt autem non k ſolùm proprias res teſtator per fideicommiſſum relinquere, ſed & heredis, aut legatarij, aut fideicommiſſarij, aut cuiuſlibet alterius. Itaque & legatarius l, & fideicommiſſarius non ſolum de ea re rogari poteſt, vt eam alicui reſtituat, quæ ei relicta ſit, ſed etiam de alia, ſiue ipſius, ſiue aliena ſit. ¶ Hoc ſolum obſeruandum eſt, ne plus quiſquam rogetur alicui reſtituere m, quàm ipſe ex teſtamento ceperit, nam quod amplius eſt, inutiliter relinquitur. ¶ Cum n autem aliena res per fideicommiſſum relinquitur, neceſſe eſt ei o qui rogatus eſt, aut ipſam redimere & præſtare: aut æſtimationem p eius ſoluere.

a ſuffectis et Kal. Auguſti anno vrbis 81 5. Nec enim Seneca ordinarius conſul, *Auſonius in Panegyric.*
b *l. 1. ff. eo.*
c ne reſtituenti fides ſua damnoſa fieret. *Paul. 4. ſent. 2.*
d quos ſuffectos eſſe conſtat, cum non reperiatur in faſtis.
e Partiarius legatarius dicebatur is, cui pars bonorum legabatur.
f *v. Vlp. 25. §. 14. de partitionis legato, v. l. 164. §. de verb. ſig.*
g *Vlp. ide loco.*
h alioquin is qui hæres non eſt mero iure, ad onera hæreditatis non tenebatur.
i Partis & pro parte ſtipulationes hæ dicebantur, quæ de lucro & damno communicando fiebant interponi inter hæredem & legatarium: *Vlp. illo loco*, quod poſtea extenſum eſt ad heredes & fideicommiſſarios, *vt hic. Paulus 4. ſent. 3. §. 1.* id ita exprimit, inter hæredem, inquit, & fideicommiſſarium, cui ex Pegaſiano hereditas reſtituitur, partis, & pro parte ſtipulatio interponitur: vt heredi inſtituto pro quarta actiones, pro cæteris verò portionibus fideicommiſſario competant.
k *Paul. 4. c. 3. §. 2. l. 2. C. eo.*
l *l. Spont. l. 45. ff. eo.*
m i. quæ de damno & lucro communicando interponebantur.
n *l. 4. in pr. ff. eo. l. 27. §. qui ex ſuſp.*
o *l. 27. §. qui ex Trebel. ad Treb.*
p Creditoribus, ſed heredi præſertim, qui poſt ſtipulationes interpoſitas inter eum & fideicommiſſarium, à creditoribus & legatariis conueniebatur, *l. 2. C. de pactis: l. 2. C. de hereditate vendita, adde Vlp. 3. c. 2. & 39. in fine.*
q *§. 3. I. de legit. agnat. ſucceſſ.*
r Variæ ſunt quartæ, vt legitima, Falcidiana, Trebellianica, filij arrogati, concubinæ (de qua *Nou. 74. c. 3.*) vxoris pauperis, in bonis mariti locupletis. *Nou. 117. c. 5.*
s Ignorantia facti. *l. 68. in f. ff. eo. l. 9. C. ad leg. Falc.* Qui totam hereditatem reſtituit, cùm quartam retinere ex Pegaſiano debuiſſet, repetere eam non poteſt. Nec enim indebitum ſoluiſſe videtur, qui plenam fidem defuncto præſtare maluit. *Paul. 4. ſent. 3. §. vlt.*
t poſt hereditatem reſtitutam, retenta quarta, nondum ære alieno ſoluto.
u *l. 11. §. 3. ff. de leg. 1.*
x capax fideicommiſſi & quidem vniuerſalis, qui cauet hæredi de ſerciendo damno adita hæreditate.

a *Vlp. 25. §. 15.*
b *v. l. 15. l. 14. ff. quo modo ſe.*
c *v. l. 30. §. vobiſcum interuerſ. ff. eo.*
d *l. 1. §. 1. C. de ſent. paſſis: l. pen. C. de heredibus inſt. l. §. ſi ſeruus 30. §. medium 3. ff. ad Treb.*
e interdum tamen in ſolum fideicommiſſarium datur actio *l. 15. §. ſi ... ff. de ...*
f etiam ab inteſtato fideicommiſſa relinqui poſſunt, *l. 1. §. hoc autem l. 78. in pr. ff. eo. l. 2. C. eo. Vlp. 25. §. 4. l. 25. ff. de leg. 3. l. 14. §. 2. de leg. 3. l. 89. §. Lucius de leg. 2. l. 4. C. de codicill. §. 1. in pr. I. de codicillis.*
g *l. vlt. C. de fideicommiſſ.*
† his verbis, omnibus vltimarum voluntatum iuribus derogare videtur quæ requirunt (quam minimum) quinque teſtes, *l. vlt. in fi. C. de codicill.*
h Iuſiurandum qui defert, prius iurare debet de calumnia, *l. 34. §. 5. ff. de iureiur.*
i *l. 5. §. 4. de leg. 3.*
† iure veteri, hodie ſecus, *v. l. 2. in fi. C. com. de leg.*
k Tam noſtras res quam alienas per fideicommiſſum relinquere poſſumus. *Paul. 4. ſent. 1. §. 7.* Alienas, i. ipſius heredis, legatarij, extranei, *v. Caius 2. §. 5.*
l *l. 5. ff. de leg. 2. in v. l. 1. §. ſi a quo ff. ad Treb.*
m *v. Caius 7. §. 7.* Res noſtræ per fideicommiſſum relictæ, item alienæ, æſtimatæ aut redemptæ præſtantur. *Paul. 4. ſent. 1. §. 8.*
o hoc eſt ei vel legatario. *Caius 4. §. 7.*
p id eſt, pretium eiuſdem reiquantum æſtimata fuerit. *d. §. 7.*

Universidad Rey Juan Carlos

a v. l. 13. §. 1. de fideic. liber.
b v. l. 16. ff. de fideic. lib.
c vid. §. 5. 4. ff. de his que vt indign.
d Manumiſſus ex fideicommiſſo, fit libertus manumittentis. Vlp. §. 8.
e l. vnic. ſect. de ſenat. l. Orb. 24. Iv.
f l. 35. de man. teſt.
g l. 20. de man. teſt.
h l. 2. C. comm. de leg. Vlp. 24. §. 2. adde, deprecor, iniungo. Paulus 4. ſent. 1. §. 6. Opto, deſidero, credo te daturum. l. 115. ff. de leg. 1. Capio, do l. 115 & §. 1. ... l. 118. ff. de leg. 1. ... hæreditatem meam ... reſtituas ... Titio l. ... l. 118. ff. de leg. 1. An relinquo, negat Paulus illo loco.

2 ¶ Libertas quoque ſeruo per fideicommiſſum dari poteſt, vt hæres eum rogetur manumittere a, vel legatarius, vel fideicommiſſarius, nec b intereſt, vtrùm de ſuo proprio ſeruo teſtator roget, an de eo, qui ipſius hæredis, aut legatarij, vel etiam extranei ſit. Itaque & alienus ſeruus redimi & manumitti debet. Quòd ſi dominus eum non vendat, ſi modo c nihil ex iudicio eius, qui reliquit libertatem, percepit: non ſtatim extinguitur fideicommiſſaria libertas, ſed differtur quoad poſſit tempore procedente vbicumque occaſio ſerui redimendi fuerit, præſtari libertas. Qui autem ex fideicommiſſi cauſa manumittitur, non teſtatoris fit libertus, etiam ſi teſtatoris ſeruus ſit, ſed d eius qui manumittit. At is qui directò ex teſtamento liber eſſe iubetur, ipſius teſtatoris libertus fit, qui etiam orcinus e appellatur, nec alius vllus directò ex teſtamento libertatem habere poteſt, quàm qui f vtroque tempore teſtatoris fuerit, & quo faceret teſtamentum, & quo moreretur. Directò autem libertas tunc dari videtur, cùm non ab alio ſeruum manumitti rogat, ſed g velut ex ſuo teſtamento libertatem ei competere vult.

3 ¶ Verba autem fideicommiſſorum hæc maximè in vſu habentur, peto, rogo, volo, mando, fidei tuæ committo h: quæ perinde ſingula firma ſunt, atque ſi omnia in vnum congeſta eſſent.

DE i CODICILLIS.

TIT. XXV.

Origo 1. effectus. 2. materia. 3. numerus & ſolemnitas.

Ante Auguſti tempora conſtat codicillorum k ius in vſu non fuiſſe. Sed primus Lucius Lentulus (ex cuius perſona etiam fideicommiſſa "eſſe" cœperunt) codicillos introduxit. Nam cùm decederet in Africa, ſcripſit codicillos teſtamento confirmatos, quibus ab Auguſto petiit per fideicommiſſum, vt faceret aliquid. Et cùm diuus Auguſtus voluntatem eius impleſſet: deinceps reliqui eius auctoritatem ſecuti, fideicommiſſa præſtabant: & filia Lentuli legata, quæ iure non debebat, ſoluit. Dicitur autem Auguſtus conuocaſſe ſapientes viros, interque eos Trebatium quoque, cuius tunc auctoritas maxima erat, & quæſiſſe, an poſſet recipi hoc, nec abſonans à iuris ratione codicillorum vſus eſſet: & Trebatium ſuaſiſſe Auguſto, quòd diceret vtiliſſimum & neceſſarium a hoc ciuibus eſſe propter magnas & longas peregrinationes, quæ apud veteres fuiſſent: vbi ſi quis teſtamentum facere non poſſet, tamen codicillos poſſet. Poſt quæ tempora, cùm & Labeo codicillos feciſſet: iam nemini dubium erat, quin codicilli iure optimo admitterentur.

1 ¶ Non tantùm autem teſtamento facto poteſt quis codicillos facere b, ſed "&" inteſtatus quis decedens fideicommittere codicillis poteſt. Sed cùm ante teſtamentum factum codicilli facti erant, Papinianus ait, non aliter vires habere, quàm ſi ſpeciali poſtea voluntate confirmentur. Sed diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, ex iis codicillis c, qui teſtamentum præcedunt, poſſe fideicommiſſum peti: ſi appareat, eum qui teſtamentum fecit, à voluntate quam in codicillis expreſſerat, non receſſiſſe d.

2 ¶ Codicillis autem hæreditas neque dari, neque adimi poteſt: ne confundatur ius teſtamentorum & codicillorum: & ideò nec exhæredatio ſcribi. Directò e autem hæreditas codicillis neque dari, neque adimi poteſt, nam per fideicommiſſum hæreditas codicillis iure relinquitur. Nec conditionem hæredi inſtituto codicillis adijcere, neque ſubſtituere f directò "quis" poteſt.

3 ¶ Codicillos autem etiam plures quis facere poteſt, & nullam g ſolemnitatem ordinationis deſiderant.

quod tamen non videtur ex l. 75. ff. ad S. C. Treb. Quid iubes videtur directum, l. 2. C. com. de leg. ſed verius eſt precatium eſſe, l. 118. ... ff. de liber. leg. Quid commendo? non eſt precarium. Paul. lib. ... l. 11. §. 2. ff. de leg. 1. l. 12. C. de fideic. lib. l. 10. ff. ... l. 16.
k Codicilli et tabulis ceræ illigabant breuiores codicillos, vnde ſi... geſtare poterant. Teſtamenta vero tabulis grandioribus ſcribebantur.
a propter ciuium Romanorum ... in teſtamentis teſtes requirantur, peritiam.
b l. 8. l. 16. ff. eod. & C. eo.
c de quo l. 22. §. 6. de falſis.
d v. l. 5. ff. eo.
e l. pen. §. vlt. de condit. inſt.
f l. 6. §. 1. ff. eo.
h Differunt iure Codicilli à teſtamentis, tamquam non ſolemnes à ſolennibus.

INSTITVTIONVM SEV ELEMENTORVM D. IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS,

LIBER TERTIVS.

a 298. ff. 16. & 6. C. 59. Nou. 118. & ... Paul. 4. ſent. 8.
b quatuor modis, vt hic.
c agnatione poſthumi & altero capite emancipato §. 1. 2. 3. ... quæſ. mod. inſ. ... capitis diminutione, §. 4. 15. 5. quib. mod. teſt. ... querela inofficioſi probata. Auth. ex cauſa. C. de lib. præt.
f ſed & qui teſtator non dedit l. 6. ff. de legit. tutor.
e æqualiter vt ſuccedant in capita, ſi eorum gradu ſunt. §. 3. ... de ſucceſſ. liber. & l. de adquir. liber. in pr. ... l. 4. C. de naturalibus liber. & tit. de decurionib.
f vide §. vlt. Inſt. de nupt.
g l. 10. l. 11. C. de natur. liberis.
h v. l. 3. C. de inceſt. nupt.
i Legitimatio intendens ad anteriores liberos, retrotrahitur, l. 57. ... de ritu nupt.

DE HÆREDITATIBVS a QVÆ AB inteſtato deferuntur.

TIT. I.

Definitio inteſtati. 1. Primus ordo ſuccedentium ab inteſtato 2. qui ſunt ſui hæredes. 3. Quando ſui hæredes ſunt, 4. De filio poſt mortem patris, ab hoſtibus reuerſo. 5. De contrario ... 6. De ... hæreditate inter ſuos hæredes. 7. Quo tempore ſuitas ſpectatur. 8. De nato poſt mortem aui, vel adoptato à filio emancipato, 9. De liberis emancipatis. 10. Si emancipatus ſe dederit in adoptionem, 11. Collatio filiorum naturalium & adoptiuorum. 12. De bonorum poſſeſſione contra tabulas. 13. ... 14. emendatio iuris antiqui de adoptione. 15. & de deſcendentibus ex feminis.

Inteſtatus decedit b, qui aut omnino teſtamentum non fecit: aut non iure fecit: aut id quod fecerat, ruptum c irritumve d factum eſt: aut ſi ex eo nemo hæres extiterit f.

1 ¶ Inteſtatorum autem hæreditates ex lege duodecim tabularum, primum ad ſuos hæredes pertinent e.

2 ¶ Sui autem hæredes exiſtimantur (vt ſuprà diximus) qui in poteſtate morientis fuerint: veluti filius filiáve, nepos neptíſve ex filio, pronepos proneptíſve ex nepote ex filio nato prognatus, prognatáve. Nec intereſt, vtrùm naturales ſint liberi, an adoptiui. Quibus connumerari neceſſe eſt etiam eos, qui ex legitimis quidem "nuptiis vel" matrimoniis non ſunt progeniti, curiis f tamen ciuitatum dati ſecundum diualium conſtitutionum, quæ ſuper his poſitæ ſunt, tenorem, hæredum ſuorum iura nanciſcuntur. Nec non eos, quos noſtræ amplexæ ſunt conſtitutiones g, per quas iuſſimus, ſi quis mulierem in ſuo contubernio copulauerit, non ab initio affectione maritali, eam tamen cum qua poterat habere coniugium, & ex ea liberos ſuſtulerit, poſtea verò affectione procedente etiam nuptialia inſtrumenta cum ea fecerit, & filios vel filias habuerit: non ſolùm eos liberos qui poſt dotem editi ſunt, iuſtos & in poteſtate patris eſſe: ſed etiam anteriores, qui & iis qui poſtea nati ſunt, occaſionem legitimi nominis præſtiterunt. Quod obtinere cenſuimus, & ſi non progeniti fuerint poſt dotale inſtrumentum confectum liberi, vel etiam nati ab hac luce fuerint ſubtracti. Ita demum tamen nepos neptíſve, pronepos proneptíſve ſuorum hæredum numero ſunt, ſi a præcedens perſona deſierit in poteſtate parentis eſſe: ſiue morte id acciderit, ſiue alia ratione, veluti emancipatione b. Nam ſi per id tempus quo quis moritur, filius in poteſtate eius ſit, nepos ex eo ſuus hæres eſſe non poteſt c. Idque & in cæteris deinceps liberorum perſonis dictum eſſe intelligimus. Poſthumi d quoque, qui ſi viuo parente nati eſſent, in poteſtate eius futuri forent, ſui hæredes ſunt.

3 ¶ Sui autem hæredes fiunt etiam ignorantes & licèt furioſi ſint, hæredes poſſunt exiſtere: quia quibus e ex cauſis ignorantibus nobis acquiritur, ex his cauſis & furioſis acquiri poteſt. Et ſtatim morte parentis quaſi f continuatur dominium, & ideò nec tutoris auctoritate opus eſt pupillis, cùm etiam ignorantibus acquiratur ſuis hæredib. hæreditas: nec curatoris aſſenſu acquiritur furioſo, ſed ipſo iure g.

4 ¶ Interdum autem, licèt in poteſtate "parentis" mortis tempore ſuus hæres non fuerit, tamen ſuus hæres parenti efficitur: veluti ſi is ab hoſtibus quis reuerſus fuerit poſt mortem patris. Ius enim poſtliminij hoc facit.

5 ¶ Per contrarium autem hoc euenit, vt licèt quis in familia defuncti ſit mortis tempore, tamen ſuus hæres non fiat: veluti ſi poſt mortem ſuam pater iudicatus fuerit perduellionis reus, ac per hoc memoria eius damnata fuerit: ſuum enim hæredem habere non poteſt, cùm fiſcus ei ſuccedat h, ſed poteſt dici ipſo quidem iure ſuum hæredem eſſe, ſed deſinere i.

6 ¶ Cùm filius filiáve, & ex altero filio nepos neptíſve exiſtunt, pariter ad hæreditatem "aui" vocantur: nec qui gradu proximior eſt, vlteriorem excludit. Æquum enim eſſe videtur, nepotes neptéſque in patris ſui locum ſuccedere k. Pari ratione & ſi nepos neptíſve ſit ex filio, & ex nepote pronepos proneptíſve: ſimul vocantur. Et quia placuit nepotes neptéſque, item pronepotes proneptéſque in parentis ſui locum ſuccedere: conueniens eſſe viſum eſt, non in capita l, ſed in ſtirpes hæreditatem diuidi, vt filius partem dimidiam hæreditatis habeat, & ex altero filio duo pluréſve nepotes alteram dimidiam. Item ſi ex duobus filiis nepotes neptéſve exiſtant, ex altero vnus forte aut duo, ex altero

a v. l. 5. ... ſuis.
b v. l. 5. quib. mod. ius pat.
c ante §. 7. de ſ. l. eadem.
d v. l. 3. §. ... ff. eod.
e l. 14. ... ff. eod.
f v. l. 12. de lib. & poſth. l. 2. C. de ſuis. & legit.
g locus in caſu ... extraneus l. 18. C. de iur. delib. ... in poteſtate ... praeterito ... l. 33. ...
h in ſolidum in eo crimine §. vlt. ad leg. Iul. maieſt. l. 3. C. ad l. Iul. maieſt. in aliis pro dimidia, ... l. 20. C. de bon. pr. ... in nullas Nou. 17. c. 12.
i l. 31. l. 32. ff. de ...
k v. l. 2. §. 5. ff. eo.
l §. vlt. Inſt. & Nou. 118. c. 1. ... ff. ... l. 2. §. 7. ff. ...

ex altero

Universidad Rey Juan Carlos

a l. vlt. in fin. de inoff. teſt.
b l. 1. §. ſi filius. D. eod.
c l. 6. l. 7. D. eo.
d l. 26. de adopt.
e quia enim patiatur iura filij naturalis, nexu diuino copulata, ludibrio deſtrui? l. 10. in pr. C. de adop. adde §. 3. eod. & l. 25. §. cum ſcilicet probare. C. de legitimis hæredib.
f l. 3. C. de condict. indeb.
g l. 6. vnde lib.
h l. pen. §. 2. C. de adopt.
i & arbitrio alieno. hoc facit l. 32. l. 70. de hæred. inſtit.
k l. 3. C. de leg. hær. & No. 118. c. 1. in fi. & §. vlt. de legit. agn.
m l. alio ciuili actu, l. 77. de reg. iur.
o leg. 1. §. 1. de bon. poſſ. contra tab.
p l. pen. in pr. ibi, ſi poſt patris obitum C. de adopt.
q vt autem quis admitti poſſit, ex liberis eum eſſe oportet. l. 3. §. l. 3. §. 2. de contra tab.
r l. 4. vnde liberi.
s l. 3. §. ſeptimus, vnde cognati.
t l. 1. §. quis ordo in bon. poſſ.
u l. pen. C. de adopt.
x §. 2. de adopt.

ex altero tres aut quatuor: ad vnum aut duos dimidia pars pertineat, ad tres vel ad quatuor altera dimidia.

7 ¶ Cùm autem quæritur, an quis ſuus hæres exiſtere poſſit: eo tempore quærendum eſt, quo certum eſt aliquem ſine teſtamento deceſſiſſe, quod accidit & a deſtituto teſtamento. Hac ratione b ſi filius exhæredatus fuerit, & extraneus hæres inſtitutus, & filio mortuo, poſtea certum fuerit hæredem inſtitutum ex teſtamento non fieri hæredem, aut quia noluit eſſe hæres, aut quia non potuit, nepos avo ſuus hæres exiſtet: quia quo tempore certum eſt inteſtatum deceſſiſſe patrem familias, ſolus inuenitur nepos & hoc certum eſt.

8 ¶ Et licèt poſt mortem avi natus ſit, tamen c avo viuo conceptus, mortuo patre eius, poſteaque deſerto avi teſtamento, ſuus hæres efficitur. Planè ſi & conceptus & natus fuerit poſt mortem avi, mortuo patre ſuo, deſertoque poſtea avi teſtamento, ſuus hæres avo non exiſtet: quia nullo iure cognationis patrem ſui patris attigit. Sed nec d ille eſt inter liberos avi, quem filius emancipatus adoptauit. Hi autem, cùm non ſint ſui (quantum ad hæreditatem) liberi; neque bonorum poſſeſſionem petere poſſunt quaſi proximi cognati. Hæc de ſuis hæredibus.

9 ¶ Emancipati autem liberi, iure ciuili nihil iuris habent: neque e ſui hæredes ſunt; quia in poteſtate parentis eſſe deſierunt: neque vllo alio iure per legem XII. tabularum vocantur. Sed f prætor naturali æquitate motus, dat eis bonorum poſſeſſionem *Vnde liberi*, perinde ac ſi in poteſtate parentis tempore mortis fuiſſent, ſiue ſoli ſint, ſiue cum ſuis hæredibus concurrant. Itaque duobus liberis exiſtentibus, emancipato vno, & eo qui tempore mortis in poteſtate fuerit: ſanè quidem is qui in poteſtate fuit, ſolus iure ciuili hæres eſt, & ſolus ſuus hæres. ſed cùm emancipatus beneficio g prætoris in partem admittitur: euenit, vt ſuus hæres pro parte hæres fiat.

10 ¶ At hi h qui emancipati à parente in adoptionem ſe dederunt, non admittuntur ad bona naturalis patris quaſi liberi: ſi modo, cùm is moreretur, in adoptiua familia fuerint. Nam viuo eo emancipati ab adoptiuo patre, perinde admittuntur ad bona naturalis patris ac ſi emancipati ab ipſo eſſent: nec vnquam in adoptiua familia fuiſſent. Et conuenienter, quod ad adoptiuum patrem pertinet, extraneorum loco eſſe incipiunt. Poſt mortem verò naturalis patris emancipati i ab adoptiuo patre, & quantum ad hunc adoptiuum patrem pertinet, æquè extraneorum loco fiunt: & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nanciſcuntur. Quod ideo ſic placuit, quia iniquum erat, eſſe in poteſtate patris adoptiui k, ad quos bona naturalis patris pertineant, vtrum ad liberos eius, an ad agnatos.

11 ¶ Minus ergo iuris habent adoptiui filij, quàm naturales. namque naturales emancipati beneficio l prætoris gradum liberorum retinent, licèt iure ciuili perdant: adoptiui verò emancipati & iure ciuili perdunt gradum liberorum, & à prætore non adiuuantur, & rectè: naturalia m enim iura ciuilis ratio perimere non poteſt: nec quia deſinunt ſui hæredes eſſe, poſſunt deſinere filij filiæve, aut nepotes neptesve eſſe, adoptiui verò emancipati extraneorum loco incipiunt eſſe: quia ius nomenque filij filiæve, quod per adoptionem conſequuti ſunt, alia ciuili ratione n, i. emancipatione perdunt.

12 ¶ Eadem hæc obſeruantur & in ea bonorum poſſeſſione, quam o contra tabulas teſtamenti parentis liberis præteritis, id eſt, neque hæredibus inſtitutis, neque vt oportet exhæredatis prætor pollicetur. Nam eos quidem qui in poteſtate mortis tempore fuerint, & emancipatos, vocat prætor ad eandem bonorum poſſeſſionem: eos verò, qui in adoptiua familia fuerint per hoc tempus p quo naturalis parens moreretur, repellit. Item adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo patre, ſicut ab inteſtato, ita longè minus contra tabulas teſtamenti ad bona eius 'non' admittit, quia deſinunt 'in' numero liberorum 'eius' eſſe q.

13 ¶ Admonendi tamen ſumus, eos qui in adoptiua familia ſunt, quive poſt mortem naturalis parentis ab adoptiuo patre emancipati fuerint, inteſtato parente naturali mortuo, licèt ea parte edicti, qua liberi ad bonorum poſſeſſionem vocantur, non admittantur: alia tamen parte vocari, ſc. qua cognati defuncti vocantur r. Ex qua parte ita admittuntur, ſi neque ſui hæredes liberi, neque emancipati obſtent, neque agnatus quidem vllus interueniat s. Ante enim prætor liberos vocat tam ſuos hæredes, quàm emancipatos: deinde legitimos hæredes, deinde proximos cognatos.

14 ¶ Sed ea omnia antiquitati 'quidem' placuerunt: aliquam autem emendationem à noſtra conſtitutione t acceperunt, quam ſuper iis perſonis compoſuimus, quæ à patribus ſuis naturalib. in adoptionem aliis dantur. Inuenimus etenim nonnullos caſus, in quibus filij & naturalium parentum ſucceſſionem, propter adoptionem amittebant, & adoptione facilè per emancipationem ſoluta, ad neutrius patris ſucceſſionem vocabantur. Hoc ſolito more corrigentes u, conſtitutionem ſcripſimus, per quam definimus, quando parens naturalis filium ſuum adoptandum alii dederit, integra omnia iura ita ſeruari, atque ſi in patris naturalis poteſtate permanſiſſet, nec penitus adoptio fuiſſet ſubſequuta: niſi in hoc tantummodo caſu, vt x poſſit ab inteſtato ad patris adoptiui venire ſucceſſionem. Teſtamento autem ab eo facto, neque iure ciuili, neque prætorio, ex hæreditate eius aliquid perſequi poteſt, neque contra tabulas bonorum poſſeſſione agnita, neque inofficioſi querela inſtituta: cùm nec neceſſitas patri adoptiuo imponatur, vel hæredem eum inſtituere, vel exhæredatum eum facere, vtpote nullo vinculo naturali copulatum: neque y ex Sabiniano ſenatuſcon-ſulto ex tribus maribus fuerit adoptatus. Nam & in eiuſmodi caſu, neque quarta ei ſeruatur, neque vlla actio ad eius perſequutionem ei competit. Noſtra autem conſtitutione exceptus eſt is quem parens naturalis adoptandum ſuſceperit. Vtroque enim iure tam naturali quàm legitimo in hanc perſonam concurrente: priſtina iura tali adoptioni ſeruamus, quemadmodum & paterfamilias ſeſe dederit adrogandum. quæ ſpecialiter & ſingulatim ex præfatæ conſtitutionis tenore poſſunt colligi.

15 ¶ Item vetuſtas b ex maſculis progenitos plus diligens, ſolos nepotes vel neptes, qui quæve ex virili ſexu deſcendunt, ad ſuorum vocabat ſucceſſionem, & iure agnatorum eos anteponebat: nepotes autem, qui ex filiabus c nati ſunt, & pronepotes ex neptibus, cognatorum loco connumerans, poſt agnatorum lineam eos vocabat tam in aui vel proaui materni, quàm in auiæ vel proauiæ, ſiue paternæ, ſiue maternæ ſucceſſionem. Diui autem principes d, non paſſi ſunt talem contra naturam iniuriam ſine competenti emendatione relinquere: ſed cùm nepotis & pronepotis nomen commune ſit vtriſque, tam qui ex maſculis, quàm qui ex fœminis deſcendunt: ideo eundem gradum & ordinem ſucceſſionis eis donauerunt. Sed vt amplius aliquid ſit eis, qui non ſolum naturæ, ſed etiam veteris iuris ſuffragiis muniuntur; portionem nepotum vel neptum, vel deinceps (de quibus ſupra diximus) paulo minuendam eſſe exiſtimauerunt: vt minus tertia parte acciperent quàm mater eorum vel auia fuerat acceptura, vel pater eorum, vel auus paternus, ſiue maternus, quando fœmina mortua ſit, cuius de hæreditate agitur: iiſque (licèt ſoli ſint) adeuntibus agnatos minimè vocant. Et quemadmodum lex XII. tabularum filio mortuo nepotes, vel neptes, pronepotes vel proneptes in locum patris ſui e ad ſucceſſionem aui ſui vocat: ita & principalis diſpoſitio in locum matris ſuæ vel auiæ, eos cum iam deſignata partis tertiæ deminutione vocat.

16 ¶ Sed nos, cùm adhuc dubitatio maneret inter agnatos, & memoratos nepotes, quartam partem ſubſtantiæ defuncti agnatis ſibi vindicantibus ex cuiuſdam conſtitutionis auctoritate: memoratam quidem conſtitutionem à noſtro Codice ſegregauimus, neque inſeri eam ex Theodoſiano Codice in eo conceſſimus. Noſtra f autem conſtitutione promulgata toti iuri eius derogatum eſt; & ſancimus, talibus nepotibus ex filia, vel pronepotibus ex nepte, & deinceps ſuperſtitibus, agnatos nullam partem mortui ſucceſſionis ſibi vindicare: ne hi qui ex tranſuerſa linea veniunt, potiores iis habeantur, qui recto iure deſcendunt. Quam conſtitutionem noſtram obtinere ſecundum ſui vigorem & tempora, & nunc ſancimus: ita tamen, vt quemadmodum inter filios & nepotes ex filio antiquitas ſtatuit, non in capita, ſed in ſtirpes diuidi hæreditatem: ſimiliter nos inter filios & nepotes ex filia, diſtributionem fieri iubemus, vel inter omnes nepotes & neptes, & inter pronepotes, & proneptes & alias deinceps perſonas: vt vtraque progenies matris, vel patris, auiæ vel aui portionem ſine vlla deminutione conſequatur, vt ſi fortè vnus vel duo ex vna parte; ex altera tres aut quatuor extent, vnus aut duo dimidiam: alteri tres aut quatuor alteram dimidiam hæreditatis habeant.

a d. l. vlt. in fin. C. de adopt.
b & ius diſtinctum. Nou. 21. hoc tamen ius ſuccedendi Iuſtinianus barbarum vocat, Nou. 22. in pr.
c quæ familiæ ſuæ & caput & finis ſunt, l. 195. in f. de verb. ſig.
d Valent. Theod. Arcad. l. 9. C. eo.
e l. 3. C. eo.
f l. vlt. C. eo.
g d. l. 8. C. eo.
h 38. §. 14. & 6. C. 57. Nou. 118. cap. 3. Vlp. tit. 26.
f hodie agnati non differunt iure à cognatis, d. Nou. 118. cap. 4. & quæ ibidem notaui.
i quam v. apud Vlp. tit. 15. § 1.
k l. 1. ff. eo.
l d. l. 1. ff. vnd. legit.
m Agnati cognatis continentur. Patruus & agnatus eſt & cognatus. Auunculus, cognatus tantummodo. Paul. 4. ſen. 8. §. 1.
n d. l. 1. §. pen. ff. eod.
o l. vlt. §. quarto gradu. de gradib.
p l. vlt. ff. vnde legitimi. l. 2. §. 10. in f. ff. de ſuis & legit. hær.
q l. 4. §. 2. 4. ff. eod.
r l. 2. §. 3. ff. eod.

DE LEGITIMA a ADGNATORVM ſucceſſione.

TIT. II.

Succedunt ordo hæredum legitimorum. 1. De agnatis naturalibus. 2. De adoptiuis. 3. De maſculis & fœminis. 4. De filio ſororis. 5. De proximis vel ... 6. De quo tempore proximitas ſpectatur. 7. De ſucceſſorio edicto. 8. De legitima parentum ſucceſſione.

SI nemo ſuus hæres, vel eorum, quos inter ſuos hæredes prætor, vel conſtitutiones vocant, extat, qui ſucceſſionem quoquo modo amplectatur: tunc ex lege XII. tabularum ad b agnatum proximum pertinet hæreditas.

1 ¶ Sunt autem c agnati (vt primo quoque libro tradidimus) cognati per virilis ſexus perſonas cognatione coniuncti, quaſi à patre cognati. Itaque 'ex' eodem patre nati fratres, agnati ſibi ſunt, qui & conſanguinei vocantur: nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint. Item patruus fratris filio, & inuicem is illi agnatus eſt. Eodem numero ſunt fratres patrueles, id eſt, qui ex duobus fratribus procreati ſunt, qui etiam conſobrini vocantur. Qua ratione etiam ad plures gradus agnationis peruenire poterimus.

¶ Ii e etiam, qui poſt mortem patris naſcuntur, iura conſanguinitatis naſciſcuntur.

¶ Non tamen omnibus ſimul agnatis dat lex hæreditatem: ſed iis, qui tunc proximiore gradu ſunt, cùm certum eſſe cœperit aliquem inteſtatum deceſſiſſe.

2 ¶ Per adoptionem quoque agnationis ius conſiſtit: veluti inter filios naturales, & eos quos pater eorum adoptauit. Nec dubium eſt, quin ij impropriè conſanguinei appellentur. Item ſi quis ex

ceteris

Universidad Rey Juan Carlos

cæteris agnatis [ſuis] veluti frater, aut patruus, aut denique is, qui longiore gradu eſt, adoptare ſi aliquem: agnatus inter ſuos hæredes eſſe non dubitatur.

1 ¶ Cæterum inter maſculos quidem agnationis iure hæreditas etiam ſi longiſſimo gradu a ſint, vltro citroque capitur.

¶ Quod ad fœminas verò attinet: ita placebat, vt ipſæ b conſanguinitatis iure tantùm capiant hæreditatem, ſi ſorores ſint: vlterius non capiant. maſculi autem ad earum hæreditates (etiam ſi longiſſimo gradu ſint) admittantur. Qua de cauſa fratris tui, aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuæ hæreditas ad te pertinebat: tua verò ad illas non pertinebat. Quod ideo ita conſtitutum erat, quia commodius videbatur ita iura conſtitui, vt plerumque hæreditates ad maſculos confluerent. Sed quia ſanè iniquum erat in vniuerſum eas quaſi extraneas repelli: prætor eas ad bonorum poſſeſſionem admittit ea parte, qua c proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur, ex qua parte ita ſcilicet admittuntur, ſi neque agnatus vllus, neque proximior cognatus interueniat.

¶ Et hæc quidem lex XII. tabularum nullo modo introduxit: ſed ſimplicitatem d legibus amicam amplexa, ſimili e modo omnes agnatos, ſiue maſculos, ſiue fœminas f, cuiuſcunque gradus, ad g ſimilitudinem ſuorum inuicem ad ſucceſſionem vocabat. Media autem iuriſprudentia h, quæ erat quidem lege XII. tabularum iunior, imperiali autem diſpoſitione anterior, ſubtilitate quadam excogitata, præfatam differentiam inducebat, & penitus eas à ſucceſſione agnatorum repellebat, omni alia ſucceſſione incognita, donec prætores paulatim aſperitatem iuris ciuilis corrigentes: ſiue quod deerat implentes, humano propoſito alium ordinem ſuis edictis addiderunt: & cognationis linea proximitatis nomine introducta, per bonorum poſſeſſionem eas adiuuabant, & pollicebantur his bonorum poſſeſſionem, quæ vnde cognati, appellatur.

¶ Nos verò leg. XII. tab. ſequentes, & eius veſtigia in hac parte conſeruantes, laudamus quidem prætores ſuæ humanitatis, non tamen eos in plenum [huic] cauſæ mederi inuenimus. Quare etenim vno eodemque gradu naturali concurrente, & agnationis titulis tam in maſculis quàm in fœminis æqua lance conſtitutis, maſculis quidem dabatur ad ſucceſſionem venire omnium agnatorum, ex agnatis autem mulierib. nulli penitus, niſi ſoli ſorori, ad agnatorum ſucceſſionem patebat aditus? Ideo i nos in plenum omnia reducentes, & ad ius XII. tab. eandem diſpoſitionem exæquantes *, noſtra conſtitutione k ſancimus, omnes legitimas perſonas, i. per virilem ſexum deſcendentes (ſiue maſculini generis, ſiue fœminini ſint) ſimili modo ad iura ſucceſſionis legitimæ ab inteſtato vocari ſecundum l ſui gradus prærogatiuam: nec ideo excludendas, quia conſanguinitatis iura, ſicut germanæ, non habent.

4 ¶ Hoc etiam addendum noſtræ conſtitutioni exiſtimauimus, vt transferatur vnus tantummodo gradus à iure cognationis in legitimam ſucceſſionem: vt non ſolùm fratris filius & filia (ſecundum quod iam definiuimus) ad ſucceſſionem patrui ſui vocetur: ſed etiam germanæ conſanguineæ, vel ſororis vterinæ filius & filia ſoli, & non deinceps perſonæ vnà cum his ad iura auunculi ſui m perueniant: & mortuo eo, qui patruus quidem eſt ſui fratris filiis, auunculus autem ſororis ſuæ ſoboli, ſimili modo ab vtroque latere ſuccedant: tanquam ſi omnes ex maſculis deſcendentes, legitimo n iure veniant, ſcilicet vbi frater & ſoror ſuperſtites non ſunt. His etenim perſonis præcedentib. & ſucceſſionem admittentibus, cæteri gradus remanent penitus ſemoti †, videlicet hæreditate non in ſtirpes, ſed in capita, diuidenda.

5 ¶ Si plures ſint gradus agnatorum, apertè lex XII. tab. o proximum vocat. Itaque ſi (verbi gratia) ſint defuncti frater, & alterius fratris filius, aut patruus: frater potior habetur. Et quamuis ſingulari numero vſa lex [XII. tab.] proximum vocet, tamen dubium non eſt, quin ſi plures ſint eiuſdem gradus, omnes p admittantur q. Nam & propriè proximus ex pluribus gradibus intelligitur: & tamen non dubium eſt, quin licet vnus ſit gradus agnatorum, pertineat ad eos hæreditas.

6 ¶ Proximus autem, ſi quidem nullo teſtamento facto quiſquam deceſſerit, per hoc tempus requiritur, quo mortuus eſt is, cuius de hæreditate quæritur r. Quod ſi facto teſtamento quiſquam deceſſerit, per hoc tempus requiritur, quo certum eſſe cœperit, nullum ex teſtamento heredem extiturum. tunc enim propriè quiſque inteſtatus deceſſiſſe intelligitur. Quod quidem aliquando longo tempore declaratur. In quo ſpatio temporis ſæpe accidit, vt proximiore mortuo, proximus eſſe incipiat, qui moriente teſtatore non erat proximus.

7 ¶ Placebat ſ autem in eo genere percipiendarum hæreditatum ſucceſſionem non eſſe: id eſt vt quamuis proximus, qui ſecundùm ea quæ diximus,

a præs. decimo §. ſ. 1. et ſuo ſiſtitutio, an & alter deciſionum, negat ibid. Mynſ. aut itaque agnatis præferri vel virum vel vxorem, vel Eccleſiam, vel fiſcum, ab eo tamen diſſentit Veſemb.
b Fœminæ ad hæreditatem legitimam vltra conſanguineam vel vltra conſanguineorum gradum ad ſucceſſionem, item ad legitimā hæreditatem, non admittebantur, iure ciuili Voconiana rogatione. Paul. 4. ſent. 8. §. 3. Vlp. 26. §. 6.
c ea quæ l. proxim. in pr. & l. de ſucceſſ. ... D. vnde cognati.
d §. 7. l. de leg. verb. per ſideic.
e Paul. 4. ſent. 8. §. 5. Nou. 118.
f Vlp. 26. §. 1.
g hoc ſilium eſſe videtur 3. & ſc. Tertull.
h intelligit legem Voconiam (de qua Paul. & Aſcon. & Vlp. tit. 26. §. 6.) per quā fœminæ vltra conſanguineorum gradum, ab hæreditatib. legitimis arcebantur.
i l. pen. & vlt. C. de legit. hered.
k Nou. 22. in pr. & 118. c. 4.
l vt priore loco conſanguinei, i. fratres & ſorores ex eodem patre, pro reliquis agnatis proximi, & ex iis deſcendentes etiam fœminæ, ſeruato ſemper gradu, &c.
m patrui ſui ... l. C. de leg. her.
n & ſuccedant inter ſe in capita ... Mynſ. ... Idem Carolus V. ſtatuit. Caius 2. inſt. I.
† Hodie non ſunt ſemoti ob introductum ius repræſentationis. Nou. 127. qua liberi defuncti fratris cum patruo ſuccedunt in ſtirpes, ... de leg. her.
o l. 195. §. 1. de verb. ſig.
p Singulari numero continetur pluralis. l. 17. C. de leg. 1.
q non in ſtirpes ſed in capita, l. 2. §. 2. ff. de ſuis.
r Defuncti proximi qui cenſetur ab inteſtato mortis tempore: ex teſtamento, eo deſtituto, ... l. 2. §. 6. D. eo.
ſ in hæreditate legitima, olim nō erat ſucceſſio: Nā patre decedente nunquam adires,

vocatur ad hæreditatem, aut ſpreuerit hæreditatem, aut antequam adeat, deceſſerit: nihilo magis legitimo iure ſequentes admittantur. Quod iterum prætores imperfecto iure corrigentes, non in totum ſine adminiculo relinquebant: ſed ex cognatorum ordine eos vocabant, vtpote agnationis iure eis recluſis. Sed nos nihil perfectiſſimo iuri deeſſe cupientes, noſtra conſtitutione a quam de iure patronatus humanitate ſuggerente protulimus *, b ſancimus ſucceſſionem in agnatorum hæreditatib. non eſſe eis † denegandam. cùm ſatis abſurdum erat, quod cognatis à prætore apertum eſt, hoc agnatis eſſe recluſum: maximè cùm in onere quidem tutelarum primo gradu deficiente, ſequens ſuccedit, & quod in onere obtinebat, non erat in lucro permiſſum.

8 ¶ Ad legitimam ſucceſſionem nihilominus vocatur etiam parens, qui contracta c fiducia filium vel filiam, nepotem vel neptem, ac deinceps emancipat, quod ex noſtra conſtitutione d omnino inducitur, vt emancipationes liberorum ſemper videantur quaſi contracta fiducia fieri: cùm apud veteres non aliter hoc obtinebat, niſi ſpecialiter contracta fiducia parens manumiſiſſet.

DE SENATVSCONSVLTO TERTVLLIANO e.

TIT. III.

¶ De lege XII. tab. & iure prætorio. 1. ¶ De conſtitutione diui Claudij. 2. ¶ Ad S.C. Tert. de iure liberorum. 3. ¶ Qui præferantur matri, vel cum ea admittantur. 4. ¶ Ius vetus. De iure liberorum ſublato. 5. Quibus mater præponitur, & quibuſcum admittitur. 6. ¶ De iure liberis prodeſt. 7. ¶ De vulgò quæſitis.

Lege XII. tab. ita ſtricto iure vtebatur, & præponebat maſculorum progeniem, & eos, qui per fœminini ſexus neceſſitudinem ſibi iunguntur, adeo f expellebat, vt ne quidem inter matrem & filium filiamve vltro citroque hæreditatis capiendæ ius daret, niſi quòd prætores ex proximitate cognatorum eas perſonas ad ſucceſſionem bonorum poſſeſſione vnde cognati accommodata vocabant.

1 ¶ Sed hæ iuris anguſtiæ poſtea emendatæ ſunt. Et primus quidem diuus Claudius g matri ad ſolatium liberorum amiſſorum, legitimam eorum detulit hæreditatem.

2 ¶ Poſtea autem ſenatuſcon. Tertulliano, quod diui Hadriani h temporib. factum eſt, pleniſſimè de triſti i ſucceſſione matri † non etiam auiæ deferenda cautum eſt: vt ingenua trium liberorum ius habens, libertina quatuor, ad bona filiorum filiarumve admittatur inteſtatò mortuorum, licet in poteſtate parentis ſit k vt ſc. cùm alieno iuri ſubiecta eſt, iuſſu eius adeat hæreditatem * cuius iuri ** ſubiecta eſt.

3 ¶ Præferuntur l autem matri liberi defuncti, qui ſui ſunt, quive ſuorum loco ſunt: ſiue primi gradus, ſiue vlteriores. Sed & filiæ ſuæ mortuæ filius vel filia præponitur ex conſtitutionib. matri defunctæ, i. auiæ ſuæ. Pater verò vtriuſque, non etiam auus & proauus matri m anteponitur †, ſc. cùm inter eos ſolos de hæreditate agitur. Frater autem conſanguineus tam filij quàm filiæ excludebat n matrem †: ſoror autem conſanguinea pariter cum matre admittebatur. Sed ſi fuerant frater & ſoror conſanguinei, & mater liberis onerata: frater quidem matrem excludebat, communis autem erat hæreditas ex æquis partib. o fratrib. & ſororibus.

4 ¶ Sed nos conſtitutione, quam in Codice noſtro nomine decorato poſuimus, matri ſubueniendum eſſe exiſtimauimus: reſpicientes ad p naturam, & puerperium q, & periculum, & ſæpe mortem ex hoc caſu matrib. illatam. Ideoque impium eſſe credidimus, caſum fortuitum in eius admitti detrimentum, ſi enim ingenua ter, vel libertina quater non peperit, immeritò r defraudabatur ſucceſſione ſuorum liberorum: quid enim peccauit, ſi non plures, ſed paucos peperit? Et dedimus ius legitimum plenum matrib. (ſiue ingenuis, ſiue libertinis) & ſi non ter enixæ fuerint, vel quater, ſed eum tantum vel eam, qui quæve morte intercepti ſunt, vt ſic vocentur in liberorum ſuorum legitimam ſucceſſionem.

5 ¶ Sed cùm antea conſtitutiones ſ iura legitimæ ſucceſſionis perſcrutantes partim matrem adiuuabant, partim eam prægrauabant, nec in ſolidum eam vocabant: ſed in quibuſdam caſib. tertiam ei partem abſtrahentes certis legitimis dabant perſonis, in aliis autem contrarium faciebant: nobis viſum t eſt, & rectâ & ſimplici via matrem omnibus perſonis legitimis anteponi, & ſine vlla deminutione filiorum ſuorum ſucceſſionem accipere: excepta fratris & ſororis perſona, ſiue conſanguinei ſint, ſiue ſola cognationis iura habentes: vt quemadmodum eam toti alij ordini legitimo præpoſuimus, ita omnes fratres & ſorores, ſiue legitimi ſint, ſiue non, ad capiendas hæreditates ſimul vocemus: ita tamen, vt ſi quidem ſolæ ſorores agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint u: dimidiam quidem mater †, alteram verò dimidiam partem

omnes

aut repudiaret hæreditatem, fratris filius admitti non poterat, quia omnis ſucceſſio proximiori deferebatur. Paul. 4. ſent. 8. §. 4.
a quæ non extat.
† proximis ſcil. agnatis ſiquidem aliis proximiores, vientes aut ſpernentes adire hæreditatem, ſequentes non admittebantur l. 2. in pr. ff. eo.
b Nou. 118. c. 2.
c l. ſaluo 6. & iis pater hæres erat alij emancipati ex contracta fiducia. Atqui patri adquiri hæreditatem non poſſe dicitur l. 4. C. de inſt. & ſub. l. 61. ff. de verb. obl. l. 3. 4. C. de tranſact. l. 5. C. de paſt.
d l. vlt. C. de emanc.
e 38. ff. 17. & 6. C. 55. Vlp. 26. §. 8. Paul. 4. ſen. 9 Tert. S.C. cauetur quemadmodum liberi matris ſuccedant.
f Inolitum in maſculis & fœminis eadem lex ſtatuebat, L. 15. in pr. C. de legitimis.
g Ex ſola Cl. c. 19.
h l. D. Pij (tum enim appellationem ſortitus eſt adoptionis iure) Tertullo & Sacerdote Coſſ. Cuia.
i v. l. vlt. C. de inſt. & ſub.
† Hodie etiā auia ſuccedit ſuo gradu: Nou. 118. c. 2. in pr.
k v. l. 12. in pr. C. de ...
l v. l. 2. §. ... ff. eo. & l. 2. C. eo. l. 2. 3. ... D. eo.
† Hodie non anteponitur pater matri. l. vlt. §. pe. C. eo.
m l. 4. C. eo.
† Hodie frater defuncti etiam matrē non excludit. l. vlt. in pr. C. eod.
o l. vlt. C. de iure liberorum.
p Liberorū ſucceſſiones matrib. delatæ quatuor poſitionum de cauſis.
q v. l. vlt. C. ad ...
r l. 2. C. de iure liberor.
ſ Conſtantini & ... l. 2. C. Th. de legit. her. 15.
t l. vlt. C. eo. l. vlt. ... C. eod.
† Hodie mater cū fratrib. & ſororib. defuncti ſuccedit in virilem portionem * Nou. 22. c. 47. in f.

Universidad Rey Juan Carlos

omnes ſorores habeant. Si verò mater ſuperſtite & fratre, vel fratribus ſolis, vel etiam cum ſororibus, ſine legitimis, ſive ſola cognationis iura habentibus, inteſtatus quis vel inteſtata moriatur, in capita diſtribuetur eius hereditas.

6 ¶ Sed quemadmodum nos matris proſpeximus, ita eos oportet ſuę ſoboli conſulere: ſcituris eis, quod ſi tutores a liberis non petierint, vel in locum remoti, vel excuſati, intra annum petere neglexerint, ab eorum impuberum morientium ſucceſſione meritò repellentur.

7 ¶ Licèt autem vulgò quæſitus k ſit filius filiàve: poteſt l tamen ad bona eius mater ex Tertulliano ſenatuſconſulto admitti.

DE SENATVSCONSVLTO c ORPHITIANO.

TIT. IV.

Origo & ſumma Senatuſconſulti. 1. De nepote & nepte. 2. De capitis deminutione. 3. De vulgò quæſitis. 4. De iure accreſcendi inter legitimos heredes.

PER contrarium autem liberi d ad bona matrum inteſtatarum admittuntur ex ſenatuſconſulto Orphitiano e, quod Orphito & Ruffo conſulibus effectum eſt divi Marci temporibus. & data eſt tam filio, quam filiæ legitima hereditas, etiam ſi alieno iuri ſubiecti ſint: & præferuntur conſanguineis, & adgnatis defunctæ matris.

1 ¶ Sed cùm ex ſenatuſconſulto nepotes f & neptes ad aviæ ſucceſſionem legitimo iure non vocarentur, poſtea hoc conſtitutionibus principalibus g emendatum eſt, ut ad ſimilitudinem filiorum filiarumque & nepotes & neptes vocentur.

2 ¶ Sciendum autem eſt, huiuſmodi ſucceſſiones, quæ ex Tertylliano & Orphitiano ſenatuſconſultis deferuntur, capitis deminutione non perimi, propter illam regulam, qua * novæ hereditates legitimæ capitis h deminutione non pereunt, ſed illæ ſolæ, quæ ex lege duodecim tabularum deferuntur.

3 ¶ Noviſſimè ſciendum eſt, etiam illos liberos, qui vulgò quæſiti ſunt i, ad matris hereditatem ex hoc ſenatuſconſulto admitti.

4 ¶ Si k ex pluribus legitimis heredibus quidam omiſerint hereditatem, vel morte, vel alia cauſa impediti fuerint, quominus adeant: reliquis, qui adierint, adcreſcit illorum portio: & licèt ante deceſſerint, ad hæredes tamen eorum pertinet.

DE SVCCESSIONE COGNATORVM.

TIT. V.

¶ Tertius ordo ſuccedendum ab inteſtato. 1. Qui vocantur in hoc ordine. De agnatis capite minutis. 2. De cognatis per fœminas. 3. De liberis datis in adoptionem. 4. De vulgò quæſitis. 5. Ex quoto gradu agnati, vel cognati ſuccedunt.

POST ſuos heredes, eoſque quos inter ſuos hæredes prætor & conſtitutiones vocant, & poſt legitimos (quo numero ſunt agnati, & hi quos in locum agnatorum tam ſupradicta ſenatuſconſulta, quàm noſtra erexit l conſtitutio) proximos cognatos prætor vocat.

1 ¶ Qua parte naturalis cognatio ſpectatur: nam adgnati capite deminuti, quique ex his progeniti ſunt, ex lege duodecim tabularum inter legitimos non habentur, ſed à prætore tertio ordine vocantur: exceptis ſolis tantummodò fratre & ſorore emancipatis, non etiam liberis eorum, quos lex Anaſtaſiana m cum fratribus integri n iuris conſtitutis vocat quidem ad legitimam fratris hæreditatem ſive ſororis: non æquis tamen partibus, ſed cum aliqua deminutione, quam facile eſt ex ipſis conſtitutionis verbis colligere. Alias verò adgnatis inferioris gradus, licèt capitis deminutionem paſſi non ſunt, tamen anteponit eos, & procul dubio cognatis.

2 ¶ Eos etiam, qui per fœminini ſexus perſonas ex tranſverſo cognatione iunguntur, tertio gradu proximitatis nomine prætor ad ſucceſſionem vocat.

3 ¶ Liberi quoque o, qui in adoptiva familia ſunt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem gradu vocantur.

4 ¶ Vulgò quæſitos p, nullos habere adgnatos manifeſtum eſt: cùm adgnatio à patre ſit, cognatio à matre; hi autem nullum patrem habere intelliguntur. Eadem ratione ne inter ſe quidem poſſunt videri conſanguinei eſſe: quia conſanguinitatis q ius ſpecies eſt adgnationis. Tantùm ergo cognati ſunt ſibi, ſicut & matri cognati ſunt. Itaque omnibus iſtis ex ea parte competit bonorum poſſeſſio, qua proximitatis nomine cognati vocantur.

5 ¶ Hoc loco & illud neceſſariò admonendi ſumus, adgnationis quidem iure admitti aliquem ad hæreditatem r, etſi decimo ſ gradu ſit: ſive de lege XII. tabularum quæramus, ſive de edicto, quo prætor legitimis hæredibus daturum ſe bonorum poſſeſſionem pollicetur.

¶ Proximitatis t verò nomine iis ſolis prætor promittit bonorum poſſeſſionem, qui uſque ad † ſextum gradum cognationis ſunt, & ex ſeptimo ſobrino ſobrinaque nati natæve.

a d.l.1.§.1. ff. qui petunt tut.
b l.1. in pr. ff. unde cognati.
c l.1. ff. 37. & 6. C. [illegible] Paul. 4. ſent. tit. 10.
d l.1. in pr. ff. eo. l. 1. C. eo.
e non ex lege 12. Tab. quia fœminæ ſuos hæredes non habent. Vlpian. tit. 26. §. 7.
f l.9. ff. eod.
g Theodoſij & Arcadij, l.4. Cod. Theodoſ. de legitimis hereditat.
h l.1. §. capitis ff. eod.
i Paul. 4. ſent. 10. §. 2. l.1. §. 2. ff. eo.
k l.9. ff. de ſuis.
l l. pen. C. de legit. [illegible] C. de leg. her.
n capitis diminutione vivo parente non paſſo.
o l.1. §. cognationem, ff. unde cognati.
p l.4. ff. unde cognati; l.4. §. ſolutum, ff. de gradib.
q Conſanguinitatis ius ſpecies adgnationis, nihil aliud eſt quam fraternitas, diſtincta autem à cognatione naturali, [illegible]
r ut & ad feudum. 2. feud. 50.
ſ qui longiſſimus dicitur, [illegible] multò magis [illegible] l.9. ff. unde cognati.
t l. ut cognatus nemo admittebatur decimo gradu, [illegible]
† Hodie ius cognatorum adgnationis iuri æquatum eſt, atque ita cognati eodem gradu ſuccedunt, Novell. 118.

DE GRADIBVS COGNATIONVM. a

TIT. VI.

Continuatio. Diviſio cognationis. 1. Gradus primus. 2. Secundus. 3. Tertius. 4. Quartus. 5. Quintus. 6. Sextus. 7. Septimus, & reliqui. 8. De gradibus adgnationis. 9. De graduum deſcriptione.

HOC loco neceſſarium b eſt exponere, quemadmodum gradus cognationis numerentur. Quare in primis admonendi ſumus, cognationem c aliam ſuprà numerari, aliam infrà, aliam ex tranſverſo, quæ etiam à latere dicitur. Superior cognatio eſt parentum, inferior liberorum: ex tranſverſo fratrum ſororumve, & eorum, qui quæve ex his generantur, & convenienter patrui, amitæ, avunculi, materteræ. Et ſuperior quidem & inferior cognatio à primo gradu incipit, at ea quæ ex tranſverſo numeratur, à ſecundo.

1 ¶ Primo gradu eſt ſuprà, pater, mater: infrà, filius, filia d.

2 ¶ Secundo e gradu ſuprà avus, avia: infrà, nepos, neptis: ex tranſverſo, frater, ſoror.

3 ¶ Tertio f gradu ſuprà proavus, proavia: infrà pronepos, proneptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque filius, filia, & convenienter patruus, amita, avunculus & matertera. Patruus eſt frater patris, qui Græcè πατρῶος appellatur: Avunculus eſt frater matris, qui Græcè μήτρως dicitur, & utrque promiſcuè θεῖος appellatur. Amita eſt patris ſoror, quæ Græcè πατρὸς ἀδελφὴ appellatur: matertera verò matris ſoror, quæ Græcè μητρὸς ἀδελφὴ dicitur, & utraque promiſcuè θεία appellatur.

4 ¶ Quarto g gradu ſuprà abavus, abavia: infrà abnepos, abneptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque nepos, neptiſve: & convenienter patruus magnus, amita magna, i. avi frater & ſoror, item avunculus magnus, & matertera magna, i. aviæ frater & ſoror: conſobrinus, conſobrina, i. qui quæve ex ſororib. aut fratrib. procreantur. Sed quidam rectè conſobrinos eos propriè dici putant, qui ex duabus ſororib. progenerantur, quaſi conſororinos: eos verò, qui ex duobus fratribus progenerantur, propriè fratres patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus filiæ naſcuntur, ſorores patrueles appellari. At eos qui ex fratre & ſorore progenerantur, amitinos propriè dici putant. Amitæ tuæ filii, conſobrinum te appellant, tu illos amitinos.

5 ¶ Quinto h * gradu ſuprà atavus, atavia: infrà atnepos, atneptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque, pronepos, proneptis: & convenienter propatruus, proamita, i. proavi frater & ſoror, & proavunculus & promatertera, i. proaviæ frater & ſoror. Item fratris patruelis, vel ſororis patruelis, conſobrini & conſobrinæ, amitini & amitinæ filius filia, propius ſobrino, propius ſobrina: hi ſunt patrui magni, amitæ magnæ, avunculi magni, materteræ magnæ filius, filia.

6 ¶ Sexto i gradu ſuprà tritavus, tritavia: infrà trinepos, trineptis: ex tranſverſo fratris ſororiſque abnepos, abneptis, & convenienter abpatruus, abamita, i. abavi frater & ſoror: abavunculus, abmatertera, i. abaviæ frater & ſoror. * Item propatrui, proamitæ, proavunculi, promaterteræ filius, filia, item propius ſobrino, ſobrinæve, filius, filia: * item ſobrini, ſobrinæ, id eſt, qui quæve ex fratribus vel ſororibus patruelibus vel conſobrinis vel amitinis progenerantur k.

7 ¶ Hactenus oſtendiſſe ſufficiat, quemadmodum gradus cognationis numerentur. Namque ex his palam eſt intelligere, quemadmodum ulterius quoque gradus numerare debeamus: quippe * ſemper generata perſona gradum adiicit l, ut longè facilius ſit reſpondere, quoto quiſque gradu ſit, quàm propria cognationis appellatione quemquam denotare.

8 ¶ Adgnationis quoque gradus eodem modo numerantur.

9 ¶ Sed cùm m magis n veritas oculata fide, quàm per aures animis hominum infigatur o: ideo neceſſarium duximus poſt narrationem graduum, eos etiam præſenti libro inſcribi: quatenus poſſint & auribus & oculorum inſpectione adoleſcentes, perfectiſſimam graduum doctrinam adipiſci.

a 55. ff. 10. Paul. 4. ſent. 11.
b 1. utile propter matrimonia, hereditates, tutelas, teſtimonia, bonorum poſſeſſiones, l.10 in princip. ff. eod.
c l.1. ff. eod.
d & ita quatuor perſonæ. l.10. §.1. grado. ff. eo.
e hæ perſonæ duplicitèr intelligendæ, ut ſint duodecim. d. l.10. §. 2. grado.
f Paul. in d.l.10. §.3. grad. enumerat. 32. perſonas.
g & in d.l.10. Paul. §. 4. grado, enumerat 80. perſonas.
h idem Paul. in §.5. gradu, enumerat 184. perſonas.
i idem IC. in hoc gradu continet 448. perſonas in d.l.10. §.6. grado.
k idem Paulus notat in ſeptimo gradu contineri 1024. perſonas, d. l.10. §.7. quæ omnes ſimul coniunctæ efficiunt 1784. perſonas. Vltra ſeptimum gradum cognatorum nomina non reperiuntur, & vix ultrà ſeptimum gradum cognatorum vita ſubſiſtit. l.4. in pr. ff. eod. in hoc gradu continetur ſobrino & ſobrina natis, l.1. §. 3. ff. unde cognati.
l ſiquidem gradus nihil aliud eſt, quàm generatio: ut quamvis quæſtione propoſita, quot inter utramque perſonam generationes extiterint, totidem gradus ſint conſtituendi.
m Horat. in arte: Segnius irritant animos demiſſa per aurem, Quam quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus, & quæ ipſe ſibi tradit ſpectator. & apud Herodotum 1. & Lucianum libello de ſaltatione. Aures hominibus perſuaſibiles minus quàm oculi. Plautus Truculento. Pluris eſt oculatus teſtis unus, quàm auriti decem. & Horatius: Certior aure eſt oculus. [illegible] à quibuſdam receptum, ut teſti de auditu non credatur. [illegible] orat. [illegible] Et & alio-

qui acutiſſimus ſenſus, & qui ad ſtellas uſque protenditur, cùm nullus ſenſus id quod abeſſe paſſibus diſtet ſentire poſſit. Varro 2. de lingua. Hæc videndum, oculis, partem corneam [illegible] indicarent vera nos oculis habere, [illegible] Servius ad Æneid. Cicero de Natura.
n Tanto [illegible] in diſciplinis. Plus enim [illegible] quàm oculis ſitum eſt. Liſſund. 3. [illegible]
o [illegible] audiſſe per acuſſe [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

DE SERVILI COGNATIONE.

TIT. VII.

De ſeruili cognatione. 1. Colluſio ordinum, & graduum.

ILlud certum eſt, ad ſeruiles cognationes illam partem edicti, qua a proximitatis nomine bonorum poſſeſſio promittitur, non pertinere: nam nec vlla antiqua lege talis cognatio computabatur b. Sed noſtra c conſtitutione, quam pro iure patronatus fecimus (quod ius vſque ad noſtra tempora ſatis obſcurum, atque nube plenum, & vndique confuſum fuerat:) * & hoc humanitate ſuggerente conceſſimus, vt ſi quis in ſeruili conſtitutus conſortio liberum, vel liberos habuerit, ſiue ex libera ſiue ex ſeruilis conditionis muliere: vel contrà ſerua mulier ex libero vel ſeruo habuerit liberos cuiuſcunque ſexus: & ad libertatem his peruenientibus, ij qui ex ſeruili ventre nati ſunt, libertatem meruerint, vel dum mulieres liberæ erant, ipſi in ſeruitute eos habuerint, & poſtea ad libertatem peruenerint: vt hi omnes ad ſucceſſionem patris vel matris veniant †, patronatus iure in hac parte ſopito. Hos enim liberos non ſolum in ſuorum parentum ſucceſſionem, ſed etiam alterum in alterius ſucceſſionem mutuam vocamus, ex illa lege ſpecialiter eos vocantes, ſiue ſoli inueniantur, qui in ſeruitute nati, & poſtea manumiſſi ſunt: ſiue vna cum aliis, qui poſt libertatem parentum concepti ſunt: ſiue ex eodem patre, ſiue ex eadem matre, ſiue ex aliis d nuptiis, ad ſimilitudinem eorum qui ex iuſtis nuptiis procreati ſunt †.

1 ¶ Repetitis itaque omnibus, quæ iam tradidimus, apparet non ſemper eos, qui parem gradum cognationis obtinent, pariter vocari, eóque amplius, nec eum quidem, qui proximior ſit cognatus, ſemper potiorem eſſe. Cum enim prima cauſa ſit ſuorum heredum, & eorum, quos inter ſuos heredes enumerauimus: apparet pronepotem vel abnepotem defuncti potiorem eſſe quàm fratrem, aut patrem, matremque defuncti: cùm alioqui pater quidem & mater (vt ſupra quoque tradidimus) primum gradum cognationis obtineant, frater verò ſecundum, pronepos autem tertio gradu ſit cognatus, & abnepos quarto. Nec intereſt, in poteſtate morientis fuerit, an non, quòd vel emancipatus, vel ex emancipato, aut ex fœmineo ſexu propagatus eſt. Amotis quoque ſuis heredibus, & quos inter ſuos heredes vocari diximus: adgnatus, qui integrum ius habet adgnationis, etiam ſi longiſſimo gradu ſit, plerumque potior habetur, quàm proximior cognatus. Nam patrui nepos vel pronepos, auunculo vel materteræ præfertur. Totiens igitur dicimus aut potiorem haberi eum, qui proximiorem gradum cognationis obtinet, aut pariter vocari eos qui cognati ſunt, quotiens neque ſuorum heredum, quique inter ſuos heredes ſunt, neque adgnationis iure, aliquis præferri debeat, ſecundum ea quæ tradidimus: exceptis fratre & ſorore emancipatis, qui ad ſucceſſionem fratrum vel ſororum vocantur: qui etſi capite deminuti ſunt, tamen præferuntur cæteris vlterioris gradus adgnatis.

a de quo v. §. 3. de leg. agn. ſucc.
b Seruilis tamen cognatio impedimento nuptiis eſſe dicitur, §. [illegible] de nupt. vide l. 1. §. 2. ff. vnde cognati. l. vlt. §. vlt. ff. de gradibus.
c quæ non extant tamen fragmenta in l. vlt. C. de bon. libert.
* & ita reſoluit cognationem [illegible] l. 7. ff. vnde cognati. l. 6. C. de ſuis & legit.
d ſiue ex aliis, qualibuſcumque copulatione [illegible] ad ſimilitudinem, &c. vide [illegible].
† iure ciuili ſerui non dicuntur contrahere matrimonium, ſed contubernium, l. 3. C. de incolis. iure Pontificio ſecus, c. 1. de coniug. ſeru.
e vt patrono ſuccedat libertus. Ita [illegible] 38. ff. 16. t. 4. Vlp. 27. 29.
f Libertorum inteſtatorum hereditas primum ad ſuos heredes pertinet, deinde ad eos quorum liberti ſunt, veluti patronum, patronam, liberoſue patroni. Vlp. 27. §. 1.
g §. 1. l. 17. ff. de bonis libert.
h l. 1. in ſ. ff. de legit. libert.
i l. 1. in pr. ff. de ſuis. & de [illegible] Vlp. 29. §. 3. 5. 6. l. 1. §. 5. pro. ff. ſi cui plus quam.

DE SVCCESSIONE LIBERTORVM a.

TIT. VIII.

Qui ſuccedebant ex xij. tabul. 1. Iure prætorio. 2. Ex lege Papia. 3. Ex conſtitutione Iuſtiniani. 4. Quibus libertinis ſuccedatur.

NVNC de libertorum bonis videamus. Olim f itaque licebat liberto patronum ſuum impunè teſtamento præterire: nam ita demum lex duodecim tabularum ad hereditatem liberti vocabat patronum, ſi inteſtatus mortuus eſſet libertus, herede ſuo nullo relicto. Itaque inteſtato mortuo liberto, ſi is ſuum heredem reliquiſſet, patrono nihil in bonis eius iuris erat. Et ſi quidem ex naturalibus liberis aliquem ſuum heredem reliquiſſet, nulla videbatur querela: ſi verò adoptiuus filius fuiſſet, apertè iniquum erat, nihil iuris patrono ſupereſſe.

1 ¶ Qua de cauſa poſtea prætoris edicto hæc iuris iniquitas emendata eſt: ſiue enim faciebat teſtamentum libertus, iubebatur ita teſtari: vt patrono partem h dimidiam bonorum ſuorum relinqueret, & ſi aut nihil, aut minus parte dimidia reliquerat: dabatur patrono contra tabulas teſtamenti partis dimidiæ bonorum poſſeſſio. Siue inteſtatus moriebatur, ſuo herede relicto filio adoptiuo: dabatur æquè patrono contra hunc ſuum heredem, partis dimidiæ bonorum poſſeſſio.

¶ Prodeſſe autem liberto ſolebant ad excludendum patronum i naturales liberi, non ſolùm quos in poteſtate mortis tempore habebat, ſed etiam emancipati, & in adoptionem dati: ſi modò ex aliqua parte ſcripti heredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum poſſeſſionem ex edicto prætoris petierant, nam exheredati nullo modo repellebant patronum.

2 ¶ Poſtea * verò * lege k Papia adaucta ſunt iura patronorum, quæ locupletiores libertos habebant. Cautum eſt enim, vt ex bonis eius *qui ſeſtertium centum millium patrimonium reliquerat, & pauciores quàm tres liberos habebat: ſiue is teſtamento facto, ſiue inteſtato mortuus erat, virilis pars patrono debebatur.* Itaque cùm vnum quidem filium filiamue heredem reliquerat libertus: perinde pars dimidia debebatur patrono, ac ſi is ſine vllo filio filiaue teſtatus deceſſiſſet. Cùm verò i duos duaſue heredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono: ſi tres reliquerat, repellebatur patronus.

3 ¶ Sed noſtra l conſtitutio, quam pro omni natione, Græca lingua compendioſo tractatu habito compoſuimus, ita huiuſmodi cauſam definiuit, vt ſi quidem libertus vel liberta minores centenariis ſint, id eſt, minus m centum aureis habeant ſubſtantiam (ſic enim legis Papiæ ſummam interpretati ſumus, vt pro mille ſeſtertiis vnus aureus computetur) nullum locum habeat patronus in eorum ſucceſſione, ſi tamen teſtamentum fecerint. Sin autem inteſtati deceſſerint, nullo liberorum relicto, tunc patronatus ius (quod erat ex lege duodecim tabularum) integrum reſeruauit. Cùm verò maiores centenariis ſint, ſi heredes vel bonorum poſſeſſores liberos habeant, ſiue vnum, ſiue plures, cuiuſcunque ſexus vel gradus, ad eos ſucceſſionem parentum deduximus, patronis omnibus modis vnà cum ſua progenie ſemotis. Sin autem ſine liberis deceſſerint, ſi quidem inteſtati, ad omnem hereditatem patronos patronáſque vocauimus: ſi verò teſtamentum quidem fecerint, patronos autem aut patronas præterierint, cùm nullos liberos haberent, vel habentes, eos exheredauerint, vel mater ſiue auus maternus eos præterierint, ita quòd non poſſint argui inofficioſa eorum teſtamenta: tunc ex noſtra conſtitutione per bonorum poſſeſſionem contra tabulas, non dimidiam (vt antea) ſed tertiam partem bonorum liberti conſequantur: vel quod deeſt, eis ex conſtitutione noſtra repleatur, ſi quando minus tertia parte bonorum ſuorum libertus vel liberta eis reliquerit: ita ſine onere, vt nec liberis liberti libertæue ex ea parte legata vel fideicommiſſa præſtentur, ſed ad coheredes eorum hoc onus redundet: multis aliis caſibus à nobis in præfata conſtitutione congregatis, quos neceſſarios eſſe ad huiuſmodi diſpoſitionem iuris perſpeximus, vt tam patroni patronæque, quàm liberi eorum, nec non qui ex tranſuerſo latere veniunt, vſque ad quintum gradum ad ſucceſſionem libertorum, libertarúmue vocentur, ſicut ex ea conſtitutione intelligendum eſt: & ſi eiuſdem patroni vel patronæ, vel duorum duarúmque pluriumue liberi ſint, qui proximior eſt, ad liberti vel libertæ vocetur ſucceſſionem, & in capita f, non in ſtirpes diuidatur ſucceſſio, eodem modo & in iis, qui ex tranſuerſo latere veniunt, ſeruando. Penè enim conſonantia iura ingenuitatis & libertinitatis in ſucceſſionibus g fecimus.

4 ¶ Sed hæc de iis libertinis hodie dicenda ſunt, qui in ciuitatem Romanam peruenerunt. Cùm nec ſint alij liberti, ſimul & Dedititiis h & Latinis ſublatis, cùm Latinorum legitimæ ſucceſſiones nullæ penitus erant, quia licèt vt liberi vitam ſuam peragebant i, attamen ipſo vltimo ſpiritu ſimul animam atque libertatem amittebant, & quaſi ſeruorum bona eorum iure quodammodo peculij ex lege k Iunia l Norbana manumiſſores detinebant. Poſtea verò ſenatuſconſulto Largiano m cautum fuerat, *vt liberi manumiſſoris non nominatim exheredati, facti extraneis heredibus eorum in bonis Latinorum præponerentur.* Quibus etiam ſuperuenit diui n Traiani edictum, quod eundem hominem ſi inuito vel ignorante patrono ad ciuitatem Romanam venire ex beneficio principis feſtinauit, faciebat quidem viuum ciuem Romanum, Latinum verò morientem. Sed noſtra conſtitutione propter huiuſmodi conditionum vices, & alias difficultates, cum ipſis Latinis etiam legem Iuniam, & ſenatuſconſultum Largianum o, & edictum diui Traiani in perpetuum deleri cenſuimus: *vt omnes liberti ciuitate Romana fruantur*, & mirabili modo quibuſdam adiectionibus ipſas vias, quæ in latinitatem ducebant, ad ciuitatem Romanam capiendam tranſpoſuimus.

a Teſtatur [illegible] libet, Cuia. lib. 15. obſ. 23. Conſule (cui Græca Theophili paraphraſis conſentit, ibi, [illegible]) ſuſpicionis à Roberto 2. recept. lect. 21.
b [illegible] tamen eius [illegible] in l. 4. C. de bonis libert. [illegible] 20. obſ. 53.
c l. 16. ff. de iure patro. l. 26. ff. de bon. libert.
d minus mille aureis. Ita.
e pro centum ſeſtertiis. Sic enim [illegible] Hotomannus, quod Suetonius in Othone, [illegible] aurei [illegible] faciat, & eundem [illegible] Tacitus (idem cùm memorat) centum ſeſtertiis æquet. Contra [illegible] hic notat [illegible] de ſolidare [illegible] mille ſeſtertiis, quia in leg. ſolent [illegible] decem ſolidi pro [illegible] poſt vocantur decem millia, [illegible] pauperes vocantur, qui minus quàm [illegible] habeant: [illegible] locupletiores liberti hic dicentur qui centum millium ſeſtertium, [illegible] patrimonium reliquerint. Erat autem hæc ſumma [illegible] actionis, l. 17. in ſ. de iudic. & aliis, l. vn. §. 1. C. vel ff. ad l. Iuliam de ambitu. Cæterum de aureorum æſtimatione [illegible]. Calculum 19. obſ. 1.
f Libertinorum hereditas in capita, non in ſtirpes, diuiditur: & ideò omnium patronorum ſint liberi, alterius quatuor, ſinguli viriles [illegible] æquales portiones habeant. Faci. 3. ſem. 2. §. 3. [illegible] ad Theoph. [illegible] Vlp. 27. §. 4.
g & aliis, poſt matrimonia. Nou. 78. c. 5.
h C. de Latina & deditia libertate. § [illegible] ad hæc [illegible] Vitruuium 3. ad Eccleſiaſt.
k v. §. tit. de libert. §. 3.
l Nou. 78.
m l. vn. C. de Latina libertate.
n d. Nou. 78.
o à modis [illegible] Alciatus verò hanc vocem ad familiarum adſignationes refert: ſed Cuiacius ad modos manumittendi per Epiſtolam, & inter amicos; quibus olim tantum Latini; hodie ciues fiunt manumiſſi 18. obſ. 28. qua de re diximus plenius ad l. vn. C. de Latina libertate.

DE ADSIGNATIONE p libertorum.

TIT. IX.

IN ſumma (quod ad bona libertorum pertinet:) admonendi ſumus, cenſuiſſe ſenatum q, vt quamuis ad omnes patroni liberos qui eiuſdem gradus ſunt r, æqualiter bona

p 3 ff. 4.
q de quo l. 1. ff. eod.
r §. 3. in fin. l. in prin.

Liberto

Universidad Rey Juan Carlos

libertorum pertineant: tamen licere parenti vni ex liberis adſignare libertum, vt poſt mortem eius ſolus is patronus habeatur, cui adſignatus eſt, & cæteri liberi, qui ipſi quoque ad eadem bona nulla adſignatione interueniente pariter admitterentur, nihil iuris in his bonis habeant. ſed ita demum pristinum ius recipiant, ſi is cui adſignatus eſt, deceſſerit, nullis liberis relictis.

1 ¶ Nec tantum libertum, ſed etiam libertam, & non tantum filio nepotiue, ſed etiam filiæ neptiue adſignare permittitur.

2 ¶ Datur autem hæc adſignandi facultas ei, qui duos pluresue liberos in poteſtate habebit, vt eis quos in poteſtate habet, adſignare libertum libertámve liceat. Vnde quærebatur ſi eum, cui adſignauit, poſtea emancipauerit: num euaneſcat adſignatio? Sed placuit euaneſcere, quod & Iuliano & alijs plerisque viſum eſt.

3 ¶ Nec interest, an teſtamento quis adſignet, an ſine teſtamento, ſed etiam quibuſcunque verbis patronis hoc permittitur facere ex ipſo ſenatuſconſulto, quod Claudiani temporibus factum eſt, Sabellio Ruſo & Aſterio Scapula conſulibus.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

TIT. X.

¶ *Ratio & effectus.* 1. ¶ *De ſpeciebus ordinariis. Iure veteri.* 2. *Iure nouo.* 3. ¶ *Species extraordinaria.* 4. ¶ *De petenda bonorum poſſeſſione. De tempore.* 5. *De iure accreſcendi & ſucceſſorio edicto.* 6. *Explicatio dicti temporis.* 7. *Quomodo peti debet.*

IVs bonorum poſſeſſionis introductum eſt à prætore emendandi veteris iuris gratia. Nec ſolum in inteſtatorum hereditatibus vetus ius eo modo prætor emendauit, ſicut ſupra dictum eſt, ſed in eorum quoque qui teſtamento facto deceſſerint. Nam ſi alienus poſthumus heres fuerit inſtitutus, quamuis hereditatem iure ciuili adire non poterat, cùm inſtitutio non valebat, honorario tamen iure bonorum poſſeſſor efficiebatur, videlicet cùm à prætore adiuuabatur: ſed & à noſtra conſtitutione hodie rectè heres inſtituitur, quaſi & iure ciuili non incognitus. 1. Aliquando tamen neque emendandi, neque impugnandi veteris iuris, ſed magis confirmandi gratia prætor pollicetur bonorum poſſeſſionem. Nam illis quoque, qui rectè teſtamento facto heredes inſtituti ſunt, dat ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem. Item ab inteſtato ſuos heredes, & agnatos ad bonorum poſſeſſionem vocat. Sed & remota quoque bonorum poſſeſſione, ad eos pertinet hereditas iure ciuili.

2 ¶ Quos autem ſolus vocat prætor ad hæreditatem, heredes quidem ipſo iure non fiunt, nam prætor heredem facere non poteſt. per legem enim tantum, vel ſimilem iuris conſtitutionem heredes fiunt, veluti per ſenatuſconſulta, & conſtitutiones principales: ſed cùm eis prætor dat bonorum poſſeſſionem, loco heredum conſtituuntur & vocantur bonorum poſſeſſores. Adhuc autem & alios complures gradus prætor fecit in bonorum poſſeſſionibus dandis, dum id agebat, ne quis ſine ſucceſſore moreretur. Nam angustiſſimis finibus conſtitutum per legem 12. tabularum ius percipiendarum hereditatum prætor ex bono & æquo dilatauit.

3 ¶ Sunt autem bonorum poſſeſſiones ex teſtamento quidem hæ. Prima, quæ præteritis liberis datur, vocaturque *contra tabulas*. Secunda, quam omnibus iure ſcriptis heredibus prætor pollicetur, ideòque vocatur *ſecundum tabulas*. Et cùm de teſtatis prius locutus eſt, ad inteſtatos tranſitum fecit. Et primo loco ſuis heredibus, & iis, qui ex edicto prætoris inter ſuos heredes connumerantur, dat bonorum poſſeſſionem, quæ vocatur *vnde liberi*. Secundo legitimis heredibus. Tertio, decem perſonis, quas extraneo manumiſſori præferebat: ſunt autem decem perſonæ hæ: pater, mater, auus, auia, tam paterni, quàm materni: item filius, filia, nepos, neptis, tam ex filio, quàm ex filia: frater, ſororve, conſanguinei, vel vterini. Quarto, cognatis proximis. Quinto, *tanquam ex familia*. Sexto, patrono patronæque liberiſque eorum & parentibus. Septimo, viro & vxori. Octauo, cognatis manumiſſoris.

4 ¶ Sed eas quidem prætoria introduxit iuriſdictio, à nobis tamen nihil incuriosum prætermiſſum eſt, ſed noſtris conſtitutionibus omnia corrigentes, *contra tabulas* quidem & *ſecundum tabulas* bonorum poſſeſſiones admiſimus, vtpote neceſſarias conſtitutas: necnon ab inteſtato *vnde liberi*, & *vnde legitimi* bonorum poſſeſſiones. Quæ autem in prætoris edicto quinto loco poſita fuerat, id eſt *vnde decem perſonæ*, eam pio propoſito, & compendioſo ſermone ſupervacuam oſtendimus. Cùm enim præfata bonorum poſſeſſio decem perſonas præponebat extraneo manumiſſori: noſtra conſtitutio, quam de emancipatione liberorum fecimus, omnibus parentibus, eiſdemque manumiſſoribus contracta fiducia manumiſſionem facere dedit: vt ipſa manumiſſio eorum hoc in ſe habeat priuilegium, & ſupervacua fiat ſupradicta bonorum poſſeſſio. Sublata igitur prædicta quinta bonorum poſſeſſione, in gradum eius ſextam antea bonorum poſſeſſionem induximus: & quintam fecimus, quam prætor proximis cognatis pollicetur. Cùmque antea

a l. 107. l. de verb. ſign.
b l. 1. 30. in fin. ff. qui & à quibus.
c Imo non euaneſcit, ſed tenet, l. 9. ff. eo.
d l. 1. §. 3. l. 13. ff. eod.
e Velleo Ruſo & Hoſtilio Scapula Coſſ.
f §. 7. D. 1. F. l. 5. 37. Bonorum poſſeſſio hic non ſignificat nudam rei poſſeſſionem à dominio abſtractam; ſed ipſum quaſi rerum dominium, quod ſucceſſione prætoria per vniuerſitatem adijcitur, ex qua oritur bonorum poſſeſſoria hereditatis petitio, quæ datur ei cui iure Prætorio patrimonium defuncti defertur. l. 3. l. 2. ff. de poſſeſſ. heredit. petit.
† an hodie bonorum poſſeſſiones abrogatæ, aut non neceſſariæ ſint, v. §. vlt. 3. eo.
g excludebat enim emancipatos natos, & alios, & matres, Hotom.
h l. 6. §. 1. ff. eod. Lex 12. tab. gentis & familiæ, Prætor ſanguinis & naturæ rationem habuit, Hot.
i obſeruandum est his quæ ſequuntur lege Iuſtiniani tandem has ſeptem bonorum poſſeſſiones hoc ordine ex vndecim prætoriis receptas: nempe contra tabulas, vnde liberi, vnde legitimi, vnde cognati, vnde vir & vxor, & legibus ſubditis ex iure prætorio, quinta, vnde decem perſonæ: ſeptima, tanquam ex familia: octaua, vnde patroni &c. & decima vnde cognati manumiſſoris.
k l. vlt. C. de emancip. liberorum.

fuerat ſeptimo loco bonorum poſſeſſio, *tanquam ex familia*, & octauo, *vnde patroni patronæque & parentes eorum*, vtramque per conſtitutionem noſtram, quam de iure patronatus fecimus, penitus euacuauimus. Cùm enim ad ſimilitudinem ſucceſſionis ingenuorum, libertinorum ſucceſſiones poſuerimus, quas vſque ad quintum gradum tantummodo coarctauimus, vt ſit aliqua inter ingenuos & libertinos differentia, ſufficit eis tam contra tabulas bonorum poſſeſſio, quàm *vnde legitimi* & *vnde cognati*, ex quibus poſſint ſua iura vindicare omni ſcrupuloſitate, & inextricabili errore harum duarum bonorum poſſeſſionum reſoluta. Aliam verò bonorum poſſeſſionem, quæ *vnde vir & vxor* appellatur, & nono loco inter veteres bonorum poſſeſſiones poſita fuerat, & in ſuo vigore ſeruauimus, & altiore loco, id eſt, ſexto eam poſuimus: decima quoque bonorum poſſeſſione, quæ erat, *vnde cognati manumiſſoris*, propter cauſas enumeratas meritò ſublata, vt ſex tantummodo bonorum poſſeſſiones ordinariæ permaneant, ſuo vigore pollentes.

¶ Septima eas ſecuta, quam optima ratione prætores introduxerunt. Nouiſſimè enim promittitur edicto iis etiam bonorum poſſeſſio, quibus vt detur lege, vel ſenatuſconſulto vel conſtitutione comprehenſum eſt: quam neque bonorum poſſeſſionibus, quæ ab inteſtato veniunt, neque iis, quæ ex teſtamento ſunt, prætor ſtabili iure connumerauit, ſed quaſi vltimum & extraordinarium auxilium (prout res exegerit) accommodauit, ſcilicet iis, qui ex legibus, ſenatuſconſultis, conſtitutionibuſve Principum ex nouo iure, vel ex teſtamento, vel ab inteſtato veniunt.

¶ Cùm igitur plures ſpecies ſucceſſionum prætor introduxiſſet, eaſque per ordinem diſpoſuiſſet, & in vnaquaque ſpecie ſucceſſionis ſæpè plures extent, diſpari gradu perſonæ: ne actiones creditorum differrentur; ſed haberent, quos conuenirent, & ne facilè in poſſeſſionem bonorum defuncti mitterentur, & eo modo ſibi conſulerent: ideo petendæ bonorum poſſeſſioni certum tempus præfinivit. Liberis itaque & parentibus, tam naturalibus, quàm adoptiuis in petenda bonorum poſſeſſione anni ſpatium, cæteris dierum centum dedit.

5 ¶ Et ſi intra hoc tempus aliquis bonorum poſſeſſionem non petierit, eiuſdem gradus perſonis accreſcit: vel ſi nullus ſit, deinceps cæteris bonorum poſſeſſionem perinde, ex ſucceſſorio edicto pollicetur, ac ſi is qui præcedebat ex eo numero non eſſet. Si quis itaque delatam ſibi bonorum poſſeſſionem repudiauerit, non quouſque tempus bonorum poſſeſſioni præfinitum excesserit, expectatur: ſed ſtatim cæteri ex eodem edicto admittuntur.

6 ¶ In petenda autem bonorum poſſeſſione dies vtiles ſinguli conſiderantur.

7 ¶ Sed benè anteriores principes & huic cauſæ prouiderunt, ne quis pro petenda bonorum poſſeſſione curet: ſed quocunque modo admittentis eam iudicium (intra ſtatuta tamen tempora) oſtenderit: plenum habeat earum beneficium.

DE ADQVISITIONE PER adrogationem.

TIT. XI.

EſT & alterius generis per vniuerſitatem ſucceſſio, quæ neque lege 12. tabularum, neque prætoris edicto, ſed eo iure, quod conſenſu receptum eſt, introducta eſt.

1 ¶ Ecce enim, cum paterfamilias ſeſe in adrogationem dat, omnes res eius corporales & incorporales, quæque ei debitæ ſunt, adrogatori antea quidem pleno iure adquirebantur: exceptis iis, quæ per capitis deminutionem pereunt, quales ſunt operarum obligationes, & ius agnationis: vſus etenim & vſuſfructus, licet his antea connumerabantur, attamen capitis deminutione minima eos tolli prohibuit noſtra conſtitutio.

2 ¶ Nunc autem nos eandem adquiſitionem, quæ per adrogationem fiebat, coarctauimus ad ſimilitudinem naturalium parentum. Nihil enim aliud, niſi tantummodo vſuſfructus tam naturalibus parentibus, quàm adoptiuis per filioſfamilias adquiritur in iis rebus, quæ extrinſecus filiis obueniunt: dominio eis integro ſeruato. Mortuo autem filio adrogato in adoptiua familia, etiam dominium eius ad adrogatorem pertranſit: niſi ſuperſint aliæ perſonæ, quæ ex conſtitutione noſtra patrem in iis, quæ adquiri non poſſunt, antecedant.

3 ¶ Sed ex diuerſo, pro eo quod is debuit, qui ſe in adoptionem dedit, ipſo quidem iure adrogator non tenetur: ſed nomine filii conuenitur: & ſi noluerit eum defendere, permittitur creditoribus per competentes noſtros magiſtratus, bona quæ eius cum vſuſfructu futura fuiſſent, ſi ſe alieno iuri non ſubieciſſet, poſſidere, & legitimo modo ea diſponere.

DE EO CVI LIBERTATIS CAVSA bona addicuntur.

TIT. XII.

¶ *Continuatio.* ¶ *Summa.* 1. ¶ *Reſcriptum diui Marci.* 2. ¶ *Vtilitas.* 3. *In quibus reſcriptum locum habet. De libertate in aſſignatis, vel in* [illegible]

a §. 3. in fin. ſ. de ſucceſſ. libert.
b l. 3. §. fin. de pet. hered. l. 1. in pr. ff. vnde legit.
c v. l. 1. in pr. ff. vnde cognati.
d v. l. 6. de fundo adq. eo.
e l. 1. §. 3. legitur, de ſucceſſ.
f In enim poteſt l. 13. de aq. hered.
g v. l. 13. in pr. ff. de adquir. hered.
h l. 2. ff. quis ordo in petenda bonorum poſſ.
i l. vlt. C. qui admitti ad bonorum poſſ.
k Hodie nemo adſtringitur ad petendam bonorum poſſeſſionem ab ipſo prætore ex priſcis formulis (ſic enim reſtringenda eſt l. vlt. §. illa itaque §. de curat. furioſ. quæ paulò generalius tradit ſublatas à Conſtantino bonorum poſſeſſiones, l. 17. C. de iure deliber.) cogi tamen quiſque videtur ſuam amplectendæ hereditatis voluntatem apud aliquem iudicem oſtentare l. vlt. C. qui admitti, vt vt hoc vnde vir & vxor hic à Iuſtiniano probatur. l. §. 5. 0. Cuiac. 17. obſ. 19.
l iudicium. Cuiac.
m §. vltim. l. per quas perſonas nobis adquiritur. l. 22. ff. de ſucceſſ.
n quod primum ſine ſcripto, deinde longius per vſum productum, poſtremò à prudentibus confirmatum, Theo.
o l. 16. C. de vſuf.
p vid. §. 1. C. de bonis quæ liber.
q l. 3. ff. de peculio.

Universidad Rey Juan Carlos

codicillis relictis. 4. Si nemo ab inteſtato, an ſucceſſor extiterit. 5. De in integrum reſtitutione. 6. Si libertates data non ſunt. 7. De ſimilibus additis à Iuſtiniano.

Acceſſit nouus caſus ſucceſſionis ex conſtitutione *a* diui Marci. Nam ſi hi qui libertatem acceperunt à domino in teſtamento, ex quo non aditur hereditas, velint bona ſibi addici libertatum *b* conſeruandarum cauſa, audiantur. 1. ¶ Et ita diui Marci reſcripto *c* ad Pompilium Rufum continetur: verba reſcripti ita ſe habent. Si Virginio Valenti, qui teſtamento ſuo libertatem quibuſdam aſſcripſit, nemine ſucceſſore ab inteſtato exiſtente in ea cauſa bona eius eſſe cœperunt, vt venire debeant: is cuius de ea re notitia eſt, aditus rationem deſiderij tui habebit, vt libertatis tam earum, quæ directò, quàm earum, quæ per ſpeciem fideicommiſſi relictæ ſunt, tuendarum gratia addicantur tibi: ſi idoneè *d* creditoribus caueris de ſolido, quod cuique debetur, ſoluendo. Et ij quidem, quibus *e* directa libertas data eſt, perinde liberi erunt, ac ſi hereditas adita eſſet. Ij autem, quos heres manumittere rogatus eſt à te libertatem conſequentur: ita vt ſi non alia conditione velis tibi bona addici, quàm vt *h* etiam, qui directò libertatem acceperunt, tui liberti fiant. Nam huic etiam voluntati tuæ, ſi ij, quorum de ſtatu agitur, conſentiant; auctoritatem noſtram accommodamus. Et ne huius reſcriptionis noſtræ emolumentum alia ratione irritum fiat, ſi fiſcus bona agnoſcere voluerit: & ij qui rebus noſtris attendunt, ſciant; commodo pecuniario præferendam eſſe libertatis cauſam, & ita bona cogenda, vt libertas iis ſalua ſit, qui eam adipiſci potuerunt, ac ſi hereditas ex teſtamento adita eſſet.

2 ¶ Hoc reſcripto ſubuentum eſt & libertatibus & defunctis, ne bona eorum à creditoribus poſſideantur & veneant *n*. Certè ſi fuerint hac de cauſa bona addicta, ceſſat bonorum venditio: extitit *n*. defuncti defenſor, & quidem idoneus, qui de ſolido *i* creditoribus cauet.

3 ¶ In primis hoc reſcriptum toties locum habet, quoties teſtamento libertates datæ ſunt. Quid ergo ſi quis inteſtatus *k* decedens, codicillis libertates dederit, neque adita ſit ab inteſtato hereditas? an fauor conſtitutionis debebit locum habere? Certè ſi inteſtatus decedens, & codicillis dederit libertatem, competere eam, nemini dubium eſt.

4 ¶ Tunc *l* enim *m* conſtitutioni locum eſſe verba oſtendunt, cùm nemo ſucceſſor ab inteſtato exiſtat. Ergo quamdiu *i* incertum erit, vtrum exiſtat, an non ceſſabit conſtitutio. Si verò certum eſſe cœperit, neminem exiſtere; tunc erit conſtitutioni locus.

5 ¶ Si *m* is, qui in integrum reſtitui poteſt, abſtinuerit hereditate: an quamuis poteſt in integrum reſtitui, poſſit admitti conſtitutio, & bonorum addictio fieri? Quid *o* ergo ſi poſt addictionem libertatum conſeruandarum cauſa factam, in integrum ſit reſtitutus? Vtique non erit dicendum reuocari libertates: quia ſemel competierunt.

6 ¶ Hæc conſtitutio libertatum tuendarum cauſa introducta eſt. Ergo ſi libertates nullæ ſint datæ, ceſſat *q* hæc *r* conſtitutio *p*. Quid ergo ſi viuus dederit libertates, vel mortis cauſa? & ne de hoc quæratur, vtrum in fraudem creditorum, an non factum ſit: idcirco velint ſibi addici bona: an audiendi ſint? Et magis eſt, vt audiri debeant, etſi deficiant verba conſtitutionis.

7 ¶ Sed cum multas diuiſiones eiuſmodi conſtitutioni *s* deeſſe perſpeximus, lata eſt à nobis pleniſſima conſtitutio, in qua multæ ſpecies collatæ ſunt, quibus huiuſmodi ſucceſſionis pleniſſimum eſt effectum: quas ex ipſius lectione conſtitutionis poteſt quis cognoſcere.

DE SVCCESSIONIBVS *t* SVBLATIS, quæ fiebant per bonorum *f* venditiones, & ex ſenatuſcon. Iuleo *s* Claudiano *u*.

TIT. XIII.

Erant ante prædictam *x* ſucceſſionem olim & aliæ per vniuerſitatem ſucceſſiones, qualis fuerat bonorum emptio *y* quæ de bonis debitoris vendendis per multas ambages *z* fuerat introducta, & tunc locum habebat, quando iudicia ordinaria *a* in vſu fuerant: ſed cum extraordinariis *b* iudiciis poſteritas *c* ſa eſt: Ideo cum ipſis ordinariis iudiciis etiam bonorum venditiones expirauerunt, & tantummodo creditoribus datur officio iudicis bona poſſidere *d*, & prout vtile eis viſum eſt, ea diſponere: quod ex latioribus digeſtorum libris *e* perfectius apparebit.

1 ¶ Erat & ex ſenatuſconſulto Claudiano miſerabilis per vniuerſitatem adquiſitio: cum libera mulier ſeruili amore bacchata *a*, ipſam libertatem per ſenatuſconſultum amittebat, & cum libertate ſubſtantiam, quod indignum noſtris *c* temporibus eſſe exiſtimantes, & à noſtra ciuitate deleri, & non inſeri noſtris Digeſtis conceſſimus.

DE OBLIGATIONIBVS *d*.

TIT. XIV.

Nunc *e* tranſeamus ad obligationes *f*. Obligatio *g* eſt iuris vinculum *h* quo neceſſitate *i* adſtringimur alicuius rei *k* ſoluendæ, ſecundum *l* noſtræ ciuitatis iura.

1 ¶ Omnium autem obligationum ſumma diuiſio in duo genera deducitur: namque aut ciuiles ſunt, aut prætoriæ. Ciuiles *m* ſunt, quæ aut legibus conſtitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ ſunt. Prætoriæ ſunt, quas prætor ex ſua iuriſdictione conſtituit, quæ etiam honorariæ vocantur.

2 ¶ Sequens diuiſio in quatuor ſpecies diducitur. Aut enim *o* ex contractu ſunt, aut quaſi *o* ex contractu, aut ex maleficio, aut quaſi ex maleficio. Prius eſt, vt de iis, quæ ex contractu ſunt, diſpiciamus. Harum æquè quatuor ſunt ſpecies. Aut enim re contrahuntur, aut verbis, aut literis, aut conſenſu *p*: de quibus ſingulis diſpiciamus.

QVIBVS MODIS RE CONTRAhitur obligatio.

TIT. XV.

De mutuo. 1. De indebito ſoluto. 2. De commodato. 3. De depoſito. 4. De pignore.

Re contrahitur obligatio *q*, *r* veluti mutui datione. Mutui autem datio in iis rebus conſiſtit, quæ pondere *s*, numero, menſurave conſtant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro: quas res aut numerando, aut metiendo, aut appendendo in hoc damus, vt accipientium fiant. Et quoniam nobis non eadem res, ſed aliæ eiuſdem naturæ & qualitatis redduntur: inde etiam mutuum appellatum eſt, quia ita à me tibi datur, vt ex meo tuum fiat: & ex eo contractu naſcitur actio, quæ vocatur condictio.

1 ¶ Is quoque *f* qui non debitum accepit ab eo, qui per errorem ſoluit, re *t* obligatur: daturque agenti contra eum propter repetitionem condictitia actio. Nam perinde ei condici poteſt, ſi apparet eum dare oportere, ac ſi mutuum accepiſſet. Vnde pupillus, *u* ſi ei ſine tutoris auctoritate indebitum per

a hereditas enim iure ciuili: Bonorum poſſeſſio prætorio: per arrogationem verò ſucceſſio moribus & conſuetudine adquiritur.
b v. l. 6. § 15. cod. de teſt. manu. l. 2. in § ff. de fideic. lib.
c l. 4. ff. de fideic. liber. l. vlt. cod. de manum. teſt.
d fideiuſſore vel pignore, vel ſi ei fides habita, l. 4. § addici. ff. de fid. lib.
e l. 4. § 22. ff. de fideic. liber.
f l. 4. § 10. eod. ff. de fideic. lib.
g Hinc fit vt ſerui in ſucceſſionibus fiſco prælati videantur. Nou. 1. cap. 1.
h id enim turpe. § 1. l. quib. ex cau. manum.
i l. 1. § de ſolido. ff. de fideic. lib.
k l. 2. ff. de fideic. lib.
l l. 4. in prin. ff. de fideic. lib.
m l. 4. § 1. ff. de fideic. liber.
n d. l. 4. § 2.
o libertas ſemel data non reuocatur. c. ſi aduerſus libertatem.
p Cauſa finali ceſſante, diſpoſitio ceſſat, c. cum ceſſante de app. v. Tiraquellum in tractatu, ceſſante cauſa ceſſat effectus.
q l. vlt. cod. de teſt. manum.
r dumtaxat, [illegible] deficerent, & quidem per creditores: v. hic Theoph.
s § 7. C. 24.
u quo libera mulier ſe ſeruo coniungens libertatem & ſubſtantiam amittebat.
x de qua ſ. Tit. prox.
y infamis, quæ & in locum ſectionis creditoribus in partes lege 12. Tabul. introductæ ſucceſſerat. Tert. in Apolog. c. 4. de qua l. 6. c. de poſt. l. 9. § 5. d. [illegible] Interea quidem hic notis, emptionem ſumi pro venditione: atque ideo, vtrum vocabulum pro altero ſumi l. 19. ff. de act. empt. quod tamen falſo, l. 2. C. de iur.
z an quia creditor proponeret actionem, & in ſubſidio erat cauſa cadebat?
a vſitata ante Conſtantinum, l. 1. C. de formul. ſubl.
b v. quæ ſcripſi ad L. vniuerſ. § 3. ff. quod certo loco. Alij notant ordinarium iudiciorum dici duplicem, reſpectu materiæ, in iudice, & formæ in iudiciis requiſitæ.
c [illegible] l. 1. in § ff. quib. ex cau. in poſſ. hodie [illegible]. Nou. 53. c. 4. in §.
d l. [illegible] quib. ex cauſ. in poſſ. & de reb. iudic. authoritate, & 7. C. 72.

a de qua v. § 1. C. de S. C. Claud. [illegible] l. 13. § 11. Theſ. l. 1. [illegible]
b Hæc referri [illegible] quod aliàs dicitur, ſeruitute [illegible] nihil eſſe [illegible]
c Hodie igitur libera mulier [illegible] ſeruo homini [illegible] lib. [illegible] ita vt [illegible] ex pupillis libertatem non amittat, [illegible] conditione [illegible] liberi [illegible]
d 41 ff. 7. [illegible]
e De perſonis & rebus dictis, ſequitur conſequenter de actionibus, [illegible] de obligationibus. Eſt enim obligatio actionis mater. l. 42. § 1. D. de procuratoribus.
f ex quibus perſonalis, vt ex dominio realis actio naſcitur.
g Naturalis & ciuilis ſimul, [illegible] mixta, vt quæ adhuc iuſque exigi poteſt. Quæ Naturalis tantum obligatio [illegible] cauſa eſt vel contractus vel delictum, ſolum vel conſenſu, deſtituta ciuili approbatione exceptionem quidem habet, ſed actionem (veluti inter patrem & filium in poteſtate, dominum & ſeruum, creditorem & pupillum mutuum ſine tutoris authoritate accipientem [illegible]

pari l. 5. § [illegible] ff. de pact. Habet & alios effectus [illegible] repetitionem, l. 16. § 4. D. de fideiuſſ. Accedere ei poteſt pignus & fideiuſſor qui naturaliter & ciuiliter obligatur, l. de fideiuſſ. in pr. compenſationem admittit l. 6. D. de compenſ. Ciuilis tantum actionem quidem parit, ſed vim exigendi non habet: quia ciuiliter tantum obligatus, tuetur exceptione, puta, vel doli pacti, vel metus illati, vel pecuniæ ſibi non numeratæ, l. in contract. 14. C. de non numer. pecun. Poteſt ei pignus & fideiuſſor accedere l. 16. § 3. D. de fideiuſſ. Neutra verò obligatio naſcitur, quando lex ſocietatem factam improbat: vt contractum inter tutorem & pupillum, donationem inter coniuges, & ſimilia.
h vnde adſtringere dicitur l. 91. D. de verb. oblig. [illegible] ff. [illegible] hinc colligas, hic non definiri obligationem, quæ exceptione eliditur l. [illegible] l. 42. in fin. ff. de obl.
k vel facti l. 1. ff. de oblig. et act. l. 3. ff. de obl. l An hæc verba referenda ad verbum [illegible] hic de obligatione ciuili agatur: an ad verbum vinculum, [illegible] potius verbum [illegible] ad l. 3. ff. de iud. [illegible] l. 3. § 1. [illegible] m Ciuiles obligationes vim habent, ſiue quia vſu receptæ, ſiue quia iure quodam ciuili comprobatæ. n Contractus eſt [illegible] l. 7. ff. de [illegible] o obligatio quæ [illegible] l. 7. ff. [illegible] ex obligatione actio l. 42. § 2. ff. de [illegible] o contractus propriè eſt, qui vtrinque contrahentes obligat, [illegible] in quo vnus, magis [illegible] l. 19. ff. de verb. ſign. p alias [illegible] contractuum alios eſſe nominatos vel innominatos, alios bonæ fidei vel ſtricti iuris, & in iis quoſdam, vt ſubſtantialia & formalia, veluti in venditione pretium [illegible] vt minor rem cum decreto vendat, [illegible] & adminicula ac taciti intellectus, vt eſt in venditione euictio, quædam vero accidentalia ac minime neceſſaria, veluti vt mihi venditori fundi ad certum tempus [illegible] v. [illegible] q Re dicitur contrahi obligatio, quoties præter conſenſum rem actu ipſo interuenire neceſſe eſt l. [illegible] r [illegible] inter eos conueniat de mutuo dando, obligatio tamen ex mutuo non naſcitur. [illegible] eſt contractus, aliud de contrahendo facta promiſſio. s in eodem ac non diuerſo genere eodem æquè, & ſimilitudine & vtilitate vel aliter non eodem re & indiuiduo ſed in ſpecie, redditur, ſed tamen res aliæ ſolui poſſunt [illegible] Quid ſi ab initio conuenit vt res aliæ ſoluantur, aliud erit [illegible] t Soluens id quod ciuiliter tantum vel naturaliter & ciuiliter debet, quod [illegible] tamen poterat elidere debiti cuiuſuis, vel perpetua eademque [illegible] exceptione puta Velleiani, ſi ſolutum repetit. At qui debiti vel naturaliter tantum, vel naturaliter & ciuiliter (quod tamen elidere potuiſſet exceptione perpetua non fauorabili vt Macedoniani) item qui indebitum vel ratione diei vel conditionis [illegible] veluti cum potuiſſet vti Epiſtola D. Hadriani ſoluit, [illegible] non repetit. Ceſſat quoque hæc actio quoties quis vel ſcientes vel [illegible] aut pietatis intuitu, aut tranſactionis, aut iuriſiurandi aut [illegible] ſi alienum debitum ſi ex ea cauſa, vnde [illegible] ſoluerit [illegible]
t l. 5. § 3. ff. de oblig. u Pupillus non obligatur indebitum accipiendo

errorem

errorem datum eſt: non tenebatur indebiti condictione: non magis, quàm mutui a datione. Sed b hæc ſpecies obligationis non videtur ex contractu conſiſtere: cùm is, qui ſoluendi animo dat, magis voluerit negotium diſtrahere c, quàm contrahere.

2 ¶ Item is, cui res aliqua utenda datur, i. commodatur, re obligatur: & tenetur commodati actione d.

¶ Sed is ab eo, qui mutuum accepit, longè diſtat. namque non e ita res datur, ut eius fiat: & ob id de ea re ipſa reſtituenda tenetur. Et is quidem, qui mutuum accepit, ſi quolibet f fortuito caſu amiſerit quod accepit, veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum hoſtiúmve incurſu, nihilominus obligatus remanet. At is, qui utendum accepit, ſane quidem exactam diligentiam cuſtodiendæ rei præſtare iubetur: nec ſufficit ei tantam diligentiam adhibuiſſe, quantam ſuis rebus adhibere ſolitus eſt, ſi modò alius diligentior poterat eam rem cuſtodire: ſed propter maiorem vim maioreſve caſus non tenetur, ſi g modò non ipſius culpa is caſus interuenit: alioqui ſi id, quod tibi commodatum eſt domi, peregrè h tecum ferre malueris, & vel incurſu hoſtium, prædonúmve, vel naufragio amiſeris, dubium non eſt quin de reſtituenda ea re tenearis.

¶ Commodata autem res tunc propriè intelligitur, ſi nulla mercede accepta vel conſtituta, res tibi utenda data eſt. alioqui mercede interueniente, locatus tibi uſus rei videtur.

¶ Gratuitum enim debet eſſe commodatum.

3 ¶ Præterea & is, apud quem res aliqua i deponitur, re obligatur, tenetúrque actione k depoſiti: quia & ipſe de ea re quam accepit, reſtituenda tenetur l.

¶ Sed is ex eo ſolo tenetur m, ſi quid dolo commiſerit. culpæ autem nomine, i. deſidiæ ac negligentiæ, non tenetur. Itaque ſecurus eſt, qui parum diligenter cuſtoditam rem furto amiſerit: quia qui negligenti n amico rem cuſtodiendam tradit, non ei, ſed ſuæ facilitati id imputare debet.

4 ¶ Creditor quoque qui pignus accepit, re obligatur: quia & ipſe de ea re quam accepit, reſtituenda tenetur actione pigneratitia o. Sed quia pignus utriuſque p gratia datur: & debitoris, quò magis pecunia ei crederetur, creditoris, quò magis ei in tuto ſit creditum: placuit ſufficere, ſi ad eam rem cuſtodiendam exactam diligentiam adhibeat: quam ſi præſtiterit, & aliquo q fortuito caſu rem amiſerit, ſecurum eſſe, nec impediri creditum petere r.

DE VERBORUM s OBLIGATIONIBUS. TIT. XVI.

Summa. 1. De verbis ſtipulationum. 2. De puritate. 3. De die. 4. De conditione. 5. De loco. 6. De conditione ad tempus præſens vel præteritum relata. 7. Quæ in ſtipulatum deducuntur.

Verbis t obligatio contrahitur u ex interrogatione & reſponſione, cùm quid dari fieriue nobis ſtipulamur. ex qua duæ proficiſcuntur actiones, tam condictio certi x, ſi certa ſit ſtipulatio, quàm ex ſtipulatu y, ſi incerta ſit. quæ hoc nomine inde utitur, quòd ſtipulum apud veteres z firmum appellabatur, fortè a ſtipite deſcendens.

1 ¶ In hac re olim talia verba tradita fuerunt: *Spondes? Spondeo. Promittis? Promitto. Fide promittis? Fide promitto. Fideiubes? Fideiubeo. Dabis? Dabo. Facies? Faciam.* Utrùm autem Latina, an Græca b, vel qualibet alia lingua ſtipulatio concipiatur, nihil intereſt: ſcilicet ſi uterque ſtipulantium intellectum huius linguæ habeat: nec neceſſe eſt eadem lingua utrumque uti: ſed ſufficit congruenter ad interrogata reſpondere. Quinetiam duo Græci Latina lingua obligationem contrahere poſſunt. Sed hæc ſolemnia verba olim quidem in uſu fuerunt: poſteà autem Leoniana conſtitutio lata eſt, quæ ſolemnitate verborum ſublata, ſenſum & conſonantem intellectum ab utraque parte ſolùm deſiderat, quibuſcunque tandem verbis expreſſum eſt.

2 ¶ Omnis ſtipulatio aut purè, aut in diem, aut ſub conditione fit. Purè, veluti, *quinque aureos dare ſpondes?* idque a confeſtim peti poteſt. In diem: cùm adiecto die, quo pecunia ſoluatur, ſtipulatio fit: veluti *decem aureos primis Kalendis Martijs dare ſpondes?* Id autem quod in diem ſtipulamur, ſtatim quidem debetur: ſed peti priùs, quàm dies venerit, non poteſt. Ac c ne eo quidem ipſo die, in quem ſtipulatio facta eſt, peti poteſt: quia totus is dies arbitrio ſoluentis tribui debet. Neque enim certum eſt eo die, in quem promiſſum eſt, datum non eſſe, priùs quàm is præterierit.

3 ¶ At ſi ita ſtipuleris, *decem aureos annuos, quoad viuam, dare ſpondes?* & purè facta obligatio intelligitur, & perpetuatur: quia ad tempus non poteſt deberi: ſed e heres petendo, pacti exceptione ſubmouebitur.

4 ¶ Sub conditione ſtipulatio fit, cùm in aliquem caſum differtur f obligatio: ut ſi aliquid factum fuerit, vel non fuerit, committatur ſtipulatio: veluti *ſi Titius conſul fuerit g factus, quinque aureos dare ſpondes?* Si quis ita ſtipuletur, *ſi h in Capitolium non aſcendero, dare ſpondes?* perinde erit ac ſi ſtipulatus eſſet, cùm morietur, ſibi dari. Ex conditionali ſtipulatione tantum ſpes k eſt debitum iri: eámque ipſam ſpem in heredem tranſmittimus l, ſi priùs quàm conditio extet, mors nobis contigerit.

5 ¶ Loca etiam inſeri ſtipulationi ſolent: veluti *Carthagini dare ſpondes?* Quæ ſtipulatio licet purè fieri videtur: tamen re ipſa habet tempus adiectum, quo promiſſor utatur ad pecuniam Carthagini dandam m. Et ideo, ſi quis Romæ ita ſtipuletur, *hodie Carthagini dare ſpondes?* inutilis n erit ſtipulatio, cùm impoſſibilis ſit repromiſſio.

6 ¶ Conditiones, quæ o ad præſens vel præteritum tempus referuntur, aut ſtatim infirmant obligationem, aut omnino non differunt, veluti, *Si Titius conſul fuit, vel ſi Mæuius viuit, dare ſpondes?* Nam ſi ea ita non ſunt, nihil valet ſtipulatio p: ſin autem ita ſe habent, ſtatim valet. Quæ enim per rerum naturam ſunt certa, non morantur obligationem, licet apud nos incerta ſint.

7 ¶ Non ſolùm res in ſtipulatum deduci poſſunt, ſed etiam r facta: ut ſi ſtipulemur aliquid fieri vel non fieri. & in huiuſmodi ſtipulationibus optimum s erit pœnam ſubiicere, ne quantitas ſtipulationis in incerto ſit, ac neceſſe ſit actori probare, quid eius interſit. Itaque ſi quis, ut fiat aliquid, ſtipuletur: ita t adiici pœna debet, *Si ita factum non erit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes?* Sed ſi quædam fieri, quædam non fieri, una eademque conceptione ſtipuletur quis, clauſula huiuſmodi erit adiicienda, *Si aduerſus ea factum erit, ſiue quid ita factum non fuerit, tunc pœnæ nomine decem aureos dare ſpondes?*

DE DUOBUS REIS STIPULANDI & promittendi. TIT. XVII.

Quibus modis duo rei fieri poſſunt. 1. De effectu duorum reorum ſtipulandi & promittendi. 2. De puritate, Die, Conditione.

Et ſtipulandi & promittendi † duo, pluréſve rei fieri poſſunt. Stipulandi ita, ſi poſt omnium interrogationem promiſſor reſpondeat, *ſpondeo*: utputà, cùm duobus ſeparatim ſtipulantibus, ita promiſſor reſpondeat, *Utrique veſtrûm dare ſpondeo.* Nam ſi priùs Titio ſpoponderit, deinde alio interrogante ſponderit, alia a atque alia erit obligatio, nec creduntur duo rei ſtipulandi eſſe. Duo pluréſque rei promittendi ita fiunt. *Mæui decem aureos dare ſpondes? & Sei eoſdem decem aureos dare ſpondes?* ſi b reſpondeant c ſinguli ſeparatim, *ſpondeo.*

1 ¶ Ex huiuſmodi obligationibus, & ſtipulantibus ſolidum ſingulis debetur, & promittentes d ſinguli in ſolidum † tenentur. In utraque tamen obligatione una res vertitur: & vel alter debitum accipiendo, vel alter ſoluendo, omnium perimit obligationem, & omnes liberat.

2 ¶ Ex e duobus reis promittendi, alius purè, alius in diem, vel ſub conditione obligari poteſt; nec impedimento erit dies aut conditio, quo minùs ab eo, qui purè obligatus eſt, petatur.

DE STIPULATIONE a SERVORUM. TIT. XVIII.

¶ An ſeruus ſtipulari poſſit. 1. ¶ Cui acquirat. De perſona cui ſtipulatur, & de ſtipulatione impersonali. 2. De ſtipulatione facti. 3. De ſeruo communi.

Seruus ex perſona domini ius ſtipulandi habet. Sed & hereditas in pleriſque perſonæ defuncti b vicem ſuſtinet: ideóque quod ſeruus hereditarius ante aditam hereditatem ſtipulatur, acquirit c hereditati: ac per hoc etiam heredi poſteà facto acquiritur.

1 ¶ Siue autem domino, ſiue d conſeruo ſuo, ſiue e impersonaliter ſeruus ſtipuletur: domino acquirit. Idem iuris eſt & in liberis qui in poteſtate patris ſunt, ex quibus cauſis acquirere poſſunt.

2 ¶ Sed cùm factum in ſtipulatione continebitur, omnimodò perſona ſtipulantis continetur: veluti ſi ſeruus ſtipuletur, ut f ſibi ire agere liceat: ipſe enim tantum prohiberi non debet, non etiam dominus eius.

3 ¶ Seruus communis ſtipulando, unicuique dominorum pro g portione dominij

a Pupillus non obligatur mutuum accipiendo.
b Indebitum qui accepit non propriè ex contractu, ſed quaſi ex contractu obligatur.
c Solutio diſtractus eſt magis, quàm contractus. Nam qui ſoluit, magis diſtrahit, quàm contrahit.
d v. l. 1. §. 3. ff. eo.
e v. l. 8. & l. 9. ff. commodati.
f v. l. 1. C. de cert. petend.
g v. l. 1. C. comm.
h v. l. 1. §. 4. ff. de oblig.
i ſimpliciter & cuſtodiæ cauſa, ut hic, vel debita; l. 19. C. de uſur. vel litigioſa. l. 5. ff. depoſiti.
k v. l. 1. §. 5. ff. eo.
l etiam latroni, l. 31. ff. depoſiti. nec poteſt opponi compenſationem, l. vlt. C. de compenſ. non poteſt etiam opponere exceptionem dominij l. pen. C. depoſiti.
m v. l. 20. ff. de poſſ.
n v. l. 5. §. 4. ff. de oblig.
o v. l. vlt. C. de luitione pignoris.
p l. 5. §. 2. in fin. ff. commodati.
q v. l. 6. C. de pig.
r Obiter hic obſeruandum pignori non poſſe res quæ ſunt extra commercium, ut liberos homines l. 6. inſtrumenta ad culturam agrorum deputata l. 8. C. quæ res pign. res pupillares ſine decreto, l. 1. in pr. litigioſas, d. l. 1. §. quis res pignori, alienas, l. 1. §. 1. ſeruitutes urbanas l. 11. in fin. de pign. cætera poſſunt.
s 41. ff. 18. & 8. C. 38.
t Quæ verbis eſt obligatio, verbis omnimodo contrahitur. Poteſt tamen & quæ conſenſu eſt, ut & pactum, verbis contrahi, l. 7. §. 12. ff. de pact. l. 1. §. 4. ff. de conſt. pec.
u l. 1. §. verbis. ff. eod. l. 52. §. 2. de obl. & act.
x l. 9. in fi. de reb. cred. l. 74. ff. eod.
y 75. in pr. ff. eo.
z Et non actio ex ſtipulatione dicitur, quæ ex certa ſtipulatione cum ea competat pro datur, quæ ut ſæpius [illegible] l. vlt. C. de rei uxoriæ act. & pœna promiſſa certa. l. 1. §. [illegible] ff. de eo quod certo loco [illegible] condictio ex incerto contractu competit, l. 9. ff. de reb. cred. Ad hæc, [illegible] & incerti [illegible] diſtinxiſſe, ut & Vlpianum in l. 24. ff. de reb. cred. Tribonianum hanc actionem [illegible]
a Stipulatio à ſtipe ſeu ſtipite [illegible] Paul. 5. ſent. 7. §. 1. [illegible] Varro 4. de lingua lat. [illegible] ſtipulando, i. compromittendo. [illegible] ſtipulam, idem quod firmum interpretari videtur. [illegible] quàm ſtipulationes [illegible]
b l. 1. §. 2. ff. eo. c Ut & hodie [illegible] de fideiuſſ. & nom.
d l. 20. §. 4. e l. 1. §. 2. ff. [illegible] l. 17. C. eod.

a v. l. 41. in fin. ff. eod.
b v. l. 46. in pr. ff. eo.
c Imò eo ipſo die. l. 118. §. pen. ff. eo.
d v. l. 56. §. 4. ff. eodem.
e l. 56. infra, ff. de pactis.
f Incertum & futurum, l. 54. ff. de verb. ſig. Conditionem nihil aliud eſſe, quàm dilationem debiti in aliquem caſum, hinc collige.
g conditio caſualis.
h conditio poteſtatiua. v. l. 115. §. 1. & 2. eo.
i l. 115. §. 1. ff. de verb. ob.
k l. 54. in fin. de verb. ſig.
l l. 57. ff. eod.
m l. 2. §. qui ita. ff. de eo quod certo loco.
n non tamen ſemper. v. l. 141. §. 4. ff. eod.
o v. l. 37. de reb. cred.
p l. 2. in pr. ff. eo.
q l. vlt. ff. de præt. ſtipu.
r l. 68. l. 80. ff. eo.
s l. 72. l. 137. §. pe. ff. eo.
t 45. ff. 2. & 8. C. 40. Nov. 99.
† l. 1. ff. eod.
u Imò alia non erit. l. 3. ff. eo.
x l. 4. ff. eod.
y v. l. 21. ff. eod.
† Hodie neceſſaria eſt diſcuſſio, Nov. 99. c. 1.
z l. 7. ff. eod.
a 45. ff. 5.
b v. l. 31. in fin. ff. de her. inſt.
c l. 16. ff. de obl. & act.
d l. 1. §. 3. ff. eod.
e l. 15. ff. eod.
f l. 38. §. hi qui ſunt. ff. de ver. obl.
g l. 7. §. 1. l. 27. ff. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

dominiſ adquirit : niſi e iuſſu vnius eorum, aut nominatim alicui eorum ſtipulatus eſt, tunc enim ſoli ei adquiritur. Quod ſeruus communis ſtipulatur b, ſi alteri ex dominis adquiri non poteſt : ſolidum alteri adquiritur, veluti ſi res, quam dari ſtipulatus eſt, vnius domini ſit.

a l. 5. ff. eod. b l. 25. §. quoties in ff. de vſufructu. c l. 5. ff. de verb. obl. ſiue diuidua, ſiue indiuidua : ſiue dandi, ſiue faciendi ſint, l. 5. ff. de verb. obl.
d iudicialium ſtipulationum auctor eſt iudex : & prætoriæ datur : Prætoriarum ipſe prætor.
e Nomen iudicis officium appellat, quod interponitur ſine iuſſu prætoris, ſiue conuentione partium.
f ſubaudi, à Prætore ſpecialiter dari inter litigantes.
g Iudiciales ſtipulationes ſunt, quæ nunquam apud Prætorem, ſed tantum apud iudicem interponuntur, l. 4. §. duæ de damno.
h hæc verba ad §. prætoriæ hic abundant, deſunt in l. 5. ff. de verb. obl.
i v. tit. ff. de ſtip. prætoriis & l. 5. ff. de verb. obl.
k Prætoriæ ſtipulationes ſunt quæ nunquam niſi apud Prætorem aut eos qui loco prætoris ſunt, puta Ædiles & præſides interponuntur. & quidem certis formulis, l. 52. ff. de verb. obl.
l Ædilitiæ ſtipulationes, ſunt cautiones de morbis & vitiis venalium rerum.
m Hoc verbum deeſt Theophilo : deeſt etiam d. l. 5. & alioquin ius ædilitium honorarium eſt, prætorium nunquam. Et hæc ſtipulationes non ab edicto prætoris, ſed ædilium.
n vel vtriuſque contrahentium.
o Contrahentes dicuntur in l. 5. in ſtipul. l. 52. l. 125. ff. de verb. obl.
p Et ita communis dicitur quæ apud Prætorem, & iudicem, & apud iudicem.
p Communes ſunt quæ iubente Prætore (vel ædili) & interdum officio iudicis, interponuntur.
q Hæc prætoria dicitur in l. ff. de præt. ſtip. & interdum iudicis officio interponitur.

DE DIVISIONE STIPVLATIONVM. TIT. XIX.

Diuiſio. 1. De ſtipulationibus iudicialibus. 2. De prætoriis. 3. De conuentionalibus. 4. De communibus.

Stipulationum c aliæ " ſunt " iudiciales d, aliæ prætoriæ, aliæ conuentionales, aliæ communes tam prætoriæ, quàm iudiciales.

1 ¶ Iudiciales ſunt duntaxat, quæ à mero e iudicis f officio proficiſcuntur g: veluti de dolo cautio, vel de h perſequendo ſeruo, qui in fuga eſt, reſtituendóve pretio. i

2 Prætoriæ k ſunt l quæ à mero prætoris officio proficiſcuntur m: veluti damni infecti, vel legatorum. n

¶ Prætorias autem ſtipulationes ſic exaudiri oportet, vt in his etiam contineantur ædilitiæ l. nam & hæ à iurisdictione prætoris m veniunt.

3 Conuentionales ſunt, quæ ex conuentione vtriuſque partis o concipiuntur, hoc eſt, neque iuſſu iudicis, neque iuſſu prætoris, ſed ex conuentione contrahentium. " quarum totidem genera ſunt, quot (penè dixerim) rerum contrahendarum.

4 ¶ Communes ſunt p, veluti rem ſaluam fore pupillo, nam q & prætor iubet q rem ſaluam fore pupillo caueri : & interdum iudex, ſi aliter hæc res expediri non poteſt : vel de rato ſtipulatio.

DE r INVTILIBVS STIPVLATIONIBVS. TIT. XX.

De his quæ ſunt in commercio. 1. De his quæ non ſunt. 2. De his quæ non ſunt in commercio. 3. De facto vel datione alterius. 4. De eo in quem conſertur obligatio, vel ſtipulatio. 5. De incongruitate & reſponſione. 6. De his qui ſunt vel habent in poteſtate. 7. De muto vel ſurdo. 8. De furioſo. 9. De impubere. 10. De conditione. 11. De abſentia. 12. De tempore, in quo conſertur ſtipulatio. 13. De præpoſtera. 14. De ſtipulatione collata in tempus mortis. 15. De ſtipulatione poſt mortem alterius. 16. De promiſſione ſcripta in inſtrumento. 17. De pluribus rebus. 18. De pœna adiecta ſtipulationi alij dari. 19. Si ſtipuler alius qui alij ſtipuletur. 20. De pœna adiecta. 21. De re ſtipulantis futura. 22. De diſſenſu. 23. De turpi cauſa. 24. De morte contrahentium. 25. Quando agi poteſt ex ſtipulatione.

Omnis res quæ dominio noſtro ſubiicitur, in ſtipulationem deduci poteſt, ſiue mobilis ſit, ſiue ſoli.

1 ¶ At ſi quis rem quæ in rerum natura non eſt, aut eſſe non poteſt, dari ſtipulatus fuerit : veluti *Stichum* t, *qui mortuus ſit*, quem viuere credebat, aut hippocentaurum u, qui eſſe non poſſit x, inutilis erit ſtipulatio.

2 ¶ Idem iuris eſt, ſi rem ſacram aut religioſam quam humani iuris eſſe credebat, vel publicam, quæ vſibus populi perpetuò expoſita ſit, vt forum, vel theatrum: vel z liberum hominem, quem ſeruum eſſe credebat, vel cuius commercium non habuerit : vel rem a ſuam dari quis ſtipuletur. Nec in pendenti erit ſtipulatio ob id, quod publica res in priuatum deduci, & ex libero ſeruus fieri poteſt b, & commercium adipiſci ſtipulator poteſt, & res " ſua " ſtipulatoris eſſe deſinere poteſt, ſed protinus c inutilis eſt d.

¶ Item contra, licet initio vtiliter res in ſtipulatum deducta ſit : ſi " tamen " poſtea e in aliquam eorum cauſam, de quibus ſuprà dictum eſt, ſine facto promiſſoris deuenerit, extinguitur ſtipulatio. At nec ſtatim ab initio talis ſtipulatio valebit, *Lucium Titium f cùm ſeruus erit, dare ſpondes?* & ſimilia, quæ enim natura ſui dominio noſtro exempta ſunt, in obligationem deduci nullo modo poſſunt g.

3 ¶ Si quis h *alium daturum facturumve quid* promiſerit, non obligabitur : veluti ſi ſpondeat, *Titium quinque aureos daturum*. Quòd ſi *effecturum ſe, vt Titius daret*, ſpoponderit, obligatur.

4 ¶ Si quis alij, quàm a ei, cuius iuri ſubiectus ſit, ſtipuletur, nihil agit b. Planè ſolutio etiam in extraneam perſonam conferri poteſt : veluti ſi quis ita ſtipuletur, *Mihi aut Seio dare ſpondes?* vt obligatio quidem ſtipulatori adquiratur, ſolui tamen Seio, etiam inuito eo, rectè poſſit, vt liberatio ipſo iure contingat: ſed ille aduerſus Seium habeat c mandati actionem.

¶ Quòd ſi c quis ſibi & alij, cuius iuri ſubiectus non ſit, dari decem aureos ſtipulatus eſt : valet quidem ſtipulatio, ſed vtrum totum debeatur " ſtipulatori, " quod in ſtipulationem deductum eſt, an verò pars dimidia, dubitatum eſt : ſed placuit, non plus, quàm dimidiam partem ei adquiri.

¶ Si " verò " qui iuri tuo ſubiectus eſt, ſi ſtipulatus ſit, tibi adquiris : quia vox f tua tanquam filij ſit, ſicuti & filij vox, tanquam tua intelligitur in giis rebus, quæ tibi adquiri poſſunt.

5 ¶ præterea inutilis h eſt ſtipulatio, ſi " quis " ad ea quæ interrogatus fuerit non reſpondeat : veluti i ſi quis *decem aureos à te dari ſtipuletur*, tu quinque promittas, vel contra : aut ſi ille purè ſtipuletur, tu k ſub conditione promittas, vel contra: ſi modò ſcilicet id exprimas, i. ſi cui ſub conditione, vel in diem ſtipulanti tu reſpondeas, *præſenti die ſpondeo*. Nam ſi hoc ſolum reſpondeas *promitto*, breuiter videris in eandem diem vel conditionem ſpopondiſſe. Neque enim neceſſe eſt in reſpondendo eadem omnia m repeti, quæ ſtipulator expreſſerit.

6 ¶ Item inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris, qui tuo iuri ſubiectus eſt, vel ſi is à te ſtipuletur. Sed ſeruus quidem non ſolùm domino ſuo obligari non poteſt, ſed n ne quidem vlli alij, filij verò familiarum aliis o obligari poſſunt.

7 ¶ Mutum p neque ſtipulari, neque promittere poſſe palàm eſt q quod & in ſurdo receptum eſt: quia & is qui ſtipulatur, verba promittentis : & is, qui promittit, verba ſtipulantis audire debet. vnde apparet non de eo nos loqui, qui tardius exaudit, ſed de eo, qui omninò non audit.

8 ¶ Furioſus nullum negotium gerere poteſt, quia non intelligit, quod agit r.

9 ¶ Pupillus omne negotium rectè gerit : ita tamen, vt vbi tutoris auctoritas neceſſaria ſit, adhibeatur tutor : veluti ſi ipſe obligetur. nam alium ſibi obligare s etiam ſine tutoris auctoritate poteſt.

10 ¶ Sed quod diximus de pupillis, vtique de his verum eſt, qui iam habent aliquem intellectum. nam t infans, & qui infantiæ proximus eſt u, non multum à furioſo diſtant : quia huiuſmodi ætatis pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ, propter vtilitatem eorum, benignior iuris interpretatio facta eſt : vt idem iuris habeant x quod puberati proximi. ſed qui in poteſtate parentis eſt impubes y, ne auctore quidem patre obligatur.

11 ¶ Si impoſſibilis conditio z obligationibus adiiciatur, nihil valet ſtipulatio †. Impoſſibilis autem conditio habetur, cui natura impedimento eſt, quò minus exiſtat, veluti ſi quis ita dixerit : *Si z digito cælum attigero, dare ſpondes?* At ſi ita ſtipuletur, *Si digito cælum non attigero dare ſpondes?* purè facta obligatio intelligitur, ideóque ſtatim peti poteſt.

12 ¶ Item verborum obligatio inter a abſentes concepta, inutilis eſt. Sed cùm hoc materiam litium contentioſis hominibus præſtabat, fortè poſt tempus tales allegationes opponentibus, & non præſentes fuiſſe, vel ſe, vel aduerſarios ſuos contendentibus: ideo noſtra conſtitutio propter celeritatem dirimendarum litium introducta eſt : quam ad Cæſarienſes aduocatos ſcripſimus : per b quam diſpoſuimus, tales ſcripturas, quæ præſto eſſe partes indicant, omninò eſſe credendas c: niſi is, qui talibus vtitur improbis allegationibus, manifeſtiſſimis probationibus, vel per ſcripturam d, vel per teſtes idoneos approbauerit, toto eo die quo conficiebatur inſtrumentum, ſeſe vel aduerſarium ſuum in aliis locis fuiſſe.

13 ¶ Poſt mortem ſuam dari ſibi nemo ſtipulari poterat, non magis, quàm poſt eius mortem à quo ſtipulabatur. Ac nec is, qui in alicuius poteſtate eſt, poſt mortem eius ſtipulari poterat : quia patris vel domini voce loqui videretur. Sed & ſi quis ita ſtipuletur, *Pridie quàm moriar*, vel *pridie quàm morieris dare ſpondes?* inutilis erat ſtipulatio. Sed cùm (vt iam dictum eſt) ex conſenſu contrahentium ſtipulationes valeant: placuit nobis etiam in hunc iuris articulum neceſſariam inducere emendationem e, vt ſiue poſt mortem, ſiue pridie quàm morietur ſtipulator ſiue promiſſor, ſtipulatio concepta ſit, ſtipulatio valeat.

14 ¶ Item ſi quis ita ſtipulatus erat, *Si nauis ex Aſia venerit, hodie dare ſpondes?* inutilis erat ſtipulatio: quia

a v. l. 38. §. alteri de verb. obl.
b niſi mea interſit, niſi iuratio, niſi ſub pœna promiſſoris, niſi conſtituendo contraria, niſi pileſ vel procuratori ſtipulatus ſim, l. 30. l. 11. §. pen. de ſolut.
d l. 98. §. vel ſtipulatur. eo ſec. ff. de ſolut.
e l. 110. ff. de verb. obl.
f vel ei l. 42. ff. de donat.
g l. 130. de verb. obl.
h Imò in totum erit contrahi l. 1. §. ſi ſtipulanti. de verb. obl.
i Imò hoc caſu vtilis eſt ſtipulatio in quinque, l. 1. §. de verb. obl. Imò non eſt vtilis. l. 52. ff. de verb. obl.
k l. 1. §. 1. ff. de verb. obl.
l ei quod maius eſt, & minus ineſt.
m l. 61. l. 134. §. 1. de verb. obl.
n v. l. 14. de obl. & act.
o v. l. 39. de obl. & act.
p l. 1. ff. de verb. obl.
q poteſt tamen muta voce ſed literis obligari arg. l. 52. ff. de obl. & act.
r l. 70. ſi à furioſo. ff. de ſolut. l. 5. l. 40. de reg. iur.
s v. l. 7. C. de contr. ſtipul.
t v. l. 70. ff. de verb. obl.
u l. ſeptennis hucque referenda eſt l. 70. de verb. obl. ſeptennio maior poteſt quo referenda eſt. l. 6. ff. rem pupill.
x quid pubes? v. l. 7. C. de contr. ſtipul.
y l. 1. ff. de obl.
natura & iure, conſimilis conceptæ. v. l. 31. ff. de obl. & act. cogitatione concepta non ſubſiſtit contrahentibus, ſed pro non appoſita habetur quæ eſt certa & neceſſaria & iam exiſtit, or Mc.
† Secus in vltima voluntate §. 10. de her. inſt. & in matrimonio. l. 1. C. de cond. appo.
z Cicero, noſtri principes digito ſe cælum putant attigere. Ouid. tanquam vertere cælum. Moriſtſublimi feriam ſidera vertice. Symmachus, Horatius, vt aiunt, ſupra conueſa telligitur.

r 5. C. 19. ſ v. l. 31. ff. de obl. & act. l. 35. de verbor. oblig. t v. l. 69 de verb. oblig. u v. l. 97. ff. de verb. oblig. x Hippocentaurum in Theſſalia natum eodem die interiiſſe, Plinius 7. c. 3. refert. y l. 83. §. ſacram. de verb. obl. z v. l. 103. de verb. obl. a v. l. 82. de verb. obl. idque dominio, non poſſeſſione, b quia id ſperari neque ciuile, neque naturale eſt. d. l. 83. §. ſacram. inſt. c ſi πάλιν Theoph. hic, l. ab initio. Poteſt & hoc dici, non ſi protinus ei opponatur quod ſuperius dixit in pendenti, eo verbo inſtans tempus notari, vt apud Ouid. illo loco. Omnia in incerto iacent, protinus vinces ſperare iuſſit. d quia de his rectè ſtipulamur, quæ dominio noſtro ſubiici ſtatim poſſunt. d. §. ſac. e v. l. 68. l. 140. §. vlt. de verb. obl. f d. §. ſacra. ver. ſed ſec. g & è contra. l. 34. §. 2. de contr. empt. h v. l. 38. in pr. de verb. obl. i niſi habere liceat, niſi factum heredis niſi ſub pœna vel ſi interuenire promiſerit.

a verborum obligatio inter præſentes, non inter abſentes contrahitur. Paul. 5. ſent. 7. §. 2. eo pr. l. 8. ff. de duob. reis.
b l. 14. C. de contrah. ſtipul.
c Præſumitur enim pro inſtrumento.
d vt ita contra præſentiam ſcriptura conteſtatam, admittatur probatio abſentiæ: & tanquam quæ directò probari nequit, l. 24. C. de probat. per obliquum probari poſſit.
e l. 15. l. vlt. C. de contrah. ſtipul. adde l. 64. de verb. oblig.

prxpo

Universidad Rey Juan Carlos

præpoſterè concepta eſt. Sed quum Leo inclytæ recordationis a in dotibus eandem ſtipulationem, quæ præpoſtera nuncupatur, non b eſſe reiiciendam exiſtimauerit: nobis placuit, & huic perfectum robur accommodare, vt non ſolum in dotibus, ſed etiam in omnibus valeat huiuſmodi conceptio ſtipulationis.

15 ¶ Ita autem ſtipulatio concepta, veluti ſi Titius dicat, *cùm c moriar, dare ſpondes?* vel, *cùm morieris:* & apud veteres vtilis erat, & nunc d valet.

16 ¶ Item poſt e mortem alterius rectè ſtipulamur.

17 ¶ Si f ſcriptum in inſtrumento fuerit, promiſiſſe aliquem: perinde habetur g atque ſi interrogatione præcedente reſponſum ſit.

18 ¶ Quoties plures res vna ſtipulatione comprehenduntur, ſi quidem promiſſor ſimpliciter reſpondeat, *dare ſpondeo*, propter omnes tenetur h. Si verò vnam ex his, vel quædam daturum ſe ſpoponderit: obligatio i in iis, pro quibus ſpoponderit, contrahitur. Ex pluribus enim ſtipulationibus vna, vel quædam videntur eſſe perfectæ: ſingulas enim res ſtipulari, & ad ſingulas reſpondere debemus.

19 ¶ Alteri k ſtipulari (vt ſuprà dictum eſt) nemo poteſt. Inuentæ enim ſunt huiuſmodi l ſtipulationes vel obligationes ad hoc, vt vnuſquiſque adquirat ſibi, quod ſua intereſt. Cæterùm ſi alij detur, nihil intereſt ſtipulatoris. Planè ſi quis velit hoc facere, pœnam ſtipulari conueniet, vt niſi ita factum ſit, vt eſt comprehenſum, committatur pœnæ ſtipulatio etiam ei, cuius nihil intereſt. Pœnam enim cùm ſtipulatur quis, non illud inſpicitur, quod intereſt eius, ſed quæ ſit quantitas in conditione ſtipulationis. Ergo ſi quis ſtipuletur *Titio dari?* nihil agit: ſed ſi adiecerit pœnam, *niſi dederis, tot aureos dare ſpondes?* tunc committitur ſtipulatio.

20 ¶ Sed & ſi quis ſtipuletur *alij*, cùm eius intereſſet, placuit ſtipulationem valere. Nam ſi is, qui pupilli tutelam adminiſtrare cœperat, ceſſerit adminiſtrationem contutori ſuo, & ſtipuletur rem pupilli ſaluam fore: quoniam intereſt ſtipulatoris fieri quod ſtipulatus eſt (cùm obligatus futurus ſit pupillo, ſi malè res geſſerit) tenet obligatio. Ergo & ſi quis *procuratori* n *ſuo dari* ſtipulatus ſit: habebit vires ſtipulatio. Et ſi *creditori ſuo* quis ſtipulatus ſit: quod ſua intereſt, ne fortè vel pœna committatur, vel prædia diſtrahantur quæ pignori data erant: valet ſtipulatio.

21 ¶ Verſa vice, qui *alium facturum* promiſit, videtur in ea eſſe cauſa, vt non teneatur, niſi pœnam ipſe promiſerit.

22 Item nemo rem ſuam futuram p, in eum caſum quo ſua ſit, vtiliter ſtipulatur.

23 ¶ Si de alia re ſtipulator ſenſerit, de alia promiſſor: perinde nulla contrahitur obligatio, ac ſi ad interrogatum reſponſum non eſſet: veluti ſi hominem Stichum à te quis ſtipulatus fuerit q, tu de Pamphilo ſenſeris, quem Stichum vocari credideris.

24 ¶ Quod turpi r ex cauſa promiſſum eſt, veluti ſi quis homicidium vel ſacrilegium ſe facturum promittat, non valet.

25 ¶ Cùm quis ſub aliqua conditione ſtipulatus fuerit: licèt ante conditionem deceſſerit: poſtea exiſtente conditione heres eius agere poteſt ſ.

¶ Idem eſt & ex promiſſoris parte.

26 ¶ Qui hoc anno, aut hoc menſe dari ſtipulatus eſt: niſi omnibus partibus anni vel menſis præteritis, non rectè petet.

27 ¶ Si fundum dari ſtipuleris, vel hominem, non poteris continuò agere: niſi tantum ſpatium præterierit, quo traditio fieri poſſit.

a l.25. C. de iure dot. b Præpoſteri vitium non nocet ſtipulationi, l. præpoſtere 25. C. de teſt. hoc eſt, nihil officit ſtipulationi quòd conditio ſit inſerta ante alia pacta vel poſt, vt l. generaliter 17. C. de pactis. Non officit eidem quoque quod quis hodie ſtipuletur dari ſi nauis ex Aſia venerit, vt hic, officeret tamen præpoſterario reſponſionis & interrogationis. Ideóque ſi promiſſio præcedit, interrogatio ſequitur, nudum pactum eſt, non ſtipulatio.
c l.45. §.1. de verb. oblig.
d adde l. vlt. C. de contr. ſtip.
e d.l.45. §.2.
f Paul. 5. ſent. 7. §.2. in f.
g vide §. vlt. tit. proxim. v.l.134. §.2. ff. de verb. oblig.
h Cur ita? vide l.140. §.1. de verb. oblig.
i l.83. §. diuerſa de verb. oblig.
k v.l.38. §. alteri de verb. oblig.
l v.l.5. in pr. C. eo.
m l.38. §.20. ff. de verb. oblig.
n d.l.38. §.23.
o d.l.38. §.23.
p l.87. de verb. obl.
q l.137. §.1. de verb. oblig.
r l.123. de verb. oblig. l.5. in fin. C. de cond. ob turp.
ſ Conditionali in legato, morte heredis ante conditionis euentum legatum non extinguitur, l. 65. de cond. & dem. morte legatarij extinguitur, nec ad eius heredem tranſmittitur, l.57. de verb. oblig. l. vn. §. ſin autem C. de cad. toll. In ſtipulationibus verò neque morte promiſſoris nec ſtipulatoris, ſtipulatio extinguitur, vt hic: & l.57. de verb. oblig. l. vulc. vt actiones ab her. §. ex quo ſup. de verb. oblig.
t l.57. de verb. obl.
u l.73. in princ. de verb. oblig.
x v.l.73. ff. de verb. obl. l.105. ff. de ſol.
y 96. ff. 1. & 2. C. 4. l. Nou. 4.
z Fideiuſſio hac parte differt à conſtituto, §.9. l. de act.
a l.1. §.8. ff. de obl.
b l.8. l.22. §.1. ff. eod.
c l.6. §.1. ff. eo.
d l.6. in §.1. 16. §.3. ff. eod.
e v.l.5. in pr. ff. eo.
f v.l.50. in pr. de pec. l.1. l.4. §.2. ff. eo.
† ff. Nou. 99.
g v.l.3. C. eo.
h de qua dixi ad l.26. ff. eod.

DE FIDEIVSSORIBVS.

TIT. XXI.

Cur accipiantur. 1. Et in quibus obligationibus. 2. De herede. 3. Si fideiuſſor præcedat vel ſequatur obligationem. 4. De pluribus fideiuſſoribus. 5. In quam ſummam obligatur fideiuſſor. 6. De actione fideiuſſoris aduerſus reum. 7. Si fideiuſſor Græcè accipiatur. 8. Si ſcriptum ſit aliquem fideiuſſiſſe.

PRO eo qui promittit, ſolent alij obligari, qui fideiuſſores appellantur: quos homines accipere ſolent, dum curant, vt diligentiùs ſibi cautum ſit.

1 ¶ In omnibus autem obligationibus adſumi poſſunt, id eſt, ſiue re, ſiue verbis, ſiue literis, ſiue conſenſu contractæ fuerint. At nec illud quidem intereſt, vtrum ciuilis an naturalis ſit obligatio, cui adiicitur fideiuſſor: adeò quidem, vt pro ſeruo quoque obligetur, ſiue extraneus ſit, qui fideiuſſorem à ſeruo accipiat, ſiue ipſe dominus in id, quod ſibi naturaliter debetur.

2 ¶ Fideiuſſor non tantùm ipſe obligatur, ſed etiam heredem relinquit obligatum.

3 ¶ Fideiuſſor & præcedere obligationem & ſequi poteſt.

4 ¶ Si plures ſint fideiuſſores, quotquot erunt numero, ſinguli in ſolidum tenentur †. Itaque liberum eſt creditori, à quo velit, ſolidum petere. Sed ex epiſtola diui Hadriani compellitur creditor à ſingulis, qui modo ſoluendo ſunt litis conteſtatæ tempore, partes petere †. Ideóque ſi quis ex fideiuſſoribus eo tempore ſoluendo non ſit, hoc cæteros onerat. Sed ſi ab vno fideiuſſore creditor totum conſequutus fuerit, huius ſolius detrimentum erit, ſi is pro quo fideiuſſit, ſoluendo non ſit: & ſibi imputare debet, cùm potuerit iuuari ex epiſtola D. Hadriani, & deſiderare vt pro parte in ſe detur actio.

5 ¶ Fideiuſſores ita obligari non poſſunt, vt plus debeant quàm debet is, pro quo obligantur. Nam eorum obligatio, acceſſio eſt principalis obligationis: nec plus in acceſſione poteſt eſſe quàm in principali re. At ex diuerſo, vt minus debeant, obligari poſſunt. Itaque ſi reus decem aureos promiſerit: fideiuſſor in quinque rectè obligatur: contra verò obligari non poteſt. Item ſi ille purè promiſerit, fideiuſſor ſub conditione promittere poteſt: contra verò non poteſt. Non ſolùm autem in quantitate, ſed etiam in tempore minus aut plus intelligitur. Plus eſt enim ſtatim aliquid dare: minus eſt, poſt tempus dare f.

6 ¶ Si quid autem fideiuſſor pro reo ſoluerit, eius recuperandi cauſa habet cum eo mandati iudicium h.

7 ¶ Græcè etiam fideiuſſor ita accipitur *τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, λέγω*: id eſt, *mea fide iubeo, dico*: ſed & ſi dixerit θέλω, ſiue βούλομαι, id eſt, *volo*, ſed & φημί, id eſt, *aſſeuero*: pro eo erit ac ſi dixerit λέγω, id eſt, *dico* k.

8 ¶ In ſtipulationibus fideiuſſorum ſciendum eſt hoc generaliter accipi: vt quodcunque ſcriptum ſit quaſi actum, videatur etiam actum. Ideóque conſtat ſi quis ſcripſerit ſe fideiuſſiſſe, videri omnia ſolenniter acta.

DE LITERARVM OBLIGATIONIBVS m.

TIT. XXII.

OLIM ſcriptura n fiebat obligatio, quæ nominibus fieri dicebatur, quæ nomina hodie non ſunt in vſu. Planè ſi quis debere ſe ſcripſerit p, quod ſibi numeratum non eſt q: de pecunia minimè numerata poſt multum temporis exceptionem opponere non poteſt. hoc enim ſæpiſſimè conſtitutum eſt, ſic fit, vt & hodie, dum queri non poteſt, ſcriptura obligetur: & ex ea naſcatur condictio, ceſſante ſcilicet verborum obligatione. Multum autem tempus in hac exceptione antea quidem ex principalibus conſtitutionibus vſque ad quinquennium procedebat, ſed ne creditores diutiùs poſſint ſuis pecuniis forſitan defraudari, per conſtitutionem ſ noſtram tempus coarctatum eſt, vt vltra biennij metas huiuſmodi exceptio minimè extendatur.

DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSV.

TIT. XXIII.

CONSENSV fiunt obligationes in emptionibus, venditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus, mandatis.

1 ¶ Ideo autem iſtis modis obligatio dicitur conſenſu contrahi, quia neque ſcriptura, neque præſentia omnimodo opus eſt, ac nec dari quicquam neceſſe eſt, vt ſubſtantiam capiat obligatio, ſed ſufficit eos, qui negotia gerunt, conſentire.

2 ¶ Vnde inter abſentes quoque talia negotia contrahuntur, veluti per epiſtolam, vel per nuntium.

3 ¶ Item in his contractibus alter alteri obligatur in id, quod alterum alteri ex bono & æquo præſtare oportet, cùm alioqui in verborum obligationibus alius ſtipuletur, alius promittat.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

TIT. XXIV.

¶ De tempore pura. De pretio, conuentione, arrhis, & ſcri-

a v.l.17. ff. eod.
† compellitur quoque creditor principalem præſentem prius conuenire: aut eo abſente, præſtituere fideiuſſori certum tempus, intra quod principalem ſiſtat, Nou. 4. c.1.
b nil ceſſis habeat actiones à creditore, v.l.17. C. eod.
c l.8. ibid. eod. ſeq. l.16. §. vlt. eod. l.38. l.42. in pr. ff. eod. v. l.8. C. de non numer.
d l.6. §.1. l.8. §. ff. eod.
e §. plus ſ. de action. l.58. §. de ſol. l.12. ſ. de verb. ſign.
f dies enim pars eſt ſtipulationis. l.1. §. vlt. de edendo.
g vt tamen non ſoluerit interueniente agere poteſt pater, ſi principalis debitor bona ſua prodigit ac profundit: ſi profectionem longinquam parat: ſi liberum fideiuſſori agendi poteſtatem fecit: ſi diu in obligatione fuerit, (quod arbitrio iudicis ſtatuitur) ſi tempus ſolutionis inſtet: ſi ipſe fideiuſſor ad ſolutionem condemnatus eſt.
h quomodo tamen, l.20. in f. ff. mandati. Niſi pro inuito aut pro eo qui mandare non potuit vel donandi & nunquam agendi animo fideiuſſit.
i l.8. ff. eo. vide quæ notaui ad l.11. ff. de leg.3.
k adde l.12. C. eod. l.8. ff. eo.
l §.16. ſup. tit. proxim. l.30. l.134. §. pen. de verb. obl. l.1. C. de contr. ſtip.
m & earum ſpeciebus & effectu, v. quæ notaui ad Nou. 73. in princ.
n Scriptura hic, ſcriptura eſt menſæ argentariæ. l.1. ff. de pig. l.38. ff. de obl. l.47. ff. de ſoc. ſig. in f. ſit. de neg. l.35. in fin. ff. de verb. oblig.
o l.9. ff. de pact.

l.1. ff. de non. leg. l.1. ff. de SC. Maced. p priuatim vel publicè, ſi modò in huiuſmodi publica cautione numerationis non ſit facta mentio, alias autoritas inſtrumenti publici onus probandi in negantem transfert, l.14. C. de probat. §. 13. de fid. 3. tit. 5. ac. Nou. 73. c.2-3.4.5. q hanc exceptionem Iuſtinianus vocat ἀναργυρίου. adde v. Nou. 1. §.1. 56. Ed. 8 §.20. r An hæc exceptio locum habeat in ſolo mutuo, v. l.5. C. de non num. pec. ſ adde 3. §.2. ſub tempo. c.l.14. C. de non num. u & condictio, l.7. C. de non num. x niſi à minore, l. vlt. C. ſi quis, in integr. reſt. neceſſ. an & intra biennium maior interdum eam non opponet? ſic ſanè, puta ſi eam ſummâ vel teſtamento vel inter viuos ſemel atque iterum, vel poſt aliàs inſtrumenta confecta confeſſus eſt: ſi partem debiti intulit: ſi cupidi vectigalis illuſione agatur, Myſ. Quid ſi iuramento huic exceptioni renunciatum fuerit? v.d. vlt. C. de non n. Quid ſi hypotheca præter ſyngrapham data? ne his quidem tenebitur creditor, l.4. C. 1. y Quibus debeat ea ſalvo vſus eſt dupli pœna puniettur, v. Nou. 18. c.4. z Sumptus hic integer titulus eſt ex l.2. ff. de ob. l.35. in f. ff. de verb. oblig. a nudorat non tacitus licet incertis tacito conualeſcat: vt in relocatione diximus, l.13. in f. l.12. ff. locati & ex vna tamè parte tacito conſenſu poſſint conſtare, l.35. in f. ff. de verb. obl. b l.1. §.2. c etiam lingua non ſit nuncupatum, v.l.6. §.1. de & de cont. emp. d l. cùm in ſtipulationibus obligatio euentus naſcatur & ſoneat in ſeruitute, quatenus lingua nuncupatum eſt, l.99. in pr. de verb. obl. e 18. & 19. ff. 4. c. 7. 8. adde 12.

Universidad Rey Juan Carlos

pacto. 1. De pretio certo, vel incerto, vel in arbitrium alienum collato. 2. In quibus pretium conſiſtat. Differentia emptionis & permutationis. 3. De periculo & commodo rei venditæ. 4. ¶ De emptione conditionali. 5. ¶ De emptione rei quæ non eſt in commercio.

EMPTIO & venditio contrahitur a ſimulatque de pretio conuenerit, quamuis nondum pretium numeratum ſit, ac ne arrha quidem data fuerit. Nam quod arrhæ nomine datur, argumentum b eſt emptionis & venditionis contractæ. Sed hæc quidem de emptionibus & venditionibus quæ c ſine ſcriptura conſiſtunt, obtinere oportet. nam nihil à nobis in huiuſmodi emptionibus & venditionibus innouatum eſt: in d iis autem, quæ ſcriptura conficiuntur, non aliter perfectam eſſe venditionem conſtituimus, niſi & inſtrumenta emptionis fuerint conſcripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio quidem ſcripta, à contrahentibus autem ſubſcripta: & ſi per tabellionem fiunt, niſi & completiones acceperint, & fuerint partibus abſoluta. Donec enim aliquid deeſt ex his, e & pœnitentiæ locus eſt, & poteſt emptor vel venditor, ſine pœna recedere ab emptione & venditione. Ita tamen impunè eis recedere concedimus f, niſi iam arrharum nomine aliquid fuerit datum. hoc enim ſubſecuto, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis venditio celebrata eſt: is qui recuſat adimplere contractum, ſi quidem eſt emptor, perdit, quod dedit: ſi verò venditor, duplum reſtituere compellitur, licet ſuper arrhis nihil expreſſum eſt.

¶ Pretium autem conſtitui oportet: nam nulla emptio ſine g pretio eſſe poteſt h.

1 ¶ Sed & i certum eſſe pretium debet. alioqui ſi inter aliquos ita conuenerit, vt quanti Titius rem æſtimauerit, tanti ſit empta: inter veteres ſatis abundéque hoc dubitabatur, conſtaretne venditio, an non. Sed noſtra k deciſio ita hoc conſtituit, vt quoties ſic compoſita ſit venditio, *quanti ille æſtimauerit*, ſub hac conditione ſtaret contractus: vt ſi quidem ille, qui nominatus eſt, pretium definierit, l tunc l omnimodò ſecundum eius æſtimationem, & pretium perſoluatur, & res tradatur, & venditio ad effectum perducatur: emptore quidem ex m empto actione, venditore ex n vendito agente. Sin autem ille, qui nominatus eſt, vel noluerit, vel non potuerit o pretium definire: tunc pro nihilo eſſe venditionem, quaſi nullo pretio ſtatuto. Quod ius cùm in venditionibus nobis placuit, non eſt abſurdum & p in locationibus, & q in conductionibus trahere.

2 ¶ Item pretium in r numerata pecunia conſiſtere debet. Nam in cæteris rebus, an pretium eſſe poſſet, valde quærebatur: veluti an homo, aut fundus, aut toga alterius rei pretium eſſe poſſet. Sabinus & Caſſius etiam in alia re putabant s pretium poſſe conſiſtere, vnde illud eſt, quod vulgò dicebatur, permutatione rerum emptionem & venditionem contrahi, eámque ſpeciem emptionis & venditionis vetuſtiſſimam eſſe: argumentóque vtebantur Græco poëta Homero, qui aliquam partem exercitus Achiuorum vinum ſibi comparaſſe ait, permutatis quibuſdam rebus, his verbis:

Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοί,
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἴθωνι σιδήρῳ,
Ἄλλοι δὲ ῥινοῖς, ἄλλοι δ' αὐτῇσι βόεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι. id eſt,
Hinc ſibi ceſarie pulchra de more comati
Vina parant Graij ære alij, fulgentéque ferro,
Tergoribúſque alij, bobus & ipſis, mancipiiſque.

Diuerſæ ſcholæ auctores t contra ſentiebant: aliúdque eſſe exiſtimabant permutationem rerum, aliud emptionem & venditionem: alioqui non poſſe rem expediri, permutatis rebus quæ videatur res veniſſe, & quæ pretij nomine data eſſe. nam vtramque videri & veniſſe, & pretij nomine datam eſſe, rationem non pati. Sed Proculi ſententia, dicentis permutationem propriam eſſe ſpeciem contractus à venditione ſeparatam, meritò præualuit: cùm & ipſe aliis ſ Homericis verſibus adiuuabatur, & validioribus rationibus argumentabatur: quod & anteriores diui principes admiſerunt, & in noſtris Digeſtis latiùs ſignificatur.

3. Quum autem emptio & venditio contracta ſit (quod effici diximus u, ſimulatque de pretio conuenerit, cùm ſine ſcriptura res agitur) periculum rei venditæ ſtatim x ad emptorem pertinet, tametſi adhuc ea res emptori tradita non ſit. Itaque y ſi homo mortuus ſit, vel aliqua parte corporis læſus fuerit: aut ædes totæ vel aliqua ex parte incendio z conſumptæ fuerint: aut fundus vi a fluminis totus vel aliqua ex parte ablatus ſit, ſiue etiam inundatione b aquæ aut arboribus turbine c deiectis longè minor d, aut deterior eſſe cœperit: emptoris damnum eſt, cui neceſſe eſt, licet rem non fuerit nactus, pretium ſoluere. Quicquid enim e ſine dolo & culpa venditoris accidit, in eo venditor ſecurus eſt. Sed & ſi poſt emptionem fundo aliquid f per alluuionem acceſſerit, ad emptoris commodum pertinet. Nam & commodum eius eſſe debet, cuius periculum eſt. Quòd ſi fugerit homo, qui venit, aut ſubreptus fuerit, ita vt neque dolus, neque culpa venditoris interueniat, animaduertendum a erit, an cuſtodiam eius vſque ad traditionem venditor ſuſceperit. Sanè enim ſi ſuſceperit, ad ipſius periculum is caſus pertinet: ſi non ſuſceperit, ſecurus eſt. Idem & in cæteris animalibus, cæteriſque rebus intelligimus. Vtique tamen vindicationem rei & condictionem exhibere b debebit emptori: quia ſanè qui nondum rem emptori tradidit, adhuc ipſe dominus eſt. Idem etiam eſt de furti & de damni iniuriæ actione c.

4 ¶ Emptio d tam ſub conditione e quàm purè contrahi poteſt f. ſub conditione, veluti, *Si Stichus intra certum diem tibi placuerit, erit tibi emptus aureis tot g.*

5 ¶ Loca ſacra vel religioſa, item publica (veluti forum, baſilicam) fruſtra quis h ſciens emit. quæ tamen ſi pro profanis vel priuatis deceptus à venditore quis emerit, habebit actionem ex empto quod i non habere ei liceat, vt conſequatur k, quod ſua intereſt eum deceptum non eſſe. Idem iuris eſt ſi l hominem liberum pro ſeruo emerit.

DE LOCATIONE ET CONDUCTIONE m.

TIT. XXV.

¶ Collatio emptionis & locationis. De mercede conſtituenda. 1. De mercede collata in arbitrium alienum. 2. In quibus rebus conſiſtit. 3. De emphyteuſi. 4. De forma alicui facienda ab artifice. 5. ¶ Quid præſtare debeat conductor. 6. De morte conductoris.

LOCATIO & conductio proxima n eſt emptioni & venditioni, iiſdemque iuris regulis conſiſtit. Nam vt emptio & venditio ita contrahitur, ſi de pretio conuenerit: ſic & locatio & conductio ita contrahi intelligitur, ſi merces conſtituta ſit. & competit locatori quidem locati actio, conductori o verò conducti.

1 ¶ Et quæ ſuprà diximus, ſi alieno arbitrio pretium promiſſum fuerit: eadem & de locatione conductione dicta eſſe intelligimus, ſi p alieno arbitrio merces permiſſa fuerit. Qua de cauſa ſi fulloni polienda curandáve, aut ſarcinatori ſarcienda veſtimenta quis dederit, nulla ſtatim mercede conſtituta, ſed poſtea tantum daturus, quantum inter eos conuenerit: non propriè locatio & conductio contrahi intelligitur, ſed eo nomine actio præſcriptis q verbis datur.

2 ¶ Præterea ſicut vulgò quærebatur, an permutatis r rebus emptio & venditio contraheretur: ita quæri ſolebat de locatione & conductione ſi forte rem aliquam tibi vtendam ſiue fruendam quis dederit ſ, & inuicem à te vtendam ſiue fruendam aliam rem acceperit. Et placuit non eſſe locationem & conductionem: ſed proprium genus contractus, veluti ſi cùm vnum bouem quis haberet, & vicinus eius vnum, placuerit inter eos, vt per denos dies inuicem boues commodarent, vt opus facerent, & apud alterum t alterius bos perierit: neque locati, neque conducti, neque commodati competit actio, quia non fuit commodatum gratuitum. verùm præſcriptis verbis agendum eſt.

3 ¶ Adeò autem aliquam familiaritatem u inter ſe videntur habere emptio & venditio, item locatio & conductio: vt in quibuſdam cauſis quæri ſoleat, vtrùm emptio & venditio contrahatur, an locatio & conductio: vt ecce de prædiis quæ perpetuò x quibuſdam fruenda traduntur, id eſt, vt quamdiu y penſio ſiue reditus pro his domino præſtetur, neque ipſi conductori, neque heredi eius, cuiúe conductor heresue eius id prædium vendiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit, aliòue quocunque modo alienauerit, auferre liceat. Sed talis contractus, quia inter veteres dubitabatur, & à quibuſdam locatio, à quibuſdam venditio exiſtimabatur, lex Zenoniana z lata eſt, quæ emphyteuſeos contractui propriam ſtatuit naturam: neque ad locationem, neque ad venditionem inclinantem, ſed ſuis a pactionibus fulciendam: & ſi quidem aliquid pactum fuerit, hoc ita obtinere, ac ſi naturalis eſſet contractus, ſin autem nihil de periculo rei fuerit pactum: tunc ſi quidem totius rei interitus acceſſerit, ad dominum ſuper hoc redundare periculum: ſin autem particularis, ad emphyteuticarium huiuſmodi damnum venire. quo iure vtimur.

4 ¶ Item quæritur, ſi b cum aurifice Titius conuenerit, vt is ex auro ſuo certi ponderis certæque formæ anulos ei faceret, & acciperet (verbi gratia) decem aureos: vtrùm emptio & venditio, an locatio & conductio contrahi videatur? Caſſius ait, materiæ quidem emptionem & venditionem contrahi: Quòd ſi ſuum aurum Titius dederit, mercede pro opera conſtituta, dubium non eſt, quin locatio & conductio ſit.

5 ¶ Conductor

Paul. ſent. 17. & 3. Conſt. Harm. 3.
a v. l. 9. C. de cont. empt.
b l. 35. ff. de cont. empt.
c poſſunt enim fieri, v. l. 13. C. de cont. empt.
d v. l. 17. C. de fide inſtr.
e l. 6. in fi. ff. de cont. empt.
f d. l. 17. in fi.
g v. l. 2. in fi. de cont. empt.
h Olim ſine pretio emptio eſſe poterat: pecuniis nondum priſco ſeculo inuentis, v. quæ dixi ad l. 1. §. 1. ff. de contr. emp.
i l. 7. in fi. l. 1.
k l. vlt. C. de cont. empt.
l l. 2. in pr. l. 13. in pr. ff. ad. & C. tit. de cont. empt.
m l. 13. §. ex vendit. ff. de act. empt.
n v. l. 75. ff. pro ſoc.
o l. vlt. in fi. C. de cont. empt.
p v. l. pen. Cod. de praeſcript.
q & male l. 1. 5. 1. ff. de cont. empt.
r Neras & Proculus, d. §. 1. l. 5. 1. & ſ. quidem de praeſcr. verb.
ſ Oratio & iuriſconſultus inſtructus eſſe debet exemplorum etiā à Poëtis petitorū varietate & copia. adde 22. Quintil. 4. Sic Athenienſes Homero teſte vſi ſunt, de Salamina contendentes: & Tenedij aduerſus Sygeos: & Leophron contra Critiam ſolenis vſurpauit elegias, Ariſt. 1. Rhetor. 15. Laërt. Ita Philomelus verbis Homeri perſuaſit Phocenſibus, ne Amphictyonum iudicio parerent, quod antiquitus Delphicum oraculum in eorum poteſtate fuiſſet. Diod. lib. 16.
t in pr. ſup. eo.
u l. 1. C. de peric. & comm.
x l. 62. in fi. Cod. de cont. empt. l. 37. ff. de act. empt. l. 8. 12. 13. 14. ff. de peric. 14. in pr. ff. de furt. 6. C. de peric.
y v. l. 33. ff. de pec.
z l. 11. ff. de peric.
a l. 7. l. 10. in fu. ff. de peric.
b d. l. 10.
c l. 6. ff. de peric. & l. 10. ff. de vſuf.
d Ideo non eſt locus actioni [illegible] cū competat liberatio: imo & dari repetitio. adde l. 34. ff. de peric. & l. vlt. ff. de cond. cauſa data l. 72. de ſolut.

a l. 35. §. 4. ff. de cont. empt.
b [illegible] l. 30. ff. de furtis.
c v. l. 14. de act. empt.
d & ut non niſi [illegible] ff. de [illegible]
e l. 10. ff. locati.
f & in diem l. 13. ſ. ſi ma vendat de cont. empt.
g adde tit. de l. commiſſoria, & de in diem addictione.
h l. 4. & 62. ff. de cont. empt. l. 33. ff. de liberali cauſ.
i Formula actionis ex empto.
k adde caſus diſputatos l. 39. de eo, empt. & l. pen. ff. de falſis.
l l. 4. ff. quis. ad libert. proclam. l. 4. & 4. C. & l. 22. ff. 2. Paul. ſent. 13. & 3. Harm.
n l. 2. ff. eo.
o l. 15. in pr. ff. eo.
p l. 25. in pr. ff. eod.
q l. 22. ff. de praeſcr. verb.
r Permutatis rebus ſine pretio olim contrahebatur emptio & venditio, [illegible]
ſ l. 17. §. ſi cum bouem 3. de praeſc. verb.
u l. 1. ff. de aed. empt. & l. 5. ff. eod.
x quod tempore Iuſtiniani in Gothicis & Vandalicis bellis [illegible] fuit, vnde [illegible] conductio, l. 10. C. de loc. [illegible] perpetuum [illegible] [illegible] C. de [illegible] ad longum tempus [illegible] [illegible]
y [illegible] adde l. 5. quid dominum [illegible]
z [illegible] ad tempus [illegible] dominum [illegible]
a l. 1. C. de iure emphyt.
b l. 2. §. 1. ff. de aur. l. 20. ff. de cont. empt.

guitur ... breuis & ſtricti iuris conſiſteri in Digeſtis [illegible] ... certè l. [illegible] mala fidei poſſeſſor non capit ſumptus, ... iura ei concedunt. f l. 5. 26. ff. de peric. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a l.25.§.conductor ff.locati l.9.C.eo.
b Poteſt autem rem alteri locare, l.6.C.eo.
c l.28.C.eo.
d quamuis conductor non ſit, l.10.§.1.ff.locati.
e l.10.C.eo.
f An, quando, quibus ex cauſis, & à quibus conductor ante finitum tempus locationis expelli poſſit, v.l.3.C.eod. An inuito locatore impunè migrare, v.l.27.in fi.ff.eo. An & quomodo ob cauſam ſterilitatis, peſtis, belli, & ſimilium remiſſionem penſionis petere poſſit v.l.15.§.ſed & ſi Labeo ff.eo.
g 2.ff.3.C.& 4.l.37. Paul.2.ſent.1.& 3.Harm.20.25.
h l.5.ff.eo.
i hæc ſocietas ius fraternitatis inducit l.63.ff.eod.2.Caius 9.§.17.
k al. κοινοπραξίαν.
l hæc venalicia ſocietas l.65.ff.pro ſocio.l.44.§.1.ff.de ædil.edict.
m l.29.in pr.ff.eo.
n & ita inæquales l.30.ff.eo.
o quæ ius quoddam fraternitatis in ſe habet, l.63.in pr.ff.eo.
p Imò idem, d.l.30. ſic igitur ſolutæ, & ob id non eſſe ratam habendam Seru. Sulpicius ſenſit, cui ſententia contraria præualuit: quia ſæpe, &c. VVeſemb. tamen ſic interpretatur. contrà ſenſit ſingulis non in genere & quoad regulam: ſed in ſpecie quoad exceptionem.
q Non eſt captioſa aut iniqua ſocietas, vbi alter corpus, alter diſciplinam in ſocietatem confert. Cicero pro Roſcio Amerino.
r l.1.C.eod.
s l.1.C.eo.l.5.§.1.l.52.§.vtrum ff.eo.
t pecuniæ ſcil. à ſocio collatæ, cum ſocis ei ſit, operas ſuas perdere: quod locum non habebit in eo qui pecuniam conferret, v. Cuiac. Gayl. 2. obſ. 54.
u quæ pars in lucro damnoue definita eſt, eadem & in altero definita eſſe intelligitur, Harm.
x l.4.l.63.§.ſocietas l.65.§.diximus ff.eo.l.5.C.eo.

5 ¶ Conductor autem omnia ſecundùm a legem conductionis facere debet b: & ſi quid in lege prætermiſſum fuerit, id ex bono & æquo præſtare. Qui pro vſu aut veſtimentorum, aut argenti, aut iumenti, mercedem aut dedit, aut promiſit, ab eo cuſtodia talis deſideratur, qualem diligentiſſimus paterfamilias ſuis rebus adhibet: quam ſi præſtiterit, & aliquo caſu fortuito c eam rem amiſerit, de reſtituenda ea non tenebitur.

6 ¶ Mortuo conductore intra tempora conductionis d, hæres eius eodem iure in conductione e ſuccedit f.

DE SOCIETATE g.

TIT. XXVI.

¶ Diuiſio à materia. 1. ¶ De partibus lucri & damni. 2. De partibus inæqualibus. 3. De partibus expreſſis in vna cauſa. 4. ¶ Quibus modis ſocietas ſoluitur. De renunciatione. 5. De morte. 6. De fine negotij. 7. De publicatione. 8. De ceſſione bonorum. 9. ¶ De dolo & culpa à ſocio præſtanda.

SOCIETATEM coire ſolemus aut à totorum h bonorum, quam Græci ſpecialiter κοινοπραξίαν i appellant: aut vnius k alicuius negotiationis, veluti mancipiorum vendendorum emendorúmque l: aut olei, aut vini, aut frumenti emendi vendendíque.

1 ¶ Et quidem ſi nihil de partib. lucri & damni nominatim conuenerit, æquales m ſcil. partes & in lucro & in damno ſpectantur. Quod ſi expreſſæ fuerint partes, n hæ ſeruari debent. Nec enim vnquam dubium fuit, quin valeat conuentio, ſi duo inter ſe pacti ſunt, vt ad vnum quidem duæ partes & lucri & damni pertineant, ad alium tertia.

2 ¶ De illa ſanè conuentione quæſitum eſt, ſi Titius & Seius inter ſe pacti ſunt, vt ad Titium lucri duæ partes pertineant, damni tertia: ad Seium duæ partes damni, lucri tertia: an rata debeat haberi conuentio? Quintus Mucius contra naturam ſocietatis o talem pactionem eſſe exiſtimauit, & ob id non eſſe ratam habendam. Seruius Sulpitius (cuius ſententia præualuit) contrà ſenſit p: quia ſæpe q quorundam ita pretioſa eſt opera in ſocietate, vt eos iuſtum ſit conditione meliore in ſocietatem admitti. Nam & ita r coiri poſſe ſocietatem non dubitatur, vt alter pecuniam conferat s, alter non conferat: & tamen lucrum inter eos commune ſit, quia ſæpe opera alicuius pro t pecunia valet. Et adeò contra Quinti Mucij ſententiam obtinuit, vt illud quoque conſtiterit, poſſe conuenire, vt quis lucri partem ferat, de damno u non teneatur, quod & ipſum Seruius conuenienter ſibi fieri exiſtimauit. Quod tamen ita intelligi oportet, vt ſi in alia re lucrum, in alia damnum illatum ſit: compenſatione facta, ſolum quod ſupereſt, intelligatur lucro eſſe.

3 ¶ Illud expeditum eſt, ſi in vna cauſa pars fuerit expreſſa, veluti in ſolo lucro, vel in ſolo damno: in altera verò omiſſa: in eo quoque quod prætermiſſum eſt, eandem partem ſeruari.

4 ¶ Manet autem ſocietas eò vſque, donec x in eodem conſenſu y perſeuerauerint. At cum aliquis renunciauerit ſocietati, ſoluitur ſocietas. Sed planè ſi quis callidè in hoc renunciauerit ſocietati, vt obueniens aliquod lucrum ſolus habeat, veluti ſi totorum bonorum ſocius, cùm ab aliquo hæres eſſet relictus, in hoc renunciauerit ſocietati, vt hæreditatem ſolus lucrifaceret, cogitur hoc lucrum communicare. Si quid verò aliud lucrifecit, quod non captauerit, ad ipſum ſolum pertinet. Ei verò cui renunciatum eſt, quicquid omnino poſt renunciatam ſocietatem adquiritur, ſoli z conceditur.

5 ¶ Soluitur adhuc ſocietas etiam morte a ſocij b: quia qui ſocietatem contrahit, certam perſonam ſibi eligit. Sed & ſi conſenſu plurium ſocietas contracta ſit, morte vnius ſocij ſoluitur, etſi plures ſuperſint: niſi in coeunda ſocietate aliter conuenerit.

6 ¶ Item ſi alicuius rei contracta ſocietas ſit, & finis negotio impoſitus eſt, finitur ſocietas.

7 ¶ Publicatione c quoque diſtrahi ſocietatem maniſeſtum eſt, ſcil. ſi vniuerſa bona ſocij publicentur. Nam cùm in eius locum alius ſuccedat, pro mortuo habetur.

8 ¶ Item ſi quis ex ſocijs mole debiti prægrauatus, bonis ſuis ceſſerit, & ideo propter publica aut priuata debita ſubſtantia eius veneat d, ſoluitur ſocietas: ſed hoc caſu ſi adhuc conſentiant in ſocietatem, noua videtur incipere ſocietas.

9 ¶ Socius ſocio vtrum eo nomine tantùm teneatur pro ſocio actione a, ſi quid dolo commiſerit, ſicut is, qui deponi apud ſe paſſus eſt, an etiam culpæ, id eſt, deſidiæ atque negligentiæ nomine quæſitum eſt. præualuit tamen etiam b culpæ c nomine teneri eum. Culpa autem non ad exactiſſimam diligentiam dirigenda eſt. Sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere d ſocium, e qualem ſuis rebus adhibere ſolet. Nam qui parum diligentem ſocium ſibi adſumit, de ſe queri, ſibique hoc imputare debet.

DE MANDATO f.

TIT. XXVII.

Diuiſio à fine. 1. Si mandantis gratia dumtaxat. 2. Si mandantis & mandatarij. 3. Si aliena. 4. Si mandantis & aliena. 5. Si mandatarij & aliena. 6. Si mandatarij. 7. ¶ De mandato contra bonos mores. 8. ¶ De executione mandati. 9. ¶ Quibus modis mandatum ſoluitur. De reuocatione. 10. De morte. 11. De renunciatione. 12. ¶ De die & conditione. 13. De mercede.

MANDATVM contrahitur quinque g modis: ſiue ſua tantùm gratia aliquis tibi mandet, ſiue ſua & tua, ſiue aliena tantùm: ſiue ſua & aliena, ſiue tua & aliena. At ſi tua tantùm gratia mandatum ſit, ſuperuacuum eſt mandatum, & ob id h nulla ex eo obligatio, nec mandati inter vos actio naſcitur.

1 ¶ Mandantis i tantùm k gratia interuenit mandatum, veluti ſi quis tibi mandet, vt negotia eius gereres, vel vt fundum ei emeres: vel vt pro eo ſponderes.

2 ¶ Tua gratia, & mandantis: veluti ſi mandet tibi, vt pecuniam ſub vſuris crederes ei, qui in rem ipſius mutuaretur: aut ſi volente te agere cum eo ex fideiuſſoria cauſa, mandet tibi l, vt cum eo reo agas, periculo mandantis: vel vt ipſius periculo ſtipuleris ab eo, quem tibi deleget in id quod tibi debuerat.

3 ¶ Aliena autem tantùm cauſa interuenit mandatum, veluti ſi tibi aliquis mandet, vt Titij negotia gereres, vel vt Titio fundum emeres m, vel vt pro Titio ſponderes.

4 ¶ Sua & aliena: veluti ſi de communibus ſuis & Titij negotijs gerendis tibi mandet: vel vt ſibi & Titio fundum emeres: vel vt pro eo & Titio ſponderes.

5 ¶ Tua & aliena: veluti ſi tibi mandet, vt Titio ſub vſuris crederes: quia ſi ſine vſuris pecuniam crederes, aliena tantùm gratia intercedit mandatum.

6 ¶ Tua n tantùm gratia interuenit mandatum: veluti ſi tibi mandet o, vt pecunias tuas in emptiones potius prædiorum colloces, quàm fœneres: vel ex diuerſo, vt pecunias tuas fœneres potius, quàm in emptiones prædiorum colloces. Cuius generis mandatum, magis conſilium quàm mandatum eſt p, & ob id non eſt obligatorium: quia nemo ex conſilio mandati obligatur, etiam ſi non expediat ei, cui mandatur, cùm liberum cuique ſit apud ſe explorare, an ſibi expediat conſilium. Itaque ſi otioſam pecuniam domi te habentem hortatus fuerit aliquis, vt rem aliquam emeres, vel eam crederes: quamuis non expediat eam tibi emiſſe vel credidiſſe, non tamen tibi mandati tenetur q. Et adeò hæc ita ſunt, vt quæſitum ſit, an mandati teneatur, qui mandauit tibi, vt pecuniam Titio fœnerares? ſed obtinuit Sabini ſententia, obligatorium eſſe in hoc caſu mandatum: quia r non aliter Titio credidiſſes, quàm ſi tibi mandatum eſſet.

7 ¶ Illud quoque mandatum non eſt obligatorium, quod s contra bonos mores eſt: veluti ſi Titius de furto, aut de damno faciendo, aut de iniuria facienda mandet tibi. Licèt enim pœnam iſtius facti nomine præſtiteris, non tamen vllam habes aduerſus Titium actionem.

8 ¶ Is qui exequitur mandatum, non t debet excedere fines mandati. vt ecce, ſi vſque ad centum aureos mandauerit tibi, vt fundum emeres, vel vt pro Titio ſponderes, neque pluris emere debes, neque in ampliorem pecuniam fideiubere, alioqui non habebis cum eo mandati actionem: adeò quidem, vt Sabino & Caſſio placuerit, etiam ſi vſque ad centum aureos cum eo agere volueris, inutiliter te acturum. Sed diuerſæ ſcholæ auctores rectè vſque ad centum aureos te acturum exiſtimant. quæ ſententia ſanè benignior eſt u. Quod ſi minoris emeris, habebis ſcilicet cum eo mandati actionem: quoniam qui mandat, vt ſibi centum aureorum fundus emeretur, is vtique mandaſſe intelligitur, vt minoris (ſi poſſit) emeretur.

9 ¶ Rectè quoque mandatum contractum, ſi dum x adhuc integra res ſit, reuocatum fuerit, euaneſcit.

10 ¶ Item ſi adhuc integro mandato, mors y alterutrius interueniat, id eſt, vel eius qui mandauerit, vel illius, qui mandatum ſuſceperit, ſoluitur z mandatum. Sed vtilitatis cauſa receptum eſt, ſi eo mortuo, qui tibi mandauerat, tu ignorans a eum deceſſiſſe, executus fueris mandatum: poſſe te agere mandati actione: alioqui iuſta & probabilis ignorantia tibi damnum adferret. Et huic ſimile eſt, quod placuit, ſi debitores manumiſſo diſpenſatore Titij, per b ignorantiam liberto ſoluerint, liberari eos: cùm alioqui ſtricta iuris ratione non poſſent liberari, qui alij ſoluiſſent, quàm cui ſoluere debuerunt.

a de quo l.52.§.3.&.72.ff.eo.
b 52.§.2.vtrum ff. 72.ff.eo.
c non tantùm doli & ſerui l.45.l.51.ff.eod.
d l.17.ff.1.& 4.C.35.& 5.Paul.ſent.15.
e l.1.ff.eo.
f l.47.ff.de reg.iur.
g l.2.ff.1.ff.eo.
h l.42.§.eo ff.de procur.
i v.l.22.§.2.ff.eo.
k l.6.§.4.ff.eo.
l l.2.in fi.ff.eo.
m Mandatum pars quædam imperij eſt: conſilium tamen arbitrio conſultatoris permittit. Hot.
n vt qui id faciat, cùm ſtultitia ſua potius lædatur quàm alieno conſilio, ſibi, non alij id imputare debeat, §.vlt.I.de fideiuſſ.
o l.6.§.5.placuit l.31.ff.eo.
p l.6.§.vt cui ſi l.22.§.qui mandat ff.eod.l.35.& ſeqq.ff.de contr.empt. 2.Caius 9.§.19.ibi, diuerſo ... Nam ſi contra bonos mores.
q l.5.in pr.ff.eo.
r vt & fecerat in mandato 2.Caius 9.§.vlt.
s l.3.4.ff.eo.
t quippe maiori ſummæ minor ineſt, §.5.I.de inutil.ſtip.l.3.§.3.de verb.oblig.
u l.12.§.ſi mandauero, l.15.ff.eo.
x v.l.26.in pr.ff.eod.
y fallit ſi mandatum ſit alicui, vt dotem ſolueret, argum. l.9.§.1.ff.de iur.dot. aut aliquid ad piam cauſam pertinēs. Bald. in l.mandatum 15.C.mandati vo. Franciſcum Crauettam ſeqq. 141. idem ſi mandator neceſſitate cogebatur mandatum exequi. Menoch. ſup.54.
z v.l.58.in pr.ff.eod.
a v.l.12.§.2.ff.de ſolutionib.
b l.51.in fi.depoſ.

y Societas ſoluitur voluntate, nimirum quoties ſocij renunciant, aut ſeparatim ſibi quiſque negotiari incipit, 5.Harm.12.§.4. adde 2.Caium 9.§.18.
z l.65.§.9.pro ſocio ff.eo.
a Societas ſoluitur perſonis intereuntibus: veluti vno ſociorum mortuo vel damnato, vel relegato, vel publicato. Harm.d.loco.
b l.4.59.&.63.l.65.§.nam ff.eod.
c Societas ſoluitur rebus intereuntibus, hoc eſt, aut nullis relictis aut conditione earum mutata, vtpote confiſcatis vel publicatis, &c. vt ibid. l.63.l.65.§.publicatione ff.eod.l.1.in pr.ff.de bonis damnatorum.
d l.65.§.1.ff.eod.

Tt

Universidad Rey Juan Carlos

11 ¶ Mandatum non ſuſcipere, cuilibet liberum eſt: ſuſceptum autem conſummandum aut quamprimum renunciandum, vt per ſemetipſum, aut per alium, eandem rem mandator exequatur. Nam niſi ita renuncietur, vt integra cauſa mandatori reſeruetur eandem rem explicandi: nihilominus mandati actio locum habet: niſi iuſta cauſa interceſſit, aut non renunciandi, aut intempeſtiuè renunciandi.

12 ¶ Mandatum & in diem differri, & ſub conditione fieri poteſt.

13 ¶ In ſumma ſciendum eſt, mandatum, niſi gratuitum ſit, in aliam formam negotij cadere. Nam mercede conſtituta, incipit locatio & conductio eſſe. Et (vt generaliter dicamus) quibus caſibus ſine mercede ſuſcepto officio, mandati ſiue depoſiti contrahitur negotium: iis caſibus interueniente mercede locatio & conductio intelligitur contrahi. Et ideò ſi fulloni polienda curandáve quis dederit veſtimenta, aut ſarcinatori ſarcienda, nulla mercede conſtituta, neque promiſſa, mandati competit actio.

a l. 5. 12. §. vlt. l. 27. §. vlt. ſuſcepta, ff. mand. l. 17. §. ſiue, ff. commodati.
b [illegible]
c l. 1. §. 3. ff. eo.
d l. 22. ff. de praeſcriptis.

DE OBLIGATIONIBVS, QVÆ quaſi ex contractu naſcuntur.

TIT. XXVIII.

Continuatio. 1. De negotiorum geſtione. 2. De tutela. 3. De rei communione. 4. De hereditatis communione. 5. De aditione hereditatis. 6. De ſolutione indebiti.

POST genera contractuum enumerata, diſpiciamus etiam de iis obligationibus, quæ quidem non propriè naſci ex contractu intelliguntur: ſed tamen quia non ex maleficio ſubſtantiam capiunt, quaſi ex contractu naſci videntur.

1 ¶ Igitur cùm quis negotia abſentis geſſerit, vltro citroque inter eos naſcuntur actiones, quæ appellantur negotiorum geſtorum: ſed domino quidem rei geſtæ aduerſus eum, qui geſſit, directa competit actio: negotiorum autem geſtori, contraria: quas ex nullo contractu propriè naſci, manifeſtum eſt. quippe ita naſcuntur iſtæ actiones, ſi ſine mandato quiſque alienis negotiis gerendis ſe obtulerit, ex qua cauſa ii, quorum negotia geſta fuerint, etiam ignorantes obligantur. Idque vtilitatis cauſa receptum eſt: ne abſentium, qui ſubita feſtinatione coacti, nulli demandata negotiorum ſuorum adminiſtratione, peregrè profecti eſſent, deſererentur negotia, quæ ſanè nemo curaturus eſſet, ſi de eo, quod quis impendiſſet, nullam habiturus eſſet actionem. Sicut autem is, qui vtiliter geſſit negotia, dominum habet obligatum negotiorum geſtorum: ita & contrà iſte quoque tenetur, vt adminiſtrationis reddat rationem. Quo caſu ad exactiſſimam quiſque diligentiam compellitur reddere rationem: nec ſufficit talem diligentiam adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſoleret: ſi modo alius diligentior eo commodius adminiſtraturus eſſet negotia.

2 ¶ Tutores quoque qui tutelæ iudicio tenentur, non propriè ex contractu obligati eſſe intelliguntur, (nullum enim negotium inter tutorem & pupillum contrahitur) ſed quia ſanè non ex maleficio tenentur, quaſi ex contractu teneri videntur. Hoc autem caſu mutuæ ſunt actiones. Non tantum enim pupillus cum tutore habet tutelæ actionem: ſed & contrà tutor cum pupillo habet contrariam tutelæ, ſi vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem ſuam creditoribus eius obligauerit.

3 ¶ Item ſi inter aliquos communis res ſit ſine ſocietate: veluti quòd pariter eis legata, donatáve eſſet, & alter eorum alteri ideo teneatur communi diuidundo iudicio, quòd ſolus fructus ex ea re perceperit, aut quòd ſocius eius ſolus in eam rem neceſſarias impenſas fecerit: non intelligitur ex contractu propriè obligatus eſſe: quippe qui nihil inter ſe contraxerunt. ſed quia ex maleficio non tenetur, quaſi ex contractu teneri videtur.

4 ¶ Idem iuris eſt de eo, qui cohæredi familiæ erciſcundæ iudicio ex his cauſis obligatus eſt.

5 ¶ Hæres quoque legatorum nomine non propriè ex contractu obligatus intelligitur: (neque enim cum hærede, neque cum defuncto vllum negotium legatarius geſſiſſe propriè dici poteſt) & tamen quia ex maleficio non eſt obligatus, quaſi ex contractu debere intelligitur.

6 ¶ Item is, cui quis per errorem non debitum ſoluit, quaſi ex contractu debere videtur. Adeò enim non intelligitur propriè ex contractu obligatus eſſe, vt ſi certiorem rationem ſequamur, magis (vt ſuprà diximus) ex diſtractu, quàm ex contractu poſſit dici obligatus eſſe, nam qui ſoluendi animo pecuniam dat, in hoc dare videtur, vt diſtrahat potius negotium, quàm contrahat. Sed tamen perinde is qui accipit, obligatur, ac ſi mutuum ei daretur, & ideò condictione tenetur.

7 ¶ Ex quibuſdam tamen cauſis repeti non poteſt: quod per errorem non debitum ſolutum ſit. ſic namque definierunt veteres, ex quibus cauſis inficiando lis creſcit, ex his cauſis non debitum ſolutum repeti non poſſe: veluti ex lege Aquilia, item ex legato. Quod veteres quidem in iis legatis locum habere voluerunt, quæ certa conſtituta, per damnationem cuique legata fuerant, noſtra autem conſtitutio, cùm vnam naturam omnibus legatis & fideicommiſſis indulſit, huiuſmodi augmentum in omnibus legatis & fideicommiſſis extendi voluit, ſed non omnibus legatariis hoc præbuit, ſed tantummodò in iis legatis & fideicommiſſis, quæ ſacroſanctis eccleſiis & cæteris venerabilibus locis, quæ religionis vel pietatis intuitu honorantur, relicta ſunt: quæ ſi indebita ſoluantur, non repetuntur.

e l. 5. in pr. ff. de oblig. & act.
f l. 2. ff. de negotiis geſtis.
g l. 2. ff. de neg. geſt. l. 6. in pr. verſ. ſed autem. ff. de oblig. & act.
h l. 5. §. tutela, ff. de oblig. & act.
i l. 1. §. praeterea, l. 6. de conſt. tutel. l. 2. C. de in litem iurando.
k l. vlt. ff. de contraria tutela.
l vt quoniam ſolum. xit ad ſocietatem non conſenſus [illegible]
m Cum cohæredes non contrahimus, ſed in eum incidimus. [illegible]
n l. 5. §. haeres, ff. de oblig. & act.
o l. 5. §. 3. ff. de obl. & quia adiit. [illegible]
q l. 5. §. is quoque, [illegible]
r l. 4. C. de cond. indebiti.
s l. 4. C. de lege Aquilia.
t ad pias cauſas & depoſito §. ſed [illegible]

a quæ extat l. 2. C. commun. de leg.
b l. 1. l. 2. C. commun. de leg.
c valuerint non ſpecie, vt libro 3. Inſt. ſup.
d non diminutæ vt lib. 2. Tit. §. [illegible]
e §. C. 27.
f vide §. 1. ſup. per quas perſonas.
g [illegible]
h l. 8. C. de bon. quæ lib.

PER QVAS PERSONAS NOBIS obligatio adquiritur.

TIT. XXIX.

De his qui ſunt in poteſtate. 1. De bona fide poſſeſſis. 2. De ſeruo fructuario, [vel vſuario.] 3. De ſeruo communi.

EXPOSITIS generibus obligationum, quæ ex contractu vel quaſi ex contractu naſcuntur: admonendi ſumus adquiri nobis non ſolum per ſuoſmetipſos, ſed per eas quoque perſonas, quæ in noſtra poteſtate ſunt, veluti per ſeruos & filios noſtros: vt tamen, quod per ſeruos noſtros nobis adquiritur, totum noſtrum fiat: quod autem per liberos, quos in poteſtate habemus, ex obligatione fuerit adquiſitum, hoc diuidatur ſecundum imaginem rerum proprietatis, & vſuſfructus: quam noſtra decreuit conſtitutio: vt quod ab actione commodum perueniat, huius vſumfructum quidem habeat pater, proprietas autem filio ſeruetur, ſcilicet patre actionem mouente ſecundùm nouellæ noſtræ conſtitutionis diuiſionem.

1 ¶ Item per liberos homines, & alienos ſeruos quos bona fide poſſidemus, adquiritur nobis: ſed tantum ex duabus cauſis, id eſt, ſi quid ex operis ſuis, vel ex re noſtra adquirant.

2 ¶ Per eum quoque ſeruum in quo vſumfructum vel vſum habemus, ſimiliter ex duabus iſtis cauſis nobis adquiritur.

3 ¶ Communem ſeruum pro dominica parte dominis adquirere certum eſt: excepto eo, quod nominatim vni ſtipulando, aut per traditionem accipiendo illi ſoli adquirit: veluti cùm ita ſtipulatur, *Titio domino meo dare ſpondes?* ſed ſi domini vnius iuſſu ſeruus fuerit ſtipulatus, licèt antea dubitabatur, tamen poſt noſtram deciſionem res expedita eſt, vt illi tantùm adquirat, qui hoc ei facere iuſſit, vt ſuprà dictum eſt.

i l. vlt. C. de bon. quæ lib. quia lib. quæ ibi, de dicitur, ſola fuit prior Codice edita, poſtea vero ſecunda fuit poſterior Codici.
k vide l. vlt. de vſufr.
l [illegible]
m vide l. 45. ff. de adq. rer. dom.
n l. vlt. C. per quas perſ.
o [illegible]
p l. 107. ff. de ſolutio.
q [illegible] alia res eſt [illegible]
r l. 1. ff. de oblig.
s l. 56. l. 68. de ſolut.
t vide l. 23. ff. de ſolut.
u l. 31. §. 1. de pro. [illegible]
x l. 56. de ſolut.
y l. 1. de acceptil.
z l. 5. ff. de acceptil.

QVIBVS MODIS TOLLITVR obligatio.

TIT. XXX.

¶ De ſolutione. 1. ¶ De acceptilatione. 2. ¶ De Aquiliana ſtipulatione & acceptilatione. 3. ¶ De nouatione. 4. De contrario conſenſu.

TOLLITVR autem omnis obligatio ſolutione eius quod debetur: vel ſi quis conſentiente creditore, aliud pro alio ſoluerit. Nec intereſt, quis ſoluat: vtrum ipſe, qui debet, an alius pro eo. liberatur enim & alio ſoluente: ſiue ſciente, ſiue ignorante debitore vel inuito eo ſolutio fiat. Item ſi reus ſoluerit: etiam ii, qui pro eo interuenerunt, liberantur. Idem ex contrario contingit, ſi fideiuſſor ſoluerit: non enim ipſe ſolus liberatur, ſed etiam reus.

1 ¶ Item per acceptilationem tollitur obligatio. Eſt autem acceptilatio imaginaria ſolutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id ſi velit Titius remittere, poterit ſic fieri, vt patiatur hæc verba debitorem dicere: *Quod ego tibi promiſi habéſne acceptum?* & Titius reſpondeat, *habeo.*

¶ Sed & Græcè poteſt acceptilatio fieri, dummodò ſic fiat, vt Latinis verbis ſolet. [illegible] Quo genere (vt diximus) tantùm eæ ſoluuntur obligationes, quæ ex verbis conſiſtunt, non etiam cæteræ. Conſentaneum enim viſum eſt, verbis factam obligationem, aliis poſſe verbis diſſolui. Sed & id quod alia ex cauſa debetur, poteſt in ſtipulationem deduci, & per acceptilationem diſſolui. Sicut autem quod debetur, pro parte rectè ſoluitur: ita in partem debiti acceptilatio fieri poteſt.

2 ¶ Eſt autem prodita ſtipulatio, quæ vulgò Aquiliana appellatur, per quam contingit, vt omnium rerum obligatio in ſtipulatum deducatur, & ea per acceptilationem tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat omnes obligationes & à Gallo Aquilio ita compoſita eſt: *Quidquid te mihi ex quacunque cauſa dare, facere oportet, oportebit, præſens in diémve: quarumque rerum mihi tecum actio eſt: quæque aduerſus te petitio, vel aduerſus te perſecutio eſt eritve: quodve tu meum habes, tenes, poſſides: quanti quæque earum rerum res erit, tantam pecuniam dari ſtipulatus eſt Aulus Agerius: ſpopondit Numerius Nigidius: quod Numerius Nigidius Aulo Agerio ſpopondit, id haberet à ſe acceptum Numerius Nigidius rogauit Aulus Agerius: Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.*

3 ¶ Præterea nouatione tollitur obligatio: veluti ſi id quod tibi Seius debebat, à Titio dari ſtipulatus ſis. Nam interuentu nouæ perſonæ noua naſcitur obligatio, & prima tollitur

c vide l. vlt. l. de acceptil.
d [illegible]
e vide l. 4. ff. de acceptil.
f [illegible]
g In ſtipulationibus [illegible]
h Habet generale verbum [illegible]
i l. 1. ff. de nouat.
k de delegatione [illegible]

Tranſlata

Universidad Rey Juan Carlos

tranſlata in poſteriorem: adeò, vt interdum, licèt poſterior ſtipulatio inutilis ſit, tamen prima nouationis iure tollatur: veluti ſi id quod tu Titio debes, à pupillo ſine tutoris auctoritate ſtipulatus fueris. Quo caſu res amittitur: nam & prior debitor liberatur, & poſterior obligatio nulla eſt. Non c idem iuris eſt, ſi à ſeruo quis fuerit ſtipulatus. Nam tunc prior perinde obligatus manet, ac ſi poſteà nullus ſtipulatus fuiſſet. Sed ſi eadem perſona ſit, à qua poſteà ſtipuleris: ita demum nouatio fit, ſi quid in poſteriore ſtipulatione noui ſit: forte ſi d conditio, aut dies, aut fideiuſſor adiiciatur: aut detrahatur. Quod autem diximus, ſi conditio adiiciatur nouationem fieri: ſic intelligi oportet, vt ita dicamus factam nouationem e, ſi conditio extiterit: alioqui ſi defecerit, durat prior obligatio: ſed cum hoc quidem inter veteres conſtabat, tunc fieri nouationem f, cum nouandi animo in ſecundam obligationem itum fuerat: per hoc autem dubium erat, quando nouandi animo videretur hoc fieri & quaſdam de hoc præſumptiones alij in alijs caſib. introducebant: ideo noſtra g proceſſit conſtitutio, quæ apertiſſimè definiuit, tunc ſolum nouationem prioris obligationis fieri †, quoties hoc ipſum inter contrahentes expreſſum fuerit: quod propter nouationem prioris obligationis conuenerunt: alioqui & manere pristinam obligationem, & ſecundam ei accedere, vt maneat ex vtraque cauſa obligatio ſecundum noſtræ conſtitutionis definitionem, quam licet ex ipſius lectione apertius cognoſcere.

4 ¶ Hoc amplius, eæ obligationes, quæ conſenſu contrahuntur a, contraria b voluntate diſſoluuntur. Nam ſi Titius & Seius inter ſe conſenſerint, vt fundum Tuſculanum emptum Seius haberet centum aureis: deinde re nondum ſecuta c, id eſt, neque pretio ſoluto, neque fundo tradito placuerit inter eos, vt diſcederetur ab ea emptione & venditione: inuicem liberantur.

¶ Idem d eſt in conductione & locatione, & in omnibus contractibus, qui ex conſenſu deſcendunt, ſicut iam dictum eſt e.

a l. 30. in ſi. ſſ. de nouat.
b v. l. 19. ſ. de reg. iur.
c l. 30. ſ. pen. ſſ. de pactis.
d v. l. 14. ſſ. de nouationib.
e v. l. 14. in pr. de nouat.
f v. l. 8. ſ. 1. de nouat.
g l. 8. ſeu vlt. C. de nouat.
† Hodie igitur ſtipulatæ viæ pacto ſimplici.

fide. ſ. de obligat. confuſionem hæreditatis, l. 50. de fideiuſſoribus, poſitionem, & conſignationem pecuniæ, l. 19. C. de ſolut. deportationem, l. 47. de fideiuſſ. Chirographi redditionem, l. 7. ſſ. de pactis.

non diſſeruerit, quod tamen alias in l. 40. in ſi. de rebus cred.
a v. l. 5. ſſ. de reſcind. & l. 58. ſſ. de minor. excipe matrimonium.
b v. l. 35. ſſ. de reg. iur.
c l. 2. ſſ. de reſcind.
d v. ſ. 40. in ſi. ſſ. de ſolut.
e adde vltra ſuperiores quoſque modos tollendæ obligationis ipſo iure: compenſationem ſ. de ſeruo [illegible] obligationem, de

INSTITVTIONVM SEV ELEMENTORVM

D. IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS.

LIBER QVARTVS.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ EX delicto naſcuntur.

TIT. I.

¶ Continuatio & diuiſio obligationum ex delictis. 1. ¶ De furto ſ. definitio. 2. ¶ Etymologia. 3. ¶ Diuiſio. 4. De furto concepto, oblato, prohibito, & non exhibito. 5. ¶ Pœna. 6. Quomodo furtum fit. De contrectatione. 7. De affectu furandi. 8. De voluntate domini. 9. Quorum rerum furtum fit. De liberis hominibus. 10. De re propria. 11. ¶ Qui teneantur furti. De eo cuius ope, conſilio furtum factum eſt. 12. De his qui ſunt in poteſtate, & ope ac conſilio extranei. 13. ¶ Quibus datur actio furti. 14. De pignore ſubrepto creditori. 15. De re fulloni vel ſarcinatori, vel bonæ fidei emptori ſurrepta. 16. De re commodata. 17. De re depoſita. 18. ¶ An impubes furti teneatur. 19. ¶ Quid veniat in hanc actionem, & de aſſectione actionibus.

QVVM ſit expoſitum ſuperiore k libro de obligationibus ex contractu, l & quaſi ex contractu ſequitur, vt de obligationibus ex maleficio, l & quaſi ex maleficio k deſpiciamus. Sed illæ quidem (vt ſuo loco tradidimus) in quatuor genera diuiduntur. Hæ verò vnius generis ſunt: nam omnes ex re naſcuntur c, id eſt, ex ipſo maleficio, veluti ex furto, rapina, damno, iniuria.

1 ¶ Furtum eſt contrectatio d fraudaloſa e lucri f faciendi gratia, vel ipſius rei, vel etiam vſus eius, poſſeſſionisve, quod lege naturali g prohibitum eſt admittere.

2 ¶ Furtum autem vel à furuo, id eſt, nigro dictum eſt, quod clam & obſcurè fiat, & plerumque nocte: vel à fraude, vel à ferendo, id eſt, auferendo: vel à Græco ſermone, quòd φῶρας appellant fures. Imò & Græci à ferendo φῶρας dixerunt.

3 ¶ Furtorum autem duo ſunt i genera, manifeſtum & nec manifeſtum. Nam conceptum & oblatum, ſpecies potius actionis ſunt furto cohærentes, quàm genera furtorum, ſicut inferius apparebit.

¶ Manifeſtus fur eſt, quem Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ k appellant: nec l ſolum is, qui in ipſo furto deprehenditur, ſed etiam is, qui in eo loco deprehenditur, quo furtum m fit, veluti qui in domo furtum fecit, & nondum egreſſus ianuam, deprehenſus fuerit: & qui in oliueto oliuarum, aut in vineto vuarum furtum fecit, quamdiu in eo oliueto aut vineto deprehenſus fuerit. Imò vlterius furtum manifeſtum eſt extendendum, quamdiu eam rem fur tenens viſus vel deprehenſus fuerit, ſiue in publico, ſiue in priuato, vel à domino, vel ab alio, antequam n eò perueniret, quò deferre n vel deponere deſtinaſſet. Sed ſi pertulit, quò deſtinauit, tametſi deprehendatur cum re furtiua, non eſt manifeſtus fur. ¶ Nec manifeſtum furtum quid ſit, ex iis quæ diximus, intelligitur: nam quod manifeſtum non eſt, id ſcilicet nec manifeſti eſt.

4 ¶ Conceptum p furtum dicitur, cum apud aliquem teſtibus præſentibus furtiua res quæſita q & inuenta ſit: nam in eum propria actio conſtituta eſt, quamuis fur non ſit, quæ appellatur concepti. ¶ Oblatum r furtum dicitur, cùm res furtiua ab aliquo tibi oblata ſit, eaque apud te concepta ſit: vtique ſi ea mente tibi data fuerit, vt apud te potius, quàm apud eum qui dedit, conciperetur: nam tibi, apud quem concepta ſit, propria aduerſus eum qui obtulit, quamuis fur non ſit, conſtituta eſt actio, quæ appellatur oblati.

¶ Eſt etiam prohibiti furti actio aduerſus eum, qui furtum quærere teſtibus præſentibus volentem prohibuerit ſ.

¶ Præterea pœna conſtituitur edicto prætoris per actionem furti non exhibiti aduerſus eum, qui furtiuam rem apud ſe quæſitam & inuentam non exhibuit.

¶ Sed hæ actiones ſcilicet concepti & oblati, & furti prohibiti, nec non furti non exhibiti in deſuetudinem abierunt. Cùm enim requiſitio rei furtiuæ hodie ſecundùm veterem obſeruationem non fiat: meritò ex conſequentia etiam præfatæ actiones ab vſu communi receſſerunt: cum manifeſtum ſit, quòd omnes, qui ſcientes rem furtiuam ſuſceperint & celauerint, furti nec manifeſti obnoxij ſunt.

5 ¶ Pœna manifeſti furti, quadrupli t eſt, tam ex ſerui, quàm ex liberi perſona: nec manifeſti, dupli.

6 ¶ Furtum autem fit, non ſolùm cùm quis intercipiendi cauſa rem alienam amouet: ſed generaliter cùm quis alienam rem inuito domino contrectat. Itaque ſiue creditor pignore, ſiue is, apud quem res depoſita eſt, ea vtatur: ſiue is, qui rem vtendam accepit, in alium vſum eam transferat, quàm cuius gratia ei data eſt: furtum committit. Veluti ſi quis argentum vtendum acceperit, quaſi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregrè ſecum tulerit. Aut ſi quis equum geſtandi cauſa commodatum ſibi longius z aliquò duxerit: quod veteres ſcripſerunt de eo qui in aciem equum perduxiſſet.

7 ¶ Placuit tamen, eos qui rebus commodatis aliter vterentur, quàm vtendas acceperint, ita furtum committere, ſi ſe intelligant id inuito domino facere: eumque, ſi intellexiſſet, non permiſſurum: ac ſi permiſſurum crederent, extra crimen videri: optima ſanè diſtinctione: quia furtum ſine & affectu furandi non committitur.

8 ¶ Sed & ſi credat aliquis inuito domino ſe rem commodatam ſibi contrectare, domino autem volente id fiat, dicitur furtum non fieri.

¶ Vnde illud quæſitum eſt, cùm Titius ſeruum Mæuij ſollicitauerit, vt quaſdam res domino ſubriperet, & ad eum perferret, & ſeruus id ad Mæuium pertulerit. Mæuius dum vult Titium in ipſo delicto deprehendere, permiſit ſeruo quaſdam res ad eum perferre: vtrum furti, an ſerui corrupti iudicio teneatur Titius, an neutro? Et cùm nobis ſuper hac dubitatione ſuggeſtum eſt, & antiquorum prudentum ſuper hoc altercationes perſpeximus, quibuſdam neque furti, neque ſerui corrupti actionem præſtantibus: quibuſdam furti tantummodò: nos huiuſmodi calliditati obuiam euntes, per noſtram deciſionem ſancimus, non ſolùm furti actionem, ſed & ſerui corrupti contra eum dari. Licet enim ſeruus deterior à ſollicitatore minimè factus eſt, & ideò

a hic de furtis agit. 47 ſſ. 2. & 6. C. 2. Paul. 2. ſen. 31.
b Ex his verbis conſtat initium quarti libri inſtitutionum hic inchoari.
c ſeu peccato l. 4. l. 24. ſ. 1. et al. & alib.
d d. l. 1. in ſi. ſſ. eod.
e mente & ſolo l. 1. in ſi. ad l. Aq. l. 50. ſ. notis 153. de furtis: l. 5. C. ad leg. Iul.
f inuito domino l. 42. ſ. 1. ſſ. eod.
g l. 1. in ſi. ſſ. eod. l. 12. ſſ. de verb. ſign.
h v. l. 1. ſ. 2. ſſ. de furtis.
i v. l. 2. ſſ. de fur. Imò quatuor, manifeſtum, nec manifeſtum, conceptum oblatum. Paul. 2. ſen. 31. ſ. 2.
k l. 3. in pr. ſſ. eod.
l Manifeſtus fur eſt, qui in ipſo furto deprehenſus, vel qui non quidè in ipſo furto, ſed intra terminos eius loci vnde rem ſubripuit, vel qui deprehenſus eſt, antequam ad eum locum, quem deſtinauerat, perueniret.
m l. 3. in ſ. 4. ſſ. eod. Paul. 2. ſent. 31. ſ. 2.
n l. quo deſtinauit eo die tranſire cum furto, d. l. 4.
o Paul. 2. ſent. 31. ſ. 2. in ſi. In deſinit. Nec manifeſtus fur eſt, qui in faciendo quidem deprehenſus non eſt, ſed tamen furtum feciſſe negare non poteſt.
p Concepti furti actione is tenetur apud quem furtum quæſitum & inuentum. Is verò concepti agit, qui rem concepit & inuenit. Paul. 2. ſent. 31. ſ. 3. & 5.
q l. concepta ſeu quærendo apprehenſa, licet fur non ſit.
r oblati furti actione tenebatur qui rem furtiuam alij obtulerat, vt apud te inueniretur, is verò agebat penes quem res concepta & inuenta, Paul. l. 5. 3. & 5. eius pœna tripli erat & ipſius rei repetitio, Paul. ſtatuto 5. 13. & 11. Gell. 13. adde l. 3. ſſ. qui ſatiſdare. ſ. inueniretur.
ſ l. 1. ſ. 2. ſſ. de fugitiuis.
t per lancem & licium 11. Gell. Nec quia, qui furtum quærebat in domo aliena licio cinctus (apud ex Platone 12. de legibus, [illegible] videtur, & verò lictores qui magiſtratib. apparebant licio ſeu lino cinctos fuiſſe conſtat ex 12. Gell. 15.) intrabat, lancemque ante oculos tenebat, propter matrumfam. & virginum pudorem. Feſtus. Alij quod ſacerdotes licio præcincti panem azimo te lapide (qui κλα-ϑίλαγγος) & fures deprehendit, teſte Dioſcorides condiram, in lance ceremoniæ cauſa deferentes, ei qui furti ſuſpectus fiebat offerre ſolici eſſet, quod is ſi [illegible] furti ſuſpicionis cuius & licia ſunt adhibebantur. Alij (Vid. Alciat. & Budæus) furto per lancem & licium ſignificari putant, furtum ſeruum ad ſacrificia collectarum, quod cum in finem iniidei factorum licio cincti, lancem ad eas comportandas geſtarent.
d v. l. 1. ſ. deſpar.
e l. 1. ſ. 3. ſſ. de ſugitiuis.
f l. 54. in pr. ſſ. eo.
g l. 62. ſſ. eo.
h Scæuola & Britto apud 7. Gell. 15 & 6. Paul. 2.

i v. l. 46. ſ. noli, ſſ. eo. k v. l. 53. ſ. 1. ſſ. de furtis. l d. l. 66. ſ. pro. m l. 29. C. eod.

†††† iij

non a conſecuturi regulæ, quæ ſerui corrupti actionem introduxit: tamen conſilium corruptoris ad perniciem probitatis ſerui introductum eſt, vt ſit ei pœnalis actio impoſita, tanquam ſi ipſe fuiſſet ſeruus corruptus: ne ex huiuſmodi impunitate, & in alium ſeruum, qui facilè poſſet corrumpi, tale facinus à quibuſdam perpetretur.

9 ¶ Interdum b etiam liberorum hominum furtum fit. Veluti ſi quis liberorum noſtrorum, qui in poteſtate noſtra ſunt, ſubreptus fuerit.

10 ¶ Aliquando autem etiam ſuæ rei furtum quis committit: veluti ſi debitor rem c, quam creditori pignoris causâ dedit, ſubtraxerit.

11 ¶ Interdum d quoque e furti tenetur, qui ipſe furtum non fecit: qualis eſt is, cuius d ope & conſilio furtum factum eſt. In quo numero eſt qui e tibi nummos excuſſit, vt alius eos raperet: aut tibi obſtiterit, vt alius rem tuam exciperet: aut oues tuas vel boues fugauerit, vt alius eas acciperet: Et hoc veteres ſcripſerunt de eo, qui pannu rubeo fugauit f armentum. Sed ſi quid eorum per laſciuiam g, & non data opera vt furtum admitteretur, factum eſt h, in factum actio dari debet. At vbi ope Mæuij Titius furtum fecerit: ambo furti tenentur. Ope i, & conſilio eius quoque furtum admitti videtur, qui ſcalas forte feneſtris ſupponit: aut ipſas feneſtras vel oſtium k effringit: vt alius furtum faceret: quiue ferramenta ad effringendum: aut ſcalas, vt feneſtris ſupponerentur, commodauerit, ſciens cuius rei gratia commodauerit. Certè qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit, ſed tantùm m conſilium dedit, atque hortatus eſt ad furtum faciendum, non tenetur furti.

12 ¶ Hi qui in parentum vel dominorum poteſtate ſunt, ſi rem eis ſubripiunt, furtum quidem faciunt, & res in furtiuam cauſam cadit (nec ob id ab vllo vſucapi poteſt n, antequam in domini poteſtatem reuertatur:) ſed furti actio o non naſcitur: quia nec p alia vlla causâ poteſt inter eos actio naſci. Si verò ope & conſilio alterius furtum factum fuerit: quia vtique furtum committitur, conuenienter ille furti tenetur: quia verum eſt, ope q & conſilio eius furtum factum eſſe.

13 ¶ Furti autem actio ei competit, cuius r intereſt rem ſaluam eſſe, licet dominus non ſit. Itaque nec domino aliter competit, quàm ſi eius intereſt, rem non perire.

14 ¶ Vnde conſtat creditorem ſ de pignore ſubrepto furti actione agere poſſe, etiam ſi idoneum debitorem habeat: quia expedit t ei pignori potius incumbere, quàm in perſonam agere: adeò quidem, vt quamuis u ipſe debitor eam rem ſubripuerit: nihilominus creditori competat actio furti.

15 ¶ Item ſi fullo x poliendâ curandáve, aut ſarcinator ſarciendâ veſtimenta mercede certa conſtituta y acceperit, eamque rem furto amiſerit: ipſe furti habet actionem, non dominus, quia domini nihil intereſt z eam rem non periſſe, quum iudicio locati à fullone aut ſarcinatore rem ſuam perſequi poſſit. Sed & bonæ & fidei emptori ſubrepta re, quam emerit, quamuis dominus non ſit a, omnino competit furti actio, quemadmodum & creditori. Fulloni verò & ſarcinatori non aliter furti actionem competere placuit, quàm ſi ſoluendo fuerint: hoc eſt, ſi domino rei æſtimationem ſoluere poſſint. Nam ſi ſoluendo non ſint: tunc quia ab eis ſuum dominus conſequi non poſſit, ipſi domino furti competit actio: quia hoc caſu ipſius intereſt rem ſaluam eſſe. Idem eſt, & ſi in parte ſoluendo fuerit fullo, aut ſarcinator.

16 ¶ Quæ de fullone & ſarcinatore diximus, eadem & ad eum, cui b commodata res eſt, transferenda veteres exiſtimabant. Nam vt ille fullo mercedem accipiendo, cuſtodiam præſtat: ita is quoque, qui commodandum vtendi causâ accepit, ſimiliter neceſſe habet cuſtodiam præſtare. Sed noſtra prouidentia etiam hoc in noſtris deciſionib. c emendauit: vt in domini voluntate ſit, ſiue commodati actionem aduerſus eum qui rem commodatam accepit, mouere deſiderat: ſiue furti aduerſus eum qui rem ſubripuit: & alterutra earum electa, dominum d non poſſe ex pœnitentia ad alteram venire actionem. Sed ſiquidem furem elegerit, illum qui commodatam accepit, penitus liberari: ſin autem accepit, ipſi venia aduerſus eum qui rem vtendam accepit, [illegible] aduerſus furem nullo modo competere poſſe [illegible] ſe commodatum conſecutionem: eum autem qui pro rem commodatam accepit, [illegible] furti habere actionem: ſed [illegible] poſſe aduerſus furem rem eſſe ſubreptam aduerſus eum [illegible] à dominus ſciens data fuerit peruenit: ſin autem nolit, [illegible] cui res commodata fuerit, rem eſſe ſubreptam, apud eum commodati actionem inſtituerit, poſtea autem re comperta, voluerit remittere quidem commodati actionem, ad furti autem actionem peruenire: tunc ei licentia conceditur & aduerſus furem venire, obſtaculo nullo ei opponendo: quoniam incertus conſtitutus mouit aduerſus eum qui rem vtendam accepit, commodati actionem: niſi domino ab eo ſatisfactum fuerit: tunc etenim omnino furem à domino quidem furti actione liberari: ſuppoſitum autem eſſe ei, qui pro re ſibi commodata domino ſatisfecit: cum manifeſtiſſimum ſit etiam ſi ab initio dominus actionem commodati inſtituerit, ignarus rem eſſe ſubreptam, poſtea autem hoc ei cognito, aduerſus furem tranſierit: omnino liberari eum, qui rem commodatam acceperit, quemcunque cauſæ exitum dominus aduerſus furem habuerit: eadem definitione obtinente, ſiue in parte, ſiue in ſolidum ſoluendo ſit is qui rem commodatam acceperit.

17 ¶ Sed is a apud quem res depoſita eſt, cuſtodiam non præſtat: ſed tantùm in eo obnoxius eſt, ſi quid ipſe dolo b malo fecerit: qua de causâ ſi res ei ſubrepta fuerit, quia reſtituendæ eius rei nomine depoſiti non tenetur, nec ob id eius intereſt rem ſaluam eſſe, furti agere non poteſt: ſed furti actio domino competit.

18 ¶ In ſumma ſciendum eſt, quæſitum eſſe, an impubes c rem alienam amouendo furtum faciat? Et placuit, quia furtum ex affectu furandi conſiſtit, ita demum obligari eo crimine impuberem, ſi proximus pubertati ſit, & ob id intelligat ſe delinquere.

19 ¶ Furti e actio ſiue dupli, ſiue quadrupli, tantùm ad pœnæ perſecutionem pertinet. Nam ipſius rei perſecutionem extrinſecus habet dominus, quam aut vindicando f aut condicendo poteſt auferre. Sed rei vindicatio quidem aduerſus poſſeſſorem eſt: ſiue fur ipſe poſſidet, ſiue alius quilibet: condictio autem aduerſus furem ipſum, hæredémve eius, licet non poſſideat, competit.

DE VI BONORVM RAPTORVM.

TIT. II.

Origo huius actionis, & quid in eam veniat. 1. aduerſus quem. 2. & quibus datur.

QVi res alienas rapit, tenetur h quidem etiam furti: (quis enim magis alienam rem inuito domino contrectat, quàm qui vi rapit? ideóque rectè dictum eſt, eum i improbum furem eſſe:) ſed tamen propriam actionem eius delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur vi bonorum raptorum: & eſt intra annum quadrupli k, poſt annum ſimpli: quæ actio vtilis eſt, etiam ſi quis vnam l rem, licet minimam, rapuerit. Quadruplum autem non totum pœna eſt m, ſicut in actione furti manifeſti diximus, ſed in quadruplo ineſt & rei perſecutio, vt pœna tripli ſit: ſiue comprehendatur raptor in ipſo delicto, ſiue non. Ridiculum enim n eſſet, leuioris conditionis eſſe eum, qui vi rapit, quàm qui clam amouet.

1 ¶ Ita tamen competit hæc actio, ſi o dolo quis rapuerit. Nam qui aliquo errore ductus rem ſuam eſſe exiſtimans, & imprudens iuris, eo animo rapuerit, quaſi & domino liceat etiam per vim rem ſuam auferre à poſſeſſoribus: abſolui p debet. Cui ſcil. conueniens eſt, nec furti teneri eum qui eodem hoc animo rapuit. Sed ne, dum talia excogitantur, inueniatur via per quam raptores impunè ſuam exerceant auaritiam: melius diualibus q conſtitutionibus pro hac parte proſpectum eſt, vt nemini liceat vi rapere vel rem mobilem, vel ſe mouentem, licet ſuam eandem rem exiſtimet: ſed ſi quis contra ſtatuta principum fecerit, rei quidem ſuæ dominio cadere: ſin autem aliena res ſit, poſt reſtitutionem eius, etiam æſtimationem eiuſdem rei præſtare. Quod non ſolùm in mobilibus reb. quæ rapi poſſunt, conſtitutiones obtinere cenſuerunt: ſed etiam inuaſionibus quæ circa res ſoli ſiunt, vt ex hac causâ ab omni rapina homines abſtineant.

2 ¶ Sanè in u hac actione non vtique expectatur, rem in bonis actoris eſſe: nam ſiue in bonis ſit, ſiue non: ſi tamen ex bonis ſit, locum hæc actio habebit. Quare ſiue y locata, ſiue commodata, ſiue etiam pignorata, ſiue depoſita ſit res apud Titium, ſic vt interſit eius eam non auferri (veluti ſi in depoſita re culpam quoque promiſit) ſiue bona fide poſſideat, ſiue vſumfructum quis habeat in ea, vel quod aliud iuris, vt interſit eius non rapi: dicendum eſt ei competere hanc actionem, non vt dominium accipiat: ſed illud ſolum, quod ex bonis eius, qui rapinam paſſus eſt, id eſt, quod ex ſubſtantia eius ablatum eſſe proponatur. Et generaliter dicendum eſt, ex quibus cauſis furti actio competit in re clam facta, ex iiſdem cauſis omnes habere hanc actionem.

DE LEGE a AQVILIA.

TIT. III.

¶ Summa. ¶ Caput primum. 1. De quadrupede quæ pecudum numero eſt. 2. De iniuria. 3. De caſu dolo, culpa. 4. De lacubus [illegible]. 5. De putatore. 6. De [illegible] [illegible]. 7. De imperitia medici. 8. De imperitia aut infirmitate mulionis qui [illegible] [illegible] habet actionis, & capitalis. 10. Quid æſtimetur. 11. De [illegible] dominus vindicatur. 12. ¶ Caput ſecundum. 13. Caput tertium. Quod [illegible] [illegible] [illegible] vtilis, & in factum.

Domini-

Damni iniuriæ actio conſtituitur per legem Aquiliam: cuius primo capite cautum eſt, *ut ſi quis alienum hominem, alienamve quadrupedem, quæ pecudum numero ſit, iniuria occiderit: quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur.*

1 ¶ Quod autem non præciſè de quadrupede, ſed de ea tantum, quæ pecudum numero eſt, cavetur: eò pertinet, ut neque de feris beſtiis, neque de canibus cautum eſſe intelligamus: ſed de iis tantùm, quæ gregatim propriè paſci dicuntur: quales ſunt equi, muli, aſini, oves, boves, capræ.

¶ De ſuibus quoque idem placuit. Nam & ſues pecudum appellatione continentur: quia & hi gregatim paſcuntur. Sic denique & Homerus in Odyſſea ait (ſicut Ælius Martianus in ſuis inſtitutionibus refert).

id eſt,

Sedentem videbis, qui circa ſues poſitus pecora
Ad Coracis ſaxum iuxta fontemque Arethuſam.

2 ¶ Iniuria autem occidere intelligitur, qui nullo iure occidit. Itaque qui latronem inſidiatorem occiderit, non tenetur: utique ſi aliter periculum effugere non poteſt.

3 ¶ Ac ne is quidem hac lege tenetur, qui caſu occidit, ſi modò culpa eius nulla invenitur: nam alioqui non minus ex dolo quam ex culpa quiſque hac lege tenetur.

4 ¶ Itaque ſi quis dum iaculis ludit, vel exercitatur, tranſeuntem ſervum tuum traiecerit, diſtinguitur. Nam ſi id à milite in eo campo, ubi ſolitum eſt exercitari, admiſſum eſt: nulla culpa eius intelligitur. ſi alius tale quid admiſerit, culpæ reus eſt. Idem iuris eſt de milite, ſi in alio loco, quàm qui ad exercitandum militibus deſtinatus eſt, id admiſerit.

5 ¶ Item ſi putator ex arbore deiecto ramo ſervum tuum tranſeuntem occiderit: ſi propè viam publicam aut vicinalem id factum eſt, neque proclamavit, ut caſus eius evitari poſſet, culpæ reus eſt: ſed ſi proclamavit, nec ille curavit præcavere, extra culpam eſt putator. Æquè extra culpam eſſe intelligitur, ſi ſeorſum à via forte, vel in medio fundo cædebat, licet non proclamavit: quia in eo loco nulli extraneo ius fuerat verſandi.

6 ¶ Præterea ſi medicus qui ſervum tuum ſecuit, dereliquerit curationem eius, & ob id mortuus fuerit ſervus, culpæ reus erit.

7 ¶ Imperitia quoque culpæ adnumeratur: veluti ſi medicus ideò ſervum tuum occiderit, quia malè eum ſecuerit: aut perperam ei medicamentum dederit.

8 ¶ Impetu quoque mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuit, ſi ſervus tuus oppreſſus fuerit, culpæ reus eſt mulio: Sed & ſi propter infirmitatem eas retinere non potuerit, cum alius firmior retinere eas potuiſſet, æquè culpa tenetur. Eadem placuerunt de eo quoque, qui cum equo veheretur, impetum eius, aut propter infirmitatem, aut propter imperitiam ſuam retinere non potuerit.

9 ¶ His autem verbis legis, *quanti id in eo anno plurimi fuerit*, illa ſententia exprimitur, ut ſi quis hominem tuum qui hodie claudus, aut mancus, aut luſcus erit, occiderit qui in eo anno integer, aut pretioſus fuerit, non tanti teneatur, quanti hodie erit, ſed quanti in eo anno plurimi fuerit. Qua ratione creditum eſt pœnalem eſſe huius legis actionem: quia non ſolum tanti quiſque obligatur, quantum damni dederit, ſed aliquando longè pluris. Ideóque conſtat in heredem eam actionem non tranſire: quæ tranſitura fuiſſet, ſi ultra damnum nunquam lis æſtimaretur.

10 ¶ Illud non ex verbis legis, ſed ex interpretatione placuit: non ſolùm perempti corporis æſtimationem habendam eſſe, ſecundùm ea quæ diximus: ſed eo amplius, quicquid præterea perempto eo corpore, damni vobis illatum fuerit: veluti ſi ſervum tuum heredem ab aliquo inſtitutum, antè quis occiderit, quàm is iuſſu tuo hereditatem adiret: nam hereditatis quoque amiſſæ rationem eſſe habendam conſtat. Item ſi ex pari mularum unam, vel ex quadrigis equorum unum quis occiderit, vel ex comœdis unus ſervus occiſus fuerit: non ſolùm occiſi fit æſtimatio, ſed eo amplius, id quoque computatur, quanti depretiati ſunt qui ſuperſunt.

11 ¶ Liberum autem eſt ei cuius ſervus occiſus fuerit, & ex iudicio privato legis Aquiliæ damnum perſequi, & capitalis criminis eum reum facere.

12 ¶ Caput ſecundum legis Aquiliæ in uſu non eſt.

13 ¶ Capite tertio de omni cætero damno cavetur. ¶ Itaque ſi quis ſervum vel eam quadrupedem, quæ pecudum numero eſt, vulneraverit: ſive eam quadrupedem, quæ pecudum numero non eſt, veluti canem, aut feram beſtiam, vulneraverit, aut occiderit: hoc capite actio conſtituitur. ¶ In cæteris quoque omnibus animalibus, item in omnibus rebus, quæ anima carent, damnum per iniuriam datum, hac parte vindicatur. Si quid enim uſtum, aut ruptum, aut fractum fuerit, actio ex hoc capite conſtituitur: quanquam poterat ſola rupti appellatio in omnes iſtas cauſas ſufficere.

¶ Ruptum enim intelligitur, quod quoquo modo corruptum eſt. Unde non ſolum fracta, aut uſta, ſed etiam ſciſſa, & colliſa, & effuſa, & quoquo modo perempta atque deteriora facta, hoc verbo continentur.

¶ Denique reſponſum eſt, ſi quis in alienum vinum aut oleum, id miſcuerit, quo naturalis bonitas vini aut olei corrumperetur: ex hac parte legis Aquiliæ eum teneri.

14 ¶ Illud palàm eſt, ſicut ex primo capite ita demum quiſque tenetur, ſi dolo aut culpa eius homo, aut quadrupes occiſus, occiſáve fuerit: ita ex hoc capite, ex dolo, aut culpa, & de cætero damno quemque teneri.

¶ Ex hoc tamen capite non quanti in anno, ſed quanti in diebus 30. proximis res fuerit, obligatur is qui damnum dederit.

15 ¶ At ne *plurimi* quidem verbum adiicitur. Sed Sabino rectè placuit, perinde habendam æſtimationem, ac ſi etiam hac parte *plurimi* verbum adiectum fuiſſet: nam plebem Romanam, quæ Aquilio tribuno interrogante hanc legem tulit, contentam fuiſſe, quod prima parte eo verbo uſa eſſet.

16 ¶ Cæterum placuit, ita demum directam ex hac lege actionem eſſe, ſi quis præcipuè corpore ſuo damnum dederit.

¶ Ideóque in eum, qui alio modo damnum dederit, utiles actiones dari ſolent: veluti ſi quis hominem alienum aut pecus ita incluſerit, ut fame necaretur: aut iumentum ita vehementer egerit, ut rumperetur: aut pecus in tantum exagitaverit, ut præcipitaretur: aut ſi quis alieno ſervo perſuaſerit, ut in arborem aſcenderet, vel in puteum deſcenderet, & is aſcendendo, vel deſcendendo, aut mortuus, aut aliqua parte corporis læſus fuerit, utilis actio in eum datur.

¶ Sed ſi quis alienum ſervum de ponte, aut de ripa in flumen deiecerit, & is ſuffocatus fuerit, eo quod proiecerit, corpore ſuo damnum dediſſe, non difficulter intelligi poteſt: ideóque ipſa lege Aquilia tenetur.

¶ Sed ſi non corpore damnum fuerit datum, neque corpus læſum fuerit: ſed alio modo alicui damnum contigerit, cum non ſufficiat, neque directa, neque utilis legis Aquiliæ actio, placuit eum, qui obnoxius fuerit, in factum actione teneri: veluti ſi quis miſericordia ductus alienum ſervum compeditum ſolverit, ut fugeret.

DE INIVRIIS.

TIT. IV.

¶ *Verbum iniuria quot modis accipiatur. 1. Quibus modis fit iniuria. 2. ¶ Qui & per quos iniuriam patiantur. De parente & liberis: viro, & uxore ſocero, & nuru. 3. De ſervo. 4. De ſervo communi. 5. De ſervo fructuario. 6. De eo qui bona fide ſervit. 7. ¶ Pœna iniuriarum ex l. 12. Tab. & ex iure prætorio. 8. ex l. Cornelia. 9. ¶ De æſtimatione atrocis iniuriæ. 10. ¶ De iudicio civili & criminali. 11. ¶ Qui teneantur iniuriarum. 12. Quando tollitur hæc actio.*

Generaliter iniuria dicitur omne, quod non iure fit. Specialiter, alias contumelia, quæ à contemnendo dicta eſt, quam Græci ὕβριν appellant: alias culpa, quam Græci ἀδίκημα dicunt, ſicut in lege Aquilia damnum iniuria datum accipitur. alias iniquitas & iniuſtitia, quam Græci ἀδικίαν vocant. cum enim prætor vel iudex non iure contra quem pronunciat, iniuriam accepiſſe dicitur.

1 ¶ Iniuria autem committitur, non ſolùm cùm quis pugno pulſatus, aut fuſtibus cæſus, vel etiam verberatus erit: ſed & ſi cui convicium factum fuerit: ſive cuius bona quaſi debitoris, qui nihil deberet, poſſeſſa fuerint ab eo, qui intelligebat nihil eum ſibi debere: vel ſi quis ad infamiam alicuius libellum, aut carmen, aut hiſtoriam ſcripſerit, compoſuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorum fieret: ſive quis matrem familias, aut prætextatum, prætextatámve adſectatus fuerit: ſive cuius pudicitia attentata eſſe dicetur: & denique aliis pluribus modis admitti iniuriam manifeſtum eſt.

2 ¶ Patitur autem quis iniuriam non ſolùm per ſemetipſum, ſed etiam per liberos ſuos, quos in poteſtate habet: itemque per uxorem ſuam: id enim magis prævaluit. Itaque ſi filiæ alicuius, quæ Titio nup-

eſt, iniuriam fecerit: non ſolum filiæ nomine tecum iniuriarum agi poteſt, ſed etiam patris quoque & mariti nomine. Contra autem, ſi viro iniuria facta ſit, vxor [a] iniuriarum agere non poteſt. Defendi [b] enim vxores à viris, non viros ab vxoribus, æquum eſt. Sed & ſocer nurus nomine, cuius vir in [c] eius [d] poteſtate eſt, iniuriarum agere poteſt.

3 ¶ Seruis autem ipſis quidem nulla iniuria fieri intelligitur [e], ſed domino per eos fieri videtur: non tamen iiſdem modis, quibus etiam per liberos & vxores: ſed ita cum quid atrocius commiſſum fuerit [d], & quod apertè ad contumeliam domini reſpicit: veluti ſi quis alienum ſeruum atrociter verberauerit: & in hunc caſum actio proponitur. At ſi quis ſeruo conuicium fecerit, vel pugno eum percuſſerit, nulla in eum actio domino competit.

4 ¶ Si communi [e] ſeruo iniuria facta ſit, æquum eſt, non pro ea parte, qua dominus quiſque eſt, æſtimationem iniuriæ fieri: ſed ex dominorum perſona [f] quia ipſis fit iniuria.

5 ¶ Quòd ſi vſusfructus in ſeruo Titij eſt, proprietas Mæuij, magis Mæuio [g] iniuria fieri intelligitur.

6 ¶ Sed [h] ſi libero [i] homini, [k] qui tibi bona fide ſeruit, iniuria facta ſit, nulla tibi actio dabitur: ſed ſuo nomine is experiri poterit, niſi in contumeliam tuam pulſatus ſit. tunc enim competit & tibi iniuriarum actio. Idem ergo eſt & in ſeruo alieno bona fide tibi ſeruiente, vt totiens admittatur iniuriarum actio, quotiens in tuam contumeliam iniuria ei [l] facta ſit.

7 ¶ Pœna autem iniuriarum ex lege [k] duodecim tabularum propter membrum quidem ruptum talio erat: propter os verò fractum nummariæ [l] pœnæ erant conſtitutæ, quaſi in magna veterum paupertate. Sed [m] poſteà prætores permittebant ipſis qui iniuriam paſſi ſunt, eam æſtimare, vt iudex vel tanti reum [n] condemnet, quanti iniuriam paſſus æſtimauerit, vel minoris, prout ei viſum fuerit. Sed pœna quidem iniuriæ, quæ ex lege duodecim tabularum introducta eſt, in deſuetudinem abiit. quam [o] autem prætores introduxerunt (quæ etiam honoraria appellatur) in iudiciis [p] frequentatur. Nam ſecundùm [q] gradum dignitatis, vitæque honeſtatem creſcit, aut minuitur æſtimatio iniuriæ. qui gradus condemnationis & in ſeruili perſona non immeritò ſeruatur, vt aliud in ſeruo [r] actore, aliud in medij actus homine, aliud in viliſſimo vel compedito [s] ius [æſtimationis] conſtituatur.

8 ¶ Sed & lex [t] Cornelia de iniuriis loquitur, & iniuriarum actionem introduxit, quæ competit ob [u] eam rem, quòd ſe pulſatum quis, verberatumve, vel domum ſuam [x] vi introitam [y] eſſe dicat. Domum autem accipimus, ſiue in propria domo quis habitet, ſiue [z] in conducta: ſiue gratis, ſiue hoſpitio receptus ſit.

9 ¶ Atrox [a] iniuria æſtimatur [b], vel ex facto: veluti ſi quis ab alio vulneratus ſit, vel fuſtibus cæſus. Vel ex loco: veluti ſi cui in theatro vel in foro, vel conſpectu prætoris, iniuria facta ſit. Vel ex perſona: veluti ſi magiſtratus [c] iniuriam paſſus fuerit, vel ſi ſenatori ab humili perſona iniuria facta ſit, aut parenti [d] patronóve fiat à liberis vel libertis. Aliter enim ſenatoris & parentis patronique, aliter extranei & humilis perſonæ iniuria æſtimatur.

¶ Nonnunquam & locus vulneris atrocem iniuriam facit: veluti ſi [e] in oculo quis percuſſus fuerit.

¶ Parui autem refert, vtrum patrifamilias, an filiofamilias talis iniuria facta ſit. nam & hæc atrox iniuria æſtimabitur.

10 ¶ In ſumma ſciendum eſt, de omni iniuria eum, qui paſſus eſt, poſſe vel criminaliter [f] agere, vel ciuiliter [g]. Et ſi quidem ciuiliter [h] agitur, æſtimatione [i] facta ſecundum quod dictum eſt, pœna reo imponitur. Sin autem criminaliter officio iudicis extraordinaria pœna reo irrogatur.

¶ Hoc videlicet obſeruando, quod Zenoniana [k] Conſtitutio introduxit, vt viri illuſtres, quique ſupra eos ſunt, & per procuratores poſſint actionem iniuriarum criminaliter vel perſequi vel ſuſcipere, ſecundum eius tenorem, qui ex ipſa manifeſtius apparet.

11 ¶ Non ſolùm autem is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam: id eſt, qui percuſſit: verùm [a] ille quoque tenetur, qui [b] dolo fecit [c] iniuriam, vel qui procurauit vt cui [c] mala pugno percuteretur.

12 ¶ Hæc actio, diſſimulatione [d] abolèetur, & ideo ſi quis iniuriam dereliquerit: hoc eſt, ſtatim [e] paſſus ad animum ſuum non reuocauerit: poſteà ex pœnitentia remiſſam iniuriam non poterit recolere.

a l. 1. § ſi mulier [illegible] vbi ſer [illegible] quod tamen de caſu [illegible] ciuilibus, non criminalibus, intelligendum eſt.
b Nov. 117. c. 9.
c facta tamen punitur l. [illegible] C. eod. l. [illegible] ff. de his qui ſunt ſui.
d aduerſus bonos mores, & in iniuriam domini. l. 15. §. Prætor ſ. l. 34.
e l. 15. in ſ. l. 16. ff. eodem.
f qualitate, dignitate & conditione: vt plenius æſtimetur iniuria facta ſenatori domino quam plebeio.
g proprietario ſc. l. 15. §. [illegible] ff. eod.
h l. 15. §. 48. ff. eo.
i ſeruo ſcil. Doctores idem ſtatuunt, ſi ſubdito, vaſallo, monacho, ciui, famulo, procuratori, & miniſtro, in contumeliam eorum quibus hi ſubiecti ſunt facta ſit iniuria.
k iniuriarum actio aut lege, aut more, aut prætore introducta eſt. lege XII. Tab. erat de famoſis carminibus, membri rupti & oſſibus fractis. Paul. 5. ſent. 4. §. 6.
l i. vigintiquinque aſſes librales 20. Gell. 1. [illegible] 22. Plin. 3.
m hæc actio iudiciæ honoraria infrà dicitur: & moribus introducta Paul. 5. ſent. 4. §. 7 quoties iniuriarum factum, pro qualitate ſui, arbitrio iudicis æſtimatur, & congruenti pœnæ ſupplicio vindicatur.
n id eſt, calincis 20. Gell. 1. de qua Suet. 21.
o hanc honorariam paulo poſt vocat & [illegible] prætoribus introductam, quamque Paulus moribus introductam appellat, vt ante diximus.
p extra ordinem l. vlt. ff. eo.
q l. 35. §. 2. ff. eo.
r Actor ſeruus erat, qui pecuniis domini credendis & exigendis præerat l. 29. in pr. ff. depoſit. [s] ſolebant enim domini ſeruos ſuſpectos ferro vincire, de quo plenius dixi ad l. 7. §. 7. ff. de dolo. [t] Hæc actio iniuriarum mixto iure ex lege Cornelia conſtituta dicitur à Paulo 5. ſent. 4. §. 8. [u] 3 his cribus de cauſis l. 5. in pr. ff. eo. [x] v. l. 23. ff. [illegible] [y] ſubaudi, ab his qui direcarij appellantur, in quos extraordinem animaduertitur. Paulus ibidem. [z] l. 5. §. domum ff. eo. [illegible] non ingenitatem, ſed ad longius aliquod tempus, puta domicilio, vide l. 5. §. domum ff. de ab[illegible].
a Paul. 5. ſent. 3. §. 10. Atrox iniuria æſtimatur loco (vt ſi in publico) tempore (vt ſi interdiu) perſona, vt ſi ſenatori, equiti, decurioni, vel alias ſpectatæ auctoritatis viro illata ſit. [b] l. 7. § atrocem l. 8. ff. eod. [c] Cod. Paul. 5. ſent. 4. §. 25.
c Huc pertinet oratio Demoſth. contra Midiam [illegible] in mala à Midia.
d l. 8. § ſenat. ff. de pœnis.
e l. 8. ff. [illegible] extraordinariò, vt dixi, ſeu publico iudicio. l. 7. [illegible]
g l. 17. in fi. ff. eo. [h] Iniuriarum ciuiliter damnatus, eiuſque æſtimationem inferre iuſſus famoſus efficitur Paul. 5. ſent. 4. §. 2.
i v. l. 11. ff. eod. [k] d. l. vltim.
l v. l. 11. § 2. ff. eodem.

DE OBLIGATIONIBVS QVÆ quaſi ex delicto naſcuntur [f].

TIT. V.

1. ¶ *Si index litem ſuam fecerit.* 1. ¶ *De deiectis vel effuſis, & poſitis, vel ſuſpenſis.* 2. *De filiofa. habitante ſeorſum à patre.* 3. ¶ *De damno aut furto, quod in naui, caupona, aut ſtabulo factum eſt.*

SI iudex [g] litem ſuam fecerit: non propriè ex maleficio obligatus videtur. ſed quia neque ex maleficio, neq; ex contractu obligatus eſt, & vtique peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideò videtur quaſi ex maleficio teneri, & in quantum de ea re æquum religioni iudicantis videbitur, pœnam ſuſtinebit. 1 ¶ Item is [h], ex cuius cœnaculo, vel proprio ipſius, vel conducto, vel in quo gratis [i] habitat, deiectum, effuſumve aliquid eſt, ita vt alicui noceret: quaſi ex maleficio obligatus intelligitur. Ideò autem non propriè ex maleficio obligatus intelligitur, quia plerumque ob alterius culpam tenetur, aut ſerui, aut liberi. Cui ſimilis eſt is, qui ea parte quâ vulgò iter [k] fieri ſolet, id poſitum aut ſuſpenſum habet, quod poteſt (ſi ceciderit) alicui nocere: quo caſu pœna decem aureorum conſtituta eſt. De eo verò, quòd deiectum effuſumve eſt, dupli quantum damni datum ſit, conſtituta eſt actio. Ob hominem vero liberum occiſum, quinquaginta [l] aureorum pœna conſtituitur. Si verò viuat, nocitúmque ei eſſe dicatur: quantum ob eam rem æquum iudici videtur, actio datur. Iudex enim computare debet mercedes medicis [m] præſtitas, cæteráque impendia, quæ in curatione facta ſunt: præterea operas quibus caruit, aut cariturus eſt ob id, quod inutilis factus eſt.

2 ¶ Si filiusfamilias ſeorſum à patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectum effuſumve fuerit, ſiue quid poſitum ſuſpenſumve habuerit, cuius caſus periculoſus eſt: Iuliano placuit in patrem nullam [n] eſſe [o] actionem, ſed cum ipſo filio agendum eſſe. Quod & in filiofa. iudice obſeruandum eſt, qui litem ſuam fecerit.

3 ¶ Item exercitor [p] nauis, aut cauponæ, aut ſtabuli de dolo, aut furto, quod in naui, aut caupona, aut ſtabulo factum erit, quaſi ex maleficio teneri videtur, ſi modò ipſius nullum eſt maleficium, ſed alicuius eorum [q], quorum opera nauem aut cauponam, aut ſtabulum exercet. Cùm enim neque ex maleficio neque ex contractu ſit aduerſus eum conſtituta hæc actio, & aliquatenus [r] culpæ reus eſt, quod opera malorum hominum vteretur: ideò quaſi ex maleficio teneri videtur.

¶ In his autem caſibus in factum actio competit, quæ hæredi quidem datur, aduerſus [s] hæredem autem non competit.

a l. 15. in [illegible] ff. eod.
b l. 11. [illegible] [illegible] [illegible] dicitur Paulus 5. ſent. 4. §. 23.
c l. 11. ff. eo.
d Vtitur enim ſignis [illegible] l. 5. C. eo. [illegible] translatione ſcilicet, ſerendo. v. l. 11. ſ[illegible] morte, v. l. 10. 1 ff. ſi quis cautionib.
e hinc colligunt Doctores, iniuriam poſt triennium ſcripturam remiſſam emphyteutæ ſic videri vel præſumi.
f l. 9. §. 1. & 4. ff. 5. & 47 ff.
g v. l. 5. in ſi. ff. eo. & [illegible]
h l. 5. §. 4. [illegible] D. de oblig. & act. [illegible] ff. de his qui deiecerunt.
i l. 5. §. 1. ff. de his qui deiecerunt.
k l. 1. §. 9. l. 6. §. 2. ff. de his qui deiecerunt. l. 31. D. ad leg. Aquil.
l l. 1. in pr. & §. 5 ff. de his qui deiecerunt.
m l. vlt. ff. de his qui deiec.
n Cur itaſi. l. 5. §. 4. tit. & [illegible] ff. de reg. iur.
o l. 5. §. vlt. ff. de oblig. & act.
p l. 1. 5 & vlt ff. nautæ, caup. ſtab. [illegible] [illegible] l. 5. in ſi ff. de oblig. l. 6. & [illegible] d. l. vlt. §. [illegible] l. 3. §. hæc autem eſt. d. ad de eo qui effud.
q l. 43 ff. [illegible]
r l. fortaſſis apud pedaneos iudices agendi causa in hac actione non [illegible] vide l. 1. ff. eo.
s an & excipiendi, vide l. 1. ff. de except.
x l. 15. in pr. ff. de iniur.
y v. l. 15. in pr. ff. eo.
z pœna, ne quis [illegible] quia pertinet [illegible] [illegible] vel [illegible] l. 5. C. de ingen. man.
a ſemel [illegible] qui nouo iure.

DE ACTIONIBVS [ſ].

TIT. VI.

¶ *Continuatio & definitio.* 1. ¶ *Diuiſio prima in actiones reales & perſonales.* 2. 3. *De actione confeſſoria & negatoria.* 3. 5. *De actionibus prætoriis realib.* 4. *De publiciana.* 5. *De reſciſſoria.* 6. *De Pauliana.* 7. *De Seruiana & quaſi Seruiana ſiu hypothecaria.* 8. 9. *De actionibus prætoriis perſonalibus.* 9. *De conſtituta pecunia.* 10. *De peculio.* 11. *De actionibus in factum & iuriſiurando.* 12. *De actionibus pœnalibus.* 13. *De præiudicialibus.* 14. 15. *An rei ſua [illegible] poſſit.* 15. 16. ¶ *Diuiſio ſecunda.* 17. *De rei perſecutoriis.* 18. *De pœnæ perſecutoriis.* 19. *De mixtis.* 20. *De mixtis [illegible] rei & pœnæ.* 21. ¶ *Diuiſio tertia.* 22. *De actionibus in ſimplum.* 23. *In duplum.* 24. *In triplum.* 25. *In quadruplum.* 26. *Subdiuiſio actionum in duplum.* 27. *Subdiuiſio actionum in quadruplum.* 28. ¶ *Diuiſio quarta in actiones bonæ fidei.* 29. *De actione rei vxoriæ in ex ſtipulatu actionem transfuſa.* 30. *De poteſtate iudicis in bonæ fidei: & de compenſationibus.* 31. *De actionibus arbitrariis.* 32. *Quinta diuiſio. De incerti [illegible] petitione.* 33. *De plus petitione.* 34. *De minus petitione.* 35. *De alio pro alio petente.* 36. *Diuiſio ſexta.* [illegible] 37. *De repetitione dotis.* 38. *De actione aduerſus parentes, patronum, ſocium [illegible]* 39. *De compenſationibus.* 40. *De eo qui bonis ceſſit.*

SVpereſt, vt de actionibus loquamur. Actio autem nihil aliud eſt, quàm ius [t] perſequendi [u] in iudicio, quod ſibi debetur.

1 ¶ Omnium autem actionum quibus inter aliquos apud iudices [x] arbitróſue de quacunque re quæritur, ſumma diuiſio in duo genera deducitur. aut enim in rem ſunt [y], aut in perſonam. ¶ Namque agit vnuſquiſque aut cum eo qui ei obligatus eſt, vel ex contractu, vel ex maleficio: quo caſu proditæ ſunt actiones in perſonam, per quas intendit aduerſarium ei dare aut facere oportere, & aliis quibuſdam modis [z]. Aut cum eo agit, qui nullo [a] iure ei obligatus eſt, mouet tamen alicui de aliqua re controuerſiam. quo caſu proditæ actiones in rem ſunt, veluti ſi rem

corpora

Universidad Rey Juan Carlos

corporalem poſſideat: quia, quam Titius ſuam eſſe affirmet, poſſeſſor autem dominum eius ſe eſſe dicat a, nam ſi Titius ſuam eſſe intendat in rem actio eſt.

2 ¶ Æquè ſi agat quis, ius ſibi eſſe fundo forte vel ædibus vtendi fruendi, vel per fundum vicini eundi, agendi vel ex fundo vicini aquam ducendi: in rem actio eſt.

¶ Eiuſdem generis eſt actio de iure prædiorum vrbanorum, veluti ſi quis agat ius ſibi eſſe altius ædes ſuas tollendi proſpiciendive vel proiiciendi aliquid, vel immittendi tignum in vicini ædes.

¶ Contra quoque de vſufructu, & de ſeruitutibus prædiorum ruſticorum, item prædiorum vrbanorum, inuicem quoque proditæ ſunt actiones: vt e ſi quis intendat, ius non eſſe aduerſario vtendi, fruendi, eundi, agendi, aquamve ducendi, item altius tollendi, proſpiciendi, proiiciendi, immittendi: illæ quoque actiones in rem ſunt, ſed negatiuæ.

¶ Quod d genus actionis in controuerſiis rerum corporalium proditum non eſt. Nam in iis is agit, qui non poſſidet: ei vero, qui poſſidet e, non eſt actio prodita, per quam neget rem actoris eſſe. Sanè vno f caſu qui poſſidet, nihilominus actoris partes obtinet, ſicut in latioribus Digeſtorum libris opportunius apparebit.

3 ¶ Sed iſtæ quidem actiones, quarum mentionem habuimus, & ſi quæ ſunt ſimiles, ex legitimis & ciuilibus cauſis deſcendunt. Aliæ autem ſunt, quas prætor g ex ſua iuriſdictione comparatas habet tam in rem, quàm in perſonam, quas & ipſas neceſſarium eſt exemplis oſtendere: vt ecce, Plerumque ita permittit prætor in rem agere, vt vel h actor dicat ſe quaſi vſucepiſſe, quod non vſuceperit, vel ex diuerſo poſſeſſor i dicat aduerſarium ſuam non vſucepiſſe quod vſuceperit.

4 ¶ Namque ſi cui ex iuſta cauſa res aliqua tradita fuerit (veluti ex cauſa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum) & nec dum eius rei dominus effectus eſt, ſi eius rei poſſeſſionem caſu amiſerit, nullam habet in rem directam k actionem ad eam perſequendam: quippe ita proditæ ſunt iure ciuili actiones l, vt quis dominium ſuum vindicet, ſed quia ſanè durum erat eo caſu deficere actionem, inuenta eſt à prætore actio, in qua dicit is, qui poſſeſſionem amiſit, eam rem ſe vſucepiſſe, quam vſu non cepit: & ita vindicat ſuam eſſe: quæ actio Publiciana appellatur, quoniam primum à m Publicio prætore in edicto propoſita eſt.

5 ¶ Rurſus ex diuerſo, ſi quis n cum reipu. cauſa abeſſet, vel o in hoſtium poteſtate eſſet, rem eius qui in ciuitate eſſet, vſuceperit: permittitur domino, ſi poſſeſſor reip. cauſa abeſſe deſierit, tunc intra annum reſciſſa vſucapione eam petere: i. ita petere, vt dicat poſſeſſorem vſu non cepiſſe & ob id ſuam eam eſſe. Quod genus actionis quibuſdam & aliis ſimili æquitate motus prætor accommodat, ſicut ex latiore Digeſtorum ſeu Pandectarum volumine intelligere licet.

6 ¶ Item ſi quis in fraudem creditorum rem ſuam alicui tradiderit: bonis eius à creditoribus poſſeſſis ex ſententia præſidis: permittitur ipſis creditoribus, reſciſſa traditione eam rem petere p, i. dicere, eam rem traditam non eſſe, & ob id in bonis debitoris manſiſſe.

7 ¶ Item Seruiana, & quaſi Seruiana (quæ etiam hypothecaria vocatur) ex ipſius prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt. Seruiana q autem experitur quis de rebus coloni, quæ pignoris iure r pro mercedibus fundi ei tenentur.

¶ Quaſi Seruiana autem eſt, qua ſ creditores pignora hypothecaſve perſequuntur t.

¶ Inter pignus autem & hypothecam (quantum ad actionem hypothecariam attinet) nihil intereſt. nam de qua re inter creditorem & debitorem conuenerit, vt ſit pro debito obligata: vtraque appellatione continetur: ſed in aliis differentia eſt. Nam pignoris appellatione eam propriè rem contineri dicimus, quæ ſimul etiam traditur creditori, maximè ſi mobilis u ſit. At eam, quæ ſine traditione, nuda conuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione contineri dicimus.

8 ¶ In perſonam quoque actiones ex ſua iuriſdictione propoſitas habet prætor, veluti y de pecunia conſtituta, cui ſimilis videbatur receptitia. Sed ex noſtra conſtitutione (& ſi quid plenius habebat, hoc in actionem pecuniæ conſtitutæ transfuſum eſt) & ea quaſi ſuperuacua, iuſſa eſt cum ſua authoritate à noſtris legibus recedere.

¶ Item prætor propoſuit actionem de peculio ſeruorum, filiorumque familiarum: & eam, ex qua quæritur, an actor iurauerit, & alias compluſes.

9 ¶ De conſtituta autem pecunia cum omnibus agitur a, quicunque pro ſe vel pro alio ſoluturos ſe conſtituerint: nulla ſcil. ſtipulatione interpoſita, nam alioqui ſi ſtipulanti promiſerint, iure b ciuili tenentur.

10 ¶ Actiones autem de peculio, ideo aduerſus patrem c dominumve d comparauit prætor: quia licet ex contractu filiorum ſeruorumve ipſo iure non teneantur: æquum tamen eſt peculio tenus (quod veluti patrimonium eſt filiorum filiarumque, item ſeruorum) condemnari eos.

11 ¶ Item ſi quis poſtulante aduerſario iurauerit, deberi ſibi pecuniam quam peteret, neque ei ſoluatur, iuſtiſſime accommodat ei talem actionem per quam non illud quæritur, an ei pecunia debeatur e, ſed an iurauerit.

12 ¶ Pœnales quoque actiones prætor multas ex ſua iuriſdictione introduxit: veluti aduerſus eum, qui quid ex albo eius f corrupiſſet, & in eum, qui patronum vel parentem g in ius vocaſſet cum id non impetraſſet: item aduerſus eum h, qui vi exemerit eum, qui in ius vocaretur, cuiusve dolo alius exemerit, & alias innumerabiles.

13 Præiudiciales actiones in rem eſſe videntur, quales ſunt per quas quæritur, an aliquis liber i, an libertus k ſit, vel de partu agnoſcendo l. Ex quibus fere vna illa legitimam cauſam habet per quam quæritur, an aliquis liber ſit. cæteræ ex ipſius prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt.

14 ¶ Sic itaque diſcretis actionibus, certum eſt non poſſe actorem ſuam rem ita ab aliquo petere, ſi paret eum dare oportere m. Nec enim quod actoris eſt, id ei dari oportet: ſcil. quia n dari cuiquam id intelligitur, quod ita datur, vt eius fiat. Nec res quæ iam actoris eſt o, magis eius fieri poteſt. Plane odio furum, quo magis pluribus actionibus teneantur, effectum eſt, vt extra pœnam dupli aut quadrupli, rei recipiendæ nomine fures etiam hac actione p teneantur, ſi paret eos dare oportere, quamuis ſit aduerſus eos etiam hæc in rem actio, per quam rem ſuam quis eſſe petit.

15 ¶ Appellamus autem in rem quidem actiones, vindicationes q: in perſonam verò actiones, quibus dare aut facere oportere intenditur, condictiones. Condicere r enim eſt denunciare priſca lingua, nunc verò abuſiuè dicimus condictionem actionem in perſonam eſſe, qua actor intendit dari ſibi oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit.

16 ¶ Sequens illa diuiſio eſt, quod quædam actiones rei perſequendæ gratia comparatæ ſunt, quædam pœnæ perſequendæ, quædam mixtæ ſunt.

17 ¶ Rei perſequendæ cauſa comparatæ ſunt omnes in rem actiones. Earum verò actionum quæ in perſonam ſunt, eæ quidem quæ ex contractu naſcuntur, ferè ſ omnes rei perſequendæ cauſa comparatæ videntur: veluti quibus mutuam pecuniam, vel in ſtipulatum deductam petit actor: item commodati, depoſiti, mandati, pro ſocio, ex empto, vendito, locato, conducto. ¶ Planè ſi depoſiti agitur eo nomine, quod tumultus, incendii, ruinæ, naufragii cauſa depoſitum ſit: in duplum actionem prætor reddit: ſi modo cum ipſo, apud quem depoſitum ſit, aut cum herede eius, de dolo ipſius agitur, quo caſu mixta eſt actio.

18 ¶ Ex maleficiis verò proditæ actiones, aliæ tantum pœnæ perſequendæ cauſa comparatæ ſunt: aliæ tam pœnæ, quàm rei perſequendæ, & ob id mixtæ ſunt. Pœnam tantum perſequitur quis actione furti, ſiue enim manifeſti agatur, quadrupli: ſiue non manifeſti, dupli: de ſola pœna agitur. nam ipſam rem propria actione perſequitur quis, id eſt, ſuam eſſe petens: ſiue fur ipſe eam rem poſſideat, ſiue alius quilibet. ¶ Eo amplius aduerſus furem etiam condictio eſt rei.

19 ¶ Vi autem bonorum raptorum actio, mixta eſt, quia in quadruplo rei perſecutio continetur: pœna autem tripli eſt.

¶ Sed & legis Aquiliæ actio de damno iniuria dato, mixta eſt: non ſolum ſi aduerſus inficiantem in duplum agatur, ſed interdum & ſi in ſimplum quiſque agat: veluti ſi quis hominem claudum aut luſcum occiderit, qui in eo anno integer & magni pretii fuerit, tanti enim damnatur, quanti is homo eo in anno plurimi fuerit, ſecundum iam traditam diuiſionem.

¶ Item mixta eſt actio contra eos qui relicta ſacroſanctis eccleſiis, vel aliis venerabilibus locis, legati vel fideicommiſſi nomine, dare diſtulerint, vſque adeo vt etiam in iudicium vocarentur: tunc enim & ipſam rem vel pecuniam quæ relicta eſt, dare compelluntur, & aliud tantum pro pœna, & ideo in duplum eius fit condemnatio.

20 ¶ Quædam actiones mixtam cauſam obtinere videntur, tam in rem quàm in perſonam: qualis eſt familiæ erciſcundæ actio, quæ competit coheredibus de diuidenda hereditate a. ¶ Item communi diuidundo, quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune b eſt, vt id diuidatur. ¶ Item finium regundorum actio quæ inter eos agitur, qui confines agros habent c. In quibus tribus iudiciis permittitur iudici rem alicui ex litigatoribus ex bono & æquo adiudicare, & ſi vnius pars prægrauari videbitur, eum inuicem certa pecunia alteri condemnare. 21 ¶ Omnes autem actiones, vel in ſimplum concep- ſunt,

a Leonis vlp. ... in Topi. ... b l. 3. ff. ... c l. 5. ff. ſi vſuſfr. pet. d ſenſus huius verſ. ... ſ Nam legis. in hoc caſu ... h hi duo caſus ... i ex diuerſo poſſeſſorem ... k quia dominus non eſt ... l l. 23. ... m l. 1. ff. de Publiciana. n v. l. 1. ... o v. l. 14. 15. ... p Pauliana, vel in factum actione. ... q quæ pretoria dicitur ... r v. l. 4. ... ſ v. l. 16. §. 3. l. 13. ff. de pignor. dicitur etiam hypothecaria. t & vindicant pignoribus & hypothecariis actione. ...

a conſtitutoria actione ... b v. l. 8. ... c v. l. 1. C. ... d v. l. 21. C. ... f quæ olim perpetuam continebantur ... h l. 1. ... i hac quærimur ... k hæc datur patrono ... l hæc ... o v. ... ſ Fallit in condictione ... a circa hereditatis ... b ... c l. ...

Universidad Rey Juan Carlos

ſunt vel in duplum, vel in triplum, vel in quadruplum: vlterius autem nulla actio extenditur a.

22 ¶ In ſimplum agitur: veluti ex ſtipulatione, & mutui datione, ex empto, vendito, locato, conducto, mandato, & denique ex aliis quàm plurimis b cauſis.

23 ¶ In duplum agimus: veluti furti nec manifeſti, damni iniuriæ ex lege Aquilia, depoſiti ex quibuſdam cauſis c. Item ſerui corrupti d: quæ competit in eum, cuius hortatu conſiliove ſeruus alienus fugerit, aut contumax aduerſus dominum factus eſt, aut luxurioſè viuere cœperit, aut denique quolibet modo deterior factus ſit. In qua actione etiam earum rerum, quas fugiendo ſeruus abſtulerit, æſtimatio deducitur. Item ex legato quod e venerabilibus locis relictum eſt, ſecundum ea quæ ſupra diximus.

24 ¶ Tripli verò f agimus cùm quidam maiorem veræ æſtimatione quantitatem in libello conuentionis inſeruerint, vt ex hac cauſa viatores g i. executores litium g, ampliorem ſummam ſportularum nomine exigerent: tunc enim id quod propter eorum cauſam damnum paſſus fuerit reus, h in triplum ab actore conſequetur: vt in hoc triplo etiam ſimplum, in quo damnum h paſſus eſt, connumeretur. Quod noſtra conſtitutio introduxit, quæ in noſtro Codice i fulget, quam ex procul dubio certum eſt ex lege condictitia emanare.

25 ¶ Quadrupli autem agitur, veluti furti l manifeſti. Item de eo quod metus cauſa factum ſit, deque ea pecunia quæ in hoc data ſit, vt is cui datur, calumniæ m cauſa negotium alicui faceret vel non faceret.

¶ Item n ex lege condictitia noſtra conſtitutio oritur, in quadruplum condemnationem imponens iis executoribus litium, qui contra noſtræ conſtitutionis normam à reis quicquam exegerint.

26 ¶ Sed furti quidem nec manifeſti actio, & ſerui corrupti, à cæteris de quibus ſimul p locuti ſumus, eo differunt, quod hæ actiones omnimodo dupli ſunt: at illæ, i. damni iniuriæ ex lege Aquilia, & interdum depoſiti inficiatione duplicantur, in confitentem autem in ſimplum dantur. Sed illa quæ de his competit, quæ relicta venerabilibus locis non ſolùm inficiatione duplicatur q, ſed etiam ſi diſtulerit relicti ſolutionem vſque quo iuſſu magiſtratuum noſtrorum conueniatur. In confitentem verò ante quàm iuſſu magiſtratuum conueniatur, ſolutionem ſimpli redditur.

27 ¶ Item actio de eo quod metus cauſa factum ſit, à cæteris de quibus locuti ſumus, eo differt, quòd eius naturæ tacitè continetur, vt qui iudicis iuſſu ipſam rem actori reſtituat, abſoluatur: quod in cæteris cauſis non eſt ita, ſed omnimodo quiſque in quadruplum condemnatur, quod eſt & in furti manifeſti actione.

28 ¶ Actionum autem quædam f bonæ fidei ſunt, quædam ſtricti iuris. Bonæ fidei t ſunt hæ: ex empto, vendito u, locato, conducto x, negotiorum geſtorum y, mandati z, depoſiti a, pro ſocio b, tutelæ c, commodati d, pigneratitia e, familiæ erciſcundæ f, communi g diuidundo, præſcriptis verbis, quæ de æſtimato h proponitur, & ea quæ ex permutatione i competit, & hæreditatis k petitio. Quamuis enim vſque adhuc incertum erat, l inter bonæ fidei iudicia connumeranda hæreditatis petitio eſſet, an non, noſtra tamen conſtitutio l apertè eam eſſe bonæ fidei diſpoſuit.

29 ¶ Fuerat antea & rei vxoriæ actio vna ex bonæ fidei iudiciis: ſed cùm pleniorem eſſe ex ſtipulatu actionem inuenientes, omne ius quod res vxoria antea habebat, cum multis diuiſionibus in actionem ex ſtipulatu, quæ de dotibus exigendis proponitur, transferimus: meritò rei vxoriæ actione ſublata, ex ſtipulatu actio, quæ pro ea introducta eſt, naturam bonæ fidei iudicij tantùm in exactione dotis meruit, vt bonæ fidei ſit. ¶ Sed & tacitam ei dedimus hypothecam. Præferri autem aliis creditoribus m in hypothecis tunc cenſuimus, cùm ipſa mulier de dote ſua experiatur: cuius ſolius prouidentia hoc induximus.

30 ¶ In bonæ fidei iudiciis libera poteſtas permitti videtur iudici ex bono & æquo æſtimandi quantum actori reſtitui debeat. In quo & illud continetur, vt ſi quid inuicem præſtare actorem oporteat, eo compenſato in reliquum is cum quo actum eſt debeat condemnari. Sed & in ſtrictis iuris iudiciis ex reſcripto diui Marci oppoſita doli mali exceptione, compenſatio inducebatur. Sed noſtra conſtitutio n eaſdem compenſationes quæ iure aperto nituntur, latius introduxit, vt actiones ipſo iure minuant, ſiue in rem, ſiue in perſonam, ſiue alias quaſcunque: excepta p ſola depoſiti actione, cui aliquid compenſationis nomine opponi, ſatis iniquum eſſe credimus: ne ſub prætextu compenſationis, depoſitarum rerum quis exactione defraudetur.

31 ¶ Præterea quaſdam actiones arbitrarias, i. ex arbitrio iudicis pendentes appellamus. In quibus niſi arbitrio iudicis is cum quo agitur, actori ſatisfaciat: veluti rem reſtituat, vel exhibeat, vel ſoluat, vel ex noxali cauſa ſeruum dedat, condemnari debeat. Sed iſtæ actiones, tam in rem quàm in perſonam inueniuntur. In rem, veluti Publiciana, Seruiana de rebus coloni, quaſi Seruiana, quæ etiam hypothecaria vocatur. In perſonam, veluti quibus de eo agitur quod aut vi aut metus cauſa, aut a dolo malo factum eſt. Item cùm id, quod certo loco promiſſum eſt petitur. Ad exhibendum quoque actio, ex arbitrio iudicis pendet b. In his enim & cæteris ſimilibus permittitur iudici ex bono & æquo ſecundum cuiuſque rei, de qua actum eſt, naturam æſtimare, quemadmodum actori ſatisfieri oporteat c.

32 ¶ Curare autem debet iudex, vt omnino quantum poſſibile ei ſit, certæ pecuniæ, vel rei ſententiam ferat: etiamſi de incerta quantitate apud eum actum eſt.

33 ¶ Si quis agens, in intentione ſua plus g complexus fuerit quàm ad eum pertineat, à cauſa cadebat, id eſt, rem amittebat: nec facilè in integrum reſtituebatur à prætore, niſi minor erat 25. annis. huic enim ſicut in aliis cauſis h cognita ſuccurrebatur, ſi lapſus iuuentute fuerat: ita & in hac cauſa ſuccurri ſolitum erat. Sanè ſi tam magna cauſa iuſti erroris interueniebat, vt etiam conſtantiſſimus i quiſque labi poſſet, etiam maiori 25. annis ſuccurrebatur. veluti ſi quis totum legatum petierit: poſt deinde prolati fuerint codicilli, quibus aut pars legati adempta ſit, aut quibuſdam aliis legata data ſint, quæ efficiebant, vt plus petiiſſe videretur petitor, quàm dodrantem: atque ideo lege Falcidia legata minuebantur m.

¶ Plus autem quatuor n modis petitur: re, tempore, loco & cauſa.

¶ Re, veluti ſi quis pro decem aureis qui ei debebantur, viginti petierit: aut ſi is, cuius ex parte res eſt, totam eam, vel maiorem partem ſuam eſſe intenderit.

¶ Tempore: veluti ſi quis o ante diem, vel ante conditionem p petierit. Qua enim ratione qui tardius ſoluit, quàm ſoluere deberet, minus ſoluere intelligitur: eadem ratione qui præmaturè petit, plus petere videtur.

¶ Loco plus petitur: veluti cùm quis id quod certo loco ſibi dari ſtipulatus eſt, alio loco petit, ſine commemoratione illius loci in quo ſibi dari ſtipulatus fuerit: v.g. ſi is qui ita ſtipulatus fuerit, *Ephesi dare ſpondes?* Romæ purè intendat ſibi dari oportere. Ideo autem plus petere intelligitur: quia vtilitatem quam haberet promiſſor, ſi Epheſi ſolueret, adimit ei pura intentione. Propter quam cauſam, alio loco petenti arbitraria actio proponitur r: in qua ſc. ratio habetur vtilitatis, quæ promiſſori competitura fuiſſet, ſi illo loco ſolueret, quo ſe ſoluturum ſpopondit. Quæ vtilitas plerumque in mercibus ſ maxima inuenitur, veluti vino, oleo, frumento, quæ per ſingulas regiones diuerſa habent pretia. Sed & pecuniæ numeratæ non t in omnibus regionibus ſub iiſdem vſuris fœnerantur: ſi quis tamen Epheſi petat, id eſt, eo loco petat, quo vt ſibi detur, ſtipulatus eſt: pura u actione rectè agit. Idque etiam prætor monſtrat: ſc. quia vtilitas ſoluendi ſalua eſt promiſſori.

¶ Huic autem qui loco plus petere intelligitur, proximus eſt is qui cauſa plus petit, vt ecce, ſi quis ita à te ſtipuletur, *Hominem Stichum, aut decem aureos dare ſpondes?* deinde alterum petat, veluti hominem tantum, aut decem aureos tantùm. Ideo autem plus petere intelligitur, quia in eo genere ſtipulationis promiſſoris x eſt electio, vtrùm pecuniam y, an hominem ſoluere malit. Qui igitur pecuniam tantùm vel hominem tantùm ſibi dari oportere intendit, eripit electionem aduerſario: & eo modo ſuam quidem conditionem meliorem facit, aduerſarij verò ſui deteriorem. Qua de cauſa talis in ea re prodita eſt actio, *vt quis intendat hominem Stichum, aut aureos decem ſibi dari oportere*: id eſt, vt eodem modo peteret, quo ſtipulatus eſt. Præterea ſi quis generaliter hominem ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Stichum petat: aut generaliter vinum ſtipulatus ſit, & ſpecialiter Campanum petat: aut generaliter purpuram ſtipulatus ſit, deinde ſpecialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur, quia electionem aduerſario tollit, cui ſtipulationis iure liberum fuit, aliud ſoluere, quàm quod peteretur. Quinetiam licet vilißimum ſit, quod quis petat: nihilominus plus petere intelligitur; quia ſæpe accidit, vt promiſſori facilius ſit illud ſoluere, quod maioris pretij eſt z. Sed hæc quidem antea in vſu fuerunt: poſtea verò lex Zenoniana b & noſtra c rem coarctauit. Et ſi quidem tempore d plus fuerit petitum, quid ſtatui oporteat, Zenonis diuæ memoriæ loquitur conſtitutio: ſin autem quantitate e vel alio modo plus fuerit petitum, omne, ſi quod forte damnum ex hac cauſa acciderit ei, contra quem plus petitũ

... cod. eod. ... generaliter quæ ac alterna ſint, l. 31. in fin. ff. de ... a Nec enim æſtimatio ad rem ſed ad vtilitatem debitoris ... quod aliter ſieri vix ... vide l. ... & ... b ... l. 10. ... c ... d ... e ... l. 2. ...

fuerit

fuerit, commiſſis, ita ſi condemnatione (ſicuti ſuprà diximus) punitur.

34 ¶ Si minus in intentione ſua complexus fuerit actor, quàm ad eum pertineat: veluti ſi cùm ei decem aurei deberentur, quinque ſibi dari oportere intenderit: aut ſi cùm totus fundus eius eſſet, partem dimidiam ſuam eſſe petierit: ſine periculo agit: in reliquum enim nihilominus iudex aduerſarium in eodem iudicio condemnare ex conſtitutione diuæ memoriæ Zenonis.

35 ¶ Si quis aliud pro alio intenderit: nihil eum periclitari placet, ſed in eodem iudicio, cognita veritate, errorem ſuum corrigere ei permittimus: veluti ſi is qui hominem Stichum petere deberet, Erotem petierit: aut ſi quis ex teſtamento dari ſibi oportere intenderit, quod ex ſtipulatu debetur.

36 ¶ Sunt præterea quædam actiones quibus non ſemper ſolidum, quod nobis debetur, perſequimur: ſed modò ſolidum perſequimur, modò minus, vt ecce, ſi in peculium filij ſeruive agamus. Nam ſi non minus in peculio ſit, quàm perſequimur: in ſolidum dominus paterve condemnatur: ſi verò minus inueniatur: eatenus condemnat iudex, quatenus in peculio ſit. Quemadmodum autem peculium intelligi debeat, ſuo ordine proponemus.

37 ¶ Item ſi de dote iudicio mulier agat: placet eatenus maritum condemnari debere, quatenus facere poſſit, id eſt, quatenus facultates eius patiuntur. Itaque ſi dotis quantitati concurrant facultates eius, in ſolidum damnatur: ſi minus, in tantum, quantum facere poteſt. Propter retentionem quoque dotis repetitio minuitur. Nam ob impenſas in res dotales factas marito quaſi retentio conceſſa eſt: quia ipſo iure neceſſariis ſumptibus dos minuitur, ſicut ex latioribus Digeſtorum libris cognoſcere licet.

38 ¶ Sed & ſi quis cum parente ſuo patronóve agat: item ſi ſocius cum ſocio iudicio ſocietatis agat: non plus actor conſequitur, quàm aduerſarius eius facere poteſt.

¶ Idem eſt, ſi quis ex donatione ſua conueniatur.

39 ¶ Compenſationes quoque oppoſitæ plerumque efficiunt, vt minus quiſque conſequatur, quàm ei debeatur. Nam ex bono & æquo habita ratione eius quod inuicem actorem ex eadem cauſa præſtare oportet, in reliquum eum cum quo actum eſt, condemnat, ſicut iam dictum eſt.

40 ¶ Eum quoque qui creditoribus ſuis bonis ceſſit, ſi poſtea aliquid acquiſierit, quod idoneum emolumentum habeat: ex integro in id quod facere poteſt, creditores experiuntur. inhumanum enim erat ſpoliatum fortunis ſuis, in ſolidum damnari.

QVOD CVM EO, QVI IN ALIENA poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.

TIT. VII.

¶ Strophus & nexus. 1. ¶ De ſeruis, Quod iuſſu. 2. De exercitoria & inſtitoria actione. 3. De tributoria. 4. De peculio & in rem verſo. 5. De concurſu diſtarum actionum. 6. ¶ De filiisfam. 7. De SC. Macedoniano. 8. ¶ De actione directa in patrem vel dominum.

Quia tamen ſuperius mentionem habuimus de actione qua in peculium filiorumfamilias ſeruorumque agitur: opus eſt, vt & de hac actione & de ceteris, quæ eorundem nomine in parentes dominósve dari ſolent, diligentius admoneamus. Et quia ſiue cum ſeruis negotium geſtum ſit, ſiue cum his, qui in poteſtate parentum ſunt, eadem ferè iura ſeruantur: ne verboſa fiat diſputatio, dirigamus ſermonem in perſonam ſerui dominique, idem intellecturi de liberis quoque quorum in poteſtate ſunt. Nam ſi quid in his propriè ſeruetur, ſeparatim oſtendemus.

1 ¶ Si igitur iuſſu domini cum ſeruo negotium geſtum erit: in ſolidum prætor aduerſus dominum actionem pollicetur: ſcilicet, quia is, qui ita contrahit, fidem domini ſequi videtur.

2 ¶ Eadem ratione prætor duas alias in ſolidum actiones pollicetur: quarum altera exercitoria, altera inſtitoria appellatur. Exercitoria tunc habet locum, cùm quis ſeruum ſuum magiſtrum naui præpoſuerit, & quid cum eo eius rei gratia, cui præpoſitus erit, contractum fuerit. Ideo autem exercitoria vocatur, quia exercitor is appellatur, ad quem quotidianus nauis quæſtus pertinet. Inſtitoria tunc locum habet, cùm quis tabernæ forte, aut cuilibet negotiationi ſeruum ſuum præpoſuerit, & quid cum eo eius rei cauſa, cui præpoſitus erit, contractum fuerit. Ideo autem inſtitoria appellatur, quia qui negotiationibus præponuntur, inſtitores vocantur. Iſtas tamen duas actiones prætor reddit, & ſi liberum quis hominem, aut alienum ſeruum naui, aut tabernæ, aut cuilibet negotiationi præpoſuerit: ſcilicet quia eadem æquitatis ratio etiam eo caſu interueniat.

3 ¶ Introduxit & aliam actionem prætor, quæ tributoria vocatur. Namque ſi ſeruus in peculiari merce, ſciente domino negotietur, & quid cum eo eius rei cauſa contractum erit, ita prætor ius dicit, vt quicquid in his mercibus erit, quodque inde receptum erit, id inter dominum, ſi quid ei debebitur, & cæteros creditores pro rata portione diſtribuatur. & ideo tributoria vocatur, quia ipſi domino diſtributionem prætor permittit. Nam ſi quis ex creditoribus querатur, quaſi minus ei tributum ſit, quàm oportuerit, hanc ei actionem accommodat, quæ tributoria appellatur.

4 ¶ Præterea introducta eſt actio de peculio, deque eo quod in rem domini verſum erit: vt quamuis ſine voluntate domini negotium geſtum erit, tamen ſiue quid in rem eius verſum fuerit, id totum præſtare debeat: ſiue quid non ſit in rem eius verſum, id eatenus præſtare debeat, quatenus peculium patitur. In rem autem domini verſum intelligitur, quicquid neceſſariò in rem eius impenderit ſeruus: veluti ſi mutuatus pecuniam creditoribus eius ſoluerit, aut ædificia ruentia fulſerit, aut familiæ frumentum emerit: vel etiam fundum, aut quamlibet aliam rem neceſſariam mercatus erit. Itaque ſi ex decem putà aureis, quos ſeruus tuus à Titio mutuo accepit, creditori tuo quinque aureos ſoluerit, reliquos verò quinque quolibet modo conſumpſerit: pro quinque quidem in ſolidum damnari debes: pro cæteris verò quinque eatenus, quatenus in peculio ſit. Ex quo ſcilicet apparet, ſi toti decem aurei in rem tuam verſi fuerint, totos decem aureos Titium conſequi poſſe. Licèt enim vna eſt actio, qua de peculio, deque eo, quod in rem domini verſum ſit, agitur: tamen duas habet condemnationes. Itaque iudex, apud quem de ea actione agitur, ante diſpicere ſolet an in rem domini verſum ſit: nec aliter ad peculij æſtimationem tranſit, quàm aut nihil in rem domini verſum intelligatur, aut non totum. Cùm autem quæritur, quantum in peculio ſit: ante deducitur, quicquid ſeruus domino, eive qui in poteſtate eius ſit, debet: & quod ſupereſt, id ſolum peculium intelligitur. Aliquando tamen id quod ei debet ſeruus qui in poteſtate domini ſit, non deducitur ex peculio, veluti ſi is in ipſius peculio ſit, quod eo pertinet, vt ſi quid vicario ſuo ſeruus debeat: id ex peculio eius non deducatur.

5 ¶ Cæterùm dubium non eſt, quin is quoque qui iuſſu domini contraxerit, cuique inſtitoria vel exercitoria actio competit, de peculio, deque eo quod in rem domini verſum eſt agere poſſit. Sed erit ſtultiſſimus, ſi omiſſa actione, qua facillimè ſolidum ex contractu conſequi poſſit, ſe ad difficultatem perducat probandi in rem domini verſum eſſe, vel habere ſeruum peculium, & tantum habere, vt ſolidum ſibi ſolui poſſit. Is quoque cui tributoria actio competit, æquè de peculio & de in rem verſo agere poteſt. Sed ſanè huic modò tributoria expedit agere, modò de peculio, & de in rem verſo. Tributoria ideo expedit agere, quia in ea domini conditio præcipua non eſt: id eſt, quod domino debetur, non deducitur. ſed eiuſdem iuris eſt dominus, cuius & cæteri creditores. At in actione de peculio ante deducitur, quod domino debetur: & in id quod reliquum eſt creditori dominus condemnatur. Rurſus de peculio ideo expedit agere, quod in hac actione totius peculij ratio habetur: at in tributoria eius tantum quo negotiatur. Et poteſt quiſque tertia forte parte peculij, aut quarta, vel etiam minima negotiari: maiorem autem partem in prædiis, vel mancipiis, aut fœnebri pecunia habere. Prout ergo expedit ita quiſque vel hanc actionem vel illam eligere debet. Certè qui poteſt probare in rem domini verſum eſſe: de in rem verſo agere debet.

6 ¶ Quæ diximus de ſeruo & domino, eadem intelligimus & de filio & filia, & nepote, & nepte, & patre auóve cuius in poteſtate ſunt.

7 ¶ Illud propriè ſeruatur in eorum perſona, quòd Senatuſconſultum Macedonianum prohibuit mutuas pecunias dare eis qui in poteſtate parentis ſunt: & ei qui crediderit, denegatur actio tam aduerſus ipſum filium, filiámve, nepotem neptémve, (ſiue adhuc in poteſtate ſint, ſiue morte parentis, vel emancipatione ſuæ poteſtatis eſſe cœperint) quàm aduerſus patrem auúmve: ſiue eos habeat adhuc in poteſtate, ſiue emancipauerit. Quæ ideo Senatus proſpexit, quia ſæpe onerati ære alieno creditarum pecuniarum, quas in luxuriam conſumebant, vitæ parentum inſidiabantur.

8 ¶ Illud in ſumma admonendi ſumus, id quod iuſſu patris dominíve contractum fuerit, quodque in rem eius verſum erit: directò quoque poſſe à patre dominóve condici, tanquam ſi principaliter cum ipſo negotium geſtum eſſet. Ei quoque qui exercitorem vel inſtitoria actione tenetur, directò poſſe condici placet: quia huius quoque iuſſu contractum intelligatur.

DE NOXALIBVS actionibus.

TIT. VIII.

¶ De ſeruis, Summa. 1. Quid ſit noxa, & noxia. 2. Nulli hominum eſſe parent. 3. Eſſilium

Universidad Rey Juan Carlos

3. Effectus noxæ deditionis. 4. De origine harum actionum. 5. Qui conueniuntur noxali actione. 6. Si ſeruus domino noxam commiſerit, vel contra. 7. De filiisfam.

EX maleficiis ſeruorum a, veluti ſi furtum fecerint, aut bona rapuerint, aut damnum dederint, aut iniuriam commiſerint, noxales actiones proditę ſunt, quibus b domino damnato permittitur c aut litis æſtimationem ſufferre, aut ipſum hominē noxę dedere.

1 ¶ Noxa d autem, eſt e ipſum f corpus quod nocuit id eſt ſeruus: noxia ſ ipſum maleficium, veluti furtum, damnum, rapina, iniuria.

2 ¶ Summa autem ratione permiſſum eſt noxæ deditione fungi. Namque erat iniquum nequitiam eorum vltra g ipſorum corpora dominis damnoſam eſſe.

3 ¶ Dominus noxali iudicio ſerui ſui nomine conuentus, ſeruum actori noxæ dedendo liberatur h: nec minus in perpetuum eius ſerui dominium à domino transfertur. Sin autem damnum ei cui deditus eſt, ſeruus reſarcierit quæſita pecunia: auxilio prætoris inuito domino manumittetur i.

4 ¶ Sunt autem conſtitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto prætoris. Legibus, veluti furti k ex lege duodecim tabularum: damni iniuriæ ex lege Aquilia. Edicto prætoris, veluti iniuriarum l, & vi bonorum raptorum.

5 ¶ Omnis m autem noxalis actio caput n ſequitur. Nam ſi ſeruus tuus noxam commiſerit: quamdiu in tua poteſtate ſit, tecum eſt actio. Si autem in alterius poteſtatem peruenerit: cum illo incipit actio eſſe. At ſi manumiſſus fuerit: directò ipſe tenetur, & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerſo quoque directa actio noxalis eſſe incipit o. Nam ſi liber homo noxiam commiſerit, & is ſeruus tuus eſſe cœperit (quod quibuſdam caſibus effici primo p libro tradidimus) incipit tecum eſſe noxalis actio quæ ante directa fuiſſet.

6 ¶ Si ſeruus domino noxiam q commiſerit, actio nulla naſcitur. Namque inter r dominum & eum qui in poteſtate eius eſt, nulla obligatio naſci poteſt. Ideoque & ſi in alienam poteſtatem ſeruus peruenerit, aut manumiſſus fuerit: neque cum ipſo, neque cum eo cuius nunc in poteſtate ſit, agi poteſt. Vnde ſi alienus ſeruus noxiam tibi commiſerit, & is ſ poſtea in poteſtate tua eſſe cœperit, intercidit t actio: quia u in eum caſum deducta ſit, in quo conſiſtere non potuit. Ideoque licet exierit de tua poteſtate, agere non poteſt: quemadmodum ſi dominus in ſeruum ſuum aliquid commiſerit, nec ſi manumiſſus aut alienatus fuerit, ſeruus vllam actionem contra dominum habere poteſt.

7 ¶ Sed veteres quidem hoc in filiisfamilias maſculis & fœminis admiſerunt: noua autem hominum conuerſatio huiuſmodi aſperitatem x rectè reſpuendam eſſe exiſtimauit, & ab vſu communi hoc penitus receſſit. Quis enim patiatur filium ſuum, & maximè filiam, in noxam alii dari: vt penè per y filii z corpus pater magis quàm filius periclitetur: cùm in filiabus etiam pudicitiæ fauor hoc bene excludat? Et ideo placuit in ſeruos tantummodò noxales actiones eſſe proponendas: cùm apud veteres legum commentatores inuenerimus ſæpius dictum, ipſos & filiosfamilias pro ſuis delictis poſſe conueniri.

SI QVADRVPES PAVPERIEM feciſſe dicatur.

TIT. IX.

De actione ſi quadrupes ex l. xii. tab. 1. De actione ædilitia, concurrente cum actione de pauperie.

ANimalium nomine, quæ ratione carent a, ſi b quidem laſciuia, aut pauore, aut feritate pauperiem c fecerint: noxalis actio lege duodecim tabularum prodita eſt. Quæ animalia ſi noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem: quia ita lex duodecim tabul. ſcripta eſt, veputa d, *Si equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus, cornu petierit.* Hæc autem actio in iis quæ contra naturam f mouentur, locum habet. Cæterum ſi genitalis a ſit feritas, ceſſat actio. Denique ſi vrſus fugerit à domino, & ſic nocuerit: non poteſt quondam dominus conueniri, quia deſiit dominus eſſe, vbi fera euaſit. Pauperies autem eſt damnum ſine iniuria facientis datum. Nec enim poteſt animal iniuriam feciſſe dici, quod ſenſu caret. Hæc quidem ad noxalem pertinent actionem.

1 ¶ Cæterum ſciendum eſt, ædilitio edicto prohiberi nos canem, verrem, aprum, vrſum, leonem ibi habere, quà vulgò iter fit: & ſi aduerſus ea factum erit, & nocitum libero homini eſſe dicetur: quod bonum & æquum iudici videtur, tanti dominus condemnetur: cæterarum verò rerum, quanti damnum datum ſit, dupli. Præter has autem ædilitias actiones, & de pauperie locum habebit. Nunquam enim actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

DE IIS PER QVOS AGERE poſſumus.

TIT. X.

Per quos agere licet. 1. Quibus modis procurator conſtituitur. 2. Quibus modis tutores vel curatores conſtituuntur.

NVnc admonendi ſumus agere poſſe quemlibet hominem aut ſuo nomine, aut alieno. Alieno: veluti procuratorio, tutorio, curatorio, cùm olim in vſu fuiſſet, alterius nomine agere non f poſſe, niſi pro populo, pro libertate g, pro tutela h. Præterea lege Hoſtilia permiſſum i erat furti agere eorum nomine, qui apud hoſtes eſſent, aut reipublicæ cauſa abeſſent, quive in eorum cuius tutela eſſent. Sed quia hoc non minimam incommoditatem habebat, quod alieno nomine, neque agere, neque excipere actionem licebat: cœperunt homines per procuratores litigare. Nam & morbus k, & ætas l, & neceſſaria peregrinatio: itemque aliæ multæ cauſæ ſæpe hominibus impedimento ſunt, quo minus rem ſuam ipſi exequi poſſint.

1 ¶ Procurator neque certis verbis, neque præſente n ſemper aduerſario, imò plerumque eo ignorante o, conſtituitur. Cuicunque enim permiſeris rem tuam agere aut defendere: is tuus procurator intelligitur.

2 ¶ Tutores & curatores quemadmodum conſtituantur, primo libro expoſitum eſt.

DE SATISDATIONIBVS.

TIT. XI.

¶ Ius antiquum. De iudicio ſiſti. 1. De iudicio perſonali. 2. Ius nouum de reo. 3. De procuratore actoris. 4. De procuratore rei præſentis, 5. vel abſentis. 6. Vnde hæc forma deſumenda. 7. Vbi hæc forma obſeruanda.

SAtiſdationum modus alius antiquitati placuit, alium nouitas per vſum amplexa eſt. Olim enim ſi in rem agebatur, ſatiſdare poſſeſſor compellebatur: vt ſi victus eſſet, nec rem ipſam reſtitueret, nec litis æſtimationem, poteſtas eſſet petitori aut cum eo agendi, aut cum fideiuſſoribus eius. quæ ſatiſdatio appellatur *iudicatum ſolui*. Vnde autem ſic appellatur, facile eſt intelligere. Namque ſtipulabatur quis vt ſolueretur ſibi quod fuiſſet iudicatum. Multò magis is qui in rem actione conueniebatur, ſatiſdare cogebatur, ſi alieno nomine iudicium accipiebat. Ipſe autem qui in rem agebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatiſdare non cogebatur. Procurator verò ſi in rem agebat, ſatiſdare iubebatur, rem ratam dominum habiturum. Periculum enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur. Tutores verò & curatores eodem modo quo & procuratores ſatiſdare debere verba edicti faciebant: ſed aliquando his agentibus ſatiſdatio remittebatur. Hæc ita ſi erant, ſi in rem agebatur.

1 ¶ Si verò in perſonam ab actoris quidem parte eadem obtinebant, quæ diximus in actione qua in rem agitur. ab eius verò parte cum quo agitur, ſiquidem alieno nomine aliquis interueniret, omnimodò ſatiſdaret, quia nemo defenſor in aliena re ſine ſatiſdatione idoneus eſſe creditur. Quòd ſi proprio nomine aliquis iudicium accipiebat in perſonam: *iudicatum ſolui* ſatiſdare non cogebatur.

2 ¶ Sed hodie hæc aliter obſeruantur. Siue enim quis in rem actione conuenitur, ſiue perſonali ſuo nomine: nullam ſatiſdationem pro litis æſtimatione dare compellitur: ſed pro ſua tantum perſona quod in iudicio permaneat vſque ad terminum litis, vel committitur ſuæ promiſſioni cum iureiurando (quam iuratoriam cautionem vocant) vel nudam promiſſionem a, vel ſatiſdationem pro qualitate perſonæ ſuæ dare compellitur.

3 ¶ Sin autem per procuratorem lis vel infertur, vel ſuſcipitur, in actoris quidem perſona, ſi non mandatum actis inſinuatum eſt, vel præſens dominus litis in iudicio procuratoris ſui perſonam confirmauerit, ratam rem dominum habiturum ſatiſdationem procu-

rator

---

a Hiſtoria eſt enim legitimi iur. in eorum contractibus.
b Seruus qui furtum fecerit, damnúmve dederit, &c. ſi pro ſui quantitate dominus ſarcire ſit paratus, noxæ dedi poteſt. Pau. 2. ſent. 31. §. 7.
c ad ſententiæ executionem vſque. l. 20. §. 5. ff. de peti. hæred. & ſic intelligenda eſt lex 1. ff. de noxal.
d Noxam à noxia diſtinguit Tribonianus, quod Grammatici notant à male. Noxamque à nocendo. Noxiam verò pro maleficio vſurpat Plautus [illegible]. Cato noxia, & noxa pro noxio apud Virgil.
e l. 172. in f. ff. de verb. ſig.
f l. 238. ff. de verb. ſig.
g l. 7. §. 2. ff. de dam. l. 1. §. 15. ff. de vi & vi.
h l. 1. C. eo.
i quia actor non plenum ius poteſtatis adeptus eſt arg. l. 2. [illegible] ff. [illegible] noxali cauſa.
k Accurſius ſubaudit, non manifeſti, vt eo ſenſu continuat furti manifeſti actionem prætoriam: verum hæc vox de furto quoque manifeſto intelligenda eſt, quia generalis eſt. Deinde ex ipſis legibus xii. Tab. conſtat furti manifeſti quoque actionem deſcendere. Neque verò quod inde perpetuis & temporalibus actionibus actio furti manifeſti dicitur eſſe prætoria. Pœnam enim pecuniariam Tribonianus illa ſola ſpectauit, quæ à prætore eſt inuecta. & ita quoque Theophilus ad diem ſcriptam reliquit.
l v. l. 1. §. 4. ff. de iniur.
m Seruus ſi furtum fecerit, deinde manumiſſus fuerit, aut alienatus, cum ipſo manumiſſo vel emptore agi poteſt. Noxa enim caput ſequitur. Pau. 2. ſen. 31. §. 8.
n l. 1. in fin. ff. de priuat. delict.
o quoties ſc. qui liber deliquit ſeruus factus eſt.
p v. ſ. [illegible] de iure perſon. q l. 7. in f. C. eo. r l. 6. §. [illegible] ff. de ſolut.
ſ l. 37. ff. eo. t l. 37. ff. eo. alias intercidit, [illegible] Theoph.
u v. l. 17. ff. ad l. Aquil. x vt noxæ deditione ſc. l. 33. 34. 35. ff. eo.
y l. 2. in f. [illegible] z Furti directa actio hodie in ipſos filiosfam. datur, à patre non defenſos. vt [illegible] l. 33. 34. ff. de noxal. act. Olim in eos tantum emancipatos dirigebatur Pau. 2. ſent. 31. §. 7.
a l. 17. ff. de iudic. & l. 39. ff. de obl. & act. b l. 1. §. 1.
c nam rerum inanimatarum [illegible] actione agitur.
d l. [illegible] e alias & paſtu dabatur, Pau. 1. ſent. 15.
f i. contra ſuam qualitatem naturalem, v. quæ ſcripſ. [illegible]

a contraria, l. 1. §. 7. h. t. b vide l. 33. in §. C. de inoff.
c l. 40. [illegible] ff. de ædil. edict.
d l. [illegible] ff. de ædil. & [illegible] l. 130. ff. de reg. iur.
e Forte hoc addidit, vt intelligeremus priſcis temporibus ſuo [illegible] nomine agere licuiſſe, idque [illegible] ad l. 123. D. de reg. iur. Nunc verò vtilitatis cauſa receſſe eſſe, [illegible] agere, [illegible] nomine.
f adeo vt ſeruis non ſoleret [illegible] excuſatio, l. 1. C. [illegible] 30.
g ne ſerui [illegible] [illegible] & [illegible] ceſ [illegible].
h quia voice per actorem ſe defendere nequit.
i Permiſſum fuerat agere. Hot.
k l. 1. §. [illegible] D. de procur.
l & abſentia. l. 5. l. 65. D. de procur.
m [illegible] 37.
n l. 35. in pr. D. de [illegible] ſolui, l. 5. C. vel [illegible]
o nam de ratis cauebat, l. 40. §. ſin. & 56. D. de procur.
p qui [illegible] l. 33. §. pen. D. de procur.
q v. l. 46. §2. l. [illegible] ff. de procur.
r v. Nou. 111. c. 5. Hodie non eſt in vſu apud Gallos. v. Rebuff. [illegible] [illegible]
ſ v. Nou. 112. c. 2.
t v. l. [illegible] ſolui, [illegible] l. 6. in f. ff. [illegible] iudicat. ſoluend.
u v. Nou. 112. c. [illegible] vel [illegible] dicuntur de [illegible] l. 65. ff. de procur.
y v. tit. Digeſtorum [illegible] habent.

Universidad Rey Juan Carlos

ratos dare compellitur: eodem obſeruando, & ſi tutor vel curator, vel aliæ tales perſonæ quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibuſdam per alium inferunt.

4 ¶ Si verò aliquis conuenitur: ſi quidem præſens procuratorem dare paratus eſt: poteſt vel ipſe in iudicium venire, & ſui procuratoris perſonam per iudicatum ſolui ſatiſdationem ſolenni ſtipulatione firmare, vel extra iudicium ſatiſdationem exponere, per quam ipſe ſui procuratoris fideiuſſor exiſtat pro omnibus iudicatum ſolui ſatiſdationis clauſulis, vbi & de hypotheca ſuarum rerum conuenire compellitur ſiue in iudicio promiſerit, ſiue extra iudicium cauerit vt tam ipſe, quàm hæredes eius obligentur. Alia inſuper cautela, vel ſatiſdatione propter perſonam ipſius exponenda, quòd tempore ſententiæ recitandæ in iudicium veniet, vel ſi non venerit, omnia dabit fideiuſſor, quæ in condemnatione continentur, niſi fuerit prouocatum.

5 ¶ Si verò reus præſto ex quacunque cauſa non fuerit, & alius velit defenſionem eius ſubire, nulla differentia inter actiones in rem vel perſonales introducenda, poteſt hoc facere: ita tamen, vt ſatiſdationem iudicatum ſolui, pro litis æſtimatione præſtet. Nemo enim ſecundum veterem regulam (vt iam dictum eſt) alienæ rei ſine ſatiſdatione defenſor idoneus intelligitur.

6 ¶ Quæ omnia apertius & perfectius à quotidiano iudiciorum vſu in ipſis rerum documentis apparent.

7 ¶ Quam formam non ſolùm in hac regia vrbe ſeruari, ſed etiam in omnibus noſtris prouinciis (etſi propter imperitiam forte aliter celebrantur) obtinere cenſemus: quum neceſſe ſit, omnes prouincias caput omnium noſtrarum ciuitatum, id eſt, hanc regiam vrbem, eiuſque obſeruantiam ſequi.

a l.2. §.2. C. de iur. ſiue.
b l.2. §.2. C. de conſeruatione eiuſdem ſiue.
c v. titulum Digeſtorum iudicatum ſolui. Huiuſmodi ſtipulatio hodie apud Gallos non eſt in vſu.
d l.5. in prin. D. qui ſatisdare.
e §.1. ſup. eo. l.110 D. de reg. iur.
f l.44. D. eo.
g l.3. l.1. Cod. de ſatiſ. 10. adde.
h vt & ceteris vſucapionibus Curboni publicè cautu. l.1. D. de vſurpationibus.
i Cur ita? v. l.35. D. de obl.
k l.2. D. de poſſ. her. pet.
l ex legibus.
m ciuilis conſtitutio. l.2. D. de priuatis delictis: adde l.111. §.1. D. de reg. iur. l.... in pr. D. vi bonor. rapt.
n adde §.9. ſup. de l. Aquil.
o Furti manifeſti, concepti, & oblati actio hæredi competit, ſed in hæredem non datur. Paul. 2. ſent. 31. §.6.
p l.1. §.44. D. de vi & vi arm.
q regulariter contra. l.12. l.49. D. de oblig.
r Hæc particula delenda, v. Cuiac. ad l.121. in fin. ff. de verb. oblig.
s v. l.26. D. de obl.
t idem dicendum ſi heres ſactus eſt locupletior, tunc etiam actio tranſit, quatenus ad ipſum peruenit. l.23 §. hanc actionem. D. ad l. Aquil. l. Aquil. l. vnic. Cod. ex delict. defunct.
u l.44. D. l.8. C. de...
x v. l.2. in pr. D. de...
y v. l.9. C. de cum. ſit. l.4. §. pen. D. de doli mali excep.

DE PERPETVIS ET TEMPORALIBVS actionibus, & quæ ad hæredes & in hæredes tranſeunt.

TIT. XII.

De perpetuis & temporalibus actionibus. 1. De actionibus quæ in hæredes tranſeunt, vel non. 2. Si pendente iudicio reus actori ſatisfecerit.

HOC loco admonendi ſumus, eas quidem actiones quæ ex lege, ſenatuſue conſulto, ſiue ex ſacris conſtitutionibus proficiſcuntur, perpetuo ſolere antiquitus competere, donec ſacræ conſtitutiones, tam in rem, quàm in perſonam actionibus certos fines dederunt, eas verò quæ ex propria prætoris iuriſdictione pendent, plerumque intra annum viuere. nam & ipſius prætoris intra annum erat imperium. Aliquando tamen & in perpetuum extenduntur, id eſt, vſque ad finem ex conſtitutionibus introductum: quales ſunt eæ quas bonorum poſſeſſori ceteriſque qui hæredis loco ſunt, accommodat. Furti quoque manifeſti actio quamuis ex ipſius prætoris iuriſdictione proficiſcatur: tamen perpetuo datur: abſurdum enim eſſe exiſtimauit, anno eam terminari.

1 ¶ Non autem omnes actiones quæ in aliquem aut ipſo iure competunt, aut à prætore dantur: & in hæredem æquè competunt, aut dari ſolent. Eſt enim certiſſima iuris regula, ex maleficiis pœnales actiones in hæredem rei non competere: veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, damni iniuriæ. Sed hæredibus huiuſmodi actiones competunt, nec denegantur: excepta iniuriarum actione, & ſi qua alia ſimilis inueniatur. Aliquando tamen etiam ex contractu actio contra hæredem non competit: veluti cùm teſtator doloſè verſatus ſit & ad hæredem eius nihil ex eo dolo peruenit.

¶ Pœnales autem actiones quas ſupra diximus ſi ab ipſis principalibus perſonis fuerint conteſtatæ, & hæredibus dantur, & contra hæredes tranſeunt.

2 ¶ Supereſt vt admoneamus, quod ſi ante rem iudicatam, is cum quo actum eſt, ſatisfaciat actori: officio iudicis conuenit eum abſoluere, licet in ea cauſa fuiſſet iudicij accipiendi tempore, vt damnari deberet & hoc eſt quod antea vulgo dicebatur, omnia iudicia abſolutoria eſſe.

DE EXCEPTIONIBVS.

TIT. XIII.

¶ Continuatio. ¶ Ratio exceptionum. 1. ¶ Exemplis quod metus cauſa, & de dolo & ſoluto. 2. De non numerata pecunia. 3. De pacto. 4. De iureiurando. 5. De re iudicata. 6. De ceteris exceptionibus. 7. ¶ Diuiſio prima. 8. ¶ Diuiſio ſecunda. 9. De peremptoriis. 10. De dilatoriis. 11. De dilatoriis ex perſona.

SEQVITVR vt de exceptionibus diſpiciamus. Comparatæ autem ſunt exceptiones defendendorum eorum gratia, cum quibus agitur. Sæpe enim accidit, vt quamuis ipſa perſecutio qua actor experitur, iuſta ſit, tamen iniqua aduerſus eum cum quo agitur. 1 ¶ Verbi gratia, ſi metu coactus, aut dolo inductus, aut errore lapſus, ſtipulanti Titio promiſiſti, quod non debueras promittere: palam eſt, iure ciuili te obligatum eſſe: & actio qua intenditur, dare te oportere, efficax eſt: ſed iniquum eſt te condemnari. Ideoque datur tibi exceptio, quod metus cauſa, aut doli mali, aut in factum compoſita ad impugnandam actionem.

2 ¶ Idem iuris eſt, ſi quis quaſi credendi cauſa pecuniam à te ſtipulatus fuerit, neque numerauerit. Nam eam pecuniam à te petere poſſe eum, certum eſt, dare enim te oportet, quum ex ſtipulatione tenearis. Sed quia iniquum eſt eo nomine te condemnari: placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere: cuius tempora (ſecundum quod iam ſuperioribus libris ſcriptum eſt) conſtitutione noſtra coarctauimus.

3 ¶ Præterea debitor ſi pactus fuerit cum creditore, ne à ſe pecunia peteretur, nihilominus obligatus manet: quia pacto conuento obligationes non omnino diſſoluuntur: qua de cauſa efficax eſt aduerſus eum actio quam actor intendit, ſi paret eum dare oportere, ſed quia iniquum eſt, contra pactionem eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti.

4 ¶ Æquè ſi debitor creditore deferente iurauerit, nihil ſe dare oportere, adhuc obligatus permanet. ſed quia iniquum eſt de periurio quæri, defenditur per exceptionem iuriſiurandi.

¶ In iis quoque actionibus quibus in rem agitur, æquè neceſſariæ ſunt exceptiones. veluti ſi petitore deferente poſſeſſor iurauerit eam rem ſuam eſſe, & nihilominus petitor eandem rem vindicet: licet enim verum ſit, quod intendit, id eſt, rem eius eſſe, iniquum tamen eſt poſſeſſorem condemnari.

5 ¶ Item ſi iudicio tecum actum fuerit, ſiue in rem, ſiue in perſonam: nihilominus obligatio durat: & ideo ipſo iure de eadem re poſtea aduerſus te agi poteſt. ſed debes per exceptionem rei iudicatæ adiuuari.

6 ¶ Hæc exempli cauſa retuliſſe ſufficiat. Alioqui quàm ex multis variiſque cauſis exceptiones neceſſariæ ſint, ex latioribus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris intelligi poteſt.

7 ¶ Quarum quædam ex legibus, vel ex iis quæ legis vicem obtinent, vel ex ipſius prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt.

8 ¶ Appellantur autem exceptiones aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales & dilatoriæ.

9 ¶ Perpetuæ & peremptoriæ ſunt, quæ ſemper agentibus obſtant, & ſemper rem de qua agitur, perimunt: qualis eſt exceptio doli mali, & quod metus cauſa factum eſt, & pacti conuenti, cùm ita conuenerit ne omnino pecunia peteretur.

10 ¶ Temporales atque dilatoriæ ſunt, quæ ad tempus nocent, & temporis dilationem tribuunt: qualis pacti conuenti: cùm ita conuenerit, ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium. nam finito eo tempore non impeditur actor rem exequi. Ergo ii quibus intra certum tempus agere volentibus obiicitur exceptio aut pacti conuenti, aut alia ſimilis, differre debent actionem, & poſt tempus agere: ideo enim & dilatoriæ iſtæ exceptiones appellantur. Alioqui ſi intra tempus egerint, obiectaque ſit exceptio, neque eo iudicio quicquam conſequebantur, propter exceptionem, neque poſt tempus olim agere poterant: cùm temerè rem in iudicium deducebant, & conſumebant: qua ratione rem amittebant. Hodie autem non ita ſtrictè hoc procedere volumus, ſed eum qui ante tempus pactionis vel obligationis litem inferre auſus ſit, Zenonianæ conſtitutioni ſubiacere cenſemus: quam ſacratiſſimus legiſlator de iis, qui tempore plus petierint, protulit: vt inducias quas ipſe actor ſponte indulſerit, vel quas natura actionis continet, ſi contempſerit, in duplum habeant ii qui talem iniuriam paſſi ſunt: & poſt eas finitas non aliter litem ſuſcipiant, niſi omnes expenſas litis antea acceperint: vt actores tali pœna perterriti, tempora litium doceantur obſeruare.

11 ¶ Præterea etiam ex perſona ſunt dilatoriæ exceptiones, quales ſunt procuratoriæ, veluti ſi per militem aut mulierem agere quis velit. Nam militibus nec pro patre, vel matre, vel vxore, nec ex ſacro reſcripto procuratorio nomine experiri conceditur. ſuis verò negotiis ſuperefſe ſine offenſa militaris diſciplinæ poſſunt.

¶ Eas verò exceptiones quæ olim procuratoribus propter infamiam vel dantis, vel ipſius procuratoris opponebantur, cùm in iudiciis frequentari nullo modo perſpeximus, conquieſcere ſancimus: ne dum de iis altercatur, ipſius negotij diſceptatio proteletur.

a v. l.5. C. de his quæ vi metuſue cauſa geſta ſunt. l. ſtip.
b v. l.57. D. de obl.
c l.2. §. & generaliter, l.4. §. cæterum. D. de doli mali excep.
d l.2. §.3. D. de doli mali.
e v. ſup. de litera. oblig.
f obligatum.
g eiſque iuri. obl.
h l.1. §.4. D. de doli mali & metus excep.
i ipſo iure. §. 27. §. pactum D. de pact.
k l.7. §. ſed cum nulla. D. de pact.
l at quia inſtitutum non eſt modus tollendæ obligationis iure ciuili aut ex alia cauſa.
m v. l.40. D. de iureiur.
n l.9. §. 1. de iureiu.
o v. l.3. §. ſi poſſeſſor. D. de excep. rei iud.
p l.5. de re. iud.
q l.7. §. ſed cum. D. de pact. v. l.19. C. de pactis. l.3. C. de excep.
r in qua §. 33. in fi. D. de eod.
s l.lt. D. eo.
t l.61. D. de procur. l.35. C. de locatione. §. 2. D. de procurat.
x contra l. & militiæ.
y Etsi coll. nec per procuratorem litigare. l. vlt. C. de iuſtitut. l. vlt. C. de iudicio. l.19. §.2. D. de procur.
z l.27. §. 2. D. de procurat. ſtat.
a l. 10. C. de excep.
b l.1. §. 2. & 3. l. 22. D. de exep. &c. 10. C. de excep.
c l.7. §. pactum de pactis. D. de pact.

DE REPLICATIONIBVS.

TIT. XIV.

De replicatione. 1. De duplicatione. 2. De triplicatione. 3. De ceteris exceptionibus. 4. Quæ exceptiones fideiuſſoribus prodeant, vel non.

INTERDUM euenit, vt exceptio quæ prima facie iuſta videtur, tamen iniquè noceat: quod cùm accidit, alia allegatione opus eſt, adiuuandi actoris gratia: quæ replicatio vocatur: quia per eam replicatur, atque reſoluitur vis exceptionis. veluti cùm pactus eſt aliquis cum debitore ſuo, ne ab eo pecuniam petat: deinde poſtea in contrarium pacti ſunt, id eſt, vt

Universidad Rey Juan Carlos

creditori petere liceat, ſi creditor agat, & excipiat debitor, ut ita demum condemnetur, ſi non convenerit, ne eam pecuniam creditor petat; nocet ei exceptio. convenit enim ita: namque nihilominus hoc verum manet, licet poſtea in contrarium pacti ſunt. ſed quia iniquum eſt creditorem excludi, replicatio ei dabitur ex poſteriore pacto convento.

1 ¶ Rurſus interdum evenit, ut replicatio quæ prima facie iuſta eſt, inique noceat: quod cum accidit, alia allegatione opus eſt adiuvandi rei gratia: quæ duplicatio vocatur.

2 ¶ Et ſi rurſus ea prima facie iuſta videatur, ſed propter aliquam cauſam actori inique noceat, rurſus alia allegatione opus eſt, qua actor adiuvetur: quæ dicitur triplicatio.

3 ¶ Quarum omnium exceptionum uſum interdum ulterius quàm diximus, varietas negotiorum introducit, quas omnes apertius ex Digeſtorum latiore volumine facile eſt agnoſcere.

4 ¶ Exceptiones autem quibus debitor defenditur, plerumque accommodari ſolent etiam fideiuſſoribus eius. & rectè: quia quod ab iis petitur, id ab ipſo debitore peti videtur: quia mandati iudicio redditurus eſt eis quod ii pro eo ſolverint. Qua ratione, & ſi de non petenda pecunia pactus quis cum reo fuerit, placuit perinde ſuccurrendum eſſe per exceptionem pacti conventi illis quoque, qui pro eo obligati ſunt: ac ſi etiam cum ipſis pactus eſſet, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sanè quædam exceptiones non ſolent his accommodari. Ecce enim debitor ſi bonis ſuis ceſſerit, & cum eo creditor experiatur, defenditur per exceptionem, ſi bonis ceſſerit. Sed hæc exceptio fideiuſſoribus non datur: ideo ſcil. quia qui alios pro debitore obligat, hoc maxime proſpicit, ut cum facultatibus lapſus fuerit debitor, poſſit ab iis quos pro eo obligavit, ſuum conſequi.

DE INTERDICTIS.

TIT. XV.

¶ Continuatio & definitio. 1. ¶ Diviſio prima. 2. ¶ Diviſio ſecunda. 3. De interdicto adipiſcendæ. 4. De interdicto retinendæ. 5. De retinenda vel acquirenda poſſeſſione. 6. De interdicto recuperandæ, & aſſumit. vocatis. 7. ¶ Diviſio tertia. 8. ¶ De ordine, & veteri exitu ſeu vim.

Sequitur, ut diſpiciamus de interdictis ſeu actionibus quæ pro his exercentur. Erant autem interdicta formæ, atque conceptiones verborum, quibus prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat: quod tunc maxime fiebat, cùm de poſſeſſione aut quaſi poſſeſſione inter aliquos contendebatur.

1 ¶ Summa autem diviſio interdictorum hæc eſt, quod aut prohibitoria ſunt, aut reſtitutoria, aut exhibitoria.

¶ *Prohibitoria* ſunt, quibus prætor vetat aliquid fieri: veluti vim ſine vitio poſſidenti, vel mortuum inferenti, quò ei ius erat inferendi: vel in ſacro loco ædificari: vel in flumine publico ripave eius aliquid fieri, quo peius navigetur.

¶ *Reſtitutoria* ſunt, quibus reſtitui aliquid iubet, veluti bonorum poſſeſſori poſſeſſionem eorum quæ quis pro hærede aut pro poſſeſſore poſſidet ex ea hæreditate: aut cum iubet ei qui vi de poſſeſſione fundi deiectus ſit, reſtitui poſſeſſionem.

¶ *Exhibitoria* ſunt per quæ iubet exhiberi: veluti eum cuius de libertate agitur: aut libertum cui patronus operas indicere velit: aut parenti liberos qui in poteſtate eius ſunt. ¶ Sunt tamen, qui putent propriè interdicta ea vocari quæ prohibitoria ſunt, quia interdicere ſit denunciare & prohibere: reſtitutoria autem & exhibitoria, propria decreta vocari. Sed tamen obtinuit, omnia interdicta appellari: quia inter duos dicuntur.

2 ¶ Sequens diviſio interdictorum hæc eſt, quod quædam adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt, quædam retinendæ, quædam recuperandæ.

3 ¶ *Adipiſcendæ* poſſeſſionis cauſa interdictum accommodatur bonorum poſſeſſori, quod appellatur, *quorum bonorum*, eiuſque vis & poteſtas hæc eſt: ut quod ex bonis cuiuſque quorum poſſeſſio alicui data eſt, pro hærede aut pro poſſeſſore poſſideat: id ei cui bonorum poſſeſſio data eſt, reſtituere debeat. ¶ *Pro hærede* autem poſſidere videtur, qui putat ſe hæredem eſſe. *Pro poſſeſſore* is poſſidet qui nullo iure rem hæreditariam, vel etiam totam hæreditatem, ſciens ad ſe non pertinere poſſidet.

¶ Ideo autem adipiſcendæ poſſeſſionis vocatur interdictum, quia ei tantum utile eſt, qui nunc primum conatur adipiſci rei poſſeſſionem. Itaque ſi quis adeptus poſſeſſionem amiſerit eam: hoc interdictum ei inutile eſt. ¶ Interdictum quoque quod appellatur Salvianum, adipiſcendæ poſſeſſionis cauſa comparatum eſt, eoque utitur dominus fundi de rebus coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigiſſet.

4 ¶ Retinendæ poſſeſſionis cauſa comparata ſunt interdicta *uti poſſidetis*, & *utrubi*. cùm ab utraque parte de proprietate alicuius rei controverſia ſit: & ante quæritur, uter ex litigatoribus poſſidere, & uter petere debeat. Namque niſi antè exploratum fuerit, utrius eorum poſſeſſio ſit, non poteſt petitoria actio inſtitui: quia & civilis, & naturalis ratio facit ut alius poſſideat, & alius à poſſidente petat. Et quia longè commodius eſt poſſidere, quàm petere: ideo plerumque & fere ſemper ingens exiſtit contentio de ipſa poſſeſſione. Commodum autem poſſidendi in eo eſt quod etiam ſi eius res non ſit, qui poſſidet, ſi modo actor non potuerit ſuam eſſe probare, remanet in ſuo loco poſſeſſio. propter quam cauſam cum obſcura ſunt utriuſque iura contra petitorem iudicari ſolet.

¶ Sed *uti poſſidetis* interdicto quidem de fundi vel ædium poſſeſſione contenditur: *utrubi* verò interdicto de rerum mobilium poſſeſſione. Quorum vis ac poteſtas plurimam inter ſe differentiam apud veteres habebat. Nam *uti poſſidetis* interdicto is vincebat qui interdicti tempore poſſidebat: ſi modò nec vi, nec clam, nec precario nactus fuerat ab adverſario poſſeſſionem, etiam ſi alium vi expulerat aut clam arripuerat alienam poſſeſſionem, aut precario rogaverat aliquem, ut ſibi poſſidere liceret. *utrubi* verò interdicto is vincebat, qui maiore parte eius anni nec vi, nec clam, nec precario ab adverſario poſſidebat. Hodie tamen aliter obſervatur. Nam utriuſque interdicti poteſtas (quantum ad poſſeſſionem pertinet) exæquata eſt: ut ille vincat & in re ſoli, & in re mobili, qui poſſeſſionem nec vi, nec clam, nec precario ab adverſario litis conteſtatæ tempore detinet.

5 ¶ Poſſidere autem videtur quiſque, non ſolum ſi ipſe poſſideat, ſed & ſi eius nomine aliquis in poſſeſſione ſit, licèt is eius iuri ſubiectus non ſit, qualis eſt colonus & inquilinus. Per eos quoque apud quos depoſuerit quis, aut quibus accommodaverit, ipſe poſſidere videtur. Et hoc eſt, quod dicitur *retinere poſſeſſionem poſſe aliquem per quemlibet qui eius nomine ſit in poſſeſſione*.

¶ Quinetiam animo quoque ſolo retineri poſſeſſionem placet: id eſt, ut quamvis neque ipſe ſit in poſſeſſione, neque eius nomine alius, tamen ſi non relinquendæ poſſeſſionis animo, ſed poſtea reverſurus inde diſceſſerit, retinere poſſeſſionem videatur.

¶ Adipiſci verò poſſeſſionem per quos aliquis poteſt, ſecundo libro expoſuimus. Nec ulla dubitatio eſt, quin animo ſolo adipiſci poſſeſſionem nemo poſſit.

6 ¶ *Recuperandæ* poſſeſſionis cauſa ſolet interdici, ſi quis ex poſſeſſione fundi vel ædium vi deiectus fuerit. Nam ei proponitur interdictum *unde vi*, per quod is qui deiecit, cogitur ei reſtituere poſſeſſionem, licèt is ab eo qui vi deiecit, vi, vel clam, vel precario poſſidebat. Sed ex conſtitutionibus ſacris (ut ſupra diximus) ſi quis rem per vim occupaverit, ſiquidem in bonis eius eſt, dominio eius privatur: ſi aliena, poſt eius reſtitutionem, etiam æſtimationem rei dare vim paſſo compellitur. Qui autem aliquem de poſſeſſione per vim deiecerit, tenetur lege Iulia de vi privata, aut de vi publica. ſed de vi privata, ſi ſine armis vim fecerit: ſin autem cum armis eum de poſſeſſione expulerit, de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non ſolum ſcuta, & gladios, & galeas: ſed & fuſtes, & lapides ſignificari intelligimus.

7 ¶ Tertia diviſio interdictorum hæc eſt, quod aut ſimplicia ſunt, aut duplicia.

¶ *Simplicia* ſunt, veluti in quibus alter actor, alter reus eſt: qualia ſunt omnia reſtitutoria aut exhibitoria. Nam actor is eſt qui deſiderat aut exhiberi, aut reſtitui: reus autem is eſt à quo deſideratur, ut reſtituat aut exhibeat. Prohibitoriorum autem interdictorum alia ſimplicia ſunt, alia duplicia. Simplicia ſunt veluti cum prætor prohibet in loco ſacro, vel in flumine publico, ripave eius aliquid fieri. Nam actor eſt qui deſiderat ne quid fiat: reus eſt qui aliquid facere conatur.

¶ *Duplicia* ſunt, veluti *uti poſſidetis* interdictum & *utrubi*. Ideo autem duplicia vocantur, quia par utriuſque litigatoris in his conditio eſt, nec quiſquam præcipuè reus vel actor intelligitur: ſed unuſquiſque tam rei quàm actoris partes ſuſtinet.

8 ¶ De ordine & vetere exitu interdictorum ſupervacuum eſt hodie dicere. Nam quoties extra ordinem ius dicitur (qualia ſunt hodie omnia iudicia) non eſt neceſſe reddi interdictum, ſed perinde iudicatur ſine interdictis, ac ſi utilis actio ex cauſa interdicti reddita fuiſſet.

DE POENA TEMERE LITIGANTIUM.

TIT. XVI.

De pœnis in genere. 1. De iureiurando, & pœna pecuniaria. 2. De infamia. 3. De in ius vocando.

Nunc admonendi ſumus magnam curam egiſſe eos qui iura ſuſtinebant, ne facilè homines ad litigandum procederent: quod nobis ſtudio eſt. Idque eo maximè fieri poteſt, quod temeritas tam agentium quàm eorum cum quibus agitur, modo pecuniaria pœna, modo iuſiurandi religione, modò infamiæ metu coercetur. 1 ¶ Ecce enim iuſiurandum omnibus qui conveniuntur ex conſtitutione noſtra defertur. Nam reus non aliter ſuis allegationibus utitur, niſi prius iuraverit, quod putans ſe bona inſtantia uti, ad contradicendum pervenit. At adverſus inficiantes ex quibuſdam cauſis dupli vel tripli actio conſtituitur: veluti ſi damni iniuriæ, aut legatorum locis venerabilibus relictorum

nomine

a l. 3. §. ſed & contra, ff. de excep.
b l. 7. ff. de excep. l. 16. ff. de fideiuſſ. l. 32. de excep.
c De quo prædicatur ſpecies, de eodem & genus prædicatur.
d l. 3. C. de iudic. l. 17. in pr. ff. de excep.
e al. etiſi & Baſilice ad l. 3. Cod. de bon. auctor. iudic. & ita legendum apud Theophilum non dubito.
f l. 3. ff. & C. 8. tit. 1.
g ſumma dicitur ab officio interdicendi.
h l. 1. §. pen. ff. de mortuo inferendo.
i hæc diviſio ab interdictorum ſumitur l. 1. § hæc autem.
k ff. & C. quorum bonorum.
l l. 11. in pr. de pet. hær. l. 13. §. 1. ff. de uſucap.
m vide l. 13. §. 2. ff. de pet. hær.
n l. 2. §. adipiſcendæ. ff. eod. & l. 1. ff. de Salviano interdicto.
o vide l. 37. in f. ff. de obl.
p vide l. 3. C. eo.
q l. 1. §. 1. ff. de ſuperficiebus.
r l. 1. §. 1. ff. de ſuperficiebus.
ſ l. 80. ff. de adq. poſſ. in Cod. de rei vind. vide l. 12. ff. de reg. iur.

a l. 1. §. hoc interdictum ff. uti poſſidetis.
b vide l. 3. §. pe. ff. uti poſſidetis.
c l. 1. ff. utrubi. l. 156. ff. de reg. iur.
d l. vni. ff. utrubi.
e l. 1. §. 1. ff. uti poſſidetis.
f l. 9. ff. de adq. poſſ.
g vide l. 3. §. 1. ff. de adq. poſſ.
h ſimile ſupra per poſſeſſ.
i vide l. 3. §. 1. ff. de adq. poſſ.
k l. 1. §. 1. de interdictis. ff. de vi & vi l. 1. C. unde vi.
l & praedo ſecundum Celſum.
m vi. l. C. unde vi.
n de quo l. 1. §. 2. ff. pr.
o vi. l. 3. §. 1. ff. de vi & vi.
p l. 1. in pr. ff. ſuperſtitem ...
q l. 1. quis, pr. ... litigatores ...
r l. 13. ff. de iudiciis.
ſ ... l. 2. in pr. ff. ... publico l. 1. in pr. D. de fluminibus.
t vi. l. 3. §. 1. ff. de vi & vi.
u §. 1. ſupra, de perſ. ſub.
x vi. l. 3. C. eo.
y l. 49. D. de verb. ſign.
z l. Iuriſconſultos, Præſides, Principes, v. l. 2. C. de iureiur. propter calum.
a decima ... in libello ...
b in iudiciis l. 5. §. 1. ...
c l. 14. §. 4. ...
d §. 1. Inſt. eod.
e l. 10. §. 1. C. de iudiciis. l. 2. C. de iureiurando propter calum.
f vide l. 4. Cod. de Aquil.
g §. 26. ſu. de act.

Universidad Rey Juan Carlos

nomine agunt *a*. Statim autem ab initio pluris quam ſimpli eſt actio: veluti furti manifeſti quadrupli, nec manifeſti, dupli. Nam ex his & aliis quibuſdam cauſis (ſiue quis neget, ſiue fateatur) pluris quam ſimpli eſt actio.

¶ Item actoris quoque calumnia coërcetur. Nam etiam actor pro calumnia iurare cogitur ex noſtra conſtitutione *b*.

¶ Vtriuſque etiam partis aduocati iuſiurandum ſubeunt, quod alia *c* noſtra conſtitutione comprehenſum eſt.

¶ Hæc autem omnia pro veteris calumniæ actione introducta ſunt, quæ in deſuetudinem abiit, quia in partem decimam litis actores multabat, quod nuſquam factum eſſe inuenimus: ſed pro his introductum eſt *d* & *e* præfatum iuſiurandum, & vt improbus litigator *f* & damnum, & impenſas litis inferre aduerſario ſuo cogatur.

2 ¶ Ex quibuſdam iudiciis damnati, ignominioſi fiunt: veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, de dolo *g*, item tutelæ, mandati, depoſiti, directis, non contrariis actionibus *f*. Item pro ſocio, quæ ab vtraque parte directa eſt, & ob id quilibet ex ſociis eo iudicio damnatus, ignominia notatur. Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut iniuriarum, aut de dolo, non ſolum damnati notantur ignominia, ſed *g* & pacti, & rectè: plurimum enim intereſt *h*, vtrum ex delicto aliquis, an ex contractu debitor ſit.

3 ¶ Omnium autem actionum inſtituendarum principium *i* ab ea parte edicti proficiſcitur, qua prætor edicit *de in ius vocando*. Vtique enim in primis aduerſarius in ius vocandus eſt: id eſt, ad eum vocandus qui ius dicturus ſit *k*. Qua parte prætor parentibus *l* & patronis *m*, item parentibus liberiſque *n* patronorum & patronarum hunc præſtat honorem: vt non aliter liceat liberis libertiſque eos in ius vocare quam *o* id ab ipſo prætore poſtulauerint, & impetrauerint. Et ſi quis aliter vocauerit: in eum pœnam ſolidorum quinquaginta *p* conſtituit.

DE OFFICIO IVDICIS.

TIT. XVII.

De officio iudicis in genere. 1. De iudicio noxali. 2. De actionibus realibus. 3. De actione ad exhibendum. 4. Familiæ erciſcundæ. 5. Communi diuidundo. 6. Finium regundorum. 7. De adiudicatione.

SVPEREST, vt de officio iudicis diſpiciamus. Et quidem in primis illud obſeruare debet iudex, ne aliter iudicet *p*, quam legibus aut conſtitutionibus, aut moribus proditum eſt.

1 ¶ Ideóque ſi noxali iudicio addictus eſt, obſeruare debet, vt ſi condemnandus videtur dominus, ita debeat condemnare, *Publium Meuium Lucio Titio in decem aureis condemno, aut noxam dedere.*

2 ¶ Et ſi in rem actum ſit *q* coram iudice *r*: ſiue contra petitorem iudicauerit, abſoluere debet poſſeſſorem: ſiue contra poſſeſſorem, iubere ei debet, vt rem ipſam reſtituat *ſ* cum fructibus. Sed ſi poſſeſſor neget in præſenti ſe reſtituere poſſe, & ſine fruſtratione videbitur tempus reſtituendi cauſa petere, indulgendum *t* eſt ei: vt tamen de litis æſtimatione caueat *u* cum fideiuſſore, ſi intra tempus quod ei datum eſt, non reſtituerit. Et ſi hereditas petita ſit: eadem circa fructus interueniunt, quæ diximus interuenire de ſingularum rerum petitione. Illorum autem fructuum quos *x* culpa ſua poſſeſſor non perceperit, ſiue illorum quos perceperit: in vtraque actione eadem ratio pene habetur ſi prædo fuerit *u*. Si verò bonæ fidei poſſeſſor fuerit, non habetur ratio neque *x* conſumptorum, neque non perceptorum. Poſt inchoatam autem petitionem, etiam illorum fructuum ratio habetur, qui culpa poſſeſſoris percepti non ſunt, vel percepti conſumpti ſunt *x*.

3 ¶ Si ad exhibendum actum fuerit, non ſufficit ſi exhibeat rem is cum quo actum eſt: ſed opus eſt, vt etiam rei cauſam debeat exhibere, id eſt, vt eam cauſam habeat actor, quam habiturus eſſet, ſi cùm primum ad exhibendum egiſſet, exhibita res fuiſſet *y*. Ideóque ſi inter moram exhibendi *z* vſucapta ſit res à poſſeſſore, nihilominus condemnabitur. Præterea fructuum medij temporis, id eſt, eius quod poſt acceptum ad exhibendum iudicium, ante rem iudicatam interceſſerit, rationem habere debet iudex. Quod ſi neget reus cum quo ad exhibendum actum eſt, in præſenti ſe exhibere poſſe, & tempus *z* exhibendi cauſa petat, idque ſine fruſtratione poſtulare videatur: dare ei debet, vt tamen caueat ſe reſtituturum. quod ſi neque ſtatim iuſſu iudicis rem exhibeat, neque poſtea exhibiturum ſe caueat: condemnandus ſit in id quod actoris intereſt, ſi ab initio res exhibita eſſet.

4 ¶ Si familiæ erciſcundæ *a* iudicio actum ſit, ſingulas res ſingulis *a* heredibus adiudicare debet. & ſi in alterius perſona prægrauare videatur adiudicatio: debet hunc inuicem coheredi certa pecunia (ſicut iam dictum eſt) condemnare. Eo quoque nomine coheredi *b* quiſque ſuo condemnandus eſt, quod ſolus fructus hereditarij fundi perceperit, aut rem hereditariam corruperit *a*, aut conſumpſerit. Quæ quidem ſimiliter inter plures quoque, quam duos coheredes, ſubſequuntur.

5 ¶ Eadem interueniunt & ſi communi diuidundo de pluribus rebus actum ſit. Quod ſi de vna re veluti de fundo, ſi quidem iſte fundus commodè regionatus diuiſionem recipiat, partes *b* eius ſingulis adiudicare debet. & ſi vnius pars prægrauare videbitur, is inuicem certa pecunia alteri condemnandus eſt. Quod ſi *c* commodè diuidi non poſſit, veluti ſi homo forte aut mulus erit, de quo actum ſit: tunc totus *d* vni adiudicandus eſt, & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus eſt.

6 ¶ Si finium regundorum actum fuerit, diſpicere debet iudex, an neceſſaria ſit adiudicatio, quæ ſanè vno caſu neceſſaria eſt, *f* *ſi euidentioribus finibus diſtingui agros commodius ſit, quam olim fuiſſent diſtincti.* Nam tunc neceſſe eſt ex alterius agro partem aliquam alterius agri domino adiudicari. Quo caſu conueniens eſt, vt is alteri certa pecunia debeat condemnari.

¶ Eo quoque nomine condemnandus eſt quiſque hoc iudicio, quod forte circa fines aliquid malitioſè commiſit: verbi gratia, quia lapides finales *e* furatus eſt, vel arbores finales *exciderit*.

¶ Contumaciæ quoque nomine quiſque eo iudicio condemnatur: veluti ſi quis iubente iudice metiri agros paſſus non fuerit.

7 ¶ Quod autem iſtis iudiciis alicui adiudicatum fuerit: id ſtatim eius fit, cui adiudicatum eſt *f*.

DE PVBLICIS IVDICIIS *g*.

TIT. XVIII.

¶ Differentia à priuatis. 1. Etymologia. 2. ¶ Diuiſio. 3. Exempla. De leſa maieſtate. 4. De adulteriis. 5. De ſicariis. 6. De parricidiis. 7. De falſis. 8. De vi. 9. De peculatu. 10. De plagiariis. 11. De ambitu, Repetundis, annona, Reſiduis. 12. [illegible]

PVBLICA iudicia neque per actiones ordinantur *h*, neque omnino quicquam ſimile habent cum cæteris iudiciis *i*, de quibus locuti ſumus: magnáque diuerſitas eorum eſt & in inſtituendo *k*, & in exercendo *l*.

1 ¶ Publica autem dicta ſunt quod cuiuis ex populo executio *m* eorum plerunque *n* datur.

2 ¶ Publicorum iudiciorum quædam capitalia ſunt, quædam non capitalia. Capitalia *o* dicimus, quæ vltimo ſupplicio afficiunt *p* homines, *q* vel etiam aquæ & ignis interdictione, vel deportatione, vel metallo. Cætera, ſi quam infamiam irrogant cum damno pecuniario, hæc publica quidem ſunt, non tamen capitalia.

3 ¶ Publica autem iudicia hæc ſunt: lex Iulia *r* maieſtatis, quæ in eos qui contra Imperatorem, vel rempublicam aliquid moliti ſunt, ſuum vigorem extendit. Cuius pœna animæ amiſſionem ſuſtinet: & memoria rei etiam poſt mortem damnatur.

4 ¶ Item lex Iulia de adulteriis coërcendis, quæ non ſolum temeratores alienarum nuptiarum gladio *s* punit: ſed & eos *t* qui cum *ſ* maſculis nefandam libidinem exercere audent. Sed eadem lege Iulia etiam ſtupri flagitium punitur, cùm quis ſine vi vel virginem, vel viduam honeſtè viuentem ſtuprauerit. Pœnam autem eadem lex irrogat ſtupratoribus *t*, ſi honeſti ſunt, publicationem partis *u* dimidiæ bonorum: ſi humiles, corporis coërcitionem cum relegatione.

5 ¶ Item lex Cornelia *x* de ſicariis *y*, quæ homicidas vltore ferro perſequitur, vel eos qui hominis occidendi cauſa cum *z* telo ambulant. Telum *a* autem (vt Caius noſter ex interpretatione legum XII. Tab. ſcriptum reliquit) vulgò quidem id appellatur quod ab arcu mittitur. ſed & omne ſignificat quod manu cuiuſcunque iacitur. ſequitur ergo, vt lignum & lapis, & ferrum hoc nomine contineatur: dictum ab eo quod in longinquum mittitur, à Græca voce ἀπὸ τοῦ τηλοῦ *b* figuratum. Et *c* hanc ſignificationem inuenire poſſumus & in Græco nomine. Nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant. Admonent *e* nos epigrammata in Xerolopho vrbis ſanctiſſimæ ſcripta, [illegible] *[illegible]*, id eſt, *[illegible]*. Sicarij autem appellantur à ſica *f*, quod ſignificat ferreum cultrum. Eadem lege &

a altera pecuniaria pœna eſt cauſæ iudicio, l. 1. C. de pœna iud. & ad expenſas condemnatio. l. 79. ff. de iudiciis.
b l. 2. C. de iureiur. propter cal.
c l. 2. Cod. de iure propter.
† hoc quemadmodum ſublatum ſit aut ignoratum à Iuſtiniano, prudens lector diiudicabit ex No. 112. c. 2. in pr. vt. Authent. q. Iuſtinian. c. 5.
d v. l. 4. C. de fructib. & lit. exp.
e v. l. 4. in pr. ff. de his qui notant.
f qui non contrariis. v. l. 6. in pr. ff. de his qui notan.
g l. 6. §. pactus ſor- de eis.
h l. 7. d. tit.
i l. 1. ff. de in ius vocando l. 13. in pr. ff. de iudiciis.
k de forma vocationis, v. quæ not. ad l. 1.
l l. 3. C. de in ius.
m l. 4 ff. de in ius.
n l. 2. C. de in ius.
o alias 5000. l. 12. 24. 25. ff. de in ius. v. Pith. 2. ſubſeruorum 18.
p l. 40. ff. de iudiciis: l. 1. §. ſed & ſi quis ff. de ſuſ. l. 2. C. de pœna iudicis Nou. 5. c. 3. No. 15. c. 1. in fi. Nou. 24. c. 1. Nou. 82. c. 13. Nou. 149. c. 1. Nouam Auth. præſ. C. de epiſcopali audientia.
q l. 17. §. idem Iulianus d. tit. ff. de rei vind. l. 5. l. 17. C. de rei vind.
r l. 21. ff. de iudiciis.
ſ l. 11. ff. de rei vind.
t v. l. 22. C. de rei vind.
u vt prædo fructus reſtituit, vide quæ notaui ad l. 22. C. de rei vind.
x vt bonæ fidei poſſeſſor fructus reſtituat, v. quæ ſcripſi ad d. l. 22.
y l. 9. §. [illegible] ad hanc actionem ff. ad exhib.
z l. 5. §. 6. l. 12. § 5 infra ff. ad exhib.
a v. l. 22. §. item familiæ, in pr. l. 52. ff. famil.
b l. 19. d. tit.

a l. 3. l. 49. ff. familiæ.
b l. 54. in pr. ff. de verb. oblig.
c l. 15. ff. familiæ.
d l. 11. in fin. ff. de ſeruit. l. 2. in fi. ff. famil. l. 3. l. 5. ff. famil. l. 5. 5. cito autem. C. comm. diuid.
e v. l. 4. §. [illegible] ff. de [illegible]
f hinc adiudicatio inter modos adquirendi numeratur ab Vlp. tit. 19. §. 16. Porrò an iudex potiore officium vti poſſit [illegible] v. quæ not. ad l. 4. §. [illegible] ff. de damno.
g 48 ff. 1.
h ſed per accuſationes & inquiſitiones.
i ſiue ex contractu, ſiue ex maleficio oriantur.
k priuata iudicia apud iudices datos: publica apud quæſitorem inſtituebantur.
l hæc ab vno iudice aut tribus recuperatoribus in comitio fiebant. Publica verò in foro, palam, ſub dio, vel ab ipſis prætoribus (ſex lictoribus cum tribunal circumſtantibus) vel quæſitoribus pro tribunali, in ſella curuli ſedentibus (quibus aderant iudices in ſubſelliis ſedentes 50. vel 60.) exercebantur. v. hic Hotom. adde ordinem veterem [illegible]. l. 7. ff. de accuſat. [illegible] vide l. [illegible] Cod. de accuſat.
m in eſt [illegible] l. 22 [illegible] ff. de accuſ. l. 1. §. 1. ff. de priuat. delict. l. 7. ff. de iniur.
n l. 43. §. 4. ff. de ritu & C. [illegible] ff. de accuſ.
o l. 2 ff. d. tit.
p [illegible] C. [illegible] ff. [illegible]
q hoc et [illegible] ff. de [illegible]
r v. Nou. 143.
ſ v. Nou. 141.
t vid. l. 9. [illegible] ff. de [illegible]
u hoc capitaliter puniatur l. [illegible] ff. de pœnis.
x Lata à L. Cornelio Sylla dictatore.
y l. 1. ff. de ſicar.
z l. 7. C. de ſicar.
a v. l. 12. §. [illegible] ff. de vi publ. l. 233. §. 2. de verb. ſig.

ſpe. b v. Telum [illegible] c admonet nos Xenophon, nam ita ſcribit [illegible] ſcil. [illegible] d Sica à ſecando eſt [illegible] ſicut culter [illegible] acinacis longitudine, vt Ioſepho [illegible] antiqu. [illegible] Ideo Suidas [illegible] Tranquillus apud Iſidorum 18. [illegible] Nam cum gladiatoriis [illegible] Bruſſiliam quoque [illegible] iudicio eſt, quod vel à pœna venetici.

Universidad Rey Juan Carlos

venefici a capite damnantur, qui artibus odioſis tam venenis, quàm ſuſurris magicis homines occiderint, vel mala medicamenta publice vendiderint.

6 ¶ Alia deinde lex aſperrimum crimen nouâ pœna perſequitur, quæ Pompeia de parricidiis b vocatur: qua cauetur, vt ſi quis parentis, aut filij, aut omnino affinitatis eius quæ nuncupatione parentum continetur, fata præparauerit c (ſiue clam, ſiue palàm id auſus fuerit) d necnon is cuius de dolo malo id factum eſt, vel conſcius e criminis exiſtit, licèt extraneus ſit, pœna parricidij puniatur, & neque gladio, neque ignibus, neque vlli alij ſolemni pœnæ ſubiiciatur e, ſed inſutus culeo cum Cane, & Gallo gallinaceo, & Vipera, & Simia, & inter eas ferales anguſtias comprehenſus (ſecundùm quod regionis qualitas tulerit) vel in vicinum mare, vel in amnem proiiciatur, vt omnium elementorum vſu viuus carere incipiat, & ei cælum ſuperſtiti, & terra mortuo auferatur. Si quis autem alias cognatione f vel affinitate perſonas coniunctas necauerit, pœnam legis Corneliæ de ſicariis ſuſtinebit.

7 ¶ Item lex Cornelia de falſis quæ etiam teſtamentaria vocatur, pœnam irrogat ei qui teſtamentum, vel aliud inſtrumentum falſum ſcripſerit h, ſignauerit, recitauerit, ſubiecerit; vel ſignum i adulterinum fecerit, ſculpſerit, expreſſerit ſciens dolo malo. Eiuſque legis pœna in ſeruos, vltimum ſupplicium eſt (quod etiam in lege de ſicariis & veneficis ſeruatur) in liberos verò deportatio k.

8 ¶ Item lex Iulia de vi publica ſeu priuata, aduerſus l eos exoritur qui vim vel armatam, vel ſine armis commiſerint. Sed ſi quidem armata vis arguatur: deportatio ei ex m lege Iulia de vi publica irrogatur, ſi verò ſine armis: in tertiam n partem bonorum ſuorum publicatio imponitur. Sin autem per vim raptus a virginis, vel viduæ, vel ſanctimonialis, vel alterius fuerit perpetratus, tunc & raptores, & ij qui opem ſlagitio dederunt, capite puniuntur ſecundùm noſtræ conſtitutionis definitionem, ex qua hoc apertiùs poſſibile eſt ſcire.

9 ¶ Item lex Iulia b peculatus eos punit, qui publicam pecuniam, vel rem ſacram c vel religioſam furati fuerint. Sed ſi quidem ipſi iudices tempore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerint, capitali d animaduerſione puniuntur, & non ſolùm hi ſed etiam e qui miniſterium eis ad hoc exhibuerint, vel qui ſubtractas ab his ſcientes ſuſceperint. Alij verò, qui in hanc legem inciderint, pœnæ deportationis ſubiiciuntur.

10 ¶ Eſt & inter publica iudicia lex Fabia de plagiariis f quæ interdum g capitis pœnam ex ſacris conſtitutionibus irrogat, interdum leuiorem.

11 ¶ Sunt præterea publica iudicia, lex Iulia de ambitu h, lex Iulia repetundarum i, & lex Iulia de annona k, & lex Iulia de reſiduis l, quæ de certis capitulis loquuntur: & animæ quidem amiſſionem non irrogant: aliis autem pœnis eos ſubiiciunt, qui præcepta earum neglexerint.

12 ¶ Sed de publicis iudiciis hæc expoſuimus, vt vobis poſſibile ſit ſummo m digito, & n quaſi per indicem o ea tetigiſſe: alioqui diligentior eorum ſcientia vobis ex latioribus Digeſtorum ſeu Pandectarum libris Deo p propitio aduentura eſt.

(vt Cicero refert) vibraretur, ac proximo cædibus media in turba perpetrandis ſceleſtiſſimus eſſet, vt etiam vaſe occultaretur. Hic aſcingenere, eſt Ioſephus 2. de bello Iudaico 12. & 20. Antiqu. 2. Hac autem lege imponi ſolet tenetur, qui eadem alio telo admiſerunt, 10. Quint. 8. adde ſuperioribus Biſſonium 2. ſelect. 11.
a v. l. 3. in pr. ff. de ſicar.
b v. l. vn. C. de his qui parentes vel liberos occiderunt.
c id properauerit, Vopiſcus in Probo, Fatalem properauit neceſſitatem, Seneca in Hercule furente, Quid iuuat durum properare fatum, Petronius. Vltimum hoc gaudium fatis properantibus ſæpe conjectum hoc.
d l. 1. ff. ad l. Pomp. de parricidiis e l. 9. in pr. ff. ad l. Pompeiam. f d. l. 9. §. 1.
g l. 14. C. de falſ.
h ſcriptor falſi punitur, v. l. 5. §. ff. de Iuian.
i l. 30. ff. de falſ.
k l. 3. §. pen. ff. de ſicar. l. l. 152. ff. de reg. iur.
m quæ ſucceſſit in locum interdictionis aquæ & ignis, l. 10. de ſ. tit. de vi publ.
n l. 1. in prin. l. vlt. ff. de vi priuata.

a v. l. vnic. C. de rapt. virg.
b l. 1. ff. ad l. Iul. pecul.
c l. 1. ff. eo.
d depintatus, l. 3. 13. ad l. Iul. pec.
e v. d. vnic. C. de crim. pecul.
f l. 15. C. ad l. Fab. de plagia.
g eſt enim extraordinaria l. 7. ff. ad l. Fabiam.
h v. ff. & C. ad l. Iul. de ambitu.
i v. ff. & C. ad l. Iul. repet.
k v. ff. de annona.
l v. l. vnic. C. ad l. Iul. pecul.
m Summo digito attingere nonnunquam est tenuiter & leuiter attingere, vide Theophil. Ἄκρῳ δακτύλῳ.

Ἄκρῳ δακτύλῳ dixit, metaphora ſumpta videtur à coquis, ſummo digito condimenta ſua & intinctum attingentibus, ac poſt degustantibus. ſic Cicero in M. Cælio dixit, primoribus labris guſtare, & extremis digitis attingere.
n hæc deſunt Theophilo.
o per indicem attingere metaphoricôs, nihil aliud quam ſummatim.
p Deo propitio dixit, more loquendi ſatis vſitato. Quibus enim proſpera ſucceſſum, iiſdem & deos propitios & faciles precabantur. Liuius 39. Senec. epiſt. 17. & 11. epiſt. 111. Terentius Phormione act. 4. ſcena 3. vt & contrarios, Plaut. Amphit. Act. 4. ſcena 2. Quæ duo cum mihi occurrant in exercitationis commentariis, cæteros denique ad alios authores, quos ad hæc loquitur ætatis ſcripſi, ſpectanti, moneor ipſe: vt quæ in illis errata mihi exciderint, iniquo mihi ſoli tribuam; quæ ſecus, Deo propitio & facili ſapientiæ pariter, mana menteque tribuam, cui laus in perpetuum ſit & gloria.

INSTITVTIONVM FINIS.

Universidad Rey Juan Carlos

EPITOME INSTITVTIONVM.

De iure.

a *Procemio Inſt. in pr. §. 1.* b §. 2. c §. 3. d §. 4. e §. 5. f §. 6.

IVSTINIANVS Imperator ſuperatis multis hoſtibus a, Priore Codice qui non extat, Digeſtis ſeu Pandectis editis b, compoſuit per Tribonianum, Theophilum, & Dorotheum has Inſtitutiones c eaſque libris quatuor partitus eſt: in quibus totius legitimæ ſcientiæ prima elementa breuiter explicat d, quibus deſumptis ex veterum Inſtitutionibus, maxime Caij e, robur legum atque conſtitutionum tribuit f.

g *l. 1. ff. l.* ¶ *Tit. 1. De Iuſtitia & Iure.* h §. 1. i §. 2. k §. 3. l §. 3. 4. m *d. §. 4.* n ¶ *Tit. 2. De iure naturali & gentium & ciuili.* o §. 1. p §. 2. q §. 3. r §. 4. ſ §. 5. t §. 6. u §. 7. x §. 8. y §. 9. z §. 10. a §. 11. b §. vlt.

IVſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi g. Quæ iuſtitiam docet ſcientia, Iuriſprudentia eſt h. Ea primò leui ac ſimplici via, poſt, diligentiſſima interpretatione tradenda eſt i. Docet autem honeſtè viuere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere k. Refertur ad publicam vtilitatem, vel ſingulorum ſeu priuatam l. Collecta eſt vel ex naturali, vel gentium, vel ciuili iure m.

¶ Ius naturale omnium animalium n: Ciuile cuiuſque ciuitatis proprium eſt o. Gentium, omni humano generi commune eſt, eoque omnes pene contractus introducti p. Ciuile, aut ſcriptum eſt aut non ſcriptum q. Scripti ſpecies, Lex quæ à Romano populo: Plebiſcitum quod à plebe r, Senatuſconſultum quod à Senatu ſ. Principum placita quæ à principe, vel per epiſtolam, vel per decretum, vel edictum, perſonaliter vel generaliter ſunt conſtituta t: Edicta quæ vel à prætoribus vel ædilibus curulibus u: Reſponſa prudentum ſunt opiniones eorum quibus permiſſum erat de iure reſpondere x. Non ſcriptum ius eſt, quod vſus approbauit y: hoc Lacedæmonij illo Athenienſes vtebantur z. Ciuilia iura tacite, vel expreſsè mutari poſſunt, naturalia non a. Item Ciuilis iuris obiecta, perſonæ, res, actiones b.

De perſonis.

c ¶ *Tit. 3. De iure perſonarum.* d §. 1. e §. 2. f §. 3. g §. 4. h §. vlt. i ¶ *Tit. 4. De ingenuis.* k §. 1. l ¶ *Tit. 5. De libertinis.* m §. 1. n §. 2. o §. vlt. p ¶ *Tit. 6. Qui & ex quib. cauſis manumittere non poſſunt.* q §. 1. r §. 2. ſ §. 3. t §. 4. 5. 6 u §. vlt. *De lege Fuſia Caninia ſublata.* x ¶ *Tit. 7. De his qui ſui vel alieni iuris ſunt.* y ¶ *Tit. 8.* z §. 2. a §. vlt. *De patria poteſtate.* b ¶ *Tit. 9.* c §. 1. d §. 2. e §. vlt. f ¶ *Tit. 10. De nuptijs.* g §. 10. h §. 1. i §. 2.

Perſonarum prima diuiſio eſt in liberos & ſeruos c. Libertas à natura d: Seruitus à iure gentium procedit e. Serui dicuntur quòd captiui ſeruari, nec occidi ſolent f. Naſcuntur ex ancillis, fiunt iure gentium ſi capiuntur: ciuili, ſi liber ſeipſum vendit g. Liberi ſunt ingenui, aut libertini h. Ingenuus eſt qui ſtatim vt natus eſt, liber eſt i, cui non officit in ſeruitute fuiſſe, & poſtea manumiſſum eſſe k.

¶ Libertini qui ex iuſta ſeruitute manumiſſi l. Manumiſſio fit aut in Eccleſiis, aut vindicta apud Prætorem, aut inter amicos, aut epiſtola, aut vltima voluntate, aut aliis modis m: quocunque tempore & loco n. Manumiſſi hodie ciues ſunt Romani o.

¶ In fraudem creditorum non licet manumittere p. In fraudem non manumittit, qui licet ſoluendo non ſit, ſeruum ſuum cum libertate in teſtamento heredem inſtituit q vel ſine libertate r. In fraudem manumittit, qui non tantum cum ſoluendo non eſt, manumittit, ſed qui animo fraudandi ſ. Non licet quoque minori 25. annis, niſi cauſa cognita t: qui tamen 17. annum impleuit, & 14. attigit, manumittere poteſt u.

¶ Poteſt & is, vt & quiuis alius, omnes ſeruos teſtamento manumittere x.

Secunda perſonarum diuiſio. Perſonarum quædam alieni iuris ſunt, vel ſui y: alieni vt ſerui, filij, vt filij. Serui dominis acquirunt, quicquid acquirunt z. Non tamen in eos ius vitæ & necis habent domini, niſi cauſa cognita: quin eos durius tractare non licet a.

¶ Liberi verò varijs modis parti adquiruntur. Primò ſi ex iuſtis nuptijs procreati ſunt, in poteſtate ſunt parentum b.

¶ Nuptiæ, ſunt viri & mulieris coniunctio, cum indiuiduæ vitæ conſuetudine c. Talis poteſtas Romanorum eſt propria d. Liberos hic intellige, qui te & vxore, filio tuo & eius vxore, non qui ex filia tua naſcuntur e.

¶ Iuſtæ nuptiæ dicuntur quas ciues, puberes, filijfamil. cum conſenſu parentum f, & omnes, intra gradum à lege definitos, contraxerint. hinc patet quod dicitur ratione conſanguinitatis vel honeſtatis inter parentes & liberos etiam ſeruos g, etiam adoptiuos, (quantumuis diſſoluta ſit adoptio h) nuptias non poſſe contrahi: Item inter fratres & ſorores etiam adoptiuos, (niſi diſſoluta ſit adoptio i.) Nõ poſſumus quoque ducere amitæ vel ſororis filiam vel neptem; ſue-

a §. 3. b §. 4. c §. 5. d §. 6. e §. 7. §. 8. g §. 9. h §. 10. i §. 11. k §. vlt. l ¶ *Tit. 11. de adoptionibus.* m ¶ *Tit. 12. quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur.* n §. 1. o §. 2. p §. 3. q §. 4. r §. 5. ſ §. 6. t §. vlt. u §. 7. 8. 9. x ¶ *Tit. 13. De tutelis.* y §. 1. z §. 2. a §. 3. b §. 4. c §. vlt. d ¶ *Tit. 14. Qui teſtamento tutores dari poſſunt.* e §. 1. f §. 2. g §. 3. h §. 4. i §. vlt. k ¶ *Tit. 15. De legit. agnatorum tut.* l §. 1. 2. §. vlt. *adde de capitis deminutione &* ¶ *Tit. 16. vbi agitur de ſpeciebus capitis minutionis.* m ¶ *Tit. 17. De legitima patronorum tutela.* n ¶ *Tit. 18. De legitima parentum tutela.* o ¶ *Tit. 19. De fiduciaria tutela.* p ¶ *Tit. 20. §. 1. 2. §. 4.* q *Atiliano tutori, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.* q §. 5. & r §. vlt. ſ ¶ *Tit. 21. §. 1. De auctoritate tutoris.* t ¶ *A. Tit. 22. §. pr.* u §. 1. x §. vlt. y ¶ *Tit. 22. Quibus modis tutela finitur.*

pſa non eſt quæ nata eſt ex ſorore tua adoptiua a) amitam, materteram: etiam magnam, etiam adoptiuam b. (non idem eſt in duorum fratrum vel ſororum liberis c.) Affinitatis ratione priuignam, nurum d, ſocrum, nouercam e (non idem eſt in compriuignis f.) Priuignæ loco habetur, quam vxor tua poſt diuortium ex alio procreauit. Nurus loco habentur, filij ſponſa, ſocrus, ſponſa patris g.

Alia impedimenta nuptiarum vide in Digeſtis h. Si à quoquam aduerſus ea percepta contractæ ſunt nuptiæ, vir, vxor, nuptiæ, matrimonium, dos, poteſtas patria, dotis donationiſque exactio nulla eſt, & alias etiam pœnas patitur i, & hoc quidem primo modo liberi parentibus adquiruntur. Secundò per oblationem curiæ. Tertiò, legitimatione in parentum ſuorum liberi poteſtatem rediguntur k.

¶ Quartò adoptione l, quoties adoptamus eos qui ſui iuris ſunt, principis authoritate. Adrogatio quoties imperio magiſtratus, eos etiam qui quæue in poteſtate parentum ſunt, Adoptio dicitur. Hic titulus plura capita continet, ſed quod hodie parum ſit in vſu, prætermittetur.

¶ Nunc videndum eſt quibus modis ius patriæ poteſtatis, quis ſoluatur. Soluitur patria poteſtas morte patris m, deportatione eiuſdem n (non relegatione o.) ſeruitute pœnæ p. (hic tamen caſus hodie eſt abrogatus Nou. 22. c. 8.) patriciatus (non tamen militia, non ſenatoria vel conſulari) dignitate q, captiuitate patris ius patris ſuſpenditur r, emancipatione patria poteſtas ſoluitur. Fit autem emancipatio recta via apud competentem iudicem ſ, non inuito patre t. Reliqua non ſunt ita magni momenti in hoc titulo u. & hæc de perſonis alieni iuris.

¶ Quæ ſui iuris ſunt, vel in *tutela*, vel in curatione ſunt x.

¶ Tutela eſt poteſtas in caput liberum, ad tuendum eum qui ſe defendere nequit, iure ciuili data & permiſſa y. Tutor eſt qui eam poteſtatem habet z. Tutelæ variæ ſunt ſpecies. ¶ Prima *Teſtamentaria*: eſt enim permiſſum parentibus liberis impuberibus quos in poteſtate habent, ac non in alterius poteſtatem recaſuris, teſtamento tutores dare a, vt & poſthumis b, & emancipatis: ſed hoc caſu tutor confirmandus eſt ſententia præſidis ſine inquiſitione c.

¶ Dari *tutor teſtamento* poteſt paterfamilias, filiusfamilias d, ſeruus proprius, etiam ſine libertate: ſeruus alienus, cum liber erit e: furioſus, cum compos mentis: minor, cum maior 25. annis factus fuerit f. ad certum tempus ex certo tempore, ſub conditione, ante heredis inſtitutionem g. non certæ rei vel cauſæ h. Filiabus vel filiis tutor datus, poſthumo vel poſthumæ non tamen nepotibus: liberis poſteris & poſthumis & natis i datus intelligitur.

¶ Secunda tutelæ ſpecies eſt *legitima* ab inteſtato, eaque multiplex, veluti *agnatorum* proximorum k, id eſt, cognatorum per virilem ſexum, (agnatio autem omnibus modis capitis minutione plerunque perimitur l.) Item *patronorum*, per quam libertorum & libertarum tutela ad patronos eorumque liberos pertinet m. ¶ Item *parentum*, per quam parentes filiorum ſuorum ac deinceps emancipatorum tutelam habent.

¶ Itẽ fratris, quæ & *fiduciaria* dicitur o. ¶ Tertia ſpecies, *Datiua* quæ deficiente teſtamentaria, & legitima locũ habet. Dantur tutores Romæ à Præfecto vrbi, vel Prætore: in prouincijs à Præſide: vel ſi facultates pupilli quingentos ſolidos non excedant, vel à defenſorib. ciuitatum vnà cum Antiſtite ciuitatis, vel à magiſtratibus, vel iuridico Alexandrino exacta cautione p.

¶ Porrò poſt pubertatem, tutelæ iudicio tutores rationem reddere coguntur q: conſtante verò tutela, *auctoritatem* pupillis interponunt præſentes ſtatim, non poſt tempus, aut per epiſtolam. Nec enim ſine tutore r pupilli obligari poſſunt (quamuis alios poſſint obligare) vel mutuo aliquo contractu ſ vel hereditatem adeundo, vel bonorum poſſeſſionem, vel fideicommiſſum petendo t. Quòd ſi inter tutorem pupillumque iudicium agendum ſit, ipſe quidem tutor in rem ſuam actor eſſe non poteſt, ideóque curator pupillo datur ad iudicium peragendum, eoque peracto curator eſſe deſinit u. ¶ *Tutela finitur* pubertate in maſculis poſt 14. annum completum in fœminis poſt 12. x ſi pupilli adrogati, vel deportati, vel in ſeruitute redacti y. vel ab

Universidad Rey Juan Carlos

a §.2. b §.2. c §.2. d §.3. e §.4. f §. vlt.

hoſtibus capti a, conditione ſub qua datus erit b, vel tempore ad quod tutor datus erit c, exiſtentibus: c morte vel pupillorum vel tutorum d, maxima & media tutorum capitis minutione, omni verò pupillorum e: ſi tutores remoti vel excuſati f.

g ¶ Tit.23. De curatoribus. h §.2. i §.2.

¶ Intereà ſciendum eſt, vtcunque tutela finiatur pubertate, puberes tamen vſque ad 25 annum curatores accipere g, ab iiſdem magiſtratibus à quibus & tutores accipiunt: teſtamento non accipiunt, datus tamen confirmatur decreto Prætoris h. Non accipiunt etiam inuiti, præterquam in litem i. Nec tantum eis ſolis curator datur, ſed & furioſis & prodigis, licèt maioribus 25. annis k: ſed & mente captis, ſurdis & mutis, & perpetuo morbo laborantibus l. Quin etiam ipſi impuberes interdum curatorem accipiunt, ſi tutore idoneo careant.

k §. 3. l §.4. m §.5. & vlt.

n ¶ Tit.24.§.3. De ſatiſdatione tutorum vel curatorum. o h.t. 24. in pr.

¶ Ad tutores & curatores pertinet *tutelæ nomine, ſatiſdare de indemnitate pupilli*, adeò, vt niſi caueant, pignoribus captis coërceri poſſint n, niſi teſtamento, vel ex inquiſitione dati ſint o. eo tamen caſu pluribus datis, poteſt vnus contutori, vel curatori offerre, vel ab eo exigere ſatiſdationem, vt ab vno tantum tutela adminiſtretur. quod ſi nemo eorum ſatis offerat, is gerat quem teſtator adſcripſerit: ſi nullus adſcriptus ſit, quem maior pars elegerit: ſi diſſenſio circa eligendum ſit, Prætor partes ſuas interponet p.

p §.1.

Quòd ſi indemnes pupilli vel puberes eſſe non poſſunt, putà, quia tutores non ſunt ſoluendo, ſubſidiaria eis datur actio in eos eorúmve heredes: (excipe Prætorem, Præſidem prouinciæ & alios quibus tutores dandi ius eſt q: qui etiam ſatiſdationem exigere debeant) aut omnino non, aut non idoneè à tutoribus vel curatoribus ſatiſdari curauerunt r.

q §.4. ſub vlt. r §.2. & vlt.

¶ Antea diximus tutores curatores eſſe deſinere, quoties vel remouentur, vel excuſantur. de vtroque videndum eſt. *Excuſantur* ergo Romæ propter tres liberos ſuperſtites, (tales ſunt etiam in bello mortui) in Italia propter quatuor, in prouinciis propter quinque. Liberos intellige etiam nepotes ex filio & adoptatos à patre naturali ſ. Excuſatur pariter quis quandiu res fiſci adminiſtrat t, quandiu reipublicæ cauſa abeſt u. qui poteſtatem aliquam habet x. qui litem de omnibus bonis, vel hereditate cum pupillo vel adulto habet y. quandiu quis tria onera tutelæ non affectatæ, vel curæ habet z, propter paupertatem a, aduerſam admodum valetudinem b. ſi literas pingere vel legere neſciat c. ſi propter inimicitias teſtamento tutor datus ſit d (inimicitias intellige capitales, non reconciliatas e,) ſi ſtatus controuerſiam à pupillorum patre paſſus eſt f. maior 70. annis, minor 25. g miles, adeò vt nec volens ad tutelæ onus admittatur h. qui Grammaticam, vel Medicinam, vel Rhetoricam Romæ, vel in patria ſua exercet i. Intra quod tempus tutores dati excuſare ſe debeant, vide §.16. Non iuſta excuſatio eſt in eo qui hoc ſolo vtitur, quod patri pupilli fuerit ignotus k, datus tutor ad vniuerſum patrimonium datus intelligitur l. inuitus curator eſſe non compellitur m: quemadmodum & maritus vxoris n. falſa allegatione excuſatus non plenè liberatur onere tutelæ o. Et hæc de excuſationibus.

ſ ¶ Tit.25. De excuſationibus tutorum vel curatorum. t §.1. u §.2. x §.3. y §.4. z §.5. a §.6. b §.7. c §.8. d §.9. e §.11. f §.12. g §.13. h §.14. i §.15. k §.16. l §.17. m §.18. n §.19. o §. vlt.

p ¶ Tit.26. De ſuſpectis tutoribus vel curatoribus. q §.1. r §.2. ſ §.3. t §.4. u §.5. x §. vlt. y §.9.

¶ Remouentur autem tutores *ſuſpecti* p, à iudicibus ordinariis q, ſuſpecti, inquam, tutores, ſiue teſtamentarij, ſiue alterius generis, ſiue patroni, dum tamen eorum famæ ignoſcatur r. Poſtulantur ſuſpecti etiam à quauis muliere, verecunda tamen & pietate producta ſ, ab ipſis puberibus conſilio neceſſariorum t. Porrò ſuſpectus eſt, qui non ex fide tutelam gerit, vel gerere poteſt, licet ſit ſoluendo u: qui moribus talis eſt, vt ſuſpectus ſit x: qui ſui copiam non facit, & abſens non præſtat alimenta, tunc enim in bonorum poſſeſſionem eius mittitur y. ſi præſens mendaciter id dicit, punitur à iudice, quemadmodum & is qui data pecunia miniſterium tutelæ adquiſiit vel redemit z. vt libertus fraudulenter tutelam filiorum patroni adminiſtrans a, remotus ob dolum famoſus eſt b. quod cognitio ſuſpecti finiatur, interdicitur tutori adminiſtratio c. ſuſpecti cognitio extinguitur morte tutoris d. fraudulenter tutelam adminiſtrans, etiam ſi ſatis offerat, remouendus eſt e. De perſonis dictum eſt.

z §.10. a §.11. b §.6. c §.7. d §.8. e §. vlt.

De rebus & rerum adquirendarum modis.

f ¶ Lib.2. tit. De rerum diuiſione, & acquirendo ipſarum dominio. g §.1. & 3. h §.2. i §.4. k §.3.5. l §.6. m §.7.8. n §.10. o §.6.

¶ Sequitur vt *de rebus, earum diuiſione & adquiſitione* videamus: Quarum aliæ in noſtro patrimonio, aliæ extra ſunt f. Et hæ quidem ſunt vel naturali iure communes (vt aer, mare, maris litora g) vel publicæ (vt flumina, portus h & ripæ, vſu tamen: nam proprietas riparum illorum eſt quorum prædiis hæret i) vel nullius vt litore, quæ vſu publica ſunt, proprietate nullius k: vt res ſacræ quæ per Pontifices Deo conſecratæ l: religioſæ, veluti locus in quem mortuus eſt illatus m: ſanctæ, vt muri, portæ ciuitatis, leges n: vel vniuerſitatis, vt theatra, ſtadia, communia ciuitatum o. Singulorum verò res fiunt multis modis. Primùm iure naturali ſeu gentium a. idque multifariam. Siquidem feræ beſtiæ, vt volucres, & piſces, & alia feræ animalia quoties capiuntur, & noſtra cuſtodia coërcentur, noſtra fiunt b. capta non ſunt, quæ tantum vulnerata c, quæ in arbore noſtra tantum nidum fecerunt, quæ ex alueo noſtro euolarunt apes d, quæ reuertendi animum ſeu conſuetudinem non habent e. Aliud eſt in cicuribus animantibus, putà gallinis & anſeribus, licet enim ea animalia conſpectum noſtrum effugerint, noſtra tamen manent, & qui ea animo lucrandi detinet, furtum committit f. Eodem iure gentium quæcunque ex hoſtibus capimus noſtra fiunt g: vt & ea quæ in littore inuenimus h, quæ ex animalibus noſtris naſcuntur i, quæ per alluuionem, ſeu incrementum latens, agris noſtris flumen adiecit k: quæ vi fluminis prædiis noſtris adiecta longiore tempore hæſerat, & radices egerunt l. De inſula hoc tenendum in mari natam, fieri occupantis: in medio flumine, confinium, pro modo latitudinis agri ſui citimam, eius qui ab ea parte prædia poſſidet. naſci non dicitur inſula, ſi ager meus in formam inſulæ redactus eſt m. Idem eſt ius in alueo fluminis derelicto, niſi quod ager meus alueus factus, ſit publicus n. Quòd ſi meus ager inundatus fuerit, meus manebit: inundatio namque fundi ſpeciem non commutat o. Ad hæc eodem iure gentium, quam ex aliena materia ſpeciem feci, mea eſt, ſi ad priorem materiam reduci non poteſt. multò magis ſi ex mea & aliena ſpeciem fecero p. Eodem modo quam purpuram meo veſtimento intexui, mea fit q. Res aliena meæ confuſa, vel fortuitò, vel mea voluntate, fit communis r: mixta fortuitò, mea manet: voluntate, fit communis ſ. Quæ, (etiam alterius in meo fundo quamuis à me ædificata fuerit) mea fit t: ex contrario, rem meam noſtro quam in alieno fundo ædificaui u, vel plantaui x, vel ſeui y, vel in aliena charta ſcripſi. Non idem eſt in pictura: pictura namque tabola cedit z. Eodem iure gentium, bonæ fidei poſſeſſor fructus ſuos facit: malæ fidei poſſeſſor nullos a. Bonæ fidei poſſeſſori aſſimilis eſt vſufructuarius & colonus b. Fœtus pecudum ſunt in fructu: ancillæ, non ſunt c. Vſufructuarij officio incumbit in locum demortuorum animalium alia ſubmittere: demortuarum vinearum vel arborum, alias ſubſtituere d. Eodem quoque iure gentium quem in meo (etiam ſciens,) vel ſacro, vel religioſo (fortuitò tamen) theſaurum inueni, fit meus: quem in alieno, etiam Cæſaris, fiſci, publico, vel ciuitatis, fortuitò tamen, dimidio tenus e. Eodem etiam iure res noſtræ fiunt, quoties nobis traduntur à domino f, vel eius procuratore, ſeu alio, eius voluntate g. Nuda etiam voluntate, ſine traditione, res noſtræ fiunt, putà patientia h, calaŭem traditione i. Noſtræ etiam res fiunt quæ cùm in vulgus miſſæ eſſent k, vel pro derelicto habitę, à nobis occupatę ſunt l. Derelictę non cenſentur quæ in tempeſtate, leuandę nauis cauſa, ſunt eiectę, vel quæ de rheda currente, non intelligentibus dominis, ceciderunt m.

a §.11. b §.12. c §.13. d §.14. e §.15. f §.16. g §.17. h §.18. i §.19. k §.20. l §.21. m §.22. n §.23. o §.24. p §.25. q §.26. r §.27. ſ §.28. t §.29. u §.30. x §.31. y §.32. z §.34. a §.35. b §.36. c §.37. d §.38. e §.39. f §.40.41. g §.42.43. h §.44. i §.45. k §.46. l §.47. m §. vlt.

¶ Hîc dicendum erat de modis rerum acquirendarum iure ciuili: ſed quia Tribonianus hic interſeruit alteram rerum diuiſionem, præter eam de qua ſuperius dictum eſt, ea nobis conſideranda eſt. Sit igitur hęc alia rerum diuiſio, *Rerum aliæ eſſe corporales, aliæ incorporales* n. Illę intangibiles, tangi poſſunt o: hę non poſſunt, & in iure conſiſtunt: ſicut hereditas, vſus, vſufructus, obligationes p, iura ſeu ſeruitutes prædiorum vrbanorum & ruſticorum q. Ruſticorum prædiorum iura ſunt, iter, actus, via, aquęductus r: & ſecundum quoſdam, aquę hauſtus, pecoris ad aquam adpulſus, ius paſcendi, calcis coquendę, arenę fodiendę ſ: vrbanorum verò iura ædificiis inhærent. ſuntque plurima: velut ſeruitus oneris ſuſtinendi, tigni immittendi, ſtillicidij vel fluminis recipiendi, altius non tollendi, luminibus non officiendi t. acquiruntur autem huiuſmodi ſeruitutes pactionibus, ſtipulationibus, teſtamento u.

n ¶ Tit.2. De rebus corporalibus & incorporalibus. o §.1. p §.2. q §. vlt. r ¶ Tit.3. in pr. & §.2. De ſeruitutibus ruſticorum & vrbanorum prædiorum. ſ §.2. t §.1. u §. vlt.

¶ Sic *vſusfructus* adquiritur x. Hoc iure poſſumus alienis rebus vti ſalua earum ſubſtantia y: non tamen in æternum, ſiquidem certis modis extinguitur & ad proprietarium reuertitur z. conſtituitur verò in omnibus rebus etiam iis, quæ vſu conſumuntur, vt tamen earum nomine caueatur a.

x ¶ Tit.4. §.1. De vſufructu. y ¶ Tit. 4. in pr. z §.3. & 4. in fine & vlt.

¶ *Vſus* iiſdem modis conſtituitur & finitur, quibus & vſusfructus b: & minus iuris eſt in vſu, quam in vſufructu c: habitatio, neque vſus eſt, neque vſusfructus, ſed proprium aliquid ius d.

a §. 2. b ¶ Tit. 5. De vſu & habitatione. c §. 1. 2. 3. & 4. d §.5. e §. vlt.

¶ Hîc dicendum erat de hereditatibus & obligationibus: Tribonianus tamen tranſire ad modos rerum acquirendarum iure ciuili maluit e. Hoc interim variè res acquirimus, putà vſucapione f. donatione g & quodam ſpeciali iure accreſcendi.

f ¶ Tit.6. De vſucapionibus & longi temporis præſcriptionibus. g Tit.7. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

teſtamento a, ab inteſtato, iure ciuili b, vel Prætorio c, vel adrogationem bonorum addictionem d, & olim per bonorum poſſeſſionem & Senatuſconſulto Claudiano e, olim verò & hodie obligationibus g. De vſucapionibus primo loco videndum eſt: de quibus hoc conſtitutum eſt: Res mobiles per triennium: immobiles inter abſentes viginti annis vſucapi & noſtras fieri vbicunque ſitæ ſint h: qualeſcunque ſint: libero homine, re ſacra, religioſa, ſeruo fugitiuo i, rebus fiſci k, furtiuis, vi poſſeſſis, exceptis: quæ neque à fure, neque ab alio (niſi ipſo domino, idque quantum ad res furtiuas & vi poſſeſſas attinet l.) quamuis bonæ fidei poſſeſſore, vſucapi poſſunt m, res tamen alienas mobiles, ſi bona fide eas noſtras exiſtimemus, alienare poſſumus n. Fiſcus & Imperator in eadem cauſa ſunt, quas res enim alienas vendit, vel donat, vel quocunque titulo transfert, ſtatim facit accipientis: quo caſu aduerſus fiſcum vel imperatorem intra quadriennium dominis ipſis vel hypothecariis competit actio o. Immobiles vacantes propter abſentiam vel negligentiam domini, alij, bona fide accipienti, tradere poſſumus; etiam in præiudicium fiſci: (ſi modò ſequatur vſucapio p) vt eas longa poſſeſſione adquirere poſſit. Nec enim earum tempore immobilium furtum fit: cùm furtum ſine affectu furandi non committatur. Idque vtilitas eorum qui longa & indiſcreta poſſeſſione muniti ſunt, expoſcat q. Ad hæc vt res à bona fidei poſſeſſore vſucapi poſſit, res vitio carere debet r: qui vſucapit errore falſæ cauſæ carere ſ. Diutina bonæ fidei poſſeſſoris vel vſucapio vel poſſeſſio ad heredem qualemcunque continuatur t, veluti emptorem u. Sequitur *Donatio*, ſecundus acquirendi iure ciuili modus x, eſt autem vel mortis cauſa, vel inter viuos y. Illa ferè per omnia legatis connumeratur z: hæc, non item, perfectaque temere reuocari non poteſt: perficitur ſcripto, vel non ſcripto, nec requiritur in ea traditio. Quæ ſi 500. ſolidos non excedit, inſinuatione non indiget. z: (quemadmodum & quæ fit vel pro redemptione captiuorum, vel à magiſtris militum ipſis militibus, vel à quibus iis quorum domus incendio vel ruina corruptæ ſunt a. Reuocari poſſunt donationes ob ingratitudinem donatarij & aliis ex cauſis b. Tertium genus donationis olim ante nuptias, hodie propter nuptias vocatur, dotibus exæquatum. Poteſt enim ante & poſt matrimonium fieri c. *Tertius* acquirendi modus olim iure ciuili fuit, ius accreſcendi, de quo vide paragraphum vltimum d.

¶ Hic dicendum erat de teſtamentis, ſed Tribonianus hic interſeruit tractatum de perſonis alienantibus & acquirentibus. Quod ad perſonas alienantes attinet, hoc tenendum, Maritum res dotales, etiam conſentiente vxore, *alienare non poſſe*, quamuis ſit earum dominus e: Creditorem pignus ex pactione *alienare poſſe*: quamuis non ſit eius dominus f: pupillos nullam rem ſine tutoris auctoritate alienare, mutuum dare, in ſolutum (niſi de iudicis mandato) accipere ac ſoluere poſſe g. Quod ad perſonas verò adquirentes attinet: *Acquiritur nobis per nosmetipſos* h, per liberos noſtros, vtriuſque ſexus, quos in poteſtate habemus. Totum, ſi ex re noſtra, vſufructu tenus, ſi aliunde quæſierint i. adquirimus per emancipatos dimidiam vſuſfructus tantum: non dominij k. Per ſeruos quos in poteſtate habemus etiam ignorantes & inuiti (niſi forte hæredes inſtituti ſint: tunc enim, niſi noſtro iuſſu hæreditatem adire non poſſunt) adquirimus dominia, poſſeſſiones, vſucapiones, præſcriptiones: quodcumque denique traditione, ſtipulatione, donatione, legato, teſtamento, vel ex alia cauſa ab iis acceptum fuerit l. per ſeruos vſufructuarios & bona fide poſſeſſos, quod ex re noſtra vel operis ſuis adquiſiuerint m. Per alienos ſeruos, & per liberos homines (excepto tamen procuratore) nobis nil acquiritur n.

¶ Nunc dicendum eſt *de quarto* adquirendi modo iure ciuili: Tale eſt *Teſtamentum* quod hic definitur eſſe mentis teſtatio o: huius olim diuerſæ formæ ac genera (quæ nunc defuncta ſunt) fuerant. Vnum pacis quod calatis comitiis: Alterum belli, quod procinctum, Tertium per æs & libram vocabatur p. Hodie in teſtamentis paganorum qui milites non ſunt ſcriptis q, hæc quæ ſequuntur neceſſaria ſunt. Vno & eodem tempore ac contextu fieri debent, ſeptem teſtibus adhibitis, ſubſcribere teſtes oportet, eorum ſignacula teſtamento imponenda r, per manus teſtatoris vel teſtium, nomen hæredis exprimendum eſt ſ. poſſunt omnes teſtes vno etiam alieno annulo ſignare t. Teſtes in teſtamento eſſe non poſſunt mulier, impubes, ſeruus, furioſus, mutus, ſurdus, bonis interdictus, infamis, & is cum quo teſtamenti factio non eſt u: ſeruus (niſi eo tempore quo teſtamentum ſignabatur omnium conſenſu, liber loco habebatur x) Pater, ac eius liberi y (niſi in alieno negotio z) hæres defuncti eiuſdemque hæredis pater, liberi, & fratres qui in eius patris poteſtate ſunt, teſtes eſſe non poſſunt a. Legatarij, & fideicommiſſarij, & perſonæ illis coniunctæ teſtes

a ¶ Tit. 18. & 19.
b lib. 3. tit. 1. & ſeqq.
c lib. 3. tit. 10.
d lib. 3. tit. 12.
e lib. 3. tit. 12.
f lib. 3. tit. 13.
g lib. 3. tit. 14. vſque ad tit. de aſſ.
h dict. tit. 6.
i §. 1.
k §. 9.
l §. 7.
m §. 2.
n verſ. ſed aliquando, verſ. item ſiue & ſeq.
o §. vlt.
p §. 4.
q d. §. 2. verſ. quod autem. & ſeqq.
r & §. 7.
ſ §. 6.
t §. 7.
u §. 8.
x ¶ Tit. 7. De donationibus.
y §. 1.
z §. 2. in pr.
a verſ. ſed & quædam donationes, & l. 36. C. de donat.
b verſ. ſciendum.
c §. 3.
d §. vlt.
e ¶ Tit. 8. Quibus alienare licet vel non licet.
f §. 1.
g §. vlt.
h ¶ Tit. 9. per quas perſonas cuique acquiritur.
i §. 1.
k §. 2.
l §. 3.
m §. 4.
n §. 5.
o ¶ Tit. 10. De teſtamentis ordinandis.
p §. 1. 2. 3. 4.
q §. vlt.
r §. 3. 4.
ſ d. §. 4.
t §. 5.
u §. 6.
x §. 7.
y §. 8.
z §. 9.
a §. 10.

eſſe poſſunt a. Et hæc de teſtibus. Teſtamentum in quacunque materia fieri poteſt b: & pluribus codicibus c. & hæc de forma ſcripti teſtamenti dicta ſunt. In eo quod ſine ſcriptis fit ſeu nuncupatiuo, ſufficit ſeptem teſtibus adhibitis noſtram voluntatem coram eis nuncupare d. Et hæc teſtandi forma hodie paſſim apud omnes gentes vſitata eſt.

¶ Suprà dicta diligens obſeruatio teſtium & ſolemnitatum in ordinandis teſtamentis paganorum, in *teſtamento militis* (dum in expeditione occupatus eſt, quatenus militat & in caſtris degit, non poſt miſſionem e: niſi, quod ad veteranos attinet, intra annum teſtati ſint) non obſeruatur f. Teſtamentum ſcilicet dicitur, non ſi ſimpliciter dixit, *Te hæredem facio*, ſed tunc demum, cùm id dixerit in præſentia teſtium ad id conuocatorum g. E contrariò teſtamentum militis cenſetur, cui ante expeditionem facto, poſteave conſtante militia reſignato, aliquid detractum vel adiectum eſt h. Singularia & hæc ſunt, quod filiusfamilias miles teſtari poſſit i, mutus & ſurdus k, quod milite adrogato, vel emancipato, teſtamentum eius irritum non fiat, tanquam capitis diminutione l. Quod dictum eſt de militari teſtamento, ad eos quoque qui quaſi militant, extenditur ratione peculij quaſi caſtrenſis m.

¶ Longè ab huiuſmodi priuilegio abſunt filiifamilias, quibus etiam permittente patre, *teſtari non licet*, (niſi, vt antea diximus, de caſtrenſi vel quaſi peculio o) vt & impuberibus & furioſis conſtante furore: ſed & interdictis & prodigis p, ſurdis & mutis, (niſi beneficio principali q) cæcis (niſi ſecundum obſeruationem Diui Iuſtiniani r) captis ab hoſte ſ. Eſt & hæc obſeruatio, præter ſuperiores, in teſtamentis obſeruanda (vt pater aliud eſt in matre & auo materno t, aliud in milite patre quod ad poſthumos u) liberos, cuiuſcunque ſexus ſint, natos & poſthumos de quibus vide §. 1. 2. 6. x tam ſuos quàm emancipatos, hæredes inſtituat, vel nominatim *exhæredet*. Alioquin, ſi eos ſilentio præterierit, inutiliter teſtatur: adeò quidem, vt ſi viuo patre filius ita præteritus mortuus ſit, nemo hæres ex eo teſtamento poſſit exiſtere: quia ſcilicet ab initio teſtamentum non conſtitit y. De adoptiuis vide §. 4. & 5. in fin. z. De emancipatis §. 3. & 4. verſ. emancipati a.

¶ Porrò de extraneis hæredibus inſtituendis, hoc tenendum eſt, nobis permiſſum eſſe inſtituere tam liberos homines quàm ſeruos, & tam proprios quàm alienos b: & vnum hominem, & plures vſque in infinitum c, quinetiam eos quos nunquam vidimus d, & hæreditatem diuidere in plures vncias quàm duodecim e, quia vel in nullas, vel partim in quaſdam, partim in nullas. Quod cum accidit, quid iuris ſit, vide §. 6. 7. 8. f Hæredem purè & ſub conditione non tamen impoſſibili, (talis enim pro non ſcripta habetur g) quin & ſub diuerſis conditionibus (quæ coniunctè, omnibus: ſi ſeparatè, cuilibet obtemperandum erit) inſtituere poſſumus h. Ex certo tempore, aut ad certum tempus non poſſumus: quo caſu dies habetur pro ſuperuacuo: & perinde eſt ac ſi purè hæres ſcriptus fuerit i.

¶ Poſſumus quoque in teſtamento plures gradus hæredum facere k, & plures in vnius, vel vnum in plurium: vel ſingulos in ſingulorum locum, vel inuicem *ſubſtituere* l. Poſſumus & ex diſparibus partibus hæredes ſcriptos inuicem ſubſtituere, & nullam mentionem in ſubſtitutione partium facere, quo caſu videmur eas in ſubſtitutione partes dediſſe, quas in inſtitutione expreſſimus m. Poſſumus quoque & inſtituto hæredi cohæredem ſubſtitutum dare, & alium ei ſubſtituere: quo caſu ad vtramque partem ſubſtitutus admittitur n. Tempori ſeruus hæredi ſub conditione, *Si hæres non erit*, ſcripto, alium ſubſtituere, de quo quid iuris ſit, v. §. vlt. o.

¶ Poſſumus præterea liberis impuberibus & furioſis (quo caſu *ad exemplum pupillarem ea ſubſtitutio* p) quos in poteſtate habemus, non ſolum ita: *Si hæres mihi non extiterit, alius ſit tibi hæres*, ſed eo amplius, *Si* (inſtituti vel exhæredati liberi etiam) poſthumi q *hæredes mihi extiterint, & ad hoc impuberes moriuntur, alius*, id eſt (puta Seius) *ſit eis hæres* r. *ſubſtitutio* vocatur *pupillaris*: eaque & ſibi & filio pater teſtamentum facit ſ, hocque illius eſt ſequela: illud ſi non valet, hoc etiam non valebit t. Poſſumus etiam ſingulis liberis, vel ei qui vltimus impubes morietur, ſubſtituere u, ſpecialiter, id eſt, nomine expreſſo, vel generaliter x: maſculo ad decimum quartum, fœminæ ad duodecimum annum y. Extraneo vel puberi filio, ita non poſſumus ſubſtituere: eos tamen grauare per fideicommiſſum poſſumus, vt hæreditatem alij meam, vel pro parte reſtituant z. Quomodo parens ſubſtitutione pupillari vtriq; filij periculum creare non poſſit, vide §. 3. a.

a d. §. 13.
b §. 12.
c §. 13.
d §. vlt.
e ¶ Tit. 11. §. 3. De militari teſtamento.
f d. tit. 11. in pr.
g §. 1.
h §. 4.
i d. tit. 11. in pr.
k §. 2.
l §. 5.
m §. vlt.
n ¶ Tit. 12. Quibus non eſt permiſſum facere teſtamentum.
o §. 1.
p §. 2.
q §. 3.
r §. 4.
ſ §. vlt.
t ¶ Tit. 13. §. 5. 6. De exhæredatione liberorum.
u §. vlt.
x §. 6.
y d. Tit. 13. in pr. & §. 5.
z §. 4. & 5. in fin. l. pen. C. de adopt.
a §. 3. & 4. verſ. emancipati.
b ¶ Tit. 14. in pr. §. 1. 2. 3. De hæredibus inſtituendis.
c §. 4.
d §. 12.
e §. 5.
f §. 6. 7.
g §. 10.
h §. 11.
i §. 9.
k ¶ Tit. 15. De vulgari ſubſtitutione.
l §. 1.
m §. 2.
n §. 3.
o §. vlt.
p ¶ Tit. 16. §. 1. De pupillari ſubſtitutione.
q §. 4.
r d. Tit. 16. in pr.
ſ §. 2.
t §. 5.
u §. 6.
x §. 7.
y §. 8.
z §. vlt.
a §. 3.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Valens ergo ſuperioribus modis teſtamenta quæ interdum accidit, *infirmari*, *rumpi*, vel *irrita fieri* a. Rumpitur agnatione ſui heredis b. poſteriore teſtamento c. Prius teſtamentum non valde renouari: ſi ſimiliter deſerimus nolle nos id valere: item, ſi poſterius facere tantùm cœpimus d. & ita quidem vt hic duobus caſibus princeps non capiat e. fit irritum capitis minutione f. Vtcunque autem tanta nobis teſtantibus competat poteſtas, non poſſumus tamen iniquè liberos, vel parentes exheredare, aut iniquè præterire g: ſed nec fratres & ſorores, turpibus perſonis ſcriptis heredibus poſtponere. Et vniuerſum teſtamentum reſcindere poſſunt: nam ſi quid eis relictum fuerit, quarta eis ſupplenda fuerit h. aliàs huiuſmodi perſonæ de inofficioſo defuncti teſtamento agere poſſunt. Quòd ſi huiuſmodi i perſonæ quartam, vel iure legati, vel fideicommiſſi, vel mortis cauſa, vel inter viuos vel aliis modis habuerint, de inofficioſo agere non poterunt. Quartam ita intellige: vt ſiue vnus fuerit, ſiue plures, quibus agere de inofficioſo permittitur, vna quarta eis detur, quæ pro rata eis diſtribuatur k.

¶ Cæterùm hic notandum eſt, noſtrorum *heredum eſſe differentias*, *nempe alios eſſe ſolùm neceſſarios* (vt ſeruos l.) *alios ſuos & neceſſarios* (veluti filius m) *alios extraneos* n. Extraneis deliberandi de adeunda hereditate, vel non adeunda: ſuis & neceſſariis, abſtinendi poteſtas datur o. Extraneus heres hereditatem adit vel nuda voluntate, vel pro herede gerendo. Pro herede gerit, qui rebus hereditariis tanquam heres vtitur. Vtitur, qui vendit, qui colit, qui locat p. Et hæc omnia non tantùm poſſumus ſed etiam legandi nobis poteſtas data eſt q. *Legatum* eſt donatio à defuncto relicta, ab herede præſtanda r. Olim variis generibus legabatur, veluti per vindicationem, damnationem, ſinendi modum, & præceptionem. Sed hodie omnium illorum legatorum vna eſt natura, & quibuſuis verbis legare licet: actione perſonali, in rem, & hypothecaria legatariis data ſ. Olim etiam legata fideicommiſſis ſtrictiora erant, hodie exæquata t. Videndum eſt de rebus quas legare poſſumus. Legare poſſumus res noſtras, heredis, rem alienam (ſcientes tamen, & in commercio poſitam, hoc vltimo caſu cogitur heres eam rem redimere, vel æſtimationem dare u. niſi legatarius ex cauſa non oneroſa, ſed lucratiua, putà donationis eam rem viuo teſtatore fuerit conſecutus x) rem obligatam creditori y. quod futurum eſſe poteſt z: rem noſtram quam ſi alienam a. rem noſtram eámque poſtea alienare (totam ſcilicet vel in parte ac pignori dare: quo caſu non videmur legatum adimere b. aliud erit ſi res legata ſine facto heredis, perierit. tunc enim res legatario decedit c) debitori noſtro liberationem d. creditori verò purè legare poſſumus, quod in diem & ſub conditione ei debemus (Aliàs ſi nihil eſt plus in legato, quàm in debito, legatum erit inutile e) dotem vxori (plenius enim eſt legatum, quàm de dote actio f) ancillas cum ſuis natis, ordinarium ſeruum cum vicariis, ſeruum cum peculio, fundum cum inſtrumento. ſed hoc caſu mortua ancilla & ordinario, partus & vicarius debetur mortuo ſeruo, fundo alienato, peculium & inſtrumentum non debetur g. Gregem quoque legare poſſumus, cuius quod ſuperfuerit, etiam minimum, putà ouis, à legatario vendicari poterit h. Ædibus legatis, quæcunque poſt teſtamentum teſtator eis adiecerit, ædibus cedunt i. Legare etiam poſſumus peculia ſeruorum k, res corporales & incorporales l, optionis facultatem m. Rem legatarij ei legare non poſſumus n. & hæc de rebus. Illis ſolùm legare poſſumus cum quibus teſtamenti factio eſt o. incertis perſonis p, alieno poſthumo (poſthumus alienus dicitur, qui natus inter ſuos heredes teſtatori futurus non eſt q. qui & olim & hodie heres inſtitui poteſt, niſi in ventre eius mulieris ſit quæ iure noſtro vxor eſſe non poteſt r. Non idem eſt in tutore, qui incertus dari non debet ſ) & hæc de perſonis. Videndum eſt qua forma legare poſſumus. Poſſumus verò legare coniunctim vel disiunctim t. & generaliter, puta ſeruum, vt eo caſu electio ſit legatarij u. Poſſumus in nomine, cognomine, prænomine, agnomine legatarij errare (ſufficit enim ſi de perſona eius conſtet x) poſſumus eundem falsò demonſtrare y, eique falſa cauſa legare z. ſub conditione, ſeruo heredis a, ante heredis inſtitutionem, & inter medias heredum inſtitutiones b, poſt mortem heredis aut legatarij c, pœnæ nomine d.

¶ Poſſumus quoque *adimere legata* (ſiue eodem teſtamento, ſiue codicillis, ſiue contrariis verbis, ſiue aliis quibuſcunque e) transferre ab alio ad alium f.

¶ Poſſumus quoque vniuerſa bona legatis erogare: ſed tamen ea poteſtas primùm per legem Furiam, dein per legem Voconiam, tandem *per Falcidiam* eſt reſtricta, quâ cauetur *ne plus legare*, *quàm dodrantem teſtatori bonorum liceat*, id eſt, vt ſiue vnus heres inſtitutus ſit, ſiue plures, apud eum, eóſve pars quarta remaneat g. Ea lex in ſingulis heredibus locum habet, tam iis quorum pars legatis onerata eſt, quam illis quorum pars non eſt onerata a. Quantitas patrimonij mortis tempore ſpectatur; ideóque, quæ mortuo teſtatore hereditati ante aditam hereditatem adiunguntur vel adimuntur, ad lucrum vel damnum heredum pertinent b. Falcidiæ ratio ponitur, ære alieno, funeris impenſa, & pretiis ſeruorum manumiſſorum deductis c. Nunc tranſeamus *ad fideicommiſſa*, *ſiue fideicommiſſarias hereditates* d. Fideicommiſſa primum eo ſunt reperta fine, vt quibus hereditas vel legatum relinqui non poſſet, ij per alium vtrumque caperent. Ea Diuus Auguſtus, illis rationibus motus confirmauit: confirmata paulatim in aſſidua iuriſdictione verſa ſunt, Prætore ad id peculiariter creato, qui fideicommiſſarius dicebatur e. Fit autem fideicommiſſum, quoties heredem inſtitutum rogamus, vt hereditatem alij reſtituat f. eáque reſtituta nihilominus eſt heres g: quoniam olim eſt, & in eum & darentur omnes actiones, cui ita erat reſtituta hereditas. Poſtea permiſſum fuit, Senatuſconſulto Pegaſiano, heredi perinde quartam retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur: quo ſubſecuto, ipſe heres onera hereditaria pro rata parte ſuſtinebat: alter, legatarij partiarij loco id erat, id eius cui pars bonorum legata eſt: eáque ſpecies legati partitio vocabatur, quia cum herede partiarius partiebatur hereditatem i: atque ita in heredem, iure ciuili: in eum qui recipiebat hereditatem, ex Senatuſconſulto Trebelliano actiones pro rata parte dabantur k. Hodie heres in ſolidum vel pro parte l. teſtamentarius, vel legitimus, vel honorarius m. quis & is cui aliquid reſtitui mandauimus, & à nobis rogatus, vt id, aut totum, aut parte tenus, alij reſtituat n. hereditatem reſtituere debet, quartámque, vel quod quartæ deeſt, retinere & repetere poteſt pro rata portione, actionibus tum in eum, quàm in fideicommiſſarios, competentibus, niſi huiuſmodi perſonæ volentes ſcientes totam reſtituerint, vel noluerint adire. tunc enim ſoli fideicommiſſarij tenentur o. Fideicommiſſa coram quinque teſtibus relinquere poſſumus: quin coram ſolo herede: quo caſu fideicommiſſarius heredi iuſiurandum deferre poteſt, heréſque cogitur, vel iurare ſe nihil tale à teſtatore audiuiſſe, aut, ſi recuſat iurare, fideicommiſſum præſtare p. Nec tantum autem vniuerſam hereditatem per fideicommiſſum relinquere poſſumus q. ſed & res ſingulas r, propriam heredis, legatarij, fideicommiſſarij, aut cuiuſlibet alterius s. libertatem t, is verbis potiſſimum, *peto*, *rogo*, *volo*, *mando*, *fidei tuæ committo*, quæ perinde ſingula firma ſunt, ac ſi in vnum congeſta ſint u.

¶ Poſſumus quoque non tantùm per teſtamentum ſolemne, de quo antea diximus, ſed & codicillis, vno vel pluribus (qui minorem ſolemnitatem requirant a) relinquere u fideicommiſſum, vel quid aliud: non tamen hereditatem directò, licèt per obliquum. Per obliquum relinquimus quoties fideicommittimus y. ante vel poſt teſtamentum fieri poſſunt fideicommiſſa: adeo vt ex iis fideicommiſſum peti poſſit, ſi appareat teſtatorem à voluntate quam in codicillis expreſſerat, non receſſiſſe z.

¶ Et hæc de teſtamentis. Sequitur quintus acquirendi modus iure ciuili, nempè ab *inteſtato*. Inteſtatus decedit, qui aut omnino teſtamentum non fecit, aut non iure, cuius teſtamentum ruptum, irritumve aut ex quo nemo heres extitit a. Inteſtati hereditas primùm ad ſuos heredes pertinet b. Sui heredes ſunt iure ciuili, liberi qui in poteſtate poſiti defuncti, cùm moritur, c cum iis etiam ſuccedunt filij emancipati iure Prætorio et emancipati; liquàm, licèt ab aliis ſint adoptati, idque conſtitutione Iuſtiniani d. exploſo eo in parte veteri iure e: ſiue legitimi, ſiue naturales, ſiue legitimati, ſiue adoptiui, ſiue nati, ſiue poſthumi ſint f. Ii heredes ſiunt, etiam ignorantes: & in eos, morte parentis, continuatur dominium ipſo iure g. Suorum numero continentur, & is qui ab hoſtibus reuertitur poſt mortem patris h. Suus eſt etiam cuius pater perduellionis damnatus, ac memoria damnata: ſed ſuus eſſe deſiit, quia bona parentis ad fiſcum deferuntur i. Filij & filiæ æqualiter parentibus ſuccedunt. Cum iis nepotes ex altero filio mortuo concurrentes ſuccedunt, non in capita, ſed in ſtirpes: nec eo caſu qui gradu proximior eſt, poſteriorem excludit k. Nepotes verò & deinceps liberi ex filia concurrentes cum ſuperius enumeratis perſonis, minus tertia parte accipiunt quàm mater eorum, vel auia acceptura fuerat l. Concurrentes cum agnatis tranſuerſalibus eos excludunt m. Vbi verò nulli ſui ſunt, vel quâ ſui, hereditas ab inteſtato *ad proximos agnatos* olim pertinebat n: ſed hodie agnatis cognati, quoad ſucceſſiones ſunt exæquati o. Agnati ſunt cognati per viriles perſonas coniuncti p. Succedunt ſibi inuicem agnati, etiam ſi gradu (de gradibus vide Titulo ſexto) longiſſimo ſint q, puta decimo r. Sed hodie ſoror cum fratre fratri ſuccedit, veteri iure exploſo

Margin notes (left column): a ¶ Tit. 17. Quibus modis teſtamenta infirmantur. b §. 1. c §. 2. 3. d §. 7. e §. vlt. f §. 4. 5. g ¶ Tit. 18. De inofficioſo teſtamento. h §. 1. & 2. i §. 3. k §. vlt. adde & auth. §. 4. 5. l ¶ Tit. 19. in pr. & §. 1. De heredum qualitate & differentia. m §. 2. n §. 3. 4. o §. 5. p §. vlt. q ¶ Tit. 20. De legatis. r §. 2. ſ §. 2. t §. 3. u §. 4. x §. 6. & 9. y §. 5. z §. 7. a §. 11. b §. 12. c 16. d §. 13. & 21. in fin. e §. 14. f §. 15. g §. 17. h §. 18. i §. 19. k §. 20. l §. 21. in princ. m §. 23. n §. 10. o §. 24. p §. 25. q §. 26. r §. 28. ſ §. 27. t §. 8. u §. 22. x §. 29. y §. 30. z §. 31. a §. 32. 33. b §. 34. c §. 35. d §. vlt. e ¶ Tit. 21. De ademptione legatorum, & tranſlatione. f §. vlt. g ¶ Tit. 22. De lege Falcidia.

Margin notes (right column): a §. 1. b §. 2. c §. vlt. d ¶ Tit. 23. De fideicommiſſariis hereditatibus & ad Senatuſconſultum Trebellianum. e §. 1. f §. 2. g §. 3. h §. 4. i §. 5. k §. 6. m §. 8. n §. 9. o §. 7. p §. vlt. q ¶ Tit. 24. De ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis. r §. 1. ſ §. 2. t §. vlt. u ¶ Tit. 25. in princ. & §. vlt. De codicillis. x §. 1. y §. 2. z §. 3. a L. I. R. III. ¶ Tit. 1. De hereditatibus quæ ab inteſtato deferuntur. b §. 1. c §. 9. d §. 14. e §. 10. 11. 12. 13. f §. 2. 8. g §. 3. h §. 4. i §. 5. k §. 6. l §. 15. m §. vlt. n ¶ Tit. 2. De legitima agnatorum ſucceſſione. o Nou. 118. in pr. p §. 1. q §. 3. r Tit. 3. §. vlt.

Univerſidad Rey Juan Carlos

a §.3.
b §.9. in fi.
c d §.4. in fi.
d Nou.127.
e l. *Iulian.* c. *ſanc.* … *te*: C. *de legit. hæredibus.*
f ¶ Tit.3. *De Tertulliano Sc.*
g ¶ Tit.3.§.5.
h Nou.127. *in princ.*
i Nou.42. c.47. *in fi.* Nou.127.c.1.
k *Cuiac. lib.1. obſ. c.8.* eamque opinionem, vt æquiorem defendit Zaſius 1. *Reſponſ.* 7. Menſegerus 3. *obſ.* 94. Carolus V. quoque imperator idem ſtatuit.
l ¶ Tit.2.3.4.5.6. vnde agitur de gradib. cognationum. *De ſenatuſconſulto Orficiano. De ſucceſſione cognatorum. De gradibus cognationum.*
m ¶ Tit.7. *De ſeruili cognatione.*
n ¶ Tit.8.9. *De ſucceſſione libertorum.*
o ¶ Tit.10. *De bonorum poſſeſſionibus.*
p ¶ Tit.11. *De adquiſitione per adrogationem.*
q ¶ Tit.12. *De eo, cui libertatis cauſa bona addicuntur.*
r ¶ Tit.13. *De ſucceſſionibus ſublatis, quæ fiebant per bonorum venditionem & ex Senatuſconſulto Claudiano.*
ſ ¶ Tit.14. *De obligationibus.*
t d.tit.14.
u §.1.
x §. vlt.
y ¶ Tit.15. *Quibus modis re contrahitur oblig.*
z §.1.
a §.2.
b §.3.
c §. vlt.
d *toto tit.*
e §.2.
f §.2. & vlt.
g §.3.
h ¶ Tit.16.§. vlt. *De verborum obligationibus.*
i ¶ Tit.16. *in pr.*
k §.1.
l §.1.
m §.3. & §.4.
n §.1 & §.4.
o §.4.
p §.6.

ſo ex hereditate, non in ſtirpes, ſed in capita diuidenda b.

¶ Olim frater & ſoror defuncti, filios & filias alterius defuncti excludebat c: ſed hodie non ſunt ſemoti, propter eis conceſſum ius repræſentationis d, quo caſu cum patruo ſuo ſuccedunt in ſtirpes, non in capita e. Olim etiam cum fratribus defuncti mater non ſuccedebat, ſed cum ſolis ſororib. f eo etiam caſu pater defuncti matrem eius excludebat g: ſed hodie ex S.C. Tertulliano etiam cum maſculis fratrib. vtroque etiam parente coniunctis defuncti pater ac mater concurrit æqualiter h, vt tantum accipiat, quantum vnuſquiſque fratrum defuncti i. Cum iis etiam concurrunt filij fratris defuncti, fratris, inquam qui defuncto, fratri ex vtroque parente iungebatur. Nou.127.c.1. Vbi verò agitur de ſucceſſione agnati, vel cognati ſine liberis, vel parentibus vel fratribus aut ſororibus mortui, ſoli fratrum vel ſororum liberi, ac deinceps cognati relicti, patruo ſuo ab inteſtato ſuccedunt, non in ſtirpes, ſed in capita k. Hinc conſtat, magnum iudicium adhibendum eſſe in legendo tit.2.3.4.5. huius libri l. Et quidem quarto oſtenditur quemadmodum filij, filiæ, nepotes, neptes matri & auiæ ſuccedunt ex SC. Orficiano: item de hac adcreſcendi. Quinto cognatus cognato vt ſuccedat. Sexto, de gradibus cognationum.

¶ *De ſeruili cognatione* v. tit.7. *m de ſucceſſione libertorum*, tit.8. & 9. n.

¶ Quod ad *bonorum poſſeſſiones* attinet, quæ iure Prætorio conceduntur, notandus eſt ordo qui ſequitur, eas ſc. dari vel ex teſtamento, vel ab inteſtato. Ex teſtamento duplicitèr, contra tabulas, liberis præteritis: ſecundum tabulas, ſcriptis heredibus. Ab inteſtato hoc ordine, vnde liberi, vnde legitimi, vnde cognati, vnde vir & vxor, & ex legibus expoſito veteri ordine o.

¶ De ſexto adquirendi modo iure ciuili *per adrogationem* vide tit.11. p.

¶ De ſeptimo per *bonorum addictionem* v. titul. 12. q.

¶ De aliis modis, *qui fiebant per bonorum venditiones, & ex SC. Claudiano ſublatis*, vide tit.13. r

¶ Qui nunc ſequitur adquirendi modus vtiliſſimus eſt, conſtat autem *obligatione*. obligatio autem nihil aliud eſt, quàm iuris vinculum quo neceſſitate adſtringimur, alicuius rei ſoluendæ cauſa ſecundum ciuitatis Romanæ iura ſ. Obligationum prima diuiſio hæc eſt, obligationum aliæ Ciuiles ſunt, aliæ Prætoriæ, ſeu honorariæ. Hæ ex prætoris iuriſdictione; illæ, aut legibus conſtitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ t. Altera diuiſio in quatuor ſpecies deducitur. Aliæ enim ſunt ex contractu vel quaſi; aliæ ex delicto vel quaſi. Quæ ſunt ex contractu aut re, aut verbis, aut literis, aut conſenſu contrahuntur x.

¶ Re, veluti y, indebiti z, commodati a, depoſiti b, pignoris acceptione c. Horum obligationum nomine, competit nobis condictio mutui, indebiti, commodati, depoſiti, pignoris d. In mutuo ſemper dominium transfertur; in commodato, depoſito, & pignore nunquam e, in indebito, interdum. In mutuo ab accipiente caſus fortuiti præſtantur; in commodato, & pignore, exacta diligentia, ac conſueta obſeruari à bono patrefamilias f. in depoſito ſolus dolus præſtatur g. Hinc colligere poſſis, quid iuris ſit in indebito.

¶ Verbis contrahitur obligatio ex interrogatione & reſponſione, quoties quid dari fieriue [illegible] huiuſmodi ſtipulationibus quæ factum continent, optimum eſt pœnam ſubiicere, ne quæratur ſtipulationis in incerto ſit; ac neceſſe ſit actori probare quid eius interſit h) ſtipulamur. certum, vnde condictio certi, vel incertum, vnde ex ſtipulatu actio deſcendit. Stipulatio à ſtipulo, id eſt firmo, vel à ſtipite dicitur i. Et hæc de definitione, effectu & etymo ſtipulationis. Olim ſolennia ſtipulationum verba hæc fuerunt, *Spondes? ſpondeo, Fideiubes? fideiubeo*: reſponſionis verò, verba ſtipulationibus reſpondentia. Hodie quibuſcunque verbis fit. Fit ſtipulatio omni lingua, ſufficit congruenter ad interrogata reſpondere k. Fit etiam aut purè, aut in diem, aut ſub conditione. Priori modo confeſtim peti poteſt res promiſſa l. Duobus poſtremis, poſtquam, dies venerit vel conditione impleta m. Qui ſtipulatur *annua quoad viuet*, hæredem ſuum non iuuat n. Quoties ſub conditione ſtipulamur, in caſum ſeu factum differtur obligatio ex ea ſpes eſt, debitum iri, eaque ipſam ſpem ad hæredem tranſmittimus, ſi prius quam conditio exſtet, mors nobis contigerit. ſi ita ſtipulamur, *dabis ſi non fecero*, perinde eſt ac ſi ſtipulati eſſemus, cum moriemur o. Conditiones ad præſens, vel ad præteritum tempus relatæ, aut ſtatim infirmant obligationem, (puta ſi falſæ ſint) aut omnino non differunt, puta ſi veræ ſint. Nam quæ per rerum naturam certa ſunt, non morantur obligationem, licet apud nos incerta ſint p. Loca interdum inſeruntur ſtipulationibus, veluti *Carthagini dabis?* talis ſtipulatio ipſa, ſed tacitè habet tempus adiectum, quo promiſſor Carthaginem ire poterit, ideòque qui Romæ ita ſtipulatur, *hodie Carthagini dare*, nihil agit, eſt enim

inutilis repromiſſio a. & hæc de forma ſtipulationis dicta ſint.

¶ *Stipulandi & promittendi duo pluresue fieri poſſunt* b rei ſimul, quoties vel plures ſtipulantur, vel promittunt c: verùm ita modo ſolidum debetur, à quouis eorum ſolidum præſtatur & accipitur d. Eorum vnus purè, alius in diem, vel ſub conditione obligari poteſt. Nec impedimento erit dies aut conditio quominus ab eo, qui purè obligatus eſt, petatur e.

¶ Quod liberi in poteſtate poſiti f & ſerui, etiam hereditarij, quoquo modo *ſtipulantur*, dominio acquirunt g: niſi factum in ſtipulatione contineatur h. Communis ſeruus, vnicuique dominorum pro portione dominij acquirit, niſi aut vni nominatim, aut vnius iuſſu ſtipulatus fuerit aliter dominus adquirendi capax non ſit: tunc enim ei ſoli adquiritur i. & hæc de perſonis.

¶ *Stipulationum diuiſiones hæ ſunt. Aliæ Iudiciales*, quæ à mero iudicis officio proficiſcuntur: *Prætoriæ* & ædilitiæ, quæ à mero Prætoris officio deſcendunt k; *Conuentionales* l, partim Prætoriæ, partim iudiciales l. *Conuentionales*; quæ ex conuentione vtriuſque partis concipiuntur m. Aliæ *ſimiles*, vel vtiles, de quibus hoc primùm tenendum eſt. Res omnes mobiles, vel ſoli dominio noſtro ſubiectas in ſtipulationem deduci poſſe n. Contra non poſſumus ſtipulari vtiliter rem quæ in rerum natura non eſt, aut eſſe non poteſt o, rem ſacram, religioſam, publicam, liberum hominem, rem noſtram p, etiam eo caſu quo noſtra erit q, factum turpe, vel ob turpem cauſam r, factum alienum, ſeu alium facturum vel daturum ſ, alij cui dari noſtra non intereſt (niſi pœnam ſtipulemur: quo caſu ita factum non erit t, vel citra ſtipulationem pœnalem, niſi ei cuius iuri ſubiecti ſumus ſtipulemur, niſi in extraneam perſonam ſolutionem conferamus, niſi eis qui iuri noſtro ſubiecti ſunt ſtipulemur, hoc enim vltimo cum nobis acquirimus u, niſi pupillo vel procuratori: tunc enim noſtra intereſt eis dari x) vel ab eo qui noſtro iuri ſubiectus eſt, vel ab eo cuius iuri ſubiecti ſumus y. Inutilis eſt etiam ſtipulatio, ſi ad interrogata non fuerit reſponſum z. Exemplo ſit is qui de vna re interrogatus, de alia reſpondit a. Mutus b, furioſus neque ſtipulari neque promittere poſſunt c. Pupillus, ſine tutore ſtipulari poteſt: at non promittere d. Pupillum intelligimus, qui proximus eſt infantiæ, non infantem e. Sub conditione impoſſibili, (qualis eſt, cui natura impedimento eſt, quominus exiſtat) ſi ſtipulati fuerimus, perinde eſt, ac ſi purè ſtipulatio facta eſſet: ideòque ſtatim peti poteſt f. Inter abſentes concepta ſtipulatio inutilis eſt. Abſens fuiſſe non intelligitur quem præſentem fuiſſe ſcriptura ſeu inſtrumentum teſtatur: (hoc enim caſu ſcripturæ creditur & præſumitur pro inſtrumento;) ſed tamen reus poteſt manifeſtiſſimis probationibus vel per ſcripturam, vel per teſtes idoneos probare, toto eo die, quo conficiebatur inſtrumentum ſe vel aduerſarium ſuum in aliis locis fuiſſe g. Poſt mortem, ſiue pridie quàm moriamur, dari, ſtipulari, vel promittere poſſumus h: ſed & *ita, cum moriar*, vel *ita cum morieris* i. poſt mortem alterius k. Poſſumus etiam præpoſterè ſtipulationem concipere, puta hoc modo *ſi nauis ex Aſia venerit, hodie dare?* Item plures res vna ſtipulatione comprehendere: quo caſu ſi ad omnes promiſſor reſponderit, ad omnes tenebitur m. Præterea ſub conditione, cuius ſpem ad hæredes noſtros, & in hæredes promiſſoris tranſmittimus n. Poſtremo, hoc anno, hoc menſe: tunc autem, niſi omnibus anni vel menſis partibus præteritis, non rectè petitur o. Si fundum dari ſtipulatus fueris, vel hominem, non poteris continuò agere, niſi tantum ſpatium præterierit, quo traditio fieri poſſit p.

¶ Stipulationum promiſſionibus *fideiuſſores* adhiberi q, in omni contractu r hæredem relinquunt obligatum ſ. Obligationem præcedere poſſunt & ſubſequi t. Quouis idiomate obligari poſſunt u. Si plures ſint, epiſtolæ D. Hadriani ſeu diuiſionis beneficium habent, de quo x. S. 4. y Non poſſunt obligari, vt plus debeant quàm principalis; vt minus debeant, poſſunt. Minus intelligimus re, vel tempore z. Si quid rei principalis nomine ſoluerint, pro eo recuperando mandati habent iudicium a. Quem fideiuſſiſſe conſtat, cum ſolenniter & maturo conſilio ſe deuiſſe præſumimus a. Et hæc de obligatione, quæ verbis perficitur.

¶ Literis ſiue ſcriptura qua conſtat *obligatio*, promiſſorem obligat: ſed tamen intra biennium exceptionem pecuniæ non numeratæ obiicere poteſt b. Et hæc de literarum obligationibus.

¶ Reſtant quæ ſunt *conſenſu*: in quibus neque ſcriptura neque præſentia, neque rei traditione opus eſt. Sufficit vt qui contrahunt, in his etiam alter alteri ex æquo & bono obligatur c.

¶ Eius generis eſt *emptio & venditio*, quæ, ſimul atque de pretio conuentum eſt, contrahitur: quamuis nondum pretium numeratum ſit, ac ne arrha quidem data fuerit. Nam quod arrhæ nomine datur, argumentum,

a §.5.
b ¶ Tit.17. *De duobus reis ſtipulandi & promittendi.*
c ¶ d.tit.17.
d §.1.
e §. vlt.
f ¶ Tit.18.§.1. *De ſtipulatione ſeruorum.*
g ¶ d. Tit.18. *in pr.* & §.1.
h §.2.
i §. vlt.
k ¶ Tit.19. *in pr.* & §.1. *De diuiſione ſtipulationum.*
l §.1. *in pr.* & §.2.
m §.3.
n ¶ Tit.20. *De inutilibus ſtipulationibus.*
o §.1.
p §.2.
q §.21.
r §.24.
ſ §.3.
t §.19. [illegible]
u §.4.
x §.20.
y §.6.
z §.5.
a §.23.
b §.7.
c §.8.
d §.9.
e §.10.
f §.11.
g §.12.
h §.13.
i §.15.
k §.16.
l §.14.
m §.16.
n §.25.
o §. vlt.
p §. vlt. in fi.
q ¶ Tit.21. *De fideiuſſoribus.*
r §.1.
ſ §.2.
t §.3.
u §.7.
x §.4.
y §.5.
z §.6.
a §. vlt.
b ¶ Tit.22. *De literarum obligationib.*
c ¶ Tit.23. *De obligationibus ex conſenſu.*

Universidad Rey Juan Carlos

ponendum eſt emptionis contractu, atque ipſa emptio. Pretium igitur in venditione conſtitui oportet: nam ſine pretio nulla emptio eſſe poteſt *a*. Certum pretium eſſe debet (certum illud etiam exiſtimamus, quod certius exiſtimauerit *b*.) & in numerata pecunia (qua in re emptio à permutatione differt *c*.) Venditione ita contracta, periculum & commodum rei venditæ ſtatim ad emptorem pertinet, tametſi res emptori tradita non ſit *d*. Emptio ſub conditione, & purè contrahi poteſt *e*. Rem ſacram, religioſam, publicam, fruſtra quis ſciens emit: ignarus ſi emerit, habet actionem ex empto aduerſus venditorem, vt conſequatur quod ſua intereſt non fuiſſe deceptum *f*. Præter ſuperius genus emptionis, aliud eſt quod ſcriptura perficitur: quod tunc demum perfectum intelligitur, cum inſtrumenta venditionis fuerint conſcripta, vel manu propria contrahentium, vel ab alio ſcripta & à contrahentibus ſubſcripta, vel à tabellione completa & abſoluta. Donec aliquid ex his deeſt, pœnitentiæ locus eſt. Poteſt alterutre contrahentium ſine pœna recedere à contractu, niſi arra data ſit: tunc enim pœnitens emptor arram, venditor, duplum arræ reſtituere compellitur *g*.

a ¶ Tit. 24. In pr. De emptione & venditione.
b §. 1.
c §. 2.
d §. 3.
e §. 4.
f §. vlt.

¶ Et hæc de venditione & emptione cui proxima eſt *locatio & conductio*: Vtraque contracta intelligitur ſi merces conſtituta eſt *h*, etiam alieno arbitrio. Merces in pecunia eſſe debet. Nam ſi inuicem rem vtendam accipimus: non ex locato & conducto, ſed præſcriptis verbis agimus *i*. Si aurum meum dedi aurifici, vt annulos conficeret, mera locatio: ſi is & aurum & operas præſtitit, auri ratione emptio & venditio: operarum verò, locatio & conductio intelligitur *k*. Locare poſſumus alteri prædia perpetuò fruenda, ea lege, vt quandiu penſio pro his præſtabitur, conductor, eiuſve hæres aut qui ab eo cauſam habet quocunque modo expelli non poſſit: quod genus contractus Emphyteuſim vocamus. Particularia huiuſmodi prædij damna, colonus patitur, vniuerſalia ipſe prædij dominus *l*. Cæterum conductor legem conductionis ſeruare debet, eamque ex æquo & bono ſupplere, qui accepta pecunia, rem cuſtodire promittit. Cuſtodiam diligentiſſimi patrisfamilias debet, de caſu fortuito non tenetur *m*. Mortuo conductore intra tempus conductionis, hæres eius eodem iure in conductionem ſuccedit *n*. Locatori, locati: conductori, conducti actio datur *o*.

g In princ. Eo tit.
h ¶ Tit. 25. De locatione & conductione.
i §. 2.
k §. 4.
l §. 3.
m §. 5.
n §. vlt.
o in princ. Eo tit.

¶ Sequitur *ſocietas*, quæ aut totorum bonorum: aut vnius alicuius negociationis eſt *p*. Partes lucri & damni expreſſæ, ſeruandæ ſunt. ſi non expreſſæ, æquales erunt *q*. Coire ita ſocietatem poſſumus, vt ego lucri duas partes, damni tertiam feram: tu duas damni, lucri tertiam habeas: quia mea opera ita pretioſa eſſe poteſt in ſocietate, vt iuſtum ſit me in ſocietate conditione meliore admitti. Poteſt etiam conuenire vt ego pecuniam conferam, tu non conferas, tamen lucrum ſit commune: (ſi modò opera tua pro pecunia valet) vt lucri partem feras de damno non tenearis, ſi modò in alia re lucrum, in alia damnum illatum ſit *r*: vt compenſatione facta quod ſupereſt ſolum intelligatur in lucro eſſe. Si vna cauſa (puta lucro) pars expreſſa eſt, in altera (puta damno) omiſſa: in eo quod omiſſum eſt, eadem pars ſeruabitur *ſ*. Soluitur ſocietas diſſenſu legitimo non fraudulento *t*: morte vnius ſocij, niſi in coeunda ſocietate aliter conuenerit *u*: ſinito rei negotio *x*, publicatione omnium bonorum vnius ſocij *y*, vel ceſſione. Socius ſocio culpæ tenetur & diligentiæ, diligentiam intellige non exactiſſimam ſed qualem ſocius in rebus ſuis adhibere ſolet *a*.

p ¶ Tit. 26. De ſocietate.
q §. 1.
r §. 2.
ſ §. 3.
t §. 4.
u §. 5.
x §. 6.
y §. 7.
z §. 8.
a §. vlt.

¶ Sequitur *mandatum* *b* quod ſit, vel vt mea tantum *c*, vel vt mea & tua *d*, vel vt alterius *e*, vel vt mea & ſocij *f*, vel vt tua & alterius *g*, vel vt tua tantum geras negotia: cuius generis mandatum magis conſilium eſt quam mandatum: ob id non eſt obligatorium, vt & illud contra bonos mores eſt commodum *h*. Qui mandatum accepit non debet excedere fines mandati *i*. Mandatum reuocari poteſt re integra *k*. Intelligitur reuocatum morte mandantis, ſi modò mandatarius mortem eius intellexit *l*. Mandatum non ſuſcipere liberum eſt. Suſceptum conſummandum eſt, aut renunciandum *m*. In diem differri & ſub conditione fieri poteſt *n*. gratuitum eſſe debet. Et hæc de obligationibus quæ ex quaſi contractu fiunt, dicta ſint.

b ¶ Tit. 27. De mandato.
c §. 1.
d §. 2.
e §. 3.
f §. 4.
g §. 5.
h §. 7.
i §. 8.
k §. 9.
l §. 10.
m §. 11.
n §. vlt.

¶ Sequitur vt videamus *quæ obligationes ex quaſi contractu* *o* *naſcantur* *p*. Inter negotiorum geſtorem & eum cuius negotia geſta ſunt *q*, inter tutorem & pupillum *r*, inter eos qui communem rem habent *ſ*, inter hæredem & legatarios *t*, inter eum qui per errorem non debitum ſoluit, accepit, vltro citroque naſcuntur obligationes ex quaſi contractu *u*.

o ¶ Tit. 28. De obligationibus quæ quaſi ex contractu naſcuntur.
p §. 1.
q §. 2.
r §. 3. & 4.
ſ §. 5.
t §. 6. & vlt.

¶ Hic dicendum erat de obligationibus ex delicto vel quaſi: ſed quia Tribonianus interſerit tractatum de perſonis obligationem acquirentibus & de contrariis obligationis *x*, vtrumque caput conſi. cranlum nobis erit. *Acquiritur obligatio* per nos, per ſeruos, per filios in poteſtate *a*, per liberos homines, & per alienos ſeruos quos bona fide poſſidemus *b*, per ſeruum vſumfructuarium & vſuarium *c* & communem *d*.

x ¶ Tit. 29. Per quas perſonas nobis obligatio acquiritur.
a §. 1.
b §. 2.
c §. vlt.

¶ *Tollitur* verò *obligatio* ſolutione eius quod debetur *e*, acceptilatione ſeu imaginaria ſolutione *f*, nouatione ſeu interuentu nouæ perſonæ *g*, contraria voluntate.

d ¶ Tit. 30. Quibus modis tollitur obligatio.
e §. 1. 2.
f §. 1.
g §. vlt.

¶ Sequuntur *obligationes ex delicto*, vel quaſi: naſcuntur ex re, id eſt, ex ipſo maleficio, veluti furto, rapina, damno iniuria *h*. Furtum eſt contrectatio fraudulosa rei alienæ lucri faciendi cauſa *i*. Dicitur à furuo, id eſt, nigro (ſit. n. clam) vel à ferendo *k*. Manifeſtus fur eſt, qui in ipſo furto deprehenditur vel in eo loco quo furtum fit: quippe ibi furtiuam rem tenet: Non manifeſtus eſt ei contrarius *l* (de concepti, oblati, prohibiti furti antiquis actionibus v. §. 4. *m*) manifeſtus quadrupli: non manifeſtus, dupli tenetur *n*. Qui pignore, aut depoſito vtitur, furtum committit, vt & commodatarius rem vtendam acceptam in alium vſum transferens *o*: ſi modo intelligit id ſe inuito domino facere *p*, niſi domino volente id faciat. Si ſeruum meum, à te de furto mihi faciendo ſollicitatum permiſi quaſdam res mihi ſurripere, vt te in ipſo delicto deprehenderem, furti & ſerui corrupti nomine mihi teneris: vtcunque me volente eo caſu videaris rem meam contrectaſſe *q*. Furtum committit, qui liberum hominem ſurripit *r*: qui creditori ſuo pignus datum ſubtrahit *ſ*. ſed & is cuius ope & conſilio furtum factum eſt, veluti, tibi nummos excuſſit, vt alius eos raperet: qui tibi obſtitit, quo minus furem adprehenderes: qui boues tuos fugauit, vt alius eos acciperet: qui ſcalas feneſtris ſupponit, aut ſciens commodat ferramenta ad effringendum, vel qui oſtium effringit, vt alius furtum faciat. Qui tantum conſilium dedit, furti non tenetur *t*. Serui dominus, liberi parentibus furti non tenentur *u*. Furti actio competit ei cuius intereſt rem ſaluam eſſe *x*: ideoque & creditori, ob pignus ſubreptum *y*: & fulloni, ob veſtimenta ſubrepta: & bonæ fidei emptori *z*, & certis caſibus ei qui rem commodatam accepit *a*. non idem eſt in depoſitario *b*. Impubes proximus pubertati furti teneri poteſt *c*. Rem nobis ſubreptam à quouis poſſeſſore vindicare poſſumus: eam verò ipſi furi condicimus, & præterea dupli, vel quadrupli pœnam exigimus *d*. & hæc de furto.

h ¶ Tit. 1. lib. 4. De obligationibus quæ ex delicto naſcuntur.
i §. 1.
k §. 2.
l §. 3.
m §. 4.
n §. 5.
o §. 6.
p §. 7.
q §. 8.
r §. 9.
ſ §. 10.
t §. 11.
u §. 12.
x §. 13.
y §. 14.
z §. 15.
a §. 16.
b §. 17.
c §. 18.

¶ *Rapina* furto deterior: cuius nomine intra annum, quadrupli: poſt annum, ſimpli actio, nobis competit *e*: aduerſus eum qui non errore ductus, ſed dolo malo rapuit. Sed tamen, qui rem ſuam ab eius poſſeſſore per vim rapit eius dominio priuatur: qui ſuam exiſtimans, alienam tamen rapit, eam cogitur reſtituere: præterea eius æſtimationem perſoluere: quod & in immobilium inuaſionibus locum habet *f*. & hæc de vi & rapina.

d §. vlt.
e ¶ Tit. 2. De vi bonorum raptorum.
f §. vlt.

¶ *Damni iniuriæ* actio conſtituitur *per l. Aquiliam*: cuius primo capite de ſeruo & quadrupede (quæ pecudum numero ſit, quæque gregatim paſci dicitur *g*.) alterius occiſo agebatur *h*. Non iniuria occidit qui inſidiatorem *i*, vel qui caſu occidit. Contra, hic iniuria occidit, qui culpa *k*, vel imperitia *l*. Reus eo caſu tenetur de occiſo, quanti eo anno plurimi fuit *m*: & in id quod præterea, perempto illo corpore damni illatum fuit *n*. Idem etiam teneri poteſt lege Cornelia *o*. caput 2. leg. Aquil. non eſt in vſu. Forte in eo agebatur de acceptilatione nobis vtiliter per iniuriam ab alio *p*. Tertio capite agebatur de ſeruo & quadrupede vulneratis, de feris occiſis, de damno dato rebus inanimatis, veluti quid in eis viſum, ruptum, fractum, corruptum, ſciſſum, colliſum, effuſum, mixtum fuerit *q*. Reus tenebatur eo nomine, non quanti eo anno res plurimi fuiſſet: ſed quanti in diebus triginta proximis *r*. Porro ex lege Aquilia directa actio datur in eum qui corpore ſuo damnum dedit. Vtilis in eum qui non corpore, ſed tamen in corpus aliquod damnum dedit: veluti ſi hominem, vel pecus incluſit, vt fame necarentur: iumentum egit, vt præcipitarentur: ſeruo perſuaſit, vt in arborem aſcenderet: vel in puteum deſcenderet, vt læderetur: In factum, ſi neque corpore, neque in corpus damnum datum eſt ab aliquo: veluti ſi quis miſericordia ductus alienum ſeruum compeditum ſoluit, vt fugeret *ſ*. Et hæc de damno.

g ¶ Tit. 3. §. 1. De lege Aquilia.
h ¶ d. Tit. §. 1.
i §. 2.
k §. 4. 5. 6.
l §. 7. 8.
m §. 9.
n §. 10.
o §. 11.
p §. 12.
q §. 13.
r §. 14. 15.
ſ §. vlt.

¶ *Iniuria* generaliter dicitur, quod non iure fit: ſpecialiter, vt contumelia *t*. Iniuriam facit qui pugno pulſat, fuſtibus cædit aut qui verberat. Conuicium quis facit, vel voce, vel ſcripto *u*, item is qui procurat iniuriam fieri *x*. Nihil intereſt nobis, an liberis, aut vxori fiat iniuria *y*. Si ſeruis noſtris in noſtri contumeliam iniuria facta eſt, iniuriæ actio nobis competit: non ſi eis ſimpliciter conuicium factum, aut pugno tantum, ſint percuſſi *z*. ſeruum nptium intelligimus, & quem cum alio habemus

t ¶ Tit. 4. De iniuriis.
u §. 1.
x §. 11.
y §. 2.
z §. 3.

communem.

a §.4.
b §.5.
c §.6.
d §.7.
e §.8.9.
f §.10.
g §.vlt.
h ¶ Tit.5. De obligationibus quæ ex quaſi delicto naſcuntur.
i §.1.2.
k §.vlt.
l ¶ Tit.6. De actionib.
m §.1,2,14,15.
n §.3.4.
o §.5.
p §.6.
q §.7.
r §.13.
ſ §.8.
t §.9.
u §.10.
x §.11.
y §.12.
z §.16.
a §.17.
b §.18.
c §.19.
d §.20.
e §.21.
f §.22.
g §.23.
h §.24.
i §.25.26.27.
k §.28.29.30.
l §.31.32.
m §.36.37.38.39.40. ſin vlt.
n §.33.34.
o ¶ Tit.7. Quod cum eo, qui in aliena poteſtate eſt, negotium geſtum eſſe dicitur.
p §.vlt.
q §.1.
r §.2.
ſ §.3.5.
t §.6.
u §.4.
x §.7.
y ¶ Tit.8. in pr. §.1.§.2.§.3.4.5.6. De noxalibus actionibus.
z §.vlt.

committit m a, cuius ſeruus proprietati b, qui bona fide nobis ſeruit (ſi modo in noſtri contumeliam ei iniuria facta ſit c) Qui iniuriam intulit, arbitrio iudicis punitur pro circunſtantijs perſonarum d, & rei, & facti atrocitate e. Cenſetur, quanti iniuriam paſſus æſtimauerit: vel minoris, prout iudici viſum erit. Criminaliter pœna extraordinaria f. Hæc actio diſſimulatione aboletur g, & hæc de obligationibus ex delicto.

¶ *Quaſi ex delicto obligatur* iudex, cùm litem ſuam fecit h: is ex cuius cœnaculo deiectum effuſumve aliquid eſt, ita vt alicui noceretur i. exercitor nauis, aut cauponæ, aut ſtabuli, de damno, aut furto: quod in naui aut caupona, aut ſtabulo factum erit k. & hæc de perſonis & rebus dicta.

De actionibus priuatis & publicis.

Sequuntur actiones, tertium iuris obiectum. Actio nihil aliud eſt, quàm ius perſequendi in iudicio quod ſibi debetur l. Actionum aliæ in perſonam ſunt (quæ & condictiones) aliæ in rem (quæ vindicationes dicuntur) corporalem vel incorporalem, vt ſeruientes m. Et hæ quidem legitimæ ſunt & ciuiles. Prætoriæ verò in rem & perſonam ſunt variæ. In rem, veluti Publiciana qua experitur is cui ex aliqua cauſa res aliena tradita fuit, eiuſque poſſeſſionem amiſit, antequam eam vſucaperet: perinde enim eam rem vindicat, ac ſi vſucepiſſet n. Reſciſſoria datur captiuo, aut abſenti Reip. cauſa, ad vſucapionem ſuorum bonorum factam reſcindendam o. Pauliana eſt qua creditores reſcindunt in ſui fraudem alienationem, factam à ſuis debitoribus p. Seruiana verò, qua locator de rebus coloni. Quaſi Seruiana qua creditores pignora, & hypothecas perſequuntur q. Præiudiciales ſunt per quas quæritur, An aliquis liber, An libertus, vel de partu agnoſcendo r. In perſonam, veluti de pecunia conſtituta ſ. (conſtituit autem quicunque pro ſe vel pro alio citra ſtipulationem ſe ſoluturum promittit t.) De peculio aduerſus patrem & dominum u. Ex iureiurando Pœnales, in albi corruptorem & alios y. Secunda actionum diuiſio. Actionum aliæ ſunt rei perſequendæ z (vt omnes in rem, & ferè omnes in perſonam a) aliæ pœnæ perſequendæ ſeu pœnales (putà ex maleficiis b) mixtæ. Mixtæ ſunt quibus vel rem & pœnam perſequimur c, vel quas in rem & perſonam dirigimus d. Tertia diuiſio. Actionum aliæ in ſimplum e (veluti ex ſtipulatione, mutuo, empto, locato, & ſimilibus f) in duplum g, in triplum h, in quadruplum ſunt i. Quarta diuiſio. Actionum aliæ bonæ fidei ſunt, quædam ſtricti iuris k, quædam arbitrariæ l. Quinta diuiſio quibuſdam actionibus ſolidum perſequimur, quibuſdam minus ſolido m. De ſexta diuiſione infra dicemus tit. 12. In actionibus danda eſt opera, ne plus quam oportet, petatur. Plus petitur quatuor modis, re, tempore, loco & cauſa n.

¶ Non tantùm actione vtimur in eum qui ipſemet contraxit, vel deliquit: quod ipſe vel contraxerit vel deliquerit: ſed quas eius ſeruus filiúſve nobis vel ex contractu, vel delicto obligata eſt o. Ex contractu, putà ſi iuſſu patris, vel domini cum filio vel ſeruo contraxero, pater & dominus tenetur etiam directò in ſolidum q. Vtrque iuſſiſſe intelligitur, ſi naui (hinc exercitoria) vel tabernæ (hinc inſtitoria r) vel peculio ſeu peculiari merci (hinc tributoria ſ) perſonas ſibi ſubiectas quocunque modo præpoſuerit t. Interdum etiam huiuſmodi perſonæ tenentur, licet filios vel ſeruos non præpoſuerint, putà ſi filij vel ſerui rem quam nobiſcum geſſerunt, in rem, & vtilitatem patris vel domini neceſſariò, vel vtiliter verterint, tunc enim datur nobis de in rem verſo actio u. Nunquam verò in patrem ignorantem datur actio, ob mutuum filio eius datum, propter *Senatuſconſulti Macedoniani* authoritatem x. Ex delicto verò ſerui datur in dominum *actio noxalis*, per quam ipſe dominus ſeruum dedere tenetur: aut litis æſtimationem ſufferre y. Ex delicto liberorum pater filium filiámve noxæ dedere non poteſt. Id enim naturalis amor & pudicitia filiarum non admittit. Conueniuntur ergo ipſimet liberi, ſi deliquerint z. Ex delicto ſeu *pauperie* animalium, ipſi domini etiam tenentur, ſi quid laſciuia, aut pauore, aut feritate damni dederint: ſed tamen liberantur domini, ſi ea animalia noxæ dederint a, niſi canem, verrem, aprum, leonem, vrſum ſibi habeant, qua vulgo iter ſit. tunc enim tanti dominus condemnatur, quanti iudex arbitratus fuerit b. Et hæc de dominis & parentibus.

¶ Poſſumus quoque *per procuratorem, tutorem, curatorem, ſyndicum agere*, quia tutores, curatores, & huiuſmodi cauſæ ſi requirunt c. Procurator dicitur, cui rem noſtram agere permiſimus d.

¶ Rei præſentis onus eſt, (ſic committimus obſeruationes iuris veteris) vt vel iuret, vel promittat, vel etiam *ſatiſdet* e, ſi id qualitas eius perſonæ exigat: quod in iudicio permanebit vſque ad terminum litis e. Abſentis verò ſatiſdare nomine ſui procuratoris, iudicatum ſolui, & tempore recitandæ ſententiæ ſe in iudicium venturum f. Quòd ſi abſens eſt omninò, & neſciat litem ſibi moueri, quibus poteſt eius defenſionem ſubire, ſatiſdatione prius iudicatum ſolui, præſtita g. Et hæc de reo. Procurator verò actoris, carens mandato domini expreſſo, vel inſinuato, cauere debet rem ratam dominum habiturum h.

¶ Sequitur ſexta actionum diuiſio ſuperioribus adnectenda. *Actionum* aliæ *temporales*, aliæ *perpetuæ* ac in heredes dantur i.

¶ Et his quidem actionibus actores vtuntur. *Exceptionibus* verò rei k. Excipiunt autem ſe metu, dolo, errore l, de pecunia non numerata m, de pacto conuento ne petatur n, de re iureiurando deciſa o, de iudicata p, & ſimilibus q. Earum exceptionum quædam ex legibus, quædam ex iis quæ legis vicem obtinent, quædam ex ipſius Prætoris iuriſdictione ſubſtantiam capiunt r. Aliæ perpetuæ, quæ ſemper obſtant agentibus ſ. Aliæ temporales, quæ ad tempus nocent: & temporis t, vel perſonæ dilationem tribuunt u.

¶ Exceptionibus opponuntur *replicationes*, quibus replicatur atque reſoluitur ius exceptionis x. Ipſas replicationes elidit duplicatio y, duplicationem triplicatio z, de quibus latius in Digeſtis, tractatur a. Quæ debitoribus principalibus exceptiones proſunt, plerumque accommodari ſolent etiam fideiuſſoribus, quia quod ab iis petitur, id ab ipſo debitore peti videtur: qui mandati iudicio redditurus eſt iis, quod ij pro eo ſoluerit b.

¶ Actiones, de quibus ſupra diximus, proprietatis cauſam definiunt. *Interdicta* verò proponuntur maximè quoties de poſſeſſione, aut quaſi, agitur c. Suntque prohibitoria, reſtitutoria, exhibitoria d, poſſeſſionis adipiſcendæ e, retinendæ f, recuperandæ g, ſimplicia (in quibus alter actor, alter reus,) duplicia (in quibus vnuſquiſque tam rei quam actoris partes ſuſtinet h.) Poſſidere dicimur, ſi ipſi poſſidemus, vel alij noſtro nomine i. Interdicta hodie non ſunt ita in magno vſu k.

¶ *Actionum temeritas* olim vel pecuniaria pœna, vel iuriſiurandi religione, vel infamiæ metu coërcebatur l. Si quidem actor iurare ſolebat ſe non calumniandi actionem intendere. Reus ſe bona inſtantia vti. Aduocati, etiam iurabant m. Ex quibuſdam iudiciis damnati ignominioſi ſunt n. Omnium actionum inſtituendarum principium, ab in ius vocatione ſumitur o.

¶ In his omnibus putà in noxalibus p in rem q, in ad exhibendum r, in familiæ erciſcundæ ſ, communi diuidundo t, finium regundorum u, iudiciis & actionibus, *iudicis officium* latè patet x.

¶ Sequuntur *publica iudicia* y, ita dicta, quod cuius ex populo executio eorum plerunque datur z. Horum quædam mortem inferunt, quædam infamiam cum damno pecuniario a. Publica iudicia ſunt crimen maieſtatis b, adulterij c, homicidij d, parricidij e, falſi f, de vi publica, priuata, & de raptu g, peculatus (quo tenentur qui pecuniam publicam, rem ſacram vel religioſam, furati ſunt h) plagij (in quod incidunt qui liberos homines ſurripiunt i) ambitus, repetundarum, de annona, de reſiduis k. Et hæc de iure in his Inſtitutionibus comprehenſo paucis dicta ſunt l.

a ¶ Tit.9. Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur.
b §.1.
c ¶ Tit.10. De iis per quos agere poſſumus.
d §.1. & vlt.
e ¶ & Tit.11. in pr. §.1. & vlt. De ſatiſdationibus.
f §.4.
g §.5.
h §.3.
i ¶ Tit.12. De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad heredes & in heredes tranſeunt.
k ¶ Tit.13. De exceptionib.
l §.1.
m §.2.
n §.3.
o §.4.
p §.5.
q §.6.
r §.7.
ſ §.8.9.
t §.10.
u §.vlt.
x ¶ Tit.14. De replicationib.
y §.1.
z §.2.
a §.3.
b §.vlt.
c ¶ Tit.15. De interdictis.
d §.1.
e §.2.3.
f §.4.
g §.6.
h §.7.
i §.5.
k §.vlt.
l ¶ Tit.16. De pœna temerè litigantium.
m §.1.
n §.2.
o §.vlt.
p ¶ Tit.17. §.1. De officio iudicis.
q §.2.
r §.3.
ſ §.4.
t §.5.
u §.6.7.
x in pr. huc tit.
y ¶ Tit.vlt. De publicis iudiciis.
z §.1.
a §.2.
b §.3.
c §.4.
d §.5.
e §.6.
f §.7.
g §.8.
h §.9.
i §.10.
k §.12.
l §.vlt.

FINIS.

Universidad Rey Juan Carlos

Universidad Rey Juan Carlos

DOMINI NOSTRI SACRATISSIMI PRINCIPIS IVSTINIANI, IVRIS ENVCLEATI EX OMNI VETERE IVRE COLLECTI

Digeſtorum a ſeu Pandectarum b,

LIBER PRIMVS.

DE IVSTITIA, ET IVRE.

TITVLVS I.

Initium, determinatio, & definitio Iuris. 1. De officio iuriſconſultorum. 2. Principia ſeu ſpecies iuris. 3. De iure naturali. 4. Iurisgentium definitio.

Vlpianus Libro primo Inſtitutionum.

IVRI operam daturum prius noſſe oportet, vnde nomen iuris deſcendat. Eſt autem à iuſtitia c appellatum: nam vt eleganter Celſus definit *, ius eſt ars boni & æqui. d

1 ¶ Cuius meritò quis nos ſacerdotes appellet. Iuſtitiam namque e colimus, & boni & æqui notitiam profitemur; æquum ab iniquo ſeparantes: licitum ab illicito diſcernentes: bonos non ſolum metu pœnarum, verumetiam præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes: veram, niſi fallor, philoſophiam, non ſimulatam affectantes h.

2 ¶ Huius ſtudii duæ ſunt poſitiones, publicum & priuatum.

¶ Publicum ius eſt, quod ad ſtatum rei Romanæ ſpectat. Priuatum, quod ad ſingulorum vtilitatem: ſunt enim quædam publicè vtilia, quædam priuatim. Publicum ius in ſacris, in ſacerdotibus, in magiſtratibus conſiſtit. Priuatum ius tripertitum eſt, collectum etenim eſt ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut ciuilibus.

3 ¶ * Ius naturale eſt, quod natura omnia animalia docuit k: nam ius iſtud non humani generis proprium, ſed omnium animalium, quæ in terra, quæ in mari naſcuntur, auium l quoque commune eſt. Hinc deſcendit maris m atque fœminæ coniunctio, quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio n. videmus etenim cætera quoque animalia, feras etiam, iſtius iuris peritia o cenſeri. p

4 * ¶ Ius gentium eſt q quo gentes humanæ vtuntur, quod à naturali recedere facilè intelligere licet: quia illud omnibus animalibus, hoc ſolis hominibus inter ſe commune ſit.

Effectus iuris gentium primus.

2. *Pomponius* lib. ſingulari Enchiridii.

VEluti erga Deum religio a: vt parentibus & patriæ pareamus.

Effectus iuris gentium ſecundus.

3. *Florentinus* libro 1. Inſtitutionum.

VT vim, atque iniuriam propulſemus d. Nam* iure hoc euenit, vt quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, iure feciſſe exiſtimetur. & * cum inter nos cognationem quandam natura conſtituerit, conſequens eſt hominem homini inſidiari nefas eſſe.

4. *Vlpianus* lib. 1. Inſtitutionum.

MAnumiſſiones quoque iuris gentium ſunt.

¶ Eſt autem manumiſſio de manu miſſio, id eſt datio libertatis g: nam quandiu quis in ſeruitute eſt, manui & poteſtati ſuppoſitus eſt: manumiſſus liberatur poteſtate.

¶ Quæ res à iure gentium originem h ſumpſit: vtpote cum iure naturali omnes liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio, cum ſeruitus eſſet incognita: ſed poſteaquam iure gentium ſeruitus inuaſit, ſecutum eſt beneficium manumiſſionis: & cum vno naturali nomine homines appellarentur, iure gentium tria k genera eſſe cœperunt l: liberi, & his contrarium ſerui, & tertium genus libertini, id eſt, hi qui deſierant eſſe ſerui.

5. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris epitomarum.

EX hoc iure gentium introducta bella, diſcretæ gentes, regna condita, dominia m diſtincta, agris termini poſiti, ædificia collocata n: commercium p, emptiones q, venditiones, locationes r, conductiones, obligationes inſtitutæ: exceptis quibuſdam s, quæ à iure ciuili introductæ ſunt.

Iuris ciuilis definitio. 1. Iuris Romani diuiſio.

6. *Vlpianus* lib. 1. Inſtitutionum.

IVs ciuile eſt, quod neque u in totum x à naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei ſeruit: itaque cum aliquid addimus, vel detrahimus iuri communi, ius proprium, id eſt ciuile, efficimus.

a Digeſta ſic dicuntur vt Græcis [illegible]. Digeſtorum porrò libri cur duplici ff. ſcribantur, dixi 4. in notis præfationum.
b Pandectarum nomen, an maſculinum, vt notat Antonius Augustinus, initio libri de nominib. Pandectar. Florentin. alias quoque dixi.
c hoc ſemper à philoſophia, non à Grammaticis petitum eſt. *Cont.* 2. *lect.* 6. Et Cicero 3. *de Republica*, apud *Auguſtinum* 2. *de ciuit.* 21. ius eſſe dicit vnde quod de iuſtitia ſonte manauit, non à iuſſu vel vtilitate Tyranni, quæ publicæ cedit. *Nouell.* 85. *in pr.* Alii à iuſſis ſeu iubendo deducunt, vt Hieronymus Magius 4. *Miſcellanearum*. Alii à iurando, vt Galeotus Martius *libro de promiſcua doct.*
c. 28. Collectio porro Vlpiani talis eſt: Ars omnis à ſubiecto quod tractat denominatur. Ius eſt ars boni & æqui & conſequenter iuſtitiæ. Ex igitur ſeu à iuſtitia appellandum vel appellatum.
d Vide l. 90. ff. *de reg. iuris*: & quæ ſcripſi ad legem 8 C. *de iudiciis*: l. 24. §. 1. l. *de volunt.* Ariſt. 5 *Ethic.* 10.*
e qui iuſtitiam colit, ſacris Dei vacare dici poteſt, vide l. 32. §. 4. ff. *de adminiſtr.* l. 3. *de* ff. *de iis qui notantur* l. 13. ff. *de excuſat.* Et hæc altera Vlpiani collectio. Omnis iuriſconſultus eſt iuſtitiæ ſacerdos, & quidem verus & non ſimulatus. Iuſtitiam enim colit, dum boni & æqui notitiam profitetur, æquumque ab iniquo, licitum ab illicito ſeparat: dum bonos efficere ſtudet præmiis & pœnarum metu. Hoc verè eſt iuſtitiam colere & ſacris temploque eius miniſtrare. adde *Authent. habita.* C. *ne filius pro patre.*
f exemplum l. 33. l. *de reſti.* l. 91. §. 3 ff. *de verb. obl.* §. 1. *Inſtit. de Except.* *
g qualem multi philoſophi habere ſe [illegible] pallio, barba ad pedem vſque porrecta, crine, vultu, [illegible] vocis obiurgatorio, [illegible] & argutatiunculis plenum, & nihil ad vitam ineundam & ordinandam promouentem, [illegible]: in quibus barbam & pallium tantùm quis inueniet poterat, non philoſophum. [illegible] 5. *Gell.* 18. *cap.* 2. 30. *cap.* 32. 27. *cap.* 19.
h ſed ſanctiſſimam l. 1. §. 5. ff. *de variis & extr. cognition.*
i qua voce nonnulli Principem, leges, iudicia, res ciuitatis, & dignitatis intelligunt. k inclinatione tenus, non ratiocinatione.
l & ita earum, quæ in cœlo ſeu aëre. m vide legem 1. *Inſt. de ritu.*
n vide l. 3. l. 4. C. *de alend. liber.*
o *aliàs* perita.
p Cenſeri hic, eſſe æſtimationem mereri, vt vult Budæus: [illegible] regi & gubernari, vt Ferrandus: *Explicationum* 3. An potius numerari, vt cenſet Corraſius videtur. Nam & apud Theophilum Iuſtitut. de iure naturali, legitur, [illegible].
q adde legem 9. *Inſt. eodem.*

a ſic Plotinus 6. Ennead. lib. 9. c. 9. [illegible] Animus in naturali habitu conſtitutus, amat Deum.
b non ſuperſtitioſa l. 30. ff. *de poenis* c vide legem 1. §. 5. l. 1. *de ventre in poſſ.*
d ex aduerſo magiſtratum: regulariter non licet, vide tamen exceptiones apud Socinum regula 442. & 443. & Ariſtotelem in Ethicis & Politicis, adde quæ à me relata ſunt in Pandectis Practicæ ciuilis, *huic.*
e vl. l. 45. §. 4. ff. *ad l. Aquil.*
f v. in hanc l. *Cuiac.* 5. *obſeru.* 18.
g non alienæ, ſed ſuæ. Duplex eſt enim in hoc ſeu domino libertas. Vna propria: Altera quam habet in ſeruum. Hanc ſeruo ſuo communicare poteſt dominus, ſine vlla diminutione ſuæ libertatis: Scientiam alteri ita communicantes, *arg.* l. 65. §. 3. ff. *de leg.* 3. vt & lumen: *Cicero offic.* atque ita hunc locum accipit Guilielmus vetus Gloſſator Iuris. Aliis, datio libertatis, eſt detractio libertatis illius in ſeruo quæ omnes homines naturâ habuere ab initio. Aliis verò detectio libertinitatis: eſt enim ſeruus, manumiſſione libertinus. Collectio Vlpiani hæc mihi videtur eſſe, manu mitti eſt manu & poteſtate domini ſui liberari: ergo manumiſſio eſt datio libertatis.
h primum: deinde à iure ciuili: l. 5. §. 1. ff. *de ſtatu hom.* [illegible]
i ſine miſſione (id eſt manumiſſione) naſcimur, *Seneca* 5. *epiſt.* 57.
k Nov. 89. c. 1. ff. Imò liberi ſunt à naturali iure, §. *ad. in* l. 1. *de pœn.* ff. *de acquir. rer. dom.* Ius gentium à naturali tanquam ſuo antecedente, hanc conſequentiam trahit. Iure naturæ, communicatio hominum inter ſe mandata: [illegible] humanæ communicationis modi quærendi ſunt, eiuſque contraria tollenda. Modi quæruntur, ſi contractus admittuntur. Etiam contractus, ſi dominia diſtinguuntur. Contraria verò tolluntur, ſi ſontes puniuntur. Puniuntur ſontes iudiciis & bello. Iudicia expediuntur citatione, actione, libello, exceptione, replicatione, duplicatione, &c. Litis conteſtatione, Probationibus, Teſtibus, iuramento, ſententia, appellatione, & executione. Et bello verò captiuitas & ſeruitus naſcitur, iuri naturæ contraria, non vt obliteretur ius naturæ, quod immutabile eſt, ſed vt ſocietatis humanæ ius ſuperior conſeruaretur, inferior negligenda fuit. Quin etiam hinc conſtat inferioris legis ſeueritatem manumiſſione & poſtliminio temperari o. Dominia diſtincta iure gentium, vt hic, ergo iure naturæ bona omnia communia. Quod ſi ita ſit, quærendum quo ſenſu ſurtum lege naturali interdictum eſſe dicatur, in l. 1. *de* ff. *de furtis* o *Vulgo*, collata p communia *Balduin.* Commercium eſt permutatio l. 1. *Inſt. de inutilib. ſtipulat.* 10. §. 4. q l. 1. ff. *de contrahend. empt.* r l. 1 [illegible] s puta donatione & emphyteuſi [illegible] Ecloga 1. *cap.* 1. t De iuris ciuilis definitione [illegible] u tot ciuile deficere à iure naturali poteſt etſi non in totum.
x [illegible] *Eclog.* 91. *cap.* 14.
y naturalia iura mutari non poſſunt, §. ſed *nat. in* [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a Plat. 8. de Rep. p. 593. Budæus legis [illegible] b Iul. Cic. in Top. c Definitio accidentalis. d l. 2. inſ. de vulgari inſt. e Ariſt. 5. Ethic. f Lege Lætoria Prætori id iuris datum eſſe, idque reperiri apud Cenſorinū, negat Cuiacius 18. obſ. 38. g Viua vox iuris ciuilis ius honorarium ſiue prætorium l. 2. §. 13. inſ. de orig. iuris. h de moribus v. quæ ſcripſi l. 32. de legib. eod. i Ius eſt aut proprium cuiuſdam populi, aut commune omnium populorum. k Proprium ius eſt quod quiſque populus ſibi conſtituit, inde [illegible] Ariſt. 5. Ethic. [illegible] eſt mutus magiſtratus: Magiſtratus, lex loquens, Cicer. 3. de legib. atqui ſoli Imperatori leges condere licet v. l. vlt. Cic. & C. de leg. l non modo diuina, ſed & virtus ipſa humana, ſeu quæ homini à Deo propoſita. m Proprium hoc iuſtitiæ eſt quarto modo conuenit enim omni iuſtitiæ ſoli & ſemper. n Iudicis officium [illegible] de quo v. l. 15. in fi. inſ. de iud. o. l. 4. eod. in pr. o agit enim quæ alteri conducunt aut principi aut reipubl. & ſola ex virtutibus alienū bonum ſpectat.

2 ¶ Hoc igitur ius noſtrum conſtat aut ex ſcripto, aut ſine ſcripto: vt apud Græcos [illegible]: id eſt, quæ aliæ quidem ſcriptæ, aliæ verò non ſcriptæ.

Species iuris ciuilis. 1. Iuris prætorij definitio & honorarij etymologia.

7. *Papinianus libro 2. Definitionum.*

IVs autem ciuile eſt, quod ex legibus, plebiſcitis, ſenatuſconſultis, decretis principum, auctoritate prudentium venit.

1 ¶ Ius prætorium eſt, quod prætores introduxerunt adiuuandi, vel ſupplendi, vel corrigendi iuris ciuilis gratia, propter vtilitatem publicam, quod & honorarium dicitur, ad honorem prætorum ſic nominatum.

Iuris honorarij proprium.

8. *Marcianus lib. 1. Inſtitutionum.*

NAm & ipſum ius honorarium viua vox eſt iuris ciuilis.

Iuris diuiſio.

9. *Gaius lib. 1. Inſtitutionum.*

OMnes populi, qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum iure vtuntur.

¶ Nam quod quiſque populus ipſe ſibi ius conſtituit, id ipſius proprium ciuitatis eſt: vocaturque ius ciuile, quaſi ius proprium ipſius ciuitatis. Quod verò naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, id apud omnes peræquè cuſtoditur: vocaturque ius gentium, quaſi quo iure omnes gentes vtuntur.

Iuſtitiæ definitio. 1. Iuris præcepta. 2. Iuriſprudentiæ definitio.

10. *Vlpianus lib. 1. Regularum.*

IVſtitia eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum cuique tribuendi.

1 ¶ Iuris præcepta ſunt hæc: honeſtè viuere, alterum non lædere, ſuum cuique tribuere.

2 ¶ Iuriſprudentia eſt diuinarum atque humanarum rerum notitia: iuſti atque iniuſti ſcientia.

Ius ſex modis dicitur.

11. *Paulus lib. 14. ad Sabinum.*

IVs pluribus modis dicitur. Vno modo cum id, quod ſemper æquum ac bonum eſt, ius dicitur: vt eſt ius naturale. Altero modo quod omnibus aut pluribus in quaque ciuitate vtile eſt, vt eſt ius ciuile. Nec minus ius rectè appellatur in ciuitate noſtra ius honorarium. Prætor quoque ius reddere dicitur, etiā cum iniquè decernit: relatione ſcilicet facta non ad id, quod ita prætor fecit, ſed ad illud, quod prætorem facere conuenit. Alia ſignificatione ius dicitur, locus, in quo ius redditur, appellatione collata ab eo, quod fit in eo vbi fit. quem locum determinare hoc modo poſſumus: vbicunque prætor ſalua maieſtate imperij ſui, ſaluóque more maiorum, ius dicere conſtituit, is locus rectè ius appellatur.

12. *Marcianus lib. 1. Inſtitutionum.*

NOnnunquam ius etiam pro neceſſitudine dicimus veluti, eſt mihi ius cognationis vel adfinitatis.

Ariſt. 5. Ethic. 1. & ſeqq. p Seneca 11. Epiſtola 82. Hoc iuſtitiæ conuenit ſuum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionem, aut certè malam gratiam. q honeſtè viuit non modo qui alterum non lædit, aut qui ſuum cuique tribuit: ſed & qui etiamſi ſolus ſit, virtutis præſcripto ac lege viuit. r vide Rom. 3. [illegible] s v. l. 3. §. pen. inſ. de iureiur. t vide l. 24. §. pen. inſ. de min. hoc vltimum præceptum ſæpe negligitur, vt ſecundum impleatur (vt cùm furioſus gladium depoſitum repetit, nec redditur ne lædatur) & è contrario: ad hoc enim pœnæ repertæ ſunt, vt ſuum cuique tribuatur. l. 31. l. depoſiti. u Rectè diuinarum rerum ſcientiam iuriſprudentiæ tribuit: Coniuncta enim fuit olim iuris diuini & humani ſcientia. Ita Scæuola & Paulo [illegible] dicitur, bene ac diu in iura ciuium & ceremoniarum ordinaſſe. & lib. 1. cap. 8. T. Manlius Torquatus iuris ciuilis & ſacrorum Pontificalium peritus. Sic apud Tacitum lib. 3. At Capito humani diuinique iuris ſciens, & à Macrobio 7. c. 13. Pontificij iuris inter primos peritus [illegible] & hoc quoque argumento eſt, quod libros iuris Pontificij reliquerit) [illegible] Extant etiam Labeonis de iure Pontificio commentarij, [illegible] humanique iuris ſciens. Vnde Gellius 10. cap. 15. in explicandis Flaminum [illegible] Maſſurij Sabini auctoritate vtitur, ſed nullum apertius teſtimonium [illegible] Ciceroniano 2. de legibus: Pontificem neminem bonum eſſe, niſi qui ius ciuile cognoſceret. inde factum, vt iuris noſtri authores iuris ciuilis alterum ſpectum in ſacris & ſacerdotibus collocarent, l. 1. §. 2. [illegible] vt hinc perfecti [illegible] pene in pretio habitum iuriſconſultum, qui non omnia iura & humana & diuina cognitione fuiſſet complexus. Docebant itaque ſidem noſtri, quibus diebus, quo ritu, ad quæ templa ſacra facienda eſſent, quæ ſepulchrorum & monumentorum iura, quæ iudiciorum funebrium ſolenni [illegible] vide [illegible] Sed & prior Codicis liber ſatis oſtendit, quam peritum in iure Pontificio ac diuino iuriſconſultum eſſe oporteat. adde [illegible] x v. §. [illegible] y hoc [illegible] ſequens [illegible] z aliqui iura non in ſingulas perſonas conſtitui oportet [illegible] iudicis quoque ſententia [illegible] hoc eſt contra æquitatem, non contra ius ſcriptum. [illegible] a & alij iudices [illegible] f formulæ vſitata & frequens [illegible] g v. l. 39. inſ. de pœn.

TIT. II.

Scopus & nexus huius tituli.

Gaius lib. 1. ad legem 12 tabularum.

FActurus legum vetuſtarum interpretationem, neceſſariò priùs ab vrbis initiis repetendum exiſtimaui: non quia velim verboſos commentarios facere, ſed quòd in omnibus rebus animaduerto id perfectum eſſe, quod ex omnibus ſuis partibus conſtaret. Et certè cuiuſque rei potiſſima pars principium eſt. Deinde ſi in foro cauſas dicentibus nefas, vt ita dixerim, videtur eſſe, nulla præfatione facta, iudici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus inconueniens erit, omiſſis initiis, atque origine non repetita, atque illotis, vt ita dixerim, manibus, protinus materiam interpretationis tractare? namque niſi fallor, iſtæ præfationes & libentiùs nos ad lectionem propoſitæ materiæ producunt: & cùm ibi venerimus, euidentiorem præſtant intellectum.

De origine & progreſſu iuris. 1. De iure regio. 2. De legibus regiis. 3. De iure incerto & conſuetudine. 4. De legibus duodecim tabularum. 5. De diſputatione fori. 6. De legis actionibus. 8. De plebiſcitis. 9. De Senatuſconſultis. 10. De iure honorario. 11. De conſtitutionibus. 12. Epilogus. 13. Tranſitio ad ſecundam partem tituli & ſic. 14. De regibus. 15. De tribunis celerum. 16. De conſulibus. 17. De cenſoribus. 18. De dictatoribus. 19. De magiſtris equitum. 20. De tribunis plebis. 21. De ædilibus plebis. 22. De quæſtoribus ærarij. 23. De quæſtoribus parricidij. 24. De decemuiris. 25. De tribunis militum. 26. De ædilibus curulibus. 27. De prætore vrbano. 28. De prætore peregrino. 29. De decemuiris in litibus iudicandis. 30. De quatuoruiris, Triumuiris monetalibus, Triumuiris capitalibus. 31. De quinqueuiris. 32. De variis prætoribus, & ædilibus cerealibus. 33. De præfecto vrbi, De præfecto annonæ, De præfecto vigilum. 34. Epilogus. 35. Tranſitio ad tertiam partem tituli & ſic. De iuriſconſultis.

NEceſſarium itaque nobis videtur ipſius iuris originem, atque proceſſum demonſtrare.

1 ¶ Et quidem initio ciuitatis noſtræ populus ſine lege certa, ſine iure certo primùm agere inſtituit: omniáque manu à regibus gubernabantur.

2 ¶ Poſteà aucta ad aliquem modum ciuitate, ipſum Romulum traditur populum in triginta partes diuiſiſſe, quas partes Curias appellauit: propterea quòd tunc reipublicæ curam per ſententias partium earum expediebat. Et ita leges quaſdam & ipſe curiatas ad populum tulit.

¶ Tulerunt & ſequentes reges, quæ omnes conſcriptæ extant in libro Sexti Papyrij, qui fuit illis temporibus, quibus Superbus Demarati Corinthij filius, ex principalibus viris. Is liber, vt diximus, appellatur ius ciuile Papyrianum, non quia Papyrius de ſuo quicquam ibi adiecit, ſed quòd leges ſine ordine latas in vnum compoſuit.

3 ¶ Exactis deinde regibus, lege Tribunicia omnes leges hæ exoleuerunt: iterumque cœpit populus Romanus incerto magis iure, & conſuetudine aliqua, quàm per latam legem: idque propè viginti annis paſſus eſt.

4 ¶ Poſteà ne diutiùs hoc fieret: placuit publica auctoritate decem conſtitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus: quas in tabulas eboreas perſcriptas pro roſtris compoſuerunt, vt poſſent leges apertiùs percipi: datumque eſt eis ius eo anno in ciuitate ſummum, vti leges & corrigerent, ſi opus eſſet, & interpretarentur, neque prouocatio ab eis, ſicut à reliquis magiſtratibus, fieret. Qui ipſi animaduerterunt aliquid deeſſe iſtis primis legibus: ideóque ſequenti anno alias duas

a Liquo propoſitus in hoc titulo, quæ hodie extat ad Romanos peruenit: in hac prima parte huius tituli explicanda occupatur initio l. 2. ad §. [illegible] b qui & imperij & auctores [illegible] §. 35. infra ad tertiam partem huius tituli partem hanc explicat lex 2. §. 35. & ſeq. inſ. eo. c Veritas verborum admirabile non deſiderat l. [illegible] d Totum dicitur quod ex omnibus partibus ſuis conſtat verè: ſola & ſuperficies l. [illegible] de vſuf. hereditas [illegible] Fundus ipſe ſola & ſtructibus vel ædibus l. 44. [illegible] vſuſfructus, vſus & fructus l. [illegible] de vſu & habit. e Tantò ſatis eſt vt vlui eſſe poſſit. l. 10. in fi. inſ. de verb. ſignif. & ſic inceptum. v. l. 15. in princ. inſ. de donat. mort. cauſ. f [illegible] Principium pars maxima eſt rerum. Dimidium facti qui bene cœpit habet. g Prouerbij ſpecies: de qua vide Eraſmum in Chiliad. ſeu Adagiis [illegible] h præfationum vtilitas. i hoc eſt, ſine certo iure quod & Paulus [illegible] liberius dans prætores habere iſt [illegible] id eſt [illegible] apud Cotullum: quem & eligere iure perdit hoc eſt diligenti & apud eundem [illegible] Aſinius præfatus quæ facere [illegible] ſuum, hoc eſt [illegible] faciunt, quod & Ioſephus Scaliger obſeruauit. k non violentas ſed qua iuſtar [illegible] 33. & 2. [illegible]

biri eſſet. Inſtitut. 2. l vide Hotomanum 4. obſeruation. [illegible] 3. & 12. m & eligendorum magiſtratuum. argum. l. vn. in princ. inſ. de off. quæſt. n id eſt, non ſimpliciter promulgauit, ſed rogauit ſi placerent. Solon. Fuit etiam à regibus ad populum prouocatio Cicero 2. de Repub. apud Senecam 109. Epiſt. o id eſt, Priſcus Tarquinius: qui & Superbus quoque appellatus eſt teſte Caſſio Hemina, apud Seruium, Liuio, Victore & Plinio cap. 36. Vt enim conſtat Tarquinius Superbus non Demarati Corinthij, ſed Tarquinij Priſci filius vel nepos, vt & conſtat ex oratione Claudij, inciſa Lugduni, quod adiecendum [illegible] Tarquinius Priſcus. p ob ſeditiones domo profugi, vide Liuium 1. q vide Gouean. 1. var. 21. r id eſt, vti. ſ Athenienſibus maximè: quorum legiſlatores Draco & Solon. Vide Liuium 3. Harmenopul. 1. 5. 3. t vt & olim Minos. Plato in Minoe. & Athenienſes apud quos huiuſmodi Tabulæ [illegible] vocabantur. Plut. in Solon. adde Nan [illegible] u roboreas primùm, deinde æreas Halicarn. 10. Diodor. 7. [illegible] in Triumpho Cæſaris Eboreæ oppida fuiſſe tranſlata ait, adde leg. 52. infra de legat. 3. x id eſt, in roſtris, vide Feſtum in Pro ſententia.

Universidad Rey Juan Carlos

ad eaſdem tabulas adiecerunt, & ita ex a accidentia appellatæ ſunt leges duodecim tabularum. quarum ferendarum auctorem fuiſſe decemuiris Hermodorum quendam Epheſium, exulantem b in Italia, quidam retulerunt.

5 ¶ His legis latis, cœpit, vt c naturaliter euenire ſolet d, vt interpretatio deſideraret prudentium e auctoritate neceſſariam eſſe diſputationem f fori. Hæc diſputatio, & hoc ius, quod ſine ſcripto venit, compoſitum à prudentibus, propria parte aliqua non appellatur, vt cæteræ partes iuris ſuis nominibus deſignentur, datis propriis nominibus cæteris partibus: ſed communi nomine appellatur ius ciuile.

6 ¶ Deinde ex his legibus g, eodem tempore ferè, actiones compoſitæ ſunt: quibus inter ſe homines diſceptarent: quas actiones ne populus, prout vellet, inſtitueret: certas ſolenneſque eſſe voluerunt: & appellatur hæc pars iuris, legis h actiones, id eſt legitimæ actiones. Et ita eodem penè tempore tria hæc iura nata ſunt: leges duodecim tabularum: ex his fluere cœpit ius ciuile: ex iiſdem legis actiones compoſitæ ſunt. Omnium tamen i harum & interpretandi ſcientia k & actiones, apud collegium Pontificum l erant: ex quibus conſtituebatur, qui quoquo anno præeſſet m priuatis n. & ferè populus annis propè centum hac conſuetudine vſus eſt.

7 ¶ Poſtea cum Appius Claudius propoſuiſſet & ad formam redegiſſet has actiones: Gnæus Flauius ſcriba o eius, libertini filius, ſubreptum librum populo tradidit, & adeò gratum fuit id munus populo, vt tribunus plebis fieret, & ſenator, & ædilis curulis. hic liber, qui actiones continet, appellatur ius ciuile Flauianum: ſicut ille, ius ciuile Papirianum. nam nec Gnæus Flauius de ſuo quicquam adiecit libro.

¶ Augeſcente ciuitate, quia p deerant quædam genera agendi, non poſt multum temporis ſpatium Sextus Ælius alias actiones compoſuit, & librum populo dedit, qui appellatur ius Ælianum.

8 ¶ Deinde cum eſſet in ciuitate lex duodecim tabularum, & ius ciuile eſſet & legis actiones eſſent, euenit, vt plebs in diſcordiam cum patribus perueniret, & ſecederet, ſibique iura conſtitueret: quæ iura, plebiſcita vocantur. mox cum reuocata eſt plebs, quia multæ diſcordiæ naſcebantur de his plebiſcitis, pro legibus placuit & ea obſeruari, lege q Hortenſia r: & ita factum eſt, vt inter plebiſcita, & legem ſpecies conſtituendi intereſſent: poteſtas " autem " eadem eſſet.

9 ¶ Deinde, quia difficilè plebs conuenire cœpit, populus [certè] multò difficilius in tanta turba hominum, neceſſitas ipſa curam reipublicæ ad ſenatum deduxit. Ita cœpit ſenatus ſe interponere; & quicquid conſtituiſſet, obſeruabatur. idque ius appellabatur ſenatuſconſultum.

10 ¶ Eodem tempore & magiſtratus iura reddebant: & vt ſcirent ciues, quod ius de quaque re quiſque dicturus eſſet: ſeque præmuniret: edicta proponebant. quæ edicta prætorum, ius honorarium conſtituerunt.

¶ Honorarium dicitur, quòd ab honore prætoris venerat.

11 ¶ Nouiſſimè, ſicut ad ſ pauciores iuris conſtituendi via tranſiſſe ipſis rebus dictantibus, videbatur: per partes euenit, vt neceſſe eſſet reipublicæ per vnum conſuli: nam ſenatus non periade omnes prouincias probè gerere poterat. Igitur conſtituto principe, datum t eſt ei ius, vt quod conſtituiſſet, ratum eſſet.

12 ¶ Ita in ciuitate noſtra, aut iure, id eſt, lege conſtituitur: aut eſt proprium ius ciuile, quod x ſine ſcripto in ſola prudentium y interpretatione conſiſtit: aut ſunt Legis actiones, quæ formam agendi continent: aut Plebiſcitum, quod ſine auctoritate patrum eſt conſtitutum: aut eſt magiſtratuum Edictum, vnde Ius Honorarium naſcitur: aut Senatuſconſultum, quod ſolum ſenatu conſtituente inducitur ſine lege a: aut eſt Principalis conſtitutio, id eſt, vt quod ipſe princeps conſtituit, pro lege ſeruetur.

13 ¶ Poſt b originem iuris, & proceſſum cognitum, conſequens eſt, vt de magiſtratuum nominibus, & origine cognoſcamus, quia, vt expoſuimus * per eos, qui iuri dicendo præſunt, effectus rei accipitur: quantum c eſt enim ius in ciuitate eſſe, niſi ſint, qui iura d regere poſſint? Poſt hoc deinde de auctorum ſucceſſione dicemus *, quòd conſtare non poteſt ius, niſi ſit aliquis e iuriſperitus, per quem poſſit quotidie in melius produci.

14 ¶ Quod ad magiſtratus attinet, initio ciuitatis huius conſtat, Reges omnem poteſtatem habuiſſe.

15 ¶ Iiſdem temporibus & Tribunum celerum fuiſſe conſtat. Is autem erat, qui equitibus præerat, & veluti ſecundum locum à regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit regis eiiciendi.

16 ¶ Exactis deinde regibus, Conſules conſtituti ſunt duo: penes quos ſummum ius vti eſſet, lege rogatum eſt.

¶ Dicti ſunt ab eo, quòd plurimùm reipublicæ conſulerent, qui tamen ne per omnia regiam poteſtatem ſibi vindicarent, lege lata factum eſt, vt ab eis prouocatio f eſſet, neve poſſent in caput ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi: ſolum relictum eſt illis vt coërcere poſſent, & in vincula publica duci g iuberent.

17 ¶ Poſt deinde cùm cenſus iam maiori tempore agendus eſſet, & conſules non ſufficerent huic quoque officio, cenſores h conſtituti ſunt.

18 ¶ Populo deinde aucto, cum crebra i orirentur bella, & quædam acriora à finitimis inferrentur interdum re exigente, placuit maioris poteſtatis magiſtratum conſtitui itaque dictatores proditi ſunt, à quibus nec prouocandi ius fuit: & quibus etiam capitis animaduerſio data eſt.

¶ Hunc magiſtratum, quoniam ſummam poteſtatem habebat, non erat fas vltra k ſextum menſem retinere.

19 ¶ Et his dictatoribus magiſtri equitum iniungebantur ſic, quomodo regibus tribuni celerum. quod officium l ferè tale erat, quale hodie præfectorum prætorio: magiſtratus tamen habebantur " legitimi. "

20 ¶ Iiſdem temporibus cum plebs à patribus ſeceſſiſſet m, anno ferè ſeptimodecimo poſt reges exactos: tribunos ſibi in monte Sacro creauit, qui eſſent plebeij magiſtratus, dicti tribuni, quod olim in tres partes populus diuiſus erat, & ex ſingulis ſinguli creabantur: vel quia tribuum ſuffragio creabantur.

21 ¶ Itémque vt eſſent, qui n ædibus præeſſent, in quibus omnia ſcita " ſua " plebs deferebat: duos ex plebe conſtituerunt, qui etiam ædiles appellati ſunt.

22 ¶ Deinde cùm ærarium populi auctius eſſe cœpiſſet: vt eſſent illi qui præeſſent, conſtituti ſunt quæſtores: " qui pecuniæ præeſſent, " dicti ab eo, (quòd) inquirendæ o & conſeruandæ pecuniæ cauſa creati erant.

23 ¶ Et quia, vt diximus p, de capite ciuis Rom. iniuſſu populi non erat lege permiſſum conſulibus ius dicere, propterea quæſtores conſtituebantur à populo, qui capitalibus rebus præeſſent. hi appellabantur quæſtores q parricidij: quorum etiam meminit lex XII. tab.

24 ¶ Et cum placuiſſet leges quoque ferri: latum eſt ad populum, vti omnes magiſtratu ſe abdicarent, quod decemuiri conſtituti anno vno cum magiſtratum prorogarent ſibi, & cùm iniuriosè tractarent, neque vellent deinceps ſufficere magiſtratibus, vt ipſi & factio ſua perpetuò rempublicam occupatam retineret: nimia atque aſpera dominatione eò rem perduxerant, vt exercitus à republica ſecederet. Initium fuiſſe ſeceſſionis dicitur Virginius quidam, qui cum animaduertiſſet, Appium Claudium (contra ius, quod ipſe ex vetere iure in duodecim tabulas tranſtulerat) vindicias r filiæ ſuæ à ſe abdixiſſe & ſecundum eum, qui in ſeruitutem ab eo ſuppoſitus petierat, dixiſſe: captùmque amore virginis, omne fas ac nefas miſcuiſſe, indignatus, quòd vetuſtiſſima iuris obſeruantia in perſona filiæ ſuæ defeciſſet (vtpote cum Brutus, qui primus Romæ conſul fuit, vindicias ſecundum libertatem dixiſſet in perſona Vindicis Vitelliorum ſerui, qui proditionis coniurationem indicio ſuo detexerat) & caſtitatem filiæ vitæ quoque eius præferendam putaret: arrepto cultro de taberna lanionis filiam interficit; in hoc ſcilicet, vt morte virginis contumeliam ſtupri arceret: ac protinus recens à cæde, madentéque adhuc filiæ cruore, ad commilitones confugit, qui vniuerſi de Algido s, vbi nunc belli gerendi cauſa legiones erant, relictis ducibus priſtinis, ſigna in Auentinum tranſtulerunt, omniſque plebs vrbana mox eodem ſe contulit (populique conſenſu partim in carcere necati.) Ita rurſus reſpublica ſuum ſtatum recepit. 25 ¶ Deinde cum x poſt aliquot annos, quàm duodecim tabulæ latæ ſunt, & plebs contenderet cum patribus, & vellet ex ſuo quoque corpore conſules creare, & patres recuſarent: factum eſt, vt tribuni militum crearentur, partim ex plebe, partim ex patribus conſulari poteſtate: hique conſtituti ſunt vario numero: interdum n. viginti fuerunt, interdum plures, nonnunquam pauciores

a id eſt, accidenti.
b Banniſſum ex vna ciuitate, in alia, dignitate reſtitui poſſe, cum in ea banniens non ſit. hinc colligunt. ſed nec operam exulis interdum repudiandam: hinc collige.
c Cum natura pugnare ſanctaque interpretationes legum vetant.
d Argumentum à ſolitis.
e non Grammaticorum tantum.
f ſic reſtituit Goueanus 1. variar. 21. cœpit (vt a. e. f. v. i. deſideret p. auctoritatem) neceſſaria eſſe diſputatio fori. ſed malo hunc in modum: neceſſariam diſputationem fori: hoc ſenſu: His legibus latis cœpit vt interpretatio deſideraret prudentium auctoritatem, neceſſariam diſputationem fori: dixit, prudentium auctoritate. l. adiiciebatur in eam rem non quibuſcunque, ſed peritis iuris.
g ſubaudi XII. tabularum.
h Legis actiones dicuntur, quæ ſolennes & ex legis actu deſcendunt. Eſt enim horum verborum, Lege agere, latiſſima ſignificatio, l. 3. inſ. de offic. Procons. l. 123. inſ. de regulis iuris, Cic. 1. de orat. pro Cæcinna & 3. & 4. Verrina; 7. Valer. 7. 7. Plinius 5. 10. Gell. 9. Ouid. in Faſtis, Macrob. 1. Saturnal. 16. Varro 4. de lingua: Vlp. inſ. de poſtul. Hinc legis actio l. 2. inſ. de officio iuridic. Alex. l. 2. in fin. l. 3. inſ. de offic. Proconſul. l. 4. inſ. de adopt. l. 3. C. de adopt. Paul. 2. ſent. 26. Nouel. 23. Vopiſcus in Aureliano l. 123. inſ. de reg. iuris: vbi dixi, quid ſit lege agere: adde Briſſonium 4. ſelect. 20.
i Sic reſtituit Cuiac. 18. obſ. 11. & c. duodecim Tabularum & interpretandi ſcientia. k hæc poſtea tranſlata ad prætores l. 17. ſ. ſlag. in ſ. de damno infecto. l Reſpondendi ſcilicet & conſtituendarum religionum munus Pontificum fuit, Cicero 2. de legib. adde Ciceronem pro Murena; & 3. Valer. 1. m Præeſſe hic, eſt actiones & iudicia dare: à qua formula diuerſa eſt hæc, adeſſe litigatoribus (Aderant enim litigatorib. iuriſconſulti, non præerant, Cic. 1. de orat. & in Topicis. Aſconius) Hinc illa, iudicare, iuriſdictioni præeſſe, l. 1. ſ. 2. inſ. de poſtulando: l. 23. inſ. de iudiciis, l. vlt. inſ. de aqua pluuia: adde Briſſonium, ſelect. vlt. n negotiis ſcilicet, ad differentiam forte criminalium. ſ & quis in fin. de oration. Pontificum, vide l. vlt. inſ. de mortuo inferendo. hinc etiam collige antiquum delegationis veſtigium: ſed & hic notandum legi apud Haloandrum, primum, non priuatis. o v. Liu. 9. in fi. 2. Valer. 5. Cic. in Piſonem: & 6. ad Attic. 1. Diodorum 20. Plin. 1. & Gell. 9. p & qui prævaricat. ita legitur in Norica editione: de cuius verbi propria ſignificatione paulo ante dixi. q vel potius tandem euenit. Non. 38. c. 21. Gell. 15. 16. Plin. 10. alij à P. Filone latam ſcribunt, Liu. 8. videamus mutationem vel per factiones, Zaſ. hic. Gun. 1. var. 24. u Ammian. 14. quo leges, fundamenta libertatis & retinacula ſempiterna, velut frugi parens & prudens & diues Cæſaribus tanquam liberis ſuis regenda patrimonii iura permiſit. x vtpote in ſua diſputatione poſitum. arg. ſ. ſine ſcripto inſ. eod. y Imò & in poteſtate inducendæ formulæ ac legis, arg. l. 29. inſ. de liberis.

a quid ſi lege ſine plebe? Nam vt plebiſcita ſine ſenatu, ita ſenatuſconſulta ſine plebe. quam emendationem adiuuant antecedentia hæc, quod ſolum ſenatu conſtituente.
b Secunda pars tituli.
c nullum ſanè l. 2. ſ. de iuſt. & iure Nou. 86. in pr. l. 1. ſ. 1. iuſ. de vent. et. Nou. 26. c. 137. c. 4. & 161.
d l. accommodare ad vſum ſocietatis humanæ. Old.
e ſic aduocationis officium dicitur vitæ hominum neceſſarium, l. 4. C. de aduoc. diuerſ. iud. rectè additur iuriſperitus. Iuris enim cognitio in aſſeſſore, l. 1. ſ. de aſſeſſ. & aduocato requiritur, l. 1. in pr. C. de aduoc. iud. An in iudice? v. Nouum. 26. illuſt.
f Appellare licuit ciui à conſule ad populum.
g de Conſulibus vide l. vn. ſ. de off. conſ.
h vide l. 111. ſ. de verb. ſign.
i dixi ad legem vet. tab. cit. de vo.
k l. vn. in pr. inſ. de off. præf. Præt.
l quoniam fuit P. P. plenior poteſtas, Modin. 1. ſen. 20. & 1. magiſtratuum.
m vide Ciceronem in Bruto, vbi dixi.
n Halicarnaſſ. 6. Liu. 3. adde ſ. 26. ſ. 32. in fin. l. vn. ſ. inſ. de off. præ. vigil. l. 2. ſ. de ædil. edic. l. 5. inſ. de via publ. aliud Etymon vide apud Feſtum in Ædiles.
o l. vn. inſ. de off. quæſt.
p ſ. 19. ſup.
q vide Feſtum in Parricid. & Quæſtores.
r quo cauebatur, vt qui de ſuo ſtatu litigaret, in poſſeſſione libertatis conſtitueretur, Cuia. 3. obſ. 25.
ſ Non. 14. c. 2.
t adde l. 1. ſ. 2. inſ. de rei vind.
u monte ſcilicet, & poſt, in Auentinum montem intellige more Græco Aur. Aug. 2. emend. 1.
x Hal. 2. Liu. 4.

Universidad Rey Juan Carlos

ces,26. ¶ Deinde cùm placuiſſet creari etiam ex plebe conſules, cœperunt ex vtroque corpore conſtitui. Tunc vt aliquo plures patres haberentur, placuit duos ex numero patrum conſtitui; ita ſunt *ædiles a curules*.

27 ¶ Cùmque conſules auocarentur bellis finitimis: neque eſſet, qui in ciuitate ius reddere poſſet: factum eſt, vt *prætor* quoque crearetur, qui *vrbanus* appellatus eſt, quòd in vrbe ius redderet.

28 ¶ Poſt aliquot deinde annos, non ſufficiente eo prætore, quod multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret: creatus eſt & alius *prætor*, qui *peregrinus*, b appellatus eſt ab eo, quòd plerumque inter peregrinos ius dicebat.

29 ¶ Deinde cùm eſſet neceſſarius magiſtratus, qui haſtæ præeſſet, *decemuiri* [illegible] *litibus*, c *iudicandis* ſunt conſtituti.

30 ¶ Eodem tempore & *quatuor viri*, qui *curam* d *viarum gererent*: & *triumuiri* e *monetales*, æris, argenti, auriflatores: & *triumuiri* f *capitales*, qui carceris g cuſtodiam haberent, vt cùm animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret.

31 ¶ Et quia magiſtratibus, veſpertinis temporibus h in publico eſſe inconueniens erat, *quinque viri* conſtituti ſunt *cis Tiberim*, & *vltra i Tiberim*, qui poſſint pro magiſtratibus fungi.

32 ¶ Capta deinde Sardinia, mox Sicilia & item Hiſpania, deinde Narbonenſi prouincia: totidem *prætores*, quot prouinciæ in ditionem venerant, creati ſunt, partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus præeſſent. ¶ Deinde Cornelius Sylla quæſtiones publicas conſtituit: veluti de falſo, de parricidio, de ſicariis m: & prætores quatuor adiecit. ¶ Deinde Gaius Iulius Cæſar duos prætores, & duos ædiles qui frumento præeſſent, & à Cerere Cereales conſtituit. Ita duodecim prætores, ſex ædiles ſunt creati. ¶ Diuus deinde Auguſtus ſedecim prætores conſtituit. ¶ Poſt deinde Diuus Claudius n duos prætores adiecit qui de fideicommiſſo o ius dicerent, ex quibus vnum Diuus Titus detraxit: & adiecit Diuus Nerua, qui p inter fiſcum & priuatos ius diceret. Ita decem & octo prætores in ciuitate ius dicunt.

33 ¶ Et hæc omnia, quotiens in republica ſunt magiſtratus, obſeruantur: quotiens autem proficiſcuntur: vnus relinquitur, qui ius dicat. is vocatur *præfectus vrbi*, qui præfectus olim conſtituebatur: poſtea ferè Latinarum feriarum q cauſa introductus eſt, & quotannis obſeruatur. nam *præfectus r annonæ*, & *vigiles* non ſunt magiſtratus, ſed extra ordinem vtilitatis cauſa conſtituti ſunt: & tamen hi, quos *cis Tiberim* diximus, poſtea ædiles ſenatuſconſulto creabantur.

34 Ergo ex his omnibus, decem tribuni plebis, conſules duo, decem & octo prætores, ſex ædiles, in ciuitate iura reddebant.

35 ¶ Iuris s ciuilis ſcientiam plurimi & maximi viri profeſſi ſunt: ſed qui eorum maximæ dignationis apud populum Romanum fuerunt, (eorum) in præſentia mentio habenda eſt, vt appareat, à quibus & qualibus hæc iura orta, & tradita ſunt. ¶ Et quidem ex omnibus qui ſcientiam nacti ſunt, ante *Tiberium u Coruncanium* x publicè profeſſum neminem traditur, cæteri autem ad hunc vel in latenti ius ciuile retinere cogitabant, ſolùmque conſultatoribus y vacare, z potius quàm diſcere volentibus ſe præſtabant.

36 ¶ Fuit autem in primis peritus *Publius Papirius*, qui leges a regias in vnum contulit. ¶ Ab hoc *Appius Claudius*, vnus ex decemuiris, cuius maximum conſilium in duodecim tabulis ſcribendis fuit.

¶ Poſt hunc *Appius Claudius* eiuſdem generis maximam ſcientiam habuit: hic *Centumanus* b appellatus eſt, c Appiam viam ſtrauit, & aquam Claudiam induxit, & de Pyrrho d in vrbe non recipiendo ſententiam tulit: hunc etiam actiones ſcripſiſſe traditum eſt primum de vſurpationibus, qui liber non extat. Idem Appius Claudius, qui videtur ab hoc proceſſiſſe, R literam inuenit: vt pro Valeſii, Valerii eſſent, & pro Fuſiis Furii e.

37 ¶ Fuit poſt eos maximæ ſcientiæ *Sempronius*, quem f populus Rom. σοφὸν g id eſt, *Sapientem* appellauit: nec quiſquam ante hunc, aut poſt hunc hoc nomine cognominatus eſt. *Gaius h Scipio Naſica*, qui optimus à ſenatu appellatus eſt: cui etiam publicè domus in ſacra via data eſt, quò facilius conſuli poſſet. Deinde *Quintus Mucius* i qui ad Carthaginienſes miſſus legatus, cùm eſſent duæ teſſeræ poſitæ vna pacis, altera belli: arbitrio ſibi dato, vtram vellet referret Romam: vtramque ſuſtulit, & ait Carthaginienſes petere debere, vtram mallent accipere.

38 ¶ Poſt hos fuit *Tiberius Coruncanius*, vt k dixi, qui primus profiteri cœpit. cuius tamen ſcriptum nullum extat, ſed reſponſa complura & memorabilia eius fuerunt. Deinde *Sextus* b *Ælius*, & frater eius *Publius Ælius*, & *Publius Atilius*, maximam ſcientiam in profitendo habuerunt: vt duo Ælii etiam conſules fuerint. Atilius autem primus à populo c *Sapiens* appellatus eſt. Sextum Ælium etiam Ennius laudauit, & extat illius liber, qui inſcribitur Tripertita, qui liber veluti cunabula iuris continet. Tripertita autem dicitur: quoniam lege duodecim tabularum præpoſita, iungitur interpretatio: deinde ſubtexitur legis actio. Eiuſdem d eſſe tres alii libri referuntur: quos tamen quidam negant eiuſdem eſſe. Hos ſectatus ad aliquid eſt e *Cato*. Deinde *Marcus Cato* f e princeps Porciæ familiæ, cuius & libri extant f ſed plurimi filii eius, ex quibus cæteri oriuntur.

39 Poſt hos fuerunt *Publius Mucius*, & *Brutus Manilius*: qui fundauerunt ius ciuile. ex his Publius Mucius etiam decem libellos reliquit. Brutus ſeptem: Manilius tres. & extant volumina ſcripta, Manilii monumenta. illi duo conſulares fuerunt: Brutus prætorius: Publius autem g Mucius etiam pontifex maximus.

40 ¶ Ab his profecti ſunt *Publius Rutilius* h *Rufus*, qui Romæ conſul, & Aſiæ proconſul fuit: *Paulus Virgilius*: & *Quintus Tubero* ille Stoicus, Panſæ i auditor, qui & ipſe conſul. Etiam *Sextus Pompeius* Gnæi Pompeii patruus fuit eodem tempore: & *Cælius Antipater*, qui hiſtorias conſcripſit: ſed plus eloquentiæ, quàm ſcientiæ iuris operam dedit. etiam *Lucius Craſſus*, frater Publii Mucii, qui *Munianus* dictus eſt. hunc k Cicero ait iuriſconſultorum l diſertiſſimum.

41 ¶ Poſt hos *Quintus Mucius* Publii filius, pontifex m maximus ius ciuile primus conſtituit, generatim in libros decem & octo redigendo.

42 Mucii auditores fuerunt complures: ſed præcipuæ auctoritatis *Aquilius Gallus, Balbus* n *Lucilius*, *Sextus Papirius*, *Gaius Iuuentius*. ex quibus Gallum maximæ auctoritatis apud populum fuiſſe Seruius dicit: omnes tamen hi à Seruio Sulpicio nominantur, alioquin per ſe eorum ſcripta non talia extant, vt ea omnes appetant: denique nec verſantur omnino ſcripta eorum inter manus hominum. ſed Seruius libros ſuos compleuit: pro cuius ſcriptura, ipſorum quoque memoria habetur.

43 ¶ *Seruius* o cùm in cauſis orandis primum locum, aut pro certo poſt Marcum Tullium obtineret, traditur ad conſulendum Quintum Mucium de re amici ſui perueniſſe: cùmque eum ſibi reſpondiſſe de iure Seruius parum intellexiſſet, iterum Quintum interrogaſſe, & à Quinto Mucio reſponſum eſſe, nec tamen percepiſſe: & ita obiurgatum eſſe à Quinto Mucio: namque eum dixiſſe, p *turpe* q *eſſe patricio, & nobili, & cauſas oranti*, r *ius in quo verſaretur ignorare*. ea velut contumelia Seruius tactus, operam dedit iuri ciuili: & plurimum eos, de quibus locuti ſumus, audiit: inſtitutus à Balbo s Lucilio: inſtructus autem maximè à Gallo t Aquilio, qui fuit Cercinæ. Itaque libri complures eius t extant Cercinæ confecti. Hic u cùm in legatione periſſet, ſtatuam ei populus Romanus pro Roſtris poſuit: & hodièque extat pro Roſtris Auguſti: huius volumina complura extant: reliquit autem propè centum & octoginta libros.

44 ¶ Ab hoc plurimi profecerunt: ferè tamen hi libros conſcripſerunt: *Alfenus Varus, Gaius* x, *Aulus Ofilius, Titus Cæſius, Aufidius Tucca, Aufidius Namuſa, Flauius Priſcus, Gaius Ateius, Pacuuius, Labeo* y *Antiſtius, Labeonis Antiſtii pater, Cinna, Publicius* z *Gellius*. Ex his decem libros octo conſcripſerunt: quorum omnes qui fuerunt, libri digeſti ſunt ab Aufidio Namuſa in centum quadraginta libros. ¶ Ex his auditoribus plurimum auctoritatis habuit Alfenus Varus, & Aulus Ofilius, ex quibus Varus & conſul fuit: Ofilius in equeſtri ordine perſeuerauit. is fuit Cæſari familiariſſimus: & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. nam de legibus *Vicenſime* a primus con-

a de quibus l. 1. in pr. ſ. de ædilit. & Liu. 6. Cic. 5. ad Att.
b triceſimus liber Prætoris peregrini à Labeone compoſitus citatur, l. 9. ſ. 4. ſ. de feriis, adde quæ de peregrinis ſcripſi ad l. 5. C. de heredibus inſtituend. & quæ de peregrino agro exſtat apud Varronem 4. de lingua: & apud Feſt. in Peregrinus ager.
c olim dicebatur litibus iudicandis, vt ex Sexto Pomp. & Valer. Probo notat Cuiac. ſ. 1. ſ. 32.
d Vide quæ ſcripſi de viocuris ad l. 3. inſ. de via publ.
e Treuiri monetales, Cicer. 7. famil. 13.
f dixi ad Varronem 4. de lingua: adde Flor. 1. Sylua. 22. Tacitum.
g v. l. 52. ſ. 2. ſ. de furtis.
h Noſtri iſtam ſententiam non valere, hinc colligunt arg. Nou. 82. c. 5.
i Varro 4. de lingua: dixi ad Feſtum in Ciſiamus.
k Nouell. 24.
l v. Suet. in Auguſto. de beneficiis Pithœi c. 5. antiq. Moſaicar.
m Quidam addunt & de colluſionibus. ſ. 1. inſ. de ſ. deicomm.
o 25. Vlp. 25.
p veriſimile eſt hunc perfectum fuiſſe ærarii, vide quæ ſcripſi ad l. 42. inſ. de iure fiſci.
q in quibus Latinis carnis diſtributio dabatur. Macrob. 4. Varr. Liu. 32. Sueton. Aurel.
r magiſtratu M. Antoninus Imperator functus eſt, teſte Capitolino.
s vide veſtigium ſententiæ huius præfecti. in Lud. ſecundum eo.
t v. Nou. 13. c. 2.
u Tertia pars titulí.
x al. Tit. Pomponius 18.
y al. Vlt. oratorum. Cic. in Bruto. & Pontificem 3. de oratore, adde ſ. poſt hunc inſ. eod.
z Codex ergo (vt ita loquar hic) regius, fuit à Papirio compoſitus, in quo leges regiæ. v. ſ. 2. ſ. eo. a aut potius Caecus, Feſt. conſulares Verrius. Appiani fragmenta de hiſtoria Samnitica. Cratus primum, deinde cœcus appellatus. Frontin. 1. de aquæ ductibus. & alias Centumanus aut Centimani Cognomen Cn. & M. Fabiis tribuitur à Liuio: vt & Tito Claudio, Ciceroni & Valerio.
a adde l. 1. ſ. 5. verſ. quamuis autem inſ. de poſtu. Flor. epitom. 13.
b ſ. Quint. 5. vide Feſtum in litera R. c al. Furii.
d vt & Atilium ſapientem. ſ. 58. inſ. eod.
e Antonomaſticè magiſtratum, vt putat Forcatulus 1. Neciom. 38. An potius ob eloquentiam?
f ſapientiam, cuiuſmodi ſcientia σοφία ait Plutarchus in Themiſtocle.
g al. P. id eſt, Publius, & ita apud Ciceronem in Bruto. Liuius 29.
h ſ. Cellius 27. Polyb. 3. Liuius 21. Appianus 1. de bello Hiſpanico. Florus epitom. 18.

a 5. Iuls. 35. ſ. eod.
b De hoc Cicero in Bruto ita ſcribit, Sextus Ælius iuris quidem ciuilis omnium peritiſſimus, ſed etiam ad dicendum paratus. Feſt. ex Ennio hic Sextus etiam celebratur: Egregie cordatus homo, catus Æliu' Sextus.
c v. Sempronium ſupra. ſ. 37. adde Cicero. lib. Cato. ſ. 2. off. Ergo hic tunc omnibus ſapiens: ille verò Græcè σοφός appellatus fuit.
d de teſte Æliano, Varro 1. de lingua 12. Plinium c.
e Cic. 1. Academ. Plin. 31. 34. Plutar. in Catone.
f vide Feſtum in verbo placidè. Gell. 13. 19. ſ. 1. ſ. de ver. ſig.
g extat eius reſponſum, l. alibi 6. inſ. de leg.
h ambitus cauſam noluiſſet cauſam tractare, Cic. 1. ad Bru. 3. de oratore & de finibus. 4. Tuſc. offic. Valer. 2.
i al. Panætii. ſed hoc eſſe deprauatum, vt reſtituendum ad alterum Ælium Tuberonem, de quo infra.
k hæc verba ad Q. Mucium Scæuolam referenda, de quo proxime.
l in cuius hac, quæ hic legantur, pro eloquentiſſimo vocat Cicero in Bruto, & de oratore.
m Cic. 1. de legib. & augur Q. Mucium Cic. in Lælio. hic Mucii in Tiberim proſtrata. Appian. 1. bell. ciuil. Lucan. 2.
o frater eſt Balbi, qui in libris de Natura deorum diſputat.
p oratori, Cic. de Orat. Quinto Prætor. Cicero pro Murena. Interea Aſſenſ. Credidi Aſſenſis ...
q In legatione apud M. Antonium periit. Cic. 2. Philip. 2. Gell. 10. & 6. c. 3. p Iouis, Cic. de ſenectute. Hi peregrini in aliena ciuitate non in ſua magiſtratum gerere videntur, Cic. pro C. Rabirio in [illegible] adde l. 2. ſ. de iure & ſacti ignorantia 22. Quint. 1. Nou. 17. q de quo vide Ibi. 2. Cic. de Natura deorum. y qui dixit Cic. 3. de natura 3. off. & pro Cæcina. liberationis. ſ. quicquid ſub, quibus ... ſolemnibus poſthumi inſtituendi formulas inſtituit. l. 29. ſ. de liber. poſth. ſ. Dalia ... ciuis vicina.
r Galli Aquilii ſcilicet. u Seruius Sulpicius.
x delendum hoc nomen, alioquin 13. eſſent non 10.
y ob Syllanam factionem à Marianis interfectus. App. 4.
z Publicola Gellius Roman. Cic. in Bruto. Cenſor fuit. ſ. Val. 6.
a is qui manumittebantur inducta lege Manlia, & vectigali à Nerone Cic. 1. ad Atticum 16. Liu. 7. Tac. 13. Annalium inde aurū vicenſimariū in ſanctiore ærario ſeruatū. Liu. 27. qui has vicenſimas exigebat, Vicenſimarius ſub [illegible] ... & Arriano 3. Diſſertationum Epicteti 26. & 2. c. 1. Puit & xxv ... Lud. eſt quinquageſima venalium mancipiorum inſtituta ab Auguſto ad noſtra ſcriptis.

ſcripſit, de a iuriſdictione: idem edictum prætori: primus diligenter compoſuit, nam ante eum [illegible] duos libros ad Brutum per quam breuiſſimos ad edictum ſubſcriptos reliquit.

45 ¶ Fuit eodem tempore & *Trebatius*, qui idem Cornelij b Maximi auditor: fuit *Aulus Caſcelius*, *Quintus* c *Mucius*, Voluſij auditor: denique in illius honorem teſtamento Publium Mucium nepotem eius reliquit hæredem, fuit autem quæſtorius: nec vltra proficere voluit, cum illi etiam Auguſtus conſulatum offerret. ex his Trebatius peritior Caſcelio, Caſcelius Trebatio eloquentior fuiſſe dicitur, Ofilius vtroque doctior. Caſcelij ſcripta non extant, niſi vnus liber Bene dictorum. Trebatij complures: ſed minus frequentantur.

46 ¶ Poſt hoc quoque *Tubero* e fuit, qui Ofilio operam dedit: fuit autem patricius, & tranſijt à cauſis agendis ad ius ciuile, maximè poſtquam Quintum Ligarium accuſauit, nec obtinuit apud Caium Cæſarem. Is eſt Quintus Ligarius: qui cum Africæ oram teneret, infirmum Tuberonem applicare non permiſit, nec aquam haurire, quo nomine eum accuſauit, & f Cicero defendit. extat eius oratio * ſatis * pulcherrima, quæ inſcribitur, pro Quinto Ligario. Tubero doctiſſimus quidem habitus eſt iuris publici, & priuati: & complures vtriuſque operis libros reliquit: ſermone etiam antiquo vſus affectauit ſcribere: & ideo parum libri eius grati habentur.

47 ¶ Poſt hunc maximæ auctoritatis fuerunt *Ateius* g *Capito*, qui Ofilium ſecutus eſt: & *Antiſtius Labeo*, qui omnes hos audiuit: inſtitutus eſt autem à Trebatio.

¶ Ex his Ateius h conſul fuit: Labeo noluit, cum offerretur ei ab Auguſto conſulatus, quo ſuffectus fieret, [ ] honorem ſuſcipere: ſed plurimum ſtudijs operam dedit: & totum annum ita diuiſerat, vt Romæ ſex menſibus cum ſtudioſis eſſet, ſex menſibus ſeceſſeret, & conſcribendis libris operam daret. Itaque reliquit quadringenta volumina: ex quibus plurima inter manus verſantur.

¶ ¶ Hi duo primum veluti diuerſas ſectas k fecerunt: nam Ateius Capito in his, quæ ei tradita fuerant perſeuerabat: Labeo ingenij qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & cæteris operis ſapientiæ operam dederat, plurima innouare inſtituit. & ita Ateio Capitoni *Maſſurius Sabinus* ſucceſſit, Labeoni *Nerua*, adhuc eas diſſentiones auxerunt. * Hic etiam * Nerua Cæſari m familiariſſimus fuit; Maſſurius Sabinus in equeſtri ordine fuit, & publicè primus ſcripſit: poſteaque hoc cœpit beneficium * dari * à Tiberio Cæſare, hoc tamen illi conceſſum erat.

¶ Et, vt obiter ſciamus, ante tempora Auguſti publicè reſpondendi ius non à principibus dabatur; ſed qui fiduciam ſtudiorum ſuorum habebant, conſulentibus reſpondebant n, neque reſponſa vtique ſignata dabant; ſed plerumque iudicib. ipſi ſcribebant o, aut teſtabantur, qui illos conſulebant. Primus Diuus Auguſtus, vt maior iuris auctoritas haberetur, conſtituit p, vt ex auctoritate eius reſponderent: & ex illo tempore peti hoc pro beneficio cœpit; & ideo optimus princeps * Hadrianus, cum ab eo viri prætorij peterent, vt ſibi liceret reſpondere, reſcripſit eis, *hoc non peti, ſed præſtari q ſolere*: & ideo ſi quis fiduciam ſui haberet, delectari ſe, populo ad reſpondendum ſe præpararet.

¶ Ergo Sabino conceſſum eſt à Tiberio Cæſare, vt populo reſponderet: qui in equeſtri ordine iam grandis natu, & ferè annorum quinquaginta receptus eſt; huic nec amplæ facultates fuerunt; ſed plurimum à ſuis auditoribus ſuſtentatus eſt.

¶ Huic ſucceſſit *Caius Caſſius* r *Longinus*: natus ex filia Tuberonis, quæ fuit neptis Ser. Sulpitij: & ideo proauum ſuum Seruium Sulpitium appellat. hic conſul fuit cum Quartino, temporibus Tiberij, ſed plurimum in ciuitate auctoritatis habuit, eouſque donec eum Cæſar ciuitate pelleret. expulſus ab eo in Sardiniam, reuocatus à Veſpaſiano, diem ſuum obiit.

¶ Neruæ ſucceſſit ſ *Proculus* t. fuit eodem tempore & *Nerua filius* s & alius *Longinus* ex equeſtri quidem ordine, qui poſtea ad præturam vſque peruenit, ſed Proculi auctoritas maior fuit: nam etiam u plurimum potuit, appellatique ſunt partim *Caſſiani*, partim *Proculeiani*: quæ origo à Capitone, & Labeone cœperat.

¶ Caſſio *Cælius* x *Sabinus* ſucceſſit, qui plurimum temporibus Veſpaſiani potuit. Proculo *Pegaſus*, qui temporib. Veſpaſiani præfectus y vrbi fuit. Cælio Sabino *Priſcus Iauolenus*. Pegaſo *Celſus*, patri Celſo, *Celſus filius*, & *Priſcus Neratius*: qui vterque conſules fuerunt z, Celſus quidem & iterum. Iauoleno Priſco *Aburnus* a *Valens*, & *Tuſcianus*, item *Saluius Iulianus*.

DE LEGIBVS b, SENATVSQVE CONSVLTIS c & longa d conſuetudine.

TIT. III.

Quid ſit lex.

1. *Papinianus* lib. 1. Definitionum.

Lex eſt e commune f præceptum; virorum prudentium conſultum; delictorum, quæ ſponte, vel ignorantia contrahuntur coërcitio; communis reipublicæ ſponſio g.

2. *Marcianus* lib. 1. Inſtitutionum.

Nam & Demoſthenes h orator ſic definit. [illegible] *Id eſt, lex eſt, cui omnes obtemperare conuenit, cum ob alia multa: tum vel maximè eo, quòd omnis lex, inuentum ac munus Dei eſt; decretum verò prudentium hominum; coërcitio eorum, quæ ſponte, vel inuoluntariè delinquuntur: communis ſponſio ciuitatis, ad cuius præſcriptum omnes qui in ea republica ſunt vitam inſtituere debent.*

¶ Sed & Philoſophus ſummæ r Stoicæ ſ ſapientiæ Chryſippus ſic incipit libro, quem fecit [illegible] [illegible] *Id eſt de lege. Lex eſt omnium diuinarum, & humanarum rerum regina. Oportet autem eam eſſe præſidem & bonis & malis, & principem & ducem eſſe: & ſecundum hoc, regulam eſſe iuſtorum, & iniuſtorum, & eorum, quæ natura ciuilia ſunt animantium; præceptricem quidem faciendorum, prohibitricem autem non faciendorum.*

Quibus de rebus leges conſtituantur.

3. *Pomponius* lib. 25. ad Sabinum.

a vide l.2. inf.
b cui Otho bimeſtrem conſulatum delegauit Tacit. 1.
c à quo S. C. Pegaſianum dici exiſtimatur. §. ſed quia. Inſtit. de fideic. hæredit.
d de quo l.72. §. pen. ſ. de legat.
e l.6.14.
f l.C. 16. adde l. 9. l.10. ſ. eod.
g l. C. 55. adde l. 32. & ſeq. inf.
h Definitio hæc cauſalis eſt; conſtat enim cauſa efficiente, materia & fine.
i id eſt, notitia æqui & boni, à natura omnibus indita: vel ita, generale iuſſum, non pertinens ad priuatos. Ateius Capito apud 10. Gell. 20. adde Ariſtot. Rhetor. 1.
k vide l.11. ſ. de receptis l. 3 in prin. ſ. de rerum diuiſ.
l [illegible] dicitur l.2. inf. eod. hinc legibus obligari dicimur l.52. §. 9. inf. de obligat. & act. qui delinquit eo genere pœnæ obligare ſe dicitur, quod inditum eſt eo loco in quo habitat.
m [illegible] l. aduerſus Ariſtogiton.
n adde Platonem initio 1. de legibus. Diodorum 1. 2. 5. Inde factum, vt veteres legiſlatores, legum ſuarum originem ad Deos referrent. Plato illo loco: & in Minoe: Diodorus illo loco 1. Valer. 1. Herod. 1. Suidas in Zaleuco. Cicero 2. de legibus. Ælian. 3. de varia hiſtoria. Halicarnaſſeus 2. Antiquit. Strabo 16. Plutarchus in Numa; Laſtantius 1. 1. 22. quod etiam Mahometes conatus eſt, libro de doctrina Mahometi, & alii Ouidium vitant, in verba dimitte. C. de longi temporis præſcript. Tiraquel. in præfat. tractatus de retract. 11.
o [illegible] vide Ariſtotelem 3. Ethic. 1. & 5 Ethic. 8. Plotinum de Fortuna 8 Ciceronem in topicis. Sane Cicero illo loco, voluntaria ea eſſe dicit quæ fiunt conſilio: inuoluntaria, quæ fortuna, ignorantia & neceſſitate. vt & Plotinus ſuperiore loco [illegible] id quod noſtræ poteſtatis eſt ſeu voluntarium deſcribit, quod nos facimus [illegible] Ariſtoteles vero ſponte facit eorum, quæ in noſtra poteſtate ſunt, quod qui facit [illegible] quod denique facit qui [illegible] ſed [illegible], conſilio capto. Inuoluntarium vero ſeu [illegible] appellat [illegible] quod ignorantia facimus aut ſane non ignorantes, ſed ita tamen vt eius principium penes facientem ſeu agentem non ſit, & vi impeditur. Quin & [illegible] vt vtrunque rectè diſtinguatur, conſiderat has circumſtantias [illegible] Quibus diſtinctis facilè intelligimus quid [illegible] Primo admitti quiſque [illegible] Secundum [illegible] Tertium, [illegible] ſed tamen, [illegible] Vltimum, [illegible] quæ ſummopere noſtris diſtinguenda cenſeo.
p vide l.30. l.32. ſ. ad l. Aquil. in breuiariis Graeſ. 9. l.1. in 22. Prin. 2. cap. 36. Gellius 15. 4. 5. vide Gildonum Papæ quæſt. 28. & inde in 2. 36. & in Græca, Demoſth. contra Ariſtoc. Suidas in Nomos; Pauſanias in Eliacis; vide Cuiac. 19. obſeru. 10. Fauent. 5. ſelect. 10. Quid ſit ſponte: vide l. 73. ſ. de obligat. & act. ita: vide l. 3. ſ. de aleatoribus. ignorantia; vt imperitia: vide l. 9. §. penult. ſ. locati. vel ſi ſit: vide l. 3. §. 21. ſ. de Siliciano. aut iuſſu alterius (vide l. 157. & l. 167. ſ. de regulis.
q Immo inuoluntaria non puniuntur, argumento l. 16. §. ſpoſpon. ſ. de publicanis.
r al. ſummus, ſu. vel dic ſummæ, quia inter ſectas Philoſophorum eſt præcipua.
ſ Stoicos Philoſophos vel ipſi Iuriſconſulti laudauerunt & ipſi ſectis Philoſophorum dediti. Sic citatur à Callistrato parens Academiæ Plato in l. vltima ſſ. de muneribus & honoribus & Academicus quoque Cicero à Tryphonino in l. 9. Cicero. ſ. de pœnis. vt & Peripateticæ ſectæ princeps Ariſtoteles à Iuliano in l. 36. ſ. de ſtatuliberis. Epicurei vero ab Alfeno in l. proponebatur. ſ. de iudiciis. Quin & medicus Hippocrates à Paulo in l. 12. ſ. de ſtatu. hom. & aliorum in l. 2. ſ. de origine iuris. diſcimus Q. Tuberonem Panætii Philoſophi auditorem. Apud Ciceronem in libris de Natura tres iuriſconſulti in tres ſectas diuiſi; Velleius Epicureus negat deos & deorum prouidentiam; Lucilius Balbus Stoicus eandem aſſerit; Cotta Academicus noua in vtranque partem. Trebatium eadem opera apud Ciceronem 2. fam. 9. & 7. fam. 12. Epicureum fuiſſe reperies vt & apud eundem in oratione pro L. Murena, Catonem Stoicum & Stoicos oratorio more irriſerit. Fuerunt ita iuriſperiti omnes noſtri, à Philoſophis inſtituti, aut Philoſophiæ ſtudio aliquo imbuti, & iuris diuini quoque periti, vti dixi ad l. 10. §. 2. ſ. de iuſtitia. t Nouell. penult. 16. ſ in princ.

[margin notes, left column:]
vigiles, & bellum quam quinquagenſimam emptor mancipij præſtabat. Dion. 55. & ita legendum apud Tacitum 13. vide tot. Huc pertinet quod apud Feſtum in *Manumiſſi* legitur; manumitti dicebatur ſeruus ſacrorum cauſa, cum dominus eius tenens modò caput, modò membrum aliud eiuſdem ſerui, ita dicit: hunc hominem liberum eſſe volo; ac pro eo auri xx puri, probi, profani mei ſoluo, vt priuſquam egreſſus efficitur iuris ſui. Adde Feſtum in *Puri*. Inde à Tertulliano dicitur nullam manumiſſionem non fuiſſe vectigalem. Zonaras tamen vigeſimam intelligit ob hæreditatem extraneo delatam, fiſco inferendam. e Dione 55. & à Traiano ſublatam. Plinius in Panegyr. a de Capitolinum in Antonino Philoſopho, Paulum 4. ſent. 6. & l. 3. C. de edicto D. Hadriani tollendo. De vigeſima legis ſcripſit primus Ofilius, de quo hic, & poſt eum Æmilius Macer. In lapidib. reperitur, Procurator xx. hereditatium, & Promagiſter xx. hereditatium. Colligebatur hoc vectigal à publicanis quorum Magiſtris. His addendum quæ de vigeſima portoriorum apud veteres extant, de qua v. 16. 5. Tertius.
a al. conſcripſit & de iuriſdictione.
b Gentianus, Q. Cornelij: idque ex Cicerone 7. familiar. 8.
c Auiensis Auguſt. Qu. Mucij.
d huius conſilio Codicillorum vſus eſt receptus. §. 1. de codicill.
e Cicer. 3. de orat. Cæſar. de bello ciuili.
f etſi Cicero hic inter veteres iuris peritos non enumeratur, eius tamen authoritas affertur l. 7. §. 3. infrà quibus ex cauſis in poſſeſſ. l. 39. in princ. inf. de pœnis.
g 2. Familiar. Cicero 29. h Tacitus 3. 4. Gell. 19. 10. cap. 21. 13. cap. 31. 7. Macrob. 13. i de Labeone vide Tacit. 3. 13. Gell. 13. & 20. cap. 1. Sueton. in Auguſt.
k Secta à ſequendo; quo verbo vtitur Cicer. pro L. Flacco in fin. 13. famil. 4. & ad Qu. frat. 3. in fin. familiam ſeu familias vocat 1. & 3. de orat. nationes 2. de Natur. deor. & 2. Attic. 16. quas Ariſtot. [illegible] vocat [illegible].
l Tacit. 3. m Tacit. 5. & Conſul Tacit. 4. huius Sabinus anno 18. poſtulauit.
n adde l. 1. §. vlt. C. de aſſeſſ. o Inter cætera iuriſconſulti munia, ſcribere & cauere. vt hinc colligitur: adde Ciceronem pro Mur. 14 & 2. de orat. & 7. familiar. 24.
p adde l. 11. C. de aduocat. diuerſ. iud. l. 7. C. de profeſſ. & medic.
q merito ſe non cuiuis præbere. Zaſ.
r Syriæ præfuit ſub Claudio. Tacit. 12. 14. 16. Sueton. in Nerone.
ſ ſuſſectus conſul videtur Zaſio.
t non ex iuris author vt qua v. l. 27. inf. de iure patron.

Universidad Rey Juan Carlos

IVra conſtitui oportet, vt dixit Theophraſtus, in his quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον id eſt vt plurimum, accidunt non quæ ἐκ παραλόγου, b id eſt, ex inopinato.

4. *Celſus lib. 5. Digeſtorum.*

EX his, quæ fortè vno aliquo caſu accidere poſſunt, iura non conſtituuntur.

5. *Idem lib. 17. Digeſtorum*

NAm ad ea potius c debet aptari ius, quæ & frequenter, & facilè, quàm quæ perrarò eueniunt.

6. *Paulus lib. 17. ad Plantium.*

Τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς, id eſt, *quod enim ſemel aut bis exiſtit* vt ait Theophraſtus, παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται, *id eſt, prætereunt legiſlatores.*

Legis virtus.

7. *Modeſtinus lib. 1. Regularum.*

LEgis virtus[a] hæc[*] eſt imperare e, vetare, permittere f, punire g.

In quas perſonas iura conſtituuntur.

8. *Vlpianus lib. 3. ad Sabinum.*

IVra non in ſingulas perſonas, ſed generaliter h conſtituuntur i.

De authoritate Senatus.

9. *Idem lib. 16. ad Edictum.*

NOn † ambigitur, Senatum k ius l facere poſſe.

De imperfectione legum, & ratione eas ſuppleudi.

10. *Iulianus lib. 59. Digeſtorum.*

NEque leges, neque ſenatuſconſulta ita ſcribi poſſunt, vt omnes caſus m, qui quandoque inciderint, comprehendantur; ſed ſufficit[*] & [*] ea, quæ plerunque accidunt, contineri.

11. *Idem lib. 90. Digeſtorum.*

ET ideò de his, quæ primò n conſtituuntur, aut o interpretatione, aut conſtitutione optimi principis certius ſtatuendum eſt.

12. *Idem lib. 1. Digeſtorum.*

NOn p poſſunt omnes articuli q ſigillatim aut legibus aut ſenatuſconſultis comprehendi: ſed cùm in aliqua cauſa ſententia eorum manifeſta eſt, is qui iuriſdictioni præeſt, ad ſimilia r procedere, atque ita ius dicere debet.

13. *Vlpianus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.*

NAm, vt ait Pedius, quoties lege aliquid vnum vel alterum introductum eſt, bona occaſio eſt, cætera, quæ tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certè iuriſdictione ſuppleri.

De iuris ſingularis interpretatione.

14. *Paulus lib. 4. ad Edictum.*

QVod verò contra f rationem iuris t receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentias u.

In quibus non ſequimur regulas iuris.

15. *Iulianus lib. 27. Digeſtorum.*

IN his, quæ contra rationem iuris conſtituta ſunt, non poſſumus ſequi regulam iuris.

Definitio Iuris ſingularis.

16. *Paulus lib. ſingulari de iure ſingulari.*

IVs ſingulare x eſt, quod contra tenorem rationis y propter aliquam vtilitatem auctoritate conſtituentium introductum eſt.

Quid ſit ſcire leges.

17. *Celſus lib. 26. Digeſtorum.*

SCire leges non[*] hoc[*] eſt, verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem.

De benigna interpretatione.

18. *Idem lib. 29. Digeſtorum.*

BEnignius z leges interpretandæ ſunt, quò voluntas earum conſeruetur.

De legibus ambiguis.

19. *Idem lib. 33. Digeſtorum.*

IN a ambigua voce legis ea potius accipienda eſt ſignificatio, quæ vitio caret, præſertim cùm etiam voluntas b legis ex hoc colligi poſſit.

De ratione legis non inquirenda.

20. *Iulianus lib. 55. Digeſtorum.*

NOn c omnium, quæ à maioribus conſtituta ſunt, ratio d reddi poteſt.

21. *Neratius lib. 6. Membranarum.*

ET ideò rationes eorum, quæ conſtituuntur, inquiri non oportet: alioquin multa ex his, quæ certa ſunt, ſubuertuntur.

Interpretatio legis in præteritum indulgentis.

22. *Vlpianus lib. 35. ad Edictum.*

CVm a lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat b.

Quæ mutari non debent.

23. *Paulus lib. 4. ad Plantium.*

MInimè ſunt c mutanda, quæ interpretationem certam ſemper habuerunt.

De tota lege inſpicienda.

24. *Celſus lib. 9. Digeſtorum.*

INciuile d eſt, niſi tota lege perſpecta, vna aliqua particula eius propoſita, iudicare, vel reſpondere.

De interpretatione legis fauorabilis.

25. *Modeſtinus lib. 8. Reſponſorum.*

NVlla iuris ratio, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione e contra ipſorum commodum producamus ad ſeueritatem.

De priorum & poſteriorum legum interpretatione.

26. *Paulus lib. 4. Quæſtionum.*

NOn eſt nouum, vt priores leges f ad poſteriores trahantur.

27. *Tertullianus lib. 1. Quæſtionum.*

IDeò, quia antiquiores leges ad poſteriores trahi, vſitatum eſt: & ſemper quaſi hoc legibus ineſſe credi oportet, vt ad eas quoque perſonas, & ad eas res pertinerent, quæ quandoque ſimiles g erunt.

28. *Paulus libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam.*

SEd & poſteriores leges ad priores pertinent h, niſi contrariæ ſint: idque multis argumentis probatur.

De duabus legibus contrarijs.

29. *Idem lib. ſingulari ad legem Cinciam i.*

COntra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem k verò qui ſaluis verbis legis, ſententiam eius circumuenit.

30. *Vlpianus lib. 4. ad Edictum.*

FRaus enim legi fit, vbi l, quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit; & quod diſtat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας, *id eſt, dictum à ſententia*, hoc diſtat fraus ab eo, quod contra legem fit.

Qui legibus ſoluti ſunt.

31. *Idem lib. 13. ad legem Iuliam & Papiam.*

PRinceps legibus m ſolutus eſt. Auguſta autem, licèt legibus ſoluta non eſt: principes tamen eadem illi n priuilegia tribuunt, quæ ipſi habent.

In quibus cauſis conſuetudo vel aliud ius obſeruatur. Y. De authoritate conſuetudinis.

32. *Iulianus lib. 94. Digeſtorum.*

DE o quibus cauſis ſcriptis legibus non vtimur id cuſtodiri oportet, quod moribus & p conſuetudine inductum eſt: & ſi qua in re hoc deficeret q tunc quod proximum & conſequens ei eſt: ſi nec id quidem appareat, tunc ius, quo r vrbs Roma vtitur, ſeruari oportet.

1 ¶ Inueterata conſuetudo pro lege non immeritò cuſtoditur (& f hoc eſt ius, quod dicitur moribus conſtitutum) Nam cùm ipſæ leges nulla alia ex cauſa nos teneant, quàm t quòd iudicio populi receptæ ſunt: meritò & ea, quæ ſine vllo ſcripto populus probauit, tenebunt omnes: nam quid u intereſt, ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis & factis? Quare rectiſſimè etiam illud receptum eſt, vt leges non ſolùm ſuffragio legiſlatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium per deſuetudinem x abrogentur.

In quibus cauſis conſuetudo obſeruatur.

33. *Vlpianus lib. 1. de officio Proconſulis.*

DIuturna y conſuetudo pro iure & lege in a his, quæ non ex ſcripto deſcendunt, obſeruari ſolet.

Quomodo probatur conſuetudo.

34. *Idem lib. 2. de officio Proconſulis.*

CVm de conſuetudine ciuitatis, vel prouinciæ confidere quis videtur: primum quidem illud explorandum.

... de vſufructu l. 8. §. 1. §. de rebus eorum, qui ſub tutel. t generalis l. 33. l. 16. l. 39. l. eod. l. 141. inſ. de regulis iuris. u vide l. 85. §. ſoluto matrimonio.
x Iſtius verò ſeu ius ſingulare non eſt lex in ſingulas perſonas conſtituta vt in l. 8. ſ. eod. ſed quæ paululum aberrat à regulis iuris: atque ita non pugnat hæc lex cum d. l. 1 y generalis l. 83. l. 90. §. de regulis iuris.
z Φιλανθρωπότερον ... adde l. 56. l. de regulis iuris. a vide l. 3. l. 51. ... de rebus dubijs. b voluntas legis vt pars legis præcipua ſpectanda conſeruanda l. 18. ſ. eod. c Exemplum l. 9. §. de collg. ... Cur autem ... ad legem Aquiliam ... d Quemadmodum ſacerdotes vicarij, qui & ... ambiguæ ſigna, non negant eſſe vera, ſed qualia ſunt ex victimis deprehendere ſe poſſe negant: ſic iuriſconſultus non protinus iniquum eſſe cenſet quorum ignoratur ratio. Adde Ariſtotelem 2. Ethicorum ... ad legem Aquil. l. 23. ſtatis: Cuiacium 17. obſeru. 1.

y Inueterata l. 32. §. 1. §. longa l. 35. inſ. eod. hoc arbitrio ... z vide l. 21. C. quæ ſit longa conſuet. a ... de ... inſ. ... l. 20. C. de agr. & cenſ.

arbitror.

arbitror a, an etiam contradicto b aliquando iudicio conſuetudo firmata ſit.

De auctoritate conſuetudinis.

35. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris Epitomarum.

SEd & ea, quæ longa conſuetudine comprobata ſunt, ac per annos plurimos obſeruata, velut tacita ciuium conuentio, non c minus, quam ea, quæ ſcripta ſunt iura, ſeruantur.

36 *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

IMmo magnæ d auctoritatis hoc ius habetur: quod in tantum probatum eſt, vt non fuerit neceſſe ſcripto id comprehendere.

De lege per conſuetudinem interpretanda.

37. *Calliſtratus* lib. 1. Quæſtionum.

SI de interpretatione legis quæratur: e in primis inſpiciendum eſt e, quo iure ciuitas retro in eiuſmodi caſibus vſa fuiſſet: optima f enim eſt legum interpres conſuetudo.

38. *Calliſtratus* lib. 1. Quæſtionum.

NAm Imperator noſter Seuerus reſcripſit, in ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiſcuntur, conſuetudinem, aut rerum perpetuo g ſimiliter iudicatarum auctoritatem, vim legis obtinere debere.

Quæ conſuetudo in ſimilibus non obtinet.

39. *Celſus* lib. 23. Digeſtorum.

QVod h non ratione introductum, ſed errore primum, deinde conſuetudine obtentum eſt, in aliis ſimilibus i non obtinet.

Quæ ius faciunt.

40. *Modeſtinus* lib. 1. Regularum.

ERgo k omne ius aut conſenſus l fecit, aut neceſſitas m conſtituit, aut firmauit conſuetudo.

Ius in quo conſiſtit.

41. *Vlpianus* lib. 2. Inſtitutionum.

TOtum autem ius conſiſtit aut in adquirendo n, aut in conſeruando, aut in minuendo: aut enim hoc agitur, quemadmodum quid cuiuſque fiat: aut quemadmodum quis rem vel ius ſuum conſeruet: aut quomodo alienet, aut amittat.

DE CONSTITVTIONIBVS Principum o.

TIT. IV.

De auctoritate. 1. De ſpeciebus & nomine communi conſtitutionum. 2. De conſtitutionibus perſonalibus.

Vlpianus lib. 1. Inſtitutionum.

QVod principi placuit p, legis habet vigorem: vtpote cum lege q regia, quæ de imperio eius lata eſt, populus ei & in eum omne ſuum imperium & poteſtatem conferat.

1 ¶ Quodcunque igitur imperator per epiſtolam r & ſubſcriptionem ſtatuit, vel cognoſcens decreuit, vel de plano s interlocutus t eſt, vel edicto præcepit, legem eſſe conſtat. hæc ſunt, quas vulgo conſtitutiones appellamus.

2 ¶ Plane ex his quædam ſunt perſonales u, nec ad exemplum trahuntur: nam quæ princeps alicui ob merita indulſit x, vel ſi quam pœnam irrogauit y, vel ſi cui ſine exemplo ſubuenit z, perſonam non egreditur a.

De nouo iure conſtituendo.

2. *Vlpianus* lib. 4. Fideicommiſſorum.

IN rebus nouis conſtituendis euidens eſſe vtilitas debet, vt b recedatur ab eo iure, quod diu æquum viſum eſt.

De interpretatione beneficii Imperialis.

3. *Iauolenus* lib. 13. Epiſtolarum.

BEneficium c imperatoris, quod a diuina ſcilicet eius indulgentia proficiſcitur, quam pleniſſime d interpretari debemus.

De vi priorum & poſteriorum conſtitutionum.

4. *Modeſtinus* lib. 4. Excuſationum.

Aἱ μεταγενέστεραι διατάξεις ἰσχυρότεραι τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσί. i. e. conſtitutiones tempore poſteriores, potiores ſunt his quæ ipſas præceſſerunt.

DE STATV HOMINVM a.

TIT. V.

Obiecta iuris.

Gaius lib. 1. Inſtitutionum.

OMne ius, quo vtimur, vel b ad perſonas pertinet, vel ad res, vel ad actiones.

Ordo in hoc opere ſeruandus.

2. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris Epitomarum.

CVm igitur hominum cauſa omne ius conſtitutum ſit, primo c de perſonarum ſtatu, ac poſt de ceteris, ordinem d edicti perpetui e ſecuti, & his proximos atque coniunctos applicantes titulos, vt f res patitur, dicemus.

Diuiſio perſonarum.

3. *Gaius* lib. 1. Inſtitutionum.

SVmma g itaque de iure perſonarum diuiſio hæc eſt, quod omnes homines aut liberi ſunt, aut ſerui.

Definitio libertatis. 1. Seruitutis. 2. & etymologia ſerui. 3. & mancipii.

4. *Florentinus* lib. 9. Inſtitutionum.

LIbertas eſt naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, niſi ſi quid vi aut iure h prohibetur.

1 ¶ Seruitus eſt conſtitutio iuris gentium i, qua quis dominio alieno k contra naturam ſubiicitur.

2 ¶ Serui ex eo appellati ſunt, quod imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare l, nec occidere ſolent.

3 ¶ Mancipia vero dicta, quod ab hoſtibus manu capiantur.

Diuiſio liberorum. 1. Quibus modis ſerui fiunt. 2. Definitio ingenui, & definitionis expoſitio.

5. *Marcianus* lib. 1. Inſtitutionum.

ET ſeruorum quidem vna eſt conditio m: liberorum autem hominum quidam ingenui ſunt, quidam libertini.

1 ¶ Serui autem in dominium noſtrum rediguntur aut iure ciuili, aut gentium. iure ciuili, ſi quis ſe n maior viginti annis ad pretium participandum venire o paſſus eſt. Iure gentium ſerui noſtri ſunt, qui ab hoſtibus capiuntur, aut qui ex ancillis noſtris naſcuntur.

2 ¶ Ingenui ſunt, qui ex matre libera nati ſunt o. ſufficit enim liberam fuiſſe eo tempore quo naſcitur, licet p ancilla conceperit: & e contrario ſi libera q conceperit, deinde ancilla pariat, placuit eum, qui naſcitur, liberum naſci. Nec intereſt iuſtis nuptiis conceperit, an vulgo: quia non debet calamitas matris nocere ei qui in ventre eſt.

3 ¶ Ex hoc quæſitum eſt: ſi ancilla prægnans manumiſſa ſit, deinde ancilla poſtea facta, aut expulſa ciuitate pepererit, liberum, an ſeruum pariat: & tamen rectius probatum eſt liberum naſci. & ſufficere ei qui in ventre eſt, liberam matrem vel r medio tempore habuiſſe.

Definitio libertinorum.

6. *Gaius* lib. 1. Inſtitutionum.

LIbertini ſunt, qui ex iuſta s ſeruitute manumiſſi ſunt.

De eo qui fuit in vtero.

7. *Paulus* lib. ſingulari de portionibus quæ liberis t damnatorum conceduntur.

QVi in vtero eſt, perinde u ac ſi in rebus humanis eſſet, cuſtoditur, quoties de commodis ipſius partus quæritur: quanquam aliis antequam naſcatur nequaquam x proſit.

[illegible] teſtamento [illegible] liberis effectis.

8. *Papinianus* lib. 3. Quæſtionum.

---

a atqui exemplis non eſt iudicandum, l. 13. C. de ſententiis & interloc.
b id eſt, contentioſo, conteſtatoque.
c l. 3. in fi. C. quæ ſit longa conſ.
d non eius tamen vt vincat rationē & legē l. 2. Immo fortior eſt ſcriptis omnibus. Seneca 2. Declam. 1.
e l. 34. ff. de reg. iur.
f ſed non ſola l. 1. C. eod.
g huius, & ſi aliquando ita iudicatum ſit, videtur ſubiectio. lib. 34. [illegible] eod.
h vid. l. 4. 5. eod.
i immo error ius facit l. 3. §. 5. [illegible]
k ad hanc l. v. Cuiac. l. 4. obſ. 16.
l iubendo expreſſim.
m Neceſſitatis voce, [illegible] intelligit rationē legis ad ſimiles ex ſui ratiocinatione productam: quod admittendum non eſt. Hac voce potius intelligendum eſt decretum. Primum arg. l. 2. §. & quia difficile ff. de origine iuris, ſecundo, quod hæc lex concinno totius huiuſce tituli videtur: quod & latius innuit hoc verbum lege, eſt vero ſimilius hic de legibus, ſenatuſconſultis, ac conſuetudine vt & ſuperior de prudentum reſponſis ſequens vero de conſtitutionibus principum. Quanquam nihil vetat etiam hac voce intelligi iura alia neceſſitate inducta, cuius generis ſunt quoque principis conſtitutiones. l. 2. §. nouiſſime. ff. de origine iuris. ius gentium, & ius ex cauſis ibi humanis neceſſitatibus. Inſt. de iure naturali. Porro hanc iuris partitionem videtur ex Menandro Iuriſconſulto hauſiſſe, [illegible] adde Cuiacium 4. obſeru. 16.
n adde §. 2. 3. 4. Inſtit. de interdict.
o l. C. 4. Nou. 66.
p In id vt ſit lex ex generalis Harmenop. l. tit. 1.
q De lege Regia adde Inſt. de iure natur. §. ſed & quod principi. l. 1. §. [illegible] C. de veteri iure. Fragmentum eius Romæ in Lateranenſi æde ſeruari notat Anton. Auguſt. de legibus.
r δι ἐπιστολῆς ἀντιγραφῇ Græci. id eſt, per epiſtolam a ſe ſubſcriptam.
s vide l. 9. ff. de leg. 3.
t Immo, interlocutiones principum vim legis non obtinent, l. 3. C. de legibus.
u quæ ad indulgentiam vel ad pœnam ſunt, Harm. d. loco.
x puta immunitatem a tributis Theoph. Inſt. de iure naturali.
y puta, maiorem delicto vel lege Theoph. ibid.
z puta, gratiam faciens Theoph. ibid.
a Immo egreditur l. vlt. in prin. C. de ſent. & interlocut. omnium iudic.
b l. 13. C. [illegible]
c vt de donatione l. 2. C. de bon. vac.
d l. 3. C. de bon. vac. l. 43. ff. de vulgar. c. 15. de reg. in 6. modo non in detrimentum alterius: tunc enim ſtricte interpretabitur, vide l. 2. §. ſi quis a principe ff. ne quid in loco publ.

a l. 1. ff. tit. prox. l. 1. inf. ad l. Aquil. l. 1. in princ. inf. ad l. Falc. l. 1. §. [illegible] 19. inf. de [illegible]
b l. Inſt. 3. 46. Baſ. 1. Harm. 1. Tit. 13.
c Quid? hic partitio iuris etiam hic allata a Iuriſconſulto, vt oſtendat nullum eſſe iuris [illegible] aut diſcendi aut tractandi commodiorem rationem, quam ſi de his tribus ſeparatim tractetur? An potius quod nulla pars iuris ſit, nullus contractus, nullum negotium, nulla actio, nullum iudicium, in quo tractando hi loci ſimul non concurrant: vt putat Duaren. 1. Diſput. 5.
d Dignioribus prior debetur locus.
e non tamen eum ordinem ſemper ſeruauit. §. Tertia [illegible]
f Titulorum connexionem inter ſe ſeriem non tam ſcrupuloſe & anxie inquirendam eſſe colligas recte ex hoc loco: quod tamen multi perperam faciunt fruſtra. Nam ſi iure ſummum ſpectemus, quæ ratio dicat, vt ante titulum de teſtamentis tituli de inofficioſo teſtamento, & de teſtamentaria tutela ponerentur? ſexcenta talia proferre exempli gratia poſſumus. Quid quod vna & eadē Pandectarum, Codicis & Inſtitutionum methodus non eſt? Mihi ſi quid iudicii eſt, placet, aut ſane apud me facit iuſta ratione recipitur methodus hiſce Pandectis obſeruata a Iuſtiniano: ad quā quoque præſcriptum omnium quæſtiones in meas Pandectas græcas referre viſum fuit, vt eodem nexu ac tenore, qui iis tradita ſunt quod nobis hodie in vſu eſt, vna Titulorum conſequentia, vtiliter legere poſſis.
g alia eſt in l. 9. ff. eod. alia in l. 4. ff. de iuſtit. & iur.
h [illegible] gentium commutatione, Harmenopulus.
i & iuris ciuilis l. 5. §. [illegible] l. eod.
k atqui interdum nullius eſſe poteſt ſeruus: vide l. 3. in princ. inf. [illegible]
l vide l. 239. §. 1. inf. de verb. ſign.
m vt tamen alio non ſit magis ſeruus, varia ſunt tamen ſeruitutes [illegible] Leonis conſtitut. 59. vetat huiuſmodi venditionem.
n Miror veteres reſtitutionem in integrum ſaltem non indulſiſſe huiuſmodi venditoribus, puta minoribus 25. annis, cum in aliis rebus reſtitutionem facile illis concedant l. de minoribus, eo magis quod infinita ſit libertatis æſtimatio, & infamia ordini plerumque vel generi, generi familiæque inuratur, l. 1. l. 2. ff. de liberali cauſa.
o qui ſeruitutis iugum non guſtarunt. Harmenop. ibid.
p Hic conceptus ex concubinatu vel in concubinatu, natus in matrimonio, legitimus eſt: nec legitimatione alia indiget. Vide quæ ſcripſi ad Nouell. 74.
q vide l. vlt. inf. de ſtatuliberis.
r vide l. 2. §. [illegible] ad municip. inf. de decurionibus.
ſ vide l. 34. inf. de [illegible] Theop. Inſt. de libertinis.
t vel iis qui in vtero matris ſunt tanquam natis l. 2. inf. de excuſ.
u l. 7. §. [illegible] inf. de capt. [illegible] in fin. inf. ad leg. Falcidiam.
x matri tamen prodeſt. vide l. 3. inf. de pœn.

Impe- rator

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 1. C. de liberali cauſa. l. 1. C. de ingenuis manumiſſ. vt & ſerui, ſi ſuori, appellati ſint. l. 2. 2. 1. de prouocat. l. C. de iure.
b vid. l. 3. de ſtatu hominum.
c vid. quæ notaui ad l. de mulieribus lib. 10.
d adde l. 25. in fin. ff. de ſtat. l. 6. in fin. ff. de lib. & poſth.
e An fœmina, an maſculus, an monſtrum? Veteribus non in monſtris fuiſſe id argumento eſt, quod in deliciis plerunque habiti. Plin. adde l. 135. ff. de verb. ſign.
f l. 1. C. de Rapt.
g aliud eſt ſi furente. l. 25. in pr. C. de nuptiis.
h Mali conditione. ſ ratio dubitandi ſumitur ex l. 11. C. de naturalib. lib. eſt vero ſenſus, licet patre ſui iuris exiſtente ſit: alias, qui ita naſcitur liber eſt.
k quia iuſtæ non erant nuptiæ: in iniuſtis igitur nuptiis, liberi non ſunt in poteſtate parentum.
l l. 3. & 8. de ſ nuptiis contrahend. l. 3. in fin. ff. de ſuis.

Imperator Titus Antoninus reſcripſit, non lædi ſtatum liberorum ob tenorem inſtrumenti male a concepti.

De ſexu.

9. *Idem lib. 31. Quæſtionum.*

In multis iuris noſtri articulis deterior eſt conditio fœminarum, quam maſculorum.

De Hermaphroditis.

10. *Vlpianus libro 1. ad Sabinum.*

Quæritur b Hermaphroditum cui c comparamus? & magis puto eius ſexus æſtimandum, qui in eo præualet.

Si filius poſt ignorante conceptus, eoque mortuo pepererit.

11. *Paulus lib. 18. Reſponſorum.*

Paulus reſpondit, eum, qui viuente patre & ſ ignorante g de coniunctione h filiæ conceptus eſt, licet i poſt mortem aui natus ſit, iuſtum filium ei, ex quo conceptus eſt, eſſe non k videri.

De ſeptimeſtri partu.

12. *Idem libro 19. Reſponſorum.*

Septimo l menſe m naſci perfectum partum iam receptum eſt propter auctoritatem doctiſſimi viri Hippocratis n. & ideo credendum eſt, eum, qui ex iuſtis nuptiis ſeptimo o menſe natus eſt, iuſtum filium eſſe.

Si dominus ſeruum in iudicio capitali non defenderit.

13. *Hermogenianus lib. 1. Iuris Epitomarum.*

Seruus in cauſa capitali, deſertus p à domino, commiſſus, & ſi fuerit abſolutus, non fit liber.

De oſtentis.

14. *Paulus libro 4. Sententiarum.*

Non q ſunt liberi, qui contra formam humani generis conuerſo more procreantur: veluti ſi mulier monſtroſum r aliquid, aut prodigioſum enixa ſit. Partus autem, qui membrorum humanorum officia s ampliauit, aliquatenus videtur effectus, & ideo inter liberos connumerabitur.

De partuum numeratione.

15. *Tryphoninus lib. 10. Diſputationum.*

Areſcuſa, ſi t tres pepererit, libera eſſe teſtamento iuſſa, primo partu vnum, ſecundo tres peperit: quæſitum eſt, an, & quis eorum liber eſſet? hæc v conditio libertati appoſita iam x implenda mulieri eſt: ſed non dubitari debet, quin vltimus liber naſcatur.*

m ſubaudi pleno. Paul. 4. ſent. 9. §. 14. n Septemmeſtrem ſeu ſeptimenſtrem vel ſeptimeſtrem partum defendit hic Iuriſconſultus auctoritate magni medici, quæ ratio probandi veriſimilis. Idem auctor alibi 4. ſent. 9. §. 5. eandem naſcendi legem defendit, ex ratione Pythagorei numeri. Cenſorinus, c. 10. de die natali refert Pythagoram, duos partus iudicare, vnum minorem eumque ſeptemmeſtrem: alium maiorem eumque decemmeſtrem. quorum ille 210. hic 274. à die conceptionis editur. Conceptus vero formationem his numerorum diſtantiis perfici: ſex primis diebus ſemen, humorem lacteum fieri: octo ſequentibus, ſanguineum, nouem conſequentibus, carnem, duodecim vltimis, corpus formari. Proportionem autem ſex ad 8. eſſe diateſſaron ſeu duorum tonorum & ſemitonii. Eorundem ſex ad nouem, Diapente, ſeu tonorum & ſemitonii. Eorundem ſex ad 12. eſſe Diapaſon, hoc eſt ſex vel quinque & duorum ſemitonorum. Ex his conſtare, omnes numeros muſicos ſeu proportiones omnes muſicas concurrere ad primam partus formationem. Hæc ſane, obſcure, neque plane dicuntur. Chaldæis alia ratio viſa eſt: Nempe partus & homines regi à ſole. Eatenus quemque partum vitalem eſſe, quatenus potens & ex oppoſito ſolis eſt aſpectus ad eum locum, eiuſque ſedem in qua ſol fuit cum is vel illa conciperetur. Primo menſe ſentiri ſolis conſpectum ad illam ſedem conceptionis [illegible], ſecundo menſe imbecillum: Tertio κατὰ [illegible] obliquum, vt qui ſextam; Quarto, κατὰ τετράγωνον, vt qui quartam; Quinto κατὰ τρίγωνον, vt qui tertiam partem ſedis illius in qua ſol cum Titus conciperetur, medius; Sexto in ſigno deſtitui aſpectu ſolis. In ſeptimo eſſe illi ſoli ex oppoſito ac plene, & ſic κατὰ διάμετρον. Octauo, ineſſicacem eius aſpectum, Nono κατὰ τρίγωνον, rurſus Decimo κατὰ τετράγωνον. In vndecimo κατὰ [illegible]. Ex his conſtare, [illegible] fieri κατὰ διάμετρον, [illegible], fieri κατὰ τρίγωνον: [illegible], fieri κατὰ τετράγωνον. Plutarchus 5. de Placitis 18. aliam rationem Mathematicis tribuit, octo menſes genituræ, ἀσυνδέτους, diſſociabiles eſſe: ſeptem vero, συνδετικούς, ſociabiles & fœderales: [illegible], i. ſigna menſium diſſociata dicit quæ ſtellas [illegible] (hoc eſt domicilii dominas) maleficas habeant. [illegible] partum, ſignum [illegible] nanciſcitur [illegible], & [illegible] & vitalem. Empedocles apud eundem Plutarchum *ibid.* ridiculam hanc cauſam affert. Dicit nati primi hominis ex terra, decem menſium iniiſſe, idque propter ſegnitiem ſolis. procedente tempore, ſeptemmeſtrem factum. Naturam deinde ita conſueſſe. Et hæc Medici, Pythagorei, Chaldei, Mathematici & Empedocles, in Theologis Philo [illegible]. Tertul. c. 19. de anim. Ambr. epiſt. 30. ad [illegible], ſeptimenſtris partus cauſam referunt ad primam rerum omnium creaturarum hebdomadam idque vt aliquo velut colore veſtiant, ſeptenarii numeri rationem, & vim in omni pene rerum natura obſeruant, quod & facit Varro lib. 1. Hebdomadon ſeu de imaginibus apud Gellium 3. c. 10. cui adde Macrobium 1. ſomn. [illegible] & quæ ſcripſi ad [illegible] ff. de ſtat. ubi ſit Hippocratis mentio. o Sed & eum qui decimo menſe poſt mortem patris, l. 29. in pr. ff. de lib. & poſt. Nou. 39. p adde l. 6. §. 5. [illegible] q vide Paul. [illegible] ſent. 9. §. 1. ideoque teſtamentum non rumpunt, [illegible] §. 5. [illegible] ff. de poſth. Non ſunt autem liberi ſeu non cenſentur liberi, vt eorum cauſa ex ſenatuſconſulto Tertulliano ſucceſſionem [illegible]: licet proſint in lege Papia, quæ odioſa, vt quæ orbas [illegible] ſeu legatorum mulier. l. 135. ff. de verb. ſign. [illegible] 47.
r proſunt tamen parentibus l. 135. ff. de verb. ſign.
s v. [illegible] l. 135. ff. de verb. ſign. t vid. l. 38. ff. de verb. ſign.
u l. 16. §. [illegible] ff. de ædil. edicto; Paul. 4. ſent. 9. §. 4.
x ſub hac conditione legare veteres ſoliti.
y Nam hæc conditio libertati appoſita iam impleta mulieri eſt.
z l. 35 ff. de manuſ. & [illegible].

hæc enim natura permiſit ſimul, vno impetu duos infantes de vtero matris excedere; vt ordine incerto naſcentium a non appareat, vter in ſeruitute, liber vè naſcatur. Incipiente igitur partu exiſtens conditio efficit, vt ex libera edatur, quod poſtea naſcitur: veluti ſi quælibet alia conditio libertati mulieris appoſita, parturiente ea, extiſtat; vel manumiſſa ſub hac conditione, *ſi decem millia heredi Titio b dederit*, eo c momento, quo parit, per d alium impleuerit conditionem; iam libera peperiſſe credenda eſt.

16. *Vlpianus lib. 6. Diſputationum.*

Idem eritſi eadem Areſcuſa primo duos pepererat, & poſtea geminos ediderat f. dicendum eſt enim, non poſſe dici vtrunque ingenuum naſci, ſed eum, qui poſterior naſcitur. quæſtio ergo facti potius eſt h, non iuris.

Qui ſunt ciues Romani.

17. *Idem lib. 22. ad Edictum.*

In i orbe Romano qui ſunt, ex conſtitutione Imperatoris Antonini ciues Romani effecti k ſunt.

Si prægnans capitali iudicio damnetur.

18. *Idem lib. 27. ad Sabinum.*

Imperator Hadrianus Publicio Marcello reſcripſit,* liberam, quæ prægnans vltimo ſupplicio damnata eſt, liberum parere, & ſolitum eſſe ſeruari l eam, dum partum ederet.

¶ Sed ſi ei, quæ ex iuſtis nuptiis concepit, aqua m & igni interdictum eſt: ciuem Romanum parere, & in poteſtate patris.

Quem parentem liberi ſequantur.

19. *Celſus libro 29. Digeſtorum.*

Cum legitimæ nuptiæ factæ ſunt, patrem liberi ſequuntur: vulgo quæſitus matrem n ſequitur.

Qui furere non relinquat.

20. *Vlpianus lib. 38. ad Sabinum.*

Qui furere cœpit, & ſtatum, & o dignitatem, in qua fuit, & magiſtratum p, & poteſtatem videtur retinere, ſicut & rei ſuæ dominium retinet q.

Si liber homo ſe vendidit manumittatur.

21. *Modeſtinus lib. 7. Regularum.*

Homo liber, qui ſe vendidit, manumiſſus non ad ſuum ſtatum reuertitur r, quo ſe abdicauit; ſed efficitur libertinæ conditionis.

Si quo tempore manumiſſa eſſe debuit ancilla peperit.

22. *Idem lib. 12. Reſponſorum.*

Herennius Modeſtinus reſpondit, ſi eo ſ tempore enixa eſt ancilla quo ſecundum legem donationis manumiſſa eſſe debuit: cum ex conſtitutione libera fuerit, ingenuum ex ea natum.

De vulgo conceptis ſeu ſpuriis.

23. *Idem libro primo Pandectarum.*

Vulgo concepti dicuntur, qui patrem demonſtrare t non poſſunt, vel qui poſſunt quidem, ſed eum habent, quem habere non licet, qui & ſpurii appellantur παρὰ τὴν σποράν id eſt à ſatione u.

Quem parentem liberi ſequantur.

24. *Vlpianus libro 27. ad Sabinum.*

Lex x naturæ hæc eſt, vt qui naſcitur ſine legitimo y matrimonio, matrem ſequatur, niſi lex ſpecialis z aliud inducit a.

Si quis iudicetur.

25. *Idem lib. 3. ad legem Iuliam b & Papiam.*

Ingenuum accipere debemus etiam eum, de quo ſententia lata eſt, quamuis fuerit libertinus, quia* res iudicata pro veritate c accipitur d.

De his qui ſunt in vtero.

26. *Iulianus libro 69. Digeſtorum.*

Qui in e vtero ſunt, in toto penè iure ciuili intelliguntur in rerum natura eſſe.

¶ Nam & legitimæ hæreditates his reſtituuntur, & ſi prægnans mulier ab hoſtibus capta ſit, id, quod natum erit, poſtliminium habet, item patris, vel matris conditionem ſequitur. ¶ Præterea ſi ancilla prægnans ſurrepta fuerit: quamuis apud bonæ fidei emptorem pepererit, id quod natum erit, tanquam furtiuum, vſu non capitur. ¶ His conſequens eſt, vt libertus quoque, quamdiu patroni filius naſci poſſit, eo iure ſit, quo ſunt, qui patronos habent.

Si libertinus à patrono adoptetur.

27. *Vlpianus libro 5. Opinionum.*

Eum, qui ſe libertinum eſſe fatetur, nec adoptando patronus ingenuum facere g poteſt h.

a Demonſtratio naturæ fieri non poteſt. adde l. 5. & l. 3. ff. de adopt. [illegible]
b parte ſuorum apparere & vere eſſe.
c al. parient. Hal. [illegible]
d vel extremo l. 28. circa princ. ff. de cond. & dem.
e l. [illegible] ff. de cond. inſtit.
f al. peperit, g edidit.
h illa priore & vt incerta, & ſine circumſtantia rum euentus, ſecus, vide ſupra commentar. [illegible]
i vide quæ ſcripſi ad Ciceronem [illegible]
k ergo quilibet ingenuus cuiuſcunque prouinciæ vere Romanus & Italicus exæquatur vide Nouell. 78. c. 5.
l vt nec damnari l. 3. ff. de pœnis [illegible]
m vid. quæ ſcripſi ad l. 3. ff. de legib. & de aqua & igni ad l. 66. §. 2. ff. de donat. inter vir. & vxor.
n id eſt, patrem quod ad honorem, matrem, quod ad ingenuitatem.
o adde l. 8. in pr. ff. de off. proc.
p adde l. 8. §. 1. ff. de tutel. & [illegible].
q non tamen contrahit. l. 2. ff. de reg. iur.
r atqui neutri officii in ſenſu [illegible] de ingenuis.
s vide l. 3. ff. de [illegible].
t atqui vero certo patrem demonſtrare poteſt. l. 5. ff. de in ius voc. & de nouatis.
u vel παρὰ τὸ ἄσπορος, [illegible] Plutarch.
x l. Caius 4. §. 15.
y quod ad libertatem attinet, non ad ciuitatem.
z vt Menſiæ de qua vide Vlpianum in fragment. tit. 5. §. 8. quod nobis diſplicet: ratione, quod ſic agatur non de ſtatu ciuitatis, ſed naturæ.
a vt materna origine quis cenſeatur etiam natus in legitimo matrimonio, vt [illegible] ſenatorem decere.

l. 1. § 2. ff. ad municip. b lex Iulia & Papia vetabat [illegible] libertinam, l. lege Pap. ff. de ritu. Item vt quæ equeſtri ordine eſſet, ſenatori ne nuberet Dion. 44.
c vide l. 207. ff. de reg. iur. vide l. 1. C. de his qui propter metum.
d vide quæ notaui ad l. 14. ff. de probat. & [illegible] regula 365.
e vide l. 9. §. [illegible] adde l. 2. ff. de excuſat. tutorum: l. 1. ff. de [illegible].
f ſic alibi in natura eſſe dicuntur, l. 6. in fin. C. [illegible].
g ideoque dominus ius ſuum non amittit. vide l. 49. ff. de hæc libert.
h quia ius ciuitatis temere cuiquam non competit. l. vlt. ff. de adopt. [illegible] ingenuis, l. 32. ff. de ritu nuptiar.

D B

Universidad Rey Juan Carlos

DE HIS a, QVI SVI b, VEL alieni iuris ſunt.

TIT. VI.

Diuiſio perſonarum. 1. De poteſtate dominorum in ſeruos.

Gaius libro 1. Inſtitutionum. c

DE iure perſonarum alia diuiſio ſequitur, quod *quædam perſonæ ſui iuris ſunt, quædam alieno iuri ſubiectæ ſunt. ¶ Videamus itaque de his, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt: nam ſi d cognouerimus, quæ iſtæ perſonæ ſunt, ſimul intelligemus, quæ ſui iuris ſunt, diſpiciamus e itaque de his, quæ in aliena poteſtate ſunt.

1 ¶ Igitur in poteſtate ſunt ſerui dominorum, quæ quidem poteſtas iuris gentium eſt: nam apud omnes peræque gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos f vitæ g necisque poteſtatem fuiſſe: & quodcumque per ſeruum adquiritur h, id domino adquiritur.

2 ¶ Sed hoc i tempore * nullis hominibus, qui ſub imperio Romano ſunt, licet ſupra modum, & ſine cauſa legibus cognita in ſeruos ſuos ſæuire. Nam ex conſtitutione Diui Antonini, qui ſine k cauſa ſeruum ſuum occiderit, non minus puniri iubetur, quàm qui alienum ſeruum occiderit. ¶ Sed & maior aſperitas dominorum eiuſdem principis conſtitutione coërcetur.

2. *Vlpianus* lib. 8. de officio proconſulis.

SI dominus in ſeruos ſæuierit l, vel ad impudicitiam, turpemque violationem compellat: quæ ſint partes præſidis, ex reſcripto diui Pij ad Ælium Marcianum proconſulem Bæticæ manifeſtabitur. cuius reſcripti verba hæc ſunt; * Dominorum quidem poteſtatem in ſuos ſeruos illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominum ius m ſuum detrahi. ſed dominorum intereſt, ne auxilium contra ſæuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriam denegetur his, qui iuſte deprecantur. Ideoque cognoſce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini ad ſtatuam confugerunt: & ſi vel durius habitos, quàm æquum eſt, vel n infami iniuria affectos cognoueris: venire o iubeto, vt in poteſtate domini non reuertantur. qui ſi meæ conſtitutioni fraudem fecerit, ſciet me admiſſum ſeuerius executurum. ¶ Diuus etiam Hadrianus Vmbriciam quandam matronam in quinquennium relegauit, quod ex leuiſſimis cauſis ancillas atrociſſimè p tractaſſet.

De patria poteſtate.

3. *Gaius* libro 1. Inſtitutionum. r

ITem q in poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex iuſtis nuptiis procreauerimus: quod ius proprium ciuium Romanorum eſt s.

Ciuium Romanorum diuiſio.

4. *Vlpianus* libro 1. Inſtitutionum. t

NAm ciuium Romanorum quidam ſunt patres familiarum, alij filij familiarum: quædam matresfamiliarum, quædam filiæ familiarum. Patresfamiliarum x ſunt, qui ſunt ſuæ poteſtatis, ſiue puberes, ſiue impuberes: ſimili modo matresfamiliarum y. Filij familiarum & filiæ, quæ ſunt in aliena poteſtate. Nam qui z ex me & vxore mea naſcitur, in mea poteſtate eſt: item qui ex filio meo & vxore eius naſcitur, id eſt nepos meus & neptis, æquè in mea ſunt poteſtate, & pronepos, & proneptis: & deinceps cæteri.

De liberis, poſt mortem parentis in alterius poteſtatem recidentibus.

5. *Idem* libro 30. ad Sabinum.

NEpotes ex filio, mortuo auo a, recidere ſolent in filij poteſtatem, *hoc eſt patris ſui. *Simili modo & pronepotes, & deinceps, vel in filij poteſtatem, ſi viuit & in familia manſit, vel in eius parentis, qui b ante eos in poteſtate eſt. Et hoc, non tantum in naturalibus c, verum in adoptiuis quoque iuris eſt.

Qui ſit filius, vel pro filio habeatur.

6. *Idem* lib. 9. ad Sabinum.

FIlium eum definimus d, qui ex viro & vxore e eius naſcitur. ¶ Sed ſi fingamus abfuiſſe maritum, verbi gratia per decennium: reuerſum anniculum f inueniſſe in domo ſua; placet nobis Iuliani ſententia, hunc non g eſſe mariti filium. ¶ Non tamen ferendum Iulianus ait, eum, qui cum vxore ſua aſſiduè moratus nolit filium agnoſcere, quaſi non ſuum. Sed mihi videtur, quod & Scæuola probat, ſi conſtet maritum aliquandiu cum vxore non concubuiſſe infirmitate interueniente, vel alia cauſa, vel a ſi ea valetudine paterfamilias fuit, vt generare non poſſit: hunc qui in domo natus eſt, licet b vicinis ſcientibus, filium non eſſe.

Quibus caſibus nepos loco filij ſuccedat.

7. *Idem* lib. 16. ad Sabinum.

SI qua c pœna pater a ſortis affectus, vt vel ciuitatem amittat, vel ſeruus pœnæ efficiatur: ſine dubio nepos loco filij ſuccedit.

An furor parentum obſtet patriæ poteſtati.

8. *Idem* lib. 26. ad Sabinum.

PAtre furioſo liberi nihilominus in patris ſui poteſtate ſunt d. ¶ Idem & in omnibus eſt parentibus, qui habent liberos in poteſtate; nam cum ius poteſtatis moribus f ſit receptum, nec poſſit deſinere quis habere in poteſtate, niſi exierint liberi, quibus caſib. ſolent; nequaquam dubitandum eſt remanere eos in poteſtate. Quare non ſolum eos liberos in poteſtate habebit, quos ante furorem genuit, verum & ſi qui ante furorem concepti in furore editi ſunt. ſed & ſi in furore agente eo vxor concipiat, videndum, an in poteſtate eius naſcatur filius: nam *furioſus licet g vxorem ducere non poſſit, retinere h tamen matrimonium poteſt: quod cum ita ſe habeat, in poteſtate filium habebit. ¶ Proinde & ſi furioſa ſit vxor, ex ea ante conceptus in poteſtate naſcetur. ſed & in furore eius conceptus ab eo, qui non furebat, ſine dubio in poteſtate naſcetur: quia retinetur matrimonium. ¶ Sed & ſi ambo in furore agant & vxor & maritus, & tunc concipiat, partus in poteſtate patris naſcetur, quaſi voluntatis reliquiis in furioſis manentibus: nam cum conſiſtat matrimonium altero furente, conſiſtet & vtroque.

1 ¶ Adeo autem retinet ius poteſtatis pater furioſus, vt adquiratur illi commodum eius quod filius adquiſiuit. g

Quibus caſibus filius pro patreſam. habeatur.

9. *Pomponius* lib. 16. ad Quintum Mucium.

FIliusfamilias in publicis k cauſis loco patrisfamilias habetur l, veluti vt magiſtratum gerat, vt tutor detur.

Verùm pro filio habetur, quem ali oportere pronunciatum eſt.

10. *Vlpianus* lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

SI iudex m nutriri vel ali oportere pronunciauerit: dicendum eſt de veritate quærendum, filius ſit, an non. neque enim alimentorum cauſa n veritati facit præiudicium.

De filiis in poteſtatem redigendis.

11. *Modeſtinus* libro 1. Pandectarum.

INuiti o filij naturales, vel emancipati non rediguntur in patriam poteſtatem.

DE p ADOPTIONIBVS q, ET EMANcipationibus r & aliis modis, quibus poteſtas ſoluitur.

TIT. VII.

Conſtituitur ad effectum adoptionis, 1. Species adoptionis.

Modeſtinus libro ſecundo Regularum.

FIlios familias s non ſolùm natura t, verum & adoptiones faciunt. 1 ¶ Quod adoptionis nomen eſt quidem generale: in duas autem ſpecies diuiditur: quarum altera adoptio ſimiliter dicitur, altera u adrogatio. Adoptantur filij familias x adrogantur qui ſui iuris ſunt.

1. De ſpecibus adoptionis. 2. De liberis arrogati.

2. *Gaius* libro 1. Inſtitutionum.

GEneralis enim adoptio duobus y modis fit: aut principis z auctoritate, aut magiſtratus imperio. ¶ Principis auctoritate adoptamus eos, qui ſui iuris ſunt. quæ ſpecies adoptionis dicitur adrogatio: quia & is, qui adoptat, rogatur, id eſt interrogatur, an velit eum quem adoptaturus ſit, iuſtum ſibi filium eſſe: & is, qui adoptatur rogatur, an id fieri patiatur. ¶ Imperio magiſtratus adoptamus eos, qui in poteſtate parentis ſunt: ſiue primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia; ſiue inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos proneptis.

1 ¶ Illud vtriuſque adoptionis commune eſt, quod & hi qui generare non a poſſunt, quales ſunt ſpadones b, adoptare poſſunt.

2 ¶ Hoc verò proprium eſt eius adoptionis, quæ per principem fit; quod is, qui liberos in poteſtate habet: ſi ſe adrogandum dederit, non ſolùm ipſe

poteſtate

a §. 1. Inſt. t. 3. de ſeruis. l. 1. §. 1. eod. & de filiis familias l. 3. [illegible]
b Sui iuris eſſe dicuntur, qui ſunt in nullius vel domini vel parentis poteſtate: cuiuſmodi homines dicuntur Latinis ſui iuris, & patres familias l. 4. infra. Græcis αὐτεξούσιοι: αὐτεξουσία verò eorum ſtatus, qui dominatio. Festus in regalia verba.
c Extat hic locus in fragmentis Gaij lib. 1. tit. 2. §. 1.
d Finiti cognitione propoſita vltra ſequitur infiniti cognitio.
e Gaius 1. §. 2.
f vt & in liberos tametſi altera poteſtas ab altera diſtinguatur: liberi obſequuntur, non ſeruiunt. vid. Co. ſi pater, poteſt. liberorum vita ſui chariorem habent parentes l. 18. in fin. ff. quod metus cauſ. vnde Ariſtoteles 8. Ethic. refert amorem deſcendere potius quàm aſcendere. Item à patre filius non poſſidetur, vt ſeruus l. 1. §. de rei vind. l. 3. ff. de adq. poſſeſſ. l. 50. ff. de oblig. adde Alciat. [illegible]
g Seneca 3. de benef. 23.
h vt l. 24. ff. de adquir. poſſeſſ.
i l. 1. §. 2. ff. de Sen. [illegible] aliud erit ſi iuſte vt l. 96. ff. de adult.
l adde l. vnic. C. de emend. ſer.
m quædam tamen permitti emendatio videtur, vt l. 14 §. ſi maritus, ff. ſolut. matr.
n vt l. 8. C. de Iud.
o vide l. 11. §. 8. infra de ſeruis. l. 6. C. de ſeruis.
p vide l. 1. §. vltima. infra de quæſtionibus.
q cum aliqua nulla ſeruis ſit iniuria §. ſeruis. de iniuriis.
r 3. Gaius 1. §. 3.
ſ præter ſeruos de quibus dixit l. 1. §. 1. eod.
t l. 8. in pr. ff. eod.
u Imo etiam gentium proprium fuit. Fuit enim apud Perſas Ariſt. 8. Ethic. 10. Ægyptios Diodorus 2. Hebræos Gen. 21. 43. Gen. verſ. 27. Iudicum 11 ante Deut. 21. verſ. 18. Græcos (quod & ius abdicandi ſatis oſtendit, Halicarn. 2.) Gallos, Cæſar. 6. de bello Gallico. vt & hodie apud Moſcouitas, Sigiſmundus Liber Baro in commentariis rerum Moſcouiticarum.*
x Patresfamilias, qui nulli ſubiecti, matresfamilias quæ in manum viri conuenerunt, Cicero in Topicis.
y l. 46. §. 1. ff. de verb. ſign. z l. 6. in prin. ff. eo.
a in princ. quib. mod. ius patriæ poteſtatis. Vlp. in fragment. tit. 8. §. 1. Gaius 8. §. 2.
b & legitimis l. cum ſi. ff. de vulg.
d Imò definiri non poteſt, cùm non poſſit demonſtrari. l. 83. ff. de cond. & demonſt.*
e legitima l. [illegible] l. 5. ff. de in ius voc.
f Procules hi dicebantur, Feſtus in Proculum, πρόσγονος.
g Immò erit, & quidem ſuus l. 3. §. Idem Iul. 14. ff. de lib. agn.

a Præſumitur habilis quiſque ad generandum, niſi probetur inhabilis. [illegible] præſump. 41.
b [illegible] l. 9. C. de nuptiis.
c §. cum autem. §. pœnæ Inſt. quibus mod. ius pat. adde l. 4. §. 2. ff. de bonis libertorum.
d al. paterfamilias Vulgata: & malè.
e ſine parente ſuo tamen eis matrimonium contrahere, l. 25. C. de nuptiis.
f vt l. 3. §. ex.*
g l. 16. in fin. ff. de vict.
h l. 22. §. ſi maritus, ff. ſoluto matr. l. 4. ff. de diuortiis & rep. Nou. 117. c. 12. 16. & 22. §. 7. 6. hic vel. [illegible] neque furioſus. vide tamen Nouellam Leonis 111. & 112.
i alias ipſa nec ſtipulatur nec contrah. §. 9. furioſ. de inut. ſtipul. l. 5. ff. de regul. iuris vt l. 1. §. ff. de offic. præſid.
k ius familiæ ordic publico.
l Ergo filius familias ſenatu parere nuptias contrahere poteſt. Nuptiarum enim publica cauſa eſt l. 1. ff. de ritu l. 11. ſoluto? Minimè: licet nuptiarum publica cauſa ſit, non tamen ita publica eſt vt conſenſum patris neceſſarium in nuptiis filij excludat.
m l. 5. §. nepotes. ff. de liber. agn.
n vide Nou. 115. & C. de inofficioſ. teſtam.
o Nou. 89. c. 11. in prin. vide Cuiac. 10. obſ. 23.
p Ad adoptionem liberi legitimis & naturalibus præferendi. Vide apud Plinium in Panegyrico: & apud Tacitum in Hadriano Spartianum in Seuero 1. 2. & enim huic titulo ea quæ extant [illegible] Gai. 19.
q l. 4. C. ad leg. Iul. 31. Nouellæ Leon. 25. 27. Harmenop. 1. tit. 8.
r §. 1. eod. §. 14. ff. 89. Nou. 8. ff. [illegible] Nouell. Leonis 25.
ſ al. Filios.
t in princ. Inſtit. eodem.
u l. 2. in ſi. ff. eod. eodem.
x Olim per populum [illegible] §. 1. l. 2. [illegible] ff. eod.
y l. 2. in ſi. ff. eod.
z Non rogatio, nam noui [illegible] eſſe Stipulationem Q. infra 37.

a al. l. 7. nondum poſſit: ita legendum videtur ex l. 12. 8 ff. de verb. ſignif.
b vt l. 40. in ſi. ff. eod.

poteſtati adrogatoris ſubiicitur a: ſed & liberi eius in eiuſdem fiunt poteſtate, tanquam nepotes.

3. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

SI conſul vel præſes filiusfamilias ſit, poſſe eum apud ſemetipſum b vel emancipari, vel in adoptionem dari conſtat.

De magiſtratu.

4. *Modeſtinus* libro 2. Regularum.

MAgiſtratum c apud quem legis d actio eſt, & emancipare filios ſuos, & in adoptionem dare apud ſe e poſſe f, Neratij ſententia eſt.

Quorum conſenſus in adoptionibus requiratur.

5. *Celſus* libro 28. Digeſtorum.

IN adoptionibus eorum dumtaxat qui ſuæ poteſtatis ſunt, voluntas g exploratur, ſin autem à patre dantur in adoptionem, in his vtriuſque h arbitrium ſpectandum eſt: vel conſentiendo, vel non contradicendo.

6. *Paulus* libro 35. ad Edictum.

CVm nepos adoptatur, quaſi ex filio natus, conſenſus filii exigitur, idque etiam Iulianus ſcribit.

7. *Celſus* libro 39. Digeſtorum.

CVm adoptio fit, non eſt neceſſaria in eam rem auctoritas eorum, inter i quos iura adgnationis conſequuntur.

8. *Modeſtinus* libro 2. Regularum.

QVod, ne curatoris auctoritas interveniret in adrogatione, ante tenuerat ſub diuo Claudio k recte mutatum eſt.

De cæco.

9. *Vlpianus* lib. 1. ad Sabinum.

ETiam cæcus adoptare vel adoptari poteſt l.

Effectus adoptionis in locum nepotis ex filio.

10. *Paulus* libro 2. ad Sabinum.

SI quis nepotem, quaſi ex filio natum m, quem in poteſtate habet, conſentiente filio adoptauerit: non adgnaſcitur auo ſuus hæres: quippe cùm poſt mortem aui, quaſi in patris ſui recidit poteſtatem.

11. *Idem* lib. 4. ad Sabinum.

SI is, qui filium haberet in nepotis locum adoptaſſet, perinde atque ſi ex eo filius natus eſſet: & is filius auctor factus non eſſet: mortuo auo non eſſe nepotem in poteſtate filij.

De filio in poteſtatem reuertentibus.

12. *Vlpianus* libro 14. ad Sabinum.

QVi liberatus eſt patria poteſtate, is poſtea in poteſtatem honeſtè reuerti non poteſt, niſi o adoptione.

Effectus emancipationis adoptiuorum diſſoluendis.

13. *Papinianus* lib. 36. Quæſtionum.

IN omni ferè p iure, finita patris adoptiui poteſtate nullum ex priſtino retinetur q veſtigium denique & patria dignitas quæſita per adoptionem, finita ea deponitur.

14. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

SEd etiam nepotes ex filio apud adoptatum patrem concepti & nati, per emancipationem iura omnia perdit.

De bonis & liberis arrogati. 1. De adoptione nepotis ex filio, in locum nepotis ex altero filio. 2. De ætate arrogantis. 3. De numero eorum qui arrogantur, &c.

15. *Vlpianus* lib. 26. ad Sabinum.

SI paterfamilias adoptatus ſit: omnia, quæ eius fuerunt, & acquiri poſſunt, tacito iure ad eum tranſeunt q, qui adoptauit: hoc amplius, liberi eius, qui in poteſtate ſunt, eum ſequentur: ſed & hi, qui poſtliminio redeunt: vel qui in vtero fuerunt, cum adrogaretur, ſimili modo in poteſtatem adrogatoris rediguntur.

1 ¶ Qui duos filios, & ex altero eorum nepotem habet, ſi vult nepotem quaſi ex altero natum ſic adoptare: poteſt hoc efficere, ſi eum emancipauerit, & ſic adoptauerit: quaſi ex altero natum, facit enim hoc quaſi quilibet non quaſi auus, & qua ratione quaſi ex quolibet eum poteſt adoptare, ita poteſt & quaſi ex altero filio.

2 ¶ In adrogationibus cognitio vertitur ſ num forte minor ſexaginta annis ſit, qui adrogat: quia magis liberorum procreationi ſtudere debeat: niſi forte morbus, aut valetudo in cauſa ſit, aut alia iuſta cauſa adrogandi: veluti ſi coniunctam ſibi perſonam velit adoptare.

3 ¶ Item non debet quis plures adrogare, niſi ex iuſta cauſa.

¶ Sed nec a libertum alienum, nec maiorem minor x.

16. *Iauolenus* libro 6. ex Caſſio.

ADoptio enim in his perſonis locum habet, in quibus etiam natura poteſt habere y.

Ut maiorem 33. annis arrogare volit qui eius tutelam vel curam geſſit. 1. De cauſa inquirenda, cum pupillus arrogatur. 2. De ſatiſdatione à pupilli arrogatore præſtanda.

17. *Vlpianus* lib. 26. ad Sabinum.

NEc a ei permittitur adrogare, qui tutelam, vel curam alicuius adminiſtrauit: ſi minor viginti quinque annis ſit, qui adrogatur, ne forte eum ideo adrogauerit, ne rationes reddat.

¶ Item inquirendum eſt, ne forte turpis d cauſa adrogandi ſubſit.

1 ¶ Eorum dumtaxat pupillorum adrogatio permittenda eſt his, qui e vel naturali cognatione, vel ſanctiſſima affectione ducti adoptarent: ceterorum prohibenda, ne ſeſſer in poteſtate tutorum & finire tutelam, & ſubſtitutionem à parente factam extinguere.

2 ¶ Et primùm quidem excutiendum erit, quæ g facultates pupilli ſint: & quæ eius, qui adoptare eum velit, vt æſtimetur ex comparatione earum, an ſalubris adoptio poſſit pupillo intelligi.

¶ Deinde cuius vitæ ſit is, qui velit pupillum redigere in familiam ſuam.

¶ Tertio, cuius idem ætatis ſit, vt æſtimetur an melius ſit de liberis procreandis cogitare eum, quàm ex aliena familia quenquam redigere in poteſtatem ſuã.

3 ¶ Præterea videndum eſt an non debeat permitti ei, qui vel vnum habebit, vel plures liberos, adoptare alium, ne aut illorum, quos iuſtis nuptiis procreauerit, deminuatur ſpes, quam vnuſquiſque liberorum obſequio paret ſibi: aut qui adoptatus fuit, minus percipiat, quàm dignum erit eum conſequi.

4 ¶ Interdum & ditiorem permittitur adoptare pauperiori, ſi vitæ eius ſobrietas m clara ſit, vel affectio honeſta, nec incognita.

5 ¶ Satiſdatio n autem in his caſib. dari ſolet.

18. *Marcellus* libro 26. Digeſtorum.

NOn aliter enim voluntati eius, qui adrogare pupillum volet, etiã ſi cauſam eius ob alia probauit, ſubſcribendum o erit, quàm ſi cauerit ſeruo p publico q. *Si reſtituturum ea quæ ex bonis eius conſecutus fuerit, illis ad quos res peruentura eſſet ſi adrogatus pupillus in ſua fuiſſet.*

19. *Vlpianus* lib. 26. ad Sabinum.

HIs verbis ſatiſdationis, quæ ab adrogatore præſtari debet, *ad eos quos ea res pertinet* & libertatib. proſpectum eſſe, quæ ſecundis tabulis datæ ſunt, & multo magis ſubſtituto ſeruo, item legatariis, nemo dubitat.

1 ¶ Quæ ſatiſdatio ſi omiſſa fuerit, vtilis actio in adrogatorem datur.

20. *Marcellus* lib. 16. Digeſtorum.

HÆc autem ſatiſdatio locum habet, ſi impubes deceſſit.

1 ¶ Sed & ſi de pupillo loquitur, tamen hoc & ſ in pupilla obſeruandum eſt.

De fœmina arrogatione.

21. *Gaius* lib. ſingulari Regularum.

NAm & fœminæ ex reſcripto principis adrogari t poſſunt u.

Vt post mortem impuberis post adrogationem, hæredes arrogatoris teneantur. 1. Vt non arrogator impuberi ſubſtituere poſſit. 2. Hypothecaria.

22. *Vlpianus* lib. 26. ad Sabinum.

SI x adrogator deceſſerit, impubere relicto filio adoptiuo, & mox impubes decedat: an hæredes adrogatoris teneantur? Et dicendum eſt, hæredes quoque reſtituturos & bona adrogati, & præterea quartam y partem.

1 ¶ Sed an impuberi adrogator ſubſtituere poſſit quæritur? Et puto non admitti ſubſtitutionem, niſi forte ad quartam ſolammodo, quam ex bonis eius conſequitur, & hactenus, vt ei vſque ad pubertatem ſubſtituat. Ceterum a, ſi fidei eius committat, vt quandoque reſtituat: non oportet admitti fideicommiſſum: quia hoc non iudicio eius ad eum peruenit, ſed principali prouidentia.

2 ¶ Hæc omnia dicenda ſunt ſiue in locum filij, ſiue in locum nepotis aliquis impuberem adrogauerit.

Datus in adoptionem, quibus fiat agnatus, vel cognatus.

23. *Paulus* lib. 36. ad Edictum.

QVi a in adoptionem datur, his quibus agnaſcitur, & cognatus fit: quibus vero non adgnaſcitur, nec cognatus fit. adoptio enim non ius ſanguinis, ſed ius adgnationis b adfert c & ideo ſi filium adoptauerim, vxor mea illi matris loco non eſt, neque. n. adgnaſcitur ei, propter quod nec cognata eius fit. Item nec mater mea auiæ loco illi eſt; quoniam his,

10. §. in adrogato. I. de vulgari. y Hinc collige ſubſtitutionem onerosam ac fideicommiſſum a Theoph. §. 3. Inſt. de pupil. * b Videri ita poſſit arg. l. 55. & l. 44. hoc tit. ... l. 10. C. de ſenatorib. ... §. 1. I. de her. poſth. ſecundum ... l. 24. C. de nupt. Naturam enim imitatur adoptio. l. 16. §. e abſurdum præterea eſſet patrem nobilem eſſe filium ignobilem ... iniuriam adoptantis pertinere: maxime. v. l. 2. I. de liberali. Fit & quis præterea adoptione filius heres & ſucceſſor principis §. 12. Inſt. de ... adoptatis adſumit ... 15 de vita ... l. 65. §. 10. ... gratia, ducta ab arborib. inſitis metaphora. Dicitur etiã cõmodatus ... 43. Paul circa illos nobiliſſimi triumphi dies, quo victũ ... Perſei duos filios in adoptionem dedit, quos ... excelſis ... tos pueros cũ inter cõmodatos Scipio ... ſuccedens ... transferri natura ... e imo cognationis ius adfert l. 1. §. cognat. ...

qui

Universidad Rey Juan Carlos

qui extra familiam meam ſunt, non adgnaſcitur. ſed filiæ meæ is, quem adoptaui, frater fit: quoniam in familia mea eſt filia: nuptiis a tamen etiam eorum prohibitis.

De abſente vel diſſentiente non arrogando.

24. *Vlpianus* lib. 1. Diſputationum.

NEque b abſens, neque diſſentiens adrogari poteſt.

Vtrum abſens vel per alium arrogare quis poſſit.

25. *Idem* lib. 5. Opinionum.

POſt mortem filiæ ſuæ, quæ, vt materfamilias quaſi iure emancipata, vixerat, & teſtamento ſcriptis heredibus deceſſit c, aduerſus factum ſuum quaſi non iure eam, nec præſentibus teſtibus emancipaſſet, pater mouere controuerſiam prohibetur d.

1 ¶ Neque adoptare, neque adrogare quis e abſens, nec f per alium eiuſmodi ſolemnitatem peragere poteſt.

De adoptato à filio emancipato.

26. *Iulianus* lib. 70. Digeſtorum.

QVem g filius meus emancipatus adoptauerit, is nepos meus non erit.

De nato ex filio adoptiuo.

27. *Idem* lib. 35. Digeſtorum.

EX adoptiuo natus, adoptiui h locum obtinet i in iure ciuili.

Qui emancipari vel in poteſtate retineri poſſunt.

28. *Gaius* lib. 1. Inſtitutionum.

LIberum arbitrium eſt ei qui filium, & ex eo nepotem in poteſtate habebit, filium quidem poteſtate dimittere, nepotem verò in poteſtate retinere: vel ex diuerſo, filium quidem in poteſtate retinere, nepotem verò manumittere; vel k omnes ſui iuris efficere.

¶ Eadem & de pronepote dicta eſſe intelligemus.

De nato in adoptionem dando.

29. *Calliſtratus* lib. 2. Inſtitutionum.

SI pater naturalis loqui quidem non poſſit, alio tamen modo, quàm ſermone, manifeſtum facere poſſit, velle ſe filium ſuum in adoptionem dare: perinde confirmatur l adoptio, ac ſi iure facta eſſet.

De cælibe adoptante.

30. *Paulus* lib. 1. Regularum.

ET k qui vxores non habent, filios adoptare poſſunt.

Filium patri emancipare compellatur, verum tutor priuignum adoptare poſſit.

31. *Marcianus* lib. 5. Regularum.

NOn l poteſt filius, qui eſt in poteſtate patris m vllo modo n compellere eum, ne ſit in poteſtate: ſiue naturalis, ſiue adoptiua.

32. *Papinianus* lib. 31. Quæſtionum.

NOnnunquam autem impubes, qui adoptatus eſt o, audiendus erit ſi pubes factus emancipari deſiderat: idque cauſa cognita per iudicem ſtatuendum erit.

1 ¶ Imperator Titus Antoninus reſcripſit, priuignum ſuum tutori p adoptare permittendum q.

33. *Marcianus* lib. 5. Regularum.

ET, ſi pubes factus non expedire r ſibi in poteſtatem eius redigi probauerit, æquum eſſe emancipari eum à patre adoptiuo, atque ſic priſtinum ius recuperare s.

De adoptione ad tempus.

34. *Paulus* lib. 35. Quæſtionum.

QVæſitum eſt ſi ſi tibi filius in adoptionem hac lege ſit datus, *vt poſt triennium (puta) eundem mihi in adoptionem des*, an actio vlla ſit? Et Labeo putat nullam eſſe actionem t: nec u enim moribus noſtris conuenit filium temporalem habere.

De dignitate filij adoptiui.

35. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

PEr adoptionem dignitas non minuitur, ſed augetur: x vnde ſenator, & ſi à plebeio adoptatus eſt, manet ſenator, ſimiliter manet & ſenatoris filius.

Vbi emancipari, y. vel manumitti, vel in adoptionem dari poſſit.

36. *Idem* lib. 18. Reſponſorum.

EMancipari filium à patre quocunque loco poſſe conſtat, vt exeat de patria poteſtate.

1 ¶ Apud proconſulem y etiam in ea prouincia, quam ſortitus non eſt, & manumitti, & in adoptionem dari poſſe placet.

Si filium non habens nepotis loco adoptet.

1. De Readoptione.

37. *Idem* lib. 2. Sententiarum.

ADoptare z quis nepotis loco poteſt, etiam ſi filium non habet.

1 ¶ Eum, quem quis adoptauit, emancipatum, vel in adoptionem datum, iterum non poteſt adoptare a.

De adoptione confirmanda.

38. *Marcellus* lib. 26. Digeſtorum.

ADoptio non iure facta, à b principe confirmari poteſt.

a vl. l. 12. in pr. ℥. *de ritu nupt.*
b vide l. 25. in f. ℥. eod.
c non ipſa filia. l. 2. C. ſi aduer. rem iudic.
d l. 24. ℥. eod.
e vide l. 203. ℥. de regulis.
f §. 2. & ibi Theophil. Inſtit. de hered. ab inteſtato.
g Immo patris naturalis manet, l. 40. in pr. ℥. eod.
h §. adoptiuus. 7. Inſt. quib. modis ius pat.
i cur? Vbi ſermo non eſt neceſſarius, ibi ſolus ſufficit conſenſus, l. 48. ℥. de oblig. & act.
k 2. Vlpian. 8.
l vide Socinum, ad hanc legem, regula 286.
m vllo poſt modo. §. vlt. quibus mod. ius.
n vide l. 12. C. de Epiſc. audientia.
o l. 3. §. ſi quis minor. ℥. de minorib.
p Tutor priuignum adoptare eum poteſt, vide l. vlt. C. de contr. iudic. tutela.
q l. 5. C. eod. Immo non permittendum, l. 17. in pr. ℥. eod. vide Cuiac. 7. obſer. 78. adde l. C. vbi pupillus educari.
r v. l. 3. §. ſi quis minor. 6. ℥. de minorib.
ſ Cur ita? vide l. 77. ℥. de regulis iuris.
t imò conuenire videtur, fragilis enim res eſt adoptio: vt poſſis & ipſo die filius fieri, & emancipatione extraneus reddi, l. 10. verſ. cum enim, C. eod.
u l. 7. C. eo. adde quæ ſcripſi l. 23. ℥. eod.
x vide l. 6. ℥. de ſenat.
y l. 15. in fin. ℥. de manumiſſis vind.
z Adoptare in locum nepotis etiam is poteſt, qui filium non habet. Vlpianus 8. §. 7. Inſt. eod.
a immò poteſt, l. 12. ℥. eod.
b adde l. 3. 1. ℥. de ritu nuptiarum.

39. *Vlpianus* lib. 4 de officio Conſulis.

NAm ita diuus Marcus Eutychiano reſcripſit, Quod deſideras, an impertare debeas, æſtimabunt iudices a adhibitis b etiam his, qui contradicent: id eſt, qui læderentur confirmatione adoptionis.

De liberis adoptati. 1. De ætate adoptantis & adoptati. 2. De ſpadone adoptante.

40. *Modeſtinus* lib. 1. Differentiarum.

ADrogato c patrefamilias, liberi, qui in eius erant poteſtate, nepotes apud adrogatorem efficiuntur: ſimulque cum ſuo patre in eius recidunt poteſtatem. quod non ſimiliter in adoptione contingit: nam nepotes ex eo, in ſui naturalis retinentur poteſtate.

1 ¶ Non tantùm cum quis adoptat, ſed & cum adrogat d, maior eſſe debet eo, quem ſibi per adrogationem, vel per adoptionem filium facit, & vtique plenæ pubertatis; id e eſt decem & octo annis, eum præcedere debet.

2 ¶ Spado f adrogando, ſuum hæredem ſibi adſciſcere poteſt, nec ei corporale vitium impedimento eſt.

Quibus caſibus nepos mortuo aui in poteſtatem patris non recidit.

41. *Idem* lib. 2. Regularum.

SI pater filium, ex quo nepos illi eſt in poteſtate, emancipauerit, & poſtea eum adoptauerit, mortuo eo, nepos in patris non g reuertitur poteſtatem. Nec is nepos in patris reuertitur poteſtatem, quem auus retinuerit filio dato in adoptionem quem denuò readoptauit.

De infantis adoptione.

42. *Idem* lib. 1. Pandectarum.

ETiam infantem in adoptionem dare poſſumus.

De gradu in quem ſit adoptio.

43. *Pomponius* lib. 20. ad quintum Mucium.

ADoptiones non ſolùm filiorum, ſed & i quaſi nepotum fiunt; vt aliquis nepos noſter eſſe videatur, perinde quaſi ex filio, vel incerto natus ſit.

Vtrum nepotem naturalis & adoptiuus inter ſe conſanguinei ſint.

44. *Proculus* lib. 8. Epiſtolarum.

SI is, qui nepotem ex filio habet, in nepotis loco aliquem adoptauit: non puto, mortuo auo, iura conſanguinitatis inter nepotes futura eſſe. ſed ſi ſic adoptauit vt etiam iure legis k nepos ſuus eſſe, quaſi ex Lucio (puta) filio ſuo & ex matrefamilias natus eſſet, contra puto.

De oneribus adoptati.

45. *Paulus* lib. 3. ad leg. Iuliam & Papiam.

ONera l eius, qui in adoptionem datus eſt, ad patrem adoptiuum transferuntur.

De adoptione liberti.

46. *Vlpianus* lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

IN ſeruitute mea quæſitus mihi filius, in poteſtatem meam redigi beneficio k principis poteſt: libertinum tamen eum manere non dubitatur.

DE DIVISIONE l RERVM, & qualitate.

TIT. VIII.

Prima. 1. & ſecunda diuiſio.

Gaius lib. 2. Inſtitutionum.

SVmma rerum diuiſio in duos articulos m deducitur. nam aliæ n ſunt diuini iuris, aliæ humani.

¶ Diuini iuris ſunt veluti res ſacræ & religioſæ. Sanctæ quoque res veluti muri o, & portæ, quodammodo diuini iuris ſunt.

¶ Quod autem diuini iuris eſt *id nullius p in bonis eſt*: id verò, quod humani iuris eſt, plerunque *alicuius in bonis eſt*: poteſt autem & nullius in bonis eſſe: nam res hæreditariæ antequam aliquis heres exiſtat, nullius q in bonis ſunt.

¶ Hæ autem res, quæ humani iuris ſunt, aut publicæ ſunt aut priuatæ. quæ publicæ ſunt nullius in bonis eſſe creduntur: ipſius enim vniuerſitatis eſſe creduntur r. Priuatæ autem ſunt quæ ſingulorum ſunt.

1 ¶ Quædam præterea s res *corporales* ſunt, quædam *incorporales*.

¶ *Corporales* hæ ſunt, quæ tangi poſſunt, veluti fundus, homo, veſtis, aurum, argentum, & denique aliæ res innumerabiles. *Incorporales* ſunt, quæ tangi non poſſunt: qualia ſunt ea, quæ in iure conſiſtunt; ſicut hæreditas t vſusfructus u, obligationes quoquomodo contractæ. x Nec ad rem pertinet, quòd in hæreditate res corporales continentur. nam & fructus, qui ex fundo percipiuntur, corporales ſunt; & id quod ex aliqua obligatione nobis debetur, plerunque corporale eſt, veluti fundus, homo, pecunia: nam ipſum ius ſucceſſionis, & ipſum ius vtendi fruendi, & ipſum ius obligationis incorporale eſt. Eodem y numero ſunt & iura prædio

a i. Conſules. l. 8. ℥. de poſtulando.
b Semper citandus eſt is, qui lædi poteſt, l. 29. §. 5. ℥. de minor. l. 47. in pr. ℥. de re iud.
c Vlp. 8. §. 3.
d vide l. 15. §. pen. ℥. eod.
e Plena pubertas Græcis τελεία ἡλικία, & Harmenop. 2. §. 5. octodecim anni, vnde l. 14. §. 1. ℥. de alimentis.
f l. 2. §. 1. ℥. eod. Spado, vt & is qui generare non poteſt, vtroque modo adoptare poterat. Vtroque modo i. vel per populum, vel per Prætorem aut Præſidem: quod & in cælibe erat. Vlp. 8. §. 6. 1. Gaius 5. §. 4.
g Imò reuertitur: ſi enim filius meus dignitate ſui iuris factus fuerit, me mortuo, filius eius in eius recidet poteſtatem. Nouella 81. c. 2. Authen. ſed Epiſcopalis. Cod. de Epiſcopis. An hanc legem abrogatam eſſe putabimus? An potius dicemus emancipationem quæ dignitate aliqua fit, diſtinctè & voluntaria, de qua Modeſtinus hic agit?
g l. 15. §. 1. ℥. eod.
h iure legitimo, Ouar. ex 5. Gellij 19. adde Tractatum de hereditate vbia c. 15 Iuſtiniana in Iulio, c. 23. adde quæ ſcripſi l. 15. & 75. l. eod.
i vide l. 42. ℥. de proc.
k nam inuitus non poteſt, l. vlt. ℥. de Nat.
l 1. Inſt. 2.
m Articulos, Stephanus Græcus interpres vocat duo principia. In. Baſil. 3. poſtea eis ſpecies appellare.
n 2. Gaius l. §. 2.
o l. 8. in fin. ℥. eo. Cicero 3. de natura deorum in fin.
p l. 6. §. ſacræ. ℥. eod.
q l. 13. §. 5. ℥. quod vi aut clam. vide tamen quæ notaui l. 31. in fin. ℥. de hered. inſtituend.
r 2. Gaius 1. §. 9.
ſ l. 50. ℥. de pet. hered.
t l. 1. l. 3. ℥. de vſufruct.
u Immò contrà ſcias, ſicut ſerui, non iuris, l. 7. §. fin. ℥. de curat. furioſ.

Universidad Rey Juan Carlos

prædiorum vrbanorum, & ruſticorum; quæ etiam ſeruitutes vocantur.

Textus diuiſio. 1. De rebus communibus.

2. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

QVædam naturali b iure communia ſunt omnium, quædam vniuerſitatis c, quædam nullius d, pleraque ſingulorum e, quæ variis ex cauſis cuique adquiruntur.

1 ¶ Et quidem *naturali iure omnium communia* ſunt illa: aer, aqua profluens f, & mare, & per hoc litora maris.

De gemmis in litore.

3. *Florentinus* lib. 6. Inſtitutionum.

ITem g lapilli, gemmæ, cæteræque, in littore inuenimus, iure naturali noſtra ſtatim fiunt.

De acceſſu ad litus. 1. De rebus publicis.

4. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

NEmo igitur ad littus maris accedere prohibetur piſcandi h cauſa: dum i tamen villis, & ædificiis k, & monumentis abſtineatur; quia l non ſunt iuris gentium, ſicut & mare: idque & Diuus Pius piſcatorib. Formianis & Capenatis reſcripſit.

1 ¶ Sed flumina pene m omnia, & portus publica ſunt.

De caſa in litore ponenda, vel collapſa.

5. *Gaius* lib. 2. rerum cottidianarum, ſiue aureorum.

RIparum n vſus publicus eſt iure gentium, ſicut ipſius fluminis. Itaque nauem ad eas appellere, funes ex arborib. ibi natis religare, retia ſiccare, & ex mari reducere, onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum eſt, ſicuti per ipſum flumen nauigare; ſed proprietas illorum eſt p, quorum prædiis hærent: qua de cauſa arbores q quoque in his natæ eorundem ſunt.

1 ¶ In mari piſcantibus liberum eſt caſam in littore ponere, qua ſe recipiant.

1. De rebus vniuerſitatis. 2. ſacris. 3. ſanctis. 4. de loco religioſo. 5. de cenotaphio.

6. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

IN tantum, vt & ſoli domini conſtituantur r, qui ibi ædificant; ſed quandiu ædificium manet; alioquin, ædificio dilapſo, quaſi s iure poſtliminij reuertitur locus in priſtinam cauſam; &, ſi alius in eodem loco ædificauerit, eius fiet.

1 ¶ *Vniuerſitatis* u ſunt, non ſingulorum, veluti quæ in ciuitatib. ſunt theatra, & ſtadia x, & ſimilia, & ſi qua alia ſunt communia ciuitatum.

¶ Ideoque nec ſeruus y communis ciuitatis, ſingulorum z pro parte intelligitur, ſed vniuerſitatis: & ideo tam contra ciuem, quam pro eo poſſe ſeruum ciuitatis torqueri a Diui fratres reſcripſerunt. Ideo & libertus ciuitatis non habet neceſſe veniam edicti petere, ſi vocet in ius aliquem ex ciuib. b.

2 ¶ Sacræ c res, & religioſæ, & ſanctæ, *in d nullius bonis* ſunt.

3 ¶ Sacræ autem res ſunt hæ, quæ publicè conſecratæ ſunt, non priuatè. ſi quis ergo priuatim ſibi ſacrum conſtituerit, ſacrum non eſt, ſed profanum. Semel e autem æde ſacra facta, etiam diruto ædificio, locus ſacer manet.

4 ¶ Religioſum autem locum vnuſquiſque ſua voluntate facit, dum mortuum f infert in locum ſuum g.

¶ In commune autem ſepulchrum, etiam inuitis h ceteris, licet inferre. Sed & in alienum locum concedente domino, licet inferre: & licet poſtea ratum habuerit, quam illatus eſt mortuus, religioſus locus fit.

5 ¶ Cenotaphium quoque magis placet locum eſſe religioſum, ſicut teſtis i in ea re eſt Vergilius k.

7. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

SEd l diui fratres contra reſcripſerunt.

Sancti definitio. 1. & etymologia. 2. De muris municipalibus.

8. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

SAnctum m eſt, quod ab iniuria hominum defenſum atque munitum eſt.

1 ¶ Sanctum autem dictum eſt à ſagminibus. Sunt autem ſagmina n quædam herbæ, quas legati populi Romani ferre ſolent, ne quis eos violaret; ſicut legati o Græcorum ferunt ea, quæ vocantur κηρύκια.

2 ¶ In p municipiis quoque muros q eſſe ſanctos Sabinum rectè reſpondiſſe Caſſius refert; prohiberique oportere ne quid r in his immitteretur.

Sacri loci definitio. 1. De loco publico conſecrando. 2. Quæ differentia inter locum ſacrum & ſacrarium. 3. Quæ propriè dicantur ſancta. 4. De muris municipalibus. 5. De re ſacra æſtimanda.

9. *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

SAcra loca ea ſunt, quæ a publicè b ſunt dedicata, ſiue in ciuitate ſint, ſiue in agro.

1 ¶ Sciendum eſt locum publicum tunc ſacrum fieri poſſe, cum c princeps eum dedicauit, vel dedicandi d dedit poteſtatem.

2 ¶ Illud notandum eſt, aliud eſſe ſacrum locum, aliud ſacrarium e. *Sacer e locus*, eſt locus conſecratus. *ſacrarium* f eſt locus, in quo ſacra reponuntur; quod etiam in ædificio priuato eſſe poteſt: & ſolent, qui liberare eum locum religione volunt, ſacra inde euocare. g

3 ¶ Propriè dicimus h *ſancta*, quæ neque ſacra, neque profana ſunt, ſed ſanctione i quadam ſunt confirmata; vt leges ſanctæ ſunt; ſanctione k enim quadam ſunt ſubnixæ. quod enim ſanctione quadam ſubnixum eſt, id ſanctum eſt, & ſi Deo non ſit conſecratum: & interdum in ſanctionibus l adiicitur, *vt qui ibi aliquid commiſit, capite puniatur.*

4 ¶ Muros autem municipales nec m reficere licet ſine principis vel præſidis auctoritate, nec aliquid eis coniungere n, vel ſuperponere.

5 ¶ Res ſacra o non recipit æſtimationem.

De ædificato in mari vel occupato à mari.

10. *Pomponius* lib. 6. ex Plautio.

ARiſto ait; ſicut id, quod in p mare ædificatum ſit, fieret priuatum, ita quod mari occupatum ſit, fieri publicum.

Si quis muros violauerit.

11. *Pomponius* lib. 2. ex variis lectionibus.

SI q quis r violauerit muros s, capite t punitur; ſicuti ſi quis tranſcendet ſcalis u admotis, vel alia qualibet ratione. nam ciues Romanos alio, quam per portas, egredi non licet; cum illud hoſtile & abominandum ſit, nam & Romuli frater Remus occiſus traditur ob id, quod murum x tranſcendere y voluerit z.

DE a SENATORIBVS b.

TIT. IX.

Collatio viri & feminæ conſularium, item viri præfectorij & feminæ conſularis. 1. Quæ ſint conſulares feminæ.

Vlpianus lib. 62. ad Edictum.

COnſulari c fœminæ vtique conſularem virum præferendum nemo ambigit.

¶ Sed vir præfectorius an conſulari fœminæ d præferatur, videndum? Putem præferri; quia e maior e dignitas "eſt" in ſexu virili f.

a de quibus [illegible] ... (marginal notes illegible)

... ſed fruſtra [illegible] ... Cuius ipſe ſolus eſt dominus; itum locum à communi & alieno prorſus ita Marcianus hic ſeparat.

h an id ita ſit, v.d.l.18.in pr. Ioannem diuid.

i Poëtarum teſtimonia, probare hoc ex Iuuco & ſimilib. colligunt.

k [illegible] Nec enim ad tumulum viri ... quem coſpire inanem: Vbi Seruius tumulum inanem interpretatur Cenotaphium.

l Lutius in [illegible] de religioſ.

m l. 9. §. 3. i. eod.

n v. Feſtum in Sagmina.

o vide Feſtum in Caduceatores.

p Muri municipiorum violatione & alienatione ſancti, proprietate, ... Caſtiom in deciſionibus Neapolit. 7. n. 43. vbi notat executionem ... bi in ciuitate in muris fieri non poſſe, quoniam ſunt ſancti & extra commercium.

q l. 2. in pr. §. id. adde Feſtum in [illegible] ...

lapides, ab Epidauriis petitum. Feſtus in peregrina ſacra: & ... vide [illegible] ... Excedere omnes adytis arisque relictis. h ... i i. verbis conceptis. k Sanctio legum, pars legis erat vltima, qua pœna irrogabatur iis, qui præceptis legis non obtemperarent. ... 41. l. de pœnis. De ſanctione legum adde Ciceronem ... l v. l. 41. l. de pœnis. m Bald. & Zaſ. id trahunt ad ſurcas ... ditionum. n neque in iis habitare, l. 3. ... o vt nec libertas & neceſſitudo, l. 176. ... p ad. in mari: adde quæ notaui ad l. 14. ... q Lex ea remuli. r adde l. 1. in pr. l. 2. ... s Muros ciuitatis Romanæ tranſcendens, capite punitur, vt ... Quid ſi alterius ciuitatis quam Romanæ ... punitur, vt communiter refert Rolandus à Vallo ... t ideo muri ſacroſancti, vide Feſtum ... x ... y l. 12. l. de pœn. z tranſcenderit. z notandum ... diuiſioni de qua in l. 3. in pr. & 1. Secunda, de qua in d. l. 1. §. 1. Tertia ... alia immobilem quæ diuiſio vtilis eſt, quoties agitur de ſatiſdatione ... rerum debitoris & pupilli, de communione inter coniuges, ... præſcriptione, retractu, ſimilibus de quib. vide quæ notaui ... a Tranſit ad magiſtratus ... b Quinimo à perſonarum & rerum tractatu ad actiones, quæ ... ſenatu & aliis magiſtratib. vel iudicio inſtitui ſolent. De Senatorib. & ... b Senatores; dicti non ab ... Romæ ... Senatus ... c ... d ... e ... f ...

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Conſulares autem fœminas dicimus conſularium a vxores : adijcit Saturninus b etiam matres, quod nec viſquam relatum eſt, nec vnquam receptum c.

De ſenatu motis.

2. *Marcellus* lib. 3. Digeſtorum.

CAſſius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem ſenatu d motus, nec reſtitutus eſt, iudicare vel teſtimonium dicere : quia lex Iulia repetundarum hoc fieri vetat.

3. *Modeſtinus* lib. 6. Regularum.

SEnatorem remotum ſenatu capite f non minui, ſed Romæ morari, Diuus Seuerus, & Antoninus permiſerunt.

De indignis aliquo ordine.

4. *Pomponius* lib. 12. ex varijs lectionibus.

QVi g indignus eſt inferiore ordine, indignior h eſt ſuperiore.

Quis dicatur ſenatoris filius vel nepos.

5. *Vlpianus* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatoris filium accipere debemus, non tantum eum, qui naturalis eſt, verùm adoptiuum i quoque : neque intererit, à quo, vel qualiter adoptatus fuerit, nec k intereſt, iam in ſenatoria dignitate conſtitutus eum ſuſceperit, an ante l dignitatem ſenatoriam.

6. *Paulus* lib. 2. ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatoris filius eſt, & is quem in adoptionem accepit : quamdiu tamen in familia eius manet : emancipatus verò nomen filij emancipatione amittit.

1 ¶ A ſenatore in adoptionem filius datus ei, qui inferioris m dignitatis eſt, quaſi ſenatoris filius videtur, quia non amittitur ſenatoria dignitas adoptione n inferioris dignitatis : non magis quàm, vt conſularis deſinat eſſe.

7. *Vlpianus* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

EMancipatum à patre ſenatore, quaſi o ſenatoris filium haberi placet p.

1 Item Labeo ſcribit, etiam eum, qui poſt mortem patris ſenatoris natus ſit, quaſi ſenatoris filium eſſe. ¶ Sed eum, qui poſtea quam pater eius de ſenatu motus eſt, concipitur & naſcitur, Proculus & Pegaſus opinantur non q eſſe quaſi ſenatoris filium, quorum ſententia vera eſt, nec enim propriè ſenatoris filius dicetur is, cuius pater ſenatu motus eſt, antequam ille naſceretur. Si quis conceptus quidem ſit, antequam pater eius ſenatu moueatur : natus autem poſt patris amiſſam dignitatem, magis eſt, vt quaſi ſenatoris filius intelligatur, tempus enim conceptionis ſpectandum pleriſque placuit.

2 ¶ Si quis & patrem, & auum habuerit ſenatorem : & quaſi filius, & quaſi nepos ſenatoris intelligitur. ¶ Sed r ſi pater amiſerit dignitatem ante conceptionem huius : quæri poterit, an quamuis quaſi ſenatoris filius non intelligatur, quaſi nepos tamen intelligi debeat. Et magis eſt, vt debeat s : vt aut potius ei dignitas proſit, quam obſit caſus patris.

Quæ ſint clariſſimæ fœminæ.

8. *Idem* lib. 6. Fideicommiſſorum.

FOEminæ nuptæ t clariſſimis u perſonis clariſſimarum perſonarum appellatione x continentur. clariſſimarum fœminarum nomine, ſenatorum filiæ, niſi quæ viros clariſſimos ſortitæ ſunt, non habentur. * fœminis enim dignitatem clariſſimam mariti tribuunt : parentes verò donec plebeij nuptijs fuerint copulatæ. Tamdiu igitur clariſſima fœmina erit, quamdiu ſenatori nupta eſt, vel clariſſimo : aut ſeparata ab eo, alij inferioris y dignitatis non nupſit.

Si pater eius quæ libertino nupſit, ſenatu moueatur.

9. *Papinianus* lib. 4. Reſponſorum.

FIliam z ſenatoris nuptias a liberti fecitam, patris caſus non † facit vxorem : nam * quæſita dignitas liberis, propter caſum patris remoti à ſenatu auferenda non eſt.

Qui ſint liberi ſenatorum.

10. *Vlpianus* lib. 34. ad Edictum.

* Liberos ſenatorum accipere debemus, non tantum ſenatorum filios, verùm omnes, qui geniti ex ipſis, exue liberis eorum dicuntur : ſiue naturales, ſiue adoptiui b ſint liberi ſenatorum, ex quibus nati dicuntur. ¶ Sed ſi ex filia ſenatoris natus ſit, ſpectare debemus patris eius conditionem.

De ſenatorum domicilio.

11. *Paulus* lib. 41. ad Edictum.

a Nou. 105. c. 2.
b ex hoc Saturnino, quem Vlpianus hic notat, Baldus in l. 1. C. de ſacroſ. eccl. Saturninos in ſcholis vocari notat, qui abſurdas & improbabiles opiniones defendunt, c niſi filij voluntate. Nouel. 105. c. 2. in prin.
d de quo l. 12. §. 5. 1. de iudicijs.
e Senatu moti iudices, teſtes eſſe non poſſunt.
f §. quibus 5. de capit. dim.
g v. l. 5. in fi. ff. de fer. expor.
h argumentum à minori ad maius.
i Adoptatus à ſenatore, ſenatoris æquè filius habetur, vt à ſenatore ex matrimonio ſuſceptus adde l. 10. ſ. co.
k Immò intereſt: nam qui ante nati ſunt, priuati videntur l. 11. C. de dignit. vide in hunc locum elegantem tractatum Nic. quaſt. illuſtri 2.
l Natus ante ſenatoriam patris dignitatem, ſenatoris eſt filius quod quidem extendunt ad filios natos principi ante regnum ab eo adeptum.
m Ab inferioris ordinis patre adoptatus ſenatoris filius vel conſularis, ſenatoris filius aut conſularis eſſe non deſinit, vt hic, licet inferioris ordinis marito nubens mulier, priuilegia à priore marito quæſita amittat, l. 13. C. de dignit. niſi fortè principis permiſſu ac ſpeciali priuilegio inferiori nubat, ſaluis priuilegijs prioris mariti. arg. l. 11. inf. eod.
n al. adoptione.
o Quia ſenatoris filius, eſt qui emancipatur à patre ſenatore, vt hic, vt & qui ſenatore natus, ab inferioris ordinis patre adoptatus, l. 6. in fin. ſup. eo.
p atqui is in familia non eſt, l. 6. in prin. ſup. eo.
q Imò eſt : ſenatu enim motus, quamdiu viuit priuilegijs & immunitatibus ſenatoris fruitur, l. vnica. C. de Comit. qui prouincias regunt, l. maior. C. de dignit. Guido Papæ q. 377.
r Nobilitatem, gentem, patriam, originem, ius togæ, ciuitatis & familiæ ſuæ nepotes per auos ſuos retinere, hinc poſſis colligere. licet patrib. ignotis ſibus atque cæteris ſaltis nati atque concepti. * ſ Immò ſine aliquo intermedio gradu ea dignitas ad nepotem non tranſit. l. 12. C. de quaſt. *
t Vxores maritorum dignitate & priuilegijs fruuntur, l. 13. C. de dignit.
u v. l. 5. inf. de curat. fur. inf. l. 100. inf. de verb. ſignif.
x v. l. 13. C. de dignit. * y v. l. 1. C. de dignit. *
z l. 14. §. 3. ſ. de rit.
a Cur ſenatoris filia libertino nubere non poſſit : colligi poteſt ex l. 6. C. de dignit. † Hodie id immutatum, Nouell. 78. c. 3.
b l. 5. ſup. eod.

SEnatores, licet in a vrbe domicilium habere videantur, tamen & ibi b vnde oriundi ſunt, habere domicilium intelliguntur : quia * dignitas domicilij adiectionem potius dediſſe, quàm permutaſſe, videtur.

De dignitate eius quæ ſecundò nupſit. 1. Qui ſint ſenatores.

12. *Vlpianus* lib. 2. de Cenſibus.

NVptæ prius conſulari viro impetrare c ſolent à principe, quamuis perraro, vt nuptæ iterum minoris dignitatis viro d nihilominus in conſulari maneant dignitate : vt ſcio Antoninum Auguſtum Iuliæ Mammeæ conſobrinæ ſuæ indulſiſſe. *

1 ¶ Senatores autem accipiendum eſt eos, qui à patricijs & conſulibus, vſque ad omnes illuſtres viros deſcendunt : quia * & * hi e ſoli in ſenatu ſententiam dicere poſſunt.

DE OFFICIO f CONSVLIS.

TIT. X.

De conſilio manumiſſionis præbendo. 1. Apud quem conſulem manumitti poſſit.

Vlpianus lib. 2. de officio Conſulis.

OFficium conſulis eſt, conſilium g præbere manumittere volentibus.

1 ¶ Conſules h & ſeorſum ſinguli manumittunt. ¶ Sed non poteſt is, qui apud alterum nomina i ediderit, apud alterum manumittere : ſeparata enim ſunt manumiſſiones. Sanè ſi quis ex cauſis collega manumittere non poteſt, infirmitate, vel aliqua iuſta cauſa impeditus : collegam poſſe manumiſſionem expedire, ſenatus cenſuit.

2 ¶ Conſules apud ſe ſeruos ſuos manumittere poſſe, nulla dubitatio eſt. ¶ Sed ſi euenerit, vt minor k viginti annis conſul ſit : apud ſe manumittere non poterit l, cùm ipſe ſit, qui ex ſenatuſconſulto conſilij cauſam examinat : apud collegam m verò cauſa probata poteſt n.

DE OFFICIO PRÆFECTI Prætorio o.

TIT. XI.

De origine & auctoritate præf. præt. 1. De appellationibus. 2. De reſtitutione in integrum.

Aurelius Arcadius Chariſius magiſter libellorum libro ſingulari de Officio Præfecti prætorio.

BReuiter commemorare neceſſe eſt, vnde conſtituendi præfectorum p prætorio officio origo manauerit. ¶ Ad vicem magiſtri equitum q præfectos prætorio antiquitus inſtitutos eſſe, à quibuſdam ſcriptoribus traditum eſt. Nam cum apud veteres dictatoribus r ad tempus ſumma poteſtas crederetur, & magiſtros equitum ſibi adlegerent, qui aſſociati participales curæ [s militiæ ſ gratia] ſecundam poſt eos poteſtatem gererent : regimentis t reipublicæ ad Imperatores perpetuos tranſlatis, ad ſimilitudinem magiſtrorum equitum præfecti prætorio à principibus electi ſunt, data eis plenior licentia ad diſciplinæ publicæ emendationem.

1. ¶ His cunabulis præfectorum auctoritas initiata in tantum meruit augeri u, vt appellari à præfectis prætorio non poſſit. Nam cum ante quæſitum fuiſſet, an liceret à præfectis prætorio appellare, & iure liceret, & extarent exempla eorum, qui prouocauerant : poſtea publicè ſententia principali lecta, appellandi facultas interdicta eſt * : credidit enim princeps, eos, qui ob ſingularem induſtriam, explorata eorum fide, & grauitate ad eius officij magnitudinem adhibentur, non aliter iudicaturos eſſe pro ſapientia ac luce dignitatis ſuæ, quàm ipſe foret iudicaturus. 2. Sciendum ſunt etiam alio priuilegio * præfecti prætorio, * ne à ſententias eorum x minores ætate ab alijs magiſtratibus, niſi ab ipſis præfectis prætorio, reſtitui poſſint.

DE OFFICIO y PRÆFECTI z vrbi.

TIT. XII.

De quibus criminibus : & quo loco admiſſis cognoſcit. 1. Si ſerui de dominis. 2. vel patroni de libertis queruntur. 3. De iure deportandi vel relegandi. 4. De quibus criminibus & quo loco admiſſis cognoſcit. 5. Si ſeruus in dominum adulterium commiſiſſe dicatur. 6. De interdictis. Quod vi aut clam aut vnde vi. 7. Si quis male in tutela, vel cura verſatus eſſe dicatur. 8. Si ſeruus de domino queratur. 9. De nummularijs. 10. De liberti-

a v. l. 2. C. vbi ſenatores.
b Immò domicilium mutant l. 23. in princip. inf. ad municipal.
c vide quæ ſcripſi ad l. 6. §. 1. ſup. eodem.
d Nouel. 22. cap. 36.
e adde l. 15. §. 2. inf. de excuſ. tut.
f l. 2. C. 3. Nouel. 105.
g l. 4. C. de vindict.
h duo ſimul.
i l. cauſas manumittendi §. eadem 4. inf. quibus ex cauſis manumittere non licet.
k Conſulatus adipiſcendi annus olim 43. dixi ad Ciceronis Philip. 5. vel de annalibus legibus notatum à me quoque eſt.
l Immò poteſt l. 20. in fin. inf. de manumiſſ. vind.
m apud ſe præſente collega, honor. interpretatur à Cuia. l. 2. inf. in.
n Immò non poteſt apud collegam l. 1. §. inf. de man. vind.
o l. C. 26. 27. Nouell. 70. v. in hunc locum Pet. Fab. 2. ſemeſt. c. 2.
p quia interdum duo interdum tres Pet. Fab. 2. ſemeſt. 5.
q & Tribuni Celerum, l. 2. §. 15. ſup. de orig. iur.
r d. l. 2. §. 18.
s Notæ Contij & Cuiacij manuſcriptæ quas habeo ita legunt : cauſa iurisdictionis bene gerendæ gratia vel reipublicæ conſtituendæ gratia vel reipublicæ gerendæ gratia. Poſtea & meo iudicio ita legi, qui aſſociati participales, curæ militiæ gratia, &c. curæ autem militaris verbo, intellige inter cætera, emendationem diſciplinæ publicæ ſub eadem. vel ſtaque quoque poſſis legere, curæ ac militiæ gratia. id eſt curæ cuiuſcunque, ſed militiæ tamen maximè gratia.
t v. Feſt. in regimen.
u v. l. 19. l. 20. ſ. de appell.
x l. ſi. in fin. l. 17. inf. de min.
y Cognouit autem de ſeruis aduerſus dominos conquerentibus l. 1. §. inf. eodem. de patronis querentibus aduerſus libertos. l. 1. §. 2. & 10. relegatione, deportatione. §. 3. de his quæ intra centeſimum milliarium §. 4. de adulterio §. 5. de interdictis & cauſis poſſeſſionis §. 6. de tutela & cura §. 7. de mancipiis non proſtituendis §. 8. de nummularijs §. 9. carne & eſculentis §. 11. quiete popularium & ſpectaculorum §. 12. interdicendis §. 13. collegijs illicitis §. 14. argentarijs. l. 2. l. 3. reſeruato & de plagio l. 7. 3. ad l. Fabiam de plagiarijs, vt ex Pan. ſ. ſine & clip. 3. de off. præſ. refert. Fabrum l. 14. collectitiam legis Moſaicæ cauſa Caſſiod. in formula P. Vrbi. l. 3. C. 27. v. de Cuia. 34. 2.

... de ſeruis [illegible] 11. De cura annonæ. 12. De quiete popularium & diſciplina ſpectaculorum, & militibus ſtationariis. 13. Quibus interdicere poteſt. 14. De collegijs illicitis.

Vlpianus libro ſingulari de officio Præfecti vrbi.

Omnia qui omnino crimina *b* præfectura vrbis ſibi vindicauit: nec tantum ea quæ intra vrbem admittuntur: verùm ea quoque, quæ extra vrbem intra *c* Italiam, epiſtola *d* diui Seueri ad Fabium Cilonem *e* præfectum vrbi miſſa declaratur.

1 ¶ Seruos, qui ad ſtatuas confugerint, vel ſua *f* pecunia emptos, vt manumittantur, de dominis *g* querentes audiet.

2 ¶ Sed & patronos egentes de ſuis libertis querentes audiet maximè *h* ſi ægros ſe eſſe dicant, deſiderentque à libertis exhiberi *i*.

3 ¶ Relegandi, deportandique in inſulam, quam *k* Imperator adſignauerit, licentiam habet.

4 ¶ Initio eiuſdem epiſtolæ *l* ita ſcriptum eſt *Cum vrbem noſtram fidei tuæ commiſerimus* *m*. Quidquid igitur intra vrbem admittitur, ad præfectum vrbi videtur pertinere. ſed & ſi quid intra centeſimum miliarium *n* admiſſum ſit, ad præfectum vrbi pertinet. ſi vltra *p* ipſum lapidem *q* egreſſum eſt præfecti vrbi notionem.

5 ¶ Si quis ſeruum ſuum adulterium *f* commiſiſſe dicat in vxorem ſuam, apud præfectum vrbi erit audiendus.

6 Sed & ex interdictis, *quod vi aut clam* aut interdicto *vnde vi* audire poteſt.

7 ¶ Solent ad præfecturam vrbis remitti etiam tutores, ſiue curatores, *t* qui *u* malè in tutela ſiue cura verſati, grauiore animaduerſione indigent, quàm vt ſufficiat eis ſuſpectorum *x* infamia: quos probari poterit, vel nummis *y* datis tutelam occupaſſe; vel præmio accepto, operam dediſſe, vt non idoneus tutor alicui daretur; vel conſultò circa edendum patrimonium quantitatem minuiſſe: vel euidenti fraude pupilli bona alienaſſe.

8 ¶ Quod autem dictum eſt, *vt ſerui de dominis querentes præfectus audiat*, ſic accipiemus: non *z* accuſantes dominos: (hoc enim nequaquam ſeruo permittendum eſt, niſi ex cauſis receptis) ſed ſi verecundè expoſtulent: ſi ſæuitiam, ſi duritiam, ſi famem, qua eos premant; ſi obſcœnitatem *a* in qua eos compulerint, vel compellant, apud præfectum vrbi exponant.

¶ Hoc quoque officium præfecto vrbi à Diuo Seuero datum eſt, vt mancipia tueatur, ne *b* proſtituantur.

9 ¶ Præterea curare debebit præfectus vrbi, vt nummularij *c* probè ſe agant circa omne negotium ſuum; & temperent his, quæ ſunt prohibita.

10 ¶ Cum patronus contemni *d* ſe à liberto dixerit, vel contumelioſum ſibi libertum queratur, vel conuitium ſe ab eo paſſum, liberoſque ſuos, vel vxorem; vel quid huic ſimile obiicit, præfectus vrbi adiri ſolet, & pro modo *e* querelæ corrigere eum, aut comminari, aut fuſtib. caſtigare, aut vlterius procedere in pœna eius ſolet, nam & puniendi plerumque ſunt liberti. Certè ſi ſe delatum à liberto, vel conſpiraſſe eum contra ſe cum ſ[illegible] doceat: etiam metalli pœna in eum ſtatui debet.

11 ¶ Cura *g* carnis omnis vt *h* iuſto pretio præbeatur, ad curam præfecturæ pertinet. & ideo forum ſuarium ſub *i* ipſius cura eſt ſed & cæterorum pecorum, ſiue armentorum, quæ ad huiuſmodi præbitionem ſpectant, ad ipſius curam pertinent.

12 ¶ Quies quoque popularium *k*, & diſciplina ſpectaculorum ad præfecti vrbi curam pertinere videtur. & ſanè debet etiam diſpoſitos milites ſtationarios habere ad tuendam popularium *l* quietem, & ad referendum ſibi, quid in vrbe *m* agatur.

13 ¶ Et vrbe interdicere præfectus vrbi, & qua alia *n* ſolitarum regionum poteſt; & negotiatione *o*, & profeſſione, & *a* aduocationibus, & foro: & ad tempus, & in perpetuum *b*: interdicere poterit & ſpectaculis: & ſi quem releget ab Italia, ſummouere eum etiam à prouincia ſua.

14 ¶ Diuus Seuerus reſcripſit, eos etiam, qui illicitum collegium coiiſſe dicuntur, apud præfectum vrbi accuſandos.

De argentarijs.

2. *Paulus* libro ſingul. de Officio Præfecti vrbi.

Adiri etiam ab Argentariis, vel aduerſus eos, ex epiſtola Diui Hadriani, & in pecuniariis cauſis poteſt.

Si terminos vrbis exierit.

3. *Vlpianus* libro 2. ad Edictum.

Præfectus vrbi, cùm *c* terminos "vrbis" exierit, poteſtatem non habet: extra *d* vrbem poteſt iubere iudicare.

DE OFFICIO *a* QVÆSTORIS. TIT. XIII.

Origo. 1. Etymologia. 2. De ſortitione prouinciarum. 3. Qui quæſtores creari poſſunt. 4. De candidatis principis.

Vlpianus libro ſingul. de Officio Quæſtoris.

Origo quæſtoribus creandis antiquiſſima eſt, & penè ante omnes magiſtratus. Gracchanus *f* denique Iunius libro *g* ſeptimo de poteſtatibus, etiam ipſum Romulum & Numam Pompilium binos quæſtores habuiſſe, quos ipſi non ſua voce ſed populi ſuffragio crearent, refert *h*.

¶ Sed ſicuti dubium eſt, an Romulo, & Numa regnantib. quæſtor fuerit: ita Tullo Hoſtilio rege quæſtores fuiſſe certum eſt: ſanè crebrior apud veteres opinio eſt, Tullum Hoſtilium primum in rempublicam induxiſſe quæſtores.

1 ¶ Et à genere quærendi *i* quæſtores initio dictos, & Iunius *k*, & Trebatius & Feneſtella ſcribunt.

2 ¶ Ex quæſtorib. quidam ſolebant prouincias ſortiri ex ſenatuſconſulto, quod factum eſt Decimo Druſo & Porcina conſulib. Sanè non omnes quæſtores prouincias ſortiebantur: verùm excepti erant Candidati *l* principis: hi etenim ſolis libris principalibus in ſenatu legendis vacant.

3 ¶ Hodiéque obtinuit indifferenter quæſtores creari, tam patricios quàm plebeios. ingreſſus eſt enim & quaſi *m* primordium gerendorum honorum, ſententiæque in ſenatu dicendæ.

4 ¶ Ex his, ſicuti diximus, quidam ſunt, qui Candidati principis dicebantur, quique epiſtolas *o* eius in ſenatu legunt.

DE OFFICIO *p* PRÆTORVM *q*. TIT. XIV.

Si prætoris pater manumittat.

Vlpianus lib. 26. ad Sabinum.

Apud filium familias prætorem *r* poteſt pater eius manumittere.

Si prætor emancipetur aut in adoptionem detur.

2. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

Sed etiam ipſum apud ſe emancipari, vel in adoptionem dari placet.

Si ſeruus fuerit creatus prætor.

3. *Vlpianus* lib. 38. ad Sabinum.

Barbarius *f* Philippus cùm ſeruus fugitiuus eſſet, Romæ præturam petiit: & prætor deſignatus eſt, ſed nihil ei ſeruitutem obſtitiſſe ait Pomponius, quaſi prætor non fuerit *t*. Atqui verum eſt, præturâ eum functum: & tamen videamus ſi ſeruus, quandiu *u* latuit "in" dignitate prætoria, functus ſit: quid dicemus? quæ edixit, quæ decreuit, nullius fore momenti? an fore propter *x* vtilitatem *y* eorum *z* qui apud eum egerunt, vel lege *a*, vel quo alio iure? Et verum puto, nihil eorum *b* reprobari. hoc *m* humanius eſt: *c* cùm *c* etiam

a militaris' excipe l. 1. C. de off. magiſt. mil. *b* de falſis, vt l. [illegible] ſup. de [illegible] *c* & 100. miliarium §. 4. infra eod. *d* §. 4. eod. *e* [illegible] de off. [illegible] vigilum. *f* Seruis ſua pecunia quoque ſibi, ſed [illegible] domino poterat. *g* non manumittentibus, à quibus mora in manumiſſione patiuntur. *h* Ægroti & alimentorum cauſa [illegible]. *i* 1. alimenta præſtari l. 5. in princ. [illegible] *k* inſulas vtique principes adſignabant, in idoneas [illegible] inſulas præfecti relegabant & deportabant. *l* cuius fit mentio initio huius legis. *m* adde l. 2. infra [illegible] l. 7. [illegible] *n* Præfecti igitur vrbi ſumma Romæ autoritas fuit à principibus Latinis [illegible] præfuit: dein ſeruicia [illegible] vt vice principis ius in vrbe redderet & in argentarios, nummularios tutores, ei ius eſſet. Tacit. 6. Suet. in Nerone: Dion 52. ex hac temporis diuiſione ſeruata, conciliari oportet legem vlt. infra de in ius voc. l. 3. infra de iuriſd. l. libero 15. §. idem 3 l. 35. ſ. de iniuriis. *o* De veteri more dimetiendi itinerum ſpatia per milliaria & lapides, dixi ad d. 1. §. 3. infra de excuſ. tut. Porrò hic ſeruandum eſt, vt [illegible] & lapidem pro eodem ſumi l. [illegible] adde l. 154. ſ. de verb. ſignif. *p* l. vlti. ſ. eod. *q* De lapide perſo ante dixi.

r Iuriſdictionum limites ac fines diligenter cuſtodiendi, facit l. vlt. inf. de iuriſd. l. [illegible] de accuſ. *s* horum etiam præfectorum munus erat ſtationis curatores conſtituere, [illegible] *u* Tutorem hæc admiſſa grauiora ſunt: malè in tutela ſeu cura verſari; nummis datis tutelas occupare, aut efficere vt non idoneus [illegible], in edendo patrimonio pupilli quantitatem minuiſſe euidenti fraude pupilli bona alienaſſe, vt hic. Adde falsò quaſi per inopiam pupillis alimenta negare §. 9. Inſt. de ſuſpectis. *x* d. §. 10. l. 1. §. 3. ſ. de ſuſpectis *y* [illegible] ſ. de Tutelis. *z* [illegible] C. de his qui accuſar. *a* vide l. 12. C. de epiſc. aud. *b* [illegible] adde l. 24. [illegible] de manumiſſionibus, *c* & argentarij l. 2. ſ. eod. *d* libertos ad [illegible] patroni obligari hinc colligunt. *e* l. 2. [illegible] *f* Vide [illegible] *g* Forum [illegible] vide apud Ammianum 26. vbi de Iunio Apronianno, [illegible] apud Romanos, & Græcos, oſtendi ad l. 18. [illegible] *h* adde l. 3. §. 1. [illegible] *i* adde l. vlt. §. 1. [illegible] *k* Populares, [illegible] quorum Alij Veneta, alij Praſina, alij Albæ, alij Ruſſeæ [illegible] Græci [illegible] appellant, adde Tacitum Annalium 13. Suetonium [illegible] *l* hoc refert [illegible] *m* ab. [illegible] vbicunque. *n* non vrbicaria ſed Italiæ, [illegible] *o* l. 9. §. 9. [illegible] de pœnis.

[illegible] aliſ minores, de quib. l. 2. ſ. de orig. iur. porrò quanta maior [illegible] rit authoritas, eorum edicta demonſtrant, quæ omnes actiones complectuntur, & quod ex eorum edictis iura adiicere poſtea cœperunt, [illegible] gib. De criminibus, horum prætorum notio non fuit, licet Præſidum [illegible] tium fuerit. [illegible] *r* Cur ita? [illegible] in l. 20. ſ. de iuriſd. *f* [illegible] vixit ſub M. Antonio, tempore Triumuiratus, [illegible] *t* [illegible] cultè excommunicato, aut qui excommunicatus lateat, vide apud [illegible] *x* aliàs, errantes iuriſdictionem prorogare non intelliguntur *v*. tamen [illegible] 112. 227. *y* Hinc Horatius: Atque ipſa vtilitas iuſti propè mater & æqui. *z* adde quòd ſimile ex l. 3. inf. de ſenatuſc. Macedon. *a* Lege agere quid eſſet dixi ad l. 2. §. 6. ſ. de origine iuris. *b* Eſt igitur Prætura functus, non tamen fuit liber [illegible] Sic manumiſſus à Prætore die nefaſto, fit liber, [illegible] *c* Decreta Barbarii [illegible] hoc argumento oſtendit. Populi intereſt ea, vtile eſt decreta Barbarij valuiſſe. Et populus eaque decreta Barbarij, tamquam ſerui hominis, confirmaſſe veriſimile eſt, quidni verò decreta à ſeruo homine lata confirmauerit populus, cum ſi ſeruum eſſe ſciuiſſet, liberum efficere potuiſſet: imò liberum effeciſſet: Quod, ſi populus id potuit, æquo [illegible] & multò magis princeps liberum facere ita potuit.

poteſt

Universidad Rey Juan Carlos

a v. l. 7. C. qui admitti.
b v. l. 1. inſ. de in poteſt. aucto.
c 1. C. 23. & Novell. 15.

d M. Militius, Cn. Lollius, L. Sextilius triumuiri, quod ad incendium in ſacra via ortum extinguendum tardius venerant, a trib. pleb. die dicta ad populum damnati ſunt. 8. Valer. 1. Ibidem fit mentio P. Villij triumuiri nocturni, a P. Trib. pleb. accuſati, quod vigilias negligentius circumiſſet.
e νυκτὸς στρατηγοὶ l. vlt. §. legati inſ. de manumiſ. & Nov. 13.
f v. Dionem 53. Velleium Paterculum 2.

g Dion. 55. Suet. in Aug. 30.
h ex libertinis conſcriptas, dato ex equeſtri ordine præfecto. Dion 55. Sueto. 5. Huiuſmodi tamen militia vrbana, etiam libertinis grauis viſa eſt, verum ad eos alliciendos, lege Viſcellia ius Quiritium Latinis datum, eis qui ſex annis in cohorte vigilum militaſſent quod tempus poſtea ad triennium redactum. Vlp. 3.
i Sinas regiones vnaquæque ex ſeptem cohortib. tuebatur: igitur quatuordecim vrbis regiones fuerunt. Forte erant Conſtantinopoli, Nov. 14. c. 1.
k v. l. 48. inſ. de bonis libertorum. l. 4. in fin. Cod. de locato.
l v. l. 15. in pr. inſ. de rei cauſa dam.
m Non ſemper, præfectum & patremfamilias diligens ſemper fuiſſe probetur, l. 11. inſ. de per. & comm. rei vend.
n leuiſſimamquam conductor præſtare non tenetur.

o l. 59. inſ. de leg. 1.
p de effractoribus, dixi l. 53. inſ. de furt.
q de inſulis dixi ad l. 58. inſ. locati.

potuit populus Romanus ſeruo decernere hanc poteſtatem, ſed & ſi ſciſſet ſeruum eſſe, liberum effeciſſet. Quod ius multo magis in Imperatore obſeruandum eſt.

4. *Idem lib. 1. de Omnibus Tribunalibus.*

PRætor neque tutorem *b*, neque ſpecialem iudicem ipſe ſe dare poteſt.

DE OFFICIO PRÆFECTI vigilum *c*.

TIT. XV.

Origo.

Paulus lib. ſingul. de Officio Præfecti vigilum.

APud vetuſtiores, incendiis arcendis triumuiri *d* præerant, qui ab eo, quod excubias agebant, *nocturni* dicti ſunt.

¶ Interueniebant nonnunquam & ædiles *f*, & tribuni plebis; erat autem familia publica circa portam, & muros diſpoſita: vnde, ſi opus eſſet, euocabatur.

¶ Fuerant & priuatæ familiæ, quæ incendia vel mercede vel gratia extinguerent.

¶ Deinde Diuus Auguſtus *g* maluit per ſe huic rei conſuli.

2. *Vlpianus* lib. ſingulari de Officio Præfecti vigilum.

PLuribus vno die incendiis exortis.

1. De incendiariis, 2. effractoribus raptoribus, receptatoribus. 3. De vrbe noctu peragranda, 4. De inquilinis admonendis. 5. De Capſariis.

3. *Paulus* lib. ſingulari de Officio Præfecti vigilum.

NAm *h* ſalutem reipublicæ tueri nulli magis credidit conuenire, nec alium ſufficere ei rei, quam Cæſarem. Itaque ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit, vt binas *i* regiones vrbis vnaquæque cohors tueatur, præpoſitis eis tribunis, & ſuper omnes ſpectabili viro, qui præfectus vigilum appellatur.

1 ¶ Cognoſcit præfectus vigilum de incendiariis, effractoribus *k*, furibus, raptoribus, receptatoribus: niſi ſi qua tam atrox, tamque famoſa perſona ſit, vt præfecto vrbi remittatur: & quia plerumque *m* incendia culpa *n* fiunt inhabitantium: aut fuſtibus caſtigat eos, qui negligentius ignem habuerunt, aut ſeuera *o* interlocutione comminatus, fuſtium caſtigationem remittit.

2 ¶ Effracturæ *p* fiunt plerumque in inſulis *q*, in horreiſque vbi homines pretioſiſſimam partem fortunarum ſuarum reponunt: cum vel cella *r* effringitur, vel armarium *s*, vel arca, & cuſtodes plerumque puniuntur. & Diuus Antoninus Eryco Claro reſcripſit, ait enim *poſſe eum horreis effractis quæſtionem habere de ſeruis cuſtodiendis, licet in illis ipſius Imperatoris portio eſſet.*

3 ¶ Sciendum eſt autem, præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere: & oberrare calceatum *t* cum hamis, *u* & dolabris *x*.

4 ¶ Vt curam adhibeant omnes inquilinos admonere, ne negligentia aliqua incendij caſus oriatur: præterea, vt aquam vnuſquiſque inquilinus in cœnaculo habeat iubetur admonere.

5 ¶ Aduerſus capſarios *y* quoque, qui mercede, ſeruanda in balneis veſtimenta ſuſcipiunt, iudex eſt conſtitutus: vt ſi quid in ſeruandis veſtimentis fraudulenter admiſerint, ipſe cognoſcat.

De inſularijs. Incendiariis, fugitiuis.

4. *Vlpianus* lib. ſingulari de Officio Præfecti vrbi.

IMperatores Seuerus & Antoninus Iunio Rufino præfecto vigilum ita reſcripſerunt: *Inſularios z, & eos, qui negligenter ignes apud ſe habuerint, poteſt fuſtibus, vel flagellis cædi iubere: eos autem, qui dolo feciſſe incendium conuincentur, ad Fabium Cilonem a præfectum*

r de cella dixi ad *ſoliſum in Cella*. s v. l. 54. §. 1. *inſra de furtis*. t Calcei ad paratiorem militis (& quidem vt opinor vigilis) pertinebant, *Paulus Eph. 6. verſ. 15. Stant lumbis circumcincti[s] veritate, induti thoracem iuſtitiæ, calceatis pedibus, præparatione Euangelij pacis. Tertul. libro de corona militis in pr.* Et nunc verbo Dei totus de Apoſtolo armatus, ſuccinctus ſeuriore calceatus de Euangelij paratura, & de martyrij candida laurea meliore coronatus donatiuum Chriſti in carcere expectat. u Hamæ, vel amæ hic & l. 12. §. 18. *inſ. de inſtructo* & apud Plinium *in epiſtola ad Traianum*, inſtrumenta hamaſiſſima contra [illegible] ad diſturbandis ædificiis, aliitere, quod minus huic loco conuenit. Plura vide ex *eccleſiſtica c. 135. Isidor.* x Diſpoſitis prædiues hamis vigilare cohortem ſeruorum noſtru Licinus iubet *Iuuenal. ſat. 14. verſ. 30.* vbi vetus Scholiaſtes hoc vigiles *ſiphonarios* appellat.
z & Matricariis quos ξυλοφόρους vocat Iuliani interpres, *Nov. 13. Cuiac. 5.*
y ἱματιοφύλακας καψαρίους ex Epiphan. *Cuiac. 5. obſ. 8.*
a v. l. 26. §. 1. *ſup. de vſu.*

vbi audiam auctorem exuitis, fugitiuos b conquireret, eiſque dominis reddere debet.

DE OFFICIO PROCONSVLIS *c* & legati *d*.

TIT. XVI.

Si proconſul vrbem egreſſus eſt. De eius iuriſdictione & auctoritate.

Vlpianus lib. 1. Diſputationum.

PRoconſul vbique quidem proconſularia inſignia *e* habet, ſtatim atque vrbem egreſſus eſt: poteſtatem *f* autem non exercet, niſi in ea prouincia *ſola* qui ei decreta eſt.

1. De auctoritate legati.

2. *Marcianus* lib. 1. Inſtitutionum.

OMnes proconſules ſtatim, quam vrbem egreſſi fuerint, habent iuriſdictionem, ſed *g* non contentioſam *h*, ſed voluntariam *i*: vt ecce manumitti apud *k* eos poſſunt tam liberi, quam ſerui, & adoptiones fieri.

1 ¶ Apud legatum verò proconſulis nemo manumittere poteſt *l*, quia *m* non habet iuriſdictionem *n* talem.

3. *Vlpianus* lib. 26. ad Sabinum.

NEc adoptare poteſt, omnino enim non eſt apud eum legis *o* actio *p*.

Ei iter facit In prouinciam. De hoſpitiis præbendis. 1. De ſtratoribus. 2. De vxore proconſulis. 3. De edicto ad prouinciales. 4. Et ad deceſſorem. 5. Si prouinciam ingrediatur. 6. Si ingreſſus eſt, De mandanda iuriſdictione, vel auocanda.

4. *Idem* lib. 1. de Officio Proconſulis.

OBſeruare autem proconſulem oportet, ne in hoſpitiis *q* præbendis oneret prouinciam: vt Imperator noſter cum patre Aufidio Seueriano reſcripſit.

1 ¶ Nemo proconſulum ſtratores *r* ſuos *ſ* habere poteſt: ſed vice eorum milites miniſterio in prouinciis funguntur.

2 ¶ Proficiſci autem proconſulem melius quidem eſt ſine vxore, ſed & cum vxore poteſt: dummodo ſciat ſenatum, Cotta *t* & Meſſala conſulibus, cenſuiſſe futurum, vt ſi quid *u* vxores eorum, qui ad officia proficiſcuntur *x*, deliquerint, ab *y* ipſis ratio & vindicta exigatur.

3 ¶ Antequam verò fines prouinciæ decreto ſibi proconſul ingreſſus ſit, edictum debet *†* de aduentu ſuo mittere continens commendationem aliquam ſui, ſi qua ei familiaritas ſit cum prouincialibus, vel coniunctio: & maxime excuſans ne publicè vel priuatim occurrant *z* ei: eſſe enim congruens vt vnuſquiſque in ſua patria eum exciperet *a*.

4 ¶ Rectè *b* autem & ordine faciet, ſi edictum deceſſori *c* ſuo miſerit: ſignificetque qua die fines ſit ingreſſurus: plerumque enim incerta hæc, & inopinata turbant prouinciales, & actus impediunt.

5 ¶ Ingreſſum *d* etiam hoc eum obſeruare oportet, vt *e* per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris eſt, & (quas Græcia ἐπιδημίας *acceſſus ad vrbem* appellat, ſiue καταπλοῦν ſiti. *adventum*) obſeruare, in quam primum ciuitatem veniat vel applicet: magni enim faciunt prouinciales, ſeruari ſibi conſuetudinem iſtam, & huiuſmodi prærogatiuas. Quædam prouinciæ etiam hoc habent, vt per mare in eam prouinciam proconſul veniat, vt Aſia ſcilicet vſque adeo, vt Imperator *noſter* Antoninus Auguſtus ad deſideria Aſianorum reſcripſit, proconſuli neceſſitatem impoſitam per mare Aſiam applicare, *g* τῶν μητροπόλεων *h* Ἔφεσον *i*. & *inter matrices i vrbes Epheſum* primum attingere.

a v. l. 1. *ſup. de off. proſ. vrb.* ſic Græci Κολάσεις. Aliis Chilo, & male. Cilo augusto ſcripſe, Σεύηρος & Gloſſis Chilo, verò Labeo. *dixi ad Fiſſi in Chilo v. Cuiac. 13. obſeru. 26.*
b l. 1. §. vlt. *inſ. de fugitiuis.*
c Proconſul, conſulari imperio in prouinciam miſſus, in qua fungebatur vice & officio omnium magiſtratuum vrbanorum. l. C. 35. Nov. 30. 103. quid à Præſide differat v. Cuiac. 30. obſeru. 37.
d Legati interdum plures proconſuli dabantur, l. pen. *inſ. de off. eius cui mandata*: l. 1. *inſr. quis & à quo appel.* Item neque enim legatos deligebat ſibi. Eo autem ne dabantur, vt proconſules eis mandarent iuriſdictionem ſuam.
e Τὰ ἀρχῆς ἐπίσημα, ὑπατικὴν καὶ [illegible] 2. Dion.
f contentioſam: nam voluntariam poteſt exercere extra territorium, de quo tamen vide Socinum reg. 211.
g iuriſdictio alia contentioſa, alia voluntaria.
h quia hæc de plano: illa de tribunali redditur. *Cuiac. Nov. 91.*
i iuriſdictionis voluntariæ eſt manumiſſio emancipatio, & adoptio.
k v. Vlpianum 1.
l Imò poteſt, l. 17. *l. de manumiſſ.* Cuiacius tamen *d. l. 17.* addit negationem 1. *obſ. 11.*
m Manumitti non poteſt, niſi apud eum qui iuriſdictionem habeat.
n v. l. 1. *C. de adoptionibus.*
o De legis actionib. dixi ad l. 2. §. 6. 8. *de orig. iur.*

p ſuo nomine, alieno non item. Vol. 1. *anim. 21.* Cui contradicit Cuiac. 11. *obſ. 38.* & l. 6. §. 5. *inſ. de off. proſd.* Author Synopſeos, ſeu Eclogæ 6. tit. 1. c. 6. ita hunc locum exponit. Proconſuli prouinciam μεταβολῇ, id eſt, metatis onerare non debet. r l. ſerui, domino ſuo proconſuli, ſtratores eſſe non poſſunt vide Cuiacium 17. obſ. 1.
ſ Suorum nomine hic Coueranus 1. *Var. 42.* ſeruos interpretatur. t Cottam Meſſalinoque conſulente cenſuiſſe. *Cui. 6. obſ. 30.* conſulere enim Conſules dicuntur ſenatum, l. 2. *inſ. ad Velleian.* u atqui maritus pro vxore non tenetur. *l. 3.* de vxor. adde *Tacit. 3. Annal.* x Ad officia proficiſci eſt, ad honores ſibi delatos, eoſque gerendos proficiſci. y vide quæ ſcripſi ad *l. 2. C. ne vxor pro marito.* † hoc hodie abrogatum. Nov. 95. c. 1. §. 2. z Excepta tamen cohorte. Nov. 25. c. 1. §. *illud.* a ei excipiat. b Eadem formula reperitur apud Vlp. *lib. 2. de off. conſulis*: in l. 17 §. 1. *inſ. de iudicali ſoluſs.* c v. Ciceronem 3. *epiſt. famil.* 5. Deceſſor autē is eſt cui ſuccedit in officio antecedens, qui officio decedit adueniente ſucceſſore, & ita accipitur ab Vlpiano *lib. 2. de officio proconſulis, l. ul. 42.* [illegible] & à Spartiano in *Peſcennio*. d ſoli ingreſſurum e v. Ciceronem *in verr. & Tertul. de in ſcirt Martialis 2. Epigr. 75.* Cum tibi Nilliacas portet cryſtalla Cataplus. g De aduentu ſeu ingreſſu proconſulis & præſidis in prouinciam dixi *in ant.* *Cicer. pro Rabirio Poſt.* h ſoli g τῶν μητροπόλεων. Metropolis eſt caput prouinciæ, l. 7. *inſ. in.* Ammiano mater vrbium: qualis metrocomia inter vicos, talis metropolis inter vrbes. *Cui. ad l. 2. C. de eucl. vel.* Metropoles inſa matrices Salluſtio, origines, Curtio, maior patria. i Matrices vrbes

Universidad Rey Juan Carlos

6 ¶ Poſt hæc, ingreſſus prouinciam mandare iuriſdictionem legato ſuo debet: nec hoc ante facere, quàm fuerit prouinciam ingreſſus. * eſt enim per quam abſurdum, antequam ipſe iuriſdictionem nanciſcatur (nec enim prius ei competit, quàm in eam prouinciam venerit) alij eam mandare, quam non habet. ſed ſi & ante fecerit, & ingreſſus prouinciam in eadem voluntate fuerit, credendum eſt, videri legatum habere iuriſdictionem, non exinde, ex quo mandata eſt, ſed ex quo prouinciam proconſul ingreſſus eſt.

5. *Papinianus* lib. 1. Quæſtionum.

Aliquando mandare iuriſdictionem b proconſul poteſt, & ſi nondum in prouinciam peruenerit, quid enim ſi neceſſariam moram in itinere patiatur: maturiſſimè autem legatos in prouinciam peruenturus ſit?

1. Quem legati conſulere debeant. 3. De xeniis & muneribus.

6. *Vlpianus* lib. 1. de Officio proconſulis.

Solent etiam cuſtodiarum c cognitionem mandare legatis: ſcil. vt præaudiant cuſtodias d ad ſe remittant, vt innocentem ipſe liberet: ſed hoc genus mandati extraordinarium eſt: * nec e enim poteſt quis gladij poteſtatem ſibi datam, vel cuiuſquam alterius coërcitionis ad alium transferre: nec g liberandi igitur reis ius, cùm accuſari apud eum non poſſint.

1 ¶ Sicut h autem mandare iuriſdictionem vel non mandare, eſt i in arbitrio proconſulis, ita adimere mandatam iuriſdictionem licet quidem proconſuli, non autem debet inconſulto k principe hoc facere.

2 ¶ Legatos non oportet principem conſulere, ſed proconſulem ſuum: & is ad conſultationes legatorum debebit reſpondere.

3 ¶ Non verò in totum xeniis l abſtinere debebit proconſul: ſed modum adiicere: vt neque moroſè m in totum abſtineat, neque auarè modum xeniorum excedat, quam rem Diuus Seuerus & Imperator Antoninus elegantiſſimè epiſtola ſunt moderati, cuius epiſtolæ verba hæc ſunt. Quantum ad xenia pertinet: audi, quid ſentimus? Vetus prouerbium n eſt, οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων, i. *neque omnia, neque quauis tempore, neque ab omnibus*, nam valde inhumanum p eſt à nemine accipere: ſed paſſim, viliſſimum eſt: & omnia, auariſſimum.

¶ Et quod mandatis q continetur, *ne donum vel munus ipſe proconſul, vel qui in alio officio erit, accipiat emàtve quid niſi victus cottidiani cauſa*, ad xeniola r non pertinet: ſed ſ ad ea, quæ edulium excedant vſum. Sed t nec xenia producenda ſunt ad munerum qualitatem.

De commendatione ciuitatum, & laudibus ſuis audiendis. De feriis. 1. De ædibus ſacris & operibus publicis reficiendis. 2. De iuriſdictione proconſulis.

7. *Idem* lib. 2. de Officio proconſulis.

Si in aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciæ caput u aduenerit: pati debet commendari x ſibi ciuitatem, laudeſque ſuas non grauate audire, cum honori ſuo prouinciales id vindicent, & ferias ſecundum a mores & conſuetudinem b, quæ retro obtinuit, dare.

1 ¶ Ædes c ſacras, & opera publica circumire inſpiciendi gratia, an ſarta d tectáque ſint, vel an aliqua refectione indigeant: & ſi qua cœpta ſunt, vt conſummentur, prout vires eius reipublicæ permittunt, curare debet. Curatoreſque operum e diligentes ſolenniter præponere: miniſteria quoque militaria f ſi opus fuerit, ad curatores adiuuandos dare.

2 ¶ Cùm pleniſſimam g autem iuriſdictionem proconſul habeat, omnium h partes, qui Romæ, vel quaſi magiſtratus, vel i extra ordinem ius dicunt, ad ipſum pertinent.

8. *Idem* lib. 39. ad Edictum.

Et ideo maius imperium k in ea prouincia habet omnibus, poſt principem.

Quæ per decretum vel per libellum expediuntur. 1. De aduocatis audiendis, & in officio continendis. 3. Quæ de plano expediri poſſunt. 4. De ordine in poſtulationibus obſeruando. 5. De aduocatis dandis. 6. Communia omnium præſidum.

9. *Idem* lib. 1. l de officio Proconſulis.

Nec quicquam eſt in prouincia, quod non per ipſum expediatur. Sanè ſi fiſcalis pecuniaria cauſa ſit, quæ ad procuratorem m principis reſpicit, melius fecerit ſi abſtineat. *

1 ¶ Vbi decretum neceſſarium eſt, per libellum n id expedire proconſul non poteſt: omnia enim quæcunque cauſæ cognitionem deſiderant, per o libellum non poſſunt expediri p.

2 ¶ Circa aduocatos patientem eſſe proconſulem oportet, ſed cum ingenio, ne contemptibilis videatur. nec adeo diſſimulare ſi q quos cauſarum concinnatores, r vel redemptores deprehendat: eoſque ſolos pati poſtulare, quibus per edictum eius poſtulare permittitur.

3 De plano ſ autem proconſul poteſt expedire hoc, vt obſequium parentibus t & patronis u, liberiſque patronorum exhiberi iubeat: comminari etiam, & terrere filium à patre oblatum, qui non, vt oportet, conuerſari dicatur.

¶ Poterit de plano ſimiliter & libertum non obſequentem emendare x, aut verbis aut fuſtium caſtigatione.

4 ¶ Obſeruare itaque eum oportet, vt y ſit ordo aliquis poſtulationum, ſcilicet vt omnium deſideria audiantur, ne fortè, dum honori poſtulantium locus datur, vel improbitati ceditur, mediocres z deſideria ſua non proferant qui aut omnino non adhibuerunt, aut minus frequentes, neque in aliqua dignitate poſitos aduocatos ſibi proſpexerunt.

5 ¶ Aduocatos quoque petentibus a debebit indulgere, plerumque fœminis, vel pupillis, vel aliàs debilibus, vel his, qui ſuæ mentis non ſunt, ſi quis eis petat: vel ſi nemo ſit, qui petat, vltrò eis dare debebit.

¶ Sed ſi qui per potentiam aduerſarij non inuenire ſe aduocatum dicat, æquè oportebit ei aduocatum dare. * Cæterum opprimi aliquem per aduerſarij ſui potentiam non oportet, hoc enim etiam ad inuidiam eius, qui prouinciæ præeſt, ſpectat, ſi quis tam impotenter ſe gerat, vt omnes metuant aduerſus eum aduocationem ſuſcipere.

6 ¶ Quæ etiam omnium præſidum communia ſunt & debent ab his obſeruari.

Vt in aduentum ſucceſſoris proconſulibus dicat. 1. Ne legatum ante ſe dimittat.

10. *Idem* lib. 10. de Officio Proconſulis.

Meminiſſe oportebit, vſque ad aduentum c ſucceſſoris omnia debere proconſulem agere, cùm ſit vnus proconſulatus, & vtilitas prouinciæ exigat eſſe aliquem per quem negotia ſua prouinciales explicent, ergo in aduentum ſucceſſoris debet ius dicere.

1 ¶ Legatum ſuum ne ante ſe de prouincia dimittat, & lege Iulia repetundarum, & reſcripto Diui Hadriani ad Calpurnium Ruſum proconſulem Achaiæ admonetur.

De authoritate Legati.

11. *Venuleius* Saturninus libro 2. de Officio Proconſulis.

Si d quid erit, quod maiorem animaduerſionem exigat, reiicere e legatus apud proconſulem debet: neque enim animaduertendi, coërcendi, vel atrociter f verberandi ius habet g.

12. *Paulus* lib. 1. ad edictum.

---

ex forma dictæ, qua & matrices aquarum. l. 1. ff. de aqua quotid. & matrices libelli, vide matricula, & matricularij. l. 3. C. de epiſc. in 3. mater Eccleſia, l. vlt. C. de ſacroſ. eccl. matricis ecclesiæ, metropolis matrix ciuitatum, ſed gonieraapud Plinium.

a miniſtro τῆς ἀρχῆς, id eſt, legatos ſcribit. l. 3. c. 27.

b ergo eam ſuo iure habet. l. 5. inf. de iuriſdict.

c Cuſtodiæ hic ij quos in cuſtodiis ſeruatur. Peperam enim Accurſius putat cuſtodias eſſe cuſtodes.

d criminis reos de quibus cognoſcunt. l. 1. C. eo. adde l. 10. infr. de cuſtod. reorum.

e cum catenis, ad quod alludit Seneca in epiſtola, cum ait: Catheno eadem milites vinciri. Hinc illud Suetonij in Domitiano: nec niſi ſecreto atque ſolus plerosque cuſtodias, recepit quidem in manu catenas, audiebat. Vnde liberæ cuſtodiæ, qui non in carcere, ſed in aliqua domo aſſeruantur, Græci vocant liberam cuſtodiam ἀδέσμου φυλακῆς.

f l. 70. inf. de reg. iur.

g vide l. 36. inf. de reg. iur. vt ſit argumentum à facultate coërcendi, ad liberationem & pœnam remittendam. h Adimere poteſt, qui dare vel non dare poteſt.

i Arbitrium, id dicitur quo quid poſſumus vel non poſſumus. Eſt enim arbitrij duorum plurimumve, non vnius. k Principe inconſulto. Proconſul mandatam iuriſdictionem adimere non poteſt. l Xenia propriè dona ſunt quæ hoſpitibus dantur. Plin. 5. epiſt. Suidas Pollux. Appianus in Libyc. 2. reg. 8. Machab. 3 1. c vnde Iupiter ξένιος hoſpitalis Platoni 8. de legib. Homero 7. Odyſſ. ξενηλασία peregrinorum ſeu exterorum fuga & eiectio. Theophil. inſtit. de iure naturali, in pr. vbi dixi. Sed & legatina, quæ dantur legatis. Demoſthenes. περὶ παραπρεσβείας. Hinc ea quæ de Xenoparochis ſcripſi ad l. 18 §. 10. ſup. de muneri. m Moroſè abſtinere hic opponitur auarè Medium ſeruandum quod eſt inter duo extrema. l. 33. inf. de negot. n Prouerbia in probem. vide quæ notaui ad l. 79. §. 1. de legat. 3. o Dij aliter: nec enim conſiderant, ὅτι καὶ πῶς ἢ, καὶ ὁπόσα, vnde, a quo, & qualia ſed accipiunt. Lucian. in Philoſ. 2. p imo non eſt inhumanum. Nam & munera excæcant oculos ſapientum, & peruertunt verba iuſtorum. Deut. 16. 1. Reg. 8. 2. Par. 19. Eſai. 1. Ælianus 11. de varia hiſtoria, quæ vel Deos mouere, & edictum antiquæ. Euripides Medea Ovid. 3. de art. & Alexandro iudices tacuti apertare legimus. Exod. 18. apud Harmenop. in procemio: Lactantius ... Verum hic agitur de muneribus quæ dantur Proconſuli, vt hoſpiti, non vt iudici. Et hic aperte Xenia: & vt appellat quoque hic iuriſconſultus Xeniola, diſtinguuntur. Edulio & vnere ſeu munerum qualitate. q alibi prohibiti. l. 18. inf. de off. præſid. v. Nou. 17. c. 4. r Xenioli verbo vſus eſt quoque Apuleius.

ſ Honeſt. tam licet iudici à quoquam accipere, quod eduliorum excedat vſum: hoc eſt, non licet etiam eduliorum quicquam accipere, niſi id intra paucos dies poſſit prodigere ſeu conſumere: non licet accipere vt reuendat: quod tamen ſi paſſim huic interpretationi fauent Græci apud quos prohibetur. Proconſules munera accipere, aut quid emere ... præter victum quotidianum ... t non eadem eſt qualitas Xenij aut Xenioli quæ ea munerum. Aliud n. eſt munus, aliud Xenion & Xeniolon.

u Caput prouinciæ, eſt metropolis. l. 4. §. 5. ſup. eod. x quid ſi ipſa commendari ſe à ciuitate: Sed nihil iurandum eſſet vt ſit ſcelus: Proconſul pati debet ciuitates quaſque ſuas laudes ſuas commendare: nec putare debet proconſul quicquam detrahi laudi Romanæ aut Imperio Romano, ſi in eiuſmodi commendationibus ciuitas nonnunquam retulerit, à ſe deuictos aut ſuperatos Romanorum exercitus, aut adiutam populi Romani fortunam.

---

a Hæ ſunt ſtatæ feriæ.

b nam authoritate ſua dare non poteſt, l. 5. C. de feriis.

c Nouell. 25. c. 3. Nouell. 25. c. 4. Nou. 91. c. 8.

d de ſartis & tectis, vide l. 7. §. 1. de opere publ. Cicero in Verrem ... Varro in vita ...

e adde Nou. 17. c. 4. & 8.

f Militari manu iudices ... ſaepius miniſtri adiuuant, adde ...

g iuriſdictionem pleniſſimam proconſules habere.

h l. 10. l. 11. de officio præſid.

i Magiſtratus alij ordinarij ſunt, alij extra ordinem ius dicunt hinc poteſt colligi.

k immo hoc præſidi competit l. 4. l. de off. præſ. vide Alciat. 1. Parad. 2.

l al. lib. 2. & ſic emendat Cuiacius l. 15. l. de compr.

m vide l. de off. procur. Cæſar. vel rationalis.

n l. 71. l. 105. de reg. iur.

o per libellos expediri quidem aliàs dixi.

p ... l. 1. §. de edendo. l. ad Tertull. l. 6. C. de pœna ... & C. de pœnis.

q Aduocato non licet cauſas concinnare vel redimere.

r vide Foſtum in Concinnare Alex. ab Alex. 2. Genial. 13.

ſ ... l. 15. §. 1. ff. de excuſ. tut. hæc tribunal non requirunt, ... cauſa cognitione.

t l. 1. de obſeq.

u adde l. 1. l. 2. de iure patronatus.

x Emendatio ſit aut verbis aut fuſtibus, ... l. de off. præf. vigil. & admonitione l. 7. l. de pœnis.

y vide Cuiacium pro Aniſia.

z Mediocres. i. mediocritatem ſuam, paupertate inopes.

a l. 1. §. de Proconſul. ... l. 5. §. 1. ... vbi ...

b eadem ratione procuratores ... conſtituuntur à Prætore, lib. 7. §. 2. 3. de miniſtr.

c poſt aduentum etiam 30. diebus manere illum in prouincia oportet, Nouell. 95. in fin.

d adde 6. Harmenop. 12.

e hoc eſt, remittere cauſam.

f atrociter verberat, quum ſugris cædit, dixi ad l. 28. ... de iure fiſci.

g al. non habet, atque ita à quibuſdam legi Zaſius notat ad l. quoniam. 7. C. de iud. legerunt quoque ita veteres Accurſ. & Pau.

Legatus

Universidad Rey Juan Carlos

LEgatus mandata ſibi iuriſdictione, iudicis dandi ius habet.

11. *Pomponius* lib. 10. ad Quintum Mucium.

LEgati proconſulis nihil à proprium habent, niſi à proconſule eis mandata fuerit iuriſdictio.

De faſcibus proconſulis.

14. *Vlpianus* Libro 20. ad legem Iuliam & Papiam.

PRoconſules non amplius quàm ſex d faſcibus vtuntur.

De tutore à legato dando.

15. *Licinius Rufinus* lib. 3. Regularum.

ET legati proconſulum tutores e dare f poſſunt.

Si proconſul Romam reuerſus ſit.

16. *Vlpianus* lib. 2. ad edictum.

PRoconſul portam Romæ ingreſſus, deponit imperium g.

DE OFFICIO PRÆFECTI h Auguſtalis i.

TIT. XVII.

Vlpianus lib. 15. ad Edictum.

PRæfectus Ægypti non prius deponit præfecturam & imperium, quod ad ſimilitudinem proconſulis k, lege ſub Auguſto ei datum eſt, quàm Alexandriam ingreſſus ſit ſucceſſor eius, licet in prouinciam venerit, & ita mandatis eius continetur.

DE l OFFICIO PRÆSIDIS m.

TIT. XVIII.

Præſidis appellatione qui contineantur.

Macer lib. 2. de officio Præſidis.

PRæſidis nomen generale n eſt: eoque & proconſules o, & legati Cæſaris, & omnes prouincias regentes, licet ſenatores ſint, p præſides appellantur: proconſulis appellatio ſpecialis eſt.

Vtrum præſes apud ſe leges agere poſſit.

q. 2. *Vlpianus* lib. 26. ad Sabinum.

PRæſes apud ſe adoptare poteſt, quemadmodum & emancipare filium, & manumittere r ſeruum poteſt.

Vbi, & in quos imperium habet.

3. *Paulus* lib. 13. ad Sabinum.

PRæſes prouinciæ * in ſuæ s prouinciæ homines tantum i[m]perium habet: & hoc, dum in prouincia eſt: nam ſi exceſſerit imperium priuatus eſt. Habet interdum imperium & aduerſus extraneos t homines, ſi quid manu commiſerint: nam & * in mandatis principum ſ eſt, vt curet is qui prouinciæ præeſt, malis hominibus prouinciam purgare nec v diſtinguitur, vnde ſint.

Quale imperium habet.

4. *Vlpianus* lib. 39. ad Edictum.

PRæſes prouinciæ x maius imperium in ea prouincia habet omnibus poſt principem.

Si tutorem aut iudicem ſe dare velit.

5. *Idem* lib. 1. de omnibus Tribunalibus.

PRæſes prouinciæ non magis tutorem y, quàm ſpecialem iudicem, ipſe ſe dare poteſt.

De illicitis exactionibus, & extorſionibus. 1. De probationibus recipiendis. 2. De humilioribus protegendis. 3. De illicitis miniſteriis & exactionibus. 4. De licitis vel illicitis iudicijs negotiationibus, & innocentibus non puniendis. 5. Ne pauperes ... prætextu aduentus officiorum, vel militum vexentur. 6. Ne quid ſub nomine militis committatur. 7. Vitium medicis, agrotis morum puniendum ſit. 8. De imperio præſidis. 9. De multis remittendis.

6. *Idem* lib. 1. Opinionum.

ILlicitas exactiones, & violentia factas, & extortas metu venditiones z, & cautiones, vel ſine pretij numeratione prohibeat præſes prouinciæ. Item ne quis iniquum lucrum aut damnum ſentiat, præſes prouinciæ prouideat.

1 * ¶ Veritas rerum erroribus a geſtarum a non vitiatur, & ideo præſes prouinciæ id ſequatur, quod conuenit è eum ex fide eorum quæ probabuntur c.

2 ¶ Ne potentiores viri humiliores iniuriis afficiant, neve defenſores eorum calumnioſis criminibus inſectentur innocentes, ad religionem præſidis prouinciæ pertinet. 3 ¶ Illicita e miniſteria ſub prætextu adiuuantium militares viros ad concutiendos homines procedentia prohibere, & deprehenſa coërcere præſes prouinciæ curet, & ſub ſpecie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat.

4 ¶ Neque licita à negotiatione aliquos prohiberi, neque prohibita exerceri, neque innocentibus pœnas irrogari, ad ſollicitudinem ſuam præſes prouinciæ reuocet.

5 ¶ Ne tenuis c vitæ homines ſub prætextu aduentus d officiorum, vel militum, lumine vnico e vel breui ſupellectili ad aliorum vſus tranſlatis, iniuriis vexentur, præſes prouinciæ prouideat.

6 ¶ Ne quid ſub nomine militum, quod ad vtilitates eorum in commune non pertinet, à quibuſdam propria ſibi commoda iniquè vindicantibus committatur, præſes prouinciæ prouideat.

7 ¶ Sicuti medico f imputari euentus mortalitatis non debet: ita quod per g imperitiam h commiſit i, imputari ei debet. prætextu humanæ fragilitatis delictum decipientis in periculo homines innoxium eſſe non debet.

8 ¶ Qui vniuerſas k prouincias regunt ius gladij habent, & in metallum dandi poteſtas eis permiſſa eſt.

9 ¶ Præſes prouinciæ, ſi multam l quam irrogauit, ex præſentibus facultatibus eorum, quibus eam dixit, redigi non poſſe deprehenderit: neceſſitatem ſolutionis moderetur m, reprehenſa n exactorum illicita auaritia.

¶ Remiſſa propter inopiam multa, à prouincias regentibus exigi non o debet.

De ædificijs reficiendis.

7. *Idem* lib. 3. Opinionum.

PRæſes prouinciæ, inſpectis ædificiis, dominos eorum cauſa cognita p, reficere ea compellat: & aduerſus detrectantem, competenti remedio, deformitati auxilium ferat.

De reſcriptis, Præſidem adire poteſt.

8. *Iulianus* lib. 1. Digeſtorum.

SÆpe audiui q Cæſarem noſtrum dicentem, hac reſcriptione, *Eum, qui prouinciæ præeſt, adire potes* r, non imponi neceſſitatem ſ proconſuli, vel legato eius vel præſidi prouinciæ t ſuſcipiendæ cognitionis: ſed eum æſtimare debere, ipſe cognoſcere, an iudicem dare debeat.

9. *Calliſtratus* lib. 1. de Cognitionibus.

GEneraliter, quotiens princeps ad præſides prouinciarum remittit t negotia per reſcriptiones, veluti *eum, qui prouinciæ præeſt, adire poteris*: vel cum hac adiectione, *is æſtimabit, quid ſit partium ſuarum*: non imponitur x neceſſitas proconſuli, vel legato ſuſcipiendæ cognitionis, quamuis * non ſit *adiectum, *is æſtimabit quid ſit partium ſuarum*: ſed is æſtimare debet, vtrum ipſe cognoſcat, an x iudicem dare debeat.

De quibus præſes cognoſcit.

10. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris epitomarum.

EX omnibus cauſis, de quibus vel præfectus vrbi, vel præfectus prætorio, itemque conſules, & prætores, cæterique Romæ cognoſcunt: correctorum y, & præſidum prouinciarum eſt notio.

11. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

OMnia enim prouincialia deſideria, quæ Romæ varios iudices habent, ad officium præſidum pertinent.

Quid ſeruare debet in iure dicendo.

12. *Proculus* lib. 4. Epiſtolarum.

SEd licèt is qui prouinciæ præeſt, omnium Romæ magiſtratuum vice & officio fungi debeat: * non z tamen ſpectandum eſt, quid Romæ factum eſt, quam quid a fieri debeat.

De quiete prouinciæ, & malis puniendis. 1. De furioſis aut furorem ſimulantibus.

13. *Vlpianus* lib. 7. de Offic. Proconſulis.

* COngruit bono, & graui præſidi curare vt pacata atque quieta prouincia ſit, quam regit. quod non difficile obtinebit, ſi ſollicitè agat, vt malis hominibus prouincia careat, eoſque conquirat b: nam & ſacrilegos c, latrones, plagiarios, fures d conquirere debet: & prout quiſque deliquerit, in eum animaduertere; receptoreſque e eorum coërcere, ſine quibus latro diutius latere non poteſt.

a l. 12. §. 1. ſ. de iudiciis.
b Imo propriam iuriſdictioné habere videntur. l. penult. ſ. de off. eius cui mandata. Vide Cuiacium ... obs. 21.
c al. ... Aug. Vaca ... Verum ... legitur ...
d vide quæ ſcripſi ad l. 1. §. 1. inſ. de poſtulando. Adde Papiſium.
e l. 1. §. 1. ſ. de tutoribus datis ab his.
f poſſunt & apud eoſdem tutores ſuſpecti poſtulari, l. 1. §. 4. inſ. de ſuſpectis tutoribus.
g Id eſt, inſignia magiſtratus, l. 1. ſ. eod. l. 3. §. 5. inſ. de poſtul. alij voluntariam iuriſdictionem. Cuiac. ſ. Nou. 95.
h l. Cod. 37. vide Euſtath. 3. Iuſtin.
i ab Auguſto conſtituti victa Cleopatra Strabo 71. Cauſam conſtituendi vide apud Tacitum lib. 2.
k de præf. Ægypti adde l. 32. §. 1. ... ex quibus cauſ. maior. l. 1. C. de pœnis. l. 1. C. de tutor. datis. l. 3. §. qui ... inſ. de falſis. l. 1. §. inſ. de minor. vind.
l adde quædam ad officium Præſidis ex l. 102. inſ. de ſolut. l. ſ. inſ. de ...
m l. Cod. ... vide Authent. ... Nou. 24. 25. 29. 104. 101.
n quid differat à proconſule, v. Cuiac. 20. obſ. 37.
o non ſint. Autem.
p vide l. 5. inſ. de manum. vind.
q l. 1. in fin. inſ. de tut. datis.
r v. l. 21. inſ. de conditionibus ...
ſ Nou. 17. cap. 2.
t Nou. 8. cap. 12. l. 7. in fin. inſ. de captiuis.
v vt & Proconſul. l. 1. §. ſ. de off. procon.
x l. vlt. ſ. de off. præt. l. 4. inſ. de tutoribus datis.
y l. vlt. §. ſi iudex metu. inſ. quod metus.
z vide l. 57. inſ. de oblig. & action.
a al. geſtorum. Harum. 25. ...
b Id eſt, quod conuenire exiſtimat. Si deprehenderit fidem inſtrumentorum probationibus, probationes ſequatur: ſin falſitas reperit, aliud eius fides & rerum veritas expoſtulat, quàm vt allegata & probata ſequatur.
* et hinc colligi ſolet, iudicem debere iudicare ſecundum probata, vide tamen ... Vide l. 3. §. 1 ... in fin. l. de teſtibus. ... vide ... Plane aliud velle videtur Vlpianus, cùm enim ait veritatem erroribus geſtorum non vitiari, plane id innuit; Non eſſe iudicandum ſecundum allegata & probata, ſi ab allegatis & probatis veritatem contraria iudici viſa fuerit.

a 1. ... §. 5. 7.
b vide quæ ſcripſi ad l. 11. §. 5. ſ. de publicanis.
c Tenuis vitæ homines, quibus ... Aug.
d vide l. 10. §. 19. ſ. de ...
e Ita ... Rhodiginus ... legit, ſimilis ... id eſt ... hoc ſenſu ... men ſuum videtur ... Cicero ... Nou. 130 ... adde Nou. 17. c. 1. §. 9. ... Nou. 130. c. 9.
f §. 7. inſ. ad l. Aquil.
g vide Paul. ſent. 2. 5. §. vlt.
h v. l. 121. inſ. de reg. iur.
i vide l. 9. §. Celſus inſ. locati. v. de l. 8. inſ. ad l. Aquil.
k l. integras. Zonaras.
l vide l. vlt. inſ. C. de modo mulctarum & eadem titulo ...
m aliud in pœna, vide l. 45. §. 1. inſ. de re iudicata.
n reprehendi ... minus eſt reprehendere quàm reprimere, id eſt punire, l. 7. §. ad ... inſ. de ... & ... Cicero pro ...
o Immo exigi poſſe videtur, l. 49. inſ. de admin. tutorum.
p l. 46. in pr. inſ. de damno infecto. l. 8. in fin. C. de ædific. priu. l. 4. C. de iure Reip. Nou. 17. c. 4.
q Teſtimonium de audito valere hinc colligitur.
r Poteſt, hæc dictio neceſſitatem non imponit, vt hic. Sic verbum Oportet, & Debet, non neceſſitatem ſed honeſtatem quandoque innuit, l. 1. §. de iuſtitia.
ſ Cur ita? vide l. 40. in pr. inſ. de iudic. & l. 1. C. quo modo & quando.
t Remitti negotia ad præſides reſcripto principis ſolita.
v Index imperiú ſuum ad veſtigatem litigantium referre debet. adde Nou. 60. c. 2.
x Præſes aut ipſe cognoſcit, aut iudicem dat.
y quibus aliqua ...
z vide l. 24.

... prouinciæ mandata eſt l. vn. C. ... C. vt omnes iudices ... l. C. de ſeru. & ... a Vide l. 3. in fin. C. ... Nou. 15. c. 2.
b hic ergo non pertinet, l. 6. §. ſi quis accuſatorem, inſ. de ... quæ negat ſibi iudicem eſſe, vbi nullus ſit accuſator.
c l. 4. §. 2. inſ. ad legem Iuliam pecul.
d l. 56. §. 1. de furtis. e vide l. 1. inſ. de receptatoribus.
* f ex hac lege cum ſequenti collige verè furioſos (non tempore furentis ... non ſimulantes) non teneri parricidij, lege penult. in fin. inſ. de parricidiis, homicidij lege 2. inſ. de ſicarijs: ... iniuriæ lege 3. §. 1. inſ. de iniuriis, etiam ... principem. lege vnica Cod. ſi quis imperatori maledixerit. non ... teſtamentum l. 9. C. qui teſtamenta. etiam ad pias cauſas. ... in l. 2. C. de ſerui... nec codicillos. l. 1. §. 3. inſ. de iure codicill. nec ſponſalia, l. 8. inſ. de ſponſal. nec matrimonium l. 16. in fine inſ. de ritu nupt.

Universidad Rey Juan Carlos

nec ſtipulationem, §. 8. de inutil. ſtipul. nec locationem, 26. locati. nec quid aliud contrahere l. 40. ff. de regulis iuris. vel agere, cùm nec velle poſſint, l. 2. ff. de iure codicill. l. 40. ff. de regulis, cum abſentium & quieſcentium loco habeantur. l. 124. de regulis iuris. niſi vbi eorum negotia geſſa ſunt, l. 3. §. 5. l. de negot. geſt. & curator eis detur, ff. de curat. fur. Praeterea furioſi teſtes eſſe non poſſunt l. 20. §. 6. ff. qui teſt. facere nec iudices l. 12. §. 2. ff. de iudiciis. nec tutores, l. 11. ff. de tutelis, retinent tamen ſtatum, dignitatem, magiſtratum, poteſtati, dominium rei ſuae, l. 20. ff. de ſtatu, vxorem & matrimonium, & ius patriae poteſtatis, l. 8. ff. de his qui ſui vel al. quanquam hoc eorum conſenſu liberi contrahere nuptias poſſunt. l. 25. C. de nupt. & totaliter moderate à parentum curatoribus l. 28. C. de Epiſc. audien. obſeruandum tamen Leonem Nou. 111. & 112. & Nicephorum Botoniatam, ei quod de matrimonio furioſorum diximus quodammodo derogare.

a Neceſſarij, ſiue neceſſariae perſonae, vulgari.
b Simulatus, furor poena dignus. l. 6. ff. de curator. furioſ. Claro 2. de ſumm.
c Furor, continuata mentis alienatio, qua quis omni intellectu caret.
d l. 13. in f. C. eod.
e vide leg. 7. ff. de curatore furioſ.
f Interualla hac furoris, confuſa furoris & ſanitatis dicuntur. l. 6. C. de curatore furi. l. 9. Cod. qui teſtamenta.
g Diligentiam quiſque in officio ſuo praeſtare tenetur, l. 3. C. de off. Praeſ. Praetor. orient.

1 ¶ Furioſi f, ſi non poſſint per neceſſarios a contineri, eo remedio per praeſidem obuiam eundum eſt, ſcilicet, vt carcere contineantur, & ita Diuus Pius reſcripſit.

¶ Sanè excutiendum Diui fratres putauerunt in perſona eius, qui parricidium admiſerat, vtrùm ſimulato b furore facinus admiſiſſet, an verò re vera compos mentis non eſſet: vt ſi ſimulaſſet, plecteretur: ſi fureret, in carcere contineretur.

14. *Macer*, lib. 2. de Iudiciis Publicis.

DIuus Marcus & Commodus Scapulae Tertyllo reſcripſerunt in haec verba: Si tibi liquidò compertum eſt, Aelium Priſcum, in eo furore eſſe, vt continua c mentis alienatione omni intellectu careat: nec ſubeſt vlla ſuſpicio, matrem ab eo ſimulatione d dementiae occiſam, potes de modo poenae eius diſſimulare, cum ſatis furore ipſo puniatur, & tamen diligentius cuſtodiendus erit, ac, ſi putabis etiam vinculo coërcendus: quoniam tam ad poenam, quàm ad tutelam eius, & ſecuritatem e proximorum pertinebit. Si verò vt plerunque adſolet, interuallis f quibuſdam ſenſu ſaniore, non fortè eo momento ſcelus admiſerit: nec morbo eius danda eſt venia, diligenter explorabis: & ſi quid tale compereris, conſules nos, vt aeſtimemus, an per immanitatem facinoris, ſi, cùm poſſet videri ſentire, commiſerit, ſupplicio adficiendus ſit. Cùm autem ex litteris tuis cognouerimus, tali eum loco atque ordine eſſe, vt à ſuis, vel etiam in propria villa cuſtodiatur: rectè facturus nobis videris, ſi eos, à quibus illo tempore obſeruatus eſſet, vocaueris, & cauſam tantae negligentiae excuſſeris: & " in " vnumquemque eorum, prout tibi leuari vel onerari culpa eius videbitur, conſtitueris: nam cuſtodes furioſis non ad hoc ſolum adhibentur, ne quid pernicioſius ipſi in ſe moliantur, ſed ne aliis quoque exitio ſint. quod ſi committatur h, non immeritò culpae eorum adſcribendum eſt qui negligentiores in officio g ſuo fuerint.

Ne praeſes extra prouinciam agat.

15. *Marcianus* lib. 1. de Iudiciis publicis.

ILlud obſeruandum eſt, ne ſi qui prouinciam regit, fines eius excedat h, niſi voti k ſoluendi cauſa: dum tamen abnoctare l ei non m liceat.

De quibus praeſes ius dicere poſſit.

16. *Macer* lib. 1. de officio Praeſidis.

SEnatuſconſulto cauetur, vt de his, quae prouinciae n regentes, comites o, aut liberti eorum antequam in prouinciam venerint, contraxerunt, parciliùs p iudicatur: ita vt actiones omiſſae, quae ob eam cauſam quod inſtitutae non eſſent, poſtea quàm quis eorum ea prouincia exceſſerit, reſtituantur. Si quid tamen inuito accidit, veluti ſi iniuriam, aut furtum paſſus eſt, hactenus ei " ius dicendum eſt, vt litem conteſtetur, reſque ablata exhibeatur q, & deponatur r, aut ſiſti, exhiberiue ſatiſdato promittatur.

Si praeſes ignorans ſucceſſorem aduenisse voluntariam iuriſdictionem exercuit.

17. *Celſus* lib. 3. Digeſtorum.

SI fortè praeſes prouinciae manumiſerit, vel tutorem dederit, priuſquam cognouerit ſ ſucceſſorem aduenisse, erunt haec rata.

De donis & muneribus.

18. *Modeſtinus* lib. 6. Regularum.

PLebiſcito continetur, " vt " ne quis praeſidum munus, donumue caperet: niſi " eſculentum, potulentumue, quod intra dies proximos prodigatur x.

Qualem in adeundo & in cognoſcendo ſe praebere debeat.

19. *Calliſtratus* lib. 1. de Cognitionibus.

* OBſeruandum eſt ius reddenti, vt in adeundo quidem facilem ſe praebeat; ſed contemni y non patiatur, vnde mandatis adiicitur, ne praeſides prouinciarum in vlteriorem z familiaritatem prouinciales admittant. nam " ex conuerſatione aequali contemptio dignitatis naſcitur.

1 ¶ Sed & in cognoſcendo neque excandeſcere a aduerſus eos, quos malos putat, neque precibus calamitoſorum illacrymari oportet, id enim non eſt conſtantis & recti iudicis b, cuius animi c motum vultus detegit, & ſummatim ita ius reddet, vt auctoritatem dignitatis ingenio ſuo augeat.

De abdicatione magiſtratus.

20. *Papinianus* lib. 1. Reſponſorum.

LEgatus Caeſaris, id eſt praeſes, vel corrector prouinciae, abdicando ſ ſe, non amittit imperium.

Si quis ſeruum aut ſeruam vitiauerit.

21. *Paulus* lib. ſingulari de Officio Adſeſſorum.

PRaeſes cum cognoſcat g de ſeruo corrupto, vel ancilla deuirginata, & vel ſeruo ſtuprato: ſi actor i rerum agentis corruptus eſſe dicetur, vel eiuſmodi homo, vt non k ſolam iacturam aduerſus ſubſtantiam, ſed ad totius domus l euerſionem pertinens, ſeueriſſimè debet animaduertere.

DE OFFICIO PROCVRATORIS m Caeſaris, vel n Rationalis.

TIT. XIX.

De his quae procurator Caeſaris egit geſſitque. 1. De alienatione rei Caeſaris. 2. De acquirenda hereditate.

Vlpianus lib. 16. ad Edictum.

QVae acta o " geſtaque ſunt à procuratore Caeſaris, ſic ab eo comprobantur, atque p ſi à Caeſare geſta ſunt.

1 ¶ Si rem Caeſaris procurator eius, quaſi rem propriam, tradat non puto eum dominium transferre tunc enim transfert, cum negotium Caeſaris gerens, conſenſu ipſius tradit. denique ſi venditionis, vel donationis, vel tranſactionis q cauſa quid agat, nihil agit: non r enim alienare ei rem Caeſaris, ſed diligenter gerere commiſſum eſt.

2 ¶ Eſt hoc praecipuum in procuratore Caeſaris, quod & eius iuſſu ſeruus Caeſaris adire hereditatem poteſt & ſi Caeſar heres inſtituatur, miſcendo ſe opulentae haereditati s procurator heredem Caeſarem facit.

2. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

QVod ſi ea bona, ex quibus Imperator heres inſtitutus eſt, ſoluendo non ſint, re perſpecta t, conſulitur Imperator: heredis enim inſtituti, in adeundis, vel repudiandis huiuſmodi hereditatibus, voluntas exploranda eſt.

De iure deportandi. 1. Interdicendi. 2. Reſtituendi.

Calliſtratus libro 6. de Cognitionibus.

CVratores Caeſaris ius deportandi non habent: quia huius u poenae conſtituendae ius non habent.

1 Si tamen, quaſi tumultuoſum, vel iniurioſum aduerſus colonos Caeſaris, prohibuerint in praedia Caeſariana accedere: abſtinere debebit, idque Diuus Pius Iulio reſcripſit.

2 ¶ Deinde neque redire cuiquam permittere poſſunt, idque Imperatores noſtri Seuerus & Antoninus ad libellum Heroiae reſcripſerunt.

DE OFFICIO y IVRIDICI.

TIT. XX.

De adoptione & legis actione.

Vlpianus lib. 26. ad Sabinum.

ADoptare quis apud Iuridicum poteſt: quia data eſt ei legis z actio a.

De Tutoribus dandis.

2. *Idem* lib. 39. ad Sabinum.

IVridico b, qui Alexandriae agit, datio c tutoris conſtitutione Diui Marci conceſſa eſt.

a alias interiorem. Nouo. q. ad 13.
b Iudicis ac iudices imaginem Chryſippum ex libro [illegible] hoc refert ex 14. Gellio. Facit (inquit) Chryſippus imaginem Iuſtitiae, eamque ſoleban eſſe dixit à pictoribus & Rhetoribus antiquioribus ad hunc modum: Forma atque filo virginali, aſpectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum acribus, neque humilis neque atrocis, ſed reuerendae cuiuſdam triſtitiae dignitate. Ex imaginis autem iſtius ſignificatione intelligi voluit iudicem, qui Iuſtitiae Antiſtes eſt, oportere eſſe grauem, ſanctum, ſeuerum, incorruptum, inadulabilem, contraque improbos, nocentesque immiſericordem atque inexorabilem, erectumque & arduum ac potentem, vi & maieſtate aequitatis, veritatiſque terrificum.
c Nouell. 17. c. in fin. l. 15. §. 3. [illegible] 24. C. de Sen. [illegible] in l. 16. Iuſtiniani [illegible] cedes vultu, ſe debet, eum magna prudentia.
d [illegible] qui ea, qui vultu [illegible] regulam [illegible] Rhet. [illegible]
e Animi motum vultus detegit. [illegible] vultus ſalus [illegible]
f [illegible] Conſtantinum [illegible] potuiſſe hoc [illegible] abdicare [illegible]
g al. cognoſcit.
h vide l. 6. ff. [illegible]
i de qua l. 6. [illegible]
k [illegible]
l [illegible]
m [illegible] & qui & Curator [illegible] Caeſaris [illegible]

h Idem in tribuno plebis. 5. Gell. 2. & Flamine Diali. Alexand. lib. 5. i Nouella 24. cap. 2.
k Vti ſoluendi cauſa priuilegiata.
l Abſol. in fine iuſſu verborum ſig. adde 7. Gell. 2. Dion. 39. vide quae ſcripſi ad l. 2. §. 1. ff. de verborum ſignif. Eodem ſenſu Tertullianus ad vxorem: eius vxorem ſolennibus Paſchae diebus abnoctantem ſeruus ſuſtinebit. Eam erant illis diebus peruigilia.
m Quid ſi abnoctauit? maieſtatis ſit reus Nou. 97. cap. 1. nouiſſimam poenam ſuſtinet, id eſt, vltimo ſupplicio punitur, Iulianus Patricius, 4. Nouella.
n vide l. 4. C. inf. de iudiciis. o De Comitibus praeſidum, adde l. 4. ff. de off. adſeſſ.
p interdum ergo poteſt. vide l. 6. §. penult. inf. de poenis. q Cur ita? vide l. 7. §. ult. inf. qui ſatiſdare. r atqui à ſequeſtratione non incipiendum. l. 1. C. de prohib. ſequeſtr. ſ vide l. 1. §. ult. inf. de ſolut. t al. donumve.
u Continentior fuit Cicero: qui 5. ad Atticum 20. ſcribit ſe in prouinciis non modò ſolum [illegible] ſed [illegible]
x Prodigere eſt conſumere. inf. in prodigo, Inde prodigus.
y adde l. 1. in princ. inf. de poſtulando.

Caeſaris l. 3. inf. eod. Dion. lib. 53. ſub Seuero primum. Introductum Caeſaris [illegible] Spartianus. n [illegible] idem namque eſt procurator Caeſaris & rationabilis. o formulam actorum Pr. Caeſaris vide in l. penult. ff. de [illegible]
p Formulam hanc procuratoriam quidam ex hoc loco eruunt, vt [illegible] curator facere ea quae dominus faceret. q l. 13. ff. de negot. [illegible] alienare poteſtatem generalem adminiſtrationem habentis. l. 58. l. 59. ff. de proc.
ſ l. 40. §. 2. ff. de iure fiſci. t vide l. [illegible] ff. de acquir. hered.
u veluti ſi idem habuerit de praedio. vide l. 3. ff. de iure fiſci.
x & criminalis, niſi cum fungantur vice Praeſidum, vt [illegible] 29. obſer. 13. Robert. 1. animad. 11. [illegible]
y 2. Cod. eodem. z De legis actionibus vide l. 4. ff. de adoptionibus [illegible] proconſ. l. 3. de adoptionibus. a l. 3. ff. de off. procons.
b Iuridici fit mentio in l. 41. §. Lucius Titius ff. de fideic. liber. [illegible] de [illegible] & praefecto Auguſtali, l. 2. ff. de tutoribus datis ab his.

Universidad Rey Juan Carlos

DE OFFICIO EIVS CVI mandata eſt iuriſdictio a.

TIT. XXI.

Quæ mandari poſſunt. 1. Quæ transferantur mandata iuriſdictione.

Papinianus lib. 1. Quæſtionum.

QVæcunque ſpecialiter b lege vel ſenatuſconſulto, vel conſtitutione principum tribuuntur, mandata iuriſdictione non transferuntur: quæ verò iure magiſtratus competunt, mandari poſſunt. Et ideo videntur errare magiſtratus: qui cum publici iudicij habeant exercitionem, lege, vel ſenatuſconſulto delegatam (veluti legis Iuliæ de adulteriis, & ſi quæ ſunt aliæ ſimiles) iuriſdictionem ſuam mandant.

¶ Huius rei fortiſſimum c argumentum eſt d, quod lege Iulia de vi nominatim cauetur, vt is cui obtigerit exercitio, poſſit eam, ſi proficiſcatur, mandare: non aliter itaque mandare poterit, quàm e ſi abeſſe cœperit: cùm alias iuriſdictio etiam à præſente mandetur. Et, ſi à familia dominus occiſus eſſe dicetur, cognitionem prætor, quam ex ſenatuſconſulto f habet, mandare non poterit.

1 ¶ Qui mandatam iuriſdictionem ſuſcepit, proprium nihil habet g, ſed eius, qui mandauit, iuriſdictione vtitur. Verius eſt enim more maiorum iuriſdictionem quidem transferri: ſed merum imperium h quod lege i datur non poſſe mandari: quare nemo dicit, animaduerſionem legatum proconſulis habere, mandata iuriſdictione. *Paulus notat*: & Imperium, k quod iuriſdictioni cohæret mandata iuriſdictione tranſire: quod verius eſt.

De conſilio exercendo, de prædiis pupillorum, aut minorum vendendis.

2. *Vlpianus* lib. 3. de Omnibus Tribunalibus.

MAndata iuriſdictione à præſide, conſilium non poteſt exercere is, cui mandatur.

1 ¶ Si tutores vel curatores velint prædia vendere, causâ cognita l id prætor vel præſes permittat, quod ſi mandauerit iuriſdictionem, nequaquam poterit mandata iuriſdictione, eam quæſtionem transferre.

Si prætori iuriſdictio mandetur.

3. *Iulianus* lib. 5. Digeſtorum.

ET ſi prætor ſit is, qui alienam iuriſdictionem exequitur, non tamen pro ſuo imperio agit m, ſed pro eo, cuius mandatu ius dicit, quoties partibus eius fungitur.

De ſuſpecti cognitione. 1. & aliis cauſis quæ mandari poſſunt.

4. *Macer.* lib. 1. de Officio præſidis.

COgnitio de ſuſpectis n tutoribus mandari poteſt, immo etiam mandata generali iuriſdictione propter vtilitatem pupillorum, eam contingere conſtitutum eſt in hæc verba: Imperatores Seuerus & Antoninus Braduæ proconſuli Africæ. Cùm propter o iuriſdictionem legatis p tuis dederis: conſequens eſt, vt etiam de ſuſpectis tutoribus poſſint cognoſcere.

1 ¶ Vt poſſeſſio bonorum detur; vel, ſi cui damni infecti non caueatur, vt is poſſidere iubeatur: aut ventris nomine in poſſeſſionem mulier, vel is, cui legatum eſt, legatorum ſeruandorum causâ in poſſeſſionem mittatur, mandari poteſt q.

Qui iuriſdictionem mandari poſſunt vel non. 1. Officium iuriſdictionis priuato mandatur.

5. *Paulus* lib. 18. ad Plautium.

MAndatam à ſibi iuriſdictionem mandare alteri non r poſſe manifeſtum eſt s. ¶ Mandata iuriſdictione priuato, etiam imperium, quod t non eſt merum, videtur mandari, quia iuriſdictio, ſine modica coërcitione nulla eſt.

DE OFFICIO f ADSESSORVM. g

TIT. XXII.

In quibus cauſis conſiſtit.

1. *Paulus* libro ſingulari de Officio Adſeſſorum.

OMne officium adſeſſoris, quo iuris h ſtudioſi partibus ſuis funguntur, in his ferè cauſis conſtat, in cognitionibus, poſtulationibus, libellis, edictis, decretis, epiſtolis.

Qui poſſunt adſidere vel non.

2. *Macianus* libro primo de iudiciis Publicis.

LIberti adſidere poſſunt. 1 ¶ Infames autem licèt non prohibeantur legibus adſidere: attamen arbitror, vt aliquo "quoque" decreto principali refertur conſtitutum k non poſſe officio adſeſſoris fungi. l

3. *Marcel.* lib. 1. de Officio Præſidis.

SI eadem prouincia, poſtea in duas ſub duobus præſidibus conſtituta eſt, velut Germania, Myſia: ex e altera ortus, in altera adſidebit, nec videtur in ſua prouincia adſediſſe.

De Salario comitum legati Cæſaris.

4. *Papinianus* lib. 4. Reſponſorum.

DIem functo legato Cæſaris, ſalarium comitibus o reſidui temporis p, quod à legatis q præſtitutum eſt r, debetur: modò ſi non poſtea comites cum aliis eodem tempore fuerunt. Diuerſum in eo ſeruatur, qui ſucceſſorem ante tempus accepit.

De conſiliariis negotia tractandis.

5. *Paulus* libro 1. Sententiarum.

COnſiliarijs eo tempore quo adſident, negotia tractare in ſuum quidem auditorium nullo modo conceſſum eſt: in alienum autem non f prohibetur.

De adſeſſore Curatoris reipub.

6. *Papinianus* lib. 1. Reſponſorum.

IN conſilium curatoris t reipublicæ vir eiuſdem ciuitatis adſidere non prohibetur: quia u publico ſalario non fruitur.

a ſubaudi omnis, vel pars eius. leg. 16. infra de iuriſd. Priori mandato omnis iuriſdictio quæ magiſtratui iure competebat, deferebatur, at vno magiſtratus, neque iuriſdictio ſpeciali iure, lege, due competens.
b adde l. 1. §. ſed nec mandare 18. in fin. de quæſt. l. 2. in fin. Cod. de pedan. iud.
c Argumentum fortiſſimum hic appellat per auxeſin argumentum à contrario ſenſu, quod tamen plerumque ſubuertitur. Sic quandoque dicitur euidentiſſimum, quod ſolis coniecturis conſtat, l. 24. infra ſoluto.
d A contrario ſenſu hoc argumentum ſumptum eſt, quod in iure valet, vide apud Socinum regula 28. Euerardum in Topicis loco 82.
e Delegati cauſæ meri & mixti imperij non poſſunt generaliter, l. imperium, infr. de iuriſd. Sed tamen fallit: ſi qui ea imperia habet ſuſta de cauſa abſenturus ſit, vt hic. alias exceptiones, vide apud Socinum regula De legato 24.
f l. 2. in princ. ſ. de Senatuſc. Syll.
g l. 1. §. eod.
h l. vlt. §. eod.
i vel ſenatuſconſulto à iniiis legis, de quo l. vlt. in §. Verba.
l l. 2. C. de aſſeſſ. etiam qui videntur admin. iud.
m l. 1. §. qui mandatam, l. eod. l. 16. ſ. de iuriſd.
n l. 1. §. 4. infra de ſuſpect. l. 4. §. 1. infra de damno. leg. 26. infra ad municipalem. vide l. 31. §. de rebus auth. iud.
o Propriam iuriſdictionem hic vocat, quia iure quaſi proprio vti poſſit. Vide quæ notaui ad l. 5. C. de Iudiciis: vide l. 13. ſ. de offic. proconſulis.
p Plures interdum legati proconſulibus, à principe adſribuntur, vt hic & l. 2. ſ. qui sx à quo appellari. Sic Quintus frater Ciceronis in Aſiam Proconſul proficiſcens, Tuberonem, Allienum & Gratidium habuit. Suum etiam Quæſtorem Proconſules habuere.

q vide l. 5. infra quibus ex cauſ. in poſſ. ſ. Imò non poteſt, inberentibus cauere, & in poſſeſſionem mittere magis imperij eſt quam iuriſdictionis, l. 4. infra de iudiciis. Annon quoque qui eiuſmodi magiſtratus municipalis facere non poteſt, l. 26. ſ. ad municip. Adde, quæ ſcripſi ſ. ad l. 4. §. 3 ſ. de damno.
s Mandabant iuriſdictionem magiſtratus, etiam priuatis, vt hic. Apud Liuium prætor peregrinus mandat Vrbano. In prouinciis vero, Præſides, & Proconſules mandabant vni ex legatis vel comitibus.
e Cur igitur, lege i & delegatiſe cur legatus iudicem dare poſſe dicitur? l. 12. ſ. de officio proconſulis.
d Immo non eſt manifeſtum, l. 12. ſ. 13. ſ. de officio proconſulis.
e hæc verba quod non eſt merum, ex gloſſis in contextum irrepſere quidam ſuſpicantur.
f vide l. 1. in fi. ſ. eodem.
g l. Cod. 51. Sic conſiliarios Ciceroni 2. de finibus, & aſſeſſores & potentia quædam Magiſtratus, l. omnes C. Theod. de his qui admin. Certo numero fuere adſeſſores l. 21. §. 2. ſ. de excuſat. tutor. h quo vt iuris ſtudioſi Hi ſunt interpretes iuris, vide Cuiac. Nouel. 44. l. 11. C. ne l. 2. ſ. quod quiſque iuris. Nouel. 82. c. 12. §. 1. i & poſtulare l. 2. C. de poſtulando. k vide l. 2. C. de dignitatibus.
l arbitri tamen eſſe poſſunt, l. 7 in prin. ſ. de arbitr. m Princeps poteſt prouincias diuidere & ſingulis ita diuiſis ſingulos præſides conſtituere n Adſeſſor præſidis in ſua prouincia nemo eſſe poteſt, vt hic. Ita in ea prouincia ex qua quis originem ducit, officium tale hoc eſt prouinciale aut aduocati illic adminiſtrare prohibebatur, ne aut gratioſus aut calumnioſus apud ſuos eſſe videretur. Paul. 5 ſent. 12. §. 5. ſed nec prouinciæ ſuæ præfectus exiſtere, vide conſtitutionem Grat. Auguſt. l. vlt. C. ne Comitiue ſeruiat. Verùm ſpeciali beneficio id interdum à principe indulgebatur. l. 17. l. 38. ſ. quibus ex cauſis maiores. Huc refert 1. vlt. l. ea qua dicitur, Conſilio curatoris Reipublicæ virum eiuſdem ciuitatis adſidere poſſe: vel hac ratione, quod publico ſalario non fruatur. o Comites legatorum ac præfectorū, cohors prætoria, medici accenſi aruſpices præcones. Cicer. 2. Verr. de his omnibus accipe l. 16. ſ. de off. præſidis. p hæc verba quod à legatis. deſumo l. 19. in ſ. 1. eod. q atque ſoli principi id licet. l. vn. C. de prebendo ſalario.
r multo minus præſtitum iam, & ſolutum condici poterit (nam ita Alciatus 4. diſſ. ambituum 20. legit & Salomonis) v. l. 1. §. ſed cuſt ſ. de var. cognit. Sed præſtitutum hic nihil aliud eſt quàm præfinitum.
ſ atqui duobus magiſtratibus fungi non licet, l. vlt. C. eod.
t De Curatore Reip. adde l. 11. ſ. de pignorib. l. 3. §. 4. infr. quod vi. aut clam. ſ. Rep. l. 3. C. de modo mulctarum.
u v. l. 10. C. tit. 37. l. 38. quibus ex cauſ. maior. Briſſon. 1. ſelect. 12.

Universidad Rey Juan Carlos

LIBER SECVNDVS.

DE IVRISDICTIONE.

Quàm latè pateat iuris dicendi officium.

1 *Vlpianus* libro primo Regularum.

IVs dicentis officium a latiſſimum d eſt: nam & bonorum poſſeſſionem dare poteſt, & in poſſeſſionem mittere, pupillis non habentibus tutores conſtituere, iudices litigantibus dare e.

Effectus mandatæ iuriſdictionis.

2. *Iauolenus* libro ſexto ex Caſſio.

CVi iuriſdictio data eſt, ea f quoque conceſſa eſſe videntur g, ſine quibus iuriſdictio explicari non potuit.

De mero & mixto imperio, & iuriſdictione.

3. *Vlpianus* lib. 2. de Officio Quæſtoris.

IMperium aut merum eſt, aut mixtum eſt.

1 ¶ Merum eſt imperium, habere gladij h poteſtatem ad animaduertendum facinoroſos i homines, quod etiam poteſtas appellatur. ¶ Mixtum eſt imperium, cui etiam iuriſdictio ineſt, quod in danda bonorum poſſeſſione conſiſtit. Iuriſdictio k eſt etiam iudicis l dandi licentia.

Quæ ſunt imperij magis quàm iuriſdictionis.

4. *Idem* libro primo ad Edictum.

IVbere caueri prætoria ſtipulatione m, & in poſſeſſionem mittere, imperij magis n eſt, quam iuriſdictionis.

Qui iuriſdictionem mandare poſſunt.

5. *Iulianus* libro primo Digeſtorum.

MOre o maiorum ita comparatum eſt, vt is demum iuriſdictionem mandare poſſit, qui p eam ſuo q iure, non alieno r beneficio haberet.

De morte mandatoris iuriſdictionem.

6. *Paulus* lib. 2. ad Edictum.

ET ſ quia nec principaliter ei iuriſdictio data eſt, nec ipſa lex t defert, ſed u confirmat mandatam iuriſdictionem, ideóque ſi is qui mandauit iuriſdictionem, deceſſerit x, antequam res ab eo cui mandata eſt iuriſdictio, geri cœperit, ſolui mandatum Labeo ait y ſicut in reliquis cauſis.

De albo corrupto.

7. *Vlpianus* libro tertio ad Edictum z.

SI quis id quod iuriſdictionis perpetuæ a cauſa, non quod, prout res incidit, in albo b vel in charta, vel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit: datur in eum quingentorum c aureorum iudicium, quod populare eſt.

1 ¶ Serui quoque & filijfamilias verbis edicti continentur: ſed & vtrumque ſexum d prætor complexus eſt.

2 ¶ Quod ſi dum proponitur, vel antè propoſitionem quis corruperit; edicti quidem verba ceſſabunt, Pomponius autem ait ſententiam edicti porrigendam eſſe ad hæc.

3 ¶ In ſeruos autem, ſi non defenduntur à dominis, & in eos qui inopia laborant, corpus torquendum e eſt.

4 ¶ Doli mali autem ideo in verbis edicti fit mentio: quia ſi per imperitiam vel ruſticitatem f, vel ab ipſo prætore iuſſus, vel caſu aliquis fecerit, non tenetur.

5 Hoc verò edicto tenetur, & qui tollit, quamuis non corruperit: item qui ſuis manibus facit, & qui alij mandat. ſed ſi alius ſine dolo malo fecit, alius dolo malo mandauit; qui mandauit, tenebitur; ſi vterque dolo malo fecerit, ambo tenebuntur. nam & ſi plures fecerint, vel corruperint, vel mandauerint, omnes d tenebuntur.

8. *Gaius* lib. 1. ad Edictum prouinciale.

ADeo quidem, vt non ſufficiat vnum eorum pœnam luere.

9. *Paulus* libro tertio ad Edictum.

SI familia alicuius album corruperit: non ſimiliter hic edicitur, vt in furto, ne in reliquos actio detur, ſi tantùndem dominus, cum defendere vellet, vnius nomine præſtiterit, quantum liber præſtaret, fortaſſe quia hic & contempta maieſtas h prætoris vindicatur, & plura facta intelliguntur: quemadmodum cùm plures ſerui iniuriam fecerunt, vel damnum dederunt: quia plura facta ſunt, non vt in furto, vnum. Octauenus hic quoque domino ſuccurrendum ait. Sed hoc poteſt dici, ſi dolo malo curauerit, vt ab alio album corrumperetur, quia tunc vnum conſilium ſit, non plura facta, idem Pomponius libro decimo notat.

Ne quis ſibi, vel ſuis ius dicat.

10. *Vlpianus* libro tertio ad Edictum.

QVi iuriſdictioni præeſt i: neque k ſibi ius l dicere debet m, neque vxori vel liberis ſuis, n neque libertis vel cæteris, quos ſecum habet.

Quatenus ad iuriſdictionem pertinet quantitas accipitur.

11. *Gaius* libro 1. ad Edictum prouinciale.

SI o idem cum eodem pluribus actionibus agat, quarum ſingularum quantitas p intra iuriſdictionem iudicantis ſit, coaceruatio q verò omnium excedat r modum iuriſdictionis eius: apud eum agi poſſe, Sabino, Caſſio, Proculo placuit, quæ ſententia reſcripto Imperatoris Antonini confirmata eſt.

1 ¶ Sed & ſi mutuæ s ſint actiones: & alter minorem quantitatem, alter maiorem petat: apud eundem t iudicem agendum eſt ei, qui quantitatem minorem petit: ne in poteſtate calumnioſa aduerſarij mei ſit, an apud eundem litigare poſſim.

2 ¶ Si vna actio communis u ſit plurium perſonarum, veluti familiæ herciſcundæ, communi diuidundo, finium regundorum: vtrum ſingulæ partes ſpectandæ ſunt circa iuriſdictionem eius qui cognoſcit, quod Ofilio, & Proculo placet: quia vnuſquiſque de parte ſua litigat: an potius tota res, quia & tota res in iudicium venit, & vel vni adiudicari poteſt, quod Caſſio & Pegaſo placet. & ſanè eorum y ſententia probabilis eſt.

De magiſtratibus municipalibus.

12. *Vlpianus* libro I. ad Edictum.

MAgiſtratibus municipalibus ſupplicium à ſeruo ſumere non licet: modica autem caſtigatio x eis non eſt deneganda.

Qui iudicare iubet, & in quem diem id conferre poſſunt.

13. *Idem* lib. 51. ad Sabinum.

EVm, qui iudicare iubet, Magiſtratum a eſſe oportet.

1 ¶ Magiſtratus autem, vel is, qui in poteſtate aliqua ſit (vt puta proconſul, vel prætor, vel alij qui prouincias regunt) iudicare iubere eo die, quo priuati futuri eſſent, non poſſunt b.

De maiore vel æquali.

14. *Idem* libro 39. ad Edictum.

EST receptum, eóque iure vtimur, vt ſi quis maior, vel æqualis c ſubiiciat ſe iuriſdictioni alterius, poſſit ei, & aduerſus eum ius dici.

De prætore per errorem adito.

15. *Idem* lib. 2. de omnibus Tribunalibus.

SI per errorem d alius pro alio prætor fuerit aditus, nihil valebit, quod actum eſt. nec enim ferendus eſt, qui dicat, conſenſiſſe eos in præſidem, e cùm, vt Iulian. ſcribit, non conſentiant ſi qui errant: quid enim tam contrarium conſenſui eſt, quàm error, qui imperitiam detegit?

De iuriſdictione mandanda, & mandati effectu.

16. *Idem* lib. 2. de omnibus Tribunalibus.

a Ita legit Accurſius hoc tit. dum notat à dictione iuriſdictionem eſſe, etiam ſit à iure dicendo.
b i. magiſtratus, non delegati. Eſt verò aliud ius dicere, aliud iudicare. Ius dicebat magiſtratus: Iudex, iudicabat: & ius dicens, nihil aliud eſt quam prætor. l. 2. inf. de vulgari. & ſed cum dat hoc lege, & iudicare iubet, l. 13. inf. eo. Generaliter.
c officium ius dicentis eſt quod facere quis debet, ea cauſa, qua magiſtratus eſt, & cuius cauſa inſtitutus. Hic autem offic. [illegible] poteſtatem ſignificat, vt l. 1. §. 1. inf. de ſuſpectis. [illegible]
d ſubaudi, non tantum cum ius dicit, aut edicit, l. 3. [illegible] ſed & cum bonorum poſſeſſionem dat, &c.
e Poteſt & interdum officium non petitum impertiri, de quo vide quæ notaui [illegible]
f puta, lictores, viatores, ſententiarum executores, [illegible] magiſtratibus licuit præſidere & in ius ducere.
g l. 5. [illegible] vide quæ ſcripſi ad l. [illegible] ad alimentis.
h Allegoria, nec enim de materiali gladio: ſed [illegible] de in re facinoroſos puniendi, hoc intelligendum, [illegible]
i [illegible] in facinoroſos verum ita locutus eſt Varro, repoſitandum omnem poteſtatem, [illegible] & varias lectiones huius loci v. apud Gou. [illegible] l iuris dicendi licentia. Quidam ita legunt, in iudicis dandi licentia [illegible] iuriſdictio eſt. [illegible] iuriſdictio eſt etiam, Gou. in l. 1. & l. 4. [illegible]
k Immo magis non eſt, dicit ad l. 1. §. de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio, l. [illegible] de damno. [illegible] iuriſdictio ea propriè eſt, quæ iure magiſtratus competit. Nam quæ mandata à magiſtratu, aut à lege ac ſpecialiter magiſtratui delegata, non iure ſuo competit: officio quidem magiſtratus continetur, ſed iuriſdictione non continetur. q Hinc colligitur falli [illegible] & Alciatum [illegible] dum negant, Præſidibus ac magiſtratibus merum imperium competiiſſe: contra [illegible] mandata eſt iuriſd. Ideóque ſolum Principem merum imperium non habere [illegible]
r [illegible] non ſuo, ſed alieno iure iuriſdictionem habet, eam alteri mandare non poteſt. l. [illegible] Cur ita? quia alieno beneficio habet. Vnde colligis iuriſdictionem beneficio alieno haberi, vel ex eo ipſo quod principaliter ei iuriſdictio data non ſit, ſed per medium perſonam: quod lex ei non defert, ſed proconſul ac magiſtratus, non defert [illegible] Vnde ex hac & ſuperiore lege duo colligimus, [illegible] qui alieno beneficio iuriſdictionem habeat, eam alteri mandare non poſſe. Alterum, [illegible] qui iuriſdictionem mandauit antequam res geri cœperit, ab eo cui iuriſdictio mandata [illegible] mandatum r An quæ temporis. [illegible] à populo legari [illegible] u Aliud eſt deferre principaliter iuriſdictionem, aliud iuriſdictionem ab alio conceſſam confirmare. Qui confirmat, dat quidem, ſed non principaliter, cùm non ſit prima & immediata cauſa: minor eſt igitur iuriſdictio lege confirmata, quàm principaliter & lege delata.
x Mandatum regulariter morte mandatoris reuocatur, [illegible] y Perſonalis actio morte ſoluitur. [illegible] Nam aliud album, de quo hac lege agitur [illegible] ad album [illegible] Album quid ſit v. inf. de albo.
[illegible]

a v. l. 1. [illegible] de pœn. [illegible] de ſepulchro.
b [illegible] quæ notaui ad l. [illegible]
c l. 1. §. 1. [illegible]
d v. l. 2. [illegible] de feriis.
e [illegible]
f Imò idem in damno obſeruandum, l. 32. [illegible] ad l. Aquil.
g [illegible] furtum ſeruis [illegible]
h Maieſtas [illegible] tribuitur, [illegible]
i Vide quæ [illegible] origine.
k [illegible] & Societate [illegible]
l Ius dicitur in magiſtratum.
m v. l. [illegible] vbi [illegible]
n Imò liberis [illegible] l. 77. [illegible]
o l. 20. [illegible] de appell.
p [illegible]
q idem eſt ſi conſenſus [illegible] interueniat, l. 14. §. Iudex, [illegible] ad munic. vel [illegible] apud eundem [illegible]
r [illegible] ſeparatis [illegible] idem dicendum in [illegible] l. 39. §. [illegible] petita [illegible] pares & nulla cumulatur.
s [illegible] quia [illegible] vt l. 1. [illegible]
t v. quæ ſcripſi ad l. [illegible]
u Cur [illegible] ad eundem iudicem [illegible] §. 6. [illegible]
x quia verbera [illegible] & [illegible] familiæ [illegible]
y [illegible] Accurſius [illegible] maiores intellige. [illegible]
a v. l. 25. §. [illegible] par. 33. [illegible]
a vel delegatum à magiſtratu, l. 1. [illegible]
b Immo [illegible] ſucceſſorum [illegible]
c [illegible] ad Treb. [illegible]
e in præſidentem [illegible]
f Immo quia

Universidad Rey Juan Carlos

Solet prætor iuriſdictionem mandare, & aut omnem mandat, aut ſpeciem vnam: & is, cui mandata iuriſdictio eſt, fungetur a vice eius qui mandauit, non ſua.

17. *Idem* lib. 4. Opinionum.

Prætor ſicut vniuerſam iuriſdictionem mandare alij poteſt, ita & in perſonas certas, vel de vna ſpecie poteſt: maxime cum iuſtam cauſam b ſuſceptæ ante Magiſtratum aduocationis alterius partis habuerat.

De compromiſſo in prætore.

18. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum.

Si c conuenerit, vt alius prætor, quàm cuius iuriſdictio eſſet, ius diceret, & priuſquam adiretur, mutata voluntas fuerit, procul dubio nemo d compelletur eiuſmodi conuentioni ſtare.

De mandatione fori. 1. Quæritur ad iuriſdictionem ea pertineant, quæ ratione accipiant.

19. *Vlpianus* lib. 6. Fideicommiſſorum.

Cum quædam puella apud competentem iudicem litem ſuſceperat, deinde condemnata erat, poſteaque ad viri e matrimonium alij iuriſdictioni ſubiecti peruenerat: quærebatur, an prioris iudicis ſententia exequi poſſit? Dixi poſſe f, quia ante fuerat ſententia dicta. Sed & ſi poſt ſuſceptam cognitionem, ante ſententiam hoc euenit, idem putarem: ſententiamque à priore iudice rectè ferri. Quod generaliter & in omnibus huiuſcemodi caſibus obſeruandum.

1 ¶ Quotiens (de) quantitate ad iuriſdictionem pertinente quæritur, ſemper quantum petatur g quærendum eſt, non quantum debeatur h.

20. *Paulus* libro 1. ad Edictum.

Extra territorium ius dicenti i impunè non paretur. ¶ Idem eſt, & ſi ſupra k iuriſdictionem ſuam velit ius dicere.

QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM ſtatuerit, vt ipſe eodem iure vtatur.

a [illegible] quaſi ciuiter poſſeſſionem, voluntate hæredis errantis l. 1. §. 5 [illegible] ſuperius 11. ſ. ad l. Falc.

a De iuriſdictione delegati: vide Nou. 3. col. 4.

b Aduocatus in cauſa aduerſarij qui fuit, in eadem ſuſpectus eſt iudex. v. l. 6. in pr. C. de poſtuland.

c l. 2. l. 74. ſ. de iudicijs.

d Immo, qui fori præſcriptioni renunciauit, renunciationi ſtare cogitur, v. l. 29. in pr. C. de pactis.

e cuius domicilium aſſumit. l. 32. inf. ad municip.

f atqui ibi quiſque conueniendus vbi contraxit? vt l. 1. C. eod.

g ſigillatim & deberi poteſt.

h coniunctim v. l. 11. ſ. vlt.

i l. 21. ſ. in.

k v. l. 1. C. ſi a non competente l. 53. C. de decurionib. & citanti, ſed tamen interpretes citationem extra territorium fieri poſſe docent. ſi [illegible] nuncium vel epiſtola aut ab actore, ad reum: aut à iudice rei controuerſæ, alteri conuenti iudicem mittatur: vel ſi edicto publico vel præconis voce citetur abſens, quod vt fieri poſſit, vide quæ notaui in l. 4. §. 5. ſ. de damn. Nou. 31. c. 5. idem ſi ſuperior vel princeps iubeat aliquem ex ſuis [illegible] exequi, quod alter iudex pronunciauit, l. 5. ſ. de re iudicata. (illa ex lege originem traxit, mandatum illud in foris vſitatum, Pareatis, & præſidenti, & exequenti ſententiam factum. Ideoque Iaſon & Zaſ. hic & in l. 15. ſ. de re iud. Bald. Bart. Specul. tit. de execut. ſent. notant literis remiſſorijs, ſeu requiſitorijs [illegible] compaſſus ita, [illegible] appellant) iudicem condemnati à iudice condemnante rogari oportere, vt latam ſententiam exequatur, arg. l. 12. §. pen. l. 15. ſ. de re iud. [illegible] l. 13. §. 3. C. de iudic. l. 7. ſ. [illegible] l. 3. in ſi. ſ. de [illegible] l. 30. §. 3. ſ. de excuſat. l. 6. §. 12. ſ. de reb. eorum qui ſub tutela, omiſſa huiuſmodi rogatione, executionem quæcunque tandem illa ſit) nullam cenſeri: Rogatione facta & tamen omiſſa, vel neglecta executione aduerſus iudicem negligentem aut eius ſubditos ius repreſaliarum concedi poſſe. hæc illi. ¶ An & exequenti contractum in alieno territorio conceptum, impunè reſiſti poteſt, ea cauſa literas requiſitorias non exigi maior pars interpretum docet. ¶ Quid? num Lutetiæ moram & vſuras pro conſuetudine Romanæ vrbis (damus Romæ contractum eſſe) à iudice Pariſienſi actori æſtimari oportebit? Id videtur. Contractus enim initium [illegible] l. 23. in ſi. ſ. [illegible] l. [illegible] ſ. de vſuris. An idem futurum eſt, ſi maximas vſuras Capuæ permiſſas, Lutetiæ (vbi minimæ tolerantur) ſtipuleris? non idem odio vſurarum dixeris. Talis enim ſtipulatio neque Lutetiæ valebit, quia ab initio, neque Capuæ, quia ex poſt facto non conualeſcit, l. 1. ſ. de reg. Caton. l. 29. 201. 210. ſ. de reg. iur. An vero Teſtamentum in municipio, rure, aut [illegible] tempore, ſolennitate talium vel locorũ vel temporum factum in vrbe validum erit? non dubito quin valeat l. 31. C. de teſt. Quid ſi municipum lege, non vrbis, vniuerſa bona teſtamento aut contractu, vel extraneo, vel viro dare liceat? Nã huiuſmodi actus in vrbe omnino valebit, vel omnino inutilis erit, an potius partim valebit, partim corruet ac ſimiles ſit qui pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus mori poteſt, l. 6. l. 19. 37. ſ. de mil. teſt. Placet vtrorũ, qui pro diuerſarum prouinciarum ratione, diuerſi dari ſolẽt, l. 27. §. 1. ſ. de [illegible] in l. 1. C. de ſumm. Trin. n. 41. ait Romæ legitimatum, teſtamẽti, [illegible] & honorum Romæ capaci eſſe, alibi non eſſe. ¶ Quid, ſuperiorib. [illegible] videtur. [illegible] patriæ in teſtamentorũ ſolennitatib. ſpectari oportet l. ſ. [illegible] ſ. ¶ Quid ſi quis in prouincia Romana, more apud Gallos ſatis vſitato, vxori omnium lucrorum adquiſitorum & conquiſitorum ſociam fecerit: num præſes Romanus ex ea conuentione Romæ ius dicet? Dicere poterit: cum ea conuentio iuri Romano, nec directè nec obliquè vetita ſit, & ad ius priuatorum referatur: iure etiam non indiſtinctè dici poſſit, Prætorem eo caſu, non vt Gallicũ, ſed vt [illegible] conuentionem ſequi arg. l. 1. ſ. de [illegible] ¶ Huc addendum, cuiuis alienis territorij hominæ [illegible] delinquenti Lutetiæ ius dici poſſe. [illegible] in ſin. C. de eſſ. præſid. l. 1. C. vbi de crim. ¶ An teſtes ex alieno territorio vocari poſſunt? Poſſunt vocari, ſi talis ſit conſuetudo v. l. 3. in ſ. inf. de teſtib. ¶ An priuata ſcriptura & [illegible] vel etiam inſtrumentũ publicum Romæ factum quo Titius omnia ſua bona pignorauit Sempronio, Lutetiæ ius pignoris, & [illegible] ſeu prioritatis tribuet, æquè ac ſi vel in regno Galliæ, vel Lutetiæ conceptum, factumve fuiſſet? Quidam negãt ius tale conferri, niſi à die recognitũ iudicialiter in Gallia inſtrumenti. Quod & ita [illegible] ſumme hæc cautio erit peregrinis cum Gallo aut alioqui in Gallia bona habeat in peregrino loco contrahentib. ¶ His adde ſenatuſconſultum Spirenſe, cuius meminit Myning. 5. obſ. 19. quo cautum eſt, vt ne ſtatuta contra [illegible] extra territorij diſponentis extendatur. ¶ Ad hanc ſententiã facit [illegible] l. 3. C. de Iudæis. l. 6. ſ. de quæſt. [illegible] & illud Pacere legem, quam ipſe tuleris. Quod à bono vis fieri, alteri ne feceris. Alex. Seuer. apud Lampridium. Gell. [illegible] vel dici feceris l. 1. §. 1. l. 3. §. 1. ſ. [illegible] Harmen. 1. 3. 3. 3 [illegible] vero Iudex, vel adſeſſor, l. 2. inf. eod. dici facit, qui litigat procurator, [illegible] quiſque denique qui experitur, l. 3. §. 1. l. 2. [illegible] Immo & hanc [illegible] l. 3. §. 5.

TIT. II.

Edicti commendatio. 1. & verba. 2. Si decretum non habuit effectum.

Vlpianus libro 3. ad Edictum.

Hoc Edictum a ſummam habet æquitatem, & ſine cuiuſquam indignatione iuſta. quis b enim aſpernabitur idem ius ſibi dici, quod ipſe alijs dixit, vel dici effecit.

1 ¶ *Qui magiſtratum poteſtatemque habebit, ſi c quid in aliquem noui iuris ſtatuerit: ipſe quandoque aduerſario poſtulante eodem iure vti debet. Si quis apud eum qui Magiſtratum poteſtatemque habebit, aliquid noui iuris obtinuerit: quandoque poſtea aduerſario eius poſtulante, eodem iure aduerſus eum decernetur. Scilicet vt quod ipſe quis in alterius perſona æquum eſſe credidiſſet, id in ipſius quoque perſona valere patiatur d.*

¶ Hæc autem verba, *quod ſtatuerit, qui iuriſdictioni præeſt*, cum effectu e accipimus, non verbo tenus: & ideo ſi quum f vellet ſtatuere, prohibitus ſit, nec effectum decretum habuit, ceſſat edictum. Nam *ſtatuit* verbum rem perfectam ſignificat, & conſummatam iniuriam, non cœptam. Et ideo ſi inter eos quis dixerit ius inter quos iuriſdictionem non habuit: quoniam pro nullo hoc habetur, nec eſt vlla ſententia, ceſſare edictum putamus; quid enim obfuit f conatus, cum iniuria nullum habuerit effectum?

De dolo ius dicentis, & imperitia aſſeſſoris.

2. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

Hoc edicto dolus debet ius dicentis puniri. nam ſi adſeſſoris g imprudentia ius aliter dictum ſit quam oportuit: non h debet hoc Magiſtratui officere, ſed ipſi adſeſſori.

De noui iuris poſtulatione & vſu. 1. De procuratore, tutore, curatore poſtulantibus. 2. Cui vtatur qui incidit in hoc edictum. 3. De reo & fideiuſſore. 4. An pater ex perſona filij teneatur. 5. De hærede. 6. De actionibus præteritis & futuris. 7. repetitione ſolui.

3. *Vlpianus* lib. 3. ad Edictum.

Si quis iniquum ad Edictum ius aduerſus aliquem impetrauit: eo iure vtatur ita demum, ſi per poſtulationem eius hoc venerit: cæterum ſi ipſo non poſtulante, non coërcetur, ſed & ſi impetrauit, ſiue vſus eſt iure aliquo, ſiue impetrauit, vt vteretur, licet i vſus non ſit, hoc edicto punitur.

1 ¶ Si procurator meus poſtulauit, quæritur, quis eodem iure vtatur? & putat Pomponius, me ſolum: vtique ſi hoc ei ſpecialiter mandaui, vel ratum habui.

¶ Si tamen tutor, vel curator furioſi poſtulauerit, vel adoleſcentis, ipſe hoc edicto coërcetur. Item aduerſus procuratorem id obſeruandum eſt, ſi in rem ſuam fuerit datus.

2 ¶ Hæc pœna aduerſus omnem ſtatuitur, qui in edictum incidit, non ſolum eo poſtulante, qui ab eo læſus eſt, ſed omni qui quandoque experitur.

3 ¶ Si is pro quo ſpopondiſti, impetrauerit, ne aliquis debitor ipſius aduerſus eum exceptione k vtatur, deinde tu in negotio in quo ſpopondiſti, velis exceptione vti: nec te, nec ipſum oportet hoc impetrare: cuſi interdum patiaris l iniuriam, ſi ſoluendo debitor non ſit.

¶ Sed ſi tu incidiſti in edictum, reus quidem vtetur exceptione, tu non vteris, nec pœna tua ad reum promittendi pertinebit: & ideo mandati actionem non habebis.

4 ¶ Si filius meus in magiſtratu in hoc edictum inciderit: an in his actionibus, quas ex perſona eius intendo, huic edicto locus ſit? Et non puto, ne mea conditio deterior fiat.

5 ¶ Quod autem ait Prætor, *vt is eodem iure vtatur*, an etiam ad hæredem, hæc pœna tranſmittatur? Et ſcribit Iulianus, non ſolum ipſi denegari actionem, ſed etiam m hæredi eius.

6 ¶ Illud quoque non ſine ratione ſcribit, non ſolum in his actionibus pati eum pœnam edicti, quas tunc habuit, cùm incideret in edictum: verùm ſi quæ poſtea ei adquirerentur.

7 ¶ Ex hac cauſa ſolutum repeti non poſſe Iulianus putat: ſupereſſe enim naturalem n cauſam quæ inhibet repetitionem.

Alia verba edicti de his qui huius edicti beneficio vtuntur.

4. *Gaius* lib. 1. ad Edictum Prouinciale.

Illud eleganter Prætor excepit, *Præterquam ſi quis eorum contra eum fecerit qui ipſe eo vti quis fecisset*: & recte: ne ſcilicet vel magiſtratus, dum ſtudet hoc edictum defendere, vel litigator, dum o vult beneficio huius edicti vti, ipſe in pœnam ipſius edicti committat.

a Exempla v. l. 4. & in fin. inf. de poſt. l. 59. inf. de admin. tut. l. vlt. C. de ſpon. [illegible]

b Idem Demoſthenes in 1. contra Ariſtogitonem & Ulpianus apud Dionem 33. Iuſtinianus 5. vbi de ſponſa. vide locum inſignem Alex. Seueri apud Lampridium.

c Magiſtratibus ius nouum ſtatuere licuiſſe, hoc ex loco colligitur, neque coactus ſemper fuiſſe ſequi perpetui edicti regulas, aut potius edictum perpetuum.

d Excipe caſus §. hoc autem l. 2. l. 3. in pr. l. 4. ſ. eo.

e l. 5. §. cæterum ſ. ne quis eum.

f Immo ſola voluntas ſine effectu obeſt interdum & nocet. vide l. 14. ſ. de furtis & l. 5. §. 7. ſ. eod.

g Pedanei iudices & adſeſſores ſcientiam legis & morum præſtare debent, non magiſtratus, vide Nouell. 82. c. 12.

h Cur non debet Adſeſſor pro iuriſperito agit & ſcientiam iuris præſtare debet: Prætor vel præſes non item. Et plerunque nec iuriſperitus eſt, ſed vir militaris ex nobilium quadam familia, qui armis potius callet quã legis quod & interpretes Græci hic notant apud Cuiacium 23. obſ. 40. (idem dic in Balliuis Galliæ) Adſeſſor conſilium ipſum imo & ipſa verba ſuggerebat ſententiæ Prætori, vide Brodæum 1. de [illegible] 3. & quæ ſcripſi Nouell. 82.

i & ſic affectus puniuntur ſine effectu, l. 1. §. item ſ. de poſtul. l. 3. ſ. de calum. vide l. 14. ſ. de furt.

k dilatoria, Alciat. l. 2. C. de præcib. peremptoria, Accurſ.

l v. l. 22. in pr. ſ. de verb. oblig.

m adde l. 57. inf. de oblig. & act.

n Solutum repeti non poteſt, vbi ſubeſt cauſa naturalis obligationis l. 5. l. 64. inf. de condict. in deb. l. 17. inf. de ſolut.

o Qui facit aliquid lege permittente, is non incidit in pœnam edicti 54. l. [illegible]

SI QVIS IVS DICENTI NON obtemperauerit.

TIT. III.

Qui iuriſdictionem ſuam pœnali iudicio defendunt. 1. Quid ſit ius dicenti non obtemperare. 2. De procuratore, tutore, vel curatore. 3. De tranſitu poteſtatis non obtemperantibus. 4. Quid in hoc iudicium veniat. De cuius tempore. De hærede.

Vlpianus lib. 1. ad Edictum.

Universidad Rey Juan Carlos

a al. *ſtatutum.*
b Vide Socinum regula 301.
c is non videtur *Hun. & Porta.*]
d id eſt qui non paruit additioni & executioni ſententiæ. [illegible]
e vide quæ ſcripſi ad l. 1. C. quando [illegible]
f In veritate [illegible] quod litigantium intereſt: ſed ad contemptum ipſum.
g [illegible]
h 2. C. 1.
i Citatio eſt principium iudicii. [illegible] Olim ſiebat hæc vocatio ſine apparitore, vide [illegible]

Omnibus magiſtratibus non tamen duumviris, ſecundum *b* ius poteſtatis ſuæ conceſſum eſt iuriſdictionem ſuam defendere pœnali iudicio.*

1 ¶ Is *c* videtur ius dicenti non obtemperaſſe, qui quod extremum *d* in iuriſdictione eſt, non fecit, veluti ſi quis rem mobilem vindicari à ſe paſſus non eſt, ſed duci eam, vel ferri paſſus eſt. cæterum ſi & ſequentia recuſavit, tunc non obtemperaſſe videtur.

2 ¶ Si procurator tuus, vel tutor, vel curator ius dicenti non obtemperavit, ipſe *e* punitur, non dominus, vel pupillus.

3 ¶ Non ſolum autem reum qui non obtemperavit, hoc edicto teneri Labeo ait, verum etiam petitorem.

4 ¶ Hoc iudicium, non ad id quod intereſt *f*, ſed quanti ea res eſt, concluditur: & cùm meram *g* pœnam contineat, neque poſt annum, neque in hæredem datur.

DE IN *h* IVS VOCANDO. TIT. IV.

Quid ſit in ius vocare.

1. *Paulus* lib. 4. ad Edictum.

In ius *i* vocare eſt iuris experiundi *k* cauſa vocare.

Qui non poſſint in ius vocari.

2. *Vlpianus* libro 5. ad Edictum.

In ius vocari non *l* oportet, neque *m* conſulem, neque præfectum, neque prætorem, neque proconſulem: neque cæteros magiſtratus, qui imperium habent, qui & coercere aliquem poſſunt, & iubere in carcerem duci: nec pontificem, dum ſacra facit *n*.

¶ Nec eos, qui propter loci religionem inde ſe movere *o* non poſſunt. ¶ Sed nec eum qui equo publico in *p* cauſa publica tranſvehatur *q*.

¶ Præterea in ius vocari non debet, qui uxorem ducit, [aut eam, quæ nubit: nec iudicem, dum de re cognoſcit: nec eum, dum *r* quis apud prætorem cauſam agit: neque *ſ* funus ducentem familiare, iuſtave *t* mortuo facientem.]

3. *Sed & Callistratus* lib. 1. Cognitionum.

Vel qui *x* cadaver proſequuntur, quod etiam videtur ex reſcripto Divorum *y* fratrum comprobatum eſſe.

1. *Edictum de his qui ſine venia vocari non poſſunt.*

2. *De parentibus.*

4. *Vlpianus* libro 5. ad Edictum.

Quique litigandi *z* cauſa neceſſe habet in iure, vel certo loco ſiſti: nec furioſos *a* vel infantes *b*.

[illegible] ſcripto in ius vocari ſoleat, vide quæ notavi in l. 2. [illegible] Vt citra ſcripturam, [illegible] Extra territorium [illegible] & vt abſentibus citatio fieri poſſit & debeat etiam edictalis, & voce præconis: vide quæ notavi in [illegible] Quid ſi nondum actionis dies competat, & periculum ingruat ob agendi moram: vide quæ notavi in [illegible] Quid ſi nulla competat actio, [illegible] Principe aut Magiſtratu reſtituta? [illegible] in integrum reſtitui. k Vt experiatur & ſciat, an ius ſibi competat. *Accurſ.* [illegible] vt ius ſuum conſequatur, & iure vincat adverſarium, vt eum cogat reſpondere, teſtimonium ferre, aliquid indicare vel exhibere, aliquid facere, vel dare vel ſuſcipere vel reſtituere. [illegible] nullo modo oportet, etiam cum Prætoris venia [illegible] de [illegible] Verum hanc lectionem Cuiac. non probat [illegible] Nam alibi à munere iudicandi excuſantur, qui ſacerdotii [illegible] ab eorum religione non poſſunt [illegible] Senatuſconſulto Rubriano non continentur, quos religio moratur. Præterea ſi hanc ſententiam ad aſylum vel locum ſacrum retuliſſet Vlpianus, addidiſſet forte, nec de domo ſua: ſed neque hac lege tractat, è quo loco non poſſit quis in ius vocari, ſed quæ perſonæ, quove tempore non poſſint in ius vocari. Poſtremò non [illegible] verbo fuiſſet vſus, ſed abſcedendi, vel aliquo meliore [illegible] Alij hunc locum non ad ſacerdotium referunt, ſed ad ſervos ſepulchri [illegible] Alij ad eos qui à militibus [illegible] vel à municipali-[illegible]

1 ¶ Prætor ait: *Parentem*, *Patronum*, *Patronam*, *liberos*, *Parentes Patroni*, *Patronæ in ius ſine permiſſu meo ne quis vocet.*

2 ¶ Parentem hic vtriuſque ſexus accipe. Sed an in infinitum, quæritur. quidam *d* parentem *e* vſque ad tritavum appellari aiunt: ſuperiores, maiores dici. hoc veteres exiſtimaſſe Pomponius refert. ſed Gaius Caſſius omnes *f* in infinitum *g* parentes dici: quod & honeſtius *h* eſt, & meritò obtinuit.

3 ¶ Parentes etiam eos accipi Labeo exiſtimat, qui in ſervitute filios ſuſceperunt. nec tamen, vt Servius *i* dicebat, ad ſolos iuſtos liberos pertinet: ſed & ſi vulgò quæſitus ſit filius, matrem in ius non vocabit.

5. *Paulus* lib. 4. ad Edictum.

Quia *l* ſemper certa eſt, etiam ſi vulgò conceperit. Pater verò is eſt, quem nuptiæ demonſtrant *k*.

De parentibus naturalibus.

6. *Idem* libro 1. Sententiarum.

Parentes naturales in ius vocare nemo poteſt, vna eſt enim omnibus parentibus ſervanda reverentia.

De parentibus patris adoptivi.

7. *Idem* libro 4. ad Edictum.

Patris *m* adoptivi parentes impunè vocabit, quoniam hi eius parentes non fiunt: cùm ius tantum cognatus fiat, quibus & agnatur.

De patronis.

8. *Vlpianus* libro 5. ad Edictum.

Adoptivum *o* patrem, quamdiu in poteſtate eſt, in ius vocare non poteſt, iure *p* magis poteſtatis, quàm præcepto prætoris: niſi ſit filius, qui caſtrenſe habuit peculium. tunc enim cauſa cognita permittitur: ſed naturalem parentem ne quidem dum eſt in adoptiva familia, in ius vocari.

1 ¶ *Patronum*, inquit, *Patronam*.* patroni hic accipiendi ſunt, qui ex ſervitute manumiſerunt. vel ſi colluſionem detexerunt, vel ſi quis præiudicio pronuntiatur eſſe libertus, cum alioquin non fuerit: aut ſi iuravi *q* eum libertum meum eſſe: quemadmodum per contrarium pro patrono non habebor, ſi contra me iudicatum eſt: aut ſi me deferente, iuraverit ſe libertum non eſſe.

2 ¶ Sed ſi ad *r* iuſiurandum adegi, ne uxorem ducat, ne nubat: impunè in ius vocabor, & Celſus quidem ait in tali liberto ius ad filium meum: nec tranſire, non tranſire, ſed Iulianus contra ſcribit. Pleriqueque Iuliani ſententiam probant ſecundum quod evenit, vt patronus quidem in ius vocetur: filius, quaſi innocens, non vocetur *ſ*.

De eo qui manumiſſus ex cauſa fideicommiſſi.

9. *Paulus* lib. 4. ad Edictum.

Is quoque, qui ex cauſa fideicommiſſi manumittit, non debet in ius vocari, quamvis, vt manumittat, in ius vocetur.

5. *De liberis patroni* [illegible] *vel patronæ.* 6. *De deportatione & reſtitutione patroni.* 7. *De adoptione patroni.* 8. [illegible] 9. *De liberis patroni.* 10. *De libertis* [illegible] 11. [illegible] 12. *De cauſa cognitione.* 13. [illegible] *vel alio nomine patroni* [illegible]

10. *Vlpianus* lib. 5. ad Edictum.

Sed ſi hac lege emi, vt manumittam, & ex conſtitutione *t* Divi Marci venit ad libertatem: cum ſim patronus, in ius vocari non potero: ſed ſi ſuis *u* nummis emi, & fidem fregi, pro patrono non *x* habebor.

1 ¶ Proſtituta contra legem venditionis, venditorem *y* habebit *z* patronum, ſi hac lege venierat, vt ſi proſtituta eſſet, fieret libera. At ſi venditor, qui manus iniectionem excepit, ipſe proſtituit: quoniam & hæc pervenit ad libertatem: ſub illo quidem qui vendidit, libertatem conſequitur: ſed honorem haberi æquum non eſt, vt & Marcellus libro ſexto Digeſtorum exiſtimabat.

2 ¶ Patronum autem accipimus, etiam ſi capite minutus ſit: vel ſi libertus capite minutus, dum adrogaretur per *a* obreptionem: cùm enim hoc ipſo, quod adrogatur, celat conditionem: non *b* id actum videtur, vt fieret ingenuus.

3 ¶ Sed ſi ius annulorum accepit, puto eum reverentiam patrono exhibere debere, quamvis omnia ingenuitatis munia habet. aliud, ſi *c* natalibus ſit reſtitutus, nam Princeps *d* ingenuum facit.

4 ¶ Qui *e* manumittitur à corpore aliquo, vel collegio, vel civitate, ſingulos in ius *f* vocabit: nam non eſt illorum libertus. ſed reipublicæ honorem habere debet: & ſi adverſus rempublicam, vel vniverſitatem velit experiri, veniam edicti petere debet, quamvis actorem eorum conſtitutum in ius ſit vocaturus.

5 ¶ *Liberos patroni, quod patroni* [illegible] vtriuſque ſexus accipere debemus.

6 ¶ Sed ſi per pœnam deportationis ad peregrinitatem

a l. vlt. C. [illegible]
b l. 5. C. [illegible]
c l. 1. C. [illegible]
d & male [illegible]
e l. 10. [illegible]
f [illegible]
g Immo ad Tritavum tantum, l. 10. §. parentes. ff. de gradib.
h Honeſtatis ratione verborum ſignificationem extendimus. de honeſtate [illegible]
i [illegible]
k [illegible]
l vide quæ notavi ad [illegible]
m Immo diverſa [illegible]
n [illegible]
o Parentis itaque hic nomine venit adoptivus: [illegible]
p vide l. 16. [illegible]
q [illegible]
r vide tamen [illegible]
ſ [illegible]
t [illegible]
u [illegible]
x Immo habebor [illegible]
y [illegible]
z Immo [illegible]
a vide l. 49. [illegible]
b Nuſquam enim ſit ingenuus [illegible]
c [illegible]
d Princeps ingenuum facere potest [illegible]
e Idem [illegible]
f adde [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

nitatem *a* redactus ſit *b* patronus, putat Pomponius eum amiſiſſe honorem. Sed ſi fuerit reſtitutus, erit ei etiam huius edicti commodum ſaluum.

7 ¶ Parentes patroni etiam adoptiui excipiuntur *c*: ſed tamen quandiu adoptio durat.

8 ¶ Si filius meus in adoptionem datus ſit, vocari à liberto meo in ius non poterit: ſed nec nepos in adoptiua familia ſuſceptus. Sed ſi filius meus emancipatus adoptauerit filium: hic nepos in ius vocari poterit: nam mihi alienus eſt *d*.

9 ¶ Liberos *e* autem ſecundum Caſſium *f*, vt in parentibus, & vltra trinepotem accipimus.

10 ¶ Si liberta ex patrono fuerit enixa: mutuò ſe, ipſa & filius eius in ius non vocabunt.

11 ¶ Sin autem liberi patroni capitis accuſauerant libertum paternum, vel in ſeruitutem petierunt: nullus *f* eis honor debetur.

12 ¶ Prætor ait, *In ius niſi permiſſu meo ne quis vocet*. permiſſurus enim eſt, ſi famoſa actio non ſit vel pudorem non ſugillat, qua patronus conuenitur, vel parentes: & totum hoc, cauſa cognita, debet facere: nam interdum etiam ex cauſa famoſa, vt Pedius putat, permittere debet patronum in ius vocari à liberto: ſi eum grauiſſima *g* iniuria affecit *h*, vel flagellis forte cecidit.

13 ¶ Semper autem hunc honorem patrono habendum: & ſi quaſi tutor, vel curator, vel defenſor, vel actor interueniat patronus. Sed ſi *i* patroni tutor, vel curator interueniat, impunè poſſe eos in ius vocari, Pomponius ſcribit, & verum eſt.

De pœna edicti moderanda ex bono & æquo.

11. *Paulus* lib. 4. ad Edictum.

QVamuis non adiiciat prætor, cauſa cognita ſe pœnale iudicium daturum: tamen Labeo ait *k* moderandam iuriſdictionem; "veluti" ſi pœniteat *l* libertum & actionem remittat, vel ſi patronus vocatus non venerit, aut "ſi" non inuitus *m* vocatus ſit: licèt edicti verba non patiantur.

Si patroni filium, patre abſente in ius vocatur.

12. *Vlpianus* libro quinquageſimo ſeptimo ad Edictum.

SI libertus in ius vocauerit contra prætoris edictum filium patroni ſui, quem ipſe patronus in poteſtate habet, probandum eſt, abſente patre *n* ſubueniendum eſſe filio, qui in poteſtate eſt: & ei pœnalem in factum actionem, id eſt quinquaginta *o* aureorum aduerſus libertum competere.

De his quibus reuerentia præſtanda eſt.

13. *Marcianus* lib. 10. Pandectarum.

GEneraliter eas *p* perſonas, quibus *q* reuerentia præſtanda eſt, ſine iuſſu prætoris in ius vocare non poſſumus.

Si magiſtratus interpellatur.

14. *Papinianus* libro 1. Reſponſorum.

LIbertus à patrono reus conſtitutus, qui ſe defendere paratus, pro tribunali præſidem prouinciæ frequenter interpellat, patronum accuſatorem in ius non videtur *r* vocare.

De libelli oblatione.

15. *Paulus* lib. 1. Quæſtionum.

LIbertus aduerſus patronum dedit libellum *ſ*, non diſſimulato ſe libertum eſſe eius. an ſi ad deſiderium eius reſcribatur, etiam edicti pœna remiſſa *t* eſſe videatur? Reſpondi, non puto ad hunc caſum edictum prætoris pertinere. Neque *u* enim qui libellum principi vel præſidi dat, in ius vocare patronum videtur.

Si tutor pupilli nomine patronum ſuum in ius vocat.

16. *Idem* libro 2. Reſponſorum.

QVæſitum eſt, an tutor pupilli nomine patronum ſuum ſine permiſſu prætoris vocare poſſit. Reſpondi eum de quo quæritur, pupilli nomine *x* etiam in ius vocare patronum ſuum potuiſſe ſine permiſſu prætoris.

Si quis ſe exhibiturum cauerit.

17. *Idem* lib. 1. Sententiarum.

EVm pro quo quis apud *y* officium cauit, exhibere cogitur. ¶ Item "eum" qui apud *z* acta exhibiturum ſe eſſe quem promiſit, & ſi officio non caueat, ad exhibendum tamen cogitur.

Vtrum de domo ſua, vinea, balneo, theatro in ius vocari quis poſſit.

18. *Gaius* lib. 1. ad legem XII. Tabul. *a*

"PLerique *b* putauerunt *†* nullum de *c* domo *d* ſua in ius vocari licere: quia *e* domus tutiſſimum cuique refugium atque receptaculum ſit: eumque, qui inde in ius vocaret, vim inferre videri.

19. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

SAtiſque pœnæ ſubire eum, ſi non defendatur, & latitet, certum enim eſt, quod mittitur *a* aduerſarius in poſſeſſionem bonorum eius.

¶ Sed ſi aditum ad ſe præſtet, aut ex *b* publico conſpiciatur: rectè in ius vocari eum Iulianus ait.

20. *Gaius* lib. 1. ad Leg. 12. Tabular.

SEd etiam à vinea *c*, & balneo *d*, & theatro *e* nemo *f* dubitat in ius vocari licere.

21. *Paulus* libro 1. ad Edictum.

SEd & ſi is, qui domi eſt, interdum vocari in ius poteſt: tamen de *g* domo ſua nemo *h* extrahi debet.

De impuberibus puellis in ius non vocandis. 1. quibus caſibus vocatus diuidi debet.

22. *Gaius* lib. 1. ad Leg. XII. Tabularum.

NEque *i* impuberes puellas, quæ alieno iuri ſubiectæ eſſent, in ius vocare permiſſum eſt.

1 ¶ Qui in ius vocatus eſt, duobus caſibus dimittendus eſt: ſi quis eius perſonam *k* defendat: & ſi dum in ius venerit, de *l* re tranſactum fuerit.

De communi liberto.

23. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

COmmunis libertus, licet plurium ſit, debet *m* à prætore petere, vt ei liceat vel quendam ex patronis "in ius" vocare, ne in pœnam incidat ex edicto prætoris.

De pœna huius iudicii. De hærede, de tempore.

24. *Vlpianus* libro 5. ad Edictum.

IN *n* eum, qui aduerſus ea fecerit, quinquaginta *o* aureorum iudicium datur: quod nec hæredi, nec in hæredem, nec vltra annum datur.

25. *Modeſtinus* lib. 3. de Pœnis.

SI *p* ſine venia edicti impetrata libertus *q* patronum in ius vocauerit: ex querela *r* patroni, vel ſupradictam pœnam, id eſt quinquaginta aureos dare, vel à præfecto vrbi, quaſi inofficioſus caſtigatur ſi ſi inopia dignoſcitur laborare.

SI QVIS IN IVS VOCATVS NON ierit: ſiue quis, eum vocauerit, quem ex edicto non debuerit.

TIT. V.

De fideiuſſo e non ſubiecto iuriſdictioni illius ad quem vocatur.

1. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum.

SI *a* quis in ius vocatus fideiuſſorem dederit *b* in *c* iudicio ſiſtendi cauſa, non *d* ſuppoſitum iuriſdictioni illius ad quem vocatur: pro *e* non dato fideiuſſor haberetur, niſi *f* ſuo priuilegio ſpecialiter renunciauerit.

Ex qua cauſa in ius vocare oporteat. 1. De eo qui non venit. Itemque partis ... tranſactum.

2. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

EX *g* quacunque cauſa ad prætorem, vel alios, qui iuriſdictioni præſunt *h*, in ius vocatus venire debet *i*: vt hoc ipſum ſciatur, an iuriſdictio eius ſit.

1 ¶ Si quis in ius vocatus non ierit, ex cauſa à competenti iudice multa *k* pro iuriſdictione iudicis *l* damnabitur *m*: ruſticitati enim hominis parcendum erit.

¶ Idem *n* ſi nihil interſit actoris, eo tempore in ius aduerſarium veniſſe, remittet *o* prætor pœnam puta, quia feriatus dies fuit.

a Suetonius *in Claudio* 16. non modo album iudicum, ſed etiam in peregrinitatem redegit. adde quæ de peregrino ſcripſi ad l. 1. C. *de heredit. inſt.*
b id eſt, ad ſtatum iuris quod adueniis Romæ conceſſum eſt, *Reb.* 3. *fam.*
c Immo non excipiuntur. l. 7. 3. *eodem.*
d l. 4. §. 2. 3. eo.
e adde l. 220. *in princ.* 1. *de verb. ſignif.*
f nulla etiam bonorum poſſeſſio. vide l. 1. *inſt. de iure patr.*
g Grauiſſima iniuria eſt, flagellis cædi, vt hic. adde quæ ſcripſi ad l. 11. *inſt. de iure fiſci.* & ad l. 7. *inſt. de pœnis.*
h vide l. 7. §. *præterea* 2. 3. *de iniuriis.*
i vide l. 7. in ſi. 3. *de obſequiis.*
k v. l. 12. 3. *de re iud.* l. 15. 3. *eod.* l. 2. §. 1. *inſt. prox.*
l v. l. 65. *in fin.* 3. *de furtis.*
m Volenti non ſit iniuria.
n l. 21. §. *ſi filius* 3. *de iudiciis.*
o l. 24. 3. *eod.*
p l. 32. *in ſi.* 3. *de iniuriis.*
q pone exemplum in redemptore & ſeruatore, *Sen.* 3. *contr.* 4.
r Cur ita? vide l. 14. §. *ſi libertus in fin.* 1. *de iure liber.*
ſ principi. vide quæ ſcripſi ad titulum Codicis, *quando libellus principi datus litis conteſtationem faciat.*
t commiſſa. *Nou.* 5. *obſeru.* 19. admiſſa.
u In ius non vocat, qui libellum principi aut præſidi dat. v. d. tit. C. *quando libellus.*
x ro etiam adſionem famoſam intendere: vide l. 1. C. *ſi tutor non geſſerit.* l. 1. C. *de ... ſtipul.*
y v. l. 29. C. *de fideiuſſoribus.*
z Apud acta vel officium, cautio iudicio ſiſti. ſic l. 59. 3. *de re iud.*
a Hæ leges Sexto Cornificio ſen. auctore ad Herennium, Plauto & Terentio [illegible] iubebant, vocatum in ius ſequi. de hac lege ſcripſi in meis fragmentis ad leges XII. Tabul.
b vide in hunc locum *Iſidorus hic*: *Duarenum* regul. 188. *Myſingerum* 4. *obſeru.* 69. l. 69. l. 4. §. 5. 3. *de damno,* l. 103. 3. *de regulis.* Ciceronem *pro domo* & in *Vatinium* & *Quint.* 9. *Xenophontem* 7. *Paed.* 7. *Eu.* 2. c. 18.
† Hæc lex non ſeruatur in Gallia.
c adde l. 19. l. 21. *inf. eodem.*
d excipe l. 19. in ſi. l. 20. 3. *eod.*
e Id ſumptum videtur ex notiſſima teſtudinis fabula [illegible] de qua vide Eraſmum 3. Adagior. 3. adagio 38. vim ideo & iniuriam facit,

qui inuitum domo ſua extrahit.
a v. l. 7. §. *præterea.* 3. *quibus ex cauſ. in poſſ.*
b a ... *ſpectar. de ſacr.* Auctor *Relig. iſto loco.*
c *Διὰ τοῦ* ... *Baſil.* id eſt, à ianua ſue lanea, vt veteres loquuntur. Cum enim hoc de vinea potius dicatur quam de alio agrorum genere, non video. Deinde nec vinea nec aliud quodcunque agri ad domum facere videtur. *Cuiac.* 21. *obſeru.* 32. niſi dicas hic agi de vinea vt ſæpe accidit domo alicui adhærente, aut niſi legas *ianua.*
d in ius quis vocari poteſt ex medio cœtu *y* etiam vna lauantium vel ſpectantium, puta è balneo publico vel theatro.
e Cur à theatro? eſt enim voluntatis locus. §. 3. *inſtit. de commod.* Act. theatro hic eſt, ab illa ædium parte ex qua prætereuntes ſpectare commodiùs, vel cum aliquo ſole partis gerere ſolent, puta ex pergula aliqua, in qua pictores ſuas picturas prætereuntibus ſpectandas proponere ſolebant, *l.* §. 11. *de his qui deiecerunt.* vel etiam ex taberna, horreo, armaria officina, vel ſimili loco. *u* l. 10. 3. 2. *de iudi.* Vel ex feneſtra, ex qua Nerua ſcriptos ſuſpendens decliſtes ed. l. vlt. 3. *in quib. cauſ. ſign.*
f Cur? quia ſiſtet in ius vocare eum qui ad ſe aditum præſtat, aut ex publico conſpicitur, multo magis licebit eum in ius vocare qui in vinea, balneo aut theatro conſpicitur. Eſt enim huiuſmodi in locis maior hominum frequentia: & quidem in balneo plus quam in vinea; & in theatro, plus quam in balneo. *g* vide quæ ſcripſi ad l. 48. 3. *de verb. ſign.* *h* v. l. 4. §. *prætor.* 3. *quod vi aut clam.* 3. *de damno* l. 103. 3. *de reg. iur.* vide in hunc l. *Myſing.* 4. *obſ.* 69. *i* *Auctor Relig. iſto loco* c. 29. *k* v. l. 5. *in pr.* 3. *ex quib. cauſ. in poſſ.* *l* l. 2. *in pr.* 3. *ſi quis cautio.*
m Imo non cogitur. arg. l. 20. §. *qui nuncupatis,* 3. *eodem.*
n 7. *Relig.* 7. c. 24. *o* l. 12. 3. *eod. tit.* l. 10. 3. *cum in ſi. de parte* ...
p Idem 12. *quæſt.* 2. *cap. epiſcopus* 3. *liber* ... *vide lib.* 3. *de officio Præfecti vrbis.*
q non idem in vaſſallo. *vide Eueraedum in loco à libro ad vaſſallum.*
r adde in factum ex querela dicitur in l. 25. §. 1. in ſi. 3. *de adq.* ... l. v. l. 5. *in ſi.* 3. *de pœnis* ... *Relig.* ... c. 24. *t* adde l. 2. §. 1. *in ſi.* 3. *ad iuriſdict.*
u Paria ſunt nullum dare fideiuſſorem iudicio ſiſti, & eum dare, qui iuriſdictioni ius dicentis non ſit ſuppoſitus. *x* Renuntiare ſori præſcriptioni & priuilegio fideiuſſor iudicio ſiſti poteſt, vt hic. & l. 7. 3. *qui ſatiſd. cog.* l. 41. C. *de Epiſcop.* l. 29. C. *de pactis.* Renunciare iuri ſuo quiſque poteſt *Nou.* 136. c. 1. *Nou. Tiber.* c. 5. *y* "7. *Relig.* 8. *ex* ... 2. *z* horum enim nomen libello apparitoris inſeri debet: ſed & nomen & cognomen rei & actoris, cauſa actionis propoſitæ, locus iudicii, dies & terminus citationis, de quibus [illegible] & de relatione apparitoris & eius executione facta vel impedita. *vide Aut. Gaylium* 1. *obſeru.* c. 42. *ad finem* 51. *a* Vide l. 5. 3. *de iudiciis.*
b *"* atqui is tantum videtur mulctandus, qui quod extremum eſt iuriſdictione non fecit *l. vn.* §. 2. 3. *ſi quis diuerſo* l. 7. *ad ſin.* 3. *de ædil. ed.* ... *in ſi.* 3. *de iud.* l. *vlt.* C. *de modo mulctarum.* vnde colligitur, Prætoribus & magiſtratibus ius mulctæ indicendæ competiiſſe. l. 6. §. ... 3. *de off. præſ.* l. 131. 3. *verb. ſig.*
d l. 5. *in ſi.* 3. *ne quis eum qui in ius* & c. l. 3. 3. *quis cautio.*
e Imo non remittit, l. vn. §. 6. 3. *de mulctis.*

Universidad Rey Juan Carlos

Ne aſſiſtat in eum qui iudicio non ſiſtit.

3. *Vlpianus* lib. 47. ad Sabinum.

CVm quis in iudicio ſiſti promiſerit, neque adie-cerit pœnam, ſi ſtatus non eſſet, incerti ‡ cum eo agendum eſſe in id quod intereſt, veriſſimum eſt, & ita Celſus quoque ſcribit.

IN a IVS VOCATI VT EANT, aut ſatis, vel cautum dent b.

TIT. VI.

Qualis fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa dandus & accipiendus eſt.

Paulus libro 1. ad Edictum.

EDicto cauetur, vt fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa datus, pro c rei qualitate locuples detur; exceptis neceſſariis perſonis. Ibi enim qualemcunque d accipi iubet; veluti pro parente, vel pro patrono.

2. *Calliſtratus* lib. 1. ad Edictum monitorium.

ITem pro patrona, liberiſve e ſuis, vel vxore, nuruve: tunc enim f qualiſcunque g fideiuſſor accipi iubetur; & in eum, qui non acceperit, cùm ſciret eam neceſſitudinem h perſonarum, quinquaginta aureorum iudicium competit.

3. *Paulus* lib. 4. ad Edictum.

QVoniam * pro locuplete i accipitur k fideiuſſor in neceſſariis l perſonis.

Si quis duos ſibi promiſerit & vnum exhibeat.

4. *Vlpianus* libro 8. ad Edictum.

QVi duos m homines in iudicio ſiſti promiſit, ſi alterum exhibet, alterum non, ex promiſſione non videtur eos ſtitiſſe, cùm alter eorum non ſit exhibitus.

NE a QVIS EVM QVI IN IVS vocabitur, vi eximat.

TIT. VII.

Ratio edicti 1. Si ſeruus exemerit. 2. Si is qui vocari non potuit aut ab alio vocari debuit, exemptus ſit.

Vlpianus libro 5. ad Edictum.

HOc C. a Edictum prætor propoſuit, vt metu pœnæ compeſceret eos, qui in ius vocatos vi eripiunt.

1 ¶ Denique Pomponius ſcribit, ſerui quoque nomine noxale iudicium reddendum, niſi ſciente domino id fecit: tunc enim ſine noxæ deditione iudicium ſuſcipiet.

2 ¶ Ofilius putat locum huic edicto non eſſe ſi perſona, quæ in ius vocari non potuit exempta eſt; veluti parens & patronus, cæteræque perſonæ, quæ ſententia mihi videtur verior, & * ſanè ſi deliquit, quòd vocat, non p deliquit qui exemit.

2. *Paulus* lib. 4. ad Edictum.

NAm cùm vterque contra q Edictum faciat; & libertus qui patronum vocat; & is, qui patronum vi eximit; deteriore tamen loco, libertus eſt, qui in ſimili r delicto petitoris partes ſuſtinet. Eadem æquitas eſt in eo, qui alio, quàm quo debuerat in ius vocabatur. Sed & fortius dicendum eſt, * non ſ videri eſ exemi eum cui ſit ius ibi non conueniri.

De ſeruo exempto. 1. De vocato ad iudicem pedaneum. 2. De vi & dolo eximente.

3. *Vlpianus* lib. 5. ad edictum.

QVod ſi ſeruum quis exemit in ius vocatum, Pedius putat ceſſare edictum, quoniam non t ſit perſona, quæ in ius vocari potuit, quid ergo? ad exhibendum erit agendum.

1 ¶ Si quis ad u pedaneum x iudicem vocatum * quem * eximat, pœna eius edicti ceſſabit.

2 ¶ Quod prætor præcepit, ne vi eximat: "vi", an & dolo malo? ſufficit vi quamuis dolus malus ceſſet y.

Quid ſit eximere. 1. de eo, qui per calumniam vocabatur, exempto. 2. Si quis per alium exemerit.

4. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

SEd * eximendi verbum generale eſt, vt Pomponius ait: eripere enim eſt de manibus auferre; per raptum eximere quoquo modo auferre; vt puta ſi quis non rapuerit quem, ſed moram fecerit, quò minus in ius veniret, vt actionis dies exiret, vel res tempore amitteretur; videbitur exemiſſe, quamuis corpus non exemerit. Sed & ſi eo loci retinuerit, & non z abduxit, his verbis a tenetur.

1 ¶ Item ſi quis eum, qui per calumniam vocabatur, exemerit; conſtat eum hoc edicto teneri.

2 ¶ Prætor ait, *ne ve faciat dolo malo quò magis eximeretur*. Nam poteſt ſine dolo malo id fieri: veluti cùm iuſta cauſa eſt exemptionis.

Quale ſit hoc iudicium. & quid in ipſum veniat. 2. Ex qua cauſa datur. 3. Quale, ſi de pluribus delinquentibus. 4. De ſucceſſoribus. De tempore huius iudicij.

5. *Vlpianus* lib. 5. ad Edictum.

SI per a alium quis exemerit, hac clauſula tenetur, ſiue præſens fuit, ſiue abſens b.

1 ¶ In eum autem, qui vi exemit, in factum iudicium datur: quo non id continetur quod in veritate eſt: ſed quanti ea res eſt ab actore æſtimata, de qua controuerſia eſt. hoc enim additum eſt, vt appareat, etiamſi calumniator quis ſit, tamen hanc pœnam eum perſequi.

2 ¶ Docere c autem debet quis, per hanc exemptionem factum, quo minus in ius produceretur cæterum, ſi nihilominus productus eſt, ceſſat pœna; quoniam verba * cum d effectu ſunt accipienda.

3 ¶ Hoc iudicium in factum eſt, & ſi plures deliquerint, in ſingulos dabitur, & nihilominus manet, qui exemptus eſt, obligatus.

4 ¶ Hæredibus autem ita dabitur, ſi e eorum intereſſe. Neque autem in hæredem, neque poſt annum dabitur.

Si exemtus ſoluerit.

6. *Idem* lib. 35. ad Edictum.

IS, qui debitorem vi exemit, ſi ſoluerit, reum non liberat, quia f pœnam ſuam ſoluit.

QVI g SATISDARE h COGANTVR i, vel k iurato l promittant m, vel ſuæ n promiſſioni committantur.

TIT. VIII.

Etymologia & definitio Satiſdationis.

Gaius lib. 5. ad Edictum prouinciale.

SAtiſdatio * eodem modo appellata eſt quo a ſatisfactio. Nam p vt ſatisfacere dicimur ei, cuius deſiderium implemus: ita ſatiſdare dicimur aduerſario noſtro, qui q pro eo, quod à nobis petiit, ita cauit, vt eum hoc nomine ſecurum faciamus datis r fideiuſſoribus.

Quis dicatur locuples fideiuſſor. 1. De perſonis quæ agere non poſſunt. 2. Edictum de fideiuſſore in neceſſariis perſonis accipiendo. 3. Eius interpretatio. 4. Quatenus teneatur fideiuſſor, qui iudicio ſiſti promiſit.

2. *Vlpianus* libro 5. ad Edictum.

FIdeiuſſor * in iudicio ſiſtendi cau s locuples videtur dari, non tantùm ex facultatibus, ſed ſ etiam ex conueniendi facilitate. 1 ¶ Si quis his perſonis, quæ agere non poterunt, fideiuſſorem iudicio ſiſtendi cauſa dederit, fruſtrà erit datio.

2 ¶ Prætor ait: *Si quis parentem, patronum, patronam, liberos, aut parentes patroni, patronæ, liberoſve ſuos, eumve quem in poteſtate habebit, vel vxorem, vel nurum in iudicium vocabit t qualiſcunque fideiuſſor iudicio ſiſtendi cauſa accipiatur.*

3 ¶ Quod ait prætor, *liberoſve ſuos*; accipiemus & ex u fœminineo ſexu deſcendentes liberos. parentique dabimus hoc beneficium non ſolum ſi ſui iuris, ſed etiam ſi in poteſtate ſit alienus. Hoc enim Pomponius ſcribit. ¶ Et filius x fideiuſſor pro patre fieri poteſt, etiamſi in alterius poteſtate ſit.

¶ Nurum y, etiam pronurum, & deinceps accipere debemus. 4 ¶ Quod ait prætor, *qualiſcunque fideiuſſor accipiatur*: hoc quantum ad facultates, id eſt, etiam z non locuples.

5 ¶ In fideiuſſorem, qui aliquem iudicio ſiſti promiſerit, tanti quanti a ea res erit, actionem dat prætor, quod vtrum veritatem b contineat, an verò quantitatem c videamus: & * melius eſt, vt in veram d quantitatem fideiuſſor teneatur, niſi e pro certa f quantitate acceſſit.

3. *Gaius* libro 1. ad Edictum prouinciale.

SIue in duplum eſt actio, ſiue tripli, aut quadrupli: tanti eundem fideiuſſorem omnimodò teneri dicemus, quia tanti res eſſe intelligitur.

Si quis pro condemnato fideiuſſerit. 1. Si quis locupletem vel aſſignatum fideiuſſorem non acceperit.

4. *Paulus* lib. 4. ad Edictum.

SI g deceſſerit, qui fideiuſſorem dederit iudicio ſiſtendi cauſa: non debebit prætor iubere exhibere eum. quod ſi ignorans iuſſerit exhiberi; vel poſt decretum eius ante diem exhibitionis deceſſerit, denegãda erit actio; ſi autem poſt diem exhibitionis deceſſerit, quæ amiſerit ciuitatem, vtiliter agi poteſt.

... pede ius dicebat, neque iuriſdictionem neque tribunal ... non poteſt locus in quo iudicat. ius appellari niſi impropriè.
¶ ... qui vi facit, dolo malo facit. l. 2. §. dolo.]. vel [illegible]
... non deſinet, is dolum committit, l. 2. §. 1.] de eo per quem.

datum, ſeu vera quantitas ... cui opponitur hic quantitas. c ſubaudi certam, & quidem conuentam ... d ſupetius, appellatis veritatem ... e ... f l. 4. in fi. ... g l. 10. ... ad l. 15. ...

Si quis

Si quis pro condemnato fideiuſſerit. 2. Si quis locupletem, vel approbatum fideiuſſorem non acceperit.

5. *Gaius* lib. 1. ad Edictum prouinciale.

SI a verò pro condemnato fideiuſſerit b, & condemnatus deceſſerit, aut ciuitatem Romanam amiſerit, rectè nihilominus cum fideiuſſore eius agetur.

2 ¶ Qui pro c rei qualitate euidentiſſimè locupletem, vel (ſi dubitetur) approbatum fideiuſſorem iudicio ſiſtendi cauſa non acceperit, iniuriarum actio aduerſus eum eſſe poteſt: quia ſanè * non quælibet iniuria eſt, duci in ius eum, qui d ſatis idoneum fideiuſſorem det. Sed & ipſe fideiuſſor, qui non ſit acceptus, tanquam de iniuria ſibi facta queri poterit.

Si vitiosè cautum ſit.

6. *Paulus* lib. 1 2. ad Edictum.

QVotiens vitiosè e cautum, vel ſatiſdatum eſt, non videtur cautum, nec ſatiſdatum.

Si fideiuſſor dicatur habere fori præſcriptionem. 1. Vbi ſatis dandum. 2. Si ſatiſdatio pro re mobili à perſona ſuſpecta deſideretur.

7. *Vlpianus* libro 14. ad Edictum.

SI fideiuſſor non negetur idoneus, ſed dicatur b habere fori præſcriptionem: & metuat petitor, ne iure fori vtatur: videndum, quid iuris ſit: & Diuus Pius (vt & Pomponius libro epiſtolarum refert. & Marcellus libro tertio digeſtorum, & Papinianus lib. tertio quæſtionum) Cornelio Proculo reſcripſit, meritò petitorem recuſare talem fideiuſſorem: ſed ſi aliàs caueri non poſſit, prædicendum ei i, vt priuilegio ſi renunciare.

1 ¶ Si neceſſaria ſatiſdatio fuerit, & non facilè poſſit reus ibi eam præſtare, vbi conuenitur: poteſt audiri, ſi in alia eiuſdem prouinciæ ciuitate ſatiſdationem præſtare paratus ſit: ſi autem ſatiſdatio voluntaria eſt, non in aliam locum remittitur k: neque enim id k meretur, qui ipſe ſibi neceſſitatem ſatiſdationis impoſuit.

2 ¶ Si ſatiſdatum pro re mobili non ſit, & perſona ſuſpecta l ſit, ex qua ſatis deſideratur: apud officium m deponi n debebit, ſi hoc iudici ſederit o donec vel ſatiſdatio p detur, vel lis finem accipiat.

De die ponenda in ſtipulatione, iudicio ſiſti. 1. Qui fideiubere poſſunt, vel non. 3. Si fideiuſſor ſtipulatori ſucceſſerit vel contra. 4. Qui mittantur in municipium vt ibi ſatiſdent. 5. Et de iuſiurando calumniæ ob eam præſtando & de cauſa cognitione.

8. *Paulus* lib. 14. ad Edictum.

DE die ponenda in ſtipulatione q ſolet inter r litigatores conuenire ſi ſi non conueniat s, Pedius putat in poteſtate u ſtipulatoris eſſe, moderato ſpatio de hoc à iudice ſtatuendo.

1 ¶ Qui mulierem adhibet ad ſatiſdandum, non videtur cauere. ſed nec miles x, nec minor xxv. annis probandi ſunt: niſi hæ perſonæ in rem ſuam fideiubeant, vt pro ſuo procuratore.

¶ Quidam etiam, ſi à marito fundus dotalis petatur y, in rem ſuam fideiuſſuram mulierem.

2 ¶ Si ſeruus z inueniatur, qui antequam iudicium acciperetur, fideiuſſit iudicatum ſolui: ſuccurrendum eſt actori, vt ex integro caueatur. Minori quoque vigintiquinque annis ſuccurrendum eſt; fortaſſe & mulieri propter imperitiam.

3 ¶ Si fideiuſſor iudicatum ſolui, ſtipulatori heres extiterit, aut ſtipulator fideiuſſori, ex a integro cauendum erit.

4 ¶ Tutor, & curator, vt rem ſaluam fore pupillo caueant, mittendi ſunt in municipia: quia neceſſaria eſt ſatiſdatio.

¶ Item de re reſtituenda domino proprietatis, cuius vſusfructus datus eſt.

¶ Item legatarius, ut caueat, euicta hereditate legata reddi; & quod amplius per legem Falcidiam ceperit.

¶ Heres quoque b, vt legatorum ſatiſdet mittendus eſt, vt in municipium mittatur. Planè ſi miſſo iam legatario in poſſeſſionem, cùm per heredem ſtaret, quominus caueret heres, poſtulet, vti de poſſeſſione decedat, paratumque ſe dicat in municipio cauere: impetrare non c debebit. Diuerſum, ſi ſine culpa, aut dolo heredis miſſus ſit in poſſeſſionem.

5 ¶ Iubetur iurari de calumnia, ne d quis vexandi magis aduerſarij cauſa forſitan, cùm Romæ poſſit ſatiſdare, in municipium euocet.

¶ Sed quibuſdam hoc iuſiurandum de calumnia remittitur: velut parentibus & patronis. Sic autem iurare debet, qui in municipium remittitur. *Romæ ſe ſatiſdare non poſſe: & ibi poſſe quò poſtulat remitti*: ſ[illegible]que ſe non calumniæ cauſa e facere: nam ſic non eſt compellendus iurare: alibi ſe, quàm eo loco ſatiſdare non poſſe: quia ſi Romæ non poteſt, pluribus autem locis poſſit: cogeretur peierare.

6 ¶ Hoc autem f tunc g impetrabitur cùm iuſta cauſa eſſe videbitur; quid enim, ſi cùm erat in municipio, noluit cauere? hoc caſu non debet impetrare: cùm per eum ſteterit, quominus ibi, vbi h ire i deſiderat, ſatiſdaret.

De fideiuſſoribus ab arbitrio, 11 vel à litigatore probatis.

9. *Gaius* lib. 5. ad Edictum prouinciale.

ARbitrio a ad fideiuſſores probandos conſtituto ſi in alterutram partem iniquum arbitrium videtur: perinde ab eo atque à iudicibus a appellare licet b.

10. *Paulus* lib. 75. ad Edictum.

SI a ab b arbitrio probati ſunt fideiuſſores, pro locupletibus habendi ſunt, cùm potuerit querela ad competentem iudicem deferri.

1 ¶ Qui ex cauſa improbat ab arbitrio probatos, aliàs improbatos probat: multóque magis c ſi ſua voluntate accepit fideiuſſores, contentus c his eſſe debet. Quod d ſi medio tempore calamitas fideiuſſoribus inſignis, vel magna inopia accidit; cauſa cognita ex integro ſatiſdandum erit.

Si quis poſt ſatis acceptionem mandato domini agere inſtituerit.

11. *Vlpianus* lib. 75. ad Edictum.

IVlianus ait ſi antequam mandarem tibi, vt fundum peteres, ſatis acceperis e petiturus fundum, & poſtea mandatu f meo agere inſtitueris; fideiuſſores teneri g.

De cautione ab eo qui ſub conditione inſtitutus eſt ſubſtituto præſtanda.

12. *Idem* lib. 77. ad Edictum.

INter omnes conuenit, h heredem ſub conditione, i pendente conditione i poſſidentem hereditatem à ſubſtituto cauere debere de hereditate: &, ſi defecerit conditio adeuntem hereditatem ſubſtitutum & petere hereditatem poſſe; & ſi obtinuerit, committi ſtipulationem, & plerumque ipſe prætor & ante k conditionem exiſtentem, & ante k diem petitionis venientem, ex cauſa iubere ſolet ſtipulationem interponi.

13. *Paulus* lib. 75. ad Edictum.

SEd & ſi plures ſubſtituti ſint l ſingulis cauendū eſt.

Qui iudicatum ſolui ſatiſdare debeat.

14. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

FIliusfamilias ſi defendit abſentem patrem; quæro, an iudicatum ſolui ſatiſdare debeat. Paulus reſpondit, eum, qui abſentem defendit, etiam m ſi filius vel pater ſit, ſatiſdare petitori ex forma edicti debere.

Qui iudicio ſiſti ſatiſdare non cogatur.

15. *Macer* lib. 1. de appellationibus.

SCiendum n eſt, poſſeſſores o immobilem o rerum ſatiſdare non compelli.

1 ¶ Poſſeſſor autem is accipiendus eſt, qui in agro, vel ciuitate rem ſoli poſſidet, aut ex aſſe, aut pro p parte. ¶ Sed & qui vectigalem q id eſt emphyteuticum agrum poſſidet, r poſſeſſor intelligitur.

¶ Item s qui ſolam t proprietatem habet poſſeſſor intelligendus eſt.

¶ Eum verò qui tantùm vſumfructum habet, poſſeſſorem non eſſe Vlpianus ſcripſit.

2 ¶ Creditor qui pignus accepit, poſſeſſor non f eſt, tametſi poſſeſſionem habeat, aut ſibi traditam, aut precario debitori conceſſam.

3 ¶ Si fundus in dotem datus ſit, tam vxor, quàm t maritus propter poſſeſſionem eius fundi poſſeſſores intelliguntur.

4 ¶ Diuerſa cauſa eſt eius, qui fundi petitionem u perſonalem habet.

5 ¶ Tutores, ſiue pupilli eorum, ſiue ipſi poſſideant poſſeſſorum loco habentur. Sed & ſi vnus ex tutoribus poſſeſſor ſit, idem dicendum erit.

6 ¶ Si fundum quem poſſidebam, à me petieris: deinde, cùm ſecundum te eſſet iudicatum, appellauerim; an poſſeſſor eiuſdem fundi ſim? & rectè dicetur poſſeſſorem me eſſe, quia nihilominus poſſideo, nec x ad rem pertinet, quod y mihi z ea poſſeſſio poſſit a.

7 ¶ Poſſeſſor autem quiſnam ſit, ſpectandum eſt: tempus cautionis ſpectandum eſt: nam ſicut ei, qui poſt cautionem poſſeſſionem vendidit, nihil obeſt; ita nec prodeſt ei, qui poſt cautionem poſſidere cœpit.

De vadimonio deſerto.

16. *Paulus* lib. 6. ad Edictum.

QVi iurato promiſit iudicio ſiſti a, non b videtur peieraſſe, ſi b ex conceſſa c cauſa hoc d deſeruit.

SI EX NOXALI CAVSA AGATVR, quemadmodum caueatur.

a Qui exhibiturum ſe aliquem iudicio cauerat, mortuo eo pro quo cauerat, a periculo cautionis liberatur *Paul. 1. ſentent.* 13. §. 2.
b Cautio hæc locū habet apud nos.
c argu. vide l. 1. C. de iure fiſci, pro cauſæ ratione *& Bolog.*
d. ex titulo 14. 4. 5. hoc ſenſu: Qui fideiuſſorem citra controuerſiam pro cauſæ ratione locupletem & adprobatum vt locupletem iudicio ſiſtendi cauſa non accipit, in eum tam ipſe fideiuſſor, quàm reus iniuriarum actionem habent: ita Græci hanc legem referunt *illo loco.*
d l. 19. *inſ. de iniurijs.* l. 3. C. *de reb. auctor. iudi.*
e vitioſa cautio *Bolog.* illo loco. hoc eſt captioſa.
f Cautio κακόνοια ſatiſdatio ἄπρακτος. *Bolog. illo loco.*
g l. 5. *inſ. de fideiuſſ.* adde l. 25. §. *de pignorib.* l. 2. §. de auctorit.
h l. 3. *de pr.* §. 10. §. 3. in ſin. *ſupra ſi quis in ius voc. non ierit.*
k vide l. 2. §. vlt. ſuprà *inſ. ſi quis cautionibus.*
l ſuſpecta ſit perſona varie vt hic aliàs dicam.
m Deponere apud officium quid eſt? ſequeſtrare.
n vide titulum *Codicis de prohibita ſequeſtrat. pecuniæ.*
o id eſt, viſum fuerit.
p fideiuſſor.
q qua iudicio ſiſti. Cæterum huiuſmodi ſatiſdatio fiebat interpoſita ſtipulatione. l. 16. §. 3. *inſ. de verb. oblig.*
r. immò Prætoris munus eſt l. 1. *inſ. ſi quis cautio.*
ſ Cautio iudicio ſiſti duplex eſt. Vna conuentionalis & voluntaria: l. 7. §. 1. *& inf.* altera neceſſaria ex edicto prætoris *d. §. 1.*
t ei ſtatuēno, *Baſil.* ſi diſſentiant.
u in litis præparatoriis actor reo fauorabilior. vide *d.* l. *infra de iudi-ciis.*
x l. 31. *C. de dote ſtd.*
y contrarium, atqui poſſeſſor immobilium non tenetur ſatiſdare, l. 15. *inſ. eo.* z *Cuiac.* 14. *obſ. vlt.* a vi. l. 4. *inſ. de præto. ſtipul.* b l. 2. in princ. l. 5. §. fin. *inf. vt legato.*
c poterit tamen cautionem vbi agit offerre l. 39. *ſ. de iudiciis.*
d 7 quæ notaui ad Nou. 49. c. 3.
e ſed neceſſitatis, l. 7. §. 2. *ſ. eod.*

a l. vlt. in ſin. *ſ. de iudiciis.*
b Immò non licet. l. vlt. *inf. familiæ.* l. 1. *C. de arbitr.*
c habet enim quod ſibi imputet, l. 1. 3. *ſ. ſiquis ſideiuſſ. inſ. de ſeparationib.* l. 3. *eod. de ſideiuſſorib.*
d Calamitate inſigni ex cauſa ſuperueniente ſatiſdatio exigitur. v. l. 4. *inſ. de prætorijs ſtipulat.*
e Quid ſi ante mandatum ſolus accepit? v. l. 7. *in fin. inſ. iudicatum ſolui.*
f Procurator eſt cenſetur qui ante mandatum negotium abſentis ſuſcepit, poſt ſuſceptum verò negotium, mandatum habuit, vt hic: ſic & ratum fuerit habitum videtur procurator l. 1. §. 2. *inſ. iudicatum ſolui.*
g Immò non tenentur, & de integro cauendum erit. l. 2. §. *Potentiorem.* l. 7. *in fin.* *ſ. iudicatum ſolui.*
h atqui is calumniæ ſatiſdationem exigit quem alius præcedit. l. 8. *ſ. de prætorijs ſtipul.*
i v. l. 4. *ſ. vt in poſſeſſionem &* quæ ſcripſi ad l. 1. *inſ. de gradibus ſtipulat.*
k v. l. 96. §. pen. *ſ. de leg.* 1.
l v. l. 3. *inſ. vt in legat. ſeruan.*
m l. 42. *C. de procurat.*
n & Rempublicam l. 6. *in ſi. inſ. vt legatorum.*
o immobilium rerum poſſeſſio relevat, id eſt excuſat ſatiſdatione, vt hic. ita idonei non ſatiſdant l. vlt. §. 6. *C. de cautione ſu inſ.* Per contrarium hinc colligas. Mobilium poſſeſſores cautionē mouere iudicio ſiſti cogi. Quod tamen Socinus regula, Cautere 45. negat certis caſib. verum eſſe. Negat in quantum eſt iudicias, mercatores mobilium rerum poſſeſſores, quib. non facilis ſit abſentia propter moleſtias ſuo negotiorum, in ſummariis denique cauſis, mobilium tantùm poſſeſſorē cogi ſatiſdare.
p l. 13. §. 2. *ſ. de fundo dotali.* q v. l. *ſ. ſi ager vectigalis.* r v. l. 1. §. 2. *hoc tit.* ſ v. quæ notaui ad l. 56. *ſ. de adquir. poſſeſſ.* t v. d. l. 13. §. 2.
u atqui is rem habere videtur. v. l. 143. *ſ. de verb. ſign.* x Imò ad rem pertinet. v. l. 190. *ſ. de reg. iur.* y immobilium poſſeſſor vel tempus cautionis committendæ vt initio huius titul. dictum eſt v. l. 13. *C. de proc. iure.*
z Verbi gratia, ſeruum pro quo noxali iudicio contentum eſt. a Peierare non videtur qui ex conceſſa lege aut per principem cauſa vadimonium deſerit. Deſerentem vadimonio vis maior excuſat. *Bruns de* [illegible] b vtrumque an iuriſiurandi gratiā facere poſſit. v. l. vlt. §. ad munic. c [illegible] c. 12. §. *ſ. id eſt de iuſta cauſa.* d promiſſionem iudicio ſiſti factam deſeruit.

Universidad Rey Juan Carlos

TIT. IX.

Exhibere de ſeruo, pro quo noxalis actio eſt, exhibendo. 1. Quis ſit in eadem cauſa ſiſtere.

Vlpianus lib. 7. ad Edictum.

Si quis eum, de a quo noxalis actio eſt, iudicio ſiſti promiſerit: prætor ait, ſi eadem b cauſa eum exhibere c, & que nunc eſt, donec d iudicium accipiatur.

1 ¶ In eadem cauſa ſiſtere quid ſit, videamus, * & puto verius, eum videri in * eadem cauſa ſiſtere, quid ad experiendum non facit ius actoris deterius.

¶ Si deſinat e ſeruus eſſe promiſſoris, vel actio amiſſa ſit: non videri in eadem cauſa ſiſtum Labeo ait, vel ſi qui pari loco erat in litigando, cœpit eſſe * in * diciore, vel loco vel perſona mutata.

¶ Itaque ſi * quis ei, qui in foro promiſſoris conuenire non poteſt, venditus, aut potentiori datus ſit: magis eſſe putat, vt non videatur in eadem cauſa f ſiſti.

¶ Sed & ſi noxæ deditus ſit, Ofilius non putat in eadem cauſa ſiſti: cùm noxæ deditione ceteras noxalem actionem peremi putat.

Si ſeruus abſit, dominus præſens ſit, vel contra.

2. *Paulus* lib. 6. ad Edictum.

Sed alio iure vtimur: nam * ex præcedentibus cauſis non liberatur noxæ deditus. perinde enim noxa caput ſequitur, ac ſi veniſſet.

1 ¶ Si abſens ait ſeruus, pro quo noxalis actio alicui competit, ſi quidem dominus non negat in ſua poteſtate eſſe: compellendum putat Vindius g vel iudicio h eum ſiſti promittere, vel iudicium accipere: aut ſi nolit defendere, cauturum, cùm primum potuerit ſe i exhibiturum; ſin vero falsò negat in ſua poteſtate eſſe, ſuſcepturum iudicium ſine noxæ deditione, idque Iulianus ſcribit. & ſi dolo k fecerit, quo minus in eius eſſet poteſtate.

¶ Sed ſi ſeruus præſens eſt, dominus abeſt, nec quiſquam ſeruum defendit l: ducendus erit iuſſu prætoris: ſed cauſa cognita domino m poſteà dabitur defenſio, vt Pomponius & Vindius ſcribunt: * ne ei abſentia ſua noceat. Ergo & actori n actio reſtituenda o eſt peremptoria, quòd ductus ſeruus in p bonis eius eſſe cœpit.

De vſufructuario non defendente ſeruum.

3. *Vlpianus* lib. 7. ad Edictum.

Si cum vſufructuario q noxali iudicio agetur, ſi que ſeruum non defenderit, denegatur ei per prætorem vſusfructus perſecutio.

Si cum vno ex dominis agatur.

4. *Gaius* lib. 6. ad Edictum prouinciale.

Si cum vno ex dominis noxalis agetur, an pro parte ſocij ſatiſdare deberet? Sabinus ait non r debere, quia quodammodo totum ſuum hominem defenderet, cui in ſolidum defendendi neceſſitas eſſet: nec auditur, ſi ſ pro parte paratus ſit defendere.

Si ſeruum eum ſiſti liberum ſiſti promiſſum ſit, & liber factus ſiſtatur.

5. *Vlpianus* lib. 47. ad Sabinum.

Si ſeruum in eadem cauſa ſiſtere, quidam promiſerit, & liber factus ſiſtatur: ſi de ipſo controuerſia eſt capitalium actionum, iniuriarumque nomine, non rectè ſiſtitur: quia aliter de ſeruo ſupplicium & verberibus* de iniuria * ſatiſfiet, aliter de libero vindicta ſumitur, vel condemnatio pecuniaria; quod autem ad ceteras noxales cauſas pertinet, etiam in meliorem cauſam videtur perueniſſe.

6. *Paulus* lib. 11. ad Sabinum.

Sed ſi ſtatu liberum ſiſti promiſſum ſit: in eadem cauſa ſiſti videtur, quamuis liber ſiſtatur quod impletus u caſus libertatis fuerit.

DE EO x, PER y QVEM FACTVM erit, quo minus quis in iudicio ſiſtat.

TIT. X.

Æquitas edicti. 1. Quid ſit facere dolo malo. 2. Si reus dolo actoris vel extranei non ſtiterit. 4. Si plures dolo fecerint. 5. Si ſeruus fecerit 6. De ſucceſſoribus. De tempore huius iudicij.

Vlpianus libro 7. ad Edictum.

Æquiſſimum putauit prætor, dolum z eius coercere, qui impedit aliquem iudicio ſiſti.

1 ¶ Feciſſe a autem dolo malo non tantum is putatur, qui ſuis manibus vel per ſuos retinuerit: verum b qui alios quoque rogauit, vt eum detinerent, vel abducerent, ne iudicio ſiſtet, ſiue ſcientes, ſiue ignorantes quid eſſet, quod comminiſceretur.

a Si reus dolo ad il quem peruenerit, ſecundario & in ſubſidium conueniri poteſt. vide tamen Socin. reg. 340.

b Qui ſe vel per ſuos, vel per alios tam ignorantes quàm ſcientes dolo malo quem impedierit iudicio ſiſti, edicto tenetur. [illegible]

c Dolo facit & is qui ad iudicium venienti conuiciatus, aliquid triſte, idque hac re impedierit, [illegible]

2 ¶ Dolum c autem malum ſic accipimus; vt ſi quis venienti ad iudicium aliquid pronunciauerit triſte a. propter quod is neceſſe habuerit ad iudicium non venire, teneatur edicto, quamuis quidam putent *, ſibi b eum imputare, qui credulus fuit.

3 ¶ Si reus dolo actoris non ſteterit, non habebit reus aduerſus eum actionem ex hoc edicto: cùm contentus eſſe poſſit exceptione ſi ex ſtipulatu conueniatur de pœna, quod ad iudicium non venerit. aliter c atque ſi ab alio ſit impeditus: nam actionem propoſitam aduerſus eum exercebit.

4 ¶ Si plures dolo fecerint, omnes tenentur. ſed ſi vnus præſtiterit pœnam, ceteri liberantur: cùm nihil interſit.

5 ¶ Serui nomine, ex hac cauſa, noxali iudicio agendum omnes conſentiunt.

6 ¶ Et heredi datur, ſed non vltra annum. aduerſus heredem autem hactenus puto dandam * actionem * vt ex dolo defuncti hæres non lucretur.

Si ſeruus actoris fecerit.

2. *Paulus* lib. 6. ad Edictum.

Si actoris ſeruus, domino ſciente, & cùm poſſit non prohibente, dolo fecerit, quo minus in iudicio ſiſtam: Ofilius dandam mihi exceptionem aduerſus dominum ait, * ne d ex dolo ſerui dominus lucretur: ſi verò ſine voluntate domini ſeruus hoc fecerit, Sabinus noxale iudicium dandum ait, * nec factum ſerui domino obeſſe debere: niſi hactenus, vt ipſo careat: quando ipſe nihil deliquit.

Quale ſit hoc iudicium, & quid in ipſum veniat. 1. Si is qui dolo fecit ſoluendo non ſit. 2. Stipulator dolo vnius, promiſſor dolo alterius non ſteterit. 3. Si ſtipulator & promiſſor ſe mutuò impedierint. 4. Quid veniat in hoc iudicium.

3. *Iulianus* lib. 2. Digeſtorum.

Ex * hoc edicto aduerſus eum, qui dolo fecit, quo minus quis in iudicium vocatus ſiſtat, in factum actio competit: quanti e actoris intereſſet eum ſiſti. in quo iudicio deducitur, ſi quid amiſerit actor ob eam rem: veluti ſi reus tempore dominium rei interim ſibi adquirat, aut actione liberatus fuerit.

1 ¶ Planè ſi is, qui dolo fecerit, quo minus in iudicio ſiſtatur, ſoluendo non fuerit: æquum erit aduerſus ipſum f reum reſtitutoriam actionem competere: * ne propter g dolum alienum reus lucrum faciat, & actor damno adficiatur.

2 ¶ Si & ſtipulator dolo Titij & promiſſor dolo Meuij impeditus fuerit, quo minus in iudicio ſiſtatur; vterque aduerſus eum, cuius dolo impeditus fuerit, actione in factum experietur.

3 ¶ Si & ſtipulator dolo promiſſoris, & promiſſor dolo ſtipulatoris impeditus fuerit, quo minus ad iudicium veniret, neutri h eorum prætor, ſuccurrere debebit, * ab vtraque parte i, dolo compenſando.

4 ¶ Si à fideiuſſore quinquaginta ſtipulatus fuero ſi in iudicium reus non venerit, petiturus à reo k centum, & dolo * malo * Sempronij factum fuerit, ne in iudicium reus veniat; centum à Sempronio conſequar. tanti enim mea intereſſe videtur: quia ſi veniſſet in iudicium, actio mihi centum aduerſus reum, vel aduerſus heredem eius competebat, licèt fideiuſſor minorem ſummam mihi promiſerit.

SI QVIS CAVTIONIBVS IN IVDICIO ſiſtendi cauſa factis non l obtemperauerit.

TIT. XI.

Exhibere dinumerato quòd iudicio ſiſtendi cauſa factorum eſt.

Gaius lib. 1. ad Edictum Prouinciale.

Vicena m millia n paſſuum in ſingulos dies dinumerari prætor o iubet, præter p eum diem, quo cautum promittitur, & in quem ſiſtere in iudicium oportet; nam ſine talis itineris dinumeratio neutri litigatorum oneroſa eſt.

Quibus ex cauſis vadimonium deſerere excuſatur, ac primùm de negotio tranſacto. 1. De munere principali. 2. De infirmitate periculoſa. 3. De valetudine, tempeſtate, vi fluminis. 4. De grauiditate aut puerperio. 5. De furore. 6. [illegible] quod ſuperatiſſimum eſt. 7. De tempeſtate & vi fluminis. 9. De eo qui reuerſus fuit.

2. *Vlpianus* lib. 74. ad Edictum.

Non exigimus reum iudicio ſiſti, ſi negotium, propter quod iudicio ſiſti promiſit q, fuerit tranſactum, ſed hoc ita, ſi r * non prius id negotium tranſactum ſit, quàm ſiſti oporteret; cæterum ſi poſtea tranſactum eſt, exceptio doli opponi debet, * quis enim de pœna promiſſa laborat poſt negotium tranſactum: cùm etiam tranſacti negotij exceptionem putauerit, quis nocere: quaſi etiam de pœna tranſactum ſit; niſi contrarium ſpecialiter partibus placuerit.

1 ¶ Si quis municipalis muneris cauſa, ſine ſuo dolo malo

Universidad Rey Juan Carlos

malo impeditus, in iudicio ſecundum ſuam promiſſionem non ſteterit: æquiſſimum eſt ei tribui exceptionem.

2 ¶ Simili modo & ſi ad teſtimonium deſideratus, ad iudicium occurrere non potuit: erit ſubueniendum.

3 ¶ Si quis iudicio ſe ſiſti promiſerit, & valetudine, vel tempeſtate, vel vi fluminis prohibitus ſe ſiſtere non poſſit: exceptione adiuuatur, nec immeritò: cùm enim in tali promiſſione præſentia opus ſit, quemadmodum potuit ſe ſiſtere, qui aduerſa valetudine impeditus eſt? & ideo etiam lex duodecim tabularum, ſi iudex, vel alteruter ex litigatoribus morbo ſontico impediatur, iubet diem iudicij eſſe diffiſſum.

4 ¶ Si non propter valetudinem mulier non ſteterit iudicio, ſed quod grauida erat: exceptionem ei dandam Labeo ait: ſi tamen poſt partum decubuerit, probandum erit quaſi valetudine impeditam.

5 ¶ Idem eſt, & ſi quis furere cœperit: nam * qui furore impeditur, valetudine impeditur.

6 ¶ Quod diximus, ſuccurri etiam ei, qui tempeſtate, aut vi fluminis prohibitus non venit: * tempeſtatem ſic intelligere debemus, ſiue maritima, ſiue terreſtris ſit: tempeſtatem intelligere debemus talem, quæ impedimento ſit itineri, vel nauigationi. *

7 ¶ Vis fluminis etiam ſine tempeſtate accipienda eſt: vim fluminis intelligimus, & ſi magnitudo eius impedimento ſit, ſiue pons ſolutus ſit, vel nauigium non ſit.

8 ¶ Si quis tamen, cùm poſſet non incidere in tempeſtatem, vel in fluminis vim, ſi ante profectus eſſet, vel tempore opportuno nauigaſſet, ipſe ſe arctauerit: nunquid exceptio ei minimè proſit? quod quidem cauſa cognita erit ſtatuendum: nam neque ſic arctandus ſit, vt poſſit ei dici, cur non multò ante profectus eſt, quàm dies promiſſionis veniret: neque iterum permittendum ei, ſi quid ſit, quod ei imputetur, cauſari tempeſtatem vel vim fluminis. Quid enim, ſi quis, cùm Romæ eſſet ipſo tempore promiſſionis ſiſtendi, nulla neceſſitate vrgente, voluptatis cauſa in municipium profectus ſit? nonne indignus eſt, cui hæc exceptio patrocinetur? Aut quid ſi tempeſtas quidem in mari fuit, terra autem iſte potuit venire, vel flumen circumire? æquè dicendum, non ſemper ei exceptionem prodeſſe: niſi anguſtiæ non patiebantur terra iter metiri, vel circumire. Cùm tamen vel flumen ſic abundaſſet, vt impleſſet omnem locum in quo ſiſti oportuit: vel aliqua fortuita calamitas eundem locum euertit: vel præſentiam venientis periculoſam fecit: ex bono & æquo & hæc exceptio ei accommodanda eſt.

9 ¶ Simili modo exceptio datur ei, qui cùm ad iudicium venire vellet, à magiſtratu retentus, & ſine dolo malo ipſius: nam ſi ipſe hoc affectauit, vel cauſam præſtitit, non ei proderit exceptio: ſed ipſius quidem dolus ei oberit, ceterorum non oberit, qui malo dolo fecerint, vt retineretur. Sed & ſi à priuato ſit detentus, nullo modo ei proderit hæc exceptio.

3. *Paulus lib. 69. ad Edictum.*

Sed actio ei datur aduerſus eum, qui detinuit, in id quod eius intereſt.

De damnato rei capitalis. 1. De capitis accuſatione, vinculis & cuſtodia militari. 2. De funere domeſtico. 3. De captiuitate. 4. De conuentione ne exceptio in vadimonio deſerto obijciatur. 5. Si ſatiſdandi ſit ab eo qui non tenebatur. Si plus promiſſum ſit.

4. *Vlpianus lib. 74. ad Edictum.*

Sed & ſi quis rei capitalis ante condemnatus, iudicio ſiſtere ſe non potuit: meritò huic ignoſcitur. *

¶ Rei capitalis condemnatum accipere debemus, qui morte, exilióve coercitus eſt.

¶ Dixerit aliquis, quò ergo hæc exceptio damnato? ſed reſpondebimus, fideiuſſoribus eius eſſe neceſſariam: aut ſi fortè in exilium, ſaluâ ciuitate abiit, vel defenſori eius exceptio iſta proderit.

1 ¶ Illud ſciendum eſt eum, qui idcirco non ſtetit, quia capitis reus factus eſt, in ea cauſa eſſe, vt exceptione vti non poſſit: damnato enim datur exceptio.

¶ Planè ſi vinculis vel cuſtodia militari impeditus ideò non ſtetit: in ea erit cauſa, vt exceptione vtatur.

2 ¶ Præterea ſi funere quis domeſtico impeditus non venit, debet ei exceptio dari.

3 ¶ Item ſi quis in ſeruitute hoſtium fuerit, ac per hoc in iudicium non ſtetit: debet exceptione adiuuari.

4 ¶ Quæſitum eſt, an poſſit conuenire: Ne exceptio in promiſſione deſerta in iudicio ſiſtendi cauſa facta obijciatur: & ait Atilicinus conuentionem iſtam non valere. Sed & ego puto conuentionem iſtam ita valere, ſi ſpecialiter cauſæ exceptionum expreſſæ ſunt, quibus à promiſſore ſponte renuntiatum eſt.

5 ¶ Item quæritur, ſi quis, cùm iudicio ſiſtendi cauſa ſatiſdare non deberet, ſatiſdato promiſerit, an fideiuſſoribus eius exceptio detur. Puto intereſſe, vtrùm per errorem ſatiſdato promiſſum eſt, an ex conuentione: ſi per errorem, dandam fideiuſſoribus exceptionem: ſi ex conuentione, minimè dandam. Nam & Iulianus ſcribit, ſi iudicio ſiſtendi cauſa plus, quàm ſtatutum eſt, per ignorantiam promiſſum fuerit: exceptionem dari debere: ſi autem ex conuentione tanta ſumma promiſſio facta ſit: exceptionem ſi pacti conuenti replicatione infirmandam * Iulianus ait.

Si ex duobus reis ſtipulandi vni promiſſum ſit, alter autem impedierit. 1. Si ab vno rei petitur, ab altero pœna deſertionis.

5. *Paulus lib. 69. ad Edictum.*

Si duo rei ſtipulandi ſunt, & vni debitor iudicio ſe ſiſti cum pœna promiſerit, alter autem impedierit: ita demum exceptio aduerſus alterum danda eſt, ſi ſocij ſunt: nec prodeſt ei dolus propter ſocietatem.

1 ¶ Item ſi duo rei promittendi ſint, & vnus ad iudicium non venerit, contempta ſua promiſſione iudicio ſiſtendi cauſa facta, actor autem ab altero rem petat, ab altero pœnam deſertionis: petendo pœnam exceptione ſummouebitur.

2 ¶ Æquè ſi à patre facta fuerit promiſſio iudicio ſiſtendi gratia ex filij contractu, deinde de re actor egerit cum filio: exceptione ſummouebitur, ſi cum patre ex eius promiſſione agat. Et contra idem erit, ſi filius promiſerit, & actor egerit cum patre de peculio.

De abſentia reip. cauſa.

6. *Gaius lib. 1. ad Legem 12. Tabularum.*

Si is, qui fideiuſſorem dedit, ideò non ſteterit, quòd reipublicæ cauſa abfuit: iniquum eſt fideiuſſorem ob alium neceſſitate ſiſtendi obligatum eſſe, cùm ipſi liberum eſſet non ſiſtere.

Quibus exceptionibus vti poſſit qui alieni iuris ſubiectum ſiſti promiſit.

7. *Paulus lib. 69. ad Edictum.*

Si quis ſeruum in iudicio ſiſti promiſerit, vel alium, qui in aliena poteſtate eſt, iiſdem exceptionibus vtitur, quibus, ſi pro libero, vel patrefamilias fideiuſſit: præterquam ſi reipublicæ cauſa abeſſe diceretur ſeruus. nam * ſeruus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt. Præter hanc autem exceptionem, ceteræ quæ communes ſunt, tam in libero homine, quàm in ſeruo, locum habent.

Si quis poſt diem præſtitutum ſteterit.

8. *Gaius lib. 29. ad Edictum prouinciale.*

Et ſi poſt tres, aut quinque, pluréſve dies, quàm iudicio ſiſti ſe reus promiſit, ſeſeque agendi poteſtatem fecerit, nec actoris ius ex mora deterius factum ſit: conſequens eſt dici, defendi eum debere per exceptionem.

Si ſeruus ſe iudicio ſiſti ſatiſdederit. 1. Si ex pluribus ſeruis vnus non ſtetit.

9. *Vlpianus libro 75. ad Edictum.*

Si ſeruus iudicio ſe ſiſti promittat, non committitur ſtipulatio, neque in eum, neque in fideiuſſores eius.

1 ¶ Si plurium ſeruorum nomine, iudicio ſiſtendi cauſa, vna ſtipulatione promittatur, pœnam quidem integram committi, licet vnus ſtatus non ſit, Labeo ait; quia verum ſit, omnes ſtatos non eſſe: verùm ſi pro rata vnius offeratur pœna, exceptione doli vſurum eum, qui ex hac ſtipulatione conuenitur.

Si quis tempore liberatum ſiſti promiſerit. 1. Si homo ſiſti promiſſus ante diem perierit. 2. De ſucceſſione & de morte rei.

10. *Paulus libro 1. ad Plautium.*

Si eum iudicio ſiſti promiſero, qui iam tempore liberatus eſſe dicebatur, quia iam actione fortè non

tenebatur

a vi. l. 3. §. de in ius voc.
b l. 53. l. ex quib. cauſis maior. l. 60. §. ad l. Rhod. adde l. 27. in §. §. de exc. rei iud.
c Deſerentem vadimonium vis maior excuſat. Senec. 4. de beneficiis 35. & 39.
d dixi ad legem XII. Tabularum titulo de iudiciis.
e vide l. 60. §. de re iud.
f i. dilatum. Id enim diffindere eſt & ita legendum eſt apud Gellium 14. c. 2. diffindi, & apud Feſtum, in Reo. 16. dies diffiſus eſto, pro dies defenſus eſto. Liuius 9. legem Curiatam ... diffidit. Hora. 2. ſermonum: Nihil diffindere poſſum.
g adde l. 14 in pr. & l. ... inſ. de ædil. edict.
h non dandam.
i Decumbere ſolent mulieres, vt facilius enitantur, & ob partus dolorem. Non omnes ſine dolore pariunt, ſed quædam tantum, vt Hiſpanæ, quæ vſte Strabone 3. vt primum ſunt enixæ, agros colunt & viros decumbere iubent, iiſque miniſtrant: & inter operandum infantem lauant ad aluum amnis alicuius accubantes. Idem de Pignoris mulieribus Diodorus & Ariſtoteles lib. 20. de animalib. 19. & Pollux ... de Gallicis mulieribus.
k Decumbere autem ſolent mulieres pleriſque in locis ad 40. vſque diem vide ... & quæ notaui ad l. pen. §. de ſtatu.
l vide exemplum apud Ciceronem 2. de inuentione, vbi de Lacedæmoniis. Sed quomodo conſtabit iudici de vi fluminis? v. l. 19. §. 1. §. de probat.
m veluti ponto. Inſt. in princ. §. de ſeruit. ruſtic.
n an ſuccurratur ei qui ſe in neceſſitatem coniecit, vide l. 7. §. ſi neceſſario §. qui ſatiſdare. l. 21. in princ. §. quod metus. l. 3. §. ſubueniet. §. de ſtatu.
o quæ etiam ſtipulationi nocent l. 1. §. qui ita. §. de eo quod certo.
p doli ſcil.
q vt non conueniatur in pœnam quam promiſit.
r v. l. 2. C. ex quib. cauſ. maior.
s Affectatum impedimentum, pro impedimento non habetur.
t Cauſam præbans impedimento, impeditus non videtur.
u l. 3. §. eod. l. 3. §. ſi reus. §. de eo per quem.
x ex edicto de eo per quem factum erit, &c.
y l. 1. §. de eo per quem.
z diem ſiſtendi ſcil.
a adde l. 1. in ſi. C. de cuſtodia.
b * Capitalium pœnarum gradus adde ex l. Capitalium 28. inſ. de pœnis.
c Mortis & ciuilis naturalem imitatur.
d Saluâ ciuitate exilium eſſe poteſt.
e Imò excuſandus eſt. l. 10. §. 2. inſ. de arbitris.
f l. 2. C. ex quib. cauſ. maior.

a l. 3. §. de in ius vocando.
b P. Scipio Africanus, qui Annibalem vicit ſecundo bello Punico, in Hiſpania, oppidum obſidens, cum quodam die in caſtris ſedens ius daret, interrogatus in quem diem locúmque vadimonium promitti iuberet, manum ad arcem oppidi obſeſſi intendens, Perendie, inquit, ſe ſiſtant illo in loco: atque ita factum, die tertio in quem vadari iuſſerat, oppidum captum eſt, eodem die in arce eius oppidi ius dixit.
c Generalis renunciatio non valet, niſi ſpecialis aliqua præcedat, de qua vide plura in Praxi noſtra ciuili, Tit. de pactis.
d vide l. 5. & l. 1. §. eo. Cuiac. 14 obſ. 7.
e adde l. 24. §. 2. inſ. de donat.
f l. 29. C. de pactis.
g vide l. 7. in fi. §. qui ſatiſdare. l. 43. §. 1. inſ. de ædil.
h i. maioris quàm ſtatutum ſit. vnde colligitur, pœnas in conuentionibus infinitas eſſe poſſe dixi ad l. 55 inſ. de euictionib.
i Fideiuſſoribus quoque eius, qui ex publicæ rei cauſa non ſteterit ſubuenitur. 7. Bel. 8. ex tit. 36. c. 6.
k vide l. 7. el. ca. mod. §. de eo per quem factum.
l i nec ei dolus ſocij prodit.
m An & aliæ competant ei exceptiones, vide Moliſaeum tract. de ſucceſſ. n. 179.
n & ita quod reo prodeſt, eius fideiuſſori eſt vtile. l. 2. inſ. de liberat. legata.
o reum principalem.
p fideiuſſores in duriorem cauſam obligari quam reus principalis ſit, iniquum eſt, * q l. vlt. inſ. de regul. iur. quæ eſt eiuſdem authoris & libri, atqui ſeruus munus publicum decerni poteſt, l. 3. circa ſi. ſupr. de off. Prætoris.
r 7. Ecl. 8. & ſeq. 16. c. 8. v. l. 197. inſ. de ſolut.
s v. l. 2. in ſi. §. ſi quis in ius.
t l. 11. in ſi. infra de petit. hæred.

u l. 13 inſ. eod. x litigaturus. y ſub pœna. z Cur? ſeruus in ius vocari non poteſt, ſeruus non poteſt ſtare. l. 6. l. 7. C. de iudiciis.
a Immo committitur, l. 4. inſ. de ſtatul. & vſuc. b pœnalis.
c Immo pro parte tantum committitur, l. 15. in pr. inſ. eodem tit.
d [illegible] l. 14. in l. 16. §. 9. hoc ſenſu: ſi plures ſeruos iudicio ſiſtere promiſerim, & vnus eorum non fuerit: pœna quidem integra committitur, ſed per exceptionem pœnam detrahat pro illius rata, qui ſtatus non fuit.

Universidad Rey Juan Carlos

tenebatur; actio in me danda eſt, vt vel exhibeam eum, vel defendam, vel litem inquiratur.

1 ¶ Homo ſiſti promiſſus ante diem dolo promiſſoris perit: h certo iure vtimur, * non ante pœnam peti poſſe, quam dies venerit: tota enim ſtipulatio i in diem collata videtur.

2 ¶ Qui iniuriarum d acturus eſt, ſtipulatus erat ante litem conteſtatam, vt aduerſarius ſuus iudicio ſiſtat: commiſſa ſtipulatione mortuus eſt: non competere hæredi eius ex ſtipulatu actionem placuit: quia tales f ſtipulationes propter g rem ipſam darentur h: iniuriarum autem actio hæredi non competit: quamuis enim hæc ſtipulatio iudicio ſiſtendi cauſa facta ad i hæredem tranſeat, tamen in hac cauſa danda non eſt: nam & defunctus ſi vellet omiſſa k iniuriarum actione ex ſtipulatu agere, non permitteretur " ei. "

¶ Idem dicendum eſſe, & ſi is, cum quo iniuriarum agere volebam, ſtipulatione tali commiſſa deceſſerit: nam non competit mihi aduerſus hæredem " eius " ex ſtipulatu actio. & hoc Iulianus ſcribit, ſecundum quod & ſi fideiuſſores dati erant, minimè dabitur in eos actio mortuo reo. Idem Pomponius, ſi non l poſt longum tempus deceſſerit, quia ſi ad iudicium veniſſet, litem cum eo conteſtari actor potuiſſet.

Vt in eadem cauſa quis ſiſtatur, & quid ſit in eadem cauſa ſiſtere.

11. *Vlpianus* lib. 47. ad Sabinum.

SI quis quendam in iudicio ſiſti promiſerit, in m eadem cauſa eum debet ſiſtere. In eadem autem cauſa ſiſtere, hoc eſt " ita " ſiſtere, vt actori perſecutio loco deteriore non ſit, quamuis exactio rei poſſit eſſe difficilior: licet enim difficilior exactio ſit, tamen dicendum eſt videri in eadem cauſa eum ſtetiſſe: nam & ſi nouum æs alienum contraxiſſet vel pecuniam perdidiſſet, videtur tamen in eadem cauſa ſtetiſſe. ergo & qui alij iudicatus ſiſtitur, in eadem cauſa ſtare videtur.

1. Ad quod tempus referatur æſtimatio eius, quod interest agentis.

12. *Paulus* lib. 11. ad Sabinum.

QVi autem nouo priuilegio vtitur, non videtur in eadem cauſa ſiſti.

1 ¶ Illud tenendum eſt, quod æſtimationem eius, quod intereſt agentis, ad n illud tempus referendum eſt, quo ſiſti debuit, non ad id, quo agitur, quamuis deſierit eius intereſſe.

Si ſeruus iudicio ſiſti ſtipuletur vel promittat.

13. *Iulianus* lib. 55. Digeſtorum.

QVotiens ſeruus o iudicio ſiſtendi cauſa, vt ipſe litigaturus, vel ab alio ſtipulatur, vel ipſe promittit: nec p committitur ſtipulatio nec fideiuſſores tenentur, quia ſeruus conueniri, vel conuenire non poteſt.

De ſtipulatione procuratoris.

14. *Neratius* lib. 1. Membranarum.

SI procurator ita ſtipulatus " eſt, " vt ſiſtat duntaxat eum, quem ſtipularetur, non q etiam pœnam, r ſi ſtatus non eſſet, ſtipularetur: propemodum s nullius momenti eſt ea ſtipulatio quia procuratoris, quod ad ipſius vtilitatem t pertinet, nihil intereſt ſiſti. Sed cum alienum negotium in ſtipulando egerit, poteſt defendi non procuratoris, ſed eius, cuius negotium gesserit vtilitatem in ea re ſpectandam eſſe; vt quantum domini litis intereſſet ſiſti, tantum ex ea ſtipulatione, non ſtato reo, procuratori u debeatur.

¶ Eadem & fortius x adhuc dici poſſunt, ſi procurator ita ſtipulatus eſſet *quanti ea res erit*: vt hanc conceptionem x verborum, non ad ipſius, ſed ad y domini vtilitatem relatam interpretemur.

Si tutor promiſerit iudicio ſiſti, & deſierit poſt conueniri.

15. *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

SI tutor iudicio ſiſti promiſerit, & ſtipulationi non obtemperauerit: & interea z pupillus adoleuerit, aut mortem obierit, aut etiam a abſtentus ſit hæreditate, denegabitur ex ſtipulatu actio, nam & ipſius rei quæ petebatur, ſi tutor iudicatus fuerit, & eorum qui acciderint, non b eſſe dandam in eum actionem iudicati probatum eſt.

a Incertitudinis veritas ratione inquiri debet.
b vide quæ notaui ad l. 69. inf. de verb. oblig.
c vide l. 8. inf. de verb. obl.
d Vadimonia etiam in actione iniuriarum locus erat, vide Papinianum ſingulari ſub titulo, quemadm. iniuriarum agatur apud Raſſinum ſeu authorem collationis legum Moſaicarum tit. 2.
e vide quæ dixi ad l. 7. C. de donationibus.
f iudicio ſiſti.
g cedunt in vicem rei ſiſtendæ, l. 18. l. 1. §. cæterum. inf. de præt. ſtipulat. l. 4. §. Labeo. inf. de doli except. & ideo ſi exacta, vel tranſacta, vel mortua, hoc ſtipulatio perimitur, l. 2. ſup. eod.
h imponitur iudicii.
i Cur ita? vide l. ... inf. de obl. & act.
k vide l. 17. §. 2. inf. de pactis.
l vide l. 8. in princ. inf. eo.
m l. 1. l. 5. §. 6. §. ... inf. de verb. oblig.
n Et ſic ad tempus mora, non litis conteſtatæ, vide l. 65. inf. de peculio.
o vide l. 82. inf. de verb. obl.
p vide l. 9. in pr. inf. eod. l. 6. C. de iudiciis.
q i. nec tantum ſtipulatus ſit eo caſu l. 81. inf. de verb. obl.
r vide l. 36. §. alias inf. de donat.
s commodum pecuniarum.
t l. 81. §. 1. inf. de verb. obl.
u ipſi vero domino vtilis l. 27. in pr. inf. de procurat.
x ſtipulatio nam nihil enim aliud eſt ſtipulatio quam verborum conceptio l. 5. §. 1. inf. de verb. obl.
y Contrahere ex quaſque qualitate præſumitur, quam habet, quatenus ſuadeat, facit lex 41. inf. de in litem iurando: l. 28. infra de procurat. l. 31. in fin. inf. de verb. obl.
z adde l. 28. in pr. inf. de adminiſt. tut.

DE a FERIIS b ET DILATIONIBUS c, & diuerſis temporibus.

TIT. XII.

Ne quis meſſium aut vindemiarum tempore in ius vocatus cogatur. 1. Si hoc temporibus ſententia dicta fuerit. 2. Quibus ex cauſis diſtis temporibus in ius vocare liceat.

1. *Vlpianus* lib. 4. de omnibus Tribunalibus.

NE a quis b meſſium, vindemiarumque tempore aduerſarium c cogat ad iudicium venire, oratione diui Marci exprimitur. quia " occupati circa rem ruſticam, in forum compellendi non ſunt.

1 ¶ Sed d ſi prætor aut per ignorantiam, vel ſocordiam euocare eos perſeuerauerit, hique ſponte venerint: ſi quidem ſententiam dixerit præſentibus illis: & e ſponte litigantibus ſententia valebit, tametſi non rectè fecerit, qui eos euocauerit: ſin verò, cum f abeſſe perſeuerarint, ſententiam protulerit, etiam abſentibus illis: conſequens erit dicere, ſententiam nullius eſſe momenti. " neque enim prætoris factum iuri derogare g oportet. " Et " citra appellationem igitur ſententia infirmabitur.

2 ¶ Sed excipiuntur certæ h cauſæ, ex quibus cogi poterimus, & per id temporis, cum meſſes, vindemiæque i ſunt, ad prætores venire: ſc. ſi res tempore k peritura ſit, hoc eſt ſi dilatio actionem ſit peremptura.

¶ Sanè " quotiens l res vrgeat m, cogendi quidem ſumus ad prætorem venire: verùm ad hoc tantum cogi æquum eſt, vt lis conteſtetur, & ita ipſis verbis orationis exprimitur. denique altero recuſante poſt litem conteſtatam litigare, dilationem oratio conceſſit.

2. *Idem* lib. 5. ad Edictum.

EAdem oratione Diuus Marcus in ſenatu recitata effecit, de aliis ſpeciebus n prætorem adiri etiam diebus feriatis o: vt puta p vt tutores aut curatores dentur, vt officij admoneantur, ceſſantes q excuſationes allegentur, alimenta r conſtituantur, ætates ſ probentur, ventris nomine in poſſeſſionem mittatur, vel rei ſeruandæ cauſa, vel legatorum, fideiue commiſſorum, vel damni infecti: item de teſtamentis exhibendis, vt curator detur bonorum eius, cui an heres extaturus ſit, incertum eſt: aut de alendis, liberis, parentibus, patronis; aut de adeunda ſuſpecta hæreditate: aut vt aſpectu t atrox iniuria æſtimetur: vel ſi cui fideicommiſſaria libertas præſtanda eſt.

3 *Idem* lib. 2. ad Edictum.

SOlet etiam meſſis u vindemiarumque tempore ius dici " de " rebus, quæ tempore, vel morte x perituræ ſunt: morte, veluti furti, damni, iniuriæ, iniuriarum atrocium, & qua de incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata raptæ fuiſſe dicuntur, & ſi quæ ſimiles ſunt. Item ſi res tempore perituræ ſunt, aut actionis dies exiturus " eſt. "

1 ¶ Liberalia quæque iudicia omni tempore finiuntur.

2 ¶ Item in eum qui quid nundinarum x nomine aduerſus y communem vtilitatem acceperit, omni tempore ius dicitur.

De tempore meſſium & vindemiarum ſtatuendo.

4 *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

PRæſides prouinciarum z, ex conſuetudine cuiuſque loci, ſolent meſſis, vindemiarumque cauſa tempus ſtatuere.

Iudicium pr. Kal. Ian.

5. *Vlpianus* lib. 62. ad Edictum.

PRidie Kalendas a Ianuarias magiſtratus neque b ius dicere, ſed nec ſui poteſtatem facere c conſueuerunt.

Si feriatis diebus iudicatum fuerit.

6. *Idem* lib. 77. ad Edictum.

SI feriatis diebus fuerit iudicatum, lege cautum eſt, ne his diebus iudicium ſit, niſi e ex voluntate partium: & quod aliter aduerſus ea iudicatum erit, ne quis iudicatum d facere: neve ſoluere debeat: neve quis, ad quem de ea re in ius aditum erit, iudicatum facere cogat.

Qualis dilatio dari debeat.

7. *Idem* lib. 1. de officio Conſulis.

ORatione quidem Diui Marci amplius, quàm e ſemel non eſſe dandam inſtrumentorum

a Tempore meſſis & vindemiæ neminem ad iudicium venire cogi, l. 1. C. eod. l. 7. C. l. ... eod.
b l. 3. inf. eod. l. 2. C. eod.
c etiam non in ... circa rem ruſticam ...
d Sed, vide inf.
e l. 6. inf. eod.
f l. 4. C. quando & quando iudex.
g l. 170. inf. de reg. iur. ... tamen derogari, l. ... in pr. ... de leg. ...
h Feriæ non ... ſeruantur ... ſi differatur tempore peritura ſit. Sic Augustus quod ... ne quod negotium ... plus dies qui honoratis ... agitur, ... terum: id eſt iuri dicendo accommodati.
i Hinc feriæ vindemiales, l. ... 4. ...
k l. 3. inf. eod.
l Et ... ſi ... eſt ... per ... hoc ... perimatur ...
m Celeritatem deſiderare ... periculoſa ... dilatio l. 1. inf. ... de ...
n Species ... cauſa ... negotia.
o Feriatis diebus iudicia ... non ...
p l. 3. §. pen. inf. de ...
q Quid ſi ... ipſos ... relinquant ...
r l. 1. ... de ... pupilli ...
ſ De ... ætatis, vide l. 1. inf. de probat.
t Aſpectu ... ipſo ... æſtimatur ... atrox ... ad verbum ... in idem ... l. 1. §. ... eod.

x vide quæ notaui ad l. vnic. C. de nundinis. y l. 2. inf. de ...
z non tamen ſua authoritate, l. 3. C. eod.
a Kalendis Ianuariis Conſules & magiſtratus magiſtratum inibant, vide ... 105 cap. 1.
b Hinc illud apud Ciceronem 2. de legibus. Feriis iurgia amouento, adde l. 11. C. eodem.
c l. 1. §. 2. §. eodem.
d Iudicatum facit, qui rebus iudicatis paret: & ſoluit id quod iudicatum eſt.
e vide l. ... C. de dilationibus.

a vide l. 2. ... inf. de admin. tut. b vide l. 58. C. de adm. tut.
c 3. Cod. 12. Plato 2. de legib. 3. Cic. 17. Macrob. 1. Saturn. 16. Virg. 1. Georg. ibi, ſupe ... feſtis. Porrò quæ hic feriæ, authori ... diem ... dicuntur, dies feriati & vacantes. De feriis ſolemnibus ... l. 26. §. 7. ... de aliis ... cod. ...
d Feriis agere licet, quod nocet prætermiſſe. Macrob. 1. Saturn. 16.
e Dilatio, ... dicitur.

Marionem.

Universidad Rey Juan Carlos

dilationem, expressum est. sed vtilitatis litigantium gratia, causa a cognita, & b iterum dilatio tam ex eadem quàm ex alia prouincia, secundum moderamen locorum impertiri solet: & maximè c si aliquid nouum d emergit. Illud videndum, si defunctus acceperit aliquam dilationem e propter instrumenta, an successori quoque eius dari debeat: an vero, quia iam data est, amplius dari non possit: & magis est, vt & huic causa cognita dari debeat.

De die naturali.

8. *Paulus* lib. 13. ad Sabinum.

MOre f Romano g dies h à media i nocte k incipit. & l sequentis noctis media parte finitur. itaque quicquid in his viginti quatuor m horis n) id est, o duabus dimidiatis noctibus, & luce p media) actum est, 3. perinde r est, quasi quauis hora lucis actum esset.

Quæ possunt tempore feriarum expediri, vel non.

9. *Ulpianus* lib. 7. de officio Proconsulis.

DIuus Traianus Minicio Natali rescripsit, ferias à forensibus tantum negotiis dare vacationem: ea autem, quæ a ad disciplinam b militarem pertinent, etiam feriatis diebus peragenda: inter quæ custodiarum c quoque cognitionem esse.

Quoties dilatio danda sit.

10. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

IN pecuniariis causis omnis dilatio singulis causis plus d semel tribui non potest. In capitalib. autem reo e tres dilationes, accusatori duæ dari possunt, sed vtrumque causa cognita.

DE EDENDO f.

TIT. XIII.

De edenda actione, 1 Quid sit actionem edere 2. De die & consule. 3. Quæ sunt edenda. 4. Si quis non totam stipulationem edat. 5. Quibus causis non edentes subueniatur.

Ulpianus lib. 4. ad Edictum.

QVa g quisque actione agere volet, eam edere h debet. nam æquissimum videtur, eum, qui acturus est, edere actionem: vt proinde sciat reus, vtrum cedere an contendere vltra debeat: & si contendendum putat, veniat instructus ad agendum, cognita actione, qua conueniatur.

1 ¶ Edere k est etiam, l copiam m describendi n facere: vel in libello o complecti, & dare: vel dictare. eum quoque edere Labeo ait, qui producat p aduersarium suum q ad album, & demonstret quid r dictaturus est: vel [illegible] dicendo quo vti velit.

2 ¶ Editiones sine s die & consule fieri debent: ne quid excogitetur è die, & consule: & prolato t die fiat. Diem autem, & consulem excepit prætor, quo instrumentum conscriptum est: non in quem solutio concepta est: nam dies solutionis, sicuti summa, pars est stipulationis. Rationes tamen cum die & consule edi debent, quoniam accepta, & data non aliàs possunt apparere nisi dies, & consul fuerit editus.

3 ¶ Edenda sunt omnia, quæ quis apud iudicem editurus est, non tamen vt instrumenta, quib. quis vsurus non est, compellatur edere.

4 ¶ Edere non videtur, qui stipulationem totam non edit.

5 ¶ Eis qui ob ætatem, vel rusticitatem, vel ob sexum x lapsi non ediderunt, vel ex alia iusta causa, subuenietur.

Virum rescripturum b [illegible]

2. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

---

a *l.* 7. in prin. *ff. de edendo.*

b Itemque, plus semel tribui nō potest, *l.* vit. *inf. eod.*

c Ad instrumentorum inquisitionem, sæpius quoque dilatio datur: maximeque si quid inopinatum emergat. Græci ita hunc locum exprimunt, 7. *Eclo.* 7. *cap.* [illegible] & [illegible]. *Ecl. illo loco.* improuisa & noua auxilio indigent.

e *vnde l.* 99. *ff. de verb. significat.*

f Mos ille inductus est à sacerdotibus Romanis qui ita diem ciuilem desiniere, vt & Ægyptij, & Hipparchus. 2. *Plin.* 77. vt ex Plinio discamus, hunc morem transactum fuisse, & ab Ægyptiis petitum fuisse. Causas tamen nonnullas affert Plutarchus in *Romanis quæstionib.* c. 84. huius moris initio ii has admirans, quod in prima constitutione Romanæ Reipublicæ (quæ militaris fuit) consilia nocte capi solita: eorum more qui exoriente sole quid acturi aliis causas vide apud [illegible] Romano more, ait, diem à media nocte incipere, & sequentis noctis [illegible] media finiri: diem ciuilem qui est legitimus, *Isidorus* 5. c. 30. definit. Ac præterea eius initium apud alias gentes diuersum fuisse subiunxit, vt mox dicetur plenius. h Dies [illegible] *l.* 1 lonc. vt Var. 5. *de lingua,* & Festus notant. Inde Diespiter, Iouis pater, *apud Macrob.* 1. *Sat.* Et Cretenses diem, [illegible] appellant, 1. *Macrob.* 15. Hinc singuli dies, à diis. Quæs addendum, Dies simulachrum cultum fuisse ab Antiocho Epiphane, *apud Athenæum.* Porro quod hic ait, Diem inchoari, subintellige non naturalem, sed ciuilem, vt mox dicam.

i Media nox idem quod sexta noctis. *Gellius. Macrobius illo loco. Isidorus* [illegible] c. 6. *Marcell. de verborum significationibus* 5. 52. In horas 12. nox, in totidem horas dies Romæ diuidebatur. Qui mos noctis & diei per horas diuidendorum, Romæ fuit post reperta solaria: Solarium antiquissimum apud ædem Quirini primum statutum dicunt: alii in Capitolio alii ad ædem Dianæ in Auentino. & illud constat nullum in foro prius fuisse, quam id quod Marcus Valerius ex Sicilia adductum ad Rostra in columna posuit, quod cum ad clima Siciliæ descriptum ad horas Romæ non conueniret, L. Philippus Censor aliud iuxta constituit: deinde aliquanto post P. Cornelius Nasica censor ex aqua fecit horarium quod & ipsum ex consuetudine noscendi à sole horas, solarium cœpit vocari. Et horarum nomen non minus annos 300 Romæ ignoratum esse credibile est, cum in 12. Tabulis nusquam nominatas horas inuenias, sed meridiem, vel solis occasum, vel supremam tempestatem. *Censorinus* c. 23. *de die Natali* 1. 7. *Plinius* 60. (Quod vt euidentius intelligamus: partitio alia diei noctisque, alia, inquam, à superiore nobis subiicienda est, sumpta ex Macrobio 1. *Saturn.* 3. & Censorino *de die natali* c. vlt. viz. n separati illi authores veram præbent, qua potero vtar in ea breuitate simul & diligentia. Primum tempus *diei media noctis inclinatio.* (Nox n. media principium & postremum diei Romani.) Hinc proximum, *de media nocte.* Inde *Gallicinium,* quo galli cantu incipiunt. Inde *Conticinium,* quo vel etiam conticuerint, vel cum homines tum quiescunt. Tunc *ante lucem:* & sic *diluculum,* cum sole nondum orto iam lucet: inde *mane* seu *fermatiuum diluculum,* cum lux videtur solis. Post hoc *ad meridiem* tum *meridies.* Inde *de meridie.* Post, *tempus occiduum,* tum *suprema tempestas* (sicut expressum est in 12. tabulis solis occasus suprema tempestas esto) Deinde *Vespera,* inde *Crepusculum,* quod res creperæ, id est dubiæ, et nescias dies sit an nox, [illegible], Gallis *entre chien & loup.*) Ab hoc tempore *prima fax,* quod tempus veteribus dicebatur *luminibus accensis & prima fax.* Deinde *conticinium* seu *concubium.* Inde *intempesta,* quæ non habet idoneum tempus rebus gerendis. Ab hoc, *Ad mediam noctem.* Inde *media nox* seu *media noctis inclinatio,* hoc est in tempus à quo huius narrationis exordium duximus. Fuit & nox in vigilias primam, secundam, tertiam, & quartam diuisa, *Censorinus illo loco.* k A nocte (& quidè media) dies Romanorum ciuilis initium ducit. *Plin. Gell. Macrob. Censorinus, Plutarch.* Apud Babylonios verò vt & Persas, *s. ibid.* 30. dies ab exorto sole: Vmbros, à meridie: Athenienses, à solis occasu. *Plin. Gell. Macrob. Censorinus ibi.* à sexta hora diei. Athenienses diem suum inchoare scribit Linius *Isidorus* illo loco. Cæterum quod à nocte Romani diem inciperint ab Ægyptiis petitum esse supra docuimus. Ita apud Mosen vespere & mane, vnus dies dicitur. *Gen.* 1. & in hymno illo Qui mane iunxeras vesperi. Vnde mihi suspicio est apud Festum in Æquidiale manifestum inde esse, quod ita sanari posse: pero Æquidiale apud antiquos dictum est, quod nunc dicimus Æquinoctiale quia nocti dies, potius quàm diei nocti annumerari debet. Græci quoque in hoc consentiunt [illegible], id est æquidiale dicentes. Quo ex loco discimus veteres à nocte dies suos incepisse. l Dies igitur à media nocte Romæ cœpit & eadem finitur. Constat igitur duab. dimidiatis noctib. & luce media. m Horis vigintiquatuor constat dies Romanus, seu ciuilis dies, vt hic Babylonij diem duodecim horis, vt & Græci, diuiserunt, *Herod. in Euterpe:* quem morem tribuit Trismegisto *Sab. Victor in Rhet. Ciceronis.* verum hæc partitio diei videtur fuisse naturalis diei, non ciuilis. Porrò ciuilis hic dies constans horis vigintiquatuor vocatur tempus, quod fit vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur. *Censorinus* c. vlt. vt & apud Mosen ex vespere & mane vnus dies perficitur. *Gen.* 1. Cuius diei ciuilis, apud gentes varias, varia initia fuisse superius est ostensum. n De horis & quid quaque hora gestum à Romanis, dixi alio loco. vide interim 4. *Martialis* 8. o Diei ciuilis principium, est ab hora sexta noctis præcedentis lucē mediam, lux finis reliquæ sex hora noctis, diem seu lucem sequentes. A nocte seu noctis sexta diem suum Romanos inchoasse, vel ex his Varronis colligimus, quod Romanis sacra diuina dicebantur, quæ sex primis illis horis noctis, luce præcedentib. peragebantur: nocturna sacra, quæ sex aliis horis noctis, luce sequentib. fiebant. p Lux hæc media dies naturalis & verus, Censorino appellatur. *Isidoro* 5. c. 30. abusiue dies, qui & pars diei ciuilis est. Naturalis dies, tēpus est ab oriente sole ad solis occasum: cuius contrarium tēpus est nox ab occasu solis vsque ab exortum. *Censorinus* c. vlt. Ciuilis igitur dies, naturalem diem continet & noctem: & vt nox sequitur duas dimidiatas noctes & lucem mediam. Huc refer quæ apud Virgilium occurrunt, de medio cursu noctis, & de medio axe. & medio olympo. his enim locis significatur nox media. q atque tempus à momento adueniendum [illegible] est. *lege* 3. 8. *ante* i *de minoribus.* r Sic Magistratus populi Romani post mediam noctem auspicabantur, cum illis erat auspicandum: post exortum solem, agebant. Vtraque illa dos auspicium admissum post mediam noctem & acta post exortum solem, eadem die facti dicebantur 3. *Gell.* 2. *Macrob.* 1. *Saturnal.* 3. Ita tribuni plebis, (quos nullum integrum diem abesse Roma licuit) cum post mediam noctem proficiscerentur, & post primam facem ante mediam noctem sequentem reuerterentur, non videntur abfuisse diem quoniam ante horam noctis sextam finitam regressi & reuersi partem aliquam illius in vrbe consumunt. *Gell. Macrobius illo loco.* Huc refer quæ de sacris diurnis & nocturnis (diurna sane fuisse, quæ à media nocte peragebantur) sed & id quod de vsurpata muliere & trinoctio ex Q. Mutio Iurisconsulto referunt *Gellius & Macrobius* illo loco.

a Militaris disciplina ferias non admittit, vt hic. Ita Scæuola consultus quid feriis agi liceret, respondit, quod omissum noceret 1. *Macrob. Saturnal.* 16. Contra vel religione Iudæi quidam qui in desertum profugerant, ab Antiochi militibus obsessi, die sabbathi haud pugnare ausi miserè perierunt. Verum Mathias, Iudæ Maccabæi pater, post eos docuit, etiam sabbathis pugnare: qui mox inde doctus ac firmatus est apud Iudæos, vt si necessitas occurrat, pugnent etiam sabbathis *Iosephus* 12. *Antiquitatum cap.* 8.

b Disciplina militaris, militia, vel executio militiæ. *vid.* 6. *l. de re militari.*

c eorum qui in carcere & custodia sunt, vt & latronum *l.* 3. *C. eod.*

d *l.* 1. *in* [illegible] *C. de dilat.*

e Reis, in causis capitalib. plures dilationes dantur quàm accusatori, vt hic. Ita lege Pompeia de vi, accusatoribus ad dicendum duæ horæ, reo tres concedebantur. *Cicero in Bruto: & Asconius lib.* 4. *de Scribon.* 13. *ad Atticum* 47. *Philippic.* c. 7. [illegible] *lib* 31. Rei igitur melior conditio fuerit, vt hic par certè aut non deterior esse debet *cap. non licet.* 32. *de regulis in* 6.

f 2. *C.* 4.

g [illegible] 2. *Eclog.* 18. h [illegible], edere actionem *Eclog. illo loco* c. 1. i [illegible]. id est, Virum transigere an vero instituere se ad occurrendum seu defendendum debeat. Ex qui illo loco, vt illo ex loco videatur hic legendum *decidere, an cedere.*

k *l.* 6. *l.* 10. *l.* 89. *ff. de verb. sign.*

l Edit qui describendi copiam reo facit qui in libello complectitur, qui dat, vel dictat, qui ex libello actionem suam demonstrat, vel codicem profert.

m describendi copiam facere, Græcis illo loco, est [illegible].

n Græcis [illegible], o quid si lege deducat, vel perducat?

p aduersarium suu. *Alciatus* 2. *dispunct.* vltim. *Parerg.* 7. id est qui tabulas rationum tumultuarie confectas extendit in rationum libris. Græci illo loco ita exprimunt [illegible] quidam legunt [illegible], certè nimis simpliciter vertit, id est) actionem demonstrare, vel Codicem proferre. Est igitur, Producere aduersarium suum ad album, aut eum aduersariam, *l.* 1. *C. eod.* ad album prætoris deducere & ei digito demonstrare, qua parte edictū sit actionis.

q id est, ad matriculam prætoris & ei ea demonstrat quæ edidit & [illegible] *Duar.* 1. *dispunct.* 13. *Cuiac.* 8. *obseruat.* 15. [illegible] vel [illegible] in illis locis. [illegible] & [illegible]. r quod aduersario dictaturus sit: nihil aliud est quam actio quæ in eum vsurus sit. Ietiam si re ipsa non deducat ad album prætoris: quæ pars Græcis est [illegible]. Codicem proferre aut codicem ostendere.

s Sic in editione testamenti non patitur prætor, diem & consulem referri vel inspici, ideo videlicet ne quid falsum fiat. Diei vtrique & Consulis inspectio materiam falsum admittendi præbere potest. *l.* 2. *l.* 5. *ff.* [illegible], quemadmodum aspiciantur.

t Ita legitur in *l.* 18. *ff. de falsis.* Alias prolato die, id est anticipato, Gallis auitiee.

x vt sunt mulieres. *vid. l.* 10. *in fin. ff. de reg. iuris.*

Universidad Rey Juan Carlos

SI *legatum petatur, non iubet prætor verba teſtamenti edere a ideo fortaſſe, quia hæredes ſolent habere exemplum teſtamenti.

Quæ ſub monetæ ſpecie ab actore edenda ſunt.

3. Marcianus lib. 2. de Pœnis.

SEnatus cenſuit, ne quicquam eorum, à quibus quid fiſco petetur, alia inſtrumenta à delatori cogantur edere, quàm quæ ad eam cauſam pertinerent, ex qua ſe deferre profeſſus eſſet.

Edictum de edendis rationibus ab argentario. 1. & eius ratio. 2. & filiusfam. 3. vel ſeruus argentariam exercet. 4. de eo qui deſijt argentariam facere. 5. Vbi edi debet.

4. Vlpianus lib. 4. ad Edictum.

PRætor ait argentariæ menſæ exercitores rationem quæ ad ſe pertinet, edant adiecto die & conſule.

1 ¶ Huius edicti ratio æquiſſima eſt. nam cùm ſingulorum rationes argentarij conficiant: æquum fuit, id quod mei causa confecit, meum ƒ quodammodo inſtrumentum mihi edi.

2 ¶ Sed & ſi filiusfamilias contineatur his verbis, vt vel ipſe cogatur edere, an & pater quæritur? Labeo ſcribit patrem non cogendum, niſi ſciente eo argentaria exerceatur. Sed rectè Sabinus reſpondit, tunc id admittendum, cùm patri quæſtum refert.

3 ¶ Sed ſi ſeruus argentariam faciat: (poteſt g enim) ſiquidem [illegible] voluntate domini fecerit, compellendum dominum [illegible] ac perinde in eum dandam eſt iudicium, [illegible] feciſſet: ſed ſi inſcio domino fecit, ſatis eſſe dominum iurare h, eas ſe rationes non habere. Si ſeruus peculiarem faciat argentariam: dominus de peculio, vel de in rem verſo tenetur, ſed ſi dominus habet rationes, nec edit, in ſolidum tenetur.

4 ¶ Etiam is qui deſijt argentariam facere, ad editionem compellitur.

5 ¶ Sed ibi quis compellitur edere i, vbi argentariam exercuit: hoc eſt conſtitutum, quod ſi inſtrumentum argentariæ in alia prouincia habeat, in alia adminiſtrauerit, ibi puto cogendum edere, vbi argentariam exercuit: hoc enim primum deliquit k, quod aliò inſtrumentum tranſtulit. quod ſi in alio loco argentariam exercet, aliàs autem ad editionem compelletur, minimè hoc facere cogitur, niſi ſibi deſcriptum l velis, vbi de ea re agitur, eum ſibi dare, ſuis videlicet ſumptibus.

5. Paulus libro 3. ad Edictum.

SPatiúmque ad perferendas eas tribuendum eſt m.

De ſucceſſoribus argentarij, & pluribus argentarijs, & tutoribus. 1. De iuriſiurando calumniæ ab eo qui ſibi rationes edi poſtulat, præſtando. 3. Rationis appellatione quid contineatur. 4. Quid veniat in actionem ex hoc edicto. 5. Cui edi ratio debet. 6. Quibus edendus ſit dies & conſul in ſcriptis calendarum [illegible]. 7. Quid ſit rationem edere. 8. Edi tum. 9. De eius interpretatio. De rationibus edendis argentarijs. 10. Vel ei qui iterum poſtulat.

6. Vlpianus lib. 4. ad Edictum.

SI quis ex argentarijs (vt plerique eorum) in villa habeat inſtrumentum, vel in horreo n aut ad locum re perducet, aut deſcriptas rationes dabit.

1 ¶ Cogentur & o ſucceſſores argentarij edere rationes. Quod ſi plures ſunt hæredes, & vnus habeat p, ſolus ad editionem compelletur, ſed ſi omnes habeat, & vnus ediderit, omnes ad editionem compellendi ſunt. Quid enim ſi humilis & deploratus vnus edidit, vt q dubitare quis meritò de fide editionis poſſit? vt igitur comparari rationes poſſint, etiam cæteri edere debent, aut certè vnius editioni ſubſcribere. q

¶ Hoc idem erit, & ſi plures fuerint argentarij à quibus editio deſideratur. Nam & ſi plures tutores tutelam adminiſtrauerunt ſimul r, aut omnes edere debent, aut vnius editioni ſubſcribere.

2 ¶ Exigitur autem ab aduerſario argentarij ſ iuſiurandum *non calumniæ cauſa poſtulare edi ſibi*: ne forte vel ſuperuacuas rationes, vel quas habet, edi ſibi poſtulet vexandi argentarij cauſa. 3 * Rationem autem eſſe Labeo ait t, vltro citro dandi, accipiendi, credendi, obligandi, ſoluendi ſui cauſa negotiationem: nec vllam rationem à nuda u duntaxat ſolutione x debiti incipere. nec ſi pignus acceperit, aut mandatum, compellendum edere. hoc enim extra rationem eſſe. Sed & quod ſolui conſtituit, argentarius edere debet: nam & hoc ex argentaria venit.

4 ¶ Ex hoc edicto y in a id, quod intereſt actio competit.

5 ¶ Vnde apparet, ita demum teneri hoc edictum, ſi ad eum b pertineat.

¶ *Pomponius* autem videtur ad me ratio, ſi modò eam tractauerit me mandante, ſed ſi procurator meus abſente me mandauerit, an mihi edenda ſit, quaſi ad me pertineat? & magis eſt vt edatur.

¶ Procuratori quoque meo edendam rationem, quam mecum habet, non dubito, quaſi ad eum pertineat: & cautionem de rato, ſi mandatum ei non ſit.

6 ¶ Si initium tabularum habet c diem, in quibus Titij ratio ſcripta eſt, poſtmodum mea ſine die, & conſule: etiam mihi edendus eſt dies, & conſul. communis enim omnis rationis eſt præpoſitio diei, & conſulis.

7 ¶ * Edi autem eſt a vel dictare vel tradere libellum, vel b codicem proferre.

8 ¶ Prætor ait *argentario, vt vnquam iterum edi poſtulabit, cauſa cognita edi iubebo.*

9 ¶ Prohibet argentario edi illa ratione, quod etiam c ipſe inſtructus eſſe poteſt inſtrumento d ſuæ profeſſionis: & * abſurdum eſt, cùm ipſe in ea ſit cauſa, vt edere debeat, ipſum petere, vt edatur ei.

¶ An nec hæredi argentarij edi ratio debeat, videndum: & ſiquidem inſtrumentum argentariæ ad eum peruenit, non debet ei edi: ſi minùs, edenda eſt ex cauſa. nam & ipſi e argentario ex cauſa ratio edenda eſt ſi ſi naufragio, vel ruina, vel incendio g, vel alio ſimili caſu rationes perdidiſſe probet, aut in longinquo habere, veluti trans mare.

10 ¶ Nec iterum h poſtulanti edi prætor iubet, niſi ex cauſa.

7. Paulus lib. 3. ad Edictum.

VEluti ſi peregrè habere, quod primum editum eſt, doceat: vel minus plenè editum: vel eas rationes quas caſu maiore, non verò negligentia, perdiderit: nam ſi eo caſu amiſit, cui ignoſci debeat, ex integro edi iubebit.

1 ¶ * Hæc vox *iterum*, duas res ſignificat: alteram qua demonſtraretur tempus ſecundum, quod Græci δεύτερον dicunt; alteram, quæ ad inſequentia quoque tempora pertinet, quæ Græcè dicitur πάλιν, quod ita accipitur, quotiens opus erit: nam poteſt fieri, vt bis editam ſibi rationem quis perdiderit: vt verbum *iterum* pro *ſæpius* k accipiatur.

De dolo & culpa argentarij. 1. Quid veniat in hanc actionem.

8. Vlpianus lib. quarto ad Edictum.

VBi exigitur argentarius rationes edere, tunc punitur, cùm dolo malo non exhibet, ſed culpam non præſtabit niſi dolo proximam. * Dolo malo autem non edit, & qui malitioſè edidit, & qui in totum non edit.

1 ¶ Is autem, qui in hoc edictum incidit, id præſtat, quod l intereſt mea rationes edi, cùm m decerneretur à prætore, non quod hodie intereſt: & ideo licèt intereſſe deſijt, vel minoris, vel pluris intereſſe cœpit locum actio non habebit, neque augmentum, neque diminutionem.

De procuratore, ſocio, tutore. 1. argentarij patre, domino, legatario, hærede. 2. Nummularijs edere compellendis. 3. Quibus edi ratio debet.

9. Paulus lib. 3. ad Edictum.

QVædam ſunt perſonæ, quas rationes nobis edere oportet; nec tamen à prætore per hoc edictum compelluntur: veluti cùm procurator res rationeſve noſtras adminiſtrauit, non cogitur à prætore per metum n in factum actionis rationes edere: ſcil. quia o id conſequi poſſumus per mandati actionem. Et cum dolo malo ſocius negotia geſſit, prætor per hanc clauſulam non interuenit: eſt enim pro ſocio actio. Sed nec tutorem cogit prætor pupillo edere rationes, ſed iudicio tutelæ ſolet cogi edere.

1 ¶ Nihil intereſt, ſi p ſucceſſores aut pater aut dominus argentarij eiuſdem fuerint profeſſionis: quia * cùm in locum & in ius ſuccedant argentarij q partibus eius fungi debent.

¶ Is autem, cui argentarius rationes ſuas legauit, non r videbitur contineri. (quia iuris ſucceſſor his verbis ſignificatur) non magis, quam ſi eas viuus ei donaſſet. Sed nec hæres tenebitur, cùm nec poſſideat, nec dolo malo fecerit. Sed ſi ei, antequam eas legatario traderet, renunciatum ſ fuerit, ne ante eas tradat, tenebitur, quaſi dolo fecerit. *Item antequam eas tradat, tenebitur, quod ſi nihil dolo fecerit, cauſa cognita, legatarius cogendus eſt edere.

2 ¶ Nummularios quoque non eſſe iniquum cogi rationes edere, Pomponius ſcribit: quia & hi nummularij, ſicut argentarij, rationes conficiunt, quia & accipiunt pecuniam, & erogant per partes, quarum probatio ſcriptura, codicibuſque eorum maximè continetur: & frequentiſſimè ad fidem eorum decurritur.

3 ¶ Cæterùm * omnibus poſtulantibus, & u iurantibus non calumniæ cauſa petere rationes, quæ ad ſe pertineant, edi iubet.

4 ¶ Ad nos enim pertinet, non tantum cùm ipſi contraximus, vel ſucceſſimus ei, à quo contraxit: ſed etiam ſi is, qui in noſtra poteſtate eſt, contraxit.

Qui cogantur edere. 2. Deuratione à capite edenda. 3. Quid veniat in hanc actionem.

10. Gaius lib. 1. ad Edictum prouinciale.

ARgentarius * x rationes edere iubetur, nec intereſt cum ipſo argentario controuerſia ſit, an cum alio.

1 ¶ Ideo autem argentarios tantùm, neque alios vllos abſimiles eis edere rationes cogit, quia officium eorum, atque miniſterium publicam y habeat cauſam: & hæc principalis eorum opera eſt, vt actus ſui rationes diligenter conficiant.

a habenti inſtrumentum non editur. l. 6. 5. [illegible] eodem.
b v. l. 1. § 2. [illegible] de [illegible].
c Campſor [illegible] eſt argentarius publicus [illegible] quique [illegible] voluntate [illegible] Iure regio [illegible] campſor eſſe poteſt niſi regis permiſſione. vide Gouieanum Papa [illegible].
d Ratio quid [illegible] an exemplum [illegible].
e l. 6. § [illegible].
f Meum dici poteſt, quod mea cauſa confectum.
g Cur [illegible] vide l. [illegible] de regulis iuris.
h vide quæ notaui [illegible] qui in fraude [illegible].
i l. 19. § 2. [illegible] de iudicijs.
k [illegible] tenebitur [illegible].
l l. 6. § [illegible].
m vide quæ de horreo ſcripſi ad [illegible].
n l. 2. § nihil intereſt [illegible].
o l. 2. § hæres ſuſpe [illegible].
p [illegible] quod cuiuſque.
q Subſcriptio probat aduerſus ſubſcribentem. vide legem 9. § 2. [illegible].
r v. l. 5. [illegible].
s l. [illegible].
t Rationib. continentur [illegible] obligata, ſoluta.
u l. [illegible].
x Nulla ratio, quia [illegible] donatione.
y Rationes non ſunt in quibus ſolum [illegible] continentur.
z [illegible] eodem.
a [illegible].
b l. 9. § [illegible] eodem.
c [illegible] in princ. [illegible].

a v. l. [illegible] eodem.
b 7. Eclog. 15. c. 1. in fin.
c l. 2. [illegible].
d Inſtrumenta profeſſionis ſuæ argentarij [illegible] habere [illegible] inſtrumento [illegible] proſeſſio [illegible] inſtrumenta commodato [illegible] principalis.
f Ratio [illegible] ſcripturæ [illegible] poteſt [illegible] probari v. l. 4. § de fide inſtrum. [illegible].
g v. l. 57. inſ. de [illegible].
h de hac voce v. l. 7. § 1. inſ. [illegible].
i Id eſt, de nouo & iterum. adde l. 7. in princ. [illegible].
k iterum non amplius [illegible].
l l. 6. § [illegible] non ſolum [illegible] nihil [illegible] intereſt [illegible] de edendo [illegible].
m v. l. 25. inſ. de [illegible].
n adde l. 8. [illegible].
o in ſocium [illegible] nominibus [illegible] ordinaria [illegible] inſ. de [illegible].
p l. 6. § 2. [illegible].
q l. 175. [illegible].
r [illegible] ſucceſſor.
ſ denunciatum [illegible].
t Ratio [illegible] in [illegible].
u l. 6. [illegible].
x [illegible] ad Nouell. [illegible].
y Nouell. 136. [illegible] 4. in fine.

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ * Edi autem ratio ita intelligitur, ſi a à capite edatur: (nam ratio niſi à capite inſpiciatur, intelligi non poteſt) (eſt, et non totum cuique codicem rationum, totáſque membranas inſpiciendi deſcribendique poteſtas fiat: ſed vt ea ſola pars rationum, quæ ad inſtruendum b aliquem pertineat, inſpiciatur & deſcribatur.

3 ¶ Cùm autem in id actio competit, quanti agentis intererit, editas ſibi rationes eſſe, euenit, vt ſiue quis condemnatus ſit, ſiue, quod petierit, non obtinuerit, eo quòd non habuerit rationes, ex quibus cauſam ſuam tueri poſſit, id ipſum, quod ita perdiderit, hac actione conſequatur. Sed an hoc procedat, videamus. nam ſi apud hunc iudicem, qui inter eum & argentarium iudicat, poteſt probare, ſe illo iudicio, quo victus eſt, vincere potuiſſe: poterit & tunc probare: & ſi non probabit, aut probantem iudex non curauit, de ſe ipſo, aut c de iudice queri debet. ſed non ita eſt: heri enim poteſt, vt nunc rationes, vel ipſo edente, vel alio modo nactus, aut alijs inſtrumentis, vel teſtibus, quibus illo tempore aliqua ex cauſa vti non potuit, poſſit probare, potuiſſe ſe vincere. ſic enim & de cautione ſubrepta, aut d corrupta competit condictio, & damni iniuriæ actio: quia* quod antè non potuimus: intercepta cautione probare, & ob id amiſimus: hoc nunc alijs inſtrumentis, aut teſtibus, quibus tunc vti non potuimus, probare poſſumus.

Quatenus exemplum inſtrumenti edi debet.

11. *Modeſtinus* lib. 4. Regularum.

EXempla inſtrumentorum etiam ſine ſubſcriptione e edentis, edi poſſe receptum eſt.

Virum fœmina argentariam facere poſſe.

12. *Calliſtratus* libro 1. Edicti Monitorij.

FOeminæ remotæ videntur ab officio g argentarij b, cùm ea opera virilis ſit.

De tempore huius actionis. De ſucceſſoribus.

13. *Vlpianus* lib. 4. ad Edictum.

HÆc actio neque poſt annum, neque k in heredem niſi l ex ſuo m facto, datur: hæredi autem datur.

a vide l. 2. §. [illegible] C. eod. adde exemplum ex l. 46. §. inſtitu. inſ. de adquir.

b vide l. 1. inſ. de fide inſtrumentorum.

c v. l. 5. 1. in pr. inſ. de calid. §. 1. de obl. quæ ex quaſi delicto.

d i. deleta, vide l. 41. §. 16 inſ. ad l. Aquil. & l. 27. in pr. inſ. de furtis.

e Subſcriptio non requiritur in editione exempli.

f vt & ob intercedendo pro alio l. 2. §. 1. §. 1. inſ. ad Velleianum.

g Monitorio hoc edicto cùm moneantur, ſic edicto monere dixit Iuriſconſultus in l. 39. inſ. de religioſ.

h ob quam cauſam remouentur à poſtulando, l. 1. §. ſecundo inſ. de poſtul. adde l. 2. inſ. de reg. iur.

i Cur virili? an quia intercedere pro alio vetantur, & vtriuſque eſt eadem ratio eſt?

k v. l. 6. §. 7. l. eod.

l v. l. vnic. C. ex delictis defunct. in quantum heredes.

m i. niſi ipſe heres poſt mortem argentarij rationes defuncti adminiſtrare cœperit.

n & infra 22. l. 4. ...

DE PACTIS a.

TIT. XIV.

Commendatio edicti. 1 Pacti & pacis etymologia. 2. Pactionis definitio. 3. De ſignificatione verbi conuentionis, ſeu conſenſus. 4. De nomine conuentionum.

Vlpianus lib. 4. ad Edictum.

HVius o edicti æquitas naturalis eſt. * quid enim tam congruum fidei humanæ, quam ea, quæ inter eos placuerunt ſeruare p.

1 ¶ Pactum autem à pactione q dicitur. inde etiam r pacis nomen appellatum eſt.

2 ¶ Et ſ eſt pactio duorum t pluriúmve in idem placitum u & conſenſus.

3 ¶ Conuentionis verbum generale eſt, ad omnia pertinens, de quibus negotij contrahendi tranſigendique cauſa conſentiunt, qui inter ſe agunt. nam ſicuti conuenire dicuntur, qui ex diuerſis locis in vnum *locum *colliguntur, & veniunt: ita & qui ex diuerſis animi motibus in vnum conſentiunt, id eſt in vnam ſententiam decurrunt.

¶ Adeo autem conuentionis nomen generale eſt, vt eleganter dicat Pedius, nullum eſſe contractum, nullam obligationem x, quæ non habeat in ſe conuentionem: ſiue re, ſiue verbis fiat. nam & ſtipulatio, quæ verbis fit, niſi y habeat conſenſum, nulla eſt.

4 ¶ Sed conuentionum pleræque in aliud nomen z tranſeunt: veluti in emptionem, in locationem, in pignus, vel in ſtipulationem.

Quibus modis conuenire poſſumus. 1. De cautione debitori reddita.

2. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

LAbeo ait, conuenire a poſſe, vel re b, vel per epiſtolam, vel per nuntium, inter c abſentes quoque poſſe, *ſed etiam tacitè conſenſu conuenire intelligitur.

1 ¶ Et ideo, ſi d debitori meo reddiderim e cautionem f, videtur g inter nos conueniſſe, ne peterem, profuturamque ei conuentionis exceptionem placuit.

De pignore reddito.

3. *Modeſtinus* libro 3. Regularum.

POſtquam a pignus vero debitori reddetur, ſi pecunia ſoluta non fuerit b, debitum peti poſſe dubium non eſt, niſi ſpecialiter contrarium actum eſſe probetur.

De inuectis & illatis in ædes conductas. 1. De mora. 2. De ſtipulatione dotis. 3. De pacto præcedente ſtipulationem.

4. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

ITem quia conuentiones etiam *tacitè valent, placet in vrbanis d habitationibus locandis inuecta illata pignori eſſe locatori, etiam ſi nihil nominatim conuenerit.

1 ¶ Secundùm hæc & moras e paciſci poteſt.

2 ¶ Huius rei argumentum eſt etiam ſtipulatio dotis cauſa facta eſt: nam dos antè nuptias malè petitur ſiquidem ſi hoc expreſſum fuiſſet: & nuptiis non ſecutis, ipſo iure euaneſcit ſtipulatio, idem Iuliano placet.

3 ¶ Ex facto etiam conſultus, cùm conueniſſet, vt donec vſuræ ſoluerentur, ſors non peteretur, & ſtipulatio g purè concepta fuiſſet: conditionem ineſſe ſtipulationi h, atque ſi hoc expreſſum fuiſſet i.

Conuentionum diuiſio. 1. Quæ ſit publica conuentio.

5. *Vlpianus* lib. 4. ad Edictum.

COnuentionum autem tres k ſunt ſpecies. aut enim ex publica cauſa ſiunt, aut ex priuata: priuata aut legitima l aut iuriſgentium m.

¶ Publica conuentio eſt, quæ ſit per n pacem p, quotiens inter ſe duces belli quædam paciſcuntur.

Legitimæ conuentionis definitio, & effectus.

6. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

LEgitima q conuentio eſt, quæ lege r aliqua confirmatur. & ideo interdum ex pacto actio naſcitur: vel tollitur, quoties lege vel ſenatuſconſulto adiuuatur.

Conuentionis iuriſgentium diuiſio ab effectu. 1. De contractibus nominatis. 2. & innominatis. 3. De nuda ſtipulatione. 4. Effectus pactorum. 5. Edictum de pactis. 6. Diuiſio pacti. 9. De dolo. 10. De pacto fraudandi cauſa. 11. De dolo. 12. De [illegible] Titius ſponſam [illegible]. 13. De actione iudicati vel [illegible]. 14. De noui operis nunciatione & cauſis ad [illegible] pertinentibus. De furto. 15. De [illegible]. 16. De pacto, vel legato, vel [illegible], vel ſtipulatione contra leges. 17. De pactis inter ſ[illegible] heredem & creditores hereditarios.

7. *Vlpianus* libro 4. ad Edictum.

IVriſprudentium conuentiones quædam actiones pariunt, quædam exceptiones.

1 ¶ Quæ pariunt actiones, in ſuo s nomine non ſtant, ſed tranſeunt u in proprium nomen contractus: vt emptio, venditio, locatio, conductio, ſocietas, commodatum, depoſitum, & cæteri ſimiles contractus.

2 ¶ Sed & ſi in alium x contractum res non tranſeat, ſubſit tamen cauſa y: eleganter Ariſto Celſo reſpondit, eſſe obligationem z. vt puta, dedi tibi rem, vt mihi aliam dares, dedi vt aliquid facias, hoc ςυνάλλαγμα, id eſt, contractum eſſe & hinc naſci ciuilem obligationem. Et ideo puto rectè Iulianum à Mauriciano reprehenſum in hoc: Dedi tibi Stichum, vt Pamphilum manumittas. manumiſiſti, euictus eſt Stichus. Iulianus ſcribit in a factum actionem à prætore dandam, ille ait ciuilem incerti actionem, id eſt præſcriptis verbis ſufficere b eſſe enim contractum, quod Ariſto c ςυνάλλαγμα dicit, vnde hæc naſcitur actio.

3 ¶ Si ob maleficium, ne fiat, promiſſum ſit: nulla eſt obligatio ex hac conuentione f.

4 ¶ Sed cùm nulla ſubeſt cauſa propter g conuentionem: hic conſtat non poſſe conſtitui obligationem.

¶ Igitur nuda h pactio obligationem non parit, ſed parit i exceptionem. 5 ¶ Quinimò interdum format k ipſam actionem, vt in bonæ fidei

a l. 2. C. de diſtract. pignorum. l. 1. C. de remiſſ. pign.

b l. 2. in pr. de liberatione.

c Cur ita? collige ex l. 6. in ſ. [illegible] de precario.

d vide l. 4. §. ex quib. cauſ. pign. tacitè adde quaſdam exceptiones ex Socinoregula 191.

e & ſurdus l. 48. l. de obl. & action.

f vide l. 21. l. de iure dot.

g ſortis non petendæ ſcilicet.

h vſuram ſe petituros & præferunt adiectum.

i i. tacitè in ſtipulatione repetitam credi. vide l. 134. §. 1. l. de verb. oblig.

k vide Cuiac. 15. obſ. 33. Tres ſunt ſane, ſi vniuerſas ita numeros, hoc eſt & genera & ſpecies ſimul. alias duæ ſunt enim generatim paria, [illegible] aut publica, aut priuata. Harmenop. [illegible]

l l. 6. l. eod.

m l. 7. inſ. eod.

n vel ita, quoties inter ſe [illegible] ſeu belli duces de pace paciſcuntur. [illegible]

o [illegible] Publica conuentio eſt quæ per principes fit aut belli duces, veluti ad pacem aut quid tale. Quod ſeu adſcripſi, ne quis publicam conuentionem reſtringat ad ſolos belli duces, aut ſolam belli conuentionem.

p dant enim pax in certas leges. l. 31. 20. [illegible] de captiuis.

q i. pacis cauſa. [illegible] per principem.

r i. ciuilis, & quidem priua a §. 1. [illegible]

ſ Vnde hæc conuentio dicitur [illegible] [illegible] lege eſſe & ab Harmenopulo 1. Tit. 9. §. 3. quæ inter ſingulos particulares homines initur.

t vel conſtitutionibus, vt in pollicitatione dotis l. 6. C. de dot. promiſſ. in donatione l. 35. §. vlt. C. de donat. [illegible] generali. u i. propter ſui frequentiam inter homines, ſpeciale nomen repererunt. Veluti actio illa quæ pretio rem permutamus, non iam ſimpliciter ac generaliter conuentio dicitur, ſed nomine ſpeciali emptio & venditio.

x [illegible] Græci illo loco. i. ſpecialem.

y i. dedi, vel vt dares, aut faceres, & è contra.

z i. actionem de eo enim agitur.

a Imo Iulianus ſcribit ciuilem actionem dari, at non in factum. l. 5. §. 2. inſ. de [illegible] verbis.

b Ab hac actione in factum diſtinguitur his præſcriptis verbis actio.

c Incerti actio, præſcriptis verbis actio.

d vt ſubſidiariis actionibus de dolo, & in factum Prætoriis non ſit opus, cùm ordinaria competat. l. 5. §. 2. in ſ. inſ. de præſcrip. verb.

e ab Ariſtotele [illegible] libro 5. Ethicorum.

f adquiſita ſtipulatio, vel mandatori vel ſocio. aliud erat, ſi paciſcar ne furtum facias. l. 50. inſ. eod.

g [illegible] præter conuentionem veluti, Dabo Stichum tibi, vt mihi Pamphilum.

h nudum pactum ab Harmenopulo 1. Tit. 9. §. 11. eſſe dicitur, cùm non præceſſit datio ſed ſolum de dando conuentum fuit.

i 11. [illegible] l. 3. 4 inſ. de dolo. k [illegible] Nou. 136. c. 1. [illegible] 11 Eccl. 3. c. 6. [illegible] Harmenop. 1. Tit. 9. §. 11.

a Adeo & [illegible], id eſt, duorum, trium aut plurium. 11. Eclog. Tit. c. 1. [illegible] Græci ibidem. vnde forte Arreſti nomen in Curiis & Parlamentis Galliæ familiare. Areſta namque dici poſſunt, placita Curiæ.

p Pactio à pangendo alij à pacto; vel pacto vide Feſtum in Paciſcuntur.

r Pacem à pactione conditionum putat dictam Sinnius Capito. quæ vtrique inter ſe populo ſit obſeruanda. Feſtus in Pacem.

ſ l. 3. inſ. de pollicitat.

x vide l. 55. inſ. de oblig. y l. 3. in ſ. l. de oblig.

z l. 7. §. 1. l. eod. a expreſſe an & ſtipulari? minimè. vide tamen l. 1. §. 7. de verb. oblig. b i. reipſa ſeu re interueniente l. 17. l. eo. aut potius per ſe, i. inter præſentes tacitum habito. vnde hic locus Græcis 11. Eccl. 1. c. 2. ita legitur: [illegible] vnde hoc loco ita legerem, vel præſentes, vel inter abſentes, vel per epiſtolam, vel per nuntium ſed etiam tacitè.

c el. 15. in ſ. l. [illegible]

d [illegible] Socinum regula 183. e vide l. 7. C. de remiſſ. pign. f [illegible]

g [illegible] quodammodo l. 1. l. de prob. adde Socinum regula 18.

Universidad Rey Juan Carlos

fidei iudicijs. ſolemus enim dicere, *pacta conuenta inſſe bonæ fidei iudicijs*: ſed hoc ſic accipiendum eſt, vt ſi quidem ex continenti a pacta ſubſecuta ſunt, etiam ex parte actoris inſint: b ex interuallo c non inerunt, nec valebunt, ſi agat: ne ex pacto actio naſcatur.

¶ Vt puta, poſt diuortium d conuenit, *ne tempore ſtatuto e [illegible] dos reddatur, ſed ſtatim*, hoc non valebit ne ex pacto actio naſcatur.

¶ Idem Marcellus ſcribit: & ſi in tutelæ actione f conuenit, *vt maiores quam ſtatuta ſunt g vſuræ præſtentur*, locum non habebit, nec ex pacto naſcatur actio. ea enim pacta ſunt h, quæ i legem contractui dant, k quæ in ingreſſu contractus facta ſunt.

¶ Idem reſponſum ſcio à Papiniano "&" ſi poſt emptionem ex interuallo aliquid extra l naturam contractus conueniat; ob hanc cauſam agi ex empto non poſſe propter eandem regulam, ne ex pacto actio naſcatur. quod & in omnibus bonæ fidei iudicijs erit dicendum.

¶ Sed ex parte rei locum habebit pactum, quia ſolent & ea pacta, quæ poſtea interponuntur, parere exceptiones.

6 ¶ Adeo autem bonæ fidei iudicijs exceptiones m poſtea factæ, quæ ex eodem ſunt contractu, inſunt; vt conſtet, in emptione cæteriſque bonæ fidei iudicijs, re nondum ſecuta n, poſſe abiri ab emptione. Si igitur in totum poteſt, cur non & pars eius pactione mutari poteſt? Et hæc ita Pomponius libro ſexto ad edictum ſcribit.

¶ Quod cum eſt, "etiam" ex parte agentis pactio locum habet, vt & ad actionem proficiat, nondum re ſecuta, eadem ratione; nam ſi poteſt tota res tolli, cur non & reformari? vt quodammodo p quaſi renouatus contractus videatur, quod non inſubtiliter q dici poteſt.

¶ Vnde illud æquè non probo, quod Pomponius libris lectionum probat: poſſe in parte recedi pacto ab emptione, quaſi repetita r partis emptione ſ.

¶ Sed cùm duo heredes emptori extiterunt: venditor cum altero pactus eſt, vt ab emptione recedere, ait Iulianus valere pactionem, & diſſolui pro parte emptionem: quoniam & ex alio contractu paciſcendo alter ex heredibus adquirere ſibi potuit exceptionem. Vtrumque itaque rectè placet: & quod Iulianus, & quod Pomponius.

7 ¶ Ait prætor, *Pacta conuenta t quæ neque dolo malo u, neque aduerſus leges x, plebiſcita, ſenatuſconſulta, edicta principum: neque y quo fraus cui eorum fiat facta erunt, ſeruabo z.*

8 ¶ Pactorum quædam a in rem ſunt, quædam b in perſonam.

¶ In rem ſunt, quotiens generaliter paciſcor *ne petam*, in perſonam, quotiens, ne à perſona petam: *ſ. ne à Lucio Titio petam.*

¶ Verum autem in rem, an in perſonam pactum factum eſt, c minus ex verbis, quàm ex mente conuenientium æſtimandum eſt: plerumque d enim (vt & Pedius ait) perſona pacto inſeritur, non vt perſonale pactum fiat, ſed vt demonſtretur, cum quo pactum factum eſt.

9 ¶ *Dolo malo* ait prætor pactum ſe non ſeruaturum. Dolus malus fit calliditate, & fallacia e. "&", vt ait Pedius, dolo malo pactum fit, quotiens f circumſcribendi alterius cauſa, aliud agitur, & aliud agi ſimulatur.

10 ¶ Sed ſi fraudandi cauſa pactum factum dicatur, nihil prætor adiicit, ſed eleganter Labeo ait, hoc aut iniquum eſſe, aut ſuperuacuum. iniquum, ſi quod ſemel remiſit creditor debitori ſuo bona fide, iterum hoc conetur deſtruere: ſuperuacuum, ſi deceptus hoc fecerit: ineſt enim dolo & fraus.

11 ¶ Siue g autem ab initio dolo malo pactum factum eſt, ſiue poſt pactum dolo malo aliquid factum eſt, nocebit exceptio propter hæc verba edicti: *neque fiat.*

12 ¶ Quod ferè nouiſſima parte pactorum h ita ſolet i inſeri, *rogauit Titius, ſpopondit Mæuius*: hæc k verba, non à tantùm pactionis loco accipiuntur, ſed l etiam ſtipulationis. Ideòque ex ſtipulatu naſcitur actio; niſi contrarium ſpecialiter adprobetur: quòd non animo ſtipulantium hoc factum eſt, ſed tantum paciſcentium.

13 ¶ Si paciſcar, *ne "pro" iudicati vel incenſarum ædium d agatur*, hoc pactum valet.

14 ¶ Si paciſcar, *ne operis noui nunciationem exſequar*: quidam putant non valere pactionem, quaſi in ea re prætoris imperium verſetur: Labeo autem diſtinguit: vt ſi ex re familiari operis noui nunciatio ſit facta, liceat paciſci: ſi de republica, non liceat: quæ diſtinctio vera eſt.

¶ Et in cæteris igitur omnibus ad edictum prætoris pertinentibus, quæ non e ad publicam læſionem, ſed ad rem f familiarem reſpiciunt, paciſci licet.

¶ Nam & *de furto* g paciſci h lex permittit.

15 ¶ Sed & ſi quis paciſcatur, *ne i depoſiti agat*: ſecundum Pomponium valet pactum.

¶ Item ſi quis pactus ſit, *vt ex cauſa depoſiti omne k periculum præſtet*. Pomponius ait, pactionem valere: nec, quaſi contra iuris formam factam, non eſſe ſeruandam.

16 ¶ Et generaliter quoties pactum l à iure communi m remotum eſt, ſeruari hoc non oportet: nec n legari: nec o iuſiurandum de hoc adactum ne quis agat, ſeruandum. Marcellus libro ſecundo Digeſtorum ſcribit, & ſi p ſtipulatio ſit interpoſita de his pro quibus paciſci non licet: ſeruanda non eſt, ſed omnino reſcindenda.

17 ¶ Si ante q aditam hereditatem paciſcatur quis cum creditoribus, *vt minus ſoluatur* r; pactum valiturum r eſt ſ.

18 ¶ Sed ſi ſeruus ſit, qui paciſcitur, priuſquàm libertatem, & hereditatem adipiſcatur, quia ſub conditione heres ſcriptus fuerat: non t profuturum pactum, Vindius ſcribit. Marcellus autem libro decimooctauo Digeſtorum.

Et ſuum heredem, & ſeruum neceſſarium purè ſcriptos, paciſcentes, priuſquàm ſe immiſceant, putat rectè paciſci. quod verum eſt.

¶ Idem & in extraneo herede, qui ſi mandato creditorum adierat, etiam mandati putat eum habere actionem.

¶ Sed ſi quis, vt ſupra retulimus, in ſeruitute pactus eſt, negat Marcellus, quoniam non ſolet ei proficere, ſi quid in ſeruitute egit, poſt libertatem: quod in pacti exceptione admittendum eſt.

¶ Sed an "vel" doli ei proſit exceptio, quæritur. Marcellus in ſimilibus ſpeciebus, licet antea dubitauit, tamen admiſit. vt putà filiusfamilias, heres inſtitutus, pactus eſt cum creditoribus, & emancipatus adiit hereditatem: & dicit, doli eum poſſe vti exceptione.

¶ Idem probat, & ſi filius viuo patre, cum creditoribus paternis pactus ſit: nam & hic doli exceptionem profuturam.

¶ Immo & in ſeruo doli exceptio non eſt reſpuenda.

19 ¶ Hodie u tamen ita demum pactio huiuſmodi creditoribus obeſt, ſi x conuenerint in vnum, & communi conſenſu declarauerint, quota parte debiti contenti ſint. ſi verò diſſentiant, tunc prætoris y partes neceſſariæ ſunt, qui decreto ſuo ſequetur maioris partis voluntatem.

8. Papinianus lib. 10. Reſponſorum.

Maiorem z eſſe partem, pro modo debiti a, non pro numero perſonarum, placuit. quòd ſi æquales ſint in cumulo debiti, tunc plurium numerus creditorum præferendus eſt: in numero autem pari creditorum, auctoritatem eius ſequetur prætor, qui b dignitate inter eos præcellit: ſin autem omnia vndique in vnam æqualitatem concurrant, humanior c ſententia à prætore eligenda eſt. hoc enim ex Diui Marci reſcripto colligi poteſt.

9. Paulus lib. 62. ad Edictum.

Si plures ſint, qui eandem actionem habent, vnius loco habentur.

¶ Vt putà plures ſunt rei ſtipulandi, vel plures argentarij, quorum d nomina e ſimul facta ſunt: vnius loco numerabuntur, quia f vnum debitum eſt.

¶ Et cùm tutores pupilli creditoris plures conueniſſent, vnius loco numerantur: quia vnius pupilli

a ſυνάλλαγμα τῇ [illegible] in ingreſſu initio & exordio contractus l. 13. C. eod. b l. pariter actionem l. 7. ... c l. ſi non in ingreſſu ſi re ſecuta, ſi non integris omnibus, ſi extra naturam contractus interponantur. d aliud, ſi ante nuptias, v. l. 10. C. de iure dotium. e v. l. 1. §. 7. C. de rei vxoriæ act. f adminiſtratione & act. l. ... poſt inchoatam tutelæ actionem, ... g l. maiores legitimis, de quibus l. 1. §. 10. inf. de ... h hoc eſt, proſunt, ... Græcè ait. i ex pacta inſunt legemque contractui dant quæ in ingreſſu contractus facta ſunt. k Pacta ... id extra naturam contractus, incontinenti non appoſita, proſunt reo ad exceptionem, at nō actori ad actionem ... hoc eſt, quæ ſecundum naturam ſunt contractus, vtrique proſunt. Eccl. ... l ſubſtantiam, ... Extra ſubſtantiam venditionis erit (ſubſtantia eſt autem ...) hæc conuentio: vt ... m alij, pactiones, ... n ... o puta, quæ ſuper pretio interponuntur, vel alia re ſimili ...

o Integris omnibus l. 58. ſ. eod. neque re tradita l. 1. quando liceat ab empt. neque ſoluto pretio l. 2. ... de reſcindend.
p Quodammodo quaſi, eadem hac formula vtitur Iuriſconſultus in lege 14. ... niſi quod tres notæ hic impropietatis ſunt, quodammodo, quaſi, videtur, ... q aliàs vulgaris opinio eſt, nouum contractum fieri, l. 72. §. 2. ... de contrahenda emptione. r i. reformata ... ſ. de reſcindend. ſ pacto, emptione, alij pacti conuentione. ... quæ eandem continent: & ſic non dat Prætor actionem ex nudo pacto.
u vide l. 5. C. de inut. ſtipul. x vel bonos mores. y Fraus in leges nullius eſt effectus. z dare exceptione: aliàs, ſeruare eſt tueri vel exceptione vel actione, l. 24. §. 2. ... familiæ.
a Et ex ... id eſt generalia generalem habentia remiſſionem, Græcis dicuntur ... b ſunt etiam quædam mixta l. 57. ſ. eod. c Non magis, vt rectè Accurſius hic notat, niſi traiectio ſit ... vnde hæc pacta ſuperiore loco Eclogæ dicuntur ... ex mente generalia etiam ſi certa perſona inſeratur. d l. 40. ... inf. eod.
e Adde l. 1. ... inf. de dolo.
f Ecloga illo loco. g l. 1. ... de pœnis: Auctor Eclogæ illo loco.
h Inſtrumentorum. Pactum enim non tantum ſumitur pro conuentione & debito, ſed pro inſtrumento. ... inf. ...
i vt ſi minus ex pactio, ſaltem ex ſtipulatione agi poſſit. Paulus 2. ſent. ... hæc enim pleruſque firmandi gratia addita eſt, Paul. 5. ſent. 7.

r prodeſt tamen de dolo exceptio vt ſ. eod. u id eſt poſt reſcriptum D. Marci, de quo in l. 10. ſ. ea. plane de verbo *Hodie* ſcripſi ad l. 5. ... inf. de ...
x l. 10. inf. eod.
y vide l. 5. inf. de liberali cauſa.
z Pars maior creditorum quod conſenſit in venditione bonorum debitoris, Prætoris ſequendum eſt. Pars autem maior ſumitur, non ex numero perſonarum, ſed ex quantitate debiti, vt ſi vni 1000. duobus 500. debeantur: ... minorem partem efficio, vt hic. Quid ſi duo tres in debiti quantitate æquales ſint, perſonis inæquales? Quod plures perſonæ conſenſerint, id ſequetur prætor, vt hic. Quid ſi omnes æquales? humanior ſententia ſequenda 13. ... §. 8. a l. 14. inf. depoſiti, l. 18. inf. de reb. auth. iud.
b vide l. 2. in fin. inf. de teſtib.
c vide l. 10. inf. de reb. dub. quænam illa ... l. 34. ... l. 38. inf. de re iudicata.
d quorum nomina ſimul eunt, l. 34. inf. de ...
e Nominibus contrahebatur obligatio, cum ex menſæ ſcriptura, pecunia numerabatur, l. ſ. de annuis legatis: ... de literarum obligation. l. 1. inf. ad ... vide Theophilum, inſt. de literarum oblig.
f l. 3. in fin. inf. de duobus reis.

a Forma demonſtrat effectum. b Pactum ſiue paſſo interrogationi præcedenti, & reſponſioni ſubſequenti, hinc colligitur ... c Cur ... d ex ... e ... f vide l. 10. ... h ... i l. 17. §. ... k etiam ... l Contra ... m ... n ... o ... p vide l. 5. ... q Cur hoc pactum creditores interponere ſolerent ... r vide l. 40. §. 2. inf. de donat. s poteſt etiam ... vide l. 32. ... inf. ...

Universidad Rey Juan Carlos

pilli nomine conuenerant. ¶ Necnon & vnus tutor pluribus pupillorum nomine a vnum debitum prætendentium, ſi conuenerit, placuit vnius loco eſſe: nam & difficile c eſt, vt vnus homo duorum vicem ſuſtineat: nam nec is, qui plures actiones habet aduerſus eum, qui vnam actionem habet, plurium perſonarum loco accipitur.

1 ¶ Cumulum debiti & ad plures ſummas referemus, ſi vni forte minutæ ſummæ centum aureorum debeantur, alij verò vna ſumma aureorum quinquaginta: nam in hunc caſum ſpectabimus ſummas plures: quia illæ excedunt in vnam ſummam coadunatæ.

2 ¶ Summæ d autem applicare e debemus etiam vſuras f.

1. De pœna ſtipulatione pacto ſubiecta. 2. De doli exceptione

De pacto procuratoris.

10. *Vlpianus* lib. 4. ad Edictum.

RESCRIPTUM g autem Diui Marci ſic loquitur, quaſi omnes creditores debeant conuenire. Quid ergo ſi quidam abſentes ſint? num exemplum præſentium abſentes ſequi debeant? Sed an & priuilegiariis h abſentibus hæc pactio noceat, eleganter tractatur ſi & modò valet pactio & cõtra abſentes. Et repeto ante formam à Diuo Marco datam diuum Pium reſcripſiſſe, fiſcum quoque in his caſibus i, in quibus hypothecas non habet, & cæteros priuilegiarios exemplum creditorum k ſequi oportere. Hæc enim omnia in his creditoribus, qui hypothecas non habent, conſeruanda ſunt.

1 ¶ Si l pacto ſubiecta ſit pœnæ ſtipulatio: quæritur, vtrùm pacti exceptio locum habeat, an ex ſtipulatu actio. Sabinus putat, quod eſt verius, vtraque via vti poſſe, prout m elegerit, qui ſtipulatus eſt. Si tamen ex cauſa pacti exceptione vtatur, æquum erit, accepto eum ſtipulationem ferre.

2 ¶ Plerumque ſolemus dicere, doli n exceptionem ſubſidium eſſe pacti exceptionis. quoſdam denique, qui exceptione pacti vti non poſſunt, doli exceptione vſuros, & Iulianus ſcribit, & alij plerique conſentiunt: vtputà ſi procurator meus paciſcatur, exceptio doli mihi proderit, vt Trebatio videtur: qui putat ſicut o pactum procuratoris mihi nocet p, ita & prodeſſe.

11. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

QUIA & ſolui q poteſt.

12. *Vlpianus* lib. 4. ad Edictum.

NAM r & nocere conſtat: ſiue ei mandaui, vt paciſceretur, ſiue s omnium rerum mearum procurator ſuit: vt & Proculus libro primo epiſtolarum t ſcribit: cui placuit, cum etiam rem in iudicium deducere.

13. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

SED ſi tantum ad actionem procurator factus ſit, conuentio facta domino non nocet: quia nec ſoluere u poſſit.

1 ¶ Sed ſi in rem ſuam datus ſit procurator, loco domini habetur, & ideo ſeruandum erit pactum conuentum x.

De pacto magiſtri ſocietatis.

14. *Vlpianus* lib. 4. ad Edictum.

ITEM magiſtro y ſocietatum pactum & prodeſſe, & obeſſe conſtat.

De pacto tutoris.

15. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

TUTORIS quoque (vt ſcribit Iulianus) pactum pupillo z prodeſt.

De pacto emptoris hereditatis. 1. An pactum domini noceat procuratori.

16. *Vlpianus* lib. 4. ad Edictum.

SI cum emptore hereditatis pactum ſit factum, & venditor hereditatis petat, doli exceptio a nocebit. nam ex quo reſcriptum eſt à Diuo Pio, vtiles actiones b emptori hereditatis dandas, meritò aduerſus venditorem hereditatis exceptione doli debitor hereditatis vti poteſt.

1 ¶ Sed & ſi inter dominum rei venditæ, & emptorem conuenerit, vt homo, qui emptus erat, redderetur ei qui pro domino rem vendidit: petenti ei pretium, doli exceptio nocebit.

De pacto, vt plus reddatur quàm datum ſit. 1. Effectus pacti de iniuria, furto. 2. Pignore. 3. An pactum heredis, vel donatario proſit. 6. De pacto poſſeſſoris hereditatis. 7. De pacto filiifam. vel ſerui, vel bona fide ſeruientis.

17. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

SI tibi decem dem, & paciſcar, vt viginti mihi debeantur: non naſcitur obligatio vltra f decem: re enim non poteſt obligatio contrahi, niſi g quatenus h datum ſit.

1 ¶ Quædam actiones per pactum ipſo iure i tolluntur: vt iniuriarum a, item furti b. ¶ De c pignore iure honorario naſcitur d pacto actio: tollitur autem per exceptionem, quoties paciſcor ne petam.

3 ¶ Si quis paciſcatur, ne à ſe petatur, ſed vt ab herede petatur: heredi exceptio non proderit.

4 ¶ Si pactus ſim, ne à me, neve à Titio petatur, non proderit Titio, etiam ſi heres extiterit: quia ex poſt facto e id confirmari non poteſt. Hoc Iulianus ſcribit in patre, qui pactus erat, ne à ſe, neve à filia peteretur? cum filia patri heres extitiſſet b.

5 ¶ Pactum conuentum cum venditore factum, ſi in rem conſtituatur, ſecundum plurium ſententiam & emptori prodeſt, & hoc iure nos vti Pomponius f ſcribit: ſecundum Sabini autem ſententiam, etiam ſi in perſonam conceptum eſt, & in emptorem h valet. Qui hoc eſſe exiſtimat i, & ſi per donationem ſucceſſio k facta ſit.

6 ¶ Cum poſſeſſor alienæ hereditatis pactus eſt, heredi, ſi euicerit, neque nocere, neque prodeſſe, plerique putant.

7 ¶ Filius, ſeruuſve, ſi paciſcantur, ne à patre, dominove petatur,

18. *Gaius* lib. 1. ad Edictum Prouinciale.

(SIue de eo paciſcantur, quod cum ipſiſiue de eo, quod cum patre, dominove contractum eſt.)

19. *Paulus* libro 3. ad Edictum.

ADquirent exceptionem. Idem eſt & in his, qui bona fide ſeruiunt.

1 ¶ Item ſi filiuſfamilias pactus fuerit, ne à ſe petatur, proderit ei: & patri quoque, ſi de peculio conueniatur.

20. *Gaius* libro 1. ad Edictum Prouinciale.

VEl de in rem verſo: vel ex quaſi defenſor filii, ſi hoc maluerit, conueniatur.

De pacto habentis in poteſtate. 3. Si filiafam. de dote. 4. Vel filiuſfam. de legato conditionali paciſcatur. 5. Quid prodeſt paciſcens in rem.

21. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

ET heredi patris viuo filio; poſt mortem verò filij nec patri nec heredi eius, quia perſonale pactum eſt.

1 ¶ Quod ſi ſeruus ne à ſe peteretur, pactus fuerit: nihil valebit pactum, de doli exceptione videamus. Et ſi in rem paciſcatur, proderit domino, & heredi eius pacti conuenti exceptio: quod ſi in perſonam pactum conceptum eſt, tunc domino doli ſupererit exceptio.

2 Nos autem his, qui in noſtra poteſtate ſunt, paciſcendo prodeſſe non poſſumus: ſed nobis id profuturum, ſi nomine eorum conueniamur. Proculus ait: quod ita rectè dicitur, ſi ita paciſcendo id actum ſit. cæterùm ſi paciſcar, ne à Titio petas, deinde actionem aduerſus me nomine eius inſtituas: non eſt danda pacti conuenti exceptio: nam quod ipſi inutile eſt, nec defenſori competit. Iulianus quoque ſcribit: ſi pater pactus ſit, ne à ſe, neve à filio petatur: magis eſt, vt pacti exceptio filiofamilias danda non ſit, ſed doli proſit.

3 ¶ Filiafamilias paciſci poteſt, ne de dote agat, cum ſui iuris eſſe q cœperit.

4 ¶ Item filiuſfamilias de eo, quod ſub conditione r legatum eſt, rectè paciſcitur.

5 ¶ In his, qui eiuſdem pecuniæ exactionem habent in ſolidum, vel qui eiuſdem pecuniæ debitores ſunt: quatenus alij quoque proſit, vel noceat pacti exceptio, quæritur: Et in s rem pacta omnibus proſunt, quorum obligationem diſſolutam eſſe eius, qui paciſcebatur, intereſſit. Itaque debitoris conuentio fideiuſſoribus u proficiet x.

22. *Vlpianus* lib. 4. ad Edictum.

NIſi hoc actum eſt, vt duntaxat à reo non petatur: y à fideiuſſore petatur: tunc enim fideiuſſor exceptione non vtetur.

De pacto fideiuſſoris, & an pactum vnius alii proſit.

23. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

FIdeiuſſoris autem conuentio z nihil a proderit reo b. quia nihil c eius intereſt, à debitore pecuniam non peti. immò nec confideiuſſoribus d proderit: neque enim quoquomodo e cuiuſque intereſt, cum alio f conuentio facta prodeſt: ſed tunc demum, cum per eum, cui exceptio datur, principaliter ei, qui pactus eſt, proficiat: ſicut in reo promittendi, & his qui pro eo obligati ſunt.

24. *Idem* lib. 3. ad Plautium.

SEd ſi fideiuſſor in rem ſuam ſpopondit: hoc caſu fideiuſſor pro reo accipiendus eſt: & pactum cum eo factum, cum reo factum eſſe videtur.

De pacto correi vel coargentarij. 1. De pacto perſonali. 2. De pacto fideiuſſoris.

25. *Idem* lib. 3. ad Edictum.

IDem in duobus reis promittendi, & duobus argentariis ſociis h.

a l. 4. in fin. ff. de recept. §. 5. inſtit. de excuſ.
b vide l. 27. C. de procur. ac nec.
c vide l. 13. §. 4. ff. ad Trebell. immò non difficile eſt. vide l. 9. 20. in fi. ff. ad Trebell.
d Principali ſorti.
e adiungere.
f Cumulum debiti hic non tantum ad ſortem, ſed ad vſuras etiam referimus: ut non ſit cumulatio ſummarum in caſu l. 2. ff. de iuriſd.
g quod extat l. 8. in fin. ff. eod.
h fiſco & ſimilibus.
i huic enim hæc quæſtio maximè vexata, & ita quidem vt Paulus contrarium negauerit, priuilegium ſcilicet auferri l. 38. §. 1. ff. mandati. verum videtur Paulus ex iuris diſciplina reſpondiſſe, & ignoraſſe D. Pij reſcriptum quod hic ab Vlpiano profertur.
k nec enim regulariter valet.
l vt l. 6. ff. de tranſact.
m atqui in omnibus habere videtur, l. 16. §. ſi. ff. de iure fiſci.
n præſtructum ſiquidem, & iuris ratione, ſecus ex reſcripto, l. 38. §. 1. ff. mand. quia cum eo ſæpius pugnant.
o l. 11. Eclog. l. 6. 20. 1. ...
p adde l. 10. in fi. ff. quod cum eo.
q Eclog. illo loco in fine.
r ſi mandatum habuit ſi omnium bonorum ſocius fuit, & adhuc certis caſibus l. 52. ff. eod. l. 63. ff. de proc.
s Vide l. 24. ... ff. de ſolut.
t Procurator generalis vel mandatum habens paciſcendi, ei nocet cuius res geritur: ſecus ſi ad actionem tantum procurator, 11. Eclog. c. 8.
u l. 17. §. pen. inf. de iureiur.
x Adſeſſoria: libri de rebus in adſeſſura iudicantis: ...
y l. 86. inf. de ſol.
z vt & ſuſtentandum ab eo deleatur d. l. 17.

a l. 17. §. ſ autem ff. de iniur.
b l. 7. §. 14. in fi. ff. eod.
c l. 69. ff. de ſolut.
d vide l. 1. C. de pign. act. & l. 9. inf. qui po. tiores.
e vide l. 9. ff. quibus mod. pign. Redditio pignoris debiti remiſſionem non introducit, niſi ſpecialiter de hoc conuenerit. 33. Eclog. l. 8. circa finem.
f Cur. in d. l. 25. §. 1. inf. eod.
g l. Vtcunque ſit, heres paciſcentis
h doli tamen prodeſt. l. 21. §. 1. in fi. eod. l. 7. verſ. vero ff. de pact. dot.
i Proculus Cuiac. 19 obſ.
k in emptore, tectius quàm in emptorem.
l Pacta mecum pacta tam generalis quàm perſonalis, prodeſt & ei qui per donationem ſucceſſit. 11. Eclog. l. ...
m l. i. eod. eiſ: vt valeat contra ſuis argumentum ab emptore ad donatarium.
n ſucceſſionis genus eſt donatio. Non tamen ſucceſſor eſt donatarius.
o pactum ergo in perſonam conceptum, emptori & donatario prodeſt, viuo tamen paciſcente: arg. l. 21. in pr. ff. eod.
p tamen prodeſt l. 23. inf. ff. de conſtituta.
q l. 8. l. 9. ff. de tacito pignore.
r aut, ſi ſui iuris erit.
ſ de quibus l. 25. ff. eod.
t l. 7. §. 1. ff. de conceptis.
u vt in hunc locum Socinum reg. 158.
x vide l. 32. ff. eod. l. 9. §. pen. ff. de duobus reis: adde eadem l. 35. §. pen. ff. de ſolut.
y etiam in rem. Quia iuramentum prodeſt reo principali, l. 28. §. 1. & l. 1. §. ult. ff. de iureiurando. Cur tamen variè? Pactum donationis cauſa ſi ſit, nec ſolennis ſit, habetur vt in ſtipulatione.
z Imo proficit l. 19. §. 7. inf. ... conſtitutionis.
a aliud, ſi iuramento ei detuliſſe ignorauerit, l. 28. §. 1. §. 3. de iur. aliud ſi ei acceptum latum ſit, l. 13. §. ſideiuſſ. de acceptil.

a qui & vnus dicit, vide l. 57. ff. de verb. ſig. adde Feſt. in Magiſtare. Cicero ad Craſſipedem: P. Rutilius qui eſt magiſter in ea ſocietate. & in 4. Verrinas ſæpe.
b l. 2. §. 8. ver. ſi. ff. eod. c ſubſidiaria. l. 16. §. vlt. ff. eod. quoniam de exiſtione tenet actio, eandem agentem repellit exceptio.
d Vide l. 1. C. de obligat. l. 7. C. de hered. vel act. vend.
e adde l. 27. §. 5. ff. eod. f l. 1. §. 8. ... inf. ſi certum petatur. l. 22. Cod. de fideiuſſoribus, & l. 3. C. de vſuris.
g Imo aliud videtur, l. 18.
h quia lex ei, l. 6. pacti illis caſibus permiſit.

b ad pacti exceptionem, non doli l. 25. l. 26. ff. eod. c Imò multum intereſt: quia hac ratione fideiuſſori non tenebitur reus. d d. l. 15. in fi. ff. de fideiuſſ.
e l. non quoquo modo intereſſe debet, ſed principaliter, vt in exemplis ... infra apparet. f cum alio. g vt vxor pro marito quoties ab eo ſumptus dotalis petitur, l. 8. §. 1. in pr. l. 1. qui ſatiſdare. in rem ſuam ſuſceptiſſe intelligitur.
h quia paciſcentis eo caſu intereſt à ſuo correo non ſolui, quod ſi is ſoluerit, id ei ſocietatis iudicio reputaretur, vide l. 10. ff. de duob. reis.

C

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Perſonale pactum ad alium non pertinere, quemadmodum *a* nec ad heredem, Labeo ait.

2 ¶ Sed quamuis fideiuſſoris pactum reo non *b* proſit *c*: plerumque tamen doli exceptionem reo profuturam Iulianus ſcribit.

26. *Vlpianus* lib. 4. ad Edictum.

VIdelicet ſi hoc actum ſit, ne à reo quoque petatur. ¶ Idem & in confideiuſſoribus eſt.

De pacto conuentionis vel correi ſtipulandi. 1. De pacto vel ad tempus, vel ne à fideiuſſore petatur. 2. Si poſteriore pactum priori contrarium ſit. 3. An pacto effici poſſit ne dolum præſtetur. 4. De quibus paciſci non licet, & ad quæ pactum porrigatur. 5. Si paciſcar ne petam duplum, vel dimidium eius quod mihi debetur. 6. Si ſtipulatus alternatè paciſcatur ne alterum petat. 7. Si creditor genere de ſpecie pepigerit. 8. Si paciſcar ne vniuerſitatem petatur, ſingulas res: aut pactus de re certa, partem petat. 9. De acceptilatione inutili. 10. De pacto poſt hereditatem.

27. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

SI vnus ex argentariis ſociis cum debitore pactus ſit, an etiam alteri noceat exceptio? Neratius, Atilicinus, Proculus nec *d* ſi in rem pactus ſit, alteri nocere: tantum enim conſtitutum *e*, vt ſolidum alter petere *f* poſſit. Idem Labeo: nam nec nouare *g* alium poſſe, quamuis ei rectè ſoluatur.

¶ Sic enim & his, qui in noſtra poteſtate ſunt, rectè ſolui, quod crediderint, licet nouare non poſſint: quod eſt verum.

¶ Idemque in duobus reis ſtipulandi dicendum eſt. *k*

1 ¶ Si cum reo ad certum tempus pactio facta ſit: vltra tempus neque reo, neque fideiuſſori *m* prodeſt. Quod ſi ſine perſona[n] ſua[o] reus pepigerit *ne à fideiuſſore petatur*: nihil id prodeſſe fideiuſſori quidam putant, quanquam id rei interſit: quia ea demum competere ei debeat exceptio, quæ & reo. Ego didici prodeſſe fideiuſſori exceptionem. non ſic enim illi per liberam perſonam adquiri, quam ipſi, qui pactus ſit, conſuli videmur, quo iure vtimur.

2 ¶ Pactus, *ne peteret*, poſtea conuenit, *vt peteret* *o*, prius pactum per poſterius eliditur *o*: non quidem ipſo iure *p*, ſicut tollitur ſtipulatio per ſtipulationem, ſi hoc actum eſt *q*: quia in ſtipulationibus ius continetur *r*, in pactis factum verſatur *ſ*. & ideo replicatione exceptio eliditur.

¶ Eadem ratione contingit, ne fideiuſſoribus prius pactum proſit. *t*

¶ Sed ſi pactum conuentum tale fuit, quod actionem quoque tolleret, velut iniuriarum, non poterit poſtea paciſcendo, *vt agere poſſit*, agere, *u* quia & prima actio ſublata eſt, & poſterius pactum ad actionem parandam inefficax eſt; non enim ex pacto iniuriarum actio naſcitur: ſed ex contumelia.

¶ Idem dicemus & in bonæ fidei contractibus, ſi pactum conuentum totam obligationem ſuſtulerit, veluti emptio *x*. non enim ex nouo pacto prior obligatio reſuſcitatur, ſed proficiet pactum ad nouum contractum.

¶ Quod ſi non vt totum contractum tolleret *y*, pactum conuentum interceſſit, ſed vt imminueret: poſterius pactum poteſt renouare primum contractum. *b*

¶ Quod & in ſpecie dotis actionis procedere poteſt, putà pactam mulierem, *vt præſenti die dos redderetur*, deinde paciſci, *vt tempore ei legibus dato dos reddatur*; incipit dos redire ad ius ſuum: nec dicendum eſt deteriorem conditionem dotis fieri per pactum: quotiens enim ad ius quod lex naturæ ei tribuit, de dote actio redit: non fit cauſa dotis deterior, ſed formæ ſuæ redditur. hæc & Scæuolæ noſtro placuerunt.

3 ¶ Illud nulla pactione effici poteſt, *ne dolus præſtetur*, quamuis ſi quis paciſcatur, *ne depoſiti agat*, vi ipſa id pactus videatur, ne de dolo agat, quod pactum proderit.

4 ¶ Pacta, quæ turpem cauſam continent, non ſunt obſeruanda: veluti ſi paciſcar, *ne furti agam*, vel *iniuriarum ſi feceris*. *b* expedit *c* enim timere furti, vel iniuriarum pœnam. Sed poſt admiſſa hæc paciſci poſſumus.

¶ Item *ne experiar interdicto vnde vi*, quatenus publicam cauſam contingit, paciſci non poſſumus &: in ſumma, ſi pactum conuentum à re *a* priuata remotum ſit, non eſt ſeruandum.

¶ Ante omnia enim animaduertendum eſt, ne conuentio in alia re facta, aut cum alia perſona, in *b* alia re, aliáve perſona noceat.

5 ¶ Si cum decem mihi deberes, pepigero, *ne à te viginti petam*: in *c* decem proficiſſe tibi pacti conuenti vel doli exceptionem placet.

¶ Item ſi cum viginti deberes, pepigerim, *ne decem petam*: efficeretur per exceptionem mihi opponendam, vt tantum reliqua decem exigere debeam.

6 ¶ Sed ſi ſtipulatus *decem aut Stichum* [u] de [u] decem pactus ſim, & petam Stichum aut decem: exceptionem pacti conuenti in totum obſtaturam *d*. nam vt ſolutione, & petitione, & *f* acceptilatione vnius *g* rei tota obligatio ſolueretur: ita pacto quoque conuento de vna re non petenda interpoſito totam *h* obligationem ſummoueri. Sed ſi id actum inter nos ſit, *ne decem mihi, ſed Stichum præſtes*, poſſum efficaciter de Sticho agere, nulla exceptione opponenda.

¶ Idem eſt, & ſi *de Sticho non petendo* conuenerit.

7 ¶ Sed ſi generaliter mihi hominem debeas, & paciſcar, *ne Stichum petam*: Stichum quidem petendo, pacti exceptio [u] mihi [u] opponetur *k* alium autem hominem ſi petam, rectè *k* agam.

8 ¶ Item ſi pactus, *ne hereditatem peterem*: ſingulas res, vt heres, petam, ex eo, quod pactum erit, pacti conuenti exceptio aptanda erit, quemadmodum ſi conuenerit: *ne fundum petam*: & vſumfructum petam, aut *ne vnum ædificium peterem*: & diſſolutis his ſingulas *l* res petam, niſi ſpecialiter aliud actum eſt.

9 ¶ Si acceptilatio inutilis *m* fuit: tacita pactione id actum *n* videtur, ne peteretur.

10 ¶ Secus *n* heredi poſt aditum nominatim paciſci non poteſt, quia nondum is dominus ſit: ſed ſi in rem pactum conuentum factum ſit, heredi adquiri poteſt.

De pacto contra ius. De pacto pupilli. 1. curatoris. 2. filiiſ, qui eſt in poteſtate.

28. *Gaius* lib. 1. ad Edictum Prouinciale.

COntra *p* iuris ciuilis regulas pacta conuenta rata non habentur *q*. Veluti ſi pupillus ſine tutoris auctoritate pactus ſit, *ne à debitore ſuo peteret*, aut *ne intra certum tempus*, veluti quinquennium *peteret*, nam nec ſolui ei *r* ſine tutoris auctoritate poteſt.

¶ Ex diuerſo autem ſi pupillus paciſcatur, *ne quod debeat à ſe peteretur*: ratum habetur pactum conuentum. quia meliorem conditionem ſuam facere ei etiam ſine tutoris auctoritate conceſſum eſt.

1 ¶ Si curator furioſi, aut prodigi pactus ſit, *ne à furioſo aut prodigo peteretur*: longe vtile eſt curatoris recipi pactiones *ſ*: ſed non *t* contra.

2 ¶ Si filius, aut ſeruus pactus ſit, *ne ipſe peteret*, inutile eſt pactum.

1 ¶ Si verò in *x* rem pacti ſunt, id eſt, *ne ea pecunia peteretur*: ita pactio eorum rata habenda erit aduerſus patrem, dominúmve ſi liberam peculij adminiſtrationem habeant: & ea res, de qua pacti ſunt peculiaris ſit. Quod & ipſum non *y* eſt expeditum, cum etiam verum eſt, quod Iuliano placet, etiam ſi maxime, quis adminiſtrationem *z* peculij habeat conceſſam, donandi *a* ius eum non habere: ſequitur, vt, ſi donandi cauſa de non petenda pecunia pactus ſit, non debeat ratum haberi pactum conuentum. Quod ſi pro eo, vt ita paciſceretur aliquid, in quo non minus vel etiam amplius eſſet, conſecutus fuerit: rata habenda eſt pactio.

29. *Vlpianus* lib. 4. ad Edictum.

SIn autem dominicam pecuniam crediderit: quod *d* credendi tempore pactus eſt valere Celſus ait.

Verum in ſtipulatione à ſeruo. 1. Vel in ſtipulatione conditionali ipſi tantum pactum.

30. *Gaius* lib. 1. ad Edictum prouinciale.

IN perſona tamen filijfamilias videndum eſt, ne aliquando, & ſi pactus ſit, *ne ageret*, valeat pactio: quia aliquando filiusfamilias habet actionem, veluti iniuriarum. Sed cum propter iniuriam filio factam habeat *e* & pater actionem: non pactio filij nocitura non *f* ſit patri agere volenti, dubitari non oportet.

1 ¶ Qui pecuniam à ſeruo ſtipulatus eſt, *g* quæ ſibi Titius debebat, ſi à Titio petat, an exceptione pacti conuenti ſummoueri poſſit, & debeat: quia pactus videtur, ne à Titio petat, quæſitum eſt? Iulianus ita ſummo-

a 1. ſi quis. b v. ſicut eſt. c [illegible] d [illegible] e [illegible] Decliſio itaque hæc Pauli [illegible] ex conſtitutione [illegible] ſententia Labeonis, Proculi, Neratij, Atilicini, [illegible] Paulo in hoc contrarius, [illegible] dici [illegible] ſolidum [illegible] duorum reorum credendi, & fere id inter omnes conuenit. l. 31. §. 1. [illegible]

f exigere & recipere: imo & ſolidum acceptum ferre.

g donare, hic & pacto poſt ita legit Halo. [illegible] vide l. 3. [illegible] l. 1. cod. ibi.

h puta, animo ſolutionis gratiæ [illegible] nec donare, nec transfundere in alium priorem obligationem [illegible] l. 10. [illegible]

i priorem obligationem ſcilicet, atque per ſe, id eſt, citra liberam peculij adminiſtrationem [illegible] quæ vt [illegible] ſit conceſſa, donare tamen non poſſint l. [illegible] de Nou.

k vt eorum vnus ius nouandi non habeat, licet ei ſolui poſſit, quod intellige ſi donat vel pactum facit de non petendo: aliis nouandi, id eſt, prius debitum in aliud transfundendi, ius habet: atque ita intelligenda l. 27. §. 1. de nouationib. hoc autem illo facilius eſt, quia pactum legitimo modo tollendæ obligationis non eſt: nouatio eſt.

l §. 1. Inſt. de except. *m* v. quæ ſcripſi l. ad Iuſt. in fin. [illegible] de vſuris vel iudicata.

n quæſtio hic naſcitur, an ex hoc poſteriore & ſuo pacto peti poſſit.

o Omne pactum poſteriore pacto eliditur, licet Paria exceptionem Pau. 1. ſent. 1. §. 2. p i. directo [illegible] actionem pariat æquè ac ſtipulatio ſecus per obliquum: nam interdum id poteſt, quia poſterius pactum cum replicatione elidat exceptionem priori pacto acquiſitam, neceſſe eſt vt antecedens vtrumque pactum obligatio, & ex ea actio ſaltem per obliquum renaſcatur. Quod autem directo ea vis ſtipulation [illegible] hoc à iuris ciuilis diſpoſitione proficiſcitur. Nam pactum pacto elidi ipſo iure (naturali) conſtat: ſic enim interpretor l. 95. §. 4. [illegible] de ſolut. *q* nouatio his verbis intelligitur §. 3. [illegible] *r* i. diſpoſitione iuris ciuilis, ſtipulatio poſterior non vt nudum factum conſideratur, ſed vt factum efficax ad anteriorem perimendum & ea perempta, nouam actionem directo producendam.

ſ i. iuris ciuilis conditores pacta inter ſe oppoſita ſuæ naturæ reliquerunt, & pacta, vt nuda facta conſiderarunt, nuda i. [illegible] inefficacia ad actionem directo producendam. ſic factum & ius opponuntur. [illegible] l. 4. [illegible] *t* Imò prodeſt. l. [illegible] hoc tit. ſolue eadem ratione. *u* ſi ipſis ſcientibus pactum interpoſitum eſt. Cuiac. *u* at hic conſtat pacto per obliquum toties actionem reſuſcitari, quoties prior actio ex conſenſu tollebatur ſecus ſi ex delicto, vt iniuria, vt in hac hypotheſi. *x* Emptio nuda pacto tollitur, quoties, re integra ab eodem pacto diſceditur. *y* Pactum totum contractum non tollit, quoties ea tantum minuit quæ ſunt ex contractus natura & forma. Ex natura emptionis eſt, pretium [illegible] dies eius reddendæ. *z* [illegible] ne dolus [illegible] l. 17. [illegible]

a vel [illegible] l. 1. Inſt. de pactis dotalib.

b [illegible] *c* v. l. 70. in ſ. [illegible] de fideiuſſorib.

b Alias vel ſeruus liberam adminiſtrationem habentes [illegible] non poſſunt, [illegible] quàm pacto remiſſionem: vt enim liberam habeant peculij adminiſtrationem, donandi tamen ius non habent. [illegible]

c ſeruus ſcilicet dominicis pecuniis credendis præpoſitus.

d ſiue ad diem reddendæ pecuniæ ſiue ad vſuras [illegible] pertinens, pactum de non petendo facere non poteſt. l. [illegible] de doli except.

e [illegible] l. 41. Inſt. de iniuriis. *f* [illegible]

g id eſt pactus: vt infra ſtipulatio pro pactione ſumitur.

h interuento rebus nouatio nomine, [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

uendum patris, ſi ſtipulatori in dominium iſtius ſerui de peculio actio danda eſt, id eſt, ſi iuſtam *a* cauſam intercedendi ſeruus habuit: quia fortè tantundem pecuniam Titio debuit. Quòd ſi quaſi fideiuſſor interuenit, ex qua cauſa in peculium actio non daretur, *b* non eſſe inhibendum creditorem, quo minus à Titio petat.

¶ Æquè nullo modò prohiberi eum debere, ſi eum ſeruum liberum eſſe credidiſſet.

2 ¶ Si ſub conditione ſtipulatus fuerim à te *c*, quod Titius mihi purè deberet, iam deficiente conditione, ſi à Titio petam, exceptione pacti conuenti *d* poſſim & debeam ſummoueri? Et magis eſt exceptionem non *e* eſſe opponendam *f*.

De pacto contra edictum ædilium.

31. *Vlpianus* libro 1. ad Edictum ædilium curulium.

PAciſci *e* contra edictum ædilium *g* omnimodo *h* licet: ſiue in ipſo negotio venditionis gerendo conuenit ſiſſet, ſiue poſtea.

An pactum rei proſit fideiuſſori.

32. *Paulus* libro 3. ad Plautium.

QVod dictum *i* eſt, ſi cum reo pactum ſit, vt non petatur, fideiuſſori quoque competere exceptionem: propter rei perſonam placuit, ne mandati iudicio conueniatur. Igitur ſi mandati actio nulla ſit, fortè ſi donandi animo fideiuſſerit, dicendum eſt, non prodeſſe exceptionem fideiuſſori *k*.

An pactum heredibus proſit.

33. *Celſus* libro 2. Digeſtorum.

AVus neptis nomine, quam *l* ex filio habebat, dotem promiſit: & pactus eſt *m* *ne à ſe neue à filio ſuo dos peteretur*: à coherede filij dos petatur: ipſe quidem exceptione conuentionis tuendus non eſt: filius vero exceptione conuentionis rectè vtetur *n*: quippe hæredi conſulo conceſſum eſt: nec quicquam obſtat *o* vni tantum ex hæredibus prouideri *p*, ſi hæres factus ſit: cæteris autem non conſuli.

De repudiatione agnationis vel dominij.

34. *Modeſtinus* lib. 5. Regularum.

IVs adgnationis *q* non poſſe pacto repudiari, non magis, quàm vt quis dicat, *nolle ſuum eſſe r*: Iuliani ſententia eſt.

Effectus pacti generalis.

35. *Paulus* lib. 2. Reſponſorum.

TRes fratres, Titius & Mæuius & Seia communem hæreditatem inter ſe diuiſerant, inſtrumentis interpoſitis, quibus *diuiſiſſe maternam hæreditatem dicerent: nihilque ſibi commune remanſiſſe cauerunt*. ſed poſtea duo de fratribus, id eſt Mæuius, & Seia, qui abſentes erant tempore mortis matris ſuæ, cognouerunt pecuniam auream à fratre ſuo eſſe ſubtractam, cuius nulla mentio inſtrumento diuiſionis continebatur. Quæro, an poſt pactum diuiſionis de ſubrepta pecunia fratribus aduerſus fratrem competit actio *s*? Modeſtinus reſpondit, ſi agentibus ob portionem eius quod ſubreptum à Titio dicitur, generalis *t* pacti conuenti exceptio his qui fraudem à Titio commiſſam ignorantes tranſegerunt, obiiciatur, de dolo vtiliter replicari poſſe *u*.

Si vindicem à te fundum: cuius poſſeſſionem pactus ſum vt aſſ traderes.

36. *Proculus* lib. 5. Epiſtolarum.

SI eum fundum meum poſſideres *x*, conueniſſet mihi tecum, *vt eius poſſeſſionem Attio traderes*: vindicantem eum fundum à te non *y* aliter me conuentionis exceptione excludi debere, quàm *z* ſi aut iam tradidiſſes, aut ſi mea *a* cauſa id inter nos conueniſſet, & *b* per te non ſtaret, quominus traderes.

De pacto curatoris reip.

37. *Papyrius Iuſtus* libro ſecundo de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus, & Verus reſcripſerunt debitori reipublicæ à curatore permitti *c* pecunias non poſſe *d*. &, cum Philippenſibus remiſſæ eſſent, reuocandas.

De iure publico.

38. *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

IVs *e* publicum priuatorum pactis mutari non poteſt.

De pactione obſcura vel ambigua.

39. *Idem* lib. 5. Quæſtionum.

a vt ſi pro credi- tore ſuo ſolui mandauit, *l.* 3. §. *ſed & ſi,* ff. *de peculio.*
b *v.* *l.* 24. ff. *de re- nunt.*
c Cur? quæ dicitur ex inutili ſtipulatione pacto, & ipſa quoque nullius eſt momenti.
d & ita nouatio & delegatio inutilis pacti vim non habet. *Cuiac.*
e Contra edictum ædilium de emptionibus & pactioni & emere poſſumus: tam initio quàm poſtea 21. *Bolog.* 1. c. 15.
f ſi beneficium edicti, *Accurſ.*
g puta, ne redhibitoria agatur, l. 14. 8. pen. ff. *de ædil.* quodque ſic emptionibus eſt, *Græci* ita *ſunt.*
h id eſt, ſiue diſtinctione, *Cuiac.*
i *l.* 21. *in ff.* *&* *ead.*
k atque ita interdum exceptiones reo competentes non accommodantur eius fideiuſſori. *Cuiac.* 28. *obſeru.* 29.
l Dotare neptem ex filio auus paternus cogitur, vide legem 19. ff. *de ritu.* vbi plenius dixi, quibus perſonis onus dotandi imponatur.
m *v.* *l.* 20. *ſub pacti dotalibus.*
n Item pro ſua parte tenebitur, *l.* 56. §. 1. ff. *de verb. oblig.*
o hoc enim dicitur *l.* 137. *in ff.* ff. *de verb. obl.*
p cuius ſpecies ſunt ſuitas & conſanguinitas, vide *l.* 7. §. *&* *generaliter.* & *eod.* & 8. ff. *de capit. minutis. l.* 8. ff. *de reg. iur.*
q *Vulgata* editio, liberum eſſe: vbi *Accurſius* exponit filium: quod & ſtatu liber pro filio exteriore, hic ſupponitur vt in *l.* 43 *in pr.* C. *de inofficioſo teſtamento l.* 3. §. 4. C. *de ſecund. nupt.* *Anſ.* *de ſtrafili cognatione.*
r id eſt, in ſuo dominio. *Cuiac.* 27. *l.* 20. *C. eo.*
s *v.* *l.* 60. §. *ſimilis* ff. *fam. erciſ.*
t Generalia verba non extenduntur ad ea quæ dolo alterius contrahentis occultata ſunt.
u atqui, nulli inſtrumentis, *l.* 19. *&* 29. *C. de tranſact.* & fideicommiſſi reperti prætextu, tranſactio diuiſionis bonorum non eſt reſcindenda, *l.* 123. in ff. ff. *de verb. oblig.*
x *al.* poſſideres. y v. Conuentionem *l.* *voluntas* 14. *verſ.* 8. & *l.* 1. *C. de donat. quæ ſub modo.* z Igitur ſi antequam tradiderim, vel ſi non tua cauſa id conueniſ. licebit petenti ac vindicare.
a vt quia Attico ſub pœna fundum promiſiſti.
b *v.* *l.* 51. *in pr.* ff. *de condict. cauſa data.*
c remitti ſic & *l.* 4. *de decret.*
d expreſſè: ſecus, tacitè, *l.* 5. *C. de vſuris.*
e *l.* 1. *Cod.* 1. *l.* 3. 4. *in ſo.* 3. *Harmen.* 9. §. 7.
e atqui id, quod publicè vtile eſt, vide *Menochium* hic ibi. *v.* *l.* 20. *inf. de regulis.*

VEteribus *a* placet pactionem obſcuram *b* vel ambiguam *c* venditori *d*, & qui locauit, nocere: in quorum fuit poteſtate legem apertius conſcribere *e*.

De pacto, profiteor te non teneri. 1. De pacto, vt niſi intra certum diem pecunia ſoluatur indicium ſoluatur. 2. De perceptione vſurarum. 3. An pactum heredi proſit.

40. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

TAle *f* pactum, *Profiteor g te non teneri*, non in perſonam dirigitur: ſed, cùm generale *h* ſit, locum inter hæredes quoque litigantes habebit.

1 ¶ Qui *i* prouocauit, pactus eſt, *intra diem certam pecunia, quam te acceperat, non ſoluta ſe iudicatum ſiue ſolutam*, iudex *k* appellationis, nullo alio de principali cauſa diſcuſſo, iuſtam conuentionem velut conſeſſi *l* ſequetur.

2 ¶ Poſt diuiſionem bonorum, & æris alieni, ſinguli creditores à ſingulis hæredibus, non interpoſitis delegationibus *m*, in ſolidum, vt conuenerat, vſuras acceperunt *n*: actiones, quas aduerſus omnes pro partibus *o* habent, impediendæ non erunt, ſi non ſinguli pro fide rei geſtæ totum debitum ſingulis offerant *p*.

3 ¶ Pater qui dotem promiſit, pactus eſt, *vt poſt mortem ſuam in matrimonio ſine liberis defuncta filia portio dotis apud heredem ſuum fratrem remaneret*: ea conuentio liberis à ſocero poſtea ſuſceptis, & hæredibus teſtamento relictis per exceptionem doli proderit: cùm inter contrahentes id actum ſit, vt hæredibus *q* conſulatur, & illo tempore, quo pater alios filios *r* non habuit, in fratrem ſuum iudicium ſupremi conſuliſſe videatur *s*.

De conuentione, intra idem diem.

41. *Idem* libro 11. Reſponſorum.

INtra *illum diem debiti partem mihi ſi ſolueris, acceptum ſibi reſiduum feram, & te liberabo*: licet actionem *t* non habeat *u*, pacti tamen exceptionem competere debitori conſtitit.

De pacto, vt pretiũ pignoris reſiduum debitor agnoſcat.

42. *Idem* libro 17. Reſponſorum.

INter debitorem, & creditorem conuenerat *x*, *vt creditor onus tributi y prædij pignorati non agnoſceret, ſed eius ſoluendi neceſſitas debitorem ſpectaret*: talem conuentionem quantum ad fiſci *z* rationem, non eſſe ſeruandam reſpondi. *a* pactis etenim priuatorum formam iuris fiſcalis conuelli *a* non placuit *a*.

De lege emptionis.

43. *Paulus* libro 5. Quæſtionum.

IN *b* emptionibus, ſcimus, quid præſtare *c* debitor *d* debeat, quidque ex contrario emptor *e*: quod ſi in contrahendo aliquid *f* exceptum fuerit, id ſeruari debebit.

De pacto tutoris.

44. *Scæuola* lib. 5. Reſponſorum.

CVm in eo eſſet pupillus, vt ab hæreditate patris abſtineretur, tutor complurium creditoribus decidit, *vt certam portionem acciperent*. idem curatores cum aliis fecerunt. quæro, an & tutor idemque creditor patris eandem portionem retinere debeat? reſpondit, eum tutorem, qui cæteros ad portionem vocauerit, eadem *g* parte contentum eſſe debere.

Diuiſionis de placito.

45. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

DIuiſionis placitum, niſi traditione *h*, vel ſtipulatione *i* ſumat effectum ad actionem, vt nudum pactum, nulli prodeſſe poterit.

De pacto quo legatarius heredi ſatiſdationem remiſit.

46. *Tryphoninus* lib. 2. Diſputationum.

PActum inter hæredem, & legatarium factum, *ne ab eo ſatis acciperetur k*, (cum *l* in ſemeſtrib. *m* relata eſt acceptatio abſque vlla delegatione facta, tacitam conditionem habet, non petituros creditores ab omnibus pro partibus hæreditariis, ſi ſinguli hæredes (vt conuenit) ſingulis creditoribus ſolidum debitum offerant. *Burt.*

a Labeoni *l.* 21. *l.* 34. *inf. de contrah. empt.*
b Obſcura pactio eſt, quæ nullo modo intelligi poteſt. c Ambigua pactio eſt, quæ duobus aut tribus modis poteſt accipi. In ambiguo verum dictum in obſcuro, quid dictum ſit quæritur. Itaque quod ambiguum eſt, obſcurum eſt, non è contra. *Quintilian.* 7. Aliud eſt ambiguum, aliud obſcurum dicere. & *aſſ.* *fol.* 2.
d *v.* *l.* 21 ff. *de contrah. empt.*
e Aliud tamen in iudiciis quàm hic in contractibus definitur. *v.* *l.* 66. ff. *de iud.*
f de quo & vide *l.* 7. §. 8. 5. *ead.* *v.* *Cuiac.* 18 *obſeru.* 2.
g Profiteri plus eſt, quàm conſteri. Cicero pro M. Tullio apud *Nonium.* hic ergo non ſolum confiteor, verum etiam profiteor: & pro *Cæcina*, ita confiteor, vt non ſolum fateri, ſed & profiteri videamur. ſine Profeſſio, ſoluta pecuniæ, *l.* 14. *C. de ſuſcepti.* Profitere te ſolutio *l.* 5. ff. *de acceptilatione.* vide *Cuiac.* 28. *obſ.* 2.
h Generale hic dicitur, quod non tantum paciſcentem, ſed & eius hæredes tenet.
i vide in hunc locum *Cuiac.* 20. *obſ.* 36.
k Iudex appellationis Græcis ἐφέσιμος, *l.* 13 §. 4. *de iudiciis.*
l & adquieſcentis, *v.* *l.* 5. *C. de re iud.* *Cuiac.*
m contra quam in *l.* 77. §. 18. *inf. de leg.*
n *l.* 5. *C. de re iudicata*: adde *l.* *Harmen.* 4. 3. 91.
o hæreditariis, *l.* 25 *C. famil.*
p quia ſuperior

q quos ignorat vide *l.* 16. §. 3. *inf.* *de eod. tit.*
r non omnibus ex filios ſi naſcituros ſperaſſet, vide *l.* 12. §. *Bruſſ. inf. ad Trebell.* & ſic donatio in extraneum hæredem collata tenderetur ad vtilitatem ſuorum.
s officium tamen iudicis implorare poteſt, vt à creditore liberetur.
t Atqui hoc pactum traditione partis debiti veſtitum eſt?
u Citra conuentionem, hoc conſuetudine interdum adiicitur *l.* 2. §. *pen.* *inf. de admin. tut.*
x dixi ad *l.* 27. ff. *de vſufructu.*
y vel domini cui cenſus, tributum vel, (vt interpretes loquuntur) releuium debetur. z *l.* *vlt.* ff. *ſine cenſu.*
a in fiſci necem non valebit: ſed in contrahentium tantum præiudicium, *l.* 52. §. 8 *inf. eo.* b licet ex pacto minuere quæ à venditore vel emptore fieri debent. 11. *Ecl.* 1. c. 27. c *l.* 1. *C. de act. empt.* d Venditor. *Cuiac.* ſic *l.* 14. *inf. quod metus.* e *l.* 13. §. 19. *inf. de act. empt.* f *l.* 7. §. 5. *in fi.* ff. *eo.* g *l.* 59. *in fi.* *inf. de adminiſt.* *tut.* *v.* 3 *quod quiſque iuris.* h *l.* 48. *inf. eo.* i *l.* 2. §. *C. eo.* k legatorum in diem vel ſub conditione nomine. l Argumentum ab vltimis voluntatibus ad pacta. Pacto fieri poteſt, quod teſtamento poteſt fieri, dixi *l.* 48. *inf. de iure fiſci* *v.* *l.* 94. §. 5. *inf. de leg.* 1. *l.* 24. *inf. de cond. & demonſ.* *Rauardus* in *Topicis* loco 36. *& conciliatio.* & *Maſſimum* 3. *de conciliatis vtiuſque.* 12.
m Semeſtria, *hic & l. vlt.* ff. *de fideiuſſ. &* *l.* 3. ff. *de adquir. hered.* §. 2. *Inſt. de excuſat. tutorum*: Ἑξαμηνιαῖα *dicit.* *Theoph.* 6. §. 1. conſtitutiones ſemeſtres, ſiue à iis dictæ, quæ ſemeſtribus conciliis ferent. Coeunt enim Auguſtum & Tiberium ſemeſtria concilia iuiſſe, *Dion.* 55. *Suet.* in *Auguſt.* 37. *Zon.* *Xiph.*

Universidad Rey Juan Carlos

conſtitutio Diui Marci aſſeruari in hoc quoque iubet: ubi voluntatem inualidam eſſe conſtat: nec à legatario remiſſa hæredi fideicommiſſo per pactionem, ex pœnitentia reuocari debere, cum liceat e tiā iuris per ſecutionem, ut ſpem futuræ perceptionis deteriorem conſtituere.

De pacto quo reditur contractus priſtina forma.

47. *Scæuola* lib. 1. Digeſtorum.

EMptor à prædij viginti cauerat ſe ſoluturum, & ſtipulanti ſpoponderat. poſtea & venditor cauit ſibi conueniſſe, vt *contentus eſſet vndecim: & vt ea intra præfinita tempora acciperet*. debitor ad eorum ſolutionem conuentus, pactus eſt, *ſi ea ſoluta intra præfinitum tempus non eſſent, vt ex prima cautione ab eo peteretur*. Quæſitum eſt, an cum poſteriori pacto ſatisfactum non ſit, omne debitum ex prima cautione peti poteſt? Reſpondi ſecundum ea quæ proponerentur, poſſe.

1 ¶ Lucius Titius Gaium Seium menſularium, cum quo rationem implicitam [illegible] habebat propter accepta & data, debitorem ſibi conſtituiſſe, & ab eo epiſtolam accepit in hæc verba: *Ex ratione menſæ, quam mecum habuiſti in hunc diem, ex contractibus plurimis remanſerunt apud me ad menſam* [illegible] *obligatio* [illegible] *compertæ*, [illegible] *quod tibi* [illegible] *ſupra* [illegible] *cauſa apud me remanſit* [illegible] *pro* [illegible] *habebis*. Quæſitum eſt, cum Lucius Titius ante hoc chirographum Seio nummulario mandauerat, vti patrono eius trecenta redderet, an propter illa verba epiſtolæ, quibus, *omnes h*[illegible] *ex quacumque contractu* [illegible], *& pro* [illegible], cautum eſt, neque ipſe, neque filij eius eo nomine conueniri poſſunt? Reſpondi, ſi tantum ratio accepti, atque expenſi eſſet computata, cæteras obligationes manere in ſua cauſa k.

De pacto traditioni adiecto.

48. *Gaius* libro tertio ad legem duodecim tabularum.

IN traditionibus l rerum quodcunque m pactum ſit, id valere manifeſtiſſimum eſt.

De pacto vt debitor conueniatur quatenus facere poſſit.

49. *Vlpianus* lib. 36. ad Sabinum.

SI quis crediderit pecuniam, & pactus ſit, *vt quatenus facere poſſit n debitor* [illegible] *agatur*, an pactum valeat? Et magis eſt, hoc pactum valere o. nec enim improbum, ſi quis hactenus deſideret conueniri, quatenus facultates eius.

In contractibus bonæ fidei adiectum pactum ne ſeruus ſur fiat, ne [illegible] *vt fur* [illegible].

50. *Idem* libro 42. ad Sabinum.

NOn impoſſibile puto in contractibus depoſiti, commodati, locati, & cæteris ſimilibus hoc pactum [illegible] *ſeruum* [illegible]: hoc eſt, ne ſollicites, vt fur fiat, vt fugitiuus fiat: neve ita negligas ſeruum, vt fur efficiatur. ſicut enim ſerui corrupti actio locum habet, ita q poteſt etiam hæc pactio locum habere, quæ ad non corrumpendos ſeruos pertinet.

De pacto per errorem facto.

51. *Idem* libro 26. ad Edictum.

SI cùm te ex cauſa legati debere pacisci r debitori tuo exiſtimas, pactus ſit *ne ab eo peteres*: neque ante ipſo liberatur debitor, neque petentem ſummouebit exceptione conuentionis, vt Celſus lib. 20. ſcribit.

1 ¶ Idem eodem loco ſcribit, ſi debitorem tuum iuſſiſti ſoluere Titio, cui legatum falsò debere exiſtimabas: & debitor pactus ſit cum Titio ſuo debitore conſtituto, neque tibi aduerſus tuum debitorem, neque ipſi aduerſus ſuum, actionem perempturam.

Prima epiſtola [illegible]. *De hærede paciſcentis.* 2. *De pacto vt prædij pignorati* [illegible] *debitor* [illegible]. 3. *De pacto temporali non* [illegible].

52. *Idem* lib. 1. Opinionum.

EPiſtola ſequa: quis [illegible] cauſa petitionem nullam aduerſus poſſeſſores rerum hereditariarum dabit s.

1 ¶ Si inter debitorem, & eum, qui fundum pignoratum à creditore, quaſi debitoris negotium gereret, emerit placuit, vt [illegible] *habita* [illegible] *quod reliquum* [illegible] *deberetur* [illegible]: etiam heres pacto t, quod defunctus fecit, fidem præſtare debet.

2 ¶ Pactum, *vt ſi quæ ſummæ propter tributiones prædij pignori nexi factæ à creditore ſolutæ ſint, à debitore reddantur, & vt tributa eiuſdem prædij debitor penderet*: iuſtum ideóque ſeruandum eſt.

3 ¶ De inofficioſo patris teſtamento acturis, *vt* [illegible] *quantitas, quod ib* [illegible] *heres præſtaret pactus eſt*, prodici ad perpetuam præſtationem id pactum poſtulabatur, [illegible] eſt, neque iure vllo, neque æquitate tale deſiderium admitti.

De pacto, vt pars eius, quod ex lite datum erit, procuratori ſoluatur.

53. *Idem* lib. 4. Opinionum.

SVmptus quidem prorogare litiganti honeſtum eſt: paciſci autem, vt non quantitas eo nomine expenſa cum vſuris licitis reſtituatur, *ſed pars dimidia eius quod ex ea lite datum erit*, non licet g.

Effectus pacti ne petatur.

54. *Scæuola* apud Iulianum libro vigeſimo ſecundo Digeſtorum notat.

SI pactus ſum, *ne Stichum qui mihi debebatur h peterem*: non intelligitur mora mihi fieri x: mortuóque Sticho puto non teneri reum, qui ante pactum moram non fecerat.

An pactum ſerui fructuarij proſit.

55. *Iulianus* libro 35. Digeſtorum.

SI debitor ſit fructuarius y, & paciſcatur ſeruus eius, quo vſumfructum habet, *ne ab eo peteretur*, paciſcendo meliorem conditionem eius facit.

¶ Item (ſi) creditor eſſet fructuarius & pactus eſſet *ne peteret*: ſeruus autem fructuarius paciſceretur, *vt peteret*, beneficio pacti, quod ſeruus interpoſuiſſet, vtiliter ad petitionem admitteretur z.

De effectu pacti ne dominus à colono petat.

56. *Idem* lib. 6. ad Minicium.

SI conuenerit *ne dominus à colono quid peteret*, & iuſta cauſa conuentionis fuerit, nihilominus colonus à domino petere poteſt a.

De vſuris in futurum acceptis. 1. *De pacto* [illegible].

57. *Florentinus* lib. 8. Inſtitutionum.

QVi b in futurum vſuras à debitore acceperit, tacitè pactus videtur c ne intra id tempus ſortem petat.

¶ Si ex altera parte in rem, ex altera in perſonam pactum conceptum fuerit: veluti *ne ego petam* vel *ne à te petatur* d: hæres meus ab omnibus vobis petitionem habebit, & ab hærede tuo omnes petere poterimus.

Vnius contractus pacto diſſolutio.

58. *Neratius* libro 3. Membranarum.

AB emptione, venditione, locatione, conductione, cæteriſque ſimilibus e obligationibus, qui integris omnibus conſenſu eorum, qui inter ſe obligati ſint, recedi poſſit, dubium non eſt f. Ariſtoni hoc amplius videbatur: ſi ea quæ me ex empto præſtare tibi oporteret præſtitiſſem, & cum tu mihi pretium deberes, conueniſſet mihi tecum, *vt rurſus* [illegible] *præſtita* [illegible] *mihi* [illegible] *venditione* [illegible], *quæ ego tibi præſtitiſſem*, *pretium mihi non dares*, tuque mihi ea præſtitiſſes, pretium te debere deſinere: quia bonæ fidei, ad quam omnia hæc rediguntur, interpretatio h hanc quoque conuentionem admittit. Nec quicquam intereſt, vtrum integris omnibus, in quæ obligati eſſemus, conueniret, *vt ab eo negotio diſcederetur*, an in integrum reſtitutis his quæ ego tibi præſtitiſſem, conſentiremus, *ne quid* [illegible] *mihi* [illegible] *præſtares*.

¶ Illud planè conuentione, quæ pertinet ad reſoluendum id quod actum eſt, perfici non poteſt, *vt tu, quod iam ego tibi præſtiti, contra præſtes mihi*: quia eo modo non tam hoc agitur, vt à priſtino negotio diſcedamus, quàm vt nouæ quædam obligationes inter nos conſtituantur.

Per quæ perſonas nobis [illegible] *acquiſitur*.

59. *Paulus* lib. 3. Regularum.

Per a quos b acquiri nobis ſtipulatione c poteſt, per eoſdem etiam pactis conuentis meliorem conditionem noſtram fieri poſſe placet.

Verum neceſſaria perſona præferenda creditoribus pactum eſt.

60. *Papyrius Iuſtus* lib. 8. Conſtitutionum.

IMperator Antoninus Auidio Caſſio reſcripſit: ſi d creditores parati ſint partem ex bonis, licet ab extraneo conſequi: rationem habendam prius neceſſariarum perſonarum, ſi idoneæ ſint.

De quibus paciſci non licet.

61. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

NEmo f paciſcendo g efficere poteſt, *ne ſibi locum ſuum dedicare h liceat: aut † ne ſibi in ſuo ſepelire mortuum liceat: aut ne vicino inuito prædium i alienet.* †

Factum pactum rei nocet fideiuſſori.

62. *Furius Anthianus* lib. 1. ad Edictum.

SI reus, poſtquam pactus *ſit à ſe non peti pecuniam* (ideóque cœpit id pactum fideiuſſori quoque prodeſſe) pactus ſit, *vt à ſe peti liceat*; an vtilitas prioris pacti ſublata ſit fideiuſſori, quæſitum eſt: Sed verius eſt ſemel adquiſitam fideiuſſori pacti exceptionem, vlterius ſi ei ſ inuito m extorqueri non poſſe n.

a Argumentum à ſtipulatione ad pactum. b verbi gratia filios. c l. 38. §. hi qui d. inf. de verb. oblig. d 3. Harmenop. 5. §. 82. e *ai ta dygapaw*, i. non in iure ipſo exigendi crediti. l. 6. inf. de rebus in dubio auctoritate. f verbi gratia venditor aut vicinus. g An ſtipulatione pœnali id efficere poteſt? v. l. 14. inf. de religioſ. h Dedicationes locorum ſiebant authoritate publica, vel Principis. l. 9. §. 1. ff. de rerum diuiſ. l. 8. inf. de religioſ. † vtrumque hodie licet. l. vlt. C. de pact. inter emptorem. i vide l. 5. inf. de ſeruitut. k non tamen pignoratum. l. 7. §. vlt. inf. de diſtract. pign. aut alienari à teſtatore prohibitum. l. vlt. C. de rebus alienis. † hodie pactione alienatio prædij inhiberi poteſt. l. vlt. C. l. 11. inf. de verb. oblig. l vel tranſegit. l. 62. in fin. inf. de fideiuſſ. m vel. l. 19. inf. de excep. n Immo poteſt. l. 27. §. 2. verſ. contra vtique ſ. eod. o 2. C. 4. v. Baſil. Harmen. 1. tit. 10. Extra. tit. 36. p l. 12. & eod. l. 6. C. de ſeru. q al. aut Neq. ad l. 2. C. eod. verum id non neceſſe eſt mutari. Nam & Græci duo auctores ita legunt, § *Harc. ed. tit. 11. Baſil. 2. c. 11. l. Harm. 10. c. 14.* r qui verò paciſcitur, donationis cauſa rem, &c. *Flor. & Halo. & Græci*, vtra lectio verior, collige ex l. 41. l. dep. ff. f *ευεργετικως* i. liberaliter. t Tranſactionibus inſerebatur vt ſæpius Aquiliana ſtipulatio. u ſed hoc ita, ſi modo prius pactum. *Fur. Fabr. 1. Semeſtr. 14.* x i. Tranſactum videri, non modo lite tranſlata in Aquilianam ſtipulationem, eáque cuius acceptilatione peremptam: ſed & pacto nudo ſubdita acceptilatione valet.

DE TRANSACTIONIBVS a.

TIT. XV.

Differentia tranſactionis, & pacti gratuiti.

1. *Vlpianus* lib. 50. ad Edictum.

QVi tranſegit, quaſi de re dubia p & q lite incerta neque finita tranſigit: qui verò paciſcitur donationis cauſa r, rem certam & indubitatam liberalitate ſ remittit.

Quomodo tranſigitur.

2. *Idem* lib. 74. ad Edictum.

TRanſactum accipere quis poteſt, non t ſolùm ſi Aquiliana ſtipulatio u fuerit ſubiecta, ſed ſi pactum conuentum fuerit factum x.

De effectu tranſactionis inter ſcriptum hæredem, & matrem defuncti. 1. De codicillis poſt tranſactionem repertis. 2. De tranſactione cum opinato herede.

3. *Scæuola* lib. 1. Digeſtorum.

IMperatores Antoninus, & Verus ita reſcripſerunt Priuatis y pactionib. non dubium eſt non z lædi ius cæterorum: quare tranſactione, quæ inter hæredem, & matrem defuncti facta eſt, neque teſtamentum reſciſſum videri poſſe a, neque manumiſſis vel legatariis actiones ſuæ ademptæ. Quare quidquid ex teſtamento petunt b, ſcriptum hæredem conuenire debent, qui in tranſactione hæreditatis, aut cauit ſibi pro oneribus hæreditatis, aut ſi non cauit, non debet negligentiam ſuam ad alienam iniuriam referre.

1 ¶ Cùm tranſactio propter fideicommiſſum facta eſſet: & poſtea codicilli reperti ſunt c, quæro, an quanto minùs ex tranſactione conſecuta mater defuncti fuerit, quàm pro parte ſua eſt, id ex fideicommiſſi cauſa conſequi debeat? Reſpondit debere d.

2 ¶ Debitor, cuius pignus creditor diſtraxit, cum Mæuio, qui ſe legitimum creditoris hæredem eſſe iactabat, minimo e tranſegit: poſtea, teſtamento prolato, Septicium hæredem eſſe apparuit: quæſitum eſt, ſi agat pigneratitia debitor cum Septicio, an is vti poſſit exceptione tranſactionis factæ cum Mæuio, qui hæres eo tempore non fuerit; poſtque Septicius pecuniam, quæ Mæuio, vt hæredi à debitore numerata eſt, condictione repetere, quaſi ſub prætextu hæreditatis acceptam? Reſpondit ſecundum ea quæ proponerentur, non f poſſe: quia neque cum eo ipſe tranſegit, nec negotium Septicij Mæuius gerens accepit.

Effectus ſtipulationis Aquilianæ, & acceptilationis ſubiectæ.

4. *Vlpianus* lib. 48. ad Sabinum.

AQuiliana ſtipulatio omnimodo omnes g præcedentes obligationes nouat h, & perimit: ipſaque perimitur per acceptilationem i: & hoc iure vtimur:

y 11. Eclog. 2. c. 3. z l. 1. C. eod. l. 1. C. res inter alios.
a Tranſactio ſcripti heredis & legitimi exhæredati, legatariis, & manumiſſis non nocet. l. 29. §. 1. inf. de inoffic.
b Idem legatarij ſc. & manumiſſi, nam ſecus eſt in creditoribus qui legitimum hæredem pro parte quæ ei obtigit conuenire poſſunt. l. 14. inf. eod.
c l. 12. in fin. inf. eod. at non idem eſt ſi inſtrumenta reperta ſint poſt tranſactionem. l. 19. C. eod. quis cauſetur ſe de iis quæ in prima parte teſtamenti erant, tranſegiſſe. d. l. 12. d minima pecunia numerata.
e verum. f Immo, quæ putatiuus hæres à debitore hæreditario exegit, ea verus hæres repetere poteſt. l. 25. §. emere. inf. de pet. hæred.
g quæcunque illæ ſint imò legata & fideicommiſſa. l. 1. l. 8. §. 2. inf. de nouat. Idemque iuris gentium eſſe dicuntur v. l. 8. in fin. inf. de acceptil.
h l. 1. l. 2. l. 8. inf. de nouat. i vide l. 3. C. de acceptil.

ideóque etiam legata k ſub conditione relicta in ſtipulationem Aquilianam deducuntur a.

5. *Papinianus* lib. 1. Definitionum.

CVm Aquiliana ſtipulatio interponitur, quæ ex conſenſu redditur: lites b de quibus non eſt cogitatum, in ſuo ſtatu retinentur: liberalitatem enim captioſam interpretatio prudentium fregit c.

De controuerſia ex teſtamento.

6. *Gaius* lib. 17. ad Edictum Prouinciale.

DE d his controuerſiis, quæ ex teſtamento proficiſcuntur, neque tranſigi, neque exquiri veritas aliter poteſt, quàm e inſpectis cognitiſque verbis teſtamenti.

De tranſactione poſt rem iudicatam. 1. De tranſactione. 2. De alimentis.

7. *Vlpianus* lib. 7. Diſputationum.

ET f poſt rem iudicatam tranſactio valet, ſi g vel appellatio interceſſerit, vel appellare potueris.

1 ¶ Si fideiuſſor conuentus, & condemnatus fuiſſet, mox reus tranſegiſſet cum eo, cui erat fideiuſſor condemnatus, tranſactio valeat, quæritur. Et puto valere, quaſi omni cauſa & aduerſus reum & aduerſus fideiuſſorem diſſoluta: ſi tamen ipſe fideiuſſor condemnatus tranſegit, tranſactione non h peremit rem iudicatam: tamen i eo quod datum eſt, releuari rem iudicatam oportet.

2 ¶ Vſque adeo autem, quod datum eſt, etiam ſi non proficit ad tranſactionem, extenuat k tamen rem iudicatam: vt inde ſit & dictum, & reſcriptum circa alimentorum tranſactionem, citra prætoris auctoritatem factam, vt quod datum eſt, proficiat ad alimenta: ita vt, ſi quid amplius ex cauſa alimentorum deberi poteſt, id præſtetur, quod autem datum eſt, imputetur.

Senatuſconſultum de tranſactione de iiſdem alimentis, & eius interpretatio.

8. *Idem* lib. 5. de Omnibus Tribunalibus.

CVm hi, quibus alimenta relicta l erant m, facilè tranſigerent, contenti modico n præſenti: diuus Marcus o oratione p in ſenatu recitata effecit, ne aliter alimentorum q tranſactio rata eſſet, quam ſi auctore r prætore facta. Solet igitur prætor interuenire, & inter conſentientes arbitrari, an tranſactio, vel quæ admitti debeat.

1 ¶ Eiuſdem prætoris notio ob tranſactionem erit: ſiue habitatio, ſiue veſtiarium, ſiue de prædiis ſ alimentum legabitur.

2 ¶ Hæc oratio pertinet ad alimenta, quæ teſtamento vel codicillis fuerint relicta, ſiue ad teſtamentum factis t, ſiue ab inteſtato: idem erit dicendum & ſi mortis cauſa donata fuerint relicta: vel ab eo, cui mortis cauſa donata ſunt, relicta. Sed & ſi conditionis implendæ gratia relicta ſunt, adhuc idem dicemus.

¶ Planè de alimentis, quæ non mortis cauſa donata ſunt, licebit & ſine prætore auctore tranſigi u.

3 ¶ Siue igitur in menſes ſingulos, ſiue in dies, ſiue in annos fuerint relicta: oratio locum habet. Sed & ſi non fuerint perpetuo x relicta, ſed vſque ad annos certos, idem eſt.

4 ¶ Si integra quantitas alicui fuerit legata, vt ex vſuris eius ſe alat, & mortis tempore pecuniam reſtituat: non ceſſabit oratio, licet non in annos ſingulos videatur id relictum.

5 ¶ Sed & ſi ſit certa quantitas relicta Titio, vel, rei, ita vt *inde alimenta Seio præſtaret*: magis eſt, vt tranſigere Titius poſſit: nec enim tranſactione Titij minuuntur alimenta Seij.

¶ Idemque eſt, & ſi per fideicommiſſum alimenta ad hoc y legatario fuerint relicta.

6 ¶ Eam tranſactionem oratio improbat, quæ idcirco fit, vt quis repræſentatam z pecuniam conſumat a. Quid ergo, ſi quis citra prætoris auctoritatem tranſegerit, vt quod per ſingulos annos erat ei relictum, conſequeretur per ſingulos menſes? aut quid ſi, quod per ſingulos menſes ei relictum erat, conſequeretur per ſingulos dies? quid deinde, ſi quod conſummato anno vt acciperet initio anni conſequatur? Et puto eam tranſactionem valere: quia meliorem conditionem ſuam alimentarius tali tranſactione facit: noluit enim oratio alimenta per tranſactionem intercipi.

7 ¶ Nihil autem intereſt, vtrum libertini ſint, quibus alimenta relicta ſunt, an ingenui b, ſatis locupletes, an minùs.

8 ¶ Vult igitur oratio, apud prætorem de iſtis quæri: in primis *de cauſa* tranſactionis, deinde *de modo*, tertio *de perſona* tranſigentium.

9 ¶ In cauſa hoc erit requirendum, quæ cauſa ſit tranſigendi: ſine cauſa enim neminem tranſigentem audiet prætor c.

¶ Cauſæ ferè huiuſmodi ſolent allegari: ſi alibi domicilium heres d, alibi alimentarius habeat: aut ſi deſtinet domicilium transferre alter eorum: aut ſi cauſa aliqua vrgeat præſentis pecuniæ: aut ſi à pluribus ei alimenta relicta ſint, & minutatim ſingulos ſoluenda legata. e Vide l. 3. inf. de alimentis. & quemadmodum eo caſu alimentarius conſulatur.

a Quid ita? vide l. 11. inf. de acceptilatione. b l. 9. §. 1. inf. eod. vide l. 3. C. eod. c i. non admiſit, vt & omnes huiuſmodi actus. l. 14. §. 5. inf. quod metus l. 39. inf. de mora. d 11. Eclog. 2. c. 6. in prin. e arg. l. 3. §. 1. ff. eo. l. 12. §. eod. l. 1. inf. quemadmodum teſtamenta: vide quæ notaui ad l. 11. §. de except. rei iudicatæ. f tunc enim liquidare intelligitur. l. 11. §. eo. l. 32. C. eo. l. 23. §. 1. §. de cond. indeb. g Qui appellat vel appellare poteſt, rectè tranſegit. 11 Eclog. 1. c. 6. in fin. h Cur quia tranſegit de re certa. l. 21. §. 1. de cond. ind. i hinc conſtat fideiuſſorem per rei conſequi quod per ſe non poſſit. l. 5. in fin. §. quæ res pignori. k d. l. 21. §. 1. l teſtamento vel codicillis. m in menſes, dies vel annos §. 1. 3. n v. §. 3. §. 17. l. eo. o tranſactionis receptum eſt, vt pro modico magna amitterentur, vt hic. Proinde negant beneficium l. 2. C. de reſcind. vend. tranſigenti competere: de quo dixi plenius ibid. p immo ſenatuſconſultum hoc induxit. d. l. 12. §. 1. vide quæ ſcripſi ad l. 16. §. deuiam. l. 7. C. de prædiis. q futurorum. l. 7. C. eod. r Ergo hoc refertur ad iuriſdictionem prætoris: Alij ad ius extraordinariorum. ſ i. re certa. l. 7. §. pen. in fi. ſ. de vſufructu. t alij legunt, ſiue à teſtato factis. u tranſigere. x i. dum viuet. l. 1. ſ. de pro ſocio. y ab hoc legatario. *Cuiac.* vide quæ dixi ad l. 9. C. de fideic. z ſolutam. l. vlt. C. de Epiſcopis. a ergo ſi non conſumpſit, valebit tranſactio. *Bart.* hic arg. l. 13. ſ. de reb. eorum. b qui ſcilicet etiam legari poſſunt. l. 11. 17. ſ. de alimentis. l. 3. ſ. de his quæ pœnam ſcripta. c ſed nec tenetur dicti ſui rationem non reddentem. l. 3. C. de teſtib. d v. de l. 38. de iudiciis, & vbi ſunt

conuenire difficile ei ſit: aut ſi qua alia cauſa fuit, vt plures ſolent incidere, quæ prætori ſuadeant tranſactionem admittere.

10 ¶ *Modus* quoque pecuniæ, quæ in tranſactionem venit, æſtimandus eſt: vt putà quantitas a tranſactionis: nam etiam ex modo fides tranſactionis æſtimabitur. Modus autem pro ætate eius, qui tranſigit, arbitrandus eſt, & valetudine: nam aliàs cum puero, aliàs cum iuuene, aliàs, cum ſene b tranſigi palàm eſt: conſtat enim alimenta cum vita finiri.

11 ¶ Sed & *perſonarum contemplatio* habenda eſt: hoc eſt, cuius vitæ ſint hi quibus alimenta relicta ſunt: vtrum frugi vitæ hi ſint, qui aliàs ſufficere ſibi poſſint, an ſequioris c, qui de alimentis pendeant. In perſona eius, à quo alimenta relicta ſunt, hæc erunt ſpectanda, quibus ſint facultatibus, cuius propoſiti, cuius opinionis: tunc enim apparebit, nunquid circumuenire velit eum, cum quo tranſigit.

12 ¶ Qui tranſigit de alimentis, non videbitur neque de habitatione d, neque de veſtiario tranſegiſſe: cùm Diuus Marcus ſpecialiter etiam de iſtis tranſigi voluerit.

13 ¶ Sed & ſi quis de alimentis tranſegerit, non habebit neceſſe etiam de habitatione vel cæteris inuitus tranſigere: poterit igitur vel de omnibus ſimul, vel de quibuſdam facere tranſactionem.

14 ¶ De calceario quoque arbitrio prætoris tranſigendum eſt.

15 ¶ Si vni pluribuſve fundus ad alimenta fuerit relictus, velintque eum diſtrahere: neceſſe eſt prætorem de diſtractione eius, & tranſactione arbitrari e. Sed ſi pluribus fundus ad alimenta fuerit relictus, & hi inter ſe tranſigant: ſine prætoris auctoritate facta tranſactio rata eſſe non debet.

¶ Idem eſt, & ſi ager fuerit in alimenta obligatus f: nam nec pignus ad hoc datum, inconſulto prætore, poterit liberari.

16 ¶ Arbitrato prætoris vel de vniuerſis alimentis, vel de parte eorum tranſigi oportere plus quàm manifeſtum eſt.

17 ¶ Si prætor aditus, citra cauſæ cognitionem g, tranſigi permiſerit, tranſactio nullius erit momenti h: prætori enim ea res quærenda commiſſa eſt: non negligenda, nec donanda i. Sed & ſi non de omnibus inquiſierit, quæ oratio mandat: hoc eſt de cauſa, de modo, de perſonis tranſigentium: dicendum eſt, quamuis de quibuſdam quæſierit, tranſactionem eſſe irritam k.

18 ¶ Sed nec mandare ex hac cauſa iuriſdictionem vel præſes prouinciæ, vel prætor poterit l.

19 ¶ Tranſactiones alimentorum etiam apud procuratorem m Cæſaris fieri poſſunt: ſcilicet ſi à fiſco petantur alimenta, ſecundum n quæ [&] apud præfectos o ærarij tranſigi poterit.

20 ¶ Si cùm lis quidem eſſet de alimentis, tranſactum autem de lite fuiſſet: tranſactio valere inconſulto prætore non poteſt: ne p circumueniatur oratio: fingi enim lites poterunt, vt tranſactio etiam citra prætoris fiat auctoritatem.

21 ¶ Si eidem alimenta, & præterea legatum præſenti die datum ſit, & tranſactum fuerit citra prætoris auctoritatem: id, quod datum eſt, imputabitur prius in legatum, quod præſenti die datum eſt: ſuperfluum in alimentariam cauſam.

22 ¶ Si quis de alimentis tranſegerit ſine prætoris auctoritate: id, quod datum eſt, in præterita alimenta cedet, nec intereſt, tantum in quantitate ſit debita, quantum datum eſt, an minus, an plus: nam & ſi minus ſit, adhuc tamen id, quod in ſolutum datum eſt, in præterita alimenta imputabitur. Sanè ſi is, qui de alimentis tranſegit, locupletior factus ſit ea ſolutione: in id quod factus ſit locupletior, æquiſſimum erit in eum dari repetitionem q: nec enim debet ex alieno damno eſſe locuples.

23 ¶ Si in annos ſingulos certa quantitas alicui fuerit relicta homini honeſtioris loci, veluti ſalarium annuum, vel vſuſfructus: tranſactio & ſine prætore fieri poterit. Cæterum ſi vſuſfructus modicus alimentorum vice ſit relictus, ſtatim tranſactionem citra prætorem factam nullius eſſe momenti.

24 ¶ Si cui non nummus ad alimenta, ſed frumentum, atque oleum, & cetera, quæ ad victum neceſſaria ſunt, fuerint relicta: non poterit de his tranſigere: ſiue annua, ſiue menſtrua ei relinquantur. Si tamen ita ſine prætore tranſegerit, vt in s vicem eorum nummum t quot annis, vel quot menſibus x acciperet, & neque diem y, neque modum permutauit, ſed tantùm genus: vel ex contrario ſi paſtus fuerit, vt in generibus alimenta acciperet, quæ in nummis ei relicta fuiſſent: vel ſi vinum pro oleo, vel oleum pro vino, vel quid aliud commutauit: vel locum permutauit, vt quæ erant ei Romæ alimenta relicta, in municipio, vel in prouincia acciperet, vel contra: vel perſonam z commutauit, ſi vt quod à pluribus erat accepturus, ab vno acciperet: vel alium pro alio debitorem acceperit: hæc omnia habent diſ-

ceptationem prætoris, & pro vtilitate alimentarij a recipienda ſunt b.

25 ¶ Si ad habitationem certa quantitas ſit annua relicta, & ita ſit tranſactum ſine prætore, vt habitatio præſtetur: valet tranſactio: quia fructus habitationis præſtatur, licet ruinæ vel incendio ſubiecta tranſactio eſt. Per contrarium quoque, ſi pro habitatione, quæ erat relicta, placuerit certam quantitatem præſtari, tranſactio rata eſt, & citra prætorem.

Si, is qui tranſegit agat ex perſona alterius cui ſucceſſit. 1. & 2. de dolo coheredis tranſigentis. 3. Ad quæ tranſactio pertinet.

9. *Idem* lib. 1. Opinionum.

QVi c cum tutoribus ſuis de ſola d portione adminiſtratæ tutelæ ſuæ egerat, & tranſegerat aduerſus eoſdem tutores ex e perſona fratris ſui, cui hæres extiterat, agens, præſcriptione factæ tranſactionis non ſummouetur f.

1 ¶ Tranſactio g, quæcunque ſit, de his tantùm h, de quibus inter conuenientes placuit, interpoſita creditur.

2 ¶ Qui per fallaciam coheredis ignorans vniuerſa, quæ in i vero erant, inſtrumentum tranſactionis ſine Aquiliana ſtipulatione interpoſuit k: non tam paciſcitur, quàm decipitur l.

3 ¶ Iis, qui nondum certus, ad ſe querelam contra patris teſtamentum pertinere, de aliis cauſis cum aduerſariis pacto tranſegit m, tantùm in his interpoſitum pactum nocebit, de quibus inter eos actum eſſe probatur.

¶ His n tantum tranſactio obeſt, quamuis maior o annis vigintiquinque eam interpoſuit, de quibus actum probatur: nam ea, quorum actiones competere ſeiſ poſtea compertum eſt, iniquum p eſt perimi pacto, id q de quo cogitatum non docetur r.

An tranſactio patris noceat filio.

10. *Idem* libro 1. Reſponſorum.

DE re filiorum, quos ſ in poteſtate non habuit, tranſigentem patrem minimè eis obeſſe placet t.

De tranſactione poſt litem iudicatam.

11. *Idem* lib. 4. ad Edictum.

POſt u rem iudicatam, etiam ſi prouocatio non eſt interpoſita, tamen ſi negetur iudicatum eſſe, vel ignorari poteſt, an iudicatum ſit, quia x adhuc lis ſubeſſe poſſit, tranſactio fieri poteſt.

Effectus tranſactionis generalis.

12. *Celſus* lib. 3. Digeſtorum.

NOn eſt ferendus, qui generaliter in his, quæ y teſtamento ei relicta ſunt tranſegerat, ſi poſtea cauſetur de eo ſolo cogitaſſe, quod prima parte teſtamenti, ac non etiam quod poſteriore legatum ſit. Si tamen poſtea z codicilli proferuntur, non improbè mihi dicturus videtur, de eo dumtaxat ſe cogitaſſe, quod illarum tabularum, quas tunc nouerat, ſcriptura contineretur. a.

De procuratore principis.

13. *Aemilius Macer* lib. 1. ad Legem vicesimam a hæreditatum.

NVlli procuratorum principis, inconſulto b principe, tranſigere c licet d.

De tranſactione inter legitimum & ſcriptum heredem.

14. *Scæuola* lib. 2. Reſponſorum.

COntrouerſia inter legitimum, & ſcriptum hæredem orta eſt, eáque tranſactione facta certa lege finita eſt: quæro, creditores quem conuenire poſſunt? Reſpondit, ſi idem creditores eſſent (qui tranſactionem feciſſent e,) ſi alij creditores eſſent: propter incertum ſucceſſionis, pro parte hæreditatis, quam vterque in tranſactione expreſſerit, vtilibus conueniendus eſt f.

Si pacto Aquiliana, & pœnalis ſtipulatio ſubiiciatur.

15. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

PActo g conuento Aquiliana quidem ſtipulatio ſubiici ſolet h: ſed conſultius eſt, huic pœnalem i quoque ſtipulationem ſubiungere: quia reſciſſo fortè k pacto, pœna ex ſtipulatu peti l poteſt.

16. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris Epitomarum.

a Eadem collatione quantitatis vtitur Iuriſconſultus in l. 10. ſ. de annuis leg. l. 14. & l. 122. de legat. 2.

b ita legitur apud Amm. l. 8. Liuius 2. & Varronem apud Nonium Cabel. 3. ſequioris Dus. 2. diſpar. 31. nequioris Porphyrio 2. ſequioris Zaſ. ad l. 2. ſ. de re iudicata num. 9. in fin. ſequioris vitæ: id eſt deterioris: ſic apud Apuleium ſequior ſexus, pro muliebri vſurpatur.

d atqui alimentorum vocabulo habitatio intelligitur, l. 6. l. vlt. ſ. de alimentis. l. 43. l. 44. ſ. de verb. ſig.

e vt deſiniat, legata ſit an ne proprietas, an ſolus vſusfructus l. 4. l. pen. infra de alimentis.

f nam ita legari poteſt, v. l. 12. de alimentis.

g de plano de ſolo, non pro tribunali cauſa.

h non tamen ſemper ſolennitatis omiſſio actum vitiat l. 1. ſ. 2. ſ. de ventre inſpiciendo.

i Tranſactionem, donationis eſſe ſpeciem: & eum qui tranſigit donare hinc colligitur.

k Sunt enim omiſſæ ſolennitates. Omiſſa verò forma actum vitiat. Imo omiſſio ſolennitatis non ſemper vitiat. l. 1. in fin. ſ. de ventre inſp.

l quia id illi lege mandatur l. 1. ſ. de off. vide l. 1. ſ. ad municip. ſ. de variis.

m de quo vide quæ ſcripſi ſupra ad Tit. de off. Procuratoris Cæſaris.

n Vt quod liceat in prouincia, in vrbe ſit permiſſum, l. 1. ſ. eorum, ſ. de ſuſpect.

o de quibus dixi ad l. 2. ſ. de iure fiſci.

p Prohibitum via vitali permiſſum eſſe non debet. l. 21. ſ. 3. ſ. de rebus eor. datis lib.

q l. 23. ſ. 2. ſ. de cond. ind.

r l. 3. ſ. 4. ſ. eod. plus quàm per legem Falcidiam.

ſ vt ſit ſupplendè l. 3. ſ. quamuis. ſ. de his quæ pœnæ.

t Permutatio vtrum fieri poſſit cum nummis, dixi ad l. 1. ſ. de condict. cauſa data.

u id eſt, nummos.

x id eſt, ſingulis menſibus l. 12. ſ. menſtruis. infra de legat. 2.

y Mutationum ſpecies ex dierum, modi, generis, loci, perſonæ.

a Alimentarius eſt, cui alimenta relicta. vt l. 9. ſ. in fin. ſ. de l. Falcid.

b vt tranſactio ſine Prætore facta valeat, cum conditio alimentarij ſit melior. Cuiac.

c 11. Eclog. 1. c. 8. ſ. 16.

d Non id actum eſſet: aliis rebus ei res geſtas . . . ſ. de edendo . . .

e . . . ſ. vlt. in fin. infra de . . .

f Atqui cum ſolo generalis actio . . . ex ſucceſſione . . .

g Eclog. ibid. ſ. 17. Idem in tranſactione . . .

h v. l. 5. ſ. eod.

i vt l. 3. ſ. . . . ibid. ſ. 18.

k Quid ſi ex . . . interpoſita actione ex dolo agetur . . .

l Immo ſi ſit deceptus . . . deceptus . . . l. 78. inf. infra ad Treb.

m tranſegit de his tantum tranſactio obeſt . . .

n ſeruus eſt . . . ſententia tamen . . . Græcis poſt . . . hæc . . . obeſt tranſactio . . . in his de quibus actum eſt . . . non decetur. 11. Eclog. 1. c. 21.

o . . . numero . . .

p etiam ſi . . . clauſula . . . l. 17. in fin. de verb. obl. . . . alioqui . . .

q l. 13. C. eod. . . .

r l. 5. ſ. eod.

ſ vide l. 11. C. de . . . Eclog. 1. cap. 21.

t eodem modo . . . pater . . .

imponere non poteſt, l. 18. ſ. 3. de caſtr. pec. . . . u 11. Eclog. 2. cap. 23. vide Paul. 1. ſent. 1. ſ. vlt. x vide l. 7. ſ. eod. y vide l. 16. C. eod. z l. 3. ſ. . . . ſ. eod. a de viceſima hæreditatum vide Cuiacium apud Paulum . . . l. 154. in fin. ſ. de verborum ſignific. quæ eſt eiuſdem libri. b id eſt, . . . ſpeciali mandato, l. 8. C. eod. c ade viceſima hæreditatis, vt ex inſcriptione legis colligere licet. d l. 1. ſ. de off. proc.

e addæ ex Haloandri editione, id obſeruandum eſſe de ære alieno quod inter eos conueniſſet.

f imo ſolus ſcriptus hæres conueniendus eſt l. 3. ſ. eod.

g Idem Paulus 1. ſent. 1. ſ. 3. h l. 3. 4. & 5. ſ. eod. l. . . . ſ. de . . . quia ſolo pacto actio non ita tollitur.

i pactum Paul. ibidem l. 122. ſ. vlt. inf. de verb. obl.

k al. quoque modo. Paul. ibidem.

l al. repeti Paulus d. loco.

Universidad Rey Juan Carlos

a permiſſa, & ab illicita itaque & impermiſſa legib. licet recedere.
b Fidem rumpens etiam fit infamis. l. 5. inſ. de paſt.
c l. 14. l. 40. C. eo. l. 99. §. 2. in fin. ſ. de ſolut. 16. Ecl. 2. c. 27.
d l. 17. C. eo. e i. non modo quod pactum eſt, ſed & pœnam. f De verbo Roll. v. quæ ſcripſi ad l. 16. in ſi. inſ. de duobus reis. g i. quia illa clauſula,

QVi fidem licitæ a tranſactionis rupit b, non exceptione tantùm ſubmouebitur c: ſed & d pœnam, quam ſecundum placitum ſceleris, vere non neceſſe poſito ſtipulanti rectè f promiſerat, præſtare cogetur. g

An tranſactio cum herede facta emptori hereditatis vel fideicommiſſario noceat.

17. *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

VEnditor hæreditatis, emptori mandatis actionibus, cum debitore hereditario, qui ignorabat venditam eſſe hereditatem, tranſegit. ſi emptor hereditatis hoc debitum ab eo exigere velit: exceptio tranſacti negotij debitori propter ignorantiam ſuam accommodanda eſt a.

¶ Idem reſpondendum eſt & in eo, qui fideicommiſſam recepit hereditatem, ſi heres cum ignorante debitore tranſegit.

eum qui tranſactionem reſcindit infamia notari, intelligendum eſt de tranſactionibus iuratis vt in l. 41. C. eod. a videlicet, non directo, vt videm habeat exceptionem, non directam, *Cuiac.* v. 16. ſ. de paſt.

Tota materia pa. ctis utrinque vel liceritis infecta fuit ſtipulationis, adde l. 135. in fin. ſ. de verb. obl. quæ deſcit in cauſa. l. 10. §. ſi pacto. ſ. de pactis. quod addit Harmenopulus.

LIBER TERTIVS.

DE POSTVLANDO a.

Rub. 1. Et ſumma edicti 2. Quid ſit poſtulare. 3. De his qui in totum poſtulare prohibentur. 4. De aduocato dando à Prætore. 5. De his qui pro alijs poſtulare non poſſunt. 7. De his qui non pro omnibus poſtulare poſſunt. 9. De reſtitutione. 11. Pro quibus in tertio ordine conſtituti poſtulare poſſunt.

Vlpianus libro 6. ad Edictum.

HVnc titulum prætor propoſuit habendæ rationis cauſa, ſuæque dignitatis tuendæ b, & decoris "ſui" cauſa: ne ſine delectu paſſim apud ſe poſtuletur.

1 ¶ Eapropter tres c fecit ordines: nam quoſdam in totum prohibuit poſtulare: quibuſdam "vel" pro ſe permiſit: quibuſdam & pro certis dumtaxat perſonis; & pro ſe permiſit.

2 ¶ Poſtulare autem eſt, deſiderium p ſuum vel amici e ſui in iure apud eum, qui iuriſdictioni f præeſt g, exponere: vel alterius deſiderio contradicere.

3 ¶ Initium autem fecit prætor ab his, qui in totum prohibentur poſtulare: in quo edicto aut pueritiam, aut caſum excuſauit.

¶ Pueritiam, dum minorem annis decem h & ſeptem, qui eos non in totum i compleuit k, prohibet poſtulare, quia moderatam hanc ætatem ratus eſt ad procedendum in publicum, qua ætate, aut paulò maiore fertur Nerua filius, & publicè l de iure reſpondiſſe m.

¶ Propter caſum, ſurdum qui prorſus non audit, prohibet apud ſe poſtulare: nec enim erat permittendum ei poſtulare, qui decretum prætoris exaudire non poterat, quod etiam ipſi erat periculoſum futurum: nam non exaudito decreto prætoris, quaſi non obtemperaſſet, pœna vt contumax plecteretur.

4 ¶ Ait prætor, *ſi n non habebunt aduocatum, ego dabo*. nec ſolum his perſonis hanc humanitatem prætor ſolet exhibere; verum & ſi quis alius ſit, qui certis ex cauſis, vel ambitione aduerſarii, vel metu patronum non inuenit. 5 ¶ Secundo loco edictum proponitur in eos qui pro alijs ne poſtulent: in quo edicto excepit prætor ſexum, & caſum: item notauit perſonas" in" turpitudine notabiles. ¶ Sextum, dum fœminas prohibet pro alijs poſtulare p & ratio quidem prohibendi, ne contra pudicitiam ſexui congruentem, alienis cauſis ſe immiſceant q: ne virilibus officijs fungantur mulieres. Origo verò introducta eſt à Carfania r improbiſſima fœmina: quæ inuerecundè f poſtulans, & magiſtratum inquietans, cauſam dedit edicto. ¶ Caſum dum cæcum vtriſque luminibus orbatum prætor repellit: videlicet quod inſignia s magiſtratus videre, & reuereri non poſſit. Refert etiam Labeo, Publium cæcum, Aſprenatis a Nonij patrem, auerſa ſella b, à Bruto deſtitutum, cùm vellet poſtulare. Quamuis autem cæcus pro alio poſtulare non poſſit: tamen & ſenatorium c ordinem retinet, & iudicandi officio fungetur d. Nunquid ergo & magiſtratus gerere poſſit: ſed de hoc deliberabimus: extat quidem exemplum e eius, qui geſſit. Appius denique Claudius cæcus conſilijs publicis intererat, & in ſenatu ſeueriſſimam f dixit ſententiam de Pyrrhi captiuis g. Sed melius eſt, vt dicamus, retinere quidem iam cœptum magiſtratum poſſe; adipiſcere autem ad nouum penitus prohiberi, idque multis comprobatur exemplis.

6 Remouet autem à poſtulando pro alijs & eum qui h corpore ſuo muliebria paſſus eſt i. Si quis tamen vi k prædonum, vel hoſtium ſtupratus eſt, non debet notari, vt & Pomponius ait.

¶ Et qui capitali crimine damnatus eſt, non debet pro alio poſtulare.

¶ Item ſenatuſconſulto etiam apud iudices pedaneos poſtulare prohibetur calumniæ publici iudicij damnatus.

¶ Et qui operas ſuas, vt l cum beſtijs m depugnaret, locauerit n.

¶ Beſtias autem accipere debemus ex feritate magis, quàm ex animalis genere: nam quid, ſi leo ſit, ſed manſuetus o, vel alia dentata manſueta? ergo qui locauit, ſolus notatur: ſiue depugnauerit, ſiue non p. Quod ſi depugnauerit, cùm non locaſſet operas ſuas, non tenebitur: non enim, qui cum beſtijs depugnauit, tenebitur: ſed qui operas ſuas in hoc locauit.

¶ Denique eos, qui virtutis q oſtendendæ cauſa hoc faciunt ſine mercede, non teneri aiunt veteres r: niſi in arena paſſi ſunt ſe honorari: eos enim puto notam non euadere.

¶ Sed ſi quis operas ſuas locauerit, vt feras venetur: vel vt depugnaret feram, quæ regioni nocet, extra f arenam t non eſt notatus.

¶ His igitur perſonis quæ non virtutis cauſa cum beſtijs pugnauerunt, pro ſe prætor permittit allegare u, pro alio prohibet. Sed eſt æquiſſimum, & tutelam vel curam huiuſmodi perſonæ adminiſtrent, poſtulare eis pro his quorum curam gerunt, concedi x. Qui aduerſus ea feciſſe monſtretur, & pro alijs interdicta poſtulatione repellitur, & pro æſtimatione iudicis extra ordinem pecuniaria pœna multabitur.

a 2. C. 9. ad 11. τῶν συνηγόρων, &c. de aduocatis & qui poſtulare prohibentur, 8. Eclog.
b l. 19. ſ. de officio præſid. eadem etiam inter priuatos conſeruanda eſt, l. 1. §. ſed et ſ. ſ. de ventre inſpiciendo.
c 8. Ecl. 1. c. 1.
d l. 9. §. aucupes. ſ. de damno.
e v. l. 2. ſ. de fideiuſſoribus tutorum.
f Præeſſe iuriſdictioni quid ſit, dixi ad l. 2. §. 8. de origine iuris.
g & apud pedaneos iudices, §. 6. circa pr. ſ. eod.
h §. vlt. Inſt. ex quibus cauſis manumittere.
i Annus cœptus hic non habetur pro completo, l. 13. ſ. de man. vind. §. inſta Inſt. quibus ex cauſ. manum.
k atqui minor 25. annis non eſt idoneus defenſor, l. 51. ſ. de procurat. ergo nec aduocatus pro alio.
l Publicè de iure reſpondendi anno 17. ætatis facultas etiam permiſſa, vt ſdr. hac ætate etiam forum attingebant, m Reſpondiſſe, minus eſt quam reſpondere.
n l. 7. C. eod. l. 9. §. aduocatos. ſ. de off. proconſ.
o pro ſe poteſt.
p l. 2. ſ. de regulis.
q Intercedendo l. 2. §. 2. ſ. ad Velleianum, vel negotia alterius gerendo, l. 83. C. de procur. v. l. 2. ſ. de regulis.
r Quia Afrania 8. Val. 3.
ſ Fronte perfricta, ... Impudentiæ ſanem apud Albaneſes fuit. *Theophylact.* Verecundia adoleſcentem decet, non ſenem: ... Verecundus virtutis color. *Diogenes apud Stobæum.* Verecundum decet adoleſcentem eſſe. *Plautus Aſinaria* 9.
t Sellam curulem, faſces. ... Appiano: & ... Notitiæ Imperij Romani ornamenta. Inſignia porro magiſtratus his, vt conſularia inſignia l. 2. l. de his qui notantur, l. 1. ſ. de officio proconſulis militaria, l. 2. §. 2. ſ. de his qui notantur, l. 15. C. de his qui non inſignia regum, *Liuius* 2. 4. *Valer.* 1. Prudentius; Nonne curſim tranſeunt faſces, ſecures, ſella, prætexta, toga, lictor, tribunal, & trecenta inſignia, quibus tumetis? Et Seneca 1. *de benef.* Quid habet corona pretioſa, quid prætexta, quid faſces, quid tribunal & currus? Nihil horum honor eſt, ſed honoris inſignia. Porrò conſulum inſignia erant, 12. faſces. *Guidius in Piſonem. Martial.* 7. *epigram.* 8. ... 9. Prætorum ſext. *Valer.* 1. Proconſulis totidem. l. 14. ſ. de off. proconſul. quos deponebant Romam venturi & portam ingreſſi, l. vlt. ſ. de off. proconſ. Præſidis quinque. *Dion.* 53. 57. Faſcium autem uſus à Romulo, cui 12. faſces inſigne. *Appian. Halicarnaſſ.* Hi deinde ad conſules tranſlati, ſecuribus tandem (ad ... vitandam) à Publicola nudati. *Plutarchus in eius vita. Halicarnaſſ.* 3. *Quint.* 7. *auctor libri de viris illuſtr.* 15. uebantur autem virgæ faſcium ex betula Gallica arbore, teſte Plin. 16. c. 18 utrumque penes vtrumque Conſulem: ſed apud alterum tantum, ſingulos alternis. Primum quidem ex lege publicolæ apud maiorem natu: poſtea ex lege Iulia de maritandis ordinibus, apud eum qui plures liberos ſuſtuliſſet.

z. *Gell.* 15. Quo autem menſe Conſul faſces non habebat, accenſus præibat: lictores pone ſequebantur: quem morem renouaſſe in ſuo conſulatu Iulium Cæſarem Suetonius refert in eius vita c. 20. Suſpendebantur autem pro conſulum foribus faſces: iiſque ſummiſis, lictores prodeuntes plebem ſubmouebant; & conſuli appetebat fores, ſi quem ingrediendum Conſuli, pulſabant. *Liuius* 6. & *Plin.* 30. *auctor de viris illuſtribus, Solinus* 4. *Auſonius* 3. *ſeſt.* 1. 2.
a Laudatur à Seneca in Declamationibus. Declamatores autem in foro cauſas non agebant. Cæterum Aſprenas debilitate lapſus in ludicro Troiæ, torque donatus eſt.
b Mos antiquus hic notandus: Solebant enim prætores, Conſules, Ædiles prætextati in ſellis curulibus ſedere. *Liuius* 7. in pr. Curulatium ſellarum fit apud multos mentio, *Suetonius in Claudio* c. 23 *Cicero in Verrem* 7. *ep. ad Curionem*. Prætoriæ hic apud *Varronem* 2. *de vita P. Romani apud Nonium* 6. *Quintil.* 5. 5. *Valer.* 5. Ædilitiæ, *Liuius* 9. 6. *Gell.* 3. Curulium ſella curulis dicitur, quòd & in curru ſederent, eaque veherentur in curiam, qui curulem magiſtratum geſſiſſent, *Gell.* 3. 18. quod paulò planius, Iſidorus exponit, 20. c. 11. Prætexta ornatos fuiſſe Prætores alias conſtat. *Feſtus in ſella* 16 *Plin.* 33. *Cicero contra Vatinium*. c Cæcus ſenatorium ordinem retinet, vt & ſacerdotium. *Seneca* 4. *Controu.* d v. l. 6. ſ. de iud. & tutoris, l. 16. ſ. de adm. tut. l. 8. C. de decur. Perſæ ne luſcum quidem ad principatum admittebant. *Procop.* Num autem qui excitarem iudex dari poterit? negat Accurſius, à quo Duarenus diſſentit, 1. *diſp.* 1. 3.
e Exemplis ad ius decidendum vti poſſumus. f Hanc ſententiam Ennius his verbis expoſuit: *Quò vobis mentes rectæ, quæ ſtare ſolebant Antehac, dementes ſeſe flexere viai?* *Cicero de ſenectute,* 1. *Officiorum*; vt *in Bruto pro Cælio Plutarch. in Pyrrho* 8. *Valer.* 12. *Liuius ſiu epitome Flori.* 13. *Auctor de viris illuſtrib.* 34. *Ouid.* 6. *Faſtorum*. Eſt & apud Varronem 6. *de lingua*, locus ille celebris de Cynea legato Pyrrhi ad eundem re infecta reuerſo: *Orator ſine pace redit regique refert rem.* g vt & de Pyrrho in Vrbem pacis componendæ cauſa non admittendo, l. 2. §. 36. ſſ. de orig. iuris. *Liuij epitome* 13. h ... *Gell.* 1. c. 1. i eſt enim infamis, l. 3. ſ. C. de adult. k l. 20. C. de adult. l l. 4. §. 1. ſ. de iug. 6. l. Iulia inſ. de adult. m non manſuetis, vel. ea. n Secus eſt in eo qui cum beſtijs depugnauerit virtutis cauſa. ſ. ea. o Leo manſuetus eſſe poteſt, vt ide. Quo pertinet illud Plinij 8. c. 16. Primus hominum Leonem manu tractare auſus, & oſtendere manſuefactum Hanno è clariſſimis Pœnorum, traditur: damnatuſque illo argumento, quoniam nihil non perſuaſurus vir tam artificis ingenij videbatur & malè credi ei libertas, cui in tantum ceſſiſſet etiam feritas: de Leone manſueto v. 5. *Gell.* 14. p Imo non notabitur l. 2. ſ. de his qui notantur. q i. fortitudinis, id eſt virtus Nou. 49. r veteres citantur plerumque à Iuriſconſultis, eaque veterum authoritas eſt nonnunquam pro ratione & lege. l. vnica vbi pupill. 37 ſ. de pactis. f rectè hoc addiderit, extra arenam: nam in arena & circo fuit interdum venatio; cuius exemplum extat elegans apud Gell. 5. c. 14. t ... conſulos eſſe, v. l. 2. §. de leg. u quia neceſſario funguntur officio. l. 6. l. ea

Universidad Rey Juan Carlos

7 ¶ Vt initio a huius tituli diximus, tres ordines prætor fecit non poſtulantium: quorum "hic" tertius eſt, quibus non in totum denegat poſtulandi facultatem, ſed ne pro omnibus poſtularent: quaſi minus deliquerint: quam hi, qui ſuperioribus capitibus notantur.

8 ¶ Ait prætor: *Qui lege b, plebiſcito, ſenatusconſulto c, edicto d, decreto principum, niſi pro certis perſonis poſtulare prohibentur: hi pro alio quam pro quo licebit, in iure apud me ne poſtulent.* Hoc edicto continentur etiam alij omnes, qui edicto prætoris, vt infames notantur, qui omnes, niſi pro ſe, & certis perſonis, ne poſtulent e.

9 ¶ Deinde adijcit prætor: *qui ex his omnibus qui ſupra ſcripti ſunt, in integrum reſtitutus non erit* " cum" *qui ex his, qui ſupra ſcripti ſunt*: ſic accipe, ſi fuerit inter eos, qui tertio edicto continentur: & niſi pro certis perſonis, poſtulare prohibentur. Cæterum ſi ex ſuperioribus, difficile in integrum reſtitutio impetrabitur.

10 ¶ De qua autem reſtitutione prætor loquitur, vtrum de ea, quæ à principe, vel à ſenatu: Pomponius quærit f & putat, de ea reſtitutione ſenſiſſe, quam princeps, vel g ſenatus indulſit.

¶ An autem & prætor reſtituere poſſit, quæritur? & g mihi videtur, talia prætorum decreta non eſſe ſeruanda: niſi ſicubi ex officio iuriſdictionis ſuæ ſubuenerunt. Vt in ætate obſeruatur, ſi quis deceptus ſit: cæteriſque ſpeciebus, quas ſub titulo *de in integrum reſtitutione* exſequemur. Pro qua ſententia eſt, quod ſi quis famoſo iudicio condemnatus, per in integrum reſtitutionem fuerit abſolutus, Pomponius putat, hunc infamia eximi h.

11 ¶ Deinde adijcit prætor: *pro alio ne poſtulent, præterquam pro parente, patrono, patrona, liberis, parentibuſque patroni, patronæ.* de quibus perſonis ſub titulo *de in ius vocando* plenius diximus. ¶ Item adijcit: *liberiſue ſuis fratre, ſorore, vxore, ſocero, ſocru, genero, nuru, vitrico, nouerca, priuigno, priuigna, pupillo, pupilla, furioſo, furioſa* i.

2. *Gaius* lib. 1. ad Edictum Prouinciale.

F*atuo* k. *ſiue*, (cum iſtis quoque perſonis curator detur l.)

3. *Vlpianus* lib. 6. ad Edictum.

C*Vi eorum à parente, aut de maioris partis tutorum ſententia, aut ab eo, cuius de ea re iuriſdictio fuit, ea tutela, curatioue data erit.*

1 ¶ Affinitates non m eas accipere debemus, quæ quondam fuerunt: ſed præſentes n.

2 ¶ Item Pomponius, nurus o, & generi p appellatione, & ſoceri q, & ſocrus: vlteriores quibus pro r propoſitio ſolet accedere, contineri ait.

3 ¶ In curatoribus debuiſſe eum adijcere: "muti" ſ cæterorumque, quibus dare ſolent, id eſt, ſurdo, prodigo, & adoleſcenti.

4. *Paulus* lib. 5. ad Edictum.

ITem quibus propter infirmitatem curatorem prætor dare ſolet.

5. *Vlpianus* libro 9. ad Edictum.

ET qui negotiis ſuis aliquo perpetuo morbo ſupereſſe t non poſſunt.

De prohibitis in ſecundo, vel tertio ordine. 1. De ſucceſſore eius qui prohibuit.

6. *Idem* lib. 6. ad Edictum.

PVto autem omnes, qui non ſponte, ſed neceſſariò officio funguntur, poſſe ſine offenſa edicti poſtulare: etiam ſi hi, ſint, qui non niſi pro ſe poſtulare poſſunt.

1 ¶ Si quis aduocationem præſtare fuerit prohibitus: ſi quidem apud ſe, vt ſolent facere tempore magiſtratus ſui: puto eum poſtea apud ſucceſſorem eius adeſſe poſſe x.

De permiſſione aduerſarij.

7. *Gaius* lib. 3. ad Edictum Prouinciale.

QVos y prohibet prætor apud ſe poſtulare, omnimodo z prohibet, etiam a ſi aduerſarius eos patiatur poſtulare.

De prohibitis ad, vel vltra tempore finito.

8. *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

IMperator Titus Antoninus reſcripſit b, eum cui aduocationibus in quinquennio interdictum eſſet, poſt quinquennium pro omnibus poſtulare non prohiberi. Diuus quoque Hadrianus reſcripſerat, de exilio temporali poſtulare poſſe: nec c adhibetur diſtinctio, quo crimine ſilentium, vel exilium ſit irrogatum: ne ſcilicet pœna tempore determinata, contra ſententiæ fidem vlterius porrigatur.

Et à præſide prohibitus in alia prouincia poſtulat.

9. *Idem* lib. 1. Reſponſorum.

EX ea cauſa prohibitus pro alio poſtulare, quæ infamiam non irrogat d, ideóque ius pro omnibus poſtulandi non adimit, in ea tantum prouincia pro aliis non rectè poſtulat, in qua præſes fuit, qui ſententiam dixit: in alia à verò non prohibetur, licèt eiuſdem e nominis ſit d.

De patronis fiſci, & decurionibus.

10. *Paulus* libro ſingulari Regularum.

HI, qui fiſci cauſas agunt, ſuam, vel filiorum, & parentium ſuorum e, pupillorum f, quorum tutelas gerunt, cauſam & aduerſus fiſcum agere non prohibentur.

1 ¶ Decuriones quoque contra patriam ſuam cauſas agere prohibentur præter ſuperiores perſonas.

De tutore. 1. Qui ſint infames.

11. *Tryphoninus* lib. 5. Diſputationum.

A Principe noſtro reſcriptum eſt, non g prohiberi tutorem adeſſe pupillo in negotio, in quo h aduocatus contra patrem eius fuiſſet.

¶ Sed & illud permiſſum ab eo eſt, agere tutorem pupilli cauſa aduerſus i fiſcum, in quo aduerſus patrem pupilli antea aduocatus k fiſci fuiſſet.

1 ¶ "Qui autem inter infames ſint, ſequenti titulo explanabitur".

DE HIS, QVI NOTANTVR infamia l.

TIT. II.

Edictum tales ſunt octo partes quæ ad marginem aſcripſi.

[*Iulianus* lib. 1. ad Edictum.]

PRætoris verba dicunt: *Infamia notatur, qui ab exercitu m, ignominiæ cauſa ab imperatore, eóve, cui de ea re ſtatuendi poteſtas fuerit, dimiſſus erit.* ¶ *Qui artis ludicræ, pronuntiandive cauſa in ſcenam prodierit n.* ¶ *Qui lenocinium fecerit o* ¶ *Qui p in iudicio publico q calumniæ, præuaricationiſve r cauſa quid feciſſe iudicatus erit ſ.* ¶ *Qui furti t, vi bonorum raptorum, iniuriarum u, de dolo malo & fraude ſuo nomine damnatus, pactuſve erit x.* *Qui pro ſocio, y, tutelæ z, mandati a, depoſiti b, ſuo nomine non contrario iudicio damnatus erit c.* ¶ *Qui eam, quæ in poteſtate eius eſſet, genero mortuo, cum mortuum eſſe ſciret d, intra e id tempus quo elugere virum moris eſt, antequam virum elugeret, in matrimonium collocauerit, eámve ſciens f quis vxorem duxerit, non g iuſſu eius in cuius poteſtate eſt: & qui eum quem in poteſtate haberet, eam de qua ſupra comprehenſum eſt, vxorem ducere paſſus h fuerit.* ¶ *Quive ſuo nomine non iuſſu eius, in cuius poteſtate eſſet, eiuſve nomine quem, quámve in poteſtate haberet, bina i ſponſalia, binaſve nuptias in eodem tempore conſtitutas habuerit.*

Interpretatio primæ partis. De eo qui miſſus eſt. 1. Nouercitas. 2. De grauibus miſſionum. 3. De militie adultera damnato. 4. Effectus ignominioſæ miſſionis. 5. Interpretatio ſecundæ partis. De prodeuntibus in ſcenam, & quid ſit ſcena.

2. *Vlpianus* libro 6. ad Edictum.

QVod ait prætor k: *qui ab exercitu l dimiſſus erit*: dimiſſum accipere debemus militem caligatum m, vel ſi quis alius vſque ad centurionem n, vel præfectum cohortis, vel alæ, vel legionis: " vel tribunum ſiue cohortis, quæ legionis " dimiſſus eſt.

¶ Hoc amplius Pomponius ait, etiam eum, qui exercitui præeſt, licèt conſularibus inſignibus vtitur, ignominiæ cauſa ab Imperatore miſſum hac nota laborare.

¶ Ergo & ſi dux, cùm exercitui præeſt, dimiſſus erit, notatur. Et, ſi princeps dimiſerit, & adiecerit o ignominiæ cauſa ſe mittere, vt plerumque facit: non dubitabis, & ex edicto prætoris eum infamia eſſe notatum. Non tamen ſi citra indignationem principis ſucceſſor ei datus eſt.

2 ¶ Exercitum autem, non vnam cohortem p, neque vnam alam q dicimus, ſed numeros r multos militum. Nam exercitui ſ præeſſe dicimus eũ qui legionem t vel legiones cum ſuis auxiliis u ab Imperatore commiſſas adminiſtrat. ¶ Sed "hic" etiam eſt, qui ab aliquo

a. §. eſt. 7. eod.
b. l. 1. §. 5.) ad leg. Iul. re pet.
c. l. 1.). de vi priuata, l. 1.). de ambitu.
d. l. 1.). tit. proxi.
e remouentur infames à poſtulando, quia aduocatorum nobile officium eſt, l. 6. in §. l. 7. C. eod. l. 14. C. de aduocat. procuratorem verò non item, v l. 14. C. de decurionib.
f. Reſtituendi ius ſummum penes principem & ſenatum.
g. Reſtituendi ius penes pretores fuit reciſus, quam penes principem & ſenatum.
h. Imo indulgentia quos liberat, notat: nec infamiam criminis tollit. l. vlt. C. de generali abolit. l. 7. C. de ſent. paſſis.
i. l. 6.). de tibert.
k. Fatuus, bardus: ſine ingenio.
l. quia rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt, l. 2.). de Curator. furioſ.
m. Imo & eas quæ quondam fuerunt. d. vlt. in fin. C. de legitim.
n. aliter quàm in nuptiis §. affinitatis, Inſt. de nuptijs adde caſum l. 14.). de quæſtionibus.
o. v. l. 50.). de verb. ſign.
p. v. l. 136. Inſ. de verb. ſign.
q. v. l. 48. infra de verb. ſign.
r. vt pro ſocero, l. 12. infra eodem tit. pro genero, l. 4. §. 5. Inſ. de gradibus; Seſtus ſic pro genero.
ſ. Muto tamen non datur tutor neceſſario, niſi intellectu careat, arg. l. 43.). de procur. l. 73.). de iure dotium, l. 65. §. pen.). ad Treb.
t. ſufficere.
u. l. 11. inſ. eo.
x. Cariſtato l. 3. in fin. l. 4. infra de offic. l. 13. §. pen.). ad Treb.
y. Sic apud Paulum 1. ſent. 2. §. 1. Omnes infames qui poſtulare prohibentur, cognitores fieri non poſſunt, etiam volentibus aduerſariis, adde l. 2. §. 2.). de procurator.
z. adde l. 9. infra de poſtul. Paulus 1. ſent. 2. §. 1.
a. v. d. §. 2. adde l. 24. §. 1.). ſoluto matrimonio.
b. v. l. 1. C. de his qui in exilium dati vel ordine moti ſunt lib. 10. c. hæc verba videntur

c. Tuni addenda l. 4. Inſ. de re militari. At à Triboniano adiecta eſſe quod & ſatis ſequentia verba, *ne ſcilicet pœna*, oſtendere videntur, obſtat enim Tribonianus pœnalium ... exulare quis iuſſus ſit et crimine leniore, aut deliti grauiore: hoc enim caſu perpetuum ſilentium imponitur, l. 5. infra de decurionibus.

a. nam quæ infamat, ubique infamat. Nam
b. l. vlt.). de in. vicari.
c. vt Myſia & Germania, l. 3.). de offic. aſſeſſorum, ... pet. 20.
e. l. vlt.). eod. aliis non licet, l. 1. C. de aduo. diuerſ. iudic. l. 12. C. de aduoc. diuerſ. iud. ... fiſci.
f. v. C. Gell. 13. ... ciuilia.
g. atqui præuaricationis ſpecies hæc videtur.
h. in aliis cauſis non licet ſine præuaricatione, l. 1. §. quod ſi infrà prætorio.
i. Etſi pupillorum, ideoque ſi fiſci aduocatus, in peculiaribus cauſis præſentis negotij.
k. de aduocatis fiſci adde l. 3. de his quæ in teſtamento delentur.
l. 2. C. 12. & 16. 58. 18. Gell. 2.
m. v l. 2. in prin. Inſ. eod.
n. d. l. 2. §. 5. d. l. 4.
o. l. 4. §. de prætorio.
p. Infamia ſolennitatis & comparatur. §. 2. Inſt. de pœna temere litigant.
q. Famoſo: quia ex delictis, vt hic vel ex contractu vel quaſi, vel pro ſocio.
r. l. 9.). de prævaricatione.
ſ. d. l. 6. §. ...
t. l. 4. §. 5. ... l. 6. Nouo. 6. §. 15.
u. Inter fontes delicti ſimpliciter.
x. l. 4. §. 5. d. l. 5. ...
y. §. 2. verſ. ſed pro ſocio. Inſt. de pœna temere litigant.
z. l. 42.). de mun.
a. Citra pro ſocio.
b. l. 6. §. 5. Inſt. l. 19.). depoſiti.
c. d. l. 6. §. eod.
d. l. 8. infra eod.
e. l. 8. l. 11. l. 33. l. eod.
f. d. l. 11. l. 13.

g. d. l. 11. in §. §. 12. h. l. 13. in pr. i. l. 13. §. 3. eod. l. 2. C. de incolis. l. 1. C. de ... Iul. de adul. §. adfinitatem ... Inſt. de Nupt. k. l. 1. §. 4. ad ... milit. l. v. 6. l. 1. m. caligatus miles vilis. n. l. 10. inſ. de caſtrenſi peculio. v. Centurio, qui centuria, hoc centum militib. præeſt: vt quinquagenarius, qui quinquaginta: decurio, vel decanus, qui decem: chiliarcha, qui mille: hic præeſt. *Varro* 4. *de lingua* 5. *lib.* 3. o. Imo vt non adiecerit, non debet eſſe infamis, l. 13. §. miſſionum. Inſ. de re milit. p. Cohortem quingenti milites faciebant, 9. *lib.* 3. cohortes porro decem in legione 16. *Gell.* 4. ... equitum ordines, quid ... legiones ... dextra, ſiniſtraque, tanquam ... corporibus, Inſcribantur ... de re militari apud *Iſidorum* ... triginta equitibus conſtare ... tes alterum vice. r. Nemo licet lectus, licet tyro, licet publicis ... de militib. adde l. ... de bon. poſſ. ... Exercitum ex legione numero, hoc eſt, conſtat etiam vna legione exercitus ... ne ſunt centuriæ 60. manipuli 30. ... cohortes decem ... *Gell.* ... Auxilia ... adiunt alienigenæ, *Varro* 4. *de lingua*, et differunt à legionibus, ... numero

numero militum miſſus eſt, quaſi ab exercitu miſſum ſic accipiemus.

2 ¶ *Ignominiæ cauſa* ſ *miſſus* ſ hoc ideo adiectum eſt, quoniam multa a genera ſunt miſſionum. ¶ Eſt honeſta, quæ emeritis b ſtipendiis, vel ante ab Imperatore indulgetur. ¶ Eſt cauſaria c, quæ d propter valetudinem laboris militiæ ſoluit: Eſt ignominioſa. ¶ Ignominioſa autem miſſio toties eſt, quotiens is, qui mittit, addit e nominatim, ignominiæ cauſa ſe mittere: ſemper. n. debet addere, cur miles mittatur. Sed & ſi eum exauctorauerit, id f eſt inſignia g militaria detraxerit, inter infames efficit, licet non addidiſſet h, ignominiæ cauſa ſe eum exauctoraſſe i. ¶ Eſt & quartum genus miſſionis, ſi k, quis euitandorum munerum cauſa militiam ſubiiſſet, hæc autem miſſio exiſtimationem non lædit, vt eſt ſæpiſſimè reſcriptum.

3 ¶ miles, qui lege Iulia de adulteriis l fuerit damnatus, ita infamis eſt, vt etiam ipſa m ſententia eum ſacramento n ignominiæ cauſa ſoluat o.

4 ¶ Ignominiâ autem miſſis neque in vrbe p, neque alibi q, vbi Imperator eſt, morari licet.

5 ¶ Ait prætor: *qui in ſcenam prodierit*, ſ infamis eſt ſ. Scena r eſt, vt Labeo definit, quæ ludorum faciendorum cauſa, quolibet loco, vbi quis conſiſtat, mouetaturque ſpectaculi ſui præbiturus; poſita ſit in publico, priuatóve, vel in vico: quo tamen loco paſſim homines ſpectaculi cauſa admittantur: eos enim, qui quæſtus ſ cauſa in certamina deſcendunt, & omnes propter præmium in ſcenam prodeuntes, famoſos eſſe, Pegaſus, & Neruæ filius reſponderunt t.

De eo qui operas ſuas locauit, vt in ſcenam prodiret.

3. *Gaius lib. 1. ad Edictum Prouinciale.*

QVi autem operas ſuas locauit, vt prodiret artis ludicræ cauſa, neque prodiit: non u notatur, quia non eſt ea res adeo turpis, vt etiam conſilium x puniri debeat.

De athletis, thymelicis, xyſticis, agitatoribus, his qui aquam equis ſpargunt, & cæteris miniſteriis. 1. De deſignatoribus. 2. Interpretatio tertiæ partis, de lenonibus. 4. Quartæ, de calumniatore & præuaricatore. 5. Interpretatio quintæ partis. De condemnato ſuo nomine.

4. *Vlpianus libro 6. ad Edictum.*

ATletas y autem Sabinus, & Caſſius reſponderunt omnino artem ludicram non facere: virtutis z. n. gratia hoc facere. & generaliter ita omnes x opinantur, & vtile videtur, vt neque a Thymelici b, neque Xyſtici c, neque d agitatores e, nec qui f aquam equis ſpargunt, cæteráque eorum miniſteria qui certaminibus a ſacris deſeruiunt, ignominioſi habeantur b.

1 ¶ Deſignatores c autem, quos Græci βραβευτὰς appellant, artem ludicram non facere Celſus probat: quia d miniſterium, non e artem ludicram, exerceant. Et ſanè locus iſte hodie à principe non f pro modico beneficio datur.

2 ¶ Ait prætor, *qui lenocinium g fecerit.* Lenocinium facit, qui quæſtuaria h mancipia habuerit. ſed & qui in liberis hunc quæſtum exercet, in eadem cauſa eſt. Siue autem principaliter hoc negotium gerat, ſiue alterius i negotiationis acceſſione vtatur k: vt puta ſi caupo fuit, vel ſtabularius; & mancipia talia l habuit miniſtrantia: & occaſione miniſterij quæſtum facientia: ſiue balneator fuerit, velut in quibuſdam prouinciis fit, in balneis ad cuſtodienda veſtimenta conducta habens mancipia hoc genus obſeruantia in officina: lenocinij pœna tenebitur.

3 ¶ Pomponius & eum, qui in ſeruitute peculiaria mancipia proſtituta habuit, notari poſt libertatẽ ait m.

4 ¶ Calumniator ita demum notatur, ſi n fuerit calumniæ cauſa damnatus: neque enim ſufficit calumniatum: item præuaricator. ¶ Præuaricator autem eſt o, quaſi varicator, qui diuerſam partem adiuuat, prodita cauſa ſua, quod nomen Labeo à varia certatione tractum ait: nam qui præuaricatur, ex vtraque parte conſiſtit: quinimmo ex aduerſa.

5 ¶ Item ſi qui furti p, vi bonorum raptorum, iniuriarum q, de dolo malo ſuo nomine r damnatus pactúſve erit: ſimili modo infames ſunt.

5. *Paulus lib. 5. ad Edictum.*

QVoniam intelligitur confiteri crimen, qui paciſcitur.

1. De prouocatione. 2. Si quis alieno nomine damnatur. 3. De pactis. 4. De iureiurando. 5. Interpretatio ſextæ partis. De mandato. 6. De herede. 7. De contrario iudicio.

6. *Vlpianus lib. 6. ad Edictum.*

FVrti ſ accipe: ſiue manifeſti, ſiue nec manifeſti.

1 ¶ Sed ſi furti t, vel aliis famoſis actionibus quis condemnatus prouocauit: pendente iudicio, nondum inter famoſos habetur: ſi autem omnia tempora prouocationis lapſa ſunt, retrò infamis eſt: quamuis ſi iniuſta appellatio eius u viſa ſit, hodie x notari puto, non retrò notatur.

2 ¶ Si quis alieno nomine condemnatus fuerit, non laborat infamia: & ideo nec procurator meus, vel defenſor, vel tutor, vel curator vel heres y, furti, vel ex alia ſimili ſpecie condemnatus, infamia notabuntur. nec ergo, ſi ab initio per procuratorem cauſa agitata eſt.

3 ¶ *Pactúſve*, inquit, *erit.* pactus ſit, accipimus: ſi cum pretio z quantocumque pactus eſt: alioquin & qui precibus impetrauit, ne ſecum ageretur, erit notatus; nec erit venia vlla ratio, quod eſt inhumanum. Qui iuſſu prætoris, pretio dato pactus eſt, non a notatur. ¶ Sed & ſi, iureiurando b delato iurauerit quis non deliquiſſe, non erit notatus. nam quodammodo innocentiã ſuam iureiurando approbauit.

5 ¶ *Mandati* c *condemnatus.* Verbis edicti notatur, non ſolum qui mandatum ſuſcepit d, ſed & is qui fidem, quam aduerſarius ſecutus eſt, non præſtat. vt puta fideiuſſi pro te, & ſolui: mandati te ſi condemnauero, famoſum facio.

6 Illud planè addendum eſt, quod interdum & heres ſuo nomine damnatur, & ideo infamis ſit, ſi in depoſito e vel in mandato f malè verſatus ſit. Non g tamen in tutela, vel pro ſocio h heres ſuo nomine damnari poteſt; quia heres neque in tutelam, neque in ſocietatem ſuccedit; ſed tantùm in æs alienum defuncti.

a miſſio militaris alia honeſta, alia cauſaria alia ignominioſa. *l. 13. ſ. militum, ff. de re militari.*

b hoc eſt, poſt emerita, id eſt, impleta. Gloſſæ emeritis, ἐκτετελεκόσι, Emeritum, ἀπεστρατευμένος. Gloſſæ: qui impletis ſtipendiis labore militiæ ſoluitur. *l. 3. C. de excuſat. muneram l. vlt. C. de qui. bus muneribus* inde emerita, præmia functæ militiæ. *l. 3. 4. qui militiæ, ff. de re militari.*

c de cauſaria miſſione, adde *l. 3. ff. de excuſat. tutorum.*

d Valetudo excuſat à militia.

e adde *l. 4. §. 13. de re militari.*

f Quid exauctoratio legionum ſiebat ea vel vno verbo, quoties olim princeps ipſos milites vocabat, Quirites. *Lamprid. in Alex. Seuero Dion. 42. & 43. Tacit. 1. & 19. Aurel. Sueton. in Iulio c. 70.*

g Inſignia militaria in ſimplici milite, ipſa arma fuiſſe exiſtimo; in præfectis ipſis & militum ductoribus, præter ipſa arma, ſignorum ademptionem: cuiuſmodi varia refert Vegetius 2. *de re militari* 9. Hæc igitur miſſio ignominioſa fiebat ademptione armorum & inſignium. Quin & arma tradere *Suet. in Vitellio c. 10. Dion. 49. Xiphilinus in Seuero.* Cingulus eſſe, *Liuius 27. Herodianus 2.* veſtes & ſagum militare deponere miles iubebatur. *Xiphilin ibidem Herodianus ibid.* iureiurando ſeu ſacramento, *§ 1. l. eo. &* ſtipendio ſoluebatur, & caſtris eiiciebatur, *l. 29. ff. de liberali cauſa.* Denique exauctoratio fiebat detractis armis, detracto cinctu, detractis ſagulis, & cæteris inſignibus militaribus. h puta per errorem, obliuionem, vel breuitatis vel alia qualibet de cauſa. i *v. Pet. Fab. 1. Semeſt. 17.* k *v. l. 6. in fin. ff. de curat. furioſ.* Militiam euitandorum munerum cauſa ſubire non licet: qui ſubibat, ab exercitu dimittebatur, citra ignominiam tamen, vt hic. Ad eundem modum liberale iudicium, militiæ profeſſione, euitare: *l. 8. ff. de re militari: l. 29. ff. de liberali cauſa.* aut litis cauſa militiam appetere non licuit, *l. 1. C. qui militare.* l *v. l. 12. inſ. de adulteriis,* m infamia priuat ipſo iure, vt hic. adde *l. infamia C. de decurionibus, Romanum ſingulari 504.* n Sacramentum, iuſiurandum militare, quod à militibus exigebatur: cuius formulam vide apud Vegetium 2. c. 5. Alio ſignificatu, *ſacramentum*, militiæ genus eſt, in quo ſingulos milites iurabat, ſe non receſſurum à militia, niſi poſt militiæ tempus, hoc eſt decennium. Huic ſecundum genus militiæ erat, *Euocatio*, quo in republica Conſul etiam ſummilites euocabat hac formula, Qui rempublicam ſaluam eſſe vult, me ſequatur. Tertium, *coniuratio*, quoties vicinus vrbis tumultus non patiebatur ſingulos iurare. o *ſbi. 3.* o militem vero non ſententia, ſed ipſa lex notat. *v. l. 43. §. proinde ſi quis, ff. de ritu nuptiarum.* p *ſub. Rom.* vrbis enim appellatione Roma intelligitur, *v. tamen l. 2. ff. de verb. ſign.* q *l. 3. C. de re militari.*

r ἀπὸ τῆς σκηνῆς dicitur. ſ *l. 1. §. 6. verſ. & qui operas, ff. depoſ.* Imo & ſine quæſtu. omnes enim ſcenici probroſi, *Aug. 2. de ciuitate 13.* & tribu moueri ſoliti. *Liuius 7.* eorum imagines è publicis porticulis detrahi, vt & locis in quibus ſignatorum erant imagines. *l. 5. C. de ſpectaculis.*

t milites vero capite plectendos eo caſu tradatur *c. 24. ff. de pœnis.*

u Imo ſi non prodierit & depugnauerit, notabitur. *l. 1. §. 6. verſ. & qui operas, ff. de poſtul.* x Conſilium, id eſt cogitatio, imò & præparatio ſeu deſtinatio, *v. l. cogitationis, ff. de pœn.* y de quibus *l. vnica. C. de athletis.*

z Communis opinio ſequenda. dixi *l. vnica. ff. de officio præfecti.*

a Thymelicorum ſit mentio in *l. 10. ff. de publicanis.* Cæterum, author Eclogæ 21. c. 1. c. 2. videtur intelligere, τοὺς λεγομένους ἐν τοῖς ὀλυμπίοις τοὺς ἐνχυρίας, qui in olympiis enchyria dicunt. b de quibus *v. l. 10. inſ. de publicanis. Raſſemorum ad 40. conſilij Carthaginenſis c. 130.*

c *Legendum xyſtici vel xuſtici*: vt Sulla pro Sylla. Porrò xyſtici à xyſto, i. porticu dicti, in qua per hyemem ſub tecto exercebantur. *6. Vitruu. 10. & 5. c. 11.* τοὺς ἐν ξυστῷ ἀγωνιζομένους appellat author Eclogæ, *ſuperiore loco.*

d Imo agitatores, ſeu ἡνίοχοι. Theophilo numerantur inter famoſos, ſic ſentio Theophilum et ſui ſeculi opinione agitatores & aurigas inter famoſos retuliſſe, non ex prudentum definitione: cùm & alias nobiliſſimi in circo fuerint teſte Suetonio in *Auguſto c. 43. & Caligula c. 18.*

e Agitatores aurigæ in curuli certamine & ludis Circenſibus, quorum factiones variæ, Ruſſata, Albata, Praſina, Veneta de quibus aliàs dixi.

f Vas aquarium anſatum, quo ſolebant equi (curſu incaleſcentes) aqua perfundi & refocillari: veteribus Naſiterna dicebatur. *Feſtus in Naſiterna.* Huius vaſis meminit Fulgentius, Nonius, Varro 1. *de re ruſtica.*

a Sacra certamina, ludi ſacri (vnde ſacræ coronæ. *l. eo. ff. de re iudicata.* quæ victoribus in iis dabantur) Græcis quatuor, Olympia, Pythia, Nemæa, Iſthmia, *Archiar. Lapigramma.* qui ludi ab his fuerint, apud Græcos & Roman. *v. apud Alex. ab Alexandro 5. Genial. 8.* adde *l. 40. ff. de re iudicata. l. 5. C. quæ vt rigeat.*

b ſed tamen agitatores & Pantomimi inhoneſtæ perſonæ vocantur. *l. 9. C. de ſpectaculis. Petr. Fab. 1. Semeſt. 2.*

c Deſignatores Donatio in *Adelph. ſcen. 2.* ſunt, qui ludis funebribus præſunt: vnde & libitinariis iungitur. Seneca 6. *de beneficiis c. 38.* deſignatio vero, populi in vnum conductio. Græcis, βραβευταί, vt hic. ἀγωνοθέται, ῥαβδοῦχοι, Pollux, *Suidas.* Virgæ & Maſtigophori miniſtri, vt hic, lictores. *Plaut. proœm. Pœni 1.* & viatores Agonothetarum, & Athlothetarum, *l. vlt. §. 6. ff. de muneribus.* qui arbitri, & iudices in ſacris certaminibus, & etiam ſedentes dicti. homi ſedebant ludis moderandis. *Suetonius in Nerone 3.* Niſi fortè deſignatorem hic Vlpianus pro ipſo certaminis iudice accipiat vt per contrarium Suidas ῥαβδοῦχος, pro ipſo iudice ſumitur. Interim tamen quid certi ſtatuat vix eſt. Nam hic, minister dici videtur, ibi miniſtrorum. Ideóque viator, & lictor; Contra iudicem fuiſſe, indicio eſt, honos qui huic tribuitur in fine huius §. Hoc tamen mihi verius videtur.

d Ratio elegans: quaſi vitiis ſit artem ludicram exercere, quàm eius ludicræ apparatu & miniſtros & apparatum præbere. e Miniſterij & artis differentiam obſerua. f Deſignatoris miniſterium à principe pro beneficio dabatur, vt hic. Eadem ratione pro beneficio, poteſtas de iure reſpondendi à principe præſtabatur, *l. 2. in ſ. 2. de origine iuris,* vt & ius togæ *l. 31. l. 32. ff. de iure fiſci.* Beneficia huiuſmodi in peculiarem librum referebantur: qui liber beneficiorum dicebatur. *Hygin. lib. de limitibus Tit. 9. Lamprid. Alex. Seuero.*

g *v. l. 43. §. lenocinium, ff. de ritu nupt. v. Nou. 14.* h *v. l. 43. §. 7. ff. de ritu.* i *d. l. 43. §. 9. l. vlt. C. ſi mancipium ita venierit.* k Caupo, ſtabularius, balneator hic lenoni adiunguntur. l quæſtuaria. m puniatur ergo grauius lenè quàm meretrix, *arg. l. 24. ff. ad.* ac ſortè non minus, *l. 43. §. 6. ff. de ritu.* n *l. 19. ff. eo.* infamis regulariter efficitur, qui actione famoſa condemnatur, *v. tamen Socin. reg. 179.* o *v. l. 1. ff. de præuaric. l. 1. §. 6. ad Turpillianum.* p *l. 2. §. eo. l. 5. ff. eo. l. 7. in ſ. l. de pub. iud. §. ex his cauſis, inſt. de pœna temerè litig.* q *l. 5. 18. C. eo.* r non alieno, ut procurator, defenſor, curator, tutor, heres, *l. 6. §. 2. & 6. ff. eo.* ſ accepta pecunia: ſecus ſi gratis, *l. 18. C. eo. l. vlt. ff. de præuaricat. l. 4. l. 29. ff. de iure fiſci.* t *v. l. 62. ff. de furtis.* u Cur ita? *v. l. 1. in ſ. ad Turpillianum.* x i. ſtatim, *v. l. 17. §. 1. in ſ. ff. de furtis: l. 7. §. 1. de iniuriis*

y atqui in heredem et maleficiis actiones, & furti, non dantur, *§. 1. ſolitur, de perpetuis.* z *l. 18. C. eo.*

a in grauioribus delictis iuſſus ſuperioris non excuſat, *v. l. 37. ff. ad leg. Aquil.* 157. *ff. de regulis.* b *d. l. 8.*

c *l. 1. ff. eo. l. 20. C. mandati.* d *l. 1. in pr. ff. eo.*

e *l. 2. §. vel. 20. C. depoſiti.* f Mandatum ad heredem tranſit, vt hic. Atqui mandatum morte finitur, *l. 26. ff. mandati.* h Atqui tutela depoſiti ſpeciem, & mandati. Tutoribus enim mandantur pupillorum res gerendæ, & apud eos pupillorum perſonæ quodammodo deponuntur.

h Societatis damnatus fit infamis, *l. vlt. C. eo.*

9 ¶ Cum

Universidad Rey Juan Carlos

7 ¶ Contrario iudicio damnatus non erit infamis *a*: nec immeritò. nam in contrariis non de perfidia agitur, ſed de calculo *b*, qui ferè iudicio ſolet dirimi.

De pacto.

7. *Paulus* lib. 5. ad Edictum.

IN actionibus, quæ ex contractu proficiſcuntur, licèt famoſæ ſint, & damnati notentur, attamen pactus non notatur. meritò: quoniam ex his cauſis non tam turpis eſt pactio, quàm ſuperioribus *c*.

Interpretatio ſeptimæ partis: De ſilentio & ignorantia.

8. *Vlpianus* lib. 6. ad Edictum.

GEnero, inquit, *mortuo*: meritò adiecit prætor, *cum eum mortuum eſſe ſciret* *d*: ne ignorantia *e* puniatur, ſed cum tempus luctus continuum eſt, meritò *f* & ignoranti cedit ex die mortis mariti *g*. & ideò ſi poſt legitimum tempus cognouit, Labeo ait, ipſa die & ſumere eam lugubria *h*, & deponere.

De vxore, de ſponſo.

9. *Paulus* libro 5. ad Edictum.

VXores i viri lugere non compelluntur.

1 ¶ Sponſi nullus luctus eſt *k*.

De permiſſione principis. 1. De ſponſa intra tempus luctus.

10. *Idem* lib. 8. ad Edictum.

SOlet † à principe impetrari, vt intra legitimum tempus mulieri nubere liceat *l*.

1 ¶ Quæ virum eluget, intra id tempus ſponſam fuiſſe non *m* nocet.

De liberorum & parentum luctu. 1. Si maritum lugeri non oporteat. 2. De ea quæ intra legitimum tempus peperit. 3. Qui lugeri non ſolent. 4. De eo qui lugentem duxit, aut ducere paſſus eſt. 13. tamen ve habuit.

11. *Vlpianus* lib. 6. ad Edictum.

LIberorum autem, & parentum *n* luctus impedimento nuptiis non eſt.

1 ¶ Et ſi talis *o* ſit maritus, quem more *p* maiorum lugeri non oportet, non poſſe eam nuptum intra legitimum *q* tempus collocari: prætor enim ad id tempus ſe retulit, quo vir elugeretur: qui ſolet elugeri *r* propter turbationem *ſ* ſanguinis *t*.

2 ¶ Pomponius eam quæ intra legitimum tempus partum ediderit, putat ſtatim poſſe nuptiis ſe collocare: quod verum *u* puto *x*.

3 ¶ Non ſolent autem lugeri *y*. vt Neratius ait, hoſtes *z*, vel perduellionis *a* damnati: nec ſuſpendioſi: nec *b* qui manus ſibi intulerunt, non tædio vitæ *c*; ſed mala conſcientia. Si quis ergo poſt huiuſmodi exitum mariti nuptum ſe collocauerit: infamia notabitur.

4 Notatur etiam, qui eam duxit: ſed ſi ſciens: ignorantia *a* enim excuſatur non iuris, ſed facti *b*.

¶ Excuſatur, qui iuſſu eius, in cuius poteſtate erat *c*, duxerit *d*: & *e* ipſe, qui paſſus eſt ducere, notatur. vtrumque rectè: nam & qui obtemperauit, venia dignus eſt, & qui paſſus eſt ducere, notari *f* ignominia.

12. *Paulus* lib. 5. ad Edictum.

QVi iuſſu patris duxit, quamuis liberatus poteſtate patris eam retinuit, non *g* notatur.

Interpretatio vltimæ partis. 1. De binis ſponſalibus alieno nomine conſtitutis. 2. Interpretatio, verborum, Eodem Tempore. *3. De ſponſa vni, nupta alteri. 4. De nuptiis vel ſponſalibus prohibitis. 5. De compromiſſo. 6. Si iudex cauſa cognita pronuntiauerit, vel extrinſecus elocutus ſit. 7. De pœna grauiori. 8. De crimine ſtellionatus.*

13. *Vlpianus* lib. 6. ad Edictum.

QVid ergo ſi non ducere "ſit" paſſus: ſed poſtea quàm duxit, ratum habuerit: vt puta, initio ignorauit talem eſſe, poſtea ſcit? non notabitur *h*, prætor enim ad initium nuptiarum ſe retulit.

1 ¶ Si quis alieno nomine *bina ſponſalia* conſtituerit, non notatur: niſi eius nomine conſtituat quem, quámve in poteſtate haberet. Certè qui filium, vel filiam conſtituere patitur *i*, quodammodo ipſe videtur conſtituiſſe.

2 Quod ait prætor, *eodem tempore*, non initium ſponſaliorum eodem tempore factorum accipiendum eſt: ſed ſi in id tempus concurrant.

3 ¶ Item ſi *k* alteri ſponſa, alteri nupta ſit, ex ſententia edicti punitur.

4 ¶ Cùm autem factum notetur: etiam ſi cum ea quis nuptias, vel ſponſalia conſtituat, quam vxorem ducere vel non poteſt, vel fas non eſt: erit notatus.

5 ¶ Ex compromiſſo arbiter infamiam non facit, quia non *l* per omnia ſententia eſt.

6 ¶ Quantum ad infamiam pertinet, multum intereſt *m* in cauſa, quæ agebatur, cauſa cognita aliquid pronuntiatum ſit, an quædam extrinſecus *n* ſunt elocuta: nam ex his infamia non irrogatur.

7 Pœna grauior *o* vltra legem impoſita exiſtimationem conſeruat: vt conſtitutum eſt, & reſponſum: vt putà ſi eum, qui parte bonorum multari debuit, præſes relegauerit: dicendum erit duriore *p* ſententia cum eo tranſactum de exiſtimatione eius, idcircóque non eſſe infamem *q*. Sed ſi in cauſa furti nec manifeſti in quadruplum iudex condemnauit, oneratum quidem reum pœna aucta (nam ex furto non manifeſto in duplum conueniri debuit) verùm hanc rem exiſtimationem ei non conſeruaſſe, quamuis, ſi pœna non pecuniaria eum oneraſſet, tranſactum cum eo videtur.

8 ¶ Crimen ſtellionatus *r* infamiam irrogat *ſ* damnato, quamuis publicum non eſt iudicium.

Si quis ex ſuo facto, ſiue alieno damnatur.

14. *Paulus* lib. 5. ad Edictum.

SEruus, cuius nomine noxale iudicium dominus acceperit: deinde eundem liberum, & heredem inſtituerit: eo eodem iudicio damnatus, non *t* eſt famoſus: quia non ſuo nomine condemnatur: quippe cùm initio lis in eum conteſtata non ſit.

De ea quæ ventris nomine per calumniam XVIII. vel per ignorantiam, in poſſeſſionem miſſa eſt XIX. & ex ea cauſa condemnata, vel non: & de eius patre.

15. *Vlpianus* lib. 8. ad Edictum.

NOtatur *u*, quæ per calumniam ventris nomine in poſſeſſionem *x* miſſa eſt *y*, dum ſe aſſeuerat *z* prægnantem *a*.

16. *Paulus* lib. 8. ad Edictum.

CVm non prægnans eſſet, vel ex alio *b* concepiſſet.

17. *Vlpianus* lib. 8. ad Edictum.

DEbuit enim coërceri, quæ prætorem decepit *c*. Sed ea notatur, quæ, cum ſuæ poteſtatis eſſet, hoc facit.

18. *Gaius* libro 3. ad Edictum Prouinciale.

EA quæ falſâ *d* exiſtimatione decepta eſt, non poteſt videri per calumniam in poſſeſſione fuiſſe.

19. *Vlpianus* lib. 8. ad Edictum.

NOn alia autem notatur, quàm *e* ea, de qua pronuntiatum eſt, calumniæ cauſa eam fuiſſe in poſſeſſionem miſſam. ¶ Idque, & in patre erit ſeruandum, qui calumnia cauſa paſſus *f* eſt, filiam, quam in

a adde §. 4. Inſt. de pœna temere litig.
b v. l. 29. inf. de dolo.
c furto, vi, iniuria, dolo, & famoſis actionibus quæ ex delictis deſcendunt.
d Ignorantia facti non punienda. adde l. 11. §. 4. l. 14. & l. 4. §. 11. §. vlt. inf. eod.
e Continua tempora ignoranti cedunt.
g infamia notatur, τῶν πενθίμων γαμηθεισῶν, id eſt quæ ante nupſit, quàm luctus tempus exiret. vt *gal.* 2. c. 2.
h lugubria, hic veſtes lugubres ſunt, l. 15. §. 27. inf. de iniuriis triſtiue habitus, inſignia luctus, l. 15. C. ex quibus cauſis infamia. atra ſigna. Ouidius 1. Faſtor. Inſignia autem luctus hæc, abſtinere à conuiuiis, ornamentis, & alba veſte. Paulus 1. ſent. 21. §. 3. vt hinc colligas, mulieres in luctu, aurum, purpurã, & monilia depoſuiſſe, atram veſtem ſumpſiſſe. adde Maleragium 3. Miſcellaneorum 14.

† Lugubrium vſus hodie remiſſus eſt l. 15. C. eod. l. 21. Bal. 2. c. 5. πενθ́ εικὸς ... Seneca epiſt. 64. Annum fœminis ad lugendum conſtituere maiores non vt tamdiu lugerent, ſed vt ne diutius. Viris nullum legitimum tempus eſt, quia nullum honeſtum. *k* atqui quod de marito, id de ſponſo dicitur. l. 15. in fi. l. 16. §. 1. de ſponſal. l. 4. l. de fundo dotali. † hoc negligitur apud Gallos. *l* vt ita non incidat in pœnam l. 1. C. de ſecundis nuptiis. v. Cuiac. 6. obſ. 32. *m* quia ratio edicti ceſſat: nempe turbatio ſanguinis, l. 11. §. 1. inf. eod. quæ certè in ſponſa ceſſat. *n* Idem Harmen. 4. tit. 4. §. 14. *o* v. §. 3. inf. eod. *p* more maiorum facere quid, adde l. pen. ff. de iuſtitia. *q* duodecim menſium, l. 2. C. de ſecundis nuptiis, vt olim decem, vt ſcripſi ad l. 23. inſt. eod. *r* Elugere aliud eſſe, aliud lugere à quibuſdam notatur. Lugebatur maritus lugubribus, l. 8. l. eod. elugebatur anni ſpatio etiam ſine lugubribus, ob ſanguinis perturbationem, vt hîc. Lugebat maritum mulier intra legitimum tempus, pariens non elugebat, §. 2. inf. eod. lugebantur parentes & liberi: non tamen elugebantur, *in prin. huc legis*. Mariti interdum lugentur & elugentur: interdum non elugentur, licet lugeantur: interdum elugentur, licet non lugeantur. Primus caſus accidit, quum luctus non minuitur. Secundus, quum partus intra luctus legitimum tempus editus eſt, tunc enim minui luctus ſolet. Tertius, cum maritus perduellionis damnatus hoſtis & ſuſpendioſus, aut manus ſibi intulit, §. 3. inf. eod. Atque ita luctus deminutio, non continuò eluctus deminutio eſt. luctus minuebatur dupliciter, populo vel priuatis. Populo, ædis dedicatione, luſtro à cenſoribus condito, voti publicè ſuſcepti ſolutione. Priuatis, cùm liberi naſcerentur, cum honos in familiam veniret, cum pater aut liberi aut frater ab hoſte captus domum rediret, cùm propiore quis cognatione quàm is qui lugeretur, natus eſſet, cum in Caſto Cereris conſiſterent, Feſt. in minuebatur, Paul. 1. ſent. 21. §. 3. Spartianus in Adriano & Aelio Vero. *ſ* Sanguinis turbationis rationem, non ipſius luctus habet prætor, cùm intra certum tempus nuptiis interdicit mulieribus. Igitur & eorum qui lugentur, & qui lugeri non poſſunt vxores prohibentur intra luctus tempus nubere. 4. Harm. 6. §. 19. Porrò turbationem ſanguinis, σύγχυσιν τοῦ σπέρματος, ſeminis turbationem author Eclogæ illo loco appellat vt & Harmenopulus 4. tit. 6. §. 62. Quid ſi quæ turbatio ſanguinis neſciret, vt planè conſtet partum prioris eſſe mariti? propter ante & vitricum antenuptialis donationis priuabitur. Nou. de reſtit. 39. 4. Harm. 5. §. 65. *t* i. ſeminis *z* Ecl. & Harm. d. l. 25. C. eo. l. 33. in fi. ff. de Spiſt. *u* Ita author Ecl. d. c. 5. Imò, falſum. Harmenopulus enim c. tit. 5. §. 60. vetat eam quæ virum eluget, tametſi pepererit, prohiberi adhuc nubere. Idem author & apud eum Scholiaſtes, ibid. ... rem totam ita conciliat: viduas, τῶν ἐντίμων ἀνδρῶν, hoc eſt, infamium, & eorum qui elugeri non ſolent, ſi intra tempus legitimum luctus pepererint, ſtatim poſſe nubere: Eorum verò qui lugeri ſolent καὶ τῶν ἐντίμων, i. qui integræ famæ, etiamſi intra tempus luctus pepererint, nubere non poſſe. Ceſſare quidem hoc caſu σύγχυσιν τοῦ σπέρματος, hoc eſt, turbationem ſeminis: ſed alteram prohibitionis cauſam ſupereſſe, τὴν ἐπιτιμίαν καὶ τιμὴν τοῦ ἀνδρὸς honorem & reuerentiam quæ viro debetur.
x Cur? nulla enim turbatio ſanguinis metuitur.
y §. 5. l. 14. l. 35. inf. de religioſis. *z* i. transfugæ: αὐτόμολοι dicit Eclogæ author. ... Cuiac. 6. obſer. 26. & 15. c. 14. adde l. 8. §. 1. inf. de pœnis.
a ἢ κατακριθεὶς ἐπὶ τυραννίδι ἢ προδοσίᾳ. Ecl. d. c. 3. perduellionis damnatus & proditor.
b Carnificis loco habebatur is qui ſe vulneraſſet vt moreretur. Feſt. in Carnifice.
c vi vit. §. ſi quis. ff. de his qui notantur infamia.

a l. 8. §. ri.
b v. l. 9. l. de iuris & facti ignor. l. 157. l. 167.
c l. 169. inſt. de regul. iur.
d aliud eſt in grauioribus delictis l. 20. inſt. de obli. & actionibus.
e legendum eſt ſed, hoc ſenſu: ſi filiusfamilias iuſſu patris lugentem ducat, veniam meretur: pater autem notatur.
f notatur, Hal.
g imò notari videtur, l. 60. in fi. inf. de ritu nupt. maximè ſi retineat, poſtquam ad legitimos annos peruenerit. l. 4. in fi. C. de incestis.
h pater ſcilicet.
i l. 11. inf. ff. eo. l. 3. inf. de nouat.
k 21. Bal. 2. c. 2.
l Sententia arbitri non per omnia ſententia eſt. Vim ſententiæ & effectum non habet, vt hic. Cur arbitri munus non eſt publicum. vt iudicis, l. 78. inf. de iudiciis. & ex eo cauſa arbitris maiores dicuntur. l. 32. §. 7. inf. de arbitris.
m l. 20. inſ. eod. l. 13. 16. 19. C. eo.
n Extrinſecus eloqui, hoc eſt, ſine cauſa cognitione.
o v. leg. 21. l. de pœnis. Pœnam legitimam regulariter per iudicem minui vel augeri poſſe hinc colligunt: tamen ſocinum regula 193. Nyſingerum 2. obſ. 54. plenius diximus ad l. 11. de pœnis, Gandinum tract. de maleficiis Rubrica, Pœna poſſit augeri. Gayl. 2. de pace publica, c. 9. Vbi notat, maiorem magiſtratum id poſſe.
p atqui, pœna non iudicis auctoritate, ſed lege ſeruata eſt, l. 1. §. quæſtio, l. ad Trebell. l. 131. l. 244. l. de ver. ſig.
q 21. Ecl. 2. c. 3. & è contrario, ſi mitius ſit condemnatus, l. 3. §. C. eo. l. 6. l. de iur. ...
r l. 1. l. ſtellionatus, 21. Ecl. 2. c. 3.

ſ Imo non irrogat, l. 2. ff. de crimine ſtellionat. an hoc crimen ſit famoſum v. Cuiac. 10. obſer. 26. Robert. 4. ſent. 17.
t caſum excipe l. 4. §. 3. ff. eodem.
u l. 3. §. per calumniam. ff. de ventre in poſſeſſ. v. l. 1. §. 4. ff. ſi mulier ventris nomine. l. 3. §. fin. inſer vt vis ſit.
x bonorum defuncti ſcilicet.
y & quam prætor pronunciauit miſſam eſſe in poſſeſſionem per calumniam.
z Falſo, & ita mentitur prætori l. 17. ff. eo.
a ex defuncto.
b non ex defuncto de cuius bonis agitur.
c & contumax fuit, l. 1. §. interdum. l. de iniſ. ...
d Falſa exiſtimatio excuſat à calumnia, & ſic à pœna calumniæ, i. infamia.
e l. 2. §. calumniatur, ff. eodem.
f Patri ſ. a interdum patientia nocet, l. 31. ... ff. eodem.

paticntia

Universidad Rey Juan Carlos

poteſtate habebat, in poſſeſſionem ventris nomine mitti.

De ſententia, Calliſtis commoneris videris accuſationis inſtigator fuiſſe.

20. *Papinianus* lib. 1. Reſponſorum.

OB hæc verba ſententiæ præſidis prouinciæ, *Calliſte commonens videris a accuſationis inſtigator b fuiſſe*: pudor e potius oneratur, quàm ignominia videtur irrogari: non d enim, qui exhortatur, mandatoris e opera fungitur.

De teſtatione reprobata.

21. *Paulus* lib. 1. Reſponſorum.

LVcius Titius crimen intendit Gaio Seio, quaſi iniuriam paſſus: atque in eam rem teſtationem apud præfectum prætorio recitauit: præfectus, fide non habita teſtationis, *verbis Lucius Titius Lucium Titium poſſumus eſſe à Caio prouocationis*: quæro, an teſtes, quorum teſtimonium reprobatum eſt, quaſi ex falſo teſtimonio, inter infames habeantur? Paulus reſpondit nihil proponi, cur hi de quibus quæritur, infamium loco haberi debeant: cum non f oportet ex ſententia, ſiue iuſta, ſiue iniuſta, pro alio habita alium prægrauari g.

De pœnis.

22. *Marcellus* lib. 2. Publicorum.

ICtus fuſtium infamiam non h importat i, ſed k cauſa l, propter quam id pati meruit, ſi ea fuit, quæ infamiam damnato irrogat. In cæteris quoque generibus pœnarum eadem forma ſtatuta eſt.

De luctu parentum, liberorum & agnatorum.

23. *Vlpianus* lib 8. ad Edictum.

PArentes & liberi vtriuſque ſexus, nec non & cæteri adgnati, vel cognati ſecundum m pietatis rationem, & animi ſui patientiam n, prout quiſque voluerit, lugendi ſunt. qui autem eos non eluxit, non notatur infamia o.

24. *Idem* lib. 6. ad Edictum.

IMperator Seuerus reſcripſit, non p obfuiſſe mulieris famæ eius quæſtum in ſeruitute factum.

De luctu parentum, quorum hereditas ad filios non pertinet. 1. De luctu eius qui in bello cecidit.

25. *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

EXhæredatum quoque filium luctum habere patris memoriæ, placuit q. Idemque & in matre iuris eſt, cuius hæreditas ad filium non pertinet.

1 ¶ Si quis in bello ceciderit, & ſi r corpus eius non compareat, lugebitur.

DE PROCVRATORIBVS ſ & defenſoribus.

TIT. III.

Definitio procuratoris. 1. Quarum rerum, & quibus modis detur procurator. 2. Vſus procuratoris. 3. De abſente.

Vlpianus lib. 9. ad Edictum.

PRocurator eſt t, qui u aliena negotia mandatu x domini adminiſtrat.

1 ¶ Procurator autem vel omnium rerum, vel vnius rei eſſe poteſt, conſtitutus, vel coram, vel per nuntium, vel per epiſtolam: quamuis quidam (vt Pomponius lib. viceſimo quarto ſcribit) non z putent a vnius rei mandatum ſuſcipientem, procuratorem eſſe: ſicuti ne is quidem, qui rem perferendam, vel epiſtolam, vel nuntium b perferendum ſuſcepit, propriè procurator appellatur: ſed verius eſt, eum quoque procuratorem eſſe, qui c ad vnam rem datus ſit.

ſ hoc verbo conſtat iudicem extrinſecus loqui, non ferre ſententiam l.13. §.6.ſ.eo. l.17. 19. Cod. eod. adde quæ de hoc verbo, videri, ſcripſi ad l.1. §.5. inſr. ad Turpilianum.
b quo nomine quis incidit in Turpillianum l.1. §. pro. inſ. ad Turp. c Pudoris & ignominiæ differentia.
d Exhortari & mandare differunt, quia exhortatur, nō continuo mandare intelligitur. multū intereſt præſes prouinciæ pronūciet, videris inſtigator fuiſſe calumniæ, an verò, inſtigator fuiſti, vel inſtigator fuiſti & mandaſti.
e damnatoris. Ita legendum cenſet Antonius Faber 6. coniecturarum 6. nec enim Præſes qui ita loquitur, videris inſtigator fuiſſe, damnat, ſed exhortatur ne in poſterum calliditati cōmictis abſtineatur.
f Grauari alterius ſententia etiam iniuſta neminem oportet v. C. res inter alios acta.
g Cur ſtaticum ii qui non probantur, videantur reprobari vi. l. 40. §. ſed & ſi §. de procur. hoc igitur iudicis accuſatore prægrauatur, non teſtis.
h Imò irrogat l. pen. §. 1. ſ. de vac. & excu. cognit.
i l. 14. C. eod.
k ſic pœna martyrem non facit, ſed cauſa. Auguſtinus Epiſt. 61. & 167. & lib. 3. contra Creſconium, & in Pſal. 34. parte 2. & in Pſalmum 43.
l de qua l. 16. C. eo.
m hoc eſt, luctus parentum ac liberorum impedimēto non eſt nuptiis voluntarius eſt nō neceſſarius; non à lege, ſed à pietate cuiuſque & animi ſententia indicitur.
n Fortè legendum eſt *pariendum*, vt animi ſui patientia, ſit idem quod ſequitur, prout quiſque voluerit. quod cuique videbitur atque apparuerit o l. 21. §. eod. p atqui lenoni, lenocinium ſeruitute exhibitum poſt adeptam libertatem nocet l. 4. §. 3. ſ. eo. q pietas enim parentibus ſemper debetur l. 1. inf. de obſequiis ſemper: id eſt etiam ab exhæredato, & hic. r Lugendus eſt maritus in bello occiſus, etiamſi corpus eius non appareat. ſ adde §. 1. de his per quos. 1. C. 13. & deinceps de defenſore v. l. 128. in ſ. l. 73. inf. eo. t Procurator actor ſeu procurator is eſt, cui mandata eſt negotiorum abſentis adminiſtratio: quique eam agit quām conuenitur nomine negotiorum abſentis quæ gerit. Atque hic dicitur, ἐπίτροπος & ἐντολεύς & σύνδικος, defenſor, mandatarius ſeu aduocatus 8. Eſt. 2. in Zenomate ſeu alias inſcriptione. quid ſit procurator vide apud Ciceronem pro Cæcina. Certè olim per alium nemo agere poterat; hodie poteſt agi. Inſ. de his per quos agere poſſumus: dixi ad l. 123. inſ. de reg. iur.
u Imò & qui ſua l. 34. inſ. eod.
x Imò & qui ſine mandato l. 35. in pr. ſ. eod.
y Mandari poteſt procuratio præſentibus & nudis verbis & per literas & per nuntium & apud acta præſidis & magiſtratus. Paulus 1. ſent. 3. §. 1.
z vide Theoph. Inſt. per quas perſonas agere, vbi dixi
a & male: Procurator enim aut ad litem, aut ad omne negotium aut ad partem negotii, aut ad res adminiſtrandas datur. Paul. 1. ſent. 3. §. 2. Putabant autem procuratorem eum legitimum dici, qui omnium rerum eſſet procurator. Cicero pro Cæcina. Verum nec tum procurator decreuit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerum eius, qui in Italia non ſit, abſitve Reipublicæ cauſa, quaſi quidam & pene dominus, hoc eſt, alieni iuris vicarius.
b Nuntium perferens vel epiſtolam, propriè non eſt procurator.
c l. 10. Cod. eod. v. l. 12. §. contraria, inſr. mandati.

2 ¶ Vſus autem procuratoris perquàm neceſſarius a eſt: vt qui rebus ſuis ipſi ſuperceſſe vel nolunt, vel non poſſunt, per alios poſſint vel agere, vel conueniri.

3 ¶ Dari autem procurator & abſens poteſt.

De certo, & furioſo.

2. *Paulus* lib. 8. ad Edictum.

DVmmodo certus ſit, qui datus intelligetur: & is ſibi ratum habuerit.

1 ¶ Furioſus non b eſt habendus abſentis loco: quia in eo animus c deeſt, vt ratum habere non poſſit.

De lite futura, quibus modis procurator detur.

3. *Vlpianus* libro 9. ad Edictum.

ITem & ſi ad d litem futuram e & in f diem, & ſub conditione & vſque ad diem dari poteſt.

4. *Paulus* lib. 8. ad Edictum.

ET in g perpetuum.

Quis dicatur præſens.

5. *Vlpianus* libro 7. ad Edictum.

PRæſens habetur, & qui in hortis eſt:

6. *Paulus* lib. 6. ad Edictum.

ET qui in foro, & qui in vrbe, & h in continentibus i ædificiis.

7. *Vlpianus* lib. 7. ad Edictum.

ET ideo procurator eius præſenti eſſe videtur.

De filio vel filiafam. 1. An inuitus. 2. An veteranus, aut miles procurator eſſe poſſit. 3. Edictum de procuratore compellendo iudicium accipere, & quibus ex cauſis non compellitur.

8. *Idem* lib. 8. ad Edictum.

FIliusfamilias k & ad agendum dare procuratorem poteſt, ſi quæ ſit actio qua ipſe experiri poteſt: non ſolum ſi l caſtrenſe peculium habeat, ſed & quiuis filiusfamilias: vt puta iniuriam paſſus dabit ad iniuriarum actionem: ſi forte neque pater præſens ſit, nec patris procurator velit experiri: & erit iure ab ipſo filiofamilias procurator datus. Hoc amplius Iulianus ſcribit: & ſi filiofamilias patri per filium eius in eadem poteſtate manentem fiat iniuria, neque auus præſens ſit: poſſe patrem procuratorem dare ad vlciſcendam iniuriam, quam nepos abſentis paſſus eſt.

¶ Ad defendendum m quoque poterit filiusfamilias procuratorem dare.

¶ Sed & filiafamilias poterit dare procuratorem ad iniuriarum actionem. Nam quod ad dotis exactionem, cum patre dat procuratorem, ſuperuacuum eſſe Valerius Seuerus ſcribit n: cum ſufficiat patrem dare o ex filiæ voluntate: ſed puto, ſi fortè pater abſens ſit, vel ſuſpectæ vitæ, (quo caſu ſolet filiæ competere de dote actio) poſſe eam procuratorem dare.

¶ Ipſe quoque filius procurator dari poterit, & ad agendum & ad defendendum.

1 ¶ Inuitus p procurator non ſolet dari. q inuitum r accipere debemus, non eum tantum, qui contradicit: verùm s eum quoque, qui conſenſiſſe non probatur.

2 ¶ Veterani, procuratores fieri poſſunt.

¶ Milites ſ autem, nec t ſi velit aduerſarius, procuratores dari poſſunt: niſi hoc tempore u litis conteſtatæ, quocunque caſu prætermiſſum eſt: excepto eo, qui in x rem ſuam procurator datus eſt: vel qui communem cauſam omnis ſui numeri perſequatur: vel ſuſcipit: quibus talis procuratio conceſſa eſt.

3 ¶ *Procuratorem ad litem ſuſcipiendam datum pro quo conſentiente dominus iudicatum ſolui exponit, prætor ait y, iudicium accipere cogam.*

¶ Verùm ex cauſa non debebit compelli, vt puta inimicitiæ capitales interuenerunt inter ipſum procuratorem, & dominum: ſcribit Iulianus debere in procuratorem denegari actionem.

¶ Item ſi dignitas acceſſerit procuratori, vel reipublicæ cauſa abfuturus ſit.

9. *Gaius* libro 3. ad Edictum Prouinciale.

AVt ſi z valetudinem, aut ſi neceſſariam a peregrinationem allegæt.

10. *Vlpianus* libro 8. ad Edictum.

VEl ſi hæreditas ſuperueniens eum occupet: vel ſi qua alia c iuſta cauſa.

¶ Hoc amplius, & ſi habeat præſentem dominum, non debere compelli procuratorem.

11. *Paulus* lib. 8. ad Edictum.

SI tamen dominus cogi poſſit.

12. *Gaius* libro 3. ad Edictum Prouinciale.

SEd etiam ex his d cauſis dicitur aliquando cogendum procuratorem iudicium accipere: vel ſi dominus præſens non ſit, & actor adſirmet e, tractu temporis futurum, vt res pereat.

13. *Vlpianus* lib. 8. ad Edictum.

SEd hæc neque paſſim admittenda ſunt, neque diſtrictè f deneganda: ſed à prætore, cauſa cognita, temperanda.

a vide l. 68. de regulis iur. ſ.
b Imò furioſus habendus eſt abſentis loco l. 2. in ſ. inſr. de iure codicil. l. 17. §. 11. inſ. de iniuriis l. 124. in ſ. inſr. de regulis iuris.
c aut mens potius.
d Imò ad rem nōdum controuerſam dari non poteſt l. 6. §. 2. ſ. eo.
e atqui ſyndicus nō poteſt ad futuram litem conſtitui l. 6. §. 3. verſ. ſed ſi certi. ſ. quod cuiuſque vniuerſ.
f Fortè legendum eſt ex die: nā mox ſequitur vſque ad diem.
g i dum viuit l. 7. in pr. ſ. pro ſocio.
h vide l. 173. in ſi. inſr. de verb. ſig.
i Continentia vrbi ædificia, ſuburbia adiacentia l. 2. l. 87. l. 139. l. 147. l. 173. ſ. de verb. ſig.
k l. 33. in pr. ſ. eod.
l Cur ita eo caſu? vide l. 2. ſ. de Macedonia. & l. 1. §. vet. caſtrenſ. ſ. de collatione bonorum
m vide l. vlt. §. 1. C. de bonis quæ liberis.
n ſenſus eſt, Quod ad dotis exactionem attinet, cum patre dare procuratorem filia neceſſe non habet.
o vide l. 2. §. quod ſi in patris. inſr. ſoluto matr.
p l. 17. C. eod. l. 2. §. quarum ſ. de curat bonis dando.
q l. 5. inſ. de ſeruit. vrbanor.
r Inuitus & pro non conſentiente habetur, qui tacet vbi de eo obligando agitur: & ſic taciturnitas ad aliquem obligandum, pro conſenſu non habetur vide tamen Socinum regula 104.
ſ l. 5. C. de condict. ob cauſam.
t vide quæ ſcripſi ad l. 7. ſ. de poſtulando.
u l. 13. C. eod.
x l. 19. C. eod.
y Imò prætoris nullæ ſunt partes in eo l. 45. in pr. ſ. eod.
z l. 20. ſ. eod.
a l. 23. l. 44. inſr. eod.
b l. 32. inſr. eod.
c l. 44. inſr. eod.
d vt maximè his cauſis ſe impediri dixerit.
e vide l. 27. §. vlt. l. 12. §. fin. inſr. de arbit. l. 12. §. ſed eiſ dies inſr. de iudiciis.
f prafractè, ſeuerè: ſic in omnibus,

Universidad Rey Juan Carlos

a ad defendendum ſcilicet.
b l. 8. §. fin. 3. eod. l. 43 in ſin. ex. l. Praetoreus 23.
c ex parte domini, vel procuratoris vel utriuſque.
d l. 45. inf. eod. l. vlt. ...
e iudicatum ſolui.
f i. ex hac clauſula & ob rem defenſam à procuratore.
g & iudicium acceptum.
h plerunque enim debet dominus pro ſuo procuratore cauere iudicatum ſolui. l. 8. in fin. §. eod.
i l. vnic. C. de ſuſcipiendo.
k Haec verba videntur eſſe Triboniani, cuius enim ſtilum redolent, cautelam enim dicit pro cautione.
l lite integra l. 3. C. mandati.
m l. 55. l. eod.
n l. 8. in fin. l. 9. & ſequentib.
o vt ... ſenectus.
p vide l. 32. § de... 4. inf. de arbitris.
q v. l. 25. in princ. inf. eod.
r vide l. 3. §. 5. in fi. inf. de teſtib.
s l. 9. §. eod. l. 23. inf. mandati l. 2. §. 3. 8. ſi quis cautionibus.
t vide l. 3. inf. de teſtib.
u Adfinitas ſuperueniens excuſat procuratorem à munere procurationis ſuſcepto perficiendo, adde l. 23. C. de excuſ. tutor.
x v. l. 41. inf. de negot. ſer.
y vide l. 47. inf. de ... vide l. 49. inf. de Teſt. ... l. 5. §. ... inf. ... l. 12. in fi. §. de ...
z Suſpectus eſt qui operam ſuggerit inuito v. l. 49. inf. de ...
a Id eſt, falſus.
b Pudorem ſuum purgare volens audiendus eſt, id eſt, qui litigandi cauſam habere intelligitur.
c l. 29. inf. eod.
d vide l. 55. ... eod.
e ob ſumptus factos in litem l. 30. l. eod.
f ſumptus litis.
g Imo pars iudicij transferri poteſt l. 27. inf. ... rem.
h iudicis.
i inconſtantiam vide l. 75. inf. de regulis iuris.
k l. 8. in princ. §. de alienat. iudicij.

14. *Paulus* lib. 8. ad Edictum.

SI poſt datum a procuratorem capitales b inimicitiae interceſſerunt c non d cogendum accipere iudicium, nec ſtipulationem e ob rem f non defenſam committi: quoniam noua cauſa ſit.

De procuratore ad communi diuidundo iudicium dato.

15. *Vlpianus* lib. 8. ad Edictum.

SI defunctus ſit dominus ante litem g conteſtatam, iudicatum ſolui ſtipulatione pro h ſuo procuratore data, procurator compellendus eſt ad iudicium accipiendum: ita tamen, ſi hoc dominus ſciente procuratore, & non contradicente, fecit. quod ſi aliter actum eſt, iniquum quidem procuratorem teneri ſatis in ciuile eſt: committitur autem ob rem non defenſam ſtipulationis clauſula.

1 ¶ Qui ad communi diuidundo iudicium datus eſt ad agendum, idem i & ad defendendum videbitur datus, duplici k cautela interponenda.

De reuocatione procuratoris.

16. *Paulus* libro 8. ad Edictum.

ANte l litem conteſtatam libera poteſtas eſt vel mutandi m procuratoris, vel ipſi domino iudicium accipiendi.

17. *Vlpianus* lib. 9. ad Edictum.

POſt litem autem conteſtatam reus, qui procuratorem dedit, mutare quidem eum, vel in ſe litem transferre à viuo procuratore, vel in ciuitate manente, poteſt: cauſa tamen prius cognita.

1 ¶ Non ſolum autem ipſi, qui dedit procuratorem, hoc permittitur: ſed etiam haeredi eius, & caeteris ſucceſſoribus.

2 ¶ In cauſae autem cognitione non ſolum haec verſantur, quae n ſupra diximus in procuratore non compellendo ſuſcipere iudicium: verum & aetas o.

18. *Modeſtinus* lib. 10. Pandectarum.

AVt p religionis beneficium.

19. *Vlpianus* lib. 9. ad Edictum.

ITem ſi q ſuſpectus ſit procurator: aut in vinculis: aut in hoſtium, praedonumue poteſtate.

20. *Paulus* lib. 8. ad Edictum.

VEl iudicio r publico, priuatóve: vel ſ valetudine, vel maiore re ſua diſtringatur.

21. *Gaius* lib. 3. ad Edictum Prouinciale.

VEl exilio: vel ſi lateat: vel inimicus t poſteà fiat:

22. *Paulus* lib. 8. ad Edictum.

AVt adfinitate u aliqua aduerſario iungatur: vel haeres ei exiſtat.

23. *Vlpianus* lib. 9. ad Edictum.

AVt longa peregrinatio, aut aliae ſimiles cauſae impedimento ſint.

24. *Paulus* libro 8. ad Edictum.

MVtari debebit: vel ipſo procuratore poſtulante.

25. *Vlpianus* lib. 9. ad Edictum.

QVae omnia non ſolum ex parte rei, ſed x etiam in perſona actoris obſeruabuntur.

¶ Sed ſi aduerſarius, vel ipſe procurator dicat, dominum mentiri: apud praetorem haec finiri oportet. * nec y ferendus eſt procurator, qui ſibi adſerit procurationem: nam hoc ipſo ſuſpectus z eſt, qui operam ſuam ingerit inuito, niſi fortè purgare magis conuitium, quam procurationem exequi mallet: & hactenus erit audiendus, ſi dicat ſe procuratione quidem carere velle: ſed ſi id ei falſa a exiſtimatione ſua fiat. Caeterum * ferendus erit pudorem b ſuum purgans.

¶ Planè ſi dicat, in c rem ſuam ſe procuratorem datum, & hoc probauerit: * non debet carere d propria lite.

¶ Item ſi retentione e aliqua procurator vti velit, non facilè ab eo lis erit transferenda.

26. *Paulus* lib. 8. ad Edictum.

NIſi dominus f ei ſ ſoluere ſ paratus ſit.

De translatione litis ex parte actoris.

27. *Vlpianus* libro 9. ad Edictum.

IN cauſae cognitione etiam hoc verſabitur, vt ita demum transferri à procuratore iudicium permittatur, ſi quis omnia g iudicij h ab eo transferre paratus ſit. caeterùm ſi velit quaedam transferre, quaedam relinquere: iuſtè procurator hanc conſtantiam i recuſabit. Sed haec ita, ſi mandato domini procurator egit. caeterùm, ſi mandatum non eſt, cùm neque in iudicium quicquam deduxerit, nec tu ea comprobaſti, quae inuito te acta ſunt, tibi non praeiudicant, ideoque tranſlatio earum litium non eſt tibi neceſſaria, nec alieno facto onereris k.

¶ Haec autem cognitio procuratoris mutandi, praetoris eſt.

1 ¶ Si ex parte actoris, litis tranſlatio fiat: dicimus committi iudicatum ſolui ſtipulationem à reo factam atque & Neratius probat, & Iulianus, & hoc iure vtimur: ſcilicet ſi dominus ſatis accepit.

¶ Sed & ſi procurator ſatis accepit, & transferatur iudicium in dominum, verius eſt committi a ex ſtipulatu actionem, & à procuratore in dominum transferri.

¶ Sed b & ſi à domino, vel à procuratore in procuratorem iudicium transferatur: non dubitat Marcellus, quin committatur ſtipulatio, & haec vera ſunt. Et licèt procuratori commiſſa ſit ſtipulatio, tamen domino erit danda vtilis c ex ſtipulatu actio, directa penitus tollenda.

Si procurator iudicatum ſolui ſatis acceperit, vel dederit, & de actione iudicati.

28. *Vlpianus* lib. 1. Diſputationum.

SI procurator meus *iudicatum ſolui* ſatis acceperit, mihi ex ſtipulatu actio vtilis d eſt, ſicuti iudicati actio mihi indulgetur e. Sed & ſi egit procurator meus ex ea ſtipulatione, me inuito, nihilominus tamen mihi ex ſtipulatu actio tribuetur f. quae res facit, vt procurator meus, ex ſtipulatu agendo, exceptione debeat repelli: ſicuti cum agit iudicati non in rem ſuam datus, nec ad eam rem procurator factus. Per contrarium autem ſi procurator meus iudicatum ſolui ſatisdederit, in me ex ſtipulatu actio non datur. Sed & ſi defenſor meus ſatiſdederit g, in me ex ſtipulatu actio non datur h quia nec i iudicati mecum agi poteſt.

Si malit actor reum conuenire quàm procuratorem.

29. *Idem* lib. 9. ad Edictum.

SI actor malit dominum potiùs conuenire, quam eum, qui in rem ſuam procurator eſt: dicendum eſt ei licere k.

De impenſis à procuratore factis.

30. *Paulus* libro 1. Sententiarum.

ACtoris l procurator non in rem ſuam datus propter impenſas quas in litem fecit, poteſt m deſiderare n, vt ſibi ex iudicatione ſatisfiat, ſi dominus litis ſoluendo non ſit.

Si procurator litis domino ſucceſſit, vel non. 1. De pluribus procuratoribus vnius litis. 2. De pluribus procuratoribus.

31. *Vlpianus* lib. 9. ad Edictum.

SI quis o cùm procuratorio nomine condemnatus eſſet haeres exiſterit domino litis: iudicati actionem non rectè recuſabit: hoc ſi ex aſſe. ſin autem ex parte haeres exiſterit, & totum ſoluerit: ſi quidem ei mandatum eſt hoc quoque, vt ſoluat, mandati actionem o aduerſus cohaeredes habebit: ſi non ſit mandatum, negotiorum geſtorum actio datur p.

¶ Quod eſt, & ſi haeres procurator non exſtiterit, & ſoluerit.

1 ¶ Vnius litis plurium perſonarum plures dari procuratores, non q eſt prohibitum.

2 ¶ Iulianus ait, eum, qui dedit diuerſis temporibus procuratores duos: poſteriorem r dando, priorem prohibuiſſe videri.

32. *Paulus* lib. 8. ad Edictum.

PLuribus procuratoribus in ſolidum ſimul ſ datis, occupantis t melior u conditio erit x: vt y poſterior non ſit in eo, quod prior petit, procurator.

De ſerui & filiifam. procuratore. 1. De eo qui de ſtatu ſuo litigat. 2. De defenſione abſentium. 3. Edictum vt qui alterius nomine agat, eum ... defendat, & de rato cauere. 4. Aequitas prioris partis ſupra ſcripti edicti. 5. Qui defenſore egeant vel non.

33. *Vlpianus* lib. 9. ad Edictum.

SErvum quoque, & filiumfamilias z, procuratorem poſſe habere aiunt, & quantum ad filiumfamilias, verum eſt: in ſeruo hæſitamus, & negotia quidem peculiaria ſerui poſſe gerere aliquem a, & hoc caſu procuratorem eius eſſe admittimus: quod & Labeoni videtur: actionem autem intendere vetamus a.

1 ¶ Eum verò, qui de ſtatu ſuo litigat, procuratorem habere poſſe † non dubitamus: non ſolum in adminiſtratione rerum, ſed etiam in actionibus, quae ei, vel aduerſus eum competunt: ſiue ex poſſeſſione ſeruitutis, ſiue libertatis de ſuo ſtatu litigat. Ex contrario quoque eum procuratorem dari poſſe manifeſtum eſt.

2 ¶ Publicè vtile eſt b, abſentes à quibuſcumque defendi: nam c & in capitalibus iudiciis defenſio datur d.

¶ ¶ Vbicumque itaque abſens quis damnari poteſt, ibi quemuis verba pro eo facientem, & innocentiam e excuſantem audiri aequum eſt, & ordinarium admittere, quod ex reſcripto f Imperatoris noſtri apparet. 3 ¶ Ait g praetor: *Cuius nomine quis*

a Imò non tenebitur fideiuſſores dati & accepti l. 4. in fin. inf. quemadm. ſign. vel ... ſolutio.
b Tranſlatio litis ſit vel à procuratore ad dominum, vt §. eo. vel à procuratore ad alium.
c cuſtis ei actionibus l. 49. in fin. inf. de acq. ...
d Contrahere enim quiſque ea qualitate praeſumitur, quam gerit l. penul. §. ſi quis cautionib.
e non procuratori, niſi in rem ſuam datus ſit l. 6. in fin. inf. quod cuiuſque vniuerſ.
f Vtilis l. 79. ... de ... obl.
g l. 61. eod.
h directa: ſed vtilis.
i vide l. 13. §. 5. §. de exceptione rei iudicatae.
k Imo non licet l. 55. inf. eod.
l & rei.
m poteſt etiam vti retentione l. 15. in fin. §. eod.
n l. 53. in princ. §. de paſtis ... inf. mandati ... l. 33. C. hac ... ſtab.
o l. 20. C. ...
p v. l. 38. in fi. C. famil.
q Imò, illi neceſſarium eſt vt ... procuratorem dari l. 5. § pen. ... ditatem ...
r Poſterior procuratore confirmato, prior tacitè reuocatus intelligitur.
ſ eodem tempore: Quid ſi diuerſis temporibus dati? Poſteriorem dico priorem reuocaſſe, quis intelligitur l. 31. in §. ...
t l. 14. inf. de ... adm. id eſt, eius qui litem conteſtatus eſt.
u cur non vterque in ſolidum conueniatur? l. 60. ... debet. inf. ... dat.
x vtro eius ſolidius: quia factum eſt domini, litis occupando.
y prioris diligentia poſteriori nocet.
z l. 8. in pr. §. ...
a id eſt ſeruus ad negotia, non ad iudicia, procuratorem conſtituere poteſt, adde l. 13. in pr. inf. ſi quis ... ſolui.
† hodie non habet l. 5. l. ... de adſertione tollenda.
b l. 12. C. eod.
c l. 3. C. de ... cuſat.

d Immò in his procurator non datur l. penult. §. vltim. inf. de publ. iud.
e fortè abſentiam, & ita legit Cuiacius apud Paulum 5. ſent. 16. §. 11. Nam ad abſentiam tantum excuſandam procurator admittitur, non innocentiam, quae ſit oſtendendam.
f vide l. 3. Cod. de accuſat.
g Tertium edictum de procuratoribus. Primum vide in l. 8. inf. ... Secundum in lege 16. l. 17. §. eodem.

actionem

Universidad Rey Juan Carlos

adiutorem dari ſibi poſtulabit, is cum viri boni arbitratu deſen- derit ei, qui nomine agit, id ratum habere eum dominum, quem ei ex perſonis boni viri arbitratu ſatiſdet.

4 ¶ Aequum b prætori viſum eſt eum c, qui alicuius nomine procurator experitur, eundem d etiam defenſionem ſuſcipere.

5 ¶ Si quis in rem ſuam procurator interueniat, adhuc erit dicendum, debere eum defendere: niſi forte ex neceſſitate fuerit factus f.

34. Gaius lib. I. ad Edictum prouinciale.

SI quis in rem ſuam procuratorio nomine agit, veluti emptor hereditatis, an debeat inuicem vendi- torem defendere? & placet, ſi bona fide, & non in fraudem eorum g, qui inuicem agere vellent, geſtum ſit negotium, non oportere eum inuicem h defendere.

1. De liberti ingrati accuſatione. 2. Quem et caſum & ubi procurator defenſor cogitur. 3. Quid ſit defendere.

35. Vlpianus libro 9. ad Edictum.

SEd & hæ i perſonæ procuratorum debebunt defen- dere k, quib. ſine mandatu agere licet: vt puta liberi l, licet ſint in poteſtate: item parentes, & fratres, & af- fines, & liberti.

1 ¶ Patronus libertum * & * per procuratorem m, vt ingratum accuſare poteſt: & libertus per procurato- rem reſpondere.

2 ¶ Non ſolùm autem ſi actio poſtuletur à procu- ratore, ſed & præiudicium, vel interdictum: vel ſi ſti- pulatione legatorum, vel damni infecti velit caueri: debebit abſentem defendere in competenti tribunali, & eadem prouincia. Ceterùm cogi o eum etiam in prouinciam de Roma abire, vel è contrario: vel à pro- uincia in aliam prouinciam, & defendere p: durum eſt.

3 ¶ Defendere autem eſt, id facere, quod dominus in litem faceret, & cauere idonee: nec debebit du- rior conditio procuratoris fieri, quàm eſt domini: præterquàm in r ſatiſdando.

¶ Præter ſatiſdationem procurator ita defendere videtur, ſi iudicium accipiat, vnde quæſitum eſt apud Iulianum, an compellatur, an verò ſufficiat, ob rem non defenſam ſtipulationem f committi? & Iulianus ſcribit libro tertio digeſtorum, compellendum acci- pere iudicium: niſi & agere ex cauſa cognita recuſane- rit x, vel ex iuſta cauſa remotus fuerit. [Defendit pro- curator etia r qui patitur quod dominus pateretur.]

¶ Defendere videtur procurator, & ſi in poſſeſſio- nem venire patiatur y cum quis damni infecti ſatiſ- vel legatorum deſideret.

36. Paulus lib. 8. ad Edictum.

VErùm & in operis noui nunciatione a. Sed & ſi ſeruum ex cauſa noxali patiatur duci, defendere videtur. Ita tamen vt in his omnibus ratam rem dominum ha- biturum caueat.

Quarum actionum nomine dominus defendi debet. 1. De pluribus defenſoribus.

37. Vlpianus libro 9. ad Edictum.

OMnium b autem actionum nomine debet defende- re: etiam earum, quæ d in heredem non dantur.

1 ¶ Vnde eſt quæſitum, ſi aduerſarius plures inten- dit actiones, & in ſingulas ſinguli exiſtant defenſores ſuſcipere parati, an abſens defenſus videatur? & videri eum rectè defendi Iulianus ait. quo iure nos vti Pomponius ſcribit.

38. Idem lib. 40. ad Edictum.

NOn tamen eouſque procedendum erit, vt, ſi decem milia petantur, & exiſtant duo defenſores para- ti in quina defendere e audiantur.

In quibus cauſis dominus defendi debet. 1. Ex quibus cauſ. 2. Et quos ratam habiturus caueri debet. 3. Si pater de dote. 4. Vel filij nomine iniuriarum agat. 5. De ſtatus controuerſia. 6. De procuratore eius contra quem reſtitutio poſtulatur.

39. Idem lib. 9. ad Edictum.

NOn ſolùm autem in actionibus, & interdictis, & in ſtipulationibus debet f dominum defendere: ve- rùm in interrogationibus quoque: vt in iure interro- gatus ex omnibus cauſis reſpondeat, ex quibus domi- nus.

¶ An igitur heres ſit abſens, reſpondere debebit h: & ſi reſponderit i vel tacuerit k, tenebitur.

1 ¶ Qui alieno nomine agit quamcumque actio- nem, *ratam rem dominum habiturum,* ad quem ea res pertine- bit, cauere debet m.

¶ Sed interdum licèt ſuo nomine procurator ex- periatur, tamen de rato debebit cauere, vt Pompo- nius libro viceſimoquarto ſcribit, vt puta iuſiurandum procuratori retulit, iurauitque abſenti dari oportere, agit hoc iudicio ſuo nomine propter ſuum iuſiuran- dum: neque enim hæc actio domino competere po- tuit, ſed debebit de rato cauere.

¶ Sed & ſi procurator conſtitutum eſt, & ex ea cau ſa agit, dum tandem non eſt, quin locus ſit de rato cautioni. Idque Pomponius ſcribit.

2 ¶ Quæritur apud Iulianum vtrum dominum ſo- lùm ratam rem habere debere ſatiſdare, an etiam ce- teros creditores? & ait duntaxat de domino caven- dum: nec illis verbis, *ad quem ea res pertinet,* creditores contineri. nam nec ipſi domino hæc incumbebat cautio.

3 ¶ Si de dote agat pater, cauere a debet ratam rem filiam habituram, ſed & defendere eam debet, vt & Marcellus ſcribit.

4 ¶ Si pater filij nomine iniuriarum b agat: (cùm duæ ſint actiones, vna patris, altera filij) ceſſat c de rato cautio d.

5 ¶ Si e ſtatus controuerſiam f cui faciat procu- rator ſiue g ex ſeruitute in libertatem aduerſus eum qui litiget, ſiue ipſe ex libertate in ſeruitutem petat: debet cauere ratam rem dominum habiturum (& ita edicto ſcriptum eſt) vt ex vtroque latere quaſi actor habeatur.

6 ¶ Eſt & caſus, quo quis eiuſdem actionis nomine & de rato caueat, & iudicatum ſolui, vt puta, poſtulata eſt cognitio de in integrum reſtitutione, cum minor circumſcriptus in venditione dicetur h alterius pro- curator exiſtit. debet cauere hic procurator & ratam rem dominum habiturum: ne fortè dominus reuer- ſus velit quid petere: item iudicatum ſolui: vt, ſi quid fortè propter hanc reſtitutionem in integrum præ- ſtari adoleſcenti debeat, hoc præſtetur. & hæc ita Pomponius libro xxv. ad Edictum ſcribit.

7 ¶ Item ait, ſi ſuſpectus l tutor k poſtuletur, de- fenſorem eius oportere etiam l de rato cauere, ne re- uerſus ille velit retractare m quod actum eſt: ſed non facilè per procuratorem quis ſuſpectus accuſabitur: quoniam famæ cauſa eſt n: niſi conſtet ei à tutore man- datum nominatim: aut ſi etiam abſente tutore, quaſi o non defenderetur, prætor erat cogniturus.

Quæ actiones per procuratorem exerceri poſſunt. 1. Quibus caſibus de rato caueri debet. 2. De ſatiſdationibus à defenſore præſtandis in actione reali. 3. Quando Ratihabitionis ſatiſdatio exigitur. 4. De his à quibus mandatum non exigitur.

40. Idem lib. 9. ad Edictum.

POmponius ſcribit, non omnes actiones per procu- ratorem poſſe quem inſtituere. Denique vt liberi, qui in poteſtate abſentis dicuntur, ducantur, interdi- ctum o non poſſe deſiderare ait: niſi, vt Iulianus ait, cauſa cognita id eſt, ſi * & * nominatim ei mandatum ſit, & pater valetudine, vel alia iuſta cauſa impediatur.

1 ¶ Si ſtipuletur procurator damni infecti, vel le- gatorum: debebit de rato cauere p.

2 ¶ Sed & is, qui q quaſi r defenſor ſit in rem actione conuenitur, præter ſolitam ſatiſdationem iudicatum ſolui, etiam de rato debet cauere. quid enim, ſi in hoc iudicio rem meam eſſe pronuntietur: & reuerſus ille, cuius defenſor extiterat, velit ſeandem vindicare? nonne ratum non videatur habere, quod iudicatum eſt? denique ſi verus procurator extitiſſet, vel ipſe præ- ſens cauſam ſuam egiſſet, & victus eſſet ſi iterum vindi- caret, exceptione rei iudicatæ ſummoueretur, & ita Iulian. lib. 50. Digeſt. ſcribit. nam cùm iudicatur rem meam eſſe, ſimul iudicatur illius non eſſe.

3 ¶ Ratihabitionis autem ſatiſdatio ante litis con- teſtationem à procuratore exigitur: ceterum, ſemel u lite conteſtata non x compellitur ad cautionem.

4 ¶ In his autem perſonis y, in quibus mandatum non exigimus, dicendum eſt, ſi fortè euidens ſit contra voluntatem eos experiri eorum, pro quib. interue- niunt, debere eos repelli: ergo non exigimus, vt ha- beant voluntatem vel mandatum: ſed ne contraria vo- luntas probetur, quamuis de rato offerant cautionem.

Si fœmina pro parentibus agat.

41. Paulus libro 9. ad Edictum.

FOeminas pro parentibus a agere interdum permitti- tur cauſa a cognita b: ſi fortè parentes morbus, aut ætas impediat: nec quemquam, qui agat, habeant.

Ad quas actiones procurator dari poteſt. 1. De obligatione domini & procuratoris. 2. Si fideicommiſſarius heredem. 4. Si creditor dominum pigneris. 5. Aut reus credendi vel debendi certum procuratorem dederit. 6. Vtrum in iudicijs diuiſoriis vnus plurium procurator eſſe poſſit. 7. Quomodo fideiuſſores reum latitantem defendere debeant.

42. Idem lib. 8. ad Edictum.

LIcèt in e popularib. * f actionib. procurator da- ri non e poſſit f: tamen dictum g eſt meritò eum, qui de via publica agit h, & priuato damno ex prohi- bitione afficitur, quaſi priuatæ actionis dare poſſe procuratorem i. Multò magis dabit ad ſepulchri vio- lati k: & eum de vi publica agit, priuato damno affectus

Margin notes (left):

a §. Inſtitutam inſt. de ſatiſd.
b vt ſcribit æqui- tatem in iudicijs ... ſemper ... arbitris ...
c non tamen tu- torem ... de ad- min. tut.
d agit.
e adde l. 4. §. de proc.
f Immò ob eam rationem non re- mouetur à defen- dendo l. 20. in f. §. eod.
g l. 5. §. que in fraudem.
h adde l. 1. C. con- tra muncer.
i coniuncti ſci- licet.
k de rato ſatiſ- dare l. 8. infrà de negotiis.
l l. 2. C. eod. l. 3. §. 3. infrà iudicatum ſolui.
m l. 4. §. de obſe- quiis.
n l. 20. in f. infrà de operis liber.
o v. l. 21. §. 1. l. de conſtitutionum.
p v. l. 156. §. de re- gulis iuris.
q id eſt, pignore vel fideiuſſore ...
r v. l. 166. infrà de reg. iur.
s ſatiſdationem ...
t hinc colligis non ſufficere id quod intereſt ſolutum. Immò ſufficit. l. 45. §. eo.
u & ſe acturum ...
x Immò qui id facit, defendere non videtur ...
y adde l. 55. infrà de oper. noui nun- ciatione.
z adde l. 6. infrà de maioribus.
a in procuratore actoris id verum eſt: nam rei pro- curator vel in vnum tem defen- dere poteſt. l. 46. §. 3. hoc.
b adeò procu- rator, etiam ... tantum actione vtatur.
d vt ſunt quæ ex maleficiis ... emancipati ... de collat. bono- rum.
e Cur ita? v. l. 2. §. de excep. l. 5. §. ... iudica. ſol- ui.
f vid. l. 7. de ſo- ... aſſ.
g procurator ſci- licet qui agit no- mine alieno.

Margin notes (right):

a l. 3. de §. ... auxil. l. 2. in ... ſolum.
b v. l. 5. §. 6. §. de iniuriis.
c d. l. 5. §. 7.
d ſecus ſi alius eſſet quam filius qui hac actione vteretur l. 23. §. pen. inf. ratam rem haberi.
e §. ... l. 36. f l. 2. §. vlt. ratam rem haberi.
g ſtatus contro- uerſiam facit, qui ex ſeruitute in libertatem vel ex libertate in ſerui- tutem petit.
h ... in f. ...
i l. 6. inf. ratam rem haberi.
k qui peragit ab- eſt.
l non tantum iu- dicatum ſolui.
m Retractandi verbum repetitur in l. 22. in f. ... rem rem.
n expedit enim defendi. l. 33. ... publicè ...
o de liberis ex- hibendis. l. 3. §. 2. infrà de liberis exhi- bendis.
p Cur itaq. l. 20. ratam rem.
q v. Inſt. de ſatiſ- dat. in prin. adde l. vlt. §. de ... vitor.
r Quaſi defenſor, verus defenſor non eſt ...
s atque l. 30 ...
t in rei vindica- tione ...
u Poſt litis con- teſtat. enim procuratore ſatiſda- tio non exigitur ...
x Immò etiã de rato caueri non admittetur ...
y ... l. 35. ...
z ſecus pro ex- traneis ...
a Fœminæ ne quidem pro pa- rentibus poſtu- lare, niſi cognito- re ſieri poſſint ... in rem ſuam ... ſuſcipere non prohibentur. Paul. ...
b vt quia ſœmi- næ non repeti- tur ...
c in popularib. actionibus pro- curator non ... extra quam in actione ſepul- chri violati ...

Footnotes (bottom):

h eo perente cum quo experitur. i Confeſſio procuratoris in iudicio ... obligat dominum: vt & tutoris vel curatoris pupillum vel adultum vide Rolandum à Valle ... & tacens in obligatione perſonali, pro conſentiente non ha- betur, vide tamen ... regula 394.
l l. 13. §. ... ſi eum de mandato incertus ... certum ... à procuratore iuſiurandi exceptio domino compe- ... de iureiur.

d l. ... c ... d quæ ſunt populi ... de popularibus ... vbi dicit quæ propriè ſint populares.
e l. 5. §. de popularibus.
f l. ... de procurat. g id eſt, receptum apud iuriſconſul. ...
h vide l. 45. §. 1. §. ...

Universidad Rey Juan Carlos

lati actionem is, ad quem ea res pertinet a.

1 ¶ Ad b actionem iniuriarum ex lege Cornelia procurator dari poteſt c nam & ſi pro publica vtilitate exercetur, priuata tamen eſt.

2 ¶ Ea obligatio, quæ inter dominum & procuratorem conſiſtere ſolet, mandati actionem parit d. Aliquando tamen non contrahitur obligatio mandati, ſicut euenit, cùm in rem ſuam procuratorem præſtamus, eòque nomine iudicatum ſolui promittimus: nam ſi ex ea promiſſione aliquid præſtiterimus, non mandati, ſed ex vendito e, ſi hæreditatem vendidimus, vel ex priſtina cauſa mandati agere debemus; vt ſit, cùm fideiuſſor reum procuratorem dedit.

3 ¶ Is cui hæreditas ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituta eſt, hæredem iure dabit procuratorem.

4 ¶ Sed & dominum pignoris creditor rectè dabit procuratorem ad Seruianam.

5 ¶ Porrò ſi vni ex reis credendi conſtitutum ſit, iſque alium in conſtitutam pecuniam det: non negabimus poſſe dare. Sed & ex duobus reis promittendi alter alterum ad defendendum procuratorem dabit.

6 ¶ Si plures hæredes ſint & familiæ herciſcundæ aut communi diuidundo agatur: pluribus eundem procuratorem non f eſt permittendum dare g: quoniam res expediri non poteſt circa h adiudicationes i & condemnationes, planè permittendum dare, ſi vni cohæredi plures hæredes exiſtant.

7 ¶ Item k latitante poſt litem conteſtatam ita demum fideiuſſores eum defendere videbuntur: ſi vel vnus ex his eum pro ſolido defendat: vel omnes, vel qui ex his vnum dederint, in quem iudicium transferetur.

De muto & ſurdo. 1. Qui procuratorem dare poſſunt. 2. In quibus actionibus defenſio non præſtatur. 3. Si curator abeſſe petatur. 4. Pœna non defendentis procuratoris. 5. Cui caueri debet ſeruus non abſens abſit. 6. Vtrum is qui iudicatum ſolui cauit, defendere cogatur.

43. *Idem* lib. 9. ad Edictum.

MVtus & ſurdus per eum modum: qui procedere poteſt, procuratorem dare non prohibetur, forſitan & ipſi dare: non quidem ad agendum, ſed ad adminiſtrandum l.

1 ¶ Cum quæreretur, an alicui procuratorem habere liceat, inſpiciendum erit, an non prohibeatur procuratorem dare. quia hoc edictum prohibitorium m eſt.

2 ¶ In popularibus actionibus, vbi n quis quaſi vnus ex populo agit, defenſionem, vt procurator, præſtare cogendus non eſt.

3 ¶ Is, qui curatorem alicui præſenti petat, non aliter exaudietur, niſi p adulto conſentiente. Quòd ſi abſenti curatorem eum habiturum neceſſe habet dare.

4 ¶ Pœna non defendentis procuratoris hæc eſt, vt denegetur ei actio q.

5 ¶ Si procurator agat, & præſens ſit abſentis ſeruus, Atilicinus ait ſeruo r cauendum, non procuratori. ¶ 6 Qui non cogitur defendere abſentem, tamen ſi iudicatum ſolui ſatisdedit defendendi abſentis gratia, cogendum procuratorem iudicium accipere, ne s decipiatur is, qui ſatis accepit. nam & eos, qui non coguntur rem defendere poſt ſatiſdationem cogi. Labeo ait cauſa cognita, temperandum: & ſi captio actoris ſit propter temporis tractum, iudicium eum accipere cogendum: quod ſi aut adfinitas diremta ſit, aut inimicitiæ interceſſerint u, aut bona abſentis poſſideri cœperint;

44. *Vlpianus* lib. 7. Diſputationum.

VEl ſi longinquior ſit abſuturus, vel alia y iuſta cauſa interuenerit.

Ad quas actiones procurator dari poteſt. An procurator verus hæreditatis, Ne vis fiat adiſicanti, & rato caueat.

45. *Paulus* lib. 9. ad Edictum.

NOn cogendum Sabinus z autem nullas a prætoris partes eſſe ad compellendum defendere: ſed ex ſtipulatu ob rem non defenſam agi poſſe: ac b ſi iuſtas cauſas habeat, cur iudicium accipere nolit, fideiuſſores non teneri: quia à vir bonus arbitraturus non fuerit, vt, qui iuſtam excuſationem adferret, defendere cogeretur. Sed & ſi ſatis non dedit, ſed repromittenti ei credendum eſt idem ſtatuendum eſt.

1 ¶ Qui ita de publico agunt, vt c & priuatum commodum defendant, cauſa cognita, permittuntur procuratorem dare, & poſtea alias agens exceptione repelletur. 2 ¶ Si procuratori opus nouum nunciatum ſit, iſque interdicto vti tatur, ut ei vis fiat ædificanti defenſoris partes eum ſuſtinere d, nec compelli cauere ratam rem dominum habiturum Iulianus ait. Et, ſi ſatisdederit, non animaduerto (inquit Iulianus) quo caſu ſtipulatio committatur.

De lite à domino in procuratorem transferenda. 1. De defenſione vtrique vel. 2. De ſatiſdatione ab eo præſtanda, qui alium defendit. 3. Verùm is qui iudicium reſtitutum accepit cogatur reſtitutorium iudicium accipere. 4. Quod procurator præſtet. 5. Aut recuperet. 6. Si quis à compromiſſario conueniatur.

46. *Gaius* lib. 3. ad Edictum prouinciale.

QVi proprio nomine iudicium accepiſſet, ſi vellet e procuratorem dare, in quem actor magiſtrat iudicium audire debet, ſolenniterque pro eo iudicatum ſolui ſatiſdatione cauere.

1 ¶ Atqui f defendit eum: cuius nomine ipſe non agat, liberum eſt vel in ſuam a rem defendere.

2 ¶ Qui alium defendit ſatiſdare cogitur, *nemo b enim alienæ litis idoneus defenſor ſine ſatiſdatione intelligitur* c.

3 ¶ Item quæritur, ſi iudicium acceperit defenſor, & actor in integrum reſtitutus ſit: an cogendus ſit reſtitutorium iudicium accipere, & magis placet cogendum.

4 ¶ Procurator vt in cæteris quoque negotiis gerendis, ita & in litibus ex bona fide rationem reddere debet. d Itaque quod ex lite conſecutus erit, ſiue principaliter ipſius rei nomine, ſiue extrinſecus ob eam rem, debet mandati iudicio reſtituere: vſque adeò vt & ſi per errorem aut iniuriam e iudicis non debitum conſecutus fuerit, id quoque reddere debeat f.

5 ¶ Item contra, quod ob eam iudicatam procurator ſolueris, contrario g mandati iudicio recuperare debet: pœnam h autem, quam ex ſuo delicto præſtitit, recuperare non i debet.

6 ¶ Litis impendia k bona fide facta, vel ab actoris procuratore, vel à rei, debere ei reſtitui æquitas ſuadet.

7 ¶ Si duobus mandata ſit adminiſtratio negotiorum, quorum alter l debitor ſit mandatoris: an alter m cum eo rectè acturus ſit: & vtique rectè: non enim ob id minus procurator intelligitur, quòd is quoque, cum quo agitur procurator ſit.

47. *Vlpianus* libro 4. ad Vrſeium Ferocem.

QVi duos n procuratores omnium rerum ſuarum relinquit, niſi nominatim o præcepit, vt alter ab altero pecuniam petat non p videtur mandatum vtrilibet eorum deſiiſſe.

48. *Gaius* lib. 3. ad Edictum Prouinciale.

ITaque ſi hoc ſpecialiter mandatum eſt: tunc excipiente eo, cum quo agitur, *Si non mihi mandatum ſit, vt à debitoribus peteres*: actorem ita debere replicare, *aut ſi mihi mandatum eſt, vt à te peterem*.

De ambitiate procuratoris.

49. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

IGnorantis domini conditio deterior per procuratorem fieri non debet q.

Si procurator liberatus ſit.

50. *Gaius* lib. 22. ad Edictum Prouinciale.

QVacumque ratione procurator tuus à me liberatus eſt, id tibi prodeſſe debet r.

An minor 25. annis idoneus defenſor ſit. 1. De defenſore mariti. 2. De ſatiſdatione à defenſore præſtanda.

51. *Vlpianus* lib. 60. ad Edictum.

MInor 25. annis, ſi defenſor ſ exſtat, ex quibus cauſis in integrum reſtitui poſſit, defenſor idoneus t non eſt u quia & ipſi, & fideiuſſoribus x eius per in integrum reſtitutionem ſuccurritur.

1 ¶ Quoniam tamen y *defenſor eſt y eodem vicem, quam reus ſubire*, defenſor mariti in amplius, quàm maritus facere poſſit, non eſt condemnandus.

2 ¶ Is, qui ſuſcepit defenſionem, & ſi locupletiſſimus z eſt.

52. *Paulus* lib. 57. ad Edictum.

ET ſi conſularis ſit.

53. *Vlpianus* lib. 69. ad Edictum.

NOn videtur defendere niſi a ſatiſdare fuerit paratus.

Qui non ſunt idonei defenſores. 1. Vbi tutor defendi debet.

54. *Paulus* libro 50. ad Edictum.

NEque fœmina b neque miles c, neque qui reipublicæ cauſa abſuturus eſt, aut morbo perpetuo teneatur, aut magiſtratum initurus eſt, aut inuitus iudicium pati non poteſt, idoneus defenſor intelligitur.

1 ¶ Tutores, qui in aliquo loco adminiſtrauerunt, eodem loco & defendi debent d.

De procuratore in rem ſuam.

55. *Vlpianus* lib. 65. ad Edictum.

PRocuratore in rem ſuam dato, præferendus e non ſ eſt dominus procuratoris in litem mouendam, vel pecuniam ſuſcipiendam: qui enim ſuo nomine vtiles actiones habet, rectè eas intendit.

De rei vindicatione & ad exhibendum.

56. *Idem* lib. 66. ad Edictum.

AD rem mobilem petendam datus procurator, ad exhibendum rectè aget g.

a l. 3. §. de ſepulcro violato.
b Iniuriarum actionem ex lege per procuratorem agitur l. ſi ſeg. de c. 42.
c l. 11. §. 2. l. de iniuriis, atqui hoc videtur ſpecialiter conceſſum tantum illuſtribus, l. vlt. C. de iniuriis.
d l. 1. in pr. l. mandati. 3. mandatis cauſam. infra. 3de mandato.
e aduerſus emptorem, quia venditâ hæreditate, & onus & commodum ad emptorem pertinet l. 2. §. de her. vend.
f adde l. 7. inf. de vi. armata.
g Immo neceſſarium pene eſt, vt vnicum dent. l. 48. §. fam. adde l. 35. §. de auctoritate tutorum.
h d. citra.
i de quibus l. 21. §. 2. inf. familiæ, & l. 58. de re iudicata, & qui fideiuſſorem dedit iudicatum ſolui.
l non tamen tutor l. 1. §. mutus & §. ſurdus. inf. de tutel.
m proinde, qui ait ſe procuratorem dare non poſſe, id probare debet l. 19. §. 1. ſ. de probat.
n Formulam libelli in actione populari hinc colligere, l. 2. §. ut po. pulari.
o adde l. 2. §. vlt. §. qui prætor tut.
p l. 2. §. 7. §. qui petant tutores.
q l. 5. C. eo.
r l. vlt. infra quod cuiuſque vniuerſit.
ſ l. 76. inf. eod.
t v. l. 15. §. eo.
u de quibus l. 14. §. eo.
x v. l. 9. §. eo.
y v. l. 10. §. eo.
z Qui ſuit diſcipulus Labeonis, ſed tamen huius Sabini ſententia, praualuit, quia hæc ſententia refertur ſecundo loco, & ideo videtur ab Vlpiano probata eſſe.
a Immo ſunt eius partes eo caſu. l. 35. §. 3. eo.
b Vir bonus non arbitraturus aduerſus id quod iuſtum & bonum eſt. l. 12. §. iudicatum ſolui.
c vide l. 42. eo. pr. §. eo.
d l. 5. §. ſpu. §. de noui operis nunciat.
e poſt litem conteſtatam ſcil. l. ... [illegible]

a modo ſi ſatis dum eius ... defendat, v. l. 20. C. Atq. ...
b ... ſi ſatiſd. ...
c l. 5 ... ſi ... 15. §. ... 112. ... de regulis iur. ... de fidei. ... regula 83.
d Rationem reddere procurator debet, vt hic, & negotiorum geſtor, l. 2. infra de negotiis.
e ſicuti dolo procuratori eccet, non domino.
f v. l. 83. ... ſcilicet. infra de negotiis.
g l. 12. §. 9. l. mandati.
h v. l. 2. 3. §. de regulis iur.
i l. 9. in fi. §. de noxalibus.
k v. l. 13. §. de pact.
l alter non ... ſit, vt diſſeratur l. 9. l. 27. ... eo.
m adde l. 27. §. infra eo.
n debitores ſeu, vt hic ... ſpecialiter ... ſus.
o Immo ... videtur ... ſus l. 9. ... adde ... mandati.
p ... derer in ... litigent, ... mandato non ... tineret, ... ſimpliciter ... tum. l. 26. ... eo. v. Calu. ... abſe. 6.
q vide etiam l. 3. de pact. l. 15. ... ſerviendo.
r l. 68. infra eo.
ſ Defenſor eſſe poteſt etiam minor 25. annis, ... paſſim tamen, ... ex quibus cauſis in integrum reſtitui non poteſt, ... Adde ... modo minor 25. annis procurator eſſe poteſt ... quia procuratori aliam ... exceptionem ... l. 64. infra eo. Procuratori enim ... ais, ... vero rei. ... eod. l. ſi maior, §. hac lege, infra de re iudic. rei iudicata. Defendere poteſt quid lis, vide §. 1. §. eod. & l. 33. §. 3. §. eo. Ad hanc autem quæſtionem de minore 25. annis, verum procurator ad lites eſſe poſſit, vide Canon. 22. de ſerv. 16. ... de procuratoribus in 6.

t l. 12. C. eod.
u poteſt tamen poſtulare, l. 1. §. ſolicitum, infra de poſtulando. & eſſe procurator l. 13. infra de manumiſſ. vind.
x v. l. 89. infra de acquir. hæred.
y vide l. 35. §. 3. §. eo.
z vide l. 206. inf. de regulis iuris.
a l. 25. §. 2. §. eod.
b l. 18. C. eodem.
c vide tamen l. 8. §. 2. §. eod.
d l. 19. §. 2. inf. de iudiciis. l. 12. C. de vi iudic.
e l. 25. in fine. §. eo. adde l. 4. C. eo. l. 4. in prin. infra de re iudicat. l. 3. §. præterea infra quando appellandum. f Immo præferri poteſt dominus, & in eum prius ... l. 29. §. eodem.
g adde l. 51. infra eo. etenim ad exhibendum actio præparatoria vindicationis

De pro

Universidad Rey Juan Carlos

De procuratore dato vt confeſtim agat. 1. De procuratoria exceptione remiſſa.

57. *Idem* lib. 74. ad Edictum.

QVi procuratorem dat, vt confeſtim a agat, is intelligendus eſt permittere procuratori, & poſtea litem peragere.

1 ¶ Si quis remiſit exceptionem procuratoriam, non b poterit ex pœnitentia eam opponere.

De mandato generali.

58. *Paulus* lib. 71. ad Edictum.

PRocurator, cui c generaliter d libera adminiſtratio rerum e commiſſa eſt, poteſt f exigere g, aliud pro alio permutare h.

59. *Idem* lib. 10. ad Plautium.

SEd & id quoque ei mandari videtur, vt ſoluat creditoribus.

60. *Idem* lib. 4. Reſponſorum.

MAndato generali i non contineri etiam k tranſactionem decidendi l cauſa m interpoſitam: & ideo ſi poſtea is qui mandauit, tranſactionem ratam non habuit: non poſſe eum repelli ab actionibus exercendis.

De actione iudicati.

61. *Idem* lib. 1. ad Plautium.

PLautius ait, Procuratorem damnatum non debere conueniri, niſi n aut in rem ſuam datus eſſet, aut obtuliſſet ſe, cùm ſciret cautum non eſſe o: omnibus placuit.

De petitione legati & de tab. exhibendis.

62. *Pomponius* lib. 2. ex Plautio.

AD legatum petendum procurator datus ſi interdicto vtatur aduerſus heredem *de tabulis exhibendis* p, procuratoria exceptio, quaſi non & hoc eſſet ei mandatum non obſtat.

De mandato generali.

63. *Modeſtinus* lib. 6. Differentiarum.

PRocurator totorum bonorum, cui res adminiſtrandæ mandatæ ſunt, res domini neque mobiles, vel immobiles, neque ſeruos ſine ſpeciali domini mandatu alienare q poteſt r: niſi fructus aut alias res, quæ facile corrumpi poſſunt.

De preſentatione litis.

64. *Idem* lib. 4. Regularum.

IS, cuius nomine defenſor extitit, ſi ante s litem conteſtatam in præſentia fuerit, & poſtulet ſuo nomine litem ſuſcipere, cauſa cognita audiendus eſt.

De literis domini abſentis.

65. *Idem* lib. ſingulari de Euremáticis.

SI procuratorem abſentem dominus ſatiſdatione releuare velit t: literas u ſuas ad aduerſarium dirigere debebit, quibus ſignificet, quem aduerſus eum procuratorem, & in qua cauſa fecerit, ratumque ſe habiturum, quod cum eo actum ſit. hoc enim caſu, literis eius adprobatis, velut præſentis procuratorem interuenire intelligendum eſt. Itaque & ſi poſtea, mutata voluntate, procuratorem eſſe noluerit, tamen iudicium, quo quaſi procurator expertus eſt, ratum eſſe debet.

De ſtipulatione altera.

66. *Papinianus* lib. 9. Quæſtionum.

STichus, qui Stichum vel Damam, vtrum eorum ipſe vellet, ſtipulatus eſt " & " ratum habeat quod alterum procuratorio nomine Titius petit, facit, vt res in iudicium deducta videatur, & ſtipulationem conſumit x.

Quo caſu conuenitur, qui deſijt eſſe procurator.

67. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

PRocurator y, qui z pro a euictione prædiorum, quæ vendidit, fidem ſuam aſtringit b, & ſi c negotia agere deſierit, obligationis tamen onere prætoris auxilio non leuabitur d: nam procurator, qui pro domino vinculum e obligationis ſuſcepit, onus eius fruſtra recuſat.

An procuratore inuito dominus agat.

68. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

QVod procurator ex re domini, mandato non refragante, ſtipulatur, inuito h procuratore, dominus petere poteſt.

a Confeſtim ad agendum datus procurator, etiam poſt tempus litem peragere poteſt.
b ſemel enim ſibi ſemel renunciauit.
c ſtipulandi procurator quaſi & pene dominus eſt. *Cicero pro Cecina.*
d Generaliter liberam adminiſtrationem rerum commiſſam habet procurator, vel, ſi ei dictum eſt, vt faceret quicquid faceret ipſe dominus: cuique promiſit dominus ſe ratum habiturum quicquid feceris. *Bart. hic.*
e bonorum vel liciun.
f l. 59. *inf. eod.* l. 9. §. 4. *inf. de adq. rerum.* §. nihil *de rerum diuiſ.*
g exigere, nouare, & aliud pro alio permutare vulgata. & ſic Græci ἀλλάσσειν, quod eſt nouare, ἢ ἀντικαταλλάττειν: id eſt, permutationem facere poteſt & idem ſoluere creditoribus domini. l. 59. *eod.* Inſtitorem ponere l. 6. §. *de inſtitoria.* Societati renunciare, l. 65. §. renunciare. *inf. pro ſocio.* Iusiurandum deferre, l. 17. §. *de iureiur.* Hinc etiam dolus anterior & poſterior nocet domino: cum particularis procuratoris dolus tantum poſterior noceat, l. 5. §. 3. *de doli except.*
h & alienare & vendere: adeo vt eas faciat accepitatio, l. 6. §. 1. *de accept.* atqui non poteſt alienare, hoc l. *eod.*
i hic quaſi defenſor, non verus defenſor, l. 40. §. 1. *eod.*
k Generali mandato non continetur tranſactio.
l deminuendi. *Cuiac. Inſtit. de iur. diuiſ.*
m atqui permutare poteſt l. 58. §. *eod.*
n nec pignus conſtituendi, l. 7. §. 1. *quibus mod. pig. ſoluit.*

o l. 4. in pr. *inf. de re iudicata.* p i. præſentem dominum non ſatiſdediſſe iudicatum ſolui. q l. 28. *in fin.* §. *eod.* r vide l. 56. §. *eod.*
s cur magis permutare? l. 38. 56. §. *eod.*
t l. 16. §. *eod.* u l. 16. §. *eod.*
x l. 1. C. *eod.* l. 23. §. *iuſtam vero* l. vlt. C. *de ſatiſdando.* §. ſi *autem de ſatiſdat.*
y literis alicuius creditur, etiamſi nulli teſtes in illis ſint deſcripti: creditur, inquam, ſed aduerſus ſcribentem. *Socinus regula* 146.
z l. 50. §. *eod.*
a generali *Subſcribi* priuati hominis. *An & Cæſaris?* vide l. 5. §. *tam ſibi.*
b [illegible] l. 25. *in fin.* l. 35. l. 36. l. 61. *in fin.*
c atque ita hæc lex loquitur de negotiorum procuratore.
d l. 3. §. *in fin.* §. *de adminiſtr.* [illegible]
e Cur? licet procurator eſſe deſinit, non deſinit tamen eſſe fideiuſſor.
f aliud videtur in curatore furioſi, l. 5. §. *quando ex facto tut.*
g Obligationis [illegible] vinculum, *Inſt. de oblig.* h l. 79. §. *eod. oblig.*

Verum is qui procuratorem dedit ſuæ cauſæ adeſſe poſſit.

69. *Paulus* lib. 3. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, etiam eum a, qui ad litem ſuſcipiendam procuratorem dedit, cauſæ ſuæ adeſſe non prohiberi b.

Verum fideicommiſſarius heres, cui actiones mandatæ ab heredibus ſuſcepit, defendere cogatur.

70. *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

PAter filio ſuo pupillo tutorem dedit Sempronium, creditorem c ſuum: is, adminiſtrata tutela, reliquit fratrem ſuum heredem, qui & ipſe deceſſit & per fideicommiſſum nomen debitoris d Titio reliquit, eique e mandatæ ſunt actiones ab heredibus f: quæro cum tam tutelæ actio, quàm pecuniæ creditæ, ex hereditate Sempronij deſcendant, an non aliter mandata actio ei detur, quàm ſi defendat heredes, à quibus ei actiones mandatæ ſunt? Reſpondi debere defendere g.

De abſentia cauſæ per procuratorem reddenda.

71. *Paulus* libro primo Sententiarum.

ABſens reus cauſas abſentiæ (per) procuratorem reddere poteſt h.

De iure per procuratorem retinendo.

72. *Idem* lib. 1. Manualium.

PEr procuratorem non i ſemper adquirimus k actiones, ſed retinemus l: veluti ſi reum conueniat intra legitimum tempus; vel ſi prohibeat opus nouum fieri, vt interdictum nobis vtile ſit m quod vi aut clam: nam & hoc priſtinum ius nobis conſeruat.

Si debitor contumax, pecuniam offerat.

73. *Idem* libro ſingulari de Officio Adſeſſorum.

SI reus paratus ſit ante litem conteſtatam pecuniam ſoluere, procuratore agente; quid fieri oportet n? nam iniquum eſt, cogi eum iudicium accipere, propter quod ſuſpectus videri poteſt, qui præſente domino non obtulit pecuniam, quid ſi tunc facultatem pecuniæ non habuit? numquid cogi debeat iudicium accipere? quid " enim " ſi & famoſa ſit actio? Sed hoc conſtat, vt ante litem conteſtatam præſes iubeat in o æde ſacra pecuniam deponi; hoc enim ſit & in pupillaribus pecuniis: quòd ſi lis conteſtata eſt; hoc omne officio iudicis diſtinendum eſt.

De ciuitatis actore.

74. *Vlpianus* lib. 4. Opinionum.

NEc ciuitatis p actor negotium publicum per procuratorem agere poteſt q.

Verum abſentem emptorem defendens, venditori, à quo defenditur, de rato cauere debeat.

75. *Iulianus* lib. 3. Digeſtorum.

QVi abſentem emptorem, eundemque poſſeſſorem fundi defendebat, & iudicium nomine eius accipiebat, poſtulabat à venditore fundi, vt r *ab eo defenderetur*; venditor deſiderabat caueri ſibi *ratam* ſ *rem emptorem habiturum*: puto eum venditori *de rato* ſatiſdare debere; quia, ſi fundum agenti reſtituerit, nihil prohibet dominum rem petere, & cogi venditorem ruſus defendere t.

Si defenſor iudicatum ſolui ſatiſdederit, & reus ſoluendo eſſe deſierit.

76. *Idem* lib. 5. ad Minitium.

TItius cùm abſentem defenderet, ſatiſdedit, & prius quàm iudicium acciperet, deſijt u reus ſoluendo eſſe, quia x ob eam rem defenſor recuſabat iudicium in ſe reddi oportere. quæro, an id ei concedi oporteat? Iulianus reſpondit; Defenſor cùm ſatiſdedit, domini loco habendus eſt y; nec multum ei præſtaturus eſt prætor, ſi eum non coëgerit iudicium accipere, cùm ad fideiuſſores eius iri poſſit; & hi, quidquid præſtiterint à defenſore conſecuturi ſint.

Quemodo defendi debet.

77. *Paulus* lib. 57. ad Edictum.

OMnis z, qui defenditur, boni a viri b arbitratu defendendus eſt.

1. Si procurator ad duas res, vnam petat.

78. *Africanus* libro 6. Quæſtionum.

ET ideo non c poteſt videri viri boni arbitratu litem defendere is, qui, actorem d inſtrando e, efficit, vt ad exitum controuerſia deducatur.

1 ¶ Ad duas res petendas procurator datus, ſi vnam rem petat: exceptione non f excluditur, & rem in iudicium deducit.

a id eſt, reum.
b poteſt enim procurator cum aduerſario colludere, arg. l. 29. *inf. de inoff.*
c Tutorem filio meo dare poſſum creditorem meum, v. tamen *Nou.* 72. & *Authent. minoris debitor* C. *qui dare tutores.*
d pupilli.
e Titio.
f aut ab herede.
g Cur ita? quia ſit neceſſitate procuratori l. 35. *in f.* §. *eod.*
h l. 34. §. *publicè* §. *eod.*
i Cur? per eos qui ſunt in poteſtate noſtra adquirimus actiones: procurator autem liberæ eſt perſona, vide § 5. *Inſt. per quas perſonas nobis adquiritur.*
k adquirimus autem l. 53. §. *eod.*
l iam adquiſitas l. 37. §. *de opere noui nunciat.*
m l. 17. §. *de noui operis.*
n iniquum eſt, eum conueniri qui vult ſoluere, l. 1. §. *de iudiciis*, l. 76. *inf. iudicatum ſolui.*
o v. l. 29. C. *de vſuris*, l. 1. §. 36. *inf. depoſiti.*
p qui Græcè τὸν σύνδικον [illegible]
q ante litem conteſtatam, arg. l. 21. C. *eod.*
r v. qua notanda l. 29. *in fin.* §. *de euict.*
ſ i. expenſas in lite factas.
t & eidem venditorem magna condemnatione l. vlt. §. *de fideiuſſ.*
u vide omnino Pileum q. 2. *in fi. & Accurſ.* [illegible] §. *de fideiuſſ.*
x l. 13. *in fi.* §. *eod.*
y l. 43. §. *vlt.* §. *eod.*
z Hoc ſumptum ex edicto prætoris l. 43. §. §. 1. [illegible] l. 7. §. 1. §. *quib. ex cauſis in poſſ.*
a boni viri arbitratu non defendit, qui calumnioſas exceptiones obijcit, l. 78. §. b l. 45. *in pr.* §. *eod.* l. 11. §. *praeterea.* §. *de legat.* 3. adde l. 5. §. *vlt.* §. *quibus ex cauſis in poſſ.* l. 37. §. 2. §. *de verb. obl.*
c adde l. 28. *inf. iudicatum ſolui.*
d Praeuaricator non eſt vir bonus.
e i. trahendo negotium, & inferendo iudicio moras. v. l. 24. §. *quib. ex cauſis maiores* vide *Cuia.* & *ad Afric.*
f & ſic diuidi poteſt mandatum.
g vide *Cuia.* & *ad Afr.* 3.

QVOD

Universidad Rey Juan Carlos

QVOD CVIVSCVMQVE VNIuerſitatis nomine vel contra eam agatur.

TIT. IV.

Quibus vniuerſitatem habere licet. 1. De rebus communibus & actore ſeu ſyndico. 2. Si nemo. 3. Aut aliquis vniuerſitatem defendat.

1. *Gaius* lib. 3. ad Edictum prouinciale.

NEque ſocietas, neque collegium, neque huiuſmodi corpus paſſim omnibus habere conceditur: nam & legibus & ſenatuſconſultis, & principalibus conſtitutionibus ea res coercetur. Paucis admodum in cauſis concesſa ſunt huiuſmodi corpora: vt ecce vectigalium publicorum ſociis permiſſum eſt corpus habere, vel aurifodinarum, vel argentifodinarum, & ſalinarum.

¶ Item collegia Romæ certa ſunt, quorum corpus ſenatuſconſultis atque conſtitutionibus principalibus confirmatum eſt: veluti piſtorum, & quorundam aliorum, & naucularioriorum, qui & in prouinciis ſunt.

1 ¶ Quibus autem permiſſum eſt corpus habere collegii, ſocietatis, ſiue cuiuſque alterius eorum nomine, proprium eſt, ad exemplum reipublicæ habere res communes, arcam communem, & actorem ſiue ſyndicum, per quem, tanquam in republica, quod communiter agi, fierique oporteat, agatur, fiat.

2 ¶ Quòd ſi nemo eos defendat, quod eorum commune erit, poſſideri: & ſi admoniti non excitentur ad ſui defenſionem, venire iubebit proconſul ait. Et quidem non eſſe actorem, vel ſyndicum, tunc quoque intelligimus, cum is abſit, aut valetudine impeditur, aut inhabilis ſit ad agendum.

3 ¶ Et ſi extraneus defendere velit vniuerſitatem, permittit proconſul, ſicut in priuatorum defenſionibus obſeruatur: quia eo modo melior conditio vniuerſitatis fit.

Veluti actor vniuerſitatis à pluribus datus eſſe intelligatur.

2. *Vlpianus* lib. 8. ad Edictum.

SI municipes, vel aliqua vniuerſitas ad agendum det actorem, non erit dicendum, quaſi à pluribus datum, ſic haberi: hic enim pro republica vel vniuerſitate interuenit, non pro ſingulis.

Quis poſſit nomine vniuerſitatis, vel curiæ experiri.

3. *Idem* lib. 9. ad Edictum.

NVlli permittitur nomine ciuitatis, vel curiæ experiri, niſi ei, cui lex permittit, aut lege ceſſante, ordo dedit, cùm duæ partes adeſſent, aut amplius quàm duæ.

4. *Paulus* lib. 9. ad Edictum.

PLanè vt duæ partes decurionum adfuerint, is quoque quem decernent numerari poteſt.

5. *Vlpianus* lib. 8. ad Edictum.

ILlud notandum Pomponius ait, quod & patris ſuffragium filio proderit, & filii patri.

3. Collatio actoris vniuerſitatis cum procuratore.

6. *Paulus* lib. 9. ad Edictum.

ITem eorum, qui in eiuſdem poteſtate ſunt: quaſi decurio enim hoc dedit, non quaſi domeſtica perſona. Quod & in honorum petitione erit ſeruandum, niſi lex municipii, vel perpetua conſuetudo prohibeat.

1 ¶ Si decuriones decreuerunt actionem per eum mouendam, quem duumuiri elegerint: is videtur ab ordine electus, & ideo experiri poteſt. parui enim refert, an ipſe ordo elegerit, an is cui ordo negotium dedit. Sed ſi ita decreuerint, vt quæcunque incidiſſet controuerſia, eius petendæ negotium Titius haberet: ipſo iure id decretum nullius momenti eſſe: quia non poſſit videri de ea re, quæ adhuc in controuerſia non ſit, decreto datam perſecutionem. Sed hodie hæc omnia per ſyndicos ſolent ſecundum locorum conſuetudinem explicari.

2 ¶ Quid ſi actor datus, poſtea decreto decurionum prohibitus ſit: an exceptio ei noceat? Et puto ſic hoc accipiendum, vt ei permiſſa videatur, cui & permiſſa durat.

3 ¶ Actor vniuerſitatis ſi agat, compellitur etiam defendere: non autem compellitur cauere de rato. Sed interdum, ſi de decreto dubitetur, puto interponendam & de rato cautionem. Actor itaque iſte procuratoris partibus fungitur: & iudicati actio ei ex edicto non datur, niſi in rem ſuam datus ſit, & conſtitui ei poteſt.

¶ Ex iiſdem cauſis mutandi actoris poteſtas erit, ex quibus etiam procuratoris.

¶ Actor etiam filiusfamilias dari poteſt.

De actione in municipes danda. 1. De eo quod vniuerſitati & debetur & debet. 2. Quatenus vniuerſitas maneat.

7. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

SIcut municipum nomine, actionem prætor dedit, ita & aduerſus eos iuſtiſſimè edicendum putauit. Sed & legato, qui in negotium publicum ſumptum fecit, puto dandam actionem in municipes.

1 ¶ Si quid vniuerſitati debetur, ſingulis non debetur, nec quod debet vniuerſitas, ſinguli debent.

2 ¶ In decurionibus, vel aliis vniuerſitatibus nihil refert, vtrùm omnes idem maneant, an pars maneat, vel omnes immutati ſint. Sed ſi vniuerſitas ad vnum redit, magis admittitur, poſſe eum conuenire, & conueniri; cum ius omnium in vnum reciderit, & ſtet nomen vniuerſitatis.

Quando creditoribus ciuitatis ſatisfit.

8. *Iauolenus* lib. 15. ex Caſſio.

[AN] ciuitates ſi per eos, qui res earum adminiſtrant non defenduntur: nec quicquam eſt corporale reipublicæ, quod poſſidetur: per actiones debitorum ciuitatis, agentibus ſatisfieri oportet.

Quæ actiones in vniuerſitatem dantur.

9. *Pomponius* lib. 13. ad Sabinum.

SI tibi cum municipibus hereditas communis erit, familiæ herciſcundæ iudicium inter vos reddiur. Idemque dicendum eſt in finium regundorum, & aquæ pluuiæ arcendæ iudicio.

Ad quæ conſtituitur actor, & verum ipſe nominandus ſit an ſeruus.

10. *Paulus* lib. 1. Manualium.

COnſtitui poteſt actor etiam ad operis noui nuntiationem, & ad ſtipulationes interponendas: veluti legatorum, damni infecti, iudicatum ſolui, quamuis ſeruo potius ciuitatis caueri debeat, ſed & ſi actori cautum fuerit, vtilis actio adminiſtratori rerum ciuitatis dabitur.

DE NEGOTIIS GESTIS.

TIT. V.

Vtilitas edicti.

Vlpianus lib. 10. ad Edictum.

HOc edictum neceſſarium eſt: quoniam magna vtilitas abſentium verſatur, ne indefenſi rerum poſſeſſionem, aut venditionem patiantur, vel pignoris diſtractionem, vel pœnæ committendæ actionem, vel iniuria rem ſuam amittant.

Ratio actionum directæ & contrariæ.

2. *Gaius* libro 3. ad Edictum Prouinciale.

SI quis abſentis negotia geſſerit, licèt ignorantis, tamen quidquid vtiliter in rem eius impenderit, vel etiam ipſe ſe in rem abſentis alicui obligauerit, habet eo nomine actionem. Itaque eo caſu vltro citroque naſcitur actio, quæ appellatur negotiorum geſtorum. Et ſanè ſicut æquum eſt, ipſum actus ſui rationem reddere, & eo nomine condemnari, quidquid vel non, vt oportuit, geſſit, vel ex his negotiis retinet; ita ex diuerſo iuſtum eſt, ſi vtiliter geſſit, præſtari ei, quidquid eo nomine vel abeſt ei, vel abfuturum eſt.

Edictum. 1. Interpretatio verborum Si quis. 2. Negotia. 3. Alterius. 4. Si quis alius geſſerit. 5. De negotiis ſuſceptis. Interpretatio verborum, Si quis. 7. De hereditate. 8. De procuratore. Quo caſu dolus tantum præſtetur à negotiorum geſtore. 10. Si quis ſponte vel cuſtodia vel neceſſitate ſuſceptum geſſerit. 11. Si alio mandante vel ſolicitante geſtum ſit.

3. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

[illegible]

e [illegible] ... collegio eligebatur; ac præter eum patronus, cuius extat mentio in veteribus inſcriptionibus. addde l. 10. de in poſſeſſionem legatorum.

f Paria ſunt non eſſe, & inutiliter eſſe, l. 6. qui ſatiſdare, l. 1. §. 2. quod ſuſſu iurent. i Paria ſunt abeſſe & adeſſe inhabiliter, vide ... in verbo abeſſe. n vide quæ ſcripſi ad l. 7. eod.

x [illegible] ... ſyndicos à ciuitate datos ... y vniuerſitas vnius non, plurium vicem ſuſtinet, vt qui ab ea datus fuerit, ab vno non quaſi à pluribus datus videatur, corpus vnum repræſentat.

z quæ vnum corpus conſtituit.

a idem dicendum eſſe de vaſallis, Bartolus ait. b Partes duæ ciuitatis, aut amplius quàm duæ, quod faciunt, omnes feciſſe videntur, v. l. 19. ad municip. adde l. 17. ... c æquè nemo ſeipſum eligere debet, l. 4. de inter. datis. d Pater filio ſuffragium dare poteſt: ... & pater filius. e ... colligo ex l. 4. ... l. 77. ... f adde l. 15. ... l. 59. ... g ... ſeruum datum, l. 3. de procur. h v. l. 3. 4. quod vi aut clam.

bus vt puta vni cura kalendarii, alii cura operum publicorum, alii cura frumenti coëmendi, à quibus ſeparatur actor, l. vlt. ... f l. 43. ... g l. 19. ... u Atqui in culpa eſſe, & curioſus is videtur eſſe, qui rei ad ſe non pertinenti ſe immiſcet, l. 36. de regulis. Et ita eſt ſi ſuo tantum commodo, non ad eius vtilitatem cuius negotium gerendum in ſe recipit.

x l. 5. de obl. ... ſi quis ... Ecl. ...

y Eclog. lib. 2. ... Harm. 11. ... 61.

z L. 3. inf. eod.

a Vlp. in fragmentis 2. 7. §. 3.

b contrarium l. 47. eod.

c Rationem actus ſui reddere negotiorum geſtor tenetur, ... l. 17. ... de procuratoribus ... l. 46. ... de procurat.

d etiam vſuras ſi ... l. 18. Cod. eod.

Ait

Universidad Rey Juan Carlos

AIt prætor: *ſi quis negotia alterius a, ſiue quis negotia quæ cuiuſque, cum is moritur, fuerint, geſſerit: iudicium eo nomine dabo.*

1 ¶ Hæc verba *ſi quis*, ſic ſunt accipienda, *ſiue b quæ*: nam & mulieres negotiorum geſtorum agere poſſe & conueniri, non dubitatur.

2 ¶ *Negotia* ſic accipe: ſiue vnum, ſiue plura.

3 ¶ *Alterius*, inquit, & hoc ad vtrumque ſexum refertur.

4 ¶ Pupillus c ſane, ſi negotia geſſerit, poſt reſcriptum Diui Pij etiam conueniri poteſt in id, quod factus eſt locupletior: agendo autem compenſationem eius, quod geſſit, patitur d.

5 ¶ Et ſi furioſi negotia geſſerim, competit mihi aduerſus eum negotiorum geſtorum actio e. Curatori autem furioſi f, vel furioſæ aduerſus eum, cãmue dandam actionem Labeo ait g.

6 ¶ Hæc verba *ſiue quis negotia, quæ cuiuſque, cum is moritur fuerint, geſſerit*, ſignificant illud tempus, quo quis poſt mortem alicuius negotia geſſit, de quo fuit neceſſarium edicere: quoniam neque teſtatoris iam defuncti, neque heredis, qui h nondum adijt, negotium geſſiſſe videtur. Sed ſi quid acceſſit, poſt mortem, vt puta partus, & fœtus, & fructus, vel ſi quid ſerui adquiſierint: & ſi i ex his verbis non continentur, pro adiecto tamen debent accipi.

7 ¶ Hæc autem actio, cum k ex negotio geſto oriatur & heredi, & in heredem l competit.

8 ¶ Si executor m à prætore in negotio meo datus, dolum mihi fecerit, dabitur mihi aduerſus eum n actio o.

9 ¶ Interdum p in negotiorum geſtorum actione Labeo ſcribit dolum ſolummodo verſari: nam ſi q affectione coactus *ne bona mea diſtrahantur*, negotijs te meis obtuleris, æquiſſimum eſſe, dolum duntaxat te præſtare, quæ ſententia habet æquitatem.

10 ¶ Hac actione tenetur non ſolum is, qui ſponte, & nulla neceſſitate cogente, immiſcuit ſe negotijs alienis, & ea geſſit: verum & is, qui aliqua neceſſitate vrgente r vel neceſſitatis ſuſpicione s geſſit.

11 ¶ Apud Marcellum libro ſecundo digeſtorum quæritur, ſi cùm propoſuiſſem negotia Titii gerere, tu mihi mandaueris t vt geram: an vtraque actione vti poſſim? Et ego puto vtramque u locum habere: quemadmodum ipſe Marcellus ſcribit, ſi fideiuſſorem x accepero negotia geſturus: nam & hîc dicit, aduerſus vtrumque eſſe actionem.

4. *Idem lib. 45. ad Sabinum.*

SEd videamus, an fideiuſſor hic habere aliquam actionem poſſit: & verum eſt, negotiorum geſtorum eum agere poſſe, niſi donandi y animo fideiuſſit.

De errore geſtoris.

5. *Idem lib. 10. ad Edictum.*

ITem ſi, cum putaui z à te mihi mandatum, negotia geſſi: & hîc naſcitur negotiorum geſtorum actio, ceſſante a mandati actione.

¶ Idem eſt etiam, ſi pro te fideiuſſero, dum puto mihi à te mandatum eſſe.

1 ¶ Sed b & ſi, cum putaui Titij negotia eſſe, cùm eſſent Sempronij, ea geſſi: ſolus c Sempronius mihi actione negotiorum geſtorum tenetur.

De negotiis pupilli, 1. Si procuratori datum ſit contemplatione domini. 2. De re perferenda. 3. De eo qui lucri ſui cauſa geſſit. 4. Negotium alterius quomodo accipiatur. 5. Si quis quaſi ſeruus geſſerit. 6. de negotiis peculiaribus. 7. De negotijs bona fide ſeruientis. 8. De negotijs vnius nomine alterius geſtis.

6. *Vlpianus l. 3. digeſtorum ſcribit.*

SI pupilli tui negotia geſſero, non mandatu d tuo, ſed ne tutelæ iudicio tenearis: negotiorum geſtorum te habebo obligatum: ſed & pupillum e, modo ſi locupletior factus fuerit.

1 ¶ Item ſi procuratori tuo f mutuam pecuniam dedero tui g contemplatione, vt creditorem tuum, vel pignus tuum liberet: aduerſus te negotiorum geſtorum habebo actionem aduerſus eum, cum quo contraxi, nullam. Quid tamen ſi à procuratore tuo ſtipulatus ſum? Poteſt dici ſupereſſe mihi aduerſus te negotiorum geſtorum actionem, quia ex abundanti hanc ſtipulationem interpoſui. 2 ¶ Si quis pecuniam, vel aliam quandam rem ad me perferendam h acceperit: quia meum negotium geſſit, negotiorum geſtorum mihi actio aduerſus eum competit.

a abſcondit, l. 1. l. 2. §. ex maſculi, ſeu minæ. §. 1. & 3. ff. ex furioſiſ §. 1. C. eo. b. l. 1. ff. de verb. ſign. l. 3. §. 1. ff. de homine libero.
c pupilli ſanè ſi quis negotia. Caio. 3. reſpon. 7. arg. l. 6. in pr. l. 37. ff. eod. l. 7. C. eod.
d Cur ita? vide l. 6. ff. de compenſat.
e ergo obligaretur ſed ea his cauſis ex quibus ignorans obligaretur.
f v. l. 24. in fin. ff. de oblig.
g vide l. 1. §. 2. ff. de contraria tutel.
h dixi l. 15. ff. eod.
i immo vel heredis geſſit negotium, l. 28. § vlt. ff. de ſtipulat. ſeruor.
k l. 40. ff. de oblig. 25. l. 70. §. 4. ff. de fideiuſſorib.
l Heredi & in heredem dantur quæ ex negotio geſto oriuntur.
m v. l. 6. C. eod.
n ſententia.
o negotiorum, l. 21. in fin. ff. eod.
p interdum de dolo. l. 50. inf. de minor.
q Qui aliena negotia geſſit, & bonus fuerit & exactè diligentiam rebus eius pro quo interuenit præſtare debet. Paulus 1. ſent. 4. §. 1. & vt ſequitur Theophilus §. 1. Iuſtin. de oblig. quæ ex quaſi contractu deſcendit. [illegible] Baldus, Angelus ſequuntur, exactiſſimã & penè modum excedentem, diligentiam maiorem quã in ſuis rebus præſtare ſolet, eã quam alius diligentior adhiberet, vt hinc conſtet præſtari à geſtore dolum & omnem culpam l. 20. C. eo. l. 24. C. de vſur. interdum tamen dolum tantum, vt hic. interdum caſum etiam præſtat, l. 11. l. 14. Ex leg. Iuſt. c. 10.
s Deſerta negotia qui alterius gerit, dolum & latam tantum culpam præſtat.
t l. 27. C. eod. l. 4. in fin. C. qui dare inter. vel. l. 2. C. de hered. lib. inter.
t Negotiorum actio datur aduerſus eum qui geſſit neceſſitate vera vel putatiua. Bar.
u l. 26. C. eod.
x v. l. 30. inf. de fideiuſſoribus. y l. 11. C. eod. l. 20. inf. mandati.
z l. 45. §. 2. inf. eod. l. 6. l. 14. §. 2. ver. diuerſum. l. 25. ff. communi diuidundo.
a quia nullum mihi mandatum negotium eſt: opinio mea mandatum non facit, nec actionem mandati parit, ſed rei geſtæ veritas.
b Hæc particula *ſed*, notat diuerſitatem facti & iuris: *ſed & ſi*, diuerſitatem facti, identitatem iuris *Albericus hic*.
c Cur? quia aduerſus Titium actionem non habeo, & ſine actione agere non poſſum. d vide l. 4. C. eod.
e l. 20. circa finem in ſi. eadem. f v. l. 31. in princ. inf. eod. pupillus tenetur locupletior factus ex quaſi contractu.
g quid ſi eius contemplatione? vide l. 13. C. ſi certum petatur.
h Per ſecundam ad te quod accipit, negotiorum geſtorum actione mihi tenetur, vbi ſi meo mandato, etiam mandati, l. 1. §. 1. ff. de procuratorib. adde l. c 5. inf. de adquir. rerum dominio.

1 ¶ Sed & ſi quis negotia mea geſſit, non mei contemplatione, ſed a ſui lucri cauſa, Labeo ſcripſit, ſuum eum potius, quàm meum negotium geſſiſſe: qui enim depredandi cauſa accedit, ſuo lucro, non meo commodo ſtudet. Sed nihilominus, imo magis, & is tenebitur negotiorum geſtorum actione.

¶ Ipſe tamen ſi circa res meas aliquid impenderit, non in id quod ei abeſt, quia improbè ad negotia mea acceſſit, ſed b in quod ego locupletior factus ſum, habet contra me actionem c.

4 ¶ Si quis ita ſimpliciter verſatus eſt, vt ſuum negotium in ſuis bonis, quaſi meum geſſerit: nulla ex vtroque latere naſcitur actio: quia nec fides bona hoc patiatur. Quod ſi d & ſuum & meum, quaſi meum, geſſerit: in meum tenebitur, nam & ſi cui mandauero, vt meum negotium gerat quod mihi tecum erat commune, dicendum eſſe Labeo ait: ſi & tuum geſſit ſciens, negotiorum geſtorum eum tibi teneri.

5 ¶ Si quis quaſi e ſeruus meus, negotium meum geſſerit, cùm eſſet vel libertus, vel ingenuus: dabitur negotiorum geſtorum actio.

6 ¶ Sed ſi ego tui filij negotia geſſero, vel ſerui, videamus an tecum negotiorum geſtorum habeam actionem: & mihi videtur verum, quod Labeo diſtinguit, & Pomponius libro viceſimo ſexto probat: vt, ſi quidem contemplatione tui negotia geſſi peculiaria, tu mihi tenearis: quòd ſi amicitia f filij tui, vel ſerui, vel eorum contemplatione, aduerſus patrem, vel dominum, de peculio duntaxat dandam actionem.

¶ Idémque eſt, & ſi ſui iuris eſſe eos putaui. Nam & ſi ſeruum non neceſſarium emero filio tuo, & tu ratum habueris: nihil g agitur ratihabitione. Eodem loco Pomponius ſcribit, hoc adiecto quod putat, & ſi nihil ſit in peculio, quoniam plus patri, dominóve debetur: & in patrem dandam actionem, in quantum locupletior ex mea adminiſtratione factus ſit ſi.

7 ¶ Sed ſi hominis liberi, qui tibi bona fide ſeruiebat, negotia geſſero: ſi quidem putans tuum eſſe ſeruum geſſi: Pomponius ſcribit, earum rerum peculiarium cauſa, quæ te ſequi debent, tecum mihi fore negotiorum geſtorum actionem: earum vero rerum, quæ ipſum ſequuntur, non tecum, ſed cum ipſo: ſed ſi liberum ſciui, earum quidem rerum, quæ eum ſequuntur, habebo aduerſus eum actionem: earum verò quæ te ſequuntur, aduerſus te.

8 ¶ Si Titij ſeruum putans, qui erat Sempronij, dedero pecuniam vt accipiens, vt Pomponius ait, habebo negotiorum geſtorum aduerſus Sempronium actionem.

9 ¶ Item quæritur apud Pedium libro ſeptimo: ſi Titium quaſi debitorem tuum, extra iudicium admonuero, & is mihi ſoluerit, cùm k debitor non eſſet: tuque poſtea comprobaueris l, & ratum habueris: an negotiorum geſtorum actione me poſſis conuenire? Et ait dubitari poſſe: quia nullum negotium tuum geſtum eſt, cùm debitor tuus non fuerit. Sed ratihabitio m utique fecit tuum negotium: & ſicut ei à quo exactum eſt, aduerſus eum datur repetitio n, qui ratum habuit: ita & ipſi debebit, poſt ratihabitionem aduerſus me competeret actio: ſic ratihabitio conſtituet o tuum negotium, quod ab initio tuum non erat, ſed tua contemplatione geſtum.

10 ¶ Idem ait, ſi Titij debitorem, cui te heredem putabam, cum eſſet Seius heres, conuenero ſimiliter, & exegero mox, tu ratum habueris: eſſe mihi aduerſus te, & tibi mutuam p negotiorum geſtorum actionem q. At quin alienum negotium geſtum eſt? Sed ratihabitio hoc conſiſtet r, quæ res efficit, vt tuum negotium geſtum videatur, & à te hereditas peti poſſit.

11 ¶ Quid ergo, (inquit Pedius) ſi, cùm te heredem putarem, inſulam fulſero hereditariam, tuque ratum habueris? an ſit mihi aduerſus te actio? Sed non s fore ait; cum hoc facto meo alter t ſit locupletatum & alterius re ipſa geſtum negotium ſit: nec poſſit, quod alij adquiſitum eſt ipſo geſtu, hoc tuum negotium valeri.

12 ¶ Videamus in perſona eius, qui negotia adminiſtrat, ſi quædam geſſit, quædam non, contemplatione u tamen eius alius ad hæc non acceſſit, & ſi vir diligens, quod ab eo exigimus, etiam ea geſturus fuit: an dici debeat, negotiorum geſtorum eum teneri x & propter ea y, quæ non geſſit? quod puto verius.

¶ Certè ſi quid à ſe z exigere debuit, proculdubio hoc ei imputabitur: quamquam enim hoc ei imputari non poſſit, cur alios debitores non conuenerit, quoniam a conueniendi eos iudicio facultatem non habuit, qui b nullam actionem intendere potuit: tamen à ſemetipſo cur non exegerit, ei imputabitur, & ſi forte non fuerit vſurarium debitum, incipit c eſſe vſurarium, vt diuus Pius Flauio Longino reſcripſit: niſi forte inquit, vſuras ei remiſerat.

7. *Paulus lib. 9. ad Edictum.*

QViſ tantundem in bonæ d fidei iudicijs officium iudicis e valet, quantum in ſtipulatione nominatim eius rei facta interrogatio.

a l. 60. §. 5. inf. mandati.
b Cur ita? vide l. 14. inf. de iure dot. adde l. 38. §. 1. de pet. hered.
c non mero iure ſed officio iudicis, v. quæ notant ad l. 38. ſ. de pet. hered. d l. 14. C. eod.
e l. 19. §. ſi liber l. 36. inf. eod.
f adde l. 46. ff. e
g Cur ita? v. c. 4 de regulis. in ſi. & l. 60. inf. de regulis iuris. Imò aliquid agitur l. vnic. C. eod. ſi in communi.
h eſt hic caſus vbi in actione de peculio non deducitur id quod patri debetur, vt l. 9. §. ſi ſeruus impubere ſ. de peculio.
i vide l. 25. ſ. eod.
k vide l. 25. ſ. eod.
l vide l. 14. in pr. ff. de condict. cauſa data.
m vide l. 12. in fin. inf. de ſolutionibus.
n l. 20. §. ſi Titio inf. de furtis.
o imò non conſtituet. l. 12. §. 2. ſ. rem ratam haberi.
p l. 8. in ſi. ſ. eo.
q Immo, mandati, l. 60. ff. de regul. iur.
r id eſt, facit, ratihabitio vt meum negotium geſtum videatur.
s cum tu non eſſes heres.
t contra non obligatum agi non poteſt, vt hic. Imò poteſt dixi l. 2. C. de peculio.
u non te.
x vide l. 3. in fin. ff. de eo qui pro tutore.
y l. 17. §. ſine ff. commodati.
z vide l. 38. in pr. inf. eod.

a vide l. 39. ff. eadem: l. 5. §. pen. ff. de praeſcript. verb.
b l. 20. C. eod.
c vide l. 38. in pr. ac
d & ſic in negotio geſto, quod bonæ fidei iudicium eſt.
e Idem in arbitro. vide l. 24. ff. de pact.
f cum mora. vide l. 24. in princ. inf. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

1. De ſenſitione. 2. An per deſinitum contrario iudicio agi poſſit. 3. Si is geſſerit quem vnus ex ſociis prohibuit.

8. *Vlpianus* lib. 10. Ad Edictum.

SI autem is fuit, qui negotia adminiſtrauit, à quo mandatum non exigebatur: poſſe ei imputari, cur oblata de rato cautione, eum non conuenit: ſi modò facilè ei fuerit ſatiſdare. Certè in *a* ſua perſona indubitatum eſt, & ideo ſi ex cauſa fuit obligatus, quæ certo tempore finiebatur *b*, & tempore liberatus eſt: nihilominus negotiorum geſtorum actione erit obligatus.

¶ Idem erit dicendum & in ea cauſa, ex qua heres non tenetur: vt Marcellus ſcribit.

1 ¶ Item ſi fundum tuum, vel *c* ciuitatis per obreptionem petiero, negotium tuum, vel ciuitatis gerens, & ampliores *d*, quàm oportuit, fructus fuero conſecutus, debebo *e* hoc ipſum tibi, vel reipublicæ præſtare: licet petere non potuerim.

2 ¶ Si quocumque modo ratio compenſationis habita non eſt à iudice *f*, poteſt contrario iudicio agi. Quid ſi poſt examinationem reprobatæ fuerint penſationes? verius eſt, quaſi re iudicata, ampliùs agi contrario iudicio non poſſe, quia exceptio rei iudicatæ opponenda eſt.

3 ¶ Iulianus libro tertio tractat, ſi ex duobus ſociis alter me prohibuerit adminiſtrare, alter non: an aduerſus eum, qui non prohibuit, habeam negotiorum geſtorum actionem? mouetur eo, quod ſi data fuerit aduerſus eum actio, neceſſe erit & eum pertingi, qui vetuit: ſed & illud eſſe iniquum, eum, qui non prohibuit, alieno facto liberari; cum, ſi mutuam pecuniam alteri ex ſociis, prohibente ſocio, dediſſem, vtrique eam obligarem: & puto ſecundum Iulianum debere dici ſupereſſe contra eum, qui non prohibuit, negotiorum geſtorum actionem: ita tamen, vt is, qui prohibuit, ex nulla parte, neque *i* per ſocium, neque per ipſum aliquid damni ſentiat.

De comprobatione domini, & deinceps vtiliter geſto.

9. *Scæuola* lib. 1. Quæſtionum.

POmponius ſcribit, ſi negotium à te, quamuis malè geſtum, probauero, negotiorum tamen geſtorum te mihi non teneri. Videndum ergo, ne in dubio hoc, an ratum habeam, actio negotiorum geſtorum pendeat: nam quomodo, cum ſemel cœperit, nuda voluntate tolletur *k*? ſed ſuperius ita verum *l* eſt, putare ſi *m* dolus malus à te abeſt. *Scæuola: Immo puto, & ſi comprobem, adhuc negotiorum geſtorum actionem eſſe. Sed eo dicto, te mihi non teneri, quod reprobare *l* non *n* poſſim ſemel probatum, & quemadmodum, quod *o* vtiliter geſtum eſt, neceſſe eſt *p* apud iudicem pro rato haberi, ita *q* omne, quod ab ipſo probatum eſt. Cæterùm ſi *r* vbi probaui non eſt negotiorum actio: quid fiet, ſi à debitore meo exegerit, & probauerim? quemadmodum recipiam? item ſi vendiderit? ipſe denique, ſi quid impendit, quemadmodum reciperet? nam vtique, mandatum non eſt: erit igitur & poſt ratihabitionem negotiorum geſtorum actio.

De vtiliter geſto, & de ſeruitio curato.

10. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

SEd an vltro *s* mihi tribuatur actio ſumptuum, quos feci? & puto competere, niſi ſpecialiter id actum eſt, vt neuter aduerſus alterum habeat actionem.

1 ¶ Is autem, qui negotiorum geſtorum agit, non ſolum ſi effectum habuit negotium, quod geſſit, actione iſta vtetur, ſed ſufficit, ſi vtiliter *t* geſſit *u*, & ſi effectum non habuit negotium, & ideo ſi, *x* inſulam fulſit, vel ſeruum ægrum curauit *x* etiamſi inſula exuſta eſt, vel ſeruus obiit, aget negotiorum geſtorum; idque & Labeo probat.

¶ Sed (vt Celſus refert) Proculus apud eum notat, non ſemper debere dari; quid enim, ſi eam inſulam fulſit, quam dominus, quaſi impar ſumptui, dereliquerit, vel quam ſibi neceſſariam non putauit? onerauit (inquit) dominum ſecundum Labeonis ſententiam *y*: cum vnicuique liceat & damni infecti nomine ea derelinquere *z*. Sed iſtam ſententiam Celſus eleganter deridet *a*; is enim negotiorum geſtorum (inquit) habet actionem, qui vtiliter negotia geſſit: non autem vtiliter negotia gerit, qui rem non neceſſariam, vel quæ oneratura eſt patremfamilias, adgreditur.

¶ Iuxta hoc eſt, & quod Iulianus ſcribit; eum, qui inſulam fulſit, vel ſeruum ægrotum curauit, habere negotiorum geſtorum actionem ſi vtiliter hoc faceret, licet euentus non ſit ſecutus. Ego quæro, quid ſi putauit ſe vtiliter facere, ſed patrifamilias non expediebat? Dico hunc non habiturum negotiorum geſtorum actionem, vt enim euentum non ſpectamus, debet vtiliter eſſe cœptum.

De culpa, dolo, & caſu. De lucri & damni compenſatione.

11. *Pomponius* lib. 21. ad Quintum Mucium.

SI *a* negotia abſentis & ignorantis geras, & culpam *b*, & dolum præſtare debes: ſed Proculus interdum *c* etiam caſum præſtare debere: veluti ſi nouum *d* negotium, quod non *e* ſit ſolitus abſens facere, *f* tu nomine eius geras; veluti venales nouicios coëmendo, vel aliquam negotiationem ineundo: nam ſi quod damnum ex ea re ſecutum fuerit, te ſequetur, lucrum verò abſentem; quòd ſi in quibuſdam lucrum factum fuerit, in quibuſdam damnum, abſens penſare lucrum cum damno debet *h*.

De negotiis capitivi. 1. Vel filii familias militis 2. Vel hereditariis.

12. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

SVcceſſori eius, cuius fuerunt negotia, qui *i* apud hoſtes deceſſit, hæc actio danda erit.

1 ¶ Sed ſi filiifamilias militis defuncti teſtamento facto geſſi, ſimiliter erit danda actio.

2 ¶ Sicut autem in negotiis viuorum geſtis ſufficit vtiliter negotium geſtum *k*: ita & in bonis mortuorum *l*, licet diuerſus exitus ſit.

De caſu & culpa.

13. *Paulus* lib. 9. ad Edictum.

DEbitor meus, qui mihi quinquaginta debebat, deceſſit: huius hereditatis curationem *m* ſuſcepi *n* & impendi decem, deinde redacta ex venditione rei hereditariæ centum in arca repoſui, hæc ſine culpa mea perierunt; quæſitum eſt, an ab herede qui quandoque extitiſſet, vel creditam pecuniam quinquaginta petere poſſim, vel decem, quæ impendi. Iulianus ſcribit in eo verti quæſtionem, vt animaduertamus, an iuſtam cauſam habuerim ſeponendorum centum; nam ſi debuerim & mihi *o* & ceteris hereditariis creditoribus ſoluere, periculum non ſolum ſexaginta, ſed & reliquorum quadraginta (nullum) me præſtaturum, decem tamen, quæ impenderim retenturum: *(id eſt ſola nonaginta reſtituenda:) ſi verò iuſta cauſa fuerit, propter quam integra centum cuſtodirentur, veluti ſi periculum erat, ne prædia in publicum committerentur, ne pœna, traiectitiæ pecuniæ augeretur, aut ex compromiſſo committeretur non ſolum decem, quæ in hereditari negotia impenderim, ſed etiam quinquaginta quæ mihi debita ſunt, ab herede me conſequi poſſe *p*.

De filioſam. & ancilla.

14. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

SI *q* filius familias *r* negotia geſſiſſe proponatur; æquiſſimum erit, in patrem quoque actionem dari: ſiue peculium habet, ſiue in rem patris ſui vertit *s*.

¶ Et ſi ancilla, ſimili modo.

De initio geſtionis. De numero negotiorum.

15. *Paulus* lib. 9. ad Edictum.

POmponius libro viceſimo ſexto, in negotiis geſtis, initium *t* cuiuſque temporis conditionem ſpectandam ait; quid enim, inquit, ſi pupilli negotia cœperim gerere, & inter moras pubes factus ſit? vel ſerui aut filiifamilias, & interea liber, aut paterfamilias effectus ſit? hoc & ego verius eſſe didici: niſi ſi ab initio quaſi *u* vnum negotium geſturus acceſſero; deinde alio animo ad alterum acceſſero eo tempore, quo iam pubes, vel liber, vel paterfamilias effectus eſt: hic enim quaſi plura negotia geſta ſunt: & pro qualitate perſonarum *x* & actio *y* formatur *z*, & condemnatio moderatur *a*.

16. *Idem* lib. 7. ad Plautium.

SEd & cùm aliquis negotia mea gerit; non multa negotia ſiunt, ſed vnus *b* contractus; niſi ab initio ad vnum negotium acceſſit, vt finito eo diſcederet; hoc enim caſu, ſi noua voluntate aliud quoque adgredi cœperit, alius contractus eſt.

De eo quod quis in ſeruitute geſſit.

17. *Vlpianus* lib. 35. ad Edictum.

EVm actum quem quis in ſeruitute egit, manumiſſus non *c* cogitur reddere *d*.

¶ Planè ſi quid connexum *e* fuit, vt ſeparari ratio eius quod in ſeruitute geſtum eſt ab eo, quod in libertate geſſit, non poſſit; conſtat venire in iudicium vel mandati, vel negotiorum geſtorum, & quod in ſeruitute geſtum eſt. Denique ſi tempore ſeruituris, aream emerit, & in ea inſulam ædificauerit, eámque corruerit, deinde manumiſſus

Left margin notes:

... l. 38. in pr. §. ... l. 5. ... l. 19. in pr. l. ... c vt l. 2. C. eod.

d Negotiorum geſtor etiam in iudicii compendium remittit: at non ſecùs quod facere poteſt.

e l. 46. §. procurator. ... de procuratoribus.

f l. 7. §. fin. ff. de compenſat.

g atqui nouum non eſt in iure cuilibet alieno facto liberari ... l. 39. ... l. 23. §. de ſolut.

h Directò qui non tenetur; nec per obliquum teneri debet. l. 5. C. de vſuris.

i Quaſi tollitur, cum iniuriam diſſimulatione tolli conſtet ... iniur. ... de iniuriis.

k Dolus non comprehenditur in remiſſione ſimplici, l. 20. §. 2. ... de liberatione legata.

l l. 47. ... ſolute ... l. 17. ... de edit.

m Immo potius. l. 11. §. final. ... de muneribus ... l. 2. C. de profeſſ. & med.

n Quod vtiliter geſtum eſt, dominus ratum habere cogitur. Infra tod. tit.

o Imò tam eſt. l. 4. C. ſi certum.

p Ratum habere quiſque cogitur, quod ſemel probauit, etiamſi maligeſtum ſit. ... Zuetam. ... §. 10.

q Domino.

r id eſt, contraria, vt directa, ... l. 7. §. 1. ... commodati. Id eſt, nonnunquam vel etiamſi dominus non agat directa negotiorum geſtorum actione, verum nihil dabitur etiam actio ad ſumptus quos fecit Id enim vltro actionem dare & tribuere eſt. ... l. 3. ... vel poſſeſſio, ſ in rem domini cuiuſque commodum.

t vtiliter cœpit vt ... l. 37. in prin. ... ſi ... de reg. iuris, ... Infra eod. ... l. 10. ... C. eod.

y l. 27. in pr. ... l. 11.

z quoties ſipendenti cauere non vult ... §. 7. ... de damno infecto.

a vide Cuiac. 17. obſeru. 30. ... ... quibus cauſis ... vel hypotheca tacitè contrahitur.

b vt in pr. §. eod. ... adde l. 17. in fi. l. 18. ... l. 11. ... l. 19. ... de rei vind.

Right margin notes:

a Eriſ ... eod. ... §. 9.

b etiam leuem, l. 20. ... eod. ... & leuiſſimam ... l. 23. ... de ... eod.

c non communicatur ... l. 13. ... de negot. ... ſcripſi ad l. 3. §. ... eod.

d Noua negotia inchoare ... non licet.

e Inſolita haud tentanda ſiue inchoanda geſtori.

f Tria ſunt genera negotiorum, nouum, inſolitum, deſertum.

g vt l. vlt. ... de edilicio.

h Immo, ... debet, l. 23. ... pro ſocio.

i l. 10. ... eod.

k cœperit, inchoatum, vt l. 10. §. 1. ... eod. & ita exitum ſpectari ſufficit, & ... ſit.

l Nomine negotii geri ... rius, ... in quo hona deſendi ... tur, ... l. 13. ... eod.

m id eſt, geſtionem & procurationem voluntariè ſuſcepi. Denique propterea ... hered. ... hereditas eſſet, interdum ... curator bonorum ... de cauſis, l. 15. in prin. ... iudicium ... in prin. ... Hic adde de curatore bonis directe l. 1. ... de curat. ... bonis ... dandis.

n vt in l. 9. §. ... de admin. ...

o id eſt, compenſaturum, & ... de adim.

p atque ſic geſtor caſum fortuitum non præſtat, niſi caſum culpa præceſſit.

q Filius familias ſeruus, ... negotium alienum gerat, in patrem dominumve peculio tenus datur actio ...

r ... ſiliæ ... §. ... ... l. 13. ... §. ... ... l. 17. ... de peculio.

s ... de in rem verſo.

t vt in delictis. ... l. 16. ... quæ ...

Footnotes:

... vide l. 4. § penult. inſtit. de ... y vt & obligatio negotiorum geſtorum, l. 13. inſt. de obligat. z concipitur, inſtituitur.

a hoc eſt, ad modum redigitur.

b ſicuti vnum legatum eſt, cùm corpus legatur, l. 6. & 2. inſ. de legatis 2.

c l. 18. in fi. C. eod. adde l. 37. in fin. inſ. de ſolutio. libert. l. ... ſerui pro ſuo facto, ... manumiſſionem ... d ... cogitur, l. 5. C. an ſeruus pro ſuo facto ...

e l. 21. C. eodem.

f l. 13. ... de act. empti & vend.

... inſtit. de contrahenda. Idem in bona fidei poſſeſſore, vt & tutore & cura ... vide l. 25. ... de pactis dotalib. vide quæ notaui de impenſis ad ...

Fundum

fundum locauerit: ſola locatio fundorum in iudicio negotiorum geſtorum deducetur: quia ex ſuperioris temporis adminiſtratione nihil amplius iudicio deduci poteſt, quàm id, ſine quo ratio libertatis tempore adminiſtratorum negotiorum expediri non poteſt.

18. *Paulus* lib. 9. ad Edictum.

PRoculus & a Pegaſus bonam b fidem eum, qui in ſeruitute gerere capit, præſtare debere c aiunt: ideóque quantum d, ſi alius e eius f negotia geſſiſſet, ſeruare potuiſſet, tantum eum qui à ſemetipſo g non exegerit, negotiorum geſtorum actione præſtaturum, ſi aliquid habuit in peculio, cuius retentione id ſeruari poteſt. * Idem Neratius. *

1. De neceſſitatis ſuſceptione, de geſtore vero domini vſuris pleno. 4. De vſuris. 5. De negotiis captiui.

19. *Idem* lib. 2. ad Neratium.

AT quin natura h debitor fuit, etiam ſi in peculio nihil habuit * x * ubi poſtea ſoluere debet in eodem actu perſeuerans: ſicut is, qui temporali i actione tenebatur, etiam poſt tempus exactum negotiorum geſtorum actione id præſtare cogetur.

1 ¶ Scæuola noſter ait putare ſe, quod Sabinus ſcribit, debere à *capite rationem reddendam*, ſic intelligi, vt appareat, quid reliquum fuerit tunc k; cum primùm liber eſſe cœperit: non vt dolum aut culpam in ſeruitute admiſſam in obligationem reuocet, itaque ſi inuenietur vel malo l more pecunia in ſeruitute erogata, liberabitur.

2 ¶ Si libero m homini, qui bona fide mihi ſeruiebat, mandem, vt aliquid agat, non fore cum eo mandati actionem, Labeo ait: quia non libera voluntate exequitur rem ſibi mandatam, ſed quaſi ex neceſſitate ſeruili. Erit igitur negotiorum geſtorum actio: quia & gerendi negotij mei habuerit affectionem, & is ſit, quem obligare poſſim.

3 ¶ Cum me abſente negotia mea gereres imprudens rem meam emiſti, & ignorans vſu o cepiſti p: mihi negotiorum geſtorum vt reſtituas, obligatus non es; ſed, ſi antequam vſucapias, cognoſcas q rem meam eſſe, ſubiicere r debes aliquem, qui à te petat meo nomine; vt & mihi rem, & tibi ſtipulationem euictionis committat, nec videris dolum malum facere in hac ſubiectione; ideo enim hoc facere debes, ne actione negotiorum geſtorum tenearis.

4 ¶ Non ſ tantùm ſortem, verumetiam vſuras ex pecunia aliena t perceptas negotiorum geſtorum iudicio præſtabimus, vel etiam quas percipere potuimus. Contra quoque vſuras u, (quas) præſtabimus, vel quas ex noſtra pecunia percipere potuimus, quam in aliena negotia impendimus, ſeruabimus x negotiorum geſtorum iudicio.

5 ¶ Dum apud hoſtes eſſet Titius, negotia eius adminiſtraui: poſtea reuerſus eſt, negotiorum geſtorum mihi actio competit, etiam ſi eo tempore, quo gerebantur, dominum non habuerint.

20. *Vlpianus* libro 10. ad Edictum.

SI is autem apud hoſtes conſtitutus deceſſerit, & ſucceſſori, & aduerſus ſucceſſorem eius, negotiorum geſtorum directa & contraria competit.

De negotiis hereditariis. 2. De morte domini. 3. De eo qui mandauit negotia aliena gerenda.

21. *Paulus* lib. 9. ad Edictum.

NAm & Seruius reſpondit, vt eſt relatum apud Alfenum libro trigeſimonono digeſtorum: cùm à Luſitanis tres capti eſſent, & vnus ea y conditione miſſus, *vt pecuniam pro tribus afferret, & niſi rediſſet, vt duo pro ſe eo quoque pecuniam darent*, iſque reuerti noluiſſet, & ob hanc cauſam illi pro tertio quoque pecuniam ſoluiſſent, (Seruius reſpondit) æquum z eſſe prætorem in eum reddere iudicium.

1 ¶ Qui negotia hereditaria gerit, quodammodo ſibi hereditatem a, eique ei obligat. Ideóque nihil refert, an etiam b pupillus heres exiſtat: quia id æs alienum cum cæteris hereditariis oneribus ad eum tranſit.

2 ¶ Si c viuo Titio, negotia eius adminiſtrare cœpi: intermittere mortuo eo non debeo; noua d tamen inchoare neceſſe mihi non eſt, vetera explicare ac conſeruare neceſſarium eſt; vt accidit cum alter ex ſociis mortuus eſt: nam quæcumque prioris negotij explicandi cauſa geruntur, nihilum e refert, quo tempore conſummentur f, ſed quo tempore inchoarentur.

3 ¶ Mandatu tuo negotia mea Lucius Titius geſſit, quod is non rectè geſſit, tu mihi actione negotiorum

a quarum, vt & Neratij ſententiã hic poſitam poſteà refellit idem Paulus, et infra.
b eſt enim hoc iudicium bonæ fidei.
c etiam in iis quæ non ſunt contracta & in his quæ in ſeruitute geſſit.
d alterius comparationem qua Proculus vtitur.
e liber.
f domini abſentis.
g v. l. 13. ſ. eod. l. 9. ſ. ſerui. inſ. de admin. tut.
h Natura ſeruus obligatur, etiam ſi nihil in peculio habeat.
i l. 8. in princ. ſ. eod.
k adde l. 17. in pr. ſ. ea.
l v. l. 1. ſ. 12. ſ. de variis & extraordinariis.
m l. 13. ſ. 2. inf. [illegible]
n l. 54. ſ. 3. inf. de adquir. rerum domin.
o ſuſcepiſti, ſic in archetypo Flor. non exceſſo ſcriptum eſt Cuia. 13. obſ. 28.
p poteſt enim negotiorum geſtor vſucapere. l. 2. ſ. procuratorem. 9. ſ. pro emptore.
q adde quædam huic loco ex Socino, reg. 72.
r l. 24. ſ. 1. ſ. de liberali cauſa.
ſ l. 1. in fi. ſ. de vſuris.
t l. 38. ſ. 3. inf. eodem l. 20. C. eo. l. 13. 24. C. de vſuris.
u l. 18. C. eodem l. 37. ſ. de vſuris. Geſtor negotiorum etiam vſuras præſtat, quas percipere potuit: vt & viciſſim debentur à domino ei vſuræ quas ex pecunia ſua percipere potuiſſet, vt hic. Eclogæ eod. c. 38. & 5. Harmen. 11. ſ. 64.
x imò non ſeruabimus. l. 3. ſ. inf. de contr. tut.
y l. 12. in princ. ſ. eodem.
z atque ita redimetur, quo nomine competit geſtio, arg. l. [illegible] ſed illud inf. de [illegible] quin etiam, redemptio redimenti ſit pignori l. 15. inf. de captiuis l. vlt. Cod. de poſtlim.
a tameſi de vi ſibi illata poſſit conqueri. Verùm vt Cicero 3. Officiorum ait, nulla fit viro forti iniuria. adde l. 1. C. de poſtliminio.
b Cur? ita colligi ex l. 3. in fin. infra de heredibus inſtit.
c l. 31. [illegible] eorum.
d non inchoare negotia mortuo rei domino geſtor non debet: vt nec ſocius ſocio mortuo: vetera tamen explicare & conſeruare debet: denique nihil inchoare ſed conſummare [illegible] vide l. 20. C. ea. e id eſt, nihil.
f conſummarentur.

geſtorum teneris, non a in hoc tantùm, vt actiones tuas præſtes: ſed etiam quod b imprudenter eum elegeris: * vt * quicquid detrimenti negligentia eius fecit, tu mihi præſtes.

De caſu.

22. *Gaius* libro 3. ad Edictum Prouinciale.

SIue hereditaria negotia, ſiue ea, quæ alicuius eſſent, gerens aliquis, neceſſario rem emerit, licet ea interierit, poterit quod impenderit, iudicio negotiorum geſtorum conſequi, veluti ſi frumentum, aut vinum familiæ parauerit, idque caſu quodam interierit c: forte incendio, ruina d. Sed ita ſcilicet hoc dici poteſt, ſi ipſa ruina, vel incendium, ſine vitio eius acciderit: nam cum propter ipſam ruinam, aut incendium damnandus ſit, abſurdum eſt, eum iſtarum rerum nomine quæ ita conſumptæ ſunt, quicquam conſequi.

De indebito exacto & ſoluto.

23. *Paulus* libro 20. ad Edictum.

SI quis negotia aliena gerens indebitum e exegerit: reſtituere cogitur f. de eo autem, quod indebitum ſoluit, magis eſt, vt ſibi imputare debeat.

De pecunia geſtori ſoluta.

24. *Idem* lib. 24. ad Edictum.

SI * ego * hac mente g pecuniam procuratori h dem, vt ea ipſa creditoris heret: proprietas quidem per procuratorem non i adquiritur k: poteſt tamen creditor, etiam inuito me l ratum habendo, pecuniam ſuam facere: quia m procurator in accipiendo creditoris duntaxat n negotium geſſit: & ideo creditoris ratihabitione liberor.

Si geſtor plus quàm oportet, impendit.

25. *Idem* lib. 27. ad Edictum.

SI quis negotia aliena o gerens, plus p, quàm oportet, impenderit: recuperaturum eum id q, quod præſtari debuerit.

Si in pluribus geſtoribus vnus non ſoluendo deceſſerit.

26. *Modeſtinus* lib. 1. Reſponſorum.

CVm alicui ciuitati r per fideicommiſſum reſtitui iuſſa eſſet hereditas, magiſtratus actores horum bonorum Titium, & Seium, & Gaium idoneos creauerunt. Poſtmodum hi actores inter ſe diuiſerunt adminiſtrationem bonorum: idque egerunt ſine ſ auctoritate, & ſine conſenſu magiſtratuum: poſt aliquod tempus teſtamentum, per quod reſtitui ciuitati hereditas fideicommiſſa eſſet, irritum t probatum eſt pro tribunali: atque ita ab inteſtato Sempronius legitimus heres defuncti extitit. Sed ex his actoribus vnus non ſoluendo deceſſit: & nemo heres eius extitit. Quæro, ſi Sempronius conueniet actores horum bonorum, periculum inopis defuncti ad quos pertinet? Herennius Modeſtinus reſpondit, quod ab vno ex actoribus ob ea, quæ ſolus geſſit, negotiorum geſtorum actione ſeruari non poteſt, ad damnum eius u, cui legitima hereditas quæſita eſt, pertinere.

De impenſis voluptuariis. 1. De alimentis ſororis filiæ præſtitis.

27. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

EX duobus fratribus vno quidem ſuæ ætatis, alio verò minore annis, cùm haberent communia prædia ruſtica, maior frater in ſaltu communi habente habitationes paternas ampla ædificia ædificauerat: eumque tandem ſaltum cum fratre diuideret, ſumptus ſibi quaſi re meliore ob eo facta, deſiderabat, fratre minore iam legitimæ x ætatis conſtituto y. Herennius Modeſtinus reſpondit, ob ſumptus nulla re vrgente, ſed voluptatis cauſa factos eum de quo quæritur, actionem non habere z.

1 ¶ Titium, ſi pietatis a reſpectu ſororis aluit filiam b, actionem hoc nomine contra eam non habere reſpondi.

Si quis mandato vnius alterius negotia geſſerit.

28. *Iauolenus* lib. 8. ex Caſſio.

a l. 3. ſ. ſi tutorem, ſ. eod.
b l. 18. in pr. inf. de petit. hered. l. 2. ſ. ſi tranſfer. l. 20. ſ. ſecundum inf. loc.
c v. l. 10. ſ. eod.
d v. l. 13. ſ. cum quidam. inf. loca. v. l. 11. ſ. eod.
e l. 6. ſ. item quæritur. l. 8. ſ. item ſi fundum. l. eodem l. 4. ſ. ſi Titius inf. de furtis. Quod indebitum procurator exegerit, domino reſtituit: at eius quod indebitum ipſe ſoluerit, damnum ad ipſum pertinet, vt hic. Eclo. 10. c. 20. ſ. Harmen. 11. ſ. 63.
f Immò non cogitur. l. 20. ſ. ſubtenus. inf. de petit. hered.
g idemque debitor.
h non hoc tamen nominatim verbis expreſſit.
i geſtori creditoris mei.
k imò adquiritur, l. 13. inf. de adquir. rer. domin.
l ipſi creditori, niſi conſenſero.
m l. 42. in fi. infra de adquir. poſſeſſ. l. 58. in prin. infra de ſolut.
n quia hoc in facto proponitur, quia procurator, &c.
o non ſuam.
p Plus quàm oporteat impendens negotiorum geſtor non repetit, vt hic. Eclog. eod. cap. 29. & 5. Harmen. 11. ſ. 67. adde l. 4. ſ. 4. inf. eod.
q τὸ [illegible] Græci illis locis.
r v. l. 16. in princ. ad Treb.
ſ adde l. vlt. Cod. vt in poſſeſ. legat.
t forte ob capitis diminutionem teſtatoris: l. vlt. 4. inf. quibus modis [illegible]
u imò ad dominum magiſtratus. l. 40. ſ. 1. inf. de admin. tut.
x legitima ætas 25. annorum, vt hic, arg. l. 32. in fin. infra de teſtam. tutel. l. 3. inf. de minorib. l. 20. inf. de liberat. legat. l. vlt. ſ. 9. de poſtulando. l. 41.

inf. de fideiuſſorib. l. vlt. in fi. inf. de appellat. l. vlt. C. quando dies legat. vnde & tutus dicitur in l. 77. ſ. 14. de leg. 2. Legitima autem forte dicitur, quòd lege aliqua præſcriptus ſit eius terminus ado. electis ad res ſuas recuperandas: lege aliqua inquam forſitan Lætoria, qua de re coniecturam capere poſſumus ex Cicerone 3 Officiorum: Spartiano in M. Antonino, vbi minoribus 25. annis curatores datos ex ea lege traditur & Suetonio, vbi notatur minores ſtipulari prohiberi & vt Priſcianus inquit l. 8. [illegible] ſpondendo obligari. Huc referendus eſt Plautus in [illegible] qui ei habeam iudicem. Ni dolo malo inſtipulatus ſis, ſiue etiam dum ſiem quinq; & viginti annos natus vt vicenale ſic lege Lætoria, adminiſtrationem bonorũ adoleſcentibus permiſſam cũ ad 25. annũ ætatis peruenerint. At hac etiam legem forte reſpexit Plautus in *Rudente*, Sum [illegible] quia à vicenaria metuit credere omnes. Ex hac quoq; lege creditũ eſt tempus reſtitutionis præſcriptum deſcendiſſe. Vnde & in tempus legitimũ appellatũ l. 29. inf. de minorib. vide Briſſonium 3. ſelect. 2.
y l. 25. annorum. l. 2. C. de his qui veniam ætatis, v. Cuiac. 6. ob. 5.
z geſtor impenſas voluptarias non repetit.
a Pietatis cauſa erogata non repetuntur, vt tamen l. 34. inf.
b Idem ſi priuignam, v. l. 15. C. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

a cui mandati tenebatur, l. 6. §. 5. ſi quis mandauerit 1. mandati.
b Adde l. vlt. §. de contraria tutelæ & vtili actione.
c Abeſſe in nobis videtur in quo ſumus obligati.
d naſcituro.
e Atqui ventri tutor non datur, ſed curator.
f id eſt, tutore dato.
h Immo vtili.
i per legitimum heredem vel ſubſtitutum.
k i. incipiet eſſe actio.
l quod geſtum eſt ante natum poſthumum & poſt eum natum.

SI quis, mandatu Titij, negotia Seij a geſſit: Titio mandati tenetur, iſque æſtimari debet, quanto Seij & Titij intereſt. Titij autem intereſt, quantum is Seio præſtare debet: cui vel mandati, vel negotiorum geſtorum nomine obligatus eſt. Titio autem actio competit cum eo, cui mandauit aliena negotia gerenda, & antequam b ipſe quicquam domino præſtet; quia id ei abeſſe c videtur, in quo obligatus eſt.

De tutore poſthumi.

29. *Calliſtratus* lib. 3. Edicti monitorij.

CVm pater teſtamento, poſthumo d tutorem e dederit, iſque tutelam interim adminiſtrauerit, nec poſthumus natus fuerit: cum eo f non g tutelæ, ſed h negotiorum geſtorum erit i agendum. Quod ſi natus fuerit poſthumus, tutelæ erit k actio: & in eam vtrumque l tempus veniet: & quo antequam naſceretur infans, geſſit; & quo poſteaquam natus ſit.

De curatore, magiſtratu, ſubcuratore hac actione conueniendis.

30. *Iulianus* lib. 3. Digeſtorum.

EX facto quærebatur: quendam ad ſilginem m emendam curatorem decreto ordinis n conſtitutum eidem alium ſubcuratorem conſtituiſſe: ſilginem miſcendo corrupiſſe, atque ita pretium* ſiliginis, quæ in publicum empta erat, curatori adſtrictum o eſſe: quaque actione curator cum ſubcuratore experiri poſſit, & conſequi id vt ei ſolutum eſſet, quod cauſa eius damnum cepiſſet. Valerius Seuerus reſpondit, aduerſus p contutorem negotiorum geſtorum actionem tutori dandam. Idem reſpondit, vt magiſtratui q aduerſus magiſtratum eadem actio detur: ita tamen, ſi r non ſit conſcius fraudis.

¶ Secundum quæ etiam in ſubcuratore idem dicendum eſt ſ.

De literis quas creditor fideiuſſori ſubſcripſit. 1. De negotijs alienis inter negotia alterius geſtis. 2. An geſtor debeat appellare. 3. & 4. De vſuris & ſumptibus. 5. Si tutor filij vel, impuberis pupillæ vnà geſſerit. 6. Quæ à matre geri nequeunt. 7. De impenſis in communi lite factis.

31. *Papinianus* lib. 2. Reſponſorum.

LIberto, vel amico mandauit pecuniam accipere mutuam: cuius literas creditor ſecutus t contraxit: & u fideiuſſor interuenit. Etiam ſi pecunia non ſit in rem* eius* verſa, tamen datur in eum negotiorum geſtorum actio creditori, vel fideiuſſori, ſcilicet ad x exemplum y inſtitoriæ actionis.

1 ¶ Inter negotia Sempronij, quæ gerebat, ignorans Titij negotium geſſit: ob eam quoque ſpeciem Sempronio tenebitur: ſed ei cautionem indemnitatis officio iudicis præberi neceſſe eſt aduerſus Titium, cui datur actio: idem in tutore iuris eſt.

2 ¶ Litem in iudicium deductam, & à reo deſertam ſruſtratoris z amicus vltrò egit a, cauſas abſentiæ eius allegans iudici: culpam contraxiſſe non videbitur, quod ſententia contra abſentem dicta ipſe non prouocauit. Vlpianus notat. Hoc verum eſt: quia b fruſtrator condemnatus eſt. Cæterum ſi amicus,* cum* abſentem defenderet, condemnatus negotiorum geſtorum aget, poteſt ei imputari c, ſi, cum poſſet, non d appellaſſet.

3 ¶ Qui aliena negotia gerit, vſuras e præſtare cogitur, eius ſcilicet pecuniæ, quæ f purgatis g neceſſarijs ſumptibus ſupereſt.

4 ¶ Libertus certam pecuniam accipere teſtator ad ſumptum monumenti voluit. Si quid amplius fuerit erogatum, iudicio negotiorum geſtorum ab herede non rectè petetur h de iure fideicommiſſi: cum voluntas finem erogationis i fecerit.

5 ¶ Tutoris heres impubes filius ob ea, quæ tutor eius in rebus pupillæ paternæ geſſit, non tenetur: ſed tutor proprio nomine iudicio negotiorum geſtorum conuenietur k.

6 ¶ Quanquam mater filij negotia ſecundum patris voluntatem, pietatis fiducia gerat: tamen ius actoris l periculo ſuo liberis cauſa conſtituendi non habebit: quia nec ipſa filij nomine rectè agit, aut res bonorum eius alienat, vel debitorem impuberis accipiendo pecuniam liberat m.

7 ¶ Vna defendente cauſam communis n aquæ, ſententia o prædio datur: ſed qui ſumptus p neceſſarios probabiles in communi lite fecit, negotiorum geſtorum actionem habebit.

Si fideiuſſor per errorem alterius quoque contractus pignora ſuſcepit & vtrumque pecuniam ſoluit. 1. de matre res à ſponſo filiæ donatas accipiente.

32. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

FIdeiuſſor ſimperitia lapſus, alterius quoque contractus, qui perſonam eius non contingebat a pignora, vel hypothecas ſuſcepit & vtramque pecuniam creditori ſoluit exiſtimans indemnitati ſuæ, conſulis prædijs, conſuli poſſe: ob eas res iudicio mandati b fruſtra conuenietur, & ipſe debitorem fruſtra conueniet: negotiorum autem geſtorum actio vtrique neceſſaria erit: in qua lite culpam æſtimari ſatis eſt, non etiam caſum: *quia prædo fideiuſſor non videtur.* creditor ob id factum ad reſtituendum iudicio, quod de pignore dato redditur, cùm videatur ius ſuum vendidiſſe, non tenebitur.

1 ¶ Ignorante virgine, mater à c ſponſo filiæ res donatas ſuſcepit: quia mandati, vel depoſiti ceſſat d actio, negotiorum geſtorum agitur.

Qua actione vxor à mariti herede conueniatur.

33. *Idem* lib. 10. Reſponſorum.

HEres viri defuncti vxorem, quæ res viri, tempore nuptiarum, in ſua poteſtate habuit, compilatæ hereditatis poſtulare non e debet f: prudentius itaque faciet, ſi ad exhibendum, & negotiorum geſtorum, ſi negotia quoque viri geſſit, cum ea fuerit expertus.

De alimentis repetendis aut imputandis.

34. *Paulus* lib. 1. Quæſtionum.

NEſennius Apollinaris Iulio Paulo ſalutem: Auia nepotis ſui negotia geſſit; defunctis vtriuſque auiæ heredes conueniebantur à nepotis heredibus negotiorum geſtorum actione. Reputabant heredes auiæ alimenta præſtita nepoti. Reſpondebatur, auiam iure pietatis g de ſuo præſtitiſſe: nec enim aut h deſideraſſe, vt decernerentur alimenta, aut decreta eſſent: præterea conſtitutum eſſe dicebatur, vt ſi mater aluiſſet, non poſſet alimenta, quæ pietate i cogente de ſuo k præſtitiſſet, repetere. Ex contrario dicebatur * tunc* hoc rectè dici, vt de ſuo l aluiſſe mater probaretur: at in propoſito auiam, quæ negotia adminiſtrabat, veriſimile m eſſe de re ipſius nepotis eum aluiſſe. Tractatum eſt, nunquid n vtroque patrimonio erogata videantur? quæro quid tibi iuſtius videatur? Reſpondi: Hæc diſceptatio in o factum conſiſtit. Nam & illud, quod in matre conſtitutum eſt, non puto ita perpetuò p obſeruandum. Quid enim, ſi etiam proteſtata q eſt, *ſe filium ideo alere, vt aut ipſum, aut tutores eius conueniret?* pone peregrè patrem eius obiiſſe: & matrem, dum in patriam reuertitur, tam filium, quàm familiam eius exhibuiſſe; in qua ſpecie etiam in r ipſum pupillum negotiorum geſtorum dandam actionem Diuus Pius Antoninus conſtituit. Igitur in re facti facilius s putabo auiam: vel heredes eius audiendos, ſi reputare u velint alimenta; maximè ſi etiam in rationem impenſarum ea retuliſſe auiam apparebit.

¶ Illud nequaquam admittendum puto x, vt de vtroque y patrimonio erogata videantur.

Virum negotiorum geſtori imputetur quid à ſe non exegerit.

35. *Scæuola* lib. 1. Quæſtionum.

DIuortio facto, negotia vxoris geſſit maritus: non ſolum dotis actione, verum negotiorum geſtorum ſeruari poteſt. Hæc ita: ſi in negotijs geſtis* maritus, dum gerit, facere potuit z aliàs enim imputari non poteſt, quod à ſe non exegerit. Sed & poſteaquam patrimonium amiſerit, plena erit negotiorum geſtorum actio: quamuis ſi dotis actione maritus conueniatur abſoluendus eſt a. Sed hic quidam modus ſeruandus eſt: vt ita querelæ locus ſit, *quatenus facere potuit, quatenus poſſe exiſtimat*: ſi illo tempore ei ſoluere potuit: non b enim è veſtigio in officio c deliquit, ſi non protinus d res ſuas diſtraxit ad pecuniam redigendam. Præterire denique aliquid temporis debebit e, quo ceſſaſſe videatur. Quod ſi interea, prius quàm officium impleat, res amiſſa eſt, perinde negotiorum geſtorum non tenetur, ac ſi nunquam facere poſſit. Sed & ſi facere poſſit maritus actio negotiorum geſtorum inducitur: quia forte periculum eſt, ne facere deſinat.

1 ¶ Illum autem non credimus teneri, qui gerit negotia debitoris, ad reddendum pignus cum pecunia ei

h Qui expendit vltra quàm ſe ei iuſſum, non repetit, l. 25. §. eod.
i ad finem erogationis.
k hæc enim in tutelam non fecerit.
p Sumptus neceſſarij geſtori debentur & ei ſoluendi à domino.

lex 23. C. eodem.
t faciliora præſumimus.
u i. imputare, reputare, computare. x cur non ex vtroque?
y de quo igitur? de filij tantum patrimonio.
z ſolidum ſcit. habita tamen ratione ne egeat.
a à ſolidi præſtatione: condemnatur tamen in quantum facere poteſt.
b Mora tractu tantum alicuius temporis incognitio committitur.
c cuius ratione geſtor tenetur de lata & leui culpa l. 20. C. eod.
d omnium enim intereſt non præcipitari.

debeatur

debeatur, nec fuerit, quod ſibi poſſit exſoluere.

2 ¶ Sed hæc a redhibitoriæ ſpeciem venire in negotiorum geſtorum actionem, & per hoc ſex menſibus exactis perire b, ſi vel mancipium in rebus non inuenit, vel, eo inuento, quod acceſſionum nomine additum eſt, vel quod deterior homo factus eſſet, vel quod per eum eſſet adquiſitum non ex re emptoris, nec inuenit, nec recepiſſet; nec eſſet in ipſius emptoris negotiis, quæ gerebat, vnde ſibi in præſenti redderet.

3 ¶ Cæterum ſi ex aliæ c cauſa perpetuæ obligationis, cùm ſit locuples, debeat; non eſt imputandum, quod non ſoluerit; vtique ſi neque vſurarum ratio querelam mouet d. Diuerſumque eſt in tutore debitore e; quia ibi intereſt, ex priore obligatione ſolui, vt deberetur ex tutelæ actione f.

Si bona fide ſeruiens pecuniam acceperit.

36. *Paulus* lib. 4. Quæſtionum.

SI liber homo, bona fide mihi ſeruiens, mutuam pecuniam ſumpſerit, eamque in rem meam verterit; qua actione id, quod in rem noſtram g vertit, reddere debeam, videndum eſt; non h enim quaſi amici, ſed quaſi i domini negotium geſſit; ſed negotiorum geſtorum actio danda eſt: quæ deſinit competere, ſi creditori eius ſoluta ſit k.

De negotiis pupilli. 1. De negotio pecuniæ. 2. De negotiis filij emancipati.

37. *Idem* lib. 1. Sententiarum.

LItis conteſtatæ tempore l quæri ſolet, an pupillus, cuius ſine tutoris auctoritate negotia geſta ſunt, locupletior m ſit ex ea re factus, cuius patitur actionem.

1 ¶ Si pecuniæ quis negotium gerat: vſuras n quoque præſtare cogitur o, & periculum p eorum nominum, quæ ipſe contraxit, niſi q fortuitis caſibus debitores ita ſuas fortunas amiſerunt, vt r tempore litis ex ea actione conteſtatæ ſoluendo non eſſent r.

2 ¶ Pater ſ ſi emancipati filij res t à ſe donatas u adminiſtrauit: filio actione negotiorum geſtorum tenetur.

De vſuris.

38. *Tryphoninus* lib. 2. Diſputationum.

QVi ſine vſuris pecuniam debebat, creditoris ſui geſſit negotia; quæſitum eſt, an negotiorum geſtorum actione ſummæ illius vſuras præſtare debeat; dixi ſi à ſemetipſo x exigere eum oportuit y, debitorum vſuras; quòd ſi dies ſoluendæ pecuniæ tempore, quo negotia gerebat, nondum venerat, vſuras non debiturum: ſed die præterito, ſi non intulit rationibus creditoris, cuius negotia gerebat, eam pecuniam à ſe debitam, merito z vſuras bonæ fidei iudicio præſtaturum. Sed quas vſuras debeat, videamus; vtrum eas, quibus aliis idem creditor ſœnerauiſſet; an & maximas b vſuras? quoniam c vbi quis eius pecuniam, cuius tutelam negotiaue adminiſtrauit, aut magiſtratus municipij publicam in vſus ſuos conuertit: maximas c vſuras præſtat, vt eſt conſtitutum à Diuis principibus. Sed iſtius diuerſa cauſa eſt, qui non ſibi ſumpſit ex adminiſtratione nummos, ſed ab amico accepit, * & * ante negotiorum adminiſtrationem, non illis, de quibus conſtitutum eſt, cùm gratuitam, certè integram, & abſtinentem omni lucro præſtare fidem deberent; licentia qua videntur abuti maximis vſuris, vice cuiuſdam pœnæ, ſubiiciuntur; hic bona ratione accepit ab alio mutuum; & vſuris, quia non ſoluit: non quia ex negotiis, quæ gerebat, ad ſe pecuniam tranſtulit, condemnandus eſt d. Multum autem refert, incipiat nunc debitum, an ante nomen fuerit debitoris; quod ſatis eſt ex non vſurario facere vſurarium.

Si quis pro alio ſoluerit vel exegerit.

39. *Gaius* libro tertio de Verborum Obligationibus.

SOluendo quiſque pro alio e, licet inuito f, & ignorante, liberat eum; quod autem alicui debetur, alius ſine voluntate eius non g poteſt iure exigere; naturalis enim ſimul & ciuilis ratio ſuaſit, alienam conditionem meliorem quidem "etiam" ignorantis, & inuiti nos facere poſſe: deteriorem h non poſſe.

De negotiis in re communi geſtis.

40. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

SI communes ædes tecum habeam, & pro tua parte damni infecti vicino cauero a; dicendum eſt, quod præſtitero, negotiorum geſtorum actione potius, quàm communi diuidundo iudicio, poſſe me petere; quia potui b partem meam ita defendere, vt ſocij partem defendere non cogerer.

De ſeruo in capitali cauſa defenſo.

41. *Idem* libro trigeſimo ad Edictum.

QVi ſeruum meum, me ignorante, vel abſentem, in capitali cauſa defenderit negotiorum geſtorum in ſolidum mecum, non c de peculio aget.

Si ſerui mei rogatu negotia mea geſſerit.

42. *Idem* lib. 32. ad Edictum.

SI ſerui mei rogatu d negotia mea ſuſceperis: ſi conſtabat admonitus e à ſeruo meo id feceris, erit inter nos negotiorum geſtorum actio f; ſi verò quaſi mandatu ſerui; etiam g de peculio, & de in rem verſo agere te poſſe reſponſum eſt.

Si quis pro alio ſoluerit.

43. *Labeo* libro ſexto Poſteriorum Epitomatorum à Iauoleno.

CVm pecuniam eius nomine ſolueris, qui tibi nihil mandauerat; negotiorum geſtorum actio tibi competit: cùm h ea ſolutione debitor à creditore liberatus ſit; niſi ſi quid debitoris intererit, eam pecuniam non ſolui.

De ſolis ob amicitiam paternam.

44. *Vlpianus* lib. 6. Diſputationum.

IS, qui amicitia ductus paterna pupillis tutorem petierit i, vel ſuſpectos tutores poſtulauit; nullam aduerſus eos habet actionem ſecundum Diui Seueri conſtitutionem k.

De ſumptibus in honores factis. 1. De eo quod quis in ſeruitute geſſit. 2. De negotiis viuis, nomine alterius geſtis.

45. *Idem* lib. 4. Opinionum.

QVæ vtiliter in negotia alicuius erogantur, in quibus eſt etiam ſumptus honeſtè l ad honores per gradus pertinentes m factus, actione negotiorum geſtorum peti poſſunt n.

1 ¶ Qui purè teſtamento, libertatem acceperunt alios quem viuentibus dominis adminiſtrauerunt, rationem reddere non compelluntur.

2 ¶ Titius pecuniam creditoris hæreditariis ſoluit, exiſtimans o ſororem ſuam defuncto heredem teſtamento extitiſſe; quamuis animo gerendi ſororis negotia id fecerit; veritate tamen filiorum defuncti, qui ſui heredes patri, ſublato teſtamento erant, geſſiſſet; quia æquum eſt in damno eum p non verſari, actione negotiorum geſtorum, id eum petere placuit q.

Si quis, quod alij mandatum erat, geſſerit, aut ſuſceperit.

46. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum.

MAndaſti filio meo, vt tibi fundum emeret; quod cùm cognouiſſem, ipſe eum tibi eo pretio referre, qua mente emerim, nam ſi propterea, quia tibi neceſſaria eſſe ſcirem, & te eius voluntatis eſſe, vt emptum habere velles; agemus inter nos negotiorum geſtorum; ſicut ageremus, ſi aut nullum omnino mandatum interceſſiſſet, aut Titio mandaſſes, & ego: quia per me commodius negotium poſſim conficere, emiſſem. Si verò propterea emerim ne filius mandati iudicio teneretur; magis eſt, vt ex perſona eius & ego tecum mandati agere poſſim r, & tu mecum actionem habeas de peculio: quia & ſi Titius id mandatum ſuſcepiſſet, & ne eo nomine teneretur, ego emiſſem; agerem cum Titio negotiorum geſtorum; & ille tecum & tu cum illo mandati. Idem eſt, & ſi filio meo mandaueris, vt pro te fideiuberet; & ego pro te fideiuſſerim.

1 ¶ Si proponatur te Titio mandaſſe, vt pro te fideiuberet, meque, quòd is aliqua de cauſa impediretur, quò minus fideiuberet, liberandæ fidei eius cauſa fideiuſſiſſe; negotiorum geſtorum mihi competit actio.

Cui datur hæc actio. 1. Actio directa & vtilis.

47. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

ACtio negotiorum geſtorum illi datur, cuius intereſt hoc iudicio experiri.

1 ¶ Nec refert x, directa x quis, an vtili y actione agat, vel conueniatur; [quia z in extraordinariis a

a vendito: item geſtor reddere ſibi mancipium debet intra ſex menſes, niſi in caſibus hic exceptis, vt & in l. 21. ſ. quod autem inſ. de peculio.
b tamdiu durat redhibitoria, vt l. 19. in fin. inſ. de edil.
c quàm redhibitoria quæ temporaria eſt, l. eod.
d Id eſt, debitor idemque geſtor ſi locuples eſt, vel ſi ſub vſuris non debet, non tenetur à ſe exigere.
e tutor, non eſt diuerſum, nam locuples tutor non tenetur à ſe exigere, l. 9. ſ. 1. inſ. de admin. tut.
f quæ pupillo eſt priuilegiata.
g meam.
h videbatur autem quaſi amici geſſiſſe, quia liber fuit qui geſſit.
i Cur? hoc intuendum eſt quod mihi bona fide ſeruiat.
k pecunia ſcilicet.
l adde l. 34. inſ. de minoribus.
m l. 6. in pr. ſ. eod.
n quantumuis maior ſit quæ geſſit, l. 24. C. de vſuris.
o tacitus temporis, Paul. 1. ſent. 4. ſ. 5.
p l. 35. inſ. de rebus credit.
q vide Paulum 1. ſent. 4. ſ. 3.
r Cur ita? colligere ex l. 1. ſ. 11. inſ. de magiſt. conuen.
ſ ſumptum ex Paul. 1. ſent. 4. ſ. 7. Idem hab. cod. cap. 36. Quid maius? vide l. 32. in fin. ſ. eod.
t al. res ſine vlla exceptione à ſe donatas. Paul. d. loco. Vbi ſine vlla exceptione expungere perire.
u Donare autem ſolent filiis aliquid patres, cum eos emancipant, & ſua poteſtate dimittunt l. 17. in fin. C. de donat. quæ liberis ſ. vlt. C. de emancipat. liberorum; l. 1. C. de bo. quæ pro ſcriptis.
x vide l. 6. in fine & l. 8. ſ. 7. eod. l. 6. ſ. quod ſolidu. in ſ. l. 3. inſ. mandati.
y quia dies forte venit ante geſtionem l. eod. z non maximas ſed legitimas.
a l. 7. ſ. eod. l. 1. C. de vſuris. b maximas vſuras hic grauiſſimas ſeu centeſimas, vt l. 7. ſ. 8. ff. de admin. tut. adde quæ ſcripſi ad l. 1. ſ. 2. inſ. de pignor.
c id eſt, centeſimas. vide l. 7. ſ. quæ ſint. inſ. de admin. tut.
d Geſtor vero pecunia domini vſuras præſtat non maximas ſed pro more regionis: vt ſocius, ſi communem pecuniam in ſuos vſus vertit, l. 1. ſ. 1. inſ. de vſur. vel vt procurator l. 10. ſ. 3. ſi procurator. inſ. mandati.
e inuitum & ignorantem ſoluendo eius creditori liberare poſſumus.
f & ſic per obſequium inuito datur beneficium, vide l. 23. inſ. de ſol. ſecus in dicendo. l. 69. inſ. de reg. iur.
g l. 28. ſ. ſolem. l. ſi ſeruus vindic. l. 5. 3. ſed ſi ſocio inſ. de procurat. h vide l. 12 inſ. quod vi aut clam.

a l. 31. in fi. ſ. eod. l. 19. ſ. ... non ... .
b l. 6. ſ. ... com. diuid.
c quia tale negotium verſatur quidem circa perſonam ſerui: ſed tamen non in ſui ipſius peculio eſt vide l. 6. in fi. inſ. de precar. legato.
d Rogatio ſeu Rogandi verbum generale eſt cuius ſpecies hic duæ admonitio & mandatum.
e Admonitio non facit mandatum. Verbum mandare non facit dixi l. 1. ſ. 2. ſ. mandati, quæ eſt ex eod. lib. Pauli. vbi plura dixi de hoc verbo.
f non mandatur ita: vide l. 19. ſ. 9. ſeq. inſ. mandati.
g id eſt, agere mandati actione de peculio; vel de in rem verſo & negotiorum geſtorum actione.
h l. vlt. in f. ſ. eod.
i adde cauſam l. 1. C. eod.
k habitus eſt aduerſus eorum parentes, ſi eorum ſtultitia quid erogauerit l. 6. ſ. ſed ſi ego. ſ. eod.
l vide l. 41. inſ. de donat. inter vir. et vx.
m qui ordine de grada certo deferuntur, non, vt Canonici loquuntur, per ſaltum.
n Imò non poſſunt: ſumptus enim in honores vocantur l. 11. ſ. ad l. Iul. de ambitu.
o l. 5. ſ. eod.
p quia repetit eaſ. l. 44. inſ. de cond. ind.
q cum liberatus ſit. l. 53. ſ. eod.
r vide in hanc l. Cuiac. 7. ad Africanum.
ſ vide l. 6. ſ. eod.
t nihil enim ſe cauſa tua intereſt quis tibi fundum emerit, argum. l. 22. ſ. ſi filius. inſ. mand.
u vide Cuiac. 15 obſeru. 11.
x quæ ex verbis & mente certa Edicti,
y quæ voluntaria coniectura & interpretatione inducitur. l. 16. ſ. de rei. gerendis. d.
z tacitè adiecta eſſe à Triboniano putat Antonius Faber 4. coniect. 7. negotiorum geſtorum iudicia extraordinaria non fuiſſe ſed ordinaria l. 3. eod. alij legunt hic pro quia, quas idem refutur idem Antonius Faber. Renatus ſanè ... ſigit, actionem negotiorum geſtorum non fuiſſe bonæ fidei, quod ei formula æquius melius non adiiceretur.
a quæ hodie ſunt in vſu ſ. fi. Inſtitut. de iure diff.

Universidad Rey Juan Carlos

iudiciis *a* vbi conceptio formularum *b* non obſeruatur, hæc ſubtilitas *c* ſuperuacua eſt:] maximè cum vtraque actio eiuſdem *d* poteſtatis eſt, eundémque habet effectum.

De fratre ſtipulante dotem.

48. *Papinianus* lib. 3. Quæſtionum.

IGnorante quoque ſorore, ſi frater negotium *e* eius gerens dotem à viro ſtipulatus ſit, iudicio negotiorum geſtorum, vt virum liberaret, iure conuenitur *f*.

De negotiis velut nomine alterius geſtis.

49. *Africanus* lib. 8. Quæſtionum.

SI rem, quam ſeruus venditus ſubripuiſſet à me venditore emptor vendiderit *h*: eáque in rerum natura eſſe deſierit: de pretio *i* negotiorum geſtorum actio mihi danda ſit, vt dari deberet, ſi negotium quod tuum eſſe exiſtimares, cùm eſſet meum, geſſiſſes: ſicut ex contrario in me tibi daretur, ſi cùm hereditatem, quæ ad me pertinet, tuam putares, res tuas proprias legatas ſoluiſſes *k*. [quandoquidem ea ſolutione liberaret *l*.]

a Id eſt, prætoriis; quales tunc omnia hodie. ſ. edi. *Inſt. de interdictis*.
b Formulari conceptio in iudiciis non obſeruatur. adde *l.* 1. *C. de formulis & impetr. act. ſubl.*
c vide *l.* 3. *§.* 10. *ſ. quod vi aut clam*.
d Directæ & vtilis actionis eadem poteſtas idemque effectus.
e *l.* 1. *§.* 1. *ſ. de dotis collatione. Bal. ex lib.* 60. *tit.* 1. *c.* 1.
f quoties ſcilicet vxor maritum vult liberatum iri ea obligatione.
g v. in hanc *l. Cuiac.* 8. *ad Afric.*
h *l.* 17. *Inſt. de vſucap. l.* 23. *Inſt. de rei. vind.*
i *l.* 19. *C. eod. l.* 3. *in ſ. C. de rei vind. l.* 5. *C. de rei vind. non aliena*.
k adde *l.* 43. *§.* 10. *l.* 31. *§.* 1. *in fin. ſ. de pet. hered.*

DE CALVMNIATORIBVS *m*.

TIT. VI.

Summa. 1 In quibus cauſis hoc edictum locum habet. 2. De pecunia ante vel poſt iudicium accepta. 3. De conſtitutione Antonini Caracalla. 4. Pecunia accipi quomodo intelligitur.

1. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

IN eum *n*, qui *o* vt calumniæ cauſa negotium faceret, vel non faceret, pecuniam accepiſſe dicetur *p*: intra annum in quadruplum *q* eius pecuniæ, quam accepiſſe dicetur: poſt annum ſimpli in factum actio competit.

1 ¶ Hoc autem iudicium *r* non ſolum in pecuniariis cauſis, ſed & ad publica *ſ* crimina pertinere Pomponius ſcribit: maximè cùm & lege Repetundarum *t* teneatur qui ob negotium faciendum *u*, aut non *x* faciendum per calumniam pecuniam accepit.

2 ¶ Qui *y* autem *z* accepit pecuniam, ſiue ante iudicium, ſiue poſt iudicium acceptum, tenetur.

3 ¶ Sed & conſtitutio *a* Imperatoris noſtri *x* quæ ſcripta eſt ad Caſſium Sabinum, prohibuit iudici, vel aduerſario in publicis *b*, vel priuatis, vel fiſcalibus cauſis pecuniam dare: & ex hac cauſa litem perire iuſſit.

¶ Nam tractari poteſt *c* ſi aduerſarius non per calumniam tranſigendi animo accepit; an conſtitutio ceſſat? & puto ceſſare, ſicuti hoc quoque iudicium: neque enim tranſactionibus *d* eſt interdictum, ſed ſordidis concuſſionibus.

4 Pecuniam *b* autem accepiſſe dicemus, etiamſi aliquid *c* pro pecunia acceptum.

2. *Paulus* lib. 10. ad Edictum.

QVinetiam, ſi quis obligatione liberatus ſit *d*, poteſt videri accepiſſe.

¶ Idémque ſi gratuita *e* pecunia vtenda data ſit, aut minoris locata, venditáve res: nec refert, ipſe pecuniam acceperit, an alij dari iuſſerit, vel acceptum ſuo nomine ratum habuerit.

Si accipiens ſeruus vel non. 2. De depoſitione 3. Cui datur hac actio.

3. *Vlpianus* libro 10. ad Edictum.

ET generaliter idem erit, ſi quid omnino compendij ſenſit propter hoc, ſiue ab aduerſario, ſiue ab alio quocunque.

1 ¶ Si igitur accepit, vt negotium faceret, ſiue fecit, ſiue non *f* fecit, tenetur: & qui accepit, ne faceret, & ſi fecit, tenetur.

l *l.* 31. *§.* 1. *in fin. ſ. de pet. hered.*
m *v. C.* 46. *Paul.* 1. *ſent.* 5. De calumniatoris pœna videnda quæ ſcripſi ad *l.* 1. *ſ. ad S. C. Turpill.*
n Id eſt calumniatorem. *l.* 5. *Inſt. de pœn. l. eod. l.* 233. *ſ. de verb. ſig. l.* 24. *C. de aduocatis*.
o Calumnioſus eſt qui ſciens prudénſque per fraudem negotium alicui comparat. *Paul.* 1. *ſent.* 5. *§.* 1.
p vel à reo vel ab alio. *l.* 3. *in pr. ſ. eod.*
q *l.* 25. *Inſt. de act.*
r hæc actio.
ſ Calumniatoris pœna ordinaria in publicis iudiciis eſt ex lege Remmia, *l.* 1. *§.* 1. *ſ. ad Turpillian.* in priuatis & extraordinariis. *Paul.* 1. *ſent.* 5. *§.* 2. tamen hodie omnia crimina extra ordinem puniuntur, *l.* 8. *ſ. de publ. iud. l.* 7. *in fin. ſ. ad leg. Iuliam repet.*
t vide *l.* 8. *ſ. de accuſ. l.* 3. *l.* 6. *§ lege Iul. repetund.*
u in lege *Iul.*
x *l.* 8. *ſ. eod.* Atqui tenetur calumniæ non videtur, qui pecuniam accepit non calumniam alicui faceret: vel eo nomine pecuniam accepiſſe, calumniæ ſimile eſt.
y *l.* 1. *C. de pœna iud. qui malè iud.* z Antonini.
a vt de ſepulchro violato, vel καθολικοῦ dicit corporis forte vel collegij alicuius, *ut ita Græci.* b *Eclog. d. tit. c.* 2. c adde *l.* 2. *in fin. ſ. de conſtitute*, *l.* 51. *ſ. de verb. ſignific.*
d *l.* 1. *inſ. eod. l.* 9. *inſ. de liber. cauſa*.
e Calumniator eſſe non deſinit, etiam ſi gratuitò calumnietur. Idem in lenocinio. vide *l.* 43. *§.* 3. *ſ. de ritu nuptiarum*, *l.* 5. *§.* 2. *ſ. de leg. Iul. de adulteriis. l.* 9. *ad l. Iul. de adulteriis*. neque minus edicto Nautæ, caupones, &c. tenetur qui gratis in caupona aut nauigio excipit. *l.* 6. *ſ. Nautæ*.
* *ſ* vt ita puniatur propoſitum licet non ſit ſecutus effectus. v. *l.* 3. *ſ. de iure fiſci*, *vide l.* 3. *ſ. quod quiſque iuris*.

2 ¶ Hoc edicto tenetur etiam is qui depectus eſt.
* Depectus autem dicitur turpiter pactus.

3 ¶ Illud erit notandum quod *a* qui dedit pecuniam vt negotium quis pateretur, non habebit ipſe repetitionem: turpiter enim fecit *b*: ſed ei datur petitio, propter quem datum eſt, vt calumnia ei fiat. Quare ſi quis & à te pecuniam accepit, vt mihi negotium faceret: & à me, ne mihi faceret: duobus iudiciis mihi tenebitur.

De herede.

4. *Gaius* lib. 4. ad Edictum Prouinciale.

HÆc actio *e* heredi quidem non competit: quia ſufficere ei debet, quod eam pecuniam quam defunctus dedit, repetere poteſt.

De concurſu huius actionis & condictionis ob turpem cauſam.

5. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

IN heredem autem competit in *d* id quod ad eum peruenit. Nam eſt conſtitutum, *turpia lucra e heredibus quoque extorqueri f*, *licet crimina extinguantur*, vt puta ob falſum *g*, vel iudici ob gratioſam ſententiam datum, *h* & *i* heredi extorquetur: & ſi quid aliud ſcelere quæſitum.

1 ¶ Sed etiam præter hanc actionem condictio competit, ſi ſola turpitudo accipientis verſetur: nam ſi & dantis *b*: melior cauſa erit poſſidentis. Quare ſi fuerit condictum, vtrum tollitur hæc actio, an verò in triplum danda ſit? an exemplo furis & in quadruplum actionem damus, & condictionem? Sed puto ſufficere alterutram actionem. Vbi autem condictio competit, ibi non eſt neceſſe poſt annum dare in factum actionem *i*.

Annus in hac actione quomodo accipitur.

6. *Gaius* lib. 4. ad Edictum Prouinciale.

ANnus *k* autem in perſonam quidem eius, qui dedit pecuniam, ne ſecum ageretur, ex eo tempore cedit ex quo dedit: ſi modò poteſtas ei fieret experiundi.

¶ In illius verò perſonam, cum quo vt ageretur, alius pecuniam dedit, dubitari poteſt, vtrum ex die datæ pecuniæ numerari debeat, an potius, ex quo cognouit datam eſſe: quia qui *l* neſcit *m*, is videtur experiundi poteſtatem non habere. & verius eſt, ex eo annum numerari, ex quo cognouit *n*.

Cui datur actio. 1. De filiofamilias. 2. De publicano.

7. *Paulus* lib. 10. ad Edictum.

SI *o* quis ab alio *p* acceperit pecuniam, ut mihi negotium faciat, ſi quidem mandatu meo datum eſt vel à procuratore meo omnium *q* rerum, vel ab eo, qui negotium meum gerere volebat, & ratum habui: ego dediſſe intelligor. Si autem non mandatu meo alius ei, licet *r* miſericordiæ *ſ* cauſa dederit, ne fiat: neque ratum habui: tunc & ipſum repetere, & me in quadruplum agere poſſe.

1 ¶ Si, vt filiofamilias negotium fieret, acceptum eſt: & patri actio danda eſt.

¶ Item ſi filiusfamilias pecuniam acceperit, vt faceret negotium, vel non faceret: in ipſum iudicium dabitur. Et ſi alius non meo mandatu ei dederit, ne fiat: tunc etiam ipſum repetere, & me *x* in quadruplum agere poſſe.

2 ¶ Cum publicanus mancipia retineret, datáque ei pecunia eſſet, quæ non debebatur: & ipſe ex hac parte edicti in factum actione tenetur.

De concurſu huius iudicij & criminalis extraordinarij.

8. *Vlpianus* lib. 4. Opinionum.

SI *z* ab eo qui innocens fuit, ſub ſpecie criminis alicuius, quod in eo probatum non eſt, pecuniam acceptam is *a*, cuius de ea re notio eſt, edoctus fuerit: id, quod illicitè *a* extortum eſt, ſecundum edicti formam, quod de his eſt, qui pecuniam, vt negotium facerent, aut non facerent accepiſſe dicerentur, reſtitui iubeat: & ei quid commiſit pro modo delicti pœnâ *b*.

De concurſu huius iudicij, & actionis in duplum.

9. *Papinianus* lib. 2. de Adulteriis.

DE ſeruo, qui accuſatur, ſi poſtuletur, quæſtio habetur: quo abſoluto, in duplum *c* pretium accuſator domino damnatur: ſed & citra pretij æſtimationem quæritur de calumnia eius, ſeparatum *d* eſt etenim calumniæ crimen à damno, quod in ſeruo propter quæſtionem domino datum eſt.

a *Eclog. d. l.* 3.
b *v. l.* 5. *ſ. eod.*
c Vt poto pœnalis. Item non datur. *Inſtit. de perpetuis* *Eclog. d. c.* 4.
d Id eſt, quatenus ad eum peruenit, *l.* 19. *infra quod metus*.
e *v. l.* 1. *ſ. de priuatis delictis. l.* 1. *in fin. ſ. vi bonorum rapt.*
f *v. de l.* 1. *ſ. de falſis. Bal. d. c.* 4.
g *l.* 3. *in f. l. eod.*
h *v. l.* 1. *ſ. de cond. ob turpem*.
i atqui pœnales perſecutoris non tollit *v. l.* 7. *in pr. ſ. de cond. furtiu.*
k *Eclog. eod. loco c.* 6.
l pote abſentem Reipublicæ cauſa fuiſſe.
m Ignorans non videtur agendi facultatem habere.
n Annus in hac actione computatur à tempore ſcientiæ. *Bal.*
o ibidem *Bal.*
p quam à me.
q Omnium ſpecierum, id eſt, generalis procurator, Græcis dicitur hic.
r notandum eſt aliquando repeti, quod per miſericordia datum eſt. *vid. l.* 26. *C. de negot.*
ſ eſſe miſericorditer.
t filiusfamilias alieno.
u qui ſemetipſum.
x Qui accepit ſub ſpecie criminis ſi in eo non probato pecuniam quidem tenetur in quadruplum poſt annum verò in ſimplo. & pro modo delicti puniendus. *Bal. ſpec. d. c.* 7.
y Quid ſi a nocente pecunia accepit? non in hanc actionem, ſed in Turpillianum incidet. *Accurſ.*
z præſes.
a vide *l.* Illicitas *ſ. de officio præſidis.*
b vt ita habet, qui de crimine ciuiliter cognoſcit, eo comperto, pœnâ ex officio ſuo punire criminaliter. *Bal.*
c ex lege Iulia *l.* 6. *ſ. ad l. Iul.* 7. *ſ. de publicis iud. l.* 8. *in pr. ſ. de quæſtionibus.*
d *d. l.* 16. *C. de accuſ. ſunt enim duo diuerſa*.

LIBER

LIBER QVARTVS.

DE a IN b INTEGRVM RESTITVTIONIBVS c.

Vtilitas edicti.

Vlpianus lib. 11. ad Edictum.

VTILITAS huius tituli non eget commendatione ; ipſe enim ſe oſtendit. Nam ſub hoc titulo plurifariam d prætor hominibus vel lapſis, vel circumſcriptis ſubuenit ; ſiue e metu f, ſiue calliditate g, ſiue ætate h, ſiue abſentia inciderunt in captionem i.

2. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

Siue per ſtatus k mutationem l, aut iuſtum errorem m.

De cauſæ cognitione.

3 *Modeſtinus* lib. 8. Pandectarum.

Omnes in integrum reſtitutiones, cauſa n cognita à prætore o promittuntur p : ſcilicet vt iuſtitiam earum cauſarum examinet, an veræ ſint, quarum nomine ſingulis ſubuenit.

4. *Calliſtratus* lib. 1. Edicti Monitorij.

Scio illud à quibuſdam obſeruatum ne propter ſatis minimam q rem, vel ſummam, ſi maior rei, vel ſummæ præiudicetur r, audiatur is qui in integrum reſtitui poſtulat.

Effectus huius edicti.

5. *Paulus* lib. 7. ad Edictum.

Nemo videtur excluſus ſ, quem prætor in integrum ſe reſtituturum pollicetur t.

De ſucceſſoribus.

6. *Vlpianus* lib. 14. ad Edictum.

Non ſolùm minoris, verùm eorum quoque qui reipublicæ cauſa abfuerunt: item omnium, qui ipſi potuerunt reſtitui in integrum, ſucceſſores in integrum reſtitui poſſunt u, & ita ſæpiſſimè eſt conſtitutum. Siue igitur hæres ſit, ſiue is, cui hæreditas reſtituta eſt: ſiue filiiſfamilias militis ſucceſſor, in integrum reſtitui poterit. Proinde & ſi minor in ſeruitutem redigatur, vel ancilla fiat x : dominis eorum dabitur, non vltra tempus ſtatutum, in integrum reſtitutio. Sed & ſi fortè hic minor erat captus in hæreditate, quam adierit.

Iulianus libro ſeptimodecimo Digeſtorum ſcribit, reſtituendi facultatem dominum poſſe habere non ſolùm ætatis beneficio, verùm & ſi ætas non patrocinetur y : quia non adipiſcendæ hæreditatis gratia legum beneficio vſi ſunt, ſed vindictæ gratia z.

De abſente.

7. *Marcellus* lib. 3. Digeſtorum.

Diuus Antoninus Marcio Auito prætori de ſuccurrendo ei, qui abſens rem amiſerat, in hanc ſententiam reſcripſit. a *Et ſi b nihil facile mutandum eſt ex ſolemnibus ; tamen c, vbi æquitas euidens poſcit, ſubueniendum eſt. Itaque ſi d citatus e non reſpondit, & ab hoc more pronunciatum eſt, conſiſtere f autem pro tribunali te ſedente adijt : exiſtimari poteſt, non ſua culpa, ſed g parum exaudita voce præconis h defuiſſe : ideòque reſtitui poteſt.*

1 ¶ Nec intra has ſolùm ſpecies conſiſtet huius generis auxilium. Etenim deceptis ſine culpa ſua, maximè ſi fraus ab aduerſario interuenerit, ſuccurri oportebit : cùm etiam de dolo malo actio competere ſoleat. & boni prætoris eſt potius reſtituere litem, vt & ratio, & æquitas poſtulabit ; quàm actionem famoſam conſtituere, ad quam tunc demum deſcendendum eſt, cùm remedio locus eſſe non poteſt i.

Quid inter ſit inter reſtitutionem minoris, & abſentis.

8. *Macer* lib. 2. de Appellationibus.

Inter minores vigintiquinque annis, & eos, qui reipublicæ cauſa abſunt, hoc intereſt : quod minores annis etiam qui k per tutores curatoréſve ſuos defenſi ſunt, nihilominus in integrum contra rempublicam l reſtituuntur, cognita ſcilicet cauſa : ei verò, qui reipublicæ cauſa abſit, cæteris quoque, qui in eadem cauſa habentur, ſi per procuratores ſuos defenſi ſunt, hactenus in integrum reſtitutione ſubueniri ſolet, vt appellare his permittatur.

QVOD e METVS d CAVSA geſtum erit.

TIT. II.

1. *Edictum de vis mentione detracta.*

Vlpianus libro 11. ad Edictum.

AIT e prætor f : *Quod g metus h cauſa geſtum erit, ratum non i habebo.* Olim ita dicebatur, *quod vi metuſve cauſa* ; vis enim fiebat mentio propter neceſſitatem impoſitam k contrariam l voluntati : m metus, inſtantis, vel futuri n periculi cauſa mentis trepidatione. Sed poſtea detracta eſt vis mentio : o ideo p quia quodcunque vi atroci fit, id metu quoque fieri videatur.

Quid ſit vis.

2. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

Vis autem eſt maioris q rei impetus qui repelli non poteſt.

Metus quomodo accipiatur in edicto.

3. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

Continet igitur hæc clauſula & vim, & metum r, & ſi quis vi compulſus aliquid fecit, per hoc Edictum reſtituitur.

1 ¶ Sed vim accipimus atrocem ſ, & eam, quæ aduerſus bonos mores fiat : non t eam, quam magiſtratus u rectè x intulit, ſcilicet iure licito, & iure honoris, quem ſuſtinet. Cæterum ſi per iniuriam quid fecit populi Romani magiſtratus, vel prouinciæ præſes, Pomponius ſcribit, hoc edictum locum habere ſi fortè (inquit) mortis, aut verberum terrore pecuniam, alicui extorſerit y.

4. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

Ego puto, etiam ſeruitutis timorem, ſimiliáque z admittendum.

5. *Vlpianus* libro 11. ad Edictum.

Metum accipiendum Labeo dicit, non quemlibet timorem, ſed maioris a malitatis b.

6. *Gaius* lib. 4. ad Edictum Prouinciale.

Metum autem non vani hominis, ſed qui meritò & in hominem conſtantiſſimum c cadat, ad hoc edictum pertinere dicemus.

7. *Vlpianus* libro 11. ad Edictum.

Nec d timorem infamiæ hoc edicto contineri, Pedius dicit libro ſeptimo ; neque alicuius e vexationis timorem per hoc edictum reſtitui.

¶ Proinde ſi quis meticuloſus rem nullam fruſtra timuerit, per hoc edictum non reſtituitur ; quoniam neque vi, neque metus cauſa factum eſt.

1 ¶ Proinde ſi ò quis in furto, vel adulterio deprehenſus, vel in alio flagitio ; vel dedit aliquid, vel ſe obligauit, Pomponius libro viceſimoochtauo rectè ſcribit poſſe eum ad hoc edictum pertinere ; timuit enim vel mortem, vel vincula, quanquam non omnem e adulterum liceat occidere, vel furem d, niſi ſe telo defendat ; ſed potuerunt vel non iure occidi, & ideo iuſtus fuerit metus. Sed & ſi, ne proderetur, ab eo, qui deprehenderit, alienauerit, ſuccurri e & per hoc edictum videtur : quoniam, ſi proditus eſſet, potuerit ea pati quæ diximus.

8. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

Iſti quidem & in legem Iuliam incidunt, quod pro f comperto ſtupro acceperunt g prætor tamen h etiam.

a vide idem [illegible] 10. Ecl. 1.
b Eſt verò integri reſtitutio, redintegrandæ rei vel cauſæ actio, Paul. ſent. 7. §. 1.
c v. 2. C. 20. & ſequentes ; Paul. 1. ſent. 7.
d id eſt, varijs ex cauſis quæ proximis titulis ſequuntur.
e has cauſas enumerat Paulus 1. ſent. 7. §. 2. 10. Ecl. 1. c. 1. 2. Harmen. 12. §. 69.
f inf. tit. 2.
g inf. tit. 3. & 7. [illegible] Græcis ille loco.
i l. 7. tit. 6. quæ ſine dolo eſſe poteſt, l. 7. §. ſed eſt fraudandi. ff. de pactis.
k Status mutatio eſt capitis minutio, l. 2. ff. de cap. minut.
l inf. tit. 5.
m l. 57. ff. de obl. & act. §. ſi quis agrer. Inſt. de adilionibus.
n Paulus 1. ſent. 7. §. 3. in fin.
o Magiſtratibus enim municipalibus ſuo iure non competunt ſine ipſo mandato præſidis, l. 26. §. 1. inf. ad municip.
p i. tribunal exigunt & aduerſarij præſentiam, l. 13. in princ. inf. de minoribus.
q l. 9. in ſi. ff. de dolo. l. 54. inf. de contr. emp.
r l. 27. inf. de [illegible] ſub maximi, vt l. 3. §. pen. ff. de reb. [illegible] l. vn. 1. §. 4. Inſt. ſuoſi adm. [illegible]
ſ al. ne excluſus, id eſt rei actione. Actionem eodem modo non amiſit, qui ius agendi habet, l. Labeo 14. in ſi. ff. de ver. ſign. aut cui promittit prætor reſtitutionem, l. 9. §. 6. inf. tit. prox. Reſtitutio enim in integrum eſt actio, l. 29. in pr. inf. de minorib.
t v. l. 14. in ſi. inf. de verbor. ſign.
u intra tempus tamen reſtitutionibus datum l. 3. §. Pomponius. l. 18. in ſi. inf. de minor. l. 2. & 4. C. de temp. in integr. l. vn. C. ſi aduerſ. dictum.
x poena ob ingratitudinem, v. l. 2. C. de libertis & eorum liberis.
y vt ſi errore iuſto adierit. z i. dum libertum in ſuam poteſtatem recipit, non tam quaſita ab eo bona agnoſcit, quam vlciſcitur ingratum animum liberti. Cuiac.
a vid [illegible] libro. l. 8. §. 2. ff. de inofficioſo, Auſonius in Grammaticomaſt. Imperatoribus [illegible] notat [illegible].
b l. 183. inf. de reg. iur. v. l. 76. §. diuus [illegible] inf. quibus ex cauſis maiores.
c [illegible] 10. Ecl. 1. c. 7. [illegible] l. 3. [illegible] l. 10. ff. de public. iudiciis l. 5.
d [illegible] inf. de iure fiſci. e l. 105. inf. de ſolut.
f [illegible] qui ſemel, f. ſecundo & quandoque.
g [illegible] vocatio [illegible] ; [illegible] citatio etiam fieri poteſt edicto [illegible].
h [illegible] de adimendum.
i [illegible]

a teſte per v. l. 19. de minor.
b contra rem iudicatam. Cuiac. 1. obſeru. 44. [illegible] l. 3. C. ſi aduer. rem iudicat.
c. 1. C. 20. Harmen. 1. tit. 23. Paul. 1. ſent. 7. §. 5. & ſeq.
d metus [illegible] quod eo omittatur conſtantia. Iul. Scaliger.
e vox hæc Prætoris, vox Dei. [illegible] rubrica de controuerſa iuriſdictione.
f huius edicti fit mentio in l. 13. C. de tranſact.
g hæc particula non eſt referenda ad vim nobis illatam per hoſtem iuſtum & legitimum, arg. l. 21. §. de negotiis.
h l. 116. inf. de reg. iur. v. l. 9. C. de contrah. ſtip.
i id eſt, nullo tempore. Negatiua enim oratio ſtatim effectum ſuum exerit, & nullo non tempore vera eſt l. 21. §. 1. inf. de manum. teſt. Bart. l. 9. §. 4. inf. eodem.
k l. 1. 16. inf. de reg. iur.
l l. 4. inf. de reg. coacta tamen voluntas eſt voluntas, l. 21. §. 5. vide inf. eodem.
m & iuri, Cicero pro Cæcina. Nec iuri quidquam tam inimicum eſt quàm vis.
n ſiue præſentis, l. 9. inf. eo.
o [illegible] Græcis, eſt maioris rei. Paul. 1. ſent. 7. §. 7. adde l. 5. inf. eodem.
p non ſolum comminationem. l. 9. C. eod. neque ſaltem nudam reuerentiam & auctoritatem, l. 6. C. eo. l. 22. inf. de ritu nupt. l. 26. §. 2. inf. de pign. neque difficultatem oneris publicorum l. 8. C. eod.
q v. l. 12. inf. de aequit. poſſeſſ.
r l. vlt. in ſi. [illegible]
ſ vinculorum puta, vel carceris, l. 22. eodem.
t [illegible] 29. [illegible] Ariſt. dixit [illegible] 3. Ethic. 1. Cuia.
u malitas, quomodo diſcuturbo. alias & celeritas, l. 3. inf. de bon. eor. qui ante ſent.

x v. l. 23. C. de tranſact. [illegible] ſ. y Iam timor infamiæ hoc edicto continetur : nam timor ſeruitutis & ſimilium admittitur, l. 4. ſupra.
z Imo videtur contineri, l. 8. §. 2. [illegible]
a Iuxta vulgares. b [illegible] Ecl. [illegible] c. 7.
c v. tamen l. 24. ff. de adulr. d v. l. 9. inf. de furib. e Imò, non ſuccurritur, l. 4. inf. de condictione ob turp. cauſam. f [illegible] pro manifeſto adulterio. Ecl. d. loco. g v. l. 29. §. pleniùs. inf. de adult.

Universidad Rey Juan Carlos

vt reſtituant interueniſſe debet: nam & uxor eſt malo more a; & prætor non reſpicit, an à liberis, an qui dederit, ſed hoc ſolum; quod hic accepit, metu mortis illato.

1 ¶ Si is accipiat pecuniam, qui inſtrumenta ſtatus mei interuerſurus eſt, niſi dem: non debet hic, quia maxima metu compellar: vtique ſi iam in ſeruitutem petor: & illis inſtrumentis perditis, liber pronuntiari non poſſim.

2 ¶ Quod ſi dederit, ne ſtuprum patiatur vir, ſeu mulier; hoc edictum locum habet: cum viris c bonis iſte metus d maior, quam mortis eſſe debet.

3 ¶ Etiam quæ diximus ad edictum pertinere, nihil intereſt, in ſe quis veritus ſit, an in liberis ſuis: cum pro e affectu f parentes magis in liberis terreantur g.

1. *Qui terreantur hoc edicto.* 2. *De manumiſſione. De depoſitione ædificii.* 3. *De actione & exceptione ex hoc edicto.* 4. *De actione amiſſa.* 5. *De reddendo, & doli repromiſſione.* 6. *De concurſu actionum Æſtimatio, & rei reſtituendæ.* 7. *Qualis reſtitutio fit.* 8. *De eo idemque fideiuſſore.* 10. *Vel à debitore i, vel ab alio.*

9. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

Metum autem præſentem h accipere debemus, non ſuſpicionem i, inferendi eius: & ita Pomponius libro vicenſimo octauo ſcribit. ait enim metum illatum accipiendum id eſt, ſi illatus eſt timor ab aliquo.

¶ Denique tractat, ſi fundum meum dereliquero, audito, quod quis cum armis veniret, an huic edicto locus ſit, & refert Labeonem exiſtimare, edicto locum non eſſe, & unde vi interdictum ceſſare k, quoniam non videtur vi deiectus, qui deiici non expectauit, ſed profugit l. Aliter atque ſi, poſteaquam armati ingreſſi ſunt, tunc diſceſſit: huic enim edicto locum facere.

¶ Idem ait, & ſi forte adhibita manu in meo ſolo per vim ædifices: & interdictum m quod vi aut clam, & hoc edictum locum habere, ſcilicet, quoniam metu patior id te facere. Sed & ſi per n vim tibi poſſeſſionem tradidero, dicit Pomponius huic edicto locum eſſe.

1. Animaduertendum autem, quod prætor hoc edicto generaliter, & in rem loquitur, nec p adiicit, à quo geſtum: & ideo ſiue ſingularis ſit perſona, quæ metum intulit, vel populus q, vel curia, vel collegium, vel corpus, huic edicto locus erit.

¶ Sed licet vim factam à quocumque prætor complectatur, eleganter tamen Pomponius ait; ſi r quo magis te de vi hoſtium, vel latronum, vel populi tuerer ſ, vel liberarem, aliquid à te accepero, vel te obligauero; non debere me hoc edicto teneri; niſi ipſe hanc tibi vim ſummiſi t. cæterum ſi alienus ſum à vi, teneri me non debere: ego enim operæ potius meæ mercedem accepiſſe videor.

2 ¶ Idem Pomponius ſcribit, quoſdam bene putare, etiam u ſerui manumiſſionem x, vel ædificij depoſitionem, quam quis coactus fecit, ad reſtitutionem huius edicti porrigendam eſſe.

3 ¶ Sed quod prætor ait, ratum ſe non habiturum; quatenus accipiendum eſt videamus. Et quidem aut imperfecta res eſt, licet metus interuenerit, vt puta ſtipulationem numeratio non eſt ſecuta; aut perfecta, ſi poſt ſtipulationem & numeratio facta eſt; aut per metum accepto debitor liberatus eſt, vel quid ſimile contigerit, quod negotium perficeret. Et Pomponius ſcribit, in negotiis quidem perfectis & exceptionem interdum, & actionem competere: in imperfectis autem ſolam exceptionem.

¶ Sed ex facto ſcio; cum Campani y, metu cuidam illato, extorſiſſent z cautionem pollicitationis; reſcriptum eſſe ab Imperatore noſtro, poſſe eum à prætore in integrum reſtitutionem poſtulare; & prætorem me a adſidente, interlocutum eſſe; vt ſiue actione vellet aduerſus Campanos experiri, eſſe propoſitam; ſiue exceptione aduerſus petentes, non deeſſe exceptionem b. Ex qua conſtitutione colligitur, vt, ſiue perfecta, ſiue imperfecta res ſit; & actio & exceptio detur c.

4 ¶ Volenti d autem datur & e in rem f actio, & in g perſonam h, reciſſa acceptilatione, vel alia liberatione.

5 ¶ Iulianus libro tertio digeſtorum putat eum, cui res metus cauſa tradita eſt, non ſolum reddere, verum & de dolo repromittere debere.

a vt l. 1. §. 11. inf. de exceptione rei iudic. b Ad. Soldanc. d. c Super metu viro bono maior eſt enim mortis. Ed. d. c. 9. d Adn. aliter ſaniſſimæ hoc edicto non animaduerti. l. 7. §. 10. e Vnde Papiniana [illegible] liberis, hinc [illegible]. f Affectus nullus vincit paternum. l. 7. C. de curatore furioſi. g Ad. l. inf. de metu. h proximum & inſtantem, imò & futurum. l. 1. §. 20. i Suſpicio eſt rei futuræ, non præſentis. k vt qui ſolo animi terrore fugiat, armis deiectus non cenſeatur, nec ei interdictum aut reſtitutio competat. l. 3. §. 5. proinde ff. de vi & vi arm. aliam diſtinctionem prob. l. 1. §. 7. l. locati. l forte ſi non audierit, adeò vis ſine maleficio proſequeretur. l. 3. §. 2. l. de acquir. d. t. §. 29. inf. de vi, & vi. m l. 4. §. 3. l. 1. §. 1. inf. quod vi, aut cl. §. 3. de vi & vi. n Cur? ait enim prætor quod metus cauſa factum eſt, nec autem ait, quod metus cauſa fecit. Idem eſt in interdicto quod vi. l. 1. inf. quod vi. o l. 14. §. 1. inf. de dol. p l. 4. §. metus inf. de except. dol. q vt l. 9. inf. de vi & vi. r ſi aliquis, vt ſe de vi latronum vel hoſtium, vel populi liberaret, aliquid mancipauit, vel promiſit, ad metum non pertinet: mercedem enim depulſi metus ſoluit, Paul. 1. ſent. 7. §. 5. Ed. d. hoc t. 9. in fin. ſ Defenſionem aliis interdum debemus: adde l. 34. §. 1. l. de neg. t l. 5. §. 10. u 10. ſol. 9. c. 7. x puta ſi ſeruus pie l. 9. vel populus dominum ad libertatem conferendam coegerit. l. 17. l. qui & à quib. Quid ſi extraneus? Ioannes negat reuoca-

ri libertatem, hoc certè conſtat magna ex cauſa à principe pupillum aduerſus libertatem poſſe reſtitui, l. 10. inf. de minor.

y Municipes vim etiam inferunt, vt hîc, & dolum, l. 15. §. 1. inf. de dolo.

z Cautionem vi extortam exceptione defendimus & actione etiam reuocamus, Ed. d. c. 1. adde l. 5. inf. de vi publica.

a Vlpianus, adſeſſor Prætoris fuit. Periti, autem adſeſſores eſſe debebant, dixi l. 2. l. quod quiſque iuris.

b quia res adhuc in bonis eſt. Ed. illo loco. c hoc edicto.

d 1. ſpreta actione. Quod metus cauſa, volenti licet in rem agere reſciſſa traditione: vel in perſonam reſciſſa liberatione. c integri reſtitutio aut in rem competit, aut in perſonam. In rem actio, competit, vt res ipſa de qua agitur reuocetur. In perſonam, cum aut quadrupli pœna ſtatutum eſt: aut ſimpli poſt annum peti poteſt Paulus 1. ſent. 7. §. 4. adde l. 6. inf. ex. l. 6. inf. ex. l. 1. & 3. [illegible] g in perſonam actionem hic negat eſſe actionem quod metus cauſa [illegible] Paul. §. 4. h l. 2. l. quod ad liberi proclamare.

6 ¶ Licet tamen in rem actionem dandam exiſtimemus, quia res a in bonis eſt eius, qui vim paſſus eſt. verum non ſine ratione dicetur, ſi in quadruplum quis egerit, finiri b in rem actionem, vel contra.

7 ¶ Ex hoc edicto reſtitutio talis facienda eſt, id eſt, in integrum officio iudicis; vt, ſi per vim res tradita eſt, retradatur, & de dolo (ſicut dictum eſt) c repromittatur, ne forte deterior res ſit facta.

8 ¶ Et, ſi d acceptilatione liberatio interuenit, reſtituenda erit in priſtinum ſtatum obligatio, vſq; adeò, vt Iulianus ſcribat libro quarto digeſtorum, ſi pecunia debita ſuit, quæ accepta per vim facta eſt; niſi vel ſoluatur, vel reſtituta obligatione iudicium accipiatur: quadruplo eum condemnandum.

9 ¶ Sed & ſi per vim ſtipulanti promiſero, ſtipulatio accepto facienda erit.

10 ¶ Sed & ſi vſusfructus, vel ſeruitutes amiſſæ ſunt, reſtituendæ erunt e.

11 ¶ Cum autem hæc actio in rem ſit ſcripta; nec perſonam vim facientis coerceat, ſed aduerſus omnes reſtitui velit, quod metus cauſa factum eſt: non immeritò Iulianus à Marcello notatus eſt ſcribens, ſi fideiuſſor vim intulit, vt accepto liberetur, in reum non eſſe reſtituendam actionem; ſed fideiuſſorem, niſi aduerſus reum quoque actionem reſtituat, debere in quadruplum condemnari. Sed eſt verius, quod Marcellus notat, etiam aduerſus reum f competere hanc actionem, cum in rem ſit ſcripta f.

10. *Gaius* libro 4. ad Edictum Prouinciale.

Illud verum eſt, ſi ex facto debitoris metum adhibentis fideiuſſores acceptilatione liberati ſunt, etiam aduerſus fideiuſſores g agi poſſe, vt ſe h reponant in obligationem.

1 ¶ Si metu à te coactus acceptam tibi ſtipulationem fecerim, arbitratu iudicis, apud quem ex hoc edicto agitur, non ſolùm illud continetur, vt in tua perſona redintegretur obligatio, ſed vt fideiuſſores quoque vel eoſdem, vel alios non minùs i idoneos adhibeas: præterea vt & pignora k, quæ dederas, in eandem cauſam reſtituas.

11. *Paulus* lib. 4. Iuliani Digeſtorum notat.

Si quis alius ſine malitia fideiuſſoris vt fideiuſſori accepto fieret, vim fecit; non tenebitur fideiuſſor, vt rei quoque obligationem reſtituat l.

De fructibus & omni cauſa. 1. *Si is qui vim fecit vim paſſus ſit.* 2. *Si debitor metu ſoluerit.*

12. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

Sed & partus m ancillarum, & fœtus pecorum, & fructus reſtitui, & omnem n cauſam oportet; nec ſolum eos, qui percepti ſunt; verum ſi plus ego percipere potui, & per metum impeditus ſum, hoc quoque præſtabit.

1 ¶ Quæri poterit, an etiam ei, qui vim fecerat, paſſo vim reſtitui prætor velit per hoc edictum ea, quæ alienauit? & Pomponius ſcribit libro vicenſimo octauo non oportere ei prætorem opem ferre: nam cum liceat o, inquit, vim vi p repellere q; quod fecit, paſſus eſt: quare ſi metu te coegerit ſibi promittere, mox r ego eum coegero metu s te accepto liberare; nihil eſſe, quod ei reſtituatur.

2 ¶ Iulianus ait, eum, qui vim adhibuit debitori ſuo, vt ei ſolueret, hoc edicto non teneri, propter naturam metus cauſa actionis, quæ damnum exigit: quamuis negari non poſſit, in Iuliam t eum de vi incidiſſe, & ius crediti amiſiſſe u.

Qui per vim extorquet, quod ſibi debetur, ius crediti amittit. Pac.

13. *Callistratus* lib. 5. de Cognitionibus.

Extat enim decretum x Diui Marci in hæc verba: Optimum eſt, vt ſi quas putas te habere petitiones, actionibus experiaris: cum Marcianus diceret, vim nullam feci; Cæſar dixit, tu vim putas eſſe ſolum, ſi homines vulnerentur? vis y eſt & tunc, quotiens quis id, quod deberi ſibi putat, non per iudicem repoſcit. Quiſquis igitur probatus mihi fuerit rem vllam z debitoris, vel pecuniam a debitam non ab ipſo ſibi ſponte datam, ſine vllo iudice temerè poſſidere, vel accepiſſe, iſque ſibi ius in eam rem dixiſſe; ius crediti non a habebit b.

Si exceptione metus acceptilatio iure remota ſit. 1. *De quadruplo, & ſimplo, & cauſæ cognitione.* 3. *Quis teneatur hac actione & quid probandum ſit ab actore.* 4. *Natura huius actionis.* 5. *De eo qui vim admiſit: & eo quem res peruenit: & ſeruo qui in fuga eſt. 6 Deceo & ſimili.* 7. *Quid quadruplicetur.* 8. *De eo qui ſibi promiſit & fideiuſſore.* 9. *De ſtipulatione per vim extorta.* 10. *Quadruplum quomodo accipiatur.* 11. *Si ſeruus vel abſens perierit vel fugiat.* 12. *De furto.* 13. *De concurſu huius, & de dolo actionis.* 14. *Quid quadruplatur.* 15. *Quatenus plures teneantur.*

14. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

Item ſi cum exceptione aduerſus te perpetua tutus eſſem, coegero te acceptum mihi facere, ceſſare hoc edictum: quia nihil tibi abſtu-

1 ¶ Si

a Audiſſe ſe non videtur. b Ed. prætor reſtitutionem in integrum promittit. [illegible] §. 3. [illegible] b l. 14. §. 13. [illegible] c §. 4. [illegible] d l. 19. [illegible] e l. 15. §. 2. inf. quod vi aut clam f non in rem ſimpliciter: quia hæc actio vi [illegible] in perſonam ſcripta in rem eſt, quippe in cuius verbis ad id quod geſtum eſt relata, dolum, concepta ſunt, non in perſonam eius qui metum intulit. Eod. g l. qua lege, l. 45. §. 3. [illegible] h l. 9. §. 7. [illegible] i l. 25. inf. de pignor. k l. [illegible] l Nomen alienum metu tenetur, eſt [illegible] l. 14. §. 3. [illegible] m l. 22. §. 6. [illegible] n Inde colligitur, ſeruum per metum alienatum, alienare ei qui vim paſſus eſt, non ei qui metum intulit. Paul. 1. ſent. 7. §. 6. o omni iure: etiam diuino. l. 3. de iuſtitia. p l. 3. §. 9. l. de vi & vi. l. 1. de [illegible] q moderate & cum moderamine inculpatæ tutelæ. l. 1. C. vnde vi. r quid ſi ego ex continenti, id eſt, interuallo [illegible] Nam idem quod moderamen non interuallo [illegible] ſ l. damni [illegible] t de vi. [illegible] u l. 7. C. vnde vi. [illegible] x [illegible] y [illegible] z [illegible] a [illegible] b [illegible]

c quod doli [illegible] pœna, [illegible] except.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Si quis non reſtituerit, in quadruplum in eum iudicium pollicetur: quadruplabitur autem omne, quodcunque reſtitui oportuit. Satis clementer cum reo prætor egit, vt daret ei reſtituendi facultatem, ſi vult pœnam euitare. Poſt annum verò in ſimplum actionem pollicetur: ſed non ſemper, ſed cauſa cognita.

2 ¶ In cauſæ autem cognitione verſatur, vt ſi alia actio non ſit, tunc hæc detur: & ſanè ſi cum per metum facta iniuria anno [illegible] quidem vtili exoleuerit, idonea eſſe cauſa debet, vt poſt annum actio hæc dari debeat. Alia autem actio eſſe ſic poteſt. Si is, cui vis adhibita eſt, deceſſerit: hæres eius habet hæreditatis petitionem, quoniam pro poſſeſſore, qui vim intulit, poſſidet, propter quod hæredi non erit metus cauſa actio: quamuis, ſi annus largitur, etiam hæres in quadruplum experiri poſſit. Ideo autem ſucceſſoribus datur, quoniam & rei habet perſecutionem.

3 ¶ In hac actione non quæritur, verum is, qui conuenitur, an alius metum fecit: ſufficit enim hoc docere, metum ſibi illatum, vel vim: & ex hac re eum, qui conuenitur, & ſi crimine caret, lucrum tamen ſenſiſſe. nam cum metus habeat in ſe ignorantiam, meritò quis non adſtringitur, vt deſignet, quis ei metum, vel vim adhibuit: & ideo ad hoc tantùm actor adſtringitur, vt doceat metum in cauſa fuiſſe, vt alicui acceptam pecuniam faceret, vel rem traderet, vel quid aliud faceret. Nec iniquum videtur, ex alieno facto alium in quadruplum condemnari: quia non ſtatim quadrupli eſt actio, ſed ſi res non reſtituatur.

4 ¶ Hæc autem actio cum arbitraria ſit, habet reus licentiam, vſque ad ſententiam ab arbitro datam reſtitutionem, ſecundum quod ſupra diximus, rei facere: quod ſi non fecerit, iure meritoque quadrupli condemnationem patitur.

5 ¶ Aliquando tamen, & ſi metus adhibitus proponatur, arbitrium abſolutionem affert. quid enim, ſi metum quidem Titius adhibuit me non conſcio, res autem ad me peruenit, & hæc in rebus humanis non eſt ſine dolo malo meo: nonne iudicis officio abſoluar? aut ſi ſeruus in fuga eſt: æquè, ſi cauero iudicis officio, me, ſi in meam poteſtatem peruenerit, reſtituturum, abſolui debebo.

6 ¶ Vnde quidam putant, bona fide emptorem ab eo, qui vim intulit, comparantem non teneri: nec eum, qui dono accepit, vel cui res legata eſt. Sed rectiſſimè Viuiano videtur, etiam hos teneri: ne metus, quem paſſus ſum, mihi captioſus ſit.

¶ Pedius quoque libro octauo ſcribit arbitrium iudicis in reſtituenda re tale eſſe: vt eum quidem, qui vim admiſit, iubeat reſtituere, etiam ſi ad alium res peruenit: eum autem, ad quem peruenit, etiam ſi alius metum fecit. nam in alterius præmium verti alienum metum non oportet.

¶ Labeo ait: Si quis per metum reus ſit conſtitutus, & fideiuſſorem volentem dederit: & ipſe, & fideiuſſor liberatur. ſi ſolus fideiuſſor metu acceſſit, non etiam reus, ſolus fideiuſſor liberabitur.

7 ¶ Quadruplatur autem id, quanti ea res erit, id eſt, cum fructib. & omni cauſa.

8 ¶ Si quis per vim ſibi promittendo, poſtea fideiuſſorem adhibeat, is quoque liberatur.

9 ¶ Sed & ſi quis per vim ſtipulatus, cum acceptum non faceret, fuerit in quadruplum condemnatus, ex ſtipulatu eum agentem, aduerſus exceptionem replicatione adiuuari Iulianus putat: cum in quadruplo & ſimplum ſit reus conſecutus. Labeo autem etiam poſt quadrupli actionem nihilominus exceptione ſummouendum eum, qui vim intulit, dicebat: quod cum durum videbatur, ita temperandum eſt, vt tam tripli condemnatione plectatur, quam acceptilationem omnimodo facere compellatur.

10 ¶ Quatenus autem diximus quadruplo ſimplum ineſſe, ſic hoc diſponendum eſt, vt in condemnatione quadrupli res quidem omnimodo contineatur, & eius reſtitutio fiat, pœnæ autem vſque ad triplum ſit.

11 ¶ Quid ſi homo ſine dolo malo & culpa eius, qui vim intulit, & condemnatus eſt, perit? an hoc caſu à rei condemnatione ideo relaxabitur, ſi intra tempora iudicati actionis moriatur, quia tripli pœna propter facinus ſatisfacere cogitur.

¶ Pro eo autem qui in fuga eſſe dicitur, cautio ab eo extorquenda eſt *quærendi & perſequendi, & contradendi cum reſtitutum*; & nihilominus litem rei vel ad exhibendum, vel ſi qua alia ei competit actio, *ad eum transferendam*; ut integra ei, qui vim paſſus eſt, ſeruabitur, ita vt ſi dominus eum quoquo modo receperit, is qui ex ſtipulatione conuenitur, exceptione tutus ſit. Hæc ſi poſt condemnationem: ſi autem ante ſententiam homo ſine dolo malo & culpa mortuus fuerit, tenebitur, & hoc ſic his verbis edicti, *neque ea res arbitrio iudicis reſtituetur*. Ergo ſi in fuga ſit ſeruus ſine dolo malo, & culpa eius, cum quo agetur, cauendum eſt per iudicem, vt cum ſeruum perſecutus reddat. Sed & ſi non culpa ab eo quo cum agitur, aberit; ſi tamen peritura res non fuit, ſi metum non adhibuiſſet, tenebitur reus: ſicut in interdicto *vnde vi, vel quod vi aut clam* obſeruatur. Itaque ſi traditionis hominis mortui pretium recepit, qui eum venditurus fuit, ſi vim paſſus non eſſet.

12 Qui vim intulit, cum poſſeſſionem à me ſit conſecutus, fur non eſt; quamuis qui vi rapuit, fur improbior eſſe videatur, vt Iuliano placet.

13 ¶ Eum, qui metum fecit, & de dolo teneri certum eſt, (& ita Pomponius) & conſumi alteram actionem per alteram exceptione in factum oppoſita.

14 ¶ Iulianus ait quod intereſt, quadruplari ſolum. & ideo eum, qui ex cauſa fideicommiſſi quadraginta debebat, trecenta promiſit per vim, & ſoluerit, ducentorum ſexaginta quadruplum conſecuturum. in his enim cum effectu vim paſſus eſt.

15 ¶ Secundum hæc, ſi plures metum adhibuerint, & vnus fuerit conuentus: ſi quidem ſponte rem ante ſententiam reſtituerit, omnes liberati ſunt: ſed & ſi id non fecerit, ſed ex ſententia quadruplum reſtituerit, verius eſt, etiam ſic perimi aduerſus ceteros metus cauſa actionem.

15. *Paulus lib. 11. ad Edictum.*

AVt in id dabitur aduerſus ceteros actio, quod minus ab illo exactum ſit.

Si ſerui metum adhibuerint. De ſucceſſoribus.

16. *Vlpianus lib. 11. ad Edictum.*

QVod diximus, ſi plures metum adhibuerunt: idem dicendum erit, & ſi ad alium res peruenit, alter metum adhibuit.

1 ¶ Sed ſi ſerui metum adhibuerint, noxalis quidem actio ipſorum nomine erit: ſi poterit autem quis dominum, ad quem res peruenerit, conuenire: qui conuentus ſiue rem, ſiue (ſecundum quod iam dictum eſt) quadruplum præſtiterit, proderit & ſeruis. Si verò noxali conuentus, maluerit noxæ dedere; nihilominus ipſe poterit conueniri, ſi ad eum res peruenit.

2 ¶ Hæc actio hæredi, ceteriſque ſucceſſoribus datur; quoniam rei habet perſecutionem.

¶ In heredem autem, & ceteros in id quod peruenit ad eos datur non immeritò: licet enim pœna ad heredem non tranſeat, attamen quod turpiter, vel ſcelere quæſitum eſt, (vt & eſt reſcriptum) ad compendium heredis non debet pertinere.

Si quid ad primum heredem ſemel peruenit hæc actio perpetuatur. Pes.

17. *Paulus lib. 1. Quæſtionum.*

VIdeamus ergo, ſi heres, ad quem aliquid peruenerit, conſumpſerit id quod peruenit, deſinat teneri, an verò ſufficit ſemel peruenire? & ſi conſumpto eo deceſſerit, vtrum aduerſus hæredem eius omnimodo competit actio, quoniam hæreditariam ſuſcepit obligationem; an non ſit danda, quoniam ad ſecundum heredem nihil peruenit. Et melius eſt, omnimodo competere in heredem heredis actionem. ſufficit enim ſemel peruenire ad proximum heredem, & perpetua actio eſſe cœpit, alioquin dicendum erit nec ipſum, qui conſumpſit quod ad eum peruenit, teneri.

De eo qui factus eſt locupletior.

18. *Iulianus lib. 64. Digeſtorum.*

SI ipſa res, quæ ad alium peruenit, interiit; non eſſe locupletiorem dicemus. Sin verò in pecuniam aliamve rem conuerſa ſit, nihil amplius quærendum eſt, quis exitus ſit, ſed omnimodo locuples factus videtur, licet poſtea deperdat. Nam & Imperator Titus Antoninus Claudio Frontino de pretiis rerum hæreditariarum reſcripſit, ob id ipſum peti ab eo hæreditatem poſſe: quia licet res, quæ in hæreditate fuerant, apud eum non ſint, tamen pretium earum, [quo] locupletem eum vel ſæpius mutata ſpecie faciendo, perinde obligat, ac ſi corpora ipſa in eadem ſpecie manſiſſent.

De heredib.

19. *Gaius libro 4. ad Edictum Prouinciale.*

QVod autem in heredem eatenus pollicetur actionem proconſul, quatenus ad eum peruenerit, intelligendum eſt ad perpetuam dandam actionem pertinere.

20. *Vlpianus lib. 11. ad Edictum.*

QVantum autem ad heredem peruenerit, litis conteſtatæ tempore ſpectabitur, ſi modo certum ſit aliquid peruenisse.

¶ Idem & ſi ipſius qui vim intulit, "ſi" ſic in corpus patrimonii peruenit aliquid vt certum ſit ad heredem peruenturum, id eſt, ſi debitor liberatus eſt.

n & male, [illegible] o quod eſſe non oportet l. 5. [illegible] de reſcind. p Paulus 1. ſent. 9. §. 3. q [illegible] ſol. [illegible] de eo per quem. * 1. Reſciſſo principali, acceſſorium reſciuditur: non ex contrario. *Bart.*

t c. 3. 1. [illegible] t. coactus ſc. nam ſi volens, metum ſibi illatum videtur diſſimulare. arg. l. 2. C. eod.

u i. qui vim intulit, ſi recuſat acceptum ferre: in triplum condemnatur, & acceptum præterea facere tenetur. x §. 25. *Inſt. de actio.*

y vel ſi ea perierit, eius æſtimatio. z i. intra quatuor menſes, [illegible] [illegible] quia prius quam mora ſieret, res interiit. [illegible] in tempora non eſt, quia dilationem habet à lege. ſi res erit ſi poſt tempora iudicati res perierit. [illegible] 11. b Cautio de perſequendo, [illegible]

a §. 7. 5 ſen. Inſt. [illegible] 27. §. 2. Inſt. [illegible] b vide l. 65. Inſt. de ſurt. §. 17. Inſt. de act.

c l. 16. in pr. ſ. de min.

d 10. Bald. [illegible] c. 13.

e adde l. 16. §. de pæn. [illegible]

f l. 3. C. eo. tit. [illegible] c. 15. Inſ.

g l. 9. §. 1. 3. eo. l. 5. C. eo l. 15. in ſi. ſ. de dolo.

h Metus in ſe ignorantiam habet.

i Metum probari ſufficit, licet non probetur per quē factū ſit. adiertur ab Accurſio, quod multa contra hanc ſententiam in bonorum frequentia; quæ probant nequaquam, Baldus, Angelus, & alij negant, eo quod noctu ſunt, probari poſſe, niſi Luna radiis tertium ſi. [illegible], vel ignis ſplendor aſſuerit. Bal. lib. [illegible] Bal. c. 2. 5. [illegible] fuit prima cauſa [illegible] Decius conſ. 16. & 19. Ideoque Baldus & Angelus ſic reſerunt. Olim dum defendiſſe quendam, quem duo teſtes fuerant noctu homicidii, admiſiſſe, hoc probato, ex noctu ſplendorem Lunæ viſum non fuiſſe. Diodorus etiam refert. & Plutarc. in Alcibiade, reprobatum teſtem, cum interrogaretur, quomodo noctu vidiſſet, & reſpondiſſet, per Lunæ radios, & probatum fuiſſet tum interlunium fuiſſe. Hoc igitur teſtimonium verum eſſe poteſt, in his quæ Luna creſcente vel plena viſa ſunt, non obſcura. Idem quoque in nocturnis pugnis eſt, propter vmbras ipſorum pugnantium, cuius exemplum v. apud Thucydidem l. 6. & Florum in Mithridat.

k atque ita in quadruplum conſumitur. *Bart.*

l i. ex qua iudicis officio ſatisfacio ſic §. præterea, Inſt. de act.

m is ad quem res peruenit ex metu illato per alium, vel inſcius, liberatur *Bart.*

Inſt. de aluſ. [illegible] Theoph. l. 69. in ſi. Inſ. de leg. 3.

a adde l. 15. in ſi. Inſ. quæ ui.

q l. 1. C. eo.

c ſed eſt culpa [illegible]

d ergo à contrario, reus non tenebitur ſi peritura res erat, etiamſi metus non fuiſſet adhibitus. l. 19. in ſi. l. depoſiti.

e l. 8. in ſi. ſ. de vi [illegible]

f vt l. 15. in ſi. ſ. de vi vi. l. 47. Inſ. de leg. 2.

g v. l. 18. in ſine de vſurp.

h [illegible] §. 10. ſ. vi bonorum, & de effractoris.

i Atque dolus ex inſidiis, l. [illegible] de [illegible] vis verò & metus palam admittitur?

k l. 9. §. 7. ſ. eo.

l hæc enim actio ab initio rei perſecutoria eſt. Aquilia verò pœnalis l. 11. §. Inſ. ad l. Aquil.

m v. l. 1. in ſi. ſ. vi bonorum.

n l. 3. in pr. ſ. eo.

o l. 1. ſ. de noxal.

p ne liberi pœnam conſequantur. Acc.

q Edict. c. 13. & 16.

r l. vnic. C. 13. ex delicto def.

ſ l. 1. 3. de priuatis delictis.

t Turpiter quæſita heredi. adquirentis prodeſſe nō debent.

u lucrum & commodum.

x v. l. 5. in pr. ſ. de vi & vi.

y l. ſi facto eius interierit, ſecus ſi res periiſſet naturaliter. l. 14. §. 5. ſ. eodem.

z atque hic conſideratur quod litis conteſtatæ tempore peruenit.

a vel l. 39. l. 40. [illegible]

b deperdat.

c l. 22. 7. l. 31. l. 25. §. 1. de pet. hered.

d Imo non perinde obligat. l. 19. Inſ. de donat. inter virum.

e [illegible] in proconſulari prouincia edictum proponebat, quæ prouincialia appellantur. vel. 1. Inſ. de tutel. Iudicij. Accur. Aug. [illegible] 5.

f vel. 17. in ſi. l. eo.

g & ſi in ipſius.

h ſi debitor liberatus eſt & in corpus patrimonii eius & ad heredem libe-

De eo qui ſibi metum inſert. 1. metus cauſa geſtum nullo tempore ratum haberi. 2. quid quadruplatur. 3. De dotis promiſſione. 4. Si metu diſcedatur à contractu bonæ fidei. 5. De adeunda, vel repudianda hereditate.

21. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

SI mulier contra patronum ſuum ingrata a facta, ſciens ſe ingratam, cum b de ſuo ſtatu periclitaretur, aliquid patrono dederit, vel promiſerit, ne in ſeruitutem redigatur, ceſſat edictum, quia c hunc ſibi metum ipſa intulit d.

1 ¶ Quod metus cauſa geſtum erit, nullo tempore prætor ratum habebit.

2 ¶ Qui poſſeſſionem non ſui fundi tradidit, non quanti fundus, ſed quanti poſſeſſio eſt, eius quadruplum e, vel ſimplum cum fructib. conſequetur; æſtimatur enim quod reſtitui oportet, id eſt, quod abeſt; (abeſt) f autem nuda poſſeſſio cum ſuis fructib. quod & Pomponius.

3 ¶ Si dos metu promiſſa ſit, non puto naſci obligationem g; quia eſt veriſſimum, nec talem promiſſionem dotis vllam eſſe.

4 ¶ Si metu coactus ſum ab emptione, locatione diſcedere; videndum eſt, an nihil ſit actum, & antiqua obligatio remaneat, an hoc ſimile ſit acceptilationi: quia nulla ex bonæ fidei obligatione poſſumus niſi, cùm finita ſit dum amittitur? & magis eſt, vt ſimilis ſpecies acceptilationi ſit; & ideo prætoria actio naſcitur.

5 ¶ Si metu coactus adij hereditatem, puto me heredem effici h: quia quamuis, ſi liberum eſſet, noluiſſem, tamen i coactus volui k; ſed per prætorem reſtituendus ſum, vt abſtinendi mihi poteſtas tribuatur.

6 ¶ Si coactus hereditatem repudiem, duplici via prætor mihi ſuccurrit; aut vtiles actiones, quaſi heredi dando, aut actionem metus cauſa præſtando, vt quam viam elegerim, hæc mihi pateat l.

De eo quod in carcere extortum eſt.

22. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

QVi m in carcerem n quem detruſit, vt o aliquid p ei extorqueret, quidquid ob hanc q cauſam factum eſt, nullius momenti eſt r.

De metus præſumptione & probatione. 1. De vinculorum metu. 2. De abſolute à tormentibus prohibito. 3. De apparitoribus.

23. *Vlpianus* lib. 5. opinionum.

NOn ſ eſt veriſimile t compulſum in vrbe inique indebitum ſoluiſſe eum qui clarum u dignitatem ſe habere prætendebat, cùm potuerit ius publicum inuocare x, & adire aliquem poteſtate præditum, qui vtique vim eum pati prohibuiſſet: ſed huiuſmodi præſumptioni debet apertiſſimas probationes violentiæ opponere.

1 ¶ Si iuſto metu perterritus cognitionem y, ad quam vt vinctus iret, potens aduerſarius minabatur, id quod habere licebat, compulſus vendidit z, res ſuæ æquitati per præſidem prouinciæ reſtituitur.

2 ¶ Si fœnerator inciuiliter cuſtodiendo a ableſcens & à ceremoniis prohibendo b, cauere compulerit c vltra quantitatem debitæ pecuniæ; his probatis, competens iudex rem ſuæ æquitati reſtitui decernat.

3 ¶ Si quis quod aduerſario non debebat, delegante eo per vim, apparitione d præſidis interueniente, ſine notione iudicis coactus eſt dare: iudex inciuiliter extorta reſtitui ab eo, qui rei damnum præſtiterit, iubeat. Quòd ſi debitis ſatisfecit ſimplici iuſſione e, & non cognitione habita; quamuis non extra f ordinem exactionem fieri, ſed ciuiliter oportuit, tamen quæ ſolutioni debitarum ab eo quantitatum profecerunt, reuocare inciuile eſt.

DE a DOLO MALO b.

TIT. III.

Edicti ratio. 1. Et verba. 2. Quid ſit dolus malus. 3. Diſtinctio veti. 4. Si alia actio ſit vel non: ſ interdictum ſit, vel exceptio vel ſtipulatio. 5. De turpi ſtipulatione. 6. Si in integrum reſtitui poteſt. Si alia actio tempore finita ſit. 7. De actione amiſſa. 8. Si alia actio ſit, contra eum qui de dolo tenetur vel contra alium.

Vlpianus libro 11. ad Edictum.

HOc edicto c prætor aduerſus varios & doloſos, qui aliis obfuerunt calliditate quadam, ſubuenit; ne vel illis malitia ſua ſit lucroſa, vel iſtis ſimplicitas damnoſa.

1 ¶ Verba autem edicti talia ſunt. *Quæ dolo malo facta eſſe dicentur ſi de his rebus alia actio non erit d, & iuſta cauſa eſſe videbitur, iudicium dabo.*

2 ¶ Dolum malum Seruius e quidem ita definit, machinationem f quandam, alterius decipiendi cauſa, cùm g aliud ſimulatur, & aliud agitur h. Labeo ſ, autem poſſe & ſine ſimulatione id agi, vt quis circumueniatur: poſſe & ſine dolo malo aliud agi, aliud ſimulari; ſicut faciunt, qui per eiuſmodi diſſimulationem, deſeruiant i, & tuentur vel ſua, vel aliena. Itaque ipſe ſic definit, dolum malum eſſe *omnem calliditatem* k, *fallaciam* l, *machinationem ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam.* Labeonis definitio vera eſt.

3 ¶ Non fuit autem contentus prætor *dolum* dicere, ſed adiecit *malum*: quoniam veteres dolum etiam bonum m dicebant, & pro ſolertia hoc nomen accipiebant: maximè, ſi aduerſus hoſtem n latronemve machinetur o.

4 ¶ Ait prætor, *ſi de his rebus alia actio non p erit* q. Meritò prætor ita demum hanc actionem pollicetur, ſi alia non ſit: quoniam famoſa actio non temerè debuit à prætore decerni, ſi ſit ciuilis, vel honoraria, qua poſſit experiri. Vſque adeo, vt & Pedius lib. 8. ſcribat: etiam ſi interdictum ſit quo quis experiri, vel exceptio, qua ſe tueri poſſit, ceſſare hoc edictum. Idem & Pomponius lib. 28. & adiicit: & ſi ſtipulatione tutus ſit quis, eum actionem de dolo habere non poſſe; vt puta ſi de dolo r ſtipulatum ſit.

5 ¶ Idem Pomponius ait; & ſi actionem in nos dari non oporteat; veluti ſi ſtipulatio tam turpis ſ dolo malo facta ſit, vt nemo daturus ſit ex ea actionem t; non debere laborare u, vt habeam de dolo malo actionem, cùm nemo ſit aduerſus me daturus actionem.

6 ¶ Idem Pomponius refert Labeonem exiſtimare, etiam ſi quis in integrum reſtitui poſſit, non debere ei hanc actionem competere x. Et ſi alia actio tempore finita ſit y, hanc competere non debere ſibi imputaturo eo, qui agere ſuperſedit; niſi in hoc quoque dolus malus admiſſus ſit, vt tempus exiret z.

7 ¶ Si quis, cùm actionem ciuilem haberet, vel honorariam in ſtipulatum deductam acceptilatione a, vel alio modo ſuſtulerit; de dolo experiri non poterit, quoniam habuit aliam actionem; niſi in amittenda actione dolum malum paſſus eſt.

8 ¶ Non ſolum autem, ſi aduerſus eum ſit alia actio, aduerſus quem de dolo quæritur.

2. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

VEl ab eo res ſeruari poterit b.

3. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

NOn habet hoc edictum locum, verumetiam ſi aduerſus alium.

4. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

SIt actio; vel ſi ab alio res mihi ſeruari poteſt.

5. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

IDeóque ſi quis pupillus à Titio, tutore auctore colludente circumſcriptus ſit; non debere eum de dolo actionem aduerſus Titium habere, cùm c habeat tutelæ actionem per quam conſequatur, quod ſua intereſt. Planè ſi tutor ſoluendo non ſit; dicendum erit de dolo actionem dari ei.

6. *Gaius* lib. 4. ad Edictum prouinciale.

[Left margin notes:]

[illegible] pertinent.
a Ingratitudinis cauſa libertus in ſeruitutem reuocari poteſt, vt hic. l. 70. inſ. de verb. ſignif. l. 1. C. de libertis. Ob eandem cauſam ingratitudinis, reuocari poteſt donatio l. vlt. C. de reuoc. don. & emancipatio. l. vnic. C. de ingratis liberis.
b Eum qui carcere & cuſtodia publica tenetur contrahere ſponte & vltro poſſe hinc colligunt.
c i. hic metus iuſtus non fuit.
d vide et non ſuccurritur, l. 2. §. vlt. ſunc ſi quis cauerit.
e v. l. 14. §. 7. ſ. eo.
f v. l. 189. inſ. de reg. iuris.
g Imò, ex ſtipulatione per vim extorta, naſcitur obligatio. l. 36. l. de verb. oblig. l. ſin. C. inut. ſtip.
h Contra non fio heres l. 6. in ſ. inſ. de acquir. hered. nam voluntati vis contraria eſt l. 1. §. eod.
i l. 21. inſ. de ritu nupt.
k v. l. 85. inſ. de acqu. hered. l. 22. inſ. de ritu nupt.
l v. l. 1. §. idem inſ. de ſepa.
m Paul. 1. ſent. 7. §. 10.
n priuatum vel publicum.
o & ſic iniuſtè.
p puta liberationem, vel ſyngrapham.
q & ſic poteſt ob alias cauſas prouenire.
r quia vltra quantitatem debitæ pecuniæ extorſit, arg. l. 23. §. 2. inſ. eo. vel deſt eorem in priuatum carcerem, iniuria & dolo malo, per vim conſecit. arg. l. 7. inſ. de vi pub. Paul. 1. ſent. 7. §. vlt. ſecus ſi iuſte in carcerem coniectus promiſit. l. 21. in pr. ſ. eo. Alij omnem tranſactionem, promiſſionem, conuentionem, traditionem in carcere factam improbant, quod is qui carcere detinetur omnia metu facere, præſertim cum ſuo creditore, præſumitur & ipſe carcer metus iuſtus ſit. Imò & ipſe metus vinculorum, reſtitutionem parit. l. 7. §. 1. ſ. eo. l. vlt. §. 1. ſ. eo. Addunt idem dicendum vtcunque extra carcerem cuſtodem tamen habens contrahat, quia is ſolutus non dicitur. l. 48. inſ. de verb. ſign. ſ Imo eſt clementius, ut ſecundum in iudicium, vt ique quoties videlicet factum contrarium eſt præſumptioni, veluti ſi iudex ſubditum manu extorta citet: Terror ille errorem efficit vt citanti, velut hoſti, fidem quis non præſtet. [illegible] Proinde, ex huiuſmodi cauſa, retinetur etiam, ſub iuramento redeundi pateret non reuerti. Cuiacius tamen exiſtimat periurium grauius multóque delictum eſſe homicidio, l. 23. [illegible]
t ſ. præſumptio contraria eſt: & quo magis contraria eo durioribus probationibus auertitur, aliàs præſumitur niſi probetur l. 10. C. eo.
u Illuſtrium [illegible] x dixi ad l. XII. Tabularum.
y Cognitionis cauſa principis [illegible] cuius metu iuſtus non eſt, aut quem metuere iuſtus eſt. z l. vlt. C. eo. l. 6. C. de [illegible]
a Vim facit qui hominem domo includit, vt ſibi rem mancipet aut promittat Paul. 5. ſent. 7. §. 8. l. 5. inſ. de vi publica.
b Metu reuerentiali factum reſcindi hinc colligunt. [illegible] c v. l. 11. C. eo. d v. l. 31. C. eo. e quæ ſufcredi non [illegible] f Extraordinaria cognitio [illegible] quoties magiſtratus apparitorem vel viatorem mittebant ad decreti iudicis, vel præcepti executionem faciendam [illegible] ſicut ordinarie exequi dicebantur quoties iudicem arbitrum in eam rem dabant, l. 7. [illegible] §. 6. §. 7. [illegible]

[Right margin notes:]

l. ſ. vlt. [illegible] hic ordinaria cognitio appellatur, cum ex formula apud iudices datos cauſa agitur: extraordinaria vero cum ipſi iudices notionem adhibent [illegible] diſtinctio recepta ex l. [illegible] maleſ [illegible] corporis [illegible] & coercitionem l. 1. §. 1. [illegible] l. 4. §. 1. [illegible]
a Hinc titulo de [illegible] & [illegible] Item titulum de his quæ in fraudem creditorum, item titulum de doli mali & metus exceptione, tum varie & tot locis ac titulis de dolo in iure agitur. Cæterum hac de [illegible] actio ſubſidiaria eſt & extremum iuris ſui conſequendi remedium, vt [illegible] 1. Alias quæ eſt Africanus 7.
b l. 1. C. 21. [illegible]
c cuius origo ad G. Aquilium Cic. 3. de off. & 3. de natura deorum [illegible] cum, [illegible] de [illegible] fraudatis refertur, [illegible]
d vel 7 9. [illegible] e & [illegible] apud [illegible]
f hæc verba: [illegible]
g Idem [illegible]
h Paul. [illegible] i al. ſeruari [illegible] de Cicerone [illegible]
k [illegible]
l [illegible]

[Notes at the foot of column 116:]

[illegible] plum in l. 2. §. 5. item ſiſtian l. [illegible] m Poſtea [illegible] dolus an virtus quis in hoſte requirat? veneni tamen [illegible] l. 3. [illegible] 2. Cic. 14. 7. Populus Romanus vincere hoſtem [illegible] neque nolunt proditione etiam [illegible] n ſtellionatu [illegible] o dolo non facit qui ſtandem [illegible] [illegible] p l. 1. ſ. eod. l. 2. C. eo. [illegible] q Imò cum alia concurrere poteſt, [illegible] mittendo, vel l. 3. [illegible]

ſ Turpis ſtipulatio non parit actionem, l. 26. [illegible] t quia turpi ſtipulatio nullius eſt momenti, ideoque nullam actionem parit [illegible]
u i. ſollicitum eſſe. x cur ita? [illegible] y vt reſtitutionis: i. qui aliam actionem habet, & tempore [illegible] qui de dolo ſibi, u, imputare debet quod non egerit [illegible] aduerſus [illegible] actionis [illegible]
x quemadmodum in l. 25. [illegible] quæ tamen ſunt hoſte quodammodo contraria.
a de vi acceptilatione [illegible] ſigit Accurſius actionem de dolo non concurrere [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

NAm is nullam *a* videtur actionem habere, cui propter inopiam *b* aduerſarij *c* actio eſt.

Si [illegible] alio modo ſeruari poſſit vel non. 1. De pœnali vel populari actione. 3. Si dubitetur, an alia actio ſit. 4. De ſeruo vſuario occiſo. 5. De ſeruo legato occiſo. 6. De pauperie. 7. De ſeruo ſoluto. 8. De ſeruo qui pactionis pro libertate rem non dedit. 9. De dolo procuratoris. 10. De eo qui affirmauit eum qui mutuatur eſſe idoneum eſſe.

7. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

ET eleganter Pomponius hæc verba *ſi d alia actio non ſit*, ſic excipit, quaſi res alio modo ei ad quem ea res pertinet, ſalua eſſe non poterit.

¶ Nec videtur huic ſententiæ aduerſari quod Iulian. lib. 4. ſcribit, ſi minor annis viginti quinque conſilio ſerui circumſcriptus, eum vendidit cum peculio, emptórque eum manumiſit, dandam in *g* manumiſſum de dolo actionem. (Hoc enim ſic accipimus: carere dolo emptorem vt ex empto teneri non poſſit *h*) aut *i* nullam eſſe venditionem, ſi in hoc ipſo, vt venderet, circumſcriptus eſt, & quod minor proponitur, non inducit in integrum reſtitutionem: nam aduerſus manumiſſum nulla in integrum reſtitutio poteſt locum habere.

1 ¶ Secundum quæ, & ſi pœnali actione indemnitati eius conſuli poſſit, dicendum erit ceſſare de dolo actionem.

2 ¶ Pomponius *k* autem *l*, etiam ſi popularis actio ſit, ceſſare de dolo ait actionem.

3 ¶ Non ſolùm autem ſi alia actio non ſit, ſed & ſi dubitetur, an alia ſit, putat Labeo de dolo dandam actionem: & affert talem ſpeciem. Qui ſeruum mihi debebat, vel ex venditione, vel ex ſtipulatu, venenum ei dedit, & ſic eum tradidit: vel fundum: & dum tradit, impoſuit ei ſeruitutem *m*, vel ædificia diruit, arbores excidit, vel extirpauit: ait Labeo, ſiue cauit de dolo *n*, ſiue non, dandam in eum de dolo actionem: quoniam ſi cauit dubium eſt, an competat ex ſtipulatu actio: ſed eſt verius, ſi quidem de dolo cautum eſt, ceſſare actionem de dolo, quoniam eſt ex ſtipulatu actio: ſi non eſt cautum, in ex empto quidem actione ceſſat de dolo actio, neceſſaria eſt ex empto: in ex ſtipulatu, de dolo actio neceſſaria eſt.

4 ¶ Si ſeruum vſuarium proprietarius occiderit *o*; legis Aquiliæ actioni & ad exhibendum *q* occidit, ſi poſſidens proprietarius occidit, ideóque ceſſat de dolo actio.

5 ¶ Item ſi ſeruum legatum heres *p*, ante aditam hereditatem occiderit: quoniam priùs quàm factus ſit legatarij interemptus eſt, ceſſat legis Aquil. actio: de dolo autem actio quicumque tempore eum occiderit, ceſſat *q*, quia ex teſtamento actio competit.

6 ¶ Si quadrupes tua *r*, dolo *s* alterius, damnum mihi dederit: quæritur, an de dolo habeam aduerſus eum actionem? Et placuit mihi quod Labeo ſcribit; ſi dominus quadrupedis non ſit ſoluendo, dari debere de dolo: quamuis, ſi noxæ deditio ſit ſecuta, non *t* puto dandam, nec *u* in id, quod excedit *u*.

7 ¶ Idem Labeo quærit, ſi compeditum *x* ſeruum meum, vt fugeret, ſolueris, an de dolo actio danda ſit? Et ait Quintus apud eum notans: ſi non miſericordia *y* ductus feciſti, furti teneris: ſi miſericordia *z* in factum actionem dari debere.

8 ¶ Seruus pactionis pro libertate tenens *b* domino ſtetit ea conditione, vt poſt libertatem transferretur in eum *c* obligatio *d*, manumiſſus non patitur in ſe obligationem transferri. Pomponius ſcribit, locum habere *e* de dolo actionem, ſed ſi per patronum ſtabit quo minus obligatio transferatur, dicendum ait, patronum exceptione à eo ſummouendum. Ergo mouetur: quemadmodum de dolo *actio* *f* datur, cum ſit alia actio? niſi fortè quis dicat: quoniam exceptione patronus ſummoueri poteſt, ſi agat cum reo, debere dici, quaſi *f* nulla actio ſit *g* quæ exceptione repellitur, de dolo decernendam. Atquin patronus tunc ſummouetur, ſi nolit expromiſſorem *h* ipſum manumiſſum accipere, expromiſſori planè aduerſus manumiſſum dari debebit de dolo: aut, ſi non ſit ſoluendo expromiſſor, domino dabitur.

9 ¶ Si dolo malo procurator paſſus *i* ſit vincere aduerſarium meum, vt abſolueretur: an de dolo mihi actio aduerſus eum, qui vicit, competat, poteſt quæri. Et puto non competere, ſi paratus ſit reus transferre iudicium ſub exceptione *hoc ſi colluſum eſt*: alioquin de dolo actio erit danda, ſcilicet ſi *k* cum procuratore agi non poſſit, quia non eſſet ſoluendo.

10 ¶ Idem Pomponius refert, Cæcilianum prætorem non dediſſe de dolo actionem aduerſus eum, qui *l* affirmauerat *idoneum eſſe eum, cui mutua pecunia dabatur*. quod verum eſt: nam niſi *m* ex magna & euidenti calliditate, non debet de dolo actio dari *n*.

8. *Gaius* libro quarto ad Edictum Prouinciale.

QVod ſi, cum ſcires eum facultatibus *p* labi, tui lucri gratia affirmaſti mihi idoneum eſſe: meritò aduerſus te, cùm mei decipiendi gratia alium falsò laudaſti, de dolo iudicium dandum eſt.

De hereditate vendita. 1. vel repudiata. De ſeruo optato. 2. de tabulis teſtamenti ſuppreſſis. 3. De ſequeſtro. 4. De noxali actione noxali, vel de peculio. 5. ob quam ſummam hæc actio datur.

9. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

SI quis affirmauit minimam eſſe hereditatem *q*, & ita eam ab herede emit: non eſt de dolo actio, cùm ex vendito ſufficiat.

1 ¶ Si autem mihi perſuaſeris *r*, vt repudiem hereditatem, quaſi minus ſoluendo ſit: vel vt optem *s* ſeruum, quaſi melior eo in familia non ſit: dico de dolo dandam, ſi callidè hoc feceris.

2 ¶ Item ſi tabulæ teſtamenti, ne de inofficioſo diceretur, diu ſuppreſſæ ſint, mox mortuo filio prolatæ: heredes filij aduerſus eos, qui ſuppreſſerunt, & lege Cornelia *t*, & de dolo poſſe experiri *u*.

3 ¶ *Labeo* libro 37. poſteriorum ſcribit: SI oleum tuum, quaſi ſuum, defendat Titius, & tu hoc oleum depoſueris *x* apud Seium, vt is hoc venderet, & pretium ſeruaret, donec inter eos diiudicetur, cuius oleum eſſet: neque Titius velit iudicium accipere: quoniam neque mandati, neque ſequeſtraria Seium conuenire potes, nondum *z* impleta conditione depoſitionis, de dolo aduerſus Titium agendum. Sed Pomponius libro 27. poſſe cum ſequeſtro præſcriptis verbis actione agi, vel ſi is ſoluendo non ſit, cum Titio de dolo, quæ diſtinctio vera eſſe videtur.

4 ¶ Et ſi ſeruum pigneratum noxæ mihi dederis per iudicem, & ita abſolutus *c*: de dolo teneris *d*, ſi apparuerit eſſe *f* eum pignori datum *g*. Hæc de dolo actio noxalis erit. Ideo Labeo quoque libro trigeſimo prætoris peregrini *h* ſcribit de dolo actionem ſerui nomine, interdum de peculio *i*, interdum noxalem dari. nam ſi ea res eſt, in quam dolus commiſſus eſt, ex qua de peculio daretur actio, & nunc in peculio *k* dandam, ſin verò ea ſit, ex qua noxalis: hoc quoque noxale futurum.

5 ¶ Meritò cauſæ cognitionem prætor inſeruit: neque enim paſſim hæc actio indulgenda eſt. Nam ecce in primis ſi modica *l* ſumma ſit.

10. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

ID eſt, vſque ad duos aureos *m*.

De parentibus, patronis, his qui dignitate excellunt, & eorum heredibus.

11. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

NOn debet dari. 1 ¶ Quibuſdam perſonis non dabitur *n*: vtputa liberis, vel libertis aduerſus

parentes

Notes (left margin, p. 117):

a Inanis eſt actio quam excludit inopia debitoris, [illegible]

b Immo vt ſit inopia, non deſinit eſſe actio, lege 74. in fin. infr. de euict.

c Inanis actio, vana & ſine effectu, ita inanis actio, l. 14. [illegible] & Paul. 2. 4. 56. 2. infra de liberali cauſ. & 2. ſent. 15. 3. 1. inanis obligatio, l. 8. §. 9. infra ad Vellei. inanis ſtipulatio, l. 8. infra de condit. ob turpem, l. 39. infra de donat. inter virum & vxorem. inanis epiſtola, l. 38. infra [illegible]

d ſi particula exceptiua vt paulò poſt innuitur.

e actionis verbo intelligitur omne auxilium, l. 37. §. 13. infra ad l. Aquiliam.

f dolo.

g atqui ex dolo ex ſeruiente commiſſo non tenetur liber factus, l. 1. Cod. an ſe ex ſ. [illegible]

h alibi ſi empt. [illegible] in dolo fuit, venditio reſcinditur, l. 5. Cod. de reſcin. vendi.

i Electionem habet emptor decepto, vtrùm ſtetur contractui, adde l. 13. §. 27. ſ. de act. empt.

k l. 9. 10. infra de pœnaliſ.

l pecuniaria: vt alij corrupti, l. 7. in princ. ſ. de iure, ſi al. ſepulchri violati, deiecti vel effuſi, apertarum tabularum ante quæſtionem fami. [illegible] Cuiac.

m vide l. 8. inf. de actio. empt.

Notes (foot of p. 117):

n Id eſt, dolum abeſſe abfuturúmque eſſe: quæ honeſtatis formula ab Ambroſio dicitur, 3. offic.

o vide l. 12 infra ad l. Aquil. l. 27. infra de pignor.

q adde l. 24. infra ad l. Aquil.

p Immò alterutra competit, l. 5. in ſ. 1. quib. modis vſusfructus amit.

r vt l. 1. §. 16. ſ. ſi quadrupes.

ſ Doli actio interdum ceſſat aduerſus eum qui admittit.

t vide l. 7. §. hoc edicto, ſ. de damno infecto.

u Etiamſi maximum ſit.

x malos ſeruos ac fugæ ſuſpectos nervo ac compedibus coercebant, ac vinctos continebant, vt hic, & l. 5. §. 6. l. communi, ſ. [illegible] ad l. Aquil. l. 42. ſ. de fideic. liber. l. Caius 1. §. 4. Ac ianitores quidem & hoſtiarij more antiquo in catena erant, Suet. lib. de claris rhetoribus. Illi quoque rura vincti opus faciebant, vt & ferè ruſtica omnia mancipia: [illegible] Hinc Plinius 18. c. 3. deplorans amiſſam agriculturæ dignitatem. Terram, inquit, vincti pedes exercent. Et Seneca, 7. de beneficiis 10. Vaſta territoria [illegible] colenda per vinctos. Ouid. 1. de Ponto 7. de ſpe [illegible]: Hæc facit vt viuat foſſor quoque compede vinctus, Liberaque à ferro crura futura putat. Propertius. Squallidus in magna fulſit compede foſſor. Martialis 9. Et ſonat innumera compede Tuſcus ager. Cæterum hi vincti villarum ac poſſeſſionum ergaſtulis continebantur, vnde Plinius 18. c. 6. [illegible] coli rura ergaſtulis peſſimum ait, & Iuuen. 8. [illegible] longinquis laſſi ruris ergaſtulis, & Columella 1. c. 8. monet patremfamilias in recognoſcendis ergaſtulis diligentem eſſe oportere. Erant autem & ſeruiles Cellæ, quorum coniicere licet, in locis ſubterraneis: quibus plerumque liberi homines ſupprimebantur, quarum ideo [illegible] curam ſuſcepere Auguſtus & Tiberius, teſte Suetonio. Et hæc qui [illegible] Theſſalis; [illegible] Athenienſibus, [illegible] apud Perſas. Xenoph. [illegible] vt non immerito Cato apud Salluſtium in procœm. [illegible] agriculturam appellet, ſeruile officium. Vt ad compeditos reuertar, eorum deterior fuit Romanis etiam conditio quam aliorum, vt qui manumiſſione [illegible] dititij fierent leg. Ælia Sentia [illegible] ciues. Vlpian. 1. §. 11. 2. Caius 1. §. 4. [illegible] Theophil. de libert. [illegible]

Miſericordia furtum excuſat à furto: non tamen excuſat ab alia pœna, vide ſcripta ad l. [illegible] §. 2. inſt. de cuſtodia.

Notes (right margin, p. 118):

a §. fin. inſt. de l. Aquilia. adde l. 7. in pr. inſ. [illegible] l. 14. §. 2. infra de cuſtodia reorum.

b id eſt, expromiſſorem: qui vt differat à fideiuſſore, vide l. 37 in ſ. inf. de operis libert. vide l. 104. inf. de verbor. oblig.

c ſ. in ſe.

d hac enim caſu dominus poſt libertatem tenere poteſt, l. 3. C. an ſeruus ex ſuo facto.

e Imò in factum l. 3. C. an ſeruus ex ſuo facto.

f vt l. 27. infra de verb. oblig. [illegible]

g l. 1. §. 1. [illegible] l. 135. in ſi. inſ. de reg. iur.

h Expromiſſor quid ſit dixi l. 37. inſ. de operis libert.

i l. 9. inſ. de doli except.

k l. 14. inſ. eod. l. 8. §. 2. inſ. mandati.

l Affirmans idoneo credi Titio de dolo non tenetur, niſi id magna & euidenti calliditate affirmauerit.

m Immo qui ita affirmat tenetur, l. 13. in pr. inſ. de minorib.

n Immò & in non magna datur l. 7. §. 1. eod.

o vide l. 2. inf. de præſcriptis.

p [illegible] non ſoluendo eſt. eod. l. 8.

q quemadmodum & in caſu l. 20. in pr. l. eod.

r l. 42. inſ. mandati.

ſ l. 13. §. per contrarium inſ. de act. empt. l. 4. C. de hered. vel act. vendit.

t vide l. 4. ſ. de optione legata.

u vide l. 7. C. eod.

x vt l. 5. §. ſi quis dolo, inſ. de tabulis exhib.

y vt alia aliam non tollat, l. vaic. C. quando ciuilis, non autem interdicto, quia exhibitæ ſunt tabulæ non furti, quia non animo furandi, ſed veritatis occultandæ ſuppreſſæ ſuerint.

z valentiá vnica poteſt, l. 39. inſ. de acq. poſſeſſ.

a vide l. 6. C. depoſiti.

b Facit l. 19. ſ. de præſcr. verb.

c ita abſolutus, Haloand. [illegible] Roucrd. 33 [illegible]

d abſoluitur, vt iubebatur, vt cum

Notes (foot of p. 118):

[illegible] demnatur, dari l. 6. ſ. de precario. idque per iudicem vel prætorem. e Immò iudicari, l. 109. inſ. de ſolutionib.

f ſciſſe eum Cuiac. g Vel eius vſumfructum eſſe alterius, l. 5. in ſ. l. de re iudic.

h de prætore peregrino, l. 2. §. 28. de origine iuris, Theoph. §. 7. inſt. de iure naturali. i vt l. 3. §. miniſtr. inſ. commodati. l. 1. §. ſi iuſſu ſeru. ſ. depoſ.

k in peculium. Cuiac.

l vide l. 9. ſ. de in integrum reſtitut. cod. tit.

m de aurei æſtimatione, vide Cuiac. 19. obſ. 28. & Hotomanum de Aureo [illegible] & de re Nummaria.

n Immo furti datur aliorum, multis l. 52. §. 5. ſ. de furtis.

parentes patronóſve, cum ſit famoſa a.

¶ Sed nec humili b aduerſus eum qui dignitate ex-cellet, debet dari: puta plebeio c aduerſus conſularem d receptæ auctoritatis e, vel luxurioſo, atque prodigo, aut aliàs vili aduerſus hominem vitæ emendatioris f. & ita Labeo; Quid ergo* eſt? in horum perſona dicendum eſt, in h factum verbis temperandam actionem dandam, vt i bonæ fidei mentio fiat.

12. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

NE k ex dolo ſuo lucrentur.

De pupillo.

13. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

HÆredibus l tamen harum perſonarum, item aduerſus heredes m de dolo actio erit danda.

1 ¶ Item in cauſæ cognitione verſari Labeo ait, ne in pupillum de dolo detur actio, niſi forte nomine hæreditario conueniatur. Ego arbitror, & ex ſuo dolo conueniendum, ſi n proximus pubertati eſt o, maximè ſi locupletior ex hoc factus eſt.

14. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

QVid p enim ſi imperauerit à procuratore petitoris, vt q ab eo abſolueretur: vel ſi de tutore mentitus pecuniam acceperit: vel alia ſimilia admiſit, quæ non magnam r machinationem exigunt?

De municip. & decurionibus. 2. De dolo procuratoris. 3. De forma libelli.

15. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

SEd & ex dolo ſ tutoris, ſi factus eſt locupletior, puto in eum dandam actionem, ſicut exceptio t datur.

1 ¶ Sed, an in municipes u de dolo detur actio dubitatur? Et puto x, ex ſuo quidem dolo non poſſe dari: quid enim municipes dolo facere poſſunt y? ſed ſi quid ad eos peruenit ex dolo eorum, qui res eorum adminiſtrant, puto dandam. De dolo autem decurionum in ipſos decuriones dabitur de dolo actio.

2 ¶ Item ſi quid ex dolo procuratoris ad dominum peruenit, datur in dominum de dolo actio, in quantum ad eum peruenit z, nam procurator ex dolo ſuo proculdubio tenetur a.

3 ¶ In hac actione deſignari oportet, cuius dolo factum ſit; quamuis in metu non ſit neceſſe b.

16. *Paulus* libro 11. ad Edictum.

ITem exigit prætor, vt comprehendatur c, quid dolo malo factum ſit, ſcire enim debet actor, in qua re circumſcriptus ſit, nec in tanto crimine vagari.

Quatenus plures teneantur. 1. De ſucceſſoribus.

17. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

SI d plures dolo fecerint & vnus reſtituerit, omnes liberantur; quòd ſi vnus, quanti ea res eſt, præſtiterit, puto etiam cæteros liberari.

1 ¶ Hæc actio in heredem & cæteros ſucceſſores datur dumtaxat ſi de eo, quod ad eos peruenit.

De arbitrio iudicis. 2. Si propriatarius inſulam incenderit. 3. De eo qui falſa pondera commodauit. 4. Si his temporibus litigiorum tractatio perierit. 5. Si quis ſeruum ab alio promiſſum occiderit.

18. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

ARbitrio e iudicis in hac quoque actione reſtitutio comprehenditur f & niſi fiet reſtitutio, ſequitur condemnatio, quanti ea res eſt g. Ideo autem & hic & in metus cauſa actione, certa quantitas non adijcitur h, vt poſſit per contumaciam ſuam tanti reus condemnari quanti actor in litem iurauerit. Sed officio iudicis debet in vtraque actione, taxatione iuriſiurandi i reſtringi l.

1 ¶ Non tamen ſemper in hoc iudicio arbitrio iudicis dandum eſt; quid enim, ſi manifeſtum ſit reſtitui non poſſe? veluti ſi ſeruus dolo malo traditus defunctus ſit, ideoque protinus condemnari debeat in id, quod intereſt m actoris.

2 ¶ Si dominus proprietatis inſulam, cuius n vſusfructus legatus erat, incenderit, non o eſt de dolo actio; quoniam alie p ex hoc oriuntur actiones.

3 ¶ De eo, qui ſciens commodaſſet pondera, vt venditor emptori merces adpenderet, Trebatius de dolo dabat actionem q. Atquin ſi maiora pondera commodauit, id quod amplius mercis datum eſt, repeti condictione poteſt: ſi minora, vt reliqua merx detur ex empto agi poteſt, niſi ſi r ea conditione merx venit, vt illis ponderibus traderetur, cum ille decipiendi cauſa adfirmaſſet, ſe æqua pondera habere.

4 ¶ Dolo cuius effectum eſt, vt *lis temporibus legitimis decurſis perimeretur*, Trebatius ait de dolo dandum iudicium, non vt arbitrio iudicis s res reſtituatur, ſed vt tantum actor conſequatur, quanti t eius intereſſet id u non eſſe factum: ne aliter obſeruantibus, lex circumſcribatur.

5 ¶ Si ſeruum, quem x mihi promiſeras, alius occiderit: de dolo malo actionem in eum dandam plerique rectè putant: quia tu à me liberatus ſis: ideoque legis Aquiliæ actio tibi denegabitur.

Si fideiuſſor promiſſum animal occiderit.

19. *Papinianus* libro 37. Quæſtionum.

SI fideiuſſor promiſſum animal, ante moram z occiderit: de dolo actionem reddi aduerſus eum oportere Neratius Priſcus & Iulianus reſponderunt, quoniam debitore liberato, per conſequentias ipſe quoque dimittitur a.

Si ſeruus vt dominus ſolueret, mentitus ſit. 1. De abſolutione, de periurio

20. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

SEruus tuus, cùm tibi deberet, nec ſoluendo eſſet, hortatu ſuo pecuniam mutuam à me accepit, & tibi ſoluit. Labeo ait de dolo malo actionem in te dandam: quia nec de peculio vtilis ſit, cum in peculio nihil ſit: nec in rem domini verſum videatur, cum b ob debitum dominus acceperit.

1 ¶ Si perſuaſeris mihi nullam ſocietatem tibi fuiſſe cum eo, cui heres ſum: & ob id iudicio abſolui te paſſus ſum: dandam mihi de dolo actionem Iulianus ſcribit.

21. *Vlpianus* lib 11. ad Edictum.

QVod ſi, deferente me, iuraueris, & abſolutus ſis, poſtea periurium fuerit c adprobatum: Labeo ait, de dolo actionem in eum dandam. Pomponius autem per iuſiurandum tranſactum d videri: quam ſententiam & Marcellus libro octauo Digeſtorum probat*: ſtari enim religioni e debet.

22. *Paulus* libro 1. ad edictum.

NAm ſufficit f periurij pœna g.

Si per fallaciam legatarij ſoluta ſint.

23. *Gaius* libro quarto ad Edictum Prouinciale.

SI legatarius, cui ſupra modum legis Falcidiæ legatum eſt, heredi adhuc ignoranti ſubſtantiam hereditatis vltro iurando h, vel quadam alia fallacia perſuaſerit, tanquam ſatis abundèque ad ſolida legata ſoluenda ſufficiat hereditas, atque eo modo ſolida legata fuerit conſecutus: datur de dolo actio.

De dolo eius qui pro libertate verba faciebat.

24. *Vlpianus* libro 11. ad Edictum.

SI dolo acciderit eius, qui verba faciebat pro eo, qui de libertate contendebat, quominus præſente aduerſario ſecundùm libertatem pronunciaretur: puto ſtatim de dolo dandam in eum actionem: quia ſemel pro libertate dictam ſententiam retractari non oportet i.

De abſolutione.

25. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

CVm à te pecuniam k peterem, eóque nomine iudicium ſ acceptum eſt: falsò mihi perſuaſiſti tanquam eam pecuniam ſeruo meo, aut procuratori ſoluiſſes, eóque modo conſecutus es, vt conſentiente me u abſolueris: quærentibus nobis an in te dolo iudicium dari debeat, placuit de dolo actionem non dari: quia alio modo mihi ſuccurri poteſt: nam ex integro agere poſſum, & ſi obijciatur exceptio rei iudicatæ, replicatione x iure vti potero y.

De heredibus, de tempore actionis.

26. *Gaius* libro quarto ad Edictum Prouinciale.

IN z heredem a eatenus daturum ſe eam actionem proconſul pollicetur, quatenus ad eum peruenerit, id eſt, quatenus ex ea re locupletior ad eum hereditas venerit.

27. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

DOlóve malo eius factum eſt, quo minus perueniret.

28. *Gaius* libro quarto ad Edictum Prouinciale.

ITaque ſi acceptu [illegible] pecuniæ omnimodo cum

a v. l. 4. §. ad municipes 26. inf. de doli mali & metus except.
b quis ſit vide l. 7 C. de incolis.
c Plebei, qui ex plebe: quibus opponuntur conſulares, viri patricij & ſenatores. §. 4. per. plebiſcitum. Inſt. de iure naturali.
d Conſularis dignitas atque authoritas magna: l. diei l. 12. §. de proconſulibus.
e Receptæ authoritatis conſularis, i. probatæ, huius vocis, ſementio, §. 40. in pr. inſt. de donato.
f [illegible]
g melioris.
h l. 2. §. 43. inf. de vi & vi.
i Imò, nullo modo filio aduerſus parentem datur reſtitutio, v. Nou. 155. c. 1.
k Sol. d. c. 10.
l Immo non danda eſt aduerſus heredes; cum patrono etiam defuncto honoris præſtandus l. 4. §. 15. de doli mali.
m Sol. ead. c. 13.
n [illegible]
o l. 4. §. 6. de dol. mal.
p [illegible]
q vid. l. 9. §. 9.
r l. non euidentem.
s vide l. 3. in pr.
t l. 4. §. 4.
u adde l. 5. §. vlt. inſ. de acq. poſſ.
x Cur vniuerſitas municipium, corpus, nomina ſunt iuris; animo & intellectu carentia. Ex his vniuerſitas delinquere aut dolum admittere poſſe non videtur.
y vide l. 9. §. 1. §. 2. §. in fine.

z ſi qui dolum aut metum adhibuit vt res ad alium tranſiret, vterque de vi & dolo actione tenetur, Paul. 1. ſent. 8. §. 2.
a & ita vterque tenetur, Paul. 1. ſent. 8. §. vlt.
b l. 4. §. de hac actione, 3. in pr.
c Probatur dolus perſpicuis indicijs, l. 6. C. eo. d Sol. ead. c. 17.
e Idem ſi metu, l. 14. §. 4. l. 16. l. 17. §. eod. l. 26. inf. eod. l. 30. de §. 1. de peculio.
g eſt enim arbitraria hæc actio, §. 31. Inſt. de act. h ſ ad veram rei æſtimationem, l. 179. de verb. ſig. atqui hic in litem iuratur, v. inf. eod. l. 5. inf. de in litem iur. quod aſtrictionis eſt. i Immo pœna eſt quadrupli, l. 14. §. 1. 2. 3. quod metus.
k v. l. 3. in pr. inf. de tabul. l l. 39. inf. mandati vel contra.
m v. l. 19. [illegible] n v. l. 12. inf. de l. Aqu.
o Imo eſt. [illegible] at hic traditus fuit fundus legatus. [illegible]

a legis Aquiliæ vtilis & in factum l. 12. inſ. ad l. Aquil.
b & extraordinaria l. 37. inſ. de pœn.
c cur itaque [illegible] l. 72. inf. de ſolut.
d vide l. 5. §. 1. de iudicijs.
e in iudicijs de dolo verbis ſi quid [illegible]
f l. non eſt litem prolatam [illegible] temporis.
g l. 32. inſ. de verb. obl.
h vide l. 13. de regul. iur.
i [illegible]
k v. l. 2. & l. vlt. C. de reſ. vendit.
l iuſiurandum tranſactionis [illegible]
m religioni ſi iuramentum [illegible]
n periuri pœna [illegible]
o quæ quaſi [illegible]
p Id enim ſentiunt [illegible]
q [illegible]
r certum
s ſi actio ſi [illegible]
t & tamen decepto.
u actione ſ certum de credita pecunia
x Cur? [illegible] debitorem [illegible] liberat [illegible]
y qui ab aduerſario [illegible]
z Item [illegible] actionem [illegible]
a Actio de dolo [illegible]
a Immo [illegible]
b Adhibita [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

cum herede eius agetur. *a* At ſi res tibi tradita ſit ſi quidem interiit vel res exitit, agetur cum herede eius: ſi minus, non agetur.

¶ Sed vtique in *b* heredem perpetuò dabitur: quia *non debet lucrari ex alieno damno.* Cui conueniens eſt, vt & *c* in ipſo, qui dolo commiſerit in id quod locupletior eſſet, perpetuò *d* danda ſit in factum actio.

29. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

Sabinus putat calculi ratione *e* potius, quàm maleficij, heredem conueniri: denique famoſum non fieri: *f* ideoque *g* in perpetuum teneri oportere.

30. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

Neque cauſæ cognitio in heredis perſona erit neceſſaria.

Si perſuaſum familiæ ſit, vt poſſeſſione decedat.

31. *Proculus* lib. 2. Epiſtolarum.

Cum quis perſuaſerit familiæ meæ, vt de poſſeſſione decedat, poſſeſſio quidem non amittitur *h*, ſed de dolo malo iudicium in eum competit, ſi quid damni mihi acceſſerit.

De eo, qui ſeruum ante diem in fraudem coheredum manumiſit.

32. *Scæuola* lib. 2. Digeſtorum.

Filius legatum ſibi ſeruum per præceptionem, rogatus manumittere poſt certum tempus, *poſtea* quàm rationes ipſi, & coheredibus fratribus reddidiſſet, ante diem & ante redditas rationes, ad libertatem vindicta manumittendo perduxerat *i*. quæſitum eſt, an ex fideicommiſſo fratribus teneatur, vt rationes eorum pro portionibus redderet. Reſpondi, cùm liberum feciſſet, ex cauſa quidem fideicommiſſi non teneri *k*; verùm, ſi ideo properaſſet manumittere, ne rationes fratribus redderet, poſſe de dolo actionem in eum exercere.

Si quis ſiuea inuendinem rei vendendæ opportunitatem peremerit.

33. *Vlpianus* lib. 4. Opinionum.

Rei, quam venalem poſſeſſor habebat, litem proprietatis aduerſarius mouere cœpit, & poſteaquam opportunitatem emptoris, cui venundari potuit, peremit, deſtitit, placuit poſſeſſori hoc nomine actionem in *l* factum cum ſua indemnitate *m* competere.

Si dominus id quod eiecerit, vel fodere permiſit tollere non patiatur.

34. *Idem* lib. 42. ad Sabinum.

Si cùm mihi permiſiſſes ſaxum ex fundo tuo eicere, vel cretam, vel arenam fodere, & ſumptum in hanc rem fecerim, & non patiaris me tollere, nulla *n* aliaquam de dolo *malo* actio locum habebit.

De tabulis corruptis.

35. *Idem* lib. 30. ad Edictum.

Si ea quis tabulas teſtamenti apud ſe depoſitas, poſt mortem teſtatoris deleuit, vel alio modo corruperit, hæres ſcriptus habebit aduerſus eum actionem de dolo *o*. Sed & his quibus legata data ſunt, *danda* erit de dolo actio.

De compenſatione doli.

36. *Marcianus* lib. 2. Regularum.

Si duo dolo malo fecerint, inuicem *q* de dolo non agent.

De venditore rem laudante.

37. *Vlpianus* lib. 44. ad Sabinum.

Quod venditor, vt *r* commendet *ſ*, dicit, ſic habendum, quaſi neque dictum, neque promiſſum eſt. Si verò decipiendi emptoris cauſa dictum eſt, æquè ſic habendum eſt, vt non naſcatur aduerſus dictum *t*, promiſſúmve actio *u*, ſed de dolo actio.

De liberatione.

38. *Idem* lib. 5. Opinionum.

Quidam debitor epiſtolam quaſi à Titio mitti creditori ſuo effecit, vt ipſe liberetur, hac epiſtola creditor deceptus, Aquiliana ſtipulatione, & acceptilatione liberauit debitorem: poſtea epiſtola falſa vel inani *x* reperta, creditor maior quidem annis vigintiquinque, de dolo habebit actionem *y*, minor autem in integrum reſtituetur.

Si quis dolo ſe iudicio obtulerit.

39. *Gaius* lib. 17. ad Edictum Prouinciale.

Si te Titio obtuleris de eare, quam non poſſidebas, in hoc vt alius vſucapiat, & iudicatum ſolui ſatisdederis: quamuis abſolutus ſis de dolo malo, tamen tenearis: & ita Sabino placet.

De editione hereditatis.

40. *Paulus Aurelianus* lib. 1. ad Edictum.

Is qui decepit aliquem, vt hereditatem non idoneam adiret de dolo tenebitur: niſi fortaſſe *ipſe* creditor erat & ſolus erat: tunc enim ſufficit *a* contra eum doli mali exceptio.

---

a v. l. 38. ∫. de reg. iur.
b in id quod peruenit.
c Qui dolum commiſit perpetuò conuenitur actione in factum, quatenus lucratur. *Bald.* c. 29.
d v. l. 4. ∫. de iure dict.
e l. vnic. C. de err. calcul.
f Cur ita? v. l. 6. in fin. ∫. de his qui not. infam.
g Doli actio non eſt famoſa in heredem, ideoque perpetuò in eum agitur, etiam ſine cauſæ cognitione *Bal.* d. c. 29.
h v. l. 3. vlt. C. de acquir. poſſ.
i & ita contra voluntatem teſtatoris videtur manumiſiſſe, l. 31. ∫. 1. ∫. ad Treb. poteſt enim ante diem manumitti is, cui in diem teſtamento relicta libertas eſt.
k v. l. 5. C. de operis libert.
l Cur in factum? vide hic *Albericum.*
m in id enim competit in factum actio, quemadmodum & actio de dolo eſt de mala fide.
n Immo ad exhibendum, vel in rem, vel condictio ex lege l. 16. ∫. de præſcr. verb. l. 6. ∫. de donat. l. 5. ∫. ſed Iulianus. ∫. de damn.
o Doli actio heredi & legatario competit aduerſus eum qui depoſitum apud ſe teſtamentum deſtruit deleuit, vel alio modo corrupit. *Bal.* c. 8.
p ante aditam hereditatem: poſt aditam & depoſiti, & ad exhibendum l. 3. ∫. ad exhib. l. 3 ∫. quemad. teſt. aper. l. 154. ∫. de reg. iur. v. l. fin. ∫. de ijs per quem. l. 30. ∫. de neg.
q Commendare rem venalem ...; & decipere emptorem ... vt hic ... c. 10. ... ∫. 27. ∫. Hermogenianus. ∫. 257.
ſ l. 19. in princ. ∫. de ædil.
t dicti promiſſione differentia.
u Imo, ædilicia ... de ædil.
x De inani dixi ad l. 6. ∫. ...
y hinc tenuit Bartolus, eum qui procuratorem ... ſe ... reſtituendum teneri de dolo ei qui læſus eſt. l. 4. C. ∫. ...
a habet etiam mandati, l. 32. in fin. ∫. mandati.

DE MINORIBVS *a* VIGINTIquinque *b* annis *c*.

TIT. IV.

1. Ratio & verba edicti. 3. De rerum adminiſtratione minoribus non committenda.

Vlpianus lib. 11. ad Edictum.

Hoc edictum prætor naturalem æquitatem ſecutus propoſuit *d*: quo tutelam minorum ſuſcepit: nam cùm inter omnes conſtet fragile *e* eſſe, & infirmum huiuſmodi ætatum conſilium *f*, & multis captionibus ſuppoſitum, multorum inſidijs expoſitum: auxilium eis prætor hoc edicto pollicitus eſt, & aduerſus captiones opitulationem.

1 ¶ Prætor edicit: *quod cum minore, quàm vigintiquinque annis natu geſtum eſſe dicetur, vti quæque res erit, animaduertam.*

2. ¶ Apparet minoribus annis vigintiquinque eum opem polliceri: nam poſt hoc tempus compleri virilem vigorem *g* conſtat.

3 ¶ Et ideo hodie *h* in hanc vſque ætatem adoleſcentes curatorum auxilio reguntur, nec ante *i* rei ſuæ adminiſtratio eis committi debebit, quamuis bene rem ſuam gerentibus.

2. *Idem* lib. 19. ad legem Iuliam & Papiam.

Nec per liberos & luos rem ſuam mariti *k* curatoribus recipiat *l*: quod enim legibus cauetur, vt ſinguli anni per ſingulos liberos remittantur, ad honores pertinere diuus Seuerus ait, non ad rem ſuam recipiendam *m*.

Tempus inſpiciendum ſeque quo cum minore contracti ſpectatur an ſuis. 3. Minor quis dicatur. 4. Deſilia familias minore. 6. Si aduerſus arrogationem. 7. Vel libertatem. 8. Vel negligentiam reſtitutio poſtulatur. 9. De patre ex perſona filij deſunſti reſtituendo. 10. De caſtrenſi peculio. 11. De ſeruo minore, & de maiore qui per minorem contraxit.

3. *Idem* lib. 11. ad Edictum.

Denique diuus Seuerus, & Imperator noſter huiuſmodi conſulum, vel præſidum *n* decreta quaſi ambitioſa *o* eſſe interpretati ſunt: ipſi *p* autem perrarò *q* minoribus rerum ſuarum adminiſtrationem extra ordinem indulſerunt: & eodem iure vtimur.

1 ¶ Si quis cum minore contraxerit, & contractus inciderit in tempus quo maior efficitur: vtrùm initium ſpectamus an finem? & placet, (vt & eſt conſtitutum) ſi *q* quis maior factus comprobauerit *r*, quod minor geſſerat, reſtitutionem ceſſare *ſ*. Vnde illud non ineleganter Celſus epiſtolarum libro vndecimo, & digeſtorum ſecundo tractat, ex facto à Flauio, Reſpecto prætore conſultus: Minor annis vigintiquinque, annos ferè vigintiquatuor agens, iudicium tutelæ heredi tutoris dictauerat, mox factum, vt *non* finito iudicio iam eo maiore effecto vigintiquinque annis, tutoris heres abſolutus pronunceretur, in integrum reſtitutio deſiderabatur. Celſus igitur Reſpecto ſuaſit, non facilè *t* hunc quondam minorem in integrum reſtitui. ſed ſi ei probaretur, calliditate aduerſarij ad actum, vt maiore eo facto liberaretur: neque. n. extremo, inquit, iudicij die videtur ſolùm deceptus hic minor, ſed totum hoc ſtructum, vt maiore eo facto liberaretur.

¶ Idem tamen conſitetur, ſi leuior *u* ſit ſuſpitio aduerſarij, quaſi doloſè verſati: non debere hunc in integrum reſtitui.

2 ¶ Scio etiam illud aliquando incidiſſe: Minor vigintiquinque annis miſcuerat *x* ſe paternæ hereditati; maiorque factus exegerat aliquid de debitoribus paternis: mox deliberabat reſtitui in integrum, quo magis abſtineret paterna hereditate: *y* contradicebatur, ...

---

a De ætatum finibus hæc referri poteſt quod Gellius 10. c. 28. ex lib. 22. hiſtoriarum *Tuberonis* refert Ser. Tullium regem cum quinque claſſes iuniorum cenſu faciendi gratia inſtitueret, pueros eſſe exiſtimaſſe, qui minores, eſſent annis ſeptendecim: inde ad annum 46. militiæ idoneos, iuniores: ſupra eam ætatem ſeniores. Quæ eo notanda ſunt, vt diſcrimina quæ fuerint iudicio, moribuſque maiorum, pueritiæ, iuuentæ, ſenectæ, ex iſta cenſione Ser. Tullij prudentiſſimi Regis naſcantur, de ætatis diſcrimine, qui hiſtorias ornant, ne hæc quidem improbantur ſunt à Floro traditum initio lib. 1. infantiam populi Romani 250. annorum conſtitui, quibus finitimos domuit: Adoleſcentiam 200. annorum, quib. Italiam ſubegit. Iuuentam 250. annorum quibus totum orbem ...uit: ſenectutem 200. ab Auguſto ad Traianum. Ammianus paulo aliter lib. 14. quem vide.
b de ætate legitima & minoribus xxv. annorum vide quæ ſcripſi ad l. 27. ∫. de vſuris, & Beſſon. 3. ... cap. 2.
c 3. C. 6. 22. 4. 45. Paul. 1. ſent. 9. Harm. 1. tit. 22.
d Atqui Prætor hic reſtituit minorem aduerſus pacta quæ iuris ſunt natura. l. 3 in pr. ∫. de pact.
e Minoris ætatis fragile & infirmum eſt conſilium, adde l. 48. ∫. de adminiſtr. tut.
f ſi ea huius edicti cauſa eſt, cur anno 17. quis manumittere poteſt? ∫. ... qui manumit.
g vnde ea ætas ſtatus appellatur. l. 78. ∫. 14. ∫. de legat. 2.
h ex conſtitutione D. Marci & Commodi. Olim enim & antea non ſic. Lege enim Lætoria curatorem non accipiebant minores inuiti niſi redditis cauſis hodie cauſis non redditis. Olim curator ad actus legitimos magis dabatur quàm ætati: hodie magis ætati quàm actui. l. 3. ∫. 1. l. de minoribus dixi ad ∫. item ſpadonis Inſt. de curat. *i* Immo viceſimo anno committitur l. 1. C. de his qui veniam l. 1. C. qui & aduerſus. Idque etiam conſtitutione D. Marci, cuius quoque meminit Capitol. in eius vita. Nam antea L. Lætoria non dabantur curatores minoribus, niſi cauſa cognita, malis morib. fuiſſent deprehenſi. Cuiac.
k v. l. 6. ∫. de vſucap. l. 8. ∫. de manumiſſ. An legitimos, naturales, adoptiuos? v. hic *Albericum.* *l* accipiant v. l. 12. C. de adminiſt. tut. *m* l. Iulia & Papia qui quinque liberos anno vigeſimo qui tres haberet vigeſimo ſecundo ad honores admittebatur. Cuiac. hodie magiſtratus ea poteſtas data eſt. Conſ. Leon. 28. in ∫.
n l. gratioſa. *Cu.* *o* ſolus imperator etiam rarò non etiam conſul aut Præſes minoribus adminiſtrationem rerum ſuarum indulget *Bal.* c. 3. 1 *Harmen.* 1. 5. 24.
p v. l. 2. C. de his qui veniam. *q* Si maior effectus rem, quam minor egit, facto vel ſilentio comprobauit: aduerſus hoc in integrum reſtitui fruſtra deſiderat, *Paul.* 1. ſent. ∫. 5. ſilentium olim trium annorum requirebatur. *Accurſius* ... l. 2. C. Theo. de in integr. reſt. Hodie ex conſtitutione Iuſtiniani quatuor annorum: ſi quid rei alienarum obligatiumue ſine decreto, quinque: ſi quis donatum, decem inter præſentes: viginti inter abſentes. *Accurſius* hic.
r facto vel ſilentio. *Paul.* 1. ſent. ∫. 15. v. l. vlt. C. de inn. in integr.
ſ vt C. ſi maior factus ratum habuerit.
t l. nullo modo l. 2. in fin. C. ſi aduerſus rem. iud. niſi in caſu hic excepto. hic in fin. ∫. tit. prox. l. 8. C. de dolo.
u v. l. 7. C. ſi minor ab hereditate.
y & rectè, d. l. 2. C. ſi maior factus.

Universidad Rey Juan Carlos

batur a ei, quaſi maior factus comprobaſſet, quod minori ſibi placuit: putauimus tamen reſtituendum in integrum, initio inſpecto b. Idem puto, & ſi alienam adiit hereditatem.

3 ¶ Minorem autem viginti quinque annis natu, videndum, an etiam diem c natalis ſui adhuc dicimus, ante horam, qua natus eſt; vt, ſi captus ſit, reſtituatur: & cùm nondum compleuerit, ita erit dicendum; vt à momento in d momentum tempus ſpectetur e. Proinde & ſi biſſexto f natus eſt; ſiue priore, ſiue poſteriore die, Celſus ſcribit g: nihil referre, nam h id biduum pro vno die habetur, & poſterior i dies Kalendarum intercalatur.

4 ¶ Sed vtrùm ſolis patribus familiarum, an etiam filiisfam. ſuccurri debeat, videndum. Mouet dubitationem, quod ſi quis dixerit etiam filiisfamiliarum in re peculiari ſubueniendum, efficiet, vt per eos etiam maioribus ſubueniatur, id eſt patribus eorum; quod nequaquam fuit prætori propoſitum: prætor enim minoribus auxilium promiſit, non maioribus.

¶ Ego autem veriſſimam arbitror ſententiam exiſtimantium, filiumfamilias k minorem annis in integrum reſtitui poſſe ex his ſolis cauſis, quæ ipſius intereſſent, puta ſi ſit obligatus. Proinde ſi iuſſu patris l obligatus ſit, pater vtique poterit in ſolidum conueniri m; filius autem (cùm & ipſe poſſit vel in poteſtate manens conueniri, vel etiam emancipatus vel exheredatus, in id, quod facere poteſt, & quidem in poteſtate manens etiam inuito patre ex condemnatione conueniri) auxilium impetrare debebit, ſi ipſe conueniatur. Sed an hoc auxilium patri quoque proſit, vt ſolet interdum n fideiuſſori eius prodeſſe, videamus: & non puto* profuturum * o. Si igitur filius conueniatur, poſtulet auxilium; ſi patrem conueniat creditor, auxilium ceſſat, excepta mutui datione; in hac enim, ſi iuſſu p patris mutuam pecuniam acceperit, non adiuuatur. Proinde & ſi ſine iuſſu patris contraxit, & captus eſt; ſi quidem pater de peculio conueniatur, filius non erit reſtituendus; ſi filius conueniatur, poterit reſtitui. Nec eo mouemur, quaſi intereſſit filij peculium habere: magis enim patris, quam filij intereſt; licet aliquo caſu ad filium peculium ſpectet, vt puta ſi patris eius bona à fiſco propter debitum occupata ſunt; nam peculium ei ex conſtitutione Claudij ſeparatur q.

5 ¶ Ergo etiam filiamfamilias in dote captam r, dum patri conſenſit ſtipulanti, dotem non ſtatim, quam dedit, vel adhibenti aliquem, qui dotem ſtipularetur, puto reſtituendam, quoniam dos ipſius filiæ proprium patrimonium eſt ſ.

6 ¶ Si quis minor viginti quinque annis adrogandum ſe dedit, & in ipſa adrogatione ſe circumuentum dicat (finge enim à prædone eum hominem locupletem adrogatum) dico debere eum audiri in integrum ſe reſtituentem t.

7 ¶ Si quid minori fuerit filiofamilias legatum poſt mortem patris, vel fideicommiſſum relictum: & captus eſt, fortè dum conſentit patri paciſcenti, ne legatum peteretur: poteſt dici u, in integrum reſtituendum: quoniam ipſius intereſt propter ſpem legati, quod ei poſt mortem patris competit. Sed & ſi ei legatum ſit aliquid, quod perſonæ eius cohæret, puta ius militiæ, x dicendum eſt, poſſe eum reſtitui in integrum; intereſt enim eius non capi, cùm hanc patri non adquireret, ſed ipſe haberet.

8. ¶ Et ſi heres ſit inſtitutus, ſi à patre in dicione y tamen ſit emancipatus: mox patrem debuerit certiorare, nec fecerit, * cum poſſet qui eum emancipaſſet, ſi cognouiſſet, dicendum erit, poſſe eum reſtitui in integrum, parato patre eum emancipare.

9 ¶ Pomponius adiicit, ex his cauſis, ex quib. in re peculiari filijfamilias reſtituuntur, poſſe & patrem, quaſi heredem z, nomine filij, poſt obitum eius a, impetrare cognitionem.

10 ¶ Si autem filiusfamilias ſit, qui caſtrenſe peculium habeat; procul dubio ex his quæ ad caſtrenſe peculium ſpectant, in integrum reſtituendus erit, quaſi in proprio patrimonio captus.

11 ¶ Seruus b autem minor annis viginti quinque nullo c modo reſtitui poterit; quoniam domini perſona ſpectatur, qui ſibi debebit imputare, cur minori d rem commiſit. Quare & ſi per impuberem contraxerit, idem erit dicendum; vt & Marcellus libro ſecundo digeſtorum ſcribit.

¶ Et ſi fortè libera peculij adminiſtratio minori ſeruo ſit conceſſa, maior dominus ex hac cauſa non reſtituetur.

4. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum. a

Etenim quodcumque ſeruus ita gerit, voluntate domini gerere intelligendus eſt, & magis hoc apparebit, ſi aut de inſtitoria b actione quæratur, aut ſi proponatur maiorem annis viginti quinque negotium aliquod gerendum minori mandaſſe, & illum in ea re deceptum eſſe.

5. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

Si tamen is ſeruus fuit, cui fideicommiſſaria libertas debebatur præſens, & fuit captus, cùm re c mora ei fit: poterit dici prætorem ei ſuccurrere oportere.

Si aduerſus hominem damnationem, vel litis & ſumptuum vexationem.

6. *Idem* libro 10. ad Edictum.

Minoribus xxv. annis ſubuenitur per in integrum reſtitutionem, non d ſolùm cum de bonis eorum aliquid minuitur, ſed etiam e cùm intereſt ipſorum, litibus f, & ſumptibus non vexari g.

Geſtum quando accipiatur 1. Si aduerſus emptionem, venditionem, ſocietatem, mutuum, 2. Solutionem ſibi factam, 3. Interuentionem. 4. Iudicium. 5. Succeſſionem. 6. Lucrum omiſſum. 7. legati repudiationem, optionem. 8. venditionem. 9. Si reſtitutione impetrata reſcinditur contrarie poſtulatur. 10. De reſtitutione minoris cui ſeruus ſubſtitutus fuit. 11. Si aduerſus appellationem omiſſam. 12. Vel iteratò litem.

7. *Idem* lib. 11. ad Edictum.

Ait prætor: *Geſtum eſſe dicetur*. Geſtum ſic accipimus qualiter h qualiter i; ſiue contractus ſit, ſiue quid aliud contigit k.

1 ¶ Proinde ſi emit l aliquid, ſi vendidit m, ſi ſocietatem coiit n, ſi mutuam pecuniam accepit o, & captus eſt, ei ſuccurretur.

2 ¶ Sed & ſi ei pecunia à debitore paterno ſoluta ſit p, vel propria, & hanc perdidit; dicendum eſt, ei ſubueniri, quaſi geſtum ſit cum eo. Et ideo ſi minor conueniat debitorem, adhibere debet curatores, vt ei ſoluatur pecunia: cæterùm non ei compelletur ſoluere. Sed hodie ſolet pecunia in ædem deponi q, (vt Pomponius libro viceſimooctauo ſcribit) ne vel debitor vltra r ſoluere oneretur, vel creditor minor perdat pecuniam: aut curatoribus ſolui, ſi ſunt. Permittitur etiam ex conſtitutione principum debitori, compellere ſ adoleſcentem ad petendos t ſibi curatores. Quid tamen, ſi prætor decernat ſoluendam pecuniam minori ſine u curatoribus, & ſoluerit? an poſſit eſſe ſecurus, dubitari poteſt? Puto autem ſi allegans x minorem eſſe, compulſus ſit ad ſolutionem, nihil ei imputandum y, niſi fortè, quaſi aduerſus iniuriam z, appellandum quis ei putet. Sed credo prætorem, hunc minorem in integrum reſtitui volentem, auditurum non a eſſe.

3 ¶ Non ſolùm autem in his ei ſuccurritur: ſed etiam in b interceſſionibus c: ſi puta ſi fideiuſſorio nomine ſe, vel in rem ſuam obligauit. Pomponius * autem videtur adquieſcere diſtinguentibus, arbitror ad fideiuſſores probandos conſtituens eum prodeſſe d, an verò ipſe aduerſarius? Mihi autem ſemper ſuccurrendum videtur, ſi minor ſit, & ſe circumuentum doceat.

4 ¶ Sed & in iudicijs e ſubuenitur; ſiue, dum agit, ſiue dum conuenitur captus ſit.

5 ¶ Sed et ſi hereditatem minor adiit minùs lucroſam, ſuccurritur ei, vt ſi poſſit abſtinere. nam & hic deceptus eſt. Idem & in bonorum poſſeſſione, vel f alia ſucceſſione g. ¶ Non ſolùm autem filius, qui ſe miſcuit paternæ hereditati, ſed & ſi aliquis ſit ex neceſſariis minor annis, ſimili modo reſtitutionem impetrabit, veluti ſi ſeruus ſit cum libertate inſtitutus; dicendum enim erit, ſi ſe miſcuit, poſſe ei ſubueniri ætatis beneficio, vt habeat ſeparationem. ¶ Planè qui poſt aditam hereditatem reſtituitur, debet præſtare, ſi quid ex hereditate in rem eius peruenit, nec perit per ætatis imbecillitatem.

6 ¶ Hodie certo iure vtimur, vt & i in lucro minoribus ſuccurratur.

7 ¶ Pomponius quoque lib. 28. ſcribit;

Et ſi ſine dolo cuiuſquam legatum repudiauerit k, vel in optionis legato captus ſit, dum elegit deteriorem [illegible]

a & vide l. [illegible] ſi maior factus.
b quia res perfecta fuit ante legitimam ætatem; quod ſi inchoata [illegible] finis inſpiceretur. *Cuia.*
c An etiam die? *Cuiac.* [illegible]
d Minor eſt in hoc ediḉto & l. Iulia de adulteriis, is qui agit vigeſimum quintum annum [illegible] à momento in momentum in tempore ſupputato. In honoribus ſecus.
e vt in excuſationibus tutelæ, l. 74. in fin. ff. ad Treb. aliter autem quàm in l. 134. ff. de verb. ſig. & in ſpecie l. 74. ff. ad Treb. in teſtamento faciendo l. 5. ff. qui teſtamenta. in manumiſſionibus, l. 1. ff. de manumiſſ. & honoribus, l. 74. in fin. ff. ad Treb. l. 8. ff. de muneribus.
f de biſſexto, v. l. 98. ff. de verb. ſig. & l. 98.
h biſſexto natus maior xxv. annis non videtur, niſi annis ad nouiſſimi diem ſuum natalem 6. Kal. Mart. compleuerit.
i intercalatur dies in biſſexto, poſterior, non prior.
k C. de filiofamilias minore.
l adde l. 3. [illegible]
m ſi ita eſt, cur filio inuito patre reſtitutio datur? l. 27. [illegible]
n cum cauſæ cognitione. l. 13. ff. [illegible]
o Immo prodeſt, d. l. 27.
p l. 1. C. de filiofam. minore.
q hinc nota peculium filij non publicari publicatis bonis patris, quod alibi non ſcriptum exiſtimat poſt Bartholum, Cuiac. [illegible]

[illegible] in caſibus l. 3. ff. de [illegible] l. vlt. C. ſi aduerſus dotem, & l. 40. ff. ſoluto.
ſ l. 16. inf. de reſtitut. l. 4. inf. de collationib. igitur non mariti; & in dote filia [illegible] reſtitui non poterit? Vtrumque negat Accurſ. & Bart. [illegible] reſtitui parentem, immo res non capit reſtitutionem, cum ſtatum mutat [illegible]
[illegible] l. 3. in fin. [illegible] quid ſit [illegible] in quib. [illegible] tempus [illegible] & poſſeſſionis agnoſcendæ. z vt in caſtrenſi peculio: l. 6. [illegible] a Hæc verba [illegible] delenda eſſe exiſtimat Antonius Faber [illegible]
c Conſideratur ex perſona domini ſui [illegible] Theoph. in iis quæ ad dominum pertinent: non quæ ad eius libertatem. *Bart.* Aetatem domini ſpectamus [illegible] qui nudus eſt miniſter. *Bal.* d ſeruo l. 4. l. 27. in pr. [illegible]

ſoluendam eſſe minori decreuit quodammodo contra [illegible] l. 1. §. 2. ff. *quæ ſententiæ*. Quod cum ita ſit, cur hic a Iudicis authoritatem à pœna excuſare hinc colliguntur, de quo tamen v. [illegible] Reg. 202.
b fideiubere tamen & interuenire pro ſuo Procuratore minor poteſt, vt notat *Angelus in l. de his. ff. qui ſatiſdare. ff. qui ſatiſdare.*
c l. vlt. C. de filiofam. minore.
d v. l. 10. ff. qui ſatiſdare.
e ff. vlt. inf. & v. l. 1 C. ſi aduerſ. rem iudic.
f minor reſtituitur aduerſus hereditatem damnoſam aditam: bonorum poſſeſſionem, & aliam huiuſmodi ſucceſſionem agnitam.
g v. tit. C. ſi minor ab hereditate ſe abſtineat.
h i. reſtituetur l. 24. ff. [illegible] C. de repetit. [illegible]
i l. 34. ff. [illegible] l. 1. C. ſi vt omiſſam hereditatem.
k non dicit ſi hereditatem repudiauerit, nam legatum non [illegible] hereditatem potest eſſe damnoſa, l. 32. inf. [illegible]

rioren

Universidad Rey Juan Carlos

minorem vel ſi duas res promiſerit, illam aut illam, & pretioſiorem dederit, debere ſubueniri,ᵃ & ſubueniendum eſt ʰ.

8 ¶ Quæſitum eſt ex eo, quod in lucro quoque minoribus ſubueniendum dicitur: ſi res eius venierit, & extitit qui plus liceatur ſ: an in integrum propter lucrum reſtituendus ſit? & cottidie prætores eos reſtituunt, vt rurſum admittatur licitatio ᵇ. Idem faciunt & in his rebusque ſeruari eis debent. Quod circumſpectè erit faciendum. Cæterum nemo accedet ᶜ ad emptionem rerum pupillarium, nec ſi bona fide diſtrahantur. Et diſtinctè probandum eſt, in rebus, quæ fortuitis caſibus ᵈ ſubiectæ ſunt, non eſſe minori aduerſus emptorem ſuccurrendum: niſi aut ſordes ᵉ, aut euidens gratia tutorum ſiue curatorum doceatur.

9 ¶ Reſtitutus autem, cùm ſe hereditati miſceat vel eam adeat, quam repudiauit, rurſus reſtitui poterit † vt ſe abſtineat. & hoc & reſcriptum, & reſponſum eſt.

10 ¶ Sed quod Papinianus li. 2. reſponſorum ait, minori ſubſtitutum ſeruum neceſſarium repudiante quidem hereditatem minore, neceſſarium fore ᵍ: & ſi fuerit reſtitutus minor, liberum nihilominus manere; ſi autem prius minor adiit hereditatem, mox abſtentus eſt, ſubſtitutum pupillo ſeruum cum libertate non poſſe heredem exiſtere, neque liberum eſſe, non per omnia verum eſt, nam ſi non eſt ſoluendo hereditas, abſtinente ſe herede, & D. Pius reſcripſit & Imperator noſter, & quidem in extraneo pupillo, locum fore neceſſario ſubſtituto; & quod ait liberum manere; tale eſt, quaſi non & heres maneat, cum pupillus impetrat reſtitutionem; poſteaquam abſtentus eſt, cùm enim pupillus heres non fiat, ſed vtiles actiones habeat, ſine dubio heres manebit, qui ſemel extitit ʰ.

11 ¶ Item ſi non prouocauit intra diem, ſubuenitur, vt prouocet: finge enim hoc deſiderare.

12 Item & in commodis ⁱ ei ᵏ ſubuenitur. Conſtat autem omnis ˡ ætatis hominibus reſtaurationem commodicij præſtari, ſi modo ſe doceant ex iuſta cauſa abfuiſſe.

Si aduerſus rem iudicatam.

8. *Hermogenianus* libro primo iuris epitomarum.

MInor etiamſi quaſi ᵐ contumax condemnatus ſit, in integrum reſtitutionis auxilium implorabit ⁿ.

Si aduerſus dotem 2. delictum. 3. diuortium. 4. ſeruitutem. 5. commiſſum vectigalis. 6. libertatem.

9 *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

SI ex cauſa iudicati ᵒ pignora minoris capta ſint, & diſtracta; mox reſtitutus ſit aduerſus ſententiam præſidis vel procuratoris Cæſaris: videndum an ea reuocari debeant, quæ diſtracta ſunt. nam aliud certum eſt pecuniam ex cauſa iudicati ſolutam ei reſtituendam, ſed intereſt ipſius, corpora potius habere, " & " puto, interdum permittendum id eſt, ſi grande damnum ſit minoris.

1 ¶ In dotis quoque modo mulieri ᑫ ſubuenitur ʳ, ſi vltra vires patrimonij ſ, vel totum ᵗ patrimonium circumſcripta in dotem dedit.

2 ¶ Nunc videndum, minoribus vtrum in contractibus captis duntaxat ſubueniatur, an etiam delinquentibus ᵘ vt puta ˣ dolo aliquid minor fecit in re depoſita, vel commodata, vel aliàs in contractu; an ei ſubueniatur, ſi nihil ad eum peruenit? Et placebit in ʸ *delictis minoribus non ſubueniri* ᶻ; nec hic ᵃ itaque ſubuenietur.

¶ Nam & ſi furtum fecit ᵇ, vel damnum iniuria dedit; non ei ſubuenietur.

¶ Sed ſi, cùm ex damno dato confiteri poſſet, ne dupli teneatur, maluit negare, in hoc ſolum reſtituendus erit, vt pro confeſſo habeatur.

¶ Ergo & ſi potuit pro fure damnum ᶜ decidere ᵈ magis quàm actionem dupli, vel quadrupli pati, ei ſubuenietur.

3 ¶ Si mulier cum culpa diuertiſſet, velit ſibi ſubueniri: vel ſi maritus: puto reſtitutionem non habendam: eſt enim delictum non modicum. nam " & ſi adulterium ᵉ minor commiſit ᶠ, ei non ſubuenitur.

4 ¶ Papinianus ait, ſi maior annis viginti, minor vigintiquinque ſe in ſeruitutem venire patiatur," & ſi pretium participatus eſt ": non ſolere reſtitui. ᵠ ſed hoc meritò, quoniam res nec capit ᵃ reſtitutionem, cùm ſtatum mutat.

5 ¶ Si in commiſſum ᵇ inciderit vectigalis dicatur, erit in integrum reſtitutio ᶜ: quod ſic erit accipiendum, ſi non dolus ipſorum interuenit: cæterum ᵈ ceſſabit reſtitutio.

6 ¶ Aduerſus libertatem ᵉ quoque minori à prætore ſubueniri impoſſibile eſt.

10. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

NIſi ex magna cauſa ᶠ hoc à principe fuerit conſecutus.

Si aduerſus venditionem, emptionem. 2. Curatoris excuſationem. 3. De cauſæ cognitione. 4. Si aduerſus caſum fortuitum. 6. Mutuum. 7. Filiusfamilias maiorem.

11. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

VErùm vel de dolo, vel vtilis actio erit in id quod minoris intereſt ᵍ, non manumitti: proinde quicquid hic haberet, ſi non manumiſiſſet, id ei nunc præſtabitur.

¶ Sed & nomine earum rerum, quas dominicas ſeruus manumiſſus ſupprimebat, competunt aduerſus eum actiones ad exhibendum, & furti, & condictio: videlicet quoniam & manumiſſus eas contrectabat. Cæterùm ex delicto in ſeruitutem facto, domino aduerſus eum ʰ poſt libertatem actio non competit, & hoc reſcripto Diui Seueri ⁱ continetur.

1 ¶ Quid ſi minor vigintiquinque annis, maior viginti, hac lege ſeruum vendiderit, vt manumittatur? ideo propoſui maiorem viginti; quoniam & Scæuola ſcribit libro quartodecimo quæſtionum, & magis eſt, vt ſententia conſtitutionis Diui Marci ad Aufidium victorinum, hunc," id eſt minorem viginti annis", non complectatur, quare videndum, an maiori viginti annis ſubueniatur? & ſi quidem ante deſiderat, quàm libertas competat, audietur: ſin verò poſtea, non poſſit ᵏ.

¶ Item quæri poteſt, ſi is, qui emit hac lege, minor ſit, an reſtitui poſſit? & ſi quidem nondum libertas competit, eſt dicendum poſſe ei ſubueniri: ſin verò poſteaquàm dies venit; voluntas maioris venditoris libertatem imponit.

2 ¶ Ex facto quæſitum eſt. Adoleſcentes quidam acceperant curatorem Saluianum quendam nomine, hic, cùm curam adminiſtraſſet, beneficio principis ˡ vrbicam ᵐ procurationem erat adeptus: & apud prætorem ſe à cura adoleſcentium excuſauerat ⁿ abſentibus ᵒ eis: adoleſcentes adierant prætorem, deſiderantes in integrum aduerſus eum reſtitui: quod eſſet contra conſtitutiones ᵖ excuſatus, cùm enim ſuſceptam tutelam non alij ᵖ ſoleant ᑫ deponere, quàm qui trans mare reipublicæ cauſa abſunt, vel hi, qui circa principem ſint occupati: vt in conſiliarij Menandri Arrij perſona eſt indultum ʳ: " meruiſſet autem Saluianus excuſationem adoleſcentes, quaſi captiui integrum reſtitui à prætore deſiderauerant". Arrius Seuerus, quia dubitabat, ad Imperatorem Seuerum retulit: ad quam conſultationem ſucceſſor ſ eius Benidio † Quieto reſcripſit, nullas partes eſſe prætoris; neque enim contractum proponi cum minore annis vigintiquinque: ſed principes interueniſſe & reducere hunc ad adminiſtrationem, qui perpetuam eſſet à prætore excuſatus.

3 ¶ Sciendum eſt autem, non paſſim ᵗ minoribus ſubueniri, ſed cauſa ᵘ cognita, ſi capti eſſe proponantur.

4 ¶ Item non reſtituetur, qui ſobriè ˣ rem ſuam adminiſtrans occaſione damni ʸ non inconſultè accidentis, ſed fato ᶻ velit reſtitui. nec enim euentus damni reſtitutionem indulget, ſed inconſulta facilitas. & ita Pomponius libro viceſimooctauo ſcripſit. Vnde Marcellus apud Iulianum notat, ſi minor ſibi ſeruum neceſſarium ᵃ comparauerit, mox deceſſerit, non debere eum reſtitui, neque ᵇ enim captus eſt emendo ſibi rem pernneceſſariam, licèt mortalem.

5 ¶ Si locupleti heres extitit & ſubitò hereditas lapſa ſit (puta prædia fuerunt, quæ chaſmate ᶜ perierunt: inſula exuſta: ſunt ſerui fugerunt, aut deceſſerunt) Iulianus quidem libro quadrageſimo ſexto ſic loquitur, quaſi poſſit minor in integrum reſtitui. Marcellus autem apud Iulianum notat, ceſſare in integrum reſtitutionem: neque enim ætatis lubrico captus eſt adeundo locupletem hereditatem: & quod fato ᵈ contingit, cuiuis patrifamilias, quamuis diligentiſſimo poſſit contingere.

¶ Sed hæc res adferre poteſt ᵉ reſtitutionem minori, ſi adiit hereditatem, in qua res erant multæ mortales, vel prædia vrbana ᶠ, æs autem alienum graue: quod non proſpexit ᵍ poſſe euenire vt demoriantur mancipia, prædia ruant ᵉ vel quod non citò diſtraxerit hæc, quæ multis caſibus obnoxia ſunt.

---

g an in re maioris talis admittatur licitatio coll. [illegible] de fide & iure haſtæ l. 10.
h l. 35. inf. eod. v. [illegible] 2. de decretis l. pa. [illegible]
i hinc colligit Bart. ſubhaſtationem eſſe neceſſariam in venditione bonorum minoris. & adde l. 1. § ſi magiſtratus inf. de magiſt. conuen.
e l. vlt. C. ſi aduerſus venditionem.
f l. 41. [illegible] in integrum reſtitutio poſtulatur.
† l. 2. §. 10. ad Tertul. hodie non poteſt, & contr. [illegible] ſi aduerſus C. de bonis quæ liberis.
g vide l. 31. inf. de [illegible]
h l. 88. in fi. inf. de hered. inſt.
i i. Iais, non vadimonij deſertione Germani & Vari. 39. Cuiacius notat, actione vel reo abſente contrahi Eremodicium l. 33. § 4. de iniudiciis. Eremodicium Galli vocant: Per rompriſe d'inſtãce.
k m nori l. 54. inf. de re iudicata.
l etiam maioribus annis xxv.
m v. l. pen. C. quomodo & quando iudex. Nar. 12. § 73.
n nec enim eſt re vera l. 54. inf. de re iudicat. quis contumax, v. l. 53. § 1. d. tit.
o atqui contumax eſt in dolo l. 11. §. 3. de [illegible] minor autem aduerſus dolum non reſtituitur, l. 9. §. 2. eod.
p l. 3. C. ſi aduerſus venditionem pignoris.
q etiam maiori. l. 6. in fi. inf. de iure dotium.
r atqui eo caſu ipſo iure promiſſio non valet l. 61. inf. de iure dotium. l. 48. in fi. eod.
ſ Patrimonium mulieris quid dixi l. 26. inf. de religioſis & ſumpt. fun.
t l. vlt. C. ſi aduerſus dotem.
u delictis.
x Dolus, delicti ſpecies.
y Minor xxv. annorum, ſi aliquod flagitium admiſerit, quod ad publicam coercitionem ſpectet, ob hoc in integrum reſtitui non poteſt. Paul. 1. ſen. 9. §. 1. vt nec in delictis & calumnia, l. 37. inf. eod. Idem ſi quid dolo fecerit in re depoſita vel commodata, vel alio contractu [illegible] dolum in [illegible] furtum fecerit aut damnum iniuria dederit inf. eo. d. l. 9. 1. Harm. 12. §. 24. At ſi quum nunc in damno dato negaſſet in duplum incidit vel quum in furto [illegible] poſſet, & non in duplum vel quadruplum incidere non [illegible] reſtituitur ad dandum ſimplum & quod præſtare potuiſſet, ſi tranſegiſſet, d. l. 9. Quin & [illegible] in delictis (a quibus ſeparanda ſunt [illegible] atrociora delicta) minor ſubuenitur [illegible] l. 10 [illegible] & inſtituto admiſit, 1. Harm. 12. §. 25. [illegible] dolus admiſſus eſt. [illegible] Aquil. [illegible] eadem loquendi formula vſus eſt Iuriſconſultus in l. 7. inf. de condictione furtiua & l. 40. § 1. inf. de furt.
a id eſt, transigere. [illegible] l. 37. § 1. inf. eod.
f qui committere adulterium non poteſt l. 77. § 1. de ſ. [illegible]

† huiuſmodi ſub ipſius venditio prohibetur Nouel. Leon. 59.
a Immo capit l. 3. § 6. l. eod.
b & ſic in deliſtum § 2. l. eod.
c Immo ea non eſt neceſſaria cum ipſo iure tutus ſit, l. 7. inf. de publicanis.
d tunc ſcilicet.
e l. 10. l. 11. inf. eod. vide C. Si aduerſus libertatem
f de qua l. 9. § 1. ſed Pomponius §. quod meum cauſa.
g l. 4. § 1. l. eod. l. 23 in fin. inf. de obl. expr.
h § 5. fin. Inſtit. de noxalibus.
i l. Alexandri Seueri l. 1. C. de exhibendo liber.
k hinc colligit Bart. aduerſus libertatem iis competentem minores non reſtitui: ſed aduerſus competituram l. 1. C. ſi aduerſus libert.
l Seueri, qui 14. curatores vrbis fecit, ipſe Lampridio in Alex.
m i. vrbis procurationem.
n vide l. 1. C. ſi ex falſis alleget.
o l. 30. inf. de excuſat. tut.
p Imò alij, v. hic Accurſ.
q non tamen coguntur: neque deſinunt tutores eſſe l. 15. l. 16. inf. de tutel. [illegible]
r à Seuero & Antonino d. l. 30.
ſ ſucceſſori eius Haloand.
† al. Ventidio.
t §. 4. 5. ſed l. 44. inf. eod. l. 24. § 2. l. 1. C. qui & aduerſus quos.
u Reſtitutio cauſa cognita datur l. 13. l. 10. [illegible] cap. 11. § 4. l. 1. C. de prædiis & aliis reb. minorum.
x [illegible] l. [illegible] d. § 4.
y [illegible] appellat author [illegible] illa [illegible] contrarium euentum.
z l. 1. § ſi magiſtratus inf. de magiſt. conuen.
a l. 47. in fin. ſ. de ſolutionib. Lois. C. de in integrum.
b v. l. 116. § 3. inf. de reg. iur.
c Chaſma, terræ hiatus vel motus l. 15. § 2. ſ. locati.
d alibi, vi diuina l. 24. § 4. inf. de damno.
e cauſa cognita.
f ratione vrbana prædia maioribus ſumptib. obnoxia ſunt. vide Cuiac. Nou. 7. Differentia porro vrbani & ruſtici prædij obſeruat, de qua alibi l. 198. de verbor. ſignif.

g id autem proſpicere debet, [illegible] §. 2. [illegible] ſupra locati.

6 ¶ Idem

Universidad Rey Juan Carlos

6 ¶ Idem quæritur, ſi minor aduerſus minorem reſtitui deſiderat, an ſit audiendus, & Pomponius ſimpliciter ſcribit non reſtituendum. Puto enim inſpiciendum à prætore, quis captus ſit; proinde ſi ambo capti ſunt: verbi gratia minor minori pecuniam dedit, & ille perdidit, melior a eſt cauſa ſecundum Pomponium eius, qui accepit, & "vel" dilapidauit, vel perdidit.

7 ¶ planè ſi minor b annis cum filio familias maiore contraxerit c: & Iulianus libro quarto digeſtorum, & Marcellus libro ſecundo digeſtorum ſcribit poſſe in integrum reſtitui: vt magis d ætatis ratio, quàm ſenatuſconſulti habeatur.

Si aduerſus mulierem.

12. *Caius* libro quarto ad Edictum Prouinciale.

SI e apud minorem mulier pro alio interceſſerit f. non eſt ei actio in mulierem danda, ſed perinde atque ceteri, per exceptionem ſubmoueri debet. ſcil. quia g communi iure in priorem debitorem ei actio reſtituitur h hæc ſi ſoluendo ſit prior debitor: alioquin i mulier non k vtetur ſenatuſconſulti auxilio.

De his qui pro minore interueniunt. Si aduerſus creditorem aut fideiuſſorem. De cauſæ cognitione & perſonis, vel diſpendia aduerſariorum. 1. De reſtitut. in rem.

13. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

IN cauſæ cognitione verſabitur, vtrum ſoli ei ſuccurrendum ſit, an etiam his l, qui pro eo obligati ſunt, vt puta fideiuſſoribus. Itaque ſi m cum ſcirem minorem, & ei fidem non haberem, tu fideiuſſeris pro eo n: non eſt æquum, fideiuſſori in necem mandatoris ſubueniri, ſed potiùs ipſi deneganda o erit mandati actio. In ſumma perpendendum erit prætori, cui potius ſubueniat, vtrum creditori, an fideiuſſori: nam minor captus neutri tenebitur. Facilius p in mandatore dicendum erit, non debere ei ſubuenire; hic enim velut q adfirmator fuit & ſuaſor, vt cum minore contraheretur.

1 ¶ Vnde tractari poteſt: minor in integrum reſtitutionem vtrùm aduerſus creditorem, an & aduerſus fideiuſſorem implorare debeat, & puto tutius aduerſus vtrumque. Cauſa r enim cognita, & præſentibus ſ aduerſariis, vel ſi per contumaciam deſint t, in integrum reſtitutiones perpendendæ ſunt.

2 ¶ Interdum u autem reſtitutio & in x rem datur minori, id eſt aduerſus rei eius poſſeſſorem, licet cum eo non ſit contractum, vtputà rem à minore emiſti, & alij vendidiſti: poteſt deſiderare interdum aduerſus poſſeſſorem reſtitui, ne rem ſuam perdat, vel re ſua careat, & hoc vel cognitione y prætoria, vel reſciſſa alienatione, dato in rem iudicio. Pomponius quoque libro viceſimo octauo ſcribit, Labeonem exiſtimaſſe, ſi minor viginti quinque annis fundum vendidit, & tradidit, ſi emptor rurſus z eum alienauit: ſi quidem emptor, ſequens ſcit rem ita geſtam reſtitutionem, aduerſus eum faciendam; ſi ignorauit, & prior emptor ſoluendo eſſet, non eſſe faciendam: ſin verò non eſſet ſoluendo, æquius eſſe minori ſuccurri etiam aduerſus ignorantem, quamuis bona fide emptor eſt a.

14. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

PLanè quando is, qui à minore rem accepit, aut heres eius idoneus ſit, nihil noui conſtituendum eſt in eum, qui rem bona fide emerit, idque & Pomponius ſcribit.

15. *Caius* libro quarto ad Edictum Prouinciale.

SEd vbi reſtitutio datur, poſterior emptor reuerti ad auctorem ſuum poterit b. Per plures quoque perſonas ſi emptio ambulauerit c, idem iuris erit.

Si ſit alia actio ordinaria, vel geſtum ſit ipſo iure nullum. 4. De pretio emptionis & venditionis. 5. Qui reſtituere poſſunt.

16. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

IN cauſæ cognitione etiam hoc verſabitur, num fortè alia actio poſſit competere citra in integrum reſtitutionem. Nam ſi d communi auxilio, & mero iure munitus ſit, non e debet ei tribui extraordinarium auxilium. Vtputà cum pupillo contractum eſt ſine tutoris auctoritate, nec locupletior factus eſt.

1 ¶ Item relatum eſt apud Labeonem, ſi minor circumſcriptus ſocietatem coierit, vel "etiam" donationis a cauſa, nullam eſſe ſocietatem, nec b inter maiores quidem: & ideo ceſſare partes prætoris, idem & Ofilius reſpondit; ſatis enim ipſo iure munitus eſt.

2 ¶ Pomponius quoque refert libro viceſimooctauo: cùm quidam heres rogatus eſſet fratris filiæ complures res dare ea conditione, vt, ſi ſine liberis deceſſiſſet, reſtitueret eas heredi: & hæc defuncto herede, heredi eius cauiſſet, ſe reſtituturam: Ariſtonem putaſſe in integrum reſtituendam. Sed & illud Pomponius adiicit, quod potuit incerti c condici, hæc cautio etiam à minore, non enim ipſo iure, ſed per condictionem munitus eſt.

3 ¶ Et generaliter probandum eſt, vbi contractus non valet, pro certo prætorem ſe non debere interponere.

4 ¶ Idem Pomponius ait, in pretio emptionis & venditionis naturaliter d licere e contrahentibus ſe circumuenire.

5 ¶ Nunc videndum, *qui in integrum reſtituere poſſunt.* Et tam præfectus vrbi, quàm alij magiſtratus pro iuriſdictione ſua reſtituere in integrum poſſunt: tam in alijs cauſis, quàm contra ſententiam ſuam f.

17. *Hermogenianus* lib. 1. iuris epitomarum.

PRæfecti etiam prætorio ex ſua ſententia in integrum poſſunt reſtituere, quamuis appellari g ab his non poſſit. Hæc idcirco tam variè: quia appellatio h quidem iniquitatis ſententiæ querelam i: in integrum verò reſtitutio erroris proprij veniæ petitionem, vel aduerſarij circumuentionis allegationem continet.

De ſucceſſore minoris.

18. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

MInor autem magiſtratus contra ſententiam maiorum non reſtituet k.

1 ¶ Sin autem princeps ſententiam dixit, perrarò l ſolet permittere reſtitutionem, & iudici in auditorium ſuum eum, qui per infirmitatem ætatis captum ſe dicat: dum ea, quæ pro cauſa ſunt dicta, non allegat m: vel ab aduocatis proditum queratur n. Denique Glabrionem Acilium Diuus Seuerus, & Imperator Antoninus non audierunt incolorarè reſtitui deſiderantem aduerſus fratrem poſt ſpeciem in auditorio eorum finitam.

¶ 2 Sed & Perennio Seuero contra res his iudicatas in integrum reſtitui, Diuus Seuerus, & Imperator Antoninus permiſerant in auditorio ſuo examinari. o

3 ¶ Idem Imperator Licinio Frontoni reſcripſit, inſolitum eſſe, poſt ſententiam vice ſua pex appellatione dictam, alium in integrum reſtitutionem tribuere, niſi ſolum Principem.

4 ¶ Sed & ſi ab Imperatore iudex datus cognoſcat, reſtitutio ab alio, niſi à principe, qui iudicem dedit, non fiet.

5 ¶ Non ſolùm autem minoribus, verùm ſucceſſoribus q quoque minorum datur in integrum reſtitutio, & ſint ipſi maiores r.

19. *Idem* lib. 15. ad Edictum.

INterdum tamen ſucceſſori plus ſ quàm annum dabimus vt eſt edicto expreſſum: ſi fortè ætas t ipſius ſubueniat; nam poſt annum vigeſimumquintum habebit legitimum u tempus, hoc enim ipſo deceptus videtur, quod cùm poſſet reſtitui intra tempus ſtatutum ex perſona defuncti, hoc non fecit.

¶ Planè ſi defunctus ad in integrum reſtitutionem modicum tempus ex anno vtili habuit, huic heredi minori poſt annum viceſimum, quintum completum non totum ſtatutum tempus dabimus ad in integrum reſtitutionem, ſed id duntaxat tempus, quod habuit x is, cui heres exſtitit.

De exule. 1. Si lite conteſt. abſit.

20. *Idem* lib. 12. ad Edictum.

PApianus libro ſecundo reſponſorum ait, exuli y tempus non debere prorogari z tempus in integrum reſtitutionem.

a l. 35. infr. eod. l. 9. §. 2. in fi. inf. de verb. oblig.
b l. 3. inf. de SC. Macedoniano.
c puta: mutuum ei dederit l. 9. infr. de iuris & facti ignorantia.
d Priuilegium ætatis maius eſt Macedoniano; Car? an quia hoc fauorabile eſt, illud verò odioſum? An, quod priuilegiarius aduerſus priuilegiatum vti priuilegio non poteſt?
e Si apud minorem pro alio mulier interceſſerit, ſi prior ſoluendo debitor eſt, mulier non conuenitur; ſin ſoluendo non ſit, conuenitur. Ecl. 4. §. 12.
f ... id eſt, præter iuris præſcripta. Hæc enim verba adiicit Harmenopulus huic legi 3. tit. 6. §. 17.
g adde l. 24. l. eod.
h vel quia priuilegiarius non vtitur iure ſuo aduerſus priuilegiatum, l. ult. in prin.
i & ita priuilegium ætatis Velleiano potentius eſt.
k Mulier igitur intercedens non ſemper ſenatus Velleiano, vt rectè notat Scholiaſtes ad illum locum Eclog.
l fideiuſſoribus.
m Qui ſciens prudensque ſe pro minore obligauit, ſi id conſilio conſilio fecit, ideo minori ſuccurratur, ipſi tamen non ſuccurretur. Paul. 1. ſent. 9. §. 6. Eclog. eod. cap. 12. in fi.
n conſulto conſilio. Paul. 1. ſent. 9. §. 3. l. 7. §. vlt. l. de excep. ſecus ſi ignorans eg. l. 4. l. 3. de fideiuſſ. vel in re ipſa deceptus l. 2. Cod. de fideiuſſ. minor.
o vide quæ ſcripſi ad l. 21. C. de excep.
p Differentiam mandatoris & fideiuſſoris obſerua.
q Mandans contrahi cum aliquo pro æſtimatore & ſuaſore habetur.
r l. 11. §. 3. l. eod. ſ l. 17. C. de prædiis minorum, l. 40 vnquamque 27. l. de re iudicata. t hæc enim requiruntur in cauſæ cognitione. Ratio tertius ſolemnia vide Nou. 119. c. 5. u l. interdum vtilius eſt reſtitutio quæ in perſonam expetitur, adde l. 3. in fi. inf. quibus ex cauſis maiores; l. 6. l. quod ſuo ... x Aduerſus quemcunque poſſeſſorem. Eo ſenſu, ne non excluſis dicitur, qui poteſt reſtitui ... in integrum & rei l. actio l. 19. in fi. inf. eod. y l. 33. inf. de euictionib. z l. 24. inf. eod.
a hinc colligit Bartolus, prioris contrahentis bona priùs diſcutienda, quàm ad tertium poſſeſſorem, quam ignorantia excuſat, perueniatur; v. l. vlt. & Auth. hoc nouiſſ. cod. de edil.
b vide l. 39. in pr. inf. de euictionibus.
c Ambulare emptio dicitur, cum res empta rurſus venditur & traditur. Ea ratione pignus alteri pignorari poteſt, l. 13. l. ... pignoraticia l. 13. §. 2. l. ... pignor. ... pignus pignor. ... & hac pignus perſonam ambulare.
d l. 32. inf. eod. l. 3. Cod. de in integrum ... l. ... ſi aduerſus rem iudic. ... ſi aduerſ. ...
e hoc paret. l. 36. eod. vide ... reg. 443.

a vide l. vlt. Cod. ſi aduerſ. ſolut. ... aduerſus.
b vel l. 5. §. 5. inf. de donat. inter virum.
c Cur l. 3. vide l. 1. inf. de condict. ſine cauſa.
d l. iure gentium v. l. 22. in fi. inf. locati. adde l. 12. ſecunda ... 3. Harmenop. 3. ... 13. 19. Eclog. 1. ... lib. 10. tit. 4. cod. §. 4. ... in emptione & venditione ſufficeret eſſe dolum, non ... liceri comparanti vendenti diſtrahentique ... ſed ... circumuentionem mihi ... & circumuentione ... cum aliquo facere.
e Circumſcriptione ... contrahentem ... ſolita l. 2. cod. ... ſtipulatio ... circumſcriptio illicita ... 11. ... ſed ... ſed prudentia & induſtria quadam ... aliquid ... rei ſuæ ... perdere.
f l. 17. inf. eod. l. ... in fin. l. ... aſſ. poſſ. ...
g l. l. vlt. ... de pœnis ... P. Pantiſ. Nou. 150.
h Appellatio & reſtitutio in integrum hac eſt differentia: appellationis ... ſed ... qui ... reſtitutionem ... ſuis conſilium ... & errorem proprium.
i ... integer nouas ... de appellat.
k Iacit ... inf. de appellat.
l v. l. 38. ... in v. l. 3. C. ... dic.
o contra res his iudicatas Princeps ...
Nou. 119. c. 5.

o l. 3. Cod. ſi aduerſ. rem iud. p q l. 6. ... de in integr. r vide l. 6. §. de in integr. reſt. quid ſi minori ... perſona non defuncti reſtituuntur. Paul. 1. ſent. 9. §. 4. idemque ſi minor 20. annis minori 23. ſucceſſerit, ſucceſſor habebit ad in integrum reſtitutionem annos ſex ex perſona defuncti, ſed nouem ex ſua perſona. l. ... de tempor. in integr. reſt. v. Cuiac. d. §. 4.
ſ Si minor xx. annis, minori xxiii. annis ſucceſſerit, ſucceſſor habebit ad in integrum reſtitutionem non annos ſex ex perſona defuncti, ſed nouem ex ſua perſona. Quoties enim minor minori ſuccedit, heres ex ſua perſona, ex defuncti in integrum reſtitui poteſt. Paul. 1. ſent. 9. §. 4. t minoris.
u Legitimum tempus, annus v. legitimum, inquam, nempe quia lege adeò ita ſtatutum ac definitum fuit, vide quæ ſcripſi ad l. 27. ...
x quod ſuperfuit defuncto.
y Adde l. 26. inf. ex quibus cauſis maiores.
z Prorogatur tempus, cum maior datur dilatio.

Universidad Rey Juan Carlos

integrum reſtitutionis ſtatutum, ſquia abſolutum a procuratore aditæ procuratio per b procuratorem: nec c dicit, vel præſidem, vbi erat.

¶ Sed, quod idem dicit, & indignum eſſe d propter e integram partem, non f rectè: quid g enim h commune habet edictum cum venia ætatis i?

1 ¶ Si quis tamen maior vigintiquinque annis intra tempus reſtitutionis ſtatutum litem conteſtatus k poſtea deſiſterit, l nihil ei proficit ad in integrum reſtitutionem conteſtatio l: vt eſt ſæpiſſimè reſcriptum.

Quid ſit deſiſtere.

21. *Idem* lib. 10. ad Edictum.

DEſtitiſſe m autem is videtur, non qui diſtulit, ſed qui liti renunciauit in totum.

De effectu reſtitutionis aduerſus aditionem vel repudiationem.

22. *Idem* lib. 11. ad Edictum.

IN integrum verò reſtitutione poſtulata, aduerſus aditionem à minore factam, ſi quid legatis expenſum eſt, vel pretia eorum, qui ad libertatem aditione eius peruenerunt, à minore refundenda n non ſunt: quemadmodum per contrarium, cùm minor reſtituitur ad adeundam hereditatem, quæ antea geſta erunt per curatorem bonorum decreto prætoris ad diſtrahenda bona ſecundum iuris formam conſtitutum, rata eſſe habenda, Calpurnio Flacco Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt.

Si minor mandatu alterius geſſerit, vel maiori mandauerit.

23. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

CVm mandatu patris o filiusfamilias res adminiſtraret, non habet beneficium reſtitutionis: nam, & ſi alius ei mandaſſet, non ſuccurreretur: cum eo modo maiori potiùs conſuleretur, cuius damno res ſit ceſſura.

¶ Sed ſi euentu damnum minor paſſurus ſit: quia, quod præſtiterit ſeruare ab eo, cuius negotia geſſit, non poteſt, quia is non erit ſoluendo, ſine dubio prætor interueniet.

¶ Si autem ipſe dominus minor ſit, procurator verò maioris ætatis p, non poteſt facile dominus audiri, niſi ſi mandatu eius geſtum erit, nec à procuratore ſeruari res poſſit. Ergo & ſi procuratorio nomine q minor circumſcriptus ſit, imputari debet hoc domino, qui tali commiſit ſua negotia. idque & Marcello placet.

De negotiis geſtis. 1. De cauſa cognitione. 2. Si aduerſus repudiationem. 3. De dolo ſerui vel filiiſfam. 4. De effectu reſtitutionis. 5. De effectu huius edicti.

24. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

QVod ſi minor ſua ſponte r negotiis maioris interuenerit, reſtituendus erit, ne maiori damnum accidat: quod ſi hoc facere recuſauerit, tunc ſi conuentus fuerit negotiorum geſtorum, aduerſus hanc actionem non reſtituitur: ſed compellendus eſt ſic ei cedere auxilium in integrum reſtitutionis, vt procuratorem eum in rem ſuam faciat: vt poſſit per hunc modum damnum ſibi propter minorem contingens reſarcire.

1 ¶ Non s ſemper autem ea, quæ cum minoribus geruntur, reſcindenda ſunt, ſed ad bonum & æquum redigenda ſunt, ne magno incommodo huius ætatis homines afficiantur, nemine u cum his contrahente, & quodammodo commercio eis interdiceretur. Itaque niſi x aut manifeſta circumſcriptio ſit, aut tam negligenter in ea cauſa verſati ſunt, prætor interponere ſe non debet.

2 ¶ Scæuola noſter aiebat ſi quis iuuenili leuitate ductus omiſerit, vel repudiauerit y hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem, ſiquidem omnia in integro ſint, omnimodo audiendus eſt z: ſi verò iam diſtracta hereditate a, & negotiis finitis ad paratam pecuniam laboribus ſubſtituti veniat, repellendus eſt: multóque parcius ex hac cauſa heredem minoris reſtituendum eſſe.

3 ¶ Si ſeruus b, vel filiusfamilias minorem circumſcripſerit: pater, dominúſve, quod ad eum peruenerit, reſtituere iubendus eſt; quod non peruenerit, ex peculio eorum præſtare: ſi ex peculio ſatisfieri, & dolus ſerui interuenerit, aut c verberibus caſtigandus d, aut noxæ dedendus erit.

¶ Sed e & f ſi filiusfamilias hoc fecit, ob dolum ſuum condemnabitur g.

4 ¶ Reſtitutio autem ita facienda eſt, vt vnuſquiſque in integrum ius ſuum recipiat.

¶ Itaque ſi in vendendo fundo circumſcriptus reſtituetur, iubeat prætor *emptorem fundum cum ſ fructibus reddere, & pretium recipere* h: niſi ſi tunc dederit, cum eum perditurum non ignoraret i: ſicuti facit in ea pecunia, quæ ei conſumpturo creditur: ſed parcius in venditione: quia k æs alienum ei ſoluitur: quod facere neceſſe eſt: credere autem non l eſt neceſſe. Nam & ſi origo contractus ita conſtitit, vt infirmanda ſit, ſi tamen neceſſe fuit pretium ſolui, non omnimodo emptor damno adficiendus eſt.

5 ¶ Ex hoc edicto nulla propria actio vel cautio b proficiſcitur: totum enim hoc pendet ex prætoris cognitione.

De indebito ſoluto. De procuratore minoris.

25. *Gaius* libro quarto ad Edictum Prouinciale.

ILlud nullam habet dubitationem, quin minor ſi non debitum c ſoluerit ex ea cauſa, ex qua iure ciuili repetitio non eſt danda, ſit ei vtilis actio ad repetendum. cùm & maioribus vigintiquinque annis iuſtis ex cauſis dari ſolet repetitio.

1 ¶ Si talis interueniat iuuenis: cui præſtanda ſit reſtitutio ipſo poſtulante, præſtari debet, aut procuratori eius d, cui idipſum nominatim mandatum ſit: qui verò generale mandatum de vniuerſis negotiis gerendis alleget, non debet audiri.

2. Si aduerſus abſentem.

26. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

QVod ſi de ſpeciali mandatu dubitetur, cùm reſtitutio poſtuletur: interpoſita ſtipulatione ratam rem dominum habiturum rei poteſt mederi e.

1 ¶ Quod ſi is, qui circumſcripſiſſe dicitur, abſit: defenſor eius ſatis f iudicatum ſolui dare debebit g.

De patre adgnatis, & adfinibus minoris. 1. Si aduerſus creditorem, emptorem, venditorem. 2. Acceptilationem. 3. Nouationem. 4. Eum, de cuius dolo agere non licet.

27. *Gaius* libro 4. ad Edictum Prouinciale.

PAtri pro filio omnimodo præſtanda reſtitutio eſt, licèt filius reſtitui nolit: quia patris periculum agitur, qui de peculio tenetur h. Ex quo apparet, cæteros adgnatos, vel affines alterius eſſe conditionis, nec aliter audiri oportere, quam ſi ex voluntate adoleſcentis poſtulent: aut eius vitæ ſit ille adoleſcens, vt merito etiam bonis ei debeat interdici.

1 ¶ Si i pecuniam, quam mutuam minor accepit, diſſipauit: denegare debet proconſul creditori aduerſus eum actionem k: quod ſi egenti minor crediderit: vlteriùs procedendum non eſt, quàm vt iubeatur iuuenis actionibus ſuis, quas habet aduerſus eum, cui ipſe crediderit, cedere creditori ſuo.

¶ Prædium quoque ſi ex ea pecunia plus, quàm oporteret, emit l: ita temperanda res erit, vt iubeatur m venditor reddito pretio recipere prædium, ita vt ſine alterius damno etiam creditor à iuuene ſuum conſequatur. Ex quo ſcilicet ſimul intelligimus, quid obſeruari oporteat, ſi ſua pecunia pluris, quam oportet emerit, vt tamen hoc, & ſuperiore caſu venditor, qui pretium reddidit, etiam vſuras, quas ex ea pecunia percepit aut percipere potuit reddat; & fructus n, quibus locupletior factus eſt iuuenis, recipiat. Item ex diuerſo, ſi o minore pretio, quàm oportet, vendiderit p adoleſcens; emptor quidem iuberi debebit prædia cum fructibus q reſtituere, iuuenis autem eatenus ex pretio reddere, quatenus r ex ea pecunia locupletior eſt.

2 ¶ Si minor annis vigintiquinque ſine ſ cauſa debitori *acceptum* t tulerit; non ſolùm in ipſum, ſed & fideiuſſores, & in u pignora actio reſtitui debet. Et ſi ex duobus reis alteri acceptum tulerit, in vtrumque reſtituenda eſt actio.

3 ¶ Ex hoc intelligimus ſi damnoſam ſibi nouationem x fecerit, fortè ſi ab idoneo debitore ad inopem nouandi cauſa tranſtulerit obligationem, oportere eam in priorem debitorem reſtitui.

4 ¶ Aduerſus eos quoque reſtitutio præſtanda eſt, quorum y de dolo agere non permittitur; niſi z quædam perſonæ ſpeciali lege exceptæ ſint.

De effectu reſtitutionis aduerſus tutorem.

28. *Celſus* lib. 2. Digeſtorum.

CVm minor quam quinque & viginti annis, aduerſus eum, cum quo tutelæ egit, reſtituitur, non ideo tutori contrarium tutelæ iudicium reſtituendum eſt.

De patre tutoréque vtente auctore. 1. De reſtitutione aduerſus minorem capite ſeruato. 2. De creditoribus euocandis.

29. *Modeſtinus* lib. 2. Reſponſorum.

ETiam a ſi patre, eodémque b tutore c auctore d, pa-

---

a Bud. actiones ſuas iuſſu ſuum agendi amiciſsimum per procuratorem agere poſſit, vt hic.

b v. quæ notaui ad l.3.]. *de diuerſ. & temporalibus præſcript.*

c id eſt, Papinianus uno adiecit, minorem reſtitui poſſe per Præſidem eius Prouinciæ in qua exulat: rectè, nec enim reſtitui poterit ex negotio geſto in ea ciuitate, cuius ciuis eſſe non deſiit.

d ſubaudi, minorem reſtitui.

e hæc ratio fuit Papiniani: indignum eſſe exulem reſtitui, quia tempus pendente pœna nemini ad excuſationem prodeſſe debeat.

f Vlpianus Papinianum reprehendit.

g Ratio ea pro ratione non eſt habenda, quæ nihil ad propoſitum facit.

h Exul in ea cauſa reſtitui poteſt quæ delicto eius non eſt coniuncta.

i l.27. in fi.]. eod.

k vide l.30.]. eod.

l Cur ita? colligere l.14.§.9. in fi.]. de aed.

m v.l.20.]. de iudiciis.

n v.l.31.]. eod. v. l.40.]. de fideiuſſor.

o l.3. in fi. l.4.]. eod.

p l.46.]. eod.

q v.l.4. C. ſi aduerſ. rem iud.

r Idem dicendum de eo qui in aliquem compromiſit, l.27.§.2.]. de arbitr.

s Paul. 1. ſent. 9.§. 2. in fin.

t v.l.11.§.3.4.5. eo. l. Harmen. 1.2.5. & Eclog. 6.24.

u l.51.§.1.]. de adminiſt. tutorum: l.12.§.5. Cod. de iuriſ. Eclog.

x Duæ cauſæ hic indulgent reſtitutionem, [illegible] circumſcriptio aduerſarii manifeſta, & magna minoris negligentia *Harmenop. ibid.*

y v. l.1. & 2. C. ſi vt omiſſam hereditatem.

z Immo non eſt l.79.]. ad Trebell.

a ea maiore ſcilicet, non adhuc minore l. vlt. in fi. C. de repudianda.

b Eclog. 12. 24.

c id in electione domini eſt: vt & in actione iniuriarum, l. *ſed ſi unus* 27. §. *cum ſeruus* 4.]. de iniuriis. d l.17.§ *cum ſeruus*]. de iniur. e An & debitor filius caſtigandus? Cur? quia pater eum nomine noxali iudicio non tenetur.

f v.l.27.§.1. in fi.]. eod.

g l.29.§.1. eod. Paul. 1. ſent. 9.§.7. h cum vſuris l.47. in fi.]. eod.

i tunc enim emptor fundum reſtituere tenetur, nec recuperat pretium l.32. §. interpoſito]. de adminiſt. tut. k forte legendum: quia ei æs alienum ei ſoluitur: id eſt, emptor ei ſoluit quod debet.

---

a Cur? minimum voluntarium eſt.

b quæ inſtar actionis obtinet, l.1. §. cautiones,]. de prætor. ſtipulat. l. non ſolum.]. ... rem.

c l.1.6. ſi aduerſus ſolutionem.

d l. vlt. C. etiam per procuratorem.

e idem dicendum ſi de mandato generali dubitetur. Bart.

f Tacite, quæ ſit, quoties vox & eadem vox in duas diuiditur, vt hic, *ſatis iudicatum* ſolui dare, vt alibi *vſu hominem cepiſſe.*

g inſtituet enim partes rei: & niſi ſolum ... de rato etiam cauebit. l.39.§. procur.]. de procur.

h datur autem actio ei cuius intereſt: præſertim coniunctæ perſonæ, vide l.1.]. de liber. cauſ.

i Minor qui pecuniam mutuam accepit, eámque diſſipauit, non tenetur, Eclog. 10. c. 27. 1. Harmenop. 12.§.2.

k l.24.§. pen.]. eo. l.17.§.1.§. eod. & quando emptori detur reſtitui in aduerſus emptionem vide l.1.§. *ſed ſi emerit*,]. *ſi quid in fraudem patroni.*

m Atqui id fieri debet creditore conſentiente, l.13. §. 3.]. de in diem addict.

n l.32.§. interpoſito]. de adm. tut.

o minor aduerſus emptorem in integrum reſtitutus, pretio reſtituto, fundum recipere poteſt: fructus enim in compenſationem vſurarum, penes emptorem remanere placuit. Paul. 1. ſent. 9. §. 7. Quid ſi fundum recipiat cum fructibus? pretium ab eo reddetur cum vſuris ex quibus locupletior eſt, omiſſa compenſatione: l.24.§.4.]. eod. l.47. in fi.]. eod.

p cum decreto. nam ſi ſine decreto vendidit, non indiget hoc beneficio, l.11. C. de prædiis & aliis reb.

q l.10. ſi ... eo.

r ideóque [illegible]

reſtituet, ſi non ſit locupletior factus l.3.&.4.]. de adeimiſſ. tut. t Acceptilatio etiam ſine cauſa facta valet l.1.C. de acceptilationibus.

t Aduerſus acceptilationem minor reſtituitur, vt hic & l. vlt.]. de acceptilat.

u vide l.3. C. de acceptilat. l.10.]. quod metus.

x l.40.§.1. l. vlt.]. eo. l.48. in fi.]. de fideiuſſor. l.3. in fi.]. de ſolutio. §. præterea Inſtit. quibus modis tollitur.

y qui illi ſ vide l.13.]. de dolo. z l.2. C. qui & aduerſus quos.

a Immo reſtituendum eſt. l.1. & 2. C. ſi aduerſ. tranſact.

b etiamſi auctore patre filii tutelam gerente, pupillus circumſcriptus fuerit tamen poſtea reſtituitur, quum curatorem accipit. Eclog. ... c.23.

c dubium hoc videbatur, quod iniquum ſit curatori alicui permitti retractare negotium geſtum ab eo qui pupilli pater & tutor fuerit.

d Tutor liberorum ſuorum pater eſſe poteſt, *Inſtit. de legitima parentum tutela.* e in contrahendo.

Universidad Rey Juan Carlos

pillus captus a probari poſſit: curatorem poſtea ei datum, nomine ipſius in integrum reſtitutionem poſtulare non prohiberi b.

1 ¶ Ex cauſa curationis, condemnata pupilla, adverſus unum caput ſententiæ reſtitui volebat.ᶜ & quia videbatur in cæteris litis ſpeciebus relevata fuiſſe, actor maior ætate, qui adquievit tunc temporis ſententiæ, dicebat totam debere litem reſtaurari. Herennius Modeſtinus reſpondit ſi ſpecies, in qua pupilla in integrum reſtitui deſiderat, cæteris ſpeciebus non c cohæret: nihil proponi, cur à tota d ſententia recedi actor poſtulans audiendus ſit.

2 ¶ Si hereditate patris, ætatis beneficio in integrum reſtitutus, abſtinuit ſe, nemine de creditoribus paternis præſente e, vel ad agendum à præſide evocato: an ea reſtitutio rectè facta videatur, quæritur? Herennius Modeſtinus reſpondit: cùm non evocatis f creditoribus in integrum reſtitutionis decretum interpoſitum proponatur, minimè id creditoribus præiudicaſſe.

De tacita renunciatione beneficij prætorij.

30. *Papinianus* lib. 3. Quæſtionum.

SI filius emancipatus, contra tabulas non accepta poſſeſſione poſt inchoatam reſtitutionis quæſtionem, legatum ex teſtamento patris maior vigintiquinque annis petiiſſet: liti renunciare videtur g: cùm, & ſi bonorum poſſeſſionis tempus largiretur, electo iudicio defuncti, repudiatum beneficium prætoris exiſtimaretur.

De effectu reſtitutionis adverſus adilionem.

31. *Idem* lib. 9. Reſponſorum.

SI mulier, poſtquàm heres extitit, propter ætatem abſtinendi cauſa in integrum reſtituta fuerit: ſervos hereditarios ex fideicommiſſo ab ea rectè manumiſſos, retinere libertatem reſpondi h: nec etiunt cogendi viginti aureos i pro libertate retinenda dependere, quam iure optimo conſecuti videntur. Nam & ſi quidam k ex creditoribus pecuniam ſuam ante reſtitutionem ab ea receperint, cæterorum querela contra eos, qui acceperint, ut pecunia communicetur, non admittetur.

Si perfecta ætas falsò probata fuerit.

32. *Paulus* lib. 1. Quæſtionum.

MInor vigintiquinque annis, adito præſide, ex aſpectu l corporis falsò probavit perfectam ætatem m: curatores, cùm intellexiſſent eſſe minorem, perſeveraverunt in adminiſtratione: medio tempore, poſt probatam ætatem, ante impletum viceſimumquintum annum ſolutæ ſunt adoleſcenti pecuniæ debitæ: eáſque malè conſumpſit. Quæro, cuius ſit periculum: & quid ſi curatores quoque in eodem errore perſeveraſſent,ⁿ ut putarent maiorem eſſe, & abſtinuiſſent ſe ab adminiſtratione, curationem etiam reſtituiſſent: an periculum temporis quod poſt probatam ætatem ceſſit, ad eos pertineat? Reſpondi: Hi, qui debita exſolverunt, liberati iure ipſo, non debent iterum conveniri.

¶ Planè curatores, qui ſcientes eum minorem eſſe, perſeveraverunt in eodem officio, non debuerunt eum pati accipere pecunias debitas; & debebunt hoc nomine conveniri. Quòd ſi & ipſi decreto præſidis o crediderunt, & adminiſtrare ceſſaverunt, vel etiam rationem reddiderunt, ſimiles ſunt cæteris debitoribus: ideóque non conveniuntur.

Si adverſus legatum acceptum cum onere manumittendi.

33. *Albutius Valens* lib. 6. Fideicommiſſorum.

SI minor vigintiquinque annis ſervum ſuum, qui pluris p, quàm in teſtamento ei legatum ſit, manumittere rogatus fuerit, & legatum acceperit, non q cogendum præſtare libertatem ſi legatum reddere paratus ſit r Iulianus reſpondit: ut, quemadmodum s maioribus liberum ſit t non accipere, ſi nolint manumittere, ſic huic reddenti u legatum neceſſitas manumittendi remittatur.

Si adverſus minorem. 1. Si adverſus compromiſſum.

34. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

SI x minor vigintiquinque annis filiofamilias minori pecuniam credidit; melior eſt cauſa z conſumentis: niſi locupletior ex hoc inveniatur litis conteſtatæ tempore is qui accepit.

1 ¶ Minores, ſi in iudicem compromiſerunt y, & tutore auctore ſtipulati ſunt, integri reſtitutionem adverſus talem obligationem iure deſiderant.

Si adverſus licitationem.

35. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris epitomarum.

SI in emptionem a, penes ſe collocatam b minor ad licitatione ab alio ſuperetur, implorans in integrum reſtitutionem audiatur, ſi eius intereſſe emptam ab eo rem fuiſſe, approbetur: veluti quòd à maiorum c eius fuiſſet: ita tamen, ut id, quod ex licitatione acceſſit, ipſe offerat venditori d.

Si adverſus allegationem omiſſam.

36. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

MInor vigintiquinque annis omiſſam allegationem e per in integrum reſtitutionis auxilium repetere poteſt f.

Si adverſus pœnæ perſecutionem. 1. Vel delictum.

37. *Tryphoninus* lib. 3. Diſputationum.

AUxilium in integrum reſtitutionis executionibus † pœnam g paratam non h eſt i ideóque intentatum iudicium ſemel omiſſum k repeti non poteſt.

1 ¶ Sed ᵏ & ˡ in ſexaginta diebus prætervitis l, in quibus iure mariti ſine calumnia vir accuſare mulierem adulterij poteſt m, denegatur ei in integrum reſtitutio n, quod ius omiſſum ſi nunc repetere vult, quid aliud, quàm delicti veniam, id eſt, calumniæ, deprecatur? & cùm neque o in delictis; neque in calumniatoribus prætorem ſuccurrere oportere certi iuris ſit, ceſſabit in integrum reſtitutio.

¶ In delictis p autem minor annis vigintiquinque non meretur in integrum reſtitutionem, utique atrocioribus: niſi quatenus interdum miſeratio ætatis, ad mediocrem pœnam iudicem produxerit.

¶ Sed et ad leges Iuliæ adulterijs coercendis præcepta veniamus: utique nulla deprecatio adulterij pœnæ q eſt, ſi ſe minor annis adulterum fateatur.

¶ Dixi aut ſi quid eorum commiſerit, quæ pro adulterio eadem lex punit: veluti ſi adulterij damnatam r ſciens uxorem duxerit, aut in adulterio deprehenſam uxorem non dimiſerit † quæſtúmve de adulterio uxoris fecerit, pretiúmve pro comperto ſtupro acceperit, aut domum ſ præbuerit ad ſtuprum, adulteriúmve in eam committendum t, & non ſit ætatis excuſatio adverſus præcepta legum, ei, qui dum leges invocat, contra eas committit u.

Si adverſus ſolutionem ex contractu defuncti omiſſam, vel ſi filiusfam. minor poſt emancipationem reſtituatur.

38. *Paulus* lib. 1. Decretorum.

AEmilius Larianus ab Ovinio fundum Rutilianum lege commiſſoria emerat, data parte pecuniæ, *ita x ut ſi intra duos menſes ab emptione reliqui pretij partem dimidiam non ſolviſſet, inemptus eſſet: item ſi intra alios duos menſes reliquum pretium non numeraſſet, ſimiliter eſſet inemptus.* Intra priores duos menſes Lariano defuncto Rutiliana pupillaris ætatis ſucceſſerat, cuius tutores in ſolutione ceſſaverunt. Venditor, denunciationibus tutoribus ſæpe y datis, poſt annum eandem poſſeſſionem Claudio Telemacho vendiderat. Pupilla in integrum reſtitui deſiderabat, victa tam apud prætorem, quàm apud præfectum urbi, provocaverat z. Putabam benè iudicatum, quòd pater eius, non ipſa contraxerat a. *Imperator* autem motus eſt; quòd dies committendi b in tempus pupillæ incidiſſet, eáque c effeciſſet, ne pareretur legi venditionis. *Dicebam* poſſe magis ea ratione reſtitui eam, quòd venditor denunciando poſt diem, quo placuerat eſſe commiſſum, & pretium petendo deceſſiſſe d à lege ſua videretur, non me moveri, quod dies poſtea tranſiſſet, non magis, quàm ſi creditor pignus diſtraxiſſet, poſt mortem debitoris die ſolutionis finita. *Quia tamen* lex commiſſoria diſplicebat ei f, pronunciavit in integrum reſtituendam. Movit etiam illud Imperatorem, quòd priores tutores, qui non reſtitui deſideraſſent.

1 ¶ Quod dicitur, non ſolere filiisfamilias poſt emancipationem adhuc minoribus ſuccurri in his, quæ omiſiſſent manentes in poteſtate, tunc g rectè dicitur, cùm patri adquirere potuit h.

Quo caſu reſtitutionis tempus non currit. 1. Ex ante ſua venditionem.

39. *Scævola* lib. 2. Digeſtorum.

INtra utile tempus i reſtitutio ſit apud præſidem petierant in integrum reſtitutionem minores.ᵏ & ᵈ de

---

a ab extraneo, an & à patre? Negat Accurſius ſatis conditionum, l. 5. [illegible] adverſus quos i. etiam C. [illegible]
b adde l. 47. §. eo. [illegible] de in integr. [illegible] ad [illegible]
c Commutatio ratione utrius literis ſeu rationibus adverſus reorum, iiſdem vel cogitur adverſus ſeipſum; atque ita litteræ rationum fidem faciunt, contra ſcriptum, ut hinc in nonnullis colligitur.
d l. 47. §. ult. [illegible]
e vide Nov. 119. c. 6.
f l. 13 in pr. §. eod. [illegible] l. ult. adverſ.
g Contrario adu [illegible] facito quis videtur renunciare in integrum reſtitutionem. Paul. adde l. 20. in fin. §. l. 4. 7. C. qui accuſare non poſſ. [illegible] in l. 4. Codic. [illegible]
h l. 7. §. [illegible] l. 21. §. eod. l. 30. §. [illegible] de fideic. liber.
i hoc enim vulgare ſecundi pretium fuit, vide l. 1. Cod. de comm. ſerv. [illegible]
k vide l. 98. §. [illegible]
l Aſpectu ætas probatur, l. 3. Cod. ſi minor ſe maiorem. [illegible] Numitor comparans eorum ætatem, & ipſum minorem ſenſiſſe ſeniorem memoria repetam.
m Probatur etiam ætas [illegible] natalib. profeſſionib. l. 2. [illegible] ex cenſualibus libris, l. 3. §. de cenſib. item teſtibus, putà obſtetricibus & propinquis vicinis, l. 3. §. [illegible] de Carboniano. Cuiac.
n cui etiam pecuniam [illegible]
o [illegible] valebat ſcilicet.
p etiam ſi pecuniam accepit.
q ante præſtitam libertatem, ſcilicet [illegible] l. 1. §. 1. [illegible]
r quamino alia ratio eſt maiorum & minorum. l. 42. §. eod.
ſ ab initio.
t ex poſtfacto.
u Idem author Eclog. 10. [illegible] 4. cap. 34.
x vide l. 11. §. [illegible]
v vide l. 1. §. de obſervat. [illegible] cum emiſſet ab aliquo.
y Collocare emptionem penes aliquem, eſt rem vendere ei addicere: qui licitatione vicerit ſcilicet.

a in licitando, [illegible] de qua [illegible] Pa. [illegible]
b Allegationis [illegible] quod intereſt [illegible]
c id inter [illegible] precium [illegible] 22. C. [illegible]
d [illegible] in integr. [illegible] tam in [illegible] etiam in delictis, l. [illegible] eod. l. 37. [illegible]
f in [illegible] beneficio [illegible] tor de [illegible]
g [illegible] l. pr. [illegible] alias [illegible]
k Ius [illegible] l. 1. [illegible]
l minori.
k Omiſſo, non [illegible]
l [illegible] vide l. 14. [illegible]
n atqui [illegible] potiores [illegible] non [illegible] minor [illegible] l. 1. §. [illegible]
o vide l. 3. §. [illegible]
p. Paulus [illegible]
q [illegible]
r l. 13. §. [illegible]
s [illegible]

rio poſtea intra biennium recepi poteſt. Nov. 134. c. 10. §. de extr. criminib.
t quid ſi inceſtum commiſit? vide l. 38. §. de adulteriis.
u l. ult. C. de his qui [illegible] x formula legis commiſſoriæ, de qua vide l. 2. [illegible] §. de contrah. empt. y adde l. 2. [illegible] §. de verb. oblig.
z ad Principem Antoninum: nota progreſſum & ordinem appellationum. adde l. 122. §. 5. §. de verb. oblig.
a vide l. 2. [illegible] pign.
b i. legis commiſſariæ.
c vel ætas pupillæ.
d v. l. 4. §. [illegible] l. 6. §. 7. [illegible] de lege commiſſ.
e Paulus refutat argumentum Imperatoris.
f non tamen improbat, l. 4. de pact. [illegible] commiſſ.
g Filiusfamilias minor in eiſque [illegible] non reſtituitur: quum quid inde patri adquirit [illegible] ſecus eſt ſi ſibi [illegible] quiſque & in eo læſus ſit: potuit enim vel poſt emancipationem reſtitui.
h & res eius adminiſtrant. vide l. 23. §. eod.
i quadriennij [illegible] de tempor. in int. reſt.

gratu

Universidad Rey Juan Carlos

ætate ſua probauerunt a. Dicta vero b ætate ſententia aduerſarij c, vt impediret cognitionem d præſidis, ad Imperatorem appellarunt e. præſes in euentum appellationis cæteram cognitionem diſtulit. f Quæſitum g eſt, ſi finita appellationis apud Imperatorem cognitione, & iniuſta h appellatione pronunciata, i, expleſſe ætatem deprehendantur, an cætera negotia implere poſſunt k, cum per eos non ſteterit, quo minus res poſſunt? Reſpondi ſecundum ea, quæ proponuntur, perinde cognoſci, atque ſi nunc intra ætatem eſſent l.

1 ¶ Vendentibus curatoribus minoris fundum, emptor extitit Lucius Titius, & ſex ferè annis poſſedit, & longè longéque rem meliorem fecit m. Quæro, cum ſint idonei curatores, an minor aduerſus Titium emptorem in integrum reſtitui poſſit? Reſpondit, ex omnibus, quæ proponerentur, vix eſſe cum reſtituendum: niſi "ſi" mallet omnes expenſas n, quas bona fide emptor feciſſe approbauerit, ei præſtare; maximè cùm ſit ei paratum "promptum" auxilium, curatoribus eius idoneis conſtitutis.

Si aduerſus venditionem. 3. Datione in ſolutum.

40. *Vlpianus* lib. 5. Opinionum.

MInor annis 25. cui *fideicommiſſum ſolui* pronunciatum erat, cauerat o id ſe accepiſſe; & cautionem eidem debitor, quam credendæ pecuniæ fecerat, in integrum reſtitui poteſt; quia partam ex cauſa iudicati perſecutionem nouo p contractu ad initium alterius petitionis redegerat q.

1 ¶ Prædia r patris ſui minor annis 25. ob debita rationis tutelæ aliorum, quam pater adminiſtrauerat, in ſolutum inconſultè dedit, ad ſuam æquitatem ſ per in integrum reſtitutionem reuocanda res eſt, vſuris pecuniæ quam conſtiterit ex tutela deberi t reputatis, & cum quantitate fructuum perceptorum compenſatis.

Si minor reſtitutione impetrata nolit vti.

41. *Iulianus* lib. 45. Digeſtorum.

SI Iudex circumuento in venditione adoleſcenti fundum reſtitui, eúmque pretium emptori reddere, & hic nolit vti hac in integrum reſtitutione, pœnitentia u acta †: exceptionem vtilem, ad necdum perceptum pretium, quam ex cauſa iudicati adoleſcens habere poterit; quia "*vnicuique licet contemnere x hæc quæ pro ſe introducta ſunt.* Nec queri poterit venditor y ſi reſtitutus fuerit in eam cauſam, in z qua ſe ipſe conſtituit, & a quam mutare non permiſſet, ſi minor auxilium prætoris non implorauiſſet.

Qui reſtituere poſſunt.

42. *Vlpianus* libro 2. de Officio Proconſulis.

PRæſes b prouinciæ minorem in integrum reſtituere poteſt, etiam contra ſuam c, vel deceſſoris d ſui ſententiam. Quod enim appellatio interpoſita maioribus præſtat, hoc beneficio ætatis conſequuntur minores e.

De ætatis probatione.

43. *Marcellus* lib. 1. de Officio Præſidis.

DE ætate eius, qui ſe minorem annis 25. dicit, cauſa cognita f probandum g eſt; quia per eam probationem in integrum reſtitutioni eiuſdem adoleſcentis, & aliis cauſis præiudicatur.

De cauſæ cognitione.

44. *Vlpianus* lib. 5. Opinionum.

NOn * h omnia, quæ minores annis 25. gerunt, irrita ſunt; ſed i ea tantum, quæ cauſa cognita eiuſmodi deprehenſa ſunt: vel ab aliis circumuenti, vel ſua facilitate decepti, aut k quod habuerunt amiſerunt, aut quod acquirere emolumentum potuerunt, omiſerunt: aut ſe oneri l, quod non ſuſcipere licuit, obligauerunt.

Si aduerſus vſucapionem. 1. Vel ſententiam.

45. *Calliſtratus* lib. 1. Edicti monitorij.

ETiam ei, qui prius, quàm naſceretur vſucaptum amiſit, reſtituendam actionem Labeo ſcribit a.

¶ Imperator Titus Antoninus reſcripſit, eum qui fraude tutoris aduerſarium ſuum diceret abſolutum, & agere cum eo ex integro vellet, licentiam habere, prius cùm tutore agere b.

De defenſore minoris.

46. *Paulus* lib. 2. Reſponſorum.

EVm c, qui ex ſua voluntate d minorem annis in iudicio defendit, & condemnatus eſt, ex cauſa iudicati poſſe conueniri: nec eius, quem defendit, ætatem ad reſtitutionem impetrandam ei prodeſſe; h. cum cauſam iudicati recuſare non poſſit. Ex quo apparet, nec eum, cuius nomine condemnatus eſt, auxilium reſtitutionis propter eam ſententiam implorare poſſe.

Si aduerſus venditionem à tutore. 1. vel à curatore factam.

47. *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

TVtor, vrgentibus i creditoribus, rem pupillarem bona fide vendidit, denunciante tamen matre "& " emptoribus k. Quæro, cum vrgentibus creditoribus diſtracta ſit, nec de ſordibus l tutoris merito quippiam dici poteſt, an pupillus in integrum reſtitui poteſt? Reſpondi, cognita cauſa æſtimandum m: nec idcirco, ſi ſolutum ſit reſtitui, denegandum id auxilium, quod tutor delicto vacaret n.

1 ¶ Curator adoleſcentium prædia communia ſibi, & his quorum curam adminiſtrabat, vendidit o. Quæro, ſi decreto prætoris adoleſcentes in integrum reſtituti fuerint, an eatenus p venditio reſcindenda ſit, quatenus adoleſcentium pro parte fundus communis fuit? Reſpondi eatenus reſcindi q, niſi ſi emptor à toto r contractu velit diſcedi, quod ſ partem empturus non eſſet.

¶ Item quæro, emptor vtrum à Seio, & Sempronio pupillis pretium cum t vſuris recipere deberet, an verò ab herede curatoris? Reſpondi, heredes quidem curatoris teneri, verùm in Seium & Sempronium pro parte, quæ eorum fundus fuit, actiones dandas; vtique ſi ad eos accepta pecunia pro eadem parte perueniſſet.

Si aduerſus intercedentem. 1. Venditionem. 2. dotis pactionem.

48. *Paulus* lib. 1. Sententiarum x.

MInor y, ſe in id, quod fideiuſſit, vel mandauit in integrum reſtituendo reum principalem non liberat z.

1 ¶ Minor a ancillam vendidit: ſi eam emptor manumiſerit b, ob hoc in integrum reſtitui non poterit; ſed aduerſus emptorem, quanti c ſua intereſt, actionem habebit.

2 ¶ Mulier minor viginti quinque annis, ſi pactione dotis d deterior, conditio eius fiat, & tale pactum inierit, quod e nunquam maioris ætatis conſtitutæ paciſcerentur, atque ideo reuocare velit, audienda eſt.

Si aduerſus venditionem.

49. *Vlpianus* lib. 35. ad Edictum.

SI res pupillaris, vel adoleſcentis diſtracta f fuerit, quam lex diſtrahi non prohibet; venditio quidem valet: verumtamen, ſi grande g damnum pupilli, vel adoleſcentis verſatur, etiam h ſi colluſio non interceſſit, diſtractio per in integrum reſtitutionem reuocatur.

Si aduerſus repromiſſionem.

50. *Pomponius* lib. 9. Epiſtolarum "& variarum lectionum".

IVnius Diophantus Pomponio ſuo ſalutem i. Minor 25. annis nouandi k animo interceſſit pro eo l, qui temporali actione tenebatur, tunc, cùm adhuc ſupererant decem dies; & poſtea in integrum reſtitutus eſt, verum reſtitutio, quæ creditori aduerſus priorem debitorem datur, decem dierum ſit, an pleniore, ergo m dilici n, ex tempore in integrum reſtitutionis tantundem temporis præſtandum, o, quantum ſupererat. Tu quid de eo putas, velim reſcribas. Reſpondi: Sine dubio, quod de temporali actione, in qua interceſſit minor, ſenſiſti, puto verius eſſe; ideoque & pignus, quod dederat prior debitor, manet obligatum p.

a v. l. 43. [illegible] C. de probat. b id eſt, cum pronunciaſſet præſes, minores eſſe; & ideo reſtituendos. c minorum. e an ea vox eſſe dum ſententiæ, [illegible] verò cauſæ principalis, cognitionem [illegible] ſententia: cuius hic fit mentio, videatur interlocutoria? e Appellatur à præſide ad Imperatorem. f huius enim officium tunc quieſcit. g Cur? Naturam impugnare Principis ſententia nō poteſt. h Formam improbandæ ſententiæ à qua appellatum eſt obſerua. i per Imperatorē. k id eſt, an poſt annum vtilem reſtitutionis cauſa agi poteſt? l quia aduerſarius minoris, dolo malo moram cognitioni attulit, non minor ipſe: fruſtratoria enim ſiue moratoria fuit appellatio. Cuiac. m huiuſmodi meliloratio minorem impellit ad petendam reſtitutionem. n num voluptuarias? v. l. 25. §. [illegible] inſt. de adminiſt. [illegible] o ſcriptura vel apocha. p v. l. 27. §. 1. & in. q ſoleret autem eius, vt ex iudicati potius quàm crediti titulo peti debeat. Iudicatum enim litium hoc eſt creditum verò initii & origo. Cuiac. r Minor qui fundum dedit ob debitum paternum, reſtè reſtituitur: & vſuras ita præſtat, vt & percepti fructus cum eis compenſentur. Bal. [illegible] ſ vt l. 27. §. 1. verſ. [illegible] t puberi. u l. 7. §. 9. [illegible] † quæ hodie non admittitur. l. vlt. §. non autem. C. de bon. quæ lib.

x v. ad. 16 in fin. [illegible] de pact. y i. emptor vt in l. venter. [illegible] Vt ſit ſenſus: Adoleſcens in venditione circumſcriptus, reſtitutus eſt in integrum, ac propterea iuſſus emptori pretium reſtituere. Emptor quaſi ex cauſa iudicati pretiū petit. Adoleſcens pœnitentia petita reſtitutione ducitur, reſtitutione vti non vult. Quæritur an poſſit. Poſſe dicitur. Cur? Quia licet ei, vt & cuilibet, contemnere ea quæ pro ſe introducta ſunt: hoc eſt, beneficium reſtitutionis in integrū ſemel impetratum poteſt ipſe minor contemnere: eóque non vti. Dices emptorem reſtitutum eſſe, minore reſtituto? Reſponderi poteſt, hoc genus reſtitutionis conſectarium non primarium eſſe: nec enim emptorem aliter reſtitui poſſe, quàm ſi ipſe minor reſtitutus fuiſſet. Emptorem denique reſtitutum eſſe ope & interuentu minoris & per conſequentias tantum. Proinde minore reſtitutionis beneficium impetratum abiiciente ſeu negligente, iniquum eſſe emptorem beneficio reſtitutionis vti in eum cuius ope reſtitutus ſit. z i. in qua [illegible] hic enim agitur non de conſtituto aut conſtituta pecunia, ſed de emptione & venditione. a Beneficium, quod tali cauſa conſequeris te inuito in re vel non poſſum [illegible] in alium poſſum. [illegible] b & proconſul, vt huius capitis [illegible] inſcriptio oſtendit. c Atqui eam amplius corrigere non poteſt. l. 55. l. de re iudic. nec ad eum amplius recurri [illegible] appellat. d [illegible] e hoc tamen ita intellige, vt liceat minoribus appellare. [illegible] f quæ requiritur in cauſis, in quibus magnum præiudicium verſatur. [illegible] Rom. 12. §. 52. [illegible]

a Decipitur minor cum id quod habet amittit, cum non adquirit, cum ſe obligat. b vtriuſ. hereditati, cauſæ. c i. non modo ſententia, ſed & vſucapione reſtituitur actio. Verius reſtitutionem aduerſus vſucapionem: vel ſi vſucapio completa aduerſus eum qui in vtero matris fuit, reſcinditur; [illegible] a. adde aduerſus huiuſmodi vſucapionem reſtitutio. d an aduerſus præſcriptionem reſtituitur minor? v. quæ notaui ad. [illegible] e. & quia id ei licet, non reſtituitur in integrum. Cuiac. adiunge [illegible] g cum neceſſitate officii ad id conductus non eſſet. Pone itaque negotium geſtum fuiſſe. h l. 32. in fin. [illegible] i I. in iure. k ne emerent, ſe. Sed quia non habuit ius denunciandi, non conſtituit ipſos vel tutores, vel emptores in mala fide ſunt. l v. in l. 7. §. quod ſumo. m v. l. 29. [illegible] n. ergo vtcunque tutor delicto careret minor reſtituitur; ſi circumſcriptus reperietur. o cum decreto. p i. propter adoleſcentes tantum. q l. vnic. Cod. ſi in communi. r l. 13. [illegible] ſ atque ita protectus [illegible] alius non reſtituitur maior minore reſtituto, l. vnic. C. ſi in communi. t id eſt, adoleſcentibus, Cuiac. u l. 24. §. 4. l. 27. §. 3. in fin. [illegible] x lib. 1. [illegible] y Minor ſe in his quæ fideiuſſit, vel fide promiſit, vel ſpopondit, vel mandauit in integrum reſtituendo, reum principalem non liberat. ita hic locus apud Paulum legitur, [illegible] z v. l. vlt. [illegible] a [illegible] b l. 11. [illegible] c pretium verum ſeruí conſequitur. d l. 9. [illegible] e v. quæ ſcripſi l. 31. & l. 94. [illegible] etiam cum decreto. f l. 2. l. 11. C. de præd. minor. g adde l. 47. in fin. [illegible] ſumptus eſt hic locus ex epiſtolis Pomponij. h v. l. 27. [illegible] i adde l. 9. [illegible] de regul. quæ ſunt. m Iunius Diophantus, à Conſultoribus ſolent plerumque Iuriſconſulti, quos conſulunt, ius quod notum habent ſuggerere. adde l. 24. [illegible] p & ita minore reſtituto reſtituitur actio in priſtinum debitorem, in eo ſtatu in quo erat tempore nouationis, Duar.

Universidad Rey Juan Carlos

DE *a* CAPITE MINVTIS.

TIT. V.

Quid ſit capitis diminutio.

Gaius libro quarto ad Edictum Prouinciale.

CAPITIS *b* minutio eſt ſtatus permutatio.

Ad quas capitis deminutiones hoc edictum pertinet. 1. Verba edicti. 2. De cauſa ante vel poſt cap. deminutionem. 3. De delictis. 4. De debitore arrogato. 5. De tempore huius iudicij. De heredibus.

2. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

PErtinet hoc edictum ad eas *d* capitis deminutiones, quæ *e* ſalua ciuitate contingunt. Cæterum ſiue amiſſione ciuitatis *f*, ſiue libertatis *g* amiſſione contingat capitis deminutio, ceſſabit edictum: neque poſſunt hi penitus conueniri. Dabitur plane actio in eos, ad quos bona peruenerunt eorum.

1 ¶ Ait Prætor: *qui quæue, poſteaquam quid cum his actum, contractumue ſit, capite deminuti, deminutæ eſſe dicentur: in eos, eaſue perinde, quaſi id factum non ſit, iudicium dabo.*

2 ¶ Hi, qui capite minuuntur, ex his cauſis, quæ capitis deminutionem præceſſerunt, manent obligati naturaliter *h*. cæterum ſi poſtea, imputare quis ſibi debebit, cur contraxerit, quantum ad verba huius edicti pertinet. Sed interdum, ſi contrahatur cum his poſt capitis deminutionem, danda eſt actio. & quidem, ſi adrogatus ſit, nullus labor *i*: nam perinde obligabitur, vt filiusfamilias.

3 ¶ *k* Nemo delictis exuitur, quamuis capite minutus ſit *l*.

4 ¶ Si, qui debitorem ſuum adrogauit, non reſtituitur actio in eum, poſtquam ſui iuris fiat.

5 ¶ Hoc iudicium perpetuum eſt *l*: & in heredes, & heredibus datur.

De liberis arrogati. 1. De emancipatione et manumiſſione.

3. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

LIberos, qui adrogatum parentem ſequuntur, placet minui caput *m*, cum in aliena poteſtate ſint, & cum familiam mutauerint *n*.

1 ¶ Emancipato filio, & cæteris perſonis capitis minutio manifeſto accidit, cum emancipari nemo poſſit, niſi in imaginariam *o* ſeruilem cauſam deductus. Aliter atque cum ſeruus manumittitur: quia ſeruile caput nullum ius habet *o*: ideo nec minui poteſt.

4. *Modeſtinus* lib. 1. Pandectarum.

HOdie *p* enim incipit ſtatum habere.

De aqua & igni interdictione. 1. De his qui deficiunt, & his quos Senatus hoſtes iudicauit. 2. Effectus minimæ capitis deminutionis, & primum de iuribus publicis vel priuatis.

5. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

AMiſſione ciuitatis fit capitis minutio *q*, vt in aqua *r* & igni interdictione.

1 ¶ Qui deficiunt *s*, capite minuuntur: deficere autem dicuntur, qui ab his, quorum ſub imperio ſunt, deſiſtunt, & in hoſtium numerum ſe conferunt: ſed & hi, quos ſenatus hoſtes iudicauit, vel lege lata vtique vſque adeo, vt ciuitatem amittant.

2 ¶ Nunc reſpiciendum, quæ capitis deminutione pereunt: & primo de ea capitis deminutione, quæ *t* ſalua ciuitate accidit, per quam publica iura non interuerti conſtat: nam manere magiſtratum, vel ſenatorem, vel iudicem certum eſt.

6. *Vlpianus* lib. 51. ad Sabinum.

NAm & cætera officia, quæ publica ſunt *y*, imo non finiuntur: capitis enim minutio *z* priuata *a* hominis, & familiæ eius iura, non ciuitatis, amittit *b*.

De tutelis. 1. De adſtrictis ex delicto. 2. Effectus maximæ. 3. Et mediæ capitis deminutionis.

7. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

TVtelas etiam non amittit capitis minutio: exceptis *c* his, quæ *d* in iure *e* alieno perſonis poſitis deferuntur. Igitur teſtamento dati, vel ex lege, vel ex ſenatuſconſulto, erunt nihilominus tutores.

¶ Sed legitimæ tutelæ ex duodecim tabulis interuertuntur eadem ratione, qua & hereditates exinde legitimæ: quia adgnatis deferuntur, qui deſinunt eſſe, familia mutati.

¶ Ex nouis autem legibus, & hereditates, & tutelæ plerumque ſic deferuntur, vt perſonæ naturaliter deſignentur: vt ecce deferunt hereditatem ſenatuſconſulta matri, & filio.

1 ¶ *f* Iniuriarum *g*, & actionum ex delicto venientium obligationes cum capite ambulant *h*.

2 ¶ Si libertate adempta capitis deminutio ſubſecuta ſit: nulli reſtitutioni aduerſus ſeruum locus eſt: quia nec prætoria iuriſdictione ita ſeruus obligatur, vt cum eo actio ſit: ſed vtilis actio aduerſus dominum danda eſt, vt Iulianus ſcribit: & niſi in ſolidum defendatur, permittendum mihi eſt in bona quæ habuit mitti.

3 ¶ Item cum ciuitas amiſſa eſt, nulla reſtitutionis æquitas eſt aduerſus eum, qui amiſſis bonis, & ciuitate relicta nudus exulat.

De naturali obligatione. De dotis actione.

8. *Gaius* libro 4. ad Edictum Prouinciale.

EAs obligationes, quæ naturalem præſtationem habere intelliguntur, palam eſt capitis deminutione non perire *d*: quia *e* ciuilis ratio *e* naturalia iura corrumpere non poteſt *f*. itaque de dote actio, quia in bonum & æquum concepta eſt *g*, nihilominus durat etiam poſt capitis deminutionem.

9. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

VT quandoque mancipata agat *h*.

De annuo legato.

10. *Modeſtinus* lib. 8. Differentiarum.

LEgatum in annos ſingulos *i*, vel menſes *k* ſingulos *k* relictum, vel ſi habitatio legetur, morte quidem legatarij legatum intercidit, capitis deminutione tamen interueniente, perſeuerat: videlicet quia tale *l* legatum in *m* facto potius, quam in iure, conſiſtit *n*.

Genera cap. diminutionum.

11. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

CApitis deminutionis tria *o* genera ſunt *p*: maxima, media, minima. Tria enim ſunt, quæ habemus, libertatem, ciuitatem, familiam. Igitur cum omnia hæc amittimus, hoc eſt libertatem & ciuitatem, & familiam, *maximam* eſſe capitis deminutionem: cum vero amittimus ciuitatem, libertatem retinemus, *mediam* eſſe capitis deminutionem: cum & libertas, & ciuitas retinetur, familia tantum mutatur, *minimam* eſſe capitis deminutionem conſtat *q*.

EX QVIBVS CAVSIS MAIORES viginti quinque annis in integrum reſtituuntur *r*.

TIT. VI.

Commendatio. 1. verba edicti, cuius ſunt capita quatuor.

Vlpianus lib. 12. ad Edictum.

HVius edicti cauſam nemo non iuſtiſſimam eſſe confitebitur. Læſum enim ius per id tempus, quo quis reipublicæ *s* operam dabat, vel aduerſo caſu laborabat corrigitur; nec non & aduerſus eos ſuccurritur, ne vel obſit, vel proſit, quod euenit.

1 ¶ Verba autem edicti talia ſunt: *Si cuius quid de bonis t, cum is metu u, aut ſine dolo malo x, reipublicæ cauſa abeſſet, inve vinculis y, ſeruitute z, hoſtiumque poteſtate eſſet a, ſiue cuius actionis eorum cui dies exiſſe dicetur b. ¶ Item ſi quis quid vſu ſuum feciſſet, aut quod non vtendo amiſit, conſecutus c, actioneve qua ſolutus ob id, quod dies eius exierit cum abſens non defenderetur, inve vinculis eſſet, ſecumve agendi poteſtatem non faceret, aut cum eum inuitum in ius vocari non liceret, neque defenderetur: cumve magiſtratus de ea re appellatus eſſet, ſiue cui per magiſtratus ſine dolo ipſius actio exempta eſſe dicetur: earum rerum actionem intra annum †, quo primum de ea re, experiundi poteſtas erit, dabo. ¶ Item ſi qua alia mihi iuſta cauſa eſſe videbitur, in integrum reſtituam: quod eius per leges, plebiſcita, ſenatuſconſulta, edicta, decreta principum, licebit.*

De vſu huius edicti. 1. Interpretatio primæ partis. & primò de abſentibus metus cauſa.

2. *Calliſtratus* lib. 2. Edicti monitorij.

HOc edictum *h* quod ad eos pertinet, qui eo continentur, minus in vſu frequentatur: huiuſmodi enim *i* expoſitis perſonis extra ordinem ius dicitur ex ſenatuſconſultis, & principalibus conſtitutionibus *k*.

1 ¶ Hoc

---

a l. ult. ff. 36. & ſi. Theoph. adde Faber in Prouinciis. 46. Baſil. 2.
b Capitis minutio, Græcis eſt, μεταβολὴ κατάστασεως ... 46. Eclog. 3. vt lib. 16. tit. 2. c. 13.
c at non eodem modo ſtatus permutatio eſt capitis diminutio: quia filios morte patris ſtatum mutat, non tamen capite minuuntur: l. ſi ſed. de S.C. Maced.
d i. ad minimas.
e Creditori in debitorem qui minimam capitis diminutionem paſſus ſit reſtituitur actio: at non in eum qui maximam vel mediam.
f eſt hæc capitis diminutio media.
g hæc maxima capitis diminutio eſt. l. 7. §. penult. inf. eodem.
h v. l. 8. ſ. eodem.
i Cur ita? colligo ex §. in pluribus inſt. de adopt.
k l. 7. §. 1. inf. eo.
l id eſt, ciſe poteſt, arg. l. 21. inf. de ſolutionibus, † al. capite.
m §. ſed. hodie. Inſt. de adopt. nomine adoptatis adſumpto. Dion. 46. Appian. 3. Vopiſc. in Aurel. Claud. Panegy. 6. Mamertin.
n vid. l. ult. C. de adop.
o Iure ciuili pro nullis habentur ſerui, l. 32. de reg. iur. mortuis comparantur. l. 59. in fin. inf. de cond. & demonſt. quadrupedibus. l. 2. §. 2. ſ. ad leg. Aquil. nullam perſonam habent, ſiue caput ...; nullum miniſterium patiuntur. ... nihil ſibi adquirunt, ſed domino. l. 79. inf. de adquir. hered. ... habebant connubium, l. 3. C. de incenſib. ... interdum ſeruis ... vulgariter ... ob violatum contubernium adulterij crimine accuſari non poſſunt. l. 24. C. de adult.

p ... vt primum manumiſſus eſt. Heri ſeruus hodie liber. q media. r De aqua & igni interdictis & interdictione, dixi ad l. 2. §. ... inf. de leg. 3. s Deficere dicuntur qui ab imperio deſiſtunt & ad hoſtes ſe transferunt, quique vel ſenatuſconſulto vel lege hoſtes habiti. ... t ſed ... u ... v ... x i. de minima. y quæ ſunt iuris publici non amittuntur capitis diminutione minima. z hæc ſcil. id eſt minima. a Hoc quid eſt? Minima capitis diminutio iura hominis & familiæ eius iura priuata tantum adimit, non publica. b i. adimit ... c excepta tutela patronorum. d quæ iure ... id eſt, quæ iure agnationis proximis poſſeſſorum deferuntur. ſic Tribonianus frequenter ... in legendis notis veterum ... e Alij, ... alieno ... 3. obſ. 29.

... impedimenti hodie intra quadriennium, l. ult. C. de temp. in integ. h puta ſtudiorum ... i id eſt, ſi leges expreſſim non prohibeant ... Antoniana ... exprimit quod legibus quod more maiorum ... conceditur. Nec enim quod quiſque poteſt, id & licet ... k quo prætor edicebat de iis quæ ... tantum ... in quibus cauſis extra ordinem ius dicitur ... vt reſtituantur non ex edicto ... principe vel ſenatu ... p vt generaliter dicerent ... dabitur reſtitutio ... Alteri ... vel ſi cui per abſentiam nocitum ſit ...

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Hoc autem capite adiuuantur in primis hi, qui metus cauſa abfuiſſent, ſcilicet ſi non ſuperuacuo timore deterriti abfuiſſent.

De metu.

3. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

Metus autem cauſa abeſſe videtur, qui ex iuſto timore mortis, vel cruciatus corporis conterritus abeſt; & hoc ex affectu eius intelligitur. Sed non ſufficit quolibet terrore abductum timuiſſe; ſed huius rei diſquiſitio iudicis eſt.

De abſentibus reip. cauſa: & de dolo.

4. *Calliſtratus* lib. 2. Edicti monitorij.

Item hi, qui reipublicæ cauſa, ſine dolo malo abfuiſſent.

¶ *Dolum malum* eò pertinere accepi, vt qui reuerti poteſt, neque reuerteretur, in eo, quod per id tempus aduerſus eum factum eſt, non adiuuetur: veluti ſi alterius grandis commodi capiendi c gratia id egerit d, vt reipublicæ cauſa abeſſet, " & " reuocatus ab iſto priuilegio e.

De his qui Romæ dant reip. operam.

5. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

Et qui data opera, & ſine lucro hoc affectauerit, vel qui maturius profectus eſt, vel ſeris feratis cœpit reipublicæ cauſa abeſſe. Sed hæc affectio doli refertur, "non" ad reipublicæ cauſa abſentes refertur, "non" etiam ad eum, qui metus cauſa; quoniam nullus metus eſt, ſi dolus intercedit.

1 ¶ Sed qui Romæ, reipublicæ h cauſa ſi operam dant, reipublicæ cauſa non abſunt.

6. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

Vt ſunt magiſtratus g.

De militibus.

7. *Vlpianus* libro 12. ad Edictum.

Milites planè, qui h Romæ militant pro reipublicæ cauſa abſentibus habentur i.

De legatis municipiorum.

8. *Paulus* lib. 3. Breuiorum.

Legatis k quoque municipiorum ſuccurritur ex principum Marci, & Commodi conſtitutione.

De vinctis.

9. *Calliſtratus* lib. 2. Edicti monitorij.

Succurritur etiam ei, qui in vinculis l fuiſſet, quod non ſolum ad eum pertinet, qui publica cuſtodia coercetur: ſed ad eum quoque, qui à latronibus aut prædonibus, vel potentiore vi oppreſſus, vinculis coercebatur *.

¶ *Vinculorum* autem appellatio latius accipitur: nam etiam incluſos, veluti latumiis m, vinctorum numero haberi placet n: quia nihil intereſt, parietibus, an compedibus teneatur. Cuſtodiam autem ſolam publicam accipi Labeo putat.

10. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

In eadem cauſa ſunt, & qui o à militibus, ſtatoribuſque p, vel à municipalibus miniſteriis aſſeruantur, ſi probauerint rei ſuæ ſupereſſe non potuiſſe.

¶ In vinculis autem etiam eos accipimus, qui ita alligati ſunt, vt ſine q dedecore in publico comparere non poſſint r.

De eo qui eſt in ſeruitute.

11. *Calliſtratus* lib. 2. Edicti monitorij.

Ei quoque ſuccurritur, qui in ſeruitute fuerit, ſiue bona fide ſeruiat homo liber, ſiue detentus ſit.

De eo qui de ſtatu ſuo litigat.

12. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

Is autem, qui de ſtatu ſuo litigat, ex quo lis inchoata eſt ſ, hoc edicto non continetur: tandiu igitur in ſeruitute eſſe videtur, quandiu non eſt eiuſmodi lis cœpta.

De eo qui liber & heres ſcriptus eſt. 1. De filiofamilias.

13. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

Rectè Labeo ait eum: non contineri, qui liber & heres in ſtitutus ſit, antequam ſit heres t: quia nec bona habeat, & prætor de liberis hominibus loquatur.

1 ¶ Puto tamen filiumfamilias in caſtrenſi peculio pertinere ad hoc edictum.

De captiuis & transfugis.

14. *Calliſtratus* lib. 2. Edicti monitorij.

Item ei ſuccurritur u, qui in hoſtium poteſtate fuit, id eſt ab hoſtibus captus. Nam transfugis y nullum credendum eſt beneficium tribui, quibus denegatum eſt poſtliminium. Poterant tamen, qui in hoſtium poteſtate eſſent, illa parte edicti contineri, qua loquitur de his, qui in ſeruitute fuerint.

De poſtliminio in rem ſi vel apud hoſtes deſunctus. 1. De nato apud hoſtes. 2. Si damni infecti miſſum ſit in ædes militis. 3. Si actionis dies poſt reditum exierit.

15. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

Ab hoſtibus "autem" captis, poſtliminio reuerſis ſuccurritur, aut ibi mortuis qui per procuratorem habere poſſunt, cum aliis ſupra ſcriptis "etiam" per procuratorem a poſſit ſubueniri: præter eos, qui in ſeruitute detinentur. b. Ego autem, etiam nomine eius, qui hoſtium poteſtate c eſt, ſi curator d (vt plerumque) fuerit bonis conſtitutus, auxilium competere exiſtimo.

1 ¶ Non minus autem ab hoſtibus capto, quàm ibi e nato, qui poſtliminium habet, ſuccurſum videtur.

2 ¶ Si damni infecti miſſus ſit in ædes militis ſi quidem præſente eo iuſſit prætor poſſideri, non reſtituitur f: ſin vero abſente eo, dicendum ſubueniri ei debere.

3 ¶ Sed quod ſimpliciter prætor edixit, poſſeſsio, ita accipiendum eſt: vt ſi inchoata ſit bonæ fidei poſſeſſoris detentatio g ante abſentiam, finita autem reuerſo, reſtitutionis auxilium locum habeat, non quandoque, ſed ita demum ſi intra modicum tempus h quàm rediit, hoc contigit: id eſt ſi, dum hoſpitium quis conducit i, ſarcinulas componit, quærit aduocatum k: nam eum qui differt reſtitutionem, non eſſe audiendum Neratius ſcribit.

16. *Paulus* libro 12. ad Edictum.

Non enim negligentibus ſubuenitur l, ſed neceſſitate rerum impeditis m. Totumque iſtud arbitrio prætoris temperabitur: id eſt, vt ita demum reſtituat, ſi non negligentia, ſed temporis anguſtia non potuerunt litem conteſtari.

Aduerſus quos miles reſtituitur. 1. Si aduerſus conditionem non impleuit.

17. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

Iulianus libro quarto ſcribit, non ſolum aduerſus poſſeſſorem hereditatis ſuccurrendum militi, verum aduerſus eos quoque, qui à poſſeſſore emerunt n, vt vindicari res poſſint, ſi miles hereditatem agnouerit: quòd ſi non agnouerit, ex poſt facto vſucapionem profeciſſe manifeſtatur.

1 ¶ Eum o quoque cui ſic legatum ſit "vel" ſi annos ſingulos, quibus in Italia eſſet: reſtituendum, et capit, atque ſi in Italia fuiſſet p, & Labeo ſcribit, & Iulianus libro quarto, & Pomponius libro trigeſimo primo probant: non enim dies actionis exit, vbi q prætoris auxilium neceſſarium erat, ſed conditio r ſi a cauſa eſt.

De damno & lucro.

18. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

Sciendum eſt, quòd in his caſibus reſtitutionis auxilium maioribus damnis, in quibus rei duntaxat perſequendæ gratia queruntur: non cùm & lucri ſ faciendi ex alterius pœna, vel damno, auxilium ſibi impertiri deſiderant t.

De poſſeſsione & vſucapione.

19. *Papinianus* libro 3. Quæſtionum.

Denique ſi emptor prius, quam per vſum u ſibi adquireret, ab hoſtibus captus ſit: placet interruptam poſſeſsionem x poſtliminio non reſtitui: quia hæc y ſine poſſeſſione non conſiſtit: poſſeſsio autem plurimum facti z habet: cauſa verò facti non continetur a poſtliminio b.

20. *Idem* lib. 13. Quæſtionum.

Nec c vtilem actionem ei tribui oportet: cum ſit iniquiſſimum auferre domino, quod vſus d non abſtulit: neque enim intelligitur amiſſum e, quod ablatum alteri non eſt.

Ratio ſecundæ partis edicti. 1. Clauſula prima & ſecunda partis. 2. Si abſens per ſe vel per alium vſucepit. Si defenſus exiſtit vel non. 3. Quid ſi non defendi.

21. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

Item ait prætor: *ſi quis vſu ſuum feciſſet: aut, quod non vtendo ſit amiſſum, conſecutus; actioneve qua ſolutus ob id, quod dies eius exierit, cùm abſens non defenderetur.* Quam clauſulam prætor inſeruit: vt quemadmodum ſuccurrit ſupra ſcriptis perſonis, ne capiantur: ita & aduerſus ipſas ſuccurrit, ne capiant f.

1 ¶ Et erit notandum, quòd plus g prætor expreſſit, cum aduerſus eos reſtituit, quam cum ipſis ſub-

Marginal notes (left column):

vel ad abſentem non equatur.

a ſiquidem mina ſufficientes faciunt iuſtum metum. vide l. pen. l. de eod. tit.

b Definitio metus abſentis.

c l. 36. l. 42. ſupr. vt mercator.

d Affectata abſentia Reipublicæ cauſa, abſenti non prodeſt.

e quod cauſæ competit, non perſonæ.

f v. l. 1. C. qui milit.

g vrbani an & alij. l. 31. 32. ſupr. eod.

h Atqui Romæ præſentes ſunt? hæc præſentia pro abſentia intelligitur. Roma abeſt ſingulari iure iis qui Romæ militant.

i quia etiam Romæ in eadem agunt, & ea ſunt conditione, vt quolibet momento proficiſci eos oporteat, & ita deſtinatione animi, abſentes intelliguntur. 1. Zaſ.

k vide l. 2. C. eod.

l v. l. 12. l. 28. ſupr. quod metus cauſ.

m ita legitur in l. 1. §. de ordinarijs. lapidicinis, Seneca 9. declam. & 5. controuerſ. alij Latumias legunt. v. Cuiac. 6. obſ. 7. & ita apud Feſtum, Plautus verò in captiuis. Latomias. In Latumiis plerumque carcer erat. Ælian. 12. De Latumiis Syracuſanis à Dionyſio conſtitutis, v. Aelian. 12. Plutarc. 2. de fortun. Alex. & in apop. Thucidides 7.

n & eos qui ſub iuramento vel ſatiſdatione ſunt. l. 28. §. 2. l. eadem. v. l. 216. ſup. verb. ſign.

o v. quæ notaui ad l. 2. §. de in ius vocando.

p v. quæ notaui l. 4. §. de off. proconſ.

q infamia eſt, alligatum vinculis & catenatum in publico procedere vel ire, idem & catenatis, de cuſtodia reorum. huiuſmodi enim neceſſitas inuitabilis dicitur. vide l. 21. §. de aedil. edicto. fugere eodem modo non cogitur vt appareat, ſi decorus ei fuerit fugere. Fugere, ignominiæ & animi abiecti nota eſt.

r quales ſunt hi qui compedibus aut manicis vincti. Ea autem impoſſibilia cenſentur quæ non niſi cum dedecore fieri poſſunt, vide l. 15. ſup. de condit. inſtit.

ſ id eſt ordinata, vide l. 14. inf. de liberali.

t ſeruum ſcilicet.

u idem, ante mortem teſtatoris, §. 1. Inſt. de her. qualit.

x l. 3. inf. de adquir. poſſeſs.

y v. l. 19. §. transfuga inf. de captiuis.

Marginal notes (right column):

z bonis conſtitutum qui agat & conueniatur. Zaſ.

b l. 15. §. de procur. c id eſt, captus ab hoſtibus. Alciat. lib. 35. Aug. 4. Emendat. 10. §. 11. inf. de captiuis.

d v. l. 6. §. in bonis de tutor. l. 3. C. de captiuis.

e l. 15. inf. de captiuis.

f miles domi præſens, habetur pro pagano. v. l. vlt. C. de teſtam. milit. §. 1. inf. de milit. teſt.

g al. detentio, id eſt, poſſeſſio, & ita ſumitur l. 5. inf. de inpenſis in res dotales. vbi dixi.

h Modica temporis mora hic definitur: adde l. 71. §. 2. inf. de leg. 1.

i v. l. 5. 1. inf. de vſufr.

k v. l. 25. in fin. inf. eod. hæc qui facit neque moram committit, neque ſuam cauſam neque cauſam negligit.

l v. l. 24. in fin. inf. quæ in fraud. credit. l. 27. in f. §. eo. l. 63. §. penult. §. ad Trebell.

n eodem penè lumine minores viuntur. l. 13. in f. l. 15. §. ſuperior.

o militem ſolliciet. idem in doctore abſente reipublicæ cauſa, reſpectu ſalarij ſui, tradit Bart. facit l. 14. Cod. de prox. ſacr. ſcriniorum. vide Bart. ſingular. 446. p 41. 43. §. eod. tale legatum non vnum eſt ſed multiplex. Tot enim legata ſunt, quot anni ſunt: & ideo dies in hac ſpecie non cedit quibus annis legatarius non fuit in Italia. q legunt alij v. l. 2. ſed, &c.

r quæ a lictia erat ſuper hæredis, quam impleri per hæredem non potuit, ſed per alia legatarij impedimenta. vide l. 8. in f. inf. de cond. & demonſt.

ſ Lucrum ex alterius pœna vel damno facere, aut ad id reſtitui nemo debet, vt hic. 20. Bald. 5. 6. in fin.

t Reſtitutio non u conceditur,

concedi, vt quis lucretur cum damno alterius. Zaſius.

aut per vſucapionem. vide l. 20. inf. eod.

x id eſt, vſucapionem. v. l. 30. inf. eod. & ita legendum monet Faber 2. ſemeſtr. 25. vt ſit ſenſus. Nam alias ſatis durum loquendi genus eſt dicere, poſſeſsionem ſine poſſeſſione conſiſtere.

y id eſt præſcriptio. vera tres regulas ſequentes. Bart.

z l. 19. infra de adquir. poſſeſs. Imo plurimum iuris. l. 49. ſupr. de adquir. poſſeſs.

a l. 23. §. 1. l. eod. l. 27. §. 1. l. de adquir. poſſeſs. l. 12. l. 23. l. 46. inſtitue l. de vſucap. l. 12. §. 2. l. de captiuis.

b de poſtliminio. vide l. 19. §. de captiuis.

c Imò vtilem. l. 23. §. 2. l. eod.

d id eſt, vſucapio. vt l. 28. §. 8. l. ad Trebell.

e Primus dominus dominium non amittit niſi alteri adquiratur. Bart.

f l. 22. §. 1. l. eod. l. 140. §. de reg. iur.

g Reſtituere plus eſt quàm ſubuenire. adde l. vltim. inſra de legitimis tut. iuuenib.

Universidad Rey Juan Carlos

uenit: nam hic non certas perſonas enumerauit, aduerſus quas ſubuenit, vt ſuprà: ſed adiecit clauſulam, qua omnes qui abſentes non defenduntur complexus eſt.

2 ¶ Hæc autem reſtitutio locum habet: ſiue per ſe, ſiue per ſubiectas ſibi perſonas vſu adquiſierint, qui abſentes non a defendebantur, & ita ſi nemo eorum b erat defenſor. Nam ſi fuit procurator: cùm habueris, ſiue conuenias, non debet inquietari c.

¶ Cæterum, ſi non exiſtebat defenſor æquiſſimum erat ſubueniri: eo e potius, quod eorum f qui non defenduntur, ſi quidem latitent, prætor ex edicto pollicetur d, in bona eorum mittere, vt ſi res exegerit etiam diſtrahantur: ſi verò non latitent, licèt non defendantur, in bona tantum e mitti.

3 ¶ Defendi autem non ſe videtur, cuius ſe defenſor ingerit f: ſed qui requiſitus ab actore non (eſt) defenſioni defuturus. Planeque defenſio g accipietur, ſi & iudicium non detrectetur, & iudicatum h ſolui ſatiſdetur.

1. Collatio primæ & ſecundæ partis edicti. 2. De furioſis, infantibus, & ciuitatibus.

22. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

ERgo ſciendum eſt, non aliter hoc edictum locum habere i, quam ſi amici eius interrogati fuerint an defendant: aut ſi nemo ſit, qui interrogari poteſt k. Ita enim abſens defendi non videtur, ſi actor vltro interpellat, nec quiſquam defenſioni ſe offerat: eaque teſtatione complecti oportet.

1 ¶ Sicut igitur l damno eos adfici non vult, ita m lucrum facere non patitur n.

2 ¶ Quod o edictum etiam ad furioſos, & infantes p, & ciuitates q pertinere Labeo ait.

1. De vinculis. 2. De captiuis. 4. De eo qui ſeruum agendi poteſtatem non facit.

23. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

AIt prætor, *ſiue quis in vinculis eſſe, ſiue ſecum agendi poteſtatem non faceret*, r hæc perſona merito adiecta eſt: fieri enim poterat, vt quis in vinculis præſens eſſet, vel in publica, vel in priuata vincula ductus. nam & eum, qui in vinculis eſt ſi modò non ſit in ſeruitute r, poſſe vſu adquirere conſtat. Sed & ſi is qui in vinculis eſt, defendatur, ceſſat reſtitutio.

1 ¶ Is autem, qui apud hoſtes eſt, nihil per vſum ſibi adquirere poteſt, nec cœptam poſſeſſionem poteſt implere, dum eſt apud hoſtes. hoc amplius, nec poſtliminio reuerſus recuperabit per vſum dominij adquiſitionem ſ.

2 ¶ Item ei, qui per captiuitatem fundi poſſeſſionem, vel vſumfructum quaſi poſſeſſionem amiſit, ſuccurrendum eſſe, Papinianus ait: & fructus u quoque medio tempore ab alio ex vſufructu perceptos debere captiuo reſtitui, æquum putat.

3 Hi planè, qui fuerint in poteſtate captiui, vſu rem adquirere poſſunt x ex re peculiari: & æquum erit ex hac clauſula præſentibus, id eſt, qui non ſunt in captiuitate y ſubueniri: ſi, cum non defenderentur, vſucaptum quid ſit. Sed & ſi dies actionis quæ aduerſus captiuum competebat, exierit, ſuccurretur aduerſus eum.

4 ¶ Deinde adiicit prætor, *ſeruùmue agendi poteſtatem non faceret*. vt ſi, dum hoc faciat, per vſum adquiſitio impleta, vel quid ex ſupraſcriptis contigit, reſtitutio concedatur z: meritò. nec enim ſufficit ſemper in poſſeſſionem bonorum eius mitti: quia a ſi interdum ſpecies eſſe poteſt, vt in bonis latitantis mitti non poſſit, aut non latitet: ſiue enim, dum aduocationes poſtulat b, diem exiſſe: vel dum alia mora iudicij contingit.

24. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

SEd & ad eos pertinet, qui conuenti fruſtrantur a & qualibet tergiuerſatione, & ſolertia efficiunt, ne cum ipſis agi poſſit.

25. *Gaius* lib. 4. ad Edictum Prouinciale.

QVod quidem ſimili modo ad eum quoque pertinere dicemus: qui b non fruſtrandi gratia id fecerit: ſed quòd multitudine rerum diſtringeretur.

1. De Relegato. 2. De his qui iudicis aut ſuo nomine in ius vocari nequeunt. 3. Interpretatio verborum. Neque defenderetur. 4. Si cui per magiſtratum. 5. Actio exempta ſit. 6. Siue dolo malo ipſius 7. De ferijs. 8. Si aduerſus vſucapientem. 9. Interpretatio generalis partis edicti.

26. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

SEd & ſi per prætorem c, ſteterit, reſtitutio indulgebitur.

1 ¶ Aduerſus relegatum reſtitutionem faciendam ex generali clauſula d Pomponius ait: ſed non & ipſi concedendum quia e potuit procuratorem relinquere: ex cauſa tamen puto etiam ipſi ſuccurrendum f.

2 ¶ Ait prætor, *aut cùm eum inuitum in ius vocare non liceret*, g *neque defenderetur*. hæc clauſula ad eos pertinet, quos h more maiorum ſine fraude c in ius vocare non licet, vt conſulem, prætorem, cæteróſque, qui imperium poteſtatémve quam habent. Sed nec ad eos pertinet hoc edictum, quos prætor prohibet ſine permiſſu ſuo d vocari: quoniam aditus potuit permittere: patronos puta & parentes.

3 ¶ Deinde adiicit, *neque defenderetur*: quod ad omnes ſupraſcriptos pertinet, præterquam ad eum, qui abſens quid vſucepit: quoniam planè ſuprà de eo cautum eſt.

4 ¶ Ait prætor, *ſiue cui per magiſtratus e, ſiue dolo malo ipſius actio exempta eſſe dicetur*: hoc quò, vt ſi per dilationes iudicis effectum ſit vt actio eximatur, fiat reſtitutio. Sed & ſi magiſtratus copia non fuit, Labeo ait reſtitutionem faciendam. Per magiſtratus autem factum ita accipiendum eſt, ſi ius non dixit: alioquin ſi, cauſa cognita, ſi denegauit actionem, reſtitutio ceſſat, & ita Seruio videtur.

¶ Item f per magiſtratus factum videtur, ſi per gratiam g, aut ſordes h magiſtratus ius non dixerit: & hæc pars locum habebit: nec non & ſuperior, *ſeruùmue agendi poteſtatem non faciat*. nam id egit litigator, ne ſecum ageretur, dum iudicem corrumpit i.

5 ¶ *Actio exempta* ſic erit accipienda, ſi deſijt agere poſſe.

6 Et adiicitur *ſiue dolo malo ipſius*: videlicet vt ſi dolus eius interueniat, ne ei ſuccurratur: ipſis enim delinquentibus prætor non ſubuenit k.

¶ Proinde ſi, dum vult apud ſequentem prætorem agere, tempus fruſtratus eſt, non ei ſubuenietur.

¶ Sed & ſi, dum decreto prætoris non obtemperat, iuriſdictionem ei denegauerit l, non eſſe eum reſtituendum Labeo ſcribit. ¶ Idémque ſi ex alia ulla cauſa non fuerit ab eo auditus.

7 ¶ Si feriæ extra m ordinem n ſint indictæ, ob res pulchrè proſperè geſtas, vel in honorem principis & propterea magiſtratus ius non dixerit: Gaius Caſſius nominatim edicebat o, reſtituturum ſe: quia per prætorem videbatur factum, ſolemnium p enim feriarum rationem haberi non debere: quia q proſpicere eas potuerit, & debuerit actor, ne in eas incidat: quod verius eſt: & ita Celſus libro ſecundo Digeſtorum ſcribit. Sed cùm feriæ tempus eximunt, reſtitutio duntaxat ipſorum dierum facienda eſt, non totius temporis: & ita Iulianus libro quarto Digeſtorum ſcribit: ait enim, reſciſſionem vſucapionis ita faciendam, vt hi dies reſtituantur, quibus actor agere voluit, & interuentu feriarum impeditus eſt.

8 ¶ Quotiens per abſentiam quis non toto tempore aliquem excluſit: vt puta rem tuam poſſedit, vno minus die ſtatuto in vſucapionibus tempore: deinde reipublicæ cauſa abeſſe cœpi: reſtitutio aduerſus me vnius r diei facienda eſt.

9 ¶ Item (inquit prætor) *ſi qua alia mihi iuſta cauſa videbitur in integrum reſtituam* ſ.

¶ Hæc clauſula edicto inſerta eſt neceſſariò: multi t enim caſus euenire potuerunt, qui deferrent reſtitutionis auxilium: nec ſingulatim enumerari potuerunt, vt quotiens æquitas reſtitutionem ſuggerit, ad hanc clauſulam erit deſcendendum u: vt puta legatione quis pro ciuitate functus eſt: æquiſſimum eſt eum reſtitui x, licet reipublicæ cauſa non abſit: & ſæpiſſimè conſtitutum eſt, adiuuari eum debere, ſiue habuit y procuratorem, ſiue non.

¶ Idem puto, & ſi teſtimonij z cauſa ſit euocatus ex qualibet prouincia, vel in vrbem, vel ad principem: nam & hic ſæpiſſimè eſt reſcriptum ſubueniri.

¶ Sed & his, qui cognitionis b gratia, vel appellationis c peregrinati ſunt, ſimiliter ſubuentum.

¶ Et generaliter d quotieſcunque quis ex e neceſſitate non f ex voluntate abfuit: dici oportet, ei ſubueniendum.

De lucro & damno.

27. *Paulus* Lib. 12. ad Edictum.

ET ſiue quid amiſerit, vel lucratus non ſit, reſtitutio facienda eſt, etiamſi nō ex bonis quid amiſſum ſit

---

a Cur? quia ſi abſens defenſorem habuit per quem defenderetur, nihil imputandum erit quod eius defenſorem non interpellauerim.
b Baldus hinc colligit, citationem & iudicium à procuratore poſſe incipere l. 3. ſ. l. in fi. ſ. de alimentis.
c id eſt, locus eſt hic potius reſtitutioni quam miſſioni in poſſeſſionem: quia poteſt euenire vt aduerſario nulla bona ſint: deinde per miſſionem non continuò quis ſuum debitum conſequitur.
d vide l. 7. ſ. prætor ait. l. quib. ex cauſ. in poſſeſſ.
e ſine diſtractione.
f vide l. 25. ſ. de procurat.
g & vide l. 5. [illegible]
h vide l. 130. ſ. 1. de reg. iur.
i nec quem verè contumacem cenſeri. [illegible]
k nec prius ad ſecundum decretum peruenitur. [illegible]
l primo capite huius edicti.
m ſecundo ſcilicet capite.
n vide l. 17. ſ. eo.
o caput edicti ſecundum.
p vide l. 2. C. [illegible]
q vide l. 4. C. eod.
r nec enim poſſidere intelligitur, qui ipſe poſſidetur. l. 30. in fin. ſ. de adquir. rer.
ſ id eſt, nec adquirit, nec retinet, nec recuperat. vide l. 19. in fi. ſ. eod.
t Imò non [illegible] l. 19. ſ. eod. hic reſtituitur ad poſſeſſionem & fructus ne ſit in damno, ibi verò non reſtituitur ad poſſeſſionem alienam: & ſic ad lucrum.
u l. 18. in fi. ſ. eod.
x l. aquam fructus ſ. de vſufr.
y qui non patitur ſecum litem conteſtari, & eo nomine, quid quæſierit, contra eum reſtitutio conceditur. Bart.
z l. 27. in fin. ſ. eod. [illegible] C. de dilationibus vide l. 21. ſ. de vſuris. & ita dilatio peti poteſt propter aduocati abſentiam [illegible].
a caſus enim puniuntur l. vlt. ſ. 1. ſ. de procurat.
b refer ad hunc locum l. 29. ſ. de [illegible].
c vide ſ. 2. iuſ. eod.
d ſecundi capitis huius edicti.
e in eo enim ipſi concedendum ex primo capite huius edicti, vide quæ ſcrip. [illegible] ad l. 1. infra de diuerſis & temporalibus præſcript.
f l. 40. in fi. infra, eod.

a l. 2. ſ. de in ius vocando. [illegible] & conſentientes in ius vocari poſſunt, Doc. d. l. 2.
b alij legere quos inter magiſtratus.
c id eſt, non impune, l. 1. ſ. [illegible] Fabia, l. 35. ſ. de ſolut. [illegible] & quidem ſine pœna [illegible] vide l. 2. & pen. ſ. de in ius vocando.
d l. 4. d. tit.
e In prin. l. eod. l. 1. ſ. eod.
f vt ſ. 5. [illegible] ſed eiſ. l. eod.
g vt l. 67. ſ. [illegible]
h Id eſt, etiamſi [illegible] in ſententia ipſe iudex [illegible]
i & ideo quis [illegible]
k l. 134. in fi. ſ. de reg. iur.
l Contumacia ſeu inobedientia [illegible]
m Extra ordinem indictæ feriæ, [illegible]
n l. repentinæ, l. 4. C. de feriis. Huiuſmodi feriæ, Imperiales dicuntur. l. 4. C. de feriis.
Olim imperatoriæ, quod imperarentur ſeu indicerentur à ſolis conſulib. aut prætoribus, d. l. 4.
o Cur? quia [illegible] feriæ [illegible] & per prætorem magis impediri [illegible] Ad eum modum, elapſo [illegible] vide [illegible] regula 185.
p l. 3. C. de [illegible]
q Culpa eſt autem non prouidere quod prouideri oportuit l. 31. inf. ad Aquiliam.
r Vſucapione reſciſſa, etiam tempus abſentiæ reſtituitur. Bart.
ſ l. 10. [illegible] de longi temp.
t Generaliter omnes qui neceſſitate abſunt, reſtituuntur in his cauſis, vbi damnum faciunt, verùm & vbi non lucrantur, [illegible]
u vide l. 11. ſ. de legibus.
x vide l. 2. ſ. eod.
y Immo ſi habuit non reſtituetur, l. 39. inf. eod.
z In eo vt differat à legato principis, vide Cuiacium obſ. 14.
a l. 2. ſ. 3. inf. de iudiciis.
b ad principem l. vlt. ſ. 1. ſ. quod metus cauſa.
c l. 1. inf. cum qui appellauerit.
d adde de iuſtis cauſis, l. 3. C. de [illegible]
e l. 10. C. quomodo & quando iudex.
f Abſentia alia eſt neceſſaria & priuilegiata, vt militum: alia probabilis tantum ſed tamen priuilegiata, vt ſtudiorum & ſtudioſorum cauſa: alia voluntaria & probabilis, non tamen priuilegiata, vt mercatorum: alia neceſſaria, improbabilis & odio digna, vt damnatorum.
g Lucri & ad lucrum etiam datur reſtitutio maioribus, ex iuſta cauſa ſed neceſſitate abſentibus.

De

Universidad Rey Juan Carlos

1. *De abſentia probabili, velut ſtudiorum cauſa.* 2. *De eo qui eſt ſub cuſtodia ſeu ſolutione.* 3. *Interpretatio verborum quod eius, 3. De eo qui ſæpius abfuit.* 4. *Si is qui in prouincia domicilium habet, Romæ ſit.* 5. *De reſciſſoria actione & de exceptione.* 6. *Et in ſtudiis.*

28. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

NEc non & ſi quis de cauſa probabili abfuerit deliberare debet prætor, an ei ſubuenire debeat, puta ſtudiorum a cauſa, forte, procuratore ſuo defuncto: ne decipiatur per militiam b abſentiæ cauſam c.

1 ¶ Item ſi quis nec in cuſtodia nec in vinculis ſit, ſed in ſtationariorum ſatiſdatione, & dum propter hoc recedere non poteſt d, captus ſit, reſtituetur, & aduerſus eum dabitur reſtitutio.

2 ¶ *Quod eis, inquit prætor per leges, plebiſcita, ſenatus conſulta, edicta, decreta Principum licebit*, quæ clauſula non illud pollicetur, reſtituturum, ſi leges permittant: ſed e ſi leges non prohibeant.

3 ¶ Si quis ſæpius f reipublicæ cauſa abfuit: ex nouiſſimo reditu tempus reſtitutionis eſſe ei computandum, Labeo putat. Sed ſi omnes quidem abſentiæ annum colligant, ſingulæ minus anno: vtrum annum ei damus ad reſtitutionem, an vero tantum temporis, quantum nouiſſima eius abſentia occupauit, videndum? & puto annum dandum g.

4 ¶ Si cum in prouincia domicilium haberet, eſſet autem in vrbe, an mihi annus cedat, quaſi experiundi poteſtatem habeam? Et ait Labeo, non cedere. Ego autem puto, hoc ita verum, ſi h *eius remouendi, damnum* aduerſarius habuit k: ſin minus, videri eſſe experiundi poteſtatem: quia & Romæ l conteſtari litem poteſt.

5 ¶ Exemplo m reſciſſoriæ actionis etiam exceptio, ei, qui reipublicæ cauſa abfuit, competit: forte ſi res ab eo poſſeſſionem n nacto vindicetur.

6 ¶ In actione reſciſſoria o quæ aduerſus militem p competit, æquiſſimum eſſe Pomponius ait, eius quoque temporis, quo abſens defenſus non eſt, fructus q eum præſtare. Ergo r & militi debebunt reſtitui. Vtrinque ſ actio erit.

29. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum.

VIdelicet ne cui officium publicum t vel damno u vel compendio ſit.

Si aduerſus vſucapionem. 1. *& reſciſſoriam & ſtatuendum.*

30. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

CVm miles, qui vſucapiebat, deceſſerit: & heres compleuerit vſucapionem: æquum eſt reſcindi quod poſtea vſucaptum eſt: et eadem in heredibus, qui in vſucapionem ſuccedunt, ſeruanda ſunt, *quia poſſeſſio x defuncti y quaſi iuncta, deſcendit ad heredem* z: & plerumque nondum hereditate adita completur.

1 ¶ Si is, qui reipublicæ cauſa abfuit, vſucepit, & poſt vſucapionem alienauerit rem: reſtitutio facienda erit a. & licet ſine dolo abfuerit, & vſuceperit, lucro eius occurri oportet.

¶ Item ex reliquis omnibus cauſis reſtitutio facienda erit; veluti ſi aduerſus eum b pronunciatum ſit.

Quæ cauſa actio reſciſſoria perpetuatur.

31. *Idem* libro 21. ad Edictum.

SI c is cuius rem vſucepit reipublicæ cauſa d abſens, poſſeſſionem ſuæ rei ab illo vſucaptæ nactus ſit: & ſi poſtea amiſerit, non temporalem, ſed e perpetuam f habet actionem.

De eo qui nondum prouinciam acceſſit, aut ex ea receſſit.

31. *Modeſtinus* lib. 9. Regularum.

ABeſſe reipublicæ cauſa intelligitur & is, qui ab vrbe g profectus eſt, licet nondum prouinciam excesſerit h. ſed is, qui exceſſerit: donec in Vrbem i reuertatur, & hoc ad proconſules legatoſque eorum, & ad eos, qui prouinciis præſunt: procuratoreſve k principum, qui in prouinciis tenentur, pertinet, & ad Tribunos militum & præfectos, & comites legatorum, qui ad l ærarium m delati, aut in commentarium principis delati ſunt.

a 7. *Athenæ.* hoc. C. *ut lite pendente.*
b quæ, quod ad minora perſonalia attinet, durat ad vicenni quinquennium. l. 1. 2. *C. qui etiam vel profeſſione.*
c videtur tamen abſens ſtudiorum cauſa pro præſente haberi, v. l. 78. §. *de leg.* 3.
d impoſſibile cenſetur, quod non niſi cum decore fieri poteſt. l. 15. §. *de cond. inſtit.*
e Permiſſum, quod non prohibitum, atque ita de priuatis delictis permiſſam eſſe tranſactionem colligunt, cum nulla lege prohibita reperiatur tranſactio, dixi l. 18. C. *de tranſact.*
f & ita plurium abſentiarum tempora iunguntur, vt ſimul reſtituantur. *Bart.*
g l. 2. §. *legatum* §. *de iudic.*
h Declinatoriam exceptionem habens, conueniri eo in foro non poteſt, cuius exceptionem habet.
i Adeo non eſt imputandum ſi reum non citauit quem ſciebat tutum eſſe exceptione ſori. *Bart.*
k præſens eſſe videtur qui eſt in communi patria. *Bart.*
l v. l. vlt. *C. eod.* & *Cuiac.* 7. *obſ.* 31.
m l. 13. §. 1. *ſ. eod.*
n poſſeſſionem vero nactio. *Hal.* poſſeſſionem vero retentio. *Ripard.* 14. *Variarum.* 5. Veteris porro poſſeſſionis verbo intelligit eam poſſeſſionem, quam is qui Reipublicæ cauſa abfuit, ipſo iure per vſucapionem amiſit.
o Reſciſſoria actio in militem datur ei, cuius rem miles ipſe vſucepit domino abſente nec defenſo. Fingit igitur hæc reſciſſoria ſeu reſtitutoria actio militem abſentis & indefenſi rem non vſucepiſſe: vt per contrarium reſciſſoriaque datur militi, fingit rem militis abſentis non vſucaptam: vt vtraque ſit ficticia. p & quemcunque abſentem Reip. cauſa. q v. l. 7. *inf. eod.* *pro emptore.* v. in hanc l. *Cuiac.* 7. *ad Afric.* r vt ſit eadem æquitatis vtrinque ratio. ſ & militi & in militem. t Militia dicitur hic officium publicum nulli damno vel compendio in fraudem alterius eſſe debet.
u Militia compendio militi eſſe poteſt non tamen cum alieno diſpendio. l. 18. §. *eo.* l. 140. §. *de reg.* x l. vſucapio. l. 18. §. *eo.* y v. l. 40. *inf. de vſucap.* z ſic interpretantur alij, *de mort. ſucc.* c. 2. defunctos heredem ſuum poſſeſſorem facit. v. l. 1. §. *de liberis & poſth.* heredem extraneum non æque quo referenda eſt l. 23. *inſ. de adq. poſſeſſ.* Sed iure Gallico quiuis hæres, poſſeſſor conſtituitur. a in rem ipſam, vt l. 23. §. 3. *de minor.* b abſentem. c v. *Cuiac.* 28. *obſ.* 6. d qui abſens reip. cauſa, v. l. 33. 34. 35. *l. 45. inf. eo.* e Exceptio dominij, Publiciana nullis caſibus non efficit, vt hic vnus caſus eſt, v. plures notatos ad l. 16. *inf. de Publiciana.*
f l. Publicianam. g vel domo, l. 35. §. 8. *inf. eod.* h prouinciam acceſſerit, *Petrus de Bella pertica* apud *Cuiac.* 22. *obſ.* 33. i Metropolin, v. quæ ſcripſi ad Nou. 1. 18. c. l. 4. §. *ff.* j de muneribus, k l. 35. §. 1. *inf. eo.* v. quæ ſcripſi ad tit. *de officio proc. Cæſar.* l Comitum & eorum qui magiſtratus adminiſtrent, quibus publico ſalaria præſtabantur, nomina ad ærarium deferebantur, vt conſtat ex Senatuſconſulto de curatoriis aquarum, quod extat apud Frontinum *de aquæductibus*. De ærariis ac præfectis ærarij

De patrono fiſci. 1. *De notariis.* 2. *De medicis militum.*

33. *Idem* libro ſingulari de Enucleatis caſibus.

INter eos, qui ex generali a clauſula adiuuantur, & fiſci patronus connumeratur.

1 ¶ Eos, qui notis b ſcribunt acta præſidum c reipublicæ cauſa non abeſſe certum eſt.

2 ¶ Militum medici d, quoniam officium, quod gerunt, & publice prodeſt, & fraudem eis afferre non debet, reſtitutionis auxilium implorare poſſunt.

De milite qui commeatum accepit, & de his qui operas in publico locant.

34. *Iauolenus* lib. 15. ex Caſſio.

MIles commeatu e accepto, ſi domi ſuæ eſt, reipublicæ cauſa abeſſe non videtur.

1 Qui f operas in publico, quod vectigalium cauſa locatum eſt, dat: reipublicæ cauſa non abeſt g.

De his qui mittuntur vt milites ducant, aut reducant, aut legendos curent. 1. *Vel ad gratulandum principi.* 2. *De procuratore Cæſaris.* 3. *De præfecto Ægypti, & ceteris qui reip. cauſa abſunt.* 4. *De vrbicis militibus.* 5. *De eo qui ad compeſcendos malos homines miſſus eſt.* 6. *De pagano qui in acie ceciderit.* 7. *De eo qui reip. cauſa Romam profectus eſt, vel per vrbem iter facit.* 8. *De proſeſſione, & reipub. adminiſtratione.* 9. *De eo qui in caſtra, vel domum it aut redit.*

35. *Paulus* libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

QVi mittuntur, vt milites ducerent, aut reducerent, aut legendi h curarent i: reipublicæ cauſa abſunt k.

1 ¶ Hi quoque, qui miſſi ſunt ad gratulandum Principi.

2 ¶ Item procurator l Cæſaris, non ſolum cui rerum prouinciæ cuiuſque m procuratio n mandata erit; ſed o & is, cui rerum p quarumdam tantum. Itaque plures ibi procuratores diuerſarum reipublicæ cauſa abeſſe intelliguntur.

3 ¶ Præfectus quoque Ægypti reipublicæ cauſa abeſt; quiue aliam ob cauſam reipublicæ gratia extra vrbem aberit.

4 ¶ Sed & in vrbanicianis q militibus idem Diuus Pius conſtituit.

5 ¶ Quæſitum eſt de eo, qui ad compeſcendos malos homines miſſus eſt r, an reipublicæ cauſa abeſſet? Et placuit reipublicæ cauſa eum abeſſe.

6 ¶ Item paganum qui in expeditione conſularis ſuſſu tranſierat, ibique in acie ceciderat; heredi enim eius ſuccurrendum eſt ſ.

7 ¶ Qui reipublicæ cauſa Romam profectus eſt, abeſſe reipublicæ cauſa videtur. Sed & ſi extra patriam ſuam reipublicæ cauſa profectus ſit, etiam per vrbem ei iter competit, reipublicæ cauſa abeſt.

8 ¶ Similiter qui in prouincia eſt, vt primum aut domo ſua profectus ſit, aut cum in eadem prouincia degit reipublicæ adminiſtrandæ cauſa ſimul agere rempublicam cœpit; ad ſimilitudinem abſentis habetur.

9 ¶ Et dum eat in caſtra, & redeat, reipublicæ cauſa abeſt; quod & eundum ſit in caſtra militaturo, & redeundum, Viuianus ſcribit. Proculum reſpondiſſe, militem, qui t commeatu abſit, dum domum vadit, aut redit, reipublicæ cauſa abeſſe; dum domi ſit, non abeſſe u.

De abſentia voluntaria aut neceſſaria.

36. *Alphenus* libro ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

REipublicæ x cauſa abeſſe eos ſolos intelligimus, qui non ſui commodi cauſa y ſed coacti abſunt.

De aſſidentibus vltra tempus ſeruatum.

37. *Paulus* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

HIs, qui in prouincia ſua, vltra tempus a conſtitutionibus conceſſum a, aſſident, publica cauſa abeſſe non intelliguntur b.

De aſſidentibus in ſua prouincia. 1. *De officio ſocio & tempore ad reuertendum conceſſo.*

38. *Vlpianus* libr. ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

SI cui in c prouincia ſua princeps aſſidere ſpeciali beneficio permiſerit: puto eum reipublicæ cauſa abeſſe. Quod ſi non ex permiſſu hoc fecerit conſequenter dicemus, cum crimen d admiſit, non habere eum priuilegia eorum, qui reipublicæ cauſa abſunt.

c. quæ ſcripſi ad l. 41. *inf. de iur. fiſci.*
a ſi qua mihi iuſta cauſa, de qua dictum. l. 1. & 2. §. *eod.*
b Notis olim excipere ſolebant acta iudicum, cum aliter non poſſent loquentis celeritatem notis adſequi, quod Ammianus oſtendit apertiſſime. 14. Idem nos in ſenatuſconſultis & edictis ſcribendis, vel colligitur ex valerio Probo in notis. Vnde Martialis, Et his ſemper erit ſua, cui litera verbum eſt, Quique notis longam ſeperet, curſorque loquentis Excipiat longas nova per compendia voces: & mox, hic etiam legem Tabulas & condita iura Noteris, atque notis leſſus pendentia ima. Nine Naſon. Fraus & huiuſmodi notæ pleni turalcoſis, iora ſibi quas ſua ſigla-ſiue bigas diceris. vtiliter imperatæ conſulit s. *Idor.* 2. Notis etiam ſcribi teſtamenta militum permiſſum erat. l. 40. §. *de teſtamento militis.* l. 6. *in fin.* §. *de bonorum poſſeſſ.* Legimus apud Fabium notis exceptam fuiſſe orationem Ciceronis pro Milone.
c Immo abſunt vt hunc locum adfirmatiue legit Accurſ. Quibuſdam ita videtur, notarios qui ſcribus publicis præſidem adiunct. Reipublicæ cauſa abeſſe: qui vero priuatis negotiis, non abeſſe.
d l. 6. *inf. de iure immunit.* v. l. 1. *C. de proſ. & medic.*
e i. licentia abeundi, v. l. *vlt. de re militari* poſt commeatum, poſt dimiſſionem. 10. *Eclog.* c. 21.
f ſ. præcipiendum publicanus. qui vectigalia publica conducit Reipub. cauſa non abeſt. 10. *Eclog.* 1. c. 35. Poſſis & hic ſtationarios intelligere de quib. dixi ad l. 5. *C. de vectigal.*
g quia ſui commodi cauſa & volentes occupantur, v. l. 36. *inf. eod.* h ad legendos. i legendi curam gererent. *Hal.* k immo non abſunt, l. *inf. de re militari*, vbi dixi. l l. 52. §. *eo.* adde quæ ſcripſi ad tit. *de offic. procur. Cæſar.* m alicuius. n totius. o ſed qui voluerſo. §. *de officio præſidis.* o plures enim fuerunt in vna prouincia. *Hal.* p quarundam tantum. Procuratores itaque Cæſaris, non vnius generis fuere. Quibuſdam enim prouinciæ vniuerſæ & integræ committebantur, quibuſdam vero nonnullæ tantum. q v. l. 8. §. 9. *inf. de excuſat.* r Irenarchæ tales. v. l. 18. §. *Irenarchæ inf. de muner.* hæc etiam cura præfecti vrbi fuit, l. 1. §. *de off. præf. vrbi.* ſ l. 8. §. *de iniuriis.* t l. 48. §. 1. *inf. de excuſ. tut.* u qui cum commeatu eſt cum licentia. x v. l. 34. §. *eo.* y Non dicimus eos abeſſe Reipub. cauſa qui non neceſſitate ſed commodi ſui cauſa abſunt, *v. Bart.* 26. 4. 37. z l. 42. *inf. eo.* a 2. vltra quadrimeſtre tempus. l. 10. *C. de aſſeſſ.* b quinetiam puniuntur, d. l. 10. c. l. 37. §. *eo.* d ſacrilegij. v. tit. *de crim. ſacril.* vel violatarum legum

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Tandiu reipublicæ cauſa & abeſſe quis videbitur, quamdiu officio aliquo præeſt. Quod ſi finitum fuerit officium, iam deſinit abeſſe reipublicæ cauſa *a*. Sed ad reuertendum illi tempora computabimus ſtatim, atque deſiit reipublicæ cauſa abeſſe, "ea", quibus reuerti in vrbem potuit. Et erit moderatum, tempora ei dare, quæ lex *b* reuertentib. præſtitit *c*.

¶ Quarto ſi quò deflexerit ſuæ rei cauſa, non dubitamus id tempus ei non procedere, habitaque dinumeratione temporis, quo reuerti potuit, ſtatim eum dicemus deſiiſſe reipublicæ cauſa abeſſe.

¶ Planè ſi infirmitate impeditus, continuare iter non potuit, habebitur ratio humanitatis *d*: ſicuti haberi ſolet & hyemis, & nauigationis, & cæterorum, quæ caſu contingunt.

De abſente qui procuratorem reliquit.

39. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

IS, qui reipublicæ cauſa abfuturus erat, ſi procuratorem reliquerit *e*, per quem defendi potuit, in integrum volens reſtitui, non *f* auditur.

Si aduerſus acuſationem omiſſam. 1. De reſtitutione damnati cuius bona alius vſurpauerit.

40. *Vlpianus* libro 5. Opinionum.

SI qua militi accuſatio competat, temporeq́; quo reipublicæ operam dedit non perimitur.

1 ¶ Quod eo tempore, quo *h* in inſula aliquis fuit, ex pœna ei irrogata, cuius reſtitutionem impetrauit, ab alio vſurpatum *i* ex bonis, quæ non erant adempta *k*, probatum fuerit: ſuæ *l* cauſæ reſtituendum eſt.

Si aduerſus conditionem non impletam.

41. *Iulianus* lib. 54. Digeſtorum.

SI quis Titio legauerit, *ſi omnia ſua tempore ſuerit Italia eſſe: aut in annos ſingulos, quoad in Italia eſſe*: & ei ſuccurſum fuerit, quia ob id, *n* quod reipublicæ cauſa abfuit, excluſus fuerit à legato, fideicommiſſum ab eo relictum præſtare cogitur. Marcellus notat. Quis enim dubitauit, ſalua legatorum & fideicommiſſorum cauſa, ſeniliter reſtitui hereditatem, quam ob id perdidit, quòd reipublicæ cauſa abfuit?

De eo qui ſui negotij cauſa in legatione eſt.

42. *Africanus* lib. 5. Digeſtorum.

NOn verè dicitur, reipublicæ cauſa abeſſe "eum", qui ſui *p* priuati negotij cauſa in legatione eſt.

Si aduerſus conditionem deſiciatur.

43. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum. *q*

SI quis ſtipulatus ſit *in annos ſingulos: quoad q́ in Italia eſſet vel ipſe vel r promiſſor*: & alteruter reipublicæ cauſa abeſſe cœperit: officium prætoris eſt, introducere *ſ* vtilem actionem. Eadem dicemus, & ſi ita concepta ſtipulatio fuerit: *Si quinquennio proximo Romæ fuerit*, vel ita, *ſi" Romæ" non fuerit centum dare ſpondes?*

Ex quibus cauſis reipub. cauſa abſens non reſtituitur.

44. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

IS, qui Reipublicæ cauſa abeſt in aliqua re læſus, non reſtituitur, in qua *t* etiam ſi reipublicæ cauſa non abfuiſſet, damnum erat paſſurus.

De militibus.

45. *Ieuola* lib. 1. Regularum.

MIlites omnes *u*, qui diſcedere *x* ſignis *y* ſine periculo non poſſint, reipublicæ cauſa abeſſe intelliguntur.

Si aduerſus abſentem.

46. *Marcianus* lib. 2. Regularum.

QVi reipublicæ cauſa abfuit, etiam aduerſus eum qui pariter reipublicæ cauſa abfuerit *z* reſtituendus eſt, ſi aliquid damni iuſtè queritur.

DE ALIENATIONE, IVDICII mutandi cauſa facta *a*.

TIT. VII.

Ratio & ſumma edicti. 1. Si quis hominē alterius prouinciæ vel potentiorem oppoſuerit.

Gaius lib. 4. ad Edictum prouinciale.

OMnibus *a* modis proconſul *b* id agit, ne cuius deterior cauſa fiat ex alieno facto *c*. Et cùm intelligeret iudiciorum exitum interdum duriorem "nobis" conſtitui oppoſito nobis alio aduerſario *d*, in eam quoque rem proſpexit, *vt ſi quis alienandi iudicij mutandi cauſa, alium potentiorem in loco ſuo ſubſtituerit, tanquam ſi opera in fraudem noſtram fecerit: tanti nobis in factum actione tenetur quanti noſtra intereſt*, alium aduerſarium non habuiſſe.

1 ¶ Itaque ſi alterius prouinciæ hominem, aut potentiorem *f* nobis oppoſuerit aduerſarium, tenebitur.

2. *Paulus* libro 13. ad Edictum.

AVt alium, qui vexaturus ſit aduerſarium.

1. De manumiſſione. 2. quod vi aut clam & aqua pluuiæ arcendæ. 3. De operis noui nunciatione. 4. Quid veniat in hanc actionem. 5. Si is qui tenetur hac actione paratus ſit vtile iudicium pati ac ſi poſſideret.

3. *Gaius* libro 4. ad Edictum Prouinciale.

QVia etiam ſi cum eo, qui alterius prouinciæ ſit, experiar *g*, in illius prouincia experiri debeo, & potentiori pares eſſe non poſſumus *h*.

1 ¶ Sed & ſi hominem, quem petebamus, manumiſerit: durior noſtra conditio fit, quia prætores fauent libertatibus *i*.

2 ¶ Item ſi locum in quo opus feceris, cuius nomine *interdicto*, *Quod vi aut clam*, vel actione aquæ pluuiæ arcendæ tenebaris, alienaueris *k*, durior noſtra conditio facta intelligitur, quia ſi tecum ageretur, tuis impenſis id opus tollere deberes: nunc verò, cùm incipiat mihi aduerſus alium actio eſſe, quàm qui fecerit, compellor meis impenſis id tollere, quia qui ab alio factum poſſidet, hactenus iſtis actionibus tenetur, vt patiatur id opus tolli.

3 ¶ Opus quoque nouum ſi tibi nunciauerim, túque eum locum alienaueris, & emptor opus fecerit: dicitur reſ hoc iudicio teneri: quaſi neque tecum ex operis noui nunciatione agere poſſim, quia nihil feceris: neque cum eo, cui id alienaueris, quia ei nunciatum non ſit.

4 ¶ Ex quibus apparet, quod proconſul *m in integrum reſtituturum ſe pollicetur* vt hac actione officio tantum iudicis conſequatur actor, quantum eius intereſt *n*, alium aduerſarium non habuiſſe, forte ſi quas impenſas fecerit: aut ſi quam *o* aliam incommoditatem paſſus erit, alio aduerſario ſubſtituto.

5 ¶ Quid ergo eſt, ſi *p* is aduerſus quem talis actio competit, paratus ſit vtile iudicium pati, perinde ac ſi poſſideret? rectè dicitur, denegandam eſſe aduerſus eum ex hoc edicto actionem *q*.

De vſucapione rei alienatæ. 1. De cauſa alienationis. 2. De dominij vel poſſeſſionis translatione. 3. De cauſa alienationis. 4. De ſeruitute. 5. Quid veniat in hanc actionem: quæ ex cauſa datur: & intra quod tempus & ſucceſſoribus.

4. *Vlpianus* lib. 13. ad Edictum.

ITem ſi res fuerint vſucaptæ ab eo, cui alienatæ ſunt, nec peti ab hoc poſſint: locum habet hoc edictum.

1 ¶ Itemque fieri poteſt vt ſine dolo malo quidem poſſidere deſierit, verùm iudicij mutandi cauſa id ſiat. Sunt & alia complura talia.

¶ Poteſt autem aliquis dolo malo deſinere poſſidere, nec tamen iudicij mutandi cauſa feciſſe, nec hoc edicto teneri: neque *r* enim alienat, qui derelinquit poſſeſſionem *ſ*. Non tamen eius factum improbat prætor, qui rem habuit ne careret, ne propter eam ſæpius litigaret: hæc enim verecunda cogitatio eius, qui lites execratur, non eſt vituperanda *t*: ſed eius dumtaxat, qui cùm rem habere vult, litem ad alium transfert, vt moleſtum aduerſarium pro ſe ſubiiciat.

2 ¶ Pedius libro nono.

NOn ſolùm ad dominij tranſlationem hoc edictum pertinere ait, verùm *x* ad poſſeſſionis quoque: alioquin, cùm quo in rem agebatur "(inquit") ſi poſſeſſione ceſſit *y* non tenebitur.

3 ¶ Si quis autem ob valetudinem, aut ætatem, aut occupationes neceſſarias litem in alium transtulerit, in ea cauſa non eſt, vt hoc edicto teneatur. Cùm in hoc edicto doli mali fiat mentio *b*. Cæterùm *c* erit interdictum & per procuratores litigare, dominio in eos plerumque ex iuſta cauſa tranſlato.

4 ¶ Ad iura etiam prædiorum *d* hoc edictum pertinet: *e* modò ſi dolo malo fiat alienatio.

---

a l. 37. ſ. 6.

b Iulia & Papia conſcriptio huius legis ſtendit vt quæ ſcripſi ad & 35. de verb. ſign. & id eſt viceni milia paſſuum in dies ſingulos. …

c … ſi quis cautionib. …

d l. 23. ſ. 3. & ſup. …

f Immo audietur, l. 27. ſ. …

h vi. l. 26. ſ. …

k per ſententiam; non omnia itaque bona adimebantur in inſulam deportandis.

l vt reſtitutus in integrum ex cum aliis ſuis bonis habeat.

m adde l. 17. ſ. …

n Immo, ob id, id eſt, quia emolumentum non habet, legatum præſtare non debet. …

o l. 38. …

p vide in hanc l. Cuiac. 7. tractatu ad Africanum.

q adde l. 43. …

r hoc eſt, quoad in Italia erit ſtipulator, quoad in Italia erit promiſſor.

ſ Introducere prætor dicitur vtiles actiones, que ex mero officio eius proficiſcuntur, directis deficientibus. …

t … ſ. quæ in fraudem cred. vel deficiente edicto, vt in caſibus huius legis edictum deficit. …

enim tantum de reſtituendis actionibus temporalibus quarum dies exiit, abſente eo, qui, vel in quem, competebant: non de reſtituendis etiam litis, quarum conditio defecit: ſed tamen reſtituentur officio prætoris, quia prætori non habetur pro defecta conditio quæ fuit in poteſtate ſtipulatoris vel promiſſoris, ſi non ſponte eius defecerit, ſed cogente neceſſitate. Duplex igitur eſt actio reſtitutoria: vna ex edicto, altera ex decreto: ſiue officio prætoris l. 29. ſ. eod. C. ead. & vtraque vtilis, ſed illa priorem vtilem accomodata eſt poſteriori: vtilium enim actionum, ſæpe in ſe alia ſeu quædam, ſunt vtiles. vide Cuiac. 7. ad Africanum ad hanc legem. … l. 14. …

u & eorum vxores cum maritis peregrinantes l. … C. de vxoribus militum.

x v. quæ ſcripſi ad l. 2. … in ſue vocandi.

y al. à ſignis.

z Licet abſens contra abſentem hic reſtituatur, non tamen conſequitur priuilegium aduerſus priuilegiatum … Nec enim miles, quia abſens, … priuilegium habet: quia ſola abſentia non eſt cauſa priuilegij, ſed abſentia cum leſione Bart.

a 2. C. 53. …

a quibus pateſ.

b Cur proconſul ſit hic mentio? … hac … prouinciali. Idem tamen ſentiendū de præture.

c … l. 2. … l. … C. … ſiue mandato …

d puta alterius prouinciæ, …

f Atqui hoc caſu locus eſſe videtur legi 1. … nec … hic tam … actor, vt … Accurſius?

g Actor ſequitur, …

h l. 1. … iniquum …

i … & … l. 16. … aquæ pluuiæ.

k l. 16. … aquæ pluuiæ.

l Immo emptorem ſuo … ; l. … adueſſus alium …

m in edicto ſuo prouinciali ſcilicet.

n l. 1. in princ. … eodem.

o etiam quam … dicti l. 1. …

p ſimilis … eſt in l. 7. …

q … & … cauſam … eodem.

r l. 119. inſ. de regul. iur.

ſ An cum ſtatuere … ex hoc verbo colligamus? Hoc edicto … eſſe, aut proprietas alienetur? … l. … C. de iudiciis.

t An & ex eo colligemus? Hoc edicto locum non eſſe, … alienatur? Minimè.

x Sine dominij ſiue poſſeſſio transfertur in alium, hoc edictum locum habet.

y Differunt cedere & transferre poſſeſſionem.

z ſ. 1. 7. eo.

a Neceſſariis de cauſis licet litem in alium transferre.

b In ſumma ad hoc edictum tria requiruntur. 1. vt iudicij mutandi cauſa fiat. vt per fraudem alienetur. 3. vt interueniente dolo.

c Id eſt, æquè non vel aliàs quis, … argumentum ab abſurdo, Bart. Sed Oldendorpius claſſ. … praſt … in fraudem huius edicti procuratorem conſtitui. Vter verius ſentiet?

d & ad perſonales ſeruitutes, & ſuperficiem. Accurſius hic.

¶ Hæc

Universidad Rey Juan Carlos

5 ¶ Hæc actio in id, quod intereſt, competit, proinde ſi res non fuit peritura: aut ſi is, qui alienatus eſt, ſine culpa deceſſit, ceſſat iudicium: niſi ſi quid actoris præterea interſit.

6 ¶ Hæc actio non eſt pœnalis, ſed rei perſecutionem arbitrio iudicis continet. quare & heredi datur: in heredem autem:

5. *Paulus lib. 12. ad Edictum.*

VEl ſimiliter;

6. *Vlpianus lib. 13. ad Edictum.*

VEl poſt annum, non dabitur.

7. *Gaius lib. 4. ad Edictum prouinciale.*

QVia pertinet quidem ad rei perſecutionem, videtur autem ex delicto dari.

Et quis non exhibendo non praſtiterit iudicij cauſam. 1. De heredis inſtitutione & legato. 4. Si quis alienauerit, deinde receperit. 5. De redhibitione.

8. *Paulus libro 12. ad Edictum.*

EX hoc edicto tenetur, & qui rem exhibet, ſi arbitratu iudicis priſtinam iudicij cauſam non reſtituit d. ¶ Ait Prætor: *Quæ alienatio iudicij mutandi cauſa facta erit*, id eſt, ſi futuri iudicij cauſa, non eius quod iam ſit f.

2 ¶ *Alienare* intelligitur etiam, qui alienam g rem vendidit.

3 ¶ Sed heredem inſtituendo, vel legando, ſi quis alienet, huic edicto locus non erit h.

4 ¶ Si quis alienauerit i, deinde receperit, non tenebitur hoc edicto.

5 ¶ Qui venditori ſuo redhibet non k videtur iudicij mutandi cauſa ab alienare l.

9. *Paulus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.*

QVia redhibito homine, omnia retrò aguntur m. & ideo non videtur iudicij mutandi cauſa alienare, cui redhibet, niſi ſi propter hoc ipſum redhibet, non redhibiturus alias.

De ſolutione debiti. 1. Si tutor vel curator alienauerit.

10. *Vlpianus lib. 12. ad Edictum.*

NAm & ſi obligatus ſoluero, quod à me petere velles, huic edicto locus non n erit o.

1 ¶ Si tutor pupilli vel adgnatus p furioſi alienauerint, vtilis actio competit, quia conſilium q huius fraudis inire non poſſunt.

De re ab alio militi donata.

11. *Idem lib. 5. Opinionum.*

CVm miles poſtularet, ſuo nomine litigare de poſſeſſionibus, quas ſibi donatas eſſe dicebat; reſponſum eſt, ſi iudicij mutandi cauſa donatio facta fuerit, priorem dominum experiri oportere: vt tam magis, quàm litem in militem tranſtuliſſe credatur.

Communi diuidundo.

12. *Marcianus lib. 4. Inſtitutionum.*

SI quis iudicij communi diuidundo euitandi cauſa rem alienauerit, ex Lege Licinnia r ei interdicitur ne communi diuidundo iudicio exerceatur: verſi gratia, vt potentior emptor per licitationem vilius eam accipiat, & per hoc iterum ipſe recipiat. Sed ipſe quidem, qui partem alienauerit, communi diuidundo iudicio ſi agere velit, non audietur. Is vero, qui emit, ſi experiri velit, ex illa parte edicti vetatur, qua cauetur, *Ne qua alienatio iudicij mutandi cauſa fiat.*

DE RECEPTIS QVI ARBITRIVM receperunt y, vt ſententiam dicant.

TIT. VIII.

Collatio compromiſſi cum iudicijs.

1. *Paulus lib. 2. ad Edictum.*

COmpromiſſum ad z ſimilitudinem iudiciorum a redigitur b: & ad finiendas lites pertinet.

Effectus compromiſſi.

2. *Vlpianus lib. 4. ad Edictum.*

EX compromiſſo placet exceptionem c non d nasci, ſed pœnæ petitionem. e

De ſententia arbitri aduerſus minorem. 1. Ratio edicti de arbitrio cogendo. 2. Si magiſtratus arbitrium receperit. 3. De perſonis arbitrantium.

3. *Idem lib. 13. ad Edictum.*

LAbeo ait, ſi compromiſſo facto ſententia dicta eſt, qua quis à a minore viginti quinque annis tutela abſoluatur, ratum id à prætore non habendum: neque pœnæ eo nomine commiſſæ petitio dabitur.

1 ¶ Tametſi neminem prætor cogat arbitrium accipere (quoniam hæc res libera b & ſoluta eſt, & extra neceſſitatem iuriſdictionis poſita) attamen, vbi c ſemel quis in ſe receperit arbitrium, ad curam, & ſolicitudinem ſuam hanc rem pertinere prætor putat: non tantum quod ſtuderet lites finiri; verum quoniam non deberent decipi, qui eum, quaſi virum bonum, diſceptatorem inter ſe elegerunt. Finge enim, poſt cauſam iam ſemel, atque iterum tractatam, poſt nudata vtriuſque intima, & ſecreta negotij aperta, arbitrum vel gratiæ d dantem vel ſordibus e corruptum, vel alia qua ex cauſa nolle ſententiam dicere, quiſquamne poteſt negare, æquiſſimum fore prætorem interponere ſe debuiſſe, vt officium quod in ſe recepit, impleret f.

2 ¶ Ait prætor, *Qui arbitrium pecunia compromiſſa receperit.*

3 ¶ Tractemus de perſonis arbitrantium. Et quidem arbitrum cuiuſcunque dignitatis coget, officio quod ſuſceperit, perfungi; etiam ſi ſit conſularis; niſi forte ſit in aliquo magiſtratu poſitus, vel poteſtate, conſul forte, vel Prætor: quoniam in hos imperium non habet.

4. *Paulus lib. 13. ad Edictum.*

NAm magiſtratus ſuperiore, aut pari imperio, nullo modo g poſſunt cogi h: nec intereſt ante, an in ipſo magiſtratu arbitrium ſuſceperint. inferiores i poſſunt cogi k.

De filiofamilias arbitro.

5. *Vlpianus lib. 13. ad Edictum.*

SEd & filius familias compelletur.

6. *Gaius lib. 5. ad Edictum prouinciale.*

QVinetiam de re patris l dicitur filium familias arbitrum eſſe: nam m & iudicem eum eſſe poſſe, pleriſque placet.

De ſtatu & fama arbitri. 1. Si in Titium & ſeruum compromiſſum ſit.

7. *Vlpianus lib. 13. ad Edictum.*

PEdius libro nono, & Pomponius libro trigeſimo tertio ſcribunt, parui referre, ingenuus quis, an libertinus ſit, integræ famæ quis ſit arbiter, an ignominioſus n. In ſeruum Labeo compromitti non o poſſe libro vndecimo ſcribit; & eſt verum.

1 ¶ Vnde Iulianus ait, ſi in Titium & ſeruum compromiſſum ſit, nec Titium cogendum ſententiam dicere, quia cum alio receperit p: quamuis ſeruus (inquit) arbitrum nullum ſit. Quid tamen, ſi dixerit ſententiam Titius? pœna non committitur: quia non vt receperit, dixit ſententiam q.

8. *Paulus lib. 13. ad Edictum.*

SEd ſi ita compromiſſum ſit, vt vel alteruter ſententia valeat, Titium cogendum r.

De ſtatu arbitri. 1. De pupillo furioſo, muto, ſurdo. 2. Si idem ſit iudex & arbiter. 3. De ſordibus & turpitudine arbitri. 4. Si arbitrum litigatores infamauerint: aut ſi conteſſe ... ſint, aut ad ... litios.

9. *Vlpianus lib. 13. ad Edictum.*

SEd ſi in ſeruum compromittatur, & liber ſententiam dixerit: puto ſi liber factus fecerit conſentientibus partibus valere f.

1 ¶ Sed neque in pupillum t, neque in furioſum, aut ſurdum, aut mutum, compromittetur, vt Pomponius libro trigeſimo tertio ſcribit.

2 ¶ Si quis iudex ſit, arbitrium recipere eius rei, de qua iudex eſt, inve ſe compromitti iubere prohibetur lege Iulia u & ſi ſententiam dixerit, non eſt danda pœnæ perſecutio.

3 ¶ Sunt & alij, qui non coguntur ſententiam dicere: vt puta ſi ſordes, aut turpitudo arbitri manifeſta ſit x.

4 ¶ Iulianus ait, ſi eum infamauerunt litigatores, non omnimodo prætorem debere eum excuſare, ſed cauſa cognita.

5 ¶ Idem &, ſi ſpreta y auctoritate eius ad iudicium z.

10. *Paulus lib. 13. ad Edictum.*

VEl alium arbitrium.

1. Si compromiſſum non ſit. 2. Pecunia compromiſſa quomodo accipitur. 3. De nudo pacto. 4. Si pœna ab vno litigatore. 5. Vel ſub conditione promiſſa ſit.

11. *Vlpianus libro 13. ad Edictum.*

a quæ ſcripſi eod. l. 9. inf. §. de reb. auctor. iudicis poſſid.
b eccipe §. non autem omnis i. eſſ. de pœnali.
c l. 16. inf. §. de aqua pluuia, velle non continuum. Cuiac. ad l. 14. §. quod metus cauſa.
d Non exhibetur qui inuitiſſet, dolo, obſcure aut captioſe aut cauſa euerſa rem exhibet. Bar. Zaſ.
e Verbum futurum tempus denotat.
f tunc enim alienatio nullius momenti exiſtit, nec indiget hac actione l. 1. Cod. de litig.
g Alienum enim vendere poſſumus, v. l. 28. §. de contrah. emp.
h confertur enim poſt mortem, & neceſſitate fit. Bart.
i Alienandi verbum hic cum effectu accipiendum eſt. Bart.
k Cur? ſuo iure vtitur, & conſequenter alteri iniuriam non facit adde l. 9. l. 10. §. eodem.
l §. 97. §. de verb. ſign.
m l. 21. §. de ædil. ed.
n Cur? quia ſolui id quod debui.
o In quem ? v. l. 15. §. de dolo. l. 2. §. quando ex facto tutor.
p Agnatorum in cura furioſi.
q Conſilij fraudis nullum eſt in furioſo.
r v. l. 12. §. liber. §. de iure fiſci.
ſ idque ipſo iure. Cuia.
t tenetur tamen ea actione, Quod fecit, ne tecum communi diuidundo agetur, l. 24. in fi. §. com. diuid.
u l. 3. C. communi diuid.
x 2. C. 56. & 1. Extra 43. & 2. in ſexto 12.
y De duobus arbitrorum generibus, v. l. 76. in pro ſocio.
a vide in hunc locum Socinum regula 27. Duarenum in prin. arbitr. 2. ... Delr. ... l. Nam. 4. §. 40. iudicio competens habitum eſt.
b ... 32. §. 9. in f. ... l. 14. §. 1. C. de iudic. ideoque ſcriptura requiritur l. 2. 3. C. de ſententiis ex ... vide Schenkium 1. Vander. ...
c Exceptio naſcitur ex re iudicata §. de except. rei iudic. at non ex arbitrio.
d nullo nimis iudicati actionem. arg. l. 5. C. eo.
e in ſtipulationem deducta. ¶ Notandum eſt citra iudicia ordinaria, lites, vel ab arbitratoribus (de quibus notaui l. 76. infra pro ſocio.) vel ab arbitris componi: horum alij à iudicibus dantur, alij ab ipſis partibus eliguntur. Si in hos conſtipulatione vel nudo pacto ſub pœna compromiſſum eſt, ex tali compromiſſo naſcetur pœnæ petitio, & pacti exceptio, vt hic. & l. ult. inf. eodem. Si ſub iuriſiurando, vtilis in rem, vel actio in factum, vel condictio, ex l. 4. de pœnis. tit. eod. competet. Et tamen ea forma compromittendi à Iuſtiniano ſublata: Nouell. 82. c. 11. Si hoc iureiurando vel pœnali ſtipulatione, ex tali arbitrio datur incerti actio, l. 27. in pr. ſocio. Quod ſi litigatores ei tacite vel expreſſe adquieuerint ? ſuperiores actiones ex dicta l. 4. videntur competere: quas tamen Cuiacius ... d. 111. neque in Baſilicis reperiri. Et tertia hæc forma compromittendi à Iuſtiniano ... Nou. 82. vt neque iureiurando, neque citra pœnæ ſtipulationem pœnaliſ, eſſe promittantur. Sed tamen Leo Nou. 71. conſtituit, vt pacta etiam non conſtituta pœna valeant.

a Minor reſtituitur aduerſus compromiſſum l. 17. §. eod. l. 34. §. de minorib.
b adde l. 9. §. 2. ſ. eodem.
c Arbitrium ſemel receptum arbiter ſua voluntate repudiare nō poteſt. v. Papinianum 6. Reſponſorum 3. §. 3. adde l. 4. C. de eod.
d amicitiæ.
e ſordes in arbitro pecunia vel odio aliquid facere.
f Imo ſi ſordes in eo ſint, non eſt cogendus. l. 9. §. 3. §. eod.
g l. 4. §. eod. l. 58. §. de iudic. l. 13. in ... inf. ad Treb.
h l. 6. in fin. §. de poſtul.
i veluti Aediles Curules, Quæſtores, item Conſulares. Hi enim nullum habent imperium. Pone etiā Proconſulem legatum ſuum cogere: et enim Proconſulis in legatum ſuum maius imperium, licet non eadem ſit iuriſdictio. l. 58. inf. de iudicijs.
k poſſunt tamen ſe ſubſtinere l. 1. §. de iurisd.
l l. 11. § fin. infra de iudicijs.
m Argumentum à iudicio ad compromiſſum eſt, vt ... ſeruus non poteſt in iudicio experiri, l. 7. §. ſi quis cautionib. & 15. §. ut indic. ... nec compromittere. Idemque in minore. Filius familias de re patris iudex eſſe poteſt, ergo arbiter, vt hic.
n non idem eſt in aſſeſſore. l. 2. §. ... eſſ. aſſeſſ. & aduocato. l. 2. §. 6. §. de poſtul.
o l. 68. §. de verb. ſignif.
p & ita vtile per ſeruide videtur.
q l. 32. §. 13 inf. eodem.
r probabilis haec ſi conſenſus totum arbitrium corrumpit: niſi cuilibet in ſolidum committatur. Zaſ.
ſ alias ſeruus arbiter eſſe non poteſt. l. 68. §. de verb. ſign.
t & minorem l. 41. §. eo.
u de iudiciis priuatis, de qua l. 61. inf. eod. l. 3. §. ... inſ. de iudicijs, de qua vt & altera dixi ad l. 4. inf. de iudic.
x Itemq; eo caſu cogi poſſunt. l. 3. §. 1. in f. §. eo.
y l. 10. l. 18. §. eo.
z ad iudicem.

Universidad Rey Juan Carlos

Litigatores ſeriat, mox ad eundem arbitrum redierint, prætorem non debere eum cogere inter eos diſceptare, qui ei contumeliam hanc fecerunt, vt eum ſpernerent, & ad alium irent.

¶ Arbitrum autem cogendum non eſſe ſententiam dicere niſi c compromiſſum interuenerit.

2 ¶ Quod ait prætor, *pecuniam compromiſſam*; accipere nos debere, non ſi vtrinque pœna nummaria, ſed & ſi & alia res vice pœnæ, ſi quis arbitri ſententiæ non ſteterit, promiſſa ſit: " & ita " Pomponius ſcribit. Quid ergo, ſi res apud arbitrum depoſitæ d ſint eo pacto, vt *ei dare*, *qui vicerit*: vel *vt eam* (*eam*) *dare* & *ſi non pareatur ſententiæ*: an cogendus ſit ſententiam dicere. Et puto cogendum e. Tantundem, & ſi quantitas certa ad hoc apud eum deponatur, proinde & ſi alter rem, alter pecuniam ſtipulatori promiſerit, plenum compromiſſum eſt, & cogetur ſententiam dicere.

3 ¶ Interdum (vt Pomponius ſcribit) rectè nudo pacto fiet compromiſſum f: vtputà ſi ambo debitores fuerunt, & pacti ſunt *ne petat*, *quod ſibi debetur*, *qui ſententiæ arbitri non paruit*.

4 ¶ Item Iulianus ſcribit, non cogendum arbitrum ſententiam dicere, ſi alter promiſerit, alter non g.

5 ¶ Item dicit, & ſi ſub conditione fuerit pœna compromiſſa: veluti *ſi nauis ex Aſia venerit* (*in millia*): non enim prius arbitrum cogendum ſententiam dicere, quàm conditio h extiterit: ne ſit inefficax, deficiente conditione, & ita Pomponius libro 33. ad Edictum ſcribit.

12. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

Quo caſu ad prætorem pertinebit in eo forſitan ſolo, vt, ſi poſſit dies compromiſſi proferri, proferatur i.

De acceptilatione pœnæ compromiſſæ. 1. Si de vnius controuerſiæ ſit compromiſſum, & alter pœnam promiſerit. 2. Quid ſit arbitrium recipere. 3. Quibus diebus cogitur arbiter ſententiam dicere. 4. De ſpatio ad pronunciandum dando.

13. *Vlpianus* lib. 13. ad Edictum.

Pomponius ait, & ſi alteri k accepto lata ſit pœna compromiſſi, non debere eum compelli ſententiam dicere l.

1 ¶ Idem Pomponius ſcribit m: Si de meis n ſolis controuerſiis ſit compromiſſum, & de te pœnam ſim ſtipulatus, videndum, ne non ſit compromiſſum. ſed cui rei o moueatur, non video: nam ſi ideo, quia de vnius controuerſiis ſolùm compromiſſum eſt, nulla ratio eſt: licet.n. & de vna re compromittere. p. ſi verò "ideo", quia ex altera dumtaxat parte ſtipulatio interuenit, eſt ratio q. Quamquam ſi petitor r quis ſtipulatus eſt, poſſit dici plenum eſſe compromiſſum: quia is, qui conuenitur, tutus eſt "veluti" pacti exceptione: is, qui conuenit, ſi arbitro non pareatur, habet ſtipulationem. Sed id verum eſſe non puto: neque.n. ſufficit, exceptionem habere, vt arbiter ſententiam dicere cogatur ſ.

2 *Recepiſſe t autem arbitrium* videtur, (vt Pedius libro nono dicit) qui iudicis partes ſuſcepit, finemque ſe ſua ſententia controuerſiis impoſiturum pollicetur u: quòd ſi (inquit) hactenus interuenit, *Vt experiretur, an conſilio ſuo, vel auctoritate diſcuti litem paterentur*: non videtur arbitrium recepiſſe x.

3 ¶ Arbiter ex compromiſſo his diebus non cogitur ſententiam dicere, quibus iudex non cogetur: niſi dies compromiſſi exitura ſit, nec proferri poſſit.

4 ¶ Proinde ſi fortè vrgeatur a prætore ad ſententiam, æquiſſimum erit, ſi iuret y, *ſibi de cauſa nondum liquere*, ſpatium ei ad pronunciandum dari.

De compromiſſo ſine die.

14. *Pomponius* lib. 11. ad Quintum Mucium.

Sed ſi compromiſſum ſine die confectum eſt, neceſſe eſt arbitro omnimodo dies z ſtatuere: partibus "ſcilicet" conſentientibus, & ita cauſam diſceptari quod ſi hoc prætermiſerit, omni tempore a cogendus eſt ſententiam dicere.

Quibus ex cauſis arbiter excuſatur.

15. *Vlpianus* libro 13. ad Edictum.

Licèt autem prætor diſtrictè dicat, *ſententiam ſe arbitrum dicere coacturum*: tamen interdum rationem eius habere debet, & excuſationem recipere cauſa cognita: vtputà ſi fuerit infamatus b à litigatoribus: aut ſi inimicitiæ capitales c inter eum, & litigatores, aut alterum ex litigatoribus interceſſerint d: aut ſi ætas e, aut valetudo quæ poſtea contingit, id ei munus remittat: aut occupatio negotiorum propriorum, vel profectio vrgens, aut munus aliquod reipublicæ, & id Labeo.

1. Si arbiter iudicium ſuo nomine habeat.

16. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

Et ſi qua alia a incommoditas ei poſt arbitrium ſuſceptum incidat. b. Sed in cauſa valetudinis, ſimilibusve, cauſa cognita differre c cogitur.

1 ¶ Arbiter iudicij ſui nomine, quod publicum, aut priuatum habet, excuſatus eſſe debet à compromiſſo d: vtique ſi dies compromiſſi proferri non poteſt: quòd ſi poteſt, quare non cogat eum, cùm poteſt proferre? quod ſine vlla diſtrictione ipſius interdum futurum eſt. ¶ Si tamen vterque velit, eum ſententiam dicere: an quamuis cautum non ſit de die proferenda, non aliàs impetret, quia iudicium habeat, ne cogatur: quam ſi conſentiat, e denuo in ſe compromitti? Hæc, ſcilicet "ſi dies exitura eſt f.

Si vnus ex litigatoribus bonis ceſſerit. 1. Si multo poſt reuertantur litigatores. 2. De pluribus arbitris. 3. De compromiſſo, vt quod vni placeat, alter pronunciet. 4. De compromiſſo alternato. 5. De duobus arbitris, & tertio eligendo. 7. De tribus arbitris.

17. *Vlpianus* libro 13. ad Edictum.

Item ſi vnus ex litigatoribus bonis ſuis cedat: Iulianus libro quarto Digeſtorum ſcribit, non eſſe cogendum arbitrum ſententiam dicere: cùm neque agere, neque conueniri poſſit g.

¶ Si multo poſt h reuertantur ad arbitrium litigatores: non eſſe cogendum ſententiam dicere, Labeo ſcribit.

2 ¶ Item ſi plures ſunt, qui arbitrium receperunt: nemo i vnus cogendus erit ſententiam dicere k: ſed aut omnes, aut nullus l.

3 ¶ Inde Pomponius libro trigeſimo tertio quærit, ſi ita ſit compromiſſum, *vt quod Titio diſplicuerit, m placeret, id Seius pronunciet*: quis ſit cogendus? Et puto, tale arbitrium non valere, in quo libera n facultas arbitri ſententiæ non eſt futura o.

4 ¶ Sed ſi ita ſit compromiſſum, *arbitratu Titij aut Seij ſieri p*: Pomponius ſcribit, & nos putamus, compromiſſum valere: ſed is erit cogendus ſententiam dicere, in quem litigatores conſenſerint.

5 ¶ Si in duos fuerit ſic compromiſſum, *vt ſi diſſentirent, tertium q aſſumerent*: tale compromiſſum non valere: nam in aſſumendo poſſunt diſſentire, ſed ſi ita ſit, vt "eis" tertius aſſumeretur Sempronius, valet compromiſſum: quoniam in aſſumendo diſſentire non poſſunt.

9 ¶ Principaliter tamen " quæramus, " ſi in duos arbitros ſit compromiſſum: an cogere r eos prætor debeat ſententiam dicere: quia res ferè ſine exitu futura eſt propter naturalem ſ hominum ad diſſentiendum facilitatem: * in impari t enim numero idcirco compromiſſum admittitur: non quoniam conſentire omnes facilè eſt: ſed quia & ſi diſſentiant, inuenitur pars maior, cuius arbitrio ſtabitur.

¶ Sed viſitatum eſt etiam in duos compromitti, & debet prætor cogere arbitros u, ſi non conſentiant tertiam certam eligere perſonam cuius auctoritati pareatur.

7 ¶ Celſus libro ſecundo x Digeſtorum ſcribit, ſi in y tres fuerit compromiſſum, ſufficere "quidem" duorum conſenſum, ſi præſens fuerit & tertius: alioquin abſente eo, licet duo conſentiant, arbitrium non valere: quia in plures fuit compromiſſum & potuit præſentia z eius a trahere eos in eius ſententiam.

18. *Pomponius* lib. 17. Epiſtolarum [& variarum lectionum.]

Sicut à tribus iudicibus datis, quod duo ex conſenſu, abſente tertio iudicauerunt, nihil valet c: quia id demum quod maior pars omnium iudicauit, ratum eſt, cùm & omnes iudicaſſe palam eſt.

Qualis ſententia dicenda. 1. Quid ſi ſententiam dicere. 2. De contrarijs ſententiis.

19. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

Qualem d autem ſententiam dicat arbiter, ad prætorem non pertinere, Labeo ait: dummodo dicat quod ipſi videtur. e. Et ideo ſi ſic ſit in arbitrum compromiſſum, *Vt certam ſententiam dicat*, nullum eſſe arbitrium, nec cogendum ſententiam dicere Iulianus ſcribit libro quarto Digeſtorum.

a l. 32. §. 1. [illegible] b quia pecuniæ vocabulum patet latiſſimè. l. 22. ſ. de verb. ſign. c al. ſententiæ. d Depoſita apud arbitrum vim pœnæ & ſtipulationis obtinent: poteſt arbiter ea eidem parti obtemperanti, punitoque eum in modum contumace, l. 52. §. 12. ſ. de furtis. e vt exequatur ſuam ſententiam. f arg. l. 1. §. pen. ſ. de pactis. g l. 2. inf. eod. h l. 32. §. 3. in ſi. i. eadem. i ad hanc dici prolationem refer. l. 21. §. 5. l. 27. §. 2. in ſi. inf. eod. k Reſciſſo compromiſſo ex vna parte, ex vtraque reſcinditur. Azo. l nisi ex vna tantum parte ſit promiſſio, ſententiæ claudatur. l. 11. §. pen. ſ. eo. m & male, vers. ſed id. n De meis ſolis controuerſiis compromittere poſſum, licet de tuis non compromittas vt hic: at non poſſum pœnam promittere, ſi arbitri ſententiæ paritum non erit, niſi & tu quoque pœnam promittas, vers. ſi vero. Arbitrium illud non hoc modo claudicare iure potest. o ſed qua re moueatur. p l. 11. §. plenum. inf. eod. q i. quia contrahitur vna tantum parte conſiderat. l. 27. §. pen. inf. eo. r tanquam ſi petitor ſit qui ſtipulatur. Holand. ſ Immo, ſufficit: cum rectè, nudo pacto, ex quo ſola eſt exceptio, fiat compromiſſum l. 11. §. 3. ſ. eo. t Iudex compromiſſarius quis. 7. Rota. 2. cap. 13. u In eo diſcernitur arbiter ab arbitratore, ſi iudicis officium in litis ordinatione & ſententia ferenda aſſumit. Porrò, an auctoritas eius pendeat à compromiſſo. v. l. 1. 2. 3. 15 inf. eo, an ab eo appellatur, v. l. 22. §. 2. l. eo. Quenam actiones dentur ex compromiſſo, oſtenſum eſt. l. 28. eo. x Talis arbitrator dicitur: de cuius effectu v. quæ notaui in l. 76. in fin. inf. pro ſocio.

a v. 27. §. 1. [illegible] b Quæ poſtea emergunt, non indigent [illegible] l. 21. §. 6. ſ. de iniur. c diſſimile vt in XII. Tabulis [illegible] de in iudicat. d §. 5. ſ. qui iudicio [illegible] 46. inf. de iudiciis. d aliud eſſe videtur [illegible] culant. e l. 5. §. ſ. qui cautiones [illegible] f l. 13. §. 3. ſ. eod. [illegible] g [illegible] exceptione [illegible] h Illud [illegible] arbitrio iudicandi [illegible] l. 1. vnus etiam [illegible] k l. 32. §. 13. inf. eod. l [illegible] m Diſſentire eſt qui litem & controuerſiam [illegible] n Libera debet eſſe arbitri ſententia. o l. 19. inf. eod. p [illegible] q Tertius arbiter [illegible] r [illegible] ſ Naturalis [illegible] t Impares numerum [illegible]

profperiorem hominibus crediderunt. *Soſue.* Certum de diuerſis, paribus vel imparibus iudicum ſententiis. v. Cuia. 11. obſ. 26.

u vel compellit vt arbitri cogantur pronunciare vel tertium eligere. *Syndalus* in tit. de arbitris in §. ſequitur.

x al. tertio. y l. Ham. l. §. 73.

z Hinc colligit Accurſius, abſentiam plus operari, quàm præſentiam cum contradictione.

a Vnius interdum ſententia, alios diſſentientes in ſuam viam retrahit. Sic vnus Epheſius perſuadet Romanis vt peterent leges à Græcis [illegible] ſ. de origine iuris, Vni ita Gamalieli ceteri omnes Iudæi [illegible] Vni Paphnutio Nicæna Synodus conſenſum præbuit [illegible]

b Harmen. dicto loco.

c v. l. 36. inf. de re iudicata. cur ita? vide l. 26 inf. & ap. [illegible]

d 1. Harm 4. §. 8. id eſt, æquam vel iniquam [illegible] vel [illegible] per iunctum [illegible] in c. quoniam [illegible] de [illegible]

e l. 27. §. 3. ſ. eod. alias arbitrium recepiſſe non videtur qui quod alij placeat ſe [illegible]

a l. 32. §. 2. in pr. inf. pro ſocio. y v. 13. Cod. z. v al. diem facit l. 8. ſ. qui ſatiſdare.
a v. l. 3. §. pen. ſ. eo. b l. 9. §. 4. l. 21. [illegible]
c v. l. 1. inf. de teſtib.
d eadem cauſa procuratorem excuſat. l. 8. §. 3. de procur.
e l. 45. inſra. eadem.

a ¶ Iudex

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ *Dicere autem ſententiam* exiſtimamus eum, qui ea mente quid pronunciat[1] vt ſecundum id diſcedere eos à tota controuerſia velit *a*. Sed ſi de pluribus rebus ſit arbitrium receptum, niſi omnes controuerſias finierit, non videtur dicta ſententia, ſed adhuc erit à prætore cogendus.

2 ¶ Vnde videndum erit, an mutare ſententiam poſſit. & aliàs quidem eſt agitatum, ſi arbiter iuſſit dari, mox vetuit, vtrum eo, quod iuſſit, an eo quod vetuit, ſtari debeat? Et Sabinus quidem putauit poſſe. Caſſius ſententiam magiſtri ſui benè excuſat: & ait, Sabinum non de ea ſenſiſſe ſententia, quæ arbitrium finiat, ſed de præparatione cauſæ: vt putà ſi iuſſit *litigatores Kalendis adeſſe*, mox *Idibus* iubeat: nam mutare eum diem poſſe *b*. Cæterùm ſi condemnauit] vel, abſoluit, dum arbiter eſſe deſierit, mutare[c] [ſe ſententiam non poſſe.

20. *Gaius* libro quinto ad Edictum Prouinciale.

QVia arbiter, & ſi errauerit in ſententia dicenda corrigere eam non poteſt *d*.

1. *Quomodo contra ſententiam arbitri fit.* 2. *De die ſolutionis.* 3. *De ſententia incerta.* 4. *Si arbiter pœnam peti vetuit.* 5. *De prolatione diei.* 6. *De pleno compromiſſo.* 7. *Si arbiter aliquid non honeſtum.* 8. *Vel poſt diem compromiſſi adeſſe iuſſerit.* 9. *De abſentia vnius ex litigatoribus.* 10. *De loco arbitrij.* 11. *De die ſolutionis.*

21. *Vlpianus* lib. 13. ad Edictum.

QVid tamen, ſi de pluribus controuerſiis ſumptus eſt nihil ſibi communibus, & de vna ſententiam dixit, de aliis nondum? nunquid deſiit eſſe arbiter? videamus igitur, an in prima controuerſia poſſit mutare ſententiam, de qua iam dixerat? Et multum intereſt, *de omnibus ſimul eo dicat ſententiam*, compromiſſum eſt, an non. Nam ſi de omnibus, poterit mutare: nondum enim dixit ſententiam *f*. quòd ſi & ſeparatim: quaſi plura *g* ſunt compromiſſa: & ideò, quantum ad illam controuerſiam pertinet, arbiter eſſe deſierat.

1 ¶ Si arbiter ita pronunciaſſet, *aliis videri h Titium debere Seio*: tametſi Seium non vetuiſſet petere tamen, ſi *i* quid petiſſet, videri contra ſententiam arbitri feciſſe: & id Ofilius, & Trebatius reſponderunt *k*.

2 ¶ Solutioni diem *l* poſſe arbitrum ſtatuere puto, & ita & Trebatius videtur ſentire.

3 ¶ Pomponius ait inutiliter *m* arbitrum incertam *n* ſententiam dicere: vtputa: *Quantum o ei debes reddas. Diuiſioni veſtræ ſtari placet: pro ea parte, quam creditoribus ſuis ſoluiſti, accipe.*

4 ¶ Item, ſi arbiter pœnam ex compromiſſo peti vetuerit, in libro trigeſimotertio apud Pomponium ſcriptum habeo, non valere: & habet rationem: quia non de pœna compromiſſum eſt *p*.

5 ¶ Papinianus libro tertio quæſtionum ait:

SI, cùm dies compromiſſi finiretur *q*, prolato *r* die litigatores denuò in eum compromiſerint, nec ſecundi compromiſſi arbitrium receperit: non eſſe cogendum recipere, ſi ipſe in mora non fuit, quo minus partibus ſuis fungeretur, quòd ſi per eum factum eſt, æquiſſimum eſſe cogi *ſ* eum à prætore ſequens recipere. Quæ quæſtio ita procedit, ſi nihil in priore compromiſſo de die proferendo cauetur: cæterùm ſi *t* cauetur, & ipſe protulit, manet arbiter.

6 ¶ Plenum compromiſſum appellatur *quod de rebus omnibus, controuerſiiſve compoſitum eſt*: nam ad omnes controuerſias pertinet. Sed ſi fortè de vna re ſit diſputatio, licet pleno compromiſſo actum ſit, tamen ex cæteris cauſis actiones ſupereſſe, id enim venit in compromiſſum *u* de quo actum eſt, (vt) veniret *x*. Sed eſt tutius, ſi quis de certa re compromiſſum factum velit, de ea ſola exprimi re in compromiſſo.

7 ¶ Non debent autem obtemperare *y* litigatores ſi arbiter aliquid non honeſtum iuſſerit *z*.

8 ¶ Si intrà diem compromiſſi adeſſe arbiter poſt diem compromiſſi adeſſe iuſſerit: pœna non committetur.

9 Si quis ex litigatoribus ideo non adfuerit, quòd valetudine, vel reipublicæ cauſa abſentia impeditus ſit, aut magiſtratu, aut alia iuſta *h* de *h* cauſa: pœnam committi Proculus & Atticinus aiunt: ſed, ſi paratus ſit in eundem compromittere, actionem denegari, aut exceptione tutum fore. Sed hoc ita demum verum erit, ſi arbiter recipere in ſe arbitrium fuerit paratus: nam inuitum non eſſe cogendum. Iulianus libro quarto Digeſtorum rectè ſcribit, ipſe autem nihilominus pœna abſoluitur.

10 ¶ *Si arbiter iuſſit* (puta *in prouincia adeſſe litigatores*), cum Romæ eſſet in eum compromiſſum: an ei impunè non pareatur, quæritur? Et & verius quòd Iulianus ait libro quarto, eum locum compromiſſo ineſſe, de *a* quo actum ſit, vt promitteretur. Impunè igitur ei non parebitur, ſi alio loco adeſſe iuſſerit. Quid ergo, ſi non appareat, de quo loco actum ſit? melius dicetur, eum locum contineri, vbi compromiſſum eſt. *b*

¶ Qui tamen, ſi in eo loco, qui ſit circa vrbem adeſſe iuſſerit: Pegaſus admittit, valere iuſſum: quod puto ita verum eſſe, [& *e* eius ſit auctoritatis arbiter] vt *c* in ſeceſſibus *c* ſoleat agere, & litigatores facilè eo loci venire poſſint *d*.

11 ¶ Sed *ſi in aliquem locum inhoneſtum adeſſe iuſſerit*, putà in popinam, vel in lupanarium: vt Viuianus ait, ſine dubio impunè ei non parebitur *e*, quam ſententiam & Celſus libro ſecundo Digeſtorum probat. Vnde eleganter tractat: ſi is ſit locus in quem alter ex litigatoribus honeſtè venire non poſſit, alter poſſit: & is non venerit, qui ſine ſua turpitudine eo venire poſſit, is venerit qui inhoneſtè venerat, an committatur pœna compromiſſi, [an] quaſi opera *f* non præbita? Et rectè putat, non committi: abſurdum *g* enim eſſe iuſſum in alterius perſona ratum eſſe, in alterius non.

12 ¶ Intra quantum autem temporis, niſi detur quod arbiter iuſſerit, committatur ſtipulatio, videndum eſt. Et ſi quidem dies adiectus non ſit: Celſus ſcribit libro ſecundo Digeſtorum, ineſſe quoddam modicum tempus: *h* quod vbi præterierit, pœna ſtatim peti poteſt: & tamen (inquit) & *i* ſi dederit ante acceptum iudicium agi ex ſtipulatu non poterit *k*.

Quid ſit ſententia ſtari. 3. De die ſolutionis.

22. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

VTique niſi eius interfuerit, tunc ſolui.

23. *Vlpianus* lib. 13. ad Edictum.

CElſus ait: *Si arbiter intra Kalendas Septembris dari iuſſerit*, nec datum erit, licet poſtea *k* offeratur, attamen ſemel commiſſam pœnam compromiſſi non euaneſcere: quoniam ſemper verum eſt, intra Kalendas datum non eſſe *l*. Sin autem oblatum accepit, pœnam petere non poteſt, doli exceptione remouendus. Contra, vbi duntaxat dare iuſſus eſt.

1 ¶ Idem ait: *ſi iuſſerit me tibi dare*: & valetudine ſis impeditus, quo minus accipias, aut alia iuſta ex cauſa: Proculum exiſtimare, pœnam non committi, nec ſi poſt Kalendas, te parato accipere non dem. Sed ipſe rectè putat duo eſſe arbitri præcepta: vnum, *pecuniam dari*; aliud *intra Kalendas dari*: licet igitur in pœnam non committas, quod intra Kalendas non dederis, quoniam per te non ſteterit: tamen committis in eam partem, quod non das *n*.

2 ¶ Idem ait, nihil aliud eſt *ſententiæ ſtare* poſſe, quàm id agere, quantum *o* in ipſo ſit, vt arbitri pareatur ſententiæ.

3 Idem Celſus ait: *ſi arbiter me tibi certa die pecuniam dare iuſſerit*, tu accipere nolueris *o*: poſſe defendi, ipſo iure pœnam non committi *p*.

24. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

SEd ſi poſtea ille paratus ſit accipere, non impunè me non daturum: non enim ante feceram.

Si arbiter de quibuſdam rebus dicta ſententia diem protulerit. 2. De clauſula, diem compromiſſi proferre, & quale debeat eſſe ſequens compromiſſum.

25. *Vlpianus* lib. 13. ad Edictum.

LAbeo ait: ſi arbiter, cùm in compromiſſo cautum eſſet, *vt eadem die de omnibus ſententiam diceret, & vt poſſit diem proferre*: de quibuſdam rebus dicta ſententia, de quibuſdam non dicta, diem protulit: valere prolationem, ſententiæque eius poſſe impunè non pareri: & Pomponius probat Labeonis ſententiam, quod & mihi videtur: quia officio in ſententia functus non eſt.

1 ¶ Hæc autem clauſula, *Diem compromiſſi proferre* nullam aliam dat arbitro facultatem, quam diem prorogandi, & ideo conditionem primi compromiſſi neque minuere, neque immutare poteſt, & ideo.

cæteris

---

dictum pollicetus eſt. Placet, inquam in indiuiduo, non in genere ſubalterno. l. 26. ſ. de re iud. Zaſ. Axiomat. 2.
a l. 13. §. 3. l. eo.
b Magiſter. hic idem quod profeſſor. Iauolenus ita Iuliani præceptor fuit. Magiſtris & præceptoribus opponuntur auditores l. 3. §. 6. ſ. de aqua pluu.
c facit l. 14. inf. de re iudic.
d quia iudex eſſe deſiit, quum ſententiam dixit. 7. Eclog. 2. c. 13. l. Harmen. 4. §. 59. & 60. quia per ſententiam expirat compromiſſum. Ferrarienſ. in forma compromiſſi in verbo arbitratorem. Conſenſu tamen partium eius & poteſtas ei tribui poteſt. An verum partibus tranſigere liceat poſt ſententiam arbitri? negat Bartol. l. 32. ſ. eo. quia per ſententiam arbitri, deſinit eſſe res dubia; nec ſuper vna re poſſunt ferri plures ſententiæ. l. 1. Cod. quando prouocare. An obſcuram ſententiā declarare poteſt arbiter? Ait Baldus in l. 4. in fi. C. eod. negat Speculator, tit. de arbitr. verſ. ſed nunquid. & rectè, functus enim arbiter officio ſuo, per ſententiam cenſetur.
e vide Cuiac. 12. obſer. 2.
f Compromiſſo rerum omnium, non ſatisfacit ſententia in vnam tantùm ſpeciem lata: & quia non ſatisfacit, nec ideo lata ſententia eſſe intelligitur, ideoque poſtea arbiter ſecundum proferre poteſt.
g Tot ſunt compromiſſa, quot res ſeparatim compromiſſæ vide quæ notaui ad l. 19. inf. de verb. oblig.
h De formula arbitrii ferendi hoc verbo, videri, concepta, adde l. 27. inf. de liberali cauſa. l. vlt. inf. de heredibus inſtituendis l. 26. inf. de iure fiſci.
i l. 59. §. 1 de re iudicata.
k Iudex vel arbiter qui pronunciat eum, *non videri debere*, ſatis vetat ab eo petere. *vide* ... An ſedis depoſitio per dictum, *videtur*, valeat, *v. hic Bart.* & quæ notaui in l. 3. ... C. de edil. ... l. 23. infra.
m Immò vtiliter dicit, v. quæ notaui ad l. 5. & l. 14. 99. §. 1. inf. de re iudic.
n v. d. l. 1. ... de ſtipulat. quæ ſunt certæ quantitatis.
o de formulis ſententiarum, adde quæ ſcripſi ad l. 2. §. 5. ad Tertullianum.
p v. l. 32. §. 15. inf. eo.
q ... l. 33. §. 1. l. 16. in fin. ſ. eo. r Prolatus dies, dilatus, diffuſus, prorogatus & ſi licet dicere prolongatus. ſ v. quæ ſcripſi ad l. vlt. in fi. C. de vſuris rei iudic. t v. diſtinctionem à me notatam in l. 27. §. 1. ſ. de pactis. & quæ ſcripſi 2. Prudentum 161. u aliud in iudiciis. l. 10. inf. de iudiciis.
x hoc compromiſſum verbo generale reſtringitur ad id de quo actum intelligitur Bart. y [illegible] obtemperare compromiſſo 7. Eclog. 1. c. 12. §. 7. z Compromiſſo generali ſententia, tacite continetur honeſtatis Cautio.

a v. l. 5. ſ. quemadm. & quando iudex.
b adde l. 19. ſ. de iudiciis.
c Seceſſibus] hic non vaſtim quique verbatim, ſed tantum authoritatis homines. Tali ſeceſſu vtitur Labeo l. 2. §. 47. ſ. de orig. iur. & medicus quidam in l. 16. in fi. inf. mandati. adde Plinium 2. Epiſt. 17.
d Id periculum vt caueatur, cautius eſt, vt in compromiſſo, arbitro detur facultas ſententiæ ferendæ, etiam alio quàm compromiſſi loco.
e Vt qui non pareat, non incidat in contumeliam. Si quidem citatio ad locum inhoneſtum non cogit citatum. Bar.
f Operam præbet litigator arbitro: d. l. 39. ſ. eod.
g Relatorum in vno quod iuris eſt, idem iuris eſſe debet in altero. v. l. 41. ſub reg. iur.
h vide l. 21. ſ. de iudic. an quatuor menſium? v. l. ſin. C. de vſur. rei iudic. poſtea, dies interpellat pro homine, & mora committitur & pœna, arg. l. vlt. ſ. eod.
i & ita non ante iudicium purgari poteſt, v. l. 8. ſ. ſi quis caut.
k i. multò poſt. Accurſ.
l quid ſi non multo poſt, an pœnam committet? non puto ſique bona fides videtur, arg. d. l. 8. & l. 105. ſ. de ſolut. hic incertè notandum tempus ſolutionis & moræ currere à die cognitæ ſententiæ arbitrariæ, vide Bart. l. cauſ. 250.
m ex modeſtia caruit debitor, ſi poſt diem, mox pecuniam creditori offerat & obſignatam legitimè conſignet, de quo vide l. 9. C. de ſolut.
n nam ſi per ſe impedietur, aliud faceret. l. 28. §. 7. ſ. eod. l. 76. in fin. inf. pro ſocio.
o l. 40. in fi. ſ. eod.
p quid ſi ea pecunia offerenti, ſine eius dolo poſtea periit, cui periit? vide l. 39. inf. de ſolut. & l. 73. in fin. inf. de verb. oblig.

Universidad Rey Juan Carlos

cetera quoque diſſentire, & pro omnibus vnam ſententiam ferre ſi debebit.]

2 ¶ Si per fideiuſſorem fuerit cautum in primo compromiſſo: & ſequens ſimiliter proferendum *a*, Labeo dicit. ſed Pomponius dubitat, verum iiſdem, an & aliis tam idoneis. Quid enim, inquit, ſi iidem fidejubere noluerint? Sed puto, ſi *b* noluerint fidejubere, tunc alios non diſſimiles *c* adhibendos.

26. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

NEc *d* in poteſtate ſit fideiuſſorem poſtea non obligantium, vt pœna committatur. Idemque & ſi deceſſerint.

Quibus modis dies proferatur. 1. De morte vnius ex litigatoribus. 2. Quali ſententiæ ſtari debet. 3. De diverſis ſententiis plurium arbitrorum. 4. De abſentia vnius ex litigatoribus. 5. Quid ſi coram ſententiam dicere. 6. De eo qui præſens ſententiam dicere prohibuit. 7. Si pœna compromiſſo adiecta non ſit.

27. *Vlpianus* lib. 13. ad Edictum.

DIem proferre *e* vel præſens, per nuntium, vel per epiſtolam poteſt.

1 ¶ Si heredis mentio, vel ceterorum facta in compromiſſo non fuerit: morte ſoluetur compromiſſum: nec vtimur Labeonis ſententia, qui exiſtimauit, ſi arbiter aliquem pecuniam dare iuſſerit, & is deceſſerit antequam daret, pœnam committi, licet heres eius paratus ſit offerre.

2 ¶ Stari *f* autem debet ſententiæ arbitri, quam de re dixerit: ſiue *g* æqua, ſiue iniqua ſit *h*: & ſibi imputet, qui compromiſit *i*. Nam & Diui Pij reſcripto adiicitur: *Vel minus probabilem ſententiam æquo animo ferre debet.*

3 ¶ Si plures arbitri *k* fuerint, & diuerſas ſententias dixerint, licebit ſententiæ eorum non ſtari: ſed ſi *l* maior *m* pars conſentiat, ei ſtabitur, alioquin pœna committetur. Inde quæritur apud Iulianum, ſi ex tribus arbitris vnus quindecim, alius decem, tertius quinque condemnent: cui ſententiæ ſtetur? & Iulianus ſcribit, quinque *n* debere præſtari, quia in hanc ſummam omnes conſenſerunt *o*.

4 ¶ Si quis litigatorum defuerit *p*: quia per eum factum eſt quo minus arbitretur, pœna committetur. Proinde ſententia quidem dicta non coram litigatoribus non valebit: niſi in compromiſſis hoc ſpecialiter *q* expreſſum ſit: *Vt vel vno vel vtroque abſente ſententia promatur*: pœnam autem is, qui defuit, committit: quia per eum factum eſt, quò minus arbitretur.

5 ¶ *Coram* *r* *autem dicere ſententiam* videtur, qui ſapientibus *s* dicit. ceterum coram furioſo: vel *t* demente non videtur dici *u*. Item coram pupillo non videri ſententiam dictam, niſi tutor præſens fuit: & ita de his omnibus Iulianus libro quarto Digeſtorum ſcribit.

6 ¶ Et, ſi quis præſens arbitrum ſententiam dicere prohibuit, pœna committetur.

7 ¶ Sed ſi pœna non fuiſſet adiecta compromiſſo, ſed ſimpliciter *ſententiæ ſtari* quis promiſerit: incerti *x* aduerſus eum foret actio *y*.

De certa vel incerta ſumma promiſſion.

28. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

NOn autem intereſt, certa, an incerta ſumma compromiſſa ſit: vt putà *quanti ea res erit*.

Quemodo contra ſententiam arbitri ſit.

29. *Vlpianus* lib. 13. ad Edictum.

ADuerſus ſententiam arbitri, ſi petatur ab eo, à quo arbiter peti vetuit *z*: Quid ergo, ſi à fideiuſſore eius petatur: an pœna committatur? & puto committi. & ita Sabinus ſcribit, nam τὸ ἔυλογον, id eſt, probabile, à reo petit *a*. Sed ſi cum fideiuſſore compromiſit, & à reo petatur: niſi intereſt fideiuſſoris *b*, non committetur *c*.

Si quis rem de qua compromiſſum eſt in iudicium deduxat.

30. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

SI quis rem, de qua compromiſſum ſit, in iudicium deducat, quidam dicunt, prætorem non interuenire ad cogendum arbitrum ſententiam dicere, quia iam pœna non poteſt eſſe: atque ſi ſolutum eſt compromiſſum. Sed ſi hoc obtinuerit: futurum eſt, vt in poteſtate eius, quem pœnitet compromiſiſſe, ſit compromiſſum eludere *a*. Ergo aduerſus eum pœna *b* committenda eſt, lite apud iudicem ſuo ordine peragenda.

De dolo & de pleno compromiſſo.

31. *Vlpianus* lib. 13. ad Edictum.

ITa demum autem committetur ſtipulatio, cùm aduerſus eam quid fit, ſi *c* ſine dolo malo ſtipulantis factum eſt, ſub hac enim conditione committetur ſtipulatio, ne quis doli ſui ſui præmium ferat *d*.

¶ Sed ſi quidem compromiſſo adiiciatur *e* ne *f quid dolo in ea re factum ſit*: ex ſtipulatu conueniri qui dolo fecit, poteſt: & ideo ſi arbitrum quis corrupit vel pecunia, vel ambitione, vel aduocatum diuerſæ partis: vel aliquem ex his, quibus cauſam ſuam commiſerat: ſ ex doli clauſula poterit conueniri, ſ vel ſi aduerſarium callidè circumuenit.

¶ Et omninò, ſi in hac lite dolosè verſatus eſt, locum habebit ex ſtipulatu actio: & ideo ſi velit de dolo actionem exercere aduerſarius, non debebit, cùm habeat ex ſtipulatu actionem.

¶ Quod ſi huiuſmodi clauſula in compromiſſo adſcripta non eſt, tunc de dolo actio, vel exceptio locum habebit.

¶ Hoc autem compromiſſum plenum eſt, quod & doli clauſulæ habet mentionem *f*.

De quantitate pœnæ compromiſſi. 1. Si pœna commiſſa ſit. 2. Si mulier nomine alieno compromiſerit. 3. Si compromiſſum non valeat, aut pendet, an ex eo pœna exigi poſſit. 4. De ſacerdotio. 5. De tranſactione & rei commenſa interitu. 6. De famoſo & publico delicto. 7. De liberali cauſa, de populari actione. 8. Si ſeruus compromiſerit. 9. De legatione. 10. Si hereditatem petat à quo cum defuncto compromiſerat. 11. De prolatione dici. 12. Si arbiter ſe celauerit. 13. De pluribus arbitris. 14. De doli exceptione aduerſus arbitri ſententiam. 15. De officio & poteſtate arbitri. 16. De ſententia quæ pœnam compromiſſo non ſuperet. 17. Si iubeat arbiter ſibi alium coniungi. 18. De præuaricatoribus. 19. De herede. 20. De vacua poſſeſſione. De cautione de rato. 21. De die proferenda.

32. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

NOn diſtinguemus in compromiſſis, minor, an maior ſit pœna, quam res de qua agitur.

¶ Non cogetur arbiter ſententiam dicere, ſi *g* pœna commiſſa ſit.

2 ¶ Si mulier alieno nomine compromiſerat, non erit pecunia compromiſſa, propter interceſſionem.

3 ¶ Summa rei eſt, vt prætor ſe non interponat, ſiue initio nullum ſit compromiſſum: ſiue ſit, ſed pendeat, an ex eo pœna exigi poteſt, ſiue poſtea deficiat pœna compromiſſo ſoluto die, morte, acceptilatione, iudicio, pacto.

4 ¶ Sacerdotio *h* obueniente *i*, videbimus an cogatur arbiter ſententiam dicere? Id enim non tantum honori perſonarum, ſed & maieſtati *k* Dei indulgetur, cuius ſacris vacare ſacerdotes oportet. *l*. Ceterum ſi poſtea ſuſcepit, ille quoque omnimodo ſententiam ferre debet.

5 ¶ Item non eſt cogendus, ſi de negotio tranſactum eſt, vel homo mortuus eſt, de quo erat compromiſſum: niſi ſi poſteriore caſu aliquid litigantium intereſt.

6 ¶ Iulianus indiſtinctè ſcribit: Si *m* per errorem de famoſo delicto ad arbitrum itum eſt: vel de *n* ea (re,) de qua publicum iudicium ſit conſtitutum, veluti de adulteriis, ſicariis, & ſimilibus *o*: vetare debet prætor ſententiam dicere, nec dare dictæ executionem *p*.

7 ¶ De liberali cauſa compromiſſo facto, rectè non compellitur arbiter ſententiam dicere: quia fauor libertatis eſt, vt maiores *q* iudices habere debeat.

¶ Eadem dicenda ſunt, ſiue de ingenuitate, ſiue de libertinitate, quæſtio ſit: & ſi ex fideicommiſſi cauſa libertas deberi dicatur.

¶ Idem dicendum eſt in populari *r* actione.

8 ¶ Si ſeruus *s* compromiſerit, non cogendum dicere ſententiam arbitrum, nec ſi dixerit, pœnæ executionem dandam de peculio, putat Octauenus *t*. Sed an, ſi liber cum eo compromiſerit, executio aduerſus liberum detur, videamus? Sed magis eſt, vt non detur.

9 ¶ Item ſi quis Romæ compromiſerit, mox Romam in legationem venerit, non eſt cogendus arbiter ſententiam dicere: non magis, quàm cogeretur, ſi litem ante conteſtatus eſſet, nunc eam exercere. nec intereſt, tunc quoque in legatione fuerit, an non. Sed ſi *ſ* nunc *ſ* in legatione compromittat, puto cogendum arbitrum ſententiam dicere

a profer[e]ndum, Vulgat. & male. b An poſſint nolle, dixi ad l. 45. §. 2. ff. mandati. c id eſt, non minus idoneos, adde l. 10. in §. 1. quod maior cauſa: l. 2. §. [illegible] de religioſis, l. 24. §. [illegible] de conditionibus, l. 9. in pr. ff. locati. d adde l. 2. [illegible] quod vi aut clam, [illegible] quæ ſcripſi ad l. 20. ff. [illegible] e dixi l. 21. §. 5. [illegible] f atque ita non poteſt ab ea appellari, l. 1. C. ad eod. vbi dixi, nec poterit etiam ad arbitrium viri boni redigi, l. 79. inf. pro ſocio. g 7. Belg. 1. c. 27. 2. Harmen. 4. §. 50. h vide l. 66. §. 2. i Bartolus tamen appellari poſſe ait [illegible] k adde l. 2. [illegible] ſi quidem dixi [illegible] l [illegible] m [illegible] n [illegible] o vide Socinum, regula 570.

a Minor ſumma maiori ineſt, l. 9. §. 3. ff. de heredibus inſtituendis, l. 110. inf. de regulis. p l. 2. C. eod. q Specialiter exprimi multa neceſſe eſt. r al. proferatur. s Coram litigatoribus dicere ſententiam non videtur, qui coram iis non ſapientibus dicit: vt l. 209. ff. de verb. ſign. t ſi ſapientes non adſuerint ſcilicet, l. vlt. [illegible] u adde l. 47. in §. 1. [illegible] x [illegible] certi ad incertum, eod. z adde [illegible] y vide quæ notaui ad l. 2. ff. [illegible] a eodem modo traditur: indebita non conceſſa, [illegible] ad eius heredes extendi per melius fideiuſſorem ipſum [illegible] principalem non pungi, [illegible]

a Quid eſt, [illegible] b Cur ? [illegible] vide quæ ſcripſi ad l. 17. C. de tranſact. c 1. Harm. 4. §. 17. d l. 5. §. 5. [illegible] e quemadmodum ſolet adiici, l. 5. [illegible] eod. f & ſtipulationes, l. 5. §. 2. [illegible] g [illegible] h [illegible] i arbitri ſcilicet, antequam ſententiam ferat. k Dei ſcientia [illegible] l [illegible] m Arbiter ex compromiſſo ſumptus [illegible] n [illegible] o [illegible] p [illegible] q alii populari, [illegible]

Sanè apud authorem, 7. Belg. 2. c. 33. in fin. & 2. Harm. 4. §. 77. [illegible]

t adde l. 7. C. [illegible] eod.

u ex compromiſſo ſerui non datur de peculio actio l. 3. §. 8. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

dicere a, quia & , ſi iudicium ſponte accepiſſet, cogeretur peragere b. Sunt tamen, qui de iſto non recte dubitant: qui vtique nullo modo dubitabunt ſi de ea re in legatione compromiſit, quam in legatione contraxit: quia & iudicium eo nomine accipere cogeretur.

9 ¶ Illud in prima ſpecie poteſt diſpici: an, ſi ante compromiſſit legatus, cogendus ſit arbiter ſententiam dicere, ſi ipſe legatus poſtulet c? quod prima ratione poterit videri iniquum, vt in ipſius poteſtate ſit: ſed hoc vale erit, quale ſi actionem velit dictare: quod facere ei licet d. Sed compromiſſum illud comparabimus ordinariæ actioni, vt non alias audiatur deſiderans, vt arbiter ſententiam dicat, quam ſi ſe defendat.

10 ¶ Si is faciat controuerſiam hereditatis, qui cum defuncto compromiſerat: ſtatutum eſt præiudicium f hereditati, ſi arbiter ſententiam dicat: ergo interea inhibendus eſt arbiter.

11 ¶ Dies compromiſſi proferri poteſt; non" cum" ex conuentione, ſed cum iuſſu arbitri eam proferri neceſſe eſt, ne pœna committatur.

12 ¶ Si arbiter ſeſe celare tentauerit, prætor eum inueſtigare debet, & ſi diu non paruerit, multa aduerſus eum dicenda eſt g.

13 ¶ Cum in plures compromiſſum eſt ea conditione, vt quam quilibet vel vnus dixiſſet ſententiam, ei ſtaretur: abſentibus cæteris, nihilominus qui præſens eſt, cogetur. at ſi ea conditione, vt omnes dicant, vel quod de maioris partis ſententia placuerit: non debet ſingulos h ſeparatim cogere: quia ſingulorum ſententia ad pœnam non facit.

14 ¶ Cum quidam arbiter ex aliis cauſis inimicus manifeſte apparuiſſet: teſtationibus etiam conuentus, ne ſententiam diceret, nihilominus nullo i cogente dicere perſeuerasſet: libello k cuiuſdam id querentis, Imperator Antoninus ſubſcripſit, poſſe eum vti doli mali exceptione, & idem, cum à iudice conſuleretur, apud quem pœna petebatur, reſcripſit: etiam ſi appellari non poteſt, doli l mali exceptionem in pœnæ petitione obſtaturam. Per hanc ergo exceptionem quædam appellandi ſpecies eſt, cum liceat retractare de ſententia arbitri.

15 ¶ De officio arbitri tractantibus ſciendum eſt, omnem tractatum ex "ipſo" compromiſſo ſumendum: nec enim aliud illi licebit, quam quod ibi, vt efficere poſſit, cautum eſt: non ergo quodlibet ſtatuere arbiter poterit, nec in qualibet re niſi de qua re compromiſſum eſt, & quatenus compromiſſum eſt m.

16 ¶ Quæſitum eſt de ſententia dicenda, & dictum non quamlibet n: licet de quibuſdam varietur ſit: & puto verè non committi, ſi dicat ad iudicem de hoc eundem vel ſe, vel alium: "(in) ſe," vel in alium compromittendum. Nam & Iulianus, impunè non pareri, ſi iubeat ad alium arbitrum ire, ne finis non ſit. quod ſi hoc modo dixerit, vt arbitrio Publij Mæuij fundus traderetur, aut ſatiſdatio detur: parendum eſſe o ſententiæ. Idem Pedius probat, ne propagentur arbitria, aut in alios interdum inimicos argentium transferantur p, ſua ſententia finem controuerſiæ eum imponere oportet: non autem finiri controuerſiam, cum aut differtur arbitrium, aut in alium transfertur: partemque ſententiæ eſſe, quemadmodum ſatiſdetur, quibus fideiuſſoribus: idque delegari non poſſe, niſi ad hoc compromiſſum ſit, vt arbiter ſtatueret cuius arbitratu ſatiſdaretur.

17 ¶ Item ſi iubeat ſibi alium conſungi, cùm id in compromiſſo non ſit, non dicit ſententiam: nam ſententia eſſe debet de re compromiſſa: de hoc autem compromiſſum non eſt.

18 ¶ Si domini, qui inuicem ſtipulati ſint, procuratores ſuos agere apud arbitrum velint: poteſt iubere, ipſos etiam adeſſe q.

19 ¶ Sed ſi & heredis in compromiſſis mentio ſit: poteſt iubere, etiam heredem eorum adeſſe r.

20 ¶ Arbitri officio continetur, & quemadmodum detur vacua poſſeſſio ſ. An & ſatis ratam rem habiturum? Sextus Pedius putat, quod nullam rationem habet: nam ſi ratum non habeat dominus committetur ſtipulatio.

21 ¶ Arbiter nihil extra compromiſſum facere poteſt: & ideo neceſſarium eſt adiici de die compromiſſi proferenda; cæterùm impunè iubenti non parebitur.

33. *Papinianus* lib. 1. Quæſtionum.

ARbiter ita ſumptus ex compromiſſo, vt & diem proferre poſſit, hoc quidem facere poteſt: referre autem contradicentibus litigatoribus non poteſt u.

De duobus reis. 1. Si pœna commiſſa ſit.

34. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

SI duo rei ſunt aut credendi, aut debendi, & vnus compromiſerit: iſque vetitus ſit petere, aut ve ab eo petatur, videndum eſt, an ſi alius petat, vel ab alio petatur, pœna committatur; idem in duobus argentariis, quorum nomina a ſimul b eunt; & forſitan c poterimus ita fideiuſſoribus coniungere d; ſi ſocij ſunt e, alias nec à te petitur, nec ego peto, nec meo nomine petitur, licet à te petatur.

1 ¶ Semel commiſſa pœna ſolui compromiſſum rectius puto dici; nec amplius poſſe committi: niſi id actum ſit, vt (in) ſingulas cauſas toties f committatur g.

Si pupillus compromiſerit.

35. *Gaius* libro 5. ad Edictum Prouinciale.

SI pupillus ſine h tutoris auctoritate i compromiſerit, non eſt arbiter cogendus pronuntiare quia ſi contra eum pronuntietur, pœna non tenetur, præterquam ſi fideiuſſorem dederit, à quo pœna peti poſſit, idque & Iulianus ſentit k.

De diebus feriatis.

36. *Vlpianus* lib. 77. Ad Edictum.

SI feriatis diebus l, cogente prætore, arbiter dicat ſententiam & petatur ex compromiſſo pœna, exceptionem locum non habere conſtat; niſi alia in lege eadem "dies" feriata, in qua ſententia dicta eſt excepta.

Si heres aduerſus arbitri ſententiam petat.

37. *Celſus* libro 2. Digeſtorum.

QVamuis arbiter alterum ab altero petere vetuit; ſi tamen heres petit, pœnam committet m; non enim differendarum litium cauſa, ſed tollendarum ad arbitros itur.

Si aduerſarij non interſit ſententia ſtari.

38. *Modeſtinus* lib. 6 Regularum.

CVm pœna ex compromiſſo petitur; is qui commiſit, damnandus eſt n, nec intereſt, an aduerſarij eius interfuit arbitri ſententiæ ſtari, necne.

De auctoritate arbitri. 1. De mora poſt diem prolatum.

39. *Iauolenus* lib. 11. ex Caſſio.

NOn ex omnibus cauſis, quibus arbitri parendum ſententiæ non eſt, pœna ex compromiſſo committitur p: ſed ex his duntaxat, quæ ad ſolutionem pecuniæ, aut operam præbendam pertinent.

¶ Idem contumaciam litigatoris arbiter punire poterit, pecuniam eum aduerſario dari iubendo q: quo in numero haberi non oportet, ſi teſtium nomina ex ſententia arbitri exhibita non ſunt r.

1 ¶ Cùm arbiter diem compromiſſi proferre iuſſit, cùm hoc ei permiſſum eſt, "alterius" mora alterius ad pœnam committendam prodeſt.

De morte vel abſentia arbitri: & per ſtipulatorem ſtet, quominus accipiat.

40. *Pomponius* lib. 11. ex variis lectionibus.

ARbiter *calendis Ianuarijs adeſſe iuſſit*, & ante eum diem deceſſit ſ, alter ex litigatoribus non adfuit, procul dubio pœna minimè commiſſa eſt. Nam & Caſſium audiſſe ſe dicentem Ariſto ait, in eo arbitro, qui ipſe non veniſſet, non eſſe commiſſam, quemadmodum Seruius ait, ſi per ſtipulatorem ſtet, quominus accipiat, non committi pœnam.

De minore 20. annis.

41. *Calliſtratus* libro 1. Edicti monitorij.

CVm lege Iulia t cautum ſit, *ne minor viginti annis iudicare cogatur* u: nemini licere minorem viginti annis compromiſſarium iudicem eligere, ideoque pœna ex ſententia eius nullo modo committitur. Maiori tamen viginti annis, ſi minor viginti quinque annis "ſit, ex hac cauſa ſuccurrendum, ſi temerè aut ditorium receperit, multi dixerunt x.

De pœna fiſco adiudicata.

42. *Papinianus* libro 2. Reſponſorum.

ARbiter *intra certum diem ſeruos reſtitui iuſſit*: quibus non reſtitutis, pœna cauſa fiſco ſecundum formam compromiſſi condemnauit, ob eam ſententiam fiſco nihil adquiritur; ſed nihilominus ſtipulationis pœna committitur, quod ab arbitro ſtatuto non ſit obtemperatum.

De pleno compromiſſo & ſpeciebus omiſſis.

43. *Scæuola* libro 1. Reſponſorum.

DE rebus controuerſiiſque omnibus compromiſſum in arbitrium; à Lucio Titio, & Mæuio Sempronio factum eſt, ſed errore quædam ſpecies in petitionem à Lucio Titio deductæ non ſunt, nec arbiter

a Cur ita? v. l. 2. §. 2. l. de iudiciis.
b l. ſe defendere. d. l. 2. §. 5. verſ. ſed ſuggeſt.
c ſententiam ab arbitro pronuntiari.
d Imò non licet. l. 8. in fin. l. 9. l. 10. l. 15. l. de iniuriis. & ita quidem hic emendat & legit Cuiacius 22. obſeru. 22.
e l. 1. l. 2. eo. non tamen compromiſſum, eſt ſententia; l. 13. §. 5. l. quibus ex cauſis infam.
f v. l. 16. l. de exceptionib.
g eodem penè modo tutor ſe occultans ne alimenta pupillo præbet, punitur. l. 5. §. interim. inſ. de ſuſpectis. & l. 17. §. 2. l. eod.
i Id eſt cum nullus magiſtratus eū vetaret ſententiam dicere.
k v. quæ ſcripſi ad ſinalē Codicis, lib. de libellus principi datis, &c.
l Doli mali exceptio retractationem rei iudicatæ inducit: eiuſque appellationis quædam ſpecies, vt hic adde l. 17. in fi. inſ. ſolutio.
m ideoque coram arbitro non fiet reconuentio. Interdum tamen & extra compromiſſum poteſt cognoſcere arbiter, ſi ea de quibus cognoſcit non ſunt omnino aliena ab expreſſis in compromiſſo, ſed eis connexa, aut principalis cauſa ſine his definiri non poſſit. Ideoque ſolutioni diē ſtatuere poteſt. v. l. 21. §. ſolut. l. eod. poteſt etiam ſuper fructibus & expēſis condemnare, quid ex veniunt, vt & omnia acceſſoria, ad cauſam commiſſam.
n non in quolibet vulgat. non quolibet valere vel commiſſi.
o non eſſe, Prætebus ita legendum monet.
p al. negat, & ſic Accurſius retulit in Pandectis Piſanis legi. ſed malè.
q iuſſa de cauſa. l. 26. Cod. de procur. r adde l. 27. §. 1. l. eodem.
ſ præſtanda à venditore emptori. l. 1. §. 2. inſ. de edil. empt.
t interetur. v. Cuiac. 7. obſ. 7. in fi.
u Cur ita? collige ex l. 154. l. de regulis.

a Nominibus ea obligatio dicebatur quæ per ſcripturam menſæ argentariæ contrahebatur ſine ſtipulatione. v. quæ ſcripſi ad l. 1. l. de minus legatis.
b ſimul ſūt nomina, dicuntur, quæ ſimul facta ſunt. l. 9. §. de pa. ctis. quod accidit quoties plures argentarij ſimul correi ſtipulantur.
c *Forſitan.* Hæc particula interdū affirmat: eiuſque adminiculo ſolent iuriſconſulti perſæpe ſuam fulcire ſententiam. v. Ariſt. 5. Ethicor. Non idem eſt forſitan virum bonum eſſe & bonum ciuem eſſe. Vnde Accurſ. hic: Sub dubio forſan reſpondent ſæpè periti. de quibus pactum de non petendo, cum principali factum prodeſt. l. 29. l. eo.
e Id eſt, vno ſociorum compromittente, ſi is vetitus ſit petere, & alter quoque petere prohibetur ſi ſocij erant. hinc conſtat compromiſſum vnius ſocij alieni nocere. Obiici poteſt lex 27. in pr. l. de pactis quæ negat pactum vnius ſociorum alteri nocere.
f Infinitè pœnam committi expreſſè ſtipulari poſſumus l. 53. l. de fideiuſſoribus, vt & in infinitum legare. v. l. 12. C. de legatis.
g Ratio? v. l. 16. l. de tranſact.
h l. 3. l. eod.
i Imò, vtroque pupillus tutore autore compromiſerit, aduerſus huiuſmodi ſententiam reſtitui poterit l. 34. in fi. l. de minorib.
k v. l. 1. Cod. de fideiuſſ. tutor.
l l. 3. in fi. l. eod.
m v. l. 7. C. de feriis. Quidam alij legunt aliqua lege, vt Iuliam legem intelligant; de qua Dion. 56.
n Cur ita? v. l. 42. in fin. l. de regulis iur.

o An verò pœna ſimul & executio peti poterit? Hoc ordinariè non admittitur. Cautius eſt igitur vt Notarius formulam compromiſſi ita conſcribat, vt pœna peti poſſit rata manente ſententia, argum. l. pen. l. de tranſact.
p Exemplum: v. l. 32. §. 16. l. eod.
q poteſt igitur mulctare, an & iuramentum in litem deferre? An & mulctare ſi permiſſum ei non fuerit? v. hic Bart.
r Litigatorem enim cogere vt cogatur ſe teſtes producere, iniquum eſt: Ideoque non poteſt arbiter ipſi mulctam eo nomine dicere. l. 15. §. 7. l. eo.
ſ v. Sebaſtianum Medicem. tractat. de morte, part. 2. concl. 12.
t ſubaudi de priuatis iudiciis de qua l. 9. §. 2. l. eo. dixi de lege Iulia priuatorum & publicorum iudiciorum, d. l. 4. l. de teſtib.
u v. Cuiac. ad l. 1. C. qui etate ſe excuſant.
x Quid ſi minor tutelam ſibi à maioribus delatam ſuſcepit: tum ſi fortè damnum in tutela ſenſerit ei aduerſus pupillos quoſdam ſuos de damno conquerentes ſubuenietur? collige ex l. 2. in fi. l. de reſt. int. & §. vlt. Inſt. de ſatiſdatio tut. Nouel. 118. c. 5.

Universidad Rey Juan Carlos

de his quicquam pronunciauit. Quæſitum eſt *e*, an ſpecies omiſſæ peti poſſint. Reſpondi, ſi peti potiſſe: nec pœnam ex compromiſſo committi, quod ſi malignè hoc fecit, petere quidem poteſt, ſed pœnæ ſubiugabitur.

De terminis ab arbitrio poſitis.

44. *Idem* lib. 2. Digeſtorum.

INter Caſtellianum, & Seium controuerſia de finibus orta eſt: & arbiter electus eſt, *vt arbitratu eius fini terminarentur*. ipſe ſententiam dixit, præſentibus partibus, & terminos poſuit *b*. Quæſitum eſt, an ſi ex parte Caſtelliani arbitrio paritum non eſſet, pœna ex compromiſſo commiſſa eſt? Reſpondi, ſi arbitro paritum non *c* eſſet in eo, quod vtroque præſente arbitratus eſſet, pœnam commiſſam *d*.

De compromiſſo perſonali.

45. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

IN compromiſſis arbitrium perſonæ inſertum perſonam non egreditur *e*.

De quibus arbiter iudicare poſſit.

46. *Paulus* lib. 13. ad Sabinum.

DE his rebus, & rationibus, & controuerſiis iudicare arbiter poteſt, quæ ab initio fuiſſent inter eos qui compromiſerunt: non quæ poſtea *f* ſuperuenerunt *g*.

Si litigator deceſſerit, pupillo herede relicto.

1. *Aut furere cœperit.*

47. *Iulianus* lib. 4. Digeſtorum.

SI compromiſſum ita factum eſt, *vt præſente vtroque, aut heredibus eorum arbiter ſententiam dicat*, & alter ex litigatoribus deceſſerit, pupillo herede relicto: non aliter videtur ſententia dicta eſſe, niſi tutoris auctoritas interpoſita fuerit.

1. ¶ Item, ſi alter ex compromittentibus furere cœperit.

48. *Marcellus* lib. 4. Regularum.

ARbiter ad ferendam ſententiam *h* non *i* compelletur.

Quibus modis arbiter adeſſe iubere poſſit. 2. *De morte litigatoris.*

49. *Iulianus* lib. 4. Digeſtorum.

SEd * & *interpellatur, quò minus ſententiam dicat: quia * nihil coram furioſo fieri intelligitur *k*. Quod ſi furioſus curatorem habet, vel habuerit adhuc litigio pendente, poteſt, præſente curatore, ſententia dici.

1 ¶ Arbiter adeſſe litigatores vel per nuntium, vel epiſtolam *l* iubere poteſt *m*.

2 ¶ Si ab altera *n* duntaxat parte heredis mentio comprehenſa fuerit, compromiſſum ſoluetur morte cuiuſque ex litigatoribus: ſicut ſolueretur altero mortuo, ſi neutrius heredis perſona comprehenderetur.

Si extra compromiſſum arbiter aliquid pronunciet.

50. *Africanus* lib. 7. Digeſtorum.

ARbiter *o* ex compromiſſo ſumptus, cùm ante eum diem, qui conſtitutus compromiſſo erat, ſententiam dicere non poſſet, diem compromiſſi proferri iuſſerat, alter ex litigatoribus dicto audiens *p* non fuerat. Conſulebatur, poſſetne ab eo pecunia ex compromiſſo peti. Reſpondi non poſſe: ideo quòd non eſſet arbitrio compromiſſum, vt id haberet *q*.

De arbitro in re ſua.

51. *Marcianus* lib. 2. Regularum.

SI de re ſua quis arbiter factus ſit, ſententiam dicere non poteſt: quia ſe facere iubeat, aut petere prohibeat * *r*: neque autem imperare ſibi, neque ſe prohibere quiſquam poteſt *s*.

De mora in parendo ſententiæ.

52. *Idem* lib. 4. Regularum.

SI qui iuſſus * eſt * arbitrio ex compromiſſo ſoluere pecuniam, moram fecerit, pœnam ex compromiſſo debet: ſed poſtea *f* ſoluendo pœna liberatur.

NAVTÆ *t*, CAVPONES *u*, STABVLARII, VT RECEPTA *x* RESTITVANT.

TIT. IX.

Prior pars edicti, de actione honoraria in factum de recepto. 1. *Ratio & vtilitas ſuprascripti edicti.* 2. *De nautis.* 3. *De nautarum cuſtodibus, & diætariis.* 4. *De exercitoribus ratium & lintrariis.* 5. *De cauponibus, & ſtabulariis.* 6. *De mercibus & aliis rebus.* 7. *De rebus noſtris vel alienis.* 8. *De rebus illatis in nauem, vel in litore exiſtentibus, & facto nautarum, vectorum, viatorum.*

1. *Vlpianus* libro 14. ad Edictum.

AIT Prætor y: *nautæ, caupones, ſtabularii, quod cuiuſque z ſaluum fore receperint, niſi reſtituant, in eos iudicium dabo.*

1. ¶ Maxima vtilitas eſt huius edicti, quia neceſſe eſt plerumque eorum fidem ſequi, & res cuſtodiæ eorum committere. Nec quiſquam putet, grauiter hoc aduerſus eos conſtitutum: nam eſt in ipſorum arbitrio, ne quem recipiant *c*, & niſi hoc eſſet ſtatutum, materia daretur *d* cum furibus aduerſus eos, quos recipiunt, coeundi; cum ne nunc quidem abſtineant huiuſmodi fraudibus.

2. ¶ Qui ſunt igitur, qui teneantur, videndum eſt. Ait prætor *nautæ*. * Nautam accipere debemus eum, qui nauem exercet *e*. quamuis nautæ appellantur omnes, qui nauis nauigandæ cauſa in naue ſint: ſed de exercitore *h* ſolummodo prætor ſentit: nec enim debet (inquit Pomponius) per remigem, aut meſonautam *i* obligari; ſed per ſe, vel per nauis magiſtrum *f*; quanquam ſi ipſe alicui è nautis committi iuſſit, hne dubio debeat obligari *g*.

3 ¶ Et ſunt quidam in nauibus qui cuſtodiæ gratia nauibus præponuntur, vt ναυφύλακες: *id eſt, nauium cuſtodes g*, " & diætarii *h*. " Si quis igitur ex his receperit, puto in exercitorem dandam actionem; quia is, qui eos huiuſmodi officio præponit, committi eis permittit, quanquam ipſe nauicularius *l* vel magiſter id faciat, quod χειρέμβολον *l*, *id eſt, manus iniectionem* appellant, ſed & ſi hoc non exercet, tamen de recepto nauicularius tenebitur.

4 ¶ De exercitoribus ratium *m* item lyntrariis nihil cauetur, ſed idem conſtitui oportere, Labeo ſcribit, & hoc iure vtimur.

5 ¶ Caupones autem, & ſtabularios æquè eos accipiemus, qui cauponam, vel ſtabulum exercent, inſtitoreſve eorum. Cæterum ſi qui opera mediaſtini *n* fungitur, non continetur, vtputà atriarij, & focarij *o*, & his ſimiles.

6 ¶ Ait prætor, *quod cuiuſque ſaluum fore receperit*: hoc eſt, quamcunque rem, ſiue mercem receperint. Inde apud Viuianum relatum eſt, ad eas quoque res hoc edictum pertinere, quæ mercibus accederent: veluti veſtimenta, quibus in nauibus vterentur, & cætera, quæ ad quotidianum *p* vſum habemus.

7 ¶ Idem Pomponius libro 34. ſcribit, parui referre, res noſtras, an alienas intulimus, ſi tamen noſtra interſit ſaluas eſſe. Etenim nobis magis, quàm quorum ſunt, debent ſolui *q*: & ideo ſi pignori merces accepero " ob pecuniam nauticam, " mihi magis, quàm debitori nauta tenebitur, ſi ante eas ſuſcepit.

8 ¶ *Recepit autem ſaluum fore*, vtrum ſi in nauem res miſſæ, ei adſignatæ ſunt *r*: an, & ſi non ſint adſignatæ, hoc tamen ipſo quod in nauem miſſæ ſunt, receptæ videntur? Et puto, omnium eum recipere cuſtodiam, quæ in nauem illatæ ſunt, & factum non ſolum nautarum præſtare debere, ſed & vectorum *s*.

2. *Gaius* libro 5. ad Edictum Prouinciale.

SIcut & caupo viatorum *f*.

1. Qualis ſit hæc actio, & cur introducta. Quid præſtet nauta, caupo, ſtabularius. 2. *De cauſa ex qua recipitur.* 3. *De filiofam. & ſeruo.* 4. *Quid veniat in hanc actionem. De eius tempore, & herede.* 5. *De concurſu huius actionis & actionis de furto.*

3. *Vlpianus* lib. 14. ad Edictum.

ET ita de facto vectorum etiam Pomponius libro 34. ſcribit.

¶ Idem ait, etiam ſi nondum ſint res in nauem receptæ, ſed in litore perierint, quas ſemel recepit, periculum ad eum pertinere.

1. ¶ Ait prætor, *niſi reſtituant, in eos iudicium dabo.* Ex hoc edicto in factum actio proficiſcitur. Sed, an ſit neceſſaria *u*, videndum: quia agi ciuili actione ex hac cauſa poterit: ſi quidem merces interuenerit, ex locato vel conducto: ſed ſi tota nauis locata ſit: qui conduxit, ex conducto etiam de rebus quæ deſunt agere poteſt, ſi verò res perferendas nauta conduxit, ex locato conuenietur, ſed ſi gratis *x* res ſuſceptæ ſint, ait Pomponius depoſiti agi potuiſſe. Miratur igitur, cur honoraria actio ſit inducta, cùm ſint ciuiles. Niſi forte (inquit) ideo, vt innoteſceret prætorem curam agere reprimendæ improbitatis hoc genus hominum: " & " quia in locato conducto culpa, in depoſito dolus duntaxat præſtatur: at hoc edicto omnimodo, qui recepit tenetur, etiam ſi ſine culpa eius periit, vel damnum datum eſt, niſi ſi quid damno fatali *z* contingat. Inde Labeo ſcribit, ſi quid naufragio, aut per vim piratarum *a* perierit, non eſſe iniquum, exceptionem ei dari.

¶ Idem erit dicendum, & ſi in ſtabulo, aut in caupona vis maior contigerit *b*.

¶ Eodem modo tenentur caupones, & ſtabularij, quo *c* exercentes negotium ſuum recipiunt: cæterum ſi extra negotium receperint, non tenebuntur.

a v. l. 28. I. eod.
b l. 1. §. indicib. I. ſoluto matrimonio.
c toties quoties debet parere.
d v. l. 23. §. vlt. I. eod.
e l. 32. §. quæſitum I. eod. v. l. 13. I. ſolutis. l. 43. I. de verborum oblig.
f Compromiſſum ſimpliciter factum non trahitur ad res futuras, vide l. 25. §. 1. de iudiciis.
g contrarium tenet Speculator, Tit. de arbit. §. ſequitur, verſ. quid ergo & Ferrarienſ. in forma compromiſſi, in verbo, Tunc vertentis q. ſed & aliud eſſe in rebus, ſiue bonis, quæ gerit: tunc enim futura obligare intelligi, leg. ſolutum, quæ vir pig.
h verbi gratia de pignoris diſtractione, l. 8. I. de diſtract. pignorum vel de vſuris, leg. 40. I. de vſuris l. §. I. de nautica fœnore. Hæ enim omnes leges ſunt eiuſdem libri.
i imò compelletur. l. 3. d. 4. & ſeq. ad d. l. 15. l. 16. I. eod.
k l. 27. §. 3. I. eod.
l ſi intelligens ſit, Harm. 4. §. 64.
m interlocutoria vna parte abſente, tantùm ferri poteſt. Accurſ.
n Aequitas inter partes ſeruanda eſt in arbitriis & compromiſſis, vt in iudiciis: dixi l. 21. §. 12. in fin. I. eod.
o v. 7. Eel. 3. c. 52.
p id eſt obediens non fuerat. l. 19. I. de ædilitio edicto.
q vt id iuberet: adde l. 32. in fin. I. eod.
r
s l. 10. §. vlt. I. de ſideic. libert.
t v. l. 21. in fin. I. eod.
u 5. Eccl. 1.
u Hæc hominum genera male audiunt.
x quæ ſalua fore receperunt. adde lib. 1. C. de ...
y Eccl. 10. c. 6.
z Viatoris.
a I. in factum actionem l. 3. §. 1. I. eod.
b v. quæ ſcripſi ad leg. 9. in fin. in verſ. quid vero ſi retro I. de iure actionum.
c An idem eſt, poſtquam exceperit, recipere: ne gat Bart. ex l. vna in fin. C. furti aduerſus nautas. l. 3. §. 1. I. de arbitriis.
d occaſio delinquendi. Accurſ.

r Imò, caupo viatorum factum non præſtat l. 6. §. 3. I. eod. Lotis, ... aduerſus nautas.
ſ imò, non aliàs quàm ſi in ipſa naue damnum datum ſit. l. eod.
t v. l. 1. §. 1. I. eod.
u l. 6. I. eod.
x l. 6. I. eod.
y vulgariter. l. 5. §. ſi quis ſeruum. l. 32. I. depoſiti. quippe et ... culpa præſtare poteſt. d. l. 5. §. commodati.
z quod alibi, ſtabilio. l. 25. autopena. I. locati. vis diuina. l. 1. §. ... etiam diligentiſſimo poteſt accidere. l. 1. §. item ... I. de ...
a de piratis, v. l. 18. I. commodati. b l. 5. §. 1. ... I. locati.
c al. quod ita legit Accurſius, & notat accipi pro quia.

5 ¶ Si filiuſfamilias aut ſeruus receperit, & voluntas patris: domini a interuenit b: in ſolidum erit conueniendus.

¶ Item ſi ſeruus exercitoris ſubripuit vel damnum dedit, noxalis actio ceſſabit: quia ob receptum ſuo nomine dominus conuenitur. Sin vero ſine voluntate exerceant, de peculio dabitur.

4 ¶ Hæc autem rei perſecutionem continet, vt Pomponius ait, & ideo & in c heredem, & perpetuo d dabitur.

5 ¶ Nouiſſime videndum an eiuſdem rei nomine & de recepto honoraria e actione & furti agendum ſit? & Pomponius dubitat. Sed magis eſt vel officio iudicis, vel doli exceptione, alterutra eſſe contentus debeat f.

1. Si nauta nautæ, ſtabularius ſtabulario, caupo cauponi res receperit. 2. De his quæ mercibus accedunt.

4. Paulus lib. 13. ad Edictum.

SEd & ipſi nautæ furti actio competit g cuius h ſit periculo, niſi i ſi k ipſe ſurripiat: & poſtea ab eo ſurripiatur: aut alio ſurripiente, ipſe nauta ſoluendo non l ſit.

1 ¶ Si nauta nautæ, ſtabularius ſtabulario, caupo cauponi (res) receperit: æque tenebitur.

2 ¶ Vindius dixit, etiam ad eas res hoc edictum pertinere, quæ poſt impoſitas merces in nauem, locatáque interueniunt, & ſi earum vectura non debetur: vt veſtimentorum, penoris quotidiani k, quia hæc ipſa cæterarum rerum locationi accedunt.

1. De cuſtodia præſtanda. 2. De furto & damno.

5. Gaius lib. 5. ad Edictum Prouinciale.

NAuta, & caupo, & ſtabularius mercedem accipiunt non l pro cuſtodia; ſed nauta, vt traiciat vectores: caupo, vt viatores manere in caupona patiatur: ſtabularius, vt permittat iumenta apud eum ſtabulari; & tamen cuſtodiæ nomine tenentur. Nam & fullo & ſarcinator non pro cuſtodia, ſed pro arte mercedem accipiunt, & tamen cuſtodiæ nomine ex locato tenentur m.

1 ¶ Quæcunque de furto diximus, eadem & de damno debent intelligi; non enim dubitari oportet, quin is, qui n ſaluum fore recepit, non ſolum à furto, ſed etiam à damno o recedere p videatur.

Altera pars Edicti, de actione honoraria in factum ex quaſi delicto in duplum. Si quis gratis in naue aut caupona fuerit. 1. Si ſeruus meus, vel communis qui in naue aut caupona [illegible] damnum mihi dederit, aut furtum fecerit. 2. Siue damnum in eo datum fuerit. 3. De habitatione & hoſpitio repentino. 4. De contrariis iudiciis actionis, & de furto vel ex lege Aquilia.

6. Paulus lib. 22. ad Edictum.

LIcet gratis q nauigeris, vel in caupona gratis diuerteris; non tamen in factum actiones tibi denegabuntur, ſi damnum iniuria paſſus es.

1 ¶ Si ſeruo meo in naue, vel in caupona vtaris, & damnum mihi ſ det, vel furtum faciat quamquam & furti actio & damni iniuriæ mecum ſit; hæc tamen actio, quia in factum eſt, etiam ſerui mei nomine aduerſus te competit.

¶ Idem dicetur, & ſi communis ſit.

¶ Tu tamen, quod mihi præſtiteris eius nomine, vel communi diuidundo, vel pro ſocio actione, aut (ſi partem eius, vel totum conduxiſti) etiam ex conducto habebis me obligatum.

2 ¶ Sed ſi damnum in eo datum ſit ab alio, qui in eadem naue, vel caupona eſt, cuius factum prætor æſtimare ſolet: non a putat Pomponius eius nomine hanc actionem vtilem futuram.

3 ¶ In factum b actione caupo tenetur pro his, qui habitandi c cauſa in caupona ſunt; hoc d autem non pertinet ad eum, qui hoſpitio repentino recipitur, veluti viator e.

4 ¶ Poſſumus autem furti, vel damni iniuriæ actione vti cum nautis, vt certi hominis factum arguamus f, ſed vna contentos eſſe debebimus g. Et ſi cum exercitore egerimus, præſtare ei debemus actiones noſtras: quamuis ex conducto actio aduerſus eos competit exercitori. Sed ſi abſolutus ſit exercitor hac actione, deinde agatur cum nauta, exceptio dabitur; ne h ſæpius de eiuſdem hominis admiſſo queratur. Et contra ſi de admiſſo vnius hominis actum ſit, deinde in factum actione agatur, exceptio dabitur.

De damno in naue vel extra nauem dato. De præſtatione exercitoris. 1. Natura huius actionis. 2. De nauta & mercatore & nauiphylace. 3. De ſeruo nautæ. 4. Quorum nomine exercitor [illegible]. 5. De pluribus exercitoribus. 6. De tempore huius iudicij. De herede, de ſeruo, aut filioſfam. exercitore.

7. Vlpianus lib. 18. ad Edictum.

DEbet exercitor i omnium nautarum ſuorum, ſiue liberi, ſiue ſerui, factum præſtare: nec immerito factum eorum præſtat, cùm ipſe eos ſuo periculo adhibuerit. Sed non alias præſtat, quàm ſi in ipſa naue damnum datum ſit k: cæterum ſi extra nauem, licèt à nautis, non præſtabit.

¶ Item ſi prædixerit, vt vnuſquiſque vectorum res ſuas ſeruet, neque damnum ſe præſtaturum, & conſenſerint l vectores prædictioni, non conuenitur.

1 ¶ Hæc actio in factum, in duplum m eſt.

2 ¶ Sed ſi quid nautæ inter ſe damni dederint, hoc ad exercitorem non pertinet.

¶ Sed ſi quis ſit nauta, & mercator, debebit illi dari. Quod ſi quos quos vulgò ναυτεπιβάτας, id eſt, nautas pro nautis & vectores præſtare ſolemus dicunt, & huic tenebitur, ſed huius factum præſtat, cùm ſit & nauta.

3 ¶ Si ſeruus nautæ damnum dederit, licèt ſeruus nauta p non ſit, æquiſſimum q erit, in exercitorem actionem vtilem r dare.

4 ¶ Hac autem actione ſuo nomine exercitor tenetur s, culpæ ſcilicet ſuæ, qui tales adhibuit, & ideo, & ſi deceſſerint, non releuabitur.

¶ Seruorum autem ſuorum nomine, noxali t duntaxat tenetur: nam cum alienos adhibet explorare u eum oportet, cuius fidei, cuius innocentiæ ſint: in ſuis venia dignus eſt, ſi tales quales ad inſtruendam nauem adhibuerit.

5 ¶ Si plures nauem exerceant, vnuſquiſque pro x parte, qua nauem exercet, conuenitur.

6 ¶ Hæc iudicia, quamuis honoraria y ſint, tamen perpetua z ſunt; in a heredem autem non dabuntur. Proinde, & ſi ſeruus nauem exercuit, & mortuus eſt, de peculio non dabitur actio in dominum, nec intra annum. Sed cum voluntate patris b, vel domini ſeruus, vel filius exercent nauem, vel cauponam, vel ſtabulum; puto etiam hanc actionem in ſolidum eos pati debere, quaſi omnia, quæ ibi contingunt, in ſolidum receperint.

r d.l. vnica. § final. u l. 3. §. de publicanis. x imo in ſolidum, d.l. 1. in fin. in fin. de exercitoria. An hic ex delicto: ibi ex contractu? y l. 3. § 5. eod. z l. 4. § 4. eod. a vide l. 16. ff. de iudiciis. b d. l. 3. eod.

a al. vel domini. b l. vlt. in ſi. ſ. bo. ti. c Imo in heredem non datur, etiam pœnalis. l. penult. ff. de oblig. ex quaſ. contr. d d. l. vlt. § vlt. e l. 1. § vlt. eod. f l. 6. § 4. in locati. l. 30. l. de reg. iur. g d. l. vnic. § 4. inſt. furti aduerſ. nautas. h id eſt, cuius ſit periculo. i tunc enim periculo eius res non eſt, cum nihil habeat. k l. 1. § 6. in fin. ſ. eodem. l aliud eſt pecuniam pro arte, & miniſterio; aliud pro cuſtodia rei alicuius accipere. Nautæ, caupones, ſtabularij, fullones, ſarcinatores pro arte & opera pecuniam accipiunt, at non pro cuſtodia. m l. 25. § 7. locati. § 2. inſt. de obl. l. 13 in princip. inſt. de furtis. vt & depoſitarij, l. 1. § 35. ſ. depoſ. interdum etiam venditor de cuſtodia tenetur, veluti ſi eam ſuſceperit. § 3. inſtit. de emptione. n ſaluum fore quidquid receperit, furtum præſtat & damnum. o & periculo, l. 40. locati. p recipere & ita vulgata. q atqui hoc caſu videtur quis tanquam amicus non tanquam caupo recepiſſe. r l. 5. § 1. eodem. ſ quæ ſcripſi ad l. 5. de calumniatoribus. ſ quid ſi tibi damnum dederit? l. 60. § 7. locati.

a Eſt hæc actio honoraria, quæ præſumitur. ſeruus autem qui cauponæ inſeruit, cuius factum damnum eſt, non eſt viator, ſed domeſticus. b In duplum ex ſecundo capite edicti. c l. vnica in fin. ſ. furti. d Habitationis & hoſpitij repentini differentia. e Imo de facto viatoris tenetur: vide l. 1. § 6. eod. f Id eſt, arguendo conuiciando, vt in Endyadis ſpecie. g l. 3 in fin. ſ. eod. h vide l. 3. inſt. de pœnali actione. i An exercitoris exemplo magiſtratus & dominus familiæ ſuæ ratione tenebuntur? negat Bart. k Imo præſtat, etiam ſi res nondum in nauem recepta. l. 3. § 1. eod. l Contractus enim legem ex conuentione accipiunt, l. 1. § 6. ſ. conuenerit. l. depoſ. m d. l. vnic. § 2. n Id eſt, operam ſuam in tuenda naue præſtant, loco naulorum & pretij vecturæ. o Naulum pretium vecturæ. p id eſt, eius conditionis cuius dominus. q Vtiles actiones ex æquo & bono competunt. r Vtiles actiones dantur, vbi directæ deficiunt, v. l. 1. l. 2. C. de oblig. Directa enim ex hoc edicto datur in nautam: vtilis in ſeruum nautam. ſ vide l. 1. § 5. ſ. & quaſi ex. l. de exercitoria.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM

PARS SECVNDA.

LIBER QVINTVS.

De a iudiciis b, & c vbi d quiſque agere: vel conueniri debeat.

De iuriſdictione inter conſentientes.

Vlpianus libro ſecundo ad Edictum.

SI ſe ſubiiciant aliqui iuriſdictioni, & conſentiant e: inter conſentientes cuiuſuis f iudicis, qui tribunali præeſt a, vel aliam iuriſdictionem habet, eſt iuriſdictio.

Quid ſit conſentire. 1. An requiratur conſenſus Prætoris. 2. De prorogatione iudicii. 3. Qui & ex quibus cauſis [illegible]. 6. De cauſa cognitione, de cautione [illegible]. 7. De prorogatione iuriſdictionis [illegible]. 8. Qui iudicia dicunda ius habent.

2. Idem lib. 3. ad Edictum.

COnſenſiſſe autem videntur, qui b ſciant c ſe non eſſe.

a de vindiciis & ... Cuiac. 7. obſeru. in fin. Propoſuntur enim hac parte vindiciæ ſiue vindicationes de vniuerſitate ſingularum rerum, verum hæc lectio minime probanda eſt. Idem aliquid eſt ordo in Codice Theodoſiano idem quoque in Pauli ſententiis. Præcedit quippe illo ordine titulus de iudiciis, deinde ſequuntur tituli de vindicationib.

b 3. C. T. ad ſo. 13. C. 13 ad ſo. 27. c id eſt, vbi, & apud quos iudices quiſque, &c. d l. 3. (34. § 1.) eod. v. l. 1. C. de iuriſdictione.

e qui tamen ſit ex decuriis iudicum. Dicebant magiſtratus addicebat; iudicabat iudex additus l. 39. ... Vnde in lege Mamilia ... municipiis l. 28. ad municipalem. In cauſis publicis eligebantur iudices, deinde ... ſubſcriptio. Aſc. in Verrem.

a ſeu iudicio l. 3. C. de iuriſdict.

b Conſenſus vt ſit ſcientia præcedere debet. c al. ſciunt.

Universidad Rey Juan Carlos

eſſe ſubiectos iuriſdictioni eius, & in eum conſentiant. Cæterùm ſi putent eius iuriſdictionem eſſe, non erit eius iuriſdictio: *error enim litigantium* (vt Iulianus quoque libro primo digeſtorum ſcribit) *non habet conſenſum* a: aut ſi putauerint alium b eſſe prætorem pro alio, æquè error non dedit iuriſdictionem: aut ſi, cùm reſtitiſſet, quis ex litigatoribus, victus prætoris compulſus eſt, nulla iuriſdictio eſt c.

1 ¶ Conuenire autem vtrum inter priuatos ſufficit, an verò etiam ipſius prætoris conſenſus neceſſarius "eſt?" lex Iulia iudiciorum d ait, *quominus inter priuatos conueniat.* ſufficit ergo priuatorum conſenſus. Proinde ſi priuati conſentiant, prætor autem ignoret conſentire, & putat ſuam iuriſdictionem; an legi ſatisfactum ſit, videndum eſt? & puto poſſe defendi, eius eſſe iuriſdictionem.

2 ¶ Si & iudex ad tempus datus, & omnes litigatores conſentiant; niſi ſpecialiter principali iuſſione prorogatio fuerit inhibita, poſſint tempora, intra quæ iuſſus eſt litem dirimere, prorogari e.

3 ¶ Legatis f, in eo quod ante g legationem contraxerunt; item h his, qui teſtimonij i cauſa euocati ſunt, vel ſi qui iudicandi cauſa arceſſiti k "ſunt", vel in prouinciam deſtinati, reuocandi domum ſuam ius datur.

¶ Ei quoque, qui "ipſe" prouocauit l, non imponitur neceſſitas intra tempora à prouocationis exercendæ, Romæ, vel alio loco, vbi prouocatio exercetur aliis poſtulantibus reſpondere; nam Celſus huic etiam domus reuocationem dandam ait; quoniam ob aliam cauſam venerit; hæc Celſi ſententia, & rationabilis eſt.

¶ Nam & diuus Pius Plotio Celſiano reſcripſit, *eum qui tutelæ "reddendæ" cauſa Romam erat à ſe euocatus, alterius tutelæ cauſa" cuius cauſa non erat euocatus* m, *non debere compelli iudicium ſuſcipere.*

¶ Idem Claudio Flauiano reſcripſit, *minorem vigintiquinque annis, qui deſiderauit in integrum reſtitui aduerſus Africanum qui aliorſum negotij ſui cauſa venerat, non eſſe Romæ audiendum.*

4 ¶ Omnes autem iſti domum reuocant, ſi non ibi contraxerunt, vbi conueniuntur n; Cæterùm, ſi contraxerunt ibi, reuocandi ius non habent: exceptis legatis, qui licet ibi contraxerunt, dummodo ante o legationem contraxerunt, non compelluntur ſe Romæ defendere, quamdiu legationis cauſa hic demorantur, quod & Iulianus ſcribit, & Diuus Pius reſcripſit.

¶ Planè, ſi perfecta legatione ſubſiſtant, conueniendos eos Diuus Pius reſcripſit.

5 ¶ Item ſi extra prouinciam ſuam contraxerunt, licet non in Italia: quæſtionis eſt, an Romæ conueniri poſſint? & Marcellus, in eo ſolo priuilegio eos vti domum reuocandi, quod in ciuitate ſua vel certè intra prouinciam contraxerunt, quod eſt verum.

¶ Sed "&" ſi agant, compelluntur ſe aduerſus omnes defendere q. Non tamen, ſi iniuriam ſuam perſequantur, vel furtum, vel damnum, quod nunc paſſi ſunt: alioquin r (vt "&" Iulianus eleganter ait) aut impunè contumeliis, & damnis adficientur, aut erit in poteſtate cuiuſque, pulſando eos ſubiicere ipſos iuriſdictioni, dum ſe vindicant.

6 ¶ Sed ſi dubitetur ſ, vtrum in ea quis cauſa ſit, vt domum reuocare poſſit, necne, ipſe prætor debet cauſa cognita, ſtatuere. Quod ſi conſtiterit, in ea eum eſſe cauſa, vt domum reuocet, debebit cauere in iudicio ſiſti, ſtatuente prætore, in quem diem promittat.

¶ Sed vtrum nuda cautione, an ſatiſdato, Marcellus dubitat. Mihi videtur, ſola promiſſione t. quod & Mela ſcribit; alioquin compelletur u iudicium accipere, quàm inuenire eos, qui ſatis pro eo dent.

7 ¶ In omnibus autem, in quibus proteſtatur x admonitio, hoc procedere ſine temporali ſdamno creditorum oportet y.

8 ¶ His datur mulctæ z dicendæ ius, quibus a publicè iudicium eſt, & à non aliis b: nihil hoc ſpecialiter eis permiſſum eſt.

De eo qui latitat.

3. *Idem* lib. 4. ad Edictum.

Non videtur fruſtrandæ actionis cauſa latitare, qui c præſens ſuſcipere iudicium non compellitur a.

De parente & liberis in poteſtate.

4. *Gaius* libro quarto ad Edictum Prouinciale.

Lis b nulla c nobis eſſe poteſt d cum eo e, quem in poteſtate habemus f, niſi ex caſtrenſi peculio g.

Qui in ius vocati venire debent.

5. *Vlpianus* lib. quarto ad Edictum.

Si quis ex aliena iuriſdictione ad prætorem vocetur, debet venire h, vt & Pomponius & Vindius ſcripſerunt, prætoris i eſt enim æſtimare, an ſua ſit iuriſdictio: vocati autem, non contemnere auctoritatem prætoris: nam, & legati cæterique, qui reuocandi domum ius habent in ea ſunt cauſa, vt in ius vocati veniant, priuilegia ſua allegaturi.

De cæco.

6. *Idem* lib. 6. ad Sabinum.

Cæcus iudicandi officio fungitur k.

Quo caſu priuilegium fori ſecundi non habet.

7. *Idem* lib. 7. ad Edictum.

Si l quis poſteaquam in ius vocatus eſt, miles, vel alterius fori eſſe cœperit: in ea cauſa ius reuocandi forum non habebit quaſi præuentus m.

De conſtituto.

8. *Gaius* libro ſecundo ad Edictum Prouinciale.

Si n quis in legatione conſtituerit, quod ante legationem debuerit, non o cogi eum ibi iudicium pati, vbi conſtituerit p.

De inſulis.

9. *Vlpianus* lib. 9. ad Edictum.

Inſulæ, q Italiæ, pars Italiæ ſunt: & cuiuſque prouinciæ r.

Quid ſit deſiſtere.

10. *Idem* lib. 10. ad Edictum.

Deſtitiſſe ſ is videtur, non qui diſtulit, ſed qui liti renuntiauit in totum: deſiſtere enim eſt, de negotio abſtinere, quod calumniandi animo, inſtituerat.

¶ Planè, ſi quis cognita rei veritate t, ſuum negotium deſeruerit nolens in lite improba perſeuerare, quam calumniæ cauſa non inſtituerat, is deſtitiſſe non videtur.

De arrogatione aduerſarij.

11. *Idem* lib. 12. ad Edictum.

Si à me fuerit adrogatus, qui mecum erat litem conteſtatus, vel cum quo ego ſolui iudicium: Marcellus libro tertio digeſtorum ſcribit, quoniam nec ab initio inter nos potuit conſiſtere u.

Si prætor vnum ex pluribus iudicare vetet. 1. Qui iudicem dare. 2. Vel iudices dari poſſunt.

12. *Paulus* lib. 17. ad Edictum.

Cum prætor vnum ex pluribus x iudicare vetat cæteris y id committere videtur.

1 ¶ Iudicem dare poſſunt, quibus "hoc" lege, vel conſtitutione, vel ſenatuſconſulto conceditur.

¶ Lege, ſicut proconſuli z: is quoque cui mandata eſt iuriſdictio, iudicem dare poteſt a: vt ſunt legati proconſulum, item hi, quibus id "more" b conceſſum eſt propter vim imperij: ſicut præfectus vrbi, cæterique Romæ magiſtratus.

2 ¶ Non autem omnes iudices dari poſſunt ab his, qui iudicis dandi ius habent: quidam enim lege impediuntur, ne iudices ſint, quidam natura, quidam moribus.

¶ Natura, vt ſurdus, mutus, & perpetuò furioſus, & impubes c: quia iudicio carent.

a Error conſenſum non habet: vt hic, nec vim prorogandæ iuriſdictionis, l. 15. ff. de iuriſdictione, neque obligandi facultatem vide l. [illegible] ff. de oblig. & act.
b puta fideicommiſſarium, pro tutelari: vel Titium pro Mæuio. Ille error iuris: hic, facti dicitur.
c ipſo iure: vt & dotis promiſſio l. 22. §. 3. & ibi Cuiac. aduerſus veteres interpretes.
d cuius extat fragmentum l. [illegible] §. 1. l. 43. ff. de arbit. diſſidentes de eadem lege ad l. 4. inf. de ſeditio.
e vide quæ notaui l. [illegible] §. 3. l. de [illegible].
f Ius reuocandi domum habet omnis qui in aula principis eſt, vide tamen Socinum regula 102. de iure reuocandi domum [illegible].
g §. 4. inf. eod. l. [illegible] l. 39. [illegible] Nou. 123. c. 20. aliud erit ſi tempore legationis, l. 24. l. [illegible] l. 26. l. 27. [illegible].
h Abeſſe neceſſaria ex cauſa videtur qui abeſt ex cauſa legationis, aut teſtimonij dicendi cauſa: aut ſi iudicandi cauſa arceſſitus ſit, id eſt vocatus, forte quia rector ſimiliſve, aut ſi alicubi appellationem exercet. Hi omnes Romæ vel alio loco conueniri ius reuocandi domum habent.
i l. 26. in f. [illegible]
k al. accerſiti, id eſt vocati, accerſere enim eſt vocare.
l [illegible] eum qui appellauerit in prouincia defendi.
m l. 2. C. vbi de ratiociniis.
n puta ſtudiorum [illegible].
o Conuenitur quia poteſt ibi contrahere [illegible].
p [illegible]
q [illegible] l. 22. inf. eod.
r Nemo delicto ſuo ius ſuum aduerſario tollere poteſt. ſ l. 5. in fin. inf. de legationib.
t an iuratoria? hoc videtur [illegible].
u Id eſt, iudex erit. x Proteſtatio, eſt proteſtatio, [illegible]. y vide [illegible] que omnes ſunt veteris iuris reliquiæ.
z vide quæ ſcripſi ad l. 131. de verb. ſignif.
a l. 131. in fin. inf. de verb. [illegible] C. de modo mulctarum.
b Delegatarius mulctam dicere non poteſt, vide Socinum regula 82. At qui arbitri mulctare poſſint, l. 19. ff. de arbitris.
c Id eſt, qui etiam ſi adeſſet [illegible].

a Neque conſtitui competit [illegible] contra eum [illegible] ſecundum decretum.
b vide [illegible].
c ſiue [illegible].
d [illegible].
e i. [illegible] intelligi non poteſt: nam ſeruus [illegible] non habet.
f l. 13. inf. [illegible] de oblig. [illegible] de furtis [illegible].
k [illegible] & in cauſis [illegible].
l iudex prouinciæ [illegible].
k Cæcus [illegible].

permiſſa. y. in l. 2. C. qui teſtamenta. l [illegible] in [illegible] tione iudicium [illegible] l. 30. inf. eod. vide quæ notaui ad [illegible] adde l. 30. [illegible] de verb. ſig. [illegible] inf. de excuſat. [illegible]
o [illegible] & [illegible] Vlpianus, in l. [illegible] non [illegible]
p aliter quam in aliis l. 5. inf. de [illegible]. q An maiores? puta Sicilia, Sardinia, Cyprus, vt Accurſius putat, & Benedictus [illegible]. An minores? vt Ischia & Prochyta: has enim Italiæ adſcribunt Geographi *Ptolemæus lib. 3. & Strabo 6.* [illegible] Sicilia ab Italia ſeparatur, l. 99. inf. de verb. ſign. [illegible]
r adde l. 30. inf. ad municipal. l. 99. inf. de verb. ſign. ſ l. 13. inf. ad Turpil.
t & errore ſuo, l. 15. inf. de iure fiſci [illegible]
u quia iudicium peruenit ad eum caſum à quo non poteſt incipere [illegible]
x Plures iudices dari potuerunt l. 76. inf. eod. y Exclusio vnius, alterius eſt excluſio: & prohibitio vnius, alterius eſt conceſſio l. 14. [illegible]
z l. 12. §. [illegible] a adde l. 8. [illegible]
b Conſenſus poteſtatem delegandi confert, vt hic, & mandatum [illegible] c l. 39. [illegible] d minor 25. ann. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Lege *h* impeditur, *h* qui ſenatu motus eſt *a*.

¶ Moribus *b*, fœminæ *c*, & ſerui: non quia non habent iudicium, ſed quia receptum eſt *d* vt ciuilibus officiis non fungantur.

Δ Qui poſſunt eſſe iudices, nihil intereſt, in poteſtate *e*, an ſui iuris ſint.

Qui actor intelligatur in iudiciis duplicibus.

13. *Gaius* lib. ſeptimo ad Edictum. Prouinciale.

IN tribus *f* iſtis *g* iudiciis, familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, & finium regundorum, quæritur quis actor intelligatur *e*: quia par cauſa omnium videtur? ſed magis placuit, eum videri actorem, qui ad iudicium prouocaſſet *f*.

14. *Vlpianus* lib. 2. Diſputationum.

SEd cùm ambo ad iudicium prouocant, ſorte *g* res diſcerni *h* ſolet.

Si qui litem ſuam fecerit.

15. *Idem* lib. 21. ad Edictum.

FIlius familiâs *i* iudex *k*, ſi litem ſuam faciat *l*, in tantam quantitatem tenetur, quæ tunc in peculio fuit, cum ſententiam dicebat.

1 ¶ Iudex tunc *m* litem *n* ſuam facere intelligitur, cùm dolo *o* malo in fraudem legis ſententiam dixerit. Dolo malo autem videtur hoc facere, ſi euidens arguatur eius vel gratia vel inimicitia, vel etiam ſordes: vt veram *p* æſtimationem litis præſtare cogatur.

16. *Idem* lib. 5. ad Edictum.

IVlianus autem in hæredem iudicis, qui litem ſuam fecit, putat actionem competere: *q* quæ ſententia vera non *q* eſt, & à multis notata eſt *r*.

Si iudex litigatori ſucceſſerit.

17. *Idem* lib. 22. ad Edictum.

IVlianus ait: Si alter ex litigatoribus iudicem ſolum heredem, vel ex parte fecerit, alius iudex neceſſariò ſumendus eſt; quia iniquum eſt, aliquem ſuæ rei iudicem fieri *ſ*.

Si iudex impeditus ſit 1. Vtrum filiusfam. agere poſſit.

18. *Idem* lib. 23. ad Edictum.

SI longius ſpatium intereeſſurum erit, quominus iudex datus operam *t* poſſit dare, mutari eum iubet prætor: hoc *ſ* eſt *u*, ſi fortè occupatio aliqua iudicem non patiatur operam iudicio dare, incidente infirmitate, vel neceſſaria profectione *x*, vel rei ſuæ familiaris periculo.

1 ¶ Si filiusfamiliâs ex aliqua noxa, ex qua patri actio competit, velit experiri, ita demum permittimus ei agere, (ſi) non ſit, qui patris nomine agat *x*.

¶ Nam & Iuliano placet, ſi filiusfamiliâs legationis, vel ſtudiorum gratia aberit, & vel furtum, vel damnum iniuria paſſus ſit, poſſe eum vtili iudicio agere: ne, dum pater expectatur, impunita ſint maleficia *y*: quia pater venturus non eſt: vel dum venit, ſe ſubtrahet is qui noxam commiſit.

¶ Vnde ego ſemper probaui, vt ſi res non ex maleficio veniat, ſed ex contractu, debeat filius agere vtili *z* iudicio: fortè depoſitum repetens, vel mandati agens, vel pecuniam *a*, quam credidit, petens: ſi fortè pater in prouincia ſit, ipſe autem fortè Romæ vel ſtudiorum cauſa, vel alia iuſta ex cauſa agat *b*, ne ſi ei non dederimus actionem, futurum ſit vt impunè fraudem patiatur, & egeſtate Romæ laboret, viatico ſuo non recepto, quod ad ſumptum pater ei deſtinauerat.

¶ Et finge ſenatorem *c* eſſe filiumfamiliâs, qui patrem habet in prouincia, nónne *d* augetur vtilitas per dignitatem *e*?

De foro heredis. 1. Et eius qui aliquid geſſit per ſe. 3. Vel per ſeruum. 4. Vbi quis alio loco ſoluere obligatus ſit, alibi domicilium habeat.

19. *Idem* lib. 60. ad Edictum.

HEres abſens ibi defendendus eſt, vbi defunctus debuit *f*, & conueniendus, ſi ibi inueniatur, nullóque ſuo proprio priuilegio excuſatur.

1 ¶ Si quis tutelam *g*, vel curam, vel negotia, vel argentariam *h*, vel quid aliud, vnde obligatio *i* oritur, certo loci adminiſtrauit *a*: & ſi ibi domicilium non habuit, ibi ſe debebit defendere: & ſi ſe non defendat, neque ibi domicilium habeat, bona poſſideri patietur.

2 ¶ Proinde & ſi merces vendidit certo loci, vel diſpoſuit *b*, vel comparauerit: videtur, niſi alio loci vt defenderet, conuenit *c*, ibidem ſe defendere.

¶ Numquid dicimus, eum, qui à mercatore quid comparauit ſc. aduena, vel ei vendidit, quem ſcit inde confeſtim profecturum *c*, non oportet *d* ibi bona poſſideri, ſed domicilium ſequi eius? at ſi quis ab eo, qui tabernam, vel officinam certo loci conductam habuit in ea cauſa eſt, vt illic conueniatur: quod magis habet rationem. Nam vbi ſic venit, vt confeſtim diſcedat, quaſi à *e* viatore emptis: *f* vel eo, qui tranſuehebatur *g* vel eo qui, παραπλεῖ, *id eſt prætervnavigat*, emit, duriſſimum eſt, quotquot locis quis nauigans, vel iter faciens delatus eſt, tot locis ſe defendi. At ſi quo conſtitit, non dico iure domicilij, ſed tabernam, pergulam *g*, horreum *h*, armarium, officinam conduxit, ibique diſtraxit, egit: defendere ſe eo loci debebit.

3 ¶ Apud Labeonem quæritur, ſi homo prouincialis *i* ſeruum inſtitorem vendendarum mercium gratia Romæ habeat: quod cum eo ſeruo contractum eſt, ita habendum *k*, atque ſi cum domino contractum ſit: quare ibi ſe debebit defendere.

4 ¶ Illud ſciendum eſt, eum, qui ita fuit obligatus, *vt in Italia † ſolueret*, ſi in prouincia habuit domicilium, vtrobique poſſe conueniri, & hic & ibi: ita & Iuliano, & multis aliis videtur.

Contrahere quomodo hic accipitur.

20. *Paulus* lib. 53. ad Edictum.

OMnem *l* obligationem pro contractu habendam *m*, exiſtimandum eſt, vt vbicunque *n* aliquis obligetur, & contrahi videatur: quamuis *n* non ſit ex crediti cauſa debeatur.

De tempore ad ſoluendum concedendo.

21. *Vlpianus* lib. 58. ad Edictum.

SI *o* debitori meo velim actionem edere, probandum erit ſi fateatur ſe debere, paratúmque dicat ſoluere, audiendum eum, dandúmque diem *q* cum competenti cautela ad ſoluendam pecuniam. *Neque enim magnum damnum eſt in mora modici temporis. v.*

¶ Modicum autem tempus hic intelligendum eſt, quod *ſ* poſt condemnationem reis indultum eſt.

De re conuentione, & ſi is agat, qui iudicium pati non cogitur.

22. *Paulus* lib. 1. Plautium.

QVi *r* non cogitur in aliquo loco *s* iudicium pati, ſi ipſe ibi agat, cogitur excipere actiones *x*, & ad eundem iudicem mitti *y*.

De eo quod poſt iudicium acceptum accidit.

23. *Idem* lib. 9. ad Plautium.

NOn *z* poteſt *a* videri in iudicium veniſſe id, quod poſt iudicium acceptum *b* accidiſſet *c*: ideoque alia interpellatione *d* opus eſt.

De euocatis à Principe. 1. De legatis & ſi aduerſus legatum actio ex delicto. 2. Vel in rem poſtuletur.

24. *Idem* lib. 17. ad Plautium.

NOn aliâs in eos, quos princeps euocauit, Romæ competit actio, quàm ſi hoc tempore contraxerunt *e*.

1 ¶ Legati ex delictis in legatione commiſſis coguntur iudicium Romæ pati, ſiue ipſi admiſerunt, ſiue ſerui eorum *f*.

2 ¶ Sed ſi poſtuletur in rem *g* actio aduerſus legatum, numquid danda ſit? quoniam ex *h* præſenti *i* poſſeſſione *k* hæc actio eſt? Caſſius reſpondit, ſic ſeruandum: vt, ſi ſubducatur miniſterium ei, non ſit concedenda actio: ſi verò ex multis ſeruis de vno agatur, non ſit inhibenda, ait & Iulianus ſine diſtinctione denegandam actionem meritò, ideo enim non datur actio, ne ab officio ſuſcepto legationis auocetur *l*.

Si legatus contrahit.

25. *Iulianus* lib. 1. Digeſtorum.

SI legationis tempore *m* quis ſeruum, vel aliam rem emerit, aut ex alia cauſa poſſidere cœperit: non iniquum ...

a l. 2. §. *de ſtatu.*
b v. l. 2. 3. *de vulgari.*
c vide quæ notaui de fœminis 10. C. 62.
d l. 6. §. *de arbitr.*
e vide l. 2. §. *de ſenatorib. §. ſicut.*
f l. 29. l. *eod.* vide l. 2. §. *de bonis vacantib.* l. 2. in fin. *inſt. communi diuidundo.*
g Sorte quæ dirimatur, vide l. vlt. C. *communia de legatis.*
h al. decerni.
i Quidam legunt *filij familiâs iudex*, id eſt, filiofamiliâs addictus iudex qui de actione peculij inſtituta cognoſcit aduerſus patrem, ſed Græci huic emendationi repugnant, apud quos ita legitur: ὑπεξούσιος παιδὸς ... χρόνον, filius familiâs iniquam ſententiam ferens.
k poteſt enim dari iudex, l. 12. in fin. §. eod.
l vide quæ notaui C. *de pœna iudicis qui male iudicauit.*
m maximè ſcilicet?
n adde quæ ſcripſi de iudice litem ſuam faciente ad Theophilum. *Inſtit. de obligat. quæ ex quaſi delicto*, & *pand. Inſt. vlt. §. de extr. cognit.*
o Interdum enim ſola imprudentia peccat: quod cum accidit, litem ſuam non facit, l. vlt. §. de extr. cogn. non ex delicto vero, ſed ex quaſi delicto, l. 2. §. quod vulgo inſtituitur vide Cuiac. 23. obſer. 28.
p de vero pretio v. l. 50. l. *de furtis.*
q pœnales actiones ex quaſi delicto in heredem non dantur, ut hic & §. vlt. *Inſtit. de perpetuis & temporalibus*, l. vlt. §. *hæc iudicia* §. *naut.* l. 5. §. *hæc autem* l. *de his qui deiecerint.* §. vlt. *Inſtit. de obligat. quæ ex quaſi delict.*
r niſi conueniatur hæres de eo quod ad eum peruenit. arg. l. 5. §. *de calumniat.* l. 1. 10. §. *de iuriſd.*

ſ Operam det iudex vel arbiter, vt hic l. *penult.* §. *de vacat. munerum.* Operam etiam præſtat litigator arbitro, non tamen iudici: l. 21. §. 11. l. 39. §. *de arbitris.*
u l. 2. C. *de pedaneis iudicibus.*
x l. 12. §. *de in ius vocando.*
y quod eſſe non debet, l. 51. *in fin.* §. *ad legem Aquiliam* l. 70. in fin. §. *de fideiuſſor.* l. 20. §. *de pœnis* l. 6. C. *de defenſ. ciuitat.*
z quod extraordinariam dicitur in l. 18. §. *de rebus creditis.*
a l. 17. l. *de rebus creditis.*
b adde 7. l. §. 3. §. *de donat.*
c Senatoria dignitas non liberat filium poteſtate patris ſui.
d Vtile quod eſt ſtudiorum cauſa, id non minus vtile eſt ſenatoriæ dignitatis cauſa.
e vide l. 21. *in fin.* §. *de iniſ. bene.*
f id eſt, habitauit. Hæres ſequitur forum defuncti: nec poteſt aduerſus id proprium priuilegium (puta corpori cuius non inſertum) allegare. *Bartolus* l. 34. *inſ. à contra.*
g vide l. 1. C. *vbi de ratiociniis.*
h l. 4. §. *vlt.* §. *de edendo.*
i Forum in loco contractus, ſeu vbi quiſque contraxit, quiſque ſortitur. vide tamen Sechenum, reg. 160.

a ſolet enim ibi conueniri l. 1. 3. 4. §. eod. l. 54. *in f.* §. *de procurat.*
b *Diſponere merces*, eſt vendere. v. Cuiac. 21. obſeru. 15. vel fortè permutare.
c l. *vlt.* C. *de commerciis.*
d al. oportere
e Forum viator ſortitur, vbi contraxit. vide tamen ſocieti, regula 159.
f παραπλεῖ. *Haloand.* id eſt, nauigio prætervehitur
g catholicam in ſuperficie vel ſuperiori parte ædium poſitam. v. l. 5. *in fin. inſt. de his qui deiicer.*
h De horreo vide quæ ſcripſi ad l. 7. l. *de inſtructo.*
i vide l. 12. §. 4. §. *de tutoribus datis.*
k l. 29. §. 1. l. eod.
† vide l. 9. l. eod.
l ſiue ex contractu ſit, ſiue ex delicto. Hinc colligit Eueraradus in Topicis, contractus & delicta in re exæquari & ab vno ad alind argumentum duci.
m id eſt, in loco contractæ obligationis regulariter quis poteſt conueniri *Accurſ.*
n l. 51. §. *de obligat.*
o Reus ſolutionis diem ſibi dari recte poſtulat, ſi modo caueat ſe poſt quatuor menſes ſoluturum 7. *Eclog.* 5. c. 21.
p prætoria cognitione de qua d. l. 1. §. 2. *inſ. de re iudicata.*
q l. 31. *inſ. de re iudicata* §. *inſ. de off. iud.*
r v. l. 105. *inſ. de ſolut.* l. 21. §. *final.* §. *de arbitr.*
ſ hoc eſt, conueniri non tenetur *Eclog.* *Haloand.* 2. l. 3. C. *de iuriſd. vel iud.*
t 7. *Eclog.* 5. c. 22.
u actor ſcilicet.
x foro.
y mutuas.
z l. 11. §. 1. §. *de ſeruitut. cap.* l. 14. C. *de ſententiis & interlocut.* Nouel. 96. cap. 2. Nouel. 112. c. 17. vide l. 1. l. 2. §. *de quibus reb. ad eundem iudicem eatur.*

x niſi iudicium ſit vniuerſale l. 4. l. 21. §. *de petit. hered.* aut niſi acceſſorium ſit ad prius iudicium l. 35. §. 1. l. *de aedilit. edict.* l. 18. §. 12. C. *de iudiciis*, aut niſi poſt rem à me petitam, reus eam poſſidere cœpiſſet. l. 30. §. *de peculio.* l. 5. §. *de her. pet.* l. *ſin autem.* §. 1. l. *de rei vind.* l. *ſiqui.* §. *ſi quis* §. *ad exhibendum.* niſi poſt rem petitam ius mihi ſupereuenit ex præterita cauſa l. 42. l. *de pign. act.* l. 17. §. *mandati.* ſecus ſi ex noua, vt tunc (hac enim parte Ioannem reprehendit Bartolus) Quid ſi non ſpecialiter ſed generaliter cauſa mota ſecalia quæcumque veniant l. *vlt.* C. *de ann. except.*
a Cur ita? quia alia res eſt, v. l. 35. §. eod.
b Accipi iudicium dicitur litis conteſtatione. Eſt enim litis conteſtatio principium (vt ita loquamur) eſſentiale ipſius iudicij: ideoque eius tempus inſpicitur, cætera inſecus non coherent reſpectu l. 23. §. 4. l. 12. in f. l. 25. §. *de except.* ...
in accidentibus poſt litem conteſtatam nouo iudicio nouaque petitione opus eſt.
d nouo libello nouâ petitione.
e l. 2. §. 4. §. eod. f. l. 19. §. 3. §. eod. g vindicatio.
h In rem actio ex poſſeſſione eſt. l. *vlt.* C. *de alienat. iudicij mutandi.*
i v. l. vlt. C. *de alienatione iudicij.*
k vindicationis occaſio, poſſeſſio: occaſio (inquam) poſſeſſio: dominium enim veniat ipſum vt vindicationis. *Bald.*
l 26. l. 27. §. eod.
m l. 12. §. 1. §. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

quę cogetur eius nomine iudicium accipere: aliter enim poteſtas dabitur legatis ſub hac ſpecie res alienas domum auferendi.

Si legatus heredis. tum adeat.

26. *Paulus* lib. 17. ad Plautium.

DE eo autem qui adiit hæreditatem, Caſſius ſcribit, quamuis Romæ adierit hereditatem, non competere in eum actionem *a*, nec impediatur legatio *b*: & hoc verum eſt: ſed nec legatariis datur actio: ſed, niſi ſatiſdet, mittuntur in poſſeſſionem rerum hereditariarum: quod & in hæreditariis creditoribus dicendum eſt.

27. *Iulianus* lib. 1. Digeſtorum.

QVid enim prohibet, legatum publico munere fungi & actorem cuſtodiæ cauſa in poſſeſſione rerum hereditariarum eſſe *c*?

Si legatus fideicommiſſariam hereditatem acceperit. 1. Vel reſtituerit. 2. An legatus iuret. 3. Vel damni infecti cauere cogatur. 4. Si dies actionis exitura eſt. 5. Si quis filium, & vxorem prægnantem reliquerit.

28. *Paulus* lib. 17. ad Plautium.

SEd & ſi reſtituatur ei hæredis ex Trebelliano, actio in eum non dabitur: ſiue ſponte, ſiue coactus *d* heres eam adierit: commodius enim eſt, reddi quidem ei hæreditatem: perinde autem habendum, ac ſi ipſe adiiſſet hæreditatem.

1 ¶ Contra ſi legatus tempore legationis adierit & reſtituerit: datur in fideicommiſſarium actio: nec exceptio Trebelliani obſtat ex perſona legati: quia hoc legati perſonale beneficium eſt.

2 ¶ Ex quibus autem cauſis non cogitur *e* legatus iudicium accipere, nec iurare cogendus eſt, *ſe ſi dare non oportere*: quia hoc iuſiurandum in locum litis conteſtatæ ſuccedit.

3 ¶ Ædium nomine legatus *g*, damni infecti promittere debet, aut vicinum admittere in poſſeſſionem *h*.

4 ¶ Sed & ſi dies actionis exitura erit *i*, cau ſa cognita aduerſus eum iudicium prætor dare debet, vt lis conteſtetur *k*: ita vt in prouinciam transferatur.

5 ¶ Si paterfamilias mortuus eſſet, relicto vno filio, & vxore prægnante, non rectè filius à debitoribus partem dimidiam crediti petere poteſt, quamuis poſtea vnus filius natus ſit: quia poterant plures naſci: cum per rerum naturam certum fuerit, vnum naſci. Sed Sabinus, Caſſius, partem quartam peti debuiſſe *l*: quia incertum eſſet, an tres naſcerentur: nec rerum naturam intuendam, in qua omnia certa *m* eſſent, cùm futura vtique fierent: ſed noſtram inſcientiam aſpici debere.

Quis agat.

29. *Idem* lib. 8. ad Plautium.

QVi *n* appellat prior *o*, agit *p*.

Vbi iudicium finem accipiat.

30. *Marcellus* lib. 1. Digeſtorum.

VBi acceptum *q* eſt ſemel iudicium, ibi & finem accipere debet *r*.

Si ex pluribus petitoris heredibus vnus egerit.

31. *Celſus* lib. 27. Digeſtorum.

SI petitor plures heredes reliquerit, vnuſque eorum iudicio egerit, non eſſe verum, totam rem, quæ in priore iudicio fuerit, deductam eſſe: nec enim quiſquam alienam actionem in iudicium, inuito cohærede perducere poteſt *ſ*.

De tempore in perſona iudicis ſubrogati tacitè repetito.

32. *Vlpianus* lib. 1. de officio Conſulis.

SI iudex *t*, cui *u* certa tempora *x* præſtituta *y* erant, *z* deceſſerit: & alius *a* in locum eius datus fuerit: tanta ex integro *b* tempora in perſona eius præſtituta intelligemus: quamuis magiſtratus nominatim hoc in ſequentis datione *c* non expreſſerit: ita tamen, vt legitimum tempus *d* non excedat.

Quibuſnam ſit in iudicem conſenſiſſe.

33 *Modeſtinus* lib. 3. Regularum.

NOn videtur in iudicem conſenſiſſe, qui edi ſibi genus apud eundem iudicem deſiderat actionis *e*.

De ſuo herede.

34. *Iauolenus* lib. 15. ex Caſſio.

SI is, qui Romæ iudicium acceperat *f*, deceſſit: heres eius, quamuis domicilium trans mare habeat, Romæ tamen defendi debet: quia ſuccedit in eius locum, à quo heres relictus eſt *g*.

Differentia inter iudicium & fideiuſſionem.

35. *Idem* lib. 10. Epiſtolarum.

NOn *a* quemadmodum fideiuſſoris obligatio in pendenti poteſt eſſe *b*, & *c* vel in futurum concipi: ita iudicium in pendenti poteſt eſſe: vel de *d* his rebus quæ poſtea in obligationem aduenturæ ſunt. Nam neminem puto dubitaturum, quin fideiuſſor ante obligationem rei accipi poſſit *e*: iudicium verò, antequam aliquid debeatur, non poſſe.

Quibus ex cauſis cognitio differtur 1. Qua cauſa ſenator in prouincia rectè conuenitur.

36. *Calliſtratus* lib. 1. Cognitionum.

INterdum ex iuſtis cauſis, & ex certis perſonis ſuſtinendæ ſunt cognitiones *a*: veluti ſi inſtrumenta litis apud eos eſſe dicantur, qui reipublicæ cauſa abeſſent: idque Diui fratres in hæc verba reſcripſerunt: *Humanum eſt propter fortuitos caſus dilationem accipi: veluti quod pater litigator filium, vel filiam, vel vxor virum, vel filius parentem amiſit: & in ſimilibus cauſis cognitionem ad aliquem modicum ſuſtineri.*

1. ¶ Senator, ſi negotiis alienis ſe obtulerit in prouincia, non debet iudicium recuſare negotiorum geſtorum: ſed actionem eum excipere oportere Iulianus reſpondit: cùm ſua ſponte ſibi hanc obligationem contraxerit.

De iudicio poſſeſſorio & petitorio.

37. *Idem* lib. 5. Cognitionum.

SI de vi *b*, & poſſeſſione quæratur, prius cognoſcendum *c* de vi *d*, quàm de proprietate rei, Diuus Hadrianus τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν, id eſt, *communi ſiue reipublicæ Theſſalorum*, Græcè reſcripſit.

Vbi peti & dari legatum debet.

38. *Licinius Rufinus* lib. 4. Regularum.

QVod legatur, ſi quidem per perſonalem actionem exigetur, ibi dari debet, vbi eſt *n*: niſi ſi dolo malo hæredis ſubductum fuerit *o*: tunc enim ibi dari debet, vbi petitur *p*.

¶ Præterea quod pondere, aut numero, aut menſura continetur: ibi dari debet, vbi petitur: niſi ſi adiectum fuerit, *centum modios ex illo horreo, aut vini amphoras ex illo dolio*.

¶ Si autem per in rem actionem legatum petetur, etiam ibi peti *q* debet, vbi res eſt *r*. Et, ſi mobilis ſit res, ad exhibendum agi cum hærede poterit, vt exhibeat rem *ſ*: ſic enim vindicari à legatario poterit.

De iudice furioſo. 1. Si legatus fideiuſſerit.

39. *Papinianus* lib. 3. Quæſtionum.

CVm furioſus iudex *t* addicitur *u*, non ideò minus iudicium erit, quòd hodie non poteſt iudicare: vt ſcilicet ſuæ mentis effectus, quod ſententia dixerit, ratum ſit: neque enim in addicendo præſentia, vel ſcientia iudicis neceſſaria eſt.

1. ¶ Qui legationis cauſa Romam venit, ex qualibet cauſa fideiubere poteſt: cùm *x* priuilegio ſuo, cum ſit in Italia contractum vti non poteſt *y*.

De officio iudicis.

40 *Idem* lib. 4. Quæſtionum.

NOn quidquid iudicis poteſtati permittitur, id ſubiicitur iuris neceſſitati *z*.

1 ¶ Iudex, ſi quid aduerſus legis præceptum in iudicando, dolo malo prætermiſerit, legem offendit *a*.

Quibus ex cauſis ante diem ſolutionis cautio præſtatur.

41. *Idem* lib. 5. Quæſtionum.

IN omnibus *b* bonæ fidei *c* iudiciis, cùm *d* nondum dies præſtandæ pecuniæ venit, ſi agat aliquis ad interponendam cautionem *e*, ex iuſta *f* cauſa condemnatio *g* fit.

Si vxor à legato petatur.

42. *Idem* lib. 14. Quæſtionum.

SI vxor à legato Romæ diuerterit, dotis nomine defendendum Romæ virum reſponſum eſt *h*.

De ſuo alias qui reuertit facit.

43. *Idem* lib. 27. Quæſtionum.

EVm, qui Capuam ſe *i* certo tempore ſtipulatus eſt: eo finito quocumque loco *k* agere poſſe in id quod intereſt *k* conſtat.

Si ex pluribus reis quidam reis, cauſa abeſſe cœperunt.

44. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

à aliis vulgariter, vbi quis contraxit *i* nam quaſi contrahitur per aditionem hereditatis, ibidem conueniri poteſt *l. 20. ff. eod.*
b *l. 24. in fi. ff. eod.*
c Cur ita? v *l. 5. ff. vt in poſſ. legat.*
d vt *l. 9. ff. ad Trebell.*
e v. *l. 35. in fi. ff. de iudiciis.*
f vide *l. 4. ff. de iudic.*
g Verſus Hexameter excidit hic Iuriſconſulto, vt & alibi, de quo dixi *l. 46. ff. de adilit.*
h *l. 26. l. 27. ff. eod. l. 3. in pr. ff. de ſeruit. l. 13. ff. ſta. ff. de adquir.*
k vide *l. 32. ff. de procurat.*
l *l. 3. in fin. l. 3. ff. ſi pars hered. l. 36. ff. de ſolut.*
m Futura etiam antequam exiſtant, natura certa ſunt. Hæc eſt opinio Diodori: cui contraria eſt Ariſtotelis opinio, de quo vide quæ notaui ad *l. 100. ff. de verb. oblig.*
n Qui appellat, actor eſt, 7. Eclog. 5. c. 31.
o in duplicibus iudiciis ſcilicet.
p id eſt, actoris partes ſuſtinet.
q id eſt, vbi non modò lis conteſtata eſt, ſed etiam vbi ſimplex citatio facta eſt. *l. 7. ff. eod.* adde 7. Ecl. 5. cap. 32. vbi hæc lex refertur ad litis conteſtationem.
r vide *l. 7. ff. eod.*
ſ Caſſio, *l. 36. ff. de re iud.*
t delegatus à conſule, vt inſcriptio legis innuit, & *l. 3. ff. 3. 1. ff. de appell. l. 13. ff. de re iudic.*
u vt ſolet interdum fieri.
x ad iudicandum.
y præfinita, præſcripta, data.
z à conſule vt inſcriptio docet. Quid à quo die hoc tempus incipit: à die quo mandatum accepit non à citatione.
a quia antequam ſe delegatus cognouerit, cauſæ cognitionem non habet, *l. 32. de appell.*
a hic ſubditur.
appellatur Eccl. *l. 60. ff. eod.*
b vide *l. 17. ff. de vnder. oblig. l. 11. C. de poſtul.*
c datione
d triennij *l. 13. C. eod.*
e petens libellum, eiuſve exemplum ſibi edi, non conſentit in iudicem: at qui exceptione apud iudicem vtitur, in iudicem conſentit (quia videtur velle, vt ſuper ea pronunciet iudex) quem poſtea declinare non poteſt, *l. 52. ff. eod.* Ideo fori declinatoria initio opponenda eſt, *l. vlt. C. de exceptio.*
f vbi citatus eſt vel litem conteſtatus, *l. 9. ff. de verb. oblig.*
g *l. 19. ſuprà eodem.*

a Obligationis & iudicationis diſſimilitudo. Obligatio futura poteſt, & antequam quidquam debeatur eſſe poteſt, at non iudicium. Fideiuſſor ante obligationem rectè datur, & in pendenti poteſt eſſe eius obligatio *l. 6. ff. de fideiuſſ.* Iudicium verò de futura actione ſuſcipi non poteſt, 7. Eclog. 5. cap. 33. quæ Scripſi ad *l. 30. ff. de acq. vel omitt. hered.*
b *l. 9. ff. de rei vindic.*
c Imò rei ſuæ iudicium eſt, *l. 165. ff. de verb. oblig.*
d *l. 50. ff. de procur.*
l. 6. in fin. ff. de fideiuſſ.
e ſed quære: *l. 8. ff. de feriis.*
f id eſt, ad tempus nouum. Nou. 82. c. 10.
circa finem.
g ſimilis ratio eſt in *l. 3. ff. qui ſatiſdare.*
h & de vbi de poſſeſſione temporaria agitur, *l. 8. ff. ad leg. de vi publ.*
i poterit alterutri, *l. 18. in fin. ff. de vi.*
k Imnò in poſſeſſione, *l. 3. C. de appellat. l. 3. ff. de vi publica.*
l alibi D. Pius *l. 3. ff. de iure fiſci.*
m Communi Theſſalorum, vt Iuſtiniani Theſſalonicæ, *l. 6. ff. 2. de excuſ.*
n v. *l. 1. C. vbi de hered.*
o *l. 12. l. 1. ff. depoſ. l. 47. ff. de leg. 1.* neque enim cauſari docentem iure poteſt abeſſe, *l. 2. ff. 3. eod.*
p *l. 47. ff. 1. de leg. 1. ff. de eod.*
q ſibi Romæ.

abſen. *r* *l. 3. C. vbi in rem actio. l. 2. C. de iuriſd.* *ſ l. 2. in fin. ff. de vindic.*
t vt *l. 12. ff. 2. ff. eo.*
u id eſt, datus *l. 46. inf. eod.* *x* al. quamquam priuilegio *l. c. l. i.* alia contractione, vti non poſſit. *y l. 2. ff. 4. ff. eod.*
z l. 1. C. quomodo & quando iudex Nou. 82. c. 13.
a & litem ſuam facit, vide quæ notaui *C. de pœna iudicis qui male iudicauit, leg. vl. inf. de var. cognit.* *b* excipe ſpeciem *l. 21. ff. de iud.* cauſa mortis, vbi obligatus in diem cauere cogi non poteſt, ſi periculum iam habet.
c ſecus in ſtrictis iudiciis. Num etiam in iudicio appellationis? Nota Papon. 8. Arreſt. 2. § 1. Recognitionem ſyngraphæ in cauſa appellationis peti poſſe. *Recognoiſſance de cedule peut eſtre requiſe en cauſe d'appel.*
d Ante diem cautio peti poteſt iuſta de cauſa, in bonæ fidei iudiciis.
e v. *l. 38. inf. pro ſocio.*
f vt ſi paupertatis cauſa aduerſarius ſeu debitor ſuſpectus ſit.
g id eſt, iubetur aliquis cauere.
h an id ſpeciale eſt, vt Accurſius vult? an potius quòd Romæ contrahere videatur is à quo vxor Romæ diuertit, vt Azo ſentit?
i l. 19. in fi. ff. eod.
k quoties factum ſtipulamur, intereſſe venit. Accurſ. eſt tamen ratiocinium, primo loco petatur factum fieri, & ſi factum non ſit, id quod intereſt ſuccedit, v. Decium in *l. 29. num. 4. inf. de reg. iur.*

Non

Universidad Rey Juan Carlos

NOn idcirco a iudicis officium impeditur, quod quidam ex tutoribus poſt litem aduerſus omnes inchoatam reipublicæ cauſa abeſſe cœperant: cùm præſentium, & eorum, qui non defenduntur, adminiſtratio diſcerni, & æſtimari poſſit.

1 ¶ Cùm poſtea b ſeruus apparuit, cuius nomine per procuratorem fuerat actum, abſolui c debitorem oportet, quæ res domino quandoque propriam litem inferenti non obſtabit.

De foro argentarij, tutoris, 1. Vel curatoris.

45. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

ARgentarium d, vbi contractum eſt, conueniri oportet: nec in hoc dilationem, niſi ex iuſta cauſa dari, vt ex prouincia codices aſſerantur. Idem in actione tutelæ placuit.

1 ¶ Nomine pupillæ tutoribus in prouincia condemnatis, curatores pupillæ iudicatum Romæ facere coguntur e, vbi mutuam pecuniam mater accepit, cui filia hæres extitit f.

Si iudex furere cœperit.

46. *Paulus* lib. 2. Quæſtionum.

IVdex g datus in eodem officio permanet h, licèt furere cœperit i: quia rectè ab initio iudex additus k eſt, ſed iudicandi neceſſitatem morbus ſonticus l remittit m. ergo mutari debet.

An iudex dandus ſit quem altera pars petit.

47. *Calliſtratus* lib. 1. Quæſtionum.

OBſeruandum eſt ne is iudex detur, quem n altera pars nominatim petat: (id enim iniqui o exempli eſſe, Diuus Hadrianus reſcripſit,) niſi hoc ſpecialiter à principe ad verecundiam petiti iudicis reſpiciente permittatur.

Ne magiſtratus litiget.

48. *Paulus* lib. 2. Reſponſorum.

PArs literarum Diui Hadriani. Τῶν ἀρχόντων οἱ ἐν ἀρχῇ ὄντες ... *Id eſt: Magiſtratus qui anno suo imperio ſunt, neque propriam, neque externam, quatenus tamen, vel curam gerunt q, cauſam in iudicio vel agendo, vel defendendo, ſuſtineant. Simul ac verò magiſtratus dies exierit, non ipſi tantùm aduerſus eos ſuos, ſed etiam alij aduerſus ipſos litem intentare ius ſuſque eſt r.*

De foro venditoris. 1. Si præſes qui iudicem dedit ſucceſſorem acceperit.

49. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

VEnditor ſ ab emptore denunciatus t, vt eum cuictionis nomine defenderet, dicit ſe priuilegium habere ſui u iudicis. Quæritur, an poſſit litem ab eo iudice, apud quem res inter petitorem, & emptorem cœpta eſt, ad ſuum iudicem reuocare? Paulus reſpondit, vendit orem x emptoris iudicem ſequi ſolere y.

1 ¶ Iudices à præſide dati ſolent etiam in tempus ſucceſſorum eius durare z, & cogi pronunciare: eaſque ſententias ſeruari: in eundem ſenſum etiam Scæuola reſpondit.

Vbi peti ac ſolui debet fideicommiſſum.

50. *Vlpianus* lib. 6. Fideicommiſſorum.

SI fideicommiſſum ab aliquo petatur a: iſque dicat, alibi b eſſe maiorem partem hereditatis: non erit ad præſtationem compellendus. Et ita multis conſtitutionibus cauetur: vt ibi petatur fideicommiſſum, vbi maior pars hereditatis eſt: niſi ſi c probetur, eo loco voluiſſe teſtatorem fideicommiſſum præſtari, vbi petitur.

1 ¶ Tractatum eſt de ære alieno: ſi in ea prouincia; vbi fideicommiſſum petitur, plus eſſet æris alieni: an, quaſi maior pars alibi eſſet, præſcriptio locum haberet? Sed & ſi hic placuit nihil facere æris alieni nomen: cùm non loci ſit æs alienum, ſed vniuerſitatum facultatum c: æs enim alienum, patrimonium totum imminuere conſtitit, non certi loci facultates.

¶ Quid tamen, ſi fortè certis oneribus deſtinatum d ſit in patrimonium? vt putà alimentis præſtandis, quæ Romæ præſtari paterfamilias iuſſerat, vel tributis, vel quibuſdam alijs inexcuſabilibus e oneribus, an poſſit præſcriptio f locum habere? Hic putem iuſtius dici, locum habere.

2 ¶ Sed & reſcriptum eſt, vt illic fideicommiſſum petatur, vbi g domicilium heres habet. Quotiens autem cœpit quis fideicommiſſum ſoluere, non poteſt hac præſcriptione h uti i.

51. *Marcianus* lib. 8. Inſtitutionum.

QVamuis ad eum hereditas fuerit deuoluta, qui domicilium in prouincia habet. Sed & Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, ſi conſenſerit fideicommiſſarius a alio loco dare, neceſſe habere ſecundum conſenſum dare, vbi conſenſerit.

1. *De teſſeris frumentarijs.* 2. *De viris clariſſimis fideicommiſſarijs.* 3. *Si res per fideicommiſſum relicta, ibi ſit vbi petitur.* 4. *Si ſatis de fideicommiſſo petatur.*

52. *Vlpianus* lib. 6. Fideicommiſſorum.

SEd & ſi ſuſcepit actionem b fideicommiſſi, & alijs defenſionibus vſus, hanc omiſit: poſtea, quamuis c ante ſententiam, reuerti ad hanc defenſionem non poteſt d.

1 ¶ Si libertis ſuis teſſeras frumentarias e emi voluerit, quamuis maior pars hereditatis in prouincia ſit: tamen Romæ debere fideicommiſſum ſolui, dicendum eſt: cùm appareret f id teſtatorem ſenſiſſe ex genere comparationis.

2 ¶ Sed & ſi proponas, quibuſdam clariſſimis g viris argenti, vel auri pondo relicta: & ſit ſufficiens ad huiuſmodi fideicommiſſa Romæ patrimonium: licet maior pars totius patrimonij in prouincia ſit: dici oportet Romæ eſſe præſtandum: nec enim veriſimile eſt h, teſtatorem, qui honorem i habitum voluit his, quibus reliquit, tam modica fideicommiſſa in prouincia præſtari voluiſſe.

3 ¶ Si ea res, quæ per fideicommiſſum relicta eſt, eo loci ſit: dicendum eſt, non debere præſcribi ei qui petit, quaſi maior hæreditatis alibi ſit k.

4 ¶ Sed ſi non fideicommiſſum petatur eo loci, ſed fideicommiſſo l ſatis: videndum eſt an hæc præſcriptio locum habeat? & non puto habere. Quinimo, & ſi nihil ſit eo loci, attamen iubendum ſatiſdare. Quid enim veretur, cùm ſi ſatis non dederit, mittatur aduerſarius in poſſeſſionem fideicommiſſi ſeruandi cauſa?

Quibus ex cauſis aduerſus dominos ſerui conſiſtere licet.

53. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris Epitomarum.

VIx m certis ex cauſis n aduerſus dominos ſeruis conſiſtere permiſſum eſt: id eſt, ſi qui ſuppreſſas tabulas teſtamenti dicant o, in quibus libertatem ſibi relictam adſeuerant. Item, arctioris p annonæ q populi Romani r; cenſus etiam, & falſæ monetæ criminis reos dominos detegere ſeruis permiſſum eſt ſ. Præterea fideicommiſſam libertatem ab his petere t.

¶ Sed & ſi quis ſui nummis u redemptos ſe, & non manumiſſos, contra placiti fidem adſeuerent.

¶ Liber etiam eſſe iuſſus ſi rationes reddiderit arbitrum x contra dominum rationibus excutiendis rectè petit y.

¶ Sed & ſi quis fidem alicuius elegerit: vt nummis eius redimatur: atque his ſolutis manumittatur; nec ille oblatam pecuniam ſuſcipere velle dicat, contractus fidem detegendi ſeruo poteſtas tributa eſt.

De præiudicio.

54. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

PEr minorem cauſam maiori cognitioni præiudicium fieri non z oportet a. maior enim quæſtio minorem cauſam ad ſe trahit b.

De edictis quibus vocantur abſentes.

55. *Idem* lib. ſingulari de officio adſeſſorum.

EDictum, quod ab anteceſſore datum eſt, in numero trium edictorum c connumerari debet. Planè licèt d omnis ſ ab anteceſſore numerus finitus ſit, ſolet ſucceſſor vnum edictum dare.

Quis poſſit rem in iudicium deducere.

56. *Vlpianus* l. 50. ad Sabinum.

LIcèt verum a procuratorem in iudicio rem deducere veriſimum eſt: tamen, & ſi quis cùm procurator e non eſſet, litem ſit conteſtatus, deinde ratum f dominus habuerit, videtur retro g res in iudicium rectè deducta h.

Si filiusfam. conuenitur.

57. *Idem* lib. 41. ad Sabinum.

TAm ex contractibus quàm ex delictis, in filiumfamilias i competit actio k: ſed mortuo filio poſt l litis conteſtationem, transfertur iudicium in patrem m: dumtaxat n de peculio, & quod in rem eius verſum eſt. Certè ſi, quaſi procurator alicuius filius familias iudicium acceperit, mortuo eo o, in eum quem defenderit, translatio p, vel iudicati datur.

Quibus modis iudicium ſoluitur, & de denunciationibus.

58. *Paulus* lib. 13. ad Sabinum.

a ex l. C. de conſtitutis ſolu. illiſque litis.
b id eſt, poſt litem conteſtatam, & ſic legitimatam perſonam.
c ab inſtantia.
d l. 39. §. 3. ſ. eo. & l. 5. ſ. de edendo.
e è contrario ſententia Romæ dicta interdum in prouincijs executioni mandari poteſt, l. 15. §. 1. ſ. de re iudicata.
f v. l. 14. ſ. eo.
g idem in præſide & magiſtratu ſuror enim neutri magiſtratum abrogat.
h Cur ? mens eſt redire poteſt, l. 8. §. 1. ſ. de iure delib. & l. 20. ſ. de ſtatu hom.
k id eſt, datus.
l Sonticus morbus quis v. l. 109. ſ. de verb. ſign.
m l. 12. §. 2. ſ. eo.
n v. 2. Feud. 15.
o Exempli mali res vitanda, l. 7. C. de probat.
p quemadmodum ſuſpectus eſt, qui ſibi operas ingenui, l. 35. ſ. de procurat. qui ſibi in teſtamento adſcribit, l. 18. §. 1. inſ. de falſis.
q aliud in aduocato ſiſci, l. pen. & vlt. ſ. de poſtulando, & l. 3. C. vbi ſenatores.
r praxim huius legis v. in l. 38. in pr. ſ. de admin. adde l. 10. ſ. de officio præſidis.
ſ Venditor denunciatus, vt emptorem in quæſtione rei defenderet, litem ad fori ſuum reuocare non poteſt, 7. Aul. 5. c. 48.
t admonitus, compulſus.
u ſ. fori: pone Eccleſiaſtici, de quo dixi. Authentica ſtatuimus. C. de Epiſcopis, idque ita eſſe multis probat Couarruuias 3. praſt. 8 n. 3.
x ibi res defendenda vbi agitur v. l. 2. C. vbi in rem actio.
y v. l. 1. in ſ. C. vbi in rem actio.
z Immo, nemo iudicare debet eo die quo priuatus futurus eſt, l. 13. in ſ. ſ. de receptis arb.
a v. Couarruuiam d. locum 4.
b v. l. 12. §. 3. inſ. eo. l. 47. l. 108. inſ. de leg. 1. v. l. vn. C. vbi fideicommiſſ.
c ſic præſens ſtatus peculij ſpectatur, l. 30. §. 1. ſ. de peculio. adde l. 5. §. ... inſ. de dote prælegata.

d Hypotheca ſequitur rem ipſam & fundum vt hic. Aliud eſt in perſonali actione, quæ aduerſus heredem inſtituitur, l. vlt. C. de hered. act. l. 15. C. de heredit. inſ.
e quæ nullam excuſationem admittunt.
f exceptio g l. 39. §. 1 inſ. de admin. tut.
h fori. i tot enim ob litem conteſtatam conditio deterior fit, ſed melior, l. 86. inſ. de reg. iur.

a l. haues, vt & Nou. 108. c. 2.
b Fori exceptionem renunciaſſe videtur, cùm quis ſoluere incipit, vel paciſcitur, vel iudicium ſuſcipit. Bar.
c Appellationi renunciaſſe videri eum qui coram primo iudice litigat, hinc colligit Socinus regula 25. quem vide: adde l. vlt. C. de recept. d l. 16. C. ... C. de iuriſd. l. 13. C. de except. Nou. 53. c. 1.
e i. ſigna quibus exhibitus à principe frumentum dabatur, l. 49. §. 1. inſ. de leg. 2.
f l. 47. ſ. de leg. 1.
g i. ſenatoribus, v. quæ ſcripſi ad l. 5. inſ. de conſt. ſuſtiſſ.
h v. l. 22. §. 1. ſ. de vſu & habita.
i vide quæ ad hunc locum ſcripſi in l. 3. §. 2 in ſ. de legat. de præſtandis.
k l. 38. l. 50. ſ. eo. l. 47. l. 108. inſ. de leg. 1. v. l. vn. C. vbi fideicommiſſum.
l relicto in diem vel ſub conditione.
m in certis cauſis Haio. particula, id eſt, quæ ſequitur, oſtendit Haloandri lectionem veriorem eſſe.
n para maieſtatis, l. 7. inſ. ad l. Iul. maieſt.
o l. 7. inſ. de falſ.
p Additum annonam ſtabiles quid eſſet, dixi ad l. 37. inſ. de contrahenda.
q v. l. 13. in ſ. inſ. de acuſation.
r l. 1. inſ. de annona.
ſ l. 2. C. quibus ut cauſ. ſerui.
t & eos in his vocabunt eo numine, leg. 9. ſ. de iure vocando: l. 44. inſ. de pactis, liber. v. l. 1. 5. inſ. de manumiſſ.
x de quo v. l. 1. & 7. ſ. & ſi qui teſtamento liber.
y l. 50. ſ. de condi. & demonſt.
z Imò ſit interdum præiudicium maiori cauſæ per minorem. Admittitur enim eius recurationem vel poſtea incurrit: Sed eo admiſſione videtur is qui prior incurrit, perſurant.

dici, l. 18. inſ. de iniuriar. a v. l. 16. inſ. de tut. b ſic inferior ſuperiori fundo ſeruit, l. 1. § v. l. inſ. de aqua & aquæ. c de quibus v. l. 68. 69. 70. inſ. eo. d aliud in falſo, v. Socin. reg 165. e Idem in defenſore, l. 11. §. 7. in ſ. de except. rei iudicatæ.
f v. l. 12. inſ. de ſolutionib. g l. 20. de regulis iuris.
h v. l. 15. in ſ. inſ. de ſolutionib. i Quid quatenus de peculio ex delicto ſerui tenetur dominus? quatenus ſcilicet delicto peculium ſerui auctum eſt, l. 3. §. 2. inſ. de peculio. & ſic non in ſolidum.
k v. l. 29. de oblig. & act. l v. Socinum, regula 321.
m v. l. 1. C. ne ſi, pro patre. n & ſic nulla alia actio.
o v. l. 1. inſ. quæ ſententiæ ſine appella.
p iudicij tranſlatio datur. Haloan. transferetur actio Ful. Ful. l. 7. Conſt. 21. 13. Id vitij ortum fuiſſe putat ex ſcribendi errore per notas, alij legit tranſlatio vel iudicati.

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 4. ſ. ro. poſt litem conteſtatam poteſt reuocari iuriſdictio delegati: ſecus in procuratore, *Bart.*
b & euocante ad ſe litem pendente coram inferiore. De euocationibus, v. *Nov.* 5 1. c. 2.
c quis ille ſit vide apud Bart. hic.
d In eadem iuriſdictione quo modo poteſt alter alterum maius imperium habere? Pone exemplum in Proconſule qui maius habet imperium legato ſuo, & tamen vtriuſque eadem eſt iuriſdictio: quod notandum.
e Magiſtratus qui iubebat iudicare, plerumque locum ſoleebat iudicij. A ſolito & conſueto ſequi debemus. Quid ſi duobus locis ſoliſſet aliquis iudicare? in magis conſuetum locum ſiſtere ſe vocatus debebit. arg. l. 65. ſ. 2. [illegible] ſ. 1. inſ. ad municipalem.
g v. l. 21. ſ. pen. ſ. de arbitris.
h actorum geſtorum &c. vt interea ex animi ſententia iudicet, l. 19. ſ. de arbitris.
i Sublitus iudex dicitur, qui loco mortui datur iis qui eum habuerunt iudicem in aliqua re vel lite. *Feſtus in Subditus.*
k idem tempus eſt concedendi l. 32. ſ. eo.
l & malè, vt inf. ſecus in arbitrio, l. 21. ſ. 6. ſ. de arbitris.
m v. l. 50. inſ. de penalis.
n l. 8. ſ. 3. inſ. de ver. oblig.
o Imò non eſt, ſi enim in iudicium venit, de quo actum eſt vt veniret, l. 21. ſ. 6. ſ. de arbitris. Dic aliud ibi eſſe in arbitrio quàm hic in iudicio.

Ivdicium a ſoluitur vetante eo, qui iudicare iuſſerat: vel etiam eo, qui maius c imperium d in eadem iuriſdictione habet: vel etiam, ſi ipſe iudex eiuſdem imperij eſſe cœperit, cuius erat, qui iudicare iuſſit.

Vbi iudicandum ſit.

59. *Vlpianus* lib. 51. ad Sabinum.

SI locus in e iubendo iudicare non eſt comprehenſus, videtur de loco iudicare iuſſiſſe, quo ſolet f iudicari ſine incommodo litigantium g.

De officio iudicis ſubrogati.

60. *Paulus* lib. 14. ad Sabinum.

MOrtuo iudice: quod eum iudicare oportuerat, idem h eum, qui ſubditus i eſt, ſequi k oportet.

Quid in iudicium venire intelligitur. 1. *De latrunculatore.*

61. *Vlpianus* lib. 56. ad Edictum.

SOlemus quidem dicere l, *id*, *venire in iudicium de quo actum eſt inter litigantes*. Sed celſus ait, periculoſè l eſſe, & ex perſona rei hoc metiri: qui ſemper, ne condemnetur, hoc dicet, non conueniſſe m. Quid ergo? * melius eſt n dicere, id venire in iudicium, non de quo actum eſt, vt veniret: ſed id non venire, de quo nominatim actum eſt ne veniret.

1 ¶ Latrunculator p de re pecuniaria iudicare non q poteſt.

Aſtimia & rei diſpoſitio.

62. *Idem* lib. 30. ad Edictum.

INter * litigantes non aliter lis expediri poteſt, quàm ſi alter petitor, alter poſſeſſor ſit: eſſe enim debet, qui onera petitoris ſuſtineat, & qui commodo poſſeſſoris fungatur. r.

Quid ſit rectè defendi.

63. *Idem* lib. 49. ad Edictum.

REctè * defendi ſ hoc eſt, iudicium accipere, vel per ſe, vel per ſe alium, ſed cum t ſatiſdatione, nec ille videtur defendi, qui u, quod iudicatum eſt, non ſoluit.

De aſtimatione. De prædone. 1. *Iudicatum ſolui.*

64. *Idem* lib. 1. Diſputationum.

NOn ab iudice doli æſtimatio ex eo, quod intereſt, fit: ſed x ex eo, quod in litem iuratur. Denique & prædoni depoſiti y, & commodati z, ob eam cauſam competere actionem non dubitatur.

1 ¶ Si quis alio iudicio acturus, iudicatum ſolui ſatis acceperit: deinde a in alio iudicio agit: non committitur ſtipulatio: quia de alia re cautum videtur b.

Vbi dos repetitur.

65. *Idem* lib. 34. ad Edictum

EXigere, dotem mulier debet illic, vbi maritus domicilium habuit, non vbi inſtrumentum dotale ſcriptum eſt. Nec enim, id genus contractus d eſt e, vt, & eum locum ſpectari oporteat, in quo inſtrumentum dotis factum eſt, quàm eum, in cuius domicilium & ipſa mulier per conditionem matrimonij ferat reditura.

De intentione ambigua.

66. *Idem* lib. 2. Diſputationum.

SI g quis intentione h ambigua, vel oratione vſus ſit: id quod vtilius ei i eſt, accipiendum eſt k.

Si quis dicat ſe ſuis nummis redemptum.

67. *Idem* lib. 6. Diſputationum.

QVi ſe dicit ſuis l nummis redemptum, ſi hoc probauerit, exinde liber erit, ex quo redemptus eſt: quia conſtitutio non liberum pronuntiari præcipit, ſed reſtitui ei libertatem iubet. Proinde compellendus erit manumittere eum, qui ſe ſuis nummis redemit.

¶ Sed & ſi latitet, exempla ſenatuſconſultorum ad fideicommiſſam m libertatem pertinentium debere induci oportet.

De edicto peremptorio.

68. *Idem* lib. 8. Diſputationum.

AD a peremptorium b edictum hoc ordine venitur: vt primò quis petat, poſt abſentiam aduerſarij edictum c primum: mox alterum.

69. *Idem* lib. de Omnibus tribunalibus.

PEr interuallum non minus d decem † dierum.

70. *Idem* lib. 8. Diſputationum.

ET tertium e: quibus propoſitis tunc peremptorium impetret f: quod inde hoc nomen ſumpſit, quod perimeret diſceptationem, hoc eſt, vltra non pateretur aduerſarium tergiuerſari.

71. *Idem* lib. 4. de Omnibus tribunalibus.

IN peremptorio autem comminatur g is, qui edictum dedit, etiam abſente diuerſa parte cogniturum ſe, & pronuntiaturum.

72. *Idem* lib. 8. Diſputationum.

NOnnunquam autem hoc edictum poſt tot numero edicta, quæ præceſſerint, datur: nonnunquam poſt vnum, vel alterum: nonnunquam ſtatim: quod appellatur *vnum h pro omnibus i*.

¶ Hoc autem æſtimare oportet eum, qui ius dixit k, & pro l conditione cauſæ, vel perſonæ, vel temporis ita ordinem edictorum, vel compendium moderare.

De abſente citando poſt edictum peremptorium, & ſententia ferenda. 1. *De abſentia eius qui edictum peremptorium impetrauit.* 3 *An condemnatus ex peremptorio poſſit appellare.*

73. *Idem* lib. 4. de Omnibus tribunalibus.

ET poſt edictum peremptorium impetratum, cum dies eius ſuperuenerit, tunc abſens citari m debet. Et ſiue reſponderit, ſiue non reſponderit, agetur cauſa, & pronuntiabitur: non vtique ſecundum præſentem, ſed interdum n vel abſens, ſi bonam cauſam habuit, vincet o.

1 ¶ Quod ſi is, qui edictum peremptorium p impetrauit, abſit die cognitionis q: is verò, aduerſus quem impetratum eſt, adſit: tum circumducendum r erit edictum peremptorium ſ, neque t cauſa cognoſcetur, nec ſecundum præſentem pronuntiabitur.

2 ¶ Circumducto edicto, videamus, an amplius reus conueniri poſſit: an verò ſublata quidem lis eſt, verùm u inſtantia tantùm edicti perit? Et magis x eſt, vt inſtantia tantùm perierit, ex integro autem litigari poſſit.

3 ¶ Sciendum eſt, ex peremptorio abſentem condemnatum, ſi appellet, non eſſe audiendum, ſi y modò per contumaciam deſuit: ſi minus, audietur.

De qua re pronuntiare iudex cogitur. 1. *An poteſt.* 2. *Si qui mortuum debitorem defenderit.*

74. *Iulianus* lib. 5. Digeſtorum.

DE z qua re cognouerit iudex, pronuntiare quoque cogendus erit a.

1 ¶ Iudex qui vſque ad certam ſummam iudicare iuſſus eſt, etiam de re maiori iudicare poteſt, ſi inter litigatores conueniat b.

2 ¶ Cùm abſentem defendere vellem, iudicium, mortuo iam eo, accepi, & condemnatus ſolui. Quæſitum eſt, an hæres liberaretur: item quæ actio mihi aduerſus eum competeret? Reſpondi *, iudicium, quod, iam mortuo debitore, per defenſorem eius accipitur, nullum eſſe c: & ideo heredem non liberari: defenſorem autem, ſi ex cauſa iudicati ſoluerit, repetere quidem non poſſe: negotiorum tamen geſtorum ei actionem competere aduerſus hæredem: qui ſanè exceptione doli mali tueri ſe poſſit, ſi ab actore conueniatur.

De officio cuncuratoris à prætore dati.

75. *Idem* lib. 56. Digeſtorum.

SI prætor iuſſerit eum, à quo debitum petebatur, adeſſe: & ordine edictorum peracto, pronuntiauerit *abſentem debere*: non vtique iudex d, qui de iudicato cognoſcit, debet de prætoris ſententia cognoſcere: alioquin luſoria e erunt f huiuſmodi edicta, & decreta prætorum. Marcellus notat: Si per dolum faciens falsò g aliquid allegauit h, & hoc modo conſecutum eum ſententiam

a vide hic Alciatum, *Cuiac.* 20. obſ. 11.
b de quo v. l. 70. ſ. ne Peremptoria huic qui non reſpondet, vel contumax & male defenſus, hoc eſt, ordinariſ [illegible] trahere dicitur. l. 53. ſ. 1. inſ. de re iudicata.
c vel deſum.
d l. 13. ſ. 2. C. eo. *Nov.* 82 [illegible]
e l. 53. ſ. eo.
f v. l. 54. inſ. de re iudicat.
g non tantum comminatur, ſed condemnat, l. 53. inſ. de re iudic.
h Citatio vna regulariter pro tribus ſufficit, niſi iudex ita [illegible] [illegible] *Gloſſ. in Commentar.* [illegible] de [illegible] Pendit. [illegible] de [illegible]
i l. 1. ſ. 5. l. [illegible]
k al. dixit.
l l. 4. ſ. [illegible] de iudicia.
m iterum [illegible] Petro vitari hac loco [illegible], cum iſte de cognitione, quae ei dilata [illegible] foro ac tribunali per præconem [illegible] vt in [illegible] apparet, arg. l. [illegible]
n l. 23. ſ. 2. [illegible] Nov. 69.
o reus tamen qui ſe iudicio ſiſti [illegible] condemnari [illegible] ſ. 2. C. eo.
p de quo l. 1. [illegible]
q [illegible]
r [illegible]
ſ tamen [illegible]

feci, nec reum aliter abſoluet · ſed à ſola inſtantia. u Differentiam [illegible] inſtantiæ & litis. x Edictum peremptorium quod reus impetrauit [illegible] actorem (*actum caſſ*) reum ab inſtantia tantùm, non ab [illegible] liberat [illegible] Quæ vero pragmaticis [illegible] appellatur [illegible] continet, ſecum enim ipſa trahit abſolutionem non tantùm inſtantiæ, ſed & litis ſiue actionis. y l. 23. l. *ae appell.* Contumax ſiue appellare poteſt, [illegible] verò? vide Socinum reg. 73. 74. * z Iudex qua de re cognouerit, & eadem pronuntiare debet, vt hic. cap. cùm iudex. & ibi *Gloſſ.* [illegible] *ac proprietatis*, vide tamen exceptiones apud Socinum, reg. 195.

a l. 13. in fin. inſ. de [illegible]
b l. 28 inſ. ad municip. c ſi contra mortuum ſeruatur, v. l. 1. inſ. [illegible] ſecus ſi pro defuncto, v. l. 70. inſ. de [illegible] liber.
d Iudex de iudicato cognoſcere is dicitur, qui iudicatum exequitur, v. quæ ſcripſi ad hunc locum in l. vlt. ſ. 3. ſ. de eo quod certo loco.
e adde l. vlt. in fin. inſ. ne quid in loco publ. De luſoriis iudiciis, adde l. 14. inſ. de appell.
f Quod eſſe non debet. Immo poſſunt eſſe iudicia luſoria l. 7. 52. inſ. [illegible] ex cauſa [illegible] tamen caret.
g l. 1. C. ſi ex falſis inſtrumentis.
h actor, i. ſententiam, ita legit Cuiac. 25. obſ. 18. [illegible] gimus [illegible] & conſequi non is tantum dicitur qui vicit, ſed & qui damnatus eſt. [illegible] ſius ad Romanos 1. 8. In hominibus morte dignis vel ſententiam [illegible]

prætoris

p Incidentaliter dicitur *Nov.* 8. c. 12. 13. v. *Cuiac.* 19. obſ. 18. q Iudex poteſt criminalis iudex de re pecuniaria & ciuili quoque cognoſcere, ſi res pecuniaria & ciuilis in criminalem forte inciderit. l. 4. ſ. ſ. *diuorum, inſ. ſoluto matrimonio.* l. 56. ſ. 1. inſ. de furtis. Et ita eſt, ſed id fit incidenter tantum. ſ v. l. 13. ſ. 10. l. 1. ſ. 2. inſ. vti poſſidetis. ſ. 3. inſ. de interdictis. * v. l. 21. ſ. ex quib. cauſ. maiores. t l. 33. ſ. defendere. inſ. de rebus auctor. iud. u v. l. 5. ſ. 3. [illegible] iudicatum ſolui. u i. qui iudicatum ſolui non ſatiſdat, arg. l. 2. in fin. ſ. de arbitris. x Iuramentum in litem aliud eſt, aliud quod intereſt. y l. 1. ſ. ſi prædo ſ. dep. ſit. z l. 3. ſ. 2. l. 15. 16. ſ. commodati. a l. 3. l. iudicatum ſolui. b l. 13. in fin. inſ. iud. ſolui. c Dos repetitur in viri domicilio, non vbi dotis inſtrumentum confectum eſt: adde Tiraquellum *de legibus connubialibus Gloſſ.* 1. nu. 18. 42. 45. Contra in [illegible] [illegible] v. omnino Conſtantinum Rogerium de dote & Panurium *Gloſſ.* 9. [illegible] d eſt tamen dos, aut petitio dotis promiſſio, contractus l. 23. inſ. de reg. iur. e Speciale eſt in contractu dotis, vt non inſpiciatur locus contractus, ſed domicilium mariti. f an vt ſuum amiſit? an vt ciuis in domicilio mariti habetur? collige ex l. 22. ſ. 1. l. 6. ſ. 3. l. ad municip. g Libelli verba ambigua in eiuſdem fauorem interpretanda. v. tamen 3. exceptiones apud Socinum, reg. 217. h Intentio eſt actoris non rei, qui dicit ſiue actor, l. 83. ſ. 1. ſ. de verb. oblig. id tamen intelligo, ſi actus periret: alias contra actorem, l. 33. ſ. 11. inſ. de verb. obl. & l. 170. inſ. de reg. k Immo, pactio obſcura actori nocet, l. 39. ſ. de pactis.
l v. l. 3. inſ. de manum.
m fideicommiſſariam.

Universidad Rey Juan Carlos

a Hæc vox liquidò pertinet ad probationum diſcretionem.
b apud iudicem.
c Iudex itaque ita pronunciat. Non dare ſtatutum diſtum videri. vt l.4. C. ſi contra ius. Et ſic iudex non tantum cognoſcit, an iudicatum ſit, ſed an iudicatum ſit ex falſis allegationibus.
d exceptionem. An & condictionem ſolutiv. l.26.l.60. ſ. de condict. indebiti. An reſtitutionem? Plerique ita putant, ſi ſententia reperiatur lata eſt falſa cauſa. Verum obſtare videtur l.35. ſ. de re iudic.
e obſerva iudicium iterū dotari, ſed à Paulo: nam paulò ante notatus eſt à Marcello, l.53. ſ. prin. l.60. ſ. de re iudicata.
g reum.
h vt l.18. ſ. eod.
i Eadem res interdum cenſetur, licet eius partes commutatæ ſint, vt hîc. Idem iudicium cenſetur, etiamſi iudices dati vel omnes, vel eorum quidam ſint mutati. Idem ſo legione, populo, naui. Imò in vno & eodē homine certamen, quorum omnium mutationes horariæ ac momentaneæ, ſuperiores ſpecies non perimunt. In id vnum, totam hancce quæſtionem recidere cenſeas, vt eadem res eſſe exiſtimetur, cuius ſpecies eadē ſubſiſtat. Hoc

prætoris liquidò *a* fuerit approbatum *b*: exiſtimo debere *c* iudicem, querelam *d* rei admittere: Paulus notat, *e* Si autem morbo impeditus *f*, aut reipublicæ cauſa auocatus, adeſſe non potuit reus, puto vel actionem iudicati eo caſu in eum *g* denegandam, vel exequi prætorem ita iudicatum non debere.

An mutatione iudicum ſingulorum mutetur iudicium.

76. *Alfenus* lib. 6. Digeſtorum.

PRoponebatur, ex his iudicibus, qui in eandem rem dati eſſent, nonnullos cauſa audita excuſatos eſſe *h*: inque eorum locum alios eſſe ſumptos: & quærebatur, ſingulorum iudicum mutatio eandem rem, an aliud iudicium feciſſet? Reſpondi, non *i* modo ſi vnus, aut alter: ſed & ſi omnes iudices mutati eſſent: tamen & rem eandem, & iudicium idem *k*, quod antea fuiſſet, permanere *l*. Neque *m* in hoc ſolum euenire, vt partibus commutatis eadem res eſſe exiſtimaretur, ſed & in multis cæteris rebus. Nam & *legionem* eandem haberi, ex qua multi deceſſiſſent, quorum in locum alij ſubiecti eſſent: & *populum* eundem *n* hoc tempore putari, qui abhinc centum annis fuiſſet, cum ex illis nemo nunc viueret: Itemque *nauem o* ſi adeo ſæpe *p* refecta eſſet, vt nulla tabula eadem permaneret, quæ non noua fuiſſet, nihilominus eandem nauem eſſe exiſtimari. Quod ſi quis putaret, partibus commutatis, aliam rem fieri, fore, vt ex eius ratione nos ipſi non iidem *q* eſſemus qui ab hinc anno fuiſſemus, propterea quod, vt philoſophi *r* dicerent, ex quibus particulis *ſ* minimis conſiſteremus, hæ quotidie ex noſtro corpore decederent: aliæque extrinſecus in earum locum accederent *t*. Quapropter, cuius rei ſpecies *u* eadem conſiſteret *x*, rem quoque eandem eſſe exiſtimari.

De patre & filio.

77. *Africanus* lib. 5. Quæſtionum *y*.

IN privatis negotiis *z* pater filium, vel filius patrem iudicem habere poteſt *a*.

78. *Paulus* lib. 6. ad Plautium.

QVippe iudicare munus publicum eſt *b*.

De pœna temerè vocantis in ius. 1. *De quibus præſides conſuli, & reſpondere debeat.*

79. *Vlpianus* lib. 5. de Officio Proconſulis.

EVm, quem temere *c* aduerſarium *d* ſuum *e* in iudicium vocaſſe conſtitit, viatica *f*, litiſque *g* ſumptus aduerſario ſuo reddere oportebit *h*.

1 Iudicibus de iure dubitantibus præſides reſpondere ſolent: de facto conſulentibus *i* non *k* debent præſides conſilium impertire: verum iubere eos, prout *l* religio ſuggerit, ſententiam proferre: hæc enim res nonnunquam infamat, & materiam gratiæ vel ambitionis tribuit.

Si in iudicis nomine erratum ſit.

80. *Pomponius* lib. 2. ad Sabinum.

SI in iudicis nomine *k*, prænomine erratum eſt: Seruius reſpondit, ſi ex conuentione litigatorum is iudex addictus *l* eſſet, eum eſſe iudicem, de quo litigatores ſenſiſſent *m*.

vbi accidat partium mutationem haud conſiderari, ſed eiuſdem ſpeciei, vt ita dicam, conſiſtentiam, aut potius durationem. Ea ſane ratione idem, qui ab vno, fontes, eadem flumina, & in ſonis idem chorus, eadem muſica. De eodem & quid idem dicatur, adde *Plutarch. in Theſeo. Ariſtotel. 3. Polit. 3. Alexander ab Alex. 3. c. 10. Alciatum 6. parerg. 17.* k ſic in conſul. 10. de offic. proconſ. dicitur eſſe vnus proconſulatus, adde *Hotomanum 2. Obſerv. 1. c. 1. Nov. 134. c. 6.* l mutatione iudicis, non mutatur iudicium. *Cuiac.* m inductio elegans. n & vniuerſitatē, l. 7. in fi. ſ. quod cuiuſque vniv. o De nauigio quo Theſeus ſaluus rediit, hoc Plutarchus in *Theſeo* refert, ad Demetrij Phalerei vſque ætatem cōſeruatum fuiſſe ab Athenienſibus, materiam aliam integram et ſufficientibus, vt philoſophis in diſputatione de his quæ augentur, antiquitatis exemplum hoc nauis præberet, quod alij eandem manere, alij non eandē contenderent, addo eundem authorem, libello *de ſera numinis vindicta*. p i per vices. l. 10. ſ. 7. quib. mod. vſusfr. amitt. l. 83. ſ. 5. in fi. ſ. de verb. oblig. l. 98. ſ. vlt. ſ. de ſolut. Idem in grege, vt l. 22. ſ. de leg. 1. idē in ædificio. l. 65. in fi. ſ. de leg. 1. q Nos iidem ſumus qui ante biennium, vt hic. *Plutarchus in ſympoſ.* r Epicurei, authores atomorum. *Cicero 2. Academ. de ſato. de Natura,* poſtea denique. Pyrro & Democritus omnia eſſe in fluxu, nihil idem permanere conſeſſi: adde quæ notaui ad l. 9. ſ. de vſufruct. ſ Atomos intelligo, quorum authores Epicurei. t Corpus hominis Alphenus hic ipſum hominem appellat: denique corpus hominis pro ipſo homine ſumitur, cum anima homo ſit, potius quam corpus, quod & Plato in Alcibiade 1. & lib. 10. περὶ ψυχῆς vidit, vt Apollodorus Megarites, qui dicebat, eos qui crederent homines aliud eſſe quam corpus, dare moleſtiam virtutes, et alioqui homo, qua anima eſt, Dei imitatio, figura & imago. *Geneſ. 1.* Hinc Cicero 6. de *Republica,* Tu vero enitere & ſic habeto, te non eſſe mortalem, ſed corpus hoc. Nec enim is es, quē forma iſta declarat: ſed mens cuiuſque eſt quiſque. u Specie eadem manentes res eadem manere intelliguntur. l. 9. ſ. 3. ſ. ad exhibend. l. 7. ſ. de ſupellect. x adde l. 9. ſ. 3. ad exhibendum. y v. in hunc l. *Cuiac. 5. ad Afric.* z non tamen in contentioſa iuriſdictione. l. 10. ſ. de leg. a Atqui recuſari iudex poteſt propter conſanguinitatem, affinitatem, amicitiam notam, & familiaritatem, c. poſtremo, de offic. de leg. b l. 2. ſ. de reg. iur. c temerè l. 7. Bel. 5. c. 71. [illegible] Harm. 1. ſ. 24. [illegible] *Bel. & Harm.* d l. 1. ſ. 1. ſ. de variis. extr. vide tamen Socin. regula 230. e l. 4. ſ. de fun. [illegible] f v. l. 3. ſ. idem. ſ. de iudic. h Imo poſſunt, & licet l. 14. ſ. [illegible] i iudex ex conſcientia iudicare debet. k de nominib. & prænominibus veterum alias dixi. l Litigatori olim iudicem ex decuria iudicum eligebant. Dicebant iudicem. Tu condicebas, iudex addicebatur. Inde iudex addictus. vt hic, & l. 39. ſ. eod. ſup. 4. in fi. [illegible] & in lege Manilia, Cuius iudicis datio addictioque erat, l. 38. ſup. ad municip. l. 25. ſ. de [illegible].

Qui iudices eſſe non poſſunt.

81. *Vlpianus* lib. 5. Opinionum.

QVi *a* neque *b* iuriſdictioni præeſt *c*: neque à *d* principe poteſtate aliqua præditus *e* eſt, *f* neque ab eo, *g* qui ius dandorum iudicum habet, datus eſt: nec *f* ex compromiſſo *g* ſumptus, vel ex aliqua lege confirmatus eſt, iudex eſſe non potuit *h*.

De viatore vice arbitri dando.

82. *Idem* lib. 1. de officio Conſulis.

NOnnunquam ſolent magiſtratus populi Romani viatorem *i* nominatim vice arbitri dare *k*: quod rarò, & non niſi re vrgente faciendum eſt.

a iudex eſt vel ordinarius, hoc eſt, datus à principe, vel ab eo qui ius dandi iudicis habet; vel ex compromiſſo ſumptus, vel aliqua lege confirmatus, adde *Harmenop. 4. 5. 1. 7. Bel. 3. in tit. 5. c. 76.* Ita res iudicata dicuntur, ab his qui imperium poteſtatemque habent, vel qui ex authoritate eorum inter partes dantur, item à magiſtratibus municipalibus: itemque ab his qui ab imperatore extra ordinem petuntur. *Paul. 5. ſent. 5. ſ. 1.*
b Imo prætor poteſt. *Nov. 5. c. 1. l. vlt. C. de iuriſdict.*
c Ἐπιταγήν, eſt iuriſdictioni præeſſe. *Græci illo loco,* ad quæ ſcripſi ad l. 2. ſ. 6. ſ. de origine iuris.
d Iuriſdictione ordinaria, delegata vel arbitraria carens, iudicare non poteſt.
e vide l. 12. ſ. eod.
f atqui Paulus *illo loco*, neque ex compromiſſo iudicem ſumptum rem iudicatam facere.
g l. 13. ſ. de appell.
h Cur ita? vide l. 3. C. de iuriſdict.
i vide quæ ſcripſi ad l. vlt. ſ. 3. ſ. de eo quod metus cauſa.
k datus autem vt executor, partes iudicis ſibi non vindicabit, l. 6. C. de execut. rei iudic. l 3. c. 28. c. 1. 18. 28. *Paulus 4. ſent. 5. Bel. 3. 1.* περὶ τῶν

DE INOFFICIOSO TESTAMENTO,

TIT. II.

Quibus competit hæc querela.

Vlpianus lib. 14. ad Edictum.

SCiendum eſt, frequentes *a* eſſe inofficioſi querelas: omnibus enim tam parentibus *b*, quam liberis de inofficioſo licet diſputare. Cognati *c* enim proprij, qui ſunt vltra fratrem *d*, melius facerent, ſi ſe ſumptibus inanibus non vexarent, cum obtinere ſpem non haberent.

Color huius querelæ.

2. *Marcianus* lib. 4. Inſtitutionum.

HOc *e* colore *f* inofficioſo teſtamento agitur, quaſi non ſanæ † mentis fuerunt, vt teſtamentum ordinarent: & hoc dicitur, non quaſi verè furioſus vel demens teſtatus ſit: ſed rectè *g* quidem fecit teſtamentum ſed non *h* ex officio *x* pietatis: nam ſi verè furioſus eſſet, vel demens *i*, nullum eſt teſtamentum.

Quid ſit dicere inofficioſum teſtamentum.

3. *Marcellus* lib. 3. Digeſtorum.

INofficioſum *teſtamentum dicere*, hoc eſt allegare, † quare exheredari, vel præteriri non debuerit: quod plerumque accidit, cum falsò parentes inſtimulati liberos ſuos, vel exheredant, vel prætereunt.

Ratio huius querelæ.

4. *Gaius* lib. ſingulari ad legem Gliciam *a*.

NOn *b* eſt enim conſentiendum parentibus *c*, *d* qui *e* iniuriam aduerſus liberos ſuos teſtamento inducunt: quod plerumque faciunt, malignè circa ſanguinem ſuum inferentes iudicium, nouercalibus *f* delinimentis *e* inſtigationibuſve corrupti.

De deſcendentibus ex fœminis deductis & color huius querelæ.

5. *Marcellus* lib. 3. Digeſtorum.

NAm & his qui *g* non ex maſculis deſcendunt, facultas eſt agendi: cum & de matris teſtamento agant & obtinere aſſiduè ſoleant.

¶ Huius autem verbi *de inofficioſo* vis illa (vt dixi) eſt, docere immerentem ſe †, & ideò & indignè præteritum, vel etiam exheredatione ſummotum. Reſque illi colore defenditur apud iudi-

κατὰ δίκαιον μεμφθῆς. Tranſit autem Iuriſconſultus ad iudices Centumuirales. m *Inofficioſum teſtamentum eſt,* in quo liberi vel parentes immerentes fruſtra exheredati ſunt, iiſque de cauſis, non ob omiſſas ſolennitates, teſtamentum impugnatur & infirmatur officio iudicis: reſque ad inteſtati cauſā redit: quod ad inſtitutiones attinet. *Ar. 16. ex cauſ. C. de liberis præterit.* An hodie locus ſit querelæ hinc intelligi poterit. Patri inteſtato ſuccedit filius teſtato, pro portione ſcripta: quæ ſi minor legitima eſt, conditione ex l. 3. C. eod. ad ſupplementum venit. Si præteritus eſt, teſtamentum ipſo iure nullum eſſe dicere poteſt: ad hæc bonorum poſſeſſionem contra tabulas habet. Iuſta exheredationis cauſa probata, nullo modo teſtamentum patris impugnat: non probata, aduerſus heredem ſcriptum contra non aget, quum hæc querela ſufficiat. & ita variè hoc titulo vtimur. n v. *Vlp.* 7. n Frequentia titulum commendat. o atqui filius in poteſtate teſtamentum facere nequit. *l. 6. ſ. qui teſt.* p Cognatis querela non competit. vt hic, *Ecl. eod. c. 1.* Imo competit, *l. 6. ſ. eod.* q datur hæc querela tribus: aſcendentibus, deſcendentibus & collateralibus [illegible] 27. C. eo. Nov. 1. r Ecl. eod. c. 2. ſ l. 5. de N. ſ. eod. Color nihil eſt aliud quam factiſ expoſitio, ex Quintiliano. Huiuſmodi colores in foro etiam recipiuntur, l. 7. ſ. ad Macedonianum. Datur iniquæ actioni color. Datur incompetenti iudici color: ſic quæritur color iudicandi partium. *Cuiac. 2. Fred. 20.* † l. 5. in fin. l. 19. ſ. eod. vide quæ notaui in l. 5. ſ. eod. t i. ſolenniter. u Iuſ contra merita. *Alcia.* x Non ex officio pietatis facit, qui liberos iniuſtè exheredat: & ideò fruſtra exheredat. *Paulus 4. ſent. 5. ſ. 1.* y quam ſibi ipſis parentes & filij inuicem debent. l. 1. ſ. de obſeq. cuius obliuiſci ſolent interdū. l. 4. ſ. eod. Paul. 4. ſent. 17. ſ. 2. z l. 16. l. 17. ſ. qui teſtamenta. † v. quæ notaui l. 5. ſ. eod. in prin. a Lege Glicia introducta fuit querela aut inofficioſi querelæ ratio: quod argumentum huius inſcriptionis ac tituli poſſis colligere. adde *Liuiū* [illegible] alij Tiria, alij Licia. Sane Gliciam familiam Romæ fuiſſe non conſtat, ac præter cognomen M. Claudij M. F. Gliciæ qui Sueton. in *Tiberio* Glicia, Floro Glaucia lib. 18. *Faſti Capitolini* anno vrbis 505. Dictatoris, qui ſcriba fuerat, & coactus et abdicare, licet ludis poſtea præ ſe intereſſet, nihil reperitur, niſi quod meminit Tacit. lib. 14. cuiuſdam Glicij Galli. adde *Cuiac. 1. obſ. 21.* b Iniuriæ liberis inferendæ cupidis parentibus non eſt concedendum. adde Nov. 115. c. 3. c. vlt. in fi. hoc etiam non permittit Solon. vt *Plutar. in Solone.* c & dominis in ſeruos, l. 5. ſ. de Silan. d v. quæ notaui de Nouercis in l. 4. ſ. 5. in fi. ſ. de Gratidiu. e non eſt tamen vetitum vt coniuges ſe in teſtamentis ad liberalitatem prouocent. l. 2. C. ſi quis aliquem teſtari. f Querela competit etiam his qui ex fœminis deſcendunt, *Ecl. eo. c. 4.*

† Hodie filius non tenetur docere ſe merentem, ſed oportet eum probari ab herede. Scriptis in gratum, l. 30. ſ. 1. C. eod. adde l. 3. ſ. 3.

Universidad Rey Juan Carlos

cem, vt videatur ille quaſi non ſanæ mentis † fuiſſe, cùm teſtamentum iniquè ordinaret.

De poſthumo. 1. De eo qui non vocatur ad legitimam ſucceſſionem.

6. *Vlpianus* lib. 14. ad Edictum.

POſthumus † inofficioſum teſtamentū poteſt dicere eorum, quibus ſuus heres, vel legitimus potuiſſet fieri. Si in vtero *a* fuerit mortis eorum tempore. Sed & *b* cognatorum quia & horum ab inteſtato potuit bonorum poſſeſſionem accipere. Quid ergo eis imputatur cur inteſtati non deceſſerint? ſed hoc nemo apud *c* iudicem poteſt impetrare: non *d* enim interdicitur teſtamenti factione. Hoc planè ei imputare poteſt, cur eum heredem non ſcripſerit, potuit enim ſcriptus hæres in poſſeſſionem mitti, ex clauſula *de ventre in poſſeſſionem mittendo e*, item natus *ſecundum tabulas* haberet *f*.

¶ Simili modo & eum, qui poſt teſtamentum *g* matris factum, ex ſecto *h* ventre, extractus eſt *i*, poſſe queri dico.

1 ¶ Si quis ex his perſonis, quæ ad ſucceſſionem ab inteſtato non admittuntur, de inofficioſo egerit, (nemo *k* enim eum repellit) & caſu obtinuerit: non ei prodeſt victoria, ſed his, qui habent ab inteſtato ſucceſſionem, nam inteſtatum patremfamilias facit.

2 ¶ Si quis, inſtituta accuſatione inofficioſi deceſſerit: an ad heredem ſuum querelam transferat? Papinianus reſpondit, (quod & quibuſdam reſcriptis ſignificatur) ſi poſt agnitam bonorum poſſeſſionem deceſſerit, eſſe ſucceſſionem accuſationis *l*. Et ſi non ſit petita bonorum poſſeſſio iam tamen cœpta *m* controuerſia, vel præparata *n*: vel ſi, cùm veniſſet ad mouendam inofficioſi querelam, deceſſit: puto ad heredem tranſire.

7. *Paulus* lib. ſingulari de Septemuiralibus *o* iudiciis.

QVemadmodum præparaſſe *p* litem quis videatur, vt poſſit tranſmittere actionem, videamus. Et ponamus in poteſtate fuiſſe eum, vt neque bonorum poſſeſſio ei neceſſaria, & aditio hereditatis ſuperuacua ſit: is ſi comminatus *q* tantùm accuſationem fuerit, vel vſque ad denunciationem, vel libelli dationem proceſſerit, ad heredem ſuum accuſationem tranſmittet. Idque Diuus Pius de libelli datione, & denunciatione reſcripſit.

¶ Quid ergo ſi in poteſtate non fuerit? an ad heredem actionem tranſmittet? Et rectè videretur litem præparaſſe, ſi ea fecerit, quorum ſuprà mentionem habuimus.

An pater nomine filij queri poſſit. 1. Si quis litem dereliquerit. 2. De inſtitutione Imperatoris. 3. De teſtamento veterani. 4. Vel militis. 5. De pupillari ſubſtitutione. 6. De donatione quartæ partis. 7. De impubere cui pater pupillariter ſubſtituit. 8. An partem faciat, qui non queritur. 9. Quæ minuunt quartam. 10. De eo qui agnouit iudicium defuncti. 11. De eo qui inſtitutus eſt, & damnatus reſtituere. 12. Si teſtamentum dicatur irritum vel ruptum, & inofficioſum. 13. Si exheredatus poſſideat hereditatem. 14. Pœna aſſerti ſucceſſoris. 15. De quarta ex conſtitutione diui Pij. 16. De effectu ſententiæ contra inſtitutum.

8. *Vlpianus* libro 14. ad Edictum.

PApinianus libro quinto quæſtionum, rectè ſcribit, inofficioſi querelam patrem filij ſui nomine inſtituere non poſſe inuito eo: ipſius enim iniuria *r* eſt *ſ*.

¶ Sequenti loco ſcribit, ſi filius poſt agnitum litis *t* ordinandæ gratia bonorum poſſeſſionem deceſſerit, finitam eſſe inofficioſi querelam: quæ non patri, ſed nomine dabatur filij.

1 ¶ Si quis poſt rem inofficioſi ordinatam litem dereliquerit *u*, poſtea non audietur.

2 ¶ Si Imperator *x* ſit heres inſtitutus: poſſe inofficioſum dici teſtamentum, ſæpiſſimè reſcriptum eſt *y*.

3 ¶ Papinianus libro ſecundo reſponſorum ait, contra veterani patrisfamilias teſtamentum eſſe *z* inofficioſi querelam, & ſi ea ſola bona habuit, quæ in caſtris quæſierat.

4 ¶ Si quis in militia fecerit teſtamentum, & intra annum poſt militiam deceſſerit: dubito, an, quia ad hoc vſque temporis iure militari teſtamentum eius valet, querela inofficioſi ceſſet: & poteſt dici, ſi querelam inofficioſi ceſſare *a*.

5 ¶ Sed nec impuberis filij mater inofficioſum teſtamentum dicit: quia pater ei hoc fecit, & ita Papinianus reſpondit: nec patris frater: quia filij teſtamentum eſt: ergo nec frater impuberis, ſi patris non dicit. Sed ſi in patris *b* obtentum eſt *c*, nec *c* hoc *d* valebit, niſi ſi ſi pro parte patris reſciſſum eſt: tunc enim pupillare valet.

6 ¶ Si quis mortis *e* cauſa filio donauerit quartam partem eius quod ad eum eſſet peruenturum, ſi inteſtatus paterfamilias deceſſiſſet: puto ſecurè eum teſtari.

7 Si quis impuberi filio ſubſtituit, ſecundas tabulas faciendo: non ob hoc admittemus ipſum impuberem ad inofficioſi querelam.

8 ¶ Quoniam autem † quarta † debitæ portionis ſufficit ad excludendam querelam: *f* videndum erit, an exheredatus partem faciat, qui non queritur: vt puta ſumus duo filij exheredati, & vtique faciet, vt Papinianus reſpondit, & ſi dicam inofficioſum, non totam hæreditatem debeo, ſed dimidiam petere. Proinde ſi ſint ex duobus filiis nepotes: ex vno plures: tres puta, ex vno vnus: vnicum ſeſcuncia, vnum ex illis ſemuncia querela excludit.

9 ¶ Quarta † autem accipietur *g*, ſ. deducto ære alieno, & funeris impenſa.

¶ Sed *an & libertates quartam minuant*: videndum *h* eſt: & numquid minuant? nam ſi, cùm *k* quis ex aſſe *i* heres inſtitutus eſt, ideo non poteſt dicere inofficioſum, quia & habet Falcidiam: Falcidia *l* autem libertates non minuit? poteſt dici, deductis *m* libertatibus quartam ineundam. Cùm igitur placet quartam minui per libertates: eueniet, vt qui ſeruos tantùm habet in patrimonio ſuo, dando eis libertatem, inofficioſi querelam excludat: niſi fortè hic filius, ſi non fuit in poteſtate, à patre hæres inſtitutus, meritò omittit hereditatem: & ad ſubſtitutum tranſmittens, querelam inofficioſi inſtituet, vel ab inteſtato, citra edicti pœnam habeat hereditatem.

10 ¶ Si conditioni parere teſtator heredem iuſſit in perſona filij vel alterius, qui eandem querelam mouere poteſt & ſciens is accepit: videndum, ne ab inofficioſi querela excludatur: agnouit enim iudicium. Idem eſt, & ſi legatarius ei vel ſtatuliber dedit. Et poteſt dici excludi eum: maximè ſi heredem ei iuſſerat dare: cæterum ſi legatarium, numquid ſemel natam inofficioſi querelam non perimat legatarij oblatio? Cur ergo in herede abſolutè dixinius? quoniam * ante aditam hæreditatem nec naſcitur querela *o*. Ego eventum puto ſequendum in hac re, vt ſi fortè, antequam iudicium prouocetur, oblatio ei fiat eius, quod relictum eſt: quaſi ex voluntate teſtatoris oblato, eo, ſatis ei factum videatur.

11 ¶ Vnde ſi quis fuit inſtitutus fortè ex ſemiſſe, cùm ei ſextans ex ſubſtantia *p* teſtatoris deberetur, & rogatus eſſet poſt certum tempus reſtituere hereditatem: meritò dicendum eſt, nullum iudicium mouere, cùm debitam portionem, & eius fructus habere poſſit: * fructus enim ſolere in Falcidiam *r* imputari non eſt incognitum. Ergo & ſi ab initio ex ſemiſſe heres inſtitutus rogetur, poſt decennium reſtituere hereditatem: nihil habet, quod queratur: quoniam facile poteſt debitam portionem, eiuſque fructus *ſ* medio tempore cogere.

12 ¶ Si quis *ſ* & *t* irritum dicat teſtamentum, vel ruptum, & inofficioſum conditio ei deferri debet, vtrum prius mouere velit.

13 ¶ Si filius exheredatus in poſſeſſione ſit hereditatis: ſcriptus quidem heres petet hereditatem, filius verò in modum contradictionis *u* querelam inducat: quemadmodum ageret, ſi non poſſideret, ſed peteret.

14 Meminiſſe autem oportebit eum *x* qui teſtamentum inofficioſum improbè dixit, & non obtinuit id quod in teſtamento accepit perdere, & id fiſco vindicari, quaſi indigno ablatum *y*: Sed ei demum aufertur, quod teſtamento datum eſt, qui vſque ad ſententiam iudicum lite improba perſeuerauerit *z*: cæterum ſi ante ſententiam deſtitit vel deceſſit: non ei aufertur quod datum eſt. Proinde & *a* ſi ab bonorum poſſeſſio contra tabulas naſcitur *l*. 4. [illegible]

Marginal notes (left): † Bartolus aſt hodie illum colorem non quæri: ſatis eſſe proponi cauſas exheredationis, ſiue præteritionis, eas veras. [illegible] *a* [illegible] *b* [illegible] *c* & enim lege [illegible] *d* Imo interdicitur [illegible] *e* de quo l. [illegible] *f* quæ datur ſcriptis heredibus, l. [illegible] *g* Querela competit [illegible] *h* Exceptio [illegible] *i* Querela inofficioſi [illegible] *k* [illegible] *l* [illegible] *m* Contr. [illegible]

Marginal notes (right): *a* teſtamentum ſcilicet. *b* à fratre impuberis, & quidem in ſolidum. *c* Cur? [illegible] *d* pupillare. *e* Cum [illegible] † Hodie vtique [illegible] † Hodie [illegible] *f* l. 6. C. eod. *g* Paulus 4. ſent. [illegible] *h* Inſtitutionis [illegible] *i* [illegible] *k* Quare [illegible] *l* [illegible] *m* Legitimam [illegible] *n* [illegible] *o* Accuſatorem [illegible]

Notes at the foot (left): *n* [illegible] transmittitur, etiam non præparata, l. 36. in fin. C. eo. *o* Centumviralib. arg. l. 13. [illegible] *p* [illegible] præparare litem, eſt in his qui ſunt in poteſtate tantùm accuſationem comminari, vel quod amplius eſt, denunciare, vel libellum dare. Nam ei qui eſt in poteſtate, neque bonorū poſſeſſio neceſſaria eſt, & aditio hæreditatis ſuperuacua, &c de iis autem loquendo, qui non ſunt in poteſtate, [illegible] eorum quæ facere, quorum habita mentio eſt, & heredibus eorum [illegible] competit [illegible] *q* qui comminatur ſe [illegible] litem inofficioſi [illegible] *r* [illegible] *ſ* [illegible] *t* [illegible] *u* [illegible] *x* [illegible] *y* [illegible] vide tamen [illegible]

Notes at the foot (right): *q* l. 30. §. 1. C. eod. *q* l. 36. in ſ. pr. C. eod. *r* non [illegible] Trebellianica non competat per [illegible] *ſ* Querela filius excluditur [illegible] *t* quia eſt diuerſis cauſis agitur [illegible] *u* [illegible] *x* Pœna eſt inofficioſum teſtamentum [illegible] *y* l. 13. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

abſente eo, ſecundum præſentem pronuncietur: poterit dici, conſeruandum ei, quod accepit.

¶ Eo autem ſolo carere quis debet, cuius emolumentum ad eum pertinet. cæterum, ſi ad rogatus fuit reſtituere, non debet iniuria fieri b.

¶ Vnde non malè Papinianus c lib. 2. Reſponſorum refert, ſi heres fuit inſtitutus, & rogatus reſtituere hereditatem: deinde in querela inofficioſi non obtinuit; id quod iure Falcidiæ potuit habere ſolum perdere d.

15 ¶ Si quis impubes adrogatus ſit ex his perſonis, quæ & citra adoptionem, & emancipationem queri de inofficioſo poſſunt, hunc puto remouendum à querela, cum habeat quartam e ex conſtitutione D. Pij. Quod ſi egit, nec obtinuit; an quartam perdat? & puto aut non admittendum ad inofficioſum, aut ſi admittatur, etſi non obtinuerit, quartam ei, quaſi æs alienum concedendam f.

16 ¶ Si ex cauſa de inofficioſo cognouerit iudex, & pronunciauerit contra teſtamentum: nec fuerit prouocatum: ipſo iure reſciſſum eſt. & ſuus heres erit, ſecundum quem iudicatum eſt, & bonorum poſſeſſor, ſi hoc ſe g contendit, & libertates ipſo iure non valent: nec legata debentur: ſed ſoluta repetuntur, aut ab eo, qui ſoluit, aut ab eo, qui obtinuit: & hæc vtili actione repetuntur. † Ferè autem, ſi ante controuerſiam motam ſoluta ſunt, qui obtinuit, repetit: & ita D. Hadrianus h, & D. Pius reſcripſerunt.

17 ¶ Planè ſi poſt quinquennium h inofficioſum dici cœptum eſt, ex magna & iuſta cauſa: libertates non eſſe reuocandas, quæ competierunt, vel præſtitæ ſunt; ſed viginti aureos à ſingulis præſtandos victori.

9. *Modeſtinus* libro ſingulari de inofficioſo teſtamento.

SI autem intra quinquennium egerit, libertates non competunt. Sed Paulus ait, præſtandam fideicommiſſas libertates, ſcilicet viginti aureis i & in hoc caſu à ſingulis præſtandis.

De ſententiis contrariis. 2. *Æquo procepto.*

10. *Marcellus* lib. 3. Digeſtorum.

SI pars k iudicantium l de inofficioſo teſtamento contra teſtamentum, pars m, ſecundum id ſententiam dederit quod interdum fieri ſolet: humanius n erit, ſequi eius partis ſententiam, quæ ſecundum teſtamentum o ſpectauit, niſi ſi aperte iudices p iniquè ſecundum ſcriptum heredem pronunciaſſe apparebit.

1 ¶ Illud notiſſimum eſt eum, qui legatum perceperit q, non rectè de inofficioſo teſtamento dicturum: niſi r id totum alij adminiſtrauit s.

De effectu ſententiæ contra teſtamentum.

11. *Modeſtinus* lib. 3 Reſponſorum.

ETiam ſi querela inofficioſi teſtamenti obtinuerit: non t ideo tamen donationes u, quas viuus ei perfeciſſe proponitur, infirmari, neque in dotem x datorum partem vindicari poſſe reſpondi.

De legato recepto. De manumiſſione ſerui inſtituti. 1. *De poſſeſſione à ſiuo libero.* 2. *De petitione legati adempti.* 3. *De liberatione per acceptilationem creditori.*

12. *Idem* lib. ſingulari de Præſcriptionibus.

NIhil intereſt, ſibi relictum legatum filius exheredatus agnouerit, an filio, ſeruóve relictum conſecutus ſit; vtrobique enim præſcriptione ſubmouebitur. † Quinetiam ſi idem inſtitutum ſeruum prius, quam adire hereditatem iuberet, manumiſerit, vt ille ſuo arbitrio adeat hereditatem; idque fraudulento

conſilio fecerit: ſummouebitur ab actione.

1 ¶ Si à ſtatu libero exheredatus pecuniam petere cœperit, videri agnouiſſe parentis iudicium.

2 ¶ Si cum filius ademptū ſibi legatū inſtituerit petere, ſummotus repetat inofficioſi querelam, præſcriptione remouendus non eſt a. quamuis enim agendo, teſtamentum non comprobauerit b, tamen eo aliquid, quod teſtatoris vitio reperiretur, vt merito repellendus non ſit.

3 ¶ Filius teſtatoris c, qui cum Titio eiuſdem pecuniæ reus fuerat, liberatione Titio legata per acceptilationem Titij liberatus d, ab actione inofficioſi non ſummouebitur e.

An fideicommiſſa debeantur reſciſſo teſtamento.

13. *Scæuola* libro 3. Reſponſorum.

TItia f filiam g heredem inſtituit: filio legatum h dedit: eodem teſtamento ita cauit: *Et omnia quæ ſupra dedi, ſiue iuſſi ea dari, ſiue volo ab omni herede heredibusve i poſſeſſore qui mihi erit, etiam k iure ab inteſtato iure quæ dari iuſſero, ea vti dentur fiant j quæ fiant ciue l commonitio.* Quæſitum eſt, ſi ſoror m centumuirali n iudicio obtinuerit o, an fideicommiſſa p ex capite ſupraſcripto q debeantur? Si hoc quæratur, an iure eorum, quos quis ſibi ab inteſtato heredes, bonorumve poſſeſſores ſucceſſuros credat, fideicommittere poſſit, reſpondi r poſſe. *Paulus* notat s: probat autem, nec † fideicommiſſa ab inteſtato data deberi, quaſi à demente.

De liberis & parentibus.

14. *Papinianus* lib. 5. Quæſtionum.

PAter filium emancipauit t, & nepotem ex eo retinuit u: emancipatus, ſuſcepto poſtea x filio, duobus exheredatis, patre præterito, vita deceſſit in quæſtione de inofficioſi y teſtamenti: præcedenti z cauſa filiorum, patris intentio adhuc pendet a: quod ſi contra filios iudicetur, pater b ad querelam vocatur, & ſuam intentionem c implere poteſt d.

1. *De herede.* 2. *De teſtamento pro parte reſciſſo.*

15. *Idem* lib. 14. Quæſtionum.

NAm & ſi parentibus non debetur filiorum hereditas propter votum e parentum, & naturalem erga filios charitatem: turbato f tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quàm liberis, piè g relinqui debet h.

1 ¶ Heredi eius, qui poſt litem de inofficioſo præparatam, mutata voluntate deceſſit: non datur de inofficioſo querela. * non enim ſufficit litem inſtituere, ſi non in ea perſeuerat i.

2 ¶ Filius, qui de inofficioſi actione aduerſus duos heredes expertus, diuerſas k ſententias iudicum tulit: & vnum vicit, ab altero ſuperatus eſt: & debitores conuenire, & ipſe à creditoribus conueniri pro parte l poteſt, & corpora vindicare, & hereditatem diuidere, verum enim eſt, familiæ erciſcundæ iudicium competere: quia credimus eum legitimum heredem pro parte eſſe factum: & ideo pars hereditatis in teſtamento remanſit, nec abſurdum videtur pro parte inteſtatum videri m.

An viſceria vnius proſit alteri. 1. *De patre & filio teſtatoris.*

16. *Idem* libro 2. Reſponſorum.

FIlio, qui de inofficioſo matris teſtamento contra fratrem inſtitutum de parte ante egit, & obtinuit: filia quæ non egit, aut non obtinuit, in hereditate legitima fratri non concurrit n.

1 ¶ Contra tabulas filij o poſſeſſionem iure manumiſſionis pater accepit p, † & bonorum poſſeſſionem adeptus eſt à poſtea filia defuncta, quam ipſe exheredauerat, quæſtionem inofficioſi teſtamenti rectè pertulit q: poſſeſſio, quam pater accepit, ad irritum recidit r. nam priore iudicio de iure patris, non de iure teſtamenti quæ-

---

l. 55. §. *de admin.*

a quid hæc ſententia lata aduerſus abſentem videtur potius lata ob contumaciam eius qui quod malum cauſam habuerit.

b Cui fideicommiſſario, id eſt, ei cui hæres iuſſus eſt hereditatem defuncti reſtituere.

c & Paulus IV. ſent. 5. 9.

d id enim denegat ei auferetur, quod apud eū remanere potuiſſet. *Cuiac.*

e querela excluditur, qui quartam habet ex conſtitutione D. Pij.

f ſi alio iure venire poteſt ad paterna bona, querela non competet *Zaſ.* † Hodie rupto teſtamento per querelam, omnia in teſtamento diſpoſita præter inſtitutionem heredis, firma manent. *Nou.* 115. c. 3. *in fin.*

g v. l. 8. §. *eod.*

h id enim mente poteſt, l. 2. *Cod. in quib. cauſ. in integr. reſt.* ante biennium *Pio.* §. *aptiſ.* 1.

i v. l. 1. §. *fin. ne. C. de communi. ſeru.*

k hoc eſt, duo concilia: & vt Quintilianus 12. c. 5. videtur appellare, duplicia, adde l. 38. §. *de re iudicat.* ibi dixi.

l Centumuirorum ſcilicet.

m altera ſcilicet ſeu duo altera concilia centumuirorum: Quatuor enim conciliis conſeſſum ſolitum centumuiri à Decemuiris quatuor. vnde quadruplici iudicio bona paterna repetere, apud Plinium *epiſtolis*, eſt bona paterna apud Centumuiros (qui tempore eiuſdem Plinij 180. erant) repetere. Ad hæc concilia referendus eſt locus Suetonij in *Domitiano*. vbi centumuirorum & conciliorum fit mentio Centumuiri ita in quatuor concilia diſtributi, in Baſilica Iulia, vnà cum ſola quatuor Decemuiris, aſcendebant totidem, i. quatuor diuerſa tribunalia in vno tamen & eodem loco: vt qui primo tribunali diceret, facile à reliquis audiretur. *Quint.* 12. c. 5. Quin vnam & eandem cauſam in omnibus conciliis ſimul actam, cognitam & iudicatam iudicio eſt hic locus, & quod apud Valerium 7. c. 7. legitur. ſed & in eadem cauſa interdum diuiſa tribunalia fuiſſe, hoc eſt, diuerſas fuiſſe ſententias conſtat. l. 76. §. *de leg.* 2. Qui his quatuor conciliis & tribunalibus præerat, prætor & quidem vrbanus. Medius autem ſedebat inter illa concilia: vt à dextra duo, à ſiniſtra totidem eſſent ei concilia ſeu tribunalia, eóque forte reſpexit *Quint.* 5. c. 2. cum ſcriberet partes centumuiralium, in duas haſtas diuiſas eſſe. hoc eſt, vnam centumuiralem, alteram prætoriam ceu decemuiralem. in totidem enim in omnibus centumuiralibus iudiciis ponebantur. De forma iudiciorum centumuiralium dixi ad l. 2. *C. de probat.* De cauſis ipſis Centumuiralibus, ad l. 17. §. *eod.*

n Seneca 1. *epiſt.* Reus ſententiis paribus abſoluitur: & ſemper quicquid dubium eſt, humanitas inclinat in melius.

o In dubio iudicatur pro teſtamento, *l. Titia.* §. 1. §. *de leg.* 2. v. *Speculatorem tit. de ordin.* § §. vt & ſecundum libertatem, l. 38. §. *de re iudicata.*

p Centumuiri. q tunc enim cenſetur defuncti voluntatem approbaſſe, *l.* 31. *in fin.* § *eod. l.* 5. *in pr.* §. *de his quæ vt indign.* r Cur: qui legatum quod accepit, alteri reſtituit, legatum accepiſſe videri non poteſt.

f l. reſtituit. t Donationem nec dotem amittit qui querelam inofficioſi inſtituit. Cur? Teſtamentum accuſans defuncti, ius quod contractu ſibi adquiſiuit non amittit, *l.* 21. *in fin.* §. *de reb.*

u Quid qui mortis cauſa donationem accepit à teſtatore? non eſt ſimilis in hac cauſa legatario. *l.* 5. §. 17. §. *de his quæ vt indign.* Cur? donatio cauſa mortis quaſi teſtamenti non eſt, contractu tamen magis quàm vltimæ voluntati accedit. x Dotem non amittit qui querelam inofficioſi inſtituit, vt hic. Cur? doris cauſa ex teſtamento non pendet, *l.* 15. §. *ſimiliter* §. 3. *ſed verum.* §. *de minoribus.* §. *aucilium.* §. *de rei vind.*

† Hodie vtcunque ſimpliciter agnouerit legatum, poteſt agere ad ſupple-

mentum quartæ l. 31. §. 2. *C. eod.*

a quaſi à periculoſis: *eo. excuſu.*

b Tacita minus nocent quàm expreſſa.

c emancipatus.

d id enim ſiet debet. l. 3. 3. §. *de liberatione.*

e quia quod alicui per conſequentiam quæritur abſque facto ſuo, eum non remouet à querela. *Cuiac.* hic

f al. Titia filium heredem inſtituit, filiæ legatum dedit. *Cuiac.* ad l. *ex facto* 19. §. *qui ſolutionem.*

g vnam putat Meuiam.

h & alteram filiam exheredatam iniuſte. *pata Cuiac.* ad d. l. *ex facto.* §. *eod.*

i qui heredem imitatur.

k Repetitio legatorum facta ab inteſtato iniuſta eſt, nec tamen vila obtinet, quoties per querelam inofficioſi teſtamentum reſcinditur, l. 19. *C. de fideic.* Quid ſi Codicillaris clauſula appoſita? fideicommiſſa ex inofficioſo teſtamento non debentur, hoc ideo, quia is cuius teſtamentum quaſi inofficioſum condemnatur pro demente habetur, nec intelligitur habuiſſe teſtamenti factionem, *l.* . . *de fideicommiſſ.* §. *de leg.* 3. proinde nec fideicommiſſa, neque codicillorum faciendorum ius fuit. igitur ſoluta fideicommiſſa non debentur, quia pro parte reſcinditur teſtamenti à ſorore.

l heredis inſtab inteſtato.

m filiæ inſtitutæ, quæ erat præterita, vel exheredata. *Bart.*

n non Septemuirali, vt malè legitur in inſcriptione, *l.* 7. §. *eod. l. 8.* §. 1. *l. eod.* adde quæ de Centumuiris ſcripſi ad *l.* 10. §. *eod.* & ad *l.* 17. §. *eod.* o & ſic ad inteſtati cauſam rem redegit, & pro parte ſua ab inteſtato fuerit.

p legata repetita ab inteſtato. q repetitione facta ab inteſtato. r ego Scæuola. ſ reprehendendo Scæuolam. t hoc certè conſtat ab inteſtato fideicommitti poſſe, vt notaui l. q. *C. de* . . . v. quæ ſcripſi ad l. 10. §. *at fin.*

u hoc enim poteſt §. 2. *Inſt. quib. mod. ius patr.* x poſt ſuam emancipationem. y al. inofficioſo teſtamento, vel tollenda eſt particula *de.* z al. præcedente. recte. In querela inofficioſi teſtamenti inſtituenda liberi defuncti patrem eius præcedunt Tantiſper dum aduerſus filij mei teſtamentum querelam inſtituere poſſunt eius liberi, mea pendet querela.

a poteſt enim tùc ea querela admitti. *l.* 15. *in fin.* §. *eod.* b l. 15. §. *eod. Nou.* 18. c. 2. c. 5. *Nou.* 9. §. 17. c admittere querelam. d hinc colligitur querelam inofficioſi aduerſus teſtamentum patris filios exheredatos, propter non ſuo præterito & filiis eo caſu exclu. ſuum admitti. e v. l. 50. *in fin.* §. *de bonor. damnat.* f v. quæ notaui ad *l. vlt. C. de inſt.* & *ſubſt.* adde *Sen.* 5. *Valer.* 6. g Pih cauſis adnumerari ceſſita parentibus & liberis hinc colligitur, quod Angelus, vt & alij non admittent. v. quæ ſcripſi ad . . . *Cod.* l. *Falcid.* & *l.* 7. *in fin.* . . . liberiſ. *de Suetonie.* . . . vbi v. . . . inſcriptionem. adde *Nou.* 115. c. 4. patri præterito quemadmodum ſubueniatur. v. apud *Cuiac.* 8. *obſ.* 13.

i adde *l.* 10. §. *vo* . . . *de in rem verſ.* k adde *l.* 15. *C. eod. l.* 76. §. *de leg.* 2. l adde *l.* 13. *C. eo. tit.* et poſtſolo vt alias abſurdū id erit. *l.* 7. §. *de re* . . . *militi. l.* 2. *C. de teſt. milit.* n qui querela victus, coheredi non prodeſt.

o emancipati. p i. maluit accipere bonorum poſſeſſionem ex edicto de manumiſſoribus. *l.* 1. §. *ſi à parente quis manumiſſ.*

q Perſecute cauſam quid ? v. quæ ſcripſi ad *l.* 11. §. *ad Treb.* & *l.* 7. *C. qui admit.*

r nec filiæ obiicietur exceptio rei iudicatæ, quia res inter patrem & heredem ſcriptum acta filiæ non nocet, *l.* 2. §. *de exceptioni.*

Universidad Rey Juan Carlos

ſtrum eſt a. & ideo vniuerſam hereditatem filiæ cum fructibus reſtitui oportere eſt.

An parens ſuſtus qui non querat, & an ei proſit alterius victoria. 1. De effectu ſententiæ contra teſtamentum.

17. *Paulus* lib. 2. Quæſtionum.

QVi repudiantis animo non venit ad accuſationem inofficioſi teſtamenti b partem non facit his, qui eandem querelam mouere volunt c. Vnde ſi de inofficioſo teſtamento patris alter ex liberis exheredatis ageret, quia reſciſſo teſtamento, alter quoque ad ſucceſſionem ab inteſtato vocatur, & ideo vniuerſam hereditatem non rectè vindicaſſet. Hic ſi obtinuerit, vtetur rei iudicatæ auctoritate, quaſi Centumuiri d hunc ſolùm filium in rebus humanis eſſe nunc, cùm facerent inteſtatum, crediderint.

1 ¶ Cùm contra teſtamentum, vt inofficioſum e iudicatur: teſtamenti factionem habuiſſe defunctus non creditur. Non idem probandum eſt, ſi herede non reſpondente, ſecundùm præſentem iudicatum ſit. Hoc enim caſu non f creditur ius ex ſententia g iudicis fieri h: & ideo libertates competunt, & legata petuntur.

18. *Idem* lib. ſingulari de inofficioſo teſtamento.

DE qua re etiam conſtitutio exſtat Diuorum fratrum, quæ huiuſmodi diſtinctionem admittit i.

Si mater extraneum & filiam heredes inſtituerit, alteram filiam præterierit.

19. *Idem* lib. 2. Quæſtionum.

MAter decedens, extraneum ex dodrante heredem inſtituit, filiam vnam ex quadrante k, alteram præteriit l. Hæc de inofficioſo egit, & obtinuit. Quæro, ſcriptæ filiæ quo modo ſuccurrendum ſit? reſpondi: Filia præterita id vendicare debet, quod, inteſtata matre habitura eſſet. itaque dici poteſt, eam quæ omiſſa eſt, etiam ſi totam m hereditatem ab inteſtato petat, & obtineat, ſolam habituram vniuerſam ſucceſſionem n: quemadmodum ſi altera omiſiſſet legitimam hereditatem. Sed non eſt admittendum, vt aduerſus ſororem o audiatur, agendo de inofficioſo.

¶ Præterea dicendum eſt, non eſſe ſimilem omittenti eam p, quæ ex teſtamento adiit: & ideo ab extraneo ſemiſſem vindicandum, & defendendum, totum ſemiſſem eſſe auferendum, quaſi ſemis totus ad hanc pertineat. Secundùm quod, non in totum teſtamentum infirmatur, ſed pro parte inteſtata efficitur: licet quaſi furioſæ q iudicium vltimum eius damnetur.

¶ Cæterùm ſi quis putauerit, filia obtinente, totum teſtamentum infirmari r: dicendum eſt etiam inſtitutam ab inteſtato poſſe adire hereditatem: nec enim ſ quæ ex teſtamento adiit, quod t putat valere, repudiare legitimam hereditatem videtur, quam ſ quidem neſcit ſibi deferri: cùm & hi, qui ſciant, ius ſuum eligentes, id quod putant ſibi competere, non amittant: quod euenit in patrono, qui iudicium defuncti, falſa opinione motus, amplexus eſt: is enim non videtur bonorum poſſeſſionem contra tabulas repudiaſſe. Ex quibus apparet non rectè totam hereditatem præteritam vindicare: cùm, reſciſſo teſtamento, etiam inſtitutæ ſuum ius ſit adeundæ hereditatis.

De Carboniana bonorum poſſeſſione.

20. *Scæuola* lib. 2. Quæſtionum.

QVi de inofficioſo vult dicere, licèt negetur filius, Carbonianam bonorum poſſeſſionẽ non debet accipere x, toties enim ea indulgenda eſt, quoties, ſi verè filius eſſet, heres eſſet, aut bonorum poſſeſſor: vt interim & poſſideat, & alatur, & actionibus præiudicium non patiatur. Qui verò de inofficioſo dicit, nec actiones mouere debet, nec aliam vllam, quam y hereditatis petitionem, exercere, nec alii: ne vnquam melioris ſit conditionis, quàm ſi confiteretur aduerſarius.

De dolo heredis. 1. De indebito ſoluto ab herede. 2. De effectu ſententiæ contra teſtamentum.

21. *Paulus* lib. 3. Reſponſorum.

EVm, qui inofficioſi teſtamenti querelam inſtituit, & fraude heredis ſcripti, quaſi tertiam partem hereditatis tacitè rogatus eſſet ei reſtituere, reliquit eam actionem: non a videri deſeruiſſe querelam: & ideo non prohiberi eum repetere inchoatam actionem b.

1 ¶ Idem quæſitum eſt, an heres audiendus eſt, ante ſententiam inofficioſi querelam actam, deſiderans reſtitui ſibi ea quæ ſoluit? Reſpondit, ei qui ſciens indebitum fideicommiſſum ſoluit, nullam repetitionem ex ea cauſa competere c.

2 ¶ Item reſpondit, euicta hereditate per inofficioſi querelam ab eo, qui heres inſtitutus eſſet: perinde omnia obſeruari oportere, ac ſi hereditas adita non fuiſſet: & ideo & petitionem integram debiti heredi inſtituto, aduerſus eum, qui ſuperauit, competere, & compenſationem debiti.

An ſolutum patris tollat querelam filii. 1. De legatario qui filii. 2. Vel heredatario. 3. Vel arrogati nomine agens ſuccubuit.

22. *Tryphoninus* lib. 17. Diſputationum.

FIlius non impeditur d quo minus inofficioſum teſtamentum matris accuſaret e, ſi pater eius legatum ex teſtamento matris accipiet, vel adiiſſet hereditatem: quanquam in eius eſſet poteſtate, nec f prohiberi patrem dixi, iure g filii accuſare h, nam i indignatio k filii eſt.

1 ¶ Et quærebatur, ſi non obtinuiſſet l in accuſando, an, quod patri datum m eſt, publicaretur n: quoniam alii o commodum victoriæ parat. Et in hac cauſa nihil ex officio patris, ſed totum de p meritis filii q agitur: & inclinandum eſt, non perdere patrem ſibi datum r, ſi ſecundum ſ teſtamentum pronunciatum fuiſſet.

2 ¶ Multo magis, ſi mihi legatum teſtator dedit: cuius de inofficioſo teſtamento filius agens deceſſit, me herede relicto, ergóque hereditariam cauſam peregi, & victus ſum: id quod mihi eo teſtamento relictum eſt, non perdam: vtique ſi iam defunctus agere cœperat.

3 ¶ Item ſi adrogaui eum, qui inſtituerat litem de inofficioſo teſtamento eius, qui mihi legatum dedit; litémque peregero nomine filii nec obtinuero: perdere me legatum non oportet: quia non ſum indignus, vt auferatur mihi à fiſco id, quod derelictum eſt, cùm non proprio nomine, ſed iure cuiuſdam ſucceſſionis egi u.

De coniungendis cum emancipato liberis eius. 1. Quibus modis agnoſcitur iudicium defuncti. 2. De iure accreſcendi.

23. *Paulus* lib. ſingulari de inofficioſo teſtamento.

SI ponas filium emancipatum præteritum, & ex eo nepotem in poteſtate retentum, heredem inſtitutum eſſe: filius poteſt contra filium ſuum, teſtatoris nepotem petere bonorum poſſeſſionem; queri autem de inofficioſo teſtamento non poteſt. Quod ſi exheredatus ſit filius emancipatus poterit queri x, & ita iungetur y filio ſuo, & ſimul cum eo hereditatem obtinebit. †

1 ¶ Si hereditatem ab heredibus inſtitutis exheredati emerunt z, vel res ſingulas, ſcientes eos heredes eſſe: aut conduxerunt prædia, aliúdve quid ſimile fecerunt: vel ſoluerunt heredi, quod teſtatori debebant: iudicium defuncti agnoſcere videntur a, & b à querela excluduntur c.

2 ¶ Si duo ſint filii exheredati, & ambo de inofficioſo teſtamento egerunt, & vnus poſtea conſtituit non agere; pars eius alteri accreſcit d.

¶ Idémque erit, & ſi tempore excluſus ſit.

De effectu diuerſarum ſententiarum.

24. *Vlpianus* lib. 48. e ad Sabinum.

CIrca inofficioſi querelam euenire plerumque adſolet, vt in vna atque eadem cauſa diuerſæ ſententiæ proferantur. Quid enim ſi fratre agente, heredes ſcripti diuerſi iuris fuerint? quod ſi fuerit, pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus f deceſſiſſe videtur.

Vtrum donatum inter viuos querelam excludat. 1. Si is obtinuerit, cui querela non competebat.

25. *Idem* Lib. 2. Diſputationum.

a l. quia ſententia de patre præterito, inter ipſum & ſcriptum heredē: ſententia vero contra teſtamentum inofficioſum, inter omnes ius facit. *Bart.*
b i. qui non admittitur ad querelam, quia repudiauit, ſec. *Accurſ.*
c i. non facit eos qui querelam inſtituere volunt, participes hereditatis, vt partem cauſam habeant: nec impedit, quominus illi totum accipiant: illis enim totum accreſcit, l. 23. in fi. ſ. e. t.
d Centumuiri cognoſcebant de inofficioſis, vt l. 10. & l. 13. ſ. eod. quo pertinent quæ à me notata ſunt, l. 10. ſ. eo. l. vlt. C. *de liberis præteritis. l. vlt. C. de petit. her. & ad Cicer. 1. de oratore.* ſimul & de aliis hereditariis controuerſiis. *Paulus. ſent.* 27. ſ. 1. Iudex tutelaris, itemque Centumuiri, ſi aliter de rebus hereditariis, vel de ſuo generis iudicari nō poſſent, poterant de ſeruis hereditariis habere quæſtionem. *Quintil.* 7. c. 5. ſi exheredatum à ſe filium pater teſtatus fuerit elogio, propterea quod is meretricem amauerit, omnis hic erit quæſtio: An huius delicti pater debuerit ignoſcere, & Centumuiri tribuere debeant veniam. idem 3. c. 33. Cùm apud Centumuiros quæritur, vter dignior hereditate ſit. *Hieronym.* 2. *epiſt.* Hereditariæ vel Centumuirales cauſæ de barathro eruunt.
e id enim eſt quod hac actione peti debet.
f immò ſemper creditur, ius ex ſententia fieri, l. *pen. ſ. de iuſtitia.* l. 25. ſ. *de ſtatu.*
g ſed, quia quæ ius facit inter omnes, inter abſentes ius non facit. h quoties enim quis contumax condemnatur, de iure eius, non de iure teſtamenti pronunciatum intelligitur. Ergo vt ſententia contra teſtamentum inofficioſum lata ius inter omnes faciat, oportet herede præſente pronunciari. *Bart.*
i non reſcinditur ipſo iure teſtamentum, niſi præſente aduerſario iudicetur de inofficioſo. *Bart.* k ſaltem ex 9. hanc ex tribus vnciis. l Matris præteritio habetur pro exheredatione, 5. ſ. *de her. inſt.* m aduerſus ſororem & extraneum. n ita vt nihil videatur concedendum ſorori, quæ adeundo ex teſtamento cenſetur renunciaſſe hereditati ab inteſtato. o i. inſtitutam ſororem.
p filia à matre præterita, ſi inofficioſi contra ſororem agat, non eſt audienda, ſed contra extraneum rectè agit, pro media parte, reſciſſo pro ea parte teſtamento. q v. l. 1. & 5. in ſ. e. eo. r ſi præterita, aduerſus ſororem inſtitutam & extraneum agente, totum teſtamentum reſciſſum fuerit: inſtituta partem mediam hereditatis ab inteſtato petet. ſ l. qui eligit quod putat ſibi competere, is non amittit id quod ignorat: quin imò ſi eligat quod putat ſibi competere, is non amittit quod ſcit competere. *Bart.* idem l. 1. *de per. her.* Ignorata remittere nemo intelligitur, l. 35. ſ. *de pactis.* v. *Paulum* 3. *ſent.* 5. 73.
t v. quæ ſcripſi ad l. 2. *in verbo licere. C. de iur. emphyt.*
u l. 1. ſ. 3. *de Carboniano.* x v. quæ notaui l. 1. C. eo. Quid? an hæc querela & petitio hereditatis poſſint ſimul concurrere? Angelus negat, quia non ſuperſit nata lis. Salic. contra l. pen. ſ. eo.

a Cur? Tacita hæc conuentio, ſcil. à dolo interueniente, & fides ſeruabitur agenti, l. *ideo præponi, ſ. de publicis, qui ſtatuo,* C. *de tranſact.* l. 3. C. *de don. ante nuptias,* l. 2. *de iurisd.*
b Deſiiſſe & renunciaſſe in totum querelæ non videtur, qui fraude aduerſarii errans deſiit. *Bart.* v. l. 12. ſ. pen. l. vlt. l. 24. & l. 32. l. 62. ſ. *de condict. indeb.* l. 19. ſ. 6. ſ. *locati* l. 60. ſ. *de ſolut.* l. 53. ſ. *de reg. iur.* l. 9. C. *de cond. indeb.*
d per patrem ſcilicet.
e al. accuſet: ſuo nomine ſcilicet.
f Intereſt etiam Patris filii famam purgare, eúmque defendere.
g nomine filii & ita hoc caſu non obtinens in querela legatum ſibi relictum non amittit: quia non ſuo, ſed filii nomine, cui defenſionem debet, querelam inſtituit: ſecus ſi ſuo nomine inofficioſi egiſſet, nec obtinuiſſet. l. 8. in fi. eo.
h Pater ſuo nomine teſtamentum rectè agnoſcit, & idem nihilominus filii nomine rectè queritur. v. l. 30. l. 10. ſ. *de* [illegible] *de adop.*
i v. Hotomannum in quæſtionib. illuſtrib. q. 29. & 30. & de iniuriis l. 5. l. eod.
k patet.
m legatum.
n Querelam qui mouit aduerſus teſtamentum, & quo relictum [illegible] patronus.
o filio non ſibi. hinc colligunt nonnulli ſi iure delegatorum bona [illegible] filii materna [illegible] non fuiſſe quæſita. v. quæ notaui in ſ. 1. *Inſtit. per quas perſonas nob. acq.*
p inde teſtamentum non modo contra officium parentis dicitur factum, l. 2. ſ. eod. ſed & contra merita filii. *Aſon.* q qui iniuſtè exheredatus proponitur.
r legatum.
ſ aduerſus filium.
t *tit. de acquiſit. per adrogat.* u In hac ſpecie & ſuperiore, quia vt heres patris egit, quod ſuo nomine non poteſt: quia non de ſuis meritis, ſed de alienis diſputat. *Bart.* x l. 8. ſ. 1. *de bon. poſſ. contra tab.* y l. 1. ſ. *de coniungendis cum emancipato liberis.* † hodie ſublata ſuorum & emancipatorum differentia, emancipatos liberos ſuos non excludit. *Nou.* 118. c. 1.
z Contrahens cum herede inſtituto exheredatus teſtamentum defuncti probare intelligitur, atque ideo ius querelæ in poſterum non habet.
a qui aliquo modo voluntatem defuncti approbauit, querela excluditur, l. 7. l. 10. l. pen. in fi. d. l. vlt. ſ. eo. v. l. 8. C. eo.
b ideo ſcilicet. c atque ita: quod vt ipſe facere non poteſt, hodie alius facere non poteſt.
d Accreſcendi ius eſt in querela inofficioſi.
e l. 19. ſ. al. mutilum ipſe 31.
f ex poſtfacto, v. l. 13. in fi. ſ. eo.

Si non

Universidad Rey Juan Carlos

SI non mortis cauſa fuerit donatum, ſed inter viuos, hac tamen contemplatione *a*, vt in quartam habeatur: poterit dici inofficioſi querelam ceſſare: ſi quartam in donatione habet *b*, aut ſi minus habeat: quod deeſt, viri boni arbitratu repleatur *c*: aut certè conferri *c* oportere id, quod donatum eſt.

1 ¶ Si quis cum non poſſit de inofficioſo queri, ad querelam admiſſus pro parte reſcindere teſtamentum tentet: & vnum ſibi heredem eligat, contra quem inofficioſi querelam inſtituat: dicendum eſt, quia teſtamentum pro parte valet, & præcedentes *d* eum perſonæ excluſæ ſunt, cum effectu eum querelam inſtituiſſe.

De ſeruo manumiſſo ab herede ſcripto.

26. *Idem* lib. 8. Diſputationum.

SI ſub hac conditione fuerit heres inſtitutus, *ſi Stichum manumiſerit*: & manumiſiſſet: & poſteaquam manumiſit, inofficioſum, vel iniuſtum teſtamentum pronuntietur, æquum eſt huic quoque ſuccurri, vt ſerui pretium *e* à manumiſſo accipiat; ne fruſtra ſeruum perdat.

De tranſactione. 1. De eo quem teſtator filium ſuum eſſe negauit. 2. De teſtamento militis. 3. De alimentis pendente appellatione nepoti decernendis. 4. De prætermiſſione matris exiſtimantis filium periiſſe.

27. *Idem* lib. 6. Opinionum.

SI, inſtituta de inofficioſo teſtamento accuſatione, de lite pacto tranſactum eſt *f*, nec *g* fides ab herede tranſactioni præſtatur: inofficioſi cauſam integram eſſe *h*, placuit.

1 ¶ Ei, qui ſe filium eius eſſe adfirmat, qui teſtamento *i* id denegauit, tamen eum exheredauit, de inofficioſo teſtamento cauſa ſupereſt.

2 ¶ De inofficioſo teſtamento militis dicere nec *k* miles poteſt *l*.

3 ¶ De inofficioſo teſtamento nepos contra patruum ſuum, vel alium ſcriptum heredem, pro portione egerat, & obtinuerat: ſed ſcriptus heres appellauerat, placuit, interim propter inopiam pupilli *m* alimenta pro modo facultatum, quæ per inofficioſi teſtamenti accuſationem pro parte ei vindicabantur, decerni: eaque aduerſarium ei ſubminiſtrare neceſſe habere vſque ad finem litis.

4 ¶ De teſtamento matris quæ exiſtimans periiſſe filium, alium heredem inſtituit, de inofficioſo queri poteſt *n*.

28. *Paulus* libro ſingulari de ſeptemuiralibus *o* iudiciis.

CVm mater militem filium falsò audiſſet *p* deceſſiſſe, & teſtamento heredes alios inſtituiſſet: Diu. Hadrianus decreuit *q* *hereditatem ad filium pertinere*: *r* *ita vt libertates* *ſ* *& legata præſtentur*. hic illud adnotatum *t*, quod de libertatibus & legatis adiicitur: nam *u*, * cum inofficioſum teſtamentum arguitur, nihil † ex eo teſtamento valet *y*.

De colluſione. 1. De ſpuriis. 2. De tranſactione. 3. De adoptato à fœmina. 4. De foro competenti.

29. *Vlpianus* libro 5. Opinionum.

SI ſuſpecta colluſio ſit legatariis inter ſcriptos heredes, & eum, qui de inofficioſo teſtamento agit: adeſſe *z* etiam legatarios *a*. & voluntatem *b* defuncti tueri conſtitutum eſt eiſdemque permiſſum eſt etiam appellare *c*, ſi contra teſtamentum pronuntiatum fuerit.

1 ¶ De inofficioſo teſtamento matris, ſpurii *d* quoque filii dicere poſſunt.

2 ¶ Quamuis *e* inſtituta inofficioſi teſtamenti accuſatione res tranſactione deciſa ſit: tamen teſtamentum in ſuo iure manet: & ideo datæ in eo libertates, atque legata, vſque quo Falcidia permittit, ſuam habent poteſtatem *f*.

3 ¶ Quoniam fœmina nullum adoptare *g* filium ſine iuſſu Principis *h* poteſt: nec de inofficioſo teſtamento eius, quam quis ſibi matrem adoptiuam *i* falſo eſſe exiſtimabat, agere poteſt.

4 ¶ In ea prouincia de inofficioſo teſtamento agi oportet, in qua ſcripti heredes domicilium habent *k*.

De filio in adoptionem dato. 1. Si tutor legatarius nomine pupilli egerit.

30. *Marcianus* lib. 4. Inſtitutionum.

ADuerſus teſtamentum filii in adoptionem dati pater naturalis rectè de inofficioſo teſtamento agere poteſt.

a *l. 35. §. & generaliter, ſ. eod.*
b Cum mortis cauſa datur, quarta, ceſſat querela *l. 8. §. 6. ſ. eodem*. Idem eſt, ſi inter viuos detur ea contemplatione, vt in quartam habeatur, aut ſi minus, *h.l.*
c *l. 8. C. de collat.*
d vide *l. 14. ſ. eod.*
e Verùm non tenetur, *v. l. 8. §. 3. eod. Accurſ.*
f *l. 29. C. de pactis. l. 28. C. de tranſ.*
g *c. 35. de reg. iu. in 6. l. 134. in fi. ſ. de regulis iuris.*
h Imo non eſt, *l. cum mota Cod. de tranſ.* Ibi qui agit diſceſſerat à lite: *h.* vel adiice *l. 29. in fi. ſ. de probat.*
k Aduerſus militis teſtamentum, ne quidem miles inofficioſi querelam inſtituit. 39. *Nouel. c. 8.*
l *l. 24. C. eod.* Imo quiuis poteſt, *l. 8. §. 3. ſ. eod.*
m adde *l. 14. ſ. v. de poſtul. leg.*
n ergo ipſo iure matris teſtamentum, in quo filiis præteriit, valebit: quod eo receptum eſt, quia mater vetert iure non habuit liberos in poteſtate.
o Centumuiralibus, *arg. l. 13. ſ. eo.*
p Si ob falſum rumorem mortis filii mater præteriit filium *vt hic*, vel pater mater teſtamentum, filio non nocet. *l. vlt. ſ. de her. inſt. Cuiac. 1. de eod.*
q aduerſus ſcriptos heredes.
r *v. l. 25. l. de liberis & poſthum.* cum mater errore non conſilio filii præteriit: eius teſtamentum vt iniuſtum inofficioſum, non ex ſuo conſilio.
ſ *v. l. vlt. ſ. de her. inſt.*
t adnotandum.
u id eſt aliàs.
† *v. l. 8. §. 16. §. 17. ſ. eod.* exceptis legatis & libertatibus, id enim ita hic decreuit Diu. Hadr. *v.* plura in *Auth. ex cauſa, C. de liberis.*
y tunc enim res ad inteſtati cauſam redit, *leg. 17. l. 19. ſ. eo.* principali expugnato, acceſſoria expugnantur.
y *Cuiac. 10. obſeru. 22.*
z *Nouell. 115. c.*
a Tertii opponentes quemadmodum admittantur, *v. l. 63. ſ. de re iudic.* Item ne hoc reſponſum prouc ignorantibus legatariis. *v.* Couarruuiam *1. practi. 13.*
b vt legatum ſuum conſequantur.
c eorum enim intereſt, *l. 5. §. 1. l. 14. ſ. de appellationib.*
d de ſpuriis, *v. quæ notaui ad Nou. 74. 89. 93. Sect. 1. c. 10.*
e *ibid. ead.*
f *l. 5. C. de tranſact.*
g Adoptare ſine iuſſu principis fœmina non poteſt, *Vlp. 8. §. vlt.*
h *v. l. 5. C. de adoptionib.*
i Querela competit a ſuccefſis teſtamentum matris veræ adoptiuæ: hoc eſt, quæ iuſſu principis adoptauit. *k l. 19. ſ. de iudic. l. 2. C. vbi in rem.*

1 ¶ Tutoribus *a*, pupilli nomine, ſine periculo eius quod teſtamento datum eſt, agere inofficioſi teſtamenti, vel falſo teſtamento, Diui Seuerus & Antoninus ſcripſerunt.

De ſucceſſorio edicto. 1. Aduerſus quos datur, quis etiam quis ex teſtamento heredes ſcripti ſunt exiſtimare. 2. Vel legatum acceperit. 4. Vel alias voluntatem defuncti agnouerit.

31. *Paulus* libro ſingulari de Septemuiralibus iudiciis.

SI is, qui admittitur ad accuſationem, nolit, aut non poſſit accuſare: an ſequens admittatur, videndum eſt: & placuit poſſe: vt fiat ſucceſſioni locus *c*.

1 ¶ Quantum ad inofficioſi liberorum, vel parentum querelam pertinet, nihil intereſt, quis ſit heres ſcriptus, ex liberis, an extraneis, vel municipibus *d*.

2 ¶ Si heres extiterim ei, qui eo teſtamento inſtitutus eſt, quod de inofficioſo arguere volo: non mihi nocebit: maximè ſi eam portionem non poſſideam, vel iure ſuo poſſideam.

3 ¶ Diuerſum dicemus, ſi legauerit mihi eam rem, quam quis ex eo teſtamento acceperat: nam ſi eam agnoſcam, repellar ab accuſatione *e*.

4 ¶ Quid ergo, ſi alias voluntatem teſtatoris probauerim? puta in teſtamento adſcripſerim, poſt mortem patris conſentire me? repellendus ſum ab accuſatione *f*.

De aduocatione, procuratione ve legatario præſtita.

1. De herede legatarii.

32. *Idem* lib. ſingulari de inofficioſo teſtamento.

SI exheredatus petenti legatum ex teſtamento aduocationem præbuit, procurationémve ſuſceperit, remouetur *g* ab accuſatione: agnouiſſe enim videtur *h*, qui quale quale iudicium defuncti comprobauit *i*.

1 ¶ Si legatario heres extiterit exheredatus, petieritque legatum: videbimus an ſit ſummouendus ab hac accuſatione: certum eſt enim iudicium defuncti & rerius, nihil ei ex teſtamento relictum, verum eſt, tutius tamen fecerit, ſi ſe abſtinuerit à petitione legati *k*.

DE *l* HEREDITATIS petitione *m*.

TIT. III.

Quo iure hereditas ad nos pertineat,

Gaius libro 6. ad Edictum Prouinciale.

HEreditas ad nos pertinet aut vetere iure, aut nouo.

¶ *Vetere n.* è lege duodecim Tabularum *o*: vel ex teſtamento, quod iure factum eſt *p*.

2. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

SIue ſuo nomine *q*, ſiue per ſe, ſiue per alios *r* effecti ſumus.

3. *Gaius* lib. 6. ad Edictum prouinciale.

VEluti ſi eam perſonam, quæ in noſtra poteſtate ſit, inſtitutam iuſſerimus adire hereditatem. Sed & ſi Titio, qui Seio *ſ* heres extitit, nos heredes facti ſumus, ſi etiam Titii hereditatem noſtram eſſe intendere poſſumus, ita & Seii *t*. Vel ab inteſtato, ſiue quod ſui *u* heredes defuncto ſumus, vel agnati *x*, vel quod manumiſimus defunctum *y*, quóve parens noſter *z* manumiſerit.

¶ *Nouo a.* iure ſiunt heredes omnes, qui ex ſenatuſconſultis *b*, aut ex conſtitutionibus *c* ad hereditatem vocantur.

De eo quod coeperit quis poſſidere poſt motam controuerſiam.

4. *Paulus* libro 1. ad Edictum.

SI hereditatem petam ab eo, qui vnam rem poſſidebat, de qua ſola controuerſia erat: etiam *d* id, quod poſtea cœpit poſſidere, reſtituet.

De alienatione rerum hereditariarum. 1. Si poſſeſſor falſum dicat teſtamentum. 2. Ne ſiat præiudicium poſſeſſioni hereditatis.

5. *Vlpianus*, lib. 14. ad Edictum.

DIuus Pius reſcripſit, prohibendum poſſeſſorem hereditatis, de qua controuerſia erit, antequam lis inchoaretur, aliquid ex ea diſtrahere *e*: niſi maluerit pro omni quantitate hereditatis, vel rerum eius reſtitutione ſatiſdare *f*. Cauſa autem cognita: & ſi

a *v. l. 38. in pr. ſ. eod.*
b Centumuiralibus, *arg. l. 13. ſ. eo.*
c in querela eſt locus ſucceſſorio edicto, de quo *l. 1. ſ. quis ordo.*
d priuatus vel princeps, *l. 8. §. 2. ſ. eod.*
e *l. 10. in fin. ſ. eod.*
f vide quæ notaui *l. 23. in fin. ſ. eod.*
g Imo non remouendus, *l. 14. §. 9. ſ. de bonis libertorum*: facit *l. 22. vltime, ſ. de poſtulando.*
h *v. d. l. 23.*
i voluntatis enim quia id ſuſtinet, non neceſſario, vt tutor, *§. pen. Inſtit. eod.*
k heres legatarii legatum petens, querelæ proponendæ poteſtatem ſibi eripit, *v. tamen l. 5. §. 8. ſ. de his quæ vt indignis.*
l Generalis hic titulus eſt, *Cuiac. ad Paul. 4. ſent. 5. §. 4.*
m *3. C. 31.*
n Veteri iure hereditas ad nos pertinet lege 12. Tabularum ſiéque vel teſtamento vel ab inteſtato: ab inteſtato, inquam, quia ſui, vel quia agnati, vel quia manumiſſores ſumus aut manumiſſori ſucceſſimus.
o *l. 2. ſ. familiæ, §. 6. 2. ſ. pro ſocio, l. 130. ſ. de verbor. ſign. §. 4. de bonor. poſſeſſ.*
p *l. 4. ſ. qui teſtam. fac.*
q ſiue noſtro nomine, ſiue per alium, &c. *Hal.*
r puta ſeruum, filium, vel eum cui ſucceſſimus, *v. l. 7. in pr. ſ. de acquir. hered.*
ſ *v. l. 194. ſ. de reg. iur.*
t *d. l. 7.*
u *v. ſ. de ſuis & legitimis*
x *l. 2. ſ. de ſuis.*
y *l. 3. ſ. de ſuis.*
z *l. 47. §. 2. ſ. de bonis libert.*
a Nouo iure hereditas ad nos pertinet non ex 12. Tabulis (id enim ius vetus eſt) ſed ex ſenatuſconſultis, & conſtitutionibus Principum. Nouâ ſtatim hic dicitur, quod poſt legem 12. Tabularum. *v. l. vlt. §. vltim. ſ. de regula Catoniana: l. 1. ſ. de conceſſ. ex lege.*
b Tertulliano Orphitiano, de quibus *ſ. lib. 38. tit. 17.*
c vt inſtituti à filiofamilias milite, *Cuiac. ad l. 6. ſ. de in integrum*, exploſis Accurſii exemplis.
d *l. 16. §. pen. l. 41. ſ. eo.*
e multo magis poſt litem conteſtatam, *l. 13. ſ. familiæ.*
f vel hereditatis alienatio permittitur data ſatiſdatione & cauſa cognita. Quo pertinet illud Pauli 1. *ſent.* 13. §. 2. Quoties hereditas petitur, ſatiſdatio iure deſideratur: & ſi ſatiſdatio non detur, in petitorem hereditas transfertur; ſi petitor ſatiſdare noluerit, penes poſſeſſorem poſſeſſio remanet. In pari enim cauſa potior eſt poſſeſſor, *v. d. l. 6. in fin. ſ. de Carboniano: l. 8. in fin. ſ. de ...*

non

Universidad Rey Juan Carlos

non talis data ſit ſatiſdatio, ſed ſola cautio: etiam poſt litem cœptam, deminutionem ſe conceſſurum prætor edixit: ne in totum deminutio impedita, in aliquo etiam vtilitates alias impediat, vt puta ſi ad funus *a* ſit aliquid neceſſarium: nam funeris *b* gratia deminutionem permittit. Item ſi futurum eſt, vt, niſi pecunia intra diem ſoluatur, pignus diſtrahatur *c*, "ſed" & propter familiæ cibaria *d*, neceſſaria erit deminutio. Sed & res tempore perituras *e* permittere debet prætor diſtrahere.

1 ¶ Diuus Hadrianus Trebio Sergiano reſcripſit *Actius Aſcaleus dare facit de hereditate f, quæ ab eo petitur: & ſi falſum dicat g.* hoc ideo, quia ſuſtinetur *h* hæreditatis petitionis iudicium: donec falſi cauſa agatur.

2 ¶ Eorum iudiciorum, quæ de hæreditatis petitione ſunt, ea auctoritas eſt, vt nihil *i* in præiudicium eius "iudicij" fieri debeat.

De legato in teſtamento, quod falſum dicitur.

6. *Idem* lib. 75. ad Edictum.

SI teſtamentum falſum eſſe dicatur *k*, & ex eo legatum petatur: vel præſtandum eſt *l* oblata cautione *m*, vel quærendum, an debeatur.

¶ Et ſi teſtamentum falſum eſſe dicatur: ei tamen qui falſi accuſat: ſi ſuſcepta cognitio eſt, non *n* eſt dandum *o*.

De concurſu iudicij liberalis, & de inofficioſi.

7. *Idem* lib. 14. ad Edictum.

SI quis libertatem ex teſtamento ſibi competiiſſe dicat, non debebit iudex de libertate ſententiam dicere, ne præiudicium de teſtamento cognituro *p* faciat *q*. & ita ſenatus cenſuit. Sed & Diuus Traianus reſcripſit" *differendum de libertate iudicium, donec de inofficioſo iudicium aut inducatur r, aut finem ſ accipiat.*

1 ¶ Ita demum autem ſuſtinentur liberalia iudicia, ſi iam de inofficioſo iudicium conteſtatum *t* eſt: cæterum, ſi non conteſtetur, non exſpectantur "liberalia iudicia." & ita Diuus Pius reſcripſit. Nam *u* cum quidam Licinnianus *x* de ſtatu ſuo quæſtionem pateretur *y*: & ne maturius *z* pronunciaretur de conditione ſua nolebat ad liberale iudicium ire, dicens ſuſcepturum ſe de inofficioſo teſtamento iudicium, & petiturum hereditatem, quia libertatem, & hæreditatem ex teſtamento ſibi defendebat *a*: Diuus Pius ait, ſi *a* quidem poſſeſſor eſſet hereditatis Licinnianus, ſeſtius audiendum *b*: quoniam eſſet hereditatis nomine iudicium ſuſcepturus, & erat in arbitrio eius, qui ſe dominum eſſe dicit, agere de inofficioſo teſtamento iudicium: nunc *c* verò ſub *d* obtentu iudicij de inofficioſo teſtamento ab ipſo Licinniano non ſuſcepti per quinquennium non debere moram fieri ſeruituti *e*.

¶ Planè *f* ſummatim *g* æſtimandum iudici conceſſit, an fortè bona fide *h* imploretur iudicium de teſtamento: &, ſi id deprehenderit, præſtituendum *i* modicum tempus: intra quod ſi non fuerit conteſtatum: iubeat iudicem *k* libertatis partibus *l* ſuis fungi.

2 ¶ Quoties autem quis patitur controuerſiam libertatis, & hereditatis: ſed ſe non ex teſtamento liberum dicit: ſed alias vel à viuo teſtatore manumiſſum, non debere impediri liberalem cauſam, licet iudicium de teſtamento moueri ſperetur *a*. Diuus Pius reſcripſit: adiecit plane in reſcripto: Dummodo prædicatur *b* iudici liberalis cauſæ, ne vllam ad manumiſſionem libertatis ex teſtamento admittat.

De legitima hereditate.

8. *Paulus* lib. 16. ad Edictum.

LEgitimam hereditatem vindicare non prohibetur is, qui, cùm ignorabat *c* vires teſtamenti, iudicium defuncti ſecutus eſt *d*.

Qui teneatur hereditatis petitione.

9. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

REgulariter definiendum eſt, eum *e* demum teneri petitione hereditatis, qui vel ius *f* pro herede *g*, vel pro, poſſeſſore *h* poſſidet *i*, vel rem hæreditariam.

De forma libelli & officio iudicis.

10. *Gaius* lib. 6. ad Edictum Prouinciale.

LIcet minimam. 1 ¶ Itaque qui ex aſſe, vel ex parte heres eſt, intendit quidem hereditatem ſuam eſſe totam, vel pro parte; ſed hoc ſolum ei officio iudicis reſtituitur, quod aduerſarius poſſidet, aut totum, ſi ex aſſe ſit heres: aut *l* pro parte, ex qua heres eſt *k*.

Quid ſit pro herede, 1. vel pro poſſeſſore poſſidere.

11. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

PRo *l* herede poſſidet, qui putat ſe heredem eſſe *m*: Sed an "&" is, qui ſcit ſe heredem non eſſe *n*, pro herede poſſideat, quæritur? & Arrianus libro 2. de interdictis putat teneri. quo iure nos vti Proculus ſcribit. Sed enim & bonorum poſſeſſor pro herede videtur poſſidere.

1 ¶ "*Pro o poſſeſſore vero poſſidet prædo*".

12. *Idem* lib. 67. ad Edictum.

QVi interrogatus, cur poſſideat *p*, reſponſurus ſit, *quia poſſideo q*: nec contendet ſe heredem, vel per mendacium.

2. De eo qui hereditatem reſtituit. 3. De herede eius, qui pro herede, vel pro poſſeſſore poſſedit. 4. De venditore & emptore hereditatis. 5. De venditione ex fideicommiſſo. 6. De herede [illegible] de pecunia ſoluta à ſeruo [illegible]. 7. De ſingulis. 8. De emptore mala fidei. 9. De emente à fiſco. 10. De hereditate in dotem data. 11. De herede eius qui pro emptore, vel pro herede, vel pro poſſeſſore poſſidet. 12. De eo qui [illegible] abſtinuit poſſidet. 13. De eo qui ſe offert petitioni. 14. De eo qui dolo deſiit poſſidere. 15. De debitore hereditario.

13. *Idem* lib. 15. ad Edictum.

NEc vllam cauſam poſſeſſionis poſſit dicere. & ideo fur, & raptor *r* petitione hereditatis tenentur.

1 ¶ Omnibus etiam titulus *ſ* hic *pro poſſeſſore* hæret, & quaſi iniunctus eſt *t*.

¶ Denique & *pro emptore* titulo hæret: nam ſi à furioſo emero ſciens *u*, pro poſſeſſore poſſideo.

¶ Item in tit. *pro donato* quæritur, an quis pro poſſeſſore poſſideat: vt puta vxor, vel maritus *x*? & placet nobis Iuliani ſententia pro poſſeſſore poſſidere eum: & ideo petitione hereditatis tenebitur.

¶ Item *pro dote* titulus recipit pro poſſeſſore poſſeſſionem: vt putà ſi à minore duodecim annis nupta mihi quaſi *y* dotem ſciens accepi.

¶ Et, ſi legatum mihi ſolutum eſt ex falſa cauſa ſcienti, vtique pro poſſeſſore poſſidebo.

2 ¶ Is autem, qui reſtituit hereditatem, teneri hereditatis petitione non poteſt niſi dolo fecit *z*, id eſt, ſi ſcit, & reſtituit: nam & dolus præteritus *a* venit in hereditatis petitionem, quaſi dolo deſierit poſſidere.

3 ¶ Neratius lib. 6. membranarum ſcribit, ab herede *b* peti hereditatem poſſe, etiam ſi ignoret, pro herede, vel pro poſſeſſore defunctum poſſediſſe.

¶ Idem eſſe lib. 7. ait.

ETiam ſi putauit heres eas res ex *c* hac *d* hereditate eſſe, quæ ſibi delata eſt.

4 ¶ Quid ſi quis hereditatem emerit? an vtilis in eum petitio hereditatis deberet dari, ne ſingulis iudiciis vexaretur? venditorem *e* enim *f* teneri certum eſt.

¶ Sed finge non extare venditorem, vel modico vendidiſſe, & bonæ fidei poſſeſſorem fuiſſe: an porrigi manus ad emptorem debeat? Et putat Gaius Caſſius dandam vtilem *e* actionem.

5 ¶ Idem erit dicendum, & ſi pretio *f* "prætio" iuſſus venditor heres Titio hereditatem vendidit. quam putat dicendum Papinianus, aduerſus fideicom- miſſarium

a d. l. 5. §. vlt. l. de acq. vel omit. hered. [illegible] deliber.
Funeris gratia hæreditatis deminuitur, adpe l. 14. §. 1. & l. 01. de religioſis.
d l. 5. §. vlt. inf. de iure delib.
d d. l. 5.
e l. 5. §. 1. eo.
f non diminuenda.
g ordo cognitionis in petitoriis eſt, vt de falſo prius quæratur, quàm de hereditate: in poſſeſſorio, ſecus l. 2. C. ade dicto diui Adriani.
h Immo non ſuſtinetur. l. 3. C. de edicto diui Hadriani tol. petitionem hæreditatis ſuſtineri, vt hic autem poſſeſſionis cauſam: vt ibi, Atqui falſi hæc quæſtio in hereditatis petitionem incidit, ideóque de ea cognoſci non poteſt. l. 3. C. de Ordine cognit. an dicemus hic de falſo non cognoſci: an potius hic falſi accuſationem principaliter motam fuiſſe?
i v. §. 16. l. de exceptionibus.
k vt l. 5. §. 2. §. 26. ſ. de his quæ vt indignis: l. 6. Cod. de falſo.
l ab herede.
m à legatariis, quib. ea de cauſa heres legatum negare non poteſt ſub obtentu quæſtionis ſibi motæ de falſo, v. l. 1. [illegible] quarta.
n Fructum ex eo quis conſequi non debet, quod niſus eſt impugnare. c. 38. de regulis in 6. l. 1. C. de his quibus vt indignis.
o nemo auditur ſemul falſum dicens teſtamentum, & legatum ex eo petens. arg. l. 1. de ſi. C. de furtis.
p & aliis l. 5. §. de appell.
q i. ne ea libertate adiudicata vel negata, cogantur neceſſario & præpoſterè teſtamentum aut officioſum, aut inofficioſum dicere.
r reo vel abſoluto ab obſeruatione iudicij & inſtantia vel lite finita per ſententiam.
ſ prius de teſtamento quam de libertate in eo data cognoſci oportet.
t aut conteſtatio eius ſperatur l. ſi pr[illegible]. l. de bon. poſſ. contra tabulas: l. 6. §. de inoff.
u Seruus à domino & liber & heres inſtitutus.
x à teſtatoris filio exheredato.
y maturius pronunciaretur, ſi contra eius libertatem dicta eſſet ſententia, & poſtea actor hereditate indignus reperiretur.
z i. dicebat prius inſtituendam eſſe ab actore petitionem hereditatis & querelam inofficioſi quam libertatis: ſe vt heredem & liberum, vtrumque iudicium excepturum.
a Seruo hereditatem poſſidente, libertatis quæſtio differtur, niſi prius agatur de teſtamento & libertate.
b poſſeſſorem ſcilicet: vt, cum poſſideat hereditatem, non prius cognoſcatur de libertate, quam de inofficioſo, & an aduerſus debeatur hereditas.
c i. cùm heres ab inteſtato et poſſeſſor.
d Duobus modis hic verſiculus exponitur: vno modo ab Azone; ſecundo à Ioanne. Accurſ.
e i. iudicio liberali.
f hic verſiculus refertur ad proximè præcedentia, imo & primam huius legis partem. Accurſ.
g Quoties opponitur hæc exceptio, *cauſa liberalis differenda eſt propter ſuſceptam litem inofficioſi*, iudex ſummatim æſtimare debet, vtrum talis exceptio opponatur bona fide, an calumniandi animo, & differendi cauſa: hoc n. poſteriore caſu nunquam eam admittet. *l. hoc autem §. ſi cui plus quam per l. Falc.*
h l. C. de falſo. Summaria cognitione dilationem ad agendum dari hinc etiam colligit Bald.
h non ſimulatè, ad differendum iudicium liberale.
i Iudex certum tempus ſtatuere poteſt intra quod agatur, vt hic. An in ciuilibus? Negat Accurſius: ait Bartolus in l. 8. §. ſi quis poſt l. de inoff.
k Iudex liberalis cauſæ hic qui cenſendus? delegatus: nec enim ordinarius iudex liberè poteſt de libertate iudicare. vt hic.
l delegatis. Delegari ita poteſt ſimplex libertatis cauſa.

a & merito, quia non exceditur ſed libertas, defendatur, ea quæ peteretur hereditas, aut ex teſtamento libera data inter viuos manu.
b. al. prædicetur.
c v. l. 46. l. de acq. hereditate.
d qui ex teſtamento quod nullum putat adiit, legitimam hereditatem ſuam facere, vindicare decreuit, in ſua ſucceſſione l. 19. inf. eo. l. de inoffic. l. 97. in f. inf. de acq. hered. l. 3. C. eo. tit.
e Hereditatis petitio datur quod aduerſus eum, qui hæreditatis poſſidet.
f l. 15. iuſſit eſt cum hereditatis ſucceſſio [illegible] de vſucapione pro herede l. [illegible] & [illegible].
l l. 1. in f. h. vt prædo. l. 11. in fi. [illegible]
m imo non dicitur ſe legitimum heredem: ne ſed non ſcire teſtamentum, ſed pro ſe ipſo inſtitutus. l. 3. C. eo.
k vt et hic poſſeſſoris vero ſola hereditate. §. 1. ſ. [illegible] l. 33. §. 1. l. de vſucap.
m §. 1. inf. de vſucap.
n vt is qui ſciens hereditatem in §. [illegible]
n Theoph. h. 13. inſt. de hered.
p ex cauſa ne [illegible] poſſeſſor [illegible] vt cognitor [illegible] l. 11. ſi [illegible]
q non alleget vllum titulum ſpecialem.
r & qui [illegible] l. 16. §. 1.
ſ Titulo eſt contra hic pro poſſeſſore.
t Idest, permittitur [illegible] titulo pro poſſeſſore, [illegible] in quo [illegible] contra [illegible] ſingulis.
t v. l. 1. C. [illegible] [illegible] pro emptore.
x quid vero ſi aut maritus [illegible] donatarii [illegible] pro poſſeſſore poſſidere [illegible] [illegible] ſuum.

y nam quoties minor duodecim annis nubit: matrimonium non eſt [illegible] que nec dos propriè conſiſtat, l. 3. §. de iure dotium.
z l. 25. §. 7. & 8. inf. eo.
a d. l. 25. §. 7. in f.
b l. 2. C. eo. eius ſcilicet qui pro herede, pro poſſeſſore poſſedit [illegible] ſiue ignoret mentem defuncti.
c v. l. 16. §. 5. in fin. eo.
d v. l. 2. C. de euiction. vend.
e quia emptor vniuerſitatis quodammodo heres habetur: cum ei actiones vtiles competunt.
f dixi ad l. 4. in f. C. in quibus cauſis præſcriptio.

Universidad Rey Juan Carlos

miſſariam dari actionem; ab hærede enim peti non expedit perexiguum pretium habente.

6 ¶ Sed & ſi ex certa certa quantitate reſtituere rogatus ſit, idem erit dicendum. Planè ſi, accepta certa quantitate reſtituere rogatus eſt: non putat Papinianus, ab hærede petendam hæreditatem, quoniam *pro hærede quod conditionis implendæ gratia accepit, non poſſidetur*. Sed Sabinus in ſtatulibero à contra; & id verius eſt; quia pecunia hereditaria eſt.

7. ¶ Idem & in eo qui ſolos fructus ex hereditate retinet, dicendum erit; tenetur enim & is hereditatis petitione.

8 ¶ Si quis ſciens alienam emit hereditatem, quaſi pro poſſeſſore poſſidet; & ſic peti ab eo hereditatem quidam putant; quam ſententiam non puto veram. *nemo* ſi *enim prædo eſt, qui pretium numeravit* c. ſed, vt emptor vniuerſitatis vtili tenetur.

9 ¶ Item ſi quis à fiſco d hereditatem, quaſi vacantem, emerit; æquiſſimum erit, vtilem actionem aduerſus eum dari f.

10. ¶ Apud Marcellum lib. 4. digeſtorum relatum eſt, ſi mulier hæreditatem in dotem dedit; maritum pro dote quidem poſſidere hæreditatem, ſed petitione hereditatis vtili teneri e. ſed & ipſam mulierem directa teneri; Marcellus ſcribit; maximè ſi iam factum diuortium eſt.

11 ¶ Hæredem autem etiam earum rerum nomine f, quas defunctus pro emptore poſſedit, hæreditatis petitione teneri conſtat g, quaſi pro hærede poſſideat, quamuis & etiam h earum rerum nomine, quas pro hærede, vel pro poſſeſſore defunctus poſſedit, vtique tenetur.

12 ¶ Si quis abſentis nomine poſſideat hæreditatem; cùm ſit incertum, an ille ratum habeat; puto, abſentis nomine petendam hæreditatem; ipſius verò nequaquam; quia *non videtur pro herede, vel pro poſſeſſore poſſidere, qui contemplatione alterius poſſidet*: h. niſi forte quis dixit, cùm ratum non habet, iam procuratorem quaſi prædonem eſſe: tunc i enim ſuo nomine teneri poteſt k.

13 ¶ Non ſolùm autem ab eo peti hæreditas poteſt, qui corpus hæreditarium poſſidet, ſed & ſi nihil. & videndum ſi non poſſidens, obtulerit tamen ſe petitioni, an teneatur l. Et Celſus libro quarto digeſtorum ſcribit ex dolo eum teneri; *dolo enim facere eum qui ſe offert petitioni*. l. quam ſententiam generaliter Marcellus apud Iulianum probat; *omnem, qui ſe offert petitioni, quaſi poſſidentem teneri* m.

14 ¶ Item ſi quis dolo fecerit n, quò minus poſſideat, hereditatis petitione tenebitur.

¶ Sed ſi alius nactus poſſeſſionem, quam ego dolo malo amiſeram, paratus ſit iudicium pati; Marcellus lib. 4. digeſtorum tractat: [num] fortè euaneſcit aduerſus eum qui deſiit [poſſidere.] litis æſtimatio? & magis euaneſcere o ait, niſi petitoris intereſt p. Certè, inquit, ſi rem paratus ſit reſtituere: indubitatum erit, euaneſcere. ſed ſi is, qui dolo deſiit, ante conueniatur; eum, qui poſſidet, non liberabit.

15 ¶ Item à debitore q hæreditario, quaſi à iuris r poſſeſſore: nam & à iuris ſ poſſeſſoribus poſſe hereditatem peti conſtat.

14. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

SEd verùm ex delicto t, an ex contractu debitor ſit: nihil refert.

¶ Debitor autem hereditarius u intelligitur is quoque, qui ſeruo hereditario promiſit, vel qui ante aditam hæreditatem damnum dedit.

15. *Gaius* libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

VEl aliquam rem hereditariam ſubripuerit.

1. De poſſidente pretium rei hereditariæ & eo qui à debitore hereditario id exegit. 2. De eo qui petiit hereditatem & litis æſtimationem conſecutus eſt. 3. De debitore defuncti, vel hæreditatis, vel heredis. 4. De rei delicto & eo qui deiecit. 5. De venditore rei hereditariæ. 6. De rebus in fraudem patroni alienatis. 7. De hæreditate prælegata rerum hæreditariarum, quas ex cauſa fideicommiſſi reſtituit.

16. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

QVod ſi in diem ſit debitor, vel ſub conditione, à quo petita eſt hereditas, non debere eum damnari: rei planè iudicatæ v tempus ſpectandum eſſe ſecundum Octaueni ſententiam; vt x apud Pomponium ſcriptum, etſi nondum dies venerit: quod & in ſtipulatione conditionali erit dicendum.

¶ Si autem non venerit, cauere officio iudicis debeat de reſtituendo hoc debito y cùm dies venerit, vel conditio extiterit.

1 ¶ Sed & is, qui pretia z rerum hereditariarum poſſidet, item qui à debitore hereditario exegit, petitione hereditatis tenetur.

2 ¶ Vnde Iulianus libro ſexto Digeſtorum ait, ab eo, qui petit hereditatem, & litis æſtimationem conſecutus eſt, hereditatem peti poſſe.

a v. l. 36. inſ. de mortis cauſa l. 29. in fin. inſ. de ſtatuliber.
b l. 46. inſ. ed.
c l. 126. inſ. de reg. iur.
d l. 54. inſ. eod. v. l. 41. inſ. de iure fiſci.
† Mutatum videtur l. 2. C. de quadriennii præſcriptione.
e quia non expedit in mulierem agere, quæ dotem non habet l. 9. C. de rei vindic.
f vide in hanc §. l. vlt. § 1. eod. in fin. 15.
g Heres emptoris hereditatis, pro herede emptam hereditatem poſſidet.
h ſi enim præſtat nudum miniſterium l. 18. inſ. de acquir. vel amitt. poſſ.
i facit l. 8. C. ſi contra l. 16. in fi. § de adminiſt. tut.
k & hereditatis petitione ſpeciali omnes tenentur, qui habent facultatem reſtituendi, l. 9. inſ. de rei vindic.
l vt teneatur, quanti intereſt actoris non decipi, l. 39. § 1. de donat. in ex interpretatione, v. l. 25. inſ. de rei vind.
n v. l. 25. § 1. inſ. eod.
o l. 95. § 9. inſ. de ſolutionib.
p quo nomine in litem iuratur, leg. 25. § 10. inſ. eod.
q quocunque, ſiue ex contractu ſiue ex delicto debeat, l. 14. in pr. & verſ. debitor, inſ. eod.
r hæreditarij ſcilicet. Nam ab eo vt à poſſeſſore vel, ſine corporis hereditate peti poteſt, l. 2. § 20.
ſ leg. 8. eo l. 16. § 7. l. 18. in § inſ. eod.
t puta, ſeruo corrupto, l. 13. in § 1. eod. inſ. de ſeruo corrupto. & ſic venit in hereditatis petitionem quod peti poteſt actione ſerui corrupti.
u Cur ita? v. l. 42. in § inſ. de hereditate vel actione vendita.
x v. l. 36. § pen. inſ. eodem.
y l. 41. § de iudiciis.
z v. l. 20. § 2. inſ. eod.

3 ¶ Non ſolùm autem à debitore defuncti, ſed etiam à debitore hæreditario a peti hæreditas poteſt. Denique ab eo, qui negotia hæreditaria geſſit & Celſus & Iulianus videntur peti hæreditatem poſſe.

¶ Sed ſi hæredis negotium geſſit, negotiorum: ab hærede b enim debitore peti hæreditas non poteſt.

4 ¶ Iulianus ſcribit, ſi is qui pro hærede poſſidebat, vi fuerit deiectus, peti ab eo hæreditatem poſſe quaſi à c iuris poſſeſſore: quia habet interdictum d vnde vi, quo victus cedere debet. Sed & eum, qui deiecit e, petitione hæreditatis teneri; quia res hæreditarias pro poſſeſſore poſſidet.

5 ¶ Idem Iulianus ait: ſiue quis poſſidens, ſiue non, rem vendiderit f, petitione hæreditatis eum teneri: ſiue iam pretium receperit g, ſiue petere poſſit, vt & hæ actiones ei cedat.

6 ¶ Idem ſcribit, patronum hæreditatem petere non poſſe ab eo, cui libertus in fraudem alienauit h, quia Caluiſiana i actione k ei tenetur. patroni enim iſte debitor eſt, non hæreditarius l. Ergo nec ab eo, cui mortis cauſa donatum eſt m, peti hæreditas poteſt.

7 ¶ Idem Iulianus ſcribit: ſi quis ex cauſa fideicommiſſi reſtituerit hæreditatem, vel ſingulas res præſtiterit, peti ab eo hæreditatem poſſe: quia habet condictionem n earum rerum, quæ ſunt ex ea cauſa ſolutæ, & veluti o iuris p poſſeſſor eſt. Sed & ſi pretia rerum, quas diſtraxit, ex cauſa fideicommiſſi ſoluit, peti hæreditatem ab eo poſſe: quia repetere poteſt. Sed his caſibus actiones ſuas dumtaxat eum præſtaturum: cùm & res extant, & poteſt petitor q etiam per in rem actionem eas vindicare.

Si bonæ fidei poſſeſſor de ſuo legata ſoluerit,

17. *Gaius* libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

QVod ſi poſſeſſor hæreditatis ob id, quod ex teſtamento heredem ſe eſſe putaret, legatorum nomine de ſuo ſoluit: ſi quis ab inteſtato eam hæreditatem euincat, licèt damnum videtur eſſe poſſeſſoris, quod ſibi non proſpexerit ſtipulatione *euicta q hæreditate legata reddi*: attamen quia fieri poteſt, vt eo tempore ſoluerit legata, quo adhuc nulla controuerſia mota r ſit, & ob id nullam interpoſuerit cautionem: placet in eo caſu euicta hæreditate, dandam ei eſſe repetitionem. Sed cum ceſſante cautione, repetitio datur: periculum eſt, ne propter inopiam eius, cui ſolutum eſt legatum, nihil repeti poſſit. & ideo ſecundum ſenatuſconſulti ſ ſententiam ſubueniendum ei eſt, vt ipſe t quidem ex retentione rerum hæreditariarum ſibi ſatisfaciat, cedat autem actionibus petitori, vt ſuo periculo eas exerceat.

De pecunia apud argentarium poſita. 1. Si quis poſt litem conteſtatam poſſidere cœperit. 2. quæ veniant in hoc iudicium, & primùm de rebus hæreditariis.

18. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

ITem videndum: ſi poſſeſſor hæreditatis venditione per argentarium facta, pecuniam apud eum perdiderit, an petitione hæreditatis teneatur u: quia nihil habet, nec conſequi poteſt? ſed Labeo putat, eum teneri: quia ſuo periculo malè argentario credidit: ſed Octauenus ait, nihil eum, præter actiones, præſtaturum: ob has igitur actiones petitione hæreditatis teneri. Mihi autem in eo, qui mala fide poſſedit, Labeonis ſententia placet: in altero verò, qui bona fide poſſeſſor eſt, Octaueni ſententia x ſequenda eſſe videtur.

1 ¶ Si quis, cùm peteretur ab eo hæreditas neque rei, neque iuris velut poſſeſſor erat, verùm poſtea y aliquid adeptus eſt: an petitione hæreditatis videtur teneri? & Celſus libro quarto digeſtorum rectè ſcribit, hunc condemnandum; licet initio nihil poſſedit.

2 ¶ Nunc videamus, quæ veniant in hæreditatis petitionem. Et placuit vniuerſas res hæreditarias a in hoc iudicium venire, ſiue iura b ſiue corpora c ſint.

De rebus pigneratis, commodatis, depoſitis, & his quarum nomine Publiciana competit. 1. Si heres Sticho legato. 2. De his quorum nomine tenetur, non petitur. 3. De ſeminibus.

19. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

ET non tantùm hæreditaria corpora, ſed & quæ e non ſunt hæreditaria, quorum tamen periculum f ad heredem pertinet: vt res pignori datæ defuncto g, vel commodatæ h, depoſitæve i.

a l. 13. § 14. l. 5. § 1. eod.
b v. § 6. inſ. eod.
c Iuris eſt poſſeſſor qui pro herede poſſidet vide l. 13. inſ. eod.
d Interdictum vnde vi habet qui pro hærede poſſidet.
e & furem & raptorem l. 13. § 1. eod. l. 13. § 1. 8. eod. l. 20. § 6. inſ. eod. l. 2. C. eod.
g l. 13. § 1. 3. eod. & inter viuos l. 5. § 2. inſ. ſi quid in fraudem patroni.
i l. 1. § 1. 13. inſ. ſi quid in fraudem patroni.
k de qua l. 1. § ſi quid in fraudem patroni.
l Ideòque hac actione non tenetur § 7 eod.
m citra dubium l. 1. § 2. & l. 3. ſi quid in fraudem patroni.
n l. 2. 3. 4. inſ. de condict. indeb. vide l. 1. in fin. inſ. de peteñ.
o Cur dicit veluti? quia iuris poſſeſſio propriè nulla eſt l. 3. in pr. inſ. eod. Hinc interdictum veluti poſſeſſorium l. vlt. ff. de ſeruitut. & velut longa poſſeſſio l. 5. § 3. de itinere, quæ ſcilicet in ſeruitutibus eſt. Porro de hac particula vide plura dixi l. 1. § 2. de iure fiſci.
p a quo hereditas peti poteſt l. 13. in § 1. eod.
q De hac cautione v. l. 1. C. eod l. 3. § 6. ſi cui plus quam per legem Falcidiam, vt. dixi.
r qui mora controuerſia legata ſoluit, ſuo periculo ſoluit, niſi ſtipulatione ſibi cauerit, euicta hæreditate legata reddi, l. 1. § vlt. l. 4. in fin. inſ. ſi cui plus quam per l. Falc.
ſ quod extat de l. 20. § 6. l. 40.
t & rectè, in eo ſcilicet qui mala fide poſſidebat l. eod.
u Item in negotiorum geſtore l. 21. § de negotiis.
x cuius ſententia in bona fidei poſſeſſore vera eſt inſ. eod.
y v. l. 4. eod.
z eſt enim hæc petitio de vniuerſitate l. 1. inſ. de rei vind.

a allodiales. An & feuda? petuntur conditiones ex feudis 2. Feudor. 45.
b Inuentario defuncti adſcribendæ res non tantum propriè defuncti, ſed & debitæ, &c.
c v. l. 25. in fin. eod.
d Hæreditas eſt corpus legitimum compoſitum ex iuribus & corporibus l. 3. inſ. de bon. poſſ.
e In hæreditatis petitionem veniunt etiam res quas defunctus detinebat, non autem poſſidebat.
f puta rei hæreditariæ amotæ, l. 7. § pen. inſ. de acquir. hæred.
g l. 10. C. de pignorat.
h l. 3. § 3. inſ. eod.
i l. 7. § 41. inſ. depoſiti. propriè tamen huiuſmodi res.

¶ Sed

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Et quidem rei pignori datæ, etiam ſpecialis *a* petitio eſt, ut & hereditatis petitione contineatur ſicut illa, quarum nomine Publiciana competit.

¶ Sed licet earum nomine, quæ commodatæ, vel depoſitæ ſunt, nulla ſit facilè actio: quia tamen periculum earum ad nos pertinet, æquum eſt eas reſtitui *b*.

1 ¶ Quòd ſi *pro emptore* vſucapio *c* ab herede impleta ſit: non veniet in hereditatis petitionem: quia heres id eſt petitor, eam vindicare poteſt: nec vlla exceptio datur poſſeſſori.

2 ¶ Veniunt & hæres in hereditatis petitionem, in quibus poſſeſſor retentionem habuit, non etiam petitionem: veluti ſi iuraverat *d* defunctus petitoris rem non eſſe, & deceſſerit: debent hæ quoque reſtitui *e*: immo & ſi poſſeſſor ſua culpa *f* eas amiſerit, tenebitur hoc nomine. Idémque erit & in prædone, licet hic propter culpam non teneatur: quia nec hic debet has res retinere.

3 ¶ Seruitutes *g* in reſtitutionem hereditatis non venire, ego didici *h*: cùm nihil eo nomine poſſit reſtitui, ſicut eſt in corporibus, & fructibus: ſed ſi non patiatur ire, & agere: propria *i* actione conueniretur *k*.

De comparatis cauſa hereditatis. 1. vel ex pecunia hereditaria. 2. De fundo diſtracto. 3. De augmentis hereditatis. 4. Quomodo actiones hereditariæ veniunt in petitionem hereditatis. 5. De effectu noxæ iudicio ſuſcepti. 6. Senatuſconſultum cuius ſupra fit mentio, quæ in iure ſuo ſpecie notata. 7. ¶ Interpretatio ſecundæ partis: & primum de partibus caducis, vel eſſe & bonis vacantibus, vel ex alia cauſa ad fiſcum pertinentibus. 8. Si ciuitati. 9. vel priuatis petat. 10. De peculio caſtrenſi vel alia vniuerſitate. 11. ¶ Interpretatio ſextæ partis. 12. ¶ Interpretatio ſecundæ partis: differentia inter bonæ & malæ fidei poſſeſſores. 13. De bonorum poſſeſſoribus & aliis ſucceſſoribus. 14. Si poſſeſſor pecuniam in hereditate inuentam non exigerit. 15. Formula: vſucapio quomodo accipiatur. 16. De diſtractione poſt petitam hereditatem. 17. ¶ Interpretatio tertiæ partis: & primùm ſi poſſeſſor pretium exegit vel non. 18. De reddictione: De diſtractis exactis vel ſolutis. 19. De re vendita. 20. De obligatione ob venditionem. 21. De rebus deperditis vel diminutis.

20. *Vlpianus* libro 15. ad Edictum.

Item veniunt in hereditatem *l* etiam *m* ea, quæ hereditatis *n* cauſa comparata ſunt: vt puta mancipia, *o* pecoráque, & ſi qua alia, *p* quæ neceſſario hereditati ſunt comparata: & ſi quidem pecunia hereditaria ſunt comparata: ſine *q* dubio veniunt: ſi verò non pecunia hæreditaria, videndum erit: & puto etiam hæc venire, ſi magna vtilitas hæreditatis verſetur: pretium ſcilicet reſtituturo hærede.

1 ¶ Sed non omnia quæ ex hæreditaria pecunia comparata ſunt, in hæreditatis petitionem veniunt *r*. Denique *s* ſcribit Iulianus libro ſexto digeſtorum, ſi poſſeſſor *t* ex pecunia hereditaria hominem emerit, & ab eo petatur hereditas, ita venire in hereditatis petitionem, ſi *u* hereditatis interfuit eum emi: at ſi ſui cauſa emit, pretium venire *x*.

2 ¶ Simili *y* modo, & ſi fundum hereditarium diſtraxit, ſi quidem ſine cauſa, & ipſum fundum *z*, & fructus in hereditatis petitionem venire: quòd ſi *a* æris exſoluendi gratia hæreditarij id fecit: non amplius venire, quàm pretium *b*.

3 ¶ Item non ſolùm ea, quæ mortis tempore fuerunt, ſed ſi qua poſtea augmenta hereditati acceſſerunt venire in hereditatis petitionem: nam *c* hereditas & augmentum recipit, & diminutionem.

¶ Sed ea quæ poſt aditam hereditatem accedunt, ſi quidem ex ipſa hereditate, puto hereditati accedere: ſi extrinſecus, non: quia perſonæ poſſeſſoris accedunt.

¶ Fructus autem omnes augent hereditatem *d*, ſiue ante aditam, ſiue poſt aditam hereditatem acceſſerint.

¶ Sed & partus ancillarum *e* ſine dubio augent hereditatem.

4 ¶ Cùm prædiximus *f*, omnes hereditarias actiones in hereditatis petitionem venire: quæritur, vtrùm eum *g* ſua natura veniunt: an contra, vt puta ſi qua quædam actio, quæ infitiatione creſcit: vtrum cum ſuo incremento, an verò in ſimplum veniat *h*, vt legis Aquiliæ? Et Iulianus lib. 6. digeſtorum ſcribit, ſimplum ſoluturum.

5 ¶ Idem rectè ait, ſi noxali iudicio condemnatus ſit poſſeſſor defuncto, non *g* poſſe eum dedentem noxæ officio iudicis liberari: quia tamdiu quis habet noxæ dedendæ facultatem, quamdiu iudicati conueniatur *h*: poſt ſuſceptum iudicium non poteſt, noxæ dedendo, ſe liberare: ſuſcepit autem per petitionem hereditatis.

6 ¶ Præter hæc, multa reperimus tractata & de petitione hereditatis, de diſtractis *i* reb. hereditariis, de dolo præterito *a*, & de fructibus *b* de *c* quibus cum forma ſenatuſconſulto ſit data, optimum eſt ipſius ſenatuſconſulti interpretationem facere verbis eius relatis. *Pridie Idus Martias, Quintus Iulius Balbus & Publius Iuuentius Celſus, Titius Aufidius, Oenus Seuerianus conſules* *b* *verba fecerunt de his quæ Imperator Cæſar, Traiani Parthici* *c* *filius, diui Neruæ nepos* *d*, *Hadrianus, Auguſtus* *e* *Imperator,* *f* *Maximuſque princeps propoſuit quinto nonas Martias, quæ proximæ fuerunt, libello complexus* [*eſſet*] *quid fieri placeat: de qua re ita cenſuerunt: CVM antequam partes caducæ* *f* *ex bonis Ruſtici fiſco peterentur: hi, qui ſe heredes eſſe exiſtimant, hereditatem diſtraxerint* *g*: *placere redacta ex pretio rerum vendicarum pecuniæ vſuras non eſſe exigendas* *h*: *idémque in ſimilibus cauſis ſeruandum.*

¶ *Item placere, à quibus hereditas petita fuiſſet, ſi aduerſus eos iudicatum eſſet, pretia, quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum peruenisſent, etſi eæ ante petitam hereditatem deperiiſſent diminutæve fuiſſent* *i*, *reſtituere debere.*

¶ *Item* *k*, *eos qui bona inuaſiſſent, cùm ſcirent ad ſe non pertinere, etiamſi ante litem conteſtatam fecerint quo minus poſſiderent, perinde condemnandos,* *l* *quaſi poſſiderent, eos autem qui iuſtas cauſas habuiſſent quare bona ad ſe pertinere exiſtimaſſent, vſque eo dumtaxat, quo locupletiores ex ea re facti eſſent.*

¶ *Petitam autem fiſco hereditatem ex eo tempore exiſtimandum eſſe quo primùm ſcierit quiſque eam à ſe peti: id eſt, cùm primum aut denuntiatum eſſet ei, aut litteris* *n*, *vel edicto euocatus eſſet, cenſuerunt.*

¶ Aptanda eſt igitur nobis, ſingulis verbis ſenatuſconſulti congruens interpretatio.

7 ¶ Ait ſenatus: *cùm* *o* *antequam partes caducæ fiſco peterentur*, hoc *p* exprimerat, *q* vt partes caducæ fiſco peterentur *r*: *s* ſed etſi ex aſſe *t* ſint, ſenatuſconſultum *f* locum habebit.

¶ Idem *u*, & ſi vacantia *x* bona fiſco vindicentur, vel *y* ſi ex alia quacunque cauſa bona ad eum peruenerunt.

8 ¶ Senatuſconſultum hoc locum habebit, & *z* ſi ciuitati *a* peteretur.

9 ¶ In priuatorum *a* quoque petitionibus ſenatuſconſultum locum habere nemo eſt qui ambigit: licet in publica cauſa factum ſit *b*.

10 ¶ Non ſolum autem in hereditate vtimur ſenatuſconſulto, ſed & in peculio caſtrenſi *c*, vel alia vniuerſitate.

11 ¶ *Petitam* autem *hereditatem*, &c. *d* id eſt ex *e* quo quis ſcit à ſe peti: nam vbi ſcit, incipit eſſe malæ fidei poſſeſſor *f*, id eſt *cùm primum aut denuntiatum eſſet*. Quid ergo, ſi ſcit quidem, nemo autem ei denuntiauit? an incipiat vſuras *f* debere pecuniæ redactæ? Et puto debere *g*: cœpit enim malæ fidei poſſeſſor eſſe. *h* Sed ſi ponamus denuntiatum eſſe: non tamen ſcit, quia non ipſi, ſed procuratori eius denuntiatum eſt: ſenatus ipſi *h* denuntiari exigit: & ideo non nocebit, niſi fortè is cui denuntiatum eſt, eum certiorauerit: ſed non ſi certiorare potuit, nec fecit.

¶ A quo denuntiatum eſt, ſenatus non exigit: quicunque ergo fuit qui denunciauit, nocebit.

12 ¶ Nec aduerſus bonæ fidei poſſeſſores: nam ita ſenatus locutus eſt *eos qui ſe heredes exiſtimaſſent*. Ceterùm ſi *i* qui ſciens ad ſe hereditatem non pertinere, diſtraxit, ſine dubio non pretia rerum, ſed ipſæ *k* res veniunt in petitionem hereditatis, & fructus earum. Sed Imperator Seuerus epiſtola ad Celerem idem videtur feciſſe & in malæ fidei poſſeſſoribus. Arquin ſenatus de his eſt locutus, qui ſe heredes exiſtimant. Niſi fortè ad eas res referemus, quas diſtrahi expedierat *l*: quæ onerabant magis hereditatem, quàm fructui erant: vt *m* ſi in arbitrio *m* petitoris, qualem computationem faciat aduerſus malæ fidei poſſeſſorem: vtrum ipſius rei, & fructuum *n*, an pretij & vſurarum, poſt motam controuerſiam.

13 ¶ Licet autem ſenatus de his locutus ſit qui ſe heredes exiſtiment: tamen *o* & ſi bonorum *p* poſſeſſores ſe exiſtiment, *q* vel alios ſucceſſores iniuſtè vel

a non ſunt hereditaria, *v.* *l.* 5. §. 10. *inf.* *ea de poſſeſſ.* *exter.*
a id eſt, propria. Pignus enim propria actione peti poteſt. *l.* *de pignor. act.*
b etiam modicè interſit. *l.* 2. §. 24. *inf.* *vi bonorum rapt.*
c vide *l.* 9. *inf.* *ſimilis.*
d iuramento ius quæſitum in heredem transfertur, licèt ipſum iuramentum non transeat.
e atqui eo caſu decanti competit exceptio iuriſiurandi, *l.* 11. *inf.* *de iureiurando.*
f cuius nomine tenetur, *l.* 13. §. 2. *eod.*
g debitæ prædio hereditario.
h competit tamen earum nomine interdictum quorum bonorum, *l.* 1. §. 6. *quor. bonorum.*
i nec enim poſſidetur, *l.* 4. §. 5. *inf.* *quemadm. ſeru. amitt.*
k confeſſoria in rem
l confeſſoria *l.* 13. *de fr.* *l.* *de fruct.*
m lectus ſi pro ipſo herede.
n Poſſeſſor à petitore hereditatis ſumptus deducit, *l.* 31. *eod.*
o non tamen omnia. §. 1. *inf.* *eod.*
p cur ita? *v.* quæ notaui ad *l.* 48. *in pr.* *de furtis.*
q *i.* *idéoque.*
r malæ fidei, vel prædo. *Gloſſ.* *Bart.* *Bald.*
s adde *l.* 17. §. 4. *de minor.*
t quæ cauſa multo vilior eſt poſſeſſori, quàm prior poſſunt enim res emptæ poſt emptionem quàm cum emptæ fuerunt, meliores eſſe.
u Argumentum à contrario ad diſtractum.
x *l.* 22. *in fin.* *inf.* *eod.*
y Neceſſitatis ratione prædo excuſatur.
z fructus, §. *ult.* *eod.* adde *l.* 52. §. *quod met. cauſa.*
a §. 1. *inf.* *eod.* *l.* 56. *inf.* *eod.* *l.* 1. *C.* *eod.* *l.* 78. §. 1. *inf.* *de verb. ſign.*
b an à quouis poſſeſſore reſtituatur, *v.* quæ notaui ad *l.* 25. *eod.* *de rei vind.*
c & fœtus gregum & pecorum, *l.* 25. *in fin.* *inf.* *eod.*
d *l.* 18. *in fin.* §. *eod.*
e *l.* in ſimplum.
f *v.* *l.* 17. *inf.* *ad l.* *Aquil.*
g Etenim cùm

a *v.* *l.* 25. §. 7. *inf.* *eod.*
b in hoc ſenatuſconſulto deſignat conſules, cum iis qui iam ſungebantur officio commemorantur, *v.* *Alciat.* *5.* *parerg.* *10.* quando eligerentur & conſulatus ingrederentur, vide *l.* 36. *inf.* *de iniuſto* &c. hinc & cur fuerit ſuffragiis & ſchema eo qui electi, ſtatim, qui in actu eſt, tempore.
c Parthici cognomentum, Nilio & Plinio, Dioni in Traiano, & adoptatus ſit, c oratione, *l.* 40. *inf.* *eod.*
f §. 7. *ead.*
g §. 11. *ead.*
h §. 17. *l.* *ead.*
i §. *ult.* *inf.* *eod.* *l.* 21. *inf.* *eod.*
k *l.* 25. §. 2. *ead.*
l hinc Paulus, ſi ignoratum pretium in hereditatis petitione, *l.* 29. §. 1. *inf.* *de rei vind.*
m *l.* 25. §. 11. *inf.* *eod.*
n aduerſus abſentem.
o vide ad hunc locum Accurſium, Ioannem, *5.* *c.* *ſin.* *obſeruat.* 16.
p hoc eſt, ſi vſuras in queſtione poſitum ſurgere. Quid ſi tantum petitur, ſi idem *l.* *eod.* quid ſi non ſcit, ſi, lati anni aut procuratori patient? Idem §. 8. & 9. *inf.* Quid ſi peculium caſtrenſe vel aliam vniuerſitatem petierit? Idem §. 10. Hinc conſtat, nullam ſpecie ad genus argumentum duci, dum & eadem ratio ſit in genere quæ in ſpecie.
q qui heredes ſcripti ex parte mortui aut testamenti vel ſeruitutem ſubſtitutione tabulæ aperiendis tabulis. *Cuiac.*
r heres ſſtat ſeſe. *Cuiac.* *obſ.*

f ſuperius illud Hadriani §. 6. *ead.* id eſt, ſi vacantia, *u* *Cuiac.* *obſ.* *ſe.*
u non quod heres ex aſſe mortuus ſit ante apertas tabulas ex *l.* Papia, ſed quia nullus heres exiſtit ex *l.* Iulia. *Cuiac.* *ibid.*
x *v.* quæ ſcripſi ad *l.* 96. *inf.* *eod.* *y* imo aliud eſt in ciuitatibus quam in fiſco *l.* 16. *inf.* *de verb. ſign.* *z* non tantum fiſco. Ad ciuitates ita extenditur quod in fiſco conſtitutum. §. 7. 5. *eod.*
a *l.* 1. *C.* *eod.* *b* hoc ſenatuſconſultum *v.* *l.* 1. *C.* *eod.* *c* quod pro hereditate interdum habetur *l.* 2. *inf.* *de caſtrenſ.* *d* Hæc verba, *& cætera*, complectuntur & reperiunt omnia, ideóque ſunt relata, *Barr.* *ad l.* 29. §. 12. *inf.* *de libero & poſth.*
e *v.* *l.* 25. §. 7. *ead.* *f* Poſſeſſor hereditatis pretium rerum quas dolo alienauit, cum vſuris præſtare cogendus eſt. *Paul.* 1. *ſent.* 13. §. 8.
g *l.* 1. *in fin.* *C.* *eod.*
h Aut ne ergo agitur aduerſus eum qui nouum opus facit: tunc enim ſufficit vel ipſe ſibi denuntiaſſe, *l.* 5. §. 2. *inf.* *de noui operis nunt.*
i Qui alienam hereditatem ſciens vendit non ad pretium ſed ad res ipſas & earum fructus tenetur, *vt* hic. 35. *Eclog.* 10. *ex libro* 42. *tit.* 1. *cap.* 13.
k At enim res diſtractæ quemadmodum petitor, vt in plus, quàm pretium tenetur. *l.* *v.* §. 16. *inf.* *eod.*
m adde *l.* 36. §. 3. *inf.* *eod.*
n vide §. *ult.* *inf.* *eod.*
o quia bonorum poſſeſſor vice heredis habetur. *l.* 2. *inf.* *de bonor. poſſeſſ.*
p ſi bonos poſſeſſores ſe exiſtiment, ita Græci. Simile eſt exemplum in *l.* 2. §. 2.). *familiæ*, vbi *a* παρὰ τ' ῥητορ's Græca legitur pro bonorum poſſeſſore.

vnum eſt in obligatione, alterum in facultate ſoluendi, vnum pro alio ſolui poteſt beneficio legis ſoluendi vnum pro alio, ſiti conteſtatione in actione non certi amittitur. *Bald.* *v.* *Sarinus* *reg.* *ſolut.* 177.
h inito quadimeſtre tempore, *l.* 2. *C.* *de vſuris rei iud.* facultatem habet noxæ dedendi. hinc noxæ condemnationem ſieri ob damnum, ſed noxæ deditionem in ſolutione, *v.* *l.* 6. §. 1. *inf.* *de re iud.* *i* *v.* *l.* 20. §. 3. *T.* *eod.*

Universidad Rey Juan Carlos

ſibi reſtitutam hereditatem a, in eadem erunt conditione.

14 ¶ Papinianus autem libro tertio quaeſtionum. Si poſſeſſor hereditatis pecuniam inuentam in hereditate non attingat b, negat eum omnino in vſuras conueniendum.

15 ¶ *Redacta*, inquit, *pecunia ex pretio rerum venditarum*, redactam ſic accipiemus; non ſolùm iam exactam, verum & ſi exigi potuit, nec exacta eſt.

16 ¶ Quid ſi poſt petitam hereditatem res diſtraxerit; hic ipſae res veniunt, fructuſque earum. Sed ſi fortè tales fuerunt, quae vel iteriſſes erant, vel tempore perituræ & hæ diſtractæ ſunt vero pretio c; fortaſſis poſſit petitor eligere, vt ſibi pretia, & vſuræ præſtentur.

17 ¶ Ait ſenatus: *Placere, à quibus petita hereditas fuiſſet, ſi adverſus eos iudicatum eſſet pretia, quæ ad eos rerum ex hereditate venditarum perueniſſent, & ſi eæ ante petitam hereditatem deperiiſſent, deminutæue eſſent, reſtituere debere.*

¶ Bonæ fidei poſſeſſor, ſi vendiderit res hereditarias, ſiue exegit pretium, ſiue non, quia debet actionem, debebit pretium præſtare: ſed vbi habet actionem ſufficiet eum actiones præſtare d.

18 ¶ Sed ſi vendidit, & tradita e re reſtituit, quod accepit, non videbitur ad eum perueniſſe, quamquam poſſit dici, nec ab initio pretium venire: quia non fuit res hereditaria, quae diſtracta eſt.

¶ Sed & ſi ſenatus rerum ex hereditate diſtractarum non hereditariarum, fecit, mentionem: reſtitui tamen non debet, quia nihil apud eum remanet f. Nam "&" Iulianus libro 6. Digeſtorum ſcribit, quod indebitum exegit, reſtituere eum non g debere: nec imputaturum, quod non debitum ſoluit h.

19 ¶ Sed ſi res ſit redhibita hic vtique i & hereditaria eſt, & pretium non venit, quod refuſum eſt.

20 ¶ Sed & ſi ob venditionem obſtrictus ſit emptori poſſeſſor hereditatis: dicendum erit proſpici ei cautione k.

21 ¶ Reſtituere autem pretia debebit poſſeſſor, & ſi deperditæ l ſunt res, vel diminutæ. Sed verùm ita demum reſtituat, ſi bonæ fidei poſſeſſor eſt, an & ſi malæ fidei. Et ſi quidem res apud emptorem exiſtent: nec deperditæ, nec diminutæ ſunt: ſine dubio ipſas res debet præſtare malæ fidei poſſeſſor l: aut ſi recipere eas ab emptore nullo modo poſſit, tantum, quantum in litem eſſet iuratum m. At vbi deperditæ ſunt, & diminutæ, verum pretium debet præſtari: quia ſi petitor rem conſecutus eſſet, diſtraxiſſet, & verum pretium rei non perderet.

Deſcriptio deperditi & diminuti.

22. *Gaius* libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

Deperditum n intelligitur, quod in rerum natura eſſe deſiit o: *diminutum* p verò, quod vſucaptum eſſet, & ob id de hereditate exiit.

Si poſſeſſor & rem habeat & pretium.

22. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

Si q & rem, & pretium habeat bonæ fidei poſſeſſor, puta quod eandem redemerit r: an audiendus ſit, ſi velit rem dare, non pretium? in prædone dicimus ſ electionem eſſe debere actoris, an hic magis poſſeſſor audiendus ſit, ſi velit rem tradere, licet deteriorem factam, non petitor ſi pretium deſideret, quod t inuerecundum ſit tale deſiderium; an verò quia ex re hereditaria locupletior ſit, & id quod amplius habet ex pretio, reſtituere debeat, videndum. Nam "&" in oratione Diui Hadriani ita eſt: *Diſpicite patres conſcripti, numquid ſit æquius, poſſeſſorem non facere lucrum: & pretium, quod ex aliena re perceperit reddere: quia potest exiſtimari in locum hereditariæ rei venditæ, pretium eius ſucceſſiſſe, & quodammodo ipſum hereditarium factum.* x Oportet igitur poſſeſſorem & rem reſtituere petitori, & quod ex venditione eius rei lucratus eſt u.

Quatenus pretium à bonæ fidei poſſeſſore reſtituitur.
1. *De pœna.*

23. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

Vtrùm autem omne pretium reſtituere debebit bonæ fidei poſſeſſor, an verò ita demum, ſi factus ſit locupletior; videndum, finge pretium acceptum vel perdidiſſe, vel conſumpſiſſe, vel donaſſe. Et verbum quidem *perueniſſe* b ambiguum eſt; ſolùmne hoc contineret, quod prima ratione fuerit, an verò & id

a Nam fideicommiſſarius heredis loco intelligitur, §. 7. de fideicommiſſis inſt.
b l. 62. ſ. de rei vind.

c Id malè poſitum videtur. Talium enim rerum diſtractio onerat magis hereditatem quàm fructui eſt. §. 12. ſ. eod.
d in omnibus quæ tenentur, (quia actionem habent) de legatis pro ſua præſtatione eſt v. l. 51. in fin. ſ. de peculio.
e Perueniſſe res ad eum non videtur, cui tradita res quidem, ſed poſtea euicta.
f nec datur apud eum pretium l. 2. §. 8. ſ. de heredit. vel act. vend.
g imò debet reſtituere. l. 23. ſ. de negotiis.
h quia ſuo nomine exegit, non alieno. vt in l. 23. ſ. de negotiis.
i l. 40. §. 3. ſ. eod.
k Eius. ibid. c. 58. Deperdita & diminuta, hic, & §. 6. ſ. eo. l. 21. infra vſus & caſus l. 58. §. 9. ſ. ad Treb.
l ſi eas eligat hereditatis petitor. §. 12. in fin. ſ. eod.
m l. 25. §. 20. ſ. eod. vt rerum ex hereditate alienatarum æſtimatio in arbitrio ſit petitoris, Paul. 1. ſent. 13. §. 7.
n Amiſſum, v. l. 39. ſ. de verb. ſign.
o aut conditionem mutauit. l. 63. in fin. infra pro ſocio.
p adde l. 7. in f. ſ. de legat. 2. l. 3. ſ. de donat.
q Eis. ibid. cap. 20.
r id. rem emerit, Græcis ἀντηγοράσας.
ſ diximus vt l. 20. in fin. ſ. eod.
t facit l. 20. §. 12. ſ. eo.
u v. quæ ſcripſi ad l. penul. Cod. de fund.
x Hac formula vel ipſi imperatores ſenatum alloquebantur, Suet. in Augusto c. 52. & in Tiberio c. 29. & 67. & in Domitiano c. 11. Capitolinus in Opilio Macrino.
y Pretium an & quando ſuccedat in locum rei, vide quæ notaui ad l. 48. in fin. inf. de furtis.
z in petitione hereditatis id erit ſpeciale (quamquam videatur huic legi contraria. l. 20. §. 2. ſ. eod. l. 25 §. 1. infra, vt. preuius) & in actione quod metus cauſa. l. 18. ſ. quod metus cauſa.
a Cur ita? vide l. 19. ſ. de vſufructu.
b l. 2. §. 5. inf. de donatione.

quod durat? Et puto ſequentem c clauſulam ſenatuſconſulti etſi hæc ſit ambigua, vt ita demum computet, ſi factus ſit locupletior b.

1 ¶ Proinde ſi non ſolùm pretium, ſed etiam pœna tardius pretio ſoluto peruenerit c: poterit dici, quia locupletior in totum factus eſt, debere venire: licet de pretio ſolummodo ſenatus ſit locutus.

24. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

At vbi vi deiectus fuit, non debet reſtituere pœnam d ex eo commiſſam, quod eam actor habere non poteſt. Sic nec pœna reſtitui debet, quam aduerſarius ei promiſit, ſi ad iudicium non venerit.

De lucro ex lege commiſſoria. 1. Si poſſeſſor ex pretio rei hereditariæ aliam rem emerit. 2. ¶ Interpretatio quartæ partis. De dolo præterito & culpa. 3. De prædonib. 4. De fructibus. 5. De malæ fidei tempore hereditatis apprehenſæ, vel poſtea. 6. De .... 7. De dolo ante vel poſt litem conteſtatam. 8. De eo qui dolo deſiit poſſidere, aut poſſeſſionem non admiſit: & de alio poſſeſſore. 9. De fructibus. 10. De iurando in litem. 11. ¶ Interpretatio quintæ partis. Si bonæ fidei poſſeſſor ex hereditate ſumptum fecerit, dilapidauerit, perdiderit, donauerit, diminuerit, acceperit. 12. De ..... rei ſuæ. 13. De mutuo. 14. De pignore. 15. Si heres ex ſenatuſconſulto ... ſi heredem exceptione ... partem hereditatis conſumpſerit. 16. ... ad pro rata partitionem. 17. De rei vindicatione aduerſus eum, qui dolo à bonæ fidei poſſeſſore. 18. Vtrum hoc iudicium ſit in perſonam, an in rem. 19. ... 20. De pœna.

25. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

Sed & ſi lege e commiſſoria vendidit, idem erit dicendum: lucrum, quod ſenſit lege commiſſoria, præſtaturum.

1 ¶ Item ſi rem diſtraxit, & ex pretio aliam rem comparauit; veniet pretium f in petitionem hereditatis, non g res h, quam in patrimonium ſuum conuertit. Sed ſi res minoris valet, quàm comparata eſt: hactenus locupletior factus videbitur, quatenus valet: quemadmodum ſi conſumpſiſſet, in totum locupletior factus non videbitur.

2 ¶ Quod ait ſenatus, *eos qui bona inuaſiſſent, cum ſcirent ad ſe non pertinere, etiam ſi ante litem conteſtatam fecerint quominus poſſiderent, perinde condemnandos, quaſi poſſiderent*, ita intelligendum eſt, vt & dolus præteritus in petitionem hereditatis deduceretur: ſed & culpa i. & ideo ab eo, qui ab alio non exegit, vel à ſemetipſo, ſi tempore eſſet liberatus, peti hereditatem poſſe: hoc vtique, ſi exigere potuit k.

3 ¶ Quod autem ait Senatus, *eos qui bona inuaſiſſent*, loquitur de prædonibus l id eſt de his, qui cùm ſcirent ad ſe non pertinere hereditatem, inuaſerunt bona ſcilicet cùm nullam cauſam haberent poſſidendi.

4 ¶ Sed & fructus, non quos perceperunt, inquit, ſed quos percipere debuerunt m, eos præſtaturos.

5 ¶ De eo autem loquitur ſenatus, qui ab initio mente prædonis res hereditarias apprehendit.

¶ Quod ſi ab initio quidem iuſtam cauſam habuit adipiſcendæ poſſeſſionis, poſtea verò conſcius ad ſe nihil hereditatem pertinere prædonio n more verſari cœpit, nihil ſenatus loqui videtur. Puto tamen & ad eum mentem ſenatuſconſulti pertinere. o parui o etenim refert, ab initio p quis dolosè in hereditate ſit verſatus, an poſtea hoc facere cœpit.

6 ¶ Scire ad ſe non pertinere vtrùm is tantummodo videtur, qui factum ſcit, an & is, qui in iure errauit: putauit enim rectè factum teſtamentum, cùm inutile erat: vel cùm "cum" alius præcederet agnatus, ſibi potius deferri? Et q non puto hunc eſſe prædonem, qui dolo caret, quamuis in iure erret q.

7 ¶ *Si ante litem r conteſtatam*, inquit, *fecerint*: hoc ideo adiectum: quoniam poſt litem conteſtatam omnes incipiunt malæ fidei poſſeſſores eſſe ſ. quin imò t poſt controuerſiam motam; quanquam n. litis conteſtatæ mentio fiat in ſenatuſconſulto; tamen & poſt motam controuerſiam omnes poſſeſſores pares fiunt & quaſi prædones tenentur, & hoc iure hodie vtimur: cœpit. n. ſcire rem ad ſe non pertinentem poſſidere ſe is, qui interpellatur; qui verò prædo eſt, & ante litem conteſtatam doli nomine tenebitur: hic eſt enim dolus præteritus u.

8 ¶ *Perinde* inquit, *condemnandos quaſi poſſiderent*, meritò; nam x & is qui dolo fecit quo minus poſſideret, vt poſſeſſor condemnatur x accipiens ſiue y dolo deſierit poſſidere, ſiue dolo poſſeſſionē noluerit admittere; ſiue autem ab alio res poſſideatur, ſiue in totum non extet: locum habebit hæc clauſula. Vnde ſi ſit alius poſſeſſor, ab vtroque hereditas peti poſſit: & ſi dolus repreſentat poſſeſſionem.

a ſequendam.
b v. l. 25. ſ. eod.
c Ideſt, pœna ſtipulata quoad tardius pretium ſolutum eſſet, quia huiuſmodi pœna infligitur ob iniuriam illatam perſonæ quæ poſſidet, non rei poſſeſſæ, l. 43. §. 5. ſ. de ædilit.
d Pœnæ & mulctæ ita cedunt publicorum rerum conductorib. dixi l. 11. C. de vectigalib.
e Legis commiſſoriæ hæc eſt formula, ſi ad diem pecunia ſoluta non ſit, fundus ſit inemptus. l. 2. ſ. de lege commiſſ.
f l. 17. ſ. eo. l. 26. §. 1. ſ. eo.
g Cur ita? v. quæ notaui ad l. 48. in fi. ſ. de furtis. v. etiam l. 22. in f. ſ. hoc tit.
h Quid ſi etiam res in pretii locum ſuccedat, v. l. 70. in fi. ſ. de leg. 2.
i l. 19. ſ. eo.
k nam interdum rerum difficultate impeditur, l. 35. ſ. de negotiis.
l l. 11. in fin. l. 19. ſ. pen. ſ. eo.
m l. 1. in f. C. eo.
n id eſt, vt prædones ſolent.
o Quantum ad fructus, paria ſunt, ab initio malam fidem fuiſſe, & ex poſt facto ſuperuaniſſe. Ratio.
p v. l. 13. ſ. depoſiti.
q & ita in iure errans acquirere poterit: quod repugnat, l. 8. ſ. de iuris & facti.
r hoc quid v. l. 36. ſ. de verb. ſign.
ſ l. 2. C. de fruct. & lit. exp. poſt ſententiam l. 20. §. 11. ſ. eod.
t Controuerſia mota intelligitur etiam ante litem conteſtatam, vt hic, & in l. vlt. hi. ma 10. C. de præſcriptione longi temporis & in Titulo ut lite pendente, & c. 2. eo. tit. in Clementinis. Sic in quæſtione litigioſæ rei, res litigioſa dicitur mota controuerſia ante litis conteſtationem. Nou. 112.
u cuius nomine tenetur. l. 13. §. 2. ſ. 14. l. 20. §. 6. ſ. eod. v. l. 16. §. ſ. infra de rei vind.
x §. 9. ſ. eod. 13. §. 2. ſ. eod. l. 7. §. 240. Sive quid in loco publico. l. 150. de reg. iur. l. 131. de reg. iur. c. 36. de reg. iur. in 6. & ... ſolone.
y Vide quæ notaui ad l. 131. inf. de reg. iur.

Universidad Rey Juan Carlos

per multos a ambulauerit b poſſeſſio, omnes tenebuntur.

9 ¶ "Sed" vtrum is ſolus qui poſſidet, fructus præſtabit: an etiam is, qui dolo fecit, quo minus poſſideret? Et dicendum erit, poſt ſenatuſconſultum, ambo teneri c.

10 ¶ Hæc verba ſenatuſconſulti etiam aduerſus eum, qui non poſſidet, iuſiurandum d inducunt: nam enim aduerſus eum, qui dolo fecit, quo minus poſſideat, quam aduerſus poſſidentem, in litem iuratur.

11 ¶ Conſuluit ſenatus bonæ fidei poſſeſſoribus, ne in totum damno adficiantur, ſed in id duntaxat teneantur, in quo e locupletiores facti ſunt f. Quemcunque igitur ſumptum fecerunt ex hereditate ſi quid dilapidauerunt g perdiderunt, dum re h ſua ſe abuti putant: non præſtabunt i nec k ſi donauerint, locupletiores facti videbuntur: quamuis ad remunerandum ſibi aliquem naturaliter l obligauerunt.

¶ Planè ſi m ἀντίδωρα n id eſt, remunerationem, acceperunt, dicendum eſt, eatenus o locupletiores factos, quatenus acceperunt: velut genus o quoddam hoc eſſet permutationis.

12 ¶ Si quis re ſua lautius p vſus ſit contemplatione delatæ ſibi hereditatis: Marcellus libro quinto digeſtorum putat nihil eum ex hereditate deducturum, ſi eam non attingit.

13 ¶ Simili modo, & ſi mutuam pecuniam accepit, quaſi diues ſe decepérit.

14 ¶ Si tamen pignori res hereditarias dedit: videndum an vel ſic attingatur hereditas? quod eſt difficile, cum ipſe ſit obligatus.

15 ¶ Adeo autem qui locupletior factus non eſt, non q tenetur, vt ſi quis putans ſe ex aſſe heredem, partem dimidiam hereditatis ſine dolo malo conſumpſerit. Marcellus libro quarto digeſtorum tractat, num "non" teneatur, quaſi id, quod erogauerit, ex eo fuerit quod ad eum non pertinebat, ſed ad coheredes. nam & ſi is, qui heres non erat, totum, quidquid apud ſe fuit, conſumpſiſſet, ſine dubio non tenetur, quaſi locupletior non factus? Sed in propoſita quæſtione tribus r rationibus r relatis, vna prima: deinde alia, poſſe dici totum, quod ſupereſt, reſtituere eum debere, quaſi ſuam partem conſumpſerit: tertia vtrique quod conſumptum eſt, decedere: ait vtique non nihil reſtituendum. De illo dubitat, vtrum totum, an partem reſtituendam dicat? puto tamen teſtamentum integrum non eſſe reſtituendum, ſed partem eius dimidiam.

16 ¶ Quod autem quis ex hereditate erogauit, vtrum totum decedat, an vero pro rata patrimonij eius, vt puta penum s hereditariam ebibit: verum totum hereditati expenſum feratur: an aliquid & patrimonio eius: vt in id factus locupletior videatur, quod ſolebat ipſe erogare ante delatam hereditatem? vt ſi quid lautius t contemplatione hereditatis impendit, in hoc non videatur factus locupletior: in ſtatutis u verò ſuis ſumptibus videatur factus locupletior: vtique enim, & ſi non tam lautè erogaſſet, aliquid x tamen ad victum quotidianum erogaſſet. Nam & Diuus Marcus in cauſa Pythodori, qui rogatus erat y, quod ſibi ſuperfuiſſet, ex hereditate reddere, decreuit ea, quæ alienata erant non minuendi fideicommiſſi, nec pretium in corpus patrimonij Pythodori ceſſiſſe "&" ex proprio Pythodori patrimonio, & ex hereditate decedere, non tantum ex hereditate †. Et nunc igitur ſtatuti ſumptus vtrum ex hereditate decedant exemplo reſcripti Diui Marci, an ex ſolo patrimonio videndum erit? Et verius eſt vt, ex ſuo patrimonio decedant ea quæ, & ſi non heres fuiſſet, erogaſſet.

17 ¶ Item ſi rem diſtraxit bonæ fidei poſſeſſor, nec pretio factus ſit locupletior, an ſingulas res ſi nondum vſucaptæ ſint vindicare petitor ab emptore poſſit? & ſi vindicet, an exceptione non repellatur: (quod præiudicium hereditati non fiat inter actorē, & eum, qui venum dedit; quia non videtur venire in petitionem hereditatis pretium earum) quamquam victi emptores reuerti ſunt ad eum, qui diſtraxit z? Et puto, poſſe res vindicari, niſi emptores regreſſum ad bonæ fidei poſſeſſorē habent a. Quid tamen ſi is, qui vendidit, paratus ſit ita defendere hereditatem, vt perinde, atque ſi poſſideret, conueniatur? Incipit exceptio locum habere ex perſona emptorum. "Certè" ſi minori pretio res venierint, & pretium quodcunque illud actor ſit conſecutus: multo magis poterit dici exceptione eum ſummoueri. Nam ſi id quod à debitoribus exegit poſſeſſor petitori hereditatis ſoluit, liberari debitores, Iulianus libro quarto Digeſtorum ſcribit: ſiue bonæ fidei poſſeſſor, ſiue prædo ſuit, qui debitum ab his exegerat "&" ipſo iure eos liberari.

18 ¶ Petitio hereditatis, & ſi in rem actio ſit, habet tamen præſtationes quaſdam perſonales: vt puta eorum, quæ à debitoribus ſunt exacta c, item pretiorum d.

19 ¶ Hoc ſenatuſconſultum ad e petitionem hereditatis factum, etiam in familiæ herciſcundæ "iudicio" locum habere placet: ne res abſurda ſit, vt quæ peti poſſint, diuidi non poſſint f.

20 ¶ Augent g hereditatem gregum, & pecorum Partus h.

26. *Paulus lib. 20. ad Edictum.*

QVod ſi oues natæ ſunt, deinde ex his aliæ: hæ quoque, quaſi augmentum reſtitui debent.

De proſectibus ancillarum ſecutarum.

27. *Vlpianus lib. 15. ad Edictum.*

ANcillarum etiam partus i, & partuum partus, quamquam fructus eſſe non exiſtimantur k, quia non temerè ancillæ eius rei cauſa comparantur, vt pariant, augent tamen hereditatem: quippe cùm ea omnia ſint hereditaria, dubium non eſt, quin ea poſſeſſor, ſi aut poſſideat, aut poſt petitam hereditatem dolo malo fecit, quo minus poſſideret, debeat reſtituere.

1 ¶ Sed & penſiones l, quæ ex locationibus prædiorum vrbanorum m perceptæ ſunt, venient, licet n à lupanario perceptæ ſint, nam "&" in multorum honeſtorum virorum prædiis lupanaria exercentur o.

De omni lucro.

28. *Paulus lib. 20. ad Edictum.*

POſt ſenatuſconſultum enim, omne lucrum p auferendum eſſe tam bonæ fidei poſſeſſori, quàm prædoni dicendum eſt.

De mercede fundi locati. De operis ſeruorum. De vecturis.

29. *Vlpianus lib. 15. ad Edictum.*

MErcedes q planè à colonis acceptæ loco ſunt fructuum r.

¶ Operæ quoque ſeruorum in ſ eadem erunt cauſa, qua ſunt penſiones.

¶ Item vecturæ nauium, & iumentorum.

De ſorte, vſuris & periculo nominum.

30. *Paulus lib. 20. ad Edictum.*

IVlianus ſcribit, actorem t eligere debere, vtrum ſortem tantùm, an & vſuras velit cum periculo nominum agnoſcere.

¶ Atquin ſecundum hoc non obſeruabimus, quod ſenatus voluit u, bonæ fidei poſſeſſorem teneri, quatenus locupletior ſit: quid enim, ſi pecuniam eligat actor, quæ ſeruari non poteſt? Dicendum itaque eſt in bonæ fidei poſſeſſore, hæc tantummodo eum præſtare debere: id eſt, vel ſortem, & vſuras eius, ſi "&" eas percepit, vel nomina cum eorum ceſſione in id facienda, quod ex his adhuc deberetur, periculo ſcilicet petitoris.

Si poſſeſſor ſoluerit creditoribus. 1. & 2. De eo quod liberat poſſeſſori. 3. De ſumptibus. 4. Si prædo debitore non conuenerit. 5. De eo quod poſſeſſor exegit.

31. *Vlpianus lib. 15. ad Edictum.*

SI quid poſſeſſor ſoluit creditoribus, reputabit x: quamquam ipſo iure non liberauerit petitorem hereditatis, nam* quod quis ſuo nomine ſoluit, non debitoris, debitorem non liberat y. Et ideo Iulianus libro ſexto digeſtorum ſcribit, ita id imputaturum poſſeſſorem, ſi cauerit ſe petitorem z defenſurum eſſe.

¶ Sed an & bonæ fidei poſſeſſor debeat defendendum cauere, videndum erit: quia in eo, quod ſoluit non videtur locupletior factus, niſi fortè habeat condictionem: & hoc a nomine videtur locupletior quia poteſt repetere: finge enim eum dum ſe heredem putat, ſoluiſſe ſuo nomine? Et videtur mihi Iulianus de ſolo prædone, vt caueat ſenſiſſe: non enim de bonæ fidei poſſeſſore, condictionem tamen præſtare debebit.

¶ Sed & petitorē, ſi à creditoribus b conueniatur, exceptione d vti debebit.

a Ambulat poſſeſſio, vt hic, vt & emptio l. 15. §. de minoris.
b tranſlata fuerit.
c v. §. 8. ſ. eo.
d v. l. 20. §. vlt. ſ. eod.
e ſ. 15. ſ. eo. l. 20. §. 6. l. 25. §. 11. eodi. 30. ſupe. §. 1. ſ. de cont. emt.
f quod inſpicitur tempore rei iudicatæ. v. l. 36. §. 1. ſ. eo.
g Quid ſi in ſeruitutem dederunt? ſcriptſi ad l. 5. §. 1. ſ. de peti.
h Abuti re ſua licet.
i ſaltus poſſeſſor ſumptus deducit, nec tenetur de re neglecta, ſ. 31. §. 3. ſ. eo.
k Qui donat, non ſit locupletior, etiamſi donatarium ſibi naturali vinculo ad ἀντίδωρα obſtringat. Hoc ideo, quoniam naturale debitum ab inuito donatario exigi non poteſt. & vt Seneca ait 3. de beneficiis, Nemo beneficia in Kalendario ſcribit.
l v. l. 5. §. 16. ſ. de agnoſcendis liber.
m Potenti Eccleſia Romana ἀντίδωρα dare ſ. v. l. 14. C. de ſacroſanct. & Nou. 120. c. 1.
n Locupletior eatenus donator intelligitur, quatenus à donatario reipſa ἀντίδωρα accepit.
o Permutationis quoddā genus eſt, ἀντίδωρα dare.
p lautius. Donat. 3. Adelph.
q v. §. 11. ſ. eo.
r i. quæſtionibus, idem vocabulum extat §. 14. in fin. de confirmatione digeſt. l. 8. §. 2. in ſ. ſ. ad Vell. l. 29. §. 5. ſ. mandati l. 25. §. 1. de præſcr. Saepius dicuntur in Græca conſtitutione translationes Digeſtorum §. 13. alij autem legunt diſtinctionibus hæc Græcorum vocum verborum hoc ſignificat apud Tertullianum c. 3. de anima. Prout, inquit, ſcripturæ leguntur, aut Pſalmi canuntur, aut adlocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur, ita inde materiæ viſionibus ſub miniſtrantur: quem locum doctus interpres ſilentio præteriit: alius propriæ retulit ad viſiones animæ.
s quid penus ſit v. l. 3. ſ. de pen.
t v. §. 12. ſ. eo. lautius enim impendere ſolent illi quibus hereditas aliqua, maximè opulenta, obuenit.
u ſumptus ſtatutos & ordinarios, quos ex ſua conſuetudine feciſſet domi ſuæ bona fide poſſeſſor, hereditati imputare non debet: vtique enim eos vel ſine delata ſibi hereditate, domi ſuæ ſemper feciſſet, vt hic. Non idem in Epilogo teſta & ſimilibus. Non enim illis imputantur ſumptus quos domi ſuæ feciſſent. v. l. pen. de liber. 17. C. de epiſc.
x Nemo enim vento viuere præſumitur. l. vlt. C. de alimentis pupillo præſtandis.
y v. l. 54. ſ. ad Treb. † hoc eſt, qui rogatus eſt reſtituere, quidquid ex hereditate ſuperfuerit, poteſt alienare, ſi fraudem non facit, ita tamen vt quartam ſeruet ei cui reſtituere debet: & certis caſibus quartam attingere. Nou. 108. c. 1. & 2.
z Victus emptor regreſſum habet in venditorem. Ideoque pactum de non petendo etiam in perſonam conceptum venditoris ſolum emptori prodeſt, l. 7. §. 5. ſ. de pactis.

a atqui ſi eſſet penè intelligi, certè nunquam accideret poſſeſſores perpetuò ſe defenſuros emptori in venditorem regreſſum negari, tunc enim videtur petitum, reliquum emptor autem remitteret quod eſt iniquum. l. 11. §. vlt. ſ. de eo. regu.
b l. 31. eod. ſ. l. 5. adde l. 61. ſ. de ſolut.
c & ſolut. l. 31. ſ. eo.
d v. §. 1. ſ. eo.
e l. 1. ſ. eo.
f Quæ peti poſſunt, ea poſſunt diuidi, vt hic, vt natura ſunt.
g partus pecorum augent hereditatem, & partuum partus §. ſ. eo. l. 42. in. §. 1. §. 17.
h v. l. 20. §. 3. ſ. eo. l. 20. §. 3. in fin. ſ. eo. l. 12. §. 5. eod.
k eſt enim abſurdum hominem in fructu eſſe, cum homines gratia fructuum omnes ſint comparati §. 37. de rer. diuiſ. & ſignificat hominis vſuſfructum. l. 68. ſ. de vſufr.
l v. l. 29. ſ. eo.
m Urbis prædii vrbani prædii, vt rectius l. 29. ſ. eo. conſtituitur tamen in 3. de edd.
n v. quæ ſcripſi ad l. 5. §. 30. ſ. eo.
o Lupanaria etiam in multorum honeſtorum virorum prædiis exercentur.
p l. 55. ſ. mercedes fructus & extra cauſam fructuum, legatum. v. in l. 55. ſ. eo.
q mercedes à colonis acceptæ à fructibus vicem & iumentorum.
r v. poſſeſſionis l. 27. ſ. eod. §. 1. ſ. de vſufr. l. 58. ſ. de rei vend.
ſ penſionum & operarum ſimilitudo.
t qui hereditatem petit.
u v. l. 25. §. 11. ſ. eo.
† corrigenter Paulo relatae ſententia. Ideoque bonæ fidei poſſ. tenetur reſtituere ſortem & vſuras quas exegit, vel actiones cedere, vti ipſe eliget.
x l. 5. C. eo. etiam aduerſus minorem. v. quæ notaui ad l. 15. §. 1. ſ. de prædiis & aliis reb. y l. 49. §. 1. ſ. de cond. indeb. l. 38. §. mandati; l. 38. §. 2. l. 101. §. 1. ſ. de ſolutionib. z i. ſe verum heredem aduerſus creditores defenſurum & probaturum illis ſolutionem factam. a Locupletior factus intelligitur qui condictionem acquiſiuit. b ſi creditatis.
c quia, ſatisfactum fuit à poſſeſſore hereditatis.
d quod pecuniam petant quæ penes illos eſt: ideoque liberatus ſit l. 42. in fin. ſ. de negotiis.

1 ¶ Sed

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Sed ſi ipſi aliquid prædoni debebatur, hoc deducere non debebit: maximè ſi id fuit debitum quod natura debebatur.

¶ Quid tamen, ſi expediebat petitori, id debitum eſſe diſſolutum propter pœnam, vel aliam cauſam? Poteſt dici, ipſum ſibi vel ſoluiſſe, vel debuiſſe ſoluere.

2 ¶ Iuſtus autem poſſeſſor dubio procul debebit deducere, quod ſibi debetur.

3 ¶ Sicut autem ſumptum quem fecit deducit æ, ita ſi facere debuit, nec fecit, culpæ huius reddat rationem b, niſi bonæ fidei poſſeſſor eſt: tunc enim, quia quaſi ſuam rem neglexit c, nulli querelæ ſubiectus eſt ante d petitam hereditatem, poſtea verò & ipſe prædo eſt.

4 ¶ Illud planè prædoni imputari non poteſt, cur paſſus eſt debitores liberari, & pauperiores fieri, & non eos conuenit, cùm actionem non habuerit e.

5 ¶ Quod autem poſſeſſori ſolutum f eſt, an reſtituere debeat, videamus? Et ſi bonæ fidei poſſeſſor fuit, etiam non debere reſtituere placet: & quidem, ſi reſtituerit (vt Caſſius ſcribit, & Iulianus libro ſexto) liberari ipſo iure debitores g.

De acquiſitis per ſeruum.

32. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

Per ſeruum adquiſitæ h res heredi i reſtituendæ ſunt k, quod l procedit in hereditate ? liberti: ? & cùm de inofficioſo agitur, cùm interim m in bonis eſſet heredis.

1. *De ſeruo diſtracto à malæ fidei poſſeſſore.*

33. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

Niſi ex re n heredis ſeruus ſtipulatus ſit.

1 ¶ Iulianus ſcribit, ſi hominem poſſeſſor o diſtraxerit, ſi quidem non neceſſarium hereditati, petitione hereditatis pretium præſtaturum: imputaretur enim p ei q ſi non diſtraxiſſet: quod ſi neceſſarium hereditati, ſi quidem vuit, ipſum præſtandum: ſi deceſſerit, fortaſſis nec pretium: ſed non paſſurum r iudicem, qui cognoſcit, poſſeſſorem pretium lucrari ſcribit: & verius eſt.

De hereditate filiifamil. militis. 1. De patre filij nomine, & nomine ſerui nomine eorum petendis.

34. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

Filiifamilias militis q puto peti poſſe hereditatem ex teſtamento nobis obuenientem.

1 ¶ Si ſeruus r vel filiusfamilias res hereditarias teneat: à patre, dominòve peti hereditatis poteſt, ſi facultatem reſtituendarum rerum habet: Certè ſi pretium rerum hereditariarum venditarum in peculio ſerui habeat. ? & ? Iulianus exiſtimat poſſe à domino, quaſi à iuris poſſeſſore ſ, hereditatem peti.

35 *Gaius* libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

Idem Iulianus ait, etiam ſi nondum pretia rerum conſecutus ſit ſeruus, poſſe à domino, quaſi à iuris poſſeſſore t, hereditatem peti: quia habet actionem, qua eam pecuniam conſequatur, quæ quidem actio etiam ignoranti adquireretur.

1. *Si à filio, petatur. 2. Seruo occiſo à poſſeſſore. 3. Si res perierit, quam prædo deſiit poſſidere. De re à prædone pluris vendita. 4. Quo tempore ſpectetur an bonæ fidei poſſeſſor ſit locupletior. 5. De fructibus & impenſis in eos factis.*

36. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

Si à domino, vel à patre qui pretia poſſidet, hereditas petatur: an filio, vel ſeruo mortuo, vel ſeruo manumiſſo, vel emancipato filio, intra annum agi debeat? & an debitum ſibi dominus, vel pater deducere poteſt? Iulianus verius eſſe ait id, ? quod ? Proculus quoque reſpondit, perpetuo v actionem dandam: nec deduci oportere id, quod ipſi debetur: quia non de peculio agatur, ſed hereditas petatur, hæc rectè, ſi pretia x habeat ſeruus, vel filiusfamilias: quòd ſi propterea hereditas petatur à domino, quòd ſeruus debitor fuit, perinde haberi debebit, atque ſi de peculio ageretur.

¶ Idem y dicendum Mauricianus ait, etiam ſi pecuniam ex pretio perceptam ſeruus, vel filius conſumpſerit, ſed alias ex peculio eius ſolui poteſt.

1 ¶ Sed & à filiofamilias z peti hereditatem poſſe non eſt dubium: quia reſtituendi facultatem habet, ſicut a ad exhibendum.

¶ Multo magis dicimus poſſe peti hereditatem à filiofamilias, qui, cùm paterfamilias eſſet, & poſſideret hereditatem, adrogandum ſe præſtitit.

2 ¶ Si poſſeſſor hereditarium ſeruum occiderit b, id quoq; in hereditatis petitione veniet. Sed Pōponius ait, actorem debere eligere, vtrum velit, ſibi eum condemnari, vt caueat ſe non acturum lege Aquilia c: an malit integram ſibi eſſe actionem legis Aquiliæ, omiſſa eius rei æſtimatione à Iudice. Quæ electio locum habet, ſi ante aditam hereditatem occiſus ſit ſeruus: nam a ſi poſtea, ipſius actio propriè effecta eſt, nec veniet in hereditatis petitionem.

3 ¶ Si prædo dolo deſiiſſet poſſidere: res autem eo modo interierit, quo eſſet interitura e, & ſi eadem cauſa poſſeſſionis manſiſſet: quantum ad verba ſenatuſconſulti, melior eſt cauſa prædonis, quàm bonæ fidei poſſeſſoris: quia prædo ſi dolo deſierit poſſidere, ita condemnatur, atque ſi poſſideret d, nec adiectum eſſet, ſi res interierit. Sed non eſt dubium, quin non debeat melioris eſſe conditionis, quàm bonæ fidei poſſeſſor. Itaque & ſi pluris venierit res, electio e debebit eſſe actoris, vt pretium conſequatur: alioquin lucretur aliquid prædo.

4 ¶ Quo tempore locupletior eſſe debeat bonæ fidei poſſeſſor dubitatur? Sed magis eſt, rei iudicatæ tempus ſpectandum eſſe f.

5 ¶ Fructus intelliguntur deductis impenſis g, quæ quærendorum, cogendorum, conſeruandorumque eorum gratia fiunt. Quod non ſolùm in bonæ fidei poſſeſſoribus naturalis ratio expoſtulat, verùm etiam in prædonibus h ſicut Sabino quoque placuit.

37. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

Quod ſi ſumptum quidem fecit, nihil autem fructuum perceperit: æquiſſimum erit, rationem horum i quoque in bonæ fidei poſſeſſoribus haberi.

De cauſis neceſſariis & vtilibus impenſis.

38. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

Planè k in cæteris l neceſſariis, & vtilibus impenſis poſſe m ſeparari: vt bonæ fidei quidem poſſeſſores has quoque imputent: prædo autem de ſe queri debeat, qui ſciens in rem alienam impendit. Sed benignius n eſt, in huius quoque perſona haberi rationem impenſarum o: non p enim debet petitor ex aliena iactura lucrum facere, & id ipſum officio q iudicis continebitur. Nam nec r exceptio doli mali deſideratur. Planè poteſt in eo differentia ſ eſſe: vt bonæ fidei quidem poſſeſſor omnimodo t impenſas deducat, licet res non extet, in quam fecit, ſicut tutor, vel curator conſequuntur: prædo autem non aliter, quàm ſi res u melior x ſit.

Quæ ſint vtiles, neceſſariaque impenſæ. 1. De impenſis voluptuariis.

39. *Gaius* libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

Vtiles y autem, neceſſariæque ſunt: veluti quæ fiunt reficiendorum z ædificiorum gratia: aut in nouelleta a: aut cùm ſeruorum gratia litis æſtimatio ſoluitur, cùm id vtilius ſit, quàm ipſos dedi. Denique alias complures eiuſdem generis eſſe impenſas, manifeſtum eſt.

1 ¶ Videamus tamen, ne ? & ? ad picturarum quoque & marmorum, & cæterarum voluptuariarum rerum impenſas æquè proficiat nobis doli exceptio: ſi modo bonæ fidei poſſeſſores ſimus, nam prædoni probè dicetur, non debuiſſe in alienam rem ſuperuacuas impenſas facere: vt tamen poteſtas ei fieret tollendorum eorum, quæ ſine detrimento ipſius rei tolli poſſunt b.

De peculio vel pretio. 1. De ſtipulatione. 2. De actionibus à poſſeſſore reſtituendis. 3. de cautione poſſeſſori præſtanda. 4. De nouatione actionibus.

40. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

Illud quoque, quod in oratione c Diui Hadriani eſt.

a ſi, ſ. 25. ſ. 11. & ? b l. 54. in ſi. ſ. eod. c vt ſi donauit, d l. 25. ſ. 11. ſ. 25. ſ. ? d l. 65. inf. de rei vindicat. e Non aduerſus alium nemo ſine actione experiri poteſt, l. 9. ſ. 4. inf. de adminiſt. tut. l. 6. in f. ſ. de negotiis l. 20. C. de neg. f & ab eo exactus, l. 25. ſ. 22. ſ. eod. g l. 25. ſ. 17. in f. ſ. eod. l. 12. ſ. 16. in f. inf. mandati: l. 13. l. 34. ſ. 9. v. l. 61. ſ. de ſolutionib. h v. l. 24 inf. de adiliti. i id eſt, poſſeſſori. k ſcil. petitori. l Petitio hereditatis his duobus caſibus datur aduerſus verum heredem. Regulariter enim non datur aduerſus heredem iuſto teſtamento inſtitutum. m i. quia interim hereditas vacauerat, & ſeruus & res per eum acquiſitæ in bonis poſſeſſoris fuerint. Græci ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? ? vide Cuiac. 4. ad Afric. tractat. n l. 20. ſ. 21. ſ. eo. adde l. 50. inf. ſoluto ſacio. o Quiſ? an malæ fidei, vt vult Accurſius? an bonæ fidei poſt moram ei controuerſiam, vt Fulgoſius? p l. 20. inf. de rei vindic. q l. 3. ſ. 5. inf. de bon. poſſeſſ. inſ. quib. non eſt permiſſum. in pr. r Quod poſſidet ex hereditate ſeruus vel filiusfamilias, id poſſidere intelligitur pater vel dominus: & ideo petitione hereditatis conuenitur in ſolidum non de peculio. ſ hæc verba quaſi à iuris poſſeſſore irrepſiſſe ex l. ſequenti notat Cuiac. 13. obſe. 8. t nam à iuris poſſeſſoribus hereditas peti poteſt, l. 13. in ſi. ſ. eodem. u l. 38. ſ. de pecul. l. 30. circa med. inf. de in rem verſo. x l. 11. ſ. 5. ſ. de ædil. l. 22. ſ. de pecul. y Perſtringitur verſu hic Iuriſconſulto excidit, vt & aliis locis. ? l. 46. inf. de adilitio. ? non à ſeruo. arg. l. 6. C. de iudiciis. a v. l. 18. ſ. 4. inf. de caſtrenſ. peculio. b l. 13. l. 91. inf. de verb. oblig. c quæ ſibi competit. l. 23. ſ. pen. l. 14. l. 15. inf. ad legem Aquil.

a In petitionem hereditatis ea veniunt, quæ defuncti mortis tempore reliqui vel ea quæ poſt mortem, ante aditam hereditatem ex ea adquiſita ſunt. Paul. 1. ſent. 13. ſ. 7. Quæ poſt aditam hereditatem heres adquiſiit, in hereditatis petitionem non veniunt, ſed propriis actionibus petuntur. b Hereditariæ res poſt aditam hereditatem ſunt heredis, non defuncti. c remebitur, l. 40. inf. eod. l. 2. ſ. 34. inf. de vi & vi. d v. l. 25. ſ. 8. ſ. eod. e l. 20. ſ. 12. in f. ſ. eod. f l. 17. ſ. eod. vide l. 30. ſ. de pecul. g l. 46 inf. de vſufr. l. 4. in ſi. l. 9. in ſin. inf. de operis ſeru. l. 1. C. de fruct. & litium. h Sumptus & impenſas etiam deducit prædo, vide quæ notaui ad l. 38. inf. eod. Ergo omnis poſſeſſor, ſumptus deducit, fructuum cauſa factos. i Ideòque colonus eo nomine penſionis remiſſionem poteſt petere, l. 15. inf. locati. k v. ad hanc legē Antonium Fabrum, 2. coniecturarum. l quæ cogendorum, quærendorum & conſeruandorū fructuum gratia fiunt, l. 36. in ſi. ſ. eod. m ſtricto iure ſcilicet: ius enim benignum aliud admittit, verſ. ſed benignius, inf. eod. n & naturalis ratio id etiam poſtulat, l. 36. in ſi. ſ. eod. o Itaque plebiſcito conſtitutum fuiſſe tradit Dionyſius, lib. 10. ex Cuiac. 13. obſ. 26.

p malæ fidei poſſeſſor impenſas neceſſarias, l. 5. C. de rei vindic. ? quibus dominus factus eſt locupletior, non tantum retentionis iure, l. 5. C. de rei vindic. ſed & actionis, poſt reſtitutionem rei à ſe factam & poſt ædificium dirutum, recuperat: non meo iure, (quò referri poteſt l. 33. in f. de condict. indebit. l. vlt. C. de negotiis: l. 5. C. de naufrag. priuat. l. 5. ſ. 4. C. commun. de legatis: l. 44. inf. de donatio.) ſed ex ſola æquitate, vt hic l. 39. in fin. inf. eod. facit l. 9. ſ. 3. ſ. de negot. l. 2. C. de rei vindic. l. 37. inf. de rei vindic. l. 50. inf. eod. l. 14. ſ. 1. comm. diuid. ſed, iudicum aliàs, niſi animo donandi ædificauit: nec enim is animus omni modo præſumitur. d. l. 2. d. l. 14. inf. de donat. Itaque l. 7. ſ. pen. inf. de acquir. dom. & ſ. 30. Inſt. de rer. diuiſ. referri debet ad ius ſtrictum, & rigorem iuris: volunt enim ſcienter ædificantem in alieno, amittere proprietatem materiæ, & ne diruto quidem ædificio vindicationem eius materiæ competere. Ad eundem rigorem referenda eſt l. 53. de ſ. de condict. indeb. & l. 14. ſ. 1. verſ. diuerſum. ſ. comm. diuid. & l. vlt. C. de neg. quæ hoc caſu ſolum beneficium retentionis tribuit. Ea fuit Martini opinio defenſa à Molinæo aduerſus Bart. in conſuet. Pariſ. parte 1. tit. 1. ſ. 1. gl. 5. num. 30. ad fin. 10. Eandem probat Cuiac. 12. obſer. 20. & 10. obſ. 8. allato eleganti eam in rem plebiſcito Romanorum ex Dionyſio Halicarnaſſeo. His adde quæ notauit ad l. vlt. C. de negotiis.

q Cur Iudex ex officio eam ſupplere debet, l. vlt. in ſi. inf. eod. & proinde non cognoſcunt partes, ? ? ? ? ? ? ? ? de his libellis dixi in l. 4. ? ? & l. vlt. ſ. ? ? ? C. de appellat. r Officio iudicis doli exceptio, quæ inerat bonæ fidei iudiciis, in caſu in arbitrariis ſuppleri poteſt, vt hic & l. vlt. inf. eod. adde quæ ſcripſi ad l. 21. in fin. inf. de nouatio. eſt. Imò doli exceptione vti hic non poteſt, l. 9. C. eod. ſ Malæ fidei & bonæ fidei poſſeſſoris differentia in ſeruandis impenſis neceſſariis. Hic etiam ſi res non exſtet, ſeruat impenſas: ille, non aliter quam ſi res extet. t Hoc non inſpecto an ſumptus extet. u i. quàm ſi ſumptus extet. x Cur ita? v. l. 14. inf. de cond. indeb. l. 6. ſ. 5. ſ. de neg. geſt. y l. 79. inf. de verb. ſign. z l. 1. in ſi. inf. ſoluto. a vide l. 8. inf. de impenſ. b l. 5. in fin. C. de rei vind. c quam non habemus: neque enim extat hic locus in illa oratione Hadriani, quæ habetur l. 20. ſ. 6. ſ. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

vt poſt a acceptum iudicium id actori præſtetur, quod habiturus eſſet, ſi eo tempore, quo petit, reſtituta eſſet hereditas. Interdum durum eſt. Quid enim, ſi poſt litem conteſtatam mancipia, aut iumenta, aut pecora deperierint b: quia damnari debebit ſecundum verba orationis: quia potuit petitor, reſtituta hereditate, diſtraxiſſe ea. Et hoc iuſtum eſſe in ſpecialibus petitionibus Proculo placet. Caſſius contra ſenſit. In prædonis perſona Proculus rectè exiſtimat: in bonæ fidei poſſeſſoribus Caſſius c. Nec enim debet poſſeſſor aut mortalitatem præſtare d, aut propter metum huius periculi temerè indefenſum ius ſuum relinquere.

2 ¶ Prædo fructus ſuos e non facit, ſed augent hereditatem: ideóque eorum quoque fructus præſtabit f. In bonæ fidei autem poſſeſſore hi tantùm veniunt in reſtitutione, quaſi augmenta hereditatis per quos locupletior factus eſt g.

3 ¶ Actiones, ſi quas poſſeſſor nactus eſt, euicta hereditate reſtituere debet: veluti ſi h interdictum vnde vi g, aut quod precario i conceſſit.

3 ¶ Contrà quoque, ſi poſſeſſor cauerit damni infecti, cauendum eſt poſſeſſori h.

4 ¶ Ad officium iudicis pertinebunt & noxales actiones: vt, ſi paratus ſit poſſeſſor noxæ dedere ſeruum, qui damnum dederit in (re) hereditaria, vel furtum fecerit i, abſoluatur: ſicut fit in interdicto quod vi aut clam k.

Quo tempore poſſeſſio ſpectatur. 1. De fructibus rei pignoratæ.
Inſpicitur quantum poſſideatur tempore rei iudicandæ. Duar.

41. Gaius libro 6. ad Edictum Prouinciale.

SI quo tempore conueniebatur, poſſeſſor hereditatis pauciores res poſſidebat, deinde aliarum quoque rerum poſſeſſionem adſumpſit l: eas m quoque victus reſtituere debebit: ſiue ante acceptum iudicium, ſiue poſtea adquiſierit poſſeſſionem. Et, ſi fideiuſſores, quos dederat, ad litem non ſufficiant, iubere eum debebit proconſul, vt idoneè caueat n.

¶ Et diuerſo quoque ſi pauciores poſtea poſſidebit, quàm initio poſſidebat, ſi modo id ſine dolo eius acciderit, abſolui debebit quod ad eas res, quas deſiit poſſidere.

1 ¶ Fructus o computandos etiam earum rerum quas defunctus pignori accepit, Iulianus ait.

De debitore nolente ſoluere.

42. Vlpianus lib. 67. ad Edictum.

SI debitor hereditarius non ideo nolit ſoluere, quòd ſe dicat heredem: ſed ideò, quòd p neget, aut q dubitet r, an hereditas pertineat ad eum, qui petit hereditatem, non s tenetur hereditatis petitione.

Si is qui legatum accepit, hereditatem petat.

43. Paulus lib. 2. ad Plautium.

POſtquam legatum à te accepi, hereditatem peto t. Atilicinus quibuſdam placuiſſe ait, non aliter mihi aduerſus te dandam petitionem, quàm ſi legatum reddiderem. Videamus tamen, ne non aliter petitor hereditatis legatum reſtituere debeat, quàm ſi vt ei ſi caueatur, *ſi contra eum de hereditate iudicatum ſuerit reddi ei legatum*: cùm ſi iniquum, eo caſu poſſeſſorem hereditatis legatum, quod ſoluerit, retinere: & maximè ſi non per calumniam u, ſed per errorem hereditatem petierit aduerſarius: idque & Lælius probat. Imperator autem Antoninus reſcripſit, ei, qui legatum ex teſtamento abſtuliſſet, cauſa cognita hereditatis petitionem negandam eſſe: ſcilicet ſi manifeſta x calumnia y ſit.

44. Iauolenus lib. 1. ex Plautio.

CVm is, qui legatum ex teſtamento percepit, hereditatem z petit, ſi legatum quocunque a modo redditum non ſit, iudicis officio continetur, vt victori, deducto b eo, quod accepit, reſtituatur hereditas.

De eo qui ſe liti obtulit.

45. Celſus lib. 4. Digeſtorum.

QVi ſe liti obtulit, cùm rem non poſſideret, condemnatur c: niſi ſi ſi euidentiſſimis probationibus poſſit oſtendere, actorem ab initio litis ſcire eum non poſſidere quippe f iſto modo non eſt deceptus, & qui ſe hereditatis petitioni obtulit, ex doli e clauſula tenetur: æſtimari ſcilicet oportebit, quanti eius intereſſet non decipi.

Qui prædonis loco intelligantur.

46. Modeſtinus lib. 6. Differentiarum.

PRædonis loco a intelligendus eſt is, qui tacitam b fidem interpoſuerit, vt non c capienti reſtitueret hereditatem.

Si is qui in actione falſi non obtinuit, nullum dicat.

47. Idem lib. 8. Reſponſorum.

LVcius Titius cùm in falſi teſtamenti propinqui accuſatione non obtinuerit: quæro, an de non iure facto nec ſignato teſtamento querela illi competere poſſit? Reſpondit, Non ideo repelli ab intentione non iure facti teſtamenti, quòd in falſi accuſatione non obtinuerit d.

De hereditate vendita.

48. Iauolenus lib. 3 ex Caſſio.

IN æſtimationibus hereditatis e ita venit pretium venditæ hereditatis, vt id quoque accedat, quod pius fuit in hereditate f, ſi ea negociationis cauſa g venit: ſin autem ex fideicommiſſi cauſa h, nihil ampliùs, quàm quod bona fide accepit.

De actionibus hereditariis.

49. Papinianus lib. 3. Quæſtionum.

SI bonæ fidei poſſeſſor i hereditatis i velit cum debitoribus hereditariis, aut qui res hereditarias occupauerint, conſiſtere, audietur vtique, ſi periculum erit, ne i inter moras actiones intercidant.

¶ Petitor autem hereditatis, citra metum exceptionis k in rem agere poterit, quid enim, ſi poſſeſſor hereditatis negligat? quid, ſi nihil iuris habere ſe ſciat?

Si nullum ſit corpus in hereditate. 1. De ſumptibus in monumentum factis.

50. Idem lib. 6. Quæſtionum.

HEreditas, etiam ſine vllo corpore l iuris m intellectum habet n.

1 ¶ Si defuncto monumentum conditionis implendæ gratia, bonæ fidei poſſeſſor fecerit: poteſt dici, quia voluntas defuncti vel in hoc ſeruanda eſt, vtique ſi probabilem modum o faciendi monumenti ſumptus, vel quantum teſtator iuſſerit, non excedat: eum cui aufertur hereditas, impenſas ſi ratione doli exceptione p aut retenturum, aut actione q negotiorum geſtorum repetiturum, veluti r hereditario negotio geſto s: quamuis enim ſtricto t iure nulla tenentur actione, heredes ad monumentum faciendum: tamen principali, vel pontificali u auctoritate compelluntur ad obſequium ſupremæ voluntatis.

De fructibus & impenſis. 1. de fructuum vſuris.

51. Idem libro 2. Reſponſorum.

HÆres furioſi ſubſtituto x, vel ſequentis gradus cognato fructus medij temporis, quibus per curatorem y furioſus locupletior factus videtur, præſtabit: exceptis videlicet impenſis, quæ circa eandem ſubſtantiam tam neceſſariè quàm vtiliter factæ ſunt. Sed & ſi quid circa furioſum neceſſariè fuerit expenſum, & hoc excipiatur, niſi alia ſufficiens x ſubſtantia eſt furioſo, ex qua ſuſtentari poteſt a.

1 ¶ Fructuum poſt hereditatem petitam perceptorum vſuræ non b præſtantur c.

¶ Diuerſa ratio eſt eorum, qui ante actionem hereditatis illatam percepti hereditatem auxerunt.

De quæſtu inhoneſto.

52. Hermogenianus lib. 2. Iuris epitomarum.

SI poſſeſſor ex hereditate inhoneſtus d habuerit quæſtus, eos etiam e reſtituere cogetur f: ne g honeſta interpretatio h non honeſto quæſtui lucrum poſſeſſori faciat.

De rerum hereditariarum alienatione.

53. Paulus lib. 28. ad Sabinum

NOn ſolùm ad æs alienum hereditarium exſoluendum neceſſaria alienatio poſſeſſori eſt, ſed & ſi impenſæ neceſſariæ in rem hereditariam factæ

a vide l. 2. ff. de vſuris.
b natura ſua ſeu caſu: Rem bonæ fidei poſſeſſor non præſtabit: prædo præſtabit æſtimationem.
c Mala fides quæ per litis conteſtationem inducitur, bonæ fidei poſſeſſori, e naturaliter peremta non noceat, v. l. 36. ff. 25. e.
d Cur? quia damna cuiuis patrifamil. etiam diligentiſſimo poſſunt contingere, l. 11. §. 5. ff. de minorib.
e id eſt, ſuos: hos enim etiam reddere cogitur quibus non eſt factus locupletior.
f Prædo fructuum fructus præſtat, l. 26. l. 27. ff. eod.
g l. 16. §. 4. ff. eod.
h l. 10. §. 20. ff. et l. 29. ff. de rei vindicat.
i Et enim interdum rei hereditariæ furtum, l. 68. ff. de furtis.
k l. 7. §. 1. ff. quod vi aut clam.
l al. adſumpſit.
m v. l. 4. ff. eod.
n ſed ſemel ſatiſdatum ex cauſa tamen iterum ſatisdari poteſt l. 10. ff. vt in poſſeſſ. legat.
o l. 72. ff. de reg. iur. Fructus eſt rei pignori datæ licere.
p litis conteſtatio fieri poteſt per negationem, dubitationem, & confeſſionem, vt hic, quod tamen cōtra communem doctorum ſententiam eſſe dicitur, c. 2. de litis conteſtatione.
q Cur? quia qui negat aduerſarium heredem eſſe, non contendit ſe heredem eſſe: proinde nec hereditatis petitione tenetur, qui hereditatis controuerſiam nō facit, l. 6. ff. eod.
r hinc colligitur, litis conteſtationem non ſolùm per confeſſionem aut negationem poſſe fieri, ſed per dubitationē. Bar.
s Dominij non eſt lis, niſi vterque litigator ſe dominum aſſeruerit, vt hic. Forma huius iudicij hæc eſt, vt actor vindicet: reus contra, tam etiam vindicet, §. 1. Inſt. de action. c. 5. de fur. compet.
t id enim permittitur, ſi teſtamentum non iure factum vel falſum eſſe propono. l. 5. ff. de his quæ vt indignis.

u Secus ſi inofficioſum dicerem l. 10. ff. de inoff. x Calumnia alia manifeſta, alia occulta. y vide l. 1. §. 1. ff. vt in poſſ. leg. z ab inteſtato.
a quoquo modo reddit legatum præſtita cautione. b id eſtim deduci oportet, l. 20. ff. de cautio. c l. 25. ff. de rei vind.
f ſidem decepi non videtur. d l. ſi quis ff. de dolo.

reditario, non ſtricto iure, ſed actione in factum, et agende tur, l. 14. §. 1 l. 32. l. de religioſ. [illegible]
c ex æquitate igitur tenentur heredes ad has impenſas ſoluendas.
u vide l. 1. ff. de mort. infer. adde l. 28. C. de epiſcop. [illegible] de religioſ.
x poteſt enim furioſo ſubſtitui ſi in furore decedat, l. 9. C. de impuber. & aliis ſubſt.
y id eſt, dum res furioſi à curatore fuerunt adminiſtratæ [illegible] cur. furioſ. z ſufficiens ſubſtantia eſt, qua quis ſe exhibere, id eſt, alere & ſuſtinere poteſt, vt aliunde non egeat. vide [illegible] ſufficiens.
a vide l. 9. ff. de iur. dotium. b l. 15. ff. de vſur. c Imo præſtari videntur, l. 1. in fin. C. eod. d puta ex lupanari, l. 27. in fi. ff. eod. vel iniuria iudicum, l. 40. ff. [illegible] de procurat. an quos facit ſtultitia emptoris vide l. 3. ff. ad leg. Falcid.
e vide quæ ſcripſi ad l. 56. ff. eod. f atqui bonæ fidei iudicium (qualis eſt petitio hereditatis, l. vlt. in fin. C. eod.) non recipit præſtationes quæ contra bonos mores ſiunt, l. 5. ff. de vſur. præterea ex furto vel alio maleficio quod quæritur, in ſocietatem non confertur: quia delictorum turpis atque fœda communio eſt, l. 53. ff. pro ſocio. g id eſt, honeſtius eſt inhoneſtos quæſtus [illegible] cedere lucro petitoris hereditatis, quam eius poſſeſſoris. Nam vel vtrique auferendus eſt quæſtus vel ſi alterutri dandus eſt, innocenti potiùs quàm nocenti concedendus eſt. Innocens autem eſt petitor.
h quæ hic facienda eſt.
i ſupple ſi ſit, id eſt, per inhoneſtum quæſtum.

a differt fruct. à prædone, [illegible] viſitas [illegible] tempore [illegible] petitione: [illegible] tempore mora [illegible] [illegible] de iure [illegible].
b de tacito fideicommiſſo, adde l. 17 §. 2. ff. ad Trebell. vide l. 103. ff. de legat. 1.
c l. incapaci.
d Qui falſum teſtamentum accuſauit, nec obtinuit, poteſt idem teſtamentum, vt inofficioſum accuſare, vide l. 14. C. de inoffic. teſt.
e id eſt, quæſitio non ex hereditate ſed circa eam petiſſet.
f id eſt, rerum pretium accepit.
g l. vendendi.
h id eſt, ex cauſa neceſſaria.
i vide in hac l. Cuiac.
k id eſt, metu ne petitor [illegible] ſpecialiter agit, non ſiat: præiudicium petitioni hereditatis, [illegible] particularis non differatur propter vniuerſalē. Bar.
l l. etiam ſi nullum ius ei ſit corporale, nulla æris, aut fundi. Cui [illegible] [illegible] ſingulares, partis [illegible] ſecundum ius [illegible], id eſt, hereditatis. Patet primaria, ac neceſſaria, neceſſitatem quæque, [illegible] vniuerſalis [illegible] [illegible] cætera [illegible].
m id eſt, [illegible] vide l. 7. ff. de [illegible] [illegible].
n l. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
o l. 15. [illegible] ſed [illegible] [illegible] [illegible].
p al. exceptione [illegible] hinc enim [illegible] loquitur [illegible] hæres [illegible] l. 97. ff. [illegible] 6. [illegible].
q vid. l. 3. [illegible] eod. r id eſt, per actionem in factum.
ſ id eſt, quaſi [illegible] qua actione agetur [illegible] [illegible].

ſunt

ſint à poſſeſſore, vel ſi mora perituræ a deterioréſve futuræ erant.

An tempori hereditatis detur hæc actio. 1. De herede debitoris. 2. De rebus à poſſeſſore deterioratis.

54. *Iulianus* lib. 6. Digeſtorum.

EI, qui partes hereditarias, vel totam c à fiſco mercatus fuerit, non eſt iniquum dari actionem d, per quam vniuerſa bona perſequatur: quemadmodum ei cui ex Trebelliano ſenatuſconſulto hereditas reſtituta eſt, petitio hereditatis datur e.

1 ¶ Heres debitoris, id, quod defunctus pignori dederat, quin hereditatem petendo conſequi poſſit, dubium non eſt f.

2 ¶ Cùm prædia vrbana & ruſtica, negligentia poſſeſſorum peiora ſint facta: veluti, quia vineæ, pomaria, horti extra g conſuetudinem h patrisfamilias defuncti culti ſunt: litis æſtimationem earum rerum, quanto peiores ſint factæ, poſſeſſores pati debent.

De exceſſu ex lege Aquilia.

55. *Idem* lib. 60. Digeſtorum.

EVicta i hereditate k, bonæ fidei poſſeſſor, quod lege Aquiliæ exegiſſet, non ſimplum, ſed duplum reſtituet: lucrum enim ex eo, quod propter l hereditatem acceperit, facere non debet m.

De fructibus.

56. *Africanus* lib. 4. Quæſtionum.

CVm hereditas petita ſit, eos fructus, quos poſſeſſor percepit o, omnimodo reſtituendos p, & ſi petitor eos q percepturus non fuerat.

Si duo petant hereditatem.

57. *Neratius* lib. 7. Membranarum.

CVm idem r eandem hereditatem aduerſus duos defendit, & ſecundum alterum ex his iudicatum eſt; quæri ſolet, verum perinde ei hereditatem reſtitui oporteat, atque oporteret, ſi aduerſus alium defenſa non eſſet: vt ſcilicet, ſi mox & ſecundum alium fuerit iudicatum abſoluatur s, cum quo actum eſt: quia neque poſſidet, neque dolo malo fecerit, quominus poſſideret, quod iudicio victus reſtituerit: an, quia poſſit & ſecundum alium iudicari, non aliter reſtituere debeat, quàm ſi cautum ei fuerit, quòd aduerſus alium eandem hereditatem defendit? Sed melius eſt officio iudicis, cautione, vel ſatiſdatione t victo mederi: cùm & res ſalua ſit ei, qui in executione tardior venit aduerſus priorem victorem.

De impenſis imputandis.

58. *Scæuola* lib. 3. Digeſtorum.

FIlius à patre emancipatus s ſecundum conditionem teſtamenti matris adiit hereditatem, quam pater, antequam filium emanciparet, poſſedit, fructúſque ex ea poſſedit: ſed erogationem in honorem u filij x, cum eſſet ſenator fecit y ex ea. Quæſitum eſt, cùm paratus ſit pater reſtituere hereditatem habita y ratione eorum, quæ in eum erogauit, an filius nihilominus, perſeuerans petere hereditatem, doli mali exceptione ſummoueri poſſit? Reſpondi, & ſi non exciperetur, ſatis per officium z iudicis conſuli a.

SI PARS b HEREDITATIS petatur c.

TIT. IV.

Conſtitutio. 1. quid petitur hac actione. 2. Si duo à duobus petant. Si & poſſeſſor & petitor poſſideant. Si coheres poſſideat cum extraneo. 4. Si heres ex ſemiſſe trientem poſſideat. 5. De petitione partis incertæ.

Vlpianus lib. 5. ad Edictum.

POſt actionem, quam d propoſuit prætor ei qui ad ſe ſolam hereditatem pertinere contendit, conſequens fuit & ei proponere, qui partem hereditatis petit e.

1 ¶ Qui hereditatem vel partem hereditatis petit, is non ex eo metitur, quod poſſeſſor occupauit, ſed ex ſuo f iure g: & ideo, ſiue ex aſſe heres ſit, totam hereditatem vindicabit, licet tu vnam rem poſſideas, ſiue ex parte, partem, licet tu totam hereditatem poſſideas.

2 ¶ Quinimo, ſi h duo c poſſideant hereditatem, & duo ſint, qui ad ſe partes pertinere dicant, non ſinguli à ſingulis petere contenti eſſe debent: putà primus à primo: i vel ii ſecundus à ſecundo: ſed d ambo à primo, & ambo à ſecundo: neque enim alter primi, alter ſecundi partem poſſidet, ſed ambo vtriuſque pro herede. Et ſi poſſeſſor, & petitor poſſideant hereditatem, cùm vnuſquiſque eorum partem dimidiam hæreditatis ſibi adſerat: inuicem e petere debebunt, vt partes rerum conſequantur: aut ſi controuerſiam ſibi non faciunt hereditatis, familiæ herciſcundæ experiri eos oportebit.

3 ¶ Si ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus poſſideat hereditatem cum extraneo, cum non plus coheres haberet ſua parte: verum à ſolo extraneo, an verò & à coherede deberem petere hereditatem, quæritur? Et Pegaſus fertur exiſtimaſſe, à ſolo extraneo me petere debere f: eumque reſtituturum, quidquid poſſidet: & fortaſſis hoc officio iudicis debeat fieri; cæterum ratio facit, vt à duobus petam hereditatem g, hoc eſt à & coherede meo: & ille quoque dirigat actionem aduerſus exterum poſſeſſorem: ſed † Pegaſi ſententia verior h eſt.

4 ¶ Item ſi, cùm me ex parte dimidia heredem dicerem, trientem hæreditatis poſſiderem, de reſiduum ſextantem velim peti qui i qualiter agam, videamus. Et Labeo ſcribit, vtique partem dimidiam me petere debere à ſingulis: ſic fieri, vt à ſingulis ſextantem conſequar: & habeo beſſem, quod verum puto: ſed ipſe teneor ad reſtitutionem ſextantis ex triente, quem poſſidebam, & ideo officio iudicis inuicem compenſatio erit admittenda eius, quod poſſideo, ſi fortè coheredes ſint à quibus hereditatem peto.

5 ¶ Interdum prætor incertæ i partis k hereditatis petitionem indulget, idoneis cauſis interuenientibus: vt puta ſi defuncti fratris filius, ſint & vxores defunctorum fratrum prægnantes l: quam partem fratris filius hereditatis vindicet, incertum eſt: quia *, quot edantur fratrum defuncti filij incertum eſt m. Æquiſſimum igitur eſt, incertæ partis vindicationem ei concedi. Non n audenter itaque dicitur, vbicunque meritò quis incertus eſt, quam partem vindicet, debere o ſei l incertæ p partis vindicationem concedi.

De eo cuius coheredes deliberent.

2. *Gaius* libro 6. ad Edictum Prouinciale.

SI ex pluribus, ad quos eadem hereditas pertinet, quidam adierint, quidam adhuc deliberent: eos, qui adierint, ſi petant hereditatem, non maiorem partem petere debere quàm habituri eſſent ceteris adeuntibus, nec eis prodeſſe ſi ceteri non adierint. Non q adeuntibus autem ceteris, poterunt tunc partes eorum petere, ſi modò ad eos pertineant.

Si quis filium & uxorem prægnantem, vel quæ exiſtimetur prægnans reliquerit.

3. *Paulus* lib. 16. ad Plautium.

ANtiqui libero ventri r ita proſpexerunt, vt in tempus naſcendi omnia ei iura integra ſeruarent: ſicut apparet in iure hereditatum: in quibus qui poſt eum gradum ſunt agnationis, quo eſt id, quod in vtero eſt, non admittuntur s, dum incertum t eſt, an naſci poſſit. Vbi autem eodem x gradu ſunt ceteri, quo & venter, tunc quæ portio in ſuſpenſo eſſe debeat, quæſierunt ideo quia non poterant ſcire, quot naſci poſſunt: ideo, ſinam l multa de huiuſmodi et tam varia, & incredibilia creduntur, vt fabulis y adnumerentur. nam traditum eſt, ſi & quatuor pariter puellas à matrefamilias natas eſſe: alioquin tradidere non leues auctores, quinques quaternos enixam Peloponnesi z: multas Ægypti a vno vtero ſeptenos. Sed & tergeminos ſenatores Cinctios b vidimus c Horatios. Sed &

Marginal notes:

a poſſeſſor iuſta ex cauſa (qualis eſt æris alieni ſoluti hereditaria) rei hereditariæ diminuere potest, l. 5. l. 31. §. 1. ſ. eod. l. 7. in fin. ſ. de iur. delib. l. 22. in fi. C. de adminiſtr. tut.
b At in eum dixit l. 13. §. 9. ſ. eod.
c hereditatem.
d v. l. 13. §. 9. ſ. eo.
e vide l. 1. ſ. ad ſ. c. Trebell.
f ſi debitum ſolutum ſit: nec enim aliàs pigneratitia naſcitur. l. 9. §. 3. inf. de pigneratit.
g id eſt, non ex conſuetudine.
h adde l. 10. in fi. l. 18. in pr. ſ. de neg. gest. qui inſolitos defuncto vel abſenti ſumptus facit, eos non deducit. V. quæ notaui ad Nou. 8. c. vlt.
i id eſt, petita hereditate: ſeu poſt litem hereditatis conteſtatam.
k idem in rei vindicatione. l. 17. §. 1. verſ. ſed & fructus. inf. de rei vindicat.
l An aliud eſt aliquid propter hereditatem accipere, aliud vt heredem. m l. 25. in fi. l. 22. ſ. eod.
n vide in hanc leg. Cuiac. 4. ad Africanum.
o alia ratio eſt fructuum percipiendorum. Hereditatis enim petitione & rei vindicatione, eos tantum fructus reſtituit poſſeſſor petitori, quos ipſe petitor honeſtè percipere potuit. l. 62. in fin. ſ. de rei vindicat.
p Cur ita? ne lucrum faciat poſſeſſor ex re quæ in lite eſſe cœperit. l. 57. §. 1. verſ. ſed & fructus. inf. de rei vindic.
q puta inhoneſtos. l. 27. l. 28. l. 52. ſ. eod.
r vide l. 57. ſ. de rei vindicat.
ſ vt l. 57. in fin. l. 5. in fin. l. de tribunaria: vide l. 7. §. vlt. inf. de periculo.
t vt l. 25. C. de inofficioſo.
u in honorem alicuius ſumptus facti, tanquam ex ciuili negotio repeti poſſunt.
Competit & eo nomine condictio, l. qui vilitatem 45. ſ. de negotiis.
x vt l. 45. ſ. de negotiis.
y leg. 7. infra de compenſ.
z l. 58. ſ. eod. Cur? vide l. 5. C. eod. vbi dixi.
a Idéoque quæ pater expendit nomine filij, ea expendere in dubio videtur ex bonis, quæ à filio habet: & ita reſtringenda eſt lex 1. 9. aut capit. ſ. de collatione bonorum.
b Differt in eo hic titulus à ſuperiore. Superior eſt de aſſe; hic de parte.
c quatenus actio competat ſcilicet.
d Prætoria igitur eſt hæc actio. Alij tamen ex ſenatuſconſulto eſſe exiſtimant: argumento l. 20. §. 19. ſ. de hered. pet. alij ex legibus XII. Tabularum.
e hæc actio à ſuperiore differt, non ſpecie, ſed numero. Bart.
f vt ſi ex aſſe ſit hæres, in ſolidum: ſi ex parte, ex ea ex qua hæres eſt agat, l. 10. §. 1. ſ. de petit. hered.

a puta, quia ex teſtamento inſtitutus: l. vel inteſtato ſuccedit. l. 3. ſ. tit. prox.
b ſi duo ſint heredes & duo hereditatis poſſeſſores, non ſinguli à ſingulis debent petere, ſed vterque ab vtroque partem petere debet.
c quorum neuter eſt heres.
d vide l. 49. ſ. de vſufructu.
e l. 15. de except. rei iudic.
f ſi cohæres & extranei hereditatem poſſident pro indiuiſo, extraneum tantùm conuenire poſſum, Bart.
g id eſt, partem hereditatis, puta theſaurum à coherede inuentum, quem cum extraneo partitus eſt, l. 22. ſ. familiæ.
† Proinde ſuperior ratio quæ ſtrictè iuris eſt, emendatur, vide l. vlt. C. depoſiti.
h argum. l. 53. inſ. de excuſat. tutor.
i Incertæ partis hereditatis petitio idonea ex cauſa indulgetur.
k vt l. 5. ſ. eod.
l & ita hic agitur de duorum fratrum filijs patruo ſuo concurrentibus.
m ſed ſed tamen quarta pars ſuperſtitis & iam nato ſeruatur, l. 3. in fi. ſ. eod.
n quid ſi legerunt, Nos audenter itaque dicimus, vbicunque, &c. vel, Nunc audenter.
o A qui quarta pars ei datur, l. 5. in fin. ſ. eod. & ſic certa non incerta.
p l. 76. §. 1. ſ. de rei vindicat.
q l. 23. in fin. ſ. de inoff.
r Quamdiu ſuus heres ſperatur heres fieri poſſe, tamdiu locus agnatis non eſt: tollit ſi vxor defuncti prægnans ſit, aut filius apud hoſtes ſit. Vlpian. in fragmentis 26. §. 3.
ſ l. 7. §. 16. ſ. de ſuis

l. 1. §. 8. ſ. vnde cognati.
t obſtat enim ſequentibus, vide l. 1. §. 7. ſ. vnde cognati.
u l. 1. §. vlt. ſ. eod. l. 23. in fin. ſ. de inoffic.
x Eodem gradu eſſe intelliguntur qui pari gradu ſunt: imò & diſpari, ſi tamen lex eos pari gradu cenſeat, repræſentationis verbi gratia iure.
x De numeroſo partu vide 7. Plin. 11. 10. Gell. 2. & quæ ſcripſi ad l. 36. in fin. ſ. de ſtatuliberis.
y in Peloponneſo v. 7. Plin. 3.
z ac proinde talis partus in Ægypto inter oſtenta non ducitur fœtifer enim potu Nilus, vt ait Plin. 7. c. 3.
b Cincios Senatores (ſic enim emendauit Cuiac. in quadam prælectione ad me tranſmiſſa) à quibus Cincia locus Romæ dicitur, vbi Cinciorum monumentum fuit teſte Feſto in Romanam portam. Et ciniti Epitheton malè Horatio ſenatori conuenit, quia milites, non ſenatores, cincti dicuntur, vt dixi l. 43. ſ. de militari teſtamento. (vbi tamen legit Cuiacius Suſios, & Suſiorum familiam Romæ fuiſſe docet.) Idem Cuiacius docet hic tollendum eſſe hoc emblema Horatios, quia vidimus, inquit Paulus, quos certè videre non potuit. Ita ex Cuiac. ſed Tergeminos Cincios.
c Tot enim naſci poſſunt l. 7. ſ. de reb. dub.

G

Universidad Rey Juan Carlos

& Lælius a ſcribit, ſe vidiſſe in palatio mulierem liberam b, quæ ab Alexandria perducta eſt, vt Hadriano oſtenderetur, cum quinque c liberis ex quibus quatuor eodem tempore enixa (inquit) dicebatur, quintum poſt diem quadrageſimum. Quid ſi ſit ergo? prudentiſſime d iuris auctores medietatem e quandam ſecuti ſunt, vt quod fieri non tantum f admodum poteſt, intueretur: id eſt, quia fieri poterat, vt tergemini naſcerentur, quartam partem ſuperſtiti filio aſſignauerunt: γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς id eſt, *quod enim ſemel, aut bis exceſſit*, (vt ait Theophraſtus) παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται, id eſt, *prætereunt Legiſlatores*.) Ideóque & ſi vnum paritura ſit, non ex parte dimidia, ſed ex quarta, interim heres erit.

4. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

ET, ſi pauciores fuerint nati, reſiduum ei h pro rata accreſcere, ſi plures quàm tres i decreſcere ei ex ea parte, ex qua heres factus eſt.

De inſtitutione poſthumorum & extranei.

5. *Paulus* lib. 17. ad Plantium.

ILlud ſciendum eſt, ſi mulier prægnans non ſit, exiſtimetur autem prægnans eſſe, interim filium heredem eſſe ex aſſe, quamquam ignoret k ſe ex aſſe heredem eſſe.

1 ¶ Idem eſt in extraneo, ſi ex certa portione heres inſtitutus ſit, ex reliqua poſthumus.

¶ Quod ſi forte ita inſtitutio facta eſt, *quantamque mihi nati erunt, & Lucius Titius pro virilibus portionibus heredes mihi ſunto*, habebit inſtitutionem nunquid adire non poſſit, atque qui in teſtamento portionem ſuam neſcit? Sed * verius eſt, poſſe eum adire, qui l neſcit portionem, ſi cætera, quæ oportet eum ſcire, non ignoret.

De portione poſthumi conferenda, 1. De ſumptibus.

6. *Vlpianus* libro 6. Opinionum.

SOrori m, quam coheredem fratribus quatuor in bonis matris eſſe placuit: quinta portio pro portionibus quæ ad eos pertinent, cedet n: ita vt ſinguli in quarta, quam antehac habere credebantur, non amplius ei quintam conferant.

1 ¶ Sumptus, qui propter onera totius hereditatis facti ſunt, ei, qui patroni o iure portionem p euicerit, pro rata computentur.

Quid conſequamur hoc iudicio.

7. *Iulianus* lib. 8. Digeſtorum.

NOn q poſſumus conſequi per hereditatis petitionem id, quod familiæ erciſcundæ iudicio conſequimur, vt à communione diſcedamus r: cùm ad officium iudicis ſ, nihil amplius pertineat quàm vt partem t hereditatis pro indiuiſo reſtitui mihi iubeat.

Si poſſeſſor partem defendat, pro parte cedat.

8. *Idem* lib. 48. Digeſtorum.

PErmittendum erit poſſeſſori hereditatis, partem u quidem hereditatis defendere x, parte verò cedere: Nec enim prohibet, aliquem totam hereditatem poſſidere, & partem ſcire dimidiam ad ſe pertinere, de altera parte controuerſiam non facere.

De Procuratore, & herede herede eius teſtamento defuncti.

9. *Paulus* lib. 3. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

CVm multi heredes inſtituti eſſent, ex his vnus in Aſia erat, eius procurator venditionem fecit, & pecuniam pro parte eius abſtulerat, poſtea apparuerat, eum, qui in Aſia erat, antea deceſſiſſe, inſtituto ex parte dimidia herede procuratore ſuo, & ex parte alio. Quæſitum eſt, quemadmodum pecunia ex hereditate petenda eſſet? Reſponſum eſt, * ab eo, qui procurator y eius fuiſſet, totam hereditatem, (quia ex hereditate ea pecunia fuiſſet, quæ ad procuratorem ex venditione perueniſſet.) petere eos oportere: & nihilominus partem dimidiam hereditatis à coheredibus eius ita fore, ſiue tamdiu ea pecunia penes eum qui procurator fuiſſet, reſideret, vt omnem per iudicem ab eodem recuperarent: ſiue is partem dimidiam coheredi ſuo reddidiſſet, ipſum ex dimidia parte & ex dimidia coheredes eius condemnarent.

De eo qui negotia hereditaria nomine abſentis geſſit.

10. *Papinianus* lib. 6. Quæſtionum.

CVm heredis ex parte inſtituti filius, qui patrem ſuum ignorabat viuo teſtatore deceſſiſſe, partem hereditatis nomine patris, ſed vt abſentis adminiſtrauerit z, & pecunias, diſtractis rebus acceperit: hereditas ab eo peti non poteſt a: quia neque b pro herede, neque pro poſſeſſore pretia poſſidet, ſed, vt filius patris negotium curauit. Negotiorum autem geſtorum actio cæteris coheredibus ad quos portio defuncti pertinet, dabitur.

¶ Illud enim vtique non eſt metuendum, ne etiam patris, à quo forte exheredatus eſt, teneatur heredibus, quaſi negotia hereditaria geſſerit, cum id, quod adminiſtrauit, non fuerit paternæ hereditatis. Nam & ſi negotiorum geſtorum actio ſit ei, cuius nomine perceptum eſt: ei cuius nomine, reſtitui æquum eſt. Sed in propoſito neque patris negotia fuerunt, qui eſſe deſierat, neque paternæ ſucceſſionis, quæ fuerunt alterius hereditatis. Quod ſi filius iſte patri ſuo heres extitit, & moueat controuerſiam, quod pater eius, poſtquam heres extitit, mortem obierit: ille tractatus incurrit, an ipſe ſibi cauſam c poſſeſſionis mutare videatur: quoniam tamen qui negotia hereditaria geſſit, & debitor eſſe cœpit, poſtea faciens controuerſiam hereditatis, vt iuris poſſeſſor, conuenitur, idem etiam in hoc filio reſpondendum erit.

DE † POSSESSORIA *a* Hereditatis petitione.

TIT. V.

Continuatio, Cui detur hæc actio.

Vlpianus lib. 15. ad Edictum.

ORdinarium fuit, poſt ciuiles actiones heredibus propoſitas, rationem habere prætorem etiam eorum, quos ipſe velut a heredes facit, hoc eſt eorum, quibus bonorum * poſſeſſio data eſt.

Effectus huius actionis.

2. *Gaius* lib. 6. ad Edictum prouinciale.

PEr quam hereditatis petitionem tantundem conſequitur bonorum poſſeſſor, quantum ſ ſuperioribus ciuilibus actionibus heres conſequi poteſt.

DE FIDEICOMMISSARIA *z* Hereditatis petitione.

TIT. VI.

Continuatio. Cui detur hæc actio.

Vlpianus lib. 16. ad Edictum.

EX ordine occurrit actio, quæ proponitur his quibus reſtituta eſt hereditas. * Nam quiſquis ſuſcepit reſtitutam h hereditatem ex Senatuſconſulto i, ex quo actiones tranſeunt, fideicommiſſaria k hereditatis petitione vti poterit.

Quid veniat in hanc actionem.

2. *Paulus* lib. 28. ad Edictum.

QVæ actio eadem l recipit m, quæ hereditatis petitio ciuilis n.

Quibus detur hæc actio. 1. & aduerſus quos. 2. quæ actiones fideicommiſſariis competant.

3. *Vlpianus* libro 16. ad Edictum.

NEc intereſt mihi quis rogatus fuerit reſtituere, an cui heres extitiſſet o, & ſi ſi bonorum poſſeſſor ſim eius, cui fideicommiſſaria hereditas relicta eſt, vel alius p ſucceſſor: per hanc actionem experiri potero.

1 Hanc actionem ſciendum eſt aduerſus eum, qui reſtituit hereditatem, non competere q.

2 Hæ r autem actiones mihi dantur, quæ heredi, & in heredem ſ, competunt.

a Ariſtoteles quoque ſcribit quinque naſci poſſe, quia vna ex mulieribus tot receptacula habere poſſunt. vide quæ notaui ad l. 36. ſ. de ſtatu.
b Serapionem dicit.
c Tres igitur partes ventri aſſignantur, quoties incertum eſt quot naſcituri ſint. l. 28. ſ. fam. erciſc. l. 36. l. ſi ſolus venter in locum emiſſo vicilis. l. 50. ſ. [illegible] ſ. de acq. her.
d Medium tenere prudentis eſt, vt ait.
e Tres enim media inter tantùm inter quinque & vnum.
f al. non raro.
g l. 3. 4. 5. 6. ſ. de legib. l. 64. l. ſi eg. ſit.
h ſuperſtiti.
i ſi vnicus ſit.
k & ſi incertum quota portio debeatur, l. 3. ſ. ad. adcet. 30 ſ. pen. l. de acq. hered. 3. ſ. pro l. de ſtat.
l vide l. 21. ſ. vlt. ſ. de acq. her.
m poſthumæ.
n ſuccedit enim in virilem, l. 3. in ſ. C. de inoffic. teſt.
o adde l. 15. ſ. de religioſis.
p Partem hereditatis euincens, partem ſuam probabilium expenſarum agnoſcere cogitur.
q Cum petitio hereditatis communicatoria eſt: familiæ erciſcundæ, diuiſoria.
r l. 1. ſ. familiæ erciſcundæ.
ſ ex arbitri. Nam idem in arbitratore? Putat Bald. arbitratorem poſſe inter partes tranſigere. l. 13. ſ. 2. 3. de arbitris.
t Incerta ſententia in petitione hereditatis valet, verbi gratia, vt poſſeſſor reſtituat quidquid ex hereditate petitoris habet.
u Hoc eſt aliquam partem diuidere poteſt: pro parte videlicet cedendo & pro alia contendendo.
x vide l. 25. ſ. de pactis.
y Procurator poſſeſſoris, petitione hereditatis non tenetur, niſi poſſeſſori ſucceſſerit.
z Id eſt, negotiorum geſtor actione negotiorum geſtorum tenetur, & hereditatis petitione, ſi ei ſucceſſerit, cuius negotia geſſit.

a Ideo [illegible] ſcilicet [illegible] l. 13. ſ. 24. ſ. de pet. her.
b neque pro herede, neque pro poſſeſſore geſſit, qui negotia patris heredis & quidem nomine geſſit: [illegible] nihil pro herede geſſit, [illegible] heredem gerat negotium.
c Quod [illegible] vide l. 3. ſ. 19. de acq. poſſ.
† Non [illegible] eſt [illegible] in Francia, [illegible] heredi [illegible] poſſeſſor [illegible].
a Forte [illegible] hereditatis [illegible] heredes [illegible].
f vide l. 3. ſ. 13. de Carboniano.
[illegible] l. 2. [illegible] tanto.

Inſt. de propriis. verſ. aliquando. g fidei commiſſaria hæc hereditatis actio datur fideicommiſſariis quibus ex Senatuſconſulto Trebelliano reſtituta eſt hereditas. l. 1. ſ. 20. h verbo tenus. i ſubaudi. Trebelliano. & l. 2. [illegible]
k fideicommiſſariæ hereditatis, & ciuilis petitionis cognatio eſt: nam fideicommiſſarij heredes imitantur bonorum poſſeſſores, heredes in nomine & vice heredum ſunt. l. 2. ſ. de bonor. poſſ. l. 5. ſ. ſi. [illegible] ſ. 8. de [illegible] ſ. ad Treb. l. 4. [illegible] de bonis libert. [illegible]
m de quadibus eſt ſ. ſi. de her. pet. o l. 3. ſ. de poſſ. bon. p verbi gratia fideicommiſſarius. q l. 27. ſ. 7. ad Treb.
r vt ciuilis actio hereditatis petitionis heredi & in heredem datur: ita & hæc prætoria datur fideicommiſſario & in fideicommiſſarium.
ſ l. 1. ſ. 2. ſ. ad Treb.

LIBER

LIBER SEXTUS.

DE REI a VINDICATIONE b.

Continentia. 1. De rebus mobilibus vel immobilibus. 2. De liberis. 3. De grege.

1. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

POst † actiones quæ de vniuersitate c propositæ sunt d, subiicitur actio singularum rerum petitionis.

1 ¶ Quæ specialis in rem actio locum habet in omnibus rebus mobilibus e tam animalibus f, quàm his, quæ anima g carent, & in his quæ solo h continentur.

2 ¶ Per hanc autem actionem liberæ i personæ quæ sunt iuris nostri vt putà liberi, qui sunt in potestate, non petuntur k. Petuntur igitur, aut præiudiciis l, aut interdictis m, aut cognitione prætoria: & ita Pomponius libro 37. Nisi fortè, inquit, adiecta causa quis vindicet. Si quis ita petit filium suum n vel in potestate o, ex iure Romano, videtur mihi & Pomponius consentire, recte eum egisse: ait enim adiecta causa ex lege Quiritium p vindicare posse.

3 ¶ Per hanc autem actionem non solum singulæ res vindicabuntur: sed posse q etiam gregem vindicari r, Pomponius libro lectionum 25. scribit: idem & de armento, & de equitio, cæterisque quæ gregatim habentur, dicendum est. Sed enim gregem sufficiet ipsum nostrum esse, licet singula capita nostra non sint. Grex enim, non singula corpora vindicabuntur.

2. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

SEd si par numerus duorum interfuerit, neuter solidum gregem, sed ne partem dimidiam totius eius vindicabit s. Sed si maiorem numerum alter habeat, vt detracto alieno nihilominus gregem vindicaturus sit, in restitutionem non veniunt aliena capita.

1. De armamentis nauis & scapha. 2. De confusione & commixtione.

3. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

MArcellus libro 4. Digestorum scribit: Qui gregem habebat capitum trecentorum, amissis centum redemit x totidem aliena y capita ab eo, qui dominium eorum habebat: vel aliena ab eo, qui bona fide ea possidebat, & hæc vtique gregis, inquit, vindicatione continebuntur. Sed & si ea sola superint capita, quæ redempta sunt, adhuc eum posse gregem vindicare z.

1 ¶ Armamenta nauis singula a erunt vindicanda, scapha b quoque separatim vindicabitur.

2 ¶ Pomponius scribit. Si quid quod eiusdem c naturæ est, ita confusum est atque commixtum, vt deduci & separari non possit, non totum, sed pro parte esse vindicandum: vt puta meum & tuum argentum in massam redactum est: erit nobis commune d: & vnusquisque pro rata ponderis, quod in massa habemus, vindicabimus: & si incertum sit quantum quisque ponderis in massa habet e.

4. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

QVo quidem casu etiam communi diuidundo agi poterit. Sed & furti & ad exhibendum tenetur, qui dolo malo confundendum id argentum curauit: ita vt in ad exhibendum actione f pretii ratio haberi debeat g: in vindicatione, vel communi diuidundo actione hoc amplius ferat, cuius argentum pretiosius fuerat.

1. De mulso ex vino meo, & ex melle alterius. 3. De arbore in alienum agrum translata. 4. De errore in nomine vel praedio. 5. De vasculis ambiguis.

5. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

IDem a Pomponius scribit: Si frumentum duorum non voluntate eorum, confusum sit; competit singulis in rem actio in id, in quantum paret, in illo aceruo suum cuiusque esse. Quod si voluntate b eorum commixta sunt, tunc communicata videbuntur c, & erit communi diuidundo actio.

1 ¶ Idem scribit, si ex melle meo, & vino tuo factum d sit mulsum: quosdam existimasse, id quoque communicari: sed puto verius, vt & ipse significat, eius potius esse, qui fecit g, quoniam suam speciem pristinam non continet.

¶ Sed i si plumbum cum argento mixtum sit: quia deduci k possit, nec communicabitur, nec communi diuidundo agetur: quia separari potest: agetur autem in rem actio. l Sed si deduci, inquit, non i possit, vt puta, si æs † & aurum mixtum fuerit: pro parte esse vindicandum. Nec quaquam erit dicendum, quod in mulso dictum est: quia vtraque materia, etsi confusa, manet tamen.

2 ¶ Idem scribit, si equam meam m equus tuus prægnantem fecerit, non esse tuum, sed meum, quod natum est n.

3 ¶ De arbore, quæ in alienum agrum translata coaluit & radices immisit: Varus & Nerua vtilem in rem actionem dabant. Nam si nondum coaluit, mea esse non desinet o.

4 ¶ Cùm in rem agatur, si de corpore conueniat, error autem sit in vocabulo, recte actum esse videtur p.

¶ Si plures sint eiusdem nominis serui, puta plures Erotes, nec appareat de quo actum sit, Pomponius dicit nullam fieri condemnationem q.

De rei petitæ designatione.

6. *Paulus* lib. 6. ad Edictum.

SI in rem aliquis agat, debet r designare rem s & vtrum totam an partem & quotam petat. Appellatio t enim rei non u genus, sed speciem significat. Octauenus ita definit: quod infectæ quidem x materiæ, pondus, figuratæ verò, numerum, factæ autem speciem dici oportet.

¶ Sed & mensura dicenda erit, cùm res mensura continebitur.

¶ Et, si vestimenta nostra esse, vel dari oportere nobis petamus, vtrum numerum eorum dicere debemus, an & colorem? Et magis est vt vtrumque. Nam illud inhumanum est, cogi nos dicere grita sint an nona.

¶ Quamuis & in vasis occurrat difficultas, vtrum lancem dumtaxat dici oporteat, an etiam quadratam, vel rotundam, vel puram, an cælatam sint. Quæ ipsa in petitionibus quoque adiicere, difficile est: nec ita curtanda res est: licet in petendo homine nomen eius dici debeat: & vtrùm, puer an adolescens sit, vtique si plures sint. Sed, si nomen eius ignorem, demonstratione y eius vtendum erit, veluti *qui ex illa ancilla natus est*: *&* *qui ex illo natus est* z.

¶ Item fundum petiturus, nomen eius, & quo loco sit, dicere debebit a.

De possessore, & eo qui se obtulit.

7. *Idem* libro 11. ad Edictum.

SI is, qui obtulit se fundi vindicationi, damnatus est: nihilominus à possessore recte petitur c, sicut Pedius ait.

Si fundus ex diuersis partibus possideatur.

8. *Idem* libro 21. ad Edictum.

POmponius lib. 36. probat: si ex æquis partibus fundum d mihi tecum communem tu & Lucius Titius possideatis e: non ab vtrisque quadrantes petere me debere, sed à Titio, qui non sit dominus, totum semissem. ¶ Aliter atque si certis regionibus f possideatis eum fundum: nam tunc sine dubio & à te, & à Titio partes fundi petere me debere g: quoties enim certa loca possidebuntur, necessario in his aliquam partem meam esse. & ideo te quoque à Titio quadrantem petere debere.

---

r l. 56. §. 1. D. eod. corpus seu totum integrale; quod ex coh[illegible] rentibus, vt domus, siue ex distantibus constet partibus, vt grex v. l. 23. D. [illegible] l. 30. D. de vsurap.

s i. licet aliena immixta sint, l. 23. §. 5. D. eod. quæ vt sint immixta non continuo efficiunt vt grex sit communis, §. 28. Inst. de rer. diuis.

t sed singula capita. [illegible] u aduersus tertium. [illegible] ei aliena capita non restituet. x [illegible] prima gregis capita remanserint, siue alia substituantur, grex tamen totus vindicabitur. y i. alia. Hic enim alienum pro alio accipitur, [illegible] vt per contrarium, aliud pro alieno, [illegible] z vt & instrumenta rei instructa. Cur ita? v. l. 49. de [illegible]

a quo iure? vide l. 6. D. eod.

b vide l. 44. D. de euict.

c si & eiusdem potestatis confusio.

d l. 7. §. [illegible] l. 27. de acq. rer. dom. e an eo casu iurandi succurritur? vide leg. 3. §. 4. D. [illegible]

f vide l. 9. D. ad exhibendum. g ex iuramento, l. 5. D. de in litem.

cont. & Armenopul. lib. 2. tit. de rebus mobilib.

z vel qui ex adulterio natus, [illegible] hinc licet colligi [illegible] ex matris nomine quis appellatur [illegible] vt aduersarius certo possit respondere, [illegible]

c [illegible] soluerit, non vt bis exigatur [illegible] à possidente: id enim est iniquum, [illegible] l. 34. D. de [illegible]

d id est, cum immobili [illegible] e i. pro indiuiso. f pro diuiso. g pro rata possidentium scilicet.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Quæ diſtinctio neque in re mobili, neque in hereditatis petitione locum habet: nunquam *a* enim pro diuiſo poſſideri poteſt *b*.

Qui poſſeſſores teneantur.

9. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

OFficium autem iudicis in hac *c* actione [in [hoc erit, vt iudex inſpiciat, an reus poſſideat *d*, nec ad rem pertinebit: ex qua cauſa poſſideat: vbi *e* enim probaui rem meam eſſe, neceſſe habebit poſſeſſor reſtituere, qui non obiecit aliquam exceptionem *f*.

¶ Quidam tamen *g*, vt Pegaſus, eam ſolam poſſeſſionem putauerunt hanc actionem complecti, quæ locum habet in interdicto *uti poſſidetis vel utrubi*. Denique ait, ab eo apud quem depoſita *h* eſt, vel commodata, vel qui conduxerit, aut qui legatorum ſeruandorum *i* cauſa, vel dotis *k*, ventriſve nomine in poſſeſſione eſſet, vel cui, damni infecti nomine non cauebatur: quia hi omnes non *l* poſſident *m*, vindicari non poſſe.

¶ Puto autem, ab omnibus *n*, qui tenent *o*, & habent reſtituendi facultatem, peti poſſe *p*.

Vbi res petita reſtitui debeat.

10. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

SI res mobilis petita ſit, vbi reſtitui debeat [ſcilicet] ſi præſens non ſit? & non malo *u* eſt, (ſi) bonæ fidei poſſeſſor ſit is, cum quo agitur, aut ibi reſtituit, vbi res ſit, aut vbi agitur: ſed ſumptibus petitoris, qui extra cibaria in iter, vel nauigationem faciendi ſunt *q*.

11. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

NIſi ſi malæ petitor ſuis impenſis & periculo ibi, vbi iudicatur, rem reſtitui: tunc enim de reſtitutione cum ſatiſdatione cauebitur *r*.

12. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

SI verò malæ fidei ſit poſſeſſor, qui in alio loco eam rem nactus ſit, idem ſtatui debet. Si verò ab eo loco vbi lis conteſtata eſt, eam ſubtractam alio tranſtulerit: illic reſtituere debet, vnde ſubtraxit, ſumptibus ſuis.

Si res deterioratis reſtituantur.

13. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

NOn ſolum autem rem [reſtitui, verùm & ſi deterior *s* res ſit facta, rationem iudex habere debebit. Finge enim debilitatum hominem, [vel verberatum] vel vulneratum reſtitui: utique ratio per iudicem habebitur, quanto deterior ſit factus: quanquam & legis Aquiliæ actione conueniri poſſeſſor poſſit *t*. Vnde quæritur, an non aliàs iudex æſtimare damnum debeat, quàm ſi remittatur actio legis Aquiliæ? Et Labeo putat, cauere petitorem oportere, lege Aquilia non acturum *u*: quæ ſententia vera eſt.

14. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

QVòd ſi malit actor poſius legis Aquiliæ actione vti, abſoluendus eſt poſſeſſor. Itaque electio actori danda eſt: non vt triplum, ſed duplum conſequatur.

De re diſtracta ex neceſſitate. 2. De agro militibus aſſignato. 3. De animalis petiti interitu.

15. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

ITem, ſi verberatum tradidit, Labeo ait etiam iniuriarum competere [actionem petitori.]

1 ¶ Si *x*, quis rem ex neceſſitate diſtraxit, fortaſſis huic officio iudicis ſuccurretur, vt pretium duntaxat debeat reſtituere. Nam & ſi fructus perceptos diſtraxit ne corrumpantur: æquè non ampliùs, quàm pretium præſtabit.

2 ¶ Item, ſi fortè ager ſit, qui petitus eſt, & militibus *z* aſſignatus eſt *a*, modico honoris gratia poſſeſſori *b* dato: an hoc reſtituere debeat? Et puto præſtaturum.

3 ¶ Si ſeruus petitus, vel animal aliud demortuum *c* ſit ſine dolo malo, & culpa poſſeſſoris: pretium non eſſe præſtandum plerique aiunt. Sed eſt *d* verius, ſi *e* fortè diſtracturus erat petitor, ſi accepiſſet, moram paſſo debere præſtari: nam ſi ei reſtituiſſet, diſtraxiſſet *f*, & pretium eſſet lucratus.

Si nauis petita perierit.

16. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

VTique *a* autem etiam mortuo *b* homine, neceſſaria *c* eſt *d* ſententia propter *e* fructus *f*, & partus, & ſtipulationem de euictione *. non enim poſt litem conteſtatam vtique & fatum *g* poſſeſſor *h* præſtare debet.

1 ¶ Culpa non intelligitur, ſi nauem petitam tempore nauigationis *i* transmare miſit, licèt ea perierit; niſi ſi minus idoneis hominibus eam commiſit.

Deterioratio vel venditio. 1. De fructibus & omnibus acceſſionibus & mora.

17. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

IVlianus lib. 6. Digeſtorum ſcribit, ſi hominem, qui Mæuii erat, emero à Titio: deinde, cùm eum Mæuius à me peteret, eundem vendidero: eúmque emptor occiderit: æquum eſſe me pretium Mæuio reſtituere *k*.

1 ¶ Idem Iulianus eodem libro ſcribit. Si moram *l* fecerit in homine reddendo poſſeſſor, & homo mortuus ſit: & fructuum rationem vſque ad rei iudicatæ tempus ſpectandam eſſe.

¶ Idem Iulianus ait *, non ſolùm fructus *m*, ſed etiam omnem cauſam præſtandum: & ideò & partum *n* venire in reſtitutionem, & partuum *o* fructus. Vſque adeo autem & cauſæ veniunt, vt Iulianus libro 7. ſcribat, ſi per eum ſeruum poſſeſſor acquiſierit actionem legis Aquiliæ, reſtituere cogendum. Quod ſi dolo malo ipſe poſſeſſor deſierit *p* poſſidere, & aliquis hominem iniuria occiderit: aut pretium hominis, aut actiones *q* ſuas præſtare cogetur: vtrum eorum voluerit actor.

¶ Sed & fructus, quos ab alio poſſeſſore percepit reſtituere eum oportet: lucrum enim ex eo homine, qui in lite eſſe cœperit, facere non debet. Sed fructus eius temporis, quo tempore poſſeſſus eſt ab eo *r*, qui euicerit, reſtituere non debet.

¶ Sed quod dicit de actione legis Aquiliæ procedit, ſi poſt litem conteſtatam vſuceperit *s* poſſeſſor, quia plenum *u* ius incipit habere.

De re poſt litem indicium vſucapta.

18. *Gaius* libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

SI poſt † acceptum iudicium poſſeſſor vſu hominem cepit, debet eum tradere *x*, eóque nomine de dolo cauere *y*. periculum eſt enim, ne eum vel pignerauerit *z*, vel manumiſerit.

De cautione reo præſtanda.

19. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

IPſi quoque reo cauendum eſſe Labeo dicit, *a* [illegible] *b*: ſi fortè fundi *c* nomine damni infecti cauit.

De partu & omni cauſa.

Gaius lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

PRæterea reſtituere *d* debet poſſeſſor, & quæ poſt acceptum iudicium per eum non ex re ſua *e* acquiſiuit. In quo hereditates quoque legatáque, quæ per eum ſeruum obuenerunt, continentur; nec enim ſufficit, corpus ipſum reſtitui: ſed opus eſt *f* & cauſa rei reſtituatur: id eſt, vt omne habeat petitor, quod habiturus foret, ſi eo tempore, quo iudicium accipiebatur, reſtitutus illi homo fuiſſet.

¶ Itaque partus ancillæ reſtitui debet: quamuis poſtea editus ſit, quàm matrem eius, poſt acceptum ſcilicet iudicium, poſſeſſor vſuceperit: quo caſu etiam de *g* partu, ſicut matre, & traditio, & cautio de dolo neceſſaria eſt.

Si ſeruus petitus fugerit.

21. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

SI à bonæ *h* fidei poſſeſſore *i* fugerit ſeruus: requiremus an talis fuerit, vt & cuſtodiri debuerit *k*, nam ſi integræ opinionis videbatur, vt non debuerit cuſtodiri, abſoluendus eſt poſſeſſor: vt tamen ſi interea eum vſuceperat *l* actionibus ſuis cedat petitori, & fructus eius temporis, quo poſſedit, præſtet. Quòd ſi nondum eum vſucepit, abſoluendum eum ſine cautionibus, vt nihil caueat petitori de perſequenda ea re *m*. quo minùs *n* enim petitor eam rem perſequi poteſt: quamuis Interim, dum in fuga

a l. 19. [illegible] b atqui [illegible] c ſacus in hereditatis petitione [illegible] d quippe & actio datur contra quemcunque poſſidentē e Dominio actoris probato, poſſeſſor rem reſtituere [illegible] f Reus non prohibetur exceptionis [illegible] g & malè. *Accurſ.* h Rei vindicatione [illegible] i [illegible] k [illegible] l Sed tenent tamen. m [illegible] o eſt non poſſideant: & ſic à depoſitario commodatario, conductore miſſiſque in poſſeſſionem. p An ab eo qui rem meam emit à depoſitario [illegible] huic igitur [illegible] Nou. 88. qua non vindicatio ſed denunciatio: non Dominus, ſed creditor repellitur, [illegible] q ex hac lege cum duab. ſeqq. collige, rem vbi eſt, à bonæ fidei poſſeſſore reſtitui ſumptibus petitoris: à malæ fidei poſſeſſore vel vbi inuenitur, vel vbi petitur, idque ſumptibus eius. [illegible] r à poſſeſſore, [illegible] ſ vel petiti l. 36. [illegible] u Malæ fidei poſſeſſor, & ad rem, & ad eius intereſſe hac actione tenetur: præterea ex l. Aquilia: ſed vna electa, perit altera. x an aduerſus bonæ fidei poſſeſſorem cui negligentia obijci non poteſt, cum poſſidebat [illegible] y Qui rem alienam neceſſitate diſtraxit, pretium tantum reddit. z Feudorum origo: hinc videtur [illegible] a A principe ſeu præcepto principali: hodiéque enim agri partim vendebantur, partim aſſignabantur militibus. [illegible] Nou. 85. [illegible] Victores Romani, veteres coloniis [illegible] c Vindicata re peremta ſine culpa poſſeſſoris, non præſtatur pretium à poſſeſſore, niſi moram fecerit & diſtrahi potuerit. [illegible] d [illegible] e l. 14. [illegible]

a l. ſed etiam [illegible] b [illegible] c [illegible] d Cariadius [illegible] e Mortuo poſſeſſore [illegible] f [illegible] g Mors à [illegible] h bonæ fidei. i de quo [illegible] k [illegible] l Idque poſt litem conteſtatam. m [illegible] n [illegible] o [illegible] p [illegible] q in rem & legis Aquiliæ. r [illegible] ſ [illegible] u Plenum ius [illegible] x [illegible] y peruit [illegible] z [illegible] a l. 20. 21. [illegible] b l. 40. [illegible]

c atqui litigioſum pignorari non poteſt. l. 1. in fin. [illegible] a & ſic de indemnitate. b De hac forma [illegible] c [illegible] d l. 28. [illegible] e [illegible] f [illegible] h Bonæ fidei poſſeſſor ſi fugerit, ſeruus, abſoluitur: [illegible] qui cuſtodiri debuerit. 15. Ecl. 3. cap. 2 5. i puta à marito ſeruus dotalis, l. 23. [illegible] k vt quia vinctus dato [illegible] l [illegible] n Comminus [illegible] id eſt, ſtatim, ſine ceſſatione [illegible] id eſt ſtatim, ſine intermiſſione [illegible] Comminus [illegible] dus agoi.

ſuit

Universidad Rey Juan Carlos

ſit, vſucapiat a: nec iniquum id eſſe, Pomponius libro 39. ad Edictum ſcribit.

¶ Si verò cuſtodiendus fuit, etiam ipſius nomine damnari debebit: vt ſi tamen ſi vſu eum non cepit, actor ei actionibus ſuis cedat.

¶ Iulianus autem, in his caſibus, vbi propter fugam ſerui poſſeſſor abſoluitur, & ſi non cogitur c cauere de perſequendo eo, tamen cauere debere poſſeſſorem, ſi rem nactus fuerit, vt eam reſtituat: idque Pomponius lib. 34. variarum lectionum probat: quod verius eſt.

22. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

QVod ſi dolo poſſeſſoris fugerit: damnandum eum quaſi d poſſideret e.

Quibus datur hæc actio. 1. De locis ſacris, & religioſis. 2. De rebus alienis adiectis. 3. De ſcriptura & pictura. 4. De diſtantibus corporibus. 5. De rebus iunctis & rebus commixtis. 6. De tigno iuncto.

23. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

IN rem actio competit ei, qui aut iure gentium, aut iure ciuili dominium acquiſiuit.

1. ¶ Loca ſacra, item religioſa, quaſi noſtra, in rem actione peti non poſſunt.

2. ¶ Si quis rei ſuæ alienam rem ita adiecerit, vt pars eius fieret, veluti ſi quis ſtatuæ ſuæ brachium h aut pedem alienum adiecerit: aut ſcypho anſam i vel fundum: vel candelabro ſigillum: aut menſæ pedem, dominum eius totius rei effici, vereque ſtatuam ſuam dicturum, & ſcyphum, plerique rectè dicunt.

3. ¶ Sed & id, quod in charta mea ſcribitur, aut in tabula pingitur, ſtatim meum fit k: licet de pictura quidam l contra ſenſerint, propter pretium picturæ: ſed neceſſe m eſt, ei rei n cedi, quod ſine illa eſſe non poteſt †.

4. ¶ In omnibus igitur iſtis, in quibus mea res, per prævalentiam, alienam rem trahit, meámque efficit: ſi eam rem vindicem, per exceptionem doli mali cogar pretium eius, quod acceſſerit, dare.

5. ¶ Item quæcunque aliis iuncta, ſiue adiecta, acceſſionis loco cedunt o: ea quamdiu cohærent, dominus vindicare non poteſt: ſed ad exhibendum agere poteſt, vt ſeparentur, & tunc vindicentur: ſcilicet excepto eo, quod Caſſius de ferruminatione ſcribit. Dicit enim, ſi ſtatuæ ſuæ ferruminatione iunctum brachium ſit, vnitate maioris partis conſumi: & quod ſemel alienum factum ſit, etiam ſi inde abruptum ſit, redire ad priorem dominum non poſſe. Non p idem in eo, quod adplumbatum ſit: quia * *ferruminatio q per eandem materiam facit r confuſionem: plumbatura non idem efficit.* Ideóque in omnibus his caſibus, in quibus neque ad exhibendum, neque in rem locum habet: in factum actio neceſſaria eſt s.

¶ At in his corporibus, quæ ex diſtantibus u corporibus eſſent, conſtat ſingulas partes retinere ſuam propriam ſpeciem: vt ſinguli homines, ſinguli oues: ideóque poſſe me gregem vindicare: quamuis x aries tuus ſit immixtus: ſed & te arietem vindicare poſſe.

¶ Quod non idem in cohærentibus corporibus eueniet. nam ſi ſtatuæ meæ brachium alienæ ſtatuæ addideris, non poſſe dici brachium tuum eſſe: quia tota ſtatua vno ſpiritu y continetur.

6. ¶ Tignum alienum ædibus iunctum, nec z vindicari poteſt propter legem 12. tabularum, nec a eo nomine ad exhibendum agi, niſi aduerſus eum, qui ſciens alienum iunxit ædibus: ſed eſt actio antiqua de tigno iuncto, quæ in duplum ex lege 12. b tabularum deſcendit.

7. ¶ Item: ſi quis ex alienis cementis in ſolo ſuo ædificauerit: domum quidem vindicare poterit, cementa autem reſoluta c prior dominus vindicabit: etiam ſi poſt tempus vſucapionis diſſolutum ſit ædificium, poſtquam à bonæ fidei emptore poſſeſſum ſit, nec enim ſingula cementa vſucapiuntur, ſi domus per temporis ſpatium noſtra fiat d.

Collatio iudicij petitorij & poſſeſſorij.

24. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

IS * qui deſtinauit a rem petere, animaduertere debet, an aliquo interdicto b poſſit nancíſci poſſeſſionem: quia longè commodius eſt c, ipſum poſſidere, & aduerſarium ad onera d petitoris compellere, quàm alio poſſidente petere.

De eo qui ſe obtulit.

25. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

IS, qui ſe obtulit rei defenſioni ſine cauſa, cùm non poſſideret, nec e dolo feciſſet, quò minùs poſſideret, ſi actor ignoret, non eſt abſoluendus f, vt Marcellus ait, quæ ſententia vera eſt: ſed hoc ita poſt litem conteſtatam: cæterùm ante iudicium acceptum non decipit actorem, qui ſe negat poſſidere, cùm verè non poſſideret: nec videtur ſe liti obtuliſſe, qui diſceſſit.

26. *Paulus* lib. 2. ad Plautium.

NAm, ſi actor g ſcit, tunc is non ab alio, ſed à ſe decipitur h: & ideo reus abſoluitur.

Quo tempore poſſeſſio ſpectatur. 1. De fructibus. 2. De homine deteriorato, deinde ex alia cauſa mortuo. 3. De eo qui dolo deſiit poſſidere. 4. De abſentia eius, per quem poſſidetur. 5. De ſumptibus à poſſeſſore factis.

27. *Idem* libro 21. ad Edictum.

SIn autem, cùm à Titio petere vellem, aliquis dixerit, ſe poſſidere, & ideo liti ſe obtulit, & i hoc ipſum in re agenda teſtatione probauero: omnimodo condemnandus eſt.

1. ¶ Poſſidere autem aliquis debet, vtique & k litis conteſtatæ tempore l & quo res iudicatur.

¶ Quòd ſi litis conteſtationis tempore poſſedit: cùm autem res iudicatur ſine dolo malo amiſit poſſeſſionem: abſoluendus eſt poſſeſſor. Item ſi litis conteſtatæ tempore non poſſedit: quo autem iudicatur, poſſidet: probanda eſt Proculi ſententia, vt omnimodo condemnetur m.

¶ Ergo & fructuum nomine, ex quo cœpit poſſidere damnabitur.

2. ¶ Si homo petitus dolo poſſeſſoris deterior factus ſit: deinde, ſine culpa eius, ex alia cauſa mortuus ſit: æſtimatio non fiet eius, quod deteriorem eum fecerat: quia nihil intereſt petitoris: ſed hæc, quantum ad in rem actionem: legis autem Aquiliæ actio durat.

3. ¶ Sed & is qui ante litem conteſtatam dolo deſiit rem poſſidere, tenetur in rem actione. Idque ex Senatuſconſulto n colligi poteſt, quo cautum eſt (vt diximus) *Vt dolus præteritus in hereditatis petitionem veniat*: cùm enim in hereditatis petitione, quæ o & ipſa in rem eſt, dolus præteritus fertur p: non eſt abſurdum: per q conſequentias, & r in ſpeciali in rem actione dolum præteritum deduci ſ.

4. ¶ Si per filium, aut per ſeruum pater, vel dominus poſſideat: & is ſine culpa patris, dominive, rei iudicandæ tempore abſit, vel tempus dandum, vel cauendum eſt de poſſeſſione reſtituenda.

5. ¶ In rem petitam ſi poſſeſſor ante t litem conteſtatam ſumptus u fecit: per doli mali exceptionem ratio eorum haberi debet, ſi perſeueret actor petere rem ſuam, non redditis ſumptibus. Idem eſt etiam, ſi noxali iudicio ſeruum defendit, & damnatus præſtitit pecuniam: aut in area, quæ fuit petitoris, per errorem inſulam x ædificauit: niſi tamen paratus ſit petitor pati tollere eum ædificium. Quod & in area vxori donata per iudicem, qui de dote cognoſcit, faciendum dixerunt. Sed ſi puerum meum, cùm poſſideres, erudiſſes y, non z idem obſeruandum Proculus exiſtimat, quia a neque carere ſeruo meo debeam: nec poteſt remedium idem adhiberi, quod in area diximus.

28. *Gaius* lib. 7. ad Edictum prouinciale.

FOrtè quod pictorem b aut librarium c docuerit, dicitur non aliter officio iudicis æſtimationem haberi poſſe.

29. *Pomponius* lib. 21. ad Quintum Mucium.

NIſi ſi venalem d eum habeas, & plus ex pretio eius conſecuturus ſis propter artificium e.

30. *Gaius* lib. 7. ad Edictum prouinciale.

AVt ſi ante denunciatum ſit actori, vt impenſam ſolueret: & eo diſſimulante ſpoliata ſit doli mali exceptio.

De fructibus ſerui petiti, & impenſis in eum factis.

31. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

CÆterùm, cùm de fructibus ſerui petiti quæritur, non g tantùm pubertas eius ſpectanda eſt, quia

---

a l. 7. §. 4. §. de acquir. poſſ.
b vide quæ ſcripſi ad l. 63. §. eo.
c l. 47. §. 3. §. de leg.
d Dolus quaſi poſſeſſionem repræſentat, vt hîc, qui dolo deſiit poſſidere, quaſi poſſidere videtur l. 25. §. eod. l. 131. §. de reg. iur.
e l. 12. §. de noxalib. in quem ideo in litem iuratur, l. 68. §. eod.
f §. 1. Inſt. de act.
g l. 3. §. eod.
h l. 24. §. de actio.
i puta ex plumbo alieno, l. 27. §. de acq. rer. eſt verò anſa in ſcypho, pars ex qua ſcyphus elevatur commodiſſime: quæ & naſus: vnde Nasiterna, Peſto Naſo, Pulverias, ita vaſculis calicibus aſſignat naſos Martialis & Iuuenalis. Ta Beneuentani ſutoris nomen habentem. Siccabis calicem naſorum quatuor. adde l. 7. §. 2. §. ad exhib.
k l. 9. §. 1. §. de acquirer. dom.
l Gaius in l. 9. §. 2. §. de acq. rer. dom. naturali ratione inſpecta: à qua Iuſtinianus tamen diſcedit. §. 33. Inſt. de rer. diuiſ. propter pretium picturæ apud Romanos.
m tabulæ. Cedant 2. Inſt. 1.
† hodie tabula cedit picturæ. §. 33. de rer. diuiſ.
o l. 19. §. de auro ar. legat.
p Adplumbari & ferruminari ſeu plumbaturæ & ferruminationis differentia.
q χαλκοκόλλησις ferruminatio, Gloſſis ſυμᾶν ferrumino: ſύμμα ferrumen.
r Cur huiuſmodi iunctura ſeu ligatura, quæ ſit ex ferri excrementis, vel ramentis, vel alia materia ſit.
ſ Cur? quia ſit ex plumbo, μολυβδώσις & μολυβδοῦσθαι dicitur, l. 27. §. de acq. rer. Iuuenalis Satyra 14. in fin. ſi fregeris, altera fiet cras domus, atque eadem plumbo commiſſa manebit.
t quæ rei vindicationi tanquam remedium adhuc cohæret, l. 52. §. eo.
u Corporum alia ſunt ex diſtantibus corporibus: alia cohærentia ſunt. Hæc corpora vno ſpiritu continentur: illa non vno ſpiritu continentur, ſed eorum ſingulæ partes retinent propriam ſuam ſpeciem. De corporum generibus, adde l. 30. §. de iudiciis l. 30. §. de vſucap. x l. 1. in fin. §. eod.
y l. 30. §. de vſucapionib. Stoicorum hoc axioma eſt. Chryſippus enim (vt Aphrodiſæus ſcribit) vim continuationem ſpirituum vocavit. Spiritum autem hic videtur accipere pro ſpecie hoc ſenſu: ſtatuæ partes vno ſpiritu contineri, vna ſpecie conſtare: & alioquin hic ſpiritus opponitur ſpeciei corporum quæ ex diſtantibus corporibus conſtant, ſingulæ partes propriam ſpiritum retinent: quæ ſunt cohærentia, vno ſpiritu continentur, non pluribus ſpeciebus conſtant, ſed vna. z vide l. 6. §. ad exhib. l. 7. §. 10. §. de acq. rer. l. 98. in fin. de ſolutionibus.
a Imò ad exhibendum agi poteſt, l. 1. §. 1. de tigno.
b de actione antiqua tigni iuncti dixi ad 12. Tabular. Tit. de poluagio ædibus.
c l. 10. §. eod.
d adde l. 30. §. de acq. poſſ. l. 23. in fin. §. de vſucap.

a animo.
b l. 52. §. de acq. poſſ. l. 12. in fin. §. de vi & vi.
c §. 4. verſ. commodum. Inſt. de interdict.
d onus eſt partibus petitoris ſungi. adde l. 2. C. de probat.
e Parià ſunt poſſidere & dolo deſiiſſe poſſidere, v. l. 22. §. eod.
f l. 13. §. 13. l. 14. §. de pet. her. l. vlt. §. ſi vſusfr. petatur.
g ab initio ſcilicet l. 45. §. de her. pet.
h vide l. 1. in fin. §. de act. empt.
i rem meam eſſe.
k l. de exce. §. de ſeruorum geſtionibus.
l adde c. 30. §. de petitio.
m v. poſſeſſor hac actione condemnetur, deficit eum poſſedit tempore rei iudicatæ, &c.
n l. 20. §. 6. de pet. her.
o Hereditatis petitio in rem eſt actio.
p vide l. 25. §. 7. in fin. §. de pet. her.
q locus à conſequentibus, v. l. 3. §. 1. §. de iudiciis. vel ab hereditatis petitione ad rei vindicationem.
r locus ab vniuerſali in rem petitione ad ſpecialem valet, vt hîc, niſi ratio diuerſitatis afferatur.
ſ l. 63. l. 69. §. eod. l. 157. §. 1. §. de regulis iuris.
t Los rationem ſumptuum haberi, qui à poſſeſſore facti ſunt ante litis conteſtationem, Synopſ. Baſil. lib. 13. ...
u l. 48. §. eod. l. 5. C. eod.
x adde l. 38. §. 9. §. de Publiciana.
y l. 25. §. de pign. act. l. 6. §. de operis. l. 79. §. 1. §. de verb. ſig. de ſumptibus & expenſis. v. quæ notaui ad Nou. 6. ...
z Imò idem in ſeruo quod in area, l. 45. §. 1. §. de act. empt. ſolus: hîc dominus non habet vnde ſoluat ſumptus: ibi habet. eſt & alia manifeſta differentia. Area plerumque tolli poteſt, eruditio ſerui tolli non poteſt.
a vide l. 79. §. de verb. ſig. l. 43. §. de act. empt.

b pone & exemplum ex l. 43. in fin. Inſt. de obligationibus empti.
c de cuius munere vide l. 02. Inſt. de reg. iur.
d l. 38. in fin. eod. id eſt promercalem. l. 10. Inſt. de impenſ.
e tunc enim dominus tenetur, quia ſit locupletior. l. 38. Inſt. eod. l. 23. de pignorat. actione.
f l. 2. C. ſi alienam rem pignori.
g operæ, vt pubertas, ita impuberis poſſunt eſſe aliquæ, Synopſ. Baſil. ...

Universidad Rey Juan Carlos

etiam impuberis aliquæ operæ eſſe poſſunt: improbè tamen deſiderabit petitor fructus æſtimari, qui ex artificio eius percipi potuerunt, quòd artificium ſumptibus poſſeſſoris didicit.

31. *Modeſtinus* lib. 8. Differentiarum.

QVod ſi artificem docuerit: poſt 25. annum ſeruus, qui artificium conſecutus eſt, impenſæ factæ poterunt penſari.

De fructibus.

33. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

FRuctus non modò percepti, ſed & qui percipi honeſtè potuerant, æſtimandi ſunt: & ideò ſi dolo aut culpa poſſeſſoris, res petita perierit, veriorem putat Pomponius Trebatij opinionem, putantis eouſque fructuum rationem habendam, quouſque haberetur, ſi non periiſſet, id eſt, ad rei iudicandæ tempus: quod & Iuliano placet. Hac ratione ſi nudæ proprietatis dominus petierit, & inter moras vſusfructus amiſſus ſit, ex eo tempore, quo ad proprietarem vſusfructus reuerſus eſt, ratio fructuum habetur.

34. *Iulianus* lib. 7. Digeſtorum.

IDem eſt, & ſi per alluuionem pars fundo acceſſerit.

1. *Si poſſeſſor vel alluuionem ſeruat.* 3. *De petitione partis.*

35. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

ET ſi ex diuerſo, ſi petitor lite conteſtata vſumfructum legauerit: ex eo tempore, ex quo deceſſit à proprietate, fructuum rationem non habendam quidam rectè putant.

1 ¶ Vbi autem in alienum fundum petij, & iudex ſententia declarauit meum eſſe: debet etiam de fructibus poſſeſſorem condemnare, eodem enim errore & de fructibus condemnaturum: nec debere enim lucro poſſeſſoris cedere fructus, cum victus ſit: alioquin, vt Mauricianus ait, nec rem arbitrabitur iudex mihi reſtitui: & quare habeat, quod non eſſet habiturus poſſeſſor, ſi ſtatim poſſeſſionem reſtituiſſet?

2 ¶ Petitor poſſeſſori de euictione cauere non cogitur rei nomine, cuius æſtimationem accepit: ſibi enim poſſeſſor imputare debet, qui non reſtituit rem.

3 ¶ Eorum quoque quæ ſine interitu diuidi non poſſunt, partem petere poſſe conſtat.

Qui teneantur hac actione. 1. *De culpa poſſeſſoris.*

36. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

QVi petitorio iudicio vtitur, ne fruſtra experiatur, requirere debet, an is, cum quo inſtituat actionem, poſſeſſor ſit, vel dolo deſiit poſſidere.

1 ¶ Qui in rem conuenitur, etiam culpæ nomine condemnatur.

¶ Culpæ autem reus eſt poſſeſſor, qui per inſidioſa loca ſeruum miſit, ſi is periit: & qui ſeruum à ſe petitum, in arenam dedit, & is mortuus ſit: ſed & qui fugitiuum à ſe petitum non cuſtodit, ſi is fugit: & qui nauem à ſe petitam, aduerſo tempore nauigatum miſit, ſi ea naufragio perempta eſt.

De eo qui in aliena area ædificauit.

37. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

IVlianus lib. 8. Digeſtor. ſcribit: Si in aliena area ædificaſſem, cuius bonæ fidei quidem emptor fui, verum eo tempore ædificaui, quo iam ſciebam alienam: videamus: an nihil mihi exceptio proſit: niſi fortè quis dicat, prodeſſe de damno ſollicito? Puto autem huic exceptionem non accedere: nec enim debuitiam alienam certus ædificium ponere: Sed hoc ei concedendum eſt: vt ſine diſpendio domini areæ tollat ædificium quod poſuit.

De ſumptibus à poſſeſſore factis.

38. *Celſus* lib. 3. Digeſtorum.

IN fundo alieno, quem imprudens emeras, ædificaſti, aut conſeruiſti: deinde euincitur: bonus iudex variè ex perſonis, cauſiſque conſtituet. Finge & dominum eadem facturum fuiſſe: reddat impenſam vt fundum recipiat, vſque eò dumtaxat, quo pretioſior factus eſt, & ſi plus pretio fundi acceſſit, ſolum quod impenſum eſt. Finge pauperem, qui, ſi reddere id cogatur, laribus, ſepulchris auitis carendum habeat: Sufficit tibi permitti tollere ex his rebus, quæ poſſis: dum ita ne deterior ſit fundus, quàm ſi initio non foret ædificatum.

¶ Conſtituimus verò: vt ſi paratus eſt dominus tantum dare quantum habiturus eſt poſſeſſor, his rebus ablatis, fiat ei poteſtas: neque malitiis indulgendum eſt: ſi tectorium (puta) quod induxeris, picturaſque corradere velis, nihil laturus, niſi vt officias. Finge eam perſonam eſſe domini, quæ receptum fundum mox venditura ſit: niſi reddit, quantum prima parte reddi oportere diximus, eo deducto, tu condemnandus es.

De redemptoribus qui ſuis cæmentis ædificant. 1. *Si mulier intercedens pignus dederit.*

39. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

REdemptores, qui ſuis cæmentis ædificant, ſtatim cæmenta faciunt eorum, in quorum ſolo ædificant.

1 ¶ Iulianus rectè ſcribit lib. 11. Digeſtorum, mulierem, quæ intercedens fundum pignori dedit, quamuis à creditore diſtractum, poſſe in rem actione petere.

40. *Gaius* lib. 7. ad Edictum prouinciale.

QVia nullum pignus creditor vendidiſſe videtur.

Vtrum emptori hac actio detur.

41. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

SI quis hac lege emerit, vt ſi alius meliorem conditionem attulerit, recedatur ab emptione: poſt allatam conditionem, iam non poteſt in rem actione vti. Sed & ſi cui in diem addictus ſit fundus, antequam adiectio ſit facta, vti in rem actione poteſt: poſtea non poterit.

1 ¶ Si ſeruus meus, vel filiusfamilias fundum vendidit, & tradidit, habens liberam peculij adminiſtrationem, in rem actione vti potero.

¶ Sed & ſi domini voluntate, domini rem tradat, idem dicendum erit: quemadmodum cum procurator voluntate domini vendidit, vel tradidit, in rem actionem mihi præſtabit.

De herede poſſeſſoris.

42. *Paulus* libro 20. ad Edictum.

SI in rem actum ſit, quamuis heres poſſeſſoris non poſſideat, abſoluimur, tamen, ſi quid ex perſona defuncti commiſſum ſit, omnimodo in damnationem veniet.

De his quæ religioſis adhærent.

43. *Idem* lib. 21. ad Edictum.

QVæ religioſis adhærent, religioſa ſunt: & idcirco nec lapides inædificati, poſtquam remoti ſunt, vindicari poſſunt: in factum autem actione petitori extra ordinem ſubuenitur, vt is, qui hoc fecit, reſtituere eos compellatur.

¶ Sed ſi alieni, ſine voluntate domini, inædificati fuerint: & nondum functo monumento, in hoc detracti erunt, vt reponerentur, ſimiliter dominum eos repetere poſſe conſtat.

De fructibus pendentibus.

44. *Gaius* libro 2. ad Edictum Prouinciale.

FRuctus pendentes pars fundi videntur.

De cautionibus à poſſeſſore præſtandis.

45. *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

SI homo ſit, qui poſt conuentionem, reſtituitur, ſi quidem à bonæ fidei poſſeſſore, puto cauendum eſſe de dolo ſolo debere: cæteros etiam de culpa ſua: inter quos erit & bonæ fidei poſſeſſor poſt litem conteſtatam.

De litis æſtimatione.

46. *Paulus* libro 10. ad Sabinum.

EIus rei quæ per in rem actionem petita, tanti æſtimata a eſt, quanti in litem actor iurauerit, dominium ſtatim ad poſſeſſorem pertinet b: tranſegiſſe enim cum eo, & decidiſſe videor eo pretio c, quod ipſe conſtituit.

47. *Idem lib.* 17. ad Edictum.

HÆc, ſi res præſens ſit; ſi abſens, tunc, cùm poſſeſſionem eius poſſeſſor nactus ſit ex voluntate actoris, & ideo non eſt alienum, non aliter litem æſtimari à iudice, quàm ſi cauerit actor d. *Quæ per ſe non ſunt, poſſ. ſine eius rei vindicari l.1.*

De ſumptibus à poſſeſſore factis, & de fructibus.

48. *Papinianus* lib. 2. Reſponſorum.

SVmptus e in prædium, quod alienum eſſe apparuit, à bonæ fidei poſſeſſore facti, neque ab eo, qui prædium donauit f, neque à domino peti poſſunt: verùm exceptione doli oppoſita g, per h officium i iudicis, æquitatis k ratione ſeruantur l: ſcilicet ſi fructuum ante litem m conteſtatam perceptorum ſummam excedant: etenim admiſſa compenſatione, ſuperfluum n ſumptum, meliore o prædio facto, dominus reſtituere cogitur.

De ſolo & ædibus. 1. De eo quod ſupereſt ex re mea.

49. *Celſus* lib. 18. Digeſtorum.

SOlum partem q eſſe ædium exiſtimo r: nec ſolo quin s ſubiacere t, vt mare nauibus.

1 ¶ Meum eſt u, quod ex re mea ſupereſt x, cuius vindicandi ius habeo y.

An emptori z. vel heredi hæc actio competat.

50. *Calliſtratus* lib. 2. Edicti Monitorij.

SI a ager ex emptionis cauſa ad aliquem pertineat non rectè hac actione agi poterit, antequam b traditus ſit ager, tuncque poſſeſſio amiſſa ſit.

1 Sed heres de eo quod hereditati obuenerit, rectè aget, etiam ſi poſſeſſionem eius adhuc non habuerit.

De culpa & dolo heredis.

51. *Pomponius* lib. 16. ad Sabinum.

SI in rem b actum ſit, & in heredem poſſeſſoris iudicium datum c ſit, culpa d quoque, & dolus e malus heredis in hoc iudicium venit f.

Vtrum in heredem hæc actio detur.

52. *Iulianus* lib. 55. Digeſtorum.

CVm autem fundi poſſeſſor ante g litem conteſtatam dolo malo fundum poſſidere deſijt, heredes eius in rem quidem actionem ſuſcipere cogendi non ſunt: ſed in factum actio aduerſus eos reddi debebit, per quam reſtituere cogantur, quanto locupletes ex ea re facti fuerunt.

De cæſis.

53. *Pomponius* lib. 31. ad Sabinum.

SI fundi poſſeſſor eum excoluiſſet, ſeuiſſetve: " & poſtea " fundus euincatur, conſita h non poteſt tollere i.

De aduocato.

54. *Vlpianus* lib. 6. Opinionum.

INter officium aduocationis k, & rei ſuæ defenſionem multum intereſt: nec propterea quis, ſi poſtea cognouerit rem ad ſe pertinere, quod alij eam vindicanti tunc ignorans ſuam eſſe adſiſtebat l, dominium ſuum amiſit m.

De pluribus heredibus poſſeſſoris.

55. *Iulianus* lib. 55. Digeſtorum.

SI poſſeſſor fundi, ante iudicium acceptum, duobus heredibus relictis, deceſſerit: & ab altero ex his, qui totum fundum poſſidebat, totus petitus fuerit: quin in ſolidum n condemnari debeat, dubitari non oportet.

De peculio.

56. *Idem* lib. 78. Digeſtorum.

VIndicatio non vt gregis a, ita & peculij c recepta eſt: ſed res ſingulas is, cui legatum peculium eſt, petet.

Si duo vindicent fundum.

57. *Alfenus* lib. 6. Digeſtorum.

IS, à quo fundus petitus erat, ab alio eiuſdem fundi nomine conuentus eſt. Quærebatur: ſi alterutri eorum, iuſſu iudicis, fundum reſtituiſſet, & poſtea ſecundum alterum petitorem " res " iudicaretur, quemadmodum non duplex damnum traheret? Reſpondit: vter prior iudex iudicaret, eum oportere ita fundum petitori reſtitui iubere, vt poſſeſſori caueret d, vel ſatiſdaret, ſi alter fundum euiciſſet, eum præſtare.

Si ſeruus vindicetur & eiuſdem nomine furti agatur.

58. *Paulus* lib. 3. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

A Quo ſeruus petebatur, & eiuſdem ſerui nomine cum eo furti agebatur: quærebat, ſi vtroque iudicio condemnatus eſſet, quid ſe facere oporteret? ſi prius ſeruus ab eo euictus eſſet: reſpondit, non oportere iudicium cogere vt eum traderet, niſi ei ſatiſdatum eſſet (quod pro eo homine iudicium accepiſſet) ſi quid ob eam rem damnaſſet, id rectè præſtari: ſed ſi prius de furto iudicium e factum eſſet, & hominem noxæ dediſſet, deinde de ipſo homine ſecundum petitorem iudicium factum eſſet, non debere ob eam rem iudicem, quod hominem non traderet, litem æſtimare, quoniam nihil eius culpa, neque dolo contigiſſet, quo minus hominem traderet f.

De his quæ alienis ædibus imponuntur.

59. *Iulianus* lib. 6. ex Minicio.

HAbitator g in aliena ædificia feneſtras, & oſtia impoſuit: eadem, poſt annum, dominus ædificiorum dempſit. Quæro: is, qui impoſuerat, poſſetne ea vindicare? Reſpondit, poſſe: nam h quæ alienis ædificiis connexa i eſſent, ea quamdiu iuncta manerent, eorundem ædificiorum eſſe: ſimul atque inde dempta eſſent l, continuò in priſtinam cauſam reuerti k.

De poſſeſſore infante, vel furioſo.

60. *Pomponius* lib. 29. ad Sabinum.

QVòd infans, vel furioſus poſſeſſor perdidit, vel corrupit, impunitum l eſt m.

De naui refecta vel ædificata ex materia aliena.

61. *Iulianus* lib. 6. ex Minicio.

MInicius n interrogatus, ſi quis nauem ſuam aliena materia refeciſſet o, num nihilo minus eiuſdem nauis maneret? Reſpondit manere p. Sed ſi in ædificanda ea idem feciſſet, non q poſſe. Iulianus notat r: nam proprietas totius nauis carinæ s cauſam ſequitur.

De fructibus nauis. 1. De fructibus à malæ fidei poſſeſſore reſtituendis.

62. *Papinianus* lib. 6. Quæſtionum.

SI t nauis à malæ fidei poſſeſſore petatur, & fructus æſtimandi ſunt, vt in taberna, & area quæ locari ſolent u. Quod non eſt ei contrarium, quod de pecunia depoſita, quam heres non attingit, vſuras præſtare non cogitur x, nam y etſi maximè vectura, ſicut vſura, non natura peruenit, ſed iure z percipitur: tamen ideo vectura deſiderari poteſt; quoniam periculum nauis poſſeſſor petitori præſtare non debet, cùm a pecunia periculo dantis fœneretur b.

1 ¶ Generaliter autem, cùm de fructibus æſtimandis quæritur, conſtat animaduerti debere, non an malæ fidei poſſeſſor fruitus ſit, ſed an petitor frui potuerit c, ſi ei poſſidere licuiſſet. Quam ſententiam Iulianus quoque probat.

a Aeſtimatio vim habet emptionis. Igitur æſtimatione rei præſentis, præſtita, dominium rei ſtatim tranſit in poſſeſſorem: rei abſentis, cùm eius poſſeſſionem nactus fuerit voluntate actoris, hoc & l.47. eo.
c al. ſenten. al. facto.
b l.1.§.3. pro empt. e l.7.§.1. de Publiciana.
d immo actor eo caſu cauere non ſolet, l.69. inf. eo.
e neceſſarij & vtiles, l.Gaius 1.§.1. l.48. inf. de vſufr. Bonæ fidei poſſeſſor nullam actionem de ſumptibus habet, ſed retinere poteſt, in quantum fundus melior factus eſt, compenſatis fructibus ante litis conteſtationem perceptis. 15. Ecl. 1. c 47.
f nec enim is qui donauit tenetur euictionis donatario, v. l.2. Cod. de euict.
g l.27. §.ult. ¶ eo. §.30. Inſtit. de rerum diuiſ.
h i. per officium, vt ſic dicam. Sunt enim hæc duo remedia, non vnum.
i v. quæ ſcripſi ad l.11. ¶ de noxal.
k propterea quod melior factus eſt fundus.
l aduerſus actorem. Idcirco poſſeſſori bonæ fidei eo caſu datur non tantum exceptio, ſed & actio.
m v. l.65. infra eo.
n alij legunt à ſi. ſeruauerit. Ex his lectionibus duæ naſcuntur theſes: Vna, bonæ fidei poſſeſſorem fructus ante litem conteſtatam perceptos imputare ſumptibus à ſe factis. Altera bonæ fidei poſſeſſorem à lite conteſtata fructus perceptos cum expenſis quas fecit compenſare: & hæc verior eſt lectio: quanquam prior iuuari videatur, l.65. inf. eo. o qui excedit fructuum perceptos. vide tamen in hunc locum Socinum regula 298. p ratio decidendi in hoc verbo latet. q Pars ædium ſolum, vt ſic, pars fundi ita ſunt fructus pendentes, l.44. ¶ eo. vt & villa, l.8. in ſi. ¶ de vſufructu area, inſulæ, l. qui ro. ſ. ventum, ¶ de ſeruitutib. In vtero, partus pars eſt viſcerum matris, l.1. §.1. ex hoc reſcripto ¶ de liberis agnoſcendis. aqua vitæ, putei, l.16.§ qui puteum ¶ de vi. vtſ fructus dominij, l.4.3. de vſuf. l. ſi à reo. ¶. ſ reo. inf. de ſatiſdat. adde quæ dixi de parte, l.44. ¶ eod. r l.23. ¶ de vſucapionibus. s Cur? Naues non ita cohærent mari vt ædificium ſolo. Partes itaque rei dicentur, quæ rei ſiue corpori conſtanter cohærent, non quæ momentariè. Proinde qua ratione, ſolum velut pars ædium eſt, eiſque ſubiacet, eadem mare nauibus non ſubiacet.
t id eſt, alia non. u l.12.§.3. ¶ ad exhibendum: v. l.25. inf. de verb. ſignif.
x atqui boue mihi legato, eoque mortuo neque caro, neque corium, neque quæ ſuperſunt ex re legata, mihi debentur, l.49. ¶ de leg.2.
y non tamen ſemper ius agendi rei ipſi æquipollet, l.204. ¶ de reg. iur.
z Emptor ante traditionem, in rem ipſam actionem non habet, ſed heres habet actionem de rebus hereditariis, etiam priuſquam poſſederit. 15. Ecl. 1. c.50. a l.40. inf. de adq. rer. dom. l. pen. C. hoc tit.
b vindicatione. c conteſtatum. d ſi culpa eius res deterior facta fuerit.
e ſi rem alienauerit. f officio iudicis. g aliud poſt. l.27. ¶ de rei vind.
h vis omnes, 15. Ecl. 1. c. 52. Atque ita, euicto fundo, poſſeſſor conſita in eo fundo tollere non poteſt, etiamſi eum fundum excoluit & conſeuit, l.25. ¶ de vſuris, l.10. inf. de donat. l.9. ¶ de adquir. rer. dominio.
i Sunt enim pars fundi, v. l.44. ¶ eod. k l.35.§.9. inf. de bon. liber. l.2. Cod. de aduoc. l patrocinio.
m Et enim aliud vindicare, aliud vindicanti patrocinium præſtare. Sententia vindicanti nocet, non eius aduocato. At enim dices, cum qui legatum petenti patrocinium præbuerit, remoueri eo nomine ab accuſatione inofficioſi, l.ult. ¶ de inoff. Cur tam varie? (vel ideo quod ſolus conſenſus teſtamentum approbare poteſt, qui ad amittendum dominium non ſufficit, l.27.§.1. inf. de adquir. poſſeſſ. Hoc etiam refer l.13. in ſi. inf. de contrah. empt.

a l.1. §.2. verſ. ſed ſi vnius, infrà de poſt. ſtipulationib.
b v. l.1. §.3. l.2. l.3. §.ea.
c & iura in incorporalium (petuntur enim conſequentia) niſi per conſequentiam rei corporali accedant.
d l.57. in fin. ¶ de poſt. hered. hoc enim modo ſalua res erit ei qui ad executionem tardior venit.
e i. res iudicata l. 13. inf. de except. Cicero pro Quintio, vt res facto iudicio parata ſit, iudicatum ſolui ſatiſdari. Liuius 38. Tacito aſſenſu audicum decretũ, vt vis in eadem ciuitate videretur factum iudicium ꝑ ſ. Facto iudicio, vina ſub terram defoſſa ꝑ d. Triſte iudicium factum.
f ſi ſeruum tuum vindico, & tertius noxali ob eundem agat, ſi vicero, ſeruus mihi non prius tradetur, quam præſtita tibi cautione indemnem te futurum aduerſus tertium agentem noxali: ſi tertius primo vicerit, mihi non teneberis, eſt igitur potior noxalis, quam in rem actio.
g Inquilinus, v. l.27. inf. locati. l. §.12. ¶ de his qui deiecerunt.
h Connexa ædibus, quandiu connexa manent, ædium ſunt.
i l.41.§.12.l.2.C.e.
k v.l.15. inf. de vſuf.
l An ſaltem tenebitur eo nomine, eius tutor, curator, vel cuſtos?
m v. quæ notaui ad l.11.§. de off. præſide.
n vide ad hanc legem Antonium Fabrum 6. coniect. 15.
o ſecus eſt ſi nauem ex alienis tabulis feceris, l.26. ¶ de adqu. rer.
p quia tabulæ ſingulares adfixæ naui, per partes naui, quæ totum quoddam efficit, cedunt. q Nec ſit nauis dominus, qui eam ex alienis tabulis conſecit, vt his; Immo ſit dominus, d.l.26.
r Rectè: Minicius enim diſtinctione vti debebat, ſi ex meis cuique promiſcuè tabulis ædifico nauem, mea nauis eſt, non tua: at ſi carinæ tuæ tabulas meas impono, tua nauis eſt. Tua carina inſtar ſoli eſt & fundi, & ideo proprietas totius nauis carinæ tuæ cauſam ſequitur, i. tua eſt nauius proprietas, qui carinæ quaſi cuiuſdam ſoli dominus es. s cupreſſi l.26. inf. de adquir. rerum dominio. t quæ aliena eſt naui, et tabernæ & areæ, quæ vendi ſolent, v. Synopſi Baſil. 7. c.27. u mercedes & penſiones i. fructus ciuiles, rei vendicationi, vt naturales peti poſſunt. x l.20. §.15. ¶ de hereditatis petitione. y ſicut pecuniæ periculum præſtat qui eam fœnori dedit, Synopſ. Baſil. ibidem.
z non ex aliquo corpore, ſed conuentione partium.
a fructum & vtilitatem alia natura præbent: alia iure: iure vtilitatem præbent non natura nauis & pecunia; hæc vſuras: illa vecturam ſeu vectura præſtant: adde l.121. inf. de verb. ſignif.
b ſecus eſt. Poſſeſſor hereditatis, qui pecuniam hereditariam non attingit, vſuras quas non percepit, non debet: (nec enim inuenta eſt pecunia, vt pariat vſuras) alioquin vſuræ peterentur contra naturam & originem pecuniæ. At qui naue hereditaria non vtitur, vecturas non tantum perceptas, ſed eas quas percipere potuit, præſtabit. nauis enim ad hoc inuenta eſt vt nauigetur. l.12.§.1.¶ de vſufructu.
c Fructus percipiendi intelliguntur qui à petitore percipi potuerunt, &c.

Universidad Rey Juan Carlos

De eo qui culpa poſſeſſionem amiſit.

63. *Idem* lib. 12. Quæſtionum.

SI culpa, non *a* fraude quis poſſeſſionem amiſerit: quoniam pati debet æſtimationem: audiendus erit à iudice, ſi *b* deſideret, vt *aduerſarius* *c* *actiones ſuas ei cedat*, cùm tamen prætor auxilium *d* quandoque laturus ſit, quolibet alio poſſidente, nulla captione adficietur. Ipſo *f* quoque, qui litis æſtimationem perceperit, poſſidente, debet adiuuari: nec *g* facile audiendus erit ille, ſi velit poſtea pecuniam, quam ex ſententia iudicis periculo iudicati recepit *h*, reſtituere.

De his quæ vſui non fructui ſunt.

64. *Idem* lib. 20. Quæſtionum.

CVm in rem agitur, eorum quoque *i* nomine *i* quæ vſui non fructui ſunt *k*, reſtitui fructus certum eſt.

De emptore pignoris, qui pecuniam creditori ſoluit, & fructus percepit. 1. De ancilla filiæ conceſſa.

65. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

EMptor *k* prædium, quæ à non domino emit, exceptione doli poſita, non aliter reſtituere domino cogetur, quàm ſi *l* pecuniam creditori eius ſolutam, qui pignori datum prædium habuit, vſurarumque medij temporis ſuperfluum recuperauerit: ſcilicet ſi *m* minus in fructibus ante litem *n* perceptis fuit. Nam eos vſuris nouis duntaxat compenſari, ſumptuum in prædium factorum exemplo *o*, æquum eſt *p*.

1 ¶ Ancillam, quæ non *q* in dotem data, ſed in peculium *r* filiæ *r* *s* conceſſa eſt *t*, peculio filiæ non *u* legato mancipium hereditarium *x* eſſe conueniit. Si tamen pater dotis, ac peculij contemplatione filiam exhæredauit: &, ex *y* ratione *z* reddita, nihil defenſio *y* tuebitur voluntatis *ç*.

De re quæ conditione exiſtente noſtra eſſe deſinit.

66. *Paulus* lib. 2. Quæſtionum.

NOn ideo minus recte quid noſtrum eſſe vindicabimus, quod abire à nobis dominium ſperatur *a* ſi conditio legati, vel libertatis extiterit.

De pecunia inuenta in domo aliena.

67. *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

A Tutore pupilli domum mercatus, ad eius refectionem fabrum induxit. Is pecuniam inuenit. Quæritur, ad quem pertineat? Reſpondi, ſi *b* non theſauri *c* fuerunt, ſed pecunia fortè perdita, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata *d*: nihilominus eius eam eſſe cuius fuerat *e*.

Si condemnatus non reſtituat.

68. *Vlpianus* lib. 51. ad Edictum.

QVi reſtituere *f* iuſſus iudici non paret, contendens non poſſe reſtituere: ſi *g* quidem habeat rem, manu militari *h*, officio iudicis, ab eo poſſeſſio transfertur *i*: & fructuum duntaxat, omniſque cauſæ nomine condemnatio fit.

¶ Si verò non poteſt reſtituere, ſi quidem dolo fecit *k*, quominus poſſit, is, quantum aduerſarius in litem *l* ſine vlla taxatione in infinitum iurauerit, damnandus eſt. Si verò non poteſt reſtituere, nec dolo fecit, quo minus poſſit, non pluris, quàm *l* quanti *i* res eſt, quanti aduerſarij interfuit *m*, condemnandus eſt. Hæc ſententia generalis *l* eſt *n* & ad omnia, ſiue interdicta, ſiue actiones in rem, ſiue in perſonam ſunt, ex quibus arbitratu iudicis quid reſtituitur, locum habet.

De eo qui dolo fecit quo minus poſſideret.

69. *Paulus* lib. 13. ad Sabinum.

IS, qui dolo fecit *a*, quo minus poſſideret, hoc quoque nomine punitur, quod actor cauere ei non *b* debet, *actiones quas eius rei nomine habeat ſe ei præſtaturum*.

70. *Pomponius* lib. 29. ad Sabinum.

NEc quaſi *c* Publicianam quidem actionem ei dandam placuit, ne in poteſtate cuiuſque ſit per rapinam ab inuito domino rem iuſto *d* pretio comparare.

71. *Paulus* lib. 13. ad Sabinum.

QVòd ſi poſſeſſor quidem dolo fecit, actor verò iurare non vult *e*, ſed quanti res ſit, aduerſarium condemnari maluit: mos ei gerendus eſt.

Si non dominus qui rem vendidit domino ſucceſſerit.

72. *Vlpianus* lib. 17. Edictum.

SI *f* à *g* Titio fundum emeris Sempronij *h*: & tibi traditus ſit pretio ſoluto: deinde Titius Sempronio heres extiterit *i*, & eundem alij vendiderit & tradiderit: æquius eſt, vt tu potior ſis. Nam & ſi ipſe venditor eam rem à te peteret *k*, exceptione eum ſummoueres.

¶ Sed & ſi ipſe poſſideret, & tu peteres, aduerſus exceptionem dominij replicatione vtereris.

De parte domini deſignanda. 1. De ſuperficiario.

73. *Idem* lib. 17. ad Edictum.

IN ſpeciali actione non cogitur poſſeſſor dicere, pro qua parte eius ſit. Hoc enim petitoris munus eſt, non poſſeſſoris *l*. quod in Publiciana obſeruatur.

1 ¶ Superficiario *m*. (

74. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

ID eſt, qui in alieno ſolo ſuperficiem ita habet, vt certam penſionem præſtet.)

75. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

PRætor, cauſa cognita, in rem actionem *n* pollicetur.

De vindicatione partis. 1. Incertæ.

76. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

QVæ *o* de tota *p* re vindicanda *q* dicta ſunt, eadem & de parte intelligenda ſunt *r*, officioque iudicis continetur, pro modo partis ea quoque reſtitui iubere, quæ ſimul cum ipſa parte reſtitui debent.

1 ¶ Incertæ *ſ* partis vindicatione datur, ſi iuſta cauſa interueniat.

¶ Iuſta autem cauſa eſſe poteſt, ſi fortè legi Falcidiæ locus ſit in teſtamento, propter incertam detractionem ex legatis, quæ vix apud iudicem examinatur: iuſtam enim habet ignorantiam legatarius *t*, cui homo legatus eſt, quotam partem vindicare debeat. Itaque talis datur actio. Eadem & de ceteris rebus intelligemus.

Si mulier rem donatam conduxit.

77. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

QVædam mulier fundum *u* ita *u* non marito donauit per epiſtolam & eundem fundum ab eo conduxit *x*. poſſe defendi in rem ei competere, quaſi per *z* ipſam adquiſierit poſſeſſionem, veluti per colonum. Proponebatur quòd etiam in eo agro qui donabatur fuiſſet, cum epiſtola emitteretur: quæ *y* res ſufficiebat *x* ad traditam poſſeſſionem, licèt conductio non interueniſſet.

De fructibus & bona fidei poſſ.

78. *Labeo* lib. 4. Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI eius fundi, quem alienum poſſideres *a*, fructum non coegiſti *b*, nihil eius fundi fructuum nomine te dare oportet. *Paulus*: Immò quæritur, num fructus idcirco factus eſt, quòd is eum ſuo nomine perceperit. *c* Perceptionem *c* fructus accipere debemus, non ſi perfecti *d* collecti, ſed etiam coepti ita percipi, vt terra continere ſe fructus deſierint: veluti ſi oliuæ, vuæ lectæ, nondum autem vinum, oleum ab aliquo factum ſit: ſtatim enim ipſe accepiſſe fructum exiſtimandus eſt.

a Dolo ſeu fraude & culpa quis deſinat rem alienam poſt litem conteſtatam poſſidere, intereſt. Priori caſu quanti in litem iuratur poſſeſſore, quaſi re vera intereerit, reus condemnabitur. Quin priore caſu actor, qui litis æſtimationem percepit actiones ſuas cedere ei non debet: ſed neque Publiciana qui ita deſiit dolo poſſidere, rem perſequi poterit. l. 69. & l. 70. poſteriore verò caſu actiones ceduntur. l. 25. §. 8. quia & non ceſſis actionibus datur Publiciana à Prætore, vt hac lege.
b tunc enim ſecus. l. 59. l. 20.
c poſſeſſori ſcil.
d quibus aduerſus nouos rei poſſeſſores vtatur, ſed & aduerſus ipſum petitorem ſi res ad eum peruenerit.
e Auxiliaris hæc Publiciana eſt, non ordinaria.
f Publiciana igitur datur hoc caſu aduerſus dominum, qui rei & litis ipſius æſtimationem accepit.
g Qui litis æſtimationem accepit non poteſt reſcindere huiuſmodi venditionem redditа litis æſtimatione, quam condemnatus præſtitit ſuo periculo, et præſtita ſub incerto eiuſdem rei recuperandæ.
h l. 22. l. mandati.
i id eſt, quæ vſu conſumuntur. l. 5. l. de vſuf. earum rerum.
k Qui prædium à non domino emit, non aliter domino reſtituit; quàm ſi pecuniam eius creditori ſolutam, qui pignori datum prædium habuerit, recuperauerit. 15. *Ecl.* t. 6. c. 65. 3. *Harm.* 3. §. 58. De his verò quæ ſequuntur, apud Eclogæ ſcholiaſtes illo loco: ſi enim pretium ſoluerit, cur non haberet actionem contra venditorem? quærendum eſt quomodo hic cohæreant. l *l.* 89. §. 1. *inf. de leg.* 2. m *l.* 47. §. 20. *l.* 3. *inf. de pig.*
n *l.* 48. §. *eod.* o i. emptor pignoris aut hypothecæ, non priùs cogitur pignus domino reſtituere, quàm pretio recepto. Quòd ſi vſuras pretij petit, ab eo viciſſim fructus pignoris petantur quod ſi hæ vſuræ fructus à ſe perceptos exſuperant, ſuperfluum vſurarum iuſtè poſtulabit. p Quid ſi in dotem data fuiſſet; ſi ſit exhæredata eam haberet. *l.* 20. §. *videamus l.* de vi vanie aliter. q nuptura. r à patre.
ſ *l.* 12. *C. de collation.* t Peculiare mancipium filiæ non, ſi non id ei legauero, me mortuo, peculiare eſſe deſinit, & hereditarium fieri incipit, u vt ſi dixero: *filiam meam exheredo, quòd à me antea nonihil auxilium habuerit.* x Ratio autem adimit & conſtituit legatum, *Albericus ibi.* vt & inſtitutionem heredis. y Enunciatiua verba quæ cauſam continent, exceptionem metam inducunt, vt dic. z Ancillam habebit, quando patris eius voluntas talis fuerit.
a *v.* l. 12. §. *eod. inſtit familiæ l.* 205. *inf. de reg. iur.* b Synopſis Baſil. 15. [illegible] pertinere ſolet. c *v.* quæ notaui ad *Nou. Leon.* 51. *de Theſauro.* d *v.* l. 31. *in ſ. inf.* mea non ſit theſaurus. *Zaſius.* Igitur theſaurus, continuò non eſt pecunia fortuitò abdita. Non enim theſaurus eſt pecunia perdita, vel per errorem, ab eo ad quem pertinebat, non ablata. 15. Synopſis Baſil. 3. *ex lib.* 9. *tit.* 3. c. 67. [illegible] e vide *Duarenum in tract. de in litem iur.* n. 44. *Conſt.* l. *deſtill.* 2.
g *v.* *Zaſium* 2. *reſponſorum* 17. h *v.* l. 2. *C. de his qui latrones.*
i *v.* l. 9. *inf. de liberali cauſa.*
k nam ob eam cauſam in litem iuratur, non etiam ob culpam. *l.* 7. §. 3. *inf. de in litem iur.* l iuratur in litem aduerſus eum qui dolo poſſidere deſiit: hæc enim propria eius eſt, qui dolo poſſidere deſiit condemnatio. *l.* 2. *inf. de in litem iur.* §. *inſt. inf. de action.* m notanda ſunt hæc auxilia aduerſus non reſtituentem, rei ablatio, in litem iuratio, intereſſe præſtatio, rei vera æſtimatio, cautionis exactio. *l.* 60. *inf. eod.* n id ſi locum habet in actionibus bonæ fidei, & in ſtrictis iuris. *d. l.* 2.

a *l.* 63. §. *eod.*
b non debet. *l.* 13. *l. deri pol.* quamuis.
c quaſi Publiciana, item quæ ſequitur.
d iuſto pretio, *Haloand.*
e Poenæ cauſa. *l.* 68. *l. eod.*
f Si fundum Titij mihi tradiderit concurrant duo alieni, ſed ſi ſuper ſit ſecundo tradidit, & eo prior; exceptione ſummoueo: ſi tu poſſideas, replicationem; [illegible] Gracis Anſelmi [illegible] 13. *Ecl.* 6. 12.
k *v.* l. 4. *de exc. rei vend.*
h atque in dominio.
i *v.* l. 25. §. 4. l. *de* [illegible] *de exc.*
k *l.* 27. §. *de rei vindic.*
l *l. ſuperficiarium*, *v.* l. 74. l. *ad* l. 3. *inf. de ſuperf.* *Cuiac.* l. 2. *de ſuperficiebus.*
n Vtilem, *v.* *inf. de ſuperficiebus.*
o Regeneratum a toto ad partem: adde quæ ſcripſi ad l. 13. l. *de vſuf.* & ad §. 12. *inſt. de legatis*: & quæ Theophilus.
p cum fructibus poſt litem conteſtatam, & omni cauſa.
q videlicet ſcil. cui: cum eo de quo lis poſſidetur.
r *l. ſi ſic* [illegible] *accedit* [illegible]
ſ & tantum & pro [illegible]
t *l.* 10. *inf.* [illegible]
u [illegible]
x [illegible] Maximus [illegible]
[illegible] Conſulque [illegible] 15. 13.
y *l. Paul.*
z *v.* quæ ſcripſi ad *l.* 26. *C. de donationibus*: *l.* 35. §. 1. *de adquir. poſſeſ.*
a *v.* l. 5. l. *de adquir. poſſ.*

y Conductio vel propriæ traditionis vim habet. *d. l.* 20. *C. de donat.*
z *v.* l. 6. §. 2. *l. de cond.* Per eum qui confitetur ſe alterius nomine poſſidere, adquiratur poſſeſſio, & amplius per eum dominium transfertur.
a bona fide *Græc.* b Cogi fructus qui certe crementum vel proventum [illegible] *l.* 5. *ſ. fullonem* 1 3. *quomodo* [illegible] *fructus* (vt auctore Nonio Marcello) cogi dicuntur pecus ſi premantur vbera. Percipiuntur vero fructus, poſt frumentum ſegetes ca æſtate nondum ſtricta, vinum, vindemia vel vua adempta, ad eandem vindemiam [illegible] l. *eod.* His diſtinctis Labeo hic putat, bonæ fidei poſſeſſorem vindemiam non reſtituere, quam non coegit. Paulus contra, putat bonæ fidei poſſeſſorem vindemiam reſtituere quam percepit, etiamſi non coegit.
c Percipere fructus quid, *v.* *Cuiac.* 11. *obſer.* 39.
d perfecti. *Græc.*
e id ſcire velle eſt, bonæ quippe fidei poſſeſſor fructus ſtatim vel vt quoquomodo à ſolo ſeparati ſunt lucratur. *v. l.* 25. §. 1. *inf.* l. *de vſuris.* *v. l.* 48. *de adquirenda rerum dominio.*

De fru

Universidad Rey Juan Carlos

De fructibus ſerui perdiri qui moratus eſt.

79. *Idem lib. 6. Pithanon à Paulo Epitomatorum.*

SI hominem à me a petieris, & is poſt litem conteſtatam mortuus b ſit: fructus, quoad c is vixerit, æſtimari oportet d. *Paulus*: Ita id verum eſſe puto, ſi non prius is homo in eam valetudinem inciderit, propter quam operæ eius inutiles factæ ſunt; nam, ſi vixerit quidem in ea valetudine, fructus eius temporis nomine æſtimari conueniret.

Si quis neget ſe poſſidere.

80. *Furius Anthianus libro primo ad Edictum.*

IN rem e actionem pati non compellimur: quia licet alicui dicere, *ſe non poſſidere* f, ita vt ſi poſſit aduerſarius conuincere g rem ab aduerſario poſſideri, transferat ad ſe poſſeſſionem h per iudicem, ſi licet ſuam eſſe non approbauerit.

a qui dolo non poſſideo.
b ſine dolo & culpa mea. v. ad hanc legem Antonium Fabrum 2. coniectur. 6.
c Imo fructuum hic non habetur ratio vſque ad diem mortis tantum: ſed vſque ad rei iudicandæ tempus. l. 31. §. 1. eod.
d l. fin. §. de cond. indeb.
e Aliud in perſonali. l. vlt. inf. de contrahenda empt. l. 2. §. de hereditate vel actione vendita. Cur? poſſeſſio ſola hic actionis in rem cauſa eſt, quam tenere deſiit, qui ſine dolo malo poſſidere deſiit. In perſonali, aliud eſt.
f v. l. 36. §. 1. eod.
g ſubaudi negantem. v. Ambiarcenſ poſſeſſor. Cod. qui poſſeſſio.
h Hæc enim pœna mendacis poſſeſſoris. Nouell. 18. c. 10.
i v. l. 58. §. eod.
k 2. Harm. 1. in fi.
l quæ de publicianum iudicium l. 13. §. 2. inf. eod.
m i. quod traditum eſt.
n id eſt à non domino; ab eo qui non eſt dominus.
o l. 13. inf. eo. §. 4. §. 3 l. inf. de adq.
p rei vindicationem, de qua ſuperiore titulo dictum eſt.
q l. 8. C. de præſcr. 30. vel 40. annor.
r Rationem hic nullam adfert Iuriſconſultus.
ſ ſpecies, modi, cauſæ.
t ſine traditione.
u vide Cuiacium 10. obſ. 18.
x Quidam legunt in quibus cauſa.
y id quoque.
z l. vlt. C. de vſuc. cauſ.
a id eſt, adquirere ipſo iure, ſcilicet ſine traditione. v. Cuiac. 10. obſ. 18.
b cauſæ ſcilicet, ex quibus dominium transferatur ſine poſſeſſione, id eſt corporali rei præſtatione.
c adquiſitionis: l. 5. inf. eod.

DE PVBLICIANA IN rem actione.

TIT. II.

Edictum 1. *De re vſucapta.* 2. *De traditione aliiſque modis acquirendi dominium.*

Vlpianus lib. 16. ad Edictum.

AIt prætor: *Si quis id quod traditur ex iuſta cauſa non* m *à domino* n, *& nondum vſucaptum* o *petet: iudicium dabo.*

1 ¶ Meritò prætor ait, *nondum vſucaptum*: nam, ſi vſucaptum eſt, habet ciuilem p actionem q, nec deſiderat honorariam.

2 ¶ Sed cur r *traditionis* dumtaxat, & *vſucapionis* fecit mentionem, cum ſatis multæ ſint iuris partes ſ, quibus dominium quis nanciſceretur t? vt puta legatum.

2. *Paulus lib. 19. ad Edictum.*

VEl x mortis cauſa donationes factæ: nam x amiſſa poſſeſſione competit Publiciana, quia y ad exemplum legatorum z capiuntur a.

De cauſa traditionis.

3. *Vlpianus lib. 16. ad Edictum.*

SVnt b & c aliæ plerǽque d. 1 ¶ Ait prætor, *ex iuſta cauſa e petet*: qui igitur iuſtam cauſam traditionis habet, vtitur Publiciana. ¶ Et non ſolum emptori bonæ fidei competit Publiciana: ſed & aliis, vt puta ei, cui dotis nomine tradita res eſt, necdum vſucapta: eſt enim iuſtiſſima cauſa d, ſiue æſtimata e res in dotem data ſit, ſiue non. Item ſi res ex cauſa iudicati ſit tradita f.

4. *Paulus lib. 17. ad Edictum.*

VEl ſoluendi cauſa g.

5. *Vlpianus lib. 16. ad Edictum.*

VEl ex cauſa noxæ deditionis g: ſiue vera cauſa ſit, ſiue falſa.

Si ſeruus ex noxali cauſa ducatur.

6. *Paulus lib. 19. ad Edictum.*

ITem ſi ſeruum ex cauſa noxali, quia non defendebatur, iuſſu prætoris duxero h, & amiſero poſſeſſionem: competit mihi Publiciana.

De re adiudicata. 1. *De eo qui ſoluit litis æſtimationem.* 2. *De eo qui emit à furioſo.* 3. *De cauſa lucratiua.* 4. *Si quis emerit à minore.* 5. *De permutatione.* 6. *Hoc iudicium eſſe petitorium.* 7. *De iureiurando.* 8. *Collatio huius actionis & rei vindicationis.* 9. *De ſucceſſoribus.* 10. *Si ſeruus, vel procurator, vel tutor, vel curator, vel negotiorum geſtor emerit.* 11. *De bona fide emptoris & dolo venditoris.* 12. *De dolo defuncti & heredis.* 13. *Si ſeruus emerit.* 14. *De emptione & bona fide, & vel traditione.*

7. *Vlpianus lib. 16. ad Edictum.*

SEd & ſi res adiudicata ſit i, Publiciana actio competit.

1 ¶ Si lis k fuerit æſtimata, ſimilis l eſt venditioni, & ait Iulianus libro vigeſimo ſecundo Digeſtorum, ſi obtulit reus æſtimationem litis m, Publicianam competere.

2 ¶ Marcellus libro ſeptimo decimo Digeſtorum ſcribit:

EVm n, qui à furioſo ignorans o eum furere, emit p, poſſe vſucapere. ergo q & Publicianam habebit r.

3 ¶ Sed & ſi quis ex lucratiuis cauſis rem accepit, habet Publicianam, quæ etiam aduerſus donatorem competit: *eſt à enim iuſtus poſſeſſor, & petitor, qui liberaliter accepit.*

4 ¶ Si a minore quis emerit ignorans eum minorem eſſe, habet Publicianam.

5 ¶ Sed & ſi permutatio b facta ſit, eadem actio competit.

6 ¶ Publiciana actio ad c inſtar proprietatis d, non ad inſtar poſſeſſionis e reſpicit.

7 ¶ Si petenti mihi rem f iuſiurandum detuleris, egóque iurauero *rem meam eſſe*, competet Publiciana mihi. ſed aduerſus te dumtaxat. f ei. n. ſoli nocere debet iuſiurandum, qui detulit. Sed ſi poſſeſſor g delatum erit iuſiurandum, & iurauerit *rem petentis non eſſe*: aduerſus eum ſolum petentem exceptione vtetur, non vt & habeat actionem.

8 ¶ In Publiciana actione omnia eadem h erunt, quæ & in rei vindicatione diximus.

9 ¶ Hæc actio & heredi, & ſiuſhonorariis ſucceſſoribus i competit.

10 ¶ Si ergo non emero, ſed ſeruus meus k, habebo Publicianam. Idem eſt, & ſi procurator meus, vel tutor, vel curator, vel quis alius negotium meum gerens emerit.

11 ¶ Prætor ait, *qui bona l fide emit*. Non igitur omnis emptio proderit, ſed ea, quæ bonam fidem habet. proinde hoc ſufficit, me bonæ fidei emptorem fuiſſe, quamuis non à domino emerim, licet ille callido conſilio vendiderit: neque. n. dolus venditoris mihi nocebit m.

12 ¶ In hac actione non oberit mihi, ſi n ſucceſſor ſum, & dolo fecit, cum is, in cuius locum ſucceſſi, bona fide emiſſet: nec proderit ſi dolo careo, cum emptor, cui ſucceſſi, dolo feciſſet.

13 ¶ Sed enim ſi ſeruus meus emit o: dolus eius erit ſpectandus, non meus: vel contra.

14 ¶ Publiciana, tempus emptionis continet, & ideo neque quod p ante emptionem, neque quod poſtea dolo malo factum eſt, in hac actione deduci, Pomponio videtur.

15 ¶ Bonam autem fidem ſolius emptoris continet.

16 ¶ Vt igitur Publiciana competat, hæc debent concurrere: vt & bona fide quis emerit, & ei res empta, eo nomine ſit q tradita r. Cæterum ante traditionem, quamuis bonæ fidei quis emptor ſit, experiri Publiciana non poterit.

17. *Iulianus libro ſeptimo Digeſtorum ſcripſit.*

TRaditionem rei emptæ oportere bona fide fieri ſ. ideóque ſi ſciens t alienam poſſeſſionem adprehendit, Publiciana eum experiri non poſſe: quia vſucapere non poterit. Nec quiſquam putet, hoc nos exiſtimare, ſufficere initio traditionis ignoraſſe rem alienam, vti quis poſſit Publiciana experiri: ſed oportere & tunc u bona fide emptorem eſſe.

De pretij ſolutione.

8. *Gaius lib. 7. ad Edictum prouinciale.*

DE pretio x vero ſoluto nihil exprimitur: vnde poteſt coniectura capi y quaſi nec ſententia prætoris ea ſit vt requiratur, an ſolutum ſit pretium.

De traditione. 1. *vel quaſi.* 2. *De traditione antecedente.* 3. *De re hereditaria emptori hereditatis tradita.* 4. *Si duo ſeparatim emerint eandem rem.* 5. *De his quæ vſucapi non poſſunt.* 6. *De ſeruo emptoris.*

9. *Vlpianus lib. 16. ad Edictum.*

SIue autem emptori res tradita eſt, ſiue heredi emptoris, Publiciana competit z actio.

1 ¶ Si quis rem apud ſe depoſitam, vel ſibi commodatam emerit, vel pignori ſibi datam: pro a tradita erit b accipienda, ſi poſt emptionem apud eum remanſit c. 2 ¶ Sed & ſi præceſſit traditio emptionem, idem erit dicendum. 3 ¶ Item ſi hereditatem emero, & traditam mihi rem hereditariam d petere velim: Neratius eſſe ſcribit, Publicianam. 4 ¶ Si e duobus quis ſeparatim vendiderit

peti aduerſus eum dominium exiſtimans ... ita competit Publiciana, ſi furioſus rem extra vel vendidit vt eorum dominum ſit: non competit, ſi rem propriam vendidit.
a Hinc vſud ... ſi bona fide acquiſitione ... [illegible]
b Procuratione quicquid adquiritur, Publiciana vtitur poteſt.
c ...
d dominij.
e nude.
f v. l. 3. in fin. §. de iureiur.
g l. 11. §. de iureiur.
h adde §. 6. §. eod. l. 12. §. 1. inf. eod. l. 9. in §. inf. eod.
i Publiciana competit emptori bonæ fidei competit, nec ei dolus venditoris nocet. Bal. ibi ſcr. v. l. 4. §. 31. §. de doli mali.
o v. l. 6. §. de iduriu adaque primo.
o v. l. 21. inf. de contrah. empt.
p Publicianam nemo habet antequam per traditionem rem acceperit, quamuis emptor bonæ fidei ſit. Bal. ille ſero.
q in dubio tamen quis præſumitur poſſidere ex cauſa præcedentis tituli. Bart.
r l. 10. l. 48. inf. de vſucap. l. 2. inf. pro emptore.
ſ adde l. 7. §. 6. §. eod. l. 12. §. 1. l. eod.
t Scientia non ſimpliciter rei alienæ, ſed mixtæ poſſeſſionis mala fidem conſtituit. Prior ſcientia non impedit vſucapionem, dummodo nulla poſſeſſio ſit; poſterior impedit, vnde colligitur Publicianam non dari, niſi de re quæ vſucapi poſſit, & ei qui vſucapere poſſit.
u l. initio traditionis: v. ſit ...

d l. 2. inf. pro dote. e l. 7. §. 7. inf. eod. f l. 46. inf. de vſuc. g l. 28. inf. de noxal. h l. 2. §. fin. §. ſi ex noxali cauſa. i In iudicio diuiſorio, §. 5. inf. de officio iudicis. k l. 46. §. de rei vind.
l Æſtimatio litis, ſimilis eſt venditioni. v. l. 22. inf. rerum amotarum. l. 3. inf. pro emptore. m l. 3. in §. 1. eod.
n Qui à furioſo imprudens emit Publicianam habet, poteſt. n. vſucapere, vt hic. Idem eſt ſi à minore imprudens emerit, vel permutatione vel donatione acceperit. §. 4. §. 5. inf. eod. 15. Ecl. 1. in tit. 2. c. 2. 3. Harm. §. §. 107. 108.
o Putatiuus titulus, vſucapiendi conditionem induxit, & conſequenter Publicianam p. v. l. 2. C. de contrah. empt.
q Argumentum ab vſucapione ad Publicianam: ſeu à facultate vſucapiendi, ad Publicianæ mouendæ facultatem.
r Immo, non habet. l. 2. §. 16. inf. pro empt. Cuiacius in eadem l. 2. putat mendum eſſe. Antonius Mercator 2. notat. 17. tradit ex ſententia Cuiacij d. l. 2. ad ius Græcum & ſummum referri: quod furioſum tuetur, non emptorem: hanc vero legem vtiliori ratione niti, quæ emptorem non furioſum tuetur. Emptoris vocabulo, bonæ fidei furioſi, inumbratæ quietis, l. 18. §. ... cui linquitur animus dominum intelligi l. 44. §. 6. inf. de vſur. Vel ſi Publiciana non competit aduerſus furioſum, aut eius heredem, v. d. l. 2. §. 6 com-

pianter tradere ... hoc ſenſu plus eſt bona fide emptorem eſſe, cum eum rei empta per traditionem accipitur, quam ignorare alienam. Vt. n. mihi emptori, rei emptæ nomine competat Publiciana non ſufficit tempore mihi traditæ poſſeſſionis ignoraſſe rem alienam eſſe, ſed hoc amplius exigitur, bona fide me emptorem eſſe, hoc eſt, me ſciuiſſe alienam poſſeſſionem non adprehendere: mala fides eſt, ſcire alienam eſſe poſſeſſionem, ſeu alienam poſſeſſionem mihi tradi. Non eſt mala fides rem alienam mihi tradi ... Quid ſcire rem alienam mihi tradi, eſtne mala fides? Cuiacius negat 6. ad Afric. ad l. 28. §. de noxal. Cenſet. n. malam fidem non eſſe ſcientiam rei alienæ, ſed iniuſtæ poſſeſſionis, & hanc non illam vſucapionem impedire. x Publiciana emptor agens, non neceſſe habet probare pretium ſe ſoluiſſe venditori, aut ſibi fidem habitam de pretio, atque ita quaſi dominium in emptorem transferre, etiamſi non probet ſolutum pretium aut ſibi fidē habitam de pretio. y Generaliter lex generalis accipi debet. v. tamen Socin. 229. Vbi lex non diſtinguit, neque nos diſtinguimus. Bart. z Quid ita? titulus ad heredē tranſmittitur & à defuncto poſſeſſionē habet. a adde l. vlt. §. ſi certum. rei vind. v. l. 62. ſide euict. §. 46. inf. de rer. diuiſ. b Curiōſa traditio ſufficit ad Publicianam habendam, vt hic, at non ad rei vindicationem: pretium. n. ſolutum eſſe oportet vel fidem habitā de pretio. c ſic retinuit. Retentione rei adquiritur dominium, vt ait. & l. 2. §. 1. 3. eo. l. 9. §. 5. de rei vind. l. 8. in §. inf. ſi certum. Auth. ſed & ſi quis C. de ſecun. nup. l. 42. inſ. de vſucap. §. interdum. Inſt. de rer. diuiſ. Lapſus itaque fuit poſt Ioan. Accurſ. qui dixit, dominium adquiri ſine poſſeſſione: debuit. n. dicere ſine traditione, emptione, vel adprehenſione. d l. pariter hereditatis l. 13. §. 5. ſed ... duob. eadem res ſeparatim bona fide vendita fuerit, ſi quidem ab eodem, is v. debet dominus nō ſit, potior eſt, qui traditione primus accepit ... [illegible]

rit bona fide ementibus: videamus, quis magis Publiciana vti poſſit, vtrum is, cui priori res tradita eſt, an is, qui tantùm emit. Et Iulianus libro 7. Digeſtorum ſcripſit: vt, ſi quidem ab eodem non domino emerint, potior ſit, cui priori *a* res tradita eſt: quod ſi à diuerſis non dominis, melior *b* cauſa ſit *c* poſſidentis quàm petentis. quæ ſententia vera eſt.

5 ¶ Hæc actio in his, quæ vſucapi non poſſunt, puta furtiuis, vel in ſeruo fugitiuo *d*, locum non habet.

6 ¶ Si ſeruus hereditarius ante *e* aditam hereditatem, aliquam rem emerit: & traditam ſibi poſſeſſionem amiſerit: rectè heres Publiciana vtitur, quaſi ipſe poſſediſſet. Municipes quoque quorum ſeruo res tradita eſt, in eadem erunt conditione.

10. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

Siue peculiari nomine ſeruus emerit, ſiue non.

De re vendita, alij tradita. 1. De ſeruitutibus. 2. De partu ancillæ furtiuæ, & partu partus. 6. De eo quod rei emptæ accedit, vel ex ea ſuperest.

11. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

Si ergo emi, & mea voluntate alij res ſit tradita: imperator Seuerus reſcripſit, Publicianam illi dandam.

1 ¶ Si de vſufructu agatur tradito *f*, Publiciana datur. Itemque ſeruitutibus vrbanorum prædiorum per traditionem conſtitutis, vel per patientiam *g*: fortè ſi per domum quis ſuam paſſus eſt aquæ ductum transduci: item ruſticorum: nam & hic traditionem, & patientiam tuendam conſtat.

2 ¶ Partus *h* ancillæ furtiuæ, qui apud bonæ fidei emptorem conceptus eſt *i*, per hanc actionem petendus eſt: etiam ſi ab eo qui emit, poſſeſſus non eſt. Sed *k* heres furis hanc actionem non habet: quia vitiorum defuncti ſucceſſor eſt.

3 ¶ Interdum tamen licet furtiua mater diſtracta non ſit, ſed donata ignoranti mihi, & apud me conceperit, & pepererit, competit mihi in partu Publiciana, vt Iulianus ait, ſi modo eo tempore, quo experiar *l*, furtiuam matrem ignorem.

4 ¶ Idem Iulianus generaliter dicit *** ex qua cauſa matrem vſucapere poſſem: ſi *m* furtiua non eſſet: ex *n* ea cauſa partum me vſucapere, ſi furtiuam eſſe matrem ignoraſſem. Ex omnibus igitur cauſis Publicianam habeo.

5 ¶ Idem eſt, & ſi ex partu partus eſt: & ſi non natus, ſed poſt mortem matris, exſecto ventre eius, extractus eſt: vt & Pomponius *** libro quadrageſimo ſcripſit.

6 ¶ Idem ait, ædib. emptis & fuerint dirutæ, ea quæ ædificio acceſſerunt *o*, huiuſmodi actione petenda.

7 ¶ Quod tamen per alluuionem fundo acceſſit, ſimile *p* ſit ei, cui accedit: & ideo, ſi ipſe fundus Publiciana peti non poteſt, non hoc petetur. ſi autem poteſt, & ad partem *q*, quæ per alluuionem acceſſit *r*, & ita Pomponius ſcribit.

8 ¶ Idem adiicit, & ſi ſtatuæ emptæ partes recisæ petantur, ſimilem actionem proficere.

9 ¶ Idem ſcribit: ſi aream emero, & inſulam *ſ* in ea ædificauero, rectè me Publiciana vſurum.

10 ¶ Item inquit, ſi inſulam emi, & ad aream ea peruenit, æquè potero vti Publiciana.

De re à ſponſo ſponſæ donata, & in dotem accepta. 1. De fideicommiſſario vniuerſali. 2. De vectigalibus & aliis prædiis, quæ vſucapi non poſſunt. 3. De inſula ſuperficiaria. 4. De re quæ non poteſt alienari. 5. De ſeruo nondum animato. 6. De partis petitione. 7. De momenti poſſeſſione.

12. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

Cum ſponſus ſponſæ ſeruum donaſſet, eùmque in dotem accepiſſet ante vſucapionem: reſcriptum eſt à Diuo Pio, diuortio facto reſtituendum eſſe ſeruum: nam valuiſſe *ſ* donationem inter ſponſum & ſponſam: dabitur ergo & poſſidenti exceptio: & amiſſa poſſeſſione, Publiciana *u*: ſiue extraneus, ſiue donator poſſideat.

1 ¶ Is, cui ex Trebelliano hereditas reſtituta eſt, etiam ſi non fuerit nactus poſſeſſionem, vti poteſt Publiciana.

2 ¶ In vectigalibus *x*, & in aliis prædiis *y* quæ vſucapi non *z* poſſunt *a*, Publiciana competit *b*, ſi fortè bona fide mihi tradita ſunt.

3 ¶ Idem eſt, & ſi ſuperficiariam *c* inſulam à non domino bona fide emero.

4 ¶ Si res talis ſit, vt eam lex *d*, aut conſtitutio *e* alienari prohibeat: eo caſu Publiciana non competit: quia his caſibus neminem prætor tuetur, ne ſcontra *f* leges faciat.

5 ¶ Publiciana actione etiam de infante ſeruo nondum anniculo *h* vti poſſumus.

6 ¶ Si pro parte quis rem petere vult, Publiciana actione vti poteſt.

7 ¶ Sed etiam is, qui momento poſſedit rectè hac actione experitur.

De cauſis huius actionis. 2. De eo qui à pupillo emit.

13. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Qvæcunque ſunt iuſtæ cauſæ adquirendarum rerum *a* ſi ex his cauſis nacti res amiſerimus, dabitur nobis, earum rerum perſequendarum gratia, hæc actio.

1 ¶ Interdum quibuſdam nec ex iuſtis poſſeſſionibus competit Publicianum iudicium: namque pigneratitiæ, & precariæ *b* poſſeſſiones iuſtæ *c* ſunt: ſed ex his non ſolet competere tale iudicium: illa ſcilicet ratione, quia neque creditor *d*, neque is, qui precariò rogauit, eo animo nanciſcitur poſſeſſionem, vt credat ſe dominum eſſe.

2 ¶ Qui à pupillo emit, probare *e* debet tutore auctore lege non prohibente ſe emiſſe *f*. Sed & ſi deceptus falſo tutore *g* auctore *h* emerit: bona fide emiſſe videtur *g*.

Si procurator rem domino volente vendiderit que ſcienti tradat.

14. *Vlpianus* libro 14. ad Edictum.

Papinianus libro 6. quæſtionum ſcribit: Si quis prohibuit vel denunciauit *h* ex cauſa venditionis tradi *i* rem quæ ipſius voluntate à procuratore fuerat diſtracta *k*, & is nihilominus tradiderit: emptorem tuebitur prætor, ſiue poſſideat, ſiue petat rem *l*. Sed quod iudicio empti procurator emptori præſtiterit, contrario iudicio mandati conſequetur: poteſt enim fieri, vt emptori res auferatur ab eo, qui vendere mandauit: quia per ignorantiam non eſt vſus exceptione *e*, quam debuit opponere. veluti, *ſi non auctor meus ex voluntate tua vendidit*.

De re empta à ſeruo qui in fuga eſt.

15. *Pomponius* libro 3. ad Sabinum.

Si ſeruus meus, cùm in fuga ſit, rem à non domino emat: Publiciana mihi competere debet: licèt poſſeſſionem rei traditæ per eum nactus non *m* ſim.

De exceptione dominij Publicianæ opponenda.

16. *Papinianus* lib. 3. Quæſtionum.

Paulus notat.

Exceptio *o* iuſti *p* dominij Publicianæ obiicienda eſt.

17. *Neratius* lib. 3. Membranarum.

Publiciana actio non ideo comparata eſt, vt res domino auferatur: (eiuſque rei argumentum eſt primo æquitas, deinde exceptio *ſi ea res poſſeſſoris non ſit*) ſed vt Is, qui bona fide emit, poſſeſſionémque eiuſ rei ex ea cauſa nactus eſt, potius rem habeat *u*.

SI AGER *x* VECTIGALIS *y*, ID EST emphyteuticarius *z*, petatur.

TIT. III.

Agrorum diuiſio. 1. De perpetua vel temporali conductione.

Paulus lib. 21. ad Edictum.

Agri ciuitatum alij vectigales vocantur, alij non vectigales vocantur, qui in perpetuum *a* locantur: id eſt hac lege, vt tandiu pro illis vectigal pendatur, quandiu neque ipſis qui conduxerint: neque his qui in locum eorum ſucceſſerunt, auferri *b* eos liceat. Non vectigales ſunt, qui ita colendi dantur, vt priuatim agros noſtros colendos dare ſolemus.

¶ Qui in perpetuum fundum fruendum conduxerunt à municipibus, quamuis non efficiantur domini, tamen placuit competere eis *c* in rem actionem aduerſus quemuis poſſeſſorem: ſed & aduerſus ipſos municipes.

2. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

Ita tamen, ſi vectigal ſoluant *d*.

3. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

Idem eſt, & ſi ad tempus *e* habuerint conductum, nec tempus conductionis finitum ſit.

a longo tempore acquiri poſſunt, l. 13. §. 27. [illegible] de donat. b Imo non competit. l. 9. §. 5. ſ. eod.
c v. l. 37. [illegible] ff. de rei vind.
d puta, [illegible] de fundo dotali, Inſt. quib. alienare.
e [illegible] de rebus minorum l. 1. inſ. de reb. [illegible]
f Aduerſus leges prætor neminem tuetur.
g Sed contra leges hic faceret prætor, ſi rei iure inalienabilis daret Publicianam, & vſucapionem eiuſmodi rei concederet. Atqui quod per leges aut conſtitutiones alienari non poteſt, id nec vſucapi poteſt.
h de quo l. 154. inſ. de verb. ſign. adde quæ ſcripſi ad l. 3. C. de [illegible]

verum dominum. Cur? Ne melioris ſit conditionis non dominus, quàm dominus, aut qui vſucapit. Certis tamen caſibus non opponitur hæc exceptio, l. 57. inſ. mandati, l. 2. inſ. ex quib. cauſ. maiores, l. 28. inſ. de [illegible] §. de rei vind. l. 2. inſ. de except. l. 24. inſ. de except. rei iudicat.
r Formula eſt exceptionis dominij, v. l. 24. inſ. de except. rei iudicatæ [illegible] ad Afric. leg. 8. [illegible] de [illegible]
ſ id eſt, domini.
t Exceptio dominij repellit Publicianam [illegible] adde l. 24. inſ. de except. rei iud.
u quàm qui nullum titulum habet.
x De ædificiis vectigalib. v. l. 15. ſ. de fund. De domo vectigali v. l. 71. [illegible] inſ. de legat. 1.
y Vectigalia prædia ſunt ciuitatum, prædia emphyteuticaria: Tributaria & ſtipendiaria ſunt prouincialia prædia, v. Theophil. §. per traditionem [illegible] Inſt. de rer. diuiſ. Plura de vectigal. [illegible] agris, v. in l. 1. inſ. eod. l. 20. §. [illegible] de capitul. adde de Emphyteuſi. Tit. C. de iure Emphyteutico. [illegible] de locat.
z qui & vſufructuarius. Cicero 9. familiarium 9.
a l. 11. §. 11. ſ. de Public. adde l. 25. §. 26. inſ. de damno [illegible] l. 71. in ſ. inſ. de leg. 1.
b l. 1. C. de adminiſt. rerum public. lib. 11. adde l. 1. C. de [illegible]
c l. 16. in ſ. inſ. de pignoratitia. d l. 1. in ſ. inſ. de loco publico fruendo.
d non modicum, arg. l. 1. §. quod ait. ſ. de ſuperficiab. v. l. 3. §. 4. inſ. de [illegible] qui ſub tutela: & Cuiacius [illegible] de locatione.

LIBER

LIBER SEPTIMVS.

DE VSVFRVCTV ET QVEMADMODVM QVIS VTATVR ET FRVATVR.

Definitio.

1. *Paulus* lib. 3. ad Vitellium.

VSusfructus est ius alienis rebus vtendi fruendi, salua rerum substantia.

Fundamentum.

2. *Celsus* libro 18. Digestorum.

EST enim vsusfructus ius in corpore, quo sublato & ipsum tolli necesse est.

Quibus modis. 1. & quarum rerum constituatur. 2. De interitu. 3. Quibus modis vsus constituatur & finiatur.

3. *Gaius* lib. 2. Rerum quotidianarum, vel aureorum.

OMnium prædiorum, iure legati potest constitui vsusfructus, vt heres iubeatur dare alicui vsumfructum. Dare autem intelligitur, si induxerit in fundum legatarium, eumve patiatur vti frui. Et sine testamento autem si quis velit vsumfructum constituere, pactionibus & stipulationibus id efficere potest.

1 ¶ Consistit autem vsusfructus non tantum in fundo & ædibus, verum etiam in seruis, & iumentis, cæterisque rebus.

2 ¶ Ne tamen in vniuersum inutiles essent proprietates, semper abscedente vsufructu, placuit certis modis extingui vsumfructum, & ad proprietatem reuerti.

3 ¶ Quibus autem modis vsusfructus & constituitur & finitur: iisdem modis etiam nudus vsus solet & constitui, & finiri.

An sit pars dominij & de die ex quo datur.

4. *Paulus* lib. 2. ad Edictum.

VSusfructus in multis casibus pars dominij est, & exstat, quod vel præsens, vel ex die dari potest.

Vsusfructus est diuiduus ab initio & ex post facto, h. d. cum seq. Bart. De diuisione.

5. *Papinianus* lib. 7. Quæstionum.

VSusfructus & ab initio pro parte indiuisa, vel diuisa constitui, & legitimo tempore similiter amitti, eademque ratione per legem Falcidiam minui potest. Reo quoque promittendi defuncto in partes hereditarias vsusfructus obligatio diuiditur. Et si ex communi prædio debeatur, vno ex sociis defendente, pro parte defendentis fiet restitutio.

De legato. 1. De adiudicatione. 2. per quas personas vsusfructus acquiritur. 3. De nuda proprietate deducto herede legata.

6. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

VSusfructus pluribus modis constituitur: vt ecce, si legatus fuerit.

¶ Sed & proprietas, deducto vsufructu legari potest: vt apud heredem maneat vsusfructus.

1 ¶ Constituitur adhuc vsusfructus & in iudicio familiæ herciscundæ, & communi diuidundo: si iudex alij proprietatem adiudicauerit: alij vsumfructum.

2 ¶ Acquiritur autem nobis vsusfructus non solum per nosmetipsos; sed etiam per eas quoque personas, quas iuri nostro subiectas habemus.

3 ¶ Nihil autem vetat, seruo meo herede instituto, legari proprietatem deducto vsufructu.

De omni fructu rei. 1. De iure. 2. & cæteris eius qui ædium vsumfructum habet.

7. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

VSufructu legato omnis fructus rei ad fructuarium pertinet. Et aut rei soli, aut rei mobilis vsusfructus legatur.

1 ¶ Rei soli vt puta ædium vsufructu legato, quicunque reditus est, ad vsufructuarium pertinet: quæque obuentiones sunt ex ædificiis, ex areis, & cæteris quæcunque ædium sunt. Vnde etiam mitti eum in possessionem vicinarum ædium causa damni infecti placuit, & iure dominij possessurum eas ædes, si perseueretur non caueri: nec quicquam amittere, finito vsufructu. Hac ratione Labeo scribit: nec ædificium licere domino, te inuito altius tollere: sicut nec areæ vsufructu legato, potest in area ædificium poni. quam sententiam puto veram.

2 ¶ Quoniam igitur omnis fructus rei ad eum pertinet: reficere quoque eum ædes per arbitrum cogi, Celsus scribit. Celsus libro 18. Digestorum.

HActenus tamen, vt sarta tecta habeat: si qua tamen vetustate corruissent, neutrum cogi reficere: sed si heres refecerit, passurum fructuarium vti. Vnde Celsus de modo sarta tecta habendi quærit, si quæ vetustate corruerunt, reficere non cogitur. modica igitur refectio ad eum pertineat: quoniam & alia onera agnoscit vsufructu legato, vt puta stipendium vel tributum, vel salarium, vel alimenta ab ea re relicta: & ita Marcellus lib. 13. scribit.

3 ¶ Cassius quoque scribit lib. 8. iuris ciuilis, fructuarium per arbitrum cogi reficere: quemadmodum adserere cogitur arbores. & Aristo notat, hæc vera esse. Neratius autem lib. 4. membranarum ait, non posse fructuarium prohiberi, quo minus reficiat: quia nec arare prohiberi potest, aut colere: nec solum necessarias refectiones facturum, sed etiam voluptatis causa, vt tectoria & pauimenta, & similia facere: neque autem ampliare, nec vtile detrahere posse.

8. *Idem* lib. 40. ad Edictum.

QVamuis melius repositurus sit: quæ sententia vera est.

De fundo. 1. de apibus. 2. De lapidicinis, cretifodinis, arenis. 3. De metallis. 4. De aucupiis & venationibus. 5. De seminario. 6. De ornamentis & piscationibus. 7. De conseruatione fundi. De silua cædua, arundineto.

9. *Idem* lib. 17. ad Sabinum.

ITem, si fundi vsusfructus sit legatus, quidquid in fundo nascitur, quidquid inde percipi potest, ipsius fructus est: sic tamen, vt boni viri arbitratu fruatur. Nam & Celsus lib. 18. Digestorum scribit, cogi eum posse recte colere.

1 ¶ Et, si apes in eo fundo sint, earum quoque vsusfructus ad eum pertinet.

2 ¶ Sed si lapidicinas habeat, & lapidem cædere velit, vel cretifodinas habeat, vel arenas, omnibus his vsurum Sabinus ait, quasi bonum patremfamilias: quam sententiam puto veram.

[illegible]

3 ¶ Sed

3 ¶ Sed ſi hæc *a* metalla poſt vſumfructum legatum ſint inuenta, cùm totius agri relinquatur vſuſfructus non partium, continentur legato.

4 ¶ Huic vicinus tractatus eſt, qui ſolet in eo, quod acceſſit, tractari: & placuit *c* alluuionis *d* quoque vſumfructum ad fructuarium *e* pertinere.

¶ Sed ſi inſula iuxta fundum in flumine nata ſit: eius vſumfructum ad fructuarium non pertinere, Pegaſus ſcribit, licèt proprietati accedat: eſſe enim veluti proprium fundum, cuius vſuſfructus ad te non pertineat: quæ ſententia non eſt ſine ratione. Nam vbi latitat incrementum, & vſuſfructus augetur: vbi autem ſeparatum, fructuario non accedit *f*.

5 ¶ Aucupiorum quoque & venationum reditum, Caſſius ait libro 8. iuris ciuilis, ad fructuarium pertinere. Ergo *g* & piſcationum *h*.

6 ¶ Seminarij *i* autem fructum, puto ad fructuarium pertinere: ita tamen, vt & vendere ei, & ſeminare liceat: debet tamen, conſeruandi agri cauſa, ſeminarium *k* paratum ſemper renouare, quaſi inſtrumentum *l* agri: vt, finito vſufructu, domino reſtituatur.

7 ¶ Inſtrumenti autem fructum habere debet: vendendi tamen facultatem non habet. Nam & ſi fundi vſuſfructus fuerit legatus: & ſit ager, vnde palo in fundum, cuius vſuſfructus legatus eſt, ſolebat paterfamilias vti, vel ſalice, vel harundine: puto fructuarium hactenus vti poſſe, ne ex eo vendat: niſi fortè ſalicti ei, vel ſiluæ palaris, vel arundineti vſuſfructus ſit legatus: tunc enim & vendere poteſt. Nam & Trebatius ſcribit, ſiluam cæduam *m*, & arundinetum poſſe fructuarium cædere, ſicut paterfamilias cædebat: & vendere, licèt paterfamilias non ſolebat vendere, ſed ipſe vti: ad modum enim referendum eſt, non ad qualitatem vtendi.

10. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

Ex ſilua *n* cædua pedamenta, & ramos ex arbore vſufructuarium ſumpturum: ex non cædua in vineam ſumpturum *o*, dum ne fundum deteriorem *p* faciat.

11. *Paulus* libro 2. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

Sed ſi grandes arbores eſſent, non poſſe eas cædere.

De arboribus euulſis vel deiectis. 1. De naue. 2. per quos vſufructuarius vtitur fruitur. 3. De ſeruo fugitiuo. 4. cuius poſſeſſionem alius nactus eſt. 5. De fructibus à fure decerptis.

12. *Vlpianus* libro 17. ad Sabinum.

Arboribus euulſis, vel vi *q* ventorum deiectis vſque ad vſum ſuum *r*, & villæ poſſe vſufructuarium ferre, Labeo ait: nec materia *ſ* eum pro ligno vſurum, ſi habeat, vnde vtatur ligno. quam ſententiam puto veram: alioquin, & ſi totus ager ſit hunc caſum paſſus, omnes arbores auferret fructuarius: materiam tamen ipſum ſuccidere, quantum ad villæ refectionem, putat poſſe: quemadmodum calcem (inquit) coquere, vel arenam fodere, aliudve quid ædificio neceſſarium ſumere.

1 ¶ Nauis *t* vſufructu legato, nauigatum mittendam puto *u*, licet naufragij periculum immineat: nauis etenim ad hoc paratur, vt nauiget.

2 ¶ Vſufructuarius *x* vel ipſe frui ea re, vel alij fruendum concedere, vel locare *y*, vel vendere poteſt *z*. Nam & qui locat, vtitur: & qui vendit, vtitur; ſed & ſi alij precario concedat *a* vel donet: puto eum vti *b*: atque ideo retineri vſumfructum: & hoc Caſſius, & Pegaſus reſponderunt: & Pomponius libro 5. ex Sabino probat.

¶ Non ſolùm autem, ſi ego locauero, retineo vſumfructum: ſed & ſi alius negotium meum gerens locauerit vſumfructum: Iulianus libro 35. ſcripſit, retinere me vſumfructum. Quid tamen ſi non locauero, ſed abſente & ignorante me, negotium meum gerens vtatur quis, & fruatur? nihilominus retineo *c* vſumfructum. quod & Pomponius libro quinto probat per hoc, quod negotiorum geſtorum actionem acquiſierit.

3 ¶ De illo Pomponius dubitat: ſi fugitiuus ſit, in quo meus vſuſfructus eſt, ſtipuletur aliquid ex re mea, vel per traditionem accipiat, an per hoc ipſum, quaſi vtar, retineam vſumfructum? magiſque admittit retinere, nam ſæpè, etiam ſi præſentibus ſeruis non vtamur, tamen vſumfructum retinemus: vt puta ægrotanti ſeruo *a*, vel infanti *b*, cuius operæ nullæ ſint *c* vel defectæ ſenectutis homini. nam & ſi agrum arenus *d*, licèt tam ſterilis ſit, vt nullus fructus naſcatur, retinemus vſumfructum. Iulianus tamen libro 35. Digeſtorum ſcribit, etiam ſi non ſtipuletur quid ſeruus fugitiuus, retineri tamen *e* vſumfructum. nam qua ratione (inquit) retinetur à proprietario poſſeſſio, etiam *e* ſi in fuga ſeruus ſit: pari ratione etiam vſuſfructus retinetur.

4 ¶ Idem tractat: quid, ſi quis poſſeſſionem eius nactus ſit, an, quemadmodum à proprietario poſſideri deſinit, ita etiam vſuſfructus amittatur. Et primò quidem ait, poſſe dici amitti vſumfructum: ſed, licet amittatur, tamen dicendum, quod intra conſtitutum tempus ex re fructuarij ſtipulatus eſt, fructuario acquiri *f* poteſt. Per quod colligit poſſe dici, ne quidem ſi poſſideatur ab alio, amitti vſumfructum, ſi modò mihi aliquid ſtipuletur: parùmque referre, ab herede poſſideatur, vel ab alio cui hereditas vendita ſit, vel cui proprietas legata ſit, an à prædone: ſufficere enim ad retinendum vſumfructum, eſſe affectum retinere volentis, & ſeruum nomine fructuarij aliquid facere: quæ ſententia habet rationem.

5 ¶ Iulianus libro 35. Digeſtorum tractat.

Si fur decerpſerit, vel deſecuerit fructus maturos pendentes, cui condictione teneatur, domino fundi, an fructuario *g*? & putat: quoniam fructus non fiant fructuarij, niſi *h* ab eo percipiantur, licèt ab alio *i* terra ſeparentur, magis proprietario condictionem competere *k*: fructuario autem furti actionem: quoniam intereſſit eius, fructus non eſſe ablatos. Marcellus autem *l* mouetur eo, quod, ſi poſtea fructus iſtos nactus fuerit fructuarius, fortaſſis fiant eius. Nam, ſi fiunt, qua ratione hoc euenit, niſi ea, vt interim fierent proprietarij? mox apprehenſi, fructuarij efficerentur, exemplo rei ſub conditione legatæ: quæ *m* interim heredis eſt: exiſtente autem conditione, ad legatarium tranſit: verum eſt enim condictionem competere proprietario.

¶ Cùm autem in *n* pendenti eſt dominium, vt ipſe Iulianus ait, in fœtu *o*, qui ſummittitur: & in eo, quod ſeruus fructuarius per traditionem accepit, nondum quidem pretio ſoluto, ſed tamen ab eo ſatisfacto, dicendum eſt, conditionem pendere *p*, magiſque in pendenti eſſe dominium *q*.

De ſatiſdatione à fructuario præſtanda. 1. De arbitrio iudicis. 2. Quibus actionibus ob damna præterita fructuarius teneatur. De vſuario. 3. Si inter duos fructuarios ſit controuerſia. 4. Si proprietatem meliorem, vel deteriorem faciat, qui fundi. 5. vel alium vſumfructum iubet.

13. *Idem* lib. 18. ad Sabinum.

Si cuius rei vſuſfructus legatus erit, dominus poteſt in ea re ſatiſdationem deſiderare *r*, vt officio iudicis hoc fiat: nam ſicuti debet fructuarius vti frui, & proprietatis dominus ſecurus eſſe debet de proprietate. Hæc autem ad *ſ* omnem *t* vſumfructum pertinere Iulianus lib. 38. Digeſtorum probat.

Si vſuſfructus legatus ſit, non priùs dandam actionem vſufructuario, quàm ſatiſdederit, *ſe boni viri arbitratu vſurum fruiturum*. ſed & ſi plures ſint, à quibus vſuſfructus relictus eſt, ſingulis *x* ſatiſdari oportet.

1 ¶ Cùm igitur de vſufructu agitur: non ſolùm, quod factum eſt, arbitratur: ſed etiam, in futurum, quemadmodum vti frui debet.

2 ¶ De præteritis autem damnis fructuarius etiam lege Aquilia *y* tenetur, & interdicto *quod vi aut clam* vt Iulianus ait. nam fructuarium quoque teneri his actionibus, nec non furti, certum eſt, ſicut quemlibet alium qui in aliena re, tale quid commiſerit.

¶ Denique conſultus, quo *z* bonum ſit, actionem polliceri prætorem, cùm competat legis Aquiliæ actio, reſpondit: quia ſunt caſus, quibus ceſſat Aquiliæ actio, ideo iudicem dari: vt eius arbitratu vtatur. nam qui *a* agrum non *b* proſcindit, qui vites non ſubſerit, item aquarum ductus corrumpi patitur, lege Aquilia non tenetur.

¶ Eadem & in vſuario dicenda ſunt.

3 ¶ Sed ſi inter duos fructuarios ſit controuerſia, Iulianus libro trigeſimo octauo Digeſtorum ſcribit:

a l. 13. in fin. ſ. metalla *ibid. vnd.*
b v. l. 3. in fin. ff. *de rebus eorum qui ſub tutela.*
c reiecta Paulli opinione quæ extat apud eundem 3. ſent. 6. §. 12.
d Alluuio auget vſumfructum, vt hic. pignus l. 18. §. 1. *de pignoratitia.* leg. 16. ff. *de pignoribus.* hereditatem l. 26. §. 3. ff. *familiæ.* rem l. 34. ff. *de rei vindic.*
e An & ad vaſallum vide 1. *feudorum* 4. §. 1.
f i. latenti incremento augetur vſuſfructus, non euidenti atque ita Paulli ſententia 3. ſent. 6. §. 22. abrogatur: is enim negabat acceſſionem alluuionem ad fructuarium pertinere, quòd fructus fundi non eſſet. An idem eſt ſi modo aliquid accreuerit, v. l. fin. 4. in fin.
g Argumentum obſerua ab aucupio & venatione ad piſcationem.
h fundi vſufructuario licet aucupari, venari & piſcari, l. 62. ff. eo.
i *Seminaria* non ſunt ſemina, ſed locus ſubactus, in quo ſemina aut vitium aut arborum panguntur, vt cùm ad certam quantitatem excreuerint, in vinetum vel arbuſtum, vel pomarium transferantur. v. l. 13. ff. *de inſtructo.* vide hic Budæum.
k v. l. 3. ff. *de impenſis.*
l v. l. 2. §. 1. *de inſtructo.*
m l. 40. §. 4. ff. *de contr. empt.* vſufructuarius ex ſylua cædua poteſt cædere, vendere, vt & pedamenta & ramos ex ea ſumere. Quid in non cædua? quid in grandibus arboribus? quid in euulſis? vide *leges ſeqq.*
n l. 30. ff. *de verb. ſign.* Sylua cædua, quæ & ſilua.
o an etiam in ſtirpes? l. 9. l. 48. §. 1. ff. eod.
p adde l. 13. §. 4. ff. eod. l. 7. §. 12. ff. *ſoluto matrim.* idem in feudo 2. *feudor.* 8. §. 2.
q v. l. 19. ff. eod.
r Imò eas arbores vendere cogitur, & earum pretium vxori reſtituere, l. 7. §. 12. ff. *ſoluto matrim.*
ſ *Materiam* hoc diſtinguit à ligno. Eſt verò materia lignum ex quo ſunt ædificia: vt ita ligni appellatio pateat latiùs. l. 18. §. 2. ff. *de pignorat.* l. 14. ff. *de periculo & commodo rei venditæ.* l. 47. ff. *de act. empt.* l. 55. l. 56. l. 57. ff. *de legat.* 1. l. 167. ff. *de verb. ſign.*
t Nauis vſufructu quid contineatur.
u adde l. 36. *in fin.* l. 62. ff. *de rei vind.* l. 28. C. *de aſſ. vecl. puniis.*
x Vſufructuarius locare, vendere, precario concedere per ſe vel per alium poteſt. y Imò locare non poteſt, l. 15. §. 4. ff. eod. imò poteſt, d. l. 15. §. 5. l. 24. ff. *vſufr. ad.* Dic, ius ipſum vſuſfructus cedi non poſſe, ſed commoditatem vtendi & fruendi tantùm cedi poſſe.
a l. 13. *in fin.* ff. eod. l. 11. §. 2. ff. *de pignoratit.* Imò alij cedere non poteſt, l. 66. ff. *de iure dot.*
§. 38. ff. eod. c l. 50. ff. *quemadmodum ſeruit. amitt.*

a l. vlt. §. 1. ff. *de operis ſeruor.*
b l. 55. ff. eod. Paul. 3. *ſent.* 6. §. 18.
c Ianuæ quæſtum eſſe poſſunt. l. 8. ff. *de rei vind.* l. 7. *de liberali cauſ.*
d Arando illum agrum fructu vſumfructum retinemus.
e leg. 3. §. 10. ff. *de acquir.*
f l. 15. in fin. ff. *de liber. cauſa.*
g eſt enim is proprio domino actio l. 1. §. 1. eod.
h vide l. 61. ſ. *ſen.* ff. *de furtis.* v. l. 13. ff. *quib. mod. vſuſfructus* l. 25. §. 1. *de vſuris.* §. 37. *de fur. & rer. diuiſ.*
i idque ſua ex mente.
k quæ ſoli domino competit, l. 1. ff. *de cond. furtiua.*
l diſſentiens Iuliano.
m l. 32. §. 1. ff. *de legat.* 1.
n v. l. 169. in fin. ff. *de reg. iur.*
o l. 70. §. 1. ff. eod.
p vide l. 25. §. 1. eod.
q & vt ſupra.
r l. 9. §. 4. *vſufructuarius quemadmodum caueat.*
ſ l. 9. in fin. eod.
t rei mancipi vel nec mancipi. l. 1. *vſufruct. quemadmodum caueat.*
x l. 9. §. eod. l. 1. ff. *vſufr. quemadm. caueat.*
y l. 9. in fin. eod. *vſufr. quemadm. caueat.*

y l. 15. §. 3. ff. eod.
z Quo bonum, id eſt, Cui bono. Ita Cicero in famil. Metelli verò [illegible] mihi patris auctori. & in Verr. Quo tantam pecuniam & pro [illegible] Quo etiam importunum [illegible]. Ita Vlpianus in l. 1. §. 1. ff. *de fun.* Hoc eod.
a Culpa in non faciendo committendo omittere non [illegible] in lege Aquilia. adde l. 91. ff. *de verb. obl.* b & in negligentia v. l. 28. ff. *de hereditate vendita.* leg. 31. *de verb. oblig.* c vſufructuarius autem ſectè colere tenetur. l. 9. ff. eod.

Æquiſſimum

A Equiſſimum eſſe quaſi *a* communi dividundo *b* iudicium dari, vel ſtipulatione inter ſe eos cavere, qualiter fruantur. Cur enim (inquit Iulianus) ad arma & rixam procedere patiatur prætor, quos potest iuriſdictione ſua componere? quam ſententiam Celſus quoque libro 20. Digeſtorum probat & ego puto veram.

4 ¶ Fructuarius *e* cauſam *f* proprietatis deteriorem facere non debet *g*: meliorem facere poteſt *h*.

¶ Et aut fundi eſt vſusfructus legatus: & non debet neque arbores frugiferas *i* excidere, neque villam diruere, nec quicquam facere in perniciem proprietatis.

¶ Et *k* ſi forte voluptarium fuit prædium, viridaria *l* vel geſtationes *m* vel ambulationes arboribus infructuoſis opacas, atque amœnas *n* habens: non debebit deijcere, vt forte hortos olitorios faciat, vel aliud quid *o* quod ad redditum ſpectat.

5 ¶ Inde eſt quæſitum: an lapidicinas, vel cretifodinas, vel arenifodinas ipſe inſtituere poſſit? Et ego puto, etiam ipſum inſtituere poſſe, ſi non agri partem neceſſariam huic rei occupaturus eſt. Proinde venas quoque lapidicinarum *p*, & huiuſmodi metallorum *q* inquirere poterit: ergo & auri, & argenti, & ſulphuris *r*, & æris, & ferri, & cæterorum fodinas: vel quas paterfamilias inſtituit, exercere poterit *ſ*: vel ipſe inſtituere, ſi nihil agriculturæ nocebit. Et, ſi forte in hoc, quod inſtituit, plus reditus ſit, quam in vineis, vel arbuſtis, vel olivetis quæ fuerunt: forſitan *t* etiam hæc deijcere poterit: ſi quidem ei permittitur meliorare *u* proprietatem.

6 ¶ Si tamen, quæ inſtituit vſusfructuarius, aut cœlum *x* corrumpant agri: aut magnum apparatum ſint deſideratura, opificum forte, vel legulorum *y*, quæ non poteſt *z* ſuſtinere proprietarius: non videbitur viri boni arbitratu frui. Sed nec ædificium quidem poſiturum in fundo, niſi quod ad fructum percipiendum neceſſarium ſit.

7 ¶ Sed, ſi ædium vſusfructus legatus ſit, Nerva filius, & lumina immittere eum poſſe ait: ſed & colores, & picturas, & marmora poterit, & ſigilla, & ſi quid ad domus ornatum. Sed *a* neque diætas *b* transformare, vel coniungere, aut ſeparare ei permittetur: vel aditus, poſticaſve *c* vertere: vel refugia *d* aperire: vel atrium mutare: vel viridaria ad alium modum convertere: excolere enim quod invenit, poteſt, qualitate ædium non immutata. Item Nerva, eum, cui ædium vſusfructus legatus ſit, altius tollere non poſſe: quamuis lumina non obſcurentur: quia tectum magis turbatur: quod Labeo etiam in proprietatis domino *e* ſcribit. Idem Nerva, nec obſtruere eum poſſe.

8 ¶ Item ſi domus vſusfructus legatus ſit, meritoria illic facere fructuarius non debet: nec per cœnacula dividere domum, atquin locare poteſt *f*: ſed oportebit, quaſi domum locare: nec balineum ibi faciendum eſt. Quod autem dicit, *meritoria non facturum*, ſic accipe, quæ vulgo diverſoria, vel fullonica *g* appellant. Ergo quidem & ſi balineum ſit in domo vſibus dominicis ſolitum vacare in intima parte domus, vel inter diætas *h* amœnas: non recte, nec ex boni viri arbitratu facturum, ſi id locare cœperit, vt publice lavet: non magis, quam ſi domum ad ſtationem iumentorum locaverit: aut ſi ſtabulum, quod erat domus iumentis, & carrucis vacans, piſtrino locaverit.

14. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

L Icet multo minus ex ea re fructum percipiat.

Si vſusfructuarius inædificaverit. 1. De mancipiis. 3. De rebus mobilibus. 4. De veſtimentis. 5. De ſcenica vel funebri veſte & aulæis. 6. De iure vſusfructuarij. De inſtrumento fundi, vel ædium. 7. De ſervitute imponenda, amittenda, vel acquirenda.

15. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

S Ed ſi quid inædificaverit, poſtea *i* eum neque tollere hoc, neque refigere poſſe, refixa plane poſſe vindicare.

1 ¶ Mancipiorum quoque vſusfructu *k* legato non debet *l* abuti, ſed ſecundum conditionem eorum vti. Nam ſi librarium *a* rus mittat: & qualum *b*, & calcem portare cogat: hiſtrionem, balneatorem faciat: vel de ſymphoniaco atrienſem: vel de paleſtra ſtercorandis latrinis *c* præponat: abuti *d* videbitur proprietate.

2 ¶ Sufficienter autem alere, & veſtire debet, ſecundum ordinem, & dignitatem mancipiorum.

3 ¶ Et generaliter Labeo ait, in omnibus rebus mobilibus modum eum tenere debere *e*: ne ſua feritate, vel ſævitia ea corrumpat: alioquin etiam lege Aquilia eum conveniri.

4 ¶ Et, ſi veſtimentorum vſusfructus legatus ſit, non *f* ſicut quantitatis vſusfructus legetur dicendum eſt: ita vti eum debere ne abutatur, nec *g* tamen locaturum quia vir bonus ita non vteretur.

5 ¶ Proinde & ſi ſcenicæ veſtis vſusfructus legetur, vel aulæi, vel alterius apparatus: alibi quam in ſcena non vtetur. Sed an & locare poſſit, videndum eſt? Et puto *h* locaturum: & licet teſtator commodare non locare, ſueuit ſolitus: tamen ipſum fructuarium locaturum tam ſcenicam, quam funebrem veſtem.

6 ¶ Proprietatis dominus non debebit impedire fructuarium *i* ita vtentem, ne deteriorem eius conditionem faciat.

¶ De quibuſdam plane dubitatur, ſi eum vti prohibeat, an iure id faciat, vt puta doliis, ſi forte fundi vſusfructus ſit legatus? Et putant quidam *l*, & ſi defoſſa ſint, vti prohibendum. Idem & in ſeriis *k*, & in cuppis, in cadis & amphoris: putant idem & in ſpecularibus *l*, ſi domus vſusfructus legetur. Sed ego puto, niſi ſit contraria voluntas, etiam inſtrumentum *m* fundi, vel domus contineri.

7 ¶ Sed nec ſervitutem imponere fundo poteſt proprietarius, nec amittere ſervitutem:

¶ Acquirere *n* plane *o* ſervitutem eum poſſe, etiam invito fructuario, Iulianus ſcripſit.

¶ Quibus conſequenter, fructuarius quidem acquirere fundo ſervitutem non poteſt: retinere autem poteſt. Et, ſi forte fuerit, non vtente fructuario, amiſſa: hoc quoque nomine tenebitur.

¶ Proprietatis dominus ne quidem conſentiente fructuario ſervitutem imponere poteſt.

16. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

N Iſi qua deterior fructuarij conditio non fiat: veluti ſi talem ſervitutem vicino conceſſerit, ius ſibi non eſſe *p* altius tollere.

De loco religioſo faciendo. 1. De ſervo coercendo. 2. vel noxæ dedendo. 3. De ſervo occiſo.

17. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

L Ocum autem religioſum facere poteſt, conſentiente vſufructuario *p*. & hoc verum eſt favore religionis.

¶ Sed interdum & ſolus proprietatis dominus locum religioſum facere poteſt: finge enim eum *q* teſtatorem inferre, cum non eſſet tam opportune vbi ſepeliretur.

1 ¶ Ex eo, ne *r* deteriorem conditionem fructuarij faciat proprietarius, ſolet quæri, an ſervum dominus coercere poſſit. Et Ariſto apud Caſſium notat pleniſſimam eam coercitionem habere, ſi *ſ* modo ſine dolo malo faciat, quamuis vſusfructuarius nec *t* contrariis *u* quidem miniſteriis, aut indignis, artificium eius corrumpere poſſit, nec ſervum cicatricibus *x* deformare.

2 ¶ Proprietarius autem & ſervum noxæ dedere poterit, ſi hoc ſine dolo malo faciat, quoniam *** noxæ deditio iure non perimit vſumfructum *y*, non *z* magis, quam vſucapio proprietatis, quæ poſt conſtitutum vſumfructum contigit *a*.

¶ Debebit plane denegari vſusfructus perſecutio, ſi eſt, qui noxæ accepit, litis æſtimatio non offeratur a fructuario.

3 ¶ Si quis ſervum occiderit: vtilem actionem exemplo Aquiliæ *b* fructuario dandam, nunquam dubitavi.

De arboribus demortuis.

18. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

A Gri *c* vſufructu legato, in locum demortuarum arborum aliæ ſubſtituendæ ſunt: & priores ad fructuarium pertinent.

agris in meliorem conditionem mutatis. Hanc etiam differentiam ſervare videtur ſequens paragraphus, ſed *ſ* aliam. At vero Vlpianus hanc totam quæſtionem ita definit, verum meliorem cauſam proprietatis facere vſufructuarius poteſt. Aut (inquit) fundi eſt vſusfructus legatus, §.4. h.to. aut ædium §.7. h.t. ſi fundi, forſitan poteſt, vt hic, ſi ædium, non poteſt d.§.7.

u §.4. h.t.

x v.l.8.§.7.l. ſi ſervitus vindicetur.

y qui oleas legunt, Cato de re ruſtica. Varr. 4. de lingua Latin.

z commodi l.13.ff. de verb. ſign. v. quæ notavi de impenſis Nou. 64. cap. vlt.

a l.7. in fin. l.8. ff. eod.

b v. quæ notavi ad l.35.§.1.ff. de leg.3.

c dixi ad Feſtum, in Poſtica.

d l.1.§.2. ff. de ſervo corrupto: non vt ἀντικρὺς, l.3.§.7. ff. vti poſſidetis.

e d.l.7.§.1. ff. eod.

f l.27.§.1. ff. eo. §.1. in fin. Inſt. eo. l.9.§.1.ff. locati.

g fullonum officinas: v. l.3. ff. de aqua pluvia.

h v. quæ ſcripſi ad l.43.§.1. ff. de leg.1. & l.35. ff. de leg.3.

i v.l.12. ff. de vſu & vſufr. & red. leg. k vſufructu *Hal.*

l v. quæ notavi ad l.48. ff. eod.

paratorum ad ſeminandum, ligonum aratrorum, &c. l.9.§.7. ff. eo. n An conſtituere vel imponere? v. verſ. proprietatis. ff. eod. o Cur meliorem poteſt facere fundum. p v.l.2.§. locum eod. de religioſis.

q Proprietarius poteſt teſtatorem in fundum fructuarium inferre invito fructuario, ſi alius ei locus non fuerit tam opportunus in quem mortuum teſtatorem inferret. r v. l.23.§.1. inf. eo. Paul. 2. ſent. 6.§.23.

ſ adde l.5. in fin. l.6. ff. ad l. Aquil. v. l.23.§.8. hoc tit.

t l.15.§.2. ff. eo. u inuſitatis

x Cicatrices, notæ, ſtigmata, veſtigia. Flp. 1.5.11. Cicatricibus ita deformati ſtigmatiæ, & ſtibarioli. Hi ſi manumittebantur, olim fiebant dedititij. 4.§.18.

* v l.19. infra quib. mod. vſusfr. l.46.§.5. infra de vſucap.

z v. l.7. Cod. de piſtoribus.

a Cur potius ſervi operæ vſucapi poſſunt? v. Cuiac. 19. obſ. 13.

b l.11. in fin. l.12. infra ad leg. Aquil.

c Novel. 64. cap. 1.

a Quaſi communi dividundo iudicium, velle iudicium eſt.

b l.7.§.7. ff. com. divid. l.4. in fin. ff. de aqua quotidiana.

c v. ſuper. lib. de benefic. titu. l.3.

d & ſubest l.2. ff. de re ind.

e vt & colonus, emptor fructuum & precarius.

f vbi vigere condi. tionem. id. Rhb. 4. c. 13.

g l.10. ff. eo. l.13. §.5. ff. eod.

h Imo non poteſt l.7. l.8. ff. eo.

i & grandes l. 10. ff. eod.

k Fructuarius arbores, ſive ſint frugiferæ, ſive [illegible] faciendi quidem cauſa excidere non debet. d.c. 13.

l Hal. viridaria.

m [illegible] Scholiaſtes [illegible] loca florum & infructuoſarum arborum.

n l.7. in fin. ff. eo.

o puta vineam vel olivetum. Scholiaſtes d. loco.

p l.9.§.2. ff. eo.

q v.l.3. in fin. ff. de rei. vend. [illegible]

r al. ſulphuris l.5.§.1. ff. de ſervit.

ſ Hic quæri poteſt, an tutori [illegible]

a v. l.9. ff. de rigid. [illegible]

b [illegible] Græcis [illegible] Cic. 11. obſ. 36.

c hoc contraria ſignificatione ſcriptum eſt pro lavandis & ſtercore liberandis: vt Græcis [illegible] & [illegible] exſtercorare: eſt vtiliſſima autem admodum illa mancipij conditio. Plautus: Non magis curo quam ancillam quæ latrinam lavat. Cuiac. 11. obſ. 36.

d Abutendo enim amittitur vſusfructus: ſic videtur & veluti ab ingrato & indigno auferetur: & ita iudex cum Lutetiæ adegerit ruſticos arbores [illegible] cedere, refert Papon. 14. Arreſtor. 3.§.3.

e l.41.ff. eo.

f ſpeciei & quantitatis legatæ diverſa ratio eſt. Quantitate abuti fructuarius poteſt, ſpecie non poteſt.

g hoc emendatur, l.5.1. ff. eod.

h Locare etiam res fructuarias mobiles, vt veſtes, fructuarius poteſt. Dicet eas defendere non ſolitas [illegible]

m id eſt inſtrumenti vſum habet, equorum paratorum, boum aratoriorum, ſtrictorio[illegible]

De vſuſfructu ædium, & vſuſfructu inſulæ, legato.
1. De arboribus deiectis.

19. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

PRoculus putat, inſulam poſſe ita legari, vt ei ſeruitus imponatur, quæ alteri a inſulæ hereditariæ debeatur, hoc modo: *ſi illa heredi meo promiſerit, vt per ſe non fore quo minus ea ædificia tollantur, neque Titium aut alium vſumfructum de lege, vel ſic: ædium illarum, quod vicinæ ædificia tollantur non fore, ædificata non erunt, illi vſumfructum* b *do lego.*

1 ¶ Si arbores vento c deiectas dominus non tollat d per quod incommodior ſit e is vſusfructus, vel iter: ſuis actionibus vſufructuario cum eo experiundum.

De fructibus omnis legatis.

20. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

SI quis ita legauerit: *fructus annuos fundi Corneliani Caio Mæuio do lego* f: recipi debet hic ſermo, ac ſi vſusfructus fundi eſſet legatus.

Cui acquirit ſeruus fructuarius.

21. *Idem* lib. 17. ad Sabinum.

SI ſerui vſusfructus ſit legatus: quidquid is ex opera ſua acquirit, vel ex re fructuarij, ad eum pertinet f: ſiue ſtipuletur, ſiue ei poſſeſſio fuerit tradita. Si verò heres inſtitutus ſit, vel legatum acceperit: Labeo diſtinguit, cuius g gratia vel heres inſtituitur, vel legatum acceperit.

22. *Idem* lib. 18. ad Sabinum.

SEd & ſi quid donetur ſeruo, in quo vſusfructus alterius eſt: quæritur, quid fieri oporteat? Et in omnibus illis *ſi quidem contemplatione h fructuarij* aliquid ei relictum, vel donatum eſt, ipſi acquiret: ſin verò proprietarij, proprietario, ſi ipſius ſerui, acquiretur domino. Nec diſtinguimus, vnde cognitum eum, & cuius merito habuit, qui donauit, vel reliquit.

¶ Sed & ſi conditionis implendæ cauſa, quid ſeruus fructuarius conſequatur: & conſtiterit, contemplatione fructuarij eam conditionem adſcriptam, dicendum eſt, ipſi adquiri. nam & in mortis cauſa donatione idem dicendum eſt.

De ſeruo coercendo.

23. *Idem* lib. 17. ad Sabinum.

SEd ſicuti ſtipulando: fructuario acquirit: ita etiam paciſcendo, eum acquirere exceptionem i fructuario, Iulianus lib. 30. Digeſtorum ſcribit.

IDemque, & ſi acceptum rogauerit, liberationem ei parere k.

1 ¶ Quoniam autem diximus l, *quod ex operis acquiritur, ad fructuarium pertinere*: ſciendum eſt, etiam cogendum eum operari, etenim modicam quoque caſtigationem fructuario competere m Sabinus reſpondit, & Caſſius lib. 8. iuris ciuilis ſcripſit. vt neque torqueat n, neque flagellis o cædat p.

Cui acquirit ſeruus fructuarius.

24. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

SI quis donaturus vſufructuario, ſpoponderit ſeruo, in quem vſumfructum habet, ſtipulanti, ipſi vſufructuario obligabitur: quamuis q ei ſeruus talis ſtipulari poſſit, r vſitatum eſt s.

1. Vbi pendet cauſa eius. 2. Pro tempore, quo durat vſusfructus in effectu quærit fructuario: pro tempore quo non durat, in effectu proprietario l. 4 cum l. ſi operas. 7. cod. Alb. de Ro.

25. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

SEd & ſi quid ſtipuletur *ſibi aut Sticho* ſeruo fructuario donandi cauſa, dum vult fructuario præſtitum: dicendum, ſi ei ſoluatur, fructuario acquiri.

1 ¶ Interdum tamen in pendenti t eſt, cui acquirat iſte fructuarius ſeruus, vt puta, ſi ſeruum emit, & per traditionem accepit, nec dum pretium numerauit, ſed tantummodo pro eo fecit ſatis: interim, cuius ſit, quæritur? Et Iulianus libro 35. Digeſtorum ſcripſit, in pendenti u eſſe dominium eius, & numeratione pretij declaratum cuius ſit. Nam ſi ex re fructuarij, retro fructuarij fuiſſe.

¶ Idemque eſt, & ſi forte ſtipulatus ſit ſeruus, numeraturus pecuniam. nam numeratio declarabit, cui ſit acquiſita ſtipulatio. Ergo oſtendimus in pendenti eſſe dominium, donec pretium numeretur x.

¶ Quid ergo ſi amiſſo vſufructu, tunc pretium numeretur? Iulianus quidem libro 35. Digeſtorum ſcripſit.

ADhuc intereſſe, vnde ſit pretium numeratum. Marcellus vero, & Mauricianus, amiſſo vſufructu iam y putant dominium acquiſitum proprietaris domino, ſed Iuliani ſententia humanior eſt. Quod ſi ex re vtriuſque pretium fuerit ſolutum: ad vtrumque dominium pertinere, Iulianus ſcripſit: ſcilicet pro rata pretij ſoluti.

¶ Quid tamen, ſi forte ſimul ſoluerit ex re vtriuſque: vt puta decem "millia" pretij nomine debebat, & dena ſoluit ex re ſingulorum, cui magis ſeruus acquirat? Si numeratione ſoluit, intererit, cuius priores nummos ſoluit: nam, quos poſtea ſoluerit, aut vindicabit, aut ſi fuerint nummi conſumpti, ad condictionem pertinebit b. ſi verò ſimul in ſacculo ſoluit, nihil fecit accipientis. & ideo nondum acquiſiſſe quiſquam dominium videtur: quia, cum plus pretium ſoluit ſeruus, non facit nummos accipientis.

2 ¶ Si operas ſuas iſte ſeruus locauerit, & in annos ſingulos certum aliquid ſtipuletur: eorum quidem annorum ſtipulatio, quibus vſusfructus mantſit, acquiretur fructuario: ſequentium d verò ſtipulatio ad proprietarium tranſit, ſemel acquiſita fructuario: quamuis non ſoleat ſtipulatio ſemel cui quæſita, ad alium tranſire: niſi ad heredem, vel adrogatorem e. Proinde ſi forte vſusfructus in annos ſingulos fuerit legatus, & iſte ſeruus operas ſuas locauit & ſtipulatus eſt, vt ſupra ſcriptum eſt: mox capitis minutione f amiſſus "fuerit" vſusfructus, mox reſtitutus, ambulabit g ſtipulatio, proſectáque ad heredem, redibit ad fructuarium.

3 ¶ Quæſtionis eſt, an id, quod adquiri fructuario non poteſt, proprietario acquiratur? Et Iulianus quidem libro 35. Digeſtorum ſcripſit, * quod fructuario acquiri non poteſt, proprietario quæri h. Denique ſcribit, eum, qui ex re fructuarij ſtipuletur nominatim proprietario, vel iuſſu eius, ipſi acquirere. Contra autem nihil agit, ſi non ex re fructuarij, nec ex operis ſuis fructuario ſtipuletur.

4 ¶ Seruus fructuarius: ſi vſumfructum in ſe dari ſtipuletur, aut ſine nomine, aut nominatim proprietario, "ipſi proprietario" acquiret, exemplo ſerui communis: qui, ſtipulando rem alteri ex dominis, cuius res eſt, nihil agit: quoniam rem ſuam i ſtipulando quis, nihil agit: alteri ſtipulando, acquirit ſolidum.

5 ¶ Idem Iulianus, eodem libro ſcripſit.

SI ſeruo k fructuarius operas eius l locauerat, nihil agit. nam, & ſi ex re mea (inquit) à me ſtipulatus ſit, nihil agit: non magis, quàm ſeruus alienus bona fide mihi ſeruiens, idem agendo, domino quicquam acquirit.

¶ Simili modo (ait) ne quidem ſi rem meam à me fructuario conducat m, me "non" obligabit. Et regulariter definit, * quod quis, ab alio ſtipulando, mihi acquirit: id à me ſtipulando nihil agit, niſi forte (inquit) nominatim domino ſuo ſtipuletur à me, vel conducat.

6 ¶ Si duos fructuarios proponas, & ex alterius re ſeruus ſit ſtipulatus, quæritur vtrum totum, an pro parte, qua habet vſumfructum, ei quæratur: nam & in duobus bonæ fidei poſſeſſoribus hoc idem eſt apud Scæuolam agitatum libro ſecundo quæſtionum *: & ait, vulgo creditum, rationémque n hoc facere, o vt, ſi ex re alterius ſtipuletur, partem ei dumtaxat quæri, partem domino: quod ſi nominatim p ſtipulatus, nec dubitari debere, quin adiecto nomine, ſolidum ei quæratur.

¶ Idémque ait & ſi iuſſu eius ſtipuletur: quoniam iuſſum pro nomine accipimus.

¶ Idem & in fructuariis erit dicendum: vt quo caſu non totum acquiretur fructuario, q proprietatis domino erit quæſitum: quoniam ex re fructuarij quæri ei poſſe oſtendimus.

7 ¶ Quod autem diximus r, *ex re fructuarij, vel ex operis poſſe acquirere*, vtrum s tunc locum habeat, quotiens iure legati vſusfructus ſit conſtitutus, an & ſi per traditionem, vel ſtipulationem, vel alium quemcumque modum: videndum? Et vera eſt Pegaſi ſententia, quam & Iulianus libro 16. ſequitus eſt, omnia t fructuario acquiri.

26. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

SI operas ſuas locauerit ſeruus fructuarius: & imperfecto tempore locationis, vſusfructus interierit: quod ſupereſt u, ad proprietarium pertinebit. Sed & ſi ab initio certam x ſummam propter operas certas ſtipulatus fuerit: capite diminuto eo, idem dicendum eſt.

De fructibus pendentibus. 1. De tabernis locandis. 2. Si ſeruum fructuarius induxerit. 3. De operibus à fructuario agnoſcendis. 4. De ſeruitutibus. 5. De ſeruo contra quibuſdam incendiis.

27. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

SI pendentes fructus iam maturos reliquiſſet teſtator, fructuarius eos feret, ſi die y legati cedente, adhuc pendentes deprehendiſſet: nam

a l. 13. §. de ſeru. vrban. l. 3. §. 6. ſi vſusfr. pet.
b & ſic proprietatem hinc colligunt, vſusfructus verbo interdum proprietatem plenam contineri. Vnde hoc colligunt? quia qualitas & facultas fructuario hic conceditur, quæ proprietariis ſolis competit. Teſtator n. mandat fructuarij. *Vt ne altius tollat ædes fructuarius.*
Atqui poteſtas altius tollendi, niſi proprietario non competit v. Menochiam 9. de contr. 5.
c v. l. 12. §. eod.
d ſunt enim proprietarij, l. 12. §. eod.
e v. l. 41. de vſufr. legato.
f l. 23. §. 1. 3. eod.
g an heredis? an fructuarij? l. 22. eod. l. 63. §. 4. de adquir. rer. dom.
h Contemplatione cuius quid fiat, donetur vel leguetur, ſpectare ſemper oportet. vide l. 60. in fin. de procur.
i nam pacta valent ad exceptionem.
k v. l. 11. de acceptilat.
l l. 21. §. eo. l. 10. §. de acq. rer. dom. l. 17. §. 1. 3. eo. l. 1. l. 6. de adquir. l. 24. in fi. de pign. Paul. 3. ſent. 6. 23.
n l. 58. eo. vt neq; torqueat.
o immodica caſtigatio eſt flagellis cædere. diſt. ad l. 7. de poenis.
p ſi are cædi potuit, l. 91. de verbor. oblig.
q v. l. 62. de ſtipulationibus.
r quæ ſunt moris & conſuetudinis, lege permitti ſolent. l. 2. C. de ſeditioſ. l. 5. 10. de aedilit.
t v. l. 43. in fin. de acq. rer. dom.
u l. 12. in fin. eo. l. 5. §. 28. de ordinar. l. 19. §. 3. de contrah. empt.
x l. 12. §. 5. eo. l. 43. in fin. de acq. rer. dom. l. 45. in fin. de aedilit. edict.
z l. 78. in fin. de ſtipul. ſeru.

[illegible]

nam ſ & ſ ſtantes a fructus ad fructuarium pertinent ſ.

1 ¶ Si dominus ſolitus c fuit tabernis ad merces ſuas vti, vel ad negotiationem, vtique permittetur fructuario locare eas, & ad alias merces, & illud ſolum obſeruandum, ne vel abutatur vſufructuarius, vel contumelioſe d, iniurioſéve vtatur ſ vſufructu ſ.

2 ¶ Si ſerui vſusfructus legatus eſt, cuius teſtator quaſi miniſterio vacuo vtebatur, ſi eum diſciplinis, vel arte e inſtituerit f vſufructuarius, arte eius, vel peritia vtetur.

3 ¶ Si g quid h cloacarij nomine debeatur, vel ſi quid ob formam i aquæductus, quæ per agrum tranſit, pendatur, ad k onus fructuarij pertinebit l: ſed & ſi quid ad collationem viæ m, puto hoc quoque fructuarium ſubiturum. Ergo & quod ob n tranſitum o exercitus confertur ex fructibus p, ſed & ſi quid municipio: nam ſolent poſſeſſores certam partem fructuum municipio, viliori q pretio addicere. ſolent & fiſco fuſiones r præſtare. hæc onera ad fructuarium pertinebunt.

4 ¶ Si qua ſeruitus s impoſita eſt fundo, neceſſe habebit fructuarius ſuſtinere: vnde t & ſi per ſtipulationem ſeruitus debeatur, idem puto dicendum.

5 ¶ Sed & ſi ſeruus ſub pœna emptus ſit, interdictis certis quibuſdam u: an ſi vſusfructus eius fuerit legatus, obſeruare hæc fructuarius debeat? & puto debere eum obſeruare, alioquin non boni viri arbitratu vtitur, fruitur.

De numiſmatibus.

28. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

Numiſmatum y aureorum vel argenteorum veterum, quibus pro gemmis vti ſolent, vſusfructus legari poteſt.

De vſufructu omnium bonorum.

29. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

Omnium z bonorum a vſumfructum poſſe legari: an b excedat dodrantis c æſtimationem Celſus libro trigeſimo ſecundo digeſtorum, & Iulianus libro ſexageſimo primo ſcribit, & eſt verius.

Si ædium luminibus obſtruatur.

30. *Paulus* lib. 3 ad Sabinum.

Si is, qui binas ædes habeat, alterarum vſumfructum legauerit, poſſe heredem, Marcellus ſcribit, alteras altius tollendo, obſcurare luminibus d, quoniam habitari poteſt, etiam obſcuratis ædibus. quod vſque adeò temperandum eſt, vt non e in totum ædes obſcurentur, ſed modicum lumen, quod habitantibus ſufficiat, habeant.

Quæ ſunt ex re fructuarij.

31. *Idem* lib. 10. ad Sabinum.

Ex re fructuarij etiam id intelligitur, quod ei a fructuarius donauerit b, conceſſerit ve, vel ex adminiſtratione rerum eius compendij ſeruus fecerit.

De luce ab eo, qui rem tradit, excepta.

32. *Pomponius* lib. 3. ad Sabinum.

Si quis vnas ædes, quas ſolas habet, vel fundum tradit: excipere c poteſt id, quod perſonæ, non prædij eſt d: veluti vſum & vſumfructum. Sed & ſi excipiat, vt paſcere ſibi, vel inhabitare liceat, valet exceptio, cùm ex multis ſaltibus paſtione fructus perciperetur. Et habitationis exceptione ſiue temporalis, ſiue vſque ad mortem eius, qui excepit, vſus e videtur exceptus.

Si fructuarius vino reſtituere deceſſerit. 1. De iure accreſcendi.

33. *Papinianus* lib. 17. Quæſtionum.

Si Titio fructus, Mæuio proprietas legata ſit, & viuo f teſtatore Titius g decedat h: nihil i apud ſcriptum heredem relinquetur k: & id Neratius quoque reſpondit.

1 ¶ Vſumfructum in quibuſdam caſibus l non partis effectum obtinere conuenit: vnde ſi fundi, vel fructus portio petatur: & abſolutione ſecuta, poſtea pars altera quæ adcreuit vindicetur: in lite quidem proprietatis iudicatæ rei exceptionem obſtare: in fructus verò non obſtare m, ſcribit Iulianus: quoniam portio fundi, velut alluuio portioni, perſonæ fructus adcreſceret n.

De vſufructu duobus alternatiùs legato. 1. Si vſusfructus coloni legetur, 2. quid interſit inter vſumfructum omnium bonorum & ſingularum rerum.

34. *Iulianus* lib. 35. Digeſtorum.

Quoties duobus vſusfructus legatur, ita, vt alternis annis vtantur fruantur: ſi quidem ita legatus fuerit, *Titio & Mæuio*: poteſt dici, priori o Titio, deinde Mæuio, legatum datum p: ſi verò duo eiuſdem nominis fuerint, & ita ſcriptum fuerit, *Titio vſumfructum alternis annis do*: niſi conſenſerint q, vter eorum prior vtatur, inuicem ſibi impedient. Quod ſi Titius eo anno quo fruebatur, proprietatem accepiſſet: interim legatum non habebit, ſed ad Mæuium alternis annis vſusfructus pertinebit: & ſi Titius proprietatem alienaſſet, habebit enim vſumfructum: quia & ſi ſub conditione vſusfructus mihi legatus fuerit, & interim proprietatem ab herede accepero: pendente autem conditione, eandem alienauero: ad legatum admittar.

1 ¶ Si colono tuo vſumfructum fundi legaueris, vſumfructum vindicabit: & cum herede tuo aget ex conducto f: & conſequetur, vt neque mercedes præſtet, & impenſas quas in culturam fecerat, recipiat.

2 ¶ Vniuerſorum bonorum, an ſingularum rerum vſusfructus legetur, hactenus intereſſe puto: quòd ſi ædes incenſæ fuerint, vſusfructus ſpecialiter ædium legatus peti non poteſt. Bonorum autem vſufructu legato, areæ vſusfructus peti poterit: quoniam qui u bonorum ſuorum vſumfructum legat: non ſolum eorum, quæ in ſpecie ſunt: ſed & ſubſtantiæ omnis vſumfructum legare videtur: in ſubſtantia autem bonorum etiam area eſt x.

Si heres in fraudem fructuarij tardius adierit. 1. De vſufructu ſerui legato ita vt ſinito vſufructu liber ſit.

35. *Idem* libro primo ad Vrſeium Ferocem.

Si vſusfructus legatus eſt, ſed heres ſcriptus y ob hoc tardius adit, vt tardius z ad legatum perueniretur: hoc quoque præſtabitur a, vt Sabino placuit b.

1 ¶ Vſusfructus ſerui mihi legatus eſt, iſque, cùm ego vti frui deſiiſſem, liber eſſe iuſſus eſt: deinde ego ab herede æſtimationem legati tuli, nihilo magis eum liberum fore, Sabinus reſpondit. namque videri me vti frui homine, pro e quo aliquam rem

a [illegible] Fructus [illegible] vſusfructus [illegible]

b vtrumque heres moram [illegible] faciat. l. 37. [illegible]

c [illegible]

d vel [illegible] l. 7. ¶. de vſufr. & habitat.

e adde Senecam [illegible]

f Cur vſufructuarius ſeruum, quo defunctus vacuo vtebatur, diſciplinis inſtituere poteſt, [illegible] non poteſt. [illegible] l. 7. ¶ eod.

g His [illegible] quæ ſequuntur ſubiecta olim erāt patrimonia, [illegible] ad quo ſcripſi ad l. 3 [illegible]

h q. l. 30. inf. de legat. [illegible] Græci appellāt [illegible]

i [illegible] aquarum publicarum, ad quarum tutelam & refectionem, hi per quorum agros ea aqua tranſibat, tributum conferebant. Hoc verbo vtitur Frontinus libro de aquæductibus, & imperator in l. [illegible] C. de aquæduct.

k Realia onera ad fructuarium pertinent conſtante vſufructu.

l l. 7. ¶. 2. ſu. ¶. eod.

m Hoc [illegible] Græci appellant, onus viæ refectionis, [illegible] Agenus Vrbicus [illegible] Siculus Flaccus [illegible] agror. [illegible] Exigere viam. [illegible]

n [illegible] Vide Flaccum ibid. & Nouellam [illegible]

o [illegible]

p [illegible]

q [illegible]

r [illegible]

s quid ſi conductor [illegible] fructus Titio legauerit herede damnato [illegible]

t [illegible]

u [illegible] ad Philippenſes, l. 17. ¶. 4. in ¶. de vſufructu [illegible]

x [illegible] l. 54. ¶. 2. ¶. eod. [illegible]

y [illegible]

z & nominum l. 3. ¶. de vſufructu earum rerum.

a [illegible] l. 37. [illegible] & omnia bona in [illegible]

b Imo etſi dodrantem excedat, l. 37. ¶. de vſufr. leg. [illegible]

c [illegible] ad Nouell. 18. cap. 3. [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

ſe præſeratur, l. 2. ¶. ad ¶. de legat. p vt ordo ſcripturæ ſeruetur, vide l. [illegible]

q vide l. 3. in ¶. ſi. legibus [illegible]

r vide l. 57. ¶. eod.

ſ l. 9. in ¶. [illegible] l. 24. in ¶. ¶. locati.

t Differentiam obſerua vniuerſorum bonorum legatorum à ſingularum rerum vſufructu legato, adde l. 22. ¶. de vſufructu legato [illegible] ad Falcid.

u Totum quamlibet ſui partem [illegible]

x [illegible]

y idem ſi ab inteſtato ſit heres.

z vide l. 6. ¶. de vſufructu leg. a doli actione.

b l. 36. ¶. vlt. l. 37. ¶. eod. l. 33. ¶. de fideicommiſſ. liber.

c [illegible]

a ſeruo vſufructuario.

b vt habet in [illegible] l. 37. [illegible]

c id eſt, pacto. [illegible] l. 39. ¶. de adq. rer. dom.

d quia non habet [illegible] fundum [illegible]

e habitationi vſus ineſt [illegible]

f id eſt, antequam in eius perſona conſtitueretur vſusfructus.

g l. legatarius.

h idem dicendum ſi incapax.

i Ex enim videtur Titij voluntas teſtatoris, vt ad legatarium proprietatis, vſusfructus legatus fine ſuo, [illegible] ſcriptum heredem. [illegible]

k ſed propriet [illegible] vſusfructus adcreſceret [illegible]

l l. 4. ¶. eod.

m l. 14. ¶. 3. ¶. de except. rei iudicat.

n id eſt, quia eo caſu vſusfructus non portioni, ſed, homini adcreſcit d. l. 10.

o vt prior nominatus, prior [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

habeam *a*. conditionem autem eius libertatis eandem manere: ita vt mortis meæ, aut capitis diminutionis interuentu liber futurus eſſet.

De re vſtuſta & reſtitutione. 1. De morte debitoris unde proprietatem. 2. Si poſt moram heredis moriatur ſeruus, cuius vſuſfructus legatus eſt.

36. *Africanus* lib. 5. *b*. Quæſtionum.

QVi vſumfructum areæ legauerat, inſulam ibi ædificauit, ea viuo eo *c* decidit vel deuſta eſt: vſumfructum *d* deberi *e* exiſtimauit *f*.

¶ Contra *g* autem non idem iuris eſſe ſi inſulæ vſuſfructu legato, area *h* deinde inſula facta ſit.

¶ Idémque eſſe, & ſi ſcyphorum vſuſfructus legatus ſit, deinde maſſa *i* facta, & iterum ſcyphi. licet enim priſtina qualitas ſcyphorum reſtituta ſit, non tamen illos eſſe, quorum vſuſfructus legatus ſit *k*.

1 ¶ Stipulatus ſum de Titio fundum Cornelianum, detracto *l* vſufructu. Titius deceſſit. Quæſitum eſt, quid nobis heredem eius præſtare oporteat? Reſpondit, referre *m*, qua mente vſuſfructus exceptus ſit. nam ſi quidem hoc actum eſt, vt cuiuſlibet *n* perſona vſuſfructus conſtitueretur, ſolam *o* proprietatem heredem debiturum. ſin autem id actum ſit, vt promiſſori duntaxat vſuſfructus reciperetur, plenam *p* proprietatem heredem eius debiturum.

¶ Hoc ita ſe habere, manifeſtius in cauſa legatorum apparet. etenim ſi heres, à quo detracto vſufructu: proprietas legata ſit, prius quàm ex teſtamento ageretur, deceſſerit, minus dubitandum, quin heres eius plenam proprietatem ſit debiturus.

¶ Idémque & ſi ſub conditione ſimiliter *q* legatus ſit, & pendente conditione heres deceſſit.

2 ¶ Vſuſfructus ſerui Titio legatus eſt, cùm per heredem ſtaret, quò minus præſtaretur, ſeruus mortuus eſt. aliud dici non poſſe ait, quàm in id obligatum eſſe heredem, quanti legatarij intereſt *r*, moram factam non eſſe, vt ſcilicet ex eo tempore in diem in quo ſeruus ſit mortuus, vſuſfructus æſtimetur.

¶ Cui illud quoque conſequens eſſe, vt ſi ipſe Titius moriatur: ſimiliter ex eo tempore, quo mora ſit facta, in diem mortis æſtimatio vſuſfructus heredi eius præſtaretur.

Si promiſſor vſuſfructus, vel operarum ſerui per quinquennium nihil dederit.

37. *Idem* lib. 7. Quæſtionum.

QVæſitum eſt: ſi cùm in annos decem proximos vſumfructum de te dari ſtipulatus eſſem, per te ſteterit *s*, quominus dares: & quinquennium tranſierit, quid iuris ſit. Item, ſi Stichi decem annorum proximorum operas de te dari ſtipulatus ſum, & ſimiliter quinquennium præterit? Reſpondit, eius temporis vſumfructum, & operas rectè peti, quòd *t* per te tranſactum eſt, quò minùs darentur.

Per quas perſonas vſuſfructuarius vtitur fruitur.

38. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

NOn vtitur vſuſfructuarius *u*, ſi nec ipſe vtatur, nec nomine *x* eius alius: puta qui emit vel qui conduxit, vel cui donatus eſt, vel qui negotium eius gerit.

¶ Planè illud intereſt *y*: quòd, ſi vendidero vſumfructum, etiamſi emptor non vtatur, videor vſumfructum retinere.

39. *Gaius* lib. ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

QVia qui pretio fruitur, non minus habere intelligitur, quàm qui principali re vtitur fruitur *z*.

40. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

QVòd ſi donauero, non aliàs retineo, niſi ille vtatur.

De ſtatuis & imaginibus. 1. De agris infructuoſis.

41. *Marcianus* lib. 7. Inſtitutionum.

STatuæ, & imaginis *a* vſumfructum poſſe relinqui magis eſt: quia & ipſæ habent aliquam *b* vtilitatem, ſi quo loco opportuno ponantur.

1 ¶ Licèt prædia quædam talia ſint, vt magis ea impendamus, quàm de illis adquiramus *c*, tamen vſuſfructus eorum relinqui poteſt.

Si alij vſus, alij fructus legetur: quid inter ſe inter rerum, & æſtimationis legatum.

42. *Florentinus* lib. 11. Inſtitutionum.

SI alij *d* vſus, alij fructus eiuſdem rei legetur: id percipiet fructuarius, quod vſuario ſupererit: nec minus & ipſe fruendi cauſa & vſum habebit.

1 ¶ Rerum, an æſtimationis vſuſfructus tibi legetur, intereſt. nam ſi quidem rerum legetur, deducto eo *e*, quod præterea tibi legatum eſt, ex reliquis bonis vſumfructum feres. ſin autem æſtimationis vſuſfructus legatus eſt, id quoque æſtimabitur, quod præterea tibi legatum eſt. Nam *f* ſcyphis idem legando non ampliat teſtator legatum *g*. re autem legata, etiam æſtimationem eius legando ampliare legatum poſſumus.

De vſuſfructu partis bonorum legato.

43. *Vlpianus* lib. 7. Regularum.

EТiam *a* partis bonorum vſuſfructus legari poteſt. ſi tamen non ſit ſpecialiter facta partis mentio, dimidia *i* pars bonorum continetur.

De tectorio.

44. *Neratius* libro tertio Membranarum.

VSufructuarius nouum *k* tectorium *l* parietibus, qui rudes *h* fuiſſent, imponere non poteſt, quia tametſi meliorem, excolendo ædificium, domini cauſam facturus eſſet: non *i* tamen id iure ſuo facere poteſt, aliúdque *k* eſt tueri quod accepiſſet, an nouum faceret.

De impenſis cibariorum & valetudinis.

45. *Gaius* libro ſexto ad Edictum Prouinciale.

SIcut *l* ſtipendia *m* cibariorum in ſeruum, cuius vſuſfructus ad aliquem pertinet, ita & valetudinis impendia ad eum reſpicere natura manifeſtum eſt.

De bonorum poſſeſſione contra tabulas in quibus nuda proprietas matri legata eſt. 1. De inſula à proprietario reficienda.

46. *Paulus* lib. 9. ad Plautium.

SI extraneo ſcripto *n*, & emancipato præterito *o* matri defuncti, deducto vſufructu, proprietas legata ſit: petita *p* contra tabulas bonorum poſſeſſione, plena *q* proprietas, pietatis *r* reſpectu, matri præſtanda eſt *s*.

1 ¶ Si teſtator iuſſerit, vt heres reficeret inſulam, cuius vſumfructum legauit: poteſt fructuarius ex teſtamento agere, vt heres reficeret *t*.

47. *Pomponius* lib. 5. ex Plautio.

QVòd ſi heres hoc non fecerit, & ob id fructuarius frui non potuerit: heres etiam fructuarij eo nomine habebit actionem, quanti *u* fructuarij intereſſiſſet, non ceſſaſſe heredem: licet vſuſfructus morte eius interciſſet.

Si heres quaſi negotium fructuarij gerens ædes refecerit. 1. De fructibus immaturis.

48. *Paulus* lib. 9. Plautium.

SI abſente fructuario, heres, quaſi negotium eius gerens, reficiat: negotiorum geſtorum actionem aduerſus fructuarium habet, tametſi ſibi in futurum heres proſpiceret. ſed ſi paratus *x* ſit recedere ab vſufructu fructuarius: non eſt cogendus reficere: ſed actione negotiorum geſtorum liberatur.

1 ¶ Siluam cæduam *y*, etiam ſi intempeſtiuè *z* cæſa ſit, in fructu eſſe *a* conſtat: ſicut olea immatura lecta, item fœnum immaturum cæſum in fructu eſt *b*.

De vſuſfructu duobus legato à duobus heredibus.

49. *Pomponius* libro ſeptimo ad Plautium.

a v. l. 39. inf. eod. nihil intereſt quid fiat ex æqui ſolſtitibus. Res enim rem aliam repræſentare poteſt.
b v. Cuiac. lib. 5. ad Africanum: Paratitlon 3. ſelectionum 16.
c ſcilicet teſtatore.
d notandum eſt autem ex areis, præſertim frequentis mercatus, obuentiones venire. l. 7. §. 2. ſ. eod. l. 72. ſ. de rei vindic. Cic. 9. Epiſtol. cuiam eis licet ponere, l. 37. ſ. eod. non tamen ædificium. l. 7. §. 1. ſ. eod. v. Cuiac. 6. obſ. 8.
e Cur? Area vſuſfructus, eſt, et rei ſoli vſuſfructus: area quippe res eſt quæ forma deſinitur. Et in hac itaque ſpecie vſuſfructus areæ debetur, quia area magis in materia quàm in forma conſiſtit: & areæ hic & illic materia ſemper eſt eadem.
f quia tunc cenſetur area reſtituta, v. l. 71. inf. eo.
g Quid ita? Inſulæ, ædium & ſimilium vſuſfructus, vel formam habentis vſuſfructus eſt: Inſula quippe ſuam formam habet. Proinde in hac ſpecie inſula ad aream redacta, & ſic ſemel extincta, noua in area poſita non conualeſcit: quia inſula magis conſiſtit in forma quà in materia, & ſecunda non eſt eadem cum prima: quia prima in rerum natura eſſe deſijt. Nec aliquid hic facit qualitatis ſimilitudo quia in vſufructu requiritur præciſe identitas formæ.
h ædibus ad aream redactis, ædium vſus extinguitur, l. 10. §. 1. inf. quib. mod. vſuſfruct. ædium vſus fructus ſemel extinctus noua ædificatione non conualeſcit, vt hic.
i v. l. 44. §. 2. inf. de leg. 1.
k adde l. 23. inf. de ſeruitutib.
l Exceptus vſuſfructus, vita excipientis finitur: niſi vel tacitè actum ſit, vt tranſeat in heredem, v. l. 126. §. 1. inf. de verb. oblig. m v. l. 126. §. 1. inf. de verb. oblig.
n hoc eſt promiſſoris & heredis eius. o id eſt, nudam, ac non ſolidam.
p vſuſfructus enim ea natura eſt, vt perſonæ cohæreat: vt qui vſumfructum excipit, ſibi tantum, non heredi quoque excipiat.
q i. ſi ita ſim ſtipulatus *fundum dabis, his verbis vt quoadiu viuerit ei vtendi fruendi*: mortuo promiſſore, ab eius herede plena proprietas debetur: id autem in dubio præſumitur. r v. l. 35. ſ. eod. l. 47. inf. eod.
s v. l. 1. l. 4. inf. de vſu & vſuf. legat. t v. l. 35. ſ. eod.
u l. 12. §. 2. ſ. eo. x vtimur fruimur, ſi noſtro nomine alius vtitur, puta emptor, conductor, donatarius vel negotiorum geſtor. Per eos vti frui poſſumus.
y Differentiam venditi & donati vſuſfructus obſerua.
z Pretium rei tam repræſentat. l. 35. §. 1. ſ. eod. l. 22. in f. ſ. de peti. l. 33. l. 34. inf. de peculis. a vide l. 28. ſ. eod.
b talia prædia dicuntur ſterilia & ſicca Nou. 7. c. 12.

a v. l. 14. ſ. eod. [illegible]
z vide l. 64. infrà eodem. y cædi conſuetam, l. 10. [illegible] ſ. eod.
z Intempeſtiuè cæſa ac lecta an & quomodo ſint in fructu. [illegible]
a Imò non eſt: tenetur enim lege Aquilia qui facit: l. 27. §. 25. [illegible] ad l. Aquil. l. 10. l. 13. ſ. eodem. An hic intererat fructuarij cædere, quod eam potuit tum vendere?
b & ad fructuarium pertinet, puta, beneficiarium & ſimiles, & ad legatarium granatam [illegible] (ſi modo vſuſfructus durantes creuerint) [illegible] pus vſque in cluſionis illorum fructuum [illegible] l. 54. [illegible] prietatis, quia fructuarius ſibi non alij facit iniuriam, l. 54. [illegible] Aquil. Idem dicendum in patrono qui fructus vaſalli præmaturè collegit [illegible] ties vaſallus elapſo tempore maturitatis, aut collectionis [illegible] ſecus, ſi infra tempus maturitatis: nec enim dominus [illegible] ſed ſecundum earum conditionem vti debet, l. 25. §. 3. [illegible] que vaſallo fructus exuentes reficere, & præterea [illegible] fructus ſuos immaturos non colligi. Quid ſi non extent, [illegible] ſi nihil.

SI mihi, & tibi, à Sempronio, & Mucio heredibus vſusfructus legatus ſit: ego in partem Sempronij quadrantem, in partem Mutij alterum quadrantem habeo, tu item in vtriuſque parte eorum quadrantes partes h.

De impenſis ab herede vſufructuario reſtituendis deducendis.

50. *Paulus* lib. 3. ad Vitellium.

TItius Mæuio fundum Tuſculanum reliquit, eiuſque fideicommiſit, vt eiuſdem fundi partis dimidiæ vſumfructum Titiæ præſtaret: Mæuius villam, vetuſtate corruptam neceſſariam cogendis, & conſeruandis fructibus ædificauit. Quæſitum eſt, an ſumptus partem, proportione vſusfructus Titia agnoſcere debeat? Reſpondit Scæuola, ſi priùs, quam vſusfructus præſtaretur, neceſſariò ædificaſſet, non aliàs cogendum reſtituere, quàm eius ſumptus ratio haberetur.

De vſufructu in tempus mortis relicto.

51. *Modeſtinus* lib. 9. Differentiarum.

TItio, *cùm morietur*, vſusfructus i inutiliter legari intelligitur, in id tempus videlicet collatus, quo à perſona diſcedere f incipit.

De vtibus præſtandis.

52. *Idem* lib. 9. Regularum.

VSufructu relicto, *ſi tributa eius rei præſtentur* g, ea vſufructuarium præſtare debere dubium non eſt, niſi ſpecialiter nomine fideicommiſſi teſtatori placuiſſe probetur hæc quoque ab herede dari.

Si partis Inſulæ maneat.

53. *Iauolenus* lib. 2. Epiſtolarum.

SI cui Inſulæ vſusfructus legatus eſt, quamdiu h quælibet portio eius inſulæ remanet, totius ſoli vſumfructum retinet.

De venditione fundi cuius vſusfructus ſub conditione legatus eſt.

54. *Idem* lib. 3. Epiſtolarum.

SVb conditione vſusfructus fundi à te herede Titio legatus eſt, tu fundum mihi vendidiſti, & tradidiſti detracto vſufructu. Quæro, ſi non extiterit conditio, aut extiterit, & interierit vſusfructus: ad quem pertineat? Reſpondit, intelligo, te de vſufructu quærere, qui legatus eſt: itaque ſi conditio eius legati extiterit, dubium non eſt, quin ad legatarium k is vſusfructus pertineat: & ſi aliquo caſu ab eo amiſſus l fuerit, ad proprietatem k fundi reuertatur: quod ſi conditio non extiterit, vſusfructus ad heredem l pertinebit: ita vt in eius perſona omnia eadem ſeruentur, quæ ad amittendum vſumfructum pertinent, & ſeruari ſolent.

¶ Cæterùm in eiuſmodi venditione ſpectandum id erit, quod inter ementem, vendentémque conuenerit, & ſi apparuerit legati m cauſa eum vſumfructum exceptum eſſe, etiam ſi conditio non extiterit, reſtitui à venditore emptori debeat.

De vſu infanti legato.

55. *Pomponius* lib. 26. ad Quintum Mucium.

SI infantis n vſus tantummodò legatus ſit: etiam ſi nullus interim ſit o, cùm tamen infantis ætatem exceſſerit, eſſe incipit p.

De municipibus fructuariis.

56. *Gaius* libro 17. ad Edictum Prouinciale.

AN vſusfructus nomine actio municipibus dari debeat, quæſitum eſt: periculum enim eſſe videbatur, ne perpetuus fieret: quia neque morte, nec q facilè capitis diminutione periturus eſt: qua ratione proprietas inutilis eſſet futura, ſemper abſcedente vſufructu: ſed tamen placuit dandam eſſe actionem.

¶ Vnde ſequens dubitatio eſt, quouſque tuendi eſſent in eo vſufructu municipes? Et placuit, centum r annos tuendos eſſe municipes: quia is finis vitæ longæui hominis eſt s.

De conſolidatione reſciſſa. 1. De morte quorundam ex fructuariis.

57. *Papinianus* lib. 7. Reſponſorum.

DOminus x fructuario prædium, quod y ei per vſumfructum ſeruiebat z, legauit, idque prædium aliquandiu poſſeſſum legatarius reſtituere filio, qui cauſam inofficioſi teſtamenti rectè pertulerat, coactus eſt: manſiſſe fructus ius integrum ex poſtfacto a apparuit.

1 ¶ Per fideicommiſſum fructu prædiorum ob alimenta libertis b relicto, partium emolumentum ex perſona vita decedentium ad dominum proprietatis c recurrit d.

De herede fructuarij. 1. De legato ſextæ partis, ex reditibus fructuum.

58. *Scæuola* lib. 3. Reſponſorum.

DEfuncta fructuaria menſe Decembri, iam omnibus fructibus, qui in his agris naſcuntur, menſe Octobri per colonos ſublatis: quæſitum eſt, verùm penſio heredi fructuariæ ſolui deberet: quamuis fructuaria ante Kalendas Martias a, quibus penſiones inferri debeant, deceſſerit: an diuidi debeat inter heredem fructuariæ, & Rempublicam, cui proprietas legata eſt? Reſpondi, Rempublicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuariæ verò heredem ſua die, ſecundùm ea quæ proponerentur, integram penſionem percepturum b.

¶ *Temporario* in lege ex reditibus c fructuum elocis, & perciperet, quæ habet in agro Vetuſtiorum, partem ſextam. Quæritur, an his verbis vſusfructus legatus videatur? Reſpondi, non vſumfructum, ſed ea, quod redactum eſſet, partem legatam.

¶ Item quæſitum eſt, ſi vſusfructus non eſſet, an quotannis partem ſextam redactam legauerit? Reſpondi, quotannis videri relictum e, niſi contrarium ſpecialiter ab herede approbetur.

De arboribus vi tempeſtatis euerſis. 1. De eo quod in fundo naſcitur, vel inde percipitur. De penſionibus locatorum agrorum, 2. De vectigali fundi quod in compendio caſæ harundinis, vel pali conſiſtit.

59. *Paulus* lib. 3. Sententiarum.

ARbores vi tempeſtatis f, non culpa fructuarij, euerſas, ab eo ſubſtitui non placet g.

1 ¶ Quidquid in fundo naſcitur, vel quidquid inde percipitur, ad fructuarium pertinet h: penſiones quoque iam antea locatorum agrorum, ſi ipſæ quoque ſpecialiter comprehenſæ ſint. Sed ad i exemplum venditionis k, niſi fuerint ſpecialiter exceptæ, poteſt vſufructuarius l conductorem m repellere.

2 ¶ Caſæ harundinis, vel pali compendium, ſi n in eo quo[illegible] fundi vectigal eſſe conſueuit, ad fructuarium pertinet.

De vſufructuario prohibito, vel deiecto. 1. De vſufructu vindicando à non domino. Et de proprietate vel vſufructu ſe contrariante.

60. *Idem* lib. 5. Sententiarum.

CVius cunque fundi o vſufructuarius prohibitus, aut deiectus, de reſtitutione omnium rerum ſimul occupatarum agit p: ſed & ſi medio tempore, alio caſu interciderit vſusfructus, æquè de perceptis antea fructibus vtilis actio tribuitur.

1 Si fundus, cuius vſusfructus petitur, non à domino poſſideatur, actio redditur q. Et ideo ſi de fundi proprietate inter duos quæſtio ſit, fructuarius nihilominus in poſſeſſione eſſe debet, ſatiſque à poſſeſſore cauendum r eſt, quòd non ſit prohibiturus frui eum cui vſusfructus relictus eſt, quandiu de iure ſuo probet. Sed ſi ipſi vſufructuario quæſtio moueatur, interim vſusfructus eius differtur f: ſed cautio de reſtituendo eo, quod ex fructibus percepturus eſt, vel ſi ſatis non detur, ipſe frui permittitur.

De riuo parietibus imponendo, & ædificio conſummando.

61. *Neratius* libro 2. Reſponſorum.

VSufructuarius nouum t riuum u parietibus non poteſt imponere. Ædificium inchoatum, fructuarium conſummare non x poſſe, placet: etiam ſi eo loco aliter vti non poſſit, ſed nec eius quidem vſumfructum eſſe: Niſi in conſtituendo, vel legando vſufructu hoc ſpecialiter adiectum ſit, vt vtrumque ei liceat.

De venatione. 1. De feris quæ viuariis incluſæ ſunt.

62. *Tryphoninus* lib. 7. Diſputationum.

VSufructuarium venari y in ſaltibus, vel montibus poſſeſſionis, probè dicitur, nec aprum, aut ceruum quem ceperit, proprium domini capit, ſed fructus aut iure (ciuili) aut gentium z ſuos facit.

¶ Si viuariis a incluſæ feræ in ea poſſeſſione cuſtodiebantur, quando vſusfructus cœpit, num b exercere c eas fructuarius poſſit, occidere non poſſit: alias ſi quas ipſe incluſerit operis ſuis vel poſſeſſionis ipſæ inciderint, delapſæve fuerint, iure fructuarij iuris ſint? commodiſſimè tamen, ne per ſingula animalia facultatis fructuarij propter diſcretionem difficilem, ius incertum ſit, ſufficit eundem numerum per ſingula quoque genera ferarum, finito vſufructu, domino proprietatis aſſignare, qui fuit cœpti vſusfructus tempore.

Qui vſumfructum conſtituere poſſit.

63. *Paulus* lib. ſingulari de iure ſingulari.

QVod noſtrum non d eſt, transferemus e ad alios f, veluti is g qui fundum habet, quanquam vſum-

Sed inutiles & corrupti: eorum prætium, deductis tamen impenſis, in collectionem ſuis ſtudijs præſtabitur, arg. l. 15. §. 1. 3. ſecus idem dicendum in legatario cui vltimo anno legatus ſit vſque ad decem annos legatum) fructus ſequentis anni percipere immaturè non licet. Idem eſt etiam in eo qui reſtituere fundum grauatus, in fraudem legatarij (cui dies meſſis, vindemiæ, piſcationis ſyluæ cædendæ, vel collectionis intra tempus maturitatis ceſſerat) fructum collectionem anticipauit. Idem in colono d. l. 25. vt interea ſciamus tempus maturitatis, non æſtimari ex priuata coloni affectione, ſed boni diligentiſque patrisfamilias: ſic enim intelligenda eſt l. prat. de vſufructu legato. nam & oliua immatura matura vtilior eſt, d. l. pen. notandum eſt etiam immaturè fructus colligentem teneri etiam Aquilia. leg. 27. §. 25. ad l. Aquil. & communi diuidundo, v. l. 13. ſ. commun. diuid. & ex locato, vid. 35. §. 1. ſ. locat. v. Meſianum tit. 1. §. 1. gl. 8. n. 31. ac 36.

a Pro parte conſtitui vſusfructus poteſt d. l. 5. ſ. eod.

h v. quæ notaui ad Nou. 18. c. 4.

i leg. 32. §. 5. ſ. de vſufr. legat.

d Seruitus tamen Titio *cùm morietur*, legari poteſt rectè: poteſt enim in heredem tranſire quod in vſufructu non eſt. Hinc differentia vſusfructus & ſeruitutis ſic pariter adiunguntur. Vſusfructus ius eſt perſonæ, ſeruitus verò ius prædij. Ille, diuiduus: ſeruitutes, verò indiuiduæ. Ille morte & capitis diminutione perit: hæ non item leg. 3. ſ. quemadmod. ſeruit. amitt. Vſusfructus alternis annis legatus non vtendo non amittitur, quia plura ſunt legata, l. 27. ſ. quemadmod. vſusfr. ſecus in ſeruitute relicta: hic n. legatum vnum eſt, leg. 13. ſ. de ſeruit. legat. o Cur? quia à mortuo & ſic à non perſona incipit l. 5. ſ. de vſufr. legat. aliud eſt in ſtipulationibus v. l. 11. C. de contrah. ſtip. f al. decedere. g v. l. 7. §. 2. & vel. l. 28. ſ. de vſufr. leg. h & quæ ita per partem, integer vſusfructus retinetur, v. l. 12. ſ. de agric. & cenſit. i l. 46. in pr. ſ. de euict. k emptorem. l venditorem. m ſeu legatarij. n vel furioſi, vel ægrotantis. o l. 12. §. 3. ſ. poteſt n. furioſus reſipiſcere, ægrotus conualeſcere, & infans creſcere. Paul. 3. ſent. 6. §. 18. q Collegia & municipia non facilè moriuntur, vt hic. & nec Eccleſia, v. 3 Feud. 13. r l. 8. ſ. de vſufr. leg. ſ ſeu triginta tantum annis, tenus poſſit v. l. 11. ſ. quib. mod. vſusfr. amitt. t niſi priùs talis ciuitas aratro fuerit euerſa. addc l. 23. ſ. de ſeruis. Sed adde ſ. Pil. ex proprietatis. y Res ſeruit homini per vſumfr. z Seruit prædium vſufructu in eo conſtituto, vſusfructus eſt ius in re alterius. a l. 34. pœnit. aut §. 1. ſ. eo. b & ſic pluribus. c qui nomine tamen proprietario apparet, l. 3. circa fin. ſ. de alimentis. d nunc ad proprietatem non recurrit, l. 10. in fin. ſ. de vſufr. accreſ.

a Martio menſe penſiones & mercedes ſolui ſolitæ. Accurſ. c. 12. adde quæ de penſionibus menſe Iulio inferri ſolitis dixi ad l. 31. ſ. de contrah. empt. & ad leg. 9. ſ. qui potiores.

b Si integro anno vſusfructus durauit, penſiones integræ heredi fructuarij debebuntur, licet tardius inferantur. Quid ſi non integro anno, an pro rata temporis quo vſusfructus conſtitit in perſona vſufructuarij, inter dominum & vſufructuarij heredes diuidentur? vide quæ notaui ad l. 27. ſ. eo.

c l. redditibus.

d Porcius hic dicitur vt & rapina in l. 58. §. 10. ſ. de leg. 1.

e Igitur tale legatum, penſio annua, non vſusfructus erit.

f Tempeſtatis vim fructuarius non præſtat, ſed culpam.

g quia nec earum euerſarum ſentire omne commodum l. 12. §. eod. aliud ſi demortuæ ſint, leg. 18. ſ. eod.

h l. 9. ſ. eod.

i Argumentum ab emptore ad fructuarium obtinuit, vide omnino quæ ſcripſi ad Accurſ. hoc loco.

k in quo emptor non neceſſe habet concedere colono, cui prior dominus locauit, niſi ex lege emit. l. 9. C. locati.

l ſecus in vſu l. 10. §. 4. ſ. de vſu.

m vide Capellam Tholoſanam, q. 420.

n l. 6. §. vlt. ſ. eod.

o i. ſiue prouincialis ſiue Italici, non vrbani, vel ruſtici, nam nullus eſt fundus vrbanus Cuiac. 11. obſ. 16.

p interdicto de vi l. 3. §. pen. l. 10. ſ. de vi & vi.

q datur enim ei actio in quemuis poſſeſſorem. leg. 5. §. 1. ſ. ſi vſusfr. pet.

r v. l. 7. ſ. de aqua quotidiana.

f differtur. Baldus, Haloand.

t nouum tectorium, l. 44. ſ. eod. ex qua hanc emendat Cuiac. 11. obſ. 36. ſed Ruſſardus riui nomine ſtillicidij genus intelligit.

u l. 44. ſ. eod. x ſine poteſt, l. 1. ſ. de ſeruit.

y l. 9. §. 5. ſ. eo. v. tamen l. 26. ſ. de vſufr. z §. 12. de rer. diuiſ.

a De viuariis dixi ad l. 1. §. 13. de aq. pl. Viuaria Gallis, Parc.

b Tribonianiſmum hic eſſe prodit ſatis ipſa oratio.

c *Exercere feras*, eſt earum operis vti venando.

d hoc eſt, quod noſtrum nondum eſt.

e al. transferimus.

f in hoc valde ſingulare eſt, vt ex inſcriptione legis apparet.

g id eſt, nudæ proprietatis dominus, l. 72. ſ. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

fructum non habeat; tamen vſumfructum *a* cedere poteſt *b*.

De domo reficienda.

64. *Vlpianus* lib. 51. ad Edictum.

CVm fructuarius paratus eſt vſumfructum *c* derelinquere *d*, non *e* eſt cogendus domum reficere, in quibus caſibus *f* & *g* vſufructuario hoc onus incumbit.

1 ¶ Sed & poſt acceptum contra eum iudicium parato fructuario derelinquere *f* vſumfructum, dicendum eſt abſolui eum debere à Iudice.

65. *Pomponius* lib. 5. ex Plautio.

SEd cum fructuarius *g* debeat, quod ſua ſuorumque facto deterius factum ſit, *h* reficere; non eſt abſoluendus, licèt vſumfructum derelinquere paratus ſit: debet *h* enim omne, quod *i* diligens paterfamilias in ſua domo facit, & ipſe facere.

1 ¶ Non magis heres reficere debet, quod vetuſtate iam deterius factum reliquiſſet teſtator, quàm *k* ſi proprietatem alicui teſtator legaſſet.

Quæ actiones cum vſufructuario competunt.

66. *Paulus* lib. 47. ad Edictum.

l CVm *l* vſufructuario non ſolùm legis Aquiliæ *l* actio competere poteſt: ſed & ſerui corrupti, & iniuriarum, ſi ſeruum torquendo *m* deteriorem fecerit.

De venditione vſusfructus.

67. *Iulianus* lib. 1. ex Minicio.

CVi vſusfructus *o* legatus eſt, etiam inuito *o* herede, eum extraneo vendere poteſt *p*.

De partu. 1. De fœtu. 2. De grege. 3. Vel armento ſupplendo.

68. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

VEtus fuit quæſtio *q*, an partus *r* ad fructuarium pertineret *ſ*? Sed Bruti *t* ſententia obtinuit, fructuarium in eo locum non habere*: neque * *u* enim in fructu hominis homo eſſe poteſt *x*: hac ratione, nec vſumfructum in eo fructuarius habebit.

¶ Quid tamen ſi fuerit etiam partus vſusfructus relictus, an habeat in eo vſumfructum? Et cum *y* poſſit partus legari, poterit & vſusfructus eius.

1 ¶ Fœtus tamen pecorum Sabinus, & Caſſius opinati ſunt ad fructuarium pertinere *z*.

2 ¶ Planè, ſi gregis, vel armenti ſit vſusfructus legatus, debebit ex agnatis gregem ſupplere *a*: id eſt, in locum capitum defunctorum.

69. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

VEl inutilium alia ſummittere *b*: vt, poſt ſubſtituta, fiant propria fructuarij, ne lucro ea res cedat domino. Et ſicut ſubſtituta ſtatim domini fiunt, ita priora quoque, ex natura fructus, deſinunt eius eſſe. Nam alioquin, quod naſcitur, fructuarij eſt: &, cùm ſubſtituit, deſinit eius eſſe.

70. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

QVid ergo, ſi non faciat, nec ſuppleat? Teneri *c* eum proprietario, Caius Caſſius ſcribit libro 10. iuris ciuilis.

1 ¶ Interim tamen, quandiu ſummittantur, & ſuppleantur capita, quæ demortua ſunt, cuius ſit fœtus, quæritur? Et Iulianus libro 35. Digeſtorum ſcribit, pendere *d* eorum dominium, vt, ſi ſummittantur, ſint proprietarij: ſi non ſummittantur, fructuarij: quæ ſententia vera eſt.

2 ¶ Secundum quæ, ſi deceſſerit fœtus, periculum erit fructuarij, non proprietarij, & neceſſe habebit alios fœtus ſummittere. Vnde Gaius Caſſius libro 8. ſcribit, carnem *e* fœtus demortui ad fructuarium pertinere.

3 ¶ Sed quod dicitur, debere eum ſummittere, toties verum eſt, quoties gregis, vel armenti, vel equitij, id eſt vniuerſitatis vſusfructus legatus eſt: cæterùm, ſi ſingulorum capitum, nihil ſupplebit.

4 ¶ Item ſi forte eo tempore, quo fœtus editi ſunt, nihil fuit quod ſummitti deberet: nunc *f* & *f* poſt editionem, vtrùm ex his, quæ edentur ſummittere debebit, an ex his quæ edita ſunt, videndum eſt? Puto autem veriùs, ea, quæ pleno grege edita ſunt, ad fructuarium pertinere: ſed poſteriorem gregis caſum nocere debere fructuario.

5 ¶ Summittere autem facti eſt & Iulianus propriè dicit, diſpertire, & diuidere, & diuiſionem *g* quandam facere, quod dominium erit ſummiſſorum proprietarij.

De re mutata, & in priſtinam formam reſtituta.

71. *Marcellus* lib. 17. Digeſtorum.

SI in area cuius vſusfructus alienus eſſet, quis ædificaſſet, intra tempus, quo vſusfructus perit ſuperficie *h* ſublata reſtitui *i* vſumfructum, veteres reſponderunt.

Si proprietarius vſumfructum legauerit.

72. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

SI dominus nudæ proprietatis, vſumfructum legauerit *a*: verum eſt *b*, quod Marcianus ſcripſit libro 3. Quæſtionum de fideicommiſſis, valere legatum: &, ſi forte in vita teſtatoris, vel ante aditam hereditatem proprietati acceſſerit, ad legatarium pertinere. Plus *a* ſubiicit Marcianus, etiam ſi poſt aditam hereditatem acceſſiſſet vſusfructus, vtiliter eum cedere, & ad legatarium pertinere.

Si fructuarius in area caſam ædificet.

73. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

SI areæ vſusfructus legatus ſit mihi poſſe me caſam ibi ædificare, cuſtodiæ *d* cauſa earum rerum, quæ in area ſint.

De vſufructu duobus ſeruis legato.

74. *Gaius* lib. 7. ad Edictum prouinciale.

SI Sticho ſeruo tuo, & Pamphilo meo legatus fuerit vſusfructus: tale eſt legatum, quale ſi mihi, & tibi legatus eſſet: & ideo dubium non eſt, quin æqualiter *e* ad nos pertineat.

DE VSVFRVCTV ADCRESCENDO *f*. TIT. II.

Si vſusfructus legetur duobus coniunctim, vel ſeparatim. 1 Si communi ſeruo. 2. Si communi ſeruo & ſeparatim Titio. Si duobus coniunctim & alteri ſeparatim. 3. De re coniuncti. 4. Si duobus heredibus inſtitutis proprietas legetur.

1. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

QVoties *g* vſusfructus legatus eſt, ita *h* inter fructuarios eſt ius accreſcendi, ſi *i* coniunctim *k* ſit vſusfructus relictus: cæterùm, ſi *l* ſeparatim *l* vnicuique *m* partis rei vſusfructus ſit relictus, ſine dubio ius accreſcendi ceſſat.

1 ¶ Denique apud Iulianum lib. 35. Digeſtorum quæritur, ſi communi ſeruo vſusfructus ſit relictus, & vtrique domino acquiſitus, an altero repudiante *n*, vel amittente *o* vſumfructum, alter totum habeat? & putat ad alterum pertinere *p*: & licèt dominis vſusfructus non *q* æquis partibus, ſed pro dominicis acquiratur, tamen perſona eius, non dominorum inſpecta, ad alterum ex dominis pertinere, non proprietati accedere.

2 ¶ Idem ait, & ſi communi ſeruo, & ſeparatim Titio vſusfructus legatus ſit, amiſſum ab altero ex ſociis vſumfructum, non ad Titium, ſed ad ſolum ſocium pertinere debere, quaſi ſolum coniunctum: quæ ſententia vera eſt: nam *quamdiu vel vnus vtitur, poteſt dici vſumfructum in ſuo ſtatu eſſe.

¶ Idem eſt, ſi duobus coniunctim, & alteri ſeparatim vſusfructus eſſet relictus.

3 ¶ Interdum tamen, etſi non ſint coniuncti, tamen vſusfructus legatus alteri accreſcit: vtputa *r* ſi mihi fundi vſusfructus ſeparatim totius, & tibi ſimiliter fuerit relictus. Nam (vt) *s* & Celſus libro 18. Digeſtorum, & Iulianus libro 35. ſcribit) concurſu *ſ* partes habemus *t*: quod & in proprietate contingeret: nam altero repudiante, alter totum fundum haberet. Sed in vſufructu hoc plus eſt: quia & conſtitutus, & poſtea amiſſus nihilominus ius accreſcendi admittit: omnes *u* enim auctores apud Plautium de hoc conſenſerunt, & (vt Celſus & Iulianus eleganter aiunt) vſusfructus quotidie *x* conſtituitur *y* & legatur: non vt proprietas eo ſolo tempore, quo vindicatur *. cùm primùm itaque non inuenit alter eum, qui ſibi concurrat, ſolus

chum de, Tit. eandem Stichum. d. §. 2. hi duobus orationibus ad [illegible] concur, veniunt & conſumunt: ideóque verba ſeparatione [illegible] iuncti dicuntur. Additur tertia ſpecies coniunctionis certæ [illegible] oratione ad res diuerſas vocatur, veluti, *Titio, & Seio fundum* [illegible] *partibus do lego.* † Hæc Sabini verba Vlpianus in §. 4. [illegible] ad [illegible] degit, docens inter vſufructuarios locum eſſe interdum iuri accreſcendi, [illegible] ſeparatim vſusfructus relictus ſit: modo re coniuncti ſint.

l Tunc ſeparatim pars rei alicuius relinquitur, quoties duobus [illegible] duo ad diuerſas & certas partes vnius rei vocantur, vt *Titio de fundo* [illegible] *Vlpianus, alterius ſimiliter* [illegible] *Seio de lege.* Inter [illegible] ceſſat, vt hic, nec inter ſe mutuò concurrunt in hæc verba, [illegible] vel, Cuiac. eodem loco putat adiectitia. n & hæc quoque verba [illegible] vel, adiectitia eſſe notat Cuiac. ibid. Nam acquiſita [illegible]

o Amittimus acquiſita, omittimus delata, & Græci [illegible] [illegible], vt videamus Græci legiſſe [illegible], Similiter [illegible] regione adde l. 3. §. 1. de verb. ſign.

p Imò alteri non accreſcit, l. 10. l. de leg. 2.

q i. non per concurſum. Alij partes habent ab initio non per [illegible] r Cùm coniunctim duobus vſumfructum do lego, [illegible] alterum in ſolidum pertinebit. Paul. 3. ſent. 6. §. 16. Nam [illegible] ius accreſcendi in vſufructu durat.

ſ i. te non petente aut te repudiante mihi potenti acquiritur [illegible] 1 de leg. 1.

t eodem modo quoties vnum animal in ſedi [illegible] non pro particula damni [illegible], ſed in totum. Cum [illegible] æqualiter, omnes, quaſi in totum miſſi, concurſu partes habent [illegible] de damno.

u i. vtriuſque ſectæ Iuriſconſulti Sabiniani & Proculiani, [illegible] creſcendi damno re tantùm coniunctis conſenſerunt; [illegible] l. 19. §. 1. quando dies vſusfructus. vbi Iulianus diſſentit à Celſo.

x vide l. 2. ſo princ. hic. hac.

y hoc eſt, ſi legatus ſit, quotidie tunc legari cenſeatur [illegible] qualibet momenta, eo propemodum ſunt legata: [illegible] quotidiana conſtitutio, l. 1. de [illegible] *dies* [illegible].

a id eſt, ius illud quod ſua die ad proprietatem redire poteſt, l. 72. ſ. eod. At non eodem modo cum ſecuti poteſt, is qui vſumfructum formalem habet.
b eo plane modo qui extat in l. 55. f. eod. imò non poteſt, §. 3. Inſt. de vſufr. vbi dixi.
c Derelinquere vſufructuario licet etiã poſt acceptum iudicium, l. 48. ſ. eo. l. 65. ſ. eo.
d Derelinquere iure conceſſo ædificium, id reficere non cogitur.
f Derelinquere Galli dicunt, *deguerpir*, nous renſè ruinas qui tom dimittit.
g vt & emptor l. 25. §. 7. ſ. de ædilit.
h imò non debet, l. 10. ſ. de damno.
i Diligentia patrisfamilias caſiſque in vſufructuario exigitur. k adde l. 46. de ſo. ſ. eod.
l l. 12. §. ſo. ſ. ad l. Aquil.
m l. 17. §. 1. 6. 2. ſ. 1. l. 23. in §. 1. eod.
n §. 2. Inſt. de vſuf. & habit. l. 9. C. eod.
o aliud in emphyteuta l. 2. C. de iure emphyteutico.
p etiam inuito domino vel herede. Græci apud Leunclauium 2. ſynopſ. Baſil.
q Inter Iuriſconſultos, v. Cicer. 2. de finibus.
r ancillæ.
ſ iure dominij.
t idem Cicero 2. de finib.
u l. 28. in fin. ſ. de vſuris.
x l. 28. ſ. de vſuris. de rei. diuiſ. vel. l. 27. ſ. de petit. hered. v. l. 64. §. 3. ſ. ſoluto.
y Argumentum à maiori obſeruat. z Paul. 3. ſent. 6. §. 20.
a ſubmittere, l. 70 §. 1. ſ. eod. ſubſtituere, l. 69. ſ. v. Columellam 8. de re ruſtica.
b Columella & Virg. Geor. ne poſt annos requiras aut veni & ſoboles, atque enim ſemine quotannis. Colu. 11. ubi. 36.
c puta actionem in factum, arg. l. 14. in fin. ſ. de praeſcr. verb.
d l. 13. in ſ. ſ. eod.
e l. 59. ſ. quib. mod. vſusf. amit.
f poſt adeptum vſumfructum: alias conſtat mortuo bove qui legatus eſt, neque corium neque carnem deberi, l. 49. ſ. de legat. 2.
g vt lium ab inueſtitura. h id eſt, ædificio.
i l. 3. ſ. eod. l. 23 & ſ. quib. mod. vſusf. amitt.

a poteſt etiam legare, l. 33. ſ. eod.
b Cur? quia is quæ habet ipſam vſusfructus legat. l. 24. 72. l. de legat. 1. §. 6. ſ. ſi ſeruit.
c non ædificiis l. 7. §. 1. ſ. eo. & l. 5. ſ. 2. §. 1. verò caſa hic. §. l. 41. §. 1. ſ. de legat. §. 3. ſ. quib. mod. vſusf. amit. §. 3. Inſt. de vſufr. diſcrimen ædificium & caſa.
d Caſa vt
e l. 4. de ſo. l. 16. ſo. l. 11. de pro. ſ. ad l. Falcid.
f In ius accreſcendi locum habet [illegible]
[illegible]

vetus

Universidad Rey Juan Carlos

vtetur in totum, nec refert, coniunctim an ſeparatim a relinquatur.

4 ¶ Idem Iulianus libro trigeſimoquinto digeſtorum ſcripſit.

SI duobus hæredibus inſtitutis b, *deducto vſufructu, proprietas legetur*, ius adcreſcendi hæredes non habere: nam videri d vſumfructum conſtitutum, non per concurſum diuiſum.

2. *Africanus* lib. 5. Quæſtionum.

INterdum amiſſa e pars vſusfructus ad legatarium, eundemque proprietarium redibit.

1. *Si duo domini proprietatem tradiderint.* 2. *Si vni vſusfructus, alteri fundus legetur.* 3. *Si apud alterum ex fructuarijs conſolidetur.*

3. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

IDem Neratius putat, ceſſare ius adcreſcendi, libro primo reſponſorum: cui ſententiæ congruit ratio Celſi dicentis toties f ius adcreſcendi eſſe, quoties in g duobus qui in ſolidum habuerunt, concurſu diuiſus eſt.

1 ¶ Vnde Celſus libro octauodecimo ſcribit: ſi duo fundo domini, deducto vſufructu, proprietatem tradiderint: vter eorum amiſerit vſumfructum, ad proprietatem redire: ſed non ad totum: ſed cuiuſque vſumfructum ei parti accedere, quam ipſe tradiderit. Ad eam enim partem redire debet, à qua initio diuiſus eſt.

2 ¶ Non h ſolùm autem ſi duobus vſusfructus legetur, eſt ius adcreſcendi: verum i & ſi alteri vſusfructus, alteri fundus legatus eſt k, nam amittente vſumfructum altero, cui erat legatus, magis l iure adcreſcendi ad alterum pertinet, quàm redit ad proprietatem: nec nouum m, nam, & ſi duobus vſusfructus legetur, & apud alterum ſit conſolidatus, ius adcreſcendi non perit, neque n ei, apud quem conſolidatus eſt, neque o ab eo. & ipſe, quibus modis amitteret ante conſolidationem p, iiſdem & nunc amittet. & ita & Neratio, & Ariſtoni videtur: & Pomponius probat.

De duobus fructuarijs, & habente plenum dominium coniunctis.

4. *Iulianus* lib. 35. Digeſtorum.

SI tibi proprietas fundi legata fuerit, mihi autem, q Mæuio & tibi p eiuſdem fundi vſusfructus: habebimus ego & Mæuius trientes in vſufructu, vnus triens proprietati miſcebitur. Siue autem ego, ſiue Mæuius capite minuti fuerimus: triens inter te q & alterutrum noſtrum diuidetur. Ita vt ſemiſſem in vſufructu habeat is, qui ex nobis capite minutus non fuerat: ad te proprietas cum parte dimidia vſusfructus pertineat.

5. *Gaius* lib. 7. ad Edictum prouinciale.

ET ſi tradideris alicui proprietatem, *deducto r vſufructu*, nihilominus putat Iulianus adcreſcere: nec videri nouum tibi adquiri vſumfructum.

Si vni proprietas, alteri pars vſusfructus legetur. 2. *Si vſusfructus vni purè, alteri ſub conditione legetur.*

6. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

IDem, & ſi apud vnum ex tribus fructuarijs conſolidatus ſit vſusfructus.

1 ¶ Sed ſi cui proprietas, deducto vſufructu, legata ſit: & mihi pars vſusfructus: videndum erit, an inter me, & hæredem ius adcreſcendi verſetur? & verum eſt, vt quiſquis amiſerit, ad proprietatem ſ reuertatur s.

2 ¶ Si mihi vſusfructus fundi purè, tibi ſub conditione legatus ſit: poteſt dici totum fundi vſumfructum ad me pertinere interim: & ſi capite minutus fuero, totum amittere: nam & ſi extiterit conditio, totum vſumfructum ad te pertinere, ſi fortè capite deminutus ſim: ceterum cùm in meo ſtatu maneo, communicandum vſumfructum.

De vſusfructu relicto Attio & hæredibus, vel Attio & Seio cum hæredibus vel mulieri cum liberis vel his cum matre.

7. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

SI quis Attio, & heredibus x ſuis y vſumfructum legauerit, dimidium Attius, dimidium z heredes habebunt.

¶ Quòd ſi ita ſcriptum ſit, *Attio & Seio, cum heredibus meis*, tres a partes fient, vt vnam habeant heredes, tertiam Attius, tertiam Seius: nec b enim intereſt c ita legetur *Attio & Seio & Mæuio*, an *Attio & illi & Mæuio*.

8. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

SI a mulieri *cum b liberis c ſuis vſusfructus legetur*, amiſſis liberis, ea vſumfructum habet: ſed d & matre mortua, liberi eius nihilominus vſumfructum habent iure adcreſcendi. Nam & Iulianus libro trigeſimo digeſtorum ait, idem intelligendum in e eo qui ſolos liberos heredes ſcripſerit: licet non, vt legatarios, eos nominauerit: ſed vt oſtenderet e magis velle ſe, matrem ita frui, vt liberos ſecum habeat fruentes.

¶ Sed & Pomponius quærit, quid ſi mixti fuerint liberi, & extranei heredes? & ait filios legatarios eſſe intelligendos. Et per contrarium, ſi voluerit eos liberos ſimul f cum matre frui, debere dici matrem legatariam eſſe intelligendam, & per omnia ſimilem eſſe " & " in hoc caſu iuris euentum.

Si dominium duobus, vſusfructus vni: vel vſusfructus duobus, dominium vni legetur.

9. *Africanus* libro 5. Quæſtionum.

SI proprietas g fundi duobus h, vſusfructus vni legatus ſit, non erit heres in vſufructu habent i ſed ſemiſſem duo, ſemiſſem fructuarius. Item contra ſi duo fructuarij, & vnus fundi legatarius ſit.

De vſusfructu ei qui partem amiſit accreſcente.

10. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

INterdum i pars k vſusfructus l & non m habenti partem ſuam, ſed amittenti accreſcit. Nam ſi vſusfructus duobus fuerit legatus, & alter, lite conteſtata amiſerit vſumfructum, mox & collegatarius, qui litem conteſtatus non erat, vſumfructum amiſit: partem dimidiam dumtaxat, quam amiſit qui litem conteſtatus eſt n aduerſus eum, qui ſe liti obtulit, à poſſeſſore conſequitur: pars enim collegatarij ipſi adcreſcit, non domino proprietatis: vſusfructus enim perſonæ adcreſcit, & ſi fuerit amiſſus.

De vſusfructu ſingulis à ſingulis heredibus relicto.

11. *Papinianus* lib. 2. Definitionum.

CVm ſingulis, ab heredibus ſingulis n eiuſdem rei fructus legatur, fructuarij ſeparati p videntur non minus quàm ſi æquis q portionibus a duobus eiuſdem rei fructus legatus fuiſſet. Vnde fit, vt inter inter eos ius adcreſcendi r non ſit.

Vlpianus lib. 17. ad Sabinum.

CVm alius ab alio herede vſumfructum vindicat.

QVANDO ſ DIES VSVSFRVCTVS legati cedat. t

TIT. III.

Quando dies vſusfructus cedit. 1. *De fructu qui quotidie percipi non poteſt.* 2. *Quando dies vſusfructus.* 4. *Vel aliàs de vſusfructu cedat.*

Vlpianus lib. 17. ad Sabinum.

QVamquam a vſusfructus ex fruendo conſiſtat, id eſt facto aliquo eius, qui fruitur a & vtitur, y tamen ſemel cedit dies z: aliter a atque ſi cui *in menſes, vel ſ in dies* vel " *in* " *annos ſingulos* b quid legetur: tunc enim per dies ſingulos, vel menſes, vel annos dies legati cedit. ¶ Vnde quæri poteſt, ſi vſusfructus cui per dies ſingulos legetur, vel in annos ſingulos, an ſemel c cedat? Et puto non cedere ſimul d, ſed per tempora adiecta vt plura legata e ſint. Et ita libro quarto digeſtorum Marcellus probat in eo, cui alternis diebus vſusfructus legatus eſt.

1 ¶ Et ideo, ſi " is " fructus legatus ſit, qui quotidie f percipi non poteſt: non erit inutile legatum: ſed dies g habebunt legatum h, quibus frui poteſt.

a § 3. *Inſt. de leg.* l. *vnic.* § 11. *vers. ſin verò ſcd. de cadu.* b ſeparatim. c i. pars fructuarij fructuario coheredi non adcreſcit, ſed ei cui legata fuerit fundi ſine fructu proprietas, l. 6. § 1. *eod.* d i. inter heredes ab initio videtur diuiſus à teſtatore: vt in eo haberent partes hereditarias non æquales, non igitur per concurſum. Nam concurſus æquales partes facit. In his qui partes habent aut habere intelliguntur, locus non eſt iuri adcreſcendi: ſecus in his qui per concurſum, partes faciunt. e hoc præcipuum eſt in vſufructu l. 10. *infra.* f l. 3. *eo.* g à duobus. *Bal.* h v. *Zaſ.* 2. *reſpon.* 29. i l. 6. *in fi.* *Inſ. de vſuf.* k Ius adcreſcendi erit, non tamen ſi vſusfructus vni, alteri proprietas adiudicata eſt: communicabitur vſusfructus, l. 16. § 1. *infra ſemiſſe.* l Hoc nouum eſt, vt proprietario vſusfructus non conſolidetur, ſed adcreſcat quaſi ſeruitus. Id tamen ideo fit quod rediret dicuntur quæ quondam ad ſemel olim noſtra fuerunt: in hac autem ſpecie nunquam pertinuit ad proprietarium vſusfructus. Adcreſcit igitur magis quàm redit. m quia poteſt ei adcreſcere. n quia ab eo ſi amiſerit, adcreſcit alteri. o *Accurſius* Theoph. § 3. *Inſt. de vſuf.* p ex hac formula apparet, hos vna oratione coniunctos. q inter eum qui excluſum vſumfructum ſ. qui integrum proprietatem & partem vſusfructus habet) & formulam. (i. vnum fructuarium) ius eſt concurrendi in partem deficientis, atque ratione coniunctionis verbalis *Bald.* r hæc verba *deducto vſufructu* abundare, exiſtimat Cuiacius 5. *ad Africanum.* Nam ideo eſt non deducto vſufructu. ſ v. l. 3 in fi. eo. t l. 33. § *de vſufructu & quemadmodum* l. 4. § *de vſufr.* rerum reuer. u nam capitis minutione maxima & media perit vſusfructus, l. 1. § *quib.* mod. l. 16. C. *de vſuf.* x Hi heredes, legatarij quoque in vſufructu. y extraneis ſcilicet, aliàs, ſi liberis ſuis, Attius tertium occuparet: quoniam coniunctio inter perſonas poſita inter quas gradus affectionis habuit cenſetur: non facit coniunctionem verbalem. z Tamen habet vnus nominatus, quantum plures innominati coniuncti per nomen complexiuum, v. *Decium* conſ. 470. *Bald.* ad l. *vnicam*, § *vbi* C. *de caducis*, a v. l. 3 & l. 1. & ſeq. b Coniuncti aduerſus diſiunctos habentur pro vna perſona adde quæ notaui ad *Nou.* 18. c. 3. *Bart.* in l. *Gallus*, § *de liberis & poſth.* & quæ ſcripſi ad l. 6. C. *de inſtit.* c l. 36. § 2. *inſ. eiuſdem.*

a Ad hanc legem vide *Zaſium* 2. *reſponſorum* 29. b eadem formula extat in *orat. pro Cæcina*. Porro ad ſe differentia inter *ex & cum*, v. *Bartolum ad l. Gallus*, § *quidam rectè* §. *de liberis & poſthumis*. c ſuis Iulianus l. & ita hac lege ſit, inter legatarium, (vt ei matre) & non legatarium (vt ſunt eius liberi heredes inſtituti) eſſe ius adcreſcendi: ſiue enim filijs heredibus inſtitutis, matri ab eis legatur vſusfructus vna cũ filijs. d Noua hæc ſententia eſt: inter legatarium & non legatarium ius eſſe adcreſcendi. Hic enim ſoli filij heredes inſtituti, ab his vero vſusfructus legatur matri cum filijs. e i. ſi mulieri & liberis heredibus ſcriptis vſusfructus legetur, ini liberi ſcripti heredes non veniunt vt legatarij: nec enim ſibiſſa legari poteſt: ſed vt oſtenderet, &c. *v. Zaſ.* 2. *reſp.* 29. f vt in oratione Ciceronis *pro Cæcina*, & in l. *vxo.* C. g *ſecundo nupſerit mulier.* g i. plenum dominium, l. 5. *eiuſ. de vſuf. legat.* proprietas, inquam non detracto vſufructu. Et ſic proprietas non intelligitur nuda fuiſſe. Dicitur nuda ſi ab ea vſusfructus ſit detractus. h l. 16. *de ſi.* § *de vſuſſr. legat.* & et de quibus coniunctim legatus vſusfructus vel proprietas in vnum corpus coacti videntur, l. *placet in prin.* § *de legat.* 1. l. *vx.* § *hac in.* C *de caducis tollend.* i v. *in hanc l. Cuiac.* 9. *obſ.* 12. k V. quæ Nam proprietatis,

ſcripſi ad l. 13. § *de except. vel iudic.* l Aliud in proprietate. ſi partem ſuam amiſerit, pars alterius amiſſa non adcreſcit, m modò habuerit quondam. n al. non eſt. o Vbi diuerſi heredes rogati ſunt diuerſis reſtituere, legatarij inter ſe ius adcreſcendi non habent, p l. verbis, l. 85. § *de leg.* 3. q Duobus qui æquis portionibus eiuſdem rei vſumfructum legat, ſeparaſſe legatum intelligitur: ideoque inter eos ius accreſcendi non eſt. r Inter verbis coniunctos non eſt ius adcreſcendi, ſed nõ decreſcendi, l. dic ab adiit hereditate. t adde lib. 36. *ſic* tit. 1. *eo.* u Ratio dubitandi hinc ſumitur, x qui quoties fruitur, toties videtur vſusfructus cedere, l. 1. § 3. *in fi.* C. *tit. prox.* y Aliud eſt vſumfructum, aliud in menſes, in dies & annos ſingulos legare. Vſusfructus legati dies ſemel cedit: in dies vel annos ſingulos, ſingulis, vt *hic.* Quid ſi vſusfructus per dies vel annos ſingulos legetur: dies cedet non ſemel, ſed per tempora adiecta, *verſ. vnde.* Quid ſi alternis diebus vſusfructus legatus? *infra eo verſ.* & *ita.* z id eſt, incipit deberi, l. 213. § *de verb. ſign.* a Vſusfructus ideo magis facto quàm iuris eſſe dicitur, cum in perceptione conſiſtat, nec ante adquiratur fructuario, quàm ipſe eum perceperit. l. 1. § *quando dies legatorum.* b atqui paria ſunt, fructus annuos & vſumfructum legari, l. 41. § *de vſuf. legat.* c *Hal.* ſimul: vt Leo verum in vulgata infra eodem legitur, ſemel, non ſimul, vt recte *Haloan.* vt hic, ita ſemel, ſimul eſt legendum. d *vulgat.* ſemel. e l. 2 o § *quando dies legati.* f fortè quæ diebus, vt non dicam, g *vulgat.* ſed dies hi legatum habebunt quibus frui poteſt. quod ſi ita ſit, ſuperius eſt legendum, quo diebus non quotidianis. Ceterum ſi hic vitius non erit, ſententia hæc nobis præbebitur: vſusfructum alternis diebus legati diem iis diebus legatario cedere, quibus frui poteſt. h per ſingulos dies: vel, alternis diebus.

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Dies autem vſusfructus, item vſus, non prius cedet quàm hereditas adeatur a: tunc b enim conſtituitur vſusfructus, cum quis iam frui poteſt. Hac c ratione, & ſi ſeruo hereditario d vſusfructus legetur, Iulianus ſcribit quamuis cætera legata hereditati adquirantur, in vſufructu tamen perſonam domini expectari, qui vti & frui poſſit.

3 ¶ Item ſi ex die vſusfructus legetur, dies eius nondum cedet, niſi cùm dies venit: poſſe enim vſumfructum ex f die legari, & in diem, conſtat.

4 ¶ Non ſolùm autem vſusfructus g ante aditam hereditatem, dies non cedit: ſed nec actio de vſufructu h: idemque, & ſi ex i die fuerit legatus vſusfructus. denique Scæuola ait, agentem ante diem vſusfructus, nihil facere: quamuis k aliàs l, qui antè diem agit, malè m agit n.

QVIBVS o MODIS VSVSFRVCTVS, vel vſus amittitur p.

TIT. IV.

De capitis diminutione.

Vlpianus lib. 18. ad Sabinum.

Non ſolùm vſumfructum amitti capitis minutione q conſtat, ſed & actionem de vſufructu. ¶ Et parui refert, vtrum iure ſit conſtitutus vſusfructus, an verò tuitione r prætoris. Proinde traditus quoque vſusfructus, item in fundo vectigali, vel ſuperficie s non t iure conſtitutus, capitis minutione amittitur.

1 ¶ Sed ita demum amittitur capitis diminutione vſusfructus, ſi iam conſtitutus eſt u. cæterùm, ſi ante aditam hereditatem, aut ante diem cedentem quis capite minutus eſt, conſtat non amitti.

2 ¶ Si tibi fundus ex die legatus eſt, & vſumfructum mihi rogatus es reſtituere: videndum erit, ſi capite minutus fuero intra diem legato tuo inſertum, ne fortè ſaluus ſit mihi vſusfructus: quaſi ante diem cedentem, capitis minutio interueniat: quod benignè dici poterit.

3 ¶ Vſque adeo autem capitis x minutio eum demum vſumfructum perimit, qui iam conſtitutus eſt; vt y, ſi in ſingulos annos, vel menſes, vel dies legatus ſit, is demum amittatur, qui iam proceſſit z: & ſi fortè in annos ſingulos legatus eſt, illius duntaxat anni vſusfructus amittetur: & ſi in menſes, eius menſis: ſi in dies, eius diei.

De vſufructu alternis annis relicto.

2. *Papinianus* libro 17. Quæſtionum.

Si duobus ſeparatim, alternis annis x, vſusfructus relinquatur, continuis y annis proprietas nuda eſt: cùm ſi legatarium vnum ſubſtituas z, cui alternis annis legatus ſit vſusfructus, plena ſit apud heredem proprietas eo tempore, quo ius fruendi legatario non eſt. Quòd ſi ex duobus illis alter decedat, per vices temporum plena a proprietas erit. Neque b enim adcreſcere alteri c quicquam poteſt: quoniam propria quiſque tempora, non concurrente altero, fructus integri habuit.

1 ¶ Si non mors d, ſed capitis diminutio interceſſerit: quia plura legata ſunt, illius anni tantùm, ſi modò ius fruendi habuit, fructus amiſſus erit. Quod & in vno legatario, qui fructum in ſingulos annos accepit, defendendum eſt: vt commemoratio temporum, repetitionis poteſtatem habeat.

2 ¶ Cùm ſingulis fructus alternis annis legatur, ſi conſentiant e in eundem annum, impediuntur: quòd non id actum videtur, vt concurrerent. Multùm etenim refert, duobus ſimul alternis annis legetur (quod ſanè vltra primum annum procedere non poterit, non magis quàm ſi vni legatus ita fuiſſet) an ſingulis alternis annis: nam ſi concurrere volent, aut impedient inuicem propter voluntatem f, aut ſi ea non retragabitur, ſingulorum annorum fructus vacabit.

De repetitione vſusfructus & iure accreſcendi. 3. De morte.

3. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

Sicut in a annos ſingulos vſusfructus legari poteſt, ita & capitis b minutione amiſſus legari c poteſt: vt adiiciatur, *quotiens quis capite minutus erit, ei lego*: vel ſic, *quotiens amiſſus erit*: & tunc, ſi capitis minutione amittatur, repetitus d videbitur.

¶ Vnde tractatum eſt, ſi cui, *quotiens vlust*, vſusfructus legatus ſit, an videatur repetitus, quotiens amiſſus eſt. Quòd & Marcianus tentat? Et puto, repetitum videri e. Quare, ſi vſque ad tempus ſit legatus, vt putà *vſque ad decennium*, idem erit dicendum.

1 ¶ Hæc autem repetitio f, quæ fit poſt amiſſum capitis minutione vſumfructum, quæritur g an h & ſi ius adcreſcendi ſecum i ſaluum k habeat, vt putà: *Titio, & Mæuio* vſusfructus legatus eſt: & ſi Titius capite minutus eſſet, eidem vſumfructum legauit. quæſitum eſt, ſi Titius ex repetitione vſumfructum haberet, an inter eos ius adcreſcendi ſaluum eſſet? Et Papinianus libro ſeptimodecimo quæſtionum ſcribit, ſaluum eſſe, perinde ac ſi alius eſſet Titio in vſufructu ſubſtitutus: hos enim, tametſi non h verbis, re tamen coniunctos videri i.

2 ¶ Idem Papinianus quærit: ſi *Titio & Mæuio* vſufructu legato, in repetitione vſusfructus non totum, ſed partem Titio relegaſſet, an viderentur coniuncti? Et ait, ſi quidem Titius amiſerit, totum ſocium adcreſcere: quòd ſi Mæuius amiſiſſet, non totum adcreſcere: ſed partem ad eum, partem ad proprietatem redire: quæ ſententia habet rationem. Neque l enim i poteſt dici, eo momento, quo quis amittit vſumfructum, & reſumit, etiam ipſi quicquam ex vſufructu adcreſcere. Placet enim nobis, ei qui amittit vſumfructum, ex eo, quod amittit, nihil adcreſcere.

3 ¶ Morte k quoque amitti vſumfructum, non recipit dubitationem: cùm ius fruendi morte extinguatur: ſicuti ſi l quid m aliud, n quod o perſonæ cohæret.

De vſufructu à legatario reſtituendo.

4. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

Si legatum vſumfructum legatarius alij reſtituere rogatus eſt: id agere prætor debet, vt ex fideicommiſſarij perſona magis, quàm ex legatarij, pereat vſusfructus.

De repetitione vſusfructus poſt mortem. 1. De vſufructu ſerui, per quem vſusfructus eſt acquiſitus, alienato. 2. De rei mutatione. De ædibus incenſis vel exuſtis. 3. De ædificio in area poſito.

5. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

Repeti o poteſt p legatus q vſusfructus amiſſus quacunque ratione: dummodo p non morte: niſi q fortè heredibus legauerit.

1 ¶ Si quis vſumfructum ſolum r ſerui alienauerit, per quem vſusfructus ei adquiſitus eſt: dubium non eſt, quin vſusfructus per eum adquiſitus retineatur.

2 ¶ Rei mutatione ſ interire vſumfructum placet. Veluti t vſusfructus mihi ædium legatus eſt, ædes corruerunt, vel exuſtæ ſunt: ſine dubio extinguitur u. An & areæ? Certiſſimum eſt, exuſtis ædibus, nec x areæ, nec cæmentorum vſumfructum deberi & ita y & z Iulianus.

3 ¶ Si areæ ſit vſusfructus legatus, & in ea ædificium ſit poſitum: rem mutari y, & vſumfructum extingui, conſtat.

¶ Plane ſi proprietarius hoc fecit, ex teſtamento, vel de dolo z tenebitur.

6. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

Sed & interdictum *quod vi aut clam* vſufructuario competit.

7. *Iulianus* lib. 35. Digeſtorum.

Nam, ſublato ædificio, vſumfructum areæ a mihi a non deberi: tempore ſcilicet, quo vſusfructus perit, tranſacto a.

Si villa diruta ſit.

8. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

Fundi vſufructu legato, ſi villa diruta ſit; vſusfructus non extinguetur: (quia villa fundi acceſſio eſt b) non magis, quàm ſi arbores deciderint.

9. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

Sed & eo quoque ſolo, in quo fuit villa, vti frui potero c.

1. De ædibus reſtituendis, vel refectis. 2. De inundatione. 3. Si ſtagnum exaruerit. 4. De arao, & vinea. De ſylua caſa. 5. De mutatione & vaſis. 6. De ornamentis ædificiis, vel re accomodata. 7. De naue refecta, vel diſſoluta & reſtaurata. De domo reſtituta. 8. Si vinum in aqua deciderit.

10. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

Qvid tamen, ſi fundus villæ ſit acceſſio? videamus, ne etiam fundi vſusfructus extinguatur? & ſcilicet dicendum eſt, vt non extinguatur.

a Idem de libertate: alia verò legata à morte teſtatoris cedunt, l. vn. §. 5. C. de caduc. tollend.
b ingreſſum pare, tunc conſtituitur vſusfructus: videtur enim hæc particula, tunc, connexa adiens. Quæ enim conſequentia eſt hæc, quia tunc conſtituitur vſusfructus cùm quis iam frui poteſt vſufructu, ideo vſus non prius cedat, quam hereditas adeatur? Ne ſit igitur hæc oratio antecedentis conſecutio, ſed noua initium.
c cùm quis frui non poteſt.
d v. l. 18. §. id. prou.
e l. 2. & 3. §. quando dies leg.
f l. 4. §. de vſufr.
g legati ſcilicet.
h confeſſoria, l. 5. §. prætor.
i poteſt enim vſusfructus ex die legari.
k l. quoniam.
l in legatis ex die relictis.
m excipe l. quſquam §. de pignorib.
n l. 2. §. 6. §. de eo quod certo loco.
o capitis minutione maxima & media, l. 1. l. 2. §. eſt in ſingulos annos, menſes, dies conſtitutus ſit, l. 1. l. 2. infra. l. 3. l. 30. infra eodem. mutatione rei l. 5. §. 2. l. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. infra, iureiuro pro parte l. 14. inf. heredis facto l. 15. l. 16. vel proprietarij, (vt ſi anno cedit ſeruitus fructuario l. 17. infra. An proprietatis adquiſitione? l. 17. an mutatione domini l. 18. l. 19. infra. An vtendo non fruendo? l. 20. infra eod. An arari inductione? l. 21. inf. An inundatione? l. 23. l. 24. inf. eo. An non vtendo? l. 25. l. 28. inf. an occupatione hoſtili? l. 26. infra. eo. ſi grex ad certum caput redactus: l. 31. inf. eo.
p & amiſſus repetatur, l. 5. §. 5. l. 3. ſecutur l. 3. §. 1. l. reſtituitur, l. 24. l. 26.] & per quas perſonas an per familiam? l. 22. §. 1. emptorem vel fideicommiſſarium, l. 29. §. De fructibus vſusfructus & qui ad heredem transferantur, v. l. 13. inf. eo.
q maxima & media, l. 16. C. de vſufructu, l. 8. in fi. §. ſit proc. §. 3 de vſufr. §. 1. de adquiſ. per arrogationem. r l. 9. §. 1. vſufr. quemad. Paul. 3. ſent. 6. §. 17. ſ nec enim quod non eſt, amitti poteſt, u. l. 19. inf. quemadmodum ſeruitus. t l. 1. §. quibus modis vſusfr. u id eſt, qui iam inceptus eſt. x l. 34. in princ. §. de vſufr.
y in hac hypotheſi continuis annis nudam proprietatem habet: in ſequente vero per vices, ſeu vbi alterum legatarium mori contingeret, proprietatem habiturus eſt. z id eſt, ſingas ſeu ponas, aut in eo facti ſpeciem conſiſtere.
a Plena proprietas eſt quæ coniuncta fructui, cui fructus eſt coniunctus.
b Ius adcreſcendi non eſt inter eos quibus ſeparatim alternis annis vſusfructus relictus eſt; vno enim eorum moriente pars eius proprietatis adcreſcet, non fructuario. Cur ita? quoniam propria quiſque tempora ad fructus integros percipiendos non concurrente altero habuit.
c ſci. fructuario. d l. 5. inf. eo. e l. 24. §. de vſufr. l. 24. in fi. inf. de leg. 1. vt & aliis in eundem locum conſentientes l. 18. inf. de ſeruitut. ruſticorum.
f an vtriuſque ſua teſtamenti, qua tamen præſumitur et fauere qui priore loco nominatus eſt, l. 14. de iud. et ſtatu liberi.

a in certum tempus l. 1. l. 4. l. 7. de vſufr.
b vſusfructus capitis diminutione amiſſus, l. 3. de ſeruit. c ſeu repetitus, d v. l. 13. l. 15. inf. eo. l. 3. §. de vſufr.
e potè nam [illegible] ſeruit. vide ſcilicet [illegible] valeſcere, l. 14. eodem.
f Repeti legatum dicitur, cum legatur eo caſu, quo aliàs amiſſum eſſet, niſi iterum legaretur.
g 1. in quibus poſitio.
h 1. diuerſis conditionibus.
i l. 89. inf. de leg. 3. & ita copulatos inter [illegible] verbalem coniunctionem.
k l. 1. infr. eodem. l. 29. l. de vſufr. leg. [illegible]
l Reſtituta eſt perſona [illegible] perſonæ [illegible] plenam, l. 3. [illegible]
n l. 29 [illegible] o l. 31. [illegible] vſufr. [illegible] p l. 2. §. 3. [illegible]
q [illegible]
r Quid ſi [illegible]
u licet [illegible]
[illegible]
y l. 23. §. 2.
z l. 15. §. 5. inf. quemad. ſeruitutes.

b Vide tamen l. 10. in pr. infra eadem.
c arg. à rei mutatione, vſusfructus amittatur, l. 5. §. 2. ſupr.

2 ¶ Non tantùm, ſi ædes ad aream ᵃ redactæ ſint, vſuſfructus ᵇ extinguitur ᶜ: verumetiam ᵈ ſi demolitis ædibus, teſtator alias nouas reſtituerit. Planè ſi per ᵉ partes reficiat, licèt omnis noua facta ſit, aliud erit nobis dicendum.

2 ¶ Agri, vel loci vſuſfructus legatus, ſi fuerit inundatus, vt ſtagnum iam ſit, aut palus: procul dubio extinguetur.

3 ¶ Sed & ſi ſtagni vſuſfructus legetur, & exareſcat ſic, vt ager ſit factus: mutata re, vſuſfructus extinguitur ᶠ.

4 ¶ Non tamen ſi areæ vſuſfructus legetur, & ibi vineæ ſint poſitæ: vel contra puto extingui ᵍ.

¶ Certè ſiluæ vſuſfructu legato, ſi ſylua cæſa, illic ſationes fuerint factæ, ſine dubio vſuſfructus extinguitur.

5 ¶ Si maſſæ vſuſfructus legetur, & ex ea vaſa ſint facta, vel contra: Caſſius apud Vrſeium ſcribit, interire vſumfructum: quam ſententiam puto veram.

6 ¶ Proinde & veſtimentum diſſolutum, aut transfiguratum, extinguit vſumfructum.

7 ¶ In naue quoque vſufructu Sabinus ſcribit: ſi quidem per partes ʰ refecta ſit ⁱ, vſumfructum non interire: ſi autem diſſoluta ſit, licet iiſdem tabulis, nulla præterea adiecta, reſtaurata ſit, vſumfructum extinctum ᵏ: quam ſententiam puto veriorem. Nam & ſi ˡ domus fuerit reſtituta, vſuſfructus extinguitur.

8 ¶ Quadrigæ vſuſfructu legato, ſi vnus ex equis deceſſerit: an extinguatur vſuſfructus, quæritur? Ego puto multum intereſſe equorum ᵐ an quadrigæ vſuſfructus ſit legatus: nam ſi equorum, ſupererit in reſiduis ⁿ: ſi quadrigæ, non remanebit: (quoniam quadriga eſſe deſiit.)

11. Paulus lib. 3. ad Sabinum.

Niſi alius ſ ante diem legati cedentem ſubſtitutus ſit.

De rei mutatione.

12. Vlpianus lib. 17. ad Sabinum.

Si cui balnei vſuſfructus legatus ſit, & teſtator habitationem ſ hoc fecerit vel ſi tabernæ, & diætam fecerit, dicendum eſt, vſumfructum extinctum.

1 ¶ Proinde & ſi balneum reliquerit vſumfructum, & eum ad ſ aliud miniſterium transtulerit, extinctum eſſe vſumfructum, dicendum erit.

Qui fructus pertineat ad heredem fructuarij.

13. Paulus lib. 3. ad Sabinum.

Si fructuarius meſſem fecit, & deceſſit: ſtipulam, quæ in ſ meſſe ſ iacet, heredis eius eſſe Labeo ait: ſpicam, quæ terra teneatur ˣ domini fundi eſſe ʸ fructúmque ʒ percipi, ſpica aut fœno cæſo, aut vua adempta, aut excuſſa olea: quamuis nondum tritum frumentum, aut oleum factum, vel vindemia coacta ʒ ſit. Sed, vt verum eſt, quod de olea excuſſa ſcripſit, ita aliter obſeruandum de ea olea, quæ ᵃ per ſe deciderit. Iulianus ait fructuarij ᵇ fructus tunc fieri, cum eos perceperit ᶜ: bonæ fidei autem poſſeſſoris, mox cùm à ſolo ſeparati ſint ᵈ.

De interitu vſuſfructus pro parte.

14. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

Excepta capitis minutione, vel ſ morte ᵍ, reliquæ ʰ cauſæ vel pro ⁱ parte interitum vſuſfructus recipiunt.

De manumiſſione.

15. Vlpianus lib. 18. ad Sabinum.

Interdum ᵏ proprietarius ad libertatem perducet: ſi fortè vſuſfructus fuerit tamdiu legatus, quamdiu manumittatur: nam incipiente ˡ proprietario manumittere, extinguetur vſuſfructus.

Si vſuſfructus, qui ſub conditione legatus fuerat, heres pendente conditione legauerit.

16. Idem lib. 5. Diſputationum.

Si ſub conditione mihi legatus ſit vſuſfructus, medióque tempore ᵐ ſit penes heredem: poteſt heres vſumfructum alij legare: quæ res facit: vt, ſi conditio extiterit mei legati, vſuſfructus ab ᵉ herede relictus finiatur ᵒ. Quod ſi ego vſumfructum admiſero, non reuertetur ad legatarium, cui ab herede purè legatus fuerat: quia ex diuerſis teſtamentis ius ſ coniunctionis non contingit.

De conſolidatione.

17. Iulianus lib. 35. Digeſtorum.

Si tibi fundi vſuſfructus purè, proprietas autem ſub conditione Titio legata fuerit: pendente conditione ſ dominium proprietatis acquiſieris ᵃ: deinde conditio extiterit ᵇ: pleno iure fundum Titius habebit: neque intereſt, quod detracto vſufructu, proprietas legata ſit: dum enim proprietatem acquiris, ius omne legati vſuſfructus amiſiſti.

Si vſuſfructus ſeruo hereditario legetur.

18. Pomponius lib. 3. ad Sabinum.

Si ſeruo hereditario ante ᶜ aditam hereditatem legatus vſuſfructus fuiſſet: magis placet, adita hereditate, eum vſumfructum ad te tranſire; nec interire, quaſi mutato dominio: quia nec dies ante ᵈ ceſſerit, quàm tu heres extiteris.

De mutatione domini.

19. Gaius lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

Neque vſuſfructus, neque iter, actúſve, dominij mutatione ᵉ amittitur.

Si vſuſfructuarius vtatur tantùm.

20. Paulus lib. 15. ad Plautium.

Is, qui vſumfructum habet ſi ſ tantùm ᵍ vtatur, quia exiſtimet ʰ ſe vſum tantùm habere, an vſumfructum retineat? Et ſi quidem ſciens ſe vſumfructum habere, tantùm vti velit, nihilominus & frui videtur. Si verò ignoret, puto ⁱ eum amittere fructum: non enim ex eo, quod habet vtitur, ſed ex eo quod putauit ſe habere.

De ciuitate aratrum paſſa.

21. Modeſtinus lib. 3. Differentiarum.

Si vſuſfructus ciuitati ᵏ legetur, & aratrum ˡ in eam inducatur ᵐ, ciuitas eſſe deſinit: vt ⁿ paſſa eſt Carthago ᵒ: idéoque quaſi morte ᵖ deſinit habere vſumfructum ᵠ.

Per quas perſonas vſus retineatur.

22. Pomponius lib. 6. ad Quintum Mucium.

Si mulieri vſus domus legatus ſit: & illa trans mare profecta ſit, & conſtituto tempore ad amittendum vſum, abfuerit: maritus verò domo vſus fuerit; retinetur nihilominus vſus ʳ: quemadmodum, ſi familiam ſuam in domo reliquiſſet, eáque peregrinaretur; & hoc magis dicendum eſt, ſi vxorem in domo reliquerit maritus, cùm ipſi marito vſus domus legatus ſit.

De inundatione & aliis.

23. Idem lib. 26. ad Quintum Mucium.

a Percepiſſe autem fructus in ſuperioribus caſibus fructuarium non videri; hæc, inquam, dubitandi ratio. Verum hiſce modis fructus percepiſſe videtur. x Cogitari verbo quàm hic continentur [illegible] ad l. 78. §. de rei vind.

a Percepiſſe oleam fructuarius non videtur, quæ eam, quæ per ſe decidit. b fructuarij, & bonæ fidei poſſeſſoris in percipiendis fructibus differentia. c Opera ſua vel per alium qui eius nomine percepit. [illegible] vel decidendo: vel à ſe, vel ab alio. e l. 48. §. de acq. rer. dom. vide [illegible] ſcripſi ad l. 22. C. de rei vind. f His duobus modis in totum vſuſfructus amittitur. g l. 2. §. 1. l. 5. §. ead. h verbi gratia [illegible] l vide l. 25. ſ. ead. k aliud enim in l. 1. C. de manumiſſ. [illegible] ut, l. 1. C. commun. de manumiſſ. m que rei dominio conſequi, adde l. 74. [illegible] n nec enim quis alius iure ſuo legare poteſt. l. 71. de ſer. §. de leg. 1. p ius coniunctionis eſt ius accreſcendi.

opinione eſt quàm in veritate. vide quæ dixi ad l. 15. §. de acq. her. i Plus igitur nocet opinio, quàm prodeſt veritas. k quo nomine ei actio competit. l. 39. §. de vſufr. l Aratrum in vrbe condenda adhibere veteribus conſuetum dixi ad Varronem lib. 4. ſ. [illegible] 239. Seruius 6. [illegible] Cicero Philippica 2. Plutarch. in Romulo: & Romanis 15. Idem in euertendis adhibitum fuiſſe, indicio eſt hic locus. Horatius 3. Carminum 16. Altis vrbibus vltimæ ſtetere cauſæ cur perirent funditus, imprimerétque muris hoſtile aratrum exercitus inſolens. & Seneca 1. de Clementia [illegible] Aratrum veterum vrbibus tabiis inducere potentiam putat. Ea ratione Templum Hieroſolymitanum à Veſpaſiano exuſtum, & à Tito Annio Ruffo in gentis oppreſſæ ignominiam aratrum fuiſſe Ioſephus & Hieronymus teſtantur; atque ita ſolum, quod ante murus, ibi ſeges vbi quondam vrbs. Ouidius in epiſtola Penelopes ad Vlyſſem. m In eam inducatur, id eſt, ſolo æquata iuſſu Principis. Tunc enim priuilegia ſua amittit, locus ſi hoſtium incurſu, c. priuilegium [illegible] in 6. Innocent. cap. 1. de operis nou. Archidiac. 6. q. vlt. & 7. §. 1. c. [illegible]

n Carthaginem aratrum paſſam vix legas alibi; licèt ab Æmiliano Scipione Africano expugnatam & deletam conſtet. Liuius 5. decad. vlt. 6. lib. 1. Plutarch. in Catone, Eutrop. 4. Plin. 35. c. 18. 7 Arnobius [illegible] de pace ad Valentin. Velleius Paterculus 1. Zonaras 2. [illegible] decreto Senatus cautum fuiſſe, vt ſolum Carthaginis veluti ſacrum eſſet, & vt ne cuiquam habitare ius ſaltem eſſet. Sanè incendium vrbis vix per continuos 17. dies extingui potuit Florus 2. c. 15. adde quædam ex Horatio 4. ad [illegible] 7. Hoc tamen referendum eſt, quod de Carthagine Tertullianus ſcribit initio libri de pallio. Vobis poſt Gracchi obſcœna omina, & Lepidi violenta ludibria, poſt trinas Pompeij aras & longas Cæſaris moras, vbi mœnia Statilius Taurus impoſuit ſolemnia Sentius Saturninus enarrauit, cùm concordia iuuat, toga oblata eſt. Aiberic quoque hos verſus de Carthagine refert. Vrbs bona Carthago, cuius non reſtat imago, Scripta ſorma paucis, quod paſſa fuiſſet aratrum. Idem de Troia dicitur Mediolanum ad eum eundum aratrum paſſa dicitur, iuſſu Friderici Barbaroſſæ anno 1162. Martin mente Chronica Martiniana 1163. vitee geſtas Friderici. In vrbe reſtituenda, eam Angues liberabant à prioribus ſacris. Id Græcis [illegible] deſignare Arnobio, & poſtliminium ſacrorum [illegible] quæritur [illegible] forum ſiſtere, Extare Varro 4. de lingua. hiſtoria Templum [illegible] Cicero 2. de legibus, [illegible] habentur. o eodem quo Carthago anno Corinthus euerſa fuit. L. Mummius euerſit funditus, quòd à Corinthiis legati Romanorum appellati ſuperbius & violati eſſent, qui eo amplius ſerui pronunciati & diſtracti ſ. Cicero [illegible] Patercul. 1. Florus 2. cap. 16. Eutrop. 4. Zonaras 2. Idem Bezantij ſub Seuero accidit, bonis eorum publicatis, vrbe eorum, muris, libertate ac iure ciuitatis deſtituta, ac tributaria facta, cuiuſque agro Perinthiis vicinis donato. Xiphilinus in Seuero. Zonar. 2. Nicephorus Gregoras 6. hiſtoriæ Herodianus 3. Idem Bruttiorum oppidis, quod partibus Annibalis fuiſſent, factum Appian. in Annibalicis. Idem multis Hiſpaniæ & Galliæ vrbibus à Romanis. Sueton. in Galba cap. 12. Appianus in Annibalicis. Græcis, ab Athenienſibus, Thucydides 3. 4. Diodor. 12. 19. & Antiochia. (quod propter ſeditionem nouorum tributorum ſtatuas Flacillæ vxoris Theodoſij in foro poſitas euertiſſet) iura ciuitatis adempta, eaque Laodiceæ à Theodoſio ſuppoſita. Theodor. 5. hiſtor. 19. & 20. Zonaras 3. Hoc pœnæ genus, aut ſi mauis hanc mortem, iuſtitiam, capitis & ſtatus minutionem, vel ciuitates ipſæ patiuntur: vt & aliæ, quorum innumera ſunt exempla in hiſtoriis occurrentia; vide interea Cicer. 4. familiar. 5. Orator. 13. vbi de Himera; Emiliano in Chronicis. Tertianus Ig. vbi de Cremona, & eandem 21. vbi de Hieroſolymis. Hunc, inquam, in modum, vt verbo Nomij [illegible] vrbes [illegible]
p [illegible] eodem modo quaſi mori ciuitas intelligitur; idem dicendum, ſi communicato conſilio ciues inde diſcedant. l. pen. §. 1. ſ. de vſufr. leg. [illegible] 1. Frauds. 8.

q Contra morte teſtatoris teſtamentarij ciuitas tanquam amittit vſumfructum. l. 6. §. de vſufr. r Vſus rei vxori legatæ per maritum, & è contra, [illegible] per familiam retinetur. Cur? colligit §. [illegible] §. 3. Inſt. de vſu.

Marginal notes:
a l. 36. §. de vſufr. fruct. b ædium. c v. quæ ſcripſi ad l. 10. §. 2. §. de pignorib. l. 44. §. 1. §. de legat. 1. d Vſuſfructus extinguitur facile: nihil eo fragilius eſt: quoties immutatione extinguitur (niſi ſit modica) vt ſi ex vinea agrum, ex agro vineam feceris. Vſuſfructus ad proprietatem reuertitur. e d. §. 3. ead. l. 65. §. 1. §. de leg. 1. f l. 23. §. eod. g è contra l. 13. §. de ſeruitutib. ruſticorum. h vt §. 1. §. eod. i vide l. 83. §. 5. de verb. oblig. l. 98. de ſolut. l. de ſolutionib. k l. 83. §. 3. de legat. 3. l Cur extinctus eſt, cum eadem nauis videatur? l. 76. §. de iudiciis. m Paulus d. §. 11. Aliud eſt in Aſsilicidio teſtatoris l. 20. §. 1. de ſeruit. vrban. n quatuor. o l. 11. §. eo. l. 65. §. 1. §. de leg. 2. ad. de l. 22. §. de leg. 3. p ſub. equus. q Balneo, in habitationem: vel tabernam in diætam mutata vſuſfructus balnei & tabernæ extinguitur. r v. l. 65. §. 1. §. de legat. 3. ſ in meſſe iacet ſtipula quæ iacet demeſſa, quæ terra non tenetur. t & ſic quæ percepta non eſt. u eſt et pars fundi, l. fructus. §. de rei vindic. x v. l. 8. in fin. §. de annuis. y Fructuarius ſpicam excuſſam, eſt nondum ex ea frumentum tritum ſit: vuam ademptam, licet nondum ex vuis vindemiam coëgerit: excuſſam oleam, licet nondum ex ea oleum fecerit: fœnum cæſum, licet nondum illud in horreum coëgerit, ſuo fecit. Dubitandi ratio in eo poſita eſt, quod dicantur fructus fructuarij tunc fieri cum eos perceperit;

a Conditionis euentus legati ſit, cum poteſt. b v. l. vlt. §. 3. Cod. comm. de legatis. c l. 61. in fin. §. de acq. rer. dom. d l. vnic. §. 2. C. ſi pro. l. 16. §. de ſit. pul. ſ. e l. nouæ deditione, l. 17. §. fin. de vſufructu. vſucapione, l. 44. §. 5. §. de vſucap. venditione, l. 12. l. com. pred. l. 16. in fin. §. ſi ſeruit. vindic. l. §. 6. de ſeruitutib. f Qui ſciens partem totius ſibi competentis vtitur, totum retinet: vt his, ergo qui certis annis nouæ monetæ ſolidos acceptatio, vt antiquæ conuentionis, Veteris monetæ ſolidos poſſea petere poterit. Bart. Ergo petitione partis, totius præſcriptio interrumpetur. Bald. adde l. 2. §. quemadmod. ſeruit. amit. g i. ad modum vſuarij eiuſve qui nudum vſum habet. h Falſò ſcilicet, & ita minus ei in

Universidad Rey Juan Carlos

a l.5.§.2.l.10.§.2.4.ff.eod. inundatio ſuperueniens vſumfructum tollit; abſcedens, reſtituit.
b Agro inundato eius vſusfructus piſcando non retinetur.
c Imò reſtitui poteſt, l.30.§.3.in f. ff.de acq. rer. adde l.14. ff. quemadm. ſeruit. amit.
d In locum alterius.
e nec vſusfructus interit.
f diuiſæ. Pars certa, diuiſa.
h l.14.in f.ff.eod.
h Pars certa & pro indiuiſo hic opponitur, vt l.1.§.1. ver. poſſide. Cuius rei latè diſcrimen collige ex his quæ ſcripſi ad l.6.§.1.ff.commun. prædiorum.
i vt ſi cùm meus eſſet vſusfructus, paſſus ſim alium vel parte vſusfructus pro indiuiſo.
k ſecus eſt in aliis ſeruitutibus, quæ ſunt indiuiſibiles.
l l.62.§.2.ff.de leg. adde l.3.in pr.ff.ſi vſusf.pet.
m Ius Poſtliminij non tantùm in liberis perſonis locum habet, ſed etiam in ſeruis & agris.
n v.l.4.ff.vſufruct. quemadm. caueat.
o vide l.13.ff. de vſufr. legat.
p v.l.81.ff.de [illegible]
q id eſt, fundi vſumfructum.
r Proprietario vſufructuarius fundum fructuarium locare poteſt.
ſ Imò non amitti l.32.ff. de acq.poſſ.
t Colonus qui ſuo nomine poſſidet, poſſeſſionem domini in alium transferre poteſt.
u nec enim locatione, vt venditione, dominium alienatur.
x adde l.4.ff.eod. adde l.2.ff.ſi vſusfr. petetur.
y l.79.§.2.ff.de v. ſignif.
z ante legatum acquiſitum. Imò poſt legatum acquiſitum, ſi modo de principali pecore agitur.
a Imò eſt, l.70.§.3.ff. de vſufr. ibi agitur de fœtu pecoris cuius periculum ad fructuarium pertinuit: ibi, gregis legatum eſt, non pecoris. Atqui pretium pecoris præſtatur legatario, l.53.§.5.ff. de leg.1. Ibi legata erat proprietas pecoris, idque heres necauerat.

SI ager, cuius vſusfructus noſter ſit, flumine, vel mari inundatus a fuerit, amittitur vſusfructus: cùm etiam ipſa proprietas eo caſu amittatur: ac ne piſcando b quidem retinere poterimus vſumfructum: ſed quemadmodum, ſi eodem impetu diſceſſerit aqua quo venit, reſtituitur proprietas: ita & vſumfructum reſtituendum, dicendum eſt.

24. *Iauolenus* libro 3. ex Poſteriorum Labeonis.

CVm vſumfructum horti haberem, flumen hortum occupauit, deinde ab eo receſſit: ius quoque vſusfructus reſtitutum eſſe, Labeoni videtur: quia id ſolum perpetuò eiuſdem iuris manſiſſet. Ita id verum puto, ſi flumen inundatione hortum occupauit: nam ſi, alueo mutato, inde manare cœperit, amitti vſumfructum exiſtimo: cùm is locus alueí publicus eſſe cœperit, neque in priſtinum ſtatum reſtitui poſſe c.

1 ¶ Idem iuris in itinere, & actu cuſtodiendum eſſe ait Labeo: de quibus rebus ego idem, quod in vſufructu, ſentio.

2 ¶ Labeo: Nec ſi ſumma terra ſublata ex fundo meo, & alia regeſta d eſſet, idcirco meum ſolum eſſe deſinit e, non magis, quàm ſtercorato agro.

De amiſſione pro parte.

25. *Pomponius* lib. 11. ex variis lectionibus.

PLacet vel certæ f partis g, vel h pro i indiuiſo, vſumfructum k, non vtendo l, amitti.

De poſtliminio.

26. *Paulus* lib. 1. ad Neratium.

SI ager ab hoſtibus occupatus, ſeruuſve captus, liberatus fuerit: iure poſtliminij reſtituetur vſusfructus m.

De conſolidatione per noxæ deditionem.

27. *Paulus* lib. 1. Manualium.

SI ſeruum, in quo vſusfructus alienus eſt, noxæ dedatur à domino proprietatis vſufructuario: liberabitur, confuſa ſeruitute n, proprietatis comparatione.

An vſusfructus alternis annis relictus, non vtendo, amittatur.

28. *Idem* lib. 13. ad Plautium.

SI vſusfructus alternis o annis legetur: non poſſe, non vtendo, eum amitti: quia plura ſunt legata p.

Per quas perſonas vſusfructus retineatur.

29. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

POmponius quærit: ſi fundum q à me proprietarius conduxerit r, eumque fundum vendiderit Seio, non deducto vſufructu, an vſumfructum per emptorem retineam? Et ait, licet proprietarius mihi penſionem ſoluerit, tamen vſumfructum amitti ſ: quia t non meo nomine, ſed ſuo fruitus eſt emptor: teneri planè mihi ex locato proprietarium quanti mea intereſſet, id factum non eſſe: quanquam, ſi à me conductum vſumfructum quis alij locauerit, retinetur vſusfructus u: ſed, ſi proprietarius eum locaſſet ſuo nomine, dicendum amitti: non enim meo nomine fruitur colonus.

1 ¶ Sed, ſi emptum a me vſumfructum proprietarius vendidiſſet, amitterem vſumfructum quærendum eſt? Et puto amitti: quoniam & hic, non vt à me empto, fruitur fundi emptor.

2 Idem Pomponius quærit, ſi x legatum mihi vſumfructum rogatus ſim tibi reſtituere, an per te frui videar, nec amittatur vſusfructus? Et ait, dubitare ſe de hac quæſtione. Sed eſt verius, quod Marcellus notat, nihil hanc rem fideicommiſſario nocere: ſuo enim nomine vtilem actionem eum habiturum.

De morte pecoris.

30. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

CAro y, & corium mortui z pecoris in fructu non a eſt, quia mortuo eo b, vſusfructus extinguitur c.

Si grex eſſe deſierit.

31. *Pomponius* lib. 4. ad Quintum Mucium.

CVm gregis vſusfructus legatus eſt: & vſque eò numerus peruenit gregis, vt grex non intelligatur d: perit vſusfructus e.

DE VSVFRVCTV EARVM RERVM Quæ vſu conſumuntur, vel minuuntur, TIT. V.

Summa Senatuſconſulti.

Vlpianus lib. 18. ad Sabinum.

SEnatus f cenſuit, *Vt omnium rerum quas in cuiuſque patrimonio eſſe conſtaret, vſusfructus legari poſſit.* Quo Senatuſconſulto inductum g videtur vt earum a rerum, quæ vſu tolluntur, vel minuuntur, poſſit vſusfructus legari.

De cautione ab vſufructuario præſtanda. 1. De effectu Senatuſconſulti.

2. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

SEd de pecunia rectè b caueri c oportet his, à quibus eius pecuniæ vſusfructus legatus erit.

1 ¶ Quo Senatuſconſulto non id effectum eſt, vt pecuniæ vſusfructus propriè eſſet: nec d enim naturalis ratio e auctoritate Senatus commutari potuit: ſed, remedio f introducto, cœpit quaſi g vſusfructus haberi.

De nominibus.

3. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

POſt h quod omnium i rerum vſusfructus legari poteſt, an & nominum k? Nerua negauit. Sed eſt verius quod Caſſius, & Proculus exiſtimant, poſſe legari. Idem tamen Nerua, ipſi quoque debitori poſſe vſumfructum legari, ſcribit, & remittendas ei vſuras.

4. *Paulus* lib. 3. ad Neratium.

ERgo cautio etiam ab hoc l exigenda erit.

De reliquis. 1. De cautione remiſſa. 2. De vſu earum rerum, quæ vſu conſumuntur.

5. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

HOc Senatuſconſultum non ſolùm ad eum pertinet, qui pecuniæ vſumfructum, vel cæterarum rerum, quas habuit, legauit: verum & ſi fuerint alienæ.

1 ¶ Si pecuniæ ſit vſusfructus legatus, vel aliarum rerum, quæ in abuſu conſiſtunt: nec cautio interueniat: videndum, finito vſufructu, an pecunia, quæ data ſit, vel ceteræ res, quæ in abſumptione ſunt, condici poſſint m? Sed ſi quidem, adhuc conſtante vſufructu, cautionem quis velit condicere: dici poteſt, omiſſam n cautionem poſſe condici o incerti p condictione: ſed ſi, finito vſufructu, ipſam quantitatem: Sabinus putat, poſſe condici: quam ſententiam & Celſus libro 18. Digeſtorum probat: quæ mihi non incongrua videtur.

2 ¶ Quæ in vſufructu pecuniæ diximus, vel ceterarum rerum, quæ ſunt in abuſu: eadem & in vſu dicenda ſunt: nam q idem continere vſum pecuniæ r, & vſumfructum, & Iulianus ſcribit, & Pomponius lib. 8. de ſtipulationibus.

Si vel vni alteri vſusfructus. 1. Vel duobus vſusfructus legetur.

6. *Iulianus* lib. 35. Digeſtorum.

SI tibi decem ſ millia t legata fuerint, mihi eorundem decem u millium vſusfructus: fient quidem tua tota decem x millia: y ſed mihi quinque numerari debebunt, ita vt tibi caueam, *tempore mortis meæ, aut capitis deminutionis reſtitui.* Nam & ſi fundus tibi legatus fuiſſet, & mihi eiuſdem fundi vſusfructus: haberes tu quidem totius fundi proprietatem: ſed partem cum vſufructu, partem ſine vſufructu: & non heredi, ſed tibi z cauerem boni viri arbitratu.

1 ¶ Sed ſi duobus eorundem decem a millium b vſusfructus legatus fuerit: quina c millia d accipient: & inuicem, e & f heredi ſatiſdabunt.

7. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

SI vini, olei, frumenti vſusfructus legatus erit: proprietas g ad legatarium transferri debet: & ab eo cautio deſideranda eſt, *Vt quandoque mortuus, aut capite deminutus ſit, eiuſdem qualitatis* h *res reſtituantur:* aut æſtimatis rebus i, certæ pecuniæ nomine cauendum eſt: quod & commodius eſt. Idem ſcilicet de cæteris quoque rebus, quæ abuſu continentur, intelligimus.

De legato cautionis.

8. *Papinianus* lib. 17. Quæſtionum.

TRibus z heredibus inſtitutis, vſumfructum quindecim millium Titio legauit, & duos a ex heredibus iuſſit pro legatario ſatiſdare b: placebat vtile eſſe cautionis c quoque legatum: nec refragari SC. d quia cautio non impediretur e: & eſſe alterum legatum velut f certi, g alterum incerti h: vſusfructus itaque nomine partem pecuniæ petendam ab i eo, qui ſatis accepit à coherede, incertique cum eodem k agendum

vt tranſ[illegible] quam [illegible] reſtituat [illegible] [illegible] eſſe [illegible].
d l.1.[illegible]
h [illegible]
c [illegible]
d Naturalis [illegible] mutari non poteſt, [illegible] Senatuſconſultum [illegible].
e l.1.ff. [illegible]
g [illegible] de vſufruct.
h [illegible]
i [illegible]
k [illegible]
l [illegible]
n Cautio omiſſa condici poteſt. [illegible]
o [illegible]
p [illegible]
q l.3.[illegible]
r [illegible]

b pecore.
c l.60.ff.de leg.2. v. quæ notaui ad l.53.§.5.ff.de leg.1.
d Grex non intelligitur ſi minus ſint quam decem capita. l.vlt.ff.de abigeis.
e Imò non videtur perire, ex his quæ diximus l.5.§.13.ff.eo. & quia grege legato non interit legatum eo caſu §.16.Inſt.de leg.
f l.24.ff.de vſufruct.leg.
g Rectè inductum eſſe ait. Nam ſi poteſt quis omnium rerum vſumfructum legare, poteſt igitur & earum rerum quæ vſu tolluntur, vel minuuntur. Pone, vſumfructum omnium bonorum relictum: poteritne vxor cellas vinarias & olearias plenas relictas probare ad ſe pertinere? Negat Cicero in Topic. [illegible] Ex contrario. Vſum enim non abuſum, legatum eſſe: quo loco Cicero cum vſum ab abuſu diſtinguit, non negat caſu rei in abuſu conſiſtere. Verum hoc tantum negare videtur, proprietatem vſufructuariæ ita non eſſe in illis rebus interdum ipſa proprietas continetur, adde l.vlt.ff.eod.
u l.9.ff.eod.
x vt in mutuo, l.1.ff.de reb.cred.
y §.2.in fi.Inſt.de vſufruct.
z Primo, ſecundo, tertio.
a Primum & ſecundum. b ſub. apud Tertium. c Cautionis legatum [illegible] let. d An quo remitti cautio vſufructuario non poteſt? [illegible] vſufruct. An potius, quo in iis quæ vſu conſumuntur, [illegible] bus, l.1.ff.2.ff.eo. non ipſi heredes coheredibus? Verum [illegible] Poſterius tamen vero ſimilius.
e quia ſi legatarius non cauet, cauent ſaltem eius nomine duo heredes [illegible] Tertium; Imò ipſi inter ſe cauent. Quin, ipſi legatarius [illegible] ſaltem, vt mox dicetur. f Hæc particula vtitur, [illegible] eſt l.1.§.2.ff.de ſuper ſtib. l.8. C. de impuberis, [illegible] g [illegible] h [illegible] fructus etiam certi fundi incertus eſt, l.75.§.3.ff.de verb.oblig. [illegible] dum.
i Pone, à Primo qui ſatis accepit à coherede ſecundo.
k ſub. Primo; ſed tam [illegible] vt obſcuram hanc legem [illegible] tatione explicemus. Primus, ſecundus, tertius heredes inſtituti [illegible] te pecuniæ Tertio relictus eſt. Primus & ſecundus à teſtatore [illegible] ſeu ſatiſdare pro legatario. Quæritur an ſit vtile legatum cautionis [illegible] Neque enim remittitur vſufructuario cautio contra SC. [illegible] nec quidquam hic admittitur aduerſus SC. de quo l.1.ff.2.ff.eo [illegible]

ſi ſatis

Universidad Rey Juan Carlos

gatarij; non heredes. Nam quod hic duo heredes apud Tertium cauent legatarij nomine, id ſit iuſſu teſtatoris: atque vſusfructus nomine remiſſa non eſt cautio, cum duo heredes eius nomine, non modò apud Tertium ſatiſdent, ſed ipſi inter ſe mutuò: ibi, ſi ſatis non dediſſet: ibi, Eum verò qui ſatis præſtitit: ibi, ſatis non accepit. idque eo magis quod ipſe legatarius Primo & Secundo, ſaltem promittere, ſi non ſatiſdare tenetur, verſ. idem. His conſtitutis, Ponè Primum ſatis accepiſſe à coherede Secundo: Primum, ſecundo non ſatiſdediſſe: quæritur qua actione legatarius aduerſus Primum & Secundum poſſit experiri? Aduerſus Primum actio duplex ei competit, Certi, vt ab eo partem pecuniæ accipiat, pro qua ſatis accepit à Secundo: Incerti verò vt ſatiſdet ſecundo. ibi, vſusfructus itaque. Quid, aduerſus Secundum, qua actione legatarius experietur? nulla. Siue certi dicam, ſiue incerti. Non certi, ſeu fructus nomine, quia ex ſenatuſconſulto certi actione ad fructũ conſequendũ experiri legatarius ante non poteſt, quàm ſit præſtita ab eodẽ vel ab alio eius nomine cautio. Atqui hic proponitur mora Secundo fieri à Primo ibi, Eum verò. Item neq; incerti agere poteſt legatarius aduerſus Secundum. Ille enim quæ incerti dicitur actio, ad ſatiſdandum, ſeu vt ſatiſdetur, comparata eſt. Atqui hic ſecundus ponitur Primo ſatiſdediſſe. Igitur ne incerti quidem actione ſecundus conuenietur. verſ. neque actione incerti. Ex his conſtat in hac ſpecie aduerſus Primum, vtramque certi & incerti: aduerſus Secundum, nullam earum actionum dari. Quid, ipſe fructuarius, nullane vicíſſim tenebitur actione Primo & Secundo? Tenebitur ſanè, non vt illis ſatiſdet, vt qui pro legatario ſatiſdent iuſſu teſtatoris: ſed vt promittat. verſ. idem. Promittat, inquam, pecuniã finito vſufructu ſe reſtituturũ. Vnde mox quæritur ſinito vſufructu fideiuſſoria ex cauſa conuenti dixi fideiuſſores legatarij, an & qua actione poſſint experiri aduerſus ipſum legatarium eiuſue heredes? Negat Vlpianus eos mandati agere; cum à legatario mandatum fideiubendi non acceperint, ſed voluntati teſtatoris ſe ea paruerint. verſ. Finito. Qua igitur actione, an negotiorum geſtorum? Accurſius negat, vel eo quod ſuum negotium geſſiſſe videantur. Alij negotiorum actionem dari putant, arg. l. ſi cum propoſuiſſem, & l. [illegible] ff. de negot. [illegible] Neutrum placet. Placet magis, ex ſtipulatu actionem dari. ibi. legatarium cogendum promittere. Quod ſequitur hac lege manifeſtum ſatis, finito vſufructu, coheredes cautionis legato ſeu onere liberatos ibi, denique. Hoc poſt tantum eſt, vt ſciamus cuius contemplatione cautionis illud legatum fuerit adiectum. Sanè non heredum, ſed legatarij, cuius intereſſe credidit teſtator, fideiuſſores non ſuo periculo quærere. verſ. De illo. hoc enim continet periculum & moleſtiam occupari in quærendis fideiuſſoribus, nec enim ſine moleſtia pleruinque reperiuntur fideiuſſores. Hunc locum ita accipio, ita interpretor, ne quis alioqui putet finito vſufructu, his fideiuſſoribus, fideiuſſoria ex cauſa conuentis, nullam aduerſus legatarium, eiuſve heredes cautionem ſupereſſe. Nam, vt paulo ante diximus, datur etiam eis ex ſtipulatu actio. ibi, legatarium cogendum promittere.

a Poſſis ita commodius reſcribere. Eum verò qui ſatis præſtitit, neque fructus nomine certi teneri propter ſenatuſconſultum, quia ſatis præſtitit: neque actione incerti, quia coheredi ſatiſdedit. b al. non ſatiſdare. c Fideiuſſor ex vltima voluntate mandati actionem habet aduerſus eum cuius nomine ſoluit, quia teſtator ei legaſſe & proſpexiſſe videatur. Nam idem eſt in fideiuſſore ex contractu? Negat Angelus §. ſi quid autem. Inſt. de fideiuſſ. d Qui ex neceſſitate (putà iuſſu teſtatoris) fideiuſſit, ſoluendo pro reo, nihil repetit actione mandati. Bald. e Id eſt non heredum cauſa adiectum videri, ſed legatarij. f id eſt ſine moleſtia. [illegible] vt ſuperius diximus. Fideiuſſores legatarij non ſuo periculo cauent, cùm legatarius cogatur eis promittere, ibi legatarium cogendum promittere ſupra. Habet igitur hoc adiumenti legatarius, quod fideiuſſores non ſuo periculo quærit, id eſt ſine moleſtia fideiuſſores paratos habet: interim tamen cogitur illis promittere rem legatario emere, ſua pecunia emere damnatus intelligatur, l. ſi heres [illegible] l. de leg. 2. § l. 7. in f. ſ. vſufr. quemadm. caueat. Cur cauſam non vtendi non [illegible] ſi vſusfructus pecuniæ relictus ſit ciuitati, & ex ærarium paſſa ſit. l. 31. ff. quib. mod. vſusf. amitt. i l. 5. in f. in fund. & ſyluæ legato, l. 22. inſ. de vſufruct. k Viæ appellatione, interdum fructus continetur. l imò & proprietate l. vlt. [illegible] m v. §. 3. Inſt. de fideiuſſorib.
n Odorum & aromatum non eſt propriè vſusfructus, ſed quaſi.
o adde l. 22. ff. de vſufruct.
p hoc eſt non proprius intelligitur vſusfructus, ſed quaſi.
q l. 7. §. [illegible] l. 5. inſ. de auro.
r imò videtur vſusfructum ille legati non poſſe, l. 23. in fin. inſ. de vſufr. legat. l. 15. inſ. de auro.

De forma cautionis.

9. Paulus lib. 1. ad Neratium.

IN ſtipulatione de reddendo vſufructu pecuniæ, duo ſoli g caſus interponuntur, mortis h, & capitis diminutionis.

10. Vlpianus libro 79. ad Edictum.

QVoniam pecuniæ vſus aliter amitti non poteſt, quàm his caſibus.

1 ¶ Si vſus tantùm pecuniæ legatus ſit: quia in i hac ſpecie vſus k appellatione etiam fructum l continerimagis accipiendum eſt: ſtipulatio iſta erit interponenda. Et quidem aiunt non ante hanc interponi ſtipulationem, quàm data fuerit pecunia. ego autem puto, ſiue antea m, ſiue poſtea, q pecunia data ſit, tenere ſtipulationem.

De lana, odoribus, aromatibus.

11. Idem libro 18. ad Sabinum.

SI lana alicui legatus ſit vſusfructus, vel odorum n, vel aromatum o nullus p videtur vſusfructus in illis iure conſtitutus: ſed ad ſenatuſconſultum erit decurrendum, quod de cautione eorum loquitur.

De pecunia ita legata, vt poſt mortem legatarij ad aliam redeat.

12. Marcianus lib. 7. Inſtitutionum.

CVm pecunia erat relicta Titio, ita vt poſt mortem legatarij ad Mæuium rediret: quamquam adſcriptum ſit, vt vſum eius Titius haberet, proprietatem q tamẽ ei legatam & vſus mentionem factam, quia erat reſtituenda ab eo pecunia poſt r mortem eius, Diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt.

SI VSVSFRVCTVS PETETVR a, Vel ad alium pertinere negetur b.

TIT. VI.

De ſeruitute quæ debetur fundo fructuario.

Vlpianus lib. 18. ad Sabinum.

SI fundo fructuario ſeruitus debeatur, Marcellus lib. 8. apud Iulianum, Labeonis & Neruæ ſententiam probat, exiſtimantium ſeruitutem quidem cum vindicare non c poſſe d, verùm e vſumfructum vindicaturum: ac per hoc vicinum, ſi non patiatur eum ire f, & g agere, teneri ei, quaſi non patiatur vti frui h.

1 ¶ Vſusfructus legatus adminiculis i eget, ſine quibus vti frui quis non poteſt k: & ideo, ſi vſusfructus legetur, neceſſe eſt tamen vt ſequatur eum aditus: vſque adeò, vt ſi quis vſumfructum loci leget ita, ne heres cogatur viam præſtare, inutiliter hoc adiectum videatur l.

¶ Item, ſi vſufructu legato, iter ademptum ſit, inutilis m eſt ademptio: quia ſemper ſequitur vſumfructum.

2 ¶ Sed ſi vſusfructus ſit legatus, ad quem aditus non eſt per hereditarium fundum: ex teſtamento vtique agendo fructuarius conſequetur, vt cum aditu ſibi præſtetur vſusfructus.

3 ¶ Verum autem aditus tantùm & iter n, an verò & via debetur fructuario, legato ei vſufructu? Pomponius libro quinto dubitat? Et rectè putat, prout vſusfructus perceptio deſiderat, hoc ei præſtandum.

4 ¶ Sed an o & alias vtilitates, & ſeruitutes ei heres præſtare debeat, putà luminum, & aquarum, an verò non? Et puto, eas ſolas p præſtare compellendum, ſine quibus omnino vti non poteſt: ſed n, ſi cum aliquo incommodo vtatur, non eſſe præſtandas.

De vſufructu deteriorato ab herede.

2. Pomponius lib. 5. ad Sabinum.

SI ab herede, ex teſtamento, fundi vſusfructus petitus ſit: qui arbores deiecíſſet, aut ædificium demolitus o eſſet, aut aliquo modo deteriorem vſumfructum feciſſet, aut ſeruitutes imponendo, aut vicinorum prædia liberando: ad iudicis religionem pertinet, vt inſpiciat, qualis ante iudicium acceptum fundus fuerit, vt vſufructuario hoc, quod intereſt, ab eo ſeruetur.

De non vtendo.

3. Iulianus lib. 7. Digeſtorum.

QVi vſumfructum traditum ſibi ex cauſa fideicommiſſi, deſiit in vſu habere tanto tempore p, quanto, ſi legitimè eius factus eſſet, amiſſurus eum fuerit, actionem ad reſtituendum eum habere non q debet, eſt enim abſurdum, plus r iuris habere eos, qui poſſeſſionem duntaxat vſusfructus, non ſ etiam dominium t adepti ſunt.

Si cui fundus, detracto vſufructu, & alteri eiuſdem fundi vſusfructus ſub conditione legetur.

4. Idem libro 35. Digeſtorum.

FVndus detracto vſufructu, legatus eſt u Titio: & eiuſdem fundi vſusfructus Sempronio ſub conditione. dixi interim cum proprietate vſumfructum eſſe: licèt placeat, cùm, detracto vſufructu, fundus legatur x, apud heredem vſumfructum eſſe y, quia paterfamilias, cùm, detracto vſufructu, fundum legat, & alij vſumfructum ſub conditione: non hoc agit z, vt apud heredem vſusfructus remaneat a.

Quidam. 1. De adverſus quos detur actio de vſufructu. 3. De vſufructu partis fundi. 5. De fructibus. 4. De omni cauſa. 6. De cautione exhibenda. 7. De fructibus. Si poſſeſſor agat.

5. Vlpianus lib. 17. ad Edictum.

a confeſſoria actione. Hac actione fructuarius vtitur, ſiue qui vſumfructum vel ſeruitutem ſibi adſerit. Quid? fructuarius poteſtne vti interdicto vnde vi ſeu redintegrandæ? poteſt, l. 3. §. vnde vi. Infra de vi & vi. Cur: quia naturaliter poſſidet, l. 12. l. 49. Inſ. de adquir. poſſeſſ. Paulus 14. Arreſt. 5. 6.
b negatoria. competit actio domino neganti rem ſuam ſeruire alteri.
c quia in rem actio confeſſoria ſoli domino competit, l. 2. § 2. inſ. ſi ſeruitus.
d Imuno fructuario ius vindicandæ ſeruitutis competit, l. vlt. ſ. pen. inſ. de remiſſionib.
e l. 5. §. 1. in fin. l. eodem.
f l. 10. ff. de ſeruitut. vrb. præd. l. 2. ſi ſeruitus vindicetur; l. 15. §. 1. ff. de vſufr. legato. Porrò adminicula vocat ea ſine quibus vſusfructus conſiſtere non poteſt.
g Cur ergo fructuario ædificium inchoatum reficere non licet, ſi eo aliter vti non poſſit, l. 6. ff. de vſufruct. quia formam rei mutaret.
h Cur ita? v. l. 7. inſ. de condit. inſ. l. pen. in fin. inſ. de leg. 3.
i Inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat, vt hic vſufructu legato, & adempto ei itinere: hoc eſt, vſufructu legato, ſine itinere, adiectio ademptionis itineris inutilis eſt & vitiatur: neque tamen vitiat legatum.
k Vſufructu legato iter & aditus ad vtendum & fruendum debetur, atque, quæ l. 1. § 2. & 20. interdum & via, ſi id vſusfructus perceptio deſiderat. §. 3. & 10. An & ſeruitus luminis & aquæ præſtantur, ſi fructuarius ſine illis omnino vti non poſſit. l v. l. 30. in fin. ff. de vſufruct.
m omnino vti non poſſe, aliud eſt quàm cum incommodo aliquo vti.
n v. l. 2. inſ. de vſufr. legato.
o id enim proprietario non licet, l. 15. § fi. ff. de vſufr.
p id eſt decennio inter præſentes, vicennio inter abſentes. l. 13. C. de ſeruit.
q vſusfructus quem habet fideicommiſſarius, tollitur non vtendo eo tempore, quo tolleretur, ſi haberet ius directum, ſeu directum dominium in vſufructu.
r Sic prædo melioris eſſe conditionis non debet quàm bonæ fidei poſſeſſor, l. [illegible] ſolum 13. infra de cond. ind. [illegible] l. Seruius 4. infra quæ vi. Ius minus validum non magis durat quàm validum. Ius vtile non magis durat quàm directum.
ſ Imò fructuarius non nudam poſſeſſionem vſusfructus habet, ſed etiam dominium, l. 25. § 8. ſ. quæ in f. & poteſt quiſque in re ſua ſe dominum appellare, l. [illegible] conditionem §. 1. de reb. auct. iud. poſſid. l. Titia 48. ſ. de ſtatu. Itaque in conſiderationem non erranerit, qui dixerit, eum adhæc pertinere.
t v. quæ notaui ad l. 1. C. de vſuf.
u vt l. 6. in fin. ff. de vſufr.
x conditionaliter, nam pendente conditione heres fruitur legato, v. l. 12. §. 2. ff. famil.
y l. 16. quib. mod. vſusf. l. 11. §. 8. ſ. quemadm. ſeruitutes, l. 11. § 4. ſ. de [illegible] l. 8 a. de leg. 3 l. 18. inſ. de ſeruit.
z atqui is qui pecuniam dare iuſſus eſt, niſi adiectum ſit cui det, heredi dare debet, l. 7. ſ. de [illegible]
a ſed apud legatarium proprietatis, v. l. 6. ſ. de vſufr. adcreſc.

VTi frui *a* ſui ſibi eſſe, ſolus poteſt intendens, qui habet vſumfructum: dominus *b* autem fundi non poteſt: quia *c*, qui habet proprietatem, vtendi fruendi ius ſeparatum non habet. Nec enim poteſt ei ſuus fundus ſeruire *d*: de *e* ſuo enim, non de alieno iure, quemque agere oportet. Quanquam enim actio negatiua *f* domino competat aduerſus fructuarium: magis tamen de ſuo iure agere videatur, quàm alieno: cum *inuito ſe negat g ius eſſe vtendi fructuario, vel ſibi ius eſſe prohibendi*. Quod ſi forte, qui agit dominus proprietatis non ſit: quamuis *h* fructuarius ius vtendi non habet, vincet tamen iure quo poſſeſſores ſunt potiores *i*, licet nullum ius habeant.

1 ¶ Verum autem aduerſus quemuis dumtaxat in rem actio vſufructuario competet, an etiam aduerſus quemuis poſſeſſorem, quaeritur? & Iulianus libro ſeptimo digeſtorum ſcribit, hanc actionem aduerſus quemuis poſſeſſorem ei competere. Nam, & ſi fundo fructuario ſeruitus debeatur, fructuarius non ſeruitutem *k*, ſed vſumfructum vindicare debet aduerſus vicini fundi dominum.

2 ¶ Si partis fundi vſusfructus conſtituatur: poteſt de eo in rem agi: ſiue vindicet quis vſumfructum, ſiue alij neget.

3 ¶ In his autem actionibus, quae de vſufructu aguntur, etiam fructus *l* venire plus quàm manifeſtum eſt.

4 ¶ Si poſt litem de vſufructu conteſtatam fuerit finitus vſusfructus, an alterius fructus deſinant deberi? Et puto deſinere: nam, & ſi mortuus fuerit fructuarius, heredi *m* eius actionem praeteritorum dumtaxat fructuum dandam: Pomponius libro quadrageſimo ſcribit.

FRuctuario, qui vicit omnis cauſa reſtituenda eſt, & ideo, ſi ſerui fuerit vſusfructus legatus, quidquid ex re fructuarij, vel ex operis ſuis conſecutus eſt, poſſeſſor debebit reſtituere.

6 ¶ Sed & ſi forte tempore vſusfructus amiſſus eſt, alio quidem poſſidente, alio autem liti ſe offerente non ſufficit, eum vſumfructum iterum renouare: verùm cauere quoque eum de euictione vſusfructus oportet. Quid enim, ſi ſeruum aut fundum is, qui poſſidebat pignori dedit? ſique ab eo, qui pignori accepit, iure vti prohibetur? debebit itaque habere cautum.

7 ¶ Sicut fructuario in *n* rem confeſſoriam agenti *o* fructus praeſtandi ſunt: ita & proprietatis domino, ſi negatoria actione vtatur *p*, ſed in omnibus *q* ita demum *r*, ſi ſ non ſit poſſeſſor, qui agat. Nam & poſſeſſori competunt *s* quod ſi poſſidens, nihil fructuum nomine conſequetur. Quid ergo officium erit iudicis *t* quàm hoc? *u* vt ſecurus conſequatur fructuarius fruendi licentiam: proprietatis dominus ne inquietetur.

De eo qui ſeſe obtulerit, vel liti ſe obtulit.

6. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

QVi de vſufructu iudicium accepit, ſi deſierit poſſidere *x* ſine dolo, abſoluetur *x*. Quod ſi liti ſe obtulit, *y* quaſi poſſeſſor actionem de vſufructu acceptiſſe videbitur.

DE *a* OPERIS SERVORVM *a*.

TIT. VII.

Opera in actu conſiſtit.

1. *Paulus* lib. 2. ad Edictum.

OPera in *b* actu conſiſtit *c*, nec ante in rerum natura eſt, quàm ſi dies venit *d*, quo praeſtanda eſt: quemadmodum cum ſtipulamur, *quod ex Arethuſa natum erit.*

De capitis diminutione.

2. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

OPerae ſerui legatae capitis minutione non amittuntur *f*.

De hominis vſufructu & operis.

3. *Gaius* libro 7. ad Edictum prouinciale.

IN *g* hominis vſufructu operae ſunt, & ob operas mercedes *h*.

1. *De impenſis neceſſarijs deducendis.*

4. *Idem* lib. 2. de liberali cauſa Edicti vrbanici *i*.

FRuctus hominis in *a* operis conſiſtit, & retrò *b*, in *c* fructu hominis operae ſunt.

¶ EVT in caeteris rebus fructus, deductis neceſſarijs *d* impenſis, intelligitur, ita *e* & in operis ſeruorum.

De effectu operarum legatarum.

5. *Terentius Clemens* lib. 18. ad legem Iuliam & Papiam.

OPeris ſerui legatis, vſum datum intelligi *f*, & ego didici, & Iulianus exiſtimat.

De operarum aeſtimatione.

6. *Vlpianus* lib. 55. ad Edictum.

CVm de ſerui operis artificis agitur, pro *g* modo reſtituendae ſunt: ſed mediaſtini *h* ſecundum miniſterium: & ita Mela ſcribit.

1 ¶ Si *i* minor *k* annis quinque, vel debilis *l* ſeruus ſit, vel quis alius, cuius nulla opera eſſe apud dominum potuit: nulla aeſtimatio fiet.

2 ¶ Item voluptatis *m*, vel affectionis aeſtimatio non habebitur: veluti ſi dilexerit eum dominus, aut in delicijs habuerit.

3 ¶ Caeterùm, deductis neceſſarijs *n* impenſis, fiet aeſtimatio.

DE VSV *a* ET HABITATIONE

TIT. VIII.

Continuatio. 1. *Quibus modis vſus conſtituitur.*

Gaius lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

NVnc videndum de vſu & habitatione.

1 ¶ Conſtituitur etiam nudus *b* vſus, id eſt ſine *c* fructu, qui & ipſe iiſdem *d* modis conſtitui ſolet, quibus & vſusfructus.

De vſu relicto. 1. *Si marito vſus aedium legatus.*

2. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

CVi vſus relictus eſt, vti poteſt, frui *e* non poteſt: & de ſingulis videndum.

1 ¶ Domus *a* vſus relictus eſt, aut marito, aut mulieri. Si marito, poteſt illic habitare non ſolus, verum *x* cum familia *y* quoque ſua.

¶ An & cum libertis, fuit quaeſtionis? Et Celſus ſcripſit, & cum libertis poſſe hoſpitem quoque recipere. Nam ita libro octauodecimo digeſtorum ſcripſit. Quam ſententiam & Tubero probat.

¶ Sed an etiam inquilinum recipere poſſit, apud Labeonem memini tractatum libro poſteriorum: & ait Labeo, eum, qui ipſe habitat, inquilinum *z* poſſe recipere: itidem & hoſpites, & libertos ſuos.

3. *Paulus* lib. 3. ad Vitellium.

ET clientes *b*.

Si mulieri.

4. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

CEterùm ſine *c* eo ne hos quidem habitare poſſe. Proculus autem de inquilino notat, non belle inquilinum dici, qui cum eo habitet.

¶ Secundum haec, & ſi penſionem percipiat, dum *d* ipſe quoque inhabitat, non erit ei inuidendum. Quid enim, ſi tam ſpatioſae domus vſus ſit relictus homini mediocri *e*, vt portiuncula contentus ſit? Sed & cum his, quos loco ſeruorum in operis habet, habitabit, licet liberi ſint, vel ſerui alieni.

1 ¶ Mulieri autem ſi vſus relictus ſit: poſſe eam & cum marito habitare. Quintus Mucius primus admiſit, ne ei matrimonio carendum foret, cum vti vult domo. Nam per contrarium, quin vxor cum marito poſſit habitare, nec fuit dubitatum *f*.

¶ Quid ergo, ſi viduae *g* legatus ſit? an, nuptijs contractis poſt conſtitutum vſum mulier habitare cum marito poſſit? Et eſt verum, (vt & Pomponius libro quinto, & Papinianus libro nonodecimo quaeſtionum probat) poſſe eam cum viro & poſtea nubentem habitare *h*. Hoc amplius Pomponius ait, & cum ſocero habitaturam.

Si ſocero.

5. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

INmo & ſocer *i* cum nuru habitabit: vtique cum vir vnà ſit.

a Albericus eleganter notat ad hanc legem, vſumfructum petenti, confeſſoriam: negatoriam vero negatoriam dari: in his aliquando venire incertum de praeterito ... [illegible]

m Confeſſoria in rem actio datur fructuario, negatoria proprietatis domino.

n l. 4. ... fructus praeſtandi ... [illegible]

r his duae actiones. At rei vindicatio, nunquam poſſeſſori competit. u tunc cùm rei iudicabatur. x l. 27. §. 1. ... de rei vindic. y l. 25. ... de rei vindic.

a addc 15. Baſilg. ... [illegible]

b ... In actu conſiſtere ea dicuntur, quae non conſiſtunt, niſi cum aguntur: quorum eſſentia in ipſo actu, ſeu dum res aguntur, conſiſtit. c nec antea incipit quam cum agitur: vnde praeſens tantum intelligitur. d id eſt, ante peractum diem, opera eius diei nemo petere poteſt ... l. 3. ... de operis libertor. e v. l. 73. ... de verb. oblig. f l. 2. ... de vſufructu legato. g l. 4. ... h l. 2. ... de vſufructu legato. i Edictum vrbanicum, quod praetor vrbanus in Baſilicum & vrbanus: ... idque ad differentiam prouincialis, quod à proconſule proponebatur, in prouincijs, aut quod erat de rebus prouincialibus.

... tur, ... à Paulo ... vt ex vetuſtiſſimis fragmentis legum ... doctiſſimus ac mihi clariſſimus P. Pithoeus ... clientes, quos paterfamilias in fidem ſuam ... familiae ... ob cauſam libertis fere coniungi ſolent ... [illegible] ... vt clientis teſtimonium non admittatur ... non admittebatur aduerſus clientem ... [illegible]

d Immo, quid interest ipſe vſuarius, dum ... habitet ... e Mediocris homo, idem quod pauper ... [illegible] ... vt merito ſit culpandus qui aliquod nuptijs impedimentum ... h dubitandi ratio eſſe poterat, quod viduae ... [illegible]

i quia parentis loco habendus eſt, ... de ſolutio matrimonio.

Universidad Rey Juan Carlos

ei mulier.

6. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

NOn ſolum autem cum marito a, ſed & cum liberis, libertiſque habitare, & cum parentibus poterit, & ita Ariſto notat apud Sabinum: & hoc vſque erit procedendum, vt eos quos maſculi, recipere & mulieres poſſint.

7. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

NOn aliter autem mulier hoſpitem recipere poteſt, quàm ſi is ſit, qui honeſtè b cum c ea, quæ vſum habeat, habitaturus ſit.

De vſu non alienando. 1. De vſu legato ſi à viro diuerterit.

8. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

SEd neque locabunt ſeorſum, neque concedent habitationem ſine ſe d, nec vendent vſum.

1 ¶ Sed ſi vſus ædium mulieri legatus ſit ea conditione, *ſi e à viro diuerterit*, remittendam f ei conditionem, & cum g viro habitaturam, quod & Pomponius libro quinto probat.

De aliarum rerum vſu.

9. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

CÆterarum quoque rerum vſu legato, dicendum eſt vxorem h cum viro in promiſcuo vſu eas res habere poſſe.

Si habitatio. 1. Vel χρῆσις. Vel ædium habitandi cauſa vſuſfructus, vel vſus legetur. 3. Quamdiu durat habitatio. 4. de vſu fundi.

10. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

SI habitatio legetur, an perinde ſit, atque ſi vſus quæritur? & effectu i quidem idem penè k eſſe legatum vſus & habitationis, & Papinianus conſenſit libro octauodecimo quæſtionum.

¶ Denique donare non poterit: ſed eas perſonas recipiet, quas & vſuarius, ad heredem tamen nec ipſa tranſit l: nec non vtendo amittitur, nec capitis diminutione m.

1 ¶ Sed ſi χρῆσις n ſit relicta, an vſus ſit, videndum? & Papinianus libro 7. Reſponſorum ait, vſum eſſe, non etiam fructum relictum.

2 ¶ Sed ſi ſic relictus ſit: *illi domus vſuſfructus habitandi cauſa*: vtrum habitationem ſolam, an verò & vſumfructum habeat, videndum? Et Priſcus, & Neratius putant, ſolam habitationem legatam, quod eſt verum. Planè ſi dixiſſet teſtator, *Vſum habitandi cauſa* non dubitaremus, quin valeret o.

3 ¶ Vtrum autem vnius anni ſit habitatio, an vſque ad vitam, apud veteres quæſitum eſt? Et Rutilius, donec viuat, habitationem competere ait, quam ſententiam & Celſus probat libro octauodecimo digeſtorum.

4 ¶ Si vſus fundi ſit relictus, minus p vtique eſſe, quam fructum, longèque, nemo dubitat: Sed, quid in ea cauſa ſit, videndum? Et Labeo ait, habitare eum in fundo poſſe, dominumque prohibiturum illo venire: ſed colonum non q prohibiturum, nec familiam, r ſcilicet eam, quæ agri colendi cauſa illic ſit, cæterum, ſi vrbanam familiam illo mittat, qua ratione ipſe prohibetur, & familiam prohibendam eadem rationis eſt.

¶ Idem Labeo ait, & cella vinaria, & olearia eum ſolum vſurum: dominum verò, inuito eo non vſurum.

11. *Gaius* libro ſecundo Rerum quotidianarum, ſiue aureorum.

INque eo fundo hactenus ei morari licet: vt neque domino fundi moleſtus ſit, neque his, per quos opera ruſtica fiunt, impedimento ſ ſit: t nec vlli alij ius, quod habet, aut vendere, aut locare ſ, aut gratis concedere poteſt.

1. De vſu pecoris. 3. Armenti boum. 4. Equiorum. 5. Serui vel ancillæ.

12. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

PLenum autem vſum debet habere, ſi & villæ, & t prætorij u ſeſe relictus eſt.

¶ Venire planè proprietarium ad fructus percipiendos, magis dicendum eſt: & per tempora fructuum colligendorum etiam habitare illic poſſe, admittendum eſt.

1 Præter x habitationem, quam habet, cui vſus datus eſt: deambulandi quoque & geſtandi ius habebit.

¶ Sabinus, & Caſſius, & lignis a ad vſum quotidianum, & hortos & pomis, & oleribus, & floribus, & aqua vſurum, non b vſque ad compendium, ſed ad vſum ſcilicet, non vſque ad abuſum.

¶ Idem Nerua, & addicit, ſtramentis etiam vſurum, ſed neque foliis, neque oleo, neque frumento, neque frugibus vſurum, ſed Sabinus, & Caſſius, & Labeo, & Proculus hoc amplius, & etiam ex his quæ in fundo naſcuntur, quod ad victum ſibi, ſuis ſufficiat, ſumpturum, & ex his quæ Nerua negauit.

¶ Iuuentius, etiam cum conuiuis, & hoſpitibus poſſe vti: quæ ſententia mihi vera videtur, aliquo enim largius cum vſuario agendum eſt pro d dignitate eius, cui relictus eſt vſus.

¶ Sed vtetur is (vt puto) duntaxat in villa e. Pomis autem & oleribus, & floribus & lignis, videndum, vtrum eodem loco vtatur duntaxat, an etiam in oppidum ei deferri poſſint: ſed melius eſt accipere & in oppidum ei deferenda, neque enim graue onus eſt horum, ſi abundent in fundo.

2 ¶ Sed ſi f pecoris ei vſus relictus eſt, puta gregis ouilis, ad ſtercorandum vſurum g duntaxat, Labeo ait: ſed neque h lana, neque agnis, neque lacte i vſurum; hæc enim magis in fructu eſſe. hoc amplius, etiam modico lacte vſurum puto: neque enim tam ſtrictè k interpretandæ ſunt voluntates defunctorum.

3 ¶ Sed ſi boum armenti l vſus relinquatur; omnem vſum habebit & ad arandum, & ad cetera, ad quæ boues apti ſunt.

4 ¶ Equini quoque legato vſu videndum, ne & domare poſſit, & ad vehendum ſub iugo vti. & m ſi fortè auriga fuit, cui vſus equorum relictus eſt, non puto eum Circenſibus n his vſurum; quia quaſi o locare eos videtur: ſed, ſi p teſtator ſciens eum huius eſſe inſtituti, & vitæ q, reliquit, videtur etiam de hoc vſu ſenſiſſe r.

5 ¶ Si vſus miniſterij alicui fuerit relictus, ad ſuum miniſterium vtetur, & ad liberorum, coniugiſque. (neque) videbitur alij ſ conceſſiſſe, ſi ſimul cum ipſis vtatur, quamquam, ſi filiofamilias vſus ſerui ſit relictus, vel ſeruo; patri, dominóve adquiſitus, ipſius duntaxat vſum exigat, non etiam eorum, qui ſunt in poteſtate.

6 ¶ Operas autem ſerui vſuarij non locabit, neque alij vtendo concedet. & ita Labeo. Quemadmodum enim concedere alij operas poterit, cum ipſe vti debeat?

¶ Idem tamen Labeo putat, ſi fundum conduxerit quis, vſuarium ſeruum poſſe ibi operari. quid enim intereſt, in qua re opera eius vtatur u? quare, & ſi lanam conduxerit x vſuarius expediendam, poterit etiam per vſuarias ancillas opus perficere. idemque, ſi veſtimenta texenda redemerit, vel inſulam, vel nauem fabricandam, poterit ad hæc operas vti vſuarij. Nec offenditur illa Sabini ſententia: ancillæ vſu dato, ad lanificium eam non mitti, nec ex operis mercedem capi, ſed ſibi lanam facere iure cogere: ſibi y enim facere videtur, qui non operas eius locauit, ſed opus, quod conduxit, expedit. Idem & Octauenus probat.

13. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

SEd ipſi ſeruo, ancillæve pro opera mercedem imponi poſſe, Labeoni placet.

Caſus vſuſfructus, ſtudium, & vſus.

14. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

PEr z ſeruum vſuarium ſi ſtipuler, vel per traditionem accipiam, an adquiram, quæritur. ſi ex re mea, vel ex operis eius? & ſi quidem ex operis eius, non valebit: quoniam nec locare operas eius poſſumus a. ſed ſi ex re mea, b dicimus ſeruum vſuarium ſtipulantem, vel per traditionem accipientem, mihi adquirere b, cum hac opera eius vtar.

1 ¶ Vſuſfructus c, an fructus d legetur, nihil intereſt: nam fructui e & vſus ineſt: vſui fructus deeſt: &

a hoc facit l. 8. 7. eod.
b Quid ſi habenti ſunt recepit? Baldus putat mulierem, vt abutentem ſuo iure, ſuo iure excidere, & ſic eius vtendi & habitandi amittere: hoc tamen Fulgoſius non admittit.
c arg. l. 27. §. 1. ff. de vſufructu. l. 9. C. de ſeruis.
d v. l. 4. in prin. ff. eodem.
e Diuortij conditio adiecta mulieri eſt inhoneſta, ideóque remittenda.
f l. 5. C. de inſt. & ſubſtit.
g adde l. 22. §. 5. ff. eodem.
h adde l. 21. ff. de vſu. & uſuf.
i Habitatio & vſus ædium, idem penè eſt effectu.
k adde l. 13. C. de vſufructu.
l l. 11. l. 12. in fin. C. de vſufructu.
m l. 10. ff. de cap. minut.
n χρῆσις legatum quid eſt, ſitne vſuſfructus, an verò vſus tantum? vſus eſt tantum, non vſuſfructus, vt hic. Quod vt intelligas melius, obſerua duplex olim dominium fuiſſe, Bonitarium ſcilicet, quod τὸ in bonis quis habebat, & χρῆσιν, & Quiritarium. Hoc dominium qui habebat dominus erat nudo iure Quiritium, & is habere χρῆσιν dicebatur. *Cuiac.* 7. *obſ.* χρῆσις quidem verbo continetur vſus & fructus: ſed ſi χρῆσις ſit relicta, excepta κτῆσει, ſolus vſus non fructus continebitur. Rauardus ita hunc locum explicat 2. *Variar.* 12. Quid ſi relictus palatij domus vel ædificij relictus fuerit? vſus intelligitur relictus. *Bymanus Regulari* 59.
Quid ſi in pendentibus? ſi liceat, ſcilicet, hic interpretum noſtrorum verbo vti, licet ſuperioribus poſſit, ſic relicta fuerit? Putat Baldus ad heredem tranſire, ſi legatum. Hæc enim verba fauore legati adiecta, legatum minuere non poſſe.
o ex ſuperioribus collige, habitationem & vſum domus effectu eſſe propemodum eadem. de pr. ff. eo. χρῆσις domus non eſſe eadem vſumfructum, vel vſum habitandi cauſa idem eſſe quod habitationem. ff. 3. ff. eo.
p in vſu minus eſt quam in fructu.
q l. 19. in §. 1. eod.
r Familia eo accedere prohiberi poteſt, quo ipſe paterfamilias accedere poteſt prohibet.
ſ ſcilicet, l. 8. ff. eod.
t Prætorium, villa vrbana, à villici habitatione diſiuncta, l. 2. ff. de ſeruitutibus ruſtic. l. 91. §. pen. ff. de leg. 3. l. 13. in fi. ff. de inſtruct. l. 198. ff. de verb. ſign.
u quod quid ſit, v. l. 198. ff. de verb. ſign.
x Vbi inerit habitatio.

a Qui vſumfructum habet, ad vſum quotidianum lignis vtitur, & horto & pomis, & oleris, & foliis, & aqua, non tamen ad quæſtum ſicuti nec abutitur, 16. *Bal.* l. 4. 9. §. 4.
b id eſt, non vt vendat, ſed vt ipſe vtatur. vendere enim poſſe, eſt abuti: venditio, eſt abuſus.
c id eſt, vnguenta ex foliis conficientur foliatum 12. *Plinius* 12. 11. *Martial.* 11. 8. *Polybius* 9. *apud Fenum*, 2. *ſubſil.* 3. *Iuuenal. Satyr.* 6. Mecchis foliata parantur. Alij hoc vocabulo folia Barbarica & Indica intelligunt: Connanus legit, *dolia*, ſed Cuiacius 9. *obſeru.* 17. ex Columella intelligit folia vulgaria, quibus ruſtici vtuntur hyeme alendo pecori, vel ligandis vineis. Quanquam idem author *Iuſtin.* eodem, nuper, legendum eſſe *dolia*. Græci tamen τὸ ἐλαιόφυλλον. § 4. legunt φύλλα, id eſt, folia.
d l. 51. §. 1. ff. de leg. 3.
e non in oppido,
f adde l. *Nerua*, 10. ff. 10.
g eſt enim vtilitas in ſterore, l. 7. in fi. C. de cauſa publica. ff. *pen.* inſ. eod.
h *Iuſtin.* ex Chryſoſtomo in Matthæi Homilia 79. πολλὰ τῶν προβάτων ... ἀλλὰ τῶν ἐρίων ... καὶ τοῦ γάλακτος ... τῶν ἰχθύων.
i niſi modico, vt mox ſequitur.
k l. 12. inf. ex cauſa in fine.
l armenta boum dicuntur. l. 89. inf. de verb. ſign. quaſi aramenta. *Iſid.* l. 12. c. 1. potius quàm quod armis idonea, vt Verrius Flaccus ſcribit.
m Hexameter hic excidit Iuriſconſulto, 9. quæ ſcripſi ad l. 98. ff. de ædilitio.
n Circenſes ludi, de quibus dixi l. 158. 2. ff. de verb. ſign.
o An quia, cum operas ſuas locat huiuſmodi auriga, equos ſuos locare intelligitur, vt vult Rauardus 3. var. 14. Malim id ita accipere, rarum id eſſe, vt ſibi ſpem quæſtus & lucri in Circenſes auriga deſeruiat. l. 4. in fi. ff. de his qui notantur infamia. p ex ſcientia defuncti colligitur eius voluntas, l. 28. ff. de rebus dubiis. l. 16. C. de fideicommiſſ.
q Legatum interpretamur pro conditione ipſius legatarij.
r de quibus v. *ſid.* 18. c. 22. ſi vir & vxor, liberi & parentes eadem perſona cenſentur. Ita fit vt vxori relicto ſerui miniſterio, alij miniſterium conceſſiſſe non videatur, ſi vel coniugi vel liberis concedat. Alia igitur à marito vxor, & liberis mater eſſe non videtur. adde l. 4. l. 8. in fin. ff. eod. l. 5. §. 3. inf. eod.
u Immo aliquid intereſt: quoniam vſuarij ſerui operas locare non poſſumus, l. 14. ſ. eod.
x Conductor operis opus facit, & mercedem accipit; in ædificiis, & fundis, conductor mercedem & penſionem præſtat.
y Locare operas ancillæ non continuò videtur vſuarius, ſi ea vtatur ad opus expediendum quod conduxit.
z l. 23. ff. de ſtipulatione ſeruorum.
a Immo poſſe videmur, l. 2. inf. de vſufructu, leg. v. Cuiac. 16. obſ. 23.
b l. 16. in fi. l. 20. inf. eod.
c Fructu legato ſi vſus non adſcribatur, magis placet vſumfructum videri adſcriptum; fructus enim ſine vſu eſſe non poteſt, *Paul.* 3. *ſent.* 6. §. 24.
d *ſed.* in ſingulari fructum; non in plurali fructus.
e vt in ſuo loco, v. quæ ſcripſi ad l. 1. ff. de vſufruct.

fructus

fructus quidem ſine vſu eſſe non [a] poteſt: vſus ſine fructu poteſt.

¶ Denique ſi tibi fructus, deducto vſu, legatus ſit: inutile eſſe legatum [b], Pomponius libro 5. ad Sabinum ſcribit. & [c], ſi fortè [d] vſufructu legato, fructus adimatur, totum videri ademptum ſcribit.

¶ Sed, ſi fructus ſine [e] vſu, videri conſtitutum, qui & ab initio conſtitui poteſt. ſed vſufructu legato, vſus adimatur: Ariſto ſcribit, nullam [f] eſſe ademptionem; quæ ſententia benignior eſt.

2 ¶ Vſu legato, ſi eidem fructus legetur, Pomponius ait confundi eum cum vſu.

¶ Idem ait: & ſi tibi vſus, mihi fructus legetur, concurrere nos in vſu [g], me ſolum [f] fructum habiturum.

3 ¶ Poterit [g] autem apud alium eſſe vſus, apud alium fructus ſine vſu [h], apud alium proprietas veluti ſi, qui habet fundum, legauerit Titio vſum: mox heres eius tibi fructum legauerit, vel alio modo conſtituerit.

De vſu fundi.

15. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

Fundi vſu legato, licebit vſuario & ex penu [i], quod in annum duntaxat ſufficiat, capere: licet mediocris prædij eo modo fructus conſumantur, quia & domo & ſeruo ita vteretur, vt nihil alij fructuum nomine ſupereſſet.

1 ¶ Sicut is, cui vſus fundi legatus eſt, quo minus dominus agri colendi [k] cauſa ibi verſetur, prohibere non poteſt, alioquin & frui dominum prohibebit: ita nec heres quidquam facere debet, quo minus is, cui vſus legatus eſt, vtatur, vt bonus paterfamilias vti debet.

De vſu fundi inſtructi. 1. De rei cuſtodia. 2. De vſu ſerui.

16. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

Si ita [l] legatus eſſet vſus fundi, vt inſtructus [m] eſſet: earum rerum, quæ in inſtrumento [n] fundi [o] eſſent, perinde ad legatarium vſus pertinet, ac ſi nominatim ei earum rerum vſus legatus fuiſſet.

1 ¶ Dominus proprietatis, etiam inuito [p] vſufructuario, vel vſuario, fundum, vel ædes, per ſaltuarium [q], vel inſularium [r] cuſtodire [s] poteſt. intereſt enim eius fines [t] prædij tueri [f]. eaque omnia dicenda ſunt, quolibet modo conſtitutus vſuſfructus, vel vſus fuerit.

2 ¶ Seruo, cuius vſum duntaxat, non etiam fructum, habemus, poteſt "& " à nobis quid donari [x], vel etiam ex pecunia noſtra negotiatum [u] eſſe: vt quidquid eo modo adquiſierit, in peculio noſtro ſit.

Si filioſam., vel ſeruo vſus legetur.

17. *Africanus* lib. 5. Quæſtionum.

Filiofamilias, vel ſeruo ædium vſu legato: "& " vtile legatum eſſe exiſtimo [x], & eodem [y] modo perſecutionem eius competituram, quo competeret, ſi fructus quoque legatus eſſet, itaque non [z] minus abſente, quam præſente filio, ſeruóve, pater, dominúsve in his ædibus habitabit.

De reſectione rei.

18. *Paulus* lib. 9. ad Plautium.

Si domus vſus legatus ſit ſine fructu: communis [a] refectio eſt "rei" in ſartis tectis tam heredis, quàm vſuarij, videamus tamen, ne, ſi fructum heres accipiat, ipſe reficere debeat: ſi verò talis ſit res, cuius vſus [b] legatus eſt, vt heres fructum percipere non poſſit, legatarius reficere cogendus eſt, quæ diſtinctio rationem habet.

Vſum non diuidi.

19. *Idem*, lib. 3. ad Vitellium.

Vſus [c] pars legari non [d] poteſt. nam frui quidē pro parte poſſumus [e]: vti pro parte non poſſumus [f].

De vſu ſerui.

20. *Marcellus* lib. 13. Digeſtorum.

Seruus, cuius mihi vſus legatus eſt, adquirit mihi [a], ſi inſtitor erit, & operis eius vtar in taberna, nam mercibus vendendis, emendíſque adquirit mihi: ſed & ſi, iuſſu meo, per traditionem accipiet.

De vſu aquæ.

21. *Modeſtinus* lib. 2. Regularum.

Vſus aquæ perſonalis eſt, & ideo [b] ad heredem vſuarij tranſmitti non poteſt.

De vſu ſyluæ. 1. De ædium. 2. Si plus vſus ſit legatarius quam oportet.

22. *Pomponius* lib. 5. ad Quintum Mucium.

Diuus Hadrianus, cum quibuſdam vſus ſyluæ [c] legatus eſſet, ſtatuit fructum [d] quoque eis legatum videri: quia [e], niſi liceret legatarijs cædere ſyluam, & vendere, quemadmodum vſufructuarijs [f] licet, nihil habituri eſſent ex eo legato.

1 ¶ Licet tam anguſtus eſt [g] legatarius, cui domus vſus legatus eſt, vt non poſſit occupare totius domus vſum: tamen eis, quæ vacabunt, proprietarius non vtetur: quia licebit vſuario, alijs, & alijs temporibus, tota domo vti, cum interdum domini quoque ædium prout temporis conditio exigit: quibuſdam vtantur, quibuſdam non vtantur.

2 ¶ Vſu legato, ſi plus vſus ſit legatarius, quàm oportet: officio [h] iudicis, qui iudicat quemadmodum vtatur, "quid" continetur, ne aliter, quàm debet, vtatur.

De re non mutanda.

23. *Paulus* lib. 2. ad Neratium.

Neratius: vſuariæ rei ſpeciem [i], cuius proprietas eſt, nullo modo [l] commutare poteſt. "Paulus" deteriorem enim cauſam vſuarij facere non poteſt, facit autem deteriorem, etiam in meliorem ſtatum commutata.

VSVFRVCTVARIVS [l] QVEMadmodum [m] caueat [n].

TIT. IX.

De forma cautionis. 1. De re mobili, vel immobili. 2. De modis conſtituendi vſumfructum. 3. De forma cautionis. 4. De rei qualitate in teſtatum redigenda. 5. Vtilitas cautionis. 6. Duæ clauſulæ cautionis quando committuntur. 7. Quid ſtipuletur proprietarius.

Vlpianus libro 79. ad Edictum.

Si cuius [o] rei vſuſfructus legatus ſit: æquiſſimum prætori viſum eſt, de vtroque [p] legatarium cauere: *& vſurum ſe [q] boni viri arbitratu: & [r], cum vſuſfructus ad eum pertinere deſinet, reſtituturum* [s] *quod inde extabit.*

1 ¶ Hæc ſtipulatio, ſiue [u] mobilis res ſit, ſiue ſoli, interponi debet.

2 ¶ Illud ſciendum eſt, & fideicommiſſa etiam aptari eam debere.

¶ Planè, & ſi "ex" mortis cauſa donatione vſuſfructus conſtituatur, exemplo [x] legatorum debebit hæc cautio præſtari.

¶ Sed & ſi ex alia quacumque cauſa conſtitutus fuerit vſuſfructus, idem dicendum eſt [y].

3 ¶ Cauere autem debet: *viri boni arbitratu perceptum iri vſumfructum*, hoc eſt, non [z] deteriorem ſe cauſam vſuſfructus facturum: ceteráque facturum, quæ in re ſua faceret [a].

4 ¶ Rectè autem facient & heres, & legatarius, qualis res ſit, cum frui incipit legatarius, ſi in [b] teſtatum [c] redegerint: vt inde poſſit apparere, an, & quatenus rem peiorem legatarius fecerit [d].

5 ¶ Vtilius autem viſum eſt, ſtipulatione de hoc cauere, vt, ſi quis non viri boni arbitratu vtatur, committetur [e] ſtipulatio ſtatim, nec expectamus, vt amittatur vſuſfructus.

6 ¶ Habet autem ſtipulatio iſta duas [f] cauſas: vnam, ſi aliter quis vtatur, quàm vir bonus arbitraturus: aliam, de vſufructu reſtituendo. quarum prior ſtatim committitur, quàm aliter fuerit vſus: & ſæpius committetur: ſequens committetur, finito vſufructu.

7 ¶ Sed quod diximus, *id quod inde extabit reſtitutum iri*: non ipſam rem ſtipulatur proprietarius: cauſam deteriorem non reddit: quique [illegible]

Notes (left margin and foot of the left column):

a Immo poteſt. §. [illegible] 3. eod. l. 5. §. 2. [illegible] vſufr. quemadmodum caueat.
b Immo eſt vtile, §. vlt. l. eo l. 5. inſt. vſufru. quemadmodum caueat.
c Id eſt, nulla mentione facta vſus.
d vi. l. 1. inſt. de adimendis legatis.
e quia re conſumi ſinunt.
f hanc particulam ſolum, ad vocem mecum ad fructum refero, hoc ſenſu, ſi alteri vſus, alteri fructus legatus ſit, fructuarius in vſu concurrit, quod in fructu vſuarius facere non poteſt, Paul. 3. ſent. 6. §. 25.
g Fructus ſine vſu eſſe poteſt, vt hic & l. 5. §. 1. l. vſufr. quemadmodum caueat. vt hic, legaui tibi nudum vſum: Heres meus poſtea Titio legauit fructum eiuſdem fundi, quia nec tibi legare potuit nudi vſum quem tibi legaueram: Non poterit Titius in eo fundo habitare: & à te prohibebitur illo venire niſi ad fructus percipiendos. adde l. 13. §. 1. 3. de acceptil.
h l. 5. §. 1. l. vſufr. quemadmodum caueat. ita actus ſine itinere. l. 4. §. 1. l. ſi ſeruitus: v. Cuiac. 15. obſer. 12.
i Hæc lex tractat de vſu. [illegible] vt Græci legunt, 16. Bel. 3. c. 12. 2. Harm. 20. ſeptimo, hoc ſenſu: Qui vſum duntaxat habet ex rebus cellarijs in fundo prouenientibus, capere poteſt quod in annum ſufficiat. licet omnia conſumat. Nſ & ſeruo & domo ſic vtetur, qui vſu duntaxat habet, vt nihil alij fructus ſupereſſet. Fulgoſius tamen videtur legiſſe ex ſceno, hoc ſenſu. Vſuarius poteſt de fœno fundi ſumere, quantum ſibi ſuo anno ſufficiat, licet per id fructus prædij conſumatur.
k l. 10. §. vlt. l. 4. [illegible] l. 4. quod ſi ita. in l. 5. de [illegible] de vſufructu.
n ſi modo partem in vſufructu & vſu habeat: alioqui ſi res digna tanti fructuario vel vſuario ſit, iniquum videtur proprietario cuſtodiam rei permitti.
o [illegible] de [illegible] inſtitoria, l. vlt. §. [illegible] de off. [illegible] l. 166. l. de verb. ſig. De inſulis dixi ad l. 58. [illegible] locati.
q Tabro ſruſtuarij vaſalli, dominos cuſtodes & præſidium imponere [illegible] vaſallo [illegible] poteſt, quod ſummopere notandum. Hoc enim modo via [illegible] aperitur dominis ad expellendos vaſallos caſtellis ſuis, v. [illegible] de domo vide omnino Rolandum à Valle 2. conſ. 69.
r vel ædes quarum vſuſfructus legatus eſt.
ſ per ſaltuarium vel inſularium, vi [illegible] & manum militarem, ſi opus ſit.
t v. l. 27. §. 1. l. de [illegible] u negotiatio permiſſa, Bal.
x vt poſſit patri & domino, [illegible] quæ eſt vna eadem propter vinculum poteſtatis, [illegible] de impub. & aliis ſubſt.
y Argumentum ab vſufructu ad vſum conſiſtit [illegible] hic. Atqui vſuſfructus facti eſt: cum in percipiendo conſiſtat, ideoque diuiduus, l. 1. l. quando dies legatorum, §. [illegible] vſus iuris, ideóque indiuiduus. 2 [illegible] cum filio vel ſeruo: ſed etiam abſque filio ſeruóve, quia de cauſa mortis [illegible] patris viuo filio, l. vlt. de vſufruct.
a diſtingue vt l. 49. & adde l. 6. 7. 8. de vſufruct.
c vſus indiuiduus (vſu enim pro parte non poſſumus) vſuſfructus diuiduus, v. l. 72. l. de verb. oblig.
d Atqui pluribus poteſt vſus relinqui, & plures poſſunt vti, l. 5. §. 1. eo.
e vſuſfructus enim diuidi poteſt, l. 5. [illegible]
f quæ ratio [illegible] Paulum 17.

Notes (right margin and foot of the right column):

a v. l. 14. §. [illegible]
b Quod perſonale eſt, ad heredem non tranſmittitur, l. 8. §. l. de [illegible]
c adde l. 20. §. de vſufructu.
d Vſu legato ſyluæ, fructus quoque intelligitur legatus.
e [illegible]
f Fructuarius ſyluæ cædendi & vendendi habet.
g id eſt licet non ſit tam ſpacioſa, aut tam ampla familia legatarij.
h v. quæ ſcripſi [illegible]
i [illegible]
k quod contra vſuarij voluntatem ſit, [illegible] melius non eſt.
l Non idem iuris, [illegible] habitatione, [illegible]
m & quando, & quibus.
n Cautio fructuaria [illegible] de vſufr.
o ſiue rei mobilis, ſiue ſoli, [illegible]
p [illegible]
q [illegible] de vſufruct.
r Cautio igitur duplex exigitur: de vſufructuario, ne vtatur boni viri arbitrio aliter, et vſumfructum ſibi reſtituat, [illegible]
ſ [illegible]
t [illegible]
u [illegible]
x Donationis cauſa mortis & legatorum ſimilitudo.
y vt cautio a fructuario exigatur [illegible] conſtituendi, [illegible]
z [illegible]
a Viri boni arbitratu, [illegible]

de l. 13. §. 2. verſ. [illegible]
b De inuentario ab vſufructuario conſcribendo & conficiendo, vide Rolandum à Valle, 1. conſ. 92. §. 15, [illegible]
c teſtari voce non nudum inuentarium quidam accipiant, ſed ipſam rei æſtimationem Hac enim cautione [illegible] vti poſſunt, quoties deteriorationem [illegible] tentur.
d idem in funerante l. 14. §. 8. [illegible] idem in [illegible] opus, l. 8. §. 5. inſt. de noui operis nunciatione. Idem in vulnerato qui à iudice perire poteſt, vt adhibeantur medici ad vulnus videndum, mortale ſit an [illegible] Bald. & generaliter quandocumque bona [illegible] deſignari, vt eorum numerus, & qualitas appareat.
e al. committetur.
f in prin. l. eadem.

ſtatiſſet

a l.29. §.1. l.82.].de verb. oblig.
b idem dicendum in marito. l.16.].de fundo dotali.
c i. diligentiam.
d hac ſtipulatione. Nel.
e de quibus §.3. Inſt. de vſufr.
f Finiti & non cœpti vſusfructus eadem eſt ratio. Cautio fructuaria quæ de vſufructu finito eſt, trahitur ad eum vſumfructum, qui nunquam cœpit. Quemadmodum ergo finitus vſusfructus, cedit legatario proprietatis, non heredi ſcripto: ita nunquam cœptus vſusfructus, cedet proprietatis legatario non heredi ſcripto, l.33.].de vſufructu.
g Deſinere intelligitur quid poteſt, quod non cœpit: vt hic, & l.6.].de cond. cauſ. dat. vt & amitti quod non habetur, l.23. §.1.ſ.ex qui. & alias quod nondum aut nunquam cœptum fuit, extitit, habitum fuit, deſiiſſe non eſt dicendum l.96.].de cond. & demonſtr. v. plura quæ notaui ad Gloſſas Accurſij, l.6.].de cond. cauſ. dat. l.5.].de vulg. l.1. in fin. C. de edicto diui Hadriani tollendo adde Simoneta de Præſ. ſ. de interpretatione vltimarum voluntatum. Nota, priuationem interdum nõ requirere habitũ actualem exiſtentem: ſed ſufficere habitum principij.
h Verbum recte habitum, præſupponit habitum acquiſitionis.
i vt l.5.].quibus mod. vſusfr.
k id enim licet, l.1. ſ. quib. mod. vſusfr. l.1. ſ.].de vſufructu eq.
l quocumque. Nel.
m Vna cautio ſatis ſufficiet, diſt. ad l.38. §.12. de verb. oblig.

iuſtiſſime enim rem ſuam ſtipulari videretur n: ſed ſtipulatur reſtitutum iri quod inde extabit. Interdum autem merit proprietatis æſtimatio, ſi forte fructuarius, cum poſſit vſucapionem interpellare, neglexit b, omnemve rei curam ſuſcepit.

2. *Paulus* lib. 75. ad Edictum.

Nam fructuarius cuſtodiam c præſtare debet.

Quis caſus hac actione continentur. 1. Quid ſi deſinere poteſt quis vſumfructum. 2. De vſufructu repetito. 3. Si eidem vt vſusfructus. 2. De vſufructu repetito. 3. Si eidem vſusfructus purè: proprietas ſub conditione legata ſit. 4. Si heres alienauerit proprietatem, & poſtea amiſerit vſumfructum.

3. *Vlpianus* lib. 79. ad Edictum.

Omnes autem caſus continentur huic d ſtipulationi, quibus vſusfructus amittitur e.

1 ¶ *Deſinere* pertinere vſumfructum accipiemus, etiam f ſi nec cœperit g pertinere h, quamuis legatus ſit, & committetur nihilominus ſtipulatio, quaſi deſiiſſe pertinere, quod nec cœpit.

2 ¶ Si vſusfructus repetitus i erit legato k, quotieſque l amiſſus fuerit: niſi vtiliter fuerit cautum committetur iſta ſtipulatio, ſed exceptione opus m erit.

3 ¶ Sed & ſi quis vſumfructum tibi legauerit: & ſub conditione, ſi liberos habueris, proprietatem amiſſo vſufructu, committetur quidem ſtipulatio, ſed exceptio locum habebit.

4 ¶ Si heres alienauerit proprietatem n, & poſtea amittatur vſusfructus: an ex ſtipulatu agere poſſit, videamus? & fortius o dici poteſt, ipſo iure non committi ſtipulationem p: quia neque heredi, ſucceſſoribuſve eius reſtitui poteſt: neque ei, cui poteſt, (id eſt, ad quem peruenit proprietas) pertinet ad ſtipulationem. Sed is, ad quem peruenit q tempore quæſiti dominij ſibi proſpicere alia r cautione debet, quod & ſi non fecerit, nihilominus in rem actione vti poteſt.

De conſolidatione.

4. *Venuleius* lib. 12. Stipulationum.

Si fructuarius proprietatem adeptus ſ fuerit, deſinit quidem vſusfructus ad eum pertinere, propter confuſionem t, ſed ſi ex ſtipulatu cum eo agitur: aut u ipſo iure inutiliter agi, dicendum eſt, ſi viri boni arbitrium huc vſque porrigitur, aut in factum excipere debebit.

De doli clauſula. 1. De vſu. 2. De fructu ſine vſu. 3. De habitatione, & operis.

5. *Vlpianus* libro 79. ad Edictum.

Huic x ſtipulationi *dolum malum abeſſe*, abfuturumque eſſe continetur: &, cum x in y rem ſit doli mali mentio concepta, dolum comprehendere videtur ſucceſſorum, & adoptiui z patris.

1 ¶ Sed ſi vſus ſine fructu legatus erit a: ademptæ fructus cauſa, ſatiſdari iubet prætor. hoc merito: vt de ſolo vſu b, non etiam de vſufructu caueatur.

2 ¶ Ergo, & ſi fructus ſine c vſu obtigerit, ſtipulatio locum habebit.

3 ¶ Et ſi habitatio d vel operæ hominis, vel cuius alterius animalis relictæ fuerint, ſtipulatio locum habebit, licet e per omnia hæc f vſumfructum g non imitantur.

De reditu.

6. *Paulus* lib. 75. ad Edictum.

Idem h eſt & i in reditu prædij: ſicuti ſi vindemia legata eſſet; vel meſſis, quamuis ex vſufructu ea percipiantur k, quæ legata morte legatarij ad heredem redeunt.

De cautione omiſſa. 1. De vſufructu ſeu vſu pecuniæ.

7. *Vlpianus* lib. 79. ad Edictum.

Et l ſi vſusfructus nomine res tradita ſatiſdatum non fuerit, Proculus ait, poſſe heredem rem vindicare, & ſi obijciatur exceptio, de re vſusfructus nomine tradita, replicandum erit, quæ ſententia habet rationem: ſed & ipſa ſtipulatio condici l poterit.

1 ¶ Cum vſusfructus pecuniæ legatus eſſet, exprimi debent hi duo caſus in ſtipulatione; *cum morieris aut capite minueris*, dari. idcirco hi duo m ſoli caſus; quoniam pecuniæ vſus aliter amitti non poteſt, quam his caſibus.

Cui cauendum.

8. *Paulus* lib. 75. ad Edictum.

Si tibi vſusfructus, & mihi proprietas legata ſit, mihi a cauendum eſt, ſed ſi mihi ſub conditione proprietas legata ſit: quidam, & Marcianus, & heredi & mihi cauendum eſſe putant: quæ ſententia vera eſt b.

¶ Item ſi mihi legata ſit: &, cum ad me pertinere deſierit, alij: & hic vtriſque cauendum, vt c ſupra placuit.

¶ Quod ſi duobus coniunctim vſusfructus legatus ſit: ſ & i inuicem d ſibi cauere debebunt, & heredi in caſum illum e, *ſi ad ſocium non perueniat vſusfructus heredi redit.*

Vtrum legatarius an fideicommiſſarius caueat. 1. De vſufructu conſtituto interpretatio. 2. Si eidem proprietas ex die, vſusfructus purè relictus ſit. 3. De vſufructu veſtis. 4. De pluribus proprietariis.

9. *Vlpianus* lib. 51. ad Edictum.

Si vſusfructus mihi legatus ſit, eumque reſtituere ſim Titio rogatus: videndum eſt, quis debeat cauere: verum Titius, an ego, qui legatarius ſumus illud dicimus mecum heredem acturũ, cum fideicommiſſario me agere debere, & eſt expeditius, hoc dicere: ſi mihi ſpes aliqua durat vſusfructus, & cum tu amiſeris, poteſt ad me recidere, hoc eſt ad legatarium: ita rem expediri, vt tu mihi f, ego domino proprietatis caueam. Quod ſi fideicommiſſarij cauſa vſusfructus mihi relictus eſt, nec eſt vlla ſpes ad me reuertendi fructus: recta via fideicommiſſarium cauere oportet domino proprietatis.

1 ¶ Illud ſciendum eſt: ſiue iure ipſo quis vſumfructum habet, ſiue etiam per tuitionem g prætoris, nihilominus cogendum eſſe fructuarium cauere, aut actiones ſuſcipere.

2 ¶ Plane ſi ex die proprietas alicui legata ſit, vſusfructus purè: dicendum eſſe Pomponius ait, remittendam h ſ eſſe i g hanc cautionem fructuario: quia k certum ſit, ad eum proprietatem vel ad heredem eius perventuram.

3 ¶ Si veſtis vſusfructus legatus ſit, ſcripſit Pomponius: quamquam heres ſtipulatus ſit, finito vſufructu, veſtem reddi: attamen non obligari promiſſorem, ſi eam ſine dolo malo attritam reddiderit.

4 ¶ Si plures domini ſint proprietatis, vnuſquiſque pro l ſua parte ſtipulabitur.

De vſufructu ſerui communis.

10. *Paulus* lib. 40. ad Edictum.

Si ſerui, qui nobis *communis* erat, vſumfructum tibi legauero: neceſſaria erit hæc cautio heredi meo. quamuis enim de proprietate poſſit communi diuidundo experiri, tamen cauſa vſusfructus qui tuus proprius eſt m, ad officium communi diuidundo iudicis non pertinebit.

De vſu domus.

11. *Papinianus* libro 7. Reſponſorum.

Vſu quoque *domus* n relicto, viri o boni arbitratu cautionem interponi oportet. nec p mutat, ſi q pater heredes filios ſimul habitare cum vxore legataria voluit.

De vſufructu vaſorum.

12. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

Si *vaſorum* r ſ ipſorum t vſusfructus relictus ſit: non erit cautio Senatuſconſulti neceſſaria ſ, ſed illa ſola, boni t viri arbitratu vſurum fruiturum. Si igitur tradita ſunt fruendi cauſa: nemo dubitat, non u fieri eius, qui accepit: non x enim ideo traduntur, vt dominium recedat ab eo, qui tradit: ſed vt y vtatur, fruatur legatarius. ergo, cum non ſiant fructuarij vaſa, vindicari z à proprietario poſſunt cautione non data.

¶ Videndum eſt de conditione, an poſſit locum habere? & proditum eſt a, neminem b rem ſuam, niſi furi c condicere poſſe.

a l.6.].de vſufructu ſeu ceteri.
b Imò non eſt remittitur enim cautio fructuaria, quoties proprietas vſusfructus alicui relicta eſt ex die, l.9. §.2.].eod. multo igitur magis remittenda eſt eadem cautio, ſi proprietas alteri ſit relicta ſub conditione, minus enim debetur ei cui ſub conditione legatur, quam cui ex die. Nam debitum ex die, dies ſtatim cedit: ſub conditione, non cedit. Lucidere dicto 21.5.].de verbor. ſign.
c Clauſula vt ſ. refertur ad ſupradicta. Alciat. 9. reſpõſ. 50. n. 16. & conſil. 22. refertur repetit & declarat qualitatem antecedentem. Alciat. 9. Reſponſ. 7. 71. 83. 85. & 142.
d Cautiones mutuæ nonnunquam interponendæ.
e de quo l.6.].de vſufruct. earum.
f quia eius obtinendi ſpem habet, adde l.9. in fin.].de aqu. pluuia.
g vide l.1.].quib. mod. vſusfr.
h Cautio vſusfructus fructuario remittitur, cui purè vſusfructus relictus eſt proprietas alteri ſub conditione.
i Imò non eſt remittenda, vide quæ ſcripſi ad l. 8.].eod.
k nemo autem ſibi ipſi cauere debet.
l l.15. de vſufr.]
m i. non communis, tunc enim ad officium iudicis pertineret, l.13. §.3.].de vſufr.
n l.5 §.3].eod.
o l.1. in pr. & §.6.].eod. id eſt architectis qui in ædibus emendis olim adhiberi ſolitus fuit.
p i. quamuis pater diuerit, ſiliam heredes cum ea ſimul habitare, 16. Aelig. 9. cap. 19. q ſi, vtcunque dominus ædium cum eo habitet, attamen vſuarius cauebit. Zaſ. in hac ſpecie, mater fructuaria vtens ædibus fructuariis vnà cum liberis ſuis, idque teſtatoris ſeu defuncti mandato, cauere eis cogitur ſe ſcilicet vti boni arbitrio vſuram. Matres itaque ab hac cautione non ſunt immunes.
r vtendorum, fruendorum, quæ vſu non conſumuntur.
ſ de re, finito vſu, reſtituenda: quia hoc caſu, talis res eſt vt vſu non conſumatur. Cauebitur ergo, vt tanta pecunia reſtituatur, quanti hæc fuerit æſtimata §.2. Inſt. de vſufr.
t Vſufructu legato, de modo vtendi cautio à fructuario ſolet interponi, ſe ſe perinde ſe omnia facturum, ac ſi optimus paterfamilias vteretur, fideiuſſoribus oblatis cauere cogetur. Paul. 3. ſent. 6. §.27. u Cur? vſusfructus non eſt ſpecies transferendi dominij. l.1.].de vſufruct. x Dominium rei ſuæ non amittit, qui rem ſuam vtendam fruendam alteri committit. y Finalis cauſa vſusfructus, vti frui. z vindicatio proprietario competit.
a quia condictioni locum non eſſe. Cur? hic fur non eſt, cum cauſam habeat ab agente. b Imò alia et am condictiones dominis dantur, veluti certi, l.certi, l.ſi certum, indebiti, l.quoniam].de cond. ſine cauſa, l.ob rem, l.ex.aree. Dic nullam condictionem dari domino, vt rem ſuam eſſe dicat, niſi contra furem, atque ita accipienda generale quod Accurſ. ait. Nullam condictionem dari domino niſi furtiuam. c §.26. Inſt. de rer. diuiſ. §.14. verſ. placet. Inſt. de aſt. Hinc illud, omnis condictio in fure degenerat. Rot. in l.4. §.2.].de act. emt. Cur degenerat? condicere ideo rem noſtram videmus à fure, quod eius optione, rei non fimus amplius domini. Hæc enim ratione rem meam contrectat, vt furem, & dominum vide l.1.].de condict. furtiua.

n ante proprietatem. Nel. o quid ſi leges ſerui. p quia alteri nemo ſtipulari poteſt, l.38. §.ſ. alteri.].de verb. oblig. q peruenit proprietas &c. r l.7.].eod. l.5. §.1.].de vſufr. earum rerum, atque ita vſufructuarius debet emptori proprietatis præſtare cautionem.
ſ ſi vſusfructus per conſolidationem acquiſitus erit proprietario, ſtipulatio de reſtituendo, aut ipſo iure aut ope exceptionis ineffica eſt. ſ l.29.].quibus mod. vſusfruct. §.3. Inſt. de vſufr. t ſimilis alternatio eſt in l.9. §.5.].de iureiur. u i. hac ſtipulatione de vtendo boni viri arbitrio & de reſtituendo, l.1.].eo. x In rem ſtipulationes conceptæ omnes complectuntur: & proinde heredes & ſucceſſores. y Doli mali mentio ſine formula in rem concepta eſt, adde l.38. §.13.].de verb. oblig. z l.38. §.15.
a vide l.14. §.1.].de vſu &c.
b l.5. in fin. l.10.].de vſufr. earum rerum.
c Fructus ſine vſu eſſe poteſt, vt hic, ſemotis vindicatur, ita adeo ſine itinere, l.ſed, §.1.].ſi ſeruit. vind. & adde ſpeciem, l.14. in fin.].de vſu & habit. & l.13. §.1.].de acquir. poſſeſſ. d l.18.].eod.
e vſusfructus ab habitatione & operis diſcrimen.
f habitatio & operæ ſerui mancipij vel animalis.
g Differentia eſt inter vſusfructus ab habitatione & operis.
h vt caueatur ſcilicet vt caueri debeat.
i Reditus prædij legati habet aliquid ſimile cum vſufructu.
k non percipiuntur, continuo q. Contrarium. ſ. reprehenſus à Roberto 2. recept. 15.
l vide l.5. in fin.].eod. m l.9.].de vſufruct. earum rerum.

Universidad Rey Juan Carlos

LIBER OCTAVVS.

DE SERVITVTIBVS. a

Diviſio ſervitutis.

Marcianus lib. 3. Regularum.

SErvitutes aut perſonarum b ſunt, vt c vſus & vſusfructus: aut rerum d, vt ſervitutes ruſticorum prædiorum, & vrbanorum e.

De ſervitute ædibus communibus non imponenda.

2. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

VNus ex dominis communium ædium ſervitutem imponere f non poteſt g.

Diviſio ſervitutum realium.

3. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

SErvitutes prædiorum aliæ in ſolo h, aliæ in ſuperficie i conſiſtunt k.

De die, & conditione. 1. De modo. 2. De intervallis temporum.

4. *Papinianus* lib. 7. Quæſtionum.

SErvitutes l ipſo quidem iure m neque n ex tempore, neque ad tempus, neque ſub conditione, neque ad certam conditionem (verbi gratia, *quamdiu volam*) conſtitui poſſunt, ſed o tamen ſi hæc adiiciantur, pacti, vel p per doli exceptionem occurretur contra placita ſervitutem vindicanti, idque & Sabinum reſpondiſſe, Caſſius retulit, & ſibi placere.

1 ¶ *Modum* q adiici ſervitutibus poſſe conſtat r, veluti quo genere vehiculi agatur, vel non agatur: veluti vt equo duntaxat: vel vt certum ponderis vehatur, vel grex ille transducatur, aut carbo portetur.

2 ¶ Intervalla dierum, & horarum, non ad temporis cauſam s, ſed ad t modum pertinent iure conſtitutæ ſervitutis.

Quibus modis ſervitutes conſtituantur. 1. De intervallis temporum.

5 *Gaius* libro 7. ad Edictum Provinciale.

VIa, iter, actus, ductus aquæ iiſdem ferè modis conſtituuntur, quibus & vſumfructum conſtitui diximus.

1 ¶ Vſus ſervitutum temporibus u ſecerni poteſt; forte vt quis poſt horam tertiam vſque in horam decimam eo iure vtatur, vel vt alternis x diebus vtatur.

De certa parte fundi.

6. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

AD certam y partem fundi ſervitus tam remitti, quàm conſtitui z poteſt a.

De iure cloacæ mittendæ.

7. *Vlpianus* lib. 13. ad legem Iuliam & Papiam.

IVs cloacæ mittendæ ſervitus b eſt c.

De iure parietum decorpendi, ſtatuendi cameram in alieno. 3. De ſervitute pro parte retinenda, non acquirenda.

8. *Paulus* lib. 15. ad Plautium.

VT *pomum decerpere liceat* [illegible] *& cameram d in alieno poſitam*, ſervitus imponi e non poteſt. 1 ¶ Si f prædium tuum mihi ſerviat, ſive ego partis prædii tui dominus eſſe cœpero, ſive tu mei: per partes e ſervitus retinetur, licet e ab initio per partes ſ acquiri non poterit.

De via ſimpliciter conceſſa.

9. *Celſus* lib. 5. Digeſtorum.

SI cui ſimpliciter g via per fundum cuiuſpiam cedatur h, vel relinquatur i; in infinito (videlicet per quamlibet eius partem) ire agere licebit; civiliter modò. nam * quædam in ſermone tacitè excipiuntur. non enim per villam ipſam *, nec per medias vineas ire agere ſinendus eſt; cùm id æquè commodè per alteram partem facere poſſit, minore ſervientis fundi detrimento. verum conſtitit, vt, qua e primum viam direxiſſet, ea demum ire agere deberet, nec amplius mutandæ eius poteſtatem haberet: ſicut Sabino quoque videbatur; qui argumento rivi y vtebatur; quem primò qualibet ducere licuiſſet; poſteaquam ductus eſſet transferre non liceret: quod & in via ſervandum eſſe, verum eſt.

De itinere legato.

10. *Idem* lib. 18. Digeſtorum.

SI iter legatum ſit, quà, niſi q opere facto, iri non poſſit, licere, fodiendo, ſubſtruendo, iter facere, Proculus ait.

De ſervitute pro parte non acquirenda, neque adimenda.

11. *Modeſtinus* lib. 6. Differentiarum.

PRo parte dominij ſervitutem acquiri r non ſ poſſe, vulgo traditur.

¶ Et ideo ſi quis fundum habens, viam ſtipuletur, & partem t fundi ſui poſtea alienet, corrumpit ſtipulationem, in eum caſum deducendo, à quo ſtipulatio incipere non poſſit.

¶ Pro parte quoque neque legari, neque adimi via poteſt. & ſi id factum eſt, neque legatum, neque ademptio valet.

De ſervo municipum.

12. *Iavolenus* lib. 4. Epiſtolarum.

NOn dubito, quin fundo municipum per ſervum u rectè ſervitus acquiratur.

Si via nimis anguſta conſtituatur.

13. *Pomponius* libro 14. ad Quintum Mucium.

SI x, tam anguſti loci demonſtratione facta, via conceſſa fuerit, vt x neque vehiculum, neque y iumentum ea inire z poſſit, iter magis, quàm via, aut actus acquiſitus videbitur: ſed a ſi iumentum ea duci poterit, non etiam vehiculum, actus videbitur b acquiſitus.

De genere, poſſeſſione, vſucap. iure ſervitutum. 1. De itinere ad ſepulchrum. 2. An locus medius impediat ſervitutem.

a Servitus per partes, [illegible] ſervitus perſonalis [illegible] a ſervitus realis [illegible] perſonas vel res ſerviunt: illas, vel perſonas, [illegible] rei ſervitute; [illegible] ad fundum in [illegible] vel fundo [illegible] Aquæductus [illegible] Hæ vero vel perſonæ ſerviunt, [illegible] Res inquam, id eſt, prædio vel vrbano vel ruſtico.

c Prohibentis ita moliter eſt conditio, ut eius qui vel [illegible] prohibere intelligitur. [illegible]

b hominum [illegible]

d prædiorum [illegible] Rerum itaque ſervitutes ſunt, quæ prædiis inhærent inſeparabiliter, quia ſine prædiis nullo modo conſiſtunt. [illegible] debentur, non perſonæ. l. 34. [illegible]

e [illegible]

f [illegible] ſeu communi fundo vnus ex dominis poteſt [illegible]

g leg. 11. [illegible] ſive ruſtic. [illegible] in fin. [illegible] etiam in ſua parte, quia hæ ſervitutes non dividuntur. [illegible] aliud eſt in vſufructu [illegible] vide l. 20. [illegible] ſecit.

h quæ domino ſoli dominantis debentur.

i Verbi gratia ſi quis aut lata via, aut anguſta, quæ vnum tantum capiat (illa ἀδὲ πλατεῖα, altera ſtenotropos) per alienum agrum tranſire, aut aquam noſſe ducere, dicitur hæc ſervitus ἐδαφικὴ ſoli: vbi vero tignorum in ædes vicini immittendorum, aut aquæ ex tegulis excipiendæ, hoc eſt, ſtillicidij vel oneris imponendi ius habet, dicitur hæc ſervitus ἐπιφανειακὴ, ſuperficiaria, ſeu in ſuperficie ſervitus. 2. Harmen. 4. §. 126.

k An quæ à ſuperficiario conſtituuntur, an potius quæ ſuperficiei conſtituuntur: vt ius ſigni vel ſtandani [illegible] de quo l. 74. ff. de rei vind. l. 3. ff. de ſuperficie. l realis, aliud in vſufructu l. 4. ff. de vſufruct. m aliud ex æquitate. n l. 44. §. 1. ff. de oblig.

o Exceptione pacti vel doli quædam ſervantur, quæ ſummo iure non conſiſtunt. p v. l. 46. §. 4. ff. de verb. oblig. q Modus quid eſt? qualitas vtendi.

r Nam contractus ex conventione legem accipiunt, l. 1. §. 6. ff. depoſiti.

s quamuis in hac conſtituenda ſervitute convenerit, vt ea ſuis diebus & horis quaeque vti liceat, non continua tamen dicenda, & ex tempore & ad tempus [illegible] quaſi plane hæc ſervitus, vt in l. 17. ff. de aq. pluv. arcend. adde l. 5. [illegible] t Cur ita? v. l. 2. ff. de aq. quot. u v. l. 6. in fin. ff. comm. [illegible] l. 5. ff. de aqua quotid. x d. l. 5. y Servitus ad partem pro diviſo imponi & acquiri poteſt: at pro indiviſo non poteſt. vide quæ ſcripſi ad l. 8. in fin. [illegible] l. 1. ff. comm. prædior. z l. 13. ff. de ſervitut. præd. ruſtic.

a Imò non poteſt, l. 11. hoc tit. b ruſtici prædij, l. 2. ff. de ſervitut. ruſtic.

c Atqui non eſt ſervitutis ſervitus, l. 18. ff. de ſervitut. [illegible]

d cum mihi videbitur & commodum erit.

e prædio ſcilicet, cui id deberi non poteſt, l. 5. in fin. l. 6. ff. de ſervitut. ruſtic. [illegible] Quia in ſervitutes neque perſonæ neque prædio impoſi [illegible] l. 15. [illegible] ſervitutes [illegible] perſonalis intelligatur.

men eſt, vt ſupra dictum eſt. f Servitus per partes indiviſas [illegible] quia non poteſt: per diviſas poteſt, l. 6. ff. eod. Pars enim pro [illegible] pars propriè, ſed totum, id eſt prædium, non pars prædii, l. [illegible] prædio.

g al. ſimplici vſu, via. Baro inepte. nam ſimpliciter viam concedere [illegible] citer, & indefinitè viam concedere, non hoc addito per hanc vel illam [illegible]

h inter vivos. i teſtamento.

k l. 13. §. 1. ff. de ſervit. ruſtic. idem ſi quacunque parte velet ſtipulatur [illegible] ff. de aqua quotidiana. l teſtamento vel legatario. Atqui heredis [illegible] electio, velut debitoris, l. 26. ff. de ſervit. ruſtic. adde quæ ſcripſi, ad [illegible] & in quæ certi, &c. Non idem in legato ſimplici? v. l. 71. ff. de legat. [illegible]

m quemadmodum honeſtas, vt hic & l. 20. ff. de ſervitut. ruſtic. [illegible] poris, vide l. 2. §. 5. ſi quod vero, ſi per rerum naturam, l. 35. ff. de [illegible] aut principis conceſſionem & authoritatem licebit, ſi [illegible] vide l. 21. ff. de [illegible] vide Ochmanum in Top. in loco ab [illegible]

n vide l. 16. in fin. ff. de rei vind. o d. l. 1. l. 20. §. 1. §. 5. ff. de ſervitut. [illegible]

p l. 1. §. 25. ff. de aq. quotid. q adde l. 10. §. 1. ff. de ſervit. vrban.

r id eſt, promitti. Quid? poteſtne pro parte retineri conditio [illegible] l. 8. in fin. ff. eod. ſ Imò poteſt, l. 6. ff. eod. Solet non poteſt pro parte [illegible] vt hîc, pro indiviſa poteſt e l. 6. in eo differt ab vſufructu, l. 5. ff. de vſufruct.

t l. 34. in fin. ff. de ad quirend. leg. l. 36. in fin. l. 140. ff. de verb. oblig.

u l. 1. ff. de ſtipulatione ſervorum. x l. 23. ff. de ſervitut. ruſtic. l. 7. [illegible] verb. ſign. y Via eſt qua non iumentum modò, ſed & vehiculum [illegible]

z al. iniri, vel ſubire. a Actus eſt qua iumentum duci poteſt, vehiculum non poteſt. vt l. 7. ff. de ſervitut. ruſtic.

b Locus eſt ab adiiciente quanquam. ſimilis eſt apud Quintilianum [illegible] in fin. Qui ſeſtertium, inquit, nummum quinque millia legaverat, cum [illegible] daret teſtamentum ſublatis ſeſtertiis nummis, argenti pondo poſuit, quinque millia transferant. Apparuit, quinque pondo dari voluiſſe, quia ille in argento legato modus & incredibilis, [illegible]

a Quid ſit inſeductio? [illegible] ſervitutis ſpecies [illegible] non prædij, ſed perſonæ vtilitatem [illegible] Eſt igitur hæc ſervitus [illegible] perſonalis [illegible] realis & prædij. Eſt vſus vel vſusfructus [illegible]

b adde l. 15. [illegible]

c l. 1. [illegible] l. 4. §. 1. [illegible]

d per exceptionem [illegible] ſervitus per [illegible]

e Servitus pro parte prædij [illegible] poteſt [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

14. *Vlpianus* lib. 15. ad Sabinum.

Seruitutes prædiorum ruſticorum, etiam ſi *a* corpo ribus *b* accedunt *c*, incorporales *d* tamen ſunt. & ideo vſu non *e* capiuntur *f*. vel ideo, quia tales ſunt ſeruitutes, vt non habeant certam continuámque poſſeſſionem. nemo enim tam perpetuò, tam continenter ire poteſt, vt nullo momento poſſeſſio eius interpellari videatur.

¶ Idem & in ſeruitutibus prædiorum vrbanorum obſeruatur.

1 ¶ Seruitus itineris ad ſepulchrum, priuati iuris manet: & ideo remitti domino fundi ſeruientis *g* poteſt *h*: & adquiri etiam poſt religionem ſepulchri hæc ſeruitus poteſt.

2 ¶ Publico loco interueniente *i*, vel via publica, haustus ſeruitus imponi poteſt *k*. aquæ ductus non poteſt, à principe *l* autem peti ſolet *m*: *vt per viam publicam aquam ducere ſine incommodo publico liceat.*

3 ¶ Sacri, & religioſi loci interuentus *n* etiam itineris ſeruitutem impedit: cùm ſeruitus per ea loca nulli deberi poteſt.

Si nihil vicini interſit. 1. De natura ſeruitutum.

15. *Pomponius* lib. 33. ad Sabinum.

Quotiens nec hominum *o* nec prædiorum ſeruitutes ſunt: quia *p* nihil vicinorum intereſt: non valet. veluti, *ne per fundum tuum eas, aut ibi conſiſtas*. & ideo, ſi mihi concedas *ius tibi non eſſe fundo tuo vti frui*, nihil agitur. aliter atque ſi concedas mihi *q*, *ius tibi non eſſe in fundo tuo aquam quærere*, minuendæ aquæ meæ gratia.

1 ¶ Seruitutum non *r* ea natura eſt, vt aliquid faciat quis (veluti viridaria *s* tollat, aut amœniorem proſpectum præſtet, aut in hoc vt in ſuo pingat) ſed *t* vt aliquid patiatur, aut non faciat.

De creditore, vel emphyteuta petente ſeruitutem.

16. *Iulianus* lib. 49. Digeſtorum.

Ei, qui pignori fundum accepit, non eſt iniquum, vtilem petitionem ſeruitutis dari *v*, ſicuti ipſius fundi vtilis petitio dabitur.

¶ Idem ſeruari conuenit & in eo ad quem vectigalis fundus pertinet.

De ſeruitute non conſtituenda pro parte.

17. *Pomponius* libro ſingulari Regularum.

Viæ itineris, actus, aquæductus pars in *x* obligationem deduci non poteſt: quia vſus *y* eorum indiuiſus *z* eſt *a*. & ideo, ſi ſtipulator deceſſerit pluribus *b* heredibus relictis, ſinguli ſolidam *c* viam petunt. &, ſi promiſſor deceſſerit, pluribus heredibus relictis, à ſingulis *d* heredibus ſolida petitio eſt.

De ſeruitutibus additione confuſis.

18. *Paulus* lib. 32. Quæſtionum.

Papinianus notat.

In omnibus ſeruitutibus, quæ aditione confuſæ *e* ſunt, reſponſum eſt, doli exceptionem nocituram legatario *f*, ſi non patiatur eas iterum imponi.

De ſeruitute non vtili.

19. *Labeo* libro 4. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

Ei fundo, quem quis vendat, ſeruitutem imponi, etſi *f* non vtilis ſit *g*, poſſe exiſtimo *h*: veluti ſi aquam alicui *i* debere *k* ducere non expediret: nihilominus conſtitui ea ſeruitus poſſit. quædam enim *l* debere *m* habere poſſumus, quamuis ea nobis vtilia non ſunt.

De quaſi ſeruitutis traditione.

20. *Iauolenus* lib. 5. ex poſterioribus Labeonis.

Quotiens via, aut aliquod ius fundi emeretur, cauendum putat eſſe Labeo, *per te non fieri, quo minus eo iure vti poſſit*: quia nulla eiuſmodi iuris vacua traditio eſſet. ergo puto, vſum eius iuris pro *k* traditione poſſeſſionis accipiendum eſſe: ideóque *l* & *m* interdicta *n* veluti poſſeſſoria conſtituta ſunt *o*.

DE *a* SERVITVTIBVS prædiorum vrbanorum.

TIT. II.

Vrbana iura qualia: ſeruitutem impedientia. 1. In quem detur actio confeſſoria.

Paulus libro 21. ad Edictum.

Si *a* intercedat *b* ſolum *c* publicum, vel via publica: neque itineris, actúsve, neque altius tollendi ſeruitutes impedit, ſed immittendi *d*, protegendi *e*, prohibendi *f*, item fluminum, & ſtillicidiorum ſeruitutem impedit: quia cœlum *g*, quod ſupra id ſolum intercedit, liberum eſſe debet *h*.

1 ¶ Si vſusfructus tuus ſit ædium, proprietas mea, quæ onera vicini ſuſtinere debeant, mecum *i* in ſolidum agi poteſt: tecum nullo modo.

Aliquot ſpecies ſeruitutum vrbanarum.

2. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

Vrbanorum prædiorum iura talia *k* ſunt, altius *l* tollendi, & officiendi *m* luminib. *n* vicini *o*, aut non extollendi *p*.

¶ Item ſtillicidium auertendi in tectum, vel aream vicini *q*, aut non auertendi *r*.

¶ Item immittendi tigna in parietem vicini: & denique *s* proiiciendi, protegendive *t*, ceteráque iſtis ſimilia.

3. *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

Est & hæc ſeruitus, *Ne proſpectui offendatur*.

De ſeruitute luminum vel, ne luminibus officiatur.

4. *Paulus* lib. 2. Inſtitutionum.

Luminum *u* in *x* ſeruitute conſtituta, id acquiſitum videtur, vt vicinus lumina noſtra excipiat. Cùm autem ſeruitus imponitur, *Ne luminibus officiatur*: hoc maximè adepti videmur, ne ius ſit vicino, inuitis nobis altius ædificare, atque ita minuere lumina noſtrorum ædificiorum *y*.

Qui dicatur inuitus.

5. *Vlpianus* libro 17. ad Edictum.

Inuitum autem in ſeruitutibus accipere debemus: non eum qui contradicit, ſed eum, qui *z* non conſentit. Ideo Pomponius libro quadrageſimo, *a* & *b* infantem & furioſum inuitos rectè dici, ait. non enim ad factum *c*, ſed ad ius *†* ſeruitutis *a* hæc verba referuntur.

Quibus modis hæ ſeruitutes amittuntur.

6. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

Hæc autem iura ſimiliter, vt ruſticorum quoque prædiorum, certo tempore *b*, non vtendo, pereunt: niſi quod hæc diſſimilitudo eſt: quod non omnimodo pereunt non vtendo: ſed ita *c*, ſi vicinus ſimul libertatem *d* vſucapiat. veluti ſi ædes tuæ ædibus meis ſeruiant, ne altius tollantur, ne luminibus mearum ædium officiatur: & ego per ſtatutum tempus feneſtras meas præfixas *e* habuero vel obſtruxero: ita demum ius meum amitto, ſi tu per hoc tempus ædes tuas altius ſublatas habueris: alioquin, ſi nihil noui feceris, retineo ſeruitutem *f*.

¶ Item ſi tigni immiſſi ædes tuæ ſeruitutem debent, & ego exemero tignum: ita demum amitto ius meum, ſi tu foramen, vnde exemptum eſt tignum, obturaueris, & per conſtitutum tempus ita habueris. alioquin, ſi nihil noui feceris, integrum ius ſuum permanet.

a l. 3. inſt. de reb. corporal.
b rebus quæ tangi & videri poſſunt, corpus quid eſt? quod tangi & videri poteſt. Lucretius: Tangere vel tangi niſi corpus nulla poteſt res.
c ſeruitutes acceſſiones ſunt prædiorum: & ſic iura & incorporalia acceſſiones eſſe poſſunt corporum.
d Seruitutes enim ſunt iura: non poſſunt autem iura tangi vel videri, ſed intellectu tantum percipi.
e nec poſſidentur ſed quaſi, l. 32. in ſ. infr. de ſeruit. vrban.
f immò vſucapiuntur, l. 4. in fin. ſ. de vſucap.
g l. 1. infr. de religioſ.
h l. 7. in pr. infr. de ſeruit. ruſtic.
i l. 3. ſ. infr. de aqua quotidiana.
k l. 5. ſ. infr. de aqua pluuia.
l l. 17. §. 3. in ſ. de aqua pluuia.
m v. l. 1. §. eod.
n atqui poſſum mihi etiam inutilem ſeruitutem adquirere: l. 19. infr. eo. adde Gothofredi queſt. 298.
o v. l. pen. ſ. de pactis: l. 8. in ſ. infr. ſi ſeruitus vindicetur.
p l. 8. §. 28. infr. de aqua quotid.
q principaliter ſcilicet: in conſequentiam tamen interdum venit, vt tu aliquid etiam facias, l. 33. infr. de ſeruit. vrban.
r viridia.
s l. 20. §. 2. l. ſi ſeruit. vind. l. 1. in ſ. inf. de aqua pluuia.
t l. 9. inf. de remiſſ. ſeruitut. ſeruit. in ſ. ſ. de remiſſionib.
u l. 8. in ſ. l. 24. l. 25. §. 1. inf. de interpellat.
x nota: quia prædium ipſum cui cohæret ſeruitus diuidi poteſt.
y l. 1. §. 9. infr. ad leg. Falcid. l. 2. §. 1. inſ. de verb. oblig. l. 4. §. 4. l. ſi ſeruitus, aliud eſt in vſufructu, l. 5. ſ. de vſufructu.
z Immo ius aquæ diuidi poteſt, l. 25. in ſ. ſ. de ſeruit. ruſtic. a l. 25. §. 10. ſ. familia.
b l. 4. §. 3. ſ. ſi ſeruit. vind. c l. 4. §. 4. d vt l. 30. ſ. de ſeruit. vrb. l. 13. in ſ. ſ. communi præd. l. 1. ſ. quemadmod. ſeruit.
e conditionali ſcilicet, quia pendente conditione heres dominium rei legatæ habet: v. l. 4. l. ſi vſusfr. ſi vſuſfr. petat. alias, ſi purè legatum eſt, dominium recta via tranſit in legatarium, l. 64. in ſ. ſ. de furtis: l. 216. in ſ. inſ. de leg. 1. l. 76. 2. inſ. de leg. 2.
f Eclog. l. 17. g prædio venditoris.
h Imo aliud exiſtimandum: poteſt enim nec hominum nec prædiorum interpoſita, ſeruitus conſtituta non valet, l. 15. ſ. eo. Et ita eſt, ſeruitus non valet, ſi neque perſonæ neque prædio eſt vtilis, d. l. 15. at hic agitur de ſeruitute quæ prædio quidem inutilis eſt: perſonæ tamen ad voluptatem prodeſt.
i ſed patientiæ, l. 15. in ſ. ſ. eo.
k l. 1. in ſ. ſ. de ſeruit. ruſt. & arg. l. 3. de priu. verſ. dari, ſ. de vſufructu.
l l. 2. l. ſ. l. 8. §. pen. in ſ. l. ſi ſeruit. vind.
m ſed & Publiciana, l. 11. in prin. ſ. de Publiciana.
n 58. Eclog. 2.
o 2. inſ. 4.

a 58. Eclog. 2. 8. 1.
b v. l. 14. §. ſ. de ſeruit.
c Via, iter, actus, altius tollendi ius publici ſoli vel viæ publicæ interpoſitione non impeditur: immittendi, protegendi, auertendi ſtillicidij impeditur.
d ἐμβάλλειν δοκὸν.
e ἐξοχὰς ποιεῖν.
f Græci ita legunt ἢ ἐπισφαλῶς ἢ γειτονίας προβάλλειν. Vulgata proiiciendi.
g l. vlt. §. 3. infr. quod vi.
h l. 14. inf. eo. adde l. vlt. in ſ. inſ. quod vi aut clam.
i De ſeruitute eſt domino tantum agitur, Accurſ.
k §. 1. inſt. eo.
l Altius tollendi ſeruitus, quid eſt? ecquis vt mihi altius tollere liceat ædes meas? Atqui hoc mihi natura conceditur ſine ſeruitute & ſtipulatione. Cùm enim ſolum eſt, eius ſit & (vt vulgo dicitur) cœlum, d. l. 8. §. 1. 9. ſ. eo. Quid igitur altius tollendi ſeruitus? ſinne, vt tu altius ædificium tuum tollas, neque vt à mea area vel domo ventos frigidiſſimos, & peſtilentes fortè auertas, vel, vt ſolis, ob ἀνάκλασιν ſeu refractionem meis ædibus opacis adferas, vel vt meam domum altius tollendo regas, ne eſt longinquo videatur, cum mea intereſt tegi, & publicis omnium oculis inſidiíſque non exponi? *m* Officiendi luminibus ſeruitus duplex conſtitui poteſt, actiua vel paſſiua. Actiua, vt mihi liceat luminibus tuis officere: paſſiua, vt tu meis luminibus officias quia fortè lumina intereſt ſera, puta ad nimium Solis ardorem euitandum. Fulgoſius exemplum ponit in artifice qui ſtatuariam exercet. Poteſt & id vtile eſſe prop ter penum, vinum, & alia huiuſmodi quæ opacis locis commodius conſeruantur quam ſoli nimiíſque luci expoſita, v. l. 17. l. 2. ſ. eo.
n hæc duo etiam numerantur inter ſeruitutes ruſticas, l. 2. ſ. de ſeruitut. ruſtic.
o non in ſolitudini, v. l. 11. ſ. eo.
p ad id citra ſeruitutem nemo tenetur, l. 1. circa ſinem prin. ſ. eo.
q vt aqua, vicino potius quam nobis noceat, v. l. 20. §. 2. & ſeq. ſ. eo.
r eoque pacto eius ædificium ſuum minuitur.
s ἢ τὸ τοῖχον ἐπαίρειν, ὁ ſubgrundas, facere ſolarium, aut baſternium, ſ. Eol. 7. l. 2. 3. quæ immittuntur aliquo loco, requieſcunt: quod proiicitur, ita proiicitur, vt & nuſquam requieſcat: qualia ſunt meniana & ſubgrundæ, l. 242. §. 1. ſ. de verb. ſig. Græci hic προβολὰς baſtaria prolata meniana & ſolaria interpretantur. *u* quæ à ſeruitute, ne luminibus officiatur, differt v. l. 15. ſ. eo.
x ſeruitute, ne luminibus officiatur, incommodum noſtrum propulſamus: ſeruitute luminum, vicini incommodum ad noſtrum commodum procuramus.
y id eſt, non tantum, ſic Varro 3. de re Ruſtica 9. loquens de Gallinis ruſticis: ſimiles facie non his villaticis gallinis eſſe, ſed Africanis aſpectu.
z Inuitus eſt qui non conſentit, licet non contradicat: vide l. 45. §. 5. ſ. de iniur. Vnde colligunt, taciturnitatem, ſi de tacente iure minuendo agatur, pro conſenſu non haberi, de quo tamen v. ſocinum regula Taciturnitas 391.
a i. nullo hic opus eſt noſtro factio, puta contradictione, vt nobis inuitis aliquid altius ſublatum eſſe dicatur, *†* quod nobis competit. Interea hic obſerua, inuitum dici variis de cauſis, veluti ſi contradicit, ſi non expreſſè conſentit, quod vltimum hoc loco, ſed in infante, furioſo & procuratore locum habet, l. 8. §. 1. ſ. de procuratoribus, & patrono, ſi eius liberta diuortium fecerit, l. 45. ſ. de ritu nupt. At inuitus matrimonium filius non contrahit qui patre cogente contrahit l. 22. inſ. de ritu. Quis conſentire dicatur v. l. 12. inſ. ſi ſeruit.
b decennio inter præſentes vicennio inter abſentes l. 13. C. de ſeruit.
c ſeruitute non tollendi aut luminibus meis non officiendi, non liberatis, hoc ſolo quod meas feneſtras obſtruxi vel occluſi: hoc amplius tibi neceſſe eſt, vt ea ſeruitute libereris, vt per idem tempus ædes tuas altius ſublatas habueris. Vnde conſtat vrbanas ſeruitutes omnino non vtendo, non perire. Sed hoc amplius exigi. vt qui mihi ſeruitutem debet, libertatem vſucepérit ædificio poſito, vt hic. Ac & ſeruitutis poſitione per id tempus libertatem vſucapere quis poteſt vt ædificio poſito: non vſucapit l. 9. inſ. eo.
d l. 4. in ſ. inf. de vſucap. e aut ἐρράξω ἢ καταστεῖλαι obſtruxero vel occluſero, 58. Eclog. 1. l. 6. ſ. l. 7. adicam ſeruitutem amittit qui non vtitur *h*.

7. *Pomponius*

a §. antepen. infra de vſucap. vrbanum non continuo amittis qui non vtitur, niſi & aduerſarius libertatem vſu ceperit d. l. 4. in ſi. l. 18. in ſi. infra quemadm. ſeruit. amitt.
a l. 6. § ea.
b Arbor non eſt, ita vt paries, immobilis Ecloq. 10. c. 6. in fin. Arboris enim motus eſt aliquis & quidem naturalis, parietis nullus, non enim tempore augetur vt arbor.
c ad 57. quia arbores ſtipes & frondes creſcunt. Nam motum quo arbores vi ventorum impelluntur, naturalis non eſt, ſed accidentalis. Zoanettus 20. reſtitutionem.
d Ecloq. 10. c. 8.
e Vel, ſi communi alienã, quidam hoc ita intelligunt, niſi refectio ſit neceſſaria. Duarenus.
f v. quæ ſcripſi ad l. 20. ſupra ſocio.
g l. 15. in ſi. ſupra l. 8. § C. eo.
h lumina aliena eſſe debet: in hoc enim malitioſus eſt. Malitijs autem hominum non indulgendum eſt, l. 38. ſupra de rei vindic.
i huic primæ quæſtioni reſpondetur in verſ. Marcellus l. eo.
k Heres hereditarias ædes altius tollendo, poteſt officere luminib. alterarum ædiũ quæ legatæ ſunt, verſ. Marcellus reſpondit l. eo. l. 30. ſi. de vſuſfructu.
l huic ſecundæ quæſtioni reſpondetur in verſ. Non autem ſemper ſimile eſt. inf. ſ.
m ſuas.
n l. 1. § 1. ſ. ſi vſuſfruct. petatur.
o non in totum tamen, verſ. ſed ita ſ. eod.
p quia legatarius proprietatis poteſt ſuas ædes tollere & officere luminibus earum ædium in quibus vſumfructum habet.

7. *Pomponius* lib. 26. ad Quintum Mutium.

QVod autem ædificio meo me poſſe conſequi, vt libertatem vſucaperem, dicitur a, idem me non conſecuturum, ſi arborem eodem loco ſitam habuiſſem, Mucius ait: & recte: quia b non ita in ſuo ſtatu, & loco maneret arbor, quemadmodum paries, propter motum naturalem arboris c.

De pariete communi demoliendo & reficiendo.

8. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Provinciale.

PArietem d qui naturali ratione communis eſt, alterutri vicinorum demoliendi e eum, & reficiendi jus non eſt: quia non ſolus dominus eſt f.

De eo qui tollendo obſcurat ædes vicini.

9. *Vlpianus* lib. quinquageſimo tertio ad Edictum.

CVm eo, qui tollendo obſcurat vicini ædes, quibus non ſeruiat g: nulla h competit actio.

Haec non faciuntur in lucem, quæ ſoli tenuem, ædificare licet, vt vſu ædium legatario cedatur pertinatur. ſicut ſ. aliqualiter incommodetur. Sum.

10. *Marcellus* libro 4. Digeſtorum.

GAurus Marcello: Binas ædes habeo, alteras tibi lego: heres ædes alteras altius tollit: & luminibus tuis officit. Quid cum illo agere potes? & an i intereſſe putes, ſuas ædes altius tollat, an hereditarias k? & de illo l quæro, an per alienas m ædes acceſſum heres ad eam rem quæ legatur, præſtare debet: ſicut ſolet quæri n, cum vſusfructus loci legatus eſt, ad quem locum accedi, niſi per alienum, non poteſt? Marcellus reſpondit: Qui binas ædes habebat, ſi alteras legauit: non dubium eſt, quin hæres q alias r poſſit altius tollendo s obſcurare t lumina legatarium ædium. Idem u dicendum eſt; ſi q alteri ædes, alteri aliarum vſumfructum legauerit x. Non autem ſemper l ſimile eſt itineris argumentum y: quia z ſine acceſſu nullum eſt fructus legatum: habitare autem poteſt, & ædibus obſcuratis. cæterum, vſufructu loci legato: etiam acceſſus dandus eſt, quia & hauſtu relicto iter quoque ad hauriendum, præſtaretur. Sed ita officere luminibus & obſcurare legatas ædes conceditur, vt non penitus lumen recludatur: ſed tantum relinquatur, quantum ſufficit habitantibus in vſus diurni moderatione.

De forma antiquorum ædificiorum ſeruanda. 1. De arbitrio accipiendo.

11. *Vlpianus* lib. 1. de Officio conſulis.

QVi luminibus vicinorum officere: aliudve quid facere contra commodum eorum vellet, ſciet ſe formam y, ac ſtatum antiquorum z ædificiorum cuſtodire a debere.

1 ¶ Si inter te, & vicinum tuum non conuenit, ad quam altitudinem extolli ædificia, quæ facere inſtituiſti, oporteat: arbitrum accipere poteris.

De viridarijs ſupra ædificia.

12. *Iauolenus* libro 10. ex Caſſio.

AEdificia quæ ſeruitutem patiuntur, ne b quid altius tollatur, viridia c ſupra eam altitudinem habere poſſunt. at ſi de proſpectu eſt, eaque obſtatura ſunt, non poſſunt d.

De tubulis iuxta communem parietem. 1. De picturis & incruſtatione parietis communis.

13. *Proculus* libro 2. Epiſtolarum.

QVidam e Hiberus nomine, qui habet f poſt horrea mea, inſulam, balnearia fecit ſecundum g parietem communem, non h licet i autem tubulos habere admotos ad parietem communem, ſicuti ne parietem quidem ſuum per parietem communem. de tubulis eo amplius hoc iuris eſt, quod per eos flamma torretur paries: qua de re volo cum Hibero loquaris, ne rem illicitam faciat. Proculus reſpondit: nec Hiberum pro ea re dubitare puto, quod rem non permiſſam facit, tubulos ſecundum communem parietem extruendo.

1 ¶ Parietem communem incruſtare d licet ſecundum Capitonis ſententiam: ſicut licet mihi pretioſiſſimas picturas habere in pariete communi. cæterum, ſi demolitus e ſit vicinus, & ex ſtipulatu actione damni infecti agatur: non f pluris quam vulgaria g tectoria h æſtimari debent. quod obſeruari & in incruſtatione oportet.

De area non ſeruiente & legitimo ſpatio.

14. *Papirius Iuſtus* libro primo i de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus, & Verus Auguſti reſcripſerunt, in area k, quæ l nulli ſeruitutem debet m, poſſe dominum, vel alium voluntate eius ædificare, intermiſſo n legitimo o ſpatio à vicina inſula.

Diſcrimen luminis & proſpectus.

15. *Vlpianus* libro 29. ad Sabinum.

INter ſeruitutes, ne luminibus officiatur p, & ne proſpectui offendatur, aliud & aliud obſeruatur: quod in proſpectu plus quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem q proſpectum, & liberum r: in luminibus autem, non officere, ne lumina ſ cuiuſquam obſcuriora fiant: quodcumque t igitur faciat ad luminis u impedimentum, prohiberi poteſt, ſi ſeruitus debeatur, opuſque ei nouum nuntiari poteſt x, ſi modo ſic faciat, vt lumini noceat.

16. *Paulus* libro ſecundo Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

LVmen y, id eſt, vt cœlum z videretur, & intereſt inter *lumen* & *proſpectum*. nam *proſpectus* etiam ex a inferioribus locis eſt, *lumen* ex inferiore loco eſſe non poteſt.

De poſito, ſeruitutes vel nunc ſunt, vt ita ſit.

17. *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

SI arborem ponat, vt lumini officiat b: æquè dicendum erit, contra impoſitam ſeruitutem eum facere: nam & arbor efficit, quo minus cæli c videri poſſit. Si tamen id quod ponitur, lumen quidem nihil impediat, ſolem autem auferat: ſi quidem eo loci, quo gratum erat, eum non eſſe: poteſt dici, nihil contra ſeruitutem facere. ſin verò heliocamino d, vel ſolario e: dicendum erit, quia vmbram facit in loco, cui ſol fuit neceſſarius, contra ſeruitutem impoſitam fieri.

1 ¶ Per contrarium, ſi deponat ædificium, vel arboris ramos: quo facto locus opacus quondam cœpit ſolis eſſe plenus: non facit contra ſeruitutem: hanc enim debuit, ne luminibus officiat. nunc non luminibus officit, ſed plus æquo lumen facit f.

2 ¶ Interdum dici poteſt, eum quoque, qui tollit ædificium vel deprimit, luminibus officere: ſi fortè κατ' ἀνάκλασιν g, id eſt, per reſtrictionem ſeu repercuſſionem, vel preſſura h quadam lumen in eas ædes deuoluatur.

3 ¶ Hæc lex traditionis, *ſtillicidia i, vti nunc ſunt, vt ita ſint*, hoc ſignificat, impoſitā vicinis neceſſitatem ſtillicidiorum excipiendorum: non illud, vt etiā emptor ſtillicidia ſuſcipiat ædificiorum vicinorum. hoc igitur pollicetur venditor, ſibi quidem ſtillicidiorum

parieti communi ... [illegible] l. 19. ... [illegible]
a Non licet ... [illegible]
b l. 19. ... [illegible]
c Conſulis ... [illegible]
d ... [illegible]
e v. quæ notaui ad l. 12. ſ. commodati.
f non plura ... [illegible]
g ... [illegible]
h ... [illegible]
i libro ... [illegible]
k v. quæ ſcripſi ad ... [illegible]
l v. l. 9. ſ. ... [illegible]
m ... [illegible]
n ... [illegible]

q ſi alterarum ædium vſumfructum legauerit, Cuiac. 10. obſeru. 7.
r aliud eſt, ſi hæres vſufructuario iniuria velit altius ædes tollere: l. 7. § 1. ſ. de vſufruct.
ſ Argumentum à ſeruitute itineris, ad luminum ſeruitutem non ſimile eſt, ſine acceſſu aut itinere nullum eſt legatum fructus: ſine lumine, ædes obſcuratæ habitari poſſunt.
t legatario ædium, vel vſusfructus, ab hærede teſtatoris. An gratuitum acceſſum præſtare cogendus eſt hæres? etiam gratuitum l. 44. § 9. ſ. de leg. 1. hoc enim tacitè voluiſſe teſtatorem præſumptio eſt.
u l. 3. § vlt. ſ. de ſeruit. ruſtic.
x l. 24. ſ. eo. l. 30. ſ. de vſufr. & quemad.
y l. 12. inf. de aqua pluuiæ. l. vlt. in ſi. C. de ſeruit. & aqua. l. 2. C. de ædificijs priuatis, vt Cuiac. 17. obſeru. 35.
z Antiquorum ædificiorum formam & ſtatum ſeruare oportet.
a arbiter in eam rem ſumetur.
b τοῦ μὴ ὑψοῦν, id eſt, non tollendi ſeruitutem: debens ſupra commentam altitud. vero arborem habere poteſt. ὀπτικὴ ... [illegible] hoc eſt, proſpectus ſeruitutem debens, arbores proſpectum impedientes habere non poteſt. Ecloq. eadem cap. 12.
c ... [illegible] arborem in ſtatu ... [illegible] viridaria. adde l. 79. in ſi. ſ. de verb. ſign.
d Ratio diuerſitatis, v. l. 15. inf. eo. Nou. 63. Nouell. 165.
e hæc verba ſunt Conſulentis, ad Proculum ſcribentis.
f id eſt, habitat, vt apud Ciceronem ... [illegible]
g id eſt iuxta & prope. Licet mihi ... [illegible] ſecundum parietem communem balneum habere, vt hic, quamuis paries humorem capiat, niſi fortè per humorem ædificium ei noceat, l. 19. ſ. eod. At non eodem modo mihi licet

quid de ſuo area ſuoque fundo amittere. o Legitimum hoc ſpatium ... [illegible] rum pedum & ſemis, quod veteres *Ambitum* appellarunt. ... [illegible] *Iſidorus, Varr. 4. de lingua Lat. Feſtus*, ... [illegible] 12. Tabulis dici, author eſt Voluſianus lib. de aſſe, quo verbo veteres ... [illegible] pedes & ſemiſſem intellexerunt 3. Plin. 3. Epiſt. ſtud. Ab horreis publicis ædificia ... [illegible] vſque ad 100. pedibus à cæteris publicis ædificijs quindecim diſtare ... [illegible] C. Theod. de operib. publicis. Poſtea ab horreis publicis ... [illegible] 15. & primatis ... [illegible] l. Maximus. 13. C. de ædific. priu. quod ... [illegible] Gondebaldus in ll. Burgundiorum. ſcribit l. 12. C. de ædific. priu. ... [illegible] ad l. 15. § 14. ſ. de damno. Vide etiam Briſſonium 1. ... [illegible]
p Inter hanc ſeruitutem, & ne altius tollere liceat, quæ differentia ſit, non ... [illegible] putat Cuiacius, quem v. 27. obſeru. 13.
q Gratior & liber proſpectus quis vt quaqua verſus poſſit proſpicere ... [illegible] tam ex alto, ſed & tranſuerſo vel inferiori.
r de proſpectu tres leges eſſe dicunt, maris, hortorum, & ... [illegible] etiam montium: de quorum proſpectuum ... [illegible]
ſ quæ ex alto tantum veniunt, l. 16. ſ. eo.
t ſiue non quodcunque, l. 12. ſ. eo.
u quod ex alto venit.
x l. 3. in ſi. inf. ſi ſeru. vind.
y *Lumen* eſſe ſeruitus ne luminib. officiatur, an ſeruitus luminum ... [illegible] 35. z quod ſupra nos eſt.
a & in inferiora loca. b l. 9. l. 12. ſ. eod.
c impedit enim arbor, non vt cœlum ſed vt eius minus videatur.
d id eſt ſolari fornaci, ſeu vaporatio ſoli appoſita. Plin. 2. epiſt. 17. ... [illegible]
e id eſt loco, quo hora ad ſolem ... [illegible] vel ... [illegible]
f vicini luminib. non officit ædificando, qui plus æquo lumen vicino ... [illegible]
g ... [illegible] legit Alciat. 2. parerg. 25. h forte ... [illegible] men fieri intelligitur quod fit per ... [illegible] & colluſionem.
i ita legendum apud Varronem lib. 4. de lingua. Eadem formula ... [illegible] ſeruitutem

Universidad Rey Juan Carlos

ſeruitutem deberi, ſe autem nulli debere a.

6 ¶ Quæ de ſtillicidio ſcripta ſunt, etiam in cæteris ſeruitutibus b accipienda ſunt, ſi in contrarium nihil nominatim actum eſt c.

Si fiſtulæ damnum ædibus dent.

18. *Pomponius* lib. 10. ad Sabinum.

Si fiſtulæ, per quas aquam ducas, ædibus meis applicatæ, damnum mihi dent: in factum d actio mihi competit: ſed & damni infecti ſtipulari e a te potero.

Quæ poſſunt haberi iuxta parietem communem.

19. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

Fiſtulam f iunctam g parieti communi, quæ aut ex caſtello h aut ex cælo aquam capit, non iure haberi, Proculus ait, ſe non poſſe prohiberi † vicinum, quominus i habeat ſecundum parietem communem, quamuis humorem capiat paries, non magis, quàm ſi vel in triclinio ſuo, vel in cubiculo aquam effunderet. ſed Neratius ait: ſi talis ſit vſus tepidarij, vt aſſiduum humorem k habeat, & id noceat vicino, poſſe prohiberi eum.

1 ¶ Iuxta communem parietem cameram ex ſigulino opere l factam: ſi ita retineatur m, vt, etiam ſublato pariete, maneat: ſi modò non impediat refectionem communis parietis iure haberi licet.

2 ¶ Scalas n poſſe me ad parietem communem habere, Sabinus rectè ſcribit: quia remoueri haberi poſſunt.

De poſſeſſione ſeruitutum vrbanarum. 1. Effectus ſeruitutis amiſſæ. 2. De ædificio ſublato, & refecto. 3. De ſtillicidio, & effectu ſeruitutis.

20. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

Seruitutes o, quæ p in q ſuperficie conſiſtunt poſſeſſione retinentur. nam, ſi forte ex ædibus meis, in ædes tuas tignum immiſſum habuero: hoc, vt immiſſum habeam, per r cauſam tigni poſſideo habendi conſuetudinem ſ.

¶ Idem euenit, & ſi mœnianum in tuum immiſſum habuero, aut ſtillicidium in tuum proiecero: quia in tuo aliquid vtor, & ſic a quaſi u facto quodam poſſideo.

1 ¶ Si x domo mea altior area tua eſſet, tuque mihi *per aream tuam in domum meam y ire agere ceſſiſſes*, nec ex plano aditus ad domum meam per aream tuam eſſet: vel gradus, vel cliuos b propius, ianuam meam iure facere poſſum a: dum ne quid vltra, quàm quod neceſſe eſt, itineris cauſa demoliar.

2 ¶ Si ſublatum ſit ædificium, ex quo ſtillicidium cadit, vt eadem ſpecie, & qualitate reponatur: vtilitas exigit, vt idem intelligatur: nam e alioquin, ſi quid ſtrictius f interpretetur g, aliud eſt, quod ſequenti loco ponitur. & ideo, ſublato ædificio, vſusfructus interit h: quamuis area pars eſt ædificij.

3 ¶ Si ſeruus ſtillicidij impoſita ſit, non licet domino ſeruientis areæ ibi ædificare vbi † caſtiare i cœpiſſet ſtillicidium.

4 ¶ Si aream ex tegula caſtitauerit ſtillicidium: poſtea ex tabulato, vel ex alia materia caſtitare non poteſt k.

5 ¶ Stillicidium, quoquo modo acquiſitum ſit, altius tolli poteſt: leuior enim ſit eo facto ſeruitus: cùm quod ex alto cadet l lenius m & interdum direptum n

nec perueniat ad locum ſeruientem, inferius demitti non poteſt: quia ſit grauior ſeruitus: id eſt, pro a ſtillicidio flumen.

¶ Eadem cauſa, retro b duci poteſt ſtillicidium, quia in noſtro magis incipiet cadere: produci non poteſt: ne alio loco cadat ſtillicidium, quàm in quo poſita ſeruitus eſt: lenius facere poterimus: acrius non.

¶ Et omnino ſciendum eſt, c meliorem vicini conditionem fieri poſſe, deteriorem non poſſe: niſi aliquid nominatim, ſeruitute imponenda, immutatum fuerit.

6 ¶ Qui in area, in qua ſtillicidium cadit, ædificat: vſque c ad eum locum perducere ædificium poteſt, vnde ſtillicidium cadit rectè. ſed & ſi in ædificio cadit ſtillicidium, ſupra ædificare ei conceditur, dum tamen ſtillicidium rectè recipiatur d.

Si ex duabus ſeruitutibus altera remittatur.

21. *Pomponius* lib. 33. ad Sabinum.

Si domus tua ædificiis meis vtramque e ſeruitutem deberet, *ne altiùs tolleretur, & vt ſtillicidium ædificiorum meorum reciperet deberet*: & tibi conceſſero, *ius eſſe, inuito me, altiùs tollere ædificia tua*: quod ad ſtillicidium meum attinet, ſic ſtatui debebit, vt ſi altius ſublata ædificiis tuis ſtillicidia mea cadere in ea non poſſint, ea ratione f altius tibi ædificare non liceat: ſi non impediantur ſtillicidia mea, liceat tibi altius tollere.

22. *Iulianus* libro 2. ex Minicio.

Qui ædificium habet poſt ſeruitutem vicino imponere: vt non ſolum de his luminibus, quæ in præſentia erunt, ſed etiam de his, quæ poſtea fuerint, caueat g.

De ſeruitutibus luminum. 1. De ædificio futuro.

23. *Pomponius* libro 33. ad Sabinum.

Si ſeruitus impoſita fuerit, *lumina h, quæ nunc ſunt, vt ita ſint*, de futuris luminibus nihil caueri videtur: quod ſi ita ſit cautum, *ne luminibus i officiatur*: ambigua m eſt ſcriptura: vtrùmne his luminibus officiatur, quæ nunc ſunt, an etiam his, quæ poſtea quoque fecerit. ſed humanius n eſt, verbo generali o omne p lumen q ſignificari, ſiue quod in præſenti, ſiue quod poſt tempus conuentionis contigerit.

1 ¶ Futuro quoque ædificio r quod nondum eſt, vel imponi, vel acquiri ſeruitus ſ poteſt t.

De ædificio, quod iure ſuperius eſt.

24. *Paulus* lib. 15. ad Sabinum.

Cuius ædificium iure ſuperius u eſt, ei ius eſt in infinito x ſupra ſuum ædificium imponere: dum inferiora ædificia non grauiore ſeruitute oneret, quàm pati debent.

De ſeruitute immittendi. 1. Si paries communis altiùs tollatur.

25. *Pomponius* libro 33. ad Sabinum.

Hoc quod dictum y eſt de immiſſis, locum habet ex ædificio alio in aliud z. alter a enim ſupra alienum ædificium ſuperius habere nemo poteſt b.

Si ex c tribus ædibus in loco impari poſitis, ædes mediæ ſuperioribus ſeruiant ædibus, inferiores autem mediis ſeruiant: & paries communis d, qui ſit inter ædes inferiores, & medias, altius à domino inferiorum ædium ſublatus ſit: iure eum altius habiturum, Sabinus ait.

a ſtillicidij & fluminis differentia.
b Retrò ducimus ſtillicidium, in noſtrum & nos verſus producimus in alienum, & vicinum verſus. [illegible] Inſt. ad Iul. [illegible] Eclog. eod. c. 20.
c etiam incluſiuè dum tamen ſtillicidium recipiat.
d ex hoc & ſuperiori §. collige, domino prædij vel ſuperioris vel ſeruientis non licere quid in damnum ſeruientis facere.
e Ex pluribus ſeruitutib. vnam remittere, aliam remittere non intelligi. t. adde l. 93. ʃ. de reg. iur.
f qui vnum ex pluribus iuribus ſibi competentibus remiſit, is præciſè aliud remiſiſſe non cenſetur. adde l. 20. ʃ. eis. prox.
g Quid ſi nominatim de futuris ſeruitutibus nihil actum eſt? vide diſtinctionem l. 23. ʃ. eod.
h ad. Lumina vel nunc ſunt, ita ſint. adde Ciceronem 2. de oratore, & quæ ſcripſi ad l. 17. §. 3. ʃ. eod.
i Verbum præſentis temporis non extenditur ad futurum. ſed verbum generale & indefinitum.
k adde l. 76. §. 1. ʃ. eg. 89. l. 125. ʃ. de verb. oblig.
l præſentibus, an & futuris: vide ſ. m Generalis & indefinita oratio ambigua eſt: cùm ad præſentia & futura poſſit extendi.
n Humanior ſententia in formulis ſeruitutum interpretandis ſequenda.

b hæc, l. 63. ʃ. de [illegible] l. 63. §. 5. ʃ. de [illegible] Cic. 1. de orat. Flumina, l. 33. ʃ. de [illegible] Varro 5. de lingua. paries, l. 35. ʃ. eod. & breuiter ſeruitutes, leg. 30. ʃ. de aſſ. emp. adde l. 10. ʃ. comm. præd.
a i. Multimodi oratio venditori nocet, quia ambigua, leg. 3. ʃ. de contr. empt.
b puta flumine d. l. 33.
c quod primo loco ſpectandum eſt d. l. 33.
d ex leg. Aquilia.
e l. 19. ʃ. eod. l. 27. in fin. ʃ. ſeruit. vind.
f Eclog. eod. c. 9.
g l. 27. ʃ. eod.
h i. aquæ publicæ receptaculo l. 1. §. 39. in fin. ʃ. de aqua quot. an idem in Herquiliano? v. l. 17. §. fin. ʃ. ſi ſeruitus vindicetur.
† diſtingue vt ʃ.
i vel ſarum.
k v. l. 57. ʃ. locati.
l ſiue ſtructile. Eclog. eod. cap. 19.
l ex lateculis.
[illegible] Græcis idem eſt quod teſta, v. Calec. 9. obſ. 26. adde quæ ſcripſi ad §. 29. Theoph. Inſt. de rer. diuiſ.
m ſecus ſi ei incumbat l. 13. ʃ. eo.
n Eclog. eo. cap. 20.
o v. Robertum 4. ſent. 8.
p Quid, ſi legamus, *per ea quæ in ſuperficie*, &c. vt illud cohæreat cum proximè ſequentib. *per cauſam tigni poſſideo*: vt ſit ſenſus per cauſam tigni, mœniani & ſtillicidij & ſimilium, quæ in ſuperficie conſiſtunt, l. 3. ʃ. de ſeruitut. Seruitutum poſſeſſionem non minus retineri quàm ſi facto ipſo & corpore noſtro poſſideremus. Eodem modo nonnulli conſenſu iure molendini retineri poſſe, ſi plus in flumen deſignatur [illegible] ſcriis cauſa.
q ut hic [illegible], adeò ſeruitutes poſſeſſione retinentur, & continendo vtenti ſeruantur, 58. Ecl. 2. c. 20.
r per cauſam tigni poſſidere, eſt tigni occaſione atque interuentu poſſidere, & vt infrà dicitur, quaſi facto quodam poſſidere.
ſ videtur legendum *habendi conſuetudine*. t v. d. & ſe.
u quaſi facto quodam ac proprio poſſidet, qui per tignum, mœnianum & ſtillicidium poſſidet. x v. 2. Harm. 4. §. 50. 51. y quæ tua area inferior eſt.
z quia tua area altior eſt domo mea.
a quibus ex tua area in meam domum deſcendam: aut vice verſa, quibus ex mea domo in tuam aream aſcendam, i. ſcalas.
c an in tua area videri poſſit. Cùm iter ſit ſtatum & corruptum ſit, vt ini non poſſit, niſi opere aliquo facto, licet fodiendo & aperiendo iter facere, l. 10. ʃ. de ſeruit. & l. 1. ʃ. comm. præd. Contrarium dicendum hic videbatur, nimirum vt per meum campum ire poſſim & in meo gradus vel cliuos facere. d. l. ʃ. de aqua pluuia. Capola 3. de ſeruit. 43. d id etiam ſeruienti conceditur, ei omnis videntur conceſſa, ſine quibus ea vti non poteſt. l. 10. ʃ. de ſeruit. l. 3. §. 3. l. 5. ʃ. ut prox. vel l. 6. ʃ. de aliam. e Ratio hæc dubitandi eſt. Finge ſtillicidium eadem qualitate & ſpecie repoſitum eſſe: ius ſtillicidij eſſe amiſſum, ſi ius traditum incumbens, amiſſum videtur: nam iure ſtricto aliud eſt ſtillicidium quod ante fuit, aliud quod repoſitum eſt. Deinde ſublato ædificio fructuario vſuſfructus ædificij ita interit, vt ne in eius quidem area perſeueret. Ita ſtatuendum igitur & in ſeruitute vrbani prædij & ſtillicidio. Atqui ſcilicet in ſeruitutibus vrbanis aliud exigit hæc iure.
f aliud ex æquo, v. quæ ſcripſi ad l. vlt. §. 2. C. de iudæis. Vnde notant deſtructam Eccleſiam non amittere priuilegium. *Innocent.* & *Bald. in c. ſiue induſtr.* ex. deaper. noui. nun.
g l. 6. ʃ. de vſuf. l. 83. in fin. ʃ. de leg. 2.
h l. 8. §. 2. ʃ. de vſuf. † diſtingue, vt ʃ. eod. de fo. i Caſtare dicuntur quæ ſtipite cadunt. Græcis [illegible] 58. Eclog. 2. c. 20. adde leg. ſo [illegible]
k Cur ita? colligo ex l. 9. ʃ. de ſeruitut. l. 13. §. 1. ʃ. de ſeruit. præd.
l ab. cadit. m lenius, vt & leuius.
n ſed, vt vetti. Nam quo altius ſtillicidium eſt, eò ventis magis expoſitum: eo facilius in aliam quam ſeruientem locum diripitur ſeu abripitur vt vento [illegible] quoque dicere, [illegible] in ſeruientem [illegible] a vento poſſe dirigi ſenſu *diripiuntur*, quia de vno loco in aliumrapiuntur.

o Indefinito vniuerſali.
p præſens & futurum.
q etiam futurum: atque ita ſi Romanus ſtipulatus à Carthaginienſibus ne ſociis bellum inferretur, tacitè videntur excepti Saguntini poſt huiuſmodi conuentionem in fœdus Romanorum adſciti. *Liuius* 3. dec. lib. 1.
r & templo v. l. 37. ʃ. de alimentis l. 3 cod. de ſeru. ruſt.
ſ vt & priuilegium. vide tamen c. pro. extra de Eccleſ. ædif. *Cardinalem*, *Cabbater* de re iudicat. in 6.
t Atqui, non entis nullæ qualitates ſunt? Præſentes quidem non entis qualitates nullæ ſunt: ſed tamen aliquæ conſtitui poſſunt, quandocunque ex non ente ens eſſe cœperit.
u ſuperiora ædificia [illegible], inferiora, [illegible]. *Eclog. eadem cap. 24. 2. Harm.* 4. §. 60. adde quæ ſcripſi ad l. 3. §. 7. ʃ. vti poſſidetis.
x v. l. 1. ʃ. eod. y l. 2. l. 20. ʃ. eod.
z ſubaudi, immiſſo; vt in l. 3. §. 7. ʃ. vti poſſidetis.
a l. 13. ʃ. eod. l. 8. C. eod.
b extra ſeruitutem.
c Quum tres ædes eſſent, mediæ ſuperioribus ſeruiebant, hic dominus inferiorum ædium communem inter ſuas & medias ædes parietem tollere poteſt, 58. Ecl. 2. c. 25. vel ita inferiorem ædium dominus parietem cum vicino communem habens, poſſe parietem altius tollendo, officere vicino vicini, cui vicinus ſeruitutem debeat.
d licet communem parietem domus vicinæ ſeruientis tollere, inuito domino ſuedi nominatim.

Universidad Rey Juan Carlos

An ſeruitus in re communi conſiſtat.

26. *Paulus* lib. 15. ad Sabinum.

IN re communi nemo dominorum, iure ſeruitutis neque facere quicquam, inuito *a* altero poteſt *b*, neque prohibere, quo minus alter faciat *c*: nulli enim res ſua ſeruit *d*. itaque propter immenſas *e* contentiones plerunque res ad diuiſionem peruenit *f*. ſed per communi diuidundo actionem conſequitur ſocius, quo minus opus fiat: aut vt id opus quod fecit, tollat, ſi modò toti ſocietati prodeſt opus tolli.

De eo quod fit ex ædibus communibus, in ædes proprias, vel contra. 1. Si in area communi ædificetur.

27. *Pomponius* lib. 33. ad Sabinum.

SEd ſi inter me, & te communes ſunt Titianæ ædes, & ex his aliquid non iure in alias ædes meas proprias immiſſum ſit: nempe tecum mihi agere licet *g*, aut rem perdere *h*.

¶ Idem fiet, ſi ex tuis proprijs ædibus in communes meas & tuas ædes quid ſimiliter eſſet proiectum: mihi enim ſoli tecum eſt actio.

1 Si in area communi ædificare velis, ſocius prohibendi ius habet *i*, quamuis tu ædificandi ius habeas à vicino conceſſum; quia, inuito ſocio, in iure communi non habeas ius ædificandi.

De his quæ perpetuam cauſam habent, vel non.

28. *Paulus* lib. 15. ad Sabinum.

FOramen in imo pariete conclauis *k*, vel triclinij *l*, quod eſſet proluendi *m* pauimenti cauſa, id neque *n* flumen eſſe, neque *o* tempore acquiri placuit *p*. hoc ita verum eſt, ſi in eum locum nihil ex cælo aquæ veniat *q*. neque enim perpetuam *r* cauſam habet, quod manu fit *ſ*. at quod ex *t* cælo cadit, etſi non aſſiduè fit, ex naturali *u* tamen cauſa fit: & ideo perpetuò fieri exiſtimatur.

* Omnes autem ſeruitutes prædiorum perpetuas *x* cauſas habere debent. & ideo neque ex lacu *y*, neque eſt ſtagno *z* concedi aquæductus poteſt.

¶ Stillicidij quoque immittendi, naturalis, & perpetua cauſa eſſe debet.

29. *Pomponius* lib. 32. ad Quintum Mucium.

SI quid igitur ex eo foramine *a* ex quo ſeruitus non conſiſtit, damnum vicinus ſenſiſſet: dicendum eſt, damni infecti *b* ſtipulationem locum habere.

De cauſis ſeruitutis. 1. De muruleon ſeruitutis pro parte. De acquiſitione vſusfructus.

30. *Paulus* libro 15. ad Sabinum.

SI quis ædes *c*, quæ ſuis ædibus ſeruirent, cùm emiſſet, traditas ſibi accepit: confuſa *d* ſublataque ſeruitus eſt, & *e* ſi ruſſus vendere vult, nominatim imponenda ſeruitus eſt: alioquin liberæ veniunt.

1 ¶ Si partem prædij nactus ſim, quod mihi *ſ* aut cui ego ſeruiam, non confundi ſeruitutem placet; quia pro parte ſeruitus retinetur *g*. itaque ſi *h* prædia mea prædijs tuis ſeruiant: & tuorum partem mihi, & ego meorum partem tibi tradidero: manebit ſeruitus.

¶ Item vſusfructus in alterutris prædijs acquiſitus, non interrumpit ſeruitutem.

a 1 & 3. communi. eiuid.
b pars tamen maior ſociorum poteſt, arg. l. 11. [illegible] proc.
c Suæ rei nemo ſeruitutem imponit, vt hic, ſuam rem nemo præſcribit.
d l. 37. in fin. [illegible] ſeru. ruſtic. l. 10. [illegible] quod. l. 05. [illegible] regulis.
e Diuiſio ob immenſas contentiones neceſſaria: eamque ob cauſam diuiſionem ſit, quod iudicium aliàs foret vide l. 72. [illegible] de verb. obl.
f l. 24. §. 20. [illegible] leg. 2. l. 4. in fin. [illegible] de ſeru. legat.
g l. 14. in fin. [illegible] ſi ſeru. vindic.
h v. hic [illegible].
i tunc enim melior eſt cauſa prohibentis. vide leg. 28. l. commun. diuid.
k Conclaue eſt locus ſecretior domus.
l Triclinium locus eſt tribus lectis conſtructus ad diſcumbendum.
m [illegible] ad effundendas ſordes mearum ædium ſuas.
n Cur? quia aquam proluendi mei pauimenti cauſa in tuum per foramen emitto, ea aqua manu à me immittitur: non eſt igitur flumen, niſi ex cælo aliquid aquæ in id foramen veniat. Adhuc non fuerit, flumen dici non poterit, nec perpetuam cauſam habere.

o Seruitutes in quibus longi temporis præſcriptio requiritur, continuam vel quaſi continuam cauſam habere debent.
p hoc quidem perſonæ concedi poteſt, prædio non poteſt, cùm perpetuam cauſam non habeat.
q Seruitutes in quarum vſu requiritur factum hominis, perpetuam cauſam, vel quaſi non habent: ideòque longo tempore non præſcribuntur.
r vide l. 7. [illegible] de ſeruit.
ſ quod manu immittitur.
t Aqua hæc, fontalis & pluuia dicitur.
u Naturæ ordo certus eſt & perpetuus. Naturæ leges certæ & perpetuæ: veluti Solis & Lunæ deſectionis. Quæ hominum opera fiunt, omnia incerta ſunt & mutabilia.
x non continuas aſſiduas & ſine intermiſſione, ſed naturales: quod naturaliter fit, videtur etiam eſſe perpetuum, tametſi non ſiat aſſiduè. *Ariſt.* 1. *de demonſtr.* 7. propterea quod natura cauſa certa & perpetua eſt.
y id eſt, lama vel lacuna quæ viuam aquam non habent, nam et lacu vtuo cur non poſſit, vt ius nauigandi? l. 23. §. 1. [illegible] prox. An & eodem modo è ciſterna, piſcina, puteo? vide leg. 1. §. 4. [illegible] de fonte, & l. 1. §. 5. & 8. [illegible] de aqua quotidiana.
z quod in plano continetur, & ſtagnat: nam & ſtagnum cogitur, non ſluit. vide Cuiac. 21. obſ. 3.
a de quo vide l. 27. [illegible] eod.
b l. 18. [illegible] eod.
c Finge fundum Caij (de quo Caius à Sempronio inueſtitus fuerat quemque eo nomine dominum agnoſcebat) Rex publicauit ob delictum aliquod Caij, verbi gratia, ob crimen Maieſtatis. Feudum illud Rex poſtea donauit Titio: Titius feudum illud recognoſcere debebit à Sempronio priore domino; redintegratur ita fidelitas immediato domino, vt dixi plenius 2. *Feudor.* 5. Ad [illegible] Regem (& ſic meliorem dominum) feudum, hic quidem redijt, non ideo tamen hic reditus feudi ad Regem ius immediati domini extinxit.
d *L.* 17. *quemadmodum ſeruit. amitt.*
e Extinctionis ſeu extinctæ ſeruitutis perpetua eſt natura. Ideòque extincta ſemel ſeruitute per acquiſitionem fundi ſeruientis, non redintegratur tacitè ſeruitus eiuſdem fundi, ſeruientis venditione. Proinde hoc caſu, nominatim ſeruitus imponenda.
f ſeruiat ſc.
g l. 8. [illegible] de ſeruit. l. 23. [illegible] de ſeru. ruſtic.
h *alias* l. 6. [illegible] *de ſeruit.* l. 34. [illegible] *prox.*

De ædificio depoſito & reſtituto.

31. *Idem* lib. 48. ad Edictum.

SI teſtamento damnatus heres *a*, *Ne officeret vicini luminibus, ſeruitutemque præſtare*, depoſuit ædificium: concedenda erit legatario vtilis actio, qua prohibeatur *b* heres ſi poſtea extollere ſupra priorem modum ædificium conabitur.

De vſucapione libertatis, & poſſeſſione ſeruitutis.

32. *Iulianus* lib. 7. Digeſtorum.

SI ædes meæ ſeruiant ædibus Lucij Titij, & ædibus Publij Mæuij, ne altiùs ædificare mihi liceat: & à Titio precario petierim, vt altius tollerem: atque ita per ſtatutum tempus *c* ædificatum habuero libertatem aduerſus Publium Mæuium vſucapiam *d*. non enim vna ſeruitus Titio, & Mæuio debebatur, ſed duæ: *e* argumentum *f* rei præbet, quod ſi alter ex his ſeruitutem mihi remiſiſſet, ab eo ſolo liberarer, alteri nihilominus ſeruitutem deberem.

1 ¶ Libertas ſeruitutis vſucapitur *g* ſi ædes poſſideantur. quare, ſi is, qui altius ædificatum habebat, ante ſtatutum *k* tempus ædes poſſidere deſijt, interpellata *l* vſucapio eſt. Is *m* autem, qui poſtea eaſdem ædes poſſidere cœperit, integro ſtatuto tempore libertatem vſucapiet. natura enim ſeruitutum ea eſt, vt poſſideri *n* non poſſint *o*. ſed intelligantur poſſeſſionem earum habere, qui ædes poſſidet.

De ſeruitute oneris ferendi.

33. *Paulus* lib. 5. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

EVm *p* debere columnam reſtituere, quæ onus vicinarum ædium ferebat, cuius eſſent ædes, quæ ſeruirent, non eum, qui imponere vellet *q*. nam cùm in lege ædium ita ſcriptum eſſet, *paries oneri ferendo, vti nunc eſt, ita ſit*: ſatis apertè ſignificari, in perpetuum parietem eſſe debere, non *r* enim hoc his verbis dici, vt *in perpetuum idem paries aeternus eſſet*, quod ne *ſ* fieri quidem poſſet. ſed *vti* *t* *eiuſdem modi paries in perpetuum eſſet, qui onus ſuſtineret*. quemadmodum ſi quis alicui cauiſſet, *vt ſeruitutem præberet*, qui onus ſuum ſuſtineret. ſi ea res, quæ ſeruit, & *u* eam onus ferret, periſſet: alia in locum eius dari debeat *x*.

De ſeruitute rei, quæ alienatur imponenda.

34. *Iulianus* lib. 2. ex Minicio.

ET qui duas areas habet, alteram tradendo, ſeruam alteri efficere poteſt *y*.

35. *Marcianus* lib. 3. Regularum.

SI binarum ædium dominus dixiſſet *z*, *Eas quas vendere, ſeruas fore*: ſed in traditione *a* non feciſſet mentionem ſeruitutis: vel ex vendito agere poteſt, vel incertum *b* condicere, vt ſeruitus imponatur.

De eadem contiguarum duarum ædium duobus legaturum aut ceſſarum.

36. *Papinianus* lib. 7. Quæſtionum.

BInas *c* quis ædes habebat vna contiguatione tectas: vtraſque diuerſis legauit. dixi: quia magis,

a poteſt enim ad id cogi [illegible], l. 26. [illegible] prox.
b poteſt enim prohiberi, ſi quid faciat ad ſeruitutis impedimentum l. 15. [illegible] poteſt etiam agi ad reſtituendum ædificio, ut ſi in ſeruitutem venerit, leg. 14. [illegible] ſeru. [illegible]
c decennij inter præſentes, vicennij inter abſentes, l. 13. C. eod.
d non aduerſus Titium, leg. 10. in pr. [illegible] ſeru. vind. [illegible] poſſeſſionem [illegible] cere. [illegible] tem acquiri [illegible] ius præſcriptione requiri vt à tempore poſſideatur, ad l. 1. C. eod.
e non à pluribus prædia dominantis, plures quoque dicuntur ſeruitutes. Bar.
f Argumentum à parte ad vſucapionem & præſcriptionem. vide Luce [illegible] §. 2. [illegible] quemadm. ſeru. amitt.
g vide quæ ſcripſi ad leg. 1. §. 1. [illegible] vſucap. Libertas ſeruitutis contrariam eſt [illegible] ſeruitutis, de qua in l. 4. [illegible] quemadmod. ſeruit. Libertatem porro ſeruitutis

vſucapere, eſt eam occidere, perdere, tollere: ſic vt [illegible] fundus, eſt ſeruiente fiat liber.
h etiamſi in vſucapiente fuerit mala fides, l. 1. §. 27. [illegible] de aqua [illegible].
i atque ita fundus per ſe non præſcribit libertatem, ſed is qui fundum poſſidet. Cæterum Bartolus hanc legem reſtringit ad præſcriptionem ſeruitutis vrbanæ, in qua putat requiri factum hominis cum bona fide; (vel etiam cum mala fide, ſi ſit præſcriptio triginta annorum non decennij tantum) libertatem autem ſeruitutis in ruſtico prædio, ſola non vtentis negligentia ſine bona fide amitti putat: & ita reſtringit l. 1. §. 27. [illegible] de aqua [illegible]. Eandem opinionem ſequitur Cynus in l. 2. C. de ſeruit. Alexander in l. [illegible] C. de [illegible]. Felinus in c. illud de præſcr. Baldus in repetit. l. vnic. C. de præſcript. long. temp. Verum opinio Bartoli communiter reprobatur.
k præſcribendi & vſucapiendi tempus.
l ſuccedente ei altero.
m ſucceſſor.
n vide quæ notaui ad l. 43. §. 1. [illegible] de acquir.
o ſunt enim incorporales. vide l. 14. [illegible] de ſeru.
p Hic caſus ſpecialis eſt, [illegible] l. 6. §. 2. l. 15. §. 1. [illegible] ſi ſeruitus vindicetur. l. 1. [illegible] prædior. regulariter enim qui ſeruitutem debet, eam reficere non cogitur. Finge, te debere altius ædes tuas tollere vel luminibus [illegible] l. 2. [illegible] eod. onus reficiendi tuum videtur eſſe, & quidem ab initio, iure conuentionis: poſt conſtitutam iam ſeruitutem, iure reſtitutionis.
q Columnam vel parietem oneri ferendo neceſſarium [illegible] debet, reficere cogitur. l. 6. §. 2. l. 8. [illegible] ſi ſeru. vind. Id ergo ſpeciale eſt contra naturam ſeruitutum, in quibus non agitur, vt aliquid fiat, ſed vt præſtetur patientia. l. [illegible] in fin. [illegible] de ſeruit.
r vide quæ ſcripſi ad l. 18. §. 4. [illegible] eod.
ſ Verba legum referenda ſunt ad ea quæ accidere & eſſe poſſunt, vide [illegible] in l. 5. C. de iure & facti ignor.
t Cicero in ſomnio. Infra Lunam nihil eſt niſi mortale, præter animos generi hominum, munere deorum datos.
u Perpetuum fit aliquid per ſubrogationem.
x perpetuum nihil poteſt eſſe in hoc mundo, niſi per ſubrogationem. Bart. Ita natura *aduerſantes* immortalitatem quandam hominum conſequi, per matrimonium & ex eo liberorum procreationem; & [illegible] quæ [illegible] creata ſunt charitatem, educationem, ſucceſſionem, *Theophil.* [illegible] l. 14. C. de legitimis heredib.
y l. 29. [illegible] de vſuf. l. 6. §. 9. [illegible] comm. præd.
z ante traditionem, & ſic tempore contractus. Hoc non ſufficit ad malam ſeruitutem conſtituendam.
a vide l. 1 6. 3. vti
b condictione indebiti, vt l. 5. §. 1. [illegible] de vſufruct. earum rerum. l. 35. [illegible] de cond. indeb. l. 8. [illegible] de aſſ. empt.
c Si ædes legarentur, vel venduntur, videtur actum, vt contiguationes vt ſunt, ita ſiant. Bart.

placet

a pro indiuiſo, vt ſi cuiuſque vicini pro rata regionis domuſque ſuæ, quamdiu tignum poſuerit: exemplum aliquod communis erit pro diuiſo vide Bart. hic.
b Pro rata ædificiorum, tignum commune duorum vicinorum eſſe poteſt.
c quod de legato dixit, id nunc extendit ad quoſcunque alios adquirendi modos.
d ſeruitutes eſſe cœpiſſe
e id eſt, longiſſime diſtent, vt l. 33. ſ. eod. & l. 7. in fin. inf. de ſeru. præd.
g puta ſcilicet, cui diſtantia vnius vel modici interuallo commodi ſeruitutis prædij venire ad aliud, aliis locum: ideo aquæductus ſeruitus non impeditur: recte enim duci poteſt per montis circuitum. Bart. adde caſus legis 14. in fin. de alimen.
h [illegible] [illegible], eſt ius luminis immittendi habere, aut potius feneſtrarum lumina. Relig. eod. c. 17. adde Cuiac. 1. obſ. 3.
i pariete commune. Nihil ita Græci Relig. eod. c. 37. 2. Harmen. 4. l. 76. & 43. [illegible] non poteſt ex eam parietem aperire. Et vero certas partes qui feneſtras non habet. Varro 2. de re ruſtica: adde quæ ſcripſi ad Feſtum in Cætera cubans: vide Cuiac. 2. obſ. 31.

placet tignum poſſe duorum a eſſe ita vt cerræ b partes cuiuſque ſint coniugationis ex regione cuiuſque domini fore tigna: nec vllam inuicem habituros actionem, ius non eſſe immiſſum habere. Nec intereſt, pure vtriſque, an ſub conditione alteri ædes legatæ ſint.

37. *Iulianus lib. 7. Digeſtorum.*

IDemque c eſſe, & ſi duobus ædes ceſſerint.

De ædibus diſtantibus.

38. *Paulus lib. 2. Quæſtionum.*

SI ædes meæ à tuis ædibus tantum diſtent, vt proſpici non poſſint e, aut medius mons f earum conſpectum auferat, ſeruitus imponi non poteſt g.

39. *Idem lib. 1. Manualium.*

NEmo enim propriis ædificiis ſeruitutem imponere poteſt, niſi & is qui cedit, & is cui creditur, in conſpectu habeant ea ædificia, ita vt officere alterum alteri poſſit.

De feneſtris in communi pariete.

40. *Idem lib. 3. Reſponſorum.*

EOs qui ius h luminis immittendi non habuerunt, aperto pariete communi i, nullo iure feneſtras immiſiſſe reſpondi.

De aditu ad proſpectum inſtituto voluntatem concedendo. 1. De ianua in publico aperienda.

41. *Scæuola lib. 1. Reſponſorum.*

OLympico habitationem, & horreum, quod in ea domo erat, quoad viueret, legauit: eadem domum hortus, & cœnaculum quod Olympico legatum non eſt, fuerunt: ad hortum autem, & cœnaculum ſemper per domum, cuius habitatio relicta erat, aditus fuit. Quæſitum eſt, an Olympicus aditum præſtare deberet? Reſpondi ſeruitutem quidem non eſſe: ſed heredem transire k per domum ad ea, quæ commemorata ſunt, poſſeſſorum non noctat legatario.

1 ¶ Lucius l Titius, aperto pariete domus ſuæ, quatenus m ſtillicidij tignorum, & tignorum protectus competebat n, ianuam in publico aperuit o. Quæro, cum neque luminibus p Publij Mæuij vicini q neque itineri r vicini officeret, neque ſtillicidium ne vicini domo f cadat, num aliquam actionem Publius Mæuius vicinus ad prohibendum haberet? Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponerentur, nullam habere.

DE SERVITVTIBVS prædiorum ruſticorum.

TIT. III.

De itinere, actu, via, aquæductu. 1. Aquæ hauſtu, pecoris ad aquam appulſu, iure paſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ. 2. De traditione & patientia ſeruitutum.

Vlpianus lib. 2. Inſtitutionum.

SEruitutes ruſticorum prædiorum ſunt hæ: iter a, actus, via, aquæductus y.

¶ *Iter* z eſt ius eundi a, ambulandi homini b, non etiam iumentum agendi.

¶ *Actus* eſt ius agendi c vel iumentum d vel a vehiculum e: itaque qui iter habet, actum non habet: qui actum habet, & iter habet etiam d ſine iumento e.

¶ *Via* eſt ius eundi f & g agendi, & ambulandi h: nam & iter, & actum, & i ſe via continet.

¶ *Aquæductus* eſt ius aquam ducendi per fundum alienum.

1 ¶ In ruſticis computanda ſunt, aquæ hauſtus, pecoris ad aquam appulſus, ius paſcendi, calcis coquendæ, arenæ fodiendæ.

2 ¶ Traditio k plane & patientia l ſeruitutum inducet officium prætoris.

De ſeruitute altius tollendi, & officiendi prætorio vicini, cloaca, proiecto. 1. De aquæductu, vel hauſtu pluribus conceſſo.

2. *Neratius lib. 4. Regularum.*

RVſticorum prædiorum ſeruitutes ſunt: licere altius tollere, & officere prætorio vicini: vel cloacam m habere licere per vicini domum: vel prætorium, vel protectum habere licere.

¶ 1 Aquæductus, & hauſtus aquæ, per eundem locum vt ducatur, etiam pluribus concedi poteſt: poteſt etiam vt diuerſis diebus vel horis ducatur.

2 ¶ Si aquæductus, vel hauſtus aquæ ſufficiens eſt: poteſt & pluribus n per eundem locum concedi: vt & iiſdem diebus vel horis ducatur.

De iure paſcendi. 1. Fructus cogendi, coactoſque habendi; pedamenta ſumendi. 2. Lapides prouoluendi, prouolutoſque, & exportandi. 3. De itinere ad hauſtum.

3. *Vlpianus libro 17. ad Edictum.*

ITem ſic poſſunt ſeruitutes imponi, & vt boues, per quos fundus colitur, in vicino agro paſcantur: quam ſeruitutem poni o poſſe Neratius lib. 2. Membranarum ſcribit.

1 ¶ Idem Neratius etiam vt fructus in vicini villa cogantur, coactique habeantur, & pedamenta p ad vineam ex vicini prædio ſumantur, conſtitui poſſe ſcribit.

2 ¶ Eodem libro ait, vicino, cuius lapidicinæ fundo tuo immineant, poſſe te cedere, ius ei eſſe, terram, rudus, ſaxa iacere, poſita habere: & vt in q tuum l lapides prouoluantur, ibique poſiti habeantur, indeque exportentur.

3 ¶ Qui habet hauſtum, iter quoque q habere videtur ad hauriendum, & (vt ait Neratius libro 3. membranarum) ſiue ei ius hauriendi, & adeundi ceſſum ſit, vtrumque habebit: ſiue tantum hauriendi, ineſſe & aditum: ſiue tantum adeundi ad fontem, ineſſe & hauſtum hæc de hauſtu, & fonte priuato. Ad flumen r autem publicum, idem Neratius eodem libro ſcribit iter debere ceſſi, hauſtum non oportere: & ſi quis tantum (hauſtum) ceſſerit, nihil eum agere.

De paſcuis & hortis.

4. *Papinianus lib. 2. Reſponſorum.*

PEcoris paſcendi ſeruitutes, item ad aquam appellendi, ſi prædij fructus maxime in pecore conſiſtat, prædij magis quam perſonæ videtur. Si ſ tamen teſtator perſonam † demonſtrauit, cui ſeruitutem præſtari voluit, emptori, vel heredi non eadem præſtabitur ſeruitus.

De ſeruitute vindicanda. 1. De habente vel non habente vicinum fundum.

5. *Vlpianus lib. 17. ad Edictum.*

ERgo ſecundum eum & vindicari poterit t.

1 ¶ Neratius u libris x ex Plautio ait, nec hauſtum pecoris, nec appulſum, nec cretæ eximendæ, calciſque coquendæ ius poſſe in alieno eſſe, niſi z fundum vicinum x habeat. & hoc Proculum, & Atilicinum exiſtimaſſe, ait: ſed ipſe dicit, vt maxime calcis coquendæ, & cretæ eximendæ ſeruitus conſtitui poſſit, non y vltra poſſe z, quam quatenus ad eum ipſum fundum opus ſit.

1. De calce coquenda, lapide eximendo, arena fodienda, ſylua cædenda, ſtipulis habendis.

6. *Idem libro 15. ad Plautium.*

a non etiam vehiculum, l. 23. eod. l. 13. §. de ſeruitut. ac præterea latitudo actus, vehiculum agi non patitur, & à vehiculo aut vehendo via dicitur niſi dicat actum eſſe qua vehiculum corpore agi poteſt ſine equis.
b vel plauſtrum. l. 7. ad hæc ſemita traiiciendi, l. 12. §. eod.
c per conſequentiam Bart. hoſt. eod. ex præſump. à mitte pacificentium, Duar. 1. diſput. 31. alias via, & actus ex ſuperioribus non differunt. Differre autem in aliis vide Hobert. 4. ſent. 5. quod vix certa ſit & determinata latitudo: actus, non prius certa ſit quam determinata fuerit.
d hæc verba, *vel in ſine iumento*, ex gloſſa in contextum irrepſiſſe putat Antonius Faber l. Caniell. ob.
e ſiue armento. Hen. ibid.
f lego *vehendi*: via enim à vehendo: ac præterea verbum *eundi* hic inepte poſitum eſſe, cum illico addat, *ambulandi*. & *vehendi* legas, via hæc tria complectitur, vehere, agere, ambulare & ire actum & iter continebit: & eo amplius ius vehendi, quod eius proprium eſt.
g ire & ambulare idem eſt, & hominis agere, actus & iumenti: vehere, via & vehiculi. Græci ita legunt, [illegible].
h & trahendi lapidem vel tignum, & haſtam rectam ferendi, l. 7. §. eod. i al. in ſe quod admitti iure poteſt. Via eſt enim vt & via contineat: & aliorqui author & apud Baſilic. d. cap. 1. ſimpliciter legit viam & iter & actum contineri, niſi dicat, ſi via continet, id eſt ius vehendi, quod viæ proprium eſt.

k aut ita legendum, aut hic ſenſus eſt: traditio plane vt traditione ſeruitutem inducet officium prætoris. Neque intereſt duplices quos à Baldo traditum, ſeruitutes traditi patiendo ſeu patientia: deberi, officio iudicis.
l vide quæ notaui ad l. 23. de aqua quotid.
m l. 7. §. de ſeruitutib. n vide l. 3. de aqua quotid.
o generaliter, quoties vnius prædij libertas minuitur, ad vſum & vtilitatem perpetuam alterius prædij ruſtici, toties ſeruitus ruſtica recte dicitur. Duar. hic.
p l. ad pedamenta. q Cur ita? vide quæ notaui ad l. 6. de aliment.
r quia publica flumina non ſeruiunt priuatorum conceſſionibus.
ſ alias ſeruitutes tranſeunt enim ſeruitutes ad quoſcunque ſucceſſores. l. 24. §. eod. l. 3. quemadm. ſeruit. † ſi perſonæ ſit, l. eod. l. 6. in fin. de ſeruit. legat. vide l. 1. §. 23. de aqua quotid.
t proprium etiam eſt harum ſeruitutum, vt vindicari poſſint. l. 2. §. ſi ſeruitus.
u l. 1. §. 1. comm. præd.
x Vicinum tantum fundum habenti ſeruitus hauſtus & appulſus pecoris, cretæ eximendæ, & calcis coquendæ conſtitui poteſt.
y ſeruitus calcis coquendæ & cretæ eximendæ, vicinum fundum habenti, in infinitum conſtitui non poteſt, ſed quatenus ad eum ipſum fundum opus ſit. l. 20. in fin. §. eod.
z ipſo iure: ſecus traditione prætoris, l. 2. §. comm. præd. quæ lex eiuſdem authoris & libri eſt.

k vide l. 44. in fin. l. de legat. 1.
l Reſti in domo mea (intra ſtillicidium recti tamen) ianuam aperio, modo vicini ſeruitutibus hac et itinere eius non officiam. 58. Relig. 2. cap. 38.
m intra [illegible] [illegible], hoc eſt, intra ſtillicidium recti, Relig. eod. cap. 38.
n nec enim aliter quicquam poteſt.
o i. ita ianuam in publicum reiecit, vt eius fores in publicam viam aperirentur, nec tamen egrederetur ambitum ædium. Duar. 1. diſp. 12. ſed Cuiacius 13. obſ. 37. probat id vni Publicolæ ſoli Romæ accidiſſe. Mauult igitur huius cauſa ſtatum ita conſtitui, vt aperiret ianuam de nouo, aduerſus vicinum quis aperire poſſit: multi enim inuidentia quadam id non magis ſeruat, quam è regione luctuoſæ ædes nouum conſtrui, è quibus ſit proſpectus in ſuas. Reſpondet autem, huiuſmodi inuidentiæ actionem non eſſe paratam.
p quæ de cœlo, ſeu [illegible], capiebat.
q Vicinum hic Cuiacius accipit pro eo qui ex aduerſo domum habet: alij pro contiguo & ad latus proximo.
r ante vicini domum. Hal.
ſ in vicini domum cadat, quidam legunt ſed Cuiacius ibidem ſic interpretatur: nova ianuæ apertura vicini non eſſe cohibendum ſtillicidium, nec efficiendum vt contra quam ſolebat, ſtillicidium à vicini domo cadat.
t ſed Harmenopulus 2. tit. 4. ſic interpretatur: Non recte, inquit, quis prohibet, ne vicinus ianuam ſuam publicum verſus aperiat, modo ſtillantis aquæ cœlum apertura non prætergrediatur, intra quam publicæ viæ vicinis officiat. Hæc ille. Et merito, cum locus quem complectitur aquæ cœlum, nullatenus proſit viæ publicæ. Roberti 4. ſent. 6. & 24 Relig. 3.
x [illegible] [illegible].
z Oxp. 4. c. 7. cap. 1. adde l. 3. §. 2. l. 8. ſeruitus vindicetur.
y Iter, interdum non eſt ſeruitus, l. 3. §. 2. l. 8. ſi ſeruitus vindicetur.
y imo ſeruitus aquæductus vt & aquæ hauſtus, perſonalis eſt. l. 14. §. 3. hac alij prædio debetur, perſonalis quoties perſonæ debetur. l. de aqua pluuia. Vtraque ſeruitus prædiorum eſt, quoties
z homo iter, homo poteſt pedes vel eques.
a Ius ſoli ambulandi cum alio vel ambulare eſt ire & reuerti vel circumire.
b ſine ipſe pedibus ambulet ſiue à ſeruis ſuis vehatur ſella aut lectica. l. 7. deſd.
c *Actus* qua agi iumentum vel vehiculum poteſt, vt hic.
d [illegible], l. cap. 1. Vnde colligas perperam hic legi à quibuſdam, *armentum* [illegible] [illegible], [illegible], tranſire per ſuum agrum. Actum definit ius eſſe, ſed cum iumento vel vehiculo. Quinetiam hanc lectionem defendit l. 3. l. eod. Hinc autem actum habens armentum traiicere poſſit. l. 12. §. eod. non continuò tamen equitur hic legendum armentum.

Universidad Rey Juan Carlos

a Certe appellatione generali vti videtur, vt creta comprehendat etiam omnem materiam quæ ad figlinas & vaſa facienda neceſſaria eſt.
b Vaſis ex figlinis confectis ac fictilibus, vt vtres, fructus etiam fundi exportabantur.
c Amphoræ ex luto factæ.
d id eſt, ius quoddam perſonale.
e l. 1. §. 1. ff. eod.
f Non deeſſe pedamenta intelliguntur, ſi quorum vineæ ſatis fuerint.
g quia, inter cætera ſeruitutum ruſticarum proprium eſt, vt prædiorum vtilitatem reſpiciant, quod hic fit. l. 1. §. de ſeruit.
h paſcendi aut iure appellendi pecoris habens, tugurium ſibi facere poteſt, hyeme ſe eo recipiendi cauſa. 58. Eclog. 3. c. 5.
i vel vt inhabitem: hæc exceptio pareret pretij facta, l. 2. de vſf. comp.
k Sella hic non eſt curulis, qua magiſtratus vehebantur, ſed quæcunque geſtatoria, cuius fit mentio in l. 44. de leg. 3. & apud Suet. in Nerone cap. 26. & in Vitellio 16. De ſella dixi ad Theop. de iure nat.
l Lecticam ſedem in qua magiſtratus inter ius reddendū & quandoque aliàs ius reddere ſolet, interpretatus Zonaras, & ſit. 26. [illegible] lectica eſt huiuſmodi [illegible] eſſe hominum, nempe magiſtratum. placet ergo lecticam ad quoſcunque ingenuos referri, vt ita hæ duæ voces iungantur, l. 43. ff. de leg. 3. ſex vel octo ſeruis plerumque vehebantur l. 9. §. 5. ſi ita legatum ff. de leg. 1. m à ſeruis.

Veluti a ſi figlinas haberet, in quibus ea vaſa fierent, quibus b fructus eius fundi exportarentur, ſicut in quibuſdam fit, vt amphoris c vinum eueheretur, aut ſi vt d dolia fiant, vel tegulæ [vel] ad villam ædificandam. Sed ſi, vt vaſa venirent, figlinæ exercerentur: vſuſfructus d erit.

1 ¶ Item longè recedit ab vſufructu ius calcis coquendæ, & lapidis eximendi, & arenæ fodiendæ ædificandi eius gratia, quod in fundo eſt. Item ſiluæ cæduæ, vt pedamenta e in vineas non f deſint.

¶ Quid ergo g, ſi prædiorum meliorem cauſam hæc faciant? Non eſt dubitandum, quin ſeruitutis ſit: & hoc & Neratius probat: in tantum vt & talem ſeruitutem conſtitui poſſe putet, vt h tugurium i mihi habere liceat in tuo: ſcilicet ſi habeam paſcui ſeruitutem, aut pecoris appellendi, vt, ſi hiems ingruerit, habeam, quò me recipiam.

Quid interſit inter iter, actum, & viam. 1. Si medium prædium ſit liberum.

7. *Idem* lib. 21. ad Edictum.

Qui ſella k aut lectica l vehitur m, ire n, non agere dicitur. Iumentum verò ducere non o poteſt, qui iter tantum habet.

¶ Qui actum habet: & plauſtrum p ducere q & iumenta r agere poteſt. Sed trahendi lapidem, aut tignū, neutri eorum ius eſt: quidam ſ nec haſtam rectam t ei ferre licere: quia u neque eundi, neque agendi gratia id faceret: & poſſent fructus eo modo lædi.

¶ Qui viam habent eundi x, agendique ius habent plerique, & trahendi y quoque, & rectam haſtam referendi z, ſi modo fructus non lædat.

1 ¶ In ruſticis autem prædiis impedit ſeruitutem medium a prædium, quod non ſeruit.

De viæ latitudine.

8. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

Viæ latitudo b ex lege duodecim tabularum in porrectum c octo d pedes habet: in anfractum e, id eſt, vbi flexum eſt, ſedecim.

De aquæductu vel hauſtu.

9. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

Seruitus aquæ ducendæ, vel hauriendæ niſi ex capite, vel ex fonte, conſtitui non f poteſt: hodie tamē ex quocunque loco conſtitui ſolet.

De aqua quærenda & ducenda.

10. *Idem* libro 49. ad Edictum.

Labeo ait f, talem ſeruitutem conſtitui poſſe, *vt aquam quærere* g, *& inuentam ducere liceat*. Nam ſi liceat nondum h ædificato [ædificio] ſeruitutem i conſtituere: quare non æquè liceat, nondum inuenta aqua eandem conſtituere ſeruitutem k? & ſi, vt quærere liceat, cedere poſſumus: etiam vt inuenta ducatur, cedi poteſt.

De ſeruitute imponenda fundo communi.

11. *Celſus* lib. 27. Digeſtorum.

Per fundum, qui plurium eſt, ius mihi eſſe eundi agendi poteſt ſeparatim cedi: ergo ſubtili ratione non aliter meum fieri ius, quàm ſi omnes cedant a: & nouiſſima b demum ceſſione ſuperiores omnes confirmabuntur. Benignius tamen dicetur, & antequam c nouiſſimus ceſſerit, eos d, qui antea ceſſerunt, vetare vti ceſſo iure non poſſe e.

Quid interſit inter actum & iter.

12. *Modeſtinus* lib. 9. Differentiarum.

Inter actum & iter, nonnulla f eſt differentia g.

¶ Iter eſt enim, qua quis pedes, vel eques h commeare poteſt. Actus verò, vbi & armenta i traiicere k, & vehiculum ducere liceat.

De viciis. 1. Si totus ager ſeruiat. De ſeruitute determinanda. 2. De latitudine actus, itineris, viæ. 3. De ſeruitute indeterminata.

13. *Iauolenus* lib. 10. ex Caſſio.

Certo l generi agrorum adquiri ſeruitus poteſt, veluti vineis m: quòd ea ad ſolum magis, quàm ad ſuperficiem n pertinet: ideo ſublatis vineis o, ſeruitus manebit: ſed, ſi in contrahenda ſeruitute aliud actum erit, doli mali exceptio erit neceſſaria p.

1 ¶ Si totus ager itineri aut actui ſeruit: dominus in eo agro nihil facere poteſt, quo ſeruitus impediatur, quæ ita diffuſa eſt, vt omnes glebæ ſeruiant r.

¶ At ſi iter, actuſve ſine vlla determinatione legatum ſ eſt t: modò determinabitur: & qua primum iter determinatum eſt, ea ſeruitus conſtitit: cæteræ partes agri liberæ ſunt: igitur arbiter u dandus x eſt, qui vtroque caſu viam determinare debet.

2 ¶ Latitudo u actus, itineriſque ea eſt, quæ demonſtrata eſt: quòd ſi nihil dictum eſt, hoc ab arbitro z ſtatuendum eſt.

¶ In via aliud iuris eſt: nam ſi dicta latitudo non eſt, legitima y debetur.

3 ¶ Si locus, non adiecta latitudine, nominatus eſt: per eum qualibet iri poterit: ſin autem prætermiſſus eſt æquè, latitudine non adiecta, per totum fundum vna poterit eligi via duntaxat eius latitudinis, quæ lege comprehenſa eſt: pro x quo ipſo ſi dubitabitur, arbitri officium inuocandum eſt.

Aſſiſa.

14. *Pomponius* lib. 32. ad Quintum Mucium.

Per quem locum viam alij a ceſſero, per eundem alij aquæductum cedere non potero b: ſed, & ſi aquæductum alij conceſſero, alij iter per eundem locum vendere, vel aliàs cedere non potero c.

De aquæductu.

15. *Pomponius* lib. 31. ad Quintum Mucium.

Quintus Mucius ſcribit: cum iter d aquæ vel quotidianæ, vel æſtiuæ, vel quæ interualla longiora habeat, per alienum fundum erit: ſ licere f fiſtulam ſuam vel fictilem, vel cuiuſlibet generis in riuo ponere, quæ aquam latius exprimeret e: & quod vellet, in riuo facere licere, dum ne f domino prædij aquagium g deterius faceret.

De aucupio.

16. *Calliſtratus* lib. 3. de Cognitionibus.

Diuus Pius aucupibus ita reſcripſit: οὐκ ἔστιν εὔλογον ἀκόντων τῶν δεσποτῶν ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἰξεύειν. id eſt, *Non eſt conſentaneum vt per aliena prædia* h, *inuitis dominis* i, *aucupium* k *faciatis*.

n Iter habens ſella aut lectica vehi poteſt, at non iumentum ducere, vt hic, & l. 1. §. iter, ff. eod. Idem pedes & eques ire poteſt, d. 12. l. eo. o atqui eques ire poteſt d. 12. l. eod. inſidendo [illegible] ſcilicet, non ſeparatim. p etiam onuſtum lapidibus & lignis. Atqui paulo poſt vetatur lapidem aut tignum trahere.
q Ducit qui præcedit & trahit: agit qui ſequitur. *Virg. Æn.* r l. 1. ff. & l. 9. ff. de *ſeruitut.* porrò agere, eſt abigere, ſ addunt ſc. t al. erectam. Vtro modo legas, nemo [illegible] poteſt, quid ſit *haſtam rectam* vel *erectam ferre* vel *referre*. Non placent qui idem eſſe exiſtimant, quod exercitum vel præditam per alterius agrum ducere. Id enim liuit eſt publici, nec nomine publico citra ius ſeruitutis licet. Id poteſt per quoſcumque agros. An legemus, *haſtam ferre*? Demus haſtæ recta ſignificatione ſumi, cum haſta ſoleat ferri. *Varro* 4. *de lingua* & ſit contus cum ferro, cuius diminutiuum haſtile 17. *ſit.* 7. cur non qui actum habeat, haſtam rectam feret, cum qui iter habeat, ſella & lectica vehi poſſit, & etiam equo commeare. d. 12. l. eo. na dicemus lege colonia prohibitum fuiſſe apud veteres. Ne quis haſtam rectam ferret propter adſitas arbores fructiferas, ne minimo ictu pertica arbor quateretur; ac præter carminem illam legis priuatos quoque ſtipulatione ſua id nominatim complexos fuiſſe. In via nihil tale periculi fuit latior enim via eſt actu & actus anguſto & arctorio eiuſe fiunt lege definitus non erat, vel ſi contingere poſſunt arbores ramis, & inquit poena per mutua vincula ramis, quod ſit propter anguſtias ſpatij inter vtraſque arbores interiecti. Porro quod ad haſtam rectam, aiunt, cum rectam ferre ſolitos veteres: idque Romana marmora docere poſſunt, in quibus ſæpe [illegible] habitu geſtantium haſtam rectam, id etiam poëtarum loci [illegible]. Ex his patet via modum non tantum in rectum & flexum; ſed & eundem verius fuiſſe. u Haſta recta in actu dimittenda, quod haſta nihil pertinent ad iter vel actum. x al. vehendi. & ita *Connanus* 4. *comm.* 11. y *ſcil.* lapidem & tignum. z al. ferendi. al. qui haſtam rectam, is occupat viam. *v. Ner.* 1. *Conſtit.* 135. miſi [illegible] hanc legem ad eaſdem nouum inducentem, & *Zaſ. hic.* n. 24.
a l. 38. l. 39. §. *alt. prox.* l. 14. *in fi.* ff. de *ſeru.* b l. 13. §. 2. ff. eo. l. 6. *circa* §. 1. *quemadmodum ſeru. amit.* Via duos actus continet. c in directum dixit Varro 6. *de lingua.* cit in Dir. *Synop. Baſil.* 4. c. 1. d l. 23. ff. eo. e in anfractum eſt in flexum ff. eod. ſic [illegible] dixi ad leges duodecim Tabularum. Gloſſis καμπὴ, id eſt flexura anfractum. f hæc ſententia mox abrogatur. f *l. vit.* ff. *ſi ſeruitus*, Imò negat l. 2. ff. *ſi ſeruitus*, g in tuo fundo ſc. h v. l. 10. & ff. *de ſeruit. vrb.* futuro ædificio. ita ſeruitus non habenti prædium etiam legatur, l. 23. ff. *de ſeruit. vrb.*
k ligni immittendi, ſtillicidij, & atque idem Labeo negat aqua nondum apparente iter eius conſtitui poſſe, *l. vlt. inf.* ff. *ſi ſeruitus vindic.* Accurſius alij Labeonem ſibi contrarium eſſe *Connanus* 1. *Variar.* 17. ibi aquæ ab aquæductu ſeparat, & ita ſolis leges contrarias. l ſubaile ius æquitati poſtponendum,

legunt armamenta, quæ Accurſius refert ad agros inſtruendos. k al. trahere. Vide *Connanus* 4. *Commen.* 11. Armenta trahit qui præcedit, agit qui ſequitur. Armenta qui manu trahit. Virgil. & ipſe capellas Protinus æger ago. hanc etiam ætate ducebo. Huc referenda eſt actus definitio. Actum enim ita definit Anonymus & Pauli ſent. 17. §. 1. quâ pecora minare conſueuimus. Eſt verò [illegible] ire, vt dixi ad Feſtum in verbo *Agere*.
l Seruitus poteſt conſtitui ad partem diuiſam agri. m d. [illegible] conſtituit l. 9. ff. de ſeru. n Superficies vineæ, viticularum, leges. o ideóque [illegible] rationes quoque arborum in ea exiſtentium communicabantur.
p hæc ſola ratio dubitandi: quia itineris vel viæ ad vineas cauſa propoſita videtur, cum vineæ poſſint extirpari.
q licet ipſo iure ſeruitus ad tempus non poſſit conſtitui l. 4. ff. *de ſeruit.*
r vt qualibet iri poſſit, §. *vlt.* ff. *eod.* id eſt, totus fundus itineri ſeruiet. l. 11. [illegible] omnes eius partes ſeruient l. 23. §. 3. ff. eod. In [illegible] *ſeruitutis.* l. 25. *inſ. eod.*
ſ l. 9. ff. *eod.* l. 10. & l. 4. & 5. ff. *de ſeruit. vrb.*
t §. *pl.* ff. *eod.* u Actus & itineris latitudo conuentionalis eſt, at arbitrarie [illegible] x Imò actus latitudo ſeu ſpatium arbitrarium non eſt, ſed certum & legitimum. Eſt enim quatuor pedum. *Feſtus*, in longitudinem 120. vide *Connanum* 4. *Commen.* & *Varronem* 4. *de lingua Stratum* 5. *epiſt.* 58.
y de qua l. 8. ff. eod. z In his quæ lege finita non ſunt, ad arbitrium & officium iudicis recurrimus. Eſt igitur officium iudicis pro lege aut loco legis.
a ſeruitutem ſecundo conſtituere non poſſumus, per quam impediatur ſeruitus a me primo conſtituta.
b ſupra iter alienum, atque aquæ ducendæ cauſa non ire ſc. vide l. 1. infra de aqua plu.
c ſeruitus aquæ ducendæ & itineris habendi, loco, id eſt ſimul, non concurrunt: altera enim conceſſio alteri iam conſtitui non poteſt. *Zaſ.*
d ὑδραγωγεῖν, *Synopſ. Baſil.* 3. c. 15. infra, aqua agenda. [illegible] aquæ ducendæ ius, quo ſcilicet riuo & plerumque fiſtulis poſitis per poſſeſſiones [illegible] conſtet, quàm differat aquæductus à riuo & fiſtulis.
e forte excipere: vt Græcis ἐκ [illegible]
f tiualibus ſcilicet. l. 3. §. *penul.* l. *de aqua quotid.*
g i. aquæ ductum; dicitur autem quaſi aquæ agium. *Fest. Pomp.* ſupra iter aquæ. Græcis ὑδραγωγεῖν. vide l. 9. l. *quemadm. ſeruit.* l. 3. §. 3. l. *de aqua quo.*
h vide l. 3. §. 1. ff. *de adquir. rer. dom.* l. *vlt.* §. 3. ff. *quæ vi.*
i aliud erit dicendum ſi ſeruitutis ius adquiſiuero vide l. 13. [illegible]
k vel piſcationem, l. 14. aut vindemiam [illegible] C. *de ſeruitutib.*

De aqua

a vide quæ [illegible] ad l. 9. [illegible] b l. 3. in. [illegible] poſt.
c Proh [illegible] [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

De aqua ex flumine publico ducenda.

17. *Papirius Iuſtus* libro 1. de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus, & Verus Auguſti reſcripſerunt, aquam de flumine publico, pro modo poſſeſſionum, ad irrigandos agros diuidi oportere: niſi *a* proprio quis iure plus ſibi datum oſtenderit.

¶ Item reſcripſerunt, aquam ita demum permitti duci, ſi ſine iniuria alterius *b* id fiat.

De via per plures fundos impoſita.

18. *Vlpianus* lib. 14. ad Sabinum.

VNa eſt via, etſi per plures fundos *c* imponatur: cum vna *d* ſeruitus ſit.

¶ Denique quæritur: an, ſi per vnum fundum iero, per alium non, per tantum tempus, quanto ſeruitus amittitur: an retineam ſeruitutem? & magis eſt, vt aut *e* tota amittatur, aut tota retineatur: ideóque, ſi nullo vſus ſum, tota amittitur, ſi vel vno *f* tota ſeruatur.

De fundo communi.

19. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

SI vnus ex ſociis ſtipuletur iter ad communem fundum, inutilis eſt ſtipulatio *g*: quia nec dari ei poteſt. Sed ſi omnes ſtipulentur, ſiue communis ſeruus *h*, ſinguli ex ſociis ſibi dari oportere petere poſſunt; quia iter dari eis poteſt à te: ſed ſi ſtipulator viæ plures *i* heredes reliquerit, inutilis ſtipulatio fiat.

Si ex duobus ſeruitutibus altera tollatur. 1. Si ſeruiens fundus ſeruitutem lædat. 2. De emptione fundi vicini. 3. De aqua hauſtu.

20. *Pomponius* libro 33. ad Sabinum.

SI mihi eodem tempore conceſſeris *k* & ire agere per tuum locum, & vti frui eo ius eſſe; deinde ego tibi conceſſero, ius mihi vti frui non eſſe: non aliter eo loco vteris frueris, quam vt ire agere mihi rectè *l* liceat.

¶ Item ſi & ducere per tuum fundum aquam iure potuero, & in eo tibi ædificare, inuito me, ius non fuerit: ſi tibi conceſſero ius eſſe ædificare: nihilominus hanc ſeruitutem mihi præſtare debebis, ne aliter ædifices, quàm vt ductus aquæ meus maneat. Totiſque eius rei conditio talis eſſe debet, qualis eſſet, ſi vna dumtaxat initio conceſſio facta eſſet.

1 ¶ Seruitus naturaliter *m*, non manufacto lædere poteſt fundum ſeruientem. Quemadmodum ſi imbri creſcat aqua in riuo, aut ex agris in eum confluat, aut aquæ fons ſecundum riuum, vel in eo ipſo inuentus poſtea fuerit.

2 ¶ Si fundo Seiano confinis fons fuerit, ex quo fonte *n* per fundum Seianum aquam iure ducebam; meo facto fundo Seiano, manet ſeruitus.

3 ¶ Hauriendi ius non *o* hominis, ſed prædij eſt.

De aquæductu ſimpliciter conceſſo.

21. *Paulus* lib. 15. ad Sabinum.

SI mihi conceſſeris *p* iter aquæ per fundum tuum non deſtinata *q* parte, per quam ducerem, totus fundus tuus ſeruiet *r*.

22. *Pomponius* lib. 33. ad Sabinum.

SEd quæ loca eius fundi tunc, cùm ea fieret ceſſio, ædificiis, arboribus, vineis vacua fuerint, ea ſola *s* eo nomine ſeruient.

De latitudine viæ. 1. De ſeruitute nauigandi. 2. De fundi publicatione. 3. Seruitutem omnibus fundi partibus deberi.

23. *Paulus* lib. 15. ad Sabinum.

VIa conſtitui vel latior octo *t* pedibus, vel anguſtior poteſt: vt tamen eam *u* latitudinem habeat, qua vehiculum ire poteſt; alioquin iter erit, non via *x*.

1 ¶ Si lacus perpetuus *y* in fundo tuo eſt; nauigandi quoque ſeruitus, vt perueniatur ad fundum vicinum imponi poteſt.

2 ¶ Si fundus ſeruiens, vel is, cui ſeruitus debetur, publicaretur: vtroque caſu durant ſeruitutes: quia cum *y* ſua conditione quiſque fundus publicaretur *z*.

3 ¶ Quæcunque ſeruitus fundo debetur, omnibus *a* eius partibus *b* debetur. & ideo, quamuis particulatim venierit, omnes partes ſeruitus ſequitur: & ita vt ſinguli rectè agant, ius ſibi eſſe fundi *c*. Si tamen fundus cui ſeruitus debetur, certis regionibus inter plures dominos diuiſus eſt; quamuis omnibus partibus ſeruitus debeatur: tamen opus eſt, vt hi qui non proximas partes ſeruienti fundo habebunt, tranſitum per reliquas partes fundi diuiſi *d* iure habeant: aut ſi proximi patiantur, tranſeant *e*.

a Probare is cogitur, qui ſibi aliquid vltra ius publicum licere ait.
b l. 3. de ponte. l. de aqua quotid.
c vnius ſc. cauſa. obſ. 11.
d v. l. 6. verſ. ſed ſi quemadmo. ſeruit.
e Indiuiduum aut totum amittitur, aut totum retinetur. igitur indiuiſibilia & infecabilia, pro parte amitti non poſſunt.
f Vſu partis, tota retinetur ſeruitus, l. 8. 9. quemadmo. ſeruit.
g v. l. 3. l. & § 3. 5. ibi. prox.
h d l. 21. de ſeruit. adde l. 2. de ſeruit. legat.
i v. l. 2. § 2. de verb. oblig.
k adde l. 11. de ſeruit. vrban.
l de hac voce Recte dixi ad l. 13. in fin. de donat. mo.
m i. ob læſionem ſeruitutis naturaliter contingentem, non tenetur dominus *Bart.* adde l. 1. §. 16. de aqua pluuia.
n imò aquæ hauſtus eſt ſeruitus perſonæ, l. 14. in fi. de alimentis.
o Continenti verbo continetur traditio, l. 11. eod. tranſlatio iuris, l. pen. de donat.
p non definita, 58. *Bal.* § 1. l. 13.
q vbi non eſt via diſcreta, totum via eſt, adde l. 22. eod. v. l. 13. § 1. in l. vlt. de aqua quotidiana.
r Indefinita permiſſio reſtringitur ad loca minus damnoſa. *Bald.* l. 13. § 1. l. 9. de ſeruit.
s v. l. 8. l. a.
t Via latitudo neceſſaria ea eſt, vt eam latitudinem via ſaltem habeat qua vehiculum ire poſſit.
u Quod vt via nõ prodeſt, vt iter prodeſt, l. 13. de ſeru.
x id eſt, qui perpetuam cauſam habeat ob fontem ſcilicet, v. l. 8. in f. de ſeruit. vrban.
y Publicato fundo dominante, publicantur & in publicum ſeruitutes tranſeunt, ſeruitutes fundi, fundum publicatum ſequuntur.
z v. l. 4. de cen. l. 2. de con. præd. l. 7. eo. § 3. de aqua. v. l. 3. c. h. t. § 1. de ſeruit.
a Indiuiſibilia & incorporalia tota in toto & in qualibet parte eorum ſunt. b v. l. 13. § 1. de l. 26. de ſeruitutis, totum eſt in toto & qualibet eius parte, cuilibet tamen. *Bart.* v. l. 3. § 16. de acquir. poſſ. c hoc enim fieri poſſe, is qui ſeruitutem conſtituit, proſpicere debuit. vt, eo non præuiſo, ſibi imputare debeat. d al. diuiſionis iure & ita pactum diuiſionis traditioni adijcitur incontinenti.

De aquæductu.

24. *Pomponius* libro 33. ad Sabinum.

EX meo aquæductu Labeo ſcribit, cuilibet poſſe me vicino commodare. Proculus contra *a*: vt ne in meam partem fundi aliam, quàm ſeruitus acquiſita ſit, vti ea poſſit. Proculi ſententia verior eſt *b*.

De aqua diuiſione.

25. *Idem* lib. 34. ad Sabinum.

SI partem fundi mei certam tibi vendidero, aquæductus ius *c*, etiam ſi alterius partis cauſa plerumque ducatur, te *e* quoque ſequetur: neque ibi aut bonitatis agri, aut vſus eius aquæ ratio habenda eſt: ita vt eam ſolam partem fundi, quæ pretioſiſſima ſit, aut maximè vſum eius aquæ deſideret, ius eius ducendæ ſequatur: ſed pro *f* modo agri detenti, aut alienati, fiat eius aquæ diuiſio.

De ſeruitute ſimpliciter legata.

26. *Paulus* lib. 47. ad Edictum.

SI via, iter, actus, aquæductus legetur ſimpliciter per fundum: facultas *g* eſt heredi, per quam *h* partem fundi velit conſtituere ſeruitutem: ſi modò nulla captio legatario in ſeruitute ſit.

De emptione fundi ſeruientis.

27. *Iulianus* lib. 7. Digeſtorum.

SI communi *i* fundo meo & tuo ſeruiat fundus Sempronianus, & eundem in commune redemerimus, ſeruitus extinguitur *k*: quia par vtriuſque domini ius in vtroque fundo eſſe incipit. At ſi proprio meo & proprio tuo idem ſeruiat: manebit ſeruitus; quia proprio fundo per communem ſeruitus deberi poteſt *l*.

De itinere ad prædiorum duorum legato.

28. *Idem* lib. 34. Digeſtorum.

ITinere ad prædium commune duorum legato: niſi *m* vterque de loco itineris conſentiat, ſeruitus neque acquiritur, neque deperit.

De aqua educenda.

29. *Paulus* lib. 2. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

I[3].

QVi duo prædia confinia habuerat, ſuperiorem fundum vendiderat: in lege ita dixerat, *vt aquam, ſulco aperto, emptori educere in fundum inferiorem rectè liceat.* Si emptor ex alio *n* fundo aquam acciperet, & eam in inferiorem ducere vellet: quæſitum eſt, an poſſit id ſuo iure facere? *Nihil*? Reſpondi, nihil amplius, quàm quod ipſius *o* fundi ſiccandi cauſa deriuaret, vicinum inferiorem recipere debere.

Si venditor fundi aquam & circa eam latè pedes decem exceperit.

30. *Idem* lib. 4. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

QVi duo prædia habebat, in vnius venditione *aquam*, quæ in fundo naſcebatur, & *circa eam aquam latè p decem pedes exceperat.* Quæſitum eſt, vtrum dominium loci ad eum pertineat: an, vt per eum locum accedere poſſit? Reſpondit: ſi ita recepiſſet, *circa eam aquam latè pedes decem*, duntaxat videri venditoris eſſe.

Vtrum locus medius conſtitutionem ſeruitutis impediat.

31. *Iulianus* libro 2. ex Minicio.

TRia *r* prædia continua trium dominorum adiecta *ſ* erant. Imi prædij dominus, ex ſummo fundo,

a vt in venditione non intelligitur ſeruitus conceſſa, niſi id expreſſum ſit à contrahentibus l. 66. de contrah. empt. ita & in diuiſione, quæ venditionem imitatur, l. 1. C. comm. vtriuſque iud.
b ſic tradicus Proculus ita per neminem in ea parte fundi alia quàm ad quã &c. arg. l. 4. de aqua quotid. ex qua lege hæc interpretationem ſumere debet. adde quæ notaui ad l. 5. § 15. § 16. de aqu. quotid. ſententia igitur hæc fuerit: Ex aquæductu meo, vicino me rectè commodaturum, vt d. l. 4. ſed non alia parte, quàm ad quam ſeruitus conſtituta ſit, hoc eſt, ex aquæductu meo alij commodare nihil poſſum, antequam in meum fundum peruenerit: hac enim ratione ſeruitus eſſet ſeruitutis: poſtquam autem ad agrum meum aquæductus peruenit (quia factus iam eius dominus,) rectè poſſum aquæductum commodare, vt ex fundo mihi proprio. Atque ita Proculus Labeonis ſententiam nõ euertit, ſed temperat, niſi ſi Proculi hæc ſententia ſit: vt ſeruitutem certæ parti fundi mei debitam detorquere in aliam partem non poſſum: ita nec ſeruitutẽ aquæductus à te mihi conceſſam alteri, te inuito, concedere non poſſum. Cur? ſeruitutis modum nemo mutare poteſt, eo inuito cuius intereſt: l. 5. in fin. eod. l. 33. de ſer. l. 22. de ſeruit. c. vt nemo ſcilicet poſſit ex ſuo aquæductu (quẽ habet ex fundo alieno) aquam alteri concedere. *Bart.* l. 33. in fin. l. eo.

tamen l. 1. § 1. § 16. § 40. de aqua. & quæ ſuperius dixi. d l. 25. § 3. eo.
e Seruitus per ſe indiuiſibilis: commoditas tamen eſt diuidua.
f Emptor partis prædij dominantis, pro rata partis empta ius ſeruitutis conſequitur à domino prædij ſeruientis, æquè ac is qui optimam partem prædij dominantis acquiſierit. Hinc ait Bart. diuiſionem aquæ fieri ad menſuram prædij dominantis, non inſpecta partium bonitate vel neceſſitate.
g Indefinita, ſimplex & indeterminata conceſſio ſeruitutis inter ſe debitore: & intelligenda eſt ex debitoris electione. h v. l. 25. § 5 eo.
i Fundo nobis communi, ſi fundum ſeruientem emimus, ſeruitutem extinguemus. Quid & non communi, ſed meo proprio ac tuo proprio ſeruit: in commune emerimus: ſeruitus minimè extinguetur. k ſi ſocij fundum emunt qui communibus prædiis ſeruiat, ſeruitus extinguitur, Zaſ.
l Poteſt ſeruitus à communi fundo propriis ſociorum prædiis deberi. Zaſ. n. 21. & ita pars fundi (qui mihi cum altero communis eſt) ei fundo (qui mihi proprius eſt) ſeruire poteſt. *Idem* num. 27. *hic.* m adde l. 1. & vlt. quemadmodum vſusfructus. n Conceſſio determinata hoc operatur, vt quis ea non poſſit vti, niſi ſecundum formam limitationis, *Bald.* ſ. in alio prædio quàm dominante, vt hic. & in aliam quàm nominatim ſeruientem, l. 24. eo.
o l. 5. in fin. eo. p in latitudinem.
q Id eſt, qui fundum vendit, & aquam locum pedes decem excipit, non dominium loci, ſed ſeruitutem excipit. adde l. 27. § 32. ad l. Aquiliam.
r v. l. 7. § 1. de aqua.
ſ vulgus, obiecta id eſt, ita oppoſita, vt ex ſummo prædio aqua duci poſſet

ij imo

imo fundo ſeruitutem aquæ quæſierat: & per medium a fundum, domino concedente b, in ſummum agrum ducebat, poſtea idem ſummum fundum emit, c: deinde imum fundum, in quem aquam inducebat, vendidit. Quæſitum eſt, num imus fundus id ius aquæ amiſiſſet: quia cum d vtraque prædia eiuſdem domini facta eſſent: ipſa ſibi ſeruire non potuiſſent? Negauit amiſiſſe ſeruitutem: quia prædium, per quod aqua ducebatur, alterius fuiſſet, & e quemadmodum ſeruitus ſummo fundo, vt in imum fundum aqua veniret, imponi aliter non potuiſſet ſi quam vt per medium quoque fundum duceretur: ſic eadem ſeruitus eiuſdem fundi amitti aliter non poſſet, niſi eodem tempore g etiam per medium fundum aqua duci deſiiſſet, aut omnium tria ſimul prædia vnius domini facta eſſent h.

De parte fundi communis ſocio tradita.

31. *Africanus* lib. 6. Quæſtionum.

Fundus mihi tecum communis eſt, partem etiam mihi tradidiſti i: & ad eundem viam per vicinum tuum proprium. Recte eo modo ſeruitutem conſtitutam ait. Neque quod dici ſoleat k, *per partem nec acquiri, nec imponi ſeruitutem poſſe*, iſto caſu locum habere; Hic enim non per partem ſeruitutem acquiri: vt potè l cum in id tempus acquiratur, quo proprius meus fundus futurus ſit.

Si in diuiſione ſeruitus imponatur. 1. De hauſtu & aquæductu.

33. *Idem* lib. 9. Quæſtionum.

Cum eſſent mihi & tibi fundi duo communes, Titianus & Seianus: & in diuiſione conuenisset, *vt mihi Titianus, tibi Seianus cederet*, inuicem m partes eorum tradidimus; & in tradendo dictum eſt n, *vt alteri per alterum aquam ducere liceret*. Recte eſſe ſeruitutem impoſitam ait: maximè ſi pacto ſtipulatio ſubdita ſit o.

1 ¶ Per plurium prædia aquam ducis, quoquo modo p impoſita ſeruitute; niſi pactum, vel ſtipulatio etiam de hoc q ſubſecuta eſt; neque eorum cuiuis, neque alij vicino poteris hauſtum ex riuo r cedere s. pacto enim, vel ſtipulatione interuenientibus, & hoc concedi ſolet; quamuis nullum prædium ipſum ſibi ſeruire, neque ſeruitutis fructus t conſtitui poteſt u.

An ſeruitus pro parte imponatur, retineatur, remittatur. 1. Si fons exaruerit.

34. *Papinianus* lib. 7. Quæſtionum.

Vnus ex ſociis fundi communis permittendo ius eſſe ire agere, nihil agit x, & ideo, ſi duo prædia, quæ mutuo ſeruiebant, inter eoſdem fuerint communicata y; quoniam ſeruitutes pro parte retineri z placet; ab altero ſeruiens alteri remitti non poteſt: quamuis enim vnuſquiſque ſociorum ſolus ſit, cui ſeruitus debetur; tamen quoniam non perſonæ; ſed prædia deberent, neque a acquiri libertas, neque remitti ſeruitus per partem poterit.

1 ¶ Si fons exaruerit b, ex quo ductum aquæ habeo, iſque poſt conſtitutum tempus ad ſuas venas redierit; an aquæductus amiſſus erit, quæritur;

35. *Paulus* lib. 15. ad Plautium.

Et Atilicinus ait, Cæſarem Statilio Tauro c reſcripſiſſe in hæc verba, *Hi qui ex fundo Sutrino aquam ducere ſoliti ſunt, adierunt me: propoſueruntque aquam, qua per aliquot annos vſi ſunt ex fonte, qui eſt in fundo Sutrino, ducere non potuiſſe quod fons exaruiſſet d: & poſtea ex eo fonte aquam fluere cœpiſſe: petieruntque f à me, vt quod ius non negligentia aut culpa ſua amiſerant, ſed quia ducere non poterant, his reſtituerem. Quorum mihi poſtulatio cum non iniqua viſa ſit, ſuccurrendum his putaui. Itaque quod ius habuerunt tunc, cum primum ea aqua peruenire ad eos non potuit, idem eis reſtitui placet.*

De venditione fundi cui ſeruitus debetur.

36. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

Cum fundo, quem ex duobus retinuit venditor, aquæ ducendæ ſeruitus impoſita ſit, empto prædio quæſita ſeruitus, diſtractum denuo prædium e ſequitur: nec ad rem pertinet quod ſtipulatio, quæ pœnam promitti placuit d, ad perſonam emptoris, ſi ei forte frui non licuiſſet, relata eſt e.

De vſu aquæ perſonali.

37. *Idem* libro 5. Reſponſorum.

Λούκιος Τίτιος Γαΐῳ Σηΐῳ τῷ ἀδελφῷ πλεῖστα χαίρειν. ... [illegible Greek] ... ἐν τῷ ἰδίῳ σου ὕδατι ... ἰδίου ... ὕδωρ ... χωρίῳ ... 1.

Lucius Titius C. Seio fratri S. P. *De aqua fluente in fontem agrum patris mei in Sillano inſeruientis, do, concedoque tibi gratis in agrum, ſiue ad domum, quem in Sillano tenes; ſiue quocunque tibi voluntas fuerit.* Quæro an ex hac f ſcriptura vſus aquæ etiam ad heredes Gaij Seij pertineat? Paulus reſpondit, vſum aquæ perſonalem ad heredem Seij quaſi vſuarij tranſmitti non oportere g.

An flumine interueniente, via conſtitui poſſit.

38. *Idem* lib. 1. Manualium.

Flumine interueniente, via conſtitui poteſt h ſi aut vado tranſiri poteſt, aut pontem habeat. Diuerſum ſi pontonibus i traiciatur k. hæc ita, ſi per viam prædia flumen currat: alioquin ſi tua prædia mihi vicina ſint, deinde flumen, deinde Titij prædia, deinde via publica, in quam iter mihi acquiri volo: diſpiciamus, ne nihil vetet, à te mihi viam dari vſque ad flumen, deinde à Titio vſque ad viam publicam. Sed videamus, num, & ſi tu eorum prædiorum dominus ſis, quæ trans flumen intra viam publicam ſint, idem iuris ſit: quia via l conſummari ſolet, vel ciuitate tenus, vel vſque ad viam publicam, vel vſque ad flumen m, in quo pontonibus traiciatur, vel vſque ad proprium aliud eiuſdem domini prædium. Quod ſi eſt, non videtur interrumpi ſeruitus, quamuis inter eiuſdem domini prædia flumen publicum intercedat.

COMMVNIA n PRÆDIORVM TAM Vrbanorum, quàm ruſticorum.

TIT. IV.

Quæ ſunt prædia vrbana. 1. Cur ſeruitutes prædiorum appellantur, & quibus deberi poſſunt.

1. *Vlpianus* lib. 2. Inſtitutionum.

Ædificia vrbana quidem prædia appellamus cæterum & ſi in o villa ædificia ſint æquè ſeruitutes vrbanorum prædiorum conſtitui poſſunt.

1 ¶ Ideo autem hæ ſeruitutes prædiorum appellantur: quoniam ſine prædiis conſtitui non poſſunt. Nemo enim poteſt ſeruitutem acquirere vel vrbani, vel ruſtici prædij niſi qui habet prædium p.

De aqua per rotam tollenda ex flumine, vel hauriendo, & de ſeruitute caſtello impoſita.

2. *Idem* lib. 17. ad Edictum.

De aqua per rotam q tollenda ex flumine r, vel haurienda, vel ſi quis ſeruitutem caſtello ſ impoſuerit, quidam dubitauerunt, ne hæ ſeruitutes non eſſent t: ſed reſcripto Imperatoris Antonini ad Tullianum adiicitur, licèt ſeruitus iure u non valuit, ſi tamen hac lege comparauit, ſeu alio quocunque legitimo modo ſibi hoc ius acquiſiuit, tuendum eſſe x eum, qui hoc ius poſſedit.

a ad fundum inferiorem. Nam Accurſius obiecta male interpretatur, ſimul conſentia.
a Medium vti eſt, ita inuadi ſiue acquiſitio, ita conſequi receptio.
b a ſic, ſiue conceſſione, medium prædium ſeruitutem ſuſtinet prædij impoſitis, l. 7. in fin. ſ. eod.
c tali emptione videtur ſeruitus extingui, leg. 17. ſ. eod. & hinc naſcitur ratio dubitandi.
d Confuſione fundi ſeruientis & dominantis, interit ſeruitus.
e Ratio decidendi, à ſimili ſumpta.
f l. 17.
g id eſt, niſi tempore imi fundi venditi.
h Dominio trium prædiorum in ſolo fundum venditi, ſeruitutem retinere poteſt, ſi tempore imi venditi, in eum, à medio & ſuperiore fundo aqua decurrebat. Quod ſi nunc non decurrebat, ius ſeruitutis amittit, ac ſi tria ipſa prædia vendidiſſet, vide leg. 23. ſ. quemadm. ſeruitus amitt. i & ita communis eſſe deſiit: proinde hic non ſingulos ſeruitutem fundo communi, vel meo futuro, vt hic in fine perperam legitur: ſed iam meo ex proprio facto per traditionem.
k l. 17. in fin. ſ. de ſeruit.
l Verius fortaſſe dixiſſet Africanus in hac ſpecie fundo mihi propriè planè ac iam quæſito ſeruitutem à te conſtitutam, proprio, inquam, ac meo: id eſt, poſt traditionem tuæ partis mihi factam, cum nulla amplius tibi pars eſſet in eo fundo. Traditione partis tuæ mihi facta, partem eam tuam eſſe deſiiſſe: proinde cum nihil tibi amplius commune eſſet in fundo. Itaque melius vel Africanus dixiſſet, aut certè melius apud eum ita legeretur, *neque, cum per id tempus acquiratur, quo proprius meus fundus factus ſit*, niſi ante legas, *mihi traditione ac tradita*, &c.
m Diuiſio fit permutatione partium: ob id dicitur vicem emptionis obtinere, l. 1. C. de rer. permut. n l. 6. ſ. 2. ſ. comm. præd. o vel poena. v. l. 15. ſ. de tranſact. l. 2. de Gal. ſ. de riuis. p hoc eſt, vel pacto vel ſtipulatione. q vt poſſemus riuo à te mihi conceſſo, alij etiam hauſtum concedere. r Riui rectè hic fit mentio. Nam cui ius aquæ ducendæ conceditur, & riui faciendi conceditur. l. 30. ſ. de aquæ. Riuus eſt iter aquæ. Aquæductus, ius habendi aquam in prædio alieno. s quia nemo niſi dominus fundi ſeruitutem conſtituere poteſt, l. 2. ſ. 1. ſ. comm. præd. niſi vt l. eod. dicitur.
t vel ſeruitus, l. 3. ſ. 1. de vſufr. legato. Seruitutis ſeruitus prædialis vel perſonalis non eſt. Eſt enim ſeruitus qualitas prædij. Qualitas autem qualitatis: vt & accidentis accidens non eſt. οὐ γὰρ συμβεβηκότος συμβέβηκεν ... Ariſt. 4. Metaph. 4. Igitur non poſſum ex riuo, quem in alieno fundo habeo, iure ſeruitutis, vel domino eiuſdem fundi, vel alij cedere ſeruitutem hauſtus, vel prædialem, vel perſonalem. Hoc tamen loco Antonius Faber 5. coniect. 15. legit, cum ſeruitutis ſeruitus conſtitui non poſſit, fructus poſſit, & reprehendit etiam Caſtrenſem fructus nomen accipientem pro commoditatis conceſſione, quæ ſeruitus quædam eſſe videtur.
u Aquæ ita conſtituta ſeruitus vires capiet, non ab eo qui ceſſit, ſed ab eo qui ceſſi permiſit. Duar.
u l. 2. ſ. de ſeruit.
x adde l. 8. ſ. de ſeruit. l. 30. in fin. ſ. de ſeruit. vrban.
y Inter ſeruientem & dominantem prædiis communicatis, ſeruitus prædij non extinguitur, vt hic æquè ac ſi in commune emerimus prædium quod meo ac tuo fundo ſeruiat: & tamen ſi in ſocietate fundum emerimus qui communibus prædiis ſeruiat, ſeruitus extinguetur, l. 27. ſ. eo.
z l. 30. ſ. 1. ſ. de ſeruit. vrban. l. 8. ſ. de ſeruit. l. 140. ſ. de verb. oblig. licet conſtitui non poſſit, l. 6. ſ. 1. ſ. comm. præd. ſeruit.
a Pro parte indiuiſa libertas communi fundo acquiri: vt & eadem ſeruitus debita pro parte remitti non poteſt, vt hic, & lege 5. infra comm. prædiorum.
b l. 35. ſ. eod. alia ex cauſa quam æſtatis: nam ex tali fonte ſeruitus concedi non poteſt. arg. l. 27. in fin. ſ. de ... præs.
c ad Statuto vt ſeſt. dominis, ... [illegible]

c l. 34. in fin. ſ. eod. Alioquin ab aliter ... [illegible] ... ſed quia ducere non poterant ... [illegible]
c l. 4. ſ. eo. ſi ea vſa non ... [illegible]
e nec enim ... [illegible]
f Vtique, Ioan. ... [illegible]
g Cuius? ... l. 4. in fin. ſ. eod.
h Flumen publicum ... [illegible]
i naues generis Gallici ... Cæſar. ... de bel.
k naues ... per pontem ... [illegible]
l ... ad viam publicam ... [illegible]
m ad flumen publicum ... [illegible]
n l. 1. ſ. 36. ... [illegible]
o ... [illegible]
p ... [illegible]
q quid ... [illegible]
r ... [illegible]
s ... [illegible]

q quibus organum hydraulicum hauritur à priuato: nam ſtudiis ... [illegible] hauſtus ex flumine publico, l. 3. ſ. vlt. ſ. de ...
ſ in quod, quod tota extulit, infundere. 17. Vitruu. 9.
t & merito, quia caſtellum perpetuam cauſam non habet ... [illegible] ſed vel manu, vel organis aqua in illud infunditur. Præterea vide ... Cuiac. ... tanta aquæ copia indigeant, vt adhiberi organa oporteat. vide ... 26. vbi etiam ſelecta de ... notat.
u ſummo ſcilicet, ex rationibus ſuperius adductis.
x per prætorem ex æquo & bono ſcilicet l. 11. in fin. ſ. 9. ... [illegible]
y eo ſcilicet modo quo ad ſe poſſideri poteſt. ... [illegible] ... conſiſtit, particulam quaſi omnibus locis ... [illegible] ... cales ... & natura & legibus ... [illegible] ... imag. ac ſenſibile.

Universidad Rey Juan Carlos

De prædiis quæ alienantur.

3. *Gaius* libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

DVorum prædiorum dominus ſi alterum ea lege tibi dederit, *vt id prædium quod datur, ſeruiat ei quod ipſe retinet*, vel contra, intelligitur impoſita ſeruitus intelligitur.

De monumentis.

4. *Iauolenus* lib. 10. ex Caſſio.

CAeteri, *vt ad certum ſtillicidium monumentum adſiſtere*, non poteſt: quia id, quod humani iuris eſſe debet, ſeruitutem non recipit: ſicut nec illa quidem ſeruitus conſiſtere poteſt, *vt certus e monumento homines in vicinis humentur*.

Si quis ſibi & alteri ſeruitutem receperit.

5. *Idem* lib. 2. Epiſtolarum.

PRoprium d ſolum vendo: an ſeruitutem talem iniungere poſſim, *vt mihi & vicino ſeruiat*? ſimiliter ſi commune ſolum vendo: *vt mihi & ſocio ſeruiat*, an conſequi poſſim? Reſpondi, Seruitutem e recipere, niſi ſi ſupremo poteſt: adiectio itaque vicini pro ſuperuacuo habenda eſt: ita vt tota ſeruitus ad eum, qui receperit, pertineat. Solum autem commune vendentem *mihi & ſocio ſeruiat*, efficere non poſſum: quia per unum ſocium communi ſolo ſeruitus adquiri non poteſt.

De prædio quod totum, vel pro parte alienatur. 4. De exceptione ſeruitutis.

6. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

SI quis duas ædes habeat, & alteras tradat, poteſt legem traditioni dicere g: *vt vel iſtæ quæ non traduntur, ſeruæ ſint his quæ traduntur*, vel contra: *vt traditæ retentis ædibus ſeruiant*: paruique refert, vicinæ ſint ambæ ædes, an non.

¶ Idem erit & in prædiis ruſticis: nam & ſi quis duos fundos habeat: alium alii poteſt ſeruum facere tradendo. Duas autem ædes ſimul tradendo non poteſt efficere alteras alteris ſeruas: quia neque adquirere alienis ædibus ſeruitutem, neque imponere poteſt.

¶ 1 Si quis partem ædium tradat, vel partem fundi: non poteſt ſeruitutem imponere: quia per i partes & ſeruitus imponi non poteſt, ſed nec adquiri.

¶ Planè ſi diuiſit fundum regionibus, & ſic partem tradidit pro diuiſo, poteſt alterutri ſeruitutem imponere quia non eſt pars fundi, ſed fundus: quod & in ædibus poteſt dici, ſi dominus, pariete medio ædificato, vnam domum in duas diuiſerit, vt plerique faciunt m: nam & hic pro duabus domibus accipi debet.

2 ¶ Item ſi duo homines binas n ædes communes habeamus, ſimul tradendo, idem efficere poſſumus, ac ſi ego ſolus proprias binas ædes haberem. Sed, & ſi ſeparatim tradiderimus, idem fiet: ſic tamen, vt nouiſſima o traditio efficiat etiam præcedentem traditionem efficacem.

3 ¶ Si tamen alteræ vnius propriæ ſint ædes, alteræ communes, neutris ſeruitutem vel adquirere, vel imponere me p poſſe, Pomponius libro octauo ex Sabino ſcripſit.

SI in venditione quis dixerit, *ſeruæ ſint ædes*, q vendidit, neceſſe non habet liberas tradere q: quare vel ſuis ædibus eas ſeruas facere poteſt, vel vicino concedere ſeruitutem: ſcilicet ante traditionem. Planè ſi Titio ſeruas fore dixit: ſi quidem Titio ſeruitutem conceſſerit, abſolutum eſt: ſi verò alij conceſſerit, ex empto tenebitur r: à quo non abhorret, quod Marcellus libro ſexto Digeſtorum ſcribit: ſi quis in tradendo dixerit *fundum Titio ſeruire*: cum ei non ſeruiret: eſſet autem obligatus venditor Titio ad ſeruitutem præſtandam: an agere poſſit ex vendito, vt emptor ſeruitutem imponi patiatur prædio, quod mercatus eſt: magiſque putat permittendum agere. Idemque ait, & ſi poſſit venditor Titio ſeruitutem vendere, æquè agere permittendum. hæc ita demum, ſi recipiendæ ſeruitutis gratia id in traditione expreſſum eſt: cæterum, ſi a quis (inquit) veritus, ne ſeruitus Titio debeatur, ideo hoc excepit: non erit ex vendito actio, ſi nullam ſeruitutem promiſit.

1. *An locus medius impediat ſeruitutem.*

7. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

IN tradendis vnis ædibus ab eo, qui binas habet, ſpecies ſeruitutis exprimenda b eſt: ne c ſi generaliter *ſeruire* dictum erit, aut nihil valeat, quia incertum ſit, quæ ſeruitus excepta d ſit: aut omnis e ſeruitus imponi debeat.

1 ¶ Interpoſitis quoque alienis ædibus imponi poteſt: f veluti, g *vt altius tollere*, *vel non tollere liceat*: vel etiam, ſi iter debeatur, *vt ita* (*commaliquis ſi medio ædibus ſeruitus poſſea impoſita fuerit*): ſicuti per plurium prædia g ſeruitus imponi etiam diuerſis temporibus poteſt: quamquam dici poteſt, ſi tria prædia h continua habeam, & extremum tibi tradam, vel tuo, vel meo prædijs ſeruitutem adquiri poſſe: ſi verò extremo, quod retineam: quia & medium meum ſit, ſeruitutem conſiſtere: ſed ſi rurſus aut id, cui adquiſita ſit ſeruitus, aut medium alienauero: interpellari eum donec medio prædio ſeruitus imponatur.

De duabus inſulis eodem momento duobus traditis.

8. *Pomponius* lib. 8. ad Sabinum.

SI, cùm duas haberem inſulas, duobus eodem i momento tradidero: videndum eſt, an ſeruitus alterutris impoſita valeat: quia alienis quidem ædibus, nec imponi, nec adquiri k ſeruitus poteſt: ſed ante traditionem peractam, ſuis magis acquirit, vel imponit is, qui tradit: ideoque valebit ſeruitus.

De confuſione, & reſtitutione ſeruitutis.

9. *Idem* lib. 10. ad Sabinum.

SI ei, cuius prædium mihi ſeruiebat, hæres extiti, & eam hereditatem tibi vendidi, reſtitui l in priſtinum ſtatum ſeruitus debet: quia id agitur, vt quaſi tu heres videaris extitiſſe.

De retentione ſeruitutis.

10. *Vlpianus* lib. 10. ad Sabinum.

QVidquid venditor, ſeruitutis nomine, ſibi recipere vult: nominatim recipi oportet: nam illa generalis m receptio, *quibus o eſt ſeruitus*, [illegible] o eſt, ad extraneos pertinet: ipſi nihil proſpicit venditori ad iura eius conſeruanda p nulla enim habuit: quia nemo q ipſe ſibi ſeruitutem debet: quinimo, & ſi debita fuit ſeruitus, deinde dominium r rei ſeruientis peruenit ad me: conſequenter dicitur extingui ſeruitutem.

Quæ iura tacitè ſequuntur ſeruitutem.

11. *Pomponius* libro trigeſimotertio ad Sabinum.

REfectionis gratia accedendi ad ea loca, quæ non ſeruiant, facultas tributa eſt his, quibus ſeruitus debetur: quâ tamen accedere eis ſit neceſſe ſ: niſi in ceſſione ſeruitutis nominatim præfinitum ſit, quâ accederetur: & ideo nec ſecundùm riuum, nec ſupra eum ſi forte ſub terra aqua ducatur, locum religioſum dominus ſoli facere poteſt: ne ſeruitus intereat. Et id verum eſt, ſed & depreſſiorum t, vel adleuaturum riuum u, per quem aquam iure duci poteſtatem habes: niſi ſi, ne id faceres, cautum ſit.

1 ¶ Si prope x tuum fundum ius eſt mihi *aquam riuo ducere*: tacita hæc iura ſequuntur: vt y reficere mihi riuum liceat: vt adire, quà proximè poſſim ad reficiendum eum ego, fabrique mei: item vt ſpatium relinquat mihi dominus fundi, quà, dextra, & ſiniſtra, ad riuum adeam, & quò terram, limum z, lapidem, arenam, calcem iacere poſſim.

Seruitutes ſequi prædium. De prædijs urban. & ruſtic.

12. *Paulus* lib. 15. ad Sabinum.

CVm fundus fundo ſeruit, vendito quoque fundo, ſeruitutes ſequuntur &. Ædificia quoque fundis, & fundi ædificijs eadem conditione ſeruiunt.

---

a vide l. 6. ſ. eod.
b Reperio tamen apud Ciceronem 2. de legib. Athenienſium lege cautum fuiſſe, ne quis ſepulchrum extrueret operoſius quàm quod decem homines effecerint triduo, nec id opere tectorio exornari, nec Hermas, quos vocant, licebat ei imponi. Demetrius vero noluit ſuper terræ tumulum quid extare, præter columellam tribus cubitis non altiorem, aut menſam aut labellum. Plato vetat ſepulchrum extrui altius, quam quod quinque homines quinque diebus abſoluerint, nec è lapide excitari plus, nec ſtatui, quàm quod capiat laudem mortui inciſam quatuor heroicis verſibus, quos longos appellat Ennius. Hæc Cicero. vide Plutarchum in Solone de legibus.
c vide l. 11. ſ. de religioſis.
d Eclog. eod. c. 5.
e v. l. 34. ſ. de ſeruitut. ruſticor. vbi dixi: adde l. 6. ſ. 3. ſ. eod.
f vide l. 8. ſ. eod.
g l. 3. ſ. eod. l. 19. ſ. de vſufr. l. 33. ſ. tit. prox.
h vide l. 8. ſ. eod.
i vide l. 8. ſ. de ſeruitutib.
k ſubaudi indiuiſas.
l Pars diuiſa, ſeu pro diuiſo non eſt pars propriè, ſed totum, id eſt prædium, non pars prædij, vt hic, & l. 25. ſ. 1. de verborum ſignif. Pars pro diuiſo certa eſt: pars pro indiuiſo incerta: pars, inquam, pro diuiſo certa, vnde fit vt certæ parti, pars pro indiuiſo legibus nostris opponatur. l. 25. ſ. quibus modis vſusfr. amittitur. l. 1. ſ. 4. ſ. uti poſſidetis. Pars pro diuiſo, ſenſu corporis: pro indiuiſo, ſenſu mentis percipitur. Pars pro indiuiſo intellectu magis partes habet quàm corpore. l. 5. ſ. de ſtipulat. ſeruorum. intellectu, hoc eſt, non vt quæ pro diuiſo eſt, corpore percipitur. Hinc ſolui poteſt quæſtio illa nobilis, cur ſeruitus adquiri vel imponi non poſſe parti pro indiuiſo? Finge, fundum inter me & te communem eſſe, cur ego partem meam non poſſim imponere vel adquirere ſeruitutem? cur fundo alij tecum communi id non imponam, quod ſaltem valere poſſit pro parte mea? [illegible] [illegible] pars mea non continetur regione certa, ſed tota eſt per totum fundum, ita vt impoſitam vel adquiſitam parti meæ ſeruitutem neceſſe ſit diffundi in totum fundum: aut certè nullam in partem tuam te: quia quælibet gleba eſt mea, quælibet eſt tua. Poſſis & aliter dicere, Seruitus eſt ius in corpore. Parti pro indiuiſo nullum ſubeſt corpus, nec enim eſt, ſed intelligitur. Poſſis & id ſubiicere, Plus mea parte in re communi vt non poſſe: quod fieret, ſi in re communi mihi ius eſſet inuito ſocio ſeruitutem imponere. In hac enim ſpecie, ipſo victurus fundo, & ſeruitute in eadem in eo id [illegible] ceſſum eſſet. Eadem ratione æquo prædi liberas adquiri, neque ſeruitus remitti poteſt. l. 5. ſ. eod. l. 34. ſ. de ſeruitutibus ruſticorum. Dicere poſt ſeruitutem, in prædio communi, à me conſtitutam, me prohibere non poſſe eum venientem ad ſeruitutem: cæterum ſi ſocius meus ſocium eum venientem prohibere poterit. vide l. per fundum 11. ſ. de ſeruitutibus ruſticorum prædiorum, vbi plenius dixi. adde l. 16. infra. ad l. Falcidiam.
m ex vno & eodem vel fundo vel ædificio, duo fieri poſſunt. vide l. 36. ſ. de ſeruitutibus vrbanorum.
n l. 33. ſ. 1. eod.
o vide l. 18. in princ. ſ. eodem.
p non poſſe. Haloand. ſed poſſe conſtat. l. 27. ſ. tit. prox.
q quid ſi ignorans ædes ſeruas vel liberas, neutrum dixerit? vide l. 29. ſ. de contrah. empt. quid ſi ſeruas ſcierit eſſe, non admonuit emptorem? vide l. 30. ſ. de [illegible] ſ. Intereſt enim emptoris non decipi, ac certò ſciuiſſe cui ſeruitutem fundus debeat.

a Seruitutem alteri nemo excipere poteſt, niſi ei cui certa ſeruitus, non ex opinione debetur.
b Genus omne incertum & ambiguum. l. 13. ſ. 1. ſ. de ſeruit.
c nominatim. l. 10. infra eod.
d qui vult ſeruitutem excipere, debet eam certam excipere. Bart.
e congrua tamen, prædio dominanti. Accurſ. Bart.
f l. 4. & 5. ſ. de ſeruitut. l. 17. in fin. ſ. de aqua pluuia.
g vide l. vlt. ſ. tit. prox.
h vide l. 31. ſ. tit. prox.
i Si duobus eodem momento diuerſarum rerum fiat traditio, non valet ſeruitus alteri impoſita: ſecus ſi ſeparatim. Bart.
k l. 5. 6. ſ. eo. l. 19. ſ. tit. prox. l. 69. ſ. de contrah. empt.
l Quæ ſeruitus ciuiliter (veluti ſi hereditatem debitoris miſcuit. l. 18. ſ. de ſeruit.) extinguitur, ea, vendita (ſcil. ex hereditate) hereditate reſtitui ſibi reuiuiſcere poſſunt. l. 2. ſ. 18. ſ. de heredit. vel act. vend. l. 7. C. de pact.
m Generali ſermone loquentis perſona non continetur.
n Generalis ſuit hæc ſeruitutum recipiendarum formula, de qua dixi ad l. 39. inf. de act. empt. de ſpeciali vide l. 17. ſ. 1. de ſeruitut. vrbanorum prædiorum.
o al. vtique. ſic in l. 3. ſ. de miraculis. vt quæque res erit animaduertam, & idem infra in edicto de aleatoribus.
p id eſt, qui exàmplendo ſeruitutem dixit in manere ſeruitutem debere quibus conditam ſit, his verbis non ſint, ſed extraneis ſeruitutem excipere hic. Quid ſi vendenti debita ſit? hæc verba nihil conferent. Zaſius hic numero 8. 9.
q ſeruitutem nemo ſibi debet. l. 26. ſ. de ſeruit. vrban.
r Seruitus confuſione dominantis & ſeruientis fundi extinguitur.
ſ idque quia ſeruitute conceſſa, videntur conceſſa omnia ſine quibus quis vti ſeruitute non poteſt. Bart. nec enim tantùm prohibemur quid facere contra ſeruitutem, ſed etiam aduerſus ea quæ tacitè ſeruitutem accedunt. ſ. 1. inf. eod.
t vide l. 1. in fin. ſ. de riuis.
u neque illa duo non ſunt promiſſa ei cui ſeruitus aquæ competit. l. 3. ſ. pen. inf. ſ. de itinere actuque.
x Riuum habenti tacitè conceditur riuum reficere, & adire vtrinque cum fabris, & ad opus materiam depromere. Eclog. eodem.
y vide l. 4. ſ. de itinere.
z [illegible] materiam quæ ex riuo educta fuerit. 2. Harm. 4. ſ. 122.
& Realia iura fundum & emptorem fundi ſequuntur. vide l. 23. ſ. 2. ſupra de ſeruitutibus.

Universidad Rey Juan Carlos

De piſcatione thynnaria. 1. De lapide cædendo.

13 *Vlpianus lib. 6. Opinionum.*

VEnditor fundi Geroniani, fundo Botroiano, quem retinebat, legem dederat, *ne contra eum piſcatio thynnaria exerceatur*, quamuis mari a, quod natura omnibus c patet, ſeruitus imponi priuata d lege non poteſt, quia e tamen * bona f fides contractus legem ſeruari venditionis g exposcit, perſonæ poſſidentium, aut in ius eorum ſuccedentium per ſtipulationis, vel venditionis legem obligantur h.

1 ¶ Si conſtat, in tuo agro lapidicinas eſſe, inuito te i, nec priuato, nec publico nomine k quiſquam lapidem cædere poteſt, cui id faciendi ius non eſt: niſi talis conſuetudo l in illis lapidicinis conſiſtat, vt, ſi quis voluerit ex his cædere, non m aliter hoc faciat, niſi prius ſolitum ſolarium n pro hoc domino præſtat: ita tamen lapides cædere debet, poſtquam ſatisfaciat domino o: vt neque vſus neceſſarij p lapidis intercludatur, neque commoditas rei iure, domino, adimatur.

De modo itineris.

14 *Iulianus lib. 41. Digeſtorum.*

ITer nihil prohibet ſic conſtitui q, *vt quis interdiu duntaxat eat*: quod ferè circa prædia vrbana etiam neceſſarium eſt r.

De eadem ſeruitute pluribus conceſſa.

15 *Paulus lib. 1. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.*

QVi per certum locum iter, aut actum alicui ceſſiſſet: eum pluribus s per eundem locum, vel iter, vel actum cedere poſſe verum eſt. quemadmodum, ſi quis vicino ſuas ædes ſeruas feciſſet, nihilominus alijs quot vellet, multis eas ædes ſeruas facere poteſt.

De infirmatis.

16 *Gaius libro ſecundo Rerum quotidianarum ſiue aureorum.*

POteſt etiam t in teſtamento, heredem ſuum quis damnare, *Ne altius ædes ſuas tollat, Ne luminibus ædium vicinarum officiat*: vel, *Vt patiatur eum tignum in parietem immittere*: vel, *Stillicidia aduerſus eum habere*: vel, *Vt patiatur vicinum per fundum ſuum, vel heredis ire, agere, aquamve ex eo ducere.*

De precario.

17 *Paſtidienus lib. 7. Quæſtionum.*

SI precario u vicinus in ſuo maceriam duxerit, interdicto, *quod precario* habet*, * agi non poterit, nec x maceria poſita, donatio ſeruitutis perfecta intelligitur y: nec vtiliter intendetur, *ius ſibi eſſe inuito ædificatum habere*: cùm z ædificium a ſoli conditionem ſecundum interdictum faciat intentionem b. Cæterùm, ſi in ſuo maceriam precario qui ſeruitutem tibi debuit, duxerit c: neque libertas vſucapietur d, & interdicto *quod precario* habet*, * vtiliter cum eo agetur. Quòd ſi donationis cauſa permiſeris: & interdicto agere non poteris, & * ſeruitus e donatione tollitur.

De pluribus dominis ſeruitutem imponentibus vel acquirentibus.

18 *Paulus lib. 1. Manualium.*

REceptum eſt, vt plures domini & non f pariter cedentes, ſeruitutes imponant, vel acquirant: vt tamen ex nouiſſimo f actu etiam ſuperiores confirmentur: perindeque ſit, atque ſi eodem tempore omnes ceſſiſſent: & ideo ſi is qui primus ceſſit, vel defunctus ſit, h vel alio genere i vel alio modo partem ſuam alienauerit, poſt deinde ſocius ceſſerit, nihil agetur: cum enim poſtremus cedat, non retro adquiri ſeruitus videtur: ſed perinde habetur, atque ſi k poſt l cum poſtremus cedat, omnes ceſſiſſent. Igitur rurſus hic actus pendebit g, donec nouus ſocius cedat.

¶ Idem iuris eſt, & ſi vni ex dominis cedatur, deinde g in perſona ſocij g aliquid horum acciderit.

¶ Ergo & ex diuerſo, ſi ei, qui l non g ceſſit, aliquid g tale g eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt: tantum enim tempus eis remiſſum eſt, quo dare facere g poſſunt, vel diuerſis temporibus poſſint: & ideo non poteſt vni, vel vnus cedere.

¶ Idemque dicendum eſt, g & ſi ſi alter cedat, alter legat ſeruitutes, nam ſi omnes ſocij legent ſeruitutes, & pariter eorum adeatur hereditas: poteſt dici, vtile eſſe legatum: ſi diuerſis temporibus, inutiliter dies legati cedit: * nec enim ſicut a viuentium, ita & a defunctorum c actus ſuſpendi, receptum eſt.

SI b SERVITVS VINDICETVR, vel ad alium pertinere negetur.

TIT. V.

Cod. datur actio, de ſeruitute, de ſepulchro, & via ad ſepulchrum.

Vlpianus lib. 14. ad Edictum.

ACtiones c de ſeruitutibus ruſticis, ſiue vrbanis, eorum ſunt, quorum prædia ſunt. Sepulchra autem noſtri dominij non ſunt: attamen viam ad ſepulchrum poſſumus vindicare f.

De actione confeſſoria & negatoria. 1. Cui datur confeſſoria. 2. An fructuario detur confeſſoria. 3. Vti interdictum.

2 *Idem lib. 17. ad Edictum.*

DE ſeruitutibus g in rem h actiones competunt nobis (ad i exemplum earum, quæ ad vſumfructum pertinent) tam confeſſoria, quàm negatoria: confeſſoria ei, qui ſeruitutes ſibi k competere contendit: negatoria domino qui negat.

1 ¶ Hæc autem in rem actio confeſſoria nulli alij, quàm domino fundi, competit. ſeruitutem enim nemo vindicare poteſt, quàm is, qui dominium in fundo vicino habet, cui ſeruitutem dici debere.

2 ¶ Rectè Neratius ſcribit, ſi medij loci vſuſfructus legetur, iter m quoque ſequi: per ea ſcilicet loca fundi, per quæ is qui n vſumfructum ceſſit, conſtituerit, quatenus eſt ad fruendum neceſſarium. namque ſciendum eſt, iter o, quod fruendi gratia fructuario præſtatur, non eſſe ſeruitutem: neque enim poteſt ſoli p fructuario ſeruitus deberi, ſed ſi fundo debeatur, & ipſe fructuarius ea vtetur.

3 ¶ Pomponius dicit, fructuarium interdicto q de itinere vti poſſe, ſi hoc anno vſus eſt: alibi enim de iure, id eſt, in confeſſoria actione: alibi de facto, vt in hoc interdicto, quæritur r: quod & Iulianus libro quadrageſimo octauo digeſtorum ſcribit. Pro ſententia Iuliani facit quod Labeo ſcribit, etiam ſi teſtator vſus ſit, qui legauit vſumfructum, debere vtile interdictum fructuario dari: quemadmodum heredi, vel emptori s competunt hæc interdicta.

3 *Idem lib. 70. ad Edictum.*

SEd, & ſi partem fundi quis emerit, idem dicendum eſt t.

De iure eius cui ſeruitus debetur. 1. De eo qui habet iter ſine actu, vel contra. 2. De fructibus. 3. Si plurium fundus dominantium. 4. Vel ſeruiens. 5. Quibus ex cauſis datur confeſſoria vel actio remouetur. 6. De heredis. 7. Cui & aduerſus quem datur negatoria. 8. De ſeruitute ab alio retenta.

4 *Idem lib. 17. ad Edictum.*

LOci a corpus non eſt dominij ipſius, cui ſeruitus debetur, ſed ius eundi u habet x.

1 ¶ Qui iter ſine actu, vel actum ſine itinere habet actione de ſeruitute vtetur.

2 ¶ In confeſſoria actione, quæ de ſeruitute mouetur, fructus y etiam veniunt.

¶ Sed videamus, qui eſſe fructus ſeruitutis poſſunt & eſt verius, id demum fructuum nomine computandum, ſi quid ſit, quod z intererit agentis ſeruitute non prohiberi. Sed & in negatoria actione (vt Labeo ait) fructus computantur quanti intereſt petitoris, non vti fundi ſui itinere aduerſarium: & hanc ſententiam & Pomponius probat.

3 ¶ Si fundus cui iter debetur, plurium ſit, vnicuique in ſolidum a competit b actio: (& ita & Pomponius libro quadrageſimo primo ſcribit) ſed in æſtimationem id quod intereſt veniet: ſcilicet, quod eius intereſt, qui experietur. Itaque de iure quidem ipſo ſinguli experientur, & victoria & alijs proderit: æſtimatio autem ad quod eius intereſt reuocabitur: quamuis per d vnum adquiri ſeruitus non poſſit.

4 ¶ Sed & ſi duorum fundus ſit, qui ſeruit, aduerſus vtrumque poterit ita agi: & (vt Pomponius libro eodem ſcribit) quiſquis defendit, ſolidum debet reſtituere, quia diuiſionem f hæc res non recipit.

5 ¶ Si quis mihi itineris, vel actus, vel viæ controuer-

a [illegible] macerias, ſeu murum ſine calce, ſolo cedere hinc conſtat.
b id eſt, actionem.
c Precario poſſidere, aduerſus concedentem non præſcribit. l. 1. [illegible] precar.
d domini ſeruitus poteſt.
e id eſt, non eodem tempore. verſ. atque ſi eodem tempore, [illegible]
f Vnus ſociorum ſeruitutem cedere poteſt: ſed huius conſiſtentia pendet, donec cæteri cedant l. 6. [illegible] de ſeruit. ruſtic. [illegible]
g Imò non pendet. l. 20. [illegible] de ſtipulatione ſeruorum.

Qui maceriam (hoc eſt murum, ſine calce) in ſuo pati patitur, donare ſeruitutem non intelligitur. Vnde colligitur, præſumi precarium potius quàm donationem.
Qui in ſuo vel ſeruiente prædio maceriam poni precario patitur, ius ſeruitutis ædificandi non concedit: ideoque ſi ædificans maceriam tollere negligit, qui [illegible] eam demoliri poteſt. l. 16. [illegible] de ſeruitut. vrban. l. 19. [illegible]
Id eſt, cum ſi ſummo iure velis agere, poſſis etiam ei obijcere, ædificium ſolo cedere. l. 2. [illegible] de rei vindicat.

a vel vbi dicas l. 30. in fin. [illegible] de adquir. rer. t Locus ſeruiens non [illegible], cui ſeruitus debetur, ſed ius eundi habet. [illegible]
u tantum ſcilicet.
x vide l. 30. in fin. [illegible] de ſeruit. ruſtic. huius tamen iuris dominus non [illegible] cum cui ius tale debetur. l. 32. [illegible] de verborum ſignificatione.
y l. 5. [illegible] vt & in vſufructus petitione. l. 5. [illegible] ſi vſusfr. petatur.
z Imò non poſſunt. l. 30. in fin. [illegible] de ſeruitutibus ruſticorum.
a l. 6. § 4. l. 17. [illegible] de ſeruitutibus. l. 19. [illegible] de ſeruitutibus ruſticorum. vide l. [illegible] de arboribus cædendis.
b aliud in vſufructu, qui pro parte poteſt cedi. vide l. 5. [illegible] de vſufr. [illegible]
c l. 10. [illegible] 4. [illegible] de appellat. l. [illegible] [illegible] vide l. vnicam. [illegible] in communi eadem quæ [illegible]
d l. 7. [illegible] de ſeruit. [illegible] l. 6. [illegible] comm. præd. l. [illegible] 40. [illegible] de verborum obligat.
e non pro parte, vt [illegible] in vindicat. [illegible] [illegible] de vſufr.
ff. l. 17. [illegible] de ſeruitut.

Universidad Rey Juan Carlos

ſtam non faciat: ſed reficere, ſternere a non patiatur: Pomponius libro eodem ſcribit, confeſſoria actione mihi vtendum. Nam & ſi arborem impendentem habeat vicinus b, qua viam vel iter inuium, vel inhabile facit: Marcellus quoque apud Iulianum notat, iter petendum, vel viam vindicandam. Sed de refectione viæ & interdicto vti poſſumus, quod de itinere actuque reficiendo competit: non tamen ſi ſilice quis ſternere velit c: niſi nominatim id conuenit.

6 ¶ Sed & de hauſtu, quia ſeruitus eſt, competunt nobis in rem actiones.

7 ¶ Competit autem de ſeruitute actio d domino ædificij, neganti ſeruitutem ſe vicino debere, cuius ædes non in totum liberæ ſunt, ſed ei, cum quo agitur, ſeruitutem non debent e. verbi gratia, Habeo ædes, quibus ſunt vicinæ Seianæ, & Sempronianæ: Sempronianis ſeruitutem debeo: aduerſus dominum Seianarum volo experiri altius me tollere prohibentem, in rem actione experiar. licèt enim ſeruiant ædes meæ, ei tamen, cum quo agitur, non ſeruiunt. Hoc igitur intendo, habere me ius altius tollendi, inuito f eo, cum quo ago. Quantum enim ad eum pertinet, liberas ædes habeo.

8 ¶ Si cui omnino altius tollere non liceat: aduerſus eum rectè agetur, ius ei non eſſe tollere. Hæc ſeruitus & ei qui vlteriores ædes g habet, deberi poterit.

5. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

ET ideo, ſi inter meas & Titij ædes, tuæ ædes h intercedant, poſſum Titij ædibus ſeruitutem imponere, *ne liceat ei altius tollere*, licèt tuis non imponatur: quia donec tu non extollis, eſt vtilitas ſeruitutis.

1. De poſſeſſore. 2. De ſeruitute oneris ferendi. 3. Cuius ſit hæc actio, cui datur, & aduerſus quem. 4. De ædibus communibus. 5. De modo refectionis. 6. De fructibus. 7. Si paries melioretur, vel deterioretur.

6. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

ET ſi forte qui medius eſt, quia ſeruitutem non debebat, altius extulerit ædificia ſua, vt iam ego non videar luminibus tuis obſtaturus, ſi ædificauero, fruſtrà intendes, *ius mihi non eſſe ita ædificatum habere, inuito te*. Sed, ſi intra tempus ſtatutum rurſus depoſuerit ædificium ſuum vicinus, reualeſcet tibi i vindicatio.

1 ¶ Sciendum tamen in his ſeruitutibus poſſeſſorem eſſe eum iuris, & petitorem. Et ſi forte non habeam ædificatum altius in meo, aduerſarius meus poſſeſſor eſt. Nam, cùm nihil ſit innouatum, ille poſſidet, & ædificantem me prohibere poteſt, & ciuili actione, & interdicto, *quod vi aut clam*: idem, & ſi lapilli iactu l impedierit. Sed & ſi patiente eo, ædificauero, ego poſſeſſor ero effectus.

2 ¶ Etiam de ſeruitute, quæ oneris ferendi cauſa impoſita erit, actio nobis competit: vt k *& onera ferat, & ædificia reficiat ad eum modum, qui ſeruitute impoſita comprehenſus eſt*, & Gallus putat, non poſſe ita ſeruitutem imponi, *vt quis facere aliquid cogeretur*, ſed l, *ut me facere prohiberet*. nam n in m omnibus n ſeruitutibus refectio ad eum pertinet, qui ſibi ſeruitutem aſſerit, non ad eum, cuius res ſeruit. Sed eualuit Seruij ſententia in propoſita ſpecie, vt poſſit quis defendere, *ius ſibi eſſe, cogere aduerſarium reficere parietem ad onera ſua ſuſtinenda*. Labeo autem hanc ſeruitutem non hominem debere, ſed rem: denique licere o domino rem p derelinquere q ſcribit.

3 ¶ Hæc autem actio in rem magis eſt, quam in perſonam: & non alij r competit, quàm domino ædium, & ſ aduerſus dominum, ſicuti cæterarum ſeruitutum intentio.

4 ¶ Si ædes plurium dominorum ſint, an in ſolidum agatur, Papinianus libro 3. Quæſtionum tractat: & ait ſingulos dominos in ſolidum t agere, ſicuti de cæteris ſeruitutibus, excepto u vſufructu: ſed non idem reſpondendum inquit, ſi communes ædes eſſent, quæ onera vicini ſuſtinerent.

5 ¶ Modus autem refectionis in hac actione ad eum modum pertinet, qui in ſeruitute impoſita continetur: forte vt reficiat lapide quadrato, vel lapide ſtructili, vel quouis alio opere, quod in ſeruitute dictum eſt x.

6 ¶ Veniunt & fructus y in hac actione, id eſt commodum, quod haberet, ſi onera ædium eius vicinus ſuſtineret.

7 ¶ Parietem autem meliorem quidem, quàm in ſeruitute impoſitum eſt, facere licet. Deteriorem ſi facit, aut per hanc actionem, aut per operis noui nunciationem z prohibetur.

Euentus horum iudiciorum.

7. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

HOrum autem iudiciorum a euentus hic eſt, vt victori officio iudicis aut res præſtetur, aut b cautio. Res ipſa hæc eſt, vt iubeat aduerſarium iudex emendare vitium parietis, & idoneum præſtare. Cautio hæc eſt, *ſi non habeat de reficiendo pariete cauere, atque ſi, neque a ſucceſſore ſuo prohibiturum altius tollere, ſublatumque habere*, &, ſi cauerit, abſoluetur. ſi verò neque rem præſtat, neque cautionem, tanti condemnet quanti actor in litem iurauerit b.

De ſolutione ad ſciſſuram quibus ſeruitus oneris ferendi debetur.

1. De ſeruitute tigni immittendi, ſupráque aliquid habendi. 2. Quid interſit inter ſeruitutem oneris ferendi, & ſeruitutem tigni immittendi. 3. Diſtinctio poſſeſſoris & petitoris. 4. De euentu iudicij. 5. De ſeruitute fumi, aquæ, vel alius rei immittendæ. 6. De ſeruitute, vt quis in ſuo facere poſſit, vel non. 7. De cuniculo pergente in ædes vicini.

8. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

SIcut autem refectio parietis ad vicinum c pertinet; ita d fultura ædificiorum vicini: cui ſeruitus debetur quamdiu paries reficietur, ad inferiorem vicinum non debet pertinere. Nam ſi non vult ſuperior fulcire, deponat, & reſtituet, cùm paries fuerit reſtitutus e. Et hic quoque, ſicut in cæteris ſeruitutibus, actio contraria f dabitur, hoc eſt, ius tibi non eſſe me cogere.

1 ¶ Competit mihi actio aduerſus eum, qui ceſſit mihi talem ſeruitutem, vt in parietem eius tigna immittere mihi liceat, ſupráque ea tigna (verbi gratia) porticum g ambulatoriam facere, ſuperque eum parietem columnas ſtructiles h imponere quæ tectum porticus ambulatoriæ ſuſtineant.

2 ¶ Diſtant autem hæ actiones i inter ſe: quòd ſuperior quidem locum habet etiam ad compellendum vicinum k reficere parietem meum: hæc verò locum habet ad hoc ſolum, vt tigna ſuſcipiat: quod non eſt contra genera ſeruitutum.

3 ¶ Sed ſi quæritur, quis poſſeſſoris, quis petitoris partes ſuſtineat; ſciendum eſt, poſſeſſoris partes ſuſtinere, ſi quidem tigna immiſſa ſunt, eum, qui ſeruitutem ſibi deberi ait m: ſi verò non ſunt immiſſa, eum qui negat.

4 ¶ Et ſi quidem is obtinuerit qui ſeruitutem ſibi defendit, non debet ei ſeruitus cedi: ſiue rectè pronunciatum eſt, quia habet: ſiue perperam, quia per n ſententiam non debet ſeruitus conſtitui, ſed quæ eſt declarari. Planè ſi non vtendo amiſit dolo malo domini ædium, poſt litem o conteſtatam, reſtitui ei oportet, quemadmodum placet in domino ædium.

5 ¶ Ariſto Cerellio Vitali reſpondit p non putare ſe, ex taberna caſearia q fumum r in ſuperiora ædificia iure immitti poſſe, niſi ei rei ſeruitus talis admittatur. Idemque ait, & ex ſuperiore in inferiora non aquam, non quid aliud immitti licet. * in ſuo enim alij hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat: fumi autem, ſicut aquæ, eſſe immiſſionem: poſſe igitur ſuperiorem cum inferiore agere, ius illi non eſſe id ita facere. Alfenum denique ſcribere ait poſſe ita agi, *ius illi non eſſe in ſuo lapidem cædere, vt in meum fundum fragmenta cadant*: dicit igitur Ariſto, eum, qui tabernam caſeariam à Minturnenſibus conduxit à ſuperiore prohiberi poſſe fumum immittere: ſed Minturnenſes ei ex conducto teneri. Agique ſic poſſe dicit cum eo, qui eum fumum immittit, *ius ei non eſſe fumum immittere*. ergo per contrarium agi poterit, *ius eſſe* ſ *fumum immittere*. quod & ipſum videtur Ariſto probare. Sed & interdictum *vti* t *poſſidetis* poterit locum habere, ſi quis prohibeatur, qualiter velit ſuo vti.

6 ¶ Apud Pomponium dubitatur libro 41. lectionum, an quis poſſit ita agere *licere fumum* u *non grauem, puta ex foco, in ſuo facere, aut non licere?* Et ait, magis non poſſe agi, ſicut agi non poteſt x, ius eſſe in ſuo ignem facere, aut ſedere, aut lauare.

7 ¶ Idem in diuerſum probat: nam & in y balneis (inquit) vaporibus z, cùm Quintilla cuniculum pergentem in Vrſi Iulij † inſtruxiſſet, placuit, potuiſſe tales a ſeruitutes imponi.

Si ædificetur in loco ſeruienti. 1. Si quis plus cauet quàm debet, aut minus.

9. *Paulus* libro 21. ad Edictum.

SI eo loco per quem iter mihi debetur, tu ædificaueris poſſum intendere, *ius mihi eſſe ire agere* b: quod ſi probauero, inhibebo opus tuum. ¶ Item Iulianus ſcripſit: ſi vicinus in ſuo ædificando effecerit c, ne ſtillicidium meum reciperet: poſſe me agere de iure meo, *id eſt, ius eſſe immittendi ſtillicidium* d: ſicut in via

a v. leg. 4. ſ. de ſiluæ.
b vel ſi quod aliud faciat quo via corrumpatur, l. 22. de aqu. pluu.
c nec enim ita conſtitui debet, l. 17. ſ. 1. de aqua pluu.
d Quæ negatoria dicitur, imò confeſſoria, Fulgoſius.
e vt nemo ad agendum admittatur, niſi ius agendi habeat, l. 29. ſ. de negotiis. Ita nemo reſiſtente tenetur, niſi ei qui ſuam ſimplex intentionem, l. 18. C. de rei vindic.
f adde quæ notaui ad l. 8. ſ. de vſ.
g v. l. 7. ſ. 2. ſ. comm. prædior.
h renaſcitur tacitè interdum ſeruitus, adde l. 9. ſ. comm. prædiorum.
i de quo v. l. 5. ſ. 10. ſ. de noui oper. nunt.
k forma libelli in actione confeſſoria ſeruitutis oneris ferendi.
l l. 15. in fin. ſ. de ſeruit.
m 58. Ecl. 5. c. 6.
n eſt ergo ſpecialis caſus in l. 15. ſ. de ſeruit. vrb.
o Derelinquere prædium ſeruiens, eius dominus poteſt, atque ita ſeruitutis præſtationem vitare, Galli *deguerpir* appellant.
p domum derelinquens non reficit, Ecl. 4. c. 6.
q adde l. 42. l. 64. ſ. de vſufruct. & quemadm.
r v. l. 2. ſ. 3. ſ. eod.
ſ v. l. 4. ſ. 3. ſ. eo.
t An & excipientis ſeruitus oneris ferendi: vicinus, ad l. 85. ſ. de verb. oblig.
u qui diuidi poteſt, cùm cæteræ ſeruitutes ſint indiuiduæ, l. 19. ſ. ad l. Falc.
x & id ſeſe, conſentiendo ſeruabitur, l. 17. ſ. 1. ſ. de aqua pluuia.
y v. l. 4. ſ. 2. ſ. eo.
z l. 15. ſ. de ſeruit.

a Euentum actionis de ſeruitute oneris ferendi & altius non tollendi obſerua.
b Cautio rei nomine interpoſita, rei ipſius loco ac vice eſt, vt cui cautum ſit rei nomine, rem habere videatur, v. l. 1. ſ. de vſufruct. earum rerum quæ vſu conſum.

a nam Martialis [illegible] cautione velatas conſilium in conditionibus quæ non faciendo conſiſtunt, leg. 7. ſ. de cond. & demonſt.
b Cur ita colligit l. 2. in fin. l. 5. ſ. de in litem iur.
c i. quam à vno ſeruitus debetur, v. l. 33. ſ. de ſeruit. vrb. & l. 6. ſ. 2. ſ. eod.
d ſuperior fulcire debet; aut ſua directe, donec vicinus parietem ſuum reficit. 58. Ecl. 5. c. 7.
e atque ita renaſcit ius ſeruitutis, vt l. 6. ſ. 2. l. 34. ſ. de ſeru. vrb.
f [illegible] actio negatoria, oppoſitione [illegible]
g [illegible] 58. Ecl. 5. c. 8. adde leg. 242. ſ. 2. ſ. de verb. ſign.
h Structiles columnæ quid eſſent, dixi l. 6. ſ. 5. eod.
i oneris ſcil. ferendi, & tigni ſcil. immittendi.
k i. eum qui ſeruitutem debet, d. l. 33.
l i. mihi ſeruientem, nemo ita accipiet interdum, l. 32. ſ. de reb. cred. leg. 1. in fin. ſ. quod cum eo.
m & hoc quidem ſpeciale eſt. Nam in reliquis ordinarium eſt, vt qui non poſſidet agat, l. 12. in fin. ſ. de acquir. poſſeſſ. v. quæ notaui ad ſ. 2. Inſt. de act.
n Officium iudicis arguit antecedentem partium obligationem.
o adde l. 18. ſ. de rei vind.
p Fumum ex ſubſtantia, vel fumum è balneis in vicinum immittere, vel ſterquilinium, vel aquam proijcere non licet, 2. Har. 4. ſ. 23.
q in qua ſoleat caſei mollieri ligni vel calui fumo colorari [illegible] ſ. his enim fumus grauiſſimus [illegible] adde 2. Pith. 42. [illegible] fumum circa ſeruitutem imp.

mittere non licet, vnde Martialis in Xenijs. Non quemcunque focum nec fumum caſeus omnem; ſed Velabrenſem qui bibit ille ſapit: adde Miſſonium [illegible] ſelect. 15. r multo minus animo iniuriæ inferendæ, l. 44. ſ. de iniur. adde huic tractatui ſ. 6. 7. l. 17. in fin. ſ. eo. & ſi aer peſtilentioſus reddatur tali odore, v. l. 2. ſ. 29. ſ. ne quid in loco publico. idem dicendum ſi ex ſterquilinio talis odor reddatur, l. 17. in fin. ſ. cit. Nam in graui odore idem ſentiendum, 2. Har. 4. ſ. 23. in fin. † Fumum in ſuperiora: aquam in inferiora loca citra ius ſeruitutis immittere non poſſumus. Ecl. eo. c. 8. & Har. 2. ſ. 23. ſ v. quæ notaui ad l. 1. ſ. 8. ſ. vti poſſidetis. Interdicto vti poſſidetis ſeu retinendæ poſſeſſionis agere ſe poſſidere ait, & in ſua poſſeſſione turbari conqueritur: atque vt communiter audiendus non eſt v. Soc. reg. 589. t l. 1. ſ. 4. ſ. de aqua pluuia. u [illegible] opio, fumum leuem ex foco facere licet, ſicut & ius eſt in ſuo ſedere ac lauare, 58. Ecl. 5. 8. x poteſt etiam iniuriarum agere, v. l. 13. ſ. 7. l. 14. ſ. de iniur. y [illegible] in balneis fumo, ſeruitus imponitur ad [illegible] z adde l. 15. ſ. de ſeruit. forte legendum *vaporarij*. † Græcus non [illegible] apud Ciceronem per Varronis, per locum: in Satiris ad Concordia.
a v. l. 9. ſ. de ſeruit. vrb.
b v. l. 23. ſ. 1. ſ. de ſeruit. ruſtic.
c v. l. vlt. ſ. de ſeruit. vrb.
d [illegible], Ecl. eod. 9.

Universidad Rey Juan Carlos

Sed ſi quidem nondum ædificauit: ſiue vſumfructum ſiue viam habet; *ius ſibi eſſe non ſic agere, vel ſrui inten- dere poteſt*, quòd ſi iam ædificauit dominus: & qui iter & actum habet, adhuc poteſt intendere ius ſibi eſſe: fructuarius autem non poteſt: quia amiſit vſumfru- ctum. Et ideo de dolo [b] actionem dandam hoc caſu Iulianus ait. Contra ſi in itinere, quod per fundum ti- bi debeo, ædificauero, rectè intendam *ius tibi non eſſe ædifi- catum, vel ædificatum habere*, quemadmodum ſi in area mea quid ædifices.

1 ¶ Qui latiore via vel anguſtiore vſus eſt, retinet ſeruitutem [c]: ſicuti qui aqua, ex qua ius habet vten- di, alia mixta vſus eſt, retinet ius ſuum.

De diuturno vſu, & longa poſſeſſione ſeruitutis. 1. Qui teneatur confeſſoria.

10. *Vlpianus* lib. 53. ad Edictum.

SI quis diuturno [d] vſu & longa quaſi poſſeſſione, ius aquæ ducendæ nanctus ſit †: non eſt ei neceſſe do- cere [e] de iure [f], quo aqua conſtituta eſt, veluti ex le- gato, vel alio modo: ſed vtilem habet actionem: vt oſtendat [g] *per annos forte tot vſum ſe, non vi, non clam, non precario* [h] *poſſediſſe*. [i]

1 ¶ Agi autem hac actione poterit non tantum cum eo, in cuius agro aqua oritur, vel per cuius fun- dum ducitur, verumetiam cum omnibus agi poterit, quicumque aquam non ſinunt ducere impedimentum, exemplo cæterarum ſeruitutum.

¶ Et generaliter, quicumque [l] aquam ducere im- pediat, hac actione cum eo experiri potero.

De eo qui ſocio inuito ædificat in loco communi.

11. *Marcellus* lib. 6. Digeſtorum.

AN vnus ex ſociis in communi loco inuitis cæte- ris iure ædificare poſſit, id eſt, an ſi prohibeatur à ſociis, poſſit cum his ita experiri, *ius ſibi eſſe ædificare*: & an ſocij cum eo ita agere poſſint, *ius ſibi prohibendi eſſe, vel illi ius ædificandi non eſſe*: & ſi ædificatum iam ſit, non poſſit cum eo ita experiri, *ius tibi non eſſe ita ædificatum habere*: quæritur? Et magis dici poteſt, prohibendi [n] potius quàm faciendi [o] eſſe ius ſocio: quia magis ille, qui facere conatur (vt dixi) [p] quo- dammodo ſibi alienum quoque ius præripit, ſi quaſi ſolus ad ſuum arbitrium vti iure communi velit.

De tigno non immittendo.

12. *Iauolenus* lib. 2. Epiſtolarum.

EGo, *ius tibi non eſſe tigna in parietem meum immiſſa habe- re*, an & de futuris non immittendis cauendum eſt? Reſpondi: Iudicis officio [p] contineri puto, vt de fu- turo [q] quoque opere caueri debeat [r].

Si fiſtulæ ſupra parietem vicini iacueſint.

13. *Proculus* lib. 5. Epiſtolarum.

FIſtulas, quibus aquam duco in via publica habeo: & hæ ſupra [s] inuadant parietem tuum, puto, poſſe te mecum rectè agere, *ius mihi non eſſe fiſtulas in meo in tuum parietem*. *ſerre*.

De tignis non immittendis. 1. Si paries opere facto inclinetur.

14. *Pomponius* libro 33. ad Sabinum.

SI, cùm meus proprius eſſet paries, paſſus [t] ſim te tigna immittere, quæ antea habueris: ſi noua velis immittere, prohiberi à me poteſt: imò etiam agere tecum potero, *vt ea, quæ nunc immiſiſti, tollas* [u].

1 ¶ Si paries communis, opere abs te facto, in ædes meas ſe inclinauerit [x]: potero tecum agere, *ius tibi non eſſe parietem illum ita habere*.

De tutore vel curatore.

15. *Vlpianus* libro 6. Opinionum.

ALtius ædes ſuas extollendo: vt luminibus domus minoris annis 25. vel impuberis, cuius curator, vel tutor erat, officiatur, efficit. Quamuis hoc quo- que nomine actione ipſe, heredéſque tenentur: quia [*] quod alium facientem prohibere ex officio neceſſe habuit, id ipſe committere non debuit: tamen & aduerſus poſſidentem eaſdem ædes danda eſt impube- ri, vel minori actio: *vt quaſi non iure ſublatum ſit, tolla- tur* [y].

De itinere & quaſi poſſeſſ. ſeruitutis.

16. *Iulianus* lib. 7. Digeſtorum.

SI à te emero, *vt mihi liceat, ex ædibus meis in ædes tuas ſtillicidium immittere*: & poſtea, te ſciente, ex cauſa emptionis immiſſum habeam, quæro, an ex hac cauſa, actione quadam, vel [a] exceptione tuendus ſim? Re- ſpondi vtrúque [b] auxilio me vſurum.

De pariete procumbente in domum vicini. 1. De piſtrino in loco ſeruiente. 2. De ſterquilinio iuxta vicini parietem.

17. *Alfenus* lib. 2. Digeſtorum.

SI quando inter ædes binas paries eſſet, qui ita ven- trem faceret, vt in vicini domum ſemipedem, aut amplius procumberet [c]: agi oportet, *ius non eſſe, illum parietem ita proiectum in ſuum eſſe inuito eo*.

1 ¶ Cum in domo Gaij Seij locus quidam ædibus Annij ita ſeruiret, *vt in eo loco piſtrinum habere ius Seio non eſſet*: & Seius in eo ſitum [d] ſeciſſet, in qua labra [e], & [ternæ] [f] cucumellas [g] poſitas haberet: Annio conſi- lium omnes iuriſperiti dederunt: vt cum eo ageret, *ius ei non eſſe in eo loco ea poſita habere inuito ſe*.

2 ¶ Secundum [h] cuius parietem vicinus ſtercoli- nium [i] fecerat, ex quo paries madeſcebat, conſulebatur quemadmodum poſſet vicinum cogere, vt ſtercu- linum [k] tolleret? Reſpondi, ſi in loco publico id fe- ciſſet, per interdictum [l] cogi poſſe: ſed ſi in priuato, de ſeruitute agere oportere: ſi damni infecti ſtipula- tus eſſet, poſſe per eam ſtipulationem [m], ſi quid ea ex re ſibi damni datum eſſet, ſeruare.

Si dominus prædij ſeruiente, ſui poteſtatem non faciat.

18. *Iulianus* lib. 6. ex Minicio.

IS: cuius familia vicinum prohibebat aquam duce- re, ſui poteſtatem non faciebat, ne ſecum agi poſ- ſet: quærit actor, quid ſibi faciendum eſſet? Reſpondi oportere prætorem, cauſa cognita, *iubere bona aduerſa- rij poſſideri* [n], *& non ante inde diſcedere, quam is aliter ius aquæ ducendæ conſtituiſſet* [o] *& quid, quia aquam ducere prohi- bitus eſſet, ſuccisionibus detrimenti cepiſſet*, veluti ſi prata arboréſve exaruiſſent.

Si ſiuccola de communi ſeruitute contra vnum litem ſeuerit.

19. *Marcianus* lib. 5. Regularum.

SI de communi ſeruitute quis bene quidem deberi intendit, ſed aliquo modo litem perdidit culpa ſua: non eſt æquum, hoc cæteris damno eſſe: ſed, ſi per colluſionem [o] ceſſit litem aduerſario, cæteris dandam eſſe actionem de dolo Celſus ſcripſit. Idque ait Sa- bino placuiſſe.

De fundo legato, & caſis ei iunctis. 1. De iure compaſcui.

20. *Scæuola* lib. 4. Digeſtorum.

TEſtatrix fundo [p], quem legauerat, caſas iunctas habuit: quæſitum eſt, ſi hæ fundo legato non ce- derent: cùmque legatarius vindicaſſet, an iſte fundus aliquam ſeruitutem caſis [q] deberet: aut ſi, ex fidei- commiſſi cauſa eum ſibi dari legatarius deſideraret, heredes ſeruitutem aliquam [r] caſis excipere debe- rent? Reſpondi, deberi [ſ].

1 ¶ Plures ex municipibus, qui diuerſa prædia poſ- ſidebant, ſaltum communem, *vt ius compaſcuum* [t] *habe- rent*, mercati [u] ſunt: idque etiam à ſucceſſoribus eo- rum eſt obſeruatum [x]: ſed nonnulli ex his, qui hoc ita habebant, prædia ſua illa propria venum dede- runt. Quæro, an in venditione etiam ius illud ſecu- tum ſit prædia [y] cùm eius voluntatis venditores fue- rint, vt & ſi hoc alienarent? Reſpondi, id obſeruan- dum, quod actum inter contrahentes eſſet [z]. ſed ſi voluntas contrahentium manifeſta non ſit, & hoc ius ademptores tranſire [&].

¶ Item quæro, an, cùm pars illorum propriorum fundorum legato ad aliquem tranſmiſſa ſit, aliquid iuris ſecum [a] huius [b] compaſcui traxerit? Reſpondi: cùm id quoque ius fundi, qui legatus eſſet, videtur: id quoque ceſſurum legatario.

De aqua quærenda & ducenda.

21. *Labeo* lib. 1. Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI qua aqua nondum apparet, eius iter ductus con- ſtitui non poteſt. † Paulus: Imò puto, idcirco id ta- lium eſſe, quia cedi [c] poteſt, vt aquam quæreret, & inuentam ducere liceret.

QVEMADMODVM [a] SERVITVTES amittuntur.

TIT. VI.

De conſenſu.

Gaius lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

Seruitutes

a [illegible] viam latam l. 9. b quæ vt ſubſidia- ria dari ſolet, quoties alia deſi- cit. adde l. 5. in fi. ſi quis. mod. vſusfr. c l. 13. ¶ quemadm. ſeruit. amitt. d i. longo tempo- re ſeruitus vſu diuturno acquiri- tur, vt hic. at non vſucapitur. Nam aliud eſt vſucape- re, aliud vſu diu- turno acquirere. Vectigalia, tribu- taria, & ſtipendia- ria prædia vſucapi non poſſunt, longo tempore acquiri poſſunt, l. 12. § 2. ¶ de Publiciana: l. 15. § 26. ¶ de damno. Vſucapio poſ- ſeſſionem exigit & lo- gi temporis; poſ- ſeſſio quaſi poſſeſ- ſione contenta eſt. illa directam: hæc vtilem actionem parit. Illa ſine ti- tulo non proce- dit, in hac titulum doceri non eſt ne- ceſſe, v. Cuiac. ad l. 2. ¶ de vſucap. f Vtilitatis cauſa receptum eſt vt ſeruitutes vſuca- perentur, vt hic, & l. 1. 2. C. alias, ca- rum natura id mi- nimè patitur, & lex etiam Scribo- nia vel Voconia repugnat, l. 4. in fi. ¶ de vſu. v. Dora- ſium 5. Miſcell. 5. e v. l. vlt. ¶ de aqua pluuia. f id eſt, de ſuo ti- tulo. Sic enim Ac- curſius interpre- tatur, vel ſaltem neceſſario allegan- dum eſſe titulum, non tamen requi- ri vt probetur di- recto, ſed per v- ſum: quo Duare- nus 1. diſput. 14. diſſentit, exiſti- mans his verbis ſi- gnificari non co- gi probare ſibi ac- quiſitam eſſe iure ſeruitutem his modis quibus iure ciuili acquiritur puta à domino prædij venditam, donatam, lega- tam, v. Bald. 4. de præſcript. 2. q. 2. g Seruitutes diuturno vſu, & longa quaſi poſſeſſione acquiruntur, l. 28. ¶ de ſeruit. vrban. l. 1. § vlt. ¶ de aqua pluu. l. 5. § 3. ¶ de itinere, l. 1. § 2. C. de ſeruitut. v. Balbum ibid. q. 1. 4. 5. & deinceps. h His tribus modis ſeruitus mala fide poſſidetur. Hæc tria vitia ſi abſint, po- teſt ſeruitus acquiri non ipſo iure, ſed prætoris tuitione, non decreto iudicis, ſed vtiliter. i Scientia hîc non requiritur, l. vlt. C. de præſcript. long. temp. l. 2. C. de ſeru. & aqua. l. 5. § 3. ſed & ¶ quod vi. Baldus q. 8. k l. 17. in fin. ¶ communi prædior. l v. l. 8. C. de ſeruitutib. m Negatoria poteſt concipi verbis affirmatiuis vel negatiuis. n Diſſentientis & prohibentis ſocij potior eſt conditio: adde l. Sabinus ¶ com. diuid. vel ſic: Qui conſortem habet, liberam poteſtatem non habet. o l. 28. ¶ comm. diuid. p de quo v. l. 7. ¶ eo. q v. l. 7. ¶ eo. r l. 18. ¶ de ſeruit. vrb. ſ indirecto etiam in alienum quid immittere non licet. t non ſimpliciter vt vetus interpres Richardus putat: in iure ſeruitutis [illegible] tur enim hoc titulo, non de precario, ſed de ſeruitute: Prior ſententia probabi- lior videtur: vt patientia in vno præiudicium in altero non afferat. u l. 8. C. de ſeruitutib. x l. 26. ¶ de ſeruit. vrban. y l. 30. l. 9. C. de ſeruitutib.

a l. 9. [illegible] tulo & quaſi poſ- ſeſſione ſeruitutis conſequitur [illegible] [illegible] b actionis [illegible] [illegible] c l. 14. in fin. d l. Vindicatio. [illegible] e Galli [illegible] f alij [illegible] g Vaſa [illegible] Cucumella [illegible] h [illegible] i [illegible] k v. quemadmod. l. 2. § 5. [illegible] l [illegible] m l. 45. [illegible] n [illegible] o adde l. 5. [illegible] p [illegible] q [illegible] r [illegible] ſ [illegible] t Compaſcuum [illegible] u [illegible] x ius compaſcui [illegible] y [illegible] z [illegible] & [illegible] a [illegible] b [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

SEruitutes prædiorum confunduntur, ſi idem vtriuſque prædij dominus eſſe cœperit a.

Si iter & actum habens, tantum iero.

2. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

QVi iter, & actum habet, ſi b ſtatuto tempore tantum ierit, non periſſe actum, ſed manere Sabinus, Caſſius, Octauenus aiunt: nam ire quoque per ſe eum poſſe, qui actum haberet.

De morte & cap. deminutione.

3. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

IVra prædiorum c morte, & capitis deminutione non d perire, vulgo traditum eſt e.

Si quis liberet ad ſepulchrum non vtatur.

4. *Paulus* lib. 27. ad Edictum.

ITer f ſepulchro debitum non vtendo, nunquam amittitur g.

De ſocio fructuario, & bonæ fidei poſſeſſore.

5. *Idem* libro 66. ad Edictum.

SEruitus h & per ſocium i, & fructuarium, & bonæ fidei poſſeſſorem k nobis retinetur.

De diuiſione fundi.

6. *Celſus* lib. 5. Digeſtorum.

NAm ſatis eſt fundi nomine l itum eſſe.

1 ¶ Si ego via quæ nobis per vicini fundum debebatur, vſus fuero, tu autem conſtituto tempore ceſſaueris: an ius tuum amiſeris? & e contrario ſi vicinus, cui via per noſtrum fundum debebatur, per meam partem itineris ierit, tuam partem ingreſſus non fuerit: an partem tuam liberauerit? Celſus reſpondit: ſi diuiſus m eſt fundus inter ſocios regionibus: quod ad ſeruitutem attinet, quæ ei fundo debebatur, perinde eſt atque ſi ab initio duobus fundis debita ſit: & ſibi quiſque dominorum vſurpat n ſeruitutem, ſibi non vtendo deperdit: nec o amplius in ea re cauſa * eorum fundorum miſcentur: nec ſi vlla iniuria ei, cuius fundus ſeruit, imo ſi quo melior: quoniam alter dominorum, vtendo, ſibi, non toti fundo, proficit.

2 ¶ Sed ſi is fundus, qui ſeruierit, p diuiſus eſt, pluſculum dubitationis ea res habet. nam ſi certus ac finitus viæ locus eſt: tunc ſi per q longitudinem eius fundus diuiſus eſt, eadem omnia ſeruanda erunt, quæ ſi ſtatio conſtituendæ eius ſeruitutis ſimiliter hi duo fundi fuiſſent r. Si verò per latitudinem viæ fundus diuiſus eſt, (nec multum refert, æqualiter id factum eſt, an inæqualiter) tunc manet idem ius ſeruitutis, quod fundo indiuiſo fuerat ſ. nec aut vſu t decineri, aut non vtendo deperire, niſi tota via poterit. nec ſi forte inciderit, vt ſemita quæ per alterum duntaxat fundum erit vteretur, idcirco alter fundus liberabitur: quoniam vnum, atque eo modo indiuiduum viæ ius eſt. Poſſunt tamen alterutrum fundum liberare, ſi u modò hoc ſpecialiter conuenit. Certè ſi is, cui ſeruitus debebatur, alterum ex ea diuiſione fundum redemerit x, num ideo minus ea re fundi alterius ſeruitus permanebit? Nec video, quid abſurdi conſecuturum ſit eam ſententiam, fundo altero manente ſeruo: ſi modò & ab initio potuit y anguſtior conſtitui via, quàm lege z finita eſt. & adhuc id loci ſupereſt in eo fundo cui remiſſa ſeruitus non eſt, vt ſufficiat viæ, quod ſi minus loci ſupereſt, quam viæ ſufficiat, vterque fundus liberabitur: alter propter redemptionem alter, quia a per eum locum qui ſupereſt, via conſiſtere non poteſt. Cæterum ſi ita conſtitutum eſt ius viæ, vt per quamlibet partem fundi ire agere liceat: idque vel ſubinde mutare, * nihil prohibet, * atque ita diuiſus eſt fundus: ſi per qualibet eius partem æque ire atque agi poſſit, tunc perinde obſeruabimus atque ſi ab initio duobus fundis duæ ſeruitutes impoſitæ fuiſſent: vt altera retineri, altera non vtendo poſſit deperire.

3 ¶ Nec me fallit b, alieno facto ius alterius immutatum iri: quoniam ante ſatius fuerat, per alteram partem ita ire agere, vt idem ius et in altera parte fundi retineretur. Contra: illud commodum acceſſiſſe ei cui via debebatur, quod per duas partes vias ire agere poſſit, biſque octonos in porrectum, & ſenos denos in anfractum.

De ſeruitute cuius vſus non eſt continuus.

7. *Paulus* lib. 13. ad Plautium.

SI ſic conſtituta ſit aqua, vt vel æſtate ducatur tantum, vel vno menſe, quæritur quemadmodum non vtendo amittatur: quia non eſt continuum tempus: quo cum vti non poteſt, non ſit vſus. Itaque & ſi alternis annis, vel menſibus quis aquam habeat: duplicato c conſtituto tempore amittitur. Idem & de itinere cuſtoditur d. ſi verò alternis diebus, aut die tantùm, aut tantùm nocte: ſtatuto legibus tempore amittitur; quia vna ſeruitus eſt. nam ſi & alternis horis e, vel vna hora quotidie ſeruitutem habeat: Seruius ſcribit, perdere eum, non vtendo, ſeruitutem f: quia, id quod habet, quotidianum ſit.

Si quis in loco ſeruienti permiſerit aliquid facere. 1. Si quis per partem itineris eat.

8. *Idem* lib. 15. ad Plautium.

SI ſtillicidij immittendi ius habeam in aream tuam, & permiſero g ius tibi in ea area ædificandi: ſtillicidij immittendi ius amitto. Et ſimiliter ſi per tuum fundum via mihi debeatur: & permiſero tibi, in eo loco, per quem via mihi debetur, aliquid facere, amitto ius viæ.

1 ¶ Is, qui per partem d itineris it, totum ius vſurpare videtur.

Si aqua per partem aquagij ſubductia.

9. *Iauolenus* lib. 5. ex Plautio.

AQua.

SI in partem aquagij e influxit, etiam ſi non ad vltima loca peruenit, omnibus tamen partibus vſurpatur f.

De pupillo & ſocio. 1. Si quis alio tempore, vel eo modo, quo non debuit vtatur.

10. *Paulus* lib. 15. ad Plautium.

SI communem g fundum ego & pupillus haberemus, licet vterque non vteretur: tamen propter g pupillum h & ego viam retineo i.

1 ¶ Si is k, qui nocturnam l aquam habet, interdiu per conſtitutum ad amiſſionem tempus vſus fuerit, amiſit m nocturnam n ſeruitutem qua vſus non eſt. Idem eſt in eo, qui certis horis aquæ ductum habens, alias vſus fuerit, nec vlla parte earum horarum.

1. De fundo ſub conditione legato.

11. *Marcellus* lib. 4. Digeſtorum.

IS, cui via vel actus debebatur, vt vehiculo o vnius generis veheretur, alio genere fuerat vſus, videamus, ne amiſerit p ſeruitutem: & alia ſit eius conditio, qui amplius oneris, quam licuit, vexerit: magiſque hic plus quam aliud, egiſſe videatur: ſicuti latiore itinere vſus eſſet, aut ſi plura iumenta egerit, quàm licuit, aut aquæ admiſcuerit aliam. Ideoque in omnibus iſtis quæſtionibus ſeruitus quidem non amittitur: non autem conceditur plus quam pactum eſt in ſeruitute habere.

1 ¶ Heres, cum legatus eſſet fundus ſub conditione, impoſuit ei ſeruitutes q r extinguentur, ſi legati conditio exiſtat s. Videamus, an acquiſitæ ſequantur legatarium: & magis dicendum eſt, vt ſequantur.

Quomodo retineatur ſeruitus.

12. *Celſus* lib. 23. Digeſtorum.

QVi fundum alienum bona fide emit, itinere, quod ei fundo debetur vſus eſt, retinetur id ius itineris, atque etiam ſi precario, aut vi deiecto domino poſſidet.* fundus ſ enim qualiter t ſe habens, * ita u * cum in ſuo habitu x poſſeſſus eſt, ius y non z deperit, neque refert, iuſte, nec ne, poſſideat qui talem eum poſſidet. Quare fortius, & a ſi aqua per riuum ſua b ſponte c perfluxit, ius aquæ ducendæ retinetur. quod & Sabino rectè placuit, vt apud Neratium lib. 4. membranarum ſcriptum eſt.

Si quis fundi dominantis locum ſeruienti proximum vendiderit: ſeruitus acquiſita.

13. *Marcellus* libro 17. Digeſtorum.

SI quis ex fundo, cui viam vicinus deberet, vendidiſſet locum proximum ſeruienti fundo, non im-

poſita

---

a l. 30. ff. de ſeru. vrb. l. 1. ff. de ſeru. com. prædi. l. 18. in fin. ff. de leg. 1.
b l. 2. ff. quib. mod. vſusfr.
c Aliud in vſufructu, vſu & perſonalibus.
d ſunt enim realia. hæ diutius durant quam homines.
e rem enim ſequuntur non perſonas, l. 4. ff. de ſeru. ruſtic.
f Ea ratione, merum imperium nõ vtendo amitti negant: etiamſi quis 100. annis eo vſus non ſit, arg. l. 35. ff. de ſeruit. ruſtic.
g Cur ita? An quia ad ſepulchrum raro iter ſuſcipitur, ſed cum demum tantum, cum mortuus in id infertur? An potius quia natura id æquum ſit ius quod non exercetur niſi morte, non vtendo non amitti?
h et & iuriſdictio Bald.
i l. 12. l. 16. verſ. quod ſi l. 20. ff. eo.
k l. 12. §. 2. ff. de vſufruct. leg.
l adde l. 20. 21. ff. eod.
m Diuiſi regionibus fundi plures fundi ſunt.
n id eſt vſum retinet. Accurſ. in l. 2. ff. de vſucap.
o Separata ſeparato iure cenſentur, l. 4. ff. de off. aſſeſſoris.
p qui ſeruierit, ſemita diuiſus, vel via diuiſus eſt. Nec. [illegible] obſeru. 31. quam lectionem improbat Cuiac. 14. obſ. 31. rectè, hac diuiſus, hoc eſt, per regiones.
q Fundi diuiduntur per longitudinem vel latitudinem.
r nam diuiſio viæ per longitudinem, duas vias facit, non duas ſemitas.
ſ nam diuiſio viæ, per latitudinem duas ſemitas facit. ſemita autem eſt ſemis viæ. apud Cuiac. d. loco.
t ſeruitus hoc caſu tempore amittitur.
u ſeruitus pacto tolli, & in libertatem mutari poteſt.
x Redemptione, ſeruitus hoc caſu non amittitur.
y l. 23. ff. de ſeruit. ruſtic.
z l. 8. ff. de ſeruitutibus ruſticorum.
a dicta l. 13.
b ei eſt non ignoro hinc concludit Accurſius, ſcientiam non falli, l. 3. in fi. ff. de aſſ. [illegible] vel hic vt non fallit. idem eſt, quod non me mouet id quod [illegible] poteſt.
c v. quæ ſcripſi 2. Memor. c. 8. 113. [illegible] de ſeruitutib. & aqua.
d facit lex vlt. C. de ſeruitutib.

c quod perpetuam cauſam non habet. l. 1. §. 1. ff. de itinere actuque priuato. l. 14. ff. de ſeruit. ruſtic.
e l. 17. ff. commun. prædior. Per actum contrarium videtur quis ius ſuum deſerere. Bald.
d l. 18. ff. de ſeruit. ruſtic.
e id eſt aquæ ductus. leg. 13. ff. de ſeruitutib. ruſtic. l. 5. §. 7. ff. de aqua quot.
f al. vſurpatur.
f & indiuiduum ita hunc locum accipit Cuiacius 2. obſeru. 38.
g & ita propter minorem, maior iuuatur, vt hic. Imò non iuuatur, leg. vnic. C. in communi.
h cuius res vſucapi non poteſt, v. l. 48. ff. de acq. rer. dom. Alciatus 1. ad Alciatum 4. Mirabamur te ignorare de tutela legitima. (in qua dicitur eſſe pupillus nihil vſucapi poſſe.)
i ſecus eſt in caſibus l. 2. C. ſi vnus ex pluribus vt per alium retineant quod per me retinere non poſſum. Accurſ.
k Seruitute indebite vtens eam neque vtendo acquirit & ſibi debitam amittit; ſecus ſi latius iure ſeruitutis ſibi debitæ vtatur. Eſt enim differentia inter plus & aliud, vt hic & l. 11. ff. eo. l. 17. in princ. ff. de aqua pluu. l. 2. ff. de aqua quotid. Sed diuina aqua acquiri poteſt. l. 14. ff. comm. prædior.
m l. 18. ff. eo.
n Accurſius de facto alieno & prohibens de nudatione nihil agit.
o Actus eſt etiam ius vehendi, l. 1. l. 7. l. 13. ff. de ſeruit. ruſtic. Imò non eſt l. 13. ff. de ſeruit.
p l. 9. in fin. ff. ſi ſeruit. vindicetur.

q id enim poteſt, quia pendente conditione rei legatæ cenſetur dominus, v. l. 12. §. 2. ff. familiæ.
r Extincto iure concedentis, extinguitur ius accipientis, arg. legis 105. ff. de conditionib. & demonſtr.
ſ Iura prædiorum, nihil aliud ſunt quàm prædia qualiter ſe habentia, [illegible] id eſt, qualecunque. l. 86. ff. de verb. ſignif.
t qualiter, qualiter ſe, id eſt, qualitercunque.
u al. ſi ita in ſuo, &c.
x habitus fundi duplex ſeruitus & libertas.
y id eſt ſeruitus non amittitur.
z atqui non duxiſſe aquam videtur, ſed natura ipſa aquam duxiſſe. l. 1. ff. de aqua quotidiana.
a hinc colligit Bart. per malæ fidei poſſeſſorem & eum qui tyrannicè poſſidet, non acquiri, ſed retineri ſeruitutem, adde l. 42. ff. eod.
b & ita ius ſeruitutis quæſitum retinetur ſine facto hominis: ſeruitutis, inquam, cauſam & formam, interueniente aliquo titulo qui à domino eſt comparatus. atque ius facto hominis agere non videtur, etiamſi mille annis eo iure non vtatur. Facto ipſius fundi, ſine facto hominis id ius retinetur. Aliud erit ſi libertas fundi eſt acquiſita, ſed acquirenda ſit præſcriptione: in ea enim requiritur factum hominis l. 32. §. 1. ff. de ſeru. vrb. factum hominis, inquam, cum bona fide, quæ rei inanimatæ non tribuitur, v. Bald. q. 4. de præſcript. part. 3. q. 3. c Seruitus retinetur per aquam naturaliter currentem, l. 1. §. 22. ff. de aqua quot. & ita fundus ex ſe præſcribit & retinet ius ſeruitutis: cui obſtat leg. 32. §. 1. ff. de ſeru. vrban.

Universidad Rey Juan Carlos

poſita ſeruituſ : & intra legitimum tempus *a*, quo ſeruitutes pereunt, rurſus enim locum acquiſiſſet, habiturus eſt ſeruitutem quam vicinus debuiſſet.

De impetu fluminis, & ruina.

14. *Iauolenus* lib. 10. ex Caſſio.

SI locus, per quem via, aut iter, aut actus debebatur impetu fluminis occupatus eſſet : & intra tempus, quod ad amittendam ſeruitutem ſufficit, alluuione facta reſtitutus eſt, ſeruitus quoque in priſtinum ſtatum reſtituitur. quod ſi id tempus præterierit vt ſeruitus amittatur *b*, renouare eam cogendus eſt.

1 ¶ Cum *c* via publica vel fluminis impetu, vel ruina amiſſa eſt, vicinus proximus viam præſtare debet *d*.

De medij prædij acquiſitione.

15. *Idem* lib. 2. Epiſtolarum.

SI cum ſeruitus mihi per plures fundos deberetur, medium fundum acquiſiui: manere ſeruitutem puto, quia *e* toties ſeruitus confunditur, quoties vti ea is, ad quem pertineat non poteſt. medio autem fundo acquiſito *f*, poteſt conſiſtere : vt per primum, & vltimum iter debeatur.

De aquæductu debito pluribus fundis, aut fundo communi.

16. *Proculus* lib. 1. Epiſtolarum.

AQuam, quæ oriebatur in fundo vicini, plures per eundem riuum iure ducere ſoliti ſunt, ita vt ſuo quiſque die è capite duceret : primò per eundem riuum, eumque communem, deinde vt quiſque inferior erat ſuo quiſque proprio riuo; & vnus ſtatuto tempore quo ſeruitus amittitur, non duxit, exiſtimo eum ius ducendæ aquæ amiſiſſe: nec *g* per cæteros, qui duxerunt, eius ius vſurpatum eſſe. proprium enim cuiuſque eorum ius fuit : neque per alium vſurpari potuit. Quod ſi plurium fundo *h* iter aquæ debitum eſſet, per vnum eorum omnibus his, inter quos is fundus communis fuiſſet, vſurpari potuiſſet. Item ſi quis eorum quibus aquæductus ſeruitus debebatur, & per eundem riuum aquam ducebant, ius aquæ ducendæ non ducendo eam, amiſit : nihil iuris eo nomine cæteris, qui riuo vtebantur, accreuit, idque commodum eius eſt, per cuius fundum id iter aquæ, quod, non vtendo, pro parte vnius amiſſum eſt : libertate enim huius partis ſeruitutis fruitur.

Si hauſtum habens, ierit, nec hauſerit.

17. *Pomponius* lib. 12. ex variis lectionibus.

LAbeo ait : ſi is, qui hauſtum habet, per tempus, quo ſeruitus amittitur, ierit ad fontem, nec aquam hauſerit : iter quoque eum amiſiſſe *k*.

Si quis alia aqua vtatur quàm qua debet. 1. De tempore auctoris ſucceſſori imputando. 2. De eo qui non potuit immittere.

18. *Paulus* lib. 15. ad Sabinum.

SI quis alia aqua vſus fuerit, quàm de qua in ſeruitute imponenda actum eſt, ſeruitus amittitur *a*.

1 ¶ Tempus, quo non eſt vſus præcedens fundi dominus cui ſeruitus debetur, imputatur ei, qui in eius loco ſucceſſit *b*.

2 ¶ Si cum ius haberes immittendi, vicinus ſtatuto tempore ædificatum non habuerit, ideoque nec tu immittere potueris, non ideo magis ſeruitutem amittes: quia non poteſt videri vſucepiſſe vicinus tuus libertatem ædium ſuarum, qui ius *c* tuum non interpellauit *d*.

Vtrum ſeruitus, quæ nunquam vſurpata eſt, amittatur.

19. *Pomponius* lib. 32. ad Sabinum.

SI partem *e* fundi vendendo, lege *g* caueris, vt per eam partem *in reliquam fundum meum aquam ducere*; & ſtatutum tempus interceſſerit, antequam riuum facerem, nihil iuris amitto : quia *h* nullum *i* iter aquæ fuerit *k*; ſed manet mihi ius integrum. quod ſi feciſſem iter, neque vſus eſſem, amitteram.

1 ¶ Si per fundum meum viam tibi legauero *l*, & adita mea hereditate, per conſtitutum tempus ad amittendam ſeruitutem ignoraueris eam tibi legatam eſſe, amittes viam non vtendo : quod ſi intra ſidem tempus, antequam reſciſceres tibi legatam ſeruitutem, eum fundum vendideris : ad emptorem via pertinebit, ſi reliquo tempore ea vſus fuerit : quia ſcilicet tua eſſe cœperat, vt iam nec ius repudiandi *m* legatum tibi poſſit contingere, cum ad te fundus non pertineat.

Per quos retinetur ſeruitus.

20. *Scæuola* lib. 1. Regularum.

VSu retinetur ſeruitus, cum ipſe, cui debetur, vtitur. quiue *n* in poſſeſſione eius eſt, aut mercenarius, aut hoſpes, aut medicus *o*, quiue ad viſitandum dominum venit : vel colonus, aut fructuarius.

21. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

FRuctuarius : licet ſuo nomine.

22. *Scæuola* lib. 1. Regularum.

DEnique quicunque quaſi debita via vſus fuerit.

23. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

SIue ad fundum noſtrum facit, vel ex fundo.

24. *Scæuola* lib. 1. Regularum.

LIcèt malæ fidei poſſeſſor ſit retinebitur ſeruitus.

Quid ſit ſeruitute vti.

25. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

SEruitute vſus non videtur, niſi *q* is *r*, qui ſuo iure vti ſe credidit, ideoque ſi quis pro via publica, vel pro alterius ſeruitute vſus ſit, nec interdictum, nec actio vtiliter competit.

m Cedens alteri ius legata ſibi ſeruitutis legatum agnoſcit: qui legatum ſemel agnouit, in alterius detrimentum repudiare id poſtea non poteſt, v. l. 38. 5. § *Titius*). *de leg.* 1.
n id eſt qui poſſidet. *Sal.* not. 20. v. l. 33 1. *in fin.*). *de verb. oblig.*
o aut amicus, v. l. 41.). *de itinere actuque.*
p v. l. 12. § 20.
q Seruitutes non temerè acquiruntur.
r *l. vlt.*). *de itinere actuque priuato* v. exemplum apud Papon. 14. *Arr.* l. 1. 5.

LIBER NONVS.

SI QVADRVPES *a* PAVPERIEM *b* Feciſſe *c* dicatur *d*.

Summa, legis 12. *Tabularum.* 1. *Quid ſit noxia.* 2. *Ad quæ quadrupedes hæc actio pertinet.* 3. *Quid ſit pauperies.* 4. *Si quadrupes commota feritate, vel ab alio concitata nocuerit.* 5. *Dedere qui cuſtos.* 6. *De fera inſtigatu alterius.* 7. *Vel contra naturam mota.* 8. *Si quadrupes quadrupedem concitauit.* 9. *Si quadrupes propter ſe, vel per alium rem damnum dederit.* 10. *De feſtis.* 11. *Si mulets vel bouem commiſerint.* 12. *In quem datur hæc actio.* 13. *De morte quadrupedis ante litem conteſtatam.* 14. *Quid ſi noxa dedere. De quadrupede communi.* 15. *Si dominus quadrupedem ſeruo ipſi vigauerit.* 16. *Si quadrupes poſt litem conteſtatam ab alio occidatur.* 17. *De ſucceſſoribus.*

Vlpianus libro octauodecimo ad Edictum.

SI quadrupes pauperiem *e* feciſſe dicatur, actio ex lege duodecim Tabularum deſcendit : quæ lex voluit, aut *f* dari *i* id, *g* quod nocuit, id eſt, id animal quod noxiam commiſit : aut æſtimationem noxiæ offerre.

1 ¶ Noxia *g* autem eſt ipſum delictum.

2 ¶ Quæ actio ad omnes *h* quadrupedes pertinet.

3 ¶ Ait prætor *pauperiem feciſſe*. Pauperies eſt damnum ſine iniuria facientis datum. nec *a* enim poteſt animal iniuriam *b* feciſſe, quod ſenſu caret.

4 ¶ Itaque, vt Seruius ſcribit, tunc hæc actio locum habet, cum commota feritate *c* nocuit quadrupes, puta ſi equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos cornu *d* petere ſolitus, petierit *e* : aut mula propter nimiam ferociam. Quod ſi propter loci iniquitatem *f*, aut propter culpam *g* mulionis, aut ſi plus iuſto onerata quadrupes, in aliquem onus euerterit, hæc actio ceſſabit, damnique iniuriæ *h* agetur.

5 ¶ Sed & ſi canis, cum duceretur ab aliquo, aſperitate ſua euaſerit : & alicui damnum dederit, ſi contineri firmius ab alio potuerit, vel ſi per eum locum induci non debuit, hæc actio ceſſabit : & tenebitur *i* qui canem tenebat.

6 ¶ Sed & ſi inſtigatu *k* alterius fera damnum dederit, ceſſabit hæc actio.

7 ¶ Et generaliter hæc actio locum habet, quoties contra naturam *l* fera mota pauperiem dedit : ideoque

a Quæ non ſit beſtia. l. 1. § 10.). *eo.* Quid ſi non quadrupes, ſed ſerpens, vel auis vel piſcis nocuit? vtilis actio ex hac lege dabitur. l. 4.). *eo.*
b id diuerſum à damno & iniuria, *d.* l. 1. § 2. & *eo.*
c commota contra naturam, l. 1. § 7.). *eod.*
d 4. *Inſt.* 9. *de Pauper.* 1. *ſent.* 15. 19. *Syn. Baſ.* ex lib. 60. *tit.* 7. 6. *Harmen.*
e vel depaſtionem aliquo ex l. 32. *ſub.* arg. l. 14. *in fin.*). *de præſcriptis.* 5. 3. *apud Paul.* 1. *ſent.* 15. Talem legem tuliſſe Solon refert Plutarchus in eius vita, & Plato *de legibus.*
f formula libelli in hac lege. Aquilia inſinuatur. *Syn. Baſ.* c. 2.
g Noxia, delictum. vt hic. & l. 238. *in fin.*). *de verb. ſign.* Iuuen. *Tit.* Nouius.
h beſtias vide § 10.

Baſ. id eſt, imperitiam. h id eſt lege Aquilia. Græci illo loco intelligunt dupli ex infitiatione, ſimpli ex confeſſione.
i Aquila vt Cyrillus ait.
k l. 11. § 5.). *eo. poſt.*
l Immò ſi quadrupes genitali feritate nocuit, ceſſat hæc actio. *Inſt. eo.* in princ. Solutur etiam ad hæc ſi datur hæc actio, quoties contra naturam fera nocet: aut contra eius quæ dolore concitata nocuerit, (morbus enim & dolor ſunt contra naturam) quod tamen hic negatur. Reſpondeo dari hanc actionem quoties fera ſpontanea, id eſt, ſpontanea feritate nocuit & tamen contra naturam, id eſt ſolitam conſuetudinem animalium eius generis animalium.

a *l.* 26. § *vlt.*). *eo.*
b Tempus vſucapientis acceſſioni imputatur. *Bar.*
c Græcis id eſt, ἐλευθερίαν. *Bar.* *Syn.* 58. *Baſ.*
d l. 6. § *de ſeruit. vrban.*
e *Bar.* *Nouell.* 4. *Gloſ.* l. 3.
f certum l. 6. § *de ſeruit.* l. 6. § 34. *com. prædio.*
g id eſt, pactio.
h l. 20. *de ſeruit.*
i ſed tamen non ex perſona ſed ex ſtatuto hæc ob. ligatio conditio tamen ... tempus ... conſtituta ...
k Conſtitutus ... non continuatus ...
l Conditione ... non videtur ... cuius tamen ... cauſa ... l. 1. *C. de ſeruit. non.*
a ... ſi quis ...
b ... de leg.
c ... aliquo ...
d l. 43.). *eo.*
e ... ad quem pertinet ...
f l. 52. § 2. ... Græci ... appellant ...
g ... ſeu ...

Universidad Rey Juan Carlos

ſi equus dolore a concitatus, calce petierit, ceſſare iſtam actionem, ſed eum, qui equum percuſſerit, aut vulnerauerit, in factum magis, quàm lege Aquilia teneri: vtique ideo, quia non ipſe ſuo corpore damnum dedit. at ſi cùm equum permulſiſſet quis, vel palpatus eſt, [&] calce eum percuſſerit, erit actioni locus.

8 ¶ Et ſi alia quadrupes aliam concitauit, vt damnum daret, eius, quæ concitauit, nomine agendum erit.

9 ¶ Siue autem corpore ſuo pauperiem quadrupes dedit, ſiue per aliam rem, quam tetigit quadrupes: hæc actio locum habebit: vtputà ſi plauſtro bos obterſit aliquem, vel alia re deiecta.

10 ¶ In beſtiis autem propter naturalem c feritatem, hæc actio locum non habet. & ideo, ſi vrſus fugit, & ſic nocuit, non poteſt quondam dominus conueniri: quia deſinit d dominus eſſe, vbi fera euaſit. & ideo & ſi eum occidi, meum corpus eſt.

11 ¶ Cùm arietes, vel boues commiſiſſent, & alter alterum occidit: Quintus Mucius diſtinxit: vt, ſi quidem is periiſſet, qui aggreſſus erat e, ceſſaret actio: ſi is, qui non prouocauerat, competeret actio: quamobrem eum ſibi aut noxam ſarcire, aut in noxam dedere oportere.

12 ¶ Et, cùm etiam in quadrupedibus f noxa caput ſequitur: aduerſus dominum hæc actio datur non cuius fuerit quadrupes, cùm noceret, ſed cuius nunc eſt.

13 ¶ Planè, ſi ante litem conteſtatam deceſſerit animal, extincta erit actio.

14 ¶ Noxæ autem dedere g eſt, animal tradere viuum. & Demum, ſi commune plurium ſit animal, aduerſus ſingulos erit in ſolidum noxalis i actio, ſicuti in homine.

15 ¶ Interdum autem dominus in hoc non conuenietur, vt noxæ dedat, ſed etiam in ſolidum, vt puta, ſi in iure interrogatus k, an ſua quadrupes eſſet, reſponderit non eſſe ſuam: nam ſi conſtiterit eſſe eius, in ſolidum condemnabitur l.

16 ¶ Si m poſt litem conteſtatam, ab alio ſit animal occiſum: quia domino legis Aquiliæ actio competit, ratio in iudicio habebitur legis Aquiliæ: quia dominus noxæ dedendæ facultatem amiſerit. ergo ex iudicio propoſito, litis æſtimationem n offerat niſi paratus fuerit actionem mandare aduerſus eum, qui occidit.

17 ¶ Hanc actionem nemo dubitauerit heredi daturam, cæteriſque ſucceſſoribus: item aduerſus heredes, cæteroſque non iure ſucceſſionis, ſed eo iure, quo domini ſiunt, competit.

De eo cuius intereſt. 1. De cane.

2. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

Hæc actio o non ſolùm domino, ſed etiam cuiuis intereſt, competit, veluti ei, cui res commodata eſt. item fulloni: quia, eo quod tenentur, damnum videntur pati.

1 ¶ Si quis aliquem euitans, magiſtratum fortè, in taberna proxima ſe immiſiſſet, ibique à cane feroce læſus eſſet: non poſſe agi canis nomine, quidam putant; at, ſi ſolutus p fuiſſet, contra.

De libero homine læſo.

3. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

Ex hac lege, iam non dubitatur, etiam liberarum perſonarum nomine agi poſſe: forte ſi patremfamilias, aut filiumfamilias vulnerauerit quadrupes, ſcilicet, vt non deformitatis q ratio habeatur, cùm liberum corpus æſtimationem non recipiat r: ſed impenſarum in curationem factarum: & operarum amiſſarum, quaſque amiſſurus quis eſſet, inutilis factus.

De aliena veſte.

4. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

Hæc actio vtilis s competit, & ſi non quadrupes, ſed aliud animal pauperiem fecit.

Si mula quem equum alterius calce percuſſerit.

5. *Alfenus* lib. 2. Digeſtorum.

Agaſo cùm in tabernam equum deduceret, mulam equus olfecit: mula calcem reiecit, & crus agaſoni fregit: conſulebatur, poſſetne cum domino mulæ agi, quod ea pauperiem feciſſet? Reſpondi, poſſe u.

a *l. 1. §. 5.* [illegible] *ad l. Aquil.*
b Beſtias, quæ natura feræ, [illegible]
c Qualitas naturalis in beſtiis [illegible] hic in homine, differtis, *l. 17. §. 6.* [illegible] in femina, [illegible] *l. 3. §. 1. de Æd. edicto.* Accedit inæqualitas, ferocias in equo & cane, vt hic, ſeparabilis, vt manſuetudo in beſtiis, *l. 5. §. 5.* [illegible] inſeparabilis, vt morbus [illegible] *l. 4. §. 3.* *de ædilit.*
d *l. 3. §. 13. de acq.* [illegible] *§. 12.* [illegible] *l. 5. §. 1.* [illegible] *& l. 10. in fi.* [illegible] *de ferus* [illegible] *& inanimatis,* [illegible] *de damno.*
e [illegible]
h [illegible] in homine debitore, *l.* [illegible]
i id eſt, ſi quadrupes.
k *l. 7. de interrogationib. in iure.*
l [illegible] *de reg. iur.*
m *l. 37. §. 1.* [illegible]
n id quod intereſt, [illegible]
o Secus in actione legis Aquiliæ, *l. 11. §.* [illegible]
p Canis ſolutus ſi noceat, non tenetur eius dominus directa de pauperie, vt hic, ſed vtili [illegible]
q Deformitatis ratio non habetur in libero corpore, vt hic [illegible] *de his qui deiecerunt.* [illegible] quod [illegible] interpretes quidem admittunt, at non in ſeruis [illegible]
r *l. 1. §. fin. ſi cum liberis,* [illegible] *de his qui deiecerunt, l. 3.* [illegible] *§. de l. Rhodia.*
† Impenſas medicorum repetit, qui vulneratur à cane.
ſ nam directa competit ſi quadrupes nocuit [illegible]
t [illegible] *ibid cap.* [illegible] *l. 5.* [illegible] hoc eo vocabulo vſus eſt, vt ſignificaret, equum calcium appetiiſſe.
u [illegible] non potuit ſua enim culpa videtur infortunium ſibi [illegible]
x [illegible]

Lex a Aquilia omnibus b legibus, quæ ante ſe de damno iniuria locutæ ſunt, derogauit: ſiue duodecim Tabulis, ſiue alia quæ fuit, quas leges nunc referre non eſt neceſſe.

1 ¶ Quæ lex Aquilia plebiſcitum eſt c: cùm eam Aquilius tribunus plebis à plebe rogauerit.

Caput primum. 1. De pœna infitiantis. 2. De quadrupedibus & ſeruis exæquatis. Quæ contineantur appellatione pecudum; an pecudes, beſtiæ, & quæ mixtæ natura ſunt.

2. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Lege Aquilia, capite primo cauetur d: [vt] *qui ſeruum, ſeruamve, alienum alienamve, quadrupedem vel pecudem, iniuria occiderit, quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs dare domino damnas eſto.*

2 ¶ Et infra deinde cauetur, *Vt aduerſus infitiantem in duplum e actio eſſet.*

3 ¶ Vt igitur apparet, ſeruis noſtris exæquat quadrupedes g quæ pecudum h numero ſunt, & gregatim habentur, veluti oues, capræ, boues, equi, muli, aſini: ſed an ſues pecudum appellatione continentur, quæritur: & rectè Labeoni placet, contineri. ſed canis inter pecudes non eſt. longè magis beſtiæ i in eo numero non ſunt: veluti vrſi, leones, pantheræ: elephanti autem & cameli, quaſi mixti k ſunt: nam l & iumentorum m operam præſtant, & natura eorum fera eſt: & ideo primo capite contineri eas oportet.

Quis vnde, iniuria.

3. *Vlpianus* libro 18. ad Edictum.

Si ſeruus, ſeruave iniuria occiſus, occiſave fuerit: lex Aquilia locum habet. *Iniuria occiſum eſſe*, meritò adiicitur: non enim ſufficit occiſum: ſed n oportet, iniuria id eſſe factum.

De latrone, fure, aggreſſore.

4. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

Itaque, ſi ſeruum tuum latronem inſidiantem mihi occidero, ſecurus ero: nam aduerſus periculum naturalis ratio permittit ſe defendere o.

1 ¶ Lex p duodecim Tabularum furem noctu deprehenſum occidere permittit q: vt tamen id ipſum

a Cicero in Bruto.
b plures enim fuerunt: vide *l. 56. T. de oblig. & act.*
c *Nou.* 18. [illegible]
d In primo capite legis Aquiliæ agitur de homine occiſo.
e *l. 23. §. 10.* [illegible] *l. 4. 5. Cod. eod. Nou.* [illegible] *Inſtit. de pœna temerè litigantium.*
f vide quæ notaui de ſeruis ad *l. 3. T. de capite minutis.*
g Quadrupedum aliæ pecudes, aliæ beſtiæ, aliæ mixtæ, vt hic.
h vide *l. 65. §. 4. T. de legat. 3.*
i *Vlpianus l. 9. §. 7.*
k Mixtæ quadrupedes dicuntur, quæ iumentorum operam præſtant, & tamen natura ſua feræ ſunt.
l Plinius *l. 8. c. 18.* camelos inter armenta paſcit oriens omnes [illegible] iumentorum in iis terris, dorſo funguntur: atque etiam equitamus in prælio.
m vide *l. 38. §. 44. de ædilitio.*
n *l. 4. l. eod.*
o *l. 45. §. 4. T. eod. l. 3. de iuſtitia & iure,* [illegible] Nemo igitur puniatur quod maluerit reſiſtere quam fugere: Nec enim lex eo fugam imperat, quæ vim vi repellere, nec tantùm protegere, ſed & propulſare permittit, etiam miniſtris dum ſacris vacant. vide *Panorm. in cap. clerici, de vita & honeſtat.* An etiam banniti & ii qui lege permittente offendi poſſunt, lex permittit vim vi repellere? Bartolus negat permitti quòd iniuſta ſit defenſio, vbi iuſta eſt offenſio, quòd in hac ſpecie quiuis ex populo, legis ſit miniſter: quòd bannitus ſit hoſtis. Verum Salomonius contrariam ſententiam defendit: non enim continuo ſequi, vt exceptio ei denegetur, in quem actio conſtituatur. Accurſii ſententia (*in l. 10. C. de his qui vi*) euinci, non priuatos homines, ſed ipſos tantùm iudices legis miniſtros eſſe. Ridiculè hoſtes dici, qui ad euitandas legum ignominias, id eſt, Pœnas legibus conſtitutas, peregrinantes nihil in patriam moliuntur. Hæc illi in defenſione licita. Hoc amplius quæritur, an aggreſſorem interficere liceat? id concedi conſtat, ſi modo id metu mortis fecerimus, *l. 5.* vel tuendæ noſtri cauſa, non vlciſcendi, *l. 45. §. pen.* [illegible] *ad l. Corn. de ſicariis,* ſi aliter ei ſine periculo noſtro parcere non potuimus, *l. 9. T. de Sillaniano* [illegible] ſi clamore prius teſtati fuerimus nobis vim inferri. [illegible] Non ergo fugientem aggreſſorem, vel furem res noſtras exportantem interficere impunè licebit? non licet: cùm pœna legis Corneliæ in facientem ſit conſtituta, *l. 5. hoc tit.* vide *Cuiac. 5. obſeruat.* 27. Sed tamen Salomonius, in *l. 3. T. de iuſtitia,* ſcribit, ignoſcendum eſſe ei, qui prouocatus ſe etiam vlciſci voluerit: non hic idem eſſe, quod in præceptore qui modum in caſtigatione excesſit: emendationem enim tranquillo animo fieri oportere: defenſionem, ſine perturbatione non poſſe fieri. Quid ſi noctu loco deſerto, vel nemine præſente Titius Sempronium interfecerit? an continuò excuſandus eſt, quòd ad ſui defenſionem interfeciſſe Sempronium dixerit? an potius eius confeſſio diuiditur, vt ex delicto damnetur? Bartolus eius confeſſionem diuidi poſſe ait: quòd aduerſus interficientem ipſum homicidium faciat (quod regulariter arguit delictum) & aliquæ ipſius accuſatio, quæ præſumptione delicti interfectorem onerat. [illegible] enim malè præſumi aduerſus eum qui interfecit. Onus ergo probationis in eum, qui dicit transferendum eſt. Quid ſi teſtibus careat, num continuò vel torqueri veritatis eliciendæ cauſa, aut damnari debet? ſedes, eo caſu, [illegible] qualitatem æſtimabit: etiamſi probatio fieret facilis, nec tamen caſu factum fuerit, magna aduerſus interfectorem ſuſpicio erit: ſin ſecus, puta quòd in deſerto loco homicidium factum ſit, circumſtantiam perſonæ interfectoris cum ipſo facto cumulabit. quid enim ſi vitæ ſceleratæ homo, [illegible] audax, quædam olim odia in interfectum exercuit? quid ſi antea homicidii accuſatus? his ceſſantibus exceptionem interfectoris admitti Salomonius (poſt alios interpretes) putat, vt in huiuſmodi dubio homicidium præſumatur factum ad defenſionem: & hæc de ſuſpecta defenſione dicta ſint, adde quæ ſcripſi ad *l. 3. T. de excep.* Quid ſi magiſtratum, parentem, filium, vxorem, maritum, patronum, dominum, fratrem, vicinum, infantem, conciuem, quemuis denique defendens, aggreſſorem earum perſonarum, interfecerit? Solon dicebat beatam illam Rempublicam fore, in qua quiſque alterius iniuriam ſuam exiſtimaret. Apud Ægyptios etiam rei mortis habent, qui iniuriam patiendi operam non tulerant. Alii putant deberi eo caſu defenſionem, ſi petatur: Alii eodem caſu nemini interfici poſſe. vide *Salomonium* 21. *l. 3.* de homicidio per imprudentiam admiſſo alibi dixi. vide etiam *Cuiac. 5. obſeru.* 18 in Gallia, qui eum poteſt homicidium non prohibet, iſ eſt innocentiæ prætere debet Iulius Clarus *lib. 5. quæſt.* 27.
p dixi ad leges 12. Tabularum plenius.
q verba legis 12. Tabularum ea ſunt: *Si nox furtum faxit, ſi vim aliquis occiſit, iure cæſus eſto.* [illegible] *Gell.* [illegible] *Macrob.* [illegible]

AD LEGEM AQVILIAM.

TIT. II.

De effectu. 1. Et auctore huius legis.

1. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

Universidad Rey Juan Carlos

quod ſupra Bard. a vel teſtatione vel debet, etiam noctu vt ſi cui ſaltem conſtet de iniuria ei illata, & furi parcere ſine periculo ſuo non potuiſſe, l. 9. l. de furtis. vel noctu etiam inclamare debet auxilium publicū vel magiſtratus, v. Cod. c. 1. eſt. 19. de ſi. & c. 17. eo lib. in vrbe praeſertim, quo referenda eſt, a. l. 9. In agris autem non aſtringitur, eoque referenda eſt, l. 54. ff. de furtis, v. Cod. 14. eſt. 15.
b de interdiario fure. v. l. 54. §. 2. 3. ff. furtis.
Occidere licet eū a quo ferro petitur: ſed & furem, quoties ab eo metum mortis patitur, vt hic, adde ...

cum clamore teſtificetur a. interdiu b autem deprehenſum ita permittit occidere, ſi is ſe telo defendat vt tamen æquè cum clamore teſtificetur.

Iniuria, quid ſignificet. 2. De furioſo, quadrupede, tegula, infante, impubere. 3. Magiſtro.

5. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

Sed & ſi quemcunque c alium ferro ſe petentem quis occiderit d, non videbitur iniuria occidiſſe: & ſi metu quis mortis furem occiderit, non dubitabitur, quin lege Aquilia non teneatur. Sin autem, cùm poſſet adprehendere, maluit occidere: magis eſt, vt iniuria feciſſe videatur: ergo & Cornelia tenebitur.

1 ¶ *Iniuriam* autem hic accipere nos oportet, non quemadmodum circa iniuriarum actionem, contumeliam e quandam: ſed quod non iure factum eſt, hoc eſt contra ius, id eſt ſi culpa quis occiderit: & ideo interdum verraque actio concurrit, & legis Aquiliæ, & iniuriarum, ſed duæ erunt æſtimationes, alia damni, alia contumeliæ. Igitur *iniuriam* f hic damnum accipiemus culpa datum, etiam ab eo, qui nocere noluit.

2 ¶ Et ideo quærimus g, ſi furioſus damnum dederit, an legis Aquiliæ actio ſit? Et Pegaſus negauit, quæ enim in eo culpa ſit, cùm ſuæ mentis non ſit h? Et hoc eſt veriſſimum: ceſſabit igitur Aquilia actio, quemadmodum k, ſi quadrupes damnum dederit, Aquilia ceſſat, aut ſi tegula ceciderit l.

¶ Sed & ſi infans damnum dederit, idem erit dicendum. ¶ Quod ſi impubes m id fecerit, Labeo ait, quia furti n tenetur, teneri & Aquilia eum: & hoc puto verum, ſi ſit iam iniuriæ capax.

3 ¶ Si magiſter in diſciplina o vulnerauit ſeruum, vel occiderit, an Aquilia teneatur, quaſi damnum iniuria dederit? Et Iulianus ſcribit, Aquilia teneri eum, qui eiuſcauerat p diſcipulum in diſciplina: multo magis igitur in occiſo idem erit dicendum.

¶ Proponitur autem apud eum ſpecies talis: Sutor (inquit) puero diſcenti, ingenuo q, filiofamilias, parum bene facienti quod demonſtrauerat r, forma ſ calcei ceruicem percuſſit, vt oculus t puero perfunderetur u, dicit igitur Iulianus, iniuriarum quidem actionem non competere: quia non faciendæ iniuriæ cauſa percuſſerit, ſed monendi, & docendi cauſa: an ex locato, dubitat: quia leuis x duntaxat caſtigatio conceſſa eſt docenti. ſed lege Aquilia poſſe agi, non dubito.

6. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

Præceptoris y enim nimia ſæuitia culpæ adſignatur.

1. Si quis telo vel ſine telo occiderit. 2. De onere deiecto, vel lapſo. 3. De impulſu. 4. De colluctatione, pancratio, pugilatu. 5. De ſeruo ægroto percuſſo. 6. De eo qui cauſam mortis præſtitit. 7. Si quis aliquem de ponte præcipitauit, aut puerum ſaxo illiſit. 8. De medico.

7. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

Qua z actione patrem a conſecuturum ait, quod minus b ex operis filij ſui propter vitiatum oculum ſit habiturus: & impendia, quæ pro eius curatione fecerit.

1 ¶ *Occiſum* autem accipere debemus, ſiue gladio, ſiue etiam fuſte, vel alio telo c, vel manibus, ſi forté ſtrangulauit eum, vel calce petit, vel capite, vel qualiter d qualiter.

2 ¶ Sed ſi quis plus iuſto oneratus deiecerit onus & ſeruum occiderit: Aquilia locum habet: fuit enim in ipſius arbitrio, ita ſe non onerare. Nam & ſi lapſus aliquis, ſeruum alienum onere preſſerit, Pegaſus ait, lege Aquilia eum teneri: ita demum, ſi vel plus iuſto ſe onerauerit, vel negligentius per lubricum e tranſierit.

3 ¶ Proinde ſi quis, alterius impulſus f damnum dederit, Proculus ſcribit, neque eum, qui impulit teneri, quia non occidit: neque eum, qui impulſus eſt, quia damnum iniuria non dedit. ſecundùm quod in factum actio erit danda in eum, qui impulit.

4 ¶ Si quis g in colluctatione b, vel c in pancratio d, vel pugiles dum inter ſe exercentur, alius alium occiderit: ſi quidé in publico certamine alius alium occiderit, ceſſat Aquilia: quia gloriæ cauſa, & virtutis, non iniuriæ gratia videtur damnum datum. hoc autem in ſeruo non procedit: quoniam ingenui ſolent certare e: in filio familias vulnerato procedit. Planè ſi cedentem vulnerauerit, erit Aquiliæ locus: aut ſi non in certamine ſeruum occidit: niſi ſi domino committente hoc factum ſit: tunc enim Aquilia ceſſat.

5 ¶ Sed ſi quis ſeruum ægrotum leuiter percuſſerit & is obierit: rectè Labeo dicit, lege Aquilia teneri: quia aliud alij mortiferum eſſe ſolet f.

6 ¶ Celſus autem multum g intereſſe dicit, occiderit, an mortis cauſam præſtiterit: vt, qui mortis cauſam præſtitit h, non Aquilia ſed in factum actione teneatur: vnde adfert eum qui venenum pro medicamento dedit i & ait, cauſam mortis præſtitiſſe: quemadmodum eum, qui furenti gladium porrexit: nam nec hunc lege Aquilia teneri, ſed in factum.

7 ¶ Sed ſi quis de k ponte aliquem præcipitauit, Celſus ait, ſiue ipſo ictu perierit, aut continuo ſubmerſus eſt, aut laſſatus vi fluminis victus perierit, lege Aquilia teneri: quemadmodum ſi quis puerum ſaxo illiſiſſet.

8 ¶ Proculus ait, ſi medicus ſeruum imperitè ſecuerit l, vel ex locato m, vel ex lege Aquilia n competere actionem.

De mulione, & eo qui equo vehitur.

8. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Idem iuris eſt, ſi medicamento perperam o vſus fuerit. Sed & qui bene ſecuerit p, & dereliquit curationem, ſecurus non erit ſed culpæ reus intelligitur.

1 ¶ Mulionem quoque, ſi per imperitiam impetum mularum retinere non potuerit, ſi eæ alienum hominem obtriuerint, vulgo q dicitur culpæ nomine teneri. Idem dicitur, & ſi propter infirmitatem, ſuſtinere mularum impetum, non potuerit. Nec videtur iniquum, ſi infirmitas r culpæ adnumeretur, cùm ſ affectare quiſque non debeat, in quo vel intelligit, vel intelligere debet, infirmitatem ſuam alij periculoſam futuram. Idem iuris eſt in perſona eius, qui impetum equi, quo vehebatur, propter imperitiam, vel infirmitatem, retinere non potuerit.

De obſtetrice. 1. De medicamento & veneno. 2. De ſeruo. 3. De equo concitato. 4. De iuſſu.

9. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

Item ſi obſtetrix t medicamentum u dederit, & inde mulier perierit, Labeo diſtinguit: vt, ſi quidem ...

25. q. 5. l. grad... inſ. de re militari, totumm agrorum depopulatorem & deſertorem militiæ l. 1. 2. C. quando liceat ſe ſine iudice vindicare, aſſertorium in duello licite. Bald. & alij in c. 1. de pace conſtan. v. Canoniſtas in rubr. de Clerico pugnante.

d etiam armis imparibus præſertim ſi à fortiore, grandiore & robuſtiore quis pronocatus ſit. e adde l. 1. ff. de iniuriis.

f l. 1. ff. de iniuriis. g l. 10. §. 1. l. ... & l. l. 3. §. 2. ſol. ...

h Culpam non admittit qui ſuæ mentis non eſt, l. v. l. 13. ff. de off. Præſidis.

k Furioſo nocenti, quadrupedi damnum danti, & tegulæ cadenti comparatur.

l de tegularum caſu vnde is nocens, v. l. 43. ff. de damno.

m impubes iniuriæ capax, furti teneri poteſt, adde l. 23. §. 1. ff. de furt.

n l. 9. §. 2. ff. de minor. v. l. 23. ff. de furt. o v. l. 6. ff. eo. p de eluſcato v. l. 13. in fi. §. de ſeruitut. l. 13. §. 4. ff. de locati. q Ingenui Romæ etiam diſcebant ſeruiles artes, vt hic ſutrinam, & Alfenus noſter, iuriſconſultus, relicta ſutrina, factus eſt. Hora. r al. demonſtrauerit. ſ Forma calcei hic & l. 13. §. 4. ff. locati. muſtricola dicitur Feſto, ſeu machinula ex regulis, in qua nouus calceus ſuitur. Afranius. Muſtricolam in dentes impingam ... Alio ſenſu gloſſis muſtricola ... Muſtripulum & muſcipula ad adſtringendos mures machinula.

t de oculo, adde l. 5. §. 3. ff. eo. l. 13. §. 4. ff. locati. l. 6. ff. de ... u al. effoderetur. v. l. 13. §. 4. ff. locati. x Doctori leuis caſtigatio permiſſa adde l. 25. §. 88. ff. ... y l. 5. §. vlt. ... z Aquilia, l. 5. in f. ff. eo.

a puerum cui ſutoris calcei oculus perfoſſus ſit ſutore præceptore. b v. l. vlt. ff. de his qui eff. ... c ſiue ... id eſt quocunque inſtrumento ... 130.

d vt qui alimenta denegat. l. 4. ff. de liberis agnoſc.

e Promiſcuus per viam aqueductus ſeruum illum deducere, ſi per viam inſolitam ...

... nuſ. 3. Fil. ... de athletis in Nouella 105. c. 1. ... A Pancratio ... Pugil & Pugillator: Pancratiaſtarum erat ſe puluere inſpergere, vt teſtis eſt Statius in pugna Tydei & Archilii & Virgilius ille ver. Fulua luctantur arena. Et Pollux inter gymnica inſtrumenta numerat ... pulueris ſporulam. adde Senecam 7. epiſt. 58. & ... vbi de coronatis.

e arg. l. 26. ... l. 3. q. 8. de his qui not. infam. cuius tituli editum ad ſcenicos pertinet.

f aliud tamen eſſe, quod ad Aquiliam pertinet dicitur, ſeruum quis bouem occidat aut imbecillem, l. 24. §. 5. in fin. ff. de damno.

g Immo nihil l. 15. ff. de ſicariis. h Exemplum l. 9. l. 49. ff. eod. l. 4. §. 14. ... l. 6. C. de vi publica ... Hypothecam conſ. 7. num. 51.

i Vel reddidit ... huic enim ... qui reddidit iuſtam cauſam non reddendi ... hac conuentio ſtipulationi ineſſe creditur ... & Cicero 1. officiorum tradit, promiſſa non eſſe ſeruanda ... plus nocent quàm proſint.

k l. vlt. verſ. Sed ſi quis de ponte. Inſtit. eod.

l Medicorum munus inter cætera aliquid ſecare, hic locaſſe arguuntur quod & alibi à me notatum eſt l. 4. in f. ff. ad l. Corn. de ſicariis.

m Idem dicendum ſi artifex imperitia ſua gemmam includendam ſibi datam fregerit l. 13. §. 5. in fi. ff. locati. n adde l. 5. in ſi. ff. eod.

o non tantùm præceptor l. 6. §. 7. 8. de off. præſid. ... cum etiam habet, quoties gratis curatorem ſuſcepit. ... Paul. 5. ſent. 23. § ... Tria ſunt autem in curatione medicorum ſpectanda: ... imperitia, vel culpa & delictum.

p Medicum chirurgiam ſimul exercuiſſe oſtendi ad l. 4. in f. ff. ad l. Corn. de ſicar. ... l. 6. ad l. Aquil. q Imperitia culpæ adnumeratur.

r Infirmitas culpæ adnumeratur. ſ Affectare nemo debet id, in quo intelligit vel intelligere debet infirmitatem ſuam alij periculoſam futuram. ... Theoph. ibidem ... ad Feſt. ... in Aſſectare.

t vide l. 36. ff. de regulis iuris. §. 6. Inſt. eod. Eo caſu à medico ... hereditas auferri debet l. 3. de his quæ vt indignis.

u adde l. 15. ff. de ſicariis & ſpeciem l. vlt. C. de aſſeſſoribus.

x ... ſimandis ſoribus apponuntur: quorum meminit Fulgentius ... obſtetricibus, medicinæ vſus ... ſtatuit atque pudoris gratia ... Hygino conceſſus ſuit ... vocantur in Baſilicis ... quibus vt maribus medicis culpa imputatur ... tio æſtimabatur, mulier prægnans ... ſupplicio, extra ordinem ... dicitur l. 3. §. 3. ff. de extraord. cognit. ...

Universidad Rey Juan Carlos

ſuis manibus ſuppoſuiſſe videatur occidiſſe: ſin verò dedit, vt ſibimet ille inferret: in factum actionem dandam, quæ ſententia vera eſt: magis enim cauſam mortis præſtitit, quàm occidit a.

1 ¶ Si quis per vim, vel ſuaſum, medicamentum alicui infunderit, vel ore vel clyſtere d, vel ſi eum vnxit malo e veneno: lege Aquiliæ * eum teneri, * quemadmodum obſtetrix ſupponens tenetur.

2 ¶ Si quis hominem fame f necauerit: in factum actione teneri, Neratius ait.

3 ¶ Si ſeruum meum equitantem, concitato equo effeceris in flumen præcipitari, atque ideo homo perierit: in g factum eſſe dandam actionem, Ofilius ſcribit: quemadmodum, ſi ſeruus meus ab alio in inſidias deductus, ab alio eſſet occiſus.

4 ¶ Sed ſi per luſum i iaculantibus ſeruus fuerit occiſus, Aquiliæ locus eſt. ſed ſi, cum alij in campo iacularentur, ſeruus per eum locum tranſierit, Aquilia ceſſat: quia non debuit per campum iaculatorium iter intempeſtiuè facere. qui tamen data opera in eum iaculatus eſt, vtique Aquilia tenebitur.

10. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

NAm luſus quoque noxius in culpa eſt l.

1. Si alius tenuit, alius interemit. 2. Si plures percuſſerint. 4. An trabem deiecerint. 5. De cane irritato. 6. De domino. 7. De homine redhibendo. 8. De bonæ fidei poſſeſſore. 9. De commodatario. 10. De fructuario, & vſuario.

11. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

ITem Mela ſcribit: ſi m, cum pila n quidam luderent, vehementius quis pila o percuſſa, in tonſoris manus eam deiecerit: & ſic ſerui quem tonſor radebat, gula ſit præciſa adiecto cultello: in quocunque eorum culpa ſit, eum lege Aquilia teneri. Proculus, in tonſore eſſe culpam. Et ſanè, ſi ibi tondebat, vbi ex conſuetudine ludebatur, vel vbi tranſitus frequens erat: eſt, quod ei imputetur, quamuis nec illud malè dicatur, ſi in loco periculoſo ſellam habenti tonſori ſe quis commiſerit, ipſum de ſe queri debere p.

1 ¶ Si alius tenuit q, alius interemit: is, qui tenuit, quaſi r cauſam mortis præbuit, in factum actione tenetur.

2 ¶ Sed ſi plures ſeruum percuſſerint, vtrum omnes, quaſi occiderint, teneantur, videamus. & ſi quidem apparet, cuius ictu ſ perierit, ille, quaſi occiderit, tenetur. quod ſi t non apparet: omnes, quaſi occiderint, teneri, Iulianus ait: & ſi cum vno agatur, cæteri non liberantur. nam, * ex lege Aquilia quod alius præſtitit, alium non releuat, cum u ſit pœna.

3 ¶ Celſus ſcribit, ſi alius mortifero vulnere percuſſerit, alius poſtea exanimauerit x, priorem y quidem non teneri, quaſi occiderit z, ſed quaſi vulnerauerit: quia ex alio vulnere periit. poſteriorem teneri, quia occidit. quod & Marcello videtur, & eſt probabilius.

4 ¶ Si plures trabem deiecerint, & hominem oppreſſerint: æquè veteribus placet, omnes lege Aquilia teneri.

5 ¶ Item cum eo, qui canem irritauerat a, & effecerat, vt aliquem momorderet, quamuis eum non tenuit, Proculus reſpondit Aquiliæ actionem eſſe. ſed Iulianus eum demum Aquilia teneri ait, qui tenuit, & effecit, vt aliquem morderet: cæterum, ſi non tenuit, in factum agendum.

6 ¶ Legis autem Aquiliæ actio hero competit, hoc eſt domino b.

7 ¶ Si in eo homine, quem tibi redhibiturus eſſem, damnum iniuria datum eſſet, Iulianus ait, legis Aquiliæ actionem mihi competere: meque, cum cœpero redhibere, tibi d reſtituturum.

8 ¶ Sed, ſi ſeruus bona fide alicui ſeruiat, an ei competit Aquiliæ actio? Et magis in factum e * actio * erit danda.

9 ¶ Eum, cui veſtimenta commodata ſunt, non poſſe, ſi ſciſſa fuerint, lege Aquilia agere f Iulianus ait: ſed domino eam competere.

10 ¶ An fructuarius, vel vſuarius, legis Aquiliæ actionem haberet, Iulianus tractat? Et ego puto, melius vtile a iudicium ex hac cauſa dandum.

a Cauſam mortis præſtans non tenetur de occiſo, & differt ab eo qui occidit.
b vt interim ſciamus alibi dici, nihil intereſſe quis occidat, an cauſam mortis præbeat l. 15. ſ. de ſicariis.
c Vel ſi alias genere ſe medicamentum, vt ore ſumatur.
d Clyſterem homines docuit ibis auis, rabei admonitione, per eam partem ſe perluens qua reddi ciborum onera maximè ſalubre eſt. l. 8. c. de Nat. Plin. c. 27.
e eſt etiam aliquod bonum. v. l. 3. ſ. de ſicariis.
f v. l. 1. C. eo.
g Imò vtilis Aquil. ſi damna eſt, ſ. 9. & ſeq. Iuſt. eo.
h vtilis Aquilia datur, quod non occiderit, ſed dolo ad inſidiatores deduxerit.
i ſ. 4. Inſt. eo.
k v. l. 7. ſ. 4. l. eo.
l ſ. 9. ſ. de conſtit. ad Anteceſſores ſ. 2. ſ. 2. in fin. ſ. de fur. et ſ. 12. Inſtitut. de oblig. ex delicto.
m l. 36. Syn. baſ. ex ... vbi penè hæc tota lex continetur.
n adde l. 5. ſ. 10. ſ. eo.
o Pila luſus in viſu apud veteres Romanos. v. l. 3. ... v. Senecam 2. de benef. 17. & 7. de benef. 18.
p adde l. ſ. ſ. commodati.
q occidendum tenendo ei manus.
r verbum quaſi non denotat hic fictionem, ſed veritatem.
ſ ictus enim cuiuſque contemplari oportet vol. ſignatus autem et tali genere v. l. 9. de ſicariis.
t v. Clarum 5. ſent. ...
u ... l. 5. ſ. ...
w Sic habetur. Titium, ſi pluribus vulneribus vno tempore Sempronium occiderit, teneri de occiſo: ſi prius vulnerauerit, poſtea occidit, de vulnerato & occiſo l. 32. ſ. 1. ſ. eod. at ſi idem Sempronius poſt acceptum vulnus ruina aut naufragio periit, Titius de vulnerato tantum tenebitur l. 15. ſ. 1. eod. Quemadmodum ſi Tertius eundem Sempronium vno ictu exanimauerit, vt hic ... quod ſi Tertius vno ictu, ſed ſimplici, Sempronium à Titio vulneratum vulnerauit, ſi quæ poſtea mortuum, vterque de occiſo tenebitur l. 51. ſ. eo. Scio nonnullis videri hic agi de liberis non de ſeruis. Alium conciliandi rationem affert Zaſius ... ſed meo iudicio operoſiorem.
x Exanimare eſt animam tollere, occidere, vnde exanimis, occiſus. Virgil. corpus vbi exanimum poſitum Pallantis. Exanimatus verò perturbatus, conterritus, Terent. Andr. exanimatum video *Donato & Calepino teſte.*
y v. Tiraq. *in tractatu de pœnis temperandis, cauſa 46.*
z l. 1. ſ. 6. l. ad ſ. pr. a l. 15. ſ. 43. l. eo.
b Quid ſi quis irritata ſua feram beſtiam vel aliam quamcunque quadrupedem in ſe irritauerit, eique damnum acceperit (ita legendum, non *dederit*, niſi legas, *ſibi dederit*) neque in eius dominum, neque in cuſtodem datur actio. Paul. l. ſent. tit. 15. ſ. 3.
c An in dominum? v. l. 14. ſ. eod.
d Sibi quicquid ſecerit conſecuturus. *Hal.* v. l. 24. ſ. *de ædilitio edicto.*
e in duplum. *Baldus.*
f Ex proprio tamen poteſt. l. 1. ... *in prin.*

12. *Paulus* libro 10. ad Sabinum.

SEd & ſi proprietatis dominus vulnerauit ſeruum, vel occiderit b, in quo vſusfructus meus eſt: danda eſt mihi, ad exemplum legis Aquiliæ, actio in eum pro portione vſusfructus: vt etiam ea pars anni in æſtimationem veniat, qua nondum vſusfructus meus fuit.

De libero homine. De ſeruo fugitiuo. 1. De bonæ fidei poſſeſſore. 2. De ſeruo hereditario. 3. De ſeruo legato.

13. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

LIber homo, ſuo c nomine vtilem Aquiliæ habet actionem: directam enim non habet: quoniam * dominus d membrorum ſuorum nemo videtur. Fugitiui e autem nomine dominus f habet.

1 ¶ Iulianus ſcribit, ſi homo liber bona fide mihi ſeruiat, ipſum lege Aquilia mihi teneri g.

2 ¶ Si ſeruus hereditarius occidatur: quæritur, quis Aquilia agat, cum dominus nullus ſit huius ſerui? Et ait Celſus legem domino damna ſalua eſſe voluiſſe. dominus ergo hereditas h habebitur. quare, adita hereditate, heres poterit experiri.

3 ¶ Si ſeruus legatus, poſt aditam hereditatem ſit occiſus? competere legis Aquiliæ actionem legatario, ſi non poſt mortem ſerui agnouit legatum; quod ſi repudiauit: conſequens eſſe ait Iulianus dicere, heredi competere.

14. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

SEd ſi ipſe heres i eum occiderit, dictum eſt, dandam in eum legatario actionem.

1. Si ſeruus mortifere vulneratus, poſtea ex alia cauſa moriatur, vel manumittatur, vel alienetur, vel heres à domino inſtituatur.

15. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

HVic ſcripturæ conſequens eſt dicere: vt ſi ante k aditam hereditatem occidatur legatus ſeruus, apud heredem l remaneat Aquiliæ actio, per hereditatem acquiſita. Quod ſi vulneratus ſit ante aditam hereditatem, in hereditate quidem actio remanſit: ſed cedere ea m legatario heredem oportet.

1 ¶ Si n ſeruus vulneratus mortiferè, poſtea ruina vel naufragio, vel alio ictu maturius perierit: de occiſo agi non poſſe, ſed quaſi de vulnerato o. Sed ſi manumiſſus, vel alienatus, ex vulnere periit, quaſi de occiſo agi poſſe, Iulianus ait. hæc ita tam varie: quia verum eſt, eum à te occiſum tunc, cum vulnerabas: quod mortuo eo demum apparuit: in ſuperiore non eſt paſſa ruina apparere an ſit occiſus. Sed ſi vulneratum mortiferè, liberum & heredem eſſe iuſſeris, deinde deceſſerit: heredem eius agere Aquilia non poſſe p.

16. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

QVia q in r eum caſum res peruenit, à quo incipere non poteſt ſ.

De ſeruo bona fide poſſeſſo, vel pignorato. 1. De ſeruo duobus coniunctim legato.

17. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

SI dominus ſeruum ſuum occiderit: bonæ fidei poſſeſſori t, vel ei, qui pignori accepit u, in factum actione tenebitur.

1 ¶ (Si x coniunctim y duobus legetur Stichus, & alter eorum occiſum repudiauerit: puto coniunctim ſolum poſſe Aquilia agere: quia retro accreuiſſe dominium ei videtur.)

De ſeruo pignorato.

18. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

SEd & ſi is, qui pignori ſeruum accepit, occidit eum vel vulnerauit, lege Aquilia, & z pigneratitia conueniri poteſt, ſed alterutra contentus eſſe debebit actor.

De ſeruo communi.

19. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

SEd ſi communem ſeruum occiderit quis, Aquilia teneri eum Celſus ait. Idem eſt, & ſi vulnerauerit a.

20. *Idem* lib. 42. ad Sabinum.

SCilicet pro ea parte, pro qua dominus eſt, qui agit.

De damni æſtimatione. 1. De anni computatione. 2. De æſtimatione corporis, & eius quod intereſt.

21. *Idem* lib. 18. ad Edictum.

AIt lex, *quanti* * *is homo* * *in eo* b *anno plurimi fuiſſet*, quæ clauſula æſtimationem c habet damni, quod datum eſt.

1 ¶ Annus autem retrorſus d computatur, ex quo quis occiſus eſt. Quod ſi mortiferè fuerit vulneratus, & poſtea poſt longum interuallum mortuus ſit: inde annum numerabimus, ſecundum Iulianum ex quo

vulneratus

a l. 17. ſ. eo. l. 57. in ſi. ſ. de vſufructu.
b l. 7. ſ. 4. ... ſ. 5. de dolo.
c de damno ſibi dato.
d Membrorum ſuorum dominus nemo videtur: v. quæ ſcripſi ad Nouellam ... l. 4. ſ. de cuſtodia.
e ſed vel occiſi in fuga.
f v. l. 11. ſ. 6. ſ. eod.
g Cur ita? v. l. 54. ſ. 1. ſ. de acquir. rer.
h l. 43. ſ. eod. l. 38. ſ. 2. ſ. de procurat. hered. v. l. 31. in fin. ſ. de heredib. inſtit.
i l. 7. ſ. 5. ſ. de dolo.
k Legati dominium à die mortis tranſit in legatarium, ſiue: ab adita hereditate, verè, l. ſi cui. ſ. ſeruus, ſ. de legat. 1. Fictio requirit duo extrema. *Bald.*
l leg. 66. ſ. 2. ſ. ad Treb.
m d. eam.
n *Synop. Baſ. d. loco* c. 16.
o aduerſus eum qui prior vulnerauit, v. l. 11. ſ. 2. ſ. eodem.
p l. 14. l. 36. ſ. 1. ſ. eod.
q Theoph. ſ. 6. Inſt. de noxal.
r Quod in eum caſum peruenit à quo incipere non poteſt, id irritum eſt.
ſ l. 12. ſ. de ſeruit. vrban. l. 85. ſ. 1. ſ. de reg. iur.
t l. 11. ſ. 7. ſ. eod.
u l. 29. ſ. de pignor.
x hunc paragraphum Auguſt. 3. Emend. 4. authoritate Flor. ſigno notatus colliſ.
y l. 79. ſ. eod.
z id eſt alterutra ... l. 27. ſ. 11. ſ. eod.
a quid ſi ſeruus communis nobis nocuerit v. l. 27. ſ. 2. l. eo.
b l. 23. ſ. 3. l. eo.
c Quanti plurimi clauſula, æſtimationem rei continet.
d hoc eſt retro, vnde retrorſus apud Tertullianum cap. 10. apologetici. Cæterum, inquit, quæ qui Prophetæ, eſt Moyſe poſtumatus, exiſtimentiſſimi tamen eorum non retrorſiores (ita legendum, non retroſiores) deprehenduntur primordialibus vetris ſapientibus & legiferis & hiſtoricis? ita legendum eſt cum interrogatione. cum duo errata doctiſſimus ſane interpres Pamelius non obſeruauit. vult enim Tertullianus, vltimos Prophetarum, ſapientibus & Philoſophis gentilium tempore antiquiores: nec in reſpectu accipias.

Universidad Rey Juan Carlos

vulneratus eſt z: licet Celſus contra ſcribit.

2 ¶ Sed vtrum corpus eius ſolum æſtimamus quanti fuerit, cum occideretur: an * potius, quanti interfuit noſtra, non eſſe occiſum? Et hoc iure vtimur, vt eius, quod intereſt b, fiat æſtimatio.

22. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

PRoinde ſi ſeruum occidiſti, quem ſub pœna tradendum promiſi: vtilitas d venit in hoc iudicium.

1 ¶ Item * cauſæ e corpori f cohærentes æſtimantur, ſi quis ex comœdis g, aut ſymphoniacis aut gemellis, aut quadriga h, aut ex pari mularum vnum, vel vnam occiderit: non ſolum * enim * perempti corporis, æſtimatio facienda eſt, ſed & eius ratio haberi debet, quo cætera corpora depretiata ſunt.

8. De ſucceſſoribus. 9. Si ſeruus dolo occiſus ſit. 10. De confitente aut negante. 11. De falſa confeſſione.

23. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

INde Neratius ſcribit, ſi ſeruus heres inſtitutus occiſus i ſit, etiam hereditatis æſtimationem k venire l.

1 ¶ Iulianus ait: ſi ſeruus liber & heres eſſe iuſſus occiſus fuerit: neque ſubſtitutum, neque legitimum, actione legis Aquiliæ hereditatis æſtimationem conſecuturum, quæ ſeruo competere non potuit. quæ ſententia vera eſt. pretij igitur ſolummodo fieri æſtimationem, quia hoc intereſſe ſolum ſubſtituti videretur. Ego autem puto, nec pretij fieri æſtimationem: quia, ſi heres eſſet m, & liber eſſet.

2 ¶ Idem Iulianus ſcribit: ſi inſtitutus fuero ſub conditione, *ſi Stichum manumiſero*, & Stichus ſit occiſus poſt mortem teſtatoris: in æſtimationem etiam hereditatis pretium me conſecuturum: propter occiſionem enim defecit conditio. quod ſi viuo teſtatore occiſus ſit, hereditatis æſtimationem ceſſare: quia retrorſum n, quanti plurimi fuit inſpicitur.

3 ¶ Idem Iulianus ſcribit æſtimationem hominis occiſi ad id o tempus referri, quo plurimi in eo anno fuit. & ideo, & ſi pretioſo pictori pollex fuerit præciſus: & intra annum, quo præcideretur fuerit occiſus: poſſe * eum * Aquilia agere: pretioque eo æſtimandum, quanti fuit prius quàm artem cum pollice amiſiſſet.

4 ¶ Sed & ſi ſeruus, qui magnas fraudes in meis rationibus commiſerat, fuerit occiſus, de quo quæſtionem habere deſtinaueram, vt p fraudium participes eruerentur: rectiſſimè Labeo ſcribit, tanti æſtimandum quanti mea intererat, fraudes ſerui per eum commiſſas, detegi q, non quanti noxa eius ſerui valeat.

5 Sed & ſi bonæ frugi ſeruus, intra annum mutatis moribus occiſus ſit: pretium id æſtimabitur, quanto valeret prius, quàm mores mutaret.

6 ¶ In ſumma, omnia commoda, quæ intra annum quo interfectus eſt, pretioſiorem ſeruum facerent, hæc accedere ad æſtimationem eius, dicendum eſt.

7 ¶ Si infans r ſit occiſus nondum anniculus ſ, verius eſt ſufficere hanc actionem: vt æſtimatio referatur ad id tempus, quo t intra annum vixit.

8 ¶ Hanc actionem & heredi u, cæteriſque ſucceſſoribus dari conſtat. Sed in heredem, vel cæteros hæc actio non dabitur, cùm ſit pœnalis x: niſi forte ex damno locupletior heres factus ſit.

9 ¶ Si dolo ſeruus occiſus ſit: & lege Cornelia y agere dominum poſſe conſtat: &, ſi lege Aquilia egerit, præiudicium fieri Corneliæ z non debet a.

10 ¶ Hæc actio aduerſus confitentem competit in ſimplum, aduerſus negantem in duplum b.

11 ¶ Si quis hominem viuum falsò confiteatur occidiſſe: & c poſtea paratus ſit oſtendere, hominem viuum eſſe: Iulianus ſcribit ceſſare Aquiliam: quamuis confeſſus ſit ſe occidiſſe. hoc enim ſolùm remittere actori confeſſoriam actionem, ne neceſſe habeat docere, eum occidiſſe. cæterum occiſum eſſe hominem à quocunque oportet d.

24. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

HOc apertius eſt circa vulneratum hominem. nam ſi confeſſus ſit vulneraſſe, nec ſit vulneratus: æſtimationem cuius vulneris faciemus? vel ad quod tempus recurremus?

1. De confeſſione procuratoris, tutoris, curatoris. 2. De officio iudicis in confitentem.

25. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

PRoinde ſi occiſus quidem non ſit, mortuus autem ſit: magis eſt, vt non teneatur de mortuo, licet faſſus ſit.

1 ¶ Si procurator, aut tutor, aut curator, aut quiuis alius e confiteatur ſ * me * abſentem vulneraſſe: confeſſoria in eos e vtilis actio danda eſt.

1 Notandum, quod in hac actione, quæ aduerſus confitentem datur, iudex non rei iudicandæ, ſed æſtimandæ datur: nam * nullæ partes ſunt iudicandi † in confitentes d.

26. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

PVta enim, quod qui conuenitur, fateatur ſe occidiſſe, & paratus ſit æſtimationem ſoluere, & aduerſarius enormi f litem æſtimat.

De ſeruo ſeruum ſurripiente & occidente. 1. De ſeruo communi. 3. Qui tenentur nomine ſerui. 4. Caput ſecundum. 5. Caput tertium. 6. De homine, vel pecude, vſto, rupto, fracto, vſto. 7. De arbuſto, ædificio, & vicino inquilino exuſtis. 10. De ſeruo ſecundum partiarium commouente. 11. De ædificio exuſto. 12. De apibus exuſtis. 13. Quid ſit rumpere. 14. De lolio, aut auena in ſegetem iniectis. 15. De vino corrupto. 16. De ſtatua vel vaſe. 17. De ſeruo vulnerato, vel caſo. 18. De veſtimentis ſciſſis, vel inquinatis. 19. De milio, vel frumento effuſo. 20. Si quid frumento immixtum ſit. 21. De menſuris [illegible]. 22. De parte [illegible]. 23. De mulo nimium onerato. 24. De naue perforata. 25. De fructibus percurtis. 26. De ſylua cæſa. 27. de ſalicto. 28. De porco caſtrato. 29. De eo qui calicem fregit. 30. De margaritis ab vnione perforatis. 31. De ſeribus fractis: aut ædificio [illegible]. 32. De aquæductu diruto. 33. Si lapis ex plauſtro ceciderit. 34. De mulo qui pulſum ſerui, ad quem erat alligatus, occidit. 35. De lecto perfecto & vino effuſo.

27. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

SI ſeruus ſeruum alienum ſubripuerit, & occiderit; * & * Iulianus, & Celſus ſcribunt, & furti & damni g iniuriæ competere actionem.

1 ¶ Si ſeruus communis, id eſt meus & tuus, ſeruum meum occiderit: legi Aquiliæ locus eſt aduerſus te, ſi tua voluntate h fecit & ita Proculum exiſtimaſſe Vrſeius refert. quod ſi non voluntate tua fecit, ceſſare noxalem actionem: ne i ſit in poteſtate ſerui k, vt tibi ſoli ſeruiat. quod puto verum eſſe.

2 ¶ Item ſi ſeruus communis, meus & tuus l, ſit occiſus à ſeruo Titij: Celſus ſcribit, alterum ex dominis agentem, aut litis æſtimationem conſecuturum pro parte, aut noxæ dedi ei in ſolidum oportere: quia hæc res diuiſionem non recipit.

3 ¶ Serui autem occidentis nomine dominus tenetur m: is verò, cui bona fide ſeruit, non n tenetur. Sed an is, qui ſeruum in fuga habet teneatur nomine eius Aquiliæ actione, quæritur: & ait Iulianus, teneri o. & eſt veriſſimum: cui & Marcellus conſentit.

4 ¶ Huius legis ſecundum quidem capitulum in deſuetudinem abiit p.

5 ¶ Tertio autem capite ait eadem lex Aquilia: *Cæterarum q rerum præter hominem & pecudem occiſos, ſi quis alteri damnum faxit, quod vſſerit, fregerit, ruperit iniuria: quanti ea res erit in diebus triginta proximis, tantum æs domino dare damnas eſto.*

6 ¶ Si quis igitur non occiderit hominem, vel pecudem: ſed vſſerit, fregerit, ruperit: ſine dubio ex his verbis legis agendum erit r. Proinde, ſi facem ſeruo meo obieceris, & eum adviſſeris, teneberis mihi.

7 ¶ Item ſi arbuſtum meum, vel villam meam incenderis ſ: Aquiliæ actionem habebo.

8 ¶ Si quis inſulam voluerit meam exurere: & ignis etiam ad vicini inſulam peruenerit: Aquilia tenebitur etiam vicino; non minus etiam inquilinis tenebitur, ob res eorum exuſtas. 9 ¶ Si fornicarius t ſeruus coloni ad fornacem obdormiſſet, & villa fuerit exuſta; Neratius ſcribit, ex locato conuentum u præſtare debere, ſi negligens in eligendis miniſteriis x fuit. cæterum ſi alius ignem ſubiecerit fornaci, alius

pro eo qui ſequitur: hoc ſenſu. Breuiſſimi prophetarum non recentiores ſunt Ethnicorum ſapientibus, legiſtis & hiſtoricis, id eſt non ſunt illis recentiores, vel inueniſſe, eſt qui terra.
a tunc enim fingitur occiſus, l. 36. § 1. ff. eo.
b id quod intereſt non, me iure ex ſolo ſerui occiſi corpore, ſed vberius etiam.
c l. 22. l. 29. § 1. 4. 6. l. 37. § 1. l. 55. ver. æſtimatio. l. 55. verſ. quanti iniuria. ff. de leg. 1. § penult. ff. [illegible]
d ſeu id quod intereſt, l. 21. ff. eod. Vlpianus enim verbo, hic id quod intereſt intelligitur.
e Cauſæ corpori cohærentes, vtilitates, acceſſiones. l. 37. § 1. ff. eod.
f Corpus hic non id quod corpus in homine eſt, vocat ſimpliciter, ſed id quod ex diſtantibus & pluribus corporibus perficitur. ſit enim corpus comœdorum, ſymphoniacorum, gemellorum, quadrigæ, paris mularum.
g l. 34 in fin. l. 38. in fin. ff. de ædilitio.
h d. l. 38.
i ſub. antequam etiam ad res hereditatem ſuſdominis § 10. Inſt. eo.
k l. 11. ff. ad exhib. l. 52. § penult. ff. de furtis.
l imo non venit, l. 63. ff. ad Falc.
m § 10. Inſt. de her. inſt. l. pen. ff. de neceſſariis.
n l. 21. § 1. ff. eo.
o v. l. 55. § 42. ff. de iniuriis.
q ſic de cautione ſubrepta aut corrupta & inſtrumentis competit condictio & damni iniuriæ actio l. 30. in fin. ſupra de damno.
r de infante v. leg. 70. ff. de verb. ſignif.
ſ id eſt eum nondum annum compleuiſſe.
t non ſit æſtimatio totius anni eius, qui nondum anniculus occiſus, ſed eius temporis quo ſeruus annum vixit.
u v. l. 36. § 1. ff. eod. & l. 1. § ult. ff. de priuatis delictis.
x l. 111. in fin. de reg. iur. pœnales actiones non dantur in heredes, niſi locupletiores factos.
y v. l. 3. C. eo.
z l. 2. § 1. ff. vi bonorum raptorum.
a imo poteſt. l. 7. § 1. in fin. ff. de iniuriis.
b v. l. 2. § 1. ff. eod.
c Notorietas innocentia poteſt purgari, l. 23 in fin. ff. de interrog. in iure faciend. de confeſſis. Bachouius de ſchonc 307.
d adde l. 24. & l. 4. ff. de confeſſis.

a Velut [illegible] l. 9. § 4. [illegible]
b Et [illegible]
c Tranſactione [illegible]
[illegible]

non poteſt, cum ipſe dominus non ſit) ſed teneri, vt ſeruum [illegible] ſuo iure cedat. Dominum autem propriè teneri vt ſeruum [illegible] vindicandi ſerui à bonæ fidei poſſeſſore facultatem habet, [illegible] Nob. Atqui negatur dominum ſerui nomine ab alio bona fide poſſeſſi teneri, l. 11. ff. de noxalibus. Sic dominum ita non teneri, [illegible] poſſeſſore non teneatur, cum ab initio liberum ſit [illegible] petiri, vt litis æſtimationem præſtet: vel cum bonæ fidei poſſeſſore [illegible] ſe dimittat; ſi nolit pro eo ſubire litis æſtimationem: quod ſanè [illegible] verſiculi ſequentis hypotheſi.
o Immò non tenetur dominus noxali actione de furto à ſuo ſeruo [illegible] commiſſo, l. 17. § 3. ff. de furtis, & l. 21. § 3. ff. de noxalibus. [illegible]
p Secundum hoc legis Aquiliæ caput videtur egiſſe de intercepta [illegible] libertate aliqua, cuius exemplum ex 9. Plin. 59. citat Cuiac.
q al. Cæterarum rerum ſi quis alteri damnum faxit, quod aliquod animal præter hominem & pecudem occiderit, quod vſſerit, fregerit, ruperit, [illegible] Verum hæc lectio minime neceſſaria eſt, reſtringitur enim ad animalia contra mentem Iuriſconſulti, qui ad res etiam inanimatas extendit hanc legem [illegible] cæterarum rerum. Vnde de arbuſto, villa, inſula, ſeruo dicitur Aquiliæ [illegible] actionem competere, § 7. & 9. 10. ff. eod.
r primo capite legis agitur de occiſo: ſecundo, de intercepta noxali aliqua vtilitate, vt antea expoſui: tertio de vſto, fracto, rupto, vt hic.
ſ v. l. 30. § 3. ff. eod. & l. 1. 2. C. eo.
t exemplum vide apud Feſtum, in Saltuum. Antea legebatur, Fornicarius [illegible] nopſis Baſil. [illegible]
u an & ſequentium annorum? an vero etiam totius villæ æſtimationem.
x an hoc ita accipi oportet vt colonus etiam negligentiæ teneatur.

negligen-

Universidad Rey Juan Carlos

negligenter cuſtodierit: an tenebitur, qui ſubiecerit? nam qui cuſtodiit, nihil fecit: qui recte ignem ſubiecit, non peccavit: quid ergo eſt? Puto utilem competere actionem tam in eum, qui ad fornacem obdormiit, quàm in eum, qui negligenter cuſtodiit: nec quiſquam dixerit in eo, qui obdormiit, rem eum humanam, & naturalem paſſum: cùm deberet vel ignem extinguere, vel ita munire, ne evagaretur.

10 ¶ Si furnum ſecundum parietem communem haberes, an damni iniuria tenearis? Et ait Proculus, agi non poſſe, quia nec cum eo, qui focum haberet: & ideo æquius puto, in factum actionem dandam, ſcilicet ſi paries exuſtus ſit: ſi autem nondum mihi damnum dederis, ſed ita ignem habeas, ut metuam, ne mihi damnum des: damni infecti puto ſufficere cautionem.

11 ¶ Proculus ait: cùm coloni ſervi villam exuſſiſſent: colonum vel ex locato, vel ex lege Aquilia teneri: ita ut colonus poſſit ſervos noxæ dedere: & ſi uno iudicio res eſſet iudicata, altero amplius non agendum: ſed hæc ita, ſi culpa colonus careret. ceterum, ſi noxios ſervos habuit, damni eum iniuria teneri, cur tales habuit. Idem ſervandum & circa inquilinorum inſulæ perſonas ſcribit, quæ ſententia habet rationem.

12 ¶ Si cùm apes meæ ad tuas advolaſſent, tu eas exuſſeris, legis Aquiliæ actionem competere, Celſus ait.

13 ¶ Inquit lex, ruperit. Rupiſſe verbum ferè omnes veteres ſic intellexerunt, corruperit.

14 ¶ Et ideo Celſus quærit, ſi lolium, aut avenam in ſegetem alienam inieceris, quo eam tu inquinares, non ſolùm quod vi aut clam, dominum poſſe agere: vel, ſi locatus fundus ſit, colonum: ſed & in factum agendum: & ſi colonus eam exercuit, cavere eum debere, amplius non agi: ſcil. ne dominus amplius inquietet. nam alia quædam ſpecies damni eſt, ipſum quid corrumpere, & mutare, ut lex Aquilia locum habeat: alia, nulla ipſius mutatione applicare aliud, cuius moleſta ſeparatio ſit.

15 ¶ Cum eo planè, qui vinum ſpurcavit, vel effudit, vel acetum fecit, vel alio modo vitiavit, agi poſſe Aquilia, Celſus ait, quia etiam effuſum, & acetum factum, corrupti appellatione continentur.

16 ¶ Et non negat fractum, & uſtum contineri corrupti appellatione, ſed non eſſe novum, ut lex ſpecialiter quibuſdam enumeratis: generale ſubiiciat verbum, quo ſpecialia complectatur, quæ ſententia vera eſt.

17 ¶ Rupiſſe eum utique accipiemus, qui vulneraverit, vel virgis, vel loris, vel pugnis cecidit, vel telo, vel quo alio, ut ſcinderet alicui corpus: vel tumorem fecerit: ſed ita demum, ſi damnum iniuria datum eſt. ceterum, ſi nullo ſervum pretio, viliorem deterioremve fecerit: Aquilia ceſſat; iniuriarumque erit agendum dumtaxat. Aquilia enim eas ruptiones, quæ damna dant, perſequitur. Ergo etſi pretio quidem non ſit deterior ſervus factus, verùm ſumptus in ſalutem eius & ſanitatem facti ſunt, in hæc mihi videri damnum datum, atque ideo lege Aquilia agi poſſe.

18 ¶ Si quis veſtimenta ſciderit, vel inquinaverit, Aquilia quaſi ruperit, tenetur.

19 ¶ Sed & ſi quis milium vel frumentum meum effuderit in flumen, ſufficit Aquiliæ actio.

20 ¶ Item ſi quis frumento arenam, vel aliud quid immiſcuit, vel difficilis ſeparatio ſit; quaſi de corrupto agi poterit.

21 ¶ Si quis de manu mihi nummos excuſſerit; Sabinus exiſtimat, damni iniuriæ eſſe actionem; ſi ita perierint, ne ad aliquem pervenirent, putà ſi in flumen, vel in mare, vel in cloacam ceciderunt. quòd ſi ad aliquem pervenerunt, ope conſilio furtum factum agendum: quod & antiquis placuit; Idem, etiam in factum dari poſſe actionem ait.

22 ¶ Si mulier pugno, vel equa ictu à te percuſſa eiecerit, Brutus ait, Aquilia teneri quaſi rupto.

23 ¶ Et ſi mulum plus iuſto oneraverit, & aliquid membri ruperit, Aquiliæ locum fore.

24 ¶ Si navem venaliciarum mercium perforaſſet, Aquiliæ actionem eſſe, quaſi ruperit, Vivianus ſcribit.

25 ¶ Si olivam immaturam decerpſerit, vel ſegetem deſecuerit immaturam, vel vineas crudas; Aquilia tenebitur: quòd ſi iam maturas, ceſſat Aquilia, nulla enim iniuria eſt, cùm tibi etiam impenſas donaverit, quæ in collectionem huiuſmodi fructuum impenduntur. Sed ſi collecta hæc intercepit, furti tenetur. Octavenus in uvis adiicit, niſi (inquit) in terram uvas proiecit, ut effunderentur.

26 ¶ Idem & in ſilva cædua ſcribit, ut ſi immatura, Aquilia teneatur: quòd ſi matura interceperit; furti teneri eum, & arborum furtim cæſarum.

27 ¶ Si ſalictum maturum ita, ne ſtirpes læderes, tuleris: ceſſare Aquiliam.

28 ¶ Et, ſi puerum quis caſtraverit, & pretioſiorem fecerit: Vivianus ſcribit, ceſſare Aquiliam, ſed iniuriarum erit agendum, aut ex edicto ædilium, aut in quadruplum.

29 ¶ Si calicem diatretum faciendum dediſti, ſiquidem imperitia fregit, damni iniuria tenebitur: ſi verò non imperitia fregit, ſed rimas habebat vitioſas, poteſt eſſe excuſatus, & ideo plerunque artifices convenire ſolent, cùm eiuſmodi materiæ dantur, non periculo ſuo ſe facere, quæ res, ex locato tollit actionem, & Aquiliæ.

30 ¶ Si cùm maritus uxori margaritas extricatas dediſſet in uſu, eaque invito vel inſcio viro perforaſſet, ut pertuſis in linea uteretur: teneri eam lege Aquilia, ſive divertit, ſive nupta eſt adhuc.

31 ¶ Si quis ædificii mei fores confregerit, vel refregerit, aut ſi ipſum ædificium diruit, lege Aquilia tenetur.

32 ¶ Si quis aquæductum meum diruerit, licet cæmenta mea ſunt, quæ diruta ſunt, tamen quia terra mea non ſit, qua aquam duco: melius eſt dicere, actionem utilem dandam.

33 ¶ Si ex plauſtro lapis ceciderit, & quid ruperit, vel fregerit, Aquiliæ actione plauſtrarium teneri placet, ſi malè compoſuit lapides, & ideo lapſi ſunt.

34 ¶ Si quis ſervum conductum ad mulum regendum, commendaverit ei mulum, ille ad pollicem ſuum eum alligaverit de loro, & mulus eruperit ſic, ut & pollicem avelleret ſervo, & ſe præcipitaret, Mela ſcribit, ſi pro perito imperitus locatus ſit, ex conducto agendum cum domino ob mulum ruptum, vel debilitatem: ſed ſi ictu, aut terrore mulus turbatus ſit, tum dominum eius (id eſt, muli, & ſervi) cum eo, qui turbavit, habiturum legis Aquiliæ actionem. mihi autem videtur, & eo caſu, quo ex locato actio eſt, competere etiam Aquiliæ.

35 ¶ Item ſi cellarii locaverit ſaccum vino plenum curandum, & ille eum pertudit, ut vinum ſit effuſum: Labeo ſcribit in factum agendum.

De foveis. 1. De cauſa cognitione.

28. *Paulus* libro 10. ad Sabinum.

QVi foveas urſorum, cervorumque capiendorum cauſa faciunt, ſi in itineribus fecerunt, eoque aliquid decidit, factumque deterius eſt, lege Aquilia obligati ſunt. at ſi in aliis locis, ubi fieri ſolent, fecerunt, nihil tenentur.

1 ¶ Hæc tamen actio ex cauſa danda eſt, id eſt, ſi neque denunciatum eſt, neque ſcierit, aut providere potuerit. (& multa huiuſmodi deprehenduntur, quibus ſummovetur petitor, ſi evitare periculum poterit.)

De laqueis. 1. De proiectu vel aquæductu reciſo. [illegible] 6. De animalibus [illegible]. 7. De magiſtratibus & pignoribus. 8. De verbo pluribus ſupplendo in tertio capite.

29. *Ulpianus* lib. 18. ad Edictum.

QVemadmodum ſi laqueos eo loci poſuiſſes, quo ius ponendi non haberes, & pecus vicini in eos laqueos incidiſſet.

1 ¶ Si proiectum meum quod ſupra domum tuam nullo iure habebam, reciſiſſes: poſſe me tecum damni iniuria agere, Proculus ſcribit: de-

a vel marmoraſ, l.7. §.ſ. ſimiliter, vel arboreis, l.2. inf. de arborib.
b ſcapham, cui vel interdum nautæ tempeſtatis tempore ſe committunt, vel ipſos piſces ſeruandos. Tuner. 27. aduerſ. 51. Græcè [illegible] ferraculum, vulgo gubernaculum. [illegible] ferrículum. [illegible] Anconius Auguſtinus apud Feſtum in Serracum legiſſe videtur, ſeracul[um], vel ſerrutilum; à ſerraco, vel ſarraco. Cicero in Piſonem apud S. Quintil. 3. Tibi tota cogitatio in ſerraco adueheretur. Vitruuius 10. c. 1. Portiones enim non eſſent, niſi plauſtrorum aut ſarracorum per terram; nauicularum per aquam inuentæ eſſent machinationes. Quib. ex locis ſanè colliges, non legendum eſſe ferrucu... vel ſarracu... cum hac lege non agatur de vehiculo aut machinatione terreſtri, ſed aquatili, & nauigio: & aliequin ex Feſto conſtat ſarracum eſſe, quo ornamenta portentur ſcenicorū Plaut. in Perſa. Librorum ecce illum plenum ſarracum habeo, & Gloſſa ſarraca, [illegible]. Proinde legunt alij [illegible] ex Nonio. [illegible] ex G... Cuiac. 9. obſ. 1. ferraculum ex Gloſſis legit, & 24. obſ. 33.
c Sed [illegible] ſunt ſine'ru-pto. Sic emendat Antonius Faber 5. coniect. 17. idem monet Cuiacius 25 obſ. 9. particulam

ſed accipiendam hic eſſe pro coniunctiua & rationali, vt tamen non coniungat, ſed diſiungat & differentiam faciat particula, vt ſit ſenſus ſuperiore caſu agendum eſſe cum nautis qui in culpa fuerant: hic non item: quia fortuitus caſus fuit, non culpa. Eo ſenſu verum ſed interdum accipitur vt dixi ad l.32.§.19.ſ.de donat. inter virum.

nabant enim mecum: *ſue mihi non eſſe prosceſſum, a habere* agere: nec eſſe æquum, damnum me pati, recitis à te meis tignis.

¶ Aliud eſt dicendum ex reſcripto Imperatoris Seueri: qui et per cuius domum traiectus erat aquæductus citra ſeruitutem, reſcripſit, *iure ſuo poſſe eum intercidere*, & meritò: intereſt enim, quod hic in ſuo protexit, ille in alieno fecit.

2 ¶ Si nauis tua impacta in meam ſcapham, damnum mihi dedit, quæſitum eſt, quæ actio mihi competeret? Et ait Proculus, ſi in poteſtate nautarum fuit, ne id accideret, & culpa eorum factum ſit, lege Aquilia cum nautis agendum: quia parui refert, nauem immittendo, aut ſerraculum b ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis, quia omnibus his modis per te damno adficior. ſed c ſi fune rupto, aut cùm à nullo regeretur nauis, incurriſſet: cum domino agendum non eſſe.

3 ¶ Item Labeo ſcribit, ſi cùm vi d ventorum nauis impulſa eſſet in funes anchorarum alterius, & nautæ funes præcidiſſent: ſi e nullo alio modo, niſi præciſis funibus, explicare ſe potuit, nullam actionem dandam f. idemque Labeo, & Proculus, & circa retia piſcatorum: in quæ nauis piſcatorum inciderat, æſtimauerunt. Planè, ſi culpa nautarum id factum eſſet, lege Aquilia agendum. Sed vbi damni g iniuria agitur, ob retia, non piſcium, qui ideo capti non ſunt, fieri æſtimationem h; cùm incertum fuerit, an caperentur.

¶ Idemque i & in venatoribus, & in aucupibus probandum.

4 ¶ Si nauis alteram contra ſe venientem obruiſſet: aut in gubernatorem, aut in ductorem k, actionem competere damni iniuriæ, Alfenus ait, ſed ſi tanta vis naui facta ſit, quæ temperari non potuit: nullam in dominum dandam actionem. ſin autem culpa nautarum id factum ſit: puto Aquiliæ ſufficere.

5 ¶ Si funem quis, quo religata nauis l erat, præciderit: de naue, quæ periit, in factum agendum.

6 ¶ Hac actione m ex hoc legis capite de omnibus animalibus læſis quæ pecudes non ſunt, agendum eſt: putà, vt de cane: ſed & de apro, & leone, cæteriſque feris, & auibus idem erit dicendum n.

7 ¶ Magiſtratus municipales o ſi damnum iniuria dederint, poſſe Aquilia p teneri. Nam & cùm pecudes aliquis pignori cepiſſet: & fame eas q necaſſet, dum non patitur r te ſ eis cibaria adferre: in factum actio danda eſt. Item ſi, dum putat ſe ex lege capere pignus, non ex lege ceperit: & res tritas t corruptaſque u reddat ſ: dicitur legem Aquiliam locum habere, quod dicendum eſt, & ſi ex lege pignus cepit: Aliquid tamen magiſtratus aduerſus x reſiſtentem violentius fecerit, non tenebitur Aquilia. Nam & cum pignori ſeruum cepiſſet, & ille ſe ſuſpenderit, nulla datur actio.

8 ¶ Hæc verba, *quanti is in eo anno plurimi fuit* etſi non habent *plurimi*, ſic tamen eſſe accipienda conſtat.

De adultero. 1. Aut pignorato ſeruo occiſo. 2. De vino vel frumento conſumpto. 3. De dolo & culpa. De ſegete aut vinea læſa progreſſu ignis. 4. Si ſeruus non mortiferè vulneratus negligentia perierit.

30. Paulus lib. 22. ad Edictum.

Qvi occidit adulterum deprehenſum ſeruum alienum x, hac lege non tenebitur.

1 ¶ Pignori datus ſeruus, ſi occiſus ſit, debitori y actio z competit.

¶ Sed an & creditori danda ſit vtilis: quia poteſt intereſſe eius, quod debitor ſoluendo non ſit, aut quod litem tempore amiſit, quæritur? Sed hic iniquum eſt, & domino, & creditori eum teneri, niſi ſi quis putauerit nullam in ea re debitorem iniuriam paſſurum, cum proſit ei ad debiti quantitatem a: &, quod ſit amplius, conſecuturus ſit ab eo; vel ab initio in id, quod amplius ſit, quàm in debito, debitori dandam actionem: & ideo in his caſibus, in quibus creditori danda eſt actio propter inopiam debitoris, vel quod litem amiſit, creditor quidem vſque ad modum debiti habebit Aquiliæ actionem, vt proſit hoc debitori: ipſi autem debitori in id b quod debitum excedit, competit Aquiliæ actio.

2 ¶ Si quis alienum vinum, vel frumentum conſumpſerit, non videtur damnum iniuria dare, ideoque vtilis danda eſt actio.

3 ¶ In hac c quoque d actione, quæ ex hoc capitulo oritur, dolus & culpa punitur. Ideóque ſi quis in ſtipulam e ſuam, vel ſpinam f comburendæ eius cauſa ignem immiſerit: & vlterius euagatus & progreſſus ignis alienam ſegetem, vel vineam læſerit: requiramus, num imperitia eius, aut negligentia id accidit. nam ſi die ventoſo id fecit, culpæ reus eſt. nam & * qui occaſionem f præſtat, damnum feciſſe videtur g. in eodem crimine eſt, & qui non obſeruabit, ne ignis longius procederet. at ſi omnia quæ oportuit, obſeruauit: vel ſubita vis h venti longius ignem produxit, caret culpa.

4 ¶ Si vulneratus fuerit ſeruus non mortiferè, negligentia autem i perierit: de vulnerato actio erit, non de occiſo.

Si quid putator, vel machinarius deiecerit.

31. Idem lib. 10. ad Sabinum.

Si k putator l ex arbore ramum cùm deijceret, vel machinarius m hominem prætereuntem occidit, ita tenetur, ſi is in publicum decidat, nec n ille proclamauit o, vt caſus eius euitari poſſit. ſed Mucius etiam dixit, ſi in priuato idem accidiſſet, poſſe de culpa agi: culpam p autem eſſe, quod, cùm à diligente prouideri poterit, non eſſet prouiſum q, aut tum denunciatum eſſet, cùm periculum euitari non poſſit. ſecundùm quam rationem non multum refert per publicum an per priuatum iter fieret, cùm plerunque r per priuata loca vulgò iter fiat. Quòd ſi nullum iter erit: dolum dumtaxat præſtare debet, ne immittat in eum, quem viderit tranſeuntem. nam * culpa ab eo exigenda non eſt, cum diuinare ſ non potuerit t, an per eum locum aliquis tranſiturus ſit.

Si familia damnum dederit, vel quis ſeruum vulnerauerit vel occiderit.

32. Gaius ad Edictum Prouinciale.

Illud quæſitum eſt, an quod proconſul in furto obſeruat, quod à familia factum ſit, (id eſt u ne in ſingulos detur pœnæ perſecutio, ſed ſufficere x id præſtari, quod præſtandum foret, ſi id furtum vnus liber feciſſet) debeat & in actione damni x iniuriæ obſeruari. Sed magis viſum eſt, idem eſſe obſeruandum y. & meritò: cùm z enim circa furti actionem hæc ratio ſit, ne ex vno delicto tota familia dominus careat: eaque ratio ſimiliter & in actionem damni iniuriæ interueniat, ſequitur, vt idem debeat æſtimari, præſertim cùm interdum leuior a ſit hæc cauſa delicti: veluti ſi culpa, & non dolo: damnum datetur.

1 ¶ Si idem eundem ſeruum vulnerauerit, poſtea

d adde l.1 ſ.l.16.§.8. inf. de public.
e vide l.7.§ ſeq. ſ. de incend.
f in eo caſu debetur naulum? vi. l.5 ſ. l. vlt. § ſ propter. ſ. de public.
g de hac formula ſcripſi ad Ciceronem in oratione pro Roſcio Comœdo.
h In conuictione tamen ſiue retis, agitur ad incertum, & piſcator rete ſacere noluit ſi extraxit, nec vult reddere, quod extraxit, æſtimabitur l.22. ſ. de act. empt.
i Argumentum à piſcatione ad venationem & aucupium.
k ductorem.
l Idem in Pontone (Galli Bac appellant) dicendum eſt, quod ſæpiſſimè occurrit.
m & in omnibus rebus quæ anima carent. §.13. inſt. eod.
n [illegible] ſine imperio l.32. in fin. ſ. de iniurijs.
o l.12. ſ. de iuriſd.
p adde l.9.§.2.ſ. eod. l.4.ſ. de aqua [illegible] l.2.§.20. ſ. ad bonor. rapt.
q Pignus detentum reddere tenetur in id quod intereſt domino; quod notari poteſt aduerſus fœneratores, pignora detrita reddentes debitori.
r In pignoribus cuſtodiendis, operæ aliquid eſt & laboris. Fieri enim non poteſt, vt pignus tempore ipſo non alteretur; vt hinc colligas, fideiuſſoris dandi promiſſorem ſeu debitorem non poſſe, malo creditoris, fideiuſſoris loco pignus dare: quamuis meliorem conditionem creditoris videatur efficere. Eſt enim labor, vt ſuperius dictum eſt, in pignore cuſtodiendo. §. præterea. Inſt. de ſatiſ. l. vlt. ſ. de vſu. vide Neguzantium tract. de pignorib. membro 2 parte 3. n. 2.
ſ l.25. ſ. de pigneratitia.
t l. ſi ſeruus, ſ. de his qui ad Eccleſ.
u §.14 in ſin. eod.
x vide l.4 infra de adulter.
y Cur? quia pignorati ſerui occiſi dominus eſt.
z quia pignoris dominus eſt, l.11.§.6. ſ. eod. lege Aquilia.

a quod creditor ex pignore [illegible] [illegible] debitor [illegible] debit ad [illegible] [illegible] dam, [illegible] [illegible] tenetur.
b v. l.14.§.1. ſ. de pignorat. act. l.23. ſ. de pignorib.
c [illegible] §. [illegible] [illegible].
[illegible]
k [illegible] [illegible]
l [illegible]
m Machinarij [illegible] machina [illegible]
n [illegible]
o Proclamatio [illegible] [illegible] ſtaſiſ [illegible] cauſa factum machinarij occidentis: eſiue qui inſidiorem proclamationis hæc formula fuiſſe videtur. Cauete vt ex Gloſſis colligimus, l.7. ſ. de ſicarijs. §.5 Inſtit. h.t.
p Culpa eſt non prouidere quod à diligente prouideri poteſt. eſt igitur culpa diligentiæ oppoſita.
q l.25.§.7. ſ. ex quib. cauſ maior. vel l.9.§.1. ſ. locati.
r Iter vulgo fit plerunque per priuata loca.
ſ Diuinare nemo cogitur, l.19.§.1. ſ. mandati. Ideóque qui non diuinat, culpam non admittit. Eſt verò diuinatio diuerſa à prouidentia quæ in diligentem hominem cadit. Illius enim non illius priuatio, culpa eſt. Prouidentia [illegible] per cauſas perficitur: diuinatio eſt citra cauſam futuri [illegible].
t l.29.§.2. ſ. mandati: vide l.4.§.23. inſ. de exceptione doli mali.
u vide l.1. in fin. inf. ſi famil. furtum.
x Aquilia.
y quod in furto vt ſcil. dominus liberetur, ſi vnius nomine dominus præſtiterit [illegible] aliud definitum quoties familia album corrupit, quoties [illegible] l.5. ſ. de iuriſd. Ibi igitur plura facta non vnum hic vnum non plura [illegible] prudentum ſcilicet non à Prætore: ſic enim intelligi poteſt quod furti & damni l.9.§. ſ. de iuriſd. Accurſius. Cur tam variè? non ideo plures, quod furti & damni iniuria dati nomine ſine actiones: nihil corrupit, non ſtem. ſed in quod in furto animus ſolus, in reliquis factum ipſum conſideretur. Abſtr. aut quod in furto res non conſumpatur, vtrumque rem eandem plures contrectando [illegible] patius; id ideo contingit, quod iniuria damni plures [illegible] [illegible] Gouveanus. quod in furto & Aquilia [illegible] [illegible] [illegible] furtius intelligitur, cuius reſtitutione domino ſit ſatis, in alio corrupto ſi [illegible] iuria aliud eſt, quæ grauior eſt, à pluribus quam ſi ab vno illata ſit. et enim [illegible] vnius delicto cæteros hic liberari non oportet, Inſt. vide etiam [illegible] obſer. 20.
z Ratio vbi eadem, ibi ius idem eſſe debet, l. illam. Cod. de collation. [illegible] nia.
a Leuior eſt cauſa damni iniuria dati, quàm furti. Cur leuior? damnum iniuria culpa dari poteſt, furtum dolo ſemper committitur.

deinde

Universidad Rey Juan Carlos

a v.d.l.15.§.3.ſ.eo.
b Imò affectiones
æſtimandæ, l.54.
ſ.mandati. Dic, af-
fectionem non cō-
ſiderari in æſtima-
tione, ſed in actio-
ne, hoc eſt, vt quis
agere poſſit, iudex
me ad agendum ad-
mittet ob affectum
meum: non tamen
ſequetur in iudi-
cando æſtimatio-
nem quam ex affe-
ctu meo facio.
c l.62.in pr.l.43.ſ.
ad l.Falc.
d v.l.10.§.2.ſ.de
diuerſ. & temporal.
præſcript. Porrò hoc ex verſi-
culo & amiſiſſe.inf.
colligitur, eius
quod intereſt com-
meminiſſe-ſeu com-
munis intereſſe be-
neficio, adde l.13.l.
vacat con bahor.
e Communiter ſun-
gi pretia dicuntur,
quæ ex affectione
& vtilitate totius
populi, non ſingu-
lorum ponuntur, v.
l.62.& 63.
f Damni ſpecies
eſt, amiſſio.d.l.13.
g id quod intereſt
ſic definiri poteſt,
quod aut conſequi
potuimus, aut ero-
gare cogimur. Priſ-
corum auxilium
poſterius, damnum,
l.vlt.inf.de præterg.
ſtipul.l.ſi commiſſa.
13.l.vacat vero.
h l.21.in fin.inf.de
præſcript.
i adde l.35.36.l.
v.l.17.de fin.ſ.eod.
ius adcreſcendi e-
tiam retro traditur
Bald.v.l.94.§.1.
ex leg.1.
k Retrò dominium
adquiſitum inter-
dum fingitur. Aui-
lia retro oculos ha-
bet. Idem in allu-
uione.v.l.17.ſ.eo.
l.2.§.quarum lega-
torum.
l Legatario repu-
diante, heredis eſt
actio.
m Paria ſunt, lega-
tum non eſſe, & le-
gatum repudiari.
n v.l.16.C.de fi-
deicom.
o legis Aquiliæ.v.
l.25.in f.ſ.eod.
p iubens iniuriam
fieri, iniuriæ tene-
tur. adde quæ ſcri-
pſi ad l.1.§.13.ſ.de
vi & vi armata.
q l.20 in fin.inf.de
his quæ vt indignis.
l.13.ſ.ad l.F[illegible]
l.167.in fin.[illegible]
ſ.de reg.iur. r l.1.§.pen ſ.ſi quadrupes.

[illegible] inde etiam occiderit: tenebitur & de vulnerato a, & de occiſo: duo enim ſunt delicta. aliter atque ſi quis, vno impetu, pluribus vulneribus aliquem occiderit: tunc enim vna erit actio de occiſo.

De rei æſtimatione. 1. De actione in factum.

33. *Paulus* lib. 2. ad Plautium.

SI ſeruum meum occidiſti: non b affectiones æſtimandas eſſe puto, (veluti ſi filium tuum naturalem quis occiderit, quem tu magno emptum velles) ſed quanti omnibus valeret. Sextus quoque Pedius ait, pretia rerum, non ex affectione, nec vtilitate ſingulorum, ſed communiter d fungi e. Itaque eum, qui filium naturalem poſſidet, non eo locupletiorem eſſe, quod eum plurimo, ſi alius poſſideret, redempturus fuit; nec illum, qui filium alienum poſſideat, tantum habere quanti eum patri vendere poſſet. in lege enim Aquilia f damnum g conſequimur: & amiſiſſe f dicemur, quod g aut conſequi potuimus, aut erogare cogimur.

1 ¶ In damnis, quæ lege Aquilia non tenentur, in factum datur actio h.

Si ſeruus legatus occiſus ſit.

34. *Marcellus* lib. 21. Digeſtorum.

TItio, & Seio Stichum legauit: deliberante Seio, cùm Titius vindicaſſet legatum, Stichus occiſus eſt: deinde Seius repudiauit legatum. perinde i Titius agere poſſit, ac ſi ſoli legatus eſſet.

35. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

QVia retro k adcreuiſſe dominium ei videretur.

Si dominus ſeruum vulneratum heredem inſtituerit.

36. *Marcellus* lib. 21. Digeſtorum.

NAm ſicut, repudiante l legatario legatum, heredis m eſt actio, perinde m ac ſi legatus non eſſet: ita huius actio n eſt, ac ſi ſoli legatus eſſet.

1 ¶ Si dominus ſeruum quem Titius mortiferè vulnerauerat, liberum & heredem eſſe iuſſerit: eique poſtea Mæuius extiterit heres: non habebit Mæuius cum Titio legis Aquiliæ actionem, ſcilicet ſecundùm Sabini opinionem qui putabat, ad heredem actionem o non tranſmitti, quæ defuncto competere non potuit: nam ſanè abſurdum accidet, vt heres pretium quaſi occiſi conſequatur eius cuius heres extitit. Quòd ſi ex parte eum dominus heredem cum libertate eſſe iuſſerit: coheres eius mortuo eo, aget lege Aquilia.

Si quis iuſſu alterius damnum dederit. 1. De quadrupede, cuius nomine actio eſt noxia.

37. *Iauolenus* lib. 14. ex Caſſio.

LIber homo, ſi iuſſu p alterius, manu iniuriam dedit, actio legis Aquiliæ cum eo eſt, qui iuſſit, ſi modò q ius imperandi habuit. quòd ſi non habuit: cum eo agendum eſt, qui fecit.

1 ¶ Si quadrupes, cuius nomine actio eſſet cum domino, quòd pauperiem feciſſet r, ab alio occiſa eſt, & cum eo lege Aquilia agitur, æſtimatio non ad corpus quadrupedis, ſed f ad cauſam eius, in quo de pauperie actio eſt, referri debet: & tanti damnandus eſt is, qui occidit, iudicio legis Aquiliæ quanti actoris intereſt, noxæ t potius u deditione defungi x quam litis æſtimatione.

Si ſeruus meus bona fide tibi ſeruiens tuum ſeruum vulnerauerit.

38. *Idem* lib. 9. Epiſtolarum.

SI eo tempore quo tibi meus ſeruus, quem bona fide emiſti, ſeruiebat, ipſe à ſeruo tuo vulneratus eſt: placuit omnimodo me tecum rectè lege Aquilia experiri y.

De actionibus. 1. De pecore, quod quis in agro ſuo deprehendit.

39. *Pomponius* lib. 17. ad Quintum Mucium.

QVintus Mucius ſcribit: Equa, cum in alieno paſceretur, in cogendo z, quòd prægnans erat, eiecit a. quærebatur, dominus eius poſſetne cum eo, qui coegiſſet, lege Aquilia agere: quia equam in iciendo b rupiſſet? ſi percuſſiſſet, aut conſulto vehementius egiſſet, viſum eſt agere poſſe.

1 ¶ Pomponius.

QVamuis alienum pecus in agro ſuo quis deprehendiſſet, ſic illud expellere debet, quomodo ſi ſuum deprehendiſſet: quoniam, ſi quid ex ea re damnum cepit, habet proprias actiones a. Itaque qui pecus alienum in agro ſuo deprehenderit b, non iure id includit c: nec agere illud aliter debet, quàm (vt ſupra diximus) quaſi ſuum: ſed vel abigere debet ſine damno, vel admonere dominum, vt ſuum recipiat.

De chirographo, vel teſtamento, vel inſtrumentis deletis.

40. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

IN lege Aquilia cū deletum chirographum mihi eſſe dicam, in quo ſub conditione mihi pecunia debita fuerit, & interim teſtibus quoque id probare poſſim: qui d ſi teſtes e poſſunt non eſſe eo tempore, quo conditio extitit: & ſi, ſummatim re expoſita ad ſuſpicionem iudicem adducam: debeam vincere, ſed tunc condemnationis exactio f competit, cùm debiti conditio extiterit: quòd ſi defecerit, condemnatio nullas vires habebit.

Pro teſtamento deleto non competit actio l. Aquil. teſtatori, ſed heredi, vel legatario. Bal.

41. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

SI quis teſtamentum deleuerit g, an damni iniuriæ actio competat, videamus, & Marcellus lib. 5. Digeſtorum dubitans negat competere. quemadmodum h enim i (inquit) æſtimatio inibitur? Ego apud eum notaui, in teſtatore quidem hoc eſſe verum: quia quod intereſt eius æſtimari non poteſt: veruntamen in herede, vel legatarijs diuerſum, quibus i teſtamenta bene chirographa ſunt.

¶ Ibidem Marcellus ſcribit, chirographo deleto k competere legis Aquiliæ actionem. Sed & ſi quis tabulas teſtamenti apud ſe depoſitas deleuerit, vel pluribus præſentibus legerit, vtilius eſt, in factum, & iniuriarum l agi, ſi iniuriæ faciendæ cauſa, ſecreta iudiciorum publicauit.

1 ¶ Interdum euenire Pomponius eleganter ait, vt quis tabulas delendo, furti non teneatur, ſed tantùm damni m iniuriæ: vt puta n ſi non animo furti faciendi, ſed tantùm damni dandi deleuit: nam furti non tenebitur. o cum a facto enim, etiam animum furis furtum exigit p.

42. *Iulianus* lib. 48. Digeſtorum.

QVi tabulas teſtamenti depoſitas q, aut alicuius rei inſtrumentum ita deleuit, vt legi non poſſit: depoſiti actionem, & ad r exhibendum tenetur: quia corruptam rem reſtituerit, aut exhibuerit: legis quoque Aquiliæ actio ex eadem cauſa competit: corrupiſſe ſ enim tabulas rectè dicitur, & qui eas interleuerit t.

a de paſto ſeil. & quibus l.14.in pr. ſ.de præſcript.
b Damni æſtimatio quemadmodum hic inibitur? dixi l.8.§.ſi mensor falſum mod. dix.
c quidam tamen volunt in hac ſpecie locorum conſuetudines ſpectandos, non ius ſcriptum: quas iuri ſcripto interdum contrarias eſſe in eo caſu ſcribit Petrus Ratus ad conſuetud. Pict. & Pyrrhus ad conſuetud. Aurel. Speculator in tit.de actore & reſp.§.i.& pone ſomeuro. tradit. pecus in hac hypotheſi includi & detineri poſſe ſed tantiſper dum [illegible] dies appareat, vt in eum poſſit actio inſtitui ſtituto pecore. ſed ſi propius ſpectemus, leges repetientur, quæ detentionem pecoris tantiſper videtur permittere, dum cautio præſtita ſit l.9.§.ſ.de damno inf.l.8.ſ.de incendio. adde l.25.inf.de adul. eamq; opinionem tuentur Bartol. & Zaſius in d.l.9. Belliſamus ad conſuetud. Aurel. Franc. Milgonius ad conſuetud. Antiqueneſ. quod tamen Oldradus authoritate huius legis non admiſerit.
d Lex eſt vtiliſſima. Viſa autem ita

obtinuit, teſtes ante litis conteſtationem, ne alioquin lis nulla [illegible] non eſſe recipiendos argu. c. 1. c. extenſum. 2. c. quoniam frequenter 5. extra. vt lite non conteſtata non procedatur ad teſtium receptionem. Sed quia actoris vel rei intereſt, ne ſibi, ſuiſque ſucceſſoribus rerum geſtarum memoria pereat, vel probationis facultas in vtriſque admiſſum eſt, vt ante litis conteſtationem petere poſſint teſtes à ſe productos interrogari & examinari. De actore prius videamus, quibus ex cauſis ſeu quando, à quo, & qua forma id impetrare debeat. Actor, quoties timet de ſuorum teſtium morte, aut diuturna ac longinqua abſentia, (addamus & de eorum oblitione & leuitate) Iudicem ſuum vel teſtium (apud Gallos regiæ literæ impetrandæ ſunt ad iudices regios eo fine. Papon. 2. omer. lib. 10.) ſummatim re expoſita, interpellabit, vt teſtes à ſe productos ob eas cauſas examinet, ad rei, in futurum, memoriam. Huic petitioni Iudicem ſubſcribere æquum eſt, vt bis. Reus autem (etiſ officium iudicis impetrare poſſit vt aduerſarius intra certum tempus agat, & id niſi fecerit, perpetuum illi indicatur ſilentium, arg. l. 5. C. de ingen. manumiſſ.) eodem modo, & iiſdem pene de cauſis teſtes ſuos ante litis conteſtationem producere, ac petere vt interrogentur, poteſt: idque tuendæ in futurum exceptionis ſuæ cauſa. Demus enim præſentibus teſtibus liberationem ei legatam c. ſignificauit 41. extr. de teſtib. demus, damnum in re depoſita, commodata, locata, vel communi ei datum eſſe, vel naufragium accidiſſe. l. 2. C. de naufragiis lib. 11. tit. 5. Quid ſi damnatus commutaie, innocentiam ſuam teſtibus probare cupiuerit, num id poſtulare poterit? Io. Papo ibid. negat poſſe, idque (hoc noſtris Gallis dico) ex Franciſci 1. conſtitutione, fore alioquin in poteſtate rei vt criminalem cauſam in ciuilem conuertat. Singulare eſt, quod notat Imbertus in Enchiridio, in verbo, ſupplex ſignatura. Viſum pliceis ſignaturæ beneficiarium petere poſſe, vt argentarij Romani, ſuper ſignatura conceſſi beneficij interrogentur: vt ita demum beneficij recreatio impetretur, cum alioquin moleſtiæ & magni diſpendij ſit, ad eam impetrandam, Bullas Pontificias authenticas proferre. Silentio non eſt etiam prætereunda differentia duarum interrogationum, ab interpretibus notata, in c. quoniam frequenter 5. & c. ſignificauit 41. extr. de teſtib. Nam & hoc c. omnes: in illo, valetudinarij, & mox abfuturi tantum interrogantur. Qui ex hoc c. deponunt, perpetuò, qui ex illo, intra annum tantùm probant. Depoſitio teſtium ex d.c. 41. facta continuò publicatur ex illius verò capitis præſcripto facta, obſignata tantiſ penes iudicem manet, nec ante litis conteſtationem publicatur. v. Myſing. 4. obſ. 71. 72. & Gail. 1. obſ. 92. & 93. Harmannum Harmanni tit. 25. de Teſtib. obſ. 10. & Vvurmſerum lib. 16. de teſtib. obſ. 18. Ferrarienſ. in forma 8. ad perpetuam rei memoriam. Adde & illud: Teſtes parte præſente & non citata regulariter non recipi lite non conteſtata, c. quoniam in pr. vt lite non conteſtata, cuius ſententiæ & plures exceptiones apud Cocheriat. 404. & 242. & 243. e ad exhibit. f ſeu actio. l.36. in pr. ſ. de rei. vind. g v.l.42.ſ.eod.l.8.de furt. v. quæ notaui ad l.5. in pr. ſ. de præſcript. h Extra æſtimatio dicitur, cùm inuenitur modus rei æſtimandæ. ita ſolet vocari dictum Terentio Heautontim. act. 4. ſcena 2. Ante verò legebatur hic inibitur. i l.10.in pr.ſ. de edendo. k l.27.28.29.30.31.32.ſ.de furt. l adde l.35.ſ.de de[illegible] depoſiti. l.1.§.18. ſ.depoſiti & falſi. l.1.§.6.ſ.de falſis. criminaliter, ad metallum vel deportationem, l.38.§.9.ſ.de pœnis. m Cur iter? Quod actum malè ſemper iniuriam continet. n Animus faciendi diſtinguit iniuriam à damno. o Furtum non ſit ipſo ac nudo facto: ſed facto ſimul & animo. p v.l.53.ſ.de furtis. q v.l.42.ſ.eod. r & ſupreſſarum rerum. ſ Corrumpit tabulas, qui eas interleuit. Eſt igitur interletio in tabulis corruptionis ſpecies. t v.l.12.C.de epiſcop. eod.

ſ Corpus & cauſa rei hic opponuntur, v.l.22.§.1.ſ.eod.
t Noxæ deditio vtilior eſt actori, quàm litis æſtimatio.
u Noxæ deditio & litis æſtimatio hîc opponuntur.
x Defungitur noxæ deditione is, qui noxa dedit animal.
y Quid ſi hereditatem petit? nihil non imputabis ſi quid detrimenti ſeruo tuo illatum fuerit, quia et iura me abeſſe puto. l.25.§.conſuluit ſ.de petitione, nec etiam eo tempore quo ſeruus tuus ſeruum eo tempore alium corruperit. l.5.§.1.ſ.de ſeru.corrupt.
z Cogit equum, qui icit. inſ. eo. ibi in iciendo, agit, aut abigit. inſ. eo. ibi. vehementius egiſſet. ἀπελάσαντος abegiſſet. Synop. Baſil. 19. titul. 50. ex lib. 60. Bt. l.6.35.
a l.27.§.22.ſ.eod.l.37.ſ.eod.
b id eſt percutiendo ſive ictu. ſi ſtrictius, ſi conſulto ſlamonet; ſi percuſſiſſet & vehementius egiſſet vide ſeruum in icit. percuſſit. Plaut. Truculento. Frendit. icit ſeruum. Idem Aulularia. ſtulcita ici viculum. Pacuuius Armorum iudicio. Cauit quando percuſſa eſt lapide, non tam appetit illum qui ſe icit, quàm illum lapidem quo icta eſt. Nonius in icit. Alij legunt hic eijciendo.
c l.vltima inſtitut. eodem. adde l.51.inf.de furtis.

Universidad Rey Juan Carlos

De damno in rebus hereditariis.

43. *Pomponius* lib. 19. ad Sabinum.

OB id, quod antequam hereditatem adires, damnum admiſſum in res hereditarias eſt a, legis Aquiliæ actionem habes: quòd poſt mortem eius, cui heres ſis, acciderit. dominum b enim lex Aquilia appellat, non vtique eum, qui tunc fuerit, cùm damnum daretur. nam iſto modo ne ab eo quidem, cui heres quis erit, transire ad eum ea actio poterit: neque ob id, quod tum commiſſum fuerit, cum in hoſtium poteſtate eſſes, agere poſtliminio reuerſus poteris: & hoc aliter conſtitui ſine magna captione poſthumorum liberorum, qui parentibus heredes erunt non poterit.

¶ Eadem dicemus & de arboribus eodem tempore furtim cæſis. Puto eadem dici poſſe etiam de ea hac actione. Quod vi aut clam, ſi modo quis aut prohibitus fecerit: aut apparuerit eum intelligere debuiſſe ab eis, ad quos ea hereditas pertineret, ſi reſciſſent, prohibitum iri c.

De culpa leuiſſima. 1. Si ſeruus, domino ſciente damnum dederit.

44. *Vlpianus* lib. 42. ad Sabinum.

IN lege Aquilia & leuiſſima d culpa venit.

1 ¶ Quotiens ſciente domino ſeruus vulnerat, vel occidit, Aquilia dominum teneri dubium non eſt.

Scientia domini quomodo accipitur. 1. Si ſeruus vulneratus conualuerit. 2. Si quis ſeruum quem liberum putabat occiderit. 3. De duobus concurrentibus. 4. De damno ſui defendendi cauſa dato. 5. De pariete ſublato.

45. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

SCientiam f hic pro patientia g accipimus: vt qui prohibere potuit, teneatur ſi non fecit.

1 ¶ Lege Aquilia agi poteſt, & ſanato vulnerato ſeruo h.

2 ¶ Si meum ſeruum, cùm liberum putares i, occideris: lege Aquilia teneberis.

3 ¶ Cum ſtramenta k ardentia tranſilirent duo concurrerunt: amboque ceciderunt l: & alter flamma conſumptus eſt. nihil eo nomine poteſt agi, ſi non intelligitur, vter ab vtro euerſus ſit.

4 ¶ Qui, cùm m aliter tueri ſe non poſſint, damni culpam dederint, innoxij ſunt. vim enim n vi defendere omnes leges, omniaque iura permittunt. ſed ſi, defendendi mei cauſa, lapidem in aduerſarium miſero, ſed non eum, ſed prætereuntem percuſſero: tenebor lege Aquilia. illum enim ſolùm qui vim infert, ferire conceditur: & hoc, ſi tuendi dumtaxat, non etiam vlciſcendi o cauſa factum ſit.

5 ¶ Qui idoneum parietem ſuſtulit, damni iniuria domino eius tenetur.

Si vulnerato ſeruo actum ſit & is mortuus, iterum agetur.

46. *Vlpianus* lib. 51. ad Sabinum.

SI, vulnerato ſeruo, lege Aquilia p actum ſit: poſtea mortuo ex eo vulnere, agi lege Aquilia q nihilominus poteſt r.

47. *Iulianus* lib. 86. Digeſtorum.

SEd ſi priore iudicio æſtimatione facta, poſtea mortuo ſeruo, de occiſo agere dominus inſtituerit: exceptione doli mali oppoſita compelletur vt ex vtroque iudicio nihil amplius conſequatur, quàm conſequi deberet, ſi initio de occiſo homine egiſſet ſ.

De damno dato in re hereditaria.

48. *Paulus* lib. 39. ad Edictum.

SI ſeruus ante aditam hereditatem damnum in re hereditaria dederit, & liber factus, in ea re damnum det, vtraque t actione tenebitur: quia alterius, & alterius facti hæ res ſunt.

De apibus fumo fugatis, vel necatis. 1. Quid ſit damnum iniuria datum. De ædibus intercisis incendij arcendi gratia.

49. *Vlpianus* lib. 9. Diſputationum.

SI quis, fumo u facto apes alienas fugauerit x, vel etiam necauerit: magis cauſam mortis præſtitiſſe videtur, quàm occidiſſe: & ideo in factum y actione tenebitur.

1 ¶ Quod dicitur z damnum iniuria datum Aquilia perſequi, ſic erit accipiendum, vt videatur damnum iniuria datum, quod cum damno iniuriam attulerit: niſi, magna vi cogente, fuerit factum. vt Celſus ſcribit circa eum, qui incendij a arcendi gratia, vicinas b ædes intercidit. nam hic ſcribit ceſſare legis Aquiliæ actionem: iuſto enim metu ductus, ne ad ſe ignis perueniret, vicinas ædes intercidit. & ſiue peruenit ignis, ſiue ante extinctus eſt: exiſtimat, legis Aquiliæ actionem ceſſare.

De domo demolita & balneis extructis.

50. *Idem* lib. 6. Opinionum.

QVi domum c alienam, inuito domino, demolit d & eo loco balneas extruxit: præter naturale ius, quòd ſuperficies ad dominum ſoli pertinet, etiam damni dati nomine actione tenetur.

Si lethaliter ſeruum mortifere vulneratum, deinde heredem alius ita percuſſerit, vt maturius moreretur. Si plures trabem furandi cauſa ſuſtulerint, quam ſinguli ferre non poſſent.

51. *Iulianus* lib. 86. Digeſtorum.

ITa vulneratus a eſt b ſeruus, vt eo ictu certum eſſet moriturum: medio deinde tempore heres inſtitutus eſt, & poſtea ab alio ictus deceſſit. Quæro, an cum vtroque de occiſo lege Aquilia agi poſſit? Reſpondit: occidiſſe dicitur vulgo quidem, qui mortis cauſam quolibet modo præbuit: ſed lege Aquilia is demum teneri viſus eſt, qui adhibita vi, & quaſi manu cauſam mortis præbuiſſet: tracta videlicet interpretatione è vocis à cædendo, & à cæde.

¶ Rurſus Aquilia lege teneri exiſtimati ſunt, non ſolum qui ita vulneraſſent, vt conſeſtim vita priuarent, ſed etiam hi, quorum ex vulnere certum eſſet aliquem vita exceſſurum. Igitur ſi quis ſeruo mortiferum vulnus inflixerit: eundémque alius ex interuallo ita percuſſerit, vt maturius interficeretur, quam ex priore vulnere moriturus fuerat: ſtatuendum eſt, vtrumque c eorum lege Aquilia teneri.

1 ¶ Idque eſt conſequens auctoritati veterum: qui, cùm à d pluribus idem e ſeruus ita vulneratus eſſet, vt non appareret, cuius ictu periiſſet, omnes lege Aquilia teneri iudicauerunt.

2 ¶ Æſtimatio autem perempti non eadem in vtriuſque perſona fiet. nam qui prior vulnerauerit, tantum præſtabit quantum in anno proximo homo plurimi fuerit: repetitis e ex die vulneris trecentum f ſexaginta quinque g diebus. Poſterior in id tenebitur, quanti homo plurimi venire poterit in anno proximo quo vita exceſſit, in quo pretium quoque hereditatis erit.

¶ Eiuſdem ergo ſerui occiſi nomine alius maiorem, alius minorem æſtimationem præſtabit. Nec mirum: cùm vterque eorum ex diuerſa cauſa, & diuerſis temporibus, occidiſſe hominem intelligitur h. Quòd ſi quis abſurdè à nobis hæc conſtitui putauerit: cogitet, longè i abſurdius conſtitui, neutrum lege Aquilia teneri, aut alterum potius, cùm neque impunita maleficia eſſe oporteat k: nec facilè conſtitui poſſit, vter potius lege teneatur. Multa autem iure ciuili, contra rationem diſputandi, pro vtilitate l communi recepta eſſe, innumerabilibus rebus probari poteſt. Vnum m interim poſuiſſe contentus ero. Cùm plures n trabem alienam furandi cauſa ſuſtulerint, quam ſinguli ferre non poſſent: furti actione omnes teneri exiſtimantur: quamuis o ſubtili ratione dici poſſit, neminem eorum teneri, quia neminem verum ſit eam ſuſtuliſſe.

De ſeruo ex plagis mortuo. 1. De rixa & ſeruo percuſſo. 2. De duobus plauſtris, quæ in cliuo ducebantur. 3. Si bos in aperiendo ſeruum percuſſerit. 4. De ludo pilæ.

52. *Alfenus* lib. 2. Digeſtorum.

SI ex plagis ſeruus mortuus eſſet: neque id medici inſcientia p aut domini negligentia q acciderit: rectè de iniuria, occiſo eo, agitur.

1 ¶ Tabernarius in ſemita, noctu, ſupra lapidem lucernam poſuerat: quidam prætereiens eam ſuſtulerat: tabernarius eum conſecutus, lucernam repoſcebat, & fugientem retinebat: ille flagello, quod in manu habebat, in quo dolon r inerat, verberare tabernarium cœperat, vt ſe mitteret: ex eo maiore rixa ſ facta, tabernarius ei, qui lucernam ſuſtulerat, oculum effoderat: conſulebat, num damnum iniuria t non u videtur dediſſe, quoniam prior flagello percuſſus eſſet? Reſpondi: niſi data opera effodiſſet oculum, non videri damnum iniuria feciſſe: culpam enim penes eum, qui prior flagello percuſſit, reſidere. Sed, ſi ab eo non prior vapulaſſet, ſed cùm ei lucernam eripere vellet, rixatus eſſet, tabernarij culpa factum videri.

2 ¶ In x cliuo capitolino duo plauſtra onuſta mulæ ducebant: prioris x plauſtri muliones conuerſi plauſtrum ſubleua-

a v.l. 13. §. 2. §. eod.
b Cui datur Aquiliæ ad. l. 11. §. 6. §. eod.
c ne melioris conditionis ſint ſulci, quàm periti, l. 9. in pr. §. quod vi. l. 13. §. de excuſ.
d Leui ex culpa Aquilia committitur. Baſil. imo ex leuiſſima Græci.
e l. 13. §. de liberali cauſa.
f Id eſt, voluntatem eo ſenſu. Velle hic videtur, qui patitur: qui ſcit & prohibere poteſt, nec tamen prohibet.
g Qui non prohibet, ſed volens patitur quid fieri, pro ignorante non habetur, l. 3. §. de noxalib. adde l. 4. §. de noxalib.
h l. 27. §. 17. in f. §. eod.
i l. 15. §. 45. inſ. de iniurijs.
k pyram, [illegible] Baſil.
l ſi cum ſtramenta ardentia tranſilirent, duo concurrerint, amboque ceciderint. Hug. à Porta.
m Neceſſitas excuſat eum qui neceſſitate damnum dedit.
n v. l. 4. §. eod.
o v. quæ notaui ad l. 3. §. 9. §. de vi & vi.
p id eſt, ex 3. c. legis Aquiliæ, vl. 27. §. 5. §. eo.
q idque ex 1. cap. c. 2. §. eo. An & accuſatio in eum iniſcui de occiſo poteſt: ita vt fideiuſſores priore iudicio dari non tenerentur? v. Bald. & Albericum hic.
r l. 32. in fin. §. eod. l. 47. §. eod.
ſ id eſt, deducto eo quod ex 3. cap. præſtitum erit, l. 11. §. 10. §. de aſt. empt. l. 32. in fin. inſ. de euict.
t putà in factum, ex dolo ante libertatem commiſſo, l. 2. inſ. ſi is qui teſtamento, & lege Aquilia, ex eo quod commiſit poſt libertatem, atque ita diuerſitas factorum exigit diuerſitatem poenarum.
u Cur fumo? Nam ſi igne admoto combuſſerit, directa Aquiliæ tenebitur. Græc.
x Id ſoni notant interpretes [illegible] vide in hunc locum Cuiac. 15. obſ. 26. Liuius 4. Dictator flammis occurrit claraque voce. Fumóne victi, inquit, velut examen apum loco veſtro exacti, inermi cedetis hoſti.
y in duplum. Baſil. z l. 8. l. 5. §. eod.
a Incendij arcendi cauſa à ſuis ædibus, vicinus poteſt domum vicini diruere, vt hic, l. 3. §. pen. §. de incendio. & Nouel. l. 8. 7. Synopſ. Baſil. 19. tit. 10. ex lib. 60. tit. 3. c. 46. in fin.
b v. l. 3. §. pen. inſ. de incendio.
c Idoneam & firmam.
d demoliens, l. 27. §. 32. l. 55. in fin. §. eod. l. 2. C. eod.

tat, l. 24. inſ. de exceptione rei iudic. omiſſis ſolemnibus iuris ... eadem laxat iuris habenas in reſtitutionibus, & in ... ſerui præter fundi decretis, l. 3. §. de offic. proc. ... l. 3. inſ. de ... & minoris l. 26. §. 1. §. de ... forenſi actiones ſuſtinet. l. 5. §. 2. ſup. de Publiciana ... inſ. de præſcript. verb. rebus præſentibus ſe accommodat ... ignorantes & abſentes obligat, l. 5. ... v. l. 21. inſ. commun. diuid. pupillum per inſtitorem obligat ... ſtinentia. Denique paucis vt dicatur, vtilitas ipſa habetur ... æqui Horat. 1. ſer. 3.
m Exemplis res fit manifeſtior. v. l. 3. §. 2. ſ. de cuſt. bon.
n l. 21. §. 9. §. de furtis.
o Subtilis hæc ratio non attendit: ſinguli ideo furti non tenentur, quod ſingulis trabem non ſuſtulerint, ſed communi.
p [illegible]
... c. 48. hoc caſu de occiſo actio competit.
q ſicut & negligentia ... in fin. §. eod.
r Dolon, id eſt flagellum ... & Dolon dicitur ... ſerui cum haberet ſpeciem ligni ... in quo pro dolore aculeus ... geſtatum eſt ...
s ...
t quando fiat. v. l. 4. §. 3. §. vi bon. rapt.
u l. 45. §. 13. §. tit. prox.
x & ſic in loco decliui, vel arguto. x al. prioris.

ſuſtinebant, quo facilè mulæ ducerent, interim ſuperius plostrum ceſſim ire cœpit: & cùm muliones, qui inter duo plostra fuerant, è medio exiſſent, poſterius plostrum à priore percuſſum, retrò redierat, & puerum cuiuſdam obtriuerat. Dominus pueri conſulebat cum quo ſe agere oporteret? Reſpondi in cauſa ius eſſe poſitum.

¶ Nam ſi c muliones, qui ſuperius plostrum ſuſtinuiſſent, ſua ſponte ſe ſubduxiſſent: & ideò factum eſſet, vt mulæ plostrum retinere non poſſent, atque onere ipſo retraherentur: cum domino mularum nullam eſſe actionem: cum hominibus, qui conuerſum plostrum ſuſtinuiſſent, lege Aquilia agi poſſe. Nam nihilominus eum d damnum dare, qui, quod ſuſtineret, mitteret ſua voluntate, vt id aliquem feriret, veluti ſi quis aſellum, cùm agitaſſet, non retinuiſſet. Æquè ſi quis ex manu telum, aut aliud quid immiſiſſet, damnum iniuria daret.

¶ Sed ſi mulæ quia aliquid reformidaſſent: & muliones timore permoti ne opprimerentur, plostrum reliquiſſent: cum hominibus actionem nullam eſſe: cum domino mularum eſſe.

¶ Quòd ſi neque mulæ, neque homines in cauſa eſſent; ſed mulæ retinere onus nequiſſent: aut, cum conniterentur, lapſæ concidiſſent, & ideò plostrum ceſſim rediſſet: atque hi, quò conuerſum fuiſſet, onus ſuſtinere nequiſſent: neque cum domino mularum, neque cum hominibus eſſe actionem.

¶ Illud quidem certè quoquomodo res ſe haberet, cum domino poſteriorum mularum agi non poſſe: quoniam non ſua ſponte, ſed percuſſæ retrò rediſſent.

3 ¶ Quidam boues vendidit ea lege, vt f darei experiundos: poſtea dedit experiundos. Emptoris ſeruus in experiundo percuſſus ab altero boue cornu eſt. Quærebatur num venditor emptori damnum præſtare deberet? Reſpondi, ſi emptor boues emptos haberet, non debere præſtare: ſed ſi non haberet emptos, tum, ſi culpa hominis factum eſſet, vt à boue feriretur, non debere præſtari: ſi vitio bouis, debere.

4 ¶ Cùm g pila h complures luderent, quidam ex his ſeruulum, cum pilam percipere conaretur, impulit: ſeruus cecidit, & crus fregit: quærebatur, an dominus ſeruuli lege Aquilia cum eo, cuius impulſu ceciderat, agere poſſet? Reſpondi, non poſſe: cum i caſu k magis, quàm culpa, videretur factum.

De bobus in anguſtum locum coactis.

53. *Neratius* lib. 2. Membranarum.

Boues alienos in anguſtum locum coëgiſti l: eóque effectum eſt vt deiicerentur m. datur in te, ad n exemplum legis Aquiliæ, in factum o actio.

Si creditor animal ſibi debitum vulnerauerit, aut occiderit.

54. *Papinianus* lib. 37. Quæſtionum.

Legis Aquiliæ debitori p competit actio: cùm reus ſtipulandi ante moram promiſſum animal vulnerauit. Idem eſt, & ſi occiderit animal. Quòd ſi poſt moram promiſſoris, qui ſtipulatus fuerat, occidit q debitor quidem liberatur: lege autem Aquilia hoc caſu non rectè experietur: nam creditor ipſe ſibi potius quàm alij, iniuriam feciſſe videtur.

Si creditor alterum ex duobus ſeruis ſibi alternatiue debitis, quem maluit, occiderit.

55. *Paulus* lib. 22. Quæſtionum.

Stichum aut Pamphilum promiſi Titio: cùm Stichus eſſet decem millium, Pamphilus viginti. Stipulator Stichum ante moram occidit. Quæſitum eſt de actione legis Aquiliæ? Reſpondi: Cùm viliorem occidiſſe proponitur, in hunc tractatum, nihilum differt ab extraneo creditor, quanti igitur fiet æſtimatio? vtrum decem millium, quanti ſeruus ſit occiſus: an r quanti eſt, quem neceſſe habeo dare, id eſt, quanti ſcit fuit mora? tam pretium Stichi minuetur, quoniam liberatus eſt promiſſor? & ſufficiet fuiſſe pluris, cum occideretur, vel intra annum. Hæc quidem ratione, etiam ſi poſt mortem Pamphili intra annum occidatur, pluris valuiſſe fuiſſe.

De vxore damnum dante.

56. *Idem* lib. 2. Sententiarum.

Mulieri ſi in rem ſ viri damnum dederit, pro tenore legis Aquiliæ conuenitur.

Si equus commodatus ab alijs equo percuſſus ſuerit.

57. *Iauolenus* lib. 6. ex Poſterioribus Labeonis.

Equum tibi commodaui, in eo tu cùm equitares, & vnà cùm plures equitaſſent, vnus ex his irruit in equum, eúmque deiecit: & eo caſu crura equi fracta ſunt: Labeo negat, tecum vllam actionem eſſe: ſed ſi equitis culpa factum eſſet, cum equite ſanè, non cum equi domino, agi poſſe verum puto.

a Ceſſim quid, v. l. 23. §. de ædilicio.
b alibi ex re conſiderandum l. 3. §. ... l. 8. §. ... ex circumſtantia negotij controuerſi apparere quid pro iure ſtatuendum ſit. Videt. & breuiter ſus in cauſa poſitum, id eſt in facto, & facti cogitatione poſitum.
c Diſtinctionis huius tres partes. Prima hic incipit: ſecunda in verſ. ſed ſi mulæ; Tertia in verſ. quod ſi neque.
d Damnum dat, qui plostrum voluntate ſua mittit, quod ſuſtinet.
e i. ac ſi cui telum e manu caſu ſugeris, Paulus 5. ſent. 23. §. 2. Onkelos ſeu Paraphraſtes Chaldæus Deut. 19. & Cicer. in Topicis, & 3. de Oratore. ſi telum manu fugit, magis quàm iecit. & Auguſt. de libero arbitrio. Cui autem atque imprudenti telum manu fugit, non mihi videtur peccare; cum hominem occidit. & 23. q. 5. c. ſi homicidium, adde l. 45. §. pen. eod. adde Ariſtotelem 4. de animal. 54.
f vendebantur interdum boues, hac lege, vt emptoris eſſet eos experiendi.
g Pila ludere, hic & l. 11. §. ... Syn. Baſil. d. c. 48.
h adde l. 52. §. eod. vbi de pilla plura diximus.
i Ludo ſit in ludo quod fit, non præſumitur ſed animo nocendi.
k Caſus Aquilia lege non punitur, ſed culpa.
l l. 39. §. ... l. ... 52. §. de furtis.
m forte eiicerentur, vt l. 39. §. eod. vel deiicerentur, i. præcipitarent ſe.
n Ad exemplum legitimarum actionum dantur in factum actiones.
o vtilis & innominata.
p l. 5. §. eod.
q vt quæ notaui ad l. 95. §. de ſolut.
r qui debitori in eo creatus, vt l. 5. in pr. §. eod. l. 21. in fin. §. eod.
s Ratio? v. l. 5. in fin. §. de ſeruo corrupto.
t l. 27. §. 30. §. eod.

u l. fin. §. commodati.

DE a HIS QVI EFFVDERINT b, vel deiecerint c.

TIT. III.

Edictum de deiectis, vel effuſis. 1. vtilitas ſuperſcripti edicti. 2. De loco publico, vel priuato per quem commeari ſolet, vel non. 3. De eo quod ſuſpenſum decidit vel effuſum eſt. 4. Qualis ſit hæc actio; in quem detur, ob quam cauſam detur, & quid perſequatur. 5. De libero homine occiſo. 6. Si libero homini vulnus ſit. 7. Si ex cœnaculo conducto ſit à filioſam. 8. vel in quo ſeruus habitat deiectum vel effuſum ſit. 9. quid ſit habitare, de hoſpite. 10. De pluribus habitantibus.

1. *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

Prætor ait de his, qui deiecerint, vel effuderint: *Vnde in eum locum, quo vulgò iter fiet, vel in quo conſiſtetur, deiectum, vel effuſum quid erit, quantum ex ea re damnum datum factúmve erit, in eum g, qui ibi habitauerit, in duplum iudicium dabo. Si eo ictu homo liber periſſe dicetur, quinquaginta h aureorum iudicium dabo. Si viuet, nocitúmque ei eſſe dicetur, quantum ob eam rem æquum iudici videbitur, eum cum quo agetur condemnari, tanti iudicium dabo. Si ſeruus inſciente domino, feciſſe dicetur, in iudicio adiiciam: aut noxam dedere.*

1 ¶ Summa cum vtilitate id prætorem edixiſſe, nemo eſt, qui neget. i publicè enim vtile eſt, ſine metu, & periculo per itinera l commeari k.

2 ¶ Parui autem intereſſe debet, vtrum publicus locus ſit, an verò priuatus: dummodò per eum vulgò iter fiat: quia l iter facientibus proſpicitur, non publicis viis ſtudetur. Semper enim ea loca per quæ vulgò iter ſolet fieri, eandem ſecuritatem debent habere. Cæterum ſi aliquando m vulgus in illa via non commeabat: & tunc deiectum quid, vel effuſum, cùm adhuc ſecreta n loca eſſent: modò cœpit commeari: non debet hoc edicto teneri.

3 ¶ Quod cùm o ſuſpenderetur, decidit, [magis] deiectum videri. Sed & quod ſuſpenſum decidit p, pro deiecto haberi magis eſt. Proinde & ſi quid pendens effuſum ſit, quamuis nemo hoc effuderit: edictum tamen locum habere, dicendum eſt.

4 ¶ Hæc in factum actio in eum q datur, qui inhabitat, cùm quid deiiceretur, vel effunderetur non in dominum ædium; culpa enim penes eum eſt r; nec adiicitur culpæ mentio, vel inficiationis, vt in duplum detur actio, quamuis damni iniuriæ vtramque exigat ſ.

5 ¶ Sed cùm homo liber periit; damni æſtimatio non ſit in duplum: quia t in homine u libero nulla corporis æſtimatio fieri poteſt x. ſed quinquaginta aureorum y condemnatio ſit.

6 ¶ Hæc autem verba, *ſi viuet, nocitúmque ei eſſe dicetur*, non z pertinent ad damna, quæ in rem hominis liberi facta ſunt, ſi fortè veſtimenta eius, vel quid aliud ſciſſum corruptúmve eſt: ſed ea, quæ in corpore eius admittuntur.

7 ¶ Si filiusfamilias a cœnaculum conductum habuit; & inde deiectum vel effuſum quid ſit, de peculio in patrem non datur; quia b non c ex contractu venit d. in ipſum itaque filium hæc actio competit.

8 ¶ Cùm ſeruus habitator eſt, ve rum noxalis actio danda ſit: quia non eſt ex negotio geſto; an de peculio, quia non ex delicto ſerui venit: neque enim rectè ſerui dicetur noxa, cùm ſeruus nihil nocuerit. Sed ego puto, impunitum ſeruum eſſe non oportere: ſed extra ordinem, officio iudicis, corrigendum.

9 ¶ *Habitare* autem dicimus, vel in e ſuo f, vel in conducto g, vel gratuito h.

¶ Hoſpes i planè non tenebitur: quia non ibi habitat, ſed tantiſper hoſpitatur. Sed is tenetur, qui hoſpitium dederit. multum autem intereſt inter habitatorem k, & hoſpitem: quantum l intereſt inter domicilium habentem, & peregrinantem.

10 ¶ Si plures in eodem cœnaculo habitent: vnde deiectum eſt, in quemuis hæc actio dabitur m.

(2. *Gaius* lib. 6. ad Edictum Prouinciale.

Cvm n ſanè impoſſibile eſt ſcire, quis deieciſſet, vel effudiſſet.)

3. *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

Et quidem in ſolidum. Sed, ſi cum vno fuerit actum, cæteri liberabuntur.

a ex. Baſil.
b liquida.
c ſolida.
d v. §. 1. §. eod.
e ... Syn. Baſil. 29 tit. 1. ex lib. 60. tit. 4. §. 1.
f §. 3. §. eo.
g §. 4. §. eo.
h §. 5. §. eo.
i itineri ac viæ ſecuritas à metu & periculo publica debetur.
k ſupr. §. eo. §. 1. §. eo. l. 6. §. eo. l. 3. §. ad l. Aquil.
l Edictum de effuſis non ad itinera, ſed ad iter facientes pertinet.
m i. antea.
n Secreta loca quibus hic opponuntur loca quibus vulgus commeat.
o adde l. 7. §. 2. §. de in ſtit.
p l. 5. §. 12. §. eo.
q in pr. §. eo.
r debet enim ſuam culpam præſtare. l. 6. §. pen. §. eo.
ſ l. 2. §. 1. §. ad leg. Aquil.
t Liberi hominis nulla æſtimatio eſt.
u v. l. vlt. in fin. §. eo. l. 2. §. 2. verſ. corporum, §. de leg. Rhodia.
x in princ. §. eod. tanti ergo æſtimatur liber ſi periit, alibi in ducentos ſolidos ſit æſtimatio ex non valde diſſimili cauſa. l. 22. §. ... quid ſi non periit? v. leg. vlt. §. eo.
y Perſonalis iniuria ad realem non extenditur.
z Filiusfamilias ex omni cauſa conuenitur, puta ex contractu vel delicto, v. l. 39. §. de oblig.
a & ſic non conceſſum ſibi à patre l. 5. §. 1. §. eo.
b id eſt, quia ex pœnalibus cauſis actio in patrem non datur. l. ... de reg. iur.
c ... ſed ex delicto: vnde colligitur, filiumfamilias in maleficiis poſſe in iudicio conſiſtere ſine conſenſu patris. facit l. 2. & ſequen. §. de ... l. filium §. de ... l. ex conſenſu ... l. ... de condict. furtiua.
d ſecus ſi ex negotio, l. vlt. §. 1. §. de ...
e ... & tamen mortuo filio poſt litis conteſtationem, transferri iudicium in patrem etiam de peculio, l. 57. §. de iudiciis.
e Habitatio multiplex eſt, aut enim propria, aut conducta, aut gratuita eſt.
f l. 18. §. de in ... g l. 1. §. 2. §. de ... l. 4. §. 6. §. de damno.
h l. 5. §. 1. §. eo. i Habitationem in hoſpitio, hoſpes habere non dicitur.
k Habitatoris & hoſpitis habitationis & hoſpitii differentia eſt. Igitur vt ... habitatoribus ...
l Domicilium habentis & peregrini differentia: vide colligunt, hoſpitem in hoſpitio rectè non dici, m v. l. 5. §. de ... n Incertitudinis rationem ... in ſingulos dirigimus, quoties videlicet authorem damni ignoramus & hic in hac actione certi ... factum argui ... eſt.

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 38. de ſo. 3. de conſtitute. l. 32. l. de peculio.
b §. 3. 7. eod.
c in quod intereſt actoris.
d l. 1. §. 9. 3. eo.
e Clientes hic ſignantur liberti, vt & alias, idem quia domeſtici l. 3. §. de [illegible]
f ipſe verò in eos habet actionem in factum.
g Cur? quia illi propriè non dicuntur habitare.
h modica hoſpitiola, infra vocare videtur hoſpitacula.
i Cœnacularius ex eo dicitur, quia totas domos conducit, vt ſingula cœnacula ſingulis locet quæſtus faciendi cauſa & ſo privat. eod.
l l. cella, quales ſunt cellæ monachorum.
m Cœnaculariam qui exercent, cœnacula habent variis conſtantia cubiculis cellis exedris, medianum eſt commune & promiſcuum cellarum iter ...

4. Paulus lib. 19. ad Edictum.

PRæſcriptione, non litis conteſtatione *a* præſtaturi partem damni, ſocietatis iudicio, vel vtili actione, ei, qui ſoluit.

De horreario: conductore apothecæ: & eo qui locum conduxit, vt ibi opus faciat, vel doceat. 4. Quo actione cœnacularius deiectori ab eo qui hoc iudicio damnatus eſt. 5. Intra quod tempus hæc actio datur, de ſucceſſoribus. 6. Edictum de poſitis vel ſuſpenſis. 7. & eius ratio. 8. Interpretatio verbi Nequis. 9. De loco in quo poſitum eſt. 10. De eo qui poſitum patitur. 11. Si poſitum nocere non poterit, aut nocere poteſt, aut nocuit. 12. Si poſitum deciderit & nocuerit. 13. Qualis ſit hæc actio de ſucceſſoribus.

5. Vlpianus lib. 23. ad Edictum.

SI verò plures, diuiſo inter ſe cœnaculo habitent: actio in eum *b* ſolùm datur *c*, qui inhabitabat eam partem, vnde effuſum eſt.

1 ¶ Si quis gratuitas *d* habitationes dederit libertis, & clientibus *e*, vel ſuis, vel vxoris: ipſum *f* eorum *g* nomine teneri, Trebatius ait: quod verum eſt.

¶ Idem dicendum erit, & ſi quis amicis ſuis modica *h* hoſpitiola diſtribuerit. Nam & ſi quis cœnaculariam exercens *i* ipſe maximam partem cœnaculi habebat, ſolus tenebitur. Sed & ſi hoſpitaculi habeat: ſolus tenebitur. [ſed ſi quis cœnaculi ipſe ſolus æquè tenebitur.] Sed ſi quis cœnaculariam exercens, modicum ſibi hoſpitium retinuerit, reſiduum locauerit pluribus: omnes tenebuntur, quaſi in hoc cœnaculo habitantes, vnde deiectum, effuſumve eſt.

2 ¶ Interdum tamen (quod ſine captione actoris fiat) oportebit prætorem, æquitate motum, in eum *k* potius dare actionem, ex cuius cubiculo, vel exedra *l* deiectum eſt, licet plures in eodem cœnaculo habitent. Quòd ſi ex mediano cœnaculi quid deiectum ſit: verius eſt, omnes teneri *m*.

3 ¶ Si horrearius aliquid deiecerit, vel effuderit: aut conductor apothecæ; vel qui in hoc dumtaxat conductum locum habebat, vt ibi opus faciat, vel doceat: in factum actioni locus eſt: etiam ſi quis operantium deiecerit, vel effuderit; vel ſi quis diſcentium.

4 ¶ Cùm autem legis Aquiliæ actione propter hoc quis condemnatus *n* eſt: meritò ei, qui ob *o* hoc, quòd hoſpes, vel quis alius de cœnaculo deiecit: in factum dandam eſſe Labeo dicit aduerſus deiectorem: quod verum eſt. Planè, ſi locauerat deiectori, etiam ex locato habebit actionem.

5 ¶ Hæc autem actio quæ competit de effuſis, & deiectis, perpetua eſt *p* & heredi competit. In heredem verò non datur *q*. Quæ autem de eo competit, quòd liber periiſſe dicitur, intra annum dumtaxat competit; *r* neque in heredem: ſed nec heredi, ſimilibuſque perſonis; *s* nam eſt pœnalis, & popularis: *t* dummodo ſciamus, ex pluribus deſiderantibus hanc actionem ei potiſſimum dari debere ſi cuius intereſt; vel qui affinitate, cognatione ve defunctum contingit. Sed, ſi libero nocitum ſit, ipſi perpetua erit actio: ſed, ſi alius velit experiri, annua erit hæc actio: nec enim heredibus iure hereditario competit, quippe * quod in corpore libero damni datur, iure hereditario tranſire ad ſucceſſores non debet: quaſi *x* non ſit damnum pecuniarium, nam *u* ex bono & æquo oritur.

6 ¶ Prætor ait, *Ne quis in ſuggrunda x protectuve y ſupra eum locum, qua vulgo iter fiet, inve quo conſiſtetur, id poſitum habeat, cuius caſus nocere cui poſſit. Qui aduerſus ea fecerit, in eum ſolidorum decem in factum iudicium dabo. Si ſeruus, inſciente domino fecisse dicetur, aut aſtimationem dari, aut noxæ dedi iubebo.*

7 ¶ Hoc edictum ſuperioris *a* portio *z* eſt, conſequens etenim fuit, prætorem etiam in hunc caſum proſpicere: vt ſi quid in his partibus ædium periculoſè poſitum eſſet, non noceret.

8 ¶ Ait prætor, *ne quis in ſuggrunda protectuve:* hæc verba, *neque* ad omnes *b* pertinent: vel inquilinos, vel dominus ædium ſiue inhabitent, ſiue non, habent tamen aliquid expoſitum his locis.

9 ¶ *Supra eum locum, qua vulgo iter fiet: inve quo conſiſtetur, id poſitum habeat.* Accipere debemus poſitum, ſiue in habitationibus *c* vel cœnaculis, ſiue etiam in horreis *c* vel cuius alterius ædificij.

10 ¶ * Poſitum habere etiam is rectè videtur, qui ipſe quidem non poſuit, verùm ab alio poſitum patitur *d*. quare ſi ſeruus poſuerit, dominus autem poſitum patiatur: non noxali iudicio dominus, ſed ſuo nomine tenebitur.

11 ¶ Prætor ait, *cuius caſus nocere poſſit*. Ex his verbis manifeſtatur, non omne, quidquid poſitum eſt; ſed quidquid ſic poſitum eſt, vt nocere poſſit: hoc ſolùm proſpicere prætorem, ne poſſit nocere. Nec ſpectamus, vt noceat, ſed omninò, ſi nocere poſſit, edicto locus ſit. Coërcetur autem, qui poſitum habuit: ſiue nocuit id, quod poſitum erat, ſiue non nocuit.

12 ¶ Si id quod poſitum erat deciderit *e* & nocuerit: in eum competit actio, qui poſuit, non in eum, qui habitauerit: quaſi hæc actio non ſufficiat: quia poſitum habuiſſe non vtique videtur, qui poſuit, niſi vel dominus ſuit ædium, vel inhabitator. Nam & cùm pictor in pergula *a* Clypeum *b*, vel tabulam expoſitam habuiſſet; eàque excidiſſet, & tranſeunti damni quid dediſſet: Seruius reſpondit, ad *c* exemplum huius actionis, dari oportere actionem; hanc enim non competere palam eſſe: quia neque in ſuggrunda *d*, neque in protecto *e* tabula fuerat poſita. Idem ſeruandum reſpondit, & ſi amphora ex reticulo *f* ſuſpenſa decidiſſet, & damni *g* dediſſet; quia & legitima & honoraria actio deficit.

13 ¶ Iſta autem actio popularis *h* eſt, & heredi ſimilibuſque competit; in heredes autem non competit, quia pœnalis eſt.

Ad quæ loca hoc edictum pertinet. 1. Si interdiu, vel noctu deiectum ſit. 2. quorum culpam habitator præſtet. 3. Si de naue deiectum ſit.

6. Paulus lib. 19. ad Edictum.

HOc edictum non tantùm ad ciuitates & vicos, ſed & ad vias *k*, per quas vulgò iter fuit, pertinet.

1 ¶ Labeo ait locum habere hoc edictum, ſi interdiu deiectum ſit, non *l* noctu, ſed quibuſdam locis & noctu iter fit.

2 ¶ Habitator *m* ſuam, ſuorúmque *n* culpam præſtare debet.

3 ¶ Si de naue *o* deiectum ſit, dabitur actio vtilis in eum, qui naui præpoſitus ſit.

De libero homine caſo.

7. Gaius lib. 6. ad Edictum Prouinciale.

CVm liberi hominis corpus ex eo, quod deiectum effuſumve quid erit, læſum *p* fuerit, iudex computat mercedes Medicis præſtitas, cæteráque impendia, quæ in curatione facta ſunt: præterea operarum *q*, quibus caruit, aut cariturus eſt ob id, quod inutilis factus eſt. Cicatricum autem, aut deformitatis *r* nulla fit æſtimatio, quia * liberum *s* corpus nullam recipit æſtimationem.

DE NOXALIBVS *a* ACTIONIBVS.

TIT. IV.

Definitio.

Gaius libro 2. ad Edictum Prouinciale.

NOxales *y* actiones appellantur, quæ non ex contractu, ſed ex noxa, atque *z* maleficio ſeruorum *b* aduerſus nos inſtituuntur. Quarum actionum vis, & poteſtas hæc eſt, vt ſi damnati fuerimus, liceat nobis deditione, ne ipſius corporis, quod deliquerit, euitare litis *c* æſtimationem *d*.

De ſcientia domini. 1. Si dominus ſcientia ſerui omnino, vel in partem eſſe dicatur.

SI ſeruus, ſciente *e* domino occidit, in ſolidum dominum obligat: ipſe *f* enim videtur dominus occidiſſe: ſi autem inſciente, noxalis eſt: nec enim debet ex maleficio ſerui in plus teneri, quàm vt noxæ eum dedat.

s [illegible] Mænianum protectus, proſectio. Suggrundas dicimus tabulas circum ædificia à ſummo extenſas, quæ ædes tuentur ab iniuria imbrium, atque etiam ſi largæ ſint, ab incendio, Budæus & Vitruu. [illegible] ſuggrundiæ autem dictæ quod ædes extra gradiuntur. & Varro 3. de ruſt. 3. apes ſub ſuggrundis [illegible] villatico [illegible] de columna Mæniana, Vitruuius de ædibus.
y Protecta ſunt proiecta tecta, quæ Græci ἐξώστρα. Proiectionem nomen latius pateret, nam & meniana complectitur & ſuggrundia, & porticus, & quæcunque extra ædes prociduntur. Cuiac. l. de damno.
z quod etiam in l. 1. eod.
a [illegible] de damno [illegible] deiectione vel effuſione: in hoc autem damni infecti curam gerit Prætor, ne quid in ſupradictis ædium partibus periculoſe poſitum habeatur. [illegible] edicto locus eſt hoc ſolo nomine, quod poſitum habetur, cuius caſus nocere poſſit. *b* adde l. 1. §. de [illegible]
c habitationibus, vel cœnaculis, ſiue etiam in horreis, Hal. *d* Poſitum habere qui poſitum patitur adde l. 18. §. mandati, [illegible] l. 3. in fin. §. [illegible]

a protecto, datur actio de ſuſpenſis ex pergula. *b* l. 6. §. *c* forte reticulo. *g* al. damni quid. *h* [illegible] §. 5. & vt & pupuperi. *i* l. in fin. §. ſi quadrupes. *k* l. 1. §. 2. [illegible]
l Veluti itaque de nocte ſi quis in aliquem deiecerit, [illegible] tenebitur. Paul. [illegible] Syn. Baſ. [illegible] in nobilibus rebus cenſeri hoc ex loco noxaturalia [illegible] l. quod vi. aut clam. *p* quid ſi interfectus [illegible]
per iniuriam homini libero, hæc quæ ſequuntur ſunt præſtanda [illegible] quadrupes. l. 7. in pr. & §. 4. l. 15. §. ad l. Aq. *r* Ingenui & liberi [illegible] peras locabant Romæ. Varro de lingua l. 83. l. ſerui. *t* Deformitatis nulla [illegible] æſtimatio, vt hic. In maleficio hoc interpretes admittunt, in ſeruis [illegible] Rauennas & Albericus ad l. 3. §. quadrupes [illegible] Syn. Baſ. ex lib. 60. t. 5. De noxalibus actionibus [illegible] l. 41. & 4. Inſt. 8. & 38. [illegible] ſcripſi ad l. 1. §. 8. §. de his qui deiecerunt, & [illegible] genere ſunt [illegible] delictum [illegible] eod. *y* Syn. Baſil. d. c. 5. c. 75. *z* forte noxa, [illegible] §. 5 §. ſi quadrup. Adde Theoph. §. 1. Inſt. de noxal. *a* [illegible] dantur liberi hominis cauſa, vel. 21. in fin. & de ſerui. [illegible] vnde talis [illegible] ſibur noxæ deditio: litis æſtimationis [illegible] erit, vt ob ſerui maleficium, aut litis æſtimatio ei præſtetur, aut ipſe [illegible] xæ ei dedatur. Hinc illa formula ſententiæ in has actiones [illegible] l. de [illegible] quod pecuniariam condemnationem noxæ deditio ſequitur. [illegible] laram ſententiam ſcil. l. 40. §. 5. & de pec. 10. *e* vel 3. l. eod. *f* [illegible] nos videtur, qui ſeruum ſciuit occidentem. Syn. Baſil. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Si is, qui non ª prohibuit, ſine dominus manet, ſiue deſiit eſſe dominus, hac actione tenetur: ſufficit enim, ſi eo tempore dominus, quo non prohibeat, fuit; in tantum vt Celſus putet, ſi fuerit alienatus ſeruus in totum, vel in partem, vel manumiſſus, noxam caput non ſequi: nam ſeruum nihil deliquiſſe, qui domino ᵇ iubenti obtemperauit. Et ſanè ſi iuſſit, poteſt hoc dici. ſi autem non prohibuit, quemadmodum factum ſerui excuſabimus? Celſus tamen differentiam facit inter legem Aquiliam, & legem duodecim tabularum: nam in lege antiqua ᶜ, ſi ſeruus ſciente domino furtum fecit, vel aliam nec noxam commiſit, ſerui nomine actio eſt noxalis, nec dominus ſuo nomine tenetur. At in lege Aquilia (inquit) dominus ſuo nomine tenetur, non ſeruus. ᵈ vtriuſque legis reddit rationem: duodecim tabularum, quaſi voluerit ſeruos dominis in hac re non obtemperare: Aquiliæ, quaſi ignouerit ſeruo, qui domino paruit, periturus ſi non feciſſet. Sed ſi placeat quod Iulianus libro octuageſimo ſexto ſcribit, ſi ſeruus furtum faxit, noxiam ve nocuit, etiam ad poſteriores ᵉ leges pertinere, poterit dici, etiam ſerui nomine cum domino agi poſſe noxali iudicio: vt quod detur Aquilia aduerſus dominum, non ſeruum excuſet, ſed dominum oneret. Nos autem ſecundum Iulianum probauimus, quæ ſententia habet rationem: & à Marcello apud Iulianum probatur.

De ſcientia domini.

3. *Idem lib. 3. ad Edictum.*

IN omnibus noxalibus actionibus, vbicumque ſcientia exigitur domini, ſic accipienda eſt: ſi ſ cum prohibere poſſet, non prohibuit. aliud ᵍ eſt enim, auctorem eſſe ſeruo delinquenti, aliud, pati delinquere.

1. Si extraneus ſeruus, ſciente me fecit: numquid noxa teneor? 2. De exceptione actionis in ſolidum, & noxalis.

4. *Paulus lib. 3 ad Edictum.*

IN delictis ſeruorum, ſcientia ʰ domini quemadmodum accipienda eſt? verùm cum conſilio, an & ſi viderit tantum, quamuis prohibere non potuerit? Quid enim, ſi ad libertatem proclamans, domino ſciente faciat? aut qui ⁱ contemnat dominum? vel, cum trans flumen ſit ſeruus, vidente quidem, ſed inuito domino, noxiam nocuit? Rectiùs itaque dicitur, ſcientiam eius accipiendam, qui prohibere poteſt ᵏ, & hoc in toto edicto intelligendum eſt circa ſcientiæ verbum.

1 ¶ Si extraneus ſeruus ſciente me fecerit; eiuſque tenebor noxalis actio in me dabitur: quia non videtur, domino ſciente, feciſſe, cum eo tempore dominus non fuerim.

2 ¶ Cum ˡ dominus ob ſcientiam teneatur, an ſerui quoque nomine danda ſit actio, videndum eſt; niſi fortè prætor vnam pœnam à domino exigi voluit. ergo dolus ſerui impunitus erit? quod eſt iniquum: imo vtroque modo dominus tenebitur. Vnam tem pœnam exactam quam actor elegerit, altera tollitur.

3 ¶ Si ᵐ detracta noxæ deditione, quaſi cum conſcio domino actum ſit, qui non erat conſcius, abſolutione facta, & finito iudicio, amplius agentio cum noxæ deditione, exceptione rei iudicatæ ſummouebitur, quia res in ſuperiori iudicium deducta, & finita eſt. Donec autem prius ⁿ iudicium agitatur, licentia agenti eſt, ſi eum de ſcientia domini arguenda pœnitet, tunc ad noxalem cauſam tranſire ᵖ. Contra quoque, ſi cum eo, qui ſcit, cum noxæ deditione actum ſit amplius in dominum, detracta noxæ deditione, danda actio non eſt. In ipſo autem iudicio ſi voluerit & ſcientiam domini arguere, non eſt prohibendus.

De ſeruo plurium. 1. Differentia actionis noxalis, & non noxalis. De herede, & ſeruo manumiſſo.

5. *Vlpianus lib. 3. ad Edictum.*

SI plurium ſeruus deliquerit, omnibus ignorantibus noxale iudicium in quemuis ʳ dabitur: ſed ſi omnibus ſcientibus, quiuis eorum tenebitur, detracta noxæ deditione: quemadmodum ſi plures deliquiſſent, nec, altero conuento, alter liberabitur: ſed, ſi alter ſciit, alter ignorauerit, qui ſciit, detracta noxæ deditione, conuenietur, qui neſciit, cum noxæ deditione.

1 ¶ Differentia autem harum actionum non ſolùm illa eſt, quòd qui ſ ſciuit, ſolidum tenetur, verùm illa quoque, quòd hunc alienatio ᵗ ſerui non liberat, & qui ſciit, ſiue manumiſerit, ſiue deceſſerit ſeruus, dominus tenetur: ſed, ſi ipſe dominus deceſſerit, heres eius non tenetur.

6. *Idem lib. 18. ad Edictum.*

SEd & ipſe ſeruus manumiſſus tenetur.

De eo apud quem eſt ſeruus. 1. De emptore venditore.

7. *Idem lib. 3. ad Edictum.*

NOxalis autem non aliàs datur, niſi ª apud me ſit ſeruus: & ſi apud me ſit, licet eo tempore non ſit, quo delinquebat, teneor. & heres meus tenetur, ſi noxius viuat.

1 ¶ Pomponius ait ſi emptor ſerui noxali conuentus ſit, venditorem, quo ſciente factum eſt, conueniri iam non poſſe.

De ſeruo communi, vel familia communi.

8. *Idem lib. 37. ad Edictum.*

SI ſeruus communis furtum fecerit, quiuis ᵇ ex dominis in ſolidum noxali iudicio tenetur: eoque iure vtimur. Sed non aliàs poterit ᶜ, ſi ſ, qui conuentus eſt, vadere litis æſtimationem, niſi in ſolidum noxæ dederit ſeruum, nec ferendus, eſt partem ᵈ dedere fuerit paratus. Planè ſi propter hoc quod ſocij debere parati non fuerint, in ſolidum fuerit condemnatus, communi diuidundo ᵉ, vel familiæ erciſcundæ iudicio aduerſus eos experietur. ante noxale ſanè iudicium acceptum poterit, ſua parte cedendo, ſecuritatem conſequi ᶠ: ne neceſſe habeat ſuſcipere iudicium: quamquam quis poſſit dicere euenire, vt cum pars ei cedatur, amittat actionem: nam dominus enim pro parte factus, non poteſt cum ſocio noxali experiri ᵍ: fortaſſis nec communi diuidundo agere poſſit eius malefici j nomine, quod ante communionem admiſſum eſt. quod ſi non poteſt, euidenti iniuria afficietur. ſed melius eſt dicere, competere ei communi diuidundo iudicium ʰ.

Qui ſolus noxiam ſoluerit, non repetit à ſocio.

9. *Paulus lib. 39. ad Edictum.*

SI communis familia, vel communis ſeruus furtum fecerit, altero ex dominis ſciente, is, qui ſcit, omnium nomine tenebitur: & conuentus, alterum quoque liberat: nec à ſocio quicquam debebit conſequi: ſui enim facti ⁱ nomine pœnam meruit. Quod ſi is, qui ignorauit, duplum præſtiterit ᵏ, à ſocio ſimplum conſequetur.

10. *Idem lib. 22. ad Edictum.*

SEd & eo domine agere cum ſocio poterit, quòd ſeruum communem deteriorem fecit: quemadmodum cum quolibet alio, qui rem communem deteriorem feciſſet. Cæterum, ſi nihil præterea poſt noxæ deditionem commune habebit, pro ſocio vel ˡ ſi ſocij non fuerunt, in factum agi poterit.

De ſeruo bona fide poſſeſſo.

11. *Vlpianus lib. 7. ad Edictum.*

BOna fide ſerui poſſeſſor ᵐ, eius nomine, furti actione tenebitur: dominus non tenetur. ſed noxæ ⁿ dedendo non facit quidem actoris: cùm autem cœperit illum ſeruum dominus vindicare ° : doli ᵖ exceptione ſummouebitur, vel officio ᵖ iudicis conſequetur, vt indemnis maneat.

Si bona fidei poſſeſſor ſeruum dimiſerit.

12. *Paulus lib. 7. ad Edictum.*

SI bona fide poſſeſſor eum ſeruum, quem bona fide poſſidebat, dimiſerit: ne agi cum eo ex noxali cauſa poſſit: obligari eum actione, quæ datur aduerſus eos, qui ſeruum in poteſtate habent, aut dolo fecerint ᵠ, quo minus haberent: quia per hoc adhuc poſſidere videntur.

De ſeruo mala fide poſſeſſo.

13. *Gaius lib. 13. ad Edictum Prouinciale.*

NOn ſolùm aduerſus bona fide poſſeſſorem ʳ: ſed etiam aduerſus eos, qui mala fide poſſident: noxalis actio datur. ᵃ nam & ſ abſurdum videtur, eos quidem, qui bona fide poſſiderent, excipere actionem: prædones verò ſecuros eſſe ſ.

De pluribus delictis eiuſdem ſerui. 1. De ſtatulibero. De ſeruo legato ſub conditione. De cautione actori præſtanda.

14. *Vlpianus lib. 18. ad Edictum.*

SI ᵗ quis à multis conueniatur ex noxa eiuſdem ſerui: vel ſ ſi ſ ab vno, ex pluribus tamen delictis, non neceſſe habet, quia omnibus dedere non poteſt, litis æſtimationem offerre his, quibus dedere non poteſt. Quid ergo ᵘ eſt, ſ ſi à pluribus conueniatur? ſi quidem vnus occupauit, an melior ſit conditio, vt ipſi ſoli dedatur? an verò vel omnibus dedi debeat, vel cauere debeat defenſum iri aduerſus cæteros? &ᵛ verius eſt, occupantis ˣ meliorem eſſe conditionem. Et itaque dedetur, non qui prior egit, ſed qui ʸ prior ad ſententiam peruenit: & ideo ei qui poſtea vicerit, actionem denegari iudicati.

1 ¶ Sed & ʸ ſi ſtatuliber ſit, & ante deditionem extiterit conditio, per fideicommiſſum libertas fuerit ante præſtita, vel exiſtente conditione legati dominium fuerit tranſlatum: arbitrio iudicis abſolui eum

a ſub. cùm poſſet. l. 6. 7. de iure patronatus l. 5 9. 1. de reg. iur.
b vide tamen l. 157. inf. de reg. iur.
c ex antiqua pro lege 12. tabularum. v. l. 1. §. de hered. pet. vbi ius vetus appellatur.
d v. l. 157. l. de reg. iur.
e ἐκ τῶν ὑστέρων νόμων ἢ μεταγενεστέρων, ex legibus prioribus posterioribus repetitur, Synopſ. l. 2.
f ſi ſeruus ſciente domino deliquit, in ſolidum dominum obligat. l. 2. C. eod. Sed dominus, qui cum prohibere poteſt, non prohibuit, l. 2. C. eod. hinc illud Seneca in Troade. Qui non vetat peccare, cum poſſit, iubet. adde 4. l. 3. §. ad hs qui notent.
g Pati & auctorem eſſe multum differunt. imo non differunt l. 3. § 10. ff. de his qui effuderint.
h Scire in delictis ſeruorum is dicitur, qui conſilium dat? an vero qui vidit tantùm, nec prohibere potuit: in poſtea is qui vidit, & potuit prohibere.
i ad. aut quid ſi contemnat dominum.
k In omnibus noxalibus ſcientiam domini dicimus, ſi quum poſſet, non prohibuit. Synopſ. Baſil. 12. c. 3.
l l. 50. l. 169. ſupſ. de reg. iur. v. l. 3. §. 2. l. de ſeruis corrupt.
m Dominus cum ſcientem ſuo nomine quam noxali iudicio conuenitur. Vna verò pœna exacta, quam actor elegerit, altera tollitur. Synopſ. eod. c. 4. in prin.
n v. l. 8. inf. de exception. rei iudicatæ.
o hoc quod noxali actione dominus conuenitur alteram, quæ ſuo nomine dominus tenetur, ante ſententiam quidem alterutram eligere poteſt, & experiri alteram: verùm poſt ſententiam non ſolùm negat in alio iudicio obeſt, quæ alterum excludit. Synop. Baſil. d. loc.
p quod quaſi cum conſcio domino inſtitutum eſt.
q Ante ſententiam licet errorem corrigere. v. l. vn. C. de errore adu.
r l. 5. l. 10. l. 16. §. 1. l. 34. l. eod. l. 1. §. ſi ex noxalis. l. 5. §. 1. inf. de aqua pluuia.
s in ſolidum.
t Alienationis & mortis differentia.

a l. 16. §. vlt. l. 41. §. vlt. l. 20. §. 3. ſup. eod.
b v. l. 9. ſ. eod.
c ſcil. non aliàs, C. vlt. 17. eſt 14.
d Noxæ deditio partem nõ recipit, vt hic. litis tamen æſtimatio poteſt nonnumquam pro parte præſtari: & hoc etiam modo vtrique ſatis fieri l. 27. § 2. 8. ad l. Aquil. ubi dixi.
e v. l. 61. l. de furtis.
f Imo: non videtur audiendus ſi pro parte tantum velit defendere, l. 4. 1. ſ. de noxali.
g pro ſua parte. l. 45. in fin. l. de furtis.
h l. 61. in prin. l. de furtis.
i v. l. 17. §. 1. l. eo.
k v. l. 11. l. de ſeruis & ſeruo corrupto.
l Imo tenetur l. 27. §. 5. ſ. ad l. Aquil. ſolue vt ibidem notatum eſt.
m Atqui bonæ fidei poſſeſſorem noxæ dedere non poſſe videtur: cum dominium ſerui, quod non habet, transferre non poſſit. Nulla ſit autem noxæ deditio quæ dominium in actorem non transferat. Dic quaſi quaſi noxæ deditione liberari. v. quæ ſcripſi ad l. 28. l. de noxali.
n ab eo cui noxæ deditus fuit à bonæ fidei poſſeſſore.
o v. quæ ſcripſi ad l. 29. ſ. eod.
p Cur officio iudicis? quia vindicatio rei, arbitraria actio eſt: & doli exceptio quæ ineſt bonæ fidei iudicijs, & arbitrarijs omiſſa, officio iudicis ſuppleri poteſt. l. 48. ſ. de rei vindic. l. 3. § 1. C. vlt. de pet. hered.
q l. 21. in pr. l. eo. v. l. 22. l. de rei vind.
r huius ſerui nocidentis nomine non tenetur is cui bona fide ſeruit. l. 17. §. 3. & 44. l. Aquil.
ſ l. 36. §. exceptis. ff. de pet. hered. ſic ſcilicet eſt, melioris eſt iuris, libertos quam periſſe, l. 4. ff. quod vi aut clam: qui vi rapuerunt, quam qui clam, l. vlt. vi bonorum. in princ. Sic mali, bonis pauperes, diuitibus non præferendi, arg. l. 4. de decurio. vt ſupra.

addo l. 48. in fin. ſ. ad l. Aquil.
t Si à pluribus actione noxali ex eiuſdem ſerui delicto conueniar, qui prior vicerit, accipit eum: nec illis obligatus ſum, qui poſtea vicerint, quamuis priores egerint. Synop. Baſil. eod. c. 13.
u eius qui prior meruit ſententiam, et ſic prœuentor l. 32. ff. de precario agentis de peculio, l. 10. l. 5. 21. de penulatis legatis & fideicommiſſis. l. 33. in fin. l. de legat. 3. et non in tributoria. l. 6. l. de tributoria. ſi quis priuilegiarius veniat l. 3. ſ. quod cum eo.
x Occupantis in ſententia obtinenda melior eſt conditio. l. 3. ff. de peculio. v. l. 10. l. de verb. oblig.
y Statuliber ſi nocuit, & ante ſententiam, exiſtente conditione manumiſſus

ª in ſolidum. ᵗ Sciens dominus ſeruum delinquere, in ſolidum tenetur: etiam poſt ſerui ipſius alienationem, manumiſsionem, & mortem.
ᵗ Alienationis & mortis differentia.

Universidad Rey Juan Carlos

oportet. Et officij iudicis ſ hoc quoque erit, vt ſi caueatur ei, cui deditur, ob euictionem ob ſuum factum contingentem.

35. Gaius lib. 6. ad Edictum Prouinciale.

PRætor decernere debet ſ translationem d iudicij in ſtatuliberum e fieri.

¶ Si verò vel iudicandæ, tempore adhuc in ſuſpenſo f ſit ſtatuta libertas: Sabinus, & Caſſius liberari heredem putant, tradendo ſeruum: quia toto ſuo iure cederet, quod & verum eſt.

Dolus caſu non purgatur. Baſil.

36. Iulianus lib. 22. Digeſtorum.

SI h heres dolo malo fecerit, ne ſtatuliberum in poteſtate haberet: & propter hoc iudicium ſine noxæ deditione acceperit: i & k impleta conditione ſtatutæ libertatis, condemnari debebit: ſicuti ſi mortuo ſeruo l, condemnaretur.

De ſeruo communi. 1. vel fructuario.

37. Paulus lib. 22. ad Edictum.

SI ex duobus dominis vno ſciente, altero ignorante, ſeruus deliquit: ſi ante cum altero, qui neſciebat, actum ſit, & noxæ dederit ſeruum: m iniquum n eſt, vilißimi o hominis deditione alterum quoque liberari.

¶ Igitur agetur & cum altero: & ſi quid amplius eſt in damni perſecutione, conſequetur, computato pretio hominis noxæ dediti: ipſi tamen inter ſe ſi ſic debent penſare communi diuidundo iudicium vt (ſi) ille, quo ſciente fecit, præſtiterit: non totius partem ferat ſed partem eius, quanti ſeruus eſt: ſic, & ſi alter aliquid præſtiterit, eius partem feri.

¶ Illud iniquum eſt, eum, qui iuſſit ſeruum facere, conſequi aliquid à ſocio p: cum ex ſuo delicto damnum patiatur.

1 ¶ Si plures eiuſdem ſerui nomine, noxali mecum agere velint: vel ſi ſi vnus pluribus iudicijs eiuſdem ſerui nomine agat, in quo vſuſfructus tuus, proprietas mea ſit: officio iudicis continebitur, cùm eum noxæ dedero, vt etiam vſumfructum actoris faciam: ſed per prætorem id conſequar ego dominus proprietatis, vt aut cogat prætor te pro æſtimatione vſusfructus conferre ad litis æſtimationem, aut vſumfructum cedere, ſi hoc expediat: & ſi ego dominus proprietatis eum ſeruum nolui defendere p, defenſio tibi permittenda eſt: & ſi damnatus hominem tradas, ſi & aduerſus me tutus q.

18. Pomponius lib. 18. ad Sabinum.

ISqui vſumfructum in ſeruo habet, perinde r cum domino habet actionem furti, atque ſi quilibet alius eſſet: ſed cum eo non eſt quamuis ſeruiat ei: & ideo dominus damnatus fructuario noxæ dedens liberabitur.

De re communi. 1. De ſeruo in quo vſuſfructus alienus eſt. 2. De ſeruo vicario naute.

19. Paulus libro 22. ad Edictum.

SI in re communi mea & tua damnum nobis dederit Titij ſeruus: ſi cum eo agemus: erit noxali Aquiliæ actioni locus: nec damnatus in ſolidum ſingulis noxæ dedere cogatur. Sed poteſt dici, ſ quaſi vnius damnum ſit, & vna obligatio, aut t vtriſque pecuniam offerendum, aut officio iudicis ſimul vtriſque noxæ dedendum. Sed & ſi alterutri noſtrum inſolidum noxæ deditus fuerit, & ob id ab vtroque dominus ſit abſolutus u rectè dicitur, eum, qui noxæ deditus ſit, alteri teneri communi diuidundo iudicio x, vt communicet ſeruum noxæ ſibi deditum, cùm ob rem communem ſ aliquid ſi ad ſocium peruenerit.

1 ¶ Si ſeruus, in quo vſuſfructus alienus eſt, dominus proprietatis operas conduxerit: verba efficiunt, vt cum noxæ deditione damnetur.

2 ¶ Si ſeruus tuus nauem exercuerit: eiúſque vicarius y & idem nauta in eadem naue damnum dederit: perinde in te actio danda eſt z, ac ſi is exercitor liber, & hic vicarius ſeruus eius eſſet, vt de peculio ſerui tui ad noxam dedere vicarium a damneris: vt tamen ſi ſerui tui iuſſu vel ſciente, & patiente eo, damnum vicarius dederit: noxalis actio ſerui tui nomine eſſe debeat: idemque ſit, etiam ſi nautã facere iuſſerit.

De ſeruo qui ſæpius deliquit.

20. Gaius lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

QVi ex pluribus noxis, diuerſis temporibus, experitur: ex vna noxia ſerui dominium nactus nullam amplius actionem habet: aduerſus eum, qui dominus fuerat: cùm actio noxalis caput ſequatur.

¶ At ſi maluit dominus priori iudicio litis æſtimationem ſufferre: vel eidem, vel alij ex alio maleficio agenti, nihilominus tenetur b.

Si dominus iudicium recuſet. 1. De ſeruo abſente. 2. Edictum de eo, qui negat ſe habere in poteſtate. 3. Poteſtas in poteſtate quomodo accipitur. 4. Si reus iurare nolit. 5. De tutore, curatore, & procuratore. 6. Patiens poſt iuſiurandum datum aſſeueratio.

21. Vlpianus lib. 23. ad Edictum.

QVotiens dominus ex noxali cauſa conuenitur, ſi nolit ſuſcipere iudicium: in ea cauſa res eſt, vt c debeat noxæ dedere eum, cuius nomine iudicium non ſuſcipitur: at ſi id non faciat: iudicium ſuſcipere tur a omnimodo b: ſed c non aliàs condemnabitur, quam ſi in poteſtate habeat d, doloſve malo fecerit e, quo minus haberet.

1 ¶ Eos, quorum nomine noxali iudicio agitur, etiam abſentes defendi poſſe placuit f: ſed hoc ita demum, ſi proprij ſint ſerui: nam ſi alieni præſentes eſſe oportet: aut ſi dubitetur, verum proprij ſint, an alieni: quod ita puto accipiendum, vt ſi conſtet, vel bona fide ſeruire, etiam abſentes poſſint defendi.

2 ¶ Prætor ait: ſi is in cuius poteſtate eſſe dicetur, negabit ſe in ſua poteſtate ſeruum habere: vtrum actor volet g, vel deierare h iubebo, in poteſtate ſua non eſſe neque ſe dolo malo feciſſe, quo minus eſſet: vel iudicium k dabo ſine noxæ deditione.

3 ¶ In poteſtate l ſic accipere debemus, vt facultatem & poteſtatem exhibendi eius habeat: ceterum. ſi in fuga ſit, vel peregrè, nõ m videbitur eſſe in poteſtate n.

4 ¶ Quod ſi reus iurare nolit, ſimilis o eſt ei, qui neque defendit abſentem, neque exhibet: qui condemnantur quaſi contumaces.

5 ¶ Si tutor, vel curator exterit: ipſi iurare debent in poteſtate domini non eſſe: ſi autem procurator ſit: dominus ipſe iuret, neceſſe eſt.

6 ¶ Si iuſiurandum exegit actor, reúſque iurauit deinde poſtea noxali velit actor experiri: videndum eſt, an exceptio iuſiurandi debeat aduerſus actorem dari. Et Sabinus putat, non eſſe dandam, quaſi de alia re ſit iuratum: hoc eſt, tunc non fuiſſe in poteſtate: modo vero q, cùm in poteſtate deprehendatur, de facto eius poſſe agi. Neratius quoque dicebat, poſt exactum iuſiurandum poſſe actorem, detracta noxæ deditione, experiri: ſi modo hoc contendat, poſteaquam iuratum eſt, cœpiſſe in poteſtate habere.

De ſeruo depoſito, commodato. 1. Pignori dato. Precario rogato. 2. Quid ſit habere facultatem repetendi pignus. 3. Si dominus fateatur. 4. Aut neget ſe habere in poteſtate.

22. Paulus lib. 18. ad Edictum.

SI ſeruus depoſitus, vel commodatus ſit: cum domino agi poteſt noxali actione: ei enim ſeruire intelligitur r: & quod ad hoc edictum attinet, in poteſtate eius eſt: maximè ſi copiam habeat recuperandi hominis ſ.

1 ¶ Is, qui pignori accepit, vel qui precario rogauit, non u tenetur noxali actione: licet enim iuſtè poſſideant x, non y tamen opinione z domini poſſident: eſſed hos quoque in poteſtate domini intelligi, ſi facultatem repetendi eos dominus habeat.

2 ¶ Quid eſt, habere facultatem repetendi? habeat ſi pecuniam, ex qua liberari poteſt. nam non debet cogi vendere res ſuas, vt ſoluat pecuniã, & repetat ſeruũ c.

3 ¶ Dominus, qui ſeruum in ſua poteſtate eſſe confitetur, aut exhibere eum debet, aut abſentem defendere: quod niſi faciat, punitur d, atque ſi præſentem non noxæ dederit.

4 ¶ Si negauit dominus in ſua ſ poteſtate eſſe ſeruum: permittit prætor actori arbitrium, vtrum iureiurando id decidere e, an iudicium dictare ſine noxæ deditione velit: per quod vincet, ſi probauerit eum in poteſtate eſſe, vel dolo eius factum, quo minus eſſet. Qui autem non probauerit in poteſtate aduerſarij eſſe ſeruum, rem amittit.

De eo qui poſtea cœpit habere in poteſtate.

23. Gaius libro 6. ad Edictum Prouinciale.

SEd etſi poſtea ſ aduerſarius eius in poteſtate habere cœperit ſeruum: tenetur ex noua poſſeſſione, denegata ei exceptione.

De eo qui dolo deſijt habere in poteſtate.

24. Paulus lib. 18 ad Edictum.

DE illo videndum, vtrum aduerſus eum tantum, qui dolo fecit, quominus in poteſtate haberet, actio locum habeat noxalis g: ſi ex dolo eius acciderit, vt ceſſet noxalis actio: forte ſi ſeruo ſuo fugam mandauerit & ſi poſſit, nihilominus cum alio agi ſi quod accidit, cùm alienatus, manumiſſúſve eſt. Quod eſt verius: in quo caſu electio eſt actoris, cum quo velit agere.

¶ Iulianus autem ait de eo, qui manumiſit, ſi paratus ſit defendere ſe manumiſſus, exceptionem dandam ei, qui manumiſit: hoc & Labeo.

25. Gaius lib. 6. ad Edictum Prouinciale.

IDem eſt, & ſi nouus dominus ſerui iudiciũ patiatur

vel legatario dedero, liberóque quemadmodum ſi & ex ſententiam ei ſi deicommiſſariam libertatem præſtitero, Synop. Baſil. d.c.13.
a v.l.5.inf. de verb. oblig.
b Qui ſeruum noxæ dedit, de euictione ob ſuum factum contingente alteri cauere debet, d.c.13. in fin.
c Cur? noxa caput ſequitur.
d Tranſlatio iudicij pleruſmque fit in extraneum, qui videlicet neque heres ſit vniuerſalis, neque ſpecialis.
e i. in quondam ſtatuliberum, nunc liberum. v. Petr. Fabr. 1. ſemeſt. 13. in fine.
f Pendens libertas, eſſe nondum videtur: & ideo ſtatuliber rectè noxæ deditur, cum adhuc ſeruus ſit, v.l.9. & l.29. & l.26. & l.39. inf. de ſtatulib.
g et ſententia rem qualiſcunq; ex ſio præſtari ſufficit.
h Synop. Baſil. ea. c.20.
i Dolus caſu non purgatur.
k Poſt iudicium acceptum, poſt mortuum. v.l.26. S.4. l.eo. & vt l.5. inf. de furtis.
m Beneficium Prætoris non alienat alterius delictum.
n ſal. qui nocuit.
o l.9.S.ea. l.26.S. eiuſq. ſ. de procur.
p vel è contra.
q eodem modo, vſuſfructuario non defendente ſeruum vſuſfructuarium, vſuſfructus perſecutionem ex actuarius amittit, l.3.S.1. ſi ex noxali.
r l.15. S.9. inf. de iniurijs.
ſ adde l.26. in fin. inf. de usuf. indic.
t Communis, in communionem vocanda.
u Vel ſocio ſi noxæ ſeruum dominus dederit, ab alio ſocio liberatur.
x l.7. S.1. comm. diuid.
y Vicarius ſeruus eſt, quem ſeruus ordinarius in peculio ſuo habet: & ſic ſeruum ſerui eſt: ſeruus aliquis eius ſeruum alium ſub ſe habet, eius quaſi dominus eſt.
z Vicarij ſerui nomine tenetur ipſe dominus.
a Vicarius eſt in peculio ordinarij, ideóq; ex eiuſdem vicarij delicto eum tenetur dominus, vicario ipſum dedere tenetur.
b l.1. in fin. l.2. S.ſ. ex noxali.
c l.19. inſ. eod.

a l.33. l.33. in ... b Omnimodo ſuſcipere, ſi poteſt, ... teneri ... c Defendere ... d l.22. in fin. inf. eod. e l.12. in fin. Fæcipe ... f l.24. l.26. S.5. ... g l.3. S.4. ... h Iurare. S. 5. 5.8.6. infra eod. in fin. ... l In poteſtate habet, qui ſeruum ... habere. m Item ... n Quæ in fuga ſit, vel peregre, ... l.z. eod. o ... p ... q ... r Depoſitarius ... ſ ... t ... u tenetur ... x ... y ... z ...

x l.15. S.15. inf. de acquir. poſſ. y excipe caſum legis 101. de ... z ... Synop. Baſil. 60. tit. ... a Qui pignori accepit, vel qui precario rogat, poſſidere quidem intelligitur, ... citra opinionem domini, ... b habere ... calcatem habere non intelligitur, qui pecuniam non habet, licet ... habeat. c Facultatem rei repetendæ habere intelligitur qui ... non qui pecuniam ex rerum ſuarum diſtractione ... poſſe videtur, quod incommodè tantum fieri poteſt l.125. ... d ... e ... ſeré iuſiurandum deferre, ... f l.21. in fin. S.3. eod. g Nam qui dolo deſijt in poteſtate habere ... intelligitur: dolus enim poſſeſſionem repreſentat. ... tenetur, etiam ſi in alium ſit regreſſus, l.32. S.2. inf. eod.

1 ¶ Si

1. Si plures dolo deſierint habere in poteſtate. 2. Si ex pluribus dominis quidam dolo deſierit poſſidere. 3. Si quis ſeruum alienum ſuum eſſe reſponderit. 4. De morte ſerui deliquentis. 5. Si quis ſuum negauerit ſe habere in poteſtate. 6. De ſeruo ducto iuſſu prætoris.

26. *Paulus* lib. 18. ad Edictum.

Electio vero alterum liberabit a. id enim prætor introduxit, ne eluderetur actor, non vt etiam lucrum faceret: idcoque exceptione à ſequenti ſummouebitur.

1 ¶ Iſtud conſequens eſt: vt ſi plures à dolo feceriue, quo minus in poteſtate haberent, eligere debeat actor, quem velit conuenire.

2 ¶ Item ſi ex pluribus dominis quidam dolo malo partes ſuas deſierint poſſidere: electio erit actoris, vtrum directo agere velit cum eo, qui poſſidet, an prætoria cum eo, qui deſijt poſſidere.

3 ¶ Si ſeruum alienum alius in iure ſuum eſſe reſponderit: altero ſoluente, alter liberatur.

4 ¶ Si is, quem deſieris dolo poſſidere, deceſſerit c prius, quàm hac actione conuenireris d liberaris e: quia hæc actio in locum directæ actionis ſuccedit, quia aduerſum diceremus, ſi moram feceris in iudicio accipiendo.

5 ¶ Neque f heredi neque in heredem, quod defunctus mentitus eſt, actio danda eſt: nec in ipſum quolibet tempore. Nam liberum eſſe debet defendenti abſentem ſeruum, huius edicti pœnam euitare; id eſt, vt ſine noxæ deditione conueniatur.

¶ Et ideo ſi negaueris ſeruum in tua poteſtate eſſe, poſtea facere poteris: niſi ſi iam lis aduerſus te conteſtata eſt: nam tunc audiri non debebis g, vt Labeo putat. Octauenus ex cauſa etiam lite conteſtata tibi ſuccurrendum: vtique ſi ætas tua ea ſit, vt ignoſci tibi debeat.

6 ¶ Si abſente domino, ductus ſit ſeruus, vel etiam præſente, & in eadem h cauſa ſit, vt in integrum reſtitui poſſit: defenſio permittitur eius nomine, qui ductus eſt: poſtulantibus enim exhiberi eum ad defendendum indulgere prætor debet.

¶ Idem concedendum eſt fructuario, vel cui pignoris nomine obligatus eſt, ſi præſens dominus defendere noluerit: ne alterius dolus, aut deſidia alijs noceat. Idem præſtandum eſt in ſeruo communi, quem alter ex dominis præſens noluit defendere. Sed & actori his caſibus ſuccurrendum eſt ſi quia placet, dominij & acquiſitione extingui actionem. Iuſſu enim prætoris ductus l, in bonis ſit eius qui duxit.

De ſeruo pignorato, cuius vſusfructus alienus eſt. 1. De eo qui ſeruum alienum ſuum eſſe reſpondit.

27. *Gaius* libro 6. ad Edictum Prouinciale.

Si noxale iudicium agitur de ſeruo, qui pignoris iure teneretur, de eo, cuius vſusfructus alterius eſt: admonendi ſumus: ſi creditor vel vſufructuarius præſens defenſionem ſuſcipere noluerit m, proconſulem interuenturum, & pignoris perſecutionem, vel vſusfructus actionem negaturum. Quo caſu dici poteſt, ipſo iure pignus liberari: nullum n enim pignus eſt, cuius perſecutio negatur. Vſusfructus autem, etiam ſi perſecutio ſeruitutis denegetur, ipſo iure durat eouſque, donec non vtendo conſtituto tempore pereat o.

1 ¶ Ex his, quæ diximus de ſeruo, qui alicui pignoris iure obligatus eſt p, deque ſtatu libero q, & de eo, cuius vſusfructus r alienus eſt, apparet eum qui alienum ſeruum in ſ iure ſuum eſſe reſponderit, quamuis noxali iudicio teneatur, non t tamen poſſe noxæ deditione ipſo iure liberari: quia nullum ad actorem dominium transferre poſſint, cùm u ipſi domini non ſint x. Certè tamen, ſi ex ea cauſa traditum poſtea dominus vindicet, nec litis æſtimationem offerat, poterit per exceptionem doli mali repelli.

De ſeruo bona fide poſſeſſo.

28. *Africanus* lib. 6. Quæſtionum.

Et generaliter ſi alieni ſerui nomine, qui y tibi ſurtum z feciſſet, & ſeruitutem ſeruaret a, noxali b tecum egerim: vtique cum mihi noxæ dederis: ſiue me poſſidente dominus eum vindicet: exceptione c doli mali, niſi litis æſtimationem offerat, eum ſummouere poſſum: ſiue ipſe poſſideat: Publiciana mihi datur: & aduerſus excipientem ſi c dominus eius ſit, vtilem mihi replicationem doli mali profuturam: & ſecundum hæc, vſu quoque me capturum. Quamuis ſciens alienum poſſideam d. alioquin, ſi aliter conſtituamus, futurum, vt ſumma iniquitate bonæ fidei poſſeſſor afficiatur ſi, cùm ipſo iure noxalis actio aduerſus eum competit, neceſſitas ei imponatur, vt litis æſtimationem ſufferat.

¶ Eademque dicenda ſunt, & ſi, cùm ab non defenderetur, iuſſu prætoris eum e duxerim f: quoniam iſto quoque caſu iuſtam cauſam poſſidendi habeo.

De iudicio noxali recuſando.

29. *Gaius* lib. 6. ad Edictum prouinciale.

Non g ſolùm autem, qui in poteſtate non habet, recuſare poteſt noxale iudicium, verum etiam habenti in poteſtate liberum eſt h euitare iudicium, ſi indefenſam eam perſonam relinquat. Sed huic neceſſe eſt, ius ſuum ad actorem transferre, perinde ac ſi damnatus eſſet.

An ſeruandæ rerum abſentibus.

30. *Idem* libro ad Edictum prætoris vrbani, titulo de damno infecto.

In noxalibus actionibus eorum qui bona fide abſunt, ius non corrumpitur, ſed reuerſis i defendendi ex bono & æquo poteſtas datur, ſi domini ſint, ſiue aliquid in ea re ius habeant: qualis eſt creditor, & fructuarius k.

Si familia ſurtum fecerit.

31. *Paulus* lib. 7. ad Plautium.

Quod ait l prætor, *cum m familia n ſurtum faciet, ad eum modum ſe actionem daturum: vt tantum alter conſequatur, quantum, ſi liber feciſſet o, conſequeretur,* quæritur, vtrum ad pecuniæ præſtationem reſpiciat, an etiam ad noxæ deditionem, vt quamuis ex pretiis noxæ deditorum duplum colligatur, ſequentes actiones inhibeantur? Sabinus, & Caſſius putant, pretium quoque noxæ deditorum imputari debere. Quod Pomponius probat, & eſt verum. Nam & ſi ſeruus indefenſus ductus ſit, æſtimatio eius imputanda eſt. Certè non tantùm duplationis, ſed & conditionis p rationem habendam, Iulianus putat. Sed & furti q faciendi tempus ſpectandum eſſe, an eiuſdem familiæ ſint ſerui. Nam ſi hi, qui plurium dominorum erunt, vnius eſſe poſtea cœperint: locus edicto non erit.

Si ſeruus non defendatur.

32. *Calliſtratus* libro 2. Edicti monitorij.

Is, qui in aliena poteſtate eſt, ſi noxam commiſiſſe dicatur, ſi non defendatur, ducitur r. Et ſi præſens eſt dominus, tradere eum, & de dolo malo promittere debet.

De eo qui non vult defendere. De liberis qui ſunt in poteſtate.

33. *Pomponius* lib. 14. ad Sabinum.

Noxali iudicio inuitus nemo cogitur alium defendere ſ, ſed carere debet eo, quem non defendit, ſi ſeruus eſt. Quòd ſi liber eſt, qui in poteſtate ſit: indiſtinctè ipſi ſui defenſio danda eſt u.

34. *Iulianus* lib. 4. ad Vrſeium * Ferocem.*

Quoties enim nemo filiumfamilias ex cauſa delicti defendit, in eum iudicium datur.

35. *Vlpianus* lib. 40. ad Sabinum.

Et, ſi condemnatus fuerit filius, iudicatum facere debet x tenet enim condemnatio. Quinimo etiam illud dicendum eſt, patrem quoque poſt condemnationem filij, dumtaxat de y peculio z poſſe conueniri.

De eo cui pater ſeruum auctori.

36. *Idem* lib. 47. ad Edictum.

Si quis ſeruum pignoratum, deinde à debitore ſubreptum, emerit à debitore: nomine eius furti tenebitur, dominio Serui acquiſito, nec oberit, quod Seruiana a poteſt ei homo auocari. Idemque, & ſi à minore quis vigintiquinque annis emerit, vel

a l. 9. ff. eo. imò nõ liberabit, l. 15. ff. 14. ff. de iureiur. [illegible] 47. ff. 5. l. de ſolut.
b l. 5. ff. eo.
c v. l. 47. ff. de oblig.
d v. l. 24. in fin. ff. de publicana.
e Imò condemnari debet, d. l. 6. ff. eodem.
f eſſet in ea prætoria & ciuili, vt dixi l. 39. ff. eod.
g l. 25. in fin. ff. de rei vindic. ratio, v. l. 22. in fin. ff. de interrogat.
h id eſt, neceſſitatis, l. 2. in fin. ff. ex noxali.
i vt poſſeſſoria actio reſtituatur, d. l. 2.
k miſſus in poſſeſſionem ex ſecundo decreto, factus ſit dominus, v. quæ ſcripſi ad l. 5. ff. de damn. infect.
l Ductio facit enim dominum qui duxit, ſi dominus nõ defendit, vt hic, & l. 2. in fin. ff. ſi ex noxali. quia pro traditione domini cedit, (l. 32. eod.) Contra ductio non facit dominum, ſi bonæ fidei poſſeſſor non defendat, ſed tuetur tamen eum prætor quaſi dominum: data aduerſus dominum & alium quemlibet actione Publiciana. l. 6. ff. de Publiciana: & exceptione vel replicatione doli mali.
m Vſufructuarius ſeruum non defendens priuatur vſufructu, l. 3. ff. ſi ex noxal.
n Pignus inutile eſt, cuius perſecutio negatur, vt hic: vt & cuius venditio non permiſſa, v. l. 4. l. de pignoratitia: l. 9. & l. 14. C. de diſt. pign.
o v. l. 69. ff. de ſolut. [illegible]
p l. 21. ff. 1. ff. eo.
q l. 19. ff. 1. ff. eo.
r l. 19. ff. 1. ff. eo.
ſ l. 8. l. de interrogat.
t Noxæ deditio nulla eſt, quæ dominium in actorem non transfert.
u Dominium rei transferre non poteſt, qui dominium rei non habet.
x v. l. 22. ff. 1. ff. eo.
y Noxalis Aquilia non datur aduerſus bonæ fidei poſſeſſorem.
z Iuſta ſeruitute vtitur, qui bona fide ſeruo vtitur, adde de iuſta ſeruitute quæ ſcripſi ad l. 12. l. de diſp. ſeruor.
a hinc colligit Cuiac. 13. obſer. 25. Scientiam rei alienæ non eſſe malam fidem nec malæ fidei poſſeſſorem eſſe qui ſeruum quem ſcit alienum noxæ accipit: adde & in cauſa domni infecti, l. 15. ff. 16. l. de damno.
b Noxali actione aduerſus bonæ fidei ſerui poſſeſſorem agi non poſſe ex eo videbatur, quod noxæ dedere non poſſe videatur. Nulla enim noxæ deditio eſt quæ dominium in actorem non transferat. Verum placet magis vt teneatur, & quodammodo noxæ deditione ſe liberare poſſit. Quæ eſt bonæ fidei poſſeſſorem non libero ipſo iure, tamen eundem vſum actori præbet: atque ſi dominus ſuus eſſet. Nam domino ſeruum vindicanti, nec offerenti æſtimationem litis opponit exceptionem doli mali, l. 27. in fin. ff. eo. vel (vt l. 58. ff. de rei vind.) officio iudicis conſequetur vt indemnis maneat vt ibidem dixi. Atqui videtur, noxali actione agi non poſſe aduerſus bonæ fidei poſſeſſorem, cum ſerui corruptione bonæ fidei poſſeſſor non conueniatur, v. quæ ſcripſi ad l. 1. ff. 1. ff. de ſeruo corrupto. Cui, ne noxali quidem [illegible] agi poſſe videtur ex l. 27. ff. 3. ff. ad l. Aquil. v. quæ ibidem ſcripſi.

a l. 11. ff. eo.
b Noxalis ſerui amiſſa poſſeſſione, & eadem ad dominum reuerſa, datur Publiciana contra dominum competit quam contra alium, vt hic. & l. 5. ff. de Publiciana.
c Formula exceptionis iuſti dominij (Cuiac. tamen 6. ad Africanum putat, hic legendum eſſe, ſi non dominus eius ſit. v. l. vlt. ff. de publiciana, l. 14. ff. de except. rei iudicat.) quæ vulgo dicitur obſtare agenti Publiciana, l. penult. & vlt. ff. de Publiciana, vt & eidem replicationis doli mali, ſi litis æſtimatio non ſoluatur, v. quæ ſcripſi ad l. 16. ff. de tradi[illegible].
d eſt igitur hic caſus ſpecialis: nec enim ordinario iure vſucapit, qui ſciens rem eſſe alienam poſſidet, l. 7. ff. 4. ff. pro emptore, diuerſitatis rationem eam affert Bart. quod in hac ſpecie à non domino nihil ſit, quod non eſſet ab ipſo vero domino, ſi adeſſet, præſtandum.
e Nam is iuſtè poſſidet, qui authore prætore poſſidet, l. 11. l. de acquir. poſſeſſ.
f id enim iuſta de cauſa impetrare poteſt, l. 2. l. eo. l. 2. in fin. ff. ſi ex noxali.
g Noxali iudicio experiri non cogitur, qui ſeruum non habet in poteſtate. Quid ſi habet, ſed ius ſuum actori ceſſit? idem. ſyn. Baſ. eo. l. 25.
h quia nemo inuitus noxali iudicio alium defendere cogitur, l. 33. ff. eo.
i l. 26. ff. vlt. ff. eo.
k Creditor & fructuarius ius in re habent.
l in edicto ſuo. Titulo de lege Aquilia.
m Si familia furtum fecit: neque enim noxæ dedere voluero, tantum præſto, quantum ſi vnus homo liber furtum feciſſet, hoc eſt duplum & rei pretium ſyn. Baſ. eo. 25.
n omnis ſcilicet alicuius.

o v. l. 1. in fin. ff. ſi familia furtum feciſſe dic. p l. 3. ſi familia. q ſed & furti. Wel. r l. 21. l. 27. in fin. ff. eo. ſ l. 19. ff. eod. l. 156. l. de reg. iur. & arbitrand. v. tamen l. 32. ff. 1. & ſeq. ff. de arbitr. & eſſe procuratorem, v. tamen l. 8. ff. vlt. & l. 9. et ſeq. ff. de procurator. & ſocius vide l. vlt. C. comm. diuid. t l. 17. in fin. ff. eo. l. 3. ff. ſi ex noxali. u l. 24. ff. eo. ff. vlt. ſed eo. neque noxæ deditur: atque ita actio furti directè datur in filiumfamilias, à patre non defenſum. x de caſtrenſi vel quaſi peculio ſiue conſentiente patre. Accurſ. hic. adde Socinum regula 378. y Filio condemnato, executio in eius peculium, l. 2. ff. ſ. Idem ſcribit, l. de peculio: poteſt tamen filius eo caſu peculio cedere, l. pen. C. de ceſſ. bonorum. z prohibitio, l. 3. ff. 12. l. de peculio.
a hypothecaria ff. 7. Inſt. de act.

Universidad Rey Juan Carlos

in fraudem creditorum ſciens. Hi enim, quamuis auferre eis dominium poſſit, interim tamen conuenien-di ſunt.

Si ſeruum, qui furtum fecit, aliter vel extrane emerit.

37. *Tryphoninus* lib. 15. Diſputationum.

SI alienus ſeruus a furtum mihi fecerit, qui poſtea in meum dominium peruenerit: extinguitur furti actio, quæ mihi competierat, nondum in iudicium deducta, nec, ſi poſtea alienauero b eum, quem ante litem conteſtatam emeram, furti actio reſtauratur. Quòd ſi poſt litem conteſtatam eum redemero, condemnandus erit venditor.

1. De ſeruo habito pro derelicto. 2. Si quis nummos cui ex ſibi à ſeruo ſubtraxit, venditor ei exceperit. 3. Si ſeruus creditoris nummos ſibi ſolutos intercęperit.

38. *Vlpianus* lib. 37. ad Edictum.

QVemadmodum, ſi alij vendidiſſet. Parui enim refert cui vendiderit: aduerſario, an alij.c Itaque culpa litis æſtimationem ſublaturum: qui, vendendo, noxæ deditionem ſibi ademit.

1 ¶ Iulianus autem lib. 22. Digeſtorum ſcribit, ſi ſeruum pro derelicto c habeam, qui tibi furtum fecerat, liberari me, quia ſtatim d meus eſſe deſinit: ſed eius nomine, qui me domino ſit, furti fit actio.

2 ¶ Si ſeruus meus rem tuam ſubtraxerit, & vendiderit: eique nummos, quos ex pretio habebat, ei exceperis e: locus erit furti actioni vltro citróque inter nos: & tu aduerſus me furti ages noxali ſerui nomine, & ego aduerſus te nummorum nomine.

3 ¶ Sed & ſi ſeruo creditoris mei ſoluerim nummos, vt is eos domino ſuo det: æquè locus erit furti actioni, ſi is nummos acceptos intercęperit f.

Si omnes domini dolo deſierint habere in poteſtate. 1. An reus ſatiſdare debeat. 2. Si dominus dolo deſiit habere in poteſtate. 3. Si poſt iudicium acceptum cum domino ſeruus defunctus ſit. 4. De mortuo ſeruo.

39. *Iulianus* lib. 9. Digeſtorum.

SI plurium ſeruus furtum fecerit: & omnes dolo fecerint, quo minus eum in poteſtate haberent: ſubſequi debet prætor iuris ciuilis actione g, & iudicium h honorarium, quod ex hac cauſa pollicetur, in eum i dare, quem actor elegerit i. neque enim amplius præſtare actori debet, quàm vt detracta noxæ deditione agere poſſit cum eo: cum noxali iudicio experiri potuiſſet, ſi ſeruus exhiberetur.

1 ¶ Qui alienum ſeruum ſuum eſſe fatetur: quamuis noxali actione obligetur: aliòquin, cauſa cognita, ſatiſdare k debet. Qui autem pro ſeruo contenditur, ſatiſdatione onerandus non eſt: non enim offert ſe defenſioni alieni ſerui.

2 ¶ Si quis dicet dominum dolo feciſſe, quo minus in poteſtate eius ſeruus eſſet: ille autem contendat l, eum ſeruum ab alio defendi cum ſatiſdatione, doli mali exceptioni locus erit.

3 ¶ Sed & ſi poſt iudicium acceptum cum domino, [illegible] apparuerit, quia non defendatur a, doceat ſe, exceptione doli mali oppoſita dominus abſoluitur.

4 ¶ Sed & mortuo ſeruo b, antequam iudicium accipiatur, omnino hac actione non tenebitur dominus.

Si ſeruus legatus ante aditam hereditatem furatus ſit.

40. *Idem* lib. 22. Digeſtorum.

SI ſeruus legatus, ante aditam hereditatem, rem heredis furatus ſubtraxerit: poterit is cum legatario, qui legatum agnouerit, furti agere: ſed, ſi idem ſeruus hereditariam rem ſubtraxerit, furti actio ceſſabit: quia c huiuſmodi rerum furtum non fit: ad exhibendum autem actio competit.

De ſeruo communi.

41. *Idem* lib. 2. ad Vrſeium Ferocem.

CVm ſeruus communis alteri dominorum damnum iniuria d dedit: idcirco legis Aquiliæ actio non eſt e: quia ſi extraneo damnum dediſſet, cum altero in ſolidum lege Aquilia agi poſſet, ſicuti cum ſeruus communis furtum fecerit, cum altero f domino furti agi non poteſt, ſed communi diuidendo g agi poteſt h.

Si ad libertatem proclamauerit is, cuius nomine noxaliter agebatur. 1. De iudicio accepto pro ſeruo mortuo. 2. Quando quibus, & aduerſus quos actio noxalis competit.

42. *Vlpianus* lib. 37. ad Edictum.

SI ad libertatem proclamauerit is cuius nomine noxale i dicium ſuſceptum g eſt: ſuſtineri k debet id iudicium, quoad de ſtatu eius iudicetur l. & ſic: ſi quidem ſeruus fuerit pronunciatus, noxale iudicium exercebitur: ſi liber, inutile videbitur.

1 ¶ Si quis pro ſeruo mortuo ignorans eum deceſſiſſe, noxale iudicium acceperit: abſolui debet: quia dedit verum eſſe, propter eum dare oportere.

2 ¶ Hæ l actiones perpetuæ ſunt, ſiue nunquam habebunt tamdiu, quamdiu m ſerui defendi facultatem habemus.

¶ Nec tantum nobis, verumetiam ſucceſſoribus noſtris competent.

¶ Item aduerſus ſucceſſores: ſed n non quaſi in ſucceſſores, ſed iure dominij. Proinde & ſi ſeruus ad alium peruenire proponatur ſiue dominus, noxali iudicio, nouus dominus conuenietur.

Vbi ſeruus defendi, aut exhiberi debeat. Si dominus deſendere nolit.

43. *Pomponius* lib. 8. Epiſtolarum.

SErui, quorum noxa caput ſequitur, ibi o defendendi ſunt, vbi p deliquiſſe arguentur. Itaque ſeruos dominus eodem loco exhibere debet, vbi eum intuliſſe dicentur: & carere q omnium dominio poteſt r, ſi eos non defendat.

a [illegible] l. 5. verſ. nonſi [illegible]
b l. 9. §. 3. verſ. idem. [illegible] l. 18. [illegible] ſu. l. de furtis.
c l. 7. §. 5. l. vlt. ſ. pro derelicto. l. 36. ſ. de ſtipul. ſeruor.
d Pro derelicto rem habens, vel dominium ſtatim amittit: vnde notat Baldus, paria eſſe, tradere poſſeſſionem & rem vacuam dimittere.
e l. 27. §. 21. ſ. ad leg. Aquil. l. 52. §. 8. quib. ex mani. §. de furtis §. 11. Inſt. de oblig. quæ ex delicto.
f vl. l. 7. C. de furtis.
g ſi. actionem, i. noxalem. Noxalis enim eſt ciuilis, vt hic, & directa, l. 26. §. 1. §. 4. ſ. hoc, quæ ſequitur, prætoria & honoraria. Noxalis datur heredi & in heredem, l. 42. §. 2. ſ. eod. l. 1. in fin. ſ. quod ſupra: hæc dum l. 26. §. 1. 5. ſ. eod. & de quo dixi l. 24. l. 26. §. 2. & l. 4. ſ. eod.
h l. 7. ſ. eod.
h. Satiſdare iudicatum ſolui debet, qui ſeruum alienum defendit.
i vl. l. 25. in fin. ſ. eo.

a l. 5. 39. & §. 6. Inſt. de officio iudicis. [illegible] 58. [illegible] I. Paul. [illegible] & [illegible] Proculum.
b id eſt: mixta eſt in rem & in perſonam, Bart. [illegible] quidnam magis eſt in rem quàm in perſonam, l. 29. [illegible] 46. l. de oblig. vbi dixi.
c hoc eſt iudicium finium regundorum [illegible] perſonale eſt licet rei vindicationem contineat. [illegible]
d id eſt, hæc actio mixtam cautam obtinet, [illegible] §. 20. Inſt. de actionib.
e & fructuum, ad. de l. 10.
f l. 4. §. 1.
g & cur? vl. l. 4. §. 10. l. eo.
h Adiudicatio in mixtis iudiciis fit officio iudicis, §. 6. Inſt. de offic. iud.
i Adiudicatio & condemnatio vel ſimul debent mox l. 3. §. exponit.

Right margin notes:

a eſt enim [illegible] domino [illegible] l. 3. [illegible]
c quia furtum [illegible] ſit, [illegible]
d vel [illegible]
e vl. l. 27. §. 1. [illegible] l. Aquil. l. 16. [illegible]
f l. 21. [illegible] g & ſic [illegible] communi diuidendo
h [illegible]
i liberi [illegible]
k l. 21. 25. [illegible]
l Noxales [illegible]
m [illegible]
n Noxales actiones heredibus & in heredes [illegible]
o Vbi [illegible] debet.
p [illegible]
q [illegible]
r Furti [illegible]

LIBER DECIMVS.

FINIVM a REGVNDORVM.

Qualis ſit hæc actio.

1. *Paulus* lib. 23. ad Edictum.

FInium regundorum actio in perſonam b eſt, licèt c pro vindicatione rei d eſt e.

Ad quæ prædia pertinet. 1. De adiudicatione.

2. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

HÆc f actio pertinet ad prædia ruſtica g, quamuis ædificia interueniant. Neque enim multum intereſt, arbores quis in confinio, an ædificium ponat.

1 ¶ Iudici finium regundorum permittitur, vt, vbi non poſſit dirimere fines, adiudicatione h controuerſiam dirimat. & ſi fortè, amouendæ veteris obſcuritatis gratia per aliam regionem fines dirigere iudex velit, poteſt hoc facere per adiudicationem, & i condemnationem.

3. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

QVo caſu opus eſt, vt ex alterius prædio alij adiudicandum ſit. Quo nomine is, cui adiudicatur, inuicem pro eo, quod ei adiudicatur, certa pecunia condemnandus eſt.

1. De eo quod intereſt. 2. De fructibus. 3. De eo, qui iudici non paruit. 4. De arboribus excidendis, vel exaratis. 5. Si alter fundus duorum, alter vnius ſit. 6. De his qui communem fundum habent. 7. Si ex duob. ſociis alter vicinum fundum habeat. 8. Inter quos fundos hæc actio locum habet. 9. De agris vectigalibus, fructuariis, pigneratis. 10. De prædiis vrbanis & ædificiis. 11. Si via publica, vel flumen, vel riuus interueniat.

4. *Paulus* lib. 23. ad Edictum.

SEd & loci a vnius controuerſia in partes ſcindi adiudicationibus poteſt, prout cuique dominium in eo loco iudex comperierit.

1 ¶ In iudicio finium regundorum etiam eius ratio fit, quod intereſt b. quid enim, ſi quis aliquam vtilitatem ex eo loco perceperit, quem vicini eſſe appareat? inique damnatio eo nomine fiet: Sed & ſi mentor ab altero ſolo conductus c ſit: condemnatio erit facienda eius, qui non conduxit, in partem mercedis.

2 ¶ Poſt litem autem conteſtatam d etiam fructus venient e in hoc iudicio, nam & culpa & dolus exinde præſtantur. Sed ante iudicium percepti non omnimodo hoc in iudicium venient. Aut enim bona fide percepit: & lucrari eum oportet, ſi eos conſumpſit: aut mala fide, & condici oportet.

3 ¶ Sed & ſi quis iudici non pareat in ſuccidenda arbore, vel ædificio in fine poſito deponendo, parteve eius condemnabitur f. 4 ¶ Si dicantur termini deiecti, vel exarati g: iudex qui de crimine cognoſcit etiam

Right margin notes:

a vl. l. ſi. [illegible] b. idem [illegible] perceptis [illegible]
c l. 3. §. 1. [illegible]
d [illegible]
e l. 3. [illegible]
f Sed & [illegible]
g [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

etiam de *a* finibus cognoſcere poteſt. 5 ¶ Si alter fundus duorum, alter trium ſit: poteſt iudex vni parti adiudicare locum, de quo quæritur, licet plures dominos habeat: quoniam magis fundo, quam perſonis *b* adiudicari fines intelliguntur; hic autem, cum fit adiudicatio pluribus, vnuſquiſque portionem habebit, quam in fundo habet & pro indiuiſo.

6 ¶ Qui *c* communem fundum habent, inter ſe non condemnantur: neque enim inter ipſos accipi videtur iudicium *d*.

7 ¶ Si communem fundum ego, & tu habemus: & vicinum fundum *e* ego ſolus: an finium regundorum iudicium accipere poſſumus? Et ſcribit Pomponius, non poſſe nos accipere: quia ego, & ſocius meus in hac actione aduerſarij eſſe non poſſumus: ſed vnius loco habemur. Idem Pomponius ne vtile quidem iudicium dandum dicit: cum poſſit, qui proprium habeat vel communem, vel proprium fundum alienare, & ſic experiri.

8 ¶ Non ſolum autem inter duos fundos, verum etiam inter tres, pluresve fundos accipi iudicium finium regundorum poteſt, vtputa, ſinguli plurium fundorum confines ſunt, trium forte, vel quatuor.

9 ¶ Finium regundorum actio & *f* in agris vectigalibus *g*, & inter eos, qui vſumfructum habent *h*, vel fructuarium, & dominum proprietatis vicini fundi, & inter eos, qui iure pignoris poſſident, competere poteſt.

10 ¶ Hoc iudicium locum habet in confinio prædiorum ruſticorum: nam *i* in vrbanorum diſplicuit, neque enim confines *k* hi, ſed magis vicini dicuntur: & ea communibus parietibus plerumque diſterminantur. Et ideo etſi *l* in agris ædificia iuncta ſint, locus huic actioni non erit, & in vrbe hortorum latitudo contingere poteſt, vt etiam finium regundorum agi poſſit.

11 ¶ Siue *m* via *n* publica interuenit, confinium non intelligitur: & ideo finium *p* regundorum agi non *q* poteſt *r*.

5. *Idem* lib. 15. ad Sabinum.

Quia magis in confinio meo via publica, vel flumen ſit, quam ager vicini.

6. *Idem* lib. 23. ad Edictum.

Sed ſi riuus priuatus interuenit, finium regundorum agi poteſt.

De ſuo loco cuique tribuendo.

7. *Modeſtinus* lib. 10. Pandectarum.

De modo agrorum *ſ* arbitri *t* dantur, & is qui maiorem locum in territorio habere dicitur *u*, cæteris, qui minorem locum poſſident, integrum locum aſſignare compellitur *x*: idque ita reſcriptum eſt.

De menſoribus, & officio iudicis.

8. *Vlpianus* Libro 6. Opinionum.

Si *y* irruptione fluminis fines agri confudit *z* inundatio, ideoque vſurpandi quibuſdam loca, in quibus ius non habent, occaſionem præſtat: præſes prouinciæ alieno eos abſtinere *a*, & domino ſuum reſtitui, terminoſque per menſorem declarari iubet.

1 ¶ Ad officium de finibus cognoſcentis pertinet, menſores mittere, & per eos dirimere ipſam finium quæſtionem, vt æquum eſt, ſi ita res exigit, oculiſque *c* ſubiectis locis.

Si ſocij communi diuidundo egerint, aut alienauerint fundum.

9. *Iulianus* lib. 8. Digeſtorum.

Iudicium finium regundorum manet, quamuis ſocij communi diuidundo egerint vel alienauerint fundum.

De iudiciis duplicibus.

10. *Idem* lib. 51. Digeſtorum.

Iudicium communi diuidundo, familiæ erciſcundæ, finium regundorum, tale eſt, vt in eo ſinguli perſonæ duplex *d* ius habeant: agentis, & eius, quo cum agitur.

De veteribus monumentis, & cenſus authoritate.

11. *Papinianus* lib. 2. Reſponſorum.

In *e* finalibus quæſtionibus vetera *f* monumenta cenſus *c* authoritas ante litem inchoatam ordinata ſequenda eſt: modò ſi non varietate *d* ſucceſſionum, & *e* arbitrio poſſeſſorum fines, additis vel detractis agris, poſtea permutatos probetur.

Qui termini ſunt obſeruandi.

12. *Paulus* lib. 5. Reſponſorum.

Eos terminos, quantum ad dominij quæſtionem pertinet, obſeruari oportere *g* instrumentiſque demonſtrauit *h* is, qui vtriuſque prædij dominus fuit, cum alterum eorum venderet: non *k* enim terminos, qui ſingulos fundos ſeparabant *l*, obſeruari debere: ſed demonſtratio *m* finium *n* nouos *o* fines inter fundos conſtituere *o*.

De lege Solonis.

13. *Gaius* lib. 4. ad Legem 12. Tabularum.

Sciendum eſt in actione finium regundorum illud obſeruandum eſſe: quod ad exemplum quodammodo eius legis ſcriptum eſt, quam Athenis Solonem dicitur tuliſſe: nam illic ita eſt: Ἐάν τις αἱμασιὰν *p* παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν· ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν· ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας· ἐὰν δὲ τάφον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν· ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀργυιάν· ἐλαίαν δὲ καὶ συκῆν ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν, τὰ δὲ ἄλλα δένδρα πέντε πόδας. *Id eſt, Si quis ſepem ad alienum prædium fixerit infoderitque, terminum ne excedito: ſi maceriam, pedem relinquito: ſi vero domum, pedes duos: ſi ſepulcrum, † aut ſcrobem foderit, quantum profunditatis habuerint, tantum ſpatij relinquito: ſi puteum, paſſus latitudinem. At vero oleam, aut ficum ab alieno ad nouem pedes plantato: cæteras arbores ad pedes quinque.*

FAMILIÆ *y* ERCISCVNDÆ

TIT. II.

Origo & ratio huius actionis. 1. De eo qui partem ſuam poſſidet, vel non, & de eo qui negatur eſſe coheres.

Gaius libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Hæc actio proficiſcitur à lege *z* duodecim *a* Tabularum *b*, namque coheredibus volentibus *c* à communione diſcedere neceſſarium videbatur *d* aliquam actionem conſtitui, qua inter eos res hereditariæ diſtribuerentur.

1 ¶ Quæ quidem actio nihilominus ei quoque ipſo iure competit *e* qui ſuam partem non poſſidet: ſed ſi is qui poſſidet neget eum ſibi coheredem eſſe, poteſt eum excludere per hanc exceptionem *f*, *Si in ea re, qua de agitur, præiudicium hereditati non fiat*: quod ſi poſſideat eam partem, licet negetur eſſe coheres, non nocet talis exceptio. quo fit, vt eo caſu ipſe iudex, apud quem hoc iudicium agitur, cognoſcat, an coheres ſit: niſi enim coheres ſit, neque adiudicari quidquam ei oportet, neque aduerſarios ei condemnandos eſſe *g*.

Quæ heredibus hoc iudicio diuiduntur. 1. De quarta ex conſtitutione Diui Pij. 2. De peculio caſtrenſi. 3. De actione & vsu. 5. De creditis & debitis.

Vlpianus lib. 19. ad Edictum.

---

a *l. de menſor.* [illegible] Les ſpecialis est. a Iudex maleficiorum poteſt cognoſcere etiam de finibus, ſi ita res inciderit. *Zaſ.* Incidenter cognitio permittitur iudicandi: quæ non permitteretur directo.
b Hinc Quintum Fabium Labeonem arbitrum Nolanis & Neapolitanis datum, medium locum intermedium Romanis adiudicauiſſe. *[illegible]*
c Sabini verba hæc videntur eſſe, quibus mox ſubijcitur interpretatio Pomponij in §. 9.
d Imo accipi poteſt, *l. 27. [illegible]*

e proprium.
f Agrorum alij vectigales, alij fructuarij, alij proprij, alij pignori poſſidentur.
g *l. 1. de fin. Lab.* [illegible] *agri vectigalis.*
h inquiſiti non habent. *[illegible]*
i *l. 2. §. [illegible]*
k Confines & vicini diſtinguuntur. Vicini in vrbanis: confines in ruſticis prædiis dicuntur.
l forte legendum [illegible] pro [illegible] ſenſu, finium regundorum actio in agris & prædiis ruſticis propriè locum habet non in vrbe, imo in vrbe: quemadmodum vt hæc actio interdum locum nō habet in prædiis ruſticis, puta in ædificiis vrbanis, in agro poſitis: ita in vrbe, ſi de hortis vrbanis quæratur, hæc actio locum habebit.
m Confinium impeditur ſi flumen, riuus vel via publica intercedit: vt [illegible] *l. 5. l. 6.* ſecus ſi riuus priuatus.
n à vero flumen vel via. *Hal. recte*. Nam mox in *l. 6. l. eod.* ſequitur. Sed ſi riuus.
o regiones tamen & prouinciæ ita diuiſi plerumque ſolent.
p quo ſpectat iure ? officio iudicis.
q niſi plus occupet de via quam oporteat.
r directa, ſed vtili forte, quia periculum talis viæ ad nos pertinet, *l. 14. in ſo. [illegible]* quemadmodum ſeruit.
ſ aſſignatorum ſcilicet, quorum certus modus formis & ære continetur.
t tres ſcilicet agrimenſores. *l. 3. C. [illegible] 5. obſer. 2. [illegible]*
u quam ære continetur.
x controuerſia ſcilicet modi reuocata ad æs, ſiue publicam formam, quæ vicinos obligat inter ſe. *v. Cuiac. 10. obſer. 2.*
y ſi fines inundatio confuderit, per præſidem prouinciæ menſore dato demonſtrantur. Nam iudicis eſt menſorem dare. ita Synopſis Baſil. [illegible] vbi confundit [illegible], Præſidem & iudicem. Verum iudicem ſumit pro eo, cuius officium eſt de finibus cognoſcere. *§. 1. l. eo.*
z *v. l. 4. §. 9. l. eod.*
a & ſuo contentos eſſe, *l. 4. C. eod.*
b *v. l. 44. de edicto.*
c *l. 9. 3. l. eod.*
d mixtam inde habere naturam dicuntur, *l. 2. §. 10. §. 30. [illegible] de actionib. l. 37 in fin. l. de obligationib.*

a in finalibus quæſtionibus [illegible] ſequimur, nō [illegible] ſunt, ſi poſt diuerſas immutationes in agris, per adiectionem vel detractionem, [illegible] *l. 11.*
b *l. 8. [illegible]*
c *v. l. 4. §. de cenſib.*
d *l. 1. C. eo.*
e *v. l. 4. §. 4. §. [illegible]*
f ex terminis ſinibus intelligitur: *Cuiac. apud Paulum hoc ſit.*
g inter venditorem & emptorem ac eius ſucceſſores.
h ſub. venditor.
i Tollis inter duos emptores, venditor nimirum poſſit cum parem in vtrumque alienationem & obligationem habent.
k id eſt, hoc caſu non Veteres termini, ſed noui & qui nouè demonſtrati ſunt à venditore, ſunt ſequendi.
l olim ſcilicet.
m vide Pelium in *Aſſeuer.*
n quæ nouos fines inter fundos conſtitui. *Vale.* Senſus eſt autem, in contractu emptionis & venditionis duplex demonſtratio finium vim pacti habet, & conditui nouos fines etiam contra antiquum modum: conſtat enim in traditionib. quodcunque pactum valere. *l. 48. ff. de pact.* & nostra demonſtratione fundos augeri & minui, *l. 24. ff. [illegible] l. de leg. 1. v. Zaſ. 2. [illegible]*
o *v. l. 5. C. eod. l. [illegible] de adiſc. [illegible] Alciat. 1. Parerg. 30. [illegible] Cuiac. 10. obſeru. 2. [illegible] l. 7. de legib.*

p αἱμασιὰν, ſepem a λίθοις & πηλῷ, locum publicum, aut [illegible], aut conterminum. *Harmenop. 5. 302.*
q τειχίον, murum, *Harm.*
r [illegible], *ſcr.* *Harm.*
ſ adde Harmenopul. εἰ μήπω πρὶν πεπηγὼς τῶν γειτόνων [illegible] id eſt, ſi necdum antea vicini eo loco paries erat, neque nouo [illegible] opere.
t Cur autem, cum in aliis quinque pedes tantum requirantur? Nempe quod radices his agant longius: neque ſi omnibus earum innocens vicinis, ſed & alimentum [illegible] & halitum præbent aliquibus infeſtum. *Plutarch. in Solone.*
u Quid [illegible]? Idem Solon conſtituit vt ab alieno pedibus [illegible] ponerentur. *Plutarchus ibidem.* quod ſpatium ſanè maximum eſt.
x Ita Plutarchus: ita Harmenopulus. Quidam legunt [illegible] *v. Alciat. [illegible] quinque pedum proiectionem. Harmen. 5. obſeru. 3. † v. Nou. Leonis 75.*
y *l. 1. §. 36. Paul. 1. ſent. 18. & §. 4. de oblig. quæ ex contr. [illegible] de offic. [illegible]*
z *v. l. 1. l. eod.*
a Dixi ad Leges 12. Tabularum, *tit. familiæ erciſcundæ.*
b vt & hereditates ex iiſdem deferuntur, *l. 1. ff. de ber. ſuc.*
c vt antea non naſcatur hæc actio, quàm cum velint diuidere. An etiam poſt [illegible] annos audietur, ſocius diuidere volens? Martinus, Placentinus & Zaſius [illegible]: alij negant, *arg. l. 1. §. 1. C. de annal. except.* priorum ſententia verior videtur, quia nemo inuitus in communione & ſocietate detinetur, vide *l. vlt. C. comm. diuid.* Nec ſocietatis in æternum coitio eſt, *l. 70. ff. pro ſocio,* deinde cum pactum id non poſſit efficere, ergo nec tempus.
d quia communio diſcordiam parit, *l. 9. 26. ff. de ſeruit. vrban. l. 77. §. 20. ff. de leg. 2. l. ſi. C. commun. diuid.*
e *l. 1. 55. l. eo.* f noua exceptionem, qua quis negatur eſſe heres. *vt hic.* & *v. l. 16. 18. ff. de exception.*
g quamuis autem non ſit hoc iudicium, niſi inter coheredes, ad impediendam tamen repetitionem ſufficit quod quis ſe putet condemnatum, *leg. 36. ſi. eodem.*

Per

Poſt a familiæ erciſcundæ actionem diuiditur hereditas ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato, ſiue ex lege XII. Tabularum, ſiue ex aliqua lege deferatur hereditas, vel ex Senatuſconſulto, vel etiam b conſtitutione c & generaliter eorum duntaxat diuidi hereditas poteſt, quorum peti poteſt " hereditas."

2 ¶ Si c quarta ad aliquem ex conſtitutione Diui Pij adrogatum deferatur d: quia hic e neque heres, neque bonorum poſſeſſor ſit: vtile f erit familiæ erciſcundæ iudicium neceſſarium.

1 ¶ Item, ſi filiifamilias militis peculium ſit: fortius defendi poteſt, hereditatem effectam g per conſtitutiones: & ideo hoc iudicio locus erit.

3 ¶ In familiæ erciſcundæ iudicio vnuſquiſque heredum & rei, & actoris partes ſuſtinet h.

4 ¶ Dubitandum autem non eſt, quin familiæ erciſcundæ iudicium & inter i pauciores heredes ex pluribus accipi poſſit.

5 ¶ In hoc iudicium etſi nomina non veniunt k: tamen ſi ſtipulationes interpoſitæ fuerint de diuiſione eorum vt fieret ei, & qui ſibi ei alteri mandet actiones, procuratoremque eum in ſuam rem faciat: diſſoluitur diuiſioni.

3. *Gaius* lib. 7. ad Edictum prouinciale.

Planè ad officium iudicis nonnumquam pertinet, vt debita, & credita ſingulis pro ſolido l, aliis alia attribuat: quia m ſæpè & ſolutio, & exactio partium non minima incommoda habet n. Nec tamen ſcilicet hæc attributio illud efficit, vt quis ſolus totum debeat, vel totum alicui ſoli debeatur: ſed vt ſiue agendum ſit, partim o ſuo, partim procuratorio nomine agat a: ſiue cum eo agatur, partim ſuo, partim procuratorio nomine conueniatur. Nam licet libera poteſtas [eſſe] maneat creditoribus cum ſingulis experiundi: tamen & his libera poteſtas eſt, ſuo loco ſubſtituendi eos, in quos onera actionis officio iudicis tranſlata ſunt.

De venenis & libris improbatæ lectionis. De ſeruiſtis lucis.
3. De tabulis teſtamenti.

4. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

Cæteræ itaque res præter nomina p veniunt in hoc iudicium. Sin autem nomen vni ex heredibus legatum ſit, iudicio familiæ erciſcundæ hoc heres conſequitur.

1 ¶ Mala medicamenta, & venena q veniunt quidem in iudicium: ſed iudex omnino interponere ſe in his non debet. r boni enim, & innocentis viri officio eum fungi oportet.

¶ Tantumdem debebit facere s & in libris ſ improbatæ lectionis, magicis fortè, vel " his " ſimilibus: hæc enim omnia protinus corrumpenda ſunt.

2 ¶ Sed & ſi quid ex peculatu t, vel ex ſacrilegio acquiſitum erit, vel vi, aut latrocinio, aut aggreſſura u: hoc non diuidetur.

3 ¶ Sed & tabulas teſtamenti debebit x aut apud eum, qui ex maiore y parte heres eſt, iubere manere, aut in æde deponi. Nam & Labeo ſcribit, vendita hereditate tabulas teſtamenti deſcriptas deponi oportere, heredem enim exemplum debere dare: tabulas verò authenticas ipſum retinere y, aut in æde z deponere.

De cautionibus hereditariis.

5. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

Si quæ ſunt cautiones a hereditariæ: eas iudex curare debet, vt apud eum maneant, qui a maiore ex parte heres ſit: cæteri a deſcriptum, & recognitum b faciant cautione interpoſita: vt cum res exegerit: ipſæ c exhibeantur.

¶ Si omnes iiſdem ex partibus heredes ſint, nec inter eos conueniat, apud quem potius eſſe debeant, ſortiri d eos oportet: aut ex conſenſu, vel ſuffragio eligendus eſt amicus, apud quem deponantur: vel in æde ſacra e deponi debent.

6. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

Nam ad licitationem f rem deducere: vt, qui licitatione vicit, hæc habeat inſtrumenta hereditaria: non placet g: neque mihi, neque Pomponio.

An victoria heredis proſit coheredi.

7. *Venuleius* lib. 7. Stipulationum.

Si heres vnus, cùm ſub conditione adiectum coheredem, aut apud hoſtes adiectum [eo] haberet, dixerit ſe heredem eſſe: & actione expertus vicerit: deinde conditio heredis extiterit, vel poſtliminio redierit, an victoriæ commodum debeat cum eo communicari h? nam indubitare iudicati actio ei in ſolidum competit. & electionem coheredi dandam, " id eſt " aut communicandam eam, aut experiendi faciendam poteſtatem huic, qui poſt victoriam coheredis effectus ſit heres, aut reuerſus ſit in ciuitatem.

¶ Idemque obſeruandum ſi poſtea natus ſit poſthumus. i non enim his perſonis ſilentium i imponi poteſt, cum ad hereditatem poſt victoriam coheredis peruenerint k.

De rationibus heredi, vel ſer[uo] actori prælegatis, 1. De columbis. De apibus. 2. De pecore à beſtia erepto.

8. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

Pomponius ſcribit, ſi vni ex heredibus prælegatæ l fuerint rationes, non prius ei tradendas, quàm coheredes deſcripſerint. Nam & ſi ſeruus actor (inquit) fuerit legatus, non alias eum tradendum, quam rationes reddiderit. Nos videbimus, nunquid & cautio ſit interponenda: vt, quoties deſideratæ fuerint rationes, vel actor prælegatus, copia eorum fiat. m plerumque enim authenticæ n rationes ſunt neceſſariæ actori o ad inſtruenda o ea, quæ poſtea emergunt, ad notitiam eius ſpectantia: & neceſſarium eſt, cautionem ab eo ſuper coheredibus præſtari. idem Pomponius.

1 ¶ Pomponius ait, columbas p, quæ emitti ſolent de columbario, venire in familiæ erciſcundæ iudicium: cum noſtræ ſint tamdiu, quamdiu q conſuetudinem r habeant ad nos reuertendi. quare ſi quis eas apprehendiſſet, furti nobis competit actio.

¶ Idem & in apibus dicitur ſ: quia in patrimonio noſtro computantur.

2 ¶ Sed & ſi quid è pecoribus noſtris à beſtia ereptum ſit, venire in familiæ erciſcundæ iudicium putat, ſi feram euaſerit: nam " magis eſſe, vt non deſinat noſtrum eſſe, inquit, quod t à lupo eripitur, vel alia beſtia; tamdiu quamdiu ab eo fuerit conſumptum.

De rebus vſucaptis ab heredibus.

9. *Paulus* lib. 23. ad Edictum.

Veniunt in hoc iudicium res, quas heredes vſuceperunt u, cum defuncto traditæ eſſent. hæ quoque res, quæ heredibus traditæ ſunt, cum defunctus emiſſet.

De prædiis noſtris, vel vectigalibus, vel ſuperficiariis.
De rebus bona fide poſſeſſis.

10. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

Item prædia, quæ noſtri patrimonij ſunt, ſed & vectigalia, vel x ſuperficiaria y nec minus hæ quoque res, quas alienas defunctus bona fide poſſedit.

De partu.

11. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

Partum quoque editum & poſt aditã hereditatem.

a Omnis hereditas, quæ peti poteſt per familiæ erciſcundæ iudicium diuiditur, Syn. Baſ. 35. ex lib. 42. tit. 3. c. 1.
b v. l. 1. § 10. ¶ . 3. de pet. her.
c [illegible] ex conſtitutione, id eſt, ſi certa bonorum parte, vt Græci apud Leunclauium.
d vt l. 2. ¶ . de adopt. & l. 9. 5. compen. ¶ . de iuſſ.
e Adrogatus ab adrogatore quartam ex conſtitutione D. Pij conſequutus, neque heres eſt, neq; c bonorum poſſeſſor.
f Vtile iudicium familiæ erciſcundæ datur ei, qui neque heres, neque bonorum poſſeſſor, vtiliter eſt qui quartam tantum ex lege aliqua ſibi debitam petat.
g Peculium caſtrenſe (mortuo milite filiofamilias) poſt aditionem ſcripti heredis, locum hereditario obtinet. l. 18. ¶ . de teſtam. ſtrenue.
h v. l. 44. § 4. ¶ . eo.
i v. l. 25. ¶ . eod.
k v. l. 25. § 1. ¶ . eo. l. 11. in fi. ¶ . de iuriſdict.
l l. 22. § 1. ¶ . eod. l. 2. § 9. ¶ . de tranſact. l. 7. ¶ . commun. diuid. l. 37. ¶ . pro. ¶ . ſtatuend. l. 2. ¶ . de admon.
m In eodem libello poteſt quis agere partim ſuo nomine, partim alieno, vt l. 9. C. de con. poſſeſſor.
n Vno libello agi poteſt, partim nomine proprio, partim alieno, Bald.
o v. l. 25. § 1. ¶ . eod.
p Venena mala dixit, quædam enim bona dicuntur, l. 236. ¶ . de verbo. ſign.
q Iudex bonus & innocens vir eſſe debet.
r v. quæ notaui ad l. 6. C. de hæretic. v. Apoſtolorum cap. 19. Paul. 5. ſent. 21. § 4. Vlpian. 23. § 12. Euſebius 29. dixi quædam ad Ciceronem 3. de oſſiciis: adde eundem libro de vniuerſitate: qua parte colligitur veteribus fuiſſe periculoſum de natura deorum dicere aduerſus vulgi opinionem.
s Quid ſi ex viſura diuidendum erit? Eſt enim in hereditate & dominio heredum, Meſſanbra, Baldus.
t aut ſaltem, hoc non diuiditur: quia eius heredibus reſtituitur, l. 46. ¶ . de ſol[ut].
u v. l. 5. ¶ . eod.
x Heres maior ex parte, cautiones hereditarias ([Greek]) Græci, hoc eſt inſtrumenta hereditatis. Synop. eod. 5. retinet, & cæteris da exempla (Græci [Greek], Galli [illegible]) vt cum res exegerit, etiam principales (Græci [Greek]) exhibeat. Quid ſi æquis partibus heredes ſint, neq; e inter eos conueniat apud quem ſint tabulæ? ſortiri eos oportet: aut ex conſenſu vel ſuffragio apud amicum, aut in æde ſacra deponuntur, hæc & adde quæ ſcripſi ad l. vlt. ¶ . de fide inſtrumentorum, & C. de edendo.
y vendita hereditate tabulæ teſtamenti authenticæ apud heredem manere debent. Bald. quid ſi nomen ſit venditum? idem dici poteſt, Bald. arg. l. 43. in princ. ¶ . de pignorat. act. Vide tamen l. 1. in fin. ¶ . eodem. Sed Eneim 9. Placitor. 1. Senatuſconſultum Pertinenſe omnino contrarium refert, moderatum tamen ea parte lege quinta, ¶ . eodem, in qua de cautione agitur exhibendis authenticis, & res exegerit.
z Idem in teſtamenti ſcriptura, lege quarta in fin. ¶ . eodem. l. 6. ¶ . de fide inſtrumentorum.
a Vide l. 5. in fin. ¶ . eodem.
b poteſt etiam id fieri heredum conſenſu, in fin. ſeſſa codem, & iure legati, l. 8. ¶ . eodem.
a certis hereditatis partis & recognitum faciat, ad id eſt, vt cæteris heredibus exemplum deſumendi & cautionem hereditariam, authentica apud ſe teneat. l. 5. ¶ . eo.
b Deſcribere & recognoſcere inſtrumenta [illegible] ſi deſcripta [illegible] ſtatuta [illegible] [illegible] de edend.
c [illegible] l. 8. [illegible] ¶ . de pignorat. act. [illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] communi.
d Sorte quid, ad [illegible] [illegible] [illegible] l. 9. [illegible] conſt. de leg.
e De depoſito in æde ſacra vide l. 2. in fin. ¶ . eod. & l. 1. § 36. depoſ. [illegible] fin. ¶ . depoſiti [illegible] in ſacra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
f [illegible] [illegible] [illegible] in fin.
g Licitationem non ſunt admittendam, l. 20. ¶ . [illegible].
h [illegible] l. 14. ¶ . de [illegible] ſi [illegible] communicetur.
i & idem ſi ab herede ſcriptum, l. 3. [illegible]
k heredi, qui ſub conditione ſcriptus erat, [illegible] apud hoſtes fuit, [illegible] poſtliminio rediit [illegible] [illegible] hereditatem [illegible] poſt victoriam coheredis peruenit: vel [illegible] [illegible] [illegible] apparuit.
l Rationes, cautiones, tabulæ hereditariæ, authenticæ, apud vnum heredem, exemplum ſumere ſi [illegible] coheredes, apud quem [illegible] maiori parte heres eſt, l. 4. 5. 6. eod. ſed & ſi prælegatæ ei ſint, retinere, vt hîc.
m vide l. 5. in verſ. ipſæ exhibeantur, ¶ . eod. de authenticis inſtrumentis, vide l. ſi. ¶ . quemadm. teſt. aper. l. 3. C. de diuerſ. reſcript.
n Actor ſeruus qui actum domini gerit, de quo l. 8. ¶ . de cond. & demonſtr. l. vlt. ¶ . de vſu & uſuf. & Cuiacium 3. obſeru. 33.
o vt l. 1. ¶ . de fide inſtrumentorum.
p Columbas ex alieno columbario euolantes etiam in noſtro fundo capere non poſſumus: furtum enim ea ratione committitur, & furti actio [illegible] hic. adde Capolam tract. de ſeru. vrbanorum prædi. de columba [illegible]
q l. 5. § 5. verſ. ſi ferum. ¶ . de acq. rer. dom.
r Conſuetudo hæc, alibi animus dicitur & [Greek] & [Greek] [illegible] ibid. Theophil. de rer. diuiſ.
ſ Imo, non idem dicitur: nec enim apes noſtræ amplius cenſentur, cum in conſpectu non ſunt, & earum difficilis eſt perſecutio [illegible] [illegible] diſpoſitum. l. 5. § 3. 4. ¶ . de acq.
t Lupus quod nobis eripit tamdiu noſtrum manet, quamdiu ab eo conſumptum non eſt, l. 44. de acquir.
u quod coheres ante iudicium familiæ ex re hereditaria vſucapit, non ſibi tantum, ſed etiam coheredibus vſucapit, vt hic. at heres ſeruus, quod [illegible] emptore, ex re hereditaria vſucepit, heredi ab inteſtato non vſucapit, l. 10. § 3. ¶ . de pet. hered.
x hinc colligi poteſt, vectigalia & ſuperficiaria prædia, propriè non eſſe in noſtro patrimonio.
y Superficiari nomine in rem actio de ſuperficie datur. l. 1. § 6. ¶ . de ſuperficiebus.

Universidad Rey Juan Carlos

1. De rebus datis ſeruo hereditario. 2. De re ſub conditione legata. 3. De ſtatulibero.

12. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

Et poſt litem conteſtatam, Sabinus ſcribit in familiæ erciſcundæ iudicium venire, & adiudicari poſſe.

1 ¶ Idem erit, & ſi ſeruis hereditariis ab extraneo aliquid datum ſit.

2 ¶ * Res, quæ ſub conditione legata eſt, interim heredum eſt a: & ideo venit in familiæ erciſcundæ iudicium, & adiudicari poteſt, cum ſua ſcilicet cauſa b, vt exiſtente conditione, eximatur ab eo cui adiudicata eſt: aut deficiente conditione ad eos reuertatur à quibus relicta eſt.

3 ¶ Idem & in ſtatulibero c dicitur: qui interim d eſt heredum: exiſtente autem conditione ad libertatem perueniat.

De alienationibus poſt iudicium acceptum.

13. *Papinianus* lib. 7. Quæſtionum.

Alienationes enim poſt e iudicium acceptum interdictæ ſunt duntaxat voluntariæ f: non quæ vetuſtiorem cauſam & originem iuris habent neceſſariam.

De re vſucapta. 1. De vſufructu.

14. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

Sed & ſi vſucapio fuerit cœpta ab eo, qui heres non erat g ante litem conteſtatam & poſtea impleta fuerit: rem de iudicio ſubducit.

1 ¶ Vſusfructus h an in iudicium deducatur, quæritur: vt puta, ſi deducto vſufructu, fundus ſit ab heredibus legatus.

15. *Paulus* libro 23. ad Edictum.

Vel ſi ſeruo hereditario vſusfructus legatus ſit, nec enim à perſona diſcedere ſine interitu ſui poteſt.

1. Si alii fundus, alii vſusfructus adiudicetur. 2. De tempore adiudicationi vſusfructus adiecto. 3. De eo quod annis fundo [illegible]. 4. De dolo & culpa coheredis. 5. De rationibus deletis à coherede. 6. Si ſeruus hereditarius rem propriam heredum vnius ſurripuerit.

16. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

Et puto officio iudicis contineri; vt, ſi volent heredes à communione vſusfructus diſcedere, morem eis gerat cautionibus interpoſitis i.

1 ¶ Iulianus ait, ſi alii fundum k, alii vſumfructum fundi iudex adiudicauerit, non l communicari vſumfructum.

2 ¶ Vſusfructus & ex certo tẽpore, & vſque ad certum tempus & alternis m annis adiudicari n poteſt.

3 ¶ Id quod annis fundo o poſt litem conteſtatam illatum p, quoque venit in hoc iudicium.

4 ¶ Sed & ſi dolo, vel culpa quid in vſumfructum ab vno ex heredibus factum ſit: hoc quoque in iudicium venire, Pomponius ait. Nam * & * omnia, quæ quis in hæreditate dolo aut culpa fecerit, in iudicium familiæ erciſcundæ veniunt. Sic tamen, ſi quaſi heres fecerit. Et ideo ſi, viuo teſtatore, vnus ex heredibus pecuniam ſuſtulerit, in familiæ erciſcundæ iudicium ea non q venit: quia tunc nondum heres erat r, vbi autem quaſi s heres fecit: etſi aliam præterea quis actionem habeat: tamen teneri eum familiæ erciſcundæ iudicio, Iulianus ſcribit.

5 ¶ Denique ait, ſi vnus ex heredibus rationes hereditarias deleuerit, * vel interleuerit * teneri quidem lege Aquilia t, quaſi corruperit: non minus autem etiam familiæ erciſcundæ iudicio.

6 ¶ Item ſi ſeruus hæreditarius propriam rem heredum vnius ſubripuerit: Ofilius ait, eſſe familiæ erciſcundæ actionem, & communi diuidundo: furtique actionem u ceſſare. Quare agentem familiæ erciſcundæ iudicio conſecuturum, vt aut ei ſeruus adiudicetur, aut litis æſtimatio in x ſimplum offeratur.

De damno dato à coherede.

17. *Gaius* lib. 7. ad Edictum prouinciale.

Damno commiſſo ab vno herede, conueniens eſt dicere, ſimpli y habendam æſtimationem in familiæ erciſcundæ iudicio.

Si appareat ſeruum qui tabulas hereditarias corrupiſſe dicitur, 1. De quæſtione. De morte teſtatoris, vel vxoris vel liberorum eius. 2. De his quæ teſtator iuſſit. 3. De vſuris ſumptuum à coherede ſolutorum. 4. De eo quod [illegible]. 5. [illegible]. 6. [illegible] legatariis [illegible]. 7. De debito ſoluto, ne pignus veneat.

18. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

His conſequenter Iulianus ait: Si ex pluribus heredibus vni ſeruus ſit generaliter per optionem legatus: & heredes Stichum tabulas hereditarias interleuiſſe dicant, vel corrupiſſe: & propter hoc renuntiauerint, ne *eligatur ſeruus*, deinde optatus vindicetur, poterunt, ſi eis vindicetur, doli mali exceptione vti a: & de ſeruo quæſtionẽ habere.

1 ¶ Sed, an in familiæ erciſcundæ iudicium de morte teſtatoris, vel de morte vxoris, liberorũmque ſuorum habebunt quæſtionem heredes, quæritur? & rectiſſimè Pomponius ait, hæc ad diuiſionem rerum hereditariarum non pertinere b.

2 ¶ Idem quærit, ſi quis teſtamento cauerit, vt c *ſeruus expeditus veneat*, officio familiæ erciſcundæ iudicis contineri, vt voluntas defuncti non e intercidat. Sed & cùm monumentum iuſſit teſtator fieri familiæ erciſcundæ agent e, vt fiat: idem tamen tentat: quia heredum intereſt, quos ius monumenti ſequitur *præſcriptis f verbis* poſſe eos experiri, vt monumentum fiat.

3 ¶ Sumptuum g, quos vnus ex heredibus bona fide fecerit, vſuras quoque conſequi poteſt à coherede ex die moræ ſecundum reſcriptum Imperatorum Seueri, & Antonini.

4 ¶ Celſus etiam illud eleganter adiicit: coheredem etſi non ſoluit, habere familiæ erciſcundæ iudicium, vt h cogatur coheres ſoluere, cum aliàs non ſit liberaturus eum creditor, niſi in ſolidum ei ſatisfiat.

5 ¶ Si filiusfamilias patri heres pro parte extitiſſet, & à creditoribus peculiarib. conueniretur: i cum i paratus ſit ſoluere id omne, quod debetur per doli exceptionem i conſequetur à creditoribus mandari ſibi actiones k: ſed etiam familiæ erciſcundæ iudicium cum coheredibus habet l.

6 ¶ Cùm vnus ex heredibus legatum exſoluit ei, qui miſſus fuerat in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa: putat Papinianus, & verum eſt, familiæ erciſcundæ iudicium ei competere aduerſus coheredes: quia non aliàs diſceſſiſſet legatarius m à n poſſeſſione, quam vice pignoris erat conſecutus, quam ſi ei totum o ei p legatum fuiſſet exſolutum.

7 ¶ Sed & ſi quis Titio debitum ſoluerit n, ne pignus veniret: Neratius ſcribit, familiæ erciſcundæ iudicio eum poſſe experiri.

De eo quod coheres percepit aut ſtipulatus eſt.

19. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Prouinciale

Item ex diuerſo ſimiliter proſpicere iudex debet, vt quod vnus ex heredib. ex re hereditaria percepit o, ſtipulatúſve eſt, non p ad eius ſolius lucrum pertineat. Quæ ita ſcilicet conſequetur iudex: ſi aut reputationes inter eos fecerit: aut [illegible] curauerit cautiones interponi, quibus inter eos communicantur commoda, & incommoda q.

De dotis collatione. 1. De filiofam. obligato. 2. De dote præcipienda. 3. De diuiſione facta à patre. 4. Si ſemel hoc iudicio actum fuerit. 5. De rerum vni ex heredibus [illegible]. 6. De reſignatione [illegible]. 7. De impenſis à filio factis in honorem ſuſcipiendum. 8. De rerum dotis ſoluenda vni ex heredibus [illegible]. 9. De eo quod ſeruus [illegible] vni ex heredibus dedit.

20. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

Si filia nupta, quæ dotem conferre debuit r, per errorem coheredum ita cauit s: *vt quod à marito recuperaſſet, pro portione hereditaria ſolueret*: nihilominus arbitrum familiæ erciſcundæ ſic arbitraturum Papinianus ſcribit, vt etiam ſi conſtante matrimonio ipſa dicem ſummo obierit u, conferatur dos: nam * imperitia (inquit) coheredum iuriſdictionis formam mutare non potuit.

1 ¶ Si y filiusfamilias iuſſu patris obligatus ſit, debebit hoc z debitum præcipere. Sed & ſi a in rem patris vertit, idem placet. Et, ſi b de peculio, peculium præcipiet. Et ita Imperator noſter reſcripſit.

2 ¶ Hoc amplius, filiusfamilias heres inſtitutus dotem c vxoris ſuæ præcipiet d, nec immeritò: quia ipſe e onera matrimonij ſuſtinet. Integram igitur dotem præcipiet: & cauebit *ſi defenſum iri coheredes, qui ex ſtipulatu poſſunt conueniri*. g. Idem h & ſi alius dotem dedit, & ſtipulatus eſt. Nec ſolùm vxoris ſuæ dotem ſed h etiam filij ſui vxoris: quaſi hoc quoque matrimonij onus ad ipſum ſpectet: quia filij onera, & nurus ipſe agnoſcere neceſſe habet. Præcipere autem non ſolùm patri datam dotem filium oportere, verumetiam ipſi filio Marcellus ſcribit: ſed filio datam tamdiu, quamdiu peculium patitur, vel in rem patris verſum ſit. 3 ¶ * Si pater inter

[Left margin notes:]

a T. 68. ſupr. de reb. credit. l. 1. §. 6. ſ. de ſeparationib. l. 4. §. ſ. vſufructus quemad. [illegible] quemad. ſ. caueat.

b res enim cum ſuo onere, ſuaque conditione, licet adiudicetur, & publicetur. v. l. 23. §. 2. ſ. de ſeruitut. [illegible]

c qui ſtatu. v. l. 1. ſ. de ſtatulib.

d l. 45. ſ. de fideic. libert. Inde dictum ſtatuliberum, quidquid prætererit, liberum, & partem heredis fieri l. 16. ſ. de ſtatulibe. l. 26. §. 5. ſ. de fideic. libertat. l. 3. C. de fideic. libert. adde l. 13. §. 4. ſ. de pignorib.

e v. l. 1. C. comm. diuidund.

f alienatio, quæ aliàs prohibetur, ſi ex neceſſitate fiat, recipitur; nam & neceſſitatis cauſa, etiam venditiones excuſat. vide l. 49. ſ. eod. Quare etſi lite pendente res voluntariè alienari non poſſunt, neceſſario tamen poſſunt. Vnde vitium litigioſi non pertinet ad alienationem neceſſariam. Baldus, Zaſius [illegible] 30. adde l. 9. ſ. de petit. heredit. & ſic intellige l. 1. in ſ. C. commun. diuid.

g puta à genero defuncti, vſque dotis cauſa, [illegible]

h adde l. 15. l. 16. ſ. eod. id eſt, vſusfructus inter coheredes aut adiudicatur vni, aut alterna fruitione communicatur. [illegible] adde l. 9. §. [illegible] eod. [illegible]

i qualiter [illegible] l. 13. §. 3. ſ. de vſufructu.

k [illegible]

l Atqui arriſione vſusfructum legatario, iure accreſcendi vſusfructus proprietario adcreſcit, l. 3. §. 2. ſ. de vſufructu adcreſcendo: id igitur inter fructuarium & proprietarium quandam communicatio.

m l. 4. in fin. ſ. de vſufructu; [illegible] quando dies vſusfructus, l. 13. ſ. de vſufructu legato. vel diuiſis regionibus l. 7. §. 10. [illegible]

n poteſt enim eo modo [illegible] l. 6. §. 1. ſ. de vſufr.

[Right margin notes:]

a legatarius ſeruum dolo malo vindicat, cui antequam eum ſeruum optaret, heredes denuntiarunt tabulas hereditarias ab eo deletas vel corruptas eſſe: hinc ſequitur fruſtra ſeruum optari à legatario ſi inſtam cauſam ennunciandi heredes habuerint.

b Puto id intuitu vindicandæ necis defuncti, vnà heredum non attribui vel aſſignari, ſed omnibus heredibus ex æquo id onus incumbere l. 1. C. de his quib. vt indig.

c adde l. 5. C. eod.

d niſi iram mutauerit, l. 5. C. eod.

e Inuitum: ab extraneo non poſſunt cogi niſi à Pontificibus vel Prætore. Vide quæ notaui ad l. 42. in fin. 1. de legatis 3.

f conſetur enim eſſe inter teſtatorem & heredem gratuitum contractus innominatus, do vt facias. Zaſ. hoc num. 3.

g vide l. 18. in ſ. C. eod.

h l. 20. §. 3. l. 44. §. 7. ſ. eod.

i eadem doli exceptione vti poteſt aduerſus coheredes hoc iudicio agentes partem ſumptuum ſoluere detrectantes. l. 39. ſ. re.

k vide l. 95. §. [illegible] ſ. de ſol.

l vide l. 38. in pr. verſ. idque [illegible] ſ. de condict. [illegible]

m licet Prætoriæ ſtipulationes omnes ſint diuiduæ, ita vt heredes, etc. tantummodo in partem teneantur vide l. 2. in ſ. ſ. de prætoriis ſtipulat. in prætorio tamen pignore retinendo & retinendo, totum exſolui debebit, alias heres non liberabitur. [illegible]

n Miſſus in poſſeſſionem ex ſecundo decreto non poteſt cogi pignus omittere, donec ei ſolidum [illegible] ſ. [illegible] de pignorib.

o §. 4. [illegible] de [illegible]

[Footnotes:]

o idem eſt in pignore v. l. 16. ſ. de pignorib. p Alluſio autem hereditatis partem legitur aliàs [illegible] q Imo venit l. 25. §. 29. ſ. r. hereditas enim heredituras eſt viuentis l. 1. ſ. de hereditate vel actione vendita. [illegible] ſ oportet enim eum geſſiſſe tanquam heredem l. 44. §. 3. l. 49. in ſ. [illegible]

t l. 42. ſupr. ad l. Aquil. u de Aquilia, l. 41. ſupr. de [illegible]

x ſ. quæ notaui ad l. 61. ſ. de furtis.

y l. 10. §. 4. in ſ. ſupr. de [illegible]

p Aliud ſenſiſſe videtur Cic. in oratione pro Roſcio Comœdo in fin. q l. 47. ſ. eo.

r Si filia vult ſuccedere patri ab inteſtato, vel ex teſtamento, dotem conferre debet, niſi pater expreſſim deſignauerit ſe nolle collationem ab ea fieri. Nou. 18. c. 6. s dixi ad l. 5. C. de collat. t ipſa ſcilicet, & ſic ſolùm in cautione coheredum eius mentionem fecit. u aliàs, conſtante matrimonio dos vel ab ipſa vxore peti non poteſt l. 5. C. de collationibus.

x de dote ſcilicet, quæ talis eſt vt dotem conferat filia, vel minus accipiat. l. 4. [illegible] y Hoc dicatis iudicio, filiusfamilias præcipit id in quo iuſſu patris obligatus eſt, ſed & id quod in rem patris verſum, vt hic, vt & dotem vxoris, §. 2. [illegible] z Cur ita? vide l. 38. de peculio. eod.

a [illegible] id eſt, ſed & ſi ſummam in rem patris venerit [illegible] Baſil. [illegible]

b v. l. 23. C. eod.

c l. 2. C. eod. d hoc eſt ante capiet.

e v. l. 65. in fin. ſupr. pro ſocio. f l. 25. §. 15 infra.

g [illegible] de dote reddenda, vt in [illegible] Baſil. * h v. l. 85. ſ. ad l. Falcidiam. [illegible]

filios, ſine ſcriptura, bona diuiſit a, & onera æris alieni pro modo poſſeſſionum diſtribuit: non videri ſimplicem donationem, ſed potius ſupremi iudicii diuiſionem, Papinianus ait. Plane inquit, ſi creditores eius pro portionibus hereditariis conueniant, & vnus placita detrectet b, poſſe cum eo c præſcriptis verbis agi: quaſi certa lege permutationem fecerint, ſcilicet, ſi omnes res diuiſæ ſint.

4 ¶ Familiæ erciſcundæ iudicium amplius, quàm ſemel d agi non poteſt, niſi cauſa cognita e. quod ſi quædam res indiuiſæ f relictæ ſunt, communi diuidundo de his agi poteſt.

5 ¶ Papinianus ait:

Si vni ex heredibus onus æris alieni iniungitur citra ſpeciem legati, officio iudicis familiæ erciſcundæ cognoſcentis ſuſcipere eum id oportere: ſed non vltra dodrantem portionis ſuæ, vt quadrantem g illibatum habeat. indemnes igitur coheredes ſuos præſtare cauebit.

6 ¶ Idem ſcribit, ſi filius in muneribus publicis, in quibus pater ei conſenſit, reliquatus h eſt, & pro parte heres ſcriptus eſt, hoc quoque debere percipere i, quia & hoc patris æs alienum ſit k. ſed ſi qua munera poſt mortem patris ſuſcepit, ab his heredes patris liberandos l.

7 ¶ Neratius autem reſpondit, eum, qui plures filios haberet, vnum ex filiis ἀγωνοθετεῖν, i. certaminis edendi deſignandique certaminis munus ſuſcepturum profeſſum eſſe, omnibus filiis heredibus inſtitutis: & quæſitum eſſe, an is filius, quod in eam rem impendiſſet, familiæ erciſcundæ conſequatur. Neque reſpondiſſe, nulla actione idem m conſequi poſſe. quod meritò diſplicet, debet itaque hoc in familiæ erciſcundæ iudicium venire n.

8 ¶ Idem Papinianus ſcribit ſi maritus alterum ex heredibus onus dotis ſoluendæ quæ in ſtipulationem venit ſuſcipere iuſſit, & mulier aduerſus vtrumque dirigat dotis petitionem: coheredem eſſe defendendum o ab eo, qui ſuſcipere onus iuſſus eſt. Sed legata, quæ ab vtroque pro dote data, electa dote retinentur, in compendio coheredis eſſe, qui debito leuatur, non oportet p, videlicet vt coheres, qui onus æris alieni ſuſcepit, officio iudicis legatum conſequatur. Et verum eſt hoc, niſi aliud teſtator edixit.

9 ¶ Item ſcribit, quod vni ex coheredibus ſtatuliber conditionis implendæ nomine dedit de peculio q, in hoc iudicium non venire, nec communicari debere.

De theſauro effoſſo. 1. De adiudicatione. 3. Et ſeruitutibus imponendis. 4. De rebus & præſtationibus. 5. De re quæ eſt apud hoſtes.

21. *Paulus* lib. 23. ad Edictum.

IDem & in communi diuidundo.

22 *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

ITem Labeo ſcribit, ſi vnus heredum theſaurum r relictum à teſtatore effodit, familiæ erciſcundæ iudicio eum teneri s, ſicuti cum extraneo conſcio partitus ſit.

1 ¶ Familiæ erciſcundæ iudex ita poteſt pluribus eandem rem adiudicare, ſi aut t pluribus fuerit vnius rei præceptio relicta (vbi etiam neceſſitatem facere Pomponius ſcribit, vt pluribus adiudicetur) vel ſi certam partem vnicuique coheredum aſſignet: ſed poteſt u commodè licitatione x admiſſa, vni rem adiudicare.

2 ¶ Sed & regionibus diuiſum fundum poſſe adiudicare ſecundum diuiſionem, nemo dubitauerit.

3 ¶ Sed etiam, cùm adiudicat, poterit imponere aliquam ſeruitutem y, vt alium alii ſeruum faciat ex iis, quos adiudicat. ſed ſi purè alij adiudicauerit fundum, alium adiudicando, ampliùs ſeruitutem imponere non poterit.

4 ¶ Familiæ erciſcundæ iudicium ex duobus conſtat: i. rebus, atque præſtationibus: quæ ſunt perſonales actiones z.

5 ¶ Papinianus de re, quæ apud hoſtes eſt, Marcellum reprehendit, quod non putat præſtationes a eius rei venire b in familiæ erciſcundæ iudicium, quæ apud hoſtes eſt. quid enim impedimentum eſt, rei præſtationem venire, cùm & ipſa veniat?

23 *Paulus* lib. 23. ad Edictum.

PRopter ſpem poſtliminii ſcil. cum cautione: quia poſſunt non reuerti c. niſi ſi taxum æſtimatus ſit duobus euentus d.

De re conlatà. 1. De ſucceſſoribus.

24. *Vlpianus* libro 19. ad Edictum.

SEd & eius rei, quæ in rebus humanis eſſe deſiit, veniunt præſtationes. & ego Papiniano conſentio.

1 ¶ Familiæ erciſcundæ iudicium, & inter bonorum poſſeſſores b, & inter eum, cui c reſtituta eſt hereditas ex Trebelliano ſenatuſconſulto, & ceteros honorarios d ſucceſſores, locum habet.

De eo qui apud hoſtes deceſſit. 1. De diuiſione facta à milite. De caſtrenſibus. 2. De poſſeſſione. 3. De pluribus hereditatibus. 6. Si pars rei venerit in hoc iudicium. 7. De eo quod coheres poſſidet titulo ſingulari. 8. De fundo cuius partem pro emptore, partem pro herede coheres poſſidet. 9. De ſtipulatione indiuidua. 11. De via legata. 12. De ſtipulatione, Neque per ſe, neque per heredem ſuum fieri. 13. De pecunia promiſſa à teſtatore ſub pœna. 14. De pignore luendo. 15. De his quæ pro parte expediri non poſſunt. 16. De dolo culpa & negligentia. 17. De electione impenſa. 18. De ſeruitutibus amiſſa culpa coheredis. 19. De filio condemnato patris nomine. 20. Ne quid indiuiſum relinquatur. 21. De cautionibus quib. adiudicatur profunda. 22. De pecunia prælegata, quæ in hereditate non eſt inuenta.

25. *Paulus* libro 23. ad Edictum.

HEredes eius, qui apud hoſtes deceſſit, hoc iudicium e experiri poſſunt f.

1 ¶ Si miles alium caſtrenſium, alium ceterorum bonorum heredem fecerit: non eſt locus familiæ erciſcundæ iudicio. diuiſum eſt g enim per conſtitutiones inter eos patrimonium. quemadmodum * ceſſat familiæ erciſcundæ iudicium, cùm nihil in corporibus, ſed omnia in h nominibus ſunt.

2 ¶ Quantum verò ad accipiendum familiæ erciſcundæ iudicium: nihil intereſt i, poſſideat quis hereditatem, necne.

3 ¶ De pluribus hereditatibus, quæ inter eoſdem ex diuerſis cauſis communes ſunt, vnum k familiæ erciſcundæ iudicium ſumi poteſt.

4 ¶ Si inter me, & te Titiana hereditas communis ſit, inter me autem, & te & Titium Seiana: poſſe l vnum iudicium accipi inter tres, Pomponius ſcribit.

5 ¶ Item ſi plures hereditates inter nos communes ſunt, poſſumus de vna familiæ erciſcundæ iudicium experiri.

6 ¶ Si teſtator rem communem cum extraneo habebat, ſiue rei ſuæ partem alicui legauit, aut heres, ante iudicium familiæ erciſcundæ acceptum, partem m ſuam alienauit, ad officium iudicis pertinet, vt eam partem, quæ teſtatoris fuit, alicui iubeat tradi.

7 ¶ Quod pro emptore, vel pro donato (puta) coheres poſſidet n, in familiæ erciſcundæ iudicium venire o negat Pomponius.

8 ¶ Idem ſcribit: Cùm ego, & tu heredes Titio extitiſſemus: ſi tu partem fundi, quem totum hereditarium dicebas, à Sempronio petieris: & victus fueris: mox eandem partem à Sempronio emero & traditus mihi fuerit: agente te familiæ erciſcundæ iudicio, non veniet non ſolùm p hoc, quod pro herede poſſidetur, ſed nec id, quod pro emptore q: cùm enim, per iudicem priorem apparuit, totum r non eſſe hereditatis: quemadmodum in familiæ erciſcundæ iudicium veniat?

9 ¶ An ea ſtipulatio, qua ſinguli s heredes in ſolidum habent actionem, veniat in hoc iudicium, dubitatur: veluti ſi is t, qui viam, iter, actum ſtipulatus erat, deceſſerit u: quia talis ſtipulatio per legem duodecim tabularum non diuiditur x: quia nec poteſt? Sed verius eſt, non venire eam in iudicium, ſed omnibus in ſolidum competere actionem. & ſi non præſtetur via, pro y parte hereditaria condemnationem fieri oportet.

10 ¶ Contrà, ſi promiſſor viæ deceſſerit pluribus z heredibus inſtitutis: nec diuiditur obligatio, nec dubium eſt, quin detur: quoniam viam promittere & is poteſt, qui fundum non habet a. igitur, quia ſinguli in ſolidum b tenentur, officio iudicis cautiones interponi debere, vt ſi quis ex his conuentus litis æſtimationem præſtiterit, id pro parte à ceteris conſequatur c.

11 ¶ Idem dicendum eſt, & ſi teſtator viam legauerit.

12 ¶ In illa quoque ſtipulatione proſpiciendum eſt coheredibus, ſi teſtator promiſerat *neque per ſe, neque per heredem ſuum fieri, quo minus ſtipulatori ire agere liceat*: quoniam vno prohibente, in ſolidum committitur ſtipulatio d, ne vnius factum ceteris damnoſum ſit e.

13 ¶ Idem iuris eſt in pecunia f promiſſa à teſtatore, ſi ſub pœna promiſſa ſit, nam licet hæc obligatio diuidatur g per legem duodecim tabularum: tamen quia h nihilum prodeſt ad pœnam euitandam partem

a adde l. 33. l. 39. in fin. eod. l. vlt. C. eod.
b l. 1. § 4. ff. ad. c vide l. 6. § 5. ff. de legat.
d & ideo arbiter familiæ erciſcundæ plus quam ſemel dari non poterit. l. 18. ſed petitio hereditatis [illegible]
e vide l. 35. ff. de pactis.
f vide l. 1. C. eod.
g [illegible] quadrantem illibatum apud heredem remanere debet, [illegible]
h Reliquatio [illegible]
i [illegible]
k Captam [illegible] de commod. [illegible]
l Nec enim heredes, morte patris effecti [illegible]
m idem, l. cum, [illegible]
n [illegible]
o l. 13. ff. de leg. 2. l. 9. § 5. ff. de liberat. legata.
p cur enim commodum ſentiat [illegible]
q id enim [illegible]
r Theſaurus hic improprie [illegible]

ſ ſecus eſt, ſi ſolenniter à depoſitario partem ſuam accepit. vide l. vlt. C. depoſiti. l. 1. § 36. ff. depoſiti.
t vide l. 3. ff. eod. u ratio tamen ex l. 6. ff. eod.
x dixi ad Feſtum in Licitari.
y l. 7. § 1. l. 18. ff. hic, tam. Seruitutem imponere poteſt arbiter familiæ erciſcundæ. z Iterum hic diuiſio, quæ ſi commodè fieri non poterit, attributio earum ſeu adiudicatio neceſſaria erit in perſonam. Hic adde l. 4. § 3. ff. com. diuid.
a ſcilicet in eam rem ab vno coherede ſolum expenſas.
b interim ſi.
c Per quam, alio caſu parens bonorum potius, obſtat liberis ſuis in petenda bonorum poſſeſſione liberis. l. 2. § 2. ff. de bonis liber.
d ſecutà vero omnem ſubiectam in eo collunt, l. 26. ff. de donationibus.
e Dubios euentus quo [illegible] emptor eſt, & poſſeſſor non contigit, emptori nihil redditur, vide l. 12. ff. de bon. vendit. l. 12. ff. de act. empt.

a l. 11. ff. eod. [illegible]
b Si enim & [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e al. iudic.
f [illegible]

[illegible] oblig. nam vbi vnus ex heredibus prohibetur, non poteſt coheres eius ſtipulator agere, cuius nihil intereſt niſi pœna ſtipulatio.
b l. 2. § 2. verſ. ſed quæ ceſſa. ff. de verb. oblig.
c prohibet vbi vnus ex heredibus, omnes heredes tenentur. intereſt enim prohibiti [illegible] licet ab vno prohibeor, non tamen in pœna prohibeor [illegible] à quibus illeo competit aduerſus coheredem prohibentem actio [illegible] l. 5. in fin. l. 85. § 3. ff. de verb. oblig. e ratione iuris & pœnæ, [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

ſuam ſoluere *a*: ſiue nondum ſoluta eſt pecunia, nec ſtes venit, proſpiciendum eſt per cautionem, vt de indemnitate caueat, per quem factum fuerit, ne omnis pecunia ſolueretur: aut vt caueat, *ſi ſi qui ſolidum ſoluerit, partem præſtaturum.* ſiue etiam ſoluit vnus vniuerſam pecuniam, quàm defunctus promiſit, ne pœna committeretur, familiæ erciſcundæ iudicio à coheredibus partes recipere poterit *b*.

14 ¶ Idem obſeruatur in pignoribus ſoluendis *c*. nam niſi *d* vniuerſum, quod debetur, offeretur, iure pignus creditor vendere poteſt.

15 ¶ Si vnus ex coheredibus noxali iudicio ſeruum hereditarium defenderit, & litis æſtimationem obtulerit, cùm hoc expediret: id pro parte hoc iudicio conſequatur *e*.

¶ Idem eſt, & ſi vnus legatorum nomine cauerit, ne in poſſeſſionem mitterentur: & omnino *f* quæ pro parte expediri non poſſunt, ſi vnus cogente neceſſitate fecerit, familiæ erciſcundæ iudicio locus eſt.

16 ¶ Non tantum dolum *g*, ſed & culpam, in re hereditaria præſtare debet coheres: quoniam * cum coherede non contrahimus, ſed incidimus in eum *h*. non tamen diligentiam præſtare debet, qualem diligens paterfamilias: quoniam hic propter ſuam partem, cauſam habuit gerendi, & ideo negotiorum geſtorum ei actio non competit *i*. talem igitur diligentiam præſtare debet, qualem in ſuis rebus.

¶ Eadem ſunt, ſi duobus res legata ſit: nam & hos coniunxit ad ſocietatem *k* non conſenſus, ſed res.

17 ¶ Si incerto homine legato, & poſtea defuncto legatario, aliquis ex heredibus legatarii non conſentiendo impedierit legatum *l*: is qui impedit, hoc iudicio cæteris quanti interſit eorum, damnabitur.

¶ Idem eſt, ſi è contrario vnus ex heredibus, *m* quibus generaliter homo legatus eſt, *quem elegerint*, noluerit conſentire, vt præſtetur, quem ſolum omnibus expediebat: & ideo conuenti à legatario iudicio, pluris damnati fuerint.

18 ¶ Item culpæ nomine tenetur, qui cum ... alios ipſe adiſſet hereditatem, ſeruientes prædiis hereditariis debitas paſſus eſt non vtendo amitti *n*.

19 ¶ Si filius, cum patrem defenderet, condemnatus ſoluerit *o*, vel viuo eo, vel poſt mortem: poteſt quis dici, habere petitionem à coherede in familiæ erciſcundæ iudicio.

20 ¶ Iudex familiæ erciſcundæ nihil debet indiuiſum relinquere.

21 ¶ Item curare debet *p*, vt de euictione caueatur his, quibus adiudicat.

22 ¶ Si pecunia, quæ domi relicta non eſt, per præceptionem *q* relicta ſit, vtrum vniuerſa à coheredibus præſtanda ſit, an pro parte hereditaria, quemadmodum ſi pecunia in hereditate relicta eſſet, dubitatur: & magis dicendum eſt, vt id præſtandum ſit, quod præſtaretur, ſi pecunia eſſet inuenta *r*.

26. *Gaius lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

OFficio *ſ* autem iudicis conuenit iubere rem hereditariam venire vnam pluréſue: precióque ex pretio *t* redactam ei numerari, cui legata ſit.

De condemnationibus, abſolutionibus, in omnium perſona faciendis.

27. *Paulus lib. 23. ad Edictum.*

IN *u* hoc iudicio condemnationes, & abſolutiones in omnium perſona faciendæ ſunt: & ideo ſi in alicuius perſona omiſſa ſit condemnatio, in cæterorum quoque perſona quod fecit iudex, non valebit: quia non *x* poteſt ex vno iudicio res iudicata in partem valere, in partem non valere.

Si res pignerata per præceptionem legetur.

28. *Gaius lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

REm pignori creditori datam, ſi per præceptionem legauerit teſtator: officio iudicis continetur, vt ex communi pecunia luatur *y*, éamque ferat is, cui eo modo fuerat legata.

De re quam defunctus pignori accepit.

29. *Paulus lib. 23. ad Edictum.*

SI pignori res data defuncto ſit: dicendum eſt in familiæ erciſcundæ iudicium venire: ſed is, cui adiudicabitur *z*, in familiæ erciſcundæ iudicio pro parte *a* coheredi erit damnandus: nec cauere debet coheredi, indemnem eum fore aduerſus eum qui pignori dederit: quia pro eo erit, ac ſi hypothecaria, vel Seruiana actione petita litis æſtimatio oblata ſit *b*. vt & is, qui obtulerit, aduerſus dominum vindicantem exceptione tuendus ſit *c*.

¶ Contra quoque, ſi is heres, cui pignus adiudicatum eſt, velit totum reddere, licet debitor nolit, audiendus eſt *d*.

¶ Non idem dici poteſt, ſi alteram partem creditor emerit: adiudicatio enim neceſſaria eſt, emptio voluntaria: niſi ſi obiicitur creditori, quod animoſè licitus *a* eſt, ſed huius remiſſio habebitur: quia quod creditor egit, pro eo habendum eſt ac ſi debitor per procuratorem egiſſet *b*: & eius quod propter neceſſitatem impendit, etiam vltro eſt actio creditori *c*.

a leg. 5. in fin. ff. de verb. oblig.
b l. 20. §. 5. ff. eo.
c In quibus omnis pecunia abſoluta eſſe debet, aut eo nomine ſatisfactū. l. 9. §. 3. ff. de pign. act. l. 6. C. de diſtract. pignor.
d ſumptus enim repeti poſſunt, v. l. 8. in fin. ſ. eo.
f omnino in iis quæ.
g l. 16. §. 4. ff. eo. adde §. 4. Inſt. de oblig. ex quaſi contract.
h Imò competit, v. l. 40. ff. de negot.
k Impropriè ſumptum. nam inter eos res communis eſt ſine ſocietate §. 3. Inſt. de oblig. ex quaſi contract. quia ante aliud nullam inter ſe habere ſocietatem dicuntur l. 25. ff. de peculi. igitur colligatarii non conſenſu, ſed re inter ſe obligantur.
l Atqui hoc caſu iudicem fortunā & ſortem eſſe receptum eſt l. 3. Cod. communia. de leg.
m Alioquin ſi teſtator id non dixerit, electio legatarij erit. §. 22. Inſt. de leg.
n hoc tamen ſi non impurabitur ſi poſſidentes ſuperarant dies ad perficiendam vſucapionem. v. l. 16. in fin. ff. de fundo dotali.
o v. l. 18. in fin. C. eod.
p l. 14. C. eo. adde l. 5. ff. de verb. obl.
q Paul. 3. ſent. 6. §. 1.
r Quod iuris eſt pecunia inuenta, idem erit ea non inuenta, l. 13. in ſi. ff. de admendo.
ſ Paul. 3. ſent. 6. §. 2. in fin.
t id eſt, ex venditione, vt l. 22. ff. de leg. 2.
u v. Cuiacium 13. obſer. 1.
x Imo poteſt, l. 41. in fin. & l. 25. ff. de arbitr.
y ſoluatur, l. 53. ff. eo. l. 57. ff. de leg. 1.
z pignori res defuncto data venit in iudicium familiæ erciſcundæ, nō diuidenda, ſed adiudicanda. Bart.
a An rei ipſius an eius æſtimationis? Vide hic Bart. n. 2.
b is cui pignus defuncto datum, adiudicatum eſt, ſimilis eſt poſſeſſori conuento hypothecaria, qui noluit rem reſtituere, ſed litis æſtimationem.
c Niſi teneatur id eiuſue quid ſoluit etiam vltra debitum. Bart.
d Dubitat. pignus integrum ab eo herede cui adiudicatum eſt, teneatur luere nec audiendus eſt heredi offerens eam tantum partem quæ iure ſucceſſionis illi competit.

De loco religioſo.

30. *Modeſtinus lib. 6. Reſponſorum.*

FVndus mihi communis eſt & pupillæ coheredi, in eo fundo reliquiæ ſunt conditæ, quibus religio ab vtriuſque patribus debebatur: nam parentes quoque eiuſdem pupillæ ibi ſepulti ſunt. ſed tutores diſtrahere fundum volunt, ego non conſentio: ſed portionem meam poſſidere malo, cùm vniuerſitatem emere non poſſum, & velim pro meo arbitrio exequi ius religionis. Quæro, an rectè arbitrum communi diuidundo ad hunc fundum partiendum petam: an etiam is arbiter, qui familiæ erciſcundæ datur, iiſdem partibus fungi poſſit, vt hanc poſſeſſionem, exemptis cæteris corporibus hereditariis, pro iure cuique nobis patiatur? Herennius Modeſtinus reſpondit, nihil proponi, cur familiæ erciſcundæ iudicio addictus arbiter officium ſuum etiam in eius fundi, de quo agitur, diuiſione, interponere non poſſit: ſed *d* religioſa loca in iudicium non deduci, eorúmque ius ſingulis heredibus in ſolidum competere *e*.

De luliſione & morte ſerui.

31. *Papinianus lib. 7. Quæſtionum.*

SI ſeruus pignori obligatus luatur, ab vno ex heredibus, quamuis poſtea decedat, iudicium tamen arbitri durat: ſufficit enim communionis cauſa, quæ præceſſit, quæque hodie duraret, ſi res non interciſſet *g*.

De diuiſione facta à defuncto.

32. *Idem lib. 2. Reſponſorum.*

QVæ pater inter filios non diuiſit: poſt datas *h* actiones vice diuiſionis, ad ſingulos pro hereditaria *i* portione pertinent: modo ſi cætera quæ non diuiſit, in vnum generaliter non contulit, vel res datas non *k* ſequuntur.

Quod vni ex heredibus obuenit ex diuiſione ſi eſt obligatum pro omnibus eſt luendum. Bart.

33. *Idem lib. 7. Reſponſorum.*

SI paterfamilias, ſingulis heredibus fundos legando, diuiſionis *l* arbitrio fungi voluit: non aliter partem ſuam coheres præſtare cogetur, quam ſi vice mutua *m* partem nexu pignoris liberam conſequatur.

De ſeruis æſtimatis & mortuis.

34. *Idem lib. 8. Reſponſorum.*

SEruos *n* inter coheredes tempore diuiſionis æſtimatos non emendi, ſed *o* diuidendi animo pretiis adſcriptos videri placuit: quare ſuſpenſa conditione mortuos, tam heredis quam fideicommiſſario deperiiſſe *p*.

De prædiis, dotis cauſa filiæ traditis.

35. *Idem lib. 11. Reſponſorum.*

POmponius Philadelphus dotis cauſa prædia filiæ, quam habebat in poteſtate, tradidit: & reditus eorum generi ſolui mandauit: an ea præcipua filia retinere poſſit, cum omnes filios heredes *q* inſtituiſſet, quærebatur. iuſtam cauſam retinendæ poſſeſſionis habere † filiam. quoniam pater prædia, de quibus quærebatur, dotis eſſe voluit: & matrimonium poſt mortem quoque patris ſteterat, reſpondi: filiam etenim, quæ naturaliter agros tenuit, ſpecie dotis, cuius capax fuiſſet, defenſā.

De diuiſione facta cum opinato herede.

36. *Paulus lib. 2. Quæſtionum.*

CVm putarem te coheredem meum eſſe, idque verum non eſſet, egi tecum familiæ erciſcundæ iudicio: & à iudice inuicem adiudicationes, & condemnationes factæ ſunt. Quæro rei veritate cognita, vtrum condictio inuicem competat, an vindicatio: & an aliud in eo, qui heres eſt, aliud in eo qui heres non ſit, dicendum eſt? Reſpondi, * Qui ex aſſe heres erat, ſi, cum putaret ſe Titium coheredem habere, acceperit cum eo familiæ erciſcundæ iudicium, & condemnationibus factis ſoluerit pecuniam, quoniam ex cauſa iudicati ſoluit, repetere non poteſt. Sed tu videris eo moueri, quod non eſt iudicium familiæ erciſcundæ, niſi inter coheredes *ſ* acceptum. Sed, quamuis non ſit iudiciū, tamē ſufficit ad impediendā repetitionem, quod quis ſe putat condemnatum. Quod ſi neutibus. * *ſ* l. 1. in fin. ff. cod. haec exceptio, ſibi non competit ſui agere, ſed ſententiam obiici non poteſt: nec iudicium rerum nullum reddit *Cuiacium*.

a al. Licitatus v. leg. 19. §. 1. §. 3. ff. comm. diuid.
b Procurator iuſta de cauſa litis retentione vti poteſt, l. 25. in fin. l. 26. ff. de procurat.
c id eſt is cui pignus adiudicatum eſt, aduerſus debitorem ius retentionis & actionis habet pro omnibus impenſis in rem neceſſario vel vtiliter factis.
d Fundus in quo locus eſt religioſus, venit in hoc iudicium, loco religioſo excepto. Bart.
e Hanc legem explica ex l. 53. §. 1. ff. de adil. empt.
f leg. 9. in prin. ff. comm. diuid.
g Fuit enim vtiliter cœptum negotium: quod hic ſufficit, licet euentus non reſpondeat, l. 10. in prin. & fin. l. 12. in fin. l. 22. ff. de neg. adde l. 11. §. 3. ff. de ... aris.
h aſſignatas vnicuique.
i v. l. 11. 21. C. eo.
k diui ad l. 21. C. eod.
l de qua v. l. 20. §. 3. ff. eo.
m v. l. 28. ff. eo.
n v. Cuiacium, 14. obſ. 27.
o Diuiſionis & emptionis differentia hæc eſt, in emptione periculum eſt emptoris. In diuiſione ante traditionem periculum non eſt eius cui res diuiſione tradi debuit, ſed omnium coheredum.
p Si pēdente conditione res extinguantur, perimitur emptio, ſtipulatio, & legatum conditionale, vt hic, & l. 8. ff. de periculo.
q æqualiter, vt l. 14. ff. de ſui. & legit.
† olim dos prædia filiæ manebat, ſi eius nulla facta fuerat mentio in teſtamento patris, l. 74. in fin. ff. de dote prælegata. hodie dotem filia conferre tenetur, l. 8. C. de collationib. niſi expreſſim teſtamento ei legata ſit, v. Nou. 18. c. 6.
r Opinato heredi quod ſolutum eſt authoritate ſententiæ iudicis, non repetitur vt indebitum. Bar. v. ... l. 57. in fin. ff. de ... vel iudic. l. 35. ff. de re iud. l. 4. C. de re iud. Quod autem ſolutum eſt coheredi in diuiſione apud arbitrum celebrata, hoc repetitur l. ... in fin. C. de ...

Universidad Rey Juan Carlos

a *nō arbitri ſen-tenti. v. d. l. 8.*
b *adde l. 5. 1. 5. 2. X. de pactis.*
c In Baſilicis deeſt negatio. v. Cuiac. 9. obſ. 36. vtrumque verum eſt. v. Hot. 4. obſer. 23.
d Non ſatetur qui errat, niſi ius ignorauit. l. 2. 3. de confeſſ. adde l. 5. 2. de pact. l. 13. 5. de probat. v. l. 9. 5. de exceptione doli.
e Fratrum appellatione ſorores continentur, hinc colligere. v. l. 45. de prine. 4. de pact. leg. 93. l. de leg. 3.
f Id non amplius mea portione accepto à meis & fratris mei curatoribus, ex communibus reditibus aut alimentis, nobis decretis. nō recte frater meus mecum experitur, quaſi me minus acceperit: Syn. Baſ. eod. c. 14.
g v. quæ ſcripſi ad l. vlt. C. depoſiti.
h Adultus ſcilicet. Hinc collige, minores inter ſe diuidere poſſe prædia, quoad culturam & reditus: nō quoad proprietatem.
i Cur ita collige ex l. vlt. circa fin. C. depoſiti.
k v l. 2. 5. de Syllan.
l v. l. 38. in fin. C. eodem.
m dixi ad l. 1. C. de collat.
n Idem ſtatuo ſcripſi ad l. 20. 5. 3. eodem.
o v. quæ notaui ad l. 35. 3. cod. hinc colligit Bart. bona diuiſa à teſtatore per prælegata, vim partionis hereditariæ aſſumere.
p v. l. 46. 3. de manum. teſt. v. Vlpian. 1. 5. 12.
q ciuiliter, ſed tamen naturaliter; qua ex cauſa, per officium iudicis recte petuntur. v. l. 37. in fin. 1. de adſtimend.
r v. l. 20. 5. 6. 7. 8. eodem.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
y [illegible]

ter eorum heres fuit, ſed quaſi heredes eius acceperint familiæ erciſcundæ iudicium de repetitione, idem in vtroque dicendum eſt, quod diximus in altero. Planè ſi hoc iudice a diuiſerint res: etiam condictionem earum rerum, quæ ei ceſſerunt, quem coheredem eſſe putauit, qui fuit heres, competere dici poteſt. non enim tranſactum inter eos intelligitur, cùm ille coheredem eſſe putauerit b.

De effectu, huius actionis.

37. *Scæuola* lib. 12. Quæſtionum.

QVi familiæ erciſcundæ iudicio agit, c non d confitetur aduerſarium ſibi eſſe coheredem d.

Si quis de diuiſione queratur.

38. *Paulus* lib. 3. Reſponſorum.

LVcius, & Titia fratres e emancipati à patre, adulti curatores acceperunt. hi communes pecunias ex reditibus redactas ſingulis ſemenſtribus erant: poſtea ſumme f patrimonium diuiſerunt. & poſt diuiſionem Titia ſoror Lucio fratri ſuo cœpit quæſtionem mouere, quaſi amplius accepiſſet, quàm ipſa acceperat: cum f Lucius frater eius non amplius ſua g portione: imò minus, quàm dimidiam conſecutus ſit. Quæro, an Titiæ competat aduerſus fratrem actio? Paulus reſpondit, ſecundùm ea, quæ proponerentur ſi Lucius h non amplius ex reditu prædiorum communium accepit, quàm pro hereditaria portione ei competeret, nullam ſorori eius aduerſus eum competere actionem i.

1 ¶ Idem reſpondit: cùm ex decretis alimentis à prætore amplius fratrem accepiſſe diceretur, quàm ſororem: non tamen vltra partem dimidiam.

De ſumptibus à coherede in litem communem factis. 1. De diuiſione facta à patre, & de dotis collatione. 2. De alimentis relictis ſeruo libero. 3. De debitis à fratre coherede poſt mortem patris contractis. 4. Si ſeruus prælegatus cum peculio, viuo teſtatore manumiſſus deceſſerit. 5. De diuiſione facta à patre: & de eo quod frater coheres debet.

39. *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

EX parte heres inſtitutus, cauſam de totis bonis, quam omnes heredes patiebantur i ob inultam mortem k ſuſcepit, & obtinuit: coheres abſeo partem ſuam petebat, nec partem ſumptuum factorum in litem præſtare volebat. Quæſitum eſt, an doli exceptio noceret? Reſpondit, ſiideirco amplius erogatum eſſet, quod ipſius quoque cauſa defenſa eſſet, habendam rationem ſumptuum l. Sed & ſi omiſerit doli exceptionem, agere poteſt de recipienda portione ſumptuum.

1 ¶ Inteſtato m moriens, codicillis n prædia ſua omnia & patrimonium inter liberos diuiſit: ita vt longe amplius filio, quàm filiæ relinqueret. Quæſitum eſt, an ſoror fratri dotem conferre deberet? Reſpondit, ſecundùm ea, quæ proponerentur, ſi nihil indiuiſum reliquiſſet, rectius dici ex voluntate defuncti collationem dotis ceſſare o.

2 ¶ Seruo libertatem dedit, qui erat annorum quindecim, *cum p erit annorum triginta*, eidem ex die mortis ſuæ quoad viueret, cibariorum nomine denarios denos: veſtiarij, denarios viginti quinque præſtari ſe velle ſignificauit. Quæſitum eſt, an vtile eſſet cibariorum, & veſtiariorum legatum, cum Stichus ante libertatis tempus deceſſerit: & an, ſi non eſt vtile, heres qui præſtiterat, à coherede repetere poſſit, apud quem morabatur? Reſpondit, non quidem debita fuiſſe q: ſed ſi id quod datum eſt in alimenta, conſumptum ſit, repeti non poſſe.

3 ¶ Filius Reipublicæ debita, quæ poſt mortem patris contraxit, fratri ſuo pro parte hereditaria reputare non poteſt, ſi non in omnibus ſocij eſſent: licet hereditatem paternam communem haberent, & pater pro altero filio in patria magiſtratu functus deceſſit.

4 ¶ Duos filios ſcripſit heredes, & certos homines r vnicuique eorum prælegauit, in quibus vni Stephanum cum peculio. Is viuo teſtatore manumiſſus deceſſit: deinde pater. Quæſitum eſt, an id, quod in peculio habuit Stephanus prius, quàm manumitteretur, ad vtroſque filios pertineat: an verò ad eum ſolum cui cum peculio prælegatus fuerat? Reſpondit, ſecundùm ea, quæ proponerentur, ad vtroſque s.

5 ¶ Pater in filios diuiſit t bona: & eam diuiſionem teſtamento confirmauit: & cauit, *vt ea aliquam, quæ vnuſquiſque eorum habet, ſive habebit, ſolus ſuſtineat.* Poſtea, vnus ex filiis cum pecuniam mutuaretur u interuenit pater: eiuſque conſenſu prædia, quæ filio aſſignauerat, pignori data ſunt. poſt mortem patris eadem prædia idem filius poſſedit, vſuras ſoluit. Quæro, an familiæ erciſcundæ iudicio, ſi prædia pignori data diſtrahat creditor, aliquid ei à coherede præſtandum ſit? Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponerentur, non eſſe præſtandum.

De herede & fideicommiſſario.

40. *Gaius* lib. 2. Fideicommiſſorum.

SI ex aſſe heres inſtitutus, rogatus a ſit mihi partem aliquam reſtituere, veluti dimidiam: vtile familiæ erciſcundæ iudicium recte inter nos agetur.

De libertorum & alimentorum eis debitorum diuiſione.

41. *Paulus* libro 1. Decretorum.

QVædam mulier ab iudice appellauerat b, quod diceret *eum de diuidenda hereditate inter ſe & coheredem, non tantum rei ſed & libertos diuiſiſſe: c alimenta quæ deri teſtator certis libertis iuſſiſſet: nullo enim iure id tam fieri.* Ex diuerſo reſpondebatur, *conſenſiſſe eas diuiſioni & multis annis alimenta ſecundum diuiſionem præſtitiſſe.* placuit ſtandum eſſe alimentorum præſtationi c. ſed & illud adiecit, nullam d eſſe libertorum diuiſionem.

De eo, quod defuncto debetur, prælegato.

42. *Pomponius* lib. 6 ad Sabinum.

SI ita legatum fuerit vni ex heredibus e, *quod mihi debetur præcipito*: officio iudicis familiæ erciſcundæ continetur, ne ab eo coheredes exigant. nam, & ſi, quod alius deberet, præcipere vnus iuſſus fuerit: officio iudicis actiones ei præſtari debebunt pro portione coheredis.

De arbitro petendo.

43. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

ARbitrum f familiæ erciſcundæ vel vnus g petere poteſt: nam prouocare apud h iudicem, vel vnum heredem poſſe, palam eſt. Igitur & præſentibus cæteris & inuitis i poterit vel vnus arbitrum poſcere k.

De communi diuidundo, 1. De effectu adiudicationis. 2. De dolo coheredis. 3. De fructibus ante aditam hereditatem à coherede perceptis. 4. De actore & reo: & de iureiurando calumniæ. 5. Si ob factum vnius heredis commiſſa ſtipulatio. 6. De ſtipulatione Titium heredemque eius ratum habiturum. 7. De vſufructu vxori legato ea ... dos ſoluatur. 8. De ſumptibus à coherede factis.

44. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

INter coheredes etiam communi diuidundo agi poteſt m: vt res duntaxat n, quæ eorum communes ſint, & cauſæ ex his rebus pendentes in iudicium veniant: de cæteris verò in integro ſit familiæ erciſcundæ iudicium.

1 ¶ Si familiæ erciſcundæ vel communi diuidundo actum ſit: adiudicationes prætor tuetur, exceptiones, aut actiones dando o.

2 ¶ Si coheredes abſente vno coheredem vendiderunt: & in ea re dolo malo fecerunt, quo plus ad eos perueniret: vel familiæ erciſcundæ iudicio præſtabunt ei, qui abfuit, vel hereditatis petitione p.

3 ¶ Fructus, quos ante aditam hereditatem ex fundo hereditario heres capit, non aliter familiæ erciſcundæ iudicio præſtare eum Iulianus ait, quàm q, ſi, cum ſciret hereditarium fundum eſſe, cœperit.

4 ¶ Qui familiæ erciſcundæ, & communi diuidundo, & finium regundorum agunt; & actores ſunt, & rei r, & ideo iurare debet non calumniæ cauſa litem intendere, & non s calumniæ cauſa ad inficias ire.

5 ¶ Quod ex facto ſuo vnus ex coheredibus ex ſtipulatione hereditaria præſtat, à coherede non copetet, veluti ſi à ſe, *heredéque ſuo dolum malum abfuturum defuncto ſtipulatus* t *ſit, neque per ſe, neque per heredem ſuum ſore, quo minus quis ire agat.* Imò & ſi reliqui u propter factum vnius teneri cœperint, quaſi condicto ſtipulationis hereditariæ exiſtente, habebunt familiæ erciſcundæ iudicium cum eo, propter quem commiſſa ſit ſtipulatio.

6 ¶ Si quis ſtipulatus fuerit, *Titium heredemque eius ratum habiturum* x: & Titius pluribus heredibus relictis deceſſerit: eum ſolum teneri y, qui non habuit ratum: & ſolum ex heredibus ſtipulatoris actùrum, à quo fuerit petitum.

7 ¶ Vſufructu vxori legato *donec ei dos ſoluatur*, per arbitrum familiæ erciſcundæ tam id, quod coheredis nomine ex dote ſolutum ſit, recuperare z poteſt quàm a ve b coheres ſoluat, effici poſſe, Caſſius ait: & verum eſt.

8 ¶ Si duo coheredes damnati ſint *ſeruum c præſtare* & altero ceſſante, alter eum ſeruum eſſe iniquum Iulianus ait, familiæ erciſcundæ iudicium dare, vt pars d impendiorum boni viri arbitratu præſtetur.

Si poſſeſſor neget rem eſſe hereditariam. 1. De dolo admiſſo à ſeruo herede.

45. *Pomponius* lib. 13. ad Sabinum.

a v. l. 2. [illegible] in fin. eod.
b v. l. 20. l. ab leg. Paruum.
c Nullius [illegible] parte [illegible] iudicem, qui [illegible] parte [illegible] prouocare, hinc colligi [illegible]
d Cur liberti in iudicium familiæ erciſcundæ non veniunt? in quib. in bonis [illegible] ſeruus.
e [illegible]
f [illegible]
g [illegible]
h [illegible]
i [illegible]
k v. l. [illegible]
l [illegible]
m [illegible] quod mixtis, vel [illegible] familiæ erciſcundæ [illegible]
n [illegible]
o Tacita [illegible] actiones dat.
p [illegible]
q [illegible]
r [illegible]
s [illegible]
t [illegible]
u [illegible]
x [illegible]
y [illegible]
z [illegible]
a Vſusfructus [illegible] dos ſoluatur [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

SI quid a contendis ex hereditate mihi tecum commune eſſe, quod b ego ex alia cauſa meum proprium eſſe dico: id in familiæ erciſcundæ iudicium non venit c.

1 ¶ Dolus, quem ſeruus heredis admiſit, in iudicium familiæ erciſcundæ non venit d: niſi domini culpa in hoc erat, quod non idoneum e ſeruum rei communi applicuerit.

De præceptione dotis.

46. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

SI maritus ſub conditione à patre heres inſtitutus ſit, interim vxoris de f dote actionem pendere. Planè ſi poſt mortem ſoceri diuortium factum ſit: quamuis pendente conditione inſtitutionis g: dicendum eſt præceptioni dotis locum eſſe: quia mortuo patre quædam h filios ſequuntur, etiam antequam fiant heredes: vt matrimonium, vt liberi i, vt tutelæ k. igitur & dotem præcipere debet l, qui onus matrimonij poſt mortem patris ſuſtinuit. Et ita Scæuolæ quoque noſtro viſum eſt.

De actionibus interuenientibus pendente iudicio diuiſorio.

47. *Pomponius* lib. 21. ad Sabinum.

IN iudicio familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo: ſi dum res in arbitrio ſit, de iure prædij controuerſia ſit: placet omnes eos, inter quos arbiter ſumptus ſit, & agere, & opus nouum nuntiare pro ſua quemq; parte poſſe: & cum adiudicationes ab arbitro fiant, ſi vni adiudicetur totus fundus, cæteri oportere *cauere, quæ ex his actionibus recepta fuerint, præſtaturos: quæ in eo impenſa facta fuerint præſtaturos.* & ſi cum res in iudicio eſſet, eo nomine actum non fuerit, eum conſequi integram actionem, cui totus fundus adiudicatus n fuerit: aut pro quacumque parte adiudicatus erit.

1 ¶ Item quæ res moueri poſſint, & in ea iudicia veniant, ſi interea ſubreptæ ſint, furti agere eos, quorum iſtæ res periculo fuerunt, poſſe.

De pluribus heredibus vnius litigatoris.

48. *Paulus* lib. 23. ad Sabinum.

SI familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo, vel finium regundorum actum ſit: & vnus o ex litigatoribus deceſſerit, pluribus heredibus relictis: non poteſt in partes iudicium ſcindi: ſed aut omnes heredes accipere id debent, aut dare vnum procuratorem p, in quem omnium nomine iudicium agatur.

An repetitio detur aduerſus coheredem.

49. *Vlpianus* libro ſecundo Diſputationum.

QVi erat heres ex parte inſtitutus, teſtatorem iuſſus à q prætore ſepelire ſeruum, cui erat teſtamento data libertas, ideo diſtraxit: duplamque promiſit: & ex ea cautione conuentus præſtitit. Quæſitum eſt an familiæ erciſcundæ iudicio conſequatur, quod ex duplæ ſtipulatione abeſt. Primò videamus, an hic debuerit duplam cauere? & mihi videtur non debuiſſe r. hi enim demum ad duplæ cautionem compelluntur qui ſponte ſua diſtrahunt ſ. cæterùm is officio diſtrahentis fungitur, non debet adſtringi, non magis quàm ſi quis ad exequendam ſententiam à prætore datus, diſtrahat t. nam & hic in ea conditione eſt, ne cogatur implere, quod coguntur hi qui ſuo arbitrio diſtrahunt. nam inter *officium ſuſcipientis & voluntatem u diſtrahentis multum intereſt*: quapropter ne quidem integra ſtipulationem duplæ interponere non debuit. Sed decernere prætor debet, eſſe actori, aduerſus heredem exiſtentem, actionem ex empto, ſi res diſtracta fuiſſet euicta. ſi autem heres errauit & cauit, & ſeruus perueniat ad libertatem: ſtipulatio committetur x. quæ ſi fuerit commiſſa: æquum erit, vtilem actionem ei aduerſus coheredem dari, defecto y iudicio familiæ erciſcundæ, ne in damno moretur. nam vt familiæ erciſcundæ iudicio agere quis poſſit, non tantum heredem eſſe oportet, verùm ex ea cauſa agere, quæ ei contingit. ſi quam geſſit, quodque admiſit, poſteaquam heres effectus ſit, cæterum ceſſat familiæ erciſcundæ actio. Et ideo ſi is, antequam quis ſciret ſe heredem eſſe, in hereditate aliquid geſſerit, familiæ erciſcundæ iudicio non erit locus: quia non animo heredis geſſiſſe videtur. Quare qui ante aditam hereditatem quid geſſit, veluti ſi teſtatorem ſepeliuit z familiæ erciſcundæ iudicium non habet a. Sed ſi poſt aditam hereditatem id fecit, conſequenter dicemus, familiæ erciſcundæ iudicio conſequi eum poſſe ſumptum quem fecit in funus.

De eo quod pater filio ſtudiorum cauſa ſubminiſtrauit.

50. *Idem* lib. 6. Opinionum.

QVæ c pater filio emancipato ſtudiorum cauſa peregrè agenti ſubminiſtrauit, ſi non credendi animo pater miſiſſe fuerit comprobatum, ſed pietate debita ductus: in rationem portionis, quæ ex defuncti bonis ad eundem filium pertinuit, computari æquitas non patitur.

a aliâs, quod.
b Familiæ erciſcundæ iudicium excludit cauſas ſingulares.
c hoc enim iudicium non datur niſi inter eos, qui coheredes ſunt, l. 1. in fin. C. eod.
d Ideò veniet l. 16. in fin. ſ. eod.
e & negligentem, §. eo. *Inſt. de ſocie.*
f v. l. 2. C. eod.
g Quamuis filij inſtitutio pendeat, tamen mortuo patre interim dotem à ſuis coheredibus præcipiet.
h v. Cuiacium l. 4. obſeruation. 31.
i l. 56. §. 2. ſ. de iure dot.
k Regimina, l. 16. ſ. de tutel.
l l. 20. §. 2. ſ. eod. l. 65. in fin. j. pro ſocio. l. 2. C. hoc tit.
m l. 19. in ſ. ſ. eod.
n In ſucceſſorem ſingularem neceſſitatem inſtantia iudicij tranſit.
o Plures heredes vnius coheredis defuncti pendente iudicio familiæ erciſcundæ vice vnius perſonæ habentur.
p Inter plures in iudicio familiæ erciſcundæ non eſt permittendum vnum procuratorem dare. l. 62. §. 4. ſ. de procurator.
q Sepelire teſtatorem prætor heredum cuiuis mandare poteſt.
r Qui vendit neceſſitate, de dupla promittere non tenetur *Bar.* quod in licitationibus valde notandum eſt, v. l. 13. ſ. eod.
ſ adde l. 13. l. 19. ſ. eod. l. 14. ſ. de euict.
t vel ceſſet à tutela l. 31. in ſ. 3. de ædilic. edict. vel ſoluat minori, l. 7. ſuper. de minor.
u voluntate. Hal. Vedo: vt ſit ſcilicet multum intereſt, voluntate quis diſtrahat, an officij ſuſcepti neceſſitate ac munere.
x atqui ei, qui cautionem cauet, datur aduerſus agentem exceptio, v. l. 4. in fin. ſ. ſi quis cautionib.
y deſtituto, quia deſtituitur iudicio familiæ erciſcundæ.
z Sepeliens mortuum ſumptus donare non videtur, vt hic, adde l. pro herede. §. 1. de acq. her.
a l. 10. §. 2. ſ. eod.
b Sed aliud l. 1. §. 8. ſ. de religi.
c Studiorum cauſa ſubminiſtrata à patre, filius in portionem legitimam non imputat. Filius emancipatus in portionem ſuam non computat quod e à patre ſubminiſtratum eſt peregrè literis operam danti: niſi probatum fuerit, quod nomine credendi ſubminiſtrauerit, non pietate ductus. *Sympſ. Baſ. eod. c.* 56. adde l. 19. ſ. de neg. geſt.

De dote præcipienda. 1. De concurſu huius iudicij & petitionis hereditatis.

51. *Iulianus* lib. 8. Digeſtorum.

FVndus qui dotis b nomine ſocero traditus fuerit, cum ſocer filium ex aliqua parte heredem inſtituerit, per arbitrum familiæ erciſcundæ præcipi ita debet, vt ea cauſa filij ſit, in qua futura eſſet, ſi dos per præceptionem ſeparata fuiſſet. quare c fructus poſt litem conteſtatam percepti, ad eum redigendi ſunt, habita ratione impenſarum. qui verò ante litem conteſtatam percepti fuerint, æqualiter d ad omnes heredes pertinebant. & impenſarum ratio haberi debet: quia nullus caſus interuenire poteſt, qui hoc genus deductionis impediat e.

1 ¶ Si ego à te hereditatem petere vellem, tu mecum familiæ erciſcundæ agere: ex cauſa vtrique noſtrum mos gerendus eſt f. nam ſi ego totam hereditatem poſſideo, & te ex parte dimidia heredem eſſe confitear, ſed à communione diſcedere volo: impetrare debeo familiæ erciſcundæ iudicium g: quia aliter diuidi inter nos hereditas non poteſt.

¶ Item ſi tu iuſtam cauſam habes, propter quam per hereditatis petitionem potiùs, quàm per familiæ erciſcundæ iudicium, negotium diſtrahere velis: tibi quoque permittendum erit hereditatem petere. nam quædam veniunt in hereditatis petitionem, quæ in familiæ erciſcundæ iudicio non deducuntur: veluti ſi ego debitor hereditarius ſim iudicio familiæ erciſcundæ non h conſequeris id, quod defuncto debui: per hereditatis petitionem conſequeris.

De re quam defunctus cum alio communem habuit. 1. De eo quod ex rationibus penes ſe retinuit quem teſtator liberum & heredem eſſe iuſſerit. 2. De compenſatione condemnationum. 3. De rerum æſtimatione.

52. *Idem* lib. 2. ad Vrſeium Ferocem.

MÆuius qui nos heredes fecit, rem communem habuit cum Attio, ſi cum Attio communi diuidundo egiſſemus, & i nobis ea res adiudicata eſſet: venturam eam in familiæ erciſcundæ iudicio, Proculus ait.

1 ¶ Seruus liber & heres eſſe iuſſus, id, quod ex rationibus quas pater ſuam geſſiſſet, & penes ſe retineret, iudicio familiæ erciſcundæ coheredibus ſuis præſtabit k.

2 ¶ Arbiter familiæ erciſcundæ inter me, & te ſumptus, quædam mihi, quædam tibi adiudicare volebat: pro his rebus alterum alteri condemnandos eſſe intelligebat. quæſitum eſt, an poſſit penſatione l vltro citróque condemnationis facta, eum ſolum, cuius ſumma excederet, eius dumtaxat ſummæ quæ ita excederet, damnare. & placuit poſſe id arbitrum facere.

3 ¶ Cum familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo agitur: vniuerſæ res æſtimari debent: non ſingularum rerum partes m.

De pecunia à filio credita.

53. *Vlpianus* lib. 2. Reſponſorum.

PEcuniam, quam filius emancipatus ita credidit, vt patri ſolueretur, ita demum in hereditatem patris numerari, ſi patri aduerſus filium eiuſdem quantitatis nomine actio competebat n.

De re cuius partem ſuam coheres alienauit.

54. *Neratius* lib. 3. Membranarum.

EX hereditate Lucij Titij quæ mihi, & tibi communis erat, fundi partem meam alienaui: deinde familiæ erciſcundæ iudicium inter nos acceptum eſt, neque ea pars quæ mea fuit, in iudicio veniet, cum alienata de hereditate exierit o: neque tua, quia etiam ſi remanet in priſtino iure, hereditariáque eſt, tamen alienatione meæ partis exit de communione. verùm autem vnus heres partem ſuam non alienauerit, an plures, nihil intereſt: ſi modò aliqua portio alienata ab aliquo ex heredibus hereditaria eſſe deſiit.

De difficili diuiſione.

55. *Vlpianus* libro 2. ad Edictum.

SI familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo iudicium agatur, & diuiſio tam p difficilis ſit, vt penè impoſſibilis eſſe videatur: poteſt q iudex in r vnius perſonam totam condemnationem conferre, & adiudicare omnes res.

De fructibus.

56. *Paulus* lib. 23. ad Edictum.

NOn ſolum in finium regundorum, ſed & familiæ erciſcundæ ſ iudicio præteriti quoque temporis fructus veniunt.

Si fratres hoc iudicio prudentia hereditatem diuiſerint.

57. *Papinianus* lib. 2. Reſponſorum.

ARbitro t quoque accepto, fratres communem

heredita

a vt quia filio aliunde facultates ſuppetebant: tunc enim præſumitur parens de filij bonis has impenſas fuiſſe quaſi de ſuis, arg. l. 34. ſ. *de negot. geſt.*, non vt pater, ſed vt adminiſtrator, adde l. ſ. ſ. *de petit. hered.* Interdum ergo impenſæ filij cauſa in ſtudijs factæ, conferendæ ſunt, interdum non conferendæ. v. l. 37. *C. de coll.* vbi dixi.
b v. l. 2. C. eod.
c l. 38. §. 10. ſ. *de vſuris.*
d l. 11. C. eod.
e l. 7. ſ. *ſoluto matrimonio.*
f vt vtrumque ſimul admitti poſſit ſi præiudicium alterius non fiat. *Bart.*
g l. 1. ſ. eod.
h Cur ita? v. l. 25. ſ. eod.
i Quod erit defuncti, vel eius occaſione obuenit, in hoc iudicium venit, v. l. 41. ſ. *de reb. credit.*
l Poteſt arbiter portiones heredum compenſare, & eum qui plus habeat cæteris condemnare.
m Æſtimanda res eſt prout valet tota, non prout valet diuiſa. *Bart.*
n adde l. 9. §. pen. ſ. *de reb. credit.*
o Imò, etſi alienata ſit, ad officium tamen iudicis pertinebit, vt eam partem quæ teſtatoris fuit tradi iubeat, l. 25. §. 6. ſ. eod.
p §. 5. verſ. quod ſi commodè, *Inſtit. de officio iudicis.*
q l. 22. §. 1. eod.
r Id eſt [illegible] vni vel alteri, *Sympſ. Baſil. eo. c.* 31. l. 44. §. 3. l. 9. l. 17. C. eod.
t Poſt litem conteſtatam apud arbitrum familiæ, fratres inter ſe poſſunt hereditatem diuidere, neque diuiſio non reſcinditur, niſi quis eorum minor ſit. Ita Græci hanc legem reddunt. *Sympſis Baſil. eod. c.* 33. non reſcinditur, inquam, huiuſmodi diuiſio, etiamſi arbiter ſumptus ſententiam non dixerit.

Universidad Rey Juan Carlos

hereditatem conſenſu diuidentes; pietatis a officio funguntur, quam reuocari non oportet b. licet arbiter ſententiam iurgio perempto non dixerit, ſi non interuenit ætatis c auxilium.

COMMVNI d DIVIDVNDO.

TIT. III.

Ratio huius actionis, & rebus non communibus.

Paulus lib. 23. ad Edictum.

Communi diuidundo iudicium ideo neceſſarium fuit e, quod pro ſocio actio magis f ad perſonales inuicem præſtationes pertinet, quam ad communium rerum diuiſionem g. Denique ceſſat communi diuidundo iudicium, ſi res communis non ſit h.

De ſocietate, de actore & reo.

2. *Gaius* libro ſeptimo ad Edictum Prouinciale.

Nihil autem intereſt, cum ſocietate, an ſine i ſocietate res inter aliquos communis ſit. nam vtroque caſu locus eſt communi diuidundo iudicio. cum ſocietate res communis eſt, l veluti ſi inter eos, qui pariter k eandem rem emerunt l: ſine ſocietate communis eſt, l veluti inter eos quibus eadem res teſtamento legata eſt m.

1 ¶ In tribus duplicibus n iudicijs, familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, finium regundorum, quæritur, quis actor intelligatur: quia par cauſa omnium videtur o. ſed magis placuit, eum videri actorem, qui ad iudicium prouocaſſet p.

De re & præſtationibus. 1. De puteo.

3. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

In communi diuidundo iudicio nihil peruenit vltra q diuiſionem rerum ipſarum, quæ communes ſint: & ſi quid in his damni datum, factumve eſt r ſiue quid eo nomine aut abeſt alicui ſociorum s, aut ad eum peruenit ex re communi t.

1 ¶ Si quid ipſi ſine dolo malo t inter ſe pepigerunt: id in primis & familiæ erciſcundæ, & communi diuidundo iudex ſeruare debet.

De rebus corporalibus noſtris, de hereditate. 1. De puteo. 2. Quale ſit hoc iudicium. De re amiſſa & hoc iudicio iteranda. 3. De re & præſtationibus. 4. De damno infecto.

4. *Idem* lib. 19. ad Edictum.

Per hoc iudicium u corporalium rerum fit diuiſio x quarum rerum dominium habemus, non etiam hereditatis.

1 ¶ De puteo, quæſitum, an communi diuidundo iudicio agi poſſit? Et ait Mela, ita demum poſſe, ſi x ſolum eius commune ſit.

2 ¶ Hoc iudicium bonæ fidei eſt y. quare, ſi vna res indiuiſa relicta ſit, valebit vtique z & ceterarum diuiſio. & poterit iterum a communi diuidundo agi de ea quæ indiuiſa manſit.

3 ¶ Sicut autem ipſius rei diuiſio venit in communi diuidundo iudicio, ita etiam præſtationes a veniunt. & ideo ſi quis impenſas b fecerit, conſequatur. ſed ſi non cum ipſo ſocio agat, ſed cum herede ſocij: Labeo rectè exiſtimat, impenſas, & fructus à defuncto perceptos venire.

¶ Planè fructus ante c percepti, quàm res communis eſſet, vel ſumptus ante facti, in communi diuidundo iudicium non veniunt.

4 ¶ Ea propter ſcribit Iulianus: ſi miſſi in poſſeſſionem damni infecti ſimus, & antequàm poſſidere iuberemur, ego inſulam fulſero: ſumptum iſtum communi diuidundo iudicio conſequi me non poſſe d.

5. *Iulianus* libro ſecundo ad Vrſeium Ferocem.

Sed ſi res non defenderetur, & ideo iuſſi fumus à prætore eas ædes poſſidere, & ex e hoc dominium earum naneiſceremur f; reſpondit Proculus, communi diuidundo iudicio partem eius impenſæ me ſeruaturum eſſe.

De errore in perſona ſocij. 1. Si quis putans fundum alienauerit. 2. De locatione & cultura fundi communis. Quid intersit inter hanc & negotiorum geſtorum actionem. 3. De impenſis. 4. De partu. 5. De acceſſione, & deceſſione poſt iudicium acceptum. 6. De illatione mortui. 7. De cautione damni infecti. 8. De pignoratione vel communis. 9. Si ſeruus ſocio ſuo partem ſuam pignori dederit. 10. De adiudicatione. 11. Actio familiæ erciſcundæ & huius iudicij. 12. De noui operis nunciatione.

6. *Vlpianus* lib. 19. ad Edictum.

Si quis putans a ſibi cum Titio fundum communem eſſe, fructus perceperit, vel ſumptum fecerit, cùm eſſet cum alio communis: agi poterit (vtili) communi diuidundo iudicio.

1 ¶ Quare & ſi fundum Titius alienauerit, licet hic communi diuidundo iudicio locus non ſit, quia à communione diſceſſum eſt, vtili tamen locum fore, rum b, quod datur de præſtationibus, quoties communis eſſe deſiit.

2 ¶ Siue autem locando fundum communem, ſiue colendo, de fundo communi quid ſocius conſecutus ſit: communi diuidundo iudicio tenebitur c. & ſi quidem communi nomine id fecit, neque lucrum, neque damnum ſentire eum oportet. ſi verò non communi nomine, ſed vt d lucretur e ſolus: magis eſſe oportet, vt & damnum ad ſe reſpiciat. Hoc autem ideo præſtat communi diuidundo iudicio, quia videtur partem ſuam non potuiſſe expeditè locare. Ceterùm non aliàs communi diuidundo iudicio locus erit, (vt & Papinianus ſcribit) niſi id demum geſſit, ſine quo partem ſuam rectè adminiſtrare non potuit. alioquin, ſi potuit, habet negotiorum geſtorum actionem f, eáque tenetur.

3 ¶ Si quid, poſt acceptum communi diuidundo iudicium, fuerit impenſum: Nerua rectè exiſtimat, etiam hoc venire.

4 ¶ Sed & partum venire, Sabinus, & Atilicinus reſponderunt.

5 ¶ Sed & acceſſionem, & deceſſionem hoc iudicium accipere, ijdem exiſtimauerant.

6 ¶ Si quis in communem locum mortuum intulerit: an religioſum fecerit, videndum f eſt. & ſanè ius quidem inferendi in ſepulchrum vnicuique in ſolidum competit g: locum autem purum alter non poteſt facere religioſum. Trebatius autem, & Labeo quamquam putant non eſſe locum religioſum factum tamen putant in factum agendum h.

7 ¶ Si damni infecti in ſolidum prædibus i caueris Labeo ait, communi diuidundo iudicium tibi non eſſe: cùm neceſſe tibi non fuerit in ſolidum cauere k, ſed ſufficere pro parte tua: quæ ſententia vera eſt.

8 ¶ Si fundus communis nobis ſit, ſed pignori datus à me, venit quidem in communi diuidundo: ſed ius pignoris creditori manebit l, etiam ſi adiudicatus fuerit. nam & ſi pars ſocio tradita fuiſſet, integrum maneret. Arbitrum autem communi diuidundo hoc minoris m partem æſtimare debere, quòd ex pacto vendere eam rem creditor poteſt, Iulianus ait.

9 ¶ Idem l Iulianus k ſcribit, ſi is, cum quo ſeruum communem habebam, partem ſuam mihi pignori n dederit, & communi diuidundo agere cœperit: pigneraticia exceptione eum ſummoueri debere: ſed ſi exceptione vſus non fuero, officium iudicis erit, vt cùm debitori totum hominem adiudicauerit, partis æſtimatione eum condemnet, manere enim integrum ius pignoris. Quòd ſi adiudicauerit iudex mihi: tanti duntaxat me condemnet, quanto pluris pignus ſit, quàm pecunia tradita: & debitorem à me iubebat liberari.

10 ¶ Officio iudicis etiam talis adiudicatio fieri poteſt, vt alteri fundum, alteri vſumfructum adiudicet o.

11 ¶ Cetera eadem p ſunt quæ in familiæ erciſcundæ iudicio tractamus q.

12 ¶ Vrſeius ait, cùm in communi ædificio, vicinus nunciauit, ne quid operis fieret, ſi vnus ex ſocijs ex hac cauſa damnatus fuiſſet r, poſſe eum pœnam à ſocio pro parte ſeruare. Iulianus autem rectè notat, ita demum hoc verum eſſe, ſi interfuit ædificari hoc fieri.

De agro vectigali. 1. De adiudicatione & ſeruitute imponenda. 2. De re cui competit Publiciana. 3. De ea cui non datur vindicatio. 4. De prædone, de precario vel clandeſtina poſſeſſione. 5. Si is qui precariò, dicatur ei aut precario, aut clam poſſidere. 6. De pignore. 7. De vſufructu. 8. De his qui miſſi ſunt in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa, de damno infecto. 9. Damni infecti. 10. De vſufructu. 11. De colono & depoſitario. 12. De pignore. 13. De parte prædij communis pignorata aut vendita, & de tacito iudicio.

7. *Idem* lib. 10. ad Edictum.

Communi diuidundo iudicium locum habet & in vectigali agro. ¶ Vectigalis ager an regionibus diuidi poſſit, videndum. Magis autem debet iudex

a Hi ſunt fratres qui hereditatem paternam inter ſe diuidunt, vel nullo petito aut adſumpto arbitro, vel etiam adſumpto, antequam tamen arbiter ipſe diuidat, hi ſunt, & cùm præuenerunt arbitri ſumpti ſententiam.
b atqui ab ea ſententia appellari poſſe videtur l. 9. §. 10. ſi quis [illegible].
c l. 34. infra [illegible] de minoribus.
d l. 3. Cod. 38. §. 3. Inſtit. de oblig. ex quaſi contr. [illegible]
e præter iudicium familiæ erciſcundæ, ſcil. quo diuiduntur res vniuerſæ l. 4. l. 10. & præter actionem pro ſocio, &c.
f Perſonales præſtationes hic dicuntur, quæ in l. 22. §. 4. [illegible] præſtationes & perſonales actiones.
g l. nominum rationem habet, & adiudicationem non admittit, l. 42. l. pro ſocio.
h l. 19. C. communi diuid. ad. & è contra, ſi res communis ſit inter aliquos, ſine ſocietate tamen hoc iudicium oritur, §. 2. Inſt. de oblig. ex quaſi contr. l. §. 3. Inſt. de oblig. quæ ex conſenſu.
k animo ſocietatis contrahendæ.
l l. 31. l. pro ſocio.
m d. §. 3.
n Duplicia iudicia in quibus vterque actor eſt, & vterque reus.
o cùm dominio, tum poſſeſſione.
p vide l. 13. l. 29. ſ. de iudic. quod ſi ambo prouocant, ſorte res decerni ſolet.
q l. 3. l. 4. C. eod.
r vt ſumptus, impenſæ, & impendia, l. 4. §. 3. l. 14. §. 1. l. eod. l. 4. in fi. C. eod.
ſ vt fructus: idque maximè ſi dolo & culpa, d. l. in fin.
t puta vt æqualiter lucrentur, arg. l. 6. §. 2. inf. eod. Pacta autem nuda in hoc iudicio valebunt ad exceptionem l. 45. ſ. de pact.
u Directum: nam vtili iudicio res incorporales veniunt, l. 29. in fin. inf. eod. vide l. 13. ſ. eod.
x Quorum communes ſolum eſt, eorum & res ſolo cohærentes ſunt communes.
y l. 14. §. 1. l. eod. §. 28. Inſt. de act.
z id non eſt in iudicio familiæ erciſcundæ: quod ſemel competit l. 20. §. 4. ſ. tit. prox.
a l. 22. §. 4. ſ. tit. prox.
b v. de l. 14. §. 1. l. eod.
c adde §. 4. l. refecit l. 49. in fin. ſ. familiæ.
d quia ſtricto iure, qui ex primo decreto mittuntur in poſſeſſionem, vtilitatem potius communionis quàm communionem habent: Ex æquo & bono aliud eſt, eique petitur ut l. 15. §. 20. ſ. de damno.
e Dominium transfertur ex ſecundo decreto, vide l. 5. l. de damno.
f ex ſecundo Decreto ſententia dominium transfertur, l. 5. l. de damno.

a l. 14. §. 1. [illegible] eod.
b vtili communi diuidundo iudicium datur, quoniam communis eſſe deſiit, ſed ſi conſeſſio, vel præſtationes. Datur itaque hoc iudicium præcipuè ad reddendas diuiſiones, [illegible] præſtationes. [illegible] pro ſocio [illegible] præſtationes [illegible]
c Prodeſt & hoc iudicium [illegible]
d vide l. 5. [illegible]
e Si ſocius [illegible] communi [illegible] ſocietate [illegible]
f Communi diuidundo [illegible]
g [illegible] l. 40. in fin. ſ. [illegible]
h [illegible]
i [illegible]
k [illegible]
l vide l. 13. inf. de damno.
m [illegible]
n Creditor [illegible]
o l. 6. §. 1. [illegible] vſufructu.
p [illegible]

q l. 19. in fin. inf. eod.
r vt quia citra voluntatem ſocij, aliàs vel ſola denunciatione [illegible] intelligitur, l. 5. §. 3. ſ. [illegible] de noui operis.
ſ de quo ſupra titul. ſi ager vectigalis vel emphyteuticarius, [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

abſtinere huiuſmodi diuiſione: alioquin a præmio vectigalis confundetur.

¶ Iteratius ſcribit, arbitrum, ſi regionibus fundum non vectigalem diuiſum duobus adiudicauerit, poſſe, quaſi in duobus fundis, ſeruitutem imponere c.

2 ¶ Qui in rem Publicianam habent, etiam communi diuidundo iudicium poſſunt exercere.

3 ¶ Ex quibuſdam autem cauſis vindicatio ceſſat? ſi tamen iuſta cauſa eſt poſſidendi, vtile communi diuidundo competit, vtputa ſi ex cauſa indebiti ſolutæ res poſſideatur d.

4 ¶ Inter prædones autem hoc iudicium locum non habere e; nec, ſi precario poſſideant, locum habebit: nec, ſi clam: quia iniuſta eſt poſſeſſio iſta f: precaria vero iuſta quidem, ſed quæ non pergat ad iudicij vigorem g.

5 ¶ Iulianus ſcribit, ſi alter poſſeſſor prouocet, alter dicat eum vi poſſidere, non debere hoc iudicium dari, nec poſt annum quidem: quia placuit etiam h poſt annum in eum, qui vi deiecit, interdictum reddi. Et ſi precario (inquit) dicat eum poſſidere, adhuc ceſſabit hoc iudicium: quia & de precario interdictum datur i. Sed & ſi clam dicatur poſſidere, qui prouocat: dicendum eſſe ait, ceſſare hoc iudicium: nam de clandeſtina poſſeſſione competere interdictum inquit.

6 ¶ Si duo ſint, qui rem pignori acceperunt, æquiſſimum eſſe, vtile communi diuidundo iudicium dari k.

7 ¶ Sed & ſi de vſufructu ſit inter duos controuerſia, dari debet.

8 ¶ Item ſi ego à prætore miſſi ſint in poſſeſſionem legatorum: eſt enim iuſta cauſa poſſidendi, cuſtodiæ gratia m. Ergo & ſi duo ventres n, idem erit dicendum: quod habet rationem.

9 ¶ Plane ſi iam damni infecti miſſus iuſſus ſit poſſidere, non erit huic vtili iudicio locus, cum vindicationem habere poſſit.

10 ¶ Cum de vſufructu communi diuidundo iudicium agitur, iudex officium ſuum ita diriget, vt vel regionibus p eis vti frui permittat, vel locet vſumfructum vni ſi ex illis q vel tertiæ perſonæ, vt hi penſiones ſine vlla controuerſia percipiant q: vel ſi res mobiles ſint, etiam ſic poterit, vt inter eos conueniat, caueantque per tempora ſe vſuros & fruituros: hoc eſt, vt apud ſingulos mutua vice certo tempore ſit vſusfructus r.

11 ¶ Neque colonis ſ, neque eis, qui depoſitum ſuſceperunt, hoc iudicium competit, quamuis naturaliter poſſideant u.

12 ¶ Inter eos, qui pignori acceperunt, talis x diuiſio fieri debet, vt non vero pretio æſtimetur pars ſed in tantum dumtaxat, quantum pro ea parte debetur, & adſignetur quidem pignus vni ex creditoribus: licentia tamen non denegetur debitori debitum offerre, & pignus ſuum luere.

¶ Idemque dicimus, & ſi ſi poſſeſſor pignoris, litis æſtimationem pignoratitiam y in rem agenti offerat z.

13 ¶ Si debitor communis prædij partem pignori dedit, & à domino alterius partis prouocatus creditor eius, aut ab alio creditore alterius debitoris, licendo ſuperauit, & debitor eius cui res fuit adiudicata velit partem ſuam prædij recipere ſoluto eo, quod ipſe debuit, eleganter dicitur, non eſſe audiendum, niſi & eam partem paratus ſit recipere, quam creditor per adiudicationem emit. Nam & a ſi partem vendiderit rei, & prius quam traderet emptori, communi diuidundo iudicio prouocatus fuerit, aliaque pars ſibi adiudicata ſit, conſequenter dicitur, ex empto agi non poſſe: niſi totam rem ſuſcipere fuerit paratus: quia hæc pars beneficio alterius venditori acceſſit: quinimo etiam ex vendito poſſe conueniri emptorem vt recipiat totum: ſolum illud ſpectandum erit, num forte fraus aliqua venditoris interuenit.

¶ Sed & ſi, diſtracta parte, obtulerit victus licitatione venditor, æque pretium vt reſtituat, ex empto tenebitur.

¶ Hæc eadem & in mandato, cæteriſque huius generis iudicijs ſeruantur.

1 Si non omnes diuidere deſiderant. 1. De parte incerta. 2. De re communi deteriorata. 3. De conſequentia. 4. De peculio.

8. *Paulus* lib. 23. ad Edictum.

Et ſi non omnes b, qui rem communem habent, ſed certi ex his diuidere deſiderant, hoc iudicium inter eos accipi poteſt.

1 ¶ Si incertum ſit, an lex Falcidia locum habeat, inter legatarium, & heredem, communi diuidundo agi poteſt: aut incertæ partis vindicatio datur.

¶ Similiter ſit, & ſi peculium legatum ſit: quia, in quantum res peculiares deminuit, id quod domino debetur, incertum eſt.

2 ¶ Venit in communi diuidundo iudicium, etiam ſi quis rem communem deteriorem fecerit a: forte ſeruum vulnerando, aut animum eius corrumpendo, aut arbores ex fundo excidendo.

3 ¶ Si communis ſerui gratia, noxæ nomine plus præſtiterit b, æſtimabitur ſeruus, & eius partem conſequetur.

4 ¶ Item ſi vnus in ſolidum de peculio conuentus c, & damnatus ſit, eſt cum ſocio communi diuidundo actio, vt partem peculij conſequatur.

9. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum.

Sed poſtquam ſocius, ſerui communis nomine de peculio in ſolidum damnatus eſſet, apud ſocium res peculiares interciderint d, nihilominus vtile erit iudicium communi diuidundo ad recipiendam partem pecuniæ, alioquin iniquum fore: cum ea res ad damnum eius qui iudicium acceperit, pertineat, cum vtriuſque e domini periculum in rebus peculiaribus eſſe debeat. Nam & eum qui mandato domini defenſionem ſerui ſuſcepit, omne, quod bona fide præſtiterit, ſeruaturum: quamuis peculium poſtea interciderit f. Hæc ita, ſi neutrius culpa interuenerit. Etenim dominum, cum quo de peculio agitur, ſi paratus ſit rebus peculiaribus petitori cedere g, ex cauſa audiendum putauit: ſcilicet ſi ſine dolo malo & fruſtratione id faciat.

De eo quod defunctus in re communi admiſit. 1. De vſu. 2. De æſtimatione, & euictione.

10. *Paulus* lib. 23. ad Edictum.

Item h quamuis legis Aquiliæ actio in heredem i non competat, tamen hoc iudicio heres ſocij præſtet k, ſi quid defunctus in re communi admiſit, quo nomine legis Aquiliæ actio naſcitur.

1 ¶ Si vſus tantum noſter ſit, qui neque venire l, neque locari poteſt, quemadmodum diuiſio poteſt fieri in communi diuidundo iudicio: videamus. Sed prætor interueniet, & rem emendabit, vt, ſi iudex alteri vſum adiudicauerit, non videatur alter, qui mercedem accepit, non vti: quaſi plus faciat qui videtur frui: qui hoc propter neceſſitatem fit.

2 ¶ In communi diuidundo iudicio, iuſto m pretio rem æſtimare debebit iudex, & de euictione n quoque cauendum erit.

De præſtationibus perſonalibus, re communi extincta.

11. *Gaius* lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

In ſumma admonendi ſumus, quod, & poſt interitum rei communis, is cui aliquid ex communione præſtari oportet, eo nomine agere velit, communi diuidundo iudicium vtile datur o: veluti ſi actor impenſas aliquas in rem communem fecit: ſiue ſocius eius ſolus aliquid ex ea re lucratus eſt, velut operas ſerui mercedeſve, hoc iudicio eorum omnium ratio habetur.

De ædibus aut pariete.

12. *Vlpianus* lib. 71. ad Edictum.

Si ædes communes ſint, aut paries communis, & eum reficere, vel demolire p, vel in eum immittere quid opus ſit, communi diuidundo iudicio erit agendum q, aut interdicto r vti poſſidetis experimur.

De rebus exceptis vel non.

13. *Idem* lib. 73. ad Edictum.

In a iudicium communi diuidundo omnes res ſ veniunt: niſi ſi quid fuerit ex communi conſenſu exceptum nominatim ne veniat.

De eo qui ſcit aut ignorat ſe habere ſocium. 1. De pacto.

14. *Paulus* libro 3. ad Plautium.

In hoc iudicium ſ hoc t venit, quod communi nomine actum eſt aut agi debuit ab eo, qui ſcit ſe ſocium habere.

1 ¶ Impendia autem, quæ dum proprium meum fundum exiſtimo, feci, quæ ſcilicet, ſi vindicaretur fundi pars, per exceptionem doli retinere poſſem: an etiam, ſi communi diuidundo iudicio mecum agetur, æquitate ipſius iudicij retinere poſſim, conſiderandum eſt. quod quidem magis puto: quia bonæ fidei iudicium eſt communi diuidundo u, ſed hoc ita, ſi mecum agatur. Ceterum ſi alienauero partem meam, non erit vnde retinere poſſim: ſed is qui à me emerit, an retinere poſſit, videndum eſt. nam & ſi vindicaretur ab eo pars, impendiorum nomine, quæ ego feciſſem, ita vt ego, poterat retentionem facere: & verius eſt, vt & in hac ſpecie expenſæ retineantur x. Quæ cum ita ſint, rectiſſime dicitur, etiam impendiorum nomine vtile iudicium dari debere mihi in ſocium, etiam manente rei communione. ¶ Diuerſum eſt enim, cum quaſi in rem meam impendo, quæ ſit aliena, aut communis: hoc enim caſu, vbi quaſi y in rem meam impendo, tantum retentionem z habeo: quia neminem mihi obligare volui: at cum puto rem Titij eſſe, quæ ſit Mæuij, aut eſſe mihi communem cum alio, quam eſt, id ago, vt alium mihi obligem & ſi

a v. l. 7. ¶ familiæ. b id eſt, agi poteſt non ſolum vt diuiſio rerum fiat [illegible] Verum etiam publica, veluti vectigalis ager, ſolum hoc intereſt, quod fundus non vectigalis regionibus poteſt diuidi: vectigalis, non item: ne diminuatur a ſuo præſtatione propter varietatem partium, quæ plerumque eſt incommoda l. 5. ſup. ſi ager vectigal. [illegible] c l. 22. §. 3. ſupra familiæ. d bona fide, tunc enim res vſucapi poteſt, v. l. 3. I. pro ſuo. e Rei in hoc iudicio domino eſſe oportet et honeſta cauſa. facit l. 5. [illegible] f Clam poſſeſſio iniuſta eſt, arg. l. 3. I. vti poſſidetis. g Nam qui precario poſſidet, non eſt dominus l. 13. §. 1. I. de Publiciana, agere tamen poteſt interdicto vti poſſidetis, quia ex iuſta cauſa poſſidet d. l. 3. h l. 1. l. 3. §. 12. I. de vi et vi. i non datur prouocanti hæc actio, niſi cauſa poſſeſſionis prius cognita. k duo creditores communi diuidundo iudicio agere poſſunt. vt hic. v. §. 12. I. eod. & familiæ erciſcundæ. l. 25. I. familiæ. l inter duos fructuarios hoc iudicium redditur, l. 13. §. 3. I. de vſufr. l. 4. in fi. I. de aqua pluuiali. m Poſſident enim prætore auctore. Talis poſſeſſio iuſta eſt, l. 11. I. de acq. poſſ. n ſi vni & eidem Titio duæ ſint grauidæ vxores, ambæ mittuntur in poſſeſſionem. o v. l. 13. I. eod. p l. 5. C. eod. q Poteſt enim penſio diuidi inter eos commode diuidi, vel etiam dimidium ſolui. r l. 4. l. 5. I. de aqua pluuiali. ſ per hanc autem diuiſionem vſuſfructus nihil adimitur, ſed commoditas eius vtendi, quæ attribuitur, quoad eius fieri poteſt. t de colono adde l. 5. [illegible] u Colonus, & depoſitarius naturaliter poſſident, [illegible]

a agi poteſt hoc iudicio vt ſarciat damnum, qui rem communem fecit deteriorem. b actori ſcilicet, quam pro ſua parte, ſuperfluum illud ſocius à ſocio repetet. v. l. 15. I. eod. ſi vnus ſociorum condemnatus eius parte ſua ſoluit, in iudicio communi diuidundo à ſocio poteſt repetere: l. 28. in fi. I. de pecul. c poteſt enim in ſolidum conueniri, l. 9. §. 8. ex eod. d l. 25. I. eod. vide l. 32. I. familiæ. e Peculij communis periculum commune. f arg. l. 37. l. 50. I. mandati. g Poteſt autem cedere ante iudicium noxale acceptum, l. 8. I. de noxalibus. h Synopſis. Baſilicon 44. d. 10. §. 13. i l. 23. §. 8. I. ad l. Aquil. k al. præſtat. l vide l. 8. I. de vſu. m De iuſto pretio dixi ad l. 50. I. de furtis. n In hac actione iudex ex officio ſuo, iuſto pretio rem æſtimari, & alterum alteri de euictione cauere iubet. o Poſt interitum rei communis, agitur vtiliter ad expenſas: vel ad id, quod ſocius ex ea, ſeu operam petiret, lucratus eſt. p al. demoliri, & ſic hic ore communi inuito ſocio ea agere licet, quæ pertinent ad eum vſum, ad quem res communis deſtinata eſt. vt hic, ſecus ſi ad abuſum, vt l. 28. I. eod. q ex neceſſaria cauſa. vt quia non erat ſtabilis, l. 35. I. de damno, eamque ob cauſam ſocius expenſas repetet. l. 4. C. de ædificiis. quas intra [illegible] pretium, l. 39. in fi. & 59. I. de damno. r l. 3. §. 9. I. vti poſſidetis: adde Synop. Baſil. 58. [illegible] ſ corporale, l. 9. I. eod. itque diuiſio ſeruitutum perſonalis. l. 15. [illegible] t l. 3. §. 2. [illegible] u vide l. 38. l. 7. eod. x Singularis ſucceſſor retentionem habet propter expenſas factas à ſuo auctore, Zaſ. & à ſeipſo, excep. y v. l. 29. I. eod.

z Imo quoties proprium negotium gerimus, retentione non volumus. l. 5. §. 8. in fin. infra ad Trebell. z ſi [illegible]

y ... rem deſinere & habere, ut hic & l. 5. 2. I. ad exhib. alter ... alteri poſſidente; & licet ſint in prædio, non poſſident tamen l. 9. I. de acq. poſſ. l. 6. §. 2. I. de precario. adde l. 32. §. 10. ... & cogantur dominum nominare, l. 2. C. vbi in rem. x de qua l. 30. inf. de furtis. y al. pignoratitia. z hoc iudicio pignus vel creditorum æſtimari poteſt vt ab ... pignus luat, vtque ex ſoluto, ceteri creditores pars credit. ſua recipere poteſt, v. l. 13. §. 17. I. de act. empt. b arbitrum communi diuidundo vel ... poteſt, v. l. 43. I. ... c l. 76. §. 1. I. de rei vind.

Universidad Rey Juan Carlos

cui negotiorum geſtorum actio dari. Ameriis cum eius negotia curarem, cum putarem alterius ea eſſe: ita & in propoſito igitur & ſi ab alienauero prædium quia in ea cauſa fuit, vt mihi actio dari deberet, danda mihi erit (vt Iulianus quoque libro ſcribit) negotiorum geſtorum actio.

2 ¶ Si conuenerit, *ne omnino a diuiſio fiat*, huiuſmodi pactum nullas vires habere, manifeſtiſſimum eſt c. Sin d autem *intra e certum tempus*, quod etiam ipſius rei qualitati prodeſt, valet.

3 ¶ Si inter ſocios conueniſſet *ne intra certum tempus ſocietas diuidatur*, quin vendere f liceat ei, qui tali conuentione tenetur, non eſt dubium: quare emptor quoque communi diuidundo agendo, eadem exceptione ſummouebitur, qua auctor eius ſummoueretur.

4 ¶ Si paciſcatur ſocius, *ne partem ſuam petat*, effectu tollitur ſocietas g.

De ſolutione ob ſeruum communem.

15. *Idem* lib. 5. ad Plautium.

SI ſocius ſerui communis nomine conuentus, & condemnatus ſit: aget communi diuidundo, & antequam h præſtet. nam, & ſi noxali iudicio cum vno actum ſit, ſtatim aget cum ſocio, *vt ei pars tradatur i*, cautionibus interpoſitis, *vt ſi non deterit, reddat k*.

De eo quod ſub conditione debetur.

16. *Idem* libro ſexto ad Plautium.

CVm ſocii diuidunt ſocietatem, de eo, quod ſub conditione debetur l, cautiones interuenire ſolent.

Si coheres fundum comparauerit à creditore.

17. *Modeſtinus* lib. 9. Regularum.

QVi coheredes habet ſi fundum pignori datum à teſtatore ſuo comparauerit à creditore m, non debet à coheredibus iudicio communi diuidundo conueniri.

De ſeruitute imponenda, & de poteſtate iudicis.

18. *Iauolenus* lib. 2. Epiſtolarum.

VT fundus hereditarius fundo non hereditario ſeruiat, arbiter diſponere non poteſt: quia vltra id, quod in iudicium deductum eſt, excedere poteſtas iudicis non poteſt n.

De his quæ ſunt in maſſis, 1. De veſtibulo. 2. De via, & ſeruitute in eam facta. 3. De ſeruo qui in fuga eſt. 4. De aquæductu.

19. *Paulus* libro 6. ad Sabinum.

ARbor quæ in confinio nata eſt p, item lapis, qui per vtrumque fundum extenditur, quamdiu cohæret fundo e regione cuiuſque finium, vtriuſque ſunt: nec in communi diuidundo iudicium veniunt: ſed cùm aut lapis exemptus, aut arbor eruta, vel ſuccisa eſt, communis pro indiuiſo fiet: & veniet in communi diuidundo iudicium: nam quod erat finitis partibus, iterum confunditur. Quare duabus maſſis duorum dominorum conflatis, tota maſſa communis eſt q, etiam ſi aliquid ex prima ſpecie ſeparatum maneat: ita arbor & lapis ſeparatus à fundo, confundit ius dominij.

1 ¶ De r veſtibulo ſ communi binarum ædium arbiter communi diuidundo inuito vtrolibet dari non debet: quia, * qui de veſtibulo liceri cogitur, neceſſe habeat interdum totarum ædium pretium facere, ſi alias aditum non habet t.

2 ¶ Si per eundem locum via nobis debeatur, & in eam impenſa facta ſit, durius ait Pomponius communi diuidundo vel pro ſocio agi poſſe: quæ enim communio iuris x ſeparatim intelligi poteſt? ſed negotiorum geſtorum agendum y.

3 ¶ Iudex communi diuidundo, item familiæ erciſcundæ de ſeruo, qui in fuga eſt z, iubere debet, liceri eos inter quos iudex eſt: & tunc eum adiudicare ei penes quem licitatio remanſerit: nec erit periculum, ne ex ſenatuſconſulto pœna legis Fabiæ committatur.

4 ¶ Aquarum iter a in iudicium communi diuidundo non venire, Labeo ait: nam aut ipſius fundi eſt, & ideo in iudicium non veniunt, ſeparatum à fundo, diuiſum tamen aut menſura aut temporibus b. Sed poſſunt iura interdum & ſeparata à fundo eſſe, c & d nec menſura e, nec temporibus diuiſa: veluti cùm is, cuius fuerunt, plures heredes reliquit, quod cum accideret, [illegible] & ea in arbitrio familiæ erciſcundæ venire, nec videtur, inquit Pomponius, quare & minus in communi diuidundo, quàm familiæ erciſcundæ iudicium veniat. Igitur in huiuſmodi ſpeciebus etiam f in communi diuidundo iudicio veniunt, et præfata iura aut menſura, aut temporibus diuiduntur e.

De damno quod culpa factum ſit.

20. *Pomponius* lib. 13. ad Sabinum.

SI is, cum quo fundum communem habes, ad delictum a non reſpondit, & ob id motu à iudice villa diruta eſt, aut arbuſta ſuccisa ſunt, præſtabitur tibi c detrimentum a iudicio communi diuidundo: quidquid enim culpa ſocij amiſſum eſt, eo iudicio continetur.

De officio iudicis.

21. *Vlpianus* libro 30. ad Sabinum.

IVdicem in prædiis diuidundis, quod omnibus vtiliſſimum e eſt, vel quod malint litigatores, ſequi conuenit.

Si quis ſuo, & vicini nomine ædificet.

22. *Pomponius* lib. 33. ad Sabinum.

SI f meo, & vicini nomine parietem ædificem, vel repetiturus ab eo pro parte impenſam, vel donationis gratia g, communis fiet paries.

Si conuenerit inter ſocios vt fructus alternis annis percipiantur.

23. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

SI conuenerit inter te & ſocium tuum, vt alternis annis fructum perciperetis: & non patiatur te ſocius tui anni fructum percipere, videndum, vtrum ex conducto ſit actio, an verò communi diuidundo.

¶ Eadem quæſtio eſt, & ſi ſocius, qui conuenerat, vt alternis annis frueretur, pecus immiſerit, & effecit vt futuri anni fructus, quos ſocium percipere oportuit, corrumperentur. & puto magis communi diuidundo iudicium, quàm ex conducto, locum habere: quæ enim locatio eſt, cùm merces non interceſſerit? aut certè actionem incerti ciuilem reddendam.

De acquiſitione à ſeruo communi. 1. De alienatione iudicij mutandi cauſa.

24. *Iulianus* lib. 8. Digeſtorum.

COmmunis ſeruus ſi ex re alterius dominorum acquiſierit, nihilominus k commune id erit: ſed is, ex cuius re acquiſitum fuerit, communi diuidundo iudicio eam ſummam percipere l poteſt: quia fidei bonæ conuenit, vt vnuſquiſque præcipuum m habeat, quod ex re eius ſeruus acquiſierit.

1 ¶ Cùm agere tecum communi diuidundo vellem, partem tuam Titio tradidiſti, mutandi n iudicij cauſa: teneris mihi prætoria actione, quod feciſſes, ne tecum communi diuidundo ageretur.

De ſolutione ſerui communis nomine.

25. *Idem* lib. 12. Digeſtorum.

SI Stichus communis meus & tuus ſeruus haberet Pamphilum vicarium aureorum decem, & mecum actum de peculio fuerit, condemnatuſque decem præſtitero, quamuis o poſtea Pamphilus deceſſerit, nihilominus actione communi diuidundo, vel pro ſocio, quinque [millia] præſtare debebis, quia te hoc ære alieno liberaui. longè magis conſequar, ſi Stichus poſt mortem Pamphili alium vicarium acquiſierit.

Si ſeruus apud alterum ex dominis quid fregerit.

26. *Africanus Varus* lib. 2. Digeſtorum.

COmmunis ſeruus, cum apud alterum eſſet, crus fregit p in opere: quærebatur, alter dominus quid cum eo, penes quem fuiſſet, ageret? Reſpondit, ſiquidem culpa illius magis, quàm caſu, res communis damni cepiſſet, per arbitrum communi diuidundo poſſe recuperare.

De geſtione in communi ſeruo.

27. *Paulus* libro 3. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

DE communi ſeruo, vnus ex ſociis cautionem habere q niſi communis negotij cauſa, dare non poteſt.

De eo quod vnus ex dominis facere vult, aut fecit inuito cæteris.

28. *Papinianus* lib. 7. Quæſtionum.

SAbinus r, in re communi neminem dominorum iure facere quicquam s inuito altero, poſſe. Vnde manifeſtum eſt, prohibendi t ius eſſe: * in re enim pari potiorem cauſam eſſe prohibentis conſtat u. Sed etſi in communi prohiberi ſocius à ſocio, ne quid faciat, poteſt, vt tamen factum opus tollat, cogi non poteſt x. ſi, cum prohibere poterat, hoc prætermiſit: & ideo per communi diuidundo actionem damnum ſarciri poterit. Sin autem facienti conſenſit, nec pro damno habet actionem y. Quod ſi quid abſente ſocio ad læſionem eius fecit, tunc etiam tollere cogitur.

[illegible]

a Quid? valetne pactum vt non ſit diuiſio ad 30. 40. vel 100. annos? Albericus valere putat: quem vide hac lege.
b vel ſocietas diſſol. [illegible]
c ſecus ſi quis paciſcatur, ne ſocius partem ſuam petat. [illegible]
d forſitan commodius legitur, *ſed autem, vt ne intra certum tempus*: [illegible]
[illegible]
g his verbis inducitur renunciatio ſocius [illegible]
h Nam poſt condemnationem & ſolutionem ab eo nomine factam poteſt [illegible]
i al. traditur.
k al. reddat.
[illegible]

r Commune veſtibulum binarum ædium, vtrolibet dominorum inuito non diuiditur, ſi alias aditus nullus ſit. [illegible] Commune veſtibulum binarum ædium, vel inuito altero ex dominis diuiditur, vbi alias non poteſt aditus [illegible] aperiri.
ſ Veſtibulum [illegible]
[illegible]

[illegible] ex cauſis variis, [illegible]
[illegible] ab vſu rei communis [illegible]
[illegible]
u Prohibentis conditio in re communi potior eſt [illegible]
[illegible]
z [illegible]
3 Qui opus faciens [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

De eo qui ſolus aut ignorans ſe habere ſocium. 1. De iudice poſtulando. De ſocio omnes.

29. *Paulus* lib. 2. Quæſtionum.

Si quis a, cùm exiſtimauerit fundum communem ſibi cum Mænio eſſe, quem cum Titio communem habebat, impendiſſet, rectè dicitur etiam communi diuidundo iudicium ei ſufficere: hoc enim eſt, ſi ſciam rem communem eſſe, ignorem autem, cuius ſocii: neque enim negotia ſocii gero, ſed propriam rem tueor, & magis ex re, in quam impenditur, quàm ex perſona ſocii, actio naſcitur. Denique ea actione pupillum teneri dicimus b, ut impendia ceſſentur officio iudicis.

¶ Diuerſa cauſa eſt eius, qui putat ſe in rem propriam impendere, cùm ſit communis: huic enim nec communi diuidundo iudicium competit, nec uelle dandum eſt. ille enim, qui ſcit rem eſſe communem, vel aliena negotia eo animo gerit, vt aliquem ſibi obliget, & in perſona labitur.

1 ¶ Pomponius ſcripſit, poſſe à iudicem poſſe à quolibet ſociorum: ſed etiam ſi vnus ex ſociis autem eſt, rectè cum eo communi diuidundo agi.

Si neuter vel alter ſociorum poſſideat.

30. *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

Communi diuidundo iudicio rectè agi, ſiue neuter poſſideat, ſiue alter ſociorum fundum non poſſideat d.

De mancipiis, quæ vtriuſque cauſa pupillis reſeruata ſunt.

31. *Paulus* lib. 15. Reſponſorum.

Bina mancipia, quæ ex hereditate paterna iuſſu Prætoris pupillis, miniſterii cauſa reſeruata eſſent, diuiſa non videri: ſed omnium communia e permanſiſſe.

AD EXHIBENDVM f.

TIT. IV.

Vtilitas huius actionis & vſus.

1. *Vlpianus* lib. 24. ad Edictum.

Hæc actio per quam neceſſaria g eſt, & vis eius in vſu quotidiano eſt, & maximè h propter vindicationem i inducta eſt.

Quid ſit exhibere.

2. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

Exhibere k eſt facere in publico l poteſtatem, vt ei qui agat, experiundi ſit copia.

1. *De ſeruis libelli.* 2. *De iureiurando in litem.* 3. *Qualis ſit hæc actio & vindicatione.* 4. *De vſufructu.* 5. *De interdictis.* 6. *De optione legata.* 7. *De noxali actione.* 8. *De tabulis exhibendis.* 9. *De eo cuius intereſt exhiberi.* 10. *ſi quis vindicationem non habeat.* 11. *De cauſa exhibitionis.* 12. *Si plures agant.* 13. *De exceptionibus.* 14. *De actione in factum.* 15. *De ciuili vel naturali poſſeſſione. De pignore.*

3. *Vlpianus* lib. 24. ad Edictum.

In hac actione actor omnia noſſe debet, & dicere m argumenta rei, de qua agitur n.

1 ¶ Qui ad exhibendum agit non vtique dominum ſe dicit, nec debet oſtendere: cùm multæ ſint cauſæ ad exhibendum agendi o.

2 ¶ Præterea in hac actione notandum eſt, quòd reus p contumax per in litem iuſiurandum p victoris damnari poſſit ei, iudice q quantitatem taxante.

3 ¶ Eſt autem perſonalis hæc actio r & ei competit, qui ſ in rem acturus eſt qualicumque in rem actione, etiam pignoratitia u Seruiana, ſiue hypothecaria, quæ creditoribus competunt.

4 ¶ Sed & vſufructuario x petituro competere ad exhibendum Pomponius ait. 5 ¶ Sed & ſi quis interdicturus y rem exhiberi deſideret, dicitur.

6 ¶ Item ſi optare velim ſeruum, vel quam aliam rem, cuius optio mihi relicta eſt z, ad exhibendum me agere poſſe conſtat, vt exhibitis poſſim vindicare.

7 ¶ Si quis noxali iudicio experiri velit, ad exhibendum ei eſt actio neceſſaria. Quid a enim ſi dominus quidem paratus ſit defendere, actor verò deſignare non poſſit, niſi b ex præſentibus? quia aut ſeruum non recognoſcit, aut nomen non tenet: nonne æquum eſt ei familiam exhiberi, vt noxium ſeruum agnoſcat? quod ex cauſa debet fieri ad deſignandum eum, cuius nomine c, noxali quis agat, recenſitione ſeruorum facta.

8 ¶ Si d quis extra heredem e tabulas teſtamenti vel codicillos, vel quid aliud ad teſtamentum pertinens exhiberi velit, dicendum eſt, per hanc actionem agendum non eſſe: cùm ſufficiant f interdicta g in hanc rem competentia & ita Pomponius.

9 ¶ Sciendum eſt autem, non ſolùm eis, quos diximus, competere ad exhibendum actionem: verùm et h quoque, cuius intereſt exhiberi: iudex igitur ſummatim debebit cognoſcere h, an eius intereſt, non; an eius res ſit; & ſic iubere vel exhiberi, vel non; quia nihil intereſt.

10 ¶ Plus dicit Iulianus, etſi i vindicationem non habeam, interim k poſſe me agere ad exhibendum, quia mea intereſt l exhiberi. vt puta ſi mihi ſeruus legatus ſit, quem Titius optaſſet: agam enim ad exhibendum, quia mea intereſt exhiberi, vt Titius optet, & ſic vindicem: quamuis exhibitum ego optare non poſſim.

11 ¶ Si mecum fuerit actum ad exhibendum, ergo ob hoc, quòd conuentus ſum ad exhibendum actione, agere ad exhibendum non poſſum: quamuis videatur intereſſe mea ob hoc, quod teneor ad reſtituendum. Sed hoc non ſufficit. Alioquin & qui dolo m fecit, quo minus poſſideret poterit ad exhibendum agere: cùm neque vindicaturus, neque interdicturus ſit n: & fur, vel raptor poterit o, quod nequaquam verum eſt. Eleganter igitur definit Neratius, iudicem ad exhibendum hactenus cognoſcere, an p iuſtam & probabilem cauſam habeat actionis, propter quam exhiberi ſibi deſideret.

12 ¶ Pomponius ſcribit eiuſdem hominis nomine rectè plures ad exhibendum agere poſſe, forte ſi homo primus ſe ſeruum, ſecundus in eo vſumfructum ſe, tertius poſſeſſionem ſuam contendat, quartus pigneratum ſibi eum affirmet r. omnibus igitur ad exhibendum actio competit: quia omnium intereſt exhiberi hominem.

13 ¶ Ibidem ſubiungit, iudicem per arbitrium ſibi ex hac actione commiſſum etiam exceptiones, æſtimaturus, quas poſſeſſor obiicit: & ſi qua ſit euidens ſi vera, eſt, quæ repellat agentem, debere poſſeſſorem abſolui. ſi obſcurior, vel quæ habeat altiorem quæſtionem, differendam in directum iudicium, re exhiberi iuſſa: de quibuſdam tamen exceptionibus omnimodo ipſum debere diſceptare, qui de ad exhibendum actione iudicat: veluti pacti conuenti, doli mali iuriſiurandi, rei iudicatæ.

14 ¶ Interdum æquitas ſ exhibitionis efficit, vt, quamuis ad exhibendum agi non poſſit, in factum tamen actio detur: vt Iulianus tractat. Seruus (inquit) vxoris meæ rationes meas conſcripſit: has rationes à te poſſidentur, deſidero t eas exhiberi: ait Iulianus, ſi quidem in mea charta ſcriptæ ſint locum eſſe huic actioni: quia & vindicare eas poſſum: nam cùm charta mea ſit, & quod ſcriptum eſt, meum eſt x. ſed ſi charta mea non fuit, quia vindicare non poſſum, nec ad exhibendum experiri. In factum igitur mihi actionem competere.

15 ¶ Sciendum eſt, aduerſus poſſeſſorem hac actione agendum: non ſolùm eum y qui ciuiliter y, ſed & eum, qui naturaliter incumbat poſſeſſioni.

¶ Denique z creditorem qui pignori rem accepit, ad exhibendum teneri placet a.

De re depoſita, commodata, locata.

4. *Pomponius* libro 6. ad Sabinum.

Nam & cum eo, apud quem depoſita, vel cui commodata, vel locata res ſit, agi poteſt.

a vel l. 4. §. 14. §. 1. vers. ... §. 1. l. 45. §. vlt. ... b nam pupillus vel ex re ſocio ... obligatur, l. ... 46 §. 1. de negot. gest. c l. 80. C. eo. d Quatenus adductio ſit iudicium hoc iudicium nihil intereſt, poſſideat quis, necne, vt l. 15. §. 3. ſ. ſ. ... e ſociorum adhuc communia ſunt, quæ diuiſa non reperiuntur. f l. 5. C. 42. §. 3. Inſt. de officio iudicis. Synopſis Baſ. 35. tit. 4. περὶ παρα... id eſt, De exhibitione rerum cuiuſque reſtitutione ac perſecutione. Huc etiam facit lib. 43. tit. 5. de tabulis exhibendis, & 29. de libero homine exhibendo, & 30. de liberis exhibendis. g l. 3. §. 7. l. eo. h vel l. 3. §. 1. l. 3. de liberis exhibendis, & 3. 1. de primatis delictis. i l. 3. §. 3. l. eod. l. 1. C. eod. quarum eſt præparatoria, arg. l. 6. l. 63. §. de procurat. atque ita hic titulus differt à titulo de edendo, quo non dominium inſtrumenti; ſed ex eo iuſtum probationes petuntur: propter quod etiam contractus datos, puta depoſiti, locati, commodati, l. 4. l. eo. propter res mobiles etiam dum, quæ non propter immobiles, quæ ipſas ſua natura ad exhibendæ ſunt. k Syn. Baſil. eo. l. 1. §. 2. l. de tabulis exhibendis, l. 22. §. 2. de verb. ſign. l ... m ſi ex non ignorat, §. 7. l. eo. n ex hac lege & ſuperiore collige formulam libelli huius actionis ad. de legib. §. de rei vind. o ſufficit vt eius intereſt, §. 9. l. eod. p Syn. Baſ. ... q l. 10. §. de dolo.

a Actio ad exhibendum familiam competit ei qui noxalem aduerſus ſeruum actionem habet. Nam forte ſeruum qui deliquit, non nouit, aut nomen eius non tenet. Syn. Baſ. d. c. 3. b v. quæ notaui ad Nou. 90. c. 1. c ſiue ciuiliter, ſiue criminaliter, nam vtrouis modo agatur, Cuiac. notat ad exhibendum agi poſſe, 20. obſeru. 20. d Extra heredem, teſtamentum vel codicillos vel quã aliam ſupremam voluntatem nemo exigit per actionem ad exhibendum; ſed per interdicta. Syn. Baſ. d. c. 3. e competit cuique heredi, l. 1. 2. l. quorum legat. f v. l. 3. §. 10. l. de tabulis exhib. g adde l. 1. §. 10. l. de tabulis exhib. h Summaria cognitio locum habet in actione ad exhibendum, vt hic. vbi ea aliquotis de poſſeſſione, ſtilo vel venter dando & ſimilibus agitur, v. hic. de ... i Ad exhibendum actio competit & quorum intereſt, etſi res ipſorum non ſit, nec vindicationem habeant, vt puta ſi mihi ſeruus legatus ſit, quem Titius ſit optaturus, agam ad exhibendum, vt optet. Syn. Baſ. d. c. 3. k qui vindicare, idem & ad exhibendum agere poteſt. Ac non contra, vt hic. l ad exhibendum agit, cui probabilis aliqua agendi cauſa competit: probabilis vero, ſi eius intereſt. m v. l. 131. l. de reg. iur. n Qui poſſeſſionem petit, non vindicatione, ſed interdicto agit. o Furti actio mala fidei poſſeſſori non datur, quamuis intereſt eius rem non ſubripi, l. 12. §. 1. l. de furtis.

r Eſt enim actio ad exhibendum arbitraria. §. 31. In ſe. Inſt. de action.
ſ Ad exhibendum actio competit ei qui habet in rem actionem & pigneratitiam, vt hic. & qui vſumfructum, §. 4. interdictum aliquod, §. 5. optionem, §. 6. vel noxalem ad exhibendam familiam, §. 7. ita Synopſis Baſilicon in vnum colligit has omnes ſententias. c. 3.
t l. 3. §. eodem.
u Pignoratitia directa agit debitor, ſoluto pignore pignus repetens. Contraria creditor impenſas circa pignus factas: Seruiana verò, creditor tacitas hypothecas: quaſi Seruiana ſeu hypothecaria expreſſas perſequitur.
x ex hoc & §. 6. 7. 8. collige actionem ad exhibendum competere vindicaturo interdicturo vtrubi, optaturo, & noxali iudicio acturo. Cuiac. 9. obſeruationum.
z. in princ.
y non precario, ſed vtrubi, v. Cuiac. 9. obſeru. 23.
z datur enim in rem actio legatario, igitur & ad exhibendum v. quæ notaui ad l. 6. l. de optione: l. 20. §. 1. l. de furtis.

p Ad exhibendum non quiuis, cuius intereſt agit, ſed is cuius ex iuſta cauſa intereſt. Syn. Baſ. d. c. 3.
q i. actione dominii, vſuſfructus, poſſeſſionis, pignoris: & in pluribus competit hæc actio ob eandem rem exhibendam. Hinc colligunt quidam à pluribus in carcere detineri poſſe.
r Exceptiones quæ requirunt altiorem quæſtionem, & vt loquuntur, indaginem, in cauſa ſummaria non admittuntur: ſed in cauſam principalem reſeruantur. Bart.
ſ l. 7. §. eod.
t Inſtrumenta ſua ſibi exhiberi quiſque rectè poſtulat, l. 4. l. 6. C. e. l. 3. §. 15. l. de tabulis.
u v. §. 10. l. eo.
y Ciuiliter poſſidet, qui animo: naturaliter, qui corpore poſſidet: hinc colligit Bartolus rem poſſe vindicari ab eo, qui ciuiliter tantum poſſidet.
z id eſt, proinde Synopſis Baſil. icon. ... c. 4. vt ſic finiſis, Actionem ad exhibendum dandam etiam aduerſus eos qui naturaliter tantum poſſident, proinde & aduerſus creditorem pignus tenentem, depoſitarium, commodatarium, conductorem. a l. 10. ſ. ... vſufr.

Universidad Rey Juan Carlos

a Heres poſſeſſoris, ſuo nomine hac actione tenetur, l. 12. in fin. [illegible]
b Ab omnibus qui tenent & habent exhibendi & reſtituendi facultatem peti poteſt l. 9. in fin. [illegible] de rei vind.
c Vt non compellatur [illegible] ſi alter poſſidet: ita nō impeditur poſſeſſio ſi alter fruatur, vel. [illegible] de acq. poſſ.
d Rota [illegible] arca, vt arena, creta, & ſimilia: caſa, vt arbores cæſæ, carbones, & ſimilia. in iis ea regula prodita eſt Rota, cæſa, ſi non ſpecialiter venierunt, ad exhibendum de his agi non poteſt. l. 17. §. 6. [illegible] de act. empt.
e [illegible] l. 9. §. 3. [illegible] de damno.
f vide quæ notaui ad l. 15. in fin. [illegible] aud.
g [illegible] l. 8. [illegible] de incendio.
h l. 11. in fin. [illegible] l. 5. §. de vacationib.
i [illegible] ſi ve eſt in ſeruo fugitiuo, [illegible]
k adde leg. 12. §. [illegible]
l [illegible] etiam ſi non ſit fugitiuus. [illegible]
m Gemma non vindicatur auro incluſa, niſi ſeparata exhibeatur. Inde Baldus, gemma, inquit, obſtaculum in medio eſt, debet prius agi ad remotionem obſtaculi. Hic interea notanda eſt actio quæ petimus ſeparari rem unitam alteri coniunctam, l. 23. §. 5. [illegible] de rei vind.
n [illegible]
o [illegible] de verb. ſign.
p Dixi ad leges 12. Tabularum.
q quæ & vaſum, v. [illegible] in aſpirat.
r [illegible] l. 3. §. 1. [illegible]
ſ al. intexeris.
t [illegible] l. 23. §. 2. [illegible] de rei vind.
u Vniuerſitas ad exhibendum teneri poteſt.
x [illegible] de acquir. poſſ.
y id eſt, exceptio [illegible] etiam poſt litem conteſtatam opponi non poteſt, ſi iuri opponatur, ſecus ſi perſonæ, [illegible]

De mercibus quæ in horreo poſitæ qui eas vehendas conduxit. 1. De eo qui eſt in poſſeſſione rerum, vel legatorum ſeruandorum cauſa. De vſufructuario 2. De emptore. 3. De ferro quod in aliam aream congeſto. 4. De rate in agrum alienum vi fluminis delata. 5. De his quæ ruina in alterius aream, vel ædes deciderunt. 6. De eo qui poſſidet ſed reſtituendi facultatem non habet.

5. *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

CElſus ſcribit: Si quis merces, quas euehendas conduxit, in horreo poſuit, cum conductore ad exhibendum agi poteſt. Idem ſi mortuo conductore heres extitit, cum herede agendum a. ſed, ſi nemo heres ſit, cum horreario agendum eam ſi à nullo (inquit) poſſidentur, verum eſt, aut horrearium poſſidere, aut certè illū eſt, qui poſſit exhibere. Idem ait: Quomodo autem poſſidet, qui vehendas conduxit? an quia pignus teneri, qua ſpecies oſtendit, etiam eos, qui facultatem exhibendi habent, ad exhibendum teneri b.

1 ¶ Iulianus autem ita ſcribit, ad exhibendum actione teneri eum, qui rerum, vel legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſione ſit. Sed & eum, qui vſusfructus nomine rem tenet: quamuis nec hic c vtique poſſideat.

¶ Inde Iulianus quærit quatenus hos oporteat exhibere: & ait, priorem quidem ſic, vt actor poſſeſſionem habeat: is autem, cum quo agetur, rei ſeruandæ cauſa ſit in poſſeſſione: eum verò, qui vſumfructum habeat, ſic, vt actor rem poſſideat: is, cum quo agetur, vtatur fruatur.

2 ¶ Idem Iulianus ſcribit, emptorem, qui ruta cæſa d non reſtituit, ad exhibendum teneri, in quantum in litem iurauero. Sed ibi adiicit, ſi emptor poſſideat, aut dolo fecit, quominus poſſideat.

3 ¶ Item Celſus ſcribit, ſtercus, quod in aream meam congeſſiſti, per ad exhibendum actionem poſſe te conſequi, vt tolleres: ſic tamen, vt totum tollas: cæterum aliud non poſſe.

4 ¶ Sed & ſi ratis f delata ſit vi fluminis in agrum alterius, poſſe eum conueniri ad exhibendum, Neratius ſcribit.

¶ Vnde quærit Neratius, vtrum de futuro dumtaxat damno, an & de præterito, domino agri cauendum ſit? & ait etiam de præterito g caueri oportere.

5 ¶ Sed & ſi de ruina aliquid in tuam aream, vel in tuas ædes deciderit, teneberis ad exhibendum, licet non poſſideas.

6 ¶ Item, ſi quis facultatem reſtituendi non habeat h, licèt poſſideat, tamen ad exhibendum non tenebitur: vt i puta ſi in fuga ſeruus ſit. ad hoc planè ſolum tenebitur, vt caueat ſe exhibiturum k, ſi in poteſtatem eius peruenerit. Sed & l ſi non ſit in fuga, permiſerit autem ei, vbi velit, morari, idem erit dicendum: aut peregrè à te miſſus ſit, vel in prædiis tuis agat, ad hoc ſolum teneberis, vt caueas.

De rebus incluſis, & tigno iuncto.

6. *Paulus* lib. 20. ad Sabinum.

GEmma incluſa auro alieno m, vel ſigillum candelabro, vindicari non poteſt: ſed *vt* *excludatur*, ad exhibendum agi poteſt.

¶ Aliter atque in tigno iuncto ædibus n: de quo nec ad exhibendum agi poteſt, quia lex duodecim o Tabularum ſolui vetaret: ſed actione de tigno iuncto ex eadem lege in duplum agitur.

1. De rota vehiculo aptata. 2. & aliis rebus iunctis. 3. De municipibus & cæteris corporibus. 4. Quo tempore poſſeſſio. 7. vel intereſſe ſpectatur.

7. *Vlpianus* libro 24. ad Edictum.

TIgni p appellatione omnem materiam in lege p 12. Tabular. accipimus: vt quibuſdam rectè videtur.

1 ¶ Sed, ſi rotam meam vehiculo aptaueris, teneberis ad exhibendum. & ita Pomponius ſcribit: quamuis tunc ciuiliter non poſſideas.

2 ¶ Idem, & ſi armario, vel naui tabulam meam, vel anſam q ſcypho iunxeris, vel emblemata phialæ, vel purpuram veſtimento intexeris ſ, aut brachium ſtatuæ t coadunaueris.

3 ¶ Item municipes u ad exhibendum conueniri poſſunt: quia facultas eſt reſtituendi. Nam & poſſidere x & vſucapere eos poſſe conſtat. Idem & in collegiis, cæteriſque corporibus dicendum erit.

4 ¶ Si y quis non poſſidea: litis conteſtatæ tempore, poſtea ante ſententiam poſſidere cœperit, oportere dici putamus, debere condemnari, niſi reſtituat.

5 ¶ Si quis, cùm iudicii accepti tempore poſſideret, poſtea ſine dolo malo poſſidere deſierit, abſolui eum oportet. quamuis ſit (inquit Pomponius) quod ei imputetur, cur non ſtatim reſtituit; ſed paſſus eſt ſecum litem conteſtari.

6 ¶ Idem ſcribit, ſi quis litis conteſtatæ tempore poſſederit, deinde deſierit poſſidere, mox cœperit ſiue ex eadem cauſa, ſiue ex alia, condemnari eum oportere, niſi reſtituat.

7 ¶ Eadem non malè Pomponius iungit, eum, qui ad exhibendum egit, vtroque tempore intereſſe oportere, rem ei reſtitui: hoc eſt, & quo lis conteſtatur, & z quo ſit condemnatio. & ita Labeoni placet.

De heredibus.

8. *Iulianus* lib. 9. Digeſtorum.

SI ad exhibendum actum eſt cum eo, qui neque poſſidebat, neque dolo malo fecerat, quo minus poſſideret: deinde b eo defuncto heres eius poſſidet rem, exhibere eam cogendus erit c. Nam ſi fundum, vel hominem petiero, & heres ex eadem cauſa poſſidere cœperit, reſtituere cogitur.

De eo qui dolo deſiit poſſidere. 1. De glande, vel materia quæ decidit in agrum alienum. 2. De eo qui facit rem ad alium peruenire. 3. De rei mutatione. 4. Si vni decem ſub conditione, alteri eorumdem decem vſusfructus purè legetur. 5. Quid ſit exhibere. 7. De omni cauſa.

9. *Vlpianus* lib. 24. ad Edictum.

IVlianus ſcribit, ſi quis hominem, quem poſſidebat, occiderit, ſiue ad alium tranſtulerit poſſeſſionem, ſiue ita rem corruperit, ne haberi poſſit, ad exhibendum tenebitur: quia dolo d fecerit, quo minus poſſideret.

¶ Proinde & ſi vinum, vel oleum, vel quid aliud effuderit e, vel confregerit, ad exhibendum tenebitur.

1 ¶ Glans ex arbore tua in fundum meum incidit: eam ego immiſſo pecore depaſco: qua actione poſſum teneri? Pomponius ſcribit, competere actionem ad exhibendum, ſi dolo pecus immiſi, vt glandem comederet. Nam & ſi glans extaret, nec f patieris me tollere, ad exhibendum teneberis, quemadmodum ſi materiam meam delatam in agrum ſuum quis auferre non pateretur. Et placet nobis Pomponii ſententia, ſiue glans extet, ſiue conſumpta ſit. Sed ſi extet, etiam interdicto de glande legenda, vt mihi tertio g quoque die legendæ glandis facultas eſſet, vti potero, ſi damni infecti cauero.

2 ¶ Si quis rem fecit h ad alium peruenire, videtur dolo feciſſe, quò minus poſſideat: ſi modò hoc dolo malo fecerit.

3 ¶ Sed ſi quis rem i deteriorem exhibuerit, æquè ad exhibendum eum teneri, Sabinus ait: ſed hoc ibi vtique verum eſt, ſi dolo malo in aliud corpus res ſit translata: veluti ſi ex ſcypho maſſa facta ſit: quamquam enim maſſam exhibeat, ad exhibendum tenebitur. nam mutata k forma propè interemit ſubſtantiam l rei m.

4 ¶ Marcellus ſcribit, ſi tibi decem nummorum ſint ſub conditione legata, & mihi decem vſusfructus n purè, deinde heres pendente conditione, non exacta cautione decem fructuario ſoluerit: ad exhibendum cum actione teneri o quod dolo fecerit, quo minus poſſideret. Dolus autem in eo eſt, quòd cautionem exigere ſuperſedit à fructuario p: effecitque, vt legatum tuum euaneſceret q, cùm iam nummos vindicare non poſſis. Ita demum autem locum habebit ad exhibendum actio, ſi conditio extiterit legati. Potuiſſi tamen tibi proſpicere ſtipulatione r legatorum [&] ſi proſpexiſſes, non erit tibi neceſſaria ad exhibendum actio ſ. Si tamen ignarus legati tui, à fructuario ſatis non exegit, dicit Marcellus, ceſſare ad exhibendum; ſcilicet quia nullus dolus eſt. Succurrendum t tamen legatario, in factum aduerſus fructuarium actione, ait.

5 ¶ Quantum [autem] ad hanc actionem attinet, *exhibere eſt* u, *in eadem cauſa præſtare in qua fuit, cùm iudicium acciperetur*: vt quis copiam rei habeat poſſit experiri actione, quam deſtinauit, in nullo caſu x, quam tendit, læſa: quamuis non de reſtituendo, ſed de exhibendo agatur.

6 ¶ Proinde ſi poſt litem conteſtatam vſucaptum exhibeat: non videtur exhibuiſſe y: cùm petitor intentionem ſuam perdiderit, & ideo abſolui eum non oportere, niſi paratus ſit, repetita z die, intentionem ſuſcipere; ita vt fructus ſecundum legem æſtimentur.

7 ¶ Qui tamen cauſa petitori in hac actione reſtituitur, Sabinus putauit, partum quoque reſtituen-

z Heres, qui vnius eiuſdemque rei nomine vni legatario ſub conditione, alteri purè tenetur, vni eam legatam ſoluere non debet niſi exacta cautione, l. 5. §. 1. [illegible] quemadmodum [illegible] legatarius [illegible]
9 Vſusfructus pecuniæ, proprietatem eius, forma ipſa, decem tollit: [illegible] fructuarius pecuniæ eius proprietatem adipiſcatur quoque. Neque tamen [illegible] ſequitur, proprietatis eſſe legatarium, cum cautio quæ [illegible] interponitur, [illegible] præſtatur: ipſi proprietatis, proprietatis loco ut apud ipſum proprietarius.
r [illegible] l. 9. [illegible] de leg.
ſ cum agere poſſis ex ſtipulatu, arg. l. 75. §. 7. [illegible] de verb. oblig.
t l. 63. [illegible] de leg. 2.
u l. 48. [illegible] de leg. 1.
x [illegible] ſanè hic locus parum ſincerus mihi videtur.
y §. 3. inſt. de off. iudic. [illegible]
z id eſt, retroactum petita,

a [illegible] iudicio, [illegible] debet & [illegible] conteſtatæ, & condemnationis tempore.
b hinc colligunt poſſeſſionem heredi ſuperueniente, rem petere conteſtatam, et iudiciis, [illegible]
c [illegible] tempore, [illegible]
d [illegible] l. 1. [illegible]
e [illegible] l. 55. [illegible]
f [illegible] l. 5. [illegible]
g [illegible]
h [illegible] l. 1. §. [illegible]
i [illegible]
k [illegible]
l Baldus hic ſpecies eſt compoſita ex materia & forma [illegible] Significat materia [illegible] qui [illegible] dicunt [illegible] & ſubſtantiam, [illegible] & [illegible] in [illegible]
m Si eſt [illegible] materia, diuerſis forma, [illegible] [illegible] ſpecie non [illegible]
n [illegible]
o Cautio [illegible] [illegible] ſeq. [illegible] vice [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Interdum tamen iuſta ratione poſſit opinari eſſe heredem ex minore parte. Quid enim ſi neſcit ſibi partem accreuiſſe, vel ex incerta parte fuit inſtitutus? cur ei reſponſum noceat?

4 ¶ Qui tacuit quoque apud prætorem, in ea cauſa eſt, vt in ſolidum conueniatur, quaſi negauerit ſe heredem eſſe. Nam qui omnino non reſpondit, contumax eſt a: contumaciæ autem pœnam hanc ferre debet, vt in ſolidum conueniatur, quemadmodum ſi negaſſet: quia prætorem contemnere videtur b.

5 ¶ Quod autem ait prætor, *Omnino non reſpondiſſe*, poſteriores ſic exceperunt, vt omnino non reſpondiſſe videatur, qui ad interrogatum non reſpondit, id eſt, qui c tacet.

6 ¶ Si interrogatus quis, *an ex aſſe heres eſſet*, reſponderit ex parte: ſi ex dimidia eſſet, nihil ei nocere reſponſum. Quæ ſententia humana eſt.

7 ¶ Nihil d intereſt, neget quis, an taceat interrogatus, an obſcurè reſpondeat, vt incertum dimittat interrogatorem e.

8 ¶ Ex cauſa ſuccurri ei, qui interrogatus reſpondit, non dubitamus. Nam & ſi quis interrogatus, *an patri heres eſſet*, reſponderit: mox prolato teſtamento, inuentus ſit exheredatus, æquiſſimum eſt, ſuccurri ei f. & ita Celſus ſcribit. hic quidem & alia ratione, quod *ea quæ poſtea emergunt, auxilio indigent* g: quid enim ſi occultæ tabulæ, & remotæ, poſtea prolatæ ſunt? cur noceat ei, qui id reſponderit, quod in præſentiarum videbatur? Idem dico & ſi qui heredem ſe reſponderit, mox falſum, vel inofficioſum, vel irritum teſtamentum fuerit pronunciatum. Non enim improbè reſpondit, ſed ſcriptura ductus.

9 ¶ Qui interrogatus reſponderit, ſic h tenetur, quaſi ex contractu obligatus, pro quo poſtulabitur i, dum ab aduerſario interrogatur. Sed & ſi à prætore fuerit interrogatus, nihil facit prætoris auctoritas: ſed ipſius reſponſum, ſiue mendacium k.

10 ¶ Qui iuſto errore ductus negauerit *ſe heredem*, venia dignus eſt m.

11 ¶ Sed & ſi quis ſine dolo malo, culpa tamen reſponderit, dicendum erit, abſolui eum debere: niſi n culpa dolo proxima ſit.

12 Celſus ſcribit, licere o reſponſi pœnitere, ſi nulla captio ex eius pœnitentia ſit actoris p. quod veriſſimum mihi videtur. Maximè ſi quis poſtea plenius inſtructus quid faciat, inſtrumentis, vel epiſtolis amicorum ſuis ſit edoctus.

De filio qui ſe abſtinuit hereditate paterna. 1. De exceptionib.

12. *Paulus* lib. 17. ad Edictum.

SI filius, qui abſtinuit ſe paterna hereditate, in iure interrogatus reſponderit *ſe heredem eſſe*, tenebitur. nam q ita reſpondendo pro herede geſſiſſe videtur.

¶ Sin autem filius qui ſe abſtinuit, interrogatus tacuerit, ſuccurrendum eſt ei: quia hunc, qui abſtinuit, prætor non habet heredis loco.

1 ¶ Exceptionibus r, quæ inſtitutis in iudicio contra reos actionibus opponuntur, etiam is ſ vti poteſt, qui ex ſua reſponſione conuenitur: veluti pacti conuenti, rei iudicatæ, & cæteris.

De falſis confeſſionibus.

13. *Idem* lib. 2. ad Plautium.

COnfeſſionibus t falſis reſpondentes, ita obligantur, ſi eius nomine de quo quis interrogatus ſit, cum aliquo ſit actio: quia quæ cum alio actio eſſet, ſi dominus eſſet, in nosmet confeſſione noſtra conferemus. Et ſi eum, qui in poteſtate patris eſſet, reſpondiſſem *filium meum eſſe*, ita me obligari, ſi ætas u eius pateretur, vt filius meus eſſe poſſit: quia x falſæ confeſſiones naturalibus conuenire deberent: propter quæ fiet vt patrisfamilias nomine reſpondendo, non obliget.

1 ¶ Eum qui patremfamilias, *ſuum eſſe* reſponderit *ſeruum*, non teneri y noxali actione. Ac ne ſi bona fide liber homo mihi ſeruiat, mecum noxali iudicio agi poteſt: & ſi actum fuerit, manebit integra actio cum ipſo, qui admiſit z.

14. *Iauolenus* lib. 9. ex Caſſio.

SI is, cuius nomine noxæ iudicium acceptum eſt, manente iudicio liber iudicatus eſt, reus abſolui debet: nec quicquam interrogatio in iure facta proderit: quia eius perſonæ, cuius nomine quis cum alio actionem habet, obligationem transferre non poteſt in eum, qui in iure ſuum eſſe confitetur vel alienum ſeruum, *ſuum eſſe* confitendo. liberi autem hominis nomine, quia cum alio actio non eſt, ne per interrogationem quidem, aut confeſſionem transferri poterit. Quo caſu eueniet, vt non rectè hominis liberi nomine actum ſit cum eo, qui confeſſus eſt.

1 ¶ In totum autem confeſſiones ita ratæ ſunt, ſi id, quod in confeſſionem venit, & ius & naturam recipere poteſt a.

De ſeruo hereditario. 1. De morte ſerui.

15. *Pomponius* lib. 18. ad Sabinum.

SI ante aditam hereditatem, ſeruum hereditarium *meum eſſe* reſpondeam, teneor: quia domini b loco habetur hereditas c.

1 ¶ Mortuo ſeruo, quem in iure interrogatus ſuum eſſe confeſſus ſit, non tenetur is, qui reſpondit. Quemadmodum, ſi proprius eius fuiſſet, poſt mortem eius non teneretur d.

De ſeruo capto ab hoſtibus. 1. Si ſeruus reſpondentis eſſe non poteſt.

16. *Vlpianus* lib. 37. ad Edictum.

SI ſeruus ab hoſtibus captus ſit, de quo quis in iure interrogatus reſponderit *ſuum eſſe*, quamuis iura poſtliminiorum poſſint efficere dubitare nos e, tamen non puto locum eſſe noxali actioni: quia non eſt in noſtra poteſtate f.

1 ¶ Quamquam autem placet, etiam eum teneri, qui *alienum ſuum ſeruum* falſus eſſet, attamen rectiſſimè placuit, eum demum teneri, qui ſuum potuit g habere: cæterum, ſi dominium quærere non potuit, non h teneri.

De pluribus dominis.

17. *Idem* lib. 38. ad Edictum.

SI ſeruus non ſit vnius, ſed plurium, & omnes mentiti ſunt, *eum in ſua poteſtate non eſſe*, vel quidam ex illis, aut dolo fecerunt, quo minus ſit in poteſtate, vnuſquiſque illorum tenebitur in ſolidum i, quemadmodum tenerentur, ſi haberent in poteſtate. Is verò qui nihil dolo fecerit, quo minus in poteſtate haberet, vel non negauit, non tenebitur.

An confeſſio vnius liberet alium.

18. *Iulianus* lib. 3. ad Vrſeium Ferocem.

QVi ex parte & dimidia heres erat, cùm abſentem coheredem ſuum defendere vellet, vt ſatiſdationis onus euitare poſſit, reſpondit *ſe ſolum heredem eſſe* & condemnatus eſt. Quærebat actor, cùm ipſe ſoluendo non eſſet, an, reſciſſo ſuperiore iudicio in eum, qui reuera heres erat, actio dari deberet. Proculus reſpondit, reſciſſo iudicio poſſe agi l. Idque eſt verum.

Si filius pro patre agens non reſponderit.

19. *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

SI filius, cùm pro patre ſuo ageret m, taceat interrogatus, omnia perinde obſeruanda erunt, ac ſi non eſſet interrogatus n.

An confeſſio vnius liberet alium. 1. Interrogatio de fundo 2. vel de aditione.

20. *Paulus* lib. 2. Quæſtionum.

QVi ſeruum alienum reſponderit *ſuum eſſe*, ſi noxali iudicio conuentus ſit, dominum liberat o: atque aliter ſi quis confeſſus ſit *ſe occidiſſe ſeruum*, quem alius occidit: vel ſi quis reſponderit *ſe heredem*. Nam his caſibus non liberatur, qui fecit p, vel qui heres eſt. Nec hæc inter ſe contraria ſunt. Nam ſuperiore caſu ex perſona ſerui duo tenentur, ſicut in ſeruo communi dicimus, vno altero conuento, alter quoque liberatur: in ſecundo caſu, is qui confitetur r ſe occidiſſe, vel vulneraſſe, ſuo nomine tenetur. Nec debet impunitum eſſe delictum eius qui fecit, propter eum, qui reſpondit: niſi quaſi defenſor eius qui admiſit, vel heredis litem ſubiit: hoc genere ſ. tamen in factum exceptione data, ſummouendus eſt actor: quia ille negotiorum geſtorum, vel mandati actione recepturus eſt, quod præſtitit.

¶ Idem eſt in eo, qui mandatu heredis, *heredem ſe eſſe* reſpondit, vel cum eum alias defendere vellet.

1 ¶ In iure interrogatus, *an fundum poſſideat*: quæro, an reſpondere cogendus ſit, & quota ex parte fundum poſſideat? reſpondi: Iauolenus ſcribit, poſſeſſorem fundi t cogi debere reſpondere, quota ex parte fundum poſſideat: vt ſi minore ex parte poſſidere ſe dicat, in aliam partem, quæ non defenderetur u, in poſſeſſionem actor mittatur.

2 ¶ Idem, & ſi damni infecti x caueamus. Nam & hic reſpondere debet, quota ex parte eius ſit prædium: vt ad eam partem ſtipulationem accommodemus. Parua autem non repromittentis hæc eſt, vt in poſſeſſionem eamus. & ideò ei pertinet ſcire, an poſſideat.

L iii

a l. 53. eo. l. 12. ſ. 2. l. vlt. eod. b Baldus adiicit tamen, initio poſt iudicis interrogationem aliquando pro contumace, aliquando pro confeſſo, ſæpe pro negante haberi. c id eſt, [illegible] ad verbum non reſpondet, qui facit ſibi interrogationi congruenter non reſpondet. Eſt verò ſpecies paronomaſiæ, dixi ad §. [illegible] Cicero pro Flacco dixit reſpondere abrogatum. d Negare, tacere, obſcurè reſpondere paria ſunt. e obſcurè, & nihil reſpondere paria ſunt. Bart. f Ex cauſa facti erroris poteſt quis ſuam confeſſionem reuocare, [illegible] g Emergentia, nouo egent auxilio, [illegible] h al. quia. i Reſpondens interroganti, contrahere videtur. k l. 4. ſ. eod. l Confeſſio iudicialis obligat: extraiudicialis habens cauſam probat, non obligat: cauſam non habens, nec probat, nec obligat. Bologn. [illegible] m [illegible] n adde l. 11. in fin. ſ. de incendio. o Syn. Baſ. §. 32. eo. Nou. 12. c. 15. p Pœnitere, re integra, interrogatio licet, id eſt, ſi actori ius non ſiat deterius. vide tamen Accurſium hic. q Pro herede geſſit, qui interrogatus in iure reſpondet ſe heredem.

r vide Cuiac. 12. obſeru. 27. ſ & ita quiſque ſua confeſſione vel quadam ex conſequentia nocet. t Syn. Baſ. eod. cap. 13. u vide l. 29. in fi. ſ. eod. x Falſæ confeſſiones naturalibus conuenire debent, vt hic. ita confeſſiones non aliter ratæ ſunt habendæ, quam ſi ius & naturam recipiant, l. 14. in fin. ſ. eodem. y l. 21. in fin. C. de ſeruis. z adde l. 47. ſ. de noxal.

a l. 13. ſ. eo. confeſſio quæ [illegible] poteſt a falſa eſt, non præiudicat. Zaſ. b Domini loco hereditas habetur. c v. l. 3. in fin. ſ. de hered. inſtit. d l. 39. in fin. ſ. de noxal. e & quia ſpem poſtliminij habemus l. 12. § 3. [illegible] f eſt enim hoſtium. g Simplex confeſſio minimè nos dominos conſtituit, ſed etiam vt ſeruus in noſtro dominio eſſe poſſit, amplius exigitur. h Cur? falſæ confeſſiones naturalibus conuenire debent, l. 13. ſ. eo. i v. l. 5. ſ. de noxal. k l. 25. ſ. de fideiuſſoribus. l Qui confeſſioni tuæ adhæret in vno iudicio, poteſt ab ea recedere in alio iudicio, quod fuerit cum aliquo tertio intentatum. [illegible] m al. agens. n v. l. 9. §. 4. ſ. eo. o v. l. 23. ſ. de ſolutionibus. p Homicidium in vno punitum, verum homicidam non excuſat à pœna. Bald. q l. 4. § 2. ſ. de ſeruo corrupto. r Ex duobus ſeruus [illegible] homicida [illegible] s [illegible] t potest enim procurator noſtro nomine interrogari & reſpondere, l. 39. ſ. de procurat. u [illegible] x l. 7. § 17. ſ. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Quibus caſibus interrogari oporteat.

21. *Vlpianus* lib. 22. ad Edictum.

VBicunque a iudicem æquitas b mouerit, æquè oportere fieri interrogationem c, dubium non eſt.

De effectu reſponſionis.

22. *Scæuola* lib. 4. Digeſtorum.

PRocuratore Cæſaris ob debitum fiſcale d interrogante, vnus ex filiis, qui nec bonorum poſſeſſionem acceperat, nec heres erat, reſpondit ſe heredem eſſe. an quaſi interrogatoria creditoribus cæteris tenetur? Reſpondit e, ab his, qui in iure non interrogaſſent, ex reſponſo ſuo conueniri non poſſe e.

DE f QVIBVS REBVS AD EVNDEM iudicem eatur.

TIT. II.

De iudiciis quibus res diuiduntur, aut diſtinguuntur.

Pomponius libro 13. ad Sabinum.

SI inter g plures familiæ erciſcundæ agetur, & inter eoſdem communi diuidundo aut finium regundorum, eundem iudicem ſumendum. Præterea, quo facilius coire coheredes, vel ſocij poſſint, in eundem locum omnium præſentiam fieri oportet.

De tutoribus.

2. *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

CVm ex pluribus h tutoribus vnus: quòd ceteri non ſint idonei, conuenitur, poſtulante eo omnes ad eundem iudicem mittuntur i: & hoc reſcriptis principum continetur.

DE SERVO CORRVPTO k.

TIT. III.

Edictum. 1. De bona fidei poſſ. 2. Quid ſit recipere. 3. Quid ſit perſuadere. De dolo perſuadentis. 4. De ſeruo bono, vel malo. 5. Quibus modis ſeruus corrumpitur.

Vlpianus lib. 23. ad Edictum.

AIt Prætor: *Qui l ſeruum, ſeruam alienum, alienam recepiſſe m, perſuaſiſſe ve quid ei dicetur dolo malo, quo eum, eam deteriorem faceret n eum, eam, quanti ea res erit, in duplum iudicium dabo.*

1 ¶ Qui bona fide ſeruum emit, hoc edicto non o tenebitur p: quia nec ipſe poterit ſerui corrupti agere: quia nihil eius intereſt, ſeruum non corrumpi: & ſane, ſi quis hoc admiſerit, eueniet, vt duobus actio ſerui corrupti competat, quod eſt abſurdum. Sed nec eum cui bona fide homo liber ſeruit, hanc actionem poſſe exercere opinamur.

2 ¶ Quod autem prætor ait, recepiſſe q, ita accipimus, ſi ſuſceperit ſeruum alienum ad ſe. & eſt r proprie recipere, refugium s abſcondendi cauſa ſeruo præbere, vel in ſuo agro, vel in alieno loco, ædificióve.

3 ¶ Perſuadere autem eſt plus b, quàm compelli, atque cogi ſibi parere. Sed d perſuadere ver ... c ... [illegible] (ſcilicet verbis) eſt. Nam & bonum conſilium quis dando poteſt ſuadere, & malum. & ideo f prætor adiecit, *dolo malo, quo eum deteriorem faceret.* Neque enim delinquit, niſi qui tale aliquid ſeruo perſuadet, ex quo eum faciat deteriorem. qui igitur ſeruum ſollicitat g ad aliquid vel faciendum, vel cogitandum improbè, hic videtur hoc edicto notari.

4 ¶ Sed verum ita demum tenetur, ſi bonæ h frugi ſeruum perpulit ad delinquendum. an verò & ſi malum hortatus eſt, vel malo monſtrauit, quemadmodum faceret? Et eſt verius, etiamſi malo monſtrauit, in quem modum delinqueret, teneri eum. Imò & ſi erat ſeruus omnimodo fugiturus, vel furtum facturus, hic verò laudator huius propoſiti extitit, tenetur. * Non enim oportet laudando augeri malitiam. Siue i ergo bonum ſeruum fecerit malum, ſiue malum fecerit deteriorem, corrupiſſe videbitur.

5 ¶ Is quoque deteriorem facit, qui ſeruo perſuadet, vt iniuriam faceret, vel furtum k, vel fugeret vel alienum ſeruum vt ſollicitaret, vel vt peculium intricaret, aut amator exiſteret, vel erro l, vel malis m artibus eſſet deditus, vel in ſpectaculis nimius n, vel ſeditioſus, vel ſi actori o ſuaſit verbis, ſiue p pretio, vt rationes dominicas intercideret q: adulteraret r, vel etiam vt rationem ſibi commiſſam turbaret.

2. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

VEl luxurioſum ſ, vel contumacem t fecit: quive vt ſtuprum u pateretur x, perſuadet.

De dolo perſuadentis & iuſſu. 1. Si quis perſuaſerit in tectum aſcendere, vel in puteum deſcendere.

3. *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

DOlo malo adiecto calliditatem y notat prætor eius, qui perſuadet. cæterùm ſi quis ſine dolo deteriorem fecerit, non notatur. & ſi luſus z gratia fecit, non tenetur a.

1 ¶ Vnde quæritur, ſi quis ſeruo alieno ſuaſerit in tectum aſcendere, vel in puteum b deſcendere: & ille parens aſcenderit, vel deſcenderit, & ceciderit, cruſque c vel quid aliud fregerit, vel perierit, an tenetur? Et ſi quidem ſine dolo malo fecerit, non tenetur: ſi dolo malo tenebitur.

4. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

SEd commodius eſt, vtili lege Aquilia eum teneri d.

De dolo recipientis. 1. Si quis perſuaſerit ſeruo, quem liberum putabat. 2. De confitente. 3. Si ſeruus ſeciſſe alienat. 4. ad quod tempus reſpiciat hæc actio.

5. *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

DOli verbum etiam ad eum, qui recepit e, referendum eſt: vt non alius teneatur, niſi qui dolo malo fecerit. Cæterùm ſi quis, vt f domino cuſtodiret, recepit, vel humanitate, vel miſericordia g ductus, vel approbata, atque iuſta ratione, non tenebitur.

1 ¶ Si quis dolo malo perſuaſerit quid ſeruo, quem h liberum putabat, mihi videtur teneri eum oportere: maius enim delinquit qui liberum putans corrumpit: & ideo, ſi ſeruus fuerit, tenebitur.

depactis. Abſentium nomine geſtores admitti, eóque nomine abſentes obligari, v. l. 5. 3. de oblig. & act. teſtibus ſi læſi ſint, in poſſeſſionem mitti legatorum ſeruandorum cauſa, vel ... nomine, damni infecti ſi non caueatur, l. 1. 2. 1. quib. ex cauſ. in poſſ. bona pupillorum vendi, l. 12. C. de admin. tut. & contumacium bona diſtrahi & euerti l. 7. 3. 1. ... l. 10. ... impartiri iudicem officium ſuum non peritum, vide quæ notaui ad l. 4. ... de ... adiudicationes fieri bonorum coheredi, ſocio, vicino, v. §. 4. 5. 6. Inſt. de off. iud. bonorum poſſeſſionem, poſſeſſionem bonorum, tutores pupillis, iudices litigantibus, l. 8. ... & aduocatos dari, v. l. 1. §. 4. ... de poſtul. & quæ huiuſmodi aduocatis deſunt ſuppleri, l. ... quæ ... ipſo ... in agro alieno veſtimenta qui factus mihi prodeſſe poterit, domino verò fundi nihil nociturus, l. ... codemnati nomine pecuniam reluſam in area capi, vt iudicato ſatisfiat, l. ... teſtes & ſubſignatores teſtari volentibus dari l. ... adde de officio iudicis, l. 25. §. 28. l. ... d Fruſtra hoc non adiectum: Procuratoris enim Cæſaris erat debita fiſcalia exigere, l. 47. ... adde quæ ſcripſi ad titulum de officio procuratoris Cæſaris. e confeſſio præiudicat quoad perſonam interrogantis, non quoad alios: vel, Reſponſio facta in iudicio non præiudicat reſpondenti, niſi reſpectu interrogantis, ... Confeſſio per errorem facta, probato errore, reuocari poteſt, vide tamen ... f De reconuentione & mutuis actionibus adde l. ... g Connexa natura vis ſunt cauſæ, vt in familiæ erciſcundæ, communi diuidundo, finium regundorum iudicio, huiuſmodi negotia coram vno explicari debent etiam ſi perſonæ ſint diuerſæ iuriſdictionis, ſeu fori: vel ideo quod continentia cauſæ diuidi non debeat, l. 10. C. de iud. Quod reconuentio eiuſdem cauſæ, eundem iudicem efflagitet, vtpote iam antea de cauſa inſtructum: vt denique euitetur abſurditas, ne in quo vnus iudex condemnat, alter abſoluat, & contrariæ ſententiæ ferantur in vna & eadem cauſa, l. 14. C. de ... tum etiam quod omnibus præſentibus ſententiam ferri magis expedit, quin etiam cauſa conuentionis & reconuentionis eadem ſententia terminanda eſt, ... h l. 5. C. arbitr. tutel. i Curve ſolutur quatenus locupletes ſint, facit l. ... k ... l ... m ... n l. 9. ... o Bonæ fidei poſſeſſor non tenetur actione ſerui corrupti ... Dic, ſe exiſtimauit: neque dolo malo ſeruum corrupit in fraudem domini. Nonaliter ... p atqui tenetur lege Aquilia ... q ... r l. 13. §. 7. §. de vſufruct.

f adde l. 48. §. 19. in fin. ff. de furt. g l. 4. C. de furt.
h ... bonum ... Porrò frugi dicebantur, ... bita L. Calpurnius Piſo, Frugi appellatus ob mores. ... in Verrem. Porrò à fruendo, frux, frugis eſt.
i *Corrumpit*, qui facit deteriorem, vt ſi quis fugitiuo ... fugam eius laudet. ... Corrumpit denique qui ... vel ex malo deteriorem facit. k ... l ... m ... n mimus. o ... enim ſerui munus, rationes dominicas conficere. ... p ſuaſio & pretio: vel verbis. q ... eſt, deleat, adulteret, ... r Adulterare ... corrumpere (ad metaphoras autem vel neceſſitate & ... cauſa deſcendimus) ſic adultera moneta, ... ria voluntas, pro libera: cunabula, pro initiis, & ... vide Alciatum ... digitum, ... t ... u ... x ... y ... ſic delictum non obligat eum qui facit, ... gatur, dixi ad l. ...
a ſi modo luſus non ſit periculoſus, l. 10. §. ad l. Aquil. d ... b ... c adde l. ... c l. 1. ... e ... f ... g Miſericordia qui alienum ſeruum ... ductus ſoluit compedibus ... in fin. l. ... de lege Aquilia. ... ſeruo corrupto ... lege Aquilia ...

dum : ſiue prægnans fuerit mulier, ſiue poſtea conceperit ; quam ſententiam & Pomponius probat.

8 ¶ Præterea vtilitates *a*, ſi quæ amiſſæ ſunt ob hoc, quod non exhibetur, vel tardius quid exhibetur æſtimandæ à iudice ſunt : & ideo Neratius ait, vtilitatem actoris venire in æſtimationem, non *b* quanti res ſit. quæ vtilitas, inquit, interdum minoris *c* erit, quàm res erit.

De optione intra certum tempus data.

10. *Paulus* libro 26. ad Edictum.

SI optione intra certum tempus data, iudicium in id tempus extractum eſt, quo fruſtrà exhibetur, vtilitas petitoris conſeruetur. quod ſi per heredem non ſtetit, quo minus exhiberet tempore iudicij accipiendi, abſoluendus eſt heres.

De hereditate amiſſa ob ſeruum non exhibitum. 1. Quo loco & cuius ſumptibus exhibenda ſit res. 2. De pluribus rebus.

11. *Vlpianus* lib. 24. ad Edictum.

SEd & ſi hereditas amiſſa ſit ob *d* hoc, quòd ſeruus non exhibeatur, æquiſſimum eſt æſtimari officio iudicis damnum hereditatis *e*.

1 ¶ Quo autem loco exhiberi rem oporteat, vel cuius ſumptibus, videamus : & Labeo ait, ibi *f* exhibendum, vbi fuerit, cùm lis conteſtaretur periculo, & impendiis actoris perferendam, perducendamve eo locis vbi actum ſit. Paſcere planè ſeruum, veſtire, curare, poſſeſſorem *g* oportere ait. ego autem arbitror *h* interdum etiam hæc actorem agnoſcere oportere : ſi fortè ipſe ſeruus ex operis vel artificio ſuo ſoleat ſe exhibere, nunc verò cogitur vacare. Proinde & ſi apud officium fuerit depoſitus exhibendus, cibaria debebit agnoſcere, qui exhiberi deſiderauit, ſi non ſolebat poſſeſſor ſeruum paſcere. nam ſi ſolebat, ſicuti paſcit, ita & cibaria poteſt non recuſare. Interdum *i* tamen eo loci exhiberi debet ſuis ſumptibus, ſi fortè proponas, data opera eum in locum abduxiſſe *k* res contuliſſe, vt actori incommodior eſſet exhibitio. nam in hunc caſum, ſuis ſumptibus, & periculo, debebit exhiberi in eum locum, vbi agatur : ne ei calliditas ſua proſit.

2 ¶ Si *l* de pluribus rebus quis conueniatur, & litis conteſtatæ tempore omnes poſſedit, licèt poſtea quaſdam deſierit, quamuis ſine dolo malo, poſſidere, damnandum, niſi exhibeat eas *m*, quas poteſt.

De eo quem quis in libertatem vindicare vult. 1. De filiofamilias. 2. Si ſæpius agatur. 3. De ſpecie facta ex alterius materia. 4. De homine mortuo poſt iudicium acceptum. 5. Cautio de re exhibenda. 6. De herede.

12. *Paulus* lib. 26. ad Edictum.

DE eo exhibendo, quem quis in libertatem vindicare velit, huic actioni locus eſſe poteſt *n*.

1 ¶ Et filiuſfamilias ea actione tenetur, ſi facultatem rei exhibendæ habet.

2 ¶ Sæpius ad exhibendum agenti, ſi ex eadem cauſa *p* agat, obſtatur exceptionem. Iulianus ait. Nouam autem cauſam interuenire, ſi is, qui vindicandi gratia egiſſet *q* poſt *q* acceptum iudicium, eam ab aliquo accepit : & ideo exceptionem ei non obſtere.

¶ Item, ſi ei, qui furti acturus, ad exhibendum egiſſet, iterum furtum factum ſit.

¶ Denique ſi quis optandi *r* gratia ad exhibendum egiſſet, & poſt litem conteſtatam, alterius teſtamento *ſ* optio data ſit, ad exhibendum agere poteſt.

3 ¶ Si quis ex vuis meis muſtum fecerit, vel ex oliuis oleum, vel ex lana veſtimenta, cùm ſciret hæc aliena eſſe, vtriuſque nomine ad exhibendum actione tenebitur : quia *** quod ex re noſtra fit, noſtrum eſſe verius eſt *t*.

4 ¶ Si *u* poſt iudicium acceptum homo mortuus ſit, quamuis ſine dolo malo, & culpa poſſeſſoris, tamen interdum tanti damnandus eſt, quanti actoris interfuerit per eum non effectum, quo minus tunc, cùm iudicium acciperetur, homo exhiberetur : tanto magis, ſi apparebit eo caſu mortuum eſſe, qui non incidiſſet, ſi tum exhibitus fuiſſet.

5 ¶ Si iuſta *x* ex cauſa ſtatim exhiberi res non poſſit, iuſſu iudicis cauere debebit, ſe illo die exhibiturum.

6 ¶ Heres non quaſi heres, ſed ſuo nomine hac actione vti poteſt. Item heres poſſeſſoris ſuo *y* nomine tenetur *z*.

¶ Igitur non procedit quærere, an heredi, & in heredem danda ſit. Planè ex dolo defuncti danda eſt in heredem hæc actio, ſi locupletior hereditas eo nomine facta ſit : veluti quod pretium rei conſecutus ſit.

De libero homine exhibendo.

3. *Gaius* lib. ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali cauſa.

SI liber homo detineri ab aliquo dicatur, interdictum aduerſus eum, qui detinere dicitur, de exhibendo eo poteſt quis *a* habere. nam *b* ad exhibendum actio in eum rem ſimilis videtur *c*; quia hæc actio ei creditur competere, cuius peculiariter *d* intereſt.

De nummis mala fide impenſis.

14. *Pomponius* lib. 14. ad Sabinum.

SI vir nummos ab vxore *e* ſibi donatos ſciens ſuos factos non eſſe *f*, pro re empta dederit, dolo malo fecit, quo minus poſſideat : & ideo ad exhibendum actione tenetur.

De theſauro qui eſt in fundo alterius.

15. *Idem* lib. 18. ad Sabinum.

THeſaurus *g* meus in tuo fundo eſt, nec eum patèris me effodere : cum eum loco non mouerìs, furti quidem, aut ad exhibendum eo nomine agere rectè non poſſe me, Labeo ait : quia neque poſſideres eum, neque dolo feciſſes, quo minus poſſideres, vtpote cum ſieri poſſit, vt neſcias *ʒ* eum *ʒ* theſaurum in tuo fundo eſſe. Non eſſe autem iniquum, iuranti mihi *non calumniæ cauſa id poſtulare*, vel interdictum, vel iudicium ita dari, vt ſi per me non ſteterit, quo minus damni infecti tibi operis nomine caueatur, *ne vim facias mihi h, quo minus eum theſaurum effodiam, tollam, exportem.* Quòd ſi etiã furtum ille theſaurus eſt, etiam furti agi poteſt.

Si quid ſeruus tenet non, dolo fecit, quo minus habeat.

16. *Paulus* lib. 20. ad Sabinum.

CVm ſeruus tenet aliquid *i*, dominus ad exhibendum ſuo *k* nomine tenetur. ſi autem ſeruus, citra ſcientiam domini, dolo fecit, quo minus habeat ; vel furti actio, vel de dolo malo noxalis, ſerui nomine danda eſt : ad exhibendum autem vtilis nulla *l* conſtituenda eſt *m*.

De re deteriorata.

17. *Vlpianus* lib. 9. de omnibus Tribunalibus.

SI quis hominem debilitatum exhibeat, vel eluſcatum, ad exhibendum quidem abſolui debet (exhibuit enim, & nihil impendit directam actionem talis exhibitio) poterit tamen agere actor ex lege Aquilia de hoc damno.

De inſtrumentis.

18. *Idem* lib. 6. Opinionum.

SOlutione chirographo inani *n* facto, & pignoribus liberatis *o*, nihilominus creditor *p*, vt *q* inſtrumenta ad eum contractum pertinentia ab alio, quàm debitore *r*, exhibeantur, agere poteſt.

De eo quod intereſt.

19. *Paulus* lib. 4. Epitomarum Alfeni.

AD exhibendum poſſunt agere omnes, quorum intereſt. Sed quidam conſuluit, an poſſit efficere hæc actio, vt rationes aduerſarii *ſ* ſibi exhiberentur, quas exhiberi magni eius intereſſet, reſpondit, *t* non oportere ius ciuile calumniari *u*, neque verba captari, ſed qua mente quid diceretur, animaduertere conuenire. nam illa ratione etiam ſtudioſum alicuius doctrinæ poſſe dicere, ſua intereſſe, illos aut illos libros ſibi exhiberi : quia ſi eſſent exhibiti, cùm eos legiſſet, doctior & melior futurus eſſet *x*.

De ſeruo quæſtionis cauſa exhibendo.

20. *Vlpianus* lib. 1. Regularum.

QVæſtionis habendæ cauſa *x* ad exhibendum agitur ex delictis ſeruorum ad *y* vindicandos *z* conſcios ſuos.

---

a l. 10. l. 11. §. eo.
b Quanti res, & vtilitas actoris hic ſeparantur, nam vtilitas interdum minoris eſt, quàm res eſt.
c interdum maioris, l. 3. in fin. §. de aliment. l. 12. §. de re iudicata.
d ſi ob hoc quod ſeruus meus heres inſtitutus, hereditatem ſibi relictam, meo iuſſu adire non potuit, hoc ipſo quòd ab alio factũ nõ fuit exhibitus.
e l. 9. l. 10. §. eod. l. 23. §. ad l. Aquil. f v. l. 12. §. 1. §. depoſit. l. 10. §. de rei vind.
g Siue res ibi extet, ſiue non extet : ſed hoc caſu, actor ſumptus itineris, nauigationis, & alimenta debet, vt hic : quemadmodũ & is qui depoſuit, d. l. 12. & qui commodatum accepit, l. 5. §. 12. in fin. §. commodati. qui teſtes aduocauit ad actionem vel accuſationem, l. 11. C. de teſt. ſumptus debet.
h ἐπιγνῶναι, id eſt, recognoſcere. Synopſ. Baſil. eod. cap. 11. vnde mox ſequitur actorem.
i Poſſeſſor, ſi dolo malo rei poſſeſſionem tranſtulit debet ſuis ſumptibus rem ibi exhibere vbi petitur, vt hic, l. 12. §. de rei vind. l. 47. §. de leg. 1.
k id eſt, tranſlatum.
l Si quis, etiam ſine dolo malo, poſt conteſtationẽ poſſidere deſierat, condemnatur ad reſtituendum ea, quæ apud ipſum extant. Synopſis Baſil. d. c. 12. in fi.
m l. 5. in fin. ſuprà eod.
n Qui vindicare quem in libertatem, ſuámve poteſtatem velit, actionem ad exhibendum habet. Synop. Baſil. eod. c. 12.
o ſi peculiariter intereſt ; alias, interdicto agitur, l. 13. l. eod.
p ſecus ſi ex noua, l. 1. C. eo.
q l. 3. C. eod.
r l. 3. §. 10. in fin. §. eod.
* ſ rotarum vitio huius vocis locus oſtenditur, apud aliquos legi notat Petrus Faber 2. ſemeſt. 14. fol. 125. ſed teſtamentum interdum pro teſtimonio ſumitur.
t l. 49. in fin. ſuprà de rei vind. v. l. 25. inf. de vsuf. ſiue.
u ſi poſt litis conteſtationem. Syn. Baſil. eo. c. 12.
x l. 5. §. fin. §. eo. §. 5 ſupr. de offic. iudic.
y in ſolidum, quoniam realis poſſeſſio ſequitur poſſeſſorem.
z l. 5. §. 6. ſuprà eod.

a l. 3. §. 9. §. de homine libero.
b Differentia interdicti de exhibendo, & actionis ad exhibendum.
c niſi peculiariter intereſt, vt d. l. 3. ſuprà eod.
d pecuniariter.
e vel è contra, l. 3. §. 10. inf. de donat. inter virum.
f nam quæ inter virum & vxorem donationis cauſa geruntur, ipſo iure nullius ſunt momenti. l. 3. §. 9. 10. §. de donat. inter virum.
g Impropriè hæc vox vſurpatur, vt in l. 22. ſuprà familiæ, propriè, vt in l. 31. in fin. §. de adquirendo.
h Actio ad præſtandam patientiã competit, ſi, vt id quod ſuum non eſt, auferre, nec id quod ſuum eſt auferre patiatur, vt poſſeſſor loci patiatur me rem tollere, & auferre, puta theſaurum effodere, vt hic, ſecus quod in aream eius ceciderit, l. 5. §. 3. ſuprà eo. glandem meam quæ in eius fundum decidit, l. 9. §. 1. ſuprà eo. l. vn. §. de glande legenda, res meas, quæ vi fluminis in eius agrum importatæ ſunt, l. 9. §. 1. de damno ; fructus in eius fundo ſitos : cretam, lapidem ex emptore eius volente colligere, l. 34. ſuprà de dolo, l. 16. §. fin. §. de præſcriptis, itẽ, agere per eius fundum, nec aliũ ſequitur vt. l. 15. in fi. ſuprà de ſeru.
i voluntate domini.
k quia dominus tenere intelligitur.
l neque exhibendi ſeruũ facultatem habet : hic non agitur de exhibitione ſerui, ſed de rei exhibitione.
m Conſcientia voluntate domini id tenuit, nec eius conſenſu tenere deſiit.

n Inane fit chirographum, ſolutione debiti facta creditori, v. l. vlt. C. eod.
o & ſi debiti ſolutione chirographum inane redditur, & pignora liberantur, poteſt tamen creditor agere cum extraneo, vt chirographum exhibeatur, cum de eo reſtituendo debitori cauetur, v. l. vlt. C. eo. coque iudici poſſit probare pecuniam non fuiſſe indebitam, l. 27. §. de furtis.
p debitor, Cuiac. 9. obſ. 7. & meritò ita legendum eſt. Debitor enim eo ſoluto quod debet, ad exhibendum actionem habet aduerſus creditorem, ſemper vt caueat & chirographum & inſtrumenta cætera quæ ad contractum & obligationem debitoris pertinent ; ac non modò vt ea exhibeat, ſed vt exhibita reſtituat. Syn. Baſil. eod. cap. 18.
q l. 27. §. de furtis.
r Creditore Cuiac. ibid.
ſ vide l. 21. C. de petit. hered.
t id eſt, falsò & ſcienter impugnare.
u hic ergo id quod cuiuſque intereſt non attenditur, niſi honeſta & probabilis cauſa videatur. l. 3. §. 11. in fin. ſuprà eod.
x l. 2. C. eod.
y adde l. 8. §. de cuſtod. reor. l. 6. C. de ſeru. l. 5. C. ad legem Iuliam maieſt. l. 12. C. de Mathematicis. l. 1. C. de falſa moneta : l. vlt. C. de accuſat. l. 20. C. de teſtibus, vid. & Oldendorp. cap. 4. de teſtibus. z al. iudicandos.

Universidad Rey Juan Carlos

LIBER VNDECIMVS.

DE a INTERROGATIONIBVS IN IVRE b, faciendis, & interrogatoriis c actionibus d.

De herede interrogando. 1. De vsu interrogationis.

Callistratus lib. 2. Edicti monitorij.

TOTIENS heres f in iure g interrogandus est, *qua e ex parte heres sit*, quotiens aduersus eum actio instituitur & dubitat f actor qua ex parte is, cum quo agere velit, heres sit. Est autem interrogatio tunc necessaria, cum in personam sit actio g. & ita, si certum petetur: ne dum ignoret actor, qua ex parte aduersarius defuncto heres extiterit, interdum plus h petendo aliquid damni sentiat.

1 ¶ Interrogatoriis autem actionibus hodie i non vtimur: quia k nemo cogitur ante iudicium l de suo iure aliquid respondere: ideóque minus frequentantur, & in desuetudinem abierunt, sed tantummodo m ad probationes litigatoribus sufficiunt ea, quæ ab aduersa parte expressa n fuerint apud iudices, vel in hereditatibus, vel in aliis rebus quæ in causis vertuntur.

Ratio huius edicti.

2. *Vlpianus* lib. 22. ad Edictum.

EDictum de interrogationibus ideo prætor proposuit, quia sciebat difficile o esse ei, qui heredem, bonorúmue possessorem conuenit, probare aliquem esse heredem, bonorúmue possessorem p.

3. *Paulus* lib. 17. ad Edictum.

QVia plerumque difficilis probatio q aditæ r hereditatis est.

1. Interpretatio verbi, In iure.

4. *Vlpianus* lib. 22. ad Edictum.

VOluit prætor adstringere eum, qui conuenitur, ex sua in iudicio responsione, vt vel confitendo vel mentiendo sese oneret: simul etiam portionis, pro qua quisque heres extitit, ex interrogatione certioretur.

1 ¶ Quod ait prætor, *qui in iure interrogatus responderit*, sic accipiendum est, apud magistratus populi Romani, vel præsides prouinciarum, vel alios iudices: ius enim eum solum locum esse, vbi iuris dicendi, vel iudicandi gratia consistat: vel si domi, vel itinere hoc agat.

De tempore petendo ad interrogandum.

5. *Gaius* lib. 3. ad Edictum Prouinciale.

QVi interrogatur, an s *heres*, vel *quota ex parte sit*, vel an in potestate habeat eum, cuius nomine noxali iudicio agitur, ad deliberandum tempus t impetrare debet, quia si perperam confessus fuerit, incommodo adficitur u.

1. Quæ causa interrogatum non cogitur respondere.

6. *Vlpianus* lib. 22. ad Edictum.

ET quia hoc * defunctorum interest, vt x habeant successores, interest & viuentium, ne præcipitentur, quamdiu iuste deliberant.

1 ¶ Interdum interrogatus quis, *an heres sit* non cogitur respondere: veputa si controuersiam hereditatis ab alio patiatur: (& ita Diuus Hadrianus constituit) ne aut, negando y se z heredem, præiudicet sibi: aut dicendo heredem, alligetur, etiam ablata sibi hereditate.

Interrogatio de quadrupede.

7. *Idem* lib. 18. ad Edictum.

SI quis in iure interrogatus, *an quadrupes a, quæ pauperiem fecisse dicitur, sua sit*, responderit, tenetur.

Interrogatio de seruo.

8. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

SI quis interrogatus de seruo, qui damnum dedit, respondit *suum b esse seruum*, tenebitur lege Aquilia, quasi dominus c: & si cum eo actum sit, qui respondit, dominus ex actione liberatur d.

Responsio sine interrogatione. 1. Si prætor vel aduersarius interroget. 2. De seruo. 3. Si quis pro alio interrogetur. 4. De defensore. 5. Interpretatio responsionis. 6. Quid respondendum. 7. De fideicommisso restituta. 8. Si de peculio agatur.

9. *Vlpianus* libro 22. ad Edictum.

SI sine interrogatione quis responderit *se heredem*, pro e interrogato habetur f.

1 ¶ Interrogatum non solum à prætore accipere debemus, sed & ab aduersario.

2 ¶ Sed si seruus interrogetur, nulla erit interrogatio, non magis, quàm si seruus interroget.

3 ¶ Alius pro alio non debet respondere cogi, an heres sit: de se g enim debet quis in iudicio interrogari, hoc est, cum ipse conuenitur.

4 ¶ Celsus libro quinto digestorum scribit.

SI defensor in iudicio interrogatus, *an is quem defendit heres, vel quota ex parte sit*, falsò responderit, ipse quidem defensor aduersario tenebitur h: ipsi autem quem defendit, nullum facit præiudicium: veram itaque esse Celsi sententiam dubium non est.

¶ An ergo non videatur defendere, si non responderit, videndum? Quod vtique & consequens erit dicere: quia non plene defendit.

5 ¶ Qui interrogatus *heredem se respondderit*, nec adiecerit, ex qua parte, ex asse i respondisse, dicendum est k, nisi forte ita interrogatur, *an ex dimidia parte heres sit*, & responderit *heres sum*: hic enim magis eum puto ad interrogatum respondisse.

6 ¶ Illud quæritur, an quis cogatur respondere, *verum ex testamento heres sit, & verbis suo vocetur ei quota sit hereditas, an per eos, quos suo iure subditos habet, vel per eum, cui heres extitit.* Summatim igitur prætor cognoscere debebit, cum quæratur, an quis respondere debeat, quo iure heres sit: vt, si valde interesse comperetit, plenius responderi iubeat l. Quæ obtinere debent non solum in heredibus sed etiam in honoratis m successoribus.

7 ¶ Denique Iulianus scribit, eum quoque, cui ex hereditas restituta, debere in iure interrogatum respondere, *cui hereditas sit restituta*.

8 ¶ Si de peculio agatur, non oportere responderi à patre, vel domino n, an in potestate habeat filium, vel seruum: quia hoc solum quæritur, an peculium apud eum, cum quo agitur est.

Interrogatio de ædibus.

10. *Paulus* libro 6. ad Edictum.

NOn alienum est, eum o, à quo damni infecti stipulari velimus interrogare in iure, *an ædes eius, vel locus sit ex quo damnum timeatur*: *& pro p qua parte*: & si q negent suum prædium esse, nec caueat damni infecti, aut r cedere, aut relicturum putauerit, quasi dolo versans, tradere compellatur.

Interrogatio de ætate. 1. De falsa responsione. 4. De silentio. 5. De inepta responsione. 6. De eo qui respondit heredem esse ex parte. 7. De negatione secunda, & absentia responsionis. 8. Quibus casibus succurritur ei qui respondit. 9. Est etiam interrogatio. 10. De errore. 11. De culpa. 12. De pænitentia.

11. *Vlpianus* libro 22. ad Edictum.

DE ætate quoque interdum interrogatus respondere debebit s.

1 ¶ Si quis t, cum heres non esset, interrogatus responderit, *ex parte heredem esse*, sic conuenietur atque si ex ea parte heres esset: fides enim ei contra se habebitur x.

2 ¶ Qui ex quadrante heres, vel omnino cum heres non esset, responderit *se heredem ex asse*, in solidum instituta actione conuenietur.

3 ¶ Si cum esset quis ex semisse heres, dixerit se *ex quadrante*, mendacij hanc pœnam feret, quod in solidum y conuenitur z: non enim debuit mentiri, dum se minoris portionis heredem adseuerat.

a περὶ τῶν ἐν δικαστηρίῳ ἐπερωτήσεων, ἢ ἐπερωτηματικῶν ἀγωγῶν. 42. Syn. Basil. 4.
b v. l. 4. §. 1. 1. Tit. de Interrogat. Syn. Basil. 20. alias, de Interrogat.
c Interrogatoria actio, quæ aduersus interrogatum ex responsione datur actio: vt confessoria quæ datur aduersus sponte confitentem.
d non quibus cogitur respondere aduersarius, sed quæ ex interrogatis responsione dantur, perinde ac si obligatus esset. l. 5. §. 9. l. vlt. inf. eod. confessoriæ ob hoc causam vocantur, l. 25. §. 3. sup. ad l. Aquil. vide Duar. 1. disp. 43.
e l. 20. l. eod.
f praeter praesentem plus petitionis vt infra. Vicissim spatium non absumitur, antequam interrogatus responderet. Senec. 9. de beneficiis 26. Permitte me interloqui, ne interrogatione insidiosa capiar.
g quia procurator etiam tenetur, l. 39. §. de procurator.
h De plus petitionibus & earum periculo, dixi ad rubricam tit. C. de plus petitionibus. l. 36. §. de fideicommiss.
i frequenter sic vide Robertum 4. sent. 18. Zasius sic interpretatur interrogationes hodie non more ambiguis, vt olim, sed summatim proponuntur. Verisimile est autem hanc particulam, hodie, non esse Callistrati, sed Triboniani veterum iura, ad tempus suum adcommodantis.
k nisi in interrogationibus sic heres & pro qua parte, l. 1. §. & qualiter, l. 3. §. 6. an fundum & pro qua parte possideat an. §. peculium an & des possideat, quantum nomine ea res sibi possidet, & pro qua parte l. 10. an sua sit quadrupes, l. 7. an peculium penes se habeat, l. 9. §. 8. an eum in potestate habeat de quo noxaliter agitur, l. 5. eiusve ætatis sit. l. 11. nisi denique æquitas iudicem moueret, vt interroget, l. pen. §. 6.
l vide l. 1. §. C. de ordine iudic. hered.
m Ad solam probationem facile aduersæ partis interrogatio, tam in hereditatibus quam in aliis rebus. Syn. Basil. 42. tit. 4. cap. 2. Harmen. 1. tit. 2. §. 31.
n & confessa, l. 6. §. 2. ... de confess.
o Probatio hereditatis aditæ & bonorum possessionis difficilis est, vt hic. sic alibi dicitur esse difficilis probatio eius quod interest. l. vlt. C. de præscriptis.
p cum aliquis sit heres sua voluntate sit, & contraria voluntate repellatur §. 1. ... in fin. Instit. de heredum qualitate.
q adde legem vltimam in fin. supr. de iustitia & iure. 1. non fidem. Hotoman. 1. obs. 20. reprehenditur Cuiac. 14. obs. 11. in fin. & à Rober. 1. recept. 3.
r l. 1. §. 2. in f. cod. de successorio edicto.
s l. 1. §. 12. in fin. cod. de successo.
t vide l. 11. §. 9. infr. eodem.
u l. 1. in princ. inf. de successorio §. 2. vers. adhuc. inf. de bonorum possess.
y Qui ... timet capi, non cogitur respondere: Zas.

a l. 1. §. 1. ... quadrupes.
b l. 2. §. 1. 3. ... sub dominio alterius sit ... Aquilia ... teneri ... respondentis ... l. 27. ... sup. ad l. Aquil.
c adde l. 4. §. 1. ... de confess.
d l. 22. inf. eod.
e Interrogatus non respondens ... habetur.
f Quando responsio non ... habetur ... de ...
g Interrogatus ... patre ... respondere non debet ... l. 10. ...
h ... hoc ... nisi ... l. 5. §. 1.
i Qui ... respondit ... eo ... pro parte interrogatus ... Zas.
k ... non ... ex ... l. 1. §. ... pro parte ... l. 2. ... sed.
l ... vero interesse ... respondeat ... Zas.
m Honorarij successores ... dixi ad l. 19. ... supr. ...
n hinc colligit Zas. ... interrogationem ... respondendum ... respondentis ... hinc ... positiuam ... rem ... qui ... de is ... primum ... non. 10. 72.
o l. 20. ... infr. ...
p l. 1. §. eod.
q Damni infecti ... non ... qui interrogatus ...
r ... l. 31. §. ...
s adde l. ... edictum ... confitetur ... teneatur ... §. de confess.
t Syn. Basil. ...
u l. 12. inf. eod.
x ... l. 7. C. ... Nou. 4. ... l. 5.
y l. 1. §. 1. de ...
z Mendacij hac ... Zas.

el pœna, vt si prius pro parte tenebatur, postea in solidum

¶ Iamet

1 ¶ Si ſeruus, vel filius familias victus fuerit, patri vel domino competit repetitio a. Item ſi ſeruus acceperit pecuniam, dabitur in dominum de peculio actio, non noxalis: quia ex negotio geſto agitur. Sed non amplius cogendus eſt præſtare, quàm id quod ex ea re in peculio ſit.

2 ¶ Aduerſus parentes & patronos repetitio eius rei quod in alea luſum eſt, vtilis ex hoc edicto danda eſt.

SI MENSOR b FALSUM modum dixerit.

TIT. VI.

1. De dolo, culpa, imperitia menſoris. 2. De renunciatione.

Vlpianus libro 24. ad Edictum.

ADVERSVS menſorem agrorum prætor in factum actionem propoſuit, à quo falli nos non oportet. nam intereſt noſtra ne fallamur in modi renunciatione: ſi forte vel de finibus contentio ſit, vel emptor ſcire velit, vel venditor cuiuſmodi ager veneat. Ideo autem hanc actionem propoſuit, quia non crediderunt veteres inter talem perſonam locationem & conductionem eſſe: ſed magis operam beneficij loco præberi & id, quod datur, ei ad remunerandum dari: & inde honorarium appellari. ſi autem ex locato conducto fuerit actum, dicendum erit, nec tenere intentionem.

1 ¶ Hæc actio dolum malum duntaxat exigit. viſum eſt enim ſatis abundéque coërceri menſorem, ſi dolus malus ſolus conueniatur eius hominis, qui ciuiliter obligatus non eſt. proinde, ſi imperite verſatus eſt, ſibi imputare debet, qui eum adhibuit. ſed & ſi negligenter, æquè menſor ſecurus erit. lata culpa plane dolo comparabitur. Sed & ſi mercedem accepit, non omnem culpam eum præſtare, propter verba edicti. vtique enim ſcit prætor, & mercedem eos interuenire.

2 ¶ Is autem tenetur hac actione, qui renunciauit. ſed renunciaſſe & eum accipere debemus, qui per alium renunciauit.

2. De dolo eius cui menſor mandauit.

2. *Paulus* libro 25. ad Edictum.

VEl m per literas n. 1 ¶ Sed ſi ego tibi, cùm eſſes menſor, mandauerim, vt menſuram agri ageres, & tu id Titio delegaueris p, & ille dolo malo quid in ea re fecerit, tu teneberis: quia dolo malo verſatus es, qui tali homini credidiſti q.

De dolo plurium menſorum. 1. De eo cuius intereſt. 2. Si emptor. 3. Aut venditor plus dederit. 4. De menſore propter iudicium adhibito. 5. De ſucceſſoribus. 6. De ſeruo menſore.

3. *Vlpianus* libro 24. ad Edictum.

SI duobus mandauero, & ambo doloſe fecerint, aduerſus ſingulos in ſolidum agi poterit: ſed altero conuento, ſi ſatisfecerit, in alterum actionem denegari oportebit.

1 ¶ Competit autem hæc actio ei, cuius intereſt, falſum modum renunciatum non eſſe, hoc eſt, vel emptori, vel venditori, cui renunciatio obfuit.

2 ¶ Pomponius tamen ſcribit, ſi emptor plus dederit venditori propter renunciationem, quia condicere poteſt, quod plus dedit, agi cum menſore non poſſe: nihil enim emptoris intereſſe, cùm poſſit condicere, niſi ſoluendo venditor non ſit: tunc enim menſor tenebitur ſ.

3 ¶ Sed ſi venditor maiorem modum tradiderit fraudatus à menſore, conſequenter dicit Pomponius non eſſe actionem aduerſus menſorem: quia eſt ex vendito actio aduerſus emptorem: niſi & hic emptor ſoluendo non ſit.

4 ¶ Idem Pomponius ſcribit, ſi propter iudicium adhibitus menſor fraudauerit me in renunciatione, teneri eum, ſi ob hoc de iudicio minus tuli. Planè ſi à iudice adhibitus, contra me renunciauerit dolo malo: dubitat, an teneri mihi debeat: quod magis admittit t.

5 ¶ Hanc actionem heredi, ſimilibuſque perſonis dandam, Pomponius ſcribit: ſed in heredem ſimileſque perſonas denegandam ait u.

6 ¶ Serui autem nomine magis noxale, quàm de peculio competere ait: quamuis ciuilis actio de peculio competat.

De tempore huius actionis.

4. *Paulus* libro 25. ad Edictum.

HÆc actio perpetua eſt: quia initium rei non à circumſcriptione, ſed à ſuſcepto negotio originem accepit x.

a l. 20. ſ. de ſolut. l. 17. ſ. de verb. ſig.
b περὶ μετρητῶν ψευδολογούντων τὰ μέτρα. Synopſ. Baſil. 60. tit. 9.
c de menſore machinario agitur l. 7. §. 1. eod. de architecto. d. §. 3.
d Intereſt noſtra non falli in renunciatione modi.
e Menſor aſſumitur in finalibus quæſtionibus, aut ſi quæſtio ſit, cuiuſmodi ager veneat.
f Agrimenſorum & rem ruſticam, maximo honore inter veteres habitam fuiſſe, hinc conſtat: hic enim, menſoris opera beneficij loco accipitur. Idem eſſe ait Bartolus in aduocato, doctore, & medico, vt illis non locari, ſed in factum competat actio.
g Menſor qui falſum modum agri litigioſi aut venditi dixerit in duplum tenetur. Nec enim eſt locatio: ſed & in eum ſi iuſtificatione locatis conducti agitur. Nam quod menſori datur, non eſt merces, ſed remuneratio, ſeu ἀντίδωρον. ita Synop. Baſil. d. t. 1.
h Menſor ex dolo tantum, & magna negligentia tenetur, etiamſi mercedem acceperit. Syn. Baſil. eo.
i ſed ex delicto ob dolum & latam culpam.
k Negligenti qui quid commiſerit, ſi damnum accidat, de ſe queri debet. §. 3. inſt. quib. mod. re. §. vlt. in fin. inſt. de ſocietate.
l l. 29. ſ. mandati, adde l. 9. §. 5. ſ. de pec. rei.
m Per alium qui modum agri renunciat menſor, ipſe renunciaſſe videtur.
n Renunciat igitur modum menſor per ſe, per alium, per literas: hoc eſt, præſens vel abſens.
o Literis quod agimus, ipſimet feciſſe intelligimur.
p ſi mandaueris, Syn. d. t. 1.
q Electio mala culpæ ſpecies eſt l. 22. in fin. ſ. ad Tertull.
r vide l. 40. ſ. de contr. empt.
ſ ut reliquum, adde l. 3. ſ. ...
t adde l. 12. §. 3. ſ. de ...
u quatenus eſt pœnalis.
x id eſt, hæc actio rem perſequitur & ex negotio originem habet.

De renunciatione dilata. 1. Si cum venditore actum ſit. Quibus in rebus hæc actio locum habet.

5. *Vlpianus* libro 24. ad Edictum.

SI menſor non falſum modum renunciauerit, ſed a traxerit renunciationem, & ob hoc euenerit, vt venditor liberetur b, qui aſſignaturum ſe modum intra certum diem c promiſit, hæc actio locum non habet. ſed nec dari vtilem debere, Pomponius ait: erit ergo ad actionem de dolo decurrendum d.

1 ¶ Si, cum falſus modus renunciatus eſſet, emptor cum venditore ex empto egiſſet, agere poterit etiam cum menſore. ſed, ſi nihil eius intereſt, condemnari menſorem non oportet. quòd ſi non de toto modo qui deerat, cum venditore egerit, ſed de minore: conſequenter ſcribit Pomponius, de reſiduo cum menſore agi poſſe.

2 ¶ Hoc iudicium latiùs e prætor porrexit. nam & ſi cuius alterius rei f menſuram falſam renunciaſſe dicetur, hæc actio competit. proinde ſi in ædificij menſura fefellit, vel ſiui frumenti, vel ſi vini.

6. *Paulus* lib. 24. ad Edictum.

SIue de itineris latitudine, ſiue de ſeruitute immittendi proiiciendique quæratur, ſiue aream, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit.

1. De menſore machinario. 2. De non menſore. 3. De architecto, redemptore. 4. De Tabulario.

7. *Vlpianus* libro 24. ad Edictum.

VEl cuiuſalterius rei, tenebitur. 1 ¶ Et ſi menſor machinarius g fefellerit, hæc actio dabitur.

2 ¶ Nec non illud quoque Pomponius dicit, etiam in eum, qui menſor non fuit, fefellit tamen in modo, competere hanc actionem.

3 ¶ Hoc exemplo etiam aduerſus architectum h actio i dari debet, qui fefellit. nam & Diuus Seuerus aduerſus architectum k, & redemptorem l actiones dandas decreuit.

4 ¶ Ego etiam aduerſus tabularium k puto actiones dandas, qui in computatione fefellit.

DE RELIGIOSIS, ET SVMPTIBVS funerum m, & vt funus ducere liceat.

TIT. VII.

Vlpianus lib. 10. ad Edictum.

QVi propter funus n aliquid impendit, cum defuncto contrahere creditur, non cum herede o.

De ſeruo ſepulto. 1. De illatione in locum alienum. De fructuario, de ſocio. 2. Edictum de eo qui mortuum, eſſerve ſciuit quò non debuit. 3. Definitio illationis. 4. Loci puri. 5. Sepulchri. 6. Monumenti. 7. De loco in quo vſusfructus alienus eſt. 8. De loco ſeruiente. 9. De agro [illegible].

2. *Idem* lib. 25. ad Edictum.

LOcum, in quo ſeruus p ſepultus eſt, religioſum eſſe Ariſto ait q.

1 ¶ Qui mortuum in locum alienum intulit, vel inferre curauit, tenebitur in factum actione. In locum alterius accipere debemus, ſiue in agro, ſiue in ædificio r, ſed hic ſeruo domino dat actionem, non bonæ fidei poſſeſſori ſ. nam cùm dicat, in locum alienum, apparet de domino eum ſentire, id eſt, eo cuius locus eſt. ſed & fructuarius inferendo tenebitur domino proprietatis.

¶ An & ſocius teneatur, ſi ignorante ſocio intulerit, tractari poteſt: & eſt tamen verius familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo conueniri eum poſſe.

2 ¶ Prætor ait, *Siue homo mortuus, oſſave hominis mortui in locum purum alterius aut in id ſepulchrum in quo ius non*

a Trahit renunciationem qui eam differt.
b liberetur, commentus & ex Edicto Cuiac. 7. obſ. 15.
c adde l. 40. ſ. de contr. empt.
d eſt igitur huic affinis de dolo actio. Eodem modo tradunt interpretes, officij iudicis implorationem huic actioni affinem, per quam imploratur emendari renunciatio modi, & poſtulatur exactius iudicium peritiorum in ea arte: quod ad relationem mediocrum attendit Iaſon in l. 9. ſ. ſi. ſ. qui ſatiſd.
e Non tantum in agro locus eſt huic in duplum actioni, ſed & in aliis rebus: veluti domo, vino, frumento, ſtructuribus & lapide. Syn. eo t. 5.
f l. 7. §. 1. & 2. ſ. eo. non male hoc referri poteſt ad menſores frumentarios, quorum meminit lex 26. ſ. de excuſat. tutorum.
g Hæc actio competit, κατὰ μηχανικοῦ, aduerſus mechanicum fallentem dolo malo, & aduerſus non menſorem, qui tamen in modo fefellit, & aduerſus architectum, & redemptorem & tabularium, qui in computatione fefellit. Syn. Baſil. d. t. 5. mechanicus vero eſt, qui machinula, norma ſeu quadra vtitur, ad deſignandum agros quadratum aut trigonum: ſed menſor decem pedum nuncupatur, quod decempeda ſeu pertica ad hoc vti ſoleat. De controuerſiis agrorum, quæ per menſores dirimuntur, vide Cuiac. 10. obſ. 2. & in nouiſſimis de menſoribus 12. & vigin ...
h Hic enim dicitur pars omnium ſtructioneſque ſeruat, & menſuris, & inſtituit fabricationis vniuerſalitate. vide l. 2. C. de excuſat. artif.
i κατὰ ἐργολάβου. Syn. Baſil. d. t. 5. qui ſunt ἐργολάβοι, vide l. 30. de rei vindic.
k qui & calculator. l. 1. §. 6. ſ. de var. & extraord. Græci ψηφιστὴν vocant, qui pueros computandi artem docet.
l Iub. locis 2. c. 34. & 13. qu. 2. & 3. Extr. 26. & 3. ſin 17. Syn. Baſ. 60. tit. 1. περὶ μνημάτων & δαπάνης ταφῶν. de monumentis & ſumptibus funeris, apud Paul. 1. ſent. 21. de ſepulchris & lugendis. ſane ſepulchra, loca religioſa ſunt & ſacra, lege 12. Tabul. inde, mortui ſacri Plutarcho in Numa, & Plin. 7. Iſte etiam facinus eſſe diſpicio eſt, vt abſcondi in ſepulchro, velut in ſacro condere ... Apul. ... Plaut. in Pſeudolo. inde etiam natum prouerbium ... Zenodorus opinatus eſt. Cicero de ratione ſepulturæ quando mortuus diceretur eſſe ſuper terram, de ritu, humatione, ſepultura, & ſito cadauere, dixi ad l. 28. in fin. ſ. de ſtip. ſeru. & Varronem 5. de lingua Lat. adde Platonem 1. περὶ ψυχῆς.
m id eſt, de actione funeraria. Paul. 1. ſent. 21. de ſepulchris & lugendis. l. 14. §. 6. inf. eodem.
n vt ſepultura, Syn. eod. c. 1. & morbum, l. 3. ſ. eod.
o ab eo tamen recipit, vt & à patre vel domino, Paul. d. loco §. vlt. l. 12. §. 1. l. 29. in fin. l. 31. §. 1. l. 46. idque primo loco deducitur, l. penult. inf. eod.
p Seruus tametſi iure ciuili nullus ſit, ſepultura tamen eius locus ſit religioſus.
q dubitandi rationem præbebat abiecta ſeruorum conditio, de qua v. l. 3. in fin. ſ. de capite minutis.
r adde l. 7. §. 1. l. 4. §. 5. ſ. eodem.
ſ hinc conſtat aliud eſſe bona fide rem poſſidere, & eius dominium habere.

Universidad Rey Juan Carlos

ſepulcri, idque eſt dicitur: qui hoc facit, in factum actione tenetur, & pœnæ pecuniaria ſubjicitur.

3 ¶ De ea autem illatione prætor ſenſit, quæ ſepulturæ cauſa fit.

4 ¶ *Purus* a autem *locus* b dicitur, qui neque ſacer, neque ſanctus eſt, neque religioſus: ſed ab omnibus hujuſmodi nominibus vacare videtur.

5 ¶ *Sepulchrum* eſt c, ubi corpus, oſſave d hominis condita ſunt. Celſus autem ait: Non totus, qui ſepulturæ deſtinatus eſt, locus religioſus fit, ſed quatenus e corpus humatum eſt.

6 ¶ *Monumentum* f eſt g, quod memoriæ h ſervandæ gratia exiſtat.

7 ¶ Si uſumfructum quis habeat, religioſum locum non facit. Sed & ſi alius proprietatem, alius uſumfructum habuit, non faciet locum religioſum i nec proprietarius, niſi fortè ipſum, qui uſumfructum legaverit, intulerit: cum in alium locum inferri tam opportunè non poſſet. & ita Julianus ſcribit. aliàs autem, invito fructuario, locus religioſus non fiet. ſed, ſi conſentiat fructuarius, magis eſt ut locus religioſus fiat l.

8 ¶ Locum, qui ſervit, nemo religioſum facit: niſi conſentiat is, cui ſervitus debebatur. Sed ſi k non minùs commodè per alium locum ſerviture uti poteſt, non videtur ſervitutis impediendæ cauſa id fieri: & ideo religioſus fit. & ſanè habet hoc rationem.

9 ¶ Is, qui pignori dedit agrum, ſi in eum ſuorum l mortuum intulerit, religioſum eum facit. ſed, & ſi ipſe inferatur, idem eſt. cæterùm alij concedere non poteſt.

3. *Paulus* libro 27. ad Edictum.

Ex conſenſu tamen omnium veriùs eſt licere, religioſum poſſe fieri: idque Pomponius ſcribit.

De jure defuncti hereditario vel legato.

4. *Ulpianus* lib. 25. ad Edictum.

Scriptus heres priùs, quàm hereditatem adeat, patremfamilias mortuum inferendo, locum facit religioſum, nec quis putet, hoc ipſo pro herede m eum gerere. finge enim, adhuc eum deliberare de adeunda hereditate. ego, etiam ſi non heres eum intulerit, ſed quivis alius, herede vel ceſſante, vel abſente, vel verente, ne pro herede gerere videatur, tamen locum religioſum facere puto. plerunque enim defuncti ante ſepeliuntur, quàm quis heres eis exiſtat. ſed tunc locus fit religioſus, cùm defuncti fuit (naturaliter enim videtur ad mortuum pertinere locus, in quem infertur) præſertim ſi in eum locum inferatur, in quem ipſe deſtinavit: uſque adeo, ut etiam ſi in legatum locum ſit illatus ab herede, in latione tamen teſtatoris fit religioſus: ſi modò n in alium locum tam opportunè inferri non potuit.

De ſepulchris familiaribus & hereditariis.

5. *Gaius* lib. 19. ad Edictum Provinciale.

Familiaria o ſepulchra dicuntur, quæ quis ſibi, familiæque ſuæ conſtituit. Hereditaria p autem, quæ quis ſibi, heredibuſque ſuis conſtituit.

De monumento & cenotaphio.

6. *Ulpianus* lib. 25. ad Edictum.

Vel quod paterfamilias jure hereditario acquiſiit q. Sed in utroque r heredibus quidem, cæteriſque ſucceſſoribus, qualeſcunque ſ fuerint, licet ſepeliri t, & mortuum inferre: etiam ſi ex minima parte heredes ex teſtamento, vel ab inteſtato ſint: licèt non conſentiant alij. Liberis u autem cujuſcunque ſexus, vel gradus, etiam filiisfamilias, & emancipatis, idem jus x conceſſum eſt: ſive extiterint heredes, ſive ſeſe abſtineant y. Exheredatis autem, niſi ſpecialiter teſtator iniquo odio commotus eos vetuerit, humanitatis gratia tantum ſepeliri, non etiam alios præter ſuam poſteritatem inferre licet.

¶ Liberti z autem nec ſepeliri, nec alios inferre poterunt a, niſi heredes extiterint patrono: quamvis quidam inſcripſerint b, monumentum ſibi, libertiſque ſuis feciſſe. & ita Papinianus reſpondit. & ſæpiſſime idem conſtitutum eſt.

1 ¶ Si adhuc monumentum purum c eſt, poterit quis hoc & vendere & donare. Si cenotaphium d ſit, poſſe hoc venire, dicendum eſt. nec enim eſſe hoc religioſum, Divi fratres reſcripſerunt.

De eo qui mortuum intulit in locum. 1. Aut monumentum alienum.

7. *Gaius* libro 19. ad Edictum Provinciale.

Is e, qui intulit mortuum in alienum locum, aut tollere id, quod intulit, aut loci pretium præſtare cogitur per in factum actionem, quæ tam heredi, quàm in heredem competit, & perpetua eſt.

1 ¶ Adverſus eum, qui in alterius arcam f lapideam g, in qua adhuc mortuus non erat conditus, mortuum intulerit, utilem h actionem in factum proconſul † dat: quia non propriè vel in ſepulchrum, vel in locum alterius intuliſſe dici poteſt.

Si loci dominus oſſa aut corpus illatum effodiat. 1. De eo qui locum religioſum pro puro vendidit. 2. De illatione in locum publicis uſibus deſtinatum. 3. Loci ſiu locus purus. 4. Quibus datur hæc actio. 5. De eo qui prohibitus eſt inferre quò jus inferendi habebat.

8. *Ulpianus* lib. 25. ad Edictum.

Oſſa m, quæ ab alio illata ſunt, vel corpus an liceat domino loci effodere, vel eruere ſine decreto Pontificum n, ſeu juſſu principis, quæſtionis eſt: Et ait Labeo, expectandum o vel permiſſum pontificale, ſeu juſſionem principis p: alioquin injuriarum q fore actionem adverſus eum qui ejecit.

1 ¶ Si locus religioſus pro ſ puro veniſſe dicetur, prætor in factum actionem in eum dat ei, ad quem ea res pertinet: quæ actio & in heredem competit, cùm quaſi ex empto actionem contineat.

2 ¶ Si in locum publicis uſibus t deſtinatum intulerit quis mortuum, prætor in eum judicium dat, ſi dolo fecerit; & erit extra ordinem plectendus, modica tamen coercitione: ſed ſi ſine dolo, abſolvendus eſt.

3 ¶ In hac autem actione loci puri appellatio & u ad ædificium producenda eſt.

4 ¶ Nec ſolùm domino hæc actio competit, verùm ei quoque, qui eiuſdem loci habet uſumfructum, vel aliquam ſervitutem x, quia jus prohibendi etiam hi habent.

5 ¶ Ei, qui prohibitus y eſt inferre in eum locum, quò ei jus inferendi eſſet, in factum actio competit, & interdictum: etiam ſi non ipſe prohibitus ſit, ſed procurator eius z: quia intellectus a aliquo ipſe prohibitus videtur.

9. *Gaius* lib. 19. ad Edictum Provinciale.

Liberum eſt ei, qui prohibetur, mortuum foſſive mortui b inferre, aut ſtatim interdicto b uti, quo prohibetur ei vis fieri: aut alio inferre, & poſtea in factum agere, per quam conſequitur actor, quanti eius interfuerit, prohibitum non eſſe. in c quam computationem cadit loci empti pretium, aut conducti merces: item ſui loci pretium, quem quis, niſi coactus eſſet, d religioſum facturus non eſſet. unde miror e, quare conſtare videatur, neque heredi, neque in heredem dandam hanc actionem. nam f ut apparet, pecuniariæ quantitatis ratio in eam deducitur. certè perpetuò g ea inter ipſos competit.

De via ad ſepulchrum.

10. *Ulpianus* lib. 25. ad Edictum.

Si venditor h ſibi exceperit locum ſepulchri ad hoc, ut ipſe poſterique eius illo inferrentur, ſi via uti prohibebitur, ut mortuum ſuum inferret, agere poteſt: videtur enim etiam hoc exceptum inter ementem, & vendentem, ut ei i per fundum, ſepulturæ cauſa, ire liceret.

[illegible] id teſtatis, eo cl[illegible] ſebatur. ſic Aggenus Urbicus in lib. de limitib. agrorum, c. de locis ſacris. [illegible] verò habent juris ſui horum modum circumiacentem, vel præſcriptum agri finem. adde [illegible] f [illegible]
g vide l. 42. [illegible] h ut ſunt ſtatuæ, porticus, ſcripta, carmina: quæ quamvis mortui cauſa facta ſint, non tamen ſignificant ibi ſepultum. [illegible]
i Proprietarius invito uſufructuario, & è contra, purum locum non facit religioſum, ut [illegible] dominus [illegible] ſervientis facit, ſi jus ſervitutis non impedit [illegible]
m Sepeliens mortuum, non ſe gerit pro herede. [illegible]
[illegible]

& item annum [illegible] † Proconſulis cur ſit hic mentio? Edictum provinciale. [illegible] de ſepulturis cognovit. [illegible]
o idque favore religionis: [illegible]
p vide l. vlt. [illegible]
q l. 14. [illegible]
r adde [illegible]
ſ Purus enim locus eſt qui neque ſacer, neque ſanctus, neque religioſus [illegible]
t [illegible]
u adde [illegible]
x [illegible]
y vel emptor, vel colonus, vel inquilinus, [illegible]
z Intellectu aliquo prohiberi, [illegible]
a de mortuo inferendo, [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e *ſolvendi*, funerariam.
f Heredibus, & in heredes dantur pecuniariæ actiones.
g [illegible] h [illegible]
i [illegible]

De [illegible]

2 ¶ Hæc actio etiam aduerſus fatentem in duplum eſt *a*, quamuis *b* Aquilia infitiantem duntaxat coërceat *c*.

3 ¶ Si ſeruus ſeruáve feciſſe *d* dicetur, iudicium cum noxæ deditione redditur.

4 ¶ Hæc actio refertur ad tempus ſerui corrupti, vel recepti: non ad præſens, & ideo & ſi deceſſerit, vel alienatus *e* ſit, vel manumiſſus, nihilominus locum habebit actio *, nec extinguitur manumiſſione ſemel nata actio *f*.

6. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

PRæteritæ enim vilitatis æſtimatio in hoc iudicium verſatur.

7. *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

NAm & mali ſerui forſitan conſequuntur libertatem *h*: & poſterior cauſa interdum tribuit manumiſſionis iuſtam rationem.

An heres agat.

8. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

SEd & heres eius, cuius ſeruus corruptus eſt, habet hanc actionem *h*: non ſolum ſi manſerit in hereditate ſeruus, ſed & ſi exierit, forte legatus *i*.

De ſeruo communi. 1. Aut cuius vſusfructus alienus eſt, receptio, vel corruptio. 2. De duplo. 3. De ſeruo depretiato.

9. *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

SI quis ſeruum communem meum: & ſuum corruperit, apud Iulianum libro 9. Digeſtorum quæritur, an hac actione teneri poſſit? Et ait, teneri eum ſocio *k*; præterea poterit & communi diuidundo & pro ſocio ſi ſocii ſint, teneri, vt Iulianus ait. Sed cur deteriorem facit Iulianus conditionem ſocii, ſi cum ſocio agat, quam ſi cum extraneo agit? nam qui cum extraneo agit, ſiue receperit, ſiue corruperit, agere poteſt: qui cum ſocio, ſiue *l* alter ratione, id eſt, ſi corrupit. niſi forte non putauit Iulianus hoc cadere in ſocium *m*: nemo enim ſuum recipit. ſed ſi celandi animo recepit, poteſt defendi, teneri eum.

1 ¶ Si in ſeruo ego habeam vſumfructum, tu proprietatem; ſi quidem à me ſit deterior factus, poteris mecum experiri. ſi tu id feceris, ego agere vtili actione poſſum, ad omnes *n* enim corruptelas hæc actio pertinet. & intereſſe fructuarii *o* videtur, bonæ frugi ſeruum eſſe, in quo vſumfructum habet. Et ſi forte alius eum receperit, vel corruperit, vtilis actio fructuario competit.

2 ¶ Datur autem actio, quanti *p* ea res erit, eius dupli *q*.

3 ¶ Sed quæſtionis eſt, æſtimatio verum eius duntaxat fieri debeat, quod ſeruus in corpore, vel in animo damni ſenſerit, hoc eſt, quanto vilior ſeruus factus ſit: an verò & cæterorum. & Neratius ait, tanti *r* condemnandum corruptorem, quanti *ſ* ſeruus ob id quod ſubreptus ſit, minoris ſit.

De rebus quas ſeruus ſecum abſtulit.

10. *Paulus* lib. 19. ad Sabinum.

IN hoc iudicium etiam rerum æſtimatio *t* venit, quas ſecum ſeruus abſtulit: quia omne damnum duplatur *u*. neque intereſt, ad eumne perlatæ fuerint res, an ad alium *x*, ſiue etiam conſumptæ ſint. etenim iuſtius eſt, eum teneri, qui princeps *y* fuerit delicti, quàm eum quæri, ad quem res perlatæ ſunt.

De furtis poſtea factis. 1. De inſtrumentis corruptis. 2. De concurſu huius & aliarum actionum.

11. *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

NEratius ait, poſtea furta facta in æſtimationem non venire: quam ſententiam veram puto. nam & verba Edicti, quanti *z* ea res erit, omne detrimentum recipiunt.

1 ¶ Seruo perſuaſi, vt chirographa debitorum corrumpat: videlicet tenebor. ſed ſi conſuetudine peccandi poſtea & rationes *a* cæteráque ſimilia inſtrumenta ſubtraxerit, vel interleuerit *b*, deleuerit, dicendum erit, corruptorem horum nomine non teneri.

2 ¶ Quamuis autem, rerum ſubtractarum nomine, ſerui corrupti competat actio, tamen & *c* furti agere poſſumus. ope enim & conſilio ſollicitatoris videntur res abeſſe *d*. nec ſufficiet, alterutra actione egiſſe; quia altera alteram non minuit. Idem & in eo, qui ſeruum recepit *e*, & celauit, & deteriorem fecit, Iulianus ſcribit. ſunt enim diuerſa *e* maleficia furis, & eius, qui deteriorem ſeruum facit. Hoc amplius, & condictionis nomine tenebitur quamuis enim condictione hominem, pœnam autem furti actione conſecutus ſit: tamen & quod intereſt, debebit conſequi actione ſerui corrupti.

a 12. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

QVia manet etus obligatus etiam rebus redditis.

De tempore huius actionis & ſucceſſoribus. 1. De ſeruo hereditatis corrupto.

13. *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

HÆc actio perpetua *a* eſt, non temporaria: & heredi *b*, cæteriſque ſucceſſoribus competit. in heredem non dabitur *c*, quia pœnalis eſt.

1 ¶ Sed & ſi quis ſeruum hereditarium corruperit, hac actione tenebitur. ſed & petitione *e* hereditatis *d*, quaſi prædo, tenebitur.

De filiofam. corrupto. 2. Et communi ſeruo. 3. Vel fructuario ſeruo corrupto. 4. De ſeruo pignorato corrupto. 5. De duplo. 6. De furto. 7. De damno, de ſeruo ſtatu. 8. de ſeruo deſtitiendo. 9. Vel ſi ſolo ſeruo.

14. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

VT tantum veniat in hereditatis petitionem, quantum in hanc actionem.

1 ¶ De filio filiáve familias corruptis huic edicto locus non eſt *e*: quia ſerui corrupti conſtituta actio eſt, qui *f* in patrimonio noſtro eſſet: & pauperiorem ſe factum eſſe dominus probare poteſt, dignitate & fama domus integra manente: ſed *g* vtilis *h* competit, officio iudicis æſtimanda: quoniam *intereſt noſtra animum liberorum noſtrorum non corrumpi.

2 ¶ Si ſeruus communis, meus & tuus, proprium meum ſeruum corruperit *k*: Sabinus *l* non poſſe agi cum ſocio: perinde atque ſi proprius meus ſeruus corrupiſſet conſeruum. Idem ſi ſeruus communis extraneum corruperit, videndum eſt, verum cum duobus agi debeat, an & cum ſingulis, exemplo cæterarum noxarum. & magis eſt, vt vnuſquiſque in ſolidum teneatur: altero autem ſoluente, alterum liberari *l*.

3 ¶ Si is, in quo vſumfructum habeo, ſeruum meum corruperit, erit mihi actio cum domino proprietatis.

4 ¶ Pignoris dati *l* nomine debitor habet hanc actionem *m*.

5 ¶ In hac actione non *n* extra rem duplum eſt, id enim quod damni datum eſt, duplatur *o*.

6 ¶ His conſequenter & illud probatur, ſi quis ſeruo meo perſuaſerit, vt Titio furtum faciat, non *p* ſolum in id teneri, quo deterior ſeruus effectus eſt, ſed & in id, quod Titio præſtaturus ſim.

7 ¶ Item non ſolum, ſi mihi damnum dederit conſilio tuo, ſed etiam *q* ſi extraneo, eo quoque nomine mihi teneris, quod ego lege Aquilia obnoxius fiam: aut ſi ex conducto *r* teneor alicui *ſ*, quod ei ſeruum locaui, & propter te deterior factus ſit: teneberis & hoc nomine: & ſi qua talia ſint.

8 ¶ Æſtimatio autem habetur in hac actione, quanti *t* ſeruus vilior factus ſit. quod officio iudicis expedietur.

9 ¶ Interdum tamen & inuitis *u* domini non expediat talem ſeruum habere. verum ergo & pretium cogitur dare ſollicitator, & ſeruum dominus ſuſcipiat? an verò cogi debet dominus reſtituere ſeruum, & pretium ſerui accipere? & verius eſt, electionem domino dari: ſiue ſeruum detinere cupit, & damnum, quanti deterior ſeruus factus eſt, in duplum accipere: vel ſeruo reſtituto, ſi copiam huius rei habeat pretiū conſequi. quod ſi non habeat, pretium quidem ſimili modo accipere debet: cedere autē ſollicitatori periculo eius de dominio ſerui actionibus. Quod tamen de reſtitutione hominis dicitur, tunc locum habet, cum homine viuo agitur. quod autem ſi manumiſit eo agitur, non facile apud iudicem audietur, dicendo, ideo ſe manumiſiſſe, quoniam habere noluerat domi: vt &

De contemptione domini.

15. *Gaius* lib. 6. ad Edictum Prouinciale.

COrrumpitur *x* animus ſerui, & ſi perſuadeatur ei vt dominum contemneret *x*.

pretium habeat & liberum.

De ſeruo manumiſſo.

17. *Alfenus Varrus* lib. 2. Digeſtorum.

DOminus ſeruum diſpenſatorem *y* manumiſit, poſtea rationes ab eo accepit, & cum eis non conſtaret

a ff. l. 9. §. 2. ff. vel.
b Serui corrupti actio in duplum coërcet confitentem: Aquilia, inficiantem in hoc, d. c. 4.
c ſimplo l. 23. §. 10. ff. ad l. Aquil.
d hoc eſt ſollicitaſſe alium, Græci dicunt, d. c. 4.
e v. l. vlt. ff. arbor. furtim cæſar.
f l. 56. ff. de oblig. & act. adde l. 55. in fin. ff. ad l. Aquil.
g vt & nequam liberi à patre interdum cum conſilio inſtituuntur heredes, & ex eius teſtamento aliquid percipiunt. l. 28. §. 1. ff. de hered. inſtit. l. 13. C. quib. ex cauſ. infamia.
h l. 13. in princ. & §. 1. ff. eo.
i idem in actione furti l. 47. ff. de fur.
k Socius ſi quid in re communi commiſit, tenetur ſocio, leg. 26. §. 2. ff. fam. l. 10. ff. commi. diuid. leg. 47. ff. pro ſocio.
l Socius non agit aduerſus ſocium, ſerui recepti vel corrupti tantum. Cur? quia ſocius recepti vix teneri poteſt, qui ſuum ſeruum recepit, niſi celandi animo receperit.
m v. l. 51. ff. pro ſocio.
n Ergo & ad adulteria. v. l. 6. ff. de adulteriis. adde l. 1. in fin. l. 28. eod. adde & exempla ex l. 52. §. 23. ff. de furtis. tamen agentius hic legeretur, omnino vt, quam omnes, omnium ſunt ſequantur referas ad proprietarium & fructuarium, de quibus in hac ſpecie agitur.
o l. 11. in fin. ff. ad l. Aquil.
p l. 1. in pr. ff. eod.
q d. l. 1. l. 5. §. 2. ff. eod. l. 13. l. 14. in pr. §. 5. ff. eod.
r Syn. Baſ. eod. c. 8. ſ l. 1. ff. eo. l. 14. §. 8. ff. eod.
t v. l. 8. ff. arborum furtim caſarum.
u v. l. vnic. ff. de ſeruo corrupto quod locatus.
x ſecit l. 7. §. 2. l. ff. ſi quadrupes, l. 52. §. 28. ad l. Aquil.
y Quanti vis eſt formula, omne detrimentum continetur.
z l. 1. §. 5. ff. eo.
a v. l. 12. C. de teſt. ordin.
b l. 50. in fin. ff. eo.
c v. l. 30. l. de furt.
d v. l. 14. C. de furt.
e idem, duo facta. l. 2. §. pen. ff. de priuat. delict. l. 4. C.

a Synopſis Baſil. eo. c. 11.
b l. 8. ff. eod.
c l. 13. l. 14. ff. de pet. her.
d in quam tantum venit quantum in hanc actionem, ſerui corrupti ſcilicet & ita in duplum actio hereditatis ſerui corrupti datur, cum tamen actio legis Aquiliæ in petitionem hereditatis ad ſimplum veniat, l. 30. §. 4. ff. de pet. her. non ad duplum: quod ex inficiatione creſcit. Cur tam varia? vel ideo quod hæc, ſerui corrupti ſcilicet, ab initio pœnalis eſt, illa non item. Hæc igitur in hereditate inuenta eſt: illa non æquè. Reus enim à defuncto nondum conuentus, negare nihil potuit, & ita heredi tati dupli nomine teneri non debuit, cum Aquiliæ in duplum aduerſus ſolum inficiantem ſit concepta. Eſt autem receptum: vt, quæ in corpore hereditatis non includuntur, ea heredem non reſtituant, v. Zaſ. l. Reſp. 14.
e Cur potius quæ ſerui? vel ideo quod ſeruo corrupto minuitur ſolum domini patrimonium, dignitate ſalua ſeruaque, in filio omnino ſecus. Prætor autem neminem ſerium exiſtimauit promulgatorum ſuam infamiam: poterit tamen parens in corruptorem filij vtili actione experiri verbis o: cur is, temperatis, molliorihus: vt ſit, & ciat ment eorum probi, quod ſine contigit omnium, quo officio iudicis æſtimabitur, quidquid ex filio commodi perciperet pater, ſi eſſet bonus & frugi. adde leg. 14. §. 1 3. ff. de furtis. v Cuiac. 17. obſeru. 11.
f Serui corrupti actio conſtituta eſt de ſeruo qui ſit in noſtro patrimonio: vnde conſtat ob filium & filiam corruptam, aliudnam ſaltem non competere ſerui corrupti actionem: vt qui non ſunt in noſtro patrimonio, ſed vtilem adde Synopſin Baſil. eod. c. 11.
g Actio vtilis de filiofamilias corrupto competit, vt ſic, vt & Aquilia de eo vulnerato, l. 5. in fin. ff. ad l. Aquil. h v. l. 11. ff. de præſcriptis.
i Ex eo tamen Baſ. hic probare hanc actionem hodie locum habere in iis qui nobis ſeruiunt. k v. l. 27. §. 1. ff. ad l. Aquil.
l l. 10. ff. de noxal. m l. 30. §. 1. ff. ad l. Aquil.
n id eſt duplum ſeu dupli pœna non præſtatur vltra rem ipſam: ſed res ipſa tantum duplatur. o v. l. 9. §. pen. ff. eo.
p Syn. Baſ. d. c. 11. q d. c. 11. r v. l. 52. §. 33. ff. de furtis.
ſ adde l. 45. in fin. ff. locati.
t v. l. 9. in fin. ff. eod.
u Syn. Baſ. eod. c. 13.
x puta vt contumax eſſet, peculium intricaret, rationes dominicas intercideret, adulteraret turbaret. l. 1. in fin. l. 2. ff. eod. ad infamandum dominum conduceret, ad ſtatuam, l. 5. ff. de ſeru. corr.
y Diſpenſator dicebatur, cuius munus pecunia à domino vel dominorum, ſeu domini adminiſtrare, vel ſaltem occupare pecuniam domini. Synopſ. Baſil. eod. c. 14.

Universidad Rey Juan Carlos

ſtatet, comperit apud quandam mulierculam pecuniam eum conſumpſiſſe. quærebatur, poſſetne agere ſerui corrupti cum ea muliere, cùm is ſeruus iam liber eſſet. reſpondi, poſſe: ſed etiam a furti de pecuniis, quas ſeruus ad eam detuliſſet.

Si uxor corruptelam.

17. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

SErui corrupti nomine, & conſtante matrimonio, marito in mulierem datur actio: ſed, ſoluto b nuptiarum, in ſimplum c.

DE FVGITIVIS d.

TIT. IV.

De eo qui fugitiuum celat. 1. De eo qui fugitiuum admittunt, aut protegunt & de his qui reddunt, vel exhibent. 2. De fugitiuis inquirendis. 3. Et in publicum deducendis, 4. Et cuſtodiendis, 5. Qui dicantur fugitiui. 6. Quid ſit in publicum deducere. 7. De fugitiuis cuſtodiendis. 8. Et ad magiſtratum deducendis cum nomine, & notis domino edendis.

Vlpianus lib. 1. ad Sabinum.

IS qui fugitiuum celauit, fur eſt e.

1 ¶ Senatus cenſuit, ne fugitiui f admittantur in ſaltus g: neque protegantur à villicis h, vel procuratoribus poſſeſſorum: & multam ſtatuit. his autem, qui intra viginti i dies fugitiuos vel dominis reddidiſſent, vel apud magiſtratus exhibuiſſent, veniam in anteactum dedit.

¶ Sed & deinceps eodem Senatuſconſulto impunitas k datur ei qui intra præſtituta tempora, quam reperit fugitiuos in agro ſuo, dominis vel magiſtratibus tradiderit.

2 ¶ Hoc autem Senatuſconſultum aditum l etiam dedit militi, vel pagano, ad inueſtigandum fugitiuum in prædia Senatorum, vel paganorum m. Cui rei etiam lex Fauia proſpexerat, & Senatuſconſultum Modeſto n conſule factum vt fugitiuos inquirere volentibus literæ o ad magiſtratus dentur, multa etiam centum ſolidorum in magiſtratus ſtatuta, ſi literis acceptis, inquirentes non adiuuent. Sed & in eum, qui quæri apud ſe prohibuit, eadem pœna ſtatuta.

¶ Eſt etiam generalis epiſtola Diuorum Marci & Commodi, qua declaratur, & præſides, & magiſtratus & milites ſtationarios p dominum adiuuare debere in inquirendis fugitiuis: & vt inuentos redderent: & vt hi, apud quos delitiſcent, puniantur, ſi crimine contingantur q.

3 ¶ Vnuſquiſque eorum, qui fugitiuum apprehendit, in publicum deducere debet.

4 ¶ Et meritò monentur magiſtratus, eos diligenter r cuſtodire, ne euadant.

5 ¶ *Fugitiuum* accipe, & ſi quis error ſit. Fugitiui autem appellatione, ex fugitiua natum non contineri, Labeo primo ad Edictum ſcribit.

6 ¶ *In publicum deduci* intelliguntur, qui ſ magiſtratibus municipalibus traditi ſunt, vel publicis miniſteriis.

7 ¶ Diligens cuſtodia etiam vincire permittit.

8 ¶ Tamdiu autem cuſtodiuntur, quamdiu ad præfectum vigilum t vel ad præſidem deducantur, eorumque nomina & notæ & cuius ſe quis eſſe dicat, ad magiſtratus deferantur: vt facilius agnoſci, & percipi fugitiui poſſint. *Notæ* u autem verbo etiam cicatrices continentur. Idem iuris eſt, ſi hæc x in ſcriptis publicè, vel in ædes proponas.

Pœna fugitiui.

2. *Calliſtratus* lib. 6. de Cognitionibus.

FVgitiui ſimplices y, dominis reddendi ſunt. ſed, ſi pro libero ſe geſſerint, grauius z coërceri ſolent.

De fugitiuo inquirendo.

3. *Vlpianus* libro 7. de Officio Proconſulis.

DIuus Pius reſcripſit, eum qui fugitiuum vult requirere in prædiis alienis, poſſe adire præſidem literas a ei daturum: & ita res exegerit, apparitorem quoque, vt ei permittatur ingredi b & inquirere: & pœnam eundem præſidem in eum conſtituere, qui inquiri non permiſerit.

¶ Sed & Diuus Marcus oratione, quam in Senatu recitauit, facultatem dedit ingrediendi tam Cæſaris quam Senatorum c, & paganorum prædia volentibus fugitiuos inquirere, ſcrutarique cubilia, atque veſtigia occultantium.

De fugitiuis cuſtodiendis, & ad præſidem tranſmittendis.

4. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

LImenarchæ d, & ſtationarii e fugitiuos deprehenſos, rectè in cuſtodia retinent. Magiſtratus municipales ad officium præſidis prouinciæ, vel proconſulis comprehenſos fugitiuos rectè tranſmittunt.

Si fugitiuus in arenam ſe dederit.

5. *Tryphoninus* lib. 8. Diſputationum.

SI in arenam fugitiuus ſeruus ſe dederit, ne iſto quidem periculo diſcriminis f vitæ tantum g ſibi irrogato, poteſtatem domini euitare poterit. Nam Diuus Pius reſcripſit, omnimodo eos dominis ſuis reddere ſi, ſiue ante pugnam ad beſtias, ſiue poſt pugnam: quoniam interdum, aut pecunia intercepta, aut commiſſo aliquo maiore maleficio, ad fugiendam inquiſitionem vel iuſtitiam animaduerſionis, in arenam ſe dare malleus. reddi ergo eos oportet.

DE ALEATORIBVS a.

TIT. V.

Edictum. 1. De rapinis rapientis conceſſorum. 2. De loco & tempore. 3. Quæ actiones furis ſacta negantur. 4. De eo qui compulit ludere.

Vlpianus lib. 23. ad Edictum.

PRætor ait, *Si quis eum, apud quem alea luſum eſſe dicetur, verberauerit damnumue ei dederit. ſiue quid eo tempore dolo eius ſubtractum eſt, iudicium non dabo. In eum qui aleæ ludendæ cauſa vim intulerit, vti quæque res erit animaduertam.*

1 ¶ Si rapinas fecerint inter ſe colluſores, vi bonorum raptorum non denegabitur actio, ſuſceptorem enim duntaxat prohibet vindicari, non & colluſores, quamuis & hi indigni videantur.

2 ¶ Item notandum, quod ſuſceptorem verberatum quidem, & damnum paſſum vbicunque, & quandocunque non vindicat. verum furtum factum domi, & eo tempore, quo alea ludebatur, licèt luſor non fuerit, quidquid eorum fecerit, impunè fit. Domum autem pro habitatione & domicilio nos accipere debere certum eſt.

3 ¶ Quòd autem prætor negat, ſe furti actionem daturum videamus, vtrum ad pœnam actionem ſolam pertineat, an & ſi ad exhibendum velit agere vel vindicare, vel condicere. & eſt relatum apud Pomponium, ſolummodo pœnalem actionem denegatam, quod non puto verum. prætor enim i ſimpliciter ait, *ſi quid ſubtractum erit, iudicium non dabo.*

4 ¶ *In eum,* inquit, *qui aleæ ludendæ cauſa vim intulerit, vti quæque res erit animaduertam.* hæc clauſula pertinet ad animaduerſionem eius qui compulit ludere: vt aut multa mulctetur, aut in lautumias m, vel in vincula publica dentur.

De luſu cum coactis, quòd vincit.

4. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

SOlent enim quidam & cogere ad luſum, vel ab initio, vel victi, dum retinent.

1 ¶ Senatuſconſultum vetuit in pecuniam ludere: præterquam n ſi quis certet haſta o, vel pilo iaciendo vel currendo, ſaliendo p, luctando q, pugnando: quod virtutis cauſa fiat.

30. *Marcianus* lib. 5. Regularum.

IN quibus rebus ex lege Titia, & Publicia, & Cornelia etiam ſponſionem r facere licet. ſed ex aliis ſ, vbi pro virtute certamen non fit s, non licet.

1. Si ſeruus aut filiusfamilias luſerit. 2. De parente & patrono.

4. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

QVod in conuiuio t veſcendi cauſa ponitur, in eam rem familiæ ludere permittitur.

a l.1. §.3. ff. eod. nec enim manumiſſione extinguitur ſemel nata actio l.3. in ſin. ff. eo. b Fauor iſte nuptiarum [illegible] matrimonii, vt actio coniugi in alterum coniugem detur in ſimplum, quæ in alium datur in duplum, c quid eſt, & damno ſo factum, l.2. eod. v. arbor. d [illegible] l.1. lib. 34. tit. 7. Baſ. & [illegible] de plagiariis. f l.22. C. de apicſ. g vnde Liberatius qui Gloſſ. [illegible] h Mediſtantur, [illegible] id eſt villicos & procuratores poſſeſſorum qui fugitiuum recipiunt & celant. Syn. Baſ. eod. c. 1. Fuerint igitur villici, de quibus hic [illegible] vnde Gloſſis Villicus [illegible] i Syn. Baſ. d. c. 4. k v. l. 65. l. de furtis. l l.1. in fin. ff. eo. m & hoc ſpeciale eſt. nam hodie requiſitio rei furtiuæ non admittitur, vt olim, §.4. circa fin. Inſt. de obl. quæ ex delicto. v. tamen l.3. ff. eo. n Senatuſconſultum Modeſtinum [illegible] adde l.3. Cod. o l.3. ff. eod. p l.4. ff. eod. q Contingi crimine, eſt criminis conſcium aut participem eſſe. r [illegible] Syn. Baſ. d. c. 1. ſ l.3. §.9 ff. de [illegible] t l. vlt. in fin. ff. de off. præf. vrb. u Solebant fugitiui notis vel literis compungi. Talesque ſtigmatia ſeu ſubſcribenda dicebantur: ſubuerbuſta, inquam, quaſi verubus vſti, ſeu ſubuerbuſta. Feſtus.

Plautus. Tertull. de pallio: libertinos, in equeſtribus: ſubuerbuſtos, in liberalibus: [illegible] ingenuis: rupicos, in vrbanis: ſcurras, in forenſibus: paganos, in militaribus. Hinc illud τῶν δραπετῶν (inquit Clemens Alexandr. 3. [illegible]) [illegible] [illegible]. & Petronius Arbiter, Notum fugitiuorum epigramma: & Quintilianus: *Si quis fugitiuo ſtigmata ſcripſerit.* Solebant interdum pedum amputatione mulctari, ſi ad barbaricum confugiſſent, l.3. C. de [illegible] [illegible] delectoribus [illegible] & poplites incidi iuſſit Caſſius: *Vocatur Gallicanus* [illegible] Pleriqu e reorum in cruribus, faciis & frontibus notabantur, Velaci lege Remmia, quorum poſtremum ſublatum fuit, v. l.17. C. de pœnis. Porro vt ad ſtigmata redeam, ſtigmata etiam fabricenſibus & aquariis inurebantur, v. quæ notaui ad l.3. C. de fabricenſ. & v. Aug. epiſt. 5. adde Vicianum in fragmentis [illegible] de libertis, §.10. & tyronibus quæ de re alias dixi ex Vegetio. Huc refer Phocylidis verſum: [illegible]

x Fugitiuis conquirendis, domini publicè vel in ædes fugitiuum ſibi eſſe proſcribebant.

y Fugitiui ſimplices opponuntur fugitiuis qui pro liberis ſe gerunt. hac lege.

z l.5. in fin. ff. de magnes.

a l.1. §.2. ff. eod. b Fugitiuos noſtros, vel in alienis ædibus inuito domino conquirere poſſumus, vt [illegible] quod in Tholoſa & [illegible] non ſeruatur, vbi ſerui ipſo ingreſſu ciuitatis ſpeciali priuilegio ſiunt liberi, iſque non poſſunt vindicari à ſuis dominis. Boerius. [illegible]

de quæ ſcripſi ad l.9. ff. de quib. cauſ. maior. Græci legunt ſi Baſ. 2. ex lib. 60. tit. 2.

n v. l.2. C. eod. & quæ ibi notant.

o ad diſco, & ita Fornacarius legit. c. 20. *Cupidinis Iuriſpr.* [illegible] hus in voce Pentathlum & Quinquertium, [illegible] Quinquertium [illegible] quinque artibus conſtare ſcribit, id eſt diſci iaculatione, curſu, ſaltatione, [illegible] rus 18. c. 18. & ſeq. iactum, certamen, curſum, ſaltum, luctamen [illegible] Lex 1. & vlt. C. eod. totidem ludos recenſet, hic nimirum [illegible] Hic [illegible] eadem numerantur, haſta, vel pila iaciendo, curſus, ſaltus, luctatio & [illegible] quæ in hac lege eſt, pugilatum intelligimus, [illegible] eſt haſtam & pilam iacere. Quod ſi ita fuerit, [illegible] ciora.

p al. ſaltando.

q Inſtabantur toto corpore pugnabant ſpe tantum pugnis.

r adde 108. ff. de verb. oblig.

ſ Sponſionem facere (gageure parier) non in omnibus ludis licet.

t adde l.18. in fin. ff. de [illegible]

u Alea ludere conuiuii cauſa licet.

a l. 5. 6. Pomponius [illegible] Frequens [illegible] [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

De lege conditionali ne mortui inferantur.

11. *Paulus* lib. 27. ad Edictum.

QVod ſi locus monumenti hac lege venierit, *ne in eum inferretur, quos ius eſt inferri*, pactum quidem ad hoc non ſufficit a: ſed ſtipulatione b, id caueri oportet c.

Si via ad ſepulchrum. 1. De uſu ſepulchri. 2. Edictum de actione funeraria. 3. Et eius ratio. 4. Qui funus facere debeat. 5. De quantitate ſumptus funeris. 6. De magiſtratu ſumptus decernente. Qua pecunia funus fit.

12. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

SI quis ſepulchrum habeat, viam autem ad ſepulchrum non habeat, & à vicino ire prohibeatur, Imperator Antoninus cum patre reſcripſit, iter ad ſepulchrum peti precario d, & concedi ſolere: ut quoties non deberetur, impetretur ab eo, qui fundum adiunctum habeat. non tamen hoc reſcriptum, quod impetrandi dat facultatem, etiam actionem ciuilem inducit, ſed extra ordinem interpellatur. Praeſes etiam compellere debet, iuſto pretio e iter ei praeſtari. ita tamen, ut iudex etiam de opportunitate loci proſpiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum.

1 ¶ Senatuſconſulto cauetur, *ne uſus ſepulchrorum permutentur f palàmve*. id eſt, ne ſepulchrum aliae † conuerſationis uſum accipiat.

2 ¶ Praetor ait, *quod funeris cauſa ſumptus factus erit, eius recipiendi nomine, in eum, ad quem ea res pertinet, iudicium dabo.*

3 ¶ Hoc edictum iuſta ex cauſa propoſitum eſt: ut is qui funerauit, perſequatur id, quod impendit. Sic enim fieri, ne inſepulta corpora iacerent, neve quis de alieno funeretur.

4 ¶ Funus autem eum facere oportet, quem decedens elegit. ſed ſi non ille fecit, nullam eſſe huius rei poenam, niſi & aliquid pro hoc emolumentum ei relictum eſt: tunc enim ſi non paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellitur. Sin vero autem de hac re defunctus non cauit, nec ulli delegatum id munus eſt, ſcriptos heredes ea res contingit: ſi nemo ſcriptus eſt, legitimos, vel cognatos, quoſque ſuo ordine, quo ſuccedunt.

5 ¶ Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus x, vel dignitate a defuncti y.

6 ¶ Praetor vel magiſtratus municipalis ad funus ſumptus decernere debet: ſi quidem eſt pecunia in hereditate, ex pecunia: ſi non eſt, diſtrahere debet ea, quae tempore peritura ſunt, quorum retentio onerat hereditatem: ſi minus, ſi quid auri argentique ſ fuerit, diſtrahi, aut pignerari iubebit, ut pecunia expediatur.

13. *Gaius* lib. 19. ad Edictum Prouinciale.

VEl à debitoribus, ſi facilè exigi poſſit.

Si iuſſu teſtatoris mandatum funus non duxerit. 3. Qui ſunt ſumptus funeris. 5. Qua non debent cum corporibus condi. 6. Qualis ſit actio funeraria: quid in eam veniat. 7. Et quibus competit. 8. De his qui erogarunt ſe pietatis cauſa facere. 9. De parte ſumptus recuperanda. 10. De modico ſumptu. 11. De eo qui ſe heredem putat, ſuneratur. 12. An actio funeraria cum aliis concurrat. 13. Si quis heredes prohibetur. 15. Vel mandato alieno. 16. Quid quaeſ negotium heredis geſtum ſumtu...? 17. Adversus quos datur funeraria & primum de ſucceſſoribus.

14. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

ET a ſi quis impediat eum, qui emit, quo minus res tradantur, praetorem interuenire oportere, ſuoque huiuſmodi factum, ſi quid impediat quo minus ſi res vendatur tradantur.

1 ¶ Si colonus, vel inquilinus ſit is qui mortuus eſt, nec ſit unde funeretur, ex inuectis illatis eum funerandum. Pomponius ſcribit: &, ſi quid ſuperfluum remanſerit, hoc pro debita penſione teneri.

¶ Sed & ſi res legatae ſint à teſtatore, de cuius funere agitur, nec ſit unde funeretur, ad eas quoque manum mittere oportet.* *ſatius x eſt enim ab ſue teſtatorem funerari, quàm aliquos legata conſequi.* Sed ſi adita fuerit poſtea hereditas, res emptori auferenda non eſt: quia bonae fidei poſſeſſor eſt, & dominium habet, qui auctore iudice comparauit: legatarium tamen legato carere non oportet, ſi poteſt indemnis ab herede praeſtari. quod ſi non poteſt,* *melius, z eſt legatarium non lucrari, quàm emptorem damno affici.*

2 ¶ Si a cui funeris ſit curam teſtator mandauerit, & ille accepta pecunia, funus non duxerit, de dolo actionem in eum dandam, Mela ſcripſit. credo tamen, & extra ordinem eum à praetore compellendum funus ducere.

3 ¶ Funeris cauſa ſumptus factus videtur is demum, qui ideo a fiat, ut funus ducatur, ſine quo funus duci non poſſit. utputa ſi b quid impenſum eſt in deportationem c mortui: ſed & ſi quid in locum fuerit erogatum, in quem mortuus inferretur, funeris cauſa videri impenſum, Labeo ſcribit: quia neceſſario locus paratur, in quo corpus conditur.

4 ¶ Impenſa peregrè a mortui quae facta eſt, ut corpus perferretur, funeris eſt, licet nondum homo funeretur.

¶ Idemque & ſi quid ad corpus cuſtodiendum, vel etiam commendandum e factum ſit, vel ſi quid in marmor, vel veſtem f collocandam.

5 ¶ Non b * autem oportet ornamenta cum corporibus condi i: nec quid aliud huiuſmodi, quod homines ſimpliciores l faciunt.

6 ¶ Haec actio, quae funeraria dicitur, ex bono & aequo oritur: continet m autem funeris cauſa tantum impenſam, non etiam caeterorum ſumptuum.

¶ Aequum n autem accipitur ex dignitate o eius qui funeratus eſt, ex cauſa, ex tempore, & ex bona fide: ut neque plus imputetur ſumptus nomine, quàm factum eſt, neque tantum, quantum factum eſt, ſi immodice factum eſt: deberet enim haberi ratio facultatum eius, in quem factum eſt, & ipſius rei p quae ultra modum ſine cauſa conſumitur. Quid ergo, ſi ex voluntate teſtatoris impenſum eſt? Sciendum eſt, nec voluntatem ſequendam q, ſi res egrediatur iuſtam ſumptus rationem: pro modo autem facultatium ſumptum fieri.

7 ¶ Sed interdum is, qui ſumptum in funus fecit, ſi pietatis r gratia fecit, non ſumptum non recipit, ſi pietatis gratia fecit: & hoc animo, quaſi recepturus ſumptum, quem fecit: & ita * Imperator noſter reſcripſit. igitur aeſtimandum erit arbitro, & perpendendum, quo ſ animo ſumptus factus ſit, utrum negotium quis vel defuncti, vel heredis gerit, vel ipſius humanitatis: an verò miſericordiae pietati tribuens, vel affectioni. poteſt tamen dici, vel pietati tribuens, vel affectioni poteſt tamen diſtingui & miſericordiae modus: ut in hoc fieret miſeriordiae, vel pius, qui funerauit, ut eum ſepeliret, ne inſepultus iaceret, non etiam, ut ſuo ſumptu t ſeceris, quod ſi iudici liqueat, non debet eum qui conuenitur, abſoluere. * quis u enim ſine pietatis intentione alienum cadauer funerat? oportebit igitur teſtari x quem, quo animo funerat: ne poſtea patiatur quaeſtionem.

8 ¶ Plerique filii cum parentes ſuos funerant, vel alii, qui heredes fieri poſſunt, licet ex hoc ipſo neque pro herede geſtio y, neque aditio praeſumitur, tamen ne vel miſcuiſſe ſe neceſſarii, vel caeteri pro herede geſſiſſe videantur, ſolent teſtari, pietatis gratia facere ſe ſepulturam. quid, ſi ſuperuacuo fuerit factum? ad illud ſe manere videntur, ne miſcuiſſe ſe cre-

a Si enim quodcunque [illegible] appoſitum valet. l. 48. de pact.
b praeſtari ſolitae, ex qua etiam agi, [illegible]
c Et ſi ita ſtetur [illegible]
d [illegible]
e id eſt, vero rei pretio, non eius [illegible]
f & venditionibus, obligationibus [illegible]
[illegible]
z al. alienae; al. aliis.
g ſucceſſorem, patrem dominium [illegible]
h Funeraria ad ſumptus funeris recipiendos [illegible] datur.
i l. 1. [illegible]
k Funus cum facere [illegible]
m Funus facere is debet, qui a teſtatore electus eſt: ſi nullus ſit electus, heres ſcriptus: ſi nullus ſit ſcriptus heres legitimus.
n l. 14. §. 6. [illegible]
o [illegible]
p in aliis cauſis, praeter hanc attenditur [illegible]
q Ordinem legatorum diſtrahendorum [illegible]

x Retentio eorum quae tempore peritura ſunt, onerat hereditatem.
y inſimi ſolicet. [illegible]
z atque ita funeris impenſa pignori tacito praefertur, ut hic; quin etiam dotis & generaliter omni credito fiue creditori. l. 45. [illegible]
a §. 13. [illegible]
* & qui eo authore poſſidet. l. 11. [illegible]
Vide l. 41. [illegible] addo l. 12. §. 4. [illegible]

a al. qui ideo [illegible]
b Funeris [illegible] impenſa [illegible]
c [illegible]
e [illegible]
[illegible] ... ſtatis Liuius 34. Adde de veſtibus funerariis, & mortuorum [illegible]
[illegible]
h Rebuſſus tamen hoc permittit Epiſcopis.
i Veteres [illegible] cum mortuo cremari ſuperius oſtendi ex Liuii 34. De veſtium mortuis iniectione, adde l. 113. [illegible] Plutarchus [illegible] Solon apud Plutarchum, [illegible] Cicero 2. de legib. extenuatum ſumptum [illegible]
k Ineptae voluntates defunctorum circa ſepulturam non valent, [illegible] adde [illegible] Idem dicendum ſi teſtator iuſſerit [illegible] mancipium, ne [illegible] ne veſtis ne res aliae periculo ſubiiciatur [illegible] reliquiae eius in mare abiiciantur ob [illegible] in fraudem creditorum [illegible] ſpectaculum edatur in ciuitate quod ibi non licet edere [illegible] Quod ſi legentur heredibus legatariis, executoribus [illegible] hoc notandum eſt. [illegible] ſed in caſu [illegible] conſenſu & iudicio primarum [illegible] non ſemper pupillum [illegible] ſimpliciter, ſupermorari teneri, ubi mater iuſſerit [illegible] in omni religione [illegible]
m Funeraria actio funeris impenſas petit, non caeteras neque plus petit quam [illegible] Aequum ergo ſumptum ſpectat ex dignitate [illegible] tempore & bona fide [illegible]
n Aequum (quod Graecis [illegible]) circumſtantias admittit dignitatis, cauſae, temporis, bonae fidei, ſtipulatum modi, dignitatis, id eſt [illegible]
o [illegible] p id eſt, hereditatis. q adde [illegible]
r vel humanitatis & miſericordiae gratia [illegible]
ſ Donare ſumptus etiam funeris nemo praeſumitur. [illegible]
t [illegible] u Plus eſſe praeſumitur, qui cadauer funerat. Ita [illegible] mulierem à qua [illegible] Chriſtus Marci 14. [illegible] bonum opus operata eſt erga me, [illegible] corpus meum in ſepulturam. x Proteſtatio noſtra voluntatis [illegible] non modo impedit, ut in [illegible] ſed ut etiam [illegible] teſtatione [illegible] quid poſtea factum erit [illegible] teſtamenti factio [illegible] proteſtationes [illegible]
y [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

dantur, ad illud non ut ſumptum c...equantur: quippe proteſtantur pietatis gratia id ſe facere. plenius igitur eos teſtari oportet, ut & ſumptum poſſint ſeruare.

9 ¶ Fortaſſis quis poſſit dicere, interdum partem ſumptus facti poſſe recipi: ut quis pro parte quaſi negotium gerens, pro parte pietatis gratia id faciat: quod eſt verius. partem igitur ſumptus conſequetur, quem non donandi animo fecit.

10 ¶ Iudicem qui de ea æquitate cognoſcit, interdum ſumptum omnino non debere admittere modicum factum: a forte in contumeliam defuncti hominis locupletis modicus factus ſit: nam non debet huius rationem habere, cum contumeliam defuncto feciſſe videatur, ita eum funerando c.

11 ¶ Si quis, dum ſe heredem putat, patremfamilias funerauerit, funeraria actione uti non poterit: quia non hoc animo fecit, quaſi alienum negotium gerens. & ita Trebatius & Proculus putat. Puto tamen & ei ex cauſa dandam actionem funerariam d.

12 ¶ Labeo ait, quoties quis alia e actione habet de funeris impenſa conſequendi, funeraria eum agere non poſſe. & ideo, ſi familiæ erciſcundæ agere poſſit f, funeraria non acturum. planè, ſi iam familiæ erciſcundæ iudicio actum ſit, poſſe agi.

13 ¶ Idem Labeo ait, ſi prohibente g herede funerauerit teſtatorem, ex cauſa competere ſibi funerariam: quid enim, ſi filium teſtatoris heres eius prohibuit? huic contradici poteſt, *ergo pietatis gratia funeraſſe*, ſed porro me teſtatum: habiturum me funerariam actionem: & ſic h enim expedit mortuos funerari. & quid, ſi teſtator quidem funus mihi mandauit, heres prohibet, ego tamen nihilominus funeraui? nonne æquum eſt mihi funerariam competere? Et generaliter puto, * iudicem * iuſtum * non meram i negotiorum geſtorum actionem imitari, ſed ſolutius æquitatem ſequi, cum hoc ei & actionis natura indulget.

14 ¶ Diuus autem Marcus reſcripſit, eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem teſtator elegit, non rectè facere: pœnam tamen in eum ſtatutam non eſſe k.

15 ¶ Qui mandato alterius funerauerit, non habet funerariam actionem, ſed is ſcilicet, qui mandauit funeranti l: * ſiue * ſoluit ei cui mandauit, ſiue debet. quod ſi pupillus mandauit ſine tutore auctore, utilem funerariam dandam aduerſus heredem ei qui impendit. lucrari enim heredem iniquum eſt. ſi autem pupillus funus ad ſe pertinens ſine tutoris auctoritate mandauit, dandam in eum actionem arbitror, ſi & heres extiterit ei qui funeratus eſt, ſoluendoque hereditas eſt. Contra ſi quis mandato heredis funerauit, non poſſe eum funeraria agere, Labeo ſcribit: quia habet mandati actionem.

16 ¶ Si tamen quaſi negotium heredis gerens funerauit, licet ratum non habeat, tamen funeraria eum agere poſſe, Labeo ſcribit.

17 ¶ Datur autem hæc actio aduerſus eos, ad quos funus pertinet: utputa aduerſus heredem, bonorumve poſſeſſorem, cæteroſque ſucceſſores l.

De patrono qui petiit bon. poſſ. contra Tab.

15. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

FVneris impenſam & patronus m, qui bonorum poſſeſſionem petit contra Tabulas, præſtat.

Si mulier funeretur.

16. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

IN eum, ad quem n dotis nomine quid peruenerit, dat prætor funerariam actionem. * æquiſſimum enim viſum eſt veteribus, mulieres, quaſi de o patrimoniis ſuis, ita de dotibus funerari: & eum, qui morte mulieris dotem lucratur, in funus conferre debere: ſiue pater mulieris eſt, ſiue maritus.

17. *Papinianus* lib. 3. Reſponſorum.

SEd ſi nondum pater dotem receperit, vir ſolus conuenietur, reputaturus patri, quod eo nomine præſtiterit.

18. *Iulianus* lib. 10. Digeſtorum.

IMpenſa enim funeris æs alienum p dotis eſt.

19. *Vlpianus* lib. 15. ad Sabinum.

IDeoque etiam dos ſentire hoc æs alienum debet.

20. *Idem* lib. 25. ad Edictum.

NEratius quærit, ſi is, qui dotem dederat pro muliere, ſtipulatus eſt duas partes dotis reddi, tertiam apud maritum remanere, pactus ſit, ne quid maritus in funus conferret, an funeraria maritus teneatur? & ait, ſi quidem ipſe ſtipulator mulierem funerauit, locum eſſe pacto, & inutilem ei funerariam fore: ſi verò alius funerauit, poſſe cum maritum conuenire: quia * pacto hoc publicum ius infringi non poſſit, q quid tamen ſi quis dotem hac lege dederit pro muliere: *ut ad ipſum rediret, ſi in matrimonio mortua eſſet*, planè quoque nihil plane maritum: numquid hic r in funus non conferat s? Sed cum dos morte mulieris ad eum peruenerit, poteſt dici conferre eum.

1 ¶ Si maritus t lucratur dotem, conuenietur funeraria: pater autem non. Sed in hunc caſum puto, ſi dos, quia permodica ſuit, in funus non ſufficit, in ſuperfluum in patrem debere actionem dari a.

2 ¶ Cum materfamilias decedit, nec eſt * eius * ſoluendo hereditas, funerari eam ex dote tantum e oportet. & ita Celſus ſcribit.

De patre funerari.

21. * *Paulus* lib. 27. ad Edictum.

IN patrem f, cuius in poteſtate fuerit is, cuius funus factum erit, competit funeraria actio pro dignitate & facultatibus g.

Si mulier funeretur.

22. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

CElſus ſcribit: Quoties mulier decedit, ex dote quæ penes virum remanet, & cæteris à mulieris bonis, pro portione h funeranda eſt.

23. *Paulus* lib. 27. ad Edictum.

VElut ſi in dote centum ſint, in hereditate ducenta, duas partes heres, vnam vir conferet.

24. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

IVlianus ſcribit, non deductis legatis.

25. *Paulus* lib. 27. ad Edictum.

NEc pretiis manumiſſorum.

26. *Pomponius* lib. 15. ad Sabinum.

NEc ære alieno deducto.

27. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

SEd pro rata & maritum, & heredem conferre in funus oportet.

1 ¶ Maritus funeraria non conuenietur, ſi k mulieri in matrimonio dotem ſoluerit, ut Marcellus ſcribit: quæ ſententia vera eſt, in his tamen caſibus, in quibus hoc ei facere legibus permiſſum l eſt.

2 ¶ Præterea maritum puto funeraria in id dumtaxat m conueniri, quod facere poteſt: id enim lucrari videtur, quod præſtare mulieri, ſi conueniretur.

28. *Pomponius* lib. 15 ad Sabinum.

QVòd ſi nulla dos eſſet: tunc omnem impenſam patrem n præſtare debere. Atilicinus ait, aut heredes eius mulieris, puta emancipatæ. quòd ſi neque heredes habeant, neque pater ſoluendo ſit, maritum in quantum facere poteſt, pro hoc n conueniri, ne iniuria eius videretur, quondam vxorem eius inſepultam o relinqui.

29. *Gaius* lib. 19. ad Edictum Prouinciale.

SI mulier poſt diuortium alij nupta deceſſerit, non putat Fulcinius priorem maritum, licet lucri dotem faciat, funeris impenſam præſtare.

1 ¶ Is, qui filiamfamilias funerauit, antequam p dos patri reddatur, cum marito rectè agit: reddita dote, patrem obligatum habet. vtique autem, ſi cum marito actum fuerit, is eo minus patri mulieris reſtituturus eſt.

30. *Pomponius* libro 15. ad Sabinum.

COntra * quoque quod pater in funus filiæ impendit, aut, alio agente ſecum funeraria præſtitit, ipſe actione de dote à marito recipit q.

1 ¶ Sed ſi emancipata in matrimonio deceſſit, collaturos heredes, bonorumve poſſeſſores, & patrem, * pro portione dotis, quam receperat, & virum, * pro portione dotis, quam lucratus eſt.

Si funeratur filiusfamilias miles. 1. De domino funerali teneatur. 2. De tempore huius actionis, & in ſucceſſores.

31. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

SI filiusfamilias miles ſit, & habeat caſtrenſe peculium, puto ſucceſſores eius ante teneri: & deinde ad r patrem venire.

1 ¶ Qui ſeruum alienum, vel ancillam ſepeliuit, habet aduerſus dominum ſ funerariam actionem.

2 ¶ Hæc actio non eſt annua, ſed perpetua t: & heredi, cæteriſque ſucceſſoribus & in ſucceſſores datur.

Si poſſeſſor hereditatis funus fecerit. 1. De viro & vxore, eodem momento mortuis.

32. *Paulus* lib. 27. ad Edictum.

quid impenderit, recipere id ab herede, vel à patre, vel domino poteſt. Vnde

ſcrib. vlt. §. vlt.
f Paul. 1. ſent. vlt. § vlt.
e l. 9. in fin. C. ſolut.

a Sup. ead. l. 10. in fin.
b Homini ſi ſolutis, ſi modico ſumptu ſepeliatur, vt hic, etſi de ea re ſuperius quædam notaui ad l. 4. § ... hoc tamen addo, rectè ſcripſiſſe Senecam. Non defunctorum cauſa, ſed viuorum inuentam eſſe ſepulturam, vt corpora viſu & odore fœda amouerentur ... defunctis, ſed noſtris oculis parci, ... [illegible]
c An vt eo caſu heredi & exceptio ... & actio ... hoc extremum improbatur: ... [illegible] ... amicum hominem ſepeliſſe imputatur.
d l. 32. ... ſi pro her.
e puta mandati, §. 15. in fin. ... l. 49. in fin. ... familia.
g aliud eſt in aliis cauſis non ... C. de neg. ... §. 7. in fin. ... [illegible]
i Mera negotiorum geſtorum actio eſt ſtricte & exactè conſideranda, cui opponitur id quod ſolutius, ex æquitate, & actionis natura, indulgere poſſumus.
k Leges quæ quid prohibent, & factum non coercent, imperfectæ vocat Vlp. in fragm. ... ut quas nemo metuat, ... & morte legum efficiunt, vt eas quisque metuat, & à vitio ſalutem metu abſtineat. Inſtit. ... [illegible]
l Patrem etiam & dominum, Paul. 1. ſent. vlt. §. vlt. & patronum, l. 15. ſ. eadem.
m l. 15. ... de bonis.
n l. 17. 18. 19. 20. ... l. 13. C. de neg.
o Dos ipſius filiæ proprium patrimonium eſt, ... [illegible]
p Funeris impenſa, dotis æs alienum loco habetur.
q ... [illegible]

a Sed ſi dos ſit ... [illegible]
b Al. conferet.
c l. 16. ... [illegible]
d ... [illegible]
e Vt ſi ... [illegible]
f l. 10. 17. ... [illegible]
g ... [illegible]
h ... [illegible]
i ... [illegible]
k ... [illegible]
l ... [illegible]
m ... [illegible]
n hoc loc. ... [illegible]
o ... [illegible]
p ... [illegible]
q ... [illegible]
r ... [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

SI poſſeſſor hereditatis funus fecerit, deinde victus, in reſtitutione non deduxerit, quod impenderit, vtilem eſſe ei funerariam a.

1 ¶ Si eodem momento b temporis vir c & vxor deceſſerint, Labeo ait, in heredem viri pro portione d dotis dandam hanc actionem: quoniam ad ipſum dotis nomine ad eum peruenit.

Cui debeant iura ſepulchrorum.

33. *Vlpianus* lib. 63. ad Edictum.

SI quis fuit heres, deinde hereditas ablata ſit ei quaſi indigno, magis eſt, vt penes eum iura ſepulchrorum remaneant e.

Si heres in locum ſub conditione legatum intulerit.

34. *Paulus* lib. 64. ad Edictum.

SI locus ſub conditione legatus ſit f, interim heres, inferendo mortuum, non facit locum religioſum.

Qui lugeri non debent.

35. *Marcellus* lib. 5. Digeſtorum.

MInime maiores lugendum g putauerunt eum h, qui ad patriam delendam, & parentes & liberos interficiendos venerit: quem ſi filius patrem, aut pater filium occidiſſet i, ſine ſcelere, etiam præmio adficiendum omnes conſtituerunt.

De locis captis ab hoſtibus, & poſtliminio.

36. *Pomponius* lib. 26. ad Quintum Mucium.

CVm loca capta ſunt ab hoſtibus, omnia deſinunt religioſa vel ſacra eſſe: ſicut homines liberi in ſeruitutem perueniunt. quod ſi ab hac calamitate fuerint liberata, quaſi quodam poſtliminio reuerſa priſtino ſtatui reſtituuntur k.

Qui ſunt ſumptus funeris. 1. De monumento.

37. *Macer* libro primo ad legem vicesimam hereditatium.

FVneris ſumptus accipitur, quidquid l corporis cauſa, veluti vnguentorum m erogatum eſt: & pretium loci, in quo defunctus humatus eſt: & ſi qua vectigalia n ſunt, vel ſarcophagi o, & vectura p: & quidquid corporis cauſa, antequam ſepeliatur, conſumptum eſt, funeris impenſam eſſe exiſtimo.

1 ¶ Monumentum autem ſepulchri id eſſe, Diuus Hadrianus reſcripſit, quod q monumenti, id eſt cauſa muniendi eius loci factum ſit, in quo corpus impoſitum ſit. itaque ſi amplum r quid ædificari teſtator iuſſerit, veluti in circum porticationes s, eos ſumptus funeris cauſa non eſſe.

De officio præſidis circa corpus aut oſſa mortuorum.

38. *Vlpianus* libro 9. de Omnibus tribunalibus.

NE corpora, aut oſſa mortuorum detinerentur t, aut vexarentur u, neve prohiberentur, quo minus via publica transferrentur, aut quo minus x ſepelirentur, præſidis prouinciæ officium eſt.

De corpore condito non ſepeliendo.

39. *Marcianus* libro 3. Inſtitutionum.

DIui fratres edicto y admonuerunt, ne iuſtæ z ſepulturæ traditum, id eſt a terra conditum, corpus inquietetur. videtur autem terra conditum, & ſi in arcula b conditum hoc animo ſit, vt non alibi transferatur. ſed arculam ipſam, ſi c res exigat, in locum commodiorem licere transferre, non eſt denegandum.

40. *Paulus* lib. 3. Quæſtionum.

SI quis enim eo animo corpus intulerit, quod cogitaret inde alio poſteà transferre, magiſque temporis gratia deponere, quàm quòd ibi ſepeliret mortuum, & quaſi æterna ſede a dare deſtinauerit, manebit locus profanus.

De dominis in locis pluribus.

41. *Calliſtratus* lib. 2. Inſtitutionum.

SI plures ſint domini eius loci, vbi mortuus infertur, omnes conſentire debent, cùm extraneus infertur. nam ex ipſis dominis quemlibet rectè ibi ſepeliri conſtat, etiam ſine cæterorum conſenſu b: maximè cùm alius non ſit locus in quo ſepeliretur.

Definitio monumenti, ſepulchri, cenotaphij.

42. *Florentinus* lib. 7. Inſtitutionum.

MOnumentum c generaliter d res eſt memoriæ cauſa in poſterum prodita: in qua ſi corpus, vel reliquiæ e inferantur, fiet ſepulchrum. ſi verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ cauſa factum, quod Græci κενοτάφιον f id eſt, *inane ſepulchrum* appellant.

De his qui religioſum locum facere non poſſunt: interdicto tamen de mortuo inferendo vtiliter agunt.

43. *Papinianus* lib. 8. Quæſtionum.

SVnt perſonæ, quæ quanquam religioſum locum facere non poſſunt, interdicto tamen de mortuo inferendo vtiliter agunt. vt puta dominus proprietatis g, ſi in fundum, cuius fructus alienus eſt, mortuum inferat, aut inferre velit. nam & ſi intulerit, non faciet iſtum ſepulchrum: ſed, ſi prohibeatur, vtiliter interdicto, qui h de iure dominij quæritur, aget. eadémque ſunt in ſocio, qui in fundum communem inuito ſocio mortuum inferre vult. nam *propter* i *publicam vtilitatem* k, *ne inſepulta* l *cadauera iacerent, ſtrictam rationem inſuper habemus* m: quæ nonnunquam n in ambiguis religionum quæſtionibus omitti ſolet. nam ſummam o eſſe rationem, quæ pro religione facit.

De ſepulchro in diuerſis locis. 1. Si reliquiæ transferantur.

44. *Paulus* lib. 3. Quæſtionum.

CVm in diuerſis locis ſepultum eſt, vterque quidem locus religioſus non fit, quia p vna q ſepultura duo ſepulchra efficere non poteſt: mihi autem videtur, illum religioſum eſſe, vbi quod eſt principale, conditum eſt: id eſt, caput r, cuius s imago fit, vnde cognoſcimur.

1 ¶ Cùm autem impetratur t, vt reliquiæ u transferantur, deſinit x locus religioſus eſſe.

Priuilegium funerariæ.

45. *Mæcianus* lib. 1. Fideicommiſſorum.

IMpenſa funeris ſemper ex hæreditate deducitur: quæ etiam omne creditum y ſolet præcedere, cùm bona ſoluendo non ſint.

Si defunctus omnium prædiorum vſumfructum ſeparatim legauerit. 1. De bonis & medijs defuncti. 2. Si teſtamento legata in funus erogantur.

46. *Scæuola* lib. 2. Quæſtionum.

SI plura prædia quis habuit, & omnium vſumfructum ſeparatim legauerit, poterit in vnum inferri: & electio erit heredis, & gratificationi z locus: ſed fructuario vtilem actionem a in heredem dandā ad id

a quia ignorans ſepeliit. v. l. 14. §. 11. & eodem.
b v. de l. 9. §. 2. inf. de rebus dubiis.
c vel. 21. § eod.
d quemadmodum & penes eum, qui hereditate ſe abſtinuit, v. l. 6. & 10.
e ſ. quamuis pendente conditione heres dominus habeatur, l. 24. ſupra ſuum.
f l. 11. §. 3. & de his qui notantur. huc pertinere poteſt quod legimus, vnū Horatiorum, ſororem, ſponſum ſuum Curiatium ab hoſte interfectum lugentem, interemiſſe. Liuius 1.
g Proditor ſuæ patriæ non lugetur: ſed & abſque vituperatione etiam parentem, qui talis ſit, interficit: ac vice verſa, qui etiam præmiis dignus cenſetur. Apo. Baſil. c. 17.
h quod olim duos nobiles de Falckenſtein feciſſe ait Zaſius. n. 12.
i ideóque lapides inde ſublatos in quemcumque vſum conuertere poſſumus: nec ſepulchri violati competit actio. l. 4. C. de ſepulchro violato. Id Chriſtianos inualeſcente religione Chriſtiana, feciſſe in gentilium locis & ſepulchris teſtatur Aggenus Vrbicus lib. de limit. agror.
k v. apud Quintilianum 5. cap. 10. [illegible] elegantiſſimam & doctiſſimam quæſtionem: An ſcilicet ciuitas bello capta ſi in libertatem vindicetur, iura quoque ſua priſtina omnia reciperet.
l v. l. 19. §. 3. 4. 5. & eod.
m vt ſepelirentur, mortuorum corpora, vt l. 7. §. 3. de in ius voc.

a & quaſi æternam ſedem dare. Aliæternam ſedem hic appellat, quæ perpetua alibi dicitur, l. 10. C. eod. l. 3. §. 4. inf. de ſepulchro.
b Religionis fauore in communi fundo inuito ſocio ſepelire locum ſinitur: & ex cauſa neceſſitatis, adde l. 2. Cod. de commun. rer. l. 1. C. de communi. ſeruo.
c l. 2. §. 6. & eod.
d Monumentum vox generis eſt & ſpeciei, eſt enim aliud ſepulchrum, aliud monumentum, ſeu κενοτάφιον.
e reliquiæ, v. l. C. eod.
f l. 6. in fin. ſupra eod. Ex huiuſmodi cenotaphiis templa initium ſumpſiſſe ſuſpicio eſt. Nam et ſepulchris templa initium ſumpſiſſe tradit Euſebius & Lactantius, & Clemens Alexandrinus & τῷ προτρεπτικῷ. ex [illegible] Antiochi.
g l. 1. §. 8. & eod. l. 5. 2. inf. ſi vſuſf. pet.
h al. quo.
i præter. Haloan.
k de quo vide l. 51. in fin. & ad leg. Falcid.
l De inſepultis dixi l. 28. ſupra eo.
m inſuper habemus, Haloand. ſed Balduinus ad l. Falcid. Volunt eſſe vocem [illegible], quæ id ſit quod negligimus. Eum repræhendit Robertus 2. recept. 5. ſed tamen defenſa Cuiacius 3. obſerv. 21. Et dici inſuper haberi Græcis l. 17. §. [illegible] quæ vt [illegible] & lachrymas, Apuleius 4. de Aſini iudicium defendit l. 2. C. ſi vt omiſſa cauſa. Quæ nomina ab eodem Roberto 3. Animad. 15. notatur: defenditur tamen ab Antonio Mercatore, 3. c. 15. Oſtenderam eandem Cuiacius 11. obſerv. 11. ex Baſilicis id confirmare, quæ hic habent [illegible] vt inſuper habere, ſic [illegible] vel [illegible]. Addit Hieronymum 19. Eccleſ. Agellium 1. & Symmachum hoc verbo vſum.

n vectiaria. ſic Cuiac. 5. obſ. 21. ex Baſilic. [illegible] inter ſepulcra autem vectigalia, quæ in funere præſtantur, dum corpus ex vno loco in alium defertur, quæ ſublata eſſe [illegible] l. vlt. C. eod. v. Cuiac. 11. obſ. 21.
o v. l. 15. in fi. de alim. Sarcophagus lapis in quo condita corpora quadrageſimo die abſumuntur, exceptis dentibus, cui contrarius eſt Chernites, qui cadauera à putredine vindicat. Plin. 2. c. 96. & 37. c. 17. & 36. c. 17. q. Nonio, ſarcophagus eſt ſepulchrum, c. 1. [illegible]
p [illegible] Græca ita legunt: [illegible] circumpotationem non meminit. An quod [illegible] Tabularum ſublatæ? de huiuſmodi compotatione Varro ita loquitur, [illegible] ad ſepulchrum antiquo more ſilicernium confecimus, [illegible] quo pranſi diſcedentes dicimus alius alii Vale. & Tertullianus quo differt ab epulo Iouis ſilicernium? v. Cuiac. 11. obſ. 21. adde in circumpotationibus funebribus, leguminibus vſos fuiſſe, vt & in mortuorum cœnationibus: cùm alii [illegible] leguminibus abſtinerent. v. Plut. Roman. quæſt. 95. q l. 2. §. 6. ſupr. eo. l. 42. inf. eod.
r l. 7. inf. de vſuf. & [illegible] s Porticus l. 5. C. de ſepulchro.
t l. 5. §. 4. inf. [illegible] v. Nouel. 60. c. 1. [illegible]
u [illegible] l. vlt. l. de ſepulchro contrectentur, l. 4. in fin. Cod. de ſepulchro. x l. 8. [illegible] de ſepulchro viol. & C. de ſepulchro.
y v. l. 13. ſ. de religioſ.
z iuſtæ ſepulturæ traditus dicebatur, qui terra conditus erat.
a Terra conditi, ſepulti, atque humati ſepulti dicebantur, qui quoquo modo conditi: humati, qui humo. Plinius 7. c. 54.
b v. quæ ſcripſi ad l. 4. §. 2. & eod.
c Plerumque enim ob incertum domicilium, vel metum, corpus iam perpetuæ ſepulturæ traditum transferri in alium locum poterat. Poterat, inquam, per [illegible] & ſolennibus rebus [illegible] ſacrificiis, Paul. 1. ſent. 21. §. 1. Huc referri poteſt Epitaphium vetus [illegible]: Ne quis me inquietet ex arca noſtra; neque nos alium ponat, nec commouet.

n quæ nunquam, Haloan. [illegible] Pana, eámque lectionem defendit Robertus 2. recept. 5.
o Religionem quæ conſeruat ratio, ſumma ratio eſt.
p vnica. Haloand.
q Caput, id, vnde qualis cuiuſque imago ſit, cognoſcitur, ita legit Haloan. Eſt caput enim initium ſenſus & [illegible] vnde caput dictum, vt Varro ad Ciceronem [illegible] apud Lactantium de opificio; & vt Plinius 11. c. 37. ſcribit, [illegible] omnis à corde vis tendit: hic culmen altiſſimum, hic mentis eſt regimen. Omnium animalium ad priora prona, quia & ſenſus ante nos tendit. Ab eo proficiſcitur ſomnus, hinc capitis nutatio.
r His quæ de capite diximus, adde quæ de facie & eius commendatione extant, l. 17. C. de pœnis.
s Hinc Ambroſius: Solo ære ſoli Principum capita & [illegible] vultus de ære vel marmore adorantur. v. Cuiac. 11. obſ. 21.
t Reliquiarum ſeu cadaueris tranſlatio imperatur: adde l. 39. ſ. eod.
u id, reliquiæ.
x Religioſus locus eſſe deſinit cadaueris in alium locum tranſlatione.
y pignoris taciti l. 14. §. 1. ſ. eod. & dotis; eſt etiam actio funeraria, priuilegiata, [illegible] in fin. ſ. eod. & breuiter, quidquid in funus erogatur, inter æs alienum primo loco deducitur. Paul. 1. ſent. 21. §. 2.
z Gratificationi [illegible] ita, vt vel ex legatariis poſſit ſepulturam heres gratificari magis quam alteri.
a l. 37. ſupra et vſufr. l. 66. §. 2. ſ. de legat. 2.

accipies

[illegible] ſunt, quod propter eam electionem minutus [illegible] ſtructus.

2 ¶ Si heres mulieris inferat mortuum in her [illegible] [illegible] , à marito, qui dotem in funus contu[illegible] [illegible] loci conſequatur.

3 ¶ [illegible] legantur, ſi in funus erogata ſunt, [illegible] actionem in heredem dandam placuit: privilegium [illegible].

DE MORTVO *a* INFERENDO *b*, & ſepulchro ædificando.

TIT. VIII.

Interdictum de mortuo inferendo. 1. Quid ſit prohibere [illegible] 2. De domino proprietatis. 3. Si quo via prohibeatur, & de alijs ſeruitutibus. 4. Quale ſit hoc interdictum. 5. Interdictum de ſepulchro ædificando. 6. Eius ratio. 7. De ſepulchro vel monumento faciendo. 8. Quid ſit prohibere ædificare. 9. Quid ſit ædificare. 10. De eo qui agit vt labatur ſepulchrum.

1. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

PRÆTOR ait: *quo quòve illi mortuum inferre inuito te*, [illegible] *mortuum inferre, & ibi ſepelire licet, vim fieri veto.*

1 ¶ Qui inferendi mortuum ius habet, non prohibetur inferre *c*. prohiberi autem inferre videtur, ſiue in locum inferre prohibeatur, ſiue itinere arceatur.

2 ¶ Hoc interdicto *d* de mortuo inferendo domino proprietatis *e* vti poteſt: quod etiam de loco puro competit.

3 ¶ Item ſi mihi in fundum via debeatur, in quem fundum inferre volo, & via prohibear *f*: hoc interdicto poſſe me experiri placuit: quia inferre prohibeor, qui via vti prohibeor: idque erit probandum, & ſi alia ſeruitus debeatur.

4 ¶ Hoc interdictum prohibitorium *g* eſſe palam eſt.

5 ¶ Prætor ait *h*: *quo illi ius eſt inuito te mortuum inferre, quo minus illi in eo loco ſepulchrum ſine dolo malo ædificare liceat, vim fieri veto.*

6 ¶ Interdictum hoc propterea propoſitum eſt, quia *i* religionis intereſt, monumenta extrui & exornari.

7 ¶ Facere ſepulchrum, ſiue *k* monumentum in loco, in quo ei ius eſt, nemo prohibetur.

8 ¶ Ædificare *l* videtur prohibere, & qui prohibet eam *m* materiam conuehi, quæ ædificio neceſſaria ſit. proinde, & ſi operi neceſſarios prohibuit quis venire, interdictum locum habet. & ſi machinam alligare quis prohibeat: ſi tamen eo loci prohibeat, qui ſeruitutem debeat. Cæterùm ſi in meo ſolo velis machinam ponere, non teneor interdicto, ſi iure *n* te non patiar.

9 ¶ Ædificare *o* autem, non ſolùm qui nouum opus molitur, intelligendus eſt, verùm is quoque qui vult reficere.

10 ¶ Is qui id agit, vt labatur ſepulchrum, hoc interdicto *a* tenetur.

De prægnante defuncta.

2. *Marcellus* lib. 28. Digeſtorum.

NEgat lex Regia *b*, mulierem quæ prægnans mortua ſit, humari, antequam partus ei excidatur: qui contra fecerit, ſpem animantis *c* cum grauida peremiſſe videtur.

Si propius ædificium alienum aut ædificetur ſepulchrum.

1. Aut mortuus inferatur.

3. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

SI propius *f* ædes tuas quis ædificet [&] ſepulchrum opus nouum [illegible] nuntiare poteris: ſed facto opere, [illegible] habebis actionem, niſi quod vi aut clam.

1 ¶ Si propius ædificium alienum intra legitimum modum mortuus illatus ſit, poſtea eum prohibere non poterit ædificij dominus, quo minus alium mortuum eò inferat, vel monumentum ædificet, ſi ab [illegible] domino ſciente hoc fecerit.

De iure ſepulchri acquirendo.

4. *Vlpianus* lib. 2. Reſponſorum.

LOnga *h* poſſeſſione ius ſepulchri non tribui ei, cui iure non competit *i*.

De monumento perficiendo. 1. De loco religioſo reficiendo.

5. *Idem* lib. 1. Opinionum.

SI in eo monumento, quod imperfectum eſſe dicitur, reliquiæ hominis conditæ ſunt: nihil *k* impedit, quo minus id perficiatur *l*.

1 ¶ Sed ſi religioſus locus iam factus ſit, pontifices *m* explorare debent, quatenus, ſalua *n* religione, deſiderio reficiendi operis medendum ſit.

a [illegible] quam Græci [illegible] appellabant; quod ea [illegible] videtur [illegible] [illegible] ex conſtitutione [illegible] [illegible]

chrum ſpargebatur, vnde ſepulchralis illa lex apud Cic. *de leg.* [illegible] perſio fieret. *c* *l.* 12. *ff. de funeribus*, *l.* 3. *ff. de poenis*. vide quæ notaui [illegible] *de ventre in poſſeſſ.*

d Prægnantem qui humat priùs quàm ei partus excidatur, perimere [illegible] videtur. *Synopſis Baſil.* 58. *tit.* 2. *cap.* 3.

e referente Valerius [illegible] Gorgiam quendam Epirotam in funere [illegible] ſua vtero elapſum, & inopinato vagitu ſuo, lectum ferentes conſiſtere [illegible] [illegible] & ita matrem ſuo funeri peperiſſe. Gorgiam ante elatum [illegible] fuiſſe. *f* *l.* 9. *l.* 11. *C. de ædific. priuat.* *g* vide [illegible]

h in ſepulchris longa poſſeſſio non prodeſt ei qui nullum ius habet [illegible]

i Imò, præſcriptio liberos in eo iure mittit. *l.* 6. *C. de religioſis.*

k non enim videtur ſepulchrum violari refectione, ſi quis id [illegible] perficiat.

l Sepulchra reficere ſine ratione Pontificum non licuit. [illegible] in titulis ſepulchralibus & funeribus [illegible] *de Religioſ.*

m ad quos cura ſepulchrorum pertinebat. [illegible] & hoc refer *l.* 5. *§.* 4. [illegible]

o Clauſulam obſerua: *ſalua religione ſepulchri, id reficiò permitto* [illegible] id eſt, ne piaculum admittatur.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM

PARS TERTIA *a*.

LIBER DVODECIMVS.

DE REBVS CREDITIS, SI CERTVM *b*, petetur, & de condictione *c*.

Expoſitio tituli de rebus creditis.

1. *Vlpianus* libro viceſimoſexto ad Edictum.

ERE eſt, priuſquàm ad verborum *d* interpretationem perueniamus, pauca de ſignificatione ipſius tituli *e* referre. Quoniam igitur multa ad contractus varios pertinentia iura ſub hoc titulo *f* prætor inſeruit, ideo rerum creditarum titulum præmiſit. omnes enim contractus, quos alienam fidem ſecuti inſtituimus, complectitur: nam, vt libro primo quæſtionum Celſus *a* ait, credendi generalis appellatio eſt. ideo *b* ſub hoc titulo prætor, & de commodato, & de pignore edixit. nam cuicumque rei adſentiamur, alienam fidem ſecuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur.

a quam Græci [illegible] appellabant; quod ea [illegible] videtur [illegible], vice librorum Papiniani ex conſtitutione Iuſtiniani [illegible]

b [illegible]

c Condictionem Græci [illegible]

d [illegible]

e Titulorum iuris ſignificationes, iuris interpretibus non negligendæ.

f Tituli ſeu Rubricæ iuris [illegible] legis obtinent: ſic videtur modò perfectam orationem habeant, nec à textu reſtringantur, ampliantur, ſupplentur. Vide Everard. in loco à Rubr. 91.

generalem? negat Cuiacius [illegible] & paſſim in Pandectis [illegible] ſed Robertus [illegible] lum generalem aperiri. Idem [illegible] ad Africa. [illegible] cum reprehendit. [illegible] Hugo Donellus [illegible] Cuiacium defendit Antonius Mercator [illegible] qui de in integrum reſtitutionibus, tutelis, legatis, [illegible] ſtipulationibus, [illegible] exceptionibus, præterea ſtipulationibus [illegible] & publicis iudiciis, [illegible] ſunt. [illegible] dunt. [illegible] & de pignoribus [illegible] pignoris expreſſa tractatione [illegible] deſiderat.

§ Rẽ

¶ Rei a quoque verbum vt generale b prætor elegit.

Mutuum quomodo. 1. Et quibus in rebus contrahitur. 2. De Etymologia & effectu mutui. 3. Quid differat inter creditum & mutuum. 4. Qui mutuum dare possunt. 5. Et verbis creditur.

2. *Paulus* lib. 28. ad Edictum.

Mutuum c damus recepturi non eandem speciem d, quam dedimus, (alioquin commodatum erit, aut depositum) sed idem genus e. nam f si aliud genus, veluti, vt pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum.

1 ¶ Mutui datio consistit in his rebus, quæ g pondere, numero, mensura consistunt: quoniam eorum h datione possumus in i creditum ire: quia k in genere suo functionem l recipiunt m per solutionem, quam n specie. o nam in p cæteris rebus ideo in creditum q ire non possumus, quia aliud pro alio r inuito creditori solui non potest.

2 ¶ Appellata est autem mutui datio ab eo, quod de meo tuum fit s: & ideo si non fiat tuum, non nascitur obligatio.

3 ¶ Creditum ergo a t mutuo differt, qua genus a specie. nam creditum consistit extra eas res u, quæ pondere, numero, mensura continentur: sicut, si eandem rem recepturi sumus, creditum est. Item mutuum non potest esse, nisi proficiscatur a pecunia x: creditum autem interdum, etiam si nihil proficiscatur: veluti si post nuptias dos promittatur y.

4 ¶ In mutui datione oportet dominum esse dantem z. nec obest, quod filiusfamilias & seruus dantes peculiares nummos obligant: id enim tale est, quale, si voluntate mea tu des pecuniam: nam mihi actio adquiritur, licet mei nummi non fuerint.

5 ¶ Verbis quoque credimus a, quodam actu ad obligationem comparandam interposito, veluti stipulatione.

Quale vero in mutuo reddi debeat.

3. *Pomponius* libro 27. ad Sabinum.

Cum quid mutuum dederimus, & si non cauimus, vt æque bonum nobis redderetur, non b licet debitori deteriorem rem c, quæ ex eodem genere sit, reddere

dere: veluti vinum novum a pro vetere, nam * in contrahendo quod agitur b, pro cauto c habendum eſt d: id autem agi intelligitur ut eiuſdem generis, & eadem bonitate ſolvatur, qua datum ſit.

De depoſito ſeruari mutuè cauſa contracta. De eo qui rem vendendam accepit, ut pretio uteretur. 1. De pignore & fructibus. 2. De his quæ flumine appulſa.

4. *Vlpianus lib. 34. ad Sabinum.*

SI quis nec cauſam, nec propoſitum fœnerandi habuerit, & tu empturus prædia, deſideraveris mutuam pecuniam, nec volueris f credita e nomine, antequam emiſſes, ſuſcipere, atque ita creditor, quia neceſſitatem fortè proficiſcendi habebat, depoſuerit apud te hanc eandem pecuniam, ut ſi emiſſes, crediti nomine obligatus eſſes, hoc depoſitum periculo eſt eius, qui ſuſcepit. Nam & qui rem vendendam acceperit, ut pretio uteretur, periculo g ſuo rem habebit.

1 ¶ Res pignori data, pecunia ſoluta, condici poteſt h. & fructus ex iniuſta i cauſa percepti, condicendi ſunt. Nam & ſi colonus poſt luſtrum k completum, fructus perceperit, condici eos conſtat: ita demum ſi non ex voluntate domini percepti ſunt: nam ſi ex voluntate, procul dubio ceſſat condictio.

2 ¶ Ea quæ vi m fluminum importata ſunt n, condici o poſſunt p.

De reſponſo, & de mora.

5. *Pomponius lib. 22. ad Sabinum.*

QVod te mihi dare oportet q, ſi id poſtea perierit, quàm per te factum erit, quo minus id mihi dares, tuum fore id detrimentum conſtat r.

¶ Sed cum quæratur, an per te factum ſit, animadverti debebit, non ſolum in poteſtate tua fuerit id, necne: aut dolo ſ malo feceris, quo minus eſſet, vel fuerit, necne: ſed etiam, ſi aliqua iuſta cauſa ſit, propter quam intelligere deberes, te dare oportere.

Certi deſinitio.

6. *Paulus lib. 28. ad Edictum.*

CErtum eſt t cuius ſpecies, vel quantitas, quæ in obligatione verſatur, aut nomine ſuo, aut ea demonſtratione, quæ nominis vice u fungitur, qualis, quantaque ſit x oſtenditur. Nam & Pedius libro primo de ſtipulationibus * nihil y referre ait, proprio nomine res appelletur, an digito z oſtendatur, an vocabulis quibuſdam demonſtretur: quatenus a mutua vice fungantur, quæ tantundem præſtent b.

Qua inſeri mutuo poſſunt. De mutuo conditionali.

7. *Vlpianus lib. 26. ad Edictum.*

OMnia, quæ inſeri ſtipulationibus poſſunt, eadem poſſunt etiam numerationi pecuniæ c & ideo & conditiones d.

8. *Pomponius lib. 6. ex Plautio.*

PRoinde mutui datio interdum pendet, ut ex poſt facto confirmetur: veluti ſi dem tibi mutuos nummos, *ut ſi conditio aliqua extiterit, tui ſiant, eiſque mihi obligatus.* Item ſi legatam pecuniam heres crediderit, deinde legatarius eam noluerit ſe pertinere: quia heredis ab ex die aditæ hereditatis videtur nummi fuiſſe, ut credita pecunia peti poſſit. Nam Iulianus ait, & traditiones ab herede factas, ad id tempus redigi, quo hereditas adita fuerit, cum repudiatum ſit legatum, aut adpoſitum e.

Quibus ex cauſa certi condictio competit. 2. De obligatione ſuo vel alieno nomine. 3. Quibus ex cauſa certi condictio competit. 4. Si numerationi ſuperveniat ſtipulatio inutilis. 8. De pecunia credita nomine alieno. 9. Si depoſitario permittatur uti depoſito.

9. *Vlpianus lib. 26. ad Edictum.*

CErti condictio competit ex omni cauſa, ex omni obligatione, ex qua certum petitur: ſive ex certo f contractu petatur, ſive ex incerto: licet enim nobis ex omni contractu certum condicere, dummodo præſens ſit obligatio: cæterum ſi in diem ſit, vel ſub conditione obligatio, ante diem g, vel conditionem h non potero agere.

1 ¶ Competit hæc actio etiam ex legati cauſa, & ex lege Aquilia: ſed & ex cauſa furtiva i per hanc actionem condicitur: ſed & ſi ex ſenatusconſulto agetur, competit hæc actio: veluti ſi is, cui fiduciaria k hereditas reſtituta eſt, agere volet.

2 ¶ Sive autem ſuo nomine quis obligatus ſit, ſive alieno, per hanc actionem recte convenietur.

3 ¶ Quoniam igitur ex omnibus contractibus hæc certi condictio competit, ſive re fuerit contractus factus, ſive verbis, ſive coniunctim l: referendæ ſunt nobis quædam ſpecies, quæ dignum habent tractatum, an hæc actio ad petitionem eorum ſufficiat.

4 ¶ Numeravi tibi decem, & hæc alij m ſtipulatus ſum n: nulla eſt ſtipulatio o. An condicere decem per hanc actionem poſſim p, quaſi q duobus contractibus intervenientibus r uno, qui re factus eſt, id eſt numeratione: alio qui verbis, id eſt inutiliter: quoniam alij ſ ſtipulari non potui? Et puto poſſe t.

5 ¶ Idem erit ſi, a pupillo ſine tutoris auctoritate ſtipulatus, cui tutore (auctore) credidi: nam & tunc manebit mihi condictio ex numeratione u.

6 ¶ Item quæri poteſt, & ſi, quod tibi numeravi, ſub impoſſibili conditione ſtipuler, cùm enim nulla ſit ſtipulatio, manebit condictio x.

7 ¶ Sed & ſi ei numeravero, cui poſtea bonis interdictum eſt, mox ab eo ſtipuler, puto pupillo eum comparandum: quoniam & ſtipulando ſibi adquirit y.

8 ¶ Si nummos meos tuo nomine dedero, velut tuos abſente te, & ignorante Ariſto ſcribit, adquiri tibi condictionem z. Iulianus quoque de hoc interrogatus libro decimo ſcribit, veram eſſe Ariſtonis ſententiam: nec dubitari, quin, ſi meam pecuniam tuo nomine, voluntate tua dedero, tibi adquiratur obligatio: cum quotidie a credituri pecuniam mutuam, ab alio poſcamus, ut noſtro nomine creditor b [meus &] futuro debitori noſtro.

9 ¶ Depoſui apud te decem: poſtea permiſi tibi uti c: Nerva, & Proculus, etiam antequam moveantur, condicere, quaſi d mutua tibi hæc poſſe aiunt e: & eſt verum, ut & Marcello videtur: animo enim cœpit poſſidere ergo tranſit f periculum ad eum, qui mutuum rogavit, & poterit ei condici.

10. *Vlpianus libro 2. ad Edictum.*

QVòd ſi ab initio g cùm deponerem, uti tibi ſi voles, permiſero, creditam non eſſe antequam mota ſit: quoniam debitum iri non eſt certum.

a Vetus vinum eſt anni prioris: aliud ex via retractatoris colligatur, [illegible] Decipitur itaque hac lege Barbarus, qui putat vinum vetus dici, cum primum elaram eſſe inceperit, ſi modo ultra annum ſervari non poſſit.

b In contrahendo, quod agitur pro cauto habendum eſt: hoc eſt, cum contrahimus, quædam, etſi non ſint verbis nominatim expreſſa, ſubintelliguntur tamen ex natura ipſius actus quem agimus ſeu geſtionis: ea pro cautis & expreſſis habenda ſunt. Perinde præſtantur ac ſi cauta & expreſſa fuiſſent.

c [illegible]

d hoc eſt, pro expreſſo pacto, convento, promiſſo.

e De tacito [illegible]

f nec voluerit crediti nomine accipere [illegible]

g [illegible]

h quia creditor qui ſoluto debito pignus non reſtituit, [illegible]

i [illegible]

k quinquennium [illegible]

l [illegible]

m [illegible]

n [illegible]

o [illegible]

p [illegible]

q [illegible]

r Debitor qui moram admiſit [illegible]

ſ [illegible]

t Certum eſt, quod ex ſe vel ex circumſtantiis ſuis apparet, quid, quale, quantumque ſit. [illegible]

u [illegible]

x Certum conſtit [illegible]

y [illegible]

z [illegible]

a Mutuum non tantum pure, ſed & ſub conditione potest contrahi. d nam pure vel in diem ſtipulamur. [illegible]

b [illegible]

obligatus eſt: vel ideo, ne plurium actionum damno afficiatur. [illegible]

x alioqui eſt in teſtamentis, in quibus conditio impoſſibilis pro non ſcripta habetur [illegible]

y is cui bonis eſt interdictum non poteſt ſe obligare, quia redigitur ad inſtar furioſi [illegible]

z Qui ſuam pecuniam abſentis nomine, mutuo dat, abſenti adquirit condictionem. [illegible]

a Argumentum à ſolitis & conſuetis valet [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d ſi depoſita pecunia vel commodata poſtea tibi vel permiſero, etiam antequam mota ſit, dicitur mutua.

e [illegible]

f vide l. 4. ſupr. eodem.

g [illegible]

Si res vendenda detur futuri mutui causa. 1. De credito vt minus vel plus debeatur. 2. Si seruus crediderit.

11. *Vlpianus lib. 26. ad Edictum.*

ROgasti me, vt tibi pecuniam a crederem: ego, cùm non haberem, lancem tibi dedi vel massam auri, vt eam venderes, & nummis vtereris. Si vendideris, puto b mutuam pecuniam factam c. Quòd si lancem, vel massam sine tua culpa perdideris prius, quàm venderes, vtrum mihi, an tibi perierit, quæstionis est. Mihi videtur Neruæ distinctio verissima, existimantis, multum interesse, venalem habui hanc lancem, vel massam, necne: vt, si venalem habui, mihi perierit: quemadmodum si alij dedissem vendendam: quòd si non fui proposito hoc vt venderem, sed hæc causa fuit vendendi, vt tu vtereris, tibi eam perisse: & maximè si sine vsuris credidi.

1 ¶ Si tibi dedero decem sic, *vt nouem debeas*, Proculus ait, & rectè, non amplius te ipso iure debere, quàm nouem d. Sed si dedero, *vt vndecim debeas*, putat Proculus amplius, quàm decem condici non posse.

2 ¶ Si fugitiuus seruus nummos tibi crediderit, an condicere tibi dominus possit, quæritur? Et quidem si seruus meus, cui concessa est peculij administratio, crediderit tibi, erit mutua †. fugitiuus autem, vel alius seruus, contra voluntatem domini credendo, non facit accipientis. Quid ergo? vindicari nummi possunt, si extant: aut si dolo malo desinant possideri, ad exhibendum agi. Quòd si sine dolo malo consumpsisti, condici tibi poterunt g.

An furioso detur hæc actio.

12. *Pomponius lib. 6. ex Plautio*

SI h furioso, cùm eum compotem mentis esse putares, pecuniam quasi mutuam acceperis, eáque in rem tuam versa fuerit, condictionem furioso acquiri i Iulianus ait. Nam ex quibus causis ignorantibus nobis actiones acquiruntur, ex iisdem etiam furioso acquiri.

¶ Item si is, qui seruo crediderat, furere cœperit, deinde k seruus in rem domini id verterit, condici furiosi nomine posse.

¶ Et si alienam pecuniam l credendi causa quis dederit, deinde furere cœperit, & consumpta sit ea pecunia, condictionem furioso acquiri.

Si fur crediderit. 1. De nummis alienis. 2. Si seruus communis crediderit. 3. De pecunia communi.

13. *Vlpianus lib. 26. ad Edictum.*

NAm & si fur nummos tibi credendi m animo dedit, accipientis non facit: sed consumptis n eis nascitur condictio o.

1 ¶ Vnde Papinianus libro 8. Quæstionum ait: Si alienos nummos tibi mutuos dedi, non ante mihi teneris, quàm eos consumpseris. Quòd si per partes eos consumpseris, an per partes tibi condicam, quærit? Et ait condicturum, si admonitus alienos nummos fuisse, ideo per partem condico, quia nondum totos consumptos compereram.

2 ¶ Si seruus communis decem crediderit: puto, siue administratio seruo concessa est, siue non, & consummantur nummi, quinum p competere actionem. Nam & si communes q tibi nummos credidero centum, posse me quinquaginta r condicere: libro 8. Quæstionum Papinianus scribit: etiamsi singula corpora communia fuerint.

Si filiusfam. pecuniam mutuam soluerit.

14. *Idem libro 29. ad Edictum.*

SI filiusfamilias contra Senatusconsultum f mutuatus t pecuniam soluerit u, patri nummos vindicanti nulla exceptio obiicietur x. sed si fuerint consumpti à creditore y nummi, Marcellus z ait, cessare condictionem: quoniam toties condictio datur, quoties ex ea causa numerati sunt, ex qua actio esse potuisset, si dominium ad accipientem transisset: in proposito autem non ita esse. Denique per errorem solutum a contra SC. crediti, magis est cessare repetitionem.

Quibus modis contrahitur mutuum.

15. *Idem libro 31. ad Edictum.*

SIngularia b quædam recepta a sunt circa pecuniam creditam. Nam si tibi debitorem meum iussero dare pecuniam, obligaris mihi quamuis a meos nummos non acceperis. quod b igitur in duabus personis recipitur, hoc & c in eadem persona recipiendum est: vt cùm ex causa mandati pecuniam mihi debeas, & conuenerit *vt crediti nomine eam retineas*, videatur mihi data pecunia, & à me ad te profecta.

Si socius crediderit.

16. *Paulus lib. 12. ad Edictum.*

SI socius propriam pecuniam mutuam dedit, omnimodo creditam pecuniam facit, licèt cæteri dissenserint. Quòd si communem numerauit, non aliàs creditam efficit, nisi cæteri quoque consentiant: quia suæ e partis tantùm alienationem habuit f.

Si filiusfamilias viaticum suum crediderit.

17. *Vlpianus lib. 1. Disputationum.*

CVm filiusfamilias viaticum g suum h mutuum dederit, cùm studiorum causa Romæ ageret, responsum est à Scæuola, extraordinario i iudicio esse illi subueniendum.

De dissensu in specie contractus.

18. *Idem lib. 7. Disputationum*

SI ego pecuniam tibi quasi donaturus dedero, tu quasi mutuam accipias, Iulianus scribit, donationem non esse: sed an mutua sit, videndum? & puto k, nec mutuam esse: magisque nummos accipientis non fieri, cùm alia l opinione acceperit. Quare si eos consumpserit, licèt condictione teneatur, tamen doli exceptione vti poterit: quia secundum voluntatem dantis nummi sunt consumpti.

1 ¶ Si ego quasi deponens tibi dedero, tu quasi mutuam accipias, nec depositum, nec mutuum est. Idem est, & si tu quasi mutuam pecuniam dederis, ego quasi commodatam ostendendi m gratia accepi, sed in vtroque casu consumptis nummis, condictioni sine doli exceptione locus erit.

An numeratio obliget accipientem. 1. Si pupillus crediderit aut soluerit.

19. *Iulianus lib. 10. Digestorum.*

NOn omnis numeratio eum, qui accepit, obligat, sed quoties idipsum agitur, vt confestim obligaretur. Nam & is, qui *mortis causa* pecuniam donat, numerat pecuniam: sed non aliter obligauit n accipientem, quàm o si extitisset casus, in quem obligatio collata fuisset: veluti si donator conualuisset p, vel is, qui accipiebat, prior decessisset. Et cùm pecunia datur, *vt aliquid fiat*, quandiu in pendenti est, an id futurum esset, cessabit obligatio: cùm verò certum esse cœpisset, futurum id non esse, obligabitur, qui accepisset. Veluti si Titio decem dedero, *vt Stichum intra Kalendas manumitteret*: ante Kalendas nullam actionem habebo: post Kalendas ita demum agere potero, si manumissus non fuerit.

1 ¶ Si pupillus q sine tutoris authoritate crediderit r, aut soluendi causa dederit, consumpta f pecunia condictionem habet, vel liberatur: non alia ratione, quàm quòd facto eius intelligitur ad eum qui acceperit, peruenisse. quapropter si eandem pecuniam is, qui in creditum, vel in solutum acceperat, alij porrò in creditum, vel in solutum dederit, consumpta ea, & ipse pupillo obligatus, vel eum à se liberabit: & eum cui dederit, obligatum habebit, vel se ab eo liberabit. Nam omnino qui alienam pecuniam credendi causa dat, consumpta ea, habet obligatum eum qui acceperit. Item qui in solutum dederit, liberabitur ab eo qui acceperit.

a Alia etiam in se quam pecunia, mutuum consistere potest, vt hic & l. 8 [illegible]

b [illegible]

c Imò, quia cùm mutuam pecuniam dare vellet, argentum vendendum dedit, nihilo magis pecuniam creditam petet. [illegible]

d [illegible]

† [illegible]

g Tot nummi [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

k [illegible]

l [illegible]

m idem si pignorandi animo. [illegible]

n [illegible]

o [illegible]

p [illegible]

q [illegible]

r [illegible]

f [illegible]

t Macedonianum, de quo [illegible]

u [illegible]

x [illegible]

y [illegible]

z Iulianus rei vindicationem videtur concedere, [illegible]

a [illegible]

b [illegible]

a ratio [illegible]

b Singularia [illegible]

[illegible] in proficisci à me accepisse, arg. l. 43. §. 1. ff. de iur. dot. At Africanus [illegible]

d [illegible]

e non maioris, l. 63. [illegible] pro socio.

f [illegible]

g pecuniam sibi datam ad alimenta, [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

k [illegible]

l [illegible] m [illegible]

n [illegible] o [illegible]

p [illegible]

q [illegible]

r [illegible] f [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 3. §. 1. de [illegible]
b Donatoris ex mente, vt reddatur, non vt maneret penes accipientem mutuati.
c Creditor enim credere intelligitur ut sibi alium obliget, non vt se liberet: hoc est, obligare alium sibi, non se ab alio liberare intelligitur: & bene verum quidem numeratio pecuniae est, at non solutio.
d Creditor partem debiti accipere nō cogitur, vt hic, vide tamen exceptiones apud Sosiloum regulis, cre[illegible] 77. & Negantiam 3. [illegible] 5. num.
e quid enim si particio debiti fiat? [illegible] alteram urget: Seneca 2. de beneficiis 17. Male audire solet fenerator, si acerbe exigit: aeque si in recipiendo tardus ac difficilis, mora quaerit.
f id est, partem. l. 8. in fin. l. Si pars hereditatis, l. vlt. [illegible]
g fin non pertinet: vd. l. 4. [illegible] de vsuris.
h diminuere, vd. l. 1. §. [illegible] de aqua pluv. arcenda.
i Ipsa aliud est, l. 27. [illegible]
k In re dubia, vini debitor aestimationem vini à se debiti praestare tenetur, aut ex die contractus, vel sententiae, sed petitionis & litis contestationis: ut in pecunia id verum sit, vt quae notant ad l. 3. C. eo.
l Vini pretium si nullum sit conventum, quanti cum petitur eo loco ubi dari vinum convenit, praestatur. Quid si locus nullus adiectus sit? quanti eo loco est, vbi petitur, vt hic.

De pecunia donata vt deinde credatur.

20. *Idem* lib. 18. Digestorum.

SI tibi pecuniam donassem, *vt tu mihi eandem crederes*, an credita fieret? Dixi in huiusmodi propositionibus non propriis verbis nos vti. Nam talem contractum neque donationem esse, neque pecuniam creditam: donationem *b* non esse, quia non ea mente pecunia daretur, vt omni modo penes accipientem maneret: Creditam *c* non esse, quia exsoluendi causa magis daretur, quam alterius obligandi. Igitur si is, qui pecuniam hac conditione accepit, vt mihi in creditum daret, acceptam dederit, non fore creditam: magis enim meam accepisse intelligi debeo. Sed haec intelligenda sunt propter subtilitatem verborum; benignius tamen est, vtrumque valere.

De parte soluenda.

21. *Idem* lib. 48. Digestorum.

QVidam *d* existimauerunt, neque eum, qui decem peteret, cogendum, quinque accipere & reliqua persequi: neque eum qui fundum suum diceret, partem dumtaxat iudicio persequi. Sed in vtraque causa humanius *e* facturus videtur praetor, si actorem compulerit ad accipiendum id *f* quod offeratur: cum ad officium eius pertineat *g* lites diminuere *h*.

Cuius temporis & loci aestimatio fit.

22. *Idem* lib. 4. ex Minicio.

VInum quod mutuum datum erat, per iudicem petitum est. Quaesitum est, cuius temporis aestimatio fieret: vtrum cum datum esset, an cum litem contestatus fuisset, an cum res iudicaretur? Sabinus respondit: si *i* dictum esset, quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset: (si *k* non quanti tunc) quum petitum esset *m*.

¶ Interrogaui, cuius loci pretium sequi oporteat? Respondit, si conuenisset vt certo loco redderetur, quanti eo loco esset: si dictum non esset, quanti vbi *p* esset petitum.

De seruo alieno vendito, & mortuo.

23. *Africanus* lib. 2. Quaestionum.

SI eum seruum, qui tibi legatus sit, quasi mihi legatum possederim, & vendiderim: mortuo eo posse te mihi pretium condicere, Iulianus ait, quasi *r* ex re tua locupletior factus sim *s*.

De stipulatu certi.

24. *Vlpianus* lib. singulari Pandectarum.

SI quis certum stipulatus fuerit, ex *x* stipulatu actionem non *u* habet *y*: sed illa condicticia actione id persequi debet, per quam certum petitur.

De pecunia credita ob aedificiorum restitutionem.

25. *Idem* lib. singulari de Officio Consularium.

CReditor, qui ob restitutionem *z* aedificiorum crediderit, in pecuniam, quam crediderit, priuilegium exigendi habebit *a*.

Si procurator militis crediderit.

26. *Idem* lib. 5. Opinionum.

SI pecuniam militis, procurator eius mutuam dedit fideiussoremque accepit: exemplo eo *b*, quo si tutor pupilli, aut curator iuuenis pecuniam alterutrius eorum creditam stipulatus fuerit, actionem dari militi *c*, cuius pecunia fuerit, placuit.

An ciuitas mutui datione obligetur.

27. *Idem* lib. 10. ad Edictum.

CIuitas mutui *a* datione *b* obligari potest, si ad vtilitatem eius pecuniae versae sunt: alioquin *c* ipsi soli, qui contraxerunt, non ciuitas, tenebuntur.

De pignore non idoneo.

28. *Gaius* lib. 21. ad Edictum Prouinciale.

CReditor *e*, qui non idoneum pignus accepit, non amittit exactionem eius debiti quantitatis, in quam pignus non sufficit *f*.

De contractu cum seruo institore.

29. *Paulus* lib. 4. ad Plautium.

SI institorem seruum dominus habuerit, posse dici Iulianus ait, etiam condici ei *g* posse, quasi iussu eius contrahatur, à quo praepositus sit.

De promissione ob pecuniam accipiendam.

30. *Idem* lib. 5. ad Plautium.

QVi pecuniam creditam accepturus, spopondit creditori futuro *h* in potestate *i* habet *k*, ne accipiendo se ei obstringat *l*.

Quid restituendum sit hoc iudicio. 1. Si seruus seruitute bona fide emptus, ex peculio quod ad dominum pertinebat, hominem emerit.

31. *Idem* lib. 17. ad Plautium.

CVm fundus, vel homo per condictionem petitus *m* esset, puto, hoc nos iure vti, vt post *n* iudicium acceptum *o* causa omnis restituenda sit: id est omne, quod habiturus esset actor, si litis contestandae *p* tempore solutus fuisset.

1 ¶ Seruum tuum imprudens *q* à fure bona fide emi, is ex peculio, quod ad te pertinebat, hominem parauit, qui mihi traditus est. Sabinus, Cassius, posse te mihi hominem *r* condicere. Sed si quid mihi abesset ex negotio quod is gessisset, inuicem me tecum acturum: & hoc verum est: nam & Iulianus ait, videndum, ne *s* dominus integram ex empto actionem habeat, venditor autem condicere possit bonae fidei emptori. Quod ad peculiares nummos attinet, si extant, vindicare eos dominus potest: sed actione de peculio tenetur venditori, vt pretium soluat: si consumpti sunt, actio de peculio euanescit. Sed adiicere debuit Iulianus, non aliter domino seruj venditorem ex empto teneri, quam si *t* ei pretium solidum, & quaecunque, si cum libero contraxisset, deberentur, dominus serui praestaret. Idem dici debet, si bonae fidei possessori soluissem: si tamen actiones, quas aduersus eum habeam, praestare domino paratus sim.

Si quis à debitore volens, quasi à debitore alterius mutuam acceperit.

32. *Celsus* lib. 5. Digestorum.

SI *x* & *y* me, & Titium mutuam pecuniam rogaueris, & ego meum debitorem tibi promittere iusserim, tu stipulatus sis, cum putares eum Titij debitorem esse, an mihi obligaris? subsisto: si quidem nullum negotium mecum contraxisti. Sed propius est, vt obligari te existimem: non *u* quia pecuniam tibi credidi (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed quia pecunia mea, *z* quae ad te peruenit *x*, eam mihi à te reddi bonum & aequum est.

De Praesides, & his, qui circa eum sunt, & Officialibus.

33. *Modestinus* lib. 10. Pandectarum.

PRincipalibus constitutionibus cauetur, ne hi qui *z* prouinciam regunt, quiue circa *a* eos sunt, negotientur *b*, mutuamue pecuniam dent, foenusue exerceant.

34. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

PRaesidis prouinciae officiales *c*, quia perpetui *d* sunt, mutuam pecuniam dare, & foenebrem exercere possunt.

m vd. l. 3. [illegible] de cond. tritic. n vd. l. [illegible] de vsuris. o vd. l. vlt. de fo. [illegible] de cond. tritic.
p Idem non illic, l. 3. in fin. [illegible] de act. emt.
q V. ad hanc legem Cuiac. 2. *Ad Africanum*.
r quia pretium sei eius habui. s ergo condictione, ex obligatione naturali: an indebiti: ob rem dati? sine causa: de bene dependentibus causa: Cuiac. ibid.
t v. l. [illegible] de verb. oblig. u v. Iust. de verb. oblig.
x Atqui certum stipulatus aliter non certi ex stipulatu agere, vd. l. [illegible] Cod. de [illegible] l. vlt. §. [illegible] vel verum [illegible] l. 23. [illegible] de act. empt. Dic ibi agere certi condictione ex stipulatione, & actionem ex stipulatu plerunque accipi pro certi condictione. l. 85. [illegible] de verb. oblig.
y actione ex stipulatu, incertum: ex stipulatione certum stipulanti promissum petitur, Zas.
z l. 2. [illegible] l. 1. [illegible] l. 24. §. 1. de reb. auct. iud. ad rem conseruandam, puta ad nauem armandam, reficiendam & nautas alendos, l. 5. [illegible] l. [illegible] vel aream, nauem & [illegible] emendam, l. 26. [illegible] de reb. auct. iud. [illegible] vel ob venditam, vel quoquo modo credidit l. 36. [illegible] de reb. auct. iud. vel si domino mandante redemptori nummos subministrauit. [illegible] de reb. auct. iud. Zas.
a temporis, vt quamuis sit posterior tempore, priores excludat, d. l. 5. & 6. & post illum tamen, d. l. 34. succedat: quia fiscus tacitam semper hypothecam habet.
b Tutor pupillo, curator, iuueni, procurator, militi, mutui condictionem & fideiussorem acquirere possunt.
c In cuius personam obligatio collata fuit, itaque sine cessione, quae opus in pagano non sunt, v. Zasius hic.

soluendum esse. m vd. l. 8. §. 8. [illegible] de precario. n in bonae fidei iudiciis à tempore morae, veniunt accessiones & fructus & commoda. l. 32. §. [illegible] Iason tamen & [illegible] ex stricti iuris iudiciis, paucis exceptis, secus est: Iason tamen & Zasius [illegible] omnes contractus esse bonae fidei scribunt, idque ex aequo & bono, praesertim si cum Principe habiti fuerint.
o l. 2. [illegible] de vsuris.
p Iudicium acceptum dicitur cum lis est contestata.
q l. 24. §. 1. [illegible] de act. empt. r i. seruum.
s [illegible] de qua dixi in l. 48. [illegible] de legat. 2.
t l. 33. §. 8. [illegible] de act. empt. l. 8. in fin. C. de act. empt.
u i. non ex mutuo.
x Qui rem meam sine causa detinet, mihi condictione tenetur, vide l. 4. in fin. C. si certum.
y quae scripsi ad Nou. 95. [illegible]
z [illegible] Prouinciarum praesides [illegible]
a an adsessores? an domestici? v. C. de contract. iudicum.
b Praesidibus prouinciarum in suis prouinciis [illegible] haec interdicta, negotiatio, mutuum, foenus, quod Graecis [illegible] Iason [illegible] ad legem Thebanorum, cuius meminit Aristoteles 3. Polit. 3.
c [illegible] vnde constat, haec verba apud Harmenopulum [illegible] perperam ab interprete reddita [illegible] mirum cum vertit, magistratus, cum sint nihil aliud [illegible] officiales praesidum. d Officiales perpetui possunt mutuo dare, [illegible] pore, etiam sub vsuris; temporales, non possunt, nisi casu, vel [illegible]

a & pignoribus, l. [illegible] b & debitis, l. [illegible] c l. [illegible] Verba igitur ciuitas in creditum [illegible] d si potest ad vtilitatem [illegible] e Creditor qui [illegible] f [illegible] g [illegible] h Futuro creditori [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Præſes prouinciæ mutuam pecuniam fœnebrem ſumere non prohibetur a.

De periculo nominum.

35. *Modeſtinus* libro 3. Reſponſorum.

PEriculum b nominum ad eum c, cuius culpa deterius factum probari poteſt, pertinet.

Si pecunia debita promittatur alteri ſub conditione, vel contra creditoris.

36. *Iauolenus* lib. 1. Epiſtolarum.

PEcuniam, quam mihi ſine conditione debebas, iuſſu meo promiſiſti Attio ſub conditione d. cum pendente conditione in eo ſtatu ſit obligatio tua aduerſus me, tanquam ſub contraria conditione e eam mihi ſpoponderis: ſi pendente conditione petam, an nihil acturus ſum? Reſpondit, Non debito, quia mea pecunia, quam ipſe ſine conditione ſtipulatus ſum, etiam ſi conditio in perſona Attij, qui ex mea voluntate eandem pecuniam ſub conditione ſtipulatus eſt, non exſtiterit, cetera eſſe permaneat: perinde eſt enim ac ſi nulla ſtipulatio interueniſſet, pendente autem cauſa conditionis f, idem petere non poſſum g: quoniam cùm incertum ſit, an ex ea ſtipulatione deberi poſſit, ante tempus petere videor.

An conditio ſtipulationem ſuſpendat.

37. *Papinianus* libro 1. Definitionum.

CVm ad præſens h tempus conditio confertur, ſtipulatio non ſuſpenditur i: & ſi conditio vera ſit, ſtipulatio tenet: quamuis k tenere contrahentes conditionem ignorent: veluti, si rex Parthorum l viuit, centum mihi dare ſpondes? eadem ſunt, & cùm in præteritum conditio confertur.

38. *Scæuola* lib. 1. Quæſtionum.

REſpiciendum enim eſſe, an, quantum in natura m hominum ſit, poſſit ſcire eum debiturum.

39. *Papinianus* lib. 6. Definitionum.

ITaque tunc n poteſtatem conditionis obtinet, cùm in futurum confertur o.

De pacto in continenti ſtipulationi adiecto.

40. *Paulus* lib. 3. Quæſtionum.

LEcta eſt in auditorio Æmilij Papiniani, præfecti prætorio, iuriſconſulti, cautio p huiuſmodi. *Lucius Titius ſcripſi q me accepiſſe à Publio Mæuio quindecim mutua numerata mihi de r domo: & hæc quindecim ſ proba t recte u dari x Calendis futuris ſtipulatus eſt Publius Mæuius, ſpopondi ego Lucius Titius. Si y die z ſupra ſcripta ſumma Publio Mæuio eiue, ad quem ea res pertinebit, data, ſoluta ſatiſue eo nomine factum non erit, tunc a eo ampliùs quo poſt ſolutam pœnæ nomine in dies b triginta, inque c denarios centenos denarios ſingulos dari ſtipulatus eſt Publius Mæuius, ſpopondi ego Lucius Titius. Conuenitque d inter nos, vti pro Mæuio e ex ſumma ſupra ſcripta menſtruos f reddantur debeant denarios trecenos ex omni ſumma, ita vt heredi g eius.*

Quæſitum a eſt de obligatione vſurarum: quoniam numerus menſium, qui ſolutioni competebat, tranſierat. Dicebam, quia pacta incontinenti facta ſtipulationi ineſſe creduntur b, perinde eſſe, ac ſi per ſingulos menſes certam pecuniam ſtipulatus, quoad tardius c ſoluta eſſet, vſuras adieciſſet: igitur finito primo menſe, primæ penſionis vſuras currere: & ſimiliter poſt ſecundum & tertium tractum vſuras non ſolutæ pecuniæ penſionis creſcere: nec ante ſortis non ſolutæ vſuras peti poſſe, quàm ipſa ſors peti poterat. Pactum autem, quod ſubiectum eſt, quidam dicebant ad ſortis ſolutionem tantum pertinere, non etiam ad vſurarum, quæ priore parte ſimpliciter in ſtipulationem veniſſent, pactumque id tantùm ad exceptionem prodeſſe d, & ideo non ſoluta pecunia ſtatutis penſionibus ex die ſtipulationis vſuras deberi, atque ſi id nominatim eſſet expreſſum. Sed cùm ſortis petitio dilata ſit, conſequens eſt, vt etiam vſuræ ex eo tempore, quo moram fecit, accedant: & ſi (vt ille putabat) ad exceptionem tantùm prodeſſet pactum, (quamuis ſententia diuerſa obtinuerit) tamen vſurarum obligatio ipſo iure non committeretur: non e enim in mora eſt is, à quo pecunia propter exceptionem peti non poteſt. Sed (f) quantitatem, quæ medio tempore colligitur, ſtipulamur, cùm conditio exſtiterit, ſicut eſt in fructibus: idem & in vſuris poteſt exprimi, vt ad diem non ſoluta pecunia, quod competit ſ vſurarum nomine, ex g die interpoſitæ ſtipulationis præſtetur.

Si diſpenſator ignorans ſe à domino liberatum, & ex parte heredem ſcriptum pecuniam exigat, vel credat.

41. *Africanus* lib. 8. Quæſtionum.

EIus qui in prouincia Stichum ſeruum i Kalendario k præpoſuerat, Romæ teſtamentum l recitatum erat, quo idem Stichus liber, & ex parte heres erat ſcriptus: qui ſtatus ſui ignarus m, pecunias defuncti aut exegit, aut credidit, vt interdum ſtipularetur, & pignora acciperet. conſulebatur, quid de his iuris eſſet: placebat, debitores quidem ei qui ſoluiſſent, liberatos n eſſe, ſi modò ipſi quoque ignoraſſent o dominum deceſſiſſe †: eorum autem ſummarum nomine, quæ ad Stichum perueniſſent, fami-

---

a Quibus ut & quo tempore vſuræ debeantur.

b Paulus Papiniano, præfecto Prætorio, adſeſſor, vtiſr forte interrogatus, ſententiam ſuam ita profert, vt ordinatur dehinc videtur: Pacta, inquit, incontinenti ſtipulationi adiecta, ſtipulationem antecedentis vim obtinent: adeò vt ſtipulatione in ſcripturam redacta, ſcripta cautionis partem, non diuerſam aut aliam cautionem efficiant. Poſteriorum ſtipulationum eam eſſe vim atque naturam vt prioribus detrahant, eaſque immutent: hinc conſequi vt huiuſmodi pacto ſortis ſolutione per vices inque ſingulos menſes diſtributa, ante primum menſem nullæ vſuræ, ſecundo vero primo menſe eius tantum penſionis debeantur, quæ ex lege cautionis creditori præſtanda fuit, non ſortis ipſius integræ ac vniuerſæ. Nam ſi integra ſors primo menſe nec debita fuit, nec peti potuit, ſequitur ſortis integræ vſuras non rectè peti, cùm in ſorte ſoluenda nulla mora à debitore fuerit commiſſa. Nec enim mora fieri dici potest, vbi eſt quidem actio, ſed inanis l.127. inf. de verborum oblig. Propoſitis igitur hic vſuras peti ante ſortem, cum vſuras, hac in ſtipulatione, ex mutua partium conſentione, non ex mora, venire conſtet, verſ. igitur inf. & Quidam autem (forte Vlpianus) creditoris partes eiuſdemque adſtipulationis tuitus dicebat, ſuperiorem pacti longè alium vim eſſe, quàm Paulus ipſe diceret. Pactum enim illud ſortis integræ ſolutionem in ſingulos menſes diſtribuiſſe: vſuras vero cuiuſque ſegere ſecunda ſtipulatione comprehenſas minimè ſubtraxiſſe. Neque tale pactum debitori ad exceptionem tantum profuturum, ſi creditor dicto primo menſe integram ſortem petiiſſet, & ſtatutæ penſionis dilationem antevertere voluiſſet. Id cum non euenerit, ſequitur debitore (ex lege ac die prioris ſtipulationis) deberi integræ ſortis vſuras, non autem pro rata portione cuiuſque penſionis ab eo inferendas: verſ. Pactum autem: Atque (inquit Paulus) hoc interim ſemper conſtat, pacto huiuſmodi ſortis ſolutionem dilatam eſſe: igitur & vſurarum, quæ ſortis ſolutionem ſequerentur. Sortem integram primo menſe indebitam, non rectè peti potuiſſe: nec ideo vſuras. Quin etiam, ſi tale pactum tantùm ad exceptionem prodeſſet, vt ipſe Vlpianus dicebat, non rectè tamen vſuras peti ab eo qui exceptione tutus ſit. Porro, cum creditori agenti ad integram ſortem poſt primum menſem pacti legem obiicere poſſe. Moram ſortis ſoluendæ ab eo non committi, à quo peti non poſſit, ſi interea largiri, in cautionem hoc deduci poſſe, vt ſi conditio exſtiterit, vſuræ & fructus creditori præſtentur, non à die conditionis, ſed contractæ ſtipulationis, l. 9. de verb. oblig. Quid iuris ſit Pauli ſententiam vt veriorem hic referri conſtat. Hinc conſequitur, Pactum incontinenti appoſitum, (quo differtur dies ſolutionis, in ſtipulatione mutui antecedente adiectus) & in ſortis & in vſuris moram committi impedire, niſi natura conuentionis aliud exegerit.

c quo tardius, vulgo.

d Moram in ſoluendo non admittit is à quo pecunia propter exceptionem peti non poteſt. vide l.88. ſ. de regulis iuris.

e al. quod.

f alij quod competit.

g vide l.24. inf. de verborum oblig.

h vide doctiſſimam & elegantem huius legis interpretationem apud Cuiacium 8. tractatu ad Afric. fol. 150. & ſequent.

i diſpenſatorem ſcilicet, cuius officium erat credere & exigere: vide hic reſpicitur quæſtio de creditis & exactis ab eo poſt mortem domini pecuniis. vide l.62. inf. de ſolut.

k Generatim in cambialibus & pecuniis deſtinatis fœnoris ſolebant creditores ſtipulari vſuras in Kalendas ſingulas, vt hæc ſcilicet tacitè vſuras duplum excederent: nam per partes ſolutæ ſupra duplum deberi poterant, l. 26. C. de vſuris. Quod tamen eſt ſublatum à Iuſtiniano in Nouellis: & eam ob rem menſes à Baſil. dicuntur τόκων κύριοι: & fœneratores, menſium exactores. & ut Lactantius, ſimiles eſſe fœneratores dæmonibus, qui recurrente luna, mathematici homines quoſdam affligunt. & in Comœdiis Ariſtophanis, quidam debitor optat Lunæ carcerem & vincula, quòd ſi nunquam rediret, nunquam ſit debiturus. Solebant tamen veteres differre vſurarum exactionem in Idus argum. l. 89. in fin. inf. de ſolutio. Cicero in Catil. & 14. ad Attic. 10. Aera Hinc Horat. Epod. 2. Omnem relegit Idibus pecuniam, quærit Calendis ponere. Inde etiam Calendarium, Edicarium dicitur. Calendarium, ex conſtitutione. Idiarium vero ab exactione. Gloſſ. ibid. De Idibus adde quæ ſcripſi ad l.24. ſ. de pecunia conſtituta.

l Teſtari fœneratores & vſurarios Romæ potuiſſe, hinc colligit Cuiacius 34. Recitationum, & anno. 8. Glaſſus 2. Teſtamentum quæſt. 33.

m & ita vult manu liberatum l. 18. inf. de ſoluti.

n l. 51. inf. de ſolut.

o Vide l.32. ſ. 52. inf. de ſolut. † al. 18. eiſdem.

---

aliud ſuadeat, vt hic. Ideoque hæc lex Galliis parum vtilis eſt, apud quos perpetui ſunt magiſtratus, vtpote pretio comparati.

a Imo eo caſu creditor quaſi emptor legum atque prouinciæ intelligitur l.46. C. eod.

b non culus ſortis.

c Puta ad negociorum geſtorem, ſi quædam nomina contraxit. l.37. ſ. 1. ſ. de negot. ad tutorem, ſi chirographis pupillaribus exactis debitores non conuenit, aut ad ſolutionem aut ad nouationem faciendam. l. 37. ſ. de adminiſt. tut. vide l.26. C. arbitr. tutelæ.

d vt in l.30. in ſ. ſ. de pactis.

e tanquam ſub contraria conditione. Nabenda l.3. in ſ. 1. de ſeruit.

f vide l. 9. ſ. eod. Puta obligatio, ſub conditione in perſonam tertij ex interuallo collata, interea ſuſpenditur: nec peti ex ea poterit: at verbaliſtente conditione ſoputur.

g ſicut tamen ob neceſſitatem publicam, l. 3. Cod. de condict. ex lege pet. natur, ob fugam debitoris, argum. l.14. ſ. de pignorib. ante diem agere & cautionem exigere poteſt. vide quæ notaui ad l. 21. ſ. de rerum. in iure. Non tantum autem agi, ſed etiam quis nihil corporaliter poteſt ante diem & conditionem lata de conditione l. 54. C. de decurionib. l. 10. ſ. 16. inf. quæ in fraudem creditorum.

h Præſens conditio enim non ſuſpendit. Cur? impropriè conditio eſt, l.39. ſ.eo. i eſt enim iam vera vel falſa. ideoque ſtatim agi poteſt. Hinc conſtat, conditionem de præterito & præſenti, mutuum non ſuſpendere: cum tamen de futuro conditio ſuſpendat. vide l.36. 37. ſ. eo. l. 16. ſ. de iniuſto. l. 80. ſ. de cond. & dem. l. 100. l. 120. ſ. de verb. oblig. ſ. 6. Inſt. de verborum oblig.

k dubitandi ratio ab errore contrahentium ducitur. vide l.57. ſ. de eit.

l Conditiones huiuſmodi de vita Regis Parthorum in vſu Romanis fuiſſe ſuſpicor, cùm Romanis bellum eſſet aduerſus Parthos.

m Ratio declarandi ea eſt: in affirmatione de præſenti aut præterito, ad naturam l. 48. ſ. facti veritas ex recta ratione eſt: vt eſt in ea quæ de futuro eſt natura occulta & ſecreta non ſunt inuenta, ſed id quod fieri aliquando ſolet: atque ita hanc legem concilia cum l.28. in fin. ſ. de iudiciis.

n Conditiones propriè dicuntur, quæ in futurum, non in præſens tempus conceptæ, vt hic. & l.37. ſ. eo. nam quæ in præſens tempus conceptæ, aut ſtatim perimunt obligationem, aut non differunt. Perimunt ſi ita non ſit: non differunt ſi ita ſit.

o conditio propriè dicitur quæ futurum tempus reſpicit.

p Iabiicoros, cauebat enim creditori is qui pecuniam accipiebat. vide l.Tit.4. inf. quæ in pign. q ſortis mutuo datæ in hoc caſu quantitatem obſeruat. Porro hoc verbum *ſcripſi*, vſitatiſſimum in cautionibus l. non ſol. 5. ſ. Iuliano. inf. de pecunia conſtituta. r De domo, vt hic. & ex arca, l. quidem 26. ſ. de pecunia conſtituta, præterea ſe numeraſſe creditores profitebantur, ad differentiam eius pecuniæ, quam debitoribus plerique numerabant ex menſa argentaria. Aſconius in Verrinam 2. & in Phorm. Act. 5. Scena 2. Seneca 1. Epiſtol. 26. Et poſita puſillum & de domo ſiue numeratio.

ſ l. hic quindecim, l.60. ſ. 3. ſ. de ſeruitut. vulgo ſub iudice Græci exponunt.

t Probos nummos reddi promittebant debitores, vt l. 24. l. de pecunia conſtit.

u Rectè dari quid: & de hoc verbo ſcri. & ad l. 3. de ſoc. hac tamen vox.

x ſtipulationem ſortis reddendæ obſeruat.

y ſtipulatio vſurarum ob tardam ſortis non ſolutæ hic obſeruatur.

z à ea die. Cuiac. in quadam prælectione.

a l. 1. 3. 5. ſ. de pign. l. 13. ſ. 26. l. de act. empt. l.9. ſ. 1. ſ. de vſuris. Ceterum hanc pactionem eſſe vt certam notat Papinianus 12. Ariſtot. ſ. 8.

b ſtipulatio vſuræ in dies 30. verbis iuxta interdum ſunt, vt hic. & l. ita quæ petitio 135. l. de verb. oblig.

c Vſura hæc conceſſima eſt legitima, l. ſi pro mutua 8. C. ſi certum petatur. & Cod. Theod. de vſuris.

d Pactum de ſorte per menſes ſoluenda obſerua.

e vt ſ. Mæuio delegat, quam lectionem probat Cuiac.

f ſolutionem plerumque per menſes promittebant, vt in l. 122. ſ. de verb. oblig. per tres menſes: vt in l. 12. C. de vſuris.

g Heredibus ſuis quoque ſolui ſtipulantur plerumque creditores, ne forte vt in perſona ſua ſtipulatio, in dubio tamen ſibi ſuiſque ſtipulari præſumuntur.

Universidad Rey Juan Carlos

a Titio, compenſ. l. 52. §. 2. ſ. familiæ erciſcundæ. vide hic Zaſ. nam. 20. Cuiac. 2. obſ. [illegible]
b quia non geſſeruns. l. 16. §. 3. l. 49. de neg. geſt.
c l. 18. §. de rebus cr.
d l. 2. §. 4. inſt. de donat.
e Qualitas & accidens ſine ſubiecto eſſe non poteſt. v. l. 83. inſ. de reg. iur.
f l. 2. C. ſi certum.
g v. l. 26. l. de ſtipul.
h Argumentum à toto accidentis; non poſſidet, ne ipſe quidem bona fide.
i l. 21. l. de ſolut.
k l. 1. 26 l. de verb. oblig.
l l. 67. §. 1. inſ. de verb. oblig.
m l. 2. §. de conſtit. pecun.
n l. 50. & 4. §. l. 35. [illegible] 22. [illegible] Harm. [illegible]
o vide l. Romanum 14. C. de iureiurando propter calumniam dando. Spectabiles in iudicio &c. Apud eum longo tempore ſacrificare, vota ſuſcipere, controuerſias quaſdam interuentu per Cæſarem iureiurando diſtrahere perſeuerauit. Mira ſane diceres iuſiurandum, templorum aris [illegible] 36. Cod. 17. & Feſtuſo, iuſiurandum eſſe traditur nihil aliud quam [illegible], quo nunc quotidie exerceantur. Talis apud Ariſtophan. in Nubibus Streſiades & apud Plautum [illegible] Heſychius [illegible] appellat ſacrifices ad iurandum.
p Religio ſua iuriſiurando ineſt.
q Iuſiurandum etiam priuatus deferre poteſt.
r Compendium litium. l. 3. §. 8. C. de iureiurando propter calum. Paulus. ſent. 2. §. 1. [illegible] Syn. 6. [illegible] Ægyptii [illegible] ſuis [illegible]

lis erciſcundæ quidem actionem non a competere coheredibus b, ſed negotiorum geſtorum dari debere: quas vero omnias ipſe credidiſſet, eas non ex maiore parte, quàm ex qua ipſe heres ſit alienatas eſſe. nam & ſi tibi in hoc dederim nummos, vt eos Sticho credas: deinde mortuo me ignorans dederis, accipientis non facies c: neque enim ſicut illud receptum eſt, vt debitores ſoluentes ei, liberentur, ita hoc quoque receptum, vt credendo nummos alienaret: quare ſi e nulla ſtipulatio interueniſſet, neque, ſuſt creditam pecuniam, pro parte coheredis peti poſſe: neque pignora teneri: quod ſi ſtipulatus quoque eſſet, referret quemadmodum ſtipulatus eſſet. nam ſi nominatim, ſibi aut Titio domino ſuo mortuo iam, dari ſtipulatus ſit f, procul dubio inutiliter eſſet ſtipulatus: quod ſi ſibi g, aut ſtipulatus eſſet, dicendum hereditati eum acquiſiſſe: ſicut enim nobiſmet ipſis ex re noſtra per eos qui liberi, vel alieni ſerui bona fide ſeruiunt, acquiritur, ita hereditati quoque ex re hereditaria acquiri. poſt aditam verò à coheredibus hereditatem, non æquè idem dici poteſt h: vtique ſi ſcierint, eum ſibi coheredem datum: quoniam tunc k non poſſunt videri bonæ fidei poſſeſſores eſſe, qui nec poſſidendi animum haberent. Quòd ſi proponatur, coheredes eius id ignoraſſe, quòd fortè ipſi quoque ex neceſſariis fuerint, poteſt adhuc idem reſpondere, quo quidem caſu illud euenturum, vt ſi ſuæ conditionis coheredes, iſte ſeruus habeat, inuicem bona fide ſeruire videantur.

De promiſſione quanto minus à debitore exigi poterit.

1. De ſtipulatione decem curari.

42. Celſus libro 6. Digeſtorum.

SI ego decem ſtipulatus à Titio i, deinceps ſtipuler à Seio, *quanto minus k à Titio conſequi poſſim*, ſi decem petiero à Titio, non liberatur Seius: alioquin nequicquam mihi caueretur: ſi iudicatum fecerit Titius, nihil vltra Seius tenebitur. Sed ſi cum Seio egero, quantumcumque eſt, quo minus à Titio exigere potuero eo tempore, quo iudicium inter me, & Seium acceptum eſt, tanto minus à Titio poſtea petere poſſum.

1 ¶ Labeo ait, cùm *decem curari* l ſtipulatus ſis, ideo non poſſe te decem dari oportere intendere, quia etiam reum locupletiorem m dando promiſſor liberari poſſit: quo ſcilicet ſignificet, non eſſe cogendum eum accipere iudicium, ſi reum locupletem offerat.

DE IVREIVRANDO n SIVE voluntario, ſiue neceſſario, ſiue iudiciali.

TIT. II.

Vſus. 1. Et effectus iuriſiurandi.

1. Gaius lib. 5. ad Edictum Prouinciale.

MAXIMVM remedium expediendarum litium o in vſum venit iuriſiurandi religio p: qua vel ex q pactione ipſorum litigatorum, vel ex auctoritate iudicis deciduntur controuerſiæ.

2. Paulus lib. 18. ad Edictum.

IVſiurandum ſpeciem tranſactionis r continet: maioremque s habet auctoritatem, quàm res iudicata t.

Prima verba edicti de eo qui iurauit. De eo cum quo agitur delatione. 1. Quæ actiones iuriſiurandi tribuuntur. 2. De conditione perſonæ. 3. De ventre. 4. Quibus modis iuretur.

3. Vlpianus lib. 22. ad Edictum.

AIt prætor, *ſi u eum cum quo agetur, conditione delata iurauerit*. Eum, cum quo agetur, accipere debemus ipſum reum. Nec fruſtra adiicitur *conditione delata x*. nam ſi reus iurauit, nemine ei iuſiurandum deferente, prætor id iuſiurandum non tuebitur: ſibi enim iurauit: alioquin a faciliſſimus quiſque ad iuſiurandum decurrens, nemine ſibi deferente iuſiurandum, oneribus actionum ſe liberabit.

1 ¶ Quacumque b actione quis conuenietur, ſi iurauerit, proficiet ei iuſiurandum: ſiue a in perſonam, ſiue in rem, ſiue in factum, ſiue pœnali actione, vel quauis alia agatur: ſiue de b interdicto.

2 ¶ Sed & ſi de conditione perſonæ fuerit iuratum, prætor iuſiurandum tuebitur: veputa, detuli iuſiurandum, & iuraſti *in poteſtate mea te non eſſe*, tuendum erit iuſiurandum.

3 ¶ Vnde Marcellus ſcribit, etiam de eo iurari poſſe, an c prægnans ſit mulier, vel non ſit: & iuriſiurando ſtandum: denique ait, ſi de poſſeſſione erat quæſtio, ſeruari oportere: ſi fortè quaſi prægnans ire in poſſeſſionem volebat, & cùm ei contradiceretur, vel ipſa iurauit ſe prægnantem, vel contra eam iuratum eſt. nam ſi ipſa iurat in poſſeſſionem ſine metu: ſi contra eam non ibit, quamuis verè prægnans fuerit, prodeſſeque (inquit Marcellus) mulieri iurantis iuſiurandum, ne conueniatur, quaſi calumniæ cauſa ventris nomine fuerit in poſſeſſionem, ſiue vim patiatur in poſſeſſione d. ſed an iuſiurandum ei e? quo proſit, vt poſt editum partum non quæratur, ex eo editus an non ſit, cuius eſſe dicitur, Marcellus tractat: & ſit, veritatem eſſe quærendam: quia iuſiurandum alteri neque prodeſt, neque nocet: matris igitur iuſiurandum partui nec proficiet, nec nocebit, ſi mater detulerit, & iuretur ex eo prægnans non eſſe.

4 ¶ Iurare autem oportet, vt f delatum eſt iuſiurandum: cæterum ſi ego detuli, vt *per g Deum iurares*, tu *per h caput tuum* iuraſti.

4. Paulus libro 18. ad Edictum.

VEl filiorum tuorum.

1. De effectu iuriſiurandi. 3. De iuriſiurando illicito. 4. Si neque iuratum ſit, neque remiſſum iuſiurandum.

5. Vlpianus libro 22. ad Edictum.

NOn erit iuratum i habendum iuſiurandum: quod ſi exegi vt per i ſalutem tuam iurares, & iuraſti: ſtabitur. omne k enim omnino licitum iuſiurandum, per quod voluit quis ſibi iurari, idoneum eſt: & ſi ex eo fuerit iuratum prætor id tuebitur.

1 ¶ Diuus Pius iuriſiurando, quod propria l ſuperſtitione m iuratum eſt, ſtandum reſcripſit.

2 ¶ Dato iuriſiurando non aliud quæritur, quàm an n iuratum ſit: remiſſa o quæſtione, an debeatur: quaſi ſatis probatum ſit iuriſiurando.

3 ¶ Sed ſi quis illicitum iuſiurandum detulerit, ſcilicet improbatæ p publicè religionis, videamus, an pro eo habeatur, atque ſi iuratum non eſſet: quod magis exiſtimo dicendum.

4 ¶ Si neque iuratum eſt, neque remiſſum iuſiurandum, pro eo debet haberi, atque ſi res in iuſiurandum admiſſa non eſſet: proinde ſi q poſtea iurare paratus ſit, nihil ei hoc iuſiurandum proficiet: quia ex eo, quod delatum eſt, iuratum non eſt.

Quid ſi remittitur iuſiurandum.

6. Paulus lib. 19. ad Edictum.

REmittit r iuſiurandum, qui deferente ſe, cùm paratus eſſet aduerſarius iurare, gratiam ſ ei facit, contentus voluntate ſuſcepti iuriſiurandi. Quòd ſi non ſuſcepit iuſiurandum, licèt poſtea t parato iurare actor nolit deferre, non videbitur remiſſum. nam quod u ſuſceptum eſt, remitti debet.

Reliqua verba edicti de eo qui iurauit.

7. Vlpianus lib. 22. ad Edictum.

AIt prætor, x *eum ei de qua iuſiurandum delatum fuerit, neque in ipſum, neque in eum ad quem ea res pertinet actionem x dabo.* y Eius verba, z rite accipiendum, ſiue tota de re, ſiue ne parte ſit iuratum. Nam de a eo quod iuratum eſt, pollicetur ſe actionem non daturum neque in eum, qui iurauit, neque in eos, qui in locum eius, cui iuſiurandum delatum eſt, ſuccedunt a.

8. Paulus lib. 18. ad Edictum.

ETiam ſi in rem ſucceſſerint.

a Iurans non ſe in perſonam, ſiue in rem, ſiue in factum, ſiue [illegible] actione [illegible]
b Interdictum [illegible] interdicto, [illegible]
c l. 30. l. de condit. [illegible]
d l. 19. in fin. vide l. 1. l. 11. [illegible]
e vide l. 1. [illegible]
f Iurare ita oportet, vt delatum eſt [illegible]
g Iurare per Deum [illegible]
h Iurare per caput ſuum [illegible]
i In alium [illegible]
k Iuſiurandum [illegible]
l Iurare etiam [illegible] per falſos Deos [illegible]
m Superſtitio pro religione [illegible]

[illegible] Dicitur autem ab Ariſtotele, [illegible] à Clemente Alexandrino [illegible] à Cicerone, affirmatio ſancta. adde Hom. 24. c. 3. adde l. 3. C. de reb. cr.

s Iuſiurandum vel ab aduerſario vel à iudice delatum controuerſiam decidit: Nam ſimilitudinem tranſactionis habet, & maius quiddam eſt quàm res iudicata. [illegible] Tit. 2. c. 1. Harm. 7. 8. 3.

t Iuſiurandum tranſactionis ſpecies qui iurat, tranſigit: vt tranſactione, ita iuriſiurandi exceptionem acquirit: hic qui iurat, ſoluiſſe intelligitur. l. 27. [illegible] quaſi ſententiam obtinet, vt hic.

u Iuſiurandum maiorem vim obtinet quàm res iudicata: vt hic. [illegible] habet per ſolutionis, iudicii l. 35. §. 1. [illegible] ac epiſolutionis l. 40. [illegible]

x l. 1. in fin. [illegible]

y l. 25. §. 2. [illegible] de cognitione.

z l. vltim. l. 23. inf. de dolo. iuſiurandum nemine deferente præſtitum, nihil proficit: vt hic. Syn. ex c. 11. in fin.

a Suſpectus eſt qui ad iurandum ſe offert: ſic alibi ſuſpectus, qui operas ingerit.

b l. 34. de probat. [illegible] iurans, in quacumque actione iurauerit, liberatur. Syn. ibid. c. 3.

[illegible] iurantem eo caſu vel obligat vel excuſat. Iudices in Camera Spirenſi quemadmodum iuſiurandum deferant, vt iurato [illegible] Decalogo [illegible] Myſingerum 5. obſ. 6. & 6. obſ. 20.

n l. 29. in fin. [illegible] eod. §. 12. inf. de adil.

o l. 9. l. 28. in fin. [illegible] eod.

p Religionis publicè improbatæ iuſiurandum, pro iuramento non habetur, [illegible] quoque conſtat. Religionem quandam publicè probatam [illegible] Tert. c. 4. apologetici. vnde nouos Deos & aduenas non admitti [illegible] Cicero lib. 2. de legib.

q Non admittitur iuramentum, quod delatum, incontinenti non ſuſceptum eſt. Zaſ. [illegible]

r Remittit iuſiurandum, qui eius à ſe delati iurare parato gratiam facit.

ſ Gratiam iuriſiurandi facere quid? adde l. 3. [illegible] l. 42. [illegible] eod.

t l. 5. in fin. [illegible] eod. Paul. 2. ſent. 1. §. 3.

u & è contrario, ſi non fuit ſuſceptum, non poteſt dici remiſſum. Zaſ.

x Dat etiam exceptionem. l. [illegible] eod.

y vel appellatione res tota, imò & pars eius intelligitur. z Iurans liberat ſe ab actione aduerſarii. Poſtquam iuratum eſt denegatur in eum qui iurauit actio, vt hic [illegible] a ex iuriſiurando [illegible]

1. De

Universidad Rey Juan Carlos

1. De actione, vel exceptione iuriſiurandi. 2. De condemnatione poſt iuſiurandum. 3. De actione temporali. 4. De iuſiurando delato à minore. 5. Vel in fraudem creditorum. 6. De iureiurando defenſoris, vel procuratoris. 7. De iureiurando petitoris. Quibus noceat iuſiurandum.

9. *Vlpianus* lib. 22. ad Edictum.

NAm poſteaquàm iuratum eſt, denegatur actio, aut ſi controuerſia erit, id eſt ſi ambigitur, an iuſiurandum datum ſit, exceptioni locus eſt.

1 ¶ Iureiurando dato vel remiſſo, reus quidem acquirit exceptionem a ſibi aliiſque: actor verò actionem acquirit, in qua hoc ſolum quaeritur, an iurauerit dari ſibi oportere: vel, cùm iurare paratus eſſet, iuſiurandum ei remiſſum ſit.

2 ¶ Si damnetur quis poſt b iuſiurandum c ex d famoſo iudicio, famoſum eſſe magis eſt e.

3 ¶ Si is, qui temporaria f actione mihi obligatus erat, detulerit iuſiurandum, vt iurem *eum dare oportere*, egoque iurauero, tempore non liberatur: quia poſt g litem conteſtatam cum eo perpetuatur aduerſus eum obligatio.

4 ¶ Si h minor 25. annis iuſiurandum detulerit & hoc ipſo captum ſe dicat, aduerſus exceptionem iuriſiurandi replicari debebit, vt Pomponius ait: ego autem puto, hanc replicationem non i ſemper eſſe dandam; ſed plerumque ipſum praetorem debere cognoſcere an captus ſit, & ſic in integrum reſtituere, nec k enim vtique, quòd minor eſt, ſtatim & circumſcriptum l docuit. Praeterea exceptio iſta, vel cognitio ſtatutum tempus m poſt n annum 25. non debet egredi.

5 ¶ Sed & ſi quis in o fraudem creditorum iuſiurandum detulerit debitori, aduerſus exceptionem iuriſiurandi, replicatio fraudis creditoribus debet dari. Praeterea ſi fraudator detulerit iuſiurandum creditori p, & iuret *ſibi decem dari oportere*, mox, bonis eius venditis, experiri volet, aut denegari debet actio, aut exceptio opponitur fraudatorum creditorum.

6 ¶ Iuſiurandum defenſoris q vel procuratoris rei ab aduerſario delatum prodeſſe, exceptionemque domino parere r Iulianus ſcribit.

¶ Idem ergo dicendum erit, & ſi datus ad petendum procurator, reo deferente, iurauerit dari mihi oportere: nam actionem mihi parit. quae ſententia habet rationem.

7 ¶ Si petitor ſ iurauit, poſſeſſore deferente, *rem ſuam eſſe*, actori dabitur actio: ſed hoc dumtaxat aduerſus eum, qui iuſiurandum detulit, eoſque, qui in eius locum ſucceſſerunt: caeterum aduerſus alium t ſi velit praerogatiua iuriſiurandi vti, nihil ei proderit.

10. *Paulus* lib. 18. ad Edictum.

QVia u non deberet alij nocere, quod inter alios actum x eſſet.

De iureiurando poſſeſſoris, rem petitoris non eſſe. 1. Aut ſuam eſſe. 2. De vſufructu. 3. De hereditate, quibus noceat iuſiurandum.

11. *Vlpianus* lib. 22. ad Edictum.

SEd ſi poſſeſſori y fuerit iuſiurandum delatum, iurauerit que *rem petitoris non eſſe*, quamdiu quidem poſſidet, aduerſus eum, qui detulit iuſiurandum, ſi petat, exceptione iuriſiurandi vtetur: ſi verò amiſerit poſſeſſionem, actionem non habebit: ne quidem ſi is poſſideat, qui ei iuſiurandum detulit: non enim rem ſuam eſſe iurauit, ſed eius non eſſe z.

1 ¶ Proinde ſi, cum poſſideret [&] deferente petitore *rem ſuam eſſe* iurauit, conſequenter dicemus, amiſſa quoque poſſeſſione, ſi is, qui detulit iuſiurandum, nanctus ſit poſſeſſionem, actionem in factum ei dandam, & fructus perceptos ex re, quam meam eſſe iuraui, reſtitui mihi placuit. Sed & partum editum, foetuſque pecorum reſtituendos conſtat poſt iuſiurandum delatum.

2 ¶ Item ſi iurauero, *vſumfructum alicuius rei meum eſſe, vel dari mihi oportere*, eatenus mihi competere actio, quatenus a ſi verè b vſumfructum haberem, durarete. quibus verò caſibus amitteretur non competit mihi actio. Sed ſi a certo tempore, in ſi quibus vſusfructus propter abſentiam conſtitui non poteſt iurauerit *vſumfructum ſe habere vel ſibi dari*, effectum c iuriſiurandi ſequentium temporum ei dandum, quia tunc quoque videri eum verè iuraſſe, potuit & ex iureiurando poſſe petere vſumfructum, cautione oblata d.

3 ¶ Si cùm de hereditate inter me, & te controuerſia eſſet, iurauero *hereditatem meam eſſe*, id conſequi debeo, quod haberem, ſi ſecundùm me de hereditate pronunciatum eſſet f: & non ſolum eas res reſtituere debes, quas tunc poſſidebas, ſed & ſi quas poſtea coepiſſes poſſidere: perindeque habebitur, quod iuratum eſt, atque ſi probatum eſſet: ideoque etiam g actio mihi competit. Quòd ſi ego ex eadem hereditate poſſiderem, itaque coepiſſes petere eam à me, cùm aduerſus te iuraſſem, exceptione me vti debere iuriſiurandi.

¶ Planè ſi alius à me hereditatem petere coeperit, dubium non erit, (vt & Iulianus ſcribit) nihil mihi iuſiurandum prodeſſe h.

12. *Iulianus* lib. 9. Digeſtorum.

IDem eſt, & ſi egero cum quolibet alio poſſidente res hereditarias petere velim, quia & ſi petiſſem à te hereditatem, & probaſſem meam, nihilominus ab altero petendo, idipſum probare neceſſe haberem.

De duobus patronis. 1. De longi temporis praeſcriptione. 2. De furto. 3. De venditione. 4. De ſocietate. 5. De pignore de dote. 6. De ...

13. *Vlpianus* lib. 22. ad Edictum.

SI duo patroni eſſent, & libertus, altero deferente i, iuraſſet, *ſe k libertum eius non eſſe*, vtrum alteri prodeſſe debiti patronis partionis: an verò dimidiae debitae ei partis bonorum poſſeſſio competeret? Et ait ſi iuſiurandum eſt, patronus fuiſſet, alteri ſuae partis bonorum poſſeſſionem competere: nec ei prodeſſe, quòd aduerſus alterum libertus iuraſſet l: multum tamen fidei, & auctoritatis apud iudicem patronum habiturum, quo magis ſolum ſe patronum probaret, quòd libertus iuraſſet, alterum patronum non eſſe.

1 ¶ Iulianus ait, eum, qui iurauit *fundum ſuum eſſe*, poſt longi temporis praeſcriptionem m etiam vtilem actionem habere debere.

2 ¶ Idem Iulianus ſcribit eum, qui iurauit *furtum ſe non feciſſe*, videri de toto iuraſſe n, atque ideo neque furti o, neque p condictitia teneri: quia condictitia (inquit) ſolus fur tenetur.

¶ Nunquid ergo, qui iurauit *ſe furtum non feciſſe*, hoc ſolo nomine, condictione ſi conueniatur, exceptione vtetur: caeterum ſi contendat, qui condicit, quaſi cum herede ſe furis agere, non debet repelli: & quaſi r poſſeſſorem id eſt, vniuerſitatis ſ condictio dari debet aduerſus furis heredem t: nec pati eum Iudex debet, ſi coeperit u tentare x probare furem.

3 ¶ Si quis iurauerit *vendidiſſe ſe ei rem centum*, ex y empto agere poterit, vt ei caetera z praeſtentur: id eſt a, vt res tradatur, & de euictione caueatur. An b tamen ad pretium conſequendum, ex vendito conueniri poſſit, videndum? Et ſi quidem etiam de hoc ipſo iuratum eſt, quòd pretium ſolutum eſt: nulla pro pretio actio ſupereſt, ſi verò hoc non fuerit iuratum, tunc conſequens eſt, de pretio eum teneri.

4 ¶ Idem dicemus, & ſi quis *ſocietatem ſe coiſſe* iurauerit. Nam & is pro ſocio poterit conueniri.

a l. 40. l. eod.
b § 3. ſi verò quod iuratum eſt aduerſus eum, contigerit, vt iudicium in quo iuratum eſt, famoſum ſit.
c etus enim potuit quodam periculo omittere exceptionem iuriſiurandi à ſe quondam praeſtiti.
d actionem ſi damnetur actione in factum ex iureiurando, famoſus non efficitur.
e ſententia contra iuramentum lata, valet: & in cauſa famoſa, famoſum reddit, Zaſ.
f v. Inſt. de perpetuis & temporalib. actionib.
g v. l. 3. l. de ... l. 29. ... iuramentum vim habet litis conteſtationis, dixi l. 5. l. ... eſſe reſtituatur ... quib. ... de iudiciis.
h Iuſiurandum quod non debebat, & minor per circumſcriptionem detulerit, intra ſtatutum tempus reſtituitur. Syn. eo. cap. 7.
i Reſtitutio in integrum datur ... cauſa cognita: neque ſtatim reſtituitur quòd minor fuerit, ſed quia captus & deceptus. v. l. 1. C. ſi aduerſus venditionem. l. 9. circa fin. C. ſi minor ſe maiorem.
k Minor non ideo reſtituitur quod minor, ſed quod captus & deceptus.
l Probare circumſcriptionem debet qui ſe deceptum conqueritur.
m quadriennii l. 7. Cod. de tempor. in integrum. l. 4. C. de in integ. reſt. minor. Nov. 155. c. 1.
n Aduerſus iuſiurandum minor poteſt reſtitui.
o Iuſiurandum in fraudem creditorum deferre debitori ſuo non licet; quod ſi iuratum ſit habent creditores replicationem de ... aduerſus eum qui iurauit. Syn. eo. c. 8.
p Iuſiurandum ei qui non eſt creditor, debitor deferre non poteſt, in fraudem veri creditoris. vt hic & Syn. ibid. c. 8.
q v. l. 1. ... l. eo.
r Imò exceptionem domino non parit, l. 39. § 1. ff. de procurat.
ſ Iurans rem ſuam eſſe petitor, actionem tantum habet aduerſus poſſeſſorem qui detulit iuramentum, eiuſque ſucceſſores, non aduerſus alium. Nam quae inter aliquos acta ſunt, aliis non nocent, vt hic l. 10. l. eo. Syn. eod. c. 8.
t l. 3. § pen. l. eo.
u Iuramentum non deferente praeſtitum aliis, qui non id detulerunt, non nocet.
x ... l. 3. ... 17. § ... Vlpianum l. ... actum ...
y l. 7. § 7. ... de Publiciana.
z Cum poſſeſſor iurat rem ... eſſe petitoris, ex eo non infertur rem ad eum pertinere, hinc concludit Zaſius, ab oratione negatiua argumentum à contrario ſenſu non ſumi. a Iuramentum de vſufructu, vel quaſi ... vtile & mortem ad veri vſusfructus ſimilitudinem. Zaſ. b Iuramentum ... pro veritate ... tempora. c ſicut vſusfructus verus finitur morte & capitis diminutione & aliis modis, ... tanquam fictus & praeſumptus non latius durat quam ... verus. Zaſ.

a Iuramentum ... telligi vt ſecundum ... interpretetur, Zaſ.
b vſusfructus verus non conſtituitur in rebus quae abuſu conſumuntur.
c Sententia ſuper ... ipſo quidem iure nulla eſt. ... hoc ... libellus ... proprietate ... defendi poſſit. ... tres alias exceptiones vide apud Socinum, reg. 378.
d atque ita, appellatione vſusfructus venit quaſi vſusfructus commoditas & impropria: hinc etiam concludit Zaſius ..., id eſt, actionis verbis propriam interpretationem non admittentibus, ad improprium decurrendum & improprie ſaltem verba interpretanda eſſe. Praeterea, non ſolum verba improprie ſumi, vt iuramentum ... ſed etiam vt probent. ... enim operatur iuramentum acceptum improprie, & vim probationis nihilominus habet.
e v. l. 1. § 2. de vſufr. earum rer.
f Iuramentum vim ſententiae obtinet, l. 2. § ... eod. tantum igitur eo quantum ſententia debuiſſet, conſequitur & prodeſſe & ... hic ... l. 3. l. eod.
g Ex iuramento deferr. vtilis vindicatio vel petitio hereditatis: ... enim dominus praeſumptus ... iurauit.

h An probationes vnius cauſae in altera valeant, alibi dicam.
i adde l. 30. § pen. l. eod.
k Iurabat libertus deferente patrono ſe libertum eius non eſſe, vt hic & l. 30. § 4. l. eo.
l ſi plures eiuſdem liberti ſe patronos in ſolidum aſſerunt, vnius ex iis per iuramentum facta excluſio, alteri, quod ad ius accreſcendi, non prodeſt, niſi quod ad praeſumptionem, Zaſ.
m Praeſcriptionis effectus concurrere cum effectu iuramenti poteſt. Alterum igitur altero non tollitur. & ſic poterit poſt iuramentum praeſcriptio, & è contra, currere. n Iurans negatiue ſuper facto, ... non poteſt aliqua actione quae ex illo facto fluat. Nam cum factum remouetur, intelligitur remota omnis actio inde deſcendens Zaſ. o ... cum pro furto agitur.
p Imò condictitia tenetur, l. ... de furtis. q ... non fuiſſe ... cauſa dicitur, quod ex hac tantum parte condicitur, quia ... non ... ex ipſo, ... dolo malo contrectauit. Cuiac. ... 31. l. eo. ...
r ... vt heres defuncti.
ſ apud quos res furtiua ... in heredes non agitur ... t Iudex controuerſiam de re iurata ... u ... x Iudex poſitiones impertinentes admittere non debet ... articulos examinare ... Zaſius. y ... nem ex facto de ſuo iurando ... § ... Verbum ... & apud Notarios, includit ea, quae naturalia ſunt contractus & diſpoſitionis ... adde l. 5. & 7. ...
a Ex iuramento ſecundum formam contractus venditionis praeſtito, venit in conſequentiam rei traditio & euictio.
b Ex iuramento praeſtito ſecundum formam contractus, ... contractus ... datur actio directa ... nam.

Universidad Rey Juan Carlos

a Qui iurat ſe rem pignori ob certam ſummam dediſſe vel dotem accepiſſe, pignus fatetur, nec ſolutionem factam eſſe iurat, & de dote reſtituenda ex eo iuramento tenetur. h Iurabant nonnunquam veteres per Genium principis, de quo dixi ad l.2. C. de reb. credit. adde Senec. 3. ep. 12. Tertull. 28. apologetici, in fin. Minutium Felicem in Octauio. Suetonium in Iul. c.85. c l.16. C. ex quib. cauſ. infamia. d ex quadam Nouella Leonis & Conſtantini periurio lingua abſcinditur v. Cuiac. 7. obſeru. 14. v. Harmen. 3. Tit. 7. §. 22. e Imo, periurij nulla pœna eſt, l.2. C. de reb. cred. f Superindici eſſe nec ſeriose, vt putat Duarenus, vtque quum Christi inſcriptio innuit? an verò per præconem, vt Contius exiſtimat arg. d. l. 26. vtrumque ſaltem videtur. r. quæ notaui ad d. l.16. Poſterius tamen verius eſt, & huic loco aptius. ſimilis vox eſt [illegible] aut in leg. Iuſtitiam, C. ex quib. cauſ. infamia. Legatum P. Romani, homo plebeius temerè amplecti noli, apud Spartianum. Quod tibi non vis fieri, alteri non feceris. Lamprid. in Alexandro. Fumo punitur, qui fumum (aliorum ſcilicet) vendidit. ibid. Impoſturam fecit & paſſus eſt. Zonar. Pollio in Gallieno. Polycarpus tertiò confeſſus eſt ſe Chriſtianum eſſe, Euſeb. 4. c.15. Agnes ſacrilega virgo, Diis blaſphemium inſerens, ſcortum lupanaribus dota. Aulo ſerm. 90. adde Zonaram 3. Aucellinum in Valentinianum, vbi de Rhodano prepoſito, mòxque ille ſuperdicendi Præconium adminiſtratur. Præter id genus ſuperindictionis, Titulus nonnunquam appenſus vel affixus erat, cui cauſam pœnæ indicaret: qui inde [illegible] Mat. 27. [illegible] Mar. 15. & Luc. 23. [illegible] Ioan. c. 19. Titulus, Suet. in Caligula 32. [illegible] Euſeb. 5. hiſt. 1. Formula verò huiuſmodi fuit. Hic eſt rex Iudæorum: Rex Iudæorum. Ieſus Nazarenus rex Iudæorum. Mat. Luc. Marc. Ioan. ibid. Impiè locutus pœnulus [illegible]. Hic eſt Attalus Chriſtianus. Euſeb. d. loco.

5 ¶ Marcellus etiam ſcribit, ſi quis iurauerit *ob decem pignori dediſſe ſeruum*, non aliàs eum pignoratitia agere poſſe, quàm ſi decem ſoluerit: ſed & illud adiici, fortaſſis eum etiam in decem ex iureiurando ſuo poſſe conueniri: quod magis probat: cui Quintus Saturninus conſentit. Argumentóque vtitur eius, qui iurauit, eam, *quæ vxor ſua fuerit, rem ſibi in dotem dediſſe*. Nam & hic vxori ait vtilem de dote actionem dandam: quæ non eſſe extra æquitatem poſita, non negauerim.

6 ¶ Si quis iurauerit in re pecuniaria *per h genium Principis*, dare ſe non oportere, & peierauerit: vel dari ſibi oportere: vel intra certum tempus iurauerit ſe ſoluturum, nec ſoluit: Imperator noſter cum patre reſcripſit c, fuſtibus d eum caſtigandum e dimittere: & ſic ei ſuperdici f, [illegible] *pro[illegible] ne iuraro*.

De iureiurando propter rem non remittendo.

14. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

QVoties g propter rem iuratur, nec parenti, nec patrono remittitur iuſiurandum: propter h rem autem iuſiurandum exigitur, veluti de pecunia credita, cùm iurat actor *ſibi dari oportere*, vel reus, *ſe dare non oportere*. Idem eſt, cùm de pecunia conſtituta iuſiurandum exigitur.

Ad quos domum mittitur iurandi cauſa.

15. *Idem* lib. 6. ad Edictum.

AD perſonas i egregias k, eóſque, qui valetudine l impediuntur, domum mitti oportet m ad iurandum.

An patronus iurare cogatur.

16. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

SI patronus libertam ſuam vxorem duxerit, non compelletur n iurare de rerum amotarum iudicio, ſed & ſi ipſe deferat iuſiurandum libertæ ſuæ, de calumnia non debet iurare.

De iureiurando extra iudicium delato. 1. Si iuſiurandum detulerit pupillus. 2. Vel tutor, vel procurator, vel curator.

17. *Paulus* lib. 18. ad Edictum.

IVſiurandum o, quod ex conuentione extra iudicium defertur, referri non poteſt p.

1 ¶ Pupillus tutore auctore iuſiurandum deferre debet. Quod ſi ſine q tutore auctore detulerit, exceptio quidem obſtabit, ſed replicabitur r: quia rerum adminiſtrandarum ius ei non competit.

2 ¶ Si tutor ſ, qui tutelam gerit aut curator furioſi prodigive, iuſiurandum detulerit, ratum id haberi debet. Nam & alienare res, & ſolui eis poteſt: & agendo, rem in iudicium deducunt.

3 ¶ Procurator quoque quod detulit, ratum habendum eſt: ſcilicet t, ſi aut u vniuerſorum bonorum adminiſtrationem ſuſtinet, aut ſi id ipſum nominatim mandatum ſit, aut ſi in x rem ſuam procurator ſit.

18. *Vlpianus* lib. 26. ad Edictum.

ALiàs autem procuratorem deferentem iuſiurandum non eſſe audiendum, Iulianus lib. 10. Digeſtorum ſcribit. Nec † poſtea reus, qui ſemel iurauit, à domino conuenietur. Nec multum ei proficere, ſi fuerit ei de rato cautum, ſiue enim dominus petat, cogetur docere reus liquidò y ſe iuraſſe, poſita ſcilicet exceptione: ſiue ex ſtipulatione de rato agat, neceſſe habebit ipſe de periurio ſuo docere.

19. *Idem* lib. 26. ad Edictum.

SI itaque mandatum ſit procuratori, vt petat, ille iuſiurandum detulit, aliud fecit, quam quod mandatum eſt.

De ſeruo & filioſam.

20. *Paulus* lib. 18. ad Edictum.

SEruus quod detulit, vel iurauit, ſeruetur a, ſi peculij adminiſtrationem habuit.

21. *Gaius* lib. 5. ad Edictum Prouinciale.

HVic c enim ſolui d quoque rectè poteſt, & e nouandæ f obligationis ius habuit.

22. *Paulus* lib. 18. ad Edictum.

QVidam g & de peculio actionem dandam in dominum, ſi actori detulerit ſeruus iuſiurandum.

¶ Eadem de filiofamilias dicenda ſunt.

23. *Vlpianus* lib. 26. ad Edictum.

SI ſeruus iurauerit *dominum dare non oportere*, exceptio domino h indulgenda eſt: ſibique aduerſarius imputabit, qui ſeruo detulit iuſiurandum.

24. *Paulus* lib. 18. ad Edictum.

MVlto magis proderit patri i religio k filij, cum quo etiam iudicium conſiſtere poteſt.

¶ Ipſi autem referentes conditionem eorum, quibus ſubiecti ſunt, non faciunt deteriorem.

25. *Vlpianus* lib. 26. ad Edictum.

SEd & ſi ſeruus l meus, delato, vel relato ei m iureiurando, iurauit *rem domini eſſe, vel ei dari oportere*: puto dandam mihi actionem, vel pacti exceptionem, propter religionem & conuentionem.

De ſexu & ætate iurantis. 1. De effectu iuriſiurandi.

26. *Paulus* lib. 18. ad Edictum.

QVi iu iuraſſe dicitur, nihil refert, cuius ſexus n, ætatiſve ſit o: omni enim modo cuſtodiri debet iuſiurandum aduerſus eum, qui contentus p eo, cum deferret, fuit: quamuis pupillus non videatur peierare: quia q ſciens r fallere non videatur ſ.

1 ¶ Si pater, *filium dare non oportere* iurauerit, Caſſius reſpondit, & patri, & filio dandam exceptionem iuriſiurandi. Si pater iurauerit, *in peculio nihil eſſe*, filius conueniri poterit: ſed & pater ita conuenietur: vt poſt acquiſiti peculij ratio habeatur.

2 ¶ Iuriſiurandi conditio ex numero eſſe poteſt videri nouandi t, delegandive, quia proficiſcitur ex conuentione: quamuis habeat & inſtar iudicij u.

27. *Gaius* libro 5. ad Edictum Prouinciale.

IVſiurandum etiam loco x ſolutionis cedit y.

De duobus reis ſtipulandi. 1. De reo & fideiuſſore. 2. De eo qui debitorem exhibere promiſit. 3. De duobus reis promittendi. 4. Quæ actiones iureiurando tollantur. 5. De furto & conditione furtiua. 10. De actione & exceptione iuriſiurandi, & actore & reo iurantis.

28. *Paulus* lib. 18. ad Edictum.

IN z duobus reis ſtipulandi, ab altero delatum iuſiurandum etiam alteri nocebit.

1 ¶ Quod reus iurauit a, etiam fideiuſſori proficit. A fideiuſſore exactum iuſiurandum, prodeſſe etiam b reo, Caſſius, & Iulianus aiunt. Nam quia in locum c ſolutionis ſuccedit, hic quoque eodem loco habendum eſt. Si modò ideo interpoſitum eſt iuſiurandum, vt de ipſo contractu, & de re, non de perſona iurantis ageretur.

2 ¶ Si ei d, qui debitorem meum in iudicium exhibere promiſit, iuſiurandum detulerim. Huic iurauerit, *ſe omninò exhibiturum eum non promiſiſſe*, prodeſſe debitori e meo id non debet. Si verò iurauerit, ſe nihil mihi præſtare oportere, diſtinguendum ſit, & replicatione emendandum: vtrum ideo iurauerit, an quia poſt promiſſionem exhibuerit, an verò quia ſoluerit. Quod & in fideiuſſore debiti diſtinguendum eſt.

3 ¶ Ex duobus reis f promittendi eiuſdem pecuniæ alter iurauit: alteri quoque prodeſſe g debebit.

[illegible]

g Iuſiurandum de re non remittitur.
h Iuſiurandum de re, *vt de* mutuo ſeu pecunia credita. i Egregias perſonas Græci appellant [illegible], hoc ſenſu: Iurare domi illuſtres & valetudinarios. *Syn.* [illegible] 22. Tit. 5. c. 35. in pr. k puta Epiſcopos. Nou. 123. c. 7. adde & mulieres honeſtas. Nou. 124. c. 2. [illegible] Publicanos, l. 19. ʃ. de teſtib. adde l. 2. [illegible] C. de [illegible] propter calumniam. vide plura apud Menoch. 2. de arbitrar. iudic. 2. caſu 70. l adde & ſenes arg. Nou. 7. c. 1. §. 1.
m Imò non oportet, l. 7. in fin. C. de Epiſcopis. n l. 34. §. 4. ʃ. eo.
o Iuſiurandum quod extra iudicium defertur, non refertur. *Synopſ.* c. 18. *in fin.*
p quidni? arg. l. 34. eo. q l. 1. §. 1. ʃ. quar. rer. actio. r idem dicendum eſt, ſi tutori detulerit. l. 4. C. eo. ſ l. 35. eo. t Procuratoris vniuerſorum bonorum ſpeciale mandatum habentis, & in rem ſuam dati, cognatio. u l. 58. l. 63. ʃ. de procurat. x adde l. 13. in fin. ʃ. de procurat. y al. ne poſtea.
z ſpecificè. *Accurſ.* quod non debent. *Cuiac.* 5. *obſeru.* 33. ex Demoſthene 2. in Aphobum. & notis Petr. Diacon. Q. D. R. P. L. IV. id eſt, quia de re pro liquido [illegible] 1. *diſſertationum* [illegible] in Verrem. 37. Plinio 2. Ouidio 2. de Ponto 7. [illegible] Cicero 3. in Verr. & [illegible] defendunt [illegible] liquido iure.

[illegible] propter calumniam, lege vltima [illegible] de [illegible].
ſ nam is demum periurij reus eſt, qui ſciens fefellit.
t Iuramentum vim habet nouationis, vt hic. facit l. 21. ʃ. eod. & delegationis, vt hic. tranſactionis l. 2. ʃupra eod. iudicij, [illegible] ſolutionis, [illegible] tionis, l. 40. ʃ. eo. l. 27. l. 28. §. 1. ʃ. eo. actionem & exceptionem [illegible] §. 10. ʃ. eod.
u an quod deferatur inuito, vt [illegible] iudicium redditur? l. 8. ʃ. [illegible]
x l. 28. §. 1. ʃ. eod.
y Subſtitutum vel ſubrogatum eius naturæ eſt, cuius eſt id cui ſubſtituitur. v. Socinum reg. 87.
z al. Duobus reis.
a l. 42. in fin. ʃ. eo.
b d. l. 42. in pr. ʃ. de pactis.
c l. 27. ʃ. eod.
d i. fideiuſſori, vt in l. 1. §. 3. ʃ. quarum rerum actio.
e Iuramentum ab vno reorum ſtipulandi delatum, alteri [illegible] quemadmodum per contrarium iuramentum præſtitum ab vno reorum promittendi, alteri prodeſt, §. 3. ʃ. eo.
f l. vlt. §. [illegible] ʃ. eo. l. 1. §. 3. ʃ. quarum rerum actio.
g & non reo, adde quæ ſcripſi initio huius legis.

4 ¶ Lite

a v. l. 15. §. ʃ. de pact. b [illegible] c Peculij [illegible] [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

4 ¶ Exceptio iuriſiurandi non tantùm ſi ea actione quis vtatur, cuius nomine exegit iuſiurandum, opponi debet: ſed a etiam ſi alia, ſi modò b eadem quæſtio in hoc iudicium deducatur: fortè ſi ob actionem mandati, negotiorum geſtorum, ſocietatis, cæteraſque ſimiles iuſiurandum exactum ſit: deinde ex iiſdem cauſis certum condicatur: quia per alteram actionem altera quoque conſumitur.

5 ¶ Si quis iurauerit, *ſe non ſurripuiſſe*, non c debet adiuuari hoc iureiurando in actione furti, aut condictione: quia aliud eſt furtum feciſſe, quod vel clam fieri poteſt.

6 ¶ Colonus, cum quo propter ſucciſas d fortè arbores agebatur ex locato, ſi iurauerit, *ſe non ſucciſiſſe*, ſiue e lege duodecim tabularum de arboribus ſucciſis, ſiue lege Aquilia damni iniuria, ſiue interdicto, *quod vi aut clam* poſtea conuenietur, per exceptionem iuriſiurandi defendi poterit.

7 ¶ Qui iurauit *diuortij cauſa rem ſe non amouiſſe*, non debet defendi per exceptionem, ſi cum eo in rem agatur. &, ſi contendat ſuam eſſe, alio iureiurando opus eſt. contra, ſi iurauerit *ſuam eſſe*, debet in actione rerum amotarum defendi, & omnino hoc obſeruandum eſt, licet f per aliam actionem eadem quæſtio moueatur, vt exceptio iuriſiurandi locum habeat.

8 ¶ Igitur ſi quis iurauit, *ſe non eſſe condemnatum*, etiam ſi ex ſtipulatu iudicatum ſolui, ob rem iudicatam, conueniatur, defendetur per exceptionem. Contra, ſi cum ex ſtipulatu iudicatum ſolui conueniretur, iurauit *ſe dare non oportere*, agenti iudicati non vtique obſtabit exceptio: poteſt enim fieri vt non ſit commiſſa ſtipulatio, licet res iudicata ſit: nec ideo iuraſſet, quod nec damnatum ſe eſſe diceret.

9 Item Pomponius ait, eum, qui *furtum ſibi factum alienæ rei* iurauit, non ſtatim g etiam condictionis cauſam nanciſci.

9 ¶ Item Pomponius ait, eum, qui *furtum ſibi factum alienæ rei* iurauit, non ſtatim g etiam condictionis cauſam nanciſci.

10 ¶ Item cum ex hac parte iuſiurandum & h actionem & exceptionem inducat, ſi fortè reus extra iudicium, actore inferente, iurauerit, *ſe dare non oportere*, & actor, reo deferente *dari ſibi oportere*, vel contra: poſterior i cauſa iuriſiurandi potior habebitur, nec tamen præiudicium periurio alterius fiet: quia non quæritur, an dare eum oporteat k, ſed an actor iurauerit.

a l. 7. ff. eod.
b adde l. 22. de exceptio. rei iudic.
c quia ad remotionem ſpeciei, nō ſequitur remotio generis. Bart.
d v. Cuiac. 9. obſeru. 22. in fin.
e v. l. 5. ff. arbor. furtim cæſar.
f §. 6. ff. eod.
g qui iurauit furtum factum ſibi fuiſſe, non ſemper habet condictionem furtiuam. Iaſ.
h Iuſiurandum actionem & exceptionem inducit.
i Vltimo iuramento ſtari oportet, viſtimum enim priùs derogat. Iaſ.
k l. 5. §. 2. ff. eod. l. 29. ff. eo. l. 1. C. l. 21. ff. de dolo.
l id eſt quæ inficiando duplantur: hæc ſententia: Si iurauero mihi deberi ex actione quæ inficiando duplatur, ſimplum dumtaxat ex iureiurando petam. Poſſum autem & poſt iuſiurandum præſtitum cauſam principalem exercere, probatoque aliunde debito duplum perſequor. Syn. Baſ. eod. c. 16. & 2. Har. 6. §. 16.
m In actionibus quæ in duplum inficiando, creſcunt, licet reus primo negauerit, ſi tamen poſtea detuliſſet actori iuramentum non fit condemnatio ad duplum: vel ideo, quod actor non eſt grauatus onere probandi, ſed releuatur potius per iuramentum. Iaſ.
n velut de albo corrupto. l. 7. ff. de iuriſd. vel ſepulchri violati. l. 3. in fin. ff. de ſepulch. violat.
o v. Stichum regul. 306.
p adde l. 27. §. 4. ff. de pact.
q v. l. 13. de probat. ff. eod.
r Idem in l. 13. ff. eod.
ſ hanc legem diſſiſè tractat Iaſon, Ripenſis, & alij. v. Cuiac. 18. obſeruat. 25. & Accurſ. in l. 8. Cod. de reb. cred. Lanfrancum in repetitione huius legis.
t non regulariter vt ſcimus hanc litis deciſionem eſſe contra iuris regulam, l. inquendum 29. ff. de condict. indeb. l. ſub ſpecie. C. de reb. al.

29. Tryphoninus lib. 6. Diſputationum.

QVòd ſi iuraui, te deferente, *non iuraſſe te dare tibi oportere*. & aduerſus vtilem actionem: qua hoc quæritur, an iurauerit *ſibi dari oportere*: opponenda eſt exceptio iuriſiurandi pertinentis quæſtionem actione comprehenſam.

De actione quæ inficiando creſcit. 1. De ſeruo mortuo. 2. De dote. 3. De popularibus actionibus. 4. De liberto 5. De vſufructu.

30. Paulus lib. 18. ad Edictum.

EVm, qui iurauit, ex ea actione quæ inficiando creſcit l, aliquid ſibi deberi, ſimpli, non dupli perſecutionem ſibi acquirere m. Pedius ait. abundè enim ſufficere, exonerare petitorem probandi neceſſitate, cum omiſſa hac parte edicti, dupli actio integra maneat. & poteſt dici, hoc iudicio non n principalem cauſam exerceri, ſed iuſiurandum actoris conſeruari.

1 ¶ Si iurauero *te Stichum mihi dare oportere*, qui non ſit in rerum natura, nec æſtimationem mihi præſtare reus debet, niſi ex cauſa furtiua, vel propter moram o: tunc enim etiam poſt mortem ſerui æſtimatio præſtatur.

2 ¶ Si mulier iurauerit, *dotem dari ſibi deberi*, tota ea ſumma præſtanda eſt: ſed ſi iurauit, *dotem ſe dediſſe in dotem*, hoc ſolum non erit quærendum an data ſint: ſed quaſi data ſint, quod ex eo reddi oportet, præſtandum erit.

3 ¶ In popularibus p actionibus iuſiurandum exactum ita q demum aduerſus alios proderit, ſi bona fide exactum fuerit. nam & ſi quis egerit, ita demum conſumit publicam r actionem, ſi non per colluſionem actum ſit.

4 ¶ Si libertus ſ deferente patrono, iurauit *ſe t libertum non eſſe*, ratum habendum eſt iuſiurandum: vt nec operarum petitio, nec bonorum poſſeſſio contra tabulas dari debeat.

5 ¶ Si iurauero *vſumfructum mihi dari oportere*, non aliter dari debet, quàm ſi caueam boni viri arbitratu me vſurum, & finito vſufructu reſtituturum.

An cauſa poſt iuſiurandum retractetur.

31. Gaius lib. 30. ad Edictum Prouinciale.

ADmonendi ſumus, interdum a etiam poſt iuſiurandum exactum permitti conſtitutionibus Principum, ex integro c cauſam agere, ſi b quis noua inſtrumenta c ſe inueniſſe dicat, quibus nunc ſolis vſurus ſit. ſed hæ conſtitutiones tunc videntur locum habere, cum à iudice aliquis abſolutus fuerit, ſolent d enim ſæpe iudices in dubiis cauſis, exacto e iureiurando, ſecundum eum iudicare, qui iurauerit. Quod ſi alias f inter ipſos iureiurando tranſactum ſit negotium, non conceditur eandem cauſam retractare.

De remiſſione iuriſiurandi

32. Modeſtinus lib. 3. Differentiarum.

IVriſiurandi gratiam i facere pupillus non poteſt.

33. Vlpianus lib. 28. ad Sabinum.

QVi *per ſalutem* k *ſuam* iurat, licet per l *Deum* iurare videtur (reſpectu enim diuini numinis ita iurat) attamen, ſi non ita ſpecialiter iuſiurandum ei delatum eſt, iuraſſe non videtur m. & ideo ex integro ſolemniter iurandum eſt.

Quibus de rebus iuratur. ſi promiſſo Sticho putet eum deceſſiſſe. 1. De defenſore vniuerſitatis. 2. De pupillo. 3. De procuratore & defenſore. 4. De iureiurando calumniæ. 5. De forma iuramenti. 6. Edictum vt reus ſoluat aut iuret. 7. De relatione iuriſiurandi. 8. De eius forma. 9. De abſolutione vel condemnatione.

34. Idem lib. 26. ad Edictum.

IVſiurandum n & ad pecunias, & ad omnes res o locum habet. Etiam de operis iuſiurandum deferri poteſt, nec de iniuria queri aduerſarius poteſt, cum poſſit iuſiurandum referre.

¶ Quid tamen ſi ideo dicat reus ſe liberatum, quoniam Stichum, quem promiſerat, putat deceſſiſſe? Non erit tutus per relationem. & ideo ex hac cauſa putat Marcellus, & rectè, aut remittendum ei iuſiurandum, aut ſpatium p dandum, vt certioretur. & ſic iuret.

1 ¶ Defenſor municipum, vel cuiuſuis corporis, iuſiurandum deferre poteſt, ſi ſuper hoc mandatum q habeat.

2 ¶ Pupillo r non defertur iuſiurandum.

3 ¶ Procurator ſ non t compellitur iurare, nec defenſor. & ita Iulianus ſcribit lib. 50. Digeſtorum defenſorem iurare non compelli u: ſufficereque ad plenam defenſionem, ſi paratus ſit iudicium accipere.

4 ¶ Qui x iuſiurandum defers, prior y de calumnia

a Imo, ex integro agi non debet, l. 2. C. de reb. cred.
b l. vlt. Har. 7. §. 2. Syn. Baſil. c. 28.
c Imo, eo præſente non debet, l. 29. C. de tranſact.
d Iuſiurandi inopia probationum iudicibus deferitur, idque in actionibus iis, quæ aliunde veritatem certam non habent, l. Harm. 7. §. 1.
e Igitur non ſemper.
f id eſt cum lis non liquet, & ea redacta ſunt propter paritatem probationum, vt liquet & in vtramque partem propendeant, & inclinent. Duar. 2. diſput. 13. alij volunt his verbis innui, ob ſemiplenam probationem (puta ob qui vnum teſtem habeat) iuſiurandum à iudice deferri, idque vel actori, vel reo ſupplendæ probationis cauſa, quod, vt iniquum, reprehendit Fid. Duarenus & obſeruari tamē id & fieri hodie pleremque ſolet.
g Iuſiurandi hoc inde ſuppletiuum dicitur interpretibus.
h Iuſiurandum hoc voluntarium & extraiudiciale.
i Gratiam iuriſiurandi pupillus facere non poteſt. Syn. eo. c. 29. adde l. 6. ff. eo. l. 41. ff. eod. princeps poteſt, l. vlt. ff. ad municipalem.
k Iurabant per ſalutem ſuam quoque veteres l. 5. ff. eo. c. 30. l. Harm. 7. §. 11. Plinius 2. epiſt. vlt. Per ſalutem filij quā peierauit & poſt, item deorum in capite infelicis pueri deteſtantur. Religioſiſſimum verò erat parentum iurandum, vt ſuperſtites filios relinquerent. Turneb. Aduerſariorum, lib. 5. ſcena 4. orat. 9. [illegible] & lib. 5.
l De iuramento per Deum dixi ad l. 3. in fin. ff. eo.
m Forma delati iuramenti adeò præcisè ſeruanda eſt, vt non ſufficiat iurare per æquipollens: Ideòque de nouo iurandum eſt. Iaſon. v. l. 3. in fin. ff. eod.
n Iuſiurandum deferre ac referre licet de pecuniis, de rebus, de operis. Syn. eod. cap. 31.
o De omni re poteſt iuramentum deferri, Iaſon.
p In iuramento veritatis deferendo poteſt quis petere tempus ſeu dilationem ad deliberandum. Iaſon.
q l. 17. §. 3. ff. eod.
r Syn. eo. c. 31. & Harm. 7. §. 12. adde l. 32. ff. eod.
ſ Procurator hic, ſynegorus, id eſt aduocatus dicitur authori Synopſeos eod. c. 31. & Harmenopulo 7. Tit. 7. §. 12. Defenſor verò [illegible] & [illegible].
t Compellitur tamen, ſi mandatum non habeat intra certum tempus efficere principales vt perſonæ iurent, l. 2. §. 5. C. de iureiur. propter calumn.
u l. 11. §. 1. l. de rer. amot.
x Syn. eo. c. 32.
y Iurare prior de calumnia cogitur, qui iuſiurandum defert, l. 37. in fin. ff. eod. l. 9. C. eod. Nou. Leonis 90. De quo iureiurando hoc notandum eſt, veteres olim decima parte litis mulctaſſe eum qui temerè egiſſet, §. 1. Inſt. de pœna temerè litigantium. Poſtea id viſum conducibilius, vt de calumnia iuriſiurandi religione deterrerentur à temerè litigando, d. §. 1. l. 9. C. hoc tit. l. 37. ff. eod. l. 13. §. 1. [illegible] amot. l. de pupillo. §. qui opus. ff. de oper. noui nunciat. l. qui bona. 13. §. qui damni ff. de damno infect. l. Theſaurus ff. ad exhibend. 44. §. 4. ff. familiæ erciſcundæ l. eum qui. rei §. vlt. de rebus auctor. iud. poſſid. Paulus 2. ſent. 1. §. 2. Cuius iuriſiurandi formula conditioque à Iuſtiniano poſtea perpolita l. 2. l. 2. C. de iureiurando propter calumniam dando. & Nouella 49. c. 3. 124. cap. 1. Hæc nimirum ſententia: vt qui ſcripturas aut probationes ab alio exigit, id iuſiurandum præſtet: vt & qui ſeruum alienum ad quæſtionem poſtulat, vt eius confeſſione res hereditariæ eruerentur. Idque quotieſcunque exigebat actor præſtare cogebatur d. l. 1. Hodie ſufficit actorem initio litis iuraſſe, nihil ſe calumnioſè, in toto negotio acturum d. c. 1. Authentica hoc ſacramentum, C. de iureiur. propter calumn. Ita remiſſa ſeueritas ſuperioris iuriſiurandi ſtrictius coercita eſt iure Feudalico, vt quo vaſallus à domino: vt per contrarium dominus à vaſallo id iuſiurandum non exigat, 2. Feudor. 33. §. 1. quemadmodum etiam iure ciuili non exigit id à patrono libertus, non à parente filius, hac lege & l. 16. ff. eo. l. liber. ff. ne abſtinuit. quemadmodum & vſu Galliæ id genus iuriſiurandi non exigitur. Rebuff. in proœmio Gallic. conſtitut. Gloſſ. 5. num. 40. Hoc deinde diſtinctius adiecit Iuſtinianus, vt ſcripturis ante iudicem propoſitis, id iuſiurandum prius præſtetur ab actore, deinde à reo, poſtremo ab aduocatis actoris & rei, d. l. 1. §. 1. Inſt. de pœna temerè litig. Cuius formula elegans extat apud Iulianum Patricium conſtit. 44. c. 132. Quin eo iureiurando vult Iuſtinianus litigatores hoc complecti, Nullam in tota lite ſe exacturos probationem niſi neceſſariam. Auth. in iſto. C. de iureiur. propter calumn. Nouell. 49. c. 3. vt hinc conſtet in tutoris de calumnia non iurari, quod & à Caſtrenſi notatum eſt, d. l. 1. Quin & hoc litigatores iurare debent; Nihil iudici aut alij patrocinij nomine dediſſe, promiſiſſe, aut poſt daturos per ſe vel per alium, his exceptis, quæ iure licet iudici vel patrono dare. Auth. principales perſonæ. C. de iureiur. propter calumn. Nouella 124. c. 1. Quin hoc iuſiurandum non apud iudices tantùm, ſed etiam in conſiſtorio principis præſtari ab eo qui in conſiſtorio principis litigat vel conſulit. Auth. Principales. §. 1.

debet

Universidad Rey Juan Carlos

a al. æque.
b ſine patrono remittitur, l. 16. ſ. eod. v. quæ ſcripſi ad l. 13. § 14. ſ. de damno.
c An quia ſe ſecit, & ideo non remittitur: l. 14. ſ. eo. Sane Cuiacio id diſplicet, ait enim iuramentum de calumnia eſſe de perſona, non de re. Et tamen Leunclauius & Cuiac. 9 obſ. 37. notant in Baſilicis contrarium legi his verbis, [illegible] & ita vere legitur apud authorem Synopſeos Baſilic. eod. cap. 32. quod non iurat patre & patronis; & Noricus codex ita legit hoc iuſiurandum de calumnia æquè patrono & parentibus remittitur. & ita legit Baldus in l. 2. C. de iureiur. propter calumn. idque confirmat l. 16. in fin. ſ. eod. l. 7. § 3. ff. de obſeq.
d verbi gratia, an rationis ſcriptura, an ſit Eccleſiaſtæ domini apud ſe. l. 32. § 3. ſ. eod. l. 2. § 2. C. de iureiur. propter calumn.
e Iuramenti deferendi forma à iudice petenda, ſi de eius qualitate dubitatur, vt hic. Eadem ratione, relati iuriſiurandi, deſcriptio in arbitrio iudicis fuit, § 8. ſ. eod.
f l. 38. ſ. eo. l. 9. C. eod. l. 21. § 9. 2. ff. de min.

debet iurare, ſi hoc exigatur: deinde ſic ei iurabitur. Hoc iuſiurandum de calumnia neque a patrono b neque parentibus remittitur c.

5 ¶ Si de qualitate d iuramenti fuerit inter partes dubitatum, conceptio e eius arbitrii iudicantis eſt.

6 ¶ Ait Prætor: *Eum à quo iuſiurandum petetur, ſoluere, aut iurare f cogam*: alterum g itaque eligat h reus: aut ſoluat, aut iuret, ſi non iurat, ſoluere cogendus erit à prætore.

7 ¶ Datur autem & alia facultas reo, vt, ſi malit, referat iuſiurandum: & ſi i is qui petet, conditione iuriſiurandi non vtetur, iudicium ei prætor non dabit: æquiſſimè enim hoc facit, cum non deberet diſplicere conditio iuriſiurandi ei, qui detulerit: ſed k nec iuſiurandum de calumnia referenti defertur: quia non eſt ferendus actor, ſi conditionis nomine, quam ipſe detulit, de calumnia velit ſibi iurari.

8 ¶ Non l ſemper autem conſonans eſt, per omnia referri iuſiurandum, quale m defertur: forſitan ex diuerſitate rerum n, vel perſonarum, quibuſdam emergentibus, quæ varietatem inducunt: ideòque, ſi quid tale inciderit, officio o iudicis conceptio p huiuſcemodi iuriſiurandi terminetur.

9 ¶ Cum res in iuſiurandum dimiſſa ſit, iudex iurantem abſoluit q: referentem audiet: & ſi actor iuret, condemnet reum: nolentem iurare reum, ſi ſoluat, abſoluit: non ſoluentem condemnat: ex relatione, non iurante actore abſoluit reum.

De tutore, 1. De prodigo, & ſimil. 2. Qui iurare non coguntur.

35. *Paulus* lib. 18. ad Edictum.

TVtor pupilli, omnibus probationibus aliis deficientibus, iuſiurandum deferens r audiendus eſt: quandoque ſ enim pupillo denegabitur actio.

1 ¶ Prodigus t, ſi deferat iuſiurandum, audiendus non eſt u.

¶ Idémque in cæteris ſimilibus ei dicendum eſt: nam ſiue pro † pacto conuento, ſiue pro ſolutione, ſiue pro iudicio hoc iuſiurandum cedit, non ab aliis delatum probari debet, quam qui ad hæc habiles ſunt x.

2 ¶ Qui y non compelluntur Romæ z iudicium accipere, nec a iurare compellendi ſunt: vt legati prouinciales b.

De conſtituta pecunia, & priore obligatione.

36. *Vlpianus* lib. 27. ad Edictum.

SI actor deferat iuſiurandum de ſola conſtituta pecunia & reus iurauerit, exceptione vtetur, ſi de conſtituta conueniatur: ſed, ſi de ſorte, id eſt, de priore obligatione conueniatur, exceptio ceſſabit c: niſi de hac quoque iurauerit, aduerſario deferente.

De iuriſiurandi calumnia.

37. *Vlpianus* lib. 33. ad Edictum.

SI non fuerit remiſſum iuſiurandum ab eo, qui detulerit, ſed d de calumnia non iuratur e, conſequens eſt, vt debeat denegari ei actio f: ſibi enim imputet, qui proceſſit ad delationem iuriſiurandi, nec prius de calumnia iurauit: vt ſit ille remittenti ſimilis.

Si quis nec iuret, nec referat.

38. *Paulus* lib. 17. ad Edictum.

g Iurare, aut ſoluere, aut referre iuſiurandum reus cogitur. vt hic, Synopſ. eo. c. 32.
h v. l. 20. in fin. ff. de iur. dot.

MAnifeſtæ turpitudinis g & confeſſionis h eſt i, nolle a nec iurare, nec iuſiurandum referre.

De cauſa in iuſiurandum deducta.

39. *Iulianus* libro 10. Digeſtorum.

SI quis cum debitore ſuo pepigerit, ne ab eo b pecunia peteretur, ſi iuraſſet *ſe capitolium non aſcendiſſe*, vel aliud quodlibet feciſſe vel non feciſſe, iſque iurauerit, & exceptio iuriſiurandi dari debebit, & ſolutam repeti poterit: eſt enim c iuſta a conuentio, ſi qualibet cauſa in conditione iuriſiurandi deducta fuerit.

De ſoluendo debito.

40. *Idem* libro 13. Digeſtorum.

IVſiurandum à debitore exactum efficit, vt pignus liberetur d: eſt enim hoc acceptilationi ſimile: & perpetuam certè exceptionem parit: ideòque prætor quoque petentem creditorem exceptione ſummoueri oportet: & ſolutam repeti poteſt: tempore cum interpoſito eo, ab omni controuerſia diſceditur.

De remiſſione iuriſiurandi.

41. *Pomponius* lib. ſingulari Regularum.

LAbeo, etiam abſenti f, & ignoranti iuriſiurandi gratiam g fieri poſſe, reſpondit. Sed & per epiſtolam h gratia iuriſiurandi fieri poteſt.

De iureiurando pupilli. 1. Fideiuſſore. 2. Defenſore. 3. Reo.

42. *Idem* lib. 18. Epiſtolarum.

CReditore, qui de mutua pecunia contra pupillum contendebat, iuſiurandum deferente, pupillus iurauit ſe i *dare non oportere*: eandem pecuniam à fideiuſſore eius petitam excludendam ſit exceptione iuſiurandi: an? quid tibi placeat, ſcribe mihi? Reſpondit, tamen apertius explicat Iulianus, nam ſi controuerſia inter creditorem & pupillum fuerit, an omnino pecuniam mutuam accepiſſet, & conuenit, vt ab omni conditione diſcederetur, ſi pupillus iuraſſet, iſque iurauerit *ſe dare non oportere*, naturalis k obligatio hac pactione tollitur: & ſoluta pecunia repeti poterit: ſin verò creditor quidem ſe mutuam dediſſe contendebat, pupillus autem hoc ſolo defendebatur, quòd tutor eius non interueniſſet l: & hoc tale iuſiurandum interpoſitum eſt: hoc caſu fideiuſſorem prætor non tuebitur. Si autem liquidò probari non poteſt quid actum ſit: & in obſcuro erit, (vt plerumque ſit) de facto m, an de iure inter creditorem & pupillum controuerſia fuerit, deferente creditore, pupillum iuraſſe intelligere debemus, id actum inter eos, vt, ſi iuraſſet ſe dare non oportere, ab omni conditione diſcederetur n, atque ita & ſolutam pecuniam repeti poſſe, & fideiuſſoribus exceptionem dari debere exiſtimamus.

1 ¶ Si fideiuſſor iurauerit *ſe dare non oportere* o, exceptione iuriſiurandi reus promittendi p tutus q eſt. atqui ſi r, quaſi omnino idem non fideiuſſiſſet, iurauit, non debet hoc iuſiurandum reo promittendi prodeſſe.

2 ¶ Sed & ſi actore deferente, defenſor ſ abſentis vel præſentis iurauit, eum quem defendit, *dare non oportere*: exceptio iuriſiurandi ei, cuius nomine iuratum fuerit, dari debebit t.

¶ Eadem ratio eſt, & ſi fideiuſſoris defenſor iurauerit: reo enim datur exceptio.

3 ¶ Item ſi reus iurauerit u, fideiuſſor tutus ſit, quia & res iudicata ſecundum alterutrum eorum vtrique proficeret.

[illegible]

DE a IN LITEM x IVRANDO.

TIT. III.

De effectu iuriſiurandi.

Vlpianus lib. 57. ad Sabinum.

REm in iudicio deductam non y idcirco pluris eſſe opinamur, quia creſcere z condemnatio a poteſt, ſ ex ſ contumacia non

i Iuſiurandum relatum recuſans condemnatur, Synop. ibid. c. 32.
k Iuſiurandum relatum præſtans, iuſiurandum de calumnia non exigit. Synop. ibid. c. 32.
l Iuſiurandum vti defertur, non per omnia ita refertur, itaque iudex huiuſmodi quæſtionem definit. Syn. Baſ. 2. c. 3.
m Ex cauſa poteſt iuramentum referri, aliter quam delatum eſt. Iaſ.
n adde l. 4. § 2. in fin. ff. de exam.
o Officio iudicis relati iuriſiurandi forma concipitur, vt hic, vt & eius delatio, § 5. ſ. eo.
p § 5. ſ. eo. l. 12. circa fin. C. eod.
q adde l. 40. ſ. eod. r l. 17. § 1. ſ. eo. ſ id eſt, quandocunque.
t Iuſiurandum non deferunt prodigi & eis ſimiles. Curatores duntaxat deferunt, quo paciſci, vel ſoluere, vel exigere poſſunt. Syn. Baſ. eo. c. 32. in fin.
† Iuſiurandum vim pacti, ſolutionis, iudicii habet, vt hic. l. 2. ſ. eod.
u quia rerum ſuarum adminiſtrationem non habet. [illegible]
x Licet iuramentum habeat executionem paratam adeo vt omnis exceptio intelligatur excluſa, poteſt tamen his non obſtantibus ſemper opponi de inhabilitate perſonæ quæ detulit iuramentum. Iaſ. y verbi gratia, legati prouinciales Romam miſſi publici negotii cauſa. z l. 28. § 2. ff. de iud.
a Exceptionem fori habens, non cogitur iurare, nec reſpondere interrogationibus iudicis, nec poſitionibus aduerſarii. Iaſ. b l. 22. § 4. ff. de Tutorib. dativ.
c Iuramentum reſtringitur ad eam cauſam, ſuper qua iuratum eſt. Iaſ.
d aliter &c. ſed potius legi, & ſic hæc ſententia: Qui deſert iuramentum, vel id remittere delatum debet, vel prius de calumnia iurare: ſi neutrum præſtat, denegatur ei actio, & remittenti ſimilis eſt: hoc eſt, perinde ac ſi iuſiurandum delatum remiſiſſet, adde l. 34. § 4. ſ. eod. vel ita iuſiurandum remittere videtur: & actione cadit qui iuſiurandum detulit, neque de calumnia iurauit. Syn. Baſ. eo. c. 34. [illegible] e nec de calumnia iuretur, conſequens eſt, &c. Hal.
f Deferre iuſiurandum prior actor poteſt: contrarium autem de calumnia reo committit. [illegible]
g deferens iuramentum, & de calumnia non iurans, remittenti ſimilis eſt.
h Pro confeſſo eſt qui nec iurat nec iuſiurandum refert. Syn. Baſ. [illegible] non tamen habetur pro confeſſo, niſi ſententia ſuper hoc ſequatur, l. 30. [illegible] i Illud non obſtat, nemo cogitur referre iuſiurandum, l. 17. l. 34. [illegible] Sed ibi de voluntario & iudiciali, hic de neceſſario agitur. Verum his opponitur [illegible] dixi ibid.

[illegible] tilis videri poteſt, l. 40. ff. de paſſ.
k l. 05. § 2. ff. de ſolut. v. l. 59. ff. de oblig.
l diſtinguendæ ſunt in hac lege, duæ illæ reſponſiones [illegible] Altera non deberi, quia tutor non interuenit: [illegible] Altera non æque, illa facti, hæc iuris eſt, ideoque [illegible] fideiuſſor, v. l. 25. ff. de fideiuſſorib. [illegible]
m Controuerſiæ & cauſæ aliæ facti, aliæ iuris.
n nam in dubio fauendum eſt reo, l. 47. ff. de oblig. & act. & iuramentum, in rem præſumitur potius, quam in perſonam.
o ſe dare oportere. Hal. v. Auguſt. Emend. 17.
p promittentis. Accur. Auguſt. 3. c. 17.
q v. l. 28. § 1. ff. eo.
r adde l. 28. § 1. ff. eo.
ſ l. 9. § pen. ſ. eo. l. 42. § 1. ſ. eo.
t l. 25. § 1. ſ. eo.
u [illegible] appellant. Syn. Baſ. [illegible] adde [illegible] quid in [illegible]
x § 1. l. 53. id eſt de iureiurando actori à iudice delato, [illegible] interdum res ipſa contendentis æſtimatur ex affectione [illegible] Zaſ. y Non ideò res pluris æſtimari poteſt [illegible] contumacia, ideòco & pluris ſit, Syn. eo. cap. 1.

Universidad Rey Juan Carlos

reſtituentis per iuſiurandum in litem a. non enim res pluris fit per hoc, ſed ex contumacia æſtimatur vltra rei pretium.

De culpa & dolo, aut contumacia.

2. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

Siue noſtrum quid petamus, ſiue ad exhibendum agatur.

1 ¶ Interdum b, quod intererſit agentis, ſolùm æſtimatur: veluti cùm culpa non reſtituentis, vel non exhibentis punitur c. cùm verò dolus, aut contumacia non reſtituentis, vel non exhibentis, quanti in litem iurauerit actor.

De nummis depoſitis.

3. *Vlpianus* lib. 30. ad Edictum.

Nummis depoſitis, iudicem non d oportere in litem iuſiurandum deferre, vt iuret quiſque, quod ſua intereſſet: cùm e certa ſit nummorum æſtimatio. niſi g fortè de eo quis iuret, quod ſua intereſſet h, nummos ſibi ſua die redditos eſſe. quid enim, ſi ſub pœna pecuniam debebat, aut ſub pignore, quod, quia depoſita ei pecunia adnegata i eſt, diſtractum eſt.

De pupillo & eius tutore, vel matre. De adoleſcente & eius curatore. 1. De delatione iuriſiurandi. 2. De modo. 3. De effectu iuriſiurandi. 4. De culpa.

4. *Idem* lib. 36. Edictum.

Videamus in tutelari cauſa quis iurare, & aduerſus quem poſſit. Et quidem ipſe pupillus, ſi impubes eſt, non poteſt k: hoc enim ſæpiſſime reſcriptum eſt: ſed nec tutorem cogendum, vel matrem pupilli adhortendam l, etſi parata eſſet iurare, Diui fratres reſcripſerunt, graue enim videbatur, & ignorantes m, & inuitos tutores, ſub alieni n compendij emolumento, etiam periurium anceps ſubire.

¶ Curatores quoque pupilli, vel adoleſcentis non eſſe cogendos in litem iurare, reſcriptis imperatoris noſtri, & Diui patris eius continetur. Si tamen tantam affectionem pupillo ſuo, vel adoleſcenti, tutores vel curatores præſtare volunt, auctoritas iuris non refragatur, quin iudicio, quod inter ipſos acceptum eſt, omnis eiuſmodi poſſit adhiberi o non p enim ad ſuam vtilitatem iuriſiurandi referenda æſtimatio eſt, ſed ad domini cuius nomine tutelæ ratio poſtulatur q.

¶ Adoleſcens verò, ſi velit, iurare poteſt.

1 ¶ Deferre r autem iuſiurandum iudicem oportet. ſ cæterùm ſi alius detulerit iuſiurandum, vel t non delato iurauit, nulla erit Religio, nec vllum iuſiurandum. & ita conſtitutionibus expreſſum eſt Imperatoris noſtri, & Diui patris eius.

2 ¶ Iurare autem in infinitum u licet. Sed an iudex modum iuriſiurando ſtatuere poſſit, vt intra certam quantitatem iuretur, ne arrepta occaſione in immenſum iuretur, quæro? Et quidem in x arbitrio eſſe iudicis, deferre iuſiurandum necne, conſtat. An igitur qui poſſit iuſiurandum non deferre, idem poſſit & taxationem iuriſiurando adijcere, quæritur: & arbitrio bonæ fidei iudicij etiam y hoc congruit.

3 ¶ Item z videndum eſt an poſſit iudex, qui detulit iuſiurandum, non ſequi id: ſed vel prorſus abſoluere, vel etiam minoris condemnare, quàm iuratum eſt. & magis eſt vt ex magna cauſa, & poſtea repertis probationibus poſſit.

4 ¶ Ex a culpa autem non eſſe iuſiurandum deferendum, conſtat, ſed æſtimationem à iudice faciendam b.

De actionibus in rem & ad exhibendum, & bonæ fidei. 1. De modo. 2. De effectu iuriſiurandi. 3. De dolo, & culpa. 4. De iudicio ſtricto.

a Ideóque fideiuſſores vel contumacia in ampliùs non tenentur, quàm ſi dolo fecerint l. vlt. de fideiuſſ.

b Si culpa non reſtituit aut exhibet reus, rei vindicatione, vel ad exhibendum actione condemnatur actori ad id quod intereſt: ſin autem dolo, quanti iurauerit ſolidi actor, *Syn. Baſil.* eod. c. 2. Priore igitur caſu ſua punitur culpa: poſteriore dolus non reſtituentis vel non exhibentis.

c Si culpa quis non reſtituit, ad intereſſe ſolo aut contumacia, in litem iuratur.

d Si nummi depoſiti non reſtituuntur, iurari in litem à deponente, non ex affectione: eſt enim certa nummorum æſtimatio. Et tamen permittitur præter verum nummorum æſtimationem, quanti ſua verè intereſt, petere, l. eod.

e Iurari in litem, in re certa non ſolet.

f Certa nummorum æſtimatio eſt. l. 42. in fin. ſ. de fideiuſſ. v. Theophilum §. 2. *Inſt. de vſufructu.*

g Pecunia, licèt certa ſit, incertam tamen ex accidenti æſtimationi complecti poteſt: veluti ſi eam ſibi non ſit redditam ei, qui pecuniam alteri debuit ſub pœna vel pignore.

h In damno & etiam in lucro, ſi deponens mercator fuit, & negotiari ſoleat: tunc enim etiam venit intereſſe lucri.

i al. abnegata. al. negata.

k adde l. 9. ſ. de adquir. heredit.

l An quia nimia eſt affectio matris in filium, vt Gloſſa ait? An quia nemo iuramentum in litem præſtat, niſi ſuis dominus vel quaſi? l. 9. ſ. eo. vt Zaſ. ſcribit.

m hinc ſit, vt heredi eius cum quo contractum eſt, iuſiurandum deferri non poſſit, quoniam vt inquit Paulus, contractum ignorare poteſt. l. 2 ſ. ſer. 1. §. 4. v. l. 21. §. pen. ſ. iureiur. Iurare autem oportet ſcientem animo ſuo. hæreditarium heredi. differt admodum à principali.

n Pupillus periurio tutoris locupletari non debet: nec eò adigere debet tutorem ſuum vt iuret. ſi tutor pelerare nocuæ.

o ſunt enim quaſi domini litis. v. quæ not. ad l. 7. inf. eod.

p v. quæ ſc ipſi ad vlt. 3. ſi quis cautionibus.

q Sed qua forma iurabunt: An pupillum tali ſummo velle cauere? vt *Accur.* An ſi eſſent loco pupilli ſe tanti eam æſtimaturos eſſe. *Bar.* An id tantum pupillo præſtiſſe potuiſſe, idque ſe certò æſtimare, cùm pupilli facultates notas habeant? vt *Zaſ.*

r Iuſiurandum in litem ſolus iudex defert, in cuius arbitrio eſt deferre vel differre *Syn. Baſil.* eod. c. 4. adde l. 5. §. 1. eod.

ſ Iuſiurandum in litem à iudice defertur, non ab aduerſario.

t Iuſiurandum in iureiurando in litem nonnunquam adminiſtrat.

u Iurare in infinitum licet. modo tamen prius à iudice taxato, intra quem iuretur, *Syn.* eod. aliàs vt immoralibus, ſic in naturalibus infinitum vitandum. l. 1. §. 1 ſ. de vſu. 5. Itaque vſusfructus municipibus centum annis datur: ne admodum infinito vſuleo, proprietas ſit inutilis. l. 8. ſ. de vſufructu. præſtatio tamen rei perpetua legari poteſt. l. 20. in fi. ſ. de annuis.

x l. 5. §. 1. inf. eod.

y Cui ſi poteſt non deferre, poteſt & modum iurandi deferre.

z Facto iurando in litem taxatio, poteſt iudex ex magna cauſa, & poſtea repertis probationibus reum vel ex parte vel prorſus abſoluere *Syn.* eo. c. 4.

a Iuſiurandum in litem ex culpa non defertur: ſed iudex æſtimationem facit. *Syn.* c. 4. in fi. l. 5. §. 3. inf. eod.

b quæ per teſtes, non per iuramentum probabitur, *Zaſ.*

5. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

In actionibus in rem b, & in ad exhibendum c & in bonæ fidei iudicijs d in litem iuratur.

1 ¶ Sed iudex poteſt præfinire certam ſummam, vſque ad quam iuretur: licuit e enim & à primo nec deferre.

2 ¶ Item & ſi iuratum fuerit, licet iudici vel abſoluere, vel minoris condemnare.

3 ¶ Sed in his omnibus ob ſ dolum ſolum in litem iuratur: non g etiam ob culpam. hæc enim iudex æſtimat.

4 ¶ Planè interdum & in actione ſtricti iudicij h in litem iurandum eſt. veluti ſi promiſſor Stichi moram fecerit, & Stichus deceſſerit, quia iudex æſtimare ſine relatione iuriſiurandi non poteſt rem, quæ non extat.

6. *Paulus* lib. 26. ad Edictum.

Aliàs ſi ex ſtipulatu, vel ex teſtamento i agatur, non ſolet in litem iurari.

Qui iurent.

7. *Vlpianus* libro 18. ad Edictum.

Vulgò præſumitur alium in litem non debere iurare, quàm dominum litis k, denique Papinianus ait, alium non poſſe iurare, quàm eum, qui litem ſuo nomine conteſtatus eſt.

Si tutor rem adulto reſtituere nolit.

8. *Marcellus* lib. 8. Digeſtorum.

Tutor rem adulti, quam poſſidet, reſtituere ei non vult: quæro, vtrum, quanti res eſt, an quanti in litem iuratum fuerit, condemnari debet? reſpondi, non eſt æquum, pretio id eſt, quanti res eſt, litem æſtimari, cùm & contumacia l puniendus ſit: & arbitrio potius domini rei pretium ſtatuendum ſit, poteſtate petitori in litem iurandi conceſſa.

De actione furti & forma iuriſiurandi.

9. *Iauolenus* lib. 15. ex Caſſio.

Cum m furti agitur, iurare ita oportet tanti rem fuiſſe, cùm furtum factum ſit, non n adijci, *ea ſententia*, o quia p quod pluris eſt, vtrique tanti eſt.

De inſtrumentis exhibendis.

10. *Calliſtratus* lib. 1. Quæſtionum.

In inſtrumentis r, quæ quis non exhibet, actori permittitur in litem iurare, quanti ſua intereſt, ea proferri: vt tanti condemnetur reus. idque etiam Diuus Commodus reſcripſit.

De periurio.

11. *Paulus* libro 3. Reſponſorum.

De ſ periurio eius, qui ex neceſſitate t iuris in litem iurauit, quæri facilè u non ſolere.

DE CONDICTIONE CAVSA data, cauſa non ſecuta.

TIT. IV.

De emancipatione manumiſſione, diſceſſione à lite. 1. De conditione hereditatis, vel legati.

Vlpianus lib. 26. ad Edictum.

Si ob rem non inhoneſtam data ſit pecunia, vt filius emanciparetur, vel ſeruus manumitteretur, vel à lite diſcederetur, cauſa ſecuta, repetitio ceſſat.

1 ¶ Si parendi conditioni cauſa, tibi dederis decem x, & mox repudiauero hereditatem, vel legatum, poſſum condicere.

2. *Hermogenianus* lib. 4. Iuris epitomarum.

Sed & ſi falſum teſtamentum ſine ſcelere eius, qui dedit, vel inoſſiciolum pronuntietur, veluti cauſa non ſecuta, decem repetentur.

De pecunia data vt ad iudicem eatur. 1. De manumiſſione. 5. De eo qui bona fide ſeruit. 6. De ſtatuliberto opinato, qui non ſtatuliberto. De ſe commendatione, vel amicitia.

3. *Vlpianus* libro 26. ad Edictum.

Dedi tibi pecuniam vt ad iudicem ires: quaſi a decidi, an poſſim condicere, ſi mihi non caueatur, ad iudicem non iſſes? Eſt verum, multum intereſſe, verùm ob hoc ſolum dedi, ne eas, an vt mihi repromittatur non iri, ſi ob hoc, vt repromittatur, condici poterit, ſi non repromittatur. ſi, ne eas, condictio ceſſat b quamdiu non itur.

a & ſic in actione furti. v. l. 9. inf. eod.

b In rei vindicatione l. 68. ſ. de rei vind. l. 26. §. 3. in fi. ſ. de pign. ergo & in Publiciana l. 7. §. 8. ſ. de Publiciana. & hypothecaria. l. 16. §. 3. inf. de pignorib.

c l. 3. §. 2. ſ. ad exhib.

d l. 5. C. de iureiur. quæ enumerantur in §. 28. inſt. de act. vt in depoſito. l. 1. §. 26. ſ. depoſiti. petitione hereditatis. l. 25. §. 10. ſ. de pet. hered. & in venditione, ſi venditor poteſtatem reſtituendi habes, nec reſtituit: ſic enim poteſt intelligi l. 1. inf. de act. empt. in obligatione facti poſt ſententiam. *Zaſ. hic.*

e l. 4. §. 2. ſ. eod.

f l. 41. §. 1. inf. de re iudicat.

g l. 4. in fi. ſ. eod.

h vt in obligatione facti poſt ſententiam in Pauliana. l. 5. in fi. §. ſ. quid in fraud. patr. vnde etiam qui vocatum in ius exemit, l. pen. §. 1. ſ. inf. ne quis eum qui in ius.

i l. 60. §. 1. inf. ad l. Falcidiam. Actio enim aliquando actionis ex ſtipulatu comparatur, vnde quæ ſtipulatio facti eſt, habet, tamen multa accidentia cum iudicijs bonæ fidei. l. 3. Cod. in quibus cauſ. in integr. reſtit. & C. de officio & ſtatu. legatorum.

k vel quaſi: exemplum pone in iſtorto. arg. l. 21. §. 1. ſ. de non l. 9. ſ. in fi. ſ. per quos. & l. 4. in pr. ſ. eod.

l Pupillus pubes factus, contra tutorem ſuum iuſta non reſtituentem, iurat in litem.

m l. 70. ſ. de reg. vendicat.

n Iurare in actione furti oportet, tanti rem fuiſſe, quum furtum factum, non pluris facit. *Syn. Baſil.* eo. c. 9.

o oportet ſcilicet: poteſt tamen cautionis maioris gratia. l. 27. C. de vſuſſuc.

p Certa tamen reddenda eſt in proceſſu hæc clauſula. v. l. 19. §. 3 l. de ſerui.

q Senſus eſt, cum furti agitur, non iuratur rem pluris valuiſſe, ſed tanti: vel ideo, quod qui iurat rem minus valere, quam valeat, periurus non ſit.

r Contra non exhibentem inſtrumenta iuratur in litem. v. l. 3. C. eo. vel in iuſiurandum in litem etiam is præſtat, qui de inſtrumentis agit, intereſſe ſua ſc. ea proferri: & tanti reus condemnatur. *Syn.* eo. c. 10.

ſ De periurio eius qui iurauit in litem non facilè quæritur. *Syn. Baſil.* eo. c. 11.

t atqui vnicuique liberum ſuo, & ſic vt non iuret in litem, reſtrictè l. 2. C. de pactis.

u ſed ex magna tantùm cauſa.

x a. Cis. y Cauſa hic quibuſdam idem videtur eſſe quod res. arg. l. 1. infr. eod. Atqui contra potius videtur res ibi eſſe idem quod cauſa vel factum: cauſa nihil aliud eſt hic quam res cuius intuitu datur aliquid, puta vt in iudicem des vel facias aliquid.

z Si dedi tibi pecuniam ob aliquam cauſam quamcumque, & per me ſtat quominus eueniat (puta quia repudio hereditatem) poſſum repetere. *Zaſ.*

a Id eſt, perinde eſt ac ſi tranſegiſſem.

b Ideo cautio Mutiana videtur admittenda, l. 7. infra de cond. & demonſt.

2 ¶ Idem

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Idem *a* erit: & ſi tibi dedero, *vt Stichum manumittas*, nam ſecundum diſtinctionem ſuperiùs ſcriptam: aut admittenda erit repetitio, aut inhibenda.

2 ¶ Sed ſi tibi dedero, *vt Stichum manumittas*, ſi non facis, poſſum condicere: aut ſi me *b* pœniteat, *c* condicere poſſum.

3 ¶ Quid ſi ita dedi, *vt intra certum tempus manumittas*? ſi nondum tempus præterit, inhibenda erit repetitio, niſi pœniteat *c*. quòd ſi præterit *d*, condici poterit.

¶ Sed ſi Stichus deceſſerit, an repeti, quod datum eſt, poſſit? Proculus ait, ſi poſt id temporis deceſſerit, quo manumitti potuit, repetitionem eſſe *e* omiſſa, ceſſare.

4 ¶ Quinimmo & ſi nihil tibi dedi, vt manumitteres, placuerat tamen, vt darem, vltro tibi competere actionem, quæ ex hoc contractu naſcitur, id eſt, condictionem defuncto *f* quoque eo.

5 ¶ Si liber homo, qui bona fide ſeruiebat, mihi pecuniam dederit, *vt eum manumittam*, & fecero, poſtea liber probatus, an mihi condicere poſſit, quæritur? Et Iulianus lib. 11. digeſtorum ſcribit, competere manumiſſo repetitionem. Neratius etiam libro Membranarum refert, Paridem Pantomimum à Domitia Neronis filia *g* decem, quæ ei pro libertate dederat, repetiſſe *h* per iudicem: nec fuiſſe quæſitum, an Domitia ſciens liberum accepiſſet.

6 ¶ Si quis, quaſi ſtatuliber, mihi decem dederit, cùm iuſſus non eſſet, condicere eum decem, Celſus ſcribit.

7 ¶ Sed ſi ſeruus, qui teſtamento heredi iuſſus erat *decem dare, & liber eſſe*, codicillis pure libertatem accepit, & id ignorans, dederit heredi decem, an repetere poſſit? Et refert, patrem ſuum Celſum exiſtimaſſe, repetere eum non poſſe. Sed ipſe Celſus naturali æquitate motus, putat repeti poſſe, quæ ſententia verior eſt. quamquam *i* conſtet (vt & ipſe ait) eum, qui dedit ea ſpe, quod ſe ab eo qui accepit, remunerari exiſtimaret, vel amiciorem ſibi eſſe eum futurum, repetere non poſſe, opinione falſa deceptum.

8 ¶ Subtilius quoque illud tractat, an ille, qui ſe ſtatuliberum putauerit, nec *k* fecerit nummos accipientis, quoniam heredi dedit, quaſi ipſius heredis nummos daturus, non quaſi ſuos, qui vtique ipſius fuerunt, adquiſiti ſc. poſt libertatem ei ex teſtamento competentem? Et putò, ſi *l* hoc animo dedit, non fieri ipſius, nam & cùm tibi nummos meos quaſi tuos do, non facio tuos.

¶ Quid ergo, ſi hic non heredi, ſed alij dedit, cui putabat ſe iuſſum? Si quidem peculiares dedit, non fecit accipientis. Si autem alius pro eo dedit, aut ipſe dedit iam liber factus, fecit accipientis.

9 ¶ Quamquam permiſſum *m* ſit ſtatulibero, etiam de peculio dare implendæ conditionis cauſa, ſi tamen vult heres nummos ſuos facere, poteſt eum vetare dare. ſic enim fiet, vt *n* ad ſtatuliber perueniat ad libertatem, quaſi impleta conditione, cui parere prohibitus eſt: & nummi non peribunt. Sed is, quem teſtator accipere voluit, aduerſus heredem in factum actione agere poteſt, vt teſtatori pareatur.

De acceptilatione.

4. *Vlpianus* lib. 39. ad Edictum.

SI quis accepto tulerit *o* debitori ſuo, cùm *o* conueniret, *vt p expromiſſorem q* daret, nec ille det, poteſt dici, condici poſſe ei, qui accepto ſit liberatus.

Si per accipientem non ſteterit, quo minus ſeru. 3. De manumiſſione.

5. *Vlpianus* lib. 2. Diſputationum.

SI pecuniam ideo acceperis *vt r Capuam eas*, deinde parato tibi ad proficiſcendum conditio temporis vel valetudinis, impedimentum fuerit, quo minus proficiſcereris, an condici poſſit, videndum *ſ*? Et cùm per te non ſteterit, poteſt dici repetitionem ceſſare.

ſed cùm liceat pœnitere *a* ei, qui dedit, procul dubio repetetur id, quod datum eſt. niſi forte tua *b* intererit non accepiſſe te ob hanc cauſam pecuniam. nam ſi *c* ita res ſe habe: tat licet nondum profectus ſis, ita tamen rem compoſueris *d*, vt neceſſe habeas proficiſci: vel ſumptus, qui *e* neceſſarij fuerunt ad profectionem, iam feciſti, vt manifeſtum ſit, te plus fortè, quàm accepiſti, erogaſſe condictio ceſſabit. ſed ſi minus erogatum ſit, condictio locum habebit, ita tamen *f* vt indemnitas tibi præſtetur eius quod expendiſti.

1 ¶ Si ſeruum quis tradiderit alicui *g* *ita vt is intra certum tempus manumittatur*, ſi pœnituerit *h* eum, qui tradiderit, & ſuper hoc eum certiorauerit, & fuerit manumiſſus poſt pœnitentiam: attamen actio propter pœnitentiam competit ei qui dedit. planè ſi non manumiſerit, conſtitutio ſuccedit. facitque eum liberum ſi nondum pœnituerat eum qui in hoc dedit.

2 ¶ Idem ſi quis dederit Titio decem, *vt ſeruum emat & manumittat*. deinde pœniteat, ſi quidem nondum emptus eſt, pœnitentia dabit condictionem. ſi hoc ei manifeſtum fecerit, ne *i*, ſi poſtea emat, damno adficiatur ſiſ verò iam ſit emptus *k*, pœnitentia non facit iniuriam ei, qui redemit: ſed pro *l* decem, quæ accepit, ipſum ſeruum, quem emit, reſtituetur. ſi ante deceſſiſſe proponatur, nihil præſtabit, ſi modò per eum factum non eſt. quod ſi fugit, nec culpa eius contigit, qui redemit, nihil præſtabit: planè repromittere eum oportet, ſi in poteſtatem ſuam peruenerit, reſtituri.

3 ¶ Sed ſi accepit pecuniam, *vt ſeruum manumittat*, iſque fugerit prius, quàm manumitteretur, videndum, an condici poſſit, quod accepit. & ſi quidem diſtracturus erat *m* hunc ſeruum, & propter hoc non diſtraxit, quod acceperat, vt manumittat, non oportet ei condici. planè cauebit, vt, ſi in poteſtatem ſuam peruenerit ſeruus, reſtituat id quod accepit, eo minus, quo vilior *n* ſeruus factus eſt propter fugam.

¶ Planè ſi adhuc eum manumittere velit is, qui dedit, ille verò manumittere nolit propter fugam offenſus motuſve, quod accepit, reſtituere eum oportet. Sed ſi eligat is qui decem dedit, ipſum ſeruum conſequi neceſſe eſt, aut ipſum ei dari aut, quod dedit reſtitui. Quod ſi diſtracturus non *o* erat eum, oportet id, quod accepit, reſtitui, niſi forte diligentius *o* eum habiturus eſſet, ſi non accepiſſet, vt manumitteret: tunc enim non eſt æquum eum, & ſeruo, & *p* toto pretio carere.

4 ¶ Sed vbi accepit, *vt manumittat*, deinde ſeruus deceſſit, ſi quidem moram fecit manumiſſioni, conſequens eſt, vt dicamus refundere eum, quod accepit. quòd ſi moram non fecit, ſed cùm profectus eſſet ad præſidem, vel apud quem manumittere poſſet, ſeruus in itinere deceſſerit, verius eſt, ſi quidem diſtracturus erat vel quo ipſe vſurus, oportere dici nihil eum refundere debere. Enimuerò ſi nihil eorum facturus erat, ipſi adhuc ſeruum dicimus obiiſſe. deceſſiſſet enim & ſi non accepiſſet, vt manumitteret. niſi *q* fortè profectio *r* manumiſſionis gratia morti cauſam præbuit: vt vel à latronibus ſit interfectus, vel ruina in ſtabulo oppreſſus, vel vehiculo obtritus, vel alio quo modo, quo non periret, niſi manumiſſionis cauſa proficiſceretur.

De eo quod datum eſt ex cauſa dotis.

6. *Vlpianus* lib. 3. Diſputationum.

SI extraneus pro muliere dotem dediſſet, & pactus eſſet *vt quoquo modo ſolutum eſſet matrimonium dos ei redderetur ſ*, nec fuerint nuptiæ *t* ſecutæ: quia de his caſibus ſolummodo ſit conuentum, qui matrimonium ſequuntur, nuptiæ autem ſecutæ non ſunt, quærendum erit, vtrùm mulieri condictio, an ei, qui

a Iam non de iure adiiciendum, in priſcis. ſo vel ne Stichum manumitterem, vt hic, repeti non poteſt, licet mihi non caueris de non dando, aut de non manumittendo niſi & vt cauetetur datum ſit. b ſi dedi, vt manumitteres, vt hic, vel vt intra certum tempus manumitteres: licet mihi pœnitere re integra, & datum condicere: res non eſt integra ſi poſt tempus conditionis euentus eſt. § 3. l. eod. An idem erit ſi gerero Eccleſiæ pia aliculus cauſa gratia? Ludouicus Romanus ita cenſet exemplo libertatis, vt hic. quam piam cauſam eſſe conſtat: Zaſius, contra.

c Pœnitentiæ re integra locus eſt in contractibus innominatis. Imò locus pœnitentiæ eſſe nõ videtur. arg. l. de ſ mancip. inſt. ſur.

d nec ſit manumiſſus ſc.

e l. manumiſſus ante id tempus.

f Quoties cauſa per caſum fortuitum, non poteſt impleri, tantum abeſt, vt dari competat condictio. l. 10. C. eod. Vt ſi non datum ſit, promiſſum tamen condici poſſit vt hic.

g contra. Tacit. 13. Dion. in Nerone. & Cuiac. 28. obſ. 35.

h qui bona fide mihi ſeruiens vel quaſi, non verè tamen ſtatuliber pretium manumittendi ſui cauſa dedit, liber detectus pretium repetit.

i Quod ſpe mei fauoris conſequendi ſoluitur, non repetitur. Hinc Zaſ. propoſitum animo retentum propter capiendam beneuolentiam repetitionem non inducit: ſic verba honorifica non inducunt obligationem. k qui errat, non transfert dominium. l Dominium traditione non transfertur quoties error interuenit, vt hic. Quid ſi traditio facta eſt authoritate iudicis? l. Pomponius 13. §. ſi iuſſu 9. inf. de adquir. poſſ. vel arbitri? l. cum ſpeciali, 18. C. de iud. Quid ſi à lege? idem: l. ſi in rem 13. de leg. 1. Quid ſi ex traditione aliqua liberatio contigerit? Idem quoque. l. ſi qui. 18. §. de reb. cred. Quid ſi error in recipiente, non in tradente? æquè idem. l. regula 9. §. 4. qui ignorantia de iuris & facti ignorantia: Lalus qui 4. §. ſi tempus. Cætera vide apud Sogi. num regula 96.

m l. 20. in fin. §. ſtatuliberis.

n Libertatio facta ob cauſam, cauſa non ſecuta, condicitur l. 2. 6. §. ea.

o Id eſt, cùm conueniſſet, & ſic hæc acceptilatio facta fuerat ſub conditione.

p Acceptilatio fieri poteſt ſub modo. An in diem, an ſub conditione: vide quæ notaui ad l. 5. inf. de acceptil.

q Expromiſſor eſt qui pro non obligato, vel etiã pro ſeruo l. 7. §. 8. §. de dolo, vt fideiuſſor, qui pro obligato datur. Interdum tamen illa duo confunduntur, coniunge huic legi l. 9. inf. de præſcript. verb.

r Id eſt, ſi dedi vt facere. An hic contractus eſt innominatus, an potius nominatus, locatio ſc. & conductio? vide l. 5. §. 2. §. de præſcr. verb.

ſ In contractibus innominatis ei qui impleuit, licet pœnitere, altero inuito, antequam is ſua ex parte impleuerit. Atque iure ciuili, vt hic, & Canonico. Zaſ. Zaſ. Quid ſi quis de pia cauſa, de dote, libertate, de lite componenda, aliis poſt dationem quid fieri, ex interuallo conueniit: niſi pœnitendi facultati renunciatum ſit: niſi de petere tandem ſi ſua conditiones ... de contractu aliquo innominato, ... niſi talis contractus ſit veſtitus publica ſcriptura, ... iuramento partium, Iaſ. Zaſ.

non poteſt repeti ſeruo fugiente Zaſ. l Fugitiuus alio ... Zaſ.

m Offenſus non eſt iuſta cauſa recedendi à contractu. Zaſ.

n Si tam diſtracturus eram, his tibi commodaſſem, eaque periſſe ... tuis te reſpicit: Zaſius id contra his ex verbis colligere.

o Excuſatur à negligentia is, qui cuſtodire debet hominem, ſi præſumptio ... hominem iſtum non fugiturum. Zaſ. nec enim tanta cuſtodia ... perſona ſerui manumiſſionem expectantis, quam alterius. Zaſ. ... ante cuſtodiendus eſt, is qui in carcere eſt, non tamen ... aere vel dignitate conſpicuus ſit, vel nobilis, ... videtur ſtatuto diſponenti, vt accuſatus delicti cauſa in carcere ... ſi ei vt nobili, integrum palatium, vel totam ciuitatem carceris cuſtodiæque ... eo determinaret vel adſignaret. Zaſius.

p v. l. vit. in fin. l. quamuis verum adſit.

q Non omnis igitur quid in itinere moritur ſemper præſumitur ... nis, niſi vel ſit ſit aliud probationis adminiculum.

r Damnum in profectione aut itinere alterius cauſa inflictum ... dici ab eo poteſt, cuius cauſa iniuncta profectio eſt. Vnde ... tuto defendendo acceptum, ab eo ſarciri oportere. ... a 11. Iulian. de vi. Bald. in l. ſi ſeruuſ. C. mandati. ... ſiant ſpoliat.

ſ Qui tenetur dotem reſtituere ſoluto matrimonio, eandem matrimonio ... quam ſecuto, reſtituere tenetur. Nam caſus ſiue ſi mors vel ... nulli caſum etiam nunquam contracti matrimonij continetur.

t Dotis promiſſioni tacita hæc ineſt conditio, ſi nuptiæ ſequantur. l. ... de pactis.

a In contractibus innominatis ... conditione ... pœnitere ... cauſa ...

b ... [illegible]

d Pœnitere ...

g Id adſcitur.

h ... ſub conditione ... ſi ... accepit.

k Accepta pecunia, vt ... manumittat ...

dotem

doτem dedit, competat. & veriſimile a eſt b, in hunc c quoque caſum, eum, qui dat, ſibi proſpicere. nam d quaſi cauſa non ſecuta, habere poteſt condictionem, qui ob matrimonium dedit, matrimonio non copulato e, niſi fortè euidentiſſimis probationibus f mulier oſtenderit, hoc eum ideo feciſſe, vt ipſi magis g mulieri quàm ſibi proſpiceret.

1 ¶ Sed & ſi pater pro filia det, & ita conuenit, niſi euidenter aliud h actum ſit, condictionem patri competere i Marcellus ait.

Error debitoris facit vt ei competat condictio, non mulieri.

Doarens.

7. *Iulianus* lib. 16. Digeſtorum.

QVi ſe debere pecuniam mulieri putabat, iuſſu eius dotis nomine promiſit ſponſo, & ſoluit. nuptiæ deinde non interceſſerunt. quæſitum eſt, vtrum ipſe poteſt repetere eam pecuniam, qui dediſſet, an mulier? Nerua, & Atil. eius reſponderunt: quoniam putaſſet à quidem debere pecuniam, ſed exceptione doli mali tueri ſe potuiſſet, ipſum repetiturum: ſed ſi cum ſciret ſe nihil mulieri debere, promiſiſſet, mulieris eſſe actionem: quoniam pecunia ad eam pertineret. ſi autem verè debitor fuiſſet, k & ante nuptias ſoluiſſet, & nuptiæ ſecutæ non fuiſſent, ipſe poſſit condicere, cauſa debiti integra mulieri ad hoc ſolum manente; vt ad nihil aliud debitor compellatur, niſi vt cedat ei condictionis actione.

1 ¶ Fundus dotis nomine traditus, ſi nuptiæ inſecutæ non fuerint, condictione repeti poteſt: fructus m quoque condici poſſunt. idem iuris eſt de ancilla, & partu eius.

Donatio cauſa dotis non repetitur, donec matrimonium poterit ſequi, vel ſpes eſt quod contrahatur.

Bartolus.

8. *Neratius* lib. 2. Membranarum.

QVod Seruius in libro de dotibus ſcribit, n ſi inter eas perſonas, quarum altera nondum iuſtam ætatem habeat, nuptiæ factæ ſint, quod dotis nomine interim datum ſit, repeti poſſe, ſic intelligendum eſt: vt ſi diuortium o interceſſerit priùs, quam vtraque perſona iuſtam ætatem habeat, ſit eius pecuniæ repetitio: donec autem in eodem p habitu matrimonij permanent, non magis id repeti poſſit, quàm quod ſponſa ſponſo dotis nomine dederit, donec maneat inter eos q affinitas r quod enim ex ea cauſa nondum coito matrimonio datur, cum ſic detur, tanquam in dotem peruenturum, quamdiu s peruenire poteſt, repetitio eius non eſt.

De eo quod promiſſum eſt per errorem mulieri dotis.

9. *Paulus* lib. 17. ad Plautium.

SI donaturus mulieri, iuſſu eius, ſponſo numeraui, nec nuptiæ ſecutæ ſint, mulier t condicet. Sed ſi ego contraxi cum ſponſo, & pecuniam in hoc dedi, *vt, ſi nuptiæ ſecutæ eſſent, mulieri dos acquireretur, ſi non eſſent ſecutæ, mihi redderetur*: quaſi ob rem datur, & re non ſecuta, ego à ſponſo condicam.

1 ¶ Si quis indebitam u pecuniam, per errorem iuſſu mulieris, ſponſo eius promiſiſſet, & nuptiæ ſecutæ fuiſſent, exceptione doli mali vti non poteſt a. maritus enim ſuum b negotium gerit, & nihil dolo facit, nec decipiendus eſt c. quod fit, ſi cogatur indotatam d vxorem habere. Itaque aduerſus e mulierem condictio ei competit f vt aut repetat ab ea quod marito dedit, aut vt liberetur, ſi nondum ſoluerit. Sed ſi, ſoluto matrimonio, maritus peteret, in eo dumtaxat exceptionem obſtare debere, quod mulier receptura eſſet.

De acceptilatione.

10. *Iauolenus* lib. 1. ex Plautio.

SI mulier ei, cui nuptura erat, cū dotem dare vellet, pecuniam quæ ſibi debebatur, acceptam f fecit; neque nuptiæ inſecutæ ſunt, rectè ab eo pecunia condicetur: quia nihil intereſt g, vtrum ex numeratione pecunia ad eum ſine cauſa, an per h acceptilationem i peruenerit.

De monumento faciendo.

11. *Iulianus* lib. 10. Digeſtorum.

SI heres arbitratu k liberti certa ſumma monumentum iuſſus facere, dederit liberto pecuniam, & is accepta pecunia monumentum non faciat, condictione tenetur l.

De mortis cauſa donatione.

12. *Paulus* libro 6. ad legem Iuliam & Papiam.

CVm quis mortis cauſa donationem, cum conualuiſſet donator, condicit m, fructus n quoque o donatarum rerum, & partus, & quod accreuit rei donatæ, repetere poteſt.

De collatione.

13. *Marcianus* lib. 3. Regularum.

SI filius contulerit p fratri, quaſi agniturus bonorum poſſeſſionem, & non agnouit q, repetere eum poſſe, Marcellus libro 5. Digeſtorum ſcribit.

De indebito ſoluto falſo procuratori.

14. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

SI procuratori falſo indebitum ſolutum ſit, ita demum à procuratore repeti non poteſt, ſi dominus ratum habuerit r, ſed ipſe dominus tenetur, vt Iulianus ſcribit: quòd ſi s dominus ratum t non habuiſſet, etiam ſi debita pecunia ſoluta fuiſſet, ab ipſo procuratore repetetur. non enim quaſi indebitum datum repetetur, ſed quaſi ob rem datum, nec res ſecuta ſit, ratihabitione non intercedente: vel quòd furtum faceret pecuniæ falſus procurator, cum quo non tantum furti agi, ſed etiam condici u ei poſſe.

Si res data perierit.

15. *Pomponius* lib. 22. ad Sabinum.

CVm ſeruus tuus in ſuſpicionem furti Attio veniſſet, dediſti x eum in quæſtionem ſub ea cauſa, vt, ſi id repertum in eo non eſſet, redderetur tibi: is eum tradidit y præfecto z vigilum, quaſi in facinore deprehenſum. præfectus vigilum eum ſummo a ſupplicio affecit. ages cum Attio, *dare eum tibi oportere*, quia & ante mortem dare tibi eum oportuerit: Labeo ait, poſſe etiam ad exhibendum agi: quoniam fecerit, quominus exhiberet. Sed Proculus dari oportere ita ait, ſi feciſſet eius hominem: quo caſu ad exhibendum agere te non poſſe. ſed ſi *eum manumiſiſſet*, etiam furti te acturum cum eo: quia re aliena ita ſit vſus, vt ſciret ſe inuito domino vti, aut dominum ſciret, prohibiturum eſſe.

a Veriſimilia in cauſis dubijs ſequimur vt per contrarium, non veriſimilia non ſequimur; vt ſi. [illegible] vel falſi imaginem. Vnde colligunt: veriſimilia ex iure cenſeri, in quibus par aut maior ſit ratio. Quid enim veriſimilius, quàm vt caueat, qui dotem dedit, ea mente fuerit, vt dotem non ſecuto matrimonio repeteret, quæſtio attente ſuit, vt eam reciperet ſecuto etiam matrimonio? facit. *l. Titius* 25. *§. Lucius. ff. de liber. & poſthumis. l. ult. C. de poſthum.*

b Expreſſum in caſum qui ſibi proſpicit, idem & in omiſſum ſibi proſpexiſſe intelligitur, ſi par ſit ratio, vel maior, Zaſius quæ ſi in ſpecie cogitaſſet, ſine dubio non omiſiſſet: tunc enim talis caſus omiſſus habetur pro expreſſo: vel ita: omiſſa caſus, omiſſus quidem intelligitur: rerum diſpoſitioni iuris communis committitur: ad eius deciſionem ius commune quærimus, facit *l. commodiſſime* 10. *ff. de liber. & poſthumis. Bart. in l. Gallus* § *& quid ſi tantum* ſ. *ff. de liber. & poſth.* vnde rurſus notat, Cautionem hominis, cautionem legis ordinariam nō impedire, adde *l. ult. C. de pact. conuent.*

c Id eſt, in eum, quo nunquam matrimonium ſecutum fuerit: atque ita matrimonium ſolutum fingitur, quod nunquam fuit contractum: qua fictione dicitur id deſinere, quod nunquam cœpit, *l. 3. §. 1. ff. vſufructus, quemadmodum caueat.*

d Argumentum à contrario ſenſu conſtare hinc colligunt, adde *Licitè ſtemma* 26. *§. cum inter* 2. *ff. de pactis dotalib.*

e Qui ob matrimonium dedit, matrimonio non ſecuto, datum condicere poteſt, quaſi cauſa non ſecuta.

f Quia oneratur præſumptionibus iuris. Probationibus igitur euidentiſſimis vtendum eſt aduerſus eum qui pro ſe iuris præſumptionem habet, facit *l. ultima ff. quod vi aut clam.*

g v. quæ ſcripſi ad *l. 31. §. 23. ff. de ædilit. edict.*

h poteſt enim filiæ dotem donare, etiamſi matrimonium non ſequatur. Atque dos vera dotis priuilegium habitura eſt, *v. l. 17. 18. 19. ff. de reb. auctorit.*

i Cur competit? nempe quia donare filiæ in poteſtate pater non poteſt, *Gloſſ. & Doct. in l. ſi donationis ff. de collat.* niſi donet filiæ pro dote, *l. Pomponius §. ſi familia.*

k Qui ſe putat debitorem, iuſſu mulieris, eius marito dotis nomine ſoluit, nuptiis non ſecutis, repetit, non mulier.

l Donare videtur qui ſcienter indebitum ſoluit, vide *l. 53. ff. de reg. iur.*

m Condictione cauſa data, repetitur non modo res ipſa, ſed omnis etiam fructus & naturalis acceſſio. Cur ita? Condictiones hæ, licet re contrahantur & ſtricti iuris ſint, *§. idem ſi. Inſt. quib. modo re contrah.* æquitate tamen conſtant: vt id condicatur quo aduerſarius factus locupletior eſt, *l. 26. §. 6. ff. de cond. indeb. l.* 32. *in fin. ff. eod. l.* 38. *ff. de vſuris.*

n *v. l. 4. ff. de ritu.*

o Id eſt repudium. Sponſa dotem numeratam non repetit, niſi miſſo repudio: nec vxor, niſi facto diuortio.

p Idem habitus matrimonij, idem matrimonium.

q Impropriè ſumpta, *v. l. 4. §. 3. ff. de gradibus,* huc refer *l. 5. C. de bonis inſtitutionibus.*

r Affinitatem inter ſponſum & ſponſam, virum & vxorem eſſe hinc colligitur.

ſ dos data non repetitur donec matrimonium ſeu ſponſalia ſperantur effectum ſuum conſecutura. *Zaſ.*

t Condictio ob cauſam mulieri acquiritur per liberam perſonam, dotem ei conſtituentem animo donandi. An id receptum fauore dotis, vt Bald. putat? An potius iure ſeu vi ipſius numerationis, vt Iaſon? *arg. l. 8. C. de act. & obl. l. C. per quas perſonas l. traditio.* 20. *in fin. ff. de acquir. dom.*

u *l. 7. verſ. ſed ſi cum. ff. eod.*

x *v. l.* 78. *in fin. ff. de iur. dot.*

a Receptio quæ obſtat delegantis, non obſtat ei, cui facta eſt delegatio ex cauſa onerosa, *Angel.*

b *v. l. 57. ff. de reg. iur.*

c Lucrum dotis merum lucrum nō eſt, cum oneris in matrimonio ſuſtinendi cauſa conceditur.

d quod eſſe non oportet *l. 4. §. 22. ff. de doli mali except.*

e *l. 7. in fin. ff. de cond. indeb. l. C. de cond. indeb.*

f Donat, qui debitum remiſit, *l. 4. ff. eod.*

g Numerationis & acceptilationis ſimilitudo. Remittere, & dare paria, vonicos extra de reſiſſione.

h Pœnam debitum acceptolatum ſtatim exigi poteſt, ſi cauſa non fuerit ſecuta.

i Qui ſert accepto, dare intelligitur, *v. l. 125. ff. de reg. iur.*

k Arbitratu heredis aut liberti teſtatores plerunque ſibi ſuæ, epulam aut monumentum fieri iubebant. *l. 6. l. 40. §. 5. ff. de cond. & demonſtrationib. & de condict. & demonſtrationib.* Vnde arbitrium ſeu arbitraria, pro funeris impenſa. dic ad Ciceronem in oratione poſt reditum, & in Piſoniana.

l Executores teſtamentarios cogi reddere rationem adminiſtrationis ſuæ hinc Zaſius colligit: & ab ea regula ne quidem excipi fratres, qui viuo parente res paternas adminiſtrarunt: ſuper expenſis tamen credi eorum iuramento, vbi probatio ſit difficilis, *argum. l. 50. §. in compenſationem. Cod. de iure delib.*

m Et etiam vindicat *l. 29. ff. de mortis cauſa donat.*

n Aliud eſt in eo, cui inter viuos donatum eſt, & à quo poſtea donatio propter ingratitudinem reuocatur. Titulus enim mortis cauſa donationis vel à ſuo fonte reuocabilis eſt: inter viuos autem donatio à principio ſimplex & ſine conditione eſt.

o Donator mortis cauſa conualeſcens, non modo rem ipſam, ſed & fructus rei ſta donatæ condicit vt hic: in donatione inter viuos aliud eſt. Nec enim iis caſibus, in quibus permiſſa eſt rerum donatarum reuocatio, fructus ipſi quoque reuocantur, *l. ult. C. de reuocand. donat.*

p Conferre bona ſua fratribus, non eſt bonorum poſſeſſionem agnoſcere: non hoc facit, qui illud facit. Cauſa hæc eſt: Bonorum poſſeſſio, iudicis præſentiam exigit. *l. vlt. C. qui admitt.* Quid, cenſetur ne adire? non cenſetur: cum adire nemo poſſit, niſi qui ius & nomen heredis habeat, *Bald. Angel. Salic. Alex. Iaſ. hic.* Quid ſi non contulit, ſed vel conditionem impleuit, vt *l. 1. ff. eod.* vel querelam inofficioſi propoſuit, vt *l. qui de inofficioſo* 20. *ff. de inoff. teſtam.* aut teſtamentum falſum vel nullum dixit? Idem Bartol. *in l. cum ſpadone* 14. *ff. de bonorum poſſeſſ. l. cum falſum.* 46. *ff. de acquir. hered.*

q *v. l. 3. §. pen. ff. de collat. bonorum.*

r *l. 6. §. 9. 10. ff. de negotiis: l. 57. in fin. ff. de condict. indeb. l. 20. §. 4. ff. de furtis.*

ſ Ea lege ſcilicet, *v. l. 14. ff. de ſolutionib.*

t *l. 6. §. 1. ff. de condict. indeb. v. l. 5. ff. de ſolut.*

u adde *l. 22. §. 2. ff. de pigneratitia.*

x *l. 33. in princ. ff. de præſcriptis.*

y ſine vlla probatione ſcilicet: cum alius ei impoſuiſſet, ſeruum illum furem eſſe.

z Præfectus vigilum imperium habuit in ſeruos, *vt hic, & lege 2. §. 2. ff. de officio præfecti vigilum,* & viles perſonas, *lege 3. §. 1. ff. de officio præfecti vigilum.*

a Id eſt morte hinc conſtat falli eos qui negant iure ciuili pœna mortis ſeriendum fures affectos fuiſſe, huc facit, *lege 56. §. 2. ff. de furtis.* vide Cuiacium, 9. obſeru. 37. Vetat certè Iuſtinianus, *Nouell. 134. c. 13.* furi mortem infligi, aut membrum aliquod abſcindi; ſed aliter puniri; nec ibi furis nomine rapto intelligitur.

Universidad Rey Juan Carlos

a Datur hic pecunia non vt pretium, sed ex mutuo quodam officio. Non si vt pretium daretur, emptio & venditio esset omnimodo l. vltim. C. de pactis [illegible].
b Pro portione quid hoc est? an symmetria seu analogia seruata, vt quidā obseruāt vocabula an pro parte vt a'ij? l. 2. §. vlt. ff. [illegible]. An quia species pro quantitate promittitur, non genus? Bar. l. 2. §. sed etiam; Cassius, Ioan. [illegible] An idem quod emptio aut emptionis species? quod magis censeo. Nam proportione (sic lego communiter) contractus emptionis & venditionis est, qui alteruterius species est.
c Cur in hac specie nulla alia obligatio quàm ob rē dati? An non pecunia data esset, vt Stichus daretur: & sic emptio contracta? Putant nonnulli promitti hic speciem pro quantitate & ita contractū esse innominatum: secus si genus pro quantitate promittatur: Atqui verisimilius est, vt ante dixi, pecuniā hic non numerari vt pretium, sed ex mutuo quodam officio. Vnde rursus obseruatur, permutationem interdum nummis fieri, arg. l. [illegible]. de praescriptis verbis [illegible] & eodem modo emptionem sine nummis, vide Forcatulum 49. Necyomantia.
d Imo, id genus cōtractus emptio est & venditio, l. 5. §. 1. ff. de praescript. verb. Zas. [illegible] Forcatulum 49. Necyomantia 7.

De pecunia data vt Stichus detur.

16. Celsus lib. 3. Digestorum.

Dedi tibi pecuniam: vt a mihi Stichum dares. vtrum id contractus genus pro b portione emptionis & venditionis est? an nulla c hic alia obligatio est, quàm ob rem dati re non secuta? in quod d procliuior sum. & ideo, si mortuus est Stichus, repetere possum e quod ideo tibi dedi, vt mihi Stichum dares. f Finge alienum esse Stichum, sed te tamen eum tradidisse: repetere à te pecuniam potero: quia g hominem accipientis non feceris: & rursus si tuus est Stichus, & pro euictione eius promittere non vis, non liberaberis, quo minus à te pecuniam repetere possim h.

DE CONDICTIONE i OB TVRPEM, vel iniustam causam.

TIT. V.

De dato ob causam vel rem honestam, vel turpem. 1. De dato ob rem honestam. 2. De turpitudine accipientis.

Paulus lib. 10. ad Sabinum.

Omne k, quod datur, aut ob rem datur, aut ob causam, & ob rem, aut turpem, aut honestam: turpem autem, aut vt dantis sit turpitudo, non accipientis: aut l vt accipientis dumtaxat, non etiam dantis: aut vtriusque.

1 ¶ Ob rem l igitur honestam datum ita repeti potest, si res propter quam datum est, secuta non est.

2 ¶ Quod si turpis m causa accipientis fuerit, etiam si res secuta sit, repeti potest.

De eo quod datur ne fiat.

2. *Vlpianus* lib. 26. ad Edictum.

Vt puta, dedi tibi, ne sacrilegium facias, ne furtum: ne hominem occidas: in qua specie Iulianus scribit, si tibi dedero ne hominem occidas, condici posse.

1 ¶ Item si tibi dedero n vt rem mihi reddas depositam apud te, vel vt instrumentum o mihi redderes.

2 ¶ Sed si dedi, vt secundum me in bona causa iudex o pronuntiaret: est quidem relatum, condictioni locum esse, sed hic quoque crimen contrahit: iudicem enim corrumpere videtur. & non ita pridem Imperator noster constituit, litem eum perdere.

De turpitudine dantis & accipientis.

3. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

Vbi autem & dantis p, & accipientis turpitudo versatur, non posse repeti dicimus: veluti si pecunia detur, vt q male iudicetur.

1. De turpitudine accipientis. 3. De meretrice. 4. De iudicio.

4. *Vlpianus* lib. 26. ad Edictum.

Idem, si ob stuprum datum sit, vel si quis in adulterio deprehensus redemerit se: cessat r enim repetitio. idque Sabinus, & Pegasus responderunt.

1 ¶ Item si dederit fur, ne proderetur, quoniam vtrinque turpitudo versatur, cessat repetitio.

2 ¶ Quoties autem solius accipientis turpitudo versatur, Celsus ait, repeti posse. veluti si tibi dedero, ne mihi iniuriam facias.

3 ¶ Sed quod meretrici datur, repeti non potest, vt Labeo & Marcellus scribunt. sed noua ratione s non ea, quod vtriusque turpitudo versatur, sed solius dantis. illam enim turpiter facere quod sit meretrix: non turpiter accipere, cùm sit meretrix.

4 ¶ Si tibi indicium t dedero u, vt fugitiuum meum indices, vel furem rerum mearum; non poterit repeti x quod datum est. nec enim turpiter accepisti. quod si à fugitiuo meo acceperis, ne eum indicares, condicere tibi hoc, quasi furi, possum: sed si ipso fur indicium à me acceperit, vel furis, vel fugitiui socius, puto condictionem locum habere.

5. *Iulianus* lib. 3. ad Vrseium Ferocem.

Si à seruo meo pecuniam quis accepisset, vt e furem eius fugitiuum indicaret, siue indicasset, siue non, repetitionem fore eius pecuniae a, Proculus respondit.

De eo quod ex iniusta causa apud aliquem est.

6. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

Perpetuo Sabinus probauit veterum opinionem, existimantium, id quod ex iniusta causa apud aliquem sit, posse condici. in qua sententia etiam Celsus est.

De stipulatione per vim extorta.

7. *Pomponius* lib. 22. ad Sabinum.

Ex ea stipulatione, quae per vim extorta esset, si exacta esset pecunia, repetitionem esse constat.

De promisso ob turpem causam.

8. *Paulus* lib. 3. Quaestionum.

Si ob turpem causam promiseris Titio, quamuis, si peteret, exceptione doli mali, vel in factum summouere eum posses, tamen si e solueris, non posse te repetere: quoniam sublata proxima causa stipulationis, quae propter exceptionem inanis f esset, pristina causa, id est turpitudo, superesset. Porrò autem si & dantis, & accipientis turpis causa sit, possessorem g potiorem esse; & ideo repetitionem cessare, tametsi ex stipulatione solutum est.

De dato, vt vendatur quod gratis reddi debuit.

9. *Idem* libro 5. ad Plautium.

Si vestimenta vtenda tibi commendauero h, deinde pretium, vt reciperem, dedissem, condictione me recte acturum i, responsum est. quamuis enim propter rem datum sit, & causa secuta sit, tamen turpiter datum est.

1 ¶ Si k rem locatam tibi, vel venditam à te, vel mandatam vt redderes pecuniam acceperis, habebo tecum ex locato vel vendito, vel mandati actionem. quod si, vt id, quod ex testamento l, vel ex stipulatu debebas, redderes mihi, pecuniam tibi dederim, condictio dumtaxat m pecuniae datae eo nomine erit. idque & Pomponius scribit.

DE n CONDICTIONE INDEBITI.

TIT. VI.

Continuatio. 1. De ignorantia, & sciente solutione.

Vlpianus lib. 26. ad Edictum.

Nunc videndum de indebito soluto.

1 ¶ Et quidem si o quis indebitum ignorans soluit, per hanc actionem condicere potest; sed si sciens q se non debere, soluit, cessat repetitio.

De soluto vt, si appareat indebitum, reddatur. 1. De soluto ex testamento.

2. *Idem* lib. 16. ad Sabinum.

Si quis sic soluerit, vt r, si apparuisset esse indebitum, vel Falcidia emersisset, redderetur, repetitio locum habebit: negotium enim contractum est inter eos.

1 ¶ Si quid ex testamento solutum sit, quod postea falsum s vel inofficiosum, vel irritum, vel ruptum apparuerit, repetetur t: vel si post multum temporis contrario si denunciasse, vel alium detulisse [illegible], quis futurus erit?

e Imo suo perit periculo, l. 5. §. 1. ff. de praescriptis verbis.
f Id est, si non ea fecerit quod in emptione non requiritur, l. 11. §. 2. ff. de act. empt. g [illegible] l. 167. ff. de reg. iur.
h Atque ita tria consequuntur contractum dandi, quod scilicet casus fortuitus non liberet ab interitu speciei: quod alienam rem dando nihil agatur: quod proprie res non careatur [illegible], nisi de euictione caueatur. Zas.
i 4. C. 7. k Condictio re in causam honestam collata, locum habet causa non secuta, vt hic. in turpem vero causam collata à facto, non repetitur pecunia, nisi accipientis duntaxat versabitur turpitudo, §. 2. ff. eo. Zas.
l l. 3. l. 5. l. 65. §. 4. ff. de cond. indeb. m l. 4. C. eo.
n l. fin. ff. depositi, l. 5. ff. de euictis & tutelis [illegible] distrahendis.
o dic idem in teste Zas.
p l. 4. §. 3. l. 8. ff. de [illegible] l. 2. C. eod. l. 5. §. 1. ff. de calumniatoribus, l. 9. ff. de dol. except.
q v. Socinum regula 5. r Imo non cessat, l. 7. l. 8. ff. quod met. caus.
s id est. Quamuis ignominiosa conditione turpiter suscipiatur, merces tamen eius conditionis non turpiter accipitur, ideoque nec condici poterit, vt hic: & de huiusmodi quaestu quis testari poterit, vt olim Flora meretrix testata est. Ad haec vigilandi consilio, non eam personam repellit à successionibus testamentariis, & ab intestato Zas. Idem tamen negat, ex promissione stupri causa, cum agere posse: quin imo eo nomine datum, pignus ab non retineri, cum pignus non possit adiici obligationi, quae per se nulla sit.
t Indicium praemium est, quod indici praestatur, l. 43. §. 2. ff. 3. [illegible] de furtis. vbi [illegible] de Alexandrinis. Adde quae de mercedulis scripsi ad Edictum.
u Ob indicium comprehendi furis praemium promissum iure debetur, Paul. 2. sent. 31. §. 30.
c l. 4. in fin. ff. eo. l. 5. 2. ff. de receptatoribus.
d Quinimo, rem si vulgauerit, suspendi posse, Bart. existimat.
e Solutio spontanea (etiam [illegible]) Ias. post [illegible] purgat & turpitudinem commissam in contractu, l. 2. [illegible] etiam reddit rationem, vt in illud competat [illegible] ria coronatio eiusdem [illegible] electionem purgat [illegible].
f De inani dixi ad l. 6. ff. de dol.
g In pari causa turpitudinis potior est causa possidentis.
h al. commodauero.
i Gratuitam qui restitutionem debet, turpiter pecuniam restituendi causa accipit. k al. si ob rem, Hal.
l Actio ex testamento stricti iuris est. Ias. ex l. 6. [illegible] in cum tamen veniunt fructus, & vsurae à tempore morae, [illegible] aut ad instar actionum bonae fidei, quae in eo [illegible].
m Non vsurae, vt in bonae fidei iudiciis in princ. C. eod. [illegible] Accurs. cum tamen actio quoque bonae fidei detur, si debitum ex bonae fidei contractu non dederit. Alciat. hic. n [illegible]
o Indebitum est quadruplex. Naturaliter & ciuiliter: naturaliter non ciuiliter: ciuiliter non naturaliter, ope exceptionis non naturaliter & ciuiliter.
p Indebitum qui per ignorantiam non sciens & prudens soluit. [illegible] Basil. 24. Tit. 1. ex lib. 24. Tit. 6. c. 1.
q Sciens qui indebitum soluit, non repetit, v. l. 9. C. eo.
r Idem si quis dubitans soluerit, v. l. 11. C. eod. aut potius animo continendi alterius iuris, l. 8. 2. ff. de bon. poss. contra tab.
s Testamenti haec vitia, falsum, inofficiosum, irritum, ruptum.
t Hoc in legato ad pias causas non admittit Bald. in l. [illegible] quod Iasoni displicet hoc: cum non sit eadem semper ratio libertatis & piae causae & [illegible] cimiterii

Universidad Rey Juan Carlos

emerſerit æs alienum, vel codicilli *a* duo celati, prolati, qui ademptionem continent legatorum ſolutorum: vel deminutionem per hoc, quia aliis quoque legata relicta ſunt. Nam Diuus Hadrianus circa inoſficioſum, & falſum teſtamentum reſcripſit, actionem *b* dandam ei *c*, ſecundùm quem de hereditate iudicatum eſt.

3. *Papinianus* lib. 28. Quæſtionum.

IDem eſt, & ſi ſolutis legatis, noua & inopinata cauſa hereditatem abſtulit: veluti, nato *d* poſthumo, quem heres in vtero fuiſſe ignorabat: vel etiam ab hoſtibus reuerſo filio, quem pater obiiſſe falsò præſumpſerat. Nam vtiles actiones poſthumo, vel filio, qui hereditatem euincerat, dari oportere in eos, qui legatum perceperunt, Imperator Titus Antoninus reſcripſit: ſcilicet quòd bonæ *e* fidei poſſeſſor in quantum locupletior factus eſt, tenetur. Nec periculum huiuſmodi nominum ad eum, qui ſine culpa ſoluit pertinebit.

4. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

IDem Diuus Hadrianus reſcripſit, & ſi *f* aliud teſtamentum proferatur.

5. *Vlpianus* lib. 16. ad Sabinum.

NEc nouum, vt *g* quod alius ſoluerit, alius repetat. Nam & cùm minor viginti quinque annis inconſultè *h* adita hereditate, ſolutis legatis *i*, in integrum reſtituitur: non ipſi repetitionem competere, ſed ei *k*, ad quem bona pertinent, Aelio Titiano reſcriptum eſt.

De procuratore & tutore.

6. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

SI procurator tuus indebitum ſoluerit, & tu ratum non habeas, poſſe repeti. Labeo libro poſteriorum ſcripſit: quòd ſi debitum fuiſſet, non *m* poſſe repeti. Celſus: ideo, *n* quoniam *o* cùm quis procuratorem rerum ſuarum conſtituit, id quoque mandare videtur, vt ſoluat *o* creditori: neque *p* poſtea expectandum ſit, vt ratum habeat.

1 ¶ Idem Labeo ait, ſi procuratori indebitum ſolutum ſit, & dominus gratum non habeat, poſſe repeti.

2 ¶ Celſus ait, eum, qui procuratori debitum ſoluit, continuò liberari: neque ratihabitionem conſiderari. Quòd ſi indebitum acceperit: tunc exigi ratihabitionem, quoniam *r* nihil de hoc nomine exigendo mandaſſe videretur. *ſ* & *t* ideo, ſi ratum non habeatur à procuratore repetendum.

3 ¶ Iulianus ait, neque *ſ* tutorem, neque *t* procuratorem ſoluentes *u* repetere poſſe: neque intereſſe ſuam pecuniam, an pupilli vel domini ſoluant.

Quid repetitur.

7. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

QVod indebitum per errorem ſoluitur, aut ipſum, *a* aut tantundem *b* repetitur.

De eo quod mulieri debetur à marito, qui non eſt ſoluendo.

8. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

QVod nomine mariti, qui ſoluendo non ſit, alius mulieri ſoluiſſet, repetere non poteſt: adeo debitum eſſet mulieri.

9. *Vlpianus* lib. 66. ad Edictum.

NAm & maritus, ſi *c*, cùm facere nihil poſſet, dotem ſoluerit *d*, in ea cauſa eſt, vt repetere non poſſit *e*.

De debito in diem.

10. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

IN *f* diem debitor, adeo debitor eſt, vt ante *g* diem ſolutum *h* repetere non poſſit *i*.

Si de peculio condemnatus plus, quàm in eo ſit, ſoluerit.

11. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

SI is *k*, cum quo de peculio *l* actum eſt, per imprudentiam plus *m* quàm in peculio eſt, ſoluerit: *n* repetere *o* non *p* poteſt *q*.

De herede.

12. *Paulus* lib. 17. ad Sabinum.

SI fundi mei vſumfructum tibi dedero, falsò exiſtimans me eum tibi debere, & antequam repetam decefſeris, condictio, eius *r* ad heredem quoque meum tranſibit.

De naturali obligatione ſerui. 1. Vel pupilli.

13. *Iulianus* lib. 10. ad Sabinum.

NAturaliter *ſ* etiam ſeruus obligatur: & ideo ſi quis nomine eius ſoluat, vel ipſe manumiſſus (vt Pomponius ſcribit) ex peculio, cuius liberam adminiſtrationem habeat, repeti non *u* poterit: & ob id & fideiuſſor pro ſeruo acceptus *x* tenetur: *y* & pignus pro eo datum tenebitur, & ſi ſeruus, qui peculij adminiſtrationem habet, rem pignori in id, quod debeat, dederit, vtilis pigneratitia reddenda eſt.

1 ¶. Idem quod pupillus ſine tutoris auctoritate mutuum accepit, & locupletior *y* factus eſt, ſi pubes factus ſoluat non repetit.

14. *Pomponius* lib. 21. ad Sabinum.

NAm *z* hoc natura *z* æquum eſt, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiorem *a*.

Quid repetitur. 1. De numerato alieno. De poſſeſſione. 2. De re cuius vſuſfructus alienus eſt.

15. *Paulus* libro 10. ad Sabinum.

a Prolatis codicillis, vel alio teſtamento, quibus ademptum eſt legatum, vel certè reſciſſum, perperam ſoluta repetuntur. Paul. ſi ſen. [illegible]

b Condictionem indebiti. Vide cognat. Teſtamento ob falſum victato, ſeu falſo pronuntiato, legatorum ſolutorum ſolutionem non tantum impediri, ſed etiã præteritam iuro reuocari: vt hic. Quid ſi libertas bonã fide ex teſtamento præſtita, & id teſtamentum, poſt falſum pronunciatum eſt: hic caſus excipitur. libertas non reuocatur, l. 3. C. de ſeditiõ. libert.

c l. 5. in ſi. l. eo.

d l. 7. in ſi. ſi familia.

e Locupletior factus, bonæ fidei enim poſſeſſor tenetur. Dicamus apertius: Bonæ fidei poſſeſſor & legatarius quibus bona fide ſoluta legata ſunt, non tenentur niſi quatenus facti locupletiores ſunt, ideoque legatis conſumptis non tenentur: vt hic. Cur ita? Indebiti condictio eatenus datur quatenus accipiens factus locupletior eſt l. 26. §. [illegible] l. 65. §. 6. hoc tit.

f Legata ex primo teſtamento ſoluta, poſſunt per heredem in ſecundo teſtamento inſtitutum repeti. *g* l. 2. in ſi. l. 3. 4. & eo. l. 46. inf. eo.

h Minor in integrum reſtituitur aduerſus hereditatem inconſultè aditam: vt eam minimum omittat [illegible]

i Soluendi indebitis, nam debita ſoluta non repetentur [illegible]

k [illegible] hic minor heres ſoluit, cognati repetunt. *l* Hoc notandum, datas ab eo interim libertates, et fideicommiſſa, non reuocari [illegible] nec pretium ſeruorum manumiſſorum à minore acceptum reſtitui [illegible] Sed nec ea pecunia quæ quibuſdam creditoribus hereditariis ſoluta erit, communicabitur cæteris creditoribus [illegible]

m l. 87. [illegible] *n* l. 87. inf. [illegible] adde l. 46. inf. de [illegible]

o Procurator generale mandatum habens, mandatum quoque ſoluendi habere intelligitur vt hic. ſoluendi, inquam, quod exigere deberet, non quod natura tantum [illegible] *p* Procurator ſecutus mandatum, quod facit, ratum per ſe eſt, neque indiget alia ratihabitione: vnde notant clauſulam rati mandato adiectam, ſuperuacuam eſſe, cùm tacitè intelligatur. At Angelus putat ſuperiore clauſula concedi generalem, & liberam adminiſtrationem: eo effectu vt poſſit tranſigere, compromittere & procuratorem conſtituere [illegible] Verùm communiter explosa ea opinio eſt, hac ſententia, liberam poteſtatem procuratori nunquam conceſſam intelligi, niſi expreſſè conceſſa [illegible] Gloſſ. iuris Canonici, Cuneum, Speculum, Baldum, Salicetum, Gemilianum, Iudicio comprehenſum [illegible] Iaſon.

q [illegible] *r* Mandato quantumcunque generali, & cum libera & irreuocabili, nunquam intelligitur mandatum procuratori, vt indebitum recipiat vt hic [illegible] id quo dominus incidat in pœnam [illegible] vt opponat exceptiones calumnioſas, & articulos criminoſos: vt poſſit compromittere, appellare ab executione ſententiæ, recuſare iudicem, in carcerem conijcere debitorem mandantis, indigeum eligere ſuo loco, negare aut facere aliquid in præiudicium mandantis [illegible] & breuiter. Procurator generaliter datus non cenſetur [illegible] Iaſon. hic [illegible] vide etiam l. 46. inf. de procu. l. 6. inf. de pign. Canoniſtæ addunt, generali mandato & conceſſione non intelligi ea concedi quæ mandanti reſeruata ſunt iure priuilegij. Quæ omnia obtinere, etiam ſi procurator mandatum habeat cum libera [illegible] etiam ſi dominus iurauerit ratum habiturum geſtum à procuratore, nam cùm iuramentum iuris ſit diuini, non extendi non debet ad res iuri diuino contrarias, hoc eſt, iniquas & iniuſtas. Quid ſi procurator quod temerè litigaret, quod contumax eſſet, quod pateret cum tamen quam non poſt dominus ipſe ſub pœna promiſſionem pœnam incideret? Quid ſi geſtum à procuratore dominus ratum habuit tacitè vel expreſſè? Quid ſi procuratorem induxit [illegible] dominus ipſe ſciens vel præſens, non prohibuit? Quid ſi conſuetam pœnam promiſit? Quid ſi iuſto errore ductus indebitum ſine vlla culpa ſua & diligentiſſimus aliàs recepit? Procuratoris facto dominum in pœnam incidere. Ipſum denique procuratorem rectè indebitum recipere docet Iaſon hic.

ſ [illegible] 57. Tit. 11. [illegible] lib. 24. Th. 6. c. 4. 5. Harmen. 11. §. 46. adde l. 4. §. 2. inf. de [illegible]

t Imò poteſt: ſi ratum non habeat dominus [illegible] directa non poſſe, vt hic, vtili & ſubſidiaria poſſe, vt hic. *u* indebitum ſcilicet.

a ſi ſpecies eſt.

b ſi quantitas [illegible]

c Dotis nomine non cenſetur marito in ſolidum, ſed quatenus poſſit facere [illegible] Quid ſi pauper maritus totam dotem ſoluit: non repetit: ſuperius enim beneficium maritus habet, retinendo, non repetendo: vt hic. Quid ſi dos in re immobili conſiſtat, eaque eſſet vt extraneis conuenire poteſt [illegible] Quid ſi mulier ipſa æque [illegible] pauper ſit, quæ [illegible] quod decoxerit? Quid ſi cum dotem reciperet, ſe idoneum & ſolue [illegible] profeſſus eſt? [illegible] conuenire poſſe notat [illegible] Quid ſi dote fiſco vindicata, à fiſco conueniatur? Barbatus putat in ſolidum reſtè conueniri [illegible] quo Alexander & Iaſon diſſentiunt. Recte: nihilominus ſpeciale ſingendum eſt in fiſco, niſi lex id nominatim adiiciat [illegible] Deinde fiſcus ſucedem priuato [illegible] vnaci iure vtitur. [illegible] Poſtremo iuſ apertum eſt [illegible] *d* l. 5. §. 2. [illegible] de liberatione legata. *e* [illegible] neglecto quod egere poſſit: An quod deducendi priuilegium marito tantùm competat retinendo, non autem repetendo: vt poſt Baldum ait Iaſon? *f* Exceptione temporali, & ſic dilatoria tutus, per errorem ſoluens, repetit: quod non modò verum in exceptione quaſi aperta, ſed etiam in tacita & à lege præſumpta: ſeu quam lex dilatoriam præſumit. Iaſ. hic. *g* Quid, cum ante diem ſoluere cogi quis poteſt? in genere non eſt cogendus, niſi debitor ſit fiſci, & magna fiſco neceſſitates imminerent [illegible] *h* Pone ante diem ſoluiſſe eum qui [illegible] annos ſummam certam ſuæ quantitatem ſoluere debuit: num interuſurium quoque temporis repetet? Negat Bartolus [illegible] & Baldus, hoc argumento: quod cum ſortem ipſam repetere non poſſit, non poteſt & vſuras [illegible] In eadem ſententia eſt Angelus & Salicetus [illegible] Iacobus Butrigarius & Albericus communem eſſe putant. Contrà Iaſon ſpatio poſſe repeti: poſt Gloſſam in [illegible] Butrigarium quoque, Baldum, Raphaëlem, Fulgoſ. Martinum Sillium, Albericum, Imolam imò & Bartolum in ea ſententia [illegible] Monetur autem quod plus tempore ſolutum æque repeti debeat: vt plus quantitate ſeu re ſolutum: cum dies pars ſit obligationis [illegible] cum argumentum à re ad tempus valeat [illegible] eo quod indebiti condictio æquitate & natura conſiſtat [illegible] Et alias interuſurium temporis deduci quoties contractus per errorem [illegible] Gloſſ. & Bart. in l. [illegible] Poſtremo indebiti condictione id omne repeti, quo quis factus eſt locupletior [illegible] *i* Non idem eſt in debito conditionali: quia pendente conditione ſolutum repeti poteſt [illegible] *k* Dominus vel pater. *l* ſerui vel filij. *m* cum ſini peculij tantum conuenire deberent [illegible] *n* nomine filij non ſuo. *o* Imò poteſt [illegible] *p* Cur [illegible] quia creditor ſuum recepit: an ſufficit debitum ex parte ſuſe debitum: an potius nomine filij ſoluit, non ſuo [illegible] *q* Dominus vitra peculium ſoluens non repetit. *r* Condictio indebiti, puta vſusfructus, tranſit ad heredem ſoluentis. Iaſon per quam fructus præteriti præcepti repetuntur [illegible] *ſ* Naturalis obligatio (quæ in ſeruum cadit) impedit repetitionem ſoluti, qui etiam ei accedere poteſt fideiuſſor, & pignus, vt hic [illegible] *y* Id autem accidit quoties illud ſoluit, quod de ſuo fuiſſet ſoluturus [illegible] *z* Quo igitur iure vſucapiones introductæ? an vt negligentia dominorum plecteretur, an vt ne in incerto dominia ſint? an quod rigor in ſpecie, æquitas ſit in genere tantum eſt) præferendus ſit? Iaſon.

Universidad Rey Juan Carlos

INdebiti ſoluti condictio naturalis *a* eſt. & ideo etiam quod rei ſolutæ acceſſit, venit in condictionem: vt puta partus *b*, qui ex ancilla natus ſit: vel quod alluuione acceſſit. immo & fructus, quos is, cui ſolutum eſt, bona fide percepit, in condictionem venient.

1 ¶ Sed & ſi nummi alieni dati ſint, condictio competet, vt vel poſſeſſio eorum reddatur: quemadmodum ſi falsò exiſtimans poſſeſſionem me tibi debere alicuius rei tradidiſſem *c*, condicerem. Sed & ſi poſſeſſionem tuam feciſſem *d*, ita vt tibi per longi temporis præſcriptionem auocari non poſſit, etiam ſic *d* rectè tecum per indebitum *e* condictionem agerem.

2 ¶ Sed & ſi vſusfructus in te ſoluta alienus ſit, deducto vſufructu, à te condicam.

De debito ſub conditione, vel ſub die incerto.

16. *Pomponius* lib. 15. ad Sabinum.

SVb conditione debitum, per errorem ſolutum *f*, pendente *g* quidem conditione, repetitur: conditione autem exiſtente, repeti non poteſt.

1 ¶ Quod autem *h* ſub incerto die, debetur, die exiſtente *i* non repetitur.

17. *Vlpianus* lib. 2. ad Edictum.

NAm ſi, *cum moriar*, dare promiſero, & antea ſoluam, repetere me non poſſe, Celſus ait, quæ ſententia vera eſt *k*.

18. *Idem* lib. 47. ad Sabinum.

QVòd ſi ea conditione debetur, quæ omnimodo exſtatura eſt, ſolutum repeti non poteſt: licèt ſub alia conditione, quæ an impleatur, incertum eſt, ſi ante ſoluatur, repeti poſſit.

De debitore ob pœnam creditoris liberato. 1. Si non debitor creditori ſoluat. 2. De communi pecunia ſoluta. 3. De ſoluto quaſi ex alternata obligatione. 4. De duobus reis. De reo & fideiuſſore.

19. *Pomponius* libro 22. ad Sabinum.

SI pœnæ *l* cauſa eius cui debetur, debitor liberatus eſt, naturalis obligatio *m* manet: & ideo ſolutum repeti non poteſt.

1 ¶ Quamuis debitum ſibi quis recipiat, tamen ſi is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit *n*. veluti ſi is, qui heredem ſe, vel bonorum poſſeſſorem falsò exiſtimans, creditori hereditario ſoluerit. hic enim neque *p* verus heres liberatus erit: & is, quod dedit, repetere poterit. *q* quamuis enim debitum ſibi quis recipiat, tamen ſi is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit *r*.

2 ¶ Si falsò *s* exiſtimans debere, nummos ſoluero, qui pro parte alieni, pro parte mei fuerunt, eius ſummæ partem dimidiam, non *t* corporum, condicam.

3 ¶ Si putem me Stichum aut Pamphilum debere, cùm Stichum debeam, & Pamphilum ſoluam, repetam *u*, quaſi indebitum ſolutum. nec enim pro eo, quod debeo, videor id ſoluiſſe.

4 ¶ Si duo rei, qui decem debebant, viginti pariter ſoluerint, Celſus ait, ſingulos quina repetituros: quia, cùm decem deberent, viginti ſoluiſſent: & quod amplius ambo ſoluerint, ambo repetere poſſunt.

20. *Iulianus* lib. 10. Digeſtorum.

SI reus, & fideiuſſor ſoluerint *x* pariter, in hac cauſa non differunt à duobus reis promittendi: quare omnia, quæ de his dicta ſunt, & ad hos *y* transferre licebit.

21. *Paulus* lib. 3. Quæſtionum.

PLanè ſi duos reos non eiuſdem pecuniæ, ſed alterius obligationis conſtitueris, vt puta Stichi aut Pamphili & pariter duos datos, aut togam vel denaria mille, non idem dici poterit in repetitione, vt partes repetant: quia nec ſoluere ab initio ſic *z* poterunt *a*. igitur hoc caſu electio eſt creditoris, cui velit ſoluere: vt alterius repetitio impediatur.

Si quis quaſi adiecto ſoluerit. 1. De itinere.

22. *Pomponius* lib. 22. ad Sabinum.

SEd & ſi me putem tibi aut Titio promiſiſſe, cùm ſit neutrum factum ſit, aut Titij perſona in ſtipulatione comprehenſa non ſit, & Titio *c* ſoluero, repetere à Titio potero.

1 ¶ Cùm iter excipere deberem, fundum liberum per errorem tradidi, incerti condicam *d*, vt iter mihi concedatur.

De tranſactione. 4. De actione dupli vel quadrupli.

23. *Vlpianus* libro 43. ad Edictum.

ELeganter Pomponius quærit, ſi *b* quis ſuſpicetur tranſactionem *c* factam *f* vel ab eo cui heres eſt, vel ab eo, qui procurator eſt, & quaſi ex tranſactione dederit, quæ facta non eſt, an locus ſit repetitioni? & ait, repeti poſſe. ex falſa enim cauſa datum eſt.

¶ Idem puto dicendum, & ſi tranſactio ſecuta non fuerit, propter quam datum eſt.

¶ Sed & ſi reſoluta ſit tranſactio, idem erit dicendum.

1 ¶ Si poſt *a* rem iudicatam quis tranſegerit, & ſoluerit, repetere poterit: idcirco, quia placuit tranſactionem nullius eſſe momenti. hoc enim Imperator Antoninus cum Diuo patre ſuo reſcripſit. retineri tamen *b*, atque compenſari in cauſam iudicati, quod ob talem tranſactionem ſolutum eſt, poteſt.

¶ Quid ergo, ſi appellatum ſit: vel hoc ipſum incertum ſit, an iudicatum ſit, vel an ſententia valeat? magis eſt, vt tranſactio vires habeat. tunc enim reſcriptis locum eſſe credendum eſt, cum de ſententia indubitata, quæ nullo remedio attentari *c* poteſt, tranſigitur.

2 ¶ Item ſi ob tranſactionem alimentorum teſtamento relictorum datum ſit, apparet, poſſe repeti, quod datum eſt: quia tranſactio Senatuſconſulto *d* infirmatur.

3 ¶ Si quis poſt tranſactionem nihilominus condemnatus fuerit, dolo quidem id ſit, ſed tamen ſententia valet. potuit autem quis, ſiquidem ante litem conteſtatam tranſegerit, volenti litem conteſtari opponere doli exceptionem. ſed ſi poſt litem conteſtatam tranſactum eſt, nihilominus poterit exceptione doli vti poſt ſecuti *e*. dolo enim facit, qui contra tranſactionem expertus, amplius petit. & ideo condemnatus repetere poteſt, quod ex cauſa tranſactionis dedit. ſanè quidem *f* ob eodem dedit neque repeti ſolet, quod ob cauſam datum eſt, cauſa ſecuta, ſed hic non videtur cauſa ſecuta, cùm tranſactioni non ſtetur. Cùm igitur repetitio oritur, tranſactionis exceptio locum non habet. neque *g* enim vtrumque debet locum habere & repetitio, & exceptio.

4 ¶ Si qua lex, ab initio dupli, vel quadrupli ſtatuit actionem, dicendum eſt, ſolutum ex falſa eius cauſa repeti poſſe.

De exceptione perpetua.

24. *Idem* libro 26. ad Sabinum.

SI is, qui perpetua exceptione tueri ſe poterat, cùm ſciret *h* ſibi exceptionem profuturam, promiſerit aliquid vt liberaretur, condicere non poteſt.

De reo & fideiuſſoribus.

25. *Idem* lib. 47. ad Sabinum.

CVm duo pro reo fideiuſſiſſent decem, deinde reus tria ſoluiſſet, & poſtea fideiuſſores quina, placuit eum, qui *i* poſterior ſoluerit, repetere tria poſſe. hoc meritò: quia, tribus à reo ſolutis, ſeptem ſola debita ſupererant, quibus perſolutis tria indebita ſoluta ſunt.

De vſuris, 3. De exceptione perpetua. 4. Si plus ſoluatur. 6. 7. De exceptione perpetua. 8. De pupillari debitore ex pecunia adempto. 9. Si filiusfamilias mutuatus ſoluerit. 10. De epiſtola condemnationis ex compromiſſo. 11. De fideiuſſoribus. 12. De operis libertorum 13. De obligatione alternata.

26. *Idem* libro 26. ad Edictum.

SI *k* non ſortem quis, ſed vſuras indebitas ſoluit, repetere *l* non poterit, ſi ſortis debitæ ſoluit. ſed ſi ſupra legitimum modum ſoluit, Diuus Seuerus reſcripſit, (quo iure vtimur) repeti quidem non poſſe, ſed ſorti imputandum *m*: & ſi poſtea ſortem ſoluit, ſortem quaſi indebitam repeti poſſe. Proinde & ſi ante *n* ſors fuerit ſoluta, vſuræ *o* ſupra legitimum modum ſolutæ quaſi ſors indebita repetuntur. quid ſi ſimul ſoluerit? poterit dici, & tunc repetitionem locum habere.

1 ¶ Supra *p* duplum *q* autem vſuræ, & vſurarum *r* vſuræ, nec in ſtipulatum deduci, nec exigi poſſunt: & ſolutæ repetuntur: quemadmodum futurarum vſurarum vſuræ.

2 ¶ Si quis falsò ſe ſortem debere, credens vſuras ſoluerit, poteſt condicere: nec videtur ſciens indebitum ſoluiſſe.

3 ¶ Indebitum autem ſolutum accipimus, non ſolùm ſi omnino non debeatur, ſed & ſi per aliquam exceptionem perpetuam *s* peti non poterat: quare hoc quoque repeti poterit: niſi ſciens *t* ſe tutum exceptione ſoluit.

4 ¶ Si centum debens, quaſi ducenti deberem fundum ducentorum ſolui, competere repetitionem Marcellus libro 20. Digeſtorum ſcribit: & centum manere ſtipulationem. licet enim placuit rem *x* pro pecunia ſolutam, parere liberationem, tamen ſi ex falſa debiti quantitate maioris *y* pretij res ſoluta eſt, non fit confuſio partis rei cum *z* pecunia: nemo enim inuitus compellitur ad communionem, ſed & condictio integræ rei manet, & obligatio incorrupta. ager autem retinebitur, donec debita pecunia ſoluatur.

a l. 65. infra eod.
b l. 20. §. 12. l. 65. §. 5. eod. l. 15. §. 5. de vſuris, l. 27. in fin. de vſufructu legato.
c l. 16. in fin. de petit. hered.
d l. 2. §. 4. de rebus credit.
e al. indebiti.
f l. 48 eod. l. 38. §. 4. inf. de ſolution.
g Debitum conditionale ſolutum pendente conditione, poteſt repeti tanquam obligatione nondum nata.
h item & ita ſortè, legendum cenſet Antonius Faber 4. coniect. 10.
i die non exiſtente vel die pendente: Cuiac. 13. obſ. 29. ... alioquin nulla eſſet differentia inter debitum ſub conditione, & debitum ex die incerto: Idem Cuiac. in quadam prælectione ad tit. tranſegiſſe.
k quia licèt dies mortis ſit indubio ſit incerta, tamen in genere certa eſt; adde l. 1. §. 1. inf. de cond. & demonſtr. incertum eſt quando moriturus ſimus, & certum tamen eſt nos aliquando morituros.
l l. 40. inf. eod.
m l. 50. inf. de S. C. Macedon.
n imò non competit l. 23. eod.
o l. 65. in fin. inf. eod.
p l. 31. de petit. heredit.
q Imò non competit l. 63. inf. eod.
r Putatiuus heres vel bonorum poſſeſſor quod hereditario creditori ſoluit, repetere poteſt.
s v. quæ ſcripſi ad l. 94. §. 1. inf. de ſolutionib.
t imò non repetet. l. 19. de leg. 2.
u hodie tamen reus *a* principalis ante fideiuſſorem conueniri debet. Nou. 4. c. 1.
x adde l. 34. §. 8. de ſolut.
y al. poterunt.
z Puta falſo procuratori, creditor ... l. 8. c. eo.
a l. 35. §. de ſtipulatio. ... l. 5. §. fin. de comm. prædio.
b Tranſactio poſt rem iudicatam & nullius momenti. itaque ſi quis ex tali tranſactione ſoluerit, repetit: vel potius quod ſolutum eſt, in ſatisfactionem compenſatur: ſi verò poſt ſententiam ſequuta ſit appellatio, vel incertum ſit, an omnino iudicatum ſit, vel an ſententia valeat, vires habet tranſactio, Syn. Baſil. 11. Tit. 2. ex lib. 24. Tit. 6. c. 18. adde 1. Harm. 10. §. 4.
c aut compromiſſum, l. 26. §. 10. inf. eod.

a vide lib. 2. tit. de tranſactionibus.
b l. 7. §. 1. 2. de tranſactionibus.
c al. ad compeſti.
d Ita, Oratione Diui Marci l. 8. de tranſact. ...
e Cur inſ. vide l. 2. C. de tranſactionib.
f al. ob ... eodem.
g Ita Iurisconſulti ... non communi.
h vide l. 40. §. 1. infra.
i l. 67. §. 1. infra eod.
k Indebitæ vſuræ ... ſortem debere ...
m l. 102. inf. de ſolutionib.

quibant vſuræ centeſimæ, l. eam inſin. 46. §. de act. empt. ... u l. 1. C. de ſolut. ...
... l. 40. inf. eo. ... l. 18. §. de regulis iuris. ... vide l. vlt. C. ... c. 1. §. ...

¶ Idem

Universidad Rey Juan Carlos

5 ¶ Idem Marcellus ait, ſi pecuniam debens, oleum dederit pluris pretii, quaſi plus debens, vel cum oleū deberet, oleum dederit, quaſi maiorem modum debens, ſuperfluum olei eſſe repetendum, non totum, & ob hoc peremptam eſſe obligationem.

6 ¶ Idem Marcellus adiicit, ſi cum fundi pars mei deberetur, quaſi totus deberetur æſtimatione facta, ſolutio pecuniæ ſolidi pretij fundi facta ſit, repeti poſſe non totum pretium, ſed partis indebitæ pretium.

7 ¶ Adeò autem perpetua a exceptio parit condictionem, vt Iulianus libro decimo ſcripſit, ſi emptor fundi damnauerit heredem ſuum, vt venditorem nexu venditi liberaret, mox venditor ignorans, rem tradiderit, poſſe eum fundum condicere, idemque, & ſi debitorem ſuum damnauerit liberare, & ille ignorans ſoluerit.

8 ¶ Qui filiofamilias ſoluerit, cùm eſſet eius peculiaris debitor, ſi quidem ignorauit ademptum ei peculium, liberatur, ſi ſcit, & ſoluit, condictionem non habet: quia ſciens d indebitum ſoluit.

9 ¶ Filiusfamilias contra Macedonianum mutuatus e ſi ſoluerit, & patri ſuo heres extiterit, vult vindicare nummos, exceptione ſummouebitur à vindicatione nummorum.

10 ¶ Si quis quaſi ex compromiſſo condemnatus, falsò ſoluerit, repetere poteſt.

11 ¶ Hereditatis, vel bonorum poſſeſſori, ſi quidem defendat hereditatem, indebitum ſolutum condici poterit: ſi vero is non defendat, etiam debitum ſolutum repeti poteſt.

12 ¶ Libertus cùm ſe putaret operas f patrono debere, ſoluit: condicere g eum non h poſſe, quamuis putans ſe obligatum ſoluit. Iulianus libro decimo digeſtorum ſcripſit: natura i enim operas k patrono libertus debet. ¶ Sed & ſi l non operæ patrono ſunt ſolutæ, ſed, cùm officium ab eo deſideraretur, cum patrono decidit m pecunia, & ſoluit, repetere non poteſt. ¶ Sed ſi operas patrono exhibuit, non officiales n, ſed fabriles o veluti pictorias p, vel alias, dum putat ſe debere, videndum, an poſſit condicere q? Et Celſus libro ſexto digeſtorum putat, eam eſſe cauſam operarum, vt non ſint eædem, neque eiuſdem hominis, neque eidem exhibentur r. nam plerunque ſ robur hominis, ætas temporis t, opportunitásque naturalis u mutat cauſam operarum: & ideo nec volens quis reddere poteſt. Sed hæ (inquit) operæ recipiunt æſtimationem x: & interdum licet aliud y præſtemus (inquit) aliud condicimus. vt puta fundum z indebitum dedi, & fructus a condico: vel hominem indebitum, & hunc ſine fraude, modico diſtraxiſti: nempe hoc ſolum refundere debes, quod ex pretio habes b; vel meis ſumptibus pretioſiorem hominem feci: nónne c æſtimari hæc debent? ſic & in propoſito ait, poſſe d condici quanti operas eſſem conducturus. Sed ſi e delegatus ſit à patrono officiales f operas, apud Marcellum libro viceſimo digeſtorum quæritur? Et dicit Marcellus non ſi teneri eum, niſi g fortè in artificio h ſint: hæ enim ſubiecte patrono, & alij edendæ ſunt. Sed ſi ſoluerit officiales delegatus, non poteſt i condicere, neque ei cui ſoluit, creditori k (cui alterius contemplatione ſolutum eſt, qui que ſuum recipit) neque patrono, qui a natura ei debentur.

13 ¶ Si decem aut Stichum ſtipulatus, ſoluam quinque, quæritur an poſſim condicere? quæſtio ex hoc deſcendit, an liberer in quinque. nam, ſi liberor, ceſſat condictio: ſi non liberor, erit condictio. Placuit autē (vt Celſus libro ſexto, & Marcellus libro viceſimo digeſtorum ſcripſit) non perimi partem dimidiam obligationis: ideóque eum, qui quinque ſoluit, in ſuſpendenti habendum, an liberetur, petique ab eo poſſe reliqua quinque, aut Stichum: & ſi præſtiterit reliqua quinque, videri eum & in priora b debita ſoluiſſe: ſi autem Stichum præſtiterit, quinque eum poſſe condicere, quaſi indebita. Sic poſterior ſolutio comprobabit, priora quinque vtrum debita, an indebita ſoluerentur. ¶ Sed & ſi poſt ſoluta quinque, & Stichus ſoluatur, & malim ego habere quinque, & Stichum reddere, an ſim audiendus, quærit Celſus? & putat natam eſſe quinque c condictionem: quamuis vtroque ſimul ſoluto, mihi d retinendi quod vellem, arbitrium daretur.

14 ¶ Idem ait, & ſi duo heredes ſint ſtipulatoris, non ſic poſſe alteri quinque ſolui, alteri partem Stichi ſolui. Idem, & ſi duo ſint promiſſoris heredes. ſecundum quæ liberatio non contingit, niſi aut vtrique quina, aut vtrique partes Stichi fuerunt ſolutæ.

Vbique condicitur.

27. *Paulus* lib. 28. ad Edictum.

QVi loco certo debere exiſtimans, indebitum ſoluit, quolibet e loco repetet: non enim exiſtimatione ſoluentis, eadem ſpecies repetitionis ſequitur.

Si debitor abſolutus ſoluerit.

28. *Idem* lib. 32. ad Edictum.

IVdex ſi malè abſoluit f, & abſolutus g ſua ſponte ſoluerit, repetere non h poteſt.

De pupillo, furioſo, prodigo.

29. *Vlpianus* lib. 2. Diſputationum.

INterdum i perſona locum facit repetitioni: vt puta ſi pupillus m ſine tutoris auctoritate, vel furioſus, vel is, cui bonis interdictum eſt, ſoluerit. nam in his perſonis generaliter repetitioni n locum eſſe non ambigitur. Et ſi quidem extant nummi, vindicabuntur: conſumptis verò, condictio locum habebit.

De eo qui creditor & debitor eſt.

30. *Idem* lib. 10. Diſputationum.

QVi inuicem creditor, idémque debitor eſt, in his caſibus, in o quibus p compenſatio locum non habet, ſi ſoluit, non habet condictionem, veluti indebiti ſoluti: ſed ſui crediti petitionem.

De indebito promiſſo.

31. *Idem* libro 1. Opinionum.

IS qui plus, quàm hereditaria portio efficit, per errorem creditori cauerit r, indebiti promiſſi habet condictionem.

De obligatione alternata. 1. De fideiuſſore. 2. De eo quod minus dedit omnino dato. 3. De obligatione in genere.

32. *Iulianus* lib. 10. Digeſtorum.

CVm is qui Pamphilum aut ſ Stichum debet, ſimul vtrumque ſoluerit, ſi poſteaquam vtrumque ſoluerit, aut vterque, aut alter ex his deſijt in rerum natura eſſe, nihil repetet: id enim remanebit in ſoluto, quod ſupereſt.

1 ¶ Fideiuſſor cùm paciſcitur, ne ab eo pecunia petatur, & per imprudentiam ſoluerit, condicere ſtipulatori poterit: & ideò u reus quidem manet obligatus, ipſe autem ſua exceptione tutus eſt, nihil autem intereſt, fideiuſſor an heres eius ſoluat: quod ſi huic fideiuſſori

a Perpetuam, quì exceptionem, habet, ſolutum per errorem repetere poteſt, l. 40. i. m.
b ignorantia ne ſuius error, ſolutionem factam ſi filiofamilias, excuſat, l. 27. in prin. ff. de pactis: adde l. 14. § 1. ff. quando dies legat.
c l. 21. §. 1. ff. de inofficioſ.
d Ideoque videtur donare: proinde non repetit.
e mutuatus dicitur, qui mutuum accepit.
f de operis libertorum, vide hic Bart. Iaſon. & Zaſ. 1. Reſp. 3.
g Si per errorem operæ indebitæ datæ ſunt, ipſæ repeti non poſſunt l. pen. ff. de praeſcript.
h Ergo repeti regulariter non poſſunt, arg. l. pen. ff. de praeſcriptis. Quin illud notant: Obligationem antidoralem in liberto ita potentem eſſe, vt ſi operas officiales patrono præſtiterit, quas ſolas natura ei debet, non repetat. Vide interea hic Iaſon. ſedecim effectus enumerantem naturalis ſeu antidoralis obligationis.
i Cur naturæ? quia lex eſt naturæ, beneficio beneficium penſare, l. ſed & ſi 25. §. conſuluit. 12. ff. de pet. heredit.
k Operas patrono libertus natura debet, vt hic: operas officiales in §. 6.
l Operarum & officij diſcrimen.
m Tranſigere & compromittere de operis cum patrono ſuo libertus poteſt.
n Operarum aliæ officiales, aliæ fabriles.
o Operæ fabriles ſunt eæ quæ ſine vllo diſcrimine præſtantur? Bart. ita putat. Iaſ. contra ſentit, argumento huius loci.
p vel pictorias: al. [illegible]
q Dic poſſe condicere, quando eſſet conducturus, [illegible]
r al. exhibeantur. ſ Varietate circumſtantiarum variantur eiuſdem hominis operæ, vt nec eædem, neque eiuſdem ſint, neque eidem præſtentur. adde l. Nemo 5. ff. de [illegible] Vide tamen l. 15. in fin. C. de contr. [illegible]
t al. tempus. operæ vnius & eiuſdem hominis vno die præſtitæ ab operibus eiuſdem alterius diei diſtinguuntur. ſed & hoc notant: quæ tempore diſtinguuntur, eadem ſemper non eſſe. u al. naturalem. x æſtimatio rei condicitur, quoties res ipſa non poteſt. l. pen. ff. de praeſcr. verb. [illegible] non amplius 26. §. cum ſeruorum 1. [illegible]
y Indebitum ipſum non ſemper condicimus, ſed nonnunquam plus loco aliud.
z l. 17. ſup. eo. l. 65. §. 5. eodem.
a [illegible]

t l. 2. §. 2. inſ. de verb. oblig.
b vide l. 51. ff. de ſatiſdat. [illegible]
c al. in quinque.
d Creditori ſcilicet verum id abrogatur: l. 10. [illegible] C. eod. data ei electione recipiendi, qui & dandi habuit, l. 31. [illegible] eod.
e & etiam in eo ſi quo ſoluit indebitum: & ſic non tantum ratione contractus, ſed quaſi forum ſortitur [illegible] Gloſſ. [illegible] & quos ille vocat Citramontanos, à quibus diſſentiunt Vltramontani, hi notentur, quod creditor non tribuat iuriſdictionem: quod qui repetit anni [illegible] improbet, & ita quidlibet forum attributum, vbi quod in loco domicilij rei, res ſit praetenda, l. 65. ff. de iudicijs. l. 2. C. de foro [illegible] illi vero, & eo quaſi contractu (puta negotiorum geſtorum) ſortiri quempiam forum probant, l. 31. [illegible] l. 12. C. de iuriſdict. v. vbicunque quis obligetur ibi contrahere videtur, l. 20. ff. de iudicijs.
f Debitorem meum ſcilicet.
g Abſolutus per ſententiam iniuſtam debitor, ſi ſoluat, non repetit: licet indebitum ſoluerit. Indebitum etiam dici poteſt quod quis nouâ ſententia iudicis ſoluere iuſſus eſt.
h Id eſt, non condictus in iudicio.
i Creditori ſibi cui rei [illegible] debebat, qui que [illegible] cate ſeu appellatio à ſententia abſolutoria deberet, ab ea non appellauerat, [illegible] res iudicata pro veritate accipitur, l. 207. ff. de reg. iur.
l Vox interdum, à regula excipit [illegible]
m l. 19. in fin. [illegible] ff. de ſolut. [illegible] n Quia repetitio hæc [illegible] ne per in integrum reſtitutionem [illegible] & per in integrum reſtitutionem datur, an ad ipſam condictionem indebiti [illegible] Placentino [illegible] Bart. & Iaſon. [illegible]
o [illegible] p Qui curas [illegible] q Vt puta debebas decem [illegible] ego decem ex cauſa depoſiti, l. vlt. in fin. C. de compenſat. [illegible]
r Cautiones factæ per errorem condici poſſunt, l. 3. C. eod. l. 5. in fin. ff. de [illegible] l. 2. § 3. [illegible]
ſ Alternatiuas debitor, ſi rem vtramque ſoluerit, & vna res apud accipientem perierit, [illegible] indebitam condicere non poterit. [illegible] ſoluenti perierit [illegible] potius quam debita. [illegible]
t Quid ſi natura deſijt in rerum natura electionem ſui eligendi [illegible] electionem [illegible] Cuiac. 8. obſ. 31. [illegible] ad l. 26. §. pen. in fin. ſ. eo.
u Eadem ſolutio non inducit repetitionem [illegible] & liberationem rei principali, parcet enim [illegible] l. 26. §. 4. §. 12. ſ. eodem.

Universidad Rey Juan Carlos

verus heres extiterit, & ſoluerit, vt repetet a, & liberabitur. 2 ¶ Mulier b, ſi c in ea opinione ſit, vt credat ſe pro dote obligatam, quicquid dotis nomine dederit, non repetit: ſublata enim falſa opinione, relinquitur pietatis d cauſa e, ex qua ſolutum repeti non poteſt. 3 ¶ Qui hominem generaliter f promiſit g, ſimilis h eſt ei, qui hominem aut decem debet i. & ideo, ſi cùm exiſtimaret ſe Stichum promiſiſſe, eum dederit, condicet k: alium autem quemlibet l dando, liberari poterit.

Si quis in alieno ſolo ædificauerit, vel inſulam alienam fulſerit.

33. *Idem* lib. 39. Digeſtorum.

SI in area tua ædificaſſem, & m tu ædes poſſideres: condictio locum non habebit n: quia o nullum negotium inter nos contraheretur. nam is, qui p non debitam pecuniam ſoluerit, hoc ipſo aliquid negotij gerit. cùm autem ædificium in area ſua ab alio poſitum dominus occupat, nullum negotium contrahit.

¶ Sed & ſi is, qui in aliena area ædificaſſet, ipſe poſſeſſionem tradidiſſet, condictionem non q habebit, quia nihil accipientis faceret, ſed ſuam rem dominus habere incipiat. Et ideo conſtat, ſi quis cùm exiſtimaret ſe heredem eſſe, inſulam hereditariam fulſiſſet, nullo r alio modo, quàm per retentionem ſ impenſas ſeruare poſſe.

De conditione fideicommiſſi.

34. *Idem* libro 40. Digeſtorum.

IS, cui hereditas tota per fideicommiſſum relicta eſt, & præterea fundus t, ſi u *decem dediſſet heredi*, & heres ſuſpectam x hereditatem dixerit, & eam ex Trebelliano reſtituerit, cauſam dandæ pecuniæ non y habet: & ideo quod eo nomine, quaſi implendæ conditionis gratia dederit, condictione repetet.

De ſoluto ob rem non defenſam.

35. *Idem* libro 43. Digeſtorum.

QVi ob rem non defenſam z ſoluit a, quamuis b, poſtea defendere paratus eſt, non repetet quod ſoluerit.

Si ſeruus qui rem commodauit creditori, vel commodatarius eam rem pignerauit, pecuniam dederit.

36. *Paulus* lib. 5. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

SEruus cuiuſdam inſciente domino, magidem commodauit: is cui commodauerat, pignori eam poſuit & fugit; qui accepit, non aliter ſe redditurum aiebat, quàm ſi pecuniam accepiſſet d: accepit à ſeruulo, & reddidit magidem. Quæſitum eſt, an e pecunia ab eo repeti poſſit. Reſpondit, ſi is, qui pignori acceperit magidem alienam, ſciret apud ſe pignori c depoſitam, furti eum ſe obligaſſe: ideòque, ſi pecuniam à ſeruulo accepiſſet redimendi furti cauſa, poſſe repeti d: ſed ſi neſciſſet alienum apud ſe depoſitum, non eſſe furem.

¶ Item ſi pecunia eius nomine, à quo pignus acceperat, à ſeruo ei ſoluta eſſet, non poſſe ab eo repeti.

De eo qui ſuum ſeruum emit.

37. *Iulianus* lib. 3. ad Vrſeium Ferocem.

SEruum meum e inſciens à te emi f, pecuniámque tibi ſolui: eam me à te repetiturum, & eo nomine condictionem mihi eſſe omnimodo puto: ſiue ſciſſes meum eſſe, ſiue ignoraſſes g.

De eo quod frater fratri. 1. *Vel filius patri.* 2. *Vel pater filio naturaliter debet.* 3. *De fideiuſſore.*

38. *Africanus* lib. 9. Quæſtionum.

FRater g a

a v. quæ notaui ad l. 26. §. 13. in pr. ſupr. eod.

b Mercer. arg. l. 24. ſupr. de reg. iur. credat Cuiac. in quadam prælectione ad me tranſmiſſa.

c v. quæ ſcripſi ad l. 26. inf. de donat. inter virum.

d Pietatis ratio efficit vt indebiti ſoluti ceſſet repetitio, & hoc quoque loco notant, dotis cauſam piam eſſe, non ex ſe, ſed ſi à matre vel ſorore promiſſa fuerit.

e l. 32. §. 2. ſupr. de ſeruo corrupt. l. 14. §. 7. ſupr. de relig.

f l. 2. §. 1. inf. de verb. oblig.

g Quilibet dandi facultatem habet. Nam electio, in obligatione generis, eſt debitoris: atque ac in ſtipulatione alternatiua, l. 75. §. 1. inf. de verb. oblig.

h Generalis obligationis & alternatiuæ ſimilitudo vt hic & l. 2. §. 1. inf. de verb. obl. verum tamen diſcrimen de quo vide Zaſ. 2. Reſp. vit.

i Is enim (vtpote debitor ſub disiunctione) electionem habet ſoluendi quæ velit.

k Imo nihil repetet, l. 19. in fi. inſ. de leg. 2. v. Cuiac. obſ. [illegible] l. 52. inſ. mand. adde l. 35. C. de don. m Impenſas in alieno faciens, eas ſeruat non condicendo, ſed retinendo, vt hic. Atqui indebitum qui accipit, tenetur condictione: cur non eodem iure qui fundum ſuum occupauit, in quo alius expenſas fecit, expenſarum ratione condictione indebiti non tenebitur? is cui non debitam pecuniam ſoluit, (ita hic legendum videtur) hoc ipſo quòd indebitum accipit, aliquid negotij gerit. Cùm autem ædificium in ſua area ab alio poſitum occupat, nullum negotium contrahit, verſ. nam. Cur tam varie? Qui indebitam pecuniam ſoluit, hoc ipſo quòd omnimodo indebitum accipit, negotium gerit, contrahere videtur, & contractu obligari. Poſteriore caſu haud omnino non ſuum, nec omnino indebitum accipit. Nã etſi ædificium quidem ab alio poſitum accipit, quia tamen in area ſua poſitum occupat, non tam indebitum quam ſuum occupaſſe intelligitur. Quidquid enim areæ alienæ inædificatur, ſolo cedit. Ponamus areæ dominum, eius poſſeſſionem non occupaſſe, ſed ab eo qui ædificium poſuit accepiſſe. Ne hoc quidem caſu qui ædificium poſuit, condictionem habiturus ſit. Quo iure condicere ea quiſque ſolet, quæ accipientis fecit. In hac ſpecie qui poſſeſſionem tradidit, nihil accipientis fecit, cùm rem ſuam dominus habere cœperit, verſ. ſed et ſi. Ex hac conſtat eum qui cum ſe heredem exiſtimaret, inſulam hereditariam fulſerit, impenſas nullo alio modo quàm per retentionem ſeruare poſſe, verſ. & ideo. Quod an verum ſit, ſtricto an æquo iure mox explanabo. n Qui in alieno ædificat, ſi poſſidet, repetit, ſi non poſſidet, non condicit ſtricto iure, vt hic.

o Vt competat condictio indebiti, requiritur, vt aliquod negotium geſtum ſit inter partes: & meritò, quia condictiones ſunt actiones perſonales, quæ præſupponunt obligationem inter partes, Iaſ. p Fortè legendum: cui non debitam pecuniam ſoluit, vt ſupra notatum eſt, niſi dicas indebitam pecuniam ſoluentem obligare ſibi accipientem. q Imò habebit, v. l. 40. §. 1. inf. eo. r Ad expenſas factas bona fide in re aliena nullum aliud habeo remedium ad eas conſequendas, quam retentionis, Iaſ. niſi ex æquo & bono, arg. l. 32. ſup. de reb. cred. Caſtrenſ. Sed Molinæus ad conſ. Pariſ. tit. 1. §. 1. gloſſ. 5. n. 102. & ſeq. ait etiam malæ fidei ædificatorem ad eos ſumptus repetendos (quibus ſcilicet domini fundi conditio facta eſt melior) actionem habere: idque probat l. 6. §. 3. ſup. de neg. l. 38. ſup. de pet. her. l. 2. in fi. C. de rei vind. l. 14. inſ. de don. & leges omnes contrarias ad ius ſtrictum & iuris rigorem refert. ſ Retentione tamen quædam ſeruantur. t ſub. ipſius heredis propria.

u Hereditate relicta ex cauſa futura, condictione ob cauſam: ex cauſa præterita, indebiti condictione agitur. x Heres qui inuitus hereditatem fideicommiſſo obnoxiam adit, neque incommodum, neque lucrum ex ea hereditate, conſequitur, l. quia poterat. inſ. ad Treb. y Cur non habet? nempe quia decem dare iuſſus eſt, non hereditatis ſed fundi nomine, ac præterea hereditatem fideicommiſſo obnoxiam ab herede inuito & adire coacto acceperit: ea de cauſa decem quoque præſtare ei non debebit. Non fundi quoque nomine decem dedit, quem hîc ſaniùs intelligere debemus ab herede non præſtitum. adde l. 65. §. 1. inſ. eo.

z Adde l. 14. §. vlt. inſ. iudic. ſolui.

a Facta executione à lege, l. 19. inſ. de leg. 2. vel ab homine, non admittitur purgatio moræ, vt hic Iaſ. b Moræ purgatio non admittitur poſt executionem factam à lege vel ab homine, l. ſi is cui. inſ. de leg. 2. l. traiectitia. § de ide. inſ. de oblig. Bart. in l. inſtrum. inſ. de verb. oblig.

c Id eſt, vas quo farina ſubigitur. Pollux 6. cap. 12. alibi [illegible], vel lancem. Pier. [illegible] magidem à magida [illegible] Varro teſtatur de lingua [illegible] menſam ſignificat. Pollux 6. cap. 12.

d Qui rem alienam pignori ſciens accepit, is furtum committit, vt hic. & argum. l. 12. [illegible] de furt. aliud enim neſciens accepiſſe putat Caſtrenſis [illegible] Iudæorum [illegible], apud quos nemo capitur pignus furtiuum [illegible] ſolui [illegible] pignus [illegible] credita pecunia [illegible] l. 2. C. de furt.

a v. quæ dixi ad l. 2. C. de furt.

b Furti tenetur, qui ſcit rem alienam apud ſe pignori depoſitam [illegible].

[illegible] & eos, qui ſuum ſeruum emit [illegible] à filio.

c Debiti [illegible].

[illegible] tamque hîc, & apud Paul. 2. ſent. 5. §. 1. Quid intereſt [illegible] apud creditorem deponitur: hypotheca vero, quæ rei tantum [illegible] obligatur.

d Si tamen conſumpta eſt, vel ratum habuit dominus, vel ſi [illegible] extaret, vindicaretur, Alber. e Sua rei emptio non valet, [illegible] precium repetitur. f l. 16. l. 34. §. 4. inſ. de contrah. empt.

g Non pigebit, quid tot interpretes ad hanc legem, ſatis [illegible] etiam proferre. Statum eius ad vſum fori accommodari [illegible] paucis. Nam ſentio vt voluminis huius breuitas [illegible] doctiſſimorum antecesſorum ſelectiſſimi ad hanc legem commentarij. [illegible] filius, mortuo Tertio patre (cuius duodecim ſolidos [illegible]) [illegible] cultum profecti [illegible] (aliud eſt enim in caſtrenſi vel quaſi [illegible]) [illegible] ſolidis conſtans hereditati inſtit. Primo fratri coheredi [illegible] l. 13. C. familiæ erciſc. Diuiditur hæreditas. Primo [illegible] Secundo [illegible] ceteræ capit. Eidem Primo Secundus, ignoratione ſeruum [illegible] eſt quondam ita debuerat) integra ſoluit, que poſtea [illegible] vt indebita accepta condicit. [illegible] ſecum vtrum recte repeti à Secundo pro qua parte [illegible] alterum inutile: cum enim habeat à Secundo, diſſoluende obligationis [illegible] turalis cauſa. Naturalis enim obligationis eam eſſe vim, vt à parte [illegible] ſita, non tantum in eius perſona conſiſtat, ſed & in eius heredis [illegible] eam reflexa ipſis liberis, ideóque & ipſi Primo, pro ſua parte [illegible] Iuris diſpoſitione receptum eſt, vt quæ diſſoluendæ naturalis obligationis cauſa ſoluta ſint, minimè repetantur. Huius exceptionis [illegible] Secundi nunc ſequente colligitur. Hic obijcit [illegible] huiuſce naturalis obligationis ratione, inter doctiſſimos interpretes [illegible] ſe. Alij, filium patri naturaliter obligari poſſe aiunt: alij negant [illegible] ſona eum patre. Alij peculiatum filium patri obligari poſſe naturaliter [illegible] filium peculiatum negant, quod inde ſequatur, vnum & eundem [illegible] niſi credere & accipere: alij fieri poſſe aiunt, puta Accurſius inter veteres, & inter Neotericos Zaſ. Nec enim eſſe [illegible], vt vnus & idem pater, [illegible] peculijs, vni per alterum obligetur: & vnum per alterum ſibi obliget [illegible] ac maximè quidem, ſi filiorum peculia ſeparatis. Nihil impedit [illegible] vna & eadem perſona, vnius eiuſdémque rei ratione, [illegible] quæ vnus & idem pater vnius filij miniſterio alterum ſibi obliget [illegible]. Vnum & eundem auum nepotis ſui miniſterio, pro genere [illegible] pronurum accipere: vnum & eundem, vxorem pro ſpe [illegible] tem eidem nepti matrimonio coniungere: vide l. 27. §. 2. [illegible] conuentionem eſſe in qua quis ſeipſum voluntariè non obliget [illegible] etiam non obligetur: Nihil obſtare, quominus deſtinatione patris [illegible] peculia, conuentiones & obligationes iuris eorum mutuas admittant, [illegible] ſi à diuerſis & extraneis hominibus contractæ fuiſſent: atque ipſiſque [illegible] ſona, inque filiorum diſtinctis peculijs huiuſmodi conuentiones [illegible] aliorum perſonis admitteret: Dicta iura natura [illegible] eſſe, vt [illegible] & libero [illegible] ſeruanda: Æquitatis eam eſſe vim & poteſtatem, [illegible] ſes ipſas conſideret, & ſic deſtinatione patris, diſtinctis filiorum peculijs, in ijs eundem naturaliter obligari permittit: Fictione iuris [illegible] fas eſt dicere, homines in vno homine, ob diuerſa filiorum eius peculia conſiderari poſſe, licet ad eundem cumque, vnum dari & accepi [illegible] nus, redeat: Medij ciuilis interuentu, naturalem obligationem [illegible] bus locis, hac in lege, naturalis obligationis, inter parentem & filium [illegible] fieri, eamque à fratre fratri obijci: fratres & mali [illegible] quædam extiterit: cùm, nec manere, nec tolli [illegible] hac, vel ipſo iure naſcendi, ac re ipſa, filium non eundem eſſe qui ſit pater: patrem non eum eſſe qui ſit filius: inde conſtare, identitatem perſonæ [illegible] filij, non tam naturalem eſſe quàm ciuilem, ac fictitiam. [illegible] duo ita ſint, huiuſmodi naſcendi legem nihil obſtare quominus [illegible] turalis obligatio rectè contrahatur. Duas enim reipſa perſonas eſſe, quarum vna alteram obligare, altera obligari poſſit. Id etiam magis perſpicuum, quòd alter alteri poteſtatem & alimenta debeat. Neminem debitorem eſſe, niſi vel iure naturæ, gentium vel ciuili. Quod ſi receptum ſit, vt vnus liberorum patri obligari poſſe, admittendum eſſe, vt reliqui liberi eidem obligari poſſint. [illegible] dando, facto ipſo eum ſibi obligare, vtcumque patri res credita acquiratur. [illegible] ſequi, vt frater, qui mutuum ſibi accepit, patri obligetur, [illegible] gare poſſit, quia pariter obligetur. Sed hæc plus [illegible] vtilitatis eſſe poteſt, ſi, neglectis huiuſmodi [illegible] ecquid hodie filij parentibus adquirant, vſu redacta lege 6. Cod. de bon. quæ lib. Sed ad rem redeo. Secundus duo illa [illegible] fratri Primo, [illegible] concedit, ſaltem in his non diſputat, ſed [illegible] naturalem obligationem à Primo fratre ſibi obijci, quæ [illegible] nullas vires habeat. Extinctam ex eo animaduerti, quòd ipſe Primo [illegible] iſta ſenſiſſe (contentioſo ſcilicet ac controuerſo) ex peculio Secundi [illegible] ſit (his verbis innuens ſe vna ſolutione ſatis liberatum eſſe.) [illegible] Secundi, quam expreſsit Iaſon his verbis, Ad reliquam partem [illegible] Primo) manet actio (id eſt obligatio) ſalua: ſed perit [illegible] peculij. Quid hic Primus faciat, niſi fortè reſpondeat, [illegible] ralem obligationem generaliter extinguit, ſed in cauſa peculij [illegible] lia erciſcundæ, præſertim inter fratres, ius quoddam eſſe ſingulare [illegible] duplicatio. Si pater (inquit Secundus) mihi duodecim [illegible] cuiúſmque aſſe conſtans mihi prælegaſſet, ex eo prælegato [illegible] vt heres patris creditoris mei diuidi ſibi poſtulaſſet, (hinc conſtat: legato [illegible] cuſo à patre non cenſeri liberationem filio legatam.) Quod ſi [illegible] poſtulaſſet, æquum quoque conſeruandæ cauſa, tibi de meo peculio ſatisfieri [illegible] fratre

Universidad Rey Juan Carlos

...eadem ratio-ne fuerit, vt idem ſemis peculij mei à te perceptos ex-tinguat in hac ſpe-cie naturalem o-bligationem, quã mihi paulo ante oponebas. Quorſum enim ex peculio meo ſe-miſſem poſtulaſſes, niſi vt aliquam o-bligationem ex-tingueres? Præterea ſi extraneo quid debuiſſem (& ſic ita

fratre a, cùm & in eiuſdem poteſtate eſſent, pecuniam mutuatus eſſet, poſt mortem patris ei ſoluit: quæſitum eſt, an repetere poſſit? Reſpondit, vſque quidem ſemiſſem [illegible] ea parte, qua ipſe patri heres extitiſſet, repetiturum eſſe; pro ea verò, qua frater heres extiterit, ita ſ repetiturum, ſi & non minus ex peculio ſuo ad fratrem peruenit. [illegible] naturalem h enim obligationem, quæ i fuiſſet, hoc ipſo ſublatam videri, quod k peculij partem frater ſit conſecutus adeo vt ſi prælegatum l filio ei-demque debitori fuiſſet, deductio huius debiti à fratre ex eo fieret, Idque maximè conſequens eſſe ei ſententiæ, quam Iulianus probaret: ſi extraneo quid debuiſſet, & ab eo poſt mortem patris exactum eſſet, tantum iudicio eum familiæ m erciſcundæ recuperaturum à coheredibus ſuiſſe, quantum ab his creditor actione n de peculio conſequi potuiſſet. Igitur [illegible] & ſi

habes, filiumfamilias peculiatum, patre mortuo, à creditoribus peculij nomine conuentu, l. 13. §. 5. ff. *familiæ erciſcundæ*. [illegible] condemnari poſſe, l. 13. C. [illegible] l. 18. vt à familiæ condemnatum actiones ſibi cedi à creditoribus rectè poſtulare, [illegible] quatenus creditores coheredibus tantum iudicio familiæ erciſcundæ reciperet, quantum quantitatem in ab iis, actione de peculio, potiſſent conſequi. [illegible] & à me poſt mortem patris quantam creditoribus condemnatus fuerit, [illegible] tantum familiæ erciſcundæ à te coherede meo, recuperaturus [illegible] actione de peculio conſequi poteſt. Vnde con-feſſem, quantum à me creditor actione de peculio, ex eius peculio ſoluendum ſit, mutuum à filiofamilias peculiato contractum, [illegible] obligationem filijfamilias extingui. Igitur eſſe. Atque ita cum à perceptione obligationem [illegible] ſequitur naturalem illam ac meam obligationem ſemiſſem ex eo perceperis, ſequitur naturalem illam ac meam obligationem extinctam eſſe. Quod ſi iterum contendas, nihil ex ſuperioribus ſequi, quoniam [illegible] in hac ſpecie extraneus debitor reperiatur: hoc tamen honeſtatis & æquitatis ratione coniectaſſime non deterioris conditionis aduerſus fratrem eſſe oportere, quàm aduerſus extraneum. Extraneus ſi ageret, de peculio ſatisfieret. Ex peculio igitur, à [illegible] tibi ſatisfieri neceſſe fuerit. ſi extraneo ex peculio fuiſſet ſemel ſatisfactum, extincta eius obligatio diceretur. Quid etiam & aduerſus patrem extraneum? Imò ipſe emancipatus, peculio [illegible] tuum imputaſſem, [illegible] Quod cùm hic ſit conſtat ſemiſſem alterum de quo modò quæſtio eſt, [illegible] te eſſe ex nulla obligatione, ne quidem naturali, cum ea ſit extincta, eumque tibi tanquam indebitum, à me rectè condici. Iaſon [illegible] verſibus ſic expreſſit. *Nec qui* [illegible] (*l. peculio*) [illegible] *ſemper* [illegible] *ipſa ſequuntur*.

a [illegible] Quid? hæc lex num locum tantum habet in duobus fratribus: an etiam locum habitura eſt in pluribus? Bart. & Angel. hic negant in pluribus locum habere. Quid? locum habet in duobus fratribus vnius & eiuſdem domini? Bald. in l. [illegible] ita putant contrarium verò exiſtimat Iaſon ex l. 1. in fin. C. [illegible]. b Mutuum frater in poteſtate, à fratre in poteſtate [illegible] quoque poſito, mutuum inquam accipere poteſt. Atqui in poteſtate filius nihil ſuum habere poſſe videtur: Imò poteſt, idque varie. Primum enim peculium caſtrenſe & vel quaſi caſtrenſe habere poteſt: quod & habeat, & vſumfructum & dominium quoque habeat. [illegible] C. *de inoff. teſtam.* l. *aduocati* C. *de aduocatis diuerſ. iud.* [illegible] *de caſtrenſi peculio*. Deinde peculium aduentitium habere poteſt, hoc eſt quod neque caſtrenſe, neque quaſi caſtrenſe, neque à patre profectum, ſed aliunde, l. *cùm oportet* C. *de bonis quæ liberis*, cuius proprietas veteri iure patris erat, hodie, nudus vſusfructus, d. l. *cùm oportet* [illegible] *de acq. her.* Præterea profectitium peculium, hoc eſt à patre acceptum, habere poteſt: Imò & peculium paternum. Hæc à rationibus patris ſeparata non eſt: peculium profectitium [illegible] l. *peculium* 39. ff. *de peculio*. In pecunia paterna patrem non obligat. In peculio obligare poteſt. ff. *de peculio*. Vnde publicatis bonis patris, [illegible] peculium profectitium tanquam filij fuerit [illegible]. c Frater mutuam pecuniam ex ſuo peculio profectitio (cuius dominium eſt patris) mutuans fratri, dominium transfert (id enim [illegible] natura eſt, [illegible] *de reb. cred.*) Imò non transfert dominium in fratrem: aut certè momentaneum tantum transfert. Nam qui eam pecuniam accipit frater, ſtatim acquirit patri. Quid? num dicemus hic pecuniam non peculij, ſed ex peculio patrem mutuo dari? An momentaneam illam dominij amiſſionem & recuperationem vi legis non hominis fieri dicemus? An potius momentaria illa omnia à lege non negligi, quid ſecum trahant vtilitatem ſuam, hoc eſt, ius pecuniæ ita acceptæ commodius adminiſtrandæ per vnum filium quàm per alium: An verò momentariam illam tranſlationem pecuniæ à ſeipſo in ſeipſum tolerari, cùm expreſſè ita contrahatur, non tacitè? An eius dominium acquiri per accipientem, non per eum qui mutuum dedit, ſi modò pater id habeat? An potius acquiri, ſi pecunia ipſa ab accipiente conſumpta?

d Creditore debitori ſuccedente, vel è contra, obligatio ſimul & actio perimi-ſcitur, l. *Stichum*, 71. ff. *de ſolut.* [illegible] 7. C. *de pactis*. Nam cùm obligatio ſit vinculum quo quis adſtringitur, *Inſt. de oblig.* conſtat, neminem ſeipſum ſibi rectè obligari poſſe. [illegible] conſequentia omnia, [illegible] l. *pen.* ff. *de arbitris*. ne idem inueniatur creditor & debitor.

e non repetiturum Noram reprehenſus à Roberto [illegible] & Cuiacio [illegible]. f obligatio naturalis non parit actionem, ſed retentionem. l. *ſi pænæ*, [illegible] *non ſolum*, 10. ff. *eo.* g Peculium enim filij, patre mortuo, inter omnes liberos defuncti diuiditur: & ſic pro ea quantitate qua peculium ad aliquem venit, pro eadem tranſit onus debitorum & creditorum. Tranſit autem non pro quota hereditatis, ſed quatenus eſt peculium, & in eo differt vtilitas ex peculio percepta ab vtilitate hereditatis.

h obligationem naturalem tantum inter patrem & filium eſſe hinc colligunt: ciuilem verò nullam rectè contrahi putant, l. *ſiue poſſeſſor*, 13. C. *de tranſact.* cum iure ciuili pater & filius ſint vna & eadem perſona, [illegible] ſed & hoc colligunt. Naturalem obligationem naſci inter fratres in eadem poteſtate exiſtentes, ſi inter ſe contraxerint.

i Quid: quæ naturalis obligatio eſſe poteſt inter patrem & filium? Peculij ratione pater naturaliter obligatur. Obligatio ita contracta peculij onus eſt, peculium afficit: ex contractum à filio peculiato, ex eo ſoluendum eſt.

k Peculium à patre acceptum, eo mortuo, fratribus conferendum ſeu communicandum, quo nomine iudicio familiæ erciſcundæ, qui peculium habet conuenitur [illegible] l. 1 *familiæ*, l. 12. C. *de collat.* l l. 12. C. *de leg.* Prælegato peculio vni liberorum omne peculium eius eſt, non aliorum heredum.

m [illegible] *familiæ*. Heres quidquid neceſſitate ſoluit, id iudicio familiæ erciſcundæ repetit à reliquis coheredibus. Hoc amplius notetur. Heredibus pluribus vni exiſtentibus quemque heredem pro ſua parte poſſe ſoluere, licèt defunctus pro parte [illegible] non potuiſſet, [illegible] *de verb. oblig.*

n Qui extraneus cum filio contrahit filium ipſum in ſolidum obligatum habet ac præterea patrem ipſum, non in ſolidum, ſed de peculio, l. *ſi quis cum* [illegible]. Ea ratione in vtilitatem peculiatus indemnis ſit ſeruandus

a re integra familiæ erciſcundæ agatur: ita peculium diuidi b æquum eſſe, vt ad quantitatem eius indemnis e à coherede præſtetur. Porrò d eum quem aduerſus extraneum defendi oportet, longè magis in eo, quod fratri debuiſſet, indemnem eſſe conſeruandum.

1 ¶ Quæſitum eſt, ſi e pater filio crediderit, iſque emancipatus f ſoluat, an repetere poſſit? Reſpondit, ſi nihil ex peculio apud patrem remanſerit, non repetiturum. Nam manere naturalem g obligationem argumento eſſe, quòd extraneo agente intra annum de peculio, deduceret pater, quod ſibi filius debuiſſet.

2 ¶ Contra h ſi pater, quod debuiſſet, eidem emancipato ſoluerit, non repetet. Nam hic quoque manere naturalem i obligationem, eodem argumento probatur: quod ſi extraneus intra annum de peculio agatur: quod etiam pater ei debuiſſet, computetur. Idemque erunt, & ſi extraneus heres exheredato filio ſoluerit id, quod ei pater debuiſſet.

3 ¶ Legati k fates accepi l, & cùm fideiuſſor mihi ſoluiſſet, apparuit indebitum fuiſſe legatum, poſſe eum repetere exiſtimauit.

De cautione omiſſa.

39. *Martianus* lib. 3. *Inſtitutionum*.

SI quis n, cùm à fideicommiſſario ſibi cauere poterat, non cauerit o, quaſi debitum p plus debito eum ſolutum repetere poſſe, Diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt.

De exceptione perpetua. 1. *De impenſis deducendis.* 2. *De operis liberti.*

40. *Idem* lib. 3. *Regularum*.

QVi exceptionem q perpetuam r habet, ſolutum per errorem, repetere poteſt s, ſed hoc non eſt perpetuum. Nam ſi quidem eius t cauſa exceptio datur, cum quo agitur, ſolutum repetere poteſt: vt accidit in SC. u de interceſſionibus x. vbi x verò in odium eius, cui debetur y, exceptio datur, perperam ſolutum non repetitur, veluti ſi filiusfamilias contra Macedonianum mutuam pecuniam acceperit, & paterfamilias factus ſoluerit: non repetit.

1 ¶ Si pars domus, quæ in diem per fideicommiſſum relicta eſt, arſerit ante diem fideicommiſſi cedentem, & eam heres ſua impenſa refecerit, deducendam eſſe impenſam ex fideicommiſſo conſtat, & ſi z ſine deductione domum tradiderit, poſſe incerti a condici b quaſi plus debito dederit.

2 ¶ Si pactus fuerit patronus cum liberto, ne operæ ab eo petantur, quidquid poſtea ſolutum à fuerit à liberto, repeti poteſt c.

De pupillo.

41. *Neratius* lib. 6. *Membranarum*.

QVod pupillus d ſine tutoris auctoritate ſtipulanti promiſerit e, ſoluerit, repetitio eſt f: quia f nec natura g debet.

De pœnis.

42. *Vlpianus* lib. 27. ad *Edictum*.

filius patri ſoluit quod ex naturali obligatione debuit, non repetet, vt hic. ſed ſi [illegible] Poſſis quærere, quo iure conſtet obligationem illam naturalem manere inter patrem & filium, poſt ipſius filij emancipationem? manere hinc conſtat, quod filio emancipato, occupans eius peculium pater, creditoribus filij agentibus teneatur intra annum. l. *quando* [illegible] quod ea actione pater mihi deducere poſſet, quod mihi filius debuiſſet hic [illegible] g ſi pater filio pecuniam [illegible] & è contra, mutuum crediderit, contrahitur inter eos naturalis obligatio, quæ etiam poſt emancipationem filij durat, ſi nihil apud patrem ex peculio remanſerit, [illegible] h mutuum quod pater à filiofamilias ſuo accepit, ſi id emancipato ſoluerit, non repetit. i Pater filio naturaliter obligatur ex mutuo. k i mihi ſatisdatum fuit ab herede legati nomine, [illegible] *qui ſatiſdare*. l ſideiuſſori indebitum ſuo nomine ſoluenti competit repetitio. l. *indebitum* 47. [illegible] m *ſol. heret.* n i. non conſecutus eſt cautionem, vnde notant, ſoluentem non recepta cautione ſolutum repetere. o Cauſa omiſſa, ſeu non petita per errorem, condici poteſt, [illegible]. q aut quaſi perpetuam, vt [illegible] p v. hic Albericum. [illegible] r [illegible] ſ Velleiani exceptio inducta eſt eius cauſa cum quo agitur, hoc eſt mulieris ſeu mulierum gratia. Macedoniani verò eius cauſa qui agit, hoc eſt fœneratoris. t de quo dixi, l. 10. C. *ad Velleianum* [illegible] *ad Velleian.* u mulierum ſc. ſeu, Velleiano: hinc collige SC. Velleianum conſtitutum eſſe fauore eius perſonæ cum qua agitur, vt hic, Macedonianum verò in odium eius qui agit, [illegible] Priori caſu ſolutum repetitur, altero, non repetitur, [illegible] *ad SC. Mace.* x Præſumimus quid odio ſingulariter inductum eſſe, quoties dolo aliud lex occurrit. Contra fauore inductum præſumimus, quoties aliquid lex conſtituit, [illegible] imbecillitate eius cui ſit conceſſa. y Omiſſa deductio impenſarum condici poteſt. z i. poſſeſſio condicitur: adde l. 22. ff. *ad Treb.* condictione incerti repetit heres quod retinere potuit. a Imò non condicetur, l. 53. ff. *eo.* b Facti iuriſque ignorantia, l. 5. *in fin.* C. *de pactis*. c l. 32. §. 1. ff. *eo.* d infantiæ proximus. e ne quidem naturaliter in eo ſe obligauerit ideóque quod ex ea cauſa ſoluerit, rectè condicet. f l. 1. §. 2. ff. *de cond.* l. 59. ff. *de obligationibus*. g Imò natura debet, l. 21. ff. *ad l. Falcid.*

per heredes collectas.

a Recentia facilius re integra ſuccedit: quàm actio poſt rem non integram.

b Peculium diuiditur inter heredes potest, vt & quæuis alia res hereditaria, [illegible] l. *omnem* C. *familiæ*.

c Heres vnus damnatus, aliquid ex ipſa hereditate ſoluere tempore diuiſionis, id ex ipſa hereditate deducere non poteſt, ſed à coheredibus indemnitatem ſuam exigere. v. Iaſonem hic.

d Qui quem aduerſus extraneum defendere & indemnem præſtare debet, cum multò magis à ſe indemnem præſtare debet, [illegible] C. *de reb. alienis non alien.* Nam qui defendere debet, impugnare non debet.

e Mutuum filio potentiato pater dare poteſt: atque ita ſibi filium obligare naturaliter.

f Mutuum quod quis à patre filiusfamilias accepit, ſi id emancipatus ſoluerit, repetet, ſi peculium apud patrem remanſit: ſi nihil peculij apud patrem remanſit, non repetet, vt hic. Cur non repetet? quia ſemel naturaliter patri debuit; id debitum nulla peculij retentione ſoluit, ſi peculium pater occupaſſet, naturale & id debitum ſoluiſſet. Cum igitur in hac ſpecie

De pœnis.

42. *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

POEnæ a non ſolent repeti, cùm depenſæ ſunt b.

De exceptione Iuriſiurandi.

43. *Paulus* lib. 3. ad Plautium.

SI c quis iuraſſet, *ſe dare non oportere*, ab omni contentione diſcedetur d, atque ita ſolutam pecuniam repeti poſſe, dicendum eſt.

De eo, qui ſuum recepit.

44. *Idem* lib. 14. ad Plautium.

REpetitio nulla eſt ab eo, qui ſuum e recepit, tametſi ab alio f, quàm vero debitore, ſolutum eſt.

¶ *De eo quod debitor venditori hereditatis.*

45. *Iauolenus* lib. 1. ex Plautio.

SI is, qui hereditatem vendidit, & emptori tradidit, id quod ſibi mortuus debuerat g, non retinuit, repetere poterit h: quia * plus debito ſolutum per condictionem rectè recipietur.

De eo qui legata ſoluit nomine heredis.

46. *Idem* lib. 4. ex Plautio.

QVi heredis nomine legata non debita ex nummis ipſius heredis ſoluit, ipſe quidem repetere non poteſt i, ſed, ſi ignorante herede nummos eius tradidit, dominus, ſaſi heres rectè vindicabit.

¶ Eadem cauſa rerum corporalium k.

Si fideiuſſor indebitum ſoluerit.

47. *Celſus* lib. 6. Digeſtorum.

INdebitam pecuniam per errorem promiſiſti. Eam, qui pro te fideiuſſerat, ſoluit, ego exiſtimo ſi nomine tuo ſolueris fideiuſſor, te fideiuſſori, ſtipulatorem tibi obligatum fore l, nec expectandum eſt l, vt ratum habeas: quoniam m potes videri ſeipſum mandaſſe, vt tuo nomine ſolueretur. Sin autem fideiuſſor ſuo nomine ſoluerit quod non debebat, ipſum à ſtipulatore repetere poſſe: quoniam indebitum iure gentium pecuniam ſoluit. Quo minus autem conſequi poterit ab eo, cui ſoluit, à te mandati iudicio conſecuturum: ſi modo, per ignorantiam petentem exceptione non ſummouerit.

De eo quod ſub conditione, vel ſub die incerto debetur.

48. *Idem* lib. 6. n Digeſtorum.

QVi promiſit, *ſi aliquid à ſe factum ſit*, vel o, *cùm aliquid factum ſit dare ſe decem*: ſi prius p, quàm id factum fuerit, quod promiſit, dederit, non videbitur feciſſe quod promiſit, atque ideo repetere poteſt q.

Quibus condicitur.

49. *Modeſtinus* lib. 3. Regularum.

HIs ſolis pecunia condicitur, quibus quoquo r modo ſoluta eſt ſ, non quibus proficit s.

De eo qui ſciens ſoluit.

50. *Pomponius* lib. 5. ad Quintum Mucium.

QVod quis ſciens u indebitum dedit hac mente x, vt poſtea repeteret: repetere non poteſt.

De his quæ ſoluendo non peti poſſunt.

51. *Idem* lib. 6. ad Quintum Mucium.

EX y quibus cauſis retentionem quidem habemus, petitionem autem non habemus, ea, ſi ſoluerimus z, repetere non poſſumus.

Quid interſit inter datum ob cauſam, & datum ob rem.

52. *Idem* lib. 27. ad Quintum Mucium.

DAmus aut a ob cauſam, aut ob rem.

¶ Ob cauſam, præteritam: veluti cum ideo do, *quod aliquid à te conſecutus ſum*, vel *quia aliquid à te factum eſt*: vt etiam ſi falſa cauſa ſit repetitio eius pecuniæ non ſit.

¶ Ob rem verò datur, *vt aliquid ſequatur*, quo non ſequente b, repetitio competit.

De conditione libertatis legata.

53. *Paulus* lib. 2. Epiſtolarum.

DOminus teſtamento ſeruo ſuo libertatem dedit, *ſi decem det* a. ſeruo ignorante id teſtamentum non valere, data ſunt mihi decem b, quæritur, quis repetere poteſt? Proculus reſpondit, Si ipſe ſeruus peculiares c nummos dedit, cum ei à domino id permiſſum non d eſſet, manent nummi domini: eóſque non per condictionem, ſed in rem actione petere debet. Si autem alius, rogatu ſerui, ſuos nummos dedit, facti ſunt mei, eóſque dominus ſerui, cuius nomine dati ſunt, per condictionem petere poteſt, ſed tam benignius, quam vtilius e eſt rectà f via, ipſum qui nummos dedit, ſuum recipere.

Quibus ex cauſis condictio competit.

54. *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

EX his omnibus h cauſis, quæ iure non valuerunt i, vel k non habuerunt effectum, ſecuta per errorem ſolutione, condictioni locus erit.

Si prædoni ſolutum ſit.

55. *Idem* lib. 6. Quæſtionum.

SI vrbana prædia locauerit prædo, quod mercedis nomine cœperit, ab eo qui ſoluit, non repetetur m: ſed domino erit obligatus.

¶ Idémque iuris erit in vecturis nauium, quas ipſe locauerit, aut exercuerit. Item mercedibus ſeruorum quorum operæ per n ipſum fuerint locatæ. Nam ſi ſeruus non locatus mercedem, vt domino, prædoni retulit, non fiet accipientis pecunia. Quòd ſi vecturas nauium, quas dominus locauerat, item penſiones inſularum acceperit, ob indebitum ei tenebitur, qui non eſt liberatus ſoluendo. Quod ergo dici ſolet, prædonis fructus poſſe condici, tunc locum habet, cùm domini fructus fuerint.

Si incertum ſit temporaria ſit, an perpetua exceptio.

56. *Idem* lib. 8. Quæſtionum.

SVfficit ad cauſam indebiti incertum o eſſe p, temporaria ſit, an perpetua exceptionis defenſio q. Nam ſi quis, *ne conueniatur, donec r Titius conſul fiat*, paciſcatur ſ, quia poteſt Titio decedente t, perpetua u fieri exceptio, quæ ad tempus eſt, Titio conſulatum ineunte, ſumma ratione dicetur, quod interim ſoluitur, repeti. vt y enim pactum z, quod in tempus certum collatum eſt, non magis inducit condictionem, quàm ſi ex a die debitor ſoluit, ita b proſiùs defenſio c iuris, quæ cauſam incertam habet, condictionis inſtar obtinet.

De tutore, & procuratore.

57. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

CVm indebitum d, impuberis nomine tutor numerauit, impuberis e condictio eſt.

1 ¶ Creditor, vt procuratori ſuo debitum redderetur, mandauit: maiore f pecunia ſoluta, procurator indebiti g cauſa conuenietur. Quòd ſi nominatim, vt maior pecunia ſolueretur, delegauit; indebiti cum eo, (qui) delegauit, erit actio: quæ non h videtur perempta, ſi fruſtrà cum procuratore lis fuerit inſtituta.

De conditione impoſſibili.

58. *Idem* lib. 9. Reſponſorum.

a Pœnæ depenſa non repetuntur. ſyn. Baſ. 52. tit. 3. ex l. 24. Tit. 6. c. 37. l. 35. 2. [illegible]

b l. 46. [illegible] de reg. iur. v. Cuiac. 8. obſer. 19. [illegible]

c Qui iurauit ſe non debere, ſi iam ſoluit, repetit. Syn. ibid. Quid ita? [illegible]

[illegible]

de condict. ob turpem. v. Iaſ. in l. vnicam. [illegible] de offic. [illegible]

l Furtum facit prædo, hoc etiam ipſo quod fructus & mercedes [illegible] percipit.

m Solutum prædoni ex eius contractu, liberat ſoluentem bona fide [illegible] vt indebitum v. l. 28. [illegible] de ſolutio. nec ſoluens conueniet [illegible] cum eo nullum contractum habuit. v quæ notaui ad l. 3 [illegible]

n Soluta mercedes & vectura prædoni eidémque locatori [illegible] ductorem ſoluentem liberant: ſi conductor contraxit cum ipſo prædone, [illegible] ex cauſa prædoni ſoluit, liberatur conductor [illegible] ſciens prædonem [illegible] Sin vero cum contraxiſſet ſeu conduxiſſet ab ipſo domino [illegible] ni ſoluit, non liberatur. facit l. ſi ita 38. [illegible] de ſolutionib. Cur tam [illegible] ſu contraxit cum ipſo prædone, [illegible] obligatus fuit, nec ipſi domino. adde l. ſi mutui 15. [illegible] depoſiti. l. [illegible] l. ſeq. l. [illegible] l. ſi pignore 22. §. ſi prædo 2. [illegible] de pigneratitia, [illegible] depoſiti.

o Dubia & incerta exceptio ſoluti condictionem parit. p v. quæ notaui ad l. 48. ſ. eod. q ſub cuius contra vinculum naturæ diſſoluit [illegible] ticula ao & quomodo inducat condictionem [illegible] ſ hæc dictio conditionem facit, v. l. [illegible] t ſub [illegible] u Dubia & incerta (vt ſunt diſpoſitiones, dignitates, honores & ſimilia) [illegible] tur eſſe peremptoria & perpetua x in re dubia magis [illegible] quam aduenticio lucro Iaſ. & caſſe magis [illegible] ſ in verb. [illegible] y Similiter à contrario, vt [illegible] certus in obligatione contrahenda & diſſoluenda [illegible] & incertus. z ſub. de non petendo, & hinc colligitur, diem incertum in [illegible] tractibus, vt in vltimis voluntatibus, pro conditione haberi, Lab. [illegible] de cond. & demonſt.

a al. ex eo die. b Hinc [illegible] colligitur quæ ſint, [illegible] & [illegible] niunt & differunt, ſimpliciter conuenire vel differre. c l. exceptio. p v. l. 13. §. 2. [illegible] de admin. tut. e In hac igitur ſpecie tutor ſoluit, [illegible] condicit. f Indebitum ſolutum procuratori non habenti mandatum [illegible] tur ab ipſo procuratore, non à domino.

g v. l. 6. [illegible]

h In electione perſonarum conueniendarum non nocet mala electio: [illegible] electione remediorum vel actionum, Iaſ. [illegible] vel ita: mali inſtituta aduerſus [illegible] actio non efficit, vt ne adverſus [illegible] rum debitorem agi poſſit.

Seruo

a Conſilio quæ poſſibilis viſa eſt teſtatori, impoſſibilis tamen eſt: & pro poſſibili habentur, & vitiat diſpoſitionem, ſeu legatum, vt hic. ſecus ſi putaret teſtator poſſibile cum impoſſibile eſſet: hoc enim caſu vitiatur diſpoſitio legati [illegible] legatum l. 3. inſ. de cond. & dem. [illegible] Quod ſi non ob [illegible] ſeu per id quod tandem valeat vel efficiat [illegible] impleri poſſit ea conditio: vt [illegible] Quod ſi finem honeſtum & licitum conditionis adiecit teſtator: vt [illegible] Quid ſi poſt impoſſibile ſoluit, & tamen tam factis conditionis conſirmauit, vt poſt Angel. & Accurs. [illegible] Iaſon: Quid ſi incertus fuit, an poſſibilem eſſe cum conditionem? [illegible] Quid de libertate? [illegible] Quid ſi de pia cauſa agitur? arg. [illegible] Aliud eſſe dicitur.

SErvo manumiſſo fideicommiſſum ita reliquit, a & ſi libertatem ei ſolutionem b praeſtiterit, poſt acceptam c ſi ingenuitatem pecuniam, ingenuus d pronunciatus eſt, indebiti fideicommiſſi repetitio erit e.

De fideiuſſore & reo.

59. *Idem* lib. 2. Definitionum.

SI fideiuſſor iure f liberatus, ſoluerit errore permiſſam, repetenti non oberit: ſi verò reus promittendi per errorem, & ipſe poſtea pecuniam ſoluerit, non repetet: cum prior g ſolutio h, quæ fuit irrita, naturale i vinculum non diſſoluit, nec ciuile, ſi reus promittendi tenebatur.

Si debitor poſt litem conteſtatam ſoluerit. 1. *De debito purè, & ſub conditione.*

60. *Paulus* lib. 3. Quæſtionum.

IVlianus k verum debitorem poſt litem conteſtatam manente adhuc iudicio, negabat ſoluentem repetere poſſe: quia l nec abſolutus, nec condemnatus repetere poſſet: licet enim abſolutus ſit, natura m tamen debitor permanet. Similemque eſſe ei dicit, qui ita promittit *ſi ſibi nauis ex Aſia venerit, ſed non veneris*: quia ex e vna cauſa alterius ſolutionis origo proficiſcitur.

1 ¶ Vbi autem quis, quod purè debet, ſub conditione nouandi animo promiſit, plerique putant, pendente nouatione ſolutum repetere poſſe: quia ex qua obligatione ſoluatur, adhuc incertum ſit. Idemque eſt, etiam ſi diuerſas perſonas pro ea eandem pecuniam purè & ſub conditione, nouandi animo promiſit: ſed hoc diſſimile eſt: in ſtipulatione enim puta: & conditionali, eundem debituram certum eſt.

De eo quod pro pupillo ſoluit creditoribus patris.

61. *Idem* lib. 5. Reſponſorum.

TVtores pupilli quibuſdam creditoribus patris ex patrimonio paterno ſoluerunt: ſed poſtea, non ſufficientibus bonis, pupillum abſtinuerunt: quæritur, an quod amplius creditoribus per tutores pupilli ſolutum eſt, vel totum, quod acceperunt, reſtituere debeant. Reſpondi, ſi nihil dolo factum eſſet. Tutori quidem vel pupillo non deberi: creditoribus autem ſi aliis in id, quod amplius ſui debiti ſolutum eſt, teneri.

De fideicommiſſo in ſtipulationem deducto.

62. *Marcianus* libro 4. Fideicommiſſorum.

FIdeicommiſſum in ſtipulatione r deductum ſ, tamettſi non debitum fuiſſet t, quia u tamen à ſciente x fidei y explendæ z cauſa promiſſum eſſet, debetur.

Si hominem dederis ſtipulatus ſis.

63. *Gaius* libro ſingulari de caſibus.

NEratius caſum refert, vt quis id, quod ſoluere, repetere non poſſit: quaſi debitum dederis, nec tamen liberetur: velut ſi is qui cum certum hominem deberet, ſtatuliberum a dederit. Nam ideo b eum non eſſe liberatum, quod non d ex e plenum ſtipulatoris hominem fecerit: nec tamen repetere eum poſſe, quod ex debitum dederit.

De naturali obligatione.

64. *Tryphoninus* lib. 7. Diſputationum.

SI quod dominus ſeruo debuit, manumiſſo ſoluit, quamuis exiſtimans ei ſe aliqua teneri actione, tamen repetere non poterit: quia naturale f adgnouit debitum. Vt g enim libertas h naturali iure continetur & dominatio i ex gentium iure introducta eſt k: ita debiti vel non debiti ratio in condictione naturaliter intelligenda eſt.

In quibus cauſis de repetitione quæritur. 1. *De dato ob tranſactionem.* 2. *ob cauſam.* 3. *propter conditionem.* 4. *ob rem.* 5. *De acceptilatione.* 6. *De frumento.* 7. *De habitatione.* 8. *De ſeruo manumiſſo ei cui indebitè ſolutum eſt.* 9. *quid ſi indebitum.*

65. *Paulus* lib. 17. ad Plautium.

IN * ſumma l, vt generaliter de repetitione tractemus, ſciendum eſt dari, aut m ob tranſactionem n, aut ob cauſam o, aut propter conditionem p, aut ob rem q, aut indebitum r, in quibus omnibus quæritur de repetitione.

1 ¶ Et quidem quod tranſactionis nomine datur, licet res ſ nulla media fuerit, non repetitur t. nam ſi a lis fuit, hoc ipſum, quod à lite diſceditur, cauſa videtur eſſe: ſin x autem euidens calumnia y detegitur, & tranſactio z imperfecta eſt, repetitio a dabitur.

2 ¶ Id quoque, quod ob cauſam datur, puta quod negotia mea adiuta ab eo putani: licet non ſit factum quia donari b volui, quamuis falſò c mihi perſuaſerim, repeti non poſſe.

3 ¶ Sed agere per condictionem propter conditionem legati, vel hereditatis d, ſiue non ſit mihi legatum, ſiue ademptum ſit legatum, poſſum, vt repetam quod dedi: quoniam e non contrahendi animo dederim. Quia cauſa, propter quam dedi, non eſt ſecuta.

¶ Idem, & ſi hereditatem adire nolui f, vel non potui. Non idem poteſt dici, ſi ſeruus meus ſub conditione heres inſtitutus ſit, & ego dedero, deinde manumiſſus adierit. Nam hoc caſu ſecuta res eſt.

4 ¶ Quod ob rem g datur, ex bono & æquo habet repetitionem, veluti ſi dem tibi, vt aliquid facias, & nec feceris.

5 ¶ Is, qui indebitum repetit, & fructus i & partus reſtitui debent, deducta k impenſa.

6 ¶ Inſtrumento indebito ſoluto & bonitas l eſt: & ſi conſumpſit frumentum, pretium repetet.

7 ¶ Sic habitatione data m, pecuniam condicet non

non ſit obligatus non repetit: ſed & hic add. cur. atque eſſe bonum hominem etiam præſtare ſit, ad quæ præſtanda iure ſtricto non ſit obligatus, ſed ſeri, vt ex æquo, & bono, et quod paco obligatio & a ſic ob tabeo. licet aliud ſit ſtricto iure. l. [illegible] ſed [illegible] ſolutione.

a l. 73. §. vlt. l. 75. ſ. de ſolut.

b Speciali non integra ſolutione, tractationem non indicit.

c imò liberatur, l. [illegible] de ſolut.

d Quid ita? qui dat naturaliter hominem, cum non in plenum facit accipientis, quia ſtatuliber exeunte conditione liberatis, libertatem adipiſcitur. [illegible] de ſtatulib.

e in plenum aliquis hominem facere, ex iure facere alterius.

f Dominus obligatur ſeruo naturaliter, ſicut obligatio ſequitur ſeruum etiam manumiſſum. [illegible]

g Seruo namque obligatur dominus iure gentium neque obligari, neque debere poteſt, nec ciuili, vide Seneca 3. de beneficiis 19.

h Libertas à natura cuique eſt: tunc Natura omnes liberi ſumus, l. 1. de his qui ſunt ſui, Inſtit. de libertinis. Natura omnes æquales ſunt l. quod

attinet. 32. inſ. de regul. iuris. Natura eſt omnibus communis & ideo parricidij tenetur qui parentes naturales ſeu ſeruos occidit, ac ſi legitimos occidiſſet, l. 1. §. 2. inſ. de ſeruiſ.

i Dominatio, ſeu ſeruitus dominica poteſtas, vel domino ſubiici, quod eſt Aeſte ſeruitium, ius ſeruitutis. k Libertas vt iure naturali continetur, & ſeruitus iure gentium (quod & ipſum naturale eſt) ita & in condictionum quæſtiones debitum & indebitum naturaliter accipitur [illegible] non conſiſtunt. Cuiac. ad tit. de iure perſonarum. * l In ſumma ſeu quaſi ſummatim dicere [illegible] eſt, omnia membra, omnes præcipuas partes complecti, nullas denique ſegregare omittere debet in Tranſactione, cauſa, conditione, rei, ſine iure, & indebiti differentia. n §. 1. l. eo. o §. 2. l. eo. p §. 3. l. eo. q §. 4. infra.

r §. 6. l. eo. quia debitum putatum, debitum tamen non fuit.

ſ id eſt, lis: hinc apparet verbum tranſactionis, hic improprie ſumi: eſt enim tranſactio rei litigioſæ. l. 1. ſ. de tranſact. Aliſi rei accipitur vel vocabulo debitum hic intelligunt. Quin, hoc ex loco, notant beneficium legis ſecundæ C. de reſcind. vend. in tranſactionis contractu non dari, de quo vide Socinum reg. 250. & 436. t vt & in proximo caſu. vide l. 2. C. eod.

u Tranſactionis cauſa datum, ideo non repetitur, quod dari intelligitur ob cauſam veram: tempore à lite diſcedatur. x Tranſactio ipſo iure nulla eſt, quæ euidenti aduerſarij calumnia interpoſita eſt, vt hic ſecus ſi tacita calumnia intercedit, non ita euidens l. ſub prætextu. 19. C. de tranſactio.

y ambo [illegible] de tranſact. z Tranſactio, ſtrictè quidem iuris eſt, ſi tamen [illegible] transigentis euidens in ea fuerit, ipſo iure nulla fuerit.

a a repetitio. Habend, alias quæri poſſit, quando tranſactio imperfecta dicatur. b ut donare. c etiam ſi donandi falſa cauſa ſit conditione impeditur l. [illegible] eod. d vel teſtamenti l. 2. ſ. de condict. cauſa dat.

e quoniam non contrahendi, vt ſit ſenſus: Ea quæ dantur conditionis implendæ cauſa, ab herede ſcripto omiſſa hereditate, quaſi ob rem data, vt non ſecuta condici. Cuiac. ad l. 19. ſ. de vſuſr. adde l. 54. eod.

f adde l. 67. ſ. eod.

g ſaturato: quæ non ſecuta, quæque vel mihi vel alteri vtilis. l. 52. ſ. eod.

h l. 2. §. penult. ſ. de cond. ob turp. cauſ. 15. l. 26. §. 12. ſ. eod.

k Cur? Ruſtum [illegible] deducta impenſa repetitur. l Bonitas in frumento indebitè dato ſpectatur non ſola menſura vel quantitas l. 3. ſ. de reb. cred. & intellige, ſi dicet idque vel à me, vel alio concedente, ſi ab alio habuerit, eique ſoluerit, ſatis notat eod. 75. l. eo. ſi à me ſub ſpe tamen recipiendæ penſionis, reputetur ad arbitrium boni viri arg. l. 2. ſ. de vſufr. Quid ſi ab inquilino, pignus dereceptum habeas, an tanti mihi teneberis, quanti conducturus fuiſſet, vt vult Speculator, an quanti locari communiter potuiſſet: vt alij volunt. v. Iaſ. hic. In ſumma qui indebitè domum meam inhabitat, ex bona fide penſionem reſtituere tenetur, non quaſi locatarius fuiſſet, ſed quaſi ipſe fuiſſet ab alio conducturus, vt hic.

b ſub. in quo relictum erat fideicommiſſum. c ſub. ab herede. d ingenuus legatum non capit: quod ei vt liberto relictum eſt: & ſi ceperit, tenetur condictione indebiti.

e Cur erit? Nempe quod teſtatoris verba interpretari nos oportet, ex ciuili Vnde teſtatoris ſententia & opinione. l. [illegible] §. 1. ſ. de heredib. inſtit. Vnde autem teſtimonia inter ſe contraria, vna parte ſuſtineri poſſe, ſi vna parte id quod verum ſit, ſpectabitur: altera vero id quod in opinione. f contrà accepta lationem, non in rem pacto, ſed in perſonam. l. [illegible] aliàs liberatur iure l. 3. §. 7. ſ. de acceptil. g Quod fideiuſſor ſoluit iure liberatus, id ipſe repetere poteſt. Quod reus promittendi principalis poſt eidem creditori ſoluit, non poteſt. At ſolutio facta iam erat creditori per fideiuſſorem facta quidem, ſed contra iure vnde irrita. Solutio autem irrita fideiuſſoris, nullam diſſoluit vel principalem obligationem. Nullam, hoc eſt neque naturalem, neque ciuilem. Natura debuit: quia accepit: ciuili iure debuit, quia ſtipulanti promiſit.

h Pacto liberati fideiuſſoris per errorem ſolutio, vel principalis debito non eſt. i Stipulationi [illegible] vinculum etiam naturale, hinc colligitur, ſeu ex ſtipulatione oriri naturalem obligationem, licet ſtipulatio ſit iuris ciuilis. §. de conſtitutione, inſt. de obligation. hoc ideo, quod ſtipulatio ſine conſenſu ſieri non poſſit, & quæ conſenſu perficiuntur, ea iuris ſunt gentium & naturæ l. [illegible] de pactis. x diſhac hanc legem interpretantur Bart. Albert. & Iaſ. vide etiam ad hanc legem Ant. Fabrum [illegible].

k quod lite conteſtata & adhuc manente iudicio, verus debitor ſoluit, repetere non poteſt: quia ſine abſolutus, ſiue condemnatus ſoluerit, repetere non poſſit. At iniquum diceris eum qui ſententia iudicis abſolutus ſoluerit, ſolutum repetere non poſſe: iniquum non eſt: cum id quod natura (hic. n. agitur de vero debitore [illegible]) debuit, ſoluerit. At ſententia iudicis abſolutus iuſta ſententia, qua verus debitor abſoluitur, naturalem obligationem non tollit. arg. l. 1. ſ. de reg. l. pluralis. C. de iudiciis [illegible] ſi quis reſoluerit. Solutum non repetitur, quod vel ſola natura debitum ſuit, licet iure ciuili indebitum. Id vt melius intelligamus, iungendus eſt ſuperiori is qui ita promiſit Centum, dabo, ſi mihi nauis ex Aſia venerit, ſed non venerit, verè, ſed tamen promiſſio hæc dubia, conditio, contraria conſtat. Quod ita promittitur, purè debetur: vt ſi ſoluatur, repeti non poſſit l. [illegible] de periculo & commodo rei venditæ ex vna cauſa alterius ſolutionis origo proficiſcitur, vt hic. hoc eſt, quod ex vna certam ſolutionem ante diem dicetur, ex altera rectè ſolutum intelligatur, ſi ex priore perperam ſolutum diceris, ex poſteriore non intelligitur ſolutum dixeris: quod ex vna deficit, ex altera ſupplevit. Vtraque cauſa ſolutum fuerit & non ex hac ſubſiſteret ſolutio, ex illa tamen ſubſiſteret. n Ciuilis tolli per ſe ſola poteſt manente naturali, vt hic & naturalis, manente ſola ciuili, veluti pacto de non petendo. Duplex itaque ciuilis obligatio, vt & naturalis. Naturalis ciuilis, quæ actionem parit, & naturalis, quæ tollit repetitionem [illegible] An idem in acceptilatione [illegible] §. 1. Inſtit. [illegible] o hæc verba pacto inter promiſſum ſunt, [illegible] ſi minor ab hered. q Non ſolum ipſi ſoluerit (puta tutori eiuſque pupillo) datur indebiti condictio, ſed & his ad quos ex poſt facto (vt ſunt etiam creditores patris pupilli) negotium coepit pertinere. l. [illegible] r Stipulationi ineſſe etiam naturalem obligationem, hinc colligitur, ſi poſſeſſionem dedici in ſtipulationem arg. l. 21. C. de fideic. ſ ſub. cum effectu. u Debitum natura à ſciente promiſſum vel ſolutum, debetur & non repetitur. x l. [illegible] §. 1. ſ. de condict. y 43. [illegible] de donat. inter virum & Fidem bonam qui agnoſ. it. licet

Universidad Rey Juan Carlos

quatenus quanti locare potui, ſed quanti tu conducturus fuiſſes *a*.

8 ¶ Si ſeruum indebitum tibi dediſſem, eumque manumiſiſti, ſi ſciens hoc feciſti, teneberis ad pretium eius: ſi neſciens, non *b* teneberis: ſed propter operas eius liberti, & vt hereditatem eius reſtituas.

9 ¶ *Indebitum c* eſt non tantum, quod omnino non debetur, ſed & quod alij debetur, ſi alij ſoluatur: aut ſi id, quod alius debebat, alius *d*, quaſi ipſe debeat, ſoluat.

Ratio & effectus huius condictionis.

66. *Papinianus* lib. 8. Quæſtionum.

Hæc condictio *e* ex bono *f* & æquo *g* introducta, quod alterius apud alterum ſine cauſa deprehenditur, reuocare conſueuit.

De condictione libertatis legatæ. 1. Si tutor plus ſoluerit. 2. cui ex duobus idem debitum ſoluentibus repetitio datur. 3. De pacto partiarij adſcripto. 4. De reſtitutis minoris, ut ſolutas [illegible], ut ſolutum repetatur.

67. *Scæuola* lib. 5. Digeſtorum.

Stichus teſtamento, eius, quem hominem ſuum arbitrabatur, libertate accepta, ſi decem annis ex die mortis annuos decem heredib. præſtitiſſet, per octo annos præſinitam quantitatem, vt iuſſus erat, dedit: poſtmodum ſe ingenuum comperit: nec reliquorum annorum dedit: & pronuntiatus eſt ingenuus: quæſitum eſt, an pecuniam, quam heredibus dedit, vt indebitam datam repetere, & qua actione poſſit? Reſpondit, ſi eam pecuniam dedit, quæ neque ex operis ſuis, neque ex re eius, cui bona fide ſeruiebat, quæſita ſit, poſſe *i* repeti *k*.

1 ¶ Tutor creditori pupilli ſui plus *l*, quam debebatur, exſoluit *m*: & tutelæ iudicio *n* pupillo non imputauit *o*: quæro, an repetitionem aduerſus creditorem haberet? Reſpondit, habere.

2 ¶ Titius cum multos creditores haberet, in quibus & Seium, bona ſua, priuatim facta venditione, Mæuio conceſſit, vt ſatis creditoribus faceret *p*: ſed Mæuius ſoluit pecuniam Seio tanquam debitam, quæ iam à Titio fuerat ſoluta: quæſitum eſt, cum poſtea repertæ ſunt apochæ *q* apud Titium debitorem, partim ſolutæ pecuniæ, cui magis repetitio pecuniæ indebitæ ſolutæ competit, Titio debitori an Mæuio, qui in *r* rem ſuam procurator factus eſt? Reſpondit ſecundum ea quæ proponerentur, ei *ſ*, qui poſtea ſoluiſſet.

3 ¶ Idem quæſiit, an pactum, quod in partiationibus *t* adſcribi ſolet *u*, In hunc modum: *ex hoc contractu nuſquam inter ſe controuerſiam amplius eſſe*, impediat repetitionem? Reſpondit, nihil proponi, cur impediret *x*.

4 ¶ Lucius Titius Gaio Seio minori annis viginti quinque pecuniam certam credidit, & ab eo aliquantum vſurarum nomine accepit *a*: & *b* Gaij Seij minoris heres aduerſus Publium *c* Mæuium à præſide prouinciæ in integrum reſtitutus eſt, ne debitum hereditarium exſolueret *d*: & *e* nec *f* quicquam de vſuris eiuſdem ſortis, quas Seius minor annis vigintiquinque exſoluerat, repetendis tractatum eſt apud præſidem, aut ab eo eſt pronuntiatum: quæro, an vſuras, quas Gaius Seius minor annis vigintiquinque quoad viueret, creditori exſoluerat, heres *g* eius repetere poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, condici id *z*, quod vſurarum nomine defunctus ſoluiſſet, non poſſe.

¶ Item quæro, ſi exiſtimes repeti non poſſe, an ex *a* alio debito heres retinere eas poſſit? Reſpondit, ne hoc quidem.

DE CONDICTIONE SINE CAVSA *a*.

TIT. VII.

De promiſſione ſine cauſa & ſolutione indebiti. 1. De cauſa non ſecuta. 2. De promiſſione ſine cauſa. De cauſa finita, vel non ſecuta. 3. De non iuſta cauſa.

Vlpianus lib. 43. ad Sabinum.

Eſt & hæc ſpecies condictionis, ſi quis ſine cauſa promiſerit, vel ſi *b* ſoluerit quis indebitum *c*. qui *d* autem *e* promiſit ſine cauſa, condicere quantitatem *f* non poteſt, quam *g* non dedit: ſed ipſam *h* obligationem.

1 ¶ Sed etſi ob cauſam promiſit, cauſa tamen ſecuta non eſt, dicendum eſt, condictionem locum habere.

2 ¶ Siue ab initio ſine cauſa promiſſum eſt, ſiue fuit cauſa promittendi, quæ finita eſt, vel ſecuta non eſt, dicendum eſt, condictioni locum fore.

3 ¶ Conſtat id demum poſſe condici alicui, quod vel non ex iuſta cauſa ad eum peruenit, vel *i* redit *k* ad non iuſtam cauſam.

De fullone.

2. *Idem* libro 32. ad Edictum.

Si fullo *l* veſtimenta lauanda *m* conduxerit *n*, deinde amiſſis eiſdem domino pretium ex locato conuentus *o* præſtiterit, poſteaque dominus inuenerit *p* veſtimenta: qua *q* actione debeat conſequi pretium *r*, quod dedit? Et ait Caſſius, eum non ſolum ex conducto agere, verum condicere domino poſſe. Ego puto, ex conducto *ſ* omnimodo eum habere actionem: an autem & condicere poſſit, quæſitum eſt: quia non indebitum dedit: niſi forte quaſi ſine cauſa datum ſic putamus condici poſſe: etenim veſtimentis inuentis, quaſi ſine cauſa datum videtur *t*.

De obligato ſine cauſa.

3. *Iulianus* lib. 2. Digeſtorum.

Qui ſine cauſa obligantur, incerti condictione conſequi poſſunt, vt *u* liberentur: nec *x* refert, omnem quis obligationem ſine cauſa ſuſcipiat, an maiorem *y*, quam ſuſcipere eum oporteret: niſi quod alias condictione id agitur, vt omni obligatione liberetur *z*: alias, vt exoneretur *a*: veluti qui decem promiſit. Nam ſi quidem nullam cauſam promittendi habuit, incerti condictione conſequitur, vt tota ſtipulatio accepto fiat: ſi cum quinque promittere deberet, decem promiſit, incerti condictione conſequitur, vt in quinque liberetur.

De dato ſine cauſa, & de cauſa non ſecuta.

4. *Africanus* lib. 8. Quæſtionum.

Nihil *a* refert *c*, vtrumne ab initio ſine cauſa quid datum ſit, an cauſa, propter quam datum ſit, ſecuta non ſit.

De pecunia in dotem ob nuptias illicitas, quæ ſecutæ non ſunt, data.

5. *Papinianus* lib. 11. Quæſtionum.

Avunculo *f* nupturæ *g* pecuniam in dotem dedit *h*

a quod ex perſona & qualitate habitantis iudex æſtimabit.
b vide quæ ſcripſi ad l. 98. §. 2. *inf. de verb. obl.*
c Indebitum variis modis tibi ſolutum, vel quod omnimodo tibi non debetur, vel quod alij debetur, non tibi, vel quod alius tibi debet, non ego. Eſt igitur indebitum ſimplex, & ſecundum quid.
d putà heres. l. 5. C. *eod.*
e An indebiti? an ſine cauſa? indebiti, vt huic legi titulo reſpondeat. Indebitum à me ſi accepiſti, ſine cauſa etiam accepiſti.
f Condictio ex æquo & bono introducta reuocat quod alterius ſine cauſa apud alterum deprehenditur.
g l. 65. §. 4. [illegible]
h Oſo qui etiam annis indebitum ſoluit, repetere poteſt. *Iaſon.*
i datum pro libertate, ſeu pro conditione implenda relictæ ſibi libertatis, ab eo qui reperitur ingenuus, repetitur. *Iaſ.*
k an condictione ob cauſam futuram, vt Accurſius & Caſtrenſis putant? an ſine cauſa? vt Bartolus, Albericus, Fulgoſius, Iaſon: hoc verius & ad titulum magis.
l vide l. 13. §. 2. [illegible] *de adminiſt. tut.*
m pecunia ſua vel pupilli eiuſque nomine.
n Contrario vel directo.
o quod per tutorem non eſt rationibus pupilli adſcriptum, ad emolumentum tutoris pertinet: & ſic quod indebitum pupilli nomine ſoluit tutor, neque imputauit pupilli rationibus, id ipſe tutor exigere poteſt. *Iaſ.*
p & ſuperfluum accipientis eſſet.
q Apocha, ſoluenti: antapocha, recipienti datur, vide l. *plures apochæ* 19. C. *de fide inſtrum.* r Procurator in rem ſuam etiam à reo poteſt conſtitui: adde Accurſium in l. *ſi aliter* 29 *ff. de procur.* ſ ex duobus idem debitum ſoluentibus, vltimo ſoluenti competit condictio, adde l. 25. [illegible] t l. *computationibus* hinc & inde ita factis, vt nihil debeatur, adde l. 81. *inf. de cond. & demonſt.* l. 40. in fin. *inf. de fideiuſſ.* Partiatio eſt cum par eſt ſumma accepti & dati. u ab eo qui ſoluit indebitum per errorem d. l. 40. §. 3. x l. 13. *C. de ſolut.* y Generalis remiſſio non extenditur ad ea de quibus non eſt cogitatum. z quia in omni promiſſione & renuntiatione, verbi gratia exceptionis non numeratæ pecuniæ, clauſula *ſalua iure erroris* intelligitur. Nec enim actus agentium vltra eorum intentionem valere debent: quia erran[tis] nullus conſenſus [illegible] eſt. Dices, renunciantem, condictionem indebiti in genere, non ignoraſſe, cum renuntiaret: reſpondeo eandem cauſam erroris quæ principales promiſſiones irritas facit & ſolutiones, eandem quoque renuntiationes erroris proponendi in ipſis principalibus irritas facere. Verum [illegible] [illegible] remedium iſtis acta in: dum plus æquo vigilantes notarij, inſtrumentis inſerunt vnam & alteram clauſulam. *Talis [illegible] (vide l. 76. inf. de regulis) ſi ad inf. ſcripta non reperi.* [illegible] *appareret pecuniam indebitè vel ſine cauſa ſolutam* [illegible] *ex lege dotis & donationis l. 6. C. de ſolut. quicquid per condictionem indebiti, vel ſine cauſa, vel propter cuiuſcumque erroris poſſit repetere. Iaſ.*
a hinc duæ naſcuntur quæſtiones; vna, an minori eiuſque heredibus detur reſtitutio aduerſus creditorem: reſpondetur dari. vide c. ſi *aduerſus cred.* l. 6. C. *de in int.* [illegible] altera an reſtitutio aduerſus ſortem heredibus conceſſa, ad vſuras ſortis iam illatas condicendas aut compenſandas extendatur: reſpondetur, non extendi. b L. Titius. [illegible] c ſeu principale, vel ſortem. d Iudex nihil ex ſuo officio in iudicio reſtitutionis in integrum ſupplere poteſt.
e cognitionem de cauſa reſtitutionis in integrum. f Reſtitutionis beneficium competens minori, tranſit ad eius heredem, l. *non ſolum* 6. *ſupra de in integrum.*
g Reſtitutio legitima rei principalis ad eius acceſſiones extenditur: *Authent. ex. [illegible] C. de [illegible].* Ad idem in reſtitutione [illegible] idem. Romanus ſingulari 545. vel 5454.

a Indebiti [illegible] [illegible] ad vſuras [illegible] [illegible] [illegible]
b [illegible]
c Condictio ſine cauſa [illegible]
d Condictio ſine cauſa [illegible] & obligatio [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g Condictionem non [illegible]
k vide l. 3. [illegible]
l [illegible]
k Cauſa [illegible]

adde §. 2. ff. *eo.* l. 13. §. 6. [illegible] l. 3. §. *pen.* [illegible] ſin adde l. 23. §. *fin. ff. de vſufr.* l. 3. *ff. de aqua pluuia.*
m lauantur autem certa quo ordine, quoque modo præſcripſit lex Metilia, de fullonibus dictam & hæc res cura fuit maioribus, auctore Plinio l. 35. Vide Cuiac. 1 [illegible] *obſ.* 8. *ergone & cauſa* [illegible] verba fullonibus vſitata [illegible] [illegible] [illegible]. Titinius, tamen hæc nona eſt, quaſi [illegible] argutatur, dum comprehendit cretam & veſtimenta eius: [illegible] Seneca epiſt. [illegible] Ioſephus Scalig. *ad Varron.* [illegible]
n Conduxerit, id eſt, in ſe receperit, vt mercedem acciperet: & ita in opere conductor mercedem accepit: [illegible] & [illegible] [illegible] numerat. o Solutum per ſententiam, cuius cauſa reducta eſt [illegible] repeti poteſt, quia in ſpecie in ipſa ſententia iniquitas non [illegible] [illegible] [illegible] p Pretio veſtimentorum amiſſorum recepto à fullone [illegible] dominus veſtimenta reperta ſui condicere.
q an ex conducto? an condictione ſine cauſa? An [illegible] ſeu alteruter?
r In contractibus bonæ fidei venit ex æquo & bono etiam id de quo cogitatum non eſt. Hoc enim in contractu fullo de mercede à domino veſtimentorum accipienda tantum cogitauerat, & tamen pretium veſtimentorum [illegible] [illegible] di condicit. adde l. *ſi is qui* 13. *inf.* [illegible] *commodat.* [illegible] contractus ipſius initio non cogitauit. ſ Ad reſoluendum contractum, [illegible] teſt actione ex eo contractu deſcendente. t vel potius [illegible] [illegible] cauſam. l. 1. *inf. ſup.* [illegible] u l. 1. 3. *eod.* x Vtilius [illegible] [illegible] parrem ratio eſt l. *quæ dotis.* 96. *ff. de* [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *ff. de adquir. poſſ.* & [illegible] [illegible] Cuius [illegible] exceptiones vide hic apud Iaſonem. y l. 4. *C. de condict. ob cauſ. dat.*
z Libelli alia ratio eſt in totius & partis petitione.
a quoties totum ſine cauſa promiſit.
b Quoties partem ſine cauſa promiſit.
c Vide Cuiac. in hanc legem *lib. ad Afric.* d in condictione ſine cauſa [illegible] quia hæc ſemper datur ad hæc paria ſine ab initio cauſa eſſe, vel ex poſt facto [illegible] ſe ſieri. l. 1. §. 2. *ſup. eod.* e ex cauſa quæ non ſit ſecuta, & ſine cauſa [illegible] bere paria ſunt. f Datum ob cauſam iure impoſſibilem, quæ tamen [illegible] ſecuta, repetitur ab ignorante datum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
g contra iuris regulas. v. l. 38. [illegible] [illegible] ſolum [illegible] ignorarunt. h ei ſoliget.

neque

Universidad Rey Juan Carlos

neque nupſit, an eandem repetere poſſit; quæſitum eſt? Dixi, cùm ob turpem cauſam dantis & accipientis pecunia numeretur, ceſſare condictionem: & in delicto pari potiorem eſſe poſſeſſorem. quam rationem fortaſſis aliquem ſecutum, reſpondere, non habituram mulierem condictionem: ſed rectè defendi, non ſeu turpem cauſam in propoſito c, quàm d nullam fuiſſe, cùm pecunia, quæ daretur, in dotem converti negaretur e. non b enim ſtupri, ſed matrimonij c gratia datam eſſe.

1 ¶ Nouerca priuigno, nurus ſocero pecuniam dotis nomine dedit, neque nupſit: ceſſare condictio prima facie videtur: quoniam iure d gentium inceſtum committitur. atquin & vel magis ea in ſpecie, nulla f cauſa dotis dandæ fuit. condictio igitur competit.

LIBER DECIMVS-TERTIVS.

DE CONDICTIONE FVRTIVA a.

Cui datur hæc actio.

Vlpianus lib. 18. ad Sabinum.

IN furtiua re, ſoli domino b condictio competit.

De furioſo & infantibus.

2. *Pomponius* lib. 16. ad Sabinum.

Condictioni c ex cauſa furtiua & furioſi, & infantes obligantur d, cùm e heredes neceſſarij extiterunt; quamuis cum eis agi non poſſit f.

De ſeruo condicendo.

3. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

SI condicatur ſeruus ex cauſa furtiua, id venire in condictionem certum eſt, quod intereſt agentis g: veluti ſi heres ſit inſtitutus, & periculum ſubeat dominus hereditatis perdendæ. quod & Iulianus ſcribit.

¶ Item ſi mortuum hominem condicat, conſecutum ait pretium hereditatis h.

De ſeruo & filiofamilias.

4. *Vlpianus* libro 41. ad Sabinum.

SI ſeruus, vel filiusfamilias furtum commiſerit, condicendum eſt domino i id, quod ad eum peruenit. in reſiduum, noxæ ſeruum dominus dedere poteſt.

5. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

EX furtiua k cauſa filiofamilias l condici poteſt m, nunquam n enim ex condictione alius, quàm qui fecit o, tenetur, aut heres eius.

6. *Vlpianus* lib. 38. ad Edictum.

PRoinde & ſi ope p, conſiliòve alicuius furtum factum ſit, condictione non tenebitur: & q ſi furti r teneatur.

De furti deciſione. 1. De concurſu huius actionis & aliarum. 2. De herede furis. De interitu rei furtiuæ.

7. *Idem* lib. 42. ad Sabinum.

SI pro fure damnum deciſum ſ ſit, condictionem non impediri t, veriſſimum eſt. deciſione u enim furti quidem actio, non autem condictio tollitur.

1 ¶ Furti a actio pœnam b petit legitimam, condictio rem ipſam. ea res facit, c ut neque furti actio per condictionem, neque condictio per furti actionem conſumatur. is itaque, cui furtum factum eſt, habet d actionem furti, & condictionem, & vindicationem: habet & ad exhibendum actionem.

2 ¶ Condictio rei furtiuæ quia e rei habet perſecutionem, heredem f quoque furis obligat: nec tantùm, ſi viuat ſeruus furtiuus: ſed etiam ſi deceſſerit. ſed & ſi apud furis heredem diem ſuum obiit ſeruus furtiuus, vel non apud ipſum, poſt mortem tamen furis, dicendum eſt condictionem aduerſus heredem durare.

¶ Quæ in herede diximus, eadem erunt & in cæteris ſucceſſoribus f.

De tempore. 1. Et æſtimatione rei furtiuæ. 2. De fructibus.

8. *Idem* libro 27. ad Edictum.

IN re furtiua condictio ipſorum corporum competit. ſed vtrum tamdiu, quamdiu extent: an verò & ſi deſierint eſſe in rebus h humanis? Et ſi quidem obtulit fur, ſine dubio nulla erit condictio. Si non obtulit, durat condictio æſtimationis i eius: corpus enim ipſum præſtari non poteſt.

1 ¶ Si ex cauſa furtiua, res condicatur, cuius temporis æſtimatio fiat, quæritur, placet tamen, id temporis ſpectandum, quo k res vnquam plurimi fuit: maximè cùm deteriorem rem factam fur dando non liberatur, * ſemper l enim moram fur facere videtur m.

2 Nouiſſimè dicendum eſt, etiam fructus in hac actione venire.

Quatenus heres obnoxius.

9. *Idem* libro 30. ad Edictum.

IN condictione ex cauſa furtiua non pro parte, qua peruenit, ſed in ſolidum n tenentur, dum ſoli heredes ſumus. pro parte autem heres, pro ea parte, pro qua heres eſt, tenetur.

De fure. 1. De bonorum raptore. 2. De re alienata. 3. vel legata.

10. *Idem* lib. 38. ad Edictum.

SIue manifeſtus fur, ſiue nec manifeſtus ſit, poterit ei condici. Ita demum autem manifeſtus o fur condictione tenebitur, ſi deprehenſa non fuerit à domino poſſeſſio eius. Cæterum * nemo furem condictione tenetur, poſteaquam p dominus poſſeſſionem apprehendit. & ideo Iulianus, et procedat in fure manifeſto tractare de condictione, ita propoſuit: furem deprehenſum, aut occidiſſe, aut fregiſſe, aut effudiſſe id quod intercepérat.

1 ¶ Eũ quoque q, qui vi bonorum raptorum r tenetur, condici poſſe, Iulianus libro 22. Digeſtorum ſignificat.

2 ¶ Tamdiu ſ autem condictioni locus erit, donec domini facto dominium eius rei ab eo receſſat, & ideo ſi eam rem alienauerit t, condicere non poterit.

3 ¶ Vnde Celſus libro 12. Digeſtorum ſcribit, ſi rem furtiuam dominus pure u legauerit furi heredem ei condicere non poſſe.

¶ Sed & ſi non ipſi furi, ſed alij, idem dicendum eſt, ceſſare condictionem, quia dominium facto teſtatoris, id eſt, domini, diſceſſit.

a l. 5. de condictione ob turpem.
b v. l. 2. C. de condict. ob turpem.
c i. quæ deſtinauit auunculo nubere, eique pecuniam eo nomine in dotem dedit, non tam ex turpi, quàm ex nulla cauſa, id facere videtur. Eadem hæc dandi ſpecies non eſt comparanda cum ea cauſa, ex qua datur aliquid turpiter.
d Cauſæ turpis, & nullius differentia. Turpe & nullum ſeparantur.

a quis nuptiæ prohibitæ dici non habent. l. 12. de [illegible]
b Titulus colorius [illegible]
c l. alia ob turpem cauſam, & in matrimonium dandi & repetendi cauſa eſt.
d l. vlt. de ritu.
e inter huiuſmodi perſonas. l. 17. C. de nupt.
f l. hic idem dictum eſt quod in caſa ſuperiore huius legis dictum eſt.

a furti actionis & condictionis furtiuæ differentia. [illegible]
b l. vlt. in fin. C. de [illegible]
c Perſecutoria actio, pœnali: & è contra, non tollitur, quoties ex eodem delicto deſcendunt [illegible]
d Furto facto, ei cui furtum factum eſt, variæ competunt actiones: actio furti, condictio, vindicatio, ad exhibendum actio.
e Ad heredes tranſeunt actiones rei perſecutoriæ.
f Heres furis, furti actione tenetur, adde l. 1. [illegible]

Specialis, an generalis? An potiùs hic id quod intereſt, certum eſt, ibi, incertum? An id quod hic intereſt, circa rem eſt? An quia hic agitur aduerſus furem nō ex non facto, ſed ex re furto ſubtracta. An quia in re mea aliquid facit me inuito? [illegible] vel patri, l. 19. [illegible]
h obligatur etiam filiusfamilias non tantum ex delicto, [illegible] ſed etiam ex contractu, vel quaſi, præterquam ex mutuo & voto, [illegible]
[illegible] in ſolidum non patri, ad quem nihil peruenit.
n ſub. etiam noxaliter: licet in domino ſecus, [illegible]
o ſub. furtum. p v. l. 53. ſ. de verb. ſign. q Condictio furtiua ſtrictior eſt furti actione. Furti actio datur aduerſus eum cuius ope conſiliòve furtum factum eſt: condictio verò furtiua non datur. Contrarium videbatur dicendum: hoc enim, furti actionem, vtpote pœnalem, magis odioſam, non dari aduerſus eum cuius ope vel conſilio furtum factum eſſet: contrà hanc dari, cùm rei perſecutoria ſit. Differentiæ cauſam vide apud Accurſ. in l. [illegible] teneatur, 11. ſ. eod.
r is cuius ope & conſilio furtum committitur, furti tenetur. adde l. 59. ſ. 19. ſ. de furt. [illegible] 12. Tab. [illegible]
[illegible] Poſt deciſionem furti leges agi prohibent. Porrò quod lex 12. Tab. furem domino addixerit, [illegible] niſi quis pro fure damnum deciderit, v. Cuiac. [illegible]
t i. extingui. u Pacto tollitur ipſo iure furti actio, at non condictio. Qui de furto paciſcitur, ne furti teneatur, hoc tantùm ſibi acquirit, ne furti habeatur, at non hoc acquirit, vt ne rem furtiuam reſtituat. A pœna furti liberatur: at non à rei furtiuæ reſtitutione: hæc enim diſtant, [illegible] Pactum in actione furti interpoſitum, non extendi ad furtiuæ rei condictionem. Cæterum, [illegible] verbo, [illegible] tranſactionem, alij malè [illegible]

condictionem furtiuam in heredem in ſolidum non dari; hoc tamen improbat Antonius Faber 4. coniect. 1.
o Fur manifeſtus dicitur qui in furto deprehenſus, licet ei res præcepta non fuerit à domino, v. l. 2. l. 3. & ſeq. ſ. de furt.
p l. 54. [illegible] ſ. de furt.
q Cur? quia fur eſt, & quidem improbiſſimus. Inſt. vi bonorum raptorum.
r l. 1. in fin. ſ. de cond. tritic.
ſ Tamdiu particula quam vim habeat, v. Caſtrenſem in l. ſufficit 56. ſ. de [illegible]
t l. 56. in fin. [illegible]
u Secus in ſub conditione; l. 14. ſ. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

16. *Paulus* lib. 39. ad Edictum.

SEd nec legatarius condicere poteſt: ei enim competit condictio, cui a res ſubrepta eſt, vel heredi eius. Sed vindicare rem legatam ab eo poteſt.

Si res mihi ſubrepta, sua maneat, vel non. De rei ſubreptæ æſtimatione.

11. *Vlpianus* lib. 39. ad Edictum.

ET ideo eleganter Marcellus definit lib. 7. ait enim: Si res mihi ſubrepta, tua remaneat, condices b. Sed & ſi dominium non tuo facto amiſeris, æquè condices.

1 ¶ In communi igitur re eleganter ait intereſſe, vtrum tu prouocaſti communi diuidundo iudicio, an prouocatus es: vt ſi prouocaſti communi diuidundo iudicio, amiſeris condictionem, ſi prouocatus es retineas.

2 ¶ Neratius libris membranarum c Ariſtonem exiſtimaſſe refert, eum, cui pignori res data ſit, incerti condictione acturum, ſi ea ſubrepta eſt d.

Etiam ſpecies facta ex materia non venit in hac condictione, & in ea habetur ratio meliorationis factæ etiam ſumptibus furis. Bart.

13. *Paulus* lib. 39. ad Edictum.

EX e argento ſubrepto pocula f facta condici poſſe, Pulcinius ait. Ergo in condictione poculorum g, etiam cælaturæ h æſtimatio fiet, quæ impenſa furis facta eſt. Quemadmodum, ſi infans i ſubreptus adoleuerit, æſtimatio ſit adoleſcentis, quamuis cura, & ſumptibus furis creuerit.

De ſeruo fugitiuo ſub conditione legato. 1. An reo cauendum ſit. 2. De boue & eius corio, carne, cornibus. 3. De vuis, muſtoque & vinaciis.

14. *Iulianus* lib. 22. Digeſtorum.

SI ſeruus fugitiuus ſub conditione legatus fuerit, pendente ea, heres k condictionem habebit. Et ſi lite conteſtata, conditio extiterit, abſolutio ſequi debebit, perinde ac ſi idem ſeruus ſub conditione liber eſſe iuſſus fuiſſet, & lite conteſtata conditio extitiſſet. Nam nec petitoris iam intereſt, hominem recipere, & res ſine dolo malo furis eius eſſe deſiit.

¶ Quod ſi pendente conditione iudicaretur, iudex æſtimare debebit, quanti emptorem l inueniret.

1 ¶ Cauere autem ex hac actione petitor ei, cum quo agitur, non debebit.

2 ¶ Boue ſubrepto, & occiſo, condictio m & bouis, & corii, & carnis domino competit. ſcilicet ſi & corium, & caro contrectata fuerunt, cornua quoque condicentur n. ſed ſi dominus condictione bouis pretium conſecutus fuerit, & poſtea aliquid eorum de quibus ſupradictum eſt, condicet: omnimodò exceptione ſummouebitur.

¶ Contra ſi corium conduxerit, & pretium eius conſecutus, bouem condicet: offerente fure pretium bouis, detracto pretio corii, doli mali exceptione ſummouebitur.

3 ¶ Idem iuris eſt, vuis ſubreptis, o nam & muſtum, & vinacia p iure condici poſſunt.

De fure manumiſſo.

15. *Celſus* lib. 12. Digeſtorum.

QVod q ab alio ſeruus ſubripuit, eius nomine liber furti tenetur r. condici autem ei non poteſt ſ, niſi liber contrectauit.

De commodatario, & depoſitario.

16. *Pomponius* lib. 38. ad Quintum Mucium.

QVi furtum t admittit, vel re commodata u, vel depoſita x vtendo: condictione quoque ex furtiua cauſa obſtringitur. Quæ differt y ab actione commodati hoc, quod etiam z, ſi ſine dolo malo, & culpa eius interierit a res, condictione tamen tenetur: cum b in commodati actione non facilè b vltra culpam, & in depoſiti, non c ſ vltra dolum malum teneatur is, cum quo d depoſiti agetur.

De oblatione & interitu rei.

17. *Papinianus* lib. 10. Quæſtionum.

PArui refert ad tollendam a condictionem offeratur b ſeruus furtiuus, an in c aliud nomen, aliúmque ſtatum obligationis d transferatur. Nec me mouet, præſens e homo fuerit, necne. Cùm mora, quæ extinguitur ex furto, veluti quadam delegatione finiatur.

De procuratore ſoluente indebitum ſciente.

18. *Scæuola* lib. 4. Quæſtionum.

QVoniam furtum fit, cum f quis indebitos nummos ſciens acceperit, videndum, ſi procurator ſuos nummos ſoluat, an ipſi furtum fiat. Et Pomponius epiſtolarum lib. 8. ipſum condicere ait ex cauſa furtiua. Sed & me condicere, ſi ratum habeam quod indebitum datum ſit, ſed altera condictione altera tollitur.

De filiofamilias qui rem amouit.

19. *Paulus* lib. 3. ad Neratium.

IVlianus ex perſona filiæ, quæ res amouit, dandam in patrem g condictionem in peculium reſpondit.

De rei interitu.

20. *Tryphoninus* lib. 15. Diſputationum.

LIcet fur paratus fuerit excipere condictionem, & perinde ſteterit, dum in rebus humanis res fuerat, condicere eam, poſtea autem peremptæ eſt h, tamen durare condictionem veteres voluerunt: quia videtur qui primò inuito domino rem contrectauerit, ſemper in reſtituenda ea, quam nec debuit auferre, moram i facere.

DE CONDICTIONE EX LEGE l.

TIT. II.

Paulus lib. 2. ad Plautium.

SI obligatio lege noua m introducta ſit, nec cautum eadem lege, quo genere actionis experiamur, ex lege n agendum eſt o.

DE CONDICTIONE TRITICARIA p.

TIT. III.

De pecunia numerata, & aliis rebus. 1. De re ſua. De re furtiua, vel vi rapta.

Vlpianus lib. 27. ad Edictum.

QVi q certam pecuniam numeratam petit, illa actione vtitur, *ſi certum petetur*. qui r autem alias res, per triticariam condictionem petet.

¶ Et ſ generaliter dicendum eſt, eas res per hanc actionem peti, ſi quæ ſint præter pecuniam numeratam t: ſiue in pondere, ſiue in menſura conſtent, ſiue mobiles ſint, ſiue u ſoli. Quare fundum quoque per hanc actionem petimus, & ſi vectigalis ſit. Siue ius ſtipulatus quis ſit, veluti vſumfructum x, vel ſeruitutem vtrorumque prædiorum.

1 ¶ Rem autem ſuam y per hanc actionem nemo petet, niſi ex cauſis, ex quibus poteſt: veluti ex cauſa furtiua z, vel re mobili vi abrepta a.

a l. 1. §. vlt. l. 14. §. 16. in fin. ſ. de furt. Differentiam interim obſerua ſucceſſoris vniuerſalis & particularis. Huic condictio furtiua non datur, illi datur.
b datur enim condictio furtiua domini contra naturam condictionis. v. l. 18. eod. l. 1. in fin. ſ. de condict. triticar. l. 3. §. 16. l. [illegible]
c Membranarum libros ſeptem hic Neratius ſcripſit.
d quia eius intereſt rem ſaluam eſſe. l. 12. ſ. de pign. depreſſatio vero commodatario, & ſimilibus rei detentatoribus in factum actione, vel officio iudicis conſulitur: bonæ fidei poſſeſſoribus, triticaria l. 2. ſ. de tritic. Accurſ.
e Furtiua actione condicitur res ſ. facta ex materia furtiua quod ſi res nô extitit, petitur æſtimatio. Sed & habetur ratio rei melioris factæ ſumptibus & opera.
f ſub. contrecta. l. 52. §. 14. ſ. de furtis.
g ſub. peremptorū ante moram patratam.
h l. 19. §. 11. ſ. de auro.
i v. l. 67. §. 2. ſ. de furtis.
k nam pendente conditione heres rei legatæ dominium habet. l. 12. §. 2. ſ. fam. l. 21. ſ. de ſeruorum. l. 34. ſ. de relig. l. 36. ſ. de reb. cred.
l ſ. quanti vendi poteſt. l. 1. 3. 16. ſ. ad Treb. Valere res quæque dicitur, quantum vendi poteſt.
m v. l. 53. §. 5. ſ. de furt.
n aliud eſt in vſufructu, nec enim caro & corium mortui pecoris in fructu eſt. l. 30. ſ. quibus modis vſusf. l. 49. in prin. ſ. de legat. 2.
o l. 52. §. 14. ſ. de furtis.

p Vinacia grana vuarum, ſtorum & reſiquiæ vuæ tortæ. *Calum. & Var.*
q furtum ſi ſeruum alij fecit actione furti in duplum poſt libertatem tenetur, non condictione furtiua, niſi liber contrectauerit. *Syn. Baſ. 13. tit. 2. ex lib. 60. tit. 10. cap. 12.*
r quia tenetur maleficia puniri; & ne cum aliena iactura locupletetur. *Bart.*
ſ quia condictio furtiua ſimilitudinem habet cum contractibus: ſeruus autem ex contractibus poſt manumiſſionem non tenetur. *Bart.*
t Furtum facit, qui commodato, vel depoſito, in alium vſum vtitur.
u v. l. 5. §. 8. ſ. commodati. x §. 6. *Inſt. de oblig. quæ ex delict.*
y Furtum committit, qui re commodata abutitur. Quid ? qua actione in hac ſpecie tenebitur? furtiua condictione, vt hic. An eadem illa ſit, quæ commodati, non eadem. Nam commodati actione, non facilè vltra culpam agitur; furtiua vero condictione, etiam ſi ſine culpa commodatarij qui ea abutitur eſt, res perierit, pati poteſt.
z Si prius quàm fur rem offerat, rem perire contigerit; furis periculum eſt. *Syn.* [illegible] 17. a v. l. 8. [illegible]
b Commodatarius non facilè vltra culpam tenetur, vt hic. et tamen vltra culpam tenetur, & ſi vi calum etiam [illegible] paciſcendo fieri poteſt: l. 7. §. 15. ſ. de pact.
c l. 1. §. 1. ſ. depoſiti. Depoſitarius non facilè vltra dolum malum tenetur.
d Ius depoſitarius tenetur etiam ſi ſine dolo malo res perierit, l. 1. §. 25. ſ. depoſiti.

q quale eſt, vt quod quiſque iuris in alium ſtatuerit, eodem ipſe vtatur.
m Lex noua dicitur quæ de nouo introducta. Aliis, lex noua, quæ poſt legem 12. Tabularum lata ſit. n Talis eſt condictio ex lege Iulia, & Cincia, & legibus Talariis. Cuiac. hic. & Cuia. adde l. 3. §. 5. Cod. de donat. [illegible] Tales quoque actiones quæ ex nouo ſtatuto vel conſuetudine [illegible] o Noua ſcilicet: ſed tamen vtere actione etiam [illegible] noua nominatim id ve uerit. l. 41. ſ. de oblig. p Triticaria [illegible] qui hanc actionem primus dari ſibi poſtulauerit, forté ei [illegible] tritico. Cuiac. hic. & Stephanus Græc. Interpr. q Condictio [illegible] datur ex pecunia numerata: triticaria ex aliis rebus numeratis.
r Differentiam huius actionis ſiue condictionis & condictionis ſi certum petetur, obſerua. Illa condictione, certum petimus; hac incertum. [illegible] alteram huius actionis & condictionis ſi certum petetur [illegible] certum petetur, quantitas pecuniæ petitur: hac condictione [illegible] præter pecuniam t per hanc actionem res immobiles, incertæ & [illegible] les petuntur. actione ſi certum petetur, non æquè. In illa iudex [illegible] arbitrij inops: in hac triticaria rem petitam æſtimat [illegible] loci & temporis. Cuiac. hic. vt merito condictionis huius [illegible] ſuperueniat. u Differentiam tertiam obſerua. Condictione ſi certum petetur, pecunia quæ eſt res corporalis & mobilis petitur: hac vero [illegible] etiam immobilis, vt hic. & incorporalis, vt iura [illegible] quæ vſumfructum ſtipulatus, incertum ſtipulatus. l. 57. §. 3. ſ. de verb. obl. y Differentiam quartam obſerua. Condictione ſi certum, rem debitam nobis petimus; hac condictione, interdum propriam, vt hic. ſiue poſſeſſionem [illegible] furtum receptam eſſet, furibus etiam res noſtras condicamus. l. 8. [illegible] §. 5. l. 8. ſ. de reb. cred. & creditori, qui pignus non reddit. [illegible] certa ſit habetur. l. 5. [illegible] de furt. & prædoni. vt hic [illegible] malæ fidei poſſeſſori v. l. 4. & colono qui poſt tempus conductionis [illegible] ctus percipit; item & quid vi [illegible] nobis ablatum. d. l. 4.
a Vid. l. 2. §. 26. ſ. vi bon. raptor. l. 2. §. 5. l. ſ. de furtis

[illegible]

De ſundo

Universidad Rey Juan Carlos

De fundo vi poſſeſſ.

2. *Idem* lib. 18. ad Sabinum.

SEd & ei a, qui vi aliquem de fundo deiecit, poſſe ſpondum b condici, Sabinus ſcribit. & ita & Celſus. ſed ita ſi dominus ſit, qui deiectus condicat. cæterum ſi non ſit, poſſeſſionem c eum condicere Celſus ait.

De rei petitæ æſtimatione.

3. *Idem* lib. 27. ad Edictum.

IN hac actione d ſi quæratur res e, quæ petita f eſt, cuius temporis æſtimationem recipiat, verius g eſt, quod Seruius ait, condemnationis h tempus ſpectandum. ſi vero deſierit eſſe in rebus humanis, mortis tempus m; ſed n ἐν πλάτει o, quod Iulian. ſecundum Celſum, erit ſpectandum: non enim debet nouiſſimum vitæ tempus æſtimari: ne ad exiguum pretium æſtimatio redigatur in ſeruo forte mortifere vulnerato p.

¶ In vtroque autem, ſi poſt moram deterior res facta ſit, Marcellus ſcribit libro 20. habendam æſtimationem, quanto deterior res facta ſit. Et ideo ſi quis poſt moram ſeruum eluſcatum r dederit, nec liberari ſ eum. quare ad tempus moræ t in his erit reducenda æſtimatio.

De tempore ad locum idem eſt iudicium. Bart.

4. *Gaius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

SI merx u aliqua x, quæ certo die dari debebat, petita y ſit, veluti vinum, oleum, frumentum, tanti z litem æſtimandam Caſſius ait, quanti fuiſſet eo die, quo dari debuit. ſi de die nihil conuenit, quanti tunc a, cum iudicium acciperetur.

¶ Idemque iuris in loco eſſe, vt primum æſtimatio ſumatur eius loci b, quo dari debuit: ſi de loco nihil conuenit, is locus ſpectetur c, quo peteretur. Quod & de cæteris rebus iuris eſt.

DE a EO QVOD CERTO LOCO dari oportet b.

TIT. IV.

Ratio huius actionis.

Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

EX Lio f loco g, quàm in quem ſibi dari quiſque ſtipulatus eſſet, non videbatur agendi facultas competere. ſed quia h iniquum erat, ſi promiſſor ad eum locum in quem daturum ſe promiſiſſet, nunquam accederet, quod vel data opera faceret, vel quia aliis i locis neceſſario diſtringeretur k, non poſſe ſtipulatorem ad ſuum peruenire: ideo l viſum eſt, vtilem actionem m in eam rem comparare n.

De vtilitate actoris & rei. 1. *De cauſa huius actionis.* 2. *De forma ſtipuli ac obligationis alternatiuæ.* 3. *De effectu principiorum alternatiuæ.* 4. *De ſtipulatione, Epheſi, & Capuæ.* 5. *De inſula ſoluenda.* 6. *De die expreſſo vel ſubaudito.* 7. *De adiecto.* 8. *De vtilitate rei & actoris, & de officio iudicis.*

2. *Vlpianus* lib. 27. ad Edictum.

ARbitraria a actio vtriuſque b vtilitatem continet, tam actoris, quàm rei. quod ſi c rei intereſt, minoris ſit pecuniæ condemnatio, quàm intentatum eſt. aut, ſi actoris d, maioris e pecuniæ f fiat.

1 ¶ Hæc g autem actio ex illa ſtipulatione venit, vbi ſtipulatus ſum à te, *Epheſi decem dari.*

2 ¶ Si quis, *Epheſi decem aut Capuæ hominem dari* ſtipulatus, experiatur, non debet, detracto altero loco, exprimere i, ne auferat loci vtilitatem reo.

3 ¶ Scæuola 15. quæſtionum ait.

NOn ſ utique ea, quæ tacitè g inſunt ſtipulationibus, ſemper in rei eſſe poteſtate, ſed quid debeat, eſſe in eius arbitrio an debeat, non eſſe. Et ideo cum h qui *Stichum aut Pamphilum* promittit, eligere ut poſſe quod ſoluat, quamdiu ambo viuunt. cæterum vbi m aliter deceſſit, extingui eius electionem, ne ſit in arbitrio eius, an debeat, dum non vult viuum præſtare, quem ſolum debet. Quare & in propoſito eum, qui promiſit *Epheſi aut Capuæ*, ſi fuerit in ipſius arbitrio, promiſit ubi ab eo petatur, conueniri non poſſiſſe. Semper vbi ab eo petatur, ſic euenire, vt ſit in ipſius arbitrio, an debeat. quare putat poſſe ab eo petitum alterum locum electurum, ſic euenire, vt ſit in ipſius arbitrio, an debeat. quare putat poſſe ab eo peti altero loco, & ſine loci adiectione damus igitur actori electionem petitionis. * Et generaliter definit Scæuola, petitorem electionem habere quid petat: reum, vbi ſoluat: ſcilicet ante petitionem. Proinde mixta (inquit) rerum alternatio ſ locorum alternationi, ex neceſſitate facit actoris electionem, & in rem propter locum, alioquin tollis ei actionem, dum vis reſeruare reo optionem.

4 ¶ Si quis ita ſtipulatur, *Epheſi & Capuæ*, hoc ait s, vt Epheſi partem, in Capuæ partem petat.

5 ¶ Si quis *inſulam fieri* ſtipuletur, & locum u non adiiciat, non valet ſtipulatio.

6 ¶ Qui ita ſtipulatur, *Epheſi decem dari*, ſi ante diem, quàm Epheſum peruenire poſſit, agat, perperam ante diem agi, quia & Iulianus putat, diem tacite x huic ſtipulationi ineſſe. Quare verum puto, quod Iulianus ait, eum qui Romæ ſtipulatur, *hodie Carthagine dari*, inutiliter y ſtipulari.

7 ¶ Idem Iulianus tractat, an is, qui *Epheſi ſibi aut Titio dari* ſtipulatus eſt, ſi alibi Titio ſoluatur, nihilominus poſſit intendere, ſibi dari oportere. & Iulian. ſcribit liberationem non contigiſſe z: atque ideo poſſe peti, quod intereſt. Marcellus autem & aliis tractat, & apud Iulianum notat, poſſe dici, & ſi mihi alibi ſoluatur, liberationem contigiſſe. quamuis inuitus accipere non cogar: planè, ſi non contigit liberatio, dicendum ait ſuperfore periculum integræ ſummæ, quemadmodum ſi quis inſulam alibi fecerit, quàm vbi promiſerat, in nihilum liberaretur. Sed mihi videtur ſumma ſolutio a diſtare à fabrica inſulæ: & ideo quod intereſt, ſolum petendum.

a Id eſt ab eo. b Id eſt, poſſeſſionem. c nomine enim ſiti di dominij amiſſi condici poteſt quam non habet. vt l. 15. §. 6. l. de verb. oblig. ſeu rei poſſeſſionem. d ſubaudi rei vindicatio, ad huic legi quæ dictum ſum ad l. 4. l. re. e id eſt ſpecies, & verò hic agitur de mancipio, vt ex ſequentibus conſtat. f ſubaudi dari ex contractu bonæ fidei vel ſtricti iuris. g id eſt verum. l. vit. C. de ſeruis. l. 1. §. de dolo. h v. l. 4. l. re. i ſubaudi, ſi tunc res pluris valuit: nec culpa, nec mora præceſſit. k ſubaudi, culpa poſſeſſoris. l ſi tunc pluris fuit à mora, itaque ſi culpa præceſſit, non dolus. m nec enim res æſtimatio vnquam creſcit poſt eius interitum. Bald. adde l. ſeq. l. de rei vind. n ἐν πλάτει ſpectare aliquid, eſt ſolutius latiuſque id ſpectare, non in exacto: l. 25. l. de prob. l. 13. l. de ſolut. l. 2. §. 2. l. totum vero. o tempus mortis, ἐν πλάτει non ipſum momentum mortis, ſed quod circa mortem paulo ante. p vel longo tempore infirmus vt poſtea perierit. q niſi mora præceſſit. r de eluſcato. adde l. 5. §. vit. in princ. l. ad leg. Aquil. ſ ab actione de dolo. t inducendæ per litis conteſtationem. u al. res. x vt vinum, oleum, frumentum, l. ex. & breuiter vel aliqua quantitate conſiſtens. y Poſt moram debitoris: & quidem hac actione. z Solutio certi rei ipſius vel æſtimationis: hæc illius ſubſidiaria eſt, de cuius forma circa hac quæſtio eſt, in qua ſubſidia hæc duo maximè nobis ſpectanda, tempus & locus. Quod ad tempus attinet, priore loco rei æſtimationem metimur ex eo die, quo dari res debuit, hoc eſt quo rem dari conuenit; at ſi die Quid ſi de die nihil conuenit? tanti res æſtimanda, quanti tunc fuit cum iudicium acciperetur, hoc eſt, quanti tunc fuit, cum res peteretur, l. 22. ſ. 1. l. 2. l. de condict. trit. imo verius eſt tempus condemnationis ſpectari, & ad id tempus æſtimationem referri rei. l. 3. & ex hac ſententia, tempus litis conteſtatæ ſpectare, ſi tunc plurimi res fuit, vt hic. In minus, tempus condemnationis & ſententiæ, d. l. 3. Quid ſi non quantitas, ſed ſpecies debebatur, & culpa poſſeſſoris res eſſe deſiit æſtimationem à rei perceptæ tempore, ſeu à mora rei vel ſpeciei ducemus: vt quanti tunc fuerit, cum eſſe deſiit, tanti præſtetur eius æſtimatio, l. 3. ver. ſi verò deſierit §. ex. Quid mortis tempus, ipſumne mortis momentum accipiemus, an potius quoddam tempus non ita ſtrictum, ſed latius quod ante mortem fuerit? non ipſum momentum mortis inſpicimus, ſed id quod etiam paulo ante, ne ad exiguum pretium æſtimatio redigatur. Perniciosum eſt enim æſtimari ſeruum mortiferè vulneratum tunc cum mortuus fuerit, ac non potius qualis fuit antequam vel vulneraretur, vel moreretur ex vulnere, d. l. 3. verſ. ſi verò tempus ſit breuiter in vtroque. id eſt ſiue condemnationis, ſiue mortis tempus ſpectemus, habenda ſemper æſtimatio eſt quanto res deterior facta ſuit. Quid enim ſi poſt moram debitor ſeruum eluſcatum detrectat, non eum liberari non dicemus. Vt hinc conſtet, ad tempus moræ reducendam ſemper eſſe æſtimationem, verſ. in vtroque. Et hæc de die ac tempore. De loco videamus pro locorum varietate rerum varia ſunt precia. Si de loco conuenit, æſtimatio ſumetur eius loci, ſi nihil de loco conuenit, eo in ſtimatur æſtima in quo res petita fuerit, vt hac l.

a l. 3. §. ex. l. 21. l. de reb. cred. b v. l. 1. in pr. l. de vſuris. c l. 33. in pr. l. de rei vind. l. 12. l. 1. 4. in pr. l. ex. e 3. C. 18. Id eſt. Nunc id quod certo loco debetur, alio loco peti poteſt? f Qui certo loco dari ſibi ſtipulatus eſt, alio quoque loco actione vtili experiri poteſt. g Hæc ſpectante tam ad rei, quam ad actoris vtilitatem, atque de cauſa quantitas augetur vel minuitur, l. 2. l. ex. §. 20. Reſ. 2. 4. tit. 9. l. 1. l. 2. C. de ſolut. hinc conſtat, Solutionis deſtinata ratione forum ſortiri non in alio quàm domicilij loco. h ſtipulationem quamque ita interpretari non oportet, vt non inutilis ſit, l. quoties 20. l. de verb. obl. Præſumptiones in dubio non ducimus ad ea quæ aſſeuerata dicuntur ſuppugnanda, adde l. Idem 22. l. de ſolut. i Debitor aliquem deſtinato loco poteſt conuenire, ex mora, eoque cum excuſat quod aliis locis diſtringatur, moram enim committit etiamſi aliis locis diſtringatur. k Vt debitor poſſit à ſibi conueniri, non eſt neceſſe, vt fuerit in mora ad locum deſtinatum ſoluendi accedendi, ſi, ſi loqui carcere vel cuſtodia qui continetur, moram nunquam committeret, vt qui carcere ſiue cuſtodia neceſſario diſtringatur. l. 2. l. de vſuris Inſ. l. 20. l. de ver. obl. l Ne aliqua ſtipulatio redderetur inutilis, id enim in dubio eſt. m arbitrariam, l. 2. l. 3. in pr. l. 4. in pr. l. ex. §. 31. ver. Inſt. de aſſ. n Vt vbicunque repertus fuerit, in eum agi poſſit. Poteſtas reus petere,

ſeu vbi e domicilio deſtinatæ ſolutionis ad locum remittatur? non poteſt, niſi reus iuramento interpoſito certo loco ſolutionem promiſit niſi in loco deſtinato inchoata, niſi fori priuilegio renunciauit, niſi promiſit ſe iudicio ſiſtere petente quocunque admiſſi ſeu creditore, niſi ibi ſeruatus certo loco, dic certa adiecta ſolutionem. prouidentia, *Iaſ.* a Arbitraria actio eſt hæc de eo quod certo loco, l. 3. l. 4. in pr. l. b id eſt interpretis in hanc actionem venit æſtimatio eius quod alterutrius intereſt, l. 8. 3. ex. Inſt. de act. o arbitrariis actionibus ratio habetur eius quod intereſt actoris & rei. c §. vlt. in pr. l. ex. id eſt, in hac actione habetur ratio vtilitatis, quæ promiſſori competitura fuiſſet, ſi illo loco ſoluiſſet, quo ſe ſoluturum ſpopondit, §. 33. verſ. propter quos cauſam. Inſt. de act. d l. vnic. C. vbi conueniatur qui certo loco. e Actio, loci ratione, arbitraria eſt, ſi eſt ſtricti iuris (vt eſt ex ſtipulatione mutuo teſtamento) ſecus eſt, ſi eſt bonæ fidei. *Iaſ.* f Tacitè quæ inſunt ſtipulationi, non ſemper ſunt in rei poteſtate. g *Iaſon* dicuntur,

quæ verbis non expreſſa, vt electio, tempus locus. h In alternatiuo rerum (puta cum quis Petrum aut Paulum promiſit) quandiu ſuperſtites ambo ſunt, reus electionem habet, verum præſtare velit. Cæterum vbi deceſſit alter, alterum præſtare cogitur. In alternatione vero locorum, electionem reus habet, vt vbi velit ſoluat: cum autem non ſoluit, actor vbi velit petit. Quod ſi mixta fuerit alternatio rerum & locorum, actor electionem habet, quid & quo loco petere velit, & ita quidem *Iaſ.* Reſ. 24. tit. 6. e. 2.

i antea legebatur eius qui, *Aug.* l. 1. *Annot.* 9.

k Alternatio hæc verum eſt. Cæterum hic notandum, alternatiuas non vnius eſſe generis, ſunt enim rerum, perſonarum, temporis, locorum: ſit & mixta ex loco & tempore, vel ex rebus, locis & perſonis, vt promittis mihi dare Stichum aut Pamphilum mihi Titiove Lutetiæ vel Lugduni. Eſt & mixta ex rebus, perſonis, loco & tempore ſimul.

l In alternatiua rerum, quandiu vtraque res ſuperſit, debitoris electio eſt, l. 10. in fin. l. ver. cont. In locorum vero (verſ. Quare. l. ead.) & in mixta (verſ. proinde l. ex.) rerum & locorum alternatione, creditori electio competit.

m In alternatiua rerum electio eſt debitoris quamdiu vtraque ſuperſit, vna perempta, deſinit eius eſſe electio, l. plerumque 20. in fin. l. de iur. dot.

n l. 95. in pr. & §. 1. l. de ſolutionib.

o Poſtquam vna res alternatiua promiſſionis ſublata eſt, tollitur debitori electio: & altera præciſe remanet in obligatione.

p Alternatio hæc locorum eſt. In hac alternatiua electio eſt ſemper debitoris: quia poſſet reus alioqui ſemper variare. Eadem ratione in pluribus iudicibus defenſoris ſeu rei, creditoris profeſſor, vel electio eſt, niſi reus vel iuris ſubſidium ſit. *Auth. habita C. ne filius pro patre*, aut iudicium anteuertit ex l. *diffamari C. de ingenuis*.

q interdum reo eſt poteſtas agendi, vbi velit, puta ſi priuilegium habeat, vt ſcholaris: item ſi alium præuenit, vt in ſpecie l. c. C. de iurisdict.

r Alternatio mixta eſt, quæ ex rebus & locis eſt. In hac alternatione electio eſt creditoris: vt cum loci electionem habent dem & res quoque electionem conſequatur.

ſ Alternatiuam rerum & locorum mixtam obſtare.

t Copula, &, poſita inter plura loca, diuidit ſolutionem pro rata, l. vxor, §. cum ſolutis, l. de duob. reis. *Iaſon.*

u v. l. 84. §. 5. l. de verb. oblig. ſic incertitudo loci vitiat ſtipulationem inſulæ faciendæ vt & alias rei ſtatum, arg. l. 71. l. de leg. 1. niſi alia cauſa ſit.

x Tempus tacite ineſt promiſſioni certo loco ſoluendi, l. 2. §. ver. ſ. ſi quis certum, l. 21. in ſin. l. de eod. & demonſtr. l. 74. l. de oper. libert. l. 41. §. pen. l. 73. l. 137. §. 2. l. de verb. obl. §. ſiquis. 5. Inſt. de verb. obl.

y Anguſtia temporis vitiat ſtipulationem. *Iaſon.*

z Debitor ſoluens adiecto alibi quàm in loco deſtinato, non liberatur

a quia facta certo loco promiſſum, ſubſtantialiter vitiatur ex locorum diuerſitate

8 ¶ Nunc

Universidad Rey Juan Carlos

8 ¶ Nunc de officio iudicis huius actionis loquendum eſt, verum quantitati contractus debeat ſeruire, an vel excedere, vel minuere quantitatem debeat, vt ſi intereſſet rei Epheſi potius ſoluere, quàm eo loci, quo conueniebatur, ratio eius haberetur? Iulianus Labeonis opinionem ſecutus, etiam actoris habuit rationem, cuius interdum potuit intereſſe, Epheſi recipere, itaque vtilitas quoque actoris veniet. quid enim ſi traiectitiam pecuniam dederit, Epheſi recepturus, vbi ſub pœna debebat pecuniam, vel ſub pignoribus, & diſtracta pignora ſunt, vel pœna commiſſa mora tua? vel fiſco aliquid debebatur, & res ſtipulatoris viliſſimo diſtracta eſt? in hanc arbitrariam, quod intereſt, veniet. & quidem vltra legitimum modum vſurarum. quid ſi merces ſolebat comparare? & an & lucri ratio habeatur, non ſolius damni? puto & lucri habendam rationem.

a Officium iudicis interdum actioni deſeruit, interdum eam excedit, interdum minuit.
b Vſurarum conſtituendarum ratio in traiectitiis pecuniis non ſeruatur quinquagiesimarum, dupla in iis excedi poteſt, ſecus ac in eo quod intereſt.
c de quo dixi ad l. 1. & 3 ¶ de pign.
d hinc colligunt intereſſe lucri ceſſantis per locum à ſolitis probari [illegible] v. quæ ſcripſi ad l. 9. [illegible] De loco à ſolitis v. Euerardum in loco à ſolitis 104.
e [illegible]
f l. 2. [illegible]
g ex hac lege modum articulandi circa valorem rerum colligit. Bald. Articulandus rerum valor vel quo re modo fiat, ex hac lege colligunt [illegible]

3. Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

IDeo in arbitrium iudicis refertur hæc actio, quia ſcimus, quàm varia ſint pretia rerum per ſingulas ciuitates, regioneſque, maximè vini, olei, frumenti pecuniarum quoque, licet videatur vna & eadem poteſtas vbique eſſe, tamen aliis locis facilius, & leuibus vſuris inueniuntur, aliis difficilius, & grauibus vſuris.

De reo abſoluendo.

4. Vlpianus lib. 27. ad Edictum

QVòd ſi Epheſi petetur, ipſa ſola ſumma petetur, nec amplius quid: niſi ſi quid eſſet ſtipulatus, vel ſi temporis vtilitas interuenit.

1 ¶ Interdum iudex, qui ex hac actione cognoſcit, cùm ſit arbitraria, abſoluere reum debet, cautione ab eo exacta de pecunia ibi ſoluenda, vbi promiſſa eſt. quid enim, ſi ibi vel oblata pecunia actori dicatur, vel depoſita, vel ex facili ſoluenda? nonne debebit interdum abſoluere? in ſumma, æquitatem quoque ante oculos habere debet iudex, qui huic actioni addictus eſt.

i v. l. 24. [illegible]
k l. 2. [illegible]
l iure informatam, & quæ ex iure poſſit colligi, non cerebrinam. [illegible] de æquitate. v. l. 21. [illegible]

De iuſſu teſtatoris.

5. Paulus lib. 28. ad Edictum

SI heres à teſtatore iuſſus ſit, certo loco quid dare, arbitraria actio competit.

De mutuo.

6. Pomponius lib. 22. ad Sabinum.

AVt mutua pecunia ſic data fuerit, vt certo loco reddatur.

m Interdum iudex actioni inſeruit, interdum eam excedit, interdum minuit.
n actiones arbitrariæ propter locum, ſunt quatuor: ex ſtipulatione, ex teſtamento, ex mutuo, l. 6. [illegible] ex conſtituto. [illegible]

7. Paulus lib. 28. ad Edictum.

IN bonæ fidei iudiciis: etiam ſi in contrahendo conuenit, vt certo loco quid præſtetur, ex empto, vel vendito, vel depoſiti actio competit: non arbitraria actio.

1 ¶ Si tamen certo loco traditurum ſe quis ſtipulatus ſit, hac actione vtendum erit.

De bonæ fidei iudiciis. 1. De ſtipulatione.

8. Africanus lib. 3. Quæſtionum.

CEntum Capuæ dari ſtipulatus, fideiuſſorem accepiſti, ea pecunia ab eo ſimiliter, vt ab ipſo promiſſore, peti debebit. id eſt, vt ſi alibi, quàm Capuæ, petantur, arbitraria agi debeat: ſique tanti æſtimetur, quanti eius, vel actoris intereſſet eam ſummam Capuæ potius, quàm alibi ſolui. Nec oportebit quod fortè per reum ſteterit, quo minus tota centum Capuæ ſoluerentur, obligationem fideiuſſoris augeri, neque enim hac cauſa rectè comparabitur obligationi vſurarum: ibi enim duæ ſtipulationes ſunt, hic autem quia pecuniæ creditæ eſt. circa cuius executionem æſtimationis ratio arbitrio iudicis committitur, eiuſque differentiæ manifeſtiſſimum argumentum eſſe puto, quòd ſi poſt moram factam pars pecuniæ ſoluta ſit, & reliquum petatur, officium iudicis tale eſſe debeat, vt æſtimet quanti actoris intereſſe, eam dumtaxat ſummam, quæ petetur, Capuæ ſolutam.

o [illegible] ſi agatur alio loco.
p In bonæ fidei iudiciis actio arbitraria, quod certo loco, locum non habet.

Vbi ſolui debet.

9. Vlpianus lib. 47. ad Sabinum.

IS, qui certo loco dare promiſit, nullo alio loco, quàm in quo promiſit, ſoluere inuito ſtipulatore poteſt.

De fideiuſſore poſt moram accepto.

10. Paulus lib. 4. Quæſtionum.

SI poſt moram factam, quo minus Capuæ ſolueretur, cùm arbitraria vellet agere, fideiuſſor acceptus ſit, eius actionis nomine, videamus, ne ex pecunia, quæ ex ſententia iudicis accedere poteſt, non debeatur, nec ſit in obligatione: adeò vt nunc quoque ſorte ſoluta, vel à Capuæ petatur, arbitrium iudicis ceſſet. nihil, quis dicat, ſi iudex centum & viginti condemnare debuerit, centum ſolutis ex vniuerſitate, tam ex ſorte, quàm ex pœna ſolutum videtur: ſupereſt petitio eius, quod excedit ſortem: & accedat pœna pro eadem quantitate? quod non puto admittendum: tantò magis quod creditor accipiendo pecuniam ſpeciem remiſiſſe pœnam videtur.

DE PECVNIA CONSTITVTA.

TIT. V.

Ratio. 1. & verba edicti. De muliere. 2. De pupillo. 3. De filiofam. 4. De ſtipulatore inutili. 5. Si aliud pro debito conſtituatur. 6. de debito ex contractu. 7. vel naturaliter. 8. vel iure prætorio. De his qui de peculio tenentur.

1. Vlpianus lib. 27. ad Edictum.

HOc edicto prætor fauet naturali æquitati: qui conſtituta ex conſenſu facta cuſtodit: quoniam grave eſt fidem fallere.

1 ¶ Ait Prætor, *qui pecuniam debitam conſtituit*. Qui ſic accipiendum eſt, *quæ*: nam & mulieres de conſtituta tenentur, ſi non interceſſerint.

2 ¶ De pupillo, & ſi nihil ſit expreſſum edicto, attamen, ſine tutoris auctoritate conſtituendo, non obligatur.

3 ¶ Sed ſi filiuſfamilias conſtituerit, an teneatur, quæritur. ſed puto verum, & ipſum conſtituentem teneri, & patrem de peculio.

4 ¶ Eum qui inutiliter ſtipulatus eſt, cum ſtipulari voluerit, non conſtituiſſe ſibi dicendum eſt de conſtituta experiri non poſſe: quoniam non animo conſtituentis, ſed promittentis factum ſit.

q Loci adiectione bonæ fidei actio non ſit arbitraria nec ex iudicis poteſtas reſtringitur.
r id enim quod intereſt ex earum actionum natura conſequimur.
ſ nulla actio bonæ fidei, propter adiectionem loci poteſt fieri arbitraria. [illegible] niſi contractus bonæ fidei deducatur in ſtipulationem, tunc enim [illegible] contractus ſtricti iuris [illegible] vbi notat Bart. [illegible] in ſe fuiſſe ſibi contrarium, addique eam in rem vtile eſſe vt Tabelliones & Notarij ſuis inſtrumentis ſtipulationem inſerant.
t fideiuſſore, v. l. 3 [illegible] de fideiuſſoribus minorum.
u Loco certo qui debet, inuitus alibi conueniri poteſt, ſic vt arbitraria actione tanto minus ſoluat, quanti intereſt eius conditio potius loco, quàm quo conuenitur, ſoluere. v. l. 2. [illegible]
x [illegible] cauſa notæ ſtatus. Secundus centum Capuæ ſe mihi Primò, Kalendis Martiis daturum promiſit: & eam ob cauſam mihi fideiuſſorem Tertium [illegible] Neuter Kal. Martiis Capuæ ſatisfacit. Hic, Epheſi Tertium offendo, cui [illegible] condico; eòque amplius, quanti mea intereſt eam ſummam Capuæ potius, quàm hic Epheſi ſolutam eſſe. Non diſputabo (inquit Tertius) [illegible] principali debitore neglecto, in me vnum agere. Item, [illegible] quo mea intereſſet, eam ſummam potius Capuæ quàm alibi [illegible] Capuæ ſoluendi ſit prærepta [illegible] vſuris pecuniæ mutuo poſſunt accipi, quàm hic Epheſi, idque eo magis, quod in hac actione, non rei, ſed & rei [illegible] vtilitatis habenda ſit ratio [illegible] At ſi cum per me non ſteterit (impeditum [illegible] Reip. cauſa & aduerſa valetudine grauiter afflictum) ſed per ipſum reum principalem, quo minus tibi Capuæ [illegible] Nam quippe non omnem dilationem moræ adnumerari [illegible] ſed nullis de cauſis moram excuſari [illegible] (inquit Primus) hoc tamen conſtat: moram principalis eius fideiuſſori nocere, vt in vſuras ipſe quoque teneatur [illegible] (inquit Tertius) [illegible] ad me pertinent: cum hæc cauſa valdè diſſimilis ab ea ſit [illegible] Nam quæ diſſimilia ſunt eundem eſſe [illegible]

ratione & in toto recipi debeat. a Mora rei, obligatio fideiuſſoris [illegible] licet perpetua reddatur, v. l. 95. [illegible] de verb. oblig.
b Inſtantia ſeu obiectio hæc eſt: Mora rei creſcit quidem [illegible] fideiuſſorem obligatio & tamen morando [illegible] fideiuſſoris obligatio Cur tam varie vſuræ ſtipulanti promiſſæ [illegible] à fideiuſſore. Id verò quod intereſt, in arbitrariis actionibus, non ſtipulatione promiſſione rei, ſed officio tantum iudicis debetur [illegible] ipſum quod intereſt à fideiuſſore promiſſum non eſſe.
c v. l. 4. C. depoſ. l. 18. [illegible] de accepti. l. 9. [illegible] de reb. cred.
d [illegible] e Centum ſolui ex vniuerſitate, &c. [illegible] Cuiac. [illegible] f vel [illegible] qui vſuras accepit ſortis petitionem differt, v. l. [illegible] qui pecuniam ſub pœna promiſſam accipit [illegible] l. 28. l. 40. [illegible] de act. empt. g 4. C. [illegible]
h *Conſtitutum*, eſt conuentio qua quis reſpondet citra ſtipulationem ſe ſoluturum quod ipſe vel alius debet. Cuiac. hic. Porrò, conſtituens à fideiuſſore differt, quod quis & pro ſe, & nudo pacto, & abſens & aliud pro alio conſtituere poteſt, fideiuſſio verò ſic non admittat [illegible] conſtituti reus decem dies ad ſoluendum habeat [illegible] cum qui ſtipulanti promiſit, ſtatim poſſit exigi. l. 118. [illegible] de verb. obl. i A naturali ratione [illegible] ſua Prætores commendant [illegible] de pactis.
k imo non eſt graue certis caſibus fidem fallere [illegible]
l Fidem fallere, graue eſt, l. 25. [illegible]
m Subaudi ab alio [illegible] conſtitutas, teneri actione pecuniæ conſtitutæ.
n v. l. 1 [illegible] de verb. ſign. l. [illegible] de bonorum libert.
o Conſtituere pro alio mulier poteſt, ſi tamen non interceſſerit [illegible] in Baſilicon [illegible] 26. Tit. 7. c. 1.
p Conſtituere tutore auctore pupillus poteſt; eo non auctore, non poteſt.
q ne quidem naturæ. v. l. 42. [illegible] de cond. indeb. l. 59. [illegible]
r Inutilis ſtipulatio vim non habet conſtituti, [illegible]
ſ Interceſſit quidem ſtipulatio & promiſſio, at non conſtituendi animus. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

notum. Conſtitutum fieri poſſe ex interrogatione & reſponſione. adde l.7. §.12.3. de pactis.

a Conſtitui aliud poteſt quam quod debetur. Nihil intereſt an id quod conſtituitur, ſit debitum, dummodo conſtituatur nomine debiti.

b Argumentum à ſolutione ad conſtitutum.

c Scilicet res vna pro alia re poteſt.

d creditori volenti non inuito.

e at non fideiuſſio, l.42. ∫. de fideiuſſoribus.

f Conſtitui poteſt debitum ex quocunque contractu.

g etiam delicto. l.29. ∫. de re. v. quæ notaui ad l. 26.∫. eodem.

h Contractuum alij certum, alij incertum continent, adde l. vnicam, C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt.

i Incertum etiam poteſt conſtitui, v. quæ ſcripſi ad l.14. eodem.

k ſ. ſaltem. Conſtitui poteſt etiam id quod natura tantum debetur.

l naturaliter eodem modo legata debentur propter teſtatoris voluntatem, etiam ſi teſtamentum non ſit ſolemne, v. l.131. 27. ∫. de inoffic. ideoque debitum ex teſtamento conſtitui poteſt. Zaſius ad d.§.9.n.8.

m Conſtitui poteſt id quod iure tantum honorario debetur.

5 ¶ An poteſt aliud a conſtitui, quàm quod debetur, quæſitum eſt: Sed cùm b iam placet rem c pro re ſolui poſſe d, nihil prohibet, & aliud pro debito conſtitui. denique ſi quis centum debens, frumentum eiuſdem pretij conſtituat, puto valere conſtitutum e.

6 ¶ Debitum autem ex quacunque cauſa f poteſt conſtitui, id eſt, ex quocunque contractu g, ſiue certi h ſiue incerti i: & ſi ex cauſa emptionis quis pretium debeat, vel ex cauſa dotis, vel ex cauſa tutelæ, vel ex quocunque alio contractu.

7 ¶ Debitum autem vel k natura ſufficit l.

8 ¶ Sed & is, qui honoraria m actione, non n iure ciuili o obligatus eſt p, conſtituendo tenetur. * videtur enim debitum, & quod iure honorario debetur. & ideo & pater, & dominus de peculio obſtricti, ſi conſtituerint, tenebuntur vſque ad eam quantitatem, quæ tunc fuit in peculio, cum conſtituebatur. cæterum ſi plus ſuo nomine conſtituit, non tenebitur in id, quod plus eſt.

2. *Iulianus* lib.11. Digeſtorum.

Qvòd ſi filij nomine conſtituerit ſe decem ſoluturum, quamuis in peculio quinque fuerint, de conſtituta in decem tenebitur.

De marito. 1. De obligatione ciuili tantum. 2. De obligatione [illegible].

3. *Paulus* libro 27. ad Edictum.

Qvòd ſi maritus plus q conſtituit ex dote, quàm facere poterat, quia debitum conſtituerit, in ſolidum quidem tenetur: ſed mulieri, in quantum facere poteſt, condemnatur.

1 ¶ Si quis autem conſtituerit, quod iure ciuili debebat, iure r prætorio non debebat, id eſt per ſ exceptionem, an conſtituendo teneatur, quæritur. Et eſt verum, vt & Pomponius ſcribit, eum non teneri. quia debita iuribus t non eſt pecunia, quæ conſtituta eſt.

2 ¶ Si is, qui & iure ciuili, & prætorio debebat, in diem u ſit obligatus, an conſtituendo teneatur? Et Labeo ait teneri x conſtitutum. quam ſententiam & Pedius probat. & adijcit Labeo, vel propter y has potiſſimum pecunias, quæ nondum peti poſſunt, conſtituta inducta, quam ſententiam non inutilem probatorem habet. enim vtilitatem. vt ex die obligatus, conſtituendo ſe eadem die ſoluturum, teneatur.

4. *Paulus* lib.29. ad Edictum.

Sed, & ſi citeriore z die conſtituat ſe ſoluturum: ſimiliter tenetur.

De loco. 1. de legato. 2. Debitum quatenus accipiatur. 3. De epiſtola. 4. De perſona ſoluturi. 5. & cui ſoluatur. 6. 8. De procuratore. 7. 9. De actore municipum, curatore. 10. De ſeruo.

5. *Vlpianus* libro 27. ad Edictum.

Evm, qui Epheſi promiſit ſe ſoluturum, ſi conſtituat alio a loco ſe ſoluturum, teneri conſtat.

1 ¶ Iulianus legatum Romæ conſtituentem, quod in prouincia acceperat, putat conueniri debere a. quod & verum eſt. Sed & ſi non cùm Romæ eſſet, ſed in prouincia adhuc, conſtituit ſe Romæ ſoluturum, denegatur in eum actio de conſtituta.

2 ¶ Quod exigimus a, vt ſit debitum, quod conſtituitur, in rem exactum eſt. non vbique vt is, cui conſtituitur, creditor ſit. nam & quod ego debeo b, tu conſtituendo teneberis c: & quod tibi debetur, ſi mihi conſtituatur, debetur.

3 ¶ Iulianus quoque lib.11. ſcribit: Titius Epiſtolam d ad me talem emiſit: *Scripſi e tibi ſecundum [illegible] datum [illegible] quid tibi debitum [illegible] erit, [illegible] & ſoluturum [illegible]*, tenetur Titius de conſtituta pecunia.

4 ¶ Sed & ſi quis conſtituerit *alium ſoluturum* non ſe pro alio, non h tenetur. & ita Pomponius libro octauo ſcribit.

5 ¶ Item, ſi mihi conſtitueris te ſoluturum, i teneberis. Quod ſi mihi conſtitueris, *Sempronium ſoluturum*, non teneberis.

6 Iulianus libro 11. Digeſtorum ſcribit, procuratori l conſtitui poſſe k, quod Pomponius ita interpretatur, vt ipſi l *procuratori conſtituas te ſoluturum*, non domino m.

7 ¶ Item n tutori o pupilli conſtitui poteſt, & actori municipum, & curatori furioſi.

8 ¶ Sed & ipſi conſtituentes tenebuntur.

9 ¶ Si actori q municipum, vel tutori r pupilli, vel curatori furioſi, vel adoleſcentis ita conſtituatur, *municipibus ſolui*, vel *pupillo*, vel *furioſo*, vel *adoleſcenti*, vtilitatis gratia puto dandam municipibus, vel pupillo, vel furioſo, vel adoleſcenti vtilem ſ actionem.

10 ¶ Seruo quoque conſtitui poſſe conſtat t. & ſi ſeruo conſtituatur, *domino ſolui*, vel *ipſi ſeruo*, qualem qualem u ſeruum domino, adquirere obligationem.

De eo qui bona fide ſeruit.

6. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

Idem eſt, & ſi ei x, qui bona fide mihi ſeruit, conſtitutum fuerit.

De filioſam. 1. De adiecto.

7. *Vlpianus* libro 27. ad Edictum.

Sed & ſi filiofamilias y conſtituatur, valet conſtitutum.

1 ¶ *Si mihi aut z Titio* ſtipuler, Titio conſtitui ſuo nomine non poſſe Iulianus ait: quia a non habet petitionem b: tamen ſolui c ei poſſe.

8. *Paulus* lib.29. ad Edictum.

Si verò *mihi aut Titio* conſtitueris *te ſoluturum*, mihi competit actio. quòd ſi, poſteaquam ſoli e mihi te ſoluturum conſtituiſti, ſolueris Titio: nihilominus mihi teneberis f.

9. *Papinianus* lib. 8. Quæſtionum.

Titius tamen indebiti condictione tenebitur g: vt quod ei perperam ſolutum eſſet, qui ſoluit, reddatur.

De duobus reis ſtipulandi.

10. *Paulus* lib.29. ad Edictum.

Idem g eſt, & ſi ex duobus reis ſtipulandi poſt alteri conſtitutum, alteri poſtea ſolutum eſt: quia loco eius cui iam ſolutum eſt, haberi debet is, cui conſtituitur.

Si non appareat debitor. 2. Si plus, [illegible]. 1. vel minus conſtituatur quam debitum ſit.

11. *Vlpianus* lib. 27. ad Edictum.

Hactenus igitur conſtitutum valebit h ſi quod conſtituitur, debitum ſit: etiam i ſi nullus apparet, qui interim debeat. vt puta ſi ante aditam hereditatem debitoris k: vel capto eo ab hoſtibus, ſi conſtituat quis ſe ſoluturum. nam & Pomponius ſcri-

a l.2. C.eod.

b non ſolum debitum proprium, ſed etiam alienū conſtitui poteſt.

c An hoc caſu conſtituenti beneficium diſcuſſionis poſtulare permittitur? poſt Fabrum ita tenet Zaſius d. §.9. ſubſ. de aſſ. arg. Nou.4. c.1. & Authentica Praeſente, C. de fideiuſſorib. quo beneficium diſcuſſionis cuiuis pro alio intercedenti permittitur, & nominatim conſtituenti id beneficij datur, l. vlt. C. hoc tit. Nam habet omne quod in iure de fideiuſſore diſponitur, habet etiā locum in conſtituente, l.2. C. eod. Quid ſi conſtituta ſit pecunia incerti debiti, ac debitor moriatur, ante quā pateat rationibus debitum certum apparuit, num conſtituens tenebitur? non teneri videtur. v.l.122.§.integrum, ∫. de verb. oblig.

d v.l.24.∫.ſol.m.

e Scripſi particula, ſeu vox hæc *ſcripſi* viſitata in cautionibus debitorum, v.l.20. ∫. de rebus creditis. Poſſis ex hoc loco colligere, quibuſuis verbis & ſcripto conſtitutum fieri poſſe, de quo diximus ad l.14 in pr. ∫. eo. ſ. Idem ſi ſine cruce dato, l.7. [illegible]

g Conſtitutum verbis ſecuti temporis concepi hinc colligatur: hac tamen parte mentem potius quàm verba ſpectari.

h v.l.18.∫.de verb. oblig. Sed omnino maximè. *Authentica ſi quando.* C. eod. & Nou.115.c.6.

i Procuratio i creditoris conſtitui poteſt. k. voluntate domini, l. vt etiam ipſi. m qui conſentit ſuo [illegible] ei ſolui. n Differentiam obſerua peperam vulgatis à tutores procuratori, aut (propriè magis vt loquaris) actore municipum, & curatore furioſi. Huic conſtituimus rectè etiam ignorantibus dominis. Illi non rectè conſtituimus niſi conſentiente domino.

o Conſtituatur tutori an pupillo verum intereſt. v. Albericum in l.quæro. 9. ∫. de admin. tutor.

p Vtili actione §.9. l.eod.

q Conſtitui actori municipum poteſt, quod municipibus debetur.

r Conſtitui tutori & curatori poteſt quod pupillo, furioſo, vel adoleſcenti debetur. ſ v.l.2. ∫. quando ex facto tutor.

t ſeruo conſtitui poteſt quod domino debetur.

u qualis qualis ſeruus hic dicitur quicunque ſiue ordinarius, (qui & actor dicitur, & diſpenſator) ſiue vicarius: nec enim idem de conſtituta, quod de ſoluta pecunia dicimus: actori ſolui poteſt, non vicario, arg. l. 3. ∫. de ſolut. conſtitui autem poteſt tam actori, quàm vicario. v. Cuiac. 11. obſ. 35.

x Conſtitui bonæ fidei poſſeſſori poteſt quod ei debetur qui bona fide poſſidetur. y Conſtitui filiofamilias poteſt quod eius patri debetur.

z Conſtitui adiecto non poteſt quod quis præſens ſibi & adiecto ſtipulatur.

a Conſtitui non poteſt ei qui neque petitionem habetur, neque obligationem. b facit l. 98. §. 2. ∫. de verb. obl. ſubaudi: nec obligationem, l. 1. in f. 8. ∫. & l. ∫. qui promiſſ. 13. ∫. de pign. c Conſtituti & ſolutionis non eſt eadem ratio.

d Solui adiecto poteſt, non tamen conſtitui.

e Aliud erit ſi mihi tantùm fuerit conſtitutum, tunc enim poterit adiuc adiecto ſolui. l.59. ∫. de ſolut. f v. l.69. ∫. de ſolut.

g ſubaudi, vt liberatio non contingat. & vt ſoluens repetere poſſit.

h hinc conſtat, ſcientem conſtituentem indebitum, nunquam actione de conſtituta pecunia teneri: quod conſtitutum non valet, niſi præceſſerit debitum, l.1. C. eod.

i conſtitutum valet, etiamſi nulla adhuc perſona appareat quæ debeat. v. tamen Nouellam 115. c.6. Auth. ſi quando. C. de conſtit. pecunia. k ſub. ſit ſolui.

l Pendente, id eſt, vacante per mortem dignitate, quæ ſunt, valere hinc colligitur. cùm & præſcriptio iaceat hereditate, ceſſat, l.ſi ſeruus 4.∫. de diuerſ. & temp. præſcript.

beneficium debitum non poteſt [illegible]. n Ius honorarium aliud à ciuili. Porrò honorarium ius prætorium.

o tam quod iure ciuili, tantùm debetur, conſtitui non poteſt quia dici poteſt indebitum quod eſt iure tantùm ciuili debitum, v. l. 3. §. 1. ∫. eod.

p Quid ita cum ciuili debito fideiuſſor poſſit accedere: cur non & eadem ratione ciuile debitum conſtitui poterit? omnes penè tradunt nulla occaſione afferri poſſe. Sed Zaſius ibi ait, conſtitui eum eſſe naturam vt confirmet, nihil autem confirmari poſſe, niſi id quod infirmabile ſit confirmari, ingeniū ad dicit alias quod tamen moneram, tempus, locum, & his ſimilia: fideiuſſionis naturam eſſe vim vt id firmet, cum in ea plus eſſe non poſſit, quàm in debito ſit. Z. l. Mynſin. ad [illegible] ∫. de aſſiſtend.

q Conſtituiſſe vxori ſolidam dotem maritus quidem poteſt, vt ex conſtituto in ſolidum teneatur: non tamen in ſolidum condemnatur. Solida quidem obligatio eſt, condemnatio non eſt: vt his conſtet, parem non eſſe promittere & ſoluere, conſtat. l. vlt. C. ad l. Falcid.

r Debemus quædam ciuili iure, cur prætorio iure non debemus, vt hic & l. 30. ∫. eod. Deli tibi autem decem pactus ſum poſtea ea abs te non peti. Ciuili iure maneo obligatus l. 9. l. 27. §. 2. l. 51. in ſi. ∫. de pactis. at non prætorio: ob pactum & naturalem pacti æquitatem. Eodem ſenſu legimus, nihil intereſſe ipſo iure quis actionem non habeat, an habeat, ſi tamen vt per exceptionem infirmetur l. 112. ∫. de reg. iur. Pertinentque ſimpoſſibilem ciuili obligatus eſſet non prætorio vt tamen l. 3. in ſi. ∫. de obl. [illegible] deſtitutam: vel ſeruus in ſuo peculio contraxit, prætorio iure obligatus ſum.

ſ l.14. ∫. de compenſationib. Conſtitui debitum non poteſt, cuius petitio exceptione eliſi poteſt.

t Vulg. viribus. quid ſi legas: quia debita iure prætorio non eſt pecunia, quæ conſtituta eſt.

u non ſolum debitum purum, ſed etiam in diem conſtitui poteſt, vt hic, de quo tamen à veteribus dubitatum fuit, l. 2. ∫. & debitum. [illegible] de conſtituta pecunia.

x Conſtitutum tenet, licet in eo plus ſit tempore vel loco, vt hic, At fideiuſſor in duriorem cauſam obligatus, quàm reus ipſe obligatus ſit, teneri non poteſt, l. Græcè. §. illud ∫. de fideiuſſ. An hoc idem ſit, quod fideiuſſor acceſſionis locum magis habeat quàm qui conſtituit, nec enim poteſt eſſe ſine principali, l. ſi bene promiſſum. 73. ∫. de verb. oblig. vt ea ratione naturam ſui principalis eo magis conſequatur, quàm qui conſtituit?

y ſ. citeriore die, qui nobis vicinior.

z Conſtitui alio loco poteſt quod alio loco debetur.

a Imo non eſt conueniendus, l.2. ∫. de iudiciis, v. Cuiac. 13. obſ. 17.

Universidad Rey Juan Carlos

bit valere conſtitutum, quoniam debita pecunia conſtituta eſt a.

¶ Si quis centum aureos debens, *decem* conſtituit, in centum tantummodo b tenetur, quia c ea pecunia debita eſt. ergo & is qui ſortem, & vſuras, quæ d non debebantur, conſtituit, tenebitur in ſortem duntaxat.

12. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

SEd & ſi decem debeantur, & *decem & Stichum* conſtituat, poteſt dici, decem tantummodo e nomine teneri.

13. *Idem* libro 29. ad Edictum.

SEd ſi quis viginti debens, *decem* conſtituit ſe ſoluturum, tenebitur f.

De certa vel incerta quantitate. 1. De pignore. 2. vel fideiuſſore dando. 3. Quibus modis, & per quas perſonas conſtituitur.

14. *Vlpianus* lib. 27. ad Edictum.

QVi autem conſtituit ſe ſoluturum, tenetur, ſiue adiecit certam quantitatem, ſiue non g.

1 ¶ Si quis conſtituerit, *ſe pignus h daturum*, cum vtilitas pignorum irrepſerit i, debet etiam hoc conſtitutum admitti.

2 ¶ Sed & ſi quis *certam perſonam fideiuſſorem præſe* conſtituerit k, nihilominus tenetur, vt Pomponius ſcribit.

¶ Quid tamen ſi ea perſona nolit fideiubere? puto teneri eum, qui conſtituit l, niſi aliud actum eſt. Quid ſi ante deceſſit? ſi mora intercenſit m, æquum eſt teneri eum, qui conſtituit, vel in id, quod intereſt, vel vt aliam n perſonam non o minus idoneam fideiubentem præſtet: ſi nulla mora interueniente, magis puto non teneri.

3 ¶ Conſtituere autem & præſentes & abſentes poſſumus: ſicut p pacіſci q, & per nuncium r, & per noſmetipſos, & quibuſcumque ſ verbis.

15. *Paulus* lib. 29. ad Edictum.

ET licèt libera u perſona ſit, per quam tibi conſtituo, non erit impedimentum, quod per liberam perſonam adquirimus x: quia y miniſterium z tantummodo hoc caſu præſtare videtur.

De duobus conſtituentibus. 1. De loco, & tempore. 2. verba edicti. 3. Si per rerum naturam ſtetit quo minus fieret. 4. quo tempore conſideratur an ſtetit per ſolutionem.

16. *Vlpianus* lib. 27. ad Edictum.

SI duo quaſi duo rei conſtituerimus, vel cum altero agi poterit in ſolidum a.

1 ¶ Sed & certo b loco, & tempore conſtituere quis poteſt, nec ſolùm eo loci poſſe eum petere, vbi ei conſtitutum eſt: ſed, exemplo arbitrariæ actionis, vbique poteſt.

2 ¶ Ait prætor: *Si appareat eum qui conſtituit, neque ſoluiſſe, neque fecisſe: neque per actorem ſtetiſſe quo minus fieret, quod conſtitutum eſt.*

3 ¶ Ergo ſi non ſtetit per actorem, tenet actio: etiam ſi ſi per rerum naturam e ſtetit. ſed magis dicendum eſt ſubueniri reo debere h.

5 ¶ Hæc autem verba prætoris: *neque fecisſe reum quod conſtituit*, verùm ad tempus conſtituti pertinent an vero vſque ad litis conteſtationem trahimus k, dubitari poteſt. & puto ad tempus conſtituti l.

17. *Paulus* libro 29. ad Edictum.

SEd & ſi alia die offerat, nec m actor accipere voluit, nec vlla cauſa iuſta fuit non accipiendi: æquum eſt, ſuccurri reo aut exceptione, aut iuſta n interpretatione, vt factum actoris vſque ad tempus iudicij o ipſi noceat: vt illa verba, *neque fecisſe*, hoc ſignificent, neque in diem, in quem conſtituit, fecerit, neque poſtea p.

Quo tempore conſideratur an per actorem ſteterit. 1. vel an debitum ſit. 2. quid perſequitur hæc actio. 3. an qui hac actione egit, ſortis obligationem conſumat.

18. *Vlpianus* libro 27. ad Edictum.

ITem illa verba prætoris, *neque per actorem ſtetiſſe*, eandem recipiunt dubitationem. & Pomponius dubitat, ſi fortè ad diem conſtituti per actorem non ſteterit, an ante ſteterit, vel poſtea: & puto, & hæc ad diem conſtituti referenda. proinde ſi a valetudine impeditus, aut vi aut tempeſtate petitor non venit, ipſi nocere, Pomponius ſcribit.

1 ¶ Quod adijcitur, *eamque pecuniam, cùm conſtituebatur, debitam fuisſe*, interpretationem pleniorem exigit. nam primum illud efficit, vt ſi quid tunc debitum fuit cùm conſtitueretur, nunc non ſit, nihilominus teneat conſtitutum: quia retrorſum ſe actio refert. Proinde temporali actione obligatum conſtituendo, Celſus & Iulianus ſcribunt teneri debere, licet poſt conſtitutum dies temporalis actionis exierit. quare & ſi poſt b tempus obligationis ſe ſoluturum conſtituerit, adhuc idem Iulianus putat: quoniam eo tempore conſtituit, quo erat obligatio, licèt in id tempus quo non tenebatur.

2 ¶ Ex re autem eſt, hic ſubiungere, vtrùm pœnam contineat hæc actio, an rei perſecutionem? & magis eſt, vt etiam Marcellus putat, vt rei ſit perſecutio g.

3 ¶ Vetus fuit dubitatio, an, qui hac actione egit, ſortis obligationem conſumat? & tutius eſt dicere, ſolutione m potius ex hac actione facta liberationem contingere, non n litis conteſtatione: quoniam ſolutio ad vtramque obligationem proficit.

De conditione. 2. De peculio.

19. *Paulus* lib. 29. ad Edictum.

ID, quod ſub o conditione p debetur, ſiue purè, ſiue certa die conſtituatur, eadem conditione ſuſpenditur: vt exiſtente conditione, teneatur r: deficiente, vtraque actio depereat.

1 ¶ Sed ſi qui purè debet, ſi ſub conditione conſtituat, inquit Pomponius, in hanc vtilem ſ actionem eſſe.

2 ¶ Si pater vel dominus conſtituerit ſe ſoluturum, quod ſuit in peculio, non minuitur peculium, eo t quòd ex ea cauſa obſtrictus eſſe cœperit. & licet interierit peculium, non tamen liberatur.

20. *Idem* libro 4. ad Plautium.

NEc enim, quod creuit peculium aut decreuit, pertinet ad conſtitutoriam u actionem.

De pretio rei promiſſæ poſt moram. 1. De conſtituto ſine die. 2. Quomodo ſatisfactionem eſt conſtitute.

21. *Idem* lib. 29. ad Edictum.

PRomiſſor Stichi, poſt moram ab eo factam, mortuo Sticho, ſi conſtituerit ſe pretium x eius ſoluturum, tenetur.

1 ¶ Si ſine die conſtituas, poteſt quidem dici, te non teneri, licèt verba edicti latè pateant. alioquin & confeſtim agi tecum poterit, ſi ſtatim, vt conſtituiſti, non ſoluas. ſed modicum tempus ſtatuendum eſt, non minus decem y dierum z, vt exactio celebretur a.

2 ¶ Conſtituto ſatis non facit qui b ſoluturum ſe conſtituit, ſi offerat ſatisfactionem.

¶ Si quis autem conſtituat *ſe ſatisfacturum, & fideiuſſorem* c, vel pignora dat, non tenetur, quia nihil inter ſit, quemadmodum ſatisfaciat.

non ſint debita. *Nat.* Pignus, licet non debeatur, acceſſit tamen debito, & ideo poteſt conſtitui. i i. in vſum venit ex edicto prætoris, *l. ſi vbi* 17. §. *& ſi pign.* 2. *ff. de pact.* k i. ſe curaturum certam perſonam pro ſe fideiuſſuram, aliàs nemo factum alienum promittendo obligatur, *l.* 38. *ff. de verb. obl.*

l ſub. creditoris. m *l.* 25. *in fin. ff. de arbit.* n. quæ ſcripſi ad *l.* 45. §. 2. *ff. mand.* n Idoneam æquè qui præſtant, conuentioni ſatisfacere videntur.

o Abſens conſtituere poteſt, *l.* 27. *l. eo.* p Argumentum à pacto ad conſtitutum. q *l.* 2. *ff. de pact.* r Nuncio vti poſſumus in conſtituto ſuadendo ſeu conſtituendo alteri promiſſo, adde *l.* 24. *ff.* ſ ſub. idoneis generale enim ad id tantum, quod idoneum ſit, tacitè reſtringere debemus.

t Verborum ſolemnitas non exigitur in conſtituto, vt hic. poteſt & alio verbo quam conſtituendi fieri: & ſi vox ea omiſſa ſit, conſtitutum tenet, arg. *l.* 5. §. 3. *ff. eo l.* 24. *l.* 26. [illegible] *de verb. oblig.*

u *l.* 24. §. 2. *ff. de vſu.* *l.* 3. §. *quod vi aut clam.*

x non adquirimus. *Nat.* [illegible] 58. *ff. de iudiciis.*

y Nuncij & procuratoris differentia hæc eſt, Nuncius in perſona domini conuentionem concipit, procurator in ſuam & propriam. ille nudum miniſterium præſtat, alter, præter miniſterium quod præſtat, ipſe quoque interuenit: de hac differentia procuratoris & nuncij, adde *l. bonæ memoriæ* [illegible] *dolo, l. eo* [illegible] *vel ſol.*

z *l.* 28. *ff. de adq. poſſeſſ.*

a Conſtitui duo vel promittendi poſſunt.

b Arbitrio iure ſi pro alio conſtituerint: aliàs habent beneficium Epiſtolæ D. Adriani, *l. vlt. C. eod.* ſin autem pro ſe conſtituerint, opponere poſſunt beneficium Nouellæ 99. cap. 1. vt ſc. pro rata parte conueniantur.

c Conſtituens ſe aliquo certo loco ſoluturum, naſcitur actio arbitraria.

d *Soluere* & *facere* differunt. Hinc tamen colligit Ioannes, conſtitui factum pro dato poſſe.

e ſub. neque per eum, vt mora adueniente noceat.

f v. quæ notaui ad *l.* 23 [illegible] *de verb. oblig.*

g Naturæ pradat iuſtas excuſationes.

h reo promiſſo: niſi fuerit in mora.

i de quibus §. 2. *ſ. eod.*

k Cur ita? ne reus de interitu teneatur, niſi lite aduerſus eum conteſtante.

l ſub. vt ſi tunc creditori non [illegible] conſtituit in mora.

m ex libera conſtituta quemadmodum purgetur.

erdens conditionali debito, nihil ei adijcit. nam ſi conditio non extabit, nô valebit eiâ. p Conſtitui non ſolum [illegible] ſed vt conditionale, ſed tunc conſtitutum naturam principalis [illegible] cipit omnes conditiones & qualitates quæ principalis [illegible] ad *l.* 18. *ff. de adq. poſſ.* v. 10. vt antea non competat [illegible] quam principalis actio poſſit exerceri. [illegible]

q Conſtitui purè poteſt quod ſub conditione debetur, vt hic. [illegible] conditione quod purè debetur. §. 1. *h. t. eo.* adde *l.* 1. [illegible] *ſub conditione*, *verſ. ſi* [illegible] *pro debito pure, C. eod.*

r hac actione & principali.

ſ i. efficacem.

t Conſtituti tempus conſideratur.

u Conſtitutoria actio datur e conſtituto [illegible] mine ſe ſoluturum conſtituit. tameſi interdum ſicut [illegible] ſuo nomine conſtituit. Græcis [illegible] Baſil. 26. Tit. 3. c. [illegible]

x Conſtitui pretium hominis mortui poteſt ab eo cui is [illegible] mortuus eſt, vt hic, quid homo mortuus [illegible]

y Conſtitutum ſolum ſine die, in decimum [illegible] ſine die ſeu purè, decendium ad ſoluendum habet. [illegible] ad diem: ideo conſtituendi verbum [illegible] hac enim die promiſſum poteſt ſtatim exigi, [illegible]

De hereditate reſtituta vel emta.

22. *Idem* lib. 6. Breuium

SI poſt conſtitutam *a* tibi pecuniam hereditatem *b* ex Senatuſconſulto Trebelliano reſtitueris, quoniam ſortis petitionem tranſtuliſti ad alium, denegãda eſt tibi pecuniæ conſtitutæ actio.

1 ¶ Idem eſt in hereditatis poſſeſſore poſt euictam hereditatem. Sed magis eſt, vt fideicommiſſario, vel ei, qui vicit, decernenda eſſet *d* actio *e*.

De re poſt moram percepta.

23. *Iulianus* lib. 11. Digeſtorum.

Promiſſor hominis *f*, homine mortuo *g*, cum per eum ſtaret, quo minus traderetur, & ſi hominem daturum ſe conſtituerit, de conſtituta pecunia tenebitur *h*, vt pretium eius ſoluat.

De Epiſtola.

24. *Marcellus* lib. ſingulari Reſponſorum.

TItius *i* Seio *k* epiſtolam emiſit in hæc verba: *Remanſerunt* *l* *apud me quinquaginta ex credito tuo, ex contractu pupillorum meorum, quos tibi reddere debebo Idib. O… Maiis probos p. quod ſi ad diem ſupra ſcriptum non dedero, tunc dare debebo vſuras q tot.* quæro, an Lucius Titius in locum pupillorum hac cautione r reus ſucceſſerit? Marcellus reſpondit, ſi intercesſiſſet ſtipulatio *ſ* ſucceſſiſſe *t*.

¶ Item quæro, an ſi non ſucceſſiſſet *u*, de conſtituta teneatur? Marcellus reſpondit, in ſortem teneri: & eſt enim humanior, & vtilior iſta interpretatio.

De obligatione alterna. I. De iureiurando.

25. *Papinianus* lib. 8. Quæſtionum.

Illud, aut *y* illud debitũ & conſtituit alterum, vel alterum, quod non conſtituit, ſoluere poſſit, quæſitum eſt? dixi non eſſe audiendum, ſi velit hodie fidem *z* conſtitutæ rei frangere.

1 ¶ Si, iureiurando *a* delato, *debere tibi iuraueris*, cum habeas eo nomine actionem, recte de conſtituta agis: ſed & ſi non vltro detulero iuſiurandum, ſed referendi neceſſitate *b* compulſus id fecero: quia nemo *c* dubitat moleſtius facere, qui referat, quam vt ipſe iuret, nulla diſtinctio adhibetur: tametſi, ob tuam facilitatem, ac meam verecundiam ſubſecuta ſit agendi neceſſitas.

De Epiſtola.

26. *Scæuola* libro 1. Reſponſorum.

QVidam ad creditorem litteras eiuſmodi *d* fecit: *Decem quæ Lucius Titius, ex e arca tua mutuo accepera[t], ſalua ratione vſurarum f habes g penes me domine.* reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, actione de conſtituta pecunia eum teneri *h*.

De debitore præſente, vel abſente, vel inuito.

27. *Vlpianus* lib. 14. ad Edictum.

VTrum præſente debitore, an abſente *k*, conſtituat quis, parui refert. Hoc amplius, etiam inuito *l* conſtituere eum poſſe, Pomponius libro 34. ſcribit, vnde falſam putat opinionem Labeonis exiſtimantis, ſi, poſtquam quis conſtituit pro alio, dominus ei denunciet, ne ſoluat, in factum exceptionem dandam: nec immerito Pomponius: nam cum ſemel ſit obligatus, qui conſtituit, factum debitoris non debet eum excuſare.

De effectu conſtituti.

28. *Gaius* lib. 4. ad Edictum Prouinciale.

VBi quis pro alio conſtituit ſe ſoluturum *a*, adhuc *b* is, pro quo conſtituit, obligatus manet.

De obligatione ex delicto.

29. *Paulus* lib. 24. ad Edictum.

QVi iniuriarum *c*, vel furtis vel vi bonorum raptorum tenetur actione, & conſtituendo tenetur *d*.

De adiecto.

30. *Idem* lib. 2. Sententiarum.

SI quis *e* duobus pecuniam conſtituerit, ſibi aut Titio, & ſi ſtricto iure propriæ factionis *g* pecuniæ conſtitutæ manet obligatus, etiamſi Titio ſoluerit, tamen per exceptionem adiuuatur.

De errore conſtituentis.

31. *Scæuola* lib. 5. Digeſtorum.

LVcius Titius *h* Seiorum debitor deceſſit. hi perſuaſerunt Publio Mæuio, quod hereditas *i* ad eum pertineret *k*: & fecerunt, vt epiſtolam *l* in eos exponeret *m*, debitorem ſe eſſe, quaſi heredem patrui ſui *n* conſitentem. qui & addidit epiſtolæ ſuæ, *ſeed de o rationes q ſine eadem pecunia penſaret*: quæſitum eſt, cum ad Publium Mæuium ex hereditate Lucij Titij nihil *y* peruenerit, an ex ſcriptura propoſita de conſtituta pecunia conueniri poſſit, & an doli exceptione vti poſſit. Reſpondit, nec ciuilem eo nomine actionem competere, ſed nec de conſtituta, ſecundum ea, quæ proponerentur. Idem quæſiit, vſurarum nomine quod ex cauſa ſupra ſcripta datum ſit, an repeti poſſit, reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, poſſe *r*.

COMMODATI ſ VEL CONTRA

TIT. VI.

Edictum, I. De commodato, & vtendo dato. De rebus mobilibus & immobilibus. De habitatione. 2. De pupillo & furioſo.

1. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

AIt Prætor *t*: *quod quis commodaſſe dicetur, de eo iudicium u dabo x.*

1 ¶ Huius edicti interpretatio non eſt difficilis, vnum ſolummodo notandum. quod qui edictum concepit, commodati fecit mentionem, cum Pacuuius *y* vtendi fecit mentionem. Inter commodatum *z* autem, & vtendum datum, Labeo *a* quidem ait tantum intereſſe quantum inter genus *b* & ſpeciem. commodari enim rem mobilem, non etiam ſoli: vtendam dari, etiam *c* ſoli. ſed vt apparet, propriè commodata res dicitur, & *d* quæ ſoli eſt *e*. idque & Caſſius *f* exiſtimat. Viuianus amplius etiam *g* habitationem *h* commodari poſſe ait *i*.

2 ¶ Impuberes commodati actione non tenentur *k*: quoniam nec *l* conſiſtit commodatum in pupilli perſona ſine tutoris auctoritate, vſque adeo, vt etiam *m* ſi pubes factus, dolum aut culpam admiſerit, hac actione non *n* teneatur: quia ab *o* initio non conſtitit *p*.

a ſ. debitore hereditario.
b v. quæ ſcripſi ad l. 37. ff. ad Trebell. Hereditas ſic reſtituta …
… ſcripſi ad l. 12. in fin. ff. … & l. Lucius 24. ff. depoſi.
m … creditorem ſuorum debitorum.

a Epiſtola inducit obligationem, ſi verbis diſpoſitiuis concepta ſit, vt hic … ſpecialiter. l. Publia 26. in fin. ff. depoſi.

o Idus, veteribus ſolutionis dies ſole vſitatus, vt in quem ſolutionis diem conferent. *Lex plauſar* 69. in fin. l. de ſolut. *Cicero* 10. ad Attic. 5. & item 69. epiſt. 10. Sed & pueri qui in ludum ibant, ſingulis Idib. … æris referebant pro mercede diſciplinæ. *Horat.* 1. ſatyr. 6.

p Probos nummos creditori dari & ſolui debitores pleríque in cautionibus promittebant, v. l. 40. ff. de reb. cred. Plautus *Perſa* act. 1. ſcen. 3. Nummi ſexcenti hic erunt probe numerati & in act. 4. ſcen. 3. Probum & numeratum argentum vt accipias face. Idem *Bacchid.* act. 4. ſcen. 8. Ducentos nummos aureos Philippos probos, … Probi autem nummi … qui ſunt eiuſdem bonitatis.

q ſub certam … l. … 41. in fin. ff. … de …

r Epiſtolam … vocatur … hinc colligit epiſtolam inducere obligationem in his quæ geri poſſunt per epiſtolam (vt inter mercatores) non in aliis, l. 26. in fin. ff. depoſi.

ſ Atqui per epiſtolam non contrahitur ſtipulatio? l. 1. ff. de verb. oblig. … probatur tamen … v. in fiere & vſura.

u per ſtipulationem, quia nulla ſtipulatio interpoſita fuit.

x v. tamen l. vlt. … de inſtitutis. y Conſtitui … poteſt obligationis ſub alternatione concepta, quia in alternatiuis vtrumque eſt in obligatione.

z v. l. … in princ. ff. eod.

a conſtitui poteſt, quod ex iureiurando delato vel relato debetur.

b l. 3. … de iureiur. l. 12. … eod.

c Iuſiurandum relatum, Modeſtius eſt delatum.

d notam formulam … pecuniæ. Sic Paulus Epiſtola ad Philemonem, v. 18. 19. … ego Paulus …

e In arca … eorum … differentiam, quæ … numeratæ … ſeu …

f quæ debebantur ex priore contractu.

g … ſcripſi ad l. 10. … in fin. ff. eod.

h Conſtitutum per epiſtolam poteſt contrahi, v. l. 2. … ff. eod.

i etiam ad vſuras.

k Conſtitui debitum poteſt abſente ipſo debitore, vt hic, imò & inuito, … abſentia vel diſſenſio obligationem impedire non poſſit.

l debitore ſcilicet, l. 91. … de ſolutio. atqui beneficium … non conſentit, quoties eius ſolius commodum … alterius, vt hic & l. 39. ff. de neg.

quam debitum proprium non tenetur. r qua conditione? indebiti, l. … 26. ff. de cond. indeb. ſ … 23. … quis modo … Paul. … ſent. 4.

t Quid actio commodati ſitne Prætoria? non eſt, ſed ciuilis, Accurſ. & Duarenus … ſed vide. u Directum & contrarium. Nam ex commodato datur directa commodanti, & contraria actio ei qui commodatum accepit, vt in rubric. Commodati vel contra. x hoc ad approbationem, non ad originem defendum eſt, quia actio commodati ex contractu iuris gentium deſcendit.

y al. Pacuuius. z Commodati, & ad vtendum dati differentia, hoc generis illud ſpeciei vicem ſuſtinet.

a Inter tres Iuriſconſultos hæc pugna eſt, Labeo putabat non commodari res ſoli: Caſſius contra. Viuianus hoc amplius, ſeruitutes etiam commodari poſſe.

b Generis & ſpeciei differentia. c Eadem particula incluſiua, quaſi diceret, Dari vtenda non modo quæ mobilia ſunt, ſed etiam immobilia.

d Commodantur res etiam ſoli, fundi, immobilia, habitationes.

e mobilia, immobilia, & incorporalia commodari poſſunt.

f notans Labeonem. g Commodari etiam ſeruitutes poſſunt, vt hic … & precario conceſſis, l. 3. & l. 15. … & ſ. præterea 2. ff. de precario.

h Non vt domus tranſeat in commodatarium, ſed commodum habitandi. Quid? quæ actio eo nomine competit? Commodati, vt hic non præſcriptis verbis, vt … ſentit Accurſ. … datur enim præſcriptis verbis … datur autem hic commodati actio … habitatio, … qui vſum habet, qui ſeruitutem vrbanam vel ruſticam habet, poteſtne eam commodare? Prior non poteſt … ſecundus poteſt. Tertius … ſeruitutem commodare poteſt, … hic … habitatio … hoc velle videtur Accurſius, contra Gulielmus & Andreas apud Albericum hic.

i ergo & commodari agi poterit. Idem tamen Viuianus ait, nihil eſſe eo caſu præſcriptis verbis agi, l. 17. ff. de præſcriptis.

k niſi facti locupletiores ſint, l. 3. ff. eod.

l Commodati impubes non tenetur, ſine tutoris auctoritate. m Atqui paria ſunt dolum admittere, & locupletiorem factum, l. 1. ff. … poſteriore caſu tenetur pupillus, l. 3. ff. eod. ergo & priore, maximè in delictis, l. 1. … An potius hic de infante, ibi de maiori infante agitur? n Imò doli tenetur, l. … o Nullum ab initio ex geſtione non ſit validum. p Quoties contractus ab initio non valet … nunquam conſummatur, aut reconualeſcit.

2. Paulus

a etiam si locupletior, l. loco agentis 5. § de regulis.
b l. 13. § de cond. furt. l. 10. § de iudiciis, l. 5. in pr. & § 1. de auctorit. tut.
c Verè nō fictione.
d sua culpa commodatarij, l. 19. eodem.
e Deterior redditur res, cui ius aliquod decessit, quæ euictioni obnoxia: cuius forma mutata.
f res reddita, quæ non deterior redditur, Hot. 5. obs. 15. At qui res eodem redditur, necessaria non sit mutatio. Non solum, qui deteriorem reddit, soluit, qui deterius non reddit, l. 18. § 36. de depos.
g v. l. 5. § de in litem iurando.
h v. Non. 115. Imò obligationis, l. Aquiliana 37. § mandati. Imò moræ vel litis contestatæ, l. 30. sup. § de condict. indeb.
i idē in deposito.
k Commodati actio in heredem datur, l. 17. § 2. § eo. l. 3. C. eo.
l ob eandem causam vnus heres interdū cogitur rationes solus reddere, l. 6. § 1. § de edendo.
m ante litem contestatam.
n sub. in solidum; at non cum seruo.

2. Paulus lib. 29. ad Edictum.

NEc in furiosum commodati actio danda est *a*, sed ad exhibendum aduersus eos dabitur, vt res exhibita vindicetur.

De rei dete[r]ioratione, 2. De in litem iurando. De tempore æstimationis inuenda. 3. De herede. 4. De his qui sunt in aliena potestate. 6. De eo quod vsu consumitur.

3. Vlpianus lib. 28. ad Edictum

SEd mihi videtur, si locupletior *b* pupillus factus sit *c*, dandam vtilem commodati actionem, secundum Diui Pij rescriptum.

1 ¶ Si reddita quidem sit res commodata, sed deterior reddita, non videbitur reddita *d*, quæ deterior facta *e* redditur: nisi quod interest, præstetur: proprie enim dicitur res *e* non reddita, quæ deterior *f* redditur.

2 ¶ In hac actione sicut in cæteris bonæ fidei iudicijs, similiter in litem *g* iurabitur: & rei iudicandæ *h* tempus quanti res sit, obseruatur, quamuis in strictis litis contestatæ tempus spectetur.

3 ¶ Heres *i* eius, qui commodatum *k* accepit, pro ea parte, qua heres est conuenitur: nisi *l* forte habuit *m* facultatem totius rei restituendæ, nec faciat: tunc enim condemnatur in solidum; quasi hoc boni iudicis arbitrio conueniat.

4 ¶ Si filiofamilias, seruóve commodatum sit, duntaxat de peculio agendum erit: cum filio autem familias ipso & directo quis poterit *n*.

¶ Sed & si ancillæ, vel filiæfamilias commodauerit, & duntaxat *o* de peculio erit agendum *p*.

5 ¶ Sed non tantum ex causa doli earum personarum, pater, vel dominus condemnetur, sed & ipsius quoque domini, vel patris fraus duntaxat venire, Iulianus lib. 11. circa pignoratitiam actionem distinguit.

6 ¶ Non *q* potest commodari id, quod vsu consumitur *r*, nisi fortè ad pompam *f*, vel ostentationem quis accipiat.

De pecunia numerata.

4. Gaius lib. 1. de Verborum obligationibus.

SÆpè etiam ad hoc commodentur pecuniæ, vt dicis *s* gratia numerationis loco intercedant.

De loco & tempore. 1. De litis æstimatione soluta. 2. De dolo, culpa, diligentia. 3. De re æstimata. 4. De senectute morbo, vel latronum, incendio, ruina, damno fatali. 5. De custodia. 6. Hominis commodati. 7. De morte. De seruo, qui de machina cecidit. 8. De vsu rei commodatæ. 9. De re quæ sequitur rem commodatam. 10. Quibus casibus dolus tantum præstatur. 11. In quibus spectibus agitur commodati. 12. De re data, vt pignori daret, vel pro alio pignoraret. 13. De seruo commodato cum lance. 14. De vehiculis structis, & angusto ibi relicto. 15. De re duobus commodata.

5. Vlpianus lib. 28. ad Edictum.

SI vt certo loco, vel tempore reddatur commodatum, conuenit: officio *u* iudicis inest, vt rationem loci, vel temporis *x* habeat.

1 ¶ Si quis hac actione egerit, & oblatam *y* litis æstimationem *z* susceperit, rem offerentis facit *a*.

2 ¶ Nunc videndum est, quid *b* veniat in commodati actionem: vtrum dolus, an & culpa, an verò & omne *c* periculum. Et quidem in contractibus, *d* interdum dolum solum, interdum & culpam præstamus: dolum *e*, in deposito. nam *a* quia nulla vtilitas eius versatur apud quem deponitur, meritò dolus præstatur solus *b*: nisi forte & merces *c* accessit: tunc enim (vt est & constitutum) etiam culpa *d* exhibetur: aut si hoc ab initio conuenit *e*, vt & culpam & periculum præstet is, penes quem deponitur *f*. Sed vbi vtriusque vtilitas vertitur, vt in empto *g*, vt in locato, vt in dote, vt in pignore, vt in societate, & dolus, & culpa *h* præstatur.

¶ Commodatum autem plerumque *i* solam vtilitatem continet eius, cui commodatur, & ideo verior est Quinti Mucij sententia existimantis, & culpam *k* præstandam & diligentiam.

3 ¶ Et si forte res æstimata *m* data sit, omne periculum *n* præstandum ab eo, qui æstimationem se præstaturum recepit.

4 ¶ Quod verò senectute contigit, vel morbo, vel vi latronum ereptum est, aut quid simile accidit, dicendum est, nihil *o* eorum esse imputandum ei, qui commodatum accepit: nisi aliqua culpa interueniat. proinde & si incendio *p*, vel ruina aliquid contigit, vel aliquod damnum fatale *q*, non tenebitur, nisi *r* fortè, cum possit res commodatas saluas facere, suas *f* prætulit.

5 ¶ Custodiam planè commodatæ rei etiam diligentem *t* debet præstare.

6 ¶ Sed, an etiam hominis commodati custodia præstetur, apud veteres dubitatum est *u*. nam interdum & hominis custodia præstanda est, si *x* vinctus commodatus est, vel eius ætatis *x*, vt custodia indigeret. certè si *a* hoc actum est, vt custodiam is, qui rogauit, præstet, dicendum erit, præstare.

7 ¶ Sed interdum & mortis *b* damnum ad eum, qui commodatum rogauit, pertinet: nam si tibi equum commodauero, vt ad villam adduceres, tu *c* ad bellum duxeris, commodati teneberis. idem erit & in homine. Planè si sic commodaui, vt *d* ad bellum duceres, meum erit periculum. Nam & si seruum tibi tectorem *e* commodauero, & de machina ceciderit, periculum meum esse Namusa ait. Sed ego ita hoc verum puto, si tibi commodaui, vt & in machina operaretur. cæterum si, vt de plano *f* opus faceret, tu eum imposuisti in machina, aut si machinæ culpa factum minus diligenter non *g* ab ipso ligatæ, vel funium, perticarúmque vetustate, dico periculum, quod culpa contigit rogantis commodatum, ipsum præstare debere. nam & Mela scripsit, si seruum lapidario commodatus sub machina perierit, teneri fabrum commodati, qui negligentius machinam colligauit.

8 ¶ Quinimò & qui aliàs re commodata vtitur, non solum commodati, verum furti *h* quoque tenetur, vt Iulianus libro 11. digestorum scripsit.

¶ Denique ait, si tibi codicem *i* commodauero, & in eo chirographarium debitorem tuum cauere feceris, egóque hoc interleuero, siquidem ad hoc *k* tibi commodauero, vt caueretur tibi in eo, teneri me tibi contrario iudicio *l*. si minus, neque me certiorasti *m* ibi *n* chirographum esse scriptum, etiam teneris mihi (inquit) commodati. Imò (ait) etiam furti *o*, quoniam aliter re commodata vsus es. quemadmodum qui equo (inquit) vel vestimento aliter, quàm commodatum est, vtitur, furti tenetur.

9 ¶ Vsque adeo autem diligentia in re commodata præstanda est, vt etiam in ea *p*, quæ sequitur *q* rem commodatam *r* præstari debeat. vt puta equam tibi commodaui, quam pullus *f* comitabatur, etiam *t* pulli te custodiam præstare debere, veteres *u* responderunt.

10 ¶ Interdum planè dolum suum *x* in re commodata *y*, qui rogauit, præstabit. vt puta si quis ita conuenit: vel si sua duntaxat causa commodauit, sponsæ *z* fortè suæ, vel vxori, quò honestius *a* culta ad se deduceretur *b*, vel si quis ludos edens prætor scenicis

z quia in commodato res eadem restituenda est, l. 2. de reb. cred. sed quæ vsu consumuntur, eadem reddi non possunt. *f* ad pompam & ostentationem accipere, est idem quod dicis gratia accipere, l. 4. § eod. vt quasi secum facias & inponas spectatori, vt eo vtaris ad breue admodum tempus.

s l. 3. § 34. § de sylla. Varro 5. ling. lat. ex Græco, & in Lexico B. Germani [illegible] id est vt satisfiat legis solemnitati [illegible], id est verbi gratia, id est vt se dicere possint numerasse. Cuiac. 10. obseru. 37. adde eundem 5. obseru. 35. Modestinus, [illegible] l. 15. § 6. § de excusat. tut. & [illegible] v. l. 2. § qui pet. tut. v. Aug. 2. Bourdel. 2. Varro 5. de ling. dicis ergo, dicis causa Arnob. 3. & 4. contra gentes, hanc vocem casu genitiuo reperiri docet Charis. 2. Claemus apud Donat. 3. Adelph. 47. v. etiam Turneb. 11. Aduers. 12. Cic. ad Attic. 1. epist. 15. & Corn. Nep. in Attici vita. Dicis gratia, Haleus, & male quæres esse vt Accent. pro diuite eam vocem vsurpet Danus gratia. Alc. 4. obser. 15. adde Pet. Pith. 2. aduers. 2. Certè hic dicis gratia, nihil aliud quam vel ad pompam & ostentationem, l. 3. in fin. § eod. vt publicè et palam paucissimas ad horas vel aliquot tantum momenta vtaris. Sic dicis causa epulati apud Pliu. 27. c. 2. est publicè pro populo. Hoc ipso dicendi genere vsus Apuleius lib. de Philosophia, adde quæ scripsi ad Varronem 5. de ling.

u Officium iudicis defertur actionibus bonæ fidei.

x moræ, In bona fidei iudicijs moræ habetur ratio, l. 7. § de eo quod certo.

y Æstimationem rei commodatæ recipiens, dominium rei ipsius transfert in commodatarium.

z litis æstimatio similis est emptioni, v. l. 3. § pro empt.

a Cur ita? v. l. 3. § pro emptore.

b Commodati actione commodatarius præstat regulariter dolum, culpam latam & leuissimam. Quid si commodatum veriùs quæ gratia factum est: leuem tantum præstabit. Quid si commodantis tantum? latam. Quid casum nunquam præstabit: imò præstabit, si eius mora, culpa, vel conuentio, in id concepta, casum præcessit.

c etiam casu fortuiti.

d In contractibus qui damni tantum gratia habentur venit dolus & lata culpa: qui accipientis tantum leuis & leuissima: qui vtriusque lata & leuis: de casu fortuito quis non tenetur, nisi conuentio, æstimatio, vel culpa præcedens aliud indicat. Bart.

e l. 1. § 8 in fin. § depos. l. 23. § de reg. iur.

potest enim seipsum custodire. Bart. z Custodia maiore [illegible] commodantur. y d. l. 23. l. 25. in princ. § de rei vind. [illegible] scripsi ad l. 7. § 9. § de dolo. z Custodiendi sunt diligenter [illegible] leues. adde l. si hominem 7. § depos. l. qui petitorio 36. § 1. § de rei vind.

a Pacto custodiæ legem dicere possumus. b Mortis damnum [illegible] dum præstet commodatarius. c Commodatarius tenetur de casu, [illegible] culpa præcessit casum. Bart. d v. quæ not. § 10. in fin. [illegible] § de pign. [illegible] fin. § et l. Aquil. f id est æquo loco, non edito, v. l. [illegible] [illegible] l. 13. § 10. § de acquir. poss. v. l. 13. § 1. § de [illegible].

g Fabri male reficientes machinam vel pontem tenentur. h l. 16. § [illegible] furti iud. [illegible] l. de oblig. & act. l. 76. § de furt. i Furti etiam [illegible] qui codice vtitur ad aliam viam quàm concessum [illegible]

k id est ad cautionem. l non furti. m Certiorasti [illegible] l. 2. in fin. § de act. empt. n Chirographum cautionum [illegible]

o Furti tenetur qui commodato abutitur. p vel [illegible] commodati [illegible] vo vestis, l. [illegible] § de furt. q in accessionibus [illegible] dam præstare commodatarius tenetur. r Vel [illegible] præcario. An idem in deposito? v. d. l. 1. § qui depos. [illegible]

f Pullus an censeatur venditus, equa vendita? [illegible]

u Veteres illi qui fuere? forte Brutus, Sabinus, Cassius [illegible] Labeo l. vereor 3. § de pact. l. Labeo 2. § de [illegible] solutione hi solent intelligi. x Commodatarius dolum tantum [illegible] culpam præstat, quoties vel sua ipsius causa rem commodauit [illegible] vel ita conuenit. y Aliud est in re dotali. [illegible] z Iocalia & vestes heredibus mariti vxorem restituere [illegible] 2. v. l. 3. C. de don. ant. nupt. b More veteri [illegible] mum mariti: de quo more dixi ad l. [illegible]

commoda

Universidad Rey Juan Carlos

a Quid ſi quis alicui equos & arma ad bellum commodaverit, & ſibi ea amiſerit, an commodati competet in eum actio? non competit, §. 7. & ſeq. neque enim commodatarius eo caſu fines commodati exceſſit, cum eo vſu arma & equos acceperit. Idem dicendum ſi eodem ſine arma & equos conduxero, & in acie perierint, l. 13. §. 3. de ſtat. locati.
b Commodati an alia actio detur certis caſibus dubitatur.
c l. poſt. C. eo.
d in id quod re vera intereſt.
e l. 19. in fin. inf. de praeſcriptis verbis.
f Atqui debet eſſe gratuitum commodatum.
g i. praeſcriptis verbis, quoties ſcilicet merces eſt vel incerta, vel non in pecunia numerata.
h Quando merces certa eſt in pecunia numerata conſiſtit.
i directum.
k creditorem.
l l. 7. §. 1. 3. quibus modis pignus.
m mouendae contra ipſum creditorem.
n ſemper commodatarium: aliud eſt in deponente, ſupra l. 22. §. 1. inf. depoſiti: l. 22. §. 1. ſ. ad exh.
o At non commodantem qui agit ſuro ceſſo.
p commodatarij periculo eſt ſeruus cum lance commodatus.
q i. à me, vide Libanium ſer. 5. Scith. l. de leg. 3.
r Triclinium lectus tribus lectis conſtructus, ſeu in quo ſtratis lectis conſtitutis l. 28. §. de ſtatuliberis. Nemo (inquit Varro 8. de lingua.) ſacit triclinij lectos, niſi pares & materia & altitudine & ſpecie &c.

commodauit a, vel ipſi praetori quis vitro commodauit.

11 ¶ Nunc videndum, in quibus b ſpeciebus commodati actio locum habeat, & eſt apud veteres de huiuſmodi ſpeciebus dubitatum.

12 ¶ Rem tibi dedi, *vt creditori tuo pignori dares*, dediſti, non repignoras c, vt mihi reddas. Labeo ait, commodati actionem locum habere d, quod ego puto verum eſſe, niſi e merces f interuenit: tunc enim vel in factum g, vel ex locato & conducto agendum erit. Planè ſi ego pro te rem pignori dedero tua voluntate, mandati erit actio.

¶ Idem Labeo rectè dicit, ſi à me culpa abſit repignorandi, creditor autem nolit reddere pignus, competere tibi ad hoc duntaxat commodati, vt tibi actiones h aduerſus eum k praeſtem. Abeſſe autem culpa à me videtur, ſi iam ſoluti pecuniam, ſiue ſoluere ſum l paratus. Sumptum planè licis m caeteraque, aequum eſt eum n agnoſcere, qui commodatum accepit o.

13 ¶ Si me rogaueris, *vt ſeruum tibi cum p lance commodarem*, & ſeruus lancem perdiderit, Caſſius ait, periculum ad te reſpicere: nam & lancem videri commodatam: quare culpam in eam quoque praeſtandam. planè ſi ſeruus cum ea fugerit, eum qui commodatum accepit, non teneri niſi fugae praeſtitit culpam.

14 ¶ Si de q me petiſſes, *vt triclinium r tibi ſternerem, & argentum ad miniſterium ſ praeberem*, & ſtrero: & deinde petiſſes, vt idem ſequenti die facerem, & cum commodè argentum domi referre non poſſem, ibi hoc reliquero, & perierit: qua actione agi poſſit, & cuius eſſet periculum? Labeo de periculo ſcripſit, multum u intereſſe, cuſtodem poſuiſſes, an non. Si poſuiſſes, ad me periculum ſpectare. ſi minus, ad eum penes quem x relictum eſt. ego puto commodati quidem agendum: verum y cuſtodiam eum praeſtare debere, penes quem res relictae ſunt: niſi aliud nominatim conuenit.

15 ¶ Si z duobus vehiculum commodatum ſit, vel locatum ſimul, Celſus filius ſcripſit lib. 6. digeſtorum quaeri poſſe, verum vnuſquiſque eorum in ſolidum, an pro parte teneatur? Et ait, a duorum quidem in ſolidum a dominium b, vel c poſſeſſionem d eſſe non poſſe. nec quemquam partis corporis dominum eſſe, ſed totius corporis pro indiuiſo e pro parte dominium habere. Vſum autem balinei quidem, vel porticus, vel campi vniuſcuiuſque in ſolidum eſſe: neque enim minus me vti, quòd & alius vteretur. Verùm in f vehiculo commodato, vel locato, pro parte quidem effectu g me vſum habere, quia non omnia loca vehiculi teneam. ſed eſſe verius ait, & dolum & culpam h, & diligentiam i, & cuſtodiam in totum me praeſtare debere. quare duo quodammodo k rei habebuntur l & ſi alter conuentus praeſtiterit, liberabit m alterum: & ambobus competit furti actio n.

6. *Pomponius libro* 5. *ad Sabinum.*

VT o altero agente, alterius actio contra furem tollatur p.

7. *Vlpianus libro* 28. *ad Edictum.*

VNde quaeritur, ſi alter furti egerit an ipſe ſolus debeat commodati conueniri, & ait Celſus, ſi alter conueniatur, qui furti non egit, & paratus ſit periculo ſuo conuenire alterum, qui furti agendo lucrum ſenſit ex re commodata, debere eum audiri q, & abſolui.

1 ¶ Sed ſi legis Aquiliae r aduerſus ſocium eius habuit commodator actionem ſ: videndum erit, ne

s in Graeci lectum eſt. l. 15. §. 3. poteſt & accipi pro tribus ipſis lectis, v. Forc. c. 26. pro. ſ triclinij ſcilicet, vel alius.
t mali ſecundum Accurſ. bene ſecundum Ioannem. u l. 31. inf. de adq. poſſ.
x Non poſuit cuſtodem. An quia nullus fuit vt Martinus putat? An quia aliquis, vt Accurſius? y appoſitio cuſtodia facta. ex poſt facto non remittit onus cuſtodiae commodatario. Accurſ. z Duo in ſolidum non habent eiuſdem rei dominium vel poſſeſſionem: vſum habere poſſunt.
a Domini in ſolidum plures eiuſdem rei vel iuris eſſe non poſſunt, vt hic. & l. 3. §. ex contrario. inf. de adq. poſſ. imò poſſunt, ſi res communis ſit. l. si quis. C. de ſeru. l. in rebus 30. C. de iure dot. ſed & vnus verò, alter ſolo. l. ex ſuis 31. inf. de liberis & poſt. vnus natura, alter iure ciuili, ſeu diuerſo reſpectu. l. 1. §. ſi quis vell. vnus actu, alter habitu, l. 1. C. comm. de leg. l. cum filius 76. §. ſi via tenetur §. inf. de leg. 2. quatuor alios caſ. ex apud Socin. reg. 99. adde hic Alber.
b Atqui duobus in ſolidum pecunia dari poteſt. l. 5. C. de rebus cred.
c Legitima vtilitas duorum eodem modo quis eſſe non poteſt: quia impoſsibile eſt duos eſſe in ſolidum dominos, eodem iure. Landenſis s. ſratenaso.
d Ciuilem ſeu naturalem eandem. l. 3. §. 5. inf. de adq. poſſ.
e Pars pro indiuiſo quid? alias dixi. f Sic duo rei locationis eſſe poſſunt. l. 13. §. 9. inf. eo. g al. effectus: id eſt, eui ctionem. Hal.
h leuem. i i. culpam leuiſsimam.
k Quodammodo improprietatis nota: nec enim verè ſunt duo rei.
l vehiculo ambo dixi. l. 9. inf. de duobus reis. m Bona enim fides non patitur vt bis exigat. 57. inf. de reg. iur. n In ſolidum, quia cum vterque teneatur in ſolidum, vtriuſque intereſt in ſolidum. o al. Et.
p Quia cum vterque in ſolidum ex vna eademque cauſa, deſtetur furti actio, vno per alterum praeiudicatur. Accurſ.
q ex aequo.
r vide quae notaui ad l. 18. §. 1. inf. eod.
ſ ob damnum ab eo datum in re commodata.

cedere debeat t, ſi fortè damnum dedit u alter, quod hic, qui conuenitur, commodati actione ſarcire compellitur. nam & ſi aduerſus ipſum habuit Aquiliae actionem commodator, aequiſsimum eſt, vt commodati agendo, remittat actionem, niſi fortè quis dixerit x, agendo eum ex lege Aquilia, hoc minus conſecuturum quàm ex cauſa commodati conſecutus eſt. quod videtur habere rationem.

De poſſeſſione & proprietate rei commodatae.

8. *Pomponius libro* 5. *ad Sabinum.*

REi a commodatae & poſſeſſionem, & proprietatem retinemus b.

9. *Vlpianus lib.* 2. *ad Edictum.*

NEmo enim commodando, rem facit eius c cui commodat.

De vſu rei. De culpa. De deteriorationes. 1. De re inſpectioni data.

10. *Idem lib.* 29. *ad Sabinum.*

EVm, qui rem commodatam accepit, ſi in d eam rem vſus eſt, in quam accepit, nihil praeſtare e, ſi eam in nulla parte, culpa ſua, deteriorem ſecit, verum eſt. nam, ſi culpa eius ſecit deteriorem, tenebitur.

1 ¶ Si rem inſpectori f dedit g, an ſimilis ſit ei cui commodata res eſt, quaeritur. Et ſi quidem mea h cauſa dedi, dum volo pretium exquirere, dolum mihi tantum praeſtabit, ſi ſui, & cuſtodiam, & ideo & furti habebit actionem. Sed & ſi dum referetur periit, ſi quidem ego mandaueram per p quem remitteret, periculum meum erit: ſi verò ipſe cui voluit, commiſit, aeque culpam mihi praeſtabit, ſi ſui cauſa accepit.

11. *Paulus lib.* 5. *ad Sabinum.*

QVi non tam idoneum q hominem elegerit, vt rectè id perferre poſſit.

11. De eo qui miſſus eſt, vt rem commodatam repeteret.

12. *Vlpianus lib.* 29. *ad Sabinum.*

SI mei cauſa, dolum tantum.

1 ¶ Commodatam rem miſſus qui repeteret, cum r recepiſſet aufugit. ſ dominus ei dari iuſſerat, t domino perit. ſi commonendi t cauſa miſerat, ſi vt referretur res commodata, ei qui u commodatarius eſt.

De re non apparente. 1. De quaeſtu. 2. De eo qui bona fide ſeruit commodatario.

13. *Pomponius lib.* 11. *ad Sabinum.*

IS, qui commodatum accepit, ſi non x apparentis y rei nomine commodati condemnetur, cauendum ei eſt, vt repertam dominus ei praeſtet.

1 ¶ Si quem quaeſtum fecit is, qui experiendum z quid accepit, veluti ſi iumenta fuerint, eaque locata ſint, id ipſum praeſtabit, qui experiendum dedit. neque a enim ante eam rem quaeſtui cuique eſſe oportet, priuſquàm periculo eius ſit.

2 ¶ Si libero homini, qui mihi bona fide ſeruiebat, quaſi ſeruo, rem commodauero, videamus, an habeam commodati actionem. nam & Celſus filius aiebat, ſi iuſsiſſem b eum aliquid facere c, vel mandaſſem eo, vel praeceptis verbis experiri me poſſe. Idem ergo & in commodato erit dicendum.

¶ Nec obſtat quod non hac mente cum eo, qui liber bona fide nobis ſeruiret contraheremus quaſi eum obligatum habituri: pleruque d enim id accidit, vt e extra id quod ageretur ſ tacita obligatio naſcatur: veluti cum per errorem indebitum ſoluendi cauſa datur.

De ſeruo commodato.

14. *Vlpianus libro* 48. *ad Sabinum.*

SI ſeruus meus rem meam tibi ſciens f ſub ſe meo ſibi commodari, commodauerit; & commodati g, & furti naſcetur actio, & h praeterea condictio ex cauſa furtiua.

De re aliena.

15. *Paulus lib.* 29. *ad Edictum.*

COmmodare poſſumus i etiam alienam rem, quam poſſidemus: tametſi ſcientes alienam poſſidemus.

a ſub. actionem Aquiliae.
b culpa vel negligentia.
c & male. Iacent de Azone: vt verba haec, in hac huius legis, quod videtur habere, haec non referatur, ſed ad ſuperiora.
d Seneca epiſt. 73. Rebus non me tradis ſed commodas: commodatis rei proprietatem & poſſeſſionem non amittit: contra commodatarius neutrum habet, ſed detentionem tantum.
e In eo commodatum differt à mutuo, l. 2. §. de reb. cred.
f l. 5. §. vlt. ſ. 2. ſolut. quib. mod. vſ. adde l. 2. §. 1. inf. pro herede. l. 3. de ſi inf. de praeteria.
g Commodato qui ad ſui & verò vtilitatem vtitur, intereum rei non praeſtat.
h l. 38. §. 1 inf. eo.
i Inſpectio eſt ſi cui rem inſpiciendam trado, vt rei verum pretium ab eo explorem: vel qui vitreum à me petiit, vt eam inſpiceret.
k v. l. 18. in pr. inf. de praeſcript.
l Commodatarij & inſpectoris an & quae ſimilitudo ſit: ſeu, an idem de rem commodare, & inſpiciendam dare. vtilis enim haec eſt quaeſtio eſt, vt ſciatur an & quatenus inſpector tenetur.
m inſpiciendas res noſtras alteri damus vel noſtra cauſa vel accipientis. Noſtra cauſa, quoties per accipientem exquirimus noſtrae rei pretium.
n Inſpiciendam rem qui accepit ſuo periculo furti agere poteſt. l. 78. inf. de furtis.
o remiſſa rem domino an & quomodo teneatur de interitu rei, ſi res, dum remittitur, perierit? Dic remitti periculo mandantis: ſi nihil ſit mandatum, periculo remittentis, ſi modò ſui cauſa accepit.

p l. 12. inf. eodem.
q Electio mala, culpae tribuitur.
r vide quae ſcripſi ad l. 7. C. de furtis.
ſ Nuncio commodatum impunè redditur, ſi recipiendi, non commonendi tantum mandatum habuit. commonendi tantum mandatum habet qui iuſſus eſt monere commodatarium, vt remitteret, vt hic. Quid ſi ad recipiendum commodatum ſe miſſum dixerit? non ſtatim ei credere commodatarius debebit.
t tantum ſcil.
u cui commodata res eſt, Hal.
x Commodata re non apparente, commodatarius rectè conueniri poteſt.
y ſub. culpa eius.
z l. 22. in pr. inf. de praeſcriptis.
a Lucrum & quaeſtum ex re commodata commodatarius facere non poteſt, niſi cum periculum commodati ad eum ſpectat.
b vide l. 54. §. 3. inf. de adq. rerum dominio.
c Puta, vt gereret mea negotia, l. 59. §. 2. ſ. de regul.
d Plerumque non, regula ſedet.
e Tacita plerumque obligatio naſcitur extra id quod agitur.
f vide l. 14. C. de furtis.
g Ad haec verba accipienda ſunt. v. Cuiac. 27. obſ. 12.
h Actiones exercitio non origine contrariae. ex eodem ſactonaſci poſſunt. vide Dinum. ad c. multa plurib. de regulis.
i Commodare rem etiam alienam qui non dominus eſt, poteſt l. 16. §. 9.

16. *Idem*

Al margen 1352 [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

16. Marcellus lib. 5. Digeſtorum.

ITa vt, & ſi fur a vel prædo b commodauerit, habebit commodati actionem c.

De pactis, ne dolus præſtetur. 1. Si contraria actio moueatur ſine principali. 2. De herede commodatarij. 3. De effectu commodati. 4. De duabus rebus commodatis. 5. De pretio ſoluto.

17. Paulus lib. 29. ad Edictum.

IN commodato d hæc pactio e ne dolus præſtetur, rata non eſt f.

1 ¶ Contraria commodati actio etiam g ſine principali moueri poteſt h: ſicut & cæteræ, quæ dicuntur contrariæ i.

2 ¶ Si ex facto heredis k agatur commodati, in l ſolidum condemnatur, licet ex parte heres m eſt.

3 ¶ * Sicut n autem voluntatis, & officij magis, quàm neceſſitatis eſt commodare, ita modum commodati, finemque præſcribere eius eſt, qui beneficium tribuit. cùm autem id fecit (id eſt, poſtquam commodauit) tunc finem præſcribere, & retro agere, atque intempeſtiuè o vſum commodatæ rei auferre, non officium tantùm impedit: ſed & ſuſcepta obligatio eſt inter dandum accipiendumque. geritur enim negotium inuicem: & ideo inuicem propoſitæ ſunt actiones, vt appareat, quod principio beneficij, ac nudæ voluntatis fuerat, conuerti in mutuas præſtationes, actioneſque ciuiles p, vt accidit in eo, qui abſentis negotia gerere inchoauit. neque q enim impunè peritura deſeret. ſuſcepiſſet enim fortaſſis alius, ſi is non cœpiſſet: * voluntatis eſt enim ſuſcipere mandatum, neceſſitatis r conſummare.

¶ Igitur ſi pugillares ſ mihi commodaſti, vt debitor mihi caueret, non rectè facies importunè repetendo. nam, ſi negaſſes, vel emiſſem, vel teſtes adhibuiſſem.

¶ Idemque eſt, ſi ad fulciendam inſulam tigna commodaſti, deinde protraxiſti, aut etiam ſciens vitioſa t, commodaueris. * adiuuari quippe nos, non decipi, beneficio oportet. Ex quibus cauſis etiam contrarium iudicium vtile eſſe dicendum eſt.

4 ¶ Duabus rebus commodatis, rectè de u altera commodati agi poſſe Viuianus ſcripſit. quod ita videri verum, ſi ſeparatæ ſint, Pomponius ſcripſit. nam eum qui carrucham, puta, vel lecticam commodauit, non x rectè acturum de ſingulis partibus.

5 ¶ Rem commodatam perdidi y, & pro ea pretium dedi. deinde z res in poteſtate tua venit. Labeo ait, contrario iudicio aut a rem mihi præſtare te debere, aut, quod à me accepiſti, reddere.

De dolo, culpa, diligentia, caſibus quibus reſiſti non poteſt. 1. De re deteriorata. 2. De impenſis à commodatario factis. 3. De vaſibus vitioſis. 4. De contrario iudicio & iure penſationis.

18. Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

IN d rebus commodatis talis e diligentia præſtanda eſt, qualem f quiſque diligentiſſimus g paterfamilias ſuis rebus adhibet. ita vt tantùm eos caſus non præſtet, quibus reſiſti non poſſit, veluti mortes ſeruorum, quæ ſine dolo, & culpa eius accidunt: latronum, hoſtiumve incurſus: piratarum inſidias: naufragium, incendium, fugas ſeruorum h, qui cuſtodiri non ſolent. Quod autem de latronibus & piratis, & naufragio diximus, ita ſcilicet accipiemus, ſi in hoc commodata ſit alicui res, vt eam ſecum peregrè ferat: alioquin ſi cui ideo argentum commodauerim, quòd i is amicos ad cœnam inuitaturum ſe diceret, & id peregrè ſecum portauerit, ſine vlla dubitatione etiam piratarum k, & latronum, & naufragij caſum præſtare debet. Hæc ita, ſi duntaxat accipientis gratia, commodata ſit res.

¶ At ſi vtriuſque, veluti ſi communem amicum ad cœnam inuitauerimus, tuque eius rei curam ſuſcepiſſes, & ego tibi argentum commodauerim, ſcriptum quidem apud quoſdam inuenio, quaſi dolum tantùm præſtare debeas: ſed videndum eſt, ne & culpa præſtanda ſit: vt ita culpæ fiat æſtimatio, ſicut in rebus pignori datis, & dotalibus æſtimari ſolet.

1 ¶ Siue autem pignus, ſiue commodata res, ſiue depoſita, deterior a ab eo qui acceperit, facta ſit, non ſolum iſtæ ſunt actiones, de quibus loquimur: verum etiam legis Aquiliæ b: ſed ſi qua earum actum fuerit, aliæ tolluntur c.

2 ¶ Poſſunt iuſtæ cauſæ interuenire, ex quibus cum d eo qui commodaſſet, agi deberet e, veluti de impenſis in valetudinem f ſerui factis, quæve poſt fugam requirendi reducendique eius cauſa factæ eſſent. nam * cibariorum g impenſæ, naturali ſcilicet ratione, ad eum pertinent, qui vtendum accepiſſet. Sed & id, quod de impenſis valetudinis h, aut fugæ diximus, ad maiores impenſas pertinere debet: modica i enim impendia verius eſt, vt ſicuti cibariorum k, ad eundem pertineant.

3 ¶ Item qui ſciens vaſa vitioſa l commodauit, ſi ibi infuſum vinum, vel oleum corruptum, effuſumve eſt, condemnandus eo nomine eſt.

4 ¶ Quod m autem contrario n iudicio conſequi quiſque poteſt o, id etiam recto p iudicio, quo cum eo agitur, poteſt ſaluum habere iure q penſationis r. ſed fieri ſ poteſt vt amplius t eſſet, quod inuicem aliquem u conſequi oporteat x: aut iudex penſationis y rationem non habeat, aut ideo de reſtituenda re cum eo non agatur, quia ea res caſu intercidit, aut ſine iudice reſtituta eſt: dicemus neceſſariam eſſe z contrariam a actionem.

De damno iniuria dato.

19. Iulianus lib. 1. Digeſtorum.

AD eos, qui ſeruandum aliquid conducunt b, aut vtendum accipiunt c, damnum iniuria ab alio datum non pertinere, procul dubio eſt. qua d enim cura, aut diligentia conſequi poſſumus, ne aliquis damnum nobis iniuria det?

De re ei qui perferebat, intercepta.

20. Idem lib. 3. ad Vrſeium Ferocem.

ARgentum e commodatum f ſi tam idoneo g ſeruo meo h tradidiſſem ad te perferendum, vt k non debuerit quis æſtimare futurum, vt à quibuſdam malis hominibus deciperetur, tuum, non meum detrimentum erit, ſi id mali homines intercepiſſent.

De domino, vel eius ſeruo rem commodatam ſurripiente.

21. Africanus lib. 8. Quæſtionum.

REm mihi commodaſti: eandem ſubripuiſti: deinde, cùm commodati ageres, nec à te tertium eſſe ſubreptam, iudex me condemnauit & ſolui: poſtea comperi à te eſſe ſubreptam, quæſitum eſt, quæ mihi tecum actio ſit? Reſpondit, furti quidem non eſſe, ſed l commodati m contrarium iudicium vtile mihi fore.

a Fur commodatam rem ſurtiuam poſſit.
b Prædo commodati actionem acquirit, cum rem à ſe raptam commodat.
c Ad æſtimationem rei, vel id quod ſua intereſt l. 64. ff. de iudiciis l. 13. ff. de rei vendic. l. 13. C. depoſiti.
e Pactum, ne dolus præſtetur, nō valet: exoneratio enim delicti pacto acquiri non poteſt.
f l. 27. §. 3. ff. de pact. l. 1. §. 7. ff. depoſiti. l. 23. inf. de regulis.
g Commodati contraria agi poteſt etiam ſine directa. Porro directæ & vtiles actiones propria non ſunt nomina actionum, ſed qualitates tantùm. v. l. 47. ff. de negot.
h pro expenſis factis in re commodata, l. 18. §. 3. & 4. inf. eod.
i l. 18. in fi. ff. eod. l. 10. ff. de negot. v. l. 1. in fin. ff. de contr. tutel.
k Commodatarij, puta quod rem deteriorem fecerit.
l Heres ex ſuo facto conuenitur in ſolidum.
m aliàs dicitur heredem l. 3. §. 3. ff. eo.
n Commodatum ab initio officij eſt, & voluntatis, ex poſt facto neceſſitatis.
o Commodatum (quia in eo certus vſus præfinitus eſt) non poteſt ante tempus expletum, reuocari: in quo differt à precario: l. 1. in fin. inf. de precario. hoc eſt, commodatum à precario differt in reuocatione ſeu reuocandi facultate. Precarium enim vel intempeſtiuè reuocari poteſt nec contraria pactione impediri, l. 12. inf. de precario.

p Commodati actio an ciuilis? dixi ad l. 1. ff. eo. q l. 6. in fi. ff. de negot.
r v. l. 5. §. 1. & ſeq. l. 22. in fin. ff. mand.
ſ Pugillares, tabellæ ceteræ inſtrumentum tabulis cereis ſcribi poſſe hinc colligitur & ita præſcriptum, inſtrumentum tabellione, ſucceſſor eius in mundum & fere tenetur, et & edere contrahenti. t adde l. 18. §. pen. inf. eod.
u Separatæ res commodatæ, ſeparatim peti poſſunt. x adde l. 3. ff. famil. l. 5. §. 7. inf. iudic. ſol. y ſub. culpa mea. z facit l. 21. inf. eod.
a Cur? quia lectica vel carrucha, corpus eſt, cuius partes ſeparatæ nullum vſum præſtant v. l. 3. ff. fam. erciſc. b al. poteſtatem.
c Commodatarius pretio rei commodatæ ſoluto commodanti, ad rem commodatam varias actiones habet: in rem vtilem l. ſi culpa 63. ff. de rei vind. ad æſtimationem condictionem ſine cauſa, l. 2. ff. de condictione ſine cauſa ad rem, vel æſtimationem alternatiuè, commodati contrariam, de qua hic vt ea parte ſit electio commodatarij. Nam cum habeat electionem actionum, etiam quoque ipſarum electionem habere debet, l. [illegible] 10. §. [illegible] 1. ff. de pact. l. 3. §. 1. ff. de eo quod certo. d Syn. Baſil. 13. Tit. 1. c. 17. e In commodato, commodatarius præſtat dolum, & culpam omnem, hoc eſt, latam, leuem, leuiſſimam: niſi verius quæ gratia commodatum factum ſit: tunc enim leuis tantùm culpa præſtatur: caſum verò, ſi culpa eius præceſſit caſum. Porrò lata culpa eſt omittere, quod omnis: leuis, quod diligens: leuiſſima, quod diligentiſſimus quiſque faceret, l. ſi merces. 25. §. pen. ff. locati.
f Imo maiorem. l. 1. §. 4. ff. de oblig. & act.
g vide quæ ſcripſi ad l. 35. ff. de contrah. empt. & ſic leuiſſimam culpam præſtat.
h Qui cuſtodiri non ſolent, adde l. 5. §. 13. ff. eod. l. 1. §. 4. ff. de obl.
i d. §. 4. in fin.
k l. 3. §. 1. ff. nautæ. Nou. 134. c. 13. [illegible] Seneca 4. de benef. 25. ſi deos imitaris: da & ingratis beneficia. Nam & ſceleratis ſol oritur, & piratis patent maria: [illegible] De piratarum crudelitate, Seneca 1. de clement. c. 9. [illegible]

Quid ſi depoſita res vitioſa ab ignorante? tenetur depoſitarius [illegible] & officium depoſitarij [illegible] vers. 5. inf. de furt. Quid ſi res vendita vitioſa nocuit emptori? [illegible] tenetur, quia vitioſam vendere non debuit, etiam ignarus [illegible] ſi tamen ignarus vendidit, quanto minoris emptor [illegible] ſciens, id omne, quod emptoris intereſt, præſtat, [illegible] pr. 13. & §. 1. ff. de act. empt. Quid ſi locata? ſi vitioſam [illegible] id omne quod intereſt: ſi ignarus, [illegible] tenetur [illegible] l. 19. §. 1. [illegible] Cur tam varie? [illegible] ignorantiam quàm doli.
m Commodatarius conuentus actione commodati, quod ſibi debetur compenſare poteſt, ſi [illegible] illud amplius ſit, aut iudex compenſationis [illegible] commodatam caſu intercidere, aut extra iudicium [illegible] locus. tit. Syn. Baſil. 13. Tit. 1. cap. 37.
n Contraria commodati actio quibus ex cauſis [illegible] o [illegible] magna.
p [illegible] q l. vlt. C. [illegible] l. 20. [illegible]
r opponenda ab homine. ſ i. fieri poteſt vt commodans [illegible] debeat, quàm ei debeatur à commodatario.
t Atque ita commodatarius ſibi compenſare non poteſt [illegible] ei ſit illi contraria commodati actio.
u ſub. commodatarium. x ſub. ratione expenſarum.
y penſationis [illegible] z v. l. 7. §. 1. ff. eod.
a Contraria actio poteſt, etiam ſi non agatur directa, l. 17. §. 1. ff. eod.
b Damnum quod [illegible] non poteſt [illegible] & commodatarius non tenetur.
c ſub. gratis. d l. 41. ff. locati. e [illegible] alias [illegible] eſſet.
f à te mihi. g v. l. 1. [illegible] eod.
h Eligi communi opinione idoneum ſufficit ad commodatum perferendum commodatori.
i v. l. 10. l. 21. [illegible] ff. de præſcriptis.
k Communis opinio [illegible] l. 1. [illegible] in fin. ff. eod.
l Cur non furti? [illegible]

[illegible]

1 ¶ Si

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ In exercitu contubernalibus a vaſa vtenda communi periculo dedi: ac deinde meus ſeruus, ſubreptis his, ad hoſtes profugit: & poſtea ſine vaſis receptus eſt. Habiturum me commodati actionem cum contubernalibus conſtat pro cuiuſque parte? ſed b & contubernales mecum furti ſerui nomine agere poſſunt: quando & noxa caput ſequitur: & ſi tibi rem periculo tuo vtendam commodauero, eáque à ſeruo meo ſubrepta eſt, agere mecum furti poſſis ſerui nomine.

Si ſeruus commodatus commodatario furtum fecerit.

22. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

SI ſeruum, quem tibi commodauerim, furtum c fecerit, verum ſufficiat d contraria commodati actio: quemadmodum competit ſi quid in curationem e ſerui impenderit: an furti agendum ſit, quæritur? Et furti quidem nequaquam habere, qui commodatum rogauit, procul dubio eſt: contraria autem commodati tunc teneri, cum ſciens furem eſſe ſeruum, ignoranti commodauit.

De equo deteriorato.

23. *Pomponius* lib. 21. ad Quintum Mucium.

SI f commodauero tibi equum, quo vtereris vſque ad certum locum, ſi à nulla g culpa tua interueniente, in ipſo itinere deterior equus factus ſit, non teneris commodati: nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commodaui, qui eum laborem ſuſtinere non potuit.

DE PIGNERATITIA ACTIONE, vel contra.

TIT. VII.

De traditione, & nudo conſenſu. 1. Si æs pro auro obligetur.

1. *Vlpianus* lib. 40. ad Sabinum.

PIgnus contrahitur non m ſola traditione n ſed etiam o nuda p conuentione, & ſi non traditum eſt.

1 ¶ Si igitur contractum r ſit pignus nuda conuentione, videamus, an ſi s quis aurum oſtenderit quaſi pignori daturus, & æs t dederit, obligauerit aurum pignori? & conſequens eſt, vt aurum obligetur, non autem æs, quia in hoc non conſenſerint.

2 ¶ Si quis tamen cùm æs u pignori daret, adfirmauit x hoc aurum eſſe, & ita pignori dederit, videndum erit, an æs pignori obligauerit, & numquid, quia in corpus conſenſum eſt, pignori eſſe videatur: quod magis eſt: tenebitur tamen pigneratitia contraria actione, qui dedit, præter y ſtellionatum z, quem fecit.

Si pignus venditum oppigneretur ſecundo creditori.

2. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

SI a debitor b rem pignori datam vendidit, & tradidit, tibique ei nummos credidiſti, quos ille ſoluit ei creditori, cui pignus dederat, tibique cum eo conuenit, vt ea res quam iam vendiderat, pignori tibi eſſet, c nihil te egiſſe conſtat: quia d rem alienam pignori acceperis: ita enim ratione emptorem pignus liberatam habere compiſſe, neque ad rem pertinuiſſe, quòd tua pecunia pignus ſit liberatum.

De dolo debitoris in ſolutione.

3. *Idem* lib. 18. ad Sabinum.

SI quaſi recepturus à debitore tuo communes pecuniam credidiſti ei pignus, iſque per feneſtram id miſit e excepturo eo, quem de induſtria ad id poſuerit, Labeo ait, furti te agere cum debitore poſſe b, & ad exhibendum. & ſi agente te c contraria pigneratitia, excipiat debitor de pignore ſibi reddito, replicabitur de dolo & fraude, per quam nec redditum, ſed per fallaciam ablatum id intelligitur.

De venditione pignoris.

4. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

SI d conuenit de diſtrahendo pignore, ſiue ab initio, ſiue poſtea, non d tantùm venditio valet, verum incipit emptor dominium rei habere.

¶ Sed etſi non conuenerit de diſtrahendo pignore, hoc tamen iure vtimur, vt e liceat diſtrahere, ſi modò non conuenit, ne liceat. Vbi f verò conuenit ne diſtraheretur, creditor, ſi diſtraxerit, furti g obligatur: niſi ei ter fuerit denunciatum, vt ſoluat, & ceſſauerit.

5. *Pomponius* lib. 19. ad Sabinum.

IDque iuris eſt, ſiue omnino fuerint pacti ne veneat, ſiue in ſummam, aut conditionem, aut loco contra pactionem factum ſit h.

Creditor non cogitur vendere pignus, ſed cogitur oſtendere, cautione accepta.

6. *Idem* lib. 35. ad Sabinum.

QVamuis conuenerit, vt fundum pigneratitium ſibi vendere liceret, nihilo i magis cogendus eſt vendere, licèt ſoluendo non ſit is, qui pignus dederit: quia tuo cauſa id caueatur: ſed Atilicinus, ex cauſa cogendum k creditorem eſſe ad vendendum, dicit: quid enim ſi multo minus ſit, quod debeatur, & hodie pluris vendere poſſit pignus, quàm poſtea. Melius autem eſt dici, eum l, qui dederit pignus, poſſe vendere, & accepta pecunia, ſoluere id, quod debeatur: ita tamen, vt creditor neceſſitatem habeat oſtendere rem pigneratam, ſi mobilis ſit prius idonea cautela m à debitore pro indemnitate n ei præſtanda: inuitum o enim creditorem cogi vendere, ſatis inhumanum eſt.

1 ¶ Si creditor p pluris q fundum pignoratum vendiderit, ſi id r fœneret ſ, vſuram eius pecuniæ præſtare debet ei, qui dederit pignus: ſed & ſi ipſe vſus ſit ea pecunia t, vſuram præſtari oportet: quod ſi u eam depoſitam x habuerit y, vſuras non debet z.

7. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

SI autem tardius ſuperfluum reſtituat creditor id, quod apud eum depoſitum eſt, ex mora ſetiam a vſuras debitori hoc nomine præſtare cogendus eſt.

De impenſis à creditore factis. 2. De venditione pignoris.

8. *Pomponius* lib. 35. ad Sabinum.

SI neceſſarias c impenſas fecerim in ſeruum, aut in fundum, quem pignoris cauſa acceperim, non tantùm retentionem b, ſed etiam contrariam c pigneratitiam actionem habebo: finge enim medicis d, cum ægrotaret ſeruus, dediſſe me pecuniam, & eum deceſſiſſe: item inſulam fulſiſſe: vel refeciſſe, & poſtea deuſtam eſſe, nec e habere quod poſſem retinere f.

1 ¶ Si pignori † plura mancipia data ſint, & quædam certis pretiis ita vendiderit creditor, vt euictionem nomine promiſerit, & creditum ſuum habeat, reliqua mancipia poteſt g retinere, donec ei caueatur, quod euictionis nomine promiſerit, indemnem eum futurum.

2 ¶ Si vnus ex heredibus portionem ſuam ſoluerit, tamen tota h res pignori data venire poterit, quemadmodum ſi ipſe debitor portionem ſoluiſſet i.

3 ¶ Si annua, bima, trima die, triginta k ſtipulatus

[Side notes, outer margin of p. 317:]

prima veriùs videtur.

a Contubernales tenſe Vegetio 1. de re militari, 13. ſignificat decem milites ſub vno papilione degentes: contubernales autem dicuntur à tabernis, quia ſtabant et tabulis vnde & tabernacula dicta ſunt, licet extentis pellibus ſtatuit enim legi apud Feſtum Ioſeph Scaliger. Quin Iſidorus 9. orig. vlt. Contubernium ad tempus coëundi conuentionem appellat; & tabernacula quæ modo huc & illuc præfigantur. Contubernales itaque ſunt commilitones qui eodem tabernaculo vtuntur, qui ſunt comunicare neſſioſi.

b Atque ita dolus ſerui non præiudicat commodatori, licet pro eo nomaliter tenetur. Bart.

c vide l.6. §. 1. in ſi. ſuo. & l.41. §.1. inf. locati, quæ eſt eiuſdem libri, vt ibi dixi.

d Id eſt, comparat hoc commodatarius verbum ſufficere ſumitur ind. 22. §. cauere. Ibid. l. Titius 43. § de act. emp. l. ſi domum 45. §. 1. inf. locati. Cui contrarium eſt quæri.

e Quidquid enim commodatario ob morbum vel aliam rationem impenſum eſt, à domino recipi poteſt. Paul. 2. ſent. 4. adde l. 18. §. 2. eod.

f adde l. 21. ff. de pign.

g Syn. Baſ. 25. tit. 1. cap. 20. § 4. & 1. Harm. 10 § 4.

h Commodatarius non eſt in culpa qui vtitur re commodata ad vſum ſibi conceſſum. i vt in caſu l. vlt. ff. ad l. Aquil. adde l. 27. §. ſen. eod. tit.

[Side notes, outer margin of p. 318:]

a Id eſt, demiſit pecuniam.

b Eidem de pretio non habet, qui putat furtum non ſolui. Bart.

c Pignus creditor vendere poteſt, ſi ita conuenit, vt liceret vendere, vt hic. Quid ſi nihil conuenit de venditione? Rectè creditor distrahit & emptorem dominum facit, vt hic. Quid ſi nominatim conuenit ne diſtrahatur, & tamen creditor diſtraxerit? furti tenebitur, niſi quum ter debitori denuntiatum eſſet, vt ſolueret, & ceſſauerit: ſiue omnino conuenerit, ne diſtrahatur, ſiue in conditione, ſiue in ſumma, ſiue in loco contra pactionem fecerit. Syn. Baſil. 25. tit. 1. c. 4.

d vide l. 3. C. de iure dominij impetr. l. 1. C. de pacto pignor.

e l. 9. l. 14. C. de diſtract. pign. Creditor ſi ſimpliciter, id eſt, nulla diſtrahendi vel non diſtrahendi ſtipulatione interpoſita, ſibi pignus depoſitum diſtrahere velit, ter antè debitori ſuo denunciare debet, vt pignus luat, ne à ſe diſtrahatur. Paul. 2. ſent. 5. c. 1.

f Si inter creditorem & debitorem conuenerit vt fiduciam ſibi vendere non liceat non ſoluente debitore, creditor denunciare ei ſolemniter poteſt & diſtrahere. Nec enim ex tali conuentione fiduciæ actio naſci poteſt. Paul. 2. ſent. 13. §. 5. vide quæ ſcripſi ad l. 1. l. 3. C. de iure dominij impetr.

g l. 63. l. de furtis, id eſt, vt omnino creditor, debitori fiduciæ actione non tenetur.

h Etſi conuenerit de non vendendo pignore, pignus tamen vendi poterit trina denuntiatione præmiſſa. Bart. vide Paulum 2. ſent. 5. § 1. & l. vlt. 11. § 3.

[Notes at the foot of p. 317:]

k 4. C. 24. § vlt. ſupr. quib. mod. vſ. Paul. 2. ſent. 5. huic actioni æmulam eſſe hypothecariam (de qua l. de pign.) teſtatur Iuſtinianus, l. 2. § 5. C. de vſuris ſuor. ſunt tamen diuerſæ: hac debitor aduerſus creditorem ſoluto debito directè agit: in eum verò creditor ob ſumptus, contraria hypothecaria autem creditor, in quemlibet poſſeſſorem directò experitur. l De qua l. 16. §. 1. inf. eod.

m Id eſt, non ſolum: & Græci, δ μόνον παραδόσει. Synopſ. Baſil. 25. Tit. 1. cap. 1.

n Rei ſcilicet. l. 1. § 6. inf. de oblig.

o l. 4. inf. de pign. l. 17. § 2. ff. de pact.

p Imo non ſolo conſenſu perficitur pignus, l. 16. l. eod.

q Quid, pignore nudo conſenſu contracto, nam ius in re vel actio realis adquiritur? Galielmus ita putat, arg. d. l. ſi pign. 13. §. in ſuperficiariis. l. de pign. l. neue qui 34. inf. de furtis. & inf. tit. de Salviano toto titulo.

r Contractum pignus, nihil aliud eſt quàm hypotheca: atque ita impropriè pignus, pignus enim tradatur, hypotheca contrahitur rei ſiue mobilis, ſiue immobilis. l. ſi fundum 15. §. creditor 22. §. qui ſenſit. Nam quod ait in ſenatuſcon., pignus rei immobilis propriè eſſe l. 238. §. 2. ſ. de verb. ſign. propriiſſimè dicere noluit.

ſ Aenis pro auro ſubiecto, ſtellionatum crimine tenetur, vt ait, apud Paul. ſent. 25. §. 4. qui æs inaurauit, argentauit, quàve cum argentum, vel aurum poneret, æs ſtannumve ſubiecerit, ſubit pœna coërcetur.

t l. 36. inf. eod.

u Qui ſcilicet auro quaſi hoc pignori dare, æs dederit, non æs, ſed aurum obligatum eſt. ſi verò qui æs, quod ſe aurum adfirmauit eſſe, pignori dederit, & actione pigneratitia tenetur, & ea lege qui ſtellionatus (ſubſcripſit, ſi accepit) Syn. Baſil. 25. tit. 1. cap. 1. x de iure ſ. ſine dedit. vide l. 12. l. de verb. obl.

y Poena diſtinguitur includatur, vel excludat, y de l. eodem 9. ſuo eod.

z Stellionatus crimine tenetur, quia pro auro ſubiiceret, vt hic. l. 36. §. 1. ff. eod. Imò ſalſi, vt paulo ante dixi ex Paulo, & eo quidem magis, quod ſtellionatus crimen ſubſidiarium ſit, & ei locus ſit, vbi nulla alia pœna lege conſtituta eſt. Ad hoc ſcripſit Vlp. nondum ea edita ſuper hoc conſtitutione iure pignoratum.

a l. 2. l. 6. in ſi. l. 7. l. 8. C. ſi res aliena pignori. l. 6. C. que res pignori. l. 3. in ſi. C. de remiſſ. ſunt aliam; videl. vlt. C. de pactis.

b Poteſt tamen rei alienæ obligari ſub conditione l. 16. §. 1. inf. eod. adde l. 13. de pign. voluntate domini. l. 20. inf. eod. Nam verò rem alienam, mihi obligeri pignori nam, retinere poſſum aduerſus dominum quouſque mutuam pecuniam receperit. vide l. 30. l. de cond. indeb.

[Notes at the foot of p. 318:]

i l. 6. §. 8. ſuo. ff. de ſeruiſ. id eſt, non cogitur pignus vendere cùm poſſit, ſi velit vti actione perſonali, v. l. 6. §. 4. inf. de re iudicata.

k l. 5. §. 1. l. de re iudicata. l Nou. 112. c. 2. m l. 3. § 10. ſ. quib. mod. pign. n & ſuperfluo debiti. de quo l. 36. l. mandati. o Inuitum creditorem, hoc eſt, ſine cauſa cogi non poteſt, pignus quod habet diuendere. p prima; neque inuitum ſine cauſa. q l. 7. & l. 17. l. 24. l. 29. l. 34. C. l. 31. in ſi. l. de pign. act. vt l. 45. § 12. l. de vſuris. r Id quod plus eſt fœneret. ſ Id eſt rem emit vide l. 4. l. C. de diſtract. pign. t Vſuras præſtat pecuniæ ex pignoris venditione redactæ creditor, ſi ea vſus eſt: vſus igitur ratio vſurarum petit. u vtique non videtur, qui eam tantùm apud alium depoſuit. x nomine debitoris. y Imò ſi depoſitam habuerit, vſuras debet, quam depoſuit. z niſi ex mora. l. 2. C. de vſuris.

a vide l. 5. §. eo. aliud in non neceſſariis. l. 7. in ſi. C. eod. l. 6. C. de pign. Idem tamen in vtilibus. b Retentio pignoris datur creditori. l. 25. l. de pign. l. vnic. C. etiam ob chirographariam pecuniam pignus retineri poſſe.

c Contraria pigneratitia actio plus tribuit quàm ius retinendi.

d Impenſa neceſſaria eſt, quod quis pro ægroto medicis præſtat, vel pro inſula fulcienda vel reficienda. e l. 3. C. de diſt. pign.

f l. 12. inf. de vſ. & vl. ſi vt l. 65. ff. de rei vindicat.

§ l. 7. in ſin. C. eo. l. 2. C. de pign.

g Pignus retinere creditor poteſt non modò propter impenſas in ipſo pignore factas, ſed ob futurum imminens periculum euictionis vel pignoratæ.

h Indiuidua eſt pignoris liberatio. l. 11. §. 4. in ſi. l. 65. l. de euict.

i Quia pro parte heres exſoluit, niſi totum debitum ſoluat, ſuam portionem pignoris recipere non poteſt, l. 1. C. de luitione pign. vel ſic, vnus ex heredibus debitoris id ſoluendo quod ab eo actione perſonali peti poterit, ſecuritatem ſibi non

Universidad Rey Juan Carlos

bendi res obligatas creditori non adimit. l. 10. C. de diſtr. pign.
a vide l. 12. inf. de vſuris.
b Oratio vniuerſalis, vnica falſitate, tota falſa redditur; particularis, non item. vide l. 29. inf. de hered. inſt. adde l. ſi is qui durante. 13. §. vide 3. l. ve reb. aut.
c Quandiu non eſt integra pecunia credita numerata, diſtrahendi facultatem creditor non amittit. l. 6. C. de diſtr. pign.
d Vt in ſi primi dies poſſit vendere, vide l. 122. in ſi. pr. l. de verb. obl.
e Pactum in rem tranſit ad heredes.
f Pacti in rem efficacia ad heredes tranſit. l. 7. §. 2. l. 40. §. de pactis.
g D. e. §. l. 40. in fin. l. 5. § vol.
h Syn. Baſi. 25. tit. 1. c. 8.
i Paul. l. 11. §. 3. l. vnd. l. 13. de pig. §. de pign.
k vide 3. Harm. 5. §. 14.
l vide l. 54. inf. de ſideiuſſ.
m id eſt, actione pignoratitia tenetur. Syn. Baſi. ibid. c. 8.
n Res hypothecæ dari poteſt, pro quacunque obligatione, l. 5. inf. de pignor.
o Pignus pro facto obligari poteſt. facit l. 5. l. de pign. ibi, vel manifeſtum. l. 6. in fin. l. de præſcriptis verbis.
p Pignus eſt, quod creditori traditur; hypotheca, quod non eſt traditum ſed quod tantum conuenit. Syn. Baſi. vol. cap. 9. 3. Harm. 5. 8. 7.
q d. l. 5. in fin.
r Pignoratitia naſcitur ſoluto debito vel ſatisfacto. vid. l. 2. C. debitorem venditionem pignoris.
ſ d. l. 13. §. 4. l. de pignorib.
t adde d. l. §. 17. l. vt ſe poſſ. leg.
u Repudiata Aldecini ſententia l. 6. in C. l. quib. mod. pignus ſoluit. l. 50. in fin. l. de iure dotium.

acceperim pignus, pactuſque ſim, *vt niſi ſua quaque die pecunia ſoluta eſſet, vendere eam mihi liceret*, placet, antequam omnium penſionum dies veniret, non poſſe me pignus vendere: quia eis verbis omnes *b* penſiones demonſtrarentur: nec verum eſt, ſua quaque die non ſolutam pecuniam antequam omnes dies venirent: ſed omnibus penſionibus præteritis, etiam *c* ſi vna portio ſoluta non ſit, pignus poteſt venire. Sed ſi ita ſcriptum ſit, *ſi qua pecunia ſua die ſoluta non erit*, ſtatim *d* competit ei pacti conuentio.

4 ¶ De vendendo pignore in *e* rem pactio concipienda eſt *f*, vt omnes contineantur: ſed, & ſi creditoris duntaxat perſona fuerit comprehenſa, etiam heres eius iure vendet, ſi nihil in contrarium *g* actum eſt.

5 ¶ Cum *h* pignus ex pactione venire poteſt, non ſolum ob ſortem non ſolutam venire poterit, ſed ob cætera quoque, veluti vſuras *i*, & quæ in id impenſa ſunt *k*.

De re aliena. 1. Ob quam cauſam pignus dari poteſt. 2. Quid ſit inter pignus, & hypothecam. 3. De ſolutione & ſatisfactione. 4. De re aliena. 5. Si ante ſolutionem agatur.

9. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

SI rem alienam mihi debitor pignori dedit, aut maliti oſe *l* in pignore verſatus ſit, dicendum eſt, locum *m* habere contrarium iudicium.

1 ¶ Non tantum autem ob pecuniam, ſed *n* & ob aliam cauſam pignus dari poteſt: veluti ſi *o* quis pignus alicui dederit, *vt pro ſe ſideiubeat*.

2 ¶ Propriè *p* pignus *q* dicimus, quod ad creditorem tranſit: hypothecam, cum non tranſit, nec poſſeſſio ad creditorem.

3 ¶ Omnis *r* pecunia exſoluta eſſe debet, aut eo nomine ſatisfactum *ſ* eſſe, *t* vt naſcatur pigneratitia actio. * ſatisfactum *u* autem accipimus, quemadmodum voluit creditor, licèt non ſit ſolutum, ſiue aliis *x* pignoribus ſibi caueri voluit, vt ab hoc recedat *y*, ſiue fideiuſſoribus, ſiue reo dato, ſiue pretio aliquo, vel nuda conuentione, naſcitur pigneratitia actio. & generaliter dicendum erit, quoties *z* recedere voluit creditor à pignore, videri ei ſatisfactum *a*, ſi, vt ipſe voluit ſibi caui: licèt in hoc deceptus ſit.

4 ¶ Is quoque, qui rem alienam pignori dedit, ſoluta pecunia poteſt pigneratitia experiri.

5 ¶ Qui ante ſolutionem egit pigneratitia, licèt non rectè egit, tamen, ſi offerat in iudicio pecuniam, debet rem pigneratam, & quod ſua intereſt, conſequi.

10. *Gaius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

QVod ſi non ſoluere *a*, ſed alia ratione ſatisfacere paratus eſt, forte ſi expromiſſorem dare vult, nihil ei prodeſt.

De litis conteſtatione. 1. De nouatione. 2. De pecunia non credita. De acceptilatione. De conditione deficiente. De pacto. 3. De ſorte, & vſuris. 4. De pluribus heredibus creditoris. 5. Cui ſoluendum. 6. De procuratore & tutore.

11. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

SOlutum non videtur, ſi lis *a* conteſtata *b* cum debitore ſit de ipſo debito: vel ſi fideiuſſor conuentus fuerit.

1 ¶ Nouata *c* autem debiti obligatio, pignus perimit, niſi *d* conuenit, vt pignus repetatur.

2 ¶ Si quaſi daturus tibi pecuniam, pignus accepero, nec dedero, pigneratitia actione tenebor, & nulla *e* ſolutione facta. Idemque, & ſi accepto *f* lata ſit pecunia vel conditio defecit, ob quam pignus contractum eſt: vel ſi pactum *g* cui ſtandum eſt, de pecunia non petenda factum eſt.

3 ¶ Si in ſortem duntaxat *h*, vel *i* in vſuras obſtrictum eſt pignus, eo ſoluto, propter quod obligatum eſt locum habet pigneratitia. Siue autem vſuræ in ſtipulatum ſint deductæ, ſiue non *k*: ſi tamen pignus & in eas obligatum fuit, quamdiu quid ex his debetur, pigneratitia *l* ceſſabit. Alia cauſa eſt earum, quas *m* quis ſupra licitum *n* modum promiſit. nam hæ penitus illicitæ ſunt.

4 ¶ Si creditori plures heredes extiterint, & vni *o* ex his pars eius ſoluatur, non debent cæteri heredes creditoris iniuria affici: ſed poſſunt totum *p* fundum vendere, oblato debitori eo, quod coheredi eorum ſoluit, quæ ſententia non eſt ſine ratione.

5 ¶ Solutam *q* autem *r* pecuniam accipiendum, non ſolum ſi ipſi, cui obligata res eſt, ſed & ſi alii *ſ* ſit ſoluta voluntate eius, vel ei, cui heres extitit, vel procuratori eius, vel ſeruo pecuniis exigendis præpoſito. Vnde ſi domum conduxerit, & *t* eius partem mihi locaueris, egóque locatori tuo penſionem ſoluero *u*, pigneratitia aduerſus te potero experiri. nam Iulianus ſcribit, ſolui ei poſſe: & ſi partem tibi, partem ei ſoluero *x*, tantundem erit dicendum: planè in eam *z* duntaxat ſummam inuecta mea & illata tenebuntur, in quam cœnaculum *a* conduxi: non enim credibile eſt hoc conueniſſe, vt ad vniuerſam penſionem inſulæ friuola mea teneantur. Videtur autem tacite & cum domino ædium hoc conueniſſe, vt non pactio cœnacularij proficiat domino, ſed ſua propria.

6 ¶ Per liberam autem perſonam pignoris obligatio nobis non *g* adquiritur: adeo vt ne per procuratorem plerunque *h*, vel tutorem *i* adquiratur: & ideo ipſi actione pigneratitia conuenientur. Sed nec mutat, quod conſtitutum eſt ab Imperatore noſtro, poſſe *l* per liberam perſonam poſſeſſionem adquiri, nam hoc eò *m* pertinebit, vt poſſimus pignoris nobis obligati poſſeſſionem per procuratorem, vel tutorem adprehendere: ipſam autem obligationem libera perſona nobis non ſemper adquiret.

7 ¶ Sed ſi procurator meus, vel tutor rem pignori dederit, ipſe agere pigneratitia poterit: quod in procuratore ita procedit, ſi *o* ei *p* mandatum fuerit pignori dare.

12. *Gaius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

VEl *q* vniuerſorum bonorum adminiſtratio ei permiſſa eſt ab eo *r*, qui ſub pignoribus ſolebat *q* mutuas pecunias accipere.

De pacto creditoris cum emptore. 1. De dolo, culpa cuſtodia, vi maiore.

13. *Vlpianus* lib. 38. ad Edictum.

SI, cum venderet creditor pignus, conuenerit inter ipſum, & emptorem, *vt ſi ſoluerit debitor pecuniam pretij emptori, liceat ei recipere rem ſuam*, ſcripſit Iulianus, & eſt reſcriptum, ob hanc conuentionem pigneratitiis actionibus teneri creditorem, vt debitori mandet ex vendito actionem aduerſus emptorem: ſed & ipſe debitor aut vindicare rem poterit, aut in factum actione aduerſus emptorem agere.

1 ¶ Venit autem in hac actione *ſ* & dolus *t*, & culpa *u*, vt *x* in commodato: venit & *y* cuſtodia: vis maior *z* non venit.

De diligentia.

14. *Paulus* lib. 29. ad Edictum.

EA *a* igitur, quæ diligens *b* paterfamilias in ſuis rebus præſtare ſolet, à creditore exiguntur.

De repromiſſione creditoris reſtituendi pignus.

15. *Vlpianus* libro 28. ad Edictum.

CReditor *d*, cum pignus reddit *e*, de dolo debet debitori repromittere *f*: & ſi prædium fuit pigneratum, & de iure eius repromittendum eſt, ne forte ſeruitutes *g*, ceſſante vel creditore, amiſſæ ſint.

De tutore & curatore. 1. Si res aliena vel obligata, vel non bona pignori detur. 2. De vaſis ignis vel ſuperficiario prædio.

16. *Paulus* lib. 29. ad Edictum.

TVtor, lege non refragante *k*, ſi dederit rem pupilli pignori, tuendum *l* erit: ſcilicet & ſi in *l* rem pupilli pecuniam accipiat. Idem eſt *y* & in curatore adoleſcentis, vel furioſi.

1 ¶ Contrarium *m* pigneratitiâ creditoris actione

c Pignus liberari ſoluitur debito, ſiue ipſi creditori, ſiue alii cui ex voluntate ipſius vel tutori, ſoluatur.
b Conductor locare poteſt, vt hic, niſi aliud conuenerit. l. 6. C. de locat.
c Conductor locantis, & locatoris ſuper penſione ſimul ſoluendi.
d Ieui, ſi reſti. l. 5. l. [illegible] pignus.
e [illegible] ad [illegible]
f [illegible]

x vide Romanum ſingul. 552. incipiente: Syn ſuſ. y vide l. 5. inf. quibus mod. pignus ſoluitur. z vide l. 6. §. 1. inf. quibus mod. pignus ſoluit.
a Soluiſſe non videtur, qui ſuper debito litem conteſtatus eſt.
b Hic intellige, cum iudicatus ſit debitor. l. 13. §. 4. inſ. de pign. l. vnic. C. etiam ob chirographariam. c Pignus tollitur nouatione, niſi dictum fuerit, vt nihil in cauſa pignoris nouatum eſſet: hoc eſt, vt pignus maneret. l. 18. de nouat.
d Nouatione ſeu in nouanda obligatione pignus antiquum pacto retineri poteſt. e Pignus citra vllam ſolutionem repetere à creditore poteſt debitor, cui nihil creditum fuerit ab aduerſario. f Acceptilatio quippe vim naturalis ſolutionis habet. g l. 5. inf. quib. mod. pignus ſoluit.
h Pignus limitatum, fines ſuos non excedit: vt diſſoluta vna ſpeciali cauſa pignoris, pignus ipſum ob aliam cauſam retineri non poſſit.
i Nec in vſuras: Cuiac. 1. obſ. 28. reprehenſus à Roberto 1. Recepta lect. 27. vide eiuſdem Cuiac. replicationem in 10. obſ. 27. & eiuſdem Roberti duplicationem: 2. animad. 26. triplicationem vero pro Cuiac. apud Ant. Mercat. 1. Notat. 26.
k Pignus etiam pro debito tantum accepto obligari poteſt. l directa. m l. 1. §. 3. l. de pign. n Vſurarum ſi iure modum excedunt. l. 1. [illegible] diuiduo altero debitori, ita creditori, pignoris liberatio p v. l. 8. §. 2. l. vel dixi

gnoris nobis iam obligati per alium ſuis per procuratorem vel tutorem adquirimus. Pignoris nouam obligationem non adquirimus. o Procurator pignori dare poteſt, ſi mandatum habuerit, vt hic: vel vniuerſorum bonorum adminiſtrationem habuerit, ab eo ſibi commiſſam, qui ſub pignoribus ſolebat mutuas pecunias accipere. l. 12. l. eo.
o Procuratoris mandatum habentis & vniuerſorum bonorum ſimilitudo.
p id eſt, Ex conſuetudine mandantis. l. 13. de ſol. l. de vſuris.
q Conſuetudinem domini in pignore dando, procurator [illegible] ſequi poteſt, vt hic. adde l. 7. C. de epiſcop. aud.
r Pignus vendens creditor, poteſt ſtipulari debitori pignoris de [illegible] bitionem, quoties debitor petierit. l. 7. §. 1. l. de [illegible] pign.
ſ ſub. directa. t vide l. 19. C. de pign.
u vide in hanc l. Cuiac. 19. obſ. 24. x d. ſieri. & [illegible] hanc particulam ſunt non [illegible]
y Quatuor hic conſiderantur, Cuſtodia, dolus, culpa, vis maior.
z Cui reſiſti non poteſt. adde l. 30. [illegible]
a Culpam leuem in pignore præſtat creditor.
b Diligens paterfamilias quis adde l. 15. §. 4. l. de contrah. empt.
c ergo non exactiſſimam, quam alij exactiſſimi præſtant.
d vt & emptor qui redhibet. l. 25. §. 1. l. de ædilit.
e & maritus cùm dotem l. 25. §. 1. l. ſoluto matrimonio.
f Pignus debitori reddens creditor, cauere debet pignus ſuo facto, ſiue negligentia deterius factum non eſſe.
g debitæ ipſi prædio. h adde l. 7. §. 5. l. de rebus eorum qui ſub tutela.
i al. tuendus. l. 7. §. 2. l. de reb. eorum qui ſub tutela.
k l. 3. C. ſi aliena res pignori.
l Pignus pro pupillo accipere tutor poteſt: dare pupilli nomine non poteſt, ſi lex refragetur. Hodie neceſſaria eſt inquiſitio [illegible] mobilium, præſertim, quam ſolâ l. 22. C. de adm. tut. [illegible]
m Contraria pigneratitia creditori competit, ſi à debitore in pignore deceptus ſit.

competere

competere *a* certum eſt. Proinde ſi rem alienam ve[l] aſij pignoratam, vel in publicum obligatam dedit *b*, tenebitur ſtellionatus & ſtellionatus crimen committat. Sed verum ita demum ſi ſcit; iam & ſi ignorauit *c* & quantum ad crimen pertinet, excuſat *c* ignorantia. Quantum ad contrarium iudicium ignorantia [non] eum excuſat; vt Marcellus lib. 6. Digeſtorum ſcribit. Sed ſi *d* ſciens creditor accipiat vel alienam, vel obligatam, vel morboſum, contrarium ei non competit.

3 ¶ Etiam *e* vectigale *f* prædium pignori dari poteſt, ſed & ſuperficiarium *g*: quia hodie vtiles actiones *h* ſuperficiariis dantur.

17. *Marcianus lib. ſingulari ad formulam* *i* *hypothecariam.*

SANè Diui Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt, vt ſine *k* deminutione mercedis ſoli obligaretur.

De nomine debitoris. 1. De eo quod accedit rei pignoratæ. 2. De translatione pignoris. 3. De naue facta ex ſpſiua pignorata... 4. De ſeruo & ſiliofamilias.

18. *Paulus lib. 29. ad Edictum.*

SI conuenerit, vt nomen *l* debitoris mei pignori tibi ſit, tuenda eſt à prætore hæc conuentio, vt & te in exigenda pecunia, & debitorem aduerſus me, ſi cum eo experiar, tueatur. Ergo ſi *m* id nomen pecuniarium fuerit, exactam pecuniam tecum penſabis. ſi vero fuerit corporis alicuius: id, quod acceperis, erit tibi pignoris loco.

1 ¶ Si nuda *n* proprietas pignori data ſit, vſuſfructus, qui poſtea accreuerit, pignori erit. Eadem cauſa eſt alluuionis *o*.

2 ¶ Si fundus pignoratus venierit, *p* manere *q* cauſam pignoris: quia cum ſua cauſa *r* fundus tranſeat. Sicut in partu *ſ* ancillæ, qui poſt venditionem natus ſit.

3 ¶ Si quis cauerit, *vt ſylua ei ſibi pignori eſſet*, nauē ex ea materia factam non eſſe pignoris, Caſſius ait: quia aliud *x* ſit materia, aliud nauis; & ideo nominatim in dando pignore adiiciendum eſſe ait: *quæque ex ſylua facta ſunt...*

4 ¶ Seruus rem peculiarem *z*, ſi pignori dederit, tuendum *a* eſt, ſi liberam *e* peculij administrationem habuit. Nam & alienare eas res poteſt *c*.

19. *Marcianus libro ſingulari ad formulam hypothecariam.*

EAdem & de filiofamilias dicta intelligemus.

De re aliena pignori data. 1. Si pluribus ſimul pignori detur. 2. Quando ex cauſa pigneratitia competit, vel non.

20. *Paulus lib. 29. ad Edictum.*

ALiena res pignori dari voluntate *f* domini poteſt. Sed & ſi, ignorante eo data ſit, & ratum *g* ſi habuerit *h*, pignus valebit *i*.

1 ¶ Si pluribus res ſimul pignori detur, æqualis *k* omnium *l* cauſa eſt.

2 ¶ Si per creditorem ſteterit *m* quominus ei ſoluatur, rectè agitur pigneratitia.

3 ¶ Interdum, & *n* ſi ſoluta ſit pecunia, tamen pigneratitia actio inhibenda eſt, veluti ſi creditor pignus ſuum emerit *o* à debitore.

De domo & area.

DOmo pignori data, & area *p* eius tenebitur. eſt n. *q* pars eius, & contra ius ſoli ſequetur ædificium.

De eo quod creditori ob pignus ſubreptum. 1. Aut metus cauſa creditori ereptum. 2. De prædone, & fructibus. 3. Si debitor poſſeſſionem diſtracti pignoris non reſtituat. 4. De creditore qui duplum, vel ſimplum promiſit.

22. *Vlpianus lib. 30. ad Edictum.*

SI pignore ſubrepto; furti *a* egerit creditor, totum hoc, quidquid *c* percepit, debitori eum imputare Papinianus *d* confitetur *e*. & eſt verum, etiamſi culpa creditoris furtum factum ſit. multo magis hoc erit dicendum in eo quod ex condictione *f* conſecutus eſt. ſed quod ipſe debitor furti actione præſtiterit creditori, vel condictione *g*, an debito ſit imputandum, videamus? & quidem non *h* oportere id ei reſtitui *i*, quod ex ſua fraude [illegible], peræquè relatum eſt, & ipſe ex furti actione præſtiterit, peræquè relatum eſt; & traditum; & ita Papinianus libro 9. quæſtionum ait.

1 ¶ Idem Papinianus ait, ſi, & ſi metus cauſa ſeruum pignoratum debitori tradiderit, quem bona fide pignori acceperat. Nam ſi egerit *k* quod metus cauſa factum eſt, & quadruplum ſit conſecutus, *l* nihil ſeque reſtituet ex eo, quod conſecutus eſt, nec debito imputabit.

2 ¶ Si prædo *ſ* rem pignori dederit, competit ei & de fructibus pigneratitia actio, quamuis ipſe fructus ſuos non faciet: à prædone enim fructus & vindicari extantes poſſunt, & conſumpti condici. *m* proderit *n* igitur ei, quod creditor bona fide poſſeſſor fuit.

3 ¶ Si poſt diſtractum *o* pignus debitor, qui precario *p* rogauit, vel conduxit pignus, poſſeſſionem non reſtituat, contrario iudicio tenetur *q*.

4 ¶ Si creditor, cum venderet pignus, duplum promiſit, (nam vſu *r* hoc euenerat, *ſ* & conuentus ob euictionem erat, & condemnatus) an habeat regreſſum pigneratitiæ contrariæ actionis? Et poteſt dici eſſe regreſſum, ſi modò ſine dolo, & culpa ſic vendidit, & vt paterfamilias diligens *t*, id geſſit: ſi verò nullum emolumentum talis venditio *u* attulit, ſed tanti vendere, quanti vendere poterit, etiam ſi hæc non promiſit, regreſſum non habere.

Creditor vſuras à debitore ſtipulatus ſi duplum præſtet, eas conſequetur: ſi ſimplum autem nequaquam. Haec.

23. *Tryphoninus lib. 8. Diſputationum.*

NEc enim amplius à debitore, quàm debiti ſummam, conſequi poterit *x*. Sed ſi ſtipulatio vſurarum fuerat, & poſt quinquennium fortè, quàm pretium ex re obligata (conſecutus eſt) victus eam emptori reſtituit: etiam medij temporis vſuras à debitore petere poteſt: quia nihil ei ſolutum eſſe, vt auferri non poſſit, palam factum eſt: ſed ſi ſimplum præſtitit, doli exceptione repellendus erit ab vſurarum petitione: quia habuit vſum pecuniæ pretij, quod ab emptore acceperat.

De iure dominij impetrando, & de euictione. 1. De reprobis nummis ſolutis. 2. De pignore pluris vendito, quàm debitum erat. 3. De pignore deteriorato à creditore.

24. *Vlpianus lib. 30. ad Edictum.*

ELeganter apud me quæſitum eſt, ſi *x* impetraſſet creditor *y* à Cæſare *z* pignus poſſidere, idque euictum *a* eſt, an habeat contrariam pigneratitiam? Et videtur finita *c* eſſe pignoris obligatio *d*. & à contractu receſſum. Imò vtilis *f*, ex empto accommodata eſt: quemadmodum ſi pro ſoluto ei res data fuerit vt in quantitatē debiti ei ſatisfiat, vel in quantū eius intereſt: &

a In id quod intereſt.
b ſtellionatur tenetur qui ſciens pignorat rem alienam, vel alij obligatam, vel in publicum obligatam, l.1. in fin. ſ. eod. l.36. ſ. eod. l.cum. ſ. de extraord. ſtellion. l.3. C. de crimine ſtellion.
c Ignorantia excuſat à crimine ſtellionatus eum qui rem alienam vel obligatam pignorat.
d Sciens dolus non infertur.
e Quaſi diceret, non ſolum directum, ſed vtile dominium pignorari poteſt.
f Pignorare poteſt etiam is qui vtile tantum dominium habet, ſaluo tamen iure directi domini, l.31. l. de pignoribus. l. 2. C. de fundis patrimonial. & quæ notaui ad l. [illegible] de pactis inter empt. l.1. & poſſeſ. [illegible]
g ſuperficiarium prædium, v. l.19. ſ.1. l. de pignorib. & l.1. de ſuperficieb. & l.74. & l.75. de rei vind.
i formula hypothecaria, eſt actio hypothecaria, vel actionis hypothecariæ formula huiuſmodi, [illegible] pecunia ſoluta [illegible] Cuiac. l. de pignor.
k l.42. ſ. de pactis, id eſt, id pignus nō nocet directum dominium haberi.

l l.20. in fin. ſ. de pign. l.4. C. quæ res pignori, eodem modo rem mihi pignoratam, alteri pignorare poſſum. l.13. ſ.2. de pignorib. *m* Pignoris nomen obligari poteſt. Huius obligationis effectus is eſt, vt quod ex eo creditor exegerit, in ſuum debitum imputare, vel loco pignoris retinere tenetur. In debitum imputare, ſi pecunia ſit, loco pignoris retinere, ſi ſpecies ſit, vel corpus aliud.
n Pignoratæ proprietati, vſuſfructus ei accreſcens, imò quidquid proprietati alluuione acceſſit, pignoratum quoque intelligitur, vt proprietas augetur, ita & pignus. *o* Vt ſcilicet alluuione ager maior factus, totus obligetur. Alluuio pignus auget, l.16. ſ. de pign. *p* à debitore. *q* Cum ſuo pignore aut pignoris onere venditæ res tranſit, [illegible] *r* Cauſa pignoris, [illegible] *ſ* v. l.1. C. de partu pignoris. *t* Partus pignoratæ ancillæ apud debitorem conceptus, eſt in cauſa pignoris, [illegible] apud extraneum non eſt, l.29. ſ.1. ſ. de pign. *u* Pignorata ſilua, nauis ex ea ſilua fabricata non eſt pignori, niſi ſilua ita pignorata ſit. [illegible] *x* Imò non eſt aliud, l.7. in fin. pr. ſ. de acquir. rer. dominio. *y* Si eſt identitas materiæ, diuerſitas formæ, res diuerſitas formæ, res diuerſa eſſe dicetur, de materia dixi ad l.13. ſ. de vſufr.
z Rem peculiarem obligare creditori ſuo ſeruus peculiaris poteſt, ſi liberam peculij adminiſtrationem habeat.
a al. tuendus. *b* Imò non eſt tuendus, cum non poſſit pignori dare, l.1. ſ.1. ſ. quæ res pignori. *c* l.11. C. quod cum eo. *d* v. l. 9. ſ.1. ſ. de pign. Pignorare poteſt, qui poteſt alienare plus enim eſt in alienatione quàm in pignore.
e Non tamen donare, l.28. ſ. vlt. ſ. de pact. *f* l.27. in fin. ſ. eo.
g Pignorare rem alienam poſſumus voluntate ipſius domini præcedente vel ſequente. *h* l.6. ſ.1. ſ. de pign. *i* Ab eo tempore quo conſenſit, v. l.25. in fin. C. de don. int. vir. *k* Pares tempore, pares iure. [illegible] l.16. ſ.8. ſ. de pign. *l* Poteſt ergo res pluribus eſſe obligata: non tamen pluribus eſſe in ſolidum. [illegible] *m* Pignus tollitur oblatione debiti iudiciariaſ facta à debitore [illegible] pigneratitia actione poſſit perfici. Atqui conſignatio & depoſitio præterea requiritur, [illegible]

k Atqui agere poſſe non videtur; l.ſed & partus 12. ſ.1. ſ. quod metus cauſa.
l adde l.9. ſ. pro. ſ. eo.
m l.13. ſ. de vſ. eod. l.14. in fin. ſ. de cond. ex cauſ. l.3. C. de cond. ex lege.
n Imò prodeſſe non videtur. l. ſi nauis 62. ſ. de rei vind.
o contractum Hot. 5. obſ. 12.
p Precario habere & conducere vel cuſtodire poſſeſſionem poſſumus, [illegible] poſſeſſio eſt.
q In id quod intereſt iurare etiam in litem hoc caſu actorem poſſe quidam exiſtimant, & cum de fide rupta agatur, reum [illegible] infamem, l. furti. ſ. [illegible] Habet etiam poſſeſſor hoc caſu interdictum de precario. hypothecarium, & interdictum vnde vi quaſi expulſus. Accurſ. & Accurſius, hic.
r Non eſt in culpa qui facit quod conſuetum eſt fieri.
ſ l.9. in fin. C. eo.
t condictum. Hot. 5. obſeru. 12.
u Quare ſi quid à creditore plus debito receptum fuerit, non ei proficit, ſed debitorem lucro erit. l.12. ſ.1. ſ. de diſtract. pignor.
x v. quæ ſcripſi ad l.8. C. de ſententiis & interlocutionibus.
y v. l.2. C. de iur. dom. impetr. l.59. ſ. ad Treb. l.61. in fin. ſ. de acquir. rer. dom.
z Princeps dominium rei priuatis auferre poteſt legem condendo, vel reſcribendo, Lucern. 2. C. de quadr. præſcr. iudicando [illegible] contrahendo, l. bene à Zenone. 3. C. de quadr. præſcr.
a vt in l.[illegible] ad Treb.
b atqui res vendita à principe euinci non poteſt. l. bene à Zenone.
c Imò non videtur finita, ſed prima competere [illegible]
d propter confuſionem, quia res pignorata ceſſa fuit creditori. Bart.
e Imò non videtur à contractu receſſum, [illegible] ad Treb. [illegible]
f Qui pignus ex iudicati cauſa habet, emptoris loco eſt, ideóque ex euictio [illegible] debitorem, non pigneratitia, ſed vtili ex empto experietur.

a Creditori furti actio pignoris nomine competit, vt hic. Aquilia non competit, l. qui occidit. 30. ſ.1. ſ. ad l. Aquil. hoc iure, quia Aquilia ſoli domino datur.
b Pignoris cauſa quidquid [illegible] eſt eſtimatio vel pœna ab extraneo creditor conſequitur, id ipſum debitoris imputat: ſed & ſuperfluum debitori reddit. Quod ſi pœnam ab ipſo debitore conſecutus ſit: neque debito imputat, neque reddit.
d l.40. ſ. pen. l. eo. *d* adde l. vlt. ſ.2. C. commodat. l. [illegible] l.3. l. vlt. C. eo.
e Imò id videtur non imputare. Nam commodatarius rō imputat. l. vlt. ſ. ſed tamen ſ. de furtis. ſ. item. [illegible] de obli. quæ ex delicto. [illegible] ſed an commodatarij vſus rei eſt, non creditoris.
f Furtiua.
g incerti, hæc enim etiam detur non domino: Furtiua, ſoli domino, l.1. ſ. de cond. furt.
h Pœnæ depenſæ repeti non poſſunt, l.42. ſ. de condict. indebit. [illegible]
i Nec enim pœnæ repetī ſolent, cum depenſæ ſunt, l.42. ſ. de condictione indebiti. depenſæ à debitore, lucro creditoris cedunt, l. 79. ſ. de ſolut. nullo modo reclamantur, l. 79. ſ. de ſolut. non reſtituuntur debitori, l.46. ſ. de regulis iuris.

compenſationem habere poteſt creditor, ſi fortè pigneratitia, vel ex alia cauſa cum eo agetur.

1 ¶ Qui reprobos *a* nummos ſoluit creditori, an habet pigneratitiam actionem, quaſi ſoluta pecunia quæritur? Et conſtat, neque pigneratitia eum agere, neque liberari poſſe: quia *b* reproba pecunia *b* non liberat ſoluentem, reprobis videlicet nummis reddendis *c*.

2 ¶ Si *d* vendiderit quidem creditor pignus pluris, quàm debitum erat, nondum autem pretium ab emptore exegerit, an pigneratitio iudicio conueniri poſſit ad ſuperfluum reddendum: an verò vel expectare debeat, quoad emptor ſoluat, vel ſuſcipere actiones aduerſus emptorem? Et arbitror non eſſe vrgendum ad ſolutionem creditorem: ſed aut expectare debere debitorem, aut ſi non expectat, mandandas ei actiones aduerſus emptorem, periculo tamen venditoris. Quòd ſi accepit iam pecuniam, ſuperfluum *f* reddit.

3 ¶ In pigneratitio iudicio venit *g* & ſi res pignori datas malè *g* tractauit creditor, vel ſeruos debilitauit. Planè ſi *h* pro maleficiis ſuis coërcuit, vel *i* vinxit vel obtulit præfecturæ *k* vel præſidi, dicendum eſt, pigneratitia creditorem non teneri. Quare ſi ſi proſtituit ancillam, vel aliud improbatum facere coëgit, illico pignus ancillæ ſoluitur.

De pignore meliorato à creditore.

25. *Idem* lib. 31. ad Edictum.

SI ſeruos pigneratos artificiis *n* inſtruxit *n* creditor, ſi quidem iam *o* imbutos, vel *p* voluntate debitoris, erit actio contraria: ſi verò nihil horum interceſſit, ſi quidem artificiis neceſſariis *q*, erit actio contraria: non tamen ſic vt *r* cogatur, ſeruis carere pro quantitate ſumptuum debitor. Sicut enim negligere creditorem *f* dolus & culpa, quam præſtat, non patitur: ita nec talem efficere rem pigneratam, vt grauis ſit debitori ad reciperandum. puta ſaltum grandem pignori datum ab homine, qui vix luere poteſt, nedum excolere: tu acceptum pignori excoluiſti ſic, vt magni pretij faceres. alioquin non eſt æquum, aut quærere me alios creditores, aut cogi diſtrahere, quod velim receptum, aut ibi penuria coactum *t* derelinquere: *u* medie *u* igitur hæc à iudice erunt diſpicienda: vt neque delicatus debitor, neque onerosus *x* creditor audiatur.

De prætorio pignore.

26. *Idem* lib. 3. Diſputationum.

NOn eſt mirum, ſi ex quacunque cauſa magiſtratus *y* in poſſeſſionem aliquem miſerit, pignus *z* conſtitui: cùm *a* teſtamento *b* quoque pignus conſtitui poſſe *c* Imperator noſter cum patre ſæpiſſimè reſcripſit.

1 ¶ Sciendum eſt, vbi iuſſu *c* magiſtratus pignus conſtituitur, non aliàs conſtitui, niſi *d* ventum fuerit in poſſeſſionem.

De re data vt pignori detur.

27. *Idem* lib. 6. Opinionum.

PEtenti mutuam pecuniam creditori, cùm præ manu debitor non haberet, ſpecies *e* auri dedit, vt pignori apud alium creditorem poneret. ſi iam ſolutione liberatas receptáſque eas is, qui ſuſceperat, tenet, exhibere iubendus eſt. Quòd ſi etiam nunc apud creditorem creditoris ſunt, voluntate *f* domini nexæ videntur: ſed, vt liberatæ traduntur, domino earum propria actio aduerſus ſuum creditorem competit.

De poſſeſſore qui litis æſtimationem ſoluit creditori. 1. De ſeruo pignus accipiente.

28. *Iulianus* lib. 11. Digeſtorum.

SI creditor, qui rem pignori acceperat, amiſſa eius poſſeſſione, Seruiana actione petierit, & litis æſtimationem conſecutus ſit, poſtea debitor eandem rem petens, exceptione ſummouetur: niſi *a* offerat ei debitor quod pro eo ſolutum eſt.

1 ¶ Si ſeruus *b* pro peculiari nomine pignus acceperit, actio pigneratitia aduerſus dominum debitori competit.

Si is cui competit Publiciana, pignori dederit: & creditor domino ſucceſſerit.

29. *Idem* lib. 44. Digeſtorum.

SI rem alienam bona fide emeris, & mihi pignori dederis, ac precario *b* rogaueris, deinde me dominus heredem inſtituerit, deſinit *c* pignus eſſe: & ſola precarij rogatio ſupererit: idcirco vſucapio tua interpellabitur.

De rate à creditore in flumine retenta.

30. *Paulus* lib. 5. Epitomarum Alfeni Vari Digeſtorum.

QVi ratiario crediderat, cùm ad diem pecunia non ſolueretur, ratem in flumine ſua auctoritate *d* detinuit: poſtea flumen creuit & ratem abſtulit. Si inuito ratiario retinuiſſet, eius periculo ratem fuiſſe, reſpondit. Sed ſi *e* debitor ſua voluntate conceſſiſſet, vt retineret, culpam duntaxat ei præſtandam: non vim *f* maiorem.

De furto admiſſo à ſeruo pignorato.

31. *Africanus* lib. 8. Quæſtionum.

SI ſeruus pignori datus, creditori furtum faciat, liberum eſt debitori ſeruum pro noxæ *g* deditione relinquere: quòd ſi ſciens *h* furem, pignori mihi dederit, etſi paratus fuerit pro noxæ dedito apud me relinquere, nihilominus habiturum me pigneratitiam *i* actionem, vt indemnem me præſtet.

¶ Eadem *k* ſeruanda eſſe Iulianus ait, etiam cùm depoſitus *l* vel commodatus *m* ſeruus furtum faciat.

De re aliena.

32. *Marcianus* lib. 1. Regularum.

CVm debitore, qui alienam rem pignori dedit, poteſt creditor contraria pigneratitia agere, etſi *n* ſoluendo debitor ſit *o*.

De antichreſi.

33. *Idem* lib. ſingulari ad Formulam Hypothecariam.

SI pecuniam debitor ſoluerit *p*, poteſt pigneratitia actione vti ad reciperandam ἀντίχρησιν *q*: nam cùm pignus ſit *r*, hoc verbo poterit vti.

Si creditor pignus emerit.

34. *Marcellus* lib. ſingulari Reſponſorum.

TItius *s* cùm credidiſſet pecuniam Sempronio, & ob eam pignus accepiſſet, futurumque eſſet, vt diſtraheret [eam] creditor, quia pecunia non ſoluebatur: petiit à creditore, vt *u* fundum certo pretio emptum haberet: & cùm impetraſſet, epiſtolam *x*, qua ſe vendidiſſe fundum creditori ſignificaret, emiſit. Quæro, an hanc venditionem debitor reuocare poſſit, offerendo ſortem, & vſuras, quæ debentur? Marcellus reſpondit, ſecundum ea, quæ propoſita eſſent, reuocare *y* non poſſe.

Pecunia redacta ex venditione pignoris. 1. De proprietate & poſſeſſione pignoris.

35. *Florentinus* lib. 8. Inſtitutionum.

CVm & ſortis nomine, & vſurarum, aliquid debetur ab eo, qui ſub pignoribus pecuniam debet, quidquid ex venditione pignorum recipiatur, primum *z* vſuris quas iam tunc deberi conſtat, deinde, ſi quid ſupereſt, ſorti accepto ferendum eſt. Nec audiendus eſt debitor, ſi, cùm parum idoneum ſe eſſe ſciat, eligit quo nomine exonerari pignus ſuum malit.

1 ¶ Pignus *a* manente *b* proprietate debitoris ſolam *c* poſſeſſionem transfert *d* ad creditorem: poteſt tamen & precario *e*, & pro conducto *f* debitor re ſua *g* vti.

De ære ſubiecto pro auro. 1. De re aliena, vel alij obligata.

36. *Vlpianus* lib. 31. ad Edictum.

---

a Soluere non videtur, qui reprobos nummos ſoluit.
b & rea l. 3. §. 1. 5. commodati: l. 1. §. 1 6. [illegible] depoſiti l. 53. [illegible] ſo. [illegible] de ſolut.
c vt non ſoluiſſe non videatur, l. 50. [illegible] de ſolutionib.
d Debitor diſtractis fiduciis à creditore, de ſuperfluo aduerſus eum habet actionem. Paul. 2. ſent. 13. §. 1
Quid ſi minoris vendidit? reliqui periculo creditori ſupereſt, l. 28. [illegible] de reb. cred.
e debitor diſtractis fiduciis à creditore, de ſuperfluo aduerſus eum habet actionem. Paul. 2. ſent. 13. §. 3. l. 22. [illegible] l. 10. §. 1. §. a l. [illegible] Aquil. l. 21. in ſi. [illegible] de pign. l. 15. [illegible] de furtis. l. 20. Cod. de [illegible] pignorum.
f di. l. ad l. vlt. C. de diſtract. pignor.
g l. 3. in ſi. l. 7. C. eo.
h v. l. 23. §. 1. 2. de ædilitio edict. v. l. 96. [illegible] de verb. oblig.
i in eadem pignori accepto, ius eſſe creditori iuriſdictionem exercere hinc colligit Romanus ſingulari 514. incipiente: Quæritur à me.
k Vrbano l. 3. & 5. [illegible] de officio præfecti vrbi. vel vigilum, l. 15. [illegible] de conditio. cauſa data.
l adde l. 12. Cod. de Epiſc. audientia l. 6. C. de [illegible]
m l. 8. [illegible] vel diſciplin. [illegible] l. 23. §. 22. [illegible] de adil. empt.
n Si creditor rem fiduciariam fecerit meliorem, ad ea recuperanda quæ impendit, iudicio fiduciæ debitorem habebit obnoxium, Paul. 2. ſentent. 13. § 7.
o Conſuetudo ſuperſtitis domini, in impenſis, etiam in rebus faciendis ſeruatur adde l. 5. §. 5. de vſufructu. [illegible] de reb. [illegible]
p Impenſas in pignore factas creditor repetit, ſi emptas à debitore ipſe eius voluntate expreſſa vel tacita perfecit vel ſi neceſſarias fecit; non tamen immoderatas.
q v. l. 7. in ſin. C. eo. r v. l. 38. [illegible] de rei vind.
ſ Creditor pignus negligere non debet, l. 29. §. pen. [illegible] ad l. Aquil.
t Vide quæ notaui ad l. 15. [illegible] 34. [illegible] de damno.
u Recel, temperamento ſeruato, facit l. 137. §. 3. [illegible] de verb. obl. Virtus eſt medium vitiorum vtrinque reductum. Horatius: Medium eſt virtus inter duo extrema, l. 6. §. 1. [illegible] de off. proconſ. x l. ſi bene 25. [illegible] de vſuris, l. 1. C. de commerciis. Cuius extat exemplum in l. 107. [illegible] de ſolut. y Ob cauſam iudicati pignus teneri poteſt, l. 3. §. 1. [illegible] de reb. cor. l. 1. C. ſi in cauſa iudicati. z v. l. 5. [illegible] vt in poſſeſſionem. a Argumentum à teſtamento ad contractum, v. l. 26. [illegible] de leg. 3.
b l. 2. 2. [illegible] de alimentis. Quin qui legat tacitè, pignori ea obligat legatariis, l. 1. [illegible] de legatis [illegible] ſuperat. [illegible] 58 de vuſſt.
c Pignus prætorium iuſſu magiſtratus conſtituitur. v. l. 1. 2. C. de præ. [illegible] pign.
d Imò etiā ventum non ſit in poſſeſſionem, ſed ſolus iuſſus interceſſerit, cap. [illegible]
e Species auri, eſt aurum factum, puta vas aureum vel quid tale. Alio ſenſu ſpecies auri eſt id quod auri ſpeciem refert, non tamen aurum eſt. Aurum accepiſti, aurum reddas: nolo mihi alia pro aliis ſubiicias: nolo pro auro aut impudenter plumbum, aut fraudulenter æramenta ſupponas, nolo auri ſpeciem, ſed naturam planè. Vincent. Lerin. aduerſus profanas nouat.
f l. 20. C. eod.

a l. 9. in ſi. [illegible] emp. l. 1. [illegible] vendi pignus.
b Poteſt enim precario rogare, l. 13. in ſin. [illegible]
c v. l. 4. [illegible] Imò deſinere poſſeſſor videtur, cum ab initio non tenuerit [illegible] quod [illegible] l. vlt. 13. [illegible] condem, hic remanſo pignus, cum debitor bona fide rem emiſſe videatur, & ex eo Publicianam habeat, l. pen. [illegible] Publiciana, [illegible]
d Quod eis non debebat [illegible] [illegible] l. 13 Cod. Quod [illegible] ex pacto, propria auctoritate [illegible] debitor [illegible] nec [illegible] Alber [illegible]
e Poteſt [illegible] propria auctoritate pignus capere.
f Vis enim maior à nemine præſtatur, l. 13. in ſi. [illegible]
g Pigneratum ſeruum furtum faciat, dominus obligatum liberare [illegible] ipſe dominus [illegible] ſciens furem pignorauit, [illegible] debitor pigneratitia actione creditorem indemnem præſtare tenetur.
h l. [illegible]
i pigneratitia.
k pignoris [illegible]
l l. [illegible]
m [illegible]
n adde l. [illegible]
o Verè etiam [illegible] ſoluendo [illegible] [illegible] actio [illegible] pigneratitia [illegible] l. 39. [illegible] plus [illegible]
p Pigneratitia [illegible]

pignoris ſpecies. Pignus enim aliud ſimplex, cuius vſum creditor non habet: aliud ἀντίχρησις, cuius vſum habet, l. 11. §. 1. [illegible] de pign. l. 39. [illegible]
r Imò ἀντίχρησις, non eſt pignus, ſed quiddam diuerſum. l. 14. §. 1. [illegible] de pign. Dic, non idem eſſe propriè: vel ἀντίχρησιν conditio eſt pignori adiecta: vel eſt pignus vtilitatem vtendi fruendi in vicem debiti continens.
ſ Id eſt, hac pigneratitia actione. t Si debitor pignus creditori vendiderit, non poteſt, poſt ſoluendo ſortem & vſuras venditionem reſcindere. [illegible] 35. Tit. l. 8. 27. u v. l. 20. in ſi. [illegible] x v l. vlt. [illegible] de [illegible]
y Aliud eſt ſi pignus debitoris creditor per ſuppoſitam [illegible] emptoris perſonam emit, & ita ſemper poſſeſſionem tenuit, l. 10. [illegible] adde l. vlt. [illegible] de contrah. empt. z Pecunia ex pignore redacta primo in vſuras, ſecundò in ſortem imputatur, l. 5. §. pen. in ſin. l. 101. [illegible] de ſolut.
a conuentionale.
b l. 9. C. eo. c l. 16. [illegible] de vſucap.
d Imò non transfert: cum ipſe poſſideat, l. 36. [illegible] de acq. poſſ.
e Precario re ſua pignorata vti debitor ipſe poteſt, conſentiente ſuo creditore, v. l. 6. in ſi. [illegible] de precario.
f Conducere rem ſuam pignoratam debitor poteſt, vide l. 16. [illegible] de precario.
g alij pignori obligata.

Universidad Rey Juan Carlos

Si quis in pignore pro auro æs ſubiecisset creditori, qualiter teneatur, quæſitum eſt: in qua ſpecie rectiſſime Sabinus ſcribit, ſi quidem dato auro æs ſubiecisset, furti teneri: quod ſi in dando æs ſubiecisset, turpiter feciſſe, non furem eſſe: ſed & hic puto pigneratitium iudicium locum habere, & ita Pomponius ſcribit: ſed & extra ordinem ſtellionatus nomine plectetur, vt eſt ſæpiſſime reſcriptum.

1 ¶ Sed & ſi quis rem alienam mihi pignori dederit ſciens prudenſque, vel ſi quis alij obligatam mihi obligauit, nec me de hoc certiorauerit, eodem crimine plectetur. Plane ſi ea res ampla eſt, & ad modicum æris fuerit pignorata, dici debebit, ceſſare non ſolum ſtellionatus crimen, ſed etiam pigneratitiam, & de dolo actionem: quaſi in nullo captus ſit, qui pignori ſecundo loco accepit.

Si debitor pignus conduxerit.

37. *Paulus* lib. 5. ad Plautium.

Si pignus mihi traditum locaſſem domino, per locationem retineo poſſeſſionem: quia antequam conduceret debitor, non fuerit eius poſſeſſio: cum & animus mihi retinendi ſit, & conducenti non ſit animus poſſeſſionem adipiſcendi.

De pupillo pignus accipiente.

38. *Nodeſtinus* lib. 1. Differentiarum.

Pupillo capienti pignus, propter metum pigneratitiæ actionis, neceſſaria eſt tutoris auctoritas.

Si debitor ſignauerit teſtamentum creditoris in quo ſe emiſſe pignus creditor expreſſit.

39. *Idem* libro 4. Reſponſorum.

Gaius Seius ob pecuniam mutuam fundum ſuum Lucio Titio pignori dedit: poſtea pactum inter eos factum eſt, *vt creditor pignus ſuum in compenſationem pecuniæ ſuæ certo tempore poſſideret.* Verum ante expletum tempus creditor, cum ſuprema ſua ordinaret, teſtamento cauit, *vt alter ex filiis ſuis haberet eum fundum*, & adiicit, *quem de Lucio Titio emi*: cum non emiſſet: hoc teſtamentum inter cæteros ſignauit & Gaius Seius, qui fuit debitor. Quæro, an ex hoc, quod ſignauit, præiudicium aliquod ſibi fecerit, cum neque inſtrumentum venditionis proferatur, ſed ſolum pactum, vt creditor certi temporis fructus caperet. Herennius Modeſtinus reſpondit, contractui pignoris non obeſſe, quod debitor teſtamentum creditoris, in quo ſe emiſſe pignus expreſſit, ſignaſſe proponitur.

Si debitor. 1. An eius filius pignus emerit à creditore. 2. De eſſectu ſolutionis.

40. *Papinianus* lib. 3. Reſponſorum.

Debitor à creditore pignus, quod dedit, fruſtra emit: cum rei ſuæ nulla emptio ſit: nec ſi minoris emerit, & pignus petat, aut dominium vindicet, ei non totum debitum offerenti creditor poſſeſſionem reſtituere cogetur.

1 ¶ Debitoris filius, qui manet in patris poteſtate, fruſtra pignus à creditore patris peculiaribus nummis comparat: & ideo ſi patronus debitoris contra tabulas eius poſſeſſionem acceperit, dominij partem obtinebit: nam pecunia, quam filius ex re patris in pretium dedit, pignus liberatur.

2 ¶ Soluta pecunia, creditor poſſeſſionem pignoris, quæ corporalis apud eum fuit, reſtituere debet: nec quicquam amplius præſtare cogitur. Itaque ſi medio tempore pignus creditor pignori dederit, domino ſoluente pecuniam, quam debuit, ſecundi pignoris neque perſecutio dabitur, neque retentio relinquetur.

De re aliena.

41. *Paulus* lib. 5. Quæſtionum.

Rem alienam pignori dediſti, deinde dominus rei eius eſſe cœpiſti: datur vtilis actio pigneratitia creditori.

¶ Non eſt idem dicendum ſi ego Titij, qui rem meam obligauerat ſine mea voluntate, heres extitero: hoc enim modo pignoris perſecutio concedenda non eſt creditori: nec vtique ſufficit ad compenſandam vtilem pigneratitiam actionem, eundem eſſe dominum, qui etiam pecuniam debet. Sed ſi conuenitur de pignore, vt ex ſuo mendacio arguatur, improbe reſiſtit, quo minus vtilis actio moueatur.

De pignore pluris vendito quàm debitum erat.

42. *Papinianus* lib. 3. Reſponſorum.

Creditor iudicio, quod de pignore dato proponitur, ut ſuperfluum pretij cum vſuris reſtituat, iure cogitur: nec audiendus erit, ſi velit emptorem delegare, cum in venditione, quæ fit ex facto, ſuum creditor negotium gerat.

Si debitor ob inſtrumenta ſibi à creditore non reddita damnum paſſus ſit. 1. De interitu rei pigneratæ.

43. *Scæuola* lib. 5. Digeſtorum.

Locum purum pignori creditori obligauit, eique inſtrumentum emptionis tradidit: & cum eum locum inædificare vellet, mota ſibi controuerſia à vicino de latitudine, quod aliàs probare non poterat, petit à creditore, vt inſtrumentum à ſe traditum auctoritatis exhiberet: quo non exhibente, minorem locum ædificauit: atque ita damnum paſſus eſt. Quæſitum eſt, an ſi creditor pecuniam petat, vel pignus vendicet, doli exceptione poſita, iudex huius damni rationem habere debeat? Reſpondit, ſi operam non dediſſet, vt inſtrumenti facultate ſubducta, debitor caperetur, poſſe debitorem, pecunia ſoluta, pigneratitia agere: opera autem in eo data, tunc & ante pecuniam ſolutam in id, quod intereſt, cum creditori agi.

1 ¶ Titius cum pecuniam mutuam accepit à Gaio Seio ſub pignore culleorum, iſtos culleos cum Seius in horreo haberet, miſſus ex officio annonæ

a ſi heres extitero ei qui rem meam me ignorante obligauit, ex quo ſaltem pignus non conualeſcat directo, ſed vel in eaſdem actio in me dabitur. Modeſtinus in l. ſi Titio. 22. inſ. de pigneribus. Imo hoc modo ſeu in hac ſpecie pignoris perſecutio concedenda non eſt creditori, hac lege. Varias ad hanc antinomiam ſoluendam rationes adferunt varij. Alciat. Bartolus. Connanus 2. Commentar. 13. Alcia. 7. pareg. 14. Duarenus 1. diſp. 4. Robertus 3. receptarum 2. Cuiac. 19. obſ. 26. Hot. 5. obſ. 7. Sic cenſeo, Tribonianum Pauli verba mutaſſe: hic immutationes tamen ad conciliandam hanc legem cum l. 22. inſ. de pigneribus, neceſſarium eſſe dicere, Modeſtini ſententiam, vidit receptamque iuriſconſulti tandem præualuiſſe & vſu obtinuiſſe, vt qui ſub Gordiano viueret. [illegible] Hoc potius nobis tenendum eſt, vt dicamus Modeſtinum à Paulo non diſſentire, quod ex Pauli ſpeciebus hic ſubiectis & expoſitis fideliter liquido patere poterit. Rem meam Titio pignori dediſti, ex mihi poſtea ſucceſſiſti: quæ pigneratitia Titio ab initio non competit, ea ex poſtfacto in te conualeſcit, qui dominium rei pigneratæ mihi ſuccedendo conſecutus es. Tua voluntate initio pignus conſtitit: nunc dominium rei conſecutus ex hac concurſu dominij & voluntate tua facile efficit, vt pignus conualeſcat, & in te vtilis pigneratitia detur. Num idem dicendum eſt, ſi me inuito rem meam Titio pignoraſti, & poſtea tibi ſucceſſi? Prima facie diceret aliquis, Titio creditori pigneratitiam aduerſus me actionem non conualeſcere: nec enim vtique ſufficere (vt Paulus hic ait) ad compenſandam vtilem pigneratitiam actionem, eundem eſſe dominum qui etiam pecuniam debet, id eſt, aut ſane ita legendum eſt, non vtique ſufficit dominum rei pigneratæ [illegible] heredem eſſe eius qui pignori dedit. [illegible] in me conſiſtit, defuncto meam rem inuito me obligante. Si tamen æquum bonumque quis intuebitur, dicendum eſt, etiam hoc caſu vtilem in me pigneratitiam Titio creditori concedendam eſſe: nam ſi defunctus conuenit de pignore rei meæ, improbe ſane reſiſto, quominus vtilis actio pigneratitia in me moueatur, quia ex reſiſtendo Titio efficio, vt defunctus cui ſucceſſi ex mendacio ſuo arguatur. [illegible] qui defuncto debitori ſucceſſi factum eius probare debeo, obligationem rei meæ per eum factam improbare non debeo, ne mendacij arguatur qui rem meam obligando, ſuam eſſe aſſeuerauit. ſaluam defuncti, cui ſucceſſi, æſtimationem tueri & conſeruare debeo: ideoque in hac ſpecie eam ob cauſam vtilis pigneratitia in me actio creditori defuncti dabitur. Hæc eſt Pauli ſententia, qua ſane ſententia non diſſentit Modeſtinus in l. 22. ſ. de pign. ait enim in hac ſpecie, me ſuccedentem ei qui rem meam alteri obligauit, ex poſtfacto, vt videlicet debitori ſuccedo, pignus quidem directo non conualeſcere, ſed vtilem pigneratitiam tamen dari creditori. Ergo Modeſtinus à Paulo non diſſentit. [illegible] Modeſtinus in me vtilem dari, non directam: Paulus ait improbe me facere, creditori defuncti agenti in me pigneratitia vtili reſiſtendo, & contra dicendo: quia efficio, vt defunctus, cui me heredem feci, mendacij ſit arguatur. His verbis Paulus ſatis innuit creditori defuncti vtilem in me pigneratitiam actionem dari. Sit ita res nunc melius perſpecta, quam olim ad hunc locum fuerit, ſic Modeſtinum Paulo conciliandum exiſtimo.

b nam eſt idem dicendum? Alciatus 7. Pareg. 14. reprehenſus à Roberto 3. recept. c datur tamen vtilis. l. 22. ſ. de pign. vide Cuiac. 19. obſ. 26. Hotom. 5. obſ. 7. Connan. 4. Comment. 13. d vel hic ſibi ita prodit ſatis, Tribonianum in hanc legem adeundum, & ſcripturam Pauli interpolaſſe. e videtur legendum, vendito. Nam hic ſpecies ponenda eſt in pignore vendito, ex cuius pretio creditor primo quidem loco pecuniam ſibi debitam deducere poſtremo, quod ſuperaſſet debitori cum vſuris reſtituere cogitur: vel iudicium quod de pignore dato proponitur, eſt iudicium pigneratitium, actione pigneratitia, qua ago aduerſus creditorem, qui pignus meum vendidit, & eius venditione plus pretij conſecutus eſt, quam ei deberetur, vt videlicet illud ſuperfluum cum vſuris reddat.

f l. 3. ſ. 4. verſ. ſi autem minus. C. de iure domin. g l. 40. ſ. de vſuris.

h pacto, ita legit Cuiac. C. de diſtract. pign. [illegible] quia ſic ex pacto l. 7. C. de diſtract. pignorum. i Purus locus hic opponitur ædificato. Fuerit igitur purus locus non ædificatus.

k vt l. 10. inſ. de pign.

l ſine ædificio probantur fines & ſpatia prædiorum per inſtrumenta, adde l. Titius. inſ. de act. empt.

m vide l. 2. C. ſi aduerſus creditorem.

n Originale, id eſt Authenticum inſtrumentum interdum exhiberi neceſſe eſt, l. 10. de prob. de edend. l. 5. de prin. ſ. famil.

o Auctoritatis inſtrumentum, eſt venditionis inſtrumentum.

p hoc eſt, minus ſpatium ædificio occupauit.

q ſrumentariorum ſcribert, vt l. 12. ſ. 1. in ſ. 1. de iudic. eſt autem culleus vter ex corio factus, Iſidor. 3. cap. 17. erant alij vinarij: de quibus l. 17. ſ. de annuo. 4. de linguæ. cum in dolium aut culleum vinum adduntur [illegible] priſca vina [illegible] dicunt [illegible] Columella 3. cap. 3. in gradu in [illegible] [illegible] ſingula culleos [illegible] reddidiſſe [illegible] maſculum particulam, l. 9. inſ. de penit. r [illegible], officiales

m legendum videtur C. Seio. Hot. 5. obſ. 7.

n ſed vt fructibus debitum compenſaret.

o ſubſcribens ſuo ſignans inſtrumentum vel teſtamentum non voluntate, ſed quaſi neceſſitate, vel vt teſtis, ſibi non præiudicat. l. 34. ſ. 1. ſ. de pign. non id ſignat quod contrahens, aut ea ſe contrahendo obliget: vnde ratum, Quæ nobis ſcientibus [illegible] nobis etiam præſentibus non tenduntur, & breuiter: Qui vt teſtis ſubſcribit, probare ea non intelligitur quibus ſubſcripſit. vide l. 14. C. ſi contra ſemel [illegible] vide Socinum Regula, ſubſcribens 385.

p Poteſt enim minus eſſe in pignore quàm in debito. adde l. 26. ſ. 1. de pigneribus.

q l. 8. in fin. inſ. de reſtitut.

r putant quidem hic eſſe ſimplum: & hic vocari debitorem, qui prius vocarat creditor: male. adde l. 45. ſ. de reg. iur.

s filio tamen obſeruum patris iuſſu, pignori, manu ſua ſubſcribendo, dominium ſuum ſubſtulit. l. 26. ſ. 1. de pign.

t Nullum ipſo iure, nullum effectum habet: ideoque actus nullus, alium actum tollere non poteſt.

u l. 11. ſ. 2. [illegible] l. 14. inſ. de contrah. empt.

x l. 23. ſ. 2. ſ. de pign. l. 6. C. quibus modis pignus.

y pignus eo potentiore poſsidet creditor. l. 9. ſ. 2. ſ. eo.

z pignus pignori dare creditor poteſt. l. 1. C. ſi pignus pignori datum ſit. l. 13. ſ. 2. de pign. [illegible]

a Pignus acceptum creditor alteri maiorem in quantitatem pignori dare non poteſt, quàm ipſe debitor creditoris cum igitur ſoluente debitore, pignus liberatur: neque ius eſt creditori creditoris, pignus vel retinere vel actione perſequi.

b l. 20. ſ. eod. idem ſi vendidi. l. 4. C. inſ. de diſtractione empti.

c ſed. ignoranti.

d contractum inter viuos: vt differat à ſpecie ſ. ſequentis.

e l. 4. inſtit. de pign.

Universidad Rey Juan Carlos

præfecti annonæ, in cuius cura annonis. vide l. 102. [illegible]

centurio colliſos ad annonam ſuſtulit: ſi ac ſi poſtea inſtantia a Caij Seij creditoris receperati ſunt: quæro, interitu rerum b, quæ ex operis a facta eſt, verum Titius debitor, an Seius creditor, agnoſcere debeat? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, ob id, quod eo nomine interiri menti b acciderit, non teneri.

a Induſtria hic, operam, curam, ſollicitudo. b Interrimentum, idem quod interrimentum l. ex. Vtrumque enim rei deminutionem cum loquatur de colliſorum interrimento, cur mentionem facit interrituræ ex operis factæ? aut operas, vel remm ad colliſos, & operarum interrimento ſit vſus deminutio, ac depreciatio colliſorum? eſt euanida argenti pars quæ in excoctione deperit. [illegible]

LIBER QVARTVSDECIMVS.

DE a EXERCITORIA b ACTIONE.

TITVLVS I.

Vtilitas huius edicti. 1. Magiſtri nauis definitio. 2. De contractibus, & delictis nautarum. 3. Quibus rebus magiſter imponitur. 4. De conditione & ætate magiſtri. 5. Qui magiſtrum præponunt. 6. De naui. 7. Quibus ex cauſis tenetur exercitoria. 13. De pluribus magiſtris. 15. Exercitoris definitio. 16. Sexus, conditio, ætas. 17. De concurſu actionis exercitoriæ, & directæ. 18. An detur actio exercitori. 19. Si exercitor ſit in alterius poteſtate. 24. De concurſu actionis exercitoriæ, & directæ. 25. De pluribus exercitoribus.

Vlpianus lib. 28. ad Edictum.

Vtilitatem c huius edicti patere, nemo eſt, qui ignoret. Nam cum interdum ignari d cuius ſint conditionis, vel quales, cum magiſtris e propter nauigandi neceſſitatem contrahamus, æquum fuit, eum f qui magiſtrum naui impoſuit, teneri, vt g tenetur, qui inſtitorem tabernæ, vel negotio præpoſuit: cum h ſit maior neceſſitas contrahendi cum magiſtro, quàm inſtitore: quippe res patitur, vt de conditione quis inſtitoris diſpiciat, & ſic contrahat: in nauis magiſtro, non ita. nam interdum i locus & tempus l non patitur plenius deliberandi conſilium.

1 ¶ Magiſtrum m nauis accipere debemus, cui totius nauis cura mandata eſt.

2 ¶ Sed ſi cum n quolibet nautarum ſit contractum, non datur actio in exercitorem o: quamquam ex delicto cuiuſuis eorum, qui nauis p nauigandæ cauſa in naue ſint, detur actio in exercitorem. *alia enim eſt contrahendi cauſa, alia delinquendi: ſiquidem qui magiſtrum præponit, contrahi cum eo permittit: qui nautas adhibet, non contrahi cum eis permittit: ſed & culpa, & dolo carere eos, curare debet.

3 ¶ Magiſtri autem imponuntur locandis nauibus, vel ad merces, vel vectoribus conducendis, armamentiſve r emendis: ſed etiam ſi mercibus emendis, vel vendendis fuerit præpoſitus, etiam hoc nomine obligat exercitorem.

4 ¶ Cuius autem conditionis s ſit magiſter iſte, nihil intereſt, vtrum liber an ſeruus, & vtrum exercitoris, an alienus. ſed nec cuius ætatis ſit, intereſt: ſibi imputaturo qui præpoſuit.

5 ¶ Magiſtrum autem accipimus non ſolùm quem u exercitor præpoſuit, ſed x & eum, quem magiſter: & hoc conſultus Iulianus in ignorante exercitore reſpondit. Cæterùm *ſi ſcit y, & paſſus eſt, eum in naue magiſterio fungi, ipſe eum impoſuiſſe videtur z: quæ ſententia mihi videtur probabilis. *omnia enim facta magiſtri debet præſtare, qui a eum præpoſuit, alioquin contrahentes decipientur: & facilius b hoc in magiſtro, quàm inſtitore, admittendum propter vtilitatem. Quid tamen, ſi ſic magiſtrum præpoſuit, ne alium ei liceat præponere? an adhuc Iuliani ſententiam admittimus, videndum eſt: finge enim & nominatim eum prohibuiſſe, ne Titio magiſtro vtaris? dicendum tamen erit, eo vſque producendam vtilitatem nauigantium.

6 ¶ Nauem accipere debemus, ſiue a marinam b, ſiue fluuiatilem c, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſchedia d ſit.

7 ¶ Non e autem ex omni cauſa prætor dat in exercitorem actionem: ſed f eius rei nomine, cuius ibi præpoſitus fuerit, i. e. ſi, vbi in eam rem præpoſitus ſit: vtputà ſi ad onus vehendum locatum ſit, aut aliquas res emerit vtiles nauiganti: vel ſi quid, reficiendæ nauis cauſa, contractum, vel impenſum eſt: vel ſi quid nautæ, operarum nomine petent.

8 ¶ Quid g, ſi mutuam pecuniam ſumpſerit, an eius rei nomine videatur geſtum? & Pegaſus exiſtimat, ſi ad vſum eius rei in quam præpoſitus eſt, fuerit mutuatus, dandam actionem: quam ſententiam puto veram. quid enim, ſi ad armandam, inſtruendamve nauem vel nautas exhibendos mutuatus eſt?

9 ¶ Vnde quærit Ofilius, ſi ad reficiendam h nauem mutuatus, nummos in ſuos vſus conuerterit, an in exercitorem detur actio, & ait: ſi hac i lege accepit, quaſi in nauem impenſurus, mox mutauit voluntatem, teneri exercitorem, imputaturum ſibi, cur talem præpoſuerit: quòd ſi ab initio conſilium cepit fraudandi creditoris, & hoc ſpecialiter non expreſſerit, quòd ad nauis cauſam accipit, contrà eſſe: quam diſtinctionem Pedius probat.

10 ¶ Sed & ſi in pretiis rerum emptarum fefellit magiſter, exercitoris erit damnum, non creditoris.

11 ¶ Sed ſi ab alio mutuatus, liberauit eum, qui in nauis refectionem crediderat: puto etiam huic dandam actionem, quaſi in nauem crediderit.

12 ¶ Igitur præpoſitio k certam l legem l dat contrahentibus: quare ſi eum præpoſuit naui ad hoc ſolùm, vt m vecturas exigat, non vt locet, quod fortè ipſe locauerat, non tenebitur exercitor ſi magiſter locauerit n. vel ſi o ad locandum tantùm, non ad exigendum, idem erit dicendum: aut ſi ad p hoc, vt vectoribus locet, non vt mercibus nauem præſtet, vel contrà, modum q egreſſus, non obligabit exercitorem.

¶ Sed & ſi vt certis mercibus eam locet, præpoſitus eſt, puta legumini, cannabæ r, ille marmoribus, vel alia ſ materia locauit: dicendum erit non teneri: quædam t enim naues onerariæ, quædam (vt ipſi dicunt) ἐπιβατηγοί, id eſt, vectorum ductrices, ſunt: & plerique mandare ſcio, ne vectores recipiant, & ſic, vt certa regione, & certo mari negotietur: vt ecce, ſunt naues, quæ Brunduſium à Caſſiopa x, vel à Dyrrachio vectores traiiciunt, ad onera inhabiles, item quædam fluuij capaces, ad mare non ſufficientes.

13 ¶ Si plures ſint magiſtri, non y diuiſis officiis, quodcunque cum vno geſtum erit, obligabit exercitorem: ſi diuiſis, vt alter locando, alter exigendo, pro cuiuſque officio obligabitur exercitor.

a 4. C. 25. Paul. 2. ſent. 6. §. 2. Inſt. quod cum eo qui in aliena poteſtate. exercitoria hæc actio tamen, habet ab eo qui præpoſuit: inſtitoria, ab eo qui præpoſitus eſt, ratio diuerſitatis eſſe poteſt, quia à magiſtro, quem exercitor naui præponit, magiſterium [illegible] nomen [illegible] videbatur. Cuiac. l. cod.

b Pertinet enim ad ſtatum Rempublicam, §. 20. Inſt. eo.

c Formula huius edicti hæc, vel ſimilis videtur fuiſſe. Quod cum magiſtro nauis geſtum eſſe dicetur, in exercitorem, qui eum præpoſuit, in ſolidum iudicium dabo.

d adde l. 1. 3. quod falſo tutore.

e v. §. 1. §. 3. §. 5. §. cod.

f id eſt, exercitorem dominum vel poſſeſſorem nauis, ad quem quotidiani nauis quæſtus & obuentiones pertinent: quique nautam per magiſtrum & præſidem exercet.

g quid enim ſi teneret naui aliqua præpoſitus, ac taberna, an negotio?

h dic vt in verſ. cum, quippe. l. cod.

i vt in ſpecie, l. c. §. 1. [illegible]

k mare ipſum.

l Ipſa tempeſtas.

m Magiſter nauis, Græcis ναύκληρος [illegible] [illegible] 53. tit. 1. cap. 16. 2. Harmen. 11. §. 7. & lib. 6. tit. 3. §. 15.

n Eiuſque exercitoris [illegible] Harm. 2. tit. 11.

o Ex contractibus nautarum exercitor non tenetur: ex delicto autem ipſorum tenetur. Nam facere debet, vt dolo & culpa, hoc eſt, vt malitia careant. Syn. Baſ. 53. tit. 1. cap. 15. 2. Harmen. 11. §. 5. 6.

p Dominum vel poſſeſſorem nauis.

q Simile dicendi genus in l. 3. 7. de nautico fœnore.

r l. 7. §. 4. 5. nauta, caupones. vide l. 45. in fi. §. fam. ercifc. §. vlt. Inſt. de obl. ex quaſi delicto.

ſ Cornelij Rhenni fabricant nauigia, nec conſummata perinde inſtruunt armamentis, [illegible] 4. cap. 3. in pr. Sunt armamenta ſunt nauium inſtrumenta, l. 3. §. 1. de rei vind. l. 6. §. 1. de leg. Rhodia. hic obiter notandum patres olim armamentariorum curam habuiſſe, quæ Non. 83. cap. 2. [illegible] & ab Iſidoro 3. orig. 5. armamentarium vocari locum vbi tenentur [illegible] Cæterum, armamentum Græci [illegible] appellant. Harm. 2. tit. 11. [illegible] armamentis ſpoliatur, l. 2. §. 1. l. de leg. Rhodia.

t In conditione cuiuſque hæc ſpectantur vt ſæpius, vtrum liber in ſeruus ſit, an huius vel illius [illegible] ætatis. u Magiſtri nauium ab exercitoribus præficiuntur. x Magiſter nauis à magiſtro eiuſdem nauis primo ſecundarius conſtitui poterat.

y Sciens & patiens exercitor ſubmagiſtrum à magiſtro imponi, ipſe ſubmagiſtrum impoſuiſſe intelligitur.

z l. 18. infra mandati.

a l. 3. C. eod. b Qui magiſtrum naui præpoſuit, tenetur, velut is qui inſtitorem tabernæ vel negotiationi præpoſuit Syn. Baſ. 53. tit. 1. cap. 16.

a Nauis aliſque marina, fluuiatilis, ſtagnum, ſchedia.

b de qua l. 5. §. 5. §. de fure, [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e Et ſi magiſtri contractu, tenetur [illegible]

f [illegible]

g Magiſter [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

k Certa [illegible]

l Formam præpoſitionis [illegible] magiſter [illegible]

tali. u Cur ita? colligo ex l. 5. §. 18. ſ. de inſt. o præpoſitus ad locandum vecturas, ipſam locationis exigere non poteſt. p Præpoſitus ad nauem locandam vectoribus eandem mercibus præſtare non poteſt: vel contrà. q mandatorum fines diligenter dati egredi nô debet. r Canabæ, vt hic, vel cannabum. 3. Paul. 3. [illegible] 16. orig. 27. vnde Canabetum in vetere inſcriptione [illegible] ad Canabiten, hoc eſt, [illegible] v. Briſſonium 2. ſel. 15. ſ [illegible] alia ad onera ferenda, aliæ ad vecturas, aliæ marinæ, quibus [illegible] negotiantur homines, aliæ fluuiatiles, aide §. 6. 7. eo. u [illegible] ἐπιβατηγοί, quaſi ſcanſiles & vectoribus traiiciendis aptæ, [illegible] l. vlt. §. 2. [illegible] videntur, Florentina lectio probatur [illegible] Budæus legit emphracta. Sunt igitur naues onerariæ, & [illegible] ratæ & deſtinatæ tantum ad deuehendos homines, oneribus ferendis [illegible] inhabiles [illegible] x Caſſiopa vel Capua, & mali [illegible] Kuara [illegible] portum Epyri à Brunduſio diſtare ſtadiis 1300 [illegible] to, idem P[illegible] teſtatur.

y Indiuiduitas officiis, quod vnus gerit, alterum obligat: in diuiſis, [illegible] vt hic, & §. 14. ſ. eod.

14 ¶ Sed

Universidad Rey Juan Carlos

a Consilium adhortatio sui quemque sequi cogis [illegible] de quo vide Albericum.
b Exercitor quis dicatur.
c Exercitores hic separantur à vectoribus.
d de quib. hic est in vniuerso, vide quæ notaui ad l. 4. §. 1. [illegible]
e l. 4. C. eod.
f §. 19. §. 21. [illegible]
g pollicet. hoc est, non promiserit, nisi hic legas, actionem non pollicetur.
h l. 5. [illegible]
i [illegible]
k videntur hæc verba edicti fuisse.
l Quid si plures exercuerint? vide §. 25. [illegible] quid si seruus plurium? l. 4. §. 2. quid si vt mas, ita [illegible] vel filias, vel seruos.
n §. 13. [illegible]
o In cuius potestate est.
p vide §. 24. [illegible] quid si cum ipso exercitore contraxerunt? idem §. 23. [illegible]
q §. 20. [illegible]
[illegible]

14 Sed & si seruus [illegible] fuit, vt plerumque faciunt, et a [illegible] quid gerat, qui contraxit cum eo, sui imputabit.

15 Exercitorem autem eum dicimus, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt, siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per auersionem conduxit, vel ad tempus, vel in perpetuum.

16 ¶ Parui autem refert, qui exercet, masculus sit, an mulier: paterfamilias, an filiusfamilias, vel seruus: pupillus autem si nauem exerceat, exigemus tutoris auctoritatem.

17 ¶ Est autem nobis electio, vtrum exercitorem, an magistrum conuenire velimus.

18 ¶ Sed ex contrario exercenti nauem aduersus eos, qui cum magistro contraxerunt, actio non pollicetur: quia non eodem auxilio indigebat. Sed aut ex locato cum magistro, si mercede operam ei exhibet: aut, si gratuitam, mandati agere potest.

Solent planè præfecti propter ministerium annonæ, item in prouinciis præsides prouinciarum extra ordinem eos iuuare ex contractu magistrorum.

19 ¶ Si is, qui nauem exercuerit, in aliena potestate erit, eiusque voluntate nauem exercuerit, quod cum magistro eius gestum erit, in eum, in cuius potestate is erit, qui nauem exercuerit, iudicium datur.

20 ¶ Licèt autem detur actio in eum, cuius in potestate est, qui nauem exercet, tamen ita demum datur, si voluntate eius exerceat. Ideo autem ex voluntate in solidum tenentur, qui habent in potestate exercitorem, quia ad summam rempublicam nauium exercitio pertinet. At institorum non idem vsus est: ea propter in tributum dumtaxat vocantur, qui contraxerunt cum eo, qui in merce peculiari sciente domino negotiatur. Sed si sciente dumtaxat, non etiam volente, cum magistro contractum sit, vtrum quasi in volentem damus actionem in solidum, an verò exemplo tributoriæ dabimus? In re igitur dubia melius est, verbis edicti seruire: & neque scientiam solam & nudam patris dominiue in nauibus onerare: neque in peculiaribus mercibus voluntatem extendere ad solidi obligationem. & ita videtur & Pomponius significare, si sit in aliena potestate, si quidem voluntate gerat, in solidum eum obligari, si minus, in peculium.

21 ¶ In potestate autem accipiemus vtriusque sexus vel filios, vel filias, vel seruos, vel seruas.

22 ¶ Si tamen seruus peculiaris volente filiofamilias, in cuius peculio erat, vel seruo, vicarius eius nauem exercuit, pater, dominusue, qui voluntatem non accommodauit, dumtaxat de peculio tenebitur: sed filius ipse in solidum. Planè, si voluntate domini, vel patris exerceant, in solidum tenebuntur. & præterea & filius, si & ipse voluntatem accommodauit, in solidum erit obligatus.

23 ¶ Quanquam autem, si cum magistro eius gestum sit, dumtaxat, pollicetur prætor actionem, tamen (vt Iulianus quoque scripsit) etiam si cum ipso exercitore sit contractum, pater, dominusue in solidum tenebitur.

24 ¶ Hæc actio ex persona magistri in exercitorem datur. Et ideo, si cum vtro eorum actum est, cum altero agi non potest. Sed si quid sit solutum, si quidem à magistro, ipso iure minuitur obligatio. Sed & si ab exercitore, siue suo nomine, id est, propter honorariam obligationem, siue magistri nomine soluerit, minuetur obligatio: quoniam & alius pro me soluendo, me liberat.

25 ¶ Si plures nauem exerceant, cum quolibet eorum in solidum agi potest.

2. Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

NE in plures aduersarios distringatur, qui cum vno contraxerit.

3. Paulus lib. 29. ad Edictum.

NEc quicquam facere, quotam quisque portionem in naue habeat, eumque qui præstiterit, societatis iudicio à cæteris consecuturum.

1. De seruo plurium exercitore. 2. Si alienatus, aut mortuus fuerit. 3. De herede magistri. 4. De tempore [illegible] De magistro.

4. Vlpianus lib. 4. ad Edictum.

SI tamen plures per se nauem exerceant, pro portionibus exercitionis conueniuntur, neque enim inuicem sui magistri videntur.

1 ¶ Sed si plures exerceant, vnum autem de numero suo magistrum fecerint, huius nomine in solidum poterunt conueniri.

2 ¶ Sed si seruus plurium nauem exerceat voluntate eorum, idem placuit, quod in pluribus exercitoribus. Planè si vnius ex omnibus voluntate exercuit, in solidum ille tenebitur, & ideo puto, & in superiore casu in solidum omnes teneri.

3 ¶ Si seruus sit, qui nauem exercuit voluntate domini, & alienatus fuerit, nihilominus is, qui eum alienauit, tenebitur: proinde & si decesserit seruus, tenebitur: nam, & magistro defuncto, tenebitur.

4 ¶ Hæ actiones perpetuò, & heredibus, & in heredes dabuntur. Proinde & si seruus, qui voluntate domini exercuit, decessit, etiam post annum dabitur hæc actio: quamuis de peculio vltra annum non detur.

1. Si quis cum seruo suo exercitore alterius, vel cum seruo communi. 2. Vel cum seruo sui magistro contraxerit. 2. Si vnus ex pluribus exercitoribus cum magistro contraxerit.

5. Paulus lib. 29. ad Edictum.

SI eum, qui in mea potestate sit, magistrum nauis habeas, mihi quoque in te competit actio, si quid cum eo contraxero. Idem est, si communis seruus nobis erit, ex locato tamen mecum ages, quod operas serui mei conduxeris. Quia, & si cum alio contraxisset, ageres mecum, vt actiones, quas eo nomine habui, tibi præstarem. Quemadmodum cum libero, si quidem conduxisses, experieris: quod si gratuitæ operæ fuerint, mandati ages.

1 ¶ Item si seruus meus nauem exercebit, & cum magistro eius contraxero, nihil obstabit, quominus aduersus magistrum experiar actione, quæ mihi vel iure ciuili, vel honorario competit. Nam & cuiuis alii non obstat hoc edictum, quo minus cum magistro agere possit. Hoc enim edicto non transfertur actio, sed adiicitur.

2 ¶ Si vnus ex his exercitoribus cum magistro nauis contraxerit, agere cum aliis exercitoribus poterit.

Si seruus non voluntate domini exerceat. 1. De seruo communi.

6. Paulus lib. 6. Breuium.

SI seruus non voluntate domini nauem exercuerit, si sciente eo, quasi tributoria: si ignorante, de peculio actio dabitur.

1 ¶ Si communis seruus voluntate dominorum exerceat nauem, in singulos dari debebit in solidum actio.

Si quæratur an creditum sit in id cui magister, 1. Vel loco præpositus erat.

7. Africanus lib. 8. Quæstionum.

LVcius Titius Stichum magistrum nauis præposuit: is pecuniam mutuatus, cauit, se in refectionem nauis eam accepisse: quæsitum est, an non aliter Titius exercitoria teneretur, quàm si creditor probaret, pecuniam in refectionem nauis esse consumptam. Respondit, creditorem vtiliter acturum, si, cum pecunia crederetur, nauis in ea causa fuisset, vt refici deberet. Etenim vt non oportet creditorem ad hoc adstringi, vt ipse reficiendæ nauis curam suscipiat, & negotium domini gerat, (quod certè futurum sit, si necesse habeat probare, pecuniam in refectionem erogatam esse) ita illud exigendum, vt sciat in hoc se credere, cui rei magister quis sit præpositus. Quod certè aliter fieri non potest, quàm si illud quoque scierit, necessariam refectioni pecuniam esse. Quare etsi in ea causa fuerit nauis, vt refici deberet, multo tamen maior pecunia credita fuerit, quàm ad eam rem esset necessaria, non debere in solidum aduersus dominum nauis actionem dari.

1 ¶ Interdum etiam illud æstimandum, an in eo loco pecunia credita sit, in quo id, propter quod credebatur, comparari poterit. quid enim (inquit) si ad velum emendum in eiusmodi insula pecuniam quis crediderit, in qua omnino velum comparari non potest? & in summa aliquam diligentiam in ea creditorem debere præstare.

a l. 6. [illegible]
b Exercitoria actio durat, seruo exercitoria etiam alienato, vel mortuo.
c Exercitoria, vt hic, institoria, l. 15. [illegible] de institoria, tributoria, l. 9. §. 5. de tributoria, de in rem verso, l. 1. [illegible] quando actio de peculio.
d l. 1. §. 18. [illegible]
e al. exercuit.
f l. 5. [illegible] de institoria.
g [illegible] competentem cum eo celebrato.
h non tamen in ipsum seruum [illegible] de institoria.
i Augmenta quæ inducunt dominationem inducere non debent [illegible]
k [illegible] communi.
l [illegible] pro illis partibus quas habeat in [illegible] nauis.
m l. 12. [illegible]
n [illegible] expressa.
o l. 1. §. 20. [illegible]
p quasi tributoria tenetur qui scit seruum suo nauem exercere.
q l. 4. §. 2. [illegible]
r al. nauis.
s [illegible]
t Probare an [illegible] quando tenetur creditor, pecuniam à se mutuo datam in rem [illegible] que acciperetis, vel eius domini versam fuisse.
u [illegible]
x Credens pecuniam ad refectionem nauis, hæc obseruare diligenter debet. Primo, vt cùm pecuniam credit, nauis in ea causa sit, vt refici debeat. Non oportet cogitur ipse nauis reficiendæ curam suscipere, vt hic. Deinde vt sciat se credere magistro nauis ad eam rem præposito, vers. ita illud exigendum. Tertio vt sciat necessariam refectioni pecuniam esse, vers. quod certè. Quartò, vt non maiorem pecuniam credat, quàm quæ ad eam rem necessaria sit, vers. quare etsi. Interdum etiam requiritur vt sciat se credere ad partes, quæ in ea prouincia vbi credit, comparari possint, §. interdum. [illegible]
y aliud est in mutuum causa, l. 2. [illegible] credit. & ciuitatis [illegible]
z Consilium creditorem esse oportet, quoties pecuniam credit ad nauis refectionem.

r Quoque etiam post annum, l. 4. §. 4. [illegible]
s De hoc genere loquendi, ad summam rempublicam pertinere [illegible]
u Reipublicæ [illegible] summa est, l. 2. de prior. [illegible] hanc tamen actionem defendit ingenuitissime & [illegible] Cuiac. [illegible]
x l. 29. [illegible] quod tamen id semper verum est.
y §. 16. [illegible]
z §. 19. [illegible] filiusfamilias si voluntate patris nauem exercet, patrem in solidum, ob ea quæ salua receperit, obligat. l. 19. [illegible] Paulus [illegible]
a Exercitoria ergo est ex persona magistri obiectum, exercitor ipse.
b [illegible] de solut.
c ipso iure obligatio tollitur per solutionem.
d l. 58. l. 19. [illegible] de solut. [illegible] l. 7. [illegible]
e Vbi plures ex contractu vnius conueniuntur, quilibet conuenitur in solidum, secus si plures ex suo contractu proprio.
f [illegible] de his qui deiecerint.
g l. 3. [illegible]
h Domino mortuo relictis pluribus heredibus [illegible] non cogi heredum nisi vnum præstare, [illegible] in solidum, l. 3. [illegible] de vsufructu.
i l. 13. [illegible] de institoria.

Universidad Rey Juan Carlos

2 Eadem ferè & dicenda ſit, & ſi de inſtitoria actione quæratur. Nam tunc quoque creditorem ſcire debere, neceſſariam eſſe mercis comparationem, cui emendæ ſeruus ſit præpoſitus, & ſufficere, ſi in hoc crediderit: non etiam illud exigendum, vt ipſe curam k ſuſcipiat, an in hanc rem pecunia eroganda eſt.

DE LEGE RHODIA c de iactu.

TIT. II.

Summa huius legis.

Paulus lib. 2. Sententiarum.

LEge Rhodia cauetur, vt e, ſi leuandæ f nauis gratia iactus mercium factus eſt, omnium contributione ſarciatur, quod g pro omnibus datum eſt.

Quæ actiones dentur pro contributione. 1. De naue deteriorata, aut armamentis ſpoliata. 2. Qui & quantum & pro quibus rebus conferant. 3. De naue à Piratis redempta. De rebus ablatis à prædonibus. 4. Quantum conferri debet. 5. De ſeruis qui in mari perierunt. 6. Si quis ex vectoribus ſoluendo non ſit, & res iactæ apparuerunt. 8. De dominio rei iactæ.

2. *Idem* libro 34. ad Edictum.

SI laborante naue, iactus factus eſt, amiſſarum mercium domini, ſi merces vehendas locauerant, ex locato cum magiſtro nauis agere debent: is deinde cum reliquis, quorum merces ſaluæ ſunt, ex conducto, vt detrimentum pro portione communicetur, agere poteſt. Seruius quidem reſpondit, ex locato agere cum magiſtro nauis debere, vt cæterorum vectorum merces retineat, donec portionem damni præſtent. Imò, etſi retineat merces magiſter, vltro h ex locato habiturus eſt actionem cum vectoribus: quid enim, ſi vectores ſint, qui nullas ſarcinas habeant? Planè commodius eſt, ſi ſint, retinere eas.

¶ At, ſi non [&] totam nauem conduxerit, ex conducto aget i: ſicut vectores, qui loca k in naue conduxerunt: æquiſſimum enim eſt, commune detrimentum fieri eorum, qui propter amiſſas res aliorum conſecuti ſunt, vt merces ſuas ſaluas haberent.

1 ¶ Si conſeruatis mercibus deterior facta ſit nauis, aut ſi quid exarmauerit l, nulla facienda eſt collatio: quia diſſimilis earum rerum cauſa ſit, quæ nauis gratia parentur, & earum, pro quibus mercedem aliquis acceperit. nam & ſi faber incudem aut malleum fregerit, non imputaretur ei qui locauerit opus: ſed ſi voluntate vectorum, vel propter aliquem metum id detrimentum factum ſit, hoc ipſum ſarciri oportet.

2 ¶ Cùm in eadem naue, varia mercium genera complures mercatores coegiſſent, prætereàque m multi vectores ſerui, liberique in ea nauigarent, tempeſtate graui orta, neceſſariò iactura facta erat.

¶ Quæſita deinde ſunt hæc, an omnes n iacturam præſtare oporteat, & ſi qui tales merces impoſuiſſent: quibus nauis non oneraretur velut gemmas, margaritas: & quæ portio præſtanda eſt: & an etiam pro liberis capitibus dari oporteat: & qua actione ea res expediri poſſit? Placuit o, omnes quorum intereſſet iacturam fieri, conferre oportere: quia id tributum obſeruatæ o res deberent. Itaque dominum etiam nauis pro portione obligatum eſſe. Iacturæ ſummam pro rerum pretio diſtribui oportet. Corporum liberorum æſtimationem p nullam fieri poſſe. Ex q conducto dominos rerum amiſſarum cum nauta, id eſt cum magiſtro acturos.

¶ Itidem agitatum eſt, an etiam veſtimentorum cuiuſque, & annulorum æſtimationem fieri oporteat? & omnium viſum eſt: niſi ſi qua conſumendi cauſa impoſita forent: quo in numero eſſent cibaria: eò magis quòd, ſi r quando ea defecerint in nauigationem, quod quiſque haberet, in commune conferret.

3 ¶ Si nauis à Piratis redempta ſit, Seruius, Ofilius, Labeo omnes conferre debere aiunt: quod ſ verò prædones abſtulerint t, eum perdere, cuius fuerint, nec conferendum ei, qui ſuas merces redemerit.

4 ¶ Portio autem pro æſtimatione rerum, quæ ſaluæ ſunt, & earum, quæ amiſſæ ſunt, præſtari ſolet: nec a ad rem pertinet ſi hæ, quæ amiſſæ ſunt, pluris veniri b potuerunt c: quoniam detrimenti d, non lucri, ſit præſtatio. Sed in his rebus, quarum nomine conferendum eſt, æſtimatio debeat haberi, non quanti emptæ ſint, ſed quanti venire poſſint.

5 ¶ Seruorum quoque, qui in mare perierunt, non magis æſtimatio facienda eſt, quam ſi qui [illegible] in naue deceſſerint, aut aliqui ſeſe præcipitauerint.

6 ¶ Si quis ex vectoribus ſoluendo non ſit, hoc detrimentum magiſtri nauis non erit. Nec enim fortunas cuiuſque nauta excutere debet.

7 ¶ Si res, quæ iactæ ſunt, apparuerint e, exoneratur collatio. Quòd ſi iam contributio facta ſit, tunc hi, qui ſoluerint, agent ex locato cum magiſtro, vt is ex conducto experiatur, & quod exegerit, reddat.

8 ¶ Res autem iacta domini manet, nec fit apprehendentis, quia pro derelicto non habetur.

De inſtrumento nauis deiecto.

3. *Papinianus* lib. 19. Reſponſorum.

CVm arbor f, aut aliud nauis inſtrumentum, remouendi communis periculi cauſa, deiectum eſt, contributio debetur.

De mercibus in ſcapham traiectis. 1. De mercibus per vrinatores extractis. 2. De mercibus, quæ in naui remanſerunt, deterioratis.

4. *Calliſtratus* lib. 2. Quæſtionum.

NAuis g onuſtæ leuandæ cauſa (quia intrare flumen, vel portum non poterat cum onere) ſi quædam merces in ſcapham h traiectæ ſunt, ne aut extra flumen periclitetur, aut in ipſo oſtio, vel portu, eáque ſcapha ſubmerſa eſt, ratio haberi debet inter eos, qui in naue merces ſaluas habent, cum his, qui in ſcapha perdiderunt, proinde tanquam ſi iactura facta eſſet. idque Sabinus i quoque i libro 2. Reſponſorum probat.

¶ Contra, ſi ſcapha cum parte mercium ſalua eſt, nauis periit, ratio haberi non debet eorum, qui in naui perdiderunt: quia iactus in tributum nauē ſalua venit.

1 ¶ Sed ſi nauis, quæ in tempeſtate, iactu mercium vnius mercatoris, leuata eſt, in alio loco ſubmerſa eſt, & aliquorum mercatorum merces per vrinatores extractæ ſunt data mercede: rationem haberi debere eius, cuius merces in nauigatione, leuandæ nauis cauſa, iactæ ſunt, ab his, qui poſtea ſua per vrinatores l ſeruauerunt, Sabinus æquè reſpondit k. Eorum verò, qui ita ſeruauerunt, inuicem rationem haberi non debere ab eo, qui in nauigatione iactum fecit, ſi quædam ex his mercibus per vrinatores extractæ ſunt: eorum enim merces non poſſunt videri ſeruandæ nauis cauſa iactæ eſſe, quæ periit.

2 ¶ Cùm autem iactus de naue factus eſt, & alicuius res, quæ in naui remanſerunt, deteriores factæ ſunt, videndum, an conferre cogendus ſit: quia non debet duplici l damno onerari, & collationis, & quòd res deteriores factæ ſunt. Sed defendendum eſt, hunc conferre debere pretio præſente rerum. Itaque (verbi gratia) ſi vicenum merces duorum fuerunt, & alterius m aſpergine n decem eſſe cœperunt: ille, cuius res integræ ſunt, pro viginti conferet, hic pro decem. Poteſt tamen dici etiam illa ſententia, diſtinguentibus nobis, deteriores ex qua cauſa factæ ſunt, id eſt, vtrum propter iacta nudatis rebus, damnum ſecutum eſt, an verò alia ex cauſa, veluti quòd alicubi iacebant merces in angulo aliquo, & vnda penetrauit. Tunc enim conferre debebit.

¶ An o ex priore cauſa, collationis onus pati non debet, quia iactus etiam hunc læſit. Adhuc numquid & ſi aſpergine propter iactum " res " deteriores factæ ſunt? ſed diſtinctio ſubtilior adhibenda eſt, quid plus ſit, in damno, an in collatione? [ſi] (verbi gratia) hæ res viginti fuerunt, & collatio quidem facit decem, damnum autem duo: deducto hoc, quod damnum paſſus eſt, reliquum conferre debeat.

¶ Quid ergo, ſi plus in damno erit, quàm in collatione? vtputa decem aureis res deteriores factæ ſunt, duo autem collationis ſunt: indubitatè vtrumque onus pati non debet. Sed hic videamus, num & ipſi conferre oporteat, quid n. p intereſt, iactatas res meas amiſerim, an nudatas deteriores habere cœperim? nam

a Præ, hæc particula, inquam, non eſt [illegible] temperat enim comparationem quæ fit inſtitoris & magiſtri, quia non licet ſemper vid. l. 5. § 5. & eod. vnde hæc particula ab Accurſio temperamentum vocatur. Macrobius 1. in ſomnium. Vocem inquit, quæ hanc definitionem temperat, adiecit. Fed.
b id eſt, vt ſit curioſus, vt l. 3. § 9. & ar in rem verſo.
c al. ad leg. Rhodiam, Hal. adde Paulum 2. ſent. 7. Syn. Baſ 53. tit. 3. 2. Harm. 1. t. 13. c. Theoph. 9. Tertull. 3. aduerſus Marcionem Ridicule Nauclero Eſſe, non quidem Rhodia lex, ſed Pontica cauerat, errare Iudæos.
d Tit. 7. § 1.
e Extat hæc ſententia apud Paulum, d. § 1.
f vexatam fluctibus nauem iactura leuis defendit, l. 4. C. Theod. eo.
g [illegible] id quod abiectum eſt, Syn. Baſ. eod. cap. 1.
h l. prior vt in l. 1. § 6. infra. l. vid. Poſſidetur, he vltrò accuſare, Lindus 1. vltrò arridere, Donat. Cuiac. 3. obſer. 2. & in l. 10. in princ. ff. de negotiis geſt. an vltrò & c. id eſt, diligentior negotiorum prior agere poteſt.
i conduxerint, ex conducto agent, Cuiac. ibid. & 13. obſ. 11. id confirmat ex Baſilicis, [illegible]
k hinc locarium, Varro 4. de lingua, & locare Martial. v. quæ notaui ad l. 15. in fin. ſ. qui potiores.
l armamentis ſpoliauerit: de armamentis dixi ad l. 3. § 2. & tit. prox.
m omnibus contribuentibus ſarciuntur res iactæ: quia & nauis ipſa pro rerum iactarum æſtimatione contributioni ſubiacet: exceptis liberis capitibus & cibariis.
n Omnes res etiā ex quibus nauis non oneratur, & ipſa quoque nauis pro æſtimatione ſua, nomine contributionis obligatæ ſunt, exceptis liberis capitibus & annonis. Nam ea conferetur in commune pro iis qui ſunt in naui, & victu deſtituuntur. Syn. Baſ. eo. c. 1. adde Nov. 22. § 16.
o al. ob ſeruatas res.
p l. 3. § ſi quadrupes pauperiem.
q Datur aduerſus magiſtrum nauis actio, dominis amiſſarum mercium, Synopſ. ibid. c. 1.
r hinc colligit Bartolus, in caritate annonæ, id eſt, arctioris annonæ tempore omnia eſſe communia. Baldus paulò lepidius negat furtum committi, ſi quis eo caſu r [illegible] veſcendi cauſa ſubripiat.
ſ Differentia piratæ & prædonis.
t Pretium redemptionis, non rerum ſpoliatarum, ab omnibus conferendum.

exprimit, 2. ſent. 7. § 2. Iactu nauis leuata ſi cæteris extractis aliena per vrinatores mercibus, eius quoque rationem haberi placuit, qui merces ſuas naue iactauit.
l ſic punitos ſatis non debere ea cauſa iterum puniri, l. 43. de pæn. l. de vulgari & pupillari ſubſtit. huc referri poſſunt l. 14. ff. de aſſeſſoribus l. 23. C. ad [illegible] pœnis.
m al. alterius merces adſpergine.
n adſpergine. Hal. eſt autem vitium ex pluuia vel vnda contractum, quibuſdam [illegible], [illegible] & adſpergines parietum, guttæ ſunt illapſæ humiditate contractæ ſunt. Hinc Virgilius 3. Æneid. Salſa ſpumant aſpergine cautes hæc vox vel ſingulari ſolita ſit, vide apud Calaindes 12. obſ. [illegible]
o al. At.
p Æquipollentibus aliquid fiat nihil intereſt, vt l. 6. § de reb. cred. ſicut

a In contributione, res æſtimantur, quanti emptæ ſunt, [illegible] quanti venire poſſunt: [illegible] lucri [illegible] ſed damni habetur ratio. Res ſaluæ, quanti venire poſſunt, æſtimantur. Syn. Baſ. 53. Cur non [illegible] Damnum vel lucri [illegible] propagandum [illegible] tur. [illegible] quia [illegible] habent, Alciat. 9. 11. & 13.
b al. venire.
c al. potuit.
d Contrà quam in l. 2. infra l. 2. ad quod interest.
e [illegible] l. 3. ff. § 9. [illegible] § de furt.
f l. 5. de [illegible] n. 6. expedit. [illegible] [illegible] iactu, ut [illegible] ad contributionem [illegible] arborem [illegible] cauſa [illegible] Synop. 1. § 2.
g Leuandæ nauis gratia merces in ſcapham traiectæ [illegible] [illegible] ſalua ſunt [illegible] [illegible] ſcapha [illegible] [illegible] [illegible] ſcapha ſubmerſa [illegible] [illegible] ſcapha [illegible] [illegible] Nam [illegible] [illegible] ſaluas [illegible] [illegible] [illegible] ſunt [illegible] eſt.
k [illegible] quid [illegible] c. Harm. 1. tit. 11. § 9. [illegible] [illegible] l. 2. § qua [illegible] [illegible] ad [illegible] [illegible] git.
l vrinatores ſunt qui [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Festus, Varro de lingua Latina. [illegible]
k Paulus [illegible]

ſicut ei, qui perdiderit, ſubuenitur, ita & ei ſuſtineri oportet, qui deteriores propter iactum res habere cœperit. hæc ita Papirius Fronto a reſpondit.

De mercibus ex naufragio liberatis. 1. De arbore caſa.

5. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris epitomarum.

AMiſſæ b nauis damnum collationis conſortio non ſarcitur per eos c, qui merces ſuas naufragio liberauerunt. nam huius æquitatem tunc admitti placuit, cum iactu remedio cæteris in communi periculo, ſalua naui conſultum eſt.

1 ¶ Arbore cæſa e, vt nauis cum mercibus liberari poſſit, æquitas contributionis habebit locum.

De ſumptu inſtruendæ nauis cauſa facto.

6. *Iulianus* libro 86 Digeſtorum.

NAuis f aduerſa tempeſtate depreſſa, ictu fulminis deuſtis armamentis g, & arbore h, & antenna, Hipponem i delata eſt: ibique tumultuariis k armamentis ad l præſens comparatis, Hoſtiam m nauigauit, & onus integrum pertulit. quæſitum eſt, an hi quorum onus fuit, nautæ pro damno conferre debeant? Reſpondit, non debere. hic enim ſumptus inſtruendæ magis nauis, quam conſeruandarum mercium gratia factus eſt.

De ſeruatis ex naue depreſſa, vel deiecta.

7. *Paulus* li. 3. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

CVm n depreſſa nauis, aut deiecta eſſet, quod quiſque ex ea ſuum ſeruaſſet, ſibi ſeruare reſpondit, tanquam ex incendio.

De re iactu derelicta.

8. *Iulianus* lib. 2. ex Minicio.

QVi leuandæ nauis gratia res aliquas proiiciunt, non o hanc mentem habent, vt eas pro p derelicto habeant, quippe ſi inuenerint eas, ablaturos: & ſi ſuſpicati fuerint, in quem locum eiectæ ſunt, requiſituros: vt perinde ſint, ac ſi quis onere preſſus, in q viam rem abiecerit, mox cum aliis reuerſurus, vt eandem auferret.

De his qui naufragium fecerunt abripi à publicanis. De auctoritate legis Rhodiæ.

9. *Voluſius Mæcianus* ex lege Rhodia r.

AΞίωσις Εὐδαίμονος Νικομηδέως πρὸς Ἀντωνῖνον βασιλέα. Κύριε βασιλεῦ Ἀντωνῖνε, ναυφράγιον ποιήσαντες ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, διηρπάγημεν ὑπὸ τῶν δημοσίων τῶν τὰς Κυκλάδας νήσους οἰκούντων. Ἀντωνῖνος εἶπεν Εὐδαίμονι. Ἐγὼ μὲν τοῦ κόσμου κύριος, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρινέσθω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μήτις τῶν ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιοῦται. τοῦτο δὲ αὐτὸ καὶ ὁ θειότατος Αὔγουστος ἔκρινεν.

id eſt.

DEprecatio Eudæmonis Nicomedienſis ad Antoninum Imp. *Domine Imperator Antonine naufragium in Italia facientes, direpti ſumus à Publicanis Cycladas inſulas habitantibus.* Reſpondit Antoninus Eudæmoni. *Ego quidem mundi dominus x: lex autem maris: lege id Rhodia, quæ de rebus nauticis præſcripta eſt, iudicetur, quatenus y nulla ei noſtrarum legum aduerſatur. Hoc autem Diuus quoque Auguſtus iudicauit.*

De morte mancipij in naue impoſiti. 1. De rebus quæ cum naue perierunt aut vis facta eis ſunt ex loci, quo vehi debuerunt, expoſita.

10. *Labeo* lib. 1. Pithanôn à Paulo Epitomatorum.

SI z vehenda a mancipia conduxiſti pro eo mancipio, quod in naue mortuum eſt b, vectura tibi non debetur. Paulus. Imò c quæritur, quid actum eſt, vtrum vt pro his qui impoſiti, an pro his, qui deportati eſſent, merces daretur. quod ſi hoc apparere non poterit, ſatis erit pro nauta, ſi probauerit, impoſitum eſſe mancipium.

1 ¶ Si ea conditione nauem conduxiſti, vt ea merces tuæ portarentur, eaſque merces nulla nauta neceſſitate coactus, in nauem deteriorem, cum id ſciret te fieri nolle, tranſtulit, & merces tuæ cum ea naue perierunt, in qua nouiſſimè vectæ ſunt: habes ex conducto locato, cum priore nauta actionem. Paulus: Imò contra: ſi modo ea nauigatione, vtraque nauis periit, cum id ſine dolo, & culpa nautarum factum eſſet.

¶ Idem iuris erit, ſi prior nauta publicè retentus, nauigare cum tuis mercibus prohibitus fuerit.

¶ Idem iuris erit, cum ea conditione à te conduxiſſet, vt certam pœnam tibi præſtaret, niſi ante conſtitutum diem merces tuas eo loci expoſuiſſet, in quem deuehendas eas merces locaſſet f, nec per eum ſtaret, quo minus remiſſa g ſibi ea pœna ſpectaret.

¶ Idem iuris in eodem genere cogitationis h obſeruabimus, ſi probatum fuerit, nautam morbo impeditum, nauigare non potuiſſe.

¶ Idem dicemus, ſi nauis eius vitium fecerit ſine dolo malo & culpa eius.

2 ¶ Si conduxiſti nauem amphorarum duo milium, & ibi amphoras portaſti, pro duobus milibus amphorarum pretium k debes. Paulus: Imò ſi l auerſione nauis conducta eſt, pro duobus milibus debetur merces: ſi pro numero impoſitarum amphorarum merces conſtituta eſt, contra ſe habet: nam pro tot amphoris pretium debes, quot portaſti.

DE a INSTITORIA β ACTIONE.

TIT. III.

De actionibus ei qui inſtitorem præpoſuit, aut in eum competentibus.

Vlpianus lib. 28. ad Edictum.

ÆQuum γ prætori viſum eſt, ſicut v commoda ſentimus ex actu inſtitorum, ita ſ etiam obligari nos ex contractibus ipſorum, & conueniri.

¶ Sed non idem facit circa eum, qui inſtitorem præpoſuit, vt experiri poſſit. ſed ſi quidem ſeruum proprium inſtitorem habuit, poteſt eſſe ſecurus, acquiſitis ſibi actionibus: ſi autem vel alienum ſeruum, vel etiam hominem liberum, actione deficietur. ipſum tamen inſtitorem, vel dominum eius conuenire poterit, vel mandati, vel negotiorum geſtorum. Marcellus autem ait, debere dari t actionem ei, qui inſtitorem præpoſuit, in eos, qui cum eo contraxerint.

2. *Gaius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

EO nomine, quo inſtitor contraxit, ſi modo aliter rem ſuam ſeruare non poteſt.

Inſtitoris etymologia. Qui dicantur inſtitores.

3. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

INſtitor appellatus x eſt ex eo, quòd negotio gerendo inſtet. nec multum facit, tabernæ ſit præpoſitus, an cuilibet z alij y negotiationi.

4. *Paulus* lib. 30. ad Edictum.

CVm interdum etiam ad homines honeſtos afferant merces, & ibi vendant z, nec mutat cauſam actionis a locus b vendendi emendive: cum vtroque modo verum ſit, inſtitorem emiſſe aut vendidiſſe.

5. *De liburnariis & pediſſequis.* 9. *De ſeruo piſtoris vendente panem.* 10. *De diſcipulis ſutoris.* 11. *Quibus ex cauſis hæc actio competit.* 16. *De ſubinſtitore inſtitoris.* 17. *Si deceſſerit is qui præpoſuit.* 18. *Si procurator, tutor, curator præpoſuerit.*

a Cui a meminit l. 10. §. 1. l. de verb. ſign.
b Amiſſa naue quæ res ſuas naufragio liberauerunt, non conferunt. Tunc enim fit contributio, quum ſalua naue & iactus, vt cæteræ ſeruentur. Syn. eod. c. 12.
c Cur quod quiſque ex naufragio ſibi ſeruat, id ſibi ſeruat velut ex incendio, l. 7. ſ. eod.
d l. 7. ſ. eod.
e v. l. 3. ſ. eo. Contributio fit, malo cæſo ſecuriæ nauis & mercium cauſa. Syn. ibid. c. 12.
f Quum inſtrumentum nauis tempeſtate periit & aliud exercitor comparauit atque ita nauigans merces integras pertulit, domini eum eo conferre debent. Syn. ibid. c. 12. ſi noua nauis armamenta ab exercitore comparata ſunt, collationi locus non eſt. 2. Harm. 12. §. 13.
g l. 2. §. 1. ſ. eod. v. quæ de armamentis notaui ad l. 1. §. 3. ſ. de exercitoria.
h id eſt malo. v. l. 242. ſ. de verb. ſign.
i quidam volunt eſſe Eacrorum coloniam cuius meminit 3. Plin. 5. quam Strabo 6. vocat Ἱππώνιον, à qua Hipponiates ſinus non male tamen poteſt intelligi altera duarum Hipponum Africæ, cuius meminit Polybius 1. quarum ſecunda quæ Diarrhytos Mela 1. ... Straboni 5. (dicitur) præfuit epiſcopatui D. Aug. Ea fuit etiam memorabilis Delphini manſuetudine ex homini... cibum capientis, 9. Plin. 8. refert Aug. 16. de ciuit. 8. in ea fuiſſe natum hominem quaſi lunatas habentem plantas, & in eis binos tantummodo digitos, ſimiles & manus. k ſubitis. l id eſt ad præſentem vſum. m Oſtiæ Straboni 5. ab Anco ædificata, Romæ nauale fuit. n Naue depreſſa quod ex ea quiſque de ſuis rebus ſeruauerit, ſibi ſeruat tanquam ex incendio. Syn. Baſil. ibid. c. 14. o l. 2. in fin. ſ. eo. l. 9. in fin. ſ. de acq. rer. l. 21. §. 1. ſ. de acq. poſſ. l. 7. ſ. pro derelicto, l. 43. § pen. l. de furtis, C. vlt. l. de rer. diuiſ. Imò aliquando habent, l. 43. §. pen. l. de furtis. p ... Authentic Nauigia. C. de furtis. r Harm. 2. §. 10. q al. viam tam. r Leges nauticas complures à Rhodiis (quorum diſciplina nauali & gloria tunc maximè excellebat) Romani ſumpſere ... Harm. 2. tit. 14. ... nauticarum omnium legum Rhodias eſſe vetuſtiſſimas Strabo 1. maris imperium eos habuiſſe teſtatur. Idem lib. 14. Rhodios omnibus maritimis legibus anteponit, & eorum in maritimis legibus ... putà de architectis inſtrumentis, armamentariis, Maſſilienſibus & Cyzicenis comparat. Rhodi appellatione Cyclades intelliguntur. Nou. 41 earum enim caput erat. clarum enim fuiſſe teſtatur Horatius in Ode, id eſt quod Soli expoſita, Porphyrion. ... vt aperte in Capone, quod Rhodi (vt & Syracuſis) nunquam tanta nubila obducantur, vt non aliqua hora Sol cernatur. 2. Plin. 62. fuit porrò Rhodus nobilis ob ſtudia, & in ea Profeſſores, in quibus Apollonius clariſſimus dicendi magiſter, cuius auditores Iulius Cæſar & Cicero, teſte Plutarcho & Suetonio. ſ alias ... Nec enim Scythis, Perſis & Sarmatis Antoninus imperauit: de hyperbole dixi ad l. vlt. C. de præſcr. u legendum eſt ita ... vt ſit ſententia, Mundi ſane terræ lex, principes, ipſe quidem eſt: lex maris, ex lege Rhodia petenda, in iis in quibus nulla ipſius principis lex contraria eſt. Hunc locum ita nobis exprimit Harm. 2. Tit. 11. §. 4 Nautica omnia, & quæcunque in mari controuerſiæ incidunt, lege Rhodia deciduntur, & ex præſcripto legum Rhodiarum diſceptantur, atque iudicantur, vbicunque lex alia non extiterit quæ Rhodiis aduerſetur. Sunt enim legum nauticarum omnium leges Rhodiæ vetuſtiſſimæ. x v. quæ notaui de principis iure ad Nou. 25. & 105. Num quicunque Reges ſunt Imperatori ſubiecti quæſtionis eſt? v. Bartol ad l. 3. ſ. de hoſt. l. de vſufr. ... y quod & nos Galli de Romanorum iure profiteri ſolemus, eo ſcilicet vti non quatenus ei lex Gallica non aduerſatur. v. Cuiac. apud Paul. 2. ſent. 7.
a huius legis interpretationem v. apud Cuiac. 4. obſer. 1.
b & è contrario, natum: idem pro infante, l. 3. 5. 7. ſ. locati.
c Conduxiſti vehenda mancipia: mancipium vnum in naui mortuum eſt, quæritur num vectura debeatur? ſi de mancipiis vehendis inita conuentio eſt, non debetur, ſi de mancipiis tantum naui imponendis, debetur: quemadmodum & ſi dubitetur de verbis conuentionis, vt hic. Synon. ſingulari 553. incipiente conduxi mulierem.
d l. 43. §. 1. l. locati.
e Sic enim appellatur actio ex conducto. Cuiac. 3. obſer. 1. ex Var. 2. de re ruſt.
f locaſſet, Cuiac.
g remiſſam ſibi eam pœnam Cuiac.
h cognitionis Cuiac.
i v. l. 2. §. 3. ſ. ſi quis cautionibus.
k id eſt mercedem v. l. 1. ſ. locati.
l Differentiam obſerua conductæ nauis per auerſionem, & pro numero impoſitarum amphorarum.
m Aſſerſant conducere & vendere quid dixi ad l. 63. §. 2. ſ. de contrahend. emptione.
n id eſt merces de qua conuenerit integra debebitur, etiamſi parum aut nihil in nauem conductor immiſerit. Cuiac.
o 4. C. 22. Paul. 2. ſent. 8.
p 14. Baſ. 8. tit. 1. ab inſtitore, negotio præpoſito, ſic dicta: exercitoria à præponente, quia magiſterium actionis nomen inſignare videbatur, vt dixi ſ. de exercitoria.
q Qui præpoſuit inſtitorem tabernæ, conueniri quidem poteſt ab iis qui cum eo contraxerunt, vt hic. non autem experiri poteſt aduerſus eos niſi proprium ſeruum tabernæ præpoſuerit. verſ. ſed non idem, Syn. 4. tit. 8. c. 1. 1. Harm. 2. §. 37. ſi vero ſeruus alienus aut homo liber eſt, habet aduerſus ipſum aut dominum actionem mandati, vel negotiorum geſtorum. verſ. ſi autem. Habet & actionem in eos qui cum taberna propoſito contraxerunt verſ. Marcellus. ſi aliter rem ſuam ſeruare non poteſt, l. 2. l. eo. Syn. Baſ. 18. Tit. 1. c. 1. r Sicut commoda ſentimus ex actu præpoſiti inſtitoris: ita & incommoda ſentire debemus. Et ideo qui ſeruum, ſiue filium, filiamve familias, ſiue ancillam præpoſuit negotiis vel mercibus exercendis, eorum nomine in ſolidum conuenitur. Paul. 2. ſent. 8. §. 1.
ſ l. 149. ſ. de reg. iur.
t cur ita? v. l. 79. ſ. de verb. oblig. l. 5. ſ. de præt. ſtipul.
u Inſtitor, qui negotio inſtat, l. 18 ſ. eod.
x Inſtitor qui præeſt tabernæ vel cuilibet alii negotiationi, vt hic. & l. 5. ſ. eod. Cuilibet puta inſulæ ædificio frumento coemendo, pecuniis fœnerandis, agris colendis, mercaturis redempturis, menſæ, veſtibus & linteis circumferendis, mulis, fullonicæ, farciendis veſtibus, ſtabulo, mercibus emendis, libidinarioli, l. 5. §. 1. & ſeq. ſ.
y etiamſi tabernæ alicui præpoſitus.
z adde l. 27. in fin. ſ. de pet. her. a Locus durat cauſam actionis.
b Locus vendendi & emendi non mutat cauſam actionis inſtitoriæ, adde l. 18. ſ. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

5. *Vlpianus* lib. 28. ad edictum.

CVicumque a igitur negotio præpoſitus ſit, inſtitor rectè appellabitur.

1 ¶ Nam & Seruius libro 1. ad Brutum ait, ſi quid cum inſtitore b geſtum ſit, vel eo quem quis ædificio præpoſuit, vel frumento coemendo, in ſolidum eum teneri.

2 ¶ Labeo quoque ſcripſit, ſi quis c pecuniis fœnerandis, agris colendis, mercaturis, redempturiſque d faciendis præpoſuerit, in ſolidum eum teneri.

3 ¶ Sed & ſi in menſa habuit quis e ſeruum præpoſitum, nomine eius tenebitur.

4 ¶ Sed etiam eos inſtitores dicendos placuit, quibus veſtiarij, vel lintearij f dant veſtem circumferendam, & diſtrahendam, quos vulgò circitores g appellamus.

5 ¶ Sed & muliones quis propriè inſtitores appellet.

6 ¶ Item fullonum, & ſarcinatorum præpoſitus, ſtabularij quoque loco inſtitorum habendi ſunt.

7 ¶ Sed & ſi tabernarius ſeruum ſuum peregrè mitteret ad merces comparandas, & ſibi mittendas loco inſtitoris habendum, Labeo ſcripſit.

8 ¶ Idem ait, ſi libitinarius h, quos Græci νεκροθάπτας, i id eſt, *mortuorum ſepultores* vocant, ſeruum pollinctorem k habuerit, iſque mortuum ſpoliauerit, dandam in eum quaſi inſtitoriam actionem: quamuis & furti & iniuriarum actio competeret.

9 ¶ Idem Labeo ait, Si quis piſtor ſeruum ſuum ſolitus fuit in certum locum mittere, ad panem vendendum, deinde is, pecunia accepta præſenti, ut per dies ſingulos eis panem præſtaret, conturbauerit, dubitari non oportet, quin, ſi permiſit ei ita dari ſummas, teneri debeat.

10 ¶ Sed & cum fullo peregrè proficiſcens, rogaſſet, vt diſcipulis ſuis l, quibus tabernam inſtructam tradiderat, imperaret, poſt cuius profectionem veſtimenta diſcipulus accepiſſet, & fugiſſet, fullonem non teneri, ſi quaſi procurator fuit relictus: ſin verò quaſi inſtitor, teneri eum. Planè ſi m affirmauerit mihi, rectè me credere operariis ſuis, non inſtitoria, ſed ex locato tenebitur.

11 ¶ Non tamen omne, quod cum inſtitore geritur, obligat eum, qui n præpoſuit: ſed o ita ſi eius rei gratia, cui præpoſitus fuerit, contractum eſt: id eſt dumtaxat ad id, ad quod eum præpoſuit.

12 ¶ Proinde ſi præpoſui ad mercium diſtractionem, tenebor nomine eius ex empto actione.

¶ Item ſi fortè ad emendum eum præpoſuero, tenebor, dumtaxat ex vendito. Sed neque, ſi ad emendum, & ille vendiderit, neque ſi ad vendendum, & ille emerit, debebit teneri, idque Caſſius probat.

13 ¶ Sed ſi pecuniam quis crediderit inſtitori ad emendas merces præpoſito, locus eſt inſtitoriæ p.

¶ Idemque p, & ſi ad penſionem q pro r taberna exſoluenda. Quod ita verum puto, niſi prohibitus fuit mutuari.

14 ¶ Si quem ad s vendendum, emendúmve oleum præpoſui, mutuum oleum datum ſit, dicendum erit, inſtitoriam locum habere.

15 ¶ Item ſi inſtitor, cum oleum vendidiſſet, annulum t arræ nomine acceperit, neque eum reddat, dominum inſtitoria teneri, nam eius rei cauſa quam præpoſitus eſt, contractum eſt, niſi x fortè mandatum ei fuit, præſenti pecunia vendere.

¶ Quare y ſi fortè pignus inſtitor à eo pretium acceperit, inſtitoriæ locus erit.

16 ¶ Idem ſi de iuſſori z, qui pro inſtitore intercesſerit, inſtitoria competit, cuius enim rei ſequela eſt.

17 ¶ Si ab alio inſtitor ſit præpoſitus, is tamen deceſſerit, qui præpoſuit, & heres a ei extiterit, qui eodem inſtitore vtatur, ſine dubio teneri eum oportebit: nec non ſi ante aditam hereditatem cum eo contractum eſt, æquum eſt ignoranti dari inſtitoriam actionem.

18 ¶ Sed & ſi procurator meus, tutor, curator inſtitorem præpoſuerit, dicendum erit, veluti à me præpoſito, dandam inſtitoriam actionem.

6. *Paulus* libro 30. ad Edictum.

SEd & in ipſum procuratorem, ſi ſ omnium rerum procurator eſt, dari debebit inſtitoria.

Si negotiorum geſtor præpoſuit. 1. *De inſtitoris & præponentis ſexu conditione.* 2. *Et ætate.*

7. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

SEd & ſi quis meam rem gerens præpoſuerit, & ratum g habuero, idem erit dicendum.

1 ¶ Parui h autem refert, quis ſit inſtitor, maſculus an fœmina: liber an ſeruus: proprius, vel alienus. item quiſquis præpoſuit. Nam & ſi mulier præpoſuit, competet inſtitoria, exemplo i exercitoriæ actionis: & ſi mulier ſit præpoſita, tenebitur etiam ipſa.

¶ Sed & ſi filiafamilias ſit, vel ancilla præpoſita, competit inſtitoria actio.

2 ¶ Pupillus autem inſtitor obligat eum, qui eum præpoſuit k, inſtitoria actione: quoniam ſibi l imputare debet, qui eum præpoſuit.

8. *Gaius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

NAm m plerique pueros, puellaſque tabernis n præponunt.

9. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

VErum ſi ipſe pupillus præpoſuerit, ſi quidem tutoris auctoritate, obligabitur: ſi minus, non.

10. *Gaius* libro 9. ad Edictum Prouinciale.

EAtenus tamen dabitur in eum actio, quatenus ſex ea re locupletior eſt.

1. *De proſcriptione ut contrahatur.* 7. *An concurrat inſtitoria, & tributoria.* 8. *Si vicarium ſerui ſui inſtitorem ſciens, ubique eum ne contraxerit.*

11. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

SEd ſi pupillus heres t extiterit ei, qui præpoſuerat, æquiſſimum erit, pupillum teneri, quamdiu præpoſitus manet. remouendus u enim fuit à tutoribus, ſi nollent opera eius vti.

1 ¶ Sed & ſi minor 25. annis erit, qui præpoſuit, auxilio x ætatis vtetur, non ſine cauſa y cognitione.

2 ¶ De quo palam z proſcriptum fuerit, *Ne cum eo contrahatur*, is præpoſiti loco non habetur. non enim permittendum erit cum inſtitore contrahere: ſed ſi quis nolit contrahi, prohibeat. cæterum qui præpoſuit, tenebitur ipſa præpoſitione.

3 ¶ Proſcribere *palam* a ſic accipimus: claris b literis, vnde de plano c rectè legi poſſit: ante d tabernam ſcilicet, vel ante eum locum in quo negotiatio exercetur: non in loco remoto, ſed in euidenti. Litteris vtrum Græcis, an Latinis? Puto ſecundum e loci conditionem ne f quis cauſari poſſit ignorantiam

---

a Iſcſt l. 15. f. ... b Tabular... c v. Paul. 2. ſent. 8. d Serui captiuorum e argentarius ſc. f Ita ſunguntur veſtiarij & lintearij ... g Circitores, ſiue circitores qui veſtem circumferunt diſtrahendam. h Libitina, quæ alia eſt à Libentina ... Plutarchus in Problem. ... Seneca 6. de benef. 38. Hinc Romæ Libitinenſis porta. Lampridius in Commodo ... Libitina ſumitur etiam pro ſepulturæ impenſis ... Libitinam exercere, 7. *Val.* 2. libitinæ quæſtus. *Horat.* 2. ſer. 6. pro lecto mortuorum. *Horat.* 3. *carm.* 3.

i νεκροθάπτας legit *Hal.* quem Græci νεκρόταφον. Alciatus ad l. *Maximum.* C. de *vecig.* ... Gloſſa νεκροθάπτης veſpillo, Libitinarius νεκροφόρος, roparius, buſtuarius: alibi ... Libitinarius. k *Vulg.* pollinctor, malè *Pollinctor.* Nonius eſt, qui pollinctis lauat & abluit corpora mortuorum: de quo v. l. 44. §. 4. *de relig.* & Tertullianus in *Apologetico*, ... pollinctorem ſcripſit, vnde pollinctorum negociatio. Alciatus in l. *Maximum. Cod. de vectig.* ... pollinctores eos eſſe putat, qui in funeribus cœnas oppiparas & panes ex polline, comparant, quoque Pollux, & Græcis ... Gloſſa Pollinctor ...

l Huc refero Pauli ſententiam, 2. *ſent.* 8. *vlt.* Quod cum diſcipulis, inquit eorum qui officinis vel tabernis præſunt, contractum eſt, in magiſtros vel inſtitores tabernæ in ſolidum actio datur.

m v. l. 12. §. 13. l. *mandati.*

n Qui præpoſuit non eorum omnium nomine tenetur, quæ ab inſtitore contracta, ſed quæ ab eo ita contracta, vt ad id pertineant, ad quod ipſe inſtitor præpoſitus. *Syn. Baſ.* ... c. 3.

o l. 11. §. 5. l. eod.

p Præpoſito ad emendum, pecunia credi poteſt ad penſionem tabernæ ſoluendam. Qui ita credidit, inſtitoriam actionem habet etiam aduerſus eum qui præpoſuit, niſi prohibitus fuit mutuari. *Syn.* ... c. 3.

q ... Græcis ...

r id eſt pro penſione tabernæ ſoluenda.

s Præpoſito ad vendendum & emendum oleum, mutuo dari poteſt: eoque nomine inſtitoria actione tenebitur qui eum præpoſuerit oleo vendendo & emendo. Cur ita? qui permittit emere, idem mutuum accipere quoque permiſiſſe dicendus eſt.

t Præpoſitus ad vendendum arram accipere, ſeu fidem de pretio habere poteſt, niſi mandatum ſit vt præſenti pecunia venderet, vt ſtatim pretium acciperet. *Syn. ibid.*

u Annuli ... dabatur arræ gratia, vt in l. 11. §. 6. ... *de act. empt.*

x Fidem de pretio habere non poteſt, qui iuſſus eſt præſenti pecunia vendere.

† l. 5. 16. ſ Notanda eſt hæc regula, vt hic in inſtitoria ... *de rebus eorum* ... in indebito accepto, l. 13. ... in ſolutione, l. 4. 5. 4. *inf. de doli* ... & generaliter in quocunque contractu facto à pupillo ... Idem in heredibus dicendum, ...

t l. 17. §. 2. *ſ. eod.*

u Inſtitoria tenetur pupillus ſi heres extiterit ei qui præpoſuit, donec eum tutores remoueant. *Syn. ibid.* c. 4.

x id eſt, reſtituetur in integrum, non ſine iuſta cauſa. *Syn. ibid.*

y nec enim paſſim minoribus ſubuenitur, ſed cauſa cognita, l. 11. §. 3. ... *minor.*

z Inſtitoria tenetur qui præpoſuit, niſi proſcripſerit ne cum præpoſito contraheretur. *Syn. ibid.* c. 5. ...

a Palam *proſcribit* qui has ſequentes conditiones in proſcribendo ſeruat, videlicet claris literis, qui quod de plano rectè legi poſſit, qui ante tabernam vel locum in quo negotiatio exercetur, qui ibidem non in loco remoto, ſed euidenti, qui literis eo loco frequentius vſitatis, ... ſi hæc obſeruentur, dicere non poteſt ... ſuas ſubſcriptas ... *Syn.* ...

b *Claris literis*, hic oppoſitas, quæ non per ... legi poſſunt.

c *De plano.* ... In ... Bibliotheca hæc verba ... Cuiac. ... *plano rectè legi poſſint proſcriptum habeatur.* ... Hæc eſt proponendarum legum ... Vnde apud Suetonium in *Caligula* c. 41. Caius Cæſar Caligula ... quod minutiſſimis literis & anguſtiſſimo loco legem de vectigalibus ... vt ne cui deſcribere liceret. ... *de excuſ. tut.*

d l. 17. *inf. de peculio.*

e Loci conditio in proſcriptionibus publicè ſpectanda.

f Ignorantia ſupina non toleratur, ... ignorare quod propoſitum eo loco in quo contrahitur, quoque ibidem multi ...

a vt ſi ... in ſolo ... b Præpoſitus ad vendendum, pignus ... c Præpoſitus ad vendendum ... d l. 13. *C. eod.* e l. 1. ... f ... g Ratihabitio ... h ... i ... mulier ... k Quilibet etiam ... l Inſtitoria & exercitoria ... m l. 1. §. 16. ... n l. 3. 16. o Inſtitoria ... p ... q ... r Procuratores ...

Universidad Rey Juan Carlos

literarum. Certè si quis dicat ignorasse se literas vel non obseruasse quod propositum erat, cùm multi legerent, cùmque palàm esset propositum, non audietur.

4 ¶ Proscriptum autem perpetuò esse oportet. Cæterùm si per id temporis, quo propositum non erat, vel obscurata proscriptione, contractum sit, institoria locum habebit. Proinde si dominus quidem mercis proscripsisset, alius autem sustulit, aut vetustate, vel pluuia, vel quo simili contingit, ne proscriptum esset, vel non pareret, dicendum, eum qui præposuit teneri.

¶ Sed si ipse institor decipiendi mei causa detraxit, dolus ipsius præponenti nocere debet, nisi particeps doli fuerit, qui contraxit.

5 ¶ Conditio autem præpositionis seruanda est. Quid enim, si certa lege, vel interuentu cuiusdam personæ, vel sub pignore voluit cum eo contrahi, vel ad certam rem? Æquissimum erit, id seruari, in quo præpositus est.

¶ Item si plures habuit institores, vel cum omnibus simul contrahi voluit, vel cum vno solo. Sed & si denuntiauit cuidam ne cum eo contraheret, non debet institoria teneri. nam & certam personam possumus prohibere contrahere, vel certum genus hominum, vel negotiatorum: vel certis hominibus permittere. Sed si aliàs cum alio contrahi vetuit, continua variatione, danda est omnibus aduersus eum actio. neque enim decipi debent contrahentes.

6 ¶ Sed si in totum prohibuit cum eo contrahi, præpositi loco non habetur, cùm magis hic custodis sit loco, quàm institoris. ergo nec vendere mercem hic poterit, nec modicum quid ex taberna.

7 ¶ Si institoria rectè actum est, tributoria ipso iure locum non habet. neque enim potest habere locum tributoria in merce dominica: quòd si non fuit institor dominicæ mercis, tributoria superest actio.

8 ¶ Si à seruo tuo operas vicarij eius conduxero, & eum merci meæ institorem fecero, isque eam mercem vendiderit, emptio est. nam cùm dominus à seruo emit, est emptio, licèt non sit dominus obligatus. vsque adeò, vt etiam pro emptore & possidere, & vsucapere dominus possit.

12. *Iulianus* lib. 11. Digestorum.

ET ideo vtilis à institoria actio, aduersus me tibi competet. mihi verò aduersus te, vel de peculio dispensatoris, si ex conducto agere velim: vel de peculio vicarij, quòd ei mercem vendendam mandauerim pretiùmque, quo emisti, in rem tuam versum videri poterit, eo quòd debitor serui tui factus esses.

Si sæpius agetur institoria. 1. De nouatione. 2. De pluribus præponentibus.

13. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

HAbebat quis seruum merci oleariæ præpositum Arelate, eundem & mutuis pecuniis accipiendis. acceperat mutuam pecuniam. putans creditor ad merces eum accepisse, egit proposita actione: probare non potuit, mercis gratia eum accepisse. licèt consumpta est actio, nec amplius agere poterit, quasi pecuniis quoque mutuis accipiendis esset præpositus. tamen Iulianus vtilem ei actionem competere ait.

1 ¶ Meminisse autem oportebit, institoria dominum ita demum teneri, si non nouauerit a quis eam obligationem, vel ab institore, vel ab alio nouandi animo, stipulando.

2 ¶ Si duo pluresve tabernam exerceant, & seruum, quem ex disparibus partibus habebant, institorem b præposuerint, vtrùm pro dominicis partibus teneantur, an pro æqualibus, an pro portione mercis, an verò in solidum, Iulianus quærit? Et verius esse ait, exemplo exercitorum c, & de peculio actionis d, in solidum vnumquemque conueniri posse. & quidquid is præstiterit, qui conuentus est, societatis iudicio e, vel communi diuidundo consequetur. quam sententiam & suprà probauimus.

14. *Paulus* libro 4. ad Plautium.

IDem erit & si alienus seruus communi merci præpositus sit. nam aduersus vtrumque in solidum actio dari debet. & quod quisque præstiterit, eius partem societatis, vel communi diuidundo iudicio, consequetur. Certè vbicunque actio societatis, vel communi diuidundo cessat, quemque pro parte sua condemnari oportere, constat. veluti, si is, cuius seruo creditum est, duobus heredibus institutis, ei seruo libertatem dederit. nam heredum quisque pro sua parte conueniendi sunt: quia cessat inter eos communi diuidundo iudicium.

De tempore harum actionum, & heredi.

15. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

NOuissimè sciendum est has f actiones perpetuò g dari, & in heredem h, & heredibus.

De villico.

16. *Paulus* lib. 29. ad Edictum.

SI cum villico k alicuius contractum sit, non datur in dominum actio l. quia villicus propter m fructus percipiendos, non propter quæstum præponitur. Si tamen villicum distrahendis quoque mercibus præpositum habuero, non erit iniquum, exemplo institoriæ, actionem in me competere.

Si quis mancipiis, vel iumentis pecoribusue emendis vendendisue præpositus sit. 1. De seruo alieno præposito. 2. De morte eius qui præposuit. 4. De denunciatione, ne institori credatur. 5. De actione directa.

17. *Idem* lib. 30. ad Edictum.

SI quis mancipiis, vel iumentis, pecoribusve emendis, vendendisve præpositus sit, non solùm institoria competit aduersus eum, qui præposuit: sed etiam redhibitoria, vel ex stipulatu duplæ simplæve in solidum actio danda est.

1 ¶ Si seruum Titij institorem habueris, vel tecum ex hoc edicto, vel cum Titio ex inferioribus edictis agere potero. Sed si tu cum eo contrahi vetuisti, p cum Titio duntaxat agi poterit.

2 ¶ Si impubes patri habenti institores heres extiterit, deinde cum his contractum fuerit, dicendum est, in pupillum dari actionem, propter vtilitatem promiscui vsus q. quemadmodum vbi post mortem tutoris, cuius auctoritate institor præpositus est, cum eo contrahitur r.

3 ¶ Eius contractus certè nomine qui ante aditam hereditatem intercessit, etiam si furiosus heres existat, dandam esse actionem, etiam Pomponius scripsit. non enim imputandum est ei qui sciens s dominum decessisse, cum institore exercente mercem contrahat.

4 ¶ Proculus ait, si denunciauero tibi, ne seruo à me præposito crederes, exceptionem dandam t, *si ille illi non denunciauerit, ut illi seruo crederet*. Sed si ex eo contractu peculium habeat u, aut in rem meam versum sit, nec velim, quo locupletior sim, soluere: replicari de dolo malo oportet. nam videri x me dolum malum facere qui ex aliena iactura lucrum quæram.

5 ¶ Ex hac causa y etiam condici z posse verum est.

Definitio institoris.

18. *Idem* libro singulari de variis lectionibus.

INstitor a est, qui tabernæ locóve b, ad emendum

a Ignorantia an præsumatur & toleretur, dixi ad l. 6. C. qui militare. Sanè hic sciendi f quæ animi sensibilis qualitas est, signis aut coniecturis colligitur.
b præsumitur nemo ignorare, quod multi legunt, quod quis palàm propositum. At id mihi generalius quàm par sit, videtur. Tutius ita loquamur: Præsumitur nemo proscriptum ignorare, quod eo loco propositum est vbi contrahas, quodque ibidem multi legerunt, v. l. 9. §. 2. sol. de iuris & facti ignor.
c Proscriptio semper proposita esse debet, ac lectu facilis. Proinde si quàm vetustate, vel pluuia, vel qua ex alia (fumo scil. vel puluere) fuerit obscurata, vel ab ipso præposito sublata, contraxerit cum eo quispiam, doli minimè particeps: actionem aduersus eum qui præposuerit habet. Synop. Basil. c. 5.
d hinc & ex §. superiore collige, quinque necessaria in hac proscriptione: vt proscriptio claris literis, quæque intelligi possint, ante locum negotiationis, in plano posita, perpetuò maneat.
e v. Accursium in l. 2. in fin. [illegible]
f Idem si vetustate, pluuia vel fumo contigit ne proscriptum esset. l. 10.
g vetus.
h fimo vel luto.
i Dolus institoris nocet præponenti.
k Dolus dolo compensatur: verbi gratia emptoris cum venditore. l Siue modus, finis, potestas, lex, Syn. ibid. Conditio in qua quis præpositus seruanda.
m l. 5. §. 11. s. eod. n de eo dixi §. 2. l. eadem.
o Institoria actione qui præposuit institorem, tenetur, si interdum cum institore contrahi permittit, interdum prohibet: atque propter continuam variationem, Synop. ibid.
p Variationis continuæ exemplum hoc proferunt à Græcis. Hodie proscribendo vetuit quis de vino cum institore contrahi: cras de oleo: hoc modo variè proscriptio mutatur. Scholiastes apud eosdem Syn. ibid.
q Variatio continua in homine sui præponente institorem, non ferenda.
r Deceptio contrahentibus nocere non debet.
s Qui cum institore in totum contrahi prohibet, non præpositus, sed custos est: nec alienare quidquam potest. Syn. ibid.
t Custodis & institoris differentia. Custos tabernæ, vendere mercem non potest: institor potest.
u Institoria qui agit, ex contractu in mercem dominicam experitur. Tributoria verò in peculio datur, non in merce dominica. Prior qui rectè agit, ad aliam redire non potest. vnde notant contrarias actiones simul non oriri: sed & eum qui priore loco iusta actione experitur, ad inferiorem recurrere non posse: qui inepta vtitur, aptam subsidiariam velle posse. arg. l. 1. C. de furtis.
x quia contraxerunt in merce dominica.
y vide l. 5. §. 1. s. de exercitoria.
z facit l. 4. ff. de iudiciis.
a Vsucapionem perfici ex contractu qui iure ciuili non valeat, hinc colligunt.
b l. 19. sup. eod. l. pen. C. eod.
c seruos etiam præficiebant veteres mercibus & mutuis pecuniis dandis.
d l. 5. §. 14. s. eadem.
e Arelati. Hæc vrbs ex. Ἀρελάτον Straboni dicitur lib. 3. in quam pater Tiberij Cæsaris coloniam deduxit, teste Suetonio in Tiberio: in eadem Constantinus Magnus Synodum conuocauit, Euseb. 10. Hist. Eccles. 5. Constantius Theatrales ludos sumptuosissimè edidit anno Imperij sui 30. teste Ammiano 14. Iustinianus Francis eam attribuit vt sibi aduersus Gothos vterentur: Procop. 2. de bello Got. Plinius Coloniam Sextanorum eam vocat: quoniam ex sexta legione coloni eò deducti sunt. Reipublicæ Arelatensium meminit lex 74. inf. de iudiciis, sub titulo.
f i. institoria.

a v. Bartolum in l. [illegible] 27. §. de reb. cred.
b Institoria contra dominum non competit, vbi prima actio nouatur.
c l. 5. §. de exercitoria.
d l. 4. §. 2. 3. de exercitoria.
e l. 15. s. eod.
f institoria & exercitoria.
g etiam mortuo institore vel magistro.
h l. 5. §. eod. f. ea.
i In villici contractibus, non datur in præponentem actio, est enim fructuum tantùm [illegible]: nisi fortè permissum ei sit aliquid distrahere. Synop. Basil. 18. tit. 1. c. 9.
k villicus, qui Græcis οἰκονόμος χωρίου, actor fundi. Synop. Basil. eod. cap. 9. est præpositus rationibus rusticis, fructibus percipiendis, vniuersoque operi rustico, l. 8. infr. de instructo. l. 31. sup. de adim. leg. Sed Posteri transferunt eam appellationem ad Præfectos quoslibet: vt Iuuenal. ad Præfectum vrbi Satyr. 4. & Fauaniana inscriptio, ad Præfectum ærarij. v. Cuiac. 10. obs. 37.
l sub. institoria. Est enim villicus alius ab institore.
m Villicus propter fructus percipiendos præponitur, non propter quæstum.
n Custodes castrorum fundos in emphyteusim dare non posse, ex hoc loco colligit veterum interpretes [illegible].
o Cur ita? collige ex l. 5. §. 10. v. l. 19. §. eod.
p v. l. 11. §. 2. 3. §. eadem.
q commerciorum. Cuiac. 14. 31. adde l. 19. §. 1. ff. de minor. l. 2. §. 1. de fin. infra de auctor. tut.
r hinc colligit morte eius qui institorem præposuit mercaturis faciendis, non finiri præpositionem & institoris officium: sed institorem remouendum esse. l. 11. §. eod. interim notandum, si tibi in hoc dederim nummos, vt Sticho crederes, & me mortuo ignorans dederis, te non eos facere accipientis. l. pen. §. de reb. cred. Cur tam variè? an quod institor à dispensatore separandus sit? Qua in re tandem? quod illius negotium ad rempub. spectet, l. 5. 10. ff. de exerc. huius autem mandatum priuatæ potius accedit quàm præpositioni publicæ. vide Cuiac. 8. ad Afr.
s nesciens: & ita emendandum putat Antonius Faber 2. Coniectur. 11.
t sub. si velit eum in solidum conuenire institoria.
u l. in peculium vertat.
x Dolo facit qui aliena iactura lucrum quærit, vide l. 14. ff. de cond. indeb.
y l. 29. ff. de rebus cred.
z directo, v. l. 5. §. 1. ff. de exercitoria.
a Institor est, qui ad emendum, vendendumve præpositus est, loco alicui, vel sine loco, Syn. Basil. eo. c. 11.
b alicui scilicet alteri.

vendem

Universidad Rey Juan Carlos

vendendiſque præponitur c: quique ſine loco ò ad eundem c actum præponatur.

De procuratore accipiendæ pecuniæ præpoſito. 1. De manumiſſione inſtitoris. 2. Si pater pro filio inſtitore fideiuſſerit. 3. Quibus ex cauſa inſtitoria competit.

19. *Papinianus* libro 3. Reſponſorum.

IN eum, qui d mutuis accipiendis pecuniis procuratorem præpoſuit, vtilis ad e exemplum inſtitoriæ dabitur actio, quod æquè faciendum erit, & ſi procurator ſoluendo ſit, qui ſtipulanti pecuniam promiſit.

1 ¶ Si f dominus, qui ſeruum inſtitorem apud menſam pecuniis accipiendis habuit, poſt libertatem quoque datam, idem per libertum negotium exercuit, varietate ſtatus g non mutabitur periculi cauſa.

2 ¶ Tabernæ præpoſitus h patre filius, merci non cauſa mutuam pecuniam accepit: pro eo pater ſi ſcluſit, ergâ k inſtitoria ab eo petetur, cum i acceptæ pecuniæ ſpeciem l fideiubendo negotio tabernæ miſcuerit.

3 ¶ Seruus m pecuniis tantum n fænerandis præpoſitus, per interceſſionem æs alienum ſuſcipiens, ex inſtitoria o, dominum in ſolidum iure prætorio non adſtringit. quod autem pro eo, qui pecuniam fænerauit p, per delegationem p alij promiſit, à domino rectè petetur cui pecuniæ credita contra eum, qui delegauit, actio quæſita eſt.

De menſa præpoſitis.

20. *Scæuola* lib. 5. Digeſtorum.

LVcius Titius menſæ numulariæ, quam exercebat, habuit libertum q præpoſitum: is Gaio Seio cauit in hæc verba *Octauius r Terminalis, rem agens Octauij f Felicis, Domitio Felici ſalutem. habes t penes menſam patroni mei denarios mille, quos denarios vobis numerare debebo pridie Kalendas Maias.* quæſitum eſt, Lucio Titio defuncto, ſine herede, bonis eius venditis, an ex epiſtola iure conueniri Terminalis poſſit? Reſpondit, nec iure his verbis obligatum, nec æquitatem conueniendi eum ſupereſſe: cum id inſtitoris officio, ad fidem menſæ proteſtandam, ſcripſiſſet.

DE TRIBVTORIA u actione.

TIT. IV.

Vtilitas edicti. 1. Mercis appellatione quid contineatur. 2. Differentia mercis peculiaris, & peculij. 3. De ſcientia, & patientia domini. 4. Poteſtatis verbum quomodo accipitur. 5. De his qui bona fide ſeruiunt, vel in quibus vſumfructum habemus.

Vlpianus lib. 19. ad Edictum.

HVius x quoque y edicti non minima vtilitas eſt: vt z dominus priuilegiû a habet, (quippe cum de peculio dicitur teneatur, cuius peculij æſtimatio, deducto c, quod domino debetur, fit) tamen ſi ſcierit d ſeruû peculiari merce negotiari, velut extraneus creditor, ex hoc edicto in e tributû vocetur n. 1 ¶ Licet mercis appellatio anguſtior ſit, vt neque ad ſeruos fullones, vel ſarcinatores, vel textores, vel venaliciarios o pertineat: tamen Pedius lib. 15. ſcribit, ad omnes negotiationes porrigendû edictum.

2 ¶ Peculiarem autem mercem, non p ſicuti peculium accipimus: quippe peculium deducto q quod domino debetur accipitur: merx peculiaris, etiamſi r nihil ſit in peculio, dominum tributoria obligat: ita demum, ſi ſciente eo negotiabitur.

3 ¶ Scientiam ſ hic eam accipimus, quæ habet & voluntatem, ſed (vt ego puto) non voluntatem, ſed patientiam t non t enim velle debet dominus, ſed non nolle. ſi igitur ſcit, & non proteſtatur, & contradicit, tenebitur actione tributoria.

4 ¶ Poteſtatis u verbum ad omnem ſexum, item x ad omnes, qui ſunt alieno iuri ſubiecti, porrigendum erit.

5 ¶ Non ſolum ad ſeruos pertinebit tributoria actio, verum ad eos quoque, qui y nobis bona fide ſeruiunt z ſiue liberi, ſiue ſerui alieni ſunt: vel in quibus vſumfructum habemus.

2. *Paulus* lib. 30. ad Edictum.

VT tamen merx qua a peculiariter negotietur ad nos pertineat.

De ſeruo communi. 1. De ſeruo pupilli vel furioſi.

3. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

SEd ſi a ſeruus communis ſit, & ambo ſciant domini, in vtrumlibet ex illis dabitur actio. at ſi alter ſcit, alter ignorauit: in eum, qui ſcit, dabitur actio: deducetur tamen ſolidum, quod et qui ignorauit debetur. Quod ſi ſolum quis ignorantem conuenerit, quoniam de peculio conuenitur, deducetur etiam id, quod ſcienti debetur: & quidem in ſolidum: nam & ſi ipſe de peculio conuentus eſſet, ſolidum, quod ei deberetur, deduceretur. & ita Iulianus libro duodecimo Digeſtorum ſcripſit.

1 ¶ Si ſeruus pupilli vel furioſi, ſciente tutore, vel curatore, b in c merce peculiari negotietur, d dolum quidem tutoris, vel curatoris nocere pupillo e, vel furioſo non debere puto: nec tamen locupletari eos debere. & ideo hactenus eum ex dolo tutoris tributoria teneri, ſi quid ad eum peruenerit. Idem & in furioſo puto, quamuis Pomponius libro octauo Epiſtolarum, ſi ſoluendo tutor ſit, ex dolo eius pupillum teneri ſcripſit: & ſane hactenus tenebitur et actionem, quam contra tutorem habeat, præſtet.

2 ¶ Sed & ſi ipſius pupilli dolo factum ſit, ſi eius ætatis e ſit, vt doli capax ſit, eliciere vt teneatur, quamuis ſcientia eius non f ſufficit ad negotiationem. quid ergo eſt? ſcientia quidem tutoris, & curatoris debet facere locum huic actioni: dolus autem quatenus noceat, attendi g.

4. *Paulus* libro 30. ad Edictum.

SI pupillus, cuius tutor ſcierit, pubes factus: vel furioſus, ſanæ mentis h, dolo admittant, tenentur ex hoc edicto.

De ſcientia & dolo procuratoris. 1. De ſeruo vicario. 2. De ancilla. 3. De inſtitore ſerui. 4. De merce & eo quod eſt circa mercem. 6. Qui vocantur in tributum. 7. De cauſa ex qua debitum debetur. 8. De iure pignoris. 9. Si dominus vel alij vincantur qui ſunt in eius poteſtate. 10. De plurium actione. 11. De peculio & merce & pretio mercis. 13. De inſtrumentis tabernæ, & cæteris quæ ſeruus habet extra peculium. 14. De mancipiis. 15. De pluribus creditoribus ſeparatim. 16. De duabus tabernis eiuſdem negotiationis. 17. Qui ſunt poſteriores vel omnino. 19. De tribuendo pro rata ſi vnus agat tributoria.

5. *Vlpianus* libro 29. ad Edictum.

PRocuratoris x autem ſcientiam, & dolum nocere debere domino, neque Pomponius dubitat, nec nos dubitamus.

1 ¶ Si vicarius ſerui mei negotietur, ſi quidem me ſciente, tributoria tenebor: ſi me ignorante, ordinario ſciente, de peculio eius actionem dandam, Pomponius lib. 60. ſcripſit: nec deducendum y ex vicarij peculio, quod ordinario debetur: cæterum quod mihi debetur, deducatur.

¶ Sed ſi vterque ſcierimus, & tributoriam, & de peculio actionem competere ait: tributoriam vicarij nomine: de peculio verò, ordinarij. eligere tamen debere agentem, quâ potius actione experiatur: ſic tamen, vt vtrumque tribuatur, & quod mihi & quod ſeruo debetur: cum ſi ſeruus ordinarius ignorabit, deduceretur integrum, quod ei à vicario debetur.

a quique inſiſtit l. 5. l. 5. § eod. § 2. verſ. inſtitoria, inſ. quod cum eo.
b facit l. 4. § eo.
c emendi, vendendi.
d vt l. 5 l. 6. Cod.
e l. 1. C. in fi. § eod. l. 5. C. eo. l. 10. § 5. ſ. mandati.
f ſi præpoſitus à me ſeruus poſt libertatem quoque datam permanſerit in negotiatione inſtitoria, obligatus manebo. Synopſ. Baſ. c. 12.
g l. 58. § 2. ſ. de procur.
h Græce dictio implicat vn.
i Inſtitoriam actionem fideiuſſoria obligatio non tollit, etiamſi pro filio in cauſa mercium paternarum contrahente, ipſe fideiuſſit pater, datur inſtitoria etiâ actio in patrem, non tantum ex fideiuſſione. Qui ita fideiubet, non tollit naturam inſtitoriæ ſeu actionem inſtitoriam.
k i. cauſam.
l A qui pro ſeipſo fideiuſſiſſe pater videtur. l. ſtipul. § item, 2. ſ. de fideiuſſ. imo pro filio, l. item § 7. § interdum 11. ſ. ad Macedon.
m l. vlt. ſ. quod cum eo.
n vt inſtitor. Hal. ſi inſtitor non obligat dominum niſi ſe id ad quod præpoſitus eſt, Accurſ. Contrahens appoſito nomine officij, in dubio contemplatione officij, non ſuo nomine contrahere videtur. Bar. Ideoque, ſi contraxit, citra fraudê, decem nomine pupillæ vt curator pollicetur, poſt æs alienum pupillæ emergens, ſupra vires patrimonij eius non tenebitur. l. 43. § 1. ſ. de adm. tut. idem dicendum eſt ſi eo quem diximus modo emator, vel tutor pecuniam ſe ſoluturum cauit. v. l. 5. in pr. & 20. ſ. quando ex facto tut. ſecus ſi vt procurator & proprio nomine ſe obligauit. l. ſi cum 49. ſ. mandati.
o an fænori recepit? an potius fænori dedit? Illud verius.
p fænerandæ tantum pecuniæ præpoſitus fideiubendi pro alio mandatum habere non intelligitur: neque ſi fideiuſſerit dominum inſtitoria obligabit. Quid ſi cum fænori pecuniam dare vellet Titio, ab eodem delegatus fuerit S. iocuſ. Seius pecuniam petierit ab inſtitoris domino? cui vtiliter actio datur aduerſus Titium: quo delegante inſtitor Seio pecuniam promiſit.
q Octauium Terminalem de quo inf.
r Prænomen patroni liberti aſſumebant: vt hic Octauius Terminalis libertus rem agens Octauij Felicis.
ſ qui & paulò ante Lucius Titius dictus eſt: vt hinc colligas, veteres interdum quadrinomios fuiſſe.
t v. quæ ſcripſi ad l. Lucius 24. § depoſui: l. 24. ſupra de procur.
u ſic enim legendum eſt, non tributaria. § 1. inf. eo. § 1. l. vlt. quod cum eo. Cur ita appellantur: v. d. l. 1. inf. eod.
x Qui ſequitur.
y Hic ſermo ad ſuperiores titulos refertur: l. 1. in pr. ſupra de exercit. l. 1. ſupra de inſtitor.
z Actione de peculio mota, deducit dominus quod ſibi debetur. ſi quidem ignorabat: ſi vero ſciebat ſeruum negotiari in merce peculiari, veluti extraneus creditur, venit id in actionem (quæ tributoria [illegible] dicitur) quæ inter dominum & eos, qui cum ſeruo contraxerunt, pro rata lucrum diuidit, qualiſcunque ſit tandem negotiatio ſiue terra, ſiue mari, verbi gratia, ſi cauponis ſeruum, diuerſis atque etiam domino ſuo debere, cogitur in medium proferre merces ſuas, quarum pro rata æris alieni ſit diuiſio: nec in vlla dominus potior eſt, ſed debitum æqualiter diuiditur. Syn. Baſil. 18. tit. 2. c. 3. & ibid. Scholiaſtes.
a vide § 2. inf. eod. l. 3. inf. eod.
b vt ſi prior. l. 12. in pr. inf. de pecul.
c Peculium æſtimatur deducto eo quod domino debetur: vt hic & § 2.
d Differt hæc actio ab exercitoria. Nam in exercitoria voluntate domini ſeruum contrahere oportet: hic patientia tantum. l. 1. § item. l. 6. § de inſtitoria. [illegible] Tributoria actio ab inſtitoria differt. Inſtitoria agitur in ſolidum aduerſus eum qui præpoſuit: Tributoria ad peculium. Et inſtitoria quidem ſemper agitur aduerſus eum qui præpoſuit. Tributoria vero ad merx qua negotiatur, ad eum pertineat. l. 2. § eo. Syn. Baſil. ibid. [illegible]
n al. in qua.
o vide l. 11. § 3. vlt. ſ. de peculio.
p vide l. 3. ſ. quod cum eo factum eſt.
q vide l. 60. l. 61. ſ. de adm. tut. quæ ſunt ex eodem libro.
r vide l. 1. § 19. ſ. vi bon. rapt.
ſ vide l. 109. § 1. ſ. de reg. iur.
t debet ſc. ab eo qui dolo dicit factum eſſe. l. 18 § 1. ſ. de probat.
u factus ſc.
x generalis. l. 5 § 8. ſ. de procur. cui omnium rerum adminiſtratio data eſt. l. 1. § [illegible] l. 6. ſ. de inſtitoria: aliàs ſi talis non ſit procurator, dolus eius minimè nocebit. l. 4. § 18. in fin. ſ. de doli except.
y Imò, deducendum eſt. l. 17. in fin. de peculio.

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Sed, & ſi ancilla [a] negotiabitur, admittendam tributoriam dicimus.

3 ¶ Item parui refert, cum ipſo ſeruo contrahatur, an cum inſtitore eius.

4 ¶ Merx [b] non ſine meritò accipitur [c], ne dominis negotiatio cum eo facta tributoriam inducat.

5 ¶ Per hanc actionem tribui iubetur, quod [e] ex ea merce, & quod eo nomine receptum eſt.

6 ¶ In [f] tributum autem vocantur, qui in poteſtate habent, cum creditoribus mercis.

7 ¶ Sed eſt quæſitum, dominus verum ita demum participetur ex merce, ſi quid ei mercis nomine debeatur: an verò & ſi ex alia cauſa? Et Labeo ait, ex quacunque cauſa [g] ei debeatur, parumque referre, ante mercem, an poſtea ei debere quid ſeruus cœperit: ſufficere enim, quod priuilegium deductionis perdidit.

8 ¶ Quid tamen ſi qui contrahebat, ipſam mercem pignori acceperint? Puto debere dici præferendos [h] domino iure pignoris.

9 ¶ Siue autem domino, ſiue his, qui in poteſtate eius ſunt, debeatur: vtique erit tribuendum.

10 ¶ Sed ſi duo pluréſve domini ſint, vtique omnibus pro rata debiti ſui.

11 ¶ Non [i] autem totum peculium venit in tributum: ſed & id duntaxat, quod ex ea merce eſt: ſiue merces manent, ſiue pretium earum receptum, conuerſumve eſt in peculium.

12 ¶ Sed & ſi adhuc debeatur mercis nomine [k] à quibuſdam, quibus ſolebat ſeruus diſtrahere, hoc quoque tribuetur, prout fuerit receptum.

13 ¶ Si præter mercem ſeruus iſte in taberna [l] habeat inſtrumentum, an hoc quoque tribuatur? Et Labeo ait, & hoc tribui. & eſt æquiſſimum. pleraque enim hic apparatus [m] ex merce eſt, imò ſemper. [n] Cætera tamen, quæ extra hæc in peculium habuit, non tribuemus, vtputa argentum habuit, vel aurum, niſi ſi hæc ex merce comparauit.

14 ¶ Item ſi [o] mancipia in negotiatione habuit ex merce parata, etiam hæc tribuentur.

15 ¶ Si plures habuit ſeruus [p] creditores, ſed quoſdam in mercibus certis [q]: an omnes in eiſdem confundendi erunt [r], & omnes in tributum vocandi? vtputa [ſ] duas negotiationes exercebat, (puta ſagariam [t] & linteariam) & ſeparatos habuit creditores? Puto ſeparatim eos in tributum vocari. vnuſquiſque enim eorum merci magis quàm ipſi credidit.

16 ¶ Sed ſi [ ] duas tabernas eiuſdem negotiationis exercuit, & ego ſui tabernæ (verbi gratia) quam ad Bucinum [u] habuit, ratiocinator, alius eius quam trans Tiberim, æquiſſimum puto, ſeparatim [x] tributionem faciendam: ne ex alterius re mercede alij indemnes fiant, alij damnum ſentiant.

17 ¶ Planè ſi in eadem [y] taberna merces deferebantur, licet hæ, quæ exiſtent, ex [z] vnius creditoris pecunia ſint comparatæ, dicendum erit omnes in tributum venire, niſi fuerint creditori pigneratæ.

18 ¶ Sed ſi dedi mercem meam vendendam, & extat, videamus, ne iniquum ſit in tributum me vocari? & ſiquidem in creditum ei abij, tributio locum habebit. enimverò ſi non abij, quia res venditæ non alias deſinunt eſſe meæ, quamuis vendidero, niſi [a] ære ſoluto, vel fideiuſſore dato, vel alias ſatisfacto: dicendum erit vindicare [b] me poſſe.

19 ¶ Tributio autem fit pro [c] rata eius, quod cuique debetur: & ideò, ſi vnus creditor veniat, deſiderans tribui integram portionem, conſequitur. ſed quoniam fieri poteſt, vt alius quoque vel alij exiſtere poſſint mercis peculiaris creditores, cauere [d] debet creditor iſte, pro rata ſe refuſurum, ſi forte alij emerſerint creditores.

a v.l.7.§.1.l.13. de inſtitor. l.27.ſ. de pecul.
b Tributoriam actionem inducit non omnis contractus, ſed is qui mercis nomine initur. Syn. eo. c. 9.
c l.1.§.1.ſ.eod.
d v.l.1.§.3.ſ.eo.
e Tributoria actione tribuitur quod ex mercibus, & quod eo nomine ſeruus habet. Syn. ibid.
f vt creditores. Participat ex merce is, qui habet in poteſtate contrahentem cum creditoribus, vt hic. ſiue mercis nomine debeatur, ſiue quacunque alia ex cauſa, ſiue tam ipſi domino, quam alijs qui in eius poteſtate ſunt, deberi cœperit ante quam negotiaretur is qui eſt in poteſtate, ſiue poſtea. §.7. §.9. §.10.ſ.eo. quod ſi merces extraneis oppigneratæ ſunt, domino præferuntur, §.8.ſ.eo. Syn. ibid.
g ſiue ex contractu, ſiue ex rationum libris, ſiue ex delicto. l.9.§.5.ſ. de peculio.
h Creditorem qui ſemen ad ſeminandum dedit, aliis etiam anterioribus creditoribus præferri hinc colligunt, cum ſit cauſa fructuum percipiendorum. Pet. de Ferraria in forma libelli, §. ſub ea verſ. quid autem.
i Non totum peculium, ſed quidquid ex merce eſt, tribuitur: tum quod ex ea receptum eſt quodque comparatum eſt ex ea peculium: quæque ſunt in taberna inſtrumenta. Hæc enim ſemper domini eſſe creduntur, vt hic. §.11. 12. 13. 14. Syn. ibid.

k §.5.ſ.eod.§.13.ſ.eod. 11.ſ. ex. ſ ad. in tabernam. m v.l.13.ſ.de inſtructo.
n dixit paulo ante pleraque: nunc mutata opinione, dicit ſemper.
o l.1.§.5.ſ.eo. p cuius nomine dominus tributoria conuenitur.
q & quoſdam in aliis. r vt omnes ſimul merces contribuant.
ſ hinc ſagaria communio. l.52.§.4.ſ pro ſocio. ſagarius ſagorum venditor.
t Duas ſi quis negotiationes exercet, vel in diuerſis locis tabernas habet, quarum diuerſi ſunt ratiocinatores, ac ſeparatim earum nomine mutuum ſumit: alterius negotiationis aut tabernæ creditores in tributionem mercium alterius non vocantur, vt hic. ſi in eandem tabernam omnia deferantur, vocantur omnes: etiamſi videantur ex vnius pecunia omnia comparata, niſi forte pignorata illi fuerunt. §.17. ſ eo. Quod ſi mercium vendendarum nomine dedi: ſi quidem dominium tranſtuli, vocabor in tributum omnes: ſin minus non tribuuntur: ſed ego eas vindico, quippe res venditoris eſſe non deſinunt, niſi vel pretium, vel ſatisdatorem, vel fideiuſſorem acceperit, vt hic. Syn. ibid.
u Bucinum. Al. quod magis placet. nam Publius Victor in quarta vrbis Romæ regione, Bucinum aureum vel Bucetum aureum collocat.
x Separata coniungi non oportet. Accurſ.
y al. eandem tabernam.
z Meum ſtatim non eſt quod ex mea pecunia comparatum eſt: l.1.C.ſi quis ſibi vel alteri, niſi ſim miles, l.8.C. de rei vind. Quid ſi pupilli vel minoris pecunia res comparata eſt? v.l.2.verſ.planè.ſ.de peculio. l.88.ſ.de ſolut. l.3.C. arbitr.tut. l.2.C. quando ex facto tut. Quid ſi pecunia Eccleſiæ res empta ſit? v.l.3.C.de Epiſcop. Quid ſi pecunia [illegible] v.l.12.C.de iure dot. [illegible] C.de ſeruo pignori dato manum. l.54.ſ.de iure dot. Quid ſi pecuniam apud menſam argentarij vel menſularij ſub fide publica depoſui, & ea pecunia rem tibi emeris? v.l.24.§.2.ſ.de reb. author. iud. v. etiam quæ notaui ad l.48. in fi.ſ.de furtis.
a §.41.Inſt. de rer.diuiſ.
b v. quæ notaui ad l.24.§.2.in fin.ſ.de reb. author. iud.
c l.7.§.2.ſ.eo. & l.1.verſ.in quoque. Inſt. quod cum eo.
d adde l.57.in fin.ſ.de pet.hered.

6. Paulus lib. 30. ad Edictum.

NOn [a] enim hæc actio, ſicut de peculio occupantis [b] meliorem cauſam facit: ſed [c] æqualem conditionem quandoque agentium.

1. Si dominus tribuere nolit. 2. Si dolum [illegible] 3. Si dominus mercem perire paſſus eſt, aut auertit, aut vilius diſtraxit, aut pretium non exegit. 4. Si negauerit cuiquam deberi. 5. De tempore huius actionis: & ſucceſſoribus.

7. Vlpianus lib. 29. ad Edictum.

ILlud quoque cauere debet, ſi quid aliud domino [d] debitum emerſerit, refuſurum ſe ei pro rata: finge enim conditionale debitum imminere, vel in occulto eſſe. hoc quoque admittendum eſt. nam iniuriam dominus pati non debet, licet in tributum vocatur.

1 ¶ Quid tamen ſi [d] dominus tribuere nolit, nec hanc moleſtiam ſuſcipere: ſed peculio, vel mercibus cedere paratus ſit? Pedius refert audiendum eum. quæ ſententia habet æquitatem, & plerumque arbitrum in hunc rem prætor debebit dare, cuius interuentu tribuantur merces peculiares.

2 ¶ Si cuius dolo malo factum eſt, quo minus ita tribueretur, in eum tributoria [e] datur, vt quanto minus tributum ſit, quàm debuerit, præſtet: quæ actio dolum malum coërcet domini.

¶ Minus [f] autem tribuere videtur, etiam ſi nihil tributum ſit.

¶ Si tamen ignorans in merce ſeruum habere minus tribuit, non videtur dolo minus tribuiſſe: ſed [g] re comperta, ſi non tribuat, dolo "tunc" non caret. Proinde ſi nihil ex ea merce ſolui fecit, vtique dolo videtur minus tribuiſſe.

3 ¶ Sed & ſi mercem perire paſſus eſt, aut eam auertit, aut vilioris data opera diſtraxit, vel ſi ab emptoribus pretium non exegerit, dicendum erit, teneri eum tributoria, ſi dolus interuenit.

4 ¶ Sed etſi negauerit dominus cuiquam deberi, videndum erit, an tributoriæ locus ſit. & eſt verior Labeonis ſententia, tributoriam locum habere. alioquin expediet domino negare [h].

5 ¶ Hæc actio & perpetuo [i], & in heredem datur, de [k] eo duntaxat quod ad eum peruenit.

8. Iulianus lib. 11. Digeſtorum.

QVia [l] non de eo dolo eſt, ſed rei perſecutionem continet: quare etiam mortuo ſeruo dominus, item heres eius perpetuò teneri debebit, propter factum defuncti: quamuis non aliter, quàm dolo interueniente, competat.

De concurſu actionis de peculio, & tributoriæ. De herede.

9. Vlpianus lib. 29. ad Edictum.

QVod in herede dicimus, idem erit & in cæteris ſucceſſoribus.

1 ¶ Eligere [n] quis debet, qua actione experiatur vtrùm de peculio, an tributoria, cum ſcit [o] ſibi regreſſum ad aliam non futurum [p]. planè ſi quis velit ex alia cauſa tributoria agere, ex alia cauſa de peculio, audiendus erit.

2 ¶ Si [q] ſeruo teſtamento manumiſſo peculium legatum ſit, non debere heredem tributoria teneri, quaſi neque ad eum peruenerit, neque dolo fecerit, Labeo ait. ſed Pomponius libro 60. ſcripſit, heredem, niſi curauerit cauere ſibi à ſeruo, vel deduxit à peculio, quod tribuendum erat, teneri tributoria. quæ ſententia non eſt ſine ratione. ipſe enim auctor doli eſt qui [illegible] id tribuere: [r] enim in heredem damus actionem de eo, quod ad eum peruenit, quoties ex dolo defuncti conuenitur, non quoties ex ſuo.

De tempore ſerui.

10. Paulus lib. 30. ad Edictum.

DE peculio actione etiam [ſ] cum emptore ſerui agi poteſt: tributoria non poteſt.

Collatio actionis de peculio, & tributoriæ.

11. Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

ALiquando [t] etiam agentibus expedit potius [u] de peculio agere, quàm tributoria. [I] nam in hac

a Tributoriæ & de peculio actionis differentia.
b Occupantis ad ſemper melior eſt conditio. l.10.§.3.ſ.de peculio.
c Cur æqualem? An quia merci videntur crediſſe, non perſonæ?
d Cedere bonis poſſe, cum etiam qui ſoluendo ſint, hinc colligunt: hac nimirum ratione in bonis ſuis diuidendis laborem ſumere cogatur: quod vt falſum meritò reiiciendum eſt. Eſt enim ceſſionis beneficium inductum in ſubſidium, & inopis tantum bono, l. cum et ſi q. 7. C. de [illegible].
e §.pen. Inſt. eod. l.3. in fin. ſ. eo. l.10. l.12. ſ. ſi. l.1. ſ. de arbit. §.3. Inſt. quod cum eo. non tributoriam, vt in Epigraphe Florentina [illegible].
f Minus etiam facit qui nihil facit: atque ita comparatiuus non ſemper facit comparationem, l.12. in fin. l.32. l.33. l.117. ſ. de verb. ſig. vnde notant pœnam committendam ei qui ex duobus minus concurrerit, præſtari etiam ab eo qui omninò non concurrit.
g l.13.ſ.depoſiti.
h Negatione melioris conditionis quem fieri hinc notant. ſané interdum qui negat, deterioris eſt conditionis, & à lege punitur. l.10. ſ. de pactis. [illegible] de indebito. 25.1. de proban. [illegible] cætera qui præſtat C. de non numer. pec.
i Tributoria actione perpetuo dominus tenetur, vt hic. actione verò de peculio, intra annum. Scholiaſtes apud [illegible] Syn. Baſ. 18. tit. 2. c. 3.
k l.36. ſ. de dolo.
l Doli actio perpetuo non datur.

m Eſt tamen propter dolum. Caſſ.
n Electionem creditor habet, vtrum actione de peculio, an tributoria velit experiri. Regredi quidem ad alteram non poteſt: diuerſis autem ex cauſis vtramque poteſt agere. Syn. Baſ. 18. tit. 2. c. 3. vel 12. Quoties actiones plures eidem, eadem de cauſa, ad idem & in eundem competunt, cogitur actor alteram eligere: qua electa ad alteram redire non poteſt: ſecus ſi ex diuerſis competant. Electionem actori nonnunquam competere hinc etiam colligunt, [illegible] 14. C. de oblig. dixi ad l. 1. §. 3. ſ. de eo quod certo loco.
o v.l.6.ſ.de excep. rei iud. p niſi contrarium antea fuerit proteſtatus, l.1. §.4.ſ.quod legatorum: niſi errore fuerit deceptus. l.1. in fin.ſ.ab. poſs.
q Heres ex dolo proprio, vero vel præſumpto, tenetur etiam ſi nihil ad eum peruenit, vel apud eum reperiatur: ex dolo defuncti non conuenitur niſi quatenus ad eum peruenit.
r v.l.44.ſ.de reg.iur. ſ l.32.§.pen.ſ.de peculio.
t Tributoria actione interdum expedit agere potius quàm actione de peculio & è contra. Nam in tributoriam merces negociationis veniunt, & quod ex eis receptum eſt. At in actionem de peculio, totum peculium pariter & merx, atque etiam via venire poteſt, vt pati dominove nihil debeatur, Syn. Baſ. ibid. c. 4. & 5. verſ. in quoque Inſt. quod cum eo.
u §.5. verſ. [illegible] Inſt. quod cum eo qui in aliena.

actione

Universidad Rey Juan Carlos

actione, de qua loquimur: hoc a ſolum in diuiſionem venit, quod in mercibus eſtquibus negotiatur, quod-que eo nomine receptum eſt; at in actione de peculio totius peculij quantitas ſpectatur: in quo & merces continentur & fieri poteſt, vt dimidia forte parte peculij, aut tertia, vel etiam minore negotietur, ſicri præterea poteſt vt patri, dominóue nihil debeat.

Si quis ab vno de peculio, ab alio tributoria conueniatur.

12. *Iulianus* lib. 12. Digeſtorum.

ALius duntaxat de peculio, alius tributoria ſerui nomine cum domino agit, quæſitum eſt, an deducere dominus de peculio debeat, quod tributoria agenti præſtaturus ſit, reſpondit,ⁿ Tributoria actione tunc demum agi poteſt, cum o dominus, in diſtribuendo pretio mercis, edicto prætoris non ſatisfecit: id eſt cum maiorem partem debiti ſui deduxit, quam creditoribus tribuit, veluti ſi, cum in merce triginta fuiſſent, in quam ipſe quidem quindecim crediderat, duo autem extranei triginta, tota quindecim deduxerit, & creditoribus reliqua quindecim dederit, cum deberet ſola decem deducere, extraneis dena tribuere: cum igitur hoc fecit, nec intelligendus eſt ſeruum à ſe liberaſſe eo quod quinque adhuc, nomine eius, tributoria actione præſtaturus ſit, quare ſi agi de peculio cœperit, cum forte extra mercem peculium eſſet: quinque, tanquam adhuc creditor ſerui, deducere debebit.

QVOD r CVM EO QVI IN ALIENA ſ poteſtate t eſt, ⁿ negotium ⁿ geſtum ſ eſſe dicetur.

TIT. V.

Actiones competentes ex contractibus eorum qui in aliena poteſtate ſunt.

31. *Gaius* lib. 30. ad Edictum Prouinciale.

OMnia proconſul z agit, vt qui contraxit cum eo, qui in aliena poteſtate ſit, etiamſi deficient ſuperiores actiones (id eſt exercitoria, inſtitoria, tributoriáve) nihilominus tamen, in quantum ex bono & æquo res patitur, ſuum conſequatur: ſiue b enim iuſſu eius, cuius in poteſtate ſit, negotium geſtum fuerit in ſolidum eo nomine iudicium pollicetur: ſiue non iuſſu, ſed tamen in rem eius verſum fuerit, eatenus introducit actionem, quatenus in rem eius verſum fuerit: ſiue neutrum eorum ſit, de peculio actionem conſtituit.

Edictum. 1. De filio citra emancipationem ſui iuris effecto, vel in adoptionem dato, vel ex minima parte inſtituto.

2. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

AIt Prætor: *In eum, qui emancipatus, aut exheredatus erit, quiue abſtinuit ſe hereditate eius, cuius in poteſtate, cum is moritur fuerit, eius rei nomine, quæ cum eo contracta erit, cum is in poteſtate eſſet, ſiue ſua voluntate, ſiue iuſſu eius, in cuius poteſtate erit, contraxerit, ſiue in peculium ipſius, ſiue in patrimonium eius cuius in poteſtate fuerit, ea res redacta fuerit, actionem, cauſa cognita, dabo in id quod facere poſſit.*

1 ¶ Sed & ſi citra s emancipationem ſui iuris factus ſit, vel in adoptionem datus, deinde pater naturalis p deceſſerit: item ſi quis ex minima q parte ſit inſtitutus, æquiſſimum eſt, cauſa cognita, etiam in hunc dari actionem in id, quod facere poteſt.

An in hac actione detrahi debeat, quod debetur aliis, vel poſt contrahentibus non aliis. Bart.

3. *Idem* lib. 3. Diſputationum.

SEd an hic detrahi debeat, quod aliis debetur, tractari poteſt. & ſi quidem ſint creditores, qui cum eſſent alienæ poteſtatis, cum eo contraxerunt, rectè dicetur, occupantis r meliorem eſſe conditionem, niſi ſi quis priuilegiarius veniat, huius enim non ſine ratione prioris ratio habebitur, quod ſi qui ſint, qui poſteaquam ſui iuris factus eſt, cum eo contraxerunt, puto horum rationem habendam.

De filio ex parte non modica inſtituto. 1. De eo qui patremfamilias ſe mentitus eſt. 2. De deliƈto. 3. De herede filij. 4. Si ex continenti, vel poſt multos annos agatur. 5. Si is qui de peculio egit, quod iuſſu agere velit.

4. *Idem* lib. 29. ad Edictum.

SEd ſi ex parte non modica ſit heres ſcriptus filius, in arbitrio eſt creditoris, vtrum pro portione hereditariam, an in ſolidum eum conueniat. Sed & hic iudex æſtimare debet, ne forte in id, quod facere poteſt, debeat conueniri.

1 ¶ Interdum autem, & ſi exheredatus filius, vel emancipatus ſit, in ſolidum actio aduerſus eum datur, vt puta ſi patremfamilias ſe mentitus eſt, cum contraheretur cum eo. nam libro 2. Digeſtorum Marcellus ſcripſit, etiam ſi facere non poſſit, conueniendum propter mendacium d.

2 ¶ Quanquam autem ex contractu in id, quod facere poteſt, actio in eum datur, tamen ex delictis in ſolidum conuenietur.

3 ¶ Soli autem filio ſuccurritur, non etiam heredi f eius, nam ⁿ & ⁿ Papinianus libro 9. Quæſtionum ſcribit, in heredem filij in ſolidum h dandam actionem.

4 ¶ Sed an etiam temporis haberi debeat ratio, vt ſi quidem ex continenti cum filio agatur, detur actio in id, quod facere poteſt: ſin verò poſt multos annos, non debeat indulgeri? Et mihi videtur rationem habendam eſſe: in hoc enim cauſæ cognitio vertitur.

5 ¶ Is, qui de peculio egit, cum poſſet iuſſu, in ea cauſa eſt, ne k poſſit quod iuſſu poſtea agere: & ita Proculus exiſtimat. Sed ſi deceptus de peculio egit l, putat Celſus ſuccurrendum ei. quæ ſententia habet rationem.

Si filiusfam. viuo patre condemnatus fuerit. 1. Si fideicommiſſum acceperit. 2. Aut abſtinuerit.

5. *Paulus* lib. 30. ad Edictum.

SI filiusfamilias viuo patre conuentus, & condemnatus ſit, in eum emancipatum vel exheredatum poſtea iudicati m actio in id, quod facere poteſt, danda eſt.

1 ¶ Si filio exheredato, ex SC. Trebelliano hereditas patris reſtituta n ſit, non debebit, in quantum facere poteſt, ſed in ſolidum condemnari, quia effectu o quodammodo heres eſt.

2 ¶ Sed ſi coactus immiſcuerit ſe, vt reſtituat hereditatem, perinde obſeruandum, ac ſi ſe abſtinuiſſet.

De eo qui ſe patremfam. ſimulauit.

6. *Vlpianus* lib. 2. Diſputationum.

EVm, qui ſe patremfamilias ſimulauit p, & mandante aliquo ſtipulatus eſt, mandati teneri Marcellus ſcripſit, quamuis rem præſtare non poſſit. & ſanè verum eſt, teneri eum debere: quia dolo fecit. hoc & in omnibus bonæ fidei iudiciis dicendum erit.

Si pater filio permiſerit vt mutuam pecuniam accipiat, & mediante mandauit vt ei crederet.

7. *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

PAter filio permiſit mutuam pecuniam accipere, & per epiſtolam creditoris mandauit q, vt ei crederet. filius ex minima r parte patri heres extitit, reſpondi, eſſe in poteſtate creditoris, vtrum filium, cui credidiſſet in ſolidum ſ, an heredes, pro qua parte quiſque ſucceſſiſſet, mallet conuenire. ſed filius conuenitur, in quantum facere poteſt.

Si diſpenſator pro emptore debitum ſuſcepit.

8. *Paulus* lib. 1. Decretorum.

TItianus primus præpoſuerat t ſeruum mutuis pecuniis dandis, & pignoribus accipiendis. is ſeruus etiam negotiatoribus hordei ſolebat pro emptore ſuſcipere debitum, & ſoluere. cum fugiſſet ſeruus, & is cui delegatus fuerat dare pretium hordei, conueniret dominum inſtitoris, negabat, eo nomine ſe conueniri poſſe: quia u non in eam rem præpoſitus fuiſſet. cum autem & alia quædam geſſiſſe, & horrea conduxiſſe, & multis ſoluiſſe idem ſeruus probaretur: præfectus annonæ contra dominum dederat ſententiam. dicebamus, quaſi x fideiuſſionem eſſe videri, cum pro alio ſolueret debitum: non pro aliis ſuſcipit debitum: non ſolere autem ex ea cauſa in dominum dari actionem: nec videtur y hoc dominum mandaſſe. ſed quia z videbatur in omnibus eum ſuo nomine ſubſtituiſſe, ſententiam conſeruauit a Imperator.

---

a l. 5. § 15. ſup. eo. b l. 3. § 5. ſup. de tribut. ... enim ſolentia ſola huic actioni domi num ſubiicit, ſed dolus. id eſt iniqua diuiſio. ... c l. 6. C. eod. d patris vel domini ... f Id eſt contractu. g Cur proconſul? ... h Filius enim negotiatione ſua in rem patris aliquid verterit ... i Tributoria vel potes. Nec peculium habuit ... k l. ad SC Maced. ... l Emancipatus non tenetur ... m Renunciare huic beneficio ... n Remancipatus ... o ... p ... q Heres in minima parte inſtitutus, heres non videtur, minima autem parte videtur quæ minor legitima ... r Occupantis melior conditio ... veſtali vel ſacerdotio. Diſt. 1. Geſ. 13. Pater adoptiuus ...

a l. 3. § 1. ... b l. 4. C. eod. c Marcellus ... d Marcellus ... e ... f ... g ... h ... i ... k ... l ... m ... n Hereditas ... o ... p ... q ... r ... s ... t ... u ... x ... y ... z ... a ...

r Adde l. 4. C. eod. ſ l. 1. § 1. quod iuſſu. t Cuiac. ... legere ... offeſ. id eſt aberrare à Titulo de inſtitoria: ... pignori, à Titulo ſequente, Qui potiores in pignore ... u l. 1. ... x Paria ſunt ... y nec videri. z qui ſeruum ... a confirmauit ... Cuiac. ... in fin.

Universidad Rey Juan Carlos

DE SENATVSCONSVLTO Macedoniano.

TIT. VI.

Senatuſconſultum. 1. Si pendeat ius patriæ poteſtatis. 2. De emancipatione arrogati. 3. De dignitate filiiſam. de caſtrenſi peculio.

Vlpianus lib. 29. ad Edictum.

Verba ſenatuſconſulti Macedoniani hæc ſunt: *Cum inter ceteras ſceleris cauſas Macedo, quas illi natura adminiſtrabat, etiam æs alienum adhibuiſſet, & ſæpe materiam peccandi malis moribus præſtaret, qui pecuniam (ne quid amplius diceretur) incertis nominibus crederet: placere, ne cui, qui filiofamilias mutuam pecuniam dediſſet, etiam poſt mortem parentis eius, cuius in poteſtate fuiſſet, actio petitioque daretur: vt ſcirent, qui peſſimo exemplo fœnerarent, nullius poſſe filiifamilias bonum nomen exſpectata patris morte fieri.*

1 ¶ Si pendeat, an ſit in poteſtate filius, vtputa quoniam patrem apud hoſtes habet, an pendeat, an ceſſet ſenatuſconſultum ſit conſiſtendum: nam ſi reciderit in poteſtatem, ſenatuſconſulto locus eſt: ſi minus, ceſſat: interim igitur deneganda eſt actio.

2 ¶ Certe ſi adrogatus mutuam pecuniam acceperit, deinde ſit reſtitutus, vt emanciparetur, ſenatuſconſultum locum habebit, fuit enim filiuſfamilias.

3 ¶ In filiofamilias nihil dignitas facit, quo minus ſenatuſconſultum Macedonianum locum habeat: nam etiam ſi conſul ſit, vel cuiuſuis dignitatis, ſenatuſconſulto locus eſt: niſi forte caſtrenſe peculium habeat, tunc enim ſenatuſconſultum ceſſabit.

2. *Idem* libro 64. ad Edictum.

Vſque ad quantitatem caſtrenſis peculij, cum filij familias in caſtrenſi peculio vice patrumfamiliarum fungantur.

De filiofamilias qui paterfamilias exiſtimatur. 1. Puta qui vectigalia conducta habebat. 2. Si minor vel pupillus, vel filiuſfamilias crediderit. De mutuo & aliis contractibus. 4. Si quis à filiofamilias ſtipuletur, & patrefamilias facto numeret.

3. *Vlpianus* libro 29. ad Edictum.

Si quis patremfamilias eſſe credidit, non vana ſimplicitate deceptus, nec iuris ignorantia, ſed quia publice paterfamilias pleriſque videbatur, ſic agebat, ſic contrahebat, ſic muneribus fungebatur, ceſſabit ſenatuſconſultum.

1 ¶ Vnde Iulianus libro duodecimo in eo, qui vectigalia conducta habebat, ſcribit, & eſt ſæpe conſtitutum ceſſare ſenatuſconſultum.

2 ¶ Proinde & ſi in contrahendo ſcire non potuit, an filiuſfamilias ſit, Iulianus libro duodecimo ceſſare ſenatuſconſultum ait: vt puta ſi in pupillo, vel minore viginti quinque annis. Sed ſi in minore cauſa cognita, & à prætore ſuccurrendum. In pupillo autem etiam alia ratione debuit dicere ceſſare ſenatuſconſultum: quod mutua pecunia non ſit, quam ſine tutoris auctoritate pupillus dat, quemadmodum ipſe dicit Iulianus libro duodecimo.

3 Si filiuſfamilias crediderit, ceſſare ſenatuſconſultum: quod mutua pecunia non ſit, quamuis liberam peculij adminiſtrationem habuit: non enim perdere ei peculium pater concedit, cum peculij adminiſtrationem permittit. & ideo vindicationem nummorum patri ſupereſſe ait.

3 ¶ Is autem ſolus ſenatuſconſultum offendit, qui mutuam pecuniam filiofamilias dedit: non qui aliàs contraxit: puta vendidit, locauit, vel alio modo contraxit. nam pecuniæ datio pernicioſa parentibus eorum viſa eſt. & ideo etſi in creditum abiit filiofamilias, vel ex cauſa emptionis, vel ex alio contractu, in quo pecuniam non numeraui: & ſi ſtipulatus ſim, licet cœperit eſſe mutua pecunia, tamen, quia pecuniæ numeratio non concurrit, ceſſat ſenatuſconſultum: quod ita demum erit dicendum, ſi non fraus ſenatuſconſulto ſit cogitata: vt ſi qui credere non potuit, magis ei venderet, vt ille rei pretium haberet in mutui vicem.

4 ¶ Sed ſi filiofamilias ſtipulatus ſim, & patrefamilias facto crediderim, ſiue capite deminutus ſit, ſiue morte patris, vel aliàs ſui iuris ſine capitis deminutione fuerit effectus, debet dici ceſſare ſenatuſconſultum: quia mutua iam patrifamilias data eſt.

4. *Scæuola* lib. 2. Quæſtionum.

Quia quod vulgò dicitur, filiofamilias credi non licere, non ad verba referendum eſt, ſed ad numerationem.

5. *Paulus* lib. 3. Quæſtionum.

Ergo hic & in ſolidum damnabitur, non in id, quod facere poteſt.

Si quis à patrefamilias ſtipuletur, & filiofamilias facto numeret.

6. *Scæuola* lib. 2. Quæſtionum.

Contrà etiam rectè dicitur, ſi à patrefamilias ſtipulatus pecuniam credas poſtea filiofamilias facto, ſenatus poteſtatem exercendam: quia expleta eſt numeratione ſubſtantia obligationis.

De filiofamilias fideiuſſore. 1. Vel correo. 2. Si patre abſente dotem pro filia promiſerit, & rem patris pignori dederit. 3. De re mutuata. 4. Si filiuſfamilias poſt mutuum acceptum in alterius poteſtate eſſe cœperit. 5. Si pater in ciuitate eſſe deſierit. 6. De ſucceſſoribus mutuantis. 7. Si alius mutuam dedit, alius ſtipulatus ſit. 8. De duobus filiiſfamilias reis. 9. De mutuo & ſolutione. 10. De herede & patre mutuanti. 11. De filiofamilias iudicato. 12. De in rem verſo. 13. De eo qui nominatus eſt Macedoniani cauſa. 14. Vel vt crediderit ſine ſolutum. 15. Si quid ſolutum ſit mutuandi.

7. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Item ſi filiuſfamilias fideiuſſerit, Neratius libro primo, & ſecundo reſponſorum ceſſare ſenatuſconſultum ait. idem Celſus libro quarto.

Sed Iulianus adiicit, ſi color quæſitus ſit, vt filiuſfamilias, qui mutuam accepturus erat, fideiuberet alio reo dato, fraudem ſenatuſconſulto factam nocere: & dandam exceptionem tam filiofamilias, quàm reo, quoniam & fideiuſſori filij ſubuenitur.

1 ¶ Idem ait, ſi duos reos accepero, filiumfamilias, & Titium, cùm ad filiumfamilias eſſet peruentura pecunia, ideo autem reum Titium acceperim, ne quaſi fideiuſſor auxilio ſenatuſconſulti vteretur, vtilem eſſe exceptionem aduerſus fraudem dandam.

2 ¶ Sed & ſi filiuſfamilias patre ſuo relegato, vel longo tempore abſente, dotem pro filia promiſerit, & rem patris pignori dederit, ſenatuſconſultum ceſſabit: patris tamen res non tenebitur.

¶ Planè, ſi patri heres exſtiterit filius, & pignus perſequatur, exceptione doli ſummouebitur.

3 ¶ Mutui dationem non ſolum numeratæ pecuniæ, verum omnium, quæ mutuo dari poſſunt, accipere debeamus, videndum. ſed verba videntur mihi ad numeratam pecuniam referri: ait enim ſenatus, *mutuam pecuniam dediſſe*: ſed ſi fraus ſit ſenatuſconſulto adhibita, puta frumento, vel vino, vel oleo mutuo dato, vt, his diſtractis fructibus, vteretur pecunia, ſubueniendum eſt filiofamilias.

4 ¶ Si filius in alterius erat poteſtate, cùm mutua daretur: nunc in alterius, mens ſenatuſconſulti non ceſſat: dabitur itaque exceptio.

5 ¶ Sed & ſi patri eius non mors, ſed alia cauſa inciderit, quo minus ſit in ciuitate, dicendum ſenatuſconſulto locum eſſe.

6 ¶ Non ſolum ei qui mutuam dediſſet, ſed & ſucceſſoribus eius deneganda eſt actio.

a l. 1. Syn. 4. Theo. 5. 7. Inſti. quod cum eo. Duaren. pag. 369.
b d. l. 23. §. 7. ſol. quod cum eo. Paulo libr. 10.
c Macedone quodam l. 1. C. eo. vnde conſtat non omnia ſenatuſconſulta, (vt nec omnes leges) cuius rei exemplo extat in lege Scribonia & ſenatuſconſulto Papyniano) denominari ab eo conſule qui ea retulerit. Porrò hoc ſenatuſconſultum factum fuiſſe ſub Claudio & Vitellio 3. Coſſ. anno vrbis 790. tradit Petrus Faber ſemeſt. vlt.
d In præfatione legis vel ſenatuſconſulti colligitur ratio & mens legiſlatoris vel ſtatuentis. adde l. vlt. §. de lucr. leg.
e Natura hic, pro ingenio natura.
f ſuggerebat.
g Nomen incertum non eſt cautio in qua cauſa ac tituli credendi particulares non exprimuntur: ſi Tituli expreſſi eſſent, eorum turpitudo detegeretur, cui contrarium ſit, nominibus certis, pecuniam debere: l. 3. Ver. An verò cautio in mortem parentis concepta cuius dies incerta eſt? l. eod. in ſin.
h qui filiofamilias contra interdictum ampliſſimi ordinis pecuniam mutuam crediderit, poſt mortem patris ex eo quod viuo patre credidit, cum eo agere non poteſt Paul. 2. ſent. 10. i vel nepoti vel pronepoti l. 6. C. eo.
k Mutuam pecuniam dans filiofamilias, ne quidem poſt mortem parentis eius, pecuniæ petitionem habet. Syn. eod. c. 1.
l Macedonianum inductum non fauore filiorumfilias, ſed odio fœneratorum.
m Exempla peſſimi contractus in Republica non ferendi.
n Nomen bonum, debitor idoneus, [illegible]
o Filiusfam. non eſt idoneus pecuniæ mutuæ debitor, & ſic filiofam. credere, propè perdere eſt. p § 5. eod. quibus modis ius patr. poteſt.
q Hic agitur de reſtitutione in integrum, quæ retro non ducit ſed nouum ius inducit. ſecundo paragrapho agitur de poſtliminio quod fingit retro fuiſſe ius. Et hæc differentia fictionis & reſtitutionis in integrum eſt.
r nec enim dignitate quauis ius patriæ poteſtatis ſoluitur.
ſ Mutuum accipere prohibetur filiuſfamilias cuiuſque dignitatis ſit, vt hic. Syn. eo.
t Hodie id abrogatum eſt. Nou. 81. Nam his & aliis quibuſdam dignitatibus patria poteſtas hodie ſoluitur. v Mutuam pecuniam ad caſtrenſis vſque peculij quantitatem filiuſfamilias ſumere poteſt, vt hic. & l. 2. C. eo. Syn. eod. vlt. Cuia.
u Filiuſfam. in caſtrenſi peculio vice patrisfam. fungitur. d. l. vlt.
x fungi vice alterius, eſt vicem alterius obtinere. [illegible] Syn. eo. l. 6. C. de rebus credit. y adde l. 52. §. 13. infra de furtis.
z Iuſta credulitas, quod communiter creditur. Communis atque publica opinio excuſat in mutuo dando, l. 7. §. [illegible] [illegible] ſententias latas à ſeruo iudice, [illegible] conditionem ad aſylum, l. 13. §. 7. [illegible] adde ſolutionem factam inſtitori, l. 17. §. 2. [illegible] ſecun. l. 19. inf. de ſol. matrimonium contractum contra leges, l. 4. C. de inceſtis contractum cum ſeruo, l. 7. §. 2. ff. de publ. vel prætorio poſſeſſore ſolutum, l. 5. ff. de cond. indeb. [illegible] hereditatis l. 36. §. 3. 4. inf. de aq. hered. Eſtimat.
a Fama eſt quod à pleriſque aut à maiori parte dicitur: vel vox totius populi [illegible] v. l. 5. §. 2. inf. ex quib. cauſ. fama excuſat.
b Frequentia aliquam publicorum facit, vt perſonæ habilius præſumantur. v. Bal. l. 1. C. eod.
c Mutuum dans pupillus dominium pecuniæ non transfert: vt l. eod. & verſ. in pup. 24. l. eod. minor ſeu pubes transfert: vide. non alias tenetur, quàm ſi reſtitutus ſit in integrum hic. d l. 11. infra ſupra de minor. l. 9. §. de iure & facti [illegible] f l. 44. ſupra de minorib.

ſtrictè ſumitur, pro pecunia numerata: paterfamilias latiùs: l. 82. l. 97. l. 178. l. 122. ff. de verb. ſign. x vt l. 3. § 3. in hoc, ſupr. eod.
a puta deportatio §. 1. Inſt. quib. modis ius patr. poteſt.
b Macedoniani exceptio eſt in rem, et patris eius eſt oppoſita: hoc obiicere poteſt ſucceſſoribus & creditoribus patet.

a Id eſt, mutuum dederit, l. 1. ſi certum petat.
b Adminiſtrationem vel habens, ius perdendi non habet.
c filiuſfamilias qui credit mutuum, perdere dicitur.
d l. 7. §. 3. l. eo.
e l. 3. C. eo.
f puta filiusfamilias l. 7. de pr. l. eod. nouauit l. 13. l. eod.
g eſt filiuſfamilias. Abire in creditum filiuſfamilias dicitur, qui ex credito obligatur, vel abire in creditum filiofamilias ex cauſa emptionis dicor, ſi ei credidi ex cauſa emptionis.
h l. 7. §. 3. vel contra l. 7. l. eod.
i Fraus fit de contractu ad contractum. Prohibetur autem hic venditio in fraudem mutui: vt ſi quis vendat filiofamilias rem aliquam, vt ea vendita alteri venditor pretium conſequatur.
k puta flaminio diali, aut Veſtali ſacerdotio, 2. Gel. 50. l. 2. de ſ. §. quod cum eo.
l Tempus numerationis non ſtipulationis aut mutui in Macedoniano inſpicitur.
m Credendi verbum ad verba & numerationem refertur.
n Cur ita? vide l. 5. C. de legib.
o d. l. 7. §. 1. ſ. eo.
p quia cum patrefamilias facto contraxi, l. 13. in ſin. ſ. eis. præx.
q v. l. 7. l. de nou.
r Fideiubendo filiusfamilias obligatur, niſi in fraudem Macedoniani fideiuſſerit.
ſ l. fraus quæſita l. 3. §. præ in ſ. l. eod. Porro, color hoc loco prætextum & rationem ſignificat, l. 2. ff. de inſt. l. 49. inf. de donat. inter virum & ux. apud Macedon 10. Cautiuſ. verſ. 5. colorem ſuccrere Deceptum quærere eſt ſedum diſſimulare, ac tegere, l. 2. ff. de inoff. vel ſub titulo ſocer, l. 31. inf. de captiuis.
t vt & pro ſocero, l. 17. inf. eod.
u adde l. 5. §. 8. l. de iur. eo.
x Filiuſfamilias mutuum in rem patris accipere poteſt: licet non poſſit res patris obligare: & ideo pigneratitia patris non tenetur, ſed perſonali tantum.
y Pecunia verbum in Macedoniano pecunia verbum, l. 5. ſupr. eod.

7 ¶ Proinde

a dic vt §. eod. in princ.
b Ignorantia hic illi prodeſt, nec nocet. v. l. 3. §. 1. & adde l. 4. pen. ſ. de iuris & facti ignor. l. 18. §. pen. ſ. de ſolut.
c v. l. 4. C. eod.
d Exceptio in dubio præſumitur realis: hoc eſt heredibus etiam competere.
e §. 6. ſ. eod.
f Hæc particula, tamen, bis hic repetitur, vt & l. 1. §. 3. ſ. de negot. geſt. & particula, in l. 1. §. 1. ſ. de exerc. & particula nos, in l. 72. ſ. de legat. 3.
g l. 3. §. 3. de §. ſ. reg. adde l. 6. §. 1. ſ. 2. l. 19. §. 1. ſ. de inſtit. & l. 1. §. 16. ſ. de exercitoria.
h Macedoniano non tenetur filiusfamilias eiuſve pater, quoties ipſe filiusfamilias vt inſtitori patris mutua pecunia data eſt, vt hic. Vel ita: ſi filiusfamilias inſtitor mutuam pecuniam accepit, ille quidem, qui eum præpoſuit, actione inſtitoria conuenitur: ipſe verò ſenatuſconſulti exceptionem habet, niſi pater eum merci ſuæ præpoſuit, vel in peculio negotiari paſſus eſt. Nam ſi ſcit eum negotiari, etiam hoc permiſiſſe videtur, niſi nominatim prohibuerit, Syn. Baſil. 18 tit. 4. c. 7. & 7.
i ſi filiusfamilias mutuum in rem patris vertit, quibus hoc animo mutuum non acceperit, Senatuſconſultum ceſſat. Sin pecuniam, ignoranti patri mutuatam in proprium debitum ſoluit, in rem patris vertiſſe non videtur, & ſenatuſconſulto locus eſt. l. 17. inf. eod.

7 ¶ Proinde & ſi alius mutuam dedit, alius ſtipulatus eſt, dabitur aduerſus eum exceptio, licèt hic non dederit. Sed & ſi alteruter eorum ignorauit in patris eſſe poteſtate ſi, verius dicendum eſt vtrique nocere. ſ idem eſt & in duobus reis ſtipulandi. ſ

8 ¶ Idem ſi duos filiosfamilias accepero reos, ſed alterum putaui d patremfamilias, intererit, ad quem pecunia peruenit: vt ſi eum ſciui filiumfamilias ad quem peruenit pecunia, exceptione ſummoueat: ſi ad eum, quem ignorem non ſummoueat b.

9 ¶ Siue autem ſub e vſuris mutua data ſunt, ſiue ſine vſuris, ad ſenatuſconſultum ſpectat.

10 ¶ Quamquam d autem non declaret ſenatus cui exceptionem det, tamen ſciendum eſt, & heredem e filij, ſi paterfamilias deceſſerit, & patrem eius, ſi filiusfamilias deceſſerit, exceptione vti poſſe.

11 ¶ Interdum tamen f etſi ſenatuſconſulto locus ſit, tamen in alium datur actio, vtputa g filiusfamilias inſtitor h mutuam pecuniam accepit. ſcribit enim Iulianus lib. 12. ipſum quidem inſtitorem exceptione ſenatuſconſulti vſurum, ſi conueniatur: ſed inſtitoriam actionem aduerſus eum, qui præpoſuit, competere. quamquam (inquit) ſi ipſe pater eum præpoſuiſſet merci ſuæ, vel peculiarem exercere paſſus eſſet, ceſſaret ſenatuſconſultum: quoniam patris voluntate contractum videretur, nam ſi ſcit eum negotiari, etiam hoc permiſiſſe videtur, ſi non nominatim prohibuit merces accipere.

12 ¶ Proinde i ſi acceperit pecuniam, & k in rem patris vertit, ceſſat ſenatuſconſultum: patri enim, non ſibi accepit.

¶ Sed & ſi ab initio non ſic accepit, verùm poſtea in rem patris vertit, ceſſare ſenatuſconſultum, lib. 12. Digeſtorum Iulianus ait: intelligendumque l ab initio ſic accepiſſe, vt in rem verteret: Non tamen vertiſſe videtur, ſi mutuam pecuniam acceptam, patri in proprium debitum ſoluit. & ideo, ſi pater ignorauit, adhuc ſenatuſconſulto locus erit.

13 ¶ Quod dicitur in eo, qui ſtudiorum l cauſa abſens mutuum acceperat, ceſſare ſenatuſconſultum, ita locum habet, ſi probabilem m modum in mutua n non exceſſit, nempè eam quantitatem, quam pater ſolebat ſubminiſtrare.

14 ¶ Si filius accepit mutuam pecuniam, vt o eum liberaret, qui, ſi peteret exceptione non ſummoueretur, ſenatuſconſulti ceſſabit exceptio.

15 ¶ Hoc amplius ceſſabit ſenatuſconſultum, ſi pater ſoluere p cœpit, quod filiusfamilias mutuum ſumpſerit: quaſi q ratum habuerit.

16 ¶ Si r paterfamilias factus ſoluerit ſ partem t debiti u, ceſſabit ſenatuſconſultum: nec x ſolutum repetere poteſt.

8. Paulus libro 30. ad Edictum.

CVm tamen à curatore per ignorantiam ſolutum ſit, repeti debet.

Si paterfamilias factus rem pignori dederit. 1. Si filius pecuniam ſibi donatam ſoluerit. 2. De filiusfam. 3. Quibus ſuccurritur. 4. An ſolutum repetatur de exceptione poſt ſententiam opponenda.

9. Vlpianus lib. 29. ad Edictum.

SEd ſi paterfamilias factus rem pignori dederit y, dicendum erit, ſenatuſconſulti exceptionem ei denegandam vſque ad pignoris quantitatem.

1 ¶ Si z ab alio donatam ſibi pecuniam filius creditori ſoluerit, an pater vindicare, vel repetere poſſit & ait a Iulianus, ſi quidem hac conditione ei donata ſit pecunia, vt creditori ſolueret, videri à donatore profectam protinus ad creditorem, & fieri à nummos accipientis: ſi verò ſimpliciter ei donauit, alienationem eorum filium non habuiſſe: & ideo, ſi ſoluerit, condictionem patri ex omni euentu c competere.

2 ¶ Hoc ſenatuſconſultum [illegible] ad d filias quoque familiarum pertinet. nec e ad rem pertinet ſi adijmetur, ornamenta ex ea pecunia comparaſſe. nam & ei quoque, qui filiofamilias credidit, decreto amplißimi ordinis actio denegatur, nec intereſt, conſumpti ſint nummi, an extent in peculio. Multo igitur magis, ſeueritate f ſenatuſconſulti, eius contractus improbabitur, qui filiæfamilias mutuam dedit.

3 ¶ Non ſolum filiofamilias, & patri g eius ſuccurritur, verum fideiuſſori h quoque, & mandatori eius: qui & ipſi mandati i habent k regreſſum, niſi l fortè donandi animo interceſſerunt. tunc m enim, cum nullum regreſſum habeant, ſenatuſconſultum locum non habebit n. Sed & ſi non donandi animo, patris tamen voluntate o interceſſerunt, totus p contractus à patre videbitur comprobatus.

4 ¶ Et hi tamen qui pro filiofamilias ſine voluntate patris eius interceſſerunt, ſoluendo q non repetent. hoc enim & Diuus Hadrianus conſtituit, & poteſt dici non repetituros, et quin perpetua r exceptione tuti ſunt. ſed & ipſe filius & tamen non repetit. quia ſ hi demum ſolutum non repetunt, qui t ob u pœnam x creditorum actione liberantur: non quoniam exonerare eos lex voluit.

5 ¶ Quamquam autem ſoluendo x non repetant y.

10. Paulus lib. 30. ad Edictum.

QVia naturalis z obligatio manet.

11. Vlpianus libro 29. ad Edictum.

TAmen a, ſi b non oppoſita exceptione condemnati c ſunt, vtentur ſenatuſconſulti exceptione, & ita Iulianus ſcribit in ipſo filiofamilias, exemplo d mulieris intercedentis e.

De ſcientia, iuſſu & patientia patris.

12. Paulus lib. 30. ad Edictum.

SI tantùm ſciente f patre creditum ſit filio, dicendum eſt ceſſare ſenatuſconſultum. g Sed ſi iuſſerit h pater filio credi, deinde, ignorante h creditore, mutauerit i voluntatem, locus ſenatuſconſulto non eſt: quoniam k initium l contractus ſpectandum eſt.

Si filiusfam. mutandi cauſa promiſerit.

13. Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

SI, quod alij mutuum dedimus, à filiofamilias nouandi cauſa ſtipulemur, non l eſſe impedimento ſenatuſconſultum, Iulianus ſcribit.

Si nepos iuſſu patris mutuum acceperit.

14. Iulianus lib. 12. Digeſtorum.

FIlium habeo, & ex eo nepotem: nepoti meo creditum eſt iuſſu patris eius, quæſitum eſt, an contra ſenatuſconſultum fieret. Dixi, etiamſi verbis ſenatuſconſulti filij m continerentur, tamen & in perſona nepotis n idem ſeruari debere. Iuſſum autem huius patris non efficere, quo minus contra ſenatuſconſultum creditum exiſtimaretur: cum ipſe in ea cauſa eſſet, vt pecuniam mutuam inuito patre ſuo accipere non poſſit.

Si cliens creditoris.

15. Marcianus lib. 14. Inſtitutionum.

† Præſumitur animus contrahendi ab initio fuiſſe, et poſt facto ſeu ex his quæ quis poſt facit vel [illegible]. Præſumitur pecuniam quiſque in eam cauſam ſumpſiſſe, in quam ea pecunia verſa reperitur.
l Studiorum iuſtè fauor, vt Macedoniani ſenatuſconſulti authoritas petitionem eius pecuniæ non impediat quæ filiofam. ſtudiorum cauſa credita eſt, l. 1. l. 5. C. eo. V. de colligitur, mutuum filio ſtudioſo factum, poſſe ab eius patre repeti: Macedoniani exceptionem ceſſare, quoties filiofam. credita pecunia eſt ſtudiorum cauſa, vt hic, & l. Macedoniani 5. C. eo. niſi inuito patre ſtudijs det operam. hoc tamen caſu credi in eius alimenta poſſe putant; pro ea parte quam domi apud patrem expenſurus erat. l. 3. §. proinde, l. 4. de re iure veſt. l. ſtich. 12. l. de leg. 3. niſi quantitatem à patris conſuetudine deſtinatam creditor exceſſit, vt hic: niſi vltra vires patrimonij patris credidit, vt hic: niſi ſumptus iam præſtiti à patre filio fuerunt, qua tamen in ſpecie mutuum ab ignorante creditore factum, peti à patre ſaltem exiſtimant. l. ſed ſi pupillus 12. §. prætor ire. 3. ſ. de inſtit. l. vit. ſ. pro ſoc. Duenas, reg. 370. notat lege Regia apud Hiſpanos mutuum ſtudioſo datum ipſi filio condici, non patri.
m i. ſi neceſſarios ſumptus, quos pater filio non remiſerit, crediderit, d. l. 5.
n al. in mutua pecunia non exceſſit maximè eam, &c.
o Macedoniani exceptio ceſſat, quoties filiusfam. pecuniam mutuam accipit in cauſam neceſſariam.
p Macedoniani exceptio non competit ei qui partem mutui accepti ſoluere ſam cœpit: Patris ſolutio Macedonianum impedit. Patris ſolutione an quis tenetur alteram partem ſoluere, vide ſe l. 4. C. ad [illegible] adde l. 9. §. 4. ſ. eo.
q Quaſi ratum mutuum habet, qui mutui partem ſoluit, partis approbatione, totum approbaſſe. v. l. 7. C. eod. r Filiusfamilias ſc.
ſ vel rem pignori dederit, l. 9. inf. eod.
t adde l. 4. C. de non numerata.
u contracti, cum eſſet filiusfamilias.
x An nondum ſolutam alteram partem ſoluere cogitur? id non videtur.
y vel ſoluerit, l. 7. in fin. eod. vel ſe obligauerit, l. 2. C. eod.
z Si filiusfamilias donatam ſibi pecuniam creditori ſoluerit, omnimodo pater eam repetit. Non enim filius eius alienationem habebat: niſi donator ea conditione donauerit, vt creditori ſolueret. Syn. ibid.

Scholiaſtes. 1. niſi eo animo propoſito interceſſerant, vt ratum facerent. Scholiaſtes aduersus ... Syn. 18. Tit. 9. cap. [illegible]
m Donator nullum regreſſum mandati aduerſus donatarium habet.
n al. ſed ſi non donandi. o vt ſi fuit hortator patris, l. 7. §. 11 [illegible]
p Contraxiſſe pater videtur, quod filiusfamilias eius voluntate contraxit.
q Macedoniano renunciare filiusfamilias fideiuſſor ſoluendo, adde l. 7. §. 13. [illegible]
r Macedoniani exceptionem quidem perpetuam habet ipſe filiusfam. mutuam accipiens, & qui pro eo interceſſit, ſi tamen ſoluerit, non repetit. Nam hæc exceptio non eorum fauore, ſed alterius odio introducta eſt, & [illegible] tur, Syn. Baſil. 28. Tit. 4. c. 5. ſ l. 40. ſ. de cond. indeb.
t Macedonianum inductum in odium creditorum.
u Exceptio Macedoniani pœnalis eſt.
x i. ſi ſoluta pecunia ſit, l. 9. ſ. eod. l. 1. in f. 5. de cond. indeb. [illegible]
y ipſi filiifamilias. y l. 26. §. 4. ſ. de ſoluti.
a i. ipſo quidem iure eſt actio, ſed opponenda eſt exceptio S. C. ne ſequatur condemnatio. Cuiac. apud Paul. 2. ſent. 10.
b tamen etſi, Hal. mult. eg. l. 9. ſ. eod.
c Macedoniani vt & Velleiani exceptio etiam poſt ſententiam obijci poteſt, quia vtraque exceptio peremptoria eſt: d. l. 1. 43 [illegible] de ſolut.
d Macedoniani, & Velleiani ſimilitudo: ſed argumentum [illegible] in muliere conſtitutum eſt, ad filiosfamilias.
e ſed mulier poteſt renunciare Velleiano, ergo & filiusfam. Macedoniano, [illegible] que mutatæ, cum renunciatio non ſit donatio, [illegible] Reſp. 28.
f Macedonianum non ſummoueat pater, quo ſciente vel [illegible] filiusfam. contraxit.
g l. vlt. C. eod.
h vide l. 12. §. 2. inf. de ſolut.
i mutare voluntatem nemo poteſt, ex [illegible] qui lædi poſſit.
k l. 8. §. 13. §. 30. ſ. depoſiti l. 8. ſ. mandati l. 58. [illegible] proſocio.
l Cur ita? colligo ex l. 3. §. 3. ſ. eod.
m Filij appellatio in Macedoniano extenditur ad nepotem, [illegible]
n Macedoniani exceptio.
n l. 6. in fin. C. eod.

Nihil

Universidad Rey Juan Carlos

Nihil intereſt, quis filiofamilias crediderit, utrum priuatus, an ciuitas: nam in ciuitate quoque ſenatuſconſultum locum habere, Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

De ſilentio patris.

16. *Paulus* lib. 4. Reſponſorum.

Si filiusfamilias abſente patre quaſi ex mandato eius pecuniam accepit, cauiſſet, & ad patrem literas emiſit, ut eam pecuniam in prouinciam ſolueret: debet pater, ſi adſcriptum ſibi reprobat, continuo teſtationem interponere contrariæ voluntatis.

Si filiusfam. pecuniam mutuatus ſit, ut eam pro ſorore ſua in dotem daret.

17. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

Filiusfamilias ſi in id acceperit mutuam pecuniam, ut eam pro ſorore ſua in dotem daret: pater eius de in rem verſo actione tenebitur: ipſi enim, mortua in matrimonio puella, repetitio dotis [illegible].

De fideiuſſore poſt mortem filiifam. accepto.

18. *Vlpianus* lib. 1. Diſputationum.

Creditorem filiifam. mortuo eo, fideiuſſorem accipere non poſſe, Iulianus ſcribit: quia nulla obligatio ſit ciuilis aut naturalis ſuperſtes, cui fideiuſſor accedat: planè à patre, eius actionis nomine, quæ de peculio aduerſus eum competat, fideiuſſorem recte accipi.

De ſcientia vel ignorantia creditoris.

19. *Pomponius* lib. 7. ex variis Lectionibus.

Iulianus ſcribit, exceptionem ſenatusconſulti Macedoniani nulli obſtare, niſi qui ſciret aut ſcire potuiſſet, filiumfamilias eſſe eum, cui credebat.

De nouatione.

20. *Idem* lib. 5. Senatuſconſultorum.

Si is cui, dum in poteſtate patris eſſet, mutua pecunia data fuerat, paterfamilias factus, per ignorantiam facti, nouatione facta, eam pecuniam expromiſit: ſi petatur ex ea ſtipulatione, in factum excipiendum erit.

a Macedoniani exceptio potest obijci etiam creditori priuato, ita & ciuitati: quia generalis eſt: facit, quod putant contractus ciuitatis vim legis habere.
b Aliud eſt in minore: minor enim aduerſus filiumfamilias reſtituitur, ut in l. 11. [illegible] §. 7. de minor. vnde colligitur, ciuitatem ipſo minore minus eſſe priuilegiatam.
c Literas qui recipit, continuo omnia facere, præſumitur probare ea omnia quæ in literis comprehenſa, niſi continuo ſere illico contradicat. adde l. 3. §. [illegible] mandati. d [illegible] in prouincia. e Probare enim [illegible] videtur qui non reſcribit, qui contra non proteſtatur. [illegible] Con [illegible] hoc arbitrio iudicis [illegible], ut recipienti literas non [illegible] legendi, cogitandi & [illegible] tempus: verisimilis enim conſenſus eſſe debet, non præſumptioni legis innititur. [illegible] literæ ſcriptæ ſunt, literas ipſas receperit, mortuo iam ſcribente, [illegible] Ancharanus [illegible] 48. negat recipientem teneri, cum mortuo ſcribente, defuncti poſſit ſcripturam eius non loqui. Quid ſi literæ, de quib. agitur, neque ſcriptæ manu propria mittentis, nec eius ſigno ſignatæ? [illegible] literas ad genus receperit, non obligatur. Anchar. ibid. Quid ſi [illegible] literas [illegible] recepit [illegible] Recipientem & tegentem obligari, niſi contra [illegible] quæ Cepola tamen [illegible] vt & pro filio. l. 7. §. [illegible] h [illegible] vnde à contrario notant: Dotem profectitiam mortua muliere ad eius liberos peruenire, non ad eum qui dedit [illegible] ad Vlpianum [illegible] 34.

a Dotem ſorori ſi filius accepta pecunia mutuo dederit, tenetur pater, quaſi creditum in rem eius verſum eſſet. Nam filia in matrimonio moriente, patri dotis repetitio datur. Syn. Baſil. 18. Tit. 4. cap. 20. & ibi Cyrill. Scholia.
b Sol. profectitia.
c l. 3. §. 12. inf. de fideiuſſ.
† Cur non poteſt, quia hoc iure filiusfamilias non habebat heredem: hodie habet: & ita fideiuſſor poteſt accipi. Bald. hic.
d Fideiuſſor eſſe non poteſt, niſi ciuilis, aut naturalis aliqua ſuperſit obligatio.
e l. 3. ſup. eo.
f Macedoniani exceptio rectè obijcitur creditori, qui ſciens filio familias credidit. g Paria ſunt ſcire aut ſcire potuiſſe. h Macedoniani exceptio competit ei qui cum filiusfamilias mutuam accepiſſet, paterfamilias factus per errorem mutuum confirmauit: [illegible] hoc eſt, cum neſciret Macedonianam exceptionem ſibi competere. l. 26. §. [illegible] ſecus ſi ſciens [illegible] Quid ſi ignorans ſoluit? non idem. l. 9. [illegible] quia imprudenter, non vt heres & ſciens [illegible] ita hæc ſet cum d. l. conciliantur.

LIBER QVINTVSDECIMVS.

DE a PECVLIO.

TITVLVS I.

Continuatio. 1. Diuiſio. 2. Ex verba edicti. 3. De femina. 4. De ætate perſonæ peculiaris. 5. Peculium verbum quomodo accipiatur. 6. De ſeruis propriis, vel alienis. De his qui bona fide ſeruiunt.

Vlpianus lib. 29. ad Edictum.

Ordinarium præter arbitratus eſt, prius eos contractus exponere eorum, qui alienæ poteſtati ſubiecti ſunt, qui in ſolidum tribuunt actionem: ſic deinde ad hanc peruenire, vbi de peculio datur actio.

1 ¶ Eſt autem triplex hoc edictum: aut enim de peculio, aut de in rem verſo, aut quod iuſſu hinc oritur actio.

2 ¶ Verba autem edicti talia ſunt: *Quod cum eo, qui in alterius poteſtate eſſet, negotium geſtum erit.*

3 ¶ De eo loquitur, non de ea: ſed tamen & ob eam, quæ eſt feminini ſexus, dabitur ex hoc edicto actio.

4 ¶ Si cum impubere filiofamilias, vel ſeruo contractum ſit, ita dabitur in dominum, vel patrem de peculio, ſi locupletius eorum peculium factum eſt.

5 ¶ Peculii verbum communiter accipiendum eſt, tam in filio, quam in ſeruo.

6 ¶ Non magis dominium ſeruorum eſſe ſpectandum, quam facultatem habendi: nomine enim ſolum ſeruorum propriorum nomine conuenientur, ſed etiam communium, verum etiam eorum quoque qui bona fide nobis ſeruiunt, ſiue liberi ſunt, ſiue ſerui alieni.

De ſeruo cuius uſusfructus, vel uſus alienus eſt.

2. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

Ex ea cauſa ex qua ſolent ſerui fructuarius, vel uſuarius adquirere, in eum, cuius uſusfructus, vel uſus eſt, actio dumtaxat de peculio, cæteræque honorariæ dantur: ex reliquis in dominum proprietatis.

De ſeruo noxali, vel hereditario. 1. De ſeruo fideiuſſore. 2. De ſexu. 3. De ætate. 4. De furioſo domino. 5. De interuentione ſerui pro alio. 7. De eo qui pro filio vel ſeruo alterius fideiuſſit vel ſoluit. 8. De conſtituto. 9. De [illegible] 10. De [illegible] 11. [illegible] 12. De [illegible] 13. De [illegible]

3. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Licet tamen prætor ſi cum eo qui in poteſtate ſit, geſtum ſit, polliceatur actionem: tamen ſciendum eſt, & ſi in nullius ſit poteſtate, dari de peculio actionem: utputa ſi cum ſeruo hereditario contractum ſit ante aditam hereditatem.

1 ¶ Vnde Labeo ſcribit: & ſi ſecundo, tertiove gradu ſubſtitutus ſit ſeruus, & deliberantibus prioribus heredibus, cum eo contractum ſit, mox repudiantibus eis, ipſe liber heréſque extiterit, poſſe dici de peculio eum conueniri, & de in rem verſo.

2 ¶ Parui autem refert, ſeruus quis maſculi, an feminæ fuerit. Nam de peculio & mulier conuenitur.

3 ¶ Pedius etiam impuberes dominos de peculio obligari ait: non enim cum ipſis impuberibus contrahitur, ut tutoris auctoritatem ſpectes.

Idem adiicit, pupillum non poſſe ſeruo peculium conſtituere, nec tutoris auctoritate.

4 ¶ In furioſo quoque curatorem dicimus dandam de peculio actionem. Nam & huius ſeruus peculium habere poteſt: non ſi fuerit conceſſum ei habere, ſed ſi non fuerit prohibitum ne habeat.

5 ¶ Si filiusfamilias, vel ſeruus pro aliquo fideiuſſerit, vel alias interuenerit, vel mandauerit, tractatum eſt, an ſit de peculio actio: & eſt verius, in ſeruo cauſam fideiubendi, vel mandandi ſpectandam: quam ſententiam & Celſus libro ſexto probat in ſeruo fideiuſſore. Si igitur quaſi interceſſor ſeruus interuenerit, non rem peculiarem agens, non obligabitur dominus de peculio.

6 ¶ Iulianus quoque libro duodecimo Digeſtorum ſcribit, ſi ſeruus mandauerit, ut creditori ſuo ſolueretur, referre ait, quam cauſam mandandi habuerit. Si pro creditore ſuo ſolui mandaſſet, eſſe obligatum dominum de peculio: quod ſi interceſſoris officio functus ſit, non obligari dominum de peculio.

7 ¶ Cui congruit, quod idem Iulianus ſcribit, ſi à filio meo fideiuſſorem accepero, quidquid à fideiuſſore accepero, id me, non de in rem verſo, ſed de peculio actione, mandati præſtaturum. Idem accipias & in ſerui fideiuſſore. Idemque, ſi alius mihi pro filio meo creditore ſoluiſſet.

8 ¶ Quod ſi filius meus debitor non fuiſſet: exceptione doli ſi defendor, tum ſi ſoluiſſem, condictionem ſcribit.

a 4. C. 26. & 2. inſtit. quod cum eo qui in aliena poteſt. adde lib. 33. [illegible]
b ſ. ordine fieri, ut l. 1. §. [illegible] ex ordine [illegible]
c [illegible] l. 1. ſup. quod cum eo.
d Edictum de peculio triplex, id eſt, ex hoc edicto pater tripliciter agi aduerſus dominum vel patrem.
e De peculio actio ad heredes, qui cum ſeruo vel ancilla contraxit. Syn. Baſil. 18. [illegible]
f Maſculi appellatione femina hic continetur.
g l. 27. [illegible] l. 5. [illegible] quod cum eo.
h Si qui contraxit cum filiofamilias aut ſeruo impubere, eatenus conuenitur hac actione, cum peculium locupletius factum eſt. Synopſis ibid. vide l. 1. [illegible] de teſtibus. adde l. 6. §. 7. ſupra de negot.
i Peculii verbo continentur ſerui proprii communes, alieni bona fide poſſeſſi, fructuarii: ſed & dominis uniuſque ſerui maiores, minores, furioſi.
k Peculii actio datur ex contractu filii & ſerui.
l Vide quæ notantur ad l. 15. §. 3. de mandat.
m Syn. Baſil. ibid.
n l. [illegible] ſup. de [illegible]
o Imo, ex omnibus in fructuarium, l. 19. §. 1. [illegible]

a Actio de peculio datur eſt ſine.
b [illegible] Francus, v. l. 28. [illegible] de [illegible] Nam ex hereditariis antequam aliquis heres exiſtat, nullus in bonis ſint, v. l. [illegible] de [illegible]
c Hereditarius ſeruus ante aditam hereditatem eſt in poteſtate hereditatis iure, nō facto. Nam hereditas dominum non habet. l. ſi gradu 27. inſ. de [illegible] l. [illegible] adde l. 31. [illegible] Atque ita verbum poteſtas in edicto ponitur in l. 1. §. 2. [illegible] habet in eo qui in nullius eſt poteſtate [illegible] Nam hereditas iure repræſentat heredem.
d l. 30. §. [illegible]
e facit l. 3. §. 1. inf. quibus ex cauſ. in poſſeſſ.
f Verbum alterius locum habet in ſexu vtroque.
g l. 7. §. 1. [illegible]
h Libellus in perſonam curatoris concipitur, quoties agitur in furioſum.
i Peculium concedit non tantum is qui nominatim concedit, ſed & qui non prohibet ne peculium habeat. Igitur ſat eſt non prohibere ne quid habeat, & conniuere concedere eſt.
k l. 6. [illegible] quod cum eo.
l Fideiubendi, intercedendi, & mandandi ſimilitudo.

m [illegible] quis fideiubet, intercedit, mandat. n Cauſa fideiubendi & mandandi ſpectanda. o l. 6. [illegible] de [illegible]
p extra cauſam peculiarem. q l. 47. §. 2. [illegible] de peculio. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

8 ¶ Si ſeruus cùm ſe pro libero gereret, compromiſerit a: quæritur an de peculio actio ex pœna b compromiſſi quaſi ex negotio geſto danda ſit: ſicuti traiectitiæ c pecuniæ datur? Sed hoc & Neruæ filio, & mihi videtur verius d ex compromiſſo ſerui non e dandam de peculio actionem, quia f nec, ſi g iudicio condemnatur ſeruus, datur in eum actio.

9 ¶ Sed ſi filius fideiuſſor, vel quaſi interuentor acceptus ſit, an de peculio patrem obligat, quæritur: & eſt vera Sabini, & Caſſij ſententia exiſtimantium, ſemper h obligari i patrem de peculio: & diſtare k in hoc à l ſeruo.

10 ¶ Quare l & l ex compromiſſo m pater tenebitur: & ita Papinianus quoque libro nono Quæſtionum ſcribit: nec intereſſe ait, ex qua cauſa compromiſerit, vtrùm ex ea cauſa, ex qua potuit cum patre de peculio agere: an verò ex ea, qua non potuit, cùm ex ſtipulatu pater conuenitur.

11 ¶ Idem ſcribit, iudicati quoque patrem de peculio actione teneri. Quod l & l Marcellus putat, etiam eius actionis nomine, ex qua non poteſt pater de peculio actionem pati. Nam ſicut n in ſtipulatione contrahitur cum filio, ita o iudicio contrahi. proinde p non q originem r iudicij ſpectandam, ſed ipſam iudicati velut obligationem f. Quare & ſi quaſi defenſor condemnatus ſit, idem putat.

12 ¶ Ex furtiua cauſa t filio quidem familias condici poſſe conſtat, an verò in u patrem, vel in dominum de peculio danda eſt, quæritur. & eſt verius, in quantum x locupletior dominus factus eſt, ex furto facto actionem de peculio dandam. Idem Labeo probat: quia y iniquiſſimum eſt, ex furto z ſerui dominum locupletari a impunè. Nam & circa b rerum amotarum actionem, filiusfamilias nomine, in id c quod ad patrem peruenit, competit actio de peculio.

13 ¶ Si filius familias duxerit à pupilla vxorem ſalutem fore eam d non e curauit, Papinianus libro nono Quæſtionum, de peculio d actionem competere ait. Nec quicquam mutare arbitror, an e voluntate patris decreto factus ſit Quoniam tempore, ſaluam fore pater obſtrictus eſt f.

1. *Quid ſit peculium.* 2. *De nuda voluntate domini.* 3. *De ignorantia & voluntate domini.* 4. *Si opem ferente ſeruo, extraneo ſeruus fecerit.* 5. *Si ære alieno dominico exhauriatur peculium.* 6. *De peculio vicarij.*

4. *Pomponius lib. 7. ad Sabinum.*

PEculij* eſt, non id cuius ſeruus ſeorſum à domino rationem habuerit, ſed g quod dominus ipſe ſeparauerit, ſuum à ſerui ratione diſcernens. Nam cum ſerui peculium totum adimere, vel augere, vel minuere dominus poſſit, animaduertendum eſt, non quid ſeruus, ſed quid dominus, conſtituendi ſeruilis peculii gratia fecerit.

1 ¶ Sed hoc ita verum puto, ſi debito ſeruum liberare h voluit dominus: vt, etiamſi nuda voluntate remiſerit i dominus, quod debuerit, deſinat ſeruus debitor eſſe: ſi vero nomina ita fecerit dominus, vt quaſi debitorem ſe ſeruo faceret, cùm k re vera debitor non eſſet, contrà puto: re l enim non verbis l peculium augendum eſt.

a Compromiſſo obligari non poteſt qui iudicio obligari non poteſt. Seruus compromittere in arbitrum non poteſt.
b Nullum quod eſt compromiſſum, pœnam committi non facit. Pœnam itaque non præſtat, qui compromiſſo, quod nullum ſit, non ſtat.
c i. ſicuti tenetur dominus, ſi ſeruus traiectitia pecunia credita fuiſſet. l. 1. §. 16. ff. de exercitoria. ratio diuerſitatis eſt, quod negotiis priuatis domini, ſeruus intereſſe poteſt iudiciis, non poteſt, vt hic, l. 3. §. ſi quis cum ſeruo.
d De peculio actio non datur in dominum ex compromiſſo ſerui cum pœna, vt hic.
e l. 32. §. 8. ff. de arbitr.
f ergo & ex interceſſionis cauſa fideiuſſor à ſeruo datus non tenetur. vide in hanc l. Cuiac. 8. obſ. 33. Interim hic argumentum ſumitur à iudiciorum ratione ad arbitria & compromiſſa vt qui iudicio obligari non poſſunt, iidem non poſſint etiam obligari compromittendo: ſed nec eum compromittere poſſe, qui mandatum negotij gerendi habeat.
g Actio de peculio nō datur in dominum, ex eo ipſo quod ſeruus eius ſuſcepit iudicium.
h Eadem numero eſt obligatio, qua tenentur pater & filius.
i nisi filius donauerit, l. 28. in fi. ff. de pact. l. 2. ff. de donat. k de peculio actio non datur in dominum ex fideiuſſione ſerui: & in eo diſtat ſeruus à filio, qui patrem actione de peculio obligat, ſiue contrahat, ſiue fideiubeat, ſiue compromittat, etiam ſine conſenſu patris.
l quia dominū de peculio teneri non ſemper obligat fideiubendo l. 19. ff. de fideiuſſ.
m Compromittere filius poteſt etiam ſine conſenſu patris, vt hic. licet in iudicio eſſe non poſſit ſine conſenſu patris, l. vlt. §. neceſſitatem. C. de bonis quæ liberis.
n iudicij & ſtipulationis ſimilitudo.
o In iudicio quaſi contrahitur, vt hic, vt & per iuſiurandum l. 5. §. 2. ff. eod.
p In iudicio duplex contractus eſt, initialis, qui fit per litis conteſtationem, deſitiuus per ſententiam. Conteſtatio litis, origo iudicij: finis, iudicatum ſeu ſententia, l. 11. in fi. ff. de nouat. l. 5. C. de nouat.
q Imò non origo iudicii, ſeu tinctus actionis, ſed ipſa iudicati obligatio ſeu debiti cauſa reſpicitur, l. 69. ff. de ſolut.
r Subſidiaria & ſubrogata actio non ſemper eiuſdem eſt naturæ, cuius ea actio eſt, cui ſit ſubrogatio. ſ Sententia obligationem parit.
t l. 5. ff. de condict. furtiua. u l. 58. ff. de reg. iur.
x l. 4. ſup. de condict. furtiua. l. 16. ff. de oſ. & vi.
y Actio de peculio non datur ex maleficio, niſi qua peculium locupletius eſt.
z Locupletari ex furto ſerui dominos iniquiſſimum.
a [illegible] adde l. 3. §. 4. ff. rer. amot. l. 19. ſup. de condict. furt.
b v. l. 1. in fi. ff. de magiſtr. conuen. c & ita litem ſuam fecit. d cautum.
e adde l. 3. C. de vxor. l. 1. C. quod cum eo qui in aliena.
f non tam pupillæ v. in hanc l. Cuiac. 7. obſ. 31.
g v. l. 5. §. vlt. ff. eod. peculij natura tota atque conditio à voluntate & deſtinatione domini, id eſt, ipſius domini dependet. Vnde non continuo peculium erit, quod ſeruus ipſe habet ſeorſim à ratione domini: ſed quod ipſe dominus peculium eſſe voluit. Peculium ſola voluntate domini conſtituitur, interueniente vera traditione, vel ficta. h Liberationis & obligationis differentia eſt. Hæc facit exactionem requirit, non illa. i Remittere eſt dare, ſan. arg. l. 10. in fi. ſup. de condict. cauſ. dat. k Peculium re non verbis augendum. Verbis auget peculium dominus, quoties ſe peculij debitorem facit, cum non ſit ipſe debitor: re auget, cum debitum remittit ſeruo peculium habenti. Remittere, dare eſt. Qui remittit, donat. Cui debitum mittitur, peculium auget. l. 8. ff. eod. v. l. 26. ff. de donationib.

2 ¶ Ex his apparet, non a quid ſeruus ignorante domino habuerit, peculij eſſe: ſed quod volente: alioquin & quod ſubripuit ſeruus domino, fiet peculij, quod non eſt verum.

3 ¶ Sed ſæpe fit, vt b ignorante domino c incipiat minui ſerui peculium, veluti cum damnum domino dat ſeruus, aut furtum c facit.

4 ¶ Si opem d ferente ſeruo meo, furtum mihi feceris: id ex peculio deducendum e eſt, quo minus eò rem ſubrepcam conſequi poſſim.

5 ¶ Si ære alieno dominico exhauriatur peculium ſerui: res tamen in cauſa peculiaria f manent: nam ſi aut ſeruo donaſſet debitum dominus, aut nomine ſerui alius domino intuliſſet, peculium ſuppletur, nec eſt noua conceſſione domini opus.

6 ¶ Non h ſolùm id in peculio vicariorum i ponendum eſt, cuius rei à domino ſed etiam id, cuius ab eo, cuius in peculio ſunt, ſeorſum rationem habeant.

De depoſito. 1. *De precario.* 2. *De iureiurando.* 3. *Etymologia.* 4. *Et definitio peculij.*

5. *Vlpianus libro 29. ad Edictum.*

DEpoſiti k nomine, pater l, vel dominus m conueniatur de peculio conueniuntur, & ſiquid dolo malo eorum captus ſum.

1 ¶ Sed etſi precario res filiofamilias, vel ſeruo n data ſit, duntaxat de peculio pater, dominuſve obligantur.

2 ¶ Si filiusfamilias iuſiurandum detulerit, & iuratum ſit, de peculio danda eſt actio, quaſi o contractum ſit. Sed p in ſeruo diuerſum q eſt.

3 ¶ Peculium dictum eſt, quaſi puſilla r pecunia, ſiue patrimonium ſ puſillum.

4 ¶ Peculium autem Tubero quidem ſic definit, (vt Celſus lib. ſexto Digeſtorum refert) quod ſeruus domini permiſſu t, ſeparatum u à rationibus dominicis habet, deducto x inde ſi quid domino debeat.

6. *Celſus lib. 6. Digeſtorum.*

DEfinitio peculij, quam Tubero expoſuit, vt Labeo ait, ad vicariorum a peculia non pertinet. Quod falſum eſt. Nam eo b ipſo, quod dominus ſeruo peculium conſtituit, etiam vicario conſtituiſſe exiſtimandus eſt.

1. *De domino pupillo vel furioſo, de libera adminiſtratione peculij.* 2. *De ſcientia domini.* 3. *De ætate & furore peculiari.* 4. *Quæ in peculio computantur.*

7. *Vlpianus lib. 29. ad Edictum.*

QVam Tuberonis c ſententiam & ipſe Celſus probat.

1 ¶ Et adiicit pupillum d vel furioſum conſtituere quidem peculium ſeruo non poſſe. Verum e ante conſtitutum (id eſt ante furorem, vel à patre pupilli) non adimetur ex his cauſis: quæ ſententia vera eſt & congruit cum eo, quod Marcellus apud Iulianum notans adiicit, poſſe fieri, vt ex dominis ſeruus peculium habeat, apud alterum non. vt puta ſi alter ex dominis furioſus ſit, vel pupillus: ſi, vt quidam (inquit) putant, peculium ſeruum habere non poteſt, niſi concedente domino. ego autem puto, non eſſe opus concedi peculium à domino ſeruum habere: ſed f non adimi, vt habeat. alia eſt cauſa peculij liberæ adminiſtrationis. nam g hæc h ſpecialiter concedenda eſt.

2 ¶ Scire i autem non vtique ſingulas res debet k: ſed παχυμερέστερον, id eſt pinguius: & in hanc ſententiam Pomponius inclinat.

3 ¶ Pupillum autem, tam filium, quàm ſeruum peculium habere poſſe, Pedius libro quintodecimo ſcribit: cum l hoc (inquit) totum ex domini conſtitutione pendeat. Ergo & ſi furere cœperit ſeruus, vel filius, retinebunt m peculium.

4 ¶ In peculio autem res eſſe poſſunt omnes, & mobiles, & ſoli: vicarios n quoque in peculium poteſt habere, & vicariorum peculium hoc amplius o, & p nomina q debitorum.

5 ¶ Sed & ſi quid furti actione ſeruo deberetur vel alia actione, in peculium computabitur. hereditas quoque & legatum, vt Labeo ait.

6 ¶ Sed & id, quod dominus ſibi debet, in peculium

a Peculium ſerui [illegible] ſeruus [illegible] ſcit [illegible] peculij.
b Peculium minuit ſeruus delinquendo: non excedendo obligatur.
c v. l. 9. §. 3. inf. de peculio.
d Peculium delicto minuit ſeruus, cum furtum ſeruo facit, [illegible] opem ſert [illegible] faciendi.
e adde l. 11. §. 6. ff. eod.
f l. 4. peculium.
g Ex ſucceſſione peculij, eſt [illegible]
h In peculio [illegible] ſerui [illegible] ſpeciem.
i l. 36. ff. eod.
k Precario [illegible] depoſiti [illegible] datarum.
l l. 1. [illegible] l. 3. [illegible] conueniuntur.
m v. l. 36. ff. eod.
n l. 1. §. [illegible]
o [illegible]
p Argumentum à libera [illegible] ſup. [illegible]
q [illegible]
r [illegible] l. 15. [illegible]
[illegible]
h Peculium ſerui ordinario ſeruo conſtituit idem & ordinarij ſerui vicario peculium conſtitui intelligendum eſt.
c l. 5. in fi. l. 6. ſup. eod. d l. 3. §. 3. §. 4. ſup. eod.
e Furore domini ſuperueniente, peculium ſerui adimi non intelligitur.
f Peculium conſtituitur non tantum ſi concedatur: ſed & ſi non adimatur.
g Procurator vt habeat liberam, oportet dominum ſi liberam concedere [illegible]
h Specialiter libera rei adminiſtratio concedenda eſt ſeruo peculiari [illegible] ve & procuratori. i Scientia duplex. Vna ſpecialis & [illegible] ſingularum. Altera generalis, qua παχυμερέστερον, id eſt pinguius & [illegible] mus. k Vide l. 49. in pr. ff. eod.
l hoc Latino verbo vtitur Iuriſconſultus l. 49. in fi. inf. de re iud. [illegible] cap. vel ind pinguius autem eſt craſſius, ſolutius, non ita exacte ac ſpecialiter [illegible]
m Furore patris, peculiarius filiusfamilias peculium non amittit. §. 1. ſup. eod. [illegible] modo furore domini, ſeruus peculium non amittit. n [illegible] appellatione [illegible] n & ſic res mouentes. o Mobilium & immobilium appellatione [illegible] continentur: hæc enim tertiam rerum ſpeciem conſtituunt. [illegible] q v. l. 25 inf. [illegible] tiam 93. inf. de verb. ſign. p & ſic res incorporales.
habebitis

Universidad Rey Juan Carlos

habebit, ſi fortè in domini rationem impendit a, & dominus ei debitor manere voluit: aut ſi [illegible] etiam dominus conſenſit. Quare ſi fortè ex ſeruo em-ptione emtionis nomine, duplum dominus exegit, in peculium ſerui erit conuerſum, niſi fortè dominus eo propoſito fuit, vt nollet hoc eſſe in peculium ſerui.

7 ¶ Sed & ſi quid ei conſeruus b debet, erit peculij, ſi modò ille habeat peculium, vel" prout" habebit.

De nuda voluntate domini, & de traditione.

8. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

NOn c ſtatim, quod dominus voluit ex re ſua peculij eſſe, peculium fecit: ſed d tradidit, aut, cum apud eum eſſet, pro e traditio habuit. deſiderat enim res naturalem dationem: Contra autem ſimul atque noluit peculium ſerui, deſinit peculium eſſe.

Si damnum, 1. vel conſeruus damnum, vel furtum fecerit. 2. De eo quod debetur domino. 3. aut his qui ſunt in eius poteſtate. 4. aut tutelam, aut curam, vel quorum negotia adminiſtrant. 5. Si creditor fuerit heres ei, qui tenetur de peculio. 6. De [illegible] 7. De damno dato à ſeruo in [illegible] 8. De eo quod dominus debet, aut praeſtitit pro ſeruo.

9. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

SEd ſi damnum ſeruo dominus dederit, in peculium hoc non imputabitur, non magis, quàm ſi [illegible]rit g.

1 ¶ Planè ſi conſeruus dedit h damnum vel ſubripuit, in peculium videtur haberi i: & ita Pomponius libro 12. ſcribit. Nam & ſi quid dominus ab eo qui rem peculiarem ſubripuit, vel conſecutus eſt, vel conſequi poteſt i, in peculium eſſe ei imputandum, Neratius libro 2. Reſponſorum ſcribit.

2 ¶ Peculium k autem deducto l, quod m domino debetur, computandum eſt: quia praeueniſſe n dominus, & cum ſeruo ſuo egiſſe o creditur.

3 ¶ Huic definitioni Seruius adiecit, *Et ſi quid his debetur, qui ſunt in eius poteſtate,* quoniam hoc quoque domino deberi nemo ambigit.

4 ¶ Praeterea id etiam deducetur, quod his perſonis debetur, quae ſunt in tutela, vel cura domini, vel patris: vel quorum negotia adminiſtrant, dummodo dolo careant. Quoniam & ſi p per dolum peculium vel ademerint, vel imminuerint, tenentur. Nam ſi ſemper praeuenire dominus, & agere videtur, cur non dicantur etiam hoc nomine cum ſeruo q egiſſe, quo nomine r vel tutelae, vel negotiorum geſtorum, vel vtili actione tenebitur. Nam vt eleganter Pedius ait, ideo hoc minus in peculio eſt, quod s domino, vel patri debetur, quoniam ſ non eſt veriſimile t dominum id concedere ſeruo in peculium habere, quod ſibi debetur, atque cum ex caeteris cauſis u ipſum à x ſemetipſo exegiſſe dicamus, qui negotia vel tutelam gerit, cur non etiam in ſpecie peculiari exegerit, quod exigi debuit? defendendum igitur erit, quaſi y ſibi eum ſoluere, cum quis agere de peculio conabitur.

5 ¶ Sed & creditor ſerui, qui heres extitit domino eius, deducit de peculio, quod ſibi debetur, ſi conueniatur, ſiue libertatem ſeruus acceperit, ſiue non: ſimilemque & ſi legatus ſit purè ſeruus. Nam quia praeuenerit, & ipſe ſecum egerit, ſic deducet, quod ſibi debetur, licet nullo z momento dominium in manumiſſo, vel legato purè habuerit a: & ita Iulianus libro 12. ſcribit.

¶ Certè ſi ſub conditione ſeruus libertatem acceperit, minus dubitanter Iulianus eodem loco ſcribit, heredem deducere. Dominus enim factus eſt. Ad defenſionem ſententiae ſuae, Iulianus etiam illud affert, quod, ſi ei, qui poſt mortem a ſerui, vel filijfamilias annum potuit conueniri de peculio, heres extitero, proculdubio deducam b, quod mihi debetur.

6 ¶ Siue autem ex contractu c quid domino debetur, ſiue ex rationum reliquis, deducet dominus. Sed & ſi ex delicto ei debeat, vtputa ob furtum, quod fecit, aeque deducetur.

¶ Sed eſt quaeſtionis, vtrum ipſa furti aeſtimatio, id eſt d id ſolum, quod domino abeſt, an verò tantum, quantum, ſi alienus ſeruus commiſiſſet, id eſt, cum furti poena? ſed prior ſententia verior eſt, vt ipſa furti aeſtimatio ſola deducatur.

7 ¶ Si e ipſe ſeruus ſe e vulnerauit, non debet hoc damnum deducere, non magis, quàm ſi ſe occiderit, vel praecipitauerit: licet f enim " etiam" ſeruis naturaliter g in ſuum corpus ſaeuire. Sed ſi h à ſe vulneratum ſeruum dominus curauerit, ſumptuum nomine debitorem eum domino puto effectum. Quanquam ſi aegrum eum curaſſet, rem ſuam potius egiſſet.

b §. vlt. l. eo.
c l. 10. l. [illegible] & §. 7. l. de tributoria.
d Hoc modo ſeruus nocet domino, [illegible] hic modo ſolū eſt non iuſtū, vt dixi l. 4. C. eo pacto.
e vel l. 23 §. 3. l. de aedilitio edicto.
f Atqui nemo dominus eſt membrorum ſuorum, l. liber homo 13. ff. ad l. Aquil. Licet, i. diligentia domini vix id prohiberi vel impediri poſſit.
g Naturaliter in ſeipſum ſaeuit, qui ſe vulnerat.
h Ex peculio ſerui dominus deducit id omne, quod impendit in ſeruum, qui ſeipſum vulnerauit, curando: at non quod impendit in eum aegrum tantum curandum.

a Venit autem in hanc actionē quod in rem domini verſum eſt, l. 19. in fi. l. de in rem verſ.
b l. 9. §. 2. l. 17. in fin. l. eo. l. 8. §. 2. l. de peculio legato.
c ſeparata à rationibus domini quae dicantur.
d Peculium conſtituitur traditione naturali, vel quaſi traditione vero etiam nudis verbis, l. 4. §. 1. in fi. l. eod. l. 26. l. de donat.
e Pro tradito habetur quod quaſi traditur, vt ſi rem meam eſſe apud te patior.
f Facilius eſt peculij ademptio, quam datio. Haec naturalem rationē requirit, vt h. l. Illa ſimul atque noluit dominus, &c.
g v. l. 9. §. 1. l. de peculio legato.
h l. 9. §. 1. l. de pecul. leg.
i l. 1. §. 2. l. eo.
k Deducere ſeu dedediſſe ex peculio quando dominus dicatur: & quibus ex perſonis deducat.
l dominus enim priuilegium habet in peculio ſerui, l. 1. in pr. l. de tributoria.
m Peculium intelligitur eo deducto quod domino debetur.
n Qui deducit exegiſſe intelligitur.
o l. 21. §. 2. l. eo. Cor. l. 20. §. 4. l. eo.
p l. 22. in pr. l. eo. l. 9. §. 3. l. de in rem verſ.
q ſecum agere quis interdum dicitur.
r l. 6. §. 4. l. de peculio legato.
ſ In peculio ſerui eſſe non videtur, quod ipſi domino debetur.
t Vbi ſimilia quoque in cauſis deducendis ſequuntur.
u puta negotiorum geſtorum, l. 6. in fin. l. 8. l. 38. l. de neg. geſt.
y Quaſi ſibi ſoluit, qui debitori ſuccedit.
z Legatae rei dominium nullo momento eſt penes heredem. Nam legata recta via ab eo qui legauit, tranſeunt ad eum cui legata ſunt, l. 64. in fin. l. de furtis.
a vel manumiſſionem. l. 6. l. [illegible]

8 ¶ Item deducetur de peculio, ſi a quid dominus ſerui nomine obligatus eſt, aut praeſtaris obligatus. Item ſi quid ei creditum eſt iuſſu domini. Nam hoc deducendum Iulianus lib. 12. Digeſtorum ſcribit. Sed hoc ita demum verum puto, ſi non in rem domini vel patris, quod acceptum eſt, peruenit: alioquin ſecum debebit compenſare. Sed & ſi pro ſeruo fideiuſſerit, deducendum Iulianus libro 12. Digeſtorum ſcribit. Marcellus autem in vtroque, ſi nondum quicquam domino abſit, b melius b eſſe ait, praeſtare creditori, vt c cauere illi, ſecuturum ſe, ſi quid praeſtiterit dominus: hoc nomine conuentus, quam ab initio deduci: vt medij temporis interuſurium magis creditor conſequatur.

¶ Sed ſi de peculio conuentus dominus, condemnatus eſt, debebit in ſequenti actione de peculio deduci. Coepit enim dominus, vel pater iudicati teneri. Nam & ſi quid ſerui nomine non condemnatus praeſtitiſſet creditori, etiam hoc deduceret.

De acceptione.

10. *Gaius* libro 9. ad Edictum Prouinciale.

SI verò adhuc in ſuſpenſo eſt prius iudicium de peculio, & ex poſteriore iudicio res iudicaretur, nullo modo debet prioris iudicij ratio haberi in poſteriore condemnatione: quia c in actione de peculio occupantis d melior eſt conditio. Occupare autem videtur, non qui prior litem conteſtatus eſt, ſed qui prior e ad f ſententiam iudicis.

De iudicio noxali. 1. Ad dominum pro ſeruo, cum ſeruus domino expromiſit. 2. Si ſeruus à debitore dominico exegerit. 3. An [illegible] debitum ſaepius deducatur. 6. An dominus de peculio deducat quod aliunde conſequi poteſt. 7. De ſeruo vendito cum peculio. 8. Si quis ſeruum emerit, cum quo contractum [illegible]. 9. An dominus deducat quod alij debetur.

11. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

SI noxali iudicio conuentus dominus, litis g aeſtimationem obtulerit, de peculio deducendum eſt: quod ſi noxae dederit, nihil eſt deducendum h.

1 ¶ Sed & ſi quid dominus ſoluturum ſe ſerui nomine expromiſit i, deduci oportebit. Quemadmodum ſi k quid domino ſeruus pro debitore expromiſerat.

¶ Idem eſt & ſi pro libertate quid domino expromiſit: quaſi debitor domino ſit effectus, ſed ita demum, ſi manumiſſo l eo agatur.

2 ¶ Sed ſi à debitore dominico ſeruus exegerit, an domini debitorem ſe fecerit, quaeritur. Et Iulianus libro 12. Digeſtorum, non m aliter dominum deducturum, ait, quàm ſi ratum habuiſſet, quod exactum eſt. Eadem & in filiofam. dicenda erunt. Et puto verum Iuliani ſententiam. * naturalia n enim debita ſpectamus in peculij deductionem: eſt autem natura aequum o liberari filium, vel ſeruum obligatione eo p, quod indebitum videtur exegiſſe.

3 ¶ Eſt autem quaeſtionis an id, quod dominus ſemel p deduxit, cum conueniretur, rurſus ſi conueniatur de peculio, eximere debeat. An verò velut ſolutum ei videatur, ſemel facta deductione? Et Neratius & Nerua putant. Item Iulianus lib. 12. ſcribit, ſi q quidem ſoluit hoc de peculio, non debere deduci, ſi verò eandem poſitionem r peculij reliquit, debere eum deducere ſ.

4 ¶ Denique ſcribit, ſi ſeruus vicarium t quinque valentem in peculium habuit, & domino quinque deberet, pro quibus vicarium dominus deduxiſſet, & mortuo poſtea vicario alium eiuſdem pretij ſeruus comparauerit, non deſinere domini eſſe debitorem, quaſi vicarius ille domino deceſſerit. Niſi fortè, cum eum ſeruo ademiſſet, & ſibi ſoluiſſet, tunc deceſſerit.

5 ¶ Idem rectè ait, ſi cùm vicarius valeret decem, dominus conuentus de peculio, quinque pro ſeruo praeſtitiſſet, quoniam quinque debebantur, mox vicarius deceſſiſſet, aduerſus alium agentem de peculio, decem dominum deducturum, quia u & in eo quod alium pro eo ſoluit, debitorem ſeruum ſibi fecerit. Quae ſententia vera eſt, niſi ſeruo ademit vicarium, vt ſibi ſolueret.

6 ¶ Quod autem deduci debere diximus x id, quod debetur ei, qui de peculio conuenitur, ita accipiendum eſt, ſi non y hoc aliunde conſequi potuit.

7 ¶ Denique Iulianus ſcribit, venditorem qui ſeruum cum peculio vendidit, ſi de peculio conueniatur, non debere deducere, quod ſibi debetur. Potuit enim hoc ex ratione peculij detrahere, & nunc commiſiſſe quaſi indebitum. Quoniam non y eſt in peculio, quod domino debetur, poteſt (inquit) etiam ex vendito agere: quod ita erit probandum, ſi a tantùm ſint in [illegible]

ſ quia videtur eam partem in compenſationem deductam eſt per dominum. [illegible] l. 13. l. de compenſationibus. [illegible] Scholiaſt. Syn. Fol. 18. Tit. 7. c. 16. Theoph.
t Vicarius, ſerui ordinarij ſeruus.
u l. 9. §. 2. l. eo.
x De peculio deduci non poteſt, quod [illegible] §. 1. [illegible]
y [illegible] aliunde [illegible] actione dominus poteſt conſequi, l. 6. [illegible]
z peculio non eſt: quod domino debetur.

a De peculio ſerui vel filij deduci poteſt vel dominus id quod ſerui vel filij nomine praeſtitit, aut praeſtare cogitur, niſi ſuperiores perſonae id in rem patris, vel domini verterat. §. 6. l. eo.
b Haec duo verba melius eſſe, Holoan. putat ſuperflua [illegible]
c l. 52. in fin. eo. l. 57 in fin. l. de pecul. [illegible] l. 2. §. 1. l. de [illegible]
d Occupantis melior eſt conditio, vbi aequa omnium conditio eſt, l. 52. l. eo. l. 6. l. de tributoria, l. 3. l. quod cum eo qui in aliena.
e l. 14. l. de noxalib. act. l. 9. l. [illegible]
f qui prior ſententiam obtinuit.
g De peculio ſerui deducit dominus litis aeſtimationem noxali iudicio praeſtitam, ſed id quod noxali iudicio ſerui nomine conuentus praeſtitit, vt hic. An idem ſi ſeruum ipſum pro noxa dederit? non idem verſ. quod ſi noxae.
h in hoc caſu ſed in vicario diſtingue ex l. 16. l. de peculio legato.
i De peculio ſerui deducit dominus quod ſerui nomine expromiſit.
k De peculio deducit dominus quod ſeruus ipſo pro alio debitore apud ipſum dominum expromiſit: ſed & ſi quid domino pro libertate obtinenda compromiſit.
l [illegible]
m v. l. 9. §. 1. l. eo.
n [illegible] l. 40. in fin. eo.
o l. 9. §. 2. l. eo.
p ſemel re & verbo deductum ex peculio, amplius deduci non poteſt: verbis verò tantum deductum, deduci poteſt iterū.
q Re ex peculio deducit, qui aufert ex peculio debitum: verbis tantum, qui eandem poſitionem peculij reliquit.
r Poſitio autem peculij, eſt idem ſtatus peculij, apud Albericum à quibuſdam legitur poſſeſſionem. Ceterum idem ſtatus peculij eſt, [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

peculio, c in vendere: vt ſatiſfacere debito dominus poſſit. Cæterum ſi poſtea quid acceſſit, conditionibus debiti exiſtentibus, quod dominus non detraxerat b, contra erit dicendum.

8 ¶ Idem ſcribit ſi quis ſeruum, cuius nomine de peculio habebat actionem, comparaſſet, an poſſit deducere, quod ſibi debetur, quoniam c aduerſus venditorem habeat actionem de peculio? Et rectè ait poſſe. Nam & quivis alius poteſt eligere, vtrum cum emptore d, an cum venditore ageret. Hunc igitur eligere pro actione deductionem. Nec video quid habeant creditores, quod querantur, cum poſſint ipſi venditorem conuenire, ſi quid fortè putant eſſe in peculio.

9 ¶ Non ſolùm autem, quod ei debetur, qui conuenitur, deducendum eſt, verumetiam ſi e quid ſocio eius debetur. Et ita Iulianus libro 12. Digeſtorum ſcribit. Nam * qua ratione in ſolidum alter eorum conuenitur, pari ratione deducere eum oportet, quod alteri debetur quæ ſententia recepta f eſt.

12. *Iulianus* lib. 12. Digeſtorum.

Qvi hoc caſu etiam cum eo agi poteſt, penes quem peculium non eſt.

13. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Sed in emptore, & venditore vera non eſt. Item in fructuario, & proprietario, & cæteris, qui g non ſunt ſocij, & in domino, & bonæ fidei emptore. Nam & Iulianus libro 12. ſcribit, neutrum horum deducere id quod alteri debetur.

14. *Iulianus* lib. 12. Digeſtorum.

Item cum teſtamento, præſenti die ſeruus liber eſſe iuſſus eſt h, cum omnibus heredibus i de peculio agendum k eſt, nec quiſquam eorum amplius deducet, quàm quod ipſi debeatur.

1 ¶ Item cum ſeruus viuo domino mortuus eſt, deinde domino intra annum plures l heredes reliquit, & de peculio actio, & deductionis ius ſcinditur m.

15. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Sed ſi duo ſint bonæ fidei poſſeſſores: adhuc dicendum erit, neutrum plus deducturum, quàm quod ſibi debetur. Idemque & ſi duo ſunt fructuarij, quia nullam n inter ſe habent ſocietatem. Idem dicetur interdum & in ſocijs, ſi fortè ſeparata apud ſe peculia habeant: vt alter alterius peculij nomine non conueniatur: Cæterum ſi commune ſit peculium, & in ſolidum conueniatur, & deducetur quod vtrique debetur.

Quibus caſibus peculium ſerui communis non eſt commune.

16. *Iulianus* lib. 12. Digeſtorum.

Qvis ergo caſus eſt, quo peculium ſerui communis ad alterum ex dominis ſolùm pertineat? o primis, ſi quis ſerui partem dimidiam vendiderit, nec peculium ei conceſſerit. p Deinde ſi quis ſeruo communi pecuniam, vel res aliquas ea mente dederit q vt proprietatem earum retineret; adminiſtrationem autem ſeruo concederet: Marcellus notat.

¶ Eſt etiam ille caſus, ſi alter ademerit, vel ſi omni quidem modo conceſſerit dominus: ſed in r nominibus erit conceſſio. ſ.

De peculio vicarij & ordinarij.

17. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Si ſeruus meus ordinarius t vicarios habeat, id quod vicarij mihi debent, an deducam ex peculio ſerui ordinarij? & prima illa quæſtio eſt, an hæc peculia in peculio ſerui ordinarij computentur. & Proculus, & Atilicinus exiſtimant *, ſicut ipſi vicarij u ſunt x in peculio, ita etiam peculia eorum. & id quidem quod mihi dominus y eorum id eſt ordinarius ſeruus debet, etiam ex peculio eorum detrahetur. Id verò, quod ipſi vicarij debent, dumtaxat ex ipſorum peculio. Sed ſi quid non mihi ſed ordinario ſeruo debent, deducetur de peculio eorum, quaſi conſeruo debitum. Id verò quod ipſis debet ordinarius ſeruus, non z deducetur de peculio ordinarij ſerui, quia peculium eorum in peculio ipſius eſt. & ita Seruius reſpondit: a ſed peculium eorum augebitur b, vt opinor, quemadmodum ſi dominus c ſeruo ſuo debeat.

18. *Paulus* lib. 4. Quæſtionum.

Cvi conſequens eſt, vt ſi Sticho d peculium ſuum legatum ſit, ſique ex teſtamento agit: non aliter cogetur id, quod vicarius eius teſtatori debet, relinquere, quàm ſi ipſe vicarius, peculium habeat.

1. De ſeruo dotali, aut fructuario, aut bona fide à duobus poſſeſſo. 2. De fructuario & domino, de duobus dominis.

19. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Hinc quæritur, ſi ordinarij ſerui nomine actum ſit de peculio, an agi poſſit & vicariorum. & puto non poſſe. Sed ſi actum ſit de peculio vicarij, agi poterit & de peculio ordinarij e.

1 ¶ Poteſt eſſe apud me duplicis f iuris peculium, vt putà ſeruus eſt dotalis g, poteſt habere peculium, quod ad me reſpiciat: poteſt, & quod ad mulierem. Nam * quod h ex re mariti quæſitum, vel ex operis ſuis i, ad maritum pertinet. ſic & ſi reſpectu k mariti heres ſit inſtitutus, vel ei legatum datum. id enim non debere reſtitui, Pomponius ſcribit. Si igitur mecum agatur ex eo contractu qui ad me reſpicit, vtrum omne deducam, quodquod debetur mihi, ſiue ex mea cauſa, ſiue ex ea, quæ ad vxorem reſpicit: l an verò ſeparamus cauſas, quaſi in duobus peculiis, vt & cauſa debiti: quod petitur, ſpectetur: ſi quidem ex eo peculio agatur, quod ad mulierem ſpectat, id deducam: quod ex eo contractu debeatur: ſi ex eo contractu, qui ad me reſpicit, meum deducam?

¶ Quæ quæſtio dilucidius eſt in fructuario m tractata: vtrum ex eo demum contractu poteſt de peculio conueniri, quod ad ſe pertineat, an ex omni? & Marcellus etiam fructuarium teneri ſcribit, & ex omni contractu n. eum enim, qui contrahit, totum ſerui peculium, velut patrimonium intuitum. Certè illud admittendum omnino dicit, vt priore conuento ad quem res reſpicit, in ſuperfluum is cui quæſitum non eſt, conueniatur. Quæ ſententia probabilior eſt, & à Papiniano probatur. Quod & in duobus bonæfidei emptoribus erit dicendum. Sed in marito melius eſt dicere, ſimpliciter eum de peculio teneri: Sin autem maritus, huiuſmodi ſerui nomine, aliquid præſtiterit o, an aduerſus mulierem agentem dotis nomine deducere id poſſit? Et ait, ſi id quod creditori præſtitum eſt, Ad vtriuſque generis peculium pertinebit, pro rata vtrique peculio decedere debere: ex quo intelligi poteſt, ſi ad alterum peculium contractus pertinebit, modò ſoli vxori detrahi, modò non detrahi, ſi ad id peculium pertinuit contractus, quod apud maritum reſedit.

2 ¶ Interdum p & ipſi q fructuario r aduerſus dominum datur actio de peculio: vt putà ſi apud eum habeat peculium: apud ipſum verò aut nihil, aut minus, quàm fructuario debetur. Idem etiam contra ſ euenire: quamuis in duobus dominis ſufficiat pro ſocio t, vel communi diuidundo actio.

20. *Paulus* lib. 30. ad Edictum.

Nam inter ſe agere ſocij de peculio non poſſunt.

De dolo domini. 1. Vel iuuerit, vel curauerit, vel permiſerit. 2. Viuo codiſcerit, vel defuncti. 3. Agere vel poſt iudicium acceptum. 4. Si recuſetur actio de peculio.

21. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Svmma cum ratione etiam hoc peculio prætor imputauit, quod dolo u malo domini factum eſt, quo minus in peculio eſſet.

¶ Sed dolum malum accipere debemus, ſi ei ademit peculium: ſed & ſi eum intricare x peculium in necem creditorum paſſus eſt, Mela ſcribit dolo malo eius factum. Sed & ſi quis, cùm ſuſpicaretur iam ſecum actum iri, alio peculium auertat, dolo non caret. Sed ſi alij ſoluit, non dubito de hoc, quin non teneatur, quoniam creditori ſoluitur: & * licet creditores vigilare y ad ſuum z conſequendum.

---

a facit l.35. ſ.1. ſ. eo.
b ... ſi ... cauerat, & ita notat quoque Iaſ. alterius.
c Excipere de iure tertij, niſi ab eo cauſam habeat, neminem poſſe hinc Baldus colligit.
d l.32. ſ. pen. ſ. eo.
e Et peculio ſocius deducit, non tantum quod ſibi debetur, ſed & quod ſocio ... communi ei cum ſocio eſt ... & alterius peculij, ſocio ſi vel ſerui, vel peculij vel nutrix eſt communio, l.51. circa fin. ſ. eod. l.4. ſ. de nobis.
f Inter Iuriſconſultos, in foro & iudicando.
g velut quod pariter eis donata ſit vel legata, ſ. 3. de pact. et oblig. quæ ex quaſi contractu.
h ſub. à domino peculij nomine obligato.
i ſub. domini.
k ſub. pro parte hereditaria.
l adde l.30. ſ.13. eodem.
m quia ſeruus deſijt eſſe communis, a d. ſ. 3. v. l.25. ſ. 26. ſ. fam.
o l.38. ſ.2. l. ... v. Bart. in l. ſtichum 33. ſ. ... de pignoratitia.
p debet enim ſpecialiter concedi. Nam quoties ſeruus venit cum peculio, non detrahitur, v. l.39. ſ. de contrah. empt.
q v. l.37. ſ.3. ſ. de acq. rer. dom.
r Obligationes & nomina non ita transferuntur vt iura realia, l.3. in fin. & l.3. l. ... Cur ita? obligationes & actiones magis inhærent perſonæ.
ſ Ceſſio nominum facienda eſt, v. quæ ſcripſi ad l.5.
t Seruus ſerui & peculium eius ſunt primi ſerui: primus ſeruus hic, ordinarius: ſeruus ſerui, vicarius dicitur. Quod igitur domino debetur à primo ſeruo, ex eius quoque peculio deducitur, quod ſerui ſeruus eſt: quod autem à ſeruo ſerui debetur, non ex peculio ſerui, ſed ex ipſius tantùm peculio deducitur, ſiue domino, ſiue primo ſeruo debeat. Quod autem primus ſeruus ſeruo ſuo debet, non deducitur illud quidem, ſed eius tamen qui ſerui ſeruus eſt peculium augeri quemadmodum ſi dominus ſeruo ſuo debeat, Opin. Baſ. & Iaſo. ... 18 tit. ...
u Vicarius vna cum ſuo peculio, in peculio eſt ſerui ordinarij, l. 4. in fin. l. 6. ... de ſtipulat ... quod cauo ex qui in alienis, adde l.5. ...
x peculiatus inde ſerui dicti, l.2 ... de penal. leg.
y Sit igitur ordinarius dominus vicarij, i. velut dominus, ſerui peculium eſt quaſi patrimonium ſerui, l.39. ſ. eo. Alia ſunt in iure naturalia nomina, alia ciuilia ... eſt naturale nomen, ... ciuile. ... conſeruus eſt alter alteri. Horat. 2. ſerm. 7. ſiue vicarius eſt qui ſeruo ... vt mos veſter ait, ſeu conſeruus. Et alio loco: Conſeruus vili porrecta locabit in area. Cuiacius 2. ... ad legem 38. ſ. 2. infra eodem.

a Id eſt, non deduc... [illegible]
b [illegible]
c Seruus ordinarius ... [illegible]
d l.38. ſ.1. ſ. eo.
e quæ ... [illegible]
f Peculium ... [illegible]
h Mariti eſt quod ... [illegible]
i & ſi fructus ſerui dotalis ... [illegible]
k Conceptio ... [illegible]
l [illegible]
... De peculio ſerui fructuarij ... [illegible]
... [illegible]
... qui ... ſeruo ... peculium habente à proprietario.

ſ De peculio ſerui fructuarij aduerſus fructuarium dominum experiri poteſt qui proprietatem in ſeruo habet: quoties proprietarius ipſe conuenit cum ipſo ſeruo fructuario, peculium habente ab ipſo fructuario domino.
t l.27. de ſoc. ſ. eod.
u Actio de peculio datur in id quod dolo conuerti deſiit eſſe in peculio, l. 1. ſ. 4. ſ. eo. l. 26. ſ. 6. ſ. eod. Dolo facit qui rem in alium transfert cum ſuſpicatur adiium actum.
x Dolo facere videtur dominus, qui ſeruum intricare peculium patitur, v. l. 27. ſ. 1. quæ in fraudem creditorum ...
y Vigilare creditoribus licet ad ſuum conſequendum, v. l. 24. in fin. ... quæ in fraudem creditorum.
z ſuum, id eſt, ſibi debitum.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Si *a* dolo tutoris, vel curatoris furi oſi vel procuratoris factum ſit, an pupillus vel furioſus, vel dominus de peculio conueniatur, videndum? & puto, ſi ſoluendo tutor ſit, præſtare pupillum ex dolo eius, maximè ſi quid ad eum peruenit. & ita Pomponius libro octauo epiſtolarum ſcribit, idemq; & in curatore, & procuratore erit dicendum.

2 ¶ Emptor autem ex dolo venditoris non tenebitur, nec heres, vel alius ſucceſſor: niſi in id, quod ad ſe peruenit.

3 ¶ Siue autem poſt iudicium acceptum *b*, ſiue antè dolo factum ſit, continetur officio iudicis.

4 ¶ Si dominus, vel pater recuſet de peculio actionem, non eſt audiendus, ſed cogendus *c* eſt, quaſi aliam quamuis perſonalem actionem ſuſcipere.

De cautione damni infecti ædium peculiarium nomine. De iudicio noxali, vicarij nomine.

22. *Pomponius* libro 7. ad Sabinum.

Si damni infecti ædium peculiarium nomine, promiſerit dominus, ratio eius haberi debet. & ideo *d* ab eo, qui de peculio agit, domino cauendum eſt.

23. *Idem* lib. 9. ad Sabinum.

Ædium autem peculiarium nomine in ſolidum damni infecti promitti debet *e*: ſicut vicarij nomine noxale iudicium in ſolidum pati. quia *f* pro pignore eas ſi non defendantur, actor abducit, vel poſſidet.

De curatore furioſi.

24. *Vlpianus* lib. 26. ad Sabinum.

Curator *g* furioſi adminiſtrationem peculij *h* & dare, & denegare poteſt eam ſeruo furioſi, quam filio.

De veſtimentis ſeruo conceſſis.

25. *Pomponius* lib. 23. ad Sabinum.

Id veſtimentum *i* peculij eſſe incipit, quod ita dederit dominus, vt eo veſtitu ſeruum perpetuò *k* vti vellet, eoque nomine ei traderet, ne quis alius eo vteretur, idque ab eo eius vſus gratia cuſtodiretur. ſed quod veſtimentum ſeruo dominus ita dedit vtendum, vt non ſemper, ſed ad certum vſum, certis temporibus eo vteretur, veluti cum ſequeretur eum, ſiue cenanti miniſtrabit, id veſtimentum non eſſe peculii.

De dolo domini.

26. *Paulus* libro 30. ad Edictum.

Si ſemel ex ea cauſa, id eſt, quod dolo *l* fecerit, dominus præſtiterit de peculio conuentus, cæteris ex eadem cauſa nihil *m* præſtabit *n*. ſi tantumdem ſeruus ei debeat *o*, quantum dolo minuit, non erit condemnandus. his conſequens erit, vt manumiſſo quoque, vel alienato ſeruo, ex cauſa eſt etiam doli intra annum teneatur.

De ancilla & filiafamil. 1. Quid deduci heres. 2. De ſeruo alienato. 3. De ſeruo communi.

27. *Gaius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

Et ancillarum *p* nomine *p*, & filiarumfamilias in peculio actio datur, maximè ſi qua ſarcinatrix, aut textrix erit, aut aliquod artificium vulgare exerceat. datur propter eam actio depoſiti quoque & commodati, & actionem dandam earum nomine Iulianus ait: ſed & tributoriam *r* actionem, ſi peculiari merce, ſciente patre, dominóve, negotientur, dandam eſſe, longè magis non dubitatur. & ſi in rem verſum eſt, quod vſſu ſ patris, dominiue contractum ſit.

1 ¶ Conſtat heredem domini id *t* quoque deducere debere, quod ſeruus, cuius nomine cum eo de peculio ageretur, ante *u* aditam hereditatem ex bonis hereditariis amouiſſet, conſumpſiſſet *x*, corrupiſſet.

2 ¶ Si ſeruus alienatus ſit, quamuis in eum, qui alienauerit, intra annum prætor de peculio actionem pollicetur, tamen nihilominus & in nouum dominum actio datur. & nihil intereſt, aliud apud eum adquiſierit peculium, an quod pariter, cum ſeruum emerit, vel ex donatione acceperit, eidem conceſſerit.

3 ¶ Illud quoque placuit, (quod & Iulianus probat) omnimodo permittendum creditoribus *y*, vel in *z* partes cum ſingulis agere, vel cum vno in ſolidum.

4 ¶ Sed ipſi *a*, qui vendiderit ſeruum, non putat Iulianus de eo, quod ante venditionem crediderit, cum emptore de peculio agere permittendum.

5 ¶ Sed & ſi alieno credidero, eumque redemero, deinde alienauero, æquè non putat mihi in emptorem dari debere *b* iudicium.

6 ¶ In *a* venditorem autem dumtaxat intra annum poſt redemptionem numerandum, de eo, quod adhuc alieno crediderim, dandam eſſe mihi actionem exiſtimat: deducto *b* eo, quod apud me peculij ſeruus habebit.

7 ¶ Sicut autem de eo, quod ipſe crediderim ſeruo meo, non putat Iulianus in emptorem, alienato eo, actionem mihi dari debere: ita & de eo, quod ſeruus meus ſeruo meo crediderit, ſi ſecut creditum fuerit, alienatos ſi negat permitti mihi debere cum emptore experiri.

8 ¶ Si quis cum ſeruo duorum *d*, pluriùmve contraxerit, permittendum eſt ei, cum quo velit dominorum in ſolidum experiri. *e* eſt enim iniquum in plures *e* aduerſarios diſtringi ſeum, qui cum vno contraxerit: nec huius dumtaxat peculij ratio haberi debet, quod apud eum, cum quo agitur, is ſeruus haberet: ſed & eius, quod apud alterum. Nec tamen res damnoſa futura eſt ei, qui condemnatur, cum poſſit rurſus ipſe iudicio ſocietatis *g*, vel communi *h* diuidundo, quod amplius ſua portione ſoluerit, à ſocio ſociiſve ſuis conſequi: quod Iulianus ita locum habere ait, ſi apud alterum quoque ſuit peculium: quia eo caſu ſoluendo *i* quiſque etiam ſocium ære alieno liberare videtur. at ſi nullum ſit apud alterum peculium, contra eſſe, quia nec liberare vllo modo ære alieno eum intelligitur.

28 *Iulianus* lib. 11. Digeſtorum.

Quare & ſi ſocio, neque heres, neque bonorum poſſeſſor extitiſſet, eatenus damnari debet is, cum quo actum fuerit, quatenus *k* peculium apud eum erit, & quantum ex bonis conſequi poteſt.

Si plures credidores domino ſuccedant. 1. De prohibitione domini.

29. *Gaius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

Si quis ſeruum teſtamento liberum eſſe iuſſerit, reliquerit heredibus his, qui cum ſeruo contraxerant, poſſunt inter ſe coheredes vel de peculio agere: quia de eo quiſque peculio, quod apud eum eſſet, quolibet alio agente teneatur.

1 ¶ Etiam ſi prohibuerit *l* contrahi cum ſeruo dominus, erit *m* in eum de peculio actio.

Quo tempore ſpectatur an ſit in peculio de actione ad exhibendum, vel in rem. 1. Quatenus teneatur heres. 4. Si ſæpius agatur. 5. De ſeruo vendito. 6. Si dolus obiiciatur domino. 7. Vel heredi.

30. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Quæſitum eſt, an teneat actio de peculio, etiam *n* ſi nihil ſit in peculio, cum *o* ageretur: ſi modo ſit rei iudicatæ tempore? Proculus, & Pegaſus, nihilominus teneri aiunt. intenditur enim rectè, etiam ſi nihil ſit in peculio.

¶ Idem & circa ad exhibendum, & in rem actionem placuit, quæ ſententia & à nobis probanda eſt.

1 ¶ Si cum ex parte *p* herede domini, vel patris agatur, dumtaxat de peculio condemnandum: quod apud eum heredem ſit, qui conuenitur. idem & de in ſ rem verſo pro parte. niſi ſi quid in ipſius heredis rem vertit. nec quaſi vnum ex ſociis eſſe hunc heredem conueniendum: ſed pro parte dumtaxat.

2 ¶ Sed ſi ipſe ſeruus ſit *r* heres ex parte inſtitutus, æquè cum eo agendum erit.

3 ¶ Sin vero filius ſit, quamuis ex parte inſtitutus, nihilominus in ſolidum actionem patietur. ſed ſi velit pro parte nomen coheredis redimere, audiendus eſt. quid enim, ſi in rem patris verſum ſit? cur non conſequatur filius à coherede, quod in patris re eſt idem, & ſi peculium locuples ſit.

4 ¶ Is, qui ſemel *u* de peculio egit, rurſus *x* aucto peculio, de reſiduo debiti agere poteſt.

5 ¶ Si annua exceptione *z* ſit repulſus à venditore creditor, ſubueniri ei aduerſus emptorem debet. ſed ſi alia exceptione, hactenus ſubueniri, vt deducta ea quantitate, quam à venditore conſequi potuiſſet, ab emptore reſiduum conſequatur.

6 ¶ In dolo obiiciendo temporis ratio habetur. fortaſſis enim, poſt *y* tempus de dolo actionis, non patietur dolum malum obiici prætor: quoniam *z* nec de dolo actio poſt ſtatutum tempus datur.

7 ¶ In heredem *a* autem doli clauſula in id, quod ad eum peruenit, dari debet: vltra non.

31. *Paulus* lib. 30. ad Edictum.

Sed ſi ipſe heres dolo fecit, ſolidum præſtat.

Electione vnius ex pluribus non habentibus communem ſeruum, & peculij, alij liberantur: ſed ex æquitate in reſpons tenetur, & quanto ſit in peculio, ſententiæ tempore inſpicitur. Bartolus.

a Ex dolo tutoris & curatoris, procuratoris, & breuiter, gestoris, quis tenetur, quatenus locupletior factus eſt.

b *l. 9. §. 11. ſ. de pactis.*

c Iudicium libello reſpondere, & litem conteſtari quemque cogi hoc ex loco notant.

d *l. 5. l. 6. ſ. de miltaria.*

e quia ædes cum accidunt quaſi deliquiſſe videntur, *l. 7. §. 1. inf. ad nouum.*

f Decretum primum & ſecundum in cauſa noxali interponi in re mobili, hinc Iacobus Aretinus & Baldus colligunt aduerſus Gloſſam *l. ſi finita §. ſi curator. ff. de damno infecto, & in l. tutore 4. ff. de iuriſd. arg. l. que legatorum 14. l. vlt. in poſſeſſ.*

g longe ex eodem libro *l. 1. §. 1. ſupr. de adopt. l. 4. inf. de diuortiis. l. 9. ſ. de ritu.*

h non poteſt autem ipſum peculium dare *l. 3. §. 3. in fin. §. 4. & arg. l. 7. §. 1. ſ. eo.*

i Peculij eſt veſtis eſt, quam dominus ſeruo dederit, vt ea ſolus ipſe perpetuo vteretur, & apud ipſum eius vſus gratia cuſtodiretur. ſi vero ad certum vſum, certóve tempus dedit, vt ea ſcilicet vteretur, quum eum ſequeretur, vel miniſtraret, non eſt peculij. *ſup. de leg. 3. l. 22. & l. 23.*

k i. quamdiu durabit. Nam aliquin veſtimenta vſu deteruntur *§. 2. inſt. de vſufr.* vide quæ ſcripſi ad *l. 66. inf. ſolut.*

l puta, nóminis, auerterit, conſumpſerit peculium, *l. 21. ſupr. eo.*

m Compenſationem hic ipſo iure fieri, notat Albericus.

n quia ipſo iure pluſquam ſemel deberi non poteſt, *l. 18. ſ. de oblig. & act. l. 57. ſ. de reg. iur.*

o De peculio actio aduerſus patrem vel dominum datur, etiam ancillarum & filiarum nomine. *l. 3. §. 2. ſ. eo. l. 7. §. 2. ſup. de inſtitoria.*

p *l. 14. ſupr. de negotiis.*

q *l. 3. §. ceterum, in fin. ſupr. commodati.*

r *d. l. 5. §. 2. ſupra de tribut.*

ſ *l. 1. §. quod iuſſu.*

t *leg. 1. inf. ſi a qui teſtamento.*

y *l. 13. in fin. ſupra eodem.*

z De peculio actio creditori datur contra ſerui peculiaris venditorem & emptorem, in partes, ſi cum ſingulis, in ſolidum, ſi cum vno egerit.

a Actio de peculio datur venditori ſerui aduerſus eius emptorem, non de eo quod ante venditionem cum ſeruo contraxit, ſed quod poſt.

x id eſt æſtimationem. u *l. 1. inf. ſi is qui teſtamento.*

a Actio de peculio quatenus emptori ſerui detur aduerſus eiuſdem ſerui venditorem.

b *l. 15. in fin. ſ. eo. l. 37. in fin. l. 47. ſ. ſemper ſ. eod.*

c Vbi eſt commercium, ſerui & peculij, quilibet poteſt conueniri in ſolidum. *Bart.*

d Actione de peculio in ſolidum quis tenetur, vbi ſerui & peculij eius communionem cum alio habet.

e in plures aduerſarios diſtringi iniquum eſt.

f Diſtringendi verbum reperitur in *l. 2. ſup. de exercit. l. vlt. inf. rem pupilli, l. 5. §. 3. inf. iudicatum ſolui.*

g *l. 19. in fin. ſup. eod.*

h Quod vnus ſociorum plus parte ſua ſoluit, poteſt id à ſocio communi diuidundo repetere. *l. 8 in fi. ſup. com. diuidundo.*

i Soluendo pro ſocio, ſocius ſocium liberat.

k *l. 1. §. 5. §. 3. quando de peculio actio annalis eſt. l. 1. §. 10. inf. de dote prælegata.*

l Inuitum etiam dominum ſeruus actione de peculio obligat. *l. 47. infra eod.*

m *l. 47. inf. et ibid non erit, quia nouo pacto, in diuerſas cauſam domini confirmare ſeruus non poteſt l. 3. C. de paſt. & prohibitio domini obſtat. l. 17. §. 4. ſ. de inſtitoria.*

n *l. 14. ſ. de vſuris.*

o *l. 8. §. de in iudicio. l. 62. §. de iudiciis.*

p *l. 35. §. de præ. l. 27. §. 1. ſ. de rei vindic.*

q Peculij quantitas, ſeu quantum in peculio ſit, inſpicitur tempore rei iudicatæ.

r *l. 14. in pr. ſupra eod.*

ſ *l. 12. ſ. eod.*

t *l. 3. §. 11. ſ. eod.*

u De peculio actio iterum experiri poteſt, qui prima actione vel non ſolidum recepit, vel nihil recepit, cum nihil eſſet in ipſo peculio.

x Exceptio quibuſi competens in ſucceſſorem non tranſit, ſi in ipſius auctoris deficit cauſa exceptionis.

y imò, ſine temporis præſcriptione de dolo replicari poteſt. *l. 6. C. de exceptionibus.* & actio de dolo in heredem datur *l. 27. ſupr. de dolo.* Cuiacius in *d. l. 17.* negat *l. 17.* de replicatione doli intelligendam.

z Replicationi ita præſcribitur, vt actioni: & ita æquè tempore ſiniuntur replicationes & actiones.

a Actio de peculio datur in heredem, quatenus locupletior factus eſt.

An vno conuento cæteri liberantur. 1. Quo tempore ſpectatur quantitas peculij. 2. De ſeruo vendito.

32. *Vlpianus* lib. 2. Diſputationum.

SI ex duobus, vel pluribus heredibus eius, qui manumiſſo ſeruo, vel libero eſſe iuſſo, vel alienato, vel mortuo intra annum conueniri poterat, vnus fuerit conuentus, omnes heredes liberabuntur: quamuis non in maiorem quantitatem eius peculij, quod penes ſe habet, qui conuenitur, condemnetur. idque ita Iulianus ſcripſit. Idemque eſt & ſi in a alterius rem fuerit verſum. Sed & ſi plures ſint fructuarij, vel bonæ fidei poſſeſſores, vnus conuentus cæteros liberat: quamuis non maioris peculij, quàm penes ſe eſt, condemnari debeat. Sed (ſi) licet hoc iure b contingat, tamen æquitas c dictat, iudicium in eos dari, qui occaſione iuris d liberantur, vt e magis eos perceptio, quàm intentio f liberet. nam * qui cum ſeruo contrahit, vniuerſum peculium eius quod vbicumque eſt g veluti h patrimonium, intuetur.

1 ¶ In hoc autem iudicio, licèt reſtauretur præcedens i, tamen & augmenti, & deceſſionis rationem haberi oportet. & ideo, ſiue hodie nihil ſit in peculio, ſiue acceſſerit aliquid, præſens ſtatus peculij ſpectandus eſt. Quare circa venditorem quoque, & emptorem hoc nobis videtur verius, quod acceſſit peculio, poſſe nos ab emptore k conſequi: nec retrorſus, velut in vno iudicio, ad id tempus conuentionem reducere emptoris, quo venditor conuentus ſit.

2 ¶ Venditor ſerui, ſi cum peculio ſeruum vendiderit, & tradiderit peculium, ne intra annum quidem de peculio conuenietur. neque enim hoc pretium ſerui, peculium eſt, vt Neratius ſcripſit.

33. *Iulianus* lib. 12. ex Caſſio.

SEd ſi quis ſeruum ita vendidit, vt pretium pro peculio acciperet l, * penes l eum videtur eſſe peculium, ad quem pretium peculij peruenit.

34. *Pomponius* lib. 12. ex variis lectionibus.

NOn penes quem res peculiaris ſit.

35. *Iulianus* lib. 12. ex Caſſio.

AT cùm heres iuſſus eſt peculium dare, accepta certa ſumma, non videtur o penes heredem eſſe peculium.

De contractibus bo. fid. & dolo.

36. *Vlpianus* libro 2. Diſputationum.

IN bonæ fidei contractibus p quæſtionis eſt, an q de peculio, an in ſolidum pater, vel dominus teneretur: vt eſt in actione de dote agitatum, ſi filio dos data ſit, an pater dumtaxat de peculio conueniretur? Ego autem arbitror, non ſolum de peculio, ſed & ſi quid præterea dolo malo patris r capta fraudataque eſt mulier, competere actionem. nam ſi habeat res, nec reſtituere ſit paratus, æquum eſt eum, quanti ea res eſt, condemnari. nam quod in ſeruo, cui res pignori s data eſt, expreſſum eſt, hoc & in cæteris bonæ fidei iudiciis accipiendum eſſe, Pomponius ſcripſit. namque ſi ſeruo res pignori data ſit, non ſolum de peculio, & in rem verſo competit actio: verùm, hanc quoque habet adiectionem, *& ſi quid dolo malo domini captus fraudatúſque actor eſt.* * videtur autem dolo facere dominus, qui ſi cùm haberet reſtituendi facultatem, non vult reſtituere.

Si pater creditori filij ſuccedat & hereditatem vendat. 1. De ſeruo vicarium emente pecunia domini. 2. De venditione ſerui communis. 3. De ſeruo cuius vſuſfructus alienus eſt.

37. *Iulianus* lib. 12. Digeſtorum.

SI creditor filij tui heredem te inſtituerit, & tu hereditatem eius vendideris, illa parte ſtipulationis *quanta t pecunia ex hereditate ad te peruenerit*, teneberis de peculio.

1 ¶ Si ſeruo tuo permiſeris u vicarium x emere aureis octo y, ille decem z emerit, & tibi ſcripſerit a ſe octo emiſſe, tuque ei permiſeris eos octo ex tua pecunia ſoluere, & is decem ſoluerit: hoc nomine duos aureos tantum vindicabis: ſed hi venditori præſtabuntur dumtaxat de peculio ſerui.

2 ¶ Seruum communem, quem cum Titio, aut cum Sempronio habebam b, Titio vendidi, antequàm eius nomine ageretur mecum de peculio: quæſitum eſt; ſi de peculio cum Titio, aut cum Sempronio ageretur, an eius peculij quod apud me eſſet, ratio haberi deberet? Dixi ſi cum Sempronio ageretur nunquam rationem eius peculij, quod apud me eſſet haberi debere: quia is nullam aduerſus me actionem haberet, per quam id quod præſtitiſſet, conſequi poſſet. Sed & ſi cum Titio poſt annum, quàm vendidiſſem, ageretur, ſimiliter non eſſe c computandum peculium, quod apud me eſt: quia iam mecum agi de peculio non poſſet. Sin autem intra annum ageretur, tunc quoque habendam huius peculij rationem, poſtquam placuit, alienato homine, permittendum creditori, & cum venditore & cum emptore agere.

3 ¶ Si actum ſit de peculio cum eo, qui vſumfructum d in ſeruo habet, & minus conſecutus ſit creditor, non eſt iniquum, vt ex e iudicio eius peculij, ſiue apud fructuarium, ſiue apud proprietarium erit, rem conſequatur. Nihil intereſt operas ſuas conduxerit f ſeruus a fructuario, an pecuniam mutuam ab eo acceperit. dari itaque debebit actio ei g aduerſus dominum proprietatis, deducto e eo quod ſeruus peculij nomine apud fructuarium habet.

De pecunia depoſita apud filiumfam. 1. Si ſoluto matrimonio petatur liberatio à promiſſione dotis. 2. De eo quod vicarius vos peculiatus, domino debet. 3. De ſeruo vendito.

38. *Africanus* lib. 8. Quæſtionum.

DEpoſiti apud filiumfamilias decem, & ago depoſiti de peculio, quamuis nihil patri filius debet, & hæc decem e teneat h, nihilo magis tamen patrem damnandum exiſtimauit, ſi nullum præterea peculium ſit, hanc enim pecuniam, cùm mea maneat, non eſſe peculij. denique quolibet alio agente de peculio, minimè dubitandum ait, computari non oportere, itaque ó ad exhibendum i agere me, & exhibitam vindicare debere.

1 ¶ Si k nuptura filiofamilias, dotis nomine certam pecuniam promiſerit, & diuortio facto agat de dote cum patre, vtrumne tota promiſſione, an deducto eo, quod patri filius debeat, liberari eam oporteret? Reſpondit, tota promiſſione l eam liberandam. Et ſi m ex promiſſione cum ea ageretur, exceptione doli mali tueri ſe poſſet.

2 ¶ Stichus n habet in peculio Pamphilum, qui eſt decem. idem Pamphilus debet domino quinque. ſi agatur de peculio Stichi nomine, placebat, æſtimari debere pretium Pamphili o: & quidem totum, non deducto eo, quod domino Pamphilus debet. * neminem p enim poſſe intelligi ipſum in ſuo peculio eſſe. hoc ergo caſu damnum dominum paſſurum: vt pateretur, ſi cuilibet alij ſeruorum ſuorum peculium non habenti credidiſſet. idque ita ſe habere euidentius apparitum ait, ſi q Sticho peculium legatum eſſe proponatur. qui certè, ſi ex teſtamento agat, cogendus non eſt, eius quod vicarius ſuus debet, aliter, quàm ex peculio ipſius, deductionem pati: alioquin futurum, vt, ſi tantundem vicarius domino debeat, ipſe nihil in peculio habere intelligatur, quod certè eſt abſurdum.

3 ¶ Seruus, quem tibi vendideram, pecuniam credidit, quæſitum eſt, an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, vt deducatur id, quod apud me ex eo remanſerit? Quod quidem minimè verum eſt. nec intereſt, intra annum, quàm vendiderim, an poſtea experiar. nam nec cæteris quidem, qui tunc cum eo contraxerint, in me actio datur. in contrarium quoque agentibus mecum his, qui antea cum eo ſeruo contraxiſſent, non deducam id r, quod poſtea mihi debere cœperit. ex quo apparet, onus eius peculij, quod apud me remanſerit, ad poſterioris temporis contractus pertinere non debere.

Quæ ſint in peculio.

39. *Florentinus* lib. 11. Inſtitutionum.

PEculium & ex eo conſiſtit, quod parſimonia ſua quis parauit s, vel officio meruerit à quolibet ſibi donari, idque velut u proprium patrimonium ſeruum ſuum habere quis voluerit.

De ortu, augmento, decremento, & interitu peculij.

40. *Marcianus* lib. 5. Regularum.

PEculium naſcitur, creſcit, decreſcit, moritur y. & ideo eleganter Papirius Fronto dicebat, peculium ſimile eſſe homini.

1 ¶ Quomodo autem peculium naſcitur, quæſitum eſt. & ita veteres diſtinguunt: ſi id adquiſiit ſeruus, quod dominus neceſſe non habet præſtare, id eſſe peculium: ſi verò tunicas, aut aliquid ſimile, quod ei dominus neceſſe habet præſtare, non eſſe peculium. ita igitur naſcitur peculium.

¶ Creſcit, cùm auctum fuerit.

¶ Decreſcit, cùm ſerui vicarij moriuntur, res intercidunt.

¶ Moritur, cùm z ademptum ſit.

41. *Vlpianus* libro 43. ad Sabinum.

NEc ſeruus quicquam debere poteſt, nec ſeruo poteſt deberi. ſed cùm eo verbo abutimur, factum a magis demonſtramus, quàm b ad ius ciuile c referimus obligationem. itaque quod ſeruo debetur, ab extra-

a l. 30. § 1. ſ. eod.
b i. ipſo iure, vide quæ notaui ad l. 122. § 5. inf. de verb. oblig.
c Æquitas ſtricto iuri præfertur l. 8. C. de iudiciis.
d ſtricti.
e l. 9. ſ. de his qui deiecerunt.
f actio inſtituta.
g Æs alienum non ſolum eſt, ſed vniuerſorum peculiorum, l. 50. § 1. ſ. de iud. l. 19. § 1. ſ. hoc titul.
h Peculium ſerui, eius quaſi patrimonium, l. 47. in fi. ſ. eod.
i præcedens. Vulgo.
k l. 11. § penul. l. 27. § 2. ſ. eod. l. 10. ſ. de [illegible]
l Peculium penes quem eſſe intelligatur.
m nam qui rei pretio fruitur, non minus rem habere intelligitur, quam qui principali re fruitur, l. 39. ſ. de vſufructu.
n Imò, peculium penes eum eſt, qui in tradendo à legatario ſe liberauit, l. 1. § 7. inf. quando de peculio.
o ſub. à filio vel ſeruo ſuis.
p De peculio actio datur in bonæ fidei contractibus aduerſus patrem & dominum, quatenus in ipſo tantum peculio eſt: niſi aliter eorum dolo admiſerit, tùc enim in ſolidum tenentur.
q l. 1. § 41. ſ. depoſiti.
r & commodata, l. 1. § 4. ſ. commod.
ſ l. 1. in fin. inf. depoſiti.
t adde l. 2. § 6. ſ. de hered. vend.
u Permiſſo domini vicarium ſeruum ordinarij interdum emebant.
x Vicarius eſt ſeruus ordinarij.
y Pretium ſerui [illegible] aureorum octo: illud v. in l. 2. Cod. de communi ſeruo manumiſſo.
z [illegible]
a Falſo, & ſic ſibi impoſuerit.
b Communem, quem cum Sempronio habebam Cuiac. 2. obſ. 8.
c [illegible] 32. in fi. ſ. eod.
d Si de peculio agitur cum fructuario, [illegible] proprietarius liberatur, quatenus à fructuario percipitur, ſeu ſoluitur.

a l. 47. [illegible] ſ. de vſufruct.
b [illegible] l. 19. in fin. ſ. eod.
c l. 27. § 6. ſ. eod.
d Vide Cuiacium 8. ad Africanum.
e vide l. 38. [illegible]
f [illegible]
g [illegible]
h De peculio non agitur vbi nihil eſt in peculio [illegible]
i l. 9. [illegible]
k vide Cuiac. h. loco in lib. 8.
l [illegible]
m [illegible]
n [illegible]
o [illegible]
p l. 26. in fi. ſ. & peculio ipſum.
q l. 38. ſ. eod.
r vide Cuiacium in hanc l.
ſ l. 47. [illegible]
t [illegible]
u [illegible]
x [illegible]
y Nam poſteriore [illegible]

[illegible] Ariſt. nominis 3. de anima, [illegible] mihi non videtur: cum enim [illegible] hoc verbo creſcendi intelligitur Iuriſconſultus.
z l. 8. in fi. ſ. eod.
a Factum & ius opponuntur.
b vid. l. 49. § vlt. ſ. eod.
c Seruus ratione iuris non debet, nec ei debetur. Nam quæ ipſi debentur, dominus petit: De iis verò quæ ſeruus debet, actione de peculio, vel de in rem verſo conuenitur. Syn. Baſil. 18. Tit. 5. c. 2.

neis

Universidad Rey Juan Carlos

neis a domino recte petet, quod ſeruus ipſe debet, eo nomine in b peculium, & ſi quid inde in rem domini verſum eſt c, in dominum actio datur.

De adrogatore.

42. *Idem* lib. 12. ad Edictum.

IN adrogatorem c de peculio actionem dandam quidem recte putant. Quamuis Sabinus, & Caſſius, ex antegeſto de peculio actionem non eſſe dandam exiſtimant.

De ſeruo vendito poſt litem conteſtatam.

43. *Paulus* lib. 30. ad Edictum.

SI d, poſteaquam tecum de peculio egi, ante rem iudicatam ſeruum vendideris, Labeo ait, etiam eius peculij nomine, quod apud emptorem e quæſierit, damnari te debere, nec ſuccurrendum tibi, culpa enim tua id accidiſſe, qui ſeruum vendidiſſes.

De contracta filiifamil.

44. *Vlpianus* lib. 63. ad Edictum.

SI quis f cum filiofamilias contraxerit, duos g habet debitores: filium in ſolidum, & patrem duntaxat de peculio.

45. *Paulus* lib. 61. ad Edictum.

IDeóque, ſi pater filio peculium ademiſſet, nihilominus creditores cum filio agere poſſunt.

De adminiſtratione peculij.

46. *Idem* lib. 60. ad Edictum.

QVi h peculij adminiſtrationem concedit, videtur permittere generaliter i, quod & ſpecialiter permiſſurus eſt.

De prohibitione domini. 1. De ſeruo fideiubente. 2. De futuro incremento peculij. 3. De ſeruo alienato.

47. *Idem* libro 4. ad Plautium.

QVoties, in taberna k ita ſcriptum fuiſſet, *cum Ianuario ſeruo meo geri negotium veto*: hoc ſolum conſecutum eſſe dominum conſtat, ne inſtitoria teneatur, non etiam de peculio.

1 ¶ Sabinus reſpondit, non l aliâs dandam de peculio actionem in dominum, cùm ſeruus fideiuſſiſſet, niſi in rem domini, aut ob rem peculiarem fideiuſſiſſet.

2 ¶ Si ſemel actum ſit de peculio, quamuis minus inueniatur rei iudicandæ tempore in peculio, quàm debet, tamen cautionibus locum eſſe non placuit de futuro incremento peculij. Hoc enim in pro ſocio actione locum habet m: quia ſocius vniuerſum debet.

3 ¶ Si creditor ſerui ab emptore eſſet partem conſecutus, competere in reliquum in venditorem vtile iudicium, Proculus ait: id re integrâ n non eſſe permittendum actori, diuidere o actionem, vt ſimul cum emptore, & cum venditore experiatur. Satis enim eſſe, hoc ſolum ei tribui, vt reſciſſo ſuperiore iudicio, in alterum detur ei actio, cùm, electo reo, minus eſſet conſecutus, & hoc iure vtimur.

4 ¶ Non tantum autem quiuis creditor cum venditore ex ante geſto agere poteſt: ſed & ipſe emptor, idque & Iuliano videtur. Quamuis & deducere ipſe poteſt aduerſus alium agentem: dum tamen id quod apud ſe habet, computet.

5 ¶ Si ſeruus, deducto peculio, venditus ſit, procedit, vt venditor & deductione vti poſſit: & ſi poſt p venditionem cœperit aliquid venditori ſeruus debere, non minuit peculia: quia non domino debet.

6 ¶ Quæ diximus in emptore & venditore, eadem ſunt & ſi alio quouis genere dominium mutatum ſit: vt legato q, dotis datione: quia, quaſi r patrimonium liberi hominis, peculium ſerui intelligitur, vbicumque eſſet.

De adminiſtratione peculij.

48. *Idem* lib. 17. ad Plautium.

LIbera peculij adminiſtratio non permanet, neque in fugitiuo, neque in ſurrepto, neque in eo, de quo neſciat quis, viuat, an mortuus ſit s.

1 ¶ Cui peculij adminiſtratio data eſt, delegare t debitorem ſuum poteſt.

Quæ ſint in peculio. 1. De ſeruo negotia domini ignorantis gerente. 2. Quibus ex cauſis ſeruus domino debet, vel contra.

49. *Pomponius* lib. 4. ad Quintum Mucium.

NOn ſolùm id peculium eſt, quod dominus ſeruo conceſſit, verum u id quoque, quod ignorante quidem eo acquiſitum ſit, tamen, ſi reſciſſet, paſſurus x erat eſſe in peculio.

1 ¶ Si, ignorante me, ſeruus meus negotia mea adminiſtrauerit y, tantidem debitor mihi intelligetur, quanti teneretur, ſi liber negotia mea adminiſtraſſet.

2 ¶ Vt debitor vel ſeruus domino, vel dominus ſeruo intelligatur: ex cauſa ciuili a computandum eſt. Ideóque ſi dominus in rationes ſuas referat, ſe debere ſeruo ſuo, cùm omninò neque mutuum acceperit, neque vlla cauſa præceſſerat debendi, nuda b ratio non facit eum debitorem.

Si nihil ſit in peculio. 1. Si pater creditori filij ſuccedat. 2. De obligatione ſerui. 3. De eo quod bona fide poſſeſſor accepit vt manumitteret.

50. *Papinianus* lib. 9. Quæſtionum.

EO tempore, quo in peculio nihil eſt, pater latitat: in bonorum poſſeſſionem eius rei ſeruandæ cauſa, mitti non poſſum c, qui de peculio cum eo acturus ſum: quia d non e fraudationis cauſa latitat, qui, ſi iudicium acciperet, abſolui deberet. Nec ad rem pertinet, quod fieri poteſt, vt damnatio ſequatur. Nam & ſi in diem, vel ſub conditione debeatur, fraudationis cauſa non videtur latitare: tametſi poteſt iudicis iniuria e condemnari.

¶ Sed fideiuſſorem datum eo tempore, quo nihil in peculio eſt, teneri putat Iulianus, quoniam fideiuſſor futuræ f quoque actionis accipi poſſit: ſi tamen ſic acceptus eſt.

1 ¶ Si creditor patrem, qui de peculio tenebatur, heredem inſtituerit: quia mortis tempus in Falcidiæ ratione ſpectatur, illius temporis peculium conſiderabitur.

2 ¶ Etiam poſtquam g dominus de peculio conuentus eſt, fideiuſſor pro ſeruo accipi poteſt. & ideo qua ratione, ſi poſt actionem dictatam ſeruus pecuniam exſoluerit, non magis repetere poteſt, quàm ſi iudicium dictatum non fuiſſet. Eadem ratione fideiuſſor quoque vtiliter acceptus videbitur. Quia naturalis h obligatio, quam etiam ſeruus ſuſcipere videtur in litem tranſlata non eſt.

3 ¶ Seruus alienus, cùm bona fide ſeruiret mihi, nummos à Titio mutuatos mihi dedit, vt eam i manumitterem: & manumiſi. creditor quærebat, quem de peculio conueniret? dixi, quanquam creditor electionem aliàs haberet, tamen in propoſito dominum eſſe conueniendum: & cum k ad exhibendum mecum acturum pecuniæ nomine, quæ ipſi eſſet acquiſita l, nec in eam cauſam alienata, quæ pro capite ſerui ficta proponeretur. Neque enim admittendam eſſe diſtractionem exiſtimanſeum, ſi non manumiſſam, domini pecuniam eſſe: manumiſſione verò ſecuta, videri pecuniam ex re mea quæſitam mihi: quoniam magis propter m rem meam n, quàm ex re mea, pecunia mihi daretur.

De eo quod extranei debent.

51. *Scæuola* lib. 2. Quæſtionum.

QVod debetur ſeruo ab extraneis, agenti de peculio, non o omnimodo dominus ad quantitatem debiti condemnandus eſt: cùm & ſumptus in petendo, & euentus exſecutionis poſſit eſſe incertus: & cogitanda ſit mora temporis p, quod datur iudicatis, & ut venditionis bonorum, ſi id magis faciendum erit: ergo, ſi paratus ſit actiones mandare, abſoluetur: quod enim dicitur, ſi q cum vno ex ſociis agatur, vniuerſum peculium computandum, quia ſit cum ſocio actio: in eodem redibit, ſi actiones paratus ſit præſtare, & in omnibus, quos diximus teneri dicimus, quia habent actionem, delegatio pro r iuſta præſtatione ſit.

De priuilegiis creditorum.

52. *Paulus* lib. 4. Quæſtionum.

EX facto quæritur, qui tutelam, quam liber, adminiſtrabat, ſeruus pronunciatus eſt: an, ſi conueniatur eius dominus à pupillo, (cuius quidem potiorem ſ cauſam quàm creditorum cæterorum ſerui habendam reſcriptum eſt) an t vel id deducatur ex peculio, quod domino, debetur? &, ſi putaueris poſſe deduci, an interſit, vtrum, cùm adhuc in libertate ageret, domini debitor factus eſt, an poſtea? & an de peculio impuberi competat? Reſpondi: Nullum priuilegium præponi patri, vel domino poteſt: cum ex perſona filij, vel ſerui, de peculio conueniuntur. Planè in u cæteris creditoribus habenda eſt ratio priuilegiorum: quid enim, ſi filius dotem acceperit, tutelam adminiſtrauit? meritò igitur & in ſeruo, qui pro tutore egit, id reſcriptum eſt. *& quia x ... poterit melior ſolet eſſe conditio ... quam cæterorum*: Inhibebitur actio.

¶ Planè ſi ex re pupilli nomine fecit, vel pecuniam in area depoſuit, datur ei vindicatio nummorum, & aduerſus debitores vtilis actio, ſcilicet ſi nummos conſumpſerunt: hic enim alienare eos non

a §. 1. Inſt. de ſtip. ſeruorum. §. 1. Inſt. per quas perſonas.
b l. 7. C. quod cum eo.
c De peculio actio datur in patrem adrogatorem, vt in patrem legitimum l. 42. ff. de adopt. l. 7. ff. de peculio legato.
d Si poſt litem in actione de peculio conteſtatam, ſeruus venditus fuerit, eius quoque peculij nomine venditor tenetur, quod apud emptorem quæſitum erit, ſeu quod deinde quæſitum erit. Syn. ibid. & Scholiaſtes c. 33.
e d. l. 23. in fin. ff. de actione empti.
f idem Syn. ibid. c. 33.
g l. 57. ff. de iudiciis, l. 39. ff. de oblig. & action.
h idem Syn. Baſ. ibid. c. 36.
i Generali conceſſione adminiſtrationis ſpecialis conceſſio continetur. ciuiliter tamen hoc intelligendum eſt, vt notaui ad l. 6. §. pen. ff. de cond. indeb. hoc eſt, non cenſetur ea generaliter concedens permiſiſſe, quæ non permitteret ſpecialiter.
k Proſcriptiones ad tabernam fieri ſolitæ ad impediendam negotiandi facultatem, vt hîc: qua de re vide quæ notaui ad l. 11. §. 2. ff. de inſtitoria: adde etiam huiuſmodi proſcriptiones ad ædes fieri ſolitas recuperandi ſerui fugitiui, l. 1. in fin. ff. de fugitiuis, indicandæ rei amiſſæ & repertæ, l. 43. §. 8. & 9. ff. de furtis. & denunciationis faciendæ gratia. l. 4. § 5. in fin. ff. de damno.
l idem Synop. ibid. c. 37.
m in qua ſocius promittere debet de eo quod in futurum ſocius facere non poterit, l. 63. §. 4. ff. pro ſocio, eodem modo maritus cauere debet, ſi meliorem ad fortunam peruenerit, quod minus perſoluit, id reſtituturum, l. [illegible] ... condum parte conſecuta.
o atqui licet alibi aduerſus mandatorem agere, l. 60. ff. mandati.
p l. 38. ff. eod.
q l. 20. ff. de verb. ſig. Vlp. l. 19. fragmenta 19. §. 17.
r v. l. 49. ff. eod.
ſ l. 21. in fin. ff. de reb. cred.
t Cur ita: hæc omnia collige ex l. 38. de ſolut. & lib.
u l. 15. ff. de ſolut. l. vlt. in princ. ff. de ſer.
x l. 7. §. 2. ff. eod.
y l. 39. ff. eod. l. 37. ff. de alimentis. l. 5. §. 2. C. de neceſſariis ſeruis.

a quoties quæritur num ſeruus domino obligetur, & è contra: putes non loqui de obligatione ciuili intelligendum eſt. Nam ciuili iure inter dominum & ſeruum nulla eſt obligatio, l. 41. ff. eod.
b l. 26. ff. de donat.
c Inuitatur mihi ſi in peculio: poſſunt tamen eo caſu latitantis bona poſ. dari, & venire, l. 7. §. 15. ff. quibus ex cauſis in poſſeſſionem.
d Latitare animo fraudandi non videtur, qui ſi iudicium acciperet, abſoluendus eſſet.
e de quo d. l. 95 §. 2. ff. ad Treb.
f l. 35. in fin. ff. de iudiciis, l. 6. ff. de fideiuſſ. §. 3. Inſt. de fideiuſſorib.
g i. poſt litem conteſtatam, l. 8. §. 3. ff. de fideiuſſorib.
h naturaliter enim ſeruus obligatur, non ciuiliter, l. 41. ff. eo.
i vt eum Hol.
k i. eo caſu verus dominus ſerui à creditore conueniendus eſt, qui mox ad exhibendum ſeruum ac pecuniam à me acceptam mecum eſt acturus.
l dominio tenus, arg. l. 41. ff. de acq. rer. l. 1. §. 3. ff. de acquir. poſſ.
m Propter & Ex, dictionum differentia. Propter, cauſam remotam: Ex proximam demonſtrat, adde l. vn. C. ſi ſecundo nupſerit. Quod dictum de voce Propter, idem eſt de dictione Ob, l. vlt. ff. de iure cod. de leg. Dictioni verò Ex, reſpondet particula De, l. 3. ff. vnde vi ... l. de coniungendis cum emancipato liberis.
n ſimilis pecè locutio eſt in l. 1. §. 1. ff. de coniungendis cum emancipatis.
o Actionis non ea æſtimatio eſt, quæ quantitatis in ipſa actione comprehenſæ. Minus enim æſtimatur actio ob ſumptus in eam faciendos, & dubium actionis euentum.
p l. 15. in pr. ff. vt in poſſeſſ. leg. olim duorum menſium, hodie quatuor, l. 2. C. de vſuris rei iudicatæ. l. 2. C. de vſuris rei iudic.
q l. 21. in fin. ff. eo.
r l. 26. ff. vlt. l. 20. §. 17. ff. de pet. her. l. 56. §. 1. de hered. petit.
ſ l. 2. ff. de tributoria.
t i. vbi cæteri creditores agunt.
u v. l. 20. §. ...

Universidad Rey Juan Carlos

potuit. Quod & in quouis a tutore dicendum eſt. Nec tamen intereſſe puto, quando domino debere cœperit, vtrum cùm in libertatis poſſeſſione eſſet, an poſtea. Nam & ſi Titij ſeruo credidero, eiuſque dominus eſſe cœpero, deducam quod prius credidi, ſi conueniri de peculio cœpero. Quid ergo eſt? quia de peculio actio deficit, vtilis actio in dominum quaſi tutelæ erit: vt quod ille pro patrimonio habuit, peculium eſſe intelligatur.

2 ¶ Si dos filiofamilias ſit data, vel tutelam adminiſtrauerit, habenda erit ratio priuilegiorum in actione de peculio: dilata interim cæterorum creditorum actione: vel interpoſita cautione b, ſi priores agant, qui Priuilegium non habent, reſtituiri quod acceperunt, ſi inueniatur poſtea cum parte actio priuilegij.

Si peculium manumiſſo non adimitur.

53. *Idem* lib. 11. Quæſtionum.

SI Sticho peculium, cùm manumitteretur, ademptum non eſt, videtur c conceſſum: debitores autem conuenire, niſi mandatis d ſibi actionibus, non poteſt.

De ſeruis, qui domino debebant, prælegatis.

54. *Scæuola* libro 1. Reſponſorum.

FIliofamilias vni ex heredibus e prædia prælegauit, *vt inſtructa erant, cum ſeruis.* hi ſerui domini debitores fuerunt. Quæſitum eſt, an cæteris heredibus aduerſus eum actio de peculio competat? Reſpondit, non competere.

Si conuentus de peculio vi eximatur.

55. *Neratius* libro 1. Reſponſorum.

IS, cum quo de peculio agebatur, à te vi exemptus eſt: quod f tunc, cùm vi eximeres, in peculio fuerit, ſpectari.

Si ſeruus domino expromiſerit.

56. *Paulus* lib. 2. ad Neratium.

QVod ſeruus meus pro g debitore meo mihi expromiſit, ex peculio deduci debet, & à debitore nihilo h minus debetur.

¶ Sed videamus, ne credendum ſit, peculiare fieri nomen eius, pro quo expromiſſum eſt? Paulus: Vtique, ſi de peculio agente aliquo deducere velit, illud nomen peculiare facit.

Quo tempore quantitas peculij ſpectatur.

57. *Tryphoninus* libro 8. Diſputationum.

SI filius, vel ſeruus, cuius nomine dumtaxat de peculio actum eſt, ante i finitum iudicium deceſſerit, id peculium reſpicietur, quod aliquis eorum, cùm moriebatur, habuit.

1 ¶ Sed eum, qui ſeruum teſtamento liberum eſſe iubet, & ei peculium legat, eius temporis peculium legare intelligi, Iulianus ſcribit, quo libertas competit: ideoque * omnia incrementa k peculij quoquo modo ante aditam hereditatem acquiſita ad manumiſſum pertinere.

2 ¶ At ſi quis extraneo peculium ſerui legauerit, in coniectura voluntatis teſtatoris quæſtionem eſſe; & veriſimilius eſſe, id legatum, quod mortis tempore in peculio fuerit: ita vt, quæ ex rebus peculiaribus ante aditam hereditatem acceſſerint, debeantur: veluti partus ancillarum, & fœtus pecudum: quæ autem ſeruo donata fuerint, ſiue quid ſi ex operis ſuis acquiſierit, ad legatarium non pertinere.

De ſeruis qui domino debebant prælegatis.

58. *Scæuola* lib. 3. Digeſtorum.

VNI l ex heredibus prædia legauit m, vt inſtructa erant, cum ſeruis & cæteris rebus, & quidquid ibi eſſet. Hi ſerui domino debitores fuerant tam ex aliis cauſis, quàm ex ratione Kalendarij n. quæſitum eſt, an cæteris heredibus aduerſus eum pecuniæ ſibi debitæ actio de peculio competit? Reſpondit, non competere.

QVANDO DE PECVLIO ACTIO annalis o eſt p.

TIT. II.

Edictum. 1. Quibus caſibus actio de peculio eſt perpetua, vel annalis. 2. Quemadmodum annus computatur. 3. Ratio edicti. 4. Quibus ex cauſis ſucceſſio actio eſt annalis. 5. De ſpeciebus alienationis. 7. De ſeruo legato. 8. Si hereditas præcepto ſeruo & peculio reſtituatur. 9. De vſufructu extincto. 10. Si poſt actionem annalem agatur perpetua.

1. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

PRætor ait: *Poſt mortem q eius qui in alterius poteſtate fuerit, poſteàve, quàm is emancipatus, manumiſſus r, alienatusve fuerit, dumtaxat de peculio, & ſi quid dolo malo eius, in cuius poteſtate eſt, factum erit, quo minus peculij eſſet, in anno, quo primum de ea re experiundi poteſtas erit, iudicium dabo.*

1 ¶ Quamdiu ſeruus, vel filius in poteſtate eſt, de peculio actio perpetua s eſt: poſt t mortem autem eius, vel poſtquam emancipatus, manumiſſus, alienatusve fuerit, temporaria eſſe incipit, id eſt, annalis.

2 ¶ Annus autem vtilis computabitur. & ideo u & ſi conditionalis ſit obligatio, Iulianus ſcribit ex eo computandum annum, non ex quo emancipatus eſt, ſed ex quo peti potuit conditione exiſtente.

3 ¶ Meritò autem temporariam in hoc caſu fecit prætor actionem. Nam cum morte x, vel alienatione extinguitur peculium, ſufficiebat vſque ad annum perduci obligationem.

4 ¶ Alienatio autem & manumiſſio ad ſeruos pertinet, non y ad filios: mors autem tam ad ſeruos quàm ad filios refertur, emancipatio z verò ad ſolum filium. Sed & ſi alio modo ſine emancipatione deſierit eſſe in poteſtate, annalis erit actio.

¶ Sed & ſi morte patris, vel deportatione, ſui iuris fuerit effectus filius, de peculio intra annum heres patris, vel fiſcus tenebuntur.

5 ¶ In alienatione a accipitur vtique venditor, qui actione de peculio intra annum tenetur.

6 ¶ Sed & ſi donauit ſeruum, vel permutauit, vel in dotem dedit, in eadem cauſa eſt.

7 ¶ Item heres b eius, qui ſeruum legauit non cum peculio, nam ſi cum peculio vel legauit, vel liberum eſſe iuſſit, quæſtionis fuit. & mihi verius videtur, non dandam neque in manumiſſum, neque in eum, cui legatum ſit peculium, de peculio actionem. an ergo teneatur heres? Et ait Cæcilius teneri: quia peculium penes eum ſit c, qui tradendo id legatario, liberauit. Pegaſus autem, caueri heredi debere ait, ab eo cui peculium legatum eſt, quia ad eum venirent creditores. ergo ſi tradiderit ſine cautione, erit conueniendus.

8 ¶ Si, præcepto ſeruo, & peculio, rogatus ſit heres reſtituere hereditatem? ſi de peculio conueniatur, Trebelliani exceptione non vtetur, vt Marcellus tractans admittit. is autem, cui reſtituta eſt hereditas, non tenetur, vt Scæuola ait, cum d peculium non habeat, nec dolo fecerit, quo minus haberet.

9 ¶ Vſufructu quoque extincto, intra annum actionem dandam in vſufructuarium, Pomponius lib. 61. ſcripſit.

10 ¶ Quæſitum eſt apud Labeonem.

SI, cum filius viueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris, & quia annus præterierat, exceptione ſis repulſus, an rurſus experiri tibi comperto errore, permittendum eſt? & ait, permitti debere dumtaxat de peculio, non etiam & de in rem verſo: nam priore iudicio de in rem verſo rectè actum eſt: quia annua exceptio ad peculium, non e ad in rem verſum pertinet.

Quæ actiones ſunt annales poſt mortem filij. 1. De ſeruo qui eſt apud hoſtes.

2. *Paulus* lib. 30. ad Edictum.

CVm a poſt mortem filiifamilias annua aduerſus patrem actio eſt: quemadmodum aduerſus eum eſſet perpetua, viuo filio; ideò, ſi ex cauſa redhibitionis erat de peculio actio, ſex menſium p erit poſt mortem filij; idemque dicendum in omnibus temporalibus actionibus.

1 ¶ Si ſeruus cui creditum eſt, apud hoſtes ſit, de peculio actio in dominum non anno finienda eſt, quamdiu poſtliminio reuerti poteſt.

De augmento & decremento peculij poſt ſerui mortem.

3. *Pomponius* lib. 4. ad Quintum Mucium.

DEfinitione peculij interdum vtendum eſt, etiam ſi ſeruus in rerum natura eſſe deſiit, & actionem prætor de peculio intra annum dat. Nam & tunc r & acceſſionem, & deceſſionem quaſi peculij, recipiendam: quanquam iam deſiit morte ſ ſerui, vel manumiſſione, eſſe peculium: vt poſſit ei accedere vt peculio, vt fructibus, vel pecorum fœtu, ancillarumque partubus; & decedere, veluti ſi mortuum ſit animal, vel alio quolibet modo perierit.

DE IN REM t VERSO.

TIT. III.

Quibus caſibus locum habet hæc actio. & quid differt ab actione de peculio.

1. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum

¶ Peculium etſi morte & manumiſſione ſerui deſinat, tamen ſi poſt mortem eius annalis actio moueatur, tam incrementum quàm deceſſio peculij conſideratur, *Syn. Baſ. ibid. c. 2. in fin.*

t 4. c. 25. §. 4. verſ. in vrocaunto, [illegible] quod tunc ex Paulus 2. ſen. 9. Syn. Baſ. ibid. c. 7. Illud diligenter obſeruandum eſt quod ſcribit Cuiac. 8. obſeruat. ad l. 17. §. vltim. ſ. eodem. unam eſſe actionem de peculio, & de in rem verſo: & peculio principalem intentionem eſſe: de in rem verſo, adiectionem: quæ tamen neceſſaria eſt. & tranſit in proprium nomen actionis, cum poſt mortem ſerui actio de peculio finitur anno.

Si hic

a l. 11. §. de admin. tut.

b l. 9. in fin. ſ. eo.
c Peculium ſequitur ſeruum manumiſſum inter viuos l. 3. ſ. de manumiſſ. ſeruis, quæ ſerui vel. ſeguen. C. de peculio, qui ſtemateum.
d Inuitus quis interdum cogitur actionem cedere.
e l. vlt. ſ. eod.
f l. 22. §. 1. ſ. quæ in fraud. credit.
g De peculio ſerui, dominus detrahit, quod ſeruus mihi pro debitore meo expromiſit.
h l. 56. §. 1. ſ. de fideiuſſ.
i Si is de cuius peculio agitur lite pendente deceſſerit, peculij quantitatem ad ipſum mortis tempus referemus, ut hic. Quid ſi legatum ſit peculium? tempus quo cedit legati dies reſpicimus vná cum omni ſuo incremento, §. 2. ſ. eod. Quid ſi extraneo legatum ſit? vt §. 2. ſ. eo.
k l. 8. §. 8. ſ. de peculio legato.
l Actione de peculio heredibus teſtatoris non tenetur is cui à teſtatore ſeruus legatus eſt, Non tenetur inquam, ob id quod ſeruus legatus domino ſuo debuit.
m prædia prælegauit. Hal. l. 54. ſ. eod.
n V. quæ not. ad l. 41. §. de rei vend.
o ſub. liberorum & ſeruorum.
p aduerſus parentes & dominos? Dic, poſt mortem, emancipationem, manumiſſionem, & alienationem eorum. Eſt enim alias perpetua de peculio actio.
q nec vltra annum datur, & in eo differt ab exercitoria, l. 4. in fin. ſ. de exercitoria, inſtitoria & de in rem verſo.
r Peculium his modis extinguitur morte, emancipatione, manumiſſione, alienatione, vt § 3. ſ. eod.
ſ ad filios hoc referendum, §. 4. ſ. eod.
t ad ſeruos hoc refertur, 3. 4. ſ. eod.
u §. 1. ſ. eod. 7. Cod. quod cum eo. l. 5. C. ad S. C. Maced.

q Heredes inter ſe ſingulæ habere peculium.
r l. 10. l. [illegible]

SI hi, qui in poteſtate aliena ſunt, nihil in peculio habent, vel habeant, non in ſolidum tamen: teneantur qui eos habent in poteſtate, ſi in rem eorum: quod acceptum eſt conuerſum ſit: quaſi a cum ipſis potius, contractum videatur.

1 ¶ Nec b videtur fruſtra de in rem verſo actio promiſſa, quaſi ſufficeret de peculio. rectiſſimè enim Labeo dicit fieri poſſe, vt & in rem verſum ſit, & ceſſet de peculio actio, quid enim ſi dominus peculium ademit ſine dolo malo? quid ſi morte ſerui extinctum eſt peculium, & annus vtilis præteriit? de in rem verſo, namque actio perpetua c eſt: & locum habet, ſiue ademit ſine dolo malo, ſiue d actio de peculio anno finita eſt.

2 ¶ Item ſi plures agant de peculio, proficere hoc ei e, cuius pecunia in rem verſa eſt, debet: vt ipſe vberiorem f actionem habeat.

¶ Certè ſi g procuratorum ſit ab aliquo, & actum de peculio: de in rem verſo actio an ceſſet, videndum? Et refert Pomponius, Iulianum exiſtimare, de peculio actione perimi de in rem verſo actionem: quia in peculium conuerſum eſt, quod in domini rem erat verſum, & pro ſeruo ſolutum eſt, quemadmodum ſi ipſi ſeruo à domino fuiſſet ſolutum: ſed ita dominus, ſi præſtiterit ex actione de peculio dominus, quod ſeruus in rem eius verterat. cæterum ſi non præſtiterit, manet h actio de in rem verſo.

2. Iauolenus lib. 12. ex Caſſio.

QVi i nummos acceptum à ſeruum manumiſit, agi cum eo de in rem verſo non poteſt: quia dando libertatem locupletior ex nummis k non fit.

1. Quid ſit in rem verſum. 3. De ſumptu in alimenta, & veſtimenta ſerui vel filiiſfam. 4. De domo dominica ornata. 5. De pecunia credita. 6. Si bona domini cuſtodit quæ conſumpta. 7. Si in rem verſum perit. 9. De ordine acceptum à ſeruo. 10. Si nummi ad comparandam veſtem accepti, perierint. Si veſtis quoque periit.

3. Vlpianus lib. 29. ad Edictum.

QVòd ſi ſeruus domino quantitatem dederit, vt manumittatur, quàm à me mutuam accepit, in peculium quidem hanc quantitatem non computari: in rem autem videri verſum &, ſi quid plus ſit in eo, quod ſeruus dedit, quàm eſt in ſerui pretio.

1 ¶ In rem in autem verſum videtur, ſiue idipſum, quod ſeruus accepit, in rem domini conuertit: veluti ſi triticum acceperit: & idipſum in familiam domini, cibariorum nomine conſumpſerit: aut ſi pecuniam à creditore acceptam dominico creditori ſoluerit: ſed & ſi errauit in ſoluendo: & putauit creditorem eum, qui non erat, æquè in rem verſum eſſe. Pomponius libro 61. ait, quatenus indebiti repetitionem n dominus habeat. ſiue cum ſeruus domini negotii gerendi adminiſtrandive cauſa quid geſſit: (veluti ſi mutuatus ſit pecuniam, vt frumentum compararet o ad familiam alendam, vel ſi ad veſtiendam) licet peculiariter mutuatus: poſtea in rem domini vertit. hoc enim iure vtimur, vt etiam ſi prius p in peculium vertit pecuniam, mox in rem domini, eſſe de in rem verſo actio poſſit.

2 ¶ Et regulariter q dicimus toties, de in rem verſo eſſe actionem, quibus caſibus procurator mandati, vel qui negotia geſſit, negotiorum geſtorum haberet actionem, quotieſque aliquid conſumpſit ſeruus, vt aut meliorem rem dominus habuerit, aut non deteriorem.

3 ¶ Proinde ſi ſeruus ſumpſit pecuniam, vt ſe aleret r, & veſtiret s ſecundum conſuetudinem x domini: (id eſt vſque ad eum modum, quem dominus ei præſtare conſueuerat) in rem videri domini vertiſſe, Labeo ſcribit.

¶ Ergo idem a erit & in filio b.

4 ¶ Sed ſi mutua pecunia accepta, domum dominicam exornauit c tectoriis, & quibuſdam aliis, quæ magis ad voluptatem pertinent, quàm ad vtilitatem, non videtur verſum. quia nec d procurator hæc imputaret, niſi fortè mandatum domini, aut voluntatem e habuit: nec debere ex eo onerari dominum, quod ipſe facturus non eſſet. quid ergo eſt? Pati debet dominus, creditorem hæc auferre g, ſine domus ſcilicet iniuria h, ne i cogendus ſit dominus vendere domum: vt, quanti pretioſior facta eſt, id præſtet.

5 ¶ Idem Labeo ait: ſi ſeruus mutuatus nummos à me, alii eos crediderit, de in rem verſo dominum teneri, quod k nomen ei acquiſitum eſt. quam ſententiam Pomponius ita probat, ſi non peculiare nomen fecit, ſed quaſi dominicæ rationis: ex qua cauſa hactenus erit dominus obligatus: vt, ſi non putat ſibi expedire nomen debitoris habere, cedat creditori actionibus, procuratorémque eum faciat.

6 ¶ Nec non illud quoque in rem domini verſum Labeo ait, quod mutuatus ſeruus, domino emit vnguenta fortè: vel ſi ſeruus ad luxuriæ materiam: vel ſi quid ad turpes ſumptus ſubminiſtrauit: neque enim ſpectamus an bono domini ceſſerit, quod conſumptum eſt, ſed an in negotium domini.

7 ¶ Vnde rectè dicitur, & ſi frumentum comparauit ſeruus ad alendam domini familiam, & in horreo dominico repoſuit, & hoc periit, vel corruptum eſt, vel arſit: videri m verſum.

8 ¶ Sed & ſi ſeruum domino neceſſarium emiſſet n, (iſque deceſſiſſet) vel inſulam o fulſiſſet, eáque ruiſſet: dicerem, eſſe actionem de in rem verſo.

9 ¶ Sed ſi ſic accepit, quaſi in rem domini verteret, nec vertit, & decepit creditorem, non videtur verſum, nec tenetur dominus: p ne credulitas q creditoris domino obeſſet, vel calliditas ſerui noceret. quid tamen, ſi is fuit ſeruus, qui ſolitus erat accipiens vertere? Adhuc non r puto nocere domino, ſi alia mente ſeruus accepit: aut ſi, cum hac mente accepiſſet, poſtea alio vertit. curioſus igitur debet eſſe creditor, quo vertatur.

10 ¶ Si mutuatus ſit pecuniam ſeruus ad veſtem ſ comparandam, & nummi perierint, quis t de in rem verſo agere poſſit, vtrum creditor, an venditor? Puto autem, ſi quidem pretium numeratum ſit, creditorem de in rem verſo acturum, etſi veſtis perierit. ſi autem non fuit pretium ſolutum, ad hoc tamen data pecunia, vt veſtis emeretur, & pecunia periit, veſtis tamen familiæ diuiſa eſt: vtrique creditorem de in rem verſo habere actionem. An & venditor habeat, quia res eius peruenerunt in rem domini: ratio hoc facit, vt teneatur. vnde incipit † dominus teneri ex vna cauſa duobus u. Proinde etſi tam pecunia, quàm veſtis periit, dicendum erit, vtrique dominum teneri: quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt.

De occupatione.

4. Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

SEd dicendum eſt, * occupantis x meliorem conditionem eſſe debere. nam, vtrumque y condemnari dominum de in rem verſo, iniquum eſt.

De re empta domino. 1. De ratihabitione domini. 2. De re empta domino. 3. Si ſeruus obligationis negotium peculiare geſſerit.

5. Vlpianus lib. 29. ad Edictum.

SI z res domino non neceſſarias emerit ſeruus quaſi domino neceſſarias, veluti ſeruos, hactenus videri in rem eius verſum, Pomponius ſcribit, quatenus ſeruorum a verum b pretium facit: cum ſi neceſſarias,

a §. vlt. Inſt. quod cum eo.
b Actio de in rem verſo creditori neceſſaria eſt, quum ſeruus id quod accepit, in rem domini vertit. Quid enim ſi nullum ſit peculium? vel nummi ſit debito? vel ſine dolo malo ademptum? vel is qui erat in poteſtate mortuus ſit, & annus præterierit, vt actio de peculio locum non habeat? Quippe de in rem verſo & perpetua eſt actio, & competit extincto quoque peculio. Syn. 22. cap. 1.
c l. 7. C. quod cum eo. & ſic intra 30. annos moueri poteſt.
d l. 20. §. 3. l. eo.
e l. 52. §. vlt. planè. ff. de peculio.
Actionem alia aliis vberiores ſunt.
f l. 10. in fi. ff. de peculio.
g Cur peculio & actione peculii finitis, non finiatur actio de in rem verſo? Poteſt enim dici in peculio ſerui eſſe quod ſeruus in rem domini vertit. vt differentia eſt inter peculium & mercedem peculiarem. l. 5. peculiarem. ff. de Tributoria peculium & ſeruum peculiarem, l. 1. l. 4. ff. de peculio. Quia ſit inter peculium & in rem verſum quamuis & hoc ipſum in peculio ſit. Quod ſi facta non ſit actio de peculio, ineſt ei actio de in rem verſo: id eſt qui agit de peculio, agit etiam de in rem verſo.
h In rem verſum non videtur, quod pro libertate datum eſt, niſi quod ſeruus ipſe dederit, pretium excedat ipſius ſerui. Synop. Baſ. Tit. 6. lib. 18. Tit. 4. c. 2.
k nummis acceptis vergo & ita Græci Ἀπό... Alii legunt, qui a ... accepit, & quidem ab alio non à ſeruo, l. 54. ff. mandati.
l Datum pro libertate non videtur in rem verſum, niſi quatenus excedit ſerui pretium, Baſilic.
m l. 10. §. 2. eodem.
n Indebiti à ſeruo ſoluti repetitio domino competit. at ſi negotiorum geſtor indebitum ſoluit, ei, cuius negotium geſtum eſt, non competit. l. 23. ff. de negotiis.
o hic enim ſumptus neceſſarius eſt, l. 25. ff. de negotiis.
p l. 5. in fin. ff. eod.
q hanc regulam ſic expreſſit Paulus 2. ſent. 9. *Seruus vel filiusfamilias, ſi acceptam pecuniam in rem patris, vel domini vertit: hoc modo agrum puta colendo, domum fulciendo, mancipia veſtiendo, emendo, vel creditori ſoluendo vel quid aliis faciendo, de in rem verſo in ſolidum dominum, vel patrem obligat: ſi tamen ad hanc cauſam pecunia data ſit.*
r Actioni de in rem verſo tunc regulariter locus eſt, quum homo liber qui in rem vertit, negotiorum geſtorum actionem habiturus eſt, & quoties ſeruus, quod conſumpſit, meliorem aut non deteriorem rem domini fecerit, vt lib. Syn. lib. cap. 2.
ſ l. 29. l. 20. l. vlt. ff. eod.
t In rem domini vertiſſe intelligitur, qui mutuam pecuniam accepit, vt ſe aleret & veſtiret.
u alimenta & veſtitum ſeruis dominus præſtare debet.
x Conſuetudo patriſfam. ſpectanda: vt eatenus mutuam patriſfam. factum ſubſiſtat, quatenus conſuetudinem domini ſecutus eſt creditor in mutuo dando.

a Actio de in rem verſo datur ex contractu filii vel ſerui. vt h. Syn. d. c. 2. Argumentum interim obiectus à ſeruo ad filiumfamilias.
b cui, ſi quis mutuum dederit vt aleret, veſtiret, ſi habeat & neceſſaria, pater obligatur de in rem verſo, arg. l. 19. ff. eod. adde l. 5. C. ad Sc. Maced.
c In rem domini mutuum acceptum vertiſſe non videtur ſeruus, qui ex mutuo accepto operâ ad voluptatem fecit, quæ dominus futurus nõ erat. Quid igitur licentiam habet dominus permittendi, vt ex opera ſine domus iniuria creditores auferant, ne cogatur propter reſtitutionem domum vendere: quippe nec procurator citra voluntatem, mandatumve domini ſumptus huiuſmodi faciens repetitionem habet. Syn. ibid.
d Procurator contra mandatum non imputat impenſas voluptuarias, l. 27. ff. de negotiis.
e id eſt ratihabitionem. Ratihabitio, eſt voluntas, vt hic, l. 16. §. 1. de pign. l. 9. §. 2. ff. de donat. l. 40. §. 8. de cõtr. empt.
f l. 10. l. 11. ff. de negotiis.
g poteſt tamen ea quæ impendit auferre, l. 38. de rei vind. l. 10. §. 10. ff. mandati.
h id eſt ſi ea recipi poſſint ſeparatione, vt l. 11. in fin. ff. de rei vind. l. 9. ff. de impenſis.
i id eſt ſingulari ſuperficie; ſi id reddere cogatur, ſicut iis ſepulchrilque ... ſit cauendum, l. 38. ff. de rei vind.
k id eſt quia actio domino acquiritur, & datur in rem verſum.

l ſalliſſe in minore mandatum, l. 12. §. 1. ff. mandati. & mulierem, l. 11. ff. de impenſ.
m ſufficit enim vtiliter cœptum fuiſſe, l. 10. l. 12. l. 22. ff. de negotiis.
n vt l. 1. §. 4. ff. de tutoriis. & l. 31. ff. fam. vel curaſſe, l. 10. ff. de negotiis, l. 10. C. de negotiis.
o l. 10. ff. de negotiis. p Imo vtiliter cœptum fuiſſe videtur, l. 12. in fin. ff. de negotiis. ſed & credulitas creditori prodeſſe poſſe videtur, vt l. 1. ff. ad Sc. Macedon. ſed & calliditas creditoris ſit ... l. 5. §. 3. eod.
q imo etiam ob cauſam videtur creditor eſſe iuuandus, §. 3. ff. eod.
r contra quam in exercitoria receptum eſt, l. vlt. in fin. ff. de exercitoria.
ſ in veſtes ſeruorum nummum dominum obligat. adde §. 5. ff. eod.
† dic vt l. 4. ff. eod.
t id eſt quia in vtilitatem verſa eſt: alias hic ex duabus cauſis teneretur: mutuo ſcilicet & venditione.
u Imo videtur veriùs, tamen de in rem verſo agere poſſe, l. 18. ff. eo.
x Occupantis melior eſt conditio, vbi pluribus competit actio de in rem verſo.
y vt l. 18. 3. de peculio, l. 18. §. 7 de vsu. ex l. 57. ff. de negotiis.
z In iis quæ neceſſario emuntur, in ſolidum quidquid expenditur, in rem verſum eſt: quamuis dominus ratum non habuerit. in eas non neceſſarias, ſed quaſi neceſſarias tamen emantur, eatenus in rem verſum eſt, quatenus eſt verum pretium: quippe ſi non ſeruum ſed fundum ſeruus emebat, & præſumptione putauit illum quaſi neceſſarium emiſſe quanti dignus eſt emptus ille fundus. In tantam quantitatem dominus tenetur, Syn. Baſ. & ibi Scholiaſtes 18. Tit. 3. c. 3. in rebus neceſſariis ſolum: in non neceſſariis conuentum pretium inſpicitur. a vt l. 20. l. eodem.
b Verum pretium quod eſt communi, l. pretia. 63. ff. ad l. Falcid.

cum ſit

emiſſet, in ſolidum, quanto veniſſent, teneretur.

1 ¶ Idem ait, ſiue ratum habeat ſerui contractum dominus, ſiue non, de in rem verſo eſſe actionem.

2 ¶ Quod ſeruus domino emit ſiquidem voluntate eius emit, poteſt quod iuſſu agi: ſin vero non ex voluntate, ſiquidem dominus ratum a habuerit, vel alioquin rem neceſſariam, vel vtilem domino emit, de in rem verſo actio erit: ſi vero nihil eorum eſt, de peculio erit actio.

3 ¶ Placet, non ſolum eam pecuniam in rem verti quæ ſtatim à creditore ad dominum peruenerit: ſed & quæ b prius fuerit in peculio: hoc autem toties verum eſt, quoties ſeruus rem domini gerens, locupletiorem c eum facit nummis peculiaribus: alioquin ſi ſeruo peculium dominus adimat, vel d ſi e vendat eum cum peculio, vel rem eius peculiarem, & pretium exigat, non videtur in rem verſum.

6. *Tryphoninus* lib. 1. Diſputationum.

Nam ſi hoc verum eſſet, etiam antequam venderet rem peculiarem, de in rem verſo teneretur: quia hoc ipſo, quòd ſeruus rem in peculio haberet, locupletior fieret d, quod apertè falſum eſt.

7. De mutuo pecunia a ſeruo ad dominum peruenientibus. 4. Si dominus emerit hereditatem, quam ſeruus vendiderat. 5. 5. De pecunia in dotem data

7. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Et ideo, & ſi donauerit ſeruus domino rem peculiarem, actio de in rem verſo ceſſabit: & ſunt iſta vera.

1 ¶ Planè ſi mutuum ſeruus acceperit, & donandi animo ſoluit e, dum f non vult eum debitorem facere peculiarem, de in rem verſo actio eſt.

2 ¶ Illud verum non eſt, quod Mela ſcribit, ſi ſeruo meo argentum dederis, vt pocula tibi faceret ex quolibet argento, mox factis poculis ſeruus deceſſerit, eſſe tibi aduerſus me de in rem verſo actionem: quoniam g poſſum pocula vindicare.

3 ¶ Illud planè verum eſt, quod Labeo ſcribit, ſi odores h & vnguenta ſeruum emerit, & i ad funus erogauerit, quod ad dominum ſuum pertinebat, videri in rem domini verſum.

4 ¶ Idem ait k, & ſi hereditatem à ſeruo tuo emero, quæ ad te pertinebat, & creditoribus pecuniam ſoluero: deinde " hanc" hereditatem abſtuleris mihi ex empto actione me id ipſum conſecuturum, videri enim in rem tuam verſum. nam & ſi hereditatem à ſeruo emero: vt, quod mihi ab ipſo ſeruo debebatur, compenſarem, licet nihil ſolui, tamen conſequi me ex empto, quod ad dominum peruenit. Ego autem non puto, de in rem verſo eſſe actionem emptoris: niſi hoc animo geſſerit ſeruus, vt in rem domini verteret.

5 ¶ Si filiusfamilias pecuniam mutuatus, pro l filia ſua dotem m dederit, in rem verſum patris n videtur, quatenus o auus pro nepte daturus fuit: quæ ſententia ita demum mihi vera videtur, ſi hoc animo dedit, vt patris negotium gerens.

8. *Paulus* lib. 30. ad Edictum.

Et nihil intereſſe Pomponius ait, filiæ ſuæ nomine, an ſororis p, vel neptis ex altero filio natæ dederit.

¶ Idem ergo dicemus, & ſi q ſeruus mutuatus fuerit, & domini ſui filiæ nomine in dotem dederit.

9. *Iauolenus* lib. 12. ex Caſſio.

Si verò pater dotem daturus non fuit r, in rem patris verſum eſſe non videtur.

Si filius pro patre obligatus, vel iudicium ſuſceperit. 4. De paræ. 5. De ſorte & vſuris. 6. Si curas verſum vel non. Si dominus vel extraneus ſoluerit ſeruo vel filio. 7. De eo quod ſeruus debet domino, & de eo quod creditori domini eſt ſoluit. 8. Si ſeruus pecuniam in rem domini vertit, deinde eius debitor, mox creditor factus ſit. 10. Si filius ſoluat, quod & ipſe, & pater debet.

10. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Si f pro patre filius fideiuſſerit, & creditori ſoluerit, in rem patris videtur verſum: quia patrem liberauit.

1 ¶ Cui ſimile eſt, quod Papinianus libro 9. Quæſtionum ſcribit: ſi s filius quaſi defenſor patris iudicium ſuſceperit, & ſit condemnatus, de in rem verſo teneri patrem: namque filius eum iudicio u ſuſcepto liberauit.

2 ¶ Idem tractat Papinianus: & ſi quod patrem dare oportet, à filio ſuo ſtipulatus: & ita conuenerit filium, nam & hic de in rem verſo fore actionem, niſi ſi donare patri filius voluit, dum ſe obligat.

3 ¶ Quare poteſt dici, etſi de peculio actionem quaſi defenſor patris ſuſceperit, teneri patrem de in rem verſo vſque ad peculij quantitatem, cuius ſententiæ id eſſe emolumentum: vt, ſi finita ſit actio de peculio a, de in rem verſo conueniatur. ergo & ante condemnationem, poſt iudicium patris nomine acceptum, de in rem verſo patrem teneri puto.

4 ¶ In rem autem verſum videtur, prout b aliquid verſum eſt: proinde, ſi pars verſa eſt, de parte c erit actio.

5 ¶ Sed verum in ſortem duntaxat tenebitur dominus, an & in vſuras? Et ſi quidem promiſit vſuras, Marcellus libro 5. Digeſtorum ſcribit, dominum præſtaturum, ſed ſi non ſint promiſſæ, vtique non debebuntur, quia in ſtipulatum deducta non ſunt.

¶ Planè ſi contemplatione domini pecuniam dedi non gerenti ſeruo negotia domini, ſed ipſe gerens, negotiorum geſtorum actione potero etiam de vſuris experiri.

6 ¶ Verſum autem ſic accipimus, vt d duret e verſum f. Et ita demum de in rem verſo competit actio, ſi non ſit à domino ſeruo ſolutum, vel filio.

¶ Si tamen in necem g creditoris, id eſt, perdituro ſeruo, vel filio ſolutum ſit, "quamuis ſolutum ſit," deſinit quidem verſum: æquiſſimum autem eſt, de dolo malo aduerſus patrem, vel dominum competere actionem. Nam & peculiaris debitor, ſi fraudulenter ſeruo ſoluerit quod ei debebat, non liberatur.

7 ¶ Si domini debitor ſit ſeruus, & ab alio mutuatus, ei ſoluerit, hactenus non vertit, quatenus ſi domino debet: quod excedit, vertit: proinde ſi cum domino deberet triginta, mutuatus quadraginta, creditori eius ſoluerit, vel familiam exhibuerit: dicendum erit, de in rem verſo in decem competere actionem: aut ſi tantumdem debeat, nil videtur verſum: nam (vt Pomponius ſcribit) aduerſus lucrum h domini videtur ſubuentum. Et ideo, ſiue debitor fuit domino, cum in rem verteret, nihil videri verſum: ſiue poſtea debitor eſſe domino cœperit, deſinere verſum, idemque & ſi ſoluerit ei.

¶ Plus dicit, etſi tantumdem ei donauit dominus quantum creditori ſoluit pro ſe, ſi quidem remunerandi animo? non videri verſum: ſi verò alias donauit i, durare verſum.

8 ¶ Idem quærit, ſi decem in rem domini verterit, & poſtea tantumdem ſummam à domino mutuatus ſit, habeat præterea & peculium decem. " videndum an," verſum deſijt eſſe verſum, an verò, quoniam eſt peculium, vnde tralatur debitum, de in rem verſo non tollimus actionem: an potius ex vtroque pro rata detrahimus? Ego autem puto, ſublatam de in rem verſo actionem: cum debitor domini ſit conſtitutus.

9 ¶ Idem quærit, ſi in rem tuam verterit, & debitor tuus factus ſit, mox creditor eiuſdem ſummæ, quam tibi debuit: an renaſcatur de in rem verſo actio: an vero ex poſtfacto non conualeſcat? quod verum eſt m.

10 ¶ Idem tractat, an ex n euentu poſſit in rem patris filius vertere, veluti ſi duo rei, pater & filius fuerint, & filius mutuatus ſuo nomine ſoluat: vel ſi filio iuſſu patris credidiſti, & filius creditum tibi ſoluiſſet? Mihi videtur o, ſiquidem pecunia ad patrem peruenerat, videri in rem verſum: quod ſi non fuit, & ſuum negotium gerens filius ſoluit, non eſſe de in rem verſo actionem.

Si ſeruus creditori ſuo ſoluit.

11. *Paulus* lib. 30. ad Edictum.

Quod ſeruus in hoc mutuatus fuerit, vt creditori ſuo ſolueret, non erit in rem verſum: quamuis actione de peculio liberatus ſit dominus.

De re empta patri vel domino.

12. *Gaius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

Si p fundum patri, dominóve emit ſeruus, vel filiusfamilias verſum quidem eſſe videtur. ita tamen vt ſiue minoris q ſit, quam eſt emptus, tantum videatur in rem verſum, quanti dignus ſit: ſiue pluris ſit, non plus videatur in rem verſum, quam emptus eſt.

De ſerui communi.

13. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

Si in rem alterius ex dominis verſum ſit, verum is ſolus r, in cuius rem verſum eſt, an & ſocius poſſit conueniri, quæritur. & Iulianus ſcribit, eum ſolum conueniri, in cuius rem verſum eſt: ſicuti cum ſ ſolus iuſſit, quam ſententiam puto veram.

---

a l. 1. §. 6. l. quod iuſſu.
b l. 3. §. 1. in fin. & eod.
c hæc enim exceptio locupletior ſa[illegible] ſit, iuſtiſſimè obſeruatur, v. quæ notaui ad l. 10. §. [illegible] inſtit. eod. l. 5. 4. de peculio.
d eſſe in peculio cœpit, & in rem domini verſum eſſe, diuerſa ſunt.
e Domino ſuo.
atqui ſeruus dominum ſibi obligare non poteſt, l. 41. §. eod. iure non poteſt vt ibi, facto, poteſt, vt hic.
f In rem verſo actione non vtitur, cui rei vindicatio competit.
h v. l. 37. §. de religioſis.
i v. l. 30. §. de religioſis.
k & noll. vt [illegible] non puto.
l Si vt gerens negotium pro patre mutuatus, pro filia mea dotem dedero, in rem verſum eſt, vt hic. Idem eſt ſi pro ſorore vel nepote patris mei ex alio fratre dotem dedero, l. 8. i. eo. Syn. 18. Tit. 7. c. 3. 8. 2.
m Dos, ſeu dotandi onus, res ſeu onus patris eſt.
n Id eſt auo, vt videatur dos ab auo profecta, l. 5. §. 8. de iure dotium. l. 1. 5. 3. de iure dotium.
p non verſum, ſed conſanguineæ, arg. l. 12. §. 3. de adm. tut.
q In rem domini verſum intelligitur, qui ex pecunia quam mutuo accepit, filiam domini dotauit, vt hic, Syn. ibid.
r Quid? quando pater dotem dare non tenetur, cum ſemper dare teneatur. ſin. verſ. atque enim leges ſuccedunt, l. C. de dotis promiſſione, l. 19. §. de ritu nuptiarum: v. tamen caſum in l. 10. §. 1. C. de heretitis. Reſpondeo: auus maternus nõ exiſtit, quia nec mater cogitur, l. 14. C. de iur. dot. nec naturalis pater, arg. l. 60. §. 11. de leg. 3.
ſ filius ſi pro patre fideiuſſerit & ſoluerit, in rem verſum eſt: quippe liberat eum, l. 15. §. eo. Syn. ibid. c. 5.
t In rem patris verſiſſe videtur, qui ſuſcepta patris defenſione condemnatus fuit. vtroque filius eum iudicio ſuſcepto liberat. Syn. Baſ. ib. c. 5.
u v. l. 23. §. ex ſolu. ſeruis.

a l. 1. Tit.
b l. 5. l. 1. §. adit. 4. eod. quod ſiue in.
c Pars in rem alterius verſa, de parte de in rem verſo ſit actio.
d Verbis & ſolo reſeruat, quo [illegible] l. 6. h. pro l. [illegible] l. 15. 2. l. 3. de [illegible]
e Verſum amouetur, ſi nemo creditor [illegible]
f i. alt. & fruct.
g In rem conuenitur [illegible]
i id eſt aliunde.
k adimo de non verſo ei.
l Principaliter, non autem nat.
m non repellitur [illegible]
n In euentu in rem non verſum [illegible]
o ad eſt [illegible] in rem verſum [illegible]
p In rem verſum eſt, ſi fundum patri [illegible]

rum pretium computaretur in rem verſum, Quid ſi plu is quam id quod ſolutum eſt, Syn. Baſ. 18. tit. 7. cap. 6.
q l. 5. §. eod.
r Solus is tenetur ex domini actione de in rem verſo & iuſſu, in cuius rem verſum eſt, non qui ſolus iuſſit.
ſ l. vlt. §. quod iuſſu.

Universidad Rey Juan Carlos

14. *Iulianus* libro vndecimo Digeſtorum Marcellus notat.

INterdum & propter hoc, quod in rem alterius ſocij verſum eſt, de in rem verſo cum altero agi poteſt: qui conuentus, à ſocio petere poteſt id, in quo damnatus fuerit. quid enim dicemus, ſi peculium ſeruo ab altero ademptum fuerit a? Paulus: Ergo hæc quæſtio ita procedit, ſi de peculio agi non poteſt.

De conſtituta.

15. *Vlpianus* libro 2. Diſputationum.

SI filiusfamilias conſtituerit b, quod pater debuit c, videndum eſt, an de in rem verſo actio dari debeat: atquin non liberauit patrem. nam qui conſtituit d, ſe quidem obligat, patrem verò non liberat. planè ſi ſoluat poſt conſtitutum; licet pro ſe videatur ſoluiſſe (hoc eſt ob id quod conſtituit) in rem e tamen verſiſſe patris meritò dicetur.

De re vendita, aliáque eiuſdem generis empta.

16. *Africanus* lib. 2. Digeſtorum.

QVidam fundum colendum ſeruo ſuo e locauit, & boues ei dederat: cùm hi boues non eſſent idonei, iuſſerat eos venire: & his nummis, qui recepti eſſent, alios reparari f. ſeruus boues vendiderat g: alios redemerat: nummos venditori non ſoluerat: poſtea conturbauerat: atqui boues vendiderat, nummos à domino petebat actione de peculio, aut quod in rem domini verſum eſſet: cùm boues, pro quibus pecunia peteretur, penes dominum eſſent h? Reſpondit, non videri peculij quicquam eſſe: niſi ſi quid, deducto i eo, quod ſeruus domino debuiſſet, reliquum fieret: illud ſibi videri, boues quidem in rem domini verſos eſſe, ſed pro ea re ſoluiſſe tantum, quanti peiores boues veniſſent: ſi quo amplioris pecuniæ poſteriores boues eſſent, eius oportere dominum condemnari k.

Si in rem domini peculium mutuatus ſine culpa ſeruo perdidit. 1. De vicario.

17. *Africanus* lib. 8. Quæſtionum.

SEruus in rem domini pecuniam mutuatus, ſine culpa eam perdidit, nihilominus poſſe cum domino de in rem verſo agi exiſtimauit m. nam etſi procurator n meus o in negotia mea impenſurus, pecuniam mutuatus, ſine culpa eam perdiderat, rectè p eum hoc nomine mandati, vel negotiorum q geſtorum acturum.

1 ¶ Cum Sticho vicario ſerui tui Pamphili contraxi actio de peculio, & in rem verſo r ita dari debet, vt quod s vel in tuam ipſius rem, vel in peculium Pamphili verſum ſit, comprehendatur. ſcilicet etiam ſi mortuo, vel alienato Sticho agatur: quod ſi Pamphilo mortuo agam, magis eſt, vt, quamuis Stichus viuat, tamen de eo, quod in peculio Pamphili verſum eſt, non, niſi intra annum ſ, quàm is deceſſit, actio dari debeat. etenim quodammodo de peculio Pamphili tum experiri videbor: ſicuti ſi, quod iuſſu eius creditum ſit, experirer.

¶ Nec nos mouere debet, quod Stichus de cuius peculio agitur viuat: quando non aliter ea res in peculio eius t eſſe poteſt, quàm ſi Pamphili peculium maneat.

¶ Eadem ratio efficiet, vt id quod in peculio Pamphili verſum ſit, ita u præſtari debere dicamus, vt prius eius, quod tibi Pamphilus debuerit, deductio fiat. quod verò in tuam rem verſum fuerit, præterea etiam non deducto eo quod Pamphilus tibi debet.

De fideiubente pro ſeruo.

18. *Neratius* lib. 7. Membranarum.

QVamuis in eam rem pro ſeruo meo fideiuſſeris, quæ ita contracta eſt, vt in rem meam verſaretur x, velati ſi cùm ſeruus frumentum emiſſet, quo familia aleretur, venditori frumenti fideiuſſeris, propius eſt tamen, vt de peculio eo nomine, non de in rem verſo agere poſſis: vt vnius y duntaxat in quoquo contractu de in rem verſo ſit actio, qui id ipſum credidit, quod in rem domini verſum eſt.

De toga quam filius emit, & pater dedicauit in funus eius.

19. *Paulus* lib. 4. Quæſtionum.

FIliusfamilias togam emit: mortuo deinde eo, pater ignorans, & putans ſuam eſſe, dedicauit z eam in funus eius. Neratius libro reſponſorum ait, in rem patris verſam videri. in actione autem de peculio, quod in rerum natura non eſſet, vno modo æſtimari debere, ſi dolo malo eius, quo cum agatur, factum eſſet. atquin ſi filio pater togam emere ſolebat a, in rem patris à res b verſa eſt: non nunc, quo funerabitur, ſed quo tempore emit. funus enim filij, æs alienum patris eſt. & (hoc) Neratius quoque: qui de in rem verſo patrem teneri putauit, oſtendit. negotium hoc (id eſt ſepulturam c, & funus filij) patris eſſe æs alienum, non filij. factus eſt ergo debitor peculij, quamuis res non extet, vt etiam de peculio poſſit conueniri. in quam actionem venit, & d quod in rem verſum eſt, quæ tamen adiectio e tunc neceſſaria eſſet, cùm annus poſt mortem filij exceſſit.

De filiaſam. quæ pecuniam à viro creditam conſumpſit in alimenta. 1. De verſo in rem pupilli. De promiſſione tutoris.

20. *Scæuola* lib. 2. Reſponſorum.

PAter pro filia dotem promiſit: & conuenit, vt ſi ipſe filiam aleret g: non præſtante patre, filia à viro mutuam pecuniam accepit, & mortua eſt in matrimonio: reſpondi, ſi ad ea id, quod creditum eſt, erogatum eſſet, ſine quibus aut ſe tueri, aut ſeruos paternos exhibere non poſſet, dandam de in rem verſo vtilem h actionem.

1 ¶ Seruus abſentis reipublicæ cauſa, pupilli i ſeruis pecuniam credidit, ſubſcribente tutore, ſtipulationis pecuniam in perſonam tutoris tranſlata: quæſitum eſt, an aduerſus pupillum competat actio? reſpondit, ſi, cùm in rem pupilli daretur, id in rem eius verſum eſt, & quo magis actus ſeruorum confirmaretur, tutor ſpopondit, poſſe nihilominus dici, de in rem verſo cum k pupillo actionem fore.

De filiaſam. quæ pecuniam à viro mutuam, aliámque eius pecuniam conſumpſit in alimenta.

21. *Idem* lib. 5. Digeſtorum.

FIliamfamilias duxit vxorem, patre dotem promittente. & conuenit inter omnes perſonas vti eam l pater, aut ipſa ſe tuerentur m. maritus ei mutuos nummos dedit n: cùm iuſtè putaret, patrem eius miniſtraturum tantum ſalarium, quantum dare filiæ ſuæ inſtituerat: eos nummos illa in vſus neceſſarios ſibi, & in ſeruos, quos ſecum habebat, conſumpſit: aliquantum & cùm ei res familiares creditæ eſſent, ex pecuniam maritus in eaſdem cauſas conuertit: deinde priuſquàm pater ſalarium expleret, moritur filia; pater impenſam recuſat: maritus res mulieris retinet: quæro, an de in rem verſo aduerſus patrem actio competat? Reſpondit: ſi ad ea id, quod creditum eſt, erogatum eſſet, ſine quibus aut ſe tueri, aut ſeruos paternos exhibere non poſſet, dandam de in rem verſo vtilem actionem.

QVOD o IVSSV p.

TIT. IV.

Ratio edicti. 1. *Quibus modis iubetur.* 2. *De iuſſu vel mandato reuocando.* 3. *De mandato.* 4. *vel ſubſcriptione.* 5. *Vel fideiuſſione.* 6. *Vniuerſalibus dominii vel patris.* 7. *De iuſſu pupilli.* 8. *Vel fructuarij, vel bon. fid. poſſeſſoris.* 9. *Vel curatoris vel procuratoris.*

Vlpianus lib. 29. ad Edictum.

MErito ex iuſſu domini in ſolidum q aduerſus eum iudicium datur. nam r quodammodo cum eo contrahitur, qui iubet s.

1 ¶ Iuſſum autem accipiendum eſt, ſiue t teſtato quis, ſiue per epiſtolam u, ſiue verbis, aut per nuntium, ſiue ſpecialiter in vno contractu iuſſerit, ſiue generaliter. & ideo, & ſi ſic conteſtatus ſit, *quod a voles cum Sticho ſeruo meo negotium gerere periculo meo*: videtur ad omnia iuſſiſſe, niſi certa lex x aliquid prohibet.

2 ¶ Sed ego quæro an reuocare y hoc iuſſum antequam credatur, poſſit? & puto poſſe quemadmodum z quam ſi mandaſſet, & poſtea ante contractum contraria voluntate mandatum reuocaſſet, & me certioraſſet.

Notes:

a non fuerit. ita emendat Cuiac. 8. ad *Africanum* explicatione *legis* 17. *huius tituli*. ſed ab Antonio Fabro reprehenditur 1. coniect. 9.

b filius ſi pro patre conſtituerit, tunc in rem patris vertit quum ſoluerit. Etenim pecunia videtur in rem eius verſa, eúmque ſolum ſpectat. Nam quod à patre cum effectu debebatur, filiusfamilias conſtituit. *Synop. Baſil.* 18. *tit.* 7. *cap.* 8. & *ib. Scholiaſtes*, l. 10. *s. eodem.*

c Conſtituens non negat, obligat quidem ſe non tamen liberat eum cuius nomine conſtituit.

d v. quæ notaui ad l. 36. *inf. de fideiuſſorib.*

e peculium habenti.

f *Reparare* vina eſt in locum priorum alia emere: v. l. 122. §. 1. *inf. de verb. obl.* Sic *Horatius* 1. *Odar.* 31. vina Syra reparata merce.

g & tradiderat ſi de habitatiſ, de pretio.

h l. 36. §. *de pet. hered.*

i l. 10. §. 7. *ſupra eod.*

k vt ad hunc locum Bart. *ad l.* 22. *in fin.* l. *ſoluto.*

l v. Cuiac. ad hanc l. 2. *ad Africanum.*

m Cur ita l colligo ex iis quæ notaui ad l. 10. *in fin. eod.*

n Sæpe & in hoc titulo Procuratores comparatio cum ſeruo, l. 3. §. 2. §. 4. *eod.*

o ſ. priuati, non Eccleſiæ: nec enim ſufficit creditori probare creditum cum vtrius probare verſum fuiſſe. Nov. 120. l. 27. *de reb. credit.*

p Imò non rectè. Nam vel hoc Titulo verſum intelligitur, quod durat verſum, l. 10. §. *verſum.* §. *eodem.* Vlp. durare verſum ſatis, quod durat in extremum vſque fortunam & caſum, vt hic.

q Procuratorem itaque hoc caſu accipe pro voluntario procuratore, i. negotiorum geſtore qui mandatum non habeat, l. 6. §. 2. *l.* 31. §. *de negotiis geſt.* l. 52. *l. de aedilit.*

r vide l. 7. §. 1. l. *de tutis & ſubſt. ſeruo.*

ſ Sciendum eſt, actionem de peculio, viuo ſeruo, eſſe perpetuam: mortuo, annalem: actionem verò de in rem verſo, tam mortuo, quàm viuo ſeruo, perpetuam eſſe, *Cuiac. ibid.*

t i. vicarij: vt ex loanne hic notat Cuiacius.

u quod verſum eſt in peculium Pamphili debet Pamphilus Sticho, vt alias domino ſeruo ſocceſſ ibid.

x al. verteretur. Actio in de rem verſo competit ei qui principaliter contrahit, vt in rem domini vertatur. y vide l. 3. §. 9. *eod.*

z i. veſtiuanit: veſtibus olim vtebantur in funeribus, & cum veſtimentis etiam mortuos ſepeliebant, v. l. 14. §. 5. *l. de religioſis.*

a l. 10. §. 4. *ſupr. de peculio.*

b vide quæ notaui ad l. 3. §. 3. *ſupra eod.*

c l. 7. §. 3. *ſupra eod.*

d Actio de peculio licet vna ſit, duas tamen habet condemnationes. §. 4. *l. eod. quod cum eo.*

e De in rem verſo, de peculio, tributoria, inſtitoria formulæ actionum propria non ſunt nomina, ſed adiectiones tantum.

f adde l. 3. §. 3. *l. eod.* l. 21. *in pr. l. eod.* l. 27. *l. de doli except.*

g Actione de in rem verſo pater tenetur quoties mutuum filiafamilias in alimenta verſit.

h *Vtilis* actio hic nihil aliud quàm efficax.

i Actionem de in rem verſo contra pupillum promiſſio tutoris non tollit.

k l. 2. *l. quod iuſſu* l. v. l. 20. *in pr. l. eod.* l. de alein: vt in l. 4. *in fin.* l. 12. §. 1. *l. de peſt. de collit.*

m eorum nomine aduerſus patrem agere poteſt, vt hic. v. 4. l. 26. §. 1. *inſt. quod cum eod. Syn. Baſil.* 18 *tit.* 8. Hac voce vti ſolebant nonnullæ apud veteres formulæ.

p domini vel patris ſcilicet contractum fuerit cum eius filio vel ſeruo.

q *l. praecedit. quod cum eo.* §. 1. *Inſtit. quod cum eo.*

r & mandat. l. 152. §. 1. l. 69. *l. de reg. iur.*

ſ ſiue quis teſtato (*id eſt* μαρτύρων) iuſſerit, vt cum ſpecificus ſeruo contrahatur, ſiue per epiſtolam, ſiue nudis verbis, ſiue per nuncium, ſiue in vno negotio, ſiue generaliter, ſiue his verbis: *Quod voles cum hoc ſeruo meo contrahe.* In ſolidum: ſicut & is qui contraxit tenetur, niſi quid lex ſpecialis prohibeat. *Syn. Baſil.* 18. *tit.* 8. *c.* 1.

t Epiſtola, & ſic abſens iubere quis poteſt. l. 1. §. 1. *inf. mandati.*

u Generalis iuſſus his verbis concipitur.

x i. vel ſpecialiter expreſſa, vel tacitè intellecta. nam vtcunque libera peculij adminiſtratio conceditur ſeruo, non poteſt tamen donare l. 28. §. 2. *ſupra de pact.*

y Iuſſum reuocare licet, priuſquam contrahatur cum ſeruo iubentis, & contrahentem ea de re certiorem facere: ſic enim in mandato eſt.

z Mandati & iuſſus ſiue reuocando ſimilitudo, vt hic. Non tamen eadem vis, idemque effectus mandati & iuſſus. Nam quum iuſſit dominus, parentis is qui facere iuſſus eſt, iuſſum exſequi. Verùm vbi mandans iniunxerit is qui facere iuſſus eſt, iuſſum exſequi, mandatum non poteſt, quod ſemel recepit, recuſare factum vel mandatum non poteſt. Nam iubere quidem domini vel patris eſt, ſubiecti verò ſerui & filij. *Scholiaſtes apud auctorem de leg.* 18. *tit.* 8. *cap.* 18.

Universidad Rey Juan Carlos

3 ¶ Sed & ſi mandauerit a pater, dominuſ-ue, videtur iuſſiſſe.

4 ¶ Sed & ſi ſerui chirographo ſubſcripſerit b dominus, tenetur c quod iuſſu.

5 ¶ Quid ergo, ſi fideiuſſerit d pro ſeruo? Ait Marcellus, non teneri quod iuſſu: quaſi extraneus enim interuenit. neque e hoc dicit ideo, quòd tenetur ex cauſa fideiuſſionis: ſed quia aliud eſt iubere.

¶ Denique idem ſcribit, etſi inutiliter f fideiuſſerit, tamen eum non obligari quaſi iuſſerit, quæ ſententia verior eſt.

6 ¶ Si ratum g habuerit quis, quod ſeruus eius geſſerit, vel filius, quod iuſſu actio in eos datur.

7 ¶ Si pupillus dominus iuſſerit, vtique non h tenetur, niſi tutore auctore iuſſit.

8 ¶ Si iuſſu fructuarij erit cum ſeruo contractum, item eius, cui bona fide ſeruit: Marcellus putat, quod iuſſu dandam in eos actionem: quam ſententiam & ego probo.

9 ¶ Si curatore adoleſcentis, vel furioſi, vel prodigi iubente, cum ſeruo contractum ſit, putat Labeo dandam quod iuſſu actionem in eos, quorum ſeruus fuerit. Idem & i in vero procuratore.

¶ Sed ſi procurator verus non ſit, in ipſum potiùs dandam actionem idem Labeo ait.

De iuſſu tutoris. 1. De ancilla & filia. 2. Si is qui iuſſit poſtea dominus ſit.

2. *Paulus* libro 30. ad Edictum.

SI tutoris iuſſu, ſeruo pupilli creditum ſit, puto, ſi ex vtilitate a pupilli fuerit creditum, in pupillum eſſe dandam actionem, quod iuſſit tutor.

1 ¶ Si iuſſu domini ancillæ, vel iuſſu patris filiæ creditum ſit, danda eſt in eos quod iuſſu actio.

2 ¶ Si iuſſu meo cum alieno ſeruo contractum fuerit, eumque poſtea redemero, quod iuſſu non tenebor in eo actio, quæ ab initio inutilis fuerit, euentu confirmetur.

De mutuo & pignore.

3. *Vlpianus* lib. 2. Reſponſorum.

DOminum, qui iuſſit ſeminibus & viaris ſeruo ſuo pecuniam mutuam credi, hactenus teneri, quatenus iuſſit: nec pignoris obligationem locum habere in his prædiis, quæ ſeruus non ex voluntate domini obligauit.

De iuſſu adminiſtratoris rerum ciuitatis.

4. *Idem* lib. 10. ad Edictum.

SI iuſſu eius, qui adminiſtrationi rerum ciuitatis præpoſitus eſt, cum ſeruo ciuitatis negotium contractum ſit, Pomponius ſcribit, quod iuſſu cum eo agi poſſe.

Si pecuniam acceptam iuſſerit ſeruo filiove numerari. 1. De ſeruo communi.

5. *Paulus* lib. 4. ad Plautium.

SI dominus, vel pater pecuniam mutuam acceptam, ſeruo, iuſſerit ſeruo, filiove numerari, nulla quæſtio eſt, quin ipſi condici poſſit; immò hoc caſu de quod iuſſu actio non competit.

1 ¶ Si vnus ex ſerui dominis iuſſit contrahi cum eo, is ſolus tenebitur, ſed ſi duo iuſſerunt cum quouis in ſolidum agi poteſt: quia ſimiles ſunt duobus mandantibus.

a Iubet, qui mandat. Adijce quod iuſſu locum eſſe ex mandato patris vel domini. Syn. lib. 9. C. quod cum eo. l. 7. ſup. quod cum eo.
b Subſcribens, iubere videtur. facit l. 3. C. quod cum eo.
c Iubere etiam videtur qui ſubſcribit, qui mandat l. 5. C. quod cum eo. l. 8. §. 5. inſ. quib. modis pign. ſoluitur. qui ratum habet, l. 60. inſ. de reg. iur. ergo & qui ſigillo ſuo contractum confirmauit. Hinc colligunt recognoſci debere non modo ſubſcriptione: ſed etiam ſigilla. l. 4. C. quorum appell. non recip. l. 20. C. de fide inſtrum.
d Iuſſu actioni non obligatur qui pro ſuo ſeruo fideiuſſit. Syn. ibid. e id eſt, non negat dominum teneri ex fideiuſſione. tenetur enim.
f inutilis fideiuſſio pro iuſſu non habetur. g Iuſſu actione tenetur, qui ratum habuit quod a filio vel ſeruo geſtum eſt. Synab. l. 1. §. 1. ſup. de in rem verſo l. 7. in ſi. C. quod cum eo. Qui ratum habet, iubere intelligitur, et hac actione tenetur
h Imò teneri videtur. l. 3. §. 1. 10 ſi. ſup. ex quibus cauſis in poſſeſſ.
i l. 5. 10 §. ſup. de inſtitoria.

a l. 2. C. quod cum eo. ſup. eo.
b Secùs alias, ſed in pupillo quod non fuit in rem eius verſum. ... (marginal note partly illegible)
c ... (marginal note illegible)
d ... (marginal note illegible)
e ... (marginal note illegible)

LIBER SEXTVSDECIMVS.

AD SENATVSCONSVLTVM a VELLEIANVM.

Summa. 1. Et ratio S. C. 2. Quando mulieri ſuccurritur.

Paulus lib. 30. ad Edictum.

VElleiano ſenatuſconſulto pleniſſimè comprehenſum eſt, ne pro vllo fœminæ intercederent b.

1 ¶ Nam ſicut moribus c ciuilia d officia adempta ſunt fœminis, & pleraque ipſo iure non valent: ita multò magis adimendum eis fuit, id officium, in quo non ſola opera e nudúmque miniſterium f earum verſaretur, ſed etiam periculum rei familiaris g.

2 ¶ Æquum autem viſum eſt, ita mulieri ſuccurri h, vt in veterem debitorem, aut in eum, qui pro ſe conſtituiſſet mulierem ream, actio daretur. magis enim ille, quàm creditor, mulierem decepit.

De edictis Auguſti & Claudij. 1. Senatuſconſultum. 2. Eius commendatio. 3. De mulieribus decipientibus vel decipientibus. 4. De contractibus. 5. De defenſore alterius.

2. *Vlpianus* libro 29. ad Edictum.

ET primò quidem temporibus Diui Auguſti, mox deinde Claudij, edictis eorum erat interdictum, ne fœminæ pro viris ſuis intercederent.

1 ¶ Poſtea factum eſt ſenatuſconſultum i, quo pleniſſimè fœminis omnibus ſubuentum eſt, cuius Senatuſconſulti verba hæc ſunt: *Quod Marcus Silanus & Velleius Tutor conſules, verba fecerunt de obligationibus fœminarum quæ pro aliis reæ fierent, quid de ea re fieri oporteret, de ea re ita conſuluerunt, quod ad fideiuſſiones & mutui dationes pro aliis quibus interceſſerint fœminæ, pertinet, tametſi ante videtur ita ius dictum eſſe, ne de his eo nomine ab his petitio, neve in eas actio detur, cum eas virilibus officiis fungi, & eius generis obligationibus obſtringi non ſit æquum: arbitrari ſenatum rectè atque ordine facturos, ad quos de ea re in iure aditum erit, ſi dederint operam, vt in ea re ſenatus voluntas ſeruetur.*

2 ¶ Verba itaque ſenatuſconſulti excuſſimus, prius prouidentia ampliſſimi ordinis laudata: quia opem tulit mulieribus, propter ſexus imbecillitatem k multis huiuſcemodi caſibus ſuppoſitis atque obiectis.

3 ¶ Sed ita demùm eis ſubuenit, ſi non callidè ſint verſatæ. hoc enim Diuus Pius & Seuerus reſcripſerunt. nam deceptis l, non decipientibus opitulatur. & eſt & Græcum Seueri m tale reſcriptum: τοῖς ἀπατώσαις γυναιξὶν οὐ βοηθεῖ τὸ δόγμα τῆς συγκλήτου. i. Decipientibus mulieribus ſenatuſconſultum auxilio non eſt. infirmitas enim fœminarum non calliditas n auxilium demeruit.

4 ¶ Omnis o omnino obligatio ſenatuſconſulto Velleiano comprehenditur: ſiue verbis, ſiue re, ſiue quocunque alio contractu interceſſerint.

5 ¶ Sed etſi mulier defenſor p alicuius extiterit

a 4. C. 29. Paulus 2. ſen. 11. Nouell. 134. Hujuſce loci Epitome eſt, in omni genere negotiorum & obligationum, tam pro viris, quam fœminis intercedere mulier prohibetur. Paulus 2. ſent. 11. §. 1. niſi pro libertate l. pen. C. eod. dote l. ſi quis, poſt biennium ſecundo caueat l. 22. C. eod. niſi pretium fideiubendi nomine capiat, l. 23. C. eod. niſi in rem ſuam acceperit, l. 3. l. 13. niſi ei ſucceſſit cuius nomine interceſſit, l. 20. l. 13. niſi deceptor, l. 30 § 60. niſi renunciauit, l. fin. §. pen. C. eod. poteſt. & Senatuſconſulto præmitti: quod non eſt in Macedoniano. Præterea Velleiano ob ſtruitur, ſi renunciat in iure aut iure aut iuris authoritate, ſi iuramento interpoſito fideiuſſit. vide Socinum regula 274. Porrò vt ſe mulieres obligent vtiliter, requiritur, vt in inſtrumento publicè confecto tribus præſentibus teſtibus fideiubeant, l. 23. circa fin. C. eodem.
b i. alterius obligationem in ſe transferrent, l. 4. l. 19. C. eod.
c de iure moribus recepto, v. quæ notaui ad l. 1. inſ. de diu. inſt. vlt. l. 2. inſ. de vulgari & pupillari ſubſtitut.
d vide caſus in quibus mulier viro deterioris conditionis eſt, à me obſeruatos ad tit. 50. C. tit. 62.
e ciuilis. f ciuile.
g eadem penè ratio extarcia d. l. 1.
h Succurritur mulieribus, exceptione ſi eandem ſolutioni replicatione, vt in ſpecie l. 27 §. 1. l. vlt. §. 2. inſ. eod. condictione ſi ſoluerint l. 8. §. ſciendum. l. 24. §. 1. l. 32. inſ. eodem.
i nota quantum temporis in hac ſucceſſione, Auguſti, Claudij, huius ſenatuſconſulti, & Authenticæ, ſi qua mulier C. ea. Nou. 134. c. 8. quæ requirit, vt pecunia ob quam fideiuſſit, eius in vtilitatem verſa ſit.

a ordinem ... l. 16. l. 2. ... (marginal note partly illegible)
b Intercedunt ... (marginal note partly illegible)

alia, recipi veterem alienam obligationem mutui dationem proaliquo ...
d His verbis, *Se ... & mox, ... actionibus ... & paſſiuis quæ* ſpectant, quaſque patimur. His verbis autem *Ab his ...* in perſonam, Vindico à te: Ago in te.
e Hæc verba, *Ne eo his petitio, neue in eas actio,* non impediunt obligationem aut actionem oriri, ſed exceptionem parant, vt & l. 1. ſup. ad S. C. Macedonianum.
f Petitionis nomine, vindicatio, actionis condictio hic intelligitur. & in interceſſionis cauſa alias datur condictio, alias vindicatio, ſed vtrique obſtat exceptio interceſſionis. Vindicatio autem hic datur à re ſua pignori dedit.
g l. 2. inſ. de reg. iur.
h Hæc formula, *Arbitrari*, ſenatus vtebatur in ſenatuſconſulti conceptione Plin. 11. ep. 2. Cicero 5. Philip.
i Qualitas hæc fœminis naturalis, de qua dixi ad l. 3. §. 10. ſup. ſi quadrup.
k mulieribus non decipientibus, in omni obligatione ſubuenitur. Syn. eod. ad. tit. 7. c. 27.
l Prouiſio facta fauore alicuius propter eius dolum amittitur. ... §. 1. C. ... l. de adm. tut. l. 27 §. 1. ... l. 2. ... ſi ... deceptis non decipientibus ſubuenitur.
m Dolo, ſeu ob dolum ſuum mulier amittit priuilegium.
n i. alieno, vetus. vide l. 8. eod. contra. ... Senatuſconſulto omnis obligatio intelligitur. Intercedit mulier: quæ quoquo modo pro alio ſe obligat.
o Mulieri ſubuenitur etiam cum alium defendit, Synopſ. l. 28 3.

Universidad Rey Juan Carlos

a ſine mandato.
b Intercedit pro alio, qui eum defendit: qui defenſione ſua condemnationem ſubit.
c intercedit, qui alienam obligationem in ſe ſuſcipit.
d Mulieri maritum, filium vel patrem defendere nō eſt permiſſum. Syn. ibid. & ideo ſi defenderit, Velleiano iuuabitur.
e in cauſa libertatis, l. 3. §. 2. l. de [illegible] eod.
f l. 3. C. eod.
g Imo mulier pro parente & liberis poſtulare poteſt. l. 1. §. 5. de poſtul. & eorum negotia gerere, l. 41. §. de procurat.
h Mulier intercedere ſeu conſtituere (id Græci [illegible]) non dicitur quoties eum defendit qui aduerſus eam regreſſum habet, Syn. Baſ. ibid.
i quidē manet hoc loco legendum eſſe [illegible] vt ſit [illegible] Nec enim is qui vendit hereditatem mulieri, damnatus regreſſum habet in mulierem, ſed emptor arg. l. 17. §. 5. l. 32. ff. de pactis.
k aliud eſt ſi ſciſſet. l. 11. l. eod. Mulier intercedendo Velleiano iuuatur, ſi creditor ſciuit eam intercedere: nam ſi ignorauit? hoc eſt, Velleiano non iuuatur quæ apud ignorantem creditorem interceſſit.
l l. 5. l. 8. §. 5. l. eo. l. 1. & 4. C. eod.
m l. 21. in fin. ff. eo.
n Velleiano non iuuatur quæ donat.
o Facilius quæ [illegible] ſunt [illegible]. Promiſſionibus & exceptionibus [illegible] quàm raris vel [illegible] contingentibus, ius adaptatur magis ad id quod ſæpè fit vel accidit, l. 3. & ſequentibus ff. de legibus.

rit a, procul dubio intercedit b. ſuſcipit c enim in ſe alienam obligationem. quippe cum ex hac re ſubeat condemnationem: proinde neque d maritum e, neque f filium, neque patrem g permittitur mulieri defendere.

3. *Paulus libro 30. ad Edictum.*

Sed ſi h eum defendat, qui damnatus regreſſum ad eam habeat, (veluti cum venditorem hereditatis ſibi venditæ i, vel fideiuſſorem ſuum defendat) intercedere non videtur.

De ignorantia creditoris. 1. Si mulier donatura mutuetur, aut rem ſuam vendat.

4. *Ulpianus lib. 29. ad Edictum.*

Sed ſi ego cum muliere ab initio contraxerim, cum ignoratem k, quod hoc factum vellet, non dubito, Senatusconſultum ceſſare. & ita Diuus Pius & Imperator noſter reſcripſerunt.

1 ¶ Proinde ſi dum vult Titio donatum l, accepit à me mutuam pecuniam, & eam Titio donauit: ceſſat Senatusconſultum. Sed etſi tibi donatura, creditori tuo nummos numerauerit m, non intercedit. Senatus enim obligari n mulieri ſuccurrere voluit, non donanti. hoc ideo, quia o facilius p ſe mulier obligat, quàm alicui donat.

5. *Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.*

Nec intereſt, pecuniam ſoluendi cauſa numeret, an quamlibet ſuam q rem in ſolutum det. nam etſi vendiderit rem ſuam, ſiue pretium acceptum pro alio ſoluit, ſiue emptorem delegauit creditori alieno; non puto Senatusconſulto locum eſſe.

De ſis qui mandato mulieris fideiuſſerunt.

6. *Ulpianus lib. 29. ad Edictum.*

Si fideiuſſores pro defenſore abſentis filij, ex mandato r matris eius interceſſerint, quæritur, an etiam his Senatusconſulto ſubueniatur? Et ait Papinianus libro 9. Quæſtionum, exceptione eos vti poſſe, nec mulierem facere, quod pro defenſore fideiuſſerunt: cum contemplatione mandati matris interuenerunt.

¶ Planè (inquit) ſi qui accepit eos fideiuſſores, mandaſſe eis matrem ignorauit, exceptionem Senatusconſulti, replicatione doli repellendam.

7. *Papinianus lib. 9. Quæſtionum.*

Quamquam igitur fideiuſſor, doli replicatione excluſa, defenſionē exceptionis admittitur, nullam tamen replicationem aduerſus mulierem habebit: quia ſ facti non poteſt ignorationem prætendere. Sed non erit iniquum dari negotiorum t geſtorum u actionem in defenſorem: quia mandati cauſa per Senatusconſultum conſtituitur irrita, & pecunia fideiuſſoris liberatur.

De pignore dato vel reddito. 1. De promiſſione indemnitatis. 2. De [illegible] interceſſionibus ſuccedentibus. 3. De reſtitutoria [illegible]. [illegible] De delegatione. 7. De acceptilatione. De ſolutione. 11. [illegible]. 12. Si creditor mulieri [illegible]. 13. Vel mulier debitori ſucceſſerit. 14. Si mulier pro alio [illegible]. 15. De interceſſione pro pupillo, vel tutore [illegible]. 1. In. Vel ſeruo [illegible].

8. *Ulpianus lib. 29. ad Edictum.*

Quamuis pignoris x datio interceſſionem faciat, tamen Iulianus lib. 12. Digeſtorum ſcribit, redditionem y pignoris, ſi creditrix mulier rem quam pignori acceperat, debitori liberauerit, non eſſe interceſſionem.

1 ¶ Si mulier interuenerit apud z tutores filij ſui, ne ſibi prædia eius diſtraherent, & indemnitatem eis repromiſerit, Papinianus libro nono Quæſtionum non putat eam interceſſiſſe: nullam enim obligationem alienam recepiſſe, neque a veterem, neque nouam: ſed ipſam feciſſe hanc obligationem a.

2 ¶ Si mulier b apud Primum pro Secundo interuenerit, mox pro Primo apud creditorem eius, duas interceſſiones factas, Iulianus libro 12. Digeſtorum ſcribit: vnam pro Secundo apud Primum, alteram pro Primo apud creditorem eius: & ideo ſi & Primo reſtitui obligationem, & aduerſus eum. Marcellus autem notat, eſſe aliquam differentiam, vtrum hoc agatur, vt ab initio mulier in alterius locum ſubdatur, & onus debitoris, à quo obligationem transfert c, creditor voluit ſuſcipiat: an vero quaſi debitrix delegetur, ſcilicet vt ſi quaſi debitrix delegata eſt, vna ſit interceſſio. proinde ſecundum hanc ſuam diſtinctionem in priore ſpecie d, vbi quaſi debitrix delegata eſt, exceptionem ei Senatusconſulti Marcellus non dat: ſed condemnatæ, vel ante condemnationem condicere vtique ei à quo delegata eſt, poterit: vel quod ei abeſt, vel ſi nondum abeſt, liberationem.

3 ¶ Interdum intercedenti mulieri & condictio competit, puta ſi contra f Senatusconſultum obligata debitorem g ſuum delegauerit. nam hic ipſi competit condictio, quemadmodum, ſi pecuniam ſoluiſſet, condiceret *. ſoluit h enim & qui reum delegat i.

4 ¶ Sed & is, qui à muliere delegatus eſt, debitor eius non fuit, exceptione k Senatusconſulti poterit vti, quemadmodum mulieris fideiuſſor.

5 ¶ Planè ſi mulier interceſſura debitorem ſuum delegauerit, Senatusconſultum ceſſat: quia, etſi pecuniam numeraſſet l, ceſſaret Senatusconſultum. mulier enim per Senatusconſultum releuatur m, non quæ n demerunt, reſtituetur.

6 ¶ Sed ſi eum delegauerit, qui debitor eius non fuit, fraus o Senatusconſulto facta videbitur: & ideo exceptio datur.

7 ¶ Quoties pro debitore interceſſerit mulier, datur in eum priſtina actio, etſi ille prius acceptilatione liberatus ſit, quàm mulier interceſſerit.

8 ¶ Si conuenerit cum debitore, vt expromiſſorem p daret, & acceptum ei latum ſit, deinde is dederit mulierem, quæ auxilio Senatusconſulti munita eſt, poteſt ei condici, quaſi non dediſſet. quid enim intereſt non det, an talem q det? Non erit igitur actio vtilis neceſſaria, cum condictio competat.

9 ¶ Marcellus quoque ſcribit, ſi mulieri poſt interceſſionem accepto tulerit creditor, nihilominus reſtitutoriam actionem ei dari debere. inanem r enim obligationem dimiſit ſ.

10 ¶ Si mulier poſt interceſſionem ſic ſoluerit, ne repetere poſſit, iuſtè prior debitor actionem recuſat. Sed cum releuatur reus, ſi mulier ſic ſoluit, vt repetere non poſſit, & cum ei mulieri, quæ repetere non poterat, ſi ſoluiſſet, accepto tulit creditor, ſimiliter reliberatur reus.

11 ¶ Quamquam in omnes t, qui liberati ſunt, reſtituitur actio, non tamen omnibus † reſtituitur. vt puta duo rei ſtipulandi fuerunt: apud alterum mulier interceſſit: ei ſoli reſtituitur obligatio, (apud) quem interceſſit.

12 ¶ Si mulieri u heres extiterit creditor, videndum, an reſtitutoria vti non poſſit? Et ait Iulianus libro 12. reſtitutoriam eum nihilominus vſurum: non immeritò: cum non obligari eum effectu ſucceſſerit. Denique in Falcidia hoc æs alienum non imputabitur.

13 ¶ Planè ſi mihi proponas mulierem veteri debitori ſucceſſiſſe, dicendum erit reſtitutoria eum conueniri poſſe: ſed & directa actione: nihil enim eius intereſt, qua actione x conueniatur.

14 ¶ Si, cum eſſem tibi y contracturus, mulier interuenerit, vt cum ipſa potius contraham, videtur interceſſiſſe, quo caſu datur in te actio, quæ inſtituit z magis, quàm reſtituit obligationem: vt perinde a obligeris eodem genere obligationis, quo mulier eſt obligata. Verbi gratia, ſi per ſtipulationem mulier, & tu quaſi ex ſtipulatu conuenieris.

a id eſt ſuum quodammodo negotium geſſiſſe, d. l. 8. Paulus 2. ſent. 11. §. 2. hic expreſſè: mulier quæ pro tutoribus filiorum ſuorum indemnitatem promiſit, ad beneficium Senatusconſulti non pertinet.
b Velleiano iuuatur mulier aduerſus primum debitorem, vt & aduerſus eum cui delegata eſt.
c v. l. 16. C. eod.
d id eſt quæſtione.
* quæ notaui ad l. 15. & l. 15. § [illegible]. Haloander legit, in Primi ſubſtitutione.
e Exceptio, actioni aſſinis. Prior tamen facilius datur l. 15. [illegible] adde l. 8. [illegible].
f Velleiani exceptione vtitur mulier, quoties ſoluit iuris ignorantia: quod in aliis non eſt, v. l. 10. C. de iuris & facti ignorantia.
g Velleiano iuuatur mulier & pro alio obligata, pro eodem, vel ſoluat, vel deleget debitorem ſuum, vel non ſuum, vt hic. Quid ſi quid [illegible] non obligata? cum donaſſe videatur, Velleiano non iuuabitur.
h ſoluit, qui reum delegat.
i ideoque bonum nomen facit creditor qui admittit debitorem delegatum, v. l. 18. ff. de fideiuſſ. l. 26. §. 2. ff. mandati. l. [illegible] de verb. ſig.
k de quo dixi ad l. 25. hoc.
l v. l. 4. in fin. ff. eo. non in hoc, quæ [illegible].
m in ſ eadem Velleiani fidei reſtituuntur, perinde ac ſi iudex non eſſet.
o l. 23. l. eo.
p Paria ſunt nolum dare expromiſſorem, vel mulierem dare. vt hic, ita paria ſunt non cauere & viriliā cauere. l. 6. ff. qui ſatiſd. Nam qui promiſerit, id facere tenetur quod iure valere poſſit: adde l. ſi nemo 4. ff. de hered. vend. & [illegible] eſt. Eodem modo paria ſunt, non cauere & cauere inutilem, l. 6. ff. de dolo. [illegible] inutile & nullum paria ſunt. [illegible] l. ad Treb. & vt [illegible] ſi quis [illegible] pretium acquirendam, vel excludendam cauſam [illegible] offeratur. [illegible]

p Velleiano non iuuatur, quæ rem ſuam agit.
q Velleiano iuuatur mulier ſiue fideiubeat, ſiue alteri fideiubere mandet, l. 5. C. eo. l. 32. in fin. ff. hoc tit. v. l. 8. in princ. l. eod.
r pro pecunia creditori ſoluta.
ſ Ignorantia ſui facti propria non eſt tolerabilis, vt hic. [illegible] de vitando damno, v. l. 12. in fin. de condictione indebiti. Parcitur enim iuſtè ignoranti, non ſcienti, aut qui ſcire debuit. Præſumitur quiſque [illegible] eſſe quæ fecit. adde l. ſilio 31. l. de adminiſtr. l. magnum 12. C. de contrahenda ſtipulatione [illegible] an in factis antiquis, v. l. 4. [illegible] de acquirenda poſſeſſ.
t Inutile mandatum non impedit actionem negotiorum geſtorum contrà.
u Negotiorum geſtorum actionem habet, qui alienum negotium geſſit.
x Intercedere videtur qui pignus dat, at non qui reddit. Plus eſt enim dare pignus, quàm reddere: pignus obligare, quàm liberare. Vnde in hac ſpecie mulier interceſſiſſe non videbitur, cum pignus reddiderit, proinde nec Velleiano iuuabitur, adde l. 5. & 7. C. eod.
y Ideoque conſtante etiam matrimonio, ius hypothecæ ac pignoris marito remittere mulier poteſt, l. 11. C. eo. adde l. 19. §. 1. l. hoc tit.
z Intercedere mulier non dicitur, quæ indemnitatem promittit, l. 6. C. eod.
a Intercedere eſt recipere alienam obligationem veterem aut nouam, l. 2. §. 1. [illegible] l. 8. C. eod. veterem obligationem mulieres recipiunt participando, aut eam in ſe transferendo, l. 4. C. eod. Participando, vt ſi fideiubeant, conſtituant, mandent, pignori dent. Transferendo verò, per expromiſſionem quando, vel in iudicio alium defendendo, l. 2. in fin. ff. eod. l. 4. C. de pactis. Nouam autem obligationem recipit, quam alius erat ſubiturus, niſi ipſa interueniſſet.

q De inani dixi ad l. 6. ff. de dolo.
r obligationem ei dimiſſam, Hal. Mulier eſt inanis fideiuſſor, ideoque acceptilatio ei facta non prodeſt reo principali.
ſ reos debendi.
t de hac reſtitutoria actione, v. l. 14. ff. eo.
† rei ſtipulandi.
u ſcil. quæ debet.
x id eſt an directa ex ſua promiſſione vel vtili, id eſt reſtitutoria, qua defunctus tenebatur: atque ita, hodie fideiuſſoris obligatio non colliditur, ſi fideiuſſor debitori heres extiterit, Cuiac. 13. obſer. 13.
(y) id eſt, tecum.
z mulier à veteri, quam ſuſceperat, obligatione, vi Velleiani liberatur, priſtina actio in veterem debitorem reſtituitur, quæ reſtitutoria [illegible] dicitur. Eadem à noua quam ſuſceperat obligatione liberata, in eum [illegible] magis inſtituitur actio, quàm reſtituitur, eaque actio inſtitutoria [illegible] creditori datur à prætore. v. Cuiac. 16. obſer. 27.
a ac proinde, Baron. 5. obſ. 13.

15 ¶ Illud

Universidad Rey Juan Carlos

a nota. pro pupil-lo, verbis, et 26. ſyn. 7. c. 13. pro mi-nore, [illegible] ſervo, ſer-go alieno [illegible]
b Si pro eo qui obligari non po-teſt, (puta pro pu-pillo qui ſine tu-toris auctoritate non obligatur) mulier intercedat, cedat actio re-ſtitutoria in inte-grum, niſi pupillus ex hoc contractu locupletior factus eſt, ſyn. 16. tit. 7. c. 39. [illegible]
c [illegible]
d Inſtitoria & reſtitutoria, l. 13. [illegible]
e [illegible] actionum adie-ctiones, nec enim propria ſunt a-ctionum nomina, ſed cognomina, vt exercitoria, inſti-toria, de peculio, & ſimiles.
f l. 16. [illegible] Cur ita? habet enim mulier rei vindi-cationem. [illegible]
g debitoris.
h Heredibus & in heredes dantur a-ctiones rei perſe-cutoriæ.
i id eſt, bonorum poſſeſſoribus dixi ad l. 24. [illegible] ſamilia.
k i. cum ignora-rem eſſe hoc [illegible]
[illegible]

14 ¶ Illud videndum eſt ſi mulier pro *a* eo intervenit, qui, ſi cum ipſo contractum eſſet, non obligaretur, an hac actione ille debeat teneri, vtputa ſi *b* pro pupillo interceſſit, qui ſine tutoris auctoritate non obligatur: Et puto non obligari pupillum, niſi locupletior factus eſt ex hoc contractu.

15 ¶ Item feminae minor 25. annis ſi, pro quo mulier interceſſit, in integrum reſtitutionem poterit implorare, vel filius contra Senatuſconſultum contracturus eſt.

9. *Paulus lib. 6. Regularum.*

SEd ſi pro alieno *c* ſeruo intercedat, quemadmodum in patremfamilias priorem reum reſtituitur actio *d*, ita in dominum quoque reſtituenda erit.

De ſucceſſoribus. De rei perſecutione. De tempore, heres alſitionem.

10. *Vlpianus lib. 29. ad Edictum.*

HÆ *d* actiones *e*, quæ in eos, pro quibus mulier interceſſit, dantur, & heredibus *f*, & in heredes *g*, & perpetuò competunt: habent enim *h* rei perſecutionem: cæteris quoque honorariis ſucceſſoribus *i* dabuntur, & adverſus eos.

De ſcientia vel ignorantia creditoris.

11. *Paulus lib. 30. ad Edictum.*

SI mulier tanquam *k* in vſus *l* ſuos pecuniam acceperit, alij *m* crediturum, non eſt locus Senatuſconſulto: alioquin nemo cum fœminis *n* contrahet: quia ignorari poteſt, quid acturæ ſint.

12. *Idem libro 6. ad Breuium.*

IMò tunc locus eſt Senatuſconſulto, cum *o* ſcit creditor eam intercedere.

Quibus caſibus mulier obligatur. 1. De pignore prioris debitoris. 2. De interceſſione conditionali, vel in diem.

13. *Gaius lib. 9. ad Edictum Provinciale.*

ALiquando *p* licet alienam obligationem ſuſcipiat mulier, non adiuuatur hoc ſenatuſconſulto: quod tum accidit, cum prima facie quidem alienam, re *q* vera autem ſuam obligationem ſuſcipiat, vt ecce, ſi ancilla ob pactionem libertatis expromiſſore *r* dato, poſt manumiſſionem id ipſum ſuſcipiat, quod expromiſſor debeat: aut ſi hereditatem emerit *s*, & æs alienum hereditarium in ſe tranſferat *t*: aut ſi pro fideiuſſore ſuo intercedat.

1 ¶ De pignoribus *u* prioris debitoris non eſt creditori noua *x* actione opus, cum quaſi *x* Seruiana, quæ etiā hypothecaria vocatur, in hos vtilis ſit: quia verum eſt, conuenisse de pignoribus, nec ſolutam eſſe pecuniam.

2 ¶ Si ſub conditione, vel in diem mulier pro alio interceſſerit, etiam *y* pendente conditione, volenti creditori, cum priore actio danda eſt reſtitutoria quo *z* enim bonum eſt, expectare conditionem vel diem cum in ea cauſa ſit prior iſte debitor, vt omnimodo ipſe debeat ſuſcipere actionem?

In quos actio reſtituitur.

14. *Iulianus lib. 12. Digeſtorum.*

SI mulier contra Senatuſconſultum interceſſerit, æquum eſt, non ſolum in *a* veterem debitorem, ſed & in fideiuſſores *b* eius actionem reſtitui eum, * cum mulieris perſona ſubtrahatur creditori propter Senatuſconſultum, integra *c* cauſa priſtina reſtituenda eſt.

Si mulier alij debitum exigerit, & de rato cauerit.

15. *Idem lib. 13. Digeſtorum.*

SI mulieri ſoluero id, quod tibi debebam, & ab ea ratam rem te habiturum ſtipulatus fuero, & ſurteſte ratum non habente, agere ex ſtipulatu inſtituero, exceptio Senatuſconſulti, quod de interceſſionibus fœminarum factum eſt, non proderit mulieri. non enim videri poteſt alienam *d* obligationem recepiſſe, cum maneam debito obligatus, & ipſa *e* de lucro *f* agat: ac potius reddere cogatur, quod non debitum acceperat, quàm pro alio ſoluere.

Si debitor mulieri interceſſuri ſolverit. 1. De fideiuſſore.

16. *Idem lib. 4. ad Vrſeium Ferocem.*

SI mulier contra Senatuſconſultum *a* Velleianum *b* pro me interceſſiſſet Titio, egoque mulieri id ſolviſſem *a*, & ab ea Titius eam pecuniam peteret, exceptio huius Senatuſconſulti non eſt profutura mulieri, neque enim eam periclitari, ne eam pecuniam perdat, cum *b* jam eam habeat.

1 ¶ Si ab ea muliere, quæ contra Senatuſconſultum interceſſiſſet, fideiuſſorem *c* accepiſſem, Gaius Caſſius reſpondit, ita *d* demum fideiuſſori exceptionem dandam, ſi à muliere rogatus fuiſſet. Iulianus autem rectè putat, fideiuſſori exceptionem *e* dandam, etiam ſi mandati actionem adverſus mulierem non habet: quia totam *f* obligationem Senatus improbat, & à prætore reſtituitur *g* prior debitor creditori.

De * *ignorantia creditoris. 1. Si mulier conſtituta obligaverit rei ſui pignorum. 2. Si mulier vna cum alio mutuam [illegible] vel interceſſerit.*

17. *Africanus lib. 4.* *h* *Quæſtionum.*

VIr vxori *i* donationis cauſa *k* rem viliori *l* pretio addixerat *m*, & in id pretium creditori ſuo delegaverat *l*: Reſpondit venditionem nullius momenti eſſe: & ſi creditor pecuniam à muliere peteret, exceptionem vel *n* fore *o* quamuis creditor exiſtimauerit, mulierem debitricem mariti fuiſſe, nec id contrarium videri debere ei, quod placeat *p* ſi quando in hoc mulier mutuata *q* eſt, vt marito crederet, non obſtaturam exceptionem, ſi creditor ignorauerit, in *r* quam cauſam mulier mutuaretur, quoniam quidem plurimum intereſt, vtrum cum muliere quis ab initio contrahat, an alienam obligationem in eam transferat: tunc enim diligentiorem *s* eſſe debere.

1 ¶ Si mulier dixiſſet *t*, ſibi rem dotis nomine obligatam, & creditor curaſſet, ei pecuniam duriſſimo, qui idem pignus *u* acciperet, mulieri *x* etiam pecunia credita deberetur. Si *y* poſſeſſor creditor adverſus eam Seruiana agentem exciperet, *z* *non videntur ei pignus datum eſſe*, replicationem *a* mulieri, Senatuſconſulti non *b* profuturam: niſi creditor feciſſet, etiam aliam pecuniam ei deberi.

2 ¶ Mulier, & Titius, cum in rem communem mutuarentur, eiuſdem pecuniæ rei facti ſunt. non omnimodo mulierem *c* pro parte ſocij videri interceſſiſſe dicebat. nam ſi *d*, ob eam *e* cauſam mutuati fuerant, vt *f* quaſi creditor pecuniam non dediſſet, malis damnum mulier paſſura fuerat: (veluti quod communis inſula fulta non eſſet, vel quod fundus communis in publicum commiſſus eſſet) potius eſſe, vt Senatuſconſulto locus non ſit: at ſi in *g* aliquam emptionem mutua pecunia ſit accepta, tunc pro parte interceſſionem factam videri: & ideo creditorem partem duntaxat pecuniæ à muliere petere poſſe. quod ſi totum petierit, exceptione pro parte ſummouerit.

18. *Paulus lib. 8. ad Plautium.*

IDem *a*, & ſi pro debitore meo Titius & mulier duo rei interceſſerint.

De promiſſione indemnitatis. De hereditate adita mandato mulieris. 3. De emptione hereditatis. 4. De promiſſione. Quatenus mulier à debitoribus hereditariis ſeruari poſſit. 5. De, creditore deligato à muliere.

19. *Africanus lib. 4.* *f* *Quæſtionum.*

TVtor pupilli deceſſerat, herede inſtituto Titio. dum de adeunda hereditate dubitaret, quoniam male geſta *h* tutela exiſtimaretur, perſuadente *i* matre pupilli, vt ſuo periculo adiret, adiit: ſtipulatuſque de ea eſt, *[illegible]* *k* *ſi eo nomine [illegible]*: ſi ex ea cauſa Titius pupillo aliquid præſtitiſſet, iſque matrem conuenerat, plenius dixi.

Left-hand marginal notes (continued):
[illegible]
m Cum id factum vellet alieni.
n eadem ratio in minore, l. 24. [illegible]
o Velleianum non obiicitur credito-ri, niſi ſciens mu-lieri intercedenti credidit. Nec enim exiſtimo, qui cre-dit mulieri, eidem vt intercederet credit: cum poſſit eidem vt res ſuas ac proprias geren-ri cedere.
q Quoties vt & ſuſcepta obligatio ſpectat ad mulie-rem, Velleiano mulier non iuuatur v. l. 3. [illegible]

Right-hand marginal notes (partly legible):
a Idem dicendum & mulieri [illegible] 15. [illegible]
b [illegible] habeat.
c Fideiuſſor [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g Reſtituta [illegible]
h [illegible]
i [illegible]
k [illegible]
l [illegible]
[illegible]

Footnotes:

r *Expromiſſor* eſt qui pro non obligato datur, vt in l. 7. §. 8. ff. *de dolo.* vt differat expromiſſor à fideiuſſore, v. quæ notaui ad l. 37. *de* [illegible] *f* [illegible] *t* i. hereditarium æs ſuſcipiat: de hoc vocabulo dicam, [illegible] *de leg.* 3.
u atqui eadem res à poſteriore debitore non poſſunt obligari ſine conſenſu prioris, vt l. 30. ff. *de acquirenda*, *x* Pignora & hypothecas quaſi Seruiana actione perſequimur. *y* Conditio non expectatur, cuius euentus nihil operatur, vt hic, & l. 24. §. 2. ff. *eod.* l. 34. ff. *de liberis & poſthu.* [illegible] *de inſtitut.* *z* *Quo bonum*, i. cui bono, vt in l. 33. §. 1. ff. *de uſuf. & quemad.* quæ notaui vbi dixi, *a* v. l. 9. §. *eod.*
b Etiam fideiuſſori mulieris quæ interceſſit, ſubuenitur: licet aduerſus eam mandati actionem non habeat. Nam obligatio tota fit irrita, & creditor reſtituitur in primum debitorem, *ſyn. Baſ.* [illegible] *c* Reſtitutionis hæc natura eſt, vt in integrum priſtinam cauſam reſtituat, v. [illegible] l. 75. l. 86. l. 246. §. 1. ff. *de verb. ſign.* *d* Velleiano non iuuatur mulier, cum propriam obligationem defendit. Propriam defendit, cum alienum accipiens promittit dominum rem ratam habiturum. In hac enim ſpecie pro alio non ſoluit ſed magis indebitum accepit, quod dare reſtituere potius cogitur domino factum illud ratum non habente, *ut hic.* *e* & ego debitum.
f Mulier de præda ſollicita Velleiano non iuuatur, l. 6. l. 21. [illegible] *eod.* l. 23. [illegible] *de minor. [illegible]*

a & cum mulieri, *Hal.* *a* Mulier interveniens, [illegible] iuuatur replicatione, vt hic, & l. vlt. ff. *eod.*
x quia redhibitio pignoris non eſt interceſſio, l. 8. [illegible] *eod.*
y Quia duo rei debendi non videntur vices mutuo, [illegible] nominatim, l. 28. ff. *de duobus reis.*
z [illegible] ob eam cauſam, &c.
a Velleiano non iuuatur mulier mutuam cum alio accipiens in rem communem neceſſariam, vt hic: Quid ſi in cauſam voluntariam? [illegible] pro parte. *b* Cauſa hæc neceſſaria eſt.
c Vtcunque id etiam ignorauerit creditor, tunc enim doli mali replicatio mulieri opponi poteſt, l. 28. [illegible] *eod.*
d Cauſa hæc voluntaria eſt. *e* [illegible] in ſpecie huius legis nullam partem à muliere petere creditor debet, l. 48. ff. *de* [illegible] vero, l. 17. *eo ſe.* [illegible] *eod.* partem petit. *f* v. Cuiac. [illegible]
g Titius. *h* per tutorem.
i Ex hac perſuaſione non naſcitur obligatio [illegible] toreque [illegible] l. vlt. ff. *de dolo.* [illegible] non naſcitur, l. Non [illegible] l. [illegible] *eod.* [illegible] ff. *ad Treb.* licet ex mandato naſcatur, [illegible] mandati. l. [illegible] ſed ex cautione indemnitatis. Cauſa igitur [illegible] *k* Vtrum [illegible] præſtita [illegible] muliere [illegible] Cur non facit: mulier in hac ſpecie obligationem propriam [illegible] negauit

Universidad Rey Juan Carlos

negauit a exceptioni ſenatuſconſulti locum eſſe, quando vix ſit, vt aliqua apud b eundem pro eo ipſo interceſſiſſe intelligi poſſit.

1 ¶ Nec diſsimilem huic propoſitioni c eſſe factio agitatam d cùm quidam vir prætorius deceſſiſſet duobus filiis ſuperſtitibus, quorum alter impubes eſſet, & alter legitimus e tutor fratri eſſet, & cùm paterna hereditate abſtinere vellet; mandata vxoris defuncti, quæ mater pupillo eſſet, abſtento pupillo ſolùm ſe hereditati miſcuiſſe, vbi ſimiliter ſe reſpondiſſe Iulianum ait, ſi extra cauſa agente pupillo damnum eo nomine paſſus eſſet, non impediri eum ſenatuſconſulto, quominus à muliere rem ſeruaret.

2 ¶ In propoſita ſpecie & illud tractandum eſt, an is, qui mandato mulieris adierit, ſi damnum ob id patiatur, quod debitores hereditarij ſoluendo non fuerint, ſenatuſconſulto locus ſit: quaſi quodammodo eorum obligationes mulier ſuſceperit. magis autem eſt, vt ne ob hanc quidem cauſam ſenatuſconſultum locum habeat: quando non ea mente fuerit, vt pro his intercederet: ſed tutoris aduerſus pupillum, & cæteros fortè creditores indemnem hereditatem præſtaret.

3 ¶ Denique ſi ponamus mulierem in emptionem f hereditatis eo nomine damnum pati, quòd debitores hereditarij ſoluendo non ſint: nulla (puto) dubitatio erit, quin ſenatuſconſulto locus non ſit: etiam ſi maximè creditoribus aliquantum præſtiterit.

4 ¶ Quid ergo, ſi, cùm propterea de adeunda hereditate dubitaret Titius, quòd parum idonea nomina debitorum viderentur: mulier hoc ipſum repromiſit, vt quanto minùs à quoque eorum ſeruari poſſet, ipſa præſtaret? propè eſt, vt ſit interceſſio.

5 ¶ Cùm haberet Titium debitorem, & pro eo mulier intercedere vellet, nec tu mulieris nomen propter ſenatuſconſultum ſequereris, petiſſi à me mulier mutuam pecuniam ſolutura tibi, & ſtipulanti mihi promiſit, ignoranti †, in quam rem mutuaretur: deinde ego, quia ad manum nummos non habebam, ſtipulanti tibi promiſi. quæſitum eſt, ſi eam pecuniam à muliere petam, an exceptio ſenatuſconſulti ei proſit? Reſpondit h videndum, ne non ſine ratione dicatur, eius loco, qui pro muliere fideiuſſerit, haberi me debere: vt, quemadmodum illi, quamuis ignorauerit mulierem intercedere, exceptio aduerſus creditorem detur, ne in mulierem mandati actio competat, ita mihi quoque aduerſus te vtilis exceptio detur, vt neque in mulierem actio denegetur: quando hæc actio periculo mulieris futura ſit. & hæc paulò expeditius dicenda, ſi priuſquàm ego tibi pecuniam ſoluerim, comperero eam interceſſiſſe. cæterum ſi ante ſoluerim, videndum, vtrùm nihilominus mulieri quidem exceptio aduerſus me dari debeat, & ego tibi condicere pecuniam poſſim, an verò perinde habendum ſit, ac ſi initio ego pecuniam mulieri credidiſſem, ac rurſus ea mihi in i creditum iſſet k. quod quidem magis dicendum exiſtimauit l, vt ſic, ſenatuſconſulto locus non ſit: ſicuti & cùm debitorem ſuum mulier delegat, interceſſioni locus non ſit. quamuis poſſe non rectè comparari ait, quando delegatione debitoris facta mulier non obligetur: at in propoſito, alienam obligationem in ſe tranſtulerit: quod certè ſenatus fieri noluerit.

De interceſſione pro duobus ex duobus reis.

20. Idem lib. 8. Quæſtionum.

SI pro vno reo o interceſſit p mulier, aduerſus vtrumque q reſtituitur r actio creditori.

Si in rem mulieris interceſſum videtur. 1. De donatione pro patre.

21. Calliſtratus lib. 5. Inſtitutionum.

SI pro aliquo mulier interceſſerit, ſed in rem eius, quod acceptum eſt, verſaretur, exceptio ſenatuſconſulti locum non habet: quia s non ſit pauperior.

1 ¶ Item ſi quid liberaliter fecerit, veluti ne iudicatus pater eius, propter ſolutionem vexetur, non erit tuta ſenatuſconſulto: oneribus fœminarum ſenatus ſuccurrit.

Si mulier pecuniam accepit vt ſolueret, vel expromitteret.

22. Paulus lib. 6. Regularum.

SI mulieri dederim pecuniam: vt eam creditori meo ſoluat a, vel expromittat b: ſi ea expromiſerit, locum non eſſe ſenatuſconſulto, Pomponius ſcribit: quia mandati c actione obligata, in rem ſuam videtur obligari.

De interrogatione in iure.

23. Idem libro ſingulari ad ſenatuſconſultum Velleianum.

SI mulier in iure interrogata, reſponderit *ſe heredem eſſe*, ſi ſciens d ſe heredem non eſſe, reſponderit, minimè interceſſiſſe videri: quia e decepit. quòd ſi exiſtimauit ſe heredem, & f eo nomine decepta reſponderit, in eam, actionem quidem dari, plerique exiſtimauerunt: ſed exceptione ſenatuſconſulti adiuuari.

De muliere delegata. 1. Vel pecuniam promittente ne delegetur. 2. De reſtituenda actione. 3. Temporali.

24. Idem libro ſingulari de interceſſionibus fœminarum.

DEbitrix g mulier à creditore delegata pro eo, cui delegata eſt, promiſit, non vtetur exceptione.

1 ¶ Sed ſi pecuniam promiſit h ne i delegetur, interceſſiſſe videtur.

2 ¶ Si ſenatuſconſulti beneficium interuenerit, vtrùm ſtatim cùm mulier interceſſerit, actio in priorem debitorem competit: an, ſi mulier ſolutum condicat? Puto ſtatim k, & non expectandam ſolutionem.

3 ¶ Si pro eo, qui temporali l actione tenetur, mulier interceſſerit, temporalis actio reſtituetur m: ſic tamen, vt ex præcedenti cauſa, continua n tempora numerarentur poſt reſtitutionem: quamuis o ſtatim, atque interceſſit mulier, competierat p.

Si domina ſeruo ſuo credi iuſſerit. 1. Vel pro eo fideiuſſerit.

25. Modeſtinus lib. ſingulari de Heurematicis q.

SI domina ſeruo ſuo credi iuſſerit, actione honoraria r tenebitur.

1 ¶ Quòd ſi pro eo fideiuſſerit, exceptione ſenatuſconſulti Velleiani, iudicio conuenta, aduerſus creditorem tueri ſe poterit: quia pro ſuo negotio ſ hoc fecerit.

De interrogatione in iure.

26. Vlpianus lib. 57. ad Edictum.

SI mulier, intercedendi animo t, ſeruum alienum, *ſuum eſſe* reſponderit u, quaſi interceſſerit, auxilio ſenatuſconſulti vtetur x. Planè ſi pro bona fide ſeruientem ſibi reſponderit y, non videtur interceſſiſſe.

De bona fide creditore. 1. De interceſſione apud ſeruum. 2. Si mulier pro debitore ſuo, quem delegauit, promiſerit.

27. Papinianus lib. 3. Reſponſorum.

BOna z fide perſonam mulieris in contrahendo ſecutus, ob ea, quæ inter virum & vxorem accepta pecunia, geſta ſunt, exceptione ſenatuſconſulti non ſummouetur a.

1 ¶ Cùm ſerui ad negotiationem præpoſiti, cum alio contrahentes, perſonam mulieris, vt idoneæ ſequuntur, exceptione b ſenatuſconſulti dominum ſummouent c, nec videtur deterior cauſa domini per ſeruum fieri d, ſed nihil eſſe domino quæſitum: non magis, quàm ſi litigioſum prædium ſeruus, aut liberum hominem emerit.

2 ¶ Vxor debitricem ſuam viro delegauit, vt viro creditori eius pecuniam ſolueret: ſi fidem ſuam pro ea quam delegauit, apud virum obligauerit, locum exceptio ſenatuſconſulti non habebit: quia e mulier ſuum negotium geſſit.

De confeſſione teſtatoris. 1. De muliere mancipia, vt pro marito ſoluat.

28. Scæuola lib. 1. Reſponſorum.

SEia mancipia emit, & mutuam pecuniam accepit ſub fideiuſſore f marito, eámque ſoluit venditori; poſtea maritus decedens non ſoluendo, in fraudem creditoris cauit g teſtamento, ſuam pecuniam vxorem ſuam dediſſe. quæſitum eſt, an interceſſiſſe mulier videretur: Re-

ſpondit

---

recipit. Et verò ſuccedere, alienam id ſe ſuſcipere, l. 8. §. 1. ſuprà eod. At hic pro herede tutoris ſe obligauit? imò heredi potius quàm pro herede ſe obligauit: quod ſi heredi non pro herede, quia nemo ſe eidem pro eodem obligat, l. Creditor, 71. inf. de fideiuſſ. Interceſſor, medius quidam & ſequeſter inter duos eſt.

a Mulier quæ pro tutoribus filiorum ſuorum indemnitatem promiſit, ad beneficium ſenatuſconſulti non pertinet, Paul. 1. ſent. 1. §. 2. ſi videlicet pro tutoribus non pro filiis, ſed tutoribus ipſis indemnitatem repromiſit.

b Nemo poteſt ſe eidem pro eodem obligare.

c Propoſitio hic, quid ſit, dixi in l. 20. §. 1. ſ. de hered. vend.

d Agitare eſt tractare, reſpondere, verbum Africano familiare, l. 45. inf. de aſſ. emp.

e id eſt fiduciarius. Accurſ. & malè, nã cùm vterque manet in eadem poteſtate, vt in hac ſpecie, pubes impuberi tutor eſt legitimus, l. 1. inf. de legit. tut. l. 3. §. 1. inf. de tut. & ration. l. 5. C. de excuſ. quemadmodum ex conſtitutione Anaſtaſij, emancipatus fratri ſuo legitimus eſt, l. 4. C. de legit. tut. l. 5. C. de curat. furioſ. Cuiac. & hot. Emancipato impuberi pubes frater ſuus aut emancipatus tutor eſt fiduciarius.

f Emptio hereditatis, & quæ eam conſequuntur: indemnitatis cautio, interceſſio non eſt: licet periculo debitorum mulier committat: nec enim id agitur principaliter, vt pro eis intercedat. Id ad ſummam, quæ per conſequentias venit interceſſio, neque principaliter fit, non pertinet ad Velleianum, etſi tamen caſum ſequente. Cuiac. ibid.

g vt in ſpecie l. 18. inf. de hered. vend.

† hinc naſcitur quæſtio, an ignoranti creditori noceat exceptio interceſſionis.

h Iulianus ſcilicet cuius auctoritas etiam ſine ratione Africano valet. Cuiac.

i id eſt in mutuum l. 2. ſupr. de reb. cred.

k in creditum ire, eſt mutuum aut promiſſum contrahere: & promiſſum contrahit qui vice debitoris ſe reum creditori delegat. Cuiac.

l Iulianus ſcilicet.

m ſed & potius. &c. hinc collige, Iuriſconſultos interdum in ſuis opinionibus variaſſe, Cuiac. ad Afr. tr. 20. et l. 37. l. 75. inf. de ver. ſig.

n ſub. debendi. o pura repromiſit, vel iudicium ſuſcepit quaſi defenſor.

p Cur in vtrunque? quia intercedendo mulier vtrunque liberauerat: proinde reſciſſa poſt interceſſione mulieris, in vtrunque eſt actio vtilis reſtitutoria creditori.

q Interceſſerat igitur mulier nouandi animo, alioquin non reſtitueretur actio, Cuiac. in hanc l. 8. ad Afr. adde l. 8. §. 11. ſupr. eo.

r vt in caſu l. 3. l. 13. ſuprà eo. l. 22. infra.

ſ l. 4. in fin. ſuprà eod.

a adde l. 16. §. eo.

b pro alio, ſeque nouandi animo, l. 8. §. 8. ſ. eo.

c Mandato obligata, quia ab aliquo pecuniam accepit, vt eam alteri ſolueret. Quæ pecuniam mulier ita accepit, intercedere non videtur, ſed rem ſuam agere & in rem ſuam obligari.

d & ſic, dolo.

† Imò videtur interceſſiſſe l. 26. inf. eod.

e vt l. 30. inf. eo.

f vt in caſu l. 20. inf. eo.

g Velleiano non iuuatur, quæ verè debitrix delegatur, vt hic. ſecus ſi quid promittat vt ne delegetur. §. 1. inf. eo. Priore caſu à veteri creditore liberatur: poſteriore, non liberatur, ſed nouo etiam ſe adſtringit, vt in l. 8. §. eod.

h Qui promittit pecuniam, ne delegetur intercedit.

i id eſt, interceſſiſſe videtur mulier ſi maluit promittere quam delegari.

k §. 3. l. eod. l. 13. in fi. ſ. eo. Actio directa & vtilis, (quæ & reſciſſoria & reſtitutoria) ipſo iure mulieri competit, ſtatim atque ipſa mulier interceſſit, legitimæ reſtitutiones ſine vllo temporis interuallo ſtatim ſunt, non expectatæ.

l vt l. vlt. §. de minorib.

m in veterem debitorem.

n Computat actio quæſita. competere enim eſt nanciſci.

o quoniam ſtatim. Cuiac. ad l. vlt. ſuprà de minorib.

p id eſt continuata.

q καὶ ἀπὸ εὑρημάτων. Hæc Heurematica, ſunt quæ hodie vocantur Cautelæ.

r id eſt quod iuſſu. Accurſ.

ſ vt l. 3. ſup. eod.

t Animus ſolus diſtinguit, vt hic. Mulier ſciens reſpondens ſeruum ſuum eſſe, cùm non eſſet eius, ſeruus interceſſiſſe videtur: ideóque iuuatur Velleiano, vt hic. Imò non iuuatur, quia decepit. l. 23. ſupr. eo. Dici poteſt alterum ſciuiſſe, mulierem falſum reſpondere: proinde ſcientem non videri deceptum, l. 2. §. de aſſ. empt.

u hoc malâ fide & non animo decipiendi.

x eſt enim decepta. l. 23. in fin. ſuprà eod.

y ſuum eſſe.

z Celer quæſitus inter mulierem & debitorem, creditori non nocet. adde l. [illegible] 13. C. eod.

a alias nemo cum fœminis contraheret. l. 12. ſupr. eod.

b exceptio ſenatuſconſulti. Halo. c Serui ignorantia culpa nocet domino.

d nec etiam poteſt pro l. depoſiti. adde & diſtingue, vt in l. vlt. in fin. ſ. de acq. poſſeſſ.

e vt in l. 3. l. 22. ſup. eo. l. 2. in fi. ſ. de pignorib.

f Fideiubere pro vxore maritus poteſt, vt hic. pro marito vxor non poteſt. l. 4. ſuprà eod.

g Teſtatoris verba enunciatiua creditoribus non præiudicant.

Universidad Rey Juan Carlos

ſpondi, ſecundum ea, quæ proponerentur a, non interceſſiſſe.

2 ¶ Fundum uxoris ſuæ maritus obligauit Sempronio ob conductionem, mox mulier à Numerio ſua fide mutuam pecuniam acceptam ſub obligatione eiuſdem fundi, ſoluit ſtatim Sempronio pro marito ſuo: quæſitum eſt, an aduerſus ſenatuſconſultum obligata ſit? Reſpondi, ſi Numerius ſciſſet b eam intercedere c, fore Senatuſconſulto de quo quæreretur locum.

De muliere mutuante pro aliis pignuſque creditori dante & à debitoribus accipiente. 1. In fraudem Senatuſconſulto facta.

29. *Paulus* lib. 16. Reſponſorum

QVidam voluit heredibus Lucii Titii mutuam pecuniam dare, & cum eis contrahere: ſed quoniam facultates eorum ſuſpectas habuit, magis d voluit vxori teſtatoris dare pecuniam, & ab ea pignus accipere. mulier eandem pecuniam dedit heredibus, & ab his pignus accepit. quæro, an interceſſiſſe videatur, & an pignora, quæ ipſa accepit, teneantur creditori? Paulus reſpondit, ſi creditor, cum contrahere vellet cum heredibus Lucij Titij, euitatis his, magis mulierem reum elegit, & in ipſius perſona Senatuſconſulto, quod de interceſſionibus factum eſt, locum eſſe f, & pignora g ab ea data non teneri: eas autem res, quas mulier ab his pro quibus intercedebat, pignori accepit, creditori mulieris obligatas non eſſe: ſed non ſine ratione prætorem facturum, ſi non tantum ſibi perſonalis actiones mulieres in principales debitores dederit g actionem, ſed etiam in res, quæ mulieri obligatæ ſunt.

1 ¶ Paulus reſpondit ea, quæ in h fraudem Senatuſconſulti, quod de interceſſione fœminarum factum eſt, excogitata probari poſſunt, rata haberi non oportere.

De dolo mulieris. 1. De procuratore qui mandato mulieris interceſſit.

30. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

SI decipiendi i animo, vel cum ſciret ſe non teneri, mulier pro aliquo interceſſerit, exceptio ex Senatuſconſulti non datur. actionem k enim quæ in dolum mulieris competit, amplißimus ordo non excludit.

1 ¶ Procurator, ſi mandatu mulieris pro alio interceſſerit, exceptione l Senatuſconſulti Velleiani adiuuatur: ne alias actio intercidat.

Si mulier uelit ſolutum repetere, ſed mandati agere.

31. *Idem* lib. 2. ad Neratium

PAulus: Si mulier, quod ex interceſſione ſoluit, nolit repetere, ſed mandati agere, & cauere velit de indemnitate reos, audienda eſt.

De aditione hereditatis. 1. De pignore. 2. De venditione in fraudem Senatuſconſulti. 3. Si quis intercedit mandato mulieris. 4. De muliere iudicium ſuſcipiente. De renunciatione exceptionis. 5. De interceſſione pro ſeruo alieno.

32. *Pomponius* lib. 1. Senatuſconſultorum.

SI mulier hereditatem m alicuius adeat, vt æs alienum eius ſuſcipiat, vix eſt, vt ſuccurri ei debeat: niſi ſi fraude creditorum id conceptum ſit. * nec n enim loco minoris viginti quinque annis circumſcripti per omnia habenda eſt mulier.

1 ¶ Si mulier rem à ſe pignori datam per o interceſſionem recipere velit, fructus p etiam liberos q recipiet. & ſi res deterior facta fuerit, eo nomine magis æſtimetur r.

¶ Sed ſi creditor, qui pignus per interceſſionem acceperit, hoc alii ſ vendidit t, vera eſt eorum opinio, qui petitionem dandam ei putant & aduerſus bonæ fidei emptorem *: ne melioris conditionis emptor ſit, quam fuerit venditor u.

2 ¶ Item ſi x mulier creditori viri fundum vendidit, & tradidiſſet conditione, ut emptor acceptam pecuniam viro redderet, & hunc fundum vindicat, exceptio quidem opponitur rei de re empta & tradita: ſed replicabitur y à muliere, aut a ſi ea venditio contra Senatuſconſultum facta ſit. & hoc procedit ſiue ipſe creditor emerit, ſiue interpoſuerit alium, quò mulier ea ratione careat re ſua.

¶ Idem eſt, & ſi non pro viro, ſed pro alio debitore rem ſuam tradidit.

3 ¶ Si mulier, ne ipſa intercederet, alij b mandaret, ut id faceret, an in huius perſona locus hoc Senatuſconſulto ſit qui rogatu mulieris id faceret, cum enim ſermo Senatuſconſulti ad petitionem non dandam aduerſus ipſam mulierem ſpectat? Et puto rem ita eſſe diſtinguendam ut ſi quidem creditor, cui me obligaui, mandante muliere hoc in fraudem Senatuſconſulti egiſſet, ne ipſa interueniret contra Senatuſconſultum, daret autem alium, excludendum eum exceptione fraudis Senatuſconſulti factæ: ſi vero ignoraſſet, ego autem feciſſem, tunc mandati me agentem cum muliere, excludendum eſſe: me autem creditori teneri.

4 ¶ Si mulier, pro eo pro quo interceſſerit, iudicium paratam ſit accipere, ut non in veterem debitorem actio detur: quoniam Senatuſconſulti exceptionem opponere poteſt: cauere debebit a, exceptione ſe non oſuram b, & ſic ad iudicem ire.

c 5 ¶ Intercedere mulierem intelligendum eſt etiam pro eo, qui obligari non poſſit: veluti ſi pro ſeruo alieno intercedit: ſed reſciſſa interceſſione, in dominum reſtituenda eſt actio.

DE COMPENSATIONIBVS. TIT. II.

Definitio.

1. *Modeſtinus* lib. 6. Pandectarum.

COmpenſatio eſt debiti d & crediti inter ſe contributio e.

Effectus.

2. *Iulianus* lib. 90. Digeſtorum.

VNuſquiſque f creditorem ſuum, eundemque debitorem petentem ſummouet g, ſi paratus eſt h compenſare i. *Velitur.*

3. *Pomponius* lib. 25. ad Sabinum.

IDeo compenſatio neceſſaria k eſt, quia intereſt noſtra potius non ſoluere m quam ſolutum repetere.

De fideiuſſore.

4. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

VErum eſt quod & Neratio placebat, & Pomponius ait: ipſo iure n eo minus fideiuſſorem o ex ſtipulatu [illegible]

a S. ita falſa teſtatoris confeſſio reueruti non præiudicat, l. 19. in fin. ff. de pignorat. l. 3. §. 1. 7. de Silaniano. b l. 2. §. 19. ff. eod. Velleiani exceptio nocet creditori ſcienti, non ignoranti: ſcienti, inquam, id eſt, qui ſcire ſequum non mulier mutuaretur. c id eſt interceſſiſſe pro marito ſuo. d id eſt deceſſionem mulieris celerare voluit quæritur autem per conditionem columtur mulieris interceſſio, tenet mulier Senatuſconſulto iuuatur. e l. 12. ff. eod. f Curtia [illegible] g actio duplex mutui [illegible] directa vel reſcisſoria inſtituitur ſeu datur, & reſtitutoria per prætorem, [illegible] l. 16. in fin. ff. eod. h in fraudem Senatuſconſulti Velleiani facta, rata non habentur, ut hic. Idem in Macedoniano, l. 3. §. 3. l. 7. S. de SC. Macedoniano. i l. 2. §. 3. l. 23. ff. eod. l. 1. 10. in fin. ff. de reg. iur. k Velleiano non iuuatur mulier quæ decepit. Velleianum Senatuſconſultum doli adiutorio, qua teneri poteſt mulier, non excludit. l hic obiter nota, Senatuſconſulto Velleiano multiſariam mulieribus ſubueniri, per exceptionem, ſi non [illegible] repiſcatione, l. 17. [illegible] §. 2. ff. eod. & conditione, ſi ſoluerint, l. 8. §. 3. l. 19. §. 2. ff. eod. l. 40. ff. de cond. indeb. m l. 14. in pr. ff. eod. n Reſtitutio in integrum non minoris ratione datur, circumſcriptis non datur ſolius ſexus ratione [illegible] o id eſt ex cauſa interceſſionis & ſideiuſſionis [illegible] p Velleiano vtens mulier non tantum pignus ſuum recuperat, ſed & pignoris fructum. q integros. r ad æſtimabitur, id eſt habenda ei erit ratio quæ deterior facta eſt. ſ Velleiano vtitur mulier non modo aduerſus eum cum quo [illegible] ſeu [illegible] vendidit, [illegible] & cum eo qui mediate cauſam ab ipſa muliere habet; hoc aduerſus emptorem & ſucceſſorem emptoris. t adde l. 7. C. eod. l. 39. in fin. u quia eſſe non debet, l. 175. ff. de reg. iur. x Intercedit pro alio mulier quæ pro eodem fundum proprium vendit. y Hic non opponitur l. 1. C. eod. z [illegible] quia ſollicitata fuit ab emptoribus [illegible] concilientur. a [illegible] b Intercedere videtur mulier non tantum cum ipſa palam & aperte intercedit ſed & cum alicui mandat ut intercedat. Proinde & in hac [illegible] ſpecie Velleiano iuuabitur.

[illegible] pugnant. Eſt tamen mulier ſui beneficij [illegible] renunciat [illegible] quod in qualibet renunciatione [illegible] ſunt enim renunciationes [illegible] quibus [illegible] ſunt nominatim expreſſa [illegible] Velleiano [illegible] [illegible]

b de reſciſſoria [illegible] actione, dixi l. 2. §. 1. ff. eod. c 4ot. [illegible] d liquidi, &c. dicut notaui ad l. 22. ff. eo. e [illegible] f [illegible] creditor & debitor in genere & quantitate. g [illegible] oppoſita compenſationis exceptione. h & ſolutum ipſum [illegible] i in vicem debiti [illegible] & deponatur, l. 12. C. eod. k & compenſatio neceſſaria [illegible] l id eſt [illegible] m §. 39. Inſt. de act. l. 15. Inſt. de fideiuſſ. [illegible] n vt miniſterium opus habuit iudicis non exigatur [illegible] o Compenſare fideiuſſor poteſt, id quod etiam reo [illegible]

1. Ideo [illegible] [illegible]

ni a contracto debere, quod ex compenſatione reus retinere poteſt, ſicut enim cum totum peto à reo, male peto: ita & fideiuſſor b non tenetur ipſo c iure in maiorem d quantitatem, quàm e reus condemnari poteſt.

5. *Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.*

SI quid à fideiuſſore petatur, æquiſſimum eſt, eligere fideiuſſorem, quod ipſi, an quod reo debetur compenſare malit. ſed & ſi vtrumque velit compenſare, audiendus eſt g.

De debito naturali.

6. *Vlpianus lib. 30. ad Sabinum.*

ETiam quod natura h debetur, venit in compenſationem i.

De debito in diem. 1. Vbi iudex non admiſit compenſationem k ſalua manente petitio.

7. *Vlpianus lib. 28. ad Edictum.*

QVod in l diem debetur, non compenſabitur, antequam m dies venit, quanquam dari oporteat.

1 ¶ Si rationem compenſationis iudex non habuerit n, ſalua manet petitio: nec enim rei o iudicatæ exceptio obiici poteſt. aliud dicam, ſi reprobauit p penſationem, quaſi non exiſtente debito. tunc enim rei iudicatæ mihi nocebit exceptio.

De lite conteſtatione.

8. *Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.*

IN compenſationem etiam id deducitur q, quo r nomine cum actore lis ſ conteſtata eſt: ne t diligentior u quiſque deterioris conditionis habeatur, ſi compenſatio ei denegetur.

De debito peculiari. 1. De eo quod parti ei debetur.

9. *Paulus lib. 32. ad Edictum.*

SI cum filiofamilias y aut ſeruo contracta ſit ſocietas, & agat dominus, vel pater: ſolidum per compenſationem ſeruamus, quamuis, ſi ageremus, duntaxat de peculio præſtaretur.

1 ¶ Sed ſi cum † filiofamilias agatur, an, quæ patri debeantur, filius compenſare poſſit, quæritur. & magis eſt admittendum, quia vnus contractus eſt: ſed cum conditione, vt caueat patrem ſuum ratum habiturum: id eſt, non exacturum, quod is compenſauerit.

De ſocio. 1. De conſiliſione debiti. 2. De maleficio. 3. De ſtipulationibus prætoriis.

10. *Vlpianus lib. 63. ad Edictum.*

SI ambo ſocii z parem negligentiam ſocietati adhibuimus: dicendum eſt, deſinere nos inuicem eſſe obligatos ipſo iure compenſatione negligentiæ a facta.

1 ¶ Simili modo probatur, ſi alter ex re communi aliquid percepit, alter tantam negligentiam exhibuerit, quæ eadem quantitate æſtimatur, compenſationem factam videri, & ipſo b iure inuicem liberationem.

2 ¶ Si quis igitur cōpenſare potens ſoluerit, condicere d poterit, quaſi indebito ſoluto. 3 ¶ Quoties ex maleficio oritur actio, vtputà ex e cauſa furtiua f, cæterorumq; maleficiorum, ſi de ea pecuniariè g agitur, compenſatio locum habet. Idem eſt & ſi condicatur ex cauſa furtiua. ¶ Sed & qui nouati iudicio conuenitur, compenſationem opponere poteſt.

3 ¶ In ſtipulationibus quoque, quæ inſtar a actionum habent, b id eſt, prætoriis, compenſatio locum habet: &, ſecundum Iulianum, tam in ipſa ſtipulatione b, quàm in ex ſtipulatu c actione poterit obiici compenſatio.

De vſuris, de fiſco.

11. *Vlpianus lib. 32. ad Edictum.*

CVm alter alteri pecuniam ſine vſuris d, alter vſurariam debet e, conſtitutum eſt à Diuo Seuero, concurrentis f apud vtrumque quantitatis vſuras non eſſe præſtandas g.

12. *Idem libro 64. ad Edictum.*

IDem h iuris eſt non ſolùm in priuatis, verumetiam in cauſa i fiſci conſtitutum.

¶ Sed & ſi inuicem ſit vſuraria pecunia, diuerſæ tamen ſint vſuræ, compenſatio nihilominus locum habet eius, quod inuicem debetur.

Si ſæpius obiiciatur compenſatio.

13. *Idem libro 60. ad Edictum.*

QVod Labeo ait, non eſt ſine ratione, vt, ſi k cui petitioni ſpecialiter deſtinata eſt compenſatio, in cæteris l non obiiciatur.

De obligatione cui obſtat exceptio.

14. *Iauolenus lib. 15. ex Caſſio.*

QVæcunque m per exceptionem n perimi poſſunt, in compenſationem non veniunt.

De eo quod certo loco.

15. *Iauolenus lib. 2. Epiſtolarum.*

PEcuniam certo o loco à Titio dari ſtipulatus ſum: is petit à me, quam ei debeo, pecuniam: quæro, an hoc quoque penſandum ſit, quanti mea intererat, certo loco dari. Reſpondit: Si Titius petit eam quoque pecuniam, quam certo loco promiſit, in compenſationem deduci oportet, ſed cum ſua cauſa, id eſt, vt ratio habeatur, quanti Titii p interfuerit q eo loco, quo conuenerit, pecuniam dari r.

De eo quod alius quam alter debet. 1. De re iudicata.

16. *Papinianus lib. 3. Quæſtionum.*

CVm ſ militi caſtrenſium bonorum alius, cæterorum t alius hæres extitit, & debitor alteri hæredum obligatus, vult compenſare, quod ab u alio debetur: non audietur.

1 ¶ Cum intra diem ad iudicati x executionem datam, iudicatus Titio agit cum eodem Titio, qui & y ipſe pridem z illi iudicatus eſt, compenſatio admittetur. aliud eſt enim, diē obligationis non veniſſe: aliud a, humanitatis b gratia tempus indulgeri ſolutionis.

De ædili condemnato ob arctiorem annonam publicam.

17. *Idem lib. 1. Reſponſorum.*

IDeò c condemnatus, quòd arctiorem d annonam æ dilitatis e tempore præbuit, frumentariæ pecuniæ debitor non videbitur. & ideo compenſationem habebit.

De procuratore in rem ſuam. 1. De eo quod alij quam reo debetur.

18. *Idem lib. 3. Reſponſorum.*

IN f rem ſuam g procurator datus, poſt litis conteſtationem, ſi vice mutua conuenitur, æquitate compenſationis vtetur.

1 ¶ Creditor h compenſare non cogitur, quod i alij

Side notes (left):

[illegible] perinde ac ſi ei deberetur, vt hic, & l. 6. eod. a vide quæ ſcripſi ad l. 30. l. de admin. tut. b Fideiuſſoris ſoceſt cōpenſare potius quam ſoluere, & quod ſolutum repetere. Hæc ſpacione colliguntur, fideiuſſorem in negatio, cauſare principalis debitoris excommunium dicere non poſſe: cum eius cauſa, illique propria eſſe videatur. adde l. omnibus 30. l. de reſtit. c Ipſo iure non obligari in maiorem quantitatem, ſed, non teneri in maiorem quantitatem non modò in iudicio, ſed & extra iudicium verſeris, quamuis extra iudicium facta denunciatione, compenſationem poſſe obiicere, & ex extra iudicium etiam facta, obligationem tolli ipſo iure videatur. d Fideiuſſor in maiorem quantitatem obligari, quā reus ipſe debeat, non poteſt. e v. l. 3. [illegible] de fideiuſſ. f l. 2. ſuprà eod. g eodem modo [illegible] & dominus quod ſeruo ſuo debetur, l. 9. eod. & procurator in rem ſuam, quod cedenti debetur [illegible] l. 18. eod. & ſocius quod ſocio debetur, l. 10. [illegible] compenſare poteſt

alia, aliena debita non compenſantur, l. 9. C. eod. h Compenſari poteſt etiam id quod ſola natura debetur: ii qui exceptione peremptoria perimi poſſit, l. 14. eo. veluti ſi debitum præſcriptione vel ſententia abſolutoria inane redditū [illegible]. k Compenſari id quod in diem debetur poteſt, ſed non antequam dies venerit: [illegible] quidem debetur, l. cedere diem 213. [illegible] de verb. ſign. ſed non ante diem compenſatur. l [illegible] l. 16. §. 1. inf. eod.

m Compenſatio ex liquidi tantum confeſſi & præſentis, vt hic [illegible] l. 12. [illegible] C. eod.

n Compenſatio à iudice repudiata, poſt obiici non poteſt: omiſſa, poteſt. l. 8. §. 2. [illegible] l. 5. §. 9. [illegible] ſuprà commodati.

o Sententia dicta in principali non præiudicat incidenti, niſi ſua ſententia incidenti quoque præiudicium facere iudex voluerit.

p adde l. 9. [illegible] de exceptione rei iudic. q Officio iudicis, l. 7. ſuprà eod.

r id eſt id cuius nomine. [illegible] conteſtandis deterior eſſe conditio non debet, quàm non conteſtantis.

s olim ſci [illegible] vel in alio iudicio.

u In compenſationibus deterioris conditionis eſſe non debet diligens quàm negligens, l. 29. [illegible] l. 20. [illegible] x Diligentioris cauſa melior.

y Vide l. 5. §. eod. † Compenſationem filius poteſt ſuo domino obiicere eius quod patri debetur, dummodo de rato caueat.

z Compenſatio in ſocietate ipſo iure locum habet. a Compenſatio in delictis ipſo iure fit, negligentia ad negligentiā fit cōpenſatio, vt hic, ſic dolus dolo compenſatur, l. 36. [illegible] l. 6. §. 13. [illegible] de receptis, & delictum, vide [illegible]

b Ipſo iure fit compenſatio, etiamſi ab homine non obiiciatur.

c Si qui compenſare potuit nec tamen compenſauit, ſed ſoluit, ſolutum poteſt condicere. Nam vbi lege compenſatio & ſolutum repetitur tanquam indebitum.

d l. 5. §. pen. [illegible] ſi modo res talis ſit, vt compenſari poſſit. e vide l. 9. [illegible] e Conditio furtiua oritur ex maleficio, vt hic, licet alij putent ex variis cauſarum figuris oriri, l. 1. inf. de oblig.

f Vel rebus amotis, l. 9. C. rerum amot. l. 7. [illegible] de donationibus inter virum & vxorem.

g id ſignificat, pecuniaria actioni ex maleficio compenſationem opponi, non pœnali, id eſt, criminali. Hoc quin poteſt [illegible] inter [illegible] appellatus à Titio [illegible] appellauerit, compenſari debere, [illegible] [illegible] l. 25. [illegible] propter conuicium cuiuſque [illegible] magis quod vita & fama [illegible] & retorquere crimen in alienum periculum. Ad hæc lex 14. [illegible] diuortia [illegible] inter virum & vxorem compenſari ſed [illegible] lex 20. C. qui accuſ. quæ negat facultatem accuſatis recriminandi in pari vel maiore crimine [illegible] quod [illegible] habeat, id eſt, Cuiac. 23. obſ. 37. idque [illegible] Baſilicis, [illegible]

Side notes (right):

a Stipulationes prætoriæ inſtar iudicium habent, quod ex iudicio ex torquentur, l. 1. §. [illegible] 2. inf. de prætor. ſtipul. b ſub. interponenda. c hoc eſt, interpoſita iam ſtipulatione. d Compenſare qui poteſt vſuras non præſtat, ſi e non eſt moratus in ſtipulatione debiti, vt notat hic Albericus. Quid qui compenſandi ius habet, an etiam præſtandam debere poteſt compenſare? f [illegible] Richardus Malumbranus ita [illegible] exemplo ſuperiore vſurarum, l. [illegible] 40. §. de rebus cred. l. Gaius 21. [illegible] de vſuris, l. pen. §. de condict. indeb. [illegible] confiteri [illegible] tur, l. [illegible] mora in ſoluendo [illegible] Emphyteuti non decidere: ſi quid ei vicilſim à domino debebatur, ſi moram ſuā cum mora ſibi debiti compenſare poſſit. e [illegible] Alexandro, Cuiac. 8. obſ. 16. f vide l. 4. l. 5. C. eo. l. 1. inf. [illegible] l. 7. C. de ſolut. g Mutui in ſolidu [illegible] iudicatum [illegible] compenſatio ipſo iure. v. l. 3. [illegible] eod. h Cōpenſantur vſuraria debita hinc inde vt in priuatis negotiis ita & in fiſci. i v. l. 1. C. eadem. k Compenſationes plures fieri nō poſſunt eiuſdem debiti, vel ita, compenſatio quæ [illegible]

debitum pertinet alij debito obiici non poteſt: cum ſemel effectum ſuum ſit ſortita. Non poteſt autem vna cauſa diuerſos effectus ſortiri. l [illegible] cauſa non poteſt operari circa diuerſos effectus, [illegible] Compenſationem [illegible] recte petit eorum quæ petere quidem poteſt ſtricto iure, non poteſt tamen cum eſt [illegible] petere, cum exceptione poſſit repelli. n v. l. 6. [illegible] eo. o Compenſari vbique poteſt quod certo loco debetur, ſi modo præſtent aduerſario id quod eius intereſt debitū ſuo loco ſolui. vnde notant, Compenſationes non modo fieri, ſed & eorum quæ ſoluti accedunt [illegible] quod [illegible] poſſe [illegible] dum liquida debita [illegible] [illegible] compenſari. p Quantitas [illegible] Moliuro [illegible] q [illegible] r [illegible] Aut. Auguſt. ſ [illegible] cum militi [illegible] t id eſt non caſtrenſium, paganorum. u v. l. 18. §. vlt. [illegible] x Tempus ad iudicati executionem datum indicatis, primum fuit [illegible] menſium duorum, ad extremum quatuor. v. l. 2. C. de vſuris rei [illegible] y v. l. 2. [illegible] C. eod. z Pridem, pro quatuor menſibus hic accipi notat [illegible] Richardum Baldus. a Compenſationem non impedit tempus quod humanitatis gratia indulgetur. b [illegible] Cuiac. ad l. 118. [illegible] c Compenſatio criminali condemnationi obiicitur ex debito ciuili. d arctiorem annonam præbet, qui de ea frumenti quantitate ſubducit, quam ciuium populo præberi oportet. [illegible] l. 33. [illegible] [illegible] Addendo ſtudius arctiorem annonam ſacere, quam [illegible] inter [illegible] ædilem à curatore rei frumentariæ differre, hic ſi ex curationis cauſā condemnatur, compenſatione vti non poteſt, l. 20. l. eod. Ædilis verò quam curator annonam redegerit, in ea præbenda ipſe operam nauat: & ſi annonam fraudauit, compenſatione aduerſus fiſcum vti poteſt, d. l. 53. Præterea curatori pecunia datur, ædili annona, non pecunia. v. Cuiac. 2. obſ. 2. [illegible] Budæus, Alciat. & Hal. legunt ædilitatem, quo vocabulo intelliguntur, rerum ædilium largitionem & prohibitionem [illegible] à Principe tempore cariorís annonæ. [illegible] Alex. [illegible] Cuiac. [illegible] obſ. 25. [illegible] Cuiac. obſ. 12. [illegible] vbi reprehendit Duarenum, monetque apud [illegible] legendum eſſe [illegible] veteres ædilitatem & ædilitatem promiſcuè ſcripſiſſe. Hinc illud Tertulliani in Apologetico, Philoſophi Tyrannidem affectant, Chriſtianus verò nec ædilitatem.

f Compenſare procurator in rem ſuam poteſt, quod ei debetur ex mandato ceſſarum actione.

g v. Cuiac. 20. obſ. 38. h v. Rom. ſing. 530. incipiente, Debitor meus.

i v. l. 9. C. eod. l. 30. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

quam debitori ſuo debet, quamuis creditor eius pro eo qui conuenitur ob debitum proprium velit compenſare.

De pecunia ſoluta ſeruo publico.

19. *Idem lib.* 11. Reſponſorum.

DEbitor pecuniam publicam ſeruo publico citra a voluntatem eorum ſoluit, quibus debitum rectè ſolui poterit: obligatio priſtina manebit, ſed dabitur ei compenſatio peculij huius, quod b ſeruus publicus habebit.

De curatore vel frumentario condemnato.

20. *Idem lib.* 13. Reſponſorum.

OB negotium copiarum c expeditionis tempore mandatum, curatorem d condemnatum pecuniam iure compenſationis retinere non placuit: quoniam ea non compenſantur.

De procuratore reconuento.

21. *Paulus lib.* 1. Quæſtionum.

POſtea quam placuit inter omnes, id, quod inuicem debetur ipſo iure e compenſari, ſi procurator abſente conuenietur, non debebit de rato cauere, quia nihil compenſat, ſed ab initio minus ab eo petitur.

De debito alternato.

22. *Scæuola lib.* 2. Quæſtionum.

SI debeas decem aut Stichum f hominem, vtrum aduerſarius volet, itaque compenſatio huius debiti admittitur, ſi h aduerſarius palam dixiſſet i vtrum voluiſſet.

De eo quod tutor debet qui pro pupillo agit.

23. *Paulus lib.* 9. Reſponſorum.

ID k quod pupillorum nomine debetur, ſi tutor petat, non poſſe compenſationem obijci eius l pecuniæ, quam ipſe tutor ſuo nomine aduerſario debet.

De fiſco.

24. *Idem libro* 3. Decretorum.

IVſſit Imperator audiri aſſeuerantem, ſibi à fiſco m deberi, quod ipſe n conuenitur.

DEPOSITI o, VEL CONTRA.

TIT. III.

Definitio & Etymologia depoſiti. 1. *Edictum.* 2. *Ratio edicti.* 3. *Quid ſit deponere tumultus vel incendij cauſarum gratia.* 4. *Ratio edicti.* 5. *De his quæ accedunt rei depoſitæ.* 6. *Pactum de culpa.* 7. *Vel dolo.* 8. *De veſtimentis ſeruandis balneatori datis.* 9. *De ſeruo in piſtrinum coniecto.* 11. *De re perferenda.* 13. *De re recipienda & cuſtodienda.* 14. *De re iuſſu meo deponenda apud alium.* 15. *De pupillo depoſitario.* 16. *De re deteriorata.* 17. *De ſeruo deponente.* 18. *Vel recipiente.* 19. *De ſucceſſoribus.* 20. *De dolo præterito vel futuro.* 21. *Quo tempore ſpectatur facultas reſtituendi.* 22. *De eo qui rem reddidit depoſitam.* 23. *De bona fide.* 24. *De fructibus & vſuris cauſa.* 25. *De venditione & redemptione.* *De interitu rei depoſitæ.* 26. *De iureiurando in litem.* 27. *Si ſeruus noſter vel is qui bona fide ſeruit.* 28. *Vel ſeruus fructuarius.* 29. *Vel hereditarius depoſuit.* 30. *De morte, manumiſſione, alienatione ſerui qui depoſuit.* 31. *Si ſeruus communis depoſuit.* 32. *De re dominus apud reſtituenda.* 33. *De pecunia depoſita à ſeruo, vt pro eius libertate detur domino: quia ſi reddere depoſitum.* 34. *De vſu.* 35. *De periculo rei depoſitæ.* 36. *De heredibus depoſitum reperientibus.* 38. *De reſtitutione rei facta à depoſitario.* 39. *De pretio, vel ſure depoſitæ.* 40. *De forma libelli.* 42. *De filiofam. & ſeruo.* 43. *De duobus depoſitariis.* 44. *Vel depoſitoribus.* 45. *De tempore præſtituto.* 47. *De dolo de vendiditione rei depoſitæ.*

1. *Vlpianus lib.* 30. *ad Edictum.*

DEpoſitum p eſt, quod cuſtodiendum alicui datum eſt, dictum ex eo, quod ponitur. præpoſitio enim de q auget depoſitum, vt oſtendat, totum r fidei eius commiſſum, quod ad cuſtodiam rei pertinet.

1 ¶ Prætor ait: *quod ſ neque tumultus, neque incendij, neque ruinæ, neque naufragij cauſa depoſitum ſit, in ſimplum t: earum autem rerum, quæ ſupra comprehenſæ ſunt, in ipſum in duplum: in heredem eius, quod dolo malo eius factum eſſe dicetur, qui mortuus ſit, in ſimplum: x quod ipſius, in duplum, iudicium y dabo.*

2 ¶ Meritò has z cauſas deponendi ſeparauit prætor, quæ continent fortuitam cauſam depoſitionis ex neceſſitate deſcendentem, non ex voluntate proficiſcentem.

3 ¶ Ruinæ a tamen deponere tumultus vel incendij vel cæterarum cauſarum gratia, intelligendum eſt, qui nullam aliam cauſam deponendi habet, quàm imminens b ex cauſis ſuprà ſcriptis periculum.

4 ¶ Hæc autem ſeparatio cauſarum iuſtam rationem habet, quippe cum quis fidem elegit, nec depoſitum redditur, contentus eſſe debet ſimplo: cum verò c extante neceſſitate deponat, creſcit perfidiæ crimen, & publica vtilitas coercenda eſt d, vindicandæ reipublicæ cauſa. eſt enim inutile e in cauſis huiuſmodi fidem f frangere.

5 ¶ Quæ g depoſitis rebus accedunt, non h ſunt depoſita, vt puta ſi homo veſtitus deponatur, veſtis enim non eſt depoſita: nec ſi equus cum capiſtro, nam ſolus equus depoſitus eſt i.

6 ¶. Si conuenit, *vt in depoſito & culpa* k *præſtetur*, rata eſt conuentio. contractus enim legem l ex conuentione accipiunt.

7 ¶ Illud non probabis dolum m non eſſe præſtandum ſi conuenerit. nam hæc conuentio contra bonam fidem, contraque bonos n mores eſt: & ideo nec ſequenda eſt.

8 ¶ Si o veſtimenta ſeruanda balneatori data perierunt, ſi quidem nullam p mercedem ſeruandorum veſtimentorum accepit, depoſiti eum teneri, & dolum duntaxat præſtare debere puto: quòd ſi accepit, ex conducto.

9 ¶ Si quis ſeruum cuſtodiendum coniecerit forte in piſtrinum q, ſi r quidem merces interuenit cuſtodiæ, puto eſſe actionem aduerſus piſtrinarium ex conducto: ſi verò mercedem accipiebam ſ ego pro hoc ſeruo, quem in piſtrinum accipiebat, ex locato me agere poſſe: quòd ſi operæ eius ſerui cum cuſtodia penſabantur, quaſi genus locati & conducti interuenit: ſed t, quia pecunia non datur, præſcriptis verbis datur actio. ſi verò nihil aliud, quàm cibaria præſtabat, nec de operis quicquam conuenit, depoſiti actio eſt.

10 ¶ In conducto & locato, & in depoſito, ex quo diximus præſcriptis verbis dandam actionem: & dolum u, & culpam præſtabunt, qui ſeruum receperunt. at ſi cibaria tantum dabant, dolum duntaxat. ſequimur tamen, (vt Pomponius ait) & quid haberent propoſitum, aut quid conuenerit, eodemmodo ſcilicet, & ſi quid ſuit propoſitum, dolum tamen eos præſtaturos, qui receperunt, quia ſolus x in depoſitum venit.

11 ¶ Si y te rogauero, *vt rem meam perferas* z *ad Titium, vt is eam ſeruet*, qua actione tecum experiri poſſum, apud Pomponium quæritur? & putat, tecum mandati, cum eo verò, qui eas res receperit, depoſiti. ſi verò tuo nomine receperit, tu quidem mihi mandati teneris, ille tibi depoſiti, quam actionem mihi præſtabis a mandati iudicio conuentus.

12 ¶. Quod ſi b rem tibi dedi, *vt ſi Titius rem non recepiſſet, tu cuſtodires*, nec eam recepit: videndum eſt verum depoſiti tantum, an & mandati actio ſit, & Pomponius dubitat. puto c tamen, mandati eſſe actionem: quia plenius fuit mandatum, habens & cuſtodiæ legem.

13 ¶ Idem Pomponius quærit ſi tibi mandauero, *vt rem ab aliquo, meo nomine receptam cuſtodias*, idque feceris, mandati, an depoſiti tenearis. & magis probat mandati eſſe actionem, quia hic eſt d primus contractus.

a l. 11. ff. de ſolut.
b Tanta ſoluit dem.
[illegible]

q De præpoſitio auget ſignificationem verbi, vt dicimus quod valdè, Iuſtus in Decalo, vbi valde occultatur. Idem in Dialog. Deſ. ad. Depono. Notatur in Decemato, & Denego.

r Ita tamen, vt & proprietas & poſſeſſio maneat penes deponentem, l. 17. in fin. ſ. ea.

ſ De iis quæ tumultus, vel incendij, vel ruinæ, vel naufragij cauſa depoſita ſunt, in eum quidem qui accepit, in duplum actio competit, in heredem quod dolo teſtatoris factum eſt, in ſimplum; quod ipſius, in duplum. De cæteris verò depoſitis, in ſimplum actio datur. Syn. ibid. cap. 1.

t aliàs, ſi tumultus cauſa depoſitum eſt, dupli agetur, §. 17. in fin. Inſt. de actio.

u §. 17. Inſt. de act.

x l. 18. inf. eodem.

y actionem depoſiti.

z tumultus, incendij, ruinæ, naufragij.

a eſt ergo duplex deponendi cauſa voluntas & neceſſitas: neceſſitas ſit in his cauſis: adde ſequeſtrum: adde & illud depoſitum quod fit impoſſeſſionis cauſa, de quo l. 9. C. de vſuris. 9. [illegible]

h Imo ſunt depoſita, quæ rebus depoſitis accedunt, [illegible]
i pro iis tamen quæ ita accedunt, competet actio, [illegible]
l vide l. 52. ff. de verb. obl. Nou. 56. c. 1. & l. 85. de reg. iur.
m Pactum vt ne quis doli actione teneatur in depoſito non valet. [illegible] commodati. n optima hæc ratio eſt, vide l. 6. C. de pactis.
o Si veſtimenta ſeruanda balneatori data perierunt, ſi quidem [illegible] ſeruanda accepit, tenetur actione depoſiti, duntaxat [illegible] caſi in duplum actio competit. Syn. ibid. p l. 5. §. 17. ſ. commodati.
q In piſtrinum conijciebant nonnunquam ſeruos ſuos domini, cuſtodiendos & coercendos: eoque nomine mercedem piſtrinario dabant.
r Seruum cuſtodiendum dedi, ſi mercedem dedi, ex conducto [illegible] puto, ex locato ſi operæ eius cum cuſtodia penſabantur, [illegible] conductioni eſt: non tamen datur locati aut conducti actio, [illegible] bis. Cur? quia nulla pecunia hic interuenit, quod in locatione [illegible]. Quid ſi nihil de operis ſerui conuenit, & ſeruo cibaria præſtantur [illegible] poſiti actio erit. Ex hac actionum varietate notant [illegible] iudicari ex natura contractus nominati, cui magis conuenit.
ſ nec enim ſine mercede locatio eſſe poteſt, l. 5. [illegible] ſ. de præſcriptis. l. 52. ſ. de donat. inter vir. t [illegible] locationem pertinentem, præſcriptis verbis actionem [illegible]
u d. l. 5. §. 3. ſ. commod.
x vide l. 23. ſ. de regulis iuris.
y Si te rogauero vt rem meam perferas ad Petrum, vt is eam ſeruet, [illegible] quidem mandati actionem habeo, ſed aduerſus Petrum, qui eam recepit, [illegible] nem depoſiti, quam mihi per actionem mandati præſtas. Syn. ibid. [illegible] cui res datur perferenda, mandati: cui cuſtodienda, depoſiti tenetur.
z Cui res perferenda datur, mandati: cui cuſtodienda, depoſiti tenetur.
a vt in l. 18. ſ. eodem.
b Si tibi dixi, ſi Petrus rem meam non receperit, eam mihi cuſtodias, [illegible] non accepit, tantum aduerſus te mandati actionem habeo, [illegible] miſero, vt rem ab aliquo meo nomine recipias & cuſtodias [illegible] dati contractus, vt hic, & §. 15. ſ. eod. Syn. ibid.
c Quotiens contractus perfectus penendit, & adijcitur conuentio [illegible] dere in nomen contractus, potius ſidem [illegible] primi, quam [illegible] tractus. Bar. hic. Bald. in Rubrica, C. eod. num. 7.
d v. l. 22. ſ. de SC. Maced.

14 ¶ Idem

Universidad Rey Juan Carlos

12 ¶ Idem Pomponius quærit, ſi *a* apud te volentem me deponere, *iuſſeris b apud libertum tuum deponere*, an poſſim tecum depoſiti experiri. & ait, ſi tuo nomine, hoc eſt, quaſi te cuſtodituro, depoſuiſſem, mihi tecum depoſiti eſſe actionem. ſi vero *ſuaſiſti mihi, vt magis apud eum deponam*, tecum nullam *c* eſſe actionem cum illo depoſiti actio eſt: nec mandati teneris quia rem meam geſſi. Sed ſi *mandaſti mihi, vt periculo tuo apud eum deponam*, cur non ſit mandati actio, non video.

¶ Planè ſi fideiuſſiſti *d* pro eo, Labeo omnimodo fideiuſſorem teneri ait, non tantùm ſi dolo fecit is, qui depoſitum ſuſcepit; ſed & ſi non fecit; eſt tamen res apud eum. quid enim, ſi furere*t* is, apud quem depoſitum ſit, vel pupillus ſit, vel neque heres *e*, neque bonorum poſſeſſor, neque ſucceſſor eius extaret? teneri*f* tur ergo, vt id præſtet, quod depoſiti actione præſtari ſolet.

15 ¶ An in pupillum *g* apud quem ſine tutoris auctoritate depoſitum eſt, depoſiti actio detur, quæritur. Sed probari oportet, ſi apud doli mali iam capacem depoſuerit, agi poſſe, ſi dolum commiſit. Nam & in quantum *g* locupletior factus eſt, datur actio in eum, & ſi dolus non interuenit.

16 Si res depoſita deterior *h* reddatur, quaſi *i* non reddita, agi depoſiti poteſt. cùm enim deterior redditur, poteſt dici *k*, dolo malo redditam non eſſe.

17 ¶ Si ſeruus meus depoſuerit, nihilominus depoſiti habebo actionem.

18 ¶ Si *l* apud ſeruum depoſuero, & cum manumiſſo agam, Marcellus ait, nec tenere actionem *m* quamuis ſolemus dicere, doli etiam in ſeruitute commiſſi teneri quem debere: quia & delicta & noxæ caput *n* ſequuntur. Erit igitur ad alias actiones competentes decurrendum *o*.

19 ¶ Hæc actio bonorum poſſeſſoribus, cæteriſque ſucceſſoribus, & ei, cui ex Trebelliano Senatuſconſulto reſtituta eſt hereditas, competit.

20 ¶ Non tantum præteritus dolus in depoſiti *p* actione veniet, ſed etiam futurus, id eſt, poſt litem conteſtatam.

21 ¶ Inde ſcribit Neratius, ſi res depoſita ſine dolo malo amiſſa ſit, & poſt *q* iudicium acceptum recuperetur *r*, nihilominus rectè ad *s* reſtitutionem reum compelli: nec debere abſolui, niſi reſtituat.

¶ Idem Neratius ait, quamuis tunc tecum depoſiti actum ſit, cum reſtituendi facultatem non habeas, horreis forte clauſis, tamen *t*, ſi ante condemnationem reſtituendi facultatem habeas, condemnandum te, niſi reſtituas: quia res apud te eſt. Tunc enim quærendum, an dolo feceris, cùm rem non habes.

22 ¶ Eſt autem & apud Iulianum libro 13. Digeſtorum ſcriptum, eum, qui rem depoſuit, ſtatim poſſe depoſiti actione agere: hoc enim ipſo dolo *x* facere eum, qui ſuſcepit, quod repoſcenti rem non reddat. Marcellus autem ait, non ſemper videri poſſe dolo facere eum, qui repoſcenti non reddat. Quid enim ſi in prouincia res ſit, vel in horreis, quorum aperiendorum condemnationis tempore non ſit facultas? vel conditio *u* depoſitionis non extitit?

23 ¶ Hanc actionem bonæ fidei eſſe, dubitari non oportet.

24 ¶ Et ideo *y* & fructus *z* in hanc actionem venire, & omnem cauſam, & partum, dicendum eſt, ne nuda res veniat.

25 ¶ Si rem depoſitam vendidiſti, eámque poſtea redemiſti *a* in cauſam depoſiti: etiam ſi ſine dolo malo poſtea perierit, teneri te *b* depoſiti, quia ſemel dolo feciſti, cum venderes.

26 ¶ In depoſiti quoque actione *c* in litem *d* iuratur *e*.

27 ¶ Non ſolùm ſi ſeruus meus, ſed & ſi is, qui bona fide mihi ſeruiat, rem depoſuerit, æquiſſimum erit dari mihi actionem, ſi rem ad me pertinentem depoſuit.

28 ¶ Simili modo, & ſi vſumfructum in ſeruo habeam: ſi id, quod depoſuit ex eo peculio ſuit, quod ad me pertinebat, vel res mea fuit, eadem actione agere potero.

29 ¶ Item ſi ſeruus hereditarius *f* depoſuerit, heredi poſtea adeunti competit actio.

30 ¶ Si ſeruus depoſuit, ſiue viuat, ſiue deceſſerit, vtiliter dominus hac actione experietur. ipſe autem ſeruus manumiſſus non *g* poterit agere: ſed & ſi fuerit alienatus, adhuc ei competit actio, cuius fuit ſeruus, cùm deponeret: initium *a* enim contractus ſpectandum eſt.

31 ¶ Si duorum ſeruus ſit, qui depoſuit: vnicuique *b* dominorum, in partem competit depoſiti.

32 ¶ Si rem à ſeruo depoſitam Titio, quem dominum eius putaſti *c*, cum non eſſet, reſtituiſſes, depoſiti actione te non teneri: Celſus ait: quia nullus dolus interceſſit. cum Titio autem, cui res reſtituta eſt, dominus ſerui aget *d*. ſed, ſi exhibuerit, vindicabitur. ſi verò, cùm ſciret eſſe alienum, conſumpſerit, condemnabitur: quia dolo fecit, quo minus poſſideret.

33 ¶ Eleganter apud Iulianum quæritur, ſi pecuniam ſeruus apud me depoſuit, *ita vt domino pro libertate eius eam*, egóque dedero, an teneat depoſiti. & libro 13. Digeſtorum ſcribit, ſi quidem ſic dedero, quaſi ad hoc penes me depoſitam, téque certiorauero, non competere tibi depoſiti actionem: quia *f* ſciens recepiſti: caret igitur dolo. Si verò, quaſi meam, pro libertate eius numerauero, teneor: quæ ſententia vera mihi videtur. hic enim non tantum ſine dolo malo non reddidit, ſed nec reddidit. aliud *g* eſt *h* enim reddere, aliud quaſi de ſuo dare.

34 ¶ Si pecunia apud te ab initio hac lege, depoſita ſit *i*: *vt ſi voluiſſes vtereris*; prius, quàm vtaris, depoſiti teneberis.

35 ¶ Sæpè euenit, vt res depoſita, vel nummi periculo ſint eius, apud quem deponuntur, vt puta ſi *k* hoc nominatim *l* conuenit. Sed & ſi ſe quis depoſito obtulit *m*, idem Iulianus ſcribit, periculo ſe depoſiti illigaſſe: ita tamen, vt non ſolùm dolum, ſed etiam culpam, & cuſtodiam *n* præſtet: non tamen caſus fortuitos.

36 ¶ Si pecunia in ſacculo *p* ſignato depoſita ſit, & vnus ex heredibus eius, qui depoſuit, veniat repetens, quemadmodum *q* ei ſatisfiat, videndum eſt. promenda pecunia eſt vel coram prætore *r*, vel interuenientibus *s* honeſtis *t* perſonis, & exſoluenda pro parte hereditaria. Sed etſi reſignetur, non contra legem depoſiti fiet: cùm vel prætore auctore, vel honeſtis perſonis interuenientibus hoc eueniet: reſiduum *u* vel apud eum remanente, ſi hoc voluerit: ſignis videlicet priùs ei impreſſis vel à prætore, vel ab his, quibus coram ſignacula remota ſunt: vel ſi hoc recuſauerit, in æde *x* deponendo. Sed ſi res ſunt, quæ diuidi *y* non poſſunt, omnes debet ille tradere, ſatiſdatione idonea à petitore ei præſtanda in hoc, quod ſupra eius partem eſt. ſatiſdatione autem non interueniente, rem in *z* ædem deponi, & omni *a* actione depoſitarium liberari.

37 ¶ Apud Iulianum lib. 13. Digeſtorum talis ſpecies relata eſt, ait enim, ſi depoſitor deceſſerit & duo *b* exiſtant, qui inter ſe contendant, vnuſquiſque ſolum ſe heredem dicens ei tradendam rem, qui paratus eſt aduerſus alterum, reum defendere: hoc eſt, eum qui depoſitum ſuſcepit. *d* quod ſi neuter hoc onus ſuſcipiat, commodiſſimè dici ait, non eſſe cogendum à prætore iudicium ſuſcipere: oportere igitur rem deponi in æde aliqua, donec de hereditate iudicetur.

38 ¶ Si quis tabulas teſtamenti apud ſe depoſitas, pluribus præſentibus *e* legit *f*, ait Labeo, depoſiti actione rectè de tabulis agi poſſe. ego arbitror, & iniuriarum agi poſſe, ſi hoc animo recitatum teſtamentum eſt quibuſdam præſentibus, vt iudicia ſecreta *g* eius qui teſtatus eſt diuulgarentur.

39 ¶ Si prædo *h*, vel fur depoſuerint: & hos Marcellus libro 6. Digeſtorum putat rectè depoſiti *i* acturos: nam intereſt eorum, eo quod teneantur.

40 ¶ Si quis argentum, vel aurum depoſitum petat, vtrum ſpeciem *k*, an & pondus complecti debeat? ſi...

a Si me volente apud te rem deponere, iuſſeris apud libertum tuum deponere, ſi quaſi te cuſtodituro depoſui, tecum mihi depoſiti actio eſt: ſi vero ſuaſeris mihi vt apud libertum deponam, cum illo quidem mihi depoſiti actio eſt, tecum verò, nec depoſiti, nec mandati actionem habeo: niſi mihi mandaueris, vt periculo tuo apud eum deponam. *Syn. ibid.*
b Tres quæſtiones hic oriuntur ex his verbis iuſſeris, ſuaſeris, mandaſti tuo periculo deponi.
c ita nemo ex cõſilio obligatur. *l. 2. in fin. ff. mandati.*
d Depoſiti actio contra pupillum doli capacem datur, ſi dolum commiſerit, vel ſit locupletior. *Syn. Harm. 9. § 19.*
e *l. 95. § 1. in fin. ff. de ſolut.* fideiuſſor non tenetur quoties perſona obliganda eſt. *l. 5. in pr. ff. vt leg.*
f adde *l. 3. in fin. ff. quando ex facto tutoris.*
g *v. l. 10. ff. de inſtitoria. l. 1. § 4. ff. de peculio. l. 5. in fin. ff. de iureiurando.*
h *l. 42. ff. ad legem Aquil. l. 17. § 5. ff. commodati.*
i Paria ſunt depoſitum non reddi, & deterius reddi hoc æquiualet deteriori.
k *v. l. 24. § 2. ff. de pigneratitia.* nec enim reddi videtur quod deterius, quam ſit datum, redditur.
l Seruus qui depoſitum accepit, poſt manumiſſionem actione depoſiti non conuenitur, quamuis & de dolo deque commiſſis in ſeruitute teneatur, quippe delicta caput ſequuntur: ideóque actionibus aliis viendum erit. *Syn. ibid.*
m niſi rem teneat, *l. 21. ff. eod.*
n i. perſonam delinquentis. *l. 21. in fin. ff. commodati. l. 4. C. an ſeruus ex ſuo facto.*
o. vt in petitione hereditatis, *l. 25. § 7. in fin. ff. de pet. her.*

a *v. l. 12. ff. ad Sc. Treb.*
b *l. 5. ff. de ſtip. ſeruorum.*
c Depoſitum putatiuo domino ignoranter reſtituens liberatur.
d ad exhibendum *l. 1. C. eo.*
e Depoſi um reddere non videtur qui quaſi de ſuo rem reddit.
f *v. l. 1. in fin. ff. ad exhib.*
g Reddere & dare de ſuo differunt.
h Imò, qui reddit, dare intelligitur. *l. 94. ff. de verb. ſign.*
i *l. 5. § 2. ff. commodati. l. 39. ff. mandati. l. 4. § 15. ff. de pactis.*
k Depoſitarius culpam etiam leuiſſimam præſtat, ſi ita conuenit.
l idem dicendum, ſi vel dolo, vel culpa, vel ſolito præceſſit cauſa, aut depoſitum fuit cauſa accipientis. *Accurſ.*
m Depoſitarius culpam quoque leuiſſimam præſtat, ſi ſe depoſito obtulit.
n An & leuiſſimam culpam? præſtet? plerique ita putant, hic enim dicitur, cum præſtare etiam culpam (quo nomine leuem culpam intelligunt), & cuſtodiam & ſic leuiſſimam culpam. Alij verò & hic accipiunt pro ad ſ.
o qui à nomine præſtetur regulariter, *v. l. 5. C. de pigneratitia.*
p *l. 29. ff. l. 1. § 2. ff. de cond. ... depoſ.*
q Sigilla a depoſitoris reſt. niſi hoc vel coram prætore, vel honeſtis perſonis, vt hic, adeſſe iam quibus forma neglecta, id fecerit, dolus præſumitur, adde Rolan. conſil. 41. *t* vt ita dolo commiſſo videatur. *l. 27. § 1. ff. d ſolut. l. 2. C. quemadmodum teſtamenta aperiantur.*

p Depoſiti actione veniunt, quæ poſt litem conteſtatam accidunt. q *l. 7. l. eo.* r Finis huius actionis eſt, vt res depoſita reſtituatur, vt hic, & *l. 1. § 1. ff. ad exh.* & ideo res perſecutoria dicitur. *l. 9. § 1. ff. eod.* s Idem eſt in eo qui agit ad exhibendum, *l. 7. in fin. ff. ad exhib.* t *Syn. ibid.* u Si depoſitum eſt ſub conditione, ante conditionis euentum agi non poteſt depoſiti, *l. 1. C. eo.* x tamen *l. 9. ff. eo.* y Depoſiti actio bonæ fidei eſt. *Syn. d. loc. § 28. Inſt. de act.* y In bonæ fidei iudicio venit fructus, omnis cauſa, partus, *Syn. ibid. Har. 9. § 3.* z *l. 65. in fin. ff. de furtis. l. 38. § 1. ff. de vſuris.* a Dolus commiſſus in vendendo non purgatur rem redimendo. b atqui redempta in poteſtatem deponentis rediit, *l. 4. § 20. ff. de vſuc.* ... tem domino periit, præterea depoſitarius dolum ſuum purgauit redimendo, nec tenetur vltra dolum, *l. 16. ff. de cond. furt.* c directa ſc. non contraria. *v. l. 5. Iaſ.* d Iuriſiurandi in litem locus eſt in actione depoſiti, *Syn. Baſ. 23. 2. 9. ex l. 13.* e eſt enim bonæ fidei, § 25. *ff. eod.* in his actionibus in litem iuratur. *l. 5. ff. de in litem iurando. l. 10. C. vnde vi.* f *l. 9. C. eo. l. 3. ff. de orig. & aſſ.* g datur tamen ei doli exceptio, *l. 7. § pen. ff. de pactis.*

s Præſentia honeſtarum perſonarum idem præſtat quod præſentia iudicis.
t Interueniſſe dicuntur, hic, qui rogati ſuere, vt interueniant & rogari idem ſit. *Nou. 90. c. 1.*
u Diuiduum depoſitum vni reddi poteſt. Atque ita diuiſa eandem vtilitatem præſtant in parte reſpectu partis; quæ tota in toto, reſpectu totius.
x *l. 5. in fin. ff. eod. l. 7. § 2. circa medium. ff. de minor.* adde *l. 6. in fin. ff. ſoluto. l. 77. § 26. de leg. 2.*
y *§ 5. Inſt. de officio iudicis.* Diuiduum depoſitum, vni ex heredibus repetenti ſolui poteſt, indiuiduum, ſolui ſolidum poteſt, ſi modo ipſe heres caueat. ſin minus depoſitarius apud aliam rectè deponi poſtulabit.
z De in ædem ſeu templum depoſitione, adde § 37. *h. eod. l. 5. in fin. l. eod. l. 73 ff. de procur. l. 5. ff. ad leg. Fal. peculium.*
a al. omnino, quam vocem pro eo quod ipſo iure valeat, accipit Accurſ. & Bald. hic Romanus ſing. 5. vt in *l. aliquando* 0. *C. de ſolutis.* b Depoſitum duobus heredibus repetentibus, & ſe heredes eſſe mutuò contendentibus, depoſitarius vel depoſitum reddere poteſt, exacta ab eo defenſoris cautione.
c Id eſt, ſi duo ſe heredes contendant: licet debitori ſoluere vni eorum voluerit, exacta cautione ſe aduerſus alium defenſum iri, *Bart.*
d vt ſupra dictum eſt § 37.
e *eod. l. 41. vtr. ſed & ſi quis ff. ad leg. Aquil.*
f Depoſiti & iniuriarum tenetur, qui tabulas teſtamenti apud ſe depoſitas (vt ſecreta teſtatoris vulgarentur) legit.
g v. quæ ſcripſi ad *l. 2. C. de alimentis pupillo præſt.* h Depoſiti agere poteſt etiam fur & prædo, *l. 3. § 1. l. 31. § 1. ff. eod. l. 64. ff. de iudiciis.*
i *v. l. 2 § 3. ff. de reb. cred.*
k Depoſitam ſpeciem argenteam petens, libello ſpeciem & pondus complecti debet, niſi ſe ignorare iurauerit, *v. l. 6. ff. de rei vind.*

Universidad Rey Juan Carlos

magis eſt, vt vtrumque complectatur. Scyphum forte vel lancem, vel pateram dicendo, & materiam, & pondus addendo. Sed & ſi purpura ſit infecta, vel lana: pondus ſimiliter adiiciendum *a*. Saluo eo, vt, ſi de quantitate ponderis incertum eſt, iuranti ſuccurratur.

41 ¶ Si ciſta *b* ſignata depoſita ſit, verum ciſta tantum petatur, an & ſpecies comprehendendæ ſint? Et ait Trebatius † ciſtam repetendam, non ſingularum rerum depoſiti agendum. Quod & ſi res oſtenſæ ſunt, & ſic depoſitæ, adiiciendæ ſunt & ſpecies veſtis. Labeo † autem ait, eum, qui ciſtam depoſuit, ſingulas *c* quoque res videri deponere: ergo & de rebus agere eum oportet.

¶ Quid ergo, ſi ignorauerit is qui depoſitum ſuſcipiebat, res ibi eſſe? non multum facere, cum ſuſcepit depoſitum: Ego *d* & rerum depoſiti agi poſſe exiſtimo: quamuis *e* ſignata ciſta depoſita ſit.

42 ¶ Filiumfamilias *f* teneri depoſiti conſtat: qui & cæteris actionibus tenetur. Sed & cum patre eius agi poteſt, dumtaxat de peculio.

¶ Idem & in ſeruo *g*: nam cum domino agetur. Planè & Iulianus ſcripſit & nobis videtur: Si eorum nomine, qui ſunt in poteſtate, agatur, venire in iudicium: & ſi quid per eum, in cuius iure ſunt, captus fraudatusve eſt: vt & dolus eorum veniat, non tantum ipſorum, cum quibus contractum eſt.

43 ¶ Si *h* apud *i* duos ſit depoſita res, aduerſus vtrumquemque eorum agi poterit, nec liberabitur alter, ſi cum altero agatur *k*: non enim electione, ſed ſolutione liberantur. Proinde ſi ambo dolo fecerunt, & alter quod intereſt, præſtiterit, alter non conuenietur, exemplo duorum *l* tutorum. Quod ſi alter vel nihil, vel minus facere poſſit, ad alium peruenietur. Idemque, & ſi alter dolo non fecerit, & idcirco ſit abſolutus: nam ad alium peruenietur.

44 ¶ Sed ſi duo *m* depoſuerint, & ambo agant, ſi quidem ſic depoſuerunt, vt vel vnus tollat totum, poterit in ſolidum agere. Sin verò pro *n* parte, pro qua eorum intereſt, tunc dicendum eſt, in partem condemnationem faciendam.

45 ¶ Si depoſuero apud te *o* vt *p* *poſt mortem meam reddas*: & tecum *q*, & cum herede tuo poſſum depoſiti agere. poſſum *r* enim mutare voluntatem, & ante mortem meam depoſitum repetere.

46 ¶ Proinde & ſi ſic depoſuero, *vt poſt mortem meam reddatur*: potero & ego, & heres meus agere depoſiti: *ego* mutata *s* voluntate.

47 ¶ Quia autem dolus *t* dumtaxat in hanc actionem venit: quæſitum eſt, ſi heres rem apud teſtatorem depoſitam, vel commodatam, diſtraxit, ignarus depoſitam, vel commodatam, an teneatur? & quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamen vel de pretio *u* teneatur, quod ad eum peruenit? Et verius eſt, teneri eum. Hoc enim ipſo dolo *x* facit, quod id quod ad ſe peruenit, non reddit.

2. *Paulus* lib. 31. ad Edictum.

QVid ergo, ſi pretium nondum exegit, aut minoris, quàm debuit, vendidit? actiones *y* ſuas tantummodo *z* præſtabit.

3. *Vlpianus* lib. 31. ad Edictum.

PLanè ſi poſſit rem redimere † & præſtare, nec velit, non caret culpa, quemadmodum ſi redemptam, vel alia ratione ſuam factam nolit præſtare, cauſatus quod ſemel ignarus vendiderit.

4. *Paulus* lib. 5. ad Plautium.

SEd etſi non ſit heres, ſed putauit ſe heredem & vendidit: ſimili modo lucrum *a* ei extorquebitur.

De actione contraria, & iurisiurando in litem. 5. De ſequeſtre.

5. *Vlpianus* lib. 30. ad Edictum.

EI, apud quem depoſitum eſſe dicetur, contrarium *b* iudicium depoſiti datur *c*, in quo iudicio meritò in *d* litem non iuratur. Non *e* enim *f* de fide rupta agitur, ſed de indemnitate eius, qui depoſitum ſuſcepit.

1 ¶ In *a* ſequeſtrem *b* depoſiti actio competit. Si tamen cum ſequeſter conuenit, vt certo loco rem depoſitam exhiberet, nec ibi *c* exhibeat, teneri eum palam eſt. Quod ſi de pluribus locis conuenit, in arbitrio *d* eius eſt quo loci exhibeat. Sed ſi nihil conuenit, denuntiandum eſt ei vt apud prætorem exhibeat.

2 ¶ Si velit ſequeſter officium deponere *e* quid ei faciendum ſit? Et ait Pomponius, adire *f* eum prætorem oportere: & ex eius auctoritate denuntiatione facta his, qui eum elegerant, ei rem reſtituendam, qui præſens fuerit, ſed hoc non ſemper verum puto. Nam plerumque non eſt permittendum officium, quod ſemel ſuſcepit, contra legem depoſitionis deponere, niſi iuſtiſſima *h* cauſa interueniente, & cum permittitur, verò *i* ei res reſtituenda eſt, qui venit. Sed oportet eam, arbitratu iudicis, apud ædem *k* aliquam deponi.

6. *Paulus* lib. 2. ad Edictum.

PRoprie autem in ſequeſtre eſt depoſitum, quod à pluribus *l* in ſolidum certa conditione *m* cuſtodiendum reddendumque traditur.

1. *De heredibus depoſitarii.* 2. *De nummulariis.*

7. *Vlpianus* lib. 30. ad Edictum.

SI hominem apud ſe depoſitum, vt quæſtio de eo *n* haberetur, ac propterea vinctum, vel ad malam manſionem extenſum, ſequeſter ſoluerit miſericordia *o* ductus: dolo proximum eſſe, quod factum eſt, arbitror: quia cum ſciret cui rei pararetur, intempeſtiuè miſericordiam exercuit, cum poſſet non ſuſcipere talem cauſam, quàm *p* decipere.

1 ¶ Datur actio depoſiti in heredem ex dolo *q* defuncti in ſolidum: quamquam enim aliàs ex dolo defuncti non ſolemus teneri, niſi pro ea parte, quæ ad nos peruenit: tamen hic dolus ex contractu *r* reique perſecutione deſcendit. Ideoque in ſolidum vnus heres tenetur. Plures verò pro *s* ea parte, qua quiſque heres eſt.

2 ¶ Quoties foro *t* cedunt nummularij, ſolet primo loco ratio haberi depoſitariorum, hoc eſt eorum qui depoſitas pecunias habuerunt, non *u* quas fœnore apud nummularios, vel cum nummulariis, vel per ipſos exercebant: & ante *x* privilegia igitur ſi bona venierint, depoſitariorum ratio habetur: dummodo eorum, qui vel poſtea vſuras *z* acceperunt, ratio non habeatur, quaſi renuntiauerint depoſito.

3 ¶ Item quæritur, vtrum ordo ſpectetur eorum qui depoſuerunt *y*, an verò ſimul omnium depoſitariorum ratio habeatur? Et conſtat, ſimul admittendos *z*: hoc enim reſcripto principali ſignificatur.

8. *Papinianus* lib. 9. Quæſtionum.

QVod priuilegium exercetur, non in ea tantùm quantitate, quæ in bonis argentarij ex pecunia depoſita reperta eſt, ſed in omnibus fraudatoris facultatibus. Idque propter neceſſarium *a* vſum argentariorum ex vtilitate publica *b* receptum eſt. Planè ſumptus cauſa, qui neceſſariò *c* factus præcedit. Nam deducto eo, bonorum calculus ſubduci ſolet.

De heredibus.

9. *Paulus* lib. 27. ad Edictum.

IN depoſiti actione, ſi *d* ex facto defuncti agatur aduerſus vnum ex pluribus heredibus, pro *e* parte hereditaria agere debeo. Si verò ex ſuo delicto, pro parte non ago: meritò: quia æſtimatio refertur ad dolum, quem in ſolidum ipſe heres admiſit.

10. *Iulianus* lib. 2. ex Minicio.

NEc aduerſus coheredes eius, qui dolo caruit, depoſiti actio competit.

De ſeruo depoſito.

11. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

Quod

---

a Imo in duobus reis hoc receptum eſt, vt ſi ab vno petatur, ipſo iure alter liberetur, *l. 2. ℑ. de duob. reis.* *l* *l. 15. ℑ. de tutelæ & rationib.* Argumentum obſeruationis a duobus tutoribus ad duos depoſitarios. *m* Depoſitores plures in ſolidum experiri poſſunt, niſi actum ſit vt vni ſolui poſſit. *n* *l. 17. in pr. ℑ. eo.* *o* In diem deponi poteſt. *p* Depoſitum etiam ante tempus ſtatutum & conuentum repeti poteſt, vt hic & pren. *l.* *q* vt ſequeſter, ſi cauſa iuſta ſit, *l. 5. in fin. ℑ. eo.* *r* *§. 22. ℑ. eo.* *ſ* Depoſitarius non tenetur niſi de dolo & lata culpa, *l. 23. ℑ. de reg. iur.* *t* Heres rem depoſitam apud defunctum vendens, iuſtam ignorantiæ cauſam habet: vt hic & *l. 41. ℑ. de reg.* proinde hac ex re & ſi emptum non ſit, ceſſio actionis ſuccedit, vt hic. *u* Pretium ſuccedit loco rei. *x* *§. 2. ℑ. eo.* *l. 56. in fin. ℑ. de peculio.* *y* Ceſſio actionum ſuccedit loco pretij non exacti, & rei. *z* niſi dolum admiſerit, *l. 7. §. fin. ℑ. de ſolutionibus.* *a* *l. 12. §. 3. in pr. ℑ. mandati. l. 28. ℑ. de pactis.* *b* Depoſiti contraria actio depoſitario datur: directa, deponenti. *c* v. quæ not. ad *l. 1. §. 26. ℑ. eo.* adde *l. 2. in fin. ℑ. de his quibus vt indignis.* *d* Iurare in litem depoſitarius non poteſt: non iuratur in litem in contraria depoſiti actione. *e* Depoſiti contraria actione non agitur de fide rupta, ſed de indemnitate depoſitarij. *f* ſuperius in litem vbi de fide rupta agitur: ſed aduerſus eum qui fidem rupit.

n τοῦ δὲ τοῦ ἔξω διέλκειν τὰ πόδε. & Lucianus, … Vlpian. hic; nota, extendi ſolitos ſub ad malam manſionem, vt hic.
o Miſericordiam intempeſtiuè exercens dolum committere præſumitur, & dicitur, dolus eſt præſumptione, *l. 5. ℑ. de ſeruo corrupto.*
p i. potius quàm. *q* *l. 49. ℑ. de obl. & act.* *r* *l. 18. ℑ. eod.* *ſ* foro cedunt nummularij, v. quæ notaui ad *l. vlt. ℑ. de cur. bon. dand.* *l. 1 §. 2. ℑ. de …*
t Deponi duobus modis ſolent apud nummularios pecuniæ, … aut fœnoris gratia, vt hic & *l. 50. ℑ. de admin. tut.* Huius meminit Nouel. … bellaria, illius verò, in capitulo.
u *l. 3. ℑ. eo. l. 24. §. 2. ℑ. de reb. auct. iud. poſſ.* *l. 14. §. 1. ℑ. de reb. auct. iud. poſſid.*
x dixi ad *l. 2. de iure dotium …*
y Deponentium eadem inter ſe conditio eſt, ipſi tamen præferuntur … ribus. *l. 24. §. 2. ℑ. de reb. auct. iud. poſſid.*
z Occupantis tamen melior erit conditio, *l. 19. ℑ. de re iudic.*
a Argentariorum vſus neceſſarius. *Nou. 136.*
b de qua v. quæ not. ad *l. 51. §. vlt. ℑ. ad l. Aquil.*
c in conſeruandis verbi gr. bonis foro cedentis, & eorum venditione facienda.
d Heres ex dolo defuncti tenetur pro portione hereditaria: ex proprio, in ſolidum. *e* *l. 18. ℑ. eod.*

Universidad Rey Juan Carlos

Qvod aſeruatis depoſuit, is apud quem depoſitum eſt, termo ſ reſtitione reddere ex bona fide: nec enim conuenit bonæ fidei, abnegare id quod quis accepit, ſed debebit reddere ei à quo accepit, ſic tamen, ſi ſine dolo omni reddat, hoc eſt, vt nec culpæ quidem ſuſpicio ſit. denique Sabinus hoc explicuit addendo, *nec vlla cauſa interueniat quare putare poſſit, dominum reddi nolle*: ſi itaque ita eſt, ſi potuit ſuſpicari, iuſta ſcilicet ratione motus. cæterum ſufficit bonam fidem adeſſe. ſed & ſi ante eius rei furtum fecerat ſeruus, ſi tamen ignorauit is, apud quem depoſuit, vel credidit dominum non inuitum fore huius ſolutionis, liberari poteſt. bona enim fides exigitur. Non tantum autem ſi remanenti in ſeruitute fuerit ſolutum, ſed etiam ſi manumiſſo, vel alienato, ex iuſtis cauſis liberatio contingit: ſcilicet ſi quis ignorans eum manumiſſum, vel alienatum, ſoluit: idemque & in omnibus debitoribus ſeruandum Pomponius ſcribit.

Res ibi debet reſtitui, vbi depoſita eſt, niſi aliud expenſis petentis præſtatur. Bart.

De loco. 1. De actione ſequeſtraria. 3. De periculo rei depoſitæ.

12. *Pomponius* lib. 22. ad Sabinum.

SI in Aſia depoſitum fuerit vt *Romæ reddatur*, videtur id actum, vt non impenſa eius id fiat, apud quem depoſitum ſit, ſed eius, qui depoſuit.

1 ¶ Depoſitum eo loco reſtitui debet, in quo ſine dolo malo eius eſt, apud quem depoſitum eſt. vbi vero depoſitum eſt, nihil intereſt.

¶ Eadem dicenda ſunt communiter & in omnibus bonæ fidei iudiciis. Sed dicendum eſt, ſi velit actor ſuis impenſis, ſuoque periculo perferri rem Romam, vt audiendus ſit: quoniam & in ad exhibendum actione id ſeruatur.

2 ¶ Cum ſequeſtre recte agetur depoſiti ſequeſtraria actione: quam & in heredem eius reddi oporteat.

3 ¶ Quemadmodum quod ex ſtipulatu, vel ex teſtamento dari oporteat, poſt iudicium acceptum cum detrimento rei periret, ſic depoſitum quoque eo die quo depoſiti actum ſit, periculo eius, apud quem depoſitum fuerit, eſt, ſi iudicii accipiendi tempore potuit id reddere reus, nec reddidit.

De infitiatione depoſiti. 1. De condictione.

13. *Paulus* lib. 31. ad Edictum.

SI quis infitiatus ſit non aduerſus dominum, ſed ſi quid in eum, qui rem depoſitam petebat, verum procuratorem non putaret: aut eius, qui depoſuiſſet, heredem: nihil dolo malo fecit. poſtea autem ſi cognouerit: cum eo agi poterit, quoniam nunc incipit dolo malo facere, ſi reddere eam non vult.

1 ¶ Competit etiam condictio depoſitæ rei nomine, ſed non antequam id dolo admiſſum ſit. non enim quenquam hoc ipſo, quod depoſitum accipiat, condictione obligari, verum quod dolum malum admiſerit.

De heredibus depoſitarii. 1. De naturali interitu rei depoſitæ.

14. *Gaius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

SI plures heredes extiterint ei, qui depoſuerit, dicitur, ſi maior pars adierit, reſtituendam rem præſentibus. maiorem autem partem non ex numero vtique perſonarum, ſed ex magnitudine portionum hereditariarum intelligendam, cautela idonea reddenda.

1 ¶ Siue autem cum ipſo, apud quem depoſita eſt, actum fuerit, ſiue cum herede eius, & ſua natura res ante rem iudicatam intercidit, veluti ſi homo mortuus fuerit, Sabinus, & Caſſius, abſolui debere eum, cum quo actum eſt, dixerunt: quia æquum eſſet, naturalem interitum ad actorem pertinere: vtique cum interitura eſſet ea res, etſi reſtituta eſſet actori.

De eo qui rem ſuam ex depoſito, vel alia cauſa accepit.

15. *Iulianus* lib. 13. Digeſtorum.

QVi rem ſuam deponi apud ſe patitur, vel vtendam rogat, nec depoſiti, nec commodati actione tenetur: ſicuti qui rem ſuam conducit, aut precario rogat, nec precario tenetur, nec ex locato.

De depoſitario deponente.

16. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum.

SI is, apud quem rem depoſuerit, apud alium eam deponat, & ille dolo quid admiſerit, ob dolum eius, apud quem poſtea ſit depoſitum, eatenus eum teneri, apud quem tu depoſueris, vt actiones ſuas tibi præſtet.

Apud ſequeſtrem plures eiuſdem depoſitionem poſſunt ... Delegatio pro iuſta præſtatione ibi ſuerit. Bart.

De ſequeſtro, proprietate, & poſſeſſione rei depoſitæ.

17. *Florentinus* lib. 7. Inſtitutionum.

LIcet deponere tam plures, quam vnus poſſunt, attamen apud ſequeſtrem non niſi plures deponere poſſunt. nam tum id fit, cum aliqua res in controuerſiam deducitur. itaque hoc caſu in ſolidum vnuſquiſque videtur depoſuiſſe. quod aliter eſt, cum rem communem plures deponunt.

1 ¶ Rei depoſitæ proprietas apud deponentem manet: ſed & poſſeſſio, niſi apud ſequeſtrem depoſita eſt: nam tum demum ſequeſter poſſidet. id enim agitur ea depoſitione, vt neutrius poſſeſſioni id tempus procedat.

De re depoſita ex quatuor cauſis edicti.

18. *Neratius* lib. 2. Membranarum.

DE eo, quod tumultus, incendii, ruinæ, naufragii cauſa depoſitum eſt, in heredem de dolo mortui actio eſt pro hereditaria portione, & in ſimplum, & intra annum quoque in ipſum & in ſolidum, & in duplum, & in perpetuum datur.

De filiofamilias.

19. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

IVlianus & Marcellus putant, filiumfamilias depoſiti recte agere poſſe.

De re amiſſa à depoſitario.

20. *Paulus* lib. 18. ad Edictum.

SI ſine dolo malo rem depoſitam, tibi ſubreptam miſeris, nec depoſiti teneris, nec cauere debes, ſi deprehenderis, eam reddi. ſi tamen ad te iterum peruenerit, depoſiti teneris.

De emancipatione. 1. Vel manumiſſione depoſitarii.

21. *Idem* libro 60. ad Edictum.

SI apud filiumfamilias res depoſita ſit, & emancipatus rem teneat, pater nec intra annum de peculio debet conueniri, ſed ipſe filius.

1 ¶ Plus Trebatius exiſtimat, etiam ſi apud ſeruum depoſitum ſit, & manumiſſus rem teneat, in ipſum dandam actionem, non in dominum: licet ex cæteris cauſis in manumiſſum actio non datur.

De heredibus depoſitarii.

22. *Marcellus* lib. 5. Digeſtorum.

SI duo heredes rem apud defunctum depoſitam dolo interuerterint, quodam vtique caſu in partes tenebuntur. nam ſi diuiſerint decem, vel lancem quæ apud defunctum depoſita fuerant, & quinque milia abſtulerint, & vterque ſoluendo eſt, in partes obſtricti erunt: nec enim amplius actoris intereſt. Quod ſi lancem conflauerint, aut conflari ab aliquo paſſi fuerint, aliaue quæ ſpecies dolo eorum interuerſa fuerit, an in ſolidum conueniri poterant, ac ſi ipſi ſeruandam ſuſcepiſſent. nam certe verum eſt, in ſolidum quemque dolo feciſſe: & niſi pro ſolido, res non poteſt reſtitui. nec tamen abſurde ſentiet, qui hoc putauerit, placet, niſi integræ rei reſtitutione eum, cum quo actum fuerit, liberari non poſſe: condemnandum tamen, ſi res non reſtituetur, pro qua parte heres extitit.

De impenſa facta à depoſitario.

23. *Modeſtinus* lib. 2. Differentiarum.

ACtione depoſiti conuentus ſeruo conſtituto cibariorum nomine, apud eundem iudicem vtiliter experitur.

De commodato, de reſtitutione corporis vel tantidem. De vſuris.

24. *Papinianus* lib. 9. ad Edictum.

L*Vcius Titius Sempronio ſalutem. Centum nummos, quos hac die commendaſti mihi, adnumerante ſeruo Sticho actore, eſſe*

a ¶ Depoſitum reddi ei qui depoſuit, indubitate poteſt, etiam ſi ſecus ſit, niſi iuſta cauſa fuerit credendi, dominum ſ. permiſſurum non fuiſſe.
r vide l. 35. ſ. de ſolutionibus.
b l. 5. in fin. ſup. de reb. cred.
c l. 38. ſ. de ſolutionibus. adde §. 10. Inſt. de mandato.
d Depoſiti petitio exportatio, ſeu aliam in locum tranſlatio expenſis deponentis fieri debet: merito, res enim eius eſt.
e quo nomine competit depoſitario actio, l. 23. i. eod.
f Depoſitum eo loco ſtitui debet, quo depoſitum fuit, niſi alio loco, idque actoris expenſis petatur. ſ. 38. ſ. de iudiciis: l. 10. l. 11. l. 12. ſ. de rei vindicat. l. 11. in pr. ſ. ad exhib. l. 3. in fin. inf. de aſſ. emp. l. 47. §. 1. verſ. ſed ſi alibi. ſ. de leg. 1.
g l. 5. §. 1. ſ. eod.
h Sequeſtraria actio in ſequeſtrem datur.
i Sequeſtraria actio etiam in heredem ſequeſtri datur. l. 25. ſ. eo. l. 8. C. eo. v. Robert. 2. ſent. 23.
k Depoſitarius periculum rei depoſitæ praſtat poſt litem conteſtatam.
l Caſum præſtat depoſitarius, ſi culpa eius præceſſit caſum.
m vide l. 2. ſ. quod a ſe tutore.
n Dolo malo facere quis ab ea die videtur, qua non iuſtam litigandi cauſam habuit.
o l. 7. §. 2. in fin. ſupr. de minoribus: l. 25. §. 5. inf. de acq. empt.
p Ab ſacio quis deleget, an ex poſtfacto, nihil interede. Hinc colligunt l. 7. §. 4. ſ. de edilitio. l. 25. §. 5. ſ. de hered.
q Depoſitarius furtiua, & hac cauſa condictione conueniri poteſt.
s l. 16. ſ. de condict. furt.
t Depoſitum dicendum maiori parti heredum reddi debet, vt hic. Dicendum, enim vel reddi poteſt. l. 1. §. 5. Idem Pomponius ſupr. eo.

a l. 1. §. 22. ſ. eod.
b Sequeſtri & depoſiti differentia. Deponere etiam vnus poteſt: apud ſequeſtrem vero non deponunt niſi plures. vt hic. [illegible]
c vide l. 6. ſ. eod.
d Sequeſtro locus eſt, cum aliqua res in controuerſiam deducitur cum depoſiti res vtero poteſt.
e vel expectatur cautio l. 7. in fin. ſ. qui ſatiſdare.
f Apud ſequeſtrem qui deponunt, ſinguli in ſolidum deponunt, non pro parte.
g & tenetur depoſitiſ ſequeſtraria l. 5. §. 1. ſupr. eod.
h Sequeſtri & depoſiti ſecunda differentia. Qui rem communem deponunt, pro parte: qui apud ſequeſtrem litigioſam deponunt, ſinguli in ſolidum deponunt.
i tune enim quiſque pro ſua parte depoſuiſſe videtur. l. 1. §. 44. ſ. eod.
k vide l. 2. §. 1. ſ. pro herede.
l Sequeſtri & depoſiti tertia differentia. Qui deponit ſimpliciter, proprietatem & poſſeſſionem retinet: qui apud ſequeſtrem deponunt, poſſeſſionem amittunt, vt hic. l. interdiſſ. 39. ſ. de adquir. poſſeſſ. niſi ea ſequeſtratio ſi ſequeſtretur, ſunto poſſeſſor. arg. l. 3. de adquir. poſſeſſ. Rutrigarius, Arg. Cyaus l. 5. 2. C. de precibus ſtipulat.
m Noſter ergo pol. docet quoties inter eos conſtitutum eſt de poſſeſſione, ſui ſequeſtratione hic ſecus ſi conſtitutum eſt aliter, tunc enim ſequeſter poſſidet interdictis. C. modum l. 39. ſ. de adquir. poſſeſſ.
n Sequeſtrum eſt ſpecies depoſiti.
o vid. l. 5. ſ. eo.
p l. 7. §. 1. ſ. eo.
q l. 9. ſupr. eod.
r l. 1. §. 1. in fin. ſ. eodem.

¶ Pars maior heredum quod facit, potior, præferendum, vt hic. Pars ita maior quod decernit de rerum Eccleſiaſticarum alienatione ſequendum eſt. Nou. 120. c. 6. verſ. ſi vero conſenſerit. u Maior pars heredum non ex numero perſonarum æſtimatur, ſed ex magnitudine portionum hereditariarum.
x vid. §. 5. ſ. de pact. y Depoſita res ſi eo modo perit apud depoſitarium quo peritura erat apud deponentem, depoſitarius liberatur. z l. ad dominum, cui res perire ſolet. l. 8. & 9. C. de pignoratitia. a l. 14. §. quod metus cauſa. v. l. 24. ſ. ſuper ea quibus cauſis maiores. b Depoſitum ſuæ rei non conſiſtit, neque eo caſu depoſiti agitur.
c ignorans ſc. [illegible] verſ. ſi tamen ignorans l. eo. v. l. 81. ſ. de verb. obl. aliis, rei ſuæ nemo depoſitarius eſt. l. 45. ſ. de reg. iur. ordinarie ſc.
d Suam rem ex depoſito commodati, conducti, precariiue cauſa nemo habere poteſt. e Depoſitarius ſi apud alium depoſuerit, tenetur deponenti præſtare quanti eius intereſt, vel ſuas actiones aduerſus ſecundum depoſitarium cedere.

ſ Filiofamilias etiam reddendum eſt depoſitum. l. 9. inf. de obl. t Nec tantum depoſiti, ſed in omnibus aduentitiis. l. vlt. C. de bonis quæ liberis.
u vide l. 1. C. eod.
x Inuicem tendum videtur. l. 5. §. 1. in fin. ſupr. de cond. cauſa data.
y Depoſiti poſt emancipationem, filius: poſt manumiſſionem, ſeruus etiam tenetur.
z vide l. 1. §. 18. ſupr. eod.
a Imo non datur. l. 1. §. ſ apud ſup. eo. l. Pomponius 25. ſ. de negotiis.
b Heredes depoſitarii de dolo. ſi pecuniam depoſitam diuiſerint inter ſe, pro parte: ſi non diuiſerint, ſed ex pecunia depoſita lancem vel aliquid conflauerint, in ſolidum tenentur.
c Eodem modo tenentur tutores ſi inter ſe diuiſerint tutelam. l. 55. §. 1. verſ. placet. inf. de adminiſtr. tut.
d adde l. 3. §. 3. ſup. commodati.
e directa.
f is videlicet apud quem depoſita ſunt mancipia vel animalia.
g hæc duo verba ſeruo conſtituto deſunt in fragmentis collationis legum Moſaicarum tit. 10. Pet. Pithœus, vir doctiſſimus mihique amiciſſimus, ibid. notat, ſuperiora verba non recte legi: reponit itaque ſeruo reſtituto.
h Depoſiti actione impenſæ in depoſitum factæ repetuntur, nec enim depoſitarius ad impenſas circa depoſitum faciendas tenetur. l. 12. ſupr. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

apud a me re b natum haberes, hoc epiſtola, manu mea ſcripta tibi notum facio, que quando voles, & vbi voles, confeſtim tibi numerabo, quæritur propter vſurarum incrementum? Reſpondi, depoſiti actionem locum habere. quid eſt enim aliud commendare c, quàm deponere? quod ita verum eſt, ſi id actum eſt, vt corpora d nummorum eadem redderentur. nam ſi, vt tantundem ſolueretur, conuenit, egreditur ea res depoſiti notiſſimos terminos. in qua quæſtione ſi depoſiti actio non teneat, cùm conuenit tantundem, non idem reddi, rationem e vſurarum haberi, non facilè dicendum eſt. & eſt quidem conſtitutum, in f bonæ fidei iudiciis, quod ad vſuras attinet, ut tantundem poſſit officium arbitri g, quantum ſtipulatio, ſed contra bonam fidem, & depoſiti naturam eſt, vſuras ab eo deſiderare temporis h ante moram, qui beneficium in ſuſcipienda pecunia dedit. ſi tamen ab initio de vſuris præſtandis conuenit, lex contractus ſeruabitur.

De patre res puellæ ablatas accipiente. 1. De reſtituenda tantidem, & de vſuris.

25. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

DE ſponſalitiorum, aut poſtea, res oblatas puellæ, quæ ſui iuris fuit, pater k ſuſcepit: heres i eius, vt exhibeat, rectè conuenietur etiam actione depoſiti m.

1 ¶ Qui pecuniam apud ſe non obſignatam, vt tantundem redderet, depoſitam, ad vſus proprios n conuertit, poſt moram in o vſuras quoque, iudicio depoſiti, condemnandus eſt.

Reddendum eſſe depoſitum. 1. Pactum de vſuris. 2. De epiſtola qua quis fatetur ſe res accepiſſe, & creditorem eſſe.

26. *Paulus* libro 4. Reſponſorum.

PVblia Mæuia, cùm proficiſceretur ad maritum ſuum, arcam clauſam p, cum veſte, & inſtrumentis commendauit q Gaio Seio, & dixit *cum ſalua ſanitate venero, reſtitues mihi. cum, ſi r aliquid mihi humanum ſ contigerit, filio meo, quem ex alio marito ſuſcepi.* Defuncta ea inteſtata, deſidero, res commendatæ cui reſtitui debeant: filio, an marito? Paulus reſpondit, filio t.

1 ¶ Lucius Titius ita cauit: [illegible] id eſt, *Suſcepi & habeo apud me ſupra ſcripta denaria quinque millia, quæ ad præſcriptum omnia præſtabo, & promitto, & præſtabo ei, comminiſcor ſcilicet id, & quæ ad vsum ei rationem in ſingulos menſes ſingula ſque libras, vſurarum nomine quatenus tibi ſtabis ſolutura ſunt.* Quæro, an vſuræ peti poſſint? Paulus reſpondit, eum contractum, de quo quæritur, depoſitæ pecuniæ modum excedere. † || & ideo ſecundum x conuentionem vſuræ quoque actione depoſiti peti poſſunt.

2 ¶ *Titius Sempronio ſalutem. habere me à vobis auri pondo plus minus decem, & diſcos duos, ſaccum ſignatum, ex quibus debetis mihi decem quæ apud Titium depoſuiſtis: item quæ Trophimati z decem: item ex ratione patris veſtri decem, & quod excurrit a. quæro an ex huiuſmodi ſcriptura aliqua obligatio nata ſit; ſcilicet quod ad ſolam pecuniæ cauſam attinet? Reſpondit, ex b epiſtola, de qua quæritur, obligationem quidem nullam natam videri, ſed probationem depoſitarum rerum impleri poſſe, an c autem is quoque, qui debere ſibi cauit in eadem epiſtola decem, probare poſſit hoc, quod ſcripſit, iudicem æſtimaturum.*

Si dotem ſeruo alieno dedit, & ſub titulo depoſiti in cautionem conſcripſit.

27. *Paulus* lib. 7. Reſponſorum.

LVcius Titius cum haberet filiam in poteſtate Seiam, Pamphilo ſeruo d alieno in matrimonium collocauit, cui etiam dotem dedit, quam ſub e titulo depoſiti in cautionem contulit, & poſtea, nulla denuntiatione à f domino facta, pater deceſſit: mox & Pamphilus ſeruus g. quæro, qua actione Seia pecuniam petere poſſit, cùm ipſa patri heres extiterit? Paulus reſpondit, quoniam dos conſtitui non h potuit, ex cauſa depoſiti actione de peculio pecuniam repetendam.

De vſuris.

28. *Scæuola* libro 1. Reſponſorum.

QVintus Cæcilius Candidus ad Paccium Rogatianum epiſtolam ſcripſit in verba infrà ſcripta. *Cæcilius Candidus Paccio Rogatiano ſuo ſalutem. viginti quinque nummorum, quos apud i me eſſe voluiſti, remitti tibi hac epiſtola facio, ad rationem meam te peruiniſſe, quibus ut primò perſcriptum, ne vacua k tibi ſint, * id eſt, vſuras eorum accipias, * ea l habebo.* quæſitum eſt, an ex ea epiſtola m etiam vſuræ peti poſſint? Reſpondi n, deberi ex bonæ fidei iudicio vſuras, ſi, ſiue o percepit, ſiue pecunia in rem ſuam p vſus eſt.

De contrectatione. 1. Si vſu rei depoſitæ, de vſuris.

29. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

SI ſacculum q vel argentum ſignatum depoſuero, & is, penes quem depoſitum fuit, me inuito contrectauerit, & depoſiti r & furti actio mihi in eum competit.

1 ¶ Si ex ſ permiſſu meo depoſita pecunia is, penes quem depoſita eſt, vtatur, vt in cæteris bonæ fidei iudiciis, vſuras t eius nomine præſtare mihi cogitur.

De litis æſtimatione.

30. *Neratius* lib. 1. Reſponſorum.

SI fideiuſſor pro te, apud quem depoſitum eſt, litis æſtimatione damnatus ſit, rem u tuam fieri.

Bona fides quomodo accipitur. 1. De re depoſita apud damnatum.

31. *Tryphoninus* lib. 9. Diſputationum.

BOna y fides, quæ in contractibus x exigitur, æquitatem ſummam deſiderat. Sed eam vtrum æſtimamus ad merum z ius gentium a an verò cum præceptis ciuilibus, & prætoriis? veluti reus b capitalis iudicii depoſuit apud te centum: is deportatus eſt: bona eius publicata ſunt: vtrùmne ipſi hæc reddenda, an in publicum deferenda ſunt? ſi c tantum naturale, ius, & gentium ius intuemur, ei qui dedit, reſtituenda ſunt. ſi d ciuile ius, & legum ordinem, magis e in publicum deferenda ſunt. nam malè meritus publicè, vt f exemplo k aliis ad deterrenda maleficia ſit, etiam egeſtate laborare debet.

1 ¶ Incurrit hic & alia inſpectio, an bonam fidem inter l eos tantùm, quos contractum eſt, nullo extrinſecus m aſſumpto æſtimare debeamus, an reſpectu etiam aliarum perſonarum, ad quas id quod geritur, perti-

a Apud ſe rei alicuius eſſe qui ſcribit depoſitum fateri ſeu agnoſcere videtur.

b Nummularij ad fidem meoſe conteſtandam plurumque notum creditoribus faciebant, [illegible]

f Vſuræ à tempore moræ in depoſiti actione debentur officio iudicis: quod in bonæ fidei iudiciis tantundem præſtat, quod in ſtricti iuris ſtipulatio [illegible]

[illegible]

a l.2.§.30.ff.ro.
b Deponenti latroni, dominus præferendus eſt, hoc eſt, depoſitum vero domino potius reſtituendum, quàm latroni qui depoſuit.
c notanda eſt hic æqui & boni pugna.
d l.1.§.ff.eo.
e domino ſcilicet, non prædoni.
f imò, deponenti potius quam domino, reſtituenda res videtur, arg. l.1.§. pen.ff.mand. [illegible]
g v.l.15. ff.eo.
h Comparatiuum pro poſitiuo hic ſumitur. Zaſ. [illegible] in hanc legem, & Cornaſ. [illegible] Eſt tamen qui dogat, leuiorem Neruæ, [illegible] improbiſſimè. Hic enim agitur de latiore, id eſt lata culpa, [illegible] Nam & ſi quis non ad eum

nec: exempli loco, latro [illegible] ſpolia, quæ mihi abſtulit, poſuit apud Seium inſcium de malitia deponentis, verum latroni an mihi reſtituere Seius debeat? Si per ſe dantem accipientémque intuemur, hæc eſt bona fides, vt commiſſam rem recipiat is, qui dedit. Si totius rei æquitatem quæ ex omnibus perſonis, quæ negotio iſto continguntur, impletur, mihi reddenda ſunt quæ facto ſceleſtiſſimo adempta ſunt. Et probo hanc eſſe iuſtitiam, quæ ſuum cuique ita tribuit, vt non diſtrahatur ab vllius perſonæ iuſtiore repetitione. Quod ſi ego ad petenda ea non veniam, nihilominus ei reſtituenda ſunt, qui depoſuit, quamuis malè quæſita depoſuit. Quod & Marcellus in prædone & fure ſcribit. Si tamen ignorans latro cuius filio, vel ſeruo rem abſtuliſſet, apud patrem, dominúmve eius depoſuit ignorantem, nec ex iure gentium conſiſtet depoſitum, cuius hæc eſt poteſtas, vt alii, non domino ſua ipſius res quaſi aliena ſeruanda detur. Et ſi rem meam fur, quam me ignorante ſubripuit, apud me etiam nunc delictum eius ignorantem depoſuerit, rectè dicetur non contrahi depoſitum, quia non eſt ex bona fide, rem ſuam dominum prædoni reſtituere compelli. Sed & ſi etiam nunc ab ignorante domino tradita ſit, quaſi ex cauſa depoſiti: tamen indebiti dati condictio competit.

De lata culpa.

32. Celſus lib. 11. Digeſtorum.

QVod Nerua diceret, latiorem culpam dolum eſſe, Proculo diſplicebat, mihi veriſſimum videtur: nam & ſi quis non ad eum modum, quem ho-

minum natura deſiderat, diligens eſt, niſi tamen ad ſuum modum curam in depoſito præſtat, fraude non caret: nec enim ſalua fide minorem iis, quàm ſuis rebus, diligentiam præſtabit.

De ſeruo depoſito apud ſequeſtrem.

33. Idem libro ſexto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

SEruus tuus pecuniam cum Attio in ſequeſtre depoſuit apud Mæuium ea conditione, vt ea tibi redderetur, ſi tuam eſſe probaſſes: ſi minus, vt Attio redderetur. Poſſe dixi cum eo, apud quem depoſita eſſet, incerti agere, id eſt, ad exhibendum, & exhibitam vindicare: quia ſeruus in deponendo, tuum ius, deterius facere non potuiſſet.

De depoſito non gratis reddito.

34. Idem lib. 8. Pithanon.

POtes agere depoſiti cum eo, qui tibi non aliter, quàm nummis à te acceptis depoſitum reddere voluerit, quamuis ſine mora, & incorruptum reddiderit.

rebus [illegible] [illegible] proximum eſt. Leuis eſt, quoties eandem in alienis quam in ſuis rebus diligentiam & fidem præſtat, non tamen eam, quam circumſpectiores homines & diligentiſſimi adhibent & vt paucis dicam leuis culpa eſt contracta in rebus ſuis & alienis negligentia. l.22.§.3. ad Treb. Lata eſt in ſuis diligentia, in alienis negligentia. Leuiſſima, ſi quæ eſt, ex imperitia non affectata naſcitur. Similis

manum, quem hominum natura deſiderat diligens ſit,l. eod. quæ latioris culpæ definitio eſt. Quemadmodum & lata culpæ ſpeciem poſſis dicere, [illegible] vocem tantum [illegible] legiſſe, quod is facit, qui pro latiore culpa leuiorem [illegible] Veteres Interpretes [illegible] Culparum ſpecies conſtituunt, latam, latiorem, leuem, leuiſſimam, quod Zaſius reprehendit, quod [illegible] non conſtituit diuerſas ſpecies. [illegible] leuem & leuiorem, Cornaſius leuem, leuiorem, leuiſſimam [illegible]
i Nam negantiam, ſiue relinquas, ſiue expungas, [illegible] eſt latam culpam duobus indiciis deprehendi. Primo, ſi quis quid non ad eum modum faciat, quo omnes homines faciunt: altero, ſi quis non eodem modo in re aliena, ac in ſuis

eſt quæ ratione ætatis, ſexus, ruſticitatis, facilè excuſatur.
a omnium ſcilicet. b Quam in ſuis rebus ſeruat. c Fraude caret [illegible] & hic [illegible] quoque [illegible] eſt, dempta negatione hunc locum [illegible] maiore [illegible] legere, quàm hoc diſertim voluit Iuriſconſultus. [illegible] ad eum modum, quem hominum natura deſiderat, diligens ſit, fraude non caret. Generalis hæc ſententia eſt, à qua hunc caſum [illegible] Iuriſconſultus excepit, niſi tamen ad ſuum modum curam in depoſito præſtat. Vides, quiſquis hæc legimus es, lector, apertam Iuriſconſulti ſententiam eſſe, fraude non carere, qui non ad eum modum diligens ſit quem hominum natura deſiderat, & tamen fraudem in alienare & depoſito [illegible], ſi quis ad ſuum modum curam in depoſito cuſtodiendo præſtet, hoc eſt ſi non minorem in depoſito quàm in ſuis rebus diligentiam præſtitit, vt hic. ſed hæc ſatis.
d Qui in depoſito non præſtat eam diligentiam quam in ſuis rebus dolum committit, Syn.baſ. 13. tit. 2. c. 2. 5. Harm. 6. §. 14.
e Depoſita apud ſequeſtrum per ſeruum, poteſt ipſe ſerui dominus petere.
f In ſequeſtre, id eſt, aliud ſequeſtrum. g l.58. ff. de [illegible]
h v.l.17. ff. ad Velleianum, l.22.§.1.1. de nou. oblig. l.175.1. de reg. iur.
i Quem in ſtem, vt pecuniam quam apud eum depoſuit reciperet.
k Depoſiti tenetur, qui pecuniam accepit vt depoſitum redderet.
l l.2.§.1.ff. de comm. [illegible]

LIBER DECIMVS-SEPTIMVS.

MANDATI a VEL CONTRA.

a lib. 4. C. 35. & Inſt. 27. & Paulus 2. ſent. 15. Videre legantem locum de mandato apud Ciceronem pro Roſcio Amerino.
b Inſt. de oblig. ex contractu, vel paciencia, l.6. §. 2. [illegible] [illegible] eſt ex eorum adeonum numero quæ conſenſu contrahuntur, Syn. baſ. 14. tit. 1. c. 1.
c Per nuntium & epiſtolam ſuſcipere & contrahere poſſumus, quæcumque ſolo conſenſu, adde l.2. §. 2. ff. de oblig.

De conſenſu. 1. De nuntio, & epiſtola. 2. De verbis mandati. 3. De die & conditione. 4. De gratuito & mercede.

Paulus lib. 32. ad Edictum.

OBligatio mandati, conſenſu b contrahentium conſiſtit.

1 ¶ Ideò c per nuntium quoque, vel per epiſtolam mandatum ſuſcipi poteſt.

2 ¶ Item ſiue rogo d, ſiue volo, ſiue mando, ſiue alio e quocunque verbo f ſcripſerit, mandati actio eſt.

3 Item mandatum h & in i diem differri, & ſub conditione contrahi poteſt.

4 ¶ Mandatum k, niſi gratuitum l, nullum eſt, nam originem m ex officio, atque amicitia n trahit: contrarium ergo eſt officio o merces: interueniente p enim pecunia res ad locationem & conductionem potius reſpicit.

c Mandatum vno rogante, altero recipiente perficitur. Hæc duo verba, Rogo & Recipio, citra ſtipulationem perficiunt mandatum, adde l. [illegible] 6. ff. de her. [illegible] exempla. [illegible] l.ſi ſerui mol. 42. ff. [illegible] Virgilius. Idem oratio mandata dabat. Nam & mando verbum, eſt precarium. Mandamus libero homini: imperamus villico [illegible] Cicer. de [illegible] Cuiac. [illegible] e Mandat, qui rogat, qui imperat, qui velle ſe ait.
f Mandandi verba, libera. g Modo non ſit vel [illegible] Notandum eſt interea per verba commendatoria, exhortatoria, vel conſilii, mandatum non contrahi, l.12. §. 12. l.ſi [illegible] Idem tradunt [illegible] interpretes in literis credentiæ generalibus, quæ quod nimis generales & obſcuræ ſint, non obligant. Bart. ad l.14. ff. de [illegible] niſi periculo ſuo literas deferenti, ſcribens credi voluerit, vel niſi generalitas, [illegible] literarum quibuſdam circumſtantiis ad ſpeciem aliquam certam reſtringatur, veluti ſi indicet ipſe literas credentiæ deferat, qui ſcripſit, præſumitur ei mandaſſe facultatem in eo [illegible] h Sic procurator ad lites in diem & ſub conditione conſtitui poteſt, l.3. §.4. ff. de procur. i Mandare in diem & ſub conditione poſſumus: mandatum diem & conditionem recipit, adde §.13. Inſt. eo. Syn. eo. c. 3.
k Commodatum eadem ratione gratuitum, [illegible] commodati. §. 2. Theoph. Inſt. quib. mod. re contrahitur obligatio. l Nam ſi datur pecunia, locatio & [illegible] commodum eſſe [illegible] excipe tamen quod remunerandi gratia datur. l.6. §. [illegible] m Gratuita dicimus, quæ originem ex officio & amicitia trahunt. Proinde quod quis ex officio & amicitia fecerit, eius nomine mercedem iure non poſtulabit. n Ex origine cuiuſque rei naturas rerum æſtimamus. n Amicitiæ ſtudium non videtur quod [illegible] interpoſita. o Officio contraria eſt merces. p Gratuitum non eſt quod pecunia interueniente fit.
q Mandatum gratuitum eſſe oportet. Nam interueniente pecunia locatio eſt, Syn. eo. c. 3. r [illegible] l.1. §. [illegible] ff. de præſcript. verbis.
Locatio & conductio propter interuenientem pecuniam & mercedem.

Cuius cauſa mandatum contrahitur.

2. Gaius libro 2. Rerum quotidianarum, ſiue aureorum.

MAndatum inter nos contrahitur, ſiue mea tantùm gratia tibi mandem, ſiue aliena tantùm, ſiue mea & aliena, ſiue mea & tua, ſiue tua & aliena, quod ſi tua tantùm gratia tibi mandem, ſuperuacuum eſt mandatum, & ob id nulla a ex eo obligatio naſcitur.

1 ¶ Mea tantùm gratia interuenit mandatum, veluti ſi tibi mandem, vt negotia mea geras, vel vt fundum mihi emeres, vel vt pro me fideiubeas.

2 ¶ Aliena tantùm, veluti, ſi tibi mandem, vt Titii negotia gereres, vel vt fundum ei emeres, vel vt pro eo fideiubeas.

3 ¶ Mea, & aliena, veluti, ſi tibi mandem, vt mea & Titii negotia gereres, vel vt mihi, & Titio b fundum emeres: vel vt pro me, & Titio fideiubeas.

4 ¶ Tua & mea, veluti, ſi mandem tibi, vt ſub vſuris crederes ei, qui in rem meam mutuaretur.

5 ¶ Tua & aliena, veluti, ſi tibi mandem, vt Titio ſub vſuris crederes: quod ſi vt ſine vſuris crederes, aliena tantùm gratia interuenit mandatum.

6 ¶ Tua autem gratia interuenit mandatum, veluti, ſi mandem tibi, vt pecunias tuas potius in emptiones prædiorum colloces, quàm fœneres: vel ex diuerſo, vt fœneres potius, quàm in emptiones prædiorum colloces. Cuius generis mandatum, magis conſilium eſt, quàm mandatum: & ob id non eſt c obligatorium: quia nemo ex conſilio d obligatur, etiamſi non expediat ei, cui dabatur. Quia liberum eſt cuique, apud ſe explorare, an expediat ſibi conſilium.

a Ex contractu obligatio: ex obligatione actio naſcitur, l. 22. §. 2. ff. de procurat.
b Hoc caſu mandati, in mandatarium: negotiorum vero geſtorum, in Titium erit actio, l.14. C. de neg.
c Niſi aliàs non contracturo conſilium dederis, l.9. §.5. l. eo. Quod ſi contracturus eram alias & tenebeſis, ſi fraudulenter in conſilio mihi dando ſis verſatus. Fraus adhibetur, ſi lucri capiendi cauſa conſilium dederis, l.8. ff. de dolo. Citra fraudem, ſi [illegible] ff. de regulis iuris, qui conſilium de damno præſtitum, non tenetur, quo refer l. 6. §. 5. l. 51. iuſſa eadem.

Si melior, vel deterior ſit cauſa mandantis. 1. De re empta pluris.

Quid ſi delicti vtroque modo, qui conſuluit, tenetur [illegible] paſſo. Non duo conſultus non aliàs commiſſurus erat delictum, teneri, quod ex bono malum ſi factus erat, ex malo deteriorem fecerit, l. 1. §. 3. ff. de ſeruo cor. conſultori tamen non tenetur, quia liberum habuit non parere.
d Conſilio nudo ac non fraudulento nemo obligatur, adde l. 47. ff. de regulis iuris, c. [illegible] de reg. iur. in 6.

Universidad Rey Juan Carlos

3. *Paulus lib. 32. ad Edictum.*

PRæterea in [a] cauſa mandati etiam illud vertitur, vt interim nec [b] melior cauſa mandantis fieri poſſit, interdum melior, deterior verò nunquam.

1 ¶ Et quidem ſi mandaui tibi, vt aliquam rem mihi emeres, nec de pretio quidquam ſtatui, tuque emiſti: vtrinque actio naſcitur.

2 ¶ Quod ſi pretium ſtatui, tuque pluris emiſti, quidam [c] negauerunt †, te mandati habere actionem etiamſi paratus eſſes, id quod excedit, remittere. Namque iniquum [f] eſt, non eſſe mihi cum illo actionem, ſi nolit: illi verò, ſi velit, mecum eſſe.

4. *Gaius lib. 2. Rerum quotidianarum, vel aureorum.*

SEd Proculus rectè eum, vſque ad pretium ſtatutum acturum exiſtimat. quæ ſententia ſanè benignior eſt.

De finibus mandati cuſtodiendis. 1. De mandato non impleto. 2. De emptione alius rei. 3. De re minoris vendita. 5. De re minoris empta: vel tantidem, vt tamen aliud accederet.

5. *Paulus lib. 32. ad Edictum.*

DIligenter igitur fines [l] mandati cuſtodiendi [m] ſunt. Nam qui exceſſit [n], aliud [o] quid facere videtur.

1 ¶ Et ſi ſuſceptum non [p] impleuerit, tenetur.

2 ¶ Itaque ſi mandauero tibi, *vt domum Seianam* [q] *centum emeres*, tuque Titianam emeris, longè maioris pretij, centum tamen, aut etiam minoris, non videris impleſſe mandatum.

3 ¶ Item ſi mandauero tibi, *vt fundum meum centum venderes* [r], tuque eum nonaginta vendideris, & petam fundum, non obſtabit mihi exceptio [s], niſi & reliquum mihi, quod deeſt mandato meo præſtes, & indemnem [t] me per omnia conſerues.

4 ¶ Seruo quoque dominus ſi præceperit, *certa ſumma rem vendere*, ille minoris vendiderit, ſimiliter vindicare eam dominus poteſt, nec vlla exceptione [u] ſummoueri [x], niſi indemnitas [y] ei præſtetur.

5 ¶ Melior [z] autem cauſa mandantis fieri poteſt, ſi cum tibi mandaſſem, *vt Stichum decem emeres*, tu eum minoris emeris, vel tantidem, vt aliud quidquam ſeruo accederet: vtroque enim caſu aut non [a] vltra pretium, aut intra pretium feciſti.

De honorario. 1. De negotiis gerendis. 2. De tacito conſenſu. 3. De re turpi. 4. De eo quod intereſt. 6. De mandato generali, vel ſpeciali. 7. De eo qui mercede pacta, vel accepta fideiubet. De redemptione litis.

6. *Vlpianus lib. 31. ad Edictum.*

SI remunerandi gratia honor [b] interuenit [c], erit mandati actio.

1 ¶ Si cui fuerit mandatum, *vt negotia adminiſtraret*, hac actione erit conueniendus, nec rectè negotiorum geſtorum cum eo agetur. nec enim ideo eſt obligatus, quod negotia geſſit: verùm ideirco, quod mandatum ſuſceperit: denique tenetur, etſi non geſſiſſet.

2 ¶ Si paſſus [e] ſim [f] aliquem pro me fideiubere, vel alias interuenire, mandati teneor: & niſi pro inuito [g] quis intercesſerit, aut donandi animo, aut negotium gerens, erit mandati actio.

3 ¶ Rei turpis [h] nullum mandatum eſt, & ideo hac actione non agetur.

4 ¶ Si tibi mandauero, quod mea [a] non intererat, veluti, *vt pro Seio interuenias*, vel *vt Titio credas*, erit [b] mihi tecum mandati [c] actio, vt Celſus libro 7. Digeſtorum ſcribit, & ego tibi ſum obligatus.

5 ¶ Planè ſi tibi mandauero, quod tua intereſt, nulla erit mandati actio, niſi [f] mea quoque intereſt: aut ſi non eſſes facturus, niſi ego mandaſſem [g], & ſi mea non intereſt, tamen erit mandati actio.

6 ¶ Apud Iulianum libro 13. Digeſtorum quæritur: Si dominus iuſſerit, *procuratorem ſuum certam pecuniam fœnerari, & fœnerare periculo ſuo, ita vt certas vſuras domino præſtaret* [h] *duntaxat*, ſi ſi pluris fœnerare potuiſſet, ipſe lucraretur, in creditam [i] pecuniam videtur (inquit) accepiſſe. planè [k] ſi omnium negotiorum erat ei adminiſtratio mandata, mandati quoque eum teneri: quemadmodum ſolet mandati teneri [l] debitor, [l] qui creditoris ſui negotia geſſit.

7 ¶ Mauius Paulus quidam fideiuſſerat pro Daphnide, mercedem pactus ob ſuam fideiuſſionem, & ſub nomine alterius ex [m] euentu litis cauerat ſibi certam quantitatem dari. Hic à Claudio Saturnino prætore maiores [n] fructus inferre iuſſus erat: [&] aduocationibus [o] ei idem Saturninus interdixerat. Videbatur autem mihi [p] iudicatum ſolui fideiuſſiſſe, & [q] quaſi redemptor litis extitiſſet, velle à Daphnide mandati iudicio conſequi, quod erat condemnatus. ſed rectiſſimè Diui fratres reſcripſerunt, [r] nullam [s] actionem eum propter ſuam calliditatem habere: quia mercede pacta acceſſerat ad talem redemptionem. Marcellus autem ſic loquitur de eo qui pecunia accepta ſpopondit, vt, ſi quidem hoc actum eſt, vt ſuo periculo ſponderet, nulla actione agat, ſin verò non hoc actum eſt, vtilis [t] ei poteſt actio competere: quæ ſententia vtilitati rerum conſentanea eſt.

De ſalario procuratoris.

7. *Papinianus lib. 3. Reſponſorum.*

SAlarium [f] procuratori conſtitutum [z], ſi extra ordinem peti cœperit, conſiderandum erit, laborem dominus remunerare voluerit [u], atque ideo fidem adhiberi placitis [x] oporteat: an euentum [y] litium, maioris pecuniæ præmio, contra [z] bonos mores procurator redemerit.

De procuratore non reddente inſtrumenta. 1. De colluſione procuratoris. 2. De exſecutione litis. 3. Si procurator procuratorem fecit. 4. Si vnus communi mandauerit. 5. De mandato bonæ fidei ſeruitutis, vt redimatur, & manumittatur. 6. De eo quod intereſt. 7. Si fideiuſſores ex ſubſtantia debitoris ſoluerunt. 8. Vel condemnati non appellarunt. 9. Quid ſi inſtrumenta. 10. De impenſione ſumt.

8. *Vlpianus lib. 31. ad Edictum.*

SI procuratorem dedero, nec [a] inſtrumenta [b] mihi cauſæ reddat, qua actione mihi teneatur? Et Labeo putat, mandati eum teneri, nec eſſe probabilem ſententiam exiſtimantium, ex hac cauſa agi poſſe depoſiti. vniuſcuiuſque enim contractus initium [c] ſpectandum, & cauſam.

1 ¶ Sed [d] & ſi per colluſum [e] procuratoris abſolutus ſit aduerſarius, mandati eum teneri. Sed ſi ſoluendo non ſit, tunc de dolo [f] actionem aduerſus eum qui per colluſionem [g] abſolutus ſit, dandam ait.

2 ¶ Sed & de lite [h], quam ſuſcepit [i] exſequendam, mandati eum teneri conſtat.

3 ¶ Si quis mandauerit alicui *gerenda negotia eius* [k], *qui ipſe ſibi mandauerat*, habebit mandati actionem, quia & ipſe tenetur [l], tenetur autem, quia agere poteſt quia ſufficit, non quaſi redemptor litis extitiſſet.

[Margin notes, left:] a Mandatarius exſequendum meliorem facit conditionem mandantis: deteriorem verò nunquam ... b Mandatum emendi habens, nullo pretio ſibi conſtituto à mandatore, etiamſi pluris emerit, mandantem obligat ... c Meliorem mandantis cauſam non facit, qui id præſtat, quod rogatus ſit, qui fines mandati non egreditur ... Sabinus & Caſſius ... † Hoc emendatur ... ‡ Et enim mandati actio ex æquo & bona fide ... g Claudicaret enim contractus ... Certo tamen caſu claudicat mandati actio ... h v. l. quod quiſque iuris. i Id eſt, ſi remittat mandatarius ſuperfluum ſtatuti pretij ... Eadem ratione dabimus vtilem actionem mandatori ad rem recipiendam, qui tamen habet quod excedit, id eſt, qui integrum pretium reddere paratus eſt inuito altero. Cuiac. 12. obſer. 54. k Mandati fines cuſtodiri diligenter oportet, vt hic, niſi ſint actus inter ſe cohærentes & alij ab aliis quaſi dependentes; tunc enim vno mandato, alterum quoque mandatum intelligitur ... vide Socin. regula ...

[Margin notes, right:] a Id. quod non intereſt ... b prælatiter. c principaliter ſcilicet Hotom. 4. obſer. 31. d atque mandati actio eam competit ... f Mandatum conuenit ... i id eſt pecuniam ... m Factum de euentu litis ... n id eſt, duplos ... o poteſt ... p conſit quaſi iudicatum ſolui fideiuſſiſſet ...

[Footnotes, partly illegible:] l Finis hic, forma eſt ... hinc illa lex mandatario datur in Tragœdia Sophoclis ... Mandatum verbis ... q v. l. 134. in fin. ff. de regulis iuris. r Non mandati ... l. 1. in fin. ff. eod. ſed præſcriptis in factum ... f Salarium procuratori litis conſtitutum extra ordinem petitur ... a Procurator inſtrumenta litis non reddens, mandati tenetur, non depoſiti ... h Procurator qui litem ſuſceptam non exequitur, tenetur mandati ...

quam enim vulgò dicatur, procuratorem ante a litem conteſtatam facere procuratorem non poſſe, tamen mandati actio eſt: ad b agendum enim duntaxat hoc facere non poteſt.

4 ¶ Si tutores mandauerint contutori c ſuo mancipium emendum pupillo, & ille non emerit, an ſit mandati actio? & vtrum tantum mandati, an verò & tutelæ? Et Iulianus diſtinguit: referre enim d ait, cuius generis ſeruum tutores vni tutorum mandauerint, vt emeret. nam ſi ſuperuacuum ſeruum, vel etiam oneroſum, mandati actione tantum eum teneri: tutelæ non teneri. Si verò neceſſarium ſeruum, tunc & tutelæ eum teneri, non ſolum, ſed & cæteros. nam & ſi (non) mandaſſent, tenerentur tutelæ, cur ſeruum pupillo neceſſarium non comparauerint. Non ſunt igitur excuſati, quod contutori mandauerint, quia emere debuerunt plane habebunt nihilominus mandati actionem, quia mandato non eſt obtemperatum. Contra e quoque Iulianus ait, tutorem, qui emit, mandati actionem habere aduerſus contutores ſuos.

5 ¶ Si liber f homo, cum bona fide ſeruiret, mandauerit Titio, vt redimeretur, & nummos g ex eo peculio dederit, quod ipſum ſequi, non apud bonæ fidei emptorem relinqui debuit: Titiuſque, pretio ſoluto, liberum illum manumiſerit, mox ingenuus pronunciatus eſt, habere eum mandati actionem, Iulianus ait, aduerſus eum, cui ſe redimendum mandauit, ſed hoc tantum ineſſe mandati iudicio, vt ſibi h actiones mandet, quas habet aduerſus eum, à quo comparauit.

¶ Planè ſi i eam pecuniam dederit, quæ erat ex peculio ad bonæ fidei emptorem pertinente, nullæ ei (inquit Iulianus) mandati actiones poſſunt, quia k nullas habet, cum l ei ſuos nummos emptor dederit, quinimo (inquit) ex vendito manebit obligatus, ſed & hæc actio inutilis eſt, quia quantum m fuerit conſecutus, tantum empti iudicio neceſſe habebitur præſtare.

6 ¶ Mandati actio tunc competit, cum n cœpit intereſſe o eius, qui mandauit. cæterum, ſi nihil intereſt, ceſſat mandati actio: & eatenus p competit, quatenus intereſt: vtputa mandaui tibi, vt fundum emeres, ſi intererat mea emi, teneberis. cæterum ſi eundem hunc fundum, ego ipſe emi, vel alius mihi, neque intereſt aliquid, ceſſat mandati actio.

¶ Mandaui, vt negotia gereres, ſi nihil deperierit quamuis nemo geſſerit, nulla actio eſt: aut ſi alius idoneè geſſerit, ceſſat mandati actio. & in ſimilibus hoc idem erit probandum.

7 ¶ Si ignorantes q fideiuſſores debitorem ſoluiſſe r, vel etiam acceptilatione ſ, ſiue pacto t liberatum, ex u ſubſtantia debitoris ſoluerunt, non tenebuntur mandati.

8 ¶ Quod & ad actionem fideiuſſoris pertinet, & hoc reſcripto Diuorum fratrum intelligere licet, huius verba hæc ſunt Catullo Iuliano. Si hi, qui pro te fideiuſſerant, in maiorem quantitatem damnati, quàm debiti ratio exigebat, ſcientes x & prudentes auxilium appellationis omiſerunt y: poteris mandati agentibus his æquitate iudicis tueri te. Igitur, ſi ignorauerunt, excuſata ignorantia eſt. ſi ſcierunt, incumbebat eis neceſſitas z prouocandi, cæterum dolo verſati ſunt, ſi non prouocauerunt. quid tamen, ſi paupertas eis non permiſit? excuſati eſt a eorum inopia. ſed & ſi ſtellato conuenerunt debitorem, vt, ſi ipſe putaret, appellaret, puto rationem eis conſtare.

9 ¶ Dolo autem facere videtur, qui id quod poteſt reſtituere, non b reſtituit.

10 ¶ Proinde ſi tibi mandauiſſem hominem c emeres, tuque emiſti, teneberis mihi vt reſtituas.

¶ Sed & ſi dolo emere d neglexiſti (fortè enim pecunia accepta, alij ceſſiſti vt emeret) aut ſi lata culpa, fortè ſi gratia ductus, paſſus es alium emere, teneberis: Sed & ſi ſeruus, quem emiſti, fugit, ſi quidem dolo tuo, teneberis: ſi dolus non interuenit, nec culpa, non e teneberis, niſi ad hoc, vt caueas, ſi in poteſtatem tuam peruenerit, te reſtiturum.

¶ Sed & ſi redhibere [illegible] tradere debes, & ſi cautum eſt de euictione, vel potes deſiderare, vt tibi caueatur, puto ſufficere, ſi mihi hac actione cedas, vt procuratorem me in rem meam facias, nec amplius præſtes, quàm conſecuturus ſis.

9. *Paulus libro 32. ad Edictum.*

De tuo etiam facto h cauere debes.

De emptione fundi. 1. vel ſerui. 2. De fructibus. 3. De vſuris. 4. De mutuo. 5. De fideiuſſore. 6. De ſtipulatione. De dote. 7. De mandatione & conſilio. 8. De vſuris. 9. De fructibus & impenſis. 10. De ſalariis. 12. De exceptione cedendarum actionum. 13. Si creditor fideiuſſori acceptum ferat, aut debitor, aut liberationem legat, aut eum heredem inſtituat.

10. *Vlpianus lib. 31. ad Edictum.*

Inde que & in fundo, ſi fundum emit procurator. nihil enim a amplius, quàm bonam b fidem præſtare eum oportet, qui procurat.

1 ¶ Sed & ſi de ſanitate ſerui procuratori cautum eſt, vel cauere poteſt, aut de cæteris vitiis, idem erit dicendum: aut, ſi culpa cauere non curauerit, condemnabitur.

2 ¶ Si ex fundo, quem mihi emit, procurator fructus c conſecutus eſt, hos quoque officio iudicis præſtare eum oportet.

3 ¶ Si procurator meus pecuniam meam habeat, ex mora vtique vſuras e mihi pendet f. Sed & ſi pecuniam meam fœnori dedit, vſuraſque conſecutus eſt, conſequenter dicemus, debere eum præſtare, quantumcunque emolumentum ſenſit, ſiue ei mandaui, ſiue non. quia bonæ fidei hoc congruit, ne de alieno lucrum ſentiat. Quòd ſi non exercuit pecuniam, ſed ad vſus ſuos conuertit, in vſuras conuenietur, quæ g legitimo h modo in regionibus frequentantur.

¶ Denique Papinianus ait, etiamſi vſuras exegerit procurator, & in vſus ſuos conuertit, vſuras eum præſtare debere.

4 ¶ Si quis Titio mandauerit, vt ab actoribus ſuis numeros k pecuniam accipiat, mandati eum non teneri, Papinianus libro 3. Reſponſorum ſcribit, quia l de mutua pecunia eum habet obligatum, & ideo vſuras eum petere non poſſe, quaſi ex cauſa mandati, ſi in ſtipulationem deductæ non ſunt.

5 ¶ Idem Papinianus libro eodem refert, fideiuſſori condemnato, qui ideo fideiuſſit, quia dominus procuratori mandauerat, vt pecuniam mutuam acciperet, vtilem actionem dandam, quaſi inſtitoriam: quia & hic quaſi præpoſuiſſe eum mutuæ pecuniæ accipiendæ videatur.

6 ¶ Si cui mandauero, vt à Titio ſtipuletur, potero n cum eo, cui mandaui, agere mandati, vt eum accepto liberet, ſi hoc velim: vel ſi malim, in hoc agam, vt eum o deleget mihi, vel ſi cui alij voluero.

¶ Et Papinianus libro eodem ſcribit, ſi mater pro filia dotem dederit, cùmque mandante filia, vel illico p ſtipulata ſit, vel etiam poſtea, mandati q eam teneri, quamuis ipſa ſit, quæ dotem dederat.

7 ¶ Si quis ea quæ procurator ſuis, & ſerui gerebant, ita demum rata eſſe mandauit, ſi interuentu Sempronij geſta eſſent; & malè pecunia credita ſit Sempronium, qui nihil dolo fecit, non teneri. & eſt verum eum qui non animo r procuratoris interuenit, ſed affectionem amicalem ſ promiſit in monendis procuratoribus, & actoribus, & in regendis conſilio mandati t non teneri: ſed ſi quid dolo fecerit, non mandati, ſed magis de dolo teneri.

8 ¶ Si mandauero procuratori meo, vt Titio pecuniam meam credat, ſine vſuris: iſque non ſine vſuris crediderit u, an etiam vſuras mihi reſtituere debeat, videamus? Et Labeo ſcribit, reſtituere eum oportere, etiam ſi hoc mandauerim, vt gratuitam pecuniam daret, quamuis, ſi x periculo ſuo credidiſſet, ceſſaret (inquit Labeo) in vſuris actio mandati.

9 ¶ Idem Labeo ait, & verum eſt, reputatione y quoque hoc iudicium admittere, & ſicuti fructus z cogitur reſtituere is, qui procurat, ita ſumptum a, quem in fructus percipiendos fecit, deducere eum oportet. ſed & ſi ad vecturas ſuas, dum excurrit in prædia, ſumptum fecit, puto hos quoque ſumptus reputare eum oportere, niſi ſi ſalarius b fuit, & hoc conuenit vt ſumptus de ſuo faceret ad hæc itinera, ſi hoc eſt, de ſalario.

10 ¶ Idem ait, ſi quis procurator citra mandatum

a vſura, quod ante traditionem non obligauerit, non manumiſerit, ſeparationem non impetrauerit l. 2. [illegible] ff. de hered. vend. [illegible] l. 6. [illegible] vendens l. 5. [illegible] 14. [illegible]

b l. 39. ſ. 1. ſ. eo.

c Procurator bonam fidem præſtare debet.

d ſ. 9. ſ. ea. l. 13. ſ. 1. de vſuris.

e Vſuræ, actione mandati veniunt. Procurator vſuras præſtat ex mora vel ſic, ſi pecuniam domini fœnori dedit, vel ſua vſi. [illegible] ſi in vſus ſuos pecuniam vertit, vt l. quæ ſi [illegible]

f quæ ſcilicet legitimo modo in regionibus frequentantur, vt l. eadem, eamque vocabulum hic [illegible] notat [illegible] lib. 13. obſ. 25.

g Vſuras legitimas præſtat procurator quibus caſibus eas præſtare mandati cogitur.

h de vſurarum legitimo modo dixi ad leg. 1. 2. 3. [illegible]

i Cemeſimas, exemplo, tutorum & curatorum & [illegible] qui [illegible] negotia geſſerunt: non ex his procuratores, vel geſtores diſtrigere non [illegible] lex 38. [illegible] Cuiac. [illegible] quod de [illegible] hic [illegible] ſentur, nimis contrarium eſt. [illegible] de [illegible] l. 2. ff. de vſuris.

k vt l. 6. ſ. 6. ſ. eodem.

a l. 4. in fin. ff. de appel. l. 8. l. 11. circa fin. C. de procurat.

b id eſt procurator ad iudicium conſtitutus.

c Procuratorem meum facere, contutorem meum poſſum.

d Cur ita? v. Neuſtes Codicis, l. ſi [illegible] geſſerit.

e Mandante aliquid tutore contutori, hinc inde inter mandantem & mandatarium naſcitur actio mandati, non tutelæ.

f v. l. 54. ſ. vlt. ſ. eod.

g l. 7. Cod. de act. empt.

h Procurator alienam ſibi quæſitam actionem mandati, mandanti cedere tenetur, l. 45. ſ. eod.

i Quoties pecunia ſoluta precij nomine non ſit accipientis, & ex tradita euincitur, ceſſant hinc inde actiones.

k Nullam quod eſt, cedi non poteſt.

l l. 22. ſ. 8. in fin. ſ. eod.

m ſ. vlt. ſ. eo.

n Imo etiam ſi non intereſt, v. l. 6. ſ. 4. ſ. eod.

o Mandati actio ei cuius intereſt datur: vel mihi intereſt, ceſſat.

p Mandati actio quatenus intereſt datur.

q Fideiuſſores qui ignoranter ſoluunt indebitum, conſuluntur, agendo & excipiendo, vt hic, & ſ. 8. ſ. eod. l. 29. ſ. 2. ſ. eod.

r & ita naturaliter & ciuiliter liberatum.

ſ & ita ciuiliter.

t & ita naturaliter.

u Fideiuſſores bona debitoris principalis ſubtrahere poſſunt, ac in cuſtodiam [illegible] vel [illegible] [illegible] Cuiac. [illegible] capite 37. C. de [illegible]

x Loque contra bonam fidem. l. 11. in fin. C. eod.

y & ita deſerta fuit appellatio.

x l. 31. ſ. 2. in fin. ff. [illegible] l. 17. C. de procuratorib.

a Paupertas & ita [illegible] excuſat a prouocatione, vt hoc, à multa, l. 6. in fin. ſ. de off. [illegible]

b l. 39. ſ. eo.

c Certum ſcilicet, puta Stichum.

d l. 5. ſ. 2. ſ. eod.

e Dolum præſtat accepto vt hic. latam culpam, gratia argum [illegible]

f procuratorem gratiam facere non poſſe, hinc colligit Baldus.

g Impenſas in eo caſu à mandatario non præſtatur. l. 15. C. eod.

h Cedenda [illegible] actionum procuratorem facere in rem ſuam. adde l. quæ ſi [illegible] 24. ſ. de [illegible] l. [illegible] ſ. [illegible]

l Mandati non agit, cui ex mutuo competit actio. Cur ita? Agendum est ea contractu eſt, qui præcipuè geritur, non ex alio; facit l. 8. in princip. ſ. eodem.

m l. 3 ſ. 3. de neg. l. 29. ſ. de [illegible] C. de [illegible] l. 2 ſ. ſ. 13. ſ. de act. empt.

n Cedenda nobis actione, hoc eſt quæ nobis cedenda eſt à procuratore etiam abuti poſſumus. Deinde mihi aduerſus eum, qui actionem [illegible] reddere debet, experiri licet, vel vt debitorem ipſum liberet, vel vt eum mihi, vel alij deleget.

o l. 45. ſ. eod.

p illico facit, qui eodem momento facit.

q Dos mandati actione reſtituenda eſt matri, ſi [illegible] ſed filiæ, quæ matri mandante dotem ſtipulari.

r Mandatum eſt conuentio, qua is qui quid rogatur, procuratoris animo, in ſe recipit gratuito [illegible] vt hic, & l. 1. ſ. de procuratorib.

ſ adde l. 4 ſ. ſ. de negot.

t Mandati non tenetur qui rogatus eſt conſilium alteri impertit. Si tamen dolo quid fecerit, doli tenebitur, v. l. 2. in fin. ſ. eod.

u Quid ſi maiores, quàm ceſſator vaguerit, vſuras tutores ſtipulati ſunt, an eas heres, an verò eorum pupillis cedent. v. l. 47. ſ. 4. ſ. de admin. tut.

x Vſuras ſortis credita voluntate domini, procurator non reſtituit, ſi ſortem ſuo periculo credidit: hoc eſt, niſi conſenſu domini ſuo ac proprio periculo credidit: cur enim dominus vſuras ex ea pecunia expectet, quam ſuo periculo credi noluit?

y Mandati iudicio continentur mutuæ præſtationes, vt fructuum, ſic ſumptuum & impenſarum.

z ſ. 2. ſ. eod. l. 19. ſ. 1. ſ. eod.

a l. 12. ſ. 9. ſ. eod.

b Salarius ea forma dicitur, qua fideicommiſſarius, legatarius, depoſitarius; alij legunt, ſalarium ſuis: forte legendum, ſalariarius fuit, vt ſalariarius is qui ſalarium habet; velut penſionarius, qui penſionem.

Universidad Rey Juan Carlos

in voluptatem a fecit, permittendum ei id auferre, quod ſine damno domini fiat, niſi rationem ſumptus alius dominus admittit.

11 ¶ Fideiuſſores, & mandatores c, etſi ſine d iudicio ſoluerint, habent actionem mandati.

12 ¶ Generaliter Iulianus ait, ſi fideiuſſor e ex ſua perſona omiſerit exceptionem, qua reus vti non potuit, ſi quidem minus g honeſtam h, habere eum mandati actionem. quod ſi eam, qua reus vti potuit, ſi ſciens i id fecit, non habiturum mandati actionem. ſi modo habuit facultatem rei conueniendi deſiderandique, vt ipſe ſuſciperet potius iudicium k vel ſuo, vel procuratorio nomine.

13 ¶ Si fideiuſſori donationis l cauſa m acceptum factum ſit à creditore, puto ſi fideiuſſorem remunerari voluit creditor, habere eum mandati actionem. Multò n magis, ſi mortis cauſa accepto tuliſſet creditor, vel ſi eam o liberationem legaui.

11. Pomponius libro 3. ex Plautio.

SI ei, cui damnatus ex cauſa fideiuſſoria fueram, heres poſtea extitero: habebo mandati p actionem.

1. Si fideiuſſori & filioſam. vel ſeruo donaturus pro eo ſoluit. 3. De ſeruo. 4. vel filiofamil. fideiuſſore. 5. Si filiofam. mandauerit vt ſoluat. 7. Cui datur actio contraria. 8. Si patronus prædium emerit, & pretium pro eo ſoluerit, iuſſeritque liberto reliquum ſoluere. 9. De ſumptibus à mandatario factis, & de vſuris. 10. Pecunia data, vt creditori ſoluatur. 11. De mandato adoleſcentis luxurioſi. 12. De epiſtola commendatoria. 13. De eo qui pro filiofamil. mutuauit fideiuſſit. 14. De mandato poſt pecuniam creditam. 15. De mandato iuris. 16. De renunciatione mandati. 17. De ſacramento faciendo.

12. Vlpianus lib. 31. ad Edictum.

SI verò q non r remunerandi cauſa, ſed principaliter donando s, fideiuſſori remiſit actionem, mandati t eum non acturum u.

1 ¶ Marcellus autem fatetur, ſi quis donaturus x fideiuſſori, pro y eo ſoluerit creditori, habere fideiuſſorem mandati actionem.

2 ¶ Planè, inquit, ſi filiusfamilias, vel ſeruus fuit fideiuſſor, & pro his ſoluero donaturus eis, mandati patrem vel dominum non z acturos. hoc ideo, quia non patri donatum voluit, qui ſoluit.

3 ¶ Planè ſi a ſeruus fideiuſſor ſoluerit, dominum mandati acturum.

5 ¶ Idem Marcellus ibidem ait, ſi filiusfamilias non iuſſu patris fideiuſſerit b, ceſſat mandati actio, ſi nihil ſit in peculio. quod ſi iuſſu, vel ex peculio ſolutum eſt, multo magis habet pater mandati.

5 ¶ Si filiofamilias mandaui, vt pro me ſolueret, patrem, ſiue ipſe ſoluerit, ſiue filius ex peculio, mandati acturum Neratius ait. quod habet rationem: nihil c enim mea intereſt, quis ſoluat.

6 ¶ Si filiofamilias mandauero, vt me pro ſolueret, & emancipatus ſoluat, verum eſt in d factum actionem filio e dandam, patrem f autem, poſt emancipationem ſoluentem, negotiorum geſtorum actionem habere.

a ad voluptatem fecit. Haloan.
b v. l. 7. §. 4. ff. de iure dot.
c id eſt mandatores, qui alterius mandato alicui pecuniam credunt: vel ſic, mandatores, qui mandarent alicui pecuniam credi.
d id eſt, ſponte & ſine controuerſia.
e Fideiuſſor mandati actionem habet, etiamſi ſciens omiſerit exceptionem minus honeſtam, qua ipſe vti poteſt ex perſona ſua, reus non potuit. Mandati actionem non amittet, qui exceptionem inhoneſtam rei principalis iudicio omiſit; poteſt enim fideiuſſor inhoneſtâ exceptionem omittere.
f Quæ ſit minus honeſta exceptio, hic quæritur? Poteſt ſumi exemplū de exceptione ex edicto, quod quiſque iuris, quam Græci vocant exceptionem ſtellionatus, videlicet cum is qui decoxit creditoribus, impetratis nouis tabulis, agit cum debitoribus ſuis. Repellitur enim exceptione ſtellionatus: quia vt ſtellionatus eſt in creditore, qui non numeratam pecuniam, vel numeratam iterum accipere, niſi ei ſenten a iudicis, ei ſoluatur, l. 29. ſe ſo. ff. eod. ita & in debitore qui decoquit creditoribus, licet legis beneficio (id eſt nouatum tabularum) ei debitum remittatur, l. cum ſtbi 50. ff. de alt. tempt. Decoctor autem aduerſus decoctorem hac exceptione non vtitur, quia abſurdum eſt, vitium, in quo ipſe ſit, obiicere ipſum alteri, cætera v. apud Cuiac. 11. obſeru. 40.
g Quid ſi honeſtam omiſit? mandati actionem non habebit vt l. ſi adverſus eos. hac hinc colligitur, (vt ſi omiſit exceptionem pacti in ſuam perſonam concepti vel intercesſionis, vel temporis qua reus vti non potuit) quod ita procedit, niſi reus cautere velit de indemnitate, l. 29. in fin. ff. eod. l. preſ. C. ad Velleian. quæ cautio non deſideratur ab eo qui exceptionem inhoneſtam omiſit, Cuiac. ibid.
h Cur licet ei minus honeſtam omittere? Excuſatur enim pudor eius qui minus honeſta exceptione vti noluit, l. 48. ff. eod.
i l. 29. ff. eod.
k vel. l. 10 fin. ff. de eo qui pro tutore.
l Mandati actione aduerſus reum principalem fideiuſſor experiri poteſt, cui creditor remunerandi animo, debitum rei principalis inter viuos, vel mortis cauſa donatione accepto tulit, vel liberationem legauit, vide. ſecus ſi ſimpliciter ei donauit, l. 12. ff. eod.
m l. 31. 10. l. 11. ff. pro ſocio. facit l. 29. §. 1. ff. de donationib.
n Remunerandi cauſa præſumitur fieri mortis cauſa donatio & legatum.
o al. ei p 100 ex ſtipulatu, non mandati, l. 21. de ſo. ff. de fideiuſſ.
q vel. particula aduerſaria. r Remunerationis & donationis ſimplicis differentia. Qui principaliter donat, citra obligationem vllam totum beneficium refert: qui remuneratur, donat ſed promeritus. Hinc etiam colligunt, in donatione remuneratoria, donatorem euictionis non teneri. v Bart. l. 131. §. 1. ff. de verb. oblig.
s ſol. inter viuos. t Imò, ſi creditori fideiuſſoris acceptum tulerit, fideiuſſor ex mandato agere poterit, l. 26. §. 3. ff. eod. u Curâ? ei nihil abeſt, creditori vero nihil adeſt. Remiſſæ actionis ea conditio eſt.
x ſcil. inter viuos. y Soluit creditori fideiuſſor, ſi per alium ſoluit, & ſic ſolutione vtroque modo facta, mandati actio eſt fideiuſſori in reum principalem.
z Cur non acturo? patri vel domino donatum noluit, qui ſoluit. Qui fingitur filio vel ſeruo donare, patri vel domino donare non intelligitur, fictionis hic locus non eſt, l. cum pat. 60. §. gener. 4. ff. de iure dotium.
a Mandati agit dominus ex ſolutione ſerui fideiuſſoris.
b & condemnatus ſit pater.
c mandati pater agit, ſiue ipſe, ſiue eius filius fideiuſſoria ex cauſa ſoluerit.
d quæ vtilis dicitur, l. 98. ff. de ſolut. ſol. ex æquo.
e v. quæ ſcripſi ad l. 78. ff. de verb. oblig.
f Mandatum filiofamilias factum, pater exequi poteſt, ſilio ipſo emancipato: ſed in ſpecie patri, negotiorum, non mandati, actio competit.

7 ¶ Contrario a iudicio experientur, qui mandatum ſuſceperunt, vtputa qui tutum, vel à rei vnius procurationem ſuſceperunt.

8 ¶ Inde Papinianus quærit, ſi patronus prædium, quod emerat, pro quo pretij partem exſoluerat, iuſſerit liberto ſuo tradi d, vt ille reſiduum e pretij ſolueret, deinde, reddito pretio, vendenti fundum patrono libertus conſenſerit, an libertus poſſit repetere. & ait, ſi mandatum ſuſcepit initio libertus, non donatum accepit, contrario iudicio poſſe eum pretium repetere, quod deductis mercedibus, quas medio tempore percepit, ſupereſt. quod ſi donationem patronus in libertum contulit, videri f & poſtea libertum patrono donaſſe.

9 ¶ Si mihi mandaueris, vt rem tibi aliquam emam, egoque emero meo pretio g, habebo mandati actionem de pretio recuperando. ſed & ſi tuo pretio, impendero h tamen aliquid bona fide ad emptionem rei, erit contraria mandati actio, aut ſi rem emptam noluis recipere. Simili modo, & ſi quid aliud mandaueris, & in id ſumptum fecero. Nec tantum id i quod impendi, verum & vſuras k quoque conſequar. Vſuras m autem non tantum ex mora eſſe admittendas, verum iudicem æſtimare debere, ſi exegit à debitore ſuo quis, & ſoluit, cum vberrimas vſuras conſequeretur, æquiſſimum enim erit rationem eius rei haberi; aut ſi ipſe mutuatus grauibus vſuris, ſoluit.

¶ Sed & ſi reum vſuris non releuauit, ipſi autem & vſuræ abſunt, vel ſi minoribus releuauit, ipſe autem maioribus fœnus accepit, vt fidem ſuam liberaret, non dubito, debere eum mandati iudicio & vſuras conſequi. & (vt eſt conſtitutum) totum hoc ex æquo & bono iudex arbitrabitur.

10 ¶ Dedi n tibi pecuniam, vt creditori meo ſolueres, non feciſti. præſtabis mihi p vſuras q. quo caſu & ſi me creditor pecuniam debitam cum vſuris recepturus ſit; & ita Imperator Seuerus Hadriano Demoſtheni reſcripſit.

11 ¶ Si adoleſcens r luxurioſus mandet tibi, vt ſ pro meretrice fideiubeas, idque tu ſciens mandatum ſuſceperis, non habebis mandati actionem, quia ſimile t eſt, quaſi u perdituro pecuniam ſciens credideris.

¶ Sed & ſi vlterius directo mandauerit tibi, vt meretrici pecuniam credas, non x obligabitur mandati, quaſi aduerſus bonam fidem mandatum ſit.

12 ¶ Cum quidam talem epiſtolam y ſcripſiſſet amico ſuo, rogo te, commendatum z habeas Seſtilium Creſcentem amicum meum, non obligabitur a mandati, quia b commendandi magis c hominis, quam mandandi d cauſa ſcripta eſt.

13 ¶ Si quis mandauerit filiofamilias credendam pecuniam, non e contra Senatuſconſultum accipienti, ſed ex ea cauſa, ex qua de peculio, vel de in rem verſo, vel quod iuſſu pater teneretur, erit licitum mandatum.

¶ Hoc amplius dico, ſi cum ſubtraherem verum contra Senatuſconſultum acciperet, an non, nec eiſdem daturus contra Senatuſconſultum accipienti, intercesſerit, qui diceret, non accipere f contra Senatuſconſultum, & periculo meo credo, dicat, bene g credis, arbitror locum eſſe mandato, & mandati eum teneri h.

14 ¶ Si poſt creditam pecuniam mandauero creditori credendam, nullum i eſſe mandatum Celſus ait.

a Mandati contraria iudicio experientur, qui mandatum ſuſceperunt, vel rei vnius procurationem ſuſceperunt.
b tamen generali mandati ſpecie, generali & ſpeciali, [illegible] l. 1. in pr. ff. & l. 2. eod. quia vel mandat vel non præſtat, vel tacite [illegible] l. 60. ff. de reg. iur. Procurator vel contemplatione, quicquid [illegible] eod. [illegible]
c Emptio non [illegible]
d & ita liberto [illegible]
e id eſt, totius pretij.
f Vnâ actio donationis fuit [illegible] donationem præſumi, cum.
g non pecunia, Paul. 2. ſen. 15. §. 1. acto l. 10. §. 9. ff. eod.
h Mandati actione pretium [illegible] impenſas, vt ſic ſumptus [illegible] Vſuras conſequitur, vtilitas petitur.
i l. 12. l. 37. ff. l. 56. de ſol. [illegible] 21. de fin. 19. [illegible]
k Paulus ibid.
l l. 7. C. eod.
m [illegible]

danti a creditori ſoluit, eaque ſolutione mandantem liberauit, ex his. Item procurator mutuam accepit grauibus vſuris, & ex ea recepta mandanti pecuniam vſuras alteri debuit, liberauit, verſ. aut ſi ipſe, his tamen vſuras procurator conſequentur. Quid ſi ſolutione vſuris vſuris, mandantem liberauit vſuras caſu quæ ipſi abfuerint, conſequitur, verſ. ſed & ſi. Quid ſi procurator a grauibus vſuris pecuniam accepit, & minoribus vſuris mandantem liberauit? & hoc quoque caſu vſuras procurator conſequetur, cum vt fidem ſuam liberaret, & vt mutuus mandati ſuſceptum exequeretur, eas ſolutiones fecerit, verſ. ſed & ſi reum. n Fidem ſuam liberare procurator periculo mandantis debet.
o aide l. 6. ſibi 23. ff. de donat.
p Vſuras mandati præſtat etiam procurator, vt ſi pecuniam acceptam à mandante, vt vſuras creditori mandantis ſolueret, non ſoluit.
q actione mandati, l. 17. ff. de ſolut.
r Non in alio quàm adoleſcente luxurioſum lex hic ſtatuit, non tamen meretrix [illegible] turpiter vti, non eſt tamen excluſa [illegible] l. 1. de dona. concubinis & contractibus, v. l. 4. §. 3. ff. de cond. ob turp. cauſ. [illegible] arg. l. 3. §. 6. ff. de in rem verſ. excipe caſum legis 21. ff. de negot.
ſ Mandati non agit, qui fideiubet ex inhoneſta cauſa.
t Paria ſunt perdituro & meretrici credere.
u Luxurioſo quod creditur, perdituro creditur.
x l. 24. §. 4. ff. de minor.
y Mandati non obligatur, qui mandatum infinuat.
z Epiſtola commendatoria ſcribentem non obligat.
a l. vlt. C. quod cum eo qui.
b Commendatoria verba non obligant.
c verbum commendandi, cum ad perſonam refertur, obligationem non inducit, vt his, ſecus ſi ad rem, tunc enim deponere ſignificat, l. 29. [illegible] l. vlt. verſ. neque. C. quod cum eo. d Commendare aliud eſt quam mandare.
e aliud ſi mandaſſet. l. 1. C. eod. f Mandati agitur mandati filiofamilias credi in caſu permiſſo, neque per Senatuſconſultum Macedonianum prohibito.
g Puto ita ſcriptum, non accipit contra Senatuſconſultum, periculo meo credo, bene credis: vt ſint tres fideiuſſoris pro filiofamilias formulæ.
h Qui aſſirmat creditori, eum rectè & idoneè credituram, nec tenetur, l. 14. §. 9. ff. de aedilit. l. 5. §. 10. ff. de inſtitor. [illegible] ff. de dolo. [illegible] Sed tamen cognita cauſa, l. 7. in fin. ff. de dolo.
i Mandatum futuri eſt, non facti. Mandatum præcedere obligationem debet, non ſequi, vt hic mandati actio, requiritur vt res ſit futura.

Papinianus

Universidad Rey Juan Carlos

Papinianus ait: planè ſi vel expediendi ... ſciendum. mandauero tibi, vt ei des interuallum, periculóque meo pecuniam fore dicam. verùm puto, omne nominis periculum debere ad mandatorem pertinere.

15 ¶ Idem ait, ſi tutor mandet, ſuſcipi, vel probari nomen h, quod fecerat, teneri eum mandati: ſcilicet quondam pupillo ſuo, vel curatori eius.

16 ¶ Si mandauero exigendam pecuniam, deinde voluntatem mutauero e, an ſit mandati actio vel mihi, vel heredi meo? Et ait Marcellus, ceſſare mandati actionem, quia extinctum d eſt mandatum, finita voluntate. Quòd ſi mandaueris exigendam, deinde prohibuiſti, exactámque e recepiſti, debitor liberabitur.

17 ¶ Idem Marcellus ſcribit, Si vt f poſt mortem ſibi monumentum fieret, quis mandauit, hæres eius poterit mandati agere g. Illum verò, qui mandatum ſuſcepit, ſi ſua pecunia fecit, puto agere mandati, ſi non ita ei mandatum eſt, vt ſua pecunia faceret monumentum: potuit enim agere etiam cum eo, qui mandauit, vt h ſibi pecuniam daret ad faciendum, l ſi iam quædam ad faciendum parauit.

De fundo heredibus emendo.

13. *Gaius* lib. 10. ad Edictum Prouinciale.

IDem eſt, & ſi mandaui tibi, vt poſt mortem meam heredibus meis emeres fundum.

Si heres fideiuſſoris, aut emptor hereditatis ſoluerit. 1. Si heres fideiuſſoris à coherede emat hereditatem, atque ſoluerit.

14. *Vlpianus* lib. 51. ad Edictum.

HEredem i fideiuſſoris, ſi ſoluerit, habere mandati actionem dubium non eſt.

¶ Sed ſi vendiderit hereditatem & emptor ſoluerit: an habeat mandati actionem, quæritur? Et Iulianus lib. 13. ſcribit, idcirco heredem habere mandati actionem o, quia p tenetur iudicio ex empto q, vt præſtet actiones r ſuas, idcircóque competere ex empto actionem, quia ſ poteſt præſtare.

1 ¶ Si fideiuſſori duo heredes extiterint & alter eorum à coherede emerit hereditatem, deinde omne, quod debebatur fideiuſſor a ſtipulatori ſoluerit: habebit aut ex ſtipulatu, aut ex empto obligatum coheredem ſuum: idcirco is mandati actionem habebit.

De vincitatione mandati.

15. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

SI mandatum t tibi, vt fundum emeres, poſtea ſcripſiſſem ne emeres, tu antequàm u ſcias me vetuiſſe, emiſſes, mandati tibi obligatus ero, ne damno adficiatur, is, qui ſuſcipit mandatum.

De mandato vt, quid fiat in loco mandatarij.

16. *Vlpianus* lib. 31. ad Edictum.

SI quis mihi mandauerit, in meo x aliquid facere, & fecero: quæſitum eſt, an ſit mandati actio? & ait Celſus lib. 7. Digeſtorum, hoc reſpondiſſe ſe: eum Aurelius Quietus hoſpiti ſuo medico mandaſſe diceretur, vt in hortis eius quos Rauennæ habebat, in quos omnibus annis ſecedere ſolebat, ſphæriſterium z, & hypocauſta a, & quædam ipſius valetudini apta, ſua impenſa faceret. deducto, igitur, quanto ſua ædificia pretioſiora feciſſet, quod amplius impendiſſet, poſſe eum mandati iudicio perſequi.

Quo tempore ſpectetur an mandatarius exegerit.

17. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

SI mandauero tibi, vt à Titio decem exigeres, & ante exacta ea, mandati tecum egero: ſi ante a rem iudicatam exegeris, condemnandum te eſſe conſtat.

De tacito conſenſu.

18. *Vlpianus* libro 40. ad Sabinum.

QVi b patitur c ab alio mandari, vt ſibi credatur, mandare intelligitur.

Si ſeruus ſe emi mandauerit.

19. *Idem* lib. 43. ad Sabinum.

SEruus meus ſi de ſemet d emendo mandaret, vt redimatur, Pomponius eleganter tractat, an is, qui ſeruum redemerit, vtroque conuenire poſſit venditorem, e vt ſeruum recipiat: quoniam mandati actio vltro f citróque eſt: ſed eſſe iniquiſſimum Pomponius ait, ex g facto ſerui mei cogi me ſeruum recipere, quem in perpetuum alienari volueram. Nec magis in hunc casum debeo mandati teneri, quàm vt eum tibi venderem.

De lucro vel damno mandatarij. 1. De fideiuſſore abſentis.

20. *Paulus* lib. 11. ad Sabinum.

EX mandato, apud eum, qui mandatum ſuſcepit, nihil h remanere oportet. Sicuti nec damnum pati debet, ſi exigere fœneratam pecuniam non potuit.

1 ¶ Fideiuſſori negotiorum geſtorum i eſt actio, ſi pro k abſente fideiuſſerit l. nam mandati actio non poteſt competere, cùm non antecellerit mandatum m.

Si quis pro aliquo mandato alieno fideiuſſerit, vel ſpoponderit.

21. *Vlpianus* libro 47. ad Sabinum.

CVm mandato alieno n pro te o fideiuſſerim: non poſſum aduerſus te habere actionem mandati, quemadmodum qui alienum mandatum intuitus, ſpopondit. Sed ſi non vtrique vtrius, ſed vtriuſque mandatum intuitus id fecerim, habebo mandati actionem etiam aduerſus te: Quemadmodum ſi duo mihi mandaſſent, vt tibi crederem, vtrumque haberem obligatum.

De fideiuſſore ſoluente ante diem. 2. Si mandatur de re mandatarij. 3. De mandato eius, cuius bona publicata ſunt. 6. De re empta. 7. De pecunia data vt alteri detur. 8. Si creditor ſeruo credituro mandet, vt ſoluat. 9. De re empta à ſeruo fugitiuo, & exhibita ... 10. De conditione heredum & de creditoribus non præſentibus, ſiue abſentibus. 11. De mandato ſuſcipiendo, & implendo, vel renunciando.

22. *Paulus* libro 32. ad Edictum.

SI mandauero tibi vt pro me in diem fideiubeas, tuque p purè q fideiuſſeris, & ſolueris, vtilius reſpondebitur, interim non eſſe tibi mandati actionem: ſed cùm r dies venerit.

1 ¶ Item tractatum eſt, ſi, cum in diem deberem, mandato meo in diem fideiuſſeris, & ante diem ſolueris, an ſtatim habeas mandati actionem? Et quidam putant ſ præſentem quidem eſſe mandati actionem, ſed tanti minorem, quanti mea intereſt, ſuperueniente die ſolutum fuiſſe: ſed t melius eſt dici, interim u nec huius ſummæ mandati agi poſſe, quando nonnullum ad huc commodum, meum ſit, vt x nec hoc ante diem ſoluam.

2 ¶ Interdum euenit, vt meum negotium geram y, & tamen z, vtilem habeam mandati actionem: veluti cùm debitor meus periculo ſuo debitorem ſuum mihi delegauit, aut cùm a rogatu fideiuſſoris cũ reo experior, nam quamuis debitum meum perſequar, nihilominus & illius negotium geritur, quod meus ſeruauero, conſequar mandati actione.

3 ¶ Si hi b, quorum res veneant, quas pignori dederunt, ſuppoſuerunt emptores, & eis emendas res mandent, mandatum intelligitur ſcilicet quantum ad meram rationem, mandatum non conſiſtit. Nam cùm rem tuam emas, nulla d emptio eſt in tua perſona rei tuæ.

4 ¶ Iulianus ſcripſit, mandati obligationem conſiſtere etiam e in re eius, qui mandatum ſuſcipit, ex eo maximè probari: quod ſi pluribus heredibus vendentibus vni mandauero f, vt rem hereditariam emeret, etiã g pro ea parte, qua heres ſit, obligatur mandati h actione, & obligat i: & ſane ſi ille propter hoc extraneo rẽ nõ

ratihabitio quidem ſed non mandatum eſſe poteſt, vt hic, adde & illa duo requiri, vt mandatum ſit, ſit gratuitum, & res honeſta: adde quæ ſcripſi ad §. 1. *Theoph. Inſtit. de fideiuſſorib.*

a l. 58. §. 1. 3. eod.

b vt in l. 26. *inf. de admin. tut.*

c non ſufficit tantũ mandatorem mutaſſe voluntatem: requiritur amplius vt mandatario voluntatis indicetur mutatio: alias qui cœpit gerere negotium, poſt reuocatum etiam mandatum, rectè agere poterit.

d Mandatum extinguitur voluntate finita.

e v. l. 31. *de ſol. & de geſt. hered.*

f Mandatum, quod poſt mortem confertur, morte non finitur.

g l. 12. §. 5. *ſup. de religioſ.*

h Procurator ſagit mandati, vt pecuniam conſequatur, ad negotij mandati executionem.

i Mandati agit fideiuſſor ſi ſoluit: Imò non tantùm fideiuſſor, ſed & eius heres.

k Contraria mandati actione, mandatarius non ſolùm excipiendo reputat ſumptus & vſuras, ſed etiam eas perſequitur per actionem: quin imò agere poteſt, vt pecuniam à mandatore accipiat ad exequendũ mandatum.

l Atqui mandatum morte finitur, l. 26. *inf. eod.*

m & increpit l. pen. *de cœter. tutela.*

n Reuocati mandati iuſta ignorantia procuratori mandatum exequẽti non nocet. adde l. 32. §. 2. *inf. de ſolutionibus.*

o aduerſum reum principalem, debendi ſc.

p conuentus hypothecaria.

q eadem eſt ratio in l. 3. §. 3. eod.

r emptori ſc. l. 13. *in prin. de act. empt.* ſ quæ ſc. poſt huiuſmodi ſolutionem ſideiuſſori prius, deinde in mandatorem competere cœperunt: hinc collige, in emptorem hereditatis tranſire eas tantùm actiones, quæ tunc temporis competebant cùm hereditas ei venderetur. *Bart. hic.* Et licet ceſſiones non ſint ſtricti iuris, ſed extendantur ad ſuas conſequentias, hoc tamen intelligi oportet de his conſequentiis, quæ tempore venditionis exiſtebant, non de aliis quæ poſtea cœperunt competere. *Bald. ad l. 6. C. de ſolut.* notat tamen Bartolus dicto loco, hodie in contractibus emptionis & venditionis venditorem cedere ea omnia quod habet & habere ſperat. t al. mandaſſem. u l. 15. §. 1. *inf. de act. empt.*

x Mandatum vt in meo ædificem ad meum commodum mandati actionem parit: atque ita, vel in re mandantis mandatum conſiſtit. y ad illud quomodo? Vide l. 23. §. 2. 5. ... z Sphæriſterium & hypocauſtum, apta valetudini: vtrumque rectè balneis iungitur: *Plin. ep. 6. lib.* ... cubiculum, hyeme tepidiſſimum, quia plurimo ſole perfunditur: cohæret hypocauſtum & ſi dies nubilus, immiſſo vapore, ſolis vicem ſupplet. Inde, ... balnei laxum, excipit cella frigidaria, & poſt, Apodyterio ſuppoſitum eſt ſphæriſterium, quod plura genera exercitationis, pluréſque circulos capit nec procul à balineo ſcalæ, &c. erat ergo locus balnei rotundus, in quo viri ... ſphæriſteria & varia exercitationum genera facere ſolebant. Suetonius in ... valetudine proſperrima vſus eſt, quamuis ad tuendam eam nihil amplius quàm ſucos, cæteráque membra ... ad numerum in ſphæriſterio ... etiam ſphæriſterium locus ad pilæ exercitium aptiſſimus. Lampridius in *Alexandro*, poſt lectionem, operam palæſtræ, aut ſphæriſterio, aut curſui aut luctaminibus dabat.

a de Hypocauſtis vide l. 35. §. 3. *inf. de legatis 3.*

a Actio ſuperueniens pendente iudicio ex cauſa præterita, adueni ad condemnationem rei prodeſt.

b Mandat, qui patitur ab alio mandari vt ſibi credatur.

c Patientia habetur pro mandato & conſenſu in his quæ vtilia ſunt ei qui patitur. ideo mandati tenetur, l. 6. §. 2. *ſupr. eod.* l. 6. C. eod. l. 53. §. ... l. 60. *ff. de reg. iuris* l. 5. §. 10. *ff. de his qui deiecerint*, l. 5. §. ... *ſup. de exercitoria* l. 1. §. *fin. inf. ad Trebellian.*

d l. 54. *inf. eod.*

e ſub mandati contraria.

f l. *Labeo. inf. de verb. ſign.*

g Facto ſerui mandatio, domini conditio deterior ſi ei non poteſt. vide l. 1. 33. *de regulis iuris.*

h Mandatum gratuitum eſſe debet: Procurator neque lucrum neque damnum ſentire debet l. 10. §. 2. *ſup. eod.*

i l. 3. 4. *ſup. de negotiis.*

k v. l. 5. in ſ. *ſupr. de negotiis*, l. 30. *ſup. de fideiuſſoribus.*

l & ſoluerit. §. 6. *Inſt. de fideiuſſorib.*

m ſecus ſi antecelſerit: l. 53. l. 55. §. 1. *inf. eo.*

n Mandati actio conſiſtit, inter mandantem & mandatarium, at non cum eo qui mandatum geſſerit ab alio ſuſceptum.

o l. 53. *inf. eod.*

p Mandatum excedit qui vel purè fideiuber, vel ſoluit, cum in diem fideiubendi mandatum acceperit: hic ... procurator mandati actionem non habet, mandatum enim, excelſit.

b v. l. 31. *inf. eod.*

r vide l. 11. *de cond. indeb.* ...

ſ & malè vt inf.

t Mandati agitur et forma fideiubendi præſcripta, non et forma ſolutionis, hoc eſt procurator mandato fideiubenti in diem accepto, ante diem ſoluens, mandati non agit. Nam ſoluendo, commodum diei præſcripti, id eſt, abſtulit mandatori, vid enim tẽpus intermedium

liberum eſt promiſſori l. 38. §. 6. *inf. de verb. oblig.* l. 31. *inf. de fideiuſſ.* adde l. 45. §. pen. *inf. de ædilic.*

x In obligatione ante diem non naſcitur obligatio, niſi poſt diem.

y vt in l. 16. *ſupra eod.*

z Mandati vtilem actionem habet interdum qui negotium ſuum gerit.

a l. 45. §. 8. *inf. eo.* §. 1. *Inſt. eo.*

b Mandatum de re mea à tertio (qui eam iure poteſt vendere) emenda valet. Vnde colligitur, in publica ſubhaſtatione, quemque dominum, pignus ſuum emere poſſe, poſſe, inquam, vt quiuis poteſt, nam vt dominus non poteſt.

c de æquitate. *Accurſ.* ex æque & bono.

d v. l. 10. *ſup. de pign.*

e Mandatum etiam in re mandatarij conſiſtit.

f v. l. 35. *inf.*

g mandare tibi poſſem vt id emas quod pro parte tuum eſt.

h ſubaudi, directa. i ſcilicet, contraria.

addixerit.

Universidad Rey Juan Carlos

addixerit, quòd mandatum ſuſceperat ex bona fide eſſe, præſtare ei pretium, quanti vendere poterat: & contrà ſi emptor ad emptionem rei ſibi neceſſariæ, idcirco non acceſſerat, quod heredi præceperis, ſi eſt conſtructa, æquiſſimum eſſe, mandati iudicio præſtari, quanti eius intereſſet, emptam rem habere.

5 ¶ Is cuius bona publicata ſunt, mandare alicui poteſt, vt ea emat: & ſi emerit, vtilis erit mandati actio ſi non præſtet fidem, quòd ideò receptum eſt, quia publicatis bonis, quidquid poſtea adquiritur, non ſequitur fiſcum.

6 ¶ Qui ædem ſacram ſpoliandum, hominem vulnerandum, occidendum, mandatum ſuſcepit, nihil mandati iudicio conſequi poteſt, propter turpitudinem mandati.

7 ¶ Si tibi centum dedero vt ea Titio dares, tuque non dederis, ſed conſumpſeris, & mandati, & ex furti teneri te, Proculus ait: aut ſi ita dederim, vt quæ velles, dares: mandati tantummodo.

8 ¶ Si mandauerim ſeruo tuo, vt quod tibi debeam, ſoluerit, non ſoluerit: Neratius ſcribit, quamuis mutuatus ſeruus pecuniam, rationibus tuis quaſi à me acceptam intulerit, tamen ſi nummos à creditore non ita acceperit, vt meo nomine daret, nec liberari me, nec te mandati mecum actarum. quòd ſi ſic mutuatus ſit, vt pecuniam meo nomine daret, vtrumque contra eſſe, nec referre, alias quis, ad idem ipſe ſeruus nomine tuo, quod pro me ſoluebatur, acceperit: & hoc verius eſt, quoniam quoties ſuos nummos accepit creditor, non contingit liberatio debitori.

9 ¶ Fugitiuus meus, cum apud furem eſſet, pecuniam adquiſiit, & ex ea ſeruos parauit, eóſque Titius per traditionem à venditore accepit. Mela ait, mandati actione me conſecuturum, vt reſtituat mihi Titius: quia ſeruus meus mandaſſe Titio videbatur, vt per traditionem acciperet, ſi modo rogatu ſeruì hoc fecerit: quòd ſi ſine voluntate eius venditor Titio tradiderit, tunc poſſe me ex empto agere, vt mihi eos venditor traderet, venditorémque per condictionem à Titio repetiturum ſeruos tradiderit Titio, quos non debuerit, cùm debere ſe exiſtimaret.

10 ¶ Si curator bonorum venditionem quidem fecerit, pecuniam autem creditoribus non ſoluerit, Trebatius, Ofilius, Labeo reſponderunt, his, qui præſentes fuerunt, competere aduerſus eum mandati actionem, his autem, qui abſentes fuerunt, negotiorum geſtorum actionem eſſe. atqui ſi præſentium mandatum executus id egit, negotiorum geſtorum actio abſentibus non eſt, niſi forte aduerſus eos, qui mandauerunt curatori, tanquam ſi negotia abſentium geſſerint, quòd ſi cùm ſoli creditores ſe eſſe exiſtimarent, id mandauerint, in factum actio abſentibus danda eſt in eos, qui mandauerunt.

11 ¶ Sicut autem liberum eſt, mandatum non ſuſcipere, ita ſuſceptum conſummari oportet, niſi renunciatum ſit, renunciari autem ita poteſt, vt integrum ius mandatori reſeruetur, vel per ſe, vel per alium eandem rem commodè explicandi, aut ſi redundet in eum captio, qui ſuſcepit mandatum. Et quidem ſi is, cui mandatum eſt, vt aliquid mercaretur, mercatus non ſit, neque renunciauerit ſe non empturum, idque ſua, non alterius culpa fecerit, mandati actione teneri eum conuenit: hoc amplius tenebitur (ſicuti Mela quoque ſcribit) ſi eo tempore per fraudem renunciauerit, cum iam rectè emere non poſſet.

23. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris epitomarum.

SAnè ſi valetudinis aduerſæ, vel capitalium inimicitiarum.

24. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

SEu ob inanes rei actiones.

25. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

SEu ob aliam iuſtam cauſam excuſationes alleget, audiendus eſt.

De morte mandatoris. 2. De fideiuſſore delegante. 3. Vel per donationem liberato. 4. vel ſoluente. 5. procuratori creditoris. 6. De damno ſeruato. 7. Si ſeruus ex cauſa mandati furtum fecerit. 8. De ſeruo empto, edocto & vendito à mandatario.

26. *Paulus* lib. 32. ad Edictum.

INter cauſas omittendi mandati etiam mors mandatoris eſt, nam mandatum ſoluitur morte, ſi tamen per ignorantiam impletum eſt, competere actionem vtilitatis cauſa dicitur. Iulianus quoque ſcripſit, mandatoris morte ſolui mandatum, ſed obligationem aliquando durare.

1 ¶ Si quis debitori ſuo mandauerit, vt Titio ſolueret, & debitor mortuo eo, cùm id ignoraret, ſolueret, liberari eum oportet.

2 ¶ Abeſſe intelligitur pecunia fideiuſſori, etiam ſi debitor ab eo delegatus ſit creditori, licet is ſoluendo non fuerit, quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum.

3 ¶ Si is, qui fideiuſſori donare vult, creditorem eius habeat debitorem ſuum, eúmque liberauerit, continuò aget fideiuſſor mandati: quatenus nihil intereſt, vtrum nummos ſoluerat creditori, an eum liberauerit.

4 ¶ Præterea ſciendum eſt, non plus fideiuſſorem conſequi debere mandati iudicio, quàm quod ſoluerit.

5 ¶ Mandatu tuo fideiuſſi in decem, & procuratori creditoris ſolui, ſi verus procurator fuit, ſtatim mandati agam, quod ſi procurator non eſt, repetam eo.

6 ¶ Non omnia, quæ impenſurus non fuit, mandatori imputabit: veluti quod ſpoliatus ſit à latronibus, aut naufragio res amiſerit, vel languore ſuo, ſuorúmque apprehenſus, quædam erogauerit. nam hæc magis caſibus quàm mandato imputari oportet.

7 ¶ Sed cum ſeruus, quem mandato meo emeras, furtum tibi feciſſet, Neratius ait, mandati actione te conſecuturum, vt ſeruus tibi noxæ dedatur, ſi tamen ſine culpa tua id acciderit. Quòd ſi ego ſciſſem talem eſſe ſeruum, nec prædixiſſem vt poſſis præcauere, tunc quanti tua intereſt, tantum tibi præſtari oportet.

8 ¶ Faber mandato amici ſui emit ſeruum decem, & fabricam docuit, deinde vendidit eum viginti, quos mandati iudicio coactus eſt ſoluere: mox, quaſi homo non erat ſanus, emptori damnatus eſt. Mela ait, non præſtaturum id ei mandatorem, niſi poſteaquam emiſſet, ſine dolo malo eius hoc vitium habere cœperit ſeruus. Sed ſi iuſſu mandatoris eum docuerit, contrà fore, tunc enim & mercedem & cibaria conſecuturum, niſi ſi vt gratis doceret, rogatus ſit.

De liberatione. 1. De mancipiſſione. De prouincia mandanda. 2. De mandato implendo vel renunciando. 3. De morte mandatoris. 4. De impenſis à mandatario factis. 5. De vsuris.

27. *Gaius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

SI quis alicui ſcripſerit: vt debitorem ſuum liberaret, ſéque eam pecuniam, quam is debuerit, ſoluturum, mandati actione tenetur.

1 ¶ Si ſeruum ea lege tibi tradidero: vt eum,

a id, quod hodie recepiſſet. b ſine capitis diminutione maxima & media &c. [illegible] c Publicatis bonis, ſecuta ſunt, poſt quam ea bona non publicantur. Publicatio bonorum ad præſentia tantum bona reſtringitur: [illegible] d Locus eſt in deportato, (deportatio enim ſucceſſit in locum aquæ & ignis interdictionis) hæc enim ſequitur omnium bonorum publicatio, & quæ adquiſiit poſt ſententiam, fiſco adquirit. [illegible] e Mandatum, rei turpis non parit mandati actionem [illegible] f l. 1. C. de furtis. [illegible] g Mandati non agit, qui mandatum non impleuit. h Vide quæ ſcripſi ad l. 3. [illegible] i ne poſtea conſumpſeris. k non furti. nam cum arbitrio tuo mandaret, vt iam eius pecuniæ reliquerit, non videris eam contrectando contra eius voluntatem contrectaſſe. l quæ mihi pecuniam credidiſti. m ſed vt in periculo haberet. n quia dominium mihi non fuit quæſitum. o ſub. contraria. p quia eo eſſe,

nihil per eum quæſitum ſuave eſt dominium pecuniæ mutuo acceptæ l. 1. §. 19. §. 20. [illegible] q ſoluere creditori per quemcunque alium, ita per ſeruum eiuſdem creditoris ipſe debitor poteſt. r Si ſeruus tuus meo nomine pecuniam tuam tibi ſoluit, non liberor [illegible] ſi ab alio mutuo acceperit meo nomine, tibi ſoluit, liberor: habes tamen aduerſus me actionem, vt ſeruum tuum indem. [illegible]
[illegible]
x i. vt curator bonis datus diſtrahens mandato quorundam creditorum, [illegible]
[illegible]
z Negotium proprium facimus exſtabilitione.
a l. 2. [illegible] de curatore bonis dando.
b Mandatum ſuſcipere, voluntatis: ſuſceptum perficere: neceſſitatis: niſi iuſta cauſa ſit renunciandi.
c l. 27. §. 2. [illegible] vide Ciceronem pro Roſcio Amerino: l. 17. §. 3. ſup.
d Renunciare mandatum intempeſtiuè mandatarius non poteſt.
e Renunciat intempeſtiuè, qui eo non integra renunciat: [illegible] eo tempore, quo vel ipſe per ſe, vel per alium rem æquè commodè explicare non poteſt. f l. 5. §. 1. ſupra eod.
g Renunciandi mandati quæ iuſtæ cauſæ ſint.
h adde l. 24. 25. [illegible] l. 20. l. 23. [illegible] ob ſubitam valetudinem, ob neceſſariam peregrinationem, ob inimicitias. [illegible]

idoneum admiſeris. l. 1. §. 2. 3. ſ. de ſeparatione. o Iudex non aget mandati. [illegible] ſup. eo. l. 14. Cod. de fideiuſſ. p quandoquidem, quoniam vt l. 5. §. 5. [illegible]
q Mandati iudicio fideiuſſor plus non conſequitur, quam quod verè vel quod ſoluerit: niſi acceſſione vſuram, quia amplius debebat.
r adde l. 3. §. 4. 22. in princ. §. 1. ſup. eod.
ſ Fideiuſſor mandati tum demum agit, cum ſoluendo reum liberauit, [illegible] liberat qui ſoluit falſo creditoris procuratori.
t Conditione ob cauſam l. 14. de [illegible]
u Mandatarius non repetit ea quibus ſpoliatus eſt à latronibus [illegible]
[illegible]
y Mandatarius, mandatum exſequendo: ſi quid amiſit, [illegible] mandatori non imputat, [illegible]
[illegible]
z Mandati actione procurator non conſequitur [illegible] ei mandati cauſa accepit.
a Iuſtiſſime enim procurator allegat ſe id damnum non fuiſſe paſſurum, ſi id non ſuſcepiſſet mandatum, l. 61. §. 5. [illegible] de furtis. [illegible]
b l. 5. Simili errore [illegible]
c Mandatarius mandato meo à te emptum ſeruum [illegible]
[illegible]
d [illegible] præſtet ſeruum non [illegible]
[illegible]
g i. mandatario mandator [illegible]
[illegible]
h Mandatum docendi [illegible]
[illegible]
[illegible]
i [illegible]
k [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

eſt a me*ſeruū meum manumitteres*, conſilij: obligatio: po-teſt autem & in mea quoque perſona agendi cauſa in-teſt autem & in mea quoque perſona agendi cauſa in-teruenire, veluti ſi, pœnitentia ducta dixerim recipe-rare velim.

2 ¶ Qui mandatum ſuſcepit, ſi poteſt id explere, deſerere promiſſum officium *a* non debet: alioquin, quanti *c* mandatoris interſit, damnabitur: ſi verò intel-ligit, explere ſe id officium non poſſe, id ipſum, cum primum poterit, debet mandatori nuntiare: vt is ſi ve-lit alterius opera vtatur. quod ſi, cum poſſet nuntiare, ceſſauerit, quanti mandatoris interſit, tenebitur: ſi ali-qua *f* ex cauſa non poterit nuntiare, ſecurus erit.

3 ¶ Morte *g* quoque *h* eius, cui mandatum eſt, ſi is integro adhuc mandato deceſſerit, ſoluitur manda-tum *i*. & ob id heres eius, licet exſecutus fuerit man-datum, non habet mandati actionem.

4 ¶ Impendia *k*, mandati exſequendi gratia, facta, ſi bona fide facta ſunt, reſtitui omnimodo debent: nec *l* ad rem pertinet *m* quod is qui mandaſſet, potuiſſet, ſi ipſe negotium gereret, minus impendere.

5 ¶ Si, mandatu *n* meo, Titio credideris, & mecum mandati egeris: non aliter condemnari debeo, quam *o* ſi actiones *p* quas aduerſus Titium habes, mihi praſti-teris: ſed ſi cum Titio egeris, ego *q* quidem non libe-rabor: ſed in *r* id duntaxat tibi obligatus ero, quod à Titio ſeruare non potueris.

De mandatore ſoluente.

28. *Vlpianus* lib. 24. ad Edictum.

PApinianus libro 3. Quæſtionum ait, mandatorem debitori ſoluentem, ipſo iure *ſ* reum non libera-re: propter *t* mandatum enim ſuum *u* ſoluit, & ſuo nomine, ideoque mandatori actiones putat aduer-ſus reum cedi debere.

De exceptione omiſſa à fideiuſſore. 1. De ſolutione. 4. De ex-ceptione procuratoria. 5. De repetitione iudicati. 6. De fideiuſſore ſoluente.

29. *Idem* lib. 7. Diſputationum.

SI fideiuſſor conuentus, cum *x* ignoraret non fuiſſe debitori numeratam pecuniam, ſoluerit ex cauſa fideiuſſionis, an mandati iudicio perſequi poſſit id quod ſoluerit, quæritur. & ſi quidem ſciens *y* præter-miſerit exceptionem vel doli, vel non numeratæ pe-cuniæ videtur dolo verſari. diſſoluta *z* enim negli-gentia prope *a* dolum eſt. Vbi verò ignorauit, nihil quod ei imputetur *b* pari ratione, & ſi aliqua excep-tio *c* debitori competebat, pacti forte conuenti, vel cuius alterius rei, & ignarus hanc exceptionem non exercebit *d*: dici oportet *e* ei mandati actionem com-petere: * potuit enim atque debuit reus promittendi certiorare *e* fideiuſſorem ſuum, ne forte ignarus ſol-uat indebitum.

1 ¶ Non malè tractabitur ſi, cum ignoraret fide-iuſſor, inutiliter ſe obligatum, ſoluerit, an mandati actionem habeat? & * ſi quidem factum *f* ignorauit, re-cipi ignorantia eius poteſt: ſi verò ius *g*, aliud dici debet.

2 ¶ Si, cùm debitor ſoluiſſet, ignarus fideiuſſor ſol-uerit, puto eum mandati actionem. * ignoſcendum eſt enim ei, ſi non diuinauit *h* debitorem ſoluiſſe, debitor enim debuit *i* notum facere fideiuſſori, iam ſe ſoluiſſe: ne forte creditori obrepat *k*, & ignorantiam eius cir-cumueniat, & excutiat ei *l* ſummam in quam fideiuſ-ſit.

3 ¶ Hoc idem tractari & in fideiuſſore poteſt, ſi *m* cùm ſoluiſſet, non certiorauit reum, ſic deinde reus ſoluit, quod ſoluere eum non oportebat. & credo, ſi, cum poſſet eum certiorare, non fecit, oportere man-dati agentem fideiuſſorem repelli. dolo enim proxi-mum eſt, ſi poſt ſolutionem non nunciauerit debito-ri. cedere autem reus indebiti actione fideiuſſori de-bet. ne *n* duplum creditor conſequatur.

a Talia mandari poſſunt, l. 12. in fin. l. 12. ſ. eod.
b Siſtitur enim mã-datum mutata vo-luntate, l. 12. ſ. pen. l. 12. ſ. vlt. ſ. eod. huc refer. l. 2. ſ. 2. ſ. de cond. cauſ. dat.
c l. 5. ſ. 1. ſ. eod.
d Officium præſtat mandatori procu-rator.
e Mandatum deſe-rens, quanti man-datoris intereſt, te-netur.
f Impotentia non denuncianti ex-cuſat.
g Morte mandatũ reuocatur, vt hic. l. 26. ſ. eo. l. 57. i. eod. l. 15. C. eod. ſ. 10. Inſt. eod. l. vlt. ſ. de ſolut. l. 8. C. de oblig. [illegible] Quid ſi res deſijt eſſe integra, qui mandatum in-terpoſito interia-cendo factum: aut eius vel ſit, quam tradi neceſſe eſt? Quid ſi mandatur factum eſt a iudice: aut ad pias cauſas? Quid ſi mandatur procuratori ſeu mandatario ſuſſi-dedit, cum eo cauſa res integra deſiiſſe videatur? aut man-datum in poſt mor-tem tempus colla-tum? Quid ſi inhi-bet mandatum, vt leg. ſi quis mancipiũ 17. ſ. ſi impubes. 2. ſ. de ſolutio. Mandatum morte non reuocari notat Spe-cia. reg. 250.
h hoc eſt, non tan-tum mandatoris, vt l. 26. ſ. eo. Manda-tum ſoluitur morte tam mandatarij vt mandatoris.
i v. tamen l. 58. ſ. eadem.
k l. 12. ſ. 9. ſ. eod.
l Mandatarius im-penſas bona fide factas repetit, licet mandator minores feciſſet.
m Imo inſpicien-dum eſt quod do-minio facere ſolitus eſt, l. 54. ſ. de pet. her. l. 38. ſ. de rei vind. l. 12. ſ. de pi-gnorat.
n v. l. 7. C. eod.
o l. 36. in fin. ſ. de fideiuſſ.
p Cedendæ ſunt mandatori actio-nes à mandatario aduerſus reũ prin-cipalem.

q l. 71. ſ. 2. ſ. de fideiuſſ.
r v. l. 53. ſ. de fideiuſſ.
ſ ſed per exceptionem. adde l. 36. de fideiuſſ.
t eadem eſt ratio in l. 38. ſ. de pet. her.
u Præſumitur quiſque ſuo nomine fa-cere, quod facit, etiamſi id potuit alieno quoque nomine facere, arg. l. pro here-de, 20. ſ. de acquir. hered.
x v. l. 42. l. de reg. iur.
y l. 8. ſ. 5. 6 eo. l. 43. in princ. l. eod. l. 10. in fin. C. eod.
z Negligentia diſſoluta eſt, non intelligere, quod omnes intelligunt, l. 13. 23. in fin. lata culpa. l. 223. ſ. de verb. ſign. latior culpa. l. 32. ſ. depoſit. qua contrahi-tur etiam in non faciendo, l. 91. ſ. de verb. oblig. l. 1. ſ. 1. ſ. ſi menſor. lata culpa dolo proxima. l. 11. ſ. de heredit.
a id eſt dolo proxima. l. 1. ſ. 1. ſ. ſi is cui teſt. lib. dolo comparatur. l. 1. ſ. 1. ſ. ſi menſ.
b quia hæc ignorantia ſupina non eſt, haec.
c adde l. 8. ſ. 7. 8. ſ. eod.
d al. exercebat, al. non exercuit.
e v. ſ. 2. ſ. eod.
f Ignorantia facti excu-ſat.
g l. 23. ſ. de reg.
h Diuinare nemo cogitur, l. 31. in fin. ſ. ad l. Aquil. cum. Emin. et Basil. beneficia ſua diminutione conſequatur.
i In pr. ſ. eo. l. 2. ſ. 2. ſ. de cond. cauſ. dat. l. 31. ſ. 2. ſ. de inſtit. act. adde l. 42. ſ. de reg. iur.
k Obrepit fide-iuſſori creditor, cum celat ſibi ſatisfactum eſſe, v. l. 29. ſ. de falſo.
l iterum.
m Fideiuſſor ſoluens reum principalem certiorem facere ſolutionis debet: alioquin, ſoluente poſt eo principali fideiuſſor mandati actionem non habet in ipſum reum principalem, niſi vt ceſſione accipiat condictionem indebiti aduer-ſus creditorem.
n id enim bona fides non patitur, l. 55. ſ. de reg. iur.

4 ¶ Quædam tamen etſi ſciens omiſerit fideiuſſor, caret fraude. veputa ſi exceptionem procuratoriam *a* omiſit, ſiue ſciens, ſiue ignarus: * de bona fide enim agitur, cui *b* non congruit de apicibus *c* iuris diſpu-tare: ſed de hoc tantum, debitor fuerit, necne.

5 ¶ In omnibus autem viſionibus *c* quæ propoſitæ ſunt, vbi creditor vel non numeratam pecuniam acce-pit * vel numeratam iterum accepit, repetitio contra eum competit: niſi ex condemnatione fuerit ei pecu-nia ſoluta, tunc *f* enim propter auctoritatem rei iu-dicatæ, (repetitio quidem ceſſat) ipſe autem *h* ſtel-lionatus *i* crimine propter ſuam calliditatem *k* plecte-tur.

6 ¶ Fideiuſſor, ſi ſolus tempore liberatus tamen ſoluerit creditori, rectè mandati *l* habebit actionem aduerſus reum: quamquam enim iam liberatus ſoluit, tamen fidem *m* impleuit, & debitorem liberauit. ſi igi-tur paratus ſit defendere reum aduerſus creditorem, æquiſſimum eſt, mandati iudicio eum, quod ſoluit, re-ciperare. & ita Iuliano videtur.

De procuratore prohibente, quod à domino mandatum eſt.

30. *Iulianus* lib. 13. Digeſtorum.

SI hominem tibi dedero, *vt eum manumittas*, & po-ſtea procurator meus prohibuerit *n*, ne manumit-teres, an mandati agere poſſim, ſi tu eum manumiſeris? Reſpondi. Si procurator iuſtam cauſam habuit inter-pellandi manumiſſionem ſerui, quem in hoc ſolum acceperam, vt manumitterem, veluti *o* ſi comperetit eum poſtea falſas rationes confeciſſe, inſidias vitæ prioris domini ſtruxiſſe, tenebor *p*, niſi denunciationi procuratoris paruero: ſi verò nulla iuſta cauſa pro-curatori fuit denunciandi, ne ſeruus manumitteretur, non poterit mecum agi, quamuis ad libertatem eum perduxerim.

Si procurator à ſe non exegerit.

31. *Idem* lib. 14. Digeſtorum.

SI negotia mea mandauero gerenda ei, qui mihi actione, in quadruplum tenebatur *q*, poſt annum verò in ſimplum, etſi poſt annum cum eo mandati agam, præſtare mihi quadruplum debebit. nam * qui alterius negotia adminiſtranda ſuſcepit, id *r* præſtare debet in *ſ* ſua perſona, quod in alterius.

De adeunda hereditate. De legato.

32. *Idem* lib. 1. ad Vrſeium Ferocem.

SI *t* hereditatem *u* aliter aditurus non eſſem *x*, quàm cautum mihi fuiſſet *damnum præſtari*, & hoc *y* man-datum interceſſiſſet, fore mandati actionem exiſtimo. Si quis autem mandauerit alicui, *ne legatum à ſe repelat*, longè ei diſſimile eſſe. nam * legatum acquiſitum nun-quam *a* illi damno eſſe poteſt: hereditas *a* interdum damnoſa eſt *b*.

¶ In ſumma quicunque contractus tales ſunt, vt * quicunque * eorum nomine fideiuſſor obligari poſſet, & mandati obligationem conſiſtere puto. neque enim multum referre præſens *c* quis interrogatus fideiu-beat, an abſens mandet, præterea vulgò *d* animaduer-tere licet, mandatu creditorum *e* hereditates ſuſce-ptas adiri: quos mandati iudicio teneri, procul dubio eſt.

De ſumma in quam obligatur fideiuſſor.

33. *Idem* lib. 4. ex Minicio.

ROgatus, *vt fideiuberet*, ſi *f* in minorem ſummam ſe obligauit, rectè tenetur: ſi in maiorem * Iulianus * verius putat, quod à plerique reſponſum eſt, eum qui maiorem ſummam, quam rogatus erat fideiuſſiſſet, hactenus mandati actionem habere, quatenus à ro-gatu eſſet: quia id feciſſet quod mandatum ei eſt. nam vſque ad eam ſummam, in quam rogatus erat, fidem eius ſpectaſſe videtur, qui rogauit.

De procuratore qui pecuniam quam exegit, ſi debiturum ſcripſit. 1. De ſumptibus vel cautionum man-datorio tuus eſt.

a Procuratoria *b*, repetit ad iuris a-pices pertinet.
b adde l. 51. in fin. ſ. ad l. Aquil.
c Apices iuris fide-iuſſores rectè o-mittit hoc eſt. Fi-deiuſſori non pari-tur, ſi omiſit exce-ptiones quæ ad iu-ris apices perti-neant. Apices au-tem iuris dicuntur, qui ſola in iuris ſubtilitate poſiti ſunt. Apices hu-iuſmodi iuris bona fides negligit, ne-que de apicibus diſputat.
d & verior eſt, l. 2. in fin. C. de conſtitu-ta pecunia.
e viſio, quæſtio, dici ad l. 25. ſ. 15. ſ. de pet. her. l. 25. ſ. 3. ſ. de probat.
f l. 60. in princ. ſ. de cond. indeb. l. 2. C. de cond. indeb.
g Imo non ceſſat, l. 5. ſ. 7. ſ. de doli. [illegible].
h Stellionatu te-netur creditor, qui non numeratam pecuniam, vel nu-meratam iterum accepit, etiamſi ex ſententia iudicis ei ſolutam, vt hic. ad-de quæ ſcripſi ad l. 13. ſ. 12 ſ. eod.
i Cur potius ſtel-lionatus quam a-lio? colligi ex l. 3. ſ. 1. ſ. ſtellionatu.
k calliditatem. Hal. facit l. 23. ſ. de [illegible].
l v. l. 37. ſ. eod.
m Poſt præſcri-ptionem, hoc eſt eſt tacite ſit præ-ſcriptione, licet bonam fidem im-pleat, facit l. 48. ſ. eod.
n Procurator ge-neralis reuocare non poteſt ea quæ per ipſum domini geſta ſunt, hoc eſt ſolum domini niſi cauſa aliqua ſu-perueniat, vt quaſi dominus ipſe re-uocaſſet, reuo-caſſet.
o Procurator ge-neraliter datus po-teſt ea reuocare quæ à domino ſpe-cialiter cauta ſunt

ex ea cauſa, quam & ſciſſet dominus, reuocaſſet.
p hoc verbum vt & ſequentia (puta *tenebor*, *perduxerim mecum*) commodius meo iudicio in ſecunda perſona legentur, quam in prima.
q puta ob res per vim raptas, vel ob calumniam, metumve. Accurſ.
r v. l. 38. in princ. ſ. de negot.
ſ Procurator à ſe ipſo exigere debet vt ab extraneo: in ſua perſona præſtare debet, quod in aliorum perſona præſtat.
t l. 90. ſ. de acq. hered.
u Mandans adiri hereditatem, mandati obligatur: legatum verò agnoſci man-dans vel non repelli, conſilium dat potius quàm mandat: ideoque nec obliga-tur. Eſt igitur illud mandatum obligatorium: hoc, non item.
x l. 6. ſ. 5. ſ. eo. l. 8. ſ. 6. in fin. ſ. eſt. l. 4. in pr. ſ. de doli except.
y adeundæ ſcilicet hereditatis.
z Imò interdum legatum onus habet, l. 78. ſ. de leg. 2. & in eo quis fallitur, l. 7. ſ. 7. ſ. de minorib.
a Hereditatis & legati differentia. Legatum ſemper lucroſum: hereditas in-terdum damnoſa. Illam adiri mandans onus mandat: legatum verò agnoſci non item.
b l. 7. ſ. 5. 8. de minor. Interdum etiam lucroſa, vt merito dici poſſit titulus lucratiuus: ſi eſt ſoluendo hereditas, arg. l. 108. ſ. 4. ſ. de leg. 1. l. 83. ſ. 6. ſ. de verb. oblig. l. 6. in fin. ſ. eſt. de leg.
c Fideiuſſor verbis tantum & per ſtipulationem obligatur.
d Argumentum à conſuetudine, & eo quod vulgo fit.
e l. vlt. ſ. de dolo, l. 9. ſ. de doli except. l. 7. ſ. 17. ſ. de pactis.
f Fideiubens in minorem mandati quantitatem, mandati rectè agit: in maio-rem, hactenus tantum, quatenus rogatus ſit.
g quippe maiori ſumma minor ineſt, ſ. 8. Inſt. eod.
h l. 4. ſ. eadem.

Universidad Rey Juan Carlos

34. *Africanus* lib. 8. Quaestionum.

QVi negotia Lucij Titij procurabat, is cum à debitoribus eius pecuniam exegisset, epistolam ad eum emisit, qua significaret *certam summam ex administratione apud se esse, eamque creditam, sibi se debiturum cum usuris semissibus*: quaesitum est, an ex ea causa credita pecunia peti possit, & an usurae peti possint? Respondit non esse creditam: alioquin dicendum, ex omni contractu, nuda pactione pecuniam creditam fieri posse.

¶ Nec huic simile esse, quod si pecuniam apud te depositam convenerit, ut creditam habeas, credita fiat: quia tunc nummi, qui mei erant, tui fiunt. Item quod, si à debitore meo iussero te accipere pecuniam, credita fiat: id enim benignè receptum est. His argumentum esse, eum qui, cùm mutuam pecuniam dare vellet, argentum vendendum dedisset, nihilo magis pecuniam creditam rectè petiturum: & tamen pecuniam ex argento redactam, periculo eius fore, qui accepisset argentum. Et in proposito igitur dicendum, actione mandati obligatum fore procuratorem: ut quamvis ipsius periculo nummi fuerint, tamen usuras, de quibus convenerit, praestare debeat.

1 ¶ Cùm heres ex parte esses, mandavi tibi, *ut praedium hereditarium nobis commune certo pretio* emeres: pro coheredum quidem partibus, non dubiè mandati actio est inter nos: pro tua autem parte posse dubitari, agi, utrùmne ex empto, an mandati agi oporteat: neque enim sine ratione quem existimaturum, pro hac parte sub conditione contraham emptionem: quod quidem maximè quaeri pertinere ait: ut si fortè prius, quam emptio fieret, decessissem, & tu, cùm scires me decessisse, propter mandatum meum alij vendere nolueris, an heres meus eo nomine tibi sit obligatus: & è contrario, si alij vendideris, an heredi meo tenearis: nam si quidem sub conditione emptio facta videtur, posse agi, quemadmodum si quaevis alia conditio post mortem extitisset: sin verò perinde mandati agendum sit, ac si alienum fundum emi mandassem: morte insecuta, cùm id scieris, resoluto mandato, nullam tibi actionem cum herede meo fore. Sed & si mandati agendum esset, eadem praestanda, quae praestarentur, si ex empto ageretur.

Si mandavero ut emas rem, quam habes communem cum aliis, certo pretio: aliorum partibus emptis, etiam pro tua parte [illegible] *sed si pretium determinatum non fuerit,* [illegible] *boni viri arbitrio aestimandum.* [illegible]

35. *Neratius* lib. 5. Membranarum.

SI fundum, qui ex parte tuus est, mandavi tibi, ut emeres mihi, verum est, mandatum posse ita consistere, ut mihi, caeteris partibus redemptis, etiam tuam partem praestare debeas. Sed si quidem certo pretio emendas eas mandaverim, quanticunque aliorum partes redemeris, sic & tua pars coarctabitur, ut non excedat mandati quantitatem, in quam tibi emendum totum mandavi: sin autem, nullo certo pretio constituto, emere tibi mandaverim, utique ex diversis pretiis partes caeterorum redemeris, & tuam partem, viri boni arbitratu aestimato pretio dari oportet.

De emptione partium.

36. *Iavolenus* lib. 7. ex Cassio.

ITa, ut omnes summas, maiores & minores, contineret: & ita portionem ei, qui mandatum susceperit, praestet. quod & plerique probant.

1 ¶ Simili modo & in illa specie, ubi certo pretio rem emere mandavi, & aliarum partium commodè negotium gessisti, & vilius emeris, pro tua parte tantum tibi praestetur, quanti interest tua: dummodo intra id pretium, quod mandato continetur. quid enim fiet, si exiguo pretio hi, cum quibus tibi communis fundus erat, rem ad te cedere, vel necessitate rei familiaris, vel alia causa cogerentur? non etiam tu ad idem dispendium deduceris. sed nec lucrum tibi ex hac causa acquirere debes: cùm mandatum gratuitum esse debet. neque enim tibi concedendum est, propter hoc venditionem impedire, quòd ad neminem eius rei emptorem esse, quam tibi mandatum est, cognoveris.

2 ¶ Quod si fundum, qui per partes venit, emendum tibi mandassem, sed ita, *ut non aliter mandato tenearis, quam si totum fundum emeres*: si totum emere non potueris, in partibus emendis tibi negotium gesseris, [illegible] fuerisin eo fundo partem, sive non: & tu emeris, ei cui tale mandatum datum est, periculo suo reliquas partes emat: & nisi totum emerit, ingratus illas retineat. Propius est, ut cum huiusmodi incommodis mandatum suscipi possit, praestarique officium & in partibus emendis, perinde atque in toto, debet ab eo, qui tale mandatum sua sponte suscepit.

3 ¶ Quid si mandassem tibi, *ut fundum mihi emeres*, non addito eo, ut non aliter mandato tenear, quàm si totum emeres, & tu partem, vel quasdam partes eius emeris? tum habebimus sine dubio inutilem mandati actionem, quamvis reliquas partes emere non potuisses.

De tempore aestimationis faciendae.

37. *Africanus* lib. 8. Quaestionum.

a V. Cuiacium ad hanc leg. 8. ad Africanum, fol. 171. & 8. obs. 8. Alciatum ad leg. 31. C. de reb. cred. Conr. 6. Mis[c]ell. 16. Molinaeum tract. de Usuris 6. Tiber. 2. semestr. 4.

b de procuratore ad negotia, non ad lites hic agi observa.

c Titij mandato scilicet.

d v quae scripsi ad l. 24. [illegible]

e Imò credita esse potest, l. 57. in fin. [illegible]

f Argumentum ab absurdo. Creditum nuda pactione contrahi non potest: quia pactione nuda non transfertur dominium: non est autem creditum, nisi transferatur dominium. Creditum enim est, id est traditione, numeratione, alienatione, translatione dominij non pactione nuda.

g Quidni dicatur? l. 7. in fin. C. si cert. h Epistola cui consentit is ad quem mittitur pro pacto est, ut in l. 15. [illegible] l. 26. [illegible] SC. Maced. i Cur non simile est? Quod tibi ex causa depositi debeo, tuum est. Et quia tuum, meum fieri ex mutuo potest: ea enim natura mutui est, ut ex tuo meum fiat. At quod ex causa mandati tibi debeo, tuum non est: meum itaque in mutuum verti potest. Quia enim ratione mutuum fiat, hoc est, meum, quod nunquam tuum fuit? [illegible] quia tunc nummi. Atqui si iussero te à debitore meo pecuniam accipere, credita sit pecunia, & mutuum rectè ita contrahitur? Contrahitur quidem sed benigna ratione, hoc est contra rationem iuris, iure singulari, quod cum singulare ius sit, & singulariter receptum, non continuo dixeris, in hac quoque specie recipiendum esse. Nam quae benignè sunt recepta, singularia sunt, nec ad alios casus producenda, [illegible] Cur benignè (inquies) hoc receptum est? fictione brevis manus, [illegible] 43. § 1. [illegible] Fingitur ea pecunia mihi à debitore soluta, & mox à me tibi credita, l. 3. § [illegible] At enim si haec ita sint, dices, in tribus personis, ut quod debitor mihi debeat, id fingatur brevi manu ad me perlatum, non sane ad te personis [illegible] in quoque recipiendum esse. dixeris, ut quod ipse mihi ex mandato debes, id in mutuum posse quoque vertere. Ita sane Ulpianus sensit, l. 15. [illegible] de rebus credit. [illegible] de praescript. Africano contraria sententia est, [illegible] Cur enim negemus benignè receptum esse producendum ad ea quae verisimilia sunt & probabilia magis? Africanus iuris stricti. Ulpianus aequi religiosior est, Africanus opinionem suam nondum receptam recipi cupit. Ulpianus sententiam iuris proponit. Pater vero sententia iuris latius, quàm opinio. Et haec inter utrumque Iurisconsultum dissidij componendi ratio est, [illegible] interpretibus veres, in specie huius legis pecuniam consumptam esse: in d. l. 15. non consumptam. Nam si eo casu solveretur, Iurisconsulti ipsi non praetermisissent. Deinde ut hic esset consumpta pecunia, obligare tamen consumpta pecunia [illegible] Postremo nequidem in d. l. 15. pecunia in mutuum verteretur. Nam si consumpta pecunia ex specie huius legis non sit credita, multo minus non consumpta, in specie d. l. 15. Et sic itaque Ulpiani sententia sic constituta: Hodie ex quolibet contractu, nuda pactione creditam pecuniam fieri posse, [illegible] in omnibus actione brevis manus, v. Cuiac. 8. ad Afric. in hanc legem.

k Imo similie esse debet, v. quae notavi ad l. 15. [illegible] de reb. cred.

l Depositum in mutuum verti potest. Potest convenire ut pecunia mea apud te deposita tibi sit credita: quia ex meo tuum fit in illa specie.

m Item, ut pecunia quam à debitore acceperis tibi sit credita.

n ea causa scilicet. l. 9. in fin. [illegible] de reb. cred.

o contra rationem iuris, [illegible] produci non potest ad consequentias. [illegible] communia, non singularia ad similia producuntur haec stricti accipiuntur.

p In deposito, nummi mei sunt, & quia mei, à me mutuo tibi dari possunt: at quod meum non est, à me tibi mutuum esse non potest. q vel massam auri, [illegible] l. 11. [illegible] de reb. cred. r quidam exponunt, [illegible] quae scripsi ad [illegible] § 1. [illegible] s Conclusio superiorum est. Quia autem concludit, videndum est. Pecunia ex mandati causa debita in mutuum verti non potest, & pacto tamen potest effici ut ea pecunia sit debitoris periculo: sive ut & usuras praestet ei ea pecunia. t Probatur Africanus. Pecuniam, quae apud me sit ex causa mandati, in mutuum verti non posse, sic argumentatur. Pacto non potest effici ut pecunia ex me argenti venditione à te redacta, tibi sit credita: nec igitur potest pacto pecunia ex causa mandati debita in creditum verti. Et tamen quia pacto potest effici ut pecunia ex argento mei venditione redacta tuo sit periculo, potest quoque pacto effici ut pecunia mihi à te ex causa mandati debita tuo periculo sit. Pactum hoc licet inutile sit ad debitum ex causa mandati in mutuum vertendum, non est tamen inutile, ut pecunia ex ea causa debita, periculo sit eius qui eam debet.

u non debeat. Haec [illegible] reprehensa à Roberto, 3. [illegible] 12.

x Si tibi heredi ex parte mandavero, ut mihi fundum hereditarium emeres, etiam pro tua parte teneris mandati actione: in qua idem veniet quod in actione empti: etiamsi decessero antequam emeres & scires me decessisse. Summam huius tituli à Graecis sua lingua redactam sic transtulit [illegible] Cuiac. [illegible] Afric. Si tibi heredi ex parte mandavero, ut mihi fundum hereditarium emeres, etiam pro tua parte teneris mihi mandati, in qua idem venire quod in actione empti, etiamsi decessero antequam emeres & scires me decessisse. hoc mandatum quidem solvitur, obligatio tamen durat. De quo in l. 26. § [illegible] eod. z id est. Potest in hac specie defendi, agi ex empto, quia videtur emptio partis tuae contracta sub conditione, ut mox dicetur. A Quae haec conditio, [illegible] partem tuam emere, quia tuas & caeterorum.

a Excessisset [illegible] [illegible] potest, [illegible] quod ad [illegible] partes [illegible] data est.

b [illegible] contrahi [illegible]

c Neque enim [illegible] ut alienum [illegible] heredi tuo [illegible]

d Mandati [illegible]

e [illegible]

[illegible]

locus iudicis est. Et vero quis vir bonus, nisi iurisconsultus [illegible] & sacerdos?

f Pretium aestimare vir bonus quomodo debeat, [illegible] Quin rectè Ioannes notat, media pretia ea esse, quae inter [illegible]

k v. Cuiac. ad Afric. & ad l. 34. [illegible]

l pretio certo. m fundum tibi cum aliis communem.

n [illegible] Cuiac. ad l. 34. [illegible] ad Afric. o [illegible]

p Vendere suam hereditatis partem nemo cogitur [illegible] ses redemit. q id est iustum pretium non [illegible] mandato. r addicere [illegible] bene reprehensus [illegible] & proiicere proprium est verbum vendentium vilissimo pretio, [illegible] & prodigentium, non donantium. Seneca [illegible] cunt, sed donant. f id est aeris alieni.

s Iterum est emere exiguo pretio: [illegible] loco lucrifieri bombycina possem, id est exiguo pretio [illegible] ea. Emit aliquid quod multo pluris esset, [illegible]

u Gratuitum mandatum esse debet, [illegible]

x Sensus est, non ideo licere mandatario augere pretium [illegible] gnoverit mandatorem ea duci cupiditate habendi [illegible] emptorem, quam mandaverit. si quis difficiliorem se praebet.

y id est invitus, non grato [illegible] animo. [illegible] aliud [illegible] eodem sensu legis, [illegible] apud Terent. in [illegible] legi sit [illegible] post illa coepit [illegible] legi [illegible] & ita Latinae omnes [illegible] Ciceronem pro Quinctio, [illegible] dicens quae necesse erit [illegible] gratis. [illegible] cuius vultum nunquam tranquillum gratis.

z Invitus emere quis interdum cogitur, ut hic, adde quae scripsi ad [illegible] distract. pign.

a Cuiac. 8. ad Afric. fol. 170.

Universidad Rey Juan Carlos

a An idem ſit [illegible] certum? Acurſius ita putat: quo non-agat à Caius [illegible] [illegible] l. 59. [illegible] de verb. oblig. [illegible] de uſuris vel [illegible].
b per fideiuſſorem aduerſus reum principalem debendi.
c v. quæ notauï ad l. 59. & l. 60. [illegible] de verb. oblig.
d Precium vel cuiuſque pro tempore eſt. Seneca 3. de benef.
e ſiue mandati, ſeu litis conteſtatæ [illegible] Poſſit enim minoris eſſe tertius temporis inſtitutæ mandati actionis aduerſus reum, quã pluris fuerit, cum creditori ſolueretur à fideiuſſore. Deinde vt precium ſerui ita ſoluti fideiuſſor conſequatur, pretij initur æſtimatio à die ſoluti ſerui. Sicut per contrarium [illegible] non agetur fideiuſſoria actio, ſi ſerui precium, a die ſolutionis crescerit.
f l. 70. de fi. l. 20. l. 3. [illegible]
g In ſtipulationibus precium ſerui [illegible] reducitur ad tempus litis conteſtatæ, hoc eſt, tãti homo æſtimatur, quanti fuerit, quandoque ea litis conteſtatur tempore, [illegible]

Hominem certum a pro te dari fideiuſſi, & ſolui: cum mandati b agatur, æſtimatio eius ad id c potius tempus d, quo ſolutus ſit, non quo agatur e, referri debet. & ideo etiam ſi f mortuus fuerit nihilominus vtilis ea actio eſt.

¶ Aliter g in ſtipulatione h ſeruatur, nam tunc id tempus i ſpectatur, quo agitur, niſi fortè aut per promiſſorem ſteterit, quo minus ſua die ſolueret, aut per creditorem, quo minus acciperet, etenim neutri eorum fruſtratio k ſua prodeſſe debet.

An vero tenentur liberare pignus 1. Vel fideiuſſorem.

38. *Marcellus* lib. ſing. Reſponſorum.

Lvcius Titius Publio Mænius filio naturali domum commune permiſit, non donationis cauſa credi, tori filij obligare. Poſtea Mænio defuncto, relicta pupilla, tutores eius iudicem aduerſus Titium acceperunt, & Titius de mutuis petitionibus quæreo, an docuit, & Titius de mutuis petitionibus quæreo, an domus pars quam Titius obligandam filio ſuo accommodauit, arbitratu m iudicis liberari debeat? Marcellus reſpondit, an, & quando debeat liberari, ex perſona debitoris, itemque ex eo, quod inter contrahentes actum eſſet, ac tempore n, quo res, de qua quæreretur, obligata fuiſſet, iudicem æſtimaturum. eſt enim earum ſpecierum iudicialis quæſtio, per quam res expediatur.

1 ¶ Non abſimilis o illa, quæ frequentiſſimè agitari ſolet: fideiuſſor p an & prius, quam ſoluat, agere poſſit vt liberetur? nec tamẽ ſemper expectandũ eſt, vt ſoluat, aut iudicio accepto condemnetur, ſi diu in ſolutione reus ceſſabit, aut certè bona ſua diſſipabit q: præſertim ſi domi pecuniam fideiuſſor non habebit, qua numerata creditori, mandati actione conueniat.

Paſſum de rei periculo.

39. *Neratius* lib. 7. Membranarum.

ET Ariſtoni & Celſo patri placuit, poſſe rem hac conditione deponi r, mandatumque ſ ſuſcipi *vt res periculo eius ſit, qui depoſitum, vel mandatum ſuſcepit*, quod & mihi verum eſſe videtur.

De facientis pro [illegible].

40. *Paulus* lib. 9. ad Edictum.

SI pro te præſente, & vetante t fideiuſſerim, nec mandati actio, nec negotiorum geſtorum eſt. ſed quidam vtilem putant dari u oportere. x quibus non conſentio, ſecundum quod & Pomponio videtur.

De finibus mandati non cuſtoditis.

41. *Gaius* lib. 3. ad Edictum Prouinciale.

POteſt & ab vna a duntaxat parte mandati iudicium dari. nam ſi is qui mandatum ſuſcepit egreſſus z fuerit mandatum, ipſi quidem mandati iudicium non competit: at ei, qui mandauerit, aduerſus eum competit.

De dolo mandantis.

42. *Vlpianus* libro 11. ad Edictum.

SI mandauero tibi, *vt excutiens vbes hereditariæ* [illegible], quaſi a minor ſit, eam à me emeris; mandati mihi teneberis. Tantundem & ſi tibi mandaui vt vires excuteres eius, cui eram crediturus, & renunciaueris, eum idoneum eſſe.

De pecunia in diem credenda. De actionibus à mandatario cedendis.

43. *Idem* lib. 23. ad Edictum.

QVi mandatum b ſuſcepit, *vt pecuniam in diem c collocaret* iſque hoc fecerit, mandati conueniendus eſt, vt cum dilatione d temporis actionibus e cedat.

De dolo.

44. *Idem* libro 62. ad Edictum.

DOlus a eſt, ſi quis nolit perſequi, quod perſequi poteſt: aut ſi quis b non exegerit, quod exigere ſoluere c.

De emptione fundi, & pretio nondum ſoluto. 1. De iudicio. 2. De promiſſione mandatorũ. 5. De obligatione. 6. De ſumptibus factis à fideiuſſore. 7. De donatione. 8. Si mandata fideiuſſoris cum reo agatur.

45. *Paulus* lib. 5. ad Plautium.

SI mandatu meo fundum emeris, vtrùm cùm dederis pretium, ageres e mecum mandati, an & antequam f des, ne neceſſe habeas res tuas vendere? & rectè dicitur, in hoc eſſe mandati actionem, vt g ſuſcipiam obligationem, quæ aduerſus te venditori competit. nam & ego tecum agere poſſum, vt præſtes mihi aduerſus venditorem empti actiones.

1 ¶ Sed ſi mandatu meo iudicium ſuſcepiſti, manente h iudicio, ſine iuſta cauſa non debes mecum agere, vt transferatur iudicium in me, nondum enim perfeciſti mandatum.

2 ¶ Item ſi, dum negotia mea geris, alieni de creditoribus meis promiſeris, & antequam i ſoluas, dicendum eſt, te agere poſſe, vt obligationem ſuſcipiam: aut ſi k nolit creditor obligationem mutare, cauere tibi debeo, defenſurum l te.

3 ¶ Si iudicio ſiſti te promiſero, nec exhibuero, & antequam præſtem, mandati agere poſſum, vt a me liberes, vel ceſſi pro te reus promittendi factus ſim.

4 ¶ Sed ſi mandauero tibi, vt creditori meo ſoluas, tuque expromiſeris, & ex ea cauſa damnatus ſis, humanius eſt & in hoc cauſa mandati actionem tibi competere.

5 ¶ Quotiens l autem [illegible] ante n ſolutam pecuniam mandati agi poſſe diximus, faciendi o cauſa, non dandi, tenebitur reus, & eſt æquum ſicut mandante aliquo actionem nacti cogimur p eam præſtare iudicio mandati, ita ex eodem caſu obligatos, habere mandati actionem, vt liberemur q.

6 ¶ Si fideiuſſor multiplicauerit r ſummam, in quam fideiuſſit, ſumptibus s ex iuſta ratione factis: totam eam præſtabit is, pro quo fideiuſſit.

7 ¶ Quod mihi debebas, à debitore t ſtipulatus ſum periculo u tuo, poſſe me agere tecum mandati in id, quod minus ab illo ſeruare potero, Neratius Atilicinus aiunt: quemuis x id mandatum ad eum y rem pertineat, & meritò: tunc enim liberatur is, qui debitorem delegat, ſi nomen eius creditor, ſecutus eſt, non cum periculo debitoris ab eo ſtipulatur.

8 ¶ Idem iuris eſt, ſi mandatu z fideiuſſoris cum reo egiſſem: quia ſequenti mandato liberatur ex priore cauſa.

Quomodo ſcripturam ſit mandatum.

46. *Paulus* lib. 74. ad Edictum.

SI quis pro eo ſpoponderit, qui ita promiſit, *Si Stichum non dederis centum millia dari* a & a Stichum redemerit vilius b, & ſoluerit, ne centum millium ſtipulatio committatur: conſtat, poſſe eum mandati agere. Igitur commodiſſimè illa forma in mandatis ſeruanda eſt: c quotiens certum c mandatum ſit, recedi d à forma non debeat. at quotiens incertum e vel plurium cauſarum, tunc licèt aliis præſtationibus exſoluta ſit cauſa mandati, quàm quæ ipſo mandato inerant ſi f tamen hoc mandatori expedierit, mandati erit actio.

Si creditor fideiuſſori ex cauſa mutua promiſerit: quod ei debet ex cauſa fideiuſſoria. 1. Si fideiuſſor alienam locationem dederit.

47. *Pomponius* lib. 3. ex Plautio.

IVlianus ait, ſi fideiuſſori vxor dotem g promiſerit, quod ei ex cauſa fideiuſſoria debeat, nuptiis ſecutis confeſtim mandati aduerſus debitorem agere eũ poſſe:

h Certi hominis, puta Stichi.
i precium cuiuſque rei pro tempore eſt. Seneca 3. de benef. Cuiac. ibid.
k fruſtratio mora eſt; qui fruſtratur, moratur, v. l. 3. in fin. inſ. de uſuris.
l vide l. 3. in fin. ſ. de manu. & contra. tutel. l. 6. C. rerum amot.
m Fideiuſſor diu nũne pignora ſua obligata habuerit, ſeu, an diu ſteterit obligatum, arbitrio iudicis ſtatur. Illud autem diu colligetur ex perſona debitoris, ex conuentione, ex tempore rei obligatæ, vt hic. ſi diu in ſolutione eius ceſſauit, ſi bona ſua diſſipauit aut diſſipare cœpit, præſertim ſi pecuniam præſentem domi fideiuſſor ipſe non habeat, ſ. 1. inf. eo.
n i. ſi diu ceſſatum eſt in ſolutione, vt l. 25. ſ. 2. inf. ſolut.
o Fideiuſſorem enim & pignus dare, penè paria.
p Fideiuſſor & mandatarius agere poſſunt aduerſus mandatorem prius quàm ſoluat, ſi reus in ſolutione diu ceſſauit, ſi bona ſua diſſipaturus ſit, ſi id inter reum & fideiuſſorem ſeu mandatarium conuenit, ſi creditori ſit condemnatus, vt l. 10. ad-de l. 10. C. eo. l. 49. ſ. de fideiuſſ.
q l. 10. C. eo. vel diſſipare cœpit; qua in ſpecie vulgi opinio ſpectanda l. vlt. C. de iure del.
r l. 7. ſ. 15. l. 27. ſ. 3. ſ. de pact. v. l. 1. ſ. 35. ſ. depoſiti. l. 5. ſ. 2. ſ. commodati. l. 1. C. de [illegible] l. 6. in fin. C. de pignorat.
ſ mandatum, mandatarij, vt depoſitum, depoſitarij periculo ex conuentione eſſe poteſt. l. 22. C. de negotiis.
t l. 6. ſ. 3. ſ. eo. l. 53. inf. eo. l. vlt. C. de negotiis. Prohibitio tollit actionem mandati.
u Claudicate mandati contractus ex iuſta cauſa poteſt.
x d. l. 53. eo. l. 20. inf. locati.
y Sub mihi deleta.
z Mandatarius decipiens mandatorem, mandati tenetur.
a l. 3. ſ. de dolo. b l. 8. ſ. de dolo. c vide l. 22. ſ. eod.
d vt actiones cedat in illum diem in quam concredidit: & ita hic prius agitur vt ſoluat, quàm vt cedat l. 45. ſ. 7. ſ. eod.
e Cedere actiones etiam ante diem procurator debet, vt debitor, vnde notant, in negotio in diem maioris obligationem.

a Dolus eſt non perſequi, non exigere, non ſoluere quod poſſis. Qui hæc facit procurator, dolum admittit.
b l. 12. C. eod.
c aut ſi quis antè ſoluere quod exegerit, editio Roberti Stephani, à qua ſic: l. 8. ſ. 9. ſ. eo. ſi quis nõ exegerit quod exigere poteſt, aut ſoluere. *Hal.*
d fortè legendum ſoluat.
e al. agres.
f Mandatarius mandati non agit ante impletum mandatum, v. l. vlt. inf. de contr. empt.
g vide ſ. 5. infra eod.
h multæ ſunt autem huiuſmodi cauſæ l. 3. in fin. ſ. de procurat.
i in pr. ſ. eod. v. ſ. 5. j. eod.
k Inuitus nemo perſonam fideiuſſoris mutare cogitur; etiamſi æquè idoneus offeratur. Quidam putãt creditorẽ accepti iam fideiuſſoris perſonam mutare cogi non poſſe, nondum accepti cogi l. 14. ſ. 1. ſ. de precar. contrà Decius eandem in accipiendo, quæ in accepto ſit, rationẽ eſſe [illegible] [illegible] [illegible] Nec illi obſtat lex 30. ſ. quod ſpecialis cauſa, quia fideiuſſores per viros liberati cogantur ſe in obligationem reponere. Non obſtat lex 25. ſ. de arbitr. quia ſemel ſuis liberati fideiuſſores, non coguntur ſe in obligationem fideiuſſionis reponere, Non obſtat l. 9. in fin. ſ. locati. vbi locator, qui non poteſt domum alienam, te conductore inſcio locatã, conductori, ob eiectionem ipſius domus

ſecutam, præſtare, aliam domum præſtando liberatur. Non obſtat lex 3. ſ. 8. ſ. de religioſ. eſt enim ſpecialis illic caſus fauore religionis. Nec obſtat regula, qua dicitur. Nobis id facere permitti, quod nobis prodeſt, alteri non nocet l. 2. ſ. de aqua & aquæ pluu. Quoniam ſuperior illa regula locum non habet in ſere alieno iam quæſito. l. 2. ſ. 5 quo à principio. Lex quid in loco publico: vide Pyrrhum diſput. [illegible] ad conſtitut. Aureliam. l al. defenſum iri te.
m Fideiuſſor ſi nondum ſoluit, ad factum non ad ſolutionem agit.
n vide ſ. 2. ſ. eod. o factum petit, qui ſe liberari poſtulat. Qui in id agit, ad factum non ad dandum experitur.
p In pr. ſup. eo. l. 8. ſ. 5. l. 12. l. 43. ſup. eo. l. 5. ſ. 7. eod.
q Fideiuſſori reus præſtat id omne quo eum obligatio ſeu condemnatio [illegible] in fin. ſ. eo. r Fideiuſſor à reo ſumptus ſuis repetit. l. al. à debitore tuo.
t Nouatio quæ ſit periculo debitoris, debitorem ipſum non liberat.
u Curita? colligeex l. 22. ſ. 2. ſupra eod.
x meam, & ita poſt Accurſium legendum putat Antonius Faber 3. coniect. c. vlt. l. 26. ſ. 7. eum pro mea. *y Soluit enim & qui reum delegat l. 8. ſ. 3. ſ. ad Velleian.
z aut rogatu. d. l. 22. ſ. 2. ſupr. eod.
a Fideiuſſor interdum ſoluere poteſt quod in obligatione non ſit ex [illegible], vt ſi id ſoluerit, & reum ipſum principalem liberet, & id mandati quoque actione à reo principali conſequatur.
b Fideiuſſor ſoluens vile quiddam, vt maiori obligatione reum liberet, mandati actione à reo repetit quod ita ſolutum fuerit.
c Certa mandata forma exerceri non poteſt, incertum vtiliter expediri ſat eſt.
d Forma mandati incertum poteſt negligi. v. l. 5. ſupr. eod.
e vide l. 5. ſupr. eod.
f al. interat. *Hal.*
g al. dotem. Sed verbis ſatis reliquit hic heream. Scripſerat enim Pomponius doti dixerit.

quia

Universidad Rey Juan Carlos

quia intelligitur abeſſe ei pecunia, eo quod contra matrimonij ſuſtineret.

1 ¶ Si eo, qui pro te hominem dare fideiuſſit, alienum hominem ſtipulatori dederit, nec ipſe liberatur, nec te liberat. & ideo mandati actionem tecum non habet. Sed ſi ſtipulator eum hominem vſuceperit, dicendum eſſe Iulianus ait, liberationem contingere. eo ergo caſu mandati actio poſt vſucapionem demum tecum erit.

De fideiuſſore qui vſuras ſoluit. 1. De mandato quod fit gratia mandantis. 2. Vel mandatarij.

48. *Celſus* lib. 7. Digeſtorum.

QVintus Mucius Scæuola ait, ſi quis ſub vſuris creditam pecuniam fideiuſſiſſet, & reus in iudicio conuentus cum recuſare vellet ſub vſuris creditam eſſe pecuniam, & ſi fideiuſſor ſoluendo vſuras poteſtatem recuſandi eas reo ſuſtuliſſet, eam pecuniam à reo non petiturum. Sed ſi reus fideiuſſori denunciaſſet, vt recuſaret, ſub vſuris debitam eſſe nec is, propter ſuam exiſtimationem, recuſare voluiſſet, quod ita ſoluerit, à reo petiturum. Hoc bene cenſuit Scæuola. operam enim fideliter facit fideiuſſor in ſuperiore caſu, quod poteſtatem eximere reo videtur, ſuo iure vti. ceterum in poſteriore caſu non oportet eſſe noxiæ fideiuſſori, ſi ipſe pepercerit pudori ſuo.

1 ¶ Cùm mando tibi, vt credendo pecuniam negotium mihi geras, mihique id nomine præſtes, in meum & in eo periculum, meum emolumentum ſit: puto, mandatum poſſe conſiſtere.

2 ¶ Ceterum vt tibi negotium geras, tui arbitrij ſit nomen, id eſt, vt cuius credas, tu recipias vſuras, periculum duntaxat ad me pertineat, iam extra mandati formam eſt, quemadmodum ſi mandem, vt tibi quamuis fundum emas.

Si quis rem ſuam nomine procuratoris vendiderit, aut rem ſuam ex aliqua cauſa, quaſi ſuam ex alia cauſa vendi mandauerit.

49. *Marcellus* lib. 6. Digeſtorum.

SEruum Titij emi ab alio bona fide, & poſſideo. mandatu meo eum Titius vendidit, cùm ignoraret ſuum eſſe, vel contra, ego vendidi illius mandatu, cum forte is, cui heres extiterit, eum emiſſet. de iure euictionis, & mandati quæſitum eſt. Et puto, Titium quamuis quaſi procurator vendidiſſet, obſtrictum emptori, neque ſi rem tradidiſſet, vindicationem ei concedendam, & idcirco mandati agere poſſe, ſi quid eius interfuiſſet: quia forte venditurus non fuerit.

¶ Contrà, mandator, ſi rem ab eo vindicare velit, exceptione doli ſummouetur, & aduerſus venditionem teſtatoris ſui habet ex empto, iure hereditario, actionem.

Si quis pro fideiuſſore ſoluerit. 1. Quid repetit fideiuſſor.

50. *Celſus* lib. 38. Digeſtorum.

SI is, qui negotia fideiuſſoris gerebat, ita ſoluit ſtipulatori, vt reum fideiuſſorque liberaret, idque vtiliter fecit, negotiorum geſtorum actione fideiuſſorem habet obligatum, nec refert, ratum habuit necne fideiuſſor: etiam antequam ſolueret procuratori pecuniam, ſimul ac ratum habuiſſet, haberet tamen mandati actionem.

1 ¶ Siue, cùm frumentum deberetur, fideiuſſor Africum dedit, ſiue quid ex neceſſitate ſoluendi plus impendit, quam eſt pretium ſolutæ rei, ſiue Stichum ſoluit, iſque deceſſit, aut debilitatus, flagitiove ad nullum pretium ſit redactus eſt, id mandati iudicio conſequeretur.

De fideiuſſore ſoluente ante diem.

51. *Iauolenus* libro nono ex Caſſio.

FIdeiuſſor quamuis per errorem ante diem pecuniam ſoluerit, petere tamen ab eo non poteſt: ac ne mandati quidem actionem, antequam dies ſoluendi veniat, cum reo habebit.

De bonitate rei ſolutæ à fideiuſſore.

52. *Iauolenus* libro 1. Epiſtolarum.

FIdeiuſſorem, qui ſine adiectione bonitatis tritici, pro altero triticum ſpopondit, quodlibet triticum dando, reum liberare poſſe exiſtimo. à reo autem non aliud triticum repetere poterit, quàm quo peſſimo tritico liberare ſe à ſtipulatore potuit: itaque ſi ſeparatus fuerit reus, quod dando ipſe creditori liberari potuit, fideiuſſori dare, & fideiuſſor id, quod dederit, (id eſt, melius triticum) condicet, exceptione eum doli mali ſummoueri exiſtimo.

De eo qui mandato alterius pro alio fideiuſſit, vel ſoluit.

53. *Papinianus* lib. 9. Quæſtionum.

QVi fide alterius pro alio fideiuſſit præſente, & non recuſante, vtroque obligatos habet iure mandati. quod ſi pro inuito, vel ignorante alterutrius mandatum ſecutus fideiuſſit, eum ſolum conuenire poteſt, qui mandauit, non etiam reum promittendi. nec me mouet, quod pecunia fideiuſſoris reus liberetur. id enim contingit, etſi meo mandato pro alio ſoluas.

Si ſeruus. 1. aut bona fide ſeruiens ſe emi mandauerit.

54. *Idem* lib. 27. Quæſtionum.

CVm ſeruus extero ſe mandat emendum, nullum mandatum eſt. Sed ſi in hoc mandatum interceſſit vt ſeruus manumitteretur, nec manumiſerit, & pretium conſequetur dominus vt venditor, & affectus ratione mandati agetur. finge filium naturalem, vel fratrem eſſe. placuit enim prudentioribus, affectus rationem in bonæ fidei iudicijs habendam. Quod ſi de ſuis nummis emptor pretium dederit, (neque enim aliter iudicio venditi liberari poteſt) quæri ſolet, an vtiliter de peculio agere poſſit? Et verius, & vtilius videtur, prætorem de huiuſmodi contractibus ſeruorum non cogitaſſe, quo ſe ipſi mala ratione dominis auferunt.

1 ¶ Si liber homo bona fide ſeruiens, redimi ſe mandauerit, idque nummis emptoris factum ſit, contraria mandati actione agi poſſe, conſtat: vt tamen actiones præſtentur, quas habet emptor aduerſus venditorem. finge, non manumiſiſſe liberam perſonam emptorem.

De rebus reddendis à procuratore.

55. *Idem* libro 1. Reſponſorum.

PRocurator qui non res incluſas ſubtraxit, ſed traditas non reddidit, iudicio mandati, non furti tenetur.

De mandatore conueniendo. 1. De fideiuſſore qui pecuniam debitam publicè depoſuit. 2. De bona fide. De inſtauratione mandati 3. De promiſſione ſalarij incerti. 4. De ſumptibus à procuratore factis.

56. *Idem* libro 3. Reſponſorum.

QVi mutuam pecuniam dari mandauit, omiſſo reo promittendi, & pignoribus non diſtractis, eligi poteſt: quod vti liceat, ſi literis exprimatur, diſtractis quoque pignoribus, ad eum creditor redire poterit: nam quæ dubitationis tollendæ cauſa contractibus inſeruntur, ius commune non lædunt.

1 ¶ Fideiuſſor, qui pecuniam in iure obtulit, & propter ætatem eius, qui petebat, obſignatam ac publicè depoſuit, confeſtim agere mandati poteſt.

2 ¶ Non ideò minus omnis temporis bonam fidem explorari oportet, quod dominus poſt annos quinque prouincia reuerſus, mox rebus cauſa profectus, non acceptis rationibus mandatum inſtaurauerit: cùm igitur ad officium procuratoris pertinuerit, quicquid ex prima negotiorum geſtorum adminiſtratione debuit, ad ſecundam rationem transferre, ſecundi temporis cauſa priorem litem ſuſcipiet.

3 ¶ Salarium incertæ pollicitationis neque extra ordinem rectè petitur, neque iudicio mandati, vt ſalarium tibi conſtituat.

a Abeſſe non ei videtur qui onera matrimonij ſuſtinet.
b Locatione cauſa non videtur, ſed expromiſſio l. 19. [illegible]
c l. 17. l. 78. §. de ſolut.
d vt eo caſu mandati de euictione teneatur l. 53. infra de euict.
e quod non poteſt [illegible] à reo l. 29. §. eod.
f Excuſatum eſt pudor eius qui [illegible] honeſta exceptione vti noluit. adde quæ ſcripſi ad l. 20. §. 10. [illegible]
g Suo iure vti nemo rectè prohibetur. Ius id alteri non aufertur rectè. l. 26. §. de donat. l. 3. §. 7. §. de incendio [illegible]
h Cur? eſt enim pudori fideiuſſoris promiſſas vſuras præſtare nolle.
i præſtes & vt periculum & emolumentum ſit. *Hal.*
k al. & meum.
l Et vt in eo tuique arbitrij, &c.
m al. & tu.
n Eſt enim potius conſilium quàm mandatum. *Accurſ.*
o tibi *Hal.*
p Qui velut procurator vendit, euictionis tenetur. & ideo ſi euincitur, tenetur. *Bart.*
q Atqui vt obſtrictus procurator, videtur requiri nominatim ſe ſuam euictionis cauſa obſtrinxerit. l. 67. ſup. de procur. ad hæc, dominus procurator rem ſuam per errorem rem ſuam per ignorantiam vendit, ſed non [illegible] ſuam amittit l. 7. in fin. §. de reſcind. vend. [illegible]
r al. venditorem, *Hal.*
s Soluens pro fideiuſſore, non ipſum tantum fideiuſſorem, ſed & ipſum reum principalem obligatum habet.
t Ratihabitio non eſt neceſſaria, vbi præceſſit mandatum.
u Qui pro fideiuſſore creditori ſoluit procurator, poteſt id à fideiuſſore repetere. Quid ſi fideiuſſor à creditoris procuratore conuentus? Habet eo nomine, vel antequam ſoluat procuratori, mandati actionem aduerſus reum principalem.
x al. ſed fideiuſſor.
y Ratihabitio deſideratur in iis quæ alicui ſine ceſſione acquiruntur.
z Frumentum Africanum pro meliore hic poni videtur: licet Plinius Italico principatum det.
a Ex cuius ratione l. 45. §. 6. ſup. eod.
b conſequetur. *Hal.*
c Fideiuſſor à reo plus petere non poteſt, quàm poſſit ipſe creditor à reo.
d l. 22. ſup. eod. l. 31. §. de fideiuſſoribus.
e Soluens ante diem procurator, neque ante diem mandati agere, neque ſolutum repetere poteſt. f repetere. *Hal.*
g Soluendo etiam id quod viliſſimum ſit, liberatur generis debitor, veluti cui in genere triticum, frumentum debet, vel quid ſimile.
h l. 45. [illegible] l. 75. [illegible] de verb. obl. [illegible] l. 33. ſup. [illegible] *Iacob.*

m Furtum non committit procurator cùm ſe non rebus [illegible] quod domino debet. Qua igitur actione eo caſu conueniri poterit? [illegible] peculium domini habuit.
n Quia furtum ſine contrectatione non committitur. adde l. [illegible]
o l. 50. §. 3. §. de fideiuſſ. † Hodie non poteſt. *Nou.* 4. c. 1.
p Supernacua cautio contractum non corrumpit. [illegible] C. de fideiuſſ.
q Dubitationis tollendæ cauſa addita ius commune non lædunt. l. 46. in fi. de cond. & demon. l. 81. §. de reg. iur. [illegible]
r Ius autem commune eſt vt creditor vel reum, vel vnum fideiuſſorem, vel etiam pignus eligere poſſit, & vt vno electo poſſit ad alium redire [illegible] de fideiuſſ. vt ſuperſtiti ac reſiduum ſui debiti ab alio obtineat [illegible]
s Soluere videtur qui pecuniam in iure offert & obſignat. [illegible] perinde fideiuſſori pecuniam offerenti & obſignanti competit [illegible] tis enim hæc ſunt ſolutio, & ita obſignatio.
u Vide l. 9. C. de fideiuſſ.
x l. 64. inf. de fideiuſſ.
y Mandatum renouatum intelligitur, domino tenente [illegible]
z Mandatum inſtauratur, quod ante [illegible]
a Mandato reuocato, [illegible]
b Incerta ſalarij pollicitatio non obligat. l. 7. §. eod.
c Imò extra ordinem petitur l. [illegible] de var. & extraor. cognit.

4 ¶ Sumptus

Universidad Rey Juan Carlos

4 ¶ Sumptus a bona fide neceſſario factos, etſi [b] negotio finem [c] adhibere procurator non potuit, iudicio mandati reſtitui neceſſe eſt.

De morte mandatarij.

57. *Idem* lib. 10. Reſponſorum.

Mandatum diſtrahendorum [d] ſeruorum, defuncto, qui mandatum ſuſcepit, intercidiſſe conſtitit [e]. Quoniam tamen heredes eius errore lapſi, non animo furandi, ſed exſequendi, quod defunctus ſuæ curæ fecerat, ſeruos vendiderant, eos ab emptoribus vſucaptos videri placuit. ſed venaliciarium [f] ex prouincia reuerſum, Publiciana [g] actione non vtiliter [h] acturum, cum exceptio [i] iuſti dominij, cauſa cognita detur, neque oporteat eum, qui certi hominis fidem elegit, ob errorem aut imperitiam heredum, affici damno.

De morte mandantis. de negotio hereditario. 1. An decretum prætoris noceat creditori abſenti.

58. *Paulus* libro 4. Quæſtionum.

Si præcedente mandato Titium defenderas, quamuis mortuo eo, cum hoc ignorares, [illegible] puto mandati actionem aduerſus heredem Titij competere: quia [k] mandatum morte mandatoris, non etiam mandati actio ſoluitur. Quod ſi ſine mandato defenſionem ſuſcepiſti, negotium quodammodo defuncti gerere ſuſcepiſti, [illegible] quemadmodum, ſi illum liberaſſes, competeret tibi negotiorum geſtorum actio: ita poteſt dici, & heredem eius eadem actione teneri.

1 ¶ Lucius Titius creditori ſuo mandatorem [l] dedit, deinde defuncto debitore, maiore [m] parte creditorum conſentiente [n], à prætore decretum eſt, vt portionem creditores ab heredibus ferant, abſente eo creditore apud quem mandator extiterat [o]. quæro, ſi creditor mandatorem conueniat, an eandem habeat exceptionem mandator, quam haberet heres debitoris? Reſpondi: Si præſens apud prætorem ipſe quoque conſenſiſſet, pactus [p] videtur & ideo exceptio & fideiuſſori danda eſſet ex cauſa ... exceptio & fideiuſſori & mandatori, ſed cum proponatur non affuiſſe, iniquum eſt ei electionem, ſicut pignus [q] aut priuilegium, qui potuit præſens idipſum proclamare, nec [illegible] decretum prætoris. Nec enim ſi quis deſiderare decretum prætoris, heredi conſulitur, [illegible] ſummouendum creditorem, ſed mandatorem vel fideiuſſorem, quibus mandati iudicio [illegible] præſtaturus eſt. Planè ſi ab herede eandem partem accepiſſet, an in reliquum permittendum eſſet creditori fideiuſſorem conuenire, dubitatum eſt. ſed videtur conſentire decreto, conueniendo heredem.

De eo qui ſtipulatur mandatu alterius. 1. De fideiuſſore conuento rem pignoratam. 2. De die adiecto in mandato. 3. De pluribus mandatoribus. 4. De pignore vendito. 5. De die adiecto in mandato. De morte rei. 6. De cautione idonea.

59. *Idem* lib. 4. Reſponſorum.

Si mandatu Titij Calpurnius pecuniam, quam Titius credebat ſtipulatus eſſet, non [r] donandi animo, mandati iudicio cum ab herede Titij poſſe conueniri, vt actiones [s] ſuas præſtet.

¶ Idem eſt, & ſi exacta eſt à Calpurnio pecunia [t].

1 ¶ Paulus reſpondit, fideiuſſorem, qui rem pignoris iure obligatam à creditore emit [u], mandati iudicio conuentum ab herede debitoris, ablato [x] omni debito, reſtituere cum fructibus [y] cogendum: neque [z] habendum ſimilem extraneo emptori: cum [a] in omni contractu bonam [b] fidem præſtare debeat.

2 ¶ Paulus reſpondit, die [c] adiecto in mandato, intra quem præſtaturum ſe Lucius Titius ſcripſit, non eſſe impedimento, quo minus [c] etiam poſt eum diem conueniri mandati iudicio poſſit.

3 ¶ Paulus reſpondit, vnum ex mandatoribus [d] in ſolidum eligi poſſe, etiam ſi non ſit conceſſum in mandato, poſt [e] condemnationem autem in duorum perſonam collatam, neceſſario ex cauſa iudicati ſingulos pro parte [f] dimidia conueniri poſſe, & debere.

4 ¶ Creditor [g] pignus vendidit: quæro, an ſi euicta ſit poſſeſſio emptori, regreſſum creditor ad mandatorem habere poſſit, ſi non interuenit creditoris, iure [h] vendidere, an communi iure [i] promiſerit? Paulus reſpondit, ſi creditor ex pretio pignorum debitum conſecutus non ſit, mandatorem liberum non videri. Ex hoc reſponſo apparet, ſi euictionis [a] nomine non teneatur, proficere eum rem ad liberationem.

5 ¶ *Uxor tibi ſalutem. Mando tibi, ut Blaſio Seuero aſſiſtas* [illegible] *ſub pignore illo* [illegible] *& quicquid* [illegible] *ſuum eſſe, ex cauſa mandati* [illegible] *Blaſius Seuerus, præſtaturum:* poſtea ſæpe conuentus mandator, non reſpondit: Quæro, an morte debitoris liberatus ſit? Paulus reſpondit, mandati obligationem perpetuam [b] eſſe: licèt in mandato adiectum videatur, indemnem rationem tuam eſſe ex cauſa mandati, in eum diem quoad vixerit Blaſius Seuerus, præſtaturū.

6 ¶ Paulus reſpondit, non videri mandati conditione [d] paritum, cum in mandato adiectum ſit, vt idonea [e] cautio à debitore exigeretur, ſi [f] neque fideiuſſor [g], neque pignora accepta ſint.

Si mandator appellauerit. 1. De mandatore qui pro alio, non [illegible] *cauſa promiſit. 2. De duobus mandatarijs. 3. De exhibitione vxoris. 4. De libera adminiſtratione conceſſa.*

60. *Scæuola* libro 1. Reſponſorum.

Creditor ſi mandatorem conuenit, & condemnatus prouocauit: quærendum eſt, an manente appellatione debitor à creditore conueniri poteſt? Reſpondi [h] poſſe.

1 ¶ Ad eum qui vxorem ducturus erat, literas fecit tales: *Titius Seio ſalutem: Semproniam* [illegible] *ſi* [illegible]. atque ita Titia, quæ neque Titio mandauerat, neque ratum habuerat, quod ſcripſerat, dotem Seio promiſit. Quæro ſi heres Titij ex cauſa mandati præſtiterit, an actione mandati heredem Titiæ conuenire poteſt? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponuntur non [i] poſſe.

¶ Item quæſitum eſt, an nec negotiorum geſtorum? Reſpondi, nec hoc nomine iure agere poſſe, palam enim facere Titium, non [k] tam Titiæ nomine, quàm, quod conſultum vellet [l], mandaſſe.

¶ Item, ſi maritus aduerſus mandatorem ageret, an aliqua exceptione ſummoueatur? Reſpondi, nihil proponi, cur ſummouendus ſit.

2 ¶ Duobus [m] quis mandauit negotiorum adminiſtrationem, quæſitum eſt, an vnuſquiſque mandati iudicio in ſolidum teneatur? Reſpondi, vnumquemque [p] pro ſolido conueniri debere: dummodo ab vtroque non amplius debito exigatur.

3 ¶ Si inter [q] maritum & ſocerum id actum eſſet, vel tacito [r] intellectu, vt onus exhibendæ [s] vxoris ad maritum rediret, præſtante patre dotis vſuras, nullam actionem ſuperfore ad recipiendum, quod negetur conſumptum [t]. quod ſi pater puellæ exhibitionem mandaſſe ſe doceat, actionem mandati competere.

4 ¶ Lucius Titius fratris filio commiſit rerum ſuarum adminiſtrationem ita:

[illegible Greek passage] id eſt, *Seio filio ſuo* [illegible] *ago* [illegible] *quidquid* [illegible] *ad alium operationem.* Quæſitum eſt, ſi quid non adminiſtrandi animo, ſed [x] fraudulenter alienaſſet, vel mandaſſet, an valeret? Reſpondi, eum, de quo quæreretur, plenè quidem, ſed quatenus res ex fide [b] agenda eſſet, mandaſſe.

¶ Item quæro, an, cum Seius magiſtratu functus, debitor extitiſſet, Lucius Titius eo nomine conueniri poſſit, vel res eius obligatæ eſſent, propter verba epiſtolæ ſupra ſcripta? Reſpondi, neque conueniri poſſe, neque res obligatas eſſe.

a L. 12. §. 9. ſupra eod.
b v. l. 4. C. eod. [illegible] §. 1. [illegible] de negot. Officium [illegible] tametſi finem non ſit adſecutus, ita enim ab officio [illegible]. Finis ſemper ipſe officium [illegible] adjiſcere [illegible].
c Procuratori ſumptus neceſſario repetit, etiamſi litis euentus non ſucceſſerit, vel nondum lis finita ſit.
d Mandans diſtrahi, induſtriam perſonæ eligit. Id itaque genus mandati ad heredem non tranſit.
e Quia videtur electa perſonæ induſtria.
f Mangonem, qui & venaliciarius. l. 44. §. 1. l. vlt. [illegible] vbi pro [illegible] Baſilica [illegible]. Cic. pro [illegible] mulei venalitij, mercatoreſque Sueton. de [illegible] venalitij cum gregem venalium [illegible] educerent. vide Cuiac. 20. obſ. 6.
g Quia Publiciana non competit [illegible] domino.
h Non vtiliter, Angeli. [illegible] Tauroni [illegible] Rob. [illegible] à Roberto [illegible] 10.
i Publiciana procurator vſucapiendi conditionem, & Publicianam præſtat, non tamen excludit dominium actiones. [illegible] ſcripſi ad l. 10. §. de Publiciana.
k Mandatum morte ſoluitur, at non mandati actio, vel negotiorum geſtorum. l. 26. §. 1. [illegible]
l Mandatores huiuſmodi [illegible] creditori mandabant, non tantum de [illegible] credi, verum etiam debitorum non [illegible] ad ſolutionem, ſed expectari. l. 12. §. 24. ſ. eod.
m v. l. 7. §. de pact.
n ſol. ante aditam hereditatem. l. de. [illegible] 7. in fin. ſ. de pactis.
o [illegible] extiterat.
p Paciſci videtur ſeruatorum decreto, q [illegible] conſenſit.
q Hoc priuilegium abſentibus auferri poteſt l. 10. ſ. de pr. ſ. de pact. Hic Paulus reſpondet ex ratione ſua: [illegible] Vlpianus ex [illegible] reſcripto, quod Paulus ignorauit, Cuiac. ibid. r Donare mandatarius non præſumitur qui eum ad ſtipulandum adhibuit. l. 45. de pr. ſ. eod.
s Hanc enim reſtituere cogitur l. 5. ſ. eod.
t [illegible]
u Pignus à creditore emere fideiuſſor rei principalis poteſt, [illegible] l. 2. C. de dolo. [illegible] v. l. 26. inf. de pign. x al. oblato. y v. l. 10. §. 9. ſ. eod.
z Quod [illegible] ipſe non poteſt, vt alius non poteſt, [illegible]
a [illegible] l. 10. [illegible] l. 26. de pr. inf. de pignor.
b [illegible] id quo quid differtur, non tollit obligationem: dies differendæ obligationis cauſa adiectus, obligationem non tollit.
c Qui poteſt ve procurator intra diem ſolutionis aduerſus debitorem agere, idem & poſt eundem diem agere citra mandatum, non agit.
d Vide Cuiac. [illegible] 14. [illegible] e Plures mandatores in ſolidum ab initio conueniri poſſunt: [illegible] pro parte tantum.
f vide quæ notaui ad l. 43. inſ. de re iudicata.
g l. 10. C. de fideiuſſorib. §. 4. inſ. de fideiuſſ.
h [illegible] qui creditor vendens pignus, euictionem non præſtat, vide l. 2. C. [illegible] pignore euictionem non præſtat. i qua venditor euictionem tenetur.

a Euictionis nomine non tenetur qui iure creditoris vendit. v. l. 10. [illegible] de diſtr. pign.
b Mandatum temporarium poſt mortem perpetuum efficitur: vel ita incerta non conditio ſed demonſtratio non reddit obligationem temporariam.
c Mandatum tempore finitum, poſt moram ſit perpetuum.
d conditioni.
e Idonea cautio ſit dato fideiuſſore vel pignore. [illegible] cautioni adiecta, promiſſorem obligat vel ad pignus vel ad fideiuſſorem præſtandum.
f Atqui cautionis nomine tacitè non venit fideiuſſor, l. 3. C. de verb. ſig.
g adde l. 4. §. 8. [illegible] de fideicom. lib.
h Lis appellationis aduerſus mandatorem inſtituta, non impedit quominus reus principalis conueniri poſſit.
i l. 110. [illegible] de verb. oblig.
k al. domi.
l At enim fideiuſſores, vel mandatores dotium non dantur. l. 2. C. ne fideiuſſ. vel mandatores dotium.
m Cur non poſſit? mandatum quod ſit mandatoris gratia aduerſus tertium, mandati actionem non parit.
n i. non tam Titiæ, quam ſuum egit negotium.
o Conſultum ſibi vellet. Alc. adde l. 6. §. 3. ſ. de neg.
p Mandatarij vniuerſales vt in ſolidum mandatum habent, ita in ſolidum conueniri poſſunt.
q Dotis vſuras maritus ſuas facit, quas [illegible] mariti percipit: ſuas, inquam, facit, tametſi vniuerſas in vxore non eroget, impendere. Quid ſi non dum miniſtret, ſine vſuris percipiendis præſtiterit?
r i. etiam tacitè.
s alendæ.
t i. ad recipiendum id quod minus erogatum fuerit, mul[illegible] tum autem intereſt an conuenerit inter ſocerum & generum, vt ex vſuris dotis maritus alat vxorem, an cum pater ipſe alere debe[illegible]ret, mandauit alendam marito. Priore caſu, reſiduum, ſi quod eſt, maritus non reddit: poſteriore reddit, quia vt [illegible] eſt electus. [illegible] §. T. de leg. 2. u Exemplum v. in l. 2. inſ. de rerum [illegible] x Vel concedo plenam poteſtatem l. 10. C. de pactis. volo te facere quidquid ego [illegible] l. [illegible] §. 2. inſ. de verb. obl.
y [illegible] verbum liberam adminiſtrationem, ſeu liberum arbitrium confert.
z Et ſi his verbis innuitur concedi libera adminiſtratio, non ideo dolus permittitur, vt hic. Poteſt tamen indignus à procuratore eligi citra dolum l. 12. [illegible] leg. 2. Mandato igitur generali [illegible] ineſt, vt mandatarius dolum non committat, [illegible] patrisfamilias vicem ſuſtineat, ne profuſè dilapidet donando vel perdendo. a Hinc colligit Acc. in generali mandatu bonam fidem intelligi, quæ dolo ſit contraria, arg. l. 31. §. 2. [illegible] Generalis adminiſtrationis conceſſione dolum non remitti: ſed potius id mandatum videri, vt ex bona fide geratur. b l. 5. §. 7. inſ. de admin. tu.

R

Universidad Rey Juan Carlos

Si filiusfamilias mandauit.

61. *Paulus* lib. 2. ad Neratium.

QVod filiofamilias, vt peteret, mandaui, emancipatus exegit, de peculio a intra annum vtiliter agam. Paulus. Sed & cum filio agendum eſt.

De literis quibus declaratur contentum futurum, quod ex euentu litis peruenerit. 1. Si is cui mandatum eſt ut fideiubeat mandauerit.

62. *Scæuola* lib. 6. Digeſtorum.

CVm controuerſia eſſet de hereditate defunctæ, inter ſcriptum heredem, & patruum Mæuium & amitas, Mæuius, litteris ad ſorores ſuas factis b, declarauit, *contentum futurum, quidquid ad eum ex c euentu litis hereditaria peruenisset*: neque ſtipulatio d litteras ſecuta eſt. quæſitum eſt, cùm tranſegerit idem Mæuius cum ſcripto herede, ita vt prædia & aliæ quædam res ex ea tranſactione ad eum peruenirent, an e ex literis ſuis poſſit à ſororibus conueniri? Reſpondit, poſſe.

1 ¶ Mandaui in hæc verba: *Lucius Titius Caio Seio ſalutem. Peto, & mando tibi, vt fidem dicas f pro Publio Maeuio apud Sempronium, quaque à Publio ſoluta tibi non fuerint, ea repraeſentaturum, hac epiſtola, manu mea ſcripta notum tibi facio*. quæro, ſi non fideiuſſiſſet g, ſed h mandaſſet creditori, & aliàs egiſſet, quàm quod ei mandatum eſſet, an actione mandati teneretur? Reſpondit, teneri.

PRO i SOCIO.

TIT. II.

Quibus modis ſocietas contrahitur. 1. De ſocietate omnium bonorum.

1. *Paulus* lib. 32. ad Edictum.

SOcietas coiri poteſt vel in perpetuum †, id eſt, dum viuunt k, vel ad l tempus, vel ex tempore, vel ſub m conditione.

1 ¶ In n ſocietate omnium bonorum omnes o res, quæ coeuntium ſunt, continuo communicantur p.

2. *Gaius* lib. 10. ad Edictum Prouinciale.

QVia, licèt q ſpecialiter traditio non interueniat, tacita r tamen creditur interuenire.

2. De iuſta hereditate, 3. De dolo.

3. *Paulus* libro 32. ad Edictum.

EA verò, quæ in nominibus ſ erunt, manent, in ſuo ſtatu t, ſed actiones inuicem præſtare debent.

1 ¶ Cùm ſpecialiter omnium u bonorum ſocietas coita eſt, tunc & hereditas x, & legatum, & quod donatum eſt, aut quaqua ratione adquiſitum, communioni adquiretur.

2 ¶ De illo quæritur, ſi ita ſocietas ſit, *vt ſi z qua iuſta hereditas alterutri obuenerit, communis ſit*: quæ ſit iuſta hereditas, vtrum quæ iure legitimo a obuenit, an etiam ea, quæ teſtamento? Et probabilius eſt, ad legitimam hæreditatem tantùm hoc pertinere.

3 ¶ Societas, ſi dolo b malo, aut fraudandi cauſa coita ſit, ipſo iure nullius momenti eſt, quia * fides bona contraria c eſt fraudi, & dolo.

Quibus modis contrahitur. 1. vel diſſoluitur ſocietas.

4. *Modeſtinus* lib. 3. Regularum.

SOcietatem d coire & re e, & verbis f, & per nuntium g poſſe nos, dubium non eſt.

1 ¶ Diſſociamur renuntiatione h, morte i, capitis minutione k, & egeſtate l.

Quarum rerum contrahitur, 1. De his qui non ſunt æquis facultatibus. 2. De donatione.

5. *Vlpianus* lib. 31. ad Edictum.

SOcietates a contrahuntur ſiue vniuerſorum b bonorum, ſiue negotiationis c alicuius, ſiue vectigalis d, ſiue etiam rei e vnius f.

1 ¶ Societas autem coiri poteſt, & valet etiam inter eos, qui g non ſunt æquis facultatibus, cùm plerumque pauperior h opera i ſuppleat, quantum ei per comparationem patrimonij deeſt.

2 ¶ Donationis cauſa ſocietas rectè non k contrahitur l.

De portione lucri & damni.

6. *Pomponius* Libro 9. ad Sabinum.

SI ſocietatem m tecum coiero ea conditione, *vt partes ſocietatis conſtitueres*: ad boni viri arbitrium ea res redigenda eſt: & conueniens n eſt viri boni arbitrio, vt non vtique ex æquis partibus ſocij ſimus, veluti ſi o alter plus operæ, induſtriæ, pecuniæ in ſocietatem collaturus ſit.

De ſocietate ſimpliciter contracta.

7. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

COiri ſocietatem & p ſimpliciter q licet: & ſi non fuerit diſtinctum r, videtur coita eſſe vniuerſorum, quæ ex quæſtu ſ veniunt, hoc eſt, ſi t quod lucrum ex emptione, venditione, locatione, conductione deſcendit.

De quæſtu.

8. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

QVæſtus enim intelligitur, qui ex opera u cuiuſque deſcendit.

9. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

NEc adiecit Sabinus, hæreditatem x, vel legatum, vel donationes mortis cauſa, ſiue non mortis cauſa: fortaſſis hæc ideo, quia y non ſine cauſa obueniunt, ſed ob z meritum a aliquid accedunt.

10. *Paulus* libro 6. ad Sabinum.

ET quia plerunque vel à parente, vel à liberto quaſi à debitum nobis hereditas obuenit.

11. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

ET ita de hereditate, legato, donatione, Quintus Mucius ſcribit.

12. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

SEd nec æs c alienum, niſi quod ex quæſtu pendebit, veniet in rationem ſocietatis.

De lucro.

13. *Idem* lib. 30. ad Edictum.

SEd & ſi adiiciatur, *vt & quæſtus d, & lucri ſocii ſint*, verum eſt, non ad aliud lucrum quàm quod ex quæſtu venit, hanc quoque adiectionem pertinere.

De pacto ne res diuidatur: aut ne abeatur à ſocietate.

14. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

SI conuenerit inter ſocios, *ne e intra certum tempus communis res diuidatur*, non videtur conueniſſe, ne ſocietate abeatur. quid tamen, ſi hoc conuenit, *ne f abeatur*; an valeat? eleganter Pomponius ſcripſit, fruſtra hoc conuenire. nam & ſi non conuenit, ſi tamen intempeſtiuè g renuncietur ſocietati, eſſe pro ſocio actionem. ſed etſi conuenit, *vt intra certum tempus ſocietate non abeatur*, & ante tempus renuncietur, poteſt rationem habere renunciatio: nec i tenetur pro ſocio, qui ideo renunciauit, quia conditio k

Universidad Rey Juan Carlos

quædam, qui ſocietas erat coita, ei non præſtatur aut quid, ſi ita iniurioſus, & damnoſus ſocius ſit, vt non expediat eum pati?

15. *Pomponius lib. 13. ad Sabinum.*

VEl quod à ea re frui non liceat, cuius gratia negotiatio ſuſcepta ſit?

1. Ius excipiendi tranſit contra ſingularem ſucceſſorem. h. d. cum principio l. ſeq. Bart.

16. *Vlpianus lib. 30. ad Sabinum.*

IDemque erit dicendum ſi ſocius renuntiauerit ſocietati, qui Reipublicæ causa diu & inuitus ſit abfuturus, quamuis nonnunquam ei obiici poſſit, quia potuit & per alium ſocietatem adminiſtrare, vel ſocio committere. Sed hoc non aliàs, niſi valde ſit idoneus ſocius, aut facilis ab abſuturo etiam per alium ſocietatis adminiſtratio.

1 ¶ Qui igitur paciſcitur, ne diuidat, niſi aliqua iuſta, vitio intercedat, nec vendere poterit, nec alia iuſta ratione efficiet, vt diuidatur. ſed ſanè poteſt dici vendit ionem quidem non impedire, ſed exceptionem aduerſus emptorem locum habere, ſi ante diuidat, quàm diuideret is qui vendidit.

Si renunciatum abſenti. 1. Pactum de renunciatione.

17. *Paulus lib. 6. ad Sabinum.*

SEd & ſocius, qui alienauerit, contra pactionem accipiſe, committit, & tenetur ſocietatis, aut in communi diuidundo iudicio.

1 ¶ Si abſenti renunciata ſocietas ſit quoad is ſciuerit, quod is acquiſierit, qui renunciauit, in commune redigi: detrimentum autem ſolius eius eſſe qui renuntiauerit, ſed quod abſens acquiſiuit, ad ſolum eum pertinere, detrimentum ab eo factum commune eſſe.

2 ¶ In ſocietate autem coïtunda, nihil attinet de renuntiatione cauere eundem, quia ipſo iure ſocietatis intempeſtiua renuntiatio in æſtimationem venit.

De renunciatione ſocietatis à ſeruo contracta.

18. *Pomponius lib. 13. ad Sabinum.*

SI ſeruus ſocietatem coïerit, non ſufficiet, ſi iubeatur à domino ſeruus abire à ſocietate: ſed ſocio renuntiandum eſt.

De ſocio ſocij. De ſeruo propoſito ſocietati, de compenſatione lucri & damni.

19. *Vlpianus lib. 30. ad Sabinum.*

QVi admittitur ſocius, ei tantùm ſocius eſt, qui admiſit, & rectè: cùm enim ſocietas conſenſu contrahatur, ſocius mihi eſſe non poteſt, quem ego ſocium eſſe nolui. quid ergo ſi ſocius meus eum admiſit? ei ſoli ſocius eſt.

20. *Idem lib. 31. ad Edictum.*

NAm ſocij mei ſocius, meus ſocius non eſt.

21. *Idem lib. 30. ad Sabinum.*

ET quidquid fuerit de ſocietate noſtra conſecutus, cum illo, qui eum aſſumpſit, communicabit: nos [ei] cum eo non communicabimus. Sed factum eius præſtabitur ſocietati, id eſt, aget ſocius, & ſocietati præſtabit, quod fuerit conſecutus.

22. *Gaius lib. 10. ad Edictum Prouinciale.*

EX contrario factum quoque ſociorum debet ei præſtare, ſicuti ſuum, quia ipſe aduerſus eos habet actionem. Item certum eſt, nihil vetare, prius [quàm] inter eum qui admiſerit, & eum qui admiſſus fuerit, ſocietatis iudicio agi, quàm agi incipiat inter cæteros, & eum qui admiſerit.

1. Qui tenetur ratione culpæ non liberatur cedendo actiones: & lucrum contingens ex induſtria, non compenſatur cum damno contingente ex culpa. Bald.

23. *Vlpianus lib. 30. ad Edictum.*

DE illo Pomponius dubitat, vtrum actionem eum mandare ſocijs ſufficit, vt, ſi facere ille non poſſit, nihil vltra ſocijs præſtet. An verò indemnes eos præſtare debeat? Et putat omnimodo, teneri eius nomine, quem ipſe ſolus admiſit, quia difficile eſt negare, culpa ipſius admiſſum.

1 ¶ Idem quærit, an commodum, quod propter admiſſum ſocium acceſſit, compenſari cum damno, quod culpa præbuit, debeat? Et ait, compenſandum: quod non eſt verum. Nam & Marcellus lib. 6. Digeſtor. ſcribit, ſi ſeruus vnius ex ſocijs, ſocietati à domino præpoſitus, negligenter verſatus ſit, dominum ſocietati, qui præpoſuerit, præſtaturum: nec compenſandum commodum, quod per ſeruum ſocietati acceſſit, cum damno. & ita Diuum Marcum pronuntiaſſe: nec poſſe dici ſocio, abſtine commodo, quod per ſeruum acceſſit (ſi) damnum petis.

24. *Idem lib. 31. ad Edictum.*

PLanè ſi ambo ſocij ſeruum alterius præpoſuerint, non tenebitur dominus eius nomine, niſi duntaxat de peculio, commune enim periculum eſſe oportet, cum ambo eum præpoſuimus.

25. *Paulus lib. 6. ad Sabinum.*

NOn ob eam rem minus ad periculum ſocij pertinet, quod negligentia eius periſſet, quod in plerisque alijs induſtria eius ſocietas aucta fuiſſet. & hoc ex appellatione Imperator pronunciauit.

26. *Vlpianus lib. 31. ad Edictum.*

ET ideo, ſi ſocius quædam negligenter in ſocietate egiſſet, in pleriſque autem ſocietatem auxiſſet: non compenſatur compendium cum negligentia, vt Marcellus libro 6. Digeſtorum ſcripſit.

De ære alieno.

27. *Paulus lib. 6. ad Sabinum.*

OMne æs alienum, quod manente ſocietate contractum eſt, de communi ſoluendum eſt: licet poſtea quàm ſocietas diſtracta eſt, ſolutum ſit. igitur etſi ſub conditione promiſerat, & diſtracta ſocietate, conditio extitit, ex communi ſoluendum eſt: ideoque, ſi interim ſocietas dirimatur, cautiones interponendæ ſunt.

28. *Idem lib. 60. ad Edictum.*

SI ſocij ſumus, & vnus ex die pecuniam debeat, & diuidatur ſocietas: non debet hoc deducere ſocius, quemadmodum præſens debet: ſed omnes diuidere, & cauere, cum dies venerit, defenſum iri ſocium.

De partibus lucri & damni.

29. *Vlpianus lib. 30. ad Sabinum.*

SI non fuerint partes ſocietati adiectæ, æquas eas eſſe conſtat. Si verò placuerit, vt quis duas partes, vel tres habeat, alius vnam, an valeat? placet valere: ſi modò aliquid plus contulit ſocietati vel pecuniæ, vel operæ, vel cuiuſcunque alterius rei causa.

1 ¶ Ita coïri ſocietatem poſſe, vt nullius partem damni alter ſentiat, lucrum verò commune ſit, Caſſius putat, quod ita demùm valebit, (vt & Sabinus ſcribit) ſi tanti ſit opera, quanti damnum eſt, plerumque enim tanta eſt induſtria ſocij, vt plus ſocietati conferat, quàm pecunia. Item ſi ſolus nauiget, ſi ſolus peregrinetur, pericula ſubeat ſolus.

2 ¶ Ariſto refert, Caſſium reſpondiſſe, ſocietatem talem coïri non poſſe, vt alter lucrum tantum, alter damnum ſentiret: & hanc ſocietatem leoninam ſolitum appellare: & nos conſentimus, talem ſocietatem nullam eſſe, vt alter lucrum ſentiret, alter verò nullum lucrum, ſed damnum ſentiret: iniquiſſimum enim genus ſocietatis eſt, ex qua quis damnum, non etiam lucrum ſpectet.

Lucrum dicitur deducto damno, & damnum dicitur, deducto lucro. Bald.

30. *Paulus lib. 6. ad Sabinum.*

MVcius libro quartodecimo ſcribit non poſſe ſocietatem coïri, vt aliam damni, aliam lucri partem ſocius ferat. Seruius in notatis Mucij ait, nec poſſe ſocietatẽ ita contrahi: neque enim lucrũ intelligitur, niſi omni dãno deducto, neq; damnũ niſi

a Societati iniuſioſi hominis & damnoſi ſocij renuntiare licet. adde l. 7. C. de reſcind. vend.
b Hæc & ſuperior cauſa tractibus diligenter notanda, propter à parte diuidant. Bart.
c Abſentia diuturna iuſta cauſa eſt diſſoluendæ ante tempus ſocietatis, ſi qui abfuturus eſt, ſocietatis negotia per alium æquè commodè explicare non poſſit.
d Sponſalibus ob hanc cauſam, vt renuncietur, v. l. 2. C. de repud.
e Excuſatur qui procuratorem non reliquit, ſi facilè nancisci procuratorem non potuit. Sic hinc Bald. colligit.
f nec diuidatur, Hal.
g Generalis prohibitio tollit, ſemper exceptiones admittit.
h Prohibetur cum aliquid, prohibentur etiam media ad illud tendentia, l. 10. l. de ſponſal.
i prohibita ſocietatis diſſolutione, prohibentur, & omnia quæ ad eam diſſoluendam pertinent.
k Excipiendi ius tranſit in ſingularem ſucceſſorem, v. d. l. 14.
l contra pactionem committit. Hal.
m Quoties ſi. res deſinit eſſe ſociorum communis, l. 3. C. comm. diuid.
n Abſenti ſocio renunciata ſocietate, quæcunque renuncians acquiſiit, quod abſens ſciret, in commune rediguntur, licet detrimentum non ſit commune ita eius tantum qui renunciauit. Per contrarium, quod abſens ille ſocius lucrum facit, ſibi tantum, non ſocio facit detrimentum, commune. Syn. eod. cap. 17.
o Renunciatio ſocio renunciãti præiudicat ſtatim. abſenti, non ante quàm renunciationis fuerit admonitus.
p l. 65. §. 1. l. eo.
q κατὰ φύσιν τὰς κοινωνίας, &c. natura ſocietatis tenetur, qui intempeſtiue ſocietati renunciauit. Syn. ibid.
r v. l. 14. l. eod.
s Societatem ſerui iuſſus domini non diſſoluit, cùm ea res etiam factum ipſius ſerui exigat.
t Socij ſocius, non eſt mihi ſocius. l. 19. eod. l. 205. ff. de verb. ſign. l. 47. §. fin. ff. de reg. iur.
u Socius ſocij, non eſt ſocius meus vt hic. ſic libertus liberti non eſt meus libertus: vaſallus vaſalli, non eſt meus vaſallus. Doctores in l. Paulo. 38. § eod. ff. de leg. 3. Contrà, amicus inimici, aut inimicus amici inimicus eſſe videri poteſt. facit lex 2. §. vbi patronus. ff. de obſe. praeſ. vnd.
x Nec enim poteſt ſocius, nihil inuito, ſocium pacare, vt hic, non poteſt ſeruitutem fundo communi imponere, l. 2. ff. de ſeruit. (contra eſt in vſufructu. l. 5. ff. de vſufructu) item communem ſeruum mutare, amouere. l. 45. l. 46. alienare plus parte ſua. l. 68. damnum in eo re dare. l. 47. 48. 49. in eam, niſi in ſepulchrum, mortuum inferre. 39. nec ſocium obligare niſi receptis. niſi æs in commune verſum fuerit. l. 82. an & filiam docere ex communi pecunia? v. l. 81. hæc ſic. poteſt tamen partem rei communis pro indiuiſo alteri donare. l. 12. C. de donationib. at non parietem demoliri, & reficere. l. 8. ff. de ſeruit. vrb. Item prohibere potius quàm facere poteſt. l. 11. § 1. ſeru. vrbad.
al. quem Florentina.
y Cedendo actiones non liberatur qui culpa ſua obligatus eſt.

a Lucrum in damnis contingens non compenſatur cum damno contingente ex culpa.
b Imò eſt, & eſt compenſatio. l. 6. ff. de compenſat.
c Imò verum eſt. l. 11. in fin. ff. de neg. geſt.
d Ita vt eius negligentia obſit ſocietati.
e Id eſt, per induſtriam ſerui.
f Socio in hoc caſu dici non poteſt: ſi vis me vniuerſum damnum ſarcire à per me præpoſito negligenter contractum ſubire, commodo per eum acquiſito abſtineas, vt alterum cum lucro negligentia compenſetur, 12. Eklog. 1. ca. 27.
g ſub. per eum quem ſeruum præpoſuit.
g i. quod interceſſit.
h al. non petis.
i ſi damnum culpa inuaſit ſocietati.
k Commune eſſe debet quod communiter fit à pluribus.
l eum præpoſuerint. Hal.
m Negligentia ſocij in vno excuſatur quod in alijs rebus diligens fuerit. Ex hac lege & ſequenti teſtimonium, quod per l. 25. l. 26. ff. eod. i. quod metiſſum eſſe conſtat.
n l. 12. ff. eod. l. 113. §. 1. ff. de verb. ſign.
o Ab vno ſociorum in ſocietate commodum.
p vide tamen l. 52. ff. eod.
q ſub. pretium vel in ſocietate empta.

r Societate conſtante contractum debitum, ea diſſoluta, ex ea communi ſoluendum eſt in præſenti, ſi purum eſt debitum: ſi verò ſub conditione vel in diem interponitur cautio.

ſ De ſocio ſcilicet defendendo eueniente conditione ſub qua obligatus eſt nomine ſocietatis, l. 28. l. 38. l. 67. ff. eodem.
t ſub. ſocietatis cauſa. u pendente die. x ſub. ſocio in diem obligato.
y lucri & damni.
z Præſumitur æquis partibus coita ſocietas, vt hic. Syn. eod. c. 19. Ita lex partes tacitè colligit, quæ expreſſæ à contrahentibus non ſunt.
a Si æquale fuit capitale, i. ſi vterque eandem ſortis pecuniæve quantitatem, vel eaſdem operas contulit. Si inæquale fuit, partes lucri & damni inæquales erunt, iuxta quantitatem capitalis ſiue ſortis: id enim tacitè actum intelligitur. l. 16. in fin. ff. eod. l. 80. in fin. ff. eod. b vt nullam partem. Hal.
c pecuniæ ab alio ſocio collatæ, vt ſi ea pereat, ſocio non tenentur: cùm tamen operas in vicem vel pecuniæve per ſocium collatæ perdideris. Nam & ſi ea dummodo ſalua fuerit, tota reuertatur ad eum qui eam contulit. At enim, indemnis, te operas perdidiſſe, res ita eſt ſed alter viciſſim pecuniam otioſam in ſocietate habuit. d v. Theoph. §. 2. Inſt. eod.
e Societas poteſt ita iniri, vt nullam partem damni ſentias, & tamen lucri partem ſentias, ſi tanti opera tua eſt, quanti damnum; veluti ſi ſolus nauiges, peregrineris, vel pericula ſubeas, Syn. ib. c. 19. in fin.
f l. 1. C. eod. l. 5. §. 1. ff. eod. l. 80. ff. eod. §. 2. Inſt. eod.
g al. pericula. h Societas ea pactione contrahi non poteſt, vt tu damnum tantum capias, alter lucrum. Syn. d. c. 19. i Nam Leo (vt eſt in Apologo) communem ex venatione prædam ſic diuidebat cum vulpe, vt ſibi ferme totam retineret, vulpi vix minimam concedens partem. Seneca 2. epiſt. vu. ſine amico viſceratio leonis ac lupi vita eſt. k v. l. 53. in fin. ff. eod. l al. fuerat.
m Lucri norma, damni, damni, lucrum. Lucrum eſt quod damno deducto ſupereſt: damnum quidquid lucro deducto reliqui eſt.
n ſub. capitali, ſortis o
o Imò lucrum percipitur damno non deducto, l. 25. in fin. ff. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

omni lucro deducto. ſed poteſt coiri ſocietas ita, vt eius lucri, quod reliquum in ſocietate ſit, omni damno deducto pars alia feratur: & eius damni, quod ſimiliter relinquatur, pars alia capiatur.

De actione pro ſocio, & iudicio diuiſorio.

31. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

VT ſit pro ſocio actio, ſocietatem intercedere oportet. Nec enim ſufficit rem eſſe communem, niſi ſocietas intercedit: communiter autem res agi poteſt etiam citra ſocietatem: vt puta cùm non affectione ſocietatis incidimus in communionem, vt euenit in re duobus legata: item ſi à duobus ſimul empta res ſit: aut ſi hereditas, vel donatio communiter nobis obuenit: aut ſi à duobus ſeparatim emimus partes eorum, non ſocij futuri.

32. *Idem* lib. 1. ad Edictum.

NAm cum tractatu habito ſocietas coita eſt, pro ſocio actio eſt: cùm ſine tractatu in re ipſa & negotio, communiter geſtum videtur.

33. *Idem* libro 31. ad Edictum.

VT in conductionibus publicorum, item in emptionibus. Nam qui nolunt inter ſe contendere, ſolent per nuntium rem emere in commune. Quod à ſocietate longè remotum eſt: & ideò ſocietate ſine tutoris auctoritate coita, pupillus non tenetur: attamen de communiter geſto tenetur.

34. *Gaius* lib. 10. ad Edictum Prouinciale.

QVibus caſibus, ſi quid fortè vnus in eam rem impenderit, ſiue fructus, mercedéſve vnus perceperit, vel deteriorem fecerit rem, non ſocietatis iudicio locus eſt: ſed inter coheredes quidem familiæ erciſcundæ iudicio agitur: inter cæteros communi diuidundo.

¶ Inter eos quoque, quibus hereditario iure communis res eſt, poſſe & communi diuidundo agi.

De heredibus.

35. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

NEmo poteſt ſocietatem heredi ſuo ſic parere, vt ipſe heres ſocius ſit.

¶ In heredem autem ſocij proponitur actio, vt bonam fidem præſtet.

36. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

ET ſocij etiam culpam, quam is præſtaret, in cuius locum ſucceſſit, licet ſocius non ſit.

37. *Pomponius* lib. 13. ad Sabinum.

PLanè ſi hi, qui ſocij heredes extiterint, animum inierint ſocietatis in ea hereditate, nouo conſenſu, quod poſtea geſſerint, efficitur, vt in pro ſocio actionem deducatur.

Cautiones de futuro damno vel lucro. 1. De impenſis & fructibus.

38. *Paulus* libro 6. ad Sabinum.

PRo ſocio arbiter proſpicere debet cautionibus in futurum damno, vel lucro, pendente ex ea ſocietate: quod Sabinus in omnibus bonæ fidei iudiciis exiſtimauit, ſiue generalia ſunt, veluti pro ſocio, negotiorum geſtorum, tutelæ: ſiue ſpecialia, veluti mandati, commodati, depoſiti.

1 ¶ Si tecum ſocietas mihi ſit, & res ex ſocietate communes, quam impenſam in eas fecero, quódve fructus ex his rebus ceperis, vel pro ſocio, vel communi diuidundo me conſecuturum, & altera actione alteram tolli, Proculus ait.

39. *Pomponius* lib. 13. ad Sabinum.

SI fundus mihi tecum communis ſit, & in eum mortuum intuleris, agam tecum pro ſocio.

De herede.

40. *Idem* lib. 17. ad Sabinum.

HEres ſocij quamuis ſocius non eſt, tamen ea, quæ per defunctum inchoata ſunt, per heredem explicari debent: in quibus dolus eius admitti poteſt.

De ſtipulatione pœnali.

41. *Vlpianus* lib. 20. ad Edictum.

SI quis à ſocio pœnam ſtipulatus ſit: pro ſocio non aget: ſi tantundem in pœnam ſit, quantum eius intereſt.

42. *Idem* lib. 49. ad Sabinum.

QVod ſi ex ſtipulatu eam conſecutus ſit, poſtea pro ſocio agendo, hoc minus accipiet, pœna ei in ſortem imputata.

De concurſu actionis pro ſocio, & communi diuidundo.

43. *Idem* lib. 28. ad Edictum.

SI actum ſit communi diuidundo, non tollitur pro ſocio actio, quoniam pro ſocio & nominum rationem habet, & adiudicationem non admittit. ſed ſi poſtea pro ſocio agatur, hoc minus ex ea actione conſequitur, quàm ex prima actione conſecutus eſt.

De re vendenda data.

44. *Idem* libro 31. ad Edictum.

SI margaritas tibi vendendas dedero, *vt ſi ea decem vendidiſſes, redderes mihi decem: ſi pluris, quod excedit, tu haberes:* mihi videtur, ſi animo contrahendæ ſocietatis id actum ſit, pro ſocio eſſe actionem: ſi minus, præſcriptis verbis.

45. *Idem* lib. 30. ad Sabinum.

REi communis nomine cum ſocio furti agi poteſt, ſi per fallaciam, dolóve malo amouit, vel rem communem celandi animo contrectet: ſed & pro ſocio actione obſtrictus eſt. nec altera actio alteram tollet. Idémque in omnibus bonæ fidei iudiciis dicendum eſt.

46. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

IDem eſt & in colono, & in eo, qui negotia gerit, & qui mandatum noſtrum exequitur, & in tutore.

De damno dato in re communi.

47. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

SEd ſi ex cauſa furtiua condixero, ceſſabit pro ſocio actio, niſi ſi pluris mea interſit.

1 ¶ Si damnum in re communi ſocius dedit, Aquilia teneri eum, & Celſus, & Iulianus, & Pomponius ſcribunt.

48. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

SEd nihilominus & pro ſocio tenetur.

49. *Vlpianus* lib. 31. ad Edictum.

SI hoc facto ſocietatem læſit: ſi, verbi gratia, negotiatorem ſeruum vulnerauerit, vel occidit.

50. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

SEd actione pro ſocio conſequitur, vt altera actione contentus eſſe debeat, quia vtraque actio ad rei perſecutionem reſpicit: non, vt furti, ad pœnam duntaxat.

De furto. 1. De plagio.

51. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

MEritò autem adiectum eſt, ita demum furti actionem eſſe, ſi per fallaciam, & dolo malo amouit: quia, cùm ſine dolo malo fecit, furti non tenetur: & ſanè plerumque credendum eſt, eum, qui partis dominus eſt, iure potius ſuo re vti, quàm furti conſilium inire.

1 ¶ Et ideò videamus, an Fauia teneatur. & ratio quidem facit, ne teneatur: verùm ſi plagium fecit, vel ſuppreſſit: Fauia teneri.

Si is qui mandauit alteri vt emeret, & ſibi partem cederet, ipſe emit. 1. De bona fide. 2. De dolo, culpa, & caſu fortuito. 3. De negotiatorio ſocio. 6. De fructibus partium hereditatis indiuiſæ habentibus. 7. De ſocio, quando vnus pecuniam, alter operam contulit. 8. De ſeruitute ſocio. 9. De morte ſocij. 10. De refectione communis inſulæ. 11. De ſocietate ad emendum. 12. De refectione rei communis. 13. De vſu rei communis. 14. De pluribus ſocietatibus inter eoſdem. 15. De ſumptibus. 16. De ſocietate omnium bonorum. De delictis.

52. *Idem* lib. 31. ad Edictum.

CVm duobus vicinis fundus coniunctus venalis eſſet, alter ex his petit ab altero, *vt eum fundum emeret, ita vt ea parte quæ ſuo fundo iuncta eſſet, ſibi cederet.* Mox ipſe eum fundum ignorante vicino emit. Quæritur, an aliquam actionem cum eo vicinus habeat. Iulianus ſcribit, implicitam eſſe facti quæſtionem: nam ſi hoc ſolum actum eſt, *vt fundum Lucij Titij vicinus emeret & mecum communicaret,* aduerſus me qui emi nullam actionē vicino cōpetere. ſi vero id actū eſt, vt

a Actio pro ſocio oritur ex contractu, non ex nuda communione; & ex antecedenti conuentione fit, non ex incidenti. l. 2. ſ. commun. diuid. l. 4. ſ. commun. diuid. §. 3. ſ. de oblig. quæ ex quaſi contr.
b l. 2. C. eod.
c Societas ſeu expreſſe fit tractatu habito, ſeu conuentione: [illegible], ſeu communiter geſtum, ſine tractatu & conuentione. Syn. eod. c. 32. 3. Harm. 10. §. 1.
d id eſt, quoties conuentio contractum præcedit [illegible].
e puta vectigalium. vt l. 5. §. 10. l. 63. §. 8. l. eo.
f Cur ita? vide l. 210. § 2. l. de regul. iuris.
g Cur ita colligo ex l. 19. vers. denique ſ. comm. diuid. l. 46. l. de obl. & act.
h l. 26. §. 4. l. 44. ſ. fam.
i Societas ad heredem non tranſit, niſi dictum ſit, l. 59. ſ. eo. & ei. parere.
l l. 63. §. 8. l. eo.
m Societas non tranſit ad heredem licet eo quod ipſe geſſerit teneatur: excepta à defuncto perficere teneatur: hæc enim bonæ fidei propria ſunt, l. 40. ſ. eo.
n l. 40. ſ. eo.
o d. l. 63. §. 8. ſ. eo.
p adde l. 42. ſ. eod.
q datus à prætore [illegible].
r Futuri cautio ad iudicem pertinet in iudiciis, ſiue generalia ſint, ſiue ſpecialia: idque quoties æquitas ſuadet.
s l. 27. in fin. ſ. eo.
t v. l. 41. ſ. de iudiciis.
u Iudiciorum bonæ fidei alia generalia, alia ſpecialia.
x ſub. conuentionalis.
y l. 52. §. 4. l. eod. Pro ſocio actione expenſas pro ſocio factas ſocius conſequitur.
z l. 45. & l. 47. de fur. ſ. eod.
a l. 43. l. 50. ſ. eod.
b An vt tollas mortuum? An vt partis fundi æſtimatio præſtetur? An potius vt omne damnum quod quæ mea planè intereſt?
c alibi in ſolidum, l. 6. §. 6. ſ. comm. diuid.
d Heres ſocius non eſt, l. 63. in fin. ſ. eo. l. 63. §. 8. ſ. eod.
e Ita non cohibetur, l. 29. ſ. de proceſ.
f ſub. explicandis.
g d. 36.
h ideò tenetur.
i Pœna conuentionalis ſuccedit loco rei: ideoque pœna exacta, res, vt per contrarium, re exacta, pœna peti non poteſt, niſi pluris ſit in re quàm in pœna ſit.
k Cur ita? v. l. 12. in fin. ſ. eod.
l hoc eſt, certi conditione ex ſtipulatione, ſi certa ſit ſtipulatus [illegible].
m Lucr., quod pœnæ nomine à debitore exactum eſt, lucro debet cedere [illegible].

a l. 38. in fin. ſ. eo. v. l. 47. in fin. ſ. eo.
b Pro ſocio actio, & [illegible] diuidundo [illegible].
[illegible]

r v. tamen l. Tres tutores, 55. ſ. de adminiſt. tut. f l. 55. in fin. [illegible] corrupta.
t Actionis remedia actionis pro ſocio ſunt, legis Aquiliæ, & communi diuidundo, l. 38. in fin. l. 43. ſ. eod. & furti actiones, l. 45. [illegible].
u v. l. 19. ſ. ad l. Aquil.
x v. l. 32. ſ. eod.
y l. 45. ſ. eo. z ſub. contra ſocium.
a ſub. rem communem. b adde l. 9. §. 2. ſ. de ſeruo corrupto, [illegible]. c De plagiariis. d prima quidem facie ſcilicet [illegible] l. 14. C. ad l. Fabiam. Dic potius, [illegible] de qua paulò ante dictum eſt.
e Præſumitur in dubio cuiuſque ſuo iure potius [illegible] aut obeſſe velle, adde l. 4. C. [illegible]. Alciatum 3. [illegible] interpretationem in eam accipimus qua delicto caret, [illegible] à prouidis & honeſtis perſonis interpoſitam [illegible] ctum & non delictum poteſt, ad eam partem potius [illegible] delicto careat, quàm quæ delictum habeat, vel indicat. [illegible] Magna enim præſumptio ex qualitate perſonarum [illegible] gulariter non præſumitur, niſi probetur, [illegible].
f vendenda ſeruum dolo malo.
g ſub. criminaliter, & ciuiliter.
h Implicita facti quæſtio: in qua facti controuerſia [illegible] & breuiter. Mandati agitur, vbi mandatum; pro ſocio, vbi animus ſocietatis contrahendæ fuit.

Universidad Rey Juan Carlos

quaſi communi negotium gereretur a, ſocietatis iudicio teneber, et tibi deducta parte b, quam mandaueram, reliquas partes præſtem.

1 ¶ Venit autem in hoc iudicium pro ſocio bona fides c.

2 ¶ Vtrum ergo tantum dolum, an etiam culpam d præſtare ſocium oporteat, quæritur? Et Celſus libro ſeptimo Digeſtorum ita ſcripſit. * Socios inter ſe dolum e, & culpam præſtare oportet. Si f in coeunda ſocietate (inquit) artem g, operamve pollicitus eſt alter, veluti cum pecus in commune paſcendum, aut agrum politori h damus in commune quærendis fructibus: nimirum ibi etiam i culpa præſtanda eſt, pretium enim operæ artis k eſt velamentum l. Quod ſi rei communi ſocius nocuit, magis admittit, culpam quoque venire.

3 ¶ Damna m, quæ imprudentibus n accidunt, hoc eſt damna fatalia, ſocij non coguntur præſtare: ideoque ſi pecus æſtimatum datum ſit, & id latrocinio, aut incendio perierit, commune damnum eſt, ſi nihil dolo, aut culpa acciderit o eius, qui æſtimatum pecus acceperit. p Quod ſi à furibus ſubreptum ſit, proprium eius detrimentum eſt, quia cuſtodiam præſtare debuit, qui æſtimatum accepit. Hæc vera ſunt, & pro ſocio erit actio: ſi modo ſocietatis contrahendæ cauſa paſcenda data ſunt, quamuis æſtimata.

4 ¶ Quidam q ſagariam r negotiationem s coierunt: alter ex his ad merces comparandas profectus in latrones incidit, ſuamque pecuniam perdidit, ſerui eius vulnerati ſunt, reſque proprias perdidit. Iulianus dicit damnum eſſe t commune, ideoque actione pro ſocio damni partem dimidiam agnoſcere debere, tam pecuniæ, quàm rerum cæterarum quas ſecum non tuliſſet ſocius, niſi ad merces communi u nomine comparandas proficiſceretur. Sed & ſi quid in medicos impenſum eſt, pro parte ſocium agnoſcere debere, rectiſſime Iulianus probat. Proinde & ſi naufragio quid periit, cùm non aliàs merces, quàm naui ſolerent x aduehi, damnum ambo ſentient: Nam * ſicuti y lucrum, ita damnum quoque commune eſſe oportet, quod non culpa ſocij contingit.

5 ¶ z Cùm duo erant argentarij ſocij, alter eorum aliquid ſeparatim a quæſierat, & lucri a ſenſerat, quærebatur, an commune eſſe lucrum oporteret? & Imperator Seuerus Flauio Felici in hæc verba reſcripſit: * Etiam ſi maximè argentaria ſocietas inita eſt, quod quiſque tamen b ſocius non ex argentaria cauſa quæſiit, id ad communionem non pertinere, explorati iuris eſt.

6 ¶ Papinianus quoque lib. tertio reſponſorum ait.

Si fratres c parentium indiuiſas d hereditates ideo retinuerunt e, vt emolumentum ac damnum in his commune ſentirent, quod aliunde f quæſierint in commune non redigetur.

7 ¶ Item ex facto conſultum reſpondiſſe ſe ait libro tertio reſponſorum, Inter Flauium Victorem g & Vellicium Aſianum placuerat, g vt locis emptis pecunia Victoris, monumenta fierent opera & peritia Aſiani: quibus diſtractis, pecuniam Victor cum certa quantitate reciperet, ſuperfluam Aſianus acciperet, qui operam in ſocietatem contulit. erit pro ſocio h actio.

8 ¶ Idem Papinianus eodem libro ait i: Si inter fratres voluntarium conſortium k initum fuerit, & ſtipendia, cæteraque ſalaria in commune redigi iudicio ſocietatis: quamuis filius emancipatus hæc non cogatur conferre fratri (inquit) in poteſtate manenti: quia, et ſi in poteſtate maneret, præcipua l ea haberet.

9 ¶ Idem reſpondit, ſocietatem m non n poſſe vltra o mortem porrigi. & ideo nec libertatem p de ſupremis iudiciis conſtringere quis poterit, vel cognatum vlteriorem proximioribus præferre.

10 ¶ Idem reſpondit, Socius r qui ceſſantis s, ceſſantiumve portiones inſulæ reſtituerit, quamuis aut ſortem cum certis vſuris t, intra quatuor menſes, poſtquam opus refectum erit, recipere poteſt, exigendoque priuilegio vtetur, aut u deinceps proprium rem habebit, poteſt tamen pro ſocio agere ad hoc, vt conſequatur quod ſua intereſt: finge x enim, malle eum magis ſuum conſequi y, quàm dominium inſulæ. oratio z enim Diui Marci idcirco quatuor menſibus finit certas vſuras, quia poſt a quatuor dominium dedit.

11 ¶ Si qui ſocietatem, ad emendum b coierint, deinde res, alterius dolo, vel culpa, empta non ſit, pro ſocio eſſe actionem, conſtat. Planè ſi conditio ſit adiecta, ſi intra illum diem veniret, & dies ſine culpa ſocij præterierit, ceſſabit actio pro ſocio.

12 ¶ Item ſi in communem c riuum reficiendum impenſa facta ſit, pro ſocio eſſe actionem ad recuperandum ſumptum, Caſſius ſcripſit.

13 ¶ Item Mela ſcribit, ſi vicini ſemipedes d inter ſe contulerunt, vt ibi craticium e parietem inter ſe ædificarent ad onera vtriuſque ſuſtinenda, deinde ædificato pariete, alter in eum immitti non patiatur, pro ſocio agendum.

¶ Idemque, & ſi aream in commune emerint, ne luminibus ſuis officeretur, & alteri tradita ſit, nec præſtet alteri quod conuenit, pro ſocio actionem eſſe.

a l. Si mandatu videam meo, vt fundum vectigalem Titij vicinum, mihi quoque vilis emeret, cumque emi, contrahi non poſſem. Quod ſi ei mandaui, vt eum fundum emeret, ſocium eum nobis comparem, atque poſtea emit, aduerſus contractam ſocietatem venit, ideoque actione pro ſocio tenetur. Cur tam vario? vel ideo quod in mandato poſuiſſet liceat; in ſocietate non æquè.
b proxima fundo meo.
c Ideoque ſocius ſocio de dolo & culpa tenebitur. §. 1. Iud. l. 49. C. ex. vtrumque enim bonæ fidei contractum eſt.
d latam & leuem.
e Socius doli tenetur. Synop. Baſil. 60. cap. 40.
f deinceps l. 19.
g An hic pro induſtria, pro opera denique.
h Pollicitori Florent. Budæus licitatori, id eſt, colono partiario plurimo [illegible] licitanti reperitur ab Antonio Auguſtino 4. Emend. 9. Politores dic, qui agros excolere atque polire conſueuerant. Hinc Nonio, polientes agrorum. Ennius 3. Satyr. Aſſiduo campos polibat [illegible] & Aeneid. 9. [illegible] fabros [illegible] cauſa poliendi agri: Varro de agri. de poliendis [illegible]: & apud Catonem de re ruſtica, Politor, [illegible] Feſtum in Politionem. Huc refer [illegible] ex l. 9. §. 5. loc. cond. Politio vero eſt, cum ager colendus, alicui locatur pactione certæ partis frugum, vt ſextæ, aut ſeptimæ, aut nonæ. Turnebus 30. aduerſ. ex Catonis 163.
i Colonus partiarius non debet [illegible] ratione [illegible] præſtare [illegible] ac partem.
k Socius etiam culpam præſtat, ſi in coeunda ſocietate artem vel operam pollicitus eſt. Synop. ibid. Artifex culpam præſtat.
l operæ & artis. Hal. & meo iudicio rectè. Hoc ſenſu: qui boues paſtori dat animo ſocietatis in bobus contrahendæ, rem ipſam præſtat: paſtor autem, operam [illegible] Nam [illegible] id eſt præſtando collat [illegible] & artis, pretium eſt. Perinde eſt ac ſi pretium paſtor conferret: quippe induſtria eius, & opera, vicem pretij ſuſtinet [illegible] vt ſocietas valeat [illegible] pretiũ ſeu præmium conferens [illegible] hoc caſu valebit, [illegible] operas & artem [illegible] id eſt, præſtatio operæ & artis, pretium eſt: pretij loco eſt. m quidam [illegible] ſed Arnoldus Ferronius apud Cuiacium [illegible] id eſt, examen ſiue lacerna, eademque voce [illegible] in l. 3. §. 1. [illegible] Interim [illegible] cum is interpretatur, qui eum ita reddit, pecunia ſupplet & valeat, quod & in arte & opera deeſt, cum & omnino ita reddendum, ars & opera valet & ſupplet quod in pecunia deeſt. Hotom. de vſuf. 7. & 4. obſ. 7. [illegible] Aurelianus quoque legendum exiſtimat, cap. 14. [illegible] n Socius caſus fortuitos non agnoſcit. Ideoque ſi pecus æſtimatum datum ſit, id que à latronibus raptum ſit, commune damnum eſt: ſi à furibus ſubreptum ſit, damnum eius detrimentum qui pecus habuit: quippe cuſtodiam præſtare debet qui æſtimata accepit. Datur itaque in eum pro ſocio actio, ſi modo ſocietatis cauſa paſcenda data ſunt, quamuis æſtimata. Syn. Baſil. [illegible] Hotom. 10. §. 26. o prudentibus, Gl. [illegible] Regius 2. [illegible] 40. reprehendit à Roberto 2. [illegible] 15. Hotomanus quoque legit, prudentibus 4. obſ. 16. vbi qui ſint caſus fatales vide.
p Socius ſocio non præſtat damnum fatale à latronibus acceptum, licèt furibus præſtet, hoc ideo, quod aduerſus latrones parum prodeſt cuſtodia aduerſus fures [illegible] ſi quis adhibeat. Latrocinium, fatale damnum ſeu caſus fortuitus eſt [illegible] Socius, communis negotiationis cauſa peregrè profectus [illegible] in latrones incidit, & pecuniam ſuam [illegible] perdidit, quia ob negotiationis cauſa ſecum non tuliſſet [illegible] ſociũ partem damni agnoſcere [illegible] impenſarum in medicos factarum [illegible] & ſi naufragio [illegible] conſequitur. Syn. eod. c. 4. 9. r Sagaria negotiatio quid ſit, vide l. 5. §. 25. ſoc. de tributoria. ſ Sic negotiatio ſignaria Capitolino in Pertinace: negotiatio Aſiatica Cicero 16. epiſt famil. t aliud eſt in caſu l. 5. §. 6. mandati.
u alias non communi nomine [illegible] x Culpa ſocij non videtur, quod ſacis vt ſolet fieri. y Paulus 2. ſent. 16. 2. [illegible] lucrum & damnum inter ſocios commune eſſe [illegible] niſi quid culpa ſocij vel fraude quæſitum eſt. z Amiſſo pro ſocio non præſtatur [illegible] quæ alter ex ſocijs extra ſocietatem quæſiit. a alias lucrum. b vtilis negotiationis ſocietas ad alium non porrigitur. [illegible]

a 5. Hom. 10. 5. 15. non minores ſint, nec enim id hæc debet ſine [illegible] iuuaturi 5. §. ſup. eod.
b Societas tacitè omnium communium bonorum non cenſetur contracta inter fratres, hoc ipſo quod hereditatem parentum inter ſe non diuiſerint, hac mente, vt emolumentum & damnum in his commune ſentirent. Cuius rei is effectus eſt, vt non teneantur c nomine inter ſe iudicio ſocietatis conferre quidquid lucri ex [illegible] fecerint, c expreſſè, quid ſi tacitè & ſi tacitè, quibus ſignis atque argumentis deprehenditur ſocietatem initam eſſe? non ſatis eſt, vt qui negotiantur, maior ſit, requiritur n. conſenſus [illegible] qui minores ſint. l. 33. & Inter minores non ſufficit ad præſumendam tacitam ſocietatem quod vnius & eiuſdem parentis hereditatem poſſideant. Bartol. hic num. 5. Item non ſufficit, vt ſimul viuant, vtque eorum vnius negotietur alterius nomine. Requiritur ergo, vt res ſocia ſint ſemper in commune redigi. v. l. 4. §. eod. vt interea moneamus non cenſeri inter eos contractam ſocietatem omnium bonorum, ſed illius tantum actus qui geſtus eſt, adde ſuperioribus præſumi tacitam ſocietatem inter duos, ſi inter ſe communiter negotiati ſint: ſi confecta negotiatione vnus eorum res ſocietatis diſtraxerit: ſi ambo interfuerint rationibus calculatis ſiue computatis apochas cum creditoribus ſubſcripſerint: [illegible] ſocietatis iudicio, habitationis & alimentorum nomine [illegible] ſi pluries idem diuerſis locis & coram diuerſis perſonis communionem agnouerit: ſi ambo promiſcuè ſocietate vſi fuerint: ſi conſtabit [illegible] negotiationi præſtitiſſe; adde ſuperioribus, ſi ambo ſimul habitauerint, de qua v. Mynſing. [illegible] d Lucri ſocietas in reb. certis, non exigitur ad [illegible] aliunde quæſita. e adde l. 45. [illegible] f Hi duo referuntur in l. 35. §. 5. [illegible] non Flauius Victor, vt hic, ſed Terentius Victor appellatur, ſed fortè hic Flauius Victor coheres fuit Terentij. g Vt obſeruetur ſocietatis pactum, competit actio pro ſocio, vt hic. & l. 27. l. eo. h Pro ſocio actione petimus pacta ſocietatis nomine inita conſeruari. i Quamuis fratres emancipati non conferant in poteſtate manenti ea quæ adquiſiit in militia, nec etiam ſtipendia (quando, tametſi maneret in poteſtate, patri tamen non adquireret) tamen ſi ſocietatem fratres inierint, etiam hæc in commune rediguntur. Syn. eo. c. 19.
k omnium quæſitum [illegible] l de quib. l. [illegible] m [illegible] n Societas vltra mortem ſociorum porrigi non poteſt, vt hic. [illegible] nec id mandari à teſtatore poteſt. v. Cuiacium [illegible] o [illegible] q Nemo etiam per indirectum, libertatem teſtandi ſibi adimere poteſt per pactum ſocietatis [illegible] reſponſione ad ſtipulationem facta. l. 61. [illegible] donatio. [illegible] ſed nec iurando: quia contra bonos mores [illegible] & iuramentum contra bonos mores præſtitum non eſt ſeruandum [illegible] obligatorium, vt leges locum in ſua diſpoſitione non habeant [illegible] ſecundum ſui teſtamentum. [illegible] r [illegible] domum reſtituerit [illegible] cum vſuris intra quatuor menſes poſt refectionem [illegible] (& tum priuilegium in exigendo nomine [illegible] habet) [illegible] quadrimeſtre tempus dominium domus conſequatur [illegible] pro ſocio [illegible] propterea vero quatuor menſib. [illegible] quoniam poſt quadrimeſtre [illegible] dominium [illegible] Syn. Baſil. [illegible] Hotom. 12. §. 28.
ſ quid ſi non ſociorum [illegible] t depoſitas repoſitas, l. 55. §. de reb. cred. u [illegible] qui ædificium ſocij abſentis reſtituit [illegible] & vt earum repetendarum habet, & priuilegium hypothecæ [illegible] & poſt quatuor menſes, domini iure [illegible] Plures vias habentem [illegible] eligere poſſe [illegible] a [illegible] b ſtatim deberet [illegible] c Societas ad emendum coita poteſt [illegible] d atque ita murum ſemipede à quoque ſociorum collato [illegible] conſtitui. Huc referendum quod Vitruuius lib. 2. [illegible] publicè [illegible] [illegible] e craticium [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

14 ¶ Si plures ſint inter eoſdem ſocietates coitæ, ad omnes ſocietates ſufficere vnum iudicium conſtat.

15 ¶ Si quis ex ſociis propter ſocietatem profectus ſit, veluti ad merces emendas, eos duntaxat ſumptus ſocietati imputabit, qui in eam ſpem ſi ſunt. Viatica igitur, & meritoriorum, & ſtabulorum, iumentorum, carrulorum vecturas, vel ſui vel ſarcinarum ſuarum gratia, vel mercium recte imputavit.

16 ¶ Socium vniuerſa in ſocietatem conferre debere, Neratius ait, ſi omnium bonorum ſocius ſit. & ideo, ſiue ob iniuriam ſibi factam, vel ex lege Aquilia, ſiue ipſius, ſiue filij corpori nocitum ſit, conferre debere reſpondit.

17 ¶ Ibidem ait, ſocium omnium bonorum non cogi conferre, quæ ex prohibitis cauſis adquiſierit.

1 ¶ Per contrarium quoque apud veteres tractatur, an ſocius omnium bonorum, ſi quid ob iniuriarum actionem damnatus præſtiterit, ex communi conſequatur, vt præſtet. & Atilicinus, Sabinus, Caſſius reſponderunt, ſi iniuria iudicis damnatus ſit, conſecuturum: ſi ob maleficium ſuum, ipſum tantum damnum ſentire debere. cui congruit quod Seruium reſpondiſſe Aufidius refert, ſi ſocij bonorum fuerint, deinde vnus, cum ad iudicium non adeſſet, damnatus ſit, non debere eum de communi id conſequi: ſi vero præſens iniuriam iudicis paſſus ſit, de communi ſarciendum.

53. *Idem* lib. 30. ad Sabinum.

QVod autem ex furto, vel ex alio maleficio quæſitum eſt, in ſocietatem non oportere conferri, palam eſt: quia delictorum turpis atque fœda communio eſt. Plane, ſi in medium collata ſit, commune erit lucrum.

54. *Pomponius* libro 13. ad Sabinum.

QVod enim ex maleficio contulerit ſocius, non aliter recipere debet, quam ſi damnatus ſit.

55. *Vlpianus* libro 30. ad Sabinum.

SI igitur ex hoc conuentus fuerit, qui maleficium admiſit, id, quod contulit, aut ſolum, aut cum pœna auferret. ſolum auferret, ſi mihi proponas, inſciente ſocio eum in ſocietatis rationem hoc contuliſſe: quod ſi ſciente, etiam pœnam ſocium agnoſcere oportet, æquum eſt enim, vt, cuius participauit lucrum, participet & damnum.

56. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

NEc quicquam intereſt, vtrum manente ſocietate præſtiterit ob furtum, an diſſoluta ea.

¶ Idemque eſt in omnibus turpibus actionibus: veluti iniuriarum, vi bonorum raptorum, ſerui corrupti, & ſimilibus, & in omnibus pœnis pecuniariis, quæ ex publicis iudiciis accidunt.

De re honeſta, vel inhoneſta.

57. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

NEc prætermittendum eſſe, Pomponius ait, ita demum hoc eſſe verum, ſi honeſtæ & licitæ rei ſocietas coita ſit. cæterum ſi maleficij ſocietas coita ſit, conſtat nullam eſſe ſocietatem: generaliter enim traditur, rerum inhoneſtarum nullam eſſe ſocietatem.

De interitu rei in ſocietatem collatæ. 2. De emancipatione filijfam. 3. Vel alienatione ſerui, qui ſocietatem contraxerat.

58. *Idem* libro 31. ad Edictum.

SI id, quod quis in ſocietatem contulit, extinctum ſit, videndum, an pro ſocio agere poſſit: tractatum ita eſt apud Celſum libro 7. Digeſtorum ad epiſtolam Cornelij Felicis: Cum tres equos haberes, & ego vnum, ſocietatem coimus, *vt, accepto equo meo, quadrigam venderes, & ex pretio quartam mihi redderes.* ſi igitur ante venditionem equus meus mortuus ſit, non putare ſe Celſus ait, ſocietatem manere, nec ex pretio equorum tuorum partem deberi. non enim habendæ quadrigæ, ſed vendendæ coitam ſocietatem: cæterum ſi id actum dicatur, vt quadriga fieret, eaque communicaretur, tuque in ea tres partes haberes, ego quartam: non dubie adhuc ſocij ſumus.

1 ¶ Item Celſus tractat, ſi pecuniam contuliſſemus *ad mercem emendam*, & mea pecunia periſſet, cui perierit ea? & ait, ſi poſt collationem euenit, vt pecunia periret, quod non fieret, niſi ſocietas coita eſſet, vtrique perire, vtputa ſi pecunia, cum peregre portaretur ad mercem emendam, periit. ſi vero ante collationem, poſteaquam eam deſtinaſſes, tunc perierit, nihil eo nomine conſequeris, inquit: quia non ſocietati perit.

2 ¶ Si filiusfamilias ſocietatem coierit, deinde emancipatus a patre fuerit, apud Iulianum quæritur, an eadem ſocietas duret, an vero alia ſit, ſi forte poſt emancipationem in ſocietatem duratum eſt. Iulianus ſcripſit libro quartodecimo digeſtorum, eandem ſocietatem durare, initium enim in his contractibus inſpiciendum: duabus autem actionibus agendum eſſe, vna aduerſus patrem, altera aduerſus filium: cum patre, de eo, cuius dies ante emancipationem ceſſit: nam eius temporis, quo poſt emancipationem ſocietas durauit, nihil præſtare patrem oportet: cum filio autem de vtroque tempore, id eſt, de tota ſocietate. nam & ſi quid (inquit) ſocius filij poſt emancipationem filij dolo fecerit, eius non patri, ſed filio actio danda eſt.

3 ¶ Si ſeruus meus ſocietatem cum Titio coierit, & alienatus in eadem permanſerit, poteſt dici, alienatione ſerui & priorem ſocietatem finitam, & ex integro alteram inchoatam, atque ideo & mihi, & emptori actionem pro ſocio competere: itemque tam aduerſus me, quam aduerſus emptorem, ſi ex his cauſis, quæ ante alienationem inciderunt, dandam actionem: ex reliquis aduerſus emptorem ſolum.

De morte ſocij. 1. De eo, quod ſocius male perdidit, de dolo.

59. *Pomponius* libro 12. ad Sabinum.

ADeo morte ſocij ſoluitur ſocietas, vt nec ab initio pacisci poſſimus, vt heres etiam ſuccedat ſocietati. hæc ita in priuatis ſocietatibus ait: in ſocietate vectigalium nihilominus manet ſocietas, & poſt mortem alicuius: ſed ita demum, ſi pars defuncti ad perſonam heredis eius adſcripta ſit, vt heredi quoque conferri oporteat: quod ipſum ex cauſa æſtimandum eſt. quid enim, ſi is mortuus ſit, propter cuius operam maxime ſocietas coita ſit, aut ſine quo ſocietas adminiſtrari non poſſit?

1 ¶ Quod in alea, aut adulterio perdiderit ſocius: ex medio non eſt laturus. ſi quid vero dolo noſtro ſocius damni ceperit, a nobis repetet.

De vſuris & eo quod intereſt. 1. Sine communicatione, vel ſoc.

60. *Idem* lib. 13. ad Sabinum.

SOcium, qui in eo, quod ex ſocietate lucri faceret, reddendo moram adhibuit, cum ea pecunia ipſe vſus ſit, vſuras quoque eum præſtare debere Labeo ait, ſed non quaſi vſuras, ſed quod ſocij interſit moram eum non adhibuiſſe: ſed ſi aut vſus ea pecunia non ſit, aut moram non fecerit, contra eſſe. Item poſt mortem ſocij nullam talem æſtimationem ex facto heredis faciendam, quia morte ſocij dirimatur ſocietas.

1 ¶ Socius cum reſiſteret communibus ſeruis venalibus ad fugam erumpentibus vulneratus eſt. impenſam, quam in curando ſe fecerit, non conſecuturum pro ſocio [illegible]

ſocietatis recipiat, quam ſi damnatus ſit. [illegible] Tunc enim res ita collatas ſolum aufert, [illegible] pœnam quoque participat. l. 55. inf. eod.

n & bonæ fidei iudicia, l. 5. inf. de vſuris. o atqui inhoneſtos quæſtus poſſe ſtor [illegible] heredi reſtituere cogitur, l. 52. de pet. hered.

p [illegible] adde l. 1. §. 10. inf. de hered. vend.

q Lucrum qui ſentit, idem & damnum participare debet. [illegible]

r [illegible] f Famoſa & turpes actiones quæ?

t Corrupti ſerui actio famoſa, [illegible]

u Poſſumus enim vel ciuiliter vel criminaliter agere ex publico iudicio, [illegible]

x Inhoneſtarum rerum nulla ſocietas eſt. [illegible]

pecunia deſtinata in emptionem prædiorum, prædij [illegible] comparatur. vide tamen l. 3. §. 6. [illegible]

c Emancipatione, ſocietatis iudicium non exuitur filius, [illegible]

e Initium ſpectandum, [illegible]

h Patio ſocietas in poſt mortem tempus prorogari etiam non poteſt [illegible]

k id eſt ſocietatis, vt ad heredem tranſeat [illegible]

m Alea res turpis. Lucrum aleæ ſocius ſocio non communicat.

n [illegible] o Cur dolo noſtro obligetur.

p Vſuram lucri ſocius non præſtat, niſi ex mora, vel ſi [illegible]

[illegible] cio actione, Labeo ait: quia id non ſub ſocietatem [illegible] quamuis propter ſocietatem impendium ſenſeris? quamuis propter ſocietatem eum heredem quis inſtituere deſtitiſſet, aut legatum prætermiſiſſet, aut patrimonium ſuum negligentius adminiſtraſſet. Nam nec compendium quod propter ſocietatem ei contigiſſet, veniret in medium: veluti ſi propter ſocietatem heres fuiſſet inſtitutus, aut quid ei donatum eſſet.

61. *Vlpianus* lib. 31. ad Edictum.

SEcundum Iulianum tamen, & quod medicis pro ſe datum eſt, recipere poteſt: quod verum eſt.

De pretio rei communis diuiſo inter verum ſocium & opinatum.

62. *Pomponius* lib. 13. ad Sabinum.

SI Titius, cum quo mihi ſocietas erat, deceſſerit, ſeque, cum putarem Titij hereditatem ad Seium pertinere, communiter cum eo res vendiderim, & partem pecuniæ ex venditione redactæ ego, partem Seius abſtulerit: te, qui re vera Titio heres es, partem ad me redactæ pecuniæ ſocietatis iudicio non conſecuturum, Neratio & Ariſtoni placebat: quia meæ duntaxat partis pretia percepiſſem: neque intereſſe, vtrum per ſe partes meas vendidiſſem, an communiter cum eo qui reliquas partes ad ſe pertinere diceret. Alioquin euenturum, vt etiam ſi duo ſocij rem vendiderint, vnuſquiſque, quod ad ſe peruenerit, partem alteri ſocietatis iudicio præſtare debeat. ſed nec te ex parte quam hereditatis petitione forte à Seio conſecuturus ſis, quicquam mihi præſtare debere: quia quod ad Seium peruenerit, tuarum partium pretium ſit. Nec ad me habentem meum, quicquam ex eo redire debeat.

Quatenus condemnatur ſocius. 1. Vel eius fideiuſſor vel defenſor. 2. Vel pater, vel dominus, vel ſucceſſor. 3. De æſtimatione eius quod ſocius facere poteſt. 4. De cautione eius quod facere non poteſt. 5. De actionibus. 6. Quo tempore ſpectatur an ſocius facere poſſit. 7. De æſtimatione eius quod facere poteſt. 8. De herede. 9. Si ſocius ſeruo communi legauerit. 10. Quibus modis ſocietas ſoluitur.

63. *Vlpianus* lib. 31. ad Edictum.

VErum eſt quod Sabino videtur, etiam ſi non vniuerſorum bonorum ſocij ſunt, ſed vnius rei, attamen in id, quod facere poſſunt, quódve dolo malo fecerint, quo minus poſſint, condemnari oportere. hoc enim ſummam rationem habet, cum ſocietas ius quodammodo fraternitatis in ſe habeat.

1 ¶ Videndum eſt, an & fideiuſſori ſocij id præſtari debeat: an verò perſonale beneficium ſit, quod magis verum eſt. ſed ſi hic fideiuſſor, quaſi defenſor ſocij, iudicium ſuſceperit, proderit ſibi. Namque Iulianus libro 14. Digeſtorum ſcripſit, defenſorem ſocij in id, quod ſocius facere poteſt, condemnari oportere.

¶ Idemque & in patroni defenſore accipere debere ait.

¶ Et vtique idem erit in vniuerſis, qui in id, quod facere poſſunt, conueniuntur.

2 Patri autem, vel domino ſocij, ſi iuſſu eorum ſocietas contracta ſit, non eſſe hanc exceptionem dandam, quia nec heredi ſocij, cæteriſque ſucceſſoribus hoc præſtabitur, quia nec cæterorum heredibus, ſucceſſoribuſve, quos in id, quod facere poſſunt, conuenimus, idem præſtatur.

3 ¶ Id quod facere ſocius poteſt, quemadmodum æſtimandum ſit? & placuit, non debere deduci æs alienum, quod debetur à ſocio. ita & Marcellus libro 7. Digeſtorum ſcripſit: niſi forte (inquit) ex ipſa ſocietate debeantur.

4 ¶ Idem videndum, an cautio veniat in hoc iudicium eius, quod facere ſocius non poſſit, ſcilicet nuda promiſſio: quod magis dicendum arbitror.

5 ¶ Si cum tres ſocij eſſent, egerit cum vno ex ſocijs ſocius, & partem ſuam integram ſit conſecutus; deinde alius ſocius cum eodem agat, & partem conſequi integram non potuerit, quia facere ſolidum non poteſt: an hic, qui minus conſecutus eſt, cum eo agere poſſit, qui ſolidum accepit, ad communicandas partes inter eos, id eſt, exæquandas: quaſi iniquum ſit, ex eadem ſocietate, alium plus, alium minus conſequi? ſed magis eſt, vt pro ſocio actione conſequi poſſit, vt vtriuſque portio exæquetur: quæ ſententia habet æquitatem.

6 ¶ Tempus autem ſpectamus, quantum facere ſocius poſſit, rei iudicandæ.

7 ¶ Hoc quoque facere quis poſſe videtur, quod dolo fecit, quo minus poſſit. nec enim æquum eſt, dolum ſuum quemquam releuare. Quod & in cæteris, qui in id, quod facere poſſunt, conueniuntur, accipiendum eſt. Si tamen non dolo, ſed culpa ſua facere poſſe deſiit: dicendum eſt, condemnari eum non debere.

8 ¶ In heredem quoque ſocij pro ſocio actio competit, quamuis heres ſocius non ſit. licet enim ſocius non ſit, attamen emolumenti ſucceſſor eſt. & circa ſocietates vectigalium, cæterorumque idem obſeruamus, vt heres ſocius non ſit, niſi fuerit adſcitus: verumtamen omne emolumentum ſocietatis ad eum pertineat, ſimili modo & damnum agnoſcat, quod contingit, ſiue adhuc viuo ſocio vectigalis, ſiue poſtea. quod non ſimiliter in voluntaria ſocietate obſeruatur.

9 ¶ Si ſeruo communi legatum ſine libertate vnus ex dominis reliquit, hoc ad ſolum ſocium pertinet. an tamen pro ſocio iudicio communicari debeat cum herede ſocij, quæritur, & ait Iulianus Sextum Pomponium referre Sabinum reſpondentem non communicari, & poſſe hanc ſententiam defendi. Iulianus ait: non enim propter communionem hoc adquiſitum eſt, ſed ob ſuam partem: nec oportet id communicari, quod quis non propter ſocietatem, ſed propter ſuam partem acquiſierit.

10 ¶ Societas ſoluitur ex perſonis, ex rebus, ex voluntate, ex actione. Ideoque ſiue homines, ſiue res, ſiue voluntas, ſiue actio interierit, diſtrahi videtur ſocietas. Intereunt autem homines quidem maxima, aut media capitis deminutione, aut morte.

¶ Res verò, cum aut nullæ relinquantur, aut conditionem mutauerint. neque enim eius rei, quæ iam nulla ſit, quiſquam ſocius eſt: neque eius quæ conſecrata publicatave ſit.

¶ Voluntate diſtrahitur ſocietas renuntiatione.

64. *Calliſtratus* lib. 1. Quæſtionum.

ITaque cum ſeparatim ſocij agere cœperint, & vnuſquiſque eorum ſibi negotietur, ſine dubio ius ſocietatis diſſoluitur.

1. De actione. 3. De renuntiatione. 7. Si procurator renuntiet. 8. Aut ei renuntietur. 9. De morte, ſocio negotia gerente. 11. De arrogatione & emancipatione. 12. De publicatione. 13. De inopia. 14. Si cui ſocietas quid abſit. 15. Quibus caſibus manente ſocietate agitur pro ſocio. 16. De dolo.

65. *Paulus* lib. 32. ad Edictum.

ACtione diſtrahitur, cum aut ſtipulatione aut iudicio mutata ſit cauſa ſocietatis. Proculus enim ait, hoc ipſo, quod iudicium ideo dictatum eſt, vt ſocietas diſtrahatur, renuntiatam ſocietatem, ſiue totorum bonorum, ſiue vnius rei ſocietas coita ſit.

1 ¶ Item bonis à creditoribus venditis vnius ſocij, diſtrahi ſocietatem Labeo ait.

2 ¶ Si in rem certam emendam, conducendámve coita ſit ſocietas, tunc etiam poſt alicuius mortem quidquid lucri detrimentive factum ſit, commune eſſe Labeo ait.

3 ¶ Diximus diſſenſu ſolui ſocietatem. Hoc ita eſt, ſi omnes diſſentiunt. Quid ergo, ſi vnus renuntiet? Caſſius ſcripſit, eum, qui renuntiauerit ſocietati, à ſe quidem liberare ſocios ſuos, ſe autem ab illis non liberare. Quod

Margin notes (left): [illegible] … Societas non eſt propriè fraternitas ſeu communio, ſed per ſocietatem inducitur communio iuſta lucri & damni, l. 1. §. plane. ff. de pretio [illegible]. ius quodammodo fraternitatis in ſe continet, non eſt tamen vera fraternitas.

o Cic. pro Roſcio Amer. Fraternitatis nomine etiam communitas ſignificatur in [illegible]. Fratrum quoque nomine & communitas apparet, & æqualitas ſignificatur. Quint. declam. 320. [illegible] eſt vnitas & quædam fraternitas animorum.

p [illegible]

q Priuilegium ſocij (vt ne conueniatur niſi in quantum facere poſſit) non tranſit ad eius patrem, dominum, heredem.

r Similiter idem eſt iudicium. §. 7. [illegible]

ſ [illegible]

t adde l. 49. [illegible]

u Socius cum in quantum facere poteſt conuenitur, æs alienum eius non deducitur, niſi ob ipſam ſocietatem ſit contractum.

x Socius cum in quantum facere poteſt conuenitur, cauere debet de ſolido quandoque præſtando, cum ad meliorem fortunam peruenerit, adde l. 173. [illegible]

y [illegible] verba promiſſio intelligitur.

z l. 67. §. [illegible]

o l. 65. ff. eod.

p Moritur homo ſeu perſona cum damnatus mortis, aut relegatione, aut publicatione bonis pœnam ſubiit, aut etiam communi morte deceſſit. Har. ibid. & breuiter mors eſt a natura vel lege.

q i. non tantum naturaliter, puta morte, ſed etiam ciuiliter, puta maxima & media capitis diminutione, cum libertatem & ius ciuitatis amittunt; ſic deportati mortuorum loco habentur, [illegible] de capite tutelæ.

r Moritur res, cum penitus nulla relicta eſt, aut conditionem mutat [illegible], ſi conſecrata vel publicata. Har. ibid.

ſ adde [illegible] de religioſis. t [illegible] l. 65. §. 9. ff. eod.

u Societas voluntate diſſoluitur expreſſè vel tacitè. Expreſſè, ſi ſocij renuntiauerint ſocietati, [illegible] cum ſeparatim vnuſquiſque ſibi negotiari cœperit, l. 64. ff. eod. Har. ibid.

x expreſſa l. 65. §. 3. [illegible] vel tacita l. 64. ff. eo. malè fit abſenti, l. 17. §. 1. ff. eod. abſens autem non eſt qui procuratorem reliquit, [illegible] procuratori abſentis renuntiari poteſt ſocietas, l. 65. §. 8. ff. eo. Malè fit etiam ante tempus conuentum, niſi ſocius contra pacta ſocietatis quid faciat, vel [illegible] ſit, vel damnoſus ſocietati, l. 14. in fin. ff. eod. malè fit etiam dolo: qui vt adhibeatur, vide l. 65. §. [illegible] ff. eod.

y Societas actione diſſoluitur, cum aut ſtipulatione, aut iudicio mutatur cauſa ſocietatis. Qui enim ideo iudicium dictat, vt ſocietas diſtrahatur, haud dubie ſocietati renuntiat, Har. ibid.

z per ſtipulationem, interrogando & reſpondendo, contractus ſocietatis tranſfunditur in nouam obligationem, & conſenſualis, [illegible] l. 8. [illegible] vel à altero ſocius delegatur, l. 11. in fin. [illegible]

a ſi [illegible] pro ſocio ideo dictetur, vt ſocietas diſtrahatur. Oldendorp. [illegible] claſſ. act. 21. tom. 2. b Societas [illegible] ſi inter venaliciarios, l. 44. §. 1. ff. de ædilitio edicto, [illegible]

c vel ceſſione bonorum, l. 8. [illegible]

d l. 65. in fin. ff. eod.

e Societas ſoluitur ſi omnes ſocij renuntiant, [illegible]

f [illegible] vt à ſocietate recedat.

Margin notes (right): [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible] quo obſeruandum eſt, ſi dolo a malo renuntiatio facta ſit, veluti ſi, cùm omnium bonorum ſocietatem coiſſemus, deinde cùm obueniſſet vni hereditas, propter hoc renuntiauit. Ideoque ſiquidem damnum attulerit hereditas, hoc ad eum, qui renuntiauit, pertinebit: commodum autem communicare cogetur actione pro ſocio. Quod ſi quid poſt renuntiationem acquiſierit, non erit communicandum: quia nec dolus b admiſſus eſt in eo.

4 ¶ Item ſi ſocietatem ineamus ad aliquam rem emendam, deinde ſolus volueris eam emere, ideoque renuntiaueris ſocietati, vt ſolus emeres, teneberis, quanti intereſt mea. ſed ſi ideo renuntiaueris, quia emptio tibi diſplicebat, non teneberis, quamuis ego emero: quia hic nulla fraus eſt. eaque & Iuliano placent.

5 ¶ Labeo autem poſteriorum libris ſcripſit, ſi renuntiauerit ſocietati vnus ex ſociis, eo c tempore d, quo interfuit ſocij non dirimi ſocietatem, committere eum in pro ſocio actione e. nam ſi emimus mancipia, inita ſocietate; deinde renunties mihi eo tempore, quo vendere mancipia non expedit, hoc caſu, quia deteriorem cauſam meam facis, teneri te pro ſocio iudicio. Proculus hoc ita verum eſſe, (ſi) ſocietatis non intereſt dirimi ſocietatem: ſemper enim non id quod priuatim intereſt vnius ex ſociis, ſeruari ſolet, ſed quod ſocietati expedit. hæc ita accipienda ſunt, ſi nihil de hoc in coeunda ſocietate conuenit.

6 ¶ Item qui ſocietatem in tempus coit, eam ante tempus renuntiando, ſocium à ſe, non ſe à ſocio liberat. Itaque ſi quid compendij poſtea factum erit, eius partem non fert: at ſi diſpendium, æquè præſtabit portionem, niſi renuntiatio ex neceſſitate g quadam facta ſit. quod ſi tempus finitum eſt, liberum eſt recedere: quia ſine dolo malo id fiat.

7 ¶ Renunciare ſocietati etiam per alios poſſumus. & ideo dictum eſt, procuratorem h quoque poſſe renuntiare ſocietati.

¶ Sed verum de eo dictum ſit, cui omnium bonorum adminiſtratio conceſſa eſt: an de eo, cui hoc i ipſum nominatim mandatum eſt, videamus; an vero per vtrumque rectè renunttetur? quod eſt verius, niſi "ſi" prohibuerit eum dominus ſpecialiter renuntiare.

8 ¶ Item ſcriptum eſt, poſſe procuratori k quoque meo ſocium meum renuntiare. quod Seruius apud Alfenum ita notat, eſſe in poteſtate domini, cùm procuratori eius renunciatum eſt, an l velit eam habere renuntiationem. igitur is, cuius procuratori renuntiatum eſt, liberatus eſſe videbitur. an autem ipſe quoque (qui) renuntiauit procuratori, liberetur, in poteſtate eius erit, quemadmodum diximus in eo, qui ſocio renuntiat.

9 ¶ Morte m vnius ſocietas diſſoluitur, etſi conſenſu omnium coita ſit, plures n vero ſuperſint: niſi o in coeunda ſocietate aliter conuenerit, nec heres p ſocij ſuccedit. ſed quod ex re communi poſtea quæſitum eſt: item dolus, & culpa in eo, quod ex ante geſto pendet, tam ab herede, quàm heredi præſtandum eſt.

10 ¶ Item ſi alicuius rei ſocietas ſit, & finis negotio impoſitus, finitur ſocietas. Quod ſi, integris omnibus manentibus, alter deceſſerit; deinde tunc ſequatur res de qua ſocietatem coierunt, tunc eadem diſtinctione vtemur, qua in mandato, vt ſi quidem ignota fuerit mors alterius, valeat ſocietas: ſi nota, non valeat.

11 ¶ Societas quemadmodum ad heredes q ſocij non tranſit, ita nec ad adrogatorem, ne alioquin inuitus r quis ſocius efficiatur, cui non vult. Ipſe autem adrogatus ſocius permanet: nam, etſi filiusfamilias emancipatus ſ fuerit, permanebit ſocius.

12 ¶ Publicatione t quoque u diſtrahi ſocietatem diximus. quod videtur ſpectare ad vniuerſorum bonorum publicationem, ſi ſocij bona publicentur. nam cùm w in eius locum alius ſuccedat, pro mortuo habetur.

13 ¶ Si poſt diſtractam ſocietatem y aliquis x in rem communem impenderit, ſocius actione pro ſocio id non conſequitur; quia non eſt verum, pro ſocio, communiterve id geſtum eſſe, ſed communi diuidundo iudicio huius quoque rei ratio habebitur. Nam, etſi diſtracta eſt ſocietas, nihilominus diuiſio rerum ſupereſt.

14 ¶ Si communis pecunia penes aliquem à ſociorum ſit, & alicuius a ſociorum quid abſit, cum eo b ſolo agendum, penes quem ea pecunia ſit. qua deducta, de reliquo quod cuique debeatur omnes c agere poſſunt. ſ.

15 ¶ Nonnunquam g neceſſarium eſt & manente ſocietate agi pro ſocio: veluti cùm ſocietas vectigalium h cauſa coita eſt: propterque varios contractus neutri expediat i recedere à ſocietate, nec referatur in medium k, quod ad alterum peruenerit.

16 ¶ Si vnus ex ſociis maritus ſit, & diſtrahatur ſocietas, manente l matrimonio, dotem m maritus præcipere debet, n: quia apud eum eſſe debet, qui onera ſuſtinet. quod ſi iam diſſoluto matrimonio ſocietas diſtrahatur, eadem die recipienda eſt dos, qua & ſolui debet.

66. *Gaius libro 10. ad Edictum Prouinciale.*

Quod ſi eo tempore, quo diuiditur ſocietas, in ea cauſa dos ſit, vt certum ſit, eam, vel partem eius reddi non oportere, diuidere p eam inter ſocios iudex debet.

De venditione rei communis. 1. De vſuris. 2. De impenſis. 3. Quatenus ſocius condemnatur.

67. *Paulus lib. 32. ad Edictum.*

Si vnus ex ſociis rem communem vendiderit q conſenſu ſociorum, pretium diuidi debet ita, vt ei caueatur, indemnem eum futurum. quod ſi iam damnum paſſus eſt, hoc ei præſtabitur. ſed ſi pretium communicatum ſit ſine cautione, & aliquid præſtiterit is qui vendidit: an ſi non omnes ſocij ſoluendo ſint, quod à quibuſdam ſeruari non poteſt, à cæteris debeat ferre? Sed Proculus putat *, hoc ad cæterorum onus pertinere, quod ab aliquibus ſeruari non poteſt: ratione que defendi poſſe, quoniam ſocietas cùm contrahitur, tam lucri quàm ſ damni communio initur.

1 ¶ Si vnus ex ſociis qui non t totorum bonorum ſocij erant, communem pecuniam fœnerauerit, vſuraſque perceperit, ita demum vſuras partiri debet, ſi ſocietatis u nomine fœnerauerit. Nam ſi ſuo nomine, quoniam x ſortis periculum ad eum pertinuerit: vſuras ſolum retinere oportet.

2 ¶ Si quid vnus ex ſociis neceſſario de ſuo impendit in communi negotio, iudicio ſocietatis ſeruabit & vſuras y, ſi forte mutuatus z ſub vſuris dedit, ſed & ſi ſuam pecuniam dedit, non ſine cauſa dicetur, quod vſuras quoque percipere debeat, quas a poſſit habere, ſi alij mutuum dediſſet.

3 ¶ Non aliàs ſocius in id b, quod facere poteſt, condemnatur, quàm c ſi confitetur ſe ſocium fuiſſe. f

De alienatione. 1. Quid ſit facere quo minus facere poſſit.

68. *Gaius lib. 10. ad Edictum Prouinciale.*

Nemo ex ſociis plus d parte e ſua f poteſt alienare, etſi g totorum bonorum ſocij ſint.

1 ¶ Illud quæritur, verum & dolum facere videtur, quo minus facere poſſit, qui eruat bona ſua in fraudem futuræ actionis: an & qui occaſione h acquirendi i non vtitur. ſed verius eſt, de eo ſentire proconſulē, qui erogat bona ſua. idque ex interdictis colligere [illegible]

---

a v. ſi hoc exemplo & §. 4. [illegible] & l. 7. [illegible]
b Dolum ad futura [illegible]
c ſocietatis renuntiatio intempeſtiua [illegible]
d v. hic Accurſ.
e actionem. *Hal.*
f Societati quid expediat [illegible]
g v. l. 14. in fin. & [illegible] vel ſi contrahit matrimonium [illegible]
h Procurator ſine ſpeciali [illegible]
i Procuratio poteſt fieri per procuratorem [illegible]
k Procuratori ſocietas renuntiari poteſt.
l Ratihabitio domini [illegible]
m Morte vnius ſocij ſocietas extinguitur [illegible] l. 59. [illegible]
n [illegible] Plures vero, &c. Cuiacius 10. obſ. 26.
o l. 55. ſ. eo. atqui conuentione id effici non poteſt. l. 52. §. 9. l. 59. ſ. eo.
p l. 63. §. 8. ſ. eo. atqui reliqui contractus legem ex conuentione accipiant, & actiue ac paſſiue ad heredes tranſeant, quia, vnuſquiſque ſibi & ſucceſſoribus proſpicere recte poteſt. Cur tam varie? Faber exiſtimat, ſocietatem ad heredes non tranſire, vel ideo, quod ſocietas diſcordiam pariat, quæ autem diſcordia [illegible] l. 52. §. 9. [illegible] Fallit tamen ſuperior regula in ſocietate vectigalium l. 59. ſ. eo. etſi quis ſocietatem pro ſe & ſuis heredibus iuramento interpoſito [illegible] iure canonico. Faber per c. [illegible] & reſtrictionem legis 63. §. 8. ſ. eo.
q Societas, mutata perſona, ad alium non tranſit.
r [illegible] nemo [illegible]
ſ poſt ſocietatem [illegible] contractam. v. l. 63. in fin. ſ. eo. §. 7. Inſt. eod. & ſic egebunt, l. 4. in fin. ſ. eo. & §. 7. Inſt. eod. adde l. 1. ſ. de bonis damnatorum.
u Mors ciuilis & naturalis comparantur, ſi eundem effectum habent.
w Pro mortuo is haberi cui vitæ etiam ſucceditur, vt hic. Deportato, cui omnia bona confiſcata ſunt, fiſcus ſuccedit.
y adde l. 17. [illegible]
x aliquid. *Hal.*

[illegible] Socius vendens rem communem pretium ex venditione [illegible] communicare cogitur.
r Vnus ex ſociis, tenetur pro alio, quando non eſt ſoluendo. *Bald.*
ſ tunc duo rei dicuntur ſocij. *Accur. Bart.*
t Vſuras ex fœnore perceptas ſocius non communicat ſociis, [illegible] communi non ut ſociorum fœnerauerit.
u Quod ſocius non vniuerſorum bonorum [illegible] dedit nomine communi, ex pecunia communi, [illegible] proprio nomine acquiſiuit, non communicabit, [illegible] Bart. ad l. 52. §. 6. ſ. eo. adde l. 17. §. 1. [illegible]
x Vſuras is ſolus ſibi percipit, qui ſuo periculo ſortem fœneri dare [illegible]
y Vſuras nomine ſocietatis à ſe dependas ſocius à ſociis repetit [illegible]
z Sub vſuris mutuum accipere ſocietatis expliendæ cauſa ſocius poteſt.
a Vſuras propriæ pecuniæ nomine ſocietatis [illegible] ſequitur: quas minimum habere potuiſſet, ſi alij mutuo dediſſet.
b de eo dixi l. 63. §. 1. ſ. eo.
c Igitur ſi ſe ſocium negauerit, vltra id quàm facere poſſit [illegible] ita mendacij ratione [illegible] beneficium [illegible]
f vel adſcitum in ſocietatem fuiſſe, l. 63. §. 8. ſ. eo.
d Hoc locum habet, quoties vnus eſt in dolo, l. 63. ſ. eo. & [illegible] contradicunt. *Bart.* ideoque hæc lex locum non habet in ſocio, [illegible] pecunia dotatio; nec enim dolum committit, qui [illegible] l. 81. [illegible] l. 12. [illegible] l. 16. [illegible]
e Socius partem ſuam alienare & de ea tranſigere cum extraneo poteſt, [illegible] l. 1. [illegible] de reb. cred. Cuius rei elegantem [illegible]
f mercium ſc. atque venalium [illegible] & contradicentibus reliquis ſociis. In aliis rebus non venalibus, nullo modo poteſt, niſi Procuratoris generali exemplo, cui tantum permittuntur res, quæ [illegible] ſeruari non poſſunt [illegible] Ideoque licet ſocij inter ſe à lege tacitum mandatum generale habere videantur, huiuſmodi tamen mandatum porrigitur ad ea tantum [illegible] quæ ſocietati expediunt, ſiueque vtilia. *Bart.*
g multo igitur minus ſi quorumdam tantùm bonorum. l. 46. ſ. de [illegible]
h v. l. 10. §. 4. ſ. de [illegible] ſocius non affectare [illegible] poſſit, occaſione acquirendi non vtendo, ſed bona ſua tantum erogando, l. 6. ſ. quæ in fraud. cred. pr. l. 15. ſ. [illegible]
i Acquirere ſocius non cogitur, non tenetur denique ſocius ſocio [illegible] non acquiſiuit, hoc tantum præſtat, quod erogauit, [illegible] poſſidebat.

Universidad Rey Juan Carlos

poſſimus, in quibus ita eſt, quod dolo feciſſet, quo minus poſſideret.

De ſocietate ad emendum, & quid ſi ſocius vendidit.

69. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

Cum ſocietas ad emendum coiretur, & conuenit, ne unus reliquis emeret, ſed is cui ſpectabat, emeret, ſi eas eis non ſciuerit, &c. ſi aliquis à negotio diſceſſerit, ſi ſocios non ſciuerit, pro ſocio, & ex vendito cum eo agendum eſt.

De tempore ſocietatis.

70. *Paulus* lib. 33. ad Edictum.

Nulla ſocietatis in æternum coitio eſt.

De ſtipulatione pœnali. 1. De ſocietate quæſtus compendij.

71. *Idem* lib. 3. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

Duo ſocietatem coierunt, vt & grammaticam docerent, &, quod ex eo artificio quæſtus feciſſent, commune eorum eſſet: de ea re, quæ voluerunt fieri in pacto conuento ſocietatis præſcripſerunt: deinde inter ſe his verbis ſtipulati ſunt: *Hæc, quæ ſupra ſcripta ſunt, ea ita dari fieri, neque aduerſus ea fieri? ſi ea ita dari, fieri non erunt, tum viginti millia dari?* Quæſitum eſt, an, ſi quid contra factum eſſet, ſocietatis actione agi poſſet? Reſpondit, ſi quidem pacto conuento inter eos de ſocietate facto ita ſtipulati eſſent, *hæc ita dari, fieri ſpondes?* futurum fuiſſe, vt ſi nouationis cauſa id feciſſent, pro ſocio agi non poſſet, ſed tota res in ſtipulationem tranſlata videretur. ſed quoniam non ita eſſent ſtipulati, *ea ita dari fieri ſpondes?* ſed, *ſi ea facta non eſſent, decem dari?* non videri ſibi, rem in ſtipulationem peruenire, ſed duntaxat pœnam: non enim vtriuſque rei promiſſorem obligari, vt ea daret, faceret, &, ſi non feciſſet, pœnam ſufferret. & ideo ſocietatis iudicio agi poſſe.

1. ¶ Duo colliberti ſocietatem coierunt lucri quæſtus compendij, poſtea vnus ex his à patrono heres inſtitutus eſt, alteri legatum datum eſt. neutrum horum in medium referre debere reſpondit.

De culpa.

72. *Gaius* libro 2. Quotidianarum rerum, ſiue Aureorum.

Socius ſocio etiam culpæ nomine tenetur, id eſt, deſidiæ, atque negligentiæ. culpa autem non ad exactiſſimam diligentiam dirigenda eſt. ſufficit etenim, talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem ſuis rebus adhibere ſolet. quia qui parum diligentem ſibi ſocium acquirit, de ſe queri debet.

De ſocietate vniuerſorum fortunarum.

73. *Vlpianus* libro 2. Reſponſorum Maximino reſpondit.

Si ſocietatem vniuerſarum fortunarum coierint, id eſt, earum quoque rerum, quæ poſtea cuique acquirentur, hereditatem cuiuis eorum delatam, in commune redigendam.

1. ¶ Idem Maximinæ reſpondit, ſi ſocietatem vniuerſarum fortunarum ita coierint, vt quicquid erogetur, vel quæratur, commune vtriuſque eſſet: ea quoque, quæ in honorem alterius liberorum erogata ſunt, vtrinque imputanda.

De re empta à ſocio.

74. *Paulus* lib. 62. ad Edictum.

Si quis ſocietatem contraxerit, quod emit, ipſius fit, non commune: ſed ſocietatis iudicio cogitur rem communicare.

De portione ſocietatis collata in arbitrium alterius.

75. *Celſus* lib. 15. Digeſtorum.

Si coita ſit ſocietas ex his partibus, quas Titius arbitratus fuerit, ſi Titius antequam arbitraretur, deceſſerit, nihil agitur: nam idipſum actum eſt, ne aliter ſocietas ſit, quàm vt Titius arbitratus ſit.

Sententia arbitri iniqua ad boni viri arbitrium reducitur.

76. *Proculus* lib. 5. Epiſtolarum.

Societatem mecum coiſti ea conditione, vt Nerua amicus communis partes ſocietatis conſtitueret: Nerua conſtituit, vt tu ex triente ſocius eſſes, ego ex beſſe. quæris, vtrum ratum id iure ſocietatis ſit, an nihilominus ex æquis partibus ſocij ſimus? Exiſtimo autem melius te quæſiturum fuiſſe, vtrum ex his partibus ſocij eſſemus, quas is conſtituiſſet, an ex his, quas virum bonum conſtituere oportuiſſet. Arbitrorum enim genera ſunt duo. Vnum eiuſmodi, vt, ſiue æquum ſit, ſiue iniquum, parere debeamus: quod obſeruatur, cùm ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt. Alterum eiuſmodi, vt ad boni viri arbitrium redigi debeat, etſi nominatim perſona ſit comprehenſa, cuius arbitratu fiat.

77. *Paulus* lib. 4. Quæſtionum.

Veluti cùm lege locationis comprehenſum eſt, vt opus arbitrio locatoris fiat.

78. *Proculus* lib. 5. Epiſtolarum.

In propoſita autem quæſtione arbitrium viri boni exiſtimo ſequendum eſſe, eo magis, quòd iudicium pro ſocio bonæ fidei eſt.

79. *Paulus* lib. 4. Quæſtionum.

Vnde ſi Neruæ arbitrium ita prauum eſt, vt manifeſta iniquitas eius appareat, corrigi poteſt per iudicium bonæ fidei.

80. *Proculus* lib. 5. Epiſtolarum.

Quid enim ſi Nerua conſtituiſſet, vt alter ex milleſima parte, alter ex duabus milleſimis partibus ſocius eſſet? illud poteſt conueniens eſſe viro bono, vt non vtique ex æquis partibus ſocij ſimus: veluti ſi alter plus operæ, induſtriæ, gratiæ, pecuniæ in ſocietatem collaturus erat.

Paſtum de filia dotanda ex pecunia communi.

81. *Papinianus* lib. 9. Quæſtionum.

Si ſocius pro filia dotem promiſit, & prius, quàm ſolueret, herede ea relicta deceſſit, quæ poſtea cum marito de exigenda dote egit, accepto liberata eſt. quæſitum eſt, an is pro ſocio agere doris quantitatem præcipere deberet, ſi forte ſic conuenilſet inter

---

a Nundinæ pro conuentibus mercatorum. Sic Galli Nundinas vocant, quæ Nundinarum occaſione vel tempore fiunt.

b *ſcil.* cæteris ad negociandum euntibus.

c vt vnus reliquis nundinarios negociandos præſtaret, quiſque ad negotium ſocietatis non eſſet. Cuiac. quem diligenter adde tamen Antonium Fabrum 5. coniect. 4.

d ſcil. pretio ſolido, vel indiuiſo.

e ſcil. actione informata tali pretio.

f Cur ex vendito? Emptum quod ſocio communicat ſocij, ei vendidiſſe videtur, l. 74. ead.

f vel communionis l. 14. §. 2. ſ. com. diuid.

g Æterna nulla ſocietas eſſe poteſt: perpetua tamen, id eſt, dum viuent ſocij, eſſe poteſt, l. 1. ead.

h ex conuentio, vt l. 14. § Præterea ſ. com. diuid. Græcis eſt συνωμοσία. Verum coitio ſocietatis dici rectè poteſt, l. 1. ead.

i eſt enim ex conſenſu, vt conſenſu perficitur.

k Societas profeſſionis & artificij eſſe poteſt. Simile quiddam eſt apud Ciceronem orat. pro Roſcio Comœdo.

l al. grammaticæ: grammaticæ profeſſio, artificium dicitur. vnde colligunt, Quaſi cæteris non eſſe, quæ ex grammaticæ profeſſione quæſita ſint.

n huic pacto ſtipulatio ſubijcitur. o Pacto ſtipulatio in continenti adiecta, nouum contractum parit, ſeu nouationem inducit, ſi hoc actum fuerit: ſi nouandi animus non fuit, tantum eſt pœnalis. Priori caſu, & res principalis & pœna, quæ in pacto & ſubſequente ſtipulatione comprehenſa fuerit, petitur: Altero, pœna tantum.

p nota diuerſitatem harum formularum. Prior, quia nouatio eſt, & in ea res pacto comprehenſa continetur. Altera, vt merè pœnalis, non nouat, nec rem pacti continet, ſed pœnam tantum. Vnde colligunt nonnulli, pœnalem ſtipulationem non ſemper cenſeri nouationem, v. l. 28. ſ. de act. empt.

q v. l. 13. ſ. eo. l. 45. §. 2. ſ. de acq. hered.

r Societas lucri, quæſtus & compendij non extenditur ad ea quæ extrinſecus quæſita, ſed ad ea quæ operis tantum quæſita. Lucri quidem generalis vox eſt, reſtringitur tamen vocibus his, quæſtus compendij, ſubſequentibus: vnde volunt generale verbum reſtringi per ſpeciale. Genus denique per ſpeciem ſubſequentem reſtringi. Quià ſi genus antecedat, indiuidua ſequantur, Genus reſtringitur ad indiuidua expreſſa, v. Dotum & genera, de reg. iur. 6. f l. 9. ſ. eod.

s Id eſt non tantum doli, ſed & culpæ, l. 52. §. 2. ſ. eod. §. vlt. Inſt. eod.

u Culpæ eſt deſidia atque negligentia, hoc eſt, leuis: id enim culpa verbum in dubio ſimul.

x Culpam leuem non leuiſſimam ſocio præſtat ſocius.

y Socius ſocio magnam diligentiam non præſtat, ſed qualem ſuis rebus adhibet, Syn. 12. c. 65. z μεγαλω ... Bas. c. 65.

a Societate inita omnium rerum, etiam futurarum, hereditas, vt lic. lucrum & damnum, etiam quod in honorem liberorum vel us erogatum eſt, omnibus imputabitur. S. 1. Syn. eod. c. 66. b non ſimplex, vt l. 7. ſ. eod.

c aliqui ſcilicet. d Cur ita? v. l. 3. §. 1. l. 52. ſ. 26. ſ. eod.

e Baſ. 36. c. 66. f v. l. 67. §. 1. ſ. eod.

g ipſo iure, dixi l. 8. C. ſi quis ſibi vel alteri, l. 47. §. 6. ſ. de admin. tut.

h Imò non tenetur communicare, l. 4. C. communi vtriuſque iud.

i Idem eſt in emptione, l. 21. in fi. C. de ſocio. empt. in locatione, l. 23. ſ. locati, & ſtipulatione, l. 43. l. 124. ſ. de verb. oblig.

k Ita arbitrium hoc, licet in contractu bonæ fidei, ſtrictè interpretabimur: nempe quia ita conuenit, v. quæ ſcripſi ad l. 76. ſ. eod.

a In arbitrium tertij, itaque boni viri, modus & forma contractus conferri poteſt.

b Arbitri ſententia ſtandum, arbitratrici vero parti non eſt neceſſarium poſſit reduci ad arbitrium boni viri.

c l. 24. inſ. locati.

d Arbitrum (qui & arbitrator, Græcis διαιτητὴς & ἀνεξεταστος) duplex. Merum quod ſtrictè accipitur, & arbitrium boni viri. Merum in perſonam certam confertur: boni viri modò in certam, modò in incertam. Meri obſtringimur etiam iniquo, quia ſe illi ſubijciunt, boni viri non obſtringimur, ſi ſit iniquum. Illa iniquitas non corrigitur, niſi dolus adeſſet, ſ. intercederet. l. 3. §. 2. ſ. de arbitr. l. ita demum. 3. §. 2. de arbit. Iſta iniquitas qualibet corrigitur. Illud perſonam non egreditur, l. in compromiſſo 45. ſ. de arbitr. Hoc egredi perſonam poteſt; quia eſt certæ perſonæ nomen inferatur, tamen non tam perſonæ, quam ipſum æquitatis arbitrium inſeri videtur. Æquitas autem certis perſonis non circumſcribitur. Igitur, ſi hic cuius nomen inſertum eſt, æquum non decreuerit, alium adire licebit, d. l. C. de contrah. ſtipul. ...§ ſed & ſi quis, C. commun. de legat. In ſtipulationibus ſtrictè, in bonæ fidei contractibus, niſi aliud conuenerit, l. ſi ... 75. ſ. eod. aut natura rei ſit incerta, l. vlt. C. de contr. empt. & ſtipulationes, niſi pœna ſit adſcripta, pro ea latiùs accipitur. l. 6. ſ. de verb. oblig. l. 27. Inſt. de cond. & demonſt. arbitrium latius accipimus vt hic: adde Cuiac. ad l. 45. ſ. de verb. oblig.

e v. l. 13. §. 2. ſ. de arbitr. f v. l. 19. §. 2. ſ. de arbitr.

g v. l. 18. inſ. iudicatum ſolui.

h v. l. 43. ſ. de verb. oblig. Priores ex iudices, ordinem iudiciarium ſeruant in procedendo & definiendo: cæteri, non vt iudices aliquo, ut nec ſeruant ordinem iudiciarium, ſed ex æquo & bono iudicant. Coram eis non eſt iudicium, ideóque vel ipſe principalis aduerſarius arbitrator eſſe poteſt, non arbiter aut iudex, l. ne quis in ſua cauſa, l. pen. ſ. de arbitr. ab eis ideo non appellatur (niſi ex iuſta cauſa vt vult Bar.) ſed eorum ſententia reducitur ad arbitrium boni viri: in qua reductione, grauatus obſeruare tempore appellationis non cogitur. Petrus ſumma 17. ſum. Mol. 34. num. 4. verſ. de arbitris & arbitratoribus, vbi hic Bart. & Corlaſij nobiſcum opinionem c. Miſſ. 18. l. v. l. 25. ſ. locati.

k præſumimus viri boni arbitrium intercedere debere in bonæ fidei iudicijs.

l l. 52. §. 1. ſuprà eod. l. 3. C. eod. §. 28. Inſt. de act.

m Arbitratus iniquus ad boni viri arbitrium reduci poteſt ex eo contractu quo prius agi poterat. n Enormiter læſus quis dicitur, quando ſit vltra dimidiam partem exceſſus, v. l. 27. §. 2. ſuprà de arbitr. & vltra dimidiam partem læſus eſt, l. 2. & l. 8. C. de reſcind. o l. 6. ſ. eo vel l. 29. §. 3. ſ. eod.

p poſtea quam, Hal. q Ergo à contrario ſenſu colligitur, filiam eius ſocij non eſſe dotandam de communi, niſi ex pacto id actum ſit inter ſocios, vt de communi dos conſtitueretur: vt hic, vt hoc ex facultas, non ex ipſo iure ſocietatis, ſed pacti proficiat, l. fin. C. de dotis promiſſ. cum onus dotandæ filiæ, perſonæ patris cohæreat, vtrimque officium, l. fin. C. de dotis promiſſ. (talis ad alium non tranſeant) quia etiam in communem arcam ea pecunia non vertatur, nec directè vel indirectè ſocietati ad commodum pertinet, l. 52. §. 15. ſ. eod. l. 82. ſ. eo. cum ei perſonæ præſtetur, quæ operas ſocietati non tribuit, l. 8. ſ. eod. cum nemo alterius nomine, aut plus ſua parte donare poſſit, l. 68. ſ. eod. cum ſocius quinque filiarum pater contra legem ſocietatis inæqualitatem ſeruet quinque filias dotando in præiudicium alterius ſocij, etiam tantum filiarum, aut forte nullius parentis. Ea inæqualitas magis perſpicitur, quod illæ quinque filiæ dotem ſuam præcipuam habitaræ ſint; & præterea, mortuo ſuo patre, æqualiter res ſocietatis cum ſocio diuiſuræ. Ad hæc, expenſas profuſas pro fratris ſtudio ab altero fratre ſocio factas non imputari ſocietati: eamque penè communem eſſe opinionem refert Rolandus à Valle 2. conſ. 91. n. 8. ad 32. à qua tamen idem mox diſcedit. Mouetur autem, quod omnis impenſa ſocietati imputetur, arg. l. 27. de ſo. ſ. eod. ergo & dotis: ſed & ea quæ in honorem alterius liberorum erogantur, l. 73. ſ. eod. non eſſe putem, vt ſocius onus non proueniens ex ſocietate, ſed ex eo facto fratris, etiam ſentiat, l. 52. §. 3. ſ. famil. &, quod magis eſt, quod aliene iniuriarum ſocius præſtiterit, d. l. 52. in fin. ſ. eod. ſocio omnium bonorum, ſpe ſaltem & iure, adquiri hereditatem ſocio delatam, l. 3. §. 1. ſ. eo. & conſequenter onus hereditarium, puta dotandæ filiæ ſocij ad eum delatæ transferendum: & ex huius legis fine dici, non eſſe detrahendam pecuniam ſocietati, propter filiam (eiuſmodi pactum, ſolutam à patre cum eius ſocio) dotem præcipuam habere, ſi modo ei ſolutum fuerit. Amplius, in ſocietate bonorum omnium, non attenditur, vnus plus lucretur quàm alius, vel vnus plus impendat quàm alter: ſed omnia generaliter partienda: dotem ab vno ſociorum adquiſitam, ſocio communicari, l. 66. eadem lege, dotare ab vno ſociorum filio, hoc etiamodi boni ſocietati imputandum: familias ſociorum ex communi alendas: ergo & dotandas: nam qui tenetur alere, tenetur dotare, quod de vna ad aliud argumentum valeat, l. fin. C. de in quib. ca. tacit. idem Roland. n. 77.

Fidiſſimè obtendit, hanc eſſe communem opinionem, vt in ſocietate omnium bonorum ſocius.

ſocios, ut a de communi dos conſtitueretur? Dixi pactum non eſſe iniquum, utique ſi lucri de alterius tantum filia conuenit: nam ſi commune hoc pactum fuit, non intereſſe, quod alter ſolus filiam habuit. caeterum ſi numeratam dotem pater, defuncta in matrimonio filia, recuperaſſet, reſeci pecuniam ſocietati debuiſſe, pactum ex aequitate ſic nobis interpretantibus. quod ſi, ſalua ſocietate, diuortio matrimonium ſolutum fuerit, eandem c ſua cauſa dotem recuperari, ſcilicet ut ea vel alii d marito dari poſſit, nec, ſi prior maritus facere non poſſet, denuo de ſocietate conſtituendam dotem: niſi ſi nominatim ita conueniſſet. Verum in propoſito largior eſſe e videtur, dos numerata f effectam vero promiſſa. Nam ſi filia datam dotem, poſteaquam pater heres extitit, iure ſuo recepiſſet, non eſſe referendam pecuniam ſocietati, quam g mulier habitura fuit, etſi alius heres extitiſſet. quod ſi accepto à marito liberata eſſet, nequaquam imputari poſſe ſocietati, non ſolummodo pecuniam.

De aere alieno.

82. *Idem* libro 3. Reſponſorum.

Iure ſocietatis per ſocium aere alieno ſocius non obligatur, niſi h in communem arcam i pecuniae verſae ſunt a.

De his quae nata in confinio reperta.

83. *Paulus* lib. 1. Manualium.

Illud quaerendum eſt: arbor b quae in confinio c nata eſt, item lapis, qui per utrumque fundum extenditur, an cum ſuccisa arbor eſt, vel lapis exemptus, eius ſit cuius fundus; pro ea quoque parte ſingulorum eſſe debeat, pro qua parte in fundo fuerat? an qua ratione duabus maſſis e duorum dominorum flatis, tota maſſa communis eſt: ita arbor hoc ipſo quod ſeparatur à ſolo, propriamque ſubſtantiam in unum corpus redactam accipit, multo magis pro indiviſo f communis ſit, quam maſſa. Sed naturali convenit rationi, & poſtea tantam g partem utrumque habere tam in lapide, quam in arbore, quantam & in terra habebat.

De ſocietate iuſſu alicuius contracta.

84. *Idem* libro ſexto Poſteriorum à Iavoleno epitomatorum.

Quoties iuſſu alicuius vel cum filio eius, vel cum extraneo ſocietas coitur; directo h cum illius perſona agi poſſe, cuius perſona in contrahenda ſocietate ſpectata ſit.

LIBER DECIMVS-OCTAVVS.

DE CONTRAHENDA a EMPTIONE, ET DE pactis b inter emptorem, & venditorem compoſitis, & quae c res venire non poſſunt.

De origine emptionis & venditionis, eiuſque & permutationis differentia, & nummis. 1. Quibus modis emptio contrahitur.

Paulus lib. 33. ad Edictum.

Origo d emendi vendendique à permutationibus coepit e. Olim enim non ita f erat nummus g; neque aliud merx h, aliud pretium vocabatur; ſed unuſquiſque ſecundum neceſſitatem temporum ac rerum, utilibus inutilia i permutabat, quando plerumque evenit, ut, quod alteri ſupereſt, alteri deſit. Sed k quia non ſemper nec facile concurrebat, ut, cum tu haberes, quod ego deſiderarem, invicem haberem, quod tu accipere velles, electa materia l eſt, cuius publica, ac perpetua m aeſtimatio difficultatibus a permutationum, aequalitate quantitatis ſubveniret; eaque materia c forma d publica e percuſſa, uſum dominiumque non f tam ex ſubſtantia g praebet, quam ex quantitate h. nec i ultra merx utrumque, ſed alterum pretium vocatur.

1 ¶ Sed, an ſine nummis venditio dici hodieque k poſſit, dubitatur l. veluti ſi ego togam dedi, ut tunicam acciperem. Sabinus & Caſſius, eſſe emptionem & venditionem putant m. Nerua & Proculus, permutationem, non emptionem hoc eſſe. Sabinus Homero teſte utitur, qui exercitum Graecorum aere n, ferro hominibuſque vinum emere refert, illis verſibus o.

... ſint collegiati, licet non faciant collegium, vide ... 63. ... ſ. quibus, 3. quod cuiuſque univerſ.

a 4. C. 38. 3. Inſt. 24. Eccl. 19. tit. 1. 3. Hat. 3 & 3. nou. 17.
b 4. C. 54. ... 4. C. 40.
d Origines nota e & ab origine res quaſque repetere, ut contractus, ... iura, ... magiſtratus, & ſimilia, Iuriſconſulti & Legiſlatores etiam ſolent, l. 1. & 2. ff. de origine iuris.
e hinc permutatio & emptio dicuntur vicinae, l. 1. ff. de rer. permut. non ſunt tamen idem ... [illegible]
f Nummus initio non ita fuit, ut nunc eſt. Quid? ... nummus initio non fuiſſe ex argento vel metallo? ... [illegible]
g Denummi uſu & inventione v. Ariſtotelem 1. Politic. 6. & 5. Ethic. 5. ... [illegible]
h Notanda eſt differentia ... [illegible]
i Inutilia nobis utilibus contrahendo & permutando acquirere ſolemus ... [illegible]
k Nummus cur inventus ... [illegible]
l In nummo haec ſpectantur, materiam ſeu ſubſtantiam, aeſtimationem eius & quidem publicam & perpetuam ... [illegible]
m ... [illegible]

a Permutatio ſit difficilius quam emptio. Fuit tamen & l. olim in emptione & venditione ſua difficultas, menſurabantur enim ... appendebantur per trutinam ... [illegible]
b Nummi uſus in eo verſatur, ut ... [illegible]
c Materia nummi metallum: forma publica ... [illegible]
d Moneta forma publica percuſſa debet (de quibus in monetis publicis, l. 2. C. de falſa moneta.) aut adultera eſt.
e Monetam ſeu nummos cudere non cuiuſvis eſt ... [illegible]
f A permutatione diſtinguitur emptio & venditio. Permutatio ex ſola ſubſtantia uſum praebet, nummus ex quantitate.
g Subſtantia, cui opponitur hic quantitas ... [illegible]
h vide l. 19. ... de ſolut. ... [illegible]
i Venditio in hoc quoque differt à permutatione ... [illegible]
k Venditio olim ſine nummis fuit ... Sabinus & Caſſius aiunt: Nerua & Proculus negant ... [illegible]
l hodie non placet, ... [illegible]
m de heredibus Caſſianorum, Sabinianorum & Proculianorum ... [illegible]
n ſpeciem, non nummis. o ... [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible] id est,

Hinc quidem vinum emebant comati Achiui:
Alij quidem aere, alij autem splendido ferro,
Alij vero pellibus, alij autem ipsis vaccis,
Alij autem mancipiis.

Sed hi versus permutationem significare videntur, non emptionem, sicut illi:

[illegible] id est,

Hic rursus Glauco Saturnius eripuit Iupiter,
Qui cum Tydide Diomede arma mutauit.

Magis autem pro hac sententia illud diceretur, quod alias idem poeta dicit: [illegible] id est,

-- *mercati sunt possessionibus suis.*

Sed verior est Neruæ & Proculi sententia: nam vt aliud est vendere, aliud emere, alius emptor, alius venditor, sic aliud est pretium, aliud merx: quod in permutatione discerni non potest, vter emptor, vter venditor sit.

2 ¶ Est autem emptio iuris gentium: & ideo consensu peragitur: & inter absentes contrahi potest, & per nuntium, & per literas.

De patre & filio. 1. De patre.

2. *Vlpianus* lib. 1. ad Sabinum.

Inter patrem & filium contrahi emptio non potest: sed de rebus castrensibus potest.

1 ¶ Sine pretio nulla venditio est. Non autem pretij numeratio, sed conuentio perficit sine scriptis habitam emptionem.

De pacto vt si res displicuisset, inempta esset.

3. *Vlpianus* libro 28. ad Sabinum.

Si res ita distracta sit, vt si displicuisset, inempta esset, constat non esse sub conditione distractam, sed resolui emptionem sub conditione.

De his quæ non sunt in commercio.

4. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

Et liberi hominis, & loci sacri, & religiosi, qui haberi non potest, emptio intelligitur, si ab ignorante emitur.

5. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

Quia difficile dignosci potest liber homo à seruo.

De lege commissoria. 2. De pactis contrariis.

6. *Pomponius* libro 9. ad Sabinum.

Sed Celsus filius ait, hominem liberum scientem te emere non posse: nec cuiuscunque rei si scias alienationem esse: vt sacra & religiosa loca: aut quorum commercium non sit, vt publica, quæ non in pecunia populi, sed in publico vsu habeantur: vt est campus Martius.

1 ¶ Si fundum annua, bima, trima die ea lege vendidissem, vt *si in diem statutam pecunia soluta non esset, fundus inemptus foret, & vt si fundum emptor fructuum colendi gratia perceperit [illegible] Vtique mercede pacta id vendidisse,* [illegible] *ad diem pecunia non soluta:* placet venditori ex vendito eo nomine actionem esse. Nec conturbari debemus, quod inempto fundo facto, dicatur, actionem ex vendito futuram esse: in emptis enim & venditis potius id quod actum, quam id quod dictum sit, sequendum est: & cum lege id dictum sit, apparet hoc dumtaxat actum esse, ne venditor emptori, pecunia ad diem non soluta, obligatus esset: non vt omnis obligatio empti & venditi vtrique solueretur.

2 ¶ Conditio quæ initio contractus dicta est, postea alia pactione immutari potest: sicuti etiam abiri tota emptione potest, si nondum impleta sunt, quæ vtrinque præstari debuerant.

De conditione in arbitrium collata. 1. De emptione, quanti emisti. Vel quantum pretij in arca habeo. 2. Vel tracauis, & quanto pluris ab emptore venditor.

7. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

Hæc venditio serui, *si rationes domini computasset arbitrio*, conditionalis est. Conditionales autem venditiones tunc perficiuntur, cum impleta fuerit conditio. Sed verum hæc est venditionis conditio, *si ipse dominus putasset suo arbitrio*: an vero *si arbitrio viri boni*: nam si arbitrium domini accipiamus, venditio nulla est, quemadmodum si quis ita vendiderit, *si voluerit*: vel stipulanti sic spondeat, *si voluero, decem dabo*: neque enim debet in arbitrium rei conferri, an sit obstrictus. Placuit itaque veteribus, magis in viri boni arbitrium id collatum videri, quam domini. Si igitur rationes potuit accipere, nec accepit, vel accepit, fingit autem se non accepisse: impleta conditio emptionis est, & ex empto venditor conueniri potest.

1 ¶ Huiusmodi emptio, *quanti tu eum emisti*, [illegible] *pretij in arca habeo*, valet: nec enim incertum est pretium tam euidenti venditione: magis enim ignoratur quanti emptus sit, quam in rei veritate incertum est.

2 ¶ Si quis ita emerit, *est mihi fundus emptus centum, & quanto pluris eum vendidero*: valet venditio, & statim impletur: habet enim certum pretium centum: augebitur autem pretium, si pluris emptor fundum vendiderit.

De re vendita, de re futura. 1. De spe.

8. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

Nec emptio, nec venditio sine re quæ veneat potest intelligi. & tamen fructus & partus futuri recte emuntur: vt cum editus esset partus, iam tunc, cum contractum esset negotium, venditio facta intelligatur: sed si id egerit venditor, ne nascantur, aut ne fiant, ex empto agi posse.

1 ¶ Aliquando tamen & sine re venditio intelli-

c hoc est, comprobare sententiam Neruæ & Proculi. d Iliad. ζ. versu 234. e hoc est, Sabini & Cassij. f Odyss. α. versu 430.

g In quibus conueniant, vide l. 2. C. de rer. permut.

h [illegible] Prima differentia: Secunda, emptionem consensu, permutationem re perfici l. 1. §. 2. l. de rer. permut. Item, emptio, nominatus: permutatio, innominatus contractus est l. 17. §. de pactis. [illegible] non aeque l. 5. §. de condict. caus. dat. [illegible] venditor re tradita, emptore pretium non soluente, ad pretium tantum agit, non ad rem [illegible] l. 12. C. de rei vend. in permutatione secus d. l. 5. & l. 1. [illegible] de rer. permut. i l. 5. de iustit. & iur.

k Syn. Basil. 26. Tit. [illegible] facit l. 7. in pr. supr. de pactis. Quæ iuris sunt gentium & consensu, & inter absentes & per nuntium, & per literas possunt contrahi.

l vide l. 1. & l. 48. [illegible] de obl. & action. [illegible] l. vlt. C. si quis alteri vel sibi.

m [illegible] per interiectam personam. Syn. ibid.

o Synopsis ead. c. 1. [illegible]

p sub. in potestate positum.

q Immo potest. Nam & mutuum potest etiam contrahi, l. 40. ff. de rebus credit.

r nec lis. l. 4. ff. de iudiciis.

s d. l. 4. [illegible] de [illegible] principijs.

t Venditio inter patrem & filium non consistit, nisi de re castrensi, vel quasi castrensi. Cur in castrensi vel quasi filiusfamilias in id genus peculij vicem patrisfamilias obtinet l. 2. [illegible]

u vide [illegible] Idemque si instrumentum factum sit de venditione continens pretij mentionem [illegible] tale instrumentum venditionem non probat. Hinc etiam sequitur, quod vbicumque in aliqua dispositione fit mentio pretij, intelligitur proprie de emptione & venditione.

x Venditio sine pretio nulla est. Pretium, nota emptionis, [illegible] Conductionis autem potius [illegible] in conductione non est pretium sed merces.

y Venditio sine scripto contracta. [illegible] conuentione pretij perficitur, neque requirit traditionem pretij [illegible] Quæ scripto contrahitur alias & naturam solennitatis requirit: l. 17. C. de fide instrum. Syn. Basil. 19. Tit. 1. c. 2. & ibi Scholiastes [illegible]

z potest enim sine scripto fieri. vide l. 20. C. de fide instrumentorum.

a l. 4. C. de [illegible]

b Conditio quæ emptionis dissolutionem spectat, non ipsam emptionem, contractum ipsum conditionalem non reddit, sed purum esse sinit.

c l. 5. [illegible]

q vide l. 72. inf. eod. [illegible] qui potest [illegible] qui potest ab ipsa substantia recedere.

s [illegible] antequam res fuerit secuta l. 3. infra de rescindenda vend.

t Conditionalis venditio perficitur impleta conditione l. 37. [illegible] de periculo & commodo rei vend.

u Venditio collata in arbitrium [illegible] venditoris vel emptoris, intelligitur collata in arbitrium boni viri: ita [illegible] appellatione boni viri arbitrium intelligitur. quod si arbitrium contrahentis sit adiectum conditionis modo, contractus non perficitur, nisi arbitrio concurso.

x vide l. 13. C. eo. Venditio nulla est, quæ collata est in merum arbitrium emptoris vel venditoris. y vide l. 8. ff. de oblig. & act.

z vide l. 17. l. 46. in fin. ff. de verb. oblig.

a An idem est si dicatur, *si voluero*? vide l. 8. inf. de oblig.

b d. l. 17.

c l. 3. l. de [illegible] adde l. 69. inf. de verb. sign.

d Certum est pretium cum ita emitur, *quanti tu eum emisti*, [illegible] pretij quantitas re ipsa certa est. Certum sit aliquid [illegible] pretij quantitas est, per relationem ad aliud quod certum sit.

e Incertum non videtur quod ex alio potest certum fieri. [illegible] de verb. oblig.

f Euidentia dicuntur, quæ ad aliud relatione facta certa & explorata sunt.

g vt in l. 13. §. 24. inf. de act. empt.

h Statim quod impletur, purum est.

i Venditio pura esse potest, & tamen pars pretij conditionalis.

k Pretium autem in emptione certum esse debet, §. 1. [illegible]

l Pluris adiectio incerta, nisi alterius relatione certa sit.

m Venditio sine re quæ veneat non est, l. 2. §. 1. inf. eod.

gitur: veluti cùm captus alea emitur. quod ô fit, cùm captus piſcium c, vel auium, vel miſſilium d emitur. emptio enim contrahitur, etiam ſi nihil inciderit: quia ſpei e emptio eſt. & quod miſſilium f nomine eo caſu captum eſt, ſi euictum g fuerit, nulla eo nomine ex empto obligatio contrahitur h, quia id actum intelligitur.

De conſenſu & diſſenſu, & errore contrahentium.

9. *Vlpianus* libro 28. ad Sabinum.

IN venditionibus & emptionibus conſenſum i debere intercedere palàm eſt. cæterum ſiue k in ipſa emptione diſſentient, ſiue in pretio, ſiue in quo alio, emptio imperfecta eſt. Si igitur ego me fundum emere putarem Cornelianum, tu mihi te vendere Sempronianum putaſti, quia in corpore l diſſenſimus m, emptio n nulla o eſt.

¶ Idem eſt, ſi ego me Stichum, tu Pamphilum abſentem vendere putaſti. nam cùm in corpore diſſentiatur, apparet nullam eſſe emptionem p.

1 ¶ Si in nomine diſſentiamus, verùm de corpore conſtet, nulla dubitatio eſt, quin valeat emptio & venditio. nihil enim facit error nominis q, cùm r de corpore conſtat.

2 ¶ Inde quæritur, ſi in ipſo corpore non erratur, ſed ſ in ſubſtantia error ſit, vt puta ſi acetum pro vino veneat, æs pro auro, vel plumbum pro argento, vel quid aliud argento ſimile, an emptio & venditio ſit? Marcellus ſcripſit libro ſexto Digeſtorum, emptionem eſſe & venditionem: quia in corpus conſenſum eſt, etſi in materia ſit erratum. ego in vino quidem conſentio, quia eadem propè t οὐσία eſt, ſi modò vinum acuit. cæterùm ſi vinum non acuit, ſed ab initio acetum fuit, vt embamma u, aliud pro alio veniſſe videtur. in cæteris y autem nullam eſſe venditionem puto, quotiens in materia x erratur.

10. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

ALiter atque ſi aurum quidem fuerit, deterius autem, quàm emptor exiſtimaret, tunc enim emptio valet.

11. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

ALioquin quid dicemus, ſi cæcus emptor ô ſit, vel ſi in materia erratur ? vel ei in minus perito discernendarum materiarum: in corpus eos conſenſiſſe dicemus? & quemadmodum conſenſit e qui non vidit f.

1 ¶ Quòd ſi ego me virginem emere putarem, cùm eſſet iam mulier g, emptio valebit: in ſexu h enim non eſt erratum. cæterùm ſi ego mulierem venderem, tu puerum emere exiſtimaſti, quia in ſexu error eſt, nulla emptio, nulla venditio eſt.

Inſpiciuntur diſſenſus vel conſenſus contrahentium non autem liberorum, quibus acquiritur. Bald.

12. *Pomponius* lib. 31. ad Quintum Mucium.

IN huiuſmodi autem quæſtionibus i perſonæ ementium & vendentium ſpectari debent, non k eorum quibus adquiritur ex eo contractu actio. nam ſi ſeruus meus vel filius, qui in mea poteſtate eſt, me præſente, ſuo nomine emat, non eſt quærendum, quid ego exiſtimem: ſed a quid ille, qui contrahit.

13. *Idem* libro 9. ad Sabinum.

SEd ſi ſeruo meo, vel ei cui mandauero, vendas ſciens fugitiuum, illo ignorante, me ſciente, non teneri ex empto verum eſt.

14. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

QVid tamen dicemus, ſi in materia c, & qualitate ambo errarent? vt puta ſi & ego me vendere aurum putarem, & tu emere, cùm æs eſſet? vt puta coheredes viriolam d, quæ aurea dicebatur, pretio exquiſito vni heredi vendidiſſent, eaque inuenta eſſet magna ex parte ænea? venditionem eſſe conſtat, ideo quia e auri aliquid habuit. nam ſi inauratum aliquid ſit, licèt ego aureum putem, valet f venditio. ſi autem æs b pro auro veneat, non valet.

De interitu rei. 1. De ignorantia emptoris. 2. De emptione rei ſuæ.

15. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

ETſi conſenſum fuerit in corpus, id tamen in rerum natura ante venditionem eſſe deſierit, nulla emptio eſt.

1 ¶ Ignorantia k emptori prodeſt, quæ non in ſupinum l hominem cadit.

2 ¶ Si rem meam mihi ignoranti m vendideris, & iuſſu meo alij tradideris, non putat Pomponius, dominium n meum tranſire: quoniam non hoc mihi propoſitum o fuit, ſed quaſi tuum dominium ad eum tranſire. & ideo etiam ſi p donaturus q mihi rem meam, iuſſu meo, alij tradas, idem dicendum erit.

1. De re cuius vſusfructus eſt emptoris.

16. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

SVæ r rei emptio non valet, ſiue ſciens, ſiue ignorans, emi: ſed ſi ignorans emi, quod ſoluero, repetere potero, quia ſ nulla obligatio fuit.

1 ¶ Nec tamen emptioni t obſtat, ſi in ea re vſusfructus u duntaxat ementis ſit.

17. *Paulus* lib. 33. ad Edictum.

OFficio x tamen y iudicis z pretium minuetur.

De emptione rei communis. 1. De ſinium demonſtratione. De vacua poſſeſſione.

18. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

SEd ſi communis ea res emptori cum alio ſit, dici debet ſciſſo pretio pro a portione, pro parte emptionem valere, pro parte non valere b.

1 ¶ Si ſeruus c domini iuſſu, in demonſtrandis ſinibus d agri venditi, vel errore, vel dolo plus demonſtrauerit, id tamen demonſtratum accipi oportet, quod e dominus ſenſerit. & idem Alphenus ſcripſit de vacua f poſſeſſione per ſeruum tradita.

De acceptilatione dupli, & emptorum.

19. *Idem* libro 31. ad Quintum Mucium.

QVod vendidi, non aliter fit accipientis, quàm g ſi aut pretium nobis ſolutum ſit, aut ſatis eo nomine factum h, vel etiam fidem i habuerimus emptori ſine vlla ſatisfactione.

Differentia emptionis & locationis.

20. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

SAbinus reſpondit, ſi k quam rem nobis fieri velimus l etiam: ſi veluti ſtatuam, vel vas aliquod, ea

veſtem, vt nihil aliud quàm pecuniam darem, emptionem videri. nec poſſe vllam locationem eſſe, vbi corpus ipſum non detur ab eo, cui id fieret. aliter atque ſi aream darem, vbi inſulam ædificares, quoniam tunc à me ſubſtantia proficiſcitur.

De pacti obſcuro.

21. Paulus lib. 5. ad Sabinum.

LAbeo ſcripſit b, obſcuritatem pacti nocere potius debere venditori, qui id dixerit, quàm emptori, quia potuit re integra apertius dicere.

De pacto: Si quid ſacri, vel religioſi eſt, eius venit nihil.

22. Vlpianus libro 28. ad Sabinum.

HAnc legem venditionis: Si quid ſacri, vel religioſi eſt, eius venit nihil, ſupervacuum non eſſe, ſed ad modica loca pertinere. cæterum ſi omne ſ religioſum, vel ſacrum, vel publicum venierit, nullam eſſe emptionem.

23. Paulus lib. 5. ad Sabinum.

ET quod ſolverit eo nomine, emptor condicere g poteſt.

24. Vlpianus lib. 28. ad Sabinum.

IN modicis autem ex empto eſſe actionem quia non ſpecialiter locus h ſacer i, vel religioſus venit, ſed emptioni maioris partis acceſſit k.

De venditione alternativa. 1. De neceſſitate dominij in emptorem vel ſtipulatorem.

25. Idem libro 34. ad Sabinum.

SI ita diſtrahatur, Illa aut illa res vtram l eliget m venditor: hæc erit empta.

1 ¶ Qui n vendidit, neceſſe non habet fundum emptoris facere: vt cogitur o, qui fundum ſtipulanti ſpopondit p.

De eo qui vendendi ius non habet. de venditione in fraudem creditorum.

26. Pomponius lib. 17 ad Sabinum.

SI ſciens emam ab eo, cui q bonis interdictum ſit, vel cui tempus ad deliberandum de hereditate ita datum ſit, vt ei deminuendi r poteſtas non ſit, dominus non ero: diſſimiliter atque ſi à debitore, ſciens creditorem fraudari, emero ſ.

De bona fide.

27. Paulus libro 8. ad Sabinum.

QVi à quolibet rem emit, quam t putat u ipſius eſſe, bona fide emit. at qui ſine x tutoris auctoritate y à pupillo emit z, vel falſo tutore auctore, quem ſcit tutorem non eſſe, non videtur bona fide emere, vt & Sabinus ſcripſit.

De re aliena.

28. Vlpianus lib. 41. ad Sabinum.

REm alienam a diſtrahere quem poſſe, nulla dubitatio eſt. nam emptio eſt & venditio: ſed res emptori auferri b poteſt.

De ſervo vendito, & de peculio.

29. Idem lib. 43. ad Sabinum.

QVoties ſervus venit, non c cum peculio diſtrahitur. & ideo, ſive non ſit exceptum, ſive exceptum ſit, ne cum peculio veneat, ſuum cum peculio diſtractus videtur. vnde d ſi qua res fuerit peculiaris à ſervo ſubrepta, condici poteſt, videlicet quaſi furtiva: hoc ita, ſi res ad emptorem pervenerit.

30. Idem lib. 32. ad Edictum.

SEd ad exhibendum agi poſſe nihilominus, & ex vendito, puto.

31. Pomponius lib. 22. ad Sabinum.

SEd & ſi quid poſtea e acceſſit peculio, reddendum eſt venditori: veluti partum, & quod ex operis vicarij perceptum eſt.

De his quæ ſunt in ſolo publico.

32. Vlpianus lib. 44. ad Edictum.

QVi tabernas f argentarias, vel cæteras, quæ in ſolo publico ſunt, vendit, non ſolum, ſed g ius vendit, cùm h iſtæ tabernæ publicæ ſint, quarum vſus ad privatos pertinet.

De pacto, ſervitutes, vel nunc ſunt, vt ita ſint.

33. Pomponius libro 33. ad Sabinum.

CVm in lege i venditionis ita ſit ſcriptum, flumina, ſtillicidia, vti nunc ſunt, vt ita ſint, nec additur, quæ flumina l, vel ſtillicidia: primum m ſpectari oportet, quid acti ſit: ſi non id appareat, tunc id accipitur, quod venditori n nocet: ambigua o enim oratio eſt.

De diſtracta communione in acceſſoriis. 1. Quæ res vendi poſſunt vel non. 2. De libero homine. 3. De re furtiva. 4. De emptione rei ſive ſui poſſeſſionis. 5. De ſpe & emptione. 6. De alienatione de re litigioſa. 7. De emptore, curatoris, procuratoris, negotiorum geſtoris.

34. Paulus lib. 33. ad Edictum.

SI in emptione fundi dictum ſit, acceſſurum p Stichum ſervum, neque intelligatur, quis ex pluribus acceſſerit, cùm de alio emptor, de alio venditor ſenſerit: nihilominus fundi venditionem valere conſtat. Sed Labeo ait, eum Stichum deberi, quem venditor q intellexerit, nec refert, quanti ſit acceſſio r, ſive plus in ea ſit, quàm in ipſa re cui accedat, an minus: plerasque ſ enim res aliquando propter acceſſiones emimus, ſicut cùm domus propter marmora, & ſtatuas, & tabulas pictas emantur.

1 ¶ Omnium t rerum quas quis habere u, vel poſſidere x vel perſequi y poteſt, venditio rectè fit. quas verò natura, vel gentium z ius, vel mores a civitatis commercio exuerunt, earum nulla venditio eſt b.

a An ſemper ſit verum ſit, v. qu. notata ad l. 36. §. de cond. indeb. l. 1. C. de furtis, & l. 6. de rebus alienis.

b exque cuius emptor, in venditorem agere, vt defendatur, l. 47. §. 2. l. de auct. l. 6. C. de evictionibus. & de evictione, l. 16. l. de evict. ante evictionem etiam venditorem conveniri poteſt, ab eoque petere quanti ſua intereſt dominium rei in ſe fuiſſe translatum, idque maximè, ſi ſtipulatio intercellit, [illegible] l. 30. §. 1. de act. empt. ex remedio emptor habet in venditorem rei alienæ.

c Vendens ſervum ſervi peculium vna vendidiſſe non intelligitur, niſi nominatim cum peculio diſtrahat. & [illegible] venditum ſervum, peculium ipſum non ſequitur, l. 16. §. de peculio, l. 3. de evict. l. 1. §. 1. de pignorib. l. 20. de peculio legato. Cur acceſſorium hic non ſequitur ſuum principale? An quia peculium non eiuſdem naturæ cuius eſt ſervus? An quod ſervo non cohæret? an potius quod peculium ipſo ſervo plerumque pretioſius ſit? An quod venditæ rei conditionem non extendamus adverſus venditorem?

d Vendito ſervus non cum peculio, ſi rem aliquam peculiarem ſubripuerit, eaque ad emptorem pervenerit, venditori adverſus emptorem competit eo nomine condictio furtiva, vt hic, ad exhibendum, & ex vendito, l. 30. l. ead. Ex vendito, inquam, ad pretium, [illegible] Imo vltra pretium; tamen in officio iudicis petatur, vt poſt Petrum & Cynum tenet Albericus.

e & notatur. l. 2. C. de act. empt.

f Vendens tabernam in publico ſolo poſitam non ſolum ipſam, ſed ius vendit, vt hic, l. 23. l. de [illegible] qui legat fundum vectigalem, non ipſum fundum, ſed ius quod in fundo habet, l. 71. [illegible] Superioribus caſibus ſoli ipſius proprietas, vel publici, vel alterius eſt, ius in ſolo venditoris. In dubio autem id tantum quiſque vendere intelligitur, quod ſuum ſit non alienum. adde [illegible] Adde quæ de tabernis ſcripſi ad l. 19. §. 7. de ſtatulib.

g quod in dubio præſumitur. [illegible]

h eadem ratione Bart. tradit, præſcribi poſſe in ſolo vrbis ius horti, in templo, ius inferendi mortui, quia etiam ius ſedendi. adde l. 28. C. de oper. publ.

i Lex pro pacto hic vſurpatur.

k Formula hæc vetus ſervitutum conſtituendarum fuit, quæ extat apud Varronem [illegible] de eadem dixi ad Ciceronem [illegible]

l Stillicidia & flumina in dubio dominantia intelligimus potius, quam ſervientia.

m In contractibus priore loco ſpectamus quod actum inter eos eſt, id quod nominatim linguæ nuncupatum, atque expreſſum deinde quod veriſimile.

n l. 21. §. eod. l. 172. de reg. iur.

o Ambiguam orationem interpretamur contra venditorem, vt hic, [illegible] cur adverſus venditorem? nempe quia ipſe eam protulit: imputare ſibi debet, quod non locutus ſit apertius.

p In ſundi venditionibus plerumque hoc adiicitur, fundo vendito ſervum quendam accedere.

q quem emptor. Cuiac. [illegible] quam emendationem reprehendit Fornerius [illegible] Veteres interpretes hunc locum ita acceperunt, vt in incerto electio ſit debitoris. Atqui ſi quis hunc locum quoque inſpiciat diligentius, comperiet haud dubiè emptoris eſſe electionem, quod hæc verba ſatis [illegible] & poſt [illegible] Vnde recte Albericus [illegible] ſed in cuius favorem [illegible] emptoris [illegible]

r l. 44. l. de ædilit. licet acceſſorium ſit maioris pretij ac valoris.

ſ Acceſſionum intuitu plerumque res ipſas Principales emimus, veluti domum, propter marmora, ſtatuas, tabulas pictas, fundos propter ſervos.

t Vendi res qualibet poteſt, cuiuſcunque modi proprietas, vel poſſeſſio, vel perſecutio.

u Habere eas dicimur, quarum proprietas poſſidere, quorum poſſeſſio [illegible] Alij habere, civilis poſſeſſionis, naturalis poſſeſſionis verbum eſſe monent.

x Vendi poſſeſſio poteſt.

y vendere actiones poſſumus, vt, l. de hered. vend.

z [illegible]

a venditio ſtatuto prohiberi poteſt. [illegible] de pign.

b & breviter omnes res vendi poſſunt, & emi, niſi expreſſim à lege ſint prohibitæ: res vendi & emi non poſſunt, [illegible] quæ non eſt vnquam futura, l. 40. [illegible] fundus dotalis, [illegible] & beneficium [illegible]

c Diſtinctum eſt, quod nullo modo ambiguum, quod duobus vel tribus modis intelligi poteſt. In ſolo quid dictum ſit: in hoc, vt modò dictum ſit, cavimus. Porrò obſcuritas in hac ſpecie hoc exemplum Græci efferunt: Vendidi alicui agrum duodecim iugeris, & diebus [illegible] quatuor annis rerum ſolverem. Quoniam ergo non perſpicuè dixi in venditione, quomodo accipere debuerim, nihilominus [illegible]

d Sacra res, publica vendi non poteſt. Quid ſi quid in quo ſacrum aliquid ſit, venditum ſit? ſi eam partem quæ ſacra ſit vendat nominatim, venditio non valebit. Quid ſi pars ſacra excepta ſit, vendita non erit, ſive propter eatem ipſam ſive ius ſepulchri ſpectes, & ſpecie vel ad menſuram vendas. Quod ſi ita vendidero, ſi quid ſacri, vel religioſi erit, venditio nihil ſit [illegible] Sacræ & religioſæ partes, vnà cum aliis partibus non ſacris, vnà denique & cum ipſa vniverſitate transferentur: conſequenter alterius pars ſacra tranſit: per ſe, non eſt in commercio cum alio eſt. Vnde hæc notant, ſpiritualia iura, cum vniverſitate temporali transferri, donari, vel vendito [illegible] ſive in ſpecie ſive ad menſuram rem continuas venditam. Sed & illud, ſacrum non eſſe quidem in commercio, & tamen à commercio poſſe excipi.

e Quia, particula ad modica refertur. Ita qui fundum vendit hac lege vt, ne, ſi quid ſacri vel religioſi fuerit, veneat, non tenetur ſi quæ partes ſacræ modicæ fuerint. hac itaque exceptione venditor innuit, modicas quaſdam partes ſacras eſſe poſſe, at non maiorem partem. Porrò, ne nihil vendidiſſe intelligatur. adde l. 24. l. eod.

f [illegible] g [illegible] h [illegible]

i vide quæ ſcripſi ad legem religioſis. [illegible]

k facit [illegible]

l In alternativa venditione electio eſt venditoris, vt hic. Cur venditoris? quia debitor, adde [illegible]

m l. 34. §. 6. l. eod.

n Venditor rem emptoris facere non tenetur promiſſor, tenetur, vt hic. Cur tam varie? ſpeciale eſt in venditione, nec enim neceſſario venditor cogitur rem facere accipientis, ubi ipſe vel ſit dominus. Dare, in exceptione eſſe poteſt licet non ſit in obligatione. In cæteris contractibus, Promiſſor vel dandæ debitor eſt, & ius, non merum factum promittit. adde l. cum ſtipulamus [illegible] de verb. oblig. l. cum mora C. de vſur.

o neceſſe habet, ſic vel ſic, neceſſe non habet fundum emptoris facere, vel non cogitur. Rogerd. [illegible] à Robert. [illegible]

p vt etiam cogitur pretium venditoris facere, qui emit, l. 11. l. de act. empt. l. 75. [illegible]

q Vendendo is cui bonis à iudice vel lege interdictum, vel deminuendi poteſtas eſt negata, dominium non transfert. Venditio prohibitio dominij translationem impedit, vt hic. Quid enim ſi prodigus ſit cui interdicta bonorum adminiſtratio eſt? r l. 10. [illegible]

ſ tunc enim ſit dominus, ſed res per Paulianam revocatur. Dominij revocandi tranſlatio facilius permittitur, quàm perpetuò manſura.

t Emiſſe bona fide tum dicimur, cum opinione noſtra à domino accepimus, nec tantùm à domino, ſed & ab eo qui bonorum ſuorum adminiſtrationem habeat. [illegible]

u l. 7. C. de præſcr. longi.

x Emere bona fide is non videtur, qui vel à pupillo ſine tutoris auctoritate quid comparat, vel alio auctore quem ſcit falſum eſſe tutorem.

y l. 9. C. de vſuc. pro emptore.

z Paria ſunt nullo tutore auctore emere, & eo auctore, quem falſum tutorem eſſe ſcias.

a Alienam rem vendi poteſt, vt hic. An legari? l. 10. C. de leg. donari? l. 14. l. 33. [illegible] pignorari? l. 20. l. de pignorat. [illegible] permutari? [illegible] in feudum dari, & quidem in concedentis præiudicium? [illegible] precario rogari? l. 21. [illegible]

2 ¶ Liberum a hominem ſciens emere non poſſumus. ſed nec talis b emptio aut ſtipulatio admittenda eſt, *cùm ſeruus erit*: quamuis dixerimus, futuras c res emi poſſe. nec enim fas eſt, eiuſmodi caſus d expectare.

3 ¶ Item ſi & e emptor, & venditor ſcit furtiuam f eſſe, quod venit, à neutra parte obligatio contrahitur. Si emptor ſolus ſcit, non obligabitur venditor, nec tamen ex vendito quidquam conſequitur, niſi vltro, quod conuenerit, præſtet. Quod ſi venditor ſcit, emptor ignorauit, vtrinque obligatio g contrahitur h & ita Pomponius quoque ſcribit.

4 ¶ Rei ſuæ i emptio tunc valet, cùm ab initio agatur, vt poſſeſſionem emat, quam fortè venditor habuit: & in iudicio poſſeſſionis potior eſſet.

5 ¶ Alia cauſa eſt degustandi k, alia metiendi: guſtus enim ad hoc proficit, vt improbare liceat. menſura l verò non eo proficit, vt aut plùs, aut minus veneat: ſed vt appareat, quantum ematur.

6 ¶ Si emptio ita m facta fuerit: *eſt mihi emptus Stichus aut Pamphilus*: in poteſtate eſt venditoris, quem velit, dare: ſicut n in ſtipulationibus. ſed vno o mortuo, qui ſupereſt, dandus eſt: & ideo prioris periculum ad venditorem, poſterioris ad emptorem reſpicit. ſed & ſi pariter deceſſerunt, pretium debebitur: vnus enim vtique periculo emptoris vixit. idem dicendum eſt, etiam q ſi emptoris ſit arbitrium, quem vellet habere: ſi modo hoc ſolum arbitrio eius commiſſum ſit, vt quem voluiſſet, emptum haberet: non & illud, an emptum haberet.

7 ¶ Tutor rem pupilli emere non poteſt r, idemque porrigendum eſt ad ſ ſimilia t: id eſt, ad curatores, procuratores, & qui negotia aliena gerunt u.

De arrha. 1. De pretio collato in arbitrium emptoris. 2. De veneno. 3. De ſeruo fugitiuo. 4. De periculo rei venditæ. 5. De ſpecie & quantitate. 6. De grege. 7. De periculo vini venditi. 8. Si venditor confinem celauerit.

35. *Gaius libro* 10. ad Edictum Prouinciale.

QVod ſæpe x arrhæ y nomine pro emptione datur, non eo z pertinet, quaſi ſine arrha conuentio nihil proficiat: ſed vt euidentius a probari poſſit conueniſſe de pretio.

1 ¶ Illud conſtat, imperfectum b eſſe negotium, cùm emere volenti ſic venditor dicit, *quanti velis c, quanti æquum putaueris, quanti æſtimaueris, habebis emptum*.

2 ¶ Veneni mali d quidam putant non contrahi emptionem: quia e nec ſocietas f, aut mandatum flagitioſæ rei vllas vires habet. quæ g ſententia poteſt ſanè vera videri de his, quæ nullo modo adiectione alterius materiæ, vſu nobis eſſe poſſunt. de his verò, quæ mixta aliis materiis adeo nocendi naturam deponunt, vt ex his antidoti h, & alia quædam ſalubria medicamenta conficiantur, aliud dici poteſt.

3 ¶ Si quis amico peregrè eunti mandauerit a, vt *fugitiuum ſuum quæreret, & ſi inueniſſet, venderet*: nec ipſe contra Senatuſconſultum committit, quia non b vendidit: neque amicus eius, quia præſentem vendit. emptor quoque, qui præſentem emit, rectè negotium gerere intelligitur.

4 ¶ Si res vendita per furtum perierit, priùs animaduertendum d erit quid e inter eos de cuſtodia rei conuenerat. Si nihil appareat conueniſſe, talis f cuſtodia deſideranda eſt à venditore, qualem bonus g paterfamilias ſuis rebus adhibet, quam ſi præſtiterit, & tamen rem perdidit, ſecurus eſſe debet: vt h tamen ſcilicet vindicationem rei, & condictionem exhibeat i emptori. vnde videbimus in perſona eius, qui alienam rem vendiderit, cùm is nullam vindicationem, aut condictionem habere poſſit, ob id k ipſum damnandus ſit: quia ſi ſuam rem vendidiſſet, potuiſſet eas actiones ad emptorem transferre l.

5 ¶ In his quæ pondere, numero menſurâve conſtant, (veluti frumento, vino, oleo, argento) modò m ea ſeruantur, quæ in cæteris, vt ſimul atque de pretio conuenerit, videatur perfecta venditio: modò vt etiam ſi de pretio conuenerit, non tamen aliter videatur perfecta venditio, quàm n ſi admenſa, adpenſa, adnumeratáve ſint. Nam ſi omne vinum, vel oleum, vel frumentum, vel argentum, quantumcumque eſſet, vno o pretio p venierit, idem iuris eſt, quod in cæteris rebus. Quod ſi vinum ita venierit, vt in ſingulas amphoras: item oleum, vt in ſingulos metretas: item frumentum, vt in ſingulos modios: item argentum, vt in ſingulas libras certum pretium diceretur: quæritur, quando videatur emptio perfici? quod ſimiliter ſcilicet quæritur & de his, quæ numero conſtant, ſi pro numero corporum pretium fuerit ſtatutum? Sabinus & Caſſius tunc perfici emptionem exiſtimant, cùm adnumerata, admenſa, adpenſáve ſint: quia venditio quaſi ſub hac conditione videtur fieri: vt in ſingulos metretas, aut in ſingulos modios, quos quóſve admenſus eris, aut in ſingulas libras, quas adpenderis: aut in ſingula corpora, quæ adnumeraueris.

6 ¶ Ergo & ſi grex q venierit, ſiquidem vniuerſaliter vno pretio, perfecta videtur, poſtquam de pretio conuenerit: ſi verò *in* ſingula corpora certo pretio, eadem erunt, quæ proximè tractauimus.

7 ¶ Sed & ſi ex dolario r pars vini venierit, veluti metretæ centum, veriſſimum eſt, (quod & conſtare videtur) antequam admetiatur, omne periculum ad venditorem pertinere. nec intereſt, vnum pretium omnium centum metretarum in ſemel dictum ſit, an in ſingulos eos.

8 ¶ Si quis in vendendo prædio confinem ſ celauerit t, quem emptor ſi u audiſſet, empturus non eſſet, teneri venditorem x.

De donationis cauſa.

36. *Vlpianus lib.* 43. ad Edictum.

CVm in venditione quis pretium rei ponit y do-

---

exhibitioni miſſum, *l.fin. C. quæ res vend. non poſſ.* furtiua à ſciente, *l.34.§.3.* eod. venena, *l.35.§.2.* eod.
a *d.l.6.*
b cùm liber homo non poteſt. Quid ſi ita emero, *cùm ſeruus erit*? non erit emptio, vt hic. Atqui liberum qui ſe vendiderit, emere licet? Sit ea venditio à volente tabſens ſi, de cuius venditione agitur, non ita vendi poteſt. Vt liberum enim, ita nec cum ſeruus erit, poſſis vendere: inhoneſta vtrobique actio & cogitatio eſt, ſiue liberum vendas, ſiue cum ſeruus erit. Cur? Collige ex *l.83.§.5. de verb. oblig.*
c Futuras res emere poſſumus, *l.8. ſ. eod.* adde quæ ſcripſi ad *l.22.§.9. ſ. de ſolut.*
d triſtes ſcil. verbi gratia, ſeruitutes & ſimiles *d.§.5.*
e Furtiuæ rei venditio vtroque, id eſt emptore & venditore ſciente facta, neutram partē obligat: ſciente tantum emptore facta, emptorem obligat, a venditorem non obligat: ſciente tantum venditore facta, vtrumque, hoc eſt emptorem & venditorem obligat.
f §.3. *Inſt. de vſuc.* g Imo nulla eſt obligatio, *l.57.§.3. ſ. eod.*
h de eo dixi *l.16. ſ. eod.* i Suæ rei poſſeſſionem ab alio emere quis poteſt quoties à venditore poſſeſſionem ipſam auocare nullo interdicto poteſt: quod ſi poſſit auocare, non poſſit eam quoque emere. Tum demum autem quis poſſeſſionem interdicto auocare non poſſe intelligitur, cum aduerſarius in iudicio poſſeſſionis eſt potior, vt hic. Græci verò ita hanc legem reddunt. Venditoris mei poſſeſſionem vtiliter emo ab eo qui eam habet, & in iudicio poſſeſſionis potior eſſe poſſit, *Syn. eod. cap.* 27.
k Guſtandi & metiendi vini in venditione differentia. Guſtu quale ſit vinum: menſura, quantum vini venditum ſit probamus. Guſtus allicit emptorem, non menſura, niſi fortè iniqua ſit. ideo guſtatur vinum, vt guſtu conſtet emptio contracta ſit, an non ſit: menſuratur, vt appareat quantum vini emptum ſit: guſtatur denique vt iudicemus emptum futurum ſit, necne: menſuratur, non vt emptum ſit, ſed quia iam emptum. Græci *eod. c.* 27. ita hunc locum reddunt, qui emit improbare poteſt. Qui ſub menſura emit, nec addere, nec demere poteſt, *l.4.§.1. ſ. de periculo.* l *§.1. in fin. ſ. de periculo.* m *v. l.15.§. eod.*
n In alternatiua venditione electio eſt venditoris, vtra res vendita ſit, vt pote debitoris: vna tantum perempta, altera vendita intelligitur. Prioris periculum ad venditorem, alterius ad emptorem pertinet. Quid ſi ambæ perierint? pretium debebitur, vt hic *Syn. Baſ. eod. c.* 27. *in fin.* o *l.95. in pr. ſ. de ſolutionib.*
p *v. l.10. in fin. ſ. de iur. dot.* q *d. l.95.*
r *§. Item. ſ. l.40.* niſi in auctione publica, & palam cùm ipſe, cum eius vxor; *l.5. C. eod. l.18. ſ. de adm. tut.*
ſ Similium eadem eſt ratio. t Sic hoc primum exemplum eorum qui emere vetantur: pura tutor vel curator à pupillo, vt hic parens à filio, & è contra e v. tamen *l.2.§. eod.* furioſum *l.2. C. eod.* prodigus, *l.6. ſ. de verb. oblig.* adminiſtrator publicus vel priuatus eas res, quas in ſua adminiſtratione habet, emere prohibentur, *l.46. l.62. ſ. eod.* An inuitus quis emere vel vendere cogi poteſt? *v. quæ* notaui ad *l.11. C. eod.* u *l.8. l. pen. §.1. & l. vlt. ſ. de reb. eor. qui ſub tutela.*
x *Cuj. eod. de prim.* y Arrha venditio non contrahitur, ſed probatur: arrha emptionis probatio eſt, non ſubſtantia non deſinit res eſſe integra arrha data. *l.2. C. quando liceat ab empt.* Quid arrhæ contractus, cuius natura eſt? Alij nominatum, alij pignoris contractum eſſe putant: impropriè tamen, *l.1. C. de iure emph. Iulianus* 13. *§. offerri* 8. *ſ. de act. empt.* z Arrha ſolet duobus modis dari: vno modo, vt ſit argumentum & probatio emptionis, vt hic; altero, vt ſit pars pretij: priore caſu, venditore inuito emptor pœnitere poteſt, ſed arrham datam amittit: altero non licet ei pœnitere. a etiam ſi neget aduerſarius, probatur tamen conuentum eſſe de pretio per arrham, vt hic. per ſcripturam & teſtes, *l.17. C. de fid. inſtr.* ſi aliquid pecuniæ, precij nomine ſit acceptum *l.12. ſ. de* … b Incertum eſt pretium ita conceptum, quanti volueris, quanti æquum putaueris, quanti æſtimaueris, vt hic. Alia certum videtur, verba illa accipientibus pro boni viri arbitrio quod ſemper certum eſt. *v. quæ* ſcripſi ad *l.25. ſ. locati.*
d *l.27. ſ. eod. l.3. in pr. ſ. de ſicariis.* e Argumentum à ſocietate & mandato ad venditionem. f *l.57. ſ. pro ſocio. l.3.14. in fin. ſ.* … *l.70. in fin. ſ. de fideiuſſ.* g Venenum emere non poſſumus niſi adiectione alterius materiæ etiā nobis eſſe poſſit. h & rote: mala quidam, & parum prudenter legunt. Accidoria Antidoti ſit mentio in … *ſ. de pen.* hac voce vtitur. Quodlibet … 10. Antidotus, Gellius 17.

omnes intelligunt, *l.22. ſ. de verb. ſign.* Vitatum in ſuis rebus ſuppeditius, & aliorum rebus non ſeruare, *l.32. ſ. depoſiti.* k *l.32. ſ. de act. empt.*
i Cedi rei vindicatio, & condictio furtiua poteſt.
k An vt actiones cedat? an vt eo nomine teneatur emptor quod ſua ſibi … el cedere non poſſit? *v. l.80. ſ. de furt.* l *l.80. ſ. de furtis.*
m Venditio eorum quæ pondere, numero & menſura conſtant, duplicitur perficitur. Priore modo, ſi res ſuperiores ſimpliciter vendantur. Poſteriore, ſi ad pondus, numerum & menſuram. Cùm ſimpliciter venduntur, vel ab initio quàm primum de pretio conuenit, contractus perfectus exiſtimatur, … periculum emptoris ſpectat. Cum ad pondus, numerum & menſuram, ſub conditione contractum videtur ponderandi, numerandi, metiendi. … conditio, cum quid ex futuro ſperatur naſci. n *l.1.§.1. ſ. de periculo. l.8. ſ. eod.*
o Venduntur res plures vel vno pretio in omnes, vel ſingulis pretiis in ſingulas res conſtitutis in res ſingulas, hoc eſt in ſingulas amphoras, ſingulas metretas, ſingulos modios, ſingulas libras, aut ſi pro numero corporum pretium ſit ſtatutum, *l. eod.* ſi in ſingula corpora certum pretium ſit … vniuerſaliter vnum pretium, *§.6. l. eod.* p non ad menſuram … in vniuerſum, *l.2. C. de periculo.* q Grex, quid vulgo … eſt quondam ex capitibus diſtantibus. r doliaris. …
ſ Vicinum confinem, & vt Columella loquitur, … in vendendo emptori actione ex empto tenetur, vt hic. … *de fraud. pœnit. Novell.* 63. *c.* 1. *in fin.* … Themiſtoclem ſerunt, cum … dici … quas auctioni ſubijceret, bonum eſſe vicinum … Columella 1. *cap.* 3. Malum, inquit, ſibi … qui nunquam … nominis parat cum à primis cunabulis, ſi modo liberis … audiſſe potuerit … non ſolum de boue dicitur, ſed de omnibus partibus rei noſtræ … dem vt multi … carere penatibus, & propter iniurias … bes profugere relicto patrio ſolo, vt Achæi, Iberi, Albani, Siculi, … rigenes, Arcades, & poſt. Ne vicinum meum nominem, qui nec … rem ſtare noſtræ regioni, nec … quam annexum vineæ, nec etiam pecudes negligentius paſci ſinit. … quantum mea fert opinio, M. Porcius talem poſſem vitare cenſuit … mala vicini pecoris contagia lædent. Heſiodus … ἐγγείτων μέγα ὄνειαρ. v. Eraſmum in prouerbio: Aliquid mali propter vicinum malum. v. Gellium 1.38 … t Celare malum fraus eſt, … mittitur vt falſum dicendo, ita & tacendo verum. … u *v. l.39. ſ. de act. empt.*
x *al.* teneri venditorem dicimus, vulg. vbi Accurſius ſubintelligit ad … que verba interpretes rerum eſſe exiſtimantes putarunt … clnam, de quo dixi ad *l.22. ſ. de leg.* 2.
y *l.3. §.3. C. eo.* Venditio donandi animo facta, ſimulata … nulla …

a *l.3.§.3. in fin.* … b Certum vendit, qui vendi mandat … [illegible]

natio

Universidad Rey Juan Carlos

nationis *a* cauſa non exactus, non videtur emere.

De pretio ſocero.

37. Idem lib. 3. Diſputationum.

SI quis fundum iure hereditario ſibi delatum ita vendidiſſet, *erit tibi emptus tanti, quanti a teſtatore emptus eſt*, mox inueniatur non emptus, ſed donatus teſtatori: videtur quaſi ſine pretio facta venditio ideo: quæ ſimilis erit ſub conditione factæ venditioni: quæ *b* nulla eſt, ſi conditio *c* defecerit.

De donationis cauſa emptione.

38. Idem libro 7. Diſputationum.

SI quis, donationis cauſa, minoris *d* vendat, venditio valet: totiens enim dicimus, *e* in totum venditionem non valere, quotiens *f* vniuerſa venditio donationis cauſa facta eſt: quotiens verò viliore *f* pretio res, donationis cauſa, diſtrahitur, dubium non eſt, venditionem valere, hoc inter cæteros. inter *g* virum verò & vxorem donationis cauſa venditio facta pretio viliore, nullius momenti eſt.

De emptione rei ſue pigneratæ. 1. De venditione fructuum futurorum & ſtipulatione pro certa quantitate.

39. Iulianus lib. 15. Digeſtorum.

SI debitor rem pigneratam à creditore *h* redemerit, quaſi ſuæ *i* rei emptor, actione ex vendito non tenetur: & omnia in integro ſunt creditori.

1 ¶ Veriſimile eſt eum, qui fructum oliuæ pendentis vendidiſſet, & ſtipulatus eſt *decem pondo olei*, *quod* *k* *natum eſſet*: pretium conſtituiſſe ex eo, quod natum eſſet, vſque ad decem pondo olei. idcirco ſolis quinque collectis, non amplius emptor petere poteſt, quam quinque pondo olei, quæ collecta eſſent, à pleriſque reſponſum eſt.

De pacto, vt emptor intra certum tempus renuntiet & de modo agri renuntiet. 1. De pacto vt aqua accedat. 2. De ſtipulatione pretij in ſingula agri vendita iugera. 3. De exceptione materiæ futurorum. 4. De exceptione fructuum. 5. De doliis. 6. De rota per quam aqua trahitur & ſitula.

40. Paulus libro 4. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

QVi fundum vendebat, in lege ita dixerat, *vt emptor in diebus l triginta proximis fundum metiretur, & de modo renunciaret: & ſi non ante eum diem renunciaſſet, vt venditoris fides ſoluta eſſet.* emptor intra diem menſuræ quo minorem modum eſſe credidit, renuntiauit, & pecuniam pro eo accepit: poſtea eum fundum vendidit: & cum ipſe emptori ſuo admetiretur, multò minorem modum agri, quàm putauerat, inuenit. quærebat, an id quod minoris eſſet, conſequi à ſuo venditore poſſet. reſpondit intereſſe, quemadmodum lex dicta eſſet. nam ſi ita dictum eſſet, *vt m emptor diebus 30. proximis fundum metiretur, & de modo renunciet quanto modus agri minor ſit*: quod poſt diem trigeſimum renunciaſſet, nihil ei profuturum: ſed ſi ita pactum eſſet *vt emptor in diebus proximis fundum metiatur, & de modo agri renunciet* & *n* ſi in diebus triginta renunciaſſet, minorem modum agri eſſe, quamuis multis poſt annis, poſſe eum, quo minoris modus agri fuiſſet, repetere.

1 ¶ In lege fundi, aquam *b* acceſſuram dixit. quærebatur, an etiam iter *c* aquæ acceſſiſſet? reſpondit, ſibi videri id actum eſſe: & ideo iter quoque venditorem tradere oportere.

2 ¶ Qui agrum vendebat, dixit *fundi iugera decem & octo eſſe: & quod d eius admenſum erit, ad ſingula e iugera certum pretium ſtipulatus erat.* viginti inuenta ſunt. pro fviginti deberi pecuniam, reſpondit.

3 ¶ Fundi venditor frumenta *manu g ſata exceperat* h in eo fundo ex ſtipula ſeges erat enata. quæſitum eſt *i*, an pacto contineretur? Reſpondit, maximè referre, quid eſt actum. cæterùm, ſecundum verba, eſſe *k* actum, quod ex ſtipula *l* naſceretur, non magis quàm ſi quid ex ſacco ſeccariſ cecidiſſet: aut ex eo quod auibus ex ære cecidiſſet, natum eſſet.

4 ¶ Cùm fundum quis vendiderat, & *omnem m fructum exceperat*, & arundinem *n* cæduam, & ſyluam in *o* fructu eſſe, reſpondit.

5 ¶ Dolia, quæ in fundo domini *p* eſſent, acceſſura *q* dixit: etiam ea, quæ ſeruus, qui fundum coluerat, emiſſet, peculiaria *r* emptori ceſſura reſpondit.

6 ¶ Rota *ſ* quoque per quam aqua traheretur, nihilo *t* minus ædificij eſt, quàm ſitula *u*.

De pignore vendito luendo. 1. De errore contrahentium.

41. Iulianus lib. 3. ad Vrſeium Ferocem.

CVm ab eo, qui fundum alij obligatum habebat, quidam ſic emptum rogaſſet, *vt x eſſet ſibi emptus ſi eum liberaſſet, dummodo ante y Kalendas Iulias z liberaret*: quæſitum eſt, an vtiliter agere poſſit ex empto in hoc, vt venditor eum liberaret? reſpondit: Videamus, quid inter ementem & vendentem actum ſit. nam ſi id actum eſt, *vt omni modo intra Kalendas Iulias venditor fundum liberaret*, ex empto erit actio, vt liberet: nec ſub conditione emptio facta intelligetur: veluti ſi hoc modo emptor interrogauerit, *erit mihi fundus emptus ita vt eum intra Kalendas Iulias liberes*: vel ita, *vt eum intra Kalendas à Titio redimas*. ſi verò ſub conditione facta emptio eſt, non poterit agi vt conditio impleatur.

1 ¶ Menſam argento coopertam mihi ignoranti pro ſolida *a* vendidiſti imprudens: nulla eſt emptio *b*, pecuniaque eo nomine data condicetur *c*.

De venditione ſerui, vt cum beſtiis pugnet.

42. Marcianus lib. 1. Inſtitutionum.

DOmini neque per ſe, neque per procuratores ſuos poſſunt ſaltem *d* criminoſos ſeruos vendere, *vt e cum beſtiis pugnarent*. & ita Diui fratres reſcripſerunt.

De commendatione rei vendite. 1. De promiſſione. 2. De dolo venditoris.

43. Florentinus lib. 8. Inſtitutionum.

EA, quæ commendandi *f* cauſa in venditionibus dicuntur, ſi *g* palam appareant, venditorem non obligant

Marginal notes, left:

a l. 23. l. 9. in f. C. eod. Venditio quidem expreſſa eſt, ſed re ipſa & effectu tacita donatio eſt. pretij quidem mentio fit, non tamen vt exigatur. adde *Eyn. Baſil.* cod. c. 30. An idem eſt, ſi in inſtrumento venditionis vel tranſactionis illa verba appoſita reperiantur: *quod plus valet*, *Sempronius donauit & donauit Titio contrahenti, miniſtrarum [illegible] ratione.* vt in eo contractu locum non habeat lex 1. C. de reſcindenda? idem eſſe ait Bart. ad l. 36. ſ. de verb. obl. n. 4. 5.

a Quid: videtur ne donatio, vt actus valeat vt donatio? ſic ſenſit: quia donandi animus fuit: adde quæ ſcripſi ad l. 5. ſ. 5. ſ. pro ſocio. valet vt donatio, quod non valet vt emptio, quia donandi animus fuit: ſi non fuiſſet.

b Conditione venditionis deficiente, deficit venditio.

c d. l. 7. ſup. eodem.

d Venditio minoris ſeu viliori pretio facta, venditionem non infirmat: donationis cauſa, potius inferat. Donationis cauſa venditio eſt, in qua nullum pretium; quippe mera largitio: merum denique beneficium eſt donatio. Et hæc inter cæteros valet: non inter virum & vxorem. Porrò minore pretio poſſis rem vendere & hypothecam, ſeu hyperocam pretij donare, quod quia vbicum, ſummè notandum eſt. e l. 17. ſ. ad Vellejan. l. 32. ſ. de iure dot. f v. l. 36. ſ. eo. vel vno nummo, l. 46. ſ. locat. l. 10. in fin. de adq. poſſ. quibus contraria quodammodo videtur lex 66. de iure dotium.

g Venditio viliore pretio inter virum & vxorem facta, non conſiſtit: licet inter cæteros valeat, vt dixi. Diuerſitatis hæc eſt ratio, quod viliore pretio donandi animo facta venditio, donationis ſpecies eſt: inter virum autem & vxorem donationes prohibitæ ſunt. l. 5. ſ. de donat. inter virum.

h l. 40. inf. de pigneratit.

i Emens rem ſuam pigneratam à creditore ſuo actione ex vendito ab eo conueniri non poteſt. Cur non poteſt? ſuæ rei emptio non eſt: ſi non eſt emptio, neque venditio eſt. Ita ſit vt ex vendito creditor experiri non poſſit, quaſi nulla venditione.

k hæc verba, quod natum erit. adde l. 5. inf. de reſcind. quod admenſum l. 40. ſ. 2. inf. eod. quicquid ad te peruenit l. 91. ſ. 1. inf. de leg. 2. taxationis ſunt loco. Taxationes dicuntur in teſtamentis & contractibus, præſcriptiones quædam verborum, quibus oratio aut coërcetur aut dilatatur: quæ plerumque efficiunt, vt minus quam dictum ſit debeatur, interdum vt plus l. 40. ſ. 2. ſ. eo. ſic, quod veteres in vino diis offerendo ſolici erant dicere: Macte vino inferi eſto, Cato de re ruſtica: Arnob. 7. aduerſus gentes taxationis vim habebat, v. Cuiac. 2. obſ. 1. Taxationes, inquam, & conditiones. Hinc colligit Bartolus relatiuum, Quod, Quæ, Quod: tendens verbo futuri temporis, facere conditionem, vt perinde ſit dici, quod natum erit, atque illud, ſi natum erit. Item, in talibus formulis relatiua inducere conditionem diſtributiuam, quatenus natum erit: hoc in totum ſiue in partem. Item verbum præteriti imperfecti, vel pluſquam perfecti, optatiui, vel ſubiunctiui modi, vt hic quod natum eſſet, trahi ad futurum tempus.

l Quid ſi de menſurando fundo conuenit, nec dies menſurandi ſit adiectus? Intra 60. dies fiet dimenſio l. 31. ſ. 22. inf. de ædil. Quid ſi nihil de menſuratione dictum eſt? vſque ad triginta annos de modo agri querela moueri poteſt. argum. l. 3. C. de præſcr. 30. Caſſius adde l. 5. ſ. ſi maior. ſed quæ menſura, aut qui modus ſit conſtituendus? v. l. 2. ſ. 1. ſ. eod.

m Venditioni duplex hæc menſurandi conditio poteſt adijci: videlicet, *vt in diebus 30. proximis fundum metiatur emptor, & modum renunciet*: vel ita, *vt in diebus proximis metiatur, & renunciet*. Priore caſu emptor poſt triceſimum diem de modo agri renuncians, non admittitur: poſteriore, etiam ſi poſt 30 diem admenſus fuerit & renunciauerit, poterit quo minor modus agri fuerit, repetere: etſi non illis diebus (ita negatione adiecta hunc locum legendum puto) renunciauerit minorem modum agri eſſe quamuis etiam poſt multos annos. Diuerſitatis hæc ratio eſt: quod qua certo ac finito temporis ſpatio conceduntur, ea terminum excedere non poſſunt, quippe certo ac finito egredi non oportet. indefinitè dicta quocunque tempore poſſunt rectè perfici. Et alias iterum eſt quod [illegible] hic eſt, mat. primo caſu adiectum menſurationi & relationi, poſteriore menſurationi tantùm.

Marginal notes, right:

a Hæc particula deeſt vulgatæ editioni.

b Aqua vendita venditum iter ad aquam intelligitur. ſyn. eod. c. 34.

c l. 3. ſ. ſu. ſ. de ſeruit. ruſtic. adde l. 5. inf. de ſtipulatio.

d v. quæ notaui ad l. 39. ſ. 1. ſ. eod.

e Fundus cum ad menſuram venditur, ſi maior modus inuentus quàm dictus fuerit, totius pretium debebitur, f in venditionibus, pro maiore modo menſuræ, ſi ubi pretium augetur: pro minore minuitur.

g Manu ſata ſeu ſata non videntur, quæ ex ſtipula enata, v. nec ſacco videtur quod vel ex ſacco ſaccarij, vel auium ore ex ære in agrum cecidit. Proinde qui manu ſata (ſeu pendentes fructus) exceperit, quæ ita in agro enata fuerint exceptiſſe non videbitur.

h i. exceperat: alias, ſi non recepiſſet, fructus ſati ad emptorem pertinerent l. 13. ſ. 10. ſ. de act. empt. l. 13. C. eo. & legatarium l. 27. ſ. de vſufr. An idem dicendum de penſionib. & cenſibus? v. quæ notaui ad l. vlt. inf. de iure fiſci.

i v. ad deciſionem huius caſus l. 3. inf. eodem.

k non eſſe actum, & ſic non eſſe ſignificatum.

l Stipula quid ſit, vide l. 30. ſ. 1. ſ. de verb. ſig.

m Fructu omni excepto, & arundineti & ſyluæ fructus intelligitur exceptus. n v. l. 10. ſ. de vſufr. o al. in fructu.

p Domini ſuiſſe dolia in fundo videntur, vel ea quæ ſeruus eius fundi colon[us] emerit.

q ergo, niſi dictum fuerit, fundo vendito dolia emptori non cedunt. Cur ita? collige ex l. 17. inf. de act. empt.

r Dolia eum fundi venditione, dolia à ſeruo eiuſdem fundi colono empta, emptori cedunt. ſ vide l. 2. ſup. com. præd.

t Ædificio cedit rota aquaria & ſitula.

u vide l. 47. inf. eo. Situla, antlia, hauſtrum.

x Vt, particula, natura ſua modum, interdum conditionem facit, l. cum tantum 80. inf. de cond. & dem.

y ante Kalendas, idem quod intra Kalendas, & è contra l. ſtipulatio quæ, 135. ſ. ſola 12. inf. de verb. oblig.

z Ex his verbis Antonius Auguſtinus 4. Emend. 4. notat à Ciceronis ætate conſtitutum fuiſſe apud Romanos Kalendis Quintilibus, ſeu Iulijs è domo conducta migrare, eumque diem conductionum primum fuiſſe, Cic. 2. ep. ad Qu. fratr. Mar. 2. Epigr. Suet. in Tiberio, ad 60. [illegible] l. 9. ſ. qui potiora, l. 22. de præſcr.

a Solida ex argento non ſunt, quæ cooperta tantum. Soliaem dicitur, cui nihil deeſt. b Eſt enim error in materia, v. in l. 45. inf. ſ. eo. Separanda ſunt autem inaurata & inargentata ab iis quæ auro vel argento cooperta ſunt. illis aurum vel argentum immixtum & infuſum eſt. ideoque qui rem inauratam emit pro aurea, non omnino errat in materia: nam in ea meſt auri aliquid. Hæ autem quæ argento cooperta ſunt, argentum infuſum vel immixtum non eſt. talis enim emptor ab aliquo pro aureo errat in materia. Nulla enim parte aurea ſunt, ſed operimento duntaxat laminæ veſtita (vt de quadam Tiberij menſa lignea loquutus eſt Plinius 33. c. 25.) vel incluſa argento l. 9. ſ. 1. in ſ. ſ. de ſupellect. Et ita conciliat Cuiac. 5. obſ. 9. hanc legem cum l. 14. in ſ. l. eo. quæ aliter venditionem eum rem auream puto me emere, & inauratam reperio.

c l. 36. l. 23. ſ. eod. l. 52. in medio l. 65. in pr. ſ. eod. l. 7. ſuſp. de hered. vend. C. ſ. ſ. de periculo, l. 21. ſ. 5. ſ. de act. empt. d Saltem, pro etiam: vt, ſenſus, Venditor ſeruum ſuum etiam criminoſum dominus non poteſt, vt cum beſtiis pugnet: eſt enim inhumana ferèque nimis huiuſmodi adiectio: ſeruos autem cuiuſuis vel modus venditioni non debere adijci. e l. 11. ſ. 1. ſ. de ſicar. adde l. vlt. C. de his qui ſui. l ſeruum, 7. ſ. de ſeruis export. f l. 37. ſ. de dolo, l. 19. inf. de ædil.

g Commendatio generalis rei vendendæ non refertur ad ea vitia quæ emptor non ignorat, qualia ſunt ea quæ palam apparent.

Universidad Rey Juan Carlos

obligantur; ſi dicat ſe nummis [illegible] b emi ſe ſciunt, c ſi dixerit [illegible] [illegible] ſe præſtare debet etiam hoc ipſo pluris vendit.

1 ¶ Quædam etiam pollicitationes venditorem non obligant, ſi ita in f prompta res ſit, vt eam emptor non ignorauerit. veluti ſi quis hominem luminibus effoſſis emat: & de ſanitate g ſtipuletur h, nam de cætera i parte corporis potius ſtipulatus videtur, quàm de eo in quo ſe k ipſe decipiebat.

2 ¶ Dolum malum l à ſe abeſſe præſtare venditor debet, qui non tantùm in eo eſt qui fallendi m cauſa obſcurè loquitur, ſed etiam, qui n inſidiosè, obſcurè diſſimulat.

De ſeruis vnius in rebus venditis.

44. *Marcianus* libro 3. Regularum.

SI duos quis ſeruos emerit pariter vno pretio, quorum alter ante venditionem mortuus eſt, neque in viuo conſtat emptio o.

De ignorantia vel ſcientia contrahentium.

45. *Idem* libro 4. Regularum.

LAbeo libro poſteriorum ſcribit, ſi veſtimenta interpola p quis pro nouis emerit. Trebatio placere, ita emptori præſtandum, quod intereſt, ſi ignorans interpola emerit. quam ſententiam & Pomponius probat. in qua & Iulianus eſt, qui ait: ſi quidem q ignorabat venditor, ipſius rei nomine teneri: ſi ſciebat, etiam damni, quod ex eo contigit. quemadmodum ſi vas aurichalcum r pro auro vendidiſſet ignorans: tenetur, vt aurum, quod vendidit, præſtet.

De adminiſtrantium officio.

46. *Idem* libro ſingulari de Delatoribus.

NOn licet ex officio ſ, quod adminiſtrat quis, emere quid vel per ſe, vel per t aliam perſonam alioquin non tantum rem amittit, ſed & in quadruplum condemnatur ſecundum conſtitutionem Seueri & Antonini, & hoc ad procuratorem u quoque Cæſaris pertinet: ſed hoc ita ſe habet, niſi x ſpecialiter y quibuſdam hoc † conceſſum eſt.

Quæ ſequuntur prædium venditum.

47. *Vlpianus* libro 29. ad Sabinum.

SI aquæductus debeatur prædio, a & b ius aquæ c tranſit ad emptorem: etiamſi nihil dictum ſit, ſicut d & ipſæ fiſtulæ e, per quas aqua ducitur.

48. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

LIcèt extra f ædes ſint.

49. *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

ET quamquam ius aquæ non ſequatur, quod amiſſum eſt: attamen fiſtulæ, & canales, domûs ſibi ſequuntur, quaſi d pars e ædium ad emptorem perueniunt. & ita Pomponius libro decimo putat.

Si per emptorem ſtet quominus conditio compleatur.

50. *Idem* lib. 11. ad Edictum.

LAbeo ſcribit, ſi mihi bibliothecam f ita vendideris, ſi decuriones Campani locum mihi vendidiſſent in quo eam ponerem, & per g me ſtet, quo minus id à Campanis impetrem, non eſſe dubitandum, quin præſcriptis h verbis agi poſſit. ego etiam i ex vendito agi poſſe puto: quaſi impleta conditione, cùm per k emptorem ſtet, quo minus impleatur.

De his, quæ non ſunt in commercio, cohærentibus fundo vendito.

51. *Paulus* lib. 21. ad Edictum.

LItora l, quæ fundo vendito coniuncta ſunt, in modum non computantur: quia nullius m ſunt, ſed iure gentium omnibus vacant: nec viæ publicæ, aut loca religioſa, vel ſacra. itaque vt proſint venditori, caueri ſolet, vt viæ, itineris, actus, & loca publica in modum cedant.

Ne ædificium diruatur venditionis cauſa.

52. *Idem* libro 54. ad Edictum.

SEnatus cenſuit, Ne quis c domum villamve dirueret, quo plus ſibi adquireretur: neve quis negotiandi cauſa, eorum quid emeret, venderetve, pœna n in eum, qui aduerſus ſenatuſconſultum feciſſet, conſtituta o eſt, p vt duplum eius, quanti emiſſet, in ærarium inferre cogeretur, eum verò, qui vendidiſſet, vt irrita fieret venditio.

¶ Planè ſi mihi pretium ſolueris cùm tu duplum ærario debeas, repetere à me, quod à mea parte irrita facta eſt venditio.

¶ Nec ſolùm huic ſenatuſconſulto locus erit, ſi quis ſuam villam vel domum, ſed & ſi alienam vendiderit.

De translatione dominij in emptorem.

53. *Gaius* lib. 28. ad Edictum Prouinciale.

VT res emptoris fiat, nihil intereſt, vtrùm ſolutum ſit pretium, an eo nomine fideiuſſor datus ſit: quod autem de fideiuſſore diximus, pleniùs à acceptum eſt, qualibet ratione ſi venditori de pretio ſatisfactum eſt: veluti, expromiſſore l, aut pignore dato proinde ſit, ac ſi pretium ſolutum eſſet.

De reſcindenda venditione.

54. *Paulus* lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

REs bona fide vendita propter k minimam l cauſam inempta fieri non debet.

De nuda & imaginaria venditione.

55. *Idem* libro 2. ad Edictum ædilium curulium.

NVda m, & imaginaria n venditio pro non facta eſt, & ideo nec alienatio o eius rei intelligitur p.

De pacto primi venditoris.

56. *Idem* lib. 50. ad Edictum.

SI quis ſub hoc pacto vendiderit ancillam, ne q proſtituatur, & ſi contra factum eſſet, ei liceret r eam abducere, & ſi per plures emptores mancipium cucurrerit, ei, qui primo vendidit, abducendi u poteſtas ſit.

De domo exuſta.

57. *Paulus* lib. 5. ad Plautium.

DOmum emi, cùm eam & ego, & venditor combuſtam ignoraremus y. Nerua, Sabinus & Caſſius, nihil venìſſe, quamuis area z maneat, pecuniamque ſolutam condici a poſſe, aiunt.

¶ Sed ſi pars domus maneret, Neratius ait in hac quæſtionem multum intereſſe, quanta pars domus incendio conſumpta permaneat: vt, ſi quidem amplior b domus pars exuſta eſt, non compellatur c emptor perficere emptionem: ſed etiam quod forte ſolutum ab eo eſt, repetet. Sin verò vel dimidia pars, vel minor, quam dimidia, exuſta fuerit, tunc coarctandus eſt emptor venditionem adimplere, æſtimatione viri boni arbitratu habita, vt quod ex pretio propter incendium decreſcere fuerit inuentum, ab huius præſtatione liberetur.

1 ¶ Sin autem venditor quidem ſciebat domum

a qui tamen ſit deformis.
b quæ tamen malè ædificata ſit.
c Palam videri vel in momento poſita, ſeruus ſi ſpecioſus ſit, vel domus bene ædificata: liberatam vel artifex ſeruus ſit an non, non ita videri poteſt. ita ſiet, vt commentatio perſuaſoria, venditorem non obliget; priore caſu: poſteriore vero obliget.
d vel l. 13. §. 4. [illegible] de act. empt.
e Ita enim non videtur.
f in prompta ſit quid en in oculis, viſu, præſentia, conſpectu vel ſenſu aliquo.
g Sanus quidem non eſt; qui luminibus eſt effoſſis: qui tamen cæcum palam ita emit, & de ſanitate ſtipulatur, de alio ſanitatis genere ſibi ignorato intellexiſſe potiùs videtur, quàm de eo quod non ignorauit.
h Cur ergo qui ſciens fugitiuum emit, & eum fugitiuum non eſſe ſtipulatur, agere ex ſtipulatu poteſt? l. 4. §. 5. inf. de dol. mali.
i quàm de oculis ipſis.
k & ideo de ſe, non de alio queri debet.
l l. 1. §. 2. [illegible] de act. empt.
m Fallit & qui obſcurè loquitur, & qui diſſimulat inſidiosè vel obſcurè.
n Falſum committit, qui tacet quod dicere debuit, vel loquitur inſidiosè, vt teſtis: facit l. 8. [illegible] C. de reſciſſa vendit. vt notatius. adde Cicer. 3. offic. l. 39. [illegible] de act. empt.

o quia, vt familiæ, ita & ſeruorum in hoc caſu vna ſolet ſtipulatio & emptio, v. l. 29. [illegible] de verb. obl.
p poliendo propè renouata, [illegible] facit l. 37. inf. de ædil.
q l. 21. §. 2. [illegible] de act. empt. r vt æs pro auro l. 9. §. 2. l. 14. [illegible] l. 41. [illegible] Aurichalcum autem hic adiectiuè ſumi obſerua: de aurichalco adde quæ ſcripſi ad l. 9. [illegible] de leg. 1. ſ Officialis nihil quidquam horum quæ adminiſtrat ſibi emere per ſe, vel per alium poteſt, niſi ſpecialiter ei ſit conceſſum. vide varias exceptiones apud Socinum regula 273. l. 62. inf. eod. [illegible] l. 46. §. 2. [illegible] de iure fiſci. [illegible] C. de contractib. iudicum.
t [illegible] Syn. 39. 1. Harm. 3. Suppoſitas etiam per perſonas emere is vetatur, qui per ſe emere prohibetur, l. 91. inf. [illegible] l. 46. §. 1. [illegible] de iure fiſci. l. 1. C. de contract. iudic. [illegible] de admin. rerum ad ciuit. pertinent. l. 7. eod. [illegible] l. 34. [illegible] de pæn. l. 20. C. [illegible] de Epiſc. l. 48. C. Th. de hæretic.
u Procurator Cæſaris nihil quidquam emere poteſt, quæ Cæſaris ſunt, niſi ſpecialiter id ei ſit conceſſum. x Harm. 3. tit. 3. §. 11. §. 12. quem vide.
y Specialiter conceſſi interdum emptio debet: alias in genere emptio ſuſque emendi omnibus permiſſum. † Nouella Leonis 84. id abrogat. v. Cuia. 16. obſ. 15.
z Aquæ ſeruitus tranſit vna cum prædio in emptorem [illegible] non poterit ius aquæ ſic amiſſum, l. 49. inf. eo. [illegible] etiam ſi nihil dictum ſit: eſt enim ius reale.
a l. 40. in fin. [illegible] l. 43. l. 49. l. 78. inf. eod. [illegible] in fin. inf. de act. emp.
b Aquæductus ſiue is ducitur, vt hic, aquæ hauſtus, ſine fiſtulis. In ipſo fonte vel lacu ſit. c Extra ædes poſitæ fiſtulæ aquæductus, emptorem ædium ſequuntur. Quid ſi aquæductus non ſecundo ſit amiſſus? etiam fiſtulæ emptorem ſequentur. Quid ita? Fiſtulæ pars ædium ſunt.
d & ſic, iure acceſſionis aliquid debetur l. 78. inf. eo. l. 38. in fin. inf. de act. emp. l. 41. §. 6. l. 14. l. 92. [illegible] de leg. 3.
e Pars ſuam totum conſequitur. f Bibliothecæ olim vendebantur. Eſt verò bibliotheca numerus librorum, v. l. 52. §. 7. [illegible] de leg. 3.
g Conditio impleta videtur ei, per quem ſtat quo minus impleatur, v. l. 24. [illegible] de cond. et dem. h Præſcriptis verbis agere poteſt, cui conditio non ſeruatur.
i Præſcriptis verbis actio poteſt concurrere cum actione ex vendito.
k vide l. 7. [illegible] eodem.
l Littora & viæ publicæ, in modum & menſuram vendici agri non computantur, vt hic. aggeres & foſſæ computantur l. Prædia 27. [illegible]
m Littora nullius ſunt, & omnibus vacantia.

a l. 7. §. 5. [illegible] de pericul.
b Nullius quæ in omnibus vacant.
c [illegible]
d Pœna eſt contrahentium.
e vide l. 6. §. 3. in fin. [illegible]
f [illegible] emptor, venditor & fideiuſſor [illegible]
g l. 19. [illegible]
h Satisfactum [illegible]
i Expromiſſor [illegible]
k vide l. 2. [illegible]
l Minima cauſa [illegible]
m [illegible]
n domini. [illegible]

contractus, non venditionis, ſed fœneratitius, etiam ſi emptor [illegible] fœnerari. v. Mynſ. 3. obſ. 61.
o nec tranſlatio dominij vel poſſeſſionis. Bart. ad l. 12. [illegible] In mutuis contractu poſſeſſio transfertur merito, quia in contractu imagin[illegible] deficit conſenſus: in ſimulato deficit, & ſic ſubſtantia [illegible] poſſeſſione animus requiritur, l. 3. §. 3. [illegible] de adq. poſſ. Quid [illegible] non valeat vt emptio, num valebit vt donatio? [illegible] ſi quidem, qui donat, aliened. hic autem negetur imaginaria [illegible] tionem vel intelligi, non ſaltem vt locatio, vel alius contractus [illegible] dentur, cùm hic animus agentium non fuerit. Et [illegible] donandi animo facta [illegible] tradita fuerit inde [illegible] poteſt l. 3. l. 9. in fin. C. [illegible] inf. pro donato.
p Quiſquis imaginarium contractum habuit, poteſt de eo ſimulato [illegible] poteſt. Goth. eius [illegible] plus valere quod agitur.
q vide l. 1. C. ſi mancip. ita venierit ne proſtituatur.
r adde caſum l. 3. C. de pignorib.
ſ Pactum manus iniectionis rem ipſam perſequitur, penes quem [illegible] adde l. creditores 3. C. de pignorib.
t ambulauerit vt in l. 25. §. 8. ſupr. de petit. hered.
u v. quæ ſcripſi ad l. 1. C. ſi ſeruus exterus.
x redit dominium ad eum ſine traditione, diri l. [illegible]
y Venditio domus combuſtæ, inter ignorantes facta, [illegible] Quid ſi pars aliqua ne in area quidem domus ipſius combuſtæ ſubſiſtat [illegible] ipſius domus combuſtæ ſupereſt, ſi pars amplior combuſta fuerit, emptor [illegible] perficere emptionem: imò ſi quid pretij nomine [illegible] pars. [illegible] Quid ſi vel dimidia, vel minor dimidia [illegible] nem implere cogitur, æſtimatione viri boni arbitratu habita. [illegible] ne quid continetur: hoc ſit, vt quod ex pretio propter incendium [illegible] ſit inuentum, ab huius præſtatione liberetur. Quid ſi venditor ſciebat [illegible] exuſtam? v. §. 1. [illegible] Quid ſi emptor? v. §. 2. [illegible]
z Cur non in area (quæ maior pars domus eſt) non conſiſtit, vt [illegible] 2. inf. de ſeruit. [illegible] Empta [illegible] domus ſuit, non ſolo ſtabilis contemplatione fundi ac ſoli, ſed ædificij.
a vide l. 45. in fin. [illegible] eod.
b Pars amplior ea dicitur quæ dimidiam exſuperat, vt hic.
c Non tantùm compellatur, [illegible] non tantùm non compellatur. [illegible] obſeruat. 34. reprehenſus à Roberto 1. receptar. [illegible] aduerſus eundem 14. obſeru. 31. & [illegible] vocatis. obſeruat. 17. [illegible] obſeruat. 17. & 34.

Universidad Rey Juan Carlos

eſſe exuſtam, emptor autem ignoraſſet, nullam venditionem ſtare b, ſi tota domus ante venditionem exuſta ſit: ſi verò quantacunque pars ædificij remaneat, & ſtare venditionem, & venditorem emptori, quod intereſt, reſtituere.

2 ¶ Similiquoque modo ex diverſo tractari oportet, ubi emptor quidem ſciebat, venditor autem ignoravat: & hic enim oportet, & venditionem ſtare, & omne pretium ab emptore venditori, ſi non depenſum eſt, ſolui: vel, ſi ſolutum ſit, non repeti.

3 ¶ Quòd ſi uterque ſciebat, & emptor & venditor, domum eſſe exuſtam totam, vel ex parte, nihil actum fuiſſe, dolo c inter utramque partem compenſando: & iudicio, quod ex bona fide deſcendit, dolo ex utraque parte veniente, ſtare non concedente.

De arboribus deiectis vel abſumptis.

58. *Papinianus* libro 10. Quæſtionum.

Arboribus d quoque vento deiectis, vel abſumptis igne, dictum eſt, emptionem fundi non videri eſſe contractam, ſi e contemplatione illarum arborum (veluti oliveti) fundus comparabatur, ſive ſciente, ſive ignorante venditore: ſive autem emptor ſciebat, vel ignoravat, vel uterque eorum, hæc obtinent, quæ in ſuperioribus caſibus pro ædibus dicta f ſunt.

Qualis præſtandus fundus à venditore.

59. *Celſus* lib. 8. Digeſtorum.

Cum venderes fundum, non g dixiſti ita, *ut optimus maximuſque*: verum eſt, quod Quinto Mucio placebat, non h liberum, ſed qualis eſſet, fundum præſtari oportere: idem & in urbanis prædiis dicendum.

De additione.

60. *Marcellus* lib. 6. Digeſtorum.

Comprehenſum erat lege venditionis, *dolia ſexaginta emptori acceſſura*: cum eſſent centum, in venditoris i fuiſſe poteſtate, reſponſum eſt, quæ k vellet, dare.

De emptione conditionali rei ſuæ.

61. *Idem* libro 20. Digeſtorum.

Exiſtimo, poſſe me id, quod meum eſt, ſub l conditione, emere m: quia forte ſperatur n meum eſſe deſinere.

De his, qui officij cauſa in provincia ſunt. 1. De his, quæ non ſunt in commercio. 2. De averſione.

62. *Modeſtinus* libro 5. Regularum.

Qui officij o cauſa in provincia agit, vel militat, prædia comparare in eadem provincia non poteſt: præterquam ſi paterna p eius q à fiſco r diſtrahantur.

1 ¶ Qui neſciens s, loca ſacra, vel religioſa vel publica pro privatis comparavit: licèt emptio non teneat t, ex empto tamen adverſus venditorem experietur, ut conſequatur, quod intereſſuit eius, ne deciperetur.

2 ¶ Res in u averſione x empta, ſi non dolo venditoris factum ſit, ad periculum emptoris pertinebit: etiam ſi res adſignata y non ſit.

Si alij venditur, quàm cui dominus iuſſerit. 1. De demonſtratione fundi & nominatione ſinium.

63. *Iavolenus* libro ſeptimo ex Caſſio.

Cum ſervo dominus rem vendere certæ perſonæ iuſſerit, ſi alij vendidiſſet, quàm cui iuſſus erat, venditio non valet z: idem a iuris in libera perſona eſt, cum perfici venditio non potuit in eius perſona, cui dominus venire eam noluit.

1 ¶ Demonſtratione fundi facta b, fines nominari ſupervacuum eſt c. ſi nominentur, etiam ipſum venditorem nominare oportet, ſi forte alium agrum confinem poſſidet.

Si quis ſibi & alij mandat.

64. *Iavolenus* lib. 2. Epiſtolarum.

Fundus ille eſt mihi *&* Titio *emptus*. quæro, utrum in partem, an in totum e venditio conſiſtat, an nihil actum ſit? Reſpondi, Perſonam Titij ſupervacuò f accipiendam, h puto: ideòque a totius b fundi emptionem ad me pertinere.

Differentia emptionis & locationis.

65. *Iavolenus* lib. 11. Epiſtolarum.

Convenit mihi tecum, ut certum numerum tegularum mihi dares certo pretio: quod ut c faceres, utrum emptio ſit, an locatio? Reſpondit: Si d ex meo fundo tegulas tibi factas ut dares convenit, emptionem puto eſſe, non conductionem. e totiens enim conductio alicuius rei eſt, quotiens materia, in qua aliquid præſtatur, in eodem ſtatu eiuſdem manet: quotiens verò & immutatur, & alienatur, emptio magis, quàm locatio, intelligi debet.

Quid præſtet venditor fundi. 1. De venditore qui ſciens ſervitutem deberi reticuit. 2. De rutis cæſis.

66. *Pomponius* lib. 31. ad Quintum Mucium.

In vendendo fundo quædam f etiam ſi g non condicantur, præſtanda ſunt: veluti h *ne fundus evincatur*, *aut uſusfructus eius*: quædam ita demum, ſi dicta ſint i, veluti viam, iter, actum, aquæductum præſtatum iri: idem & in ſervitutibus urbanorum prædiorum.

1 ¶ Si cum ſervitus venditis prædiis deberetur k, nec l commemoraverit venditor, ſed ſciens eſſe reticuerit, & ob id per ignorantiam rei emptor non utendo per ſtatutum tempus m eam ſervitutem amiſerit, quidam rectè putant venditorem teneri ex empto ob dolum.

2 ¶ Quintus Mucius n ſcribit, qui o ſcripſit *ruta cæſa*, p *quæque ædium, fundi ve non ſunt*, bis q idem ſcriptum: nam ruta r cæſa ea ſunt, quæ neque ædium, neque fundi ſunt.

De cauſa rei.

67. *Idem* lib. 39. ad Quintum Mucium.

Alienatio s cùm fit, cum ſua cauſa t dominium ad alium transferimus, quæ eſſet futura, ſi apud nos ea res manſiſſet: idque toto iure civili ita ſe habet, præterquam ſi aliquid nominatim ſit conſtitutum.

De dolo & culpa venditoris.

68. *Proculus* lib. 6. Epiſtolarum.

Si cùm fundum venderes, in lege dixiſſes, *quod mercedis nomine à conductore exegiſſes, id emptori acceſſurum eſſe*: exiſtimo, te in exigendo non ſolùm bonam fidem, ſed etiam diligentiam u præſtare debere, id x eſt, non ſolùm, ut à te dolus malus abſit, ſed etiam ut culpa.

1 ¶ Ferè aliqui ſolent hæc verba adiicere, *dolus malus à venditore aberit*, qui, etiam z ſi adiectum non eſt, abeſſe debet.

2 ¶ Nec videtur abeſſe, ſi per eum factum eſt, aut y fiet, quò minus fundum emptor poſſideat. erit ergo ex empto actio: non ut venditor vacuam a poſſeſſionem tradat, cùm multis modis accidere poterit, ne tradere poſſit, ſed ut ſi quid dolo malo fecit, aut facit, dolus malus eius æſtimaretur.

Si lacus venditus creverit.

69. *Idem* lib. 11. Epiſtolarum.

Rutilia Polla emit b lacum Sabatenem angularium c, & circa d eum lacum pedes decem. quæro, nunquid e & f decem pedes, qui tunc acceſſerunt, ſub aqua ſint, quia lacus crevit, an proximi pedes decem ab f aqua Rutiliæ Pollæ iuris ſint? Proculus reſpondit: Ego exiſtimo, eatenus lacum, quem emit Rutilia Polla, veniſſe, quatenus g tunc h fuit, & circa eum decem pedes, qui tunc fuerunt. nec ob eam rem, quòd lacus poſtea crevit, latiùs eum poſſidere debet, quàm emit.

a Imo, utrimque obligatio oritur. l. 34. § 3. eod.
b l. 6. 9. de periculo.
c Compenſatur utrimque dolus. vide l. [illegible] de [illegible] l. 9. [illegible] de periculo & commodo rei venditæ.
e Contractus nominati (ut emptio & venditio) interdum reſolvuntur, quando ſub modo contractum eſt, ut quo pars alia non fuit contractura, Caſtellio.
f l. 37. ſ. eod.
g Quid ſi, fundum optimum maximum vendidiſti? Fundum non ſervire, præſtare debes: at non eſt ſervitiis, quod tamen Siculus Flaccus libro de conditionibus ſinium non admittit. adde l. 20. § 1. ſ. de adquir. rerum dominio.
h Qui fundum vel urbanum prædium vendit, non cogitur eum liberum præſtare: liberatur, ſi eum uti eſt præſtiterit. l. 35. ſ. de ſervit. [illegible] l. 6. § 4. ſ. comm. prædior. l. 21. ſ. de evict. l. 8. in princ. ſ. de act. empt. l. 75. ſ. de [illegible] l. 90. ſ. de verb. ſign.
i Cur venditoris? quia debitor. Electio eſt in re dubia debitoris.
k Integra tamen. l. pen. in fin. inf. de action. empt.
l Sub conditione rem etiam noſtram emere poſſumus.
m ut & ſtipulari. l. 31. ſ. de verb. obl.
n Spei habetur ratio.
o Synopſis Baſil. 3. tit. 1. c. 61. vide l. 46. ſ. eod. & Cicer. actione 6. in Verrem.
p Cur paterna bona militi vel officiali in ſua provincia licet emere? Affectionem ſingularem in huiuſmodi rebus habere præſumitur. l. 5. in emptionem. 15. ſupr. de minorib.
q Nomocan. 3. tit. 3. § 71.
r vel ab alio diſtrahente propter tributa, vel alia debita non ſoluta. [illegible] adde l. 70. ſ. eod. t Ex empto agitur in id quod intereſt adverſus venditorem, qui ſciens rem ſacram ignoranti vendidit.
u Quid ſi iunctim leges in [illegible] l. [illegible] § 12 l. Rhod.
x l. 7. § 25. ſ. de [illegible] l. 62. § 1. 2 ſ. de periculo. l. 16. ſ. locati [illegible] id eſt in vulgacto. [illegible] l. Ædilit. l. 35. ſ. [illegible] l. 10. [illegible] in agere [illegible] [illegible] ; cui opponitur [illegible] & [illegible] [illegible] 45. [illegible], uno pretio, quod ſcilicet quaſi aversi quodammodo negotium contrahimus, ie quod neque perſpectum neque exploratum bene. Non uno vero pretio venire res dicuntur, cum in ſingula fundi iugera pretium ſtatuitur. Cuiac. [illegible] de empt. In huiuſmodi venditionibus res emptæ non conſuetè perſpiciuntur ſed explorantur diligentiſſime.
y tradita: atque ſi emptori non tradita, venditoris res manet l. 14. inf. de furtis [illegible] C. de commodo & periculo ergo & eius periculum eſſe debet, non autem emptoris. l. 54. ſ. de furtis. z Alias enim venditurus non erat.
a Mandati fines in emendo excedere nemo debet ſive liber ſive ſervus.
b ſufficientes ſcilicet. c alias cum fines non ſunt celandi l. 35. in fin. ſ. eod. & [illegible] ob eos celandos actione tenetur venditor. l. 48. ſ. de act. empt. Error autem in [illegible] non vitiat. l. 35. § 1. ſ. de leg. 3.
[illegible] l. penult. C. de verb. ſign. e eſt in totum, infra eod.
[illegible] cuique partem [illegible] hinc colligere, ne aliquod abſurdum [illegible] adde l. 5. § 4. ſ. de conſtituenda [illegible] grad.

a Iuſ adcreſcendi in contractibus non eſt quoties promiſſoris intereſt, ut ſic, alias non eſt. l. ſi mihi & Titio. 110. inf. de verb. oblig. l. Iulianus 13. § item Celſus 17. ſ. de act. empt. Alij ita: In contractibus ex cauſa oneroſa dividua vel individua, ius adcreſcendi locum habet.
b Imo partis. l. 48. § 9. ſ. de leg. 2.
c quas tu faceres.
d Venditio tegularum eſt cum quis ex ſuo fundo ſibi tegulas præſtat: nam ex tuo, conductio. Cur ita? In venditione materiam præſtat qui vendit: In conductione operarum, operas præſtat, conductor, non materiam. Hac nota venditio ab operarum conductione diſtinguitur. adde l. 20. ſ. eod. ubi alienatur materia venditio eſt: ubi eiuſdem manet, cuius fuit, alio in ea operas tantum præſtante, conductio.
e id eſt, in hoc caſu, ſi ſua materia eſt ex qua fiunt tegulæ, venditio eſt: ſin aliena, conductio eſt. Nam in venditione dominium materiæ immutatur: in conductione, eiuſdem manet. Synop. [illegible]
f Vendens ſimpliciter fundum, & ſi ne [illegible] dicit liberum eſſe vel optimum maximum, præſtare tamen hoc debet, ut ne pars fundi vel uſusfructus evincatur; continet enim fundi emolumentum uſusfructus, eſt pars fundi non iure [illegible]. An & id præſtare cogitur ne ſervitus ruſtici vel urbani prædij evincatur, non tenetur, nuſ. quædam [illegible] Cur tamen [illegible] [illegible] ſi fundus [illegible] vendidit. Servitus hæret prædio, qualiſcunque prædi eſt. [illegible] tamen ita [illegible] venditor ex empto actione teneatur, in id quod intereſt: æſtimatoria tamen tenetur, id eſt quanto minoris l. 61. inf. de ædilit. edict.
g Naturaliter quæ inſunt uti expreſſis habentur. h Eviction l. 1. 2. Cod. de evict. i ſi condicta ſint. Hal. ſi nominatim dicta. l. 7. inf. de evict. l. 6. § 3. ſ. de action. empti. k Servitutes prædii, venditor indicare emptori tenetur, idemque ſi emptor eas ſervitutes non utendo amiſerit, tenebitur emptori venditor, ex empto ob dolum. l ſundo vendito l. 1. § 1. vel tributum celauit leg. 21. § 1. ſ. de action. empt. & libertatem rei emptæ l. 69. § 5. ſ. de evict. m De curis & caſis l. 15. § 6. l. 38. in fin. ſ. de act. empt. n Cur bis idem ſcripſiſſe intelligitur ? quia ruta cæſa neque ædium ſunt, neque fundi. o vide l. 17. § 6. ſ. de act. empt. p tradito l. 10. [illegible] q id eſt, non tantum dominium l. 20. ſed & fructus, l. 23. [illegible] de adquir. rer. [illegible] l. 13. ſ. de praed. ruſtic. l. 12. § 2. [illegible] l. 4. ſ. de reg. act. empt. & ſ contra onera, l. 23. ſ. [illegible] & quidquid rei cohæret. t Lex enim dicebat à [illegible] Porro, [illegible] hic venditor [illegible] l. 13. § 10. ſ. de act. empt. u Diligentiam in mercede exigenda ut ex pacto præſtet emptori venditor præſtare cogitur. x Diligentiam qui præſtat, dolo & culpa carere debet. z facit l. 56. § pen. in fin. ſ. eod. y Dolum ante contractum, in contractu & poſt contractum præſtat venditor emptori. z in futurum. v. l. 7. § 3. ſ. de dolo.
a Vacua poſſeſſio eſt quæ à nemine tenetur. l. 12. in fin. ſ. eod. l. 3. § 6. ſ. de cont. ex lege l. 5. [illegible] l. 8. [illegible] de [illegible] l. 18. ſ. de [illegible] l. 75. § 7. inf. de verb. obl. l. 3. C. de adqu. poſſ. [illegible] de contrah. Quint. [illegible] 12.
b Privilegia venditorum ad emptorem tranſeunt.
c Sabatinenſem angularium. Hal. Angularis autem ſeni eſt, qui angulo ſorte poſitus. Rom. O ſi angulus ille Proximus accedat qui nunc denormat agellum.
d Circa, id eſt circumcirca, utrinque, Hal.
e v. l. 24. in fin. ſ. de aqu. pluv.
f Ab, ſeparationis nota.
g Verba contractus referenda ad tempus contractus. Pol. adde l. 25. § 1. inf. de hered. vend.
h Tempus contractus in venditionis cauſa dubia inſpiciatur potius quam [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

De emptione hominis liberi.

70. *Licinius Rufinus* lib. 8. Regularum.

Liberi hominis emptionem contrahi poſſe, plerique exiſtimauerunt, ſi modò inter a ignorantes b id fiat. Quod idem placet, etiam c ſi venditor ſciat, emptor autem ignoret: quod ſi emptor ſciens liberum eſſe, emerit, nulla d emptio contrahitur.

De menſura & pretio vini.

71. *Papirius Iuſtus* lib. 1. Conſtitutionum.

Imperatores Antoninus, & Verus Auguſti Sextio Vero in hæc verba reſcripſerunt: Quibus menſuris e aut pretiis negotiatores vina compararent, in f contrahentium poteſtate eſſe: neque enim quiſquam cogitur vendere, ſi aut pretium aut menſura diſpliceat: præſertim ſi nihil g contra conſuetudinem † regionis fiat.

De pacto ex interuallo. 1. De pacto ſi quid ſacri, aut religioſi, aut publici eſt, eius venit nihil.

72. *Papinianus* lib. 10. Quæſtionum.

Pacta conuenta h, quæ poſtea k facta detrahunt l aliquid emptioni, contineri contractui m videntur: quæ vero adiiciunt n, credimus o non p ineſſe q: quod locum habet in his quæ adminicula p ſunt emptionis: veluti ne q cautio duplæ præſtetur: aut ne cum r fideiuſſore cautio duplæ præſtetur. ſed ſ quo caſu agente emptore, non valet pactum, idem vires habebit iure exceptionis agente t venditore.

¶ An u idem dici poſſit, aucto poſtea vel deminuto y pretio, non immeritò quæſitum eſt: quoniam emptionis ſubſtantia z conſiſtit ex pretio a. Paulus notat: Si omnibus integris b manentibus, de augendo vel de minuendo pretio rurſum conuenit, receſſum à priore contractu, & noua c emptio interceſſiſſe videtur d.

1 ¶ Papinianus: Lege venditionis illa facta, *ſi quid ſacri aut religioſi aut publici eſt, eius nihil venit*: ſi res non in vſu publico, ſed in patrimonio fiſci erit, venditio eius valebit: ſi nec venditori proderit exceptio quæ non habuit locum.

De æde diruta. 1. De loco puro intra maceriam ſepulchrorum.

73. *Papinianus* lib. 3. Reſponſorum.

Aede ſacra a terræ motu diruta, locus ædificii non eſt profanus b, & ideo venire non poteſt.

1 ¶ Intra c maceriam ſepulchrorum hortis vel ceteris culturis loca pura ſeruata, ſi d nihil venditor nominatim excepit, ad emptorem pertinent.

De traditione clauium.

74. *Idem* lib. 1. Definitionum.

Clauibus e traditis, ita mercium in horreis f conditarum poſſeſſio tradita videtur g, ſi claues h apud horrea traditæ ſint, quo facto, confeſtim emptor dominium & poſſeſſionem adipiſcitur, & ſi non aperuerit horrea: quod ſi venditoris merces non fuerunt, vſucapio i confeſtim inchoabitur.

Alia ſimplicitas.

75. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris epitomarum.

Qui fundum vendidit, vt k eum l certa mercede conductum ipſe habeat, vel ſi vendat, non alii ſed ſibi m diſtrahat, vel ſimile aliquid paciſcatur: ad n complendum id, quod pepigerunt, ex vendito agere poterit.

De doliis defoſſis. 1. De ſucceſſore emptoris.

76. *Paulus* lib. 6. Reſponſorum.

Dolia o in horreis defoſſa p ſi non ſint nominatim in venditione excepta, horreorum venditioni q ceſſiſſe videri.

1 ¶ Eum, qui in locum emptoris ſucceſſit, iiſdem defenſionibus r vti poſſe, quibus venditor ſciente ſe, potuiſſet, ſed & longæ s poſſeſſionis præſcriptione t, ſi vtriuſque poſſeſſio impleat tempora conſtitutionibus ſtatuta.

De lapidicinis exceptis.

77. *Iauolenus* libro quarto ex poſterioribus Labeonis.

In lege fundi vendundi lapidicinæ in eo fundo, vbique u eſſent, exceptæ erant x, & poſt y multum temporis in eo fundo repertæ erant lapidicinæ, eas quoque venditoris eſſe Tubero reſpondit. Labeo z refert, quid actum ſit: ſi non y appareat, non videri eas lapidicinas eſſe exceptas: neminem enim nec vendere, nec excipere quod non z ſit, & lapidicinas nullas a eſſe, niſi b quæ appareant c, & cædantur: aliter e interpretantibus, totum fundum lapidicinarum fore, ſi forte toto eo ſub terra eſſet lapis. hoc probo.

De fiſtulis, & caſtello. 1. De emptore, qui tutelam filii venditoris gerere cœpit. 2. De pacto, vt ſoluta pecunia, tradatur vacua poſſeſſio. 3. De eo, quod vi, aut tempeſtate ſublatum eſt.

78. *Labeo* libro quarto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

Fiſtulas f emptori acceſſuras in lege dictum g erat: quærebatur an caſtellum, ex h quo fiſtulis aqua duceretur, accederet? Reſpondi, apparere id actum eſſe, vt id quoque accederet, licet in ſcriptura non contineretur i.

1 ¶ Fundum ab eo emiſti, cuius k filii poſtea tutelam adminiſtrans †, nequaquam accepiſti poſſeſſione. dixi

a quæ ex illum aliud: vnde notant, nomen quæ [illegible] contrahens initi [illegible] ſol. vendam creditori. Vide id genus plura apud Albericum, vbi probat, præſentiam [illegible] in dubiis inſpiciendam eſſe.
a Imò, vtcunque ignorantes, homo liber emantur, nulla ratione inueniri [illegible] eſt venditio. arg. l. 1. §. 9. [illegible]
b l. 4. 5. 6. ſup. [illegible]
c Liberum hominē quis ſciens vendere poteſt, vt [illegible] quod ſi emptor. [illegible] caſu, [illegible] non ita vendatur effectus vt [illegible] ſed vt obligetur.
d Imò aliqua C. de patribus qui filios diſtra.
e Quibus menſuris res venditæ menſurentur, in arbitrio eſt contrahentium.

f l. 18. §. 3. ff. de dolo. g hinc conſtat, ne ad menſuram vendita, menſuram loci contractus ſequendam. His ex verbis etiam conſtat, licet admittatur & toleretur deceptio in pretio, nullā tamen toleratur in pondere vel menſura, cum ſit ſemper certa regionis menſura.
† Conſuetudini renunciari vel derogari poteſt per pactum, vt ſi nimiũ conſuetudo ſit prohibitoria. l. 3. C. de [illegible] h vide Cuiac. 2. obſ. 27. Hot. [illegible] 35.
i quæ de nuda, quæ ſola ſine nomine & cauſa, quæ in re differunt à contractu. Contractum enim nomẽ habentem & nomine vacat, certè cauſam habet. Cauſam vt & [illegible] vel facto ſimplici effectum. Cuiac. 2. obſ. 35. k poſtea facta, hoc eſt, ex interuallo: eſt enim verbum poſtea, interualli nota. l ea detrahunt emptioni quæ non tantum pretium minuunt, ſed augent. Mutato enim pretio natura emptionis mutatur. Detrahere itaque hic, eſt recedere ab emptione, Cuiac. 14. obſ. 28. idem quoque 2. obſ. 15. notat. Pactis detrahentibus, leuiorem fieri conditionem emptoris: adiicientibus, grauiorem. Sic ſentio, ea pacta detrahere emptioni, quæ emptioni detrahunt, quæ emptoris conditionem minuunt, quæ emptori nocent, proſunt venditori: [illegible] hic adſcriptum pactum, ne cautio duplæ præſtetur, ſeu vt ne teneatur venditor [illegible] Id genus ſanè pacti nocet quàm maximè emptori, prodeſt venditori, detrahit emptionis adminiculis, detrahit emptori. Pacta vero ea adiiciunt emptioni, quæ emptori proſunt, nocent venditori, vt eſt hoc pactum, vt cum fideiuſſore cautio duplæ præſtetur venditor. Hoc enim pactum adiicit emptioni, meliorem facit conditionem emptoris, prodeſt emptori, nocet venditori: neutrum pactum eſt de ſubſtantia emptionis, ſed de adminiculis tantum. Non eſt de ſubſtantia, quia non eſt de conſenſu vel pretio: eſt de adminiculis, quoniam ad euictionem pertinet.
m ſunt ex eodem contractu, ex natura emptionis, quæ his potiſſimum conſtant, exceptio, conſenſu, id eſt, inſunt ex parte actoris, formant actionem: inſunt etiam ex parte rei, quæ reum ipſo iure tutum reddunt, etiam non oppoſita exceptione pacti, vide l. 3. inf. de reſciud. n adiiciunt, vt pacti de adminiculis & acceſſionibus, & vt Papinianus loquitur, quæ adſequis emptionis ſalua & integra emptionis ſubſtantia, Cuiac. 14. obſ. 28.
o & ex parte actoris (vt pariant & forment actionem) & rei, quia tameſi ad exceptionem proficiunt, tamen exceptionem opponi neceſſe eſt. Nec enim ipſo iure tutus eſt reus, & ineſſe ea tantum dicimus, ex parte rei, quorum exceptionem opponi neceſſe non eſt, id eſt, quæ reo etiam tacenti, nec ea allegandi proſiciunt. l. 3. ſ. de reſciud. valent ergo tantum ad exceptionem: ne dicas autem detrahere emptioni pacta negatiua, adiicere affirmatiua: nam adiiciunt etiam negatiua. Cuiac. ibid. p & per conſequens ex ipſo contractu. Adminicula emptionis dicuntur, quæ non perficiunt ipſam emptionem, ſed quæ iam perfectæ emptioni ſubſidio & auxilio ſunt. Huius generis euictio eſt ſeu euictionis pactum, quod [illegible]
q id eſt, ne venditor teneatur ob euictionem, l. 37. inf. de euictione.
r i. vt venditor ſatisdaret de euictione. [illegible]
ſ Pactum quod inutile eſt emptori ad adiungendum eſt venditori ad exceptionem. t [illegible]
u id eſt, defendente venditore cauſam ſuam aduerſus emptorem, qui agit de euictione, vel de [illegible] x Quæ ſequuntur pacta referenda ſunt ad ſubſtantialia emptionis, [illegible] ad adminicula pertinent [illegible] ad pretium auctum vel minutum.
y id eſt, an idem eſt in pactis detrahentibus, quod in eis quæ adiiciunt?
z Subſtantia emptionis pretium, res, conſenſus, quibus mutatis emptio ipſa perficitur. [illegible]
a [illegible] b id eſt, [illegible]
c l. 27. §. 2. ſup. de pactis. [illegible]
d hæc opinio vulgaris [illegible]
e [illegible]

in l. 10. C. de pact. h Clauibus apud horrea traditis, videtur tradi [illegible] eorum quæ ſunt ſub clauibus: ſymboli namque traditione, [illegible] cata tradita intelliguntur.
i adde l. 46. ſ. de acq. rerum dom. k l. 21. §. 4. inf. de act. empt. l Venditor ea [illegible] lege fundum vendere poteſt, vt conductum ipſi ab emptore [illegible] agere poteſt, vt conductum habeat, vel vt [illegible] vendat. m id eſt, venditori ipſi. l. 122. §. 3. inf. de verb. oblig.
n arg. l. 2. Cod. de pact. inter empt. o an & [illegible] l. 17. §. [illegible] ſixa. l. 93. §. 4. inf. de leg. 3. [illegible] immobili ſolo coherentia [illegible] l. [illegible] inf. de action. empt. q [illegible] villa diſtracta, vel legata, emptorem non ſequuntur. l. 17. inf. [illegible] tarium, l. 93. §. 4. ff. de leg. 3. Tiraquellus de retractu, §. 1. gl. 7. [illegible] eſſe in d. l. 93. Albericum de doliis immobilibus [illegible]
r Emptori, venditoris iura proſunt. l. 2. [illegible] l. 26. C. de euict. [illegible] tempus ad vſucapiendum [illegible] enim conſunguntur tempora. l. [illegible] ff. de vſuc. [illegible] proſunt, vt & poſſeſſio ad longi temporis præſcriptionem [illegible] l. 177. ff. de regulis iuris. [illegible] par conditio eſt ſucceſſoris ſingularis & vniuerſalis.
u vbicunque Hal. quod probatur ab A. Auguſt. [illegible] & Cuiacio [illegible] ſeruis, qui addit l. 20. in fin. ff. de operis libert. x Exceptio generalis [illegible] referenda eſt ad eas lapidicinas quæ patent, non quæ [illegible]
y Paria ſunt, non eſſe & non apparere, Bart.
z quod nondum ſit.
a Paria, nullum & non apparens. b niſi [illegible] c Tempus [illegible] omnes exceptiones inſpicimus. d [illegible]
e [illegible] f [illegible] g [illegible] l. 47. ff. [illegible]
h Excepto [illegible] i explicitè: [illegible] k vide quæ ſcripſi ad l. 6. [illegible] l hodie, creditor [illegible]

cadere

Universidad Rey Juan Carlos

tradere te tibi *e* poſſeſſionem. *h* hoc modo poſſe, vt pupillus, & familia eius decedat de fundo, tunc demum tu ingrediaris poſſeſſionem.

2 ¶ Qui fundum ea lege emerat, vt *ſolute pecunia traderetur ei poſſeſſio*, duobus heredibus relictis deceſſit, ſi vnus omnem pecuniam ſoluerit, partem familiæ erciſcundæ iudicio ſeruabit: nec *e*, ſi partem ſoluat, ex empto cum venditore aget. quoniam ita contractum æs alienum, diuidi *e* non potuit.

3 ¶ Frumenta, quæ in *e* herbis erant, cùm vendidiſſes, dixiſti *f* te, *ſi quid vi aut tempeſtate factum eſſet, præſtaturum*. ea frumenta niues corruperunt. ſi immoderatæ fuerunt, & contra *g* conſuetudinem tempeſtatis, agi tecum ex empto poterit.

De pacto, vt is qui vendit, alteram partem conductam habeat.

79. *Iauolenus* lib. 5. ex Poſterioribus Labeonis.

FVndi partem dimidiam ea lege vendidiſti, *vt emptor alteram partem, quam ſi retinebas, annis decem certa pecunia in annos ſingulos conductam habeat*. Labeo, & Trebatius negant poſſe ex vendito agi, vt id, quod conuenerit, fiat, ego contra puto: ſi modò ideo vilius fundum vendidiſti, vt hæc tibi conductio præſtaretur. nam hoc ipſum pretium fundi videretur, quod eo pacto venditus fuerat. eoque iure vtimur.

De except. de manu ſata. 1. De fructibus. 2. De ſylua cædua. 3. Si actum ſit ne dominium ad emptorem transſeat.

80. *Labeo* libro 5. poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

CVm manu *i* ſata *k* in venditione fundi excipiuntur, non quæ in perpetuum ſata ſunt, excipi videntur: (ſed) quæ ſingulis annis ſeri ſolent, ita vt fructus eorum tollantur. Nam aliter *l* interpretantibus, vites & *m* arbores omnes exceptæ videbuntur.

1 ¶ Huius rei emptionem poſſe fieri dixi, *quæ ex meis arboribus in tantum diem prouentura ſunt, vt ea mihi ſic habere liceat*: eoque ea re ex empto agi.

2 ¶ Sylua cædua *n* in *quinquennium o venierat*. quærebatur, cùm glans decidiſſet, vtrius eſſet. Scio Seruium reſpondiſſe primum ſequendum eſſe, quod appareret actum eſſe. Quòd ſi in obſcuro eſſet, quæcunque glans ex his arboribus, quæ cæſæ non eſſent, cecidiſſet, venditoris eſſet. eam autem, quæ in arboribus fuiſſet eo tempore, cùm hæ cæderentur, emptoris.

3 ¶ Nemo *p* poteſt videri eam rem vendidiſſe, de cuius dominio id agitur, ne ad emptorem transſeat. Sed hoc aut locatio eſt, aut aliud genus contractus.

De pacto vt ſi fideiuſſor pro eo ſoluerit, emptum habeat prædium pigneratum. 1. De fundo in quo venditor frumentum centum alij promiſerat.

81. *Scæuola* lib. 7. Digeſtorum.

TItius cum mutuos acciperet tot aureos ſub vſuris, dedit pignori ſiue hypothecæ prædia, & fideiuſſorem Lucium: cui promiſit, *intra triennium proximum ſe eum liberaturum, quòd q ſi id non fecerit die ſupraſcripto, & ſoluerit debitum fideiuſſor creditori, iuſſit r prædia empta eſſe, his creditoribus obligata*. quæro, cùm (non) ſit liberatus Lucius fideiuſſor à Titio, an ſi ſoluerit creditori, empta haberet ſupraſcripta prædia. Reſpondit: ſi non, vt in cauſam obligationis, ſed, vt empta habeat, ſub conditione emptio facta eſt: & contractam *ſ* eſſe obligationem.

1 ¶ Lucius Titius promiſit de fundo ſuo centum millia modiorum frumenti annua præſtare prædiis Gaij Seij: poſtea Lucius Titius vendidit fundum additis verbis his: *quo iure, quaque conditione ea prædia Lucij Titij hodie ſunt, ita veneunt itaque habebuntur*. quæro an emptor Gaio Seio ad præſtationem frumenti ſit obnoxius? Reſpondit, emptorem Gaio Seio, ſecundum ea quæ proponerentur, obligatum *a* non eſſe.

DE IN *b* DIEM ADDICTIONE *c*.

TIT. II.

Quomodo in diem addictio fit.

Paulus lib. 5. ad Sabinum.

IN diem addictio ita *d* fit: *Ille fundus centum eſto tibi emptus, niſi ſi quis intra Kalendas Ianuarias proximas meliorem conditionem fecerit, quo res à domino abeat.*

Vtrum ſit emptio pura, an conditionalis. 1. De vſucapione & acceſſionibus, & periculo rei addictæ.

2. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

QVoties fundus in diem addicitur, vtrum pura *e* emptio eſt, ſed ſub conditione reſoluitur: an verò conditionalis ſit magis emptio, quæſtionis eſt. & mihi videtur verius, intereſſe *f* quid actum ſit. Nam ſi quidem hoc actum eſt, *vt meliore allata conditione diſcedatur*, erit pura emptio, quæ *g* ſub conditione reſoluitur: Sin autem hoc actum eſt, *vt perficiatur emptio, niſi melior conditio afferatur*, erit emptio conditionalis.

1 ¶ Vbi igitur, ſecundum quod diſtinximus, pura venditio eſt, Iulianus ſcribit, hunc, cui res in diem addicta eſt, & vſucapere poſſe, & fructus *h* & *i* acceſſiones lucrari, & periculum ad eum pertinere, ſi res interierit.

3. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

QVoniam *k* poſt interitum rei iam nec afferri poſſit melior conditio.

De vſucapione, & fructibus rei ſub conditione addictæ. 1. De interitu rei. 2. De dominio & oppigneratione rei addictæ. 4. Quid vi aut clam. 5. Quæ requirantur vt à priore emptione abeatur. 6. Quid ſit meliorem conditionem afferre.

4. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

VBi *l* autem conditionalis venditio eſt, negat Pomponius, vſucapere eum poſſe; nec fructus ad eum pertinere.

1 ¶ Idem Iulianus libro 15. quærit.

SI res in diem addicta interciderit, vel ancilla deceſſerit, an partus, vel fructus eius nomine, adiectio admitti poſſit. & negat admittendam adiectionem: quia *m* alterius rei, quàm eius, quæ diſtracta eſt, non ſolet adiectio admitti.

2 ¶ Idem Iulianus eodem libro ſcribit.

SI ex duobus ſeruis viginti venditis, & in diem addictis, alter deceſſerit, deinde vnius nomine, qui ſupereſt, emptor extiterit, qui ſupra viginti promitteret, an diſcedatur à priore contractu? Et ait, diſſimilem eſſe hanc ſpeciem partus *n* ſpeciei *o*: & ideo hic diſcedi à priore emptione, & ad ſecundam *p* perueniri.

3 ¶ Sed & Marcellus libro 5. Digeſtorum ſcribit, purè vendito, & in diem addicto fundo, ſi melior conditio allata ſit, rem pignori *q* eſſe deſinere, ſi emptor eum fundum pignori dediſſet. ex quo colligitur quod emptor medio *r* tempore dominus eſſet, alioquin nec pignus teneret.

g caſus fortuitus, intelligitur [illegible] non ex conſuetudine veniens. [illegible] generalem nunquam [illegible]. Generalem renunciationem caſuum fortuitorum non complecti caſum inſolitum, & contra conſuetudinem venienti [illegible] Schenkium [illegible] Sane, caſu in emptorem frumenti in herbis [illegible] caſum inſolitum non patitur emptor, ſed venditor, vt hic.

h Reſeruatio, ſeu exceptio (quam Galli [illegible]) partem facit contractus, vt hic, vnde colligit [illegible] Vendito rem (qui ſibi facultatem [illegible]) tali conuentione [illegible] fundum venditum retrahere volentes, licet [illegible] & eius cum pretium emptori obtulerint.

i [illegible] k *Sata manu*, Intelliguntur, non quæ perpetuo ſata; ſed quæ ſingulis annis ſeri ſolent. Perpetuo ſata, arbores & vites: ſingulis annis, frumenta.

l Interpretatores abſurda vitanda.

m notanda differentia, inter ea quæ ſingulis annis, & quæ in perpetuum ſerun vr. n Sylua cædua vendita, glans ſiue omnes fructus, [illegible] de quinquennio in quinquennium vendito, glans quæ decidit ante tempus cædendi, eſt venditoris, [illegible] nec enim hic propriè ſylua venditur, ſed ius ſyluæ. o & ſic in diem. p Venditio non eſt, cum id agitur vt ne dominium rei venditæ tranſeat in emptorem. Quid igitur? vel locatio, vel alius contractus. Cur non eſt venditio cum pretij facta hic ſit mentio? quia hoc agitur, ne hac venditione dominium transferatur, quod venditionis proprium eſt.

q [illegible] r Fideiuſſor [illegible] pignus [illegible] ſ Valet ergo pactum commiſſorium [illegible] pignoris [illegible]

amicis placeat conditio magis. Quaſi fundum vendam, ni meis addicam legibus, Adde l. ſi quis [illegible] pignus.

e Pura emptio ſub conditione interdum reſolui poteſt, quod eſſi accidat, non tamen conditionalis eſt emptio Si hoc conuenit, vt meliore allata conditione diſcedatur ab emptione, pura emptio eſt, quæ ſub conditione reſoluitur. Sin ita, vt perficiatur emptio, niſi melior conditio afferatur, conditionalis eſt emptio, verbum enim niſi facit conditionem. f [illegible] g Differentia inter contractum conditionalem, & purum reſoluendum ſub conditione [illegible] Priori caſu [illegible] in diem addictionis, quod & formula eiuſdem [illegible] contractum reſolui, etſi non interueniat [illegible] differentias [illegible] h [illegible] i Statim atque res in diem addicta, & pura venditio eſt (quod vt accidat ſup. diximus) is cui res addicta eſt, & vſucapit, fructus & acceſſiones lucratur, periculum rei eius eſt. [illegible] effectus eſt in diem addictionis, quæ puram venditionem continet, vt hic. Cur eius eſt periculum? Quia poſt interitum rei, nulla amplius melior conditio afferri poteſt. [illegible] Quòd ſi in diem addictio conditionalis eſt, [illegible] neque vſucapit, neque fructus ſuos facit [illegible] & conditionalis venditionis magnum diſcrimen eſſe. k [illegible]

l [illegible] m adde [illegible]

n aliàs, à partu ſecuta. o de quo dictum eſt [illegible]

p Principali non ſubſiſtente, aliud æquè principale conſtare poteſt.

q l. 3. [illegible] adde [illegible] de pignorib.

r [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

4 ¶ Idem Iulianus libro 31. Digeſtorum ſcripſit, eum, qui emit fundum in diem, interdicto *Quod vi aut clam* vti poſſe. Nam hoc interdictum ei competit, cuius intereſt, opus non eſſe factum. Fundo autem (inquit) in diem addicto, & a commodum, & incommodum omne ad emptorem pertinet, antequam venditio transferatur, b & ideo, ſi quid tunc vi aut clam factum eſt, quamuis melior conditio allata fuerit, ipſe vtile interdictum habebit, ſed eam actionem, ſicut fructus c, inquit, quos percepit, venditi iudicio præſtaturum.

5 ¶ Cùm igitur nunc receditur ab emptione, vbi purè contrahitur: vel tunc non impletur, vbi ſub conditione fit, cùm melior conditio fit allata: ſi falſus e emptor ſubiectus ſit, eleganter ſcribit Sabinus, priori rem eſſe emptam: quia non videatur melior conditio allata eſſe non exiſtente vero emptore: ſed & ſi exiſtat alius emptor, meliorem tamen conditionem non afferat, æquè dicendum erit, perinde haberi, ac ſi non exiſteret.

6 ¶ Melior d autem conditio afferri videtur, ſi e pretio ſit additum.

¶ Sed etſi nihil pretio addatur, ſolutio tamen offeratur facilior pretij, vel maturior, melior conditio afferri videtur. Præterea, ſi f locus opportunior ſoluendo pretio dicatur, æquè melior conditio allata videtur, & ita Pomponius libro 9. ex Sabino ſcribit. Idem ait, & ſi perſona g idoneior accedat ad emptionem, æquè videri meliorem conditionem allatam. Proinde ſi quis accedat eiuſdem pretij emptor, ſed qui leuioribus emat conditionibus, vel qui ſatisdationem nullam exigat, melior conditio allata videtur. Ergo idem erit probandum, & ſi viliori pretio emere ſit paratus, ea tamen remittat, quæ venditori grauia erant in priore emptione.

5. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

QVidquid h enim ad vtilitatem venditoris pertinet, pro meliore conditione haberi debet.

De fructibus.

6. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

ITem quod dictum eſt i, fructus k interea captos emptorem priorem l ſequi, toties verum eſt, quoties nullus emptor exiſtit, qui m meliorem conditionem afferat: vel falſus exiſtit. Sin verò extitit emptor poſterior, fructus refundere priorem debere conſtat, ſed venditori: & ita Iulianus libro 48. Digeſtorum ſcripſit.

1 ¶ Si quis extiterit, qui meliorem conditionem afferat, deinde n prior emptor aduerſus eum licitatus ſit, & penes eum emptorem manſerit: dubitari poterit, vtrum fructus o ipſe habeat, quaſi nulla meliore conditione allata: an verò p venditoris ſint, licet eadem ſit perſona, quæ meliorem conditionem attulit: quod ratio facere videtur, intereſt tamen quid actum ſit. & ita Pomponius ſcribit.

De effectu adiectionis.

7. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

LIcèt autem venditori, meliore allata conditione, addicere q poſteriori: aliâ r prior paratus ſit plus adijcere s.

De emptore admonendo melioris conditionis allatæ.

8. *Idem* lib. 33. ad Edictum.

NEceſſe autem habebit venditor, meliore conditione allata, priorem emptorem certiorem facere, ſi quid alius adijcit, ipſi t quoque adijcere poſſit.

De effectu adiectionis.

9. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

SAbinus ſcribit, licere venditori u meliorem conditionem oblatam abijcere x, ſequique primam quaſi meliorem, & ita vtimur. Quid tamen, ſi hoc erat nominatim actum, *vt liceret reſilire emptori meliore conditione allata?* dicendum erit diſſolutam priorem emptionem, etiam ſi venditor ſequentem non admiſerat.

De diſtractione pignoris.

10. *Iulianus* lib. 13. Digeſtorum.

SEd ſi proponatur, à creditore pignus in diem addictum, non poteſt videri bona fide negotium agi, niſi adiectio recipiatur. Quid ergo eſt, ſi inops y emptor, & impediendæ z cuiuſmodo venditionis cauſa interuenit? poteſt creditor, ſine periculo, priori emptori addicere.

An res addicta poſſit iterum addici. 1. De pluribus venditoribus.

11. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

QVod autem Sabinus ſcribit, fundum in diem addici non poſſe ruſus, qui ſemel fuerit in diem addictus, ratione eiuſmodi defenditur: quia priores, inquit, emptoris ſtatim fit, ſcilicet: quaſi non videatur melior conditio allata, ſi non ſecure ſecundo emptori fundus addicitur, ſed alio licitario proſpicitur. Sed Iulianus a lib. 15. Digeſtorum ſcripſit, intereſſe multum, quid inter contrahentes actum ſit: nec impedire quidquam, vel hoc agi, vt ò ſæpius fundus collocetur b, dum vel primâ, vel ſecundâ, vel tertia adiectione prior à venditore diſcedat.

1 ¶ Item quod Sabinus ait: ſi tribus vendentibus duo poſteriori addixerint, vnus non admiſerit adiectionem, huius partem priori, duorum poſteriori emptam, ita demum verum eſt, ſi variis pretiis partes ſuas diſtraxerint.

12. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

ET ſi diſpares partes vendentium fuerint.

13. *Vlpianus* lib. 28 ad Sabinum.

QVod ſi vno pretio vendiderint, dicendum eſt, totam priori emptam manere: quemadmodum ſi quis mihi totum fundum ad diem addixiſſet, poſtea verò pretio adiecto, dimidiam c alij addixerit. Celſus quoque lib. 8. Digeſtorum refert, Mucium, Brutum, Labeonem, quod Sabinum exiſtimare. Ipſe quoque Celſus idem probat, & addicit animaduerſione dignum, quod ſi prior emptor ita contraxit, vt d *niſi e totum fundum emptum velit habere*, non habere eum eam partem emptam, quam vnus ex ſociis poſteriori emptori addicere noluit.

1 ¶ Verum eſt autem, vel vnum f ex venditoribus poſſe meliorem afferre conditionem; emere enim cum g tota re etiam noſtram partem poſſumus.

De adiectione ſimulata. 1. De emptore non idoneo. 3. De pupillo, vel filiofamilias, vel ſeruo pian aſſeruatione. 5. De fructibus.

14. *Paulus* libro 5. ad Sabinum.

SI venditor ſimulauerit, à meliorem allatam conditionem, cum minoris i, vel etiam tantidem alij venderet, vtrique emptori in ſolidum erit obligatus.

1 ¶ Sed ſi emptor alium non idoneum ſubiecerit, eique fundus addictus eſt, non video (inquit) quemadmodum prior ſit emptus, cum alia venditio & vera poſtea ſubſecuta ſit. Sed verum eſt, venditorem deceptum ex vendito actionem habere cum priore emptore, quanti ſua intereſt, id non eſſe factum: per quam actionem & fructus, quos prior emptor percepit, & quo deterior res culpa vel dolo malo eius facta ſit, recipiet venditor: & ita Labeoni, & Neruæ placet.

2 ¶ Sed ſi neuter ſubiecit emptorem, alter autem pretio addictum eſt prædium ei, qui ſoluendo non eſt, abitum eſt à priore emptione: cum ea l melior intelligitur, quam venditor comprobauit, cui licuit non addicere.

3 ¶ Sed & ſi pupillus poſtea ſine tutoris auctoritate pluris emerit, conſentiente venditore abitur m à priore emptione. Idem & de ſeruo alieno.

¶ Alter n atque ſi ſeruo ſuo, vel filio, quem in poteſtate habet, vel domino rei per errorem addixerit: quia non eſt emptio his caſibus. Quod ſi alienum ſeruum, quem putauerit liberum eſſe, addixerit, contra ſe habebit, & erit hic ſimilis egeni emptoris, qui meliorem conditionem attulerit.

4 ¶ Emptorem, qui meliorem conditionem attulerit, præter p corpus nihil ſequitur, quod venierit.

5 ¶ Non tamen ideo, ſi tantundem pretium dare debet, hoc ipſo quod fructus q eum non ſequuntur, qui ſecuturi eſſent priorem emptorem, melior conditio videtur allata: quia non id agitur inter emptorem & venditorem.

De morte venditoris ante adiectionem. 1. Quid ſi meliorem conditionem afferat.

15. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

SI prædio in diem addicto, ante diem venditor mortuus ſit, ſiue poſt diem hæres extiterit, ſiue omnino non extitat, priori prædium emptum eſt, quia r melior conditio allata, quæ domino placeat, intelligi non poteſt, cum s is qui vendat, non extitat. Quod ſi in eo diem adiectionis heres extitat, melior conditio ei afferri poteſt.

a L.1.§.3. & L.2. quod vi aut clam. b vide l.6.[illegible] c L.13. [illegible] d Melior conditio venditionis intelligitur ſi pretij addito; ſi ſolutio [illegible] ſi locus opportunior ſoluendi pretij, ſi idonea perſona ſit [illegible] e [illegible] f [illegible] g Perſona quò magis idonea eſt, eò plus eſſe in obligatione efficit [illegible] h Melior conditio cenſetur venditoris quæ vtilior, magis conducit venditori [illegible] i [illegible] k addé [illegible] l Prior emptor hic eſt, cui priori res vendita, ſub pacto in diem addictionis, poſt quem admiſſi ſolet alius meliorem conditionem offerens. m [illegible] n [illegible] o L.16.[illegible] p Emptor poſterior rem ſolam nō fructus accipit: Cur? Non propterea quod pretium priori refundat, venditoris conditio melior fieri videtur, ſi fructus ipſe lucraturus ſit, Syn. Baſ.[illegible] q [illegible]

r Ita plus licèt adijciat, venditor eam conditionem abijcere poteſt, v. l.9. ff. eod. ſ [illegible] Syn. ibid. t adde caſum l.35. ff. de minorib. u Pactum addictionis nonnunquam fauore venditoris, nonnunquam emptoris adijcitur. Venditoris, in dubio, & generaliter: Emptoris, ſi ita conuenerit, vt liceret emptori reſilire ab emptione, meliore conditione allata, nullum igitur intereſt, eam cauſa pactum reſolutorium ſit adiectum. x Id eſt, adiectionem non recipere (vide quæ notaui ad epigraphen huius tituli) id eſt ſuo beneficio renunciare, l.29. ff. de pactis [illegible] y Adiecto pretio aut plus offerre nemo intelligitur: niſi qui magis idoneus ſit ad ſoluendum, adde l.4. [illegible] ff. eod.

a [illegible] [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f Colonus [illegible] g [illegible] l Nam [illegible] m [illegible] n [illegible]

o Emptio non eſt inter ſeruum & dominum, filium & patrem.
p Emptori, cui plus adiicienti res addicitur, ſolum rei corpus [illegible] præter corpus rei, nihil conſequitur, adde l.1. ff. eod.
q vide l.6. ff. eod.
r adde l.3. ff. eod. [illegible]
s [illegible] l.4. ff. de [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Si a fundus in diem addictus fuerit, pluris vt quædam ei accedant, quæ non acceſſerint priori emptori: ſi non minoris ſint hæc, quàm quo pluris poſtea fundus venierit, prior venditio valet, quaſi melior conditio allata non ſit, ſi minoris ſint.

2 ¶ Idemque æſtimandum eſt, ſi dies longior pretij ſoluendi data fuerit, vt quæratur, quantum ex vſura eius temporis capi potuerit.

De fructibus & ſumptibus.

16. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

IMperator Seuerus reſcripſit, Sicut fructus e in diem addictæ domus, cum melior conditio fuerit allata, venditori reſtitui neceſſe eſt: ita rurſus, quæ à priore emptor medio tempore neceſſario prorogauerit f, erogata de reditu retineri: vel, ſi non ſufficiat, ſolui æquum eſt. & credo g ſenſiſſe principem de empti venditiq; actione.

De duobus rebus duobus ſeparatim addictis.

17. *Iulianus* lib. 15. Digeſtorum.

CVm duo ſerui duobus ſeparatim denis in diem addicti ſint, & extiterit, qui pro vtroque triginta daret, eſſet h, vtrum pretia decem, an ſingulorum quina adijcienda ſint, & ſecundum ſuperiorem adiectionem, is ſeruus inemptus erit, cuius pretio adiectio facta fuerit: ſecundum poſteriorem adiectionem, vterque ad poſteriorem emptorem pertinebit. Quod ſi incertum i ſit, ad vtrius pretium addiderit, à priore emptione non videbitur eſſe diſceſſum.

De re addicta duobus ſocijs.

18. *Africanus* lib. 3. k Quæſtionum.

CVm in diem duobus l ſocijs fundus ſit addictus, vno ex his pretium adijciente, etiam pro ipſius parte à priore venditione diſcedi rectius exiſtimatur.

Si prius vno in diem addicto alia quoque veneat.

19. *Iauolenus* lib. 2. ex Plautio.

FVndo in diem addicto, ſi m poſtea pretium adiectum eſt, & venditor alio n fundo applicato, eum ipſum fundum poſteriori emptori addixit, & id ſine dolo malo fecit, priori emptori obligatus o non erit. nam quamuis non id tantum, quod in diem addictum eſt, ſed aliud quoque cum eo venierit, tamen ſi venditor dolo caret, prioris emptoris cauſa abſoluta eſt p. id enim ſolum inuenitur, num eſt, an q priori venditori bona fide facta ſit adiectio.

An datur actio priori emptori contra ſecundum.

20. *Papinianus* lib. 3. Reſponſorum.

PRior r emptor poſt meliorem conditionem oblatam, ob pecuniam in exordio venditionis de pretio ſolutam, contra ſecundum emptorem, citra delegationem iure ſtipulationis interpoſitam, agere non poteſt ſ.

DE LEGE COMMISSORIA a.

TIT. III.

[illegible]

1. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

SI fundus commiſſoria b lege venierit, magis eſt, vt ſub conditione reſolui c emptio, quàm ſub conditione contrahi videatur d.

[illegible]

2. *Pomponius* libro 35. ad Sabinum.

CVm venditor fundi in lege ita e cauerit: *ſi ad diem pecunia ſoluta non ſit, vt fundus inemptus ſit*, ita accipitur inemptus eſſe fundus, ſi venditor inemptum eum eſſe velit, quia f id venditoris cauſa caueretur. nam ſi g aliter acciperetur, exuſta villa, in poteſtate emptoris futurum, vt non dando pecuniam inemptum faceret fundum, qui eius periculo fuiſſet.

3. *Vlpianus* lib. 30. ad Edictum.

NAm legem commiſſoriam, quæ in venditionibus adijcitur, ſi volet venditor exercebit, non h etiam inuitus i.

Quæ actio detur venditori, reſoluta venditione. 1. De fructibus. 2. De electione venditoris. 3. De pacto, vt quanto minoris res venditur, exigatur à priore emptore. 4. Quo caſu locus ſit commiſſoriæ.

4. *Vlpianus* libro 32. ad Edictum.

SI fundus lege commiſſoria venierit, hoc eſt, vt *niſi intra certum diem pretium ſit exſolutum, inemptus* k *ſit fundus*: videamus, quemadmodum venditor agat tam de fundo, quàm de his, quæ ex fundo percepta ſint: itemque ſi deterior fundus effectus ſit facto emptoris. & quidem finita eſt emptio: ſed iam deciſa quæſtio eſt, ex vendito actionem competere: vt reſcriptis Imperatoris Antonini, & Diui Seueri declaratur.

1 ¶ Sed quod ait Neratius, habet rationem, interdum fructus emptori lucrari, cum pretium quod numerauit, perdidit. Igitur ſententia Neratij tunc habet locum, quæ eſt humana, quando emptor aliquam partem pretij dedit p.

2 ¶ Eleganter Papinianus libro tertio reſponſorum ſcribit, ſtatim q atque commiſſa lex eſt, ſtatuere venditorem debere, vtrum commiſſoriam velit exercere, an potius pretium petere: nec poſſe ſi commiſſoriam elegit, poſtea variare r.

3 ¶ In commiſſoriam etiam hoc ſolet s conuenire, *vt ſi venditor eundem fundum venderit, quanto minoris*

a Vt de cœteris [illegible] … [illegible]
b l. 19. *inf. eod.*
c Vide l. 6. §. *eod.*
d [illegible]
e [illegible]
f Argumentum à [illegible]
g [illegible]
h [illegible]
i [illegible]
k V. Cuiac. 3. ad *Afric. fol.* 30.
l Duobus ſocijs ementibus quibus res in diem communiter addicta, vnus ex eis adijcere poteſt ac ſic [illegible] cum tota re partem ſuam emere, vt hic. adde l. 13. §. 13. eod. [illegible]
m [illegible]
n vt in l. 1. C. [illegible] *ſup. eod.*
o *ſub. venditor.*
p *ſ.* à priore venditione videtur receſſum eſſe.
q [illegible]
r Prior emptor, cui in diem res addicta eſt à venditore, [illegible]
ſ [illegible]

a ſub conditione reſoluta & contracta differunt. [illegible]
b Illud omnium longe vtiliſſimum eſt [illegible]

ſe, & ad non cauſam [illegible] quod idem Molinæus confirmat 3. *conſuet.* §. 55. [illegible]

d De formula legis commiſſoriæ adde [illegible]
e [illegible] verbum [illegible] in lege commiſſoria [illegible]
f adde l. 6. §. *de pignoratitia.* [illegible]
g Interpretationes abſurdæ vitandæ.
h Si venditor legem commiſſoriam non exercet inuitus, ea vel liberum eſt venditori. [illegible]
i [illegible]
k [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

vendiderit, id à priore emptore exigeretur: itaque aduerſus eum ex vendito actio.

4 ¶ Marcellus libro vicenſimo dubitat, commiſſoria verum a tunc locum habet, ſi interpellatus non ſoluat, an verò ſi non obtulerit: & magis arbitror, offerre b eum debere, ſi vult ſe legis commiſſoriæ poteſtate ſoluere: quod ſi c non habet, cui offerat, poſſe eſſe ſecurum.

De fructibus.

5 *Neratius* lib. 5. Membranarum.

LEge fundo vendito dicta, vt d, *ſi intra certum tempus pretium ſolutum non ſit, res inempta ſit*, de fructibus e, quos interim emptor percepiſſet, hoc agi intelligendum eſt, vt emptor interim eos ſibi ſuo quoque iure perciperet: ſed ſi fundus reuenijſſet f, Ariſto exiſtimabat, venditori de his iudicium in emptorem dandum eſſe: quia nihil g penes eum reſidere oporteret ex re in qua fidem h fefelliſſet.

De reſolutione emptionis: & eo, quod datum eſt à venditore. 1. De acceſſionibus 2. De tacita renunciatione.

6 *Scæuola* lib. 2. Reſponſorum.

DE lege commiſſoria interrogatus ita reſpondit, ſi per emptorem factum ſit, quo minus legi pareretur, & ea lege vti venditor velit, fundos inemptos fore, & id, quod arrhæ i vel alio nomine datum eſſet, apud venditorem remanſurum.

1 ¶ Idem reſpondit, ſi ex lege inempti ſint fundi, nec k id, quod acceſſurum dictum eſt, emptori deberi.

2 ¶ Poſt l diem lege commiſſoria comprehenſum, venditor partem reliquæ pecuniæ accepit. Reſpondit, ſi m poſt ſtatutum diem reliquæ pecuniæ, venditor legem dictam non exercuiſſet, & partem reliqui debiti accepiſſet, videri receſſum à commiſſoria.

7 *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

POſt diem commiſſoriæ legi præſtitutum, ſi n venditor pretium petat, legi commiſſoriæ renunciatum videtur o, nec variare p, & ad hanc redire potest.

De emptore qui ex iuſta cauſa non ſoluit.

8 *Idem* lib. 7. Reſponſorum.

MVlier fundos Gaio Seio vendidit, & acceptis arrhæ q nomine certis r pecuniis, ſtatuta ſunt tempora ſolutioni reliquæ pecuniæ: quibus ſi non paruiſſet, emptor pactus eſt, *ſ ut arrham perderet, & inempti t eſſent*. Die ſtatuto emptor teſtatus eſt, ſe pecuniam omnem reliquam paratum fuiſſe exſoluere, & ſacculum cum pecunia ſignatorum u ſignis obſignauit, defuiſſe x autem venditricem; poſteriore autem die nomine fiſci teſtato y conuentum emptorem, ne z ante mulieri pecuniam exſolueret, quàm fiſco ſatisfaceret. Quæſitum eſt, an fundi non ſint in ea cauſa, vt à venditrice vindicari debeant ex conuentione venditoris? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, non + commiſſe in legem venditionis emptorem.

DE HEREDITATE a, VEL actione vendita.

TIT. IV.

De hereditate quæ non eſt.

Pomponius lib. 9. ad Sabinum.

SI hereditas venierit eius qui viuit b aut nullus c ſit, nihil eſſe acti: quia in d rerum natura non ſit, quod venierit.

De ſatiſdatione à venditore hereditatis præſtanda. 1. Quo tempore ſpectatur quantitas hereditatis. 2. De hereditate teſtatoris & impuberis. 3. De eo quod ad venditorem hereditatis, 4. vel ad eius heredem peruenit. 5. Vel ab eorum ſtatibus, aut [illegible] … De re deperdita aut deteriorata. 6. De eo quod ſeruus [illegible] venditoris … 7. … quod heres exegit, vel ſoluit. 8. De obligationibus, & actionibus hereditariis, vel ab herede conſtitutis. 9. De lucro & damno 10. De re hereditaria ab herede vendita. 11. Si quid ... venditori hereditatis, vel non. 12. De ſeruo … 13. Vel emptum … 14. De adiiciendo … damni infecti promiſſum fuerat, … 15. De venditore hereditatis, qui emptori ſucceſſit; & eius heredibus … 16. De vectigalibus & tributis. 17. De impenſis … 18. De eo qui vendit hereditatem … 19. De ſeruitutibus. 20. De venditore obligato propter hereditatem.

2. *Vlpianus* libro 49. ad Sabinum.

VEnditor hereditatis ſatiſdare a de euictione à non debet: cùm id ſit inter ementem, & vendentem agatur, vt neque c amplius, neque minus iuris emptor habeat, quàm apud heredem futurum eſſet: planè de d facto e ſuo venditor ſatiſdare f cogendus eſt.

1 ¶ In hereditate vendita vtrum ea quantitas ſpectatur, quæ fuit mortis tempore, an ea, quæ fuit, cùm aditur hereditas: an ea quæ fuit cùm hereditas venundatur, videndum erit? Et verius eſt, hoc eſſe ſeruandum, quod actum eſt: plerumque autem hoc agi videtur, vt quod ex hereditate peruenit in g id tempus, quo venditio fit, id videatur veniſſe.

2 ¶ Illud poteſt quæri, ſi etiam impuberi ſit ſubſtitutus is, qui vendidit hereditatem teſtatoris, an etiam id, quod ex impuberis hereditate ad eum qui vendidit hereditatem, peruenit, ex empto actioni locum faciat? Et magis eſt, ne h veniat: quia alia i hereditas eſt; licet enim vnum teſtamentum ſit, alia tamen, atque alia hereditas eſt. Planè ſi hoc actum ſit, dicendum erit, etiam impuberis hereditatem in venditionem venire: maximè ſi iam, delata impuberis hereditate, venierit hereditas.

3 ¶ Peruenisse k ad venditorem hereditatis quomodo videatur, quæritur? Et ego puto, antequam quidem corpora rerum hereditariarum nactus venditor fuerit, hactenus videri ad eum perueniſſe, quatenus l mandare poteſt earum rerum perſecutionem actioneſque tribuere. enim verò vbi corpora nactus eſt, vel debita exegit, pleniùs iam ad eum videri perueniſſe.

¶ Sed & ſi rerum venditarum ante hereditatem venditam pretia fuerit conſecutus, palam eſt, ad eum pretia rerum perueniſſe.

¶ Illud tenendum eſt cum o effectu videri perueniſſe, non prima ratione: idcirco, quod p legatorum nomine quis præſtitit, non videtur ad eum perueniſſe; ſed & ſi quis æris alieni eſt, vel cuius alterius oneris hereditarij, perueniſſe meritò negabitur. Sed & rerum ante venditionem donatarum q pretia præſtari æquitatis ratio exigit.

4 ¶ Non tantùm autem, quod ad venditorem hereditatis r peruenit, ſed & quod s ad heredem eius ex hereditate peruenit, empti reſtituendum eſt, & non ſolùm quod iam peruenit, ſed & quod quandoque peruenerit, reſtituendum eſt.

5 ¶ Sed & quid dolo malo eorum factum eſt, quo minus ad eos perueniat, & hoc emptori præſtandum eſt. Decidit t autem dolo malo, quo minus perueniat, videtur, ſi id alienauit aliquid, vel etiam accepto quem liberauit: vel id egit dolo malo, ne u de hereditate adipiſceretur, vel ne poſſeſſionem adipiſceretur, quam x poſſet adipiſci.

¶ Sed & ſi non dolo malo, ſed lata y culpa admiſerit aliquid, vtique tenebitur.

a Lege commiſſoria qui vult ſe liberare emptor intra ſtatutum ſolutionis tempus, ſolutionem offerre debet: neque emptor vt à venditore, ſolutionis nomine interpelletur, cum primum ad diem ſtatutum ſolutum pretium non eſt, ſtatim venditio commiſſa, & ſit ſiſtio, neque conualeſcit oblato poſtea pretio, niſi oblatum acceptat venditor, vel non oblatum petat. l.6. & l.7. hoc tit.
b Dies enim interpellat, vt hic. & & eum qui ſub pœna aliquid debet. l.12. C. de contrahend. & committ. ſtipul. vel ſub vſuris. l.9. §. vlt. l. de vſuris. vel ex cauſa emphyteuticas. l.2. … C. de iure emphyteutico. eodem modo ſoluere … non … ſoluere concedere debet. l.6. in fin. C. de … & ſi non … neque dicetur lex eſſe commiſſa, vide l.vlt. in fin. … l. cum quidem 17. §. ſi … 3. l. de vſuris. l. ſi reus 73. ſup. de procurat.
d ea lex eſt commiſſoria. l.2.3. eod.
e Fructus, dum legis commiſſoriæ tempus expectatur, ſunt emptoris: lege tamen commiſſa, reſtituendi ſunt venditori. Reſoluto contractu, fructus reſtituendi ſunt venditori, vide l. … de in diem addictione vbi dixi.
f Reuenire dicuntur res, quæ recuperantur.
g recipe l.4. §.1. … eod.
h Fidem qui fefellit omni commodo indignus eſt.
i Commiſſoria electa à venditore, emptor, quod arrhæ aut pretij nomine dedit, amittit. l. 4. … vel … l. … in pr. §. de pa… heredit.

k Ratio … ius eſt, vt cùm reſciſſa ſit in principali emptio, non teneri acceſſorio. l Præſumitur venditor remittere legem commiſſoriam emptori, cùm ab eo poſt diem ſtatutum ſolutionis, ſolutionem ſeu rei pretium recipit, … hic. Eadem ratione remitti legem commiſſoriam … notant, ſi poſt ſtatutum … dominum ſeu … à vaſallo recipiat dominus.
m … eod. n Renunciare legi commiſſoriæ videtur, qui poſt legem commiſſam pretium vel vſuras exigit. … C. de pact. inter empt. …
o Imò non videtur. l.2. … C. de iure emphyteutico, vbi dixi.
p … q Arrhæ nomine … r … ſ … t … u … x … y … z …
+ Quid … [illegible]
a … b Viuentis hereditas non … c … d Quod in rerum natura eſt, aut eſſe non poteſt, vendi non poteſt.

[illegible] … aditionem acceſſerunt. Quid ſi heredis facta quid … [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Deperdita a autem & deminuta ſine dolo malo venditoris non præſtabuntur.

6 ¶ Illud quæſitum eſt, an venditor hereditatis b ob debitum à filio ſuo, qui in poteſtate eius eſſet, ſervove eius, cuius hereditatem vendidiſſet, præſtare c debeat emptori: & vilum eſt, quicquid duntaxat de peculio filii, ſervive, aut in ſuam rem verſum inveniatur d, præſtare eum debere.

7 ¶ Solet quæri an, & ſi quid lucri occaſione hereditatis venditor ſenſerit, emptori reſtituere id debeat: & eſt apud Iulianum e hæc quæſtio tractata lib. 6. Digeſtorum. Et ait, quod non debitum exegerit f, retinere heredem g, & quod non debitum ſolverit, non reputare. Nam hoc ſervari, vt heres emptori non præſtet, quod non debitum exegerit, neque ab eo conſequatur, quod non debitum præſtiterit. Si autem condemnatus præſtiterit: hoc ſolum heredi ſufficit, eſſe eum condemnatum h ſine i dolo malo ſuo, etiam ſi maximè creditor non fuerit is, cui condemnatus eſt heres, quæ ſententia mihi placet.

8 ¶ Non ſolum autem hereditarias actiones, ſed k etiam eas obligationes, quas ipſe heres conſtituit, dicendum erit præſtari debere. Itaque & fideiuſſorem ſi acceperit ab hereditario debitore, ipſam hanc actionem, quam habet heres, præſtare emptori debebit. Sed & ſi novauerit, vel in iudicium deduxerit actionem, præſtare debebit hanc ipſam actionem, quam nactus eſt.

9 ¶ Sicuti lucrum omne ad emptorem hereditatis reſpicit, ita l damnum quoque debet ad eundem reſpicere.

10 ¶ Denique ſi rem hereditariam heres vendiderit, ac per hoc fuerit condemnatus, non habet contra emptorem actionem: quia non m ideo condemnatur, quod heres eſſet, ſed quod vendiderit. Sed ſi pretium rei diſtractæ emptori hereditatis dedit, videamus, an locus ſit ex vendito n actioni? Et puto eſſe.

11 ¶ Siue ipſe venditor dederit aliquid pro hereditate, ſiue procurator eius, ſiue alius quis pro eodem negotium eius gerit, locus erit ex vendito actioni, dummodo aliquid abſit o venditori hereditatis. Cæterum ſi nihil abſit venditori: conſequens erit dicere, non competere ei actionem.

12 ¶ Apud Iulianum ſcriptum eſt, ſi venditor hereditatis exceperit ſeruum ſuo p peculio, & eius nomine cum eo fuerit actum de peculio, & in rem verſo, id duntaxat eum conſequi, quod q præſtiterit eius peculii nomine, quod emptorem ſequi deberet, aut quod in rem defuncti verſum eſt: his enim caſibus æs alienum emptoris ſoluit r: ex cæteris cauſis ſuo nomine condemnatur.

13 ¶ Quid ergo, ſi ſeruum cum r peculio exceperit venditor hereditatis, conuentuſque de peculio præſtiterit? Marcellus libro 6. Digeſtorum non petere eum, ſcripſit: ſi modo hoc actum eſt, vt quod ſuperfuiſſet ex peculio, hoc haberet, at ſi contra actum eſt, recte repetere ſ eum poſſe ait. Si verò nihil expreſſim inter eos conuenit, ſed tantummodo peculii mentio facta eſt, ceſſare ex vendito actionem conſtat.

14 ¶ Si venditor hereditatis ædes ſibi exceperit, quarum nomine damni infecti promiſſum fuerat interest, quid acti ſit. Nam ſi ita excepit, vt damni quoque infecti ſtipulationis onus ſuſtineret, nihil ab emptore conſequeretur. Si verò id actum erat, vt emptor hoc æs alienum exſolueret, ad illum onus ſtipulationis pertinebit: ſi non apparebit, quid acti ſit, veriſimile t erit id actum, vt eius quidem damni nomine, quod u ante x venditionem datum fuerit, onus ad emptorem, alterius temporis ad heredem pertineat.

15 ¶ Si Titius Mauii hereditatem Sejo vendiderit, & à Sejo heres inſtitutus, eam hereditatem Attio vendiderit, an ex priore venditione hereditatis cum Attio agi poſſit? Et ait Iulianus, quod venditor hereditatis petere à y quolibet extraneo z herede potuiſſet, id ab a hereditatis emptore conſequatur, & certè ſi Sejo alius heres extitiſſet, quicquid venditor Mæuianæ hereditatis nomine præſtitiſſet, id ex vendito actione conſequi ab eo potuiſſet. Nam & ſi aureum hominis à Sejo ſtipulatus fuiſſem, & ei à herede extitiſſem, atque hereditatem Titio vendidiſſem, eiuſdem hominis rem à Titio ferrem.

16 ¶ Si quid publici c vectigalis nomine præſtiterit venditor hereditatis, conſequens erit dicere, agnoſcere emptorem d debere. Namque hereditaria onera ea eſſe manifeſtum. Et ſi forte tributorum nomine aliquid dependat, idem erit dicendum.

17 ¶ Quod ſi funeris facti heres vendiderit hereditatem, an impenſam funeris ab emptore conſequatur? Et ait Labeo, emptorem impenſam funeris præſtare debere: quia & ea quoque impenſa hereditaria e eſt: cuius ſententiam & Iauolenus putat veram: & ego arbitror.

18 ¶ Cum quis debitori ſuo heres extitit, confuſione f creditor eſſe deſinit. Sed ſi vendidit hereditatem, æquiſſimum videtur, emptorem g hereditatis vicem h heredis obtinere: & idcirco teneri venditori hereditatis, ſiue, cum moritur teſtator debuit, quamuis poſt mortem debere deſiit, adita à venditore hereditate, ſiue quid in diem debeatur, ſiue ſub conditione, & poſtea conditio extitiſſet: ita tamen, ſi eius debiti aduerſus heredem actio eſſe poterat: ne forte etiam ex his cauſis, ex k quibus cum herede actio non eſt, cum emptore agatur.

19 Et ſi ſeruitutes l amiſit heres inſtitutus, adita hereditate ex vendito, poterit experiri aduerſus emptorem vt ſeruitutes ei reſtituantur.

20 ¶ Sed & ſi quid venditor nondum præſtiterit, ſed quaſi m nomine obligatus ſit propter hereditatem, nihilominus agere poteſt cum emptore.

De pecunia à venditore hereditatis exacta & perdita.

3. *Pomponius* lib. 27. ad Sabinum.

Si venditor hereditatis exactam pecuniam, ſine n dolo malo, & culpa perdidiſſet, non o placet eum emptori teneri.

Quid præſtat venditor nominis.

4. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

Si nomen p ſit diſtractum, Celſus libro 9. Digeſtorum ſcribit, locupletem q eſſe debitorem non debere præſtare: debitorem ſ autem eſſe præſtare, niſi aliud conuenit.

5. *Paulus* lib. 33. ad Edictum.

Et quidem ſine t exceptione quoque, niſi in contrarium actum ſit. Sed, ſi certæ u ſummæ debitor dictus ſit, in eam ſummam tenetur venditor: ſi incertæ x, & nihil debeat, quanti y interſit emptoris.

6. *Idem* lib. 5. Quæſtionum.

Emptori nominis etiam z pignoris perſecutio præſtari debet: eius quoque, quod poſtea a venditor accepit b. nam beneficium à venditoris prodeſt emptori c.

De hereditate quæ non eſt, vel non ad venditorem pertinet.

7. *Idem* lib. 14. ad Plautium.

Cvm hereditatem aliquis vendidit, eſſe d debet hereditas, vt ſit emptio, nec e enim alea emitur, vt f

a hinc colligo debitorum, ſi vend[illegible] tori quid debet hoc ab emptore [illegible] repetere, & vendi[illegible] ditatis ea [illegible] hereditatis [illegible] eſt bona [illegible] ſibi debita [illegible] ab emptore hereditatis petere poteſt, non minus quam à quouis herede.

b l. 48. §. 1. ad legem Falcid.

c Hereditatis venditor, quæ vectigalia ac tributa ſoluit, ea emptore repetit.

d Vectigalia & tributa, inter onera hereditatis annumerantur, facit l. 42. §. de pactis, adde l. 45. §. de cond. indebit.

e Vel ideo, quod qui in funus impendit, contrahere videtur cum defuncto, non cum herede, l. 1. §. de religioſ.

f l. 95. §. de ſolut. l. 7. C. de pactis.

g Ita hic commiſſarius, cui reſtituta eſt hereditas, vicem heredis obtinet, l. ſi fideicommiſſ. §. 1. & quod [illegible] l. quia poteſt 4. §. 3. ad Treb.

h Quia alius eſt ab emptore bonorum, de quo Caius, & Imperator in Inſtit. bonorum enim emptor eſt, qui emit ea, quæ diſtrahunt creditores.

i Hereditatis emptor vicem heredis obtinet, vt hic. & l. 9. in fin. §. commun. præd. imò non obtinet, l. 2. C. de vendit. [illegible]

k Iura deliberat [illegible] de regul. iur.

a Hereditati vendo- dicte, non præſtat emptori res deperditas, aut diminutas ſine dolo ſuo.

b Si creditor filii patrem heredem ſcripſit, & is poſtea hereditatem vendiderit, emptori de pretio tenebitur, quod fuit venditionis tempore, l. 57. §. de peculio.

c Prædicti verbum ſolenne eſt ſtipulationis empta & venditæ hereditatis, & actionis ex empto, dixi ad legem, l. eod.

d Id eſt verſum ducunt, l. 10. & 6. de in rem verſ.

e l. quod ſi 28. in fi. de pecul.

f Venditor hereditatis id quod indebitum exegit, emptori non præſtat, & breuiter, in iuſta lucra emptori non reſtituit.

g Venditor hereditatis, id quod indebitum ſoluit emptori non imputat, niſi hic niſi ſine dolo ſuo condemnatus, & ſententia [illegible] ſoluit [illegible] ſi ſo autem condemnatus, [illegible] ſententia in cauſa hereditatis vendito lata, nocet emptori, at non venditori, hoc ideo quod omne periculum hereditatis ad emptorem pertineat.

h Fideiuſſorem condemnatum indebitum ſoluere, id à reo principali poſſe repetere, hoc ex loco notant.

i aliud ſi dolo, §. 20 l. eod.

k Venditor hereditatis emptori non ſolum actiones in hereditate repertas cedere debet, ſed etiam actiones proprias ex iure ac proprio facto competentes. [illegible] ſi quid conſequutus ſit [illegible], in iudicium deducit.

l Lucri & damni par ratio, v. l. 55. in fin. & pro ſocio l. fin. Cod. de furtis.

m §. 7. in fin. l. eod.

n Hereditatis emptor venditori tenetur pretium quod ab eo accepit rei hereditariæ alicuius diſtractæ, reſtituere, ſi venditor per iudicem id reſtituere damnatus fuerit.

o præd, quod ſi obligatus, §. 20. l. eod.

p Hereditatis venditor qui ſeruum excepit ſuo peculio, quicquid actione de peculio, ſerui nomine ait, præſtiterit, ab emptore hereditatis recuperat.

q quæ venditor ſoluit pro onere quod ſequi debet, ab emptore, & repetit, aut pro onere quod ſequi ipſum venditorem debet, & non repetit.

r Hereditatis venditor qui ſeruum excepit cum peculio, quæ de peculio [illegible] non repetit ab emptore quicquid ei [illegible] hereditatis ſoluit pro onere quod emptorem ſequitur, id ab emptore poteſt repetere; quod pro re ad ſeruum & proprium onus pertinet, id non repetit, vt hic.

ſ Dubitationis enim tollendæ cauſa quæ contractibus interuenit, [illegible] communi [illegible] l. 56. in fi. [illegible] mandati.

t Veriſimilia magis in interpretationibus ſunt ſpectanda.

u v. l. 1. in fin. l. de periculo.

x Damnum ante & poſt venditionem contingens an & quando periculo ſit emptoris vel venditoris?

y Hereditatis emptor id venditori præſtat, quod extraneus heres præſtaret.

z Cui hereditatem non vendidiſſet.

l quæ debebantur à prædio hereditario, prædio vendito ex hereditatis, l. 9. §. commun. præd.

m Emptor hereditatis, vt pote quaſi heres, quæcunque eiuſdem hereditatis & deiuſſores cenſentur liberari. Ergo & ipſum venditorem eiuſdem hereditatis, à hereditatis nomine [illegible] §. 15. l. eod.

n l. 2. §. 7. in fin. l. eod.

o Cur? res empta perit emptori.

p Incipit tractare de huius tituli altera parte, nempe de actione vendita.

q An quodcunque? an inanimatum? [illegible] (licet iniuria aliis [illegible]) An quodcunque ſit vendi [illegible]

r [illegible]

ſ [illegible]

t [illegible]

u Nomen quæ venditor debitorem præſtare cogitur, [illegible]

x Creditor [illegible]

y [illegible]

z Nomen in certe ſummæ vendito, [illegible]

a Nomine in certe ſummæ vendito, [illegible] quod [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e Hereditatis venditio ab alea venditione differt, [illegible]

f [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

venatione, & ſimilibus a, ſed res, quæ ſi non eſt (non) contrahitur emptio: & ideo pretium condicetur.

8. *Iavolenus lib. 2. ex Plautio.*

QVòd ſi nulla hereditas ad venditorem pertinuit, quantum emptori præſtare debuit b, ita diſtingui oportebit: vt ſi eſt quidem aliqua hereditas, ſed ad venditorem non pertinet, ipſa æſtimetur c, ſi nulla eſt, de qua actum videatur, pretium dumtaxat, & ſi quid in eam rem impenſum eſt, emptor à venditore conſequatur.

9. *Paulus lib. 33. ad Edictum.*

ET ſi d quid emptoris intereſt.

10. *Iavolenus lib. 2. ex Plautio.*

QVòd e ſi in venditione hereditatis id actum eſt, ſi *quid iuris eſſet venditoris, venire, nec poſtea quidquam præſtet* ei, quamuis ad venditorem hereditas non pertinuerit, nihil tamen eo nomine præſtabitur: quia id actum eſſe manifeſtum eſt, vt quemadmodum emolumentum negotiationis, ita periculum ad emptorem pertineret.

11. *Vlpianus lib. 32. ad Edictum.*

NAm hoc g modo admittitur eſſe venditionem: *ſi qua ſit hereditas, eſt tibi empta*, & quaſi h ſpes i hereditatis: ipſum enim incertum k rei veneat, vt in retibus l.

12. *Gaius lib. 10. ad Edictum Prouinciale.*

HOc autem ſic intelligendum eſt, niſi ſciens m ad ſe non pertinere ita vendiderit: nam tunc ex dolo tenebitur.

13. *Paulus lib. 14. ad Plautium.*

QVòd ſi n eſt hereditas, ſed o non ita conuenit, vt *quidquid iuris haberet venditor, emptor haberet*: tunc heredem ſe eſſe, præſtare debet. illo vero adiecto: liberatur venditor, ſi ad eum hereditas non pertineat.

De nomine filiifam. 1. De rebus hereditariis, & quantitate hereditatis.

14. *Idem libro 33. ad Edictum.*

QVi filiifamilias p nomina vendidit, actiones q quoque r, quas cum patre ſ habet, præſtare debet.

1 ¶ Si hereditas venierit, venditor res hereditarias tradere t debet. quanta u autem hereditas eſt, nihil intereſt.

15. *Gaius lib. 10. ad Edictum Prouinciale.*

NIſi de ſubſtantia eius affirmauerit x.

Si fideicommiſſarius quaſi heres vendiderit.

16. *Paulus lib. 33. ad Edictum.*

SI quaſi y heres z vendiderit hereditatem, cum tibi ex Senatuſconſulto Trebelliano a reſtituta eſſet hereditas, quanti emptoris intereſt, tenebitur c.

De nominibus, ſub conditione, vel in diem.

17. *Vlpianus lib. 49. ad Edictum.*

NOmina eorum, qui ſub e conditione d vel in diem debent, & emere, & vendere ſolemus. ea enim res eſt, quæ emi, & venire poteſt.

Si venditor hereditatis pro parte quoque coheredum ſoluerit.

18. *Iulianus lib. 13. Digeſtorum.*

SI ex pluribus vnus, antequam ceteri adirent hereditatem, pecuniam, quæ ſub f pœna debebatur à teſtatore, omnem ſoluerit, & hereditatem vendiderit, nec à coheredibus ſuis propter egeſtatem eorum quidquam ſeruare poterit. Cum g emptore hereditatis, vel ex ſtipulatu, vel ex vendito rectè experietur. eatenus enim pecuniam hereditario nomine datam conſtat, ſi manifeſtius eſt, quod in iudicio familiæ erciſcundæ ducitur h, per quod i nihil amplius vnuſquiſque à coheredibus ſuis conſequi poteſt, quàm quod tanquam heres impenderit.

De conditione.

19. *Idem lib. 54. Digeſtorum.*

MVltum a intereſt b, ſub conditione aliqua obligatio veneat, an cum ipſa obligatio ſub c conditione ſit, purè veneat. Priore d caſu, deficiente conditione, nullam eſſe venditionem. Poſteriore e ſtatim venditionem conſiſtere: nam ſi Titius tibi decem ſub conditione debeat, & ego tibi ea nomen eius vendam: confeſtim ex f empto vendito agere poteris, vt vel acceptum ei facias.

Si venditor hereditatis debitori defuncti ſucceſſerit. 1. De eo qui vendit hereditatem creditoris ſui.

20. *Africanus lib. 7. Quæſtionum.*

SI hereditatem mihi Lucij Titij vendideris, ac poſt debitori g eiuſdem heres exſtiteris, actione ex empto tenebêris.

1 ¶ Quod ſimpliciter h etiam in illa propoſitione i procedit, cum k quis ipſe creditori ſuo heres exſtitit, & hereditatem vendidit.

Quid præſtet venditor emptori.

21. *Paulus lib. 16. Quæſtionum.*

VEndidit me ex hereditate, interpoſita ſtipulatione, rem l hereditariam perſecutus, alij vendidit. Quæritur, quid ex ſtipulatione præſtare debeat. Nam bis m vtique non committitur ſtipulatio, vt & rem, & pretium debeat. & quidem ſi poſteaquam rem vendidit heres, intercesſit ſtipulatio, credimus, pretium in ſtipulationem venire. Quòd ſi antecesſit ſtipulatio, deinde rem nactus eſt, tunc rem debebit. Si ergo hominem vendiderit, & is decesſerit, an pretium eiuſdem debeat? non enim deberet Stichi promiſſor n, ſi eum vendidiſſet, mortuo eo, ſi nulla mora procesſiſſet. ſed vbi hereditatem o vendidi, & poſtea rem ex ea vendidi, poteſt videri, vt negotium eius agam, quam p hereditatis, ſed q hoc in re ſingulari non poteſt credi. Nam ſi r eundem hominem tibi vendidero, & nec dum tradito eo, alij quoque vendidero, pretiumque accepero, mortuo eo, videamus, ne nihil tibi debeam ex empto, ſ quoniam moram in tradendo non feci. Pretium enim hominis venditi non t ex re, ſed propter negotiationem percipitur:) & ſic ſit, quaſi alij non vendidiſſem: tibi enim debebam, non ſ actionem. at cum hereditas venit, tacitè x hoc agi videtur, vt, ſi quid tanquam heres feci, id præſtem emptori: quaſi illius negotium agam. quemadmodum fundi venditor fructus præſtet bonæ fidei ratione. Quamuis ſi neglexiſſet y, vt alienum, nihil z ei imputare poſſit: niſi culpa eius argueretur. Quid ſi rem quam vendidi, alio poſſidente, petij, & litis æſtimationem accepi: vtrum pretium illi debeo, an rem? vtique rem: non enim actionem, ſed rem præſtare debeo. Et ſi y ei deiectus, vel propter furti actionem duplum abſtulero, nihil hoc ad emptorem pertinebit: nam ſi ſine z culpa deſijt detinere venditor, actiones ſuas præſtare debebit, non rem: & ſic æſtimationem quoque, nam & aream tradere debes, exuſto ædificio.

Si pars pretij ſoluta ſit.

22. *Scæuola lib. 2. Reſponſorum.*

HEreditatis venditor pretium pro parte accepit, reliquum emptore non ſoluente, quæſitum eſt, an corpora hereditaria pignoris a nomine teneantur? Reſpondi, nihil proponi, cur non teneantur b.

Quid præſtet venditor actionis.

23. *Hermogenianus lib. 2. Iuris Epitomarum.*

VEnditor actionis c, quam aduerſus principalem reum habet, omne ius, quod ex ea cauſa ei competit, tam aduerſus ipſum reum d, quam aduerſus interceſſores huius debiti cedere debet, niſi aliud actum eſt.

1 ¶ Nominis venditor, quidquid vel compenſatione [illegible]

a pro piſcatione [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g Hereditas vendi poteſt [illegible] h Quaſi ſpes hereditatis [illegible] i [illegible] k Incertum hereditatis vendi poteſt [illegible] l [illegible] m Si ſciens ita non conuenit [illegible] n vt in l. 10. [illegible] o [illegible] p Hoc eſt, [illegible] quod filiusfamilias debet. q l. 2. [illegible]

r Nomine debitoris vendito, venditum tamen & aduerſus eius fideiuſſorem intelligi hinc colligitur. [illegible] ſ Fideiuſſor filij forte fuit pater [illegible] t Si hereditas vendita ſit, emptori ad eam tradendam [illegible] u Quanta hereditas eſt, tanta præſtanda. [illegible] x Quaſi heres [illegible] fideicommiſſarius [illegible] y Hereditatem [illegible] z [illegible] a [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible]

[illegible]

lian. vocant. [illegible] k aut creditor debitori, aut debitor creditori heres exſtiterit [illegible] vendidi. Priore caſu [illegible] ex empto, altero, eodem modo confuſione [illegible] non præſtita actione, quæ confuſione ſublata eſt [illegible] l Hereditaria res ſingularis, vel ipſa hereditas venditur [illegible] ſtipulatio non committitur [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

ne, vel exactione *a* fuerit conſecutus, integrum emptori reſtituere compellitur.

Si hereditatis venditor legatario ſatisfecerit.

24. *Idem libro* 4. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

HEreditatem Cornelij vendidiſti, deinde Attius, cui à te herede Cornelius legauerat, priuſquam legatum ab emptore perciperet, te fecit heredem. recte puto ex vendito te acturum, vt tibi præſtetur *b*: quia ideo eò minus hereditas venierit, vt id legatum præſtaret emptor: nec quicquam intereſt, verum Attius, qui te heredem fecerit, pecuniâ debita ſit an legatario.

De eo quod venditor hereditatis acquiſierit nomine fundi excepti.

25. *Idem lib.* 2. *Pithanôn.*

SI, excepto *c* fundo hereditario, venierit hereditas, deinde eius fundi nomine venditor aliquid acquiſiſſet, debet id præſtare emptori hereditatis. Paulus: imò ſemper quæritur in ea re, quid actum fuerit. ſi autem id non apparet? præſtare eam rem debebit emptori venditor. nam id ipſum ex ea hereditate ad eum perueniſſe videbitur, non ſecus ac ſi eum fundum in hereditate vendenda non excepiſſet.

DE RESCINDENDA *f* VENDITIONE, & quando liceat *g* ab emptione diſcedere.

TIT. V.

De re peculiari.

Pomponius lib. 15. ad Sabinum.

CElſus filius putabat, à, ſi vendidiſſet mihi filiusfamilias rem peculiarem, etiam *h* conueniat, vt abeatur ab ea venditione, inter patrem & filium, & me conuenire debere: nec ſi cum patre ſolo pactus ſim, filius non poſſit liberari *i*: & quæratur vtrumne nihil agitur ex ea pactione, an vero ego quidem liberer, filius maneat obligatus: ſicuti *k* ſi pupillus ſine *l* tutoris auctoritate paciſcatur, ipſe quidem liberatur, non etiam qui cum eo pactus eſt. nam quod Ariſto dixit, poſſe ita paciſci, vt vnus maneat obligatus, non *m* verum: quia pro *n* vna parte contrahentium abiri pacto ab emptione non poſſit: & ideo ſi ab vna parte renouatus ſit contractus, dicitur non *o* valere eiuſmodi pactionem. ſed dicendum eſt, patre *o* paciſcente, & liberato aduerſario, filium quoque obtineri liberari.

De iterata emptione.

2. *Idem lib.* 24. ad Sabinum.

SI quam rem à te ciui, eandem rurſus *p* te ſolutis minoriſue emero, diſceſſimus à priore emptione: poteſt enim, dum *q* res integra eſt, conuentione noſtra infecta fieri emptio: atque ita conſiſtit poſterior emptio, quaſi nulla præceſſerit. ſed non poterimus eadem ratione vti poſt *r* pretium ſolutum, emptione repetita, cùm poſt pretium ſolutum *† infectam emptionem facere non poſſumus.

De contrario conſenſu.

3. *Paulus* lib. 33. ad Edictum.

EMptio & venditio, ſicut *s* conſenſu contrahitur, ita contrario *ſ* conſenſu reſoluitur, antequam fuerit res ſecuta.

¶ Ideóque quæſitum eſt, ſi emptor fideiuſſorem *t* acceperit, vel venditor ſtipulatus fuerit, an nuda voluntate reſoluatur obligatio? Iulianus ſcripſit, ex empto quidem agi non poſſe, quia *v* bonæ fidei iudicio exceptiones *u* pacti inſunt. *x* an autem fideiuſſori vtilis ſit exceptio, videndum. & puto, liberato *y* reo & fideiuſſorem liberari.

¶ Item venditorem ex ſtipulatu agentem, exceptione ſummoueri oportet.

¶ Idemque iuris eſſe, ſi emptor quoque rem in ſtipulationem deduxerit.

De venditione alienata.

4. Lib. 8. Digeſtorum Iuliani Paulus notat.

SI emptio contracta fuerit (puta) aut lancis, & pactus ſit venditor, ne alterutrius *a* emptio maneat: puto reſolui obligationem huius rei nomine duntaxat *b*.

De acceptilatione. 1. *De nuda conuentione.* 2. *De re mortua.*

5. *Iulianus* lib. 15. Digeſtorum.

CVm emptor venditori, vel emptori venditor acceptum faciat *c*, voluntas vtriuſque *d* oſtenditur id agentium, vt à negotio diſcedatur, & perinde habeatur, ac ſi conueniſſet inter eos, vt neuter *e* ab altero quicquam peteret. ſed vt euidentius appareat, acceptilatio *f* in hac cauſa non ſua natura, ſed poteſtate *g* conuentionis valet.

1 Emptio nuda *h* conuentione diſſoluitur, ſi res ſecuta non fuerit.

2 Mortuo *i* autem homine, perinde habenda eſt venditio, ac ſi traditus fuiſſet: vtpote cum venditor liberetur, & emptori homo pereat. quare, niſi iuſta *k* conuentio interuenerit, actiones ex empto & vendito manebunt.

De re, ſi diſplicuit, reſtituenda.

6. *Paulus lib.* 2. ad Edictum.

SI conuenit, vt *l* res quæ venit, ſi intra certum tempus diſplicuiſſet *m*, redderetur, ex empto actio eſt, vt Sabinus putat; aut proxima *n* empti in factum datur.

De poſteriore emptione conditionali. 1. *De pupillo contrahente.*

7. *Idem* lib. 5. Quæſtionum.

SI id quod purè emi ſub *o* conditione rurſus emam, nihil agitur poſteriore emptione *p*.

1 ¶ Si pupilli perſona interuenit, qui ante ſine *q* tutoris auctoritate, deinde tutore auctore emit: quamuis venditor iam ei obligatus fuit, tamen quia pupillus non tenebatur, renouata venditio efficit, vt inuicem obligati ſint. Quòd ſi ante tutoris auctoritas interuenerit, deinde ſine tutore auctore emit, nihil actum eſt poſteriore emptione.

¶ Idem poteſt quæri ſi ſine tutoris auctoritate pactus fuerit, vt diſcedatur ab emptione: an proinde ſit, atque ſi ab initio ſine tutoris auctoritate emiſſet, vt ſcilicet ipſe non teneatur, ſed agenti eo exceptiones competant? Sed nec illud ſine ratione dicetur, quoniam initio rectè emptio ſit contracta, vix bonæ fidei conuenire, eo pacto ſtari, quod alter *r* capitoſum ſit, & maximè ſi iuſto errore *s* ſit acceptus.

De ſubſcriptione per errorem facta.

8. *Scæuola libro* 2. Reſponſorum.

TItius Seij procurator, defuncto Seio, ab eo ſcriptus heres, cum ignoraret, fundum vendente ſeruo hereditario, quaſi procurator ſubſcripſit: quæſitum eſt, an cognito eo, prius quàm emptio perficeretur, à venditione diſcedere poſſit? reſpondit, Titium, ſi non ipſe vendidit, non ideirco actionibus ciuilibus teneri, quod ſeruo vendente ſubſcripſerat *ſ*: ſed ſerui nomine prætoria *t* actione teneri.

De ſententia præſidis.

9. *Idem lib.* 4. Digeſtorum.

FVndus, qui Lucij Titij erat, ob vectigale *u* Reipublicæ venijt, ſed cum Lucius Titius debitor profeſſus eſſet *x* paratum ſe eſſe vectigal exſoluere ſolidum, cum minoris veniſſet fundus, quàm debita ſumma eſſet, præſes *z* prouinciæ reſcidit *a* venditionem, cùmque reſtitui iuſſit Lucio Titio, quæſitum eſt, an poſt ſententiam præſidis, antequam *b* reſtitueretur, in bonis Lucij Titij fundus emptus eſſet? Reſpondit, non prius *c*, quàm emptori pretium eſſet illatum: vel ſi pretium nondum eſſet ab emptore ſolutum, in vectigal ſatisfactum eſſet.

a Facit l. 9. de fun. & tr... de minor.
b Hereditatem Cornelij vendidi Titio. Attius (cui legatū reliquerat idem Cornelius) antequā legatum peteret à Titio hereditatis Cornelij emptore, heredem me inſtituit: quæritur, vtrū à Titio (cui hereditatem Cornelij vendidi) legatum quod Attio in ea hereditate debebatur, poſſim petere? Sic ſanè. Attiſdem hereditatem (quæ id legatum debet) vendidi: ſanè venditi: ſed ea minoris vt ea ratione Titius ipſe legatum Attio præſtaret. Itaque mihi Titius emptor in hac ſpecie tenebitur legati nomine, vt teneretur, ſi Attio non legatum eſſet, ſed pecunia ex mutuo vel alio contractu deberetur: neque nec quidquam intereſt, l. eod.
c Præſtari verum ſolenne ſtipulationis emptæ & venditæ hereditatis, & actiones ex empto, vendito. facit l. 2. §. 6. 1. eod. l. 11. à quo, §. 4. 5. de rei vendic. Cicero 3. de legib. Tu ſi tabellariam tollere, ipſe præſtabis, & 3. Officiorum. Qui ſcire debuit, de ſuga & furtis, præſtat ediċto Aedilitij.
d l. 79. in fin. 3. de contrah. empt. l. 6. in fin. 1. de ſeruis export.
e ſub. à venditore hereditatis.
f d. l. 45. Iudicis de empt. in fin. pr. 19. l. 5. 2. Harm. 3.
g d. l. 45.
h ſi malè, vt in fin. l. eod.
i Contractus interdum non ſunt reciproci, neque vtrinque obligatorij.
k l. 7. §. 1. eo pr. l. eod.
l Imo verum eſt, l. ſi conuenerit 56. ff. de pactis.
m Multò minus aliter inito, vt quidam reſcripto principis, l. 2. C. eodem, quamuis duplum offeras pretium,
l. 6. quamuis tu emptor emptioni ſatis non feceris, l. 14. quamuis inæquali pretio res diſtracta, l. 4. C. eod.
n Imò valere videtur huiuſmodi pactio, l. eod. ff. de pactis.
o Ab emptione contracta cum ſolo filio in re peculiari, poteſt recedi pacto inito cum ſolo patre.
p Venditio re integra, ſola conuentione infecta fieri poteſt, re non integra, non poteſt. adde l. pacta 72. ff. de contrah. empt. l. 7. §. 6. l. 58. ... ff. de pactis ... l. 1. 2. C. quando lic. ab empt.
q In venditione res non eſt integra poſt pretium ſolutum.
r vel rem traditam. l. 1. C. quando lic. ab empt.
s Contrarijs ſuis quæque diſſoluuntur. Conſenſu emptio contrahitur, conſenſu diſſoluitur ſi res non ſit ſecuta. Nam re ſecuta res quaſi contrahi dicitur.
ſ d. l. 7. d. l. 58. l. 6. §. vlt. ff. de contrah. empt. l. 100. ff. de reg. iur. l. 32. C. de pactis. l. 8. C. de pact. int. empt. §. ſi ſed quib. mod. tollitur.
t Integra res eſſe non deſinit vel fideiuſſore emptori dato, vel ſtipulatione à venditore interpoſita.
u Id eſt habetur à iudice ratio pacti, etiam ſi eius pacti exceptionem non emiſerit. Cuiac.
x Iuſſi ... ſic dicitur, quod nomine exceptionis non eſt neceſſe. Sic exceptiones pacti bonæ fidei iudicijs ineſſe dicuntur, quia vi ſua inſunt, licet non ſint expreſſæ. y Fideiuſſor liberatur reo liberato.

a Venditionis ſub alternatione conceptæ, pars alterutra tantum conuentione reſolui poteſt.
b Imò, exceptio pacti conuenti in totum obſtabit, l. 27. §. 6. ff. de pact.
c l. vlt. ff. de acceptilat.
d In contractibus qui hinc inde obligant, contractus vna parte reſoluta, ex altera quoque parte reſolutus intelligitur.
e Imò, nunquam petere poſſe ab altero videtur, l. 56. ff. de pact.
f Hinc nonnulli colligunt, ſtipulationem inutilem habere vim pacti: mouentur etiam lege 27. §. ſeo. ff. de pactis, l. 8. l. 10. ff. de acceptilat. Sed illæ leges loquuntur de acceptilatione, non de ſtipulatione. ſtipulatio obligationem parit, acceptilatio liberationem: propenſiores ſumus ad liberandum quàm ad obligandum. Inutilis acceptilatio habet pactum. Inutilis ſtipulatio, non habet pactum. Cuiac. ad l. 1. ff. de verb. oblig.
g Id eſt, quatenus eſt acceptilatio, nō tollit, niſi obligationem verbis contractam: quatenus conſenſum habet, valet vt pactum aut exceptionem.
h Nuda conuentione, ſi res non ſit ſecuta, emptio diſſolui poteſt, l. 2. ff. eod.
i ante traditionē.
k Quæ vt periculum hominis ante traditionem pertineat ad venditorem.
l adde l. 31. §. 22. ff. de aedilit.
m Reſcindebatur enim plerumque hunc in modum, vt ſi diſpliceret, redderetur, vt hic. redhiberetur. Ligned vt. ...

lib. 31. §. ſi quid ita 22. ff. de aedilitio. ... eſſet. l. 3. ff. de contr. empt.
n In factum actio proxima empti actioni, v. quæ ſcripſi ad l. 6. ff. de lege commiſſoria. o Contractus purus, contractu conditionali non reſoluitur. Emptam purè, ſub conditione emere ampliùs non poſſumus.
p non idem è contrario: quia per plenam à ſemiplena, non per ſemiplenam à plena emptione receditur. arg. l. 11. in fin. pr. ff. de ſo (...) l. 106. §. 6. ff. de leg. 3. vide hic. Accurſ.
q l. 2. ff. eod.
r Errans nemo rem ſuam amittit. l. 35. ff. de acq. rer. l. 1. §. C. de rei vend.
ſ Subſcribens per errorem, & ſic errans in ſubſcribendo, ſibi non præiudicat, l. 30. ff. de pign. t Serui contractu dominus tenetur prætoria actione non ciuili, adde §. in perſonam. Inſt. de act.
u Hinc colligit Baldus ſubhaſtationem ſemper requiri, vbi res abſentis venditur, l. 3. C. de executi. rei iudic.
x Reſciſſo per ſententiam contractu potente ſi venditore poteſt emptor excipere atque etiam poſtulare, vt pretium & expenſas recipiat.
y l. 3. C. ſi aduerſus fiſcum. l. 3. C. ſi vendi a pignore agatur. l. 1. C. de iure fiſci.
z Imò procurator Cæſaris. l. 3. C. de iure fiſci. Prouinciarum aliæ Proconſulares, aliæ Præſidiales, Suet. in Aug. c. Nero. 2. In quibus Procurator Cæſaris non erat, in eis Præſes erat quoties de fiſcali cauſa agebatur vt erat. Alciatus in d. l. 3. dum in Proconſulatus, procuratores miſſos eſſe ſcribit. Nam indifferenter ... procuratores Cæſaris miſſi ſunt.
a Reſciſſum, ſatis ſupérque intelliges contractum, ſi iudex dixerit, ſe rebus reſciſſum eſſe, hinc colligit Baldus, de quo v. Albericus.
b Antequam eſt. Hal. c. v. l. 22. ff. de pign. Hinc colligit Bar. non impediri alienationem & ſubhaſtationem, ſi quis tantum dicit ſe paratum offerre pretium: ſed requiri, vt pecunia offeratur.

De lege

a Tenetur autem in ſua perſona & in ſo præſtare, quod adgeſſit alios l. 69. § 1. de [illegible]. Et ſimiliter, ſoluendi pupillo poteſtatem tutor habuiſſe intelligitur, qui contutoribus ſuis ſoluere potuit. Ita fit vt tutor in legem commiſſoriam incidere poſſit, qui ſtatuta conditione ſolutioni ex cauſa emptionis tempus partem pretij contutoribus ſuis non ſoluerit. Alioquin in legem commiſſoriam non incidit qui non habuerit cui pretium ſolueret.
b Fideiuſſor ob euictionis ſuſpicionem rectè petitur.
c Interdum tamen conueniebat, vt ne venditor vadem, fideiuſſoremve daret. dixi ad Varronem 5. de lingua.
d Inanalis vox, nota legis commiſſoriæ, dixi ad l. 1. 5. de lege commiſſoria.
e l. 18. § vlt. 7. de periculo & commodo.
f 4. C. 48. 59. [illegible] 6.
g Interitu ſcilicet & incommodo accidente, vel dolo, vel culpa, vel negligentia vel caſu fortuito.
h Perfecta aut minus. Varo bonus edicti formulam ſic recitauit: ſ futuram huic rei vice ſummæ. Ante perfectam emptionem, venditoris: poſt emptionem, emptoris (niſi aliud conuenit) periculum commodumque erit.
i periculo, l. 8. 1. [illegible] vt in ſpecie l. 35. § 7. de contrah. empt.

De lege commiſſoria.

10. *Idem* lib. 7. Digeſtorum.

Seius à Lucio Titio emit fundum lege dicta, *vt, ſi ad diem pecuniam non ſoluiſſet, res inempta fieret*, ſeruus parte pretij præſenti die ſoluta, defuncto venditore, [illegible] eius pupillaris ætatis, & ipſe tutor cum aliis datus: neque a contutoribus pretium ſecundum legem numerauit, nec rationibus tutelæ retulit: quæſitum eſt, an irrita emptio facta eſſet? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, inemptam videri.

1 ¶ Emptor prædiorum, cum ſuſpicaretur, Numerium, & Sempronium controuerſiam moturos, pactus b eſt cum venditore, *vt ex pretio aliqua ſumma apud ſe remaneret, donec ei emptori fideiuſſor datur à venditore*. poſtea venditor eam legem inſeruit, *vt ſi ex die pecunia omnis ſoluta non eſſet, & venditor ea prædia vendita nollet, inuendita d eſſent*. Interea de aduerſariis alterum emptorem venditor ſuperauit, cum altero tranſegit, ita vt ſine vlla quæſtione emptor prædia poſſideret: quæſitum eſt, cum e neque fideiuſſor datus eſſet, nec omnis pecunia ſecundum legem ſuis diebus ſoluta ſit, an prædia inuendita ſint? Reſpondit, ſi conueniſſet, vt non prius pecunia ſolueretur, quàm fideiuſſor venditi cauſa daretur, nec id factum eſſet, cum per emptorem non ſtaret, quo minus fieret, non poſſe poſteriorem legis partem exercere.

DE ſ PERICVLO g, ET COMMODO rei venditæ h.

TIT. VI.

De vino, 1. De dolio ſignato. 3. De die ad metiendum. præſtituto. 4. De vino doliari.

Vlpianus lib. 28. ad Sabinum.

Si vinum venditum i acuerit k, vel quid aliud vitij ſuſtinuerit l, emptoris erit damnum: quemadmodum ſi vinum eſſet effuſum, vel vaſis contuſis, vel qua alia ex cauſa.

¶ Sed ſi m venditor ſe periculo n ſubiecit, in id tempus periculum ſuſtinebit, quoad ſe ſubiecit: quod ſi non deſignauit tempus, eatenus periculum ſuſtinere debet, quoad deguſtetur vinum, videlicet quaſi tunc pleniſſimè veneat, cum fuerit deguſtatum o. Aut igitur conuenit, *quoad periculum vini ſuſtineat*, & eatenus ſuſtinebit: aut non conuenit, & vſque ad deguſtationem ſuſtinebit. Sed ſi nondum ſunt deguſtata, ſignata p tamen ab emptore vaſa, vel dolia, conſequenter dicemus, adhuc periculum eſſe venditoris: niſi ſi aliud conuenit.

1 ¶ Sed & cuſtodiam ad diem menſuræ venditor præſtare debet. prius quàm enim admetiatur vinum, prope q quaſi nondum venit: poſt menſuram factam, venditoris deſinit eſſe periculum. & ante menſuram periculo liberatur ſi q non r ad menſuram vendidit, ſed ſi fortè amphoras, vel etiam ſingula dolia.

2 ¶ Si dolium ſignatum ſ ſit t ab emptore, Trebatius ait, traditum id videri. Labeo contra: quod & verum eſt. magis enim ne ſummutetur u, ſignari ſolere, quàm vt tradere tum videatur.

3 ¶ Licet a autem venditori vel effundere vinum, ſi diem ad metiendum præſtituit, nec intra diem admenſum eſt: effundere autem non ſtatim poterit prius quàm teſtando denunciet b emptori, vt aut tollat vinum, aut ſciat futurum, vt vinum effunderetur. c ſi tamen, cum poſſet effundere, non effudit, laudandus f eſt potius. ea propter mercedem quoque doliorum poterit exigere: ſed ita demum ſi interfuit eius inania g eſſe vaſa, in quibus vinum fuit: veluti ſi locaturus ea fuiſſet, vel ſi neceſſe habuit alia conducere dolia. commodius eſt h autem conduci vaſa nec reddi vinum, niſi, quanti conduxerit ab emptore reddatur, aut vendere vinum bona fide: id eſt, quantum ſine ipſius incommodo fieri poteſt, operam dare, vt quàm minimo detrimento ſit ea res emptori.

4 ¶ Si doliare i vinum emeris, nec de tradendo eo quicquam conuenerit, id videri actum, vt ante euacuarentur, quàm ad vindemiam opera eorum futura ſit neceſſaria. quod ſi non ſint euacuata, faciendum k, quod veteres putauerunt, per corbem l venditorem menſuram facere, & effundere. veteres enim hoc propter menſuram ſuaſerunt, ſi quanta menſura eſſet non appareat, videlicet vt appareret, quantum emptori perierit.

De cuſtodia.

2. *Gaius* lib. 2. Quotidianarum rerum.

Hoc ita verum eſt, ſi m is eſt venditor, cui ſine noua vindemia non ſint iſta vaſa neceſſaria. ſi verò mercator eſt, qui emere vina, & vendere ſolebat, [illegible] ſpectandus eſt, quo ex commodo venditoris tolli poſſint.

1 ¶ Cuſtodiam n autem, ante admetiendi diem, qualem præſtare venditorem oporteat, vtrum plenam o, vt & diligentiam præſtet, an verò dolum dumtaxat, videamus? Et puto, eam diligentiam venditorem exhibere debere, vt p fatale q damnum, vel vis magna, ſit excuſatum r.

3. *Paulus* libro 5. ad Sabinum.

Cuſtodiam autem venditor talem præſtare debet ſ, quam præſtant hi, quibus res commodata t eſt, vt diligentiam præſtet exactiorem quàm in ſuis rebus adhiberet.

De vino intra diem deguſtando. 1. De acore ſano.

4. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

Si quis vina vendiderit, *& intra certum diem deguſtanda dixerit*, deinde per venditorem ſteterit, quo minus deguſtarentur: vtrum præteritum x dumtaxat periculum acoris y & mucoris venditor præſtare debet? an verò etiam die præterito, vt, ſi fortè corrupta ſint, poſteaquàm dies deguſtandi præterit, periculum ad venditorem pertineat? an verò magis emptio ſit ſoluta, quaſi ſub conditione venierit, hoc eſt, ſi ante diem illum fuiſſent deguſtata? Et ſi tetterit, quid

k Vino vendito periculum eſt emptoris. Periculum puta acoris, & vitia eiuſmodi effuſio, vaſorum contuſio, ſimilis denique cauſa. vt hic.
l puta mucoris. vt ſuperius acoris, l. 4. ſ. eod.
m Vini venditi periculum in ſe venditor poteſt ſuſcipere. Quid ſi ſuſceperit ad certum vſque tempus? intra tempus conſtitutum tantum periculum præſtat, non poſt tempus. Quid ſi non deſignato tempore, vini venditi periculum in ſe ſuſceperit? eatenus periculum præſtabit, quatenus vinum deguſtatum fuerit. Cur ad vini deguſtationem vſque? quia tunc pleniſſimè vinum veniſſe intelligitur, vt hic. Ante deguſtationem igitur plenè venditum non videtur. Quid ſi nondum deguſtatum vinum, ſed ſignata vaſa, vel dolia vini fuerint ab emptore? periculum vini eſt emptoris, niſi aliud conuenit, vt hic. Magnum igitur diſcrimen eſt deguſtati vini, & vaſorum ſignatorum. atqui ſignatione doliorum facta ab emptore, traditum et vinum cenſetur, § 2. h. eo. proinde ei vt domino vinum perierit? ita Trebatius ſenſit: à Labeone tamen notatus eſt, vt hic. n v. l. 78. in fin. de contr. empt.
o Deguſtatio ſola non facit vinum eſſe venditum: deguſtationem ſequi debet voluntas & conſenſus emendi. Et hoc ita eſt, ſi ſingulatim emptæ ſint vini amphoræ. At ſi quis in certam menſuram vinum emerit, ita vt in ſingulas amphoras pretium ſit ſtatutum, talis emptio generis, non ſpeciei eſſe videtur, habens tamen conditionem, *vt ſi quoddam deguſtatum ſuerit, tanquam ſit emptum*. Ita fit, vt ad menſurationem vſque periculum ſit venditoris, non emptoris. periculum [illegible] qualitatis, puta acoris aut mucoris. l. 1. 3. eod. [illegible] ſubſtantiæ, vt ſi vinum pereat, non emptori, cui nihil eſt admenſum, ſed venditori perit. & ita [illegible] ſunt ſupra quæ hac de re variè loquuntur. Scribit hæc lex l. 4. § 2. [illegible] l. 15. [illegible] l. 34. § 5. [illegible] de contr. empt. v. Veſemb. hic.
p Quia non videtur tradita: materia contra tradita videtur, quotiens ſignata. l. 14. de [illegible] eod. v. Hotom. [illegible] q v. l. 2. § 1. eod. r Vino ad amphoras vel dolia vendito, vini periculum venditor non præſtat: neque vinum ad menſurationem vſque cuſtodire cogitur, quia non ad menſuram, ſed ad amphoras & dolia venditum eſt vt hic. Si a autem ad menſuram ſit venditum, ad diem menſuræ cuſtodiam præſtare debet. Hoc enim caſu priuſquàm vinum ſit admenſum, prope quaſi nondum venit, vt hic. Imò ne quidem venit, quia ad menſuram venditum. ſ l. 2. C. eod. l. 35. § 5. [illegible] de contr. t Signatione doliorum facta ab emptore, vinum emptori non intelligitur traditum. Quid ita? Signato vinum emptori non intelligitur, vt vinum ei traditum videatur, ſed vt ne ſummutetur, vt hic. u [illegible] id eſt ſupponeretur alia pro alia amphora.

qui putant, hac ſpecie, venditorem, vinum emptoris effundere poſſe. Nec enim tam religio hic ſuſtinenda fuit, quàm vt vinum effundere venditor [illegible]. His enim gradibus, ad æquitatem quaſi aſcendit, vt venditor dolia [illegible] gratis concedat, vel locet: aut ſi ſecutus [illegible] alia loca dolia [illegible] non procedat, vt vinum vendat bona fide, [illegible] huic ſententiæ repugnabit, qui mox ſequitur paragraphus. Quod [illegible] riſconſulti, quoties apud me diligentius verſabo; ſuccedit [illegible] Iuriſconſultum & virum bonum nihil intereſſe, certè [illegible] viam eſſe noſtram iuris profeſſionem, & ad æquum & bonum referendam.
g Inania vaſa, vacua, euacuata. § 4.
h Humanius conſilium, vt maliti[illegible] indulgeretur. l. 38. [illegible] Cæterum Accurſius ait, hoc vocabulo neceſſitatem venditori [illegible] improbo. Laudatur enim facti & propoſiti [illegible] l. 8. 5. de [illegible] v. Robert. 3. [illegible] 13.
i Vinum doliare, ſeu de dolio & cupa [illegible], nondum diffuſum ex dolio in amphoras & cados. De hac vendendi lege v. Catonem [illegible] verò ait, doliare vinum emi, cum in dolio emitur. [illegible] tantum v. iſ pendentis, quod adhuc in vua [illegible] eſt, vt doliare vinum ſit [illegible] quod dolio continetur.
k Vinum igitur effundere venditori licebit: Facetiſſimè & [illegible] ita moleſtiſſimo lectori reponit Viglius. Non [illegible] venditorem laudandum eſſe, [illegible] effundit cum poſſit effundere [illegible] denique vt dolia gratis concedat, aut ſi id nolit, locet [illegible] conducat; ſi ne ſic quidem venditori [illegible] vniuerſali detrimento. Vt ad rem redeam, [illegible] hic [illegible] ſcriptura [illegible] Italiam venit. y Quint. 2.
l Facete dictum, ac ſi diceret, per cribrum, corbis enim & [illegible] gendis retinendiſque liquidis inepta. Varro l. [illegible] ex viminibus (quemadmodum [illegible] Cato, Plinius [illegible] corbis tamen nomine [illegible] non eſt. Cuiac. [illegible] 36 [illegible] cuidam [illegible] (cuius extant notæ ad hanc legem [illegible] Duarent) diſplicet. m Poſt [illegible] tempus [illegible] tum, ad l. 1. [illegible] l. 2. § 6. [illegible] Enos qui [illegible] 3 ſ. [illegible] de [illegible]
n l. 2. § 1. 2. eod. eodem? v. l. 1. 2. eod.
o Plena cuſtodia non tantum dolum [illegible], ſed & diligentiam [illegible]
p al. vt fatale damnum, vel vi magna ſit excuſatum.
q Fatale damnum excuſat. v. l. 5. 3. l. [illegible] empt.
r al. excuſatum. al. [illegible] ſ. [illegible] ad l. 1. C. eod.
ſ venditor cuſtodiam vini debeat, cum diligentiam præſtare debet, [illegible] commodatarius in rebus commodatis: quam quiſque in ſuis rebus.
t l. 1. [illegible] l. 35. § 4. 5. de contr. empt. u l. 3. § 2. 5. commodati.
x Venditor vini, moram deguſtando vino [illegible] emptori periculum [illegible] ſtat, non [illegible] quod ante diem deguſtandi vino præſtitutum. [illegible] quia per ipſum factum eſt. y l. 1. [illegible] eod. l. 1. [illegible]

a [illegible] qui dem; [illegible] l. 1. eod. b. Cæterum lege vendi vini [illegible] licentiæ: [illegible] quod vaſis, [illegible] de [illegible]
c Atque ita ſepte emptorem [illegible] poſſit, vt tollat; quia [illegible] venditoris [illegible] l. 1. [illegible] de [illegible]
d h. l. effunderet.
e Laudandus eſt, qui cum etiam [illegible] poſſit, non [illegible]
f Vina igitur non effundet venditor, ſed vel [illegible] doliorum ab emptore [illegible] [illegible] eſſe inania, [illegible] vel ex [illegible] [illegible] vendat [illegible]

aduin

actum ſit. Ego autem arbitror, ſi hoc occultè ſit, debere dari emptionem manere: periculum autem ad venditorem reſpicere, etiam vltra diem deguſtando præfinitum: quia per ipſum factum eſt.

1 ¶ Si *aversione* a vinum venit, cuſtodia tantùm præſtanda eſt. ex hoc apparet, ſi b non ita vinum venit, *vt deguſtaretur*, neque acorem, neque mucorem venditorem præſtare debere, ſed omne periculum ad emptorem pertinere. difficile autem eſt, vt quiſquam ſic emat, vt ne deguſtet. quare ſi d dies deguſtatio ſi adiectus non erit, quandoque deguſtare emptor poterit, & quoad deguſtauerit, periculum acoris, vel mucoris ad venditorem pertinebit. dies enim deguſtationis præſtitus e meliorem conditionem emptoris facit.

2 ¶ Vino autem *per aversionem* f vendito finis g cuſtodiæ eſt auchendi tempus. quod ita erit accipiendum ſi adiectum tempus eſt. cæterum ſi non ſit adiectum, videndum, ne infinitam h cuſtodiam non debeat venditor. & eſt verius, (ſecundum ea quæ ſuprà oſtendimus) aut intereſſe, quid de tempore actum ſit, aut denuntiare k ei, vt tollat vinum: certè ante quàm l ad vindemiam fuerint dolia neceſſaria debet auchi vinum.

Si per emptorem ſiat quo minùs ad diem vinum tollat.

5. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

Si per emptorem ſteterit, m quo minùs ad diem vinum tolleret, poſteà niſi quod dolo n malo venditoris interceptum eſſet, non debet ab eo præſtari. ſi, verbi gratia, amphoræ centum ex eo vino quod in cella eſſet, venierint, ſi admenſum eſt, donec admetiatur o, omne periculum venditoris eſt, niſi id per emptorem fiat.

De exceptione facta gratia emptoris.

6. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

Si vina emerim, *exceptis acidis, & mucidis*, & mihi expediat p acida quoque accipere; Proculus ait, quamuis in emptoris q causa exceptum ſit, tamen acida, & mucida non veniſſe. nam quæ inuitus emptor accipere non cogeretur, iniquum r eſſe, non permitti venditori vel alij ea vendere.

De alluvione & flumine occupatione. 1. Quæ cedunt in modum agri.

7. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

Id quod poſt emptionem fundo acceſſit ſ per alluvionem, vel periit, ad emptoris commodum, incommodumque pertinet. nam & ſi t totus ager poſt emptionem flumine occupatus eſſet, periculum eſſet emptoris. ſic igitur & commodum eius eſſe debet.

1 ¶ Quod venditur u in modum x agri cedere debet: niſi aliud actum eſt, ne cederet. at quod non venit in modum cedendum y, ſi nominatim actum eſt, vt cederet, veluti z via publica a, limites, luci, qui fundum tangunt. cùm verò neutrum dictum eſt, cedere non debet. & ideo nominatim caueri ſolet, *vt luci, via publica, qua in fundo ſint, totâ in modum cedant.*

De perfecta vel imperfecta emptione, & qua conditione vt perfecta dicatur, & qua ſint effecta perfecta venditionis.

8. *Paulus* lib. 33. ad Edictum.

Neceſſariò ſciendum b eſt, quando perfecta ſit emptio. tunc enim ſciemus, cuius periculum ſit: nam c perfecta d emptione periculum ad emptorem reſpiciet.

¶ Et, ſi e id quod venierit, appareat e quid e quale, quantum ſit f, ſit g & pretium, & pure venit, perfecta eſt emptio.

¶ Quod ſi h ſub conditione res venierit, ſi quidem defecerit k conditio, nulla eſt emptio, ſicuti nec ſtipulatio. Quod ſi extiterit, Proculus & Octauenus emptoris eſſe periculum aiunt, idem Pomponius libro nono probat.

¶ Quod ſi l ſi pendente k conditione emptor, vel venditor deceſſerit, conſtat ſi extiterit conditio, hæredes quoque obligatos eſſe quaſi iam contracta emptione in præteritum. Quod ſi pendente conditione, res tradita ſit m, emptor non n poterit eam vſucapere pro emptore, & o quod pretij ſolutum eſt, repetetur p, & fructus q medij temporis venditoris ſunt. ſicuti ſtipulationes r, & legata conditionalia perimuntur, ſi pendente conditione ſ res extincta fuerit. Sanè t ſi extet res, licet deterior effecta, poteſt dici, eſſe damnum emptoris.

1 ¶ Si ita venierit, *eſſe ita ſtiva emptus, ſive ſi navis ex Aſia venerit, ſive non venerit*. Iulianus putat, ſtatim x perfectam eſſe venditionem, quoniam certum ſit eam contractam eſſe.

2 ¶ Cùm y uſumfructum mihi vendis, intereſt, vtrum z ius z vtendi, fruendi, quod ſolum tuum ſit, vendas, an verò in ipſum corpus, quod tuum ſit, vſumfructum mihi vendas: nam priore caſu etiam ſi ſtatim moriaris, nihil mihi heres tuus debebit: heredi autem meo debebitur, ſi tu viuis, poſteriore caſu, hæredi meo nihil debebitur a, heres tuus debebit.

De arboribus ante factâ emptionem deiectis.

9. *Gaius* libro 10. ad Edictum prouinciale.

Si poſt b inſpectum c prædium, antequam emptio contraheretur, arbores vento d vi deiectæ ſunt, an hæ quoque emptori tradi debeant, quæritur, & reſponſum eſt, non deberi; quia e eas non emerit: cùm integrum fundum emerit, deberent fundi eſſe. ſed ſi ignorauit emptor deiectas eſſe arbores, venditor autem ſciuit f, nec admonuit, quanti emptoris intereſſet, ita æſtimandum eſſe, ſi modò venit.

De emptione conditionali & pacto. 1. De loci interitu ante menſuram.

10. *Vlpianus* lib. 9. Disputationum.

Si in venditione conditionali hoc ipſum conuenisſet g, *vt res periculo emptoris ſtarentur*, puto pactum valere h.

1 ¶ In libro ſeptimo digeſtorum Iuliani Sceuola notat, Fundi i nomine emptor agere non poteſt cùm palàm, quàm menſura k fieret, inundatione l agrorum aut chaſmate m, aliove quo caſu, pars fundi interierit.

De inſula combuſta.

11. *Alfenus* Varus lib. 2. Digeſtorum.

Si vendita inſula combuſta n eſſet, cùm incendium ſine culpa o fieri non p poſſit, quid iuris ſit? Re-

a v. quæ notaui ad l. 62. in fin. ſuprà de contrah. emp.
b Vinum quod ita vendit vt deguſtetur, h.e. vt emptum ſit cum deguſtatum fuerit, acorem & mucorem præſtat: ſi non ea lege vendiderit, acorem non præſtat.
c Vino, vt ſæpius ex conditione emebatur, vt deguſtaretur: ſatis, vt ne deguſtaretur.
d Vino deguſtando dies non adiecta, potest emptor quandoque, ſeu quandocunque deguſtare: ita accidit vt dies deguſtationi non præſtitus (ita paulò poſt videtur legendum) meliorem conditionem emptoris faciat.
e Forte legendum non præſtitus, vt paulò antè dixi. & ita quoque legit Cuiac. 2. obſ. 3 4.
f Auerſione vinum vendere quid dicam l. 62. in fin. ſ. de contrah. empt.
g Vt in cæteris finis negotij [illegible] dum [illegible]
h Infinitam cuſtodiam vini [illegible] vendidor non præſtat.
i l. 3. ſ. eod.
k Denuntiatio efficit vt ne quis [illegible] cuſtodiam præſtet. eod. l. 5. ſ. 2. eod.
l Vinum tollere emptor debet, antequam dolia ad vindemiam fuerint neceſſaria.
m In eadem cauſa eſt is per quem ſtetit, & cui tradita res: & è contrario qui tradidit, & qui obtulit, l. 17. eod. l. 2. d. 4. l. 20.
n l. 26. ſ. eod. igitur venditor, poſt moram emptoris, culpam non præſtat. adde l. 16. in fin. ſuprà eod. o l. 2. ſ. 1. ſ. eod.
p Acetum vino interdum vtilius eſſe puto. Martialis: Amphora Niliaci non ſit tibi vilis aceti. Eſſet cum vinum, viſior illa fuit.
q Exceptum emptoris cauſa, non poteſt emptor inuito venditore petere. Ita quod eius fauore inductum eſt, in eius damnum vertitur.
r oportet autem æquitatem in contractibus bonæ fidei ſeruare.
ſ v. l. 1. ſ. eod. t Alluuio perfecta emptione, ſiue quid adijcit, ſiue quid auferat emptori prodeſt vel nocet. l. vlt. ſ. de legat. 3. Nam poſt venditionem fundi tam lucrum quàm damnum emptorem reſpicit. Quid enim ſi per alluuionem acceſſio facta ſit, vel pars eius, aut totus adeo flumine ſit occupatus? [illegible]
[illegible]

[illegible] l. 5. [illegible] Modus in fundorum venditione plerumque [illegible] Agennus Vrbicus: ſolitu enim antiqui in conditionibus & mancipationibus [illegible]
[illegible]
x ad cedendum [illegible] In modum agri non cedebant viæ publicæ, limites, luci qui fundum tangebant, niſi id actum eſſet, vt cederent: cùm verò neutrum dictum erat, cedere non debebant. [illegible] ſuprà de contrah. empt.
[illegible] Fundo ad menſuram vendito, num aggeres & foſſæ menſurandæ ſint? Bartolus ait [illegible] ſuprà de contrah. empt. [illegible] Baldus [illegible] C. de contrah. empt. [illegible]
[illegible]

a Perfectæ venditionis is eſt effectus, vt ab ea periculum rei ſpectet ad emptorem.
b l. 34. ſ. eod.
c Periculum venditionem facit rei certitudo, eius pretium, & ſi purè venit, aut ſi ſub conditione venit, & conditio extitit.
d l. 9. C. eod. de contrah. empt.
e Certo conſtare de quo appareat, quid, quale, quantum, l. 74. l. 75. l. de verb. oblig.
f l. 9. C. de contrah. empt.
g Venditio ſub conditione contracta, deficiente conditione, nulla eſt, exiſtente, perfecta eſt, & periculum ad emptorem pertinet. Si ea pendente venditor vel emptor mortuus ſit, obligatio tranſit ad heredes.
[illegible]
k l. 7. in princ. ſ. de contrah. empt.
l Initium legis 15, hic paragraphus apud Haloandrum in l. præced. 36. ſ. de reb. credit.
[illegible]
l. Conditione venditionis exiſtente venditio in præteritum retrotrahitur, & quaſi pure facta videtur. vt qui poteſt, conditionis euentus facit, vt quaſi puram fuiſſe negotium videatur.

m Alij, quàm emptori. n l. 2. ſ. 2. l. pro emptore.
o al. ſed. p l. 41. in fine ſ. de contrah. empt.
q l. 16 circa fin. C. de pactis inter emptorem.
r l. 23 ſ. de verb. oblig.
ſ v. l. 33. ſ. de verbor. oblig.
t Conditione venditionis pendente ſi res intereat, periculum eſt venditoris: ſi ſit deterior emptoris. [illegible]
[illegible]
u [illegible]
x Legatum tamen ex ſimili conditione non transit, l. 13. inſ. quando dies.
y [illegible]
z Id enim vendi poteſt, ſ. 3. in fin. Inſt. de uſu.
a Sed mihi, l. 4. C. de uſuf.
b Fundo inſpecto tamen, nondum empto, arbores interim, dum emptio perficeretur deiectæ, emptori non debentur. [illegible]
[illegible]
c Inſpecto ab emptore fundi tempore non inſpicitur, ſed contractus.
d v. l. 48. ſuprà de contrah. empt.
e Venditor fundi emptori id præſtare non cogitur quod ante venditionem perditum fundi eſſe deſijt.
f l. 29. ſ. de contrah. empt.
g Aliud ſi non conuenit, l. 5. C. eod. [illegible]
h & ita pactum valet, [illegible]
i Vt in rebus mobilibus, ita & immobilibus non dicitur perfecta venditio, antequam menſuretur. k Ante menſuram, de qua facienda conuenit, non eſt ſufficit venditio. l Aqua inundatione [illegible] fundi & immobilia interire dicuntur [illegible]
n l. 5. C. eod. o [illegible]
p Fieri poſſit. Plin. l. [illegible] 31.

Universidad Rey Juan Carlos

ſpondit: Quia ſine patrefamilias a culpa fieri poteſt, neque ſi ſeruorum negligentia factum eſſet, continuò dominus in culpa erit. quamobrem ſi b venditor eam diligentiam adhibuiſſet in inſula cuſtodienda, quam debent homines frugi c & diligentes præſtare, ſi quid accidiſſet, nihil d ad eum pertinebit.

De lectis in via publica poſitis & ab ædili conciſis.

12. *Paulus* lib. 3. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

LEctos e emptos ædilis, cùm in via f publica poſiti eſſent, concidit g. ſi traditi eſſent emptori, aut per h eum ſtetiſſet i, quominus traderentur, emptoris periculum eſſe placet.

13. *Vlpianus* lib. 3. ad Vitellium Feroem.

EVmque cum ædili k, ſi id l non iure feciſſet, habiturum actionem legis Aquiliæ, aut certè cum venditore ex empto agendum eſſe, vt is actiones ſuas, quas cum ædile habuiſſet, ei præſtaret.

I. De furto. de traditione.

14. *Paulus* lib. 3. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.

QVòd ſi neque traditi eſſent, neque m emptor in mora fuiſſet, quo minus traderentur, venditoris periculum erit.

1 ¶ Materia n empta ſi furto periſſet, poſtquam tradita eſſet, emptoris eſſe periculo reſpondit: ſi minùs, venditoris. videri o autem trabes traditas, quas emptor ſignaſſet.

De vino corrupto.

15. *Gaius* lib. 2. Quotidianarum rerum.

SI vina, quæ p in doliis erunt, venierint, eaque antequam ab emptore tollerentur, ſua natura corrupta fuerint: ſi quidem de bonitate eorum affirmauit q venditor, tenebitur emptori. quòd ſi nihil affirmauit, emptoris erit periculum: quia, ſiue r non deguſtauit, ſiue s deguſtando malè probauit, de ſe queri debet. Planè ſi cùm intelligeret venditor non duraturam bonitatem eorum vſque t ad ſ in eum diem, quo tolli deberent, non u admonuit emptorem, tenebitur ei, quanti x eius intereſſet, admonitum fuiſſe.

De re ab emptore conducta, donec pretium ſoluat.

16. *Iauolenus* lib. 7. ex Caſsio.

SEruï emptor, ſi eum conductum y rogauit, donec pretium ſolueret, nihil per eum ſeruum adquirere poterit. quoniam z non videtur traditus is, cuius poſſeſsio per locationem retinetur à venditore. Periculum eius ſerui ad emptorem pertinet, quod ea non ſine a dolo venditoris interuenerit.

De mora.

17. *Pomponius* lib. 31. ad Quintum Mucium.

ILlud ſciendum eſt, cùm b moram emptor adhibere cœpit, iam non culpam, ſed dolum malum tantùm præſtandum à venditore. Quod ſi per venditorem, & emptorem mora fuerit, Labeo quidem ſcribit c emptori potius nocere, quàm venditori moram adhibitam: ſed videndum eſt, ne poſterior d mora damnoſa ei ſit. quid enim, ſi interpellauero venditorem, & non dederit id, quod emeram: deinde, poſteriore e offerente illo, ego non acceperim? ſanè hoc caſu nocere mihi deberet. Sed ſi per emptorem mora fuiſſet, deinde, cùm omnia in integro eſſent, venditor moram adhibuerit, cùm poſſet ſe exſoluere: æquum eſt poſteriorem moram venditori nocere.

De oneribus habitationum ſuper. 1. De exactione.

18. *Papinianus* lib. 3. Reſponſorum.

HAbitationum oneribus morte libertorum finitis, emptor domus ob eam cauſam venditori non tenetur, ſi nihil aliud conuenit, quàm vt habitationes ſecundùm defuncti voluntatem ſuper pretium libertis præſtarentur.

1 ¶ Ante f pretium ſolutum dominii quæſtione mota, pretium emptor ſoluere non cogetur, niſi g fideiuſſores idonei à venditore eius euictionis offerantur.

De mora in pretio ſoluendo.

19. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

VEnditori, ſi emptor in pretio ſoluendo moram fecerit, vſuras i dumtaxat præſtabit, non omne omnino quod venditor, mora non facta, conſequi potuit: veluti ſi negotiator fuerit k, & pretio ſoluto, ex mercibus plus l quàm ex vſuris, quærere potuit.

DE SERVIS EXPORTANDIS m: VEL ſi ita mancipium venierit, vt n manumittatur, vel contra.

TIT. VII.

De ſeruo exportando, & lege venditionis.

Vlpianus lib. 32. ad Edictum.

SI fuerit diſtractus ſeruus, ne aliquo loci moraretur, qui vendidit, in ea conditione eſt, vt poſſit o p legem vtmittere, ipſe Romæ q retinere. quod & Papinianus libro tertio reſpondit: propter r domini enim (inquit) ſecuritatem cuſtoditur lex, ne periculum ſubeat.

De inuaſtitione Italiæ.

2. *Marcianus* lib. 1. Publicorum.

EXportandus ſi venierit ab Italia, in prouincia s morari poteſt: niſi ſpecialiter prohibitum fuerit.

3. *Paulus* lib. 50. ad Edictum.

SI quis hac lege venit, vt intra certum tempus manumittatur, ſi non ſit manumiſſus, liber fieri tamen is, qui vendidit, in u eadem voluntate x perſeueret, heredis voluntatem non eſſe exquirendam.

De minore vendente ſeruum, vt manumittatur.

4. *Modeſtinus* lib. 24. Digeſtorum.

SI y minor viginti annis ſeruum tibi in hoc vendiderit, l & tradiderit, z vt eum manumittas, nullius z momenti eſt traditio: quamquam ea mente tradiderit.

a Nam tamen ſine periculo culpa. Cuiac. 17. obſ. 19. in fin.
b Incendium vel aliter. frugi homo & diligens cuſtos non præſtat.
c Frugi bonus, cui opponitur nequam.
d Si venditoris dolo & lata culpa incendium acciderit, tenetur de incendio, l. 11. inſ. de incendio, ſi diligens fuit, ad ſtabat eorum qui ſunt frugi & diligentes, in cuſtodienda re vendita, non tenetur de incendio, vtcunque ſerui eius negligentia incendium acciderit, vt ſolent enim fortuitò accidit, citra eius dolum & latam culpam, ideoque venia indiget l. 11. inſ. de incendio. Et hæc quidem de venditore. Quid de conductore dicendum eſt? eum ſcilicet eodem exem. Is non tenetur, ſi contra præſumptionem (negligentiæ ſcilicet latæ, & ſimili) probauerit ſe diligentem fuiſſe: quæ probatio ſecundùm, vt hic, quanquam monuiſſi diſtinguitur ve conductor tenetur incendii, ſeruos conuictis, ſi in eis cio ſibi commiſſo deliquerint, puta lucernas in ſtabulo cuſtodiendo habuerint. Si in alio loco extra munus ſuum, non tenetur. Quis. ſi præſtare poſſit? [illegible] Quid ? an incendio probato ſerui conductoris illico tenebuntur [illegible] planè [illegible] vt continuò recedi ſit ab eis incendium venire fuiſſe, ſi non ab eorum domino fuerit admiſſum? vtique conductore abſoluto locator probationes ſuas aſſerre debet: ergo & certum ex eis aliquem omnino [illegible] alioquin incerta ſeruetur ſententia. Num verò eo caſu conductor vicinis tenebitur incendij nomine, ſi incendij actione eſt nocitura forſi? diſtinguo vt ſupra. Quid ſi quis ædes incendio pingiturus ſpectauerit, ne ignis ad domum perueniret? non tenetur, v. l. 3. §. 8. inſ. de incendio. ſi verò cuius ædes ita deſtructa fuerint, vicinæ ſeruandæ cauſa, non exemplo contributionis quæ ſubſtus cauſa fit, an victus agat? v. d. l. 3.
Vt & alibi meliſuras. v. l. 13. §. 9. inſ. locati. Suetonius in Claudio. c. 16. in fin.
f Viarum enim cura ædilibus commiſſa erat l. 1. inſ. de via publica. De viarum curatoribus tradit Paulus 5. ſent. 6. §. 2. qui & viocuri dicuntur.
g v. l. 102. inſ. de ſolutionib. Iniuria rei emptæ illata à iudice, emptori nocet, ſi vel ei tradita fuit, vel per eum ſtetit, quominus traderetur. vt hic, & l. 14. inſ. eod.
h Mora emptoris ipſi nocet authori.
i l. 13. l. 14. inſ. eod. l. 4. & vlt. C. eod.
k Poteſtatem [illegible] vocari, quia non erat ſummus magiſtratus & cum imperio. Cic. 2. de Verrem. [illegible] in Varrone.
Lectos iure facit ædile, cum poteſtate abutitur. adde l. ædiles. infra de via publica. m l. 2. ſup. eod.
n Si venditæ materia furto perierit ante traditionem, venditoris damno ſit: ſi poſt, emptoris. videntur autem trabes traditæ quas emptor ſignauit. Synopſ. Baſil. 19. tit. 6. c. 7. De materia dixi ſup. ad l. 12. ſup. de vſufructu. Materia autem hic ligna ad ædificandum parata. §. 29. Inſt. de rerum diuiſ. adde l. 167-168. inſ. de reg. l. 7. ſup. ad exhib.
o Imo ſignatio vini non videtur traditio, l. 1. §. 2. ſup. eod. An hic aliud in trabibus quam in doliis vini ſignatis? Si aliud, cur aliud? An quia vini dolia ſignari ſit aliam ſinem poſſunt, quàm vt tradita habeantur; trabes non poſſunt ſignari ob aliam finem?
p Signa in [illegible] habentur pro traditione. v. quæ notaui ad l. 1. in pr. ſup. eod.
q Id genus vini doliare l. 1. §. vlt. ſup. eod.
r quæ notaui de adſemationibus ad l. 12. §. 13. ſup. mandati.
s Vini doliaris venditi periculum emptoris eſt, etiam ante deguſtationem.
t Periculum malè deguſtati, & non deguſtati.
u [illegible] emptorem venditor, qui eum non admonet vitiorum rei emptæ. adde l. 19. in fin. [illegible] de liberali. qui denique eum certiorem non facit, [illegible] l. 3. C. eodem.
y Emptor ſeruum conductum à venditore rogare poteſt, donec pretium ſoluat: adde l. 37. inſ. de acq. poſſ. Idem precario rogare poteſt l. 20. inſ. de precario. Id genus poſſeſsionis, neque [illegible] eſt, neque plenum, itaque qui ſeruum ita conductum aut precario habet, nihil per eum adquirit. Quid eius ſerui, cuius periculum eſt, an venditoris an emptoris? emptoris, vt hic.
per colonum eum poſſidemus l. 25. §. 1. l. 37. inſ. de adq. poſſ. vt & per ipſum venditorem donec pretium rei nobis ab eo ſoluatur, vt hic. & è contra, Nam & ſi venditor conſtituatur præcisè transferre dominium rei venditæ, ſi tamen venditor in inſtrumento fateatur ſe conſtituere, nomine emptoris rei venditæ, poſſeſſorem, is à venditore poſſeſsionem ſcias tradidiſſe demonſtrauerit. Nihil enim intereſt, an per ſe ipſum rem venditam poſſidendo ingrediatur, an per alium? Quid ſi venditor conſtitutus ſe nomine emptoris precario poſſidere? in emptorem ſola ciuilis poſſeſſio [illegible]

... mine venditori moueat.
h gratia ſcilicet.
i Vſuras pretij, ob moram in eo venditori numerando, præſtat emptor. [illegible] & lucrum omne quod venditor ex pretio etiam ſupra legitimas vſuras [illegible] facere potuit? non præſtabit, vt hic. adde Synopſ. Baſil. 19. tit. [illegible] Harm. 3. §. 43.
k Imò eo caſu lucri ceſſantis, aut ſpei lucri habenda ratio eſt [illegible] certo. Reſpondeo, certi lucri habetur ratio in eo qui negotiatur [illegible] pretium habuiſſet lucrum præſens habere [illegible] aliud eſt in eo qui [illegible] non eſt ſolitus tunc enim incerti lucri habenda non eſt ratio. Nulla [illegible] poſſint quæ lucrum impediunt: & in l. Aquilia non conſideratur [illegible] quod ſpe tantum erat, propter eius incertitudinem l. 29. §. 3. ſup. ad l. Aquil. [illegible] Conſtitue has leges cum tal. 3. Obſeru. 19. ſed præſtat [illegible] traiectitiam pecuniam referre.
l Lucrum ex mercibus ſoro negotiatur facere etiam ſupra legitimum [illegible] modum poteſt, neque id cum facit, iniuria facit, aut vt [illegible] lucri genus iure licitum.
m 4. l. 5. [illegible] 19. Baſ. 17. [illegible]
n 4. l. 57.
o Additur in Ecloga Baſ. [illegible] de [illegible] pertinet l. 9. Baſ. eod.
p Vt ſi domino quærere, ex domini voluntate Romam venerit l. 2. [illegible] capere.
q & Romæ, Halo.
r Renuntiari pacto prohibitorio poteſt ab eo cuius fauore ſit introductum. Baſil.
ſ Sic enim ita plerumque vendi, ne quo loco moretur vel [illegible] patiſce.
t Limitata diſpoſitio limitatum producit effectum. Baſil. adde l. 5. ſupra de [illegible] empt.
u adde l. 27. §. 2. l. 30. in fin. ſup. mandati. l. 15 inſ. de manumiſſ. l. 8. in fin. [illegible] mancipium ſic venierit.
x Imo voluntatem mutare non poteſt, l. 1. in fin. inſ. qui manumiſſ.
y Synopſ. Baſil. 19. tit. 17. c. 2.
z l. 31. inſ. de le. [illegible] inſ. qui & à quib. l. 48. inſ. de verb. oblig. l. 5. C. [illegible]

ſolis non [illegible] transferat. Paſtoralis formula, [illegible] l. 3. [illegible] d Mora [illegible] Sutiam [illegible] l. 1. ſup. de act. empt. [illegible]

a Tempore prohibitio facta non valent, licet effectus ſit dilatus in tempus aliquod, quoties nimirum lex negotio, vel ab ipſo eius initio vitium [illegible] prohibitio ad effectum, non ad initium [illegible] l.1.C. [illegible]
b Conſilium minoris vigintiquinque annis patum fitimum lege præſumitur.
c [illegible] En igitur [illegible] ſuburbanum, extra vrbem [illegible] Varronum [illegible] Gel. 14. & 15. [illegible] Agenum Vrbicum & Frontinum Pollucem [illegible] Miſcell. 13.
d patria [illegible] Roma [illegible] l.3. [illegible]
e Naturalis intellectus eſt, quid Natura [illegible] hoc eſt, quod omnibus hominibus, & in genere hominum ex quo [illegible] adde l.13. §.7. [illegible]
f ſcilicet maioribus renunciatur, quia à minoribus eſt remotus, l.4. §. [illegible]

vt [a] cum 20. annos ipſe expleſſet, manumitteretur, non [b] multum facit, quod diſtulit libertatis præſtationem, lex quoque conditionem eius, quaſi à patrono, reſtituit.

De [illegible] pœnæ.

5. *Papinianus* lib. 10. Quæſtionum.

CVi pacto venditoris, *pœnæ* [illegible] interdictum eſſe videretur, quod quidem alias cum Principum mandatis præcipitur, etiam naturalem [e] habet intellectum, ne ſcilicet, qui careret [f] minoribus, fruatur maioribus.

De pacto ne ancilla manumittatur, aut ne proſtituatur, & de ſtipulatione pœnæ. 1. *De eo quod intereſt.*

6. *Idem* lib. 27. Quæſtionum.

SI venditor ab emptore cauerit, *ne ſerua manumitteretur, neve proſtituatur*, & aliquo facto contra quam fuerat exceptum euincatur, aut libera iudicetur, & ex ſtipulatu pœnæ petatur: doli exceptionem quidam obſtaturam putant, Sabinus non obſtaturam. ſed ratio [g] facit, vt iure quidem non teneat ſtipulatio, ſi, *ne manumitteretur*, exceptum eſt. nam incredibile eſt, de actu manumittentis, ac ſi non potius de effectu beneficij cogitatum. cæterum ſi, *ne proſtituatur*, exceptum eſt, nulla ratio occurrit, cur pœna peti, & exigi non debeat, cum & ancillam contumelia adfecerit, & venditoris affectionem [i], forte ſimul & verecundiam læſerit: etenim alias, remota quoque ſtipulatione, placuit ex vendito eſſe actionem.

1 ¶ Si quid emptor contra quam lege venditionis cautum eſt, feciſſet, aut non feciſſet, [illegible] aliquando placebat, non aliàs ex vendito propter pœnam homini irrogatam agi poſſe, quàm ſi pecuniæ ratione venditoris intereſſet, veluti quia pœnam promiſiſſet. cæterum viro bono non conuenire credere venditoris intereſſe, quod animo ſæuientis ſatisfactum non fuiſſet. Sed [l] in contrarium me vocat Sabini ſententia, qui vtiliter agi ideo arbitratus eſt, quoniam [m] ob hoc [n] minoris homo veniſſe videatur.

Si [illegible] pacto [illegible] non [illegible] exigi niſi [illegible]. Bart.

7. *Idem* lib. 10. Quæſtionum.

SEruus ea lege veniit, *ne in Italia eſſet*; *quod ſi aliter factum eſſet, conuenit citra ſtipulationem, vt pœnam præſtaret emptor*. vix [p] eſt, vt eo nomine vindictæ ratione venditor agere poſſit: acturus vtiliter, ſi non ſeruata lege in pœnam, quam alij promiſit, inciderit. Huic conſequens erit, vt hactenus agere poſſit, quatenus alij præſtare cogitur: quidquid enim excedit, pœna [q] non [q] rei perſecutio eſt. Quod ſi, *ne pœnæ cauſa exportaretur*, conuenit [r], etiam affectionis [r] ratione recte agetur. Nec [s] videntur hæc inter ſe contraria

g Iure non tenentur, quæ ipſo iure non tenent, v. l. 122. §. 5. [illegible] de verb. obl.
h Actus & effectus differentia. Actus, facti; Effectus, iuris eſt.
i Affectionis ſinceræ & honeſtæ in actionibus ratio habetur. adde l. 7. [illegible]
k l. 7. [illegible] ex libro 10. Quæſtionum eiuſdem Papiniani, hæc autem lex ex 27. & ita lex ſequens ab hac [illegible]. Ita ſane quidam putant eſſe. At mihi primum non tanti librorum Papiniani quanti hæc Pandectarum diſpoſitio eſt. [illegible] itaque hanc, vt priorem, proxima & poſteriore lege mutari eo magis, quod [illegible] legis ratio tota ab æquitate & bono ſit, & aliquin, hæc etiam lex, à viro bono. Hæc cum [illegible] contraria Sabini authoritas, quia [illegible] æquum ipſum & bonum. Et vero denegatæ hoc caſu actionis hanc rationem afferunt Græci [illegible] Ita ſatisfactio non habet quid interſit. Addunt tamen illo loco Græci actionem dari venditori eo caſu, ſi propterea minoris ſeruum vendidit, vt indignationi, dolori, iniuriæ, & inhumanitati ſatisfieret. Hoc illi caſu venditorem vtiliter agere poſſe exiſtimant. Ego contra, propter ſuperiores quas [illegible] rationes: & maxime vero, quod iuris & iniuriæ ſummum ſit diſcrimen, neque hanc poteſtatem iniurioſo homini ius faciat, vt vindictam ſuam exerceat, vel vt huic [illegible] ad ſeuitiam ſuam in ſeruos exercendam. Ideo magis nobis amplectendum eſt, quod [illegible] dominorum [illegible] legibus [illegible] ſeruos etiam [illegible] dominis, & quidem bonis conditionibus, non ſibi tantum, ſed & ſeruo, l. 2. [illegible] Contra qui [illegible] Cyclopum gentem, [illegible] ſeruum vendidit ne in Italia eſſet, vt [illegible] quid caſu [illegible].
l Hic locus [illegible] Papinianum variaſſe, l. 2. [illegible] hunc locum [illegible] 37 præſertim in fi. [illegible] fol. 39. [illegible] m Res vendita cum pacto aliquo minus valet, quam cum libera vendita eſt. adde l. 3. [illegible] de verb. oblig. [illegible] pars eius intelligitur.
n & [illegible] vt exportaretur. o vt in caſu l. 13. [illegible] C. de vſuris. p [illegible] nec putabis legem ſuperiorem id corrigi, [illegible] q [illegible] vindicta. q Aliud pœna, aliud rei perſecutio. r Affectionis ratione intereſſe actio permittitur, vt in l. 54. [illegible] adde l. 6. [illegible] s Stipulati pœnam, ſi ſeruus in Italia fuerit, & ſi pœnæ cauſa fuerit exportatus, ita non contraria ſunt, vt non tamen modo contraria ſint vel diuerſa. Priore caſu, pœnam poſſis petere, quatenus alij præſtare cogeris, [illegible] non aliter. [illegible] Poſteriore caſu pœnam poſſis recte petere, [illegible] Nam [illegible] ab emptore pœnam, ſi ſeruum exportauerit, pœnæ cauſa, [illegible] officio [illegible] quia vir bonus [illegible] hominis intereſt, hominem beneficio affici [illegible] Nulla [illegible] ſeruum non exportari. [illegible] Vindictæ & [illegible] rationem haberi, [illegible]

[a] eſſe, cum [b] beneficio affici hominem, intereſt [c] hominis; enimuero [d] pœnæ non [e] irrogatæ indignatio ſolam duritiam [f] continet.

Si venditor voluntatem mutauerit.

8. *Idem* lib. 27. Quæſtionum.

QVæſitum eſt, ſi quis proprium ſeruum vendidiſſet, *ita vt manumitteretur intra certum tempus*, [illegible] ac poſtea mutaſſet voluntatem, & emptor nihilominus manumiſiſſet, an aliquam eo nomine actionem haberet? Dixi, ex vendito actionem, manumiſſo ſeruo, vel mutata venditoris voluntate, euanuiſſe [g].

Si emptor ſeruum vendiderit eadem, vel diuerſa pactio.

9. *Paulus* lib. 5. Quæſtionum.

TItius ſeruum vendidit ea lege, *vt ſi Romæ moratus eſſet, manus ei iniceretur* [h]; emptor alij eadem lege vendidit. ſeruus fugit à ſecundo emptore & Romæ moratur. quæro, an ſit [k] manus iniectio, & cui. Reſpondi: In propoſito non eſt dubitandum, nihil contra legem factum videri, quia [o] non ab eo domino auferre ſe poteſt, nec [o] qui in fuga eſt, ibi moratur. quod ſi ſua voluntate [p] ſecundi emptoris, contra legem moratus [q] ſit, potior [r] habendus eſt, qui auctor fuit legis. & [s] poſterior, magis admonendi emptoris & liberandi ſe, eandem legem repetierit: nec poterit aliquo modo auferre legem ſui venditoris, cuius conditio exiſtit. quamquam & ſi pœnam promiſiſſet, teneretur, licet ipſe quoque ſtipulatus eſſet. ſed in pœna promiſſa duæ factiones ſunt: manus autem iniectio in ſeruum competit.

¶ Quod ſi prior ita vendidit, *vt proſtituta libera eſſet*, poſterior, *vt manus iniceretur*, potior eſt libertas, quam manus iniectio.

¶ Plane ſi prior lex manus habeat iniectionem, poſterior libertatem, fauorabilius dicetur, liberam fore, quoniam vtraque conditio pro mancipio additur. & ſicut manus iniectio, ita libertas eximit eam iniuriæ [t].

De libertate collata in tempus mortis emptoris.

10. *Scæuola* lib. 7. Digeſtorum.

CVm [v] venderet Pamphilum & Stichum, venditioni inſeruit pactum conuentum, *vti decem annis proximis Pamphila & Stichus, quos minores* [x] *pretio vendidit, alterius ſeruitutem, quam ſuis, patiantur, poſt* [y] *mortemque eius in libertate morarentur* [z]. quæſitum eſt, an hæc mancipia, de quibus inter emptorem & venditorem conuenit, poſt mortem emptoris iure ipſo libera ſint. Reſpondit, ſecundum conſtitutionem Diui Adriani ſuper hoc prolatam, Pamphilum & Stichum, de quibus quæreretur, ſi manumiſſi non ſint, liberos non eſſe. Claudius. Diuus Marcus ex lege dicta libertatis in vendendo, quamuis [a] non manumiſſos, fore liberos in ſemeſtribus [b] conſtituit, licet in mortis tempus emptoris diſtulit venditor libertatem.

a Contracto poſtulans non audiendus.
b Beneficio affici hominem, hominis intereſt, vt [illegible] de [illegible] Vide Cic.
c Intereſt homini hominem beneficio affici: ſocietatem enim & cognationem quandam inter nos conſtituit natura, l. 3. [illegible]
d Duras homo eſt, qui hoc ipſo indignatur, quod ex animi ſui ſententia ſeruis iratis pœna non ſit irrogata, vt hic. Sic Caius Fimbria notatur merito, quod cum in funere C. Marij curaſſet Scæuolam vulnerari, ſanctiſſimum atque ornatiſſimum ciuitatis Romanæ virum, ei diem dixit, poſtquam comperit eum poſſe viuere. Cum ab eo quæreretur, quid tandem accuſaturus eſſet eum, quem pro dignitate ne laudare quidem quiſquam ſatis poſſet, dicunt hominem, vt erat furioſus, reſpondiſſe, quod non totum telum corpore recepiſſet. Vide Cic. pro Sexto Roſcio Amerino. Valer. 12.
e Id eſt vindicta.
f [illegible] 10. [illegible] & [illegible]

[illegible] vocauit cap. 5. g Cur? Quia quando pactum de non manumittendo ſeruo apponitur certi gratia, puta emptoris, non poteſt per venditorem in eius præiudicium reuocari. Bald.
h Manus iniectio, quæ Græcis [illegible] in legibus 12. Tabularum permittebatur aduerſarij in ius vocandi & rapiendi cauſa, vt in illo loco, [illegible] & alibi [illegible] Tabularum. Interdum manus iniectio permittitur domino, ſerui ſui vindicandi cauſa, vt l. 1. C. [illegible] Tertia cauſa, vt in [illegible] adde [illegible] quemadmodum iniecta manu [illegible]
i Relege ibid. in Epigraphe l. 1. [illegible] exportandis.
k In ſeruum Romæ morantem. l Vel an ſeruus commiſſus ſit, l. 10. [illegible]
m an primo venditori, an ſecundo.
o [illegible] Paulus: Seruus domino ſe auferre fuga ſeu fugiendo non poteſt: ſeruus dominum poſſeſſione ſua priuare per fugam non poteſt, [illegible] poſſeſſionem non poteſt, l. Pomponius 13. [illegible]
o [illegible] hic vtitur Paulus: Etiam ſi ſeruus per fugam ſe domino auferre poſſet, quia tamen in fuga eſt, ibi, vel in fuga ſi morari dici non poteſt. Ibi non moratur, [illegible] ad fugam, l. ſeruus 21. [illegible] Hæc ſunt contraria, demorari & eſſe in fuga: ſtare & fugere. [illegible] p v. quæ ſcripſi ad l. 12. [illegible]
q Pactum manus iniectionis [illegible] poſſe [illegible]
r quilibet poſſeſſor vel [illegible] poſſit [illegible]
s Nec poſterior qui magis admonendi emptoris & liberandi gratia, eandem legem repetierit, poterit aliquo modo, &c. [illegible] t Non vtitur [illegible] ſtipulatu, [illegible] qua alius ei tenetur. [illegible]
t [illegible] iniuria. Ita manus iniectio plerumque fiebat, [illegible] Seruorum [illegible] vel ſimilibus modis illatam.
u v. quæ ſcripſi ad l. 122. §. [illegible] de verb. oblig.
x id eſt, minore.
y Pactum valet, vt ne ſeruus venditus fiat liber, niſi poſt mortem emptoris.
z ad hanc clauſulam, [illegible] referenda eſt conſtitutio Diui Hadriani, non D. Marci, de qua [illegible] Cuiac. 10. obſer. 23.
a Conſtitutio D. Marci, & Commodi (ad quorum ætatem peruenit Cerbidius Scæuola, huiuſce legis author) ſecundum ea lege venditum, [illegible] emptore ipſo iure liberum fieri, atque ideo reprehenditur, quod facere compertum debuit, l. 2. [illegible] Cuiac. 10. obſer. 21. [illegible] de minor. vide Hotom. [illegible]
b Semeſtria D. Marci, l. 46. [illegible] de pactis, l. 12. [illegible] §. 2. Inſt. de excuſat. [illegible] dicuntur [illegible] quæ in ſemeſtribus conſilijs conſtituta & ab eo reſcripta. Nam ſemeſtria Auguſtum ſibi conſilia [illegible] Suetonius in Auguſto & Dion. lib. 53. Zonaras in Auguſto. Gloſſa [illegible] teſtamenti ſemeſtria dicuntur liber in quo hæc menſium actiones continentur.

LIBER

Universidad Rey Juan Carlos

LIBER DECIMVS-NONVS.

DE ACTIONIBVS a EMPTI b & venditi c.

Si res non tradatur. 1. De ſeruitute celata. de bona fide.

1. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

SI res vendita non tradatur d in id e quod intereſt f agitur, hoc eſt, quod rem habere intereſt emptoris: hoc g autem interdum h pretium egreditur, ſi pluris intereſt, quàm res valet, vel empta eſt.

1 ¶ Venditor ſi cùm i ſciret deberi ſeruitutem, celauit k, non euadet ex empto actionem l ſi modò eam rem emptor ignorauit. omnia enim quæ contra bonam fidem l fiunt, veniunt in empti actionem. ſed ſcire venditorem, & celare ſic accipimus non ſolum ſi non admonuit m, ſed & ſi negauit ſeruitutem iſtam deberi, cùm eſſet ab eo quæſitum. ſed & ſi proponas, eum ita dixiſſe: *Nulla quidem ſeruitus debetur, verum, ne o emergat inopinata ſeruitus, non teneor*, puto eum ex empto teneri: quia ſeruitus debebatur, & ſciſſet. ſed ſi id egit, ne cognoſceret emptor aliquam ſeruitutem deberi, opinor eum ex empto teneri. & generaliter dixerim, ſi improbato more verſatus ſit in celanda ſeruitute, debere eum teneri: non ſi ſecuritati ſuæ proſpectum voluit. hæc ita vera ſunt, ſi emptor ignorauit ſeruitutes: quia * non videtur eſſe celatus, qui ſcit, neque certiorari q debuit qui non ignorauit r.

De modo fundi. 1. De poſſeſſione.

2. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

SI in emptione modus ſ dictus eſt, & non præſtatur t, ex empto u eſt actio.

1 ¶ Vacua poſſeſſio emptori tradita non intelligitur, ſi alius in ea legatorum fideive-commiſſorum, ſeruandorum cauſa in poſſeſſione eſt, aut creditores bona poſſideant. idem dicendum eſt, ſi venter in poſſeſſione ſit. nam & ad hoc pertinet vacui x appellatio.

De fructibus. 1. De ſeruitutibus. 3. De mora. de rei æſtimatione.

3. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

RAtio y poſſeſſionis, quæ à venditore fieri debeat, talis eſt, vt ſi quis eam poſſeſſionem iure z auocauerit a, tradita poſſeſſio non intelligatur.

1 ¶ Si emptor *vacuam poſſeſſionem tradi* ſtipulatus ſit, & ex ſtipulatu b agat, fructus non venient in eam actionem, quia c & qui fundum dari ſtipularetur, vacuam b quoque poſſeſſionem tradi oportere ſtipulari intelligitur. nec c tamen fructuum præſtatio ea ſtipulatione continetur d, neque rurſus plus debet eſſe in ſtipulatione, ſed ex empto ſupereſſe ad fructuum præſtationem.

2 ¶ Si iter, actum, viam, aquæductum per tuum fundum emero, vacuæ poſſeſſionis traditio nulla eſt. itaque cauere debes per e te non fieri, quo minus vtar.

3 ¶ Si f per venditorem vini mora fuerit, quo minus traderet, condemnari eum oportet, vtro tempore pluris vinum fuit g, vel quo venit, vel quo lis in condemnationem deducitur, item quo loco pluris fuit, vel quo venit, vel vbi agatur.

4 ¶ Quod ſi per emptorem h mora fuiſſet, æſtimari oportet pretium, quod ſit, cùm agatur, & quo loco minoris ſit. Mora autem videtur eſſe, ſi nulla difficultas venditorem impediat, quo minus traderet, præſertim ſi i omni tempore paratus fuit tradere. Item non oportet eius loci pretia ſpectari in quo agatur: ſed k eius, vbi vina tradi oportet. nam l quod à m Brunduſio vinum venit, etſi venditio alibi facta ſit, Brunduſij tradi oportet.

De dolo promiſſoris, de dupla. 1. De modo agri.

4. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

SI ſeruum mihi ignoranti, ſciens n furem, vel noxium eſſe, vendideris, quamuis duplam promiſeris, teneris mihi ex empto, quanti mea intereſt ſciſſe, quia ex ſtipulatu eo nomine agere tecum non o poſſum, antequam p mihi quid abeſſet.

1 ¶ Si q modus r agri minor inueniretur, pro numero iugerum auctor ſ obligatus eſt: quia vbi modus minor inuenitur, nõ poteſt æſtimari bonitas loci qui t nõ exſtat. ſed non ſolùm ſi modus agri totius minor eſt, agi cum venditore poteſt: ſed etiam de partibus eius, vt puta ſi dictum eſt, vineæ iugera tot eſſe, vel oliueti, & minus inueniatur. ideóque his caſibus pro bonitate loci fiet æſtimatio.

De venditione ex voluntate. 1. Vel quaſi ex voluntate teſtatoris.

5. *Idem* lib. 3. ad Sabinum.

SI heres teſtamento quid vendere damnatus ſit u, & vendiderit x, de reliquis y, quæ per conſequentias z emptionis propria ſunt, vel ex empto, vel ex teſtamento agi cum eo poterit.

1 ¶ Sed ſi falſo a exiſtimans ſe damnatum vendere, vendiderit, dicendum eſt, agi cum eo ex empto non poſſe: quoniam doli mali exceptione actor ſummoueri poteſt b, quemadmodum ſi falſo exiſtimans ſe damnatum dare promiſiſſet, agentem doli mali exceptione ſummoueret: Pomponius etiam incerti c condicere eum poſſe ait, vt liberetur.

De modo fundi. 1. De pacto vt quid fiat. 2. De adificatione prope lectam venditam. 4. De vaſe. 5. De Minore. 7. De filiofam. venditore. 8. De dolo venditoris.

6. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

a c. l. 49. Paulus 2. ſent. 17. 19. Synop. Baſ. eod. c. 1.
b Ex empto actione vtitur is qui emit. l. 15. ff. eod.
c ex vendito actione vtitur venditor ad ea conſequenda, quæ ei ab emptore, præſtare oportet, l. 13. §. 19. ff. eod.
d Traditio & reſtituit ſtipulationes meri factum continere, hinc colligit Zaſius 2. Reſp. 20. cum id quod intereſt hic ſuccedat loco rei. e l. 11. §. 9. ff. eod. & l. 22. C. eod. l. 68. in fi. ff. de contrah. empt.
f id quod intereſt, nihil aliud eſt quã vtilitas, quæ mihi abeſt, quamue adipiſci potui, quæ vel iureiurando actoris, vel officio iudicis æſtimatur, l. 25. §. 7. ff. quod vi, & modo tanti quãti res eſt, l. 13. ff. de re iudicata. Fit ita plerũque tunc idem ſit pretium & id quod intereſt, modo minoris eſt quam res, l. 9. in fin. ff. ad exhib. modo pluris, vt hoc loco, & hoc poſtremo genere pluris æſtimata vtilitate quam ſit res: ſed quod excedit verũ pretium, pœna eſt: cui tamen modus iniectus eſt à Iuſtiniano. Cuiac. 9. obſer. 31. [illegible] C. de ſententiis quæ pro eo. vide l. 5. ff. de in lit. iurand.
g Id quod intereſt, pretium rei egredi poteſt, ſi pluris intereſt, quã res valeat, vel empta eſt. Syn. Baſ. cap. 1.
h Imò nunquam, l. 21. §. 3. ff. eod.
i tunc enim dolum committit, ideóque tenetur, v. l. 6. §. 8. ff. eod.
k Celans ſeruitutem venditor ignoranti emptori, empti actione tenetur: ſcienti non tenetur. l Mala fides eſt celare emptorem.
m Celat ſeruitutem, & qui non admonet, & qui interrogatus negat ſeruitutem deberi: ſed & qui id egit ne cognoſceret emptor aliquam ſeruitutem deberi & breuiter, qui improbato more verſatur in celanda ſeruitute.
n [illegible]. Is enim celat emptorem qui interrogatus non tantùm negat mendaciter ſeruitutem deberi, ſed & qui vltro non admonet, v. l. 16. ff. [illegible] adde l. 39. de pign. ff. eod. o ſeruit inopinata, vt emergat, vel ſi emerget.
p al. ſciuit. q c. 32. de reg. iur. in 6. l. 43. §. 2. ff. de contrah. empt. l. 12. in fin. Cod. de contrah. ſtipulatione.
r Tunc enim non ab alio, ſed à ſeipſo decipitur, l. 26. ff. de rei vind. & volenti dolus non infertur, l. 9. C. eod. l. 145. ff. de reg. iur. etiam in tranſactione, & donatione, l. 34. C. de tranſ.
ſ Modus agri in fundorum venditionibus plerumque dicebatur, vt hic; l. 13. §. 14. l. 42. ff. eod. dixi ad l. 7. in fin. ff. de periculo & commodo rei vendita. l. qui fundum 40. §. qui agrum 2. ff. de contrah. empt. Modum ſic dictum venditor præſtare actione ex empto cogitur emptori, vt hic. Syn. eod. c. 2.
t Non præſtatur quoties minor inuenitur: l. 4. §. 1. l. 6. §. 4. ff. eod. l. 45. adde & l. 39. in fin. ff. de ædilitio ed.
u Olim in duplum. hinc Paul. 2. ſent. 17. diſtracto, inquit, fundo, ſi quis de modo mentiatur, in duplo eius quod mentitus eſt, officio iudicis æſtimatione facta conuenitur, & lib. 1. tit. 19. §. 1. quædam actiones ſi à reo inficientur, duplantur: velut iudicati, depenſi (reſtitue depoſiti) item de modo agri cum à venditore emptor deceptus eſt, & 5. tit. 5. §. 7. dixi ad Ciceronem, 3. off.
x Vacua poſſeſſio non traditur emptori, ſi in ea ſit tertius aliquis, qui ventris, legati, fideicommiſſi vel debiti nomine, de vacua poſſeſſione agit, l. 12. C. de probationib.
y Al. datio, al. traditio, Cuiac. 13. obſer. 35. & Hot. quæſt. illuſt. 11. Hinc Cuiac. 11. obſer. 19. definit traditionem eſſe dationem poſſeſſionis.
z Non traditur poſſeſſio quæ iure auocari poteſt, non enim videtur datum quod ita datur, vt habere non poſſis, l. 29. §. 5. ff. de leg. 3. facit l. 22. ff. de acquir. poſſeſſ. & l. 14. §. 12. ff. de vſurp. & vſucap.
a Traditum non videtur, quod iure auocari poteſt. adde l. 3. C. ſi ſeruus exportand.
b Qui ſimpliciter fundum, non coniunctim cum vacuaque poſſeſſionem, l. 4. ff. de vſuris. ff. tradi ſtipulatur, vacuam poſſeſſionem: ſed vacuam poſſeſſionem ſine fructibus, ſtipulatur, licet mora in tradendo ſit commiſſa, vt hic. Imò, qui eo caſu agit ex ſtipulatu non ſine fructibus, ſi moram commiſit contigerit poſſeſſionem ſtipulatur, cum quanti ſua intereſt conſequi debeat, l. 114. ff. de verb. oblig. Reſpondeo, tunc intereſſe venire non fructus; hi cum petuntur, omnes, illud quoties petitur, quatenus agri intereſt, duntaxat conſequntur. Atqui fructus conſequitur ob moram eo caſu, ſi ex empto egero, vt hic in fin. Cur tam varie? actio ex empto, bonæ fidei; ex ſtipulatu, ſtricti iuris eſt.

a Duaſ [illegible] ſtipulationes [illegible] que poſſeſſionem [illegible] debet tradere.
b Vacuam vel poſſeſſionem [illegible] emptori [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e Ob pacti ſtipulationes [illegible]
f [illegible]
g Venditor tempore [illegible]
h [illegible]

tradere, æſtimationem rei à venditore recipiet. Quam? quanti res valet cùm agitur, & quo loco minoris ſit.
i Moram committit, qui nulla difficultate impeditus, cùm poſſit, non tradidit.
k l. 22. §. 1. ff. depoſiti. l. 3. ff. de reb. auth. iudic.
l Vt ſi à Brunduſio v. v. e. v. a. f. ſ. tradi oporteat.
m A Brunduſio vinum veniſſe num id dicitur, quod Brunduſi tradi oportet? num quod Brunduſij venit? An potius quod Brunduſij eſt, vt in Comœdia, ab Andria hæc ancilla eſt?
n Idem ſi ignorans, l. 13. §. 5. vide l. 12. §. 1. ff. eod.
o Cur non poſſum? Duplæ ſtipulatio tunc vel ſoli [illegible] ex except. doli.
p ſed ex empto, v. l. 30. §. 3. ff. eod.
q Modus agri ſi minor inueniatur, pro numero iugerum venditor obligatur & pro modo pretium minuitur. ſi vero non totius agri, ſed parte eius [illegible] eſt modus (puta vineæ) tunc & bonitatis habetur ratio. Syn. eod. c. 4.
r v. quæ notaui ad l. 2. ff. eod.
ſ Auctor, eſt venditor qui auctoritatem debet, l. vlt. ff. de euict. [illegible]
t quod non exſtat non habet bonitatem nec malitiam. Bart. [illegible] poteſt eſſe ſine ſubiecto. Bald. æſtimari non poteſt, quod non eſt.
u Poteſt enim ad id damnari, quod ei intelligatur, v. l. 49. §. 2. ff. de leg. 1.
x Ex ea cauſa ſcilicet, quæ neceſſaria eſt.
y v. l. 27. ff. de ſeruitutib.
z de quibus l. 13. in fin. & ſeq. ff. eod.
a atque ita minime conſentiens? l. 9. ff. de contrah. empt.
b qui petit quod redditurus eſt, l. 8. ff. de doli mali exc.
c Sine cauſa, l. 3. ff. de condict. ſine cauſa.

Universidad Rey Juan Carlos

Tenetur ex empto venditor, etiamſi ignorauerit a minorem fundi modum eſſe.

1 ¶ Si vendidi tibi inſulam certa pecunia, & vt aliam inſulam meam reficeres, agam ex vendito vt reficias. ſi autem hoc ſolum, vt reficeres eam, conuenerit, non c intelligitur emptio & venditio facta, vt & Neratius ſcripſit.

2 ¶ Sed ſi aream tibi vendidi certo pretio, & tradidi ita, vt inſula ædificata partem dimidiam mihi retradas, verum eſt: & vt ædifices, agere me poſſe ex vendito, & vt ædificatam mihi retradas: quamdiu enim aliquid ex re vendita apud te ſupereſſet, ex vendito me habere actionem conſtat.

3 ¶ Si locum ſepulchri emeris, & propius g eum locum antequam mortuus ibi inferatur, ædificatum à venditore fuerit, poteris ad eum teneri.

4 ¶ Si vas aliquod mihi vendideris, & dixeris certam h menſuram capere, vel certum pondus habere, ex empto tecum agam, ſi minus præſtes. ſed ſi vas mihi vendideris ita, vt adfirmares integrum, ſi id integrum non ſit, etiam id, quod eo nomine perdiderim, præſtabis mihi: ſi verò non id actum ſit, vt integrum præſtes, dolum malum duntaxat præſtare te debere. Labeo contrà putat, & illud ſolum obſeruandum, vt niſi in contrarium id actum ſit, omnimodo integrum præſtari debeat: & eſt verum. Quod & in locatis doliis præſtandum, Sabinum reſpondiſſe, Minicius refert.

5 ¶ Si tibi iter vendidero, ita demum auctorem me laudare l poteris, ſi tuus m fuerit fundus, cui adquirere ſeruitutem volueris. iniquum eſt enim me teneri, ſi propter hoc adquirere ſeruitutem non potueris, quia dominus vicini fundi non fueris.

6 ¶ Sed ſi fundum tibi vendidero, & ei fundo iter acceſſurum n dixero, omnimodo teneor iter nomine: quia vtriuſque rei quaſi vnus venditor obligatus ſum.

7 ¶ Si filiusfamilias o rem vendiderit mihi, & tradiderit, ſicut paterfamilias tenebitur p.

8 ¶ Si dolo malo aliquid fecit venditor in re vendita, ex empto, eo nomine, actio emptori competit. nam & dolum q malum eo iudicio æſtimari oportet, vt id quod præſtaturum ſe eſſe pollicitus ſit venditor, emptori præſtari oporteat.

9 ¶ Si venditor ſciens obligatum r, aut alienum vendidiſſet [&] adiectum ſit neve ſ eo nomine quid præſtaretur, æſtimari t oportet u dolum malum eius, quem ſemper abeſſe oportet x in iudicio empti, quod bonæ fidei ſit.

De nouatione venditoris.

7. *Idem* libro 10. ad Sabinum.

Fundum mihi cùm venderes *deductis vſufructu*, dixiſti, *eum vſumfructum Titij eſſe*. cùm y is apud te remanſiſſet, ſi cœperis eum vſumfructum vindicare, teneri aduerſus te non potero z, donec a Titius viuat, nec ò in leuiſcauſa eſſe cœperit, vt etiam ſi eius vſusfructus eſſet, amiſiſſet eum ſi ceſſerit. nam tunc (id eſt, ſi capite deminutus, vel mortuus fuerit Titius) teneri potero ad te venditorem.

Idémque iuris eſt, ſi dicas eum vſumfructum Titij eſſe, cùm ſit Seij.

Si prædium liberum pro ſeruo traditum. 3. Vel contra.

8. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

SI tibi liberum prædium tradidero, cùm ſeruiens tradere deberem, etiam condictio incerti c competit mihi, vt patiaris eam ſeruitutem, quam debui imponi.

1 ¶ Quòd ſi d ſeruum prædium in traditione feceris, quod liberum tibi tradere debui, ſtatim ex empto habens actionem, remittendæ eius ſeruitutis gratia, quam pati non debeas.

De emptore qui non vult rem tollere.

9. *Pomponius* lib. 20. ad Sabinum.

SI is qui lapides ex fundo emerit, tollere eos nolit, ex vendito agi cum eo poteſt, vt eos a tollat b.

De concurſu actionum.

10. *Vlpianus* libro 48. ad Sabinum.

NOn eſt nouum d, vt duæ obligationes in eiuſdem perſona de eadem re concurrant e. cùm enim is, qui venditorem obligatum habebat, & ei, qui eundem venditorem obligatum habebat, heres extiterit, conſtat, duas f eſſe actiones in eiuſdem perſona concurrentes, propriam, & hereditariam g, & debere heredem inſtitutum, ſi velit ſeparatim duarum actionum commodo vti, ante aditam hereditatem proprium venditorem conuenire, deinde, adita hereditate, hereditarium. quòd ſi prius adierit hereditatem, vnam h quidem actionem mouere poteſt, ſed i ita, vt per eam vtriuſque contractus ſentiat commodum. Ex contrario quoque ſi venditor venditori heres extiterit, palam eſt, duas euictiones eum præſtare debere.

Cui detur actio ex empto. 2. Quid in eam venit. 3. De traditione rei & ſolutione pretij. 3. De redhibitione. 4. De ſanitate animalis. 5. De muliere empta pro virgine. 6. De repetitione [illegible] de emptione [illegible]. 7. Quando præſtanda ſtatuæ à venditore, de cautione. Habere licere, de traditione. 12. Si emptor [illegible] iudicio damnetur. 13. Si quæſtio de poſſeſſione [illegible] emptori. 14. De dupla, de euictione. De dolo venditoris. 17. De eo quod acceſſit rei venditæ. 18. De promiſſione, Habere licere, de euictione, de alea.

11. *Idem* lib. 32. ad Edictum.

EX k empto l actione is, qui emit, vtitur.

1 ¶ Et in primis ſciendum eſt, in hoc iudicio id demum deduci, quod præſtari conuenit m. cùm enim ſit bonæ fidei iudicium, nihil magis bonæ fidei n congruit, quàm id o præſtari, quod inter contrahentes p actum eſt. quòd ſi nihil conuenit, tunc ea q præſtabuntur, quæ naturaliter r inſunt huius iudicij poteſtate.

2 ¶ Et in primis ſ ipſam rem t præſtare venditorem oportet, id eſt, tradere u: quæ res, ſi quidem dominus fuit venditor, facit & emptorem dominum: ſi non fuit, tantùm x euictionis nomine venditorem obligat y: ſi modò pretium eſt numeratum, aut eo nomine ſatisfactum. Emptor autem nummos venditoris z facere cogitur.

3 ¶ Redhibitionem a quoque contineri empti iudicio [&] Labeo & Sabinus putant, & nos probamus.

4 ¶ Animalium quoque venditor cauere debet, ea ſana præſtari. & qui iumenta vendidit, ſolet ita promittere: *eſſe, bibere, vt oportet.*

5 ¶ Si quis virginem ſe emere putaſſet, cùm mulier veniſſet, & ſciens errare eum venditor paſſus ſit, redhibitionem quidem ex hac cauſa non eſſe, verum

a Ignorauerit. *Rain.* ad l. 15. §. 7. *l. eod.*
b Cur ex vendito, actione quæ ex ipſo contractu eſt, vtitur ad ea quæ ex pacto continenti adiecto ſunt promiſſa *l.* [illegible] *ſup. de contrah. empt.*
c Cur non emptio ſiat, intelligitur: quia hoc tantùm actum eſt, vt inſulam meam reficeres.
d Si rem tibi à me venditam trado, vt ex quid facias, eique facto eius rei precij partem dimidiam retradas: non eſt locatio nec permutatio, ſed venditio: quia in hac conuentione contrahitur [illegible] venditionis. Quòd ſi nominatim venditionis non eſt facta mentio & pecunia non ſupereſt emptio; ſi nec pecuniam, permutatio: ſi vtrimque res & pecunia [illegible] in ſolo intelligitur contractus innominatus. *Bart.* ad *l.* [illegible] *de rerum permut.*
e Retradere, eſt retro dare.
f Atqui eo caſu venditio non fuit *l.* 13. §. 1. *de præſcr.*
g quàm lege fit ſtatutum, *d. l.* [illegible] *ſecium.*
h Certa & integra promiſſa, emptori ſunt præſtanda. Certa, puta certa menſura, certum pondus, integrum, vt *l.* [illegible] *eod.*
i In venditione, locatione, & commodato vaſis aliàs cauetur *l.* 18. §. 3. *l. commodati.* In dubio intelligitur vt incorruptum præſtetur. *Bart.* Quid ſi quis neſciens vitiolum vendiderit, vel locauerit? tenebitur in id quod intereſt accipientis, vide *l.* 19. §. 1. *locati.*
k *l.* 19. §. 1. *eod. locati.*
l Laudare auctorem quid eſt? nominatim citare, & ad ſui defenſionem accerſere, appellare eum qui tibi vendidit, vel à quo rem habuit. quod vulgo ſummonere dicitur. *Bud.* [illegible] Nam laudare apud veteres nihil aliud quàm nominare. Feſtus in *Laudare* Nonius, Laudare eſt Verbis efferre.
m Eſt enim hæc iuſta cauſa impedimenti *l.* 1. *ſup. comm. præd.*
n *l.* 25. *inf. eod.*
o Filiusfamilias vendens ſicut paterfamilias tenetur. [illegible]
p Vendit nomine ſuo [illegible] & alibi, depoſiti *l.* 1. §. 42. *ſup. depoſiti.* & generaliter ex omnibus cauſis vt paterfamilias obligatur *l.* 39. *de oblig. & act.*
q *l.* 1. *de pred.* [illegible] *l.* 11. §. 15. [illegible] *de contrah. empt.*
r Qui alienum vel obligatam ſciens vendit, tenetur: quamuis pactus ſit, ne quid eo nomine præſtaret. *ſup. eod. c.*
ſ [illegible] de euictione teneretur. t & ita pactum. *Ne quis teneatur de euictione,* non prodeſt venditori, [illegible] ex qua res euincerentur ſciuit & tacuit, vt hic. neque emptori rem [illegible] ſi modo ignorauit euictionem *l.* [illegible]
u non teneatur de euictione aduerſus venditorem [illegible] contrarium interpoſitum eſt, [illegible] ex empto ex clauſula doli, quia ſciebat ſeruum alienum, & tacuit *l.* [illegible] *Baldus* ad *l.* [illegible] paulo aliter diſtinguit, [illegible] meo iudicio, male.
x *l.* [illegible] *ſup. de hered. vendit. l.* [illegible] *de aedilicio ed.* [illegible] *pignor.*
y & ita venditor in dolo fuiſſe videtur, cum partim contrahat nomine proprio, partim vt [illegible] cum non ius non eſſet.
z Eoque modo, ſuperuacua adiecta perſonæ inutilis, aut falſa demonſtratio perſonæ non vitiat contractum, ſed in [illegible] valet *l.* [illegible] *de contrah. empt.*
a Vt eo pacto vſusfructus mihi adquiratur ſub iiſdem omnibus qualitatibus & conditionibus quibus perſonæ [illegible] quæſitum eſſet. *Bart.* [illegible] *Bald.* ad [illegible] *pro abcei.*
b al. vel.
c [illegible] *ſup. de ſeruit.* [illegible] *ſup. de condict. indebiti.*
d [illegible] *ſup. de dolo:* [illegible]

a Sic eſt in vino vendito *l.* 1. §. 3. *de periculo.*
b Eadem ratione agi poteſt aduerſus creditorem, vt debitum recipiat.
c Cur? quia vtrumque par eſt & æquè principalis *l.* 5. *inf. de fideiuſſoribus.*
d *l.* 21. §. 1. *ſup. de fideiuſſoribus.* hinc colligit Bartolus duas actiones in eo poſſe in vno & eodem libello. Diuerſarum enim rerum nomine poſſe quem diuerſis actionibus vti.
e Concurrere dicuntur actiones, quæ vno & eodem libello coniungi poſſunt. Vnum autem libellum dici Baldus notat, cuius vnica ſit concluſio.
f Imò vna eſt. *l.* 5. [illegible] *de fideiuſſorib.*
g Vide *l.* 14. [illegible] §. 2. *de excep. rei iudic.*
h Facit *l.* 52. §. 4. [illegible] *pro ſocio.*
i Quoties quis vtriuſque vtitur actionis ſimilis, poteſt oppoſi & peti vt totum in vnum iudicium deducat. *Bart. hic.*
k 2. Feudor. 52. verſ. [illegible] autem, in fine.
l Cui opponitur ex vendito, de qua in *l.* 13. §. 19. [illegible] *eod.*
m Contractus enim ex conuentione partium legem accipiunt *l.* 1. §. 6. [illegible] *depoſiti,* [illegible] *l.* 23. [illegible] *commun. prædior.*
n *l.* 1. §. *de pactis.* [illegible] grauæ fidem fallere *l.* 1. [illegible] *de conſtit. pecun.*
o Si modò tempore bonæ, & ſimiles [illegible] conſtantiæ venditionem non impediant.

q Quo vocabulo intellige ſucceſſores ipſorum contrahentium. Nam qui cuiquam ſuccedit, cum emptoris creditoribus quaſi contrahere videtur, *arg. l.* [illegible] *inf. de oblig.*
q Id igitur quod in reipſa intereſt, debebitur tantùm, non quod extra rem.
r Naturaliter inſunt iudicij ſeu actionis empti poteſtate, quæ naturalia ſunt emptionis.
ſ Baldus ad *l.* 3. *C. de pericul.* notat, emptorem ex emptionis contractu ſex principaliter conſequi oportere à venditore, vt ex contractu habeat, [illegible] de dolo, vt à venditore habeat rei, etiam furtum, [illegible] ad *l.* [illegible] *de contrah. empt.* vt non patiatur detrimentum, [illegible] tunc enim conſequitur quanto pluris ſeruum emiſſet *l.* 13. [illegible] habeat dominium rei, vel [illegible] conditionem, vt res vendita vitio careat: tunc enim tenetur in id quod intereſt, [illegible] *l.* 27. [illegible] propter euictionem rei emptor [illegible] Bald.
[illegible] venditor, non ei nocet, ante rem emptam. Bald.
t & vacuam poſſeſſionem [illegible] *l.* [illegible] *eod.* Nam iniquum, cum fructibus & reliquis acceſſionibus tempore venditionis, vt quædam indiſtincte volunt: ſed tamen æquius eſt ſic intelligi, ſi modo venditor pretij partem ſaltem acceperit, [illegible]
[illegible]
u Principaliter ſcil. & ipſo ſtatuinon dare, id eſt, dominium & iura dominij transferre: quemadmodum enim venditor dare poſſet (id eſt, proprietatem transferre) rem alienam quam tradit? Dare enim id ſignificat *l.* 75. [illegible] *de verb. oblig.* Sed beneficio venditi [illegible] nihil aliud quàm vſucapiendi conditio transfertur, venditor in emptorem nihil aliud quam [illegible] obligatio. Quid ſi re euicta [illegible] ex empti verum actionem [illegible] de euictione obligatio. [illegible] principaliter venditorem teneri tradere id quod ſua intereſt conſequatur. [illegible] per conſequentiam dominium ipſum venit tacitè, veluti ſi venditor dare. Non per conſequentiam [illegible] dominus, *vt inf. eod.*
x Vt euictione rei ſuccedat obligatio in id quod intereſt.
y Venditor non tenetur dominium transferre, vt hic. niſi genus vendat. Vide [illegible] regula 438 Bart. ad *l.* 2. §. 6 [illegible]
z [illegible] Cur non diſpariter & varie ſit, vt videlicet emptor nummos dare teneatur id eſt, accipientis facere, venditor vero rem dare non cogatur? [illegible] [illegible] quia grauius eum onerare quam ſi geſta deberet, [illegible] [illegible]
a Vel virginem ducere non licitum eſſet. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

tamen ex empto competere actionem ad reſoluendam emptionem, vt pretio reſtituto mulier reddatur.

6 ¶ Is, qui vina emit, arrhæ nomine certam ſummam dedit: poſtea conuenerat, vt emptio irrita fieret. Iulianus ex empto agi poſſe, ait vt arrha reſtituatur: veleinque eſſe actionem ex empto etiam ad diſtrahendam, inquit, emptionem. Ego illud quæro, ſi annulus datus ſit arrhæ nomine, & ſecuta emptione, pretioque numerato, & tradita re, annulus non reddatur, qua actione agendum eſt? vtrùm condicatur, quaſi ob cauſam datus ſit, & cauſa finita ſit? an verò ex empto agendum ſit, & Iulianus diceret, ex empto agi poſſe. certè etiam condici poterit, quia iam ſine cauſa apud venditorem eſt annulus.

7 ¶ Venditorem etiam ſi ignorans vendiderit, fugitiuum non eſſe, præſtare emptori oportere, Neratius ait.

8 ¶ Idem Neratius, etiamſi alienum ſeruum vendiderit, furtis noxiſque ſolutum præſtare ſe debere ab omnibus receptum, ait: & ex empto actionem eſſe, vt habere licere emptori caueatur, ſed & vt tradatur ei poſſeſſio.

9 ¶ Idem ait: non tradentem, quanti intereſt, condemnari: ſatis autem non dantem, quanti plurimum auctorem periclitari oportet.

10 ¶ Idem Neratius ait, propter omnia hæc ſatis eſſe, quod plurimum eſt, præſtari, id eſt, vt ſequentibus actionibus deducto eo quod præſtitum eſt, lis æſtimetur.

11 Idem rectè ait, ſi quid horum non præſtetur, cùm cætera facta ſint, nullo deducto condemnationem faciendam.

12 ¶ Idem libro ſecundo reſponſorum ait.

Emptorem noxali iudicio condemnatum, ex empto actione id tantùm conſequi, quanti minimo defungi potuit. Idemque putat, & ſi ex ſtipulatu aget, & ſiue defendat noxali iudicio, ſiue non, quia manifeſtum fuit noxium ſeruum fuiſſe, nihilominus vel ex ſtipulatu, vel ex empto agere poſſe.

13 ¶ Idem Neratius ait, venditorem in re tradenda debere præſtare emptori, vt in lite de poſſeſſione potior ſit. ſed Iulianus libro quintodecimo digeſtorum probat, nec valere traditionem, ſi ſuperior in poſſeſſione emptor futurus non ſit. erit igitur ex empto actio, niſi hoc præſtetur.

14 ¶ Caſſius ait eum, qui ex duplæ ſtipulatione, litis æſtimationem conſecutus eſt, aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus caueri ſolet, nihil conſequi poſſe. Iulianus, deficiente dupla, ex empto agendum putauit.

15 ¶ Denique lib. 10. apud Minicium ait, ſi quis ſeruum ea conditione vendiderit, vt intra triginta dies duplam promitteret, poſtea ne quid præſtaret: & emptor hoc fieri intra diem non deſiderauerit, ita demum non teneri venditorem, ſi ignorans alienum vendidit. tunc enim in hoc fieri, vt per ipſum, & per heredem eius emptorem habere liceret. qui autem alienum ſciens vendidit, dolo (inquit) non caret, & ideo empti iudicio tenebitur.

16 ¶ Sententiam Iuliani veriſſimam eſſe arbitror, in pignoribus quoque. nam ſi iure creditoris vendiderit, deinde hæc fuerint euicta, non tenetur, nec ad pretium reſtituendum ex empto actione creditor. hoc enim multis conſtitutionibus effectum eſt. dolum planè venditor præſtabit. denique etiam repromittit de dolo, ſed & ſi non repromiſerit, ſciens rem alienam ſibi non obligatam, vel non eſſe eius, qui ſibi obligauit, vendiderit, tenebitur ex empto: quia dolum eum præſtare debere oſtendimus.

17 ¶ Si quis rem vendiderit, & ei acceſſionem, quid dixerit. omnia quidem, quæ diximus in re diſtracta, in hoc quoque ſequenda ſunt, vt tamen euictionis nomine non in duplum teneatur, ſed in hoc tantùm obligetur, vt emptori habere liceat, & non ſolùm per ſe, ſed per omnes.

18 ¶ Qui autem habere licere vendidit, videamus, quid debeat præſtare, & multum interesse arbitror, vtrùm hoc polliceatur, per ſe, venientesque à ſe perſonas non fieri, quo minus habere liceat: an verò per omnes. nam ſi per ſe, non videtur id præſtare, ne alius euincat. proinde ſi euicta res erit, ſiue ſtipulatio interpoſita eſt, ex ſtipulatu non tenebitur: ſiue non eſt interpoſita, ex empto non tenebitur. ſed Iulianus lib. 15. digeſtorum ſcribit, etiamſi apertè venditor pronunciet, per ſe heredemque ſuum non fieri, quo minus habere liceat, poſſe defendi, ex empto eum in hoc quidem non teneri, quod emptoris intereſt, verumtamen vt pretium reddat teneri. ibidem ait, idem eſſe dicendum, & ſi apertè in venditione comprehendatur, nihil euictionis nomine præſtatum iri, pretium quidem deberi re euicta, vtilitatem non deberi. neque enim bonæ fidei contractus hanc patitur conuentionem, vt emptor rem amitteret, & pretium venditor retineret: niſi forte (inquit) ſic quis omnes iſtas ſupraſcriptas conuentiones recipiet, quemadmodum recipitur, vt venditor nummos accipiat, quamuis merx ad emptorem non pertineat: veluti cum futurum iactum retis à piſcatore emimus, aut indaginem plagis poſitis à venatore, vel pantheram ab aucupe: nam etiamſi nihil capit, nihilo minus emptor pretium præſtare neceſſe habebit: ſed in ſupraſcriptis conuentionibus contra erit dicendum, niſi forte ſciens alienum vendit. tunc enim, ſecundùm ſuprà à nobis relatam Iuliani ſententiam, dicendum eſt, ex empto eum teneri, quia dolo facit.

De iactu retis.

12. *Celſus lib. 27.* Digeſtorum.

Si iactum retis emero, & iactare rete piſcator noluit, incertum eius rei æſtimandum eſt. ſi quod extraxit piſcium, reddere mihi noluit, id æſtimari debet, quod extraxit.

De vitiis vel morbis. De ſciente vel ignorante venditore. 4. De mendacio venditoris. 5. De dolo emptoris. 6. Vel venditoris. 7. Tutoris. 8. De obligatione pretii. 9. De parte pretii ſoluta & re euicta. 10. De fructibus. 11. De præſtatione. 12. De acceſſionibus emptori tradendis. 13. De opere ſtructuræ ab aedificante. De pecunia ſoluta. 14. De alimentis. 15. De negotiatione rei empta in cauſa liberationis. 16. De dolo & culpa venditoris. 17. De parte fundi pro bonitate vendita. 18. De agnitione per ſeruum venditorem. 19. Quid veniat in actionem ex venditio. 20. De pretio & vſuris. 21. De poſſeſſione. 22. De ſumptibus in re diſtracta factis. 23. De pacto, vt emptor rem reciperet. 24. De pacto vt ſi prædium emptor heres ſuis eius pluris vendiderit, eius pars venditori præſtetur. 25. De procuratore. 26. De pacto in fraudem legis factis. 27. De rebus ſuas procuratore vendente. 28. De minore circumſcripto. 29. De pupillo vendente. 30. De habitatione, vel fructibus recipienda. 31. Quæ ſunt prædij venditi vel non.

13. *Vlpianus lib. 32.* ad Edictum.

Iulianus libro quintodecimo, inter eum, qui ſciens quid, aut ignorans vendidit, differentiam facit in condemnatione ex empto. ait enim, qui pecus morboſum, aut tignum vitioſum vendidit, ſi quidem ignorans fecit, id tantùm ex empto actione præſtaturum, quanti minoris eſſem empturus, ſi id ita eſſe ſciſſem: ſi verò ſciens reticuit, & emptorem decepit, omnia detrimenta quæ ex ea emptione emptor traxerit, præſtaturum ei. ſiue igitur ædes vitio tigni corruerunt, ædium æſtimationem, ſiue pecora contagione morboſi pecoris perierunt, quod intereſt idonea veniſſe, erit præſtandum.

1 ¶ Item qui furem vendidit, aut fugitiuum, ſi quidem ſciens ... [illegible]

a. [illegible]. hoc vt ſibi ad deſtitutionem quæ ſtionis omne proxime à ſe propoſitæ. b. & arrham reſpondendam l. 3. C. eod. l. 7. C. quan. lic. ab empt. recad.
c. vt in l. 5. §. 15. ſup. de inſtitoria. Annulus interdum dabatur arrhæ nomine, vt hic, & d. l. 35. Plin. 33. c. 1. Argumento eſt conſuetudo vulgi, ad ſponſiones etiam annulo exiliente, ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior.
d. Arrhæ repetundæ condictione ſine cauſa l. vlt. Cod. quando liceat ab empt. diſcedere.
e. l. 4. l. 6. vlt. l. 13. §. 1. eod.
f. Fugitiuum non eſſe, præſtare emptori cogitur, qui ſeruum vendit: l. 225. inf. de verb. ſig. l. 36. Cod. eod.
g. [illegible] Syn. Baſil. 19. tit. 1. c. 8.
h. l. 17. §. 17. ſup. de ædilit.
i. Habere licere venditor emptori præſtare debet, l. 8. ſup. de oblig. & act. v. l. 38. inf. de verb. obl. vel [illegible]: Agitur ad traditionem rei venditæ, & vt caueatur emptori habere licere Syn. eod. c. 11.
k. l. 27. §. 1. [illegible] inf. de euict.
l. Cùm que traditio, caueatur emptori venditor ad intereſſe l. 44. in fin. ſup. de ædil.
m. l. 3. §. eod.
n. l. non repromittentem: idque hic fideiuſſore. a. l. 37. in pr. & §. 1.
o. Emptorē agendum de euict. vt l. 7. C. de euict.
q. Venditi ſerui nomine noxali iudicio conuentus ac condemnatus emptor non plus conſequitur, quam quantum præſtiterit: nam ſiue defendat noxali iudicio, ſiue non (hoc eſt, ſiue condemnetur ſiue non) & attamen [illegible] iis ſoluat habet actionem qua rem petit (l. ex empto) & actionem de damno infecto (hoc eſt, ex ſtipulatu) ſi manifeſtum ſit ſeruum eſſe noxium. Ita Græci: Author Synop. Baſil. 19. tit. 1. c. 12.
r. Minimo defungi potuit emptor ſeruum noxæ dedendo, quam centum ſolidos dando. [illegible] l. 2. in fin. C. de ſeruitute euict. pign.
s. In iudicio de poſſeſſione, venditor duplam ſoluens aliarum rerum nomine, de quibus in venditionibus caueri ſolet, non obligatur. Syn. Baſil. eod. c. 13. Pretium vel id quod reapſe intereſt conſecutus.
t. puta, ſi fundus, domus, vel homo, vel alia res pretioſa vendita ſit, de qua promitti ſolent dupla. v. l. 37. ſup. de ædil. l. 6. l. 3. l. 35. C. de euict.
x. quippe. Sex enim tantùm libros ad Minicium ſcripſit.
y. Dolo non caret, qui ſciens alienum vendit.
z. l. 10. [illegible] de diſtract. pignor. l. 50. [illegible] de euict. l. 1. C. cred. euict.
a. l. 1. C. cred. euict. pign.
b. l. 27. inf. eodem.
c. al. ſuos.
f. v. integrum l. 38. inf. de verb. oblig.
g. Imò non intereſt. Simpliciter habere vendidit promiſerit, an habere licere per omnes promiſerit. Accurſ. arg. l. 38. inf. de verb. oblig. cùm in indefinita valuerit ſi æquipolleant.
h. Habere licere per ſe & venientes ſuos promittens, de euictione extraneorum ab eo cauſa facta non tenetur.

ſam venationem. Alciat. 1. Parerg. 42. ſunt qui putant legendum Pantheram plurali numero quod [illegible] genus retis, quod [illegible] re ſolet.
i. l. 11. in fin. ſ. eod. l. 8. in fin. ſupr. de contrah. empt. v. l. 7. ſup. de hered. vend.
k. Retis iactus vendi poteſt.
l. Quid ſi vi ventorum impacti [illegible] in aliam [illegible] piſcatorum [illegible] prædiis ſuſtentis, ſe explicare non potuerint, ob eamque cauſam [illegible] capti ſint, an piſcium non captorum habebitur ratio [illegible] ad l. Aquil. eſt igitur hic aliud quàm in lege Aquilia.
m. l. qua rem veriſimiliter capi potuiſſe, quod colligitur ex [illegible] cacoris. Arc. incertum ita æſtimatur: vt id quod [illegible] ſcat, ex certa & indubitata, ſi hic venationis & aucupij [illegible] quod certo loco, ſecus ſi capiuntur [illegible] incerta. arg. [illegible] 19. §. [illegible] ad l. Aquil. Medicem tract. de Venatione [illegible]
n. Vt reddiderit non tenebitur de euictione, quia in hoc genere venditionis non ad aliud quàm ad ipſam ſpem ſimpliciter [illegible] Baſil. [illegible]
o. Qui rem vitioſam ignorans vendit, quanto minoris emptor fuiſſet [illegible] qui ſciens quod intereſt emptoris rem idoneam veniſſe, præſtabit [illegible] ad intereſſe extra rem. Bart.
p. Si pecus morboſum, vitioſumve tignum vendidero, ſi quidem ignorans [illegible] ro, id tantùm ex pretio reſtituo, quanto minoris emptor [illegible] rus traſit, vero ſciens, id quod intereſt teneor. Quid enim [illegible] corruerint, vel pecora contagione morbidi pecoris perierint [illegible]
q. Reticere vitium rei venditæ, idque ſcienter, decipere eſt [illegible]
r. Venditoris emptorem decipientis in vitiis reticendis, [illegible] detrimenta præſtet, quæ ex emptione emptor traxit.
ſ. [illegible] Syn. ibid.
t. Idonea non vendit, qui emptorem decipit, qui celat vitia vel [illegible]
u. Qui fugitiuum vendidit aut furem, ſi quidem ſciens, circa [illegible] id quod intereſt: circa furem, duplum pretij, & ſi [illegible] ait, ſi verò ignorans, circa fugitiuos tenetur ad pretium, circa [illegible] tur, Syn. eod. [illegible]

1. Habere [illegible] per [illegible] & [illegible]
2. Si [illegible] vendi [illegible]
3. [illegible]
4. Imò hoc venditorem [illegible] l. 37. §. 1. [illegible]
5. Iulianus [illegible] reſtituere [illegible]

dem

dem ſciens a, præſtare debebit, quanti emptoris intereſſet non decipi: ſi verò ignorans e l vendiderit, f circa fugitivum quidem tenetur, quanti minoris emptoris eſſet, ſi eum eſſe fugitivum ſciſſet: circa furem non tenetur. differentia c ratio eſt, quod fugitivum quidem habere non licet, & quaſi evictionis d nomine tenetur venditor: furem autem habere poſſumus.

2 ¶ Quod autem diximus, quanti emptoris interfuit non decipi, multa e continet, & ſi alios ſecum ſollicitavit, vt fugerent, vel res quaſdam abſtulit.

3 ¶ Quid tamen, ſi ignoravit quidem furem eſſe, aſſeveravit autem bonæ f frugi & fidum g & h caro vendidit? videamus, an ex empto teneatur? & putem teneri: atqui ignoravit: ſed h non debuit facilè, quæ ignorabat, aſſeverare. inter hunc igitur, & qui ſcit, intereſt, qui ſcit, præmonere debuit furem eſſe: hic non debuit facilis eſſe ad temerariam indicationem i.

4 ¶ Si venditor dolo fecerit, vt k rem pluris venderet, puta de artificio mentitus eſt, aut de peculio: empti eum iudicio teneri, vt præſtaret emptori l, quanto l pluris ſervum emiſſet, ſi ita peculiatus eſſet, vel eo artificio inſtructus.

5 ¶ Per contrarium m quoque idem Iulianus ſcribit: Cum Terentius Victor deceſſiſſet, relicto herede fratre ſuo, & res quaſdam ex hereditate, & inſtrumenta, & mancipia Vettienus n quidam ſubtraxiſſet, quibus ſubtractis facilè, quaſi o minimo valeret hereditas, ſibi eam venderet, perſuaſit: an venditi iudicio teneri poſſit? Et ait Iulianus, competere actionem ex vendito in tantum, quanto pluris hereditas valeret, ſi hæ res ſubtractæ non fuiſſent.

6 ¶ Idem Iulianus, dolum o ſolere à venditore præſtari, etiam in huiuſmodi ſpecie oſtendit: ſi p cum venditor ſciret fundum pluribus municipiis legata q debere, in tabulas quidem conſcripſerit, vni r municipio deberi, verum poſtea legem conſignaverit, s *quæ tributum, aut vectigalia* [illegible] *emptorem dare, facere, præſtare oportet*: ex empto enim teneri, quaſi decepiſſet emptorem: quæ ſententia vera eſt.

7 ¶ Sed cùm in facto proponeretur, tutores hoc idem u feciſſe, qui rem pupillarem vendebant: quæſtionis eſſe aït, an tutorum y dolum pupillus præſtare debeat. & ſi quidem ipſi tutores vendiderunt, ex x empto eos teneri nequaquam dubium eſt. Sed ſi pupillus, auctoribus eis, vendidit, in tantum tenetur, in z quantum locupletior ex eo factus eſt, tutoribus in reſiduum perpetuò condemnandis: quia nec transfertur in pupillum poſt pubertatem hoc, quod dolo tutorum factum eſt.

8 ¶ Offerri a pretium ab emptore debet, cùm ex empto agitur: & ideò & b ſi pretii partem c offerat, nondum eſt ex empto actio. Venditor enim, quaſi d pignus, retinere poteſt eam rem, quam vendidit.

9 ¶ Vnde quæritur, ſi pars ſit pretii ſoluta, & e res tradita, poſtea evicta ſit, verum eius rei conſequetur pretium integrum ex empto agens: an verò, quod numeravit? & puto magis id, quod numeravit, propter doli exceptionem e.

10 ¶ Si fructibus iam maturis ager diſtractus ſit, etiam fructus f emptori cedere, niſi aliud convenit, exploratum eſt.

11 ¶ Si g in locatis ager fuit, penſiones h vtique ei cedent, qui locaverat: idem & in prædiis vrbanis i, niſi ſi quid nominatim conveniſſe proponatur.

12 ¶ Sed & ſi quid præterea rei venditæ nocitum a eſt, actio emptori præſtanda eſt: damni forte infecti, vel aquæ pluviæ arcendæ, vel Aquiliæ, vel interdicti *quod vi aut clam*.

13 ¶ Item ſi quid ex operis ſervorum, vel vecturis iumentorum, vel navium quæſitum eſt, emptori præſtabitur, & ſi quid peculio eorum acceſſit, non tamen ſi quid ex re venditoris.

14 ¶ Si Titius fundum, in quo nonaginta iugera erant, vendiderit, & in lege emptionis dictum eſt, in c *fundo centum* d *eſſe iugera*, & antequam modus manifeſtaretur, decem iugera alluvione e adcreverint: placet mihi Neratii ſententia, exiſtimantis, vt ſi quidem ſciens vendidit, ex empto actio competat adverſus eum, quamvis decem iugera adcreverint: quia dolo fecit, nec dolus purgatur: ſi verò ignorans vendidit, ex empto actionem non competere.

15 ¶ Si fundum mihi alienum f vendideris, & hic ex cauſa g lucrativa meus factus ſit, nihilominus ex empto mihi adverſus te actio competit.

16 ¶ In his autem h, quæ cum re empta præſtari ſolent, non ſolùm dolum, ſed & culpam præſtandam arbitror: nam & Celſus libro octavo digeſtorum ſcribit, cùm convenit, vt venditor præceptam i mercedem exigat, & emptori præſtet, non ſolùm dolum, ſed & culpam eum præſtare debere.

17 ¶ Idem Celſus libro eodem ſcribit, fundi, quem cum Titio communem k habebas, partem tuam vendidiſti: & antequam traderes, coactus l ex communi dividundo iudicium accipere, ſi ſocio fundus ſit adiudicatus, quantum ob eam rem à Titio conſecutus es, id tantum emptori præſtabis: quòd ſi tibi fundus totus adiudicatus eſt, totum m (inquit) eum emptori trades n, ſed ita, vt ille ſolvat, quod ob eam rem Titio condemnatus es: ſed ob eam quidem partem, quam vendidiſti, pro evictione cavere debes: ob alteram autem, tantum de dolo malo repromittere: æquum eſt enim, eandem eſſe conditionem emptoris, quæ futura eſſet, ſi cum ipſo actum eſſet communi dividundo: ſed ſi certis regionibus fundum inter te, & Titium iudex diviſit, ſine dubio partem, quæ adiudicata eſt emptori, tradere debes.

18 ¶ Si quid o ſervo diſtracto venditor donavit ante traditionem, hoc quoque reſtitui debet: hereditates quoque per ſervum adquiſitæ & legata omnia, nec diſtinguendum, p cuius reſpectu iſta ſint relicta: item quod ex operis ſervus præſtitit venditori, emptori reſtituendum eſt, niſi ideo dies traditionis è pacto prorogatus eſt, vt ad venditorem operæ pertinerent.

19 ¶ *Ex vendito* q *actio venditori* competit ad ea conſequenda, quæ ei ab emptore præſtari oportet.

20 ¶ Veniunt r autem in hoc iudicium infra ſcripta: in primis pretium, quanti res venit: item vſuræ s pretii poſt diem traditionis: nam t cùm re emptor fruatur, æquiſſimum eſt eum vſuras pretii pendere.

21 ¶ Poſſeſſionem autem traditam accipere debemus, etſi u precaria ſit poſſeſſio: hoc enim ſolum ſpectare debemus, an habeat facultatem fructus percipiendi.

22 ¶ Præterea ex vendito agendo, conſequetur etiam ſumptus x, qui facti ſunt in re diſtracta, vt puta ſi quid in ædificia diſtracta y erogatum eſt. ſcribit enim Labeo & Trebatius, eſſe ex vendito hoc nomine actionem. idem, & ſi in ægri z ſervi curationem impenſum eſt ante traditionem, aut ſi quid in diſciplinas a, quas veriſimile b erat etiam emptorem velle impendi. hoc amplius Labeo ait, & ſi quid in funus c mortui ſervi impenſum ſit, ex vendito conſequi oportere: ſi modò ſine culpa venditoris mortem obierit.

23 ¶ Item ſi d convenerit, cùm res veniret, vt *in ſolidum* [illegible] *ab emptore* [illegible], ex vendito agi poſſe vt id fiat.

24 ¶ Si inter emptorem prædiorum, & venditorem conveniſſet f, vt g, *ſi ea prædia emptor* [illegible]

a l. 4. 5. eod. b l. 12. §. 7. eod. c Fugitivi & furis venditi differentia. [illegible]

[illegible]

e *eod.* Synop. *eod.* c. 15. f poſt rem traditam, [illegible] emptor pretium eius præſtare cogendus eſt. Paul. 2. ſent. 17. §. 9. [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

pluris vendidiſſet, eius partem dimidiam venditori praſtaret, & heres emptoris pluris ea prædia vendidiſſet, venditorem, ex vendito agendo, partem eius quo pluris vendidiſſet, conſecuturum.

25 ¶ Si procurator vendiderit, & caverit emptori, quæritur an domino, vel adverſus dominum actio dari debeat, & Papinianus libro tertio reſponſorum putat, cum domino ex empto agi poſſe utili actione ad exemplum inſtitoriæ actionis, ſi modò rem vendendam mandavit: ergo & per contrarium dicendum eſt, utilem ex empto actionem domino competere.

26 ¶ Ibidem Papinianus reſpondiſſe ſe refert, ſi convenerit, *ut ſi ad diem pretium non ſolvatur, venditori duplum præſtaretur,* in fraudem conſtitutionum videri adiectum, quod uſuram legitimam excedit, diverſamque cauſam commiſſoriæ eſſe ait, cum ea ſpecie (inquit) non fœnus illicitum contrahatur, ſed lex contractui non improbata dicatur.

27 ¶ Si quis, colludente procuratore meo, ab eo emerit, an poſſit agere ex empto? Et puto, hactenus, ut non aut ſtetur emptioni, aut diſcedatur.

28 ¶ Sed & ſi quis minorem viginti quinque annis circumvenerit, & huic hactenus dabimus actionem ex empto, ut diximus in ſuperiore caſu.

29 ¶ Si quis à pupillo ſine tutoris auctoritate emerit, ex uno latere conſtat contractus, nam qui emit, obligatus eſt pupillo: pupillum ſibi non obligat.

30 ¶ Si venditor habitationem exceperit, *ut inquilino liceat habitare, vel colonus, ut perſui liceat ad certum tempus,* magis eſſe Servius putabat, ex vendito eſſe actionem: denique Tubero ait, ſi ille colonus damnum dederit, emptorem ex empto agentem cogere poſſe venditorem, ut ex locato cum colono experiatur, ut quicquid fuerit conſecutus, emptori reddat.

31 ¶ Ædibus diſtractis vel legatis, ea eſſe ædium ſolemus dicere, quæ quaſi pars ædium, vel propter ædes habentur, ut puta puteal.

14. *Pomponius* lib. 31. ad Quintum Mucium.

Id eſt, quo puteus operitur.

15. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

Lines & labra, ſalientes, fiſtulæ quoque, quæ ſalientibus iunguntur, quamvis longè excurrant extra ædificium, ædium ſunt. Item canales.

Piſces autem, qui ſunt in piſcina, non ſunt ædium, nec fundi.

16. *Pomponius* lib. 31. ad Quintum Mucium.

Non magis quàm pulli, aut cetera animalia, quæ in fundo ſunt.

17. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

Fundi nihil eſt, niſi quod terra ſe tenet.

¶ Ædium autem multa eſſe, quæ ædibus affixa non ſunt, ignorari non oportet, utputa ſeras, claves, clauſtra. Multa etiam defoſſa eſſe, neque tamen fundi, aut villæ haberi, utputa vaſa vinaria, torcularia: quoniam hæc inſtrumenti magis ſunt, etiam ſi ædificio cohærent.

1 ¶ Sed & vinum, & fructus perceptos, villæ non eſſe conſtat.

2 ¶ Fundo vendito, vel legato, ſterculinum, & ſtramenta, emptoris & legatarij ſunt: ligna autem venditoris, vel heredis, quia non ſunt fundi, tametſi ad eam rem comparata ſunt. In ſterculino autem diſtinctio Trebatij probanda eſt, ut, ſi quidem ſtercorandi agri cauſa comparatum ſit, emptorem ſequatur: ſi vendendi, venditorem: niſi ſi aliud actum eſt. Nec intereſt, in ſtabulo iaceat, an acervus ſit.

3 ¶ Quæ tabulæ pictæ pro tectorio includuntur, itemque cruſtæ marmoreæ, ædium ſunt.

4 ¶ Reticuli circa columnas, plutei circa parietes, item Cilicia, vela, ædium non ſunt.

5 ¶ Item quod inſulæ cauſa paratum eſt, ſi nondum perfectum eſt, quamvis poſitum in ædificio ſit, non tamen videtur ædium eſſe.

6 ¶ Si ruta & cæſa excipiantur in venditione, ea placuit eſſe ruta, quæ eruta ſunt, ut arena, creta, & ſimilia: cæſa ea eſſe, ut arbores cæſas, & carbones, & his ſimilia. Gallus autem Aquilius, cuius Mela refert opinionem, rectè ait, fruſtra in lege venditionis de rutis & cæſis contineri: quia, ſi non ſpecialiter venierunt, ad exhibendum de his agi poteſt. neque enim magis de materia cæſa, aut de cæmentis, aut de arena cavendum eſt venditori, quàm de cæteris quæ ſunt pretioſiora.

7 ¶ Labeo generaliter ſcribit, ea, quæ perpetui uſus cauſa in ædificiis ſunt, ædificij eſſe: quæ verò ad præſens, non eſſe ædificij, utputa fiſtulæ, temporis quidem cauſa poſitæ, non ſunt ædium: verumtamen ſi perpetuò fuerint poſitæ, ædium ſunt.

8 ¶ Caſtella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia fiſtulis adplumbata, aut quæ terra continentur, quamvis non ſint affixa, ædium eſſe conſtat.

9 ¶ Item conſtat, ſigilla, columnas quoque, & perſonas, ex quarum roſtris aqua ſalire ſolet, villæ eſſe.

a Ex procuratoris venditione, ut hic: & domino inter coheredes ſuos facta, dominus obligatur. l. 66. in fi. inf. de evict.
b l. 31. ſup. de negot. geſt.
c Utiliter venditor in dominum, exemplo inſtitoriæ actionis datur actio, ut hic, l. 2. l. 19. ſuprà de inſtitoria: l. 5. inf. de ſtipul. prætor. l. 13. ſuprà de negot. geſt. l. 10. §. 5. ſuprà mandati. l. 5. & 6. C. de inſtitoria.
d Relatiorum hæc eſt natura, ut §. 5. ſuprà eod. [illegible] ad l. 42. inf. de reg. iur.
e l. 5. inf. de ſtipul. prætor. l. 79. inf. de verb. oblig.
f In venditionibus & hoc plerumque convenichatur, duplum præſtaret emptor, niſi ad certam diem pretium ſolviſſet: quod cum uſuram legitimam excedebat, emtorem non obligabat. Sy[illegible] c. 14.
g id autem verum eſt. l. 5. C. de legibus. l. 7. §. 3. ſup. de Macedoniano.
h l. 9. l. 19. l. 44. inf. de uſuris. l. 15. in fin. C. de uſuris.
i ſub. à pœna, in fraudem legum adiecta, hic aliud pœna, aliud fœnus. l. 9. §. 1. inf. de uſuris.
k quæ in venditionibus quidem recipitur. l. 3. ſuprà de lege commiſſ. atque in duplo ſtipulatio ad diem pretium non ſolvatur, non coloratur prætextu legis commiſſoriæ.
l id eſt legis commiſſoriæ non improba eſt conventio, dupli in hac hypotheſi ſtipulatio, fœnus illicitum cenſetur. m Agere poſſum ut procuratoris factum ratum habeam, vel reprobem: [illegible]
n Minor enim reſtituitur adverſus emptionem, ſi prædium plus quàm oportet emerit. [illegible]
o ſic interdum locator non obligatur, conductor obligatur. [illegible]
p Cur non obligat ſibi pupillum? Quia ſcire debebat, pupillum contrahere non poſſe ſine tutoris authoritate. [illegible]
q [illegible]
r In venditionibus venditores quædam nonnunquam ſolebant excipere, ut hic. [illegible]
s [illegible]
t [illegible]
u [illegible]
x [illegible]
y [illegible]
z [illegible]
a [illegible]
b [illegible]

continentur. l. 93. §. pen. f. de leg. 3. & vino legato dolia [illegible] non debentur, ut nec vaſa immobilia. l. 3. §. 1. [illegible] dolia cum reliquo inſtrumento colonis ſunt præſtanda. [illegible] fiſtulæ, item plumbea, quibus terra congeſta eſt, & in his [illegible] ſunt: ſi res alligata ſint ædibus in ſui perpetuo [illegible] hæc: Dolia in horreis defoſſa, horreorum [illegible] ceptis ſint. l. 75. [illegible]
h [illegible]
i Eſt verò torculus, lignum quo premuntur & exprimuntur [illegible] quod oleorum fructibus imponitur, ut oleum & vinum exprimatur. [illegible]
k Quid ita verò ſigilla & ſtatuæ [illegible] tinentur, ſed domus portio ſint? l. 12. §. 23. [illegible]
l Aliud ſi penderent, l. 94. §. [illegible] habitum fuit non ſequitur emptorem fundi, ſive in ſtabulo iaceat, ſive acervus ſit, ſtercorandi agri cauſa habitum, debetur. l. 14. [illegible]
n Ea quæ tectorio non continentur, in tabulis ſunt, non ſunt ædium. [illegible]
o l. 12. §. 17. inf. de inſtructo.
p [illegible]
[illegible]
r Vide Piscinas, quæ ſunt in piſcinas [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
g [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

10 ¶ Ea, quæ ex ædificio detracta a ſunt vt reponantur, ædificij ſunt: at quæ parata ſunt, vt imponantur, non ſunt ædificij.

11 ¶ Pali, qui vineæ cauſa b parati ſunt, antequam collocentur, fundi non ſunt: ſed qui exempti ſunt, hac mente vt collocentur, fundi ſunt.

28. *Iauolenus* lib. 7. ex Caſſio.

GRanaria, quæ ex tabulis c fieri ſolent, ita ædium ſunt, ſi d ſtipites eorum in terra defoſſi ſunt. Quod ſi ſupra terram ſunt, rutis e & cæſis cedunt.

1 ¶ Tegulæ, quæ f nondum ædificiis impoſitæ ſunt, quamuis tegendi gratia allatæ ſunt, in rutis & cæſis habentur g: aliud iuris eſt in his h quæ detractæ ſunt, vt i reponerentur: ædibus enim accedunt.

De ſignificatione emptionis & venditionis, & locationis, & conductionis.

29. *Gaius* ad Edictum prætoris titulo de publicanis.

VEteres in emptione venditioneque, appellationibus promiſcuè k vtebantur.

30. *Idem* lib. 21. ad Edictum Prouinciale.

IDem, eſt l & m in locatione & conductione.

De ſerua vendita niſi qua partu negata. 1. De reticentia venditoris. 2. De errore in qualitate rei. 3. De mora venditoris. 4. De pacto vt fundus venditus vendatur locatur. 5. Ana ne alij vendatur, quam venditori. 6. De exceptione electionis.

31. *Paulus* lib. 33. ad Edictum.

SI ſterilis n ancilla ſit, cuius partus o venit, vel maior annis quinquaginta p, cum id emptor ignorauerit, ex empto tenetur venditor.

1 ¶ Si prædij venditor non dicat p de tributo q ſciens, tenetur ex empto. Quod ſi ignorans non prædixerit, quod fortè hereditarium r prædium erat, non tenetur.

2 ¶ Quamuis ſuprà ſ diximus t, cùm in corpore u conſentiamus, de qualitate x autem diſſentiamus, emptionem eſſe y, tamen venditor teneri debet, quanti z intereſt non eſſe deceptum, & ſi venditor quoque neſciet: veluti ſi menſas quaſi citreas a emat, quæ non ſunt.

3 ¶ Cùm per venditorem ſteterit, quo minus rem b tradat, omnis vtilitas emptoris in æſtimationem venit, quæ c modo circa d ipſam rem conſiſtit. neque enim ſi potuit ex vino e (puta) negotiari, & lucrum facere, id æſtimandum eſt f, non magis quam ſi triticum g emerit, & ob eam rem, quod non ſit traditum, familia eius fame laborauerit. Nam pretium ſ tritici g, non ſeruorum fame necatorum, conſequitur. Nec maior ſit obligatio, quod tardius agitur h, quamuis crescat ſi vinum hodie pluris ſit. meritò quia ſiue i datum eſſet, haberet emptor, ſiue non: quoniam ſaltem hodie dandum eſt, quod iam olim dari oportuit.

4 ¶ Si tibi fundum vendidero, vt k eum conducam certa ſumma [illegible], ex vendito eo nomine, mihi actio eſt, quaſi in l partem pretij ea res ſit.

5 ¶ Sed etſi ita fundum tibi vendidero, vt m [illegible], actio eo nomine ex vendito eſt, ſi alij vendideris.

6 ¶ Qui n domum vendebat, excepit ſibi habitationem donec viueret, aut o in ſingulos annos decem: emptor primo anno maluit p decem præſtare, ſecundo anno habitationem præſtare. Trebatius ait: mutandæ q voluntatis poteſtatem eum habere r, ſingulisque annis alterutrum præſtare poſſe. Et quamdiu paratus ſit alterutrum præſtare, periſſionem non eſſe.

De mendacio venditoris.

32. *Iulianus* libro 7. Digeſtorum.

SI in qualitate ſ fundi venditor mentitus ſit, non t in modo eius, tamen tenetur emptori u. Pone enim dixiſſe cum quinquaginta iugera eſſe vineæ, & quinquaginta prati, & in vinea minus, in prato plus inueniri: eſſet tamen omnia centum iugera.

De manumiſſione ſerui venditi cum peculio.

33. *Idem* lib. 13. Digeſtorum.

SI x quis ſeruum, quem cum y peculio vendiderat, manumiſerit, non ſolum peculij nomine, quod ſeruus habuit tempore quo manumittebatur, ſed & eorum, quæ poſtea acquiſiit, tenetur: & præterea cauere z debet, quidquid a ex hereditate liberti ad eum peruenerit, reſtituturum. Marcellus notat: illa præſtare venditor ex empto debet, quæ haberet emptor, ſi homo manumiſſus non eſſet. Non continebuntur igitur ea, quæ b, ſi manumiſſus non ſit, acquiſiturus non eſſet.

De ſeruo fructuario emendo. 1. Si ſeruus furtiuus bona fide emptus, heredem eum inſtituerit ne permittat, quod ad dominum pertineat. 2. De ſeruo venditore.

---

a Demoliti vt reponantur & parati vt imponantur differentia illud, non hoc, ædificij eſt. Ratio quod quæ reponerentur, ædificij pars fuerunt: quæ imponantur, nunquam fuerunt ædificij. adde l. 18. § 1. ſ. eo.
b [illegible]
c adde l. 2. [illegible] ſi ad ſe vel armaria.
d vt ſtipites non ſint defoſſi, ſi tamen ita paleis vt nulli potius aſſtate vtiliorem, ædium erunt. l. 242. in fin. ſ. de verb. ſign.
e mobilibus, l. 60. ſ. eo. tit.
f dixi ad l. 17. § 10. ſ. eo. verbi de diſferentia tegulis impoſitorum, & detractorum vt reponerentur.
g facit l. 241. § 2. ſ. de verb. ſign.
h vt & in clauis quod pro tegulis ponitur. l. 242. § 3. ſ. de verb. ſign.
i aliud eſt, ſi vt tunc primùm imponerentur. d. l. 17. § 5. ſ. eo. Idem vero eſt in cauſa pignoris, ſi res in fundum inducta eſt vt perpetuo eſſet. l. 32. in princ. ſ. de pignorib.
k i. reſpectu quarumdam alienationum, & aliorum contractuum, quos emptio & venditio in ſe complectitur. l. 19. in fin. ſ. de Aedilit. Hinc Varro de re rustica, in emptionibus dominium legitimum ſex ferè perficiunt: hereditatis aditio, mancipium, in iure ceſſio, vſucapio, aut ſi quid ex præda ſub corona emit, aut ſi ex bonis ſectioneque publicè venit. Alciat. 3. parerg. 22. An etiam in ſe reſpectione habita [illegible] non autem perſonæ (alia eſt enim emptoris, alia venditoris perſona), aut res vtrinque accepta (eſt enim aliud res, aliud rei pretium) conſiderantur. Alciat. 5. parerg. 15. vbi etiam probat apud auctores principem [illegible] Cuiacius verò negat, vt notabo l. prox. [illegible]
l id eſt. Cuiacius ita reſtituit 9. obſeru. 15. vt ſit ſenſus: Veteres promiſcuè vſi ſunt emptionis venditionisque verbo: Promiſcuè, id eſt, vt & conductionem intelligerent: hinc emptores fructuum pro conductoribus accipiuntur l. 21. ſ. de [illegible], & in locatione, & in conductione veteres locationem ſæpe venditionem appellarunt, & conductorem emptorem: quinetiam mercedem ſiue penſionem, pretium, idque propter vicinitatem emptionis & locationis, ideoque Agenus, de [illegible] mancipibus emendis, id eſt, conducentibus in annos [illegible] Venditiones olim dicebantur bonorum locationes. Huic ſenſui [illegible] quid cum Publicani (ad quos refertur inſcriptio l. prox. [illegible]) emptores, ſiue redemptores dicerentur, monuerunt iuris interpretes veteres emendi & vendendi verbo promiſcuè vſos, etiam in locatione & conductione. Non enim vt emptionem pro venditione, & emptorem pro venditore, & è contrario, accipere ita [illegible]. Quid ſi hic cum Florentino exemplari legatur [illegible] Veteres, vt emptionis, ſic locationis, verbo promiſcuè vſi, vt alios contractus ſignificarent: eòque pertinet quod ibid. Cuiacius obſeruat. [illegible] locationem & conductionem. Hinc Horatius [illegible] & tamen ſæcum propriè locatio non eſt. V. in hanc legem Robert. 1. animad. 7. & 9. 10. aduerſus Cuiac. & Anton. Mercatorem pro eodem Cuiac. 2. [illegible]
m Qui vendidit partum [illegible], qui naſci non poteſt, tenetur in id quod intereſt emptoris ſi ſciebat: vt hic. ſi ignorabat, reſtituere pretium tenetur. [illegible] de hered. vendita.
n raro tamen eo ſe emitur. l. 29. ſ. de pet. hered.
o Mulier maior annis 50. ſterilis dicitur: poſt 50. annum non gignit, vt hic. Idcòque ſi ea ætate pariat, partus dicitur mirabilis: recipitur tamen eòque legitimus. l. 12. C. de legit. heredib. ideoque lege Iulia & Papia maribus ſexagenariis, fœminis quinquagenariis, nuptiæ interdictæ erant. [illegible] quod poſtea ſublatu Iuſtinianus, l. pen. C. de nuptiis. Differentiæ ratio fuit, quod ſexagenarij apti ſint ad generandum, quinquagenariæ mulieres non item. [illegible]
p [illegible] q de tributo, non dicit, qui minorem capitationem dicit, quam maior eſſet. l. 6. C. eo. r idque merito, nam qui alterius in locum ſuccedit, iuſtam habet cauſam ignorandi. l. 42. [illegible]
ſ id eſt, l. 9. & l. 14. ſ. de contr. empt. non autem hoc refertur ad Pauli libros. Cuiac. [illegible] t hæc verba ſunt Triboniani non Pauli. Cuiac. [illegible] u Error in corpore conſenſum venditionis impedit, in qualitate non impedit. Et tamen vt qualitatis error non impediat venditionem, poteſt tamen emptor agere aduerſus venditorem, & ab eo conſequi quanti ſua intereſt non eſſe deceptum. x verò decipitur emptor, qui menſas quaſi citreas emit, quæ non ſunt citreæ. ſi corpora ſpectes, menſa eſt, etiam quæ non citrea. ſi qualitatem, non videtur venditus, niſi quæ citrea eſſet. x non accidente, ſed materia vel genere. [illegible]
y emptionem valere. [illegible]
z [illegible] a Menſa citrea [illegible]

a menſa, & Ter. [illegible] M. Tullio emptam (cuius meminit Plinius, eo capite) [illegible] Philandro, qui lib. [illegible] in Plinio [illegible] citreis, citris & citrum. [illegible] citro 13. Plin. 15. Citri arbores ſunt frugiferæ: Cedri ſunt (vt Suidas ſcribit) [illegible] Cuiac. [illegible] 15 alias emendationes, quæ ei non largitur Robertus [illegible] reprehenſus eo nomine ab Anton. Mercat. [illegible] tamen & hoc addit de citreis menſis, & Ciceronè [illegible] obiectum, quod citream menſam à Q. [illegible] omnibus [illegible] Martiali inter pretioſam ſupellectilem numerari [illegible] in Mamurram. & lib. 10. de Erote.
b i. hic non attenduntur lucra, ſed damna, vt & l. vlt. ſ. de peric. & [illegible] in fin. ſ. de damn. d. l. § 2. in fin. ſ. de aquæ pluu. l. 71. in fin. ſ. de furt. facit l. 13. § 4. in ſ. Inſt. de ſalaria. Imò omnia detrimenta veniunt, l. 13. C. eod. ſed & quantum mihi abeſt, quantumque lucrari potui. [illegible] Quid iuris ſit in pecunia numerata, id locum habere quidam aiunt [illegible] Accurſius tamè ait, caſus iſtos omnes ſpeciales eſſe. [illegible]
c Vtilitatem circa rem [illegible] appellant. Moneſtatis tamen id non admittit: [illegible] Vtilitatem in eo eſſe circa rem eſſe æſtimationem quanti plurimi à tempore moræ. Et indicio, quæ hic circa rem vini dicitur vtilitas, [illegible] dicitur creſcens obligatio vinum, quod hodie pluris eſt. c l. 12. C. eod.
d [illegible] & habetur hodie fori ratio. l. [illegible] in fin. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt. e [illegible] l. 10. C. eod. f Pretium triticis [illegible] non ſeruorum fame necatorum [illegible] pretium ab emptore vendicari numeratum, ſed æſtimationem tritici, ad id tempus relatum quo hodie pluris ſit. Emptor non conſequitur à venditore id quod potuit negotiari ex vino, non conſequitur quoque [illegible] ſeruorum fame necatorum: pretium conſequitur, vt hic quod hodie vinum pluris eſt: vini ſcilicet [illegible] atque adeo ſummam æſtimationem quæ à negotiatione [illegible] hic ſeparatur.
g Emptor [illegible] ſolum pretium à venditore, moram in tradendo committente accipit, non ſeruorum fame necatorum æſtimationem. [illegible] emptorem à venditore conſequi pretium [illegible] quæ contractum, ſi forte [illegible] l. 1. C. eod. Potius eſt, inquit Accurſius, [illegible] quam nullo modo eam ſibi tradere.
h vel ſi [illegible] quod omnino iam. i quia ſi datum eſſet, hoc haberet emptor, quoniam verò non dedit, ſaltem hodie [illegible] Hal.
k L. 6. § 1. ſ. de ſeruis exportandis. l. 16. ſ. de periculo. l ſ. quia vilius [illegible] fundum vendidit. l. 75. l. 79. ſ. de contr. empt. m [illegible] l. 75. ſ. de contr. empt.
n [illegible] à venditore. [illegible] l. 13. ſ. de contr. empt.
o Pactum hoc alternatiuum. p eius enim vt & rei electio eſt, l. 10. de ſol. [illegible] q In obligationibus annuis alternatiuis conceptis licitum eſt emptori ſingulis annis variare. de variandi facultate, v. quæ not. ad l. 25. ſ. de optione. r [illegible] ſ Qualitas alia eſt prati, alia vineæ: modus, eſt ipſa fundi quantitas. t Modi & qualitatis differentia. Modus agri, eiuſdem quantitas; Qualitas, vinea, pratum [illegible] non in modo, ſed in qualitate venditor mentitus fuiſſe videtur. Nam ſiue quinquaginta eſſent iugera vineæ, [illegible] iugerum diſtinctio non ſit. [illegible] u an vt quoquomodo centum præſtare iugera ſufficiat, pro bonitate loci [illegible]
x Si ſeruus [illegible] cum peculio venditum, manumittatur [illegible] ſed & eorum nomine, quæ poſtea manumiſſus acquiſiuit, ſi quidem acquiſiturus eſſet, ſi emptor ſi manumiſſus non eſſet [illegible] quid ex hereditate liberti ad eum peruenerit, emptori reſtituturum iri. [illegible] y Seruus cum peculio ſuo vendi poteſt. [illegible] z [illegible] a [illegible] l. 33. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

24. *Iulianus* lib. 15. Digeſtorum.

SI ſeruus, in quo vſusfructus tuus erat, fundum emerit, & antequam pecunia numeraretur, capite minutus fuerit, quamuis pretium ſolueris, actionem ex empto non habebis, propter talem capitis deminutionem; ſed indebiti actionem a aduerſus venditorem habebis. Ante capitis autem minutionem nihil intereſt, tu ſoluas, an ſeruus ex eo peculio, quod ad te pertinet: nam vtroque caſu actionem ex empto habebis.

1 ¶ Seruum tuum b imprudens à fure bona fide emi; c is ex peculio, quod ad te pertinebat, hominem parauit, qui mihi traditus eſt: poſſe te eum hominem mihi condicere, Sabinus dixit. Sed ſi quid mihi abeſſet ex negotio, quod is geſſiſſet, inuicem me tecum acturum de peculio. Caſſius veram opinionem Sabini retulit, in qua ego quoque ſum.

2 ¶ Seruo vendente hominem fideiuſſor venditionis, omnia d præſtare debet, in quæ obligaretur, ſi pro e libero fideiuſſiſſet. Nam & in dominum actio ſic datur, vt emptor eadem conſequatur, quæ libero vendente conſequi debuiſſet. Sed vltra peculij taxationem dominus non condemnatur.

De vindemia pendente.

25. *Idem* lib. 54. Digeſtorum.

QVi pendentem f vindemiam emit, ſi vuam legere prohibeatur à venditore, aduerſus eum petentem pretium, exceptione f vti poterit, *Si ea pecunia, qua de agitur, non pro ea re petitur, quæ venit, neque tradita eſt.* Cæterum poſt traditionem, ſiue lectam vuam calcare, ſiue muſtum euehere prohibeatur, g ad exhibendum, vel h iniuriarum i agere poterit, quemadmodum ſi aliam quamlibet rem ſuam tollere prohibeatur.

De mendacio venditoris.

26. *Alfenus Varus* lib. 2. Digeſtorum.

SI quis, cùm fundum venderet, dolia & centum, quæ in fundo eſſe affirmabat, acceſſura l dixiſſet, quamuis ibi nullum dolium fuiſſet, tamen dolia emptori debebit.

De qualitate rei acceſſoriæ.

27. *Paulus* lib. 3. Epitomarum Alfeni.

QVidquid venditor m acceſſurum n dixerit, id integrum, ac ſanum tradi oportet, veluti ſi fundo dolia o acceſſura dixiſſet, non quaſſa, ſed integra, dare debet.

De pacto vt emptor faciat: & ſtipulatione pœnali adiecta.

28. *Iulianus* lib. 3. ad Vrſeium Feroeem.

PRædia mihi vendidiſti p: & conuenit, vt *aliquid facerem; quòd ſi non feciſſem, pœnam promiſi.* reſpondit q Venditor, antequam pœnam ex ſtipulatu petat, ex vendito agere poteſt: ſi conſecutum fuerit, quantum pœnæ nomine ſtipulatus eſſet, agentem ex ſtipulatu doli mali exceptio ſummouebit. Si ex ſtipulatu pœnam conſecutus fuerit, ipſo iure ex vendito agere non poterit, niſi in id, quod pluris eius intereſſerit id fieri.

De emptione rei ſub conditione legatæ.

29. *Idem* lib. 4. ex Minicio.

CVi res ſub conditione legata erat, is eam r imprudens ab herede emit: actione ex empto, poterit conſequi emptor pretium, quia non ſ ex t cauſa legati rem habet.

Si ſeruus venditus venditori furtum fecit. 1. De eo qui ſciens rem alienam vendit.

30. *Africanus* lib. 8. u Quæſtionum.

SEruus x, quem de me cum peculio emiſti, priuſquam tibi traderetur, furtum mihi fecit y quamuis ea res, quam ſubripuit z, interierit, nihilo ſ minus retentionem, eo nomine, ex peculio me habiturum ait: id eſt, ipſo iure ob id factum minutum eſſe peculium: eo ſcilicet, quod debitor meus ex cauſa a condictionis ſit factus. Nam licèt, ſi iam traditus furtum mihi feciſſet, aut omnino condictionem eo nomine de peculio non haberem, aut eatenus haberem, quatenus ex re furtiua auctum peculium fuiſſet. Tamen in propoſito & retentionem ſ me habiturum: & ſi omne peculium penes te ſit, vel quaſi plus debito ſolutum, poſſe me condicere. Secundùm quæ dicendum, ſi nummos, quos ſeruus iſte mihi ſubripuerat, tu ignorans furtiuos eſſe, quaſi peculiares ademeris, & conſumpſeris, condictio eo nomine mihi aduerſus te competat, quaſi g res mea ad te ſine h cauſa peruenerit.

1 ¶ Si i ſciens alienam rem ignoranti mihi vendideris, etiam k priuſquam euincatur, vtiliter me ex empto acturum putauit in id, quanti mea intereſt meam eſſe factam. quamuis enim alioquin verum ſit venditorem l hactenus teneri, vt rem emptori habere liceat, non etiam vt eius faciat: quia tamen dolum malum abeſſe præſtare debeat, teneri, eum qui ſciens alienam, non ſuam ignoranti vendidit. Idem eſt maximè, ſi manumiſſuro, vel pignori daturo vendiderit.

De ſeruo ademptæ venditori. 1. Quid præſtet venditor ſerui. 2. De duobus emptoribus.

31. *Neratius* lib. 3. Membranarum.

SI ea res, quam ex empto præſtare debebam, vi mihi ademptæ fuerit, quamuis eam cuſtodire m deberem, tamen propius eſt, vt nihil amplius, quàm n actiones perſequendæ eius præſtari à me emptori oporteat: quia o cuſtodia aduerſus vim parum proficit. actiones autem eas non ſolùm arbitrio, ſed etiam periculo tuo eſſe præſtare debebo, vt omne lucrum, ac diſpendium te ſequatur.

1 ¶ Et non ſolùm, quod ipſe per eum adquiſi præſtare debeo, ſed & id, quod emptor, ſi tunc ſibi tradito ſeruo, adquiſiturus fuiſſet.

2 ¶ Vterque noſtrum eandem rem emit à non domino, cùm emptio venditioque ſine dolo malo fieret, traditáque eſt; ſiue ab eodem emimus, ſiue ab alio atque alio, is ex nobis tuendus eſt, qui prior p ius eius apprehendit: hoc eſt, cui primum tradita eſt. ſi alter ex nobis à domino emiſſet, is omnimodo tuendus eſt.

De falſis ponderibus.

32. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

SI quis à me oleum quod emiſſet, adhibitis iniquis q ponderibus accepiſſet, vt in modo me falleret, vel emptor circumſcriptus ſit à venditore ponderibus minoribus, Pomponius ait, poſſe dici venditorem, ſibi dare oportere, quod plus eſt, petere: quod habet rationem. Ergo & emptor ex empto habebit actionem, qua contentus eſſe poſſit.

De pluribus rebus emptis vno pretio.

33. *Idem* lib. 13. ad Edictum.

ET ſi vno pretio plures res emptæ ſint, de ſingulis ex empto & r vendito ſ agi poteſt.

De qualitate rei.

34. *Idem* lib. 18. ad Edictum.

SI t fundo vendito, in qualitate t iugerum captio eſt, ex empto erit actio.

De ſeruitute euicta.

35. *Idem* lib. 70. ad Edictum.

SI quis fundum emerit, quaſi per eum fundum eundi agendi ius non eſſet, & interdicto u de itinere actuque victus ſit, ex empto habebit actionem, licet enim ſtipulatio de euictione non committatur, quia x non eſt de iure ſeruitutis in rem actione pronunciatum: tamen dicendum eſt, ex empto actionem competere.

De cuſtodia rei & ſtipulatione damni infecti.

36. *Paulus* lib. 7. ad Plautium.

VEnditor domus y antequam eam tradat, damni infecti z ſtipulationem interponere debet: quia antequam a vacuam poſſeſſionem tradat, cuſtodiam & [diligentiam]

a ex conditionem. leg. 4. in fin. ff. de cond. indeb. b l. 31. §. 1. ff. de rebus creditis. c adde l. 84. ff. de ſolut. d §. 1. Inſt. de fideiuſſ. e Venditor ſeruus qui emit, poteſt etc propria authoritate colligere, ſuis tamen impenſis. f de l. 5. in fin. C. de euictionib. l. 5. §. 4. ff. de del. except. g Inferiorum agi ob vim turbatiuam hanc colligit Caſtrenſis: ſed & vim illam, ſi mala fide fiat, maleficium eſſe notat. Iniuriarum agi, qui iure ſuo vti prohibetur. h Cur non ex empto? Caſtrenſis putat venditorem poſt rem traditam ex empto non conueniri, ſed aliis actionibus. i qui alium re ſua vti impedit, iniuriarum tenetur. v. Bald. in Rubr. C. de reſ. vendit. v. l. 13. §. 7. ff. de iniuriis. k v. l. 27. ff. eo. l v. l. 17. l. eodem. m l. 34. ff. de contr. empt. n l. 6. §. 6. l. 18. §. 27. l. 26. §. 1. o Dolia fundo accedere plerumque venditores fundi æquiſtatim dicebant, vt hic & l. 26. & vid. l. 54. in fin. ff. vid. l. 60. l. 76. ff. de contrah. empt. l. 33. ff. de aedilit. p Notandum eſt huius propoſitionis progreſſum. Contractus venditionis habetur, pactum adiicitur vt aliquid fiat, ſtipulatio pœnæ, ſi id factum non erit, ſubſequitur. Pactum non impletur ab emptore. Quid iuris? venditor agere poteſt ex pacto (veſtito ſcilicet cohærentia contractus) vt emptor faciat. Demus venditorem non feciſſe? venditori duæ reſtant actiones; vna ex vendito, altera ex ſtipulatu: Quid? cum vtraque ſimul vti poterit? Iulianus reſpondet venditorem priore priùs vti poſſe altera electa, pœnaque percepta, pœnam [illegible] doli exceptione non poſſe. At minus ſi pœna conſecutus eſt quam eius intereſſet? Iulianus hic ait, ex priore (puta ex vendito) agi poſſe, ſi pluris eius intererit, adde l. 47. in fin. [illegible] ſi ita eſt, hoc conſequi videtur. Per ſtipulationem pœnæ præcedentem contractum non nouari. Nam ſi hic facta nouatio, ſeu noua debendi cauſa eſſet, ex ea tantum noua obligatione, non ex ea partim, partim ex anterioribus ageretur, & pœnæ ſtipulatio ſufficere videretur. Vide apud Hot. quæſt. illuſt. [illegible] Sic habendum eſt, principalem obligationem pœnali ſtipulatione non nouari, niſi id actum ſit, l. 8. [illegible] de nouation. §. 3. verſ. ſed cum hic. [illegible] de nouationib.

q v. l. 4. §. 7. ff. de except. doli mali.

r Si ab herede imprudens emero rem mihi ſub conditione legatam, actione ex empto pretium conſequor. [illegible] l. 16. v. l. 85. ff. de contrahend. empt.

ſ quia Nunc ex cauſa legati rem habet. Ita emendat Antonius Faber. 5. Coniect. 24. Nunc (inquam) id eſt, tempore exiſtentis conditionis.

t non ex lucratiua cauſa.

u v. Cuiac. 8. ad Afric.

x Si ſeruum cum peculio tibi vendam, iſque furtum ante traditionem mihi fecerit, ipſo iure peculium minuetur. Quòd ſi fortè iam peculium tradiderim, id ipſum recipio vel [illegible]. ſin poſt traditionem ſerui furtum acciderit, actionem eo nomine contra non habeo, niſi eatenus quatenus ex re furtiua peculium auctum eſt, verſ. Nam licet, [illegible] Quòd ſi tu ignorans nummos illos furtiuos eſſe, ſeu quaſi peculiares ademeris & conſumpſeris eo nomine mihi teneris, verſ. ſecundùm [illegible] l. 27. de princ.

a l. 32. §. 1. ff. de falſ. adde l. 18. §. 3. ff. de dolo.

y al. ex empto vendito, vt l. 19. ff. de [illegible] eſt. ſic Varro [illegible] ex conducto locato.

ſ Idem ſi plures commodatæ ſint, l. 17. §. 4. ff. commodati.

t v. l. 42. in fin. ſ. eod.

u adde l. 3. §. 2. ff. de itinere actuque.

x Euicta ſeruitute agitur ex empto, non ex euictione, l. [illegible]

y Venditor etiam in immobilibus cuſtodiam debet antequam ipſa immobilia tradat.

z l. 18. §. 7. ff. de damno.

a l. 35. §. 4. ff. de contrah. empt. l. 14. ff. de furtis.

a v. l. 5. §. 1. ff. de [illegible] b Obligatio naturalis [illegible] [illegible] c l. 1. Inſt. [illegible] d Manifeſtum eſt [illegible] e adde l. 9. ff. ſolut. f v. quæ notaui ad l. 87. ff. de [illegible] g v. l. 31. ff. de [illegible] h [illegible] i [illegible] k v. l. 26. ff. [illegible] l v. l. 27. ff. de [illegible] m v. l. 36. ff. [illegible] n l. 85. §. 5. ff. de contrah. empt. [illegible] o [illegible] p leg. 9. §. 4. [illegible] de rei vind.

diligentiam

a l. 35. ſ. eod.
b Cuſtodiam venditor debere qui debet, damni infecti ſtipulationem eius domus nomine negligere non debet: pars enim cuſtodiæ eſt, ac diligentiæ, ſtipulari de damno infecto, qui id omiſit, negligens fuit.
c Bonæ fidei emptori dolus venditoris neque nocet, neque prodeſt.
d vide l. 3. C. de periculo. Dolus ſuus nemini prodeſt.
e Quum venderem ſeruum, dixi eum habere peculium decem aureorum: ſi minus eſt, decem tenetur emptori: ſi plus habet, totum emptor accipiendum conuenit, ut decem ei dumtaxat præſtentur. Synop. Baſil. [illegible] c. 13.
f Emptor agri eſſe ſcit ſeu pendat qui [illegible] adiecit.
g l. 13. ſ. 22. ſupr. eod. et in commodato l. 18. ſ. 2. ſupr. commodati.
h al. arbitrium.
i [illegible] ſ. 8. ſ. eod.

diligentiam a præſtare debet, & pars b eſt cuſtodiæ diligentiæque, hanc interponere ſtipulationem: & ideo, ſi id neglexerit, tenebitur emptori.

De dolo venditoris.

37. *Idem libro* 14. *ad Plautium.*

SIcut æquum eſt bonæ c fidei emptori alterius dolum non nocere: ita non eſt æquum, eidem personæ venditoris d ſui dolum prodeſſe.

38. *Celſus lib.* 8. *Digeſtorum.*

SI venditor hominis dixit, *peculium eum habere decem, nec quicquam adiiciatur, emptori ſi plus habet, actum præſtare*, ſi iniitium hoc actum eſt, ut dumtaxat decem præſtaret: ſi autem eſt, ut dicat eſſe decem, & talem ſeruum eſſe, ut tantum peculii habeat.

1 ¶ Si per emptorem ſteterit f, quo minus ei mancipium traderetur, pro g ejus partis per arbitrium h incipium æſtimandum: Sextus Ælius, Druſus dixerunt ſententiam poſſe ſeruari. Sextus Ælius, Druſus dixerunt: quorum & mihi iuſtiſſima videtur eſſe ſententia.

2 ¶ Firmus à Proculo quæſiit, ſi de plumbeo i caſtello fiſtulæ k ſub terram miſſæ, aquam ducerent in ædium l lateribus circumſtructam, an hæ ædium eſſe ſententia, ut ſit in ea vendita n ſintque a, quæ ædium non eſſent. Ille reſcripſit, referre quid acti eſſet. Quid enim ſi ſimile de ea re neque emptor, neque venditor cogitauerunt, ut plerumque in eiuſmodi rebus euenire ſolet? nonne propius eſt, ut inſertas & incluſa ædificio partem eius eſſe exiſtimemus?

De reticentia venditoris.

39. *Modeſtinus lib.* 5. *Reſponſorum.*

QVærit, ſi quis ita fundum vendiderit, *vel vemundatiam eſſe videatur quod intra terminos ipſe poſſedit*: Sciés tamen aliquam partem certam ſe non poſſidere, non certiorauerit emptorem an ex empto iudicio teneatur, cum hæc generalis adiectio ad ea quæ ſpecialiter nouit, qui vendidit, nec excepit, pertinere nõ debeat: ne alioquin emptor capiatur p, qui fortaſſe, ſi q hoc cognouiſſet, vel empturus non eſſet, vel minoris empturus eſſet, ſi certioratus de loco certo fuiſſet, cum hoc & apud veteres ſit relatum in viis perſona: qui ſic exceperat *Seruitutes ſi quæ debentur, debebuntur*, etenim iuris auctores reſponderunt, ſi certus venditor quibuſdam perſonis certas ſeruitutes debere, non admonuiſſet emptorem, ex empto eum tenere debere, quando hæc generalis ſ exceptio non ad ea pertinere debeat, quæ venditor nouit, quæque ſpecialiter excipere potuit & debuit, ſed ad ea, quæ ignorauerit, & de quib. emptorem certiorare nequiuit? Herennius Modeſtinus reſpondit: ſi quid circumueniendi emptoris cauſa venditor in ſpecie, de qua quæritur, ſcit, ex empto actione conueniri poſſe.

De arboribus ſtantibus.

40. *Pomponius lib.* 33. *ad Quintum Mucium.*

QVintus Mucius ſcribit: Dominus fundi de prædio arbores ſtantes vendiderat t, & pro his rebus pecuniam acceperat, & tradere nolebat: emptor quærebat, quid ſe facere oporteret: & verebatur, ne hæ arbores eius non viderentur factæ. *Pomponius*: u Arborum quæ in fundo continentur, non eſt ſeparatum corpus à fundo: & ideo, ut x dominus, ſuas ſpecialiter arbores x vindicare emptor non y poterit, ſed ex empto z habet actionem.

De reticentia venditoris.

41. *Papinianus lib.* 3. *Reſponſorum.*

IN venditione ſuper annua a penſitatione b pro aquæ ductu infra domum Romæ conſtitutam †, nihil c commemoratum eſt: deceptus ob eam rem ex empto actionem habebit: itaque, ſi conuenietur ob b pretium ex vendito, ratio improuiſi oneris c habetur.

De compenſatione lucri & damni.

42. *Paulus lib.* 2. *Quæſtionum.*

SI duorum fundorum venditor ſeparatim de modo cuiuſque pronuntiauerit, & ita utrumque uno pretio tradiderit, & alteri aliquid deſit, quamuis in altero ſuperet, fortè ſi dixit, verum centum iugera alterum ducenta habere, non prodeſt ei, quod in altero ducenta decem inueniuntur, ſi in altero decem deſint: & de his ita apud Labeonem relatum eſt.

¶ Sed an exceptio doli mali venditori proſutura ſit, poteſt dubitari: utique ſi exiguus modus ſyluæ deſit, & plus in vineis habeat, quam repromiſſum eſt, an non facit dolo, qui iure ſ perpetuo vtitur: nec enim hic, quod amplius in modo inuenitur, quàm alioquin dictum eſt, ad compendium venditoris, ſed ad emptoris pertinet: & tunc tenetur venditor, cùm minor modus inuenitur: videamus tamen, ne nulla g querela ſit emptoris in eodem fundo ſi plus inueniat in vineis, quàm in prato h, cùm vniuerſus modus conſtet.

¶ Similis quæſtio eſſe poteſt ei, quæ in duobus fundis agitata eſt, & ſi quis duos ſtatuliberos vno pretio vendat, & dicat, vnum decem dare iuſſum, qui l quindecim dare debebat. nam & hic tenebitur ex empto actione, quamuis emptor à duobus viginti acceperit. Sed rectius eſt k, in omnibus ſupraſcriptis caſibus lucrum l cum damno compenſari m: & ſi quid deeſt emptori, ſiue pro modo, ſiue pro qualitate n loci, hoc ei reſarciri.

De venditione ſeruorum, quibus fideicommiſſaria libertas debetur. De ſumptibus ab emptore factis, cui res euincitur.

43. *Idem lib.* 5. *Quæſtionum.*

TItius, cùm decederet, Seio Stichum, Pamphilum, Areſuſam, per fideicommiſſum reliquit eiſque fideicommiſit, ut omnes ad libertatem poſt annum o perducerentur; cum legataria fideicommiſſum ad ſe pertinere noluiſſet, nec tamen heredem à ſua petitione liberaſſet, heres eadem mancipia Sempronio vendidit, nulla p commemoratione fideicommiſſæ libertatis facta: emptor, cum pluribus annis mancipia ſupra ſcripta ſibi ſeruiiſſent, Areſuſam manumiſit q, & cum cæteri quoque ſerui, cognita voluntate defuncti, fideicommiſſam libertatem petiiſſent, & heredem ad prætorem perduxiſſent, iuſſu r prætoris, ab herede ſunt manumiſſi. Areſuſa quoque nollet ſe emptorem patronum habere, reſponderat: cùm emptor pretium à venditore, empti iudicio, Areſuſæ quoque nomine repeteret, lectum † eſt reſponſum Domitii Vlpiani, quo continebatur, Areſuſam pertinere ad reſcriptum ſacrarum conſtitutionum, ſi nollet ſ emptorem t patronum habere: emptorem tamen nihil u poſſe poſt manumiſſionem à venditore conſequi. Ego cùm meminiſſem, & Iulianum in ea ſententia eſſe, ut exiſtimaret, poſt manumiſſionem quoque empti actionem durare, quoro, quæ ſententia vera eſt. Illud etiam in eadem cognitione nomine emptoris deſiderabatur, ut ſumptus, quos in vnum ex his, quem erudierat, fecerat, et reſtituerentur.

¶ Item quæro, Areſuſa, quæ recuſauit emptorem patronum ſ habere, cuius ſit liberta conſtituta: an poſſit vel legatariam, quæ non x liberauit, vel heredem patronum habere, nam cæteri duo ab herede manumiſſi ſunt? Reſpondi, ſemper probaui Iuliani ſententiam putantis †. [manumiſſione y non amitti quoque z eo modo.]

¶ De ſumptibus verò, quos in erudiendum hominẽ emptor fecit, videndũ eſt. nam empti iudicium ad eam quoq; ſpeciem ſufficere exiſtimo: non n. pretiũ con-

† lege conſtitutam.
a Venditor videtur modo, ita fundi vitia emptori ſuſcipere cogitur.
b Ex vendito actio datur ad pretium.
c i. celata penſitatione [illegible] fundi ſeruitute præſtanda, quæ actio non tantum ad cuiuſdam, ſed ad pretii excuſationem, ſiue ex empto, quanto minoris: quæ verba antecedentia, ſi conuenietur ob pretium, oſtendunt, vide Cuiac. ad l. 13. Inſt. de verb. ſtip. Hinc paſſim colligi videtur, venditorem teneri tradere rem liberam à ſeruitute. Item, emptori decepto competere actionem & exceptionem.
d Modum agri in venditionibus fundorum plerumque veteres dicebant, dixi ad l. 3. ſ. eod.
e l. 47. Inſ. de coll. [illegible]
f Actione ex edicto [illegible]
g Si per ignorantiam venditor in vno decipitur, & in alio decipit (in vno ſcilicet contractu non in pluribus) debet fieri compenſatio. Bart. ad hanc legem Baldus ad l. vlt. C. [illegible] dicit alibi non eſſe.

n al. ſtillicidium.
o aliud eſt quàm ahenum, in quo aqua ad potandum caleſit. l. 18. ſ. 3. T. de inſtructo. In balneatorio inſtrumento aheneum Paulus etiam ponit, in quo aqua ad lauandum calet, Paulus 3. ſent. 6. ſ. 65. & ibi Cuiac. 2. obſ. 6. Ænum etiam id eſt, in quo aqua calida lauatur olea l. 19. ſ. 2. T. locati. Miliarii meminit Seneca 3. Naturalium 24. & 4. c. 9. Vas etiam fuit ad calefaciendam aquam penes vitatum, Gellius [illegible]. Nam veteres aqua vſi ſunt calida in potu. Seneca 2. de ira 25. & 3. de ira 24. adde l. 18. ſ. 3. inf. de inſtructo.
m vide l. 17. ſ. 8. T. eod. n Iunctura in vulgus. Fiſtulæ & ſcutula hic opponit tubis & cauis. Fiſtulæ & tubulis Liuius 39 adiicit ſummoliri, quo nomine quoque ciſta ædificii formam moleſta ſunt ſignificantur, ut in legibus Iuſticum. Ne quis eos limites decumanos obſeratur, neue quid in eis immolitum, neue quid ibi poſitum habeto. o Inſan. inſtitu. dixi ad l. 7. inf. de incendio.
p Captioſa exceptio nocet excipienti.
q l. 13. ſ. 6. l. 21. ſ. 1. ſ. eod. l. 35. in fin. l. 45. in fi. T. de cont. emp. l. 9. T. de periculo.
r Seruitutum recipiendarum hæc generalis fuit formula. His etiam modis recipiebantur, Quibus ei ſeruitus, utique eſt. l. 30. ſupr. comm. præd. De ſpeciali ſeruitutum exceptione dixi ad l. 17. ſ. 3. ſupr. de ſeruit. urban.
ſ Generalis exceptio permiſſa eſt ignoranti: ſpecialis à ſciente exigitur.
t Arbores quæ in fundo ſunt non efficiunt corpus à fundo ſeparatum. Vnde notant, Dominium arborum ſolo cohærentium ſine ſolo transferri non poſſe.
u Qui nondum rem emptori tradidit, adhuc ipſius dominus eſt. l. 8. C. eod. l. 50. ſ. de rei vind. l. 20. C. de pact. l. 27. C. de rei vind. l. 3. C. de his qui à non domino l. 14. inf. de ſeruit. ſ. 5. in fin. Inſt. de empt.
x l. vlt. ſupr. de rei vind.
y Emptor aduerſus venditorem non tradentem, non vtitur rei vindicatione, ſed ex empto actione perſonali. Cur ita? Ex contractu generaliter non transfertur dominium ante traditionem. l. ſuper 50. de rei vind. l. pen. C. de rei vind. licet ius pignoris ſola conuentione transferatur. l. 1. T. de pign. act.
z ad præſentiam ſu quæ habetur loco traditionis, Bald. ad tit. C. de contr. empt. 3. vlt. adde l. 25. ſupr. eod.
a de annua præſtatione ſcripſit Iacobus Venantius Bononienſis. b Pro aquæductu Romæ annuæ penſitationes præſtabantur, l. 27. ſ. 3. T. de uſufr. l. 1. C. de aquæduct.

Afric. & Cuiac. c. 2. Aſtronomic. & Varron. lib. 1. c. 7. i Hæc ſtatus dimidiam non ſuperat, & ita tolerabilis eſt. l. 10. inf. de fundis. k Verba ſunt Triboniani, non Pauli Cuiac. 8. ad Afric. fol. 209. l. l. 12. in fin ſupr. de negot.
m Compenſatio qualitatum admittitur.
n l. 9. in fin. l. 22. l. 34. ſupr. eod. o & ſic in diem talis non eſt ſtatuliber, ſed quaſi l. 51. ſ. 3. T. de fideic. liber. Statuliber, cui libertas obtigerit, nullum habet patronum, cui obtigerit fideicommiſſaria, nullum habet dominum vel ingratum l. 24. in fin. T. de fideicommiſ. liber. Cuiac. 8. ad Africanum.
p & ſuo damno l. 10. ſ. 1. l. 15. l. 24. in fin inf. de fidei libertatibus.
q vide d. l. 24. ſ. vlt. r Recuſare ſibi aliquem patronum. Nolle legatam, non idem eſſe quod repudiare, cùm poſſit deliberare, hic notat Baldus.
† legebatur apud Prætorem reſponſa iuriſconſultorum ut intelligeret quid conſuluiſſent, vt hic, & l. vn. C. Th. de reſponſ. prud. vt & cautiones l. vlt. ſupr. ſi certum.
ſ habet enim electionem. l. 45. in fin. inf. eod.
t ſed venditorem, id eſt, heredem l. 45. ſ. vlt. hoc & d. l. 24.
u Paulus ab opinione Vlpiani in ſententiam Iuliani declinat. Inf. eod.
x quæ eam non liberauit, &c. Haloand.
† al. dicentis, manumiſſione non amitti eo modo ex empto actionem, & ita Vulgata.
y manumiſſionem ex empto actionem eo modo non amitti. Hal.
z Patronatus ius qui amiſit, cuius peculiariter eius intereſt, actionem habet ex empto. Bart. aliis, qui libertum habet non dicitur locupletior, cùm libertus eum poſſit æſtimari. l. 5. inf. ſol. de praeſcript.

T iij

Universidad Rey Juan Carlos

tinet tantùm, ſed & omne, quod intereſt emptoris, ſeruum non euinci: planè ſi in tantum pretium exceſſiſſe proponas, vt non ſit cogitatum à venditore de tanta ſumma, veluti ſi ponas agitatorem poſtea factum, vel pantomimum euictum eſſe eum, qui minimo venit pretio, iniquum videtur, in magnam quantitatem obligari venditorem.

44. *Africanus* lib. 8. Quæſtionum.

CVm [eſ] forte idem mediocrium facultatum ſit, & Stichon vltra duplum periculum ſubire eum oportet.

45. *Paulus* libro 5. Quæſtionum.

IDque & Iulianum agitaſſe in Africano refert: quod ſtultum eſt: ſicut minuitur præſtatio, ſi ſeruus deterior apud emptorem effectus ſit, cùm euincitur.

1 ¶ Illud expeditius videatur, ſi mihi alienam aream vendideris, & in eam ego ædificauero, atque ita eam dominus euincit: nam quia poſſum petentem dominum, niſi impenſam ædificiorum ſoluat, doli mali exceptione ſummouere, magis eſt, vt ea res ad periculum venditoris non pertineat: quod & in ſeruo dicendum eſt, ſi in ſeruitutem, non in libertatem euinceretur, vt dominus mercedes, & impenſas præſtare debeat: quod ſi emptor non poſſideat ædificium, vel ſeruum, ex empto habebit actionem. In omnibus tamen his caſibus, ſi ſciens quis alienum vendiderit, omnimodo teneri debet.

2 ¶ Supereſt tertia deliberatio, cuius debet eſſe liberta Areteuſa, quæ recuſat emptorem? Et non ſine ratione dicetur, eius debere effici libertam, à quo vendita eſt: id eſt heredis: quia & ipſe ex empto actione tenetur: ſed hoc ita, ſi non Areteuſa elegerit emptoris patronatum: tunc etenim & illius remanet liberta, & ille ex empto actionem non habet: quia nihil eius intereſt, cùm eam libertam habet.

Si alienæ rei venditor domino ſucceſſerit.

46. *Paulus* lib. 24. Quæſtionum.

SI quis alienam rem vendiderit, & medio tempore heres domino rei extiterit, cogetur implere venditionem.

De pœna & vſuris.

47. *Idem* lib. 6. Reſponſorum.

LVcius Titius, accepta pecunia ad materias vendendas ſub pœna certa, *ita vt, ſi non integras repræſentaſſet intra ſtatuta tempora pœna committeretur*, partim datis materiis, deceſſit: cùm igitur teſtator in pœnam commiſerit, neque heres eius reliquam materiam exhibuerit, an & in pœnam, & in vſuras conueniri poſſit? præſertim cùm emptor mutuatus pecuniam, & vſuras grauiſſimas expendat? Paulus reſpondit,

EX contractu, de quo quæritur, etiam heredem venditoris in pœnam conueniri poſſe: in actione quoque ex empto officio iudicis, poſt moram intercedentem, vſurarum pretij rationem haberi oportere.

De inſtrumentis fundi & finibus.

48. *Scæuola* libro 2. Reſponſorum.

TItius heres Sempronij fundum Septicio vendidit ita: *fundum Sempronianum, quicquid Sempronij iuris fuit, & is illud tempus tot numis*: vacuámque poſſeſſionem tradidit, atque fines eius demonſtrauit: quæritur, an empti iudicio cogendus ſit oſtendere ex inſtrumentis hereditarijs, quid iuris defunctus habuerit, & fines oſtendere? Reſpondit, id ex ea ſcriptura præſtandum quod feciſſe intelligatur: quòd ſi non appareat, debere venditorem & inſtrumenta fundi & fines oſtendere: hoc etenim contractus bonæ fidei conſonat.

De venditore, qui colonum per collusionem ſuppoſuit.
1. De vſuris.

49. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

QVi per colluſionem imaginarium colonum, circumueniendi emptoris cauſa, ſuppoſuit, ex empto tenetur: nec defenditur, ſi, quò facilius excogitata fraus occultetur, colonum & quinquennij penſiones in fidem ſuam recipiat.

1 ¶ Pretij ſortè, licèt poſt moram, ſoluta vſuræ peti non poſſunt: cùm hæ non ſint in obligatione, ſed officio iudicis præſtentur.

De emptore liberato beneficio legis.

50. *Labeo* libro quarto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

BOnæ fidei non patitur, vt, cùm emptor alicuius legis beneficio pecuniam rei venditæ debere deſiſſet, antè quàm res ei tradatur, venditor tradere compellatur, & re ſua careret: poſſeſſione autem tradita futurum eſt, vt rem venditor aliquo modo auferret: itaque cùm petenti eam rem emptor exceptionem rei venditæ & traditæ obiiciat, vt perinde habeatur, ac ſi petitor ei neque vendidiſſet, neque tradidiſſet.

De mora.

51. *Idem* libro quinto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

SI & per emptorem & venditorem mora fuiſſet, quo minus vinum præberetur, & traderetur, perinde eſſe ait, quaſi ſi per emptorem ſolùm ſtetiſſet. Non enim poteſt videri mora per venditorem emptori facta eſſe, ipſo moram faciente emptore.

1 ¶ Quòd ſi fundum emiſti ea lege, *vti des pecuniam Kalendis Iulijs*, et ſi ipſis Kalendis per venditorem eſſet factum, quo minus pecunia ei ſolueretur: deinde per te ſtaret, quo minus ſolueres, vti poſſe aduerſus te lege ſua venditorem dixi: quia in vendendo hoc ageretur, vt quandoque per emptorem factum ſit, quo minus pecuniam ſoluat, legis pœnam patiatur: hoc ita verum puto, niſi ſi quid in ea re venditor dolo fecit.

De inſtrumentis exhibendis. 1. De prædio aſſignato in denunciato. 2. De militia. 3. De ripa damni vitandi causa.

52. *Scæuola* lib. 7. Digeſtorum.

[The marginal glosses and the footnotes at the foot of the page are too faded in this scan to transcribe reliably. Legible fragments include: "Empti iudicium ... quod intereſt emptoris", "Non tamen vltra duplum", "Agitatores, inter ſeruos pretioſos numerati & habiti", "Ideò non debet excedere duplum pretij conuenti vel communis" and, at the foot of the right column, "nib. tenendis ipſis apparere. l. 17. in fin. l. 24. in fin. ff. de minor." and "Creditor".]

Creditori fundum ſibi obligatum, cuius chirographa tributorum à debitore rerum ſolutorum apud ſe depoſita habebat, vendidit Mævio ex lege [illegible] ... ſolutum tributorum cauſam ſecutus tributorum, quæ iam ſoluta erant, & conductore e ſaltus d, in quo idem fundus erat, vendit, nunquam Mævius emit, & cætera ... dus eſt, veniretque ... quæſitum eſt, an empti iudicio, vel aliqua actione emptor à venditore conſequi poſſit, vt ſolutione emptor à venditore chirographa eiſdem tributorum ſubſcriptarum chirographa iis ... dit poſſe emptorem empti iudicio conſequi vt inſtrumenta, de quibus quæreretur, exhibeantur e.

1 ¶ Prædium æſtimatum f, in dotem à patre filiæ nomine datum, obligatum creditori deprehenditur. Quæſitum eſt an filius g qui hereditatem patris retinet, cum ab ea ſe filia abſtinuiſſet, dote contenta, actione ex empto teneatur, vt à creditore h liberet, & marito liberum i præſtaret, reſpondit, teneri.

2 ¶ Inter venditorem, & emptorem militiæ k in conuenit, vt ſalarium, quod deberetur ab illa perſona l, emptor crederet, quæſitum eſt, emptor militiæ quam l emptor crederet, quæſitum eſt, & quid ex eius quantitatem à quo exigere l debet, l & quid ex eiuſmodi pacto venditor emptori præſtare debeat. reſpondit, venditorem actiones extraordinarias eo nomine, quas haberet, præſtare debere.

3 ¶ Ante domum muri iunctam, molibus iactis ripam † conſtituit: & vti m ab eo poſſeſſa domus fuit, Gaio Seio vendidit, quæro, an ripa, quæ ab auctore domus coniuncta erat, ad emptorem quoque iure emptionis pertineat? reſpondit, eodem iure fore venditam domum quo n fuiſſet prius, quam veniret.

De mercede inſulæ venditæ & ſepulchro non excepto, & De habitatione excepta.

52. *Labeo* libro 2. Pithanon.

Si mercedem o inſulæ acceſſuram eſſe emptori dictum eſt p, quanti inſula locata ſit, tantum emptori præſtetur. *Paulus*: Immo ſi inſulam totam vnam q hominem locaueris, & amplioris conductor locauerit, & in vendenda inſula mercedem emptori ceſſuram eſſe dixeris, id r accedet, quod ſibi totius inſulæ conductor debebit.

1 ¶ Si cum fundum vendidiſti, in quo ſepulchrum s habuiſti, nec nominatim tibi ſepulchrum excepiſti, parum t habes eo nomine contra. *Paulus*: Minimè ſi modò in ſepulchrum u iter publicum tranſit.

2 ¶ Si a habitationibus habitatio lege venditionis excepta b [illegible] omnibus in ea habitantibus, præter c dominum, recte recepta habitatio eſt. *Paulus*: Immo ſi cui in ea inſula, quam vendidiſti, gratis d habitationem dederis, & eo receperis, habitationem, quam [illegible] ... Nominatim enim de habitatoribus excipi oportuit. Itaque eos e habitatores emptor inſula ſi habitatione immunè prohibebit.

De eo quod ſervus venditus fecit iuſſu venditoris. & De deſtinatione [illegible].

53. *Idem* lib. 2. Pithanon.

Si ſeruus, quem vendideras, iuſſu tuo aliquid fecit, & ex eo crus f fregit, ita demum ea res tuo periculo non eſt, ſi id imperaſti, quod ſolebat ante venditionem facere, & ſi id imperaſti, quod etiam non vendito ſeruo imperaturus eras. *Paulus*: Minimè. Nam, ſi e periculoſam rem ante venditionem facere ſolitus eſt, culpa tua id factum eſſe videbitur, puta enim eum fuiſſe ſeruum, qui per catadromum f deſcendere, aut in cloacam demitti ſolitus eſſet. Idem iuris erit, ſi eam rem imperare ſolitus fueris h, quam prudens, & diligens paterfamilias imperaturus ei ſeruo non fuerit.

¶ Quid ſi hoc exceptum fuerit? † tamen poteſt ei ſeruo nouam rem imperare, quam imperaturus non fuiſſet, ſi (non) veniſſet, veluti ſi eī imperaſtis vt ad emptorem iret, qui peregrè eſſet. Nam certè ea res tuo periculo eſſe non debet. itaque tota ea res ad dolum malum dumtaxat, & culpam venditoris dirigenda eſt.

1 ¶ Si dolia 1 octoginta accedere fundo, quæ in fundo k eſſent, dictum erit, & plura erunt, quam ad eum numerum, dabit emptori ex omnibus, quæ vult, dum l integra deſit. Sola octoginta fuerint, qualiacumque emptorem ſequentur: nec pro non integris quicquam ei venditor præſtabit.

De ſeruo qui eſt apud hoſtes.

55. *Pomponius* lib. 10. Epiſtolarum.

Si ſeruus, qui emeretur, vel promitteretur, in m hoſtium poteſtate ſit; Octauenus magis putabat, valere emptionem & ſtipulationem, quia inter ementem, & vendentem eſſet commercium. potius enim difficultatem n in præſtando eo ineſſe, quam o * in * natura, etiam ſi officio p iudicis ſuſtinenda eſſet eius præſtatio, donec præſtari poſſit.

LOCATI & CONDUCTI.

[illegible]

c Conductor ſeu colleƈtor tributorum [illegible]

[illegible]

d vt in l. 26 ſupr. comm. diuid. l. 3. §. 1 ſup. de ſeruis exportando: & l. vlt. ſup. ad leg. Aquil.

[illegible]

TIT. II.

Unde ſit locatio, & quomodo contrahitur.

Paulus lib. 34. ad Edictum.

Locatio & conductio, cùm naturalis a ſit & omnium b gentium, non verbis c, ſed conſenſu d contrahitur, ſicut e emptio & venditio.

Collatio locationis & emptionis.

2. *Gaius* lib. 2. Rerum quotidianarum.

Locatio & conductio proxima f eſt emptioni & venditioni; iiſdemque g iuris regulis conſiſtit. nam ut emptio & venditio ita h contrahitur, ſi de pretio i convenerit, ſic & locatio & conductio contrahi intelligitur, ſi de mercede k convenerit.

1 ¶ Adeo autem familiaritatem l aliquam habere videntur emptio & venditio, item locatio & conductio, ut in quibuſdam quæri ſoleat m, utrum emptio & venditio ſit, an locatio & conductio. ut ecce ſi cum aurifice n mihi convenerit, ut is ex auro ſuo annulos mihi faceret certi ponderis, certæque formæ, & acciperet (verbi gratia) trecenta, utrum emptio & venditio ſit, an locatio & conductio? ſed placet o, unum p eſſe negotium, & magis emptionem & venditionem eſſe. Quod ſi ego aurum dedero, mercede pro opera conſtituta, dubium non eſt, quin & locatio & conductio ſit.

De æſtimatione.

3. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

Cum fundus locetur, & æſtimatum inſtrumentum colonus accipiat, Proculus ait id q agi, ut inſtrumentum emptum haberet colonus, ſicuti fieret, cùm quid æſtimatum in dotem daretur.

De voluntate & morte locatoris, eiuſve qui precario conceſſit.

4. *Idem* lib. 16. ad Sabinum.

Locatio precariive rogatio ita facta, *quoad is qui eam locaſſet, dediſſetve, vellet* r, morte s eius, qui locavit, tollitur.

De penſione remiſſa.

5. *Ulpianus* lib. 28. ad Edictum.

Si tibi habitationem locavero, mox penſionem remittam t, ex locato & conducto agendum erit.

De eo quod conductor furti actione conſecutus eſt.

6. *Gaius* lib. 10. ad Edictum Provinciale.

Is qui rem conduxit, non x cogitur reſtituere id, quod rei nomine furti actione conſecutus eſt.

De locatione alienæ inſulæ per plures perſonas ambulante.

7. *Paulus* lib. 32. ad Edictum.

Si tibi alienam inſulam locavero quinquaginta, tuque eandem ſexaginta Titio locaveris, & Titius à domino prohibitus fuerit habitare, agentem te ex conducto, ſexaginta conſequi debere placet: quia & ipſe Titio teneris in ſexaginta.

8. *Tryphoninus* lib. 2. Diſputationum.

Non videamus, ne non ſexaginta præſtanda, nec quinquaginta ſint, ſed quanti intereſt perfrui conductione, tantundemque conſequatur medius, quantum præſtare debeat ei qui à ſe conduxit: quoniam emolumentum conductionis, ad comparationem uberioris mercedis computatum, maiorem efficit condemnationem. & tamen primus a locator reputationem b habebit quinquaginta, quæ ab illo perciperet, ſi dominus inſulæ habitare conductorem non vetuiſſet: quo iure utimur.

De evictione prædij locati. 1. De morte fructuarij, qui locavit. De ædificio exuſto. 2. De vi maiore. 3. De igne interdicto habendo. 4. De grege abacto. 5. De impenſis. Et de acquiſitione rei conductæ.

9. *Ulpianus* lib. 32. ad Edictum.

Si quis domum bona fide emptam, vel fundum locaverit mihi, iſque ſit evictus ſine dolo malo, culpaque eius, Pomponius ait, nihilominus eum teneri ex conducto ei, qui conduxit, ut ei præſtetur frui quod conduxit licere. planè ſi dominus non patitur, & locator paratus ſit aliam habitationem non minus commodam præſtare, æquiſſimum eſſe ait, abſolvi locatorem.

1 ¶ Huic ſubiungi poteſt, quod Marcellus lib. 6. Digeſtorum ſcripſit: ſi fructuarius locaverit fundum in quinquennium, & deceſſerit, heredem eius non teneri, ut frui præſtet: non magis quam, inſula exuſta, teneretur locator conductori.

¶ Sed an ex locato teneatur conductor, ut pro rata temporis, quo fruitus eſt, penſionem præſtet, Marcellus quærit: quemadmodum præſtaret, ſi fructuarij ſervi operas conduxiſſet, vel habitationem? & magis admittit teneri eum; & eſt æquiſſimum.

¶ Idem quærit, ſi ſumptus fecit in fundum quaſi quinquennio fruiturus, an recipiat? & ait, non recepturum, quia hoc evenire poſſe, proſpicere debuit.

¶ Quid tamen, ſi non quaſi fructuarius ei locavit, ſed ſi quaſi fundi dominus? videlicet tenebitur: decepit enim conductorem. & ita Imperator Antoninus cum D. Severo reſcripſit.

¶ In exuſtis quoque ædibus temporis, quo ædificium ſtetit, mercedem præſtandam reſcripſerunt.

2 *Iulianus* lib. 15. Digeſtorum dicit:

Si quis fundum locaverit, *ut etiam, ſi quid vi maiore accidiſſet, hoc ei præſtaretur*, pacto ſtandum eſſe.

3 ¶ Si colonis prædiorum, lege locationis, ut focum ignem ne haberent, denuntiatum eſt, ſi quidem fortuitus caſus incendij cauſam intulerit, non præſtabit periculum locator: ſi verò culpa locatoris x, quam præſtare neceſſe eſt, damnum fecerit, tenebitur.

4 ¶ Imperator Antoninus cum patre, cùm y grex eſſet abactus, quem quis conduxerat, ita reſcripſit: Si capras latrones citra tuam fraudem abegiſſe, probari z poteſt iudicio locati a caſum præſtare non cogeris: atque temporis b, quod inſequutum eſt, mercedes ut indebitas recuperabis c.

h Tria ſunt ſubſtantialia huius contractus: conſenſus *l. 1. ſupr. eod.* merces ſeu penſio, res [illegible]

m ut *l. 44. ſupr. de usurpat.* [illegible]

p ſiquidem æſtimatio emptio eſt [illegible]

q Æſtimata quæ quis in dotem accepit, empta ea habere intelligitur.

r locatio valet in tempus quo [illegible]

u ut *l. 16. ſupr. de liberatione.*

[illegible]

e Huiuſmodi conductor non præſtatur, cum providere debuit.

z non tamen omnes ad id adſtringuntur [illegible]

f hinc collige regulariter: Non omnem ſterilitatem, & cœli iniurias accidentem, coloni ſed domini periculo eſſe, niſi aliud convenerit [illegible]

y Gregem qui conduxit non tenetur, ſi probatum fuerit citra fraudem eius latrones eum abegiſſe. Quin & mercedes pro inſequuto tempore ſolutas recuperat. [illegible]

a Conductor ſolutam iam mercedem repetere poteſt [illegible]

b pro tempore quo conductor uti non potuit [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

5 ¶ Celsus etiam imperitiam culpæ adnumerandam libro 8. Digestorum scripsit. Si quis vitulos pascendos, vel sarciendum quid, poliendumve conduxit, culpam eum præstare debere: & quod imperitia peccavit, culpam esse: quippe ut artifex (inquit) conduxit.

7 ¶ Si alienam domum mihi locaveris, eaque à me tibi legata, vel donata sit, non teneri me tibi ex locato ob pensionem, sed de tempore præterito videamus, si quid ante legati diem pensionis debetur, & puto solvendum.

10. *Iulianus* lib. 4. ad Ferocem.

ET ego ex conducto recte agam, vel in hoc, ut me liberet.

De culpa eorum quos conductor in fundum induxit. 1. De igne. 2. De detrimento rei. 3. De depositione vini ... 4. De ... [illegible]

11. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

VIdeamus an & servorum culpam, & quoscunque induxerit, præstare conductor debeat? & quatenus præstat, utrum ut servos noxæ dedat, an vero suo nomine teneatur: & adversus eos, quos induxerit, utrum præstabit tantum actiones, an quasi ob propriam culpam tenebitur? mihi ita placet, ut culpam etiam eorum, quos induxit, præstet suo nomine, etsi nihil convenit: si tamen culpam in inducendis admittit, quod tales habuerit, vel suos, vel hospites. & ita Pomponius libro 63. ad edictum probat.

1 ¶ Si hoc in locatione convenit, ignem ne habeto, & habuit, tenebitur, etiam si fortuitus casus admisit incendium: quia non debuit ignem habere. aliud est enim, ignem innocentem habere: permittit enim habere, sed innocuum ignem.

2 ¶ Item, prospicere debet conductor, ne aliquo vel ius rei, vel corpus deterius faciat, vel fieri patiatur.

3 ¶ Qui vinum de Campania transportandum conduxisset, deinde, mota à quodam controversia, signatum suo & alterius sigillo in apothecam deposuisset: ex locato tenetur, ut locatori possessionem vini sine controversia reddat, nisi culpa conductor careret.

4 ¶ Inter conductorem & locatorem convenerat, ne in villa urbana fœnum componeretur: composuit deinde servus igne illato succendit: ait Labeo, teneri conductorem ex locato: quia ipse causam præbuit, inferendo contra conductionem.

12. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

SEd & si quilibet extraneus ignem iniecerit, damni locati habebitur ratio.

De cista eversa. 1. De nave submersa. 3. De servo perdito ... 4. De magistro qui discipulum percussit. 5. De gemma fracta. 6. De vestimentis ... vel permutatis. 7. De conductore qui migravit. 8. De mensuris iussu magistratus fractis. 9. De duobus reis. 10. De relocatione. 11. De tacita renovatione conductionis.

13. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

ITem quæritur, si cisiarius, id est carrucharius, dum ceteros transire contendit, cisium everterit, & servum quassavit, vel occidit: puto ex locato esse in eum actionem: temperare enim debuit. sed & utilis Aquilia ... dabitur.

1 ¶ Si navicularius onus Minturnas vehendum conduxerit, & cum flumen Minturnense navis ea subire non posset, in aliam navem merces transtulerit, eaque navis in ostio fluminis perierit, tenetur primus navicularius. Labeo, si culpa caret, non teneri ait: ceterum si vel invito domino fecit, vel quo non debuit tempore, aut si minus idoneæ navi imposuit: tunc ex locato agendum.

2 ¶ Si magister navis sine gubernatore in flumen navem immiserit, & tempestate orta temperare non potuerit, & navem perdiderit, vectores habebunt adversus eum ex locato actionem.

3 ¶ Si quis servum docendum conduxerit, eumque duxerit peregre, & aut ab hostibus captus sit, aut perierit, ex locato esse actionem placuit: si modo non hoc conduxit, ut & peregre duceret.

4 ¶ Item Iulianus libro 86. Digestorum scripsit, si sutor puero parum bene facienti forma calcei tam vehementer cervicem percusserit, ut ei oculus effunderetur, ex locato esse actionem patri eius: quamvis enim magistris levis castigatio concessa sit, tamen hunc modum non tenuisse. sed & de Aquilia supra diximus. iniuriarum autem actionem competere, Iulianus negat: quia non iniuriæ faciendæ causa hoc fecerit, sed præcipiendi.

5 ¶ Si gemma includenda, aut insculpenda data sit, eaque fracta sit, siquidem vitio materiæ factum sit, non erit ex locato actio: si imperitia facientis, erit. huic sententiæ addendum est, nisi periculum quoque in se artifex receperat: tunc enim, etsi vitio materiæ id evenit, erit ex locato actio.

6 ¶ Si fullo vestimenta polienda acceperit, eaque mures roserint, ex locato tenetur: quia debuit ab hac re cavere. & si pallium fullo permutaverit, & alii alterius dederit, ex locato actione tenebitur, etiam si ignarus fecerit.

7 ¶ Exercitu veniente migravit conductor, deinde hospitio milites fenestras & cetera sustulerunt. si domino non denunciavit, & migravit, ex locato tenebitur. Labeo autem, si resistere potuit, & non restitit, teneri ait: quæ sententia vera est. sed & si denunciare non potuit, non puto eum teneri.

8 ¶ Si quis mensuras conduxerit, easque magistratus frangi iusserit, siquidem iniquæ fuerint, Sabinus distinguit, utrum scit conductor, an non: si scit, esse ex locato actionem: si minus, non: quod si æquæ fuerint, ita demum eum teneri, si culpa eius id fecerit ædilis. & ita Labeo, & Mela scribunt.

9 ¶ Duo rei locationis in solidum esse possunt.

10 ¶ Si lege operis locandi comprehensum esset, ut ad diem effectum opus redderetur, non aliter prior conductor ex locato tenebitur, quam si eadem lege relocatum esset: nec ante relocari id potest, quam dies efficiendi præterisset.

11 ¶ Qui impleto tempore conductionis remansit ...

g Id est ut instrumentum liberationis faciat: nam conductio sublata est ... [illegible]

r quamquam & receptum sit, & Chrysippus non improbet) ... [illegible]

[illegible]

tit in conductione, non ſolum reconduxiſſe videbitur, ſed etiam pignora videntur durare obligata. ſed hoc ita verum eſt, ſi non alius pro eo in priore conductione res obligauerat: huius enim nouus conſenſus erit neceſſarius. Eadem cauſa erit, & ſi reipublicæ prædia locata fuerint.

4 ¶ Quod autem diximus, taciturnitate vtriuſque partis colonum reconduxiſſe videri, ita accipiendum eſt, vt in ipſo anno quo tacuerunt, videantur eandem locationem renouaſſe, non etiam in ſequentibus annis, & ſi luſtrum forte ab initio fuerat conductioni præſtitutum. ſed & ſi ſecundo quoque anno, poſt finitum luſtrum, nihil fuerit contrarium actum, eandem videri locationem in illo anno permanſiſſe: hoc enim ipſo, quo tacuerunt, conſenſiſſe videntur. & hoc deinceps in vnoquoque anno obſeruandum eſt.

5 ¶ In vrbanis autem prædiis alio iure vtimur: vt prout quiſque habitauerit, ita & obligetur: niſi in ſcriptis certum tempus conductione comprehenſum eſt.

14. *Idem lib. 71. ad Edictum.*

Qui ad certum tempus conducit, finito quoque tempore colonus eſt: intelligitur enim dominus, cum patitur colonum in fundo eſſe, ex integro locare, & huiuſmodi contractus neque verba, neque ſcripturam vtique deſiderant, ſed nudo conſenſu conualeſcunt. & ideo ſi interim dominus furere cœperit, vel deceſſerit, fieri non poſſe Marcellus ait, vt locatio redintegretur. & eſt hoc verum.

Actio ex conducto cui datur. 1. Et quibus ex cauſis competit. 2. Si vis tempeſtatis [illegible] *3. De incendio fundi. 4. De* [illegible] *5. De fructibus* [illegible] *8. Si dominus frui non patitur. 9. Si pupillus* [illegible]

15. *Idem lib. 32. ad Edictum.*

Ex conducto actio conductori datur.

1 ¶ Competit autem ex his cauſis ferè: vt puta ſi re quam conduxit, frui ei non liceat: forte quia poſſeſſio ei aut totius agri aut partis non præſtatur: aut villa non reficitur, vel ſtabulum, vel vbi greges eius ſtare oporteat, vel ſi quid in lege conductionis conuenit, ſi hoc non præſtatur, ex conducto agetur.

2 ¶ Si vis tempeſtatis calamitoſæ contigerit, an locator conductori aliquid præſtare debeat, videamus. Seruius omnem vim, cui reſiſti non poteſt, dominum colono præſtare debere ait: vt puta fluminum, graculorum, ſturnorum, & ſi quid ſimile acciderit: aut ſi incurſus hoſtium fiat. ſi qua tamen vitia ex ipſa re oriantur, hæc damno coloni eſſe: veluti ſi vinum coacuerit, ſi raucis, aut herbis ſegetes corruptæ ſint. ſed & ſi labes facta ſit, omnemque fructum tulerit, damnum coloni non eſſe, ne ſupra damnum ſeminis amiſſi, mercedes agri præſtare cogatur. ſed & ſi vredo fructum oleæ corruperit, aut ſolis feruore non adſueto id acciderit, damnum domini futurum: ſi verò nihil extra conſuetudinem acciderit, damnum coloni eſſe. idemque dicendum, ſi exercitus præteriens per laſciuiam aliquid abſtulit. ſed & ſi ager terræ motu ita corruerit, vt nuſquam ſit, damno domini eſſe: oportere enim agrum præſtari conductori, vt frui poſſit.

3 ¶ Cum quidam incendium fundi allegaret, & remiſſionem deſideraret, ita ei reſcriptum eſt: Si prædium coluiſti, propter caſum incendij repentini, non immerito ſubueniendum tibi eſt.

4 ¶ Papinianus lib. 4. Reſponſorum ait:

Si vno anno remiſſionem quis colono dederit ob ſterilitatem: deinde ſequentibus annis contigerit vbertas, nihil obeſſe domino remiſſionem, ſed integram penſionem etiam eius anni, quo remiſit, exigendam. hoc idem & in vectigalis damno reſpondit. ſed & ſi verbo donationis dominus ob ſterilitatem anni remiſerit, idem erit dicendum, quaſi non ſit donatio, ſed tranſactio. Quid tamen, ſi nouiſſimus erat annus ſterilis, in quo

Universidad Rey Juan Carlos

ei remiſeris? verius dicetur, etſi ſuperiores vberes fructus fuerunt, & ſcit locator non debere eum ad computationem vocari.

5 ¶ Cùm quidam de fructuum exiguitate querere-retur, non eſſe rationem eius habendam, reſcripto Diui Antonini continetur. Item alio reſcripto ita continetur: Nouam rem deſideras, vt propter vetuſtatem b vinearum remiſſio tibi detur.

6 ¶ Item c cùm quidam nave amiſſa, vecturam, quam pro mutua d acceperat, repeteret, reſcriptum eſt ab Antonino Auguſto, non immeritò procuratorem Cæſaris ab eo vecturam repetere e, cùm munere vehendi functus f non ſit. quod in omnibus perſonis ſimiliter obſeruandum eſt.

7 ¶ Vbicunque tamen remiſſionis g ratio habetur h ex cauſis ſupra i relatis, non k id, quod ſua intereſt conductor, conſequitur, ſed mercedis exoneratio-nem l pro m rata: ſupra n denique damnum o ſeminis ad colonum (pertinere) declaratur.

8 ¶ Planè ſi fortè dominus frui non patiatur, vel cùm ipſe locaſſet, vel cùm alius alienum, vel quaſi procurator, vel quaſi ſuum, quod intereſt, præſtabitur, & ita Proculus in procuratore reſpondit p.

9 ¶ Interdum ad hoc ex locato agetur, vt quis ſe ſolutum liberaret. Iulianus lib. 15 digeſtorum ſcripſit: ut puta Titio fundum locaui, iſque pupillo herede inſtituto q deceſſit: & cùm tutor conſtituiſſet abſtinere r pupillum hereditate, ego ſ fundum pluris locaui: deinde pupillus reſtitutus t eſt in bona paterna u ex conducto nihil x amplius eum conſecuturum, quàm vt locatione liberetur. mihi enim iuſta cauſa fuit locandi y.

15. *Iulianus* lib. 15. Digeſtorum.

CVm eo tempore in pupillum actiones nullæ dacentur.

17. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

TVtelæ tamen cum z tutore iudicio (inquit) aget, ſi abſtinere non debuit.

18. *Iauolenus* lib. 15. Digeſtorum.

IN quo inerit etiam hoc, quod ex conductione fundi lucrum a facere potuit.

1. De vitio rei. 2. De inſtrumento fundi locati. 3. De parte vel ſpecie certa ex fructibus [illegible]. 4. De ædificio. 5. vel [illegible] ab inquilino [illegible]. 6. De eo qui penſionem prorogauit plus quàm debuit [illegible]. 7. De muliere quæ in naui peperit. 8. De herede. 9. De morte [illegible]. 10. De morte legati Cæſaris & ſalario conducto.

19. *Vlpianus* libro 32. ad Edictum.

SEd ad hoc Iuliani ſententiæ, vt, ſi colluſi ego cum tutore, ex conducto teneat in id quod pupilli intererit.

1 ¶ Si quis dolia b vitioſa ignarus locauerit, deinde vinum effluxerit, tenebitur in id quod intereſt: nec ignorantia eius erit excuſata. & ita Caſſius ſcripſit, aliter atque ſi ſaltum c paſcuum locaſti, in quo herba mala d naſcebatur: hic enim ſi pecora vel demortua ſunt, vel etiam deteriora facta, quod intereſt, præſtabitur, ſi ſciſti: ſi ignoraſti, penſionem non petes. & ita Seruio, Labeoni, Sabino placuit.

2 ¶ Illud a nobis videndum eſt, ſi quis fundum locauerit, quæ ſoleat inſtrumenti b nomine conductori præſtare, quæque ſi non præſtet, ex locato tenea-tur. & eſt epiſtula Neratij ad Ariſtonem: dolia vtique colono eſſe præſtanda, & prælum, & trapetum c inſtructa funibus; ſi minus, dominum inſtruere ea debere. ſed & prælum vitiatum, dominum reficere debere: quod ſi culpa coloni quid eorum corruptum ſit, ex locato eum teneri. fiſcos d autem, quibus ad premendam oleam vtimur, colonum ſibi parare debere Neratius ſcripſit. e quod ſi regulis e olea prematur, & prælum, & ſuculam f, & regulas, & tympanum g, & trochleas, quibus releuatur prælum, dominum parare oportere. item ahenum, in quo olea calida aqua lauatur, vt cetera vaſa olearia, dominum præſtare oportere. ſicuti dolia vinaria: quæ ad præſentem vſum colonum picare oportebit. hæc omnia ſic ſunt accipienda, niſi ſi quid aliud ſpecialiter actum ſit.

3 ¶ Si dominus exceperit in locatione, vt h frumenti certam quantitatem certo pretio acciperet, & dominus nolit frumentum accipere, neque pecuniam ex mercede deducere, poteſt quidem totam ſummam ex locato petere: ſed vtique conſequens eſt exiſtimare, officio iudicis hoc conuenire, habere rationem, quanto conductoris intererat, in frumento potius, quàm in pecunia ſoluere penſionis exceptam portionem. ſimili modo, & ſi ex conducto agatur, idem erit dicendum.

4 ¶ Si inquilinus, oſtium, vel quædam alia ædificio adiecerit, quæ actio locum habeat? Et eſt verius, quod Labeo ſcripſit, competere ex conducto actionem ei vt i tollere liceat: ſic tamen, vt damni infecti caueat, ne in aliquo dum aufert, deteriorem cauſam ædium faciat: ſed vt priſtinam faciem ædibus reddat.

5 ¶ Si inquilinus arcam æratam k in ædes contulerit, & ædium aditum l coangustauerit dominus: verius eſt, ex conducto eum teneri, & ad exhibendum actionem, ſiue ſcit, ſiue ignorauerit. officio enim iudicis continetur, vt cogat eum, aditum m & facultatem inquilino præſtare ad arcam tollendam, ſumptibus ſcilicet locatoris.

6 ¶ Si quis, cùm in annum habitationem n conduxiſſet, penſionem totius o anni dederit, deinde inſula poſt ſex menſes ruerit, vel incendio conſumpta ſit, penſionem reſidui temporis rectiſſimè Mela ſcripſit, ex conducto actione repetiturum p: non quaſi indebitum condicturum. non q enim per errorem dedit plus, ſed vt ſibi in cauſam conductionis proficeret. aliter atque ſi quis, cùm decem conduxiſſet, quindecim ſoluerit. hic enim ſi per errorem ſoluit, dum putat ſe quindecim conduxiſſe, actionem ex conducto non habebit, ſed ſolam condictionem. nam inter eum qui per errorem ſoluit, & eum, qui penſionem integram prorogauit r multum intereſt.

7 ¶ Si quis mulierem vehendam naui conduxiſſet, deinde in naui infans natus ſ fuiſſet, probandum eſt, pro infante nihil deberi: cùm neque vectura eius magna ſit, neque t his omnibus vtatur, quæ ad nauigantium vſum parantur.

a eſſe vltra dimidium iuſti pretij, arg. l. 2. C. de reſcind. vendit.
a l. de modico damno l. 25. §. 6. ſupr. eod.
b id enim colono imputandum magis quàm in ea ſubſequendus eſt, arg. l. 12. in fin. C. de negotiis.
c v. Cuiacium [illegible]
d l. 34. in fin. [illegible] & apud Cuiacium, [illegible] pro in [illegible] nauta acceperat, [illegible] [illegible] & ita Græcis [illegible] 2. Tit. 14. §. 1. Author [illegible] 20. Tit. 3. c. 15. & l. 2. C. de [illegible] & l. 40. §. [illegible] Theodorus Hermopolita, ad l. 1. C. de [illegible] que pro eo quod [illegible] Mutuum dicitur in d. l. 2. [illegible] Latini dicerent. adde Cuiac. 3. obſ. 8.
e Ideo non repetit, vt l. 15. [illegible]
f Caſus contingens operas præſtandi conditionem inducit ei, qui mercedem prorogauit.
g colono facienda.
h i. propter inſperatam improuiſam & inopinatam calamitatem. dixi l. 43. [illegible]
i Penſionis remiſſionem colonus impetrat, ob fructuum ſterilitatem, vt hic. impetrat quoque remiſſionem ſi fundus chaſmate periit l. 15. §. 2. [illegible] eod.
k Id quod intereſt excedit mercedis exonerationem. l vt ita reputetur. adde l. 2 [illegible] eod. & ſic conductor propter caſum non agit ad intereſſe, ſed ad exonerationem mercedis.
m pro rata, ſub. temporis & conductionis. Eſt igitur pro rata, hic, pro ea parte temporis, qua conductor & colonus fuiſſet.
n §. 2. verſ. ſed & [illegible] ſupr. eod.
o Seminis damnum ſemper ad colonum pertinet, quamcumque ſterilitatem paſſus ſit, non pertinere Hotomanus [illegible] 21.
p Quid reſpondit? eum ſc. qui tanquam procurator aliquid efficiat, cum non ſit, in quod intereſt [illegible]
q Conductio deſcendit in heredem etiam pupillum.
r Abſtinendi beneficium, de quo v. C. ſi minor vt ſe abſtineat.
ſ Locatam rem [illegible] alteri iuſta ex cauſa locare licet. cauſa hæc eſt. Titio fundum locaui. Titius filium eundemque pupillum heredem inſtituit: pupillus hereditate patris abſtinuit tutore authore. Cum id ita eſſet, fundum alteri locaui. Ab ea locatione, beneficio in integrum reſtitutionis minor reſtitutus eſt in bona paterna, quæritur an [illegible] a me alteri locationem reuocare poſſit, aut [illegible] eo nomine ſi in me agere poſſit quid conſequi debeat. Nihil amplius conſequetur, quàm vt locatione liberetur, vt eo iure, quod pluris ſecundo locaui ne quidem conſequatur, cum eo abſtinente, iuſta locandi alteri cauſa fuerit. Hunc in modum reſtitutus minor non reſcindit ea quæ à tertio legitime facta ſunt.
t vide l. 2. C. ſi [illegible]
u hinc dubitandi ratio oritur. Quippe minore reſtituto, omnia iura defuncti videntur ei reſtitui, atque [illegible] locationis [illegible]
x Locator ſuâ rem alteri locare poteſt, quoties in primum conductorem nullam habeat actionem, vt hic, & l. 56. infr. eod.
y l. 24. §. 4. l. 50. l. 55. infr. eod. atque eo re non integra, minor reſtitutionem [illegible] l. 24. §. 2. ff. de minoribus.
z l. 7. C. arbitrium tutel.
a Facit l. vlt. inf. de admin. tut.
b vide l. 6. §. 4. ſup. de act. empt.
c Saltus, locus paſcuus, & paſtionibus accommodatus, vt dixi ad l. [illegible] 5. 2. ff. de [illegible] vide hic, Saltus paſcuus & alius ſaltus paſtionibus [illegible] ex his per greges & paſtiones fructus percipiebantur, l. 9. [illegible] 51. ſup. de [illegible] & ex venatione l. 62. ff. de vſufructu hinc ſaltuarios fundi [illegible] paſtioni deputata & locari ſolita, l. de fundis patrimonialibus & ſaltuenſ. Saltuarius, ſaltus cuſtos l. 12. §. ſaltuarium. [illegible] alii [illegible] l. 25. [illegible]
d peſtibilis vel lethifera, l. pen. C. de malitiis [illegible]

a v. Turnebum [illegible] 3. Prouer.
b Locato vineto vel oliueto, vel alio prædio, conductori præſtare omnia inſtrumenta debet neceſſaria colono ad fructus percipiendos & vindemiam faciendam, vt ſi ea non præſtet, teneatur ei conducto actione. vt hic. [illegible] ſundum mihi 7. ff. de [illegible]
c mola eſt olearia. Virgil. in Georg. Venit hyems, teritur Sycionia bacca trapetis. Varro i. 1. de [illegible] Trapetes, mola olearia, v. Budæum, Cuiacium in [illegible]
d [illegible] & prælo ſubiicitur, v. Columellam, Budæum, Cuiacium [illegible]
e [illegible] quidam legunt [illegible] Regula eſt [illegible] [illegible] conficiendis paratum, [illegible] aut regulis [illegible] regionis, aut [illegible] debent. [illegible] frangito, eamque vel in regulas, v. [illegible] v. Budæum, Cuiacium [illegible] regula.
f machinam trahendi generis [illegible] [illegible] in [illegible] eſſe deſcri[illegible] ſunes [illegible] quinque, trochleas decem, v. Budæum, Cuiacium [illegible]
g [illegible] calcem, lapidem, & cæmenta in magnificis ædificiis ſubmiſtranda ad ſummam tota: quæ à calcantib[us] verſatur: v. Cuiacium [illegible] Budæus, machinam hauſtoriam interpretatur, quæ dum verſatur, aquam, adnexis pro multis modiolis, haurit, & iterum circumuoluendis.
h Paſtum vt colonus det locatori certam quantitatem frumenti certo pretio non abſſtinerit [illegible] ipſum locatorem, & eam quantitatem [illegible] tamen è penſione remittat, quantum intereſt conductoris fructus potius ſoluiſſe, quam pecuniam numeraſſet.
i Conductor feneſtras, oſtia, & ſimilia domui conductæ à ſe adplicita ſi volet, tollere poteſt, l. in fundo 38. ff. de rei vind. Si non vult tollere, expenſas [illegible] recipit l. dominus 55. §. 1. eod. aut tanto minus ex penſione ſoluit [illegible] tamen locator, ſuperiora [illegible] ædificio [illegible] alteri vendere non poteſt l. [illegible] 59. ff. de rei vind. [illegible] ſupr. de vſufr.
k Id. Hot. cameram arcuatam. vulgo, conformicatam. Budæus, concameratam. al. Cameram [illegible]
l Locator conductori ædium [illegible] inquilino aditum præſtare debet, ad res ſuas [illegible] alias de damno infecto cauere cogitur.
m l. 27. [illegible] eod. alioqui videretur dominus inquilinum migrare prohibere l. 33. 34. inf. de damno.
n vel balneum [illegible]
o Conductor penſionem initio ſoluere non tenetur, ſi tamen initio ſoluerit, & poſt re conducta frui non poterit, ſolutum repetet actione conducti. Si plus penſione ſoluerit, indebiti condictione. Cur non initio ſoluitur pretio? Quia [illegible] ſolueretur. Ita notanda ac deteſtanda quorundam feneratorum [illegible] qui vſuras, in ipſo momento & limine mutui [illegible] recipiunt.
p l. 30. §. 1. ſ. eod.
q optima ratio l. 2. 1. §. 2. ff. de [illegible]
r ante diem erogauit [illegible] l. 13. ff. de pactis. [illegible]
ſ Idem è contrario, ſi mortuus ſit in naui aliquis [illegible] [illegible] & mortui eadem ratio.
t [illegible] has addit rationes, quod vectura ſoluatur pro [illegible] hoc infantem in hac ſpecie nunquam fuiſſe impoſitum, [illegible] mater inuolita fuerit. Deinde infantem, per id tempus quo per matrem [illegible] vnum & idem corpus cum matre [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

8 ¶ Ex conducto actionem etiam ad a heredem tranſire palam eſt.

9 ¶ Cùm quidam exceptor b operas ſuas locaſſet c, deinde is, qui eas conduxerat, deceſſiſſet, Imperator Antoninus cum Diuo Seuero reſcripſit ad libellum exceptoris, in hæc verba: Cum per te non ſtetiſſe proponas, quo minus locatas operas Antonio Aquilæ ſolueres, ſi d eodem anno mercedes ab alio non accepiſti, fidem contractus impleri, æquum eſt.

10 ¶ Papinianus quoque libro quarto reſponſorum ſcripſit.

Diem functo legato Cæſaris, ſalarium comitibus e reſiduì ſtemporis præſtandum f: modò ſi h non poſtea comites cum aliis eodem tempore fuerunt.

De conditione. 1. De donatione. 2. De emptore conducente, donec pretium ſoluat.

20. *Paulus lib. 34. ad Edictum.*

Sicut emptio i, ita & locatio k ſub conditione l fieri poteſt.

1 ¶ Sed donationis m cauſa contrahi non poteſt.

2 ¶ Interdum locator non obligatur n conductor obligatur, veluti cum emptor fundum conducit, donec o pretium ei ſoluat p.

21. *Iauolenus lib. 11. Epiſtolarum.*

Cum venderem fundum conuenit, vt donec q pecunia omnis perſolueretur, certa mercede emptor fundum conductum haberet, an ſoluta pecunia, merces accepta fieri debeat? reſpondit. Bona fides exigit, vt r quod conuenit, fiat s, ſed non amplius præſtat is venditori quàm pro portione t eius temporis, quo pecunia numerata non eſſet.

De eo quod datur faciendum. 2. De eo qui inſulam ſua impenſa faciendam conuenit. 3. De quantitate pretiorum.

22. *Paulus lib. 34. ad Edictum.*

Item u *ſpecie non ſolum incepta res facta ſit*, tunc ex locato erit u actio.

1 ¶ Quoties autem faciendum aliquid datur, locatio eſt.

2 ¶ Cùm inſulam ædificandam loco, *vt ſua impenſa conductor omnia faciat*, proprietatem x quidem eorum ad me transfert, & tamen locatio eſt. locat enim artifex operam ſuam y, id eſt faciendi neceſſitatem z.

3 ¶ Quemadmodum in emendo, & vendendo, naturaliter a conceſſum eſt, quod pluris ſit minoris emere, quod minoris ſit pluris vendere, & ſic ad inuicem ſe circumſcribere: ita in locationibus quoque & conductionibus iuris eſt.

23. *Hermogenianus lib. 2. Iuris Epitomarum.*

Et ideo prætextu minoris c penſionis, locatione facta, ſi nullus dolus aduerſarij probari poſſit, reſcindi locatio non poteſt.

De opere probando. 1. Si colonus locauerit. 2. De conductore deſerente prædium. 3. De his quæ præſenti die colonus præſtare debet. 4. Si colono frui non liceat. 5. De herede damnato, vt liberet conductorem.

24. *Paulus lib. 34. ad Edictum.*

Si in lege locationis comprehenſum ſit, *vt arbitrio domini opus adprobetur*, perinde habetur, ac ſi viri c boni arbitrium comprehenſum fuiſſet, idemque ſeruatur, ſi alterius cuiuſlibet arbitrium comprehenſum ſit, nam fides bona exigit, vt arbitrium tale præſtetur, quale viro bono conuenit: idque arbitrium ad qualitatem operis non d ad prorogandum tempus, quod lege finitum ſit, pertineat, niſi id ipſum lege comprehenſum ſit. quibus conſequens eſt, vt irrita ſit adprobatio dolo e conductoris facta, vt ex locato agi poſſit.

1 ¶ Si colonus locauerit f fundum, res e poſterioris conductoris domino non obligantur: ſed fructus g in cauſa pignoris manent, quemadmodum eſſent ſi primus colonus eos percepiſſet.

2 ¶ Si domus, vel fundus *in quinquennium g penſionibus locatus ſit*, poteſt dominus, ſi deſeruerit h habitationem, vel fundi culturam colonus, vel inquilinus, cum eis ſtatim i agere.

3 ¶ Sed & de his, quæ præſenti die præſtare debuerunt, (veluti opus k aliquod efficerent, propagationes facerent) agere ſimiliter poteſt.

4 ¶ Colonus ſi ei frui non liceat, totius quinquennii nomine ſtatim l rectè agmeti relogaiouem dominus fundi frui patiatur m. nec enim ſemper liberabitur dominus, eo quòd ſecundo, vel tertio anno patietur, fundo frui. nam & qui expulſus à conductione n, alium ſe coloniam n conſtituit, non ſufficietur duabus, neque ipſe penſionum nomine obligatus erit, & quantum o per ſingulos annos compendij p facturus erat, conſequetur. * ſerò q eſt enim patientia fruendi, quæ offertur eo tempore, quo frui colonus aliis rebus illigatus non poteſt. Quod ſi paucis r diebus prohibuit, deinde pœnitentiam agit, omniáque colono in integro ſunt, nihil ex obligatione, paucorum ſ dierum mora minuet. Item videtur ex conducto agere t, cui ſecundum conuentionem non præſtantur quæ conuenerant: ſiue prohibeatur frui à domino, vel ab extraneo, quê dominus prohibere u poteſt.

5 ¶ Qui in plures x annos fundum locauerat, teſtamento ſuo damnauit heredem, vt conductorem liberaret y, ſi eſt non patiatur heres, eum reliquo tempore frui, eſt ex conducto actio. quòd ſi patiatur, nec mercedes remittat, ex teſtamento tenetur.

De mercede collata in arbitrium alterius. 1. De venditione prædij locati. 2. De luminibus obſcuratis. De oſtio vel feneſtra corrupta. 3. De officio conductoris. 4. De arboribus ſuccisis ab inquilino conductoris. 5. Vel à conductore. 6. De vi maiore. De damno & lucro. 7. De fructibus vel transferendis. 8. De re amiſſa.

25. *Gaius lib. 10. ad Edictum Prouinciale.*

Si merces promiſſa ſit generaliter alieno arbitrio, locatio & conductio contrahi non videtur. ſin autem *quanti a Titius b æſtimauerit*, ſub hac conditione ſtare locationem, vt ſi quidem ipſe qui nominatus eſt, mercedem definierit, omnimodo, ſecundum eius æſtimationem, & mercedem perſolui oportet, & conductionem c ad effectum peruenire: ſin autem ille vel noluerit d, vel non potuerit mercedem definire, tunc pro nihilo eſſe conductionem quaſi nulla mercede ſtatuta.

1 ¶ Qui fundum fruendum, vel habitationem alicui locauit, ſi aliqua ex cauſa fundum, vel ædes vendat, curare e debet, vt apud emptorem quoque eadem pactione & colono frui, & inquilino habitare liceat f: alioquin prohibitus is aget cum eo ex conducto g.

a l. 10. l. 19. l. 34. C. eod. b νοτάριος Bald. c Locat artifex operam ſuam l. 22. §. 2. inf. eod. & mercedem accipit: conductor mercedem præſtat. d Locans alteri fundum à colono ſuo deſertum, non poteſt experiri aduerſus priorem colonum. e Cicero. f l. 4. ſup. de offic. aſſeſſ. g ſcilicet [illegible]. h duobus ſalarium non accipiet. i l. 8. inf. de empt. & vend.

k ſocieta l. 6. C. pro ſocio. l Ecloga c. 16. m l. 46. §. eod. n Claudicat interdum contractus vt in l. 5. l. 9. [illegible] l. 13. §. 29. ſup. ac act. empt.

o vide l. 21. inf. eod. l. lege commiſſoria l. 22. inf. eod. quæ huic iungenda eſt, v. Cuiac. 16. obſ. 21.

p pretium ſoluat. Bal. & melius: quia illa penſio magis debetur pro pretio, quod non ſoluitur, quàm pro re, eoque caſu non ſoluto pretio, reque incepta, ex locato erit actio.

q Tunc portio a diſcretiua & diſtributiua temporis.

r l. 50. [illegible] vide l. 3. l. 75. l. 79. ſup. contrah. empt. l. 86. ſup. de pœnis. §. 12. ſup. de act. empt.

ſ l. 2. ſup. de pactis.

t l. Si pretio &c. Cuiac. ibid. & huius legis initium iungendum immediatè cum l. 24. [illegible] quod Roberto diſplicet [illegible] ſed Cuiacius defenditur ab Antonio Mercatore 1. notar. 11.

u [illegible] erit autem ex hoc in mea conducto actio, vt frui liceat, quia ſimul conducto & empto eſt commiſſa per te, Cuiac. ibid.

x l. 5. §. 2. infra eodem. de præſcr. locator operæ, mercedem accipit l. 19. §. 9. [illegible]

y Quæ magis inſpicitur, quàm dominij tranſlatio.

z Locator operarum neceſſitate [illegible] ad faciendum.

a Naturaliter, hoc eſt, iure gentium, l. 16. in fin. ſup. de minorib. l. 8. Cod. de reſcind.

b in quantùm [illegible] nam ſublata ſpe quæſtus, langueret mercatus, Seneca; v. Robert. [illegible] alias datur [illegible] temperat l. 16. §. 4. [illegible] minorib. [illegible] Quinimo hic circumuentio [illegible] Hinc empti vilioris comparatione venditor [illegible] ad emptionem accedere dicuntur l. 8. Cod. de reſcind.

c l. 10. C. eod. minor autem penſio non intelligitur, in qua deceptio eſt vltra dimidium iuſti pretij, arg. l. 2. C. reſcind.

d Arbitrium [illegible] vel vt in boni viri æquo præſtetur l. ſocietatem [illegible] vel vt ſolent [illegible] ſed voluntati morem gerat l. 4 [illegible]

e Arbitrij nomine continetur arbitrium boni viri l. 76. [illegible] non aliter arbiter iudicare debet quàm in ſe vellet iudicari, arg. l. 1. inf. de ſeruitutib.

f [illegible] Conductor etiam ſtatim agere poteſt vbi [illegible]

m Locator conductori non tantum habere, ſed & [illegible] cum [illegible]

n Colonia quid, vide in l. 2. §. 23. inf. [illegible]

o Id quod noſtra intereſt, eo non ſolum id quod [illegible] ſtatimque committitur. [illegible] locatorem, cùm non quem locator prohibere poſſit, ſtatim agere poteſt ad [illegible] nem penſionis, imò & ad id quod ſua intereſt, hoc eſt ad lucrum, quod ex conductis ædibus facere potuit.

p ſcilicet lucri quod facturus erat relocando l. 15. §. eod. l. 30. l. 33. [illegible] inf. eodem. q Serò offert, qui offert re non integra.

r Mora poteſt purgari intra paucos dies. Bart.

ſ Paucorum dierum mora non ſpectatur vel [illegible]

t vide l. 15. ſup. eod.

u aliud ſi non poteſt d. l. 33. in fin.

x l. 32. inf. eod. y vt l. 16. inf. de liberat.

z Ex conducto actione agimus ad conductionis [illegible] ex teſtamento actione, ad remiſſionem mercedis [illegible]

a certum pretium locationis vt venditionis eſſe debet [illegible] Titius æſtimauerit [illegible] hæc verba pro boni viri arbitrio [illegible] nem locationem [illegible] pretium non definiente Titio [illegible] Sane boni viri arbitrium certum eſt, quia & ipſa æquitas [illegible] non apparet, antequam eam definierit aliquis. Itaque [illegible] ditione & locatione exigitur [illegible] pretium non definiente Titio, quod Iuſtinianus probat magis [illegible] l. 5. [illegible] de contrah. empt.

b adde l. vlt. C. de contrah. empt.

c Eadem verba Iuſtiniani extant in C. de contrah. empt. [illegible] hic Gaio [illegible] verba Triboniani [illegible] prodit.

d vide l. 44. [illegible] de verb. oblig.

e Locatoris ſucceſſor ſingularis, non tenetur ſtare cum colono, de quo plura [illegible] de his apud Baldum.

f l. 9. C. eod. Ecloga c. 29. adde l. vlt. inf. de in diem [illegible]

g adde l. 22. in fin. inf. de vi & vi.

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Si, vicino ædificante, obſcurentur lumina cœnaculi, teneri locatorem inquilino. certe quin liceat colono, vel inquilino relinquere conductionem, nulla dubitatio eſt: de mercedibus quoque, ſi cum eo agatur, reputationis ratio habenda eſt. ¶ Eadem intelligimus, ſi oſtia, feneſtraſve nimium corruptas locator non reſtituat.

3 ¶ Conductor omnia ſecundum legem conductionis facere debet, & ante omnia colonus curare debet, vt opera ruſtica ſuo quoque tempore faciat, ne intempeſtiua cultura deteriorem fundum faceret: præterea villarum curam agere debet, vt eas incorruptas habeat.

4 ¶ Culpæ autem ipſius & illud adnumeratur, ſi propter inimicitias eius vicinus arbores exciderit.

5 ¶ Ipſe quoque ſi exciderit, non ſolum ex locato tenetur, ſed etiam lege Aquilia, & ex lege duodecim tabularum arborum furtim cæſarum, & ex interdicto, quod vi aut clam: ſed vtique iudicis, qui ex locato iudicat, officio continetur, vt cæteras actiones locator omittat.

6 ¶ Vis maior, quam Græci θεοῦ βίαν, id eſt, vim diuinam, appellant, non debet conductori damnoſa eſſe, ſi plus quàm tolerabile eſt, læſi fuerint fructus: alioquin modicum damnum æquo animo ferre debet colonus, cui immodicum lucrum non aufertur. apparet autem de eo nos colono dicere, qui ad pecuniam numeratam conduxit: alioquin partiarius colonus, quaſi ſocietatis iure, & damnum & lucrum cum domino fundi partitur.

7 ¶ Qui columnam transportandam conduxit, ſi ea, dum tollitur, aut portatur, aut reponitur, fracta ſit, ita id periculum præſtat, ſi qua ipſius eorúmque, quorum opera vteretur, culpa acciderit. culpa autem abeſt, ſi omnia facta ſunt, quæ diligentiſſimus quiſque obſeruaturus fuiſſet. ¶ Idem ſcilicet intelligemus, & ſi dolia, vel tignum transportandum aliquis conduxerit. Idé que ad cæteras res transferri poteſt.

8 ¶ Si fullo aut ſarcinator veſtimenta perdiderit, eóque nomine domino ſatisfecerit, neceſſe eſt domino vindicationem earum, & condictionem cedere.

De opere duobus ſimul locato.

26. *Vlpianus* libro 2. Diſputationum.

IN operis duobus ſimul locatis, conuenit priori conductori ante ſatisfieri.

De demolitione partis ædium. 1. De conductore qui migrauit, vel non.

27. *Alfenus* lib. 2. Digeſtorum.

HAbitatores non, ſi paulò minus commode aliqua parte cœnaculi vterentur, ſtatim deducere ex mercede facere oportere: ea enim conditione habitatorem eſſe, vt ſi quid tranſuerſarium incidiſſet, quamobrem dominum aliquid demoliri oporteret, aliquam partem paruulam incommodi ſuſtineret: non ita tamen, vt eam partem cœnaculi dominus aperuiſſet, in qua magnam partem vſus habitator haberet.

1 ¶ Iterum interrogatus eſt, ſi quis timoris cauſa emigraſſet, deberet mercedem, necne? Reſpondit, ſi cauſa fuiſſet, cur periculum timeret, quamuis periculum verè non fuiſſet, tamen non debere mercedem: ſed ſi cauſa timoris iuſta non fuiſſet, nihilominus debere.

De domo quæ vitium fecit. 2. Si inquilinus poteſtatem conducendi habuit.

28. *Labeo* lib. 4. Poſteriorum Epitomatorum à Iauoleno.

QVod ſi domi habitatione conductor æque vſus fuiſſet, præſtaturum.

1 ¶ Etiam eius domus mercedem, quæ vitium feciſſet, deberi non putat.

2 ¶ Idem iuris eſſe ſi poteſtatem conducendi habebat, vt pretium conductionis præſtaret. Sed ſi locator conductori poteſtatem conducendæ domus non feciſſet, & is, in qua habitaret, conduxiſſet, tantum ei præſtandum putat, quantum ſine dolo malo præſtitiſſet. ceterum, ſi gratuitam habitationem habuiſſet, pro portione temporis ex locatione domus deducendum eſſe.

a Leges ita certæ ſeu conventiones dicebantur redemptoribus, ut hic. & l. 30. §. 3. inf. eod. l. 15. §. 1. de public.
b Redemptor, qui quid pecunia ſua redemit, ut hic. redemptor ſilvæ, & l. 30. §. 3. eod. redemptor ædis, l. 15. §. 1. de public. redemptor commiſſi [illegible] conductorum. [illegible]
c hoc quid ſit, [illegible]
[illegible]

Alienare quid ſit.

29. *Alfenus lib. 7. Digeſtorum.*

IN lege a locationis ſcriptum erat: *redemptor b ſilvam ne cædito, neve cingito, neve deurito, neve quem cingere, cædere, urere ſinito*: quærebatur, utrum redemptor, ſi quem quid eorum facere vidiſſet, prohibere deberet, an etiam ita ſilvam cuſtodire, ne quis id facere poſſit. Reſpondit verbum *ſinere* utramque c habere ſignificationem: ſed locatorem potius id videri voluiſſe, ut redemptor non ſolum, ſi quem caſu vidiſſet ſilvam cædere, prohiberet, ſed uti curaret, & daret operam, ne quis cæderet.

De demolitione inſulæ. 1. De balneo exuſto. 2. De mulis ruptis. 3. De pretio promiſſo in ſingulos pedes. 4. De vi excepta.

30. *Idem* lib. 3. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

QVi inſulam triginta conduxerat, ſingula f cœnacula ita [conduxit g] ut quadraginta ex omnibus colligerentur: dominus inſulæ, quia ædificia vitium facere diceret, demolierat eam. quæſitum eſt, quanti lis æſtimari deberet, ſi is qui totam conduxerat, ex conducto ageret. reſpondit: ſi h vitiatum ædificium neceſſario i demolitus eſſet, pro portione, quanti dominus prædiorum locaſſet, quod eius temporis habitatores habitare non potuiſſent, rationem duci, & tanti litem æſtimari: ſin k autem non fuiſſet neceſſe demoliri, ſed quia melius ædificare vellet, id feciſſet, quanti l conductoris intereſſet, habitatores ne migrarent, tanti condemnari oportere.

1 ¶ Ædilis m in municipio balneas conduxerat n ut eo anno municipes gratis o lavarentur, poſt tres menſes incendio facto p, reſpondit poſſe agi cum balneatore ex conducto, ut pro portione q temporis, quo lavationem non præſtitiſſet, pecuniæ contributio fieret.

2 ¶ Qui r mulas *ad certum pondus oneris locaret*: cum maiore onere conductor eas rupiſſet, conſulebat de actione? Reſpondit, vel lege Aquilia, vel ex locato recte cum agere: ſed lege Aquilia tantum s cum eo agi poſſe, qui tum mulas agitaſſet, ex locato etiam ſi alius eas rupiſſet, cum conductore recte agi.

3 ¶ Qui ædem faciendam locaverat, in lege t dixerat: *quoad in opus lapidis opus erit, pro lapide, & manu pretio x dominus redemptori in pedes ſingulos ſeptem dabit*, quæſitum eſt, utrum factum opus, an etiam imperfectum metiri oporteret? Reſpondit, etiam y imperfectum.

4 ¶ Colonus villam hac lege acceperat, *ut incorruptam redderet, præter vim z & vetuſtatem*, coloni ſervus villam incendit non fortuito caſu? Non videri eam vim exceptam reſpondit, nec id pactum eſſe, ut ſi aliquis domeſticus a eam incendiſſet, ne præſtaret: ſed extrariam b vim utroque excipere voluiſſe.

g ita locavit, *Hal.*
h Locator neceſſaria ex cauſa domum locatam reficiens deducit expenſione conductoris pro rata temporis quo conductor non potuit ædibus perfrui.

De navi onuſta.

31. *Idem* lib. 5. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

IN navem Saufeii cum complures frumentum confuderant a, Saufeius uni b ex his frumentum reddiderat de communi, & navis perierat. quæſitum eſt, an cæteri pro ſua parte frumenti, cum nauta agere poſſunt oneris averſi c actione? Reſpondit, d rerum locatarum duo genera eſſe, ut aut idem redderetur, ſicuti cum veſtimenta fulloni curanda locarentur, aut eiuſdem generis redderetur, veluti cum argentum puſulatum e fabro f daretur, ut vaſa fierent, aut aurum, ut annuli: ex ſuperiore cauſa rem domini manere, ex poſteriore in g creditum iri.

¶ Idem h iuris eſſe in depoſito, nam ſi quis pecuniam numeratam ita depoſuiſſet, *ut neque clauſam, neque obſignatam traderet, ſed adnumeraret*, nihil aliud eum debere, apud quem depoſita eſſet, niſi i tantundem pecuniæ ſolveret, ſecundum quæ videri triticum factum Saufeii, & recte datum. Quod ſi ſeparatim tabulis, aut heronibus k, aut in alia cupa clauſum uniuſcuiuſque triticum fuiſſet, ita ut internoſci poſſet, quid cuiuſque eſſet, non potuiſſe nos permutationem l facere: ſed tum poſſe eum cuius fuiſſet triticum, quod nauta ſolviſſet, vindicare. & ideo ſe m improbare actiones oneris averſi: quia ſive eius generis eſſent merces, quæ nautæ traderentur, ut continuo eius fierent, & mercator in creditum iret, non videretur onus eſſe averſum, quippe n quod nautæ fuiſſet: ſive eadem res, quæ tradita eſſet, reddi deberet, furti eſſe actionem locatori, & ideo o ſupervacuum eſſe iudicium oneris averſi. Sed ſi ita datum eſſet, *ut in ſimili re ſolvi poſſit*, conductorem culpam duntaxat debere (nam in re, quæ p utriuſque cauſa contraheretur, culpam deberi) neque q omnimodo culpam eſſe, quod uni reddidiſſet ex frumento, quoniam alicui primum reddere eum neceſſe fuiſſet, tametſi meliorem eius conditionem faceret, quam cæterorum.

Si fundus locatus, vel venditus, legetur.

32. *Iulianus* libro 4. ex Minicio.

QVi fundum colendum *in plures r annos* locaverat, deceſſit: & eum fundum legavit, Caſſius negavit ſ poſſe cogi t colonum, ut eum fundum coleret, quia u [illegible]

a [illegible] b [illegible] c Oneris averſi [illegible]

i l. 3. C. eod. & ſic dominus poteſt ex cauſa neceſſaria inquilinum expellere: ergo eadem lege, ſi iuſta fuerit, inquilinus ante conductionis tempus emigrare poterit, v. l. 29. §. 2. l. 27. in pr. ſupra eod. l. 25. in fin. eod.
k Locator citra neceſſitatem cauſam domum locatam reficiens tenetur conductori in id quod intereſt, præter remiſſionem penſionis pro portione temporis, quo frui conductor non potuit. l v. quæ notavi ad l. 28. ff. de damno. Lucrum & [illegible] l. 24. §. ſ [illegible] l. 33. ſ. eod.
m Ædiles etiam in municipiis. His inter cætera ſacr. & menſurarum cura erat, l. 13. §. 8. ſupra eod. ut & balnearum conductio publicarum, ut hic. Porro in municipiis etiam Ædiles fuiſſe, Feſtus & Cicero 13. epiſt. ad Brutum, & Spartianus teſtantur in Adriano. Areti Ædiles apud Perſium ſat. 1. Fidenæ, Gabiis, Vlubris, Iuvenal. ſat. 10. Notat & Suetonius libro de Claris Grammaticis, ubi de Gaio Albutio, idemque de municipalibus ædilibus intelligi poteſt. l. 13. §. 8. ſupra eod. l. 17. [illegible] Ex inſcriptionibus occurrit ſæpe vox Ædilis, ſeparata à Duumviris forte quia diverſi ædiles & Duumviri [illegible] Si balneum [illegible] anno toto [illegible] tertio menſe combuſtum, [illegible] temporis mercedem repetet [illegible]
o Conductori [illegible] penſionis, pro rata temporis quo fruitus non eſt, etiam [illegible] domus [illegible] gratis concedebat.
p [illegible]
q [illegible] l. 28. in fin. ſupra eod. r [illegible] §. 29. [illegible] ad certum onus geſtandum, idque [illegible] ex locato cum eo quidem agitur qui damnum [illegible] Aquilia vero locus eſt ut cum duntaxat qui iumentum egit.
ſ [illegible] l. 27. §. 23. ſupra ad l. Aquil. t Imo & cum ipſo domino, ſi gravius onus iumento impoſuit [illegible] in §. 1. inf. de præſcrip.
u Leges huiuſmodi redemptoribus dicebantur, ut ad l. 29. ſupra eod. dixi.
x manu pretio *Hal.* manupretio Briſſon. [illegible] 13. In manus pretio plerumque [illegible] l. 13. §. 1. [illegible] pretium operæ [illegible] Plin. [illegible] Nec copia tantum argenti quæritur vita, ſed validius & caſtius [illegible] laborum [illegible] Seneca 17. [illegible]
y [illegible] pro modo menſuræ [illegible] in ſingulas menſuras [illegible] opus perfectum [illegible] in univerſum opus merces conſtituta [illegible] ut non poſſit onus perficere [illegible] ab extraneo, non à domeſtico. [illegible] non contineatur perſona [illegible]
a Factum ſuo [illegible] dinc [illegible] Conductori [illegible] culpa [illegible] opera [illegible]
b Extraria vis [illegible] ab extraneo, non à domeſtico illata. [illegible] l. 39. inf. de bonis libertorum.

[illegible] populos quod poſtulat aurum. & Martialis 6. Nulla tibi libra poſtulati. [illegible] Galli [illegible] vocant [illegible] Suetonius in Nerone [illegible] argentum [illegible] Carthaginenſes Romanis dare cogebantur [illegible] huius legis authorem [illegible] Cotta [illegible] 7. [illegible] 39. [illegible] idem eſſe, puſulatum, [illegible] & puſtulam dici [illegible] Gallice dicitur argent de coupelle [illegible] ab Adriano Turnebo notari 24. [illegible]
f vaſculario, l. 39. inf. de auro [illegible]
g Imo in locatione & conductione iri in creditum [illegible]
h Depoſitarum rerum [illegible]
i Atqui in depoſito non [illegible]
k Granariis, [illegible]
l frumentum [illegible]
m Oneris averſi actionem improbat [illegible]
n [illegible]
o Oneris averſi actione [illegible]
p Culpam [illegible]
q Gratificationi locus eſt l. ult. [illegible]
r [illegible]
ſ Coloni [illegible]
t [illegible] per heredem locatoris [illegible]
u [illegible]

nihil

a Colonus à ſucceſſore ſingulari locatoris expelli poteſt, vt hic: niſi fortè colonus ius habeat pignoris in re ipſa l. 54. §. 2. ead.

b l. 120. in fin. ſupr. de legat. 1.

c vt & alibi miſſilibus adſignatur, l. 15. §. 2. ead. de rei vindic.

d Locato fundo publicato, locator conductori tenetur ad ſolam penſionis remiſſionem. Sed & hic notare poſſis, fiſcum non cogi habere colonum.

e Locati fundi publicati, & æſtimare peremptâ collatio: alterutro caſu. ſolam penſionis remiſſionem conductori præſtat locator.

f l. 19. ead.

g Locati & venditi fundi publicati collatio; illo caſu locator vel penſionem acceptam reddere, vel remiſſionem nondum acceptæ facere cedendo tenetur. Hoc autem caſu venditor emptori, vel pretium acceptum reddit, vel nondum accepto liberationem facit emptori. Neutro caſu agit in id quod ſua intereſt conductor vel emptor.

h Publicato, poſt traditionem fundo,

mihi heredis intereſſet, quod ſi colonus vellet colere, & ab eo, cui legatus eſſet fundus, prohiberetur a, cum herede ꝯ actionem colonum habere; & hoc detrimentum ad heredem pertinere: ſicuti ſi quis rem quam vendidiſſet, nec dum tradidiſſet, alij legaſſet; heres eius emptori & legatario eſſet obligatus.

Si colono frui non liceat.

33. *Africanus* lib. 8. Quæſtionum.

SI fundus quem mihi locaueris, publicatus ſit, b teneri te actione ex conducto, vt mihi frui liceat: quamuis per te non ſtet quo minus id præſtes. Quemadmodum c (inquit) ſi inſulam ædificandam locaſſes, & ſolum corruiſſet, nihilo minus teneberis. Nam & ſi vendideris mihi fundum, iſque priuſquam vacuus traderetur, publicatus fuerit, tenearis d ex empto: quod hactenus verum erit, vt pretium reſtituas; non vt etiam id præſtes, ſi quid pluris mea intereſſet, eum vacuum mihi tradi.

¶ Similiter e igitur & circa conductionem ſeruandum puto: vt mercedem quam præſtiterim, reſtituas, eius ſc. temporis quo fruitus non fuerim: nec vltra actione ex conducto præſtare cogeris.

¶ Nam & ſi colonus tuus fundo frui, à te aut ab eo prohibetur, quem tu prohibere ne id faciat poſſis, tantum ei præſtabis, quanti eius intereſſuerit frui: in quo etiam lucrum eius continebitur. Sin verò ab eo interpellabitur, quem tu prohibere propter vim maiorem, aut potentiam eius non poteris, nihil amplius ei, quàm mercedem remittere, aut reddere debebis.

34. *Gaius* lib. 10. ad Edictum Prouinciale.

PErinde ac latronum incurſus id acciderit.

De duobus quorum vterque fundum communem, aut fundum alterius conductum habet.

35. *Africanus* libro 8. Quæſtionum.

ET hæc diſtinctio conuenit illi, quæ à Seruio introducta, & ab omnibus ferè probata eſt, vt, ſi auerſionem x inſulam locatam dominus reficiendo, ne eo conductor frui poſſit, effecerit, animaduertatur, neceſſario, necne id opus demolitus eſt. quid enim intereſt, verùm locator inſulæ propter vetuſtatem cogatur eam reficere, an locator fundi cogatur ferre iniuriam eius, quem prohibere non poſſit? Intelligendum z eſt autem nos hac diſtinctione vti de eo qui & ſuum prædium fruendum locauerit, & bona fide negotium contraxerit: non de eo, qui alienum prædium per fraudem locauerit, nec reſiſtere domino poſſit quominus is colonum frui prohibeat.

1 ¶ Cùm fundum communem habuimus, & inter nos conuenit, *vt alternis annis certo pretio a eum conductum haberemus*: tu, cum ſeus annos exiturus eſſet, conſultò fructum inſequentis anni corrupiſti, agam tecum duabus actionibus, vna ex conducto, altera ex locato. locati enim iudicio mea pars propria b, conducti autem actione tua duntaxat propria in iudicium veniet. Deinde ita notat. Nonne, quod ad meam partem attinebit, communi diuidundo præſtabitur à te mihi damnum? rectè quidem notat, ſed tamen etiam Seruij ſententiam veram eſſe puto: cum e ſcilicet, vt, cum alterutra actione rem ſeruauerim, altera perimatur.

¶ Quod ipſum ſimpliciùs ſic quæremus, ſi proponatur inter duos, qui ſingulos proprios fundos haberent conuenisse, *vt alter alterius ſui conductum haberet, vt fructus vterque nomine præſtaretur*.

De auerſione.

36. *Florentinus* lib. 7. Inſtitutionum.

OPus g quod auerſione h locatum eſt, donec adprobetur, conductoris periculo eſt. quod verò ita conductum ſit, *vt in pedes menſuraſue præſtetur*, eatenus conductoris periculo eſt, quatenus i admenſum non ſit. & in vtraque cauſa nociturum locatori, ſi k per eum ſteterit, quominus opus adprobetur, vel admetiatur. ſi tamen vi l maiore opus priùs interciderit, quàm adprobaretur, locatoris m periculo eſt: niſi ſi aliud actum ſit. non enim amplius præſtari locatori oporteat, quàm quod ſua cura, atque opera conſequutus eſſet.

De opere, antequam probetur, conſumpto.

37. *Iauolenus* libro 8. ex Caſſio.

SI priùs, quàm locatori opus probaretur, vi aliqua conſumptum eſt; detrimentum ad locatorem ita pertinet, ſi n tale opus fuit, vt probari deberet.

De operis non præſtitis.

38. *Paulus* libro ſingulari Regularum.

QVi operas ſuas locauit, totius temporis mercedem o accipere debet, ſi p per eum non ſtetit, quominus operas præſtet.

1 ¶ Aduocati q quoque, ſi per eos non ſteterit, quominus cauſam agant, honoraria r reddere non debent.

De dominio rei locatæ.

39. *Vlpianus* lib. 2. ad Edictum.

NOn s ſolet t locatio u dominium x mutare y.

De cuſtodia & periculo.

40. *Gaius* lib. 5. ad Edictum Prouinciale.

QVi z mercedem accipit pro cuſtodia alicuius rei, is huius periculum a cuſtodiæ b præſtat.

41. *Vlpianus* libro 5. ad Edictum.

SEd de damno ab alio dato agi cum eo non poſſe Iulianus ait: qua c enim cuſtodia conſequi potuit ne damnum iniuria ab alio dari poſſit? Sed Marcellus interdum eſſe poſſe ait: ſiue cuſtodiri d potuit ne damnum daretur, ſiue ipſe cuſtos damnum dedit: quæ ſententia Marcelli probanda eſt.

Si conductor rem conductam ſubripiat.

42. *Paulus* libro 35. ad Edictum.

SI locatum tibi ſeruum ſubripias, vtrumque iudicium aduerſus te eſt exercendum, locati e actionis, & furti.

a Sine certa mercede locatio nulla eſt.

b Locare ſocius ſocio partem ſuam indiuiſo communem poteſt, ita tamen vt ſi inter ſocios conuentum fuerit, vt alternis annis fruerentur, illo caſu competit ex locato & conducto actio.

c ſeueriſſo fortè pecora l. 75. ſ. comm. diuid. v. quæ notaui ad l. 48. ſ. de vſufr. Vel contra legem vulgarem locationis, ne colonus fructus natura in fundo paſcat. finge enim eum fundum fuiſſe vinetum, vel agrum ſurculationis. Cuiac. ibid.

d Sum enim mea partis locator, tua conductor, & in vtriuſque partis fructus malignè corrupiſti.

e ea conditione, vt l. 19. inf. de furtis. Haloander legit ſe eo, & mihi.

f I. detracta communione fundi, detracta actione communi diuidundo. Græci [illegible]. Cuiac. ibid. ſimpliciùs & rudius, detracta ſocietate, controuerſia, diſtinctione omni. vt l. 20. §. de hered. vel act. vend.

g Locati operis auerſione periculum eſt eius, qui opus facere tenetur, non in inſulatum, ſed donec opus adprobetur, in pedes vero, menſuraue operis periculum eſt eiuſdem, non donec adprobetur, ſed donec menſuretur.

h [illegible], hoc eſt quaſi auerſo vultu: vt Græci [illegible], totum vno pretio, non in pedes menſuraſue. v. quæ [illegible] ad l. 62. in fin. ſuprà de contrah. empt.

i ſi merces eſt præſtanda ad operis menſuram periculum eſt conductoris, donec menſuretur. v. quæ notaui ad l. 59. eod.

k ſi dominus eſt in mora menſurandi vel approbandi opus, tenetur redemptori.

l Periculum quod in ſe ſuſcipit, caſus fortuitos non præſtat. m v. l. 59. inf. eo.

n l. 36. ſupr. eod. l. 59. [illegible] o Locatio operarum mercedem recipit. p Exceptionis genus obſeruat: Per me non ſtetit quo minus operas præſtarem. q vide l. 24. [illegible] r [illegible]

s [illegible] t [illegible] u mihi ſc. qui rem alteri locò, vel ab alio ignarus conduco l. 28. [illegible]

x Locatio non eſt modus amittendi dominij, vt hic. Ita commodando nemo rem facit eius cui commodat: retinet enim rei commodatæ poſſeſſionem & proprietatem l. 8. [illegible] ſupr. commodati. Porro locationis verbum hic Albericus refert ad locationem modici temporis. Modica autem Paulo Caſtrenſi eſt intra decennium. Nam quæ vltra eſt, vtile dominium transfert. l. 1. §. qui in perpetuum ſupr. vectigal. imo & poſſeſſionem naturalem: quod in vſufructuario apparet [illegible]

y ex locatione temporis in longum tempus vel in perpetuum transfertur poſſeſſio naturalis, v. [illegible] vel naturalem [illegible]

z [illegible]

a Qui pro aliqua rei cuſtodia mercedem accipit, is huius periculum cuſtodiæ præſtat, excepto damno ab alio dato, [illegible]

b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible]

f [illegible]

g Ex delicto inter conducta & [illegible] conductor hac actione [illegible] tamen ex vna per alteram [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Si ſeruum conductum vulnerat.

43. *Idem libro* 32. ad Edictum.

SI vulneraueris *a* ſeruum tibi locatum, eiuſdem vulneris nomine, lege Aquilia, & ex locato actio eſt: ſed alterutra contentus actor eſſe debet, idque officio iudicis continetur, apud quem ex locato agetur.

De ſeruitute.

44. *Vlpianus* lib. 7. ad Edictum.

LOcare *b* ſeruitutem *c* nemo *d* poteſt.

De ſeruis locatoris damnum aut furtum facientibus. 1. De ſeruo tempore conductio qui furtum fecit.

45. *Paulus* lib. 22. ad Edictum.

SI domum tibi locauero, & ſerui mei tibi damnum dederint, vel furtum fecerint, non teneor tibi ex conducto, ſed noxali actione.

1 ¶ Si hominem tibi locauero, *vt habeas in taberna &* is furtum fecerit, dubitari poteſt, vtrum ex conducto *e* actio ſufficiat, quaſi longe ſit à bona fide *f* actum, vt quid patiaris detrimenti per eam rem quam conduxiſti: an adhuc dicendum ſit, extra cauſam conductionis eſſe furti crimen, & in propriam *g* perſecutionem cadere hoc delictum, quod magis eſt.

De quantitate mercedis.

46. *Vlpianus* lib. 69. ad Edictum.

SI quis conduxerit *h* vno nummo, conductio *i* nulla eſt: quia & hoc donationis *k* inſtar inducit.

De duobus vide.

47. *Marcellus* lib. 6. Digeſtorum.

CVm apparebit emptorem conductoremve pluribus & vendentem, vel locantem *l*, ſingulorum in ſolidum intuitum perſonam: ita demum ad præſtationem partis ſinguli ſunt compellendi, ſi conſtabit eſſe omnes ſoluendo, quanquam fortaſſe iuſtius ſit etiam ſi ſoluendo omnes erunt, electionem † conueniendi quem velit, non auferendam actori, ſi actiones ſuas aduerſus cæteros præſtare non recuſet.

De conductore locanti. 1. Vel non reſtituente.

48. *Marcellus* lib. 8. Digeſtorum.

SI cui locauerim faciendum quod *m* ego conduxeram, conſtabit habere me ex locato actionem.

1 ¶ Qui ſeruum conductum, vel aliam rem non *n* immobilem non reſtituit, quanti *o* in litem *p* iuratum fuerit, damnabitur.

De metallis & cæteris.

49. *Modeſtinus* lib. 6. Excuſationum.

Οἱ ἐπίτροποι [illegible] Καίσαρος [illegible] τοῦ Καίσαρος [illegible]

1 ¶ Κατὰ ταῦτα δὲ καὶ οἱ [illegible] ταμείου χωρία.

Id eſt:

TVtores, curatoreſve conſtituti prædia q quidem ab officij ſui ratione recedere prohibentur, ne quid ad patrimonium Cæſaris [illegible] habeant, & quia id [illegible], nihilominus ad conducenda Cæſaris prædia [illegible] periculo [illegible] ſuſcipiat. [illegible]

2 ¶ [illegible] qui [illegible] prohibiti erunt & à *r* fiſco conducere, qui nondum [illegible] gerunt.

De militibus.

50. *Modeſtinus* lib. 10. Pandectarum.

SI ignorans *s* quis militi *t* quaſi pagano locauerit, exigere *u* illum poſſe probandum eſt: non *x* enim contemnit diſciplinam, qui ignorauit militem *y*.

De vel contractu. 1. De oleis agro ſuſi.

51. *Iauolenus* lib. 11. Epiſtolarum.

EA lege fundum locaui, *vt ſi non ex lege coluiſſet, tibi locaret, vt quem mihi liceret: & quo minoris locaſſem, hoc mihi præſtaretur*, nec conuenit, vt, ſi pluris locaſſem, hoc tibi præſtaretur. *a* & cum nemo *b* fundum colebat, pluris tamen locaui. quæro an hoc ipſum præſtare debeam? reſpondit. In huiuſmodi obligationibus id maxime ſpectare debemus, quod inter vtramque partem conuenit. videtur autem in hac ſpecie id ſolutio *c* conuentum eſſe, quo *d* præſtetur *e* amplius prædia fundus eſſe locatus: id eſt, vt hæc ex conuentione pro locatore *f* tantummodo interponeretur.

1 ¶ Locaui opus faciendum, *ita vt pro opere redemptori in certam mercedem in dies ſingulos darem*, opus vitioſum factum eſt: *g* an ex locato agere poſſim? Reſpondit: Si ita opus locaſti, *vt bonitas eius tibi à conductore approbaretur*, tametſi conuenit, *vt in ſingulas operas certa pecunia daretur*, præſtari tamen tibi à conductore debet, ſi ad opus vitioſum factum eſt. *h* non enim quicquam intereſt, vtrum vno pretio opus, an in ſingulas operas collocatur: ſi modo vniuerſitas *i* conſummationis ad conductorem pertinuit. poterit itaque ex locato cum eo agi, qui vitioſum opus fecerit. niſi ideo in operas ſingulas merces conſtituta erit, vt arbitrio domini opus efficeretur: tunc enim nihil conductor præſtare domino de bonitate operis videtur.

De errore in mercede.

52. *Pomponius* lib. 31. ad Quintum Mucium.

SI decem tibi locem fundum, tu *k* autem exiſtimes quinque te conducere, nihil agitur. *l* Sed & ſi ego minoris me locare ſenſero, tu pluris te conducere, vtique non pluris erit conductio, quam *m* quanti *n* ego putaui.

De fideiuſſore coloni apud mancipem.

53. *Papinianus* lib. 11. Reſponſorum.

QVi fideiuſſor exſtitit apud mancipem *k* pro colono publicorum prædiorum, quæ manceps ei colono locauit: reipublicæ *l* non *m* tenetur, ſed fructus *n* in eadem cauſa pignoris manent.

An fideiuſſor conductionis teneatur in vſuras. 1. De penſione non ſoluta. 2. De periculo ſerui æſtimati.

54. *Paulus* lib. 5. Reſponſorum.

QVæro, an fideiuſſor conductionis, etiam in *o* vſuras non illatarum penſionum nomine teneatur: nec proſint ei conſtitutiones, quibus cautum eſt, qui pro aliis pecuniam exſoluunt, ſortis ſolummodo damnum agnoſcere oportere? Paulus reſpondit, ſi in *p* omnem *q* cauſam conductionis etiam fideiuſſor ſe obligauit, eum quoque, exemplo coloni moratarum illatarum per moram coloni *r* penſionum præſtare debere vſuras. *s* vſuræ ſenim *t* in bonæ fidei iudiciis, &

a l. 27. §. 4. ſup. ead. l. 27. §. 11. ſ. ad l. Aquil.
b An & pignori dare? l. 11. §. 2. & vlt. inſ. de pignorib.
c ſeorſum ſc. vel prædiorum cohærentem ſolo, ad cuius vtilitatem, nam perſonalem poteſt. l. 13. §. 1. ſ. de vſufr. [illegible]
d 1. neque dominus, neque is cui debetur. [illegible]
[illegible]
e addi l. 15. §. 7. ſ. de ſeruo corrupto.
f Furti noxalem. *Accurſ.*
g l. 10. in fin. ſ. de adq. poſſ.
h 2. Feud. 9. §. 1. & emptio l. 38. ſ. de contr. empt. [illegible]
i l. 20. §. 1. ſ. eod. cuius vero donationis? vſus ſcil. [illegible]
k l. 13. §. 9. ſ. eod. l vide l. 13. §. 9. ſup. ead. † Hodie in partem debiti conueniendi ſunt. Nou. 99. c. 1.
m l. 8. §. 28. ſ. de oblig. ſtip. id etiam poſſumus l. 6. C. eod. Bulg. c. 66.
n [illegible] Synopſ. eod. c. 95.
o Iuratur in litem aduerſus conductorem rem conductam non reſtituentem. adde l. 5. in fin. ſ. eod.
p [illegible] appellant Græci, iuſiurandum in litem. *Syn. illo loco.*
q l. 13. §. 1. de fiſco. v. l. vlt. C. ne tutor vel curator vectigal. cond.
r vide quæ notaui ad Accurſium in l. 3. C. de Fabricenſ.
ſ vide l. 31. C. eod.
t locans militi rem ignoranter, exigere ab eo penſionem poteſt, neque punitur. Imo valet contractus, [illegible] alienari. militis. 31. C. eod. ius enim ab omnibus ſciri neceſſe eſt: atque ita Caſtrenſis putat.
u Animus delicta diſtinguit. Delictum ceſſat vbi delinquendi animus non eſt. adde Ariſtot. 5. Ethic. 8.
x vel dicetiam l. 51. §. 1. C. de Epiſc.
y vel l. 13. in fin. ſ. eodem
z non ex lege fundum coluit, qui neminem ei colendo adhibet.

a Sileatio [illegible]
b Locari fundum, [illegible]
c Puta [illegible]
[illegible] i. e. ſed & l. Falcid. & Bal. [illegible] operis, arbitrio in l. 24. ſ. eod. e ex aliis cauſis [illegible] l. 59. ſ. eod.
f arbitrio boni viri l. 24. ſ. eod. g ſi vniuerſitas conſummandi operis ad te pertinet, de vitio operis teneris: at ſi in operas ſingulas mercedes tibi conſtitui vt arbitrio meo opus efficeretur, quatenus ſingulæ operæ præſtitæ fuerint, [illegible] me reprobare, [illegible] tacite videbor approbaſſe: ideoque opere perfecto, ſi vitium in opere apparuerit, amplius experiri non poteſt quod ſemel probauit. [illegible]
h Quoties locator maiorem penſionem ſibi præſtandam putat, conductor minorem neque locatio, neque conductio eſt. ſi minorem locator enim [illegible] ſtandam, conductor maiorem valet locatio, [illegible] conductori [illegible] poſteriore, neque conductori neque locatori fit iniuria.
i quia illis quinque locator non fuit conſentiens, neque locum [illegible] locator aliud, aliud conductor intellexit. At ſi quis viginti ſtipulatus fuerit [illegible] in decem acceperit, conſiſtet ſtipulatio, l. 1. §. 4. in fin. [illegible] ita conciliari poteſt.
k Manceps eſt qui publica prædia colono locat, [illegible] manceps etiam dicitur quod à populo emit conducitve [illegible] nis eſſe idem ſpræs dicebatur, *Feſtus in dictione Manceps.* [illegible] hinc mancipes, ſ. publicani. Symmachus. 2. epiſt. [illegible] mancipum, non mancipi, [illegible] curſus publici ſc. qui & mancipes [illegible] à Caſſiodoro [illegible] & mancipes [illegible] 80. dicuntur [illegible] Gaius [illegible] ex libris Baſilic. [illegible] l. 1. §. quod cuiuſque, lib. Baſil. habent [illegible]. Eodem modo [illegible] apud Procopium [illegible], apud Plinium [illegible]
l ſeu fiſco. *Accurſ.*
m Fideiubens pro conductore ſecundi locatoris primo locatori non tenetur. [illegible] ſecundi conductoris primo locatori non ſunt obligata, [illegible] vel in ſic: fideiubens apud fiſcum non intelligitur qui fideiubet apud conductorem fiſci l. 24. §. 1. ſ. eod. vel ita: Fideiubens apud Reip. mancipem pro colono cui publicus fundus locatus, Reipublicæ non tenetur.
n Conductoris ſecundi fructus tacite obligantur primo locatori l. 7. [illegible] tacite pignori. In vrbanis vero inuecta ſecundi conductoris obligata ſunt quidem primo locatori, non tamen in ſolidum [illegible] pro qua parte ſecundus conductor habitauit, l. 11. §. 5. ſ. de pignor.
o v. Papon. in 20. Arreſtorum 30. in fin.
p Fideiuſſor non tantum in ſortem ſed & in vſuras tenetur his tribus caſibus: ſi in omnem cauſam fideiuſſit, vt hic: ſi iudicatum ſoluere: vel indemnitatem promiſit, verſic. quatenus. ſ. eod.
q Obſeruandus excedendi modum non ſimpliciter, ſed in omnem cauſam qui dicitur [illegible] quæ huic legi [illegible] apud Cuiac. 2. obſeru. 22 [illegible] Qui in omnem cauſam ſe obligauit, & ad ſortem & ad vſuras tenetur. Quod ſi ſimpliciter quis fideiuſſit pro aliquo [illegible] putat vſuras non ex mora, ſed ex ſtipulatione tantum deberi [illegible] ne [illegible] in ſortem & vſuras [illegible] tantum in præteritas [illegible] debitas, quæ ante fideiuſſionem currere cœperunt, non in alias. Sed [illegible] ſententia communiter magis recepta eſt.
r l. 58. inſ. de ſolutionib.
ſ l. 7. ſupra de negot. d. l. 8. l. 24. in fin. ſup. depoſiti l. 32. infra de vſuris. [illegible] depoſiti.
t Vſura in bonæ fidei iudiciis officio iudicis magis [illegible] ex obligatione proficiſcuntur. Ita vſura vel obligatione vel officio iudicis debentur [illegible] cauſæ ſunt vſurarum.

Universidad Rey Juan Carlos

ſi non *a* tam ex obligatione proficiſcantur, quàm à ex officio iudicis applicentur: tamen cùm fideiuſſor *c* in omnem cauſam ſe applicuit, æquum videtur ipſum quoque agnoſcere onus *d* vſurarum, ac ſi ita fideiuſſiſſet, *In quantum illum condemnari ex bona fide oportebit, tantum fide tua eſſe iubes?* vel ita, *indemnitatem ſ tuo præſtabo?*

1 ¶ Inter locatorem fundi & conductorem conuenit, *vt g intra tempora locationis Seius conductor de fundo inuitus repelleretur: et ſi pulſatus eſſet, pœnam decem præſtet Titius locator Seio conductori vel Seius conductor Titio, ſi intra tempora locationis diſcedere vellet, æquè decem Titio locatori præſtare vellet*: quod inuicem de ſe ſtipulati ſunt: quæro, cùm Seius conductor biennij *h* continui penſionem non ſolueret, an ſine metu pœnæ expelli poſſit? Paulus reſpondit, quamuis nihil expreſſum ſit in ſtipulatione pœnali de ſolutione penſionum, tamen veriſimile eſſe, ita conueniſſe de non expellendo colono intra tempora præfinita, ſi penſionibus pareret, & vt oporteret, coleret: & ideo *i* ſi pœnam petere cœperit is, qui penſionibus iatis non fecit, profuturam locatori doli exceptionem *k*.

2 ¶ Paulus reſpondit, ſeruum, qui æſtimatus *l* colono *m* adſcriptus eſt, ad periculum coloni pertinebit: & ideo æſtimationem huius defuncti ab herede coloni præſtari oportere.

De horreis effractis et compilatis. 1. De impenſa à conductore facta. 2. De colono deſerente fundum.

55. *Idem* lib. 2. Sententiarum.

DOminus horreorum, effractis *n* & compilatis *o* horreis, non tenetur, niſi *p* cuſtodiam eorum receperit: ſerui tamen eius, cum quo contractum eſt, propter ædificiorum notitiam *q* in quæſtionem *r* peti poſſunt.

1 ¶ In conducto fundo ſi conductor ſua opera *ſ* aliquid neceſſario, vel vtiliter *t* auxerit *u*, vel ædificauerit, vel inſtituerit *x*, cùm id non conueniſſet, ad recipienda ea quæ impendit *y*, ex conducto cum domino fundi experiri poteſt.

2 ¶ Qui contra legem conductionis fundum ante tempus ſine *z* iuſta ac probabili cauſa deſeruerit, ad ſoluendas totius *a* temporis penſiones ex conducto conueniri poteſt, quatenus locatori in id, quod eius intereſt *a*, indemnitas ſeruetur *b*.

De abſentia conductoris non ſoluentis.

56. *Idem* libro ſingulari de officio præfecti vigilum.

CVm domini horreorum inſulariumque deſiderant, diu *c* non apparentibus, nec eius temporis penſiones *†* exſoluentibus conductoribus, aperire *d*, & ea quæ ibi ſunt, deſcribere à publicis *e* perſonis, quorum intereſt audiendi ſunt: tempus autem in huiuſmodi re biennij *f* debet obſeruari.

Quid interſit inter hanc actionem, et legem Aquiliam.

57. *Iauolenus* lib. 9. ex Poſterioribus Labeonis.

QVi domum habebat, aream iniunctam *g* ei domini vicino proximo locauerat. Is vicinus, cùm ædificaret in ſuo, terram *h* in eam aream amplius, quàm fundamenta cæmenticia *i* locatoris erant *k*, congeſſit: & ea terra aſſiduis pluuiis inundata *l* ita parieti eius qui locauerat, humore præſtituto, ſtatim deſactis ædificia corruerunt. Labeo ex *m* locato tantummodo actionem eſſe ait: quia non ipſa congeſtio, ſed *n* humor ex ea congeſtione poſtea damno fuerit: damni *o* autem iniuriæ actio ob ea ipſa ſit, per quæ non extrinſecus alia cauſa oblata damno quis affectus eſt, hoc probo.

De mercede inſulæ venditæ. 1. De pœna promiſſa niſi quid intra diem fiat. 2. De pecunia conductori ad rei refectionem danda.

58. *Labeo* libro quarto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

INſulam *p* vno *q* pretio totam locaſti, & eam vendidiſti, *ita vt r emptori mercedes inquilinorum accederent*: quamuis eam conductor maiore pretio locaret, tamen id emptori accedit ſ quod ſibi conductor debeat.

1 ¶ In operis locatione erat dictum, *antequam t diem effici deberet: deinde, ſi ita factum non eſſet quanti locatoris intereſſet, tantam pecuniam conductor promiſerat*: eatenus eam obligationem contrahi puto, quatenus *u* ir *x* bonus de ſpatio temporis æſtimaſſet: quia id actum apparet eſſe, vt eo *x* ſpatio abſolueretur, ſine quo fieri non poſſit.

2 ¶ Quidam in municipio *balineum præſtandum annuis viginti nummis conduxerat*: & ad *y* refectionem fornacis, fiſtularum, ſimiliumque rerum, centum nummi vt præſtarentur conuenerat: conductor centum nummos petebat: ita ei deberi dico, ſi in earum rerum refectionem eam pecuniam impendi ſatisdaret *z*.

De parte operis concuſſa.

59. *Iauolenus* lib. 5. Labeonis Poſteriorum.

MArcius *a* domum faciendam à Flacco *b* conduxerat *c*: deinde operis parte effecta, terræ *d* motu concuſſum erat ædificium. Maſſurius Sabinus, ſi vi *e* naturali, veluti terræ motu, hoc acciderit, Flacci *f* eſſe periculum *g*.

Si conductor nec habitare nec locare poſſit. 1. De herede coloni. 2. De veſtimento quod fullo perdidit. 3. De mercede operis facti in voluntate locantis. 4. De penſionibus eius qui opus faciendum locauit. 5. De mercede ſolitaria. De conductione ſeruorum. 6. De locatore qui contra ſuum propoſitum ſeruire paſſus eſt. 7. Si culpa ſerui conducti mulus perijt. 8. De porcario, de cuſtodia.

60. *Labeo* libro 5. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

CVm in *h* plures annos domus locata eſt, præſtare locator debet, vt non *i* ſolum habitare *k* conductor

i l. 1. §. 3. ff. eod. adde Nouell. 7. c. 3. Nou. 120. c. 8. Auth. qui rem. C. de ſacroſanct. Eccleſ. adde l. 15.
g Areæ, iniunctæ domui & ædificiis. h vel derquiſitum, vide l. 17. §. 1. [illegible] ſinuis. i quæ ex quadrato lapide non erant, ſed ex puro cæmento.
k legendum eſt ſorret. l l. 1. [illegible]
m Damnum dans conductor non immediatè ex eo quod facit, ſed occaſionem damni mediatè præſtans, non tenetur lege Aquilia, ſed ex locato actione.
n Damnum hoc mediatum eſt, non immediatum.
o Damnum immediatum lege Aquilia vindicatur, non mediatum. Medium eſt quod ſit extrinſecus alia cauſa oblata.

[illegible]

ex Kalendis illis *a* cuiuſque anni, ſed etiam locare à habitatore, ſi velit, ſuo tempore poſſit. Itaque ſi ea domus ex Kalendis Ianuariis fulta *c* in Kalendis Iunias *d* permanſiſſet, ita vt *e* nec habitare quiſquam, nec ſuſtendere aliqua poſſet, nihil locatori conductorem per ſtaturum:adeò *g* vt nec cogi quidem poſſet, ex Kalendis Iuliis *h* refecta domo, habitare: niſi *i* ſi parati fuiſſet locator commodam domum ei ad habitandum dare.

1 ¶ Heredem coloni, quamuis colonus non *k* eſt, nihilominus domino *l* poſſidere exiſtimo.

2 ¶ Veſtimenta tua fullo perdidit *m*: & habes vnde petas, nec repetere vis: agis nihilominus ex locato, cum fullone: ſed *n* iudicem æſtimaturum, an poſſis aduerſus furem magis agere, & ab eo tuas res conſequi fullonis videlicet ſumptibus *o*: ſed ſi hoc tibi impoſſibile eſſe perſpexerit, tunc fullonem *p* quidem tibi condemnabit: tuas autem actiones te ei præſtare compellet.

3 ¶ Lege dicta domus facienda locata erat, *ut ex probatione aut improbatione locatoris aut heredis eius eſſet*, redemptor ex *q* voluntate locatoris quædam in opere permutauerat: reſpondi, opus quidem ex lege dicta non videri factum: ſed quoniam ex voluntate locatoris permutatum eſſet *r*, redemptorem abſolui debere.

4 ¶ Mandaui tibi *ſ* *ut excuteres quanti* *t* *villam ædificandam*: renunciaſti *u* mihi ducentorum impenſam excutere: certa mercede opus tibi locaui: poſtea *x* comperi non poſſe minoris trecentorum eam villam conſtare: data autem tibi erant centum: ex quibus cùm partem impendiſſes, vetui te opus facere: dixi, ſi opus facere perſeueraueris, ex locato tecum agere, vt pecuniæ mihi reliquum *y* reſtituas.

5 ¶ Meſſem, inſpiciente colono *z*, cum alienam eſſe non ignorares, ſuſtuliſti: condicere tibi frumentum dominum poſſe *a* Labeo ait: & vt *b* *id faciat*, colonum ex conducto cum domino acturum.

6 ¶ Locator horrei propoſitum *c* habuit *ſe aurum & argentum, margaritam non recipere ſuo periculo*: deinde cum ſciret has res inferri, paſſus eſt *e*: proinde eum futurum tibi obligatum dixi, ac ſi propoſitum fuit, remiſſum *g* videtur *h*.

7 ¶ Seruum meum mulionem conduxiſti: negligentia eius mulus tuus periit: ſi ipſe ſe locaſſet, ex peculio duntaxat, & in rem verſum damnum tibi præſtiturum dico. Sin autem ipſe eum locaſſem, non vltra me tibi præſtaturum, quàm *ſ* dolum malum & culpam meam abeſſe: quod ſi ſine definitione perſonæ mulionem à me conduxiſti, & ego eum tibi dediſſem, cuius negligentia iumentum perierat, illam quoque culpam me tibi præſtaturum aio, quòd eum elegiſſem *g*, qui eiuſmodi damno te adficeret.

8 ¶ Vehiculum conduxiſti, *vt onus tuum portaret, &* *ſecum iter faceret*: id cùm pontem tranſiret *a*, redemptor *b* eius pontis portorium *c* ab eo exigebat: quærebatur an etiam *d* pro ipſa ſola reda portorium daturus fuerit? Puto ſi mulio non ignorauit ea ſe tranſiturum, cum vehiculum locaret, mulionem præſtare debere.

9 ¶ Rerum cuſtodiam, quam horrearius *e* conductoribus præſtare debeyet, locatorem totorum horreorum horreario præſtare non debere puto: niſi *f* ſi in locando aliter conuenerit.

De impenſis à colono factis. 1. De naue conducta & nauigatione impedita.

62. Scæuola lib. 7. Digeſtorum.

Colonus, cùm lege locationis non eſſet comprehenſum, vt vineas poneret, nihilominus *ſ* in fundum *g* vineas inſtituit *z*: & propter earum fructum *h* denis amplius aureis annuis ager locari cœperat: quæſitum eſt, ſi dominus illum colonum fundi eiectum *i* penſionum debitarum nomine conueniat, an ſumptus vtiliter factos in vineis inſtituendis reputare poſſit, oppoſita doli mali exceptione? Reſpondit, vel expenſas *k* conſecuturum *l*, vel nihil amplius præſtaturum.

1 ¶ Nauem *m* conduxit, *vt de prouincia Cyrenenſi Aquileiam nauigaret olei metretis tribus millibus impoſitis, & frumenti modiis octo millibus, certa mercede*: ſed euenit vt onerata nauis in ipſa prouincia nouem menſibus retineretur, & onus impoſitum commiſſo *n* tolleretur: quæſitum eſt, an vecturas, quas conuenit, à conductore ſecundum locationem exigere nauis *o* poſſit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, poſſe.

De riuo corrupto, antequam probetur.

62. Labeo lib. 1. Pithanorum.

Si riuum quem faciendum conduxeras, & feceras antequam eum probares, labe *p* corruptus eſt, tuum periculum eſt. *Paulus*: imò ſi ſoli *q* vitio id accidit, locatoris erit periculum: ſi operis vitio accidit, tuum erit detrimentum.

DE ÆSTIMATORIA.

TIT. III.

Cur hæc actio introducta ſit. Quibus actiones competant.

1. Vlpianus lib. 32. ad Edictum.

Actio de æſtimato proponitur tollendæ dubitationis *f* gratia *a*: fuit enim magis dubitatum, cum *x* res æſtimata vendenda datur, vtrum *y* ex vendito ſit actio *z* propter *a* æſtimationem, an ex locato, quaſi rem vendendam locaſſe videor: an ex conducto, quaſi operas conduxiſſem: an mandati. Melius *b* itaque viſum eſt, hanc actionem proponi. Quoties *c* enim de nomine contractus alicuius ambigeretur, conueniret tamen aliquam actionem dari, dandam *d* æſtimatoriam præſcriptis verbis actionem: eſt enim negotium ciuile geſtum: & quidem bona fide. Quare omnia & hic locum habent, quæ in bonæ fidei iudiciis diximus.

1 ¶ Æſtimatio *e* autem periculum *f* facit *g* eius qui ſuſcepit: aut igitur ipſam rem debebit incorruptam reddere, aut æſtimationem, *h* de qua conuenit.

De mercede.

2. Paulus lib. 30. ad Edictum.

Hæc actio vtilis eſt, & *i* ſi merces interuenit.

a Kalendis Iuliis. *Hal.* v. quæ notaui ad l. 91. §. de ſolut. [illegible]
b Conductor ablocare poteſt, non tamen in maius tempus quam ipſe conduxit. [illegible]
c aſ. [illegible] *Hal.*
d Ex Kalendis Iuliis fracta vſque ad Kal. Iunias permanſiſſet. *Hal.*
e v. quæ notaui ad l. 41. §. de [illegible]
f *Hal.* vt oſtendi alicui poſſet.
g l. 9. §. *eod.*
h Kalendis Iuliis. *Hal.*
i Conductor oblatam poſt tempus conuentum habitationem recipere non cogitur.
k Imo heres conductoris in iure defuncti ſuccedit. *l.* [illegible] *eod. In ſin.*
l Locator retinet poſſeſſionem etiam per eum qui colonus non eſt: puta per heredem coloni. Et ideo benè ſubiicit Bald. quod in hoc herede reliquiæ ipſius coloni quædam ſint. *l.* 30. §. *pen. ſ. de acq. poſſ.*
m l. 13. §. 6. *eod.*
n & l. 12. Quintum duos agere poteſt, cogitur ex cauſa vnum magis eligere. *Accurſ.*
o Locator (cuius veſtimenta culpa & facto fullonis amiſſa ſunt) poteſt agere condictione furtiua aduerſus furem qui ea veſtimenta ſubripuit: idque expenſis & periculo fullonis: aduerſus ipſum verò fullonem actione locati. p l. 27. *in fin.* §. *eod.* [illegible] l. 12. *ſ. de furtis*, l. 5. §. [illegible]
q Formam contractus non innouat, qui ab eo diſcedit voluntate aduerſarij. Ita poteſt forma operis conficiendi mutari partium voluntate: ergo & à ſolemnitatibus inter volentes diſceditur, interpretes in l. 9. C. *de Tabb.*
r Locatoris quadam permutata eſſent. *Hal.* ſ architecto, redemptori.
t mihi ſcilicet. u ob Mendacium conductoris locator poteſt à contractu recedere, atque ita pœnitere: quod aduerſus redemptores ædificiorum, vt ſæpius mendaces, ſummè notandum eſt. x Placet validè lex quæ fuit Epheſi (cuius Vitruuius meminit initio libri vitimi) vt bona architecti (qui publicum opus curandum reciperet & indicaſſet quanto ſumptu id reipublicæ eſſet futurum) reipubl. obligarentur, donec opus ſit perfectum, & eo perfecto, ſi ad indicationem impenſa reſponderet, vt publicè decretis honoribus ornaretur, ſi non amplius quam quarta parte ſuperet impenſa, vt non teneatur: ſi ſupra quartam partem vt de ſuo quod ſuperat quartam impendat: & hoc etiam iure æquius eſſe [illegible] in locandis priuatis operibus, ait Cuiac. 10. *obſ.* 22. y Id eſt quinquaginta. ſenſus eſt: ſi me architectus vel redemptor in indicatione ſefellerit, mihi licet à locatione recedere, & repetere quod ei ſine indicatione ſecutaſ præſtitit. Ad & id quod intereſt ſic ſaneſi temere vel doloſe mihi indicationem fecit. *Cuiac.* z Colonus parciarius actionem furti non habet, ſed agit contra dominum vt aget.
a l. 52. §. 8. *ſ. de furtis.*
b Agi poteſt interdum aduerſus aliquem, vt in alium agat denique vt agatur, [illegible] l. 13. §. 30. *ſ. de act. empt.* [illegible] *ad l. Rhodiam* [illegible] Quid ſi hac parte reus cedat actionem & liberatur, [illegible] Quid nam & exceptione id obtinere poſſum vt agat [illegible] *eod.* [illegible] *commodati.*
c Ne diceris, propoſitum in mente retentum (vt poſt Cynum putat Bart.) Qui enim eſt tam ſtupidus, qui putet tacitam conuentionem [illegible] in contractibus ſpectandum eſſe. Propoſitum hic ſignificat, proſcriptum pro horrei foribus vide l. 11. §. 2. *ſ. de inſtit.* l. 47. *ſ. de pæni.* Vide Gouean. [illegible] 23. vt dicam quod ſentio, puto negationem huic loco deeſſe, et ita ſic legendum: propoſitum non habuit: quam ſententiam hic paragraphus [illegible] [illegible] vt ſit ſenſus locator horrei non habuit propoſitum ſe aurum, &c. [illegible] periculoſum ſi propoſitum fuit remiſſum videri. Sed hunc locum in commentariis noſtris paulo aliter emendauimus & explicauimus ſuo loco. Nous enim ad ius tantum [illegible] [illegible] plenioras iuris commentarios.
d Nam in horreis res pretioſiores [illegible] ſolent [illegible] Iuriſconſultus in l. [illegible] *ſ. de eſſe. praefect. vigil.* [illegible] de horreis. e Patientia contrarii [illegible] [illegible] interpretes. Ac ego id potius colligo eum qui ſciens in horreum [illegible] [illegible] cuſtodiam præſtare [illegible] ſi propoſitum non habuit ſe aurum [illegible] non recipere ſuo periculo, quod ſi propoſitum id habuit, & inferri paſſus eſt, pro [illegible] locari l. 27. §. 34. [illegible] l. *ad Aquil.* [illegible] [illegible] *eligendo ille* [illegible] *Cicero* [illegible] *ad Quintum fratrem.*

a Iter faciens, & cum ponte[illegible] *Hal.*
b Redemptor vectigalis [illegible] ipſam pontis, ſed publicanus qui portoria in ipſo ponte [illegible] exigebat.
c Portorium ipſe [illegible] [illegible] hic [illegible] [illegible] [illegible]
d Mulio, conductor [illegible]
e Horrearius [illegible] [illegible]
f l. 55. §. [illegible] *in fin.* [illegible]
g [illegible]
h Si [illegible]
i Colonus [illegible]

l Aliud in Emphyteuſi, l. 2. C. *de iure emphyt.* m [illegible] vel [illegible] nauta, Cuiac. 5. *obſ.* vel nauicularius. [illegible] Soli [illegible] non Fabri, vt vult Budæus & Conta [illegible] [illegible] accidit vt [illegible] in ſuperiora. Baſil. ita habent [illegible] Idem auctor [illegible] huiuſmodi labem [illegible] ſed ex [illegible] decidatur, atque in Baſil. [illegible] labem [illegible] agri ſuperficiem ſeu cruſtam [illegible] apud Feſtum. q Redemptori operis [illegible] vitio [illegible] ſoli domino. r l. 24. §. [illegible] l. 36. *in fin.* l. 19. §. *eod.* [illegible] l. 19. *ſ. de verbor. ſig.* ſ [illegible] [illegible] leges [illegible] [illegible] quæ dubitationem [illegible] cauſa quæ adiiciuntur, ius commune non lædunt. l. 16. [illegible] x [illegible] y Rem æſtimatam vendendam tibi dedi [illegible] [illegible] pretium, quæri poſſit quæ actio mihi competat? Non ex vendito [illegible] [illegible] non eſt data, vt pretium [illegible] [illegible] Non ex locato [illegible] conducto maxime ſi non [illegible] operas locare. Non mandati [illegible] merces, l. 1. § [illegible] quod mandato [illegible] [illegible] ad generalem hanc de æſtimato. [illegible] Hac de [illegible] dubitationem omnem [illegible] pe vera venditio [illegible] b Quoties dubitatur de nomine contractus [illegible] ſcriptis verbis. c [illegible] *Hal.* d [illegible] [illegible] *Hal.* [illegible] præſcriptis verbis [illegible] hanc vocem æſtimatoriam ex Gloſſis [illegible] [illegible] ſic [illegible] g [illegible] videtur [illegible] l. 17. §. 1. *ſ. de præſcriptis.* [illegible] h [illegible] [illegible] *de iur. dot.* [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

DE RERVM a PERMVTATIONE.

TIT. IV.

Differentia emptionis & permutationis, et ſolution: De mercè, & pretio. 1. De euictione. 2. Re nuda conſenſu. 3. Si res aliena datur. 4. De traditione facta ex altera parte.

Paulus libro 32. ad Edictum.

Sicut b aliud eſt vendere, aliud emere; alius emptor, alius venditor: ita pretium aliud, aliud merx. at in permutatione diſcerni non poteſt c, vter emptor, vel vter venditor ſit, multumque d differunt præſtationes. emptor enim, niſi e nummos accipientis fecerit, tenetur ex vendito. venditori ſufficit ob euictionem ſe obligare, poſſeſſionem tradere, & purgari dolo f malo. itaque, ſi euicta res non ſit, nihil debet g. In permutatione verò h, ſi vtrumque pretium eſt, vtriuſque rem fieri oportet: ſi merx, neutrius. ſed cum debeat & res, & pretium eſſe, non poteſt i inueniri, quid eorum merx, & quid pretium ſit: nec ratio patitur, vt vna eademque res & veneat, & pretium ſit emptionis.

1 ¶ Vnde ſi ea res, quam acceperim, vel dederim k, poſtea euincatur l, in factum dandam actionem m reſpondetur.

2 ¶ Item emptio ac venditio nuda n conſentientium voluntate contrahitur, permutatio autem ex re tradita initium obligationi præbet. alioquin, ſi res nondum tradita ſit, nudo conſenſu conſtitui obligationem dicemus. Quod in his duntaxat receptum eſt, quæ o nomen ſuum habent: vt in emptione, venditione, conductione, mandato.

3 ¶ Ideoque Pedius ait, alienam p rem dantem nullam q contrahere permutationem.

4 ¶ Igitur ex altera parte traditione facta r, ſi alter rem nolit s tradere, non t in hoc agemus, vt interſit noſtra, illam rem accepiſſe, de qua conuenit: ſed vt res contrà nobis reddatur, condictioni locus eſt, quaſi re non ſecuta.

Similia venditioni, emptioni, & permutationi & quibus res ſit præſtanda.

2. Idem libro 5. ad Plautium.

Ariſto ait, quoniam permutatio vicina a eſſet emptioni, ſanum b quoque, furtis noxiſque ſolutum, & non eſſe fugitiuum ſeruum, præſtandum, qui ex cauſa daretur.

DE c PRÆSCRIPTIS d VERBIS, & in factum e actionibus f.

TIT. V.

Si actio ceſſet. 1. De Domino mercium, & magiſtro nauis. 2. De re data pretij explorandi cauſa.

Papinianus lib. 8. Quæſtionum.

Nonnunquam euenit, vt ceſſantibus iudicijs proditis, & vulgaribus g actionibus, cùm proprium h nomen inuenire non poſſumus, facilè i deſcendamus k, ad eas, quæ in factum appellantur. ſed, ne res exemplis egeat, paucis agam.

1 ¶ Domino mercium in magiſtrum nauis, ſi l ſit incertum m, vtrum n nauem conduxerit, an merces vehendas locauerit, ciuilem actionem in factum eſſe dandam Labeo ſcribit.

2 ¶ Item ſi quis pretij explorandi o gratia rem tradat, neque depoſitum p, neque commodatum q erit: ſed, non exhibita fide, in factum r ciuilis ſubijcitur actio.

a 4. l. C. ... Rel. 3. 5. ... Cur ... nam vocabulum ... ſidi ... b Nempe quia permutationis tamen ad omnes contractus ... venditur, in quibus res, merces, operæ, & pecunia cum re permutatur. At hic de rerum inter ſe permutatione agitur, vt ſi ſpecies permutetur, puta veſtis cum alia veſte: Nam ſi genus cum genere, veluti cum panno permutatur, contractus [illegible] ... Permutatio his inter cætera differt à venditione: contractu, nam vna parte dicitur venditio, altera emptio. Perſona illic venditor, hic emptor. Rebus vna ex parte merx eſt, altera pretium: in permutatione nihil horum eſt. ... contractus vtrinque eſt: vtraque perſona dicitur permutare: vtrique merx eſt. c nam vterque permutat, id eſt, rem dat, l. 5. §. 1. de præſc. ... de act. ... empt. ... frumenti certam modiationem dat, alter olei deſignatum pondus ... in emptione, vterque non emit ... in locatione, vterque non locat: & ita differt forma ab illis contractibus. d permutatio à venditione differt, præſtatione. Emptor dominium pretij transferre cogitur in venditorem: venditor vel dominium transferre non cogitur: ſufficit enim vt tradat, & de euictione promittat. In permutatione vtrinque dominium transferri debet. e hic alius eſt, ... differentia emptionis & permutationis ... l. 25. ... de contrah. empt. f Dolum malum à venditione abeſſe venditor plerumque promittit: quod etſi non ſit adiectum, præſtari tamen debet ... [illegible] ... g ... h Secundum eſt, Permutatio, locatio, aut emptio non eſt. Nam in emptione alius eſt venditor ab emptore: ille pretium, hic rem accepit: ille pretium accipientis facit, hic rem non facit accipientis: in permutatione nam id agitur, vt vtraque ... [illegible] ... non eſt igitur emptio. Quid in permutatione ... nullo modo ... In permutatione verò vterque rem dat. igitur permutatio non eſt locatio. i poteſt diſcerni, quod contra ... k ex cauſa permutationis. l ... m Permutatio à venditione quoque differt in ipſa actione danda. Nam euicta re vendita actio ex empto datur: permutata re euicta, datur actio in factum præſcriptis verbis. n Sexta differentia emptionis & permutationis ſumpta à cauſa efficiente: venditio ſolo conſenſu perficitur, & parit actionem: permutatio re perficitur, neque parit actionem ante rem traditam. o Septima permutationis à venditione differentia: venditio contractus eſt nominatus: permutatio, innominatus. p Aliena res permutari non poteſt ... q ... r ... [illegible]

... Ideoque vox permutationis ad certam ſpeciem non reducitur. Vt ſi emi ... contractus ... velut permutatione quadam. Quapropter Ariſtoteles dicit, ... carere nomine: licèt alio loco ſcribat, ... propterea quod ... ita rectè dicam, negotium ... carere nomine, licet permutatio appelletur. Cuiac. hic. Corraſius Miſcel. 2. 3. ... ait permutationem dici poſſe nominatum contractum ... Miſcel. 2. 5. in fin. & meritò: ſiquidem nominatis contractibus in l. 7. §. 1. 2. de pactis, ... Quorſum hæc pertinent ... h vt venditor ſerui ... c 4. C. 64. d Inuenta eſt actio præſcriptis verbis (quæ & incerti ciuilis dicitur, l. 7. §. 2. in fin. ... de pactis: Incerti, quia id quod intereſt perſequitur, cuius æſtimatio incerta eſt, & arbitraria. Cuiac. ... non quod lege nominatim ſit prodita, ſed quia ad exemplum ciuilium actionum comparata eſt. Nam do vt des, emptioni: do vt facias, locationi: facio vt facias, mandato, commodato, & precario proximum eſt: ... Cuiac. ad l. 7. §. de pactis.) propter controuerſias Iuriſconſultorum ... de nomine actionis. ... Dicitur autem præſcriptis verbis, quia datur ex conuentione vel ſcripto ... Alciat. 4. diſp. ... Denique præſcriptis verbis actio ... vt Græci interpretantur ... contractibus tantum datur, quæ ſc. alio nomine non appellantur, ſimiles tamen ſunt ciuilibus quæ ſuum nomen habent. Nihil eſt enim aliud actio præſcriptis verbis, quam actio in factum ciuilis, quæ naſcitur ex contractibus qui non appellantur proprio nomine. Cuiac. hic. ... [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Si vulgaris actio ceſſet.

2. *Celſus* libro 8. Digeſtorum.

NAm a cum deficiant b vulgaria c, atque vſitata actionum nomina, præſcriptis verbis agendum eſt.

De contractibus innominatis.

3. *Iulianus* lib. 14. Digeſtorum.

IN quam d neceſſe eſt confugere, quoties contractus exiſtunt, quorum appellationes nullæ iure e ciuili proditæ ſunt.

4. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

NAtura f enim rerum conditum g eſt, vt plura ſint negotia, quam h vocabula.

De contractibus, manumiſi vt manumittas. De quatuor contractibus innominatis. 1. Do vt des. 2. Do vt facias. 3. Facio vt des. 4. Facio vt facias. 5. Manumiſi vt manumittas.

5. *Paulus* lib. 5. Quæſtionum.

NAturalis meus filius ſeruit i tibi, & tuus filius mihi, conuenit inter nos, *vt & tu meum manumitteres, & ego tuum*. ego manumiſi, tu non manumiſiſti. qua actione mihi teneris, quæſitum eſt k? In hac quæſtione totius ob rem l dati tractatus inſpici poteſt, qui in his competit ſpeciebus: Aut enim do m tibi, vt des: aut do, vt facias: aut facio, vt des: aut facio, vt facias: in quibus quæritur, quæ obligatio naſcatur.

1 ¶ Et ſi quidem *pecuniam n dem*, *vt rem accipiam* o, emptio & venditio p eſt q. ſin autem r *rem do*, *vt rem* ſ *accipiam*, quia non t placet permutationem rerum emptionem eſſe. dubium non eſt naſci ciuilem u obligationem. in qua actione id veniet, non x vt reddas, quod acceperis, ſed vt y *damnetur mihi*, *quanti intereſt mea*, *illud de quo conuenit*, *accipere*: vel z, ſi meum recipere velim, repetatur quod datum eſt, quaſi ob rem a datum, re non ſecuta.

¶ Sed *ſi Scyphos tibi dedi*, *vt Stichum mihi dares*: periculo meo Stichus erit b: ac tu duntaxat culpam præſtare debes.[c] Explicitus eſt articulus ille, do, vt des.[d]

2 ¶ At *cùm do vt facias*, ſi tale ſit factum, quod c locari ſolet, puta vt *tabulam pingas*, pecunia data, locatio erit: ſicut ſuperiore caſu emptio. ſi rem, non erit locatio, ſed naſcetur vel ciuilis actio in hoc, quod mea intereſt, vel ad repetendum condictio.

¶ Quòd ſi tale d eſt factum, quod locari non poſſit, puta vt *ſeruum manumittas*, ſiue certum tempus adiectum eſt, intra quod manumitteretur: idque, cùm potuiſſet manumitti, viuo ſeruo tranſierit, ſiue finitum non ſuit, & tantum temporis conſumptum ſit, vt potuerit, debueritque manumitti: condici ei poteſt, vel præſcriptis verbis agi. Quod his quæ diximus conuenit.

¶ Sed ſi dedi tibi ſeruum, *vt ſeruum tuum manumitteres*, & manumiſiſti; & is, quem dedi, euictus eſt, ſi ſciens dedi, de dolo in me dandam actionem Iulianus ſcribit: ſi ignorans, in factum ciuilem e.

3 ¶ Quòd ſi *faciam*, *vt des*, & poſteaquam feci, ceſſes dare, nulla erit ciuilis actio, & ideo de f dolo dabitur.

4 ¶ Sed ſi *facio*, *vt facias*, hæc ſpecies tractatus g plures recipit.

¶ Nam ſi pacti ſumus, *vt tu à meo debitore Carthagine exigas*, *ego à tuo Romæ*: vel, *vt tu in meo*, *ego in tuo ſolo ædificem*, & ego ædificaui, & tu ceſſas: in priorem ſpeciem mandatum d quodammodo interueniſſe videtur, ſine quo e exigi pecunia alieno nomine non poteſt. Quamuis f enim & impenſa ſequantur, tamen mutuum g officium præſtamus, & poteſt mandatum h ex pacto etiam naturam ſuam excedere.

¶ Poſſum enim tibi mandare, *vt & cuſtodiam mihi præſtes*, *& non plus impendas in exigendo*, *quàm decem*. Et ſi i eandem quantitatem impenderemus k, nulla diſpiratio eſt. Sin autem alter fecit, vt & hic mandatum interueniſſe videatur, quaſi refundamus inuicem impenſas. Neque enim de re tua tibi mando. Sed tutius l erit & in inſulis fabricandis, & in debitoribus exigendis, præſcriptis verbis dari actionem, quæ actio ſimilis m erit mandati actioni, quemadmodum in ſuperioribus caſibus, locationi & emptioni.

5 ¶ Si ergo hæc ſunt, vbi de faciendo ab vtroque conuenit, & in propoſita quæſtione idem dici poteſt. & neceſſario ſequitur, vt eius ſiat condemnatio, quanti intereſt mea, ſeruum habere, quem manumiſi. An deducendum erit, quòd libertum habeo? ſed hoc non n poteſt æſtimari.

Vende vt reſtitue.

6. *Neratius* lib. 1. Reſponſorum.

INſulam hoc modo, vt *aliam*[o] *inſulam*[o] *reficeres*, vendidi p. reſpondit q, nullam r eſſe venditionem; ſed ciuili intentione incerti agendum[s] eſt.[t]

Do vt manumittas.

7. *Papinianus* libro 2. Quæſtionum.

SI tibi decem dedero, *vt Stichum manumittas*, & ceſſaueris, confeſtim agam præſcriptis u verbis vt ſoluas, quanti x mea intereſt: aut, ſi nihil intereſt, condicam tibi, vt decem reddas.

De ſeruo qui quæſtionis habendæ cauſa æſtimatus datus eſt.

8. *Idem* lib. 8. Quæſtionum.

SI dominus ſeruum, cùm furto y argueretur, quæſtionis z habendæ a cauſa æſtimatum b dediſſet: neque de eo compertum fuiſſet, & is non redderetur, eo nomine ciuiliter agi poſſe, licèt aliquo x caſu ſeruum retenturus eſſet, qui traditum a accepiſſet. Poteſt b enim retinere ſeruum ſiue dominus pro eo pecuniam elegiſſet, ſiue in admiſſo c deprehenſus fuiſſet. tunc enim[c] &[d] datam d æſtimationem

a Maſſinus putabat commodati & depoſiti actiones ſemulari poſſe, ſalſo: ſunt enim contrariæ. Nam & commodato viam eſſe, qui non eſt in depoſito. At præterea dicitur hic recurrendum ad præſcriptis verbis actiones quoties dubitatur de actione.
b cum deficiunt *Hal.*
c l. propria. l. 7. §. 2. ff. de pactis.
d ad quam. *Hal.*
e i. à legiſlatoribus. An ob huiuſmodi contractuum varietatem, vt vult Hotomannus? an potius quod varii ſunt & latè patent, & in mille rerum circumſtantias ſingulis horis vertuntur, quod denique non tam pragmaticè, præciſiùsve eatum in ſe continere videantur, vt ad neceſſitatê exequendi trahendi ſint, vt impoſſibile ſit eos ſpeciali nomine deſignare, certâve forma comprehendere, vt vult Oldendorpius in *ſuo actionum tracta*tu?
f Ariſt. 2. *Ethic.* 7. Cic. *pro Cæcina.*
g Inductum eſt.
h Cic. 3. *de finib.* in prin. Græcis magis tamen nobis verba parienda ſint, imponendaque noua nouis rebus nomina: & poſt. in omni arte cuius vſus vulgaris communiſque non ſit multa nouitas nominum eſt. i Poteſt enim filius meus naturalis non tibi tantum, ſed & mihi ſeruire: poſſum etiam ſtipulari vt eum manumittas, *vt hic*, *& l. 2. Cod. ſi mancip. ita fuer. alien. vt manumitt.* k Dic præſcriptis verbis actionem dari in id quod mea intereſt poteſt, qui ſeruum manumiſi, vt in *fin.* h. eo. vel vt manumittas ſeruum tuum, quia meum manumiſi. l. 3. *ſ. eod.* vel ad id quod mea intereſt, ſeruum à te manumitti. §. 1. *Inſt. quarti ſeruum* [illegible] l dationem vel factum. m l. 7. §. 2. ff. *de pact.* l. 25. §. 3. ff. *de donat.* n certam ſcilicet & numeratam. o hoc caſu præciſè non cogeris dominium transferre l. 11. §. 1. ff. *de act. empt.* ſecus ſi pecuniam dedi, vt rem dares, nam dare eſt dominium transferre. p Cur? pecuniam dedi vt rem traderes. §. 2. *verſ. ſeue.* ff. eo. q Imo non eſt venditio aut emptio, ſed obligatio ob rem datam cauſa non ſecuta, l. vlt. ff. *de cond. cauſa data?* ſed ibi dedi pecuniam non vt pretium, ſed vt officium. adde Forcatulum c. 19. *Necyomantiæ.* r In articulo dandi has differentias obſerua. Do interdum pecuniam, vt rem accipiam h. §. interdum rem do, vt rem inanimatam accipiam, vt hic. vel vt Scyphum accipiam, *verſ. ſed ſi.* ſ aliam ab homine, vt hæc ſpecies differat à *verſ. Sed ſi Scyphos.* t Iuriſconſultis, v. l. 1. §. 1. ff. *de contr. empt.* l. vn. C. *de rer. permut.* u præſcriptis verbis quam nationem dixero, vt hinc colligitur, licet aliàs datum dicatur. l. vn. ff. *de prœx.* x ſi non cogne præciſè agere, vt mihi reddas quam à me accepiſti: quia poſſum agere in id quod mea intereſt ſi velim. Cæterum ſi velim datum recipere, id conſicere ſanè potero, *verſ. vel ſi meum.* y Innominatis in contractibus id quod intereſt ſuccedit loco dandæ rei, vt docet §. 1. §. 5. l. in nominatis non icemcogitur [illegible] rem præciſè dare, ſi id non poſſit, æſtimationem præſtare. Albericus l. 23. C. *de euiction.* [illegible] *de vnd.* [illegible] z poſſum igitur eligere vtrum datum condicam, an verò in id quod intereſt mea agam, vt §. a vt rem acciperem.
b Imò periculo meo non erit, ſed tuo, qui dominus ei fuiſti. *l. vlt.* ff. *de cond. cauſa data.* Erit quidem meo periculo vt rem non petam, vt hic. non tamen vt mihi amittatur. d. *l. vlt.* adde Curat. 2. *Miſc.* 2. c Factorum quædam locari poſſunt, quædam non, adde quæ ſcripſi ad *l. 2. C. de rer. permut.* d Pingere, factum eſt, quod locari ſolet, *in pr.* ff. *eo.* ſeruum manumittere, factum eſt quod locari non poteſt, *vt hic.* Priori caſu locatio ſit, nominatus alterò, innominatus contractus eſt. Quæritur, quibus indiciis facta locabilia ab his quæ locari non poſſunt diſcernamus? an ex modo contractus, vt vult Accurſius? an ex modo impendi, vt qui Vlteramontani [illegible] v. Bald. & Alberic. hic an conſuetudine, quod perſonis ſolita ſit locare operas, vt putat Bart. *d. l. 3. in pr. num. 1.* [illegible] *cauſa data* [illegible] vero quòd ex eo poteſt ſequi emolumentum pecuniarium, vt vult Iaſon. *hic num. 2. in fin.* e Imò Iulianus ſcripſit in factum actionem à Prætore dandam non incerti ciuilem, i. præſcriptis verbis, quo nomine à Mauritiano reprehenditur. l. 7. §. 2. ff. *de pactis.* Cuiac. ad d. l. 7. monet hanc vocem *ciuilem* apparere hic à Triboniano additi. Nam ſi in ignorantem detur actio in factum ciuilis, ex hac eadem in ſcientem danda eſt, non de dolo, quod hic tamen dicitur. At è contrario in ſcientem de dolo datur, ergo & in ignorantem prætoria. Hanc itaque vocem Tribonianus ex Nota Mauritani adſcripſit, quemadmodo & nota Marcelli Iuliano in *Nau. 87.* Pauli, Iabeonis l. 2. §. 6 [illegible] Marcelli *l. pen.* ff. *de ſure codicillor.* adſcribitur. Goueanus 2. *Variar.* 17. meritò conqueritur improbatam Iuliani ſententiam, in d. l. 7. in hoc paragraphoni. ſed

tamen ſapientiſsimè à Tribonianum eſt [illegible] & ciuili [illegible] actione [illegible] poſſit dari; & qui dandam à prætore cauſis [illegible] ſe competere *d. l.* 2. *l. 24. C.* [illegible]
b Tribonianus [illegible], quæſtiones.
c Possum hoc ex debitore meo Carthagine exigere ſine à tuo Romæ, vt facio vt facias, an potius mandatum? Mandatum ſiue quoniam [illegible] Rem maior exiſte [illegible] poteſt [illegible] mandato, vel in primo ſed. [illegible] hac ſpecie [illegible] impenſis exigendo dato [illegible] mandatum l. ſtipulor. 10. ff. *ſolut.* 2. ff. [illegible] Diſcipul. [illegible] Quid in ſecundo [illegible] ſtipulationem [illegible] dare actionem præſcriptis verbis, [illegible]

a Contractus innominatus habet vim mandati? Bald. *apud Iaſon. hic num.* 5.
e mandato ſcil. in quo domini voluntas continetur. l. 35. ff. *de negot.*
f i. quamuis hic caſus non merè gratuitum officium contineat; (non quidem exiguam, ſuis impenſis tamen exigens; quod non eſt in mandato) vt tamen quaſi mandatum, procuratori ex eo agenti non poteſt, quod non ſit procurator, oppoſi. v. Iaſ. hic num. 2. & Corſiam iuniorem in [illegible] n. 21.
g Mutuum officium qui præſtant commodatarij ſunt, l. quamuis [illegible] ſuſcipiunt.
h Mandatum poteſt ex pacto naturam ſuam excedere. Quomodo? poſſum tibi mandare vt cuſtodiam mihi præſtes vbi cuſtodiam non debeas, l. ſi procurator 30. ff. *locati.*
i Locus eſt meo iudicio corruptus, cuius vim eſt ſenſo, [illegible] non poſſim.
k Impenderimus. *Hal.*
l Quoties dubium eſt an ſit contractus nominatus ratione dubij recurritur ad innominatum. Iaſ. *hic num.* 3. facit *l. 24. circa fin.* ff. *eod.*
m Contractus innominati aſſumunt naturam contractus nominati, cui aſſimilatur, Iaſ. *hic num.* 4.
n Patronatus qui eum habet, non dicitur habere ius æſtimabile, nec per hoc dicitur factus locupletior. Iaſ. *hic num.* 1. Eorumenim quæ ſunt inæſtimabilia, qualia ſunt libertas poteſtas patria dominica, ius patronatus, [illegible] ratio non habetur in iudiciis quia & habeatur ſtultus. Cuius enim ratio [illegible] nec haberi poteſt, nec enim alia ratione actio ingrati [illegible] ciuili prodita [illegible] quam quod difficilis æſtimatio eius ſit. Quemadmodum [illegible] æſtimationem? Verba ſunt Senecæ docentis non poſſe dari actionem ingrati. [illegible] Marcellus, deletis tabulis [illegible] actionem iniuriæ quemadmodum enim, inquit, æſtimatio [illegible] *Aſſe in* [illegible] *l. 50. de act. empt.*
o talis conuentio propriè non eſt venditio, quia conſiſtit ſine pretio.
p ſi contractus [illegible] interiicitur verbum *vendo*, non [illegible] natura contractus, [illegible] *hic.* Ita error in nomine contractus, vel falſa [illegible] contractum non vitiat contractum. Iaſ. *hic.*
q Cur nulla eſt venditio? quia hic nulla pretij mentio [illegible] ſed inſula data eſt, vt alia reficeretur. Cæterum [illegible] venditio dici [illegible] non poteſt, l. 1. C. *de contr. empt.* Itaque fuerit hic contractus innominatus, do vt facias: reiecto è contractu venditionis verbo, tanquam inutili.
r Præſcriptis verbis actio in eum qui cum id tamen acciperet ſeruum non manumiſit, datur in id quod intereſt. ſi intereſt eius qui dedit ſeruum manumitti: ſi non intereſt, datur condictio ob cauſam.
ſ *l. 5. in fin.* ff. *eod.* t al. furti vel de furto. u l. 15. ff. *de cond. cauſ. dat.*
x Præſcriptis verbis actio datur ex contractu do vt facias.
y Serui quoties dabantur quæſtionis habendæ cauſa, dabantur æſtimati.
z De quo dic. l. 3 [illegible] *indicio.*
a Traditum hic appellat, quod paulo ante datum dixit, vide Forcatulum [illegible] Necyom. 4. pro ſubiecta materia verbum *dare*, ſumi pro *tradere*, quod [illegible] Alciat. 2. *Parerg.* 19 notat.
b Hoc enim caſu intelligitur agi, vt non reddatur ſeruus quæſtionis habendæ cauſa datus, ſi nocens fuiſſet. c Admiſſum, id eſt facinus.
d Quid ſi pactam æſtimationem, vel datam æſtimationem [illegible] nam hic agitur de ſeruo qui æſtimatus datus eſt habendæ quæſtionis cauſa

reddat.

Universidad Rey Juan Carlos

reddi à domino oporteret:ſed quæſitum eſt,qua actione a pecunia.ſi eam dominus elegiſſet,peti poſſet:Dixi tamen quod inter eos ageretur,verbis quoque ſtipulationis conclu[illegible] non fuiſſet : ſi tamen lex contractus non lateret, præſcriptis verbis incerti & hic agi poſſe : nec videri à nudum pactum interueniſſe, quotiens certa lege dari probaretur.

Actione ciuili eo ſtringi.

9. Idem libro 10. Reſponſorum.

OB à eam cauſam accepto c liberatus, *vt tamen Titio debitorem delegaret*, ſi fidem contractus non impleat, incerti f actione tenebitur : Itaque iudicis officio non vetus obligatio reſtaurabitur †,ſed promiſſa ſ præſtabitur,aut condemnatio ſequetur.

De vſufructu, & cautione omiſſa.

10. Iauolenus lib. 13. Epiſtolarum.

PArtis tertiæ h vſumfructum legauit.heredis bona ab eius creditoribus diſtracta ſunt : & pecuniam, quæ ex æſtimatione partis tertiæ fiebat, mulier accepit fruendi cauſa & per ignorantiam ſtipulatio i prætermiſſa k eſt: quæro, an ab herede mulieris pecunia, quæ fruendi cauſa data eſt, repeti poſſit,& qua actione? reſpondi, in l factum actionem dari debere.

Quibus caſibus dantur actiones in factum.

11. Pomponius lib. 39. ad Quintum Mucium.

QVia m actionum non plenus numerus eſſet,ideo plerumque actiones in factum deſiderantur:ſed & eas actiones quæ legibus proditæ ſunt, ſi lex iuſta ac neceſſaria ſit,ſupplet prætor in eo,quod legi deeſt: quod facit in lege Aquilia n, reddendo actiones in factum accommodatas legi Aquiliæ : idque vtilitas eius legis exigit.

De transſubſtantione rei venditæ.

12. Proculus lib. 11. Epiſtolarum.

SI vir o vxori ſuæ fundos vendidit, & in venditione comprehenſum eſt conuentu p inter eos, *ſi ea nupta ei eſſe deſiſſet, vt eos fundos ſi q ipſi vellet eodem pretio vendidit* [illegible] vir, in factum exiſtimo iudicium eſſe reddendum:idque & in aliis perſonis obſeruandum.

Dare data, vt certo pretio vendatur, & ſuperfluum venditor lucretur. 1. De area data vt ædificetur. De pecore docendo vel nutriendo. De pecore paſcendo.

13. Vlpianus lib. 38. ad Sabinum.

SI tibi rem vendendam certo pretio dediſſem, *vt, quo pluris vendidiſſes,tibi haberes*, placet,neque ſ mandati, neque pro ſocio eſſe actionem,ſed in factum, quaſi alio negotio geſto,quia & mandata gratuita eſſe debent,& ſocietas non videtur contracta in eo, qui te non admiſit ſocium diſtractionis, ſed ſibi certum pretium excepit.

1 ¶ Iulianus libro vndecimo digeſtorum ſcribit, SI tibi areæ u meæ dominium x dedero, *vt, inſula ædificata partem mihi reddas*, neque emptionem eſſe, quia pretij loco partem rei meæ recipio:neque mandatum, quia non eſt gratuitum y : neque ſocietatem, quia * nemo ſocietatem contrahendo rei ſuæ dominus eſſe deſinit z.

¶ *Sed ſi pueros docendos vel pecus à paſcendum tibi dedero, vel pueros nutriendum, ita vt, ſi poſt certos annos venditi ſint, pretium inter nos communicaretur*, abhorrere hæc ab area, eo quòd hic dominus eſſe non deſinit, qui prius fuit:competit igitur pro ſocio a actio.

¶ Sed ſi forte puerum domini tui fecero,idem ſe, quod in area, dicturum: quia dominium deſinit ad priorem dominum pertinere. Quid ergo eſt?in b factum putat actionem Iulianus dandam, id eſt, præſcriptis verbis. ¶ Ergo ſi quis areæ dominium non tranſtulerit,ſed paſſus ſit te ibi ædificare,vt communicaretur vel ipſa,vel pretium,erit ſocietas:idemque & ſi partis areæ dominium tranſtulerit,partis non:& eadem lege ædificare paſſus ſit.

De mercibus alienis in mare proiectis. 1. Si ſeruus ſpolia- tus frigore moriatur. 2. De ſcyphis profundo ei qui proiectum pro alio obligando.

14. Idem libro 41. ad Sabinum.

QVi ſeruandarum mercium ſuarum cauſa alienas merces in mare proiecit,nulla c tenetur actione: ſed ſi ſine d cauſa id feciſſet,in factum,ſi dolo,de dolo tenetur.

1 ¶ Sed & ſi e ſeruum quis alienum ſpoliauerit, iſque frigore f mortuus ſit,de veſtimentis quidem furti agi poterit:de ſeruo verò in g factum agendum, ſi criminali h pœna aduerſus eum ſcruata.

2 ¶ Sed i & ſi calicem argenteum quis alienum in profundum k abiecerit,damni dandi cauſa, non lucri faciendi, Pomponius libro ſeptimodecimo ad Sabinum ſcripſit,neque furti,neque damni iniuriæ actionem eſſe:in l factum tamen agendum.

3 ¶ Si glans m ex arbore tua in meum fundum cadat, eamque ego immiſſo pecore depaſcam, Ariſto ſcribit, non ſibi occurrere legitimam actionem n, qua experiri poſſim : nam neque ex lege o duodecim tabularum de paſtu pecoris,quia non in tuo p paſcitur,neque de pauperie, neque de damni iniuria q agi poſſe : in factum r itaque erit agendum.

De iudicio ſerui fugitiui.

15. Idem lib. 42. ad Sabinum.

SOlent ſ, qui nouerunt ſeruos fugitiuos alicubi celari, indicare eos dominis, vbi celentur:quæ t res non facit eos fures:ſolent etiam mercedem u huius rei accipere,& ſic indicare:nec videtur illicitum eſſe hoc, quod datur : quare qui accepit, quia ob iuſtam cauſam accepit,nec improbam cauſam,non timet conditionem:quòd ſi ſolutum quidem nihil eſt, ed pactio intercesſit ob indicium, hoc eſt, *vt ſi x iudicaſſet, adprehenſuſque eſſet fugitiuus, certum aliquid daretur*: videamus, an poſſit agere?Et quidem conuentio iſta non eſt nuda,vt quis dicat,ex y pacto actionem non oriri,ſed z habet in ſe negotium aliquod: ergo a ciuilis actio oriri poteſt,id b eſt, præſcriptis verbis:niſi c ſi quis & in hac ſpecie de d dolo actionem competere dicat, vbi e dolus aliquis arguatur.

De creta exempta & loco replendo. 1. De ſtatu in fundo alieno.

16. Pomponius lib. 22. ad Sabinum.

PErmiſiſti f mihi cretam g eximere de agro tuo *ita h vt eum locum, vnde exemiſſem, replerem*, exemi i, nec repleui:quæſitum eſt, quam habeas actionem. ſed certum eſt,ciuilem actionem incerti k competere.Si autem vendidiſti l cretam,ex vendito ages : quòd ſi poſt exemptionem cretæ repleuero, nec patiaris me cretam tollere, tum agam ad exhibendum m; quia mea n facta eſt, cum voluntate tua o exempta ſit.

a Ad id retentendam quod eſt ſtatim vel ecce actio [illegible] nem, competit actio præſcriptis verbis, [illegible] hoc [illegible]

b Pactum [illegible] [illegible] non ex [illegible] enim [illegible]

c l. 6. C. de [illegible]

d Præſcriptis verbis actio datur ex contractu, facio vt facias, vt fiat quod conuenit.

e Si tibi accepto & ſi decem, vt mihi debitorem tuum delegares, nec delegaſtiue actione teneberis.

f Incerti actio dicitur, quæ datur ad factum l. 16. [illegible]

† Immo, vt [illegible] [illegible]

g Hæc actione non tantum id quod intereſt, ſed promiſſa ſeruari, petere poſſumus.

h [illegible]

i Cautio [illegible] [illegible]

k Pecunia data ad fruendum, omiſſa cautione fructo vſufructu repetitur per actionem in factum v. l. 5. §. 2. ſup. de vſufr. earum rerum.

l Cur in factum?quia heres teſtatoris ab herede fructuariæ eam pecuniam fructuariam repetit, quam non ipſe, ſed creditores hereditarij ipſi fructuariæ numerarunt : Nam ſi ipſa pecunia fuiſſet ipſi fructuariæ ab herede teſtatoris numerata, eam repeteret finito vſufructu, certi condictione generali,vel ſine cauſa l. hoc ſeruandi. §. [illegible] de vſufr. earum rerum.

m Actiones in factum ſuppletiuæ eo eam cauſam inuentæ ſunt à Prætore, quod [illegible] actionem dari, non quod vlla actio prodita erat: ed & inuentæ ad ſupplenda Prætorum edicta & leges ciuiles, quibus minus commodè aliquo prouiſum, vt in hoc exemplo. Aquiliæ actio directa datur in eum, qui ſuo corpore in corpus alterius damnum dedit. [illegible] non corpore in corpus : vel corpore in non corpus, damnum datum, nulla Aquilia comparata eſt. Ea res mouit Prætorem vt in hac ſpecie daret in factum actionem loco actionis legis Aquiliæ, vt hic.

n Vbi lex Aquilia deficit, ius ſuppletur per actionem in factum, [illegible] adde §. fin. [illegible] ad l. Aquil. In factum ex lege Aquilia datur, cum nec oratio, nec ſententia legis conuenit, hoc eſt, cum neque damnum vel corpore vel corpori datum ſuit, [illegible] l. 53. in fin. l. 53. ſup. ad l. Aquil.

o Vendere vir vxori poteſt valet inter virum & vxorem venditio, v quæ ſcripſi ad l. 31. §. 3. [illegible] inter virum. p Ex pacto de retrouendendo appoſito in venditione non tantum poteſt agi actione innominata præſcriptis verbis, vt hic. [illegible] & ex vendito actione informata ex pacto. l. 6. ſup. de reſcind. vendit. l. 2. C. de pact. inter empt. q Aut ſi pretium offerat. l. 2. C. de pact. inter empt. Ita plerumque venditores ſtipulabantur ab emptore, vt nulli alij, quam ipſi venditori revenderet, [illegible] ſup. de contr. empt. [illegible]

r Præſcriptis verbis innominata actione agi poteſt ex pacto retrouendendi, venditioni adiecto, [illegible] ex vendito actione [illegible] l. ſi conuenit. [illegible] ſup. de reſcind. [illegible] ſup. de contr. empt.

ſ Qui rem accipit certo pretio vendendam, vt quo pluris vendiderit, id ſibi habeat, neque mandati, neque pro ſocio obligatur. Non mandati, quia mandatum gratuitum eſſe debet, hic autem lucrum ſentit. Non pro ſocio, quia in lucro quod facit nullum habet ſocium. Quid igitur? in factum actione tenebitur.

t adde l. 5. §. 4. ſup. eod. & §. 1. I. eod.

u Ar e meæ tibi dominium dedi, vt inſula ædificata partem mihi reddas : [illegible] non eſt, quia pretij loco partem rei meæ recipio.

x Aliud erit ſi non dominium dedi, ſed vendidi, vt l. [illegible] §. 2. ſup. de act. empt.

y Tale eſt autem mandatum, l. 1. §. 4. ſup. mandati

z Pactum tamen communicari ſocio, l. 1. §. 1. ſup. pro ſocio.

4 [illegible] l. 9. C. de pactis.

a comſe, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

b Sen'u [illegible] ad [illegible] ita datur, vt tranſlato eius integro dominio [illegible] præſcriptis verbis: ſi [illegible] pro ſocio erit actio

c Immo, vel ex [illegible] vel conducto. l. 2. ſup. de lege Rhodia.

d Præſcriptis verbis tenetur qui ſine dolo [illegible] mercium ſeruandarum cauſa, [illegible] in mare proiecit: dolo, ſi dolo.

e Seruum tuum Titius ſpoliauit: ſeruus frigore mortuus eſt:de veſtimentis in duplum tibi actio in Titium eſt, de ſeruo ipſo doli petitio : criminalis quoque actione ſeruata. Syn. Baſil. 19. tit. 10. ex lib. 20. tit. 2. c. 33. in fin.

f Ad l. 39. [illegible] [illegible]

g Cur in factum? Qui ſeruum alienum ſpoliat, eſt ſi frigore poſtea moriatur corpori quidem damnum datur, non tamen corpore ipſo damnum datum: ſpoliatio quidem, at non illa ſpoliatio mea, ſeruum interfecit immediatè, ſed ſtatim. Vbi non corpore in corpus damnum datur, ibi, quia directa Aquilia non competit, in factum præſcriptis verbis competit actio.

h legis Corneliæ, de qua in l. 23. §. 9. & ad l. Aquil. i Si quis alienum in profundum abiecerit, non lucri faciendi cauſa, ſed damni dandi, domino in duplum tenetur, non tamen furti in duplum actione, vel Aquilia. Syn. eod. c. 13. in medio.

k l. 27. §. 21. ſup. ad l. Aquiliam : adde l. 55. in fin. [illegible] de adq. rer. dom.

l Cur in factum? Corpore in non corpus damnum datum eſt. Corpore calicem tuum in profundum abieci : Corpus calicis nullum damnum recepit, ſed tu qui calicis es dominus. Aquilia autem directa non datur, vbi corpore in non corpus damnum datur. Itaque in factum hæc actio fuerit neceſſaria. m Glans tua ſi cadit in fundum meum, eamque immiſſo pecore depaſco, locus erit actioni in factum, non de paſtu pecoris, (quia non in agro tuo paſcitur) Aquiliæ. Syn. eod. c. 13. in fin. n Immo, ex caſu ad exhibendum actio competit, teſte Pomponio, Ariſto eſt in eo diſſimili. l. 9. §. 1. ſ. ad exhibendum : Cur tam varie ibi & ſic, hic ſine dolo. [illegible] o Erat autem & actio de paſtu ex lege 12. Tab. adde Paul. 1. ſent. 15. §. 1. p De paſtu actio locum non habet cum in meo glandem tuam pecore meo depaſco, facit l. pen. C. de l. Aquil. q Neque damni iniuriæ. [illegible] Cur damni iniuria? paſtus enim glans immatura depaſci l. 27. §. 25. ſup. ad l. Aquil. r actione ſcil. [illegible] eaque prætoria, non ciuili. Cuiac. ad l. 7. ſup. de pactis. ſ Seruos [illegible] indicare nemo cogitur. Poſſum eorum indicandorum cauſa, pecuniam licite accipere, non autem vt ne eos indices, vide Albericum hic. t fur non eſt, qui ſeruum ſic indicat: qui quid eo nomine accipit, ob cauſam non improbam accepit, condictionem non timet. u quæ indicium dicitur l. 4. §. 4. ſup. de cond. ob turpem. l. 1. §. de præuent. v. Cuiac. 5. obſ. 28. Contium 1. ſubſeciuar. 15. 14. x Contractum innominatum fieri per dictionem ſi hinc colligit Bald. adde l. Labeo [illegible] l. ſi quis cum [illegible] 39. ſup. de furtis. [illegible] ad [illegible] de pactis. y Ex pacto nudo non oritur actio. z Nuda pactio non eſt, quæ habet in ſe negotium aliquod.

a Actio non eſt dativa ſed natiua: quam negotium aliquod antecedit. b Præſcriptis verbis actio, ciuilis eſt. c Indicii promiſſa recte petuntur vel actione [illegible] vel actione in factum prætoria: vt hic. [illegible] & ex ſtipulatu, ſi ſtipulatio interceſſit. adde Paul. 2. ſent. 31. §. 10. d Doli actio locum ſortitur habet quoties dolus [illegible] poteſt. e Dolus autem hic arguitur, ſi vel dolo induxit dominum ad iudicium promittendum vel ſi ipſi ſeruo fugæ vel occultationis cauſa fuit.

f Præſcriptis verbis actio competit aduerſus eum, qui cretæ eximendæ ex certo loco facultatem gratuito habuit, nec locum repleuit: ex vendito, ſi venditam ſacultas fuit:ad exhibendum, aduerſus eum qui non patitur eam tolli. g adde l. 34. de dolo l. 6. [illegible] de dam. h & ſic dediſti vt facerem. i aliud fuerit, ſi ſumptum [illegible] feci, nec tamen exemi. [illegible] l. 34. ſup. de dolo. k incerti actio datur ad factum, vt hic. & l. 9. ſup. l Hic plenus eſt contractus. m Immo, nulla eſt alia quam de dolo l. 34. [illegible] de [illegible] o l. 20 [illegible] l. 9.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Permiſiſti mihi vt ſererem in fundo tuo & fructus tollerem : ſeui, nec pateris me fructus tollere : nullam iuris ciuilis actionem eſſe, Ariſto ait : an in factum a dari debeat, deliberari poſſe : ſed erit de dolo.

De habitatione data. 1. De æſtimatoria. 2. De re inſpicienda. 3. Commodato vt inuicem. 4. De re oſtendenda. 5. De ſponſione.

17 *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

SI gratuitam b tibi habitationem dedero, an commodati c agere poſſim? & Vivianus ait poſſe : ſed eſt tutius d præſcriptis verbis agere.

1 ¶ Si e margarita tibi æſtimata dedero : *vt aut eadem mihi adferres, aut pretium eorum*, deinde hæc perierint ante venditionem, cuius periculum ſit? ait Labeo, quod & Pomponius ſcripſit, ſi quidem ego te venditor rogaui, meum eſſe periculum : ſi tu me, tuum : ſi neuter, noſtrum : ſed duntaxat conſenſimus, teneri te hactenus g, vt dolum & culpam mihi præſtes : actio autem ex hac cauſa vtique erit præſcriptis verbis.

2 ¶ Vlpianus lib. 9. quæſtionum ſcripſit :

SI rem tibi inſpiciendam h dedi, & dicas i te perdidiſſe, ita demum mihi præſcriptis verbis actio competit, ſi ignorem, vbi ſit : nam ſi mihi liqueat, apud te eſſe, furti agere poſſum, vel condicere, vel ad exhibendum agere. Secundum hæc, ſi cui inſpiciendum dedi, ſiue ipſius cauſa, ſiue vtriuſque, & dolum, & culpam mihi præſtandam eſſe dico propter vtilitatem, periculum non : ſi verò mei duntaxat cauſa datum eſt, dolum ſolum, quia prope depoſitum hoc accedit.

3 ¶ Si m cùm vnum bouem haberem, & vicinus vnum, placuerit inter nos, vt o *per denos dies ego ei, & ille mihi bouem commodaremus, vt opus faceret* : & apud alterum bos periit : commodati non competit actio : quia non fuit gratuitum commodatum, verùm præſcriptis p verbis agendum eſt.

4 ¶ Si tibi veſtimenta venderem q, rogauero r, *vt ea apud te relinquas, vt pretioſiora oſtenderem*, mox hæc perierint vi ignis, aut alia maiore, periculum me minimè præſtaturum : ex quo apparet, vtique cuſtodiam † ad me pertinere.

5 ¶ Si ſ quis *ſponſionis t cauſa* anulos acceperit, nec reddit victori, præſcriptis verbis actio in eum competit, nec enim recipienda eſt Sabini opinio u, qui condici, & furti agi ex hac cauſa putat : quemadmodum x enim rei nomine, cuius neque poſſeſſionem, neque dominium victor habuit, aget furti? planè ſi inhoneſta y cauſa ſponſionis fuit, ſui anuli duntaxat repetitio erit.

De pecunia depoſita, vt redeunti fugitiuum daretur.

18 *Vlpianus* lib. 30. ad Edictum.

SI apud te pecuniam depoſuerim, *vt dares Titio, ſi z fugitiuum meum reduxiſſet*, nec dederis, quia non reduxit, ſi pecuniam mihi non reddas, melius eſt, præſcriptis verbis agere : non enim ambo pecuniam, ego & fugitiuarius a depoſuimus, vt quaſi apud ſequeſtrem ſit depoſitum.

De re vendenda data vt pretium in mutuum conuertatur. 1. De poſſeſſione præſtanda ei qui prædium pro alio obligauit.

19 *Vlpianus* lib. 31. ad Edictum.

ROgaſti me b, vt tibi nummos mutuos darem : ego cùm non haberem, *dedi tibi rem vendendam, vt pretio vtereris* : ſi non vendidiſti, aut vendidiſti quidem, pecuniam autem non c accepiſti mutuam : tutius d eſt, ita agere, vt Labeo ait, præſcriptis verbis, quaſi negotio quodam inter nos geſto proprij e contractus.

1 ¶ Si prædium pro te obligauero, deinde f placuerit g inter nos vt h *hoc pro liberatione præſtares*, nec facias, melius eſſe dico, præſcriptis verbis agi, niſi merces interuenit : nam ſi i interuenit, ex locato eſſe actionem.

De re experienda. 2. Vel inſpicienda data.

20. *Idem* lib. 32. ad Edictum.

APud Labeonem quæritur, *ſi tibi equos venales experiendos k dedero, vt, ſi in triduo diſplicuiſſent, redderes*, tuque deſultor l in his cucurreris m, & viceris, deinde emere nolueris, an ſit aduerſus te ex vendito actio? & puto verius eſſe, præſcriptis verbis agendum : nam inter nos hoc actum, vt experimentum gratuitum acciperes, non vt etiam certares.

1 ¶ Item apud Melam quæritur : *ſi mulas tibi dedero, vt experiaris, vt ſi placuiſſent, emeres : ſi diſplicuiſſent, vt in dies ſingulos aliquid præſtares* : deinde mulæ à graſſatoribus fuerint ablatæ intra dies experimenti, quid eſſet præſtandum, vtrum pretium & merces, an merces tantum? Et ait Mela, intereſſe, vtrum emptio iam erat contracta, an futura : vt, ſi facta, pretium petatur, ſi futura, merces petatur : ſed non exprimit de actionibus. puto autem, ſi quidem perfecta fuit emptio, competere ex vendito actionem : ſi verò nondum perfecta eſſet, actionem talem, qualem aduerſus deſultorem dari.

2 ¶ Si p, cùm emere argentum velles, vaſcularius q ad te detulerit, & reliquerit, & cùm diſplicuiſſet tibi, ſeruo tuo referendum r dediſti, & ſine dolo malo & culpa tua perierit, vaſcularij eſſe detrimentum : quia eius quoque cauſa ſit miſſum ſ : certè culpam eorum, quibus cuſtodiendum perferendumve dederis, præſtare te oportere, Labeo ait, & puto præſcriptis verbis actionem in hoc competere.

Si deficiat actio, vel exceptio.

21. *Idem* lib. 2. Diſputationum.

QVotiens u deficit actio, vel exceptio x, vtilis actio, vel exceptio eſt.

De veſtimentis poliendis, farciendiſue.

22. *Gaius* lib. 10. ad Edictum Prouinciale.

SI tibi polienda, farciendáve veſtimenta dederim, ſi z quidem gratis hanc operam te ſuſcipiente, mandati eſt obligatio, ſi verò mercede data, aut conſtituta, locationis conductioniſque negotium geritur : quòd ſi neque gratis hanc operam ſuſceperis, neque protinus a aut data aut conſtituta ſit merces, ſed eo animo negotium geſtum fuerit, vt poſtea tantum mercedis nomine daretur, quantum inter nos ſtatutum ſit, placet, quaſi de nouo b negotio, in factum dandum eſſe iudicium, id eſt, præſcriptis verbis.

Si annulus ei cui oſtenſus eſt, exciderit.

23. *Alfenus* lib. 3. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

DVo ſecundum Tiberim cùm ambularent, alter eorum ei, qui ſecum ambulabat, rogatus c annulum d oſtendit, vt reſpiceret : illi excidit annulus, & in Tiberim deuolutus eſt : Reſpondit, poſſe agi cum eo in factum actione.

[illegible]

De gemmis

a v. Cuiac. 8. ad Afric.
b triginta millia ſcilicet.
c Hæc datio contractus eſt ſine ulla certa lege.
d [illegible] vt eam pecuniam Sempronius fœnori occuparet, quanto maximo poſſet, & vt ex reditu, &c. Cuiac. ibid.
e Vſuras. Nec fœnebria, ſi quidem (certa ſit & certa hæc definitio) eſt reditus pecuniæ debitæ, vel reditus ſortis debitæ, vel vſusfructus nomine l. 3. §. 1. [illegible]

De pecunia data vt fœnori detur, & ex eius vſuris tributum ſoluatur.

24 *Africanus* lib. 8. Quæſtionum.

Titius Sempronio triginta b dedit c, pactique ſunt d, *vt ex reditu e eius pecuniæ tributum, quod f Titius pendere deberet g, Sempronius præſtaret, computatis h vſuris ſemiſſibus, quodque i amplius ſtipulatus eſſet, vt ad Titium redi[illegible] ... id ex ſorte decederet: aut ſi[illegible] ſortem & vſuras ſemiſſes tributorum [illegible], id quod amplius eſſet, Titius Sempronio præſtaret*, neque de ea re, vlla ſtipulatio interpoſita eſt. Titius conſulebat m, id, quod amplius ex vſuris Sempronius redegiſſet, quam tributorum nomine præſtitiſſet, qua actione ab eo conſequi poſſit? Reſpondit, n pecuniæ o quidem credita vſuras, niſi in ſtipulationem deductas, non deberi. Verum in propoſito videndum, ne p non tam fœnerata pecunia intelligi debeat, quam quaſi q mandatum inter eos contractum, niſi r quod vlna ſemiſſem conſecuturus eſſet, *ſed ſ ne ipſius quidem ſortis periculo* ſit ne pecuniæ creditæ fuiſſe: quando, ſi Sempronius eam pecuniam ſine dolo malo vel amiſiſſet, vel vacuam t habuiſſet: dicendum, nihil eum eo nomine præſtare debuiſſe. Quare tutius u eſſe præſcriptis verbis in factum actionem dari, præſertim cum illud quoque conueniſſet, *vt, quod amplius præſtitum eſſet, quam ex vſuris redigeretur, ſorti decederet*. quod & ipſum ius, & cauſam pecuniæ creditæ excedat.

De operis. De condictione indebiti.

25. *Marcianus* lib. 3. Regularum.

Si operas fabriles c quis ſerui d vice e mutua dediſſet, *vt totidem reciperet*, poſſe eum præſcriptis f verbis agere: quod ſi *promiſerit*, [illegible] nec eſſe hoc contractum: quod ſi per errorem, operæ indebitæ datæ ſunt, ipſæ repeti g non poſſunt: nam aliud h dando, vt aliud redderent, obligari iure gentium poſſumus. Quod autem indebitum datur, aut ipſum repeti debet, aut tantundem ex eodem genere. Quorum i neutro modo operæ repeti poſſunt.

De ſcyphis datis vt iidem vel vt tantundem ponderis, vel vt alternatim reddatur.

26. *Pomponius* lib. 22. ad Sabinum.

Si tibi ſcyphos dedi k *vt eoſdem mihi redderes*, commodati l actio eſt, ſi m, *vt pondus argenti redderes*, quantum in illis eſſet, tantidem ponderis petitio eſt per actionem præſcriptis verbis, tam boni tamen argenti, quam illi ſcyphi fuerunt. ſed ſi, *vt aut hos ſcyphos, vel vt eiuſdem ponderis argentum dares*, conuenit, (idem) dicendum eſt.

a & ita hoc fortiter de mitiore defendi poteſt, ſed tamen tutius eſt agere præſcriptis verbis de repetere ex actione, quod fuerit amplius inter ſe vſuris ſemiſſibus quod in tributa non [illegible] dixerat.
t Vacua pecunia quæ ab vſuris vacua eſt, aut fœnori non data.
u Ratio decidendi ſecundum alteram opinionem. Cur tutius vtile intenta eſt actio præſcriptis verbis propter controuerſias iuriſconſultorum attentium de nomine actionis, qua non poſſunt melius vetari, quam ſi agetur ſine nomine, ſecundum quod conuentione præſcriptum eſt, narrata conuentione, narrato facto. Cuiac. ib.
c De operis ſeruorum v. Zaſium Reſp. 3.
d ſerui ſui ibid.
e Præſcriptis verbis agitur, ſi operæ præſtentur, pro tot operis inuicem præſtandis.
f Cur præſcriptis verbis? quoniam qui operas ſerui ſui alteri pollicetur, vt ab eius ſeruo totidem operas fabriles accipiat, id non poſſit condictione indebiti recipere. Condictione indebiti id ipſum quod dedimus petimus, in hac ſpecie operas fabriles ſerui mei condicere non poſſum eaſdem. Cur non eaſdem? quia non extant. Igitur cum eo caſu non ſit condictio eius quod datum ſit, ſuperest, vt alia, hoc eſt, præſcriptis verbis actione ad operas alias ſeruiles exerceatur.
g l. 26. §. 12. ff. de cond. indeb.
h Præſcriptis verbis actio poteſt ex manifeſtaria conuentione ad aliud omnino diuerſum competere, quam datum ſit. Condictio verò indebiti non competit, niſi in id idem quod datum ſit, aut in id quod eiuſdem generis ſit tantundem.
i Nec enim operæ ſemel à quoquo exhibitæ, præſtari poſſunt eædem, vel etiam eiuſdem generis. Non eædem quia non extant: non eiuſdem generis, quia eiuſdem etiam hominis operæ, huic ſimiles ſunt, vt in hoc propoſito ſit neceſſe omnino alias exigi.
k i. dominium tranſtuli. Alciat. 2. Parad. 29. reprehenſus à Bellono 2. ſuppet. 6. Dedi i. tradidi.
l Cur non præſcriptis verbis? Nam ſi gratuitam habitationem tibi dedi, non commodati, ſed præſcriptis verbis agitur, l. 17. §. ea. An hic actum eſt, vt iidem ſcyphi redderentur, vt eo nomine competat commodati actio? in dicta verò l. 17. non actum eſt, vt eadem redderetur habitatio. An tacitè id actum dixeris? rectè ideo Vidanus dicit commodati agi poſſe. Vlpianus, conſiderata circumſtantia tutius eſſe agi præſcriptis verbis.
m Scyphos dedi, vt eoſdem redderes? commodati: vt vel pondus argenti redderes, vel ſub alternatione eoſdem ſcyphos, vel eiuſdem ponderis argentum? præſcriptis verbis actio eſt. Cur præſcriptis verbis, non commodati? quia aut non idem omnino redduntur, aut iidem reddi non poſſunt. Debes pro ſcyphis pondus? non eſt commodatum, quia aliud reddis. Debes pro ſcyphis, vel eoſdem ſcyphos vel idem pondus: tua electio eſt vt pondus debeas, ſcyphos non debeas. Commodati autem pura natura eſt, quia idem reddere debes ſine alternatione quod accepiſti.

f Ita pecunia hic non datur, vt accipiens ſibi, quaſi vſusfructuaria, Cuiac. ibid. ſibi negotietur, ſed pro adnumerante: vnde colligas, hac pecuniæ adnumeratione mutuum non eſſe contractum, imo nec ſocietatem, cum dominium pecuniæ tranſlatum fuerit in accipientem, ſed nec mandatum, cum ſpes lucri fuerit.
g Fiſco ſcilicet.
h i. ad ſummam & modum ſemiſſis vſuræ.
i i. & hoc pepigere inter ſe, vt ſi plus eſſet in vſuris quam tributi nomine ſoluendum eſſet, vt ſuperfluum illud vſurarum Titio daretur.
k i. & hoc etiam pepigere, vt ſi plus eſſet in tributo, quam in vſura ſemiſſe, vt id ne ſumeret Sempronius ex eo quod ſuperaret ſemiſſes vſuras (ſi fortè grauioribus vſuris pecuniam collocaſſet) ſed ex ſorte, id eſt, vt tanto minus Titio redderet ex ſorte. Cuiac.
l i. & hoc tertio pepigere.
m i. ſi ergo Sempronium plus redegiſſe ex vſuris, quam ſolueris tributi nomine. An ex eo pacto agere cum eo Titius poteſt, vt ſuperfluum præſtet ad ſummam modumque ſemiſſis, vſuræ ſc. vti conuenit, potuit. Nec enim hæc conuentio tam pactum nudum eſt, quam contractui, cui iuncti pactum. vt l. 3. §. 1. eod.
n Si pactum nudum de præſtandis vſuris interpoſitum ſit, nullius eſt momenti. Ex nudo enim pacto inter ciues Romanos actio non naſcitur. Paul. 2. ſent. 14. §. 1. l. 3. C. de vſuris.
o In delictis iudiciis vſuræ non veniunt, niſi ſint in ſtipulationem deductæ, vt hic, & l. 3. C. de vſur. v. Cuiac. Conſult. 18.
p i. vt intelligamus quæ hic actio detur, conſtituere prius debemus, data illa pecunia, quis contractus ſit. Non eſt creditum: non enim in lege non dicitur, Titius credidit, ſed Titius dedit. Crediti lex eſt, vt tantundem reddatur: huius conuentionis lex fuit, vt quandoque minus redderetur, vel nihil. Ius crediti eſt, vt periculum ad accipientem pertineat, quod in hac conuentione non ſit. Ius crediti eſt, vt vſuræ ex pacto non deberentur: hic debentur, quia initio contractus pactæ ſunt. Cuiac. ibid.
q i. hic contractus eſt mandatum pecuniæ fœnerandæ, & ſoluendi tributi, atque ideò ſecundum naturam mandati, periculum pertinet ad mandantem.
r nihil quid. ibid. Ratio dubitandi, cuius hic ſenſus eſt. Superiori ſententiæ hoc obiici poteſt, hanc conuentionem, de qua agitur, non eſſe mandatum, quod conuenerit, vt commodum grauiorum vſurarum accipientis fieret: id enim abhorret à natura mandati, quod debet eſſe gratuitum, non eſt liberalitas quam ſequitur lucrum, nec ea res eſſe mihi debet lucro, quæ non eſt periculo meo. Cuiac.
ſ Ratio decidendi ſecundum vtramque opinionem. Senſus eſt: Lucrum huiuſmodi non adeo certum eſt, vt tolerari non poſſit hoc colore, quod ſit incertum, & pendeat ex caſu. Nec enim fortè inuenies, qui velit grauioribus vſuris pecuniam accipere, ſicut ſalarium toleratur hoc colore, quod ſit honor, non merces & vt actio depoſiti eſt, licet conuentio recedat depoſiti modum, l. 24. l. 26. §. 1. ff. depoſit.

a quæ pignori rei [illegible] dicitur l. 5 in conſtitutione Græca ad magnum Senatum, vt & in Latina l. 5. [illegible] vocis [illegible]. Nam cum ſint ſeptem præcipuæ Pandectarum partes, hæc quarta de pignoribus media eſt. Quinta pars incipit à lib. 28. Tituli qui reliquarum ſunt re poſſunt.
b hic liber ad hypothecariam formulam pertinet.
c l. 1. C. 14. 2. C. Theo 30. 25. Baſil. 2. Paul. 2. ſent. 5. 3. Harm. 5.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM

PARS QVARTA a.

LIBER b VIGESIMVS.

DE c PIGNORIBVS d ET e HYPOTHECIS f: [ET] qualiter g ea contrahantur: & de pactis h eorum.

De re aliena. 1. De peculio ſerui pignorati. 2. De prædio cum fructibus pignorato, deinde vendito. 3. De compenſatione fructuum cum vſuris. 4. De emtore, qui prædium ſuum pro alio pignorauit.

Papinianus lib. 11. Reſponſorum.

Conuentio generalis in pignore dando a bonorum vel b poſtea quæſitorum c recepta eſt, in ſpeciem autem alienæ d rei collata conuentione, ſi non fuit ei, qui pignus dabat, debita, poſtea e debitori dominio quæſito, difficilius f creditori, qui non ignorauit alienam, vtilis g actio dabitur, ſed h facilior erit poſſidenti retentio.

1 ¶ Seruo pignori dato i peculium eius creditor, citra

a Ita interpungo: dando, bonorum vel poſtea quæſitorum recepta eſt.
b i. etiam.
c Duplex eſt ſenſus. Prior, Generaliter, non tantum præſentia bona, ſed tantum ex quæ ex noſtris rebus alienatis ſue amus, vt fructus pendentes partus ancillæ, fœtus pecorum nominatim obligare poſſumus, l. 1. [illegible] ſed quæ in ea quæ poſt contractum initum extrinſecus acquiremus poſſumus vi l. c. Ita enim ſub conditione obligamus, ſi noſtra ſint. Poſterior, generali obligatione res ſint. l. 9. C. quæ res pign.
d res aliena non poteſt pignori dari. v. tit. C. ſi aliena res.
e Obligatio pignoris contracta de re aliena creditori ſciente, ex ſuperueniente dominio non conualeſcit. Ratio, quia ſcienti alienum non competit hypothecaria actio, & quia ſciens, non decipiatur, ſed ſe ipſum decipit. Repete.
f i. neque tamen fit. Rem mihi debitam tibi obligaui: eius dominium poſtea acquiſiui, hoc dominio acquiſito pignus rei alienæ mihi conualeſcit, vt hic: Rem omnino alienam tibi ignoranti obligaui, & poſtea dominium eius acquiſiui, pignus conualeſcit. Quid ſi ſcienti tibi obligaui? non conualeſcere pignus ſic agas, ſed tamen vt retineas tibi non prodeſt hoc ad agendum, ſed ad retinendum tantum, vel etiam ad agendum tibi aduerſus me proderit, aduerſus tertium, nomine, v. ſubd. hic. Dicitur ergo ſed difficilius, l. 5. 5. de iud. l. 5. C. ſi res aliena.
g l. 41. l. de pign.
h Retentione confirmatur pignus rei alienæ ex ſuperueniente dominio, Reſp.
i Vel vendito, l. 25. ff. de contrah. [illegible] Seruo pignori obligato, non continetur eius peculium.

d hanc pigneratitiam actio, quæ hypothecaria frequentius dicitur: quæ tamen differt à pigneratitia actione, de qua l. lib. 13. tit. 7. Illius directa (quæ bonæ fidei eſt, & ciuilis, quia pignore contractum ciuile negotium eſt) debitori in creditorem competit: contraria, creditori in debitorem. Hæc arbitraria (quatenus ſcilicet pignus perſequitur nudo pacto contractum: vnde in inſtitutionibus titulo de actionibus dicitur hypothecaria ex ipſius Prætoris iuriſdictione capere ſubſtantiam) creditori in quemlibet poſſeſſorem datur: illa, repetit: hæc, rem vindicat: illa traditione, hæc conuentione perficitur, Cuiac. hic, & C. eod.
e Pignus ab hypotheca ſyllabarum ſono diſcernitur, quantum etiam lingua Latina diſcernitur à Græca: tamen docendi cauſa Iuriſconſulti l. 5. §. 1. l. eod. (& ipſe Chryſoſt. in Pſal. 38.) pignus pro pignore, & quidem mobili, contrarie hypothecam pro pignore nudo conſenſu, & re immobili accipiunt, eadem licentia qua & apocham ab acceptilatione: & qua Medici quidem, anthracem à carbunculo: & Theologi Pentecoſten à quinquageſima ſeparant. Cuiac. C. eod. illud παράδειγμα, hoc ὑποθήκη dicitur 25. Baſil. 2. 3. 5. Har. 2.
f Hypotheca quid, vide l. 5. §. 1. l. eodem.
g §. C. 17. 15. Baſil. 2.
h §. C. 35.

Universidad Rey Juan Carlos

conuentionem ſpecialiter ſuper eo conceptam, fruſtrà diſtrahit. Nec intereſt, quando a ſeruus domino peculium adquiſierat.

2 ¶ Cùm prædium pignori daretur, nominatim b vt fructus quoque pignori eſſent, conuenit: eos conſumptos c bona fide emptor vtili d Seruiana reſtituere non cogetur. pignoris e etenim f cauſam nec vſucapione g perimi placuit: quoniam quæſtio pignoris ab intentione h dominij ſeparatur i, quod in fructibus diſsimile k eſt, qui nunquam debitoris fuerunt.

3 ¶ Pacto placuit vt ad diem vſuris non ſolutis, fructus hypothecarum, vſuris compenſarentur l ſed m legitimæ n vſuræ, quamuis exordio minores in ſtipulatum venerint, non eſſe tamen irritam conuentionem placuit: cùm, ad diẽ o minore fœnore non ſoluto, legitimæ maiores p vſuræ ſtipulanti rectè promitti potuerunt.

4 ¶ Cùm prædium vxor viro donaſſet q, idque prædium vir pignori dediſſet, poſt diuortium mulier poſſeſsionem ſui prædij reciperauit, & idem prædium ob debitum viri pignori dedit, in ea duntaxat r pecunia rectè pignus à muliere contractum apparuit, quam offerre f viro debuit, meliore prædio facto, ſcilicet ſi t maiores ſumptus, quam fructus fuiſſent, quos vir ex prædio percepit. etenim in ea quantitate proprium mulier negotium geſsiſſe, non v alienum ſuſcepiſſe videtur.

De fideiuſſore qui creditori ſoluit, & pignus ſuſcepit.

2. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

Fideiuſſor qui pignora vel hypothecas ſuſcepit, atque x ita pecunias ſoluit, ſi mandati y agat, vel cum eo agatur, exemplo creditoris, etiam culpam æſtimari oportet. Cæterum iudicio, quod z de pignore dato proponitur, conueniri non poteſt.

An ſententia lata contra debitorem, præiudicet creditori.

3. *Idem* lib. 20. Quæſtionum.

SI ſuperatus a ſit debitor b, qui rem ſuam vindicabat, quod ſuam non probaret, æquè ſeruanda erit creditori actio Seruiana c probanti, rem in d bonis illius, eo tempore, quo pignus contrahebatur, fuiſſe. Sed & ſi victus ſit debitor vindicans hereditatem, iudex actionis Seruianæ, neglecta de hereditate dicta ſententia, pignoris cauſã inſpicere debebit. Atquin aliud e in legatis, & libertatibus dictum eſt, cùm ſecundum f eum, qui legitimam hereditatem vindicabat, ſententia dicta eſt. Sed creditor g non bene legatariis per omnia comparatur, cùm h legata quidem aliter valere non poſſunt, quam ſi teſtamentum ratum eſſe conſtaret: enim vero fieri poteſt, vt & pignus rectè ſit acceptum, nec tamen ab eo lis bene inſtituta.

1 ¶ Per iniuriam i victus k apud iudicium, rem quam petierat, poſtea pignori obligauit: non l plus, habere creditor poteſt, quàm habet, qui pignus dedit ergo ſummouebitur rei m iudicatæ exceptione, tametſi maximè nullam n propriam, qui vicit, actionem exercere poſsit. non o enim quid ille non habuit, ſed quid in ea re, quæ pignori data eſt, debitor habuerit, conſiderandum eſt.

De nuda conuentione

4. *Gaius* lib. ſingulari de formula hypothecaria.

COntrahitur p hypotheca per q pactum r conuentũ ſ, cùm quis paciſcatur, vt rei ſuæ propter t aliquam obligationem ſint hypothecæ nomine obligatæ, nec u ad rem pertinet quibus fiat verbis: ſicuti x eſt & y in his obligationibus, quæ z conſenſu contrahuntur. & ideo & ſine ſcriptura a ſi conuenit, vt hypotheca ſit, & probari poterit, res obligata erit, de qua conuenerunt b. ſunt etenim de his ſcripturæ, vt quod actum eſt, per eas facilius probari poterit, & ſine his autem valet, quod actum eſt, ſi habeat probationem c, ſicut d & nuptiæ e ſunt, licet teſtationes in ſcriptis habitæ non ſint.

Pro quibus obligationibus res pignorari poſſunt. 2. Differentia pignoris & hypothecæ.

5. *Marcianus* lib. ſingulari ad formulam hypothecariam.

REs hypothecæ dari poſſe ſciendum eſt pro quacunque d obligatione, ſiue mutua pecunia datur, ſiue dos, ſiue emptio vel venditio contrahatur, vel etiam locatio & conductio, vel mandatum, & ſiue pura eſt obligatio, vel in diem, vel ſub conditione, & ſiue in præſenti contractu, ſiue etiam præcedat, ſed & futuræ e obligationis nomine dari poſſunt. ſed f & non ſoluendæ omnis pecuniæ cauſa, verum etiam de parte g eius, & vel pro ciuili obligatione, vel honoraria, vel tantum h naturali. Sed i & j in conditionali i obligatione non aliàs obligantur, niſi conditio extiterit.

a ante pignus conſtitutum vel poſt.

b Fructus conſumptos [illegible] ſibi obligatos, ſed conſumptos à bonæ fidei emptore creditor vtili Seruiana auocare non poteſt.

c & maximè ſemina [illegible] per emptorem.

d quaſi Seruiana. §. 17. Inſt. de act.

e hoc eſt, pignoris cauſam, conuentionem, perſecutionem, vſucapione perimi non placet, vt hic. & l. 7. C. eo. l. 44. §. 5. ff. de vſuc. Licèt dominium vſucapi poſsit. Non & pignus ipſum vſucapi poteſt, ita ius pignoris poteſt vſucapi. Nam vt alia natura eſt pignoris, alia dominij, ita modus quærendi vtriuſque ac tollendi diuerſus eſt. Itaque, hoc caſu, vſucaptio pignoris domino aduerſus debitorem principalem, conditamen vſucaptum eſt ius pignoris aduerſus debitorem. Temporis maius ſpacium in hoc quam in illo tollendo requiritur. Dicet aliquis, Cur non ex hac ſpecie creditori actio erit ad fructus conſumptos, vt ei actio eſt ad ius pignoris? Obſtare reſpondet Papinianus, in fructibus diſsimile eſſe, qui nunquam debitoris fuerunt, quaſi diceret, ius quod in bonis ſuis habuit debitor tacitè in creditorem ſuum transferre potuit [illegible], creditor facilè conſeruare potuit. Erat tale ſolùm pignoris, at non fructuum. Illud ſaltem debitoris fuit: Fructus verò nunquam eius fuerunt, Non mirum itaque ſi quod nunquam debitoris fuit, id creditor facilè amittere potuerit.

f Obiectionem obſeruatu hic ſenſus eſt: Atenim dices, non eſſe potioris iuris eum qui non vſucepit quàm qui vſucepit, & tamen aduerſus vſucapientem pignus perſequimur, vt hic. l. 7. C. e. l. 44. §. 5. ff. de vſuc. l. 12. ff. pro emptore, l. 1. ff. pro herede: & multo igitur magis hoc noſtro caſu perſequemur, vel hunc locum ſic accipe: At enim [illegible] vſucapionem non extinguere pignoris conuentionem, & proinde, creditorem fructus prædij ſibi pignorati, licet conſumptos, bonæ etiam fidei poſſeſſorem condicere poſſe, ſed reſpondet Papinianus, in fructibus hoc eſſe diſsimile: facilius enim fructus prædij pignorati vſucapi quàm ipſum prædium. Cuiſquia hic debitoris [illegible] autem nunquam debitoris fuerunt, & hæc quidem huius §. (quem decurtatum eſſe certiſsimum eſt) ſententia perſpicua eſt.

g Triennij ſc. non decennij, vicennij, triceennij, l. vlt. C. de oblig. & act. Author Synopſeos Baſil. eo hanc legem ſic exprimit: [illegible] longi temporis poſſeſsio pignus non extinguit. Dic melius: Rem mihi obligatam cum Titius bona fide & titulo & decem annis liberè poſſedit, hypothecarium actionem [illegible] perſonalem aduerſus te amitto. Extraneus rem mihi obligatam poſsidens decem annis etiam contra hypothecariam meam præſcribit, at neque tu, neque heres tuus liberati à me eſtis. l. 2. C. [illegible], ob actionis hæc ratio ciuilis eſt: pignus mihi obligatum vſucapere [illegible] nec ius meum pignoris. Quinimo vt pignus vſucapere poſsis aduerſus debitorem, [illegible] tamen meum pignoris non vſucaperes, quia quæſtio mei pignoris ab intentione dominij ſeparatur, vt hic. & nulla ſocietate cum dominio coniungitur l. 44. §. 5. ff. de vſuc. Res illa mihi obligata non poteſt. Licèt pignus aduerſus debitorem vſuceperis, non tamen ius mei pignoris vſucepiſti, & proinde poſſum hypothecaria fructus, per te conſumptos licet, perſequi. Hæc eſt vis huius obiectionis, quam pauci aduerterunt rectè.

h hoc eſt, petitione, natura, qualitate, conditione & adquiſitione.

i l. 44. §. 5. ff. de vſuc.

k Vſucapere facilè fructus pignoris poteſt poſſeſſor, ius pignoris, non item.

l Pactum valet vt non ſolutis vſuris minoribus, fructus vſurarum legitimarum loco cedant. l. 17. de vſur. Bart. & hæc [illegible] eſt l. 11. §. 1. ff. eod.

m i. ad modum [illegible] generis loquendi reperitur in l. 29. in fin. ff. de contrah. [illegible] ibi plenius [illegible] ſed in Roberti Stephani editione ita legitur, niſi legitimam vſuram ſint [illegible].

n Legitimæ vſuræ, centeſimæ. Appellatione enim legitimæ vſuræ (niſi de vſura nautica agatur, l. [illegible] §. 1. & §. 3. ff. de vſur.) centeſima vſura intelligitur, vt quam ſupra ſtipulari non licuit. Atque hic modus centeſimæ videtur definitus lege Gabinia, teſte Cic. 5. ad Atticum, & in Ciliciæ edicto tranſlatitio cauiſſe ſe, cum eam prouinciam pro conſule obtineret, Cicero refert. Eiuſmodi edictum in multis Aſiæ prouinciis propoſitum refert Plutarch. in eius vita. Nisi vſura [illegible] l. 44. ff. de vſuris, modus [illegible] de pign. act. ſtatus modus vſurarum, l. 29. ff. de vſuris. modus legitimæ vſuræ, [illegible] de vſuris, l. 2. in fi. ff. de eo quod certo loco, l. 20. §. 3. ff. commodati, l. 8. ff. in quib. cauſ. pign. l. 3. in fi. ff. de annuis legatis. legitimæ vſuræ, l. 1. §. 1. ff. de nautico fœnore, [illegible] l. 38. §. 5. de vſu. gratuitum l. 7. §. 4. ff. de admin. tut. centeſimæ ſunt. Et verò [illegible] ſpecialem modum vſuris ſtatuit l. 26. l. 30. C. de vſur.

o Valet pactum, vt non ſolutis ad diem vſuris minoribus, currant maiores. Bart. Pacta ſunt enim, vt [illegible] fructus vſurarum loco ſumantur, licet plus colligantur, & pacta de maioribus vſuris, ſi die ſua non ſoluantur minores, [illegible].

p l. 13. §. 2. 1. ff. de act. empt.

q ſub conſiliatio matrimonio.

r i. vxor poteſt rem propriam obligare pro marito ſponſam ſuo, quatenus eſt eius debitrix. Bart. vel ita non poteſt rem ſuam pro viro quondam ſuo obligare, niſi quatenus eſt debitrix [illegible] non poteſt res ſuas obligare: alii obligat [illegible] obſtat Velleiano.

ſ i. debet reſtituere, refundere.

t adde l. 48. l. 65. ff. de rei vindic.

u & ideo ceſſat Velleianum, l. 25. & l. 27. in fi. ff. ad S. C. Vellei.

x Poteſt enim mandati agere, arg. l. 25. ff. de fideiuſſ.

y Exactis fideiuſſoribus, qui pignus (cuius nomine fideiuſſerat) à creditore ſoluta pecunia, recepit, debitor agit non pigneratitia, ſed mandati actione, vt hic. [illegible]

fideiuſſor pignus [illegible] [illegible] actio [illegible] ſed negotiorum geſtorum [illegible]

a Creditori, quod pignus, non obeſt ſententia aduerſus debitorem [illegible] l. 3. C. [illegible] [illegible] creditor non depoſuit, et ſententia aduerſus debitorem lata [illegible] & [illegible] l. 63. ff. de re iud.

c quaſi Seruiana [illegible] §. 7. Inſtit. de act.

d [illegible] l. 15. §. 1. [illegible]

e ſententia lata contra [illegible] heredem legitimum [illegible] [illegible] l. 50. §. 1. ff. de leg. 1.

f [illegible]

comparatur, v. quæ notaui ad l. 1. ff. qui teſtam. h ſententia lata aduerſus heredem ſcriptum cur legatariis & libertatibus noceat, & tamen lata aduerſus debitorem, creditoribus non noceat? quia lata ſententia aduerſus ſcriptum heredem [illegible] ipſum irritum facit, & conſequenter legata eo teſtamento relicta, quæ [illegible] confirmatione dependent. At victo debitore non poteſt ita dicere, ſententiam [illegible] latam creditoribus eius nocere: quia litem malè inſtituere [illegible] poteſt, & tamen res eas creditoribus ſuis iuſtè ac legitimè obligaſſe. Et hæc ratio [illegible] creditores & legatarios non per omnia comparari.

i An iniurioſa ſententia effectum habeat, v. quæ notaui ad l. 63. §. 2. infra de [illegible] Tref.

k cui nec appellauit l. 5 6. §. 1. ff. de leg. 3.

l v. l. 20. ff. de aqu. rer.

m adde l. 28. ff. de excep. rei iudic. tametſi iniurioſa fuerit ſententia, quam rem per ſententiam, licet iniurioſam, amiſi, eam tibi obligare poſtea non poſſum: [illegible] poſtea tibi obligatam, ius pignoris vtile tibi non tribuet, vt hic.

n ſententia iniqua, victori præbet retentionem tantum [illegible] actionem [illegible] [illegible] l. 11. ff. de iureiur. [illegible] vincenti verò retentionem tantum præbet, non actionem vel [illegible] duo iura ſanè ſingularia [illegible] ſunt.

o Non inſpicimus hoc caſu, cuius commodo iniurioſa ſententia lata eſt: ſed in cuius [illegible] in quem lata eſt. Superatus apud iudicem iniuria, non [illegible] à re ſua decidit: ideóque rem ſe qua victus eſt vtiliter poſtea pignorare [illegible] l. 67. ff. de contrah. emp. l. 20. ff. de adq. rer. dom.

p Hypotheca quemadmodum, ſeu quot modis poſsit contrahi.

q l. 17. §. 2. ff. de pactis: l. 1. ff. de pign. l. 2. C. quæ res pign.

r Pactum conuentum [illegible] an rectè ſeparatim dicatur [illegible] [illegible] Græcis, [illegible] hæc ſententia ita capitur: [illegible] Quidam pactum conuentum accipiunt, pro expreſſo [illegible].

ſ Per ſtipulationem etiam contrahitur, & per ſcripturam, l. 36. C. [illegible]

t Obligatio bonorum debet fieri propter aliquam obligationem, vt hic.

u idem extat in l. 4. ff. de fide inſtrum. l. in contrahenda obligatione bonorum requiruntur ſolemnitates verborum & ſcripturæ. Bart.

x Hypothecaria eſt obligatio conſenſu.

y intelligit, opinor, aut actionem de conſtituta pecunia. [illegible] [illegible] quæ [illegible] [illegible] niſi quis hic malit legere, ſicuti eſt in his obligationibus quæ [illegible] [illegible]. [illegible] compara planè hypothecariam ex [illegible] [illegible].

z Scriptura non eſt de ſubſtantia contractus hypothecarij, ſed magis ſit ad probandum, vt hic l. 4. ff. de fide inſtrum. Nou. 136. c. 6.

a al. conuenit.

b v. tamen l. 9. C. de nupt.

c & omnes penè contractus, vt d. l. 17. C. de pactis.

d l. 9. §. 1. ff. de pign. l. vlt. in princ. C. quæ res pign. obligari poſſunt. l. 24. [illegible] [illegible] quæ etiam pro [illegible] l. 33. in fin. [illegible] [illegible].

e Pignus futuræ obligationi accedere poteſt, de eo dixi l. 1. ff. eo.

f Ex non ſolum ſoluendæ omnis pecuniæ cauſa, & c. Hal.

g l. 3. §. 5. ff. in quibus cauſ. pign.

h l. 14. in fin. [illegible]

i Conditionali obligatione non aliàs [illegible] quàm [illegible] conditio [illegible]

5. ¶ Interdum

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Inter pignus autem, & hypothecam tantum *a* nominis *b* ſonus differt.

2 ¶ Dare autem quis hypothecam poteſt, ſiue pro ſua obligatione, ſiue pro aliena.

Quæ non continentur generali obligatione.

6. *Vlpianus* lib. 73. ad Edictum.

Obligatione generali *c* rerum, *quas quis habuit, habiturusue ſit*, ea non *d* continebuntur, quæ veriſimile *e* eſt quemquam ſpecialiter *f* obligaturum non fuiſſe. vt puta ſupellex *g*. item veſtis *h* relinquenda eſt debitori, & ex mancipiis, quæ in eo vſu habebit, vt certum ſit, cum pignori daturum non fuiſſe. proinde de miniſteriis eius per quæ ei neceſſariis *i*, vel quæ ad affectionem *k* eius pertineant.

7. *Paulus* lib. 68. ad Edictum.

Vel quæ in vſum *l* quotidianum habentur, Seruiana non competit.

8. *Vlpianus* lib. 73. ad Edictum.

Denique concubinam *m*, filios *n* naturales *o* alumnos *p*, conſtitit generali obligatione non contineri, & ſi qua alia ſunt huiuſmodi miniſteria.

Quæ poſſunt pignorari.

9. *Caius* lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

Sed & quod ad eas res, quas eo tempore, quo paciſcebatur, in bonis habuit, idem obſeruari debet.

1 ¶ Quod emptionem venditionemque recipit, etiam *q* pignorationem recipere poteſt.

De re duobus ſimul obligata.

10. *Vlpianus* lib. 73. ad Edictum.

Si debitor res ſuas duobus *r* ſimul pignori obligauerit, ita vt vtrique in ſolidum *ſ* obligatæ eſſent, ſinguli in ſolidum aduerſus extraneos *a* Seruiana vtentur: inter ipſos autem ſi quæſtio moueatur, poſſidentis *b* meliorem eſſe conditionem. dabitur enim poſſidenti hæc exceptio: *Si non conuenit, vt eadem res mihi quoque pignori eſſet*. ſi autem id actum fuerit, vt pro partibus res obligarentur, vtilem actionem competere, & inter ipſos, & aduerſus extraneos, per quam, dimidiam partis poſſeſſionem *c* adprehendant ſinguli.

De adminiſtratione bonorum reip. 1. De antichreſi. 2. De vſuſfructu. 3. De ſeruitutibus vrbanis.

11. *Marcianus* lib. ſingulari ad formulam hypothecariã.

Si is qui bona reipub. iure adminiſtrat *d*, mutuam pecuniam pro ea accipiat *e*, poteſt *f* rem eius obligare.

1 ¶ Si ἀντίχρησις *g* id eſt mutuus pignoris vſus pro credito facta ſit: & in fundum, aut in ædes aliquis inducatur, eouſque retinet poſſeſſionem *h* pignoris loco, donec illi pecunia ſoluatur, cum in *i* vſuras fructus percipiat, aut locando, aut ipſe percipiendo, habitandóque; itaque, ſi amiſerit poſſeſſionem *k*, ſolet *l* in factum actione vti.

2 ¶ Vſusfructus *m* an poſſit pignori hypothecæve dari, quæſitum eſt, ſiue dominus proprietatis conuenerit, ſiue ille, qui ſolum vſumfructum habet? Et ſcribit Papinianus libro vndecimo reſponſorum, tuendum creditorem: & ſi velit cum creditore proprietarius agere, *Non eſſe ei ius vti frui inuito ſe*, tali exceptione eum prætor tuebitur, *Si non inter creditorem, & eum, ad quem vſuſfructus pertinet conuenerit, vt vſuſfructus pignori ſit.* nam *n* & cùm emptorem vſusfructus tuetur prætor, cur *o* non & creditorem tuebitur? eadem ratione & debitori obiicietur exceptio.

3 ¶ Iura prædiorum vrbanorum *p* pignori dari

a Cur nomine tantum ſono differat? An quia pignus Latinum eſt, hypotheca Græcum, vt ſcribit ... ſed videamus an id ... rerum ſit, quod hic dicitur pignus & hypothecam ſolo nominis ſono differre. Inde ... pignus & hypothecariam actionem ... Pignus ... mobilis, hypotheca, vel immobilis ... Deinde hypothecaria creditor intra certum tempus experiri ... experiatur, actione hypothecaria decidit. Nam tertius hypothecæ poſſeſſor ... habens, præſcribit hypothecam aduerſus creditorem ... Debitor verò ... [illegible] ... Eſt & hæc ſumma pignoris & hypothecæ differentia ... [illegible]

b De eo dixi ... [illegible]

c Generalis obligatio rerum dicitur, cum quis res obligat quas habet, quaſque habiturus eſt ... [illegible]

d ... [illegible]

e Veriſimilitudo in rebus pignorandis ... [illegible]

f Generali obligatione nemo ea obligare intelligitur, quæ non veriſimile fit, etiam ſpecialiter obligare ſolere ... [illegible]

g Siquidem nemo præſumitur velle carere neceſſariis ad vſum communem ... [illegible]

h ... [illegible]

i Quotidiani ... [illegible]

k Affectionis ratione ... [illegible]

l ... [illegible]

m ... [illegible]

n ... [illegible]

o De naturalibus liberorum ... [illegible]

p ... [illegible]

q Quæ exceptio ... [illegible]

r Coniunctim ... [illegible]

ſ ... [illegible]

a l. 2. §. de Salutio interdicto.

b poſſidens plus iuris habet, quam qui non poſſidet ... [illegible] ... Agenti hypothecaria contra tertium poſſeſſorem incumbit onus probandi ſuam hypothecam tempore priorem eſſe ... [illegible]

c per actionem hypothecariam acquiritur nuda poſſeſſio ... [illegible]

d Iure quodam & munere propeſito, ... Reipublicæ & præſes ... [illegible]

facit l. vlt. C. quod cum eo. *e* Et in rem vtilitatémque Reipublicæ verſa ... [illegible] ... vel ſpeciale mandatum habuit ... [illegible]

f Imò non poteſt ... [illegible]

g ... [illegible]

h Et fructus eius poſſeſſoria ... [illegible]

i ... [illegible]

k ... [illegible]

l Nam id tenere poteſt, hypothecariam creditori competere ... [illegible]

m Pignori vſumfructum dare poteſt fructuarius ... [illegible]

n Argumentum à venditione vſusfructus ad eius pignorationem ... [illegible]

o Vendi poteſt ... [illegible]

p An aliud in ruſticis prædiis? ... [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a non b poſſunt. Igitur c nec conueniri poſſunt, vt hypothecæ ſint.

De ſeruitutibus ruſticis iure pignoris conſtituendis.

12. *Paulus* lib. 68. ad Edictum.

SEd an viæ d, itineris, actus, aquæ ductus, pignoris conuentio locum habeat, videndum eſſe Pomponius ait: vt talis pactio fiat, f *vt quamdiu pecunia ſoluta non ſit, eis ſeruitutibus creditor vtatur* e, ſcilicet ſi vicinum fundum habeat, & ſi intra diem certum pecunia ſoluta non ſit, vendere f eas vicino liceat: quæ ſententia propter vtilitatem g contrahentium admittenda eſt.

De grege; de ſtatulibero. 2. Si pignus pignori datum ſit. 3. De ſuperficiariis. 4. De iudicati vel ſatisfacto condemnatione. 5. De conditione. 6. De vſuris, de pœna.

13. *Marcianus* lib. ſingulari ad formulam hypothecariam.

GRege h pignori obligato, quæ i poſtea naſcuntur k, tenentur. ſed & ſi prioribus capitibus decedentibus, totus grex fuerit renouatus l, pignori tenebitur m.

1 ¶ Statuliber quoque dari hypothecæ poterit n, licet, conditione exiſtente, euaneſcat pignus.

2 ¶ Cum pignori o rem pignoratam p accipi q poſſe placuerit, quatenus r vtraque ſ pecunia debetur, pignus ſecundo creditori tenetur t, & tam exceptio, quam actio vtilis u danda eſt x. quod ſi dominus ſoluerit y pecuniam, pignus quoque perimitur.

¶ Sed z poteſt dubitari, numquid creditori, nummorum ſolutorum nomine, vtilis actio danda ſit, an non; quid enim, ſi res ſoluta fuerit? ſi verum eſt, quod Pomponius libro ſeptimo ad Edictum ſcribit: ſi quidem pecuniam debet is, cuius nomen a pignori datum eſt, exacta b ea creditorem ſecum penſaturum c: ſi vero corpus d is debuerit & ſoluerit, pignoris loco futurum apud ſecundum creditorem.

3 ¶ Et in ſuperficiariis e legitimè conſiſtere creditor poteſt aduerſus quemlibet poſſeſſorem, ſiue tantum f pactum conuentum de hypotheca interuenerit, ſiue etiam poſſeſſio tradita g fuerit, deinde amiſſa ſit.

4 ¶ Etiam g ſi creditor iudicatum h debitorem i fecerit, hypotheca manet obligata, quia ſuas k conditiones habet hypothecaria actio, id eſt ſi ſoluta eſt pecunia, aut ſatisfactum l eſt, quibus ceſſantibus, tenet. & m ſi cum defenſore in perſonam egero, licet is mihi ſatis dederit, & damnatus ſit, æquè hypotheca manet obligata. multò magis ergo ſi in perſonam actum ſit, ſiue cum reo, ſiue cum fideiuſſore, ſiue cum vtrique parte, licet damnati ſint, hypotheca manet obligata. nec n per hoc videtur ſatisfactum creditori, quod habet iudicati actionem.

5 ¶ Si ſub conditione o debiti nomine obligata ſit hypotheca, dicendum eſt, ante conditionem non recte agi, cum nihil interim p debeatur: ſed, ſi ſub conditione debiti conditio venerit, ruſus agere poterit. Sed ſi præſens ſit debitum, hypotheca verò ſub conditione, & agatur ante conditionem hypothecaria, verum quidem eſt, pecuniam ſolutam non eſſe: ſed auferri hypothecam iniquum eſt: ideoque arbitrio iudicis cautiones interponendæ ſunt: *vt ſi q conditio extiterit, nec pecunia ſoluatur, reſtituat hypothecam, ſi in rerum natura ſit.*

6 ¶ Propter vſuras r quoque, ſi obligatus ſit, hypotheca vſuræ ſolui debent. Idem ſ & in pœna dicemus.

De obligatione in diem. 1. De caſibus ex quibus naturalis obligatio conſiſtit.

14. *Vlpianus* lib. 73. ad Edictum.

QVæſitum eſt, ſi nondum dies penſionis venit, an & medio tempore perſequi pignora permittendum ſit? Et puto dandam t pignoris perſecutionem, quia u intereſt mea. & ita Celſus ſcribit.

1 ¶ Ex quibus caſibus naturalis x obligatio conſiſtit, pignus perſeuerare conſtitit.

De rebus futuris. 1. De re aliena. 2. De re ſæpius obligata.

15. *Gaius* libro ſingulari de formula hypothecaria.

ET quæ nondum ſunt, futura y tamen ſunt, hypo-

---

e Ruſticum in ſuo fundo ſeruitutem ruſticam creditori ſuo vicinum fundum habenti pignorare poſſe: qui interrogatus, idem eſſe in vrbano prædio non negaret. Marcianum verò hoc negare; Debitorem fundi vrbani, ſeruitutem alij non vicino poſſe pignorare; qui interrogatus idem reſponderet in ruſtico prædio. Item creditorem vt ſeruitutis pignoratum ſibi, alteri pignorare non poſſe. Quibus ſententiis duæ contrariæ opponuntur Cuiacio 15. obſer. 6. Prima eſt: Creditorem, ſeruitutem ruſticam pignoratam ſibi, alteri poſſe pignorare. Secundum enim rei eſſe, poſſe dare pignoris l. vlt. ff. de vſufru. Altera eſt: Ne quidem ab ipſo domino ſeruitutem vrbanam pignorari poſſe, vt hic. ruſticam poſſe, l. 12. ſ. eod. Cur enim priore caſu non poſſit ſeruitutem ruſticam mihi pignoratam qui mihi ſum vicinus, & per meum ac pignoratum iure fundum, ad alios fundos meos remotiores perueniat meus creditor pignoratitius? Cur non ſeruitutem ruſticam mihi pignoratam licebit mihi pignorare creditori meo hunc in modum? At non recte ſimiliter dixeris, ſeruitutem vrbanam mihi pignoratam, poſſe me creditori meo vicino pignorare. Quid enim poſſit vicinus meus creditor tignum recte immittere in prædium vrbanum mihi pignoratum? Atqui precarium in vtrique ſeruitutibus eſſe poteſt, l. ſi quis ſepulchrum 12. ſupr. de relig. l. 3. l. & habet 15. ſ. precario 2. ff. de precario. Pignoris vtilitas eſt in alienandi & pignorandi facultate, etiam inuito debitore qui pignus dedit: l. 4. ff. de pign. act. l. mulier. C. de diſtr. pign. Precarium pendet omnino à voluntate eius qui dedit, vt hanc in fine nondum tamen diſſoluta eſt huius loci difficultas: nimirum cur poſſint pignorari ruſticæ ſeruitutes, vrbanæ non poſſint? nam & ruſticæ ne quidem pignorari poſſe videntur, cum pignus ad tempus conſiſtat: ad tempus autem ſeruitus non poſſit conſtitui: l. 4. ſ. de ſeru. l. 44. ſ. 1. eod. An id in ruſticis ideo dicemus eſſe, quod ad earum perpetuitatem ſufficiat hoc ſpectare, quod in perpetuum poſſent diſtrahi. debitore poſt certam moram in ſoluendo moram admittente? l. 1. l. 4. in fin. Paul. 2. ſent. 5. ſ. 3. & cit. 13. ſ. 5.

a Nec legari, l. ſ. 1. de vſufr. legato.

b Atqui venire poſſunt: poſſunt igitur hypothecæ dari, l. 9. in fin. ſ. eod.

c Argumentum à pignore ad hypothecam: pignus datur, hypotheca fit conuentione, vt hic: pactum tantum conuentum de hypotheca interuenit: in pignore poſſeſſio traditur, l. 13. ſ. 3. ſ. eod. quod dari pignori non poteſt, id hypothecæ dari quoque non poteſt.

d Seruitutem ruſticam fundum vicinum habenti creditori debitor pignorare poteſt, ſibi conſtitutam creditor alij vendere poteſt, vt hic. Imò & pignorare, l. 13. ſ. 2. ſ. eodem.

e Græci vocant poſſe non κατασκευάζειν τῶν δούλων ἀγροικικῶν καρπῶν. Cuiac. 15. obſer. 6.

f Studio eſt vendere pignus poſſe.

g Cur non eadem vtilitas ſit (contra ſubtilem docendi rationem) vt idem ſit in vrbanis? Idem ibid. de vtilitate, v. l. 51. ſ. vlt. ſ. ad l. Aquil.

h Grex pignorari poteſt, vt hic, legari, l. 18. l. 21. de leg. vindicari, l. 1. ſ. 3. l. 2. l. 3. ſ. de rei vindic.

i l. 29. ſ. 1. infra eod. l. 21. ſ. de leg. 1. l. 81. in fin. infra de leg. 3. l. 3. infr. de ſtatuliber.

k Ex illo grege ſcilicet vt & alia quælibet voluntate.

l Et ita mutatus, l. 16. ſ. 2. & l. vlt. ſ. eod.

m Cur tenebitur? Grex ipſe ſubſtantiam non mutat, quod ſubſtitutæ ei ſint alia capita, l. 22. ſ. de leg. 1. l. 76. ſ. de iudiciis.

n Cur poterit? quia pendente conditione, ſeruus eſt non liber, l. 25. ſ. 5. l. 45. ſ. de liberatione leg. l. 12. in fin. ſupra ſeruit. & l. 29. l. de ſtatulib. l. 3. Cod. de ſtatulib.

o Pignus pignori dari poteſt, l. 1. l. 2. C. ſi pignus pignori. id Græci ἀντιχρηστεύειν & ipſum debitorem, l. 4. l. qui res pign. l. 3. l. 5. de hered. vend.

p l. 14. ſ. de pign.

q Ergo & dari, C. ſi pign. pignori datum ſit.

r Quidni in dubio in eam conſtituat maiorem ſummam? minimè, l. 4. in fin. C. quæ res pign. Quatenus hic eſt per id tempus, et ad tempus non ad ſummam referatur. 25. Syn. 7. c. 18. 3. Harm. 75. ſ. 11.

ſ Id eſt vtriuſque debitoris.

t Vna tamen ſolutione liberatur primus debitor: tunc enim deſinit ei eſſe in cauſa pignoris, & ita intellige, l. 1. Cod. ſi pignus pignor. l. 40. ſupr. de pignor. 5. Harm. 5. ſ. 18.

u Hypothecaria ſcilicet.

x Aduerſus primum debitorem.

y Cui? Titio ſuo creditori? an Sempronio creditori ſui creditoris? vtrique poteſt. Num verò tibi pignoris domino, Sempronio ne Titio ſoluas, poteſt vtrique. vt hic in l. 4. ſ. eod. quod tamen Bartolus negat hic n. 3. Num Titius, ne eo, qui illud debiterat ipſi.

z Pignus dedi Titio in centum. Titius idem pignus Caio pignorauit. Me centum Caio ſoluente poſſum liberare pignus meum, vna etiam ſeclt. Caius in ſummam à Titio ſibi debitam exegit à me accepta imputabit. Quid ſi Titio debui non pecuniam, ſed Stichum: eidem Caio ſi Stichum tradam, liberabo meum pignus ea lege, vt Stichum, pignoris nomine retinere poſſit, tantiſper dum ei ſatisfactum Titius.

a Nam creditor pignori datum ...

g ſuum ſcilicet.

h Iudicatum debitorem, vel condemnatum creditor facit, quoties vincit, & litem obtinet: vt reus ſatisfaciat, vt hic. l. 8. Cod. de pign. l. vlt. Cod. etiam ob chirographariam pecuniam.

i ſuum ſcilicet.

k Hypothecaria actio tandiu durat, quandiu ſolutum non eſt, ſeu quandiu creditori ſit non ſatisfactum.

l v. l. 6. ſ. quib. modis pign.

m Hypothecariam actionem non amittit creditor, etiam ſi iudicatum fecit debitorem, vt ſ. eod. etiam ſi cum defenſore debitoris in perſonam egiſſet, ſi ſatisdedit ac damnatus fuerit, vt hic. etiam ſi in perſonam egerit cum reo vel fideiuſſore vel cum vtroque, & hi damnati ſint, verſ. multo magis ſerio.

n Satisfactum creditori non videtur, hoc ipſo vel ſolo quod habeat iudicati actionem aduerſus debitorem. Porro ſatisfactio habetur pro ſolutione, l. 52. infra de ſolut.

o Hypotheca pura præſenſque conſtitui poteſt, licet debitum ſit ſub conditione, vt hic, & è contra præſens debitum eſſe poteſt, hypotheca ſub conditione. Priore caſu hypothecaria experiri non poteſt creditor, ante conditionem debiti: poſt conditionem verò agere poteſt. Poſteriore caſu, nondum ſoluta pecunia ante conditionem hypothecæ, debitor hypothecam creditori auferre non poteſt: & breuiter, ſi creditor ante conditionem debiti: hoc caſu, debitor ante conditionem hypothecæ non experietur.

p l. 213. ſ. de verb. ſign.

q Formula cautionis.

r Hypotheca non tantum propter ſortem, ſed & propter vſuras & pœnam obligari poteſt, adde l. 8. in fin. ſ. de pign. act. imò pignus quod ſort tantum obligatur, facilè & pro vſuris obligatum intelligitur 3. Harm. 5. ſ. 14. Quin & hic addendum eſt, pignus in ſortem tantum vel in vſuras obligari. Priore caſu ſorte ſoluta, debitorem pignus repetere poſſe: idem pignus, vſurarum nomine à creditore retineri. Poſteriore quoque ſolutis vſuris pignus repeti poſſe, & ſortem retineri à creditore, l. 11. ſ. 3. ſi in ſortem duntaxat, ſupra de pignoratitia. l. 1. ſ. de vſuris. quod ita ſi limitatum pignus, naturam egredi non debet. In his ſpeciebus, pignus vel in ſortem tantum, vel in vſuras tantum obligatum ponitur, l. 8. in fin. l. 11. ſ. 3. ſ. de pignoratitia.

ſ Pœnæ & vſuræ cognatio. Eſt enim pœna vſuræ ſpecies.

t Immo danda non eſt: Nam ante diem pignoratitia agi non poteſt, l. 4. ſ. de diſtr. pign. l. 5. ſ. 1. ſ. quib. mod. pignus. Regulariter, hoc eſt, ſine iuſta cauſa res poteſt ſeu niſi ſuſpectus debitor. arg. l. in prædi. 10. ſ. ſ. decimum 16. ſ. qui ſatiſdare cog. l. 21. ſ. de ſurreg. ad. At ante conditionem agi non poteſt, l. 43. ſ. 5. ſ. eod. Diem & conditionis differentia eſt. Debitum ſub conditione ante conditionem ſub conditione indebitum eſt: ideoque agi non poteſt. Debitum in diem, ſtatim debetur ... eſt, licet ante diem agi non poſſit, l. cedere 213. ſ. de verborum ſignificatione.

u Quoties mea intereſt poſſum pignus perſequi, etiam ante diem penſionis & conditionis euentum: mea intereſt, ſi debitor ſuſpectus eſſe incipit, v. l. 16. ſ. de rebus creditis ... ante diem pignus vendi non poteſt, l. 4. ſ. de diſtract. pign. l. 5. ſ. 1. quib. modis pign.

x l. 5. in ſ. pr. ſ. eod. adde l. 16. ſ. 3. ſ. de fideiuſſ.

y Futuraſcilicet: pendentes, partum ancillæ, fœtus pecorum, & ſimilia, v. l. 1. l. de ... l. 34. de contrah. empt. l. 73. ſ. de verb. oblig.

Universidad Rey Juan Carlos

a Fundus ad eum modum singulari poſſumus & promittere l.73.inſ.de verb.obl. exemplo l.8. ſup.de contr.empt. legare l.24.inſ. de leg.1. Sed quod ex fundo appoſitū, quod ager alluuione accreſcit, pignorare poſſumus l.16. ſup.eo. quod in flumine enatum l.14. [illegible] quæ omnia effectum habent [illegible] tum in rerum natura eſſe cœperint. [illegible]

b l.13.§.2.ſup.eo.

c in l.3 ſup.eo. l. [illegible]

d l. tempore contrahendæ & pignoris contractæ.

e adde l.5.ſup.eo. [illegible]

theca dari poſſent, vt fructus pendentes, partus ancillæ, fœtus pecorum, & eaquæ naſcuntur, ſint hypothecæ obligata, idque ſeruandum eſt ſiue dominus fundi conuenerit aut de vſufructu, aut de his quæ naſcuntur, ſiue is, qui vſumfructum habet, ſicut Iulianus ſcribit.

1 ¶ Quod dicitur c creditorem probare debere d, [illegible] ad eam conuentionem pertinet, quæ ſpecialiter facta eſt, non f ad illam g, quæ quotidie inferi ſolet h cautionibus, vt ſpecialiter [illegible]

2 ¶ Qui res ſuas iam obligauerint, & alij ſecundò obligant creditori, vt effugiant periculum i, quod ſolent pati, qui ſæpius eaſdem res obligant, m prædicere ſolent, [illegible] ſit pignori hypothecæve id, quod pluris eſt, aut ſolidum, cùm o primo debito liberata res fuerit, de quo videndum eſt, vtrum hoc ita ſe habeat, ſi & conueniat, an & ſi ſimpliciter conuenerit de eo quod excedit, vt ſit hypothecæ, & ſolida res ineſſe conuentioni videtur, cùm à primo creditore fuerit liberata, an adhuc pars. Sed illud magis eſt, quod prius diximus.

De alluuione. 1. De re aliena, & ratihabitione. 2. De mutatione rei obligatæ. 3. De [illegible] *4. De fructibus. 5. De præſcriptione hypothecæ adiudicatæ. 6. De debitore condemnato ut pignus* [illegible] *7. De re aliena. 8. De re duobus obligata. 9. De pacto* [illegible]

16. Marcianus libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

SI fundus hypothecæ datus ſit, deinde alluuione p maior factus eſt, q totus obligabitur.

1 ¶ Si neſciente domino, res r eius hypothecæ data ſit, deinde poſtea dominus ſ ratum t habuerit, dicendum eſt, hoc u ipſum x, quod ratum habet, voluiſſe y eum retro z recurrere ratihabitionem ad illud tempus, quo conuenit, voluntas autem fere a eorum demum ſeruabitur, qui & pignori dare poſſunt.

2 ¶ Si res hypothecæ data poſtea mutata b fuerit, æque hypothecaria actio competit, veluti de domo data hypothecæ, & horto facta c. Item ſi de loco conuenit, & domus facta ſit. Item de loco dato, deinde vineis in eo poſitis.

3 ¶ In vindicatione d pignoris quæritur, an rem de qua actum eſt, poſſideat is, cum quo actum eſt. Nam ſi non poſſideat, nec e dolo fecerit, quominus poſſideat, abſolui debet. Si verò poſſideat, & aut pecuniam ſoluat f, aut rem reſtituat, æque abſoluendus eſt. Si verò neutrum horum faciat, condemnatio g ſequetur.

¶ Sed a ſi velit reſtituere, nec poſſit, fortè quòd res abeſt, & longè eſt, vel in prouinciis. Solet b cautionibus res explicari. nam ſi cauerit ſe reſtituturum, abſoluitur. Sin verò dolo quidem deſiit poſſidere, ſummam c autem ope niſus, non poſſit rem ipſam reſtituere, tanti d condemnabitur, quanti actor in litem iurauerit, ſicut e in cæteris ſin rem actionibus: nam g ſi tanti h condemnatus eſſet, quantum deberetur, quid i proderat in rem actio, cùm & k in perſonam agendo idem conſequeretur?

4 ¶ Interdum l etiam de fructibus arbitrari debet iudex, vt m ex quo lis inchoata ſit, ex eo tempore etiam fructibus n condemnet. quid enim ſi minoris ſit prædium, quàm debetur? nam de antecedentibus fructibus nihil poteſt pronuntiare, niſi exſtent n, & res non ſufficit.

5 ¶ Creditor hypothecam ſibi per ſententiam adiudicatam quemadmodum habiturus ſit, quæritur? nam dominium o eius vindicare non poteſt, ſed hypothecaria agere poteſt, & ſi exceptio obiicietur à poſſeſſore rei iudicatæ p, replicat q, r [illegible]

6 ¶ Si pluris ſ condemnatus ſit debitor non reſtituendo pignus, quàm computatio ſortis & vſurarum faciebat t, an ſi tantum ſoluerit, quantum debebat, exuneretur hypotheca? quod ego, quantum quidem ad ſubtilitatem legis, & auctoritatem ſententiæ, non u probo. ſemel x enim cauſa tranſire videtur ad condemnationem, & inde pecunia deberi: ſed humanius y eſt, non amplius eum, quàm quod re vera debet dando, hypothecam liberare.

7 ¶ Aliena z res vtiliter poteſt obligari ſub conditione, ſi debitoris facta fuerit.

8 ¶ Si duo a pariter b de hypotheca paciſcantur, in quantum quiſque obligatam hypothecam habeat, verum pro quantitate debiti, an pro partibus dimidiis, quæritur? Et magis eſt, vt pro quantitate debiti pignus habeant obligatum: ſed vterque ſi cum poſſeſſore agat, quemadmodum, verum de parte quiſque, an de toto, quaſi vtrique in ſolidum res obligata ſit? quod erit dicendum, ſi eodem c die pignus vtrique datum eſt ſeparatim d: ſed ſi ſimul illi & illi, ſi hoc actum eſt, vterque rectè in ſolidum aget, ſi minus, vnuſquiſque pro parte.

9 ¶ Poteſt ita e fieri pignoris datio, hypothecæve [illegible] hoc enim

a Summa huius legis hæc eſt. Pignus vindicat creditor à non poſſeſſore, niſi qui dolo non deſiit poſſidere, eius abſoluendus, à poſſeſſore aut pecuniam debitam creditori ſoluere, aut pignus reſtituere poſſeſſor debet: ſi neutrum facere velit, condemnandus eſt. [illegible] ſi velit reſtituere, nec poſſit, [illegible] abſoluetur, ſi reſtituere non poteſt, quia dolo deſiit poſſidere, tamen condemnandus quanti in litem creditor iurauerit, vt hîc. [illegible]

b Eo caſu [illegible]

c Quo magis [illegible]

d Iuratur in litem contra non reſtituentem [illegible]

e Iuratur in litem aduerſus non reſtituentem in actionibus in rem l.5.ſ. [illegible] f Pignus actiones in rem ſunt l.17.inſ.eod.

f Licet ad generalem, quam ſpeciali ſubiicere ſolent contrahentes & notarij, requiritur, vt res obligata tunc fuerit in bonis debitoris: nam in generali rerum obligatione, ſufficit ſi poſtea res quandocunque inueniatur in bonis obligantis. Hinc interim formam contrahendi in hypothecaria obſerua.

g Mixtam hanc hypothecam poſſis dicere, ex generali & ſpeciali.

h Notanda eſt hæc notarij vtiliſſima alicuius obligandi formula.

i vt in l.4.§.4.ſup. [illegible] k non expreſſe ſpecialiter.

l Stellionatus l.3.1. [illegible] l.16.in fi. ſup.de pign. & falſi.l.21.inſ.de falſis.

m Et venditur, nam de venditionibus loquuntur [illegible]

n Tunc enim volenti creditori non fit iniuria, quemadmodum ſi res debitoris [illegible] Num vero neceſſitas imponitur notario (cuius miniſterio vel opera, vel quo teſte ſeu præſente debitor ſuæ alij obligatus fuit,) vt id ſecundo debitoris creditori indicet?

o l.4.de fid.inſ.qui potior.

p Alluuio pignus auget. Creſcit pignus alluuione, l.18.§.1.§.2.in fin.ſup.de pigneraticia, & hereditas l.13.§.3.ſup. [illegible] vſusfructus l.9.§.4.ſ.de vſufr. Creſcit & alluuione legatum, dos, fideicommiſſum, feudum l.34.ſup.de rei vind. [illegible] q Atqui alluuio in agris limitatis locum non habet l.16.ſ.de adquir.dom. [illegible] omnis enim limitata eſt natura.

r Et ita aliena, v. Donatum [illegible]

ſ Ratihabitione negotium geſtum confirmatur l.6.§.9.l.9.l.24.§.de negotijs geſt. [illegible] mutuò filiolam, contractum l.vlt. C.de S.C. Maced. venditio l.49.§.1.inſ.de vſur. donatio d.l.25. ſolutio l.71.§.1. inſ.de ſolut. delictum l.152.§.2.ſ.de reg.iur. [illegible]

t Ratihabitio pignus conciliat l.20.in fi.prin.ſ.de pigneratitia.

u Voluntas quæ ſequitur ratihabitio eſt, vt [illegible]

x [illegible] y Ratihabitio voluntatis ſpecies, dixi [illegible]

z Ratihabitio retrotrahitur ad tempus conuentionis, v. Dyn. in c. ratihabitio, de reg.iur.in 6.

a Nam & is regulariter qui pignori obligare non poteſt, pignorationi conſentiendo nihil agit. Vſufructuarius tamen pignorandi proprietatem ius non habens [illegible] poteſt obligationi proprietatis conſentire.

b Puta ſi domus ad aream ſit redacta, & iterum poſt extructa. v.l.29.§.2.inſ.eo. [illegible] in domum vel vineam ſit mutatus, inſ.eod. Hypotheca non tollitur domus ſi ea horto facta ſit, [illegible] ſi domus ibi ædificata, aut vineæ ibi poſitæ.

c Et horto facto. *Hal.* d Pignus creditor vindicare poteſt v.l.27.inſ.eod.

e Puta ſiue poſſidens & dolo deſiit poſſidere.

f vt l.6.inſ.quib.mod.pig.

g Scilicet, vt poſſeſſor rem reſtituat. eáque iure pignoris à creditore retineatur, vt hinc colligere poſſis hypothecaria formula qualis eſſe debeat [illegible] quemadmodum concipiendi libelli, & ferendæ ſententiæ in actione hypothecaria ſint.

g Iuſiurandum in litem plus quàm debetur, hoc eſt, plus debito continet.

h Imo tanti condemnandus videtur l.21.in pr.ſ.eo.v. æquitate ſententiam in §.6. inf.eod.

i Quaſi Seruiana in rem actio creditori vtilior eſt, quàm perſonalis.

k Nam hæc diſtinctio ſeruanda, de qua hic agitur.

l Pignoris fructus poſt litem conteſtatam perceptos, poſſeſſor creditori reſtituit arbitrio iudicis, ſi minoris ſit prædium quàm debeatur: antecedentes, hoc eſt, ante litem conteſtatam perceptos non reſtituit, niſi extent, & res pignorata non ſufficiat. adde l.2. C.de quib. cauſ. pignus.

m Etiam de fructibus. *Hal.* extantibus ſc. non de conſumptis à bonæ fidei poſſeſſore l.1 §.2.ſup.eod.

n dixi ad l.3. C.de quib. cauſ. pignus.

o Pignus ſibi adiudicatum, creditor perſequitur, non rei vindicatione, ſed hypothecaria. Quid ita? Hæc adiudicatio ius dominij non tribuit.

p Quaſi agere teneatur creditor actione rei iudicatæ [illegible] 40. ſup.de [illegible] q Euidenter enim iniquiſſimum eſt prodeeſſe rei iudicatæ exceptionem ei contra quem iudicatum eſt l.16.ſ.de except.rei iudicatæ.

r Formula replicationis.

ſ l.21.inſ.eo. & malè: nec enim pluris condemnari poteſt d.l.21.

t Aduerſus debitorem pignus non reſtituentem in litem iuratum eſt. §.3.ſup.eod. l.21.in §.3.eo. Pluris ita condemnatus eſt, quàm ſors & vſura ſortis faciebant. hæc enim poteſt excedi iuramentum in litem. Quæritur, ſi ab ea condemnatione, ſortis & vſurarum veram quantitatem ſoluerit, an pignus liberet: etiamſi non ſoluerit quanti in litem iuratum eſt: ſi ſubtilitatem legis & auctoritatem ſententiæ ſpectamus, non exoneratur eſt, niſi quanti in litem fuerit iuratum, ſoluerit: humanius eſt tamen liberari, ſi id quod re vera debeat, ſoluerit, vt hîc. Humanius agitur aduerſus debitorem, quàm aduerſus extraneum poſſeſſorem. Ille non pluris quàm debuit, hic etiam pluris condemnatur l.21.in §.3.eod.

u Prioris iudicij pronuntiatione res tranſit in rem iudicatam: dixi ad Nou.97.

x Subtilitas eſt iuris, debitorem teneri in veram quantitatem ſententiæ, licet ea ſortem & vſuras debitas excedit. humanius eſt, eum liberari dando id quod re vera debet. Ratio: quia ſi creditor ab extraneo plus ſuo debito cœpiſſet, debitori redderet l.21. in §.3.eod. Igitur plus debito ab ipſo debitore non exigere iniquum fuerit.

y l.41.ſup.de pigneratit. v.l.5.C.ſi aliena res.

z vide l.10.ſup.eod.

a Pariter, hic non eſt eodem momento, ſed eodem die diuerſis momentis.

b Simul dicitur fieri, quod eodem die fit, licet diuerſis momentis. *Sur.*

c Id eſt, diuerſis momentis, eodem tamen die.

d Imò, vt hoc non actum ſit, cùm res pluribus ſimul datur, æqualis tamen omnium cauſa eſt in pignore l.20.§.1.ſup.de pigneratitia. & ita pro ſua parte, non in ſolidum.

e v. quæ notaui ad l.81. in fin. pr.ſup. de contr. empt.

f De iuſto pretio adde quæ ſcripſi ad l.50.inſ.de furtis.

g Atqui pretij quantitas conferri non poteſt in alterius vel ipſius emptoris arbitrium l.25.ſup.locati. l.35.§.1.ſup.de contrahenda emptione. Hic pretij æſtimatio refertur ad iuſtum pretium, hoc eſt, vel ad commune ſeu forenſe vel iudicis arbitrio finiendum: quod tanquam viri boni arbitratur. [illegible] electis iuſtis æſtimatoribus: ea dêque ab eis interponenda, argument. legis 29.C.de fide inſtrumentorum. [illegible] 57. §. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

caſu videtur quodammodo conditionalis eſſe venditio:& ita Diuus Seuerus,& Antoninus reſcripſerunt.

Quid ſit actio hypothecaria.

17. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

Pignoris a perſecutio b in c rem d parit actionem creditori.

De eo cui competit Publiciana.

18. *Paulus* lib. 29 ad Edictum.

Si ab eo f qui Publiciana g vti potuit, quia dominium h non habuit, pignori accepi: ſic i tuetur me per Seruianam Prætor, quemadmodum debitorem per Publicianam.

De pluribus rebus pignoratis.

19. *Vlpianus* lib. 21. ad Edictum.

Qvi pignori plures res accepit, non k cogitur vnam liberare,niſi l accepto vniuerſo, quantum debetur.

De penſione obligata.

20. *Idem* libro 63. ad Edictum.

Cvm conuenit, m o *qui ad refectionem in ædificij credidit, de penſionibus iure pignoris ipſe creditum recipiat*, etiam actiones vtiles aduerſus inquilinos accipere, cautionis p n exemplo, o quam debitor creditori pignori dedit.

De procuratore & negotiorum geſtore. 1. De eo qui habet Publicianam. 2. De periculo & commodo pignoris. 3. De litis æſtimatione.

21 *Vlpianus* lib. 73. ad Edictum.

Si inter colonum, & procuratorem p meum conuenerit de pignore, vel ratam q habente me conuentionem,vel mandante, quaſi r inter me, & colonum meum conueniſſe videatur.

1 ¶ Si debitor ſeruum quem à non domino ſ bona fide emerat, & pignorauit a, teneat, Seruianæ locus eſt:& ſi aduerſus eum agat creditor,doli replicatione exceptionem elidet b:& ita Iulianus ait c: & habet rationem c.

2 ¶ Quidquid pignori commodi, ſiue incommodi fortuito d acceſſit,id ad debitorem pertinet.

3 ¶ Si res pignorata non reſtituatur, lis aduerſus poſſeſſorem erit æſtimanda, ſed vtique aliter ſ aduerſus ipſum debitorem, aliter aduerſus quemuis poſſeſſorem. nam aduerſus debitorem, non pluris, quam quanti debet : quia non pluris intereſt. aduerſus ceteros poſſeſſores,etiam pluris. & quod amplius g debito conſecutus creditor fuerit,reſtituere debet debitori pigneraticia actione.

Si dominus ei qui pignorauit ſucceſſerit.

22. *Modeſtinus* lib. 7. Differentiarum.

Si Titius,qui rem meam ignorante me creditori ſuo pignori obligauerit heres h extiterit, ex poſtfacto pignus directo i quidem non conualeſcit; ſed vtilis k pigneraticia dabitur creditori.

De locatione. 1. De abſentibus.

23. *Idem* lib. 3. Regularum.

Creditor prædia ſibi obligata ex cauſa pignoris locare recte l poterit.

1 ¶ Pignoris obligatio etiam inter abſentes m recte n ex contractu obligatur.

De eo qui prohibetur emere.

24. *Idem* libro 5. Regularum.

In o quorum finibus emere p quis prohibetur q, pignus accipere non r prohibetur.

De retentione.

25. *Idem* lib. 8. Regularum.

ſi minus ipſa litigatores. adiungerem iuſſu iudicis exigere. argum. legis hoc exiſtat 7. [illegible] l. de ſecundis nuptiis.

a & hypothecæ l. 18. C. de pign.

b Quaſi Seruiana ſic l. 18. §. 3. ſup. eo. l. 18. C. eod. l. 2. C. ſi unus ex pluribus. §. 7. Inſt. de actionibus.

c l. 16. §. 3. in fin. ſup. eod. l. vlt. C. ſi aduerſus rem iud. non. cauſ. l. vlt. C. de obl. & actionib. Inſt. de act. l. vlt. Cod. ſi vnus ex pluribus hereditatem creditori.

d Imo non parit in rem actionem. Nam pignus contractu conſtituitur, l. 1. ſup. de pignoratic. actione. l. ſi ſibi. §. ac pignore ſup. de public. Contractu ius reale non adquiritur, ſed traditione, l. 20. C. de pact. l. 3. §. 1. 2. ſi quis ſup. quemadmod. ſeruitut. Nam dicemus pignore adquiri in rem actionem. quod pignoris ſecuritas ſit minimi momenti, vt ideo facile vaſcatur? An potius quod pignus naturæ aut alij contractui ſæpe adijci ſoleat: Mutuum & ſimiles contractus ex ſe tam perſonalem actionem pariant, vt niſi pignus realem pariat, ſuperuacua futura ſit pignoris adiectio?

e Adeo vt vindicatio creditori competat l. 20. in fin. Cod. de pign. l. 16. §. 3. ſupra eodem.

f Id eſt: ſi à non domino vt l. 21. §. 1. inf. eod.

g Publicianam & quaſi dominium habens, pignus dare poteſt, vt hic. Atqui Publicianam habens rem in bonis non habet. Creditor autem qui pignus accipit,vt pignus ſuum recte tueatur, probare debet rem fuiſſe in bonis eius à quo accepit pignus l. 15. §. 1. ſup. eodem. Dicendum eſt, eum qui vtile rei dominium habeat,rem in bonis habere l. 49. inf. de verb. ſign.

h Sed quaſi tantum & vtile, vel ſi ita liceat loqui, indirectum, l. 21. §. ſi debitor. h. eod. l. 1. & tototit. ſupr. de Publ. §. 3. & 4. Inſt. de act.

i Pignus qui accepit à non domino, Publicianam tamen habente, ita defenditur per Seruianam, vt is à quo accepit, per Publicianam, vt hic. At non defenditur per Publicianam l. 13. §. 1. ſup. de Publiciana. Non defenditur quoque Seruiana aduerſus verum dominum pignoris l. 18 ſup. de rei vindic. Exceptio dominij repellit Publicianam l. vlt. ſup. de public. l. 4. §. de except. rei iudic. multo igitur magis, qui pignus accepit à Publicianam habente.

k Pignoris liberatio indiuidua eſt l. 65. l. de euictionib. nec enim creditor pignus eiuſve partem reddere tenetur, niſi accepto vniuerſo quod debetur, vt hic. & l. 8. §. 2. l. 9. §. 3. ſup. de pign. l. 85. §. pen. ſ. de verb. oblig. l. 1. C. de luit. pign. l. 16. C. de diſtract. pignorum. Vniuerſo, hoc eſt, ſorte & vſuris l. ατεπερη. C. de vſuris l. 41. §. Lucius. l. de vſuris, expenſis litis l. 65. ſupr. de rei vindic. l. vlt. §. in computatione. C. de iure deliberandi. l. 2. C. ſi cui minor creditor. eo omni quo deerſus ſit ſua creditoris l. integrum. 7. §. non ſolum, 5. l. de dolo. Quid tamen ſi ita conuentum ſit, vt parte ſortis vel debiti ſoluta, creditor pignus eiuſve partem reſtituere aliud dicendum. d. l. 41 §. 1. Quid ſi debitor partem offerat, partem aliam neget? v. l. 21. §. ſi certum. quid ſi liberis, pro eo ſi aliud ſoluat? quid ſi debitor non ſit ſoluendo? v. Authent. hoc niſi debitor. C. de ſolut. Quid ſi debitor Emphyteuta ſit patrimonij Cæſariani v. l. placet. C. de collat. fund. patrim. lib. 11 Quid ſi volenti publicano pars ſoluta, an nocebit ei? v. l. vlt. C. de apoch. publ. Quid ſi debitor diuerſis locis, non vno loco debeat? v. l. 2. §. ſi quis ita. ſ. de eo quod certo loco. Quid ſi vnum ex pluribus fideiuſſoribus liberare velit debitor? v. l. 15. §. 1. l. de ſol. Quid ſi lege quidquam debeatur? v. d. Authent. hoc niſi debitor l. 5. inf. de verb. obl. Quid ſi pro parte ſoluat pro altera parte compenſationem petat? v. l. 5. l. 12. C. de compenſat. Quid in ſpecie l. vlt. inf. quibus modis pignus? Partis oblatione integrum pignus liberari dicendum eſt.

l Cui ex conuentum competit exceptio non impleti tractatus pignoris, vt hic, & l. 4. §. 3 ſup. de pignoratitia. l. 1. C. de ſolut. ſ. ſeq. l. 85. §. pen. de verb. oblig. vt & aliis contractibus pura non impleta emptionis. l. 1. ſ. de lo. diem addict. & tit. de leg. commiſ. l. 13. §. 8. ſup. de act. empt. venditionis, l. 2. §. 1. l. 25. l. 50. ſup. de act. empt. locationis l. 9. l. 15. l. 24. §. 4. ſup. locati. l. 6. C. de locato conductionis, l. 1. C. de rer. permut. l. 1. ſup. ſi ager vectig. l. 2. C. de iure emphyt. ſocietatis. l. 29. in fin. ſup. pro ſocio.

m De hoc dicam ad l. 5. inf. qui potiores.

n Potiſſimum cautio & nomen pignori dari l. 13. §. 2. in fin. ſup. eod. l. 42. ſup. de pignoratitia.

o Qui ad refectionem ædificij credit pecuniam, plerumque ita ſtipulatur, vt ædificij refecti *penſiones iure pignoris recipiat*, quo nomine aduerſus inquilinos perinde vtili actione experiri poteſt, vt is qui cautionem ſeu nomen à debitore pignoris accepit. Poteſt enim creditor in hac ſpecie experiri aduerſus debitores à quibus cautio emiſſa aut nomen ſcriptum eſt. vide l. 15. §. 2. in fin. ſup. eod. l. 18. ſ. de pignoratitia act. l. 4. C. quæ res pignori.

p Procurator priuati, vt hic, & reipublicæ, vt pignori dare poteſt, l. 11. ſup. eo. ita & declinet adde l. 23. inf. eod.

q Qui ratum habet vel mandat, ipſe pignerare videtur. adde l. 16. §. 1. ſup. eod. Ratihabitione pactum pignus conualeſcit.

r Quaſi conueniſſe videtur, qui per procuratorem pactus eſt; non ipſe quidem conuenit, ſed quaſi. *Quaſi* conditio dictionis non pene diminutiua, aut propeſed veritatis interpretationem tamen.

ſ vide l. 18. ſupra eodem.

a Ignorauit, in contrario ſit l. 1. eodem.

b Debitor non poteſt reſtitui quæſitorum commodi.

c Cur habet rationem? quia debitor pignus emit ab eo qui id vendidit, et conſentire : l. vlt. 14. C. de contrah. ſtip. vel ius debitori generali hypotheca coniunctus, poteſt accipere rem illam ad quam agitur non habiſſe ad eſſe ſuam, ſed aliena, & laudare dominium; à non domino, ſrustra debitor qui accipere : quod non ſufficiente accipere mercede, non item. Si ab eo qui accepit rei fuerit in earum bona fide, ſi ſpecialiter rem eam obligauit; hoc enim caſu praeſtiones [illegible] de hereditate, dicitur [illegible].

non poteſt. Mendacij enim conuincitur, qui rem ipſam in ſpecie obligauit.

d vide l. 24. §. 2. ſ. de pignorat.

e Pignori quidquid accedit commodi, vel incommodi, debitoris eſt vt [illegible] debitoris: quia dominus pignoris l. 6. l. pignus. 9. C. de pign. l. ſi in [illegible] de pign. §. vlt. Inſt. quib. mod. re contrahit. l. 23. Inſ. de reg. iur.

f dixi ad l. 16. §. 6. ſup. eod.

g v. l. 6. C. de pign. Pignoris fructus & omnes eius vtilitates debitori reſtituere creditor debet. Quin ſi pignus plus vendidit accepto [illegible] primum in vſuras, deinde in ſortem, poſtremo id quod ſupereſt reddi. l. 35. ſup. de pign. act. & illam ipſam quantitatem quæ plus continet, ſorte vel vſuris [illegible] ſit, vſuras præſtat l. 6. §. 1. ſ. de pignorat. Quid ſi creditor ex eo quod plus eſt debitoris fundum comparauit? Debitor in ea ſpecie non in fundum ipſum ſed in perſonam creditoris experitur l. vlt. C. de diſtr. pign. Quid ſi plus quidem vendit pignus, nondum tamen pretium exegit? v. l. 24. §. 1. ſ. de pign. act. l. ſ. [illegible] & d. l. vlt. Quid ſi minus redegit ex venditione? v. l. 3. l. 3. l. 1. C. ſi ant. pign. in fin. l. de diſtr. pign. l. 18. ſ. de rebus cred. l. 6. C. ſi certum pet. l. 10. C. de oblig.

h Huius legis ſententia explicata eſt in l. 16. §. 7. ſ. eod.

i Quia nihil ipſo pactum ſum de pignore.

k Ad exemplum hypothecariæ, idque ex æquo & bono l. 1. C. ſi in cauſa iud. Paulus ait, pignoris perſecutionem non eſſe dandam creditori aduerſus [illegible] pignoris cauſa ſibi obligati à debitore poſt eſt ſucceſſorem l. 41. in fin. de pignoratitia. Et ita eſt. nam de directa loquitur, ſed in fine addit vtilem dari [illegible] d. l. 41. v. Alciat. 7. Parerg. 14. Duar. 2. diſp. 4. Cuiac. 19. obſ. 26. [illegible] tom. 5. obſ. 7. l Imo non poterit. Nam qui locat fruitur l. 12. §. ſi vſufructuarius l. 13 in fin. l. 15. §. 4. §. 5. ſup. de vſuf. Creditor autem eius fundi pignori vti non poteſt. l. 54. ſub. ſortis; §. 6. Inſt. de obl. ex delicto. An huic locum relinquet ad creditorem, cui ius ſit ἀντιχρήσεως in pignore: ad potius ad res crescentes pignoris, quæ niſi locentur per creditorem, noxia futura ſint ipſi debitori. l. 1. C. de pignor. act. m v. l. 1. ſup. eo. h. e. per nuntium, epiſtolam, procuratorem l. 2. ſup. eod. l. 2. ſupr. de pact. l. 1. §. 2. ſupr. mandati: l. 1. §. 2. ſup. de contr. empt.

n Imo non recte. Nec enim per liberam perſonam pignoris obligatio nobis adquiri poteſt l. 11. §. 6. ſup. de pignorat. Ipſa obligatio adquiri per liberam perſonam nobis non poteſt : pignoris tamen obligat: ipſi poſſeſſio poteſt, vt apertis verbis Vlpiani cautat in d. §. 6 Quod ſi tamen eadem differentiæ [illegible] poteſt poſſeſſionis adquirendæ rationem aſcribi: eſt à traditione obligationis, à iure ciuili: hanc ab his qui in poteſtate noſtra ſint tantum adquiri [illegible] à quouis l. 53. l. de adqu. rerum dom. Quia obligationes cohærent [illegible] obligantibus l. 1. l. 3. l. 7. ſup. pro ſocio. o Ita magiſtratus in ſua prouincia [illegible] vetiti l. qui officij cauſa 62. ſup. de contr. empt. Cicero 4. Verrina: Voluerunt qui cum poteſtate aut legatione in prouinciam eſſet profectus [illegible] tantum, vt emeret argentum, dabatur enim de publico: vel veſtem: [illegible] enim legibus. Mancipium putauerunt, quo & omnes vtimur, & non [illegible] populo, ſanxerunt: Ne quis emeret mancipium niſi in demortui locum. & poſt [illegible] animo te inſtruere domum tuam voluerunt, ſed illum eſſe [illegible] Quæ fuit cauſa cur tam diligenter nos in prouinciis ab emptionibus remouerent? Hæc, iudices, quod putabant ereptionem eſſe non emptionem, cum venditori ſuo arbitratu vendere non liceret in prouinciis intelligebant, ſi is qui cum imperio eſſet, quod apud quemcumque eſſet, emere vellet, [illegible] quidque vellet ſiue eſſet venale, ſiue non eſſet, quanti vellet, auferre.

p Emere prohiberi, minus eſt quam commercium rei aut alienationem interdici. Emptione prohibita non interdicitur pignori capere. [illegible] commercio rei interdicto, pignus accipi non poteſt. Hoc [illegible] pignoris acceptio, commercij & alienationis ſpecies eſt l. 1. §. 2. l. que in pignori [illegible] de reb. alienis non alienandis. emptio vero ſpecies non eſt. Haec [illegible] Ita non rectius hæ leges poſſunt. d. l. 1. §. 2. quam v. dicamus eum [illegible] tione à lege prohibita, pignori interdici: quod tamen permiſerit [illegible] alienatio eſſet intercepta id enim repugnat d. l. vlt. Neque alius eſt quod [illegible] trigarius putat commercio interdicto pignus interdici: [illegible] non interdici. Nam & hoc poſtremum falſum eſt d. l. vlt. Minus enim [illegible] Bindo Bartolo [illegible] alienare prohibitum, pignus interdici [illegible] emere prohibeatur.

q Ratione officij ac magiſtratus l. 46. ſup. de contr. empt. id ſe [illegible] l. 62. §. 6. inf. de contr.

r Imo: qui prohibetur emere, prohibetur pignus accipere. l. 1. §. 2. inf. que res pign. l. vlt. C. de reb. alien. quia pignus inutile eſt creditori niſi poſſit vendere l. 4. ſup. de pign.

Cum

a Vitioſa pignoratio ius retentionis non tribuit. vitioſa ſit, cum eius nō eſt cauſa [illegible] l. 6. l. qui ſacris.
b Vitioſus & inutilis contractus ius hypothecæ non tribuit.
c Imò, retentioni locus eſt. l. 1. C. de fu. pœn. l. 10. l. ff. eod. de pignorat.
d l. 2. ff. de diſtr. pign. Idem eſt ſi emit à creditore, l. 59. § 1. ff. mandati l. 2. de pr. C. de dolo.
e l. 1. in fin. C. de nouat.
f Perſuadet facilè filio ſuo pater, l. 22. ff. de ritu nuptiar. vt & patronus liberto, l. 1. § 5. ff. quarum rerum actio.
g Non metuere debeat ex hoc, &c. Hal.
h Sed ſola reuerentia, v. l. 22. ff. de ritu nupt. quæ ſola metum non arguit.
i Scribens inſtrumentum obligationis rei ſuæ, obligationi eius conſentire videtur, etiam ſi filius ſit qui patre id iubente faciat.
k Imò contractui pignoris non obeſt, quod debitor teſtamentum creditoris, in quo ſe [illegible] pignus expreſſit, ſignaſſe proponitur, l. 39. in fin. ff. de pignorat. ita qui [illegible] honorum intereſt vt, hac teſte, repudiare his non cenſetur, quod in illis bonis ſperat, aut ſperare poteſt. l. 34. § 1. ff. de leg. 2.
l Sed ab heredibus empta aliunde: hinc collige, defunctum etiam heredis pignorare poſſe.
† ſubrogata res rei pignoratæ ab alio quàm à pignorante, non cenſetur obligata, niſi ex ipſa re pignorata ſuum ortum habuerit.
m v. l. 13. ff. eod.

Cum vitioſè a vel inutiliter contractus pignoris intercesſerit, retentioni b locus non c eſt, nec in bona creditoris ad fiſcum pertineant.

De fideiuſſore qui pignora ſuſcepit, & non ſoluit. 1. De eo qui ſcripſit inſtrumentum obligationis rei ſuæ. 2. De re ſubſtituta in locum rei obligatæ.

26. *Idem* lib. 4. Reſponſorum.

Fideiuſſor impetrauit à poteſtate d vt & *antequam ſolueret e pignora ipſe poſſideat quæ [illegible] creditoribus*, nec ſatisfecit modò heres debitoris paratus eſt ſoluere creditoribus: quæro, an pignora fideiuſſor reſtituere cogendus ſit? Modeſtinus reſpondit, cogendum e eſſe.

1 ¶ Pater Seio emancipato filio facilè f perſuaſit, vt, quia mutuam quantitatem acciperet à Septitio creditore, chirographum perſcriberet ſua manu filius ſ eius, quod ipſe impeditus eſſet ſcribere, ſub commemoratione domus ad filium pertinentis pignori dandæ. quærebatur, an Seius inter cætera bona etiam hanc domum iure optimo poſſidere poſſit, cum patris ſe hereditate abſtinuerit, nec metueri g ex hoc ſolo, quod mandante patre, manu ſua perſcripſit inſtrumentum chirographi, cum neque conſenſum ſuum accommodauerat patri, aut ſigno ſuo, aut alia ſcriptura h? Modeſtinus reſpondit, cùm ſua i manu pignori domum ſuam futuram Seius ſcripſerat, conſenſum ei obligationi dediſſe k manifeſtum eſt.

2 ¶ Lucius Titius prædia, & mancipia, quæ in prædiis erant, obligauit; heredes eius prædiis inter ſe diuiſis, illis mancipiis defunctis, alia ſubſtituerunt. creditor poſtea prædia cum mancipiis diſtraxit. quæritur, an ipſa mancipia, quæ ſunt modò in prædiis conſtituta: hoc eſt l in l hypothecis, emptor vindicare rectè poſſit? Modeſtinus reſpondit, neque pignorata ſunt ipſa l mancipia, neque † ex pignoratis m ancillis nata, minimè creditoribus obligata eſſe.

De pignore deteriorato à debitore.

27. *Marcellus* libro 5. Digeſtorum.

Seruum, quem quis pignori dederat, ex leuiſſima offenſa vinxit, mox ſoluit: & quia debito non ſatisfaciebat, creditor minoris n ſeruum vendidit, an alia actio creditori in debitorem conſtituenda ſit, quia crediti ipſius actio non ſufficit ad id, quod deeſt, perſequendum? quid, ſi eum interfeciſſet, aut eluſcaſſet? vbi quidem interfeciſſet, ad exhibendum o tenetur: vbi autem eluſcaſſet p, quaſi damni iniuriæ dabimus actionem ad q quantum intereſt, quod debilitando, aut vinciendo, perſecutionem pignoris exinanierit. fingamus nullam crediti nomine actionem eſſe, quia fortè cauſa ciciderat: non exiſtimo indignam rem animaduerſione, & auxilio prætoris. *Vlpianus notat*, ſi r vt ſ creditori noceret, vinxit, tenebitur: ſi merentem, non tenebitur.

Si pater obligatum filio ſub conditione relictum pignus acceperit.

28. *Paulus* lib. 5. Quæſtionum.

Si legati conditionalis t relicti filiofamilias, pater ab herede rem propriam eius pignori u accepit, & mortuo patre x vel y emancipato filio, conditio legati extiterit, incipit z filio legatum deberi a, & neque pater poteſt pignus vindicare a, neque filius, qui nunc habere cœpiſſet actionem, nec ex præcedente tempore poteſt quicquam iuris habere in pignore, ſicut in fideiuſſore dicitur.

De generali conuentione, & de bonis heredis. 1. De partu pignoris. 2. De domo exuſta, & iterum extructa. 3. De ſeruo qui omnia bona generaliter obligauit.

29. *Idem* lib. 5. Reſponſorum.

Paulus reſpondit, generalem b quidem conuentionem ſufficere ad obligationem pignorum: ſed c ea quæ ex bonis defuncti non fuerunt, ſed poſtea ab herede eius ex alia d cauſa adquiſita ſunt, vindicari non poſſe à creditore teſtatoris.

1 ¶ Si mancipia in cauſam pignoris ceciderunt e, ea quoque f quæ ex his nata g ſunt, eodem iure habenda ſunt h. quod tamen diximus etiam adgnata teneri i, ſiue ſpecialiter de his conuenerit, ſiue non ſit, ita procedit, ſi i dominium eorum ad eum peruenit, qui obligauit, vel heredem eius. Cæterum (ſi) apud alium dominum pepererint k, non erunt obligata.

2 ¶ Domus pignori data, exuſta l eſt, eamq; aream emit Lucius Titius, & extruxit: quæſitum eſt de iure pignoris? Paulus reſpondit, pignoris perſecutionem perſeuerare m, & ideo ius n ſoli o ſuperficiem ſecutam videri, id eſt cum q iure pignoris: ſed bona r fide ſ poſſeſſores non t aliter cogendos creditoribus ædificium reſtituere, quàm ſumptus in extructione u erogatos, quatenus pretioſior x res facta eſt, reciperent.

3 ¶ Si ſciente & conſentiente domino ſeruus, vt *omnia bona domini pignori obligata eſſent*, conuenit, ipſum y quoque z, qui cauit, obligatum eſſe pignoris iure.

De periculo pignoris nomine accedit.

30. *Idem* lib. 6. Reſponſorum.

n Cur minoris vendidit? fortè quia minoris vendebantur ſerui vincti, quàm non vincti. Vlp. l. 8. § 11. l. 43. de ædil. edict. vbi dixi: adde Paul. 4. ſent. 2. § 4. Cur minoris? quia deterioris conditionis erant, quàm qui non vincti: enim verò non eiuſdem nomina ſed deditij fiebant Caius 1. tit. 1. § 4. ff. l. vnic. C. de dedit. libert. § 2. Inſt. de libert.
o Aquilia, & ad exhibendum, l. 7. § 4. ff. de dolo. l. 9. ff. ad exhib. in factum etiam, v. l. 5. in § 1. l. 17. ff. ad leg. Aquil. l. 3. in f. ff. de condict. [illegible].
p l. 5. § vlt. ff. ad l. Aquil. l. 27. in fin. ff. de condict. [illegible].
q Ad id quantum. Hal. quoties æſtimandum eſt id quod intereſt actoris, eius tantum damni ratio habetur, quod rem [illegible], quod rei cohæret, vt Rogerius dixit: quod item continetur, quod circa rem conſiſtit, & vt Græci interpretantur, ad l. 21. § 3. ff. de act. emp. [illegible] non eius quod venit aut venire potuit extrinſecus. Cuiac. 1. ad Afric. fol. 139. in fine.
r Pignoratum ſeruum creditoris debitor vincire non poteſt, vt creditori noceat: merentem poteſt, vt hic, & d. l. 5. l. 17. & l. 3.
ſ Mens debitoris ſeruum pignoratum vincientis aut nocentis ſpectanda eſt.
t Conditionalis nomine. Hal. conditio fuit, lego Titio centum, ſi iuris ſui effectus fuerit.
u Legati conditionalis nomine rectè exigitur cautio, & pignus accipitur, vt hic, & l. 1. § 14. l. 5. § 6. ff. vt in poſſ. legat. l. 15. ff. vt legatorum.
x Alterutro caſu filius factus eſt ſui iuris.
y Id eſt filio ſui iuris facto, patris morte vel ſui emancipatione.
z Quia conditio extitit, ſub qua illi legatum eſt, v. l. 38. ff. de reg. iur. Ex contrario patri in adoptionem filij [illegible]: vtilem actionem filio competere hinc etiam colligimus.
a Legatum relictum eſt Titio filiofam. ſub conditione. in id legatum pignus accepit pater. Filiofamilias morte patris vel emancipatione ſui iuris facto, conditio legati extitit: duæ quæſtiones hic oriuntur. Prima, cui id legatum adquiratur. Altera, an pignus de quo diximus filio ſit quæſitum, ſi legatum ei adquiratur. Quod ad primam quæſtionem attinet, legatum Titio adquiritur, quoniam tempore conditionis legati ſui iuris fuit, vt hic, & l. 5. C. de cond. inſert. l. 14. in fin. ff. quando dies leg. l. 38. ff. de reg. iur. in legatis, ſtatum filij, tempore conditionis legati inſpicimus, vt ſi eo tempore ſui iuris fuerit, ſibi adquirat, ſin minus, patri. licet in ſtipulationibus factis à filiofamilias ſub conditione, ſi filiusfamilias factus ſui iuris tempore conditionis, vtilitas ſtipulationis adquiratur patri, non filiofamilias: quoniam in ſtipulationibus, non tempus conditionis, ſed quo contrahimus, inſpicimus, vt dixi ad l. 78. ff. de verb. oblig. Quod ad alteram quæſtionem attinet, reſpondetur, ad pignus à patre acceptum, nullam cum filio Titio actionem competere. At legati commodum manſit in ipſum filium: legati etiam nomine pignus acceptum eſt: ipſius & pignoris perſecutio danda fuiſſet ipſi Titio: veriſimile eſt, ideo pignoris perſecutionem Titio non competere, quod pater ſibi, non filio pignus acceperit: ſibi accepit, cum putaret legatum ſibi adquiri poſſe. quod ſi pater & morte vel emancipatione filij pater iure proprio pignus accepit: filius iure alio proprio pignus perſequatur, ita hypotheca per patrem accepta proprio nomine, filio non prodeſt qui iure ſuo nititur. atqui quod in re filij pater ſtipulatur, non ſibi, ſed filio adquirit, l. 3. & 2. C. quando ex facto tutoris. Reſpondere poteſt, hoc iure patribus fuiſſe adquiſita, quæ per filios quærebantur: nouo iure, patres hodie tantum adminiſtrationis in bonis filiorum conſequi, vt in ſpecie huius legis dicendi non ſit, pignoratitiam competere filio ex patris ſtipulatione, aut pignoris acceptione.
a Filio emancipato. quid ita? quia tunc demum venit cùm extitit conditio.
b Generale pignus extenditur ad ea quæ poſt obligationem adquiſiuit ipſe debitor: at non ad ea quæ poſt eandem obligationem adquiſiuit ipſe heres aliunde, quàm ex bonis defuncti auctoris l. 1. in pr. ff. ea. l. 15. § 1. eod. Quid ſi defunctus bona ſui heredis obligauit? Quidam putant debitorem ſciens bona heredis (vtpote aliena) obligare non poſſe: neque eam obligationem aditione heredis confirmari, arg. l. vlt. alienam 41. C. de pign. Alij putant heredis bona ea obligari, quæ tempore obligationis à defuncto contractæ, & poſt aditam hereditatem adquiſiuerit: at non ea quæ iacente hereditate adquiſiuit: quia id genus bonorum, neque teſtatoris, neque heredis fuerit. Nam iacente hereditate, nondum eſt heres. Alij putant, heredem adeundo pignus rerum ſuarum à defuncto contractum confirmare, quod eſt verius, l. ſi fundus 16. § 1. ff. eod. niſi facto inuentario heres fuerit: tunc enim vltra vires hereditatis non obligatur, l. vlt. C. de iure deliberandi.
c Id eſt, quilibet generaliter bona ſua obligare poteſt: ſed tamen huiuſmodi obligatio non porrigitur ad bona heredis.
d quàm ex re teſtatoris.
e Id eſt ſi mancipia pignorata ſunt.
f Imò ancillæ pignoratæ partus non eſt pignori, *verſ. Caſſius*, ff. eod. Reſpondeo, vt partus pignori teneatur eſſe creditori, partum fuiſſe conceptum apud debitorem ſufficit. Nam ſi apud alium peperit & concepit (hoc enim poſtremum verbum huic legi noſtræ in fine adijciendum eſt.) Pignoratæ ancillæ huiuſmodi partus non eſt pignori creditoris: cùm eius ſit apud quem & conceptus & editus ſit. Nullo denique tempore fuit in bonis debitoris huiuſmodi partus. Cæterum venditæ ancillæ partus quoque vnà cum matre venditor emptoris ſit, l. vlt. ff. de adq. rer. dom. & l. 2. C. de rei vind.
g l. 13. ff. eo. l. 1. ff. de Saluiano, l. 1. C. de part. pign. l. 18. § 2. ff. de pignorat.
h adde l. 7. ff. in quibus cauſis pignus.
i Hoc eſt ſi apud debitorem ſaltem partus conceptus eſt, l. 1. C. de partu pignoris: l. 8. § 2. ff. de pignor. act.
k & conceperint.
l & ita interiſſe pignus videtur.
m Cur conualeſcit pignus? quia huiuſmodi extructio fecit, ne res interiſſe videatur, ſed tam renouata reſtitutaque potius, l. vlt. ff. eod.
n l. vlt. ff. eo. Imò non perſeuerat, quia ædibus legatis exuſtis vſusfructus perit, l. 5. § 2. ff. quib. mod. vſusfr. non vſusfructus fragilis eſt, nec reſtituitur facilè.
o Superficies ius ſoli ſequitur, id eſt eius conditionis eſt ſuperficies, cuius eſt ſolum: ſi ſolum antea pignoratum eſt, ſuperficies quoque pignorata intelligitur.
p l. 21. ff. de pignoratitia.
q Pignoratus fundus vnà cum iure ſuo pignoris tranſit in emptorem.
r Atqui bonæ fidei poſſeſſor eſt is autem ſi [illegible] pignoratum emit, impenſas non deducit? l. 44. in fine, ff. de damno: adde l. 6. & l. 8. ff. eod. Diſtinguendi ſumptus: ibi de ſumptibus refectionis: hic de ſumptibus noui ædificij agitur.
ſ An & malæ fidei? v. l. 38. ff. de pet. hered.
t Imò aliter, quippe emptor ſumptus in domo pignorata factos, aduerſus creditorem hypothecaria agentem, non ſeruat etiam ædium retentione, l. 44. ff. damni, l. de [illegible]. An dicemus emptorem illa lege malæ fidei fuiſſe? An potius in [illegible] id eſſe, vt ſumptus non reperat in illa lege emptor ædificij, [illegible]: hic autem expenſas in ædificio factas [illegible]. An potius dicendum illi, ſumptus refectionis non præſtari poſſeſſori à creditore, cum eos repetere poſſit à [illegible]: hic autem noui extructionis ſumptus repetere etiam à creditore, [illegible] nullius validitatis pignus habeat creditor?
u Aliud in refectione, l. 44. in f. ff. de damno.
x v. l. 10. ff. de inſtitoria, & Nau. C. c. vlt.
y Id eſt ſeruum ipſum qui promiſit. hinc colliges: Generali ſermone perſonam loquentis contineri, l. 53. in fin. ff. de ad. empt. v. l. 30. ff. [illegible] l. 18. C. de ſolut. vt hic ſeruus qui omnia bona domini obligat, ſeipſum quoque obligare intelligitur, ſicut l. 10. ff. de diſtr. pign. l. 27. ff. de [illegible].
z Imò, is qui loquitur non continetur, l. 73. in fin. ff. de adim. lega. vnde vaſſallus non cogitur iuuare dominum (licet ei fidelitatem aduerſus omnes promiſerit) contra ſeipſum. An idem contra patrem, filium, & deſcendentes? durum eſſet id in vaſſallo exigi, vt l. 30. C. de fideicom. lib. l. 7. § 3. ff. eod.

Paulus

Universidad Rey Juan Carlos

Periculum *a* pignorum *b* nominis vendere *ad* emptorem *d* pertinere *e*, ſi *f* tamen *g* probetur, eas res obligatas fuiſſe.

De fundo vectigali.

31. *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

Ex vectigali *h* fundo dicta erat, vt, *ſi post certum tempus vectigal ſolutum non eſſet, is fundus ad dominum rediret.* poſtea is fundus à poſſeſſore pignori *k* datus eſt: quæſitum eſt, an rectè *l* pignori datus eſt. Reſpondit, ſi pecunia interceſſit, pignus eſſe.

¶ Item quæſit, ſi cum in exſolutione vectigalis tam debitor, quam *m* creditor *n* ceſſaſſent, & propterea pronuntiatum *o* eſſet, *fundum ſecundum legem domini eſſe*, cuius potior cauſa eſſet? Reſpondit, ſi (vt proponeretur) vectigali non ſoluto, iure ſuo dominus vſus eſſet, etiam pignoris ius euaniſſe *p*.

De inductis in prædium.

32. *Idem* lib. 5. Reſponſorum.

Debitor pactus eſt, *vt quæcunque in prædia pignori data, inducta q, inuecta, importata, ibi naſcerentur eſſent, pignori eſſent.* Eorum prædiorum pars ſine colonis fuit: eaque actori *r* ſuo colenda debitor *ita* tradidit, adſignatis & ſeruis culturæ neceſſariis. quæritur, an & Stichus villicus, & cæteri ſerui ad culturam miſſi: & Stichi vicarij *ſ* obligati eſſent? Reſpondit, eos duntaxat, qui hoc animo à domino inducti eſſent, vt ibi perpetuò *t* eſſent, non *u* temporis cauſa accommodarentur, obligatos.

Si pignus detur adiecto.

33. *Tryphoninus* lib. 2. Diſputationum.

Is qui promiſit *ſibi aut x Titio*, ſolutum quidem Titio repetere non *y* poteſt, ſed pignus ei datum & *z* ante ſolutionem recipit *a*.

De taberna. 1. *De epiſtola non ſignata & ſine die, & conſule.* 2. *De hypotheca generali & pecunia poſtea mutuò accepta.*

34. *Scæuola* lib. 27. Digeſtorum.

Cum tabernam debitor creditori pignori dederit: quæſitum eſt, vtrum eo facto nihil *b* egerit, an tabernæ *c* appellatione merces *d*, quæ in ea erant obligatæ videantur *e*, & ſi eas merces per tempora diſtraxerit, & alias comparauerit, eaſque in eam tabernam intulerit, & deceſſerit: an omnia, quæ ibi deprehenduntur, creditor hypothecaria actione petere poſſit, cum & mercium ſpecies mutatæ ſint *f*, & res aliæ illatæ? Reſpondit: Ea *g*, quæ mortis *h* tempore debitoris in taberna inuenta ſunt, pignori obligata eſſe videntur.

1 ¶ Idem quæſiit, cum epiſtola *i* talis emiſſa ſit: [Greek text, illegible] id eſt, *Dominus [illegible] ſorori [illegible] ſed pignus à me accipere, [illegible] ſeruos [illegible] habeo [illegible] & quod tanquam bonorum fidem habenti*, an pignoris contractum ſinam verbum [illegible] epiſtola nullus numerari ſit, cum *k* ſine die & conſule ſit? Reſpondit, cum conueniſſe *l* de pignoribus videtur, non idcirco obligationem pignorum ceſſare, quod dies *m* & conſules additi, vel tabulæ ſignatæ *n* non ſint.

2 ¶ Creditor pignori accepit à debitore *quæ in bonis habet, habiturusque eſſet.* quæſitum eſt, an *o* corpora pecuniæ, quam idem debitor ab alio mutuam accepit, cum in bonis eius facta ſint, obligata creditori pignoris eſſe cœperint? Reſpondit, cœpiſſe.

De inſula combuſta & reſtituta.

35. *Labeo* lib. 1. Pithanon à Paulo Epitomarum.

Si inſula *p*, quam tibi ex pacto conuento licuit vendere, combuſta *q* eſt, deinde à debitore ſuo *r* reſtituta, idem in noua inſula iuris habes.

IN QVIBVS CAVSIS PIGNVS, VEL hypotheca tacitè *ſ* contrahitur.

TIT. II.

De pecunia ob reſtitutionem ædificij creditori vel inquilino ſubminiſtrata.

1. *Papinianus* lib. 10. Reſponſorum.

Senatuſconſulto, quod ſub Marco *t* Imperatore factum eſt, pignus *u* inſulæ creditori datum *x*, qui pecuniam ob reſtitutionem *z* ædificij extruendi mutuam dedit, ad eum quoque pertinebit *y*, qui redemptori *a*, domino mandante nummos miniſtrauit.

De inuectis & illatis. De penſionibus & deterioribus habitationis.

2. *Marcianus* lib. ſingulari ad formulam hypothecariam.

Pomponius libro quadrageſimo variarum lectionum ſcribit: Non *a* ſolùm pro penſionibus, ſed & ſi deteriorem *b* habitationem fecerit culpa ſua inquilinus *c*, quo nomine ex locato cum eo erit actio, inuecta & illata pignori erunt obligata.

De horreis, diuerſoriis, & area.

a Periculum pignoris eſt, ſi periculum, & debitor ſiat non ſoluendo: ſi pignus ipſum tolleretur.
b Pignora nominis venduntur, ea pignora ſunt, quæ nomine venditio continentur, quæ denique obligata ſeruis cauſa in ipſo nomine comprehenſa. Nec aliquis petes cum actione, nomen pignoratum.
c Emat ad debitore, *l. 1. C. de* [illegible]. Sive: eſt debitoris quamdiu pignoris ipſius dominus eſt.
d Etiamſi nondum ſoluit venditori pretium, *l. 68. de* [illegible].
e Tacitè ſcilicet multo magis ſi expreſſè id conuenerit: ſic & ſic intellige *d. l. 68.*
f Facit *l. 4. ff. de hereditate vendita.*
g Pignus vendens creditor, euictionem pignoris non præſtat emptori: niſi pignus ipſum ſciat ſibi non eſſe obligatum, adde *l. 30. l. 68. inf. de euiction. l. 12. §. ſeruitutibus, ff. de act. empt. l. 2. C. creditorem euict. pign. non debere, l. 10. inf. de diſtract. pign.*
h Vectigalis fundus, ex quo vectigal certis temporibus præſtatur, *v. l. ſi ager vectigalis vel emphyteuticarius, l. 71. §. ſi fundus. §. ſin eiſ. ff. de leg. 1.* i Vectigalis fundus ſeu emphyteuticarius plerumque ea lege dabatur, vt niſi certo tempore vectigal domino ſolutum eſſet, fundus ad dominum rediret.
k Vectigalis fundus pignori dari poteſt, vt hic. vt & ſuperficiarius, *l. 13. §. 3. ff. eod.* quod generale ſit iis qui vtile dominium habent, feudis exceptis, *c. 1. de prohibita feudi alienat. per Fridericum.* l Vectigalis, id eſt emphyteuticarius fundus poteſt etiam non requiſito domino, non idem eſt in feudo *c. 1. de prohibita feud. alien. per Frider.* ac quamuis à feudo ad emphyteuſim argumentum ducatur, non licet tamen à iuribus feudalibus argumentari ad correctionem iuris communis) pignorari, *l. 16. in fin. ff. de pign.* niſi res emphyteuticaria in eam quantitatem pignoretur, vt ſpes in penſionum luendarum, id eſt liberandarum, nulla ſit amplius ſpes, *l. 101. in prin. ff. de leg. 3.* vel niſi emphyteuta pacto prohibitus ſit eam obligare: tunc enim ea iure conſtituere pignus prætorium, vel iudiciale non poteſt, *arg. l. eod.* At verò res vectigalis poteſt pro executione rei iudicatæ capi, & creditori adiudicari? poteſt, ſaluo tamen iure domini, *v. l. 15. §. 16. 27. ff. de damno infecto.* [illegible]
m Ceſſante vectigal fundi ſuperaditum quoque ſolui poteſt.
n Poteſt igitur per creditorem ſolutâ mora purgari ipſi domino fundi vectigalis.
o Nam eo caſu ſententia præcise requiritur?
p Reſoluto iure eradentis, reſoluitur ius accipientis. idem dicendum quoties reſoluitur contractus, ex *l. 2. C. de reſcind.* nam cum ſit pacto quæſitum pro laudimiis reſolutum, idem eſt etiam, quando ſeditionibus nobis ex veteri pacto reſoluendum ab initio adiecto, reſoluuntur hypothecæ. v. Molin. 1. *Conſuet.* 21. n. 45.
q Inducuntur ſerui, *l. eod. in fin.* Inuehuntur res mobiles maiores, vehiculis importantur, quæ manu geſtari poſſunt. Naſcuntur autem in prædio, quæ è terra oriuntur: ibi parantur, quæ neque è terra producta, neque inducta, inuecta, vel importata: ſed quæ labore vel induſtria ibidem parta quæliaque. Et hæ differentiæ ſunt inducti, inuecti, importati, nati in prædio paratiue.
r Actor, qui & villicus ſeruus, *l. eod.* cui ſerui adſignantur culturæ neceſſarij: cum quo ſerui ad culturam mittuntur, *l. eod.*
ſ Vicarij ſerui adſcribuntur actoribus ac villicis. Vicarius eſt ſeruus ſerui.
t [illegible] *l. 7. §. 7. ff. de act. empt. l. 7.* [illegible] *l. 35. §. 3. ff. de hered. inſt. l. 41. §. 6. ff. de leg. 3. l. 75. ff. de penul. l. 42. ff. de religioſis. ſi* [illegible] *perpetuo 10. C. de religioſis.*
u Imo & qui temporis cauſa accommodati, *arg. l. 4. ff. de inſtructo vel* [illegible] *§. 1. ff. de* [illegible] *dari ibidem, & emendaui.* x Adiecto ſolui quidem poteſt, *l. 38. l. 95. §. 5. & 7. ff. de ſol.* nec tamen poſſunt ei obligari bona, aut pignori dari.
y Adiecto pignus dari non poteſt, quia damus receptum.
z multo magis poſt ſolutionem. a Imò non recepit: Nam inutiliter promiſſa, pignora accepta, retentione ſeruantur, *l. 4. C. de vſuris.*
b Cur nihil egiſſe videri poſſit? An quia taberna, de qua hic agitur, aut in ſolo publico poſita erat, aut de publico conducta: at eius generis tabernam pignori obligare non poſſit magis quàm res ipſas, quæ verè publicæ ſunt. *arg. l. 32. ſup. de contrah. empt.* An potius quia taberna tantum hic pignori data intelligitur, nec taberna cum inſtrumento: quæ ſi ita pignorata eſſet, nullum dubium foret, merces tabernæ quoque pignoratas, *arg. l. 7. ff.* [illegible] *l. 23. de inſtrucdo?*
c Taberna ignorata, hæc vel pignorata intelliguntur, merces tabernæ præſentes & futuræ ſine de nouo emptæ, ſiue in venditarum locum ſubiectæ, vt hic, imò ſubiectæ pignori eſſe non videntur, niſi dictum ſit, *l. 26. in fin. ff. eod.* An dicemus hic [illegible] merces mutatas eſſe ab ipſo debitore, non ab eius herede? An potius mutatione [illegible] corpora (vt eſt taberna) ob id non mutata intelligi, *arg. l. greges 13. ff. eod. l. qui. ff. de leg. 1.*
d Imò merces non videntur pignoratæ, *arg. l. 32. §. 2. ff. de vſufr. legat.* Nam dicimus in legatis ſtrictum non [illegible] pignoribus: vberius eaque [illegible] diceris, generali obligatione ſignificatum [illegible] videri obligatum *l. 6. ff. eodem.* Aliud [illegible], aliud merces.
e Dominium mercis reddunt tabernam inſtructam, *l. 183. ff. de verb. ſignif.*

[illegible] præſtationſ, ſemper probari neceſſe eſt. g Tacitè ſcilicet ex [illegible] parte debitoris: ex parte verò creditoris [illegible] acceptare [illegible] ceperat, qui eas [illegible], *v. l. 46. ff. de* [illegible] h Epiſtola ſine die, & [illegible] contrahendum pignus valet: [illegible] *C. qui potior, v. quæ ſcripſi ad l. 2. §.* [illegible] *Mathematicum, ſing. 45.* i Epiſtola pignus [illegible] *l. 5. §. 1. ff. eo.* l Qui quæ in bonis habet, habiturusve eſt, obligat [illegible] cuniam obligat, quam mutuo accepit [illegible] *3. ff. de reb. cred.* Quid: in iſtis corporibus pecuniæ, quæ [illegible] debitor, an potius anterior creditor, [illegible]. Nam iure ſingulari depoſitoribus id priuilegij datum *ſi* [illegible] *l. 7. in fin. ff. depoſiti.* m & rectè in bonis. Nam [illegible] adde *l. 7. in fin. ff. qui potior.* n [illegible] *l. 20. §. 2 ſup. eod.* o ad [illegible]
p *l. 2. C.* 13. [Greek text, illegible] tacitè, id eſt ſilentio, *l. 12. in pr. ff. de* [illegible] *l. 15. §.* [illegible] ſola præſumptione legis, *l. vn. C. eo.* etiam ei in hypothecam [illegible] *l. 3. C. eo.* nam alia hypotheca [illegible] *C. eo.* Tacita eſt igitur quæ à lege inducta, etiamſi lex eam [illegible] etiamſi lex vult eam hypothecam, eandem [illegible] inſtrumento aliquo comprehenſa. Idem dicerem [illegible] dicta ſit hypotheca, *l. 7. inf. eo.* Quid: porrò [illegible] rectò non poteſt, ſed obliquè tantum. [illegible]
q D. Marcus, *l. 24. §. 1. ff. de reb. auct. iud.* [illegible] D. Marci [illegible]
r Tacitam ſcilicet [illegible] de pignore tacito [illegible] ad refectionem domuum, quæ reſpublicæ [illegible]
ſ vt *l. 25. ff. de reb. cred.* [illegible] *l. 7. C. de ædif. priuat.*
u vel ædificatorum, *d. l. 25.*
x Secundus caſus eſt priuilegij dati mutuanti ad refectionem domus [illegible] eum qui domino ſecundum ad eum qui redemptori [illegible] hic. Tertius (hæc enim addi poteſt) ad eum qui [illegible] *l. 52. & l. 5. C. de ædif. priuat.*
y Cur pertinebat? [illegible] domino an redemptori ædifici [illegible] ob reſtitutionem ædificij credit [illegible] pecunia [illegible] accepiſſe intelligitur, *l. 28. §. 1. ſup. de* [illegible] [illegible] *l. 10. ſup. de* [illegible] *§. 37.* a [illegible] *l. 10. ſup. de* [illegible] b *l. 25. in f. ſup. locati.*
c Vide inſra.

[illegible] a Tabernam [illegible] generis [illegible] b Quid tamen [illegible] c [illegible] d Id eſt bonis & [illegible] e [illegible] f Scilicet [illegible] Papinianus [illegible]

3. *Vlpianus*

3. *Vlpianus* lib. 73. ad Edictum.

SI horreum a fuit conductum, vel diuerſorium b, vel area, tacitam conuentionem de inuectis, illatis etiam c in his locum habere, putat Neratius: quod verius eſt.

De prædiis vrbanis, vel ruſticis. 1. De ſtabulo.

4. *Neratius* lib. 1. Membranarum.

EO iure vtimur d, vt quæ in prædia vrbana inducta e, illata ſunt, pignori eſſe credantur, quaſi id tacite conuenerit: in ruſticis prædiis contrà f obſeruatur.

1 ¶ Stabula g, quæ non ſunt in continentibus ædificiis, quorum prædiorum ea numero habenda ſint, dubitari poteſt? Et quidem vrbanorum ſine dubio non ſunt, cùm a cæteris ædificiis ſeparata ſint. quod ad cautionem tamen h talis i taciti pignoris pertinet, non h multum ab vrbanis prædiis differunt.

De eo qui gratuitam habitationem accepit à conductore. 1. De obligatione pignoris pro parte debiti. 2. Si debitor [illegible] pignoraverit.

5. *Marcianus* libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

POmponius libro tertiodecimo variarum lectionum ſcribit: ſi i gratuitam k habitationem conductor mihi præſtiterit, inuecta à me domino inſulæ pignori l non m eſſe.

1 ¶ Item illud, inquit, videndum eſt voluntate n domini induci pignus ita poſſe, vt in partem o debiti ſit obligatum.

2 ¶ Si quis p fideiubeat, cùm q res illius à debitore, pro quo fideiuſſit, pignori data ſit: belliſſimè intelligitur r, hoc ipſo, quod fideiubeat, quodammodo mandare res ſuas eſſe obligatas: ſanè ſi poſtea ſint eius res hypothecæ datæ, non erunt obligatæ.

De manumiſſione ſerui tacitè obligati.

6. *Vlpianus* libro 73. ad Edictum.

LIcèt in prædiis vrbanis tacitè ſolet s conuentum accipi, vt perinde teneantur inuecta & illata, ac ſi ſpecialiter conueniſſet: certè libertati t huiuſmodi pignus non officit. idque & Pomponius probat. ait enim, manumiſſioni u non officere ob habitationem y obligatum.

De fructibus fundi locati. 1. De illatis vel inductis.

7. *Pomponius* lib. 13. ex variis lectionibus.

IN prædiis ruſticis fructus z, qui ibi a naſcuntur, tacitè b intelliguntur pignori eſſe domino fundi locati, etiam c ſi nominatim a id non conuenerit.

1 ¶ Videndum eſt, ne non omnia illata, vel inducta, ſed ea ſola, quæ, vt ibi ſint b, illata fuerint, pignori ſint? quod magis eſt.

De iuſta antichreſi.

8. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

CVm debitor gratuita c pecunia vtatur d, poteſt e creditor de fructibus rei ſibi pignoratæ ad modum f legitimum vſuras retinere.

De manumiſſione ſerui obligati.

9. *Idem* libro ſingulari de officio præfecti vigilum.

EST differentia g obligatorum propter h penſionem i, & eorum quæ ex conuentione manifeſtarii k pignoris nomine tenentur: quòd manumittere mancipia obligata l pignori non poſſumus: inhabitantes m autem manumittimus: ſcilicet n antequam penſionis nomine percludamur o: tunc enim pignoris nomine retenta mancipia non liberavimus: & deriſus p Nerua iuriſconſultus, qui per feneſtram q monſtrauerat ſeruos detentos ob penſionem, liberari poſſe r.

De re pignorata ex cauſa tranſactionis.

10. *Scæuola* libro 6. Digeſtorum.

TVtoris s heres cum herede pupilli tranſactione facta, cùm ex ea maiorem partem ſoluiſſet, in reſiduam quantitatem pignus obligauit. quæſitum eſt, an in u veterem x contractum iure res obligata eſſet? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, obligatam eſſe.

QVÆ RES PIGNORI, VEL HYPOTHECÆ datæ obligari non poſſunt.

a Taciti pignoris ius videbatur non pertinere ad res inductas in horreū, diuerſorium vel aream: quod ius id datū ſit in res quæ inuectæ in prædia vrbana l. 4. inf. eod. Nihil autem horum videntur prædium vrbanum, aut habitatio vrbana. Nam horreum fructibus cōdendis, aut mercibus cuſtodiendis comparatum: diuerſorium, ad temporariam [illegible] ſeparetur ab habitatione. Cicero de ſenectute: Commorandi natura diuerſorium nobis dedit, non habitandi. Area vero, quæ ſine ædificio eſt, habitatio non eſt: nam ſine ædificiis non eſt habitatio.

b diuerſorium. Hal.

c l. 5. in ſi. ff. [illegible] adde l. 6. §. 2. inf. qui potiores.

d l. vlt. C. de [illegible] nam ſi exacta ratione quæras, nulla aut exigua differentia erit inter ruſtica & vrbana prædia, e Cuiac. ad l. 5. ſup. de pact. in pr. adde l. 5. ibid. l. 5. C. locati.

e [illegible] Schol. Synopſ. Baſil. 20. Tit. 2.

f iure moribus introducto magis quàm vlla ratione, ex inſtit. quam enim hic afferunt interpretes, colorata eſt potius quàm vera.

g Tacitum pignus locum etiam habet in iis quæ in ſtabulum inducta, licèt ſtabulum hominis non ſit habitatio, ſed equorum.

h & recte l. 198. inf. de verb. ſig.

i in quibuſdam veteribus codicibus les ab hac parte [illegible], teſte Baldo.

k [illegible] idem videtur ſi non gratuitam [illegible] conductor mihi præſtiterit l. 24. §. 1. l. 5. ſup. locati. l [illegible] propter penſionem: nec enim vllam penſionem debet qui gratis habitat: ſed propter deteriorationem tenetur l. 2. ſup. eod.

m [illegible] res meæ pignori ſunt, ſi conductam domum mihi locaſti. l. 11. §. 5. in ſi. ſup. de pignorat.

n l. pactione. Cuiac. ad l. 4. ſup. de pact.

o l. 5. in ſi. ff. ſup. de pign.

p [illegible]

s Tacitum pignus [illegible]

t Taciti & expreſſi [illegible]

u Tacitum pignus non impedit manumiſſionem [illegible]

y [illegible] Sciendum eſt tamen [illegible]

z Inducta igitur in prædium ruſticum [illegible]

a [illegible]

b Hypotheca verbis [illegible] Roderiguez conſ. 29.

c Tacita eſt hypotheca, de qua nihil nominatim conuenit, [illegible]

a l. 24. §. 1. [illegible] b [illegible] ad tempus. Nam [illegible] c non gratuita. [illegible] d [illegible] Cuiac. 8. obſ. 17. [illegible]

ri mutuum. Quæro enim quemadmodum gratuita pecunia cenſeri poſſit, cuius nomine debitor fructus pignoris amittit, ad legitimum vſurarum modum? Itaque dicendum magis eſt, eum qui ab initio gratuita pecunia vtatur, ſi in ea ſoluenda moram fecerit, id tacite videri conſenſiſſe, vt creditor pignoris, eius fructus ſuos faciat, non omnes, ſed ad legitimum vſurarum modum. [illegible] e [illegible] Cuiac. 8. obſ. 17. f [illegible] g maior eſt enim vis ſpecialis, quàm generalis pignoris [illegible] h Tacitum eſt pignus quod pro penſione obligatum intelligitur. & è contra, expreſſum quod ex conuentione manifeſtarium eſt, vt hic. [illegible] i [illegible] k manifeſtarii. Hal. Manifeſtarium pignus [illegible] l [illegible] m nam habitationis cauſa, ſerui duntaxat tacite obligati ſunt locatori. n Speciale pignus rem magis afficit quàm generale. [illegible] o [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

TIT. III.

De pupillo. 1. De filioſam. vel ſeruo cum peculiari. 2. De re qua non eſt in commercio.

1. *Marcianus libro ſingulari ad formulam hypothecariam.*

PVpillus ſine *a* tutoris auctoritate *b* hypothecam exſoluere *c* non *d* poteſt.

1 ¶ Si filiusfamilias pro *e* alio rem peculiare *f* obligauerit, vel ſeruus, dicendum eſt, eum non teneri: licet liberam *g* peculij ſui adminiſtrationem habeant: ſicut nec donare *h* eis conceditur. non enim vſquequaque habent liberam adminiſtrationem. ſed *i* tamen eſt quæſtio, ſi quæratur quouſque eis permiſſum videatur peculium adminiſtrare.

2 ¶ Eam *k* rem, quam quis emere non poteſt, quia *l* commercium eius non eſt, iure pignoris accipere non poteſt, vt Diuus Pius Claudio Saturnino reſcripſit. Quid ergo, ſi prædium quis *m* litigioſum *n* pignori acceperit, an exceptione ſummouendus ſit? Octauenus putabat, etiam in pignoribus locum habere exceptionem: quod ait Scæuola libro tertio variarum quæſtionum procedere, vt in rebus mobilibus exceptio locum habeat *p*.

De pignore dato pro muliere, aut filiofamilias, contra ſenatuſconſultum.

2. *Gaius libro ſingulari de formula hypothecaria.*

SI alius pro muliere *q* quæ interceſſit, dederit hypothecam, aut pro filiofamilias *r*, vt contra ſenatuſconſultum creditum eſt: an ſ huis ſuccurritur, quæritur? Et in eo quidem, qui pro muliere obligauit rem ſuam, facilius dicetur, ſuccurri ei *s*: ſicuti *t* fideiuſſori ſimiliter mulieris eadem *v* datur exceptio. ſed & in eo, qui pro filiofamilias rem ſuam obligauit, eadem *x* dicenda erunt, quæ tractantur & in fideiuſſore eius.

De poſteriore creditore, qui ſuccedit in locum primi.

3. *Paulus lib. 3. Quæſtionum.*

ARiſto Neratio Priſco ſcripſit, etiam ſi ita contractum ſit, vt *a* antecedens dimittatur *b*, non aliter in ius pignoris ſuccedet *c*, niſi conuenerit, vt ſibi eadem res eſſet obligata. neque enim in ius primi ſuccedere debet, qui ipſe nihil conuenit de pignore: quo caſu *d* emptoris *e* cauſa melior efficietur. denique ſi antiquior creditor de pignore vendendo cum debitore pactum interpoſuit, poſterior autem creditor de diſtrahendo omiſit, non per obliuionem, ſed cum hoc ageretur ne poſſet vendere, videamus an dici poſſit, huc vſque tranſire ad eum ius prioris, vt diſtrahere pignus huic liceat? quod admittendum exiſtimo. ſæpe enim *f* quod quis ex ſua perſona non habet, hoc per extraneum *m* habere poteſt *n*.

De tempore contractus, & tempore numerationis.

4. *Idem lib. 5. Reſponſorum.*

TItius, cum mutuam pecuniam accipere vellet à Mæuio, cauit ei *a*, & quaſdam res hypothecæ nomine dare deſtinauit *p*. deinde poſtquam quaſdam ex his rebus vendidiſſet, accepit pecuniam. quæſitum eſt, an & prius res vendita creditori teneretur? Reſpondit, cum in *q* poteſtate fuerit debitoris, poſt cautionem interpoſitam pecuniam non accipere *r*, eo tempore pignoris obligationem contractam videri, quo pecunia numerata *f* eſt: & ideo inſpiciendum, quas *ſ* res in bonis debitor numeratæ pecuniæ tempore habuerit.

De filiofam. pignore.

5. *Idem lib. 5. Sententiarum.*

CReditor, qui ſciens filiumfamilias à parente pignori *x* accepit, relegatur *z*.

QVI POTIORES *a* IN PIGNORE, vel hypotheca habeantur, & de *b* his, qui in priorum creditorum locum ſuccedunt.

a Quia [illegible] auctoritas interuedat, non poteſt pupillus immobilia ſua ſine decreto magiſtratus pignorare. l. 1. §. 2. circa ſi. l. 22. [illegible]

b Igitur hypothecam tutoris auctoritate recte dederit pupillus, vt hic. multo magis, authore iudice l. ſi pupillus [illegible] l. 5. §. pupillum [illegible] ſub mod. l. 3. C. de pignorib. vel patre [illegible] [illegible]

c [illegible] expreſſe, vel tacite: Nec [illegible] obligauerit eius bona [illegible] nomine l. vlt. C. de [illegible] & illa ſi domum conduxerit, vt [illegible] l. 4. C. in quib. cauſ. pign. [illegible] q. ſup. de pactis.

d Imò nec accipere quidem propter metum pignoratitiæ actionis l. 38. §. de pign. act.

e Imò poteſt. Nam minor xxv. annis mulier dotis promiſſæ nomine rectè ſua bona pignorat expreſſè vel tacitè: et per contrarium, vir minor 25. annis ſua quoque bona rectè pignorat expreſſè vel tacitè ob dotem vxori reſtituendam: ſed & donationis propter nuptias cauſa, vt aduerſus Bartolum quoque rationibus defendit Iaſon in l. ſi ſtipulante [illegible] §. [illegible]. f hoc eſt, pro creditore non peculiari; pro eo qui cum eo nullo modo contraxit: poteſt alias in rem peculiarem, hoc eſt peculij ſui, pignus dare, ſi liberam peculij ſui adminiſtrationem habuerit, & ita huic legi conciliandæ eſt lex 18. l. 29. ſup. de pignoratitia act. libro 48. [illegible] de peculio.

g Imò, ſeruus liberam peculij adminiſtrationem habens non tantum pignorare, ſed & alienare poteſt, l. 18. in fi. l. 19. ſup. de pign.

h [illegible] Eadem quæſtionem hic interpretamur, non eam tantum, quæ ex verbis manifeſtè [illegible], ſed quæ ex mente eſt. arg. l. 6. §. 1. inf. de [illegible]. Nam & liberam peculij adminiſtrationem habens, poteſt etiam donare, ſed cum [illegible] [illegible] ſi nominatim id ei permiſſum ſit, d. l. 7. §. [illegible] [illegible] ſed & ſi iuſta ratione ductus fuerit, d. l. 7. §. 1. [illegible] [illegible] Liberam adminiſtrationem peculij habens, etiam donare poteſt, ſi id nominatim ſit permiſſum.

i [illegible] l. 9. [illegible] In Compendio ſummo hanc legem ita ſcribimus: Commercio vel alienatione rei interdicta, pignoris datio eam prohibitam ſcilicet [illegible] [illegible] (Nam & commercij & alienationis ſpecies eſt pignus, d. l. vlt.) Emptione autem interdicta rei, non interdictam pignoris captionem [illegible] quoniam pignus, ſpecies eſt contractus ab emptione ſeparatam, cui neque vt ſpeciem, neque vt ſubalternum quiddam ſubijcitur, ita poteſt huic legi conciliari [illegible] l. 24. Commercium enim eſt quod [illegible] [illegible] per legem prohibita alienari, eius rei pignoris captionem interdici, quæ non interdiceretur, ſi eius alienatio interdicta eſſet ab homine. Falſum eſt quoque quod [illegible] putat, commercio interdicto rei, pignori eam non dari [illegible] poſſe. Secus ſi alienatio ſit interdicta [illegible] enim ſatis, d. l. vlt. Neque placet quoque quod Bartolus putat rei alienatione prohibita interdici pignus. Secus ſi perſona interdicta ſit. Nam a quocumque quis alienare ſit prohibitus, idem pignori dare non poteſt, d. l. vlt. n Litigioſa res ſiue immobilis, ſiue mobilis in pignori accipi non poteſt, [illegible] niſi in iis caſib. ex quibus res litigioſæ poſſunt in alium transferri [illegible] cauſa neceſſaria, dotis, donationis propter nuptias, tranſactionis, legati [illegible] [illegible]

o Litigioſum tamen poteſt iuſta & neceſſaria ex cauſa [illegible], puta dotis, donationis propter nuptias diuiſionis, tranſactionis, legati: l. 1. inf. de fundo dotali, l. pr. [illegible] [illegible] C. de litigioſ. [illegible] iiſdem caſibus pignorari poſſe videatur. p Imò non ſolum poteſt etiam res ingiola pignori dari l. 18. ſup. de rei vind. poteſt [illegible] pignori dari, ſed renuncitur pignus.

q Pignus obligans pro muliere, quæ pro alio intercedit, iuuatur Velleiano.

r Pignus obligans pro filiofamilias, iuuatur Macedoniano. t vt fideiuſſori mulieris, quæ contra ſenatuſconſultum Velleian. pro alio fideiubet, datur exceptio ipſi mulieri competens [illegible] ſup. ad S. C. Vell. l. 14. ad S. C. Velleian. ita fideiuſſori filiifamilias, qui aduerſus ſenatuſconſultum Macedonianum mutuum accepit, [illegible] exceptio ipſius filiifamilias [illegible] Macedonian.

s Pignus dans pro muliere fideiubente, iuuatur Velleiano vt iuuatur qui pro muliere fideiuſſit. [illegible] cognatio inter eum, qui alieno nomine dat pignus, & fideiubentem [illegible] ita pignus, & fideiuſſio fuerit inefficax ſi inutilis obligatio [illegible] [illegible] fideiuſſori mulieris, quàm filiifamilias. [illegible] fideiuſſit pro muliere etiam donandi animo, [illegible] in ſpecie nullum regreſſum habet aduerſus mulierem, iuuatur Velleiano: quia totam obligationem Senatus improbat, [illegible] fideiuſſionem improbat, quæ donandi animo facta eſt l. 16. §. 1. ſup. ad S. C. Vell. qui pro filiofamilias fideiuſſit, ſi donandi animo fideiuſſit, Macedoniano non iuuatur [illegible] ſup. de S. C. Macedon. [illegible] ratio [illegible] ſenatuſconſultorum voluntate.

x Fideiubere & pignus dare pro alio paria. y vt exceptio Velleiani prodeſt mulieris fideiuſſori l. 14. C. ad Velleian. ita & rem ſuam pignoranti pro muliere, vt hic.

z vt Macedoniani exceptio proſicit ei, qui pro filiofamilias fideiuſſit, ſi donandi animo [illegible] l. 9. §. [illegible] ſup. de S. C. Macedon.

a Quibus [illegible] des creditoribus [illegible] [illegible]

theca[illegible], in rem petit actionem l. 19. ſup. de pign. [illegible] hærent & ad eor defendum, [illegible] [illegible] non omnimodo [illegible], quod contra naturam & [illegible] de pign. Paul. 2. ſent. 5. Quo etiam pignus [illegible] ad diem non ſoluente [illegible] [illegible] [illegible] b [illegible] qui primus ſibi creditor.

c pecunia eius qui ſecundo [illegible] creditor. d ſecundus ſibi creditor.

e [illegible] ad [illegible], vt ſubrogatus eſſet in locum prioris creditoris [illegible] & poteſtatem vendendi ſuccedet. [illegible] [illegible] ſed & legem [illegible] de ſubrogando ſecundo creditore in locum [illegible].

g [illegible] qui emit à debitore. h [illegible] [illegible] [illegible] pecuniam ad creditorem [illegible] [illegible] & extraneus [illegible] debitoris [illegible] liberando [illegible] pecuniam tantum petere poteſt, nec rerum dominium [illegible] [illegible] [illegible] Paſtum ne poſſit vendi pignus [illegible] ſup. de pign. k [illegible] l Per extraneam perſonam [illegible] quod ex ſua perſona habere non poteſt [illegible] [illegible] habet per extraneum. n [illegible] quod non poſſum per me, non poſſum per alium [illegible] nomine gerentem [illegible]

o Cauere creditori [illegible] dicebatur qui mutuam pecuniam [illegible] Horatij commentatio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

† Tempus numerationis hic ſpectatur: non deſtinati pignoris [illegible] [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

TIT. IV.

De tempore promissionis & tempore numerationis.

1. *Papinianus* lib. 8. Quæstionum.

QVI a dotem pro muliere promisit, pignus siue hypothecam de b restituenda sibi dote accepit, subsecuta deinde c pro parte numeratione, maritus eandem rem pignori alij d dedit: mox residuæ quantitatis numeratio impleta est: quærebatur de pignore? Cum ex causa promissionis ad vniuersæ quantitatis exsolutionem, qui dotem promisit compellitur, non f vtique solutionum obseruanda sunt tempora, sed g dies contractæ obligationis, nec probe h dici in potestate i eius esse, ne pecuniam residuam redderet k, vt minus dotata mulier esse videatur.

1 ¶ Alia l causa est eius, qui pignus accepit, ad eam summam, quam intra diem certum numerasset: ac fortè prius, quàm numeraret, alij res pignori data est.

De priore creditore habente generalem hypothecam, & posteriore habente specialem.

2. *Idem* libro 3. Responsorum.

QVi generaliter a bona debitoris pignori accepit, eo potior a est p, cui postea prædium ex his bonis datur: quamuis q ex cæteris pecuniam suam redigere possit.

¶ Quòd si ex conuentione prioris fuit, vt *ita demum cætera bona pignori haberentur, si pecunia de his, quæ generaliter accepit, seruari non potuisset*: deficiente secunda conuentione, secundus creditor in pignore postea dato, non tam potior, quàm solus inuenietur.

De summariis. 1. De prædio obligato, antequam possideretur, vnà cum aliis. 2. De pacto ut rem vendere liceat, & de parte vel pro indiviso pignorata.

3. *Idem* lib. 11. Responsorum.

CReditor acceptis pignoribus, quæ secunda conuentione secundus a creditor accepit, nouatione a postea facta pignora prioribus addidit: superioris temporis ordinem manere b primo creditori placuit, tanquam in suum locum succedenti.

1 ¶ Cùm c ex causa mandati prædium Titio, cui negotium fuerat gestum, deberetur, priusquam ei possessio traderetur, id pignori dedit: post traditam possessionem idem prædium alij denuò pignori dedit: prioris causam esse potiorem apparuit. Si non creditor secundus pretium ei, qui negotium gesserat, soluisset, verum in ea quantitate, quam soluisset, eiusque vsuris, potiorem fore constaret: nisi fortè prior ei pecuniam offerat: quod si debitor aliunde pecuniam soluisset, priorem præferendum.

2 ¶ Post diuisionem regionibus factam inter fratres conuenit, *vt si frater agri portionem pro indiviso pignori datam à creditore suo non liberasset, ex diverso portio pro diviso alter distraheretur*: nec pignus intelligi contractum existimaui: sed priorem secundo non esse potiorem: quoniam secundum pignus ad eam partem directum videbatur, quam vltra partem suam frater non consentiente socio non potuit obligare.

Si satisfactum sit priori creditori.

4. *Pomponius* lib. 35. ad Sabinum.

SI debitor, antequam à priore creditore pignus liberaret, idem illud ob pecuniam creditam alij pignori dedisset, & antequam vtrique creditori solueret debitum, rem aliam priori creditori vendiderit, creditumque pensauerit cum pretio rei venditæ: dicendum est, perinde haberi debere, ac si priori creditori pecunia soluta esset: nec enim interesse, soluerit, an pensauerit, & ideo posterioris creditoris causa est potior.

De pecunia credita in rem conservandam, & de mercede.

5. *Vlpianus* lib. 3. Disputationum.

[illegible marginal notes a–f]

Paulo plenius hanc legem extractemus. Promisi dotem pro ... [illegible]

[illegible notes]

X

INterdum poſterior potior eſt priori, vtputa ſi in rem iſtam conſeruandam impenſum eſt quod ſequens credidit, velut ſi nauis fuit obligata, & ad armandam eam rem, vel reficiendam ego credidero.

6. *Idem lib. 73. ad Edictum.*

HVius enim pecunia ſaluam fecit totius pignoris cauſam: quod poterit quis admittere, & ſi in cibaria nautarum fuerit creditum, ſine quibus nauis ſalua peruenire non poterat.

1 ¶ Item, ſi quis in merces ſibi obligatas crediderit, vel vt ſaluæ fiant, vel vt naulum exſoluatur: potentior erit, licet poſterior ſit: nam & ipſum naulum potentius eſt.

2 ¶ Tantundem dicetur, & ſi merces horreorum, vel area vel vectura iumentorum debetur: nam & hic potentior erit.

De emptione cuius nummis res eſt comparata. 1. De re aliena, vel generaliter, alteri ſpecialiter, ſi ad dominium debitoris ſit obligata.

7. *Idem lib. 3. Diſputationum.*

IDemque eſt, ſi ex nummis pupilli res fuerit comparata. Quare ſi duorum pupillorum nummis res fuerit comparata, ambo in pignus concurrent pro his portionibus quæ in pretium rei fuerint expenſæ. Quod ſi res non in totum ex nummis cuiuſdam comparata eſt: erit concurſus vtriuſque creditoris, id eſt, & antiquioris, & eius, cuius nummis comparata eſt.

1 ¶ Si tibi, quæ habiturus ſum, obligauerim, & Titio ſpecialiter fundum, ſi in dominium meum peruenerit, mox dominium eius adquiſiero, putat Marcellus, concurrere vtrumque creditorem, & in pignore: non enim multum facit, quòd de ſuo nummos debitor dederit, quippe cum res ex nummis pignoratis empta, non ſit pignorata ob hoc ſolum, quòd pecunia pignorata erat.

De fiſco.

8. *Idem lib. 7. Diſputationum.*

SI pignus ſpecialiter reſpublica acceperit, dicendum eſt præferri eam fiſco debere, ſi poſtea fiſco debitor obligatus eſt: quia & priuati præferuntur.

De obligatione in diem. 1. Vel conditionali. 3. Ab priore pignore dimiſſo, ſequens confirmatur.

9. *Africanus lib. 8. Quæſtionum.*

QVi balneum ex Kalendis proximis conduxerat, pactus erat, vt homo Eros pignori locatori eſſet, donec mercedes ſoluerentur. Idem ante Kalendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. conſultus, an aduerſus hunc creditorem petentem Erotem, locatorem Prætor tueri debeat? reſpondit debere: licet enim eo tempore homo pignori datus eſſet, quo nondum quicquam pro conductione deberetur, quoniam tamen iam tunc in ea cauſa Eros eſſe cœpiſſet, vt inuito locatore ius pignoris in eo ſolui non poſſet, potiorem eius cauſam habendam.

1 ¶ Amplius etiam ſub conditione creditorem tuendum putabat aduerſus eum, cui poſtea quicquam deberi cœperit: ſi modò non ea conditio ſit, quæ inuito debitore impleri non poſſit.

2 ¶ Sed & ſi heres, cui ſub conditione legata, quæ ſub conditione data erant, de pignore rei ſibi conceſſiſſet, & poſtea eadem ipſa pignora ob pecuniam creditam pignori dediſſet, ac poſt conditio legatorum extitit, hic quoque tuendum eum, cui prius pignus datum eſſet, exiſtimauit.

3 ¶ Titia prædium alienum Titio pignori dedit, poſt Mæuio: deinde domina eius pignoris facta, marito ſuo in dotem æſtimatum dedit. Si Titio ſoluta ſit pecunia, non ideo magis Mæuij pignus conualeſcere placebat: tunc enim priore dimiſſo ſequentis confirmatur pignus, cum res in bonis debitoris inueniatur: in propoſito autem maritus emptoris loco eſt: atque ideo, quia neque tunc cum Mæuio obligaretur, neque cum Titio ſolueretur, in bonis mulieris fuerit, nullum tempus inueniri, quo pignus Mæuij conualeſcere poſſit. hæc tamen ita, ſi bona fide in dotem æſtimatum prædium maritus accepit, id eſt, ſi ignorauit Mæuio obligatum eſſe.

a Id eſt non ſemper: vt hæc lex exceptio ſit regulæ, qui prior tempore, potior eſt iure. [illegible]
b Id eſt, priuilegium exigendi habet. [illegible]

[illegible] tertium, vt expreſſam habentibus creditor præferatur. c Quid qui credidit in nauem reficiendam, [illegible] Nec enim hic tollitur priuilegium [illegible] quæ potior eſt. Sed hoc caſu tantum [illegible] noua quoque confirmatum eſt, Nou. 97. c. 3. [illegible] cum ſaluam ſpecialis pignoris dotalis cauſam fecerit. d qualemcunque. [illegible]

[illegible] Nou. 97. c. 3. [illegible] Nou. 136. c. 3. [illegible] ſpecialiter aut generaliter hypothecam ſtipulari neceſſe habeat: denique minus priuilegij habere eum qui ad emendum agrum mutuum dederit, quam qui eius cauſam fecerit: & ſortes ædificationem, quam reædificationem.

f cum igitur ſufficit neceſſariam eſſe refectionem, & velle pecuniam ſe nominatim in eam rem credere, l. 7. [illegible]

[illegible]

g Nauis ædificatori priuilegium datur, [illegible] Nou. 97. cap. 3.
h Nauem ad armandam qui credit, priuilegium exigendi habet. [illegible]
i id eſt omnium creditorum.
l Cibariorum cauſa priuilegium eſt. Cibaria qui nautæ neceſſaria, credidit, priuilegium eſt [illegible]
m Cibaria non omnia priuilegium merentur, ſed neceſſaria tantum.
n [illegible]
o Naulum qui ſoluit pro mercibus [illegible]
p [illegible]
q [illegible]
r [illegible]
s [illegible]

de contrah. empt. Hanc diem Politianus fuiſſe ſolutam [illegible] & mercedibus exſoluendis notat. [illegible] magiſtris, quæ completis annis deberi [illegible] Cuiac. [illegible]
t Primus creditor in diem vel ſub conditione, [illegible]
u id eſt, nondum locationis [illegible]
x [illegible]
y Pignori res eſſe poteſt etiam eo tempore quo nihil dum debetur.
z Poſſeſſionem in ſe [illegible]
a vide quæ ſcripſi ad l. [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g Quid ſi mala fide [illegible]
h [illegible]
i Ignorantia [illegible]

a l. 1. [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e Hypothecas [illegible]
f [illegible]
g vel reipublicæ [illegible]
h [illegible]
i Pignus [illegible]
k [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

De praetorio pignore.

10. *Ulpianus* lib. 1. Responſorum.

SI & iure iudicatum, & pignus in cauſa iudicati ex auctoritate eius, qui iubere poterat, captum eſt, priuilegiis a temporis fore potiorem heredem eius, in cuius perſona pignus conſtitutum eſt.

Si alter prius credidit, alter prius conuenit de hypotheca. 1. De ſtipulatione conditionali. 2. De inductis in fundum. 3. De re futura. 4. Si poſterior creditor priori ſoluere paratus ſit.

11. *Gaius* lib. ſingulari de formula hypothecaria.

POtior eſt in pignore, qui prius credidit pecuniam, & accepit hypothecam, quamuis cum alio ante conuenerat, *vt ſi ab eo pecuniam acceperit, ſit res obligata*: licet ab hoc poſtea accepit: poterat enim licet ante conuenit, non accipere ab eo pecuniam.

1 ¶ Videamus, an idem dicendum ſit, ſi ſub conditione ſtipulatione facta, hypotheca data ſit, qua pendente alius credidit pure & accepit eandem hypothecam, tunc deinde prioris ſtipulationis exiſtat conditio, vt potior ſit, qui poſtea credidiſſet? Sed vereor, num hic aliud ſit dicendum: cum enim ſemel conditio exiſtit, perinde habetur, ac ſi illo tempore, quo ſtipulatio interpoſita eſt, ſine conditione facta eſſet: quod & melius eſt.

2 ¶ Si colonus conuenit, *vt inducta in fundum, illata, ibi nata pignori eſſent*, & antequam inducat, alii rem hypothecae nomine obligauerit, tunc deinde eam in fundum induxerit, potior erit, qui ſpecialiter pure accepit, quia non ex conuentione priori obligatur, ſed ex eo, quod inducta res eſt, quod poſterius factum eſt.

3 ¶ Si de futura re conuenerit, vt hypothecae ſit, ſicuti eſt de partu, hoc quaeritur an ancilla conuentionis tempore in bonis fuit debitoris: & in fructibus ſi conuenit vt ſint pignori, aeque quaeritur an fundus vel ius vtendi, fruendi conuentionis tempore fuerit debitoris.

4 ¶ Si paratus eſt poſterior creditor priori creditori ſoluere, quod ei debetur, videndum eſt, an competat ei hypothecaria actio, nolente priore creditore pecuniam accipere. & dicimus, priori creditori inutilem eſſe actionem, cum per eum fiat, ne ei pecunia ſoluatur.

De actione, exceptione, & replicatione quae dantur priori creditori contra ſecundum. De ſecundo cum alio poſſeſſore agente. 1. Si poſſeſſor litis aeſtimationem ſoluerit priori creditori. 2. Si primus creditor poſt ſecundum: aut in diem ante ſecundum, hypothecam accepit. 3. De eo qui ante & poſt ſecundum credidit. 4. Si vtriuſque prior hypotheca obligetur ſimul. 5. De nouatione. 6. De iure ſecundi creditoris in pignore diſtracto a debitore. 7. De ſecunda hypotheca ſimpliciter contracta. 8. De tertio ſuccedente in locum primi. 10. Si ſecundus pactus ſit de hypotheca vendenda, vel pignus ei traditum ſit.

12. *Marcianus* lib. ſingulari ad formulam hypothecariam.

CReditor, qui prior hypothecam accepit, ſiue poſſideat eam, & alius vindicet hypothecaria actione, exceptio priori vtilis eſt, *ſi non mihi ante pignori hypothecaeue nomine ſit res obligata*: ſiue alio poſſidente, prior creditor vindicet hypothecaria actione, & ille excipiat, *ſi non conuenit, vt ſibi res ſit obligata*: hic in modum ſupra relatum replicabit. Sed ſi cum alio poſſeſſore creditor ſecundus agat, recte aget, & adiudicari ei poterit hypotheca, vt tamen prior cum eo agendo auferat ei rem.

1 ¶ Si quoniam non reſtituebat rem pignoratam poſſeſſor, condemnatus ex praefatis modis litis aeſtimationem exſoluerit, an perinde ſecundo creditori teneatur, ac ſi ſoluta ſit pecunia priori creditori, quaeritur? & recte puto hoc admittendum eſſe.

2 ¶ Si primus, qui ſine hypotheca credidit poſt ſecundum, pignora verum quel fecit, ipſe hypothecam accepit, ſine dubio poſterior in hypotheca eſt. vnde ſi in diem de hypotheca conuenit, dubium non eſt, quin potior ſit: licet ante diem cum alio creditore pure de eadem re conuenit.

3 ¶ Si idem & ante, id eſt ante ſecundum, & poſt eum credidit, in priore pecunia potior eſt ſecundo, in poſteriore tertius eſt.

4 ¶ Si tecum de hypotheca paciſcatur debitor, deinde idem cum alio tua voluntate, ſecundus potior erit: pecunia autem ſoluta ſecundo, an rurſus teneatur tibi, recte quaeritur? Erit autem facti quaeſtio agitanda: quid inter eos actum ſit: vtrum, vt diſcedatur ab hypotheca in totum, (cum) prius conceſſit creditor, alii obligari hypothecam: an vt ordo ſeruetur, & prior creditor ſecundo loco conſtituatur.

5 ¶ Papinianus libro vndecimo reſpondit.

SI prior creditor poſtea nouatione facta eadem pignora cum aliis accepit: in ſuum locum eum ſuccedere. ſed ſi ſecundus non offerat pecuniam, poſſe priorem vendere, vt primam tantum pecuniam expenſam ferat, non etiam quam poſtea credidit, & quod ſuperfluum ex anteriore credito accepit, hoc ſecundo reſtituat.

6 ¶ Sciendum eſt, ſecundo creditori rem teneri etiam inuito debitore, tam in ſuum debitum, quam in primi creditoris & in vſuras ſuas, & quas primo creditori ſoluit. Sed tamen vſurarum, quas creditori primo ſoluit, vſuras non conſequetur: non enim negotium alterius geſſit, ſed magis ſuum. & ita Papinianus libro tertio Reſponſorum ſcripſit, & verum eſt.

7 ¶ Si ſimpliciter conueniſſet ſecundus creditor de hypotheca, ab omni poſſeſſore eam auferre poterit, praeter priorem creditorem, & qui ab eo emit.

8 ¶ A Titio mutuatus pactus eſt cum illo, *vt ei praedium ſuum pignori hypothecaeue eſſet*. deinde mutuatus eſt pecuniam a Maeuio, & pactus eſt cum eo, vt, *ſi Titio deſiſſet praedium teneri, ei teneatur*. Tertius deinde aliquis dat mutuam pecuniam tibi, vt Titio ſolueret, & paciſcitur tecum, vt *idem praedium ei pignori hypothecaeue ſit, & locum eius ſubeat*. num hic medius tertio potior eſt, qui pactus eſt, vt Titio ſoluta pecunia, impleatur conditio, & tertius de ſua negligentia queri debeat? Sed tamen & hic tertius creditor ſecundo praeferendus eſt.

9 ¶ Si tertius creditor pignora ſua diſtrahi permittat ad hoc, vt priori pecunia ſoluta, in aliud pignus priori ſuccedat, ſucceſſurum eum, Papinianus lib. 11. Reſponſorum ſcripſit. & omnino ſecundus creditor nihil aliud iuris habet, niſi vt ſoluat priori, & loco eius ſuccedat.

10 ¶ Si a priori hypotheca obligata ſit, nihil vero de venditione conuenerit, poſterior vero de hypotheca vendenda conuenerit, verius eſt priorem potiorem eſſe. Nam & in pignore placet, ſi prior conuenerit de pignore, licet poſteriori res tradatur, adhuc potiorem eſſe priorem.

De venditione inſulae, & rebus inquilini.

13. *Paulus* lib. 5. ad Plautium.

INſulam tibi vendidi, & dixi, *prioris anni penſionem mihi, ſequentium tibi acceſſuram, pignorumque ab inquilino datorum ius vtrumque ſecuturum*. Nerua, Proculus, niſi ad vtramque penſionem pignora ſufficerent, ius omnium pignorum primum ad me pertinere, quia nihil aperte dictum eſſet, an communiter ex omnibus pignoribus ſumma pro rata ſeruetur: ſi quid ſupereſſet, ad te. *Paulus*: Facti quaeſtio eſt. ſed veriſimile eſt id actum, vt

m v. l. 1. ff. de pign.
n v. l. 3. ff. de pign. o quia tum tenet obligatio.
p ſub. ſuturis.
q cuius fructus futuri ſunt obligati.
r In bonis rem habere vſufructuarius intelligitur. ſ cum effectu puta ſi pecuniam debitam offert. l. 1. C. [illegible] l. 20. C. de pign. l. 19. C. de vſuris.
t ſub. poſterior pignus.
u ſcilicet l. qui praediam 30. ff. de rebus credit. x l. 20. ſ. 2. ff. de pignoratitia l. 3. C. de litig. pign.
y Prior creditor vincit ſecundum agendo, excipiendo, & replicando.
z Formulam exceptionis hypothecariae obſerua.
a al. pignoris.
b ſub. de proprietate ſuae obligationis.
c [illegible]
d ſcil. auocaret.
e al. ſi quando & ita legit Baldus, & Albericus.
f [illegible]
g Soluta litis aeſtimatione priori creditori, ius prioris creditoris reſoluitur, & confirmatur ius ſecundi ac ſi debitor debitum ſoluiſſet.
h ſub. priori creditori, & ea ſummarum obligatam.
i Hypothecarius potior eo eſt qui in actio tantum cum aduerſario conuenit, vt ne tempus obligationis contracte ſpectemus, ſed hypotheca.
k [illegible]
l id eſt, ſub hypotheca credidit.

t Nouatione obligatio mutatur, ſuperioris temporis ordo non mutatur [illegible] ſed & priuilegium exigendi locum habet in obligatione nouata.
x v. l. 3. ff. [illegible] cum priuilegio exigendi. m Pignus ſecundo creditori tenetur quoties primo creditori debitum ſoluit: tenetur, inquam, non modo ſortis, ſed & vſurarum nomine, quas a primo ei debitor ſoluere.
y v. l. 12. C. de pign. o v. l. 58. §. 1. [illegible] quia ſi conſentiſſet primus, ſecundus poſſet eum ei hypothecaria conuenire.
q [illegible] Hypothecaria eſt in rem l. 37. ff. de pign. r Secundus creditor potior eſt [illegible] tertio, [illegible] & deinceps: at non ante primum, & eum qui a primo emptionem comparauit.
ſ v. l. 2. ff. de [illegible] t Tertius creditor ſecundo potior, quoniam ſuccedit in locum primi.
u ſub. obligationis. x qui ſuccedit in locum primi. y ſ. eſt. [illegible] quia [illegible] pignora ab anteriore creditore liberatum [illegible]
a [illegible] ipſe eidem ſoluiſſe, ideoque prioris in ea creditoris locum ſuccedit. b Primus ſecundo potior eſt, etiamſi ius vendendi non habeat, ſecundus habeat. [illegible] ſecundum prohibebit vendere volentem.
c nam quoties duobus in ſolidum praedium diſtrahitur, eſt prius cui traditum eſt, [illegible] dominio eſt potior l. 15. C. de rei vind.
d ideoque prior poſſeſſorem creditorem impedire poteſt, ne pignus vendat, licet ipſe quandoque prior vendere non poſſit.
e ſub. anni locationis pro annua penſione.
f v. l. 24. [illegible] g v. l. 19. [illegible] verba non [illegible] protulit [illegible]
h Conuentio, vt pignora penſionum ad vtramque, intelligitur ea quae ſolo debitum principale debet. [illegible] contra l. 39. ff. de poſt. l. 21. ff. de contrah. empt.

Universidad Rey Juan Carlos

a Pignora primo cedunt in primam penſionem, deinde in ſecundam, non autem in vtramque. Ita ordo penſionum trahit ſecum ordinem hypothecæ. Hinc etiam notant Regulam, qui prior eſt tempore, potior eſt iure, locum in tacitis etiam hypothecis habere.
b primam quoque dat.
c Atqui rei alienæ obligatio non valet? Hic dominus quidem non erat, ſed habebat Publicianam, l. 18 ad ea. J. de pign. Quod in Publiciana ſtatuitur, idem in hypothecaria ſtatuitur.
d Imò non eſt potior l. 9. §. 4. ſup. de Publiciana.
e l. 15. in f. C. de viol.
f Superficies eſt quod ſupra ſoli faciem eſt: [illegible]

vt primam a quamque b penſionum pignorum cauſa ſequatur.

Si eam à non domino, vel à non domino pignori acceperint.

14. *Idem* lib. 14. ex Plautium.

SI non c dominus duobus eandem rem diuerſis temporibus pignorauerit, prior potior d eſt, quamuis ſi à diuerſis non dominis pignus accipiamus, poſſeſſor e melior ſit.

De ſuperficie.

15. *Idem* libro 68. ad Edictum.

ETiam ſuperficies f in alieno g ſolo poſita, pignori dari poteſt: ita tamen, vt prior cauſa ſit domini ſoli, ſi non ſoluatur ei ſolarium h.

Si primus creditor à tertio ſuperatur.

16. *Paulus* lib. 3. Quæſtionum.

CLaudius Felix eundem fundum tribus i obligauerat k, Eutychianæ primum, deinde Turboni, tertio loco alij creditori: cum Eutychiana de iure ſuo doceret, ſuperata l apud iudicem à tertio creditore, non prouocauerat. Turbo apud alium "iudicem" victus appellauerat. quærebatur, vtrum tertius creditor etiam Turbonem ſuperare deberet, qui m primam creditricem, an, ea remota, Turbo tertium excluderet. Planè n cùm tertius creditor primum de ſua pecunia dimiſit, in o locum eius ſubſtituitur in ea quantitate, quam ſuperiori exſoluit. fuerunt igitur qui dicerent, hic quoque tertium creditorem potiorem eſſe debere: mihi nequaquam hoc iuſtum eſſe videbatur.

¶ Pone, primam creditricem iudicio conueniſſe tertium creditorem, & exceptione p aliôve quo r modo à tertio ſuperatam: numquid aduerſus Turbonem, qui ſecundo loco crediderat, tertius creditor, qui primam vicit, exceptione rei iudicatæ vti poteſt? aut contra, ſi poſt primum iudicium, in quo prima creditrix ſuperata eſt à tertio creditore, ſecundus creditor tertium obtinuerit, poterit vti exceptione rei iudicatæ ſ aduerſus "primam" "creditricem"? Nullo modo, vt opinor. Igitur nec tertius creditor ſucceſſit in eius locum, quem excluſit, nec *inter t alios res iudicata alij prodeſſe, aut nocere ſolet*, ſed u ſine, præiudicio prioris y ſententiæ totum ius alij creditori integrum relinquitur.

Si ſecundus creditor emat prædium pignoratum.

17. *Idem* lib. 6. Reſponſorum.

"EVm" qui à debitore "ſuo" prædium obligatum comparauit z, eatenus a tuendum, quatenus ad priorem creditorem ex pretio pecunia peruenit.

De vſuris priori creditori debitis.

18 *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

LVcius Titius pecuniam mutuam dedit ſub vſuris, acceptis pignoribus, eidemque debitori Mæuius ſub iiſdem pignoribus pecuniam dedit. Quæro, an Titius non à tantum ſortis, & earum vſurarum nomine, quæ acceſſerunt, antequam Mæuius crederet, ſed etiam earum, quæ poſtea acceſſerunt c, potior eſſet? Reſpondit, Lucium Titium in omne quod ei debetur, potiorem eſſe.

Si poſſeſſor creditori offerat, & petat ius nominis ſibi cedi.

19. *Idem* lib. 5. Reſponſorum.

MVlier in dotem dedit marito prædium pignori obligatum d & teſtamento maritum, & liberos ex eo natos, item ex alio e heredes inſtituit. creditor, cùm poſſet heredes conuenire f idoneos, ad fundum g venit: quæro, an, ſi ei iuſtus a poſſeſſor offerat b, compellendus ſit ius nominis cedere c? Reſpondi, poſſe videri non iniuſtum poſtulare.

De hypotheca primùm ſecundò, deinde primo obligata.

20. *Tryphoninus* lib. 8. Diſputationum.

QVærebatur, ſi poſt primum contractum tuum, antequam aliam pecuniam tu crederes, eidem debitori Seius crediſſet quinquaginta, & hypothecam d huius rei, quæ tibi pignori data eſſet, debitor obligaſſet, dehinc tu eidem debitori crederes forte quadraginta: quod plus eſt in pretio rei, quam primò credidiſti, vtrum ei ob quinquaginta, an tibi in quadraginta cederet pignoris hypotheca? Finge Seium paratum eſſe offerre tibi ſummam primo ordine creditam. Dixi conſequens eſſe, vt Seius potior ſit in eo, quod amplius eſt in pignore, & oblatæ ab eo ſumma primo ordine credita, vſurarumque eius, poſtponatur primus creditor in ſummam, quam poſtea eidem debitori credidit.

De nouatione, & de fiſco. 1. De conductione horreorum Cæſaris.

21. *Scæuola* libro 27. Digeſtorum.

TItius Seiæ ob ſummam quæ ex tutela ſei condemnatus erat, obligauit pignori omnia bona ſua, quæ habebat, quæque habiturus eſſet: poſtea mutuatus à fiſco pecuniam pignori ei res ſuas omnes obligauit, & intulit Seiæ partem debiti, & reliquam ſummam, nouatione facta, eidem promiſit, in qua obligatione ſimiliter, vt ſupra, de pignore conuenit. Quæſitum eſt, an Seia præferenda ſit fiſco, & in illis rebus, quas Titius tempore prioris obligationis habuit, item g in his rebus quas poſt priorem obligationem adquiſiit, donec vniuerſum debitum ſuum conſequatur? reſpondi, nihil proponi, cur non h ſit præferenda.

1 ¶ Negotiatori i marmorum creditor ſub pignore lapidum, quorum pretia venditores k ex pecunia creditoris acceperant, numerauit. idem debitor conductor horreorum Cæſaris l fuit, ob quorum penſiones aliquot annis non ſolutas, Procurator exactioni præpoſitus, ad lapidum venditionem officium m ſuum extendit. Quæſitum eſt, an n iure pignoris eos creditor retinere poſſit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, poſſe.

DE DISTRACTIONE a PIGNORVM, & hypothecarum.

TIT. V.

De eo qui prior eſt in ſpeciali, & poſterior in generali hypotheca.

Papinianus lib. 26. Quæſtionum.

CReditor, qui prædia pignori accepit a, & poſt alium creditorem, qui pignorum conuentionem ad bona debitoris contulit, ipſe quoque ſimile pactum bonorum ſpoſt alium, aut eundem r contractum interpoſuit, ante ſecundum creditorem dimiſſum ſ nullo iure cætera t bona u titulo x pignoris vendidit y; ſed ob eam rem in perſonam actio contra eum creditor, qui pignora ſua requirit, non competit z, nec vtilis danda eſt, nec ſurti rerum a mobilium gratia rectè conuenietur, quia propriam cauſam, ordinis errore ductus b perſecutus videtur: præſertim cùm alter c creditor furto poſſeſſionem d, quæ non fuit apud eum, non amiſerit. ad exhibendum quoque fruſtra litem excipiet: quia e neque poſſidet, neque dolo fecit vt deſineret poſſidere: ſequitur, vt ſecundus creditor poſſeſſores interpellare debeat f.

De ſubſcriptore qui emptionis titulo ſuſcepit prædium pignoratum.

[Right margin notes, largely illegible:] prius oppoſitio Non. g l. 1. C. [illegible] … h hypothecam … i Negotiatori … k ex pecunia … l Cæſaris … m officium … n [illegible]
a hypothecæ … b [illegible] … c Papin. … d [illegible] … e [illegible] … f Frater … g [illegible] … h [illegible]

g l. 1. §. 24. l. ut quid in loco publico, melius quàm in l. 7. §. 2. [illegible] ſolarium, adde l. 39. §. 5. [illegible] Solarium Græci [illegible] Locarium Varroni 4. de lingua, circa pr. dicitur merces, quæ datur ab eo, qui locum, in quo conſiſtit, in taberna, vel ſtabulo conduxit: [illegible] Græci enim vocant [illegible] Cuiac. 14. obſerv. 1.
h Primus creditor à Tertio ſuperatus, non præiudicatur Secundo, nec per hoc Tertius ſuccedit in locum prioris, Bart. k ſub. ordine ac ſucceſſiue.
l Tertius creditor qui Primum per ſententiam ſuperauit, vt Secundum viciſſe non intelligitur; ita nec Secundus Primum viciſſe intelligitur, etiamſi Tertium ſuperauit. m ſuperauerat. n Hinc ſumitur ratio pro Tertio contra Turbonem, quia ſi vinco vincentem te multò magis vinco te, l. 14. §. 1. J. de diuerſ. [illegible] o Hoc quod ſequitur eſt aduerſus Turbonem. [illegible] p quod in eius locum ſubſtitutus ſit. q [illegible] r etiam periudicij inſtitium [illegible] ſ pro tertio aduerſus primum. t Res iudicata aduerſus vnum creditorem, [illegible] u Hæc formula [illegible]
a Pignora emptori [illegible] ſuccedere in locum prioris creditoris, ſi [illegible] ad ipſum priorem creditorem precium peruenerit. b Prior tempore in ſorte intelligitur etiam prior in vſuris, [illegible] præferetur [illegible] c. d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible]

quod ſcripſit Fornerius 2. ſelect. 24. Sed Cuiac. 10. obſ. [illegible] nem tuetur, negatque eas leges inter ſe pugnare, [illegible] ſiſis poſt priorem obligationem antequam cum fiſco contraheret, rebus quæſitis poſt priorem poſterioremque obligationem, [illegible] fiſci. Conciliationem huius legis v. apud Ant. Fab. [illegible] i [illegible] k Negotiator marmorum [illegible] rum Titius pro me ſoluit [illegible] conduxi horrea Cæſaris, & penſiones tamen non ſolui [illegible] l Hypotheca [illegible] [illegible] n Præſes [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

2. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

FIdeiuſſor conuentus *a* officio iudicis adſtrictus eſt, vt *c* *emptorem* [illegible] *creditori* [illegible] poſſet ſuſcipere: nihilo minus alias *d* creditori [illegible] pecuniæ, ſub eodem pignore [illegible] : [illegible] pecuniæ, quam fideiuſſor dependit, cum viuris medij temporis facultas [illegible] huiuſmodi venditio [illegible] pignoris cauſa, neceſſitate & [illegible] ſolet.

De eo qui emit à priore creditore. 3. vel à debitore.

3. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

CVm prior creditor pignus iure *i* conuentionis vendidit, ſecundo creditori non *k* ſupereſſe ius offerendæ pecuniæ, conuenit *l*.

1 ¶ Si tamen debitor, non interueniente creditore, pignus vendiderit, eiuſque pretium priori creditori ſoluerit: emptori poterit *m* offerri, quod ad alium creditorem de nummis eius peruenit, & viuræ medij temporis: nihil enim intereſt, debitor pignus datum vendidit, an denuo pignori obliget.

De die ſolutionis dilato.

4. *Idem* libro 11. Reſponſorum.

CVm ſoluendæ pecuniæ dies pacto profertur, conueniſſe videtur *n* *ne* *prius* *vendendi* *p* pignoris poteſtas exerceatur.

De ſecundo creditore vendente, 5. De fideiuſſore, vel ſecundo creditore offerente.

5. *Marcianus* lib. ſingulari ad formulam hypothecariam.

CVm ſecundus creditor, oblata *q* priori pecunia, in *r* locum eius ſucceſſerit: venditionem *s* ob pecuniam ſolutam & creditam, rectè facit.

1 ¶ Si ſecundus creditor, vel fideiuſſor, ſoluta pecunia, pignora ſuſceperint, rectè eis *t* offertur, quamuis emptionis *u* titulo ea tenebant *x*.

6. *Modeſtinus* lib. 8. Regularum.

CVm poſterior creditor à priore pignus emit, non *y* tam acquirendi dominij, quàm ſeruandi pignoris ſui cauſa, intelligitur pecuniam dediſſe: & ideo offerri *z* ei à debitore poteſt.

Si creditor ſoluto pignus vendiderit [illegible], non poteſt debitor recuperare rem, niſi ex pacto, vel ratione [illegible] ætatis. Bart.

7. *Marcianus* lib. ſingulari ad formulam hypothecariam.

An debitor paſto [illegible] pignus venditum à creditore. 2.

De alienatione pacto prohibita.

SI creditor pignus vel hypothecam vendiderit hoc pacto *a* *vt liceat* *b* *ſibi reddere pecuniam, & pignus recipere*: an, ſi paratus ſit debitor reddere pecuniam, conſequi id poſſit? Et Iulianus libro 11. Digeſtorum ſcribit, rectè *c* quidem diſtractum eſſe pignus, cæterum agi poſſe cum creditore, vt ſi quas actiones *d* habeat, eas cedat *e* debitori. Sed quod Iulianus ſcribit in pignore, idem *f* & circa hypothecam *g* eſt.

1 ¶ Illud inſpiciendum eſt, an liceat debitori, ſi hypotheca venierit, pecunia ſoluta *h* eam recipere. Et ſi quidem ita venierit, *vt* *ſi* *intra* *certum* *tempus* *à* *debitore* *pecunia* *ſoluta* *fuerit*, *emptio* *reſcindatur*: intra illud tempus pecunia ſoluta recipit hypothecam: ſi verò tempus præteriit, aut ſi non eo pacto res venierit: non poteſt reſcindi venditio, *m* ſi minor ſit annis 25. debitor, aut pupillus, aut reipublicæ *k* cauſa abſens, vel in aliqua earum cauſarum ſit, in quibus edicto *l* ſuccurritur.

2 ¶ Quæritur, ſi pactum ſit à creditore, *ne liceat debitori hypothecam vendere, vel pignus*, quid iuris ſit, & an pactio nulla ſit talis, quaſi contra ius ſit poſita, ideóque venire poſſit? Et certum eſt, nullam *m* eſſe venditionem, vt pactioni *n* ſtetur.

De electione pignorum diſtrahendorum.

8. *Modeſtinus* lib. 4. Regularum.

CReditoris *a* arbitrio permittitur, ex pignoribus ſibi obligatis, quibus *b* velit, diſtractis, ad ſuum commodum peruenire.

De pignore minoris vendito, quàm creditori debetur.

9. *Paulus* lib. 3. Quæſtionum.

QVæſitum eſt, ſi creditor ab emptore pignoris pretium ſeruare non potuiſſet *c* an debitor liberatus eſſet. Puto, ſi nulla culpa imputari creditori poſſit, manere *d* debitorem obligatum: quia ex neceſſitate facta venditio non liberat debitorem, niſi *e* pecunia percepta.

1 ¶ Pomponius autem lectionum libro 2. ita ſcripſit: Quod in pignoribus dandis adijci ſolet, *vt quod minus pignus venierit, reliquum à debitore petatur*, ſupervacuum *f* eſt: quia ipſo iure ita ſe res habet, etiam non adiecto eo.

De euictione.

10. *Idem* lib. 6. Reſponſorum.

ETſi is qui lege pignoris emit, *h* ob euictionem *i* rei redire ad venditorem non poteſt: tamen *k* non *l* eſſe audiendum creditorem, qui fundum vendidit, ſi velit eundem rei ex alia cauſa quæſtionem mouere.

De nominibus, & pignoribus adiudicatis in iudicio familiæ erciſcundæ.

11. *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

ARbiter diuidendæ *m* hereditatis, cum corpora hereditaria diuiſiſſet, nomina *n* quoque communium debitorum ſeparatim ſingulis in ſolidum aſſignauit: quæſitum eſt, an debitoribus ceſſantibus, pro ſolido pignus vendere quiſque poſſit? Reſpondi, poſſe.

Si creditor emat à debitore. 1. De re aliena pignorata. De lucro quod occaſione pignoris creditor conſecutus eſt.

12. *Tryphoninus* lib. 8. Diſputationum.

REſcriptum eſt ab imperatore, libellos *o* agente Papiniano *p*, creditorem à *q* debitore pignus emere poſſe: quia in dominio *r* manet debitoris.

1 ¶ Si aliena res pignori data fuerit, & creditor eam vendiderit *ſ*: videamus, an pretium, quod percepit, creditor, liberet debitorem à perſonali actione pecuniæ creditæ: quod verè reſponderetur, ſi ex lege *u* vendidit, *vt* *creditor* [illegible] *obligetur*: quia ex contractu & [illegible] quaſi obligatione à debitore interpoſita, certè ex occaſione eius redactum id pretium æquius *x* proficeret debitori, quàm creditoris lucro cederet: ſed quantum quidem ad creditorem, debitor liberatur. Quantum verò ad dominum rei, ſi necdum pignus euictum eſt, vel ad emptorem, poſt euictionem, ipſe debitor vtili actione tenetur, ne ex aliena *y* iactura ſibi lucrum acquirat. Nam & ſi maiores fructus *z* fortè petens à poſſeſſore creditor, abſtulit *a*, vniuerſos in quantitatem debitam accepto ferre debebit. Et cùm per iniuriam iudicis domino rem, quæ debitoris non fuiſſet, abſtuliſſet creditor, quaſi obligatam ſibi, & quæreretur, an ſoluto debito, reſtitui eam oporteret debitori: Scæuola noſter reſtituendam probabat. Quod ſi non ita vendidit, vt certum ſit omnimodo apud eum pretium remanſurum, verùm obligatus à eſt ad id reſtituendum: arbitror interim quidem nihil à debitore peti poſſe, ſed in ſuſpenſo haberi liberationem: veruntamen ſi actione ex empto conuentus præſtiterit creditor emptori, debitum perſequi eum à debitore poſſe: quia apparuit non eſſe liberatum *c*.

Quid translato creditor emptori.

13. *Paulus* libro 3. Decretorum.

CReditor, qui iure à ſuo pignus diſtrahit, ius ſuum cedere *f* debet, & ſi pignus poſſidet, tradere vtique *h* debet *i* poſſeſſionem.

De nominibus, & pignoribus adiudicatis in iudicio familiæ erciſcundæ.

14. *Scæuola* libro 6. Regularum.

ARbitri *g* diuidendæ hereditatis, inter heredes cum corpora hereditaria diuiſiſſent, nomina quoque communium debitorum ſeparatim & diuerſa ſingulis in ſolidum aſſignauerunt: quæſitum eſt, an vnuſquiſ-

o non ante diem quo pecunia ſoluenda eſt, id eſt, non antequam debitor ſit in mora pignus vendi poteſt.

p prius tamen peti poteſt, l. 14. ff. de pignoribus.

q vide l. 11. ¶ quib. mod. pignus, & quæ ſcripſi ad l. 9. C. de locato.

r l. 12. ¶ 6. ff. qui potiores.

f Creditor poteſt vendere pignus pro ſuo debito, & pro eo quod obtulit priori creditori.

t l. 3. ff. eod.

u Imo temporis loco non ſubſtituuntur, l. 59. ff. de fideiuſſorib.

x vide l. 3. C. ſi vas vetere: [illegible] 16. eiuſ. 26.

y Pignus emens à primo creditore ſecundus creditor non proprietatem pignoris, ſed ius obligationis comparat.

z l. 3. ¶ 1. ff. eod.

a vt in l. 13. ff. de pigneraticia.

b Litera verbum interdum neceſſitatem [illegible].

[illegible]

megiſter libellorum fuit. *q* l. 69. ¶ quibus modis pignus.

r l. 9. C. de pigneraticia act. *ſ* ſub. non iure creditoris: vt ea ratione euictionem præſtet. *t* ſub. in perpetuum.

u quæ ſemper tacitè intelligitur, l. 2. C. de euict. [illegible]

x l. 23. ff. de pignorat. *y* vide l. 13. l. 66. ff. de cond. indeb. [illegible]

Rectè Calcagninus [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

quæ eorum debitore ſibi addicto ceſſante in ſolutione, pro ſolido pignus ſuo eo no nine obligatum vendere poſſit? Reſpondit, potuiſſe.

QVIBVS MODIS a PIGNVS vel hypotheca ſoluitur b.

TIT. VI.

De negotiorum geſtore qui liberauit pignus. 1. De donatione inutili. 2. De tranſlatione iudicij à defenſore qui cauit iudicatum ſolui in dominum.

Papinianus lib. 11. Reſponſorum.

Debitoris abſentis amicus negotia geſſit, & pignora citra c emptionem pecunia d ſua liberauit: neque priſtinum domino reſtitutum videtur: igitur qui negotium geſſit, vtilem Seruianam dari ſibi non rectè deſiderabit e, ſi tamen poſſideat, exceptione doli defenditur.

1 ¶ Cùm venditor f, numerata ſibi parte pretij, prædium, quod vendiderat g, pignori accepiſſet: ac poſtea reſiduum pretium emptori, literis ad eum miſſis, donaſſet h, eoque defuncto, donationem quibuſdam i modis inutilem eſſe conſtabat, iure pignoris fiſcum fruſtrà k petere prædium: quia ſucceſſerat in locum venditoris, apparuit: cuius l pignoris m ſolutum eſſe pactum prima voluntate donationis l conſtabat: quoniam inutilem pecuniæ donationem lex n facit, cui non eſt locus in pignore liberando.

2 ¶ Defenſor abſentis cautionem o iudicatum ſolui præſtitit: in dominum p iudicio poſtea tranſlato q, fideiuſſores ob rem iudicatam, quos defenſor dedit, non tenebuntur: nec pignora quæ dederunt.

De poſſeſſore, qui litis æſtimationem obtulit creditori.

2. Gaius lib. 9. ad Edictum Prouinciale.

Si creditor Seruiana actione pignus à poſſeſſore petierit, & poſſeſſor litis æſtimationem obtulerit q, & ab eo debitor rem vindicet: non aliter hoc facere concedetur, niſi prius ei æſtimationem offerat.

De in diem addictione. De pacto, vt ſi res emptori diſplicuerit, ſit inempta.

3. Vlpianus lib. 3. Diſputationum.

Si res diſtracta fuerit ſic, niſi r intra certum diem meliorem conditionem inueniſſet, fueritque tradita: & fortè emptor, antequam melior conditio offerretur, hanc rem pignori dediſſet. Marcellus libro quinto digeſtorum ait, finiri s pignus, ſi melior conditio fuerit allata: quamquam vbi ſic res diſtracta eſt, niſi emptori diſplicuiſſet, pignus finiri non putet.

De venditione. 1. De creditore alienante pignus, vel alienationi conſentiente.

4. Idem libro 73. ad Edictum.

Si debitor, cuius res pignori obligatæ erant, ſeruum, quem emerat, redhibuerit, an deſinat Seruianæ locus eſſe? & magis eſt, ne u deſinat: niſi ex voluntate creditoris hoc factum eſt.

1 ¶ Si in venditione pignoris conſenſerit x creditor, vel vt debitor hanc rem permutet, vel donet, vel in dotem det, diſceſſum erit: pignus liberari: niſi y ſalua cauſa pignoris ſui conſenſit, vel venditioni, vel cæteris. z nam ſolent multi ſalua cauſa pignoris ſui conſentire. Sed a & b ſi ipſe vendiderit creditor, ſic tamen venditionem fecit, ne diſcedatur à pignore, niſi ei ſatisfiat: dicendum erit, exceptionem ei non nocere.

¶ Sed & ſi non conceſſerat, pignus vendidit, ſed ratam habuit venditionem, idem erit probandum c.

2 ¶ Bellè quæritur, ſi fortè venditio rei ſpecialiter obligatæ non valeat, an noceat hoc res creditori debeat quod conſenſit: vt quia ſi quæ ratio iuris venditionem impediat? Dicendum eſt, pignus d valere.

Si ab hypotheca diſcedatur. De pacto ne pecunia petatur. 1. Qui ne intra annum ſtatim petatur. 2. De fideiuſſore dato pro hypotheca, de iure creditore vendito. 3. De iuſiurando.

5. Marcianus libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

Soluitur hypotheca, & ſi ab ea diſcedatur, aut paciſcatur creditor, ne a pecuniam petat: niſi ſi quis dicat pactum interpoſitum eſſe, ne à perſona non petatur. & quid ſi hoc actum ſit, cùm fortè alias hypothecam poſſidebit? Sed cùm pactum conuentum exceptionem perpetuam pariat, tale mihi in hoc caſu poſſunt dici, vt & ab hypotheca diſcedatur.

1 ¶ Si paciſcatur creditor, ne intra annum pecuniam petat, intelligitur b de hypotheca quoque idem pactus eſſe.

2 ¶ Si conuenerit, vt pro hypotheca fideiuſſor c detur, & datus ſit: ſatisfactum videtur, vt hypotheca liberetur. Aliud eſt, ſi ius obligationis vendiderit creditor, & pecuniam acceperit: tunc enim manent omnes obligationes integræ, quia pretij d loco id accipitur, non ſolutionis nomine.

3 ¶ Satisfactum eſſe creditori intelligitur, & ſi ſit iuſiurandum e delatum datum eſt, hypothecæ non eſſe rem obligatam.

De ſolutione, ſatisfactione, tempore, & aliis rationibus. 1. De ſolutione oblata. De ſatisfactione oblata, vel admiſſa. De ſatiſdatione.

6. Vlpianus lib. 73. ad Edictum.

Item liberatur pignus, ſiue ſolutum f eſt debitum, ſiue eo nomine ſatisfactum h eſt. ſed & ſi tempore i finitum pignus eſt, idem dicere debemus: vel ſi qua k ratione obligatio eius finita eſt.

1 ¶ Qui paratus l eſt ſoluere, meritò pignus videtur liberaſſe: qui verò non ſoluere, ſed ſatisfacere, paratus eſt, in diuerſa m cauſa eſt: ergo ſatisfeciſſe n prodeſt: quia ſibi imputare debet creditor, qui ſatisfactionem admiſit vice ſolutionis: at qui non admittit ſatisfactionem, ſed o ſolutionem deſiderat, culpandus non p eſt.

2 ¶ In ſatiſdatione autem non vtimur Atilicini ſententia, qui putabat, ſi ſatiſdetur q aliqui r certæ pecuniæ, recedere eum à pignoribus debere.

Si conſenſerit, conſenſerit creditor, vel tutor. 1. Vel procurator, vel ſeruus actor. 2. De pacto cum debitoris procuratore, vel ſeruo. 3. Si conuenit de parte pro indiuiſo alienanda, & certa parte alienatur. 4. De diuiſione vel ſocius pars ſocij pro indiuiſo obligata.

7. Gaius libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

Si conſenſit f venditioni creditor, liberatur hypotheca: ſed in his pupilli conſenſus non debet aliter ratus haberi, quàm ſi præſente tutore, & auctore conſenſerit: aut etiam ipſe tutor. ſcilicet ſi commodum aliquod ei ſatis ei fieret ex eo iudex æſtimauerit.

1 ¶ Videbimus, ſi procurator omnium bonorum conſenſit, vel ſeruus actor, cui & ſolui u poteſt, & is id poſitus eſt: an teneat conſenſus eorum? Et dicendum eſt non x poſſe, niſi ſpecialiter hoc eis mandatum eſt.

2 ¶ Sed ſi y cum debitoris procuratore conuenit vt ſit res obligata, dicendum eſt, ei debitori per doli exceptionem prodeſſe. Cùm autem cum ſeruo eius conuenit, per ipſum pacti conuentionem exceptionem debere z.

3 ¶ Si conuenerit de parte pro indiuiſo alienanda, ſi certa a res eſt, quæ venit, poteſt dici, de reliqua parte ab initio agi oportere: nec obſtat exceptio.

4 ¶ Illud tenendum eſt, ſi quis communis rei partem pro indiuiſo b dederit hypothecæ, diuiſione facta cum ſocio, non c vtique eam partem creditori obligatam eſſe, quæ ei obtingit, qui pignori dedit: ſed vtriuſque pars pro indiuiſo pro parte dimidia manebit obligata.

De interitu rei corporalis vel vſusfructus. 1. Si pacto remittatur pignus. 2. De pacto procuratoris in rem ſuam. 3. De venditione pignoris pro parte. 5. De fideicommiſſis & ſeruo. 6. De venditione permiſſa. 7. Si pignus permiſſa creditore vendere debitori. 8. Vel emptor qui debitori ſucceſſit. 9. Vel a qui ea creditori pignori accepit, poſſideat. 10. De cautione creditori præſtanda ab emptore. 11. De pignore legato. 12. Vel vendens vel tradens. 13. Vel donatur vel in dotem datur vel vendatur. 14. Minore vel pluris, quàm creditor conceſſerit. 15. De creditorum ſcientia, ſubſcriptione, & conſenſu ſiue ſcriptura. 16. Si heres decedens. 17. Vel primi poſſeſſor vendiderit. 18. De venditione poſt tempus præfinitum à creditore. 19. De litis æſtimatione ſoluta.

8. Marcianus libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

Sicut d re corporali extincta e, ita f & vſufructu extincto, pignus hypothecave perit.

m ſi fortè remiſſio, dum contra legem Cinciam donatum volo, remiſſio ſtudiis eſt. Tacitæ hypothecæ remiſſa inutilis non eſt, quia remiſſa hypotheca nulla fieri donatio intelligitur.

o Cautio iudicatum ſolui e gratia inmutata perſona hoc eſt, translato iudicio ab eo in alium. Sic & fideiuſſores iudicio ſiſti non tenentur.

p ſed reum habeto poſt, quem admittere ante non tenebatur.

q Mutatione perſonæ debitoris, pignus ſoluitur.

q Rem oblatam adhuc eius ſibi cedi a creditore petierit, l. 19. ff. qui potior.

r abſolvit in dolo. l. 3. ſi fu. ſ. eod.

ſ ſoluitur in diem addictio: l. 1. & 2. ff. de in diem addictione.

t l. 4. § 3. ff. de in diem addictione. Reſoluto iure venditoris, reſoluitur ius emptoris ſi modo ex cauſa ambigua & neceſſaria ius venditoris ſolutum eſt.

u l. 43. § 8. ff. de ædilitio.

x Tacitè creditor diſcedit à iure pignoris, quoties conſenſit omni eius alienationi, vt hic. & l. 9. in fin. l. 12. in fin. l. 13. C. eod. l. 4. C. de remiſſ.

y Negatio hæc eſt: cum quis verbis aliquid dicere videtur, efficitur verò ſubſequentibus nihil. Hinc enim creditor conſentit alienationi pignoris, ſalua ſuo iure.

z Prædicatione conſenſum ſui præcedentis, hinc Bart. colligit.

a Verbandum enim velle quærit ſi ſortè. Bal.

b Adeo (poſt venditionem) cui conſenſit præſtitum, ſi non tenet, quamquam nocet conſenſus, vt hic: hoc regula ſtabilitur l. 5. § 9. ff. eod. Itaq quæſtio non nulla eſt, cum in eadem perſona concurrunt non nocet.

poſſunt niſi ſpecialiter hoc eis mandatum ſit, vt hic. Ideo transigere & cætera non poſſunt, iudicium non poſſunt, l. 60. ff. de procuratoribus.

y l. 27. § 2. l. 9. ff. de pactis.

z exceptionem prodeſſe debet. Gl.

a id eſt, ſi corpus eſt. Accurſ. adde l. 3. in fin. ff. qui potiores.

b Obligata partem pro indiuiſo, poſtea diuidendo non officit creditori: adde l. 3. § 2. ff. qui potiores.

c l. 6. § 8. ff. communi diuid. d interitu rei extinguitur obligatio dumtaxat, & vſusfructus.

e Iuſto homini pignorato extincto agi poteſt ad exhibendum. l. 17. ff. de pignoribus.

f Arg. peracto & re corporali ad incorporalia.

g perit, enim pignorata. l. 18. § 2. ff. de pignoribus.

1 ¶ Creditor

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Creditor, *ut pignori hypothecæve ſit res* pacisci *a* poteſt, & ideo ſi heredi *b* pactus *c* fuerit, ei *d* quoque proderit *e* pactum, cui *f* reſtituit hereditatem ex Senatuſconſulto Trebelliano.

2 ¶ Si procurator *g* debitoris in rem ſuam *h* ſit, non puto dubitari debere, quin pactum *i* noceat creditori.

¶ Itemque ſi à parte creditoris procurator in rem ſuam extiterit, paciſcendo inutilem ſibi facit hypothecariam actionem; in tantum ut putem rectè dici, & dominum *k* litis hoc caſu nocere hanc exceptionem.

3 ¶ Si conuenerit, *ut l pars dimidia pro indiviſo pignori ſit*, quæcunque fundi eius pars à quolibet poſſeſſore petetur, dimidia non rectè petetur.

4 ¶ Si plures dederint pro indiviſo, & cum vno creditor paciſcatur, *ut hypotheca ſit*, deinde ab eo petat: etiam ſi his, cum quo pactus eſt, ſolidum fundum poſſideat pro indiviſo: quia *m* de parte conuenißet, non repelli eum à toto.

5 ¶ An paciſci poſſunt filiifamilias *n* & ſerui, *ut res pignori ſit*, quam peculiariter hypothecam *o* acceperunt, & habent liberam *p* adminiſtrationem, videamus: an quemadmodum donare *q* non poſſunt, ita nec paciſci, nec pignori ſit, poſſunt? Sed dicendum eſt, ut concedere poſſint, ſcilicet ſi *r* pretium pro pactione accipiant: quaſi vendant.

6 ¶ Si voluntate *ſ* creditoris fundus alienatus eſt, intercedendo *t* applicari *u* ſibi eum creditor deſiderat: ſi *x* tamen effectus *y* ſit ſecutus venditionis. Nam ſi non venierit, non eſt ſatis ad repellendum creditorem, quod voluit venire.

7 ¶ Superuacuum *z* eſt quærere *a*, agrum ſpecialiter hypothecæ datum, permiſſu creditoris veniſſe, ſi ipſe debitor repoſſideat *b*, niſi quòd poteſt fieri, ut debitor permiſſu creditoris vendiderit, deinde poſtea bona fide redemerit ab eodem, vel ab alio *c* ad quem per ſucceſſionem ea res pertinere cœpiſſet, aut ſi ipſe debitor emptori heres extiterit. Verumtamen, cùm pecunia ſoluta non ſit, doli mali ſuſpicio ineris *d*, tranſlata *e* ad præſens tempus, ut poſſit *d* creditor replicationem doli mali obiicere.

8 ¶ Illud videamus, ſi Titius debitor voluntate creditoris ſui vendiderit Mæuio, vel ei à quo Mæuius emerit, & poſtea Mæuius Titio heres extiterit, & creditor ab eo petat, quid iuris ſit? Sed iniquum eſt auferri ei rem à creditore, qui non ſucceſſionis iure, ſed alio modo rem nactus eſt. Poteſt tamen dici, cùm Titij dolus in re verſaretur, ne creditor à poſſeſſore pecuniam recipiat, iniquiſſimum eſſe iudicari eum.

9 ¶ Quòd ſi is fundus à Mæuio alicui obligatus poſſideatur, cui nondum ſatisfactum erit, tunc rurſus æquum erit excipi, *Hic non voluntate creditoris vend.* Licet enim dolus malus debitoris interueniat, qui non ſoluit, tamen ſecundus creditor, qui pignori accepit, potior eſt.

10 ¶ Turius tamen eſt, ſi debitor à creditore petat, *ut ei permittat pignus vendere quo magis ſatisfaciat*, ante cautionem *a* accipere an eodem rem empturus erit, ut pretium rei venditæ uſque ad ſummam debiti creditori ſoluatur.

11 ¶ Venditionis autem appellationem generaliter *b* accipere debemus, ut, & ſi legare *c* permiſit, valeat quod conceſſit. Quod ita intelligemus, ut & ſi legatum repudiatum fuerit, conualeſcat *d* pignus.

12 ¶ Si debitor vendiderit *e* rem, nec tradiderit: an non repelletur creditor, quaſi adhuc res in bonis ſit debitoris; an vero, cum tenetur ex empto, pignus extinguitur? quod & magis eſt. Sed quid ſi pretium venditor conſecutus non ſit, nec paratus ſit emptor dare? tantundem poteſt dici.

13 ¶ Sed ſi permiſerit creditor *vendere*, debitor verò donauerit, an exceptione illum ſummoneat? an facti ſit magis quæſtio, numquid ideo venire voluit, ut pretio accepto, ipſi quoque res expediat? quo caſu non nocebit conſenſus.

¶ Quod ſi in dotem dederit, vendidiſſe *g* in hoc caſu rectè videtur, propter onera matrimonij.

¶ In contrarium, ſi conceſſit donare, & vendiderit debitor, repelletur creditor, niſi quis dicat, ideo conceſſiſſe donari, quod amicus erat creditoris, *h* cui donabatur.

14 ¶ Quod ſi conceſſerit *dotem vendere*, ille quinque vendiderit, dicendum eſt, non eſſe repellendum creditorem. In contrarium non erit quærendum, quin rectè vendit, ſi pluris vendiderit, quàm conceſſit creditor.

15 ¶ Non *k* videtur *i* autem conſenſiſſe creditor, ſi ſciente eo, debitor rem vendiderit *k*, cùm ideo paſſus eſt venire, quòd ſciebat, ubique pignus ſibi durare. ſed ſi ſubſcripſerit *l* fortè in tabulis emptionis, conſenſiſſe videtur, niſi manifeſtè appareat, deceptum eſſe. quod obſeruari oportet, & ſi ſine ſcriptis conſenſerit.

16 ¶ Si debitori conceſſum ſit, & heres eius vendiderit, poteſt facti quæſtio eſſe, quid intellexerit creditor. Sed rectè *m* veniſſe dicendum eſt. Hæ enim ſubtilitates *n* à iudicibus non admittuntur.

17 ¶ Si debitor fortè conceſſa venditione, deſierit *o* poſſidere, & nouus poſſeſſor *p* vendiderit, an duret pignus, quaſi *q* perſonæ permiſerit creditor? quod & magis eſt. Nam ſi nouo poſſeſſori, non debitori, à quo hypothecam accepit, conceſſit creditor vendere, dicendum eſt, nocere ei exceptionem.

18 ¶ Sed ſi intra annum, aut biennium conſenſerit creditor vendere, *r* poſt *ſ* hoc tempus vendendo, non aufert pignus creditori.

19 ¶ Si creditor hypothecaria vſus, à poſſeſſore litis *t* æſtimationem conſecutus fuerit, & à debitore petat debitum, puto, doli mali exceptionem *u* ei obſtaturam.

De duobus creditoribus pignus in ſolidum accipientibus. 1. De primo creditore ſuaſio vendente pignus, & tertio ſuccedente in locum ſecundi.

9. *Modeſtinus* lib. 4. Reſponſorum.

Titius Sempronio fundum pignori dedit, & eundem fundum poſtea Gaio Seio pignori dedit: atque ita idem Titius Sempronio *x*, & Gaio Seio fundum eundem in aſſem *x* vendidit, quibus pignori ante dederat in ſolidum ſingulis. Quæro, an, venditione interpoſita, ius pignoris extinctum ſit: ac per hoc ius ſolum emptionis apud ambos permanſerit: Modeſtinus reſpondit, dominium *y* ad eos, de quibus quæritur, emptionis iure pertinere: cùm conſenſum mutuo venditioni dediſſe proponantur, inuicem pignoratitiam actionem eos non *z* habere.

1 ¶ Titius Seio pecuniam ſub pignore fundi dederat, qui fundus cùm eſſet reipublicæ ante obligatus, ſecundus creditor pecuniam reipublicæ [illegible] ſoluit, ſed Mæuius extitit, qui dicebat, ante rempublicam ſibi fundum obligatum fuiſſe, inueniebatur autem Mæuius inſtrumento cautionis cum republica facto *a* à Seio interfuiſſe *b*, & ſubſcripſiſſe, quo cauerat Seius fundum

Left margin notes:

a Iqualia remitti-
tur pignori.
b hereditario nomine: ita ut nec obligatio habeatur pro hereditario: quod proficit cuicumque ſuccedit heredis locum, v. Cuiac. ad l. 1. [illegible] *de fideicomm.* 7. *traditum ad Africa.*
c l. pacto remiſſo-
ſit.
d Pactum factum heredi tranſit ad fideicommiſſarium vniuerſalem. Lato. *de pa. her. Bar.*
e Imo, non competit fideicommiſſario, u. l. 7. [illegible] *ad Treb.* Reſpondeo, quia ſuo nomine non heres dicitur contraxit, Cuiac. ibid. Vel ita: Poteſt creditor paciſci, ut ne pignus obligatum habeat, de quo ſi cum herede pactus ſit, licendum fuerit eo pacto quoque teneri eum, cui ex SC. Treb. fuerit reſtituta hereditas. Alij putant, Pactum ſuperius factum ſecundo & heredi ſuo, extendi ad fideicommiſſarium; at non extendi in fideicommiſſarium: ſi factum ſit ipſi heredi, arg. l. *ſi tibi decem*, 17. §. *cum poſſeſſio*. 6. ff. *de pactis*. l. *ſi heres propriam* 73. ff. *ad Treb.*
f Fideicommiſſarius vniuerſalis eſt etiam heres: v. quæ notaui ad l. 1. §. 1. ff. *quod legatorum*. & quæ ſcripſi ad l. 43. ff. *ad Treb.* Ita promiſſio in qua ſit ſcienti o heredis extenditur ad fideicommiſſarium.

g Procurator in rem ſuam, ſiue ex parte actoris, ſiue ex parte rei, ipſius ſit procurator, loco domini habetur, *v. l.* 55. ff. *de procur.* paciſcendo eſſicit ſibi & ordeuſi.
h l. 13 *in fin.* ff. *de pactis*.
i d. l. 13. *v.* & iuſiurandum, *l.* 7. *in fin.* ff. *de iureiur.*
k l. 55. ff. *de procuratorib.*
l Pactum portionis diuiſæ non extenditur ad partem indiuiſam.
m Pactum rei rectè pignori obligatæ, rem ipſam non egreditur.
n l. 1. §. 1. ff. *quæ res pign.*
o eum peculiariter pignori hypothecam, &c. *Hal.*
p Liberam habens adminiſtrationem peculij, donandi ius aut remittendi gratuitò pignoris non habet, ſed tranſigendi tantum.
q l. 3. §. 8 *in fin.* ff. *de don. inter vir.* l. 7. ff. *de donat.*
r tunc enim donatio non eſt, ut hic & breuiter: iuſta de cauſa liberam peculij adminiſtrationem habentes donare poſſunt, d. l. 7. §. 3. ff. *de don.*, ut & ſi ſpecialiter hoc eis ſit permiſſum, l. 7. §. 1. ff. *eo.* ſ adde §. 3. ff. *eo.*
t *v. l.* 158. ff. *de reg.* u *ſuo iure pignoris.* x qui conſenſit vt pignus alienetur, acitè remittit ius pignoris, ſi alienatio ſit ſecuta. *Bart.* y Conſenſus non efficit, niſi actus in quem conſenſum eſt effectum ſuum, conſequatur & conſummatus ſit. *Bald.* z Agrum ſpecialiter hypothecæ dedit Titio creditori Sempronius. Titius creditor hypothecaria in eum fundum experitur. Excipit Sempronius; poſt enim, permiſſu creditoris eum fundum veniſſe, itaque fruſtra in eum hypothecaria experiri. Replicat Titius creditor, verbaſcile non eſſe ſuo permiſſo fundum eum veniſſe, quem ipſe debitor repoſſideat: cuius nec apud eum poſſeſſio ſit. Contra duplicat ita debitor, fieri poſſe, ut is fundus permiſſu creditoris venditus ſit, & tamen nunc eum poſſideat: nihil enim impedire permiſſu creditoris agrum veniſſe, deinde bona fide temporibus debitorem ab emptore eiuſue ſucceſſore eundem redemiſſe. Quid ſi debitor ipſi emptori heres extiterit? Quæſtio hæc tota in coniectura poſita eſt: imò ne in coniectura quidem, cùm ex ſe manifeſta ſit ſatis. Conſtat agrum de quo agitur, hypothecæ datum, ut ſ. *eo.* Conſtat pecuniam ſolutam non eſſe. *verſ. verumtamen.* Quæ cum ita ſint aperta, quis debitor doli mali ſuſpicionem tranſlatam eſſe ad præſens tempus, ut cum hoc tempore, agrum, quem hypothecæ dedit, quemque ſoluta ſcientia creditori non liberauit, ipſe poſſideat, debitori nunquam eum agrum permiſſu creditoris vendidiſſe præſumatur.
a credere.
b rem poſſideat. *Hal.* malè, repoſſidere, hic eſt rehabere.
c De tranſlatione temporum, adde l. 17. §. 14. ff. *de iniuriis*.
d Imò, non poteſt. Nam qui ſemel conſenſit alienationi pignoris, vel hypothecæ, hoc conſenſu, pignoris ius ſuum extinxit, *d. l.* 4. C. *de remiſſ. pign.*
e verba exceptionis, de qua *d. l.* 4. *in fin.* C. *de remiſſ. pign.*

m Poteſtas vendendi debitori facta, & eius heredi facta intelligitur, *ut hic.*
n Subtilitates meræ iudicibus inuiſæ, *v. l.* 47. *in fin.* ff. *de negot.* l. 10. *Cod. de legibus.*
o rem deſierit poſſidere.
p non habens ab eo cauſam, vel habens, ſed ſingularem.
q Qui debitori venditionem pignoris permittit, eidem & facultatem deſerendæ poſſeſſionis non permittit: i. permiſſio venditionis vni facta ad alium non extenditur. *Bart.* Determinata permiſſio, nominatam perſonam non egreditur. *Alciat.* r Permiſſio venditionis facta ad tempus, vltra tempus non porrigitur. *Bart.* Determinata permiſſio, tempus ſuum non egreditur. *Alciat.*
ſ *l.* 1. ff. *eod.* t Hypothecaria conuentus poſſeſſor ſoluens litis æſtimationem, liberat debitorem ope exceptionis, non ipſo iure. Cur non ipſo iure? quia ſoluit ut ſe liberet, & ſuum non debitoris negotium gerens.
u poteſt enim creditoribus debitor pignus vendere, *l.* 12. ff. *de diſtr. pign.*
x hoc quid eſt, an in ſolutum? an in ſolidum? cui opponitur in aliquid *l.* 1. ff. *de ſeparationib.* quod etiam vult Cuiac. An vili pretio? an ad iuſtum calculum? an quanti vendi potuit? quam poſteriorem opinionem defendit Alciat. 2. *Parerg.* 35. ad pro quota debiti, ut vnus ſit ſolidus.
y Pignoris ius dominij venditione mutatur.
z Ius in ſolidum agendi retinuit creditor, cùm ſimul cum alio creditore, debitorem pro quota debiti vendidit.
a idea facto, *Hal.*
b Pignus creditori perit, quod eo conſentiente alij venditur.

Right margin notes (partly legible):

a & de quo v. l. 4. C. de remiſſ. pign.
b Venditionis & alienationis idem effectus. Qui legatum dicit, ut hic. Venditionis enim vocabulum omnem alienationem comprehendit, l. 29. *in fin.* ff. *de ſtatulib.*
c Teſtari potes de re mea, & eam legare meo conſenſu. Idemque conſentit ille mihi nocebit, v. Bald. [illegible]
d [illegible] 17. [illegible]
e [illegible] ſ. §. 7. *eo.*
f *v. l.* 24. ff. *de regul. iuris.*
g non venit, quia donat quod vendit, qui in dotem dat, *ut hic. l.* 19. ff. *de oblig.* [illegible]
h [illegible]
i [illegible]
k *v. l. vlt. C. de remiſſ. pign.*
l Subſcribens in ſua negotio principaliter *l.* 9. [illegible] conſentit, *ut hic*: qui in alieno (ut notarius & teſtis) ſecus, *l.* 39. *in fin.* ff. *de pignerat.* tamen *l.* 26. §. 1. ff. *de pign.*

nulli a aliiſ eſſe obligatum: quæro an actio aliqua in rem Manio competere poteſt? Modeſtinus reſpondit pignus, cui is, de quo quæritur, conſenſit b, minimè eum retinere poſſe.

De venditione pignoris reſoluta, vel quæ non habet effectum.

10. *Paulus* lib. 3. Quæſtionum.

VOluntate creditoris pignus debitor vendidit, & poſtea placuit inter eum & emptorem, *ut à venditione diſcederetur*. ius pignorum ſaluum erit creditori. Nam ſicut debitori, ita & creditori priſtinum c ius reſtituitur: neque omnimodo creditor pignus remittit; ſed ita demum, ſi emptor rem retineat, nec reddat venditori. & ideo ſi, iudicio quoque accepto, venditor abſolutus ſit, reliqua non tradebat, in id quod intereſt, condemnatus, ſaluum fore pignus creditori dicendum eſt. Hæc enim accidere poſſunt, etiam ſi non voluntate creditoris vendidiſſet.

1 ¶ Creditor quoque ſi pignus diſtraxit, & ex venditione receſſum fuerit, vel homo redhibitus d, dominium ad debitorem reuertitur.

¶ Idemque eſt in omnibus, quibus conceſſum eſt rem alienam vendere: non enim ipſa dominium transferunt, ideo ab emptore ius, "eius" recipiunt, ſed in priſtinam e cauſam res redit, reſoluta venditione.

De pignore dato in dotem conſenſu creditoris.

11. *Idem* lib. 4. Reſponſorum.

LVcius Titius cum eſſet uxori ſuæ Gaiæ Seiæ debitor ſub pignore, ſiue hypotheca prædiorum, eadem prædia cum uxore ſua f, Seiæ & Septitiæ communis filiæ nomine, Sempronio marito eius futuro in dotem dedit g: poſtea, defuncto Lucio Titio, Septitia filia abſtinuit ſe ab hereditate patris. Quæro, an mater eius hypothecam perſequi poſſit? Paulus reſpondit, pignoris quidem obligationem prædiorum Gaiam Seiam, quæ viro pro filia communi in dotem eadem danti conſenſit h, cum communis filiæ nomine darentur, remiſiſſe videri; obligationem autem perſonalem perſeuerare: ſed aduerſus eum, qui patris a hereditate ſe abſtinuit, actionem non eſſe dandam.

Si debitor conſenſu creditoris pignus obliget tertio. 1. De oblatione pretij debiti.

12. *Idem* lib. 5. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, Sempronium antiquiorem creditorem conſentientem, cum debitor eandem rem tertio creditori obligaret, ius ſuum pignoris remiſiſſe videri b, non etiam tertium in locum eius ſucceſſiſſe: & ideo medij creditoris meliorem cauſam effectam.

¶ Idem obſeruandum eſt, & ſi reſpublica tertio loco crediderit.

1 ¶ Qui pignoris iure rem perſequuntur, a vendicatione rei eos remoueri ſolere, ſi quibuſcunque poſſeſſor offerre c velit. neque "enim" debet quæri de iure poſſeſſoris, cum ius petitoris remouetur ſoluto pignore.

De iureiurando & ſententia.

13. *Tryphoninus* lib. 8. Diſputationum.

SI deferente e creditore iurauit debitor, ſe dare non oportere, pignus liberatur: quia perinde habetur, atque ſi iudicio f abſolutus eſſet. Nam & ſi à iudice, quamuis per iniuriam, abſolutus ſit debitor, tamen pignus liberatur.

De fideiuſſore dato.

14. *Idem* libro 5. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

CVm colono tibi conuenit g, *ut inuecta, importata pignori eſſent, donec merces tibi ſoluta, aut ſatisfactum eſſet*: deinde mercedis nomine fideiuſſorem h à colono accepiſti, ſatisfactum tibi videri exiſtimo: & ideo illata pignori eſſe deſiiſſe.

Si debitor pecuniam primo creditori debitam offerat ei, qui in ius primi & ſecundi ſucceſſit.

15. *Scæuola* libro 6. Digeſtorum.

PRimi creditoris, qui pignori prædia acceperat, & poſterioris, cui quidam ex iiſdem fundis deteneret, ad eandem perſonam hereditas deuenerat, debitor offerebat, quantum à poſteriore creditore mutuam ſumpſerat? Reſpondit, cogendum i accipere ſalua cauſa pignoris prioris contractus.

q.

a Tuti pignoris remiſſio, pignus vendito, quæ ſecundum, ubi obligatum multis alii obligatum (eorum ſecundo creditore) ſubſcribit, v. l. 8. §. 15. ſ. eod.
b ſubſcribendo, ſcilicet & ſuale ſeu pignus alienatum creditoris conſenſu. ſi debitoris in poteſtatem redierit, v. hic l. 8. §. 7. ſ. eod. v. l. vlt. C. de remiſſ. pignor. l. 12. §. 12. ſ. de legatis.
d v. 4. in pr. §. et l. ſ. de ædilit. edict.
e Si res cum eadem cauſa ac venditore ſed eo pignus in ſtatum priſtinum reobligatur. *Bart.*
f. ſi debitor conſenſu creditoris pignus ei ſuppoſitum alteri obligari creditore eo conſenſu los pignoris amiſit, v. quæ notaui ad l. 11. §. 1. ſ. qui potior.
g Quæ conſenſit ſcim, ubi cauſa fortis obligatam, in dotem alteri dari, ea videtur pignus remittere, ut dicetum eſt. ad l. 11. C. ad Vellei.
h v. l. 4. §. 1. ſ. eod.

a Dote ſua contenta, quæ hereditati abſtineri poteſt. vide eſſe [illegible]
b quatenus ad [illegible] Cuiac.
c hoc eſt, ſine iuſta [illegible] oblato debito accepto agitetur hypothecaria. Cuiac. 2. l. eiuſ. 15.
d. l. 16. §. 3. l. [illegible]
e. Quæ ſeripſi ad l. [illegible] C. de iure.
e l. 5. in pr. l. ſ. de. ſ. de iureiur.
f l. 2. ſ. de iureiur.
g. Inde adſtat [illegible]
h [illegible]
i l. 17. §. 1. l. 1. [illegible]
j. Si in parte [illegible]
k. Cuiac. ſalua [illegible] pignoris, adde l. [illegible]

LIBER VIGESIMVS-PRIMVS.

DE a ÆDILITIO b EDICTO c, ET redhibitione d, & quanti e minoris.

De rebus mobilibus vel immobilibus. 1. Edictum de venditionibus mancipiorum. 2. Quid edictum. De dolo & ignorantia venditoris. 3. De venditionibus ſimilibus. 4. Vel falſo & reſtitutio. 5. Vel pauſilanime. 6. De vitio ſeu morbo manifeſto. 7. Morbi definitio, & differentia inter morbum & vitium. 8. De morbo impedimento uſum & miniſterium, aut leui. 9. De fanaticis, phreneticis, & aliis vitio animi. 11. De claudis, cæcis, luſcis, [illegible], [illegible], gibboſis, [illegible], [illegible], ſtrabiſis, mutis & ſurdis.

Paulus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

LAbeo ſcribit edictum ædilium curulium de venditionibus a rerum eſſe, tam b earum quæ ſoli ſint, quam earum quæ mobiles c, aut ſe mouentes d.

1 ¶ Aiunt ædiles: *Qui e mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi, vitiiue cuique ſit, quis fugitiuus, errove ſit, noxave g ſolutus non ſit h. Eademque omnia, cum ea mancipia venibunt, palam rectè pronuntianto. Quod ſi mancipium aduerſus ea venditum, ſiue aduerſus quod dictum promiſſumue fuerit, cum veniret, fuiſſet, quod eius præſtari oportere dicetur, emptori, omnibuſque k, ad quos ea res pertinet, iudicium dabimus, ut id mancipium redhibeatur l.*

¶ *Si quid autem poſt venditionem, traditionemque deterius emptoris opera familiæ n, procuratoriſve o eius factum erit, ſiue quid ex eo poſt venditionem natum, acquiſitum p fuerit, & ſi quid aliud, in venditione ei acceſſerit, ſiue quid ex eo fructus peruenerit ad emptorem, ut ea omnia reſtituat.*

¶ *Item, ſi quas acceſſiones q ipſe præſtiterit, ut recipiat.*

a Adde huic Titulo, De ædilitiis actionib. ex 4. Cod. 2. & quod de Manilianis legibus (à Manilio quondam iuris noſtri auctore, cuius meminit Pomponius, l. 2. §. de origine iuris) refert Cicero 1. de oratore. Nec quidquam eſt, inquit, eorum, cui ſe inſtar ſit ſibi addiſcendum, aliquid non Teucrum Pacuuij malis, quàm Manilianas venalium vendendorum leges addiſcere, Varro de re ruſtica. Itaque ſtipulantur, paucis exceptis verbis, ut Manilius ſcriptum reliquit. *Idem* c. 5. Paulo verboſius hæc, qui Manilij actiones ſequuntur *Idem* c. 7. Iiſdem rebus dominium in emptione mutatur, ut in Manilij actionibus ſunt præſcripta.
b Ædilitium edictum dicitur, quod ædilibus curulibus cura fuit in venditionibus, ut omnes fraudes amouerentur, ex triplici cauſa. Ex reticentia (ſi venditor vitium ignotum emptori reticuerit), ex dicto, ac promiſſo (ut ſi dixerit abeſſe aliquid, quod non abeſt, vel adeſſe quod non adeſt, l. 17. ſ. de dolo) quod ea non emacantur emptori, non repromittantur emptori ea, quæ in rebus venalibus, ediſtum ædilium curulium repromitti iubet: velut, fugitiuum non eſſe, rectè ſanum eſſe, hodie eſſe, rectè bibere poſſe, habere licere, duplæ ſtipulationem, *Cuiac. hic.* adde 19. Obſ. cap. 1.
c de ædilitiis actionibus, 4. C. 58. quas Iuſtinianus empti & venditi actionibus [illegible]. Atque hæ actiones ſuperfluæ videntur, cum ſint ciuiles ex empto & vendito. Imo habent ſuas, ut inuenerunt ædiles earum cauſa, ne emptores à venditoribus circumuenirentur. quin, hoc edictum aliquanto [illegible] ciuis [illegible] in duplum. hinc ædilitiæ actiones pœnales dicuntur, l. 23. §. 4. [illegible] vltra vt ædilitio edicto, l. 45. ſ. eo. In ciuilibus non item, niſi [illegible] nomine: vel iure [illegible] venditor de modo agri mentitus ſit, Paulus *ſent.* 17. vel ex lege 12. Tabularum [illegible] que dicis in [illegible] mancipioque. Actio hæc ædilium datur in ſolidum: multis, cuius maior pars in venditione fuit, ex illa parte minor, l. 44. §. 1. ſ. eod. ciuiles pluribus ſociis vendentibus in ſingulos dantur pro portione, qua ſocij ſunt, d. l. 44. Hæ etiam in [illegible] dantur, quæ ſeruo debent, l. 1. §. 2. ſ. eod. ciuiles non item, ſi rem emptor habere liceat. Ædilitiæ temporariæ (redhibitoria enim ſex menſium, æſtimatoria annalis, exceptis certis caſibus) Ciuiles perpetuæ, l. 48. ſ. de [illegible], Cuiac. hic.
d [illegible] Platoni [illegible], Cuiac. hic [illegible], 19. Obſ. 10. Cæterum emptori ædilitiæ duæ actiones redhibitoria & æſtimatoria. Redhibitoria venditionem reſcindit in totum, reddita re vendita & pretio recepto, rebuſque omnibus reſtitutis in integrum.
e Seu æſtimatoria, quæ in parte reſcindit venditionem, & qua emptor agit in hoc ut quanto pluris emit (ignorans rei qualitatem, aut quantitatem, ſi venditor qui etiam ignorat) damnetur ſibi reddere. l. 39. ſ. de ædilitiis. Hæc actio Græcis [illegible] Cuiac. 3. Obſ. [illegible] cap. [illegible]

ſcenderit, ſeu productus intromiſſuſve fuerit ut cum beſtiis depugnaret. *Cuiac.* hic.
e quod ſ. eod. Cuiac. ibid.
f v. l. 17. ſ. eod. Horatius 2. epiſt. 2. puer [illegible] ut [illegible] excepta fugam. Des nummos, excepta nihil te [illegible] tium pœna, ſecurus, opinor, Prudens emiſti vitioſum [illegible].
g v. l. 17. §. 17. ſ. eod.
h adde d. l. ibid. c. 1. vel capitale quid admiſerit, vel mortis conſciſcendæ ſibi cauſa quid fecerit, vel in arenam deſcenderit, ut cum beſtiis depugnaret. ſ. eod.
i Venditor ſerui qui ſuperiora (quæ paulò antè enumerata ſunt) [illegible] non commemorat, vel in pronunciandis mentitur, obligatur in id quod intereſt ſi in quem [illegible] damno adfectus eſt emptor. & ſeruum recipit: ac procerea id quod ſeruum poſt traditionem emptori factum, ſiue opera emptoris familiæ vel procuratoris eius deterior: ſed & ea recipit, quæ ex ſeruo [illegible] quæ ei vendito acceſſerunt, fructus ex eo perceptos, acceſſiones [illegible] ibid.
k v. l. 19. §. pen. ſ. eod.
l v. l. 31. ſ. eod.
m v. l. 23. ſ. eod.
n v. l. 25. §. 3. ſ. eod.
o v. l. 25. §. 1. ſ. eod.
p v. l. 23. §. 1. l. 24. ſ. eod.
q [illegible] Cuiac. ibid.

a ad, adde quæ notaui [illegible] ſupra [illegible].
a res ſe [illegible] l. 3. Cod. [illegible]
b Ædiles ad ea [illegible] venditionibus [illegible] mobiles & ſe mouentes. Cuiac. hic.
c inanimata quæ mouent ſe ſe non habent.
d quæ mouent ſe ſe habent, ut animalia. l. 1. §. 4. ſ. de. l. 93. ſ. de verb. ſign.
e Venditor pronunciare debet & vitia ſerui ſeruitium, fugitiuum, ſi qui eum ſcit; ſi ſolutus noxæ non ſit, vel capitale quid admiſerit, vel conſciſcende mortis cauſa quid fecerit, vel in arenam de[illegible]

q Item

Universidad Rey Juan Carlos

¶ *Item ſi quod mancipium capitalem a fraudem admiſerit* [illegible]

2 ¶ Cauſa a huius edicti proponendi eſt, vt occurratur fallacijs vendentium, & emptorib. ſuccurratur, quicunque decepti à venditoribus fuerint: dummodo ſciamus venditorem, etiam ſi ignorauit ea, quæ ædiles præſtari iubent, tamen teneri debere: nec eſt hoc iniquum. potuit enim ea nota habere venditor. neque enim intereſt emptoris cur fallatur, ignorantia venditoris, an calliditate.

3 ¶ Illud ſciendum eſt, edictum hoc non pertinere ad venditiones fiſcales k.

4 ¶ Si tamen reſpublica aliqua faciat venditionem, edictum hoc locum habebit.

5 ¶ In pupillaribus quoque venditionibus erit edicto locus.

6 ¶ Si intelligatur vitium, morbuſue mancipij, vt plerunque ſignis quibuſdam ſolent demonſtrare vitia, poteſt dici, edictum ceſſare. hoc enim tantum intuendum eſt, ne emptor decipiatur.

7 ¶ Sed ſciendum eſt, morbum apud Sabinum ſic definitum eſſe, habitum cuiuſque corporis contra naturam, qui vſum eius ad id facit deteriorem, cuius cauſa natura nobis eius corporis ſanitatem dedit. id autem alias in toto corpore, aliàs in parte accidere. namque totius corporis morbus eſt, puta φθίσις, febris: partis, veluti cæcitas: licèt homo ita natus ſit. vitiumque à morbo multum differre: veluti ſi quis balbus ſit, nam hunc vitioſum magis eſſe, quàm morboſum. Ego puto ædiles tollendæ dubitationis gratia bis idem dixiſſe, ne qua dubitatio ſupereſſet.

8 ¶ Proinde ſi quid tale fuerit vitij, ſiue morbi, quod vſum miniſteriumque hominis impediat, id dabit redhibitioni locum: dummodo meminerimus, non vtique quodlibet quam leuiſſimum efficere, vt morboſus vitioſuſve habeatur. proinde leuis febricula, aut vetus quartana, quæ tamen iam ſperni poteſt, vel vulnuſculum modicum, nullum habet in ſe delictum, quaſi pronunciatum non ſit: contemni enim hæc potuerunt.

¶ Exempli itaque gratia referamus, qui morboſi vitioſique ſunt.

9 ¶ Apud Vivianum quæritur, ſi ſeruus inter fanaticos non ſemper caput iactaret, & aliqua profatus eſſet, an nihilominus ſanus videretur? Et ait Vivianus nihilominus hunc ſanum eſſe: neque enim nos minus animi vitijs aliquos ſanos eſſe intelligere debere. alioquin (inquit) futurum, vt in infinitum hac ratione multos ſanos eſſe negaremus, vtputa leuem, ſuperſtitioſum, iracundum, contumacem, & ſi qua ſimilia ſunt animi vitia. magis enim de corporis ſanitate, quàm de animi vitijs promitti. interdum tamen, inquit, vitium corporale vſque ad animum peruenire, & eum vitiare: veluti contingeret φρενιτικῷ, id eſt, mente capto: quia id ei ex febribus acciderit. quid ergo eſt? ſi quidem ſic animi vitium tale, vt id à venditore excipi oporteret: neque id venditor cum ſciret pronunciaſſet, ex empto eum teneri.

10 ¶ Idem Vivianus ait, quamuis aliquando quis circa fana bacchatus ſit, & reſponſa reddiderit, tamen ſi nunc hoc non faciat, nullum vitium eſſe: neque eo nomine, quod aliquando id fecit, actio eſt, ſicuti, ſi aliquando febrem habuit. cæterum ſi nihilominus permaneret in eo vitio, vt circa fana bacchari ſoleret, & quaſi demens reſponſa daret, etiamſi per luxuriam id factum eſt, vitium tamen eſſe, ſed vitium animi, non corporis: ideóque redhiberi non poſſe: quoniam ædiles de corporalibus vitijs loquuntur. attamen ex empto actionem admittit.

11 ¶ Idem dicit etiam in his, qui præter modum timidi, cupidi, auarique ſunt, aut iracundi.

2. *Paulus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.*

Vel melancholici.

3. *Gaius lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.*

Vel proterui, vel gibberoſi, vel curui, vel prurigi- noſi, vel ſcabioſi: item muti, & ſurdi.

1. *De vitiis corporis peruenientibus vſque ad animum.* 2. *De* [illegible] 3. *De vitiis animi.* [illegible] 4. *De vitiis animi vel corporis.*

[illegible]

a *Animi vitia non efficiunt, vt quis non ſanus habeatur.*

b *vitijs, quæ corporis aliquam,* &c. [illegible]

c *Infinita ſugere ſolemus.*

d *Animi hæc vitia, leuem, ſuperſtitioſum, iracundum, contumacem* [illegible]

[illegible]

j Respublica deterior eſt conditio quàm fiſci [illegible]

k [illegible]

l Morborum alij certunt palam, alij intelliguntur, ſeu ſignis quibuſdam demonſtrantur. [illegible]

m [illegible] apud Sabinum (in libro ſcilicet quem de edicto ædilium curulium ſcripſit) ſic definitum. [illegible]

o Cicero 4. *Tuſc.* ſic definit morbum, totius corporis corruptionem. Galenus [illegible] morbum affectum præter naturam vocat. [illegible]

p [illegible] morbus eſt conſtitutio corporis, quæ contra naturam nobis accidit: & vſum eius ad id facit deteriorem, cuius cauſa natura nobis ſanitatem dedit.

q Morborum alij in toto corpore, alij in parte accidunt.

r Morborum alij totius corporis: alij ſingularum partium ſunt. [illegible]

ſ Celſus [illegible]

t veluti cæcitas, aut pedum debilitas. [illegible]

u morbum, inquit Cicero 4. *Tuſc.* appellant totius corporis corruptionem [illegible]

x Balbus [illegible]

y [illegible]

z Dubitationis tollendæ cauſa [illegible]

[illegible]

5. De morbo ſontico vel non. 6. De morbo temporali, & [illegible]

4. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

Ob quæ vitia negat redhibitionem eſſe, ex empto dat actionem.

1 ¶ Sed ſi vitium corporis vſque a ad animum penetrat, forte ſi propter febrem loquatur aliena, vel vſque per vicos more inſanorum deridenda b loquatur, an quo ſit animi vitium, ex corporis vitio accidit redhiberi poſſe.

2 ¶ Item aleatores c & vinarios † non contineri edicto, quoſdam reſpondiſſe, Pomponius ait: quemadmodum nec guloſos d, nec impoſtores e, aut mendaces f, aut litigioſos.

3 ¶ Idem Pomponius ait, quamuis non g valde ſapientem ſeruum venditor præſtare debeat: tamen ſi ita fatuum, vel morionem h vendiderit, vt in eo vſus nullus ſit, videri vitium. * & videmur hoc iure vti, vt vitij, morbique appellatio non videatur pertinere, niſi ad corpora; animi autem vitium ita demum præſtabit venditor, ſi promiſit: ſi minus, non. & ideo i nominatim de errone & fugitiuo excipitur. hoc enim animi vitium eſt, non corporis. vnde quidam iumenta pauida k, & calcitroſa morboſa non eſſe adnumeranda dixerunt. animi enim, non corporis, hoc vitium eſſe.

4 ¶ In ſumma, ſi quidem animi tantum vitium eſt, redhiberi non poteſt, niſi l ſi dictum eſt, hoc abeſſe, & non abeſt: ex empto m tamen agi poteſt, ſi ſciens id vitium animi reticuit. ſi n autem corporis ſolius vitium eſt, aut & corporis, & animi mixtum vitium, redhibitio locum habebit.

5 ¶ Illud erit adnotandum, quod o de morbo generaliter ſcriptum eſt, non de ſontico p morbo; nec mirum hoc videri Pomponius ait: nihil enim ibi agitur de ea re, cui q hic ipſe morbus obſtet.

6 ¶ Idem ait, non omnem morbum dare locum redhibitioni, vt puta leuis lippitudo, aut leuis dentis, auriculæve r dolor, aut mediocre ſ vlcus. non denique febriculam t quantulamlibet ad cauſam huius edicti pertinere.

5. *Paulus* libro 5. ad Sabinum.

Et quantum intereſt inter hæc vitia, quæ Græci [Greek] u *id eſt, vitioſitatem* dicunt, interque [Greek] x *id eſt, perturbationem*, aut [Greek], *id eſt, morbum*, [Greek], *id eſt, ægrotationem*, tantum inter talia vitia, & eum morbum, ex quo quis minus aptus vſui ſit, differt.

De morbo perpetuo, vel temporali. 1. De impetigine. 2. De ſpadone. De eo qui vnum teſticulum habet.

6. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

Pomponius recte ait, non tantum ad perpetuos a morbos, verum ad temporarios quoque hoc edictum pertinere.

1 ¶ Trebatius ait, impetiginoſum b morboſum non eſſe, ſi eo c membro, vbi impetigo eſſet, æque recte vteretur: & mihi videtur vera Trebatij ſententia.

2 ¶ Spadonem morboſum non d eſſe, neque vitioſum, verius mihi videtur, ſed ſanum eſſe: ſicuti illum, qui vnum teſticulum habet, qui etiam generare e poteſt h.

7. *Paulus* lib. 11. ad Sabinum.

Sin autem quis ita ſpado eſt, vt tam neceſſaria i pars corporis ei penitus abſit, morboſus k eſt.

De lingua abſciſſa.

8. *Vlpianus* libro primo ad Edictum ædilium curulium.

Si cui lingua abſciſſa l ſit, an ſanus eſſe videatur quæritur. & extat hæc quæſtio apud Ofilium relata ſuper equo: ait enim, hunc videri non eſſe ſanum.

De muto & eo qui male loquitur.

9. *Idem* libro 44. ad Sabinum.

Mutum m morboſum n eſſe, Sabinus ait o: morbum p enim eſſe, ſine voce eſſe, apparet: ſed qui grauiter q loquitur, morboſus non eſt: nec qui [Greek], *id eſt, obſcure*. plane qui [Greek], *id eſt, non intelligibiliter*, loquitur: hic vtique morboſus eſt.

De digito abſciſſo, & membro lacerato. 2. De pluribus vel paucioribus digitis. 3. De myope. 4. [Greek] h. e. de inſcitioſo. 5. De balbo, blæſo, atypo, [illegible], vatio.

10. *Idem* libro 1. ad Edictum ædilium curulium.

Idem Ofilius ait, ſi homini digitus ſ ſit abſciſſus, membrùmve quid laceratum, quamuis conſanauerit t, ſi tamen ob eam rem eo minus vti u poſſit, non x videri ſanum eſſe. y

1 ¶ Catonem quoque ſcribere legi, cui digitus de manu, aut de pede præciſus ſit, eum morboſum eſſe: quod verum eſt, ſecundum ſupra ſcriptam diſtinctionem.

2 ¶ Sed ſi quis plures z digitos y habeat, ſiue in manibus, ſiue in pedibus, ſi nihil impeditur numero eorum, non eſt in cauſa redhibitionis: propter quod, non illud ſpectandum eſt, quis numerus ſit digitorum, ſed an ſine impedimento, vel pluribus, vel paucioribus vti poſſit a.

3 ¶ De myope b quæſitum eſt, an ſanus eſſet, & puto, ſi eum c redhiberi poſſe.

4 ¶ Sed & [Greek], *i. inſcitioſum* d, morboſum eſſe conſtat: id eſt, vbi homo neque matutino tempore videt, &

---

a l. 1. §. 9. ſup. eod.
b [Greek], ſcilicet. [illegible] Deridenda qui loquitur, & ſic et ſermone, quia præſumitur fatuus, Accurſius.
c Aleator, hoc ipſo quod aleator ſit, non redhibetur. l. [illegible]
[illegible]
h [Greek] [illegible] Hinc Gellius 4. c. 2. equum mordax aut calcitroſus vitioſus eſt, non morboſus.
i Redhibitoria locum non habet, vbi animi tantum vitium eſt: niſi venditor animi vitium abeſſe dixerit: comperit autem quanti minoris, *Syn.* [illegible] Qui ipſo indicat non de corporis tantum, ſed & animi vitiis caueri plerumque ſolitos veteres. Horatius 2. *ſatyr.* 3. Sanus vtriſque auribus atque oculis, mentem niſi litigioſus exciperet dominus cum venderet, vbi vetus interpres: Sumptum eſt hoc argumentum a dominis mancipia vendentibus, quorum omnia vitia cognita tam corporis quam animi, debebant aperire emptori, niſi poſtea litigare vellent propter celatum vitium. Vnde nudati ſerui plerumque venibant a mangonibus *Seneca ep. Epiſtola* 83. *Suet. Caligula cap.* 36. *Lucianus Eunucho*. Claudianus in Eutropium. Nudatos quoties medicum dum conſulit emptor.
m l. 5. §. pen. ſup. eod.
n Redhibitoria locum habet, vbi corporis vitium eſt, vel corpori & animo commune *d. c.* 3.
o In ædilitio edicto & redhibitoria, non quæritur de morbo ſontico, ſed de quocunque vitio, quod obſit rei: nihil enim intereſt, cui rei morbus obſit, *d. c.* 3.
p Sonticus morbus, an qui nocet? l. 113. *inf. de verb. ſign.* An qui vehementior, vtpote grauiter nocere habet? [illegible] (ſontes enim ſunt qui nocent) an cui rei cuique agendæ impedimento eſt litiganti? [illegible] *de iudic.* An qui perpetuus [illegible] an qui in hominem iaciunt, ponitur in cauſa? [illegible] ex iuſta cauſa? Ælius Stilo apud Feſtum. Gloſſaris ſonticus morbus [illegible] Mino ſontica cauſa a morbo dicitur, quæ quid agere non permittit. [illegible] Talis morbus diem iudicij, ipſo iure differt, etiam inuito iudice [illegible] *de re iudicata*. [illegible] Plinius [illegible] Dicitur & [Greek] ab Alexo quaſi magni momenti.
q Hæc verba, cur hic ipſe morb. obſtet, tollenda videntur obſcure admodum a Triboniano hic adiecta.
r Aurium vitia, ſurditas, tarditas, tinnitus, [illegible] apud Euſtathium 3. [illegible] 23.
ſ vulnus minutulum, *l.* 1. §. 8. *ſup. eod.*
t leuis febricula *d. §.* 8. *ſup. eod.* leuiſſima febris, *l.* [illegible] *de re iud.*
u Cicero id ſic exprimit: Quomodo in corpore morbus ([illegible]) ægrotatio [illegible] corporis [illegible]: ægrotationem morbum cum imbecillitate: vitium, cum partes corporis inter ſe diſſident: ex [illegible] illa duo morbus & ægrotatio ex valetudinis [illegible] conquaſſatione & perturbatione gignuntur: vitium autem integra [illegible] ab ægritudine [illegible] vitioſitas autem eſt habitus aut affectio in tota vita [illegible] perturbatio [illegible] quantitatem & qualitatem humorum [illegible] ex intemperantia [illegible] curatione medicaminis [illegible]
x [illegible] recta ratione contra naturam commotio. Zeno apud Ci[illegible] *Tuſculanarum*, [illegible] motum quemque in animo turbidum vocat.

Emend. 5. & 6. [illegible] & militare *l.* 4. *inf. de re militari*. [illegible] *in fin. inf. de iure deliber.* teſtamentum facere *l.* 5. *C. de teſtam.* [illegible] hominem heredem ſcribere *l.* 6. *inf. de lib. & poſt.* [illegible] vniculum.
i Id eſt, vterque teſticulus, id eſt ſi eſt caſtratus.
k Aliud in male caſtratis *l.* 38. §. 7. *inf. eodem*.
l ſurioſus, [illegible] quod membrum lacerum laſumque eſt, vt [illegible] ipſe homo aptus & morboſus ſit. *Maſurius Sabinus* 2. *Iuris ciuilis* lib. 4. *apud Gell.* [illegible] Lingua tamen abſciſſa quoſdam Chriſtianos loquutos fuiſſe [illegible] *l.* 2. *C. de offic. præf. præt. Afric.*
m de eo dixi *l.* 3. *ſupra eod.*
n hinc dicitur eſſe in aduerſa valetudine, *l.* 43. *ff. de vulgari* [illegible]
o lib. 2. iuris ciuilis 4. *Gel.* 2.
p Morbus eſt ſine voce eſſe.
q Grauiter loquitur, qui ægre ac difficulter loquitur.
r Vocis quoque hic vitium mutum eſſe grauiter loqui [illegible] quorum extrema ædilitio edicto locum faciunt, at non intermedia [illegible]
ſ *Paul.* 4. *ſent.* 19. §. 25. *l.* 38. *inf. de verb. ſig.* ad digitos pertinet [illegible] Digitum porro membrum non eſſe, ſed officium membri [illegible] colligunt, vt abſcindens digitum non teneatur [illegible] abſcindens membrum.
t conſolidauerit *Hal.* [illegible]
u *l.* 14. *in fin.* §. *de ſtatu homin.*
y Plinius 11. c. 43. Digiti quibuſdam in manibus ſeni [illegible] filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum illuſtrem in Poetica [illegible] C. Cæſaris ludo [illegible] dextram fuiſſe [illegible] ſunt, ſicut ſex [illegible] digitos.
z *l.* 38 *inf. de verb. ſign.*
a verſus integer [illegible] in Norico [illegible] quæſitum eſt, an ſanus eſſet, & puto redhiberi poſſe [illegible]
b Myops luſciotioſus Latinis 4 *Gell.* 2. [illegible] prope [illegible] non videt. *Ariſt. probl.* 35. Cæterum qui non longe videntur [illegible] tardius currit. *Gell. ibid.* Aetius 2. *Tetrab.* 3. *c.* 45 [illegible] & alios [illegible] quidem prope videntur, magna vero procul videre non valent: & alios inæquales, vt inæquales oculos habere [illegible] limis ſemicluſiſque oculis aſpicere [illegible] non videns: [Greek] differt myops [illegible] morbo.
c Fulgentius libro de priſco ſermone. Luſcitioſos dici [illegible] videntes, quos Græci [Greek] vocant. Plaut. [illegible] Mirum eſt [illegible] Quid iam? quia luſcitioſus eſt. Dicitur enim quod lumen [illegible] mediocribus oculi obteruntur.
d Aetius 2. *Tetrab.* c. 46. [illegible] nyctalopas vocari qui die quidem vident, occidente [illegible] obſcurius, deinde nocte nihil penitus cernunt [illegible] vt noctu quidem [illegible]

neque

Universidad Rey Juan Carlos

neque a veſpertino. quod genus morbi Græci vocant νυκτάλωπα. Luſciti[illegible] eſſe quidam putant, vbi homo lumine adhibito, nihil videt.

5 ¶ Quæſitum eſt an balbus, & blæſus, & atypus, & ſi qui tardius loquitur, & varus, & vatius, ſanus ſit. & opinor, eos ſanos eſſe.

De eo cui dens abeſt.

11. *Paulus* lib. 11. ad Sabinum.

Cvi dens abeſt, non eſt morboſus. magna enim pars hominum aliquo dente caret, neque ideo morboſi ſunt: præſertim cum ſine dentibus naſcimur: nec ideo minus ſani ſumus donec dentes habeamus: alioquin nullus ſenex ſanus eſſet.

De eo qui clauum habet. de polypoſo. 1. De membris inæqualibus. 2. De eo qui oculos prominentes habet. 3. De gutturoſo. De ſcæua & mancis. 4. De eo cui fœtent os. de hircoſo. de ſtrabone.

12. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

Qvi clauum habet, morboſus eſt; ſed & polypoſus.

1 ¶ Eum qui alterum oculum, aut alteram maxillam [illegible] maiorem habet, [illegible] ſanum videri, Pedius ſcribit: ait enim inæqualitatem maxillarum, oculorum, brachiorum, ſi nihil ex miniſterio [illegible] præſtando ſubtrahit, extra redhibitionem eſſe. ſed & latus vel crus breuius poteſt afferre impedimentum. ergo & hic erit redhibendus.

2 ¶ Si quis natura gutturoſus [illegible] ſit, aut oculos eminentes habeat, ſanus videtur.

3 ¶ Item ſciendum eſt, ſcæuam non eſſe morboſum vel vitioſum, præterquam ſi imbecillitate dextræ validius ſiniſtra vtitur. ſed hunc non ſcæuum, ſed mancum eſſe.

4 ¶ Is, cui os olet, an ſanus ſit, quæſitum eſt? Trebatius ait, non eſſe morboſum: alioqui os olere, [illegible] hircoſum, ſtrabonem [illegible] hoc enim ex illuuie oris accidere ſolere. ſi tamen ex corporis vitio id accidit, veluti quod iecur, quod pulmo, aut aliud quid ſimiliter dolet, morboſus eſt.

De ciccito.

13. *Gaius* lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

Item ciccus morboſus eſt.

De ea, quæ mortuos parit. 1. De prægnante. 2. De puerpera. 3. De ſterili. 4. De eo qui vrinam facit. 5. De eo [illegible]. 6. De [illegible] 7. De ea quæ mulier fieri nequit. 8. [illegible] 9. De [illegible] 10. De morbo apparente.

14. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

Qværitur de ea muliere, quæ ſemper mortuos parit, an morboſa ſit? Et ait Sabinus, ſi vuluæ vitio hoc contingit, morboſam eſſe.

1 ¶ Si mulier prægnans venierit, inter omnes conuenit, ſanam eam eſſe. maximum enim ac præcipuum munus fœminarum eſt, accipere, ac tueri conceptum.

2 ¶ Puerperam quoque ſanam eſſe, ſi modò nihil extrinſecus accidit, quod corpus eius in aliquam valetudinem immitteret.

3 ¶ De ſterili Cælius diſtinguere Trebatium dicit, vt, ſi natura ſterilis ſit, ſana ſit: ſi vitio corporis, contra.

4 ¶ Item de eo, qui vrinam facit, quæritur. & Pedius ait non ob eam rem ſanum non eſſe, quod in lecto ſomno vinó ve preſſus, aut etiam pigritia ſurgendi vrinam faciat. ſin autem vitio veſicæ collectum humorem continere non poteſt, non quia vrinam in lecto facit, ſed quia vitioſam veſicam habet, redhiberi poſſe: & verius eſt.

5 ¶ Quod Pedius idem ait, ſi vua alicuius præciſa ſit, tollere magis, quàm præſtare redhibitionem, quod morbus minuitur: ego puto, ſi morbus deſinit, non eſſe redhibitioni locum: ſin autem vitium perſeuerct, redhibitionem locum habere.

6 ¶ Si quis digitis coniunctis naſcatur, non videtur ſanus eſſe: ſed ita demum, ſi impedimentum ad vſum manus.

7 ¶ Mulierem ſi [illegible] arctam ſit, vt mulier fieri non poſſit, ſanam non videri conſtat.

8 ¶ Si quis ὠτόλαξ, id eſt, [illegible] habeat, an redhiberi, quaſi vitioſus poſſit, quæritur. & ὠτόλαξ, id eſt, [illegible] ſunt quas exiſtimo, id eſt [illegible] & qui iam diſcuti non poſſunt [illegible] tumores: qui [illegible] id eſt [illegible] habet vitioſus eſt.

9 ¶ Si venditor nominatim exceperit de aliquo morbo, & de cætero ſanum eſſe dixerit, aut promiſerit, ſtandum eſt eo, quod conuenit. renitentibus enim actiones ſuas non eſt regreſſus dandus: niſi ſciens venditor morbum eo ſalto reticuit. tunc enim dandam eſſe de dolo malo replicationem.

10 ¶ Si nominatim morbus exceptus non ſit, talis tamen morbus ſit, qui omnibus potuit apparere, vt puta cæcus homo venibat: aut qui cicatricem evidentem, & periculoſam habebat, vel in capite, vel in alia parte corporis, eius nomine non teneri Cælius ait, perinde ac ſi nominatim morbus exceptus fuiſſet. ad eos enim morbos vitiáque pertinere edictum ædilium probandum eſt, quæ quis ignorare potuit.

De eo qui bis de morſi, & ea quæ noxiam ſurgatur.

15. *Paulus* lib. 11. ad Sabinum.

Universidad Rey Juan Carlos

QVæ bis [a] in menſe purgatur, ſana non eſt: item [e] quæ non purgatur, niſi per ætatem accidit.

De ſanis.

16. *Pomponius* lib. 23. *ad Sabinum.*

QVod ita ſanatum [c] eſſet in priſtinum ſtatum reſtitueretur, perinde habendum eſt, quaſi nunquam morboſum eſſet.

Quis ſit fugitiuus. 10. De effectu fugæ. 11. Quis ſit fugitiuus. 14. Quis ſit erro. 15. Quis ſit fugitiuus. 17. Noxa quomodo accipitur. 19. De ſeruo qui manumitti non poteſt, vel ſit pœnæ vinculorum diſtractus, vel a poteſtate damnatus, vel exportandus. 20. De eo quod venditor affirmauit.

17. *Vlpianus* lib. 1. *ad Edictum ædilium curulium.*

QVis ſit fugitiuus definit Ofilius, [d] fugitiuus [e] eſt qui extra [e] domini domum fugæ cauſa, quo ſe à domino celaret, manſit.

1 ¶ Cælius autem fugitiuum eſſe ait eum, qui ea mente [f] diſcedat, ne ad dominum redeat: tametſi, mutato conſilio, ad eum reuertatur, nemo enim tali peccato (inquit) pœnitentia [g] ſua nocens eſſe deſinit.

2 ¶ Caſſius quoque ſcribit fugitiuum eſſe, qui certo [h] propoſito dominum relinquat.

3 ¶ Item apud Viuianum relatum eſt, fugitiuum fere ab affectu animi intelligendum eſſe, non utique à fuga [i]: nam eum qui hoſtem aut latronem, incendium, ruinámve fugeret, quamuis fugiſſe verum eſt, non tamen fugitiuum eſſe.

¶ Item ne eum quidem qui à præceptore, cui in diſciplinam traditus erat, aufugit, eſſe fugitiuum: ſi forte ideo fugit, quia immoderate [k] eo verbabatur. Idémque probat, & ſi ab eo fugerit, cui erat commendatus, ſi propter eandem cauſam fugerit. Idem probat Viuianus, & ſi ſeruulus cum eo agebat, hæc ita: ſi eos fugiſſet, & ad dominum veniſſet. Cæterùm ſi ad dominum non veniſſet: ſine vlla dubitatione fugitiuum videri ait.

4 ¶ Idem ait interrogatus Proculus de eo, qui domi latuiſſet, in hoc ſcilicet, vt fugæ nactus occaſionem, ſe ſubtraheret, an tametsi fugere non potuiſſet, videri qui domi manſiſſet: tamen eum fugitiuum fuiſſe; ſin autem in hoc tantum latuiſſet, quoad iracundia domini efferuiſceret [l], fugitiuum non eſſe. Sicut ne eum quidem qui cùm dominum animaduertere verberibus ſe adhuc velle, præripuiſſet [m] ſe ad amicum, quem ad precandum [n] perduceret, ne eum quidem fugitiuum eſſe, qui in hoc progreſſus eſſet vt ſe præcipitaret. Cæterùm etiam eum quis fugitiuum diceret, qui domi in altum locum ad præcipitandum ſe aſcendiſſet: magiſque hunc mortem ſibi conſciſcere voluiſſe. Illud enim quod plerumque ab imprudentibus (inquit) dici ſolet, eum eſſe fugitiuum qui nocte aliqua ſine voluntate domini emanſiſſet [p]: non eſſe verum [q]: ſed ab affectu animi cuiuſque æſtimandum.

5 ¶ Idem Viuianus ait, ſi à magiſtro puer receſſit, & rurſus ad matrem peruenit, cùm quæreretur, num fugitiuus eſſet, ſi celandi cauſa [quod] ne ad dominum reuerteretur, fugiſſet, fugitiuum eſſe: ſin verò [r], per matrem faciliorem deprecationem haberet delicti alicuius, non eſſe fugitiuum.

6 ¶ Cælius quoque ſcribit, ſi ſeruum emeris, qui ſe in Tiberim deiecit, ſi moriendi duntaxat conſilio ſuſceptum à domino diſceſſiſſet, non eſſe fugitiuum. ſed ſi fugæ prius conſilium habuit, deinde, mutata voluntate, in Tiberim ſe deiecit, manere fugitiuum. eadem probat & de eo, qui de ponte ſe præcipitauit. Hæc omnia vera ſunt, quæ Cælius ſcribit.

7 ¶ Idem ait, ſi ſeruus tuus fugiens, vicarium ſuum ſecum abduxit, ſi vicarius inuitus, aut imprudens ſecutus eſt, neque occaſionem ad te redeundi nactus prætermiſit, non videri fugitiuum fuiſſe. Sed ſi aut olim, cùm fugere intellexit, quid ageretur, aut poſtea cognouit, quid acti eſſet, & redire ad te cùm poſſet [ſ], noluit [t]: contra eſſe.

¶ Idem putat dicendum de eo, quem plagiarius abduxit.

8 ¶ Idem Cælius ait, ſi ſeruus, cùm in fundo eſſet, exiiſſet de villa, ea mente, vt profugeret: & quis eum, prius quàm ex fundo tuo exiſſet, comprehendiſſet, fugitiuum videri. [u] animum [x] enim fugitiuum facere.

9 ¶ Idem ait: nec eum, qui ad fugam gradum vnum alterumve promouit, vel etiam currere cœpit, ſi dominum ſequentem non potuit euadere, non eſſe fugitiuum.

10 ¶ Idem rectè ait, libertatis [x] cuiuſdam ſpeciem eſſe, fugiſſe, h. e. poteſtate dominica in præſenti liberatum eſſe.

11 *Pignori datus ſeruus debitorem quidem dominum* [a] habet; ſed ſi, poſtea quam ſe ſuum exercuit creditor, ei ſe ſubtraxit, poteſt fugitiuus videri.

12 ¶ Apud Labeonem, & Cælium quæritur, ſi quis in [b] aſylum [c] confugerit, aut eò ſe conferat, quò ſolent venire, qui ſe [d] venales poſtulant, an fugitiuus ſit. Ego puto, non eſſe eum fugitiuum qui id facit, quod publicè [e] facere licere arbitratur, ne eum quidem, qui ad ſtatuam [f] Cæſaris confugit, fugitiuum arbitror: non enim fugiendi animo hoc facit.

¶ Idem puto & in eo, qui in aſylum, vel quod aliud confugit, quia non fugiendi animo hoc facit: ſi tamen ante fugit, & poſtea ſe contulit, non ideo magis fugitiuus eſſe deſinit.

13 ¶ Item Cælius ſcribit, placere, [eum] quoque fugitiuum eſſe, qui eò ſe conferat vnde eum dominus recuperare [g] non poſſit, multóque magis illum fugitiuum eſſe, qui eò ſe conferat, vnde abduci [h] non poſſit.

14 ¶ Erronem [i] ita ſi definit Labeo, puſillum fugitiuum eſſe. & ex diuerſo, fugitiuum magnum erronem eſſe. Sed propriè erronem ſic definimus, qui non quidem fugit, ſed frequenter ſine cauſa vagatur, & temporibus [k] in res nugatorias conſumptis, ſerius domum redit.

15 ¶ Apud Cælium ſcriptum eſt, Liberti apud patronum habitantis ſic, vt ſub vna claue [l] tota eius habitatio eſſet, ſeruus ea mente ne rediret ad eum, extra [m] habitationem [liberti] fuit, ſed intra ædes patroni [&] tota nocte oblituit [n], videri eſſe fugitiuum. Cælius ait, planè ſi talem cuſtodiam ea habitatio non habuit: & in ea cella [o] libertus habitauit, cui commune [p] & promiſcuum plurium cellarum iter eſt: contra placere debere, Cælius ait & Labeo probat.

16 ¶ Idem Cælius ait, ſeruum in prouinciam miſſum à domino: cùm eum mortuum eſſe, & teſtamento ſe liberum relictum audiſſet [q], & in eodem officio permanſiſſet, tanquamque pro libero ſe gerere cœpiſſet, hunc non eſſe fugitiuum. Nec enim nimittendo ſe liberum (inquit) fugitiuus eſſe cœpit: quia ſine fuga conſilio id fecit.

17 ¶ Quod autem ædiles [r], *noxa ſolutum eſſe*, ſic intelligendum eſt, vt non hoc debeat pronunciare, *nullum eum noxam commiſiſſe*: ſed illud, *noxa ſolutum eſſe*, hoc eſt, noxali iudicio ſubiectum non eſſe: ergo ſi noxam commiſit, nec permanet, noxa ſolutus videtur.

18 ¶ Noxas [ſ] accipere debemus priuatas, hoc eſt, ex eis quæcumque committuntur ex delictis, (non [t] publicis criminibus) ex [u] quibus agitur iudiciis noxalibus. Denique ſpecialiter cauetur infra de capitalibus fraudibus. ex priuatis autem noxis oritur damnum pecuniarium, ſi quis forte noxæ dedere noluerit, ſed litis æſtimationem [x] ſufferre.

19 ¶ Si quis talis ſit ſeruus, qui omnino manumitti non poſſit ex conſtitutionibus [y]: vel ſi ſub pœna [z] vinculorum diſtractus ſit à domino, vel ab aliqua poteſtate damnatus, vel ſi exportandus, æquiſſimum eſt, etiam hoc prædici.

a l. 1. & 4. & 7. eod.
b nota hic duo vitia [illegible] id eſt immodicam purgationem, de qua vide Actuarium [illegible] & [illegible] menſtruorum retentionem [illegible] v. [illegible] 3. de re medica 61. 62. 63. [illegible] 65.
c l. 10. in pr. & eo. Reſtitutus ſanitati par ei qui ſemper ſuit ſanus.
d adde §. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. & 12. 13. h. eod.
e nec enim ſufficit localis, ac fugæ animus [illegible] id [illegible] intelligi [illegible] non ſecundum propoſitione, ſed cum aliquo ſacto. l. 225. ff. de verb. ſign. non ſolum conſilij, ſed & facti fugæ nomen eſt. l. 43. §. 1. eod. ab affectu intelligitur, non à fuga §. 3. eod.
f Mens fugientis, fugitiuum diſcernit.
g l. 65. in fin. ff. de furtis. Sera pœnitentia, hic non prodeſt, vt nec in furto, rapina, apoſtaſia. Accurſ. hinc colligit Bart. vſurarium adhuc cenſeri qui deſiit ſenerari. v. l. 65. ff. de furtis l. 19. ff. de [illegible] Tractatum [illegible] de pœnitentia [illegible].
h Certum propoſitum, [illegible] fugæ vocabulum hic videtur homi pro iuſta cauſa & affectu fugiendi.
k l. 43. §. 1. 3. eod. adde l. 6. [illegible]
l his verbis repræhendit eſt [illegible] legis. [illegible] excandeſcit.
[illegible] adde l. 43. §. 1. eod.
m Præripuiſſet ſe. Bald.
n Perfugia duo ſerui habuere aram & deprecatorem, vt hic, & l. 43. §. 1. 1. eo. Terentius Phormione, Nunc ad deprecatorem [illegible] qui mihi te oret. [illegible] Nec hic tibi aliquam aram aut deprecatorem paraueris.
p extra domum ſc. Hinc enim ratio dubitandi ſumitur in pr. h. eod.
q non eſt verum. Bal.
r v. l. 4. §. 1. quæ in fraudem creditor.
ſ Qui non facit quod facere poteſt, is videtur facere nolle. adde l. 19. de ſi. ſ. de vitu.
t Nolle [illegible], cuius contrarium poſſumus.
u Animus fugitiuum facit.
x Libertatis ſpecies eſt, fugiſſe.

a l. 16. Cod. de pign. [illegible]
[illegible]

admodum & ſerui quorum nomine venditor nihil præſtaret pilei ſcriberent, vt ex Cælio Sabino notat Gellius 4. *Noct.* Quin & plerumque nudabantur ſerui, vt eò melius vitia corporis emptor cognoſceret. *Seneca* [illegible] *ad Eutropium, Lucianus in Eunucho. Sen.* [illegible] *Quia & cum* [illegible] vendebantur, ex quo cognoſcebatur quid morbi vitiiue in [illegible] *epiſt.* 47. *Apuleius* 3. *apud Philoſtrat.*
e non peccat, qui id facit quod publicè facere licet. v. l. 3. [illegible] *Bald.*
f ad ſtatuas Cæſarum, vt hic, ad [illegible] l. 5. ff. *de* [illegible] ſimulacrum [illegible] *ad imaginem* [illegible] imaginem Cæſaris quam interdum [illegible] l. 28. §. 7. ff. *de pœnis*.
g [illegible] cum nulla publica cautio ſibi proſit. [illegible] Ælius apud Feſtum, cum inter populos & reges pactum [illegible] peregrinas lex conuenit, vt res priuatæ [illegible]
h ſi noli abducime: enim & per vim, l. 15. §. 17. 18. 19. ff. *de* [illegible] & inuiti, & præmiis abducere [illegible] fugitiuus eſt quem non poſſis ab eo tanto loco abducere, quod [illegible] ciuitate [illegible] multo magis fugitiuus erit, ſi poſtquam [illegible] compererit, non poſſis ea aut in quam fugit loco [illegible] cauſa tibi fugitiuus eſt [illegible] & tibi, & [illegible] recuperandi habet.
i Erro, puſillus fugitiuus: Fugitiuus magnus erro. Propriè erro eſt, qui ſine cauſa frequenter vagatur, & temporibus in [illegible] domum redit [illegible] cap. 12. 6. [illegible] §. 16. l. 224. ff. de verb. ſign. adde l. 14. C. de [illegible]
k Rebus l. 12.
l Habitatio vna dicitur ſi eſt vna clauſula, quæ [illegible] & familiares. *Bart.* Claue ſub eadem qui habitant, ſub eadem [illegible] ſiguntur. *Bald.*
m in pr. h. eod.
n Habitationem fugit, & ſtetit, ædes patroni tota nocte deruit. [illegible] oblatuit. al.
o dixit ad Feſtum.
p V. quæ notant de cathedra & mediatione l. 5. §. 2. ff. de his qui ſcribere. q [illegible] Accurſ. r l. 2. in pr. h. eod. ſ l. 174. ff. de verb. ſign. [illegible] publicis iudiciis agi non poteſt. v. Bald. hic. t Delicti & criminis [illegible] adde l. 131. in fin. ff. de verb. ſign. u l. 11. in fin. [illegible] ſign. x l. 2. C. de noxalib.
y v. l. 42. §. 2. 3. de heredib. inſtit.
z ſicut l. 8. ff. de pœnis. Vinculorum ius meri imperij non eſſe hinc colligunt nonnulli, cum priuatis competat. v. [illegible] *Bald.*

Universidad Rey Juan Carlos

17 ¶ Si quis adfirmauerit aliquid adeſſe ſeruo, nec adſit; vel abeſſe, & adſit: vt puta ſi dixerit furem non eſſe, & fur ſit: ſi dixerit artificem eſſe, & non ſit. hi enim, qui aſſeuerauerunt non præſtant, aduerſus a dictum promiſſumve facere videntur.

18. *Gaius lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.*

Si quid venditor de mancipio adfirmauerit b, idque non ita eſſe, emptor queratur: aut redhibitorio, aut æſtimatorio, id eſt, quanto c minoris, iudicio agere poteſt: verbi gratia, ſi *conſtantem*, aut *laborioſum*, aut *curſorem* d *vigilacem* e eſſe, aut *ex frugalitate f ſua peculium* [illegible] adfirmauerit: & is ex diuerſo leuis, propetuus, deſidioſus g ſomniculoſus, piger, tardus, comeſtor h inueniatur; hæc omnia videntur eò pertinere, ne id, quod adfirmauerit venditor, amare ab eo exigatur; ſed cum i quodam temperamento, vt ſi forte *conſtantem eſſe* adfirmauerit, non exacta grauitas, & conſtantia, quaſi à philoſopho k deſideretur, & ſi *laborioſum* & *vigilacem* l adfirmauerit eſſe, non continuus labor per dies noctéſque ab eo exigatur. ſed hæc omnia ex bono & æquo modicè m deſiderentur.

¶ Idem & in cæteris, quæ venditor adfirmauerit, intelligimus.

1 ¶ Venditor, qui *optimum cocum eſſe* dixerit, optimum n in eo artificio o præſtare debet. qui verò ſimpliciter cocum p eſſe dixerit, ſatisfacere videtur, etiamſi mediocrem q cocum præſtet. idem & in cæteris r generibus artificiorum.

2 ¶ *Aeque*, ſi quis ſimpliciter dixerit peculiatum eſſe ſeruum, ſufficit, ſi leuel minimum ſ habeat peculium.

2. Quid interſit inter dictum & promiſſum. 3. De eo quod venditor dicit aut promiſit. 5. De emptore, permutatore, & ſucceſſoribus. 6. De tempore actionis redhibitoriæ & æſtimatoriæ.

19. *Vlpianus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.*

Sciendum tamen eſt, quædam, & ſi dixerit, præſtare eum non debere: ſcilicet ea, quæ ad nudam laudem t ſerui pertinent: veluti ſi dixerit *frugi*, *probum*, *dicto audientem*. vt enim Pedius ſcribit, multum intereſt, commendandi ſerui cauſa quid dixerit, an verò præſtaturum ſe promiſerit, quod dixit.

1 ¶ Planè ſi dixerit, *aleatorem non eſſe*, *furem* x *non eſſe*, *ad* y *ſtatuam nunquam confugiſſe*, oportet eum id præſtare.

2 ¶ Dictum z a promiſſo ſic diſcernitur. dictum accipimus quod verbo tenus pronunciatum eſt, nudóque ſermone finitur. promiſſum autem poteſt referri & ad nudam promiſſionem, ſiue pollicitationem, vel ad ſponſum a, ſecundum quod incipiet is, qui de huiuſmodi cauſa ſtipulanti ſpopondit, & ex ſtipulatu poſſe conueniri, & redhibitoriis actionibus b conueniri. nam & qui ex empto poteſt conueniri, idem c etiam redhibitoriis actionibus conueniri poteſt.

3 ¶ Ea autem ſola dicta, ſiue promiſſa admittenda ſunt, quæcumque ſic dicuntur, vt præſtentur: non e vt iactentur.

4 ¶ Illud ſciendum eſt. Si quis artificem d promiſerit vel dixerit, non vtique perfectum eum præſtare debet: ſed ad e aliquem modum, peritum: vt neque conſummatæ ſcientiæ accipias, neque rurſus indo-ctum 'eſſe' in artificium æ ſufficiet igitur talem eſſe quales vulgo ſ artifices dicuntur.

5 ¶ Deinde aiunt ædiles *emptori*, *omnibúſque*, *ad* d *quos ea res pertinet*, *iudicium dabimus*. pollicentur emptori actionem, & ſucceſſoribus eius, qui in vniuerſum ius ſuccedunt e. Emptorem accipere debemus eum, qui pretio emit. ſed ſi quis permutauerit, dicendum eſt, vtrumque f emptoris & venditoris loco haberi, & vtrumque poſſe ex hoc edicto experiri.

6 ¶ Tempus autem redhibitionis ſex h menſes vtiles habet. ſi autem mancipium non redhibeatur, ſed quanto minoris agitur, annus i vtilis eſt. ſed tempus redhibitionis ex die venditionis currit: aut, ſi dictum promiſſumve quid eſt, ex eo, ex quo dictum promiſſumve quid eſt.

De dicto præcedente & ſtipulatione ſequente venditionem.

20. *Gaius libro 1. ad Edictum ædilium curulium.*

Si verò ante venditionis tempus dictum interceſſerit, deinde k poſt aliquot dies interpoſita fuerit ſtipulatio: Cælius Sabinus ſcribit, ex priore cauſa, quia ſtatim, (inquit) vt venit id mancipium, eo nomine poſſe agere cœpit.

Redhibitionis definitio & Etymologia. 1. De cautionibus in redhibitione præſtandis.

21. *Vlpianus lib. 1. ad Edictum ædilium.*

Redhibere l eſt, facere vt rurſus habeat venditor quod habuerit. & quia reddendo id fiebat, idcirco redhibitio eſt appellata, quaſi redditio.

1 ¶ Cùm redditur ab emptore mancipium venditori m, de dolo malo promitti oportere ei, Pomponius ait. & ideo cautiones neceſſarias eſſe: ne forte aut pignori n datus ſit ſeruus ab emptore, aut ſub eius furtum, ſiue damnum cui datum ſit.

2 ¶ Item Pomponius ait interdum etiam dupliciter o cautiones interponi debere: alias in præteritum, alias in futurum: vt puta ſi eius ſerui nomine qui redhibetur, emptor, procuratórve eius iudicium acceperit: vel quod cum eo agetur, vel quod ipſe eius nomine agerer, cauendum autem eſſe ait, ſi quid ſine dolo malo emptor condemnatus fuerit, aut dederit. *Hic ratio reddi præſtet* p. vel ſi quid ex eo quod egerit, ad eum peruenerit, doló ve malo, vel culpa eius factum ſit quo minus perueniret, id *eum* dictus reddi.

3 ¶ Idem ait, futuri temporis nomine cautionem ei, qui ſciens vendidit, fieri ſolere: ſi in fuga eſt homo ſine culpa emptoris; & nihilominus condemnatur venditor r: tunc ſ enim cauere t oportet, vt emptor hominem perſequatur, & in ſua poteſtate redactum venditori reddat.

22. *Gaius libro 1. ad Edictum ædilium curulium.*

Et neque per ſe, neque per heredem ſuum futurum, quominus eum hominem venditor habeat.

De ſeruo deteriorato ab emptore. 1. De acceſſionibus. 2. De capitali fraude. 3. De ſeruo qui morte ſibi conſciſcenda conſu quid fecit. 4. Si ſeruum vel filiumfamilias vendiderit. 5. De heredibus. 6. Si bona fide poſſeſſor, vendiderit. 7. De effectu redhibitionis. 8. Si ſeruus venditus furtum fecerit. 9. De eo quod ab ſeruum peruenit ad emptorem, vel culpa eius non peruenit.

23. *Vlpianus libro 1. ad Edictum ædilium curulium.*

Cvm autem redhibitio fit: ſi deterius mancipium ſiue animo, ſiue corpore ab emptore factum eſt, præſtabit emptor venditori: vt puta ſi ſtupratum a ſit, aut ſæuitia emptoris fugitiuum eſſe cœperit. & ideo inquit Pomponius, vt ex quacumque cauſa deterius factum ſit, ad arbitrio iudicis æſtimetur, & venditori præſtetur. quod ſi ſine iudice homo redhibitus ſit: reliqua autem, quæ diximus, nolit emptor reddere, ſufficiet venditori ex vendito actio.

1 ¶ Iubent ædiles reſtitui, & quod venditioni acceſſit, & ſi quas acceſſiones x ipſe præſtiterit; vt vterque reſoluta emptione, nihil amplius conſequatur, quàm [non] haberet, ſi y venditio facta non eſſet.

2 ¶ Excipitur etiam ille, qui capitalem z fraudem

---

a l. 45. ſ. ſug. eod.
b l. 5. [illegible]
c l. 25. ſ. 7. infra de [illegible]
d Curſorem [illegible]

[illegible] apud Virgilium, ſecretas aquas: ſic furax apud Ciceronem 3. Offic. In mancipio vendendo, dicendáne vitia? non ea quæ niſi dixeris, redhibeatur mancipium iure ciuili; ſed hæc mendacem eſſe, aleatorem, furacem, ebrioſum.

m hæ voces diligenter notandæ, modicè non amarè, cum quodam temperamento, non exactè, ex bono & æquo: non quaſi à philoſopho, adde l. 33. [illegible] de vſuris.

n & de cocis loquens Liuius [illegible] quod miniſterium, tuum, [illegible] haberi cœpit. De cocis [illegible] Triumphorum pretiis æſtimantur; [illegible] [illegible] Seneca 1. de breu. [illegible] [illegible] [illegible] Congrio, Machærio. [illegible]

o Artificum appellatione cocus continetur, hinc colligitur, & proinde iudice artificibus vectigali, cocos contineri, *Catacecis* [illegible]

p id eſt cuius bonitas principalem gradum bonitatis habet, l. 75. ſ. 2. 7. de verb. oblig.

q Mediocrem rem præſtando debitor liberatur.

r l. 19. ſ. 4. infr. eod.

ſ Minimum enim in formulis ſequimur, l. 83. ſ. 5. 1. de verb. oblig.

t enim quadam iactatione, ſ. 3. l. eod. commendatione, l. 37. ſupra de dolo, l. 43. ſ. de contrah. empt.

u Plautus [illegible] Credo decenter eſſe ſeruos [illegible] ſunt [illegible] ex [illegible] [illegible] ſunt, quod de venalibus, [illegible] quam [illegible] [illegible] [illegible]

x l. 31. ſ. 1. inf. eod.

y Ad ſtatuam confugiſſe in ſeruis non improbabatur [illegible] non confugiſſe, probabatur. adde l. 17. ſ. 12. 1. eod.

z Aliud eſt promittere, aliud dicere: multa dicuntur ſine promiſſione. Promittimur pollicitando, vel alterum nudum conſenſum præſtando, vel ſtipulando. Dicimus verbis. Promittimur [illegible] etiam promiſſione: hoc eſt, etiam nudo conſenſu ſine verbis: hæ potius dicta intelligimus, quæ ſtipulanti promittimus: Promiſſa quæ etiam non ſtipulanti [illegible] quæ non ſtipulanti promittimus, quæ pollicemur, quæ [illegible]

a ad ſponſionem, Hal.

b Argumentum ab actionibus ciuilibus ad prætorias duci obſerua.

c Aliud ex promiſſo, aliud [illegible] l. 1. eod. in [illegible] adde l. [illegible] de [illegible]

d l. 18. in fin. l. eod.

e [illegible] l. 18. l. eod. artifex non dicitur, niſi qui peritiam artis habet.

a Deterius ancilla, quæ ſtuprata, vel quæ fugitiua eſſe cœpit, redditur.

x l. 1. ſ. 3. ſupra eodem. l. 61. ſ. 2. infra de furtis, poſſeſſionem l 12. [illegible] vſucapionis & fructus, l. 33. l. 73. infra de verborum ſignificatione, non tantum corpora, ſed numerum etiam conditionem & cauſam, [illegible]

y l. 75. 1. de verb. ſignif.

z Cyprianus 2. ad Donatum: Hic teſtamentum ſubiicit, ille falſum capitali fraude conſcribit.

a Capitalis fraus in ſerſectiſt quæ capite puniatur, vt hic, l.12. in fin. l. de acquirend. Capitalis pœna verbo, etiam deportatio intelligitur. Bald.
b aliás, fraus aliud eſt, & aliud pœna, l.131. l. de verborum ſignific.
c Capitalis pœna dolum exigit: ideóque impubere impune non poteſt, niſi ſit doli capax.
d nam in maleficiis ſpectatur voluntas, non exitus, v. l. 14. l. de ſicariis.
e hoc & caſu excuſat à pœna capitali, vt hic, v. l. 11. l. 32. §. 2. infra ad l. Aquil.
f qui incapacem, nam ſi ius eſt in capite, v. l. 7. c. de pœn.: l. ſi arrogatio 14. ...
g v. l. 13. l. 14. ſup. de off. præſ.
h l. 2. §. 2. in fin. ſupra eodem. Adde l. 6. §. 7. ſupra de pecul.
i v. ſi ſuſpenderet.
k qui ibi non perceperit, multo minus alij paret: l. ſed. §. ... Qui in ſe maiora admiſit, omne & in quem admittet multo magis.

admiſit. ¶ Capitalem fraudem admittere eſt, tale aliquid delinquere propter quod capite a puniendus ſit: veteres enim fraudem pro pœna ponere ſolebant. Capitalem fraudem admiſiſſe accipiemus c, dolo malo & per nequitiam. cæterum ſi quis errore, ſi quis caſu d imprudens fecerit, ceſſabit edictum. vnde Pomponius ait, neque impuberem f neque furioſum g capitalem fraudem videri admiſiſſe.

1 ¶ Excipitur & ille, qui mortis h conſciſcendæ cauſa quid fecerit. Malus ſeruus creditus eſt qui aliquid facit quo magis ſe rebus humanis extraheret: puta laqueum torſit, ſiue medicamentum pro veneno bibit, præcipitemue ſe ex alto miſerit, aliudue quid fecerit, quo facto ſperauit mortem peruenturam tanquam non nihil in alium auſurus, qui k hoc aduerſus ſe auſus eſt.

4 ¶ Si ſeruus ſit, qui vendidit l, vel filiusfamilias, in dominum vel patrem de peculio ædilitia actio competit, quamuis enim pœnales m videantur actiones, tamen n, quoniam ex contractu veniunt, dicendum eſt, eorum quoque nomine, qui in aliena poteſtate ſunt, competere: proinde & ſi filiafamilias, vel ſocietas diſtraxit, æquè dicendum eſt, actiones ædilitias locum habere.

5 ¶ Hæ actiones quæ ex hoc edicto oriuntur, etiam aduerſus o heredes omnes competunt.

6 ¶ Bona fide noſtri ſeruient liberi fortè homines, vel ſerui alieni, qui venditi ſunt: poteſt dici etiam hos hoc edicto contineri.

7 ¶ Iulianus ait, iudicium redhibitoriæ actionis vtrumque, id eſt venditorem & emptorem, quodammodo in integrum reſtituere debere.

8 ¶ Quare ſiue emptori ſeruus furtum fecerit, ſiue alij cuilibet, ob quod furtum emptor aliquid præſtiterit: non ſ aliter hominem venditori reſtituere iubetur, quam ſi indemnem eum præſtiterit.

¶ Quid ergo? (inquit Iulianus) ſi noluerit venditor hominem recipere? non eſſe cogendum ait quicquam præſtare, nec amplius quàm pretio condemnabitur. & hoc detrimentum ſua culpa emptorem paſſurum, qui, cùm poſſet hominem noxæ dedere, maluerit litis æſtimationem ſufferre: & videtur mihi Iuliani ſententia humanior eſſe.

9 ¶ Cùm redhibetur mancipium, ſi quid ad emptorem peruenit, vel culpa eius non peruenit, reſtitui oportet: non ſolùm ſi ipſe fructus percepit mercedeſue à ſeruo, vel conductore ſerui accepit: ſed etiam ſi à venditore fuerit idcirco conſecutus, quod tardius ei hominem reſtituit. ſed & ſi à quouis alio poſſet ſore fructus y accepit emptor, reſtituere eos debebit.

¶ Sed & ſi quid fructuum nomine conſecutus eſt, præſtet: item ſi legatum vel hereditas ſeruo obuenerit, neque refert, potuerit hæc conſequi venditor, an non potuerit, ſi ſeruum non vendidiſſet. ponamus enim, talem eſſe, qui capere aliquid ex teſtamento non potuerat, nihil hæc res nocebit.

¶ Pedius quidem etiam illud non putat eſſe ſpectandum: cuius a contemplatione a teſtator ſeruum heredem ſcripſerit, vel ei legauerit: quia, etſi venditoris manſiſſet b nihil hæc res emptori proderat: & per contrarium (inquit) ſi contemplatione venditoris inſtitutus proponeretur: tamen diceremus, reſtituere emptorem non c debere venditori, ſi nollet eum redhibere.

24. Gaius lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

Et generaliter dicendum eſt, quicquid d extra rem emptoris per eum ſeruum adquiſitum eſt, id iuſtum videri reddi oportere.

De mancipio deteriorato. 2. Familiæ appellatione qui contineantur. 3. Procurator quis hic dicatur. 4. De mancipio deteriorato. 8. De his quæ præcedunt, vel ſequuntur litem conteſtatam. 9. Alia verba edicti de venditione mancipiorum. 10. De ordine edicti.

25. Vlpianus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

Aediles etiam hoc præſtare emptorem volunt, ſi in aliquo deterior factus ſit ſeruus: ſed ita demum ſi poſt venditionem traditionémque factus ſit. cæterum g ante ſuit h, non pertinet ad hoc iudicium, quod ante factum eſt.

1 ¶ Siue ergo ipſe deteriorem eum fecit, ſiue familia eius, ſiue procurator, tenebit actio.

2 ¶ Familiæ k appellatione omnes, qui in ſeruitio ſunt continentur, etiam liberi & homines, qui ei bona fide ſeruiunt, vel alieni. accipe eos quoque, qui in poteſtate eius ſunt.

3 ¶ Procuratoris ſit mentio in hac actione. ſed Neratius procuratorem hic, cum accipiendum ait, non quemlibet, ſed cui vniuerſa negotia, aut ipſum, propter quod deterius factum ſit, mandatum eſt.

4 ¶ Pedius ait æquum fuiſſe, id dumtaxat imputari emptori ex facto procuratoris, & familiæ, quod non fuit paſſurus ſeruus, niſi ei venſſet, quod autem paſſurus erat, etiam ſi non veniſſet, in eo conceſſi emptori ſeruum ſui noxæ deditionem: & ex eo (inquit) quod procurator commiſit, ſolùm actionem præſtandam neceſſitatem ei iniungi.

5 ¶ Quid ergo, ſi culpa o, non etiam dolo emptoris ſeruus deterior factus ſit? æquè condemnabitur.

6 ¶ Hoc autem quod deterior factus eſt ſeruus, non ſolùm ad corpus, ſed etiam ad animi vitia referendum eſt. vtputa ſi imitatione & conſortio eorum apud emptorem talis factus eſt, aleator fortè vel vinarius, vel erro euaſit.

7 ¶ Sed notandum eſt, quod non permittitur emptori, ex huiuſmodi cauſis noxæ dedere ſeruum ſuum, nec enim factum ſeruorum ſuorum, itémque procuratoris præſtat.

8 ¶ Item ſciendum eſt, hæc omnia quæ exprimuntur edicto ædilium, præſtare eum debere, ſi ante iudicium acceptum facta ſint. Ideoque enim neceſſe habuiſſe ea numerari, vt, ſi quid eorum ante litem conteſtatam contigiſſet, præſtaretur. cæterum poſt iudicium acceptum, tota cauſa ad hominem reſtituendum in iudicio verſatur: & tam fructus venient, quam id, quo deterior factus eſt, cæteráque venient: iudicis enim, ſtatim atque iudex factus eſt, omnium rerum officium incumbit, quæcumque in iudicio verſantur. ea autem quæ ante iudicium contingunt, non valde ad eum pertinent: niſi fuerint ei nominatim iniuncta.

9 ¶ Præterea in edicto adijcitur ſic: *Et quanto pretio pro eo homine ſolutum, acceſſionisue nomine datum erit, non reddetur: vel ſi ve ſi pecunia quæ ex eo nomine obligata magna liberabitur.*

10 ¶ Ordine p fecerunt ædiles, vt ante venditori emptor ea omnia, quæ ſupra ſcripta ſunt, præſtet, ſic deinde pretium conſequatur.

De redhibitione, quomodo ea tractanda ſit.

26. Gaius lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

Videamus tamen, ne iniquum ſit, emptorem compelli dimittere corpus, & ad actionem iudicati mitti, ſi interdum nihil præſtatur propter inopiam venditoris: potiúſque res ita q ordinanda ſit, vt emptor cautionem intra certum tempus pecuniæ ſibi ſoluta ſit, ſe mancipium reſtituturum.

Quæ pecunia emptori reſtituatur.

27. Vlpianus libro 1. ad Edictum ædilium curulium.

Debet autem recipere pecuniam r, quam dedit pro eo homine, vel ſi quid acceſſionis nomine dat. ſ autem non id ſolum accipiemus, quod numeratur venditori, vtputa pretium & vſuras eius: ſed & ſi quid emptionis cauſa erogatum eſt. hoc autem iudicium deducitur, ſi ex voluntate venditoris datur. cæterùm ſi quid ſua ſponte datum eſſe proponatur, non imputabitur. neque enim debet, quod quis ſuo arbitrio dedit, à venditore exigere, quid ergo ſi forte vectigalis nomine datum eſt, quod emptorem forte ſequentem diximus, hoc quoque reſtituendum. indemnis enim emptor debet diſcedere.

Si venditor non cauet.

28. Gaius libro 1. ad Edictum ædilium curulium.

Si venditor u de his, quæ edicto ædilium continentur, non caueat: pollicentur x aduerſus eum (ad) redhibendum iudicium, intra duos y menſes, vel quanti emptoris intereſt, intra ſex menſes z.

a Contemplationis hic non habetur ratio, ſed cauſæ efficientis, & immediatæ. Bald.
b venditoris manſiſſet. Bal.
c Alciat. an hoc verum, eſſe putat ſi agatur actione ex empto, cum non habeat locum edil. ... emptoris: ... ſi conditione fuit cauſa ... venditorem id non petere, quod rei ſuæ ſit, l. ſed ſi plures. §. in arrogato 6. infra de vulgar. l. adiliade 45. inf. de adqu. her. l. pen. §. 1. ...
d Omnis cauſa reſtituenda eſt ab emptore, l. 1. §. 1. & §. vlt. ſupra eodem, l. 23. §. 1. §. 7. ... l. 43. §. 6. §. 60. infra eodem, l. 32. ſupra de prox. hered. l. 13. §. 7. ad l. Aquil.

9 Pretium recepturus emptor, rem primum redhibere debet. l. 13. §. 8. ſupra de act. empt.
q l. 29. in fin. inf. eod.
r l. 19. §. 2. ſ. eod. l. 31. §. 17. l. 49. in prin. l. eod.
ſ v. l. 19. l. de liberali cauſa.
t quod ... Emptor venditori ... nomine ... debitori ...
u ſyn. ... l. 5. inf. de verb. obl. ... in fin. l. eod. z quia non cauet; nam alio tempore ...

Universidad Rey Juan Carlos

Si venditor quæ in hoc edicto deſiderantur, non præſtet. 1. De re cuius nomine emptor obligatus eſt. 2. Quid contineat condemnatio venditoris. 3. Si emptor damnum ſenſit, vel pro ſeruo impendit.

29. Vlpianus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

ILlud ſciendum eſt, ſi emptor venditori hæc a non præſtat, quæ deſiderantur in hoc actione, non poſſe ei venditorem condemnari. ſi autem emptori venditor iſta non præſtat, condemnatur ei.

1 ¶ Item emptori præſtandum eſt, vt pecuniæ b cuius nomine obligatus erit, liberetur: ſiue ipſi venditori obligatus ſit, ſiue etiam alij.

2 ¶ Condemnatio autem fit, quanti c ea res erit, ergo excedet pretium, an non, videamus? Et quidem continet condemnatio pretium d acceſſioneſque, an & vſuras pretij conſequatur, quæri e, quod ſua intereſt debeat accipere: maxime cum f fructus g quoque ipſe reſtituat? & placet conſentiamus.

3 ¶ Si quid h tamen damni ſenſit, vel ſi i quid pro ſeruo impendit, conſequetur arbitrio iudicis: ſic tamen, non vt ei horum nomine venditor condemnetur, vt ait Iulianus: ſed ne aliàs compellatur hominem venditori reſtituere, quàm k ſi eum indemnem præſtet.

Si ſerui redhibendi nomine emptor iudicium acceperit, vel dictauerit. De impenſis ab emptore factis.

30. Paulus libro primo ad Edictum ædilium curulium.

ITem ſi ſerui redhibendi nomine emptor iudicium acceperit, vel ipſe eius nomine dictauerit, cauendum ex vtraque l parte erit, vt ſi quid ſine dolo malo condemnatus ſit, vel ſi quid ex eo quod egerit, ad eum peruenerit, dolove malo eius factum ſit, quo minus perueniret, id reddat m.

1 ¶ Quas impenſas neceſſariò in curandum n ſeruum poſt litem conteſtatam emptor fecerit, imputabit: præcedentes † impenſas nominatim comprehendendas. Pedius ſed cibaria ſeruo data non eſſe imputanda Atilicino ait, nam o nec ab ipſo exigi, quod in miniſterio eius fuit.

Si nolit emptor hominem recipere. 1. Si ſeruus emptori furtum fecerit. 2. De partu. 3. De vſufructu. 4. De peculio. 5. De pluribus heredibus emptoris. 7. Si ſeruus communis emptus. 9. De mancipio deteriorato. 10. De pluribus heredibus venditoris, aut ſi ſeruus communis venderetur, aut pluribus venditoribus, aut pluribus emptoribus, aut pluribus mancipiis venditis. 11. De morte mancipij redhibendi. 14. De his qui ex officio pro emptore interueniunt. 15. De familia emptoris. 16. Si ſepius agatur aſſimatoria. 17. De actione in ſolidum ad pretium comprehendum. 19. De eo quod ſeruo in venditione acceſſit. 20. Si venditor de ſanitate non cauerit. 21. De actione mancipij pronunciando. 22. De poſtea vt aliud ex pluribus redhibeatur, & de alijs rei redhibendum. 25. De eo quod emptioni acceſſit.

31. Vlpianus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

QVod ſi nolit venditor hominem recipere, non in maiorem ſummam (inquit) quàm p in pretium et condemnandum, ob hoc ergo, quia propter ſeruum damna ſenſit, ſolam dabimus ei corporis retentionem. Cæterùm poterit euitare præſtationem venditor ſi nolit hominem recipere, quo facto pretij præſtationem cum q, quæ pretium ſequuntur, ſolam non euitabit.

1 ¶ Si venditor pronunciauerit, vel promiſerit, ſeruum r non eſſe furem, tenetur ſ ex ſua promiſſione, ſi furtum ſeruus fecit: eſſe enim hoc caſu furem, non tantùm eum qui extraneo, ſed & eum t qui domino ſuo res ſubtraxit, intelligendum eſt.

2 ¶ Si ancilla redhibeatur, & quod v ex ea poſt venditionem natum erit, reddetur: ſiue vnus partus ſit, ſiue plures.

3 ¶ Sed & ſi forte vſusfructus x proprietati accreuerit, indubitate eſt quoque reſtituere.

4 ¶ Si peculium y quæſit apud emptorem, quid de hoc dicemus? Et ſi quidem ex z re emptoris acceſſit, dicendum eſt, apud ipſum a relinquendum: ſi aliunde creuit, venditori reſtituendum a ſeruo b.

5 ¶ Si plures heredes ſint emptoris, an omnes ad redhibendum conſentire debeant, videamus? Et ait Pomponius, omnes c conſentire debere ad redhibendum: denique vnum d procuratorem e: ne forte venditor iniuriam patiatur, dum ab alio partem recipit hominis, alij in partem pretij condemnatur, quanti æ minoris is homo ſit.

6 ¶ Idem ait, homine e mortuo, vel etiam redhibito, ſingulos pro ſuis portionibus rectè agere, pretium autem & acceſſiones pro parte recipient. ſed & fructus f acceſſionis: & ſi quo deterior homo factus eſt pro parte, præſtabitur ab ipſis, niſi forte tale ſit, quod diuiſionem g non recipiat: vt putà ancillæ partus. In hoc enim idem ſeruandum eſt quod in ipſa matre h: venditam quam pro parte redhiberi poſſe negauimus.

7 ¶ Marcellus quoque ſcribit, ſi ſeruus communis ſeruum emerit, & ſit in cauſa redhibitionis, vnum ex dominis pro parte ſua redhibere ſeruum non poſſe: non magis (inquit) quàm cum emptori plures heredes exſtiterant, nec k omnes ad redhibendum conſentiunt.

8 ¶ Idem Marcellus ait, non poſſe alterum ex dominis conſequi actione ex empto, vt ei ſoli pro parte venditor tradat, ſi pro portione pretium dabit: & hoc in emptoribus ſeruari oportere ait. nam venditor † pignoris l loco quod vendidit retinet, quoad is emptor ſatisfaciet.

9 ¶ Pomponius ait, ſi vnus ex heredibus, vel familiæ m eius, vel procurator n, culpa vel dolo fecerit rem deteriorem: æquum eſſe in ſolidum eum teneri arbitrio iudicis. hoc autem expeditius eſſe ſi omnes heredes vnum o procuratorem ad agendum dederunt. tunc & ſi quo deterior ſeruus culpa q vnius heredum factus eſt, & hoc ſolutum eſt: cæteri familiæ herciſcundæ iudicium aduerſus eum habent: quia propter ipſum damnum ſentiunt, impediunturque redhibere.

10 ¶ Si venditori plures heredes extiterint, ſingulis r pro portione ſ hereditaria poterit ſeruus redhiberi. & ſi ſeruus plurium venierit, idem erit dicendum. nam ſi vnus à pluribus, & ei plures ab vno, ‡ vel plura mancipia ab vno emantur: verius eſt dicere, ſi quidem plures reſ fuerunt venditores, ſingulis † in ſolidum redhibendum. ſi tamen partes emptæ ſint à ſingulis, rectè diceretur: alteri quidem poſſe redhiberi, cum altero autem agi quanto minoris. Item ſi plures ſinguli partes ab vno emant, tunc pro parte quiſque eorum experietur: ſed ſi in ſolidum emant, vnuſquiſque in ſolidum redhibebit.

11 ¶ Si mancipium, quod redhiberi oportet, mortuum t erit, hoc quæretur, numquid culpa emptoris, vel familiæ eius, vel procuratoris u, homo deterior factus ſit. nam ſi culpa x eius deceſſit, pro y viuo habendus eſt & præſtentur ſcilicet omnia quæ præſtarentur, ſi z viueret.

12 ¶ Culpam a omnem accipiemus, non vtique latam: propter quod dicendum eſt, quo cumque occaſionem mortis emptor præſtitit, debere b eum, ſi tamen non c adhibuit medicum, vt ſanari poſſit, vel d malum adhibuit, ſed culpa ſua.

13 ¶ Sed hoc dicemus ſi ante iudicium acceptum deceſſit. cæterum ſi poſt iudicium acceptum deceſſit, ſe propone, tunc in arbitrium iudicis veniet, quæ ſi ex mortuus ſit, vt etiam & Pedio videtur, e ea quæcunque poſt f litis conteſtationem contingunt, arbitrium iudicis deſiderant.

14 ¶ Quod in procuratore diximus, idem g & h in tutore, & curatore dicendum erit, cæteriſque qui ex officio pro aliis interueniunt. & ita Pedius ait & adiicit, quibus adminiſtratio rerum i, culpam abeſſe præſtare non iniquè dominum cogi.

15 ¶ Idem Pedius ait, familiæ appellatione & liberos familiæ k demonſtrari: facta enim domeſticorum etiam liberorum agentium præſtare voluit.

a l. 19. in fin. ſup. eo. a quæ ſuperius dicta ſunt l. 12. l. 16. ... ſup. Redhibitoria agens emptor, niſi venditori offerenda offerat, venditor abſoluendus erit. b l. 27. in fin. ſup. eod. c Quanti res eſt, pretium, acceſſiones, vſuras pretij, & id quod intereſt, continet. d Venditor redhibendi tem emptori pretium, acceſſiones, & vſuras reſtituere debet. e Qui rem redhibet, fructus rei reſtituit: viciſſim quanti res eſt, à venditore recipit, hoc eſt, pretium quod ipſe venditori numerauit, à venditore recipit, acceſſiones, pretij vſuras, ſi ſua intereſt, vt ... vſuras autem hic pretij, vt id quod intereſt. f adde l. 24. ſ. pen. l. 47. ſ. de ... g ſi modo percepit. Nam fructus in rei vindicatione non veniunt niſi percepti: vt tamen ... h vt quæ ſcripſi ad l. 2. C. de reſcind. vendit. i l. 23. ſ. 1. ſup. eod. k d. l. 23. ſ. 7. ſup. eod. Retentionis iure expenſas emptor potius conſequetur, quàm agendi iure. l l. 21. ſ. 2. ſup. eod. m vt l. 21. ſ. 2. ſup. eod. n adde l. 89. ſ. 3. ... † Impenſæ poſt litem conteſtatam factæ iudicis officio præſtantur: ante litem conteſtatam factæ, ſi libello petitæ ſunt. o Cibaria ſeruo præſtita ſi non recuperat à quo ſeruus miniſterium non exigitur. Cibariorum enim impenſa naturali ratione ad eum pertinere qui ſeruum accepit. l. 38. ſ. 7. ſup. commodati. Sic maritus impenſas in conſumptio & alimenta ſeruorum dotalium non ſeruat: quia miniſterijs eorum vtitur l. 18. ſ. 1. de ... [illegible]

a [illegible] ſup. eod. b Imò plures dari oportere conſtat, l. 42. ſ. 6. ſup. de procurator. c ſ. 9. infra. optima ratio ... l. 5. in pr. inf. ... d vide l. 43. ſ. 6. infra. e l. 38. ſ. 3. inf. eod. f quid ſit ? cum vſuras vſurarum exigi non oporteat. l. 26. ſ. 1. ſup. de cond. indeb. l. 28. C. de vſur. g Partus editus diuidi à matre ſua non debet: igitur pro parte ne ſit redhibendus, matre redhibita, partus non retinendus etiam ab emptore. adde l. 35. l. 39. l. 44. h Quidni partus à matre diuiſus recipiat: cum partibus legatis quid non debeatur. l. 88. ſ. ... de legat. 3. Cur non partus eo quod poterit diuidi à matre, ac matrimonium ab herede & liberis cum conſiſtat ... legato ... & filium legato non cederet l. 20. ſ. 4. l. de inſtructo ad hoc, ſi eum mater petitur partus nocuerit, cum poſſeſſor non reſtituat, niſi actor ſpecialiter eius nomine egerit l. 30. inf. de vſur. i nam matre vendita, partus ad emptorem pertinet l. 4. in fin. C. de vſur. l. 16. C. de act. empt. k ſ. 5. ſup. eod. † Pignoris loco rem venditam venditor retinere poterit, quoad emptor ſatisfaciat non cogitur partem rei præſtare, niſi pretium ... acciperet. l l. 22. ſup. de hered. vend. l. 13. ſ. 8. ff. de act. empt. m l. 57. infra. n l. 25. ſ. 1. ſup. eo. o d. l. 25. ſ. 3. ſup. eod. p ſ. 5. ſup. eod.

q non omnis qui quis in hereditate dolo aut culpa fecerit, in iudicium familiæ erciſcundæ veniunt l. 16. ſ. 4. & l. 25. ſup. famil. r atqui ſinguli heredes emptoris redhibere non poſſunt. ſ. 5. ſup. eo. Cur non eadem ratio fuerit in pluribus heredibus venditoris, vt non poſſit res redhiberi niſi omnibus? Ratio quia qui rem redhibere debet tenetur ad indiuiduum, hoc eſt, rem præſtandam: ideo actio non diuiditur inter eius heredes: venditor vero tenetur ad diuiduum, hoc eſt, ad pretium, ideo diuiditur inter eius heredes. & ſic actio poteſt interdum eſſe diuidua ex parte rei: indiuidua vero ex parte actoris. ſ atqui ſeruus ... ſingulis redhiberi non poteſt, cum nec diuidi poſſit. † Plures rei in contractu reputantur, plures in diſtractu. Bal. t atqui mortui redhiberi poſſe non videntur. ... u hoc ſcribitur ad tutores & curatores, & omnes adminiſtratores extendit. x quæ notaui ad l. 91. inf. de verb. oblig. y Seruus ... viuere intelligitur ... Aliud eſt tamen proprie viuere & haberi pro viuo ... & haberi pro ... z quæ ſubeunt in contractibus bonæ fidei l. 108. ... [illegible]
a Non tantum latam ... ex præcedentibus & ſequentibus colligitur. b teneri Bal.

p l. 25. inf. eo. Cedens rei venditor non liberatur à cautio quod accedit, ſed tantum ... ſententia expenſarum non mandatur executioni ſine cautione rei. Bald. q quid vſurarum l. 29. ſ. 2. ſup. eod. r ... ſ. 1. ſup. ... in fin. inf. eod. ſ ... quidquam affirmare l. 19. ſ. 1. ſup. de ædil. edict. t Fur etiam cenſetur qui furtum domino ſuo fecit. u Redhibita ancilla redhibendi ſunt etiam partus. x Redhibita proprietate, redhibendus eſt quoque vſusfructus qui ei accedit. † Redhibito ſeruo peculium quæſitum ex re venditoris non reſtituendum eſt ... emptoris. y ... ſup. de pecul. z emptorem ... non eſt relinquendum ... pendente debet ... in fin. ſup. eod. a l. 24. ſup. eod. b Redhibitio cum ſit à pluribus heredibus vnius emptoris fieri debet communi omnium conſenſu: vnum etiam procuratorem conſtituere debent, quod ... res indiuidua ſit. ... Bal. hic.

c Malum ſcientes, aut nullum medicum adhibere ægroto, parit quod Alciatus ... ad mortem ... culpa ... d Culpam admittit qui ægroto medicum ... e ... l. 25. ſ. 8. ſup. eod. Contingentia poſt litem conteſtatam, officium iudicis deſiderant. f ſeruus ... culpa ... Sed. Procuratoris verbo Tutor, & Curator continentur. g Vide l. 25. ſ. 2. ſup. eodem.

25 ¶ Si.

Universidad Rey Juan Carlos

16 ¶ Si quis egerit quanto minoris propter ſerui fugam, deinde agat propter morbum: quanti fieri condemnatio debeat? Et quidem ſæpius agi poſſe quanto minoris dubium non eſt. ſed ait Iulianus ita agendum eſſe, ne lucrum emptor faciat, & bis a eiuſdem rei æſtimationem conſequatur.

17 ¶ In factum actio competit ad pretium b recuperandum, ſi mancipium redhibitum fuerit. in qua non hoc quæritur, an mancipium in cauſa redhibitionis fuerit, ſed hoc tantum, an ſit redhibitum. nec immeritò: iniquum eſt enim, poſteaquam venditor agnouit recipiendo c mancipium eſſe id in cauſa redhibitionis, tunc quæri verum debuerit redhiberi, an non debuerit. Nec de tempore quæretur an intra tempora redhibitum eſſe videatur.

18 ¶ Illud planè hæc actio exigit, vt ſit redhibitum. cæterum, niſi fuerit redhibitus, deficit iſta actio, etiam ſi nudo conſenſu placuerit, vt redhibeatur: conuentio ergo de redhibendo non d facit locum huic actioni, ſed ipſa redhibitio.

19 ¶ Reſtitui autem debet per hanc actionem, etiam quod ei ſeruo in venditione acceſſit.

20 ¶ Quia aſſidua e eſt dupla ſtipulatio, idcirco placuit etiam ex empto agi poſſe, ſi duplam venditor mancipij non caueat. ea enim quæ ſunt moris f & conſuetudinis, in bonæ fidei iudicijs debent venire.

21 ¶ Qui mancipia vendunt, nationem g cuiuſque in venditione pronuntiare debent: plerumque enim natio ſerui aut prouocat, aut deterret emptorem. idcirco intereſt noſtra ſcire nationem. præſumptum h etenim eſt, quoſdam ſeruos bonos eſſe, quia natione ſunt non infamata: quoſdam malos videri, quia ea natione ſunt, quæ magis infamis eſt. quod ſi de natione ita pronuntiatum non erit, iudicium emptori omnibuſque, ad quos ea res pertinebit, dabitur: per quod emptor redhibet mancipium.

22 ¶ Si quid ita venierit, vt niſi i placuerit intra præfinitum tempus redhibeatur, ea conuentio rata habetur: ſi k autem de tempore nihil conuenerit, in factum actio intra ſexaginta dies vtiles accommodatur emptori ad redhibendum: vltra non. ſi verò conuenerit, vt in perpetuum redhibitio fiat, puto, hanc conuentionem valere. item ſi tempus ſexaginta l dierum præfinitum redhibitioni præterit, cauſa m cognita iudicium dabitur.

23 ¶ In cauſæ autem cognitione hoc verſabitur, ſi aut mora fuit per venditorem n, aut † non fuit præſens, cui redderetur, aut aliqua iuſta cauſa interceſſit, cur intra diem redhibitum mancipium non eſt, quod ſciſſet magis o diſplicuerat.

24 ¶ In his autem actionibus eadem erunt obſeruanda, quæ de partu & fructibus, acceſſionibus, quæque de morbo redhibendo dicta ſunt q.

25 ¶ Quod emptioni accedit r partem eſſe venditionis prudentibus viſum eſt.

32. *Caius libro 2. ad Edictum ædilium curulium.*

ITaque ſicut ſuperius venditor de morbo vitióve, & cæteris, quæ ibi comprehenſa ſunt, prædicere iubetur: & præterea ſ in his cauſis non eſſe mancipium, vt promittat, præcipitur: ita & cum accedat aliquis homo, eadem & prædicere, & promittere compellitur: quod non ſolum hoc caſu intelligendum eſt, quo nominatim adijcitur, *acceſſurum t fundo hominem Stichum*: ſed etiam ſi generaliter omnia mancipia, quæ in fundo ſint, accedant venditioni.

33. *Vlpianus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.*

PRoinde Pomponius ait, iuſtam cauſam eſſe, vt quod in venditione acceſſurum u eſſe dictum eſt, tam integrum præſtetur, quàm illud præſtari debuit, quod principaliter venit. nam licet ciuiliter integra a ſint, quæ acceſſura dictum fuerit, ex empto actio erit. veluti, ſi dolia b acceſſura fundo dicta fuerint, ſed & hoc ita, ſi certum corpus acceſſurum fuerit dictum. nam ſi ſeruus cum peculio venierit, ea mancipia, quæ in peculio fuerint, ſana eſſe præſtare venditor non debet: quia non dixit, certum corpus acceſſurum, ſed peculium tale c præſtare oportere. & quemadmodum certam quantitatem peculij præſtare non debet, ita nec hoc.

¶ Eandem rationem facere Pomponius ait, etiam ſi hereditas, aut peculium ſerui venierit, ſi cum edicto ædilium non ſit circa ea corpora, quæ ſunt in hereditate, aut in peculio.

¶ Idem probat, & ſi fundus cum inſtrumento venierit, & in inſtrumento mancipia ſint. Puto hanc ſententiam veram: niſi ſi aliud ſpecialiter actum eſſe proponatur.

1 ¶ Si venditæ res redhibeantur, ſeruus quoque, qui ei rei acceſſit, licèt e nullum in eo vitium ſit, redhibetur.

De pluribus rebus venditis.

34. *Africanus lib. 6. Quæſtionum.*

CVm eiuſdem generis f plures res ſimul veneant, veluti comœdi h, vel chorus i, referre ait, vniuerſos k, an in ſingulos pretium conſtituatur: vt ſcilicet interdum vna, interdum plures venditiones contractæ intelligantur. quod vel eo quam pertinere, vt, ſi quis eorum fortè morboſus, vel vitioſus ſit, vel omnes ſimul l, redhibeantur.

1 ¶ Interdum etſi in ſingula capita pretium conſtitutum ſit, tamen vna emptio eſt, vt propter vnius vitium omnes redhiberi poſſint, vel debeant, ſcilicet cum manifeſtum m erit, non niſi omnes quem emptorum vel venditurum fuiſſe, vt plerumque circa comœdos n, vel quadrigas p, vel mulas pares accidere ſolet: vt neutri non niſi omnes habere expediat.

35. *Vlpianus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.*

PLerumque propter morboſa mancipia etiam non morboſa redhibentur, ſi ſeparari non a poſſint ſine magno incommodo, vel b ad pietatis ſ rationem offenſam. Quid enim, ſi filio c retento parentes redhibere maluerint, vel contra? quod & in fratribus, & in perſonis contubernio d ſibi coniunctis, obſeruari oportet.

36. *Pomponius lib. 23. ad Sabinum.*

SI plura mancipia vno pretio venierint, & de vno eorum ædilitia actione vtamur, ita demum pro bonitate eius æſtimatio fiet, ſi cum vno ſingulis mancipiis conſtitutum pretium fuerit. quod ſi ſingulorum y mancipiorum conſtituto pretio, vniuerſa ſimul venierunt, quantum ex conſummatione ſingulorum fiebat, tunc cuiuſque mancipij pretium, ſeu pluris, ſeu minoris id eſſet, ſequi debemus.

Ne veterator pro nouitio veneat.

37. *Vlpianus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.*

PRæcipiunt ædiles, ne veterator a pro nouicio veneat. & hoc edictum fallacia venditorum occurrit. vbique enim curant ædiles, ne emptores à venditoribus circumueniantur. vt ecce plerique b ſolent mancipia, quæ nouicia non ſunt, quaſi nouicia diſtrahere: ad hoc ſc. vt pluris vendant. præſumptum c eſt enim, ea mancipia quæ rudia ſunt, ſimpliciora eſſe, & ad miniſteria aptiora & dociliora, & ad omne miniſterium habilia. tritia verò mancipia & veterata difficile eſt reformare, & ad ſuos mores formare. quia igitur venaliciarij e ſciunt, facilè decurri ad nouiciorum emptionem, idcirco interpolant f veteratores, & pro nouiciis vendunt: quod ne fiat hoc edicto ædiles denuntiant. & ideo ſi quid ignorante emptore ita venierit, redhibebitur.

Edictum de iumentorum venditione. 1. A permutatione & cauſa ſupradicti edicti. 3 Collatio huius & ſuperioris edicti. 4. Quid interſit inter iumentorum prima … 5. … ſubiectio. 6. De bobus. 7. De animali … 8. De quadis qua una pares … 9. … 10. Quibus ex cauſis iumentum redhibetur. 11. … pore & cauſa iumentorum … 12. De pluribus iumentis venditis.

a Sit tandem non conſequi … l. 27. inf. de euict. b l. 27. ſup. eod. c quod quis recipiendo agnoſcit, poſtea accuſare non poteſt l. pen. in fin. inf. de verb. & ex cuſ. minor. d atqui cautio heredis eum obligat ad ſoluenda integra legata l. vlt. C. ad l. Falcid. e Facit l. 37. §. 1. in fin. inf. de euict. Conſueta, & contractibus per Notarios inſerenda ſunt nec omittenda. Imo licet non inſerta ſint, pro poſitis & inſertis habenda. f Contractus debitum recipiunt modum & formam à conſuetudine, Bald. Facit l. 24. in fi. §. de uſuf. l. 46. inf. de euict. l. 5. & 37. inf. de uſur. l. 50. in fi. de leg. 1. l. 17. §. 1. in fin. inf. de aqua pluu. l. 19. C. locati. l. 1. de paciſcen. Dupla promittenda eſt ſecundum morem & conſuetudinem loci. g Seneca 10. Controuerſ. 5. Quid ad rem pertinet, cuius nationis ſeruus ſit? adde eundem 15. epiſt. 96. de differentiis gentium: adde Plinium 2. c. 78. Quid natio … Seruos … Plautus ad Tit. 3. verſ. 12. … Quis vnquam Græcus Comœdiam ſcripſit, in qua ſeruum primarum partium non Lydus eſſet? Sic Cretenſes ſemper mendaces dicti. Paulus ad Tit. 1. verſ. 12.

h hinc colligit Alciatus præſumi nobilem, qui ex nobili parente … ex contr. 1. præſumpt. 42. eamque præſumptionem duci ex paſſione quiſque lege quod filij parentes repræſentent. Horatius 4. Od. 4. Fortes creantur fortibus: Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum virtus: nec imbellem feroces progenerant aquilæ columbam.

i l. 4. C. eod. l. 8. ſup. de reſcind.

k intra tria tempora redhibendi, præfinitum ſeu conuentionale, tacitum, perpetuum. Redhibendæ rei ius habens, intra 60. dies, eam redhibere debet: niſi aliud conuentum ſit: poſt dies 60. non poteſt, niſi cauſa cognita ei ſuccurratur.

l Menſes duo ſexaginta diebus finiuntur, v. Fornerium ad l. 98. inf. de verb. ſign.

m Vide l. … in fin. ſup. ex quib. cauſ. maior.

n l. vlt. ſup. de procur. l. 24. l. 25. ſup. ex quib. cauſ. maior.

† Abſente parte arbitramentum fieri poſſe, hinc colligit Bald. adde l. 45. inf. de verb. oblig. o Magis particula electiua l. 8. in fin. pr. ſup. de cond. cauſa data. l. 5. ſup. comm. diuid. l. 5. ſup. finium regund. l. 3. inf. de iuriſdic. l. 2. & 3. ſup. de reb. cred. Plautus in Perſ. Magis volo eſſe diues quàm pauper, & aliàs: Vis vendere iſtam? Magis libet quàm pendere.

q l. 23. in fin. ſup. eod.

r l. 32. l. 33. inf. eod.

ſ ea in acceſſoriis præſtanda ſunt quæ in principali l. l. 33. in fi. l. 13. § … ſup. de aedil. edict. t Seruos fundi venditis acceſſuros plerumque promittebant, d. l. 35. inf. de euict.

u acceſſiones rei venditæ tam integræ ſunt præſtandæ quàm ipſa res principales.

lat. & eodem modo Iuſtinianus l. vlt. C. de vſu. … Græci … comœdis & … in vnam ſummam … Cuiac. ad l. 34. ſup. eod.

a vide l. vlt. §. vlt. inf. eod.

b Hinc Græcis … cui opponitur … redhibendus …, ſup. eod. l. 8.

c Si quis velut nouicium vendiderit eum qui iam ſeruierit, ad redhibendum tenetur. Cuplunt eadem … conſequi, vt at … nouos reformare poſſint. Sup. l. 65.

d nota præſumptionem.

e Venaliciarij, venditores ſeruorum l. 44. §. 1. inf. eod. l. 3. in fin. ſup. …

f vide l. 43. ſup. de contr. empt.

Universidad Rey Juan Carlos

38. *Idem lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.*

Aediles aiunt: *qui iumenta vendent, palam recte dicunto, quid in quoque eorum morbi vitiique sit: utique optime ornata vendendi causa fuerint, ita emptoribus tradentur. si quid ita factum non erit: de ornamentis restituendis, iumentisve ob id ornamentum redhibendis in diebus sexaginta, morbi autem vitiive causa inemptis faciendis in sex mensibus, vel quo minoris cum venirent, fuerint, in anno iudicium dabimus. Si iumenta paria simul venierint, & alterum in ea causa fuerit, ut redhiberi debeat, iudicium dabimus, quo utrumque redhibeatur.*

1 ¶ Loquuntur ædiles in hoc edicto de iumentis redhibendis.

2 ¶ Causa autem huius edicti eadem est quæ mancipiorum redhibendorum.

3 ¶ Et fere eadem sunt in his, quæ in mancipiis, quod ad morbum vitiumve attinet: quicquid igitur hic diximus, huc erit transferendum: & si mortuum fuerit iumentum, pari modo redhiberi poterit, quemadmodum mancipium potest.

4 ¶ Iumentorum autem appellatione an omne pecus contineatur, videamus: & difficile est, ut contineatur. nam aliud significant iumenta, aliud significatur pecoris appellatione.

5 ¶ Idcirco elogium huic edicto subiectum est, cuius verba hæc sunt: *quæ de iumentorum sanitate diximus, de cetero quoque pecore omni venditores faciunto.*

6 ¶ Unde dubitari desiit, an hoc edicto boves quoque contineantur: etenim iumentorum appellatione non contineri eos verius est: sed pecoris appellatione continebuntur.

7 ¶ Sed enim sunt quædam, quæ in hominibus quidem morbum faciunt, in iumentis non adeo, utputa si mulus castratus est, neque morbo, neque vitio videtur habere: quia neque de fortitudine quid eius detrahitur, neque de utilitate: cum ad generandum nunquam sit habilis. Cælius quoque scribit, non omnia animalia castrata ob id ipsum vitiosa esse: nisi propter ipsam castrationem facta sunt imbecilliora. & ideo mulum non esse vitiosum. Idem refert Ofilium existimasse equum castratum sanum esse: sicuti spado quoque sanus est. sed si emptor ignoravit, venditor scit, ex empto esse actionem, & verum est quod Ofilius.

8 ¶ Quæsitum est, mula, si talis sit, ut transiungi non possit, an sana sit? Et ait Pomponius sanam esse: plerasque denique carrucarias ita esse, ut non possint transiungi.

9 ¶ Idem ait, si nata sit eo ingenio, aut corpore, ut alterum iugum non patiatur, sanam non esse.

10 ¶ Non tantum autem ob morbum vitiumve redhibitio locum habebit in iumentis: verum etiam si contra dictum promissumve, erit locus redhibitioni, exemplo mancipiorum.

11 ¶ Vendendi autem causa ornatum iumentum videri Cælius ait, non si sub tempus venditionis, hoc est, biduo ante venditionem ornatum sit: sed si in ipsa venditione ornatum sit: aut ideo (inquit) venale cum esset, sic ornatum inspiceretur, semperque cum de ornamento agitur, & in actione, & in edicto, adiectum est, *vendendi causa ornata esse*: poterit enim iumentum ornatum itineris causa duci, deinde venire.

12 ¶ Si plura iumenta venierint, non omnia erunt redhibenda propter unius ornamentum: namque & si vitiosum sit unum iugum, non tamen propter hoc cetera iuga redhibebuntur.

13 ¶ Si forte iugum mularum sit, quarum altera vitiosa est, non ex pretio tantum vitiosæ, sed ex utriusque erit computandum quanti minoris sit: cum enim uno a pretio utræque venierint, non est separandum pretium, sed quanto minoris cum venirent, utraque fuit, non alterum quod erat vitiosum.

14 ¶ Cum autem iumenta paria veniunt, edicto expressum est, ut, cum alterum in ea causa sit, ut redhiberi debeat, utrumque redhibeatur: in qua re tam emptori, quam venditori consulitur, dum iumenta non separantur. Simili modo & si triga venierit, redhibenda erit tota: & si quadriga, redhibeatur. Sed si duo paria mularum sint, & una mula vitiosa sit, vel par redhibebitur: alterum non. si tamen nondum sint paria constituta, sed simpliciter quattuor mulæ uno pretio venierint, unius erit mulæ redhibitio, non omnium. nam & si pullos venierit, dicemus, unum equum, qui vitiosus est, non omnem pullum redhiberi oportere: hæc & in hominibus dicemus, pluribus uno pretio distractis: nisi si separari non possint: utputa si tragœdi, vel mimi.

39. *Paulus lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.*

Vel fratres.

Rubrica de eo, qui animal, quo vulgo iter fieri solet, habet, ut nocere possit.

40. *Ulpianus lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.*

Hi enim non sunt separandi.

1 ¶ Deinde aiunt ædiles: *ne quis canem, verrem, vel minorem aprum, lupum, ursum, pantheram, leonem,*

41. *Paulus lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.*

Et generaliter *aliudve, quod noceret animal, sive soluta sint, sive alligata, ut contineri vinculis, quo minus damnum inferant, non possint.*

42. *Gaius lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.*

f casus est specialis. l. 22. l. 32. §. 22. & eadem.

g ut quodammodo hic quadrupedibus videantur comparari mancipia, ut in l. 2. §. [illegible] l. Aquil. h l. 31. §. 2. [illegible] eod.

i Quid ita? cum Varro 2. de re rust. c. 1. testetur, scientiam pecoris parandi [illegible] ternas habere: unam de minoribus pecudibus, ovem, capram, [illegible] alteram de maioribus (boves, asinos, equos) tertiam [illegible] canes, pastores. [illegible] iumentorum appellatione non continentur boves, ut [illegible] continentur elephanti & cameli. l. 2. §. 2. [illegible] k Varro 2. de re rust. [illegible] [illegible] Tanti sunt mihi empta. [illegible] quod recte sanum est, & extra [illegible] ventre glabro, [illegible] pecore morboso esse, habereque recte licere. hæc sic recte fieri spondes? &c. Quod ad capras [illegible] sanas nemo promittit, inquit idem Varro [illegible] illas capras hodie recte esse, & bibere posse, habereque recte licere hæc spondesne? [illegible] m Boves non iumentorum, sed pecoris appellatione hoc edicto continentur. n Mulus ex asino & equa gignitur. Gignitur etiam mula ex equo & asina. [illegible] Arist. 6. de hist. animal. [illegible] o Castratus nunquam generat. p quærit Bald. quid iuris sit, si manus arida [illegible] nihil eo casu utilitatis abesse, sed quia forma hominis detrahitur. [illegible] q l. 6. §. [illegible] r De mula hoc adiectum, in Cappadocia & aliis locis, mulas passim generare, ut scribit Arist. [illegible] De partu mulæ adde Plin. 8. c. 44. [illegible] Varr. 2. de re rust. 1. Sed rarius pariunt mulæ, et [illegible] [illegible]

Triga τρίπωλος. Triga sic vetus Poeta, Triga mihi paucos inter delecta iuga[illegible] Triga [illegible] pars bene magna mei.

s Id est equi quattuor, qui etiam sine curru [illegible] l. 23. [illegible] quadrigæ, nomen numeri est, [illegible] locum, corpus, tempus, actionem esse [illegible] quadrigas [illegible] quadrigas virginum, filias Philippi Evangelistæ [illegible] Evangelistas quadrigam domini, quadrigam [illegible] Porro multum interest, quadrigæ, an quattuor equorum ususfructus legatus sit [illegible] quattuor equorum multiplex & dividua.

t Par mularum seu iugum quod Græci quidam [illegible] & [illegible] vocant [illegible] ad Africanum [illegible] Et quadrigæ [illegible] apud Varronem 2. de lingua. Isidorum quadrigæ locum, corpus, tempus, & actio. [illegible] quadriga Caystri, quattuor hæ nobilissimæ urbes, Ephesus, Smyrna, Colophon, Milenus [illegible] Marcellus Empiricus quadrigam vocat [illegible] Medicorum.

u Græcis [illegible] Xenophon libro [illegible] est armentum equorum, hinc non omnem pullum redhiberi. l. 11. [illegible] Varro equitium vocat. [illegible]

QVòd vulgò a lege b [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſactum [illegible] [illegible] liber [illegible] [illegible] vt [illegible] [illegible] libere eſſe dicitur ; quanti hominem æquum [illegible] [illegible] ; condemnetur : [illegible] [illegible] , quanti [illegible] [illegible] factum ſit ; dupli.

De boue qui cornu petit : Mulis ceſſum dantibus : Iumentis quæ ſine cauſa turbantur, & ſemetipſa eripiunt. 1. De eo qui ad amicum domini confugit. 2. De eo qui perſuaſu alterius à domino receſſit. 3. Si ſeruus alienus bona fide poſſeſſus fugerit. 4. Quid ſit mortis conſciſcendæ cauſa quid facere. 5. De eo quod emptor conſecutus eſt ſerui redhibendi nomine. 6. De mancipio nullius pretij. 7. De redhibitione in fraudem creditorum. 8. Si propter ſeruum pignoratum, vel cum alienauerit, vel vſumfructum eius. 9. De emptione conditionali. 10. Si ſeruus, in quo alterius eſt vſusfructus, emerit.

43. *Paulus* lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

BOuem, qui cornu d petit, vitioſum eſſe plerique dicunt: item mulas, quæ ceſſum dant e: ea quoque iumenta, quæ ſine cauſa f turbantur, & ſemetipſa eripiunt, vitioſa eſſe dicuntur.

1 ¶ Qui ad amicum g domini deprecaturus confugit, non eſt fugitiuus: imò etiamſi ea mente ſit, vt non impetrato auxilio domum non reuertatur, nondum fugitiuus eſt: quia non ſolùm conſilij, ſed & facti h fugæ nomen eſt.

2 ¶ Qui perſuaſu alterius à domino receſſit, fugitiuus eſt: licèt id non fuerit facturus citra conſilium eius qui perſuaſit.

3 ¶ Si ſeruus meus bona fide tibi ſeruiens fugerit, vel ſciens ſe meum eſſe, vel ignorans, fugitiuus eſt: niſi animo ad me reuertendi id fecit.

4 ¶ Mortis i conſciſcendæ cauſa ſibi facit, qui propter nequitiam, maloſque mores, flagitiumve aliquod admiſſum, mortem ſibi conſciſcere voluit: non ſi, dolorem k corporis non ſuſtinendo, id fecerit.

5 ¶ Si quis ſeruum emerit, &, rapto eo, vi bonorum raptorum actione quadruplum conſecutus eſt, deinde ſeruum redhibeat, reddere debebit quod l accepit: ſed & per eum ſeruum iniuriam paſſus, iniuriæ nomine egerit, non reddet venditori m: aliter forſitan atque ſi ſeruus ab aliquo cæſo, aut quæſtione de eo habita, emptor egerit.

6 ¶ Aliquando n, etiam redhiberi mancipium debebit, licet æſtimatoria; id eſt, quanto o minoris agamus: nam ſi adeò nullius ſit pretij, vt ne expediat quidem tale mancipium domino habere, veluti ſi furioſum, aut lunaticum ſit, licèt æſtimatoria actum fuerit, officio tamen iudicis continebitur, vt reddito mancipio pretium recipiatur.

7 ¶ Si quis, cùm conſilium iniiſſet fraudandorum creditorum, redhibuerit: non p redhibitum aliàs, niſi vellet eos fraudare, tenetur creditoribus propter mancipium venditor.

8 ¶ Pignori q manebit obligatum: etiam ſi redhibitus fuerit ſeruus: quemadmodum ſi eum alienaſſet, aut vſumfructum eius, non rectè redhibetur, niſi redemptum liberatum r & pignore liberatum redhibeatur.

9 ¶ Si ſub conditione homo emptus ſit, redhibitoria actio ante s conditionem exiſtentem inutiliter t agitur: quia t nondum perfecta emptio arbitrio iudicis imperfecta fieri non poteſt: & ideo, etſi ex empto vel vendito, vel redhibitoria ante actum fuerit, expleta conditione, iterum agi poterit.

10 ¶ Interdum etiamſi pura ſit venditio, propter iuris u conditionem in ſuſpenſo x eſt: veluti ſi ſeruus, in quo alterius vſusfructus, alterius proprietas eſt, aliquid emerit: nam dum incertum eſt, ex cuius re pretium ſoluat, pendet, cui ſit adquiſitum: & ideo neutri eorum redhibitoria competit.

De eo quod venditioni accedit. 1. De pluribus venditoribus ſocijs. 2. De ſeruo alieno vendito.

44. *Idem* lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.

IVſtiſſimè Ædiles noluerunt hominem ei y rei, quæ minoris z eſſet, accedere: ne qua fraus aut edicto aut iuri ciuili fieret, vt ait Pedius, propter a dignitatem b hominum: alioquin eandem rationem fuiſſe & in cæteris rebus. ridiculum namque eſſe, tunicam fundum accedere: cæterum hominis venditioni quiduis adijcere licet. nam & plerumque c plus in peculio eſt, quàm in ſeruo: & nonnunquam vicarius, qui accedit, pluris eſt, quàm is ſeruus qui venit.

1 ¶ Proponitur actio ex hoc edicto in eum, cuius maxima pars in venditione fuerit: quia plerumque venaliciarij ita ſocietatem coëunt, vt quidquid agunt, in commune videantur agere: æquum enim Ædilibus viſum eſt, vel d in vnum ex his, cuius maior pars, aut nulla parte minor eſſet, ædilitias actiones competere: ne e cogeretur emptor cum multis litigare: quamuis actio ex empto cum ſingulis ſit pro portione, qua ſocij fuerint. nam id genus hominum ad lucrum potius vel turpiter f faciendum, pronius eſt.

2 ¶ In redhibitoria, vel æſtimatoria poteſt dubitari, an, quia alienum ſeruum vendidit, & ob eui ctionem, & propter morbum forte, vel fugam ſimul teneri poteſt: nam poteſt dici nihil intereſſe emptoris, ſanum eſſe, fugitiuum non eſſe eum, qui euictus ſit: ſed intereſt emptoris *ſanum poſſidere* propter operas: neque ex poſtfacto decreſcat obligatio: ſtatim enim vt ſeruus traditus eſt, committitur ſtipulatio, quaſi intereſt emptoris.

De condemnatione in duplum vel ſimpliciter.

45. *Gaius* lib. 1. ad Edictum ædilium curulium.

REdhibitoria actio g duplicem habet condemnationem: modò enim in duplum, modò in ſimplum condemnatur venditor. Nam ſi h neque pretium, neque acceſſionem ſoluat, neque eum, qui eo nomine obligatus erit, liberet: dupli i pretii, & acceſſionis condemnari iubetur: ſi verò reddat pretium, & acceſſionem, vel eum, qui eo nomine obligatus eſt, liberet, ſimpli ſi videtur condemnari. k

Quid caueat redhibens.

46. *Pomponius* lib. 23. ad Sabinum.

CVm k mihi redhibeas ſeruum, *neceſſe ſoleam eſſe*, promittere non debes: præterquam quod ipſe tuo feceras, aut eius, cui tu eum alienaueris.

De manumiſſione, 1. Vel morte mancipij empti.

47. *Paulus* lib. 11. ad Sabinum.

SI hominem emptum manumiſiſti l, & redhibitoria, & quanti minoris denegandam tibi Labeo ait: ſicut dupli æ actio periret: ergo & quod aduerſus dictum promiſſumve ſit, actio perit.

1 ¶ Poſt mortem m autem hominis ædilitiæ actiones manent.

Si quis de morbo ſerui queritur retinere eum velit. 2. Si tempore redhibitoria excluſus velit agere æſtimatoria. 3. De ſeruo vincto vendito. 4. De ſcientia emptoris. 5. De heredibus. 6. De mancipijs, & alijs animalibus. De vſufructu empto. 8. Si ex bos vitio agamus, & timeatur ne alia poſtea appareant. 8. De ſimpliciis venditionibus.

48. *Pomponius* lib. 23. ad Sabinum.

SI tamen ſine culpa actoris, familiæve eius, vel procuratoris mortuus ſit.

1 ¶ Audiendus eſt is, qui de vitio vel morbo ſerui querens retinere eum velit.

2 ¶ Non n nocebit emptori, ſi ſex menſium exceptione redhibitoria excluſus, velit intra annum æſtimatoria agere.

3 ¶ Ei, qui o ſeruum vinctum vendiderit, ædilitium edictum remitti æquum eſt: multò enim amplius eſt id facere, quàm pronuntiare, in vinculis fuiſſe.

4 ¶ In ædilitiis actionibus exceptionem opponi æquum eſt, ſi emptor ſciret de fuga, aut vinculis, aut cæteris rebus ſimilibus: vt venditor abſoluatur.

5 ¶ Ædilitiæ actiones & heredi p, & in q heredem competunt: vt tamen & facta heredum, quæ poſtea acceſſerint, & quod experiri potuerint, quærantur.

6 ¶ Non ſolùm mancipiis, ſed de omni animali r hæ actiones competunt: ita vt etiam ſi vſusfructum in homine emerim, competere debeant.

a qua populi ſit [illegible] Pand. [illegible] [illegible] in domo, vt [illegible] dictum eſt.
b [illegible] [illegible] geſſiſſe Ædiles. hic [illegible] argumento eſt; dixi 26. l. inf. de via publica.
c Paulus ibid. ſic expreſſit. Pro modo admiſit extra ædilium actio in dominum vel cuſtodem datur: ſed forte ad poſteriorem [illegible] legis ſententiam id referendum. Si cum in hominem liberum quid [illegible] [illegible], & [illegible] in quo [illegible] [illegible] [illegible] condemnatio, l. 1. §. 5. ſup. de his qui deiecerunt.
d [illegible] Synop. cod. l. 31.
e quæ ceſſim eunt. [illegible] [illegible] lib. 10. c. 31. Id eſt, quæ calce petunt, quæ & calcitroſa [illegible] 216. Porro ceſſim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] l. 52. ſup. ad l. Aquil. ineſſium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
f [illegible] Synop. cod. c. 31. [illegible] 3. Harmen. 3. c. [illegible].
g l. 17. §. 4. ſup. eod. [illegible] [illegible] Terentium [illegible] act. 5. ſcen. 2.
h Idem de verbo ſubmittere dicitur. l. 70. in fin. ſupra de vſufructu. fugæ vi & [illegible] nomen facti eſt.
i vide l. 23. §. 3. ſup. eodem.
k vi. l. 2. C. qui teſtamenta.
l vide l. 24. ſupra eodem.
m quia huiuſmodi pœna infligitur ob iniuriam illatam perſonæ, non rei. vide l. 2. ſup. de pœ. [illegible].
n [illegible] enim actio redhibitoriam continet, l. 25. §. 1. inf. de excep. rei iudic.
o l. 31. §. 5. l. 38. ſup. eod.
p vide l. 9. in fin. ſup. de alien. iudic.
q l. 4. ſupra quibus mod. pign.
r l. 2. [illegible] [illegible] l. 13. l. 23. [illegible] [illegible] [illegible].
ſ imò vtiliter agi poterit, l. 5. inſ. de [illegible].
t [illegible] ibi eſſe [illegible], vbi non eſt habitus, vbi non cadit habitus, ibi non cadit priuatio, adde l. 30. inſ. de verb. oblig. vide Euerardum in Topicis loco 16. à priuatione ad habitum, l. 4. ſup. de iuſtitia. l. 4. inſ. de regulis. l. 96. inſ. de cond. & demonſ. l. 116. inſ. de verb. oblig. l. 208. inſ. de reg. iuris & 292. l. quæ vtiliter non firmantur, & cap. ad diſſolutionem, extr. de [illegible] [illegible].
u Conditio à lege vel homine adiecta, actum ſuſpendit.
x in pendenti, l. 12. §. 5. l. 25. §. 2. ſupra de vſufructu. l. 45. in fin. inſ. de adquir. rer.
y venditioni vel modicæ homo non accedit: dicetur inf. eod.
z atque in emptione fundi dici poteſt, vt & ei ſerui accedant. l. 32. ſup. de contr. empt. vide Cuiacium 16. obſer. 20.
a Homo dignitatum animal. Ouidius 1. Metamorphoſ. ſanctius animal vocat, & quod dominetur in cætera alia animantia. Plinius 7. in princip. In omnibus animantibus principium homini tribuit: tum cuius cauſa videatur cuncta genuiſſe natura. adde l. 28. §. 1. inſ. de vſuris. Mercurius Triſmegiſtus vocat hominem magnum miraculum.
b quæ facit vt paruum in ſit in ſtudio. l. 27. ſup. de petitione hereditatis, vt neque appellatione hominis non continentur. l. 207. inſ. de verborum ſignificatione.

a Acceſſiones [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] peculio [illegible] [illegible] ſeruus ipſe [illegible] plus vicarius [illegible] [illegible] [illegible].
b [illegible] l. 27. ſup. [illegible] in fin. ſupra [illegible] [illegible] l. 1. C. [illegible].
c Societas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
d adde l. 2. [illegible].
e [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
f [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].
g [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] redhibitorio condemnatur: ſin hæc præſtat, in ſimplum condemnatur. Synop. eod. c. 33.
i in duplo continetur pretium, Rot.
k verba hic [illegible] exciderunt in hac poſt. [illegible] : [illegible] & alij [illegible] [illegible] ſpacium hac editione notaui.
l l. 23. inſ. de euictionibus.
m l. 38. §. 3. ſup. eod. l. 58. inſ. eod. l. 16 inſ. de euictionibus.
n Redhibitoria ſex menſium exceptione excluſus, poteſt quanti minoris [illegible] annum agere. Synopſis eod. cap. 15.
o Qui ſeruum vinctum vendit, actione de fuga non tenetur. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] plus eſt, quàm dicere in vinculis fuiſſe eum [illegible]. Nam [illegible] [illegible] de fuga, vel vinculis, vel rebus ſimilibus, opponitur ei exceptio. l. 4. inſ. eod. Synopſ. eod. cap. 35. 3. Harmen. 3. §. 78.
p l. 19. §. penult. ſup. eod. q l. 23. §. 5. ſupra eod.
r & in iumento: quibus & de re ſolū? l. 1. ſupra eod.

7 ¶ Cùm

Universidad Rey Juan Carlos

5 ¶ Cùm redhibitoria actione de ſanitate agitur: permittendum eſt, de vno vitio agere, & prædicere, vt ſi quid aliud poſtea apparuiſſet, de eo iterum ageretur.

8 ¶ Simplariarum venditionum cauſa ne ſit redhibitio, in vſu eſt.

De redhibitione fundi.

49. *Vlpianus* lib. 8. Diſputationum.

Etiam in fundo vendito redhibitionem procedere, nequaquam incertum eſt. Veluti ſi peſtilens fundus diſtractus ſit: nam redhibendus erit. & benignum eſt dicere, vectigalis exactionem futuri temporis poſt redhibitionem aduerſus emptorem ceſſare.

De variceſo.

50. *Iulianus* lib. 4. ex Minicio.

Variceſus ſanus non eſt.

Si ſeruus. 1. Vel procurator emerit.

51. *Africanus* lib. 8. Quæſtionum.

Cum mancipium morboſum vel vitioſum ſeruus emat, & redhibitoria, vel ex empto dominus experiatur: omnimodo ſcientiam ſerui, non domini ſpectandam eſſe ait: vt nihil interſit, peculiari, an domini nomine gesserit: & certum incertumve mandante eo emerit, quia tunc & illud ex bona fide eſt, ſeruum, cum quo negotium ſit geſtum, deceptum non eſſe, & rurſus delictum eiuſdem, quod in contrahendo admiſerit, domino nocere debet. Sed ſi ſeruus, mandatu domini, hominem emerit, quem dominus vitioſum eſſe ſciret, non tenetur venditor.

1 ¶ Circa procuratoris perſonam, cum quidem ipſe ſcierit, morboſum, vitioſum eſſe; non dubitandum, quin, quamuis ipſe domino mandati vel negotiorum geſtorum actione ſit obſtrictus, nihilo magis eo nomine agere poſſit. At cum ipſe ignorans eſſe vitioſum, mandatu domini, qui id ſciret, emerit, & redhibitoria agat: ex perſona domini veluti exceptionem ei non parabat opponendam.

Si ſeruus venditori furtum fecerit.

52. *Marcianus* libro 4. Regularum.

Si furtum domino ſeruus fecerit, non eſt neceſſe, hoc in venditione ſerui prædicere, nec ex hac cauſa redhibitio eſt. Sed ſi dixerit, hunc furem non eſſe, ex ſtila parte tenebitur, quasi dixit [illegible].

De ſebri tertiana aut quartana. De podagra, de morbo comitiali.

53. *Iauolenus* lib. 2. ex poſterioribus Labeonis.

Qui tertiana, aut quartana febri aut podagra vexarentur, quive comitialem morbum haberent, ne quidem his diebus a quibus morbus vacaret, recte ſani dicentur.

Si mancipium ab emptore fugerit.

54. *Papinianus* lib. 4. Reſponſorum.

Actioni redhibitoriæ non eſt locus, ſi mancipium bonis conditionibus emptum fugerit, quod ante non fugerat.

De emptore ignorante.

55. *Idem* lib. 12. Reſponſorum.

Cum ſex menſes vtiles, quibus experiundi poteſtas fuit, redhibitoriæ actioni præſtantur, non videtur poteſtatem experiundi habuiſſe, qui vitium fugitiui latens ignorauit. non idcirco tamen diſſolutam ignorationem emptoris excuſari oportebit.

An fideiuſſori redhibeatur.

56. *Paulus* lib. 1. Quæſtionum.

Latinus Largus; Quæro, an fideiuſſori emptionis redhiberi mancipium poſſit. Reſpondi: ſi in vniuerſam cauſam fideiuſſor ſit acceptus, putat Marcellus, poſſe ei fideiuſſori redhiberi.

Si ſeruus emerit. 1. Si ſeruus aut filius familias vendiderit.

57. *Idem* lib. 5. Quæſtionum.

Si ſeruus mancipium emit, & dominus redhibitoria agat, non aliter ei venditor daturus eſt, quam ſi omnia præſtiterit, quæ huic actioni continentur: & quidem ſolida, non peculio tenus. Nam & ſi ex empto dominus agat, niſi pretium totum ſoluerit, nihil conſequitur.

1 ¶ Quod ſi ſeruus vel filius vendiderit, redhibitoria in peculium competit: in peculio autem & cauſa redhibitionis continebitur. Nec nos moueat, quod, antequam reducitur ſeruus, non eſt in peculio, non enim poteſt eſſe in peculio ſeruus, qui adhuc emptoris eſt. Sed cauſa ipſius redhibitionis in peculio computatur. Igitur ſi ſeruus, decem millibus emptus, quinque millibus ſit, hæc quoque in peculio eſſe dicemus: hoc ita, ſi nihil domino debeat, aut ademptum peculium non eſt. Quòd ſi plus domino debeat, eueniet, vt hominem præſtet, & nihil conſequatur.

De ſeruo qui rebus ablatis fugit ab emptore.

58. *Idem* lib. 5. Reſponſorum.

Quæro, an, ſi ſeruus apud emptorem fugit, & in cauſa redhibitionis eſſe pronunciatus fuerit, non prius venditori reſtitui debeat, quam rerum ablatarum à ſeruo æſtimationem præſtiterit? Paulus reſpondit, venditorem cogendum non tantum pretium ſerui reſtituere, ſed etiam rerum ablatarum æſtimationem: niſi ſi pro his paratus ſit ſeruum noxæ nomine relinquere.

1 ¶ Item quæro, ſi nolit æſtimationem & pretia rerum reſtituere, an ſeruus retinendus ſit, & danda ſit actio de peculio, vel de pretio redhibiti ſerui ex duplæ ſtipulatione? Paulus reſpondit, de pretio ſerui repetendo competere actionem, etiam ex duplæ ſtipulatione, de rebus per furtum ablatis iam reſponſum eſt.

2 ¶ Seruum dupla emi: qui rebus ablatis fugit: mox inuentus præſentibus honeſtis viris, interrogatus, an & in domo venditoris fugiſſet, reſpondit fugiſſe. quæro, an ſtandum ſit reſponſio ſerui? Paulus reſpondit: ſi & alia indicia à priore fuga non deficiunt, tunc etiam ſerui reſponſio credendum eſt.

De pretio ſerui redhibendi. 1. De duobus vno pretio emptis.

59. *Vlpianus* lib. 54. ad Edictum.

Cum in ea cauſa eſt venditum mancipium, vt redhiberi debeat, iniquum eſt, venditorem pretium redhibendæ rei conſequi.

1 Si quis duos homines vno pretio emerit, & alter in ea cauſa eſt, vt redhibeatur, deinde petatur pretium totum: exceptio erit obiicienda. Si tamen pars pretij petatur, magis dicetur, non nocere exceptionem, niſi forte ea ſit cauſa, in qua propter alterius vitium, vtrumque mancipium redhibendum ſit.

De effectu redhibitionis.

60. *Paulus* libro 69. ad Edictum.

Facta redhibitione, omnia in integrum reſtituuntur, perinde ac ſi neque emptio, neque venditio interceſſit.

---

a ſingularium venditionum. [illegible] ... à impulo, vale [illegible] ... Romani [illegible] ... Feſto [illegible] ... tenſe Varrone apud Nonium, hinc factus [illegible] ... ad Budæus [illegible] ... & ſic ſimplariæ actiones [illegible] ... quibus venditor [illegible] ... duplæ emptori repromittere [illegible] ... dupla [illegible] ... & duplicarij [illegible] ... Græci ea ſententia hunc locum ita exponunt [illegible] ... 55. [illegible] ... 36. In vſu eſt actionem redhibitoriam in ſimplis venditionibus non competere: [illegible] autem Scholiaſtes Synopſeos illo loco interpretatur, [illegible], quæ neque laudem neque vituperationem habeant. b l. 63. ſup. eod.

c Peſtilentiæ cauſâ (nempe ſi peſtilens ſit ipſe fundus venditus) redhiberi poteſt fundus, [illegible] ad Cic. 2. Agrar. d Varices, ſunt vena plus æquo ſe tumeſcentes; hinc variceſus, cui venæ nimio ſanguine replentur. Celſus & Auicenna auctor eſt, varices accidere curſoribus, & onera baiulantibus, & diu ſtantibus, hinc [illegible] ... Variceſus fiet aruſpex, ex dimenſo ſe ſtatione: Aruſpex cum cera conſiſt, diu ſtando fit variceſus. Inde illud Vatinij eſt in Ciceronem [illegible] ... ab exilio reportatum, vnde ergo ubi varices [illegible] ... varicum curatione, v. Æginetam 6. c. 8. [illegible] ... Prima huius legis quæſtio hæc eſt: Si ſeruus vel filius morboſum aut vitioſum quid emit, an noxio, an vero patris aut domini [illegible] ... ſi illum dominus mandauit emi, certum (veluti Stichum) ſiue incertum [illegible] ... hominem generaliter [illegible] ... domini emit, qui domino erat, nominatim, ſiue mandatum habet, [illegible] ... quaſi procurator emat, ſiue quaſi geſtor, & latius patent hæc verba [illegible] ... quaſi generalia, quam mandato domini. [illegible] ... altera huius legis quæſtio eſt, an procuratoris emptis morboſum vel vitioſum, [illegible] ... magis quam domini ſpectanda ſit, etiam voluntarij, [illegible] ... ſi verum procurator, [illegible] ... & ita Quinctilianus 7. c. 5. [illegible] ... geſta procurationis in foro, negotiorum geſtorum, an & mandati actio eſt [illegible] ... exceptionem etiamnum [illegible] ... opponendam Contius [illegible] ... reprehenſus à Roberto 2. recept. 4. [illegible] ... Porro de ſebri tertiana & quartana [illegible] ... Podagra, eſt humoris à natura aliena in pedes defluxio, hunc morbum [illegible] ... tenebantur [illegible] ... in Achais finibus: & Conſtantinus [illegible] ... Ageſilaus [illegible] ... pueros [illegible] ... 10. Mercurialis [illegible] ... Comitialis dicitur, quòd in comitiis, vt & aliis hominum cœtibus eo correpti, maximè infeſtarentur, & frequenter deiicerentur. [illegible] ... eſt intercalaris mentis & ſenſuum cum læſione conuulſio, alio nomine ſacer morbus appellatur, propter ſui magnitudinem. [illegible] ... & Hippocrates in 6. Epidem. [illegible] ... dicitur & Herculeus morbus, quòd ei familiaris [illegible] ... idem caducus à crebro lapſu & lunaticus, quod lunæ circumactionem ſequatur, [illegible] ... Plauto in captiuis & Plinio [illegible] ... morbus, qui inſpuitur, [illegible] ... Mercurialis 5. var. [illegible]

laborantem ſputo [illegible] ... epilepticis [illegible] ... Mercurialis 4. var. [illegible] ... Clemente Alexandrino 7. Stromatum [illegible] ... Plutarcho [illegible] ... comitiali morbo ob [illegible] ... Galli [illegible] a non diſtinctè libertatus, qui habet aliquod [illegible] b celaret, recuſaturus. c v. l. 31. §. de ædilit. edicto. d [illegible] ... ſententia, Qui emptus eſt bona conditione, ſi fugerit, locum redhibitoriæ actioni non facit, ſi non & ante fugerit. Syn. [illegible] e l. 55. in pr. [illegible] f l. 19. in fi. [illegible] g Vtiles dies, quibus experiundi poteſtas [illegible] h poſt verbum legi aut ſtatuto adiecto, dies vtiles reddi, Bald. i Patia, ſiue ſciens vel ſupinè ignorans, Bald. k id eſt, vendicionis, vt nonnullis placet, arg. l. 19. ſ. de ædil. empt. l adde l. 5. §. in pr. ſup. eod. m Contractus fideiuſſor & diſtractus fideiuſſor eſt. n poſſe & fideiuſſori redhiberi. Bald. o Contracta [illegible] ... ero debet non [illegible] p l. 51. §. 2. ſup. eod.

omnibus clauſulis & vitiis. l. 23. ſup. de manumiſſionibus. [illegible] l. 78. §. 2. ſup. de contrahend. empt. l. 13. §. 8. ſup. de act. empt.

q al. hac actione.

r l. 25. §. 4. ſup. eod.

ſ reſtitui non debeat, Accurſ. v. Exordium.

t l. 25. §. 1. ſup. eo. u l. 31. in pr. ſup. eod. x l. 17. §. 9. ſup. eod. l. 16. C. de euict.

y i. ſub ſtipulatione duplæ, Accurſ. z Confeſſio abſente aduerſario coram honeſtis perſonis facta, & indiciis confirmata, facit probationem. Quid ſi coram vicinis idem, adde l. 7. ſup. de probat.

a Indiciis multis concurrentibus, probatio conſtituitur.

b An id locum habeat [illegible] ... indiciis [illegible] ... probationem, [illegible] Baldus, adde l. indicia 19. C. de rei vindic. l. C. de probat.

c v. l. 7. ſup. de prob. v. etiam diligenter [illegible] ... l. 7. ſup. de euict.

d [illegible] l. 21. §. 3. [illegible] l. 27. ſup. eod. [illegible] l. 23. §. 1. ſup. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

Si de ſeruitute agatur.

61. *Vlpianus* lib. 80. ad Edictum.

QVotiens a de ſeruitute agitur, victus b tantum debet præſtare, quanti c minoris emiſſet emptor, ſi ſciſſet hanc ſeruitutem impoſitam.

De donatione.

62. *Modeſtinus* lib. 8. Differentiarum.

AD d res donatas e edictum ædilium curulium non pertinere dicendum eſt. Etenim quid ſe reſtiturum donator repromittit, quando nullum pretium interueniat? quid ergo, ſi res ab eo cui donata eſt meliot facta ſit? numquid quanti eius, qui meliorem fecit, intereſt, donator conuenietur? quod minime dicendum eſt: ne f eo caſu liberalitatis ſuæ donator pœnam patiatur: itaque ſi qua res donetur, neceſſe non erit ea repromittere, quæ in rebus venalibus ædiles repromitti iubent: ſane de † dolo donator obligare ſe & debet & ſolet g: ne, quod benigne g contulerit, fraudis conſilio reuocet.

De locatione.

63. *Vlpianus* libro 2. ad Edictum ædilium curulium.

SCiendum eſt ad venditiones ſolas h hoc edictum pertinere, non tantum mancipiorum, verum cæterarum quoque rerum i.

¶ Cur autem de locationibus k nihil l edicatur, mirum videbatur. Hæc tamen ratio redditur: vel m quia nunquam iſtorum de hac re fuerat iuriſdictio: vel quia non ſimiliter † locationes, vt venditiones, fiunt.

De pluribus ſeruis vno pretio emptis. 1. De ſeruento errone, vel fugitiuo.

64. *Pomponius* lib. 17. Epiſtolarum.

LAbeo ſcribit, ſi vno pretio plures ſeruos emiſti, & de vno agere velis, ſint eræſtimationem o ſeruorum pro inde o fieri debere, [illegible] atque vt fieret in æſtimationem bonitatis agri, cum ob euictam partem fundi agatur.

1 ¶ Idem ait, ſi vno pretio plures ſeruos vendidiſti, ſanoſque eſſe promiſiſti, & pars dumtaxat eorum minus ſana ſit, de omnibus aduerſus dictum, promiſſum, recte agi.

2 ¶ Ibidem ait, errare & fugere inuentum poſſe, nec tamen erronem aut fugitiuum eſſe agi poſſe.

De animi vitiis. 1. De morbo ſontico. 2. De veteratore & nouicio.

65. *Venuleius* lib. 5. Actionum.

ANimi potius quam corporis vitium eſt, ſi veluti ſi ludos q aſſidue velit ſpectare, aut tabulas pictas ſtudioſe intueatur, ſiue etiam mendax r, aut ſimilibus vitiis teneatur.

1 ¶ Quotiens morbus ſonticus ſ nominatur, eum ſignificari Cælius ait, qui noceat. Nocere autem intelligi, qui perpetuus t eſt, non u qui tempore finiatur. Sed morbum ſonticum eum videri, qui inciderit in hominem, poſtquam is natus ſit, ſontes enim nocentes dici.

2 ¶ Seruus tam veterator x, quam nouicius dici poteſt. ſed veteratorem, non y ſpatio ſeruiendi z ſed genere, & cauſa æſtimandum Cælius ait: nam quicunque ex a venalicio nouiciorum emptus, alicui miniſterio præpoſitus ſit: ſtatim eum veteratorum numero eſſe: nouicium autem non b tyrocinio animi, ſed conditione c ſeruitutis intelligi: nec ad rem pertinere, latine ſciat, necne. nam nec ob id veteratorem eſſe, ſi liberalibus d ſtudiis eruditus ſit.

DE EVICTIONIBVS e, ET duplæ f ſtipulatione.

TIT. II.

De euictione totius vel partis.

1. *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

SIue g tota res euincatur, ſiue pars h, habet regreſſum emptor in venditorem. Sed cum pars euincatur, ſi quidem pro indiuiſo euincatur, i regreſſum habet pro k quantitate euictæ partis: quod ſi certus locus ſit euictus non pro indiuiſo portio fundi, pro bonitate loci erit regreſſus. Quid enim, ſi quod fuit in agro pretioſiſſimum, hoc euictum eſt, aut quod fuit in agro viliſſimum? æſtimabitur loci l qualitas, & ſic erit regreſſus.

Si dupla non promittatur.

2. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

SI dupla m non repromitteretur n, & eo nomine agetur, dupli condemnandus eſt reus.

De ſeruo vendito qui ex peculio ſurrepto ſecum abſtulit.

3. *Idem* lib. 10. ad Sabinum.

CVm in venditione ſerui peculium o ſemper exceptum eſſe intelligitur, ſi homo p ex peculio ſummam quandam ſecum abſtulerat, & propter hanc cauſam furti cum emptore actum ſit, non tenetur q emptor ad venditorem ex ſtipulatione duplæ, quia furtis q noxiſque ſolutum eſſe præſtari debet venditionis tempore. hæc autem actio poſtea r eſt capta.

Quomodo caueatur. 1. Si tutor vendiderit.

4. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

ILlud quæritur, an is, qui mancipium vendidit, debeat fideiuſſorem ob euictionem dare, quem vulgo ſ auctorem t ſecundum vocant. u Et eſt relatum, non x debere, niſi y hoc nominatim actum eſt.

1 ¶ Si impuberis nomine tutor vendiderit z, euictione ſecuta, Papinianus libro tertio reſponſorum ait, dari in eum, cuius tutela geſta ſit, a vtilem actionem. Sed addit, in id demum quod rationibus eius accepto latum eſt. Sed an in totum, ſi tutor ſoluendo non ſit, videamus? quod magis puto. neque b enim male contrahitur cum tutoribus.

Si ſeruus venditus cum peculio vicarius euincatur.

5. *Paulus* lib. 33. ad Edictum.

SErui venditor c peculium c acceſſurum dixit: ſi d vicarius e euictus ſit nihil præſtaturum venditorem Labeo ait f, quia ſane non fuit in peculio, non acceſſerit, ſiue fuerit, iniuriam g iudice emptor paſſus eſt: aliter atque ſi nominatim ſeruum acceſſurum dixiſſet. tunc enim præſtare deberet in peculio eum eſſe.

Quomodo teneatur.

6. *Gaius* lib. 10. ad Edictum Prouinciale.

a Venditor fundi, euictionem ſeruitutis præſtat emptori, ſi quæ ſeruitus in fundo ea venditione ei cautum non eſt. empto actione, quæ in id quod intereſt concluditur, [illegible] verſ. quadam ita demum [illegible] ſed æſtimatoria, id quanti minoris [illegible] de æd. ed. ſi modo venditor ſeruitutem a ſe deberi ignorauit. Nam ſi ſciens vendidit, in id quod intereſt tenetur, [illegible] de act. empt. [illegible] de contr. emp. Idem ſi neſciuit: ſed tamen opinione maximum fundum vendidit, [illegible]

b venditor ſc.

c [illegible] ſupra de æd. empt.

d Redhibitoria, & quanto minoris pro rebus donatis & locatis locum non habent, vt hic. etiam ſi meritis antecedentibus facta ſit donatio vel locatio. Baldus huius conſtitutionis rationem repetit ab Italico hoc prouerbio: A cauallo donato non riguardare palato.

e Cur ita? [illegible] ſupra eodem.

f l. 29. infra de re iudicata.

† l. 8. in fi. inf. de donation.

g ſ. donauit. Donatio benignitatis ſpecies. Benignus eſt qui donat. Benigne donata, fraudis conſilio non reuocanda.

h non ad donationes, vt l. 62. ſupra eodem.

i mobilium, immobilium, l. 1. ſup. eo. omnium animalium, hominum, l. 48. [illegible] ſup. eod. fundi, [illegible]

k an vero ad locationes hoc edictum porrigitur? ſic putat Cuiac. [illegible] ſi quidem finge ædes in quinquennium conductas, quas primo anno deprehenderis inſalubres, [illegible] redhibitioni locum fore dixeris, [illegible] de locato conducto. Verum ab eo diſſentit [illegible]

l Ima aliquid, [illegible] de locato. m Statuit conſtitui [illegible] eſt iuriſdictionis non cauſalis. ſed eius plane cui ius eſt condendæ legis. [illegible] † l. non interpoſitis [illegible] dem cautionibus n [illegible] eſt, pretium, vel interpretium, [illegible] hæc enim vox legitur apud Caſſiodorum lib. 2. variar. Græcis [illegible] gloſſis [illegible] pretium, redhibiti vel euicti hominis, aut euictæ partis fundi: quod ſc. venditor præſtat, vel cedit emptori & [illegible] quid proinde inter æſtimata habere [illegible] ſi [illegible] perinde p l. 35. ſup. eo.

q adde Senecam [illegible] ſup. eo.

r [illegible] ſ Morbi ſontici qualitas eſt perpetua & inſeparabilis. De qualitate dixi ad l. 10. [illegible] u Non tantum qui, & ita hunc locum Alciatus accipit. [illegible] ſi legas, damnatus ſit vel [illegible] addit Venuleius, ſontes enim nocentes dici: vt videatur hoc voluiſſe, ſonticum morbum eſſe qui in eum hominem inciderit, vel accuſatus, vel damnatus ſit, hoc ideo quod ſontes, nocentes dicantur. Sunt tamen & qui hic legunt, ſanos.

y l. 36. ſup. eo [illegible] ſeruus veterator ſeu veteranum mancipium is eſt, qui in vrbe, non in agro (ruſtici namque ſerui, veterani non dicuntur) in agro anno ſeruiuit. Nouicius, qui anno continuo non ſeruiuit. Cicero in Piſonem: Nemo quærebat [illegible] quem de grege nouiciorum factum Conſulem.

z Genere & cauſa veteratorem æſtimamus non ſpatio ſeruiendi. Quippe nouicius cum primum ex venalicio emptus eſt & alicui miniſterio præpoſitus, veterator eſt. Nouicius autem non animi tyrocinio, ſed conditione ſeruitutis intelligitur, nam etſi Latine ſciat, nouicius eſſe poteſt. vt per contrarium, veterator continuo non eſt, qui liberalibus ſtudiis ſit eruditus: veteranus eſſe poteſt, qui liberalia ſtudia ignoret. Nouicius eſſe poteſt, etiam qui Latine ſciat. Quid hoc loco genus & cauſa, quid eſt miniſterium ipſum. Græci [illegible] hunc locum interpretantur. Non ſeruitutis ſpatium diſcernit nouicium & motibus [illegible] excuſſum ab eo ſeruo qui iam proficiat in agendis iis quæ ingenui faciunt: ſed genus & cauſa. Nam ſi nouicium emam a venaliciario, atque eum alicui miniſterio præpoſuero: veteranum eſſe reperietur. Nec intereſt putamus Romane ſciat necne. Ibidem nec eo id veterator eſt, qui ſtudiis liberalibus eruditus ſit.

a [illegible] b [illegible] c [illegible]

[illegible] euictum tibi erit (l. 29. [illegible]) aut ſi ita factum non erit, [illegible] duplum præſtari, dolumque malum abeſſe (l. 62. [illegible]) ſubſtipulatumque eſſe ſpondeſne: [illegible] formulam non haec abſimilem [illegible]

g ſiue pars, ſiue totus fundus euincatur, tenetur venditor [illegible] pro quantitate [illegible]

h [illegible] ac ſi quidem pro indiuiſo pars euincatur, [illegible] pretii tenetur: ſi certa pars, pro bonitate loci [illegible]

i l. 39. [illegible] l. 45 infra. l l. 60. in [illegible]

k in pretioſis rebus ſc. [illegible] in [illegible]

m l. 29. ſup. de contr. empt. adde l. 16. [illegible] inf. de publiciana. [illegible]

p al. teneretur. q Venditor emptori ſeruum ſanis noxiſque ſolutum præſtare [illegible] ſatiſdaretur, quia ſatiſdatio illa [illegible] ſecundum mancipium [illegible] ſecundum mancipium prædictum, vide Cuiac. [illegible]

t Auctor ſecundus, fideiuſſor. u nam primus auctor eſt ipſe venditor: [illegible] enim emptori auctoritatis nomine tenetur [illegible] que ipſe Cæſar vendidit quæ tamen [illegible] Varro [illegible]

x Dupli cautio repromiſſio eſt non ſatiſdatio. [illegible] lege mancipiorum conueniri ſolitum fuiſſe, ut venditor [illegible] poſcerentur, [illegible] ſæpius a venditoribus [illegible]

c Peculium non ſequitur ſeruum venditum [illegible] de ſeruo, vt eſſet in venditione.

e de quo vi. l. 17. ſup. de peculio.

f Euictionem iniuria factam emptori, venditor non præſtat. l. 5. [illegible]

g l. 33. [illegible] de ædilitio edicto.

Si fundus

Universidad Rey Juan Carlos

SI fundus venierit a ex conſuetudine b eius c regionis d in qua negotium geſtum eſt, pro euictione caueri oportet e.

Si pupillus ſeruum ſibi ſubſtitutum vendiderit.

7. Iulianus lib. 13. Digeſtorum.

QVi à pupillo ſubſtitutum f ei ſeruum emerit: agere cum ſubſtituto g ex empto poteſt, & ex ſtipulatu de euictione, cum vtrarum earum actionum aduerſus pupillum habere potuerit.

Quid praeſtet hominis venditor emptori.

8. Idem lib. 15. Digeſtorum.

VEnditor h hominis emptori praeſtare debet, quanti eius intereſt i hominem venditoris fuiſſe: quare ſiue partus ancillae, ſiue hereditas, quam k ſeruus iuſſu emptoris l adierit, euicta fuerit, agi ex empto l poteſt: & ſicut m obligatus eſt venditor, vt n praeſtet, licere habere hominem quem vendidit: ita ea quoque, quae per eum acquiri potuerunt, praeſtare debet emptori vt habeat.

Si vendita re aliena, emptor domino ſucceſſerit.

9. Paulus lib. 76. ad Edictum.

SI vendideris mihi ſeruum Titii, deinde Titius heredem o me reliquerit: Sabinus ait amiſſam actionem pro euictione: quoniam ſeruus non poteſt euinci: ſed p in ex empto actione decurrendum eſt.

De ſeruitute ab vno ex pluribus dominis conſtituta.

10. Celſus lib. 27. Digeſtorum.

SI quis per fundum, quem cum alio communem habeat q, quaſi ſolus dominus eius eſſet, ius eundi agendi mihi vendiderit, & cefſerit, tenebitur mihi euictionis nomine, caeteris non r cedentibus.

De ſequenti caſibus. Euictionis nomine ſolummodo accipiatur.

11. Paulus lib. 6. Reſponſorum.

LVcius ſ Titius praedia t in Germania trans Rhenum emit, & partem pretii intulit: cum in reſiduam quantitatem heres emptoris conueniretur, quaeſtionem retulit, dicens has poſſeſſiones ex praecepto principali u partim diſtractas, partim veteranis in x praemia adſignatas: quaero, an huius rei periculum ad venditorem pertinere poſſit? Paulus reſpondit, futuros y caſus euictionis poſt contractam emptionem ad venditorem non pertinere: & ideo ſecundum ea quae proponuntur, pretium z praediorum peti poſſe.

1 ¶ Ex his verbis ſtipulationis duplae, vel ſimplæ, *eum hominem, quo de agitur, ſanum eſſe ſolutum*, venditorem conueniri non poſſe propter eas a noxas, quae publicè coerceri ſolent.

De homine vendito, & tacite conceſſa coheredem.

12. Scaeuola libro 2. Reſponſorum.

QVidam ex parte dimidia heres inſtitutus, vniuerſa praedia vendidit: & coheredes pretium acceperunt b, euictis his, quaero an coheredes ex empto actione teneantur? Reſpondi, ſi coheredes praeſentes c adfuerunt, nec diſſenſerunt, videri vnumquemque partem ſuam vendidiſſe.

De parte euicta.

13. Paulus libro 5. ad Sabinum.

BOnitatis a aeſtimationem faciendam, cum pars euincitur, Proculus rectè putabat, quae b fuiſſet venditionis tempore, non cum euinceretur.

14. Vlpianus lib. 12. ad Edictum.

NOn in dimidiam quantitatem pretii.

De aluuione. 1. De vſufructu. 2. De ſeruo qui acceſſit fundo.

15. Paulus lib. 5. ad Sabinum.

SEd ſi quid poſtea aluuione c acceſſit, tempus, quo acceſſit, inſpiciendum.

1 ¶ Si vſusfructus d euincatur, ipſa bonitate e fructuum aeſtimatio facienda eſt.

2 ¶ Sed & ſi ſeruus f euincatur: quanti g minoris ob id praedium eſt, lis aeſtimanda eſt.

De eo quod venditori acceſſit. 1. Quibus caſibus ſtipulatio duplae committitur. 2. An agi poſſit ob vitium ſerui euicti.

16. Pomponius lib. 9. ad Sabinum.

EVicta re vendita, ex h empto erit agendum de eo, quod acceſſit: quemadmodum ea, quae empto fundo nominatim acceſſerunt, ſi euicta ſint, ſimplum praeſtatur.

1 ¶ Duplae ſtipulatio committi dicitur tunc, cum res reſtituta eſt petitori, vel damnatus eſt litis aeſtimatione i, vel poſſeſſor ab emptore conuentus abſolutus eſt.

2 ¶ Si ſeruus, cuius nomine duplam ſtipulati fuimus, euictus fuerit à nobis ob id, quod fugitiuus, vel furtiuus non fuerit: an agere nihilominus poſſimus k, quaeritur? Proculus videndum ait, ne hoc quoque interſit, vtrumtum euictus ſit, cum meus factus non eſſet, an tum, cum meus factus eſſet: in eo enim caſu, quo meus factus eſt, ſtatim mea intereſt, quanto ob id deterior eſt: & m quam actionem ſemel ex ſtipulatu habere coepi, eam nec euictione, nec morte l, nec manumiſſione, nec fuga n ſerui, nec vlla ſimili cauſa amitti: at ſi in bonis meis factus non ſit, nihil ob ea, quod fugitiuus ſit, pauperior ſim: vtpote cum in bonis meis non ſit. Quod ſi *ſeruus ipſe, cuius nomine ſtipulatus eſſem*, tantum mea intereſſe, quantum ad praeſentem ae vſum pertineret, tametſi in obſcuro eſſet, vtpote ignorantibus nobis, quamdiu eum habituros eſſemus, & an futurum eſſet, vt eum quiſquam aut à me, aut ab eo, cui vendidiſſem, cuive ſimiliter promiſiſſem, euinceret: ſummam autem opinionis ſuae hanc eſſe, vt tantum ex ea ſtipulatione conſequar, quanti g mea intereſſe, aut poſt ſtipulationem interfuerit, eum ſeruum fugitiuum non eſſe.

De venditore rem venditam vindicante.

17. Vlpianus lib. 29. ad Sabinum.

VIndicantem y venditorem rem quam ipſe vendidit exceptione doli poſſe ſummoueri, nemini dubium eſt: quamuis alio iure dominium quaeſierit: improbè r enim rem à ſe diſtractam euincere conatur: eligere ſ autem emptor poteſt, vtrum rem velit retinere, intentione per exceptionem eliſa, an potius re ablata u, ex cauſa ſtipulationis duplum conſequi.

18. Paulus lib. 5. ad Sabinum.

SEd etſi exceptio omiſſa ſit, aut oppoſita ea, nihilominus euictus ſit ex duplae quoque ſtipulatione, vel ex empto x poteſt conueniri.

Si à bona fidei poſſeſſore venditus ei ſucceſſerit.

19. Vlpianus lib. 29. ad Sabinum.

SEd & ſi ſtipulatio nulla y fuiſſet interpoſita, de ex empto actione idem dicemus.

1 ¶ Si z homo liber, qui bona fide ſeruiebat, venierit mihi à Titio, Titiumque eum heredem a ſcripſerit, quaſi liberum, & ipſe mihi ſui faciat controuerſiam, ipſum de ſe obligatum habebo.

De euictione ob ſolutum receptam.

20. Pomponius lib. 10. ad Sabinum.

FVndum meum obligaui deinde alienaui ſibi: et eo nomine non obligaueris b: ſi eum poſtea abs te tenuam, & ſatis pro euictione mihi des, excipiendum c cautione d, quod pro me obligatus ſis quia, etiam non excepto eo, agendo eo nomine contra te, doli mali exceptione poſſim ſummoueri.

De cauſa propter quam emptori rem habere non licet.

21. Vlpianus lib. 29. ad Sabinum.

SI ſeruus venditus deceſſerit e, antequam euinca-

a ¶ quaeritur an pro euictione caueri oporteat, vel in quantum, aut quomodo.

b Conſuetudo cauendi ſpectanda, adde l. 31. §. 20. ff. de aedilitio.

c Euictionis nomine cauet o ſtipulatione ſecundum conſuetudinem loci contractus. Locus contractus regit contractum, iudicationem, & agendi deinde ordinem, & aut populi, & regionis Iudaici, apud quos lege Moſis diſtracta praedia ſubſecta venditor non tenetur in perpetuum euictionis nomine, cum anno ſabbatico ſeu iubilaeo venditor res ſuas recipiebat euictionis nomine teneri deſinebat, Leuit. 25. & olim rerum initio ipſo datarum venditor auctor non erat. Vide 2. de vaſſallis. 10. Cuiac. l. eod.

e ita ſiet, vt ſi ibi ſtipulandi conſuetudo fuerit, ſtipulatione non ſtipulatus, vide Zachariam 9.61. n. 5.

f ſubſtitutus pupillo, ſi pupillus alienari & obligari poſſunt: & obligatio de duplo promiſſa ſubſtitutum ex contractu pupilli, vt hic: non idem in fideicommiſſaria ſubſtitutione.

g qui ſubſtitutus, velut heredem pupilli: l. 51. §. 3. l. eod. l. 1. §. 7. l. ad l. Falcid. Ita actio de euictione interdum incipit ab herede, quae aduerſus defunctum competere non potuit.

h Venditor mancipii, eo euicto, actione ex empto tenetur, in id quod intereſt emptoris, puta de his quae per eum acquiſita ſunt, & de partu ancillae, & vbi heres ſcriptus, emptoris iuſſu hereditatem adiit. Synopſ. c. 8.

i l. 70. l. eod.

k l. 63. l. ad l. Falcid. adde l. 13. l. [illegible] quit. §. 20. Inſt. de l. Aquil.

l l. 21. §. 1. l. eod.

m l. 11. §. 2. l. de act. empt.

n Venditor praeſtare emptori debet, habere licere: dare praeciſè non cogitur: ex cauſa tamen tenetur, ſi tenere ſolit & id quod intereſt.

o adde l. 41. §. 1. l. eod. l. 49. in fin. l. mandati: l. 1. §. 15. l. de actione empt. l. 19. l. de obligationibus.

p Emptor ſuccedens domino, agit ex empto ob tacitam euictionem.

q vel per alienum. l. 56. §. 1. l. eod.

r ſecus ſi cedere caeteri ceſſant.

ſ ſi venditori ibi fundum princeps largitus fuerit, aut venire iuſſerit, nomine pretii accepti, cum legendum tamen negationem apud authorem Synopſeos, eod. c. 12. ¶ Quippe fortuiti caſus euictionis, qui poſt factam traditionem accidunt, ad venditorem non pertinent, Synopſ. Euictio quae à Principis pendet plena iudicii & poteſtate, venditori non nocet.

t bello quaeſita, ſic à Romanis: quae non proprietatis, ſed tantum poſſeſſionis iure fruenda concedebantur: de quibus l. 125. l. de verbor. ſign. quae ſine authoritate pupilli Principibus reuocari non poterant. l. 11. §. 1. l. de publicanis. alias ex agris praetoriorum ne quidem publico conſilio cum ipſorum iniuria quicquam capi poteſt. l. 13. l. communia praed. adde 1. Reg. 21. Quia legimus cuique tribui agros à Deo ſigillatim adſignatos. Rege prohibito ſe efferre ſupra fratres ſuos, Deuteron. 17. vide Hotoman. 1. illuſtr. 1. adde quae notaui ad [illegible] 83.

u id enim ei licebat, vt ſuperius oſtenſum eſt.

x Feudorum origo hinc ducta videri poteſt.

y Euictionis caſus poſt emptionem perfectam contingentes, ad emptorem pertinent, vt hic. Ita quae poſt venditionem contingunt euictiones fortuita cauſa, venditori nihil obſtant l. 26. l. eod. l. 26. C. eod. Harm. 3. 3. 8.

z Euictione ſecuta interdum emptor pretium praeſtat, & [illegible] non habet.

a Qui ſeruum noxa ſolutum promiſit propter debita publica (quaſi ſolutum [illegible]) non tenetur. Synopſ. eadem cap. 12. Sed ſtipulatio duplae vel ſimplae propter iſtas publicas non committitur, ſed priuatae tantum. l. 17. vitiorum l. de aedilit.

b Pretium qui rei ſuae accepit, eam vendidiſſe praeſumitur.

c vide quae notaui ad l. 19. C. de eorum petitione. Ita non ſola praeſentia, ſed praeſentia & pretii participatio vocat coemptorem. vide Lodou. 3. 9. 3. de pignoribus. ſed praeſ. l. 24. §. pater l. de pignorat.

a l. 12. l. eod. §. l. l. 44. l. eod. [illegible]

b Duplum ſimplum promiſit, pretium quod tempore contractus fuit ſpectare intelligitur: ideo pars contractus in dubio conſideratur.

c vide l. 64. l. eod.

d Vſusfructus perinde aeſtimatur vt fructuum ipſorum commoditas eſt.

e Tantum vſusfructus quanti fructuum commoditas. Bald. & quo res fructuoſior, eo plus valet. Nouell. 131. c. 7. in fin.

f ſi ſeruus euincatur, &c. in ad alteram ex [illegible] 2. [illegible] 20. [illegible] 46. l. eod. & ad Aſricanum. vide quae ad hunc locum ſcripſi in l. 61. l. de aedilit. & l. 66. l. de contrah. empt.

g Cur quanti minoris? quia ſerui venditione ſemper fundo acceſſerat nonnunquam praeſtabant, l. 3. in fin. l. de aedilit. l. ſi in emptione 34. l. de contrahenda empt. Acceſſori quae vendita ſunt praeſtanda ſunt l. 4. l. de l. commiſſ. l. ſi ſeruum ſtipulatus eſt l. ſi plus. l. 78. l. de contrah. empt.

h l. 11. §. 17. l. de act. empt.

i Aeſtimatus eſt in litis aeſtimatione. Halman.

k ex alio capite ſc. vt ſi ſit ſtipulatio duplae, recepta in caſum euictionis non impedit quominus ex alio capite poſſit committi alia ſtipulatio ad intereſſe. Bald.

l Dupla ſtipulatio euictione, morte, manumiſſione, fuga ſerui ſeruitutis vel alia cauſa non amittitur. l. 41. in fin. ſup. eod. pen.

m l. 1. C. de aedilitiis act.

n [illegible] ad operas arg. l. 44. in fin. l. de aedilitio.

o Euictionis actione ex ſtipulatu agitur in id quod intereſt: & eodem ex vno capite, ſi alio non agatur.

p l. 1. in fin. C. de rei vendit.

q Quem de euictione tenet actio, eundem agentem repellit exceptio. l. 73. in fin. l. eod. l. 72. C. de rei vind. l. 1. l. de except. rei vend. & trad. l. 10. C. de diſtrahend. pign. l. 4. §. 31. l. de doli mali except. l. 2. C. ne fiſcus rem quam vendidit, euincat.

r Euincit rem probè rem à ſe venditam venditor.

ſ Exceptione ſubmotus non prohibetur agere, & rem ipſam actione ſtipulatu petere, modò actione non ad eundem, ſed diuerſum effectum tendat: ſecus ſi ad eundem. l. ſi is ſibi §. 1. l. de compenſ. ita exceptione venditor ſui agendi admittitur vel non admittitur.

t actoris, venditoris.

u re venditori reſtituta. x hinc verba, ex empto. Baro diſſonuit.

y deficiente dupla ex empto agi poteſt l. 11. §. 14. in fin. l. de act. empt.

z exceptio legis 17. l. eod.

a adde l. 7. l. eod.

b non obligaueris. Hal.

c ſoleat exceptendum, Ponz. 3. obſeru. 7. Qui ſuo ex facto conuenitur, regreſſum aduerſus ſuum venditorem non habet, l. 17. l. eod.

d excipiendum eſt à cautione. Halman.

e l. 11. C. de ſeruitute [illegible] l. 16. l. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

tur, ſtipulatio non committitur, quia a nemo eum euincit, ſed factum b humanæ ſortis: de dolo c tamen poterit agi, ſi dolus interceſſerit.

1 ¶ Vnde Iulianus libro 43. eleganter definit, duplæ ſtipulationem tunc committi d, quoties res ita amittitur, vt eam emptori habere non liceat propter ipſam euictionem.

2 ¶ Et ideo ait, ſi emptor hominis mota ſibi controuerſia venditorem dederit procuratorem, iſque victus litis æſtimationem ſuſtulerit, ſtipulationem duplæ non committi, quia nec mandati actionem procurator hic, idemque venditor habet, vt ab emptore litis æſtimationem f conſequatur: cum igitur neque corpus, neque pecunia emptori abit, non oportere committi ſtipulationem: quamuis ſi ipſe iudicio accepto victus g eſſet, & litis æſtimationem ſuſtuliſſet, placeat committi ſtipulationem: vt & ipſe Iulianus eodem libro ſcripſit: neque enim habere licet eum, cuius ſi pretium quis non dediſſet, ab aduerſario auferretur: prope enim hunc ex ſecunda emptione, id eſt, ex litis æſtimatione, emptori habere licet, non ex priſtina.

3 ¶ Idem Iulianus eodem libro ſcribit, ſi lite conteſtata fugerit homo culpa poſſeſſoris, damnatus quidem erit poſſeſſor, ſed h non ſtatim eum ad venditorem regreſſurum, & ex duplæ ſtipulatione acturum, quia interim, non propter euictionem, ſed propter fugam, ei hominem habere non licet: planè (inquit) cum apprehenderit poſſeſſionem fugitiui, tunc committi ſtipulationem Iulianus ait. nam & ſi ſine culpa poſſeſſoris fugiſſet, deinde cautionibus interpoſitis, abſolutus eſſet, non aliàs committeretur ſtipulatio, quàm ſi apprehenſum hominem reſtituiſſet: vbi igitur litis æſtimationem obtulit, ſufficit apprehendere, vbi cautum, non prius, niſi reſtituerit.

Si tutor emerit & litis æſtimationem ſoluerit. 1. Si mulier fundum emptum in dotem dederit. xxiv. ipſi domino.

22. *Pomponius* libro 2. ex Plautio.

SI pro re pupilli, quam emit, litis æſtimationem tutor non ex pecunia pupilli, ſed ex ſuo i præſtiterit, ſtipulatio de euictione pupillo aduerſus venditorem committitur.

1 ¶ Si pro euictione fundi, quem emit mulier k, ſatis acceperit, & eundem fundum in dotem dediſſet, deinde aliquis eum à marito l per iudicium m abſtuliſſet, poterit n mulier o ſtatim p agere aduerſus fideiuſſores emptionis q nomine, quaſi minorem dotem habere cœpiſſet r, vel etiam indotata, ſi tantum maritus obtuliſſet, quanti fundus eſſet ſ.

23. *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

SEd & ſi poſt mortem mulieris euincatur t, regreſſus erit ad duplæ ſtipulationem: quia ex promiſſione maritus u aduerſus heredes mulieris agere poteſt x: & ipſi ex ſtipulatu agere poſſunt y.

24. *Africanus* lib. 6. Quæſtionum.

NOn tamen ei conſequens eſſet z, vt & ſi ipſi domino a nupturæ in dotem eum dediſſet, committi ſtipulationem b dicamus: quamuis æquè indotata mulier futura ſit: quoniam quidem etiam ſi verum ſit, habere ei non licere ſeruum: illud tamen verum non ſit, iudicio c eum euictum eſſe d: ex empto e tamen contra venditorem mulier habet actionem.

De manumiſſione.

25. *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

SI ſeruum g, cuius nomine duplam ſtipulatus ſis h, manumiſeris a, nihil ex ſtipulatione conſequi poſſis: quia b non euincitur quo minus habere tibi liceat quem ipſe ante voluntate c tua perdideris d.

26. *Paulus* libro 5. ad Sabinum.

SEd hoc nomine, quod liberum quis non habeat, ex vendito actionem habet, ſi ſciens venditor alienum e ſe vendere. Sed & ſi ex cauſa fideicommiſſi coactus f fuerit eum manumittere, ex empto actionem habebit.

De exceptione ex perſona emptoris vel venditoris.

XXVIII. [illegible]

27. *Pomponius* lib. 11. ad Sabinum.

HOc iure vtimur, vt exceptiones g ex perſona emptoris obiectæ ſi obſtant, venditor ei non teneatur: ſi h verò ad perſonam venditoris reſpicient, contra: certè nec ex empto, nec ex ſtipulatione duplæ, nec ſimplæ actio competit emptori, ſi exceptione, ex facto ipſius i oppoſita, obſtiterit.

28. *Vlpianus* lib. 80. ad Edictum.

SEd ſi ex vtriuſque perſona, & auctoris k & emptoris exceptiones obiiciantur, interierit, propter quam exceptionem iudex contra iudicauerit: & ſic, aut committetur, aut non committetur ſtipulatio.

Si emptor rem à domino redemerit. 1. Si emptor poſſeſſionem quam retinere, non potuit per culpam amiſerit. 2. Quo tempore denunciandum venditori.

29. *Pomponius* lib. 11. ad Sabinum.

SI rem quam mihi alienam vendideras l, à domino redemerim m, falſum eſſe, quod Nerua reſpondiſſet, poſſe te à me pretium conſequi, ex vendito agentem n, quaſi habere mihi rem liceret. Celſus filius aiebat; quia nec bonæ fidei conueniret, & ego ex alia cauſa rem haberem.

1 ¶ Si duplæ ſtipulator o, ex poſſeſſore petitor factus, & victus ſit, quam rem, ſi poſſideret, retinere potuerit p, peti autem vtiliter non poteſt, vel ipſo iure promiſſor duplæ tutus erit, vel certè doli mali exceptione ſe tueri poterit. ſed ita, ſi culpa q vel ſponte duplæ ſtipulatoris poſſeſſio amiſſa fuerit.

2 ¶ Quolibet tempore venditori renunciari poteſt r, vt ſ de ea re agenda t adſit u: quia x non præfinitur certum tempus in ea ſtipulatione, dum y tamen ne z prope ipſam condemnationem id fiat.

Si emptori ſucceſſerit furtum paſſus.

30. *Idem* lib. 19. ad Sabinum.

SI emptori, qui ſtipulatus ſit, *furtis noxiſque a ſolutum eſſe*, heres extiterit is, cui ſeruus furtum fecerit, incipit is ex ſtipulatu actionem habere, quemadmodum ſi ipſe alii præſtitiſſet.

De ſtipulatione ſanum eſſe, furem vel veſpillonem non eſſe.

31. *Vlpianus* lib. 42. ad Sabinum.

SI ita quis ſtipulanti b ſpondeat, *ſanum c eſſe, furem non eſſe, veſpillonem d non eſſe*, & cætera: inutilis ſtipulatio quibuſdam videtur: quia e ſi quis eſt in hac cauſa, impoſſibile eſt, quod promittitur: ſi non eſt, fruſtra eſt. Sed ego puto verius, hanc ſtipulationem, *furem non eſſe, veſpillonem non eſſe, ſanum eſſe*, vtilem eſſe: hoc enim continere f, quod intereſt g, horum quid eſſe, vel horum

a Euictionis actioni locum eſt aliquo euincente: non eſt autem, hac ipſo quod res abit vel fit extincta: ſi tamen dolus interceſſit, de dolo agetur.
b ſed factum humanæ ſortis, vt ſi ſeſus: Non committit hanc duplæ ſtipulationem propter fatalem neceſſitatem (puta mortem) [illegible]
[illegible]

e l.66.§.1.[illegible] f vide l.3.§.pen. empt. g l.16.§.1.[illegible]
h atque ita damnatur & non agit, duplique damno afficitur, contra quem in [illegible]
i [illegible]
k à non domino. l æquè non domino. m id eſt, iure iudicioque.
[illegible]

f committitur ergo duplæ ſtipulatio, ſi emptor denunciat venditori, [illegible]
t defendenda u venditor [illegible]
x Tempore certo agendi non præſinito, quolibet tempore agi poteſt.
y Denunciationem fieri poſſe litis initio vel medio, [illegible] Baldus.
z adde l.3.in fin. C. de temp. & repar. appell.
[illegible]
b Stipulatione ſanum eſſe, vel veſpillonem non eſſe, id quod intereſt continetur.
[illegible]
e impoſſibilis conditio inutilem ſtipulationem facit. [illegible]
f ſub. tacitè.
g cuius executio conſiſtit in futurum.

quid

Universidad Rey Juan Carlos

quia non eſſe. Sed & ſi cui horum fuerit adiectum e præditi, multo magis valere ſtipulationem. alioquin ſtipulatio, quæ ab ædilibus proponitur, inutilis erit, quod b vtique nemo ſanus probabit.

De numero ſtipulationum. 1. Si ſæpius agitur quanti minoris.

32. *Idem* lib. 46. ad Sabinum.

QVia dicitur c, *quotiens d plures res in ſtipulationem deducuntur, plures eſſe ſtipulationes*, an & in duplæ ſtipulatione hoc idem ſit, videamus, cùm quis ſtipulatur, *fugitiuum non eſſe, erronem non eſſe*, & cætera quæ ex edicto ædilium curulium promittuntur, vtrum vna ſtipulatio eſt: an plures? Et ratio facit, vt plures ſint.

1 ¶ Ergo & illud procedit, quod Iulianus libr. 15. Digeſtorum ſcribit: egit (inquit) quanti minoris propter fugam ſerui, deinde agit propter morbum, iterum agendum eſt (inquit) ne lucrum faciat emptor, & bis e eiuſdem vitij æſtimationem conſequatur. Fingamus emptum decem, minoris autem empturum fuiſſe duobus ſi tantum fugitiuum eſſe ſciuiſſet emptor; hæc conſecuturum propter fugam: mox comperiſſe, quod non eſſet ſanus, ſimiliter duobus minoris empturum fuiſſe, ſi de morbo non ignoraſſet; rurſus conſequi debere duo. Nam & ſi de vtroque ſimul egiſſet, quatuor eſſet conſecuturus; quia cum forte, qui neque ſanus & fugitiuus eſſet, ſex tantum eſſet empturus. Secundum hæc ſæpius ex ſtipulatu agi poterit, neque enim, ex vna ſtipulatione, ſed ex pluribus agitur.

Si emptor vendidit & euictum tradere non potuit.

33. *Idem* libro 51. ad Sabinum.

SI ſeruum emero, & eundem vendidero, deinde emptori ob hoc fuero condemnatus, quia tradere non potui euictum, committitur ſtipulatio.

De pacto ne proſtituatur. 1. Communi diuidundo. 2. Si dominium vincatur, vel poſſeſſio actione Seruiana.

34. *Pomponius* libro 27. ad Sabinum.

SI mancipium f ita emeris, *ne proſtitueretur, & ſi contra ſit, vt liberum eſſet*, ſi contra legem venditionis faciente te, ad libertatem peruenerit, tu g videris quaſi manumiſiſſe h, & ideo nullum aduerſus venditorem habebis regreſſum i.

1 ¶ Si communi diuidundo mecum actum k eſſet, & aduerſario ſeruus adiudicatus ſit, quia l probauit eum communem eſſe, habebo l ex duplæ ſtipulatione actionem, quia non m intereſt, quo n genere iudicij euincatur, vt mihi habere non liceat.

2 ¶ Duplæ ſtipulatio euictionem non vnam continet, ſi quis dominium rei petierit, & euicerit, ſed & ſi Seruiana actione experiatur.

35. *Paulus* lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.

EVictus autem à creditore tunc videtur, cùm o ſpes p habendi abſciſſa eſt. Itaque ſi Seruiana actione euictus ſit, committitur quidem ſtipulatio, ſed quoniam, ſoluta à q debitore pecunia poteſt ſeruum habere, ſi ſoluto pignore venditor conueniatur, poterit vti doli exceptione.

De materia ex qua nauis, vel domus conſtat.

36. *Idem* lib. 29. ad Edictum.

NAue r aut ſ domo empta, ſingula t cæmenta vel tabulæ emptæ non intelliguntur. Ideòque nec euictionis u nomine obligatur venditor quaſi euicta parte x.

An de dupla cauendum, & quatenus. 2. De impenſa quid ſimplam, pro dupla per errorem ſtipulatus eſt.

37. *Vlpianus* lib. 32. ad Edictum.

EMptori duplam promitti à venditore oportet, niſi aliud conuenit x: non y tamen vt ſatiſdetur, niſi ſpecialiter id actum proponatur, ſed vt z repromittatur.

1 ¶ Quod autem diximus, duplum promitti oportere, ſic erit accipiendum, vt non ex omni re id accipiamus, ſed de his rebus, quæ pretioſiores eſſent, ſi margarita forte, aut ornamenta pretioſa, vel veſtis ſerica b, vel quid aliud non contemptibile veniat.

¶ Per edictum c autem curulium etiam de ſeruo d cauere venditor iubetur.

2 ¶ Si ſimplam e pro f dupla per errorem ſtipulatus ſit emptor, re euicta, conſecuturum eum ex empto Neratius ait, quanto minus ſtipulatus ſit, ſi modo omnia facit emptor, quæ in ſtipulatione continentur: quod ſi non fecit, ex empto id tantum conſecuturum, vt ei promittatur, quod minus in ſtipulationem ſuperiorem deductum eſt.

Si creditor vendiderit.

38. *Idem* lib. 2. Diſputationum.

IN creditore, qui pignus vendidit a, tractari poteſt, an re euicta vel ad hoc teneatur ex empto, vt b quam habet aduerſus debitorem actionem, eam c præſtet. Habet autem contrariam pigneratitiam d actionem, & magis eſt, vt præſtet e: cui enim f non æquum videatur, vel hoc ſaltem conſequi emptorem, quod g ſine diſpendio creditoris futurum eſt?

Si minor aduerſus ſecundum emptorem reſtituatur. 1. Si ſeruus alienum hominem emerit, & eundem vendiderit. 2. De re à duobus empta. 3. De libero. 4. Vel ſtatulibero vendito. 5. De vſufructu.

39. *Iulianus* lib. 57. Digeſtorum.

MInor 25. annis fundum vendidit h Titio: cum Titius Seio: minor ſe in ea venditione circumſcriptum dicit; & impetrat cognitionem i non tantùm aduerſus Titium, ſed etiam aduerſus k Seium. Seius poſtulabat apud prætorem, vtilem ſibi de euictione ſtipulationem in Titium dari l. Ego dandam putabam. Reſpondi iuſtam rem Seius poſtulat. Nam ſi m ei fundus prætoria cognitione ablatus fuerit, æquum erit, per eundem Prætorem & euictionem reſtitui.

1 ¶ Si ſeruus tuus emerit hominem, & eundem vendiderit Titio, eiuſque nomine duplam promiſerit, & tu à venditore ſerui ſtipulatus fueris, ſi Titius ſeruum petierit, & ideo victus ſit, quod ſeruus tuus in tradendo ſine voluntate tua proprietatem hominis transferre non potuiſſet, ſupererit Publiciana n actio & propter hoc duplæ ſtipulatio ei non committetur. Quare venditor quoque tuus agentem te ex ſtipulatu, poterit doli mali exceptione ſummouere. Alias autem ſi ſeruus hominem emerit, & duplam ſtipulatus, deinde eum vendiderit, & ab emptore euictus fuerit, domino quidem aduerſus venditorem in ſolidum competit actio, emptori verò aduerſus dominum duntaxat de peculio.

¶ Denuntiare o verò de euictione emptor ſeruo, non domino debet. Ita enim euicto homine, vtiliter de peculio agere poterit. Sin autem ſeruus deceſſerit, tunc domino denuntiandum eſt.

2 ¶ Si à me beſſem p fundi emeris, à Titio trientem q, deinde partem dimidiam fundi à te quis petierit, ſi quidem ex beſſe, quem à me acceperas, ſemis petitus fuerit, Titius non tenebitur r: ſi verò triens, quem Titius tibi tradiderat, & ſextans ex beſſe, quem à me acceperas, petitus fuerit, Titius quidem pro triente, ego pro ſextante euictionem tibi præſtabimus.

3 ¶ Pater ſciens filium ſuum, quem in poteſtate habebat, ignoranti emptori vendidit ſ: quæſitum eſt an euictionis nomine teneatur? Reſpondit: Qui t liberum hominem ſciens, vel ignorans, tanquam ſeruum vendat, euictionis u nomine tenetur. Quare etiam pater, ſi filium ſuum tanquam ſeruum vendiderit, euictionis nomine obligatur.

4 ¶ Qui ſtatuliberum x tradit, niſi dixerit eum ſtatuliberum eſſe, euictionis nomine perpetuo obligatur.

5 ¶ Qui ſeruum venditum tradit, & dicit y vſumfructum in eo Seij eſſe, cùm ad Sempronium pertineat, Sempronio vſumfructum petente, perinde tenetur z, ac ſi in tradendo dixiſſet, vſusfructus nomine aduerſus Seium non teneri, & ſi reuera Seij vſusfructus fuerit, legatus autem ita, vt, cùm ad Seium pertinere deſiiſſet, Sempronij eſſet, Sempronio vſumfructum petente a, tenebitur: Seio agente, rectè defugiet.

Si venditor emptori ſucceſſerit.

40. *Idem* lib. 58. Digeſtorum.

SI is, qui ſatis à me de euictione accepit, fundum à me herede b legauerit, confeſtim fideiuſſores c liberabuntur, quia etiam ſi euictus fuerit ab eo cui legatus fuerat, nulla aduerſus fideiuſſores actio eſt.

Si venditor euicto ab emptore, deinde ei ſucceſſerit. 1. Si emptor domino ſerui ſucceſſerit. 2. Si emptor venditoris, & ſucceſſerit emptori ſuo, vel cum heredem habuerit, vel vtriuſque hereditas ad eundem reciderit.

41. *Paulus* lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.

SI ei, cui vendidi & duplam promiſi, cùm ipſe eadem ſtipulatione mihi caueſſet, heres d extiterim, euicto homine, nulla parte ſtipulatio committitur: neque enim mihi euinci videtur, cùm vendiderim eum; neque ei, cui me promiſſorem præſtarem, quoniam e parum commodè dicat ipſe e mihi duplam præſtare debere.

1 ¶ Item ſi domino ſerui f heres extiterit emptor, quoniam euinci ei non poteſt; nec ipſe ſibi videtur

a expreſſe.
b Abſurdus intellectus reiiciendus eſt.
c v. l. 29. ſ. de verb. oblig.
d Ex diuerſis capitibus eiuſdem contractus poteſt agi diuerſis libellis, dum tamen omnes ſimul non excedant id quod vniuerſim intereſt.
e v. l. 31. §. 16. ſ. de ædilitio.
f v. tit. C. ſi mancipium ita venierit ne proſtituatur.
g emptor ſcil.
h Non tamen vt patronus, ſed venditor. l. 10. §. 1. ſ. de in ius vocand. l. 7. ſ. de iure patr.
i ſed ſi mancipium fuerit alienum, v. l. ſi ſeruum 25. ſ. eo.
k Solet enim in iudicijs mixtis fieri adiudicatio §. 5. Inſt. de off. iud.
l Imo ratione partis non committitur ſtipulatio. l. 56. §. 2. eo.
m Euictio vel locum habet, non intereſt quo genere euictionis res euincatur.
n Reſpicit ad varia genera vindicationum, eſt enim vindicatio dominij, vſus, vſusfructus, pignoris, hypothecæ, emphyteuſeos, ſuperficiei, poſſeſſionis, ſeruitutis. Cuiac. ad §. 2. ſ. ead. [illegible]
o Euictionis emptor agere poteſt aduerſus venditorem, antequam [illegible] rem euictam reſtituat [illegible].
p l. 57. ſ. eod.
q Debitorem poſſe debitum offerre etiam poſt ſententiam, hinc colligit Bald.
r De ſcapha agit l. 44. ſ. eo. adde l. 4. ſ. eo.
ſ Naue aut domo vendita, non videntur ſingula, id eſt, cæmenta vel tabulæ, vendi. Ideòque nec euictionis nomine venditor in duplum obligatur, quaſi euictæ parte. Syn. Baſ. ead. c. 33. §. 5.
t ſingulatim.
u v. quæ notaui ad l. 4. §. 1. ſ. eo.
x l. 56. §. 2. ſ. eo.
y Ex continenti. l. 42. ſ. de contrah. empt.
z l. 4. ſ. eod.
a hæc ſtipulatio, repromiſſio non ſatiſdatio eſt.
b Serica veſtis res pretioſa, vt hic. Inde factum vt Romani à Barbaris ſericum emere non poſſent, ſine comite commerciorum, l. 2. C. quæ res venire non poſſunt, cùm modum ratio conficiendi ſerici ad Romanos perueniſſet. & ſericum [illegible] fuiſſe: & ſex Rhodia [illegible] libros ſuos, [illegible] pro quibus aurum [illegible]. Pretioſa autem [illegible]. Pretioſum eſt quod aurum ſuperat. adde l. 22. C. de ædilic. act.
c l. 4. in fin. pr. ſ. de verb. obl.
d l. 31. §. 20. ſ. de ædilitio.
e hinc ſimplaria venditio dicitur. l. 48. in fin. ſ. de ædilitio.
f Error ſtipulanti ſibi minus quàm debeatur, ſtipulanti non nocet.

a Iure creditoris.
b Venditor tenetur actiones, quas [illegible] vendita nomine aduerſus debitorem habet, cedere emptori.
c l. vlt. C. de diſtract. pign.
d Quia pignoratitiam [illegible] alienam.
e l. vt cedat.
f Cedendarum actionum neceſſitas & æquitas.
g Quod prodeſt, & non nocet venditori, impetratur de facili. Bart.
h Sine decreto alio reſtitutione nõ indigeret, tit. C. ſi adu. vend. minor. l. eod. l. 13. §. 1. ſ. de minorib.
i Prætoriam ſcil.
k Poteſt enim minor reſtitui aduerſus poſſeſſorem, d. §. 1. ſiquidem ſucceſſiuè venditionem per plures perſonas ambulaſſe, l. 15. ſ. de minorib.
l & tenet d. l. 15.
m Euicta re propter reſtitutionem in integrum agitur ex empto, vel ſaltem officio ſeu beneficio reſtitutionis in integrum res euincitur emptori, eodem euictionis actio redintegranda eſt emptori.
n Cur ita? & quando l. 35. ſ. de [illegible]. Qui vtiliter rei vindicatione, non prohibetur Publicianam intentare. Bart.
o Denunciare dicitur facti, ideo ſuo ſeruo denunciari poteſt. Bald.
p duas partes.
q tertiam.
r Quia emptor regreſſum habet in venditorem pro quantitate euictæ partis. l. 1. ſ. eo.
ſ ſub. propter exceptionem contra [illegible] l. 2. Cod. de patribus qui filios diſtrax.
t Euictio debetur, homine libero vendito.
u l. 4. ſ. quib. ad libertat.
x vt in l. 51. §. 3. l. 69. in pr. §. 1. 2. ſ. eod.
y adde l. 7. ſ. de act. empt.
z ſub. emptori.
a ſub. ſibi.
b l. 41. ſ. eo.
c Fideiuſſor non eſt [illegible] quoties obligatio principalis [illegible].
d Confuſione actio, quoties venditor emptori [illegible].
e adde l. [illegible]
f l. 9. ſ. eo.

Universidad Rey Juan Carlos

a Sæpe hoc titulo cauetur, vt deficiente actione dupla, decurratur ex empto. l. 8. l. 19. l. 36. [illegible] l. 41. l. eod. l. 23. §. 1. l. de vſucap.
b & ita ſucceſſit debitor creditori.
c vbi ſucceſſit creditor debitori.
d l. 7. 12. C. eod.
e id eſt, compenſatio
f Impleatur, l. 1. §. 14. l. ad l. Falcid.
g Si prægnans ancilla vendita ſit & partus euictus fuerit, venditor non tenetur: nec enim partus venditus eſt. Idem de vitulo poſt venditionem nato, vt hic: & l. 43. l. eod. [illegible] l. 32. §. 5. ubi vide Scholiaſten.
h Cur ita? v. quæ notaui ad l. 41. §. 1. 5. eod.
i v. l. 16. l. eod.
k Imò venditus eſſe videtur, cum portio matris & viſcerum fuerit, l. 1. §. 1. de ventre inſpiciendo. venditus quoque videtur ex alia ratione quam ea quæ in l. 73. §. de leg. 2.
l ſeu partem eſſe: quo caſu peti poteſt, l. 1. §. eod l. 49. l. eod.
m adde l. 8. [illegible] §. de pecul. & [illegible]
n Vſusfructus aliud eſt à fructu ipſo. Vſusfructus ius eſt, & quiddam incorporale: fructus in facto & res corporea eſt: fructus ipſe vindicatur & aeſtimatur. Ita patet latius vſusfructus quam fructus.
o Eſt ergo aliud fructus, aliud vſusfructus. Imò qui fructus annuos legat, fundi vſumfructum legare intelligitur, l. 20. l. de vſufr. l. 1. l. de vſufr. leg.
p de quo l. 31. & l. [illegible] viae. l. 19. §. 15. ad l. Aquil. l. vlt. l. de inofficio. adde l. 16. §. eod. [illegible] ab excauando, quòd prius ex ligno excauato fieret [illegible] Speculatorium. [illegible] 19. [illegible]

euincere, non committitur duplæ ſtipulatio. his igitur caſibus ex *d* empto agendum erit.

2 ¶ Si is, qui fundum emerit, & ſatis de euictione acceperit, & eundem fundum vendiderit, emptori ſuo heres extiterit *b* vel ex contrario *c* emptor venditori heres extiterit: an, euicto fundo, cum *d* fideiuſſoribus agere poſſit, quæritur? Exiſtimo autem, vtroque caſu fideiuſſores teneri: quoniam * & cum debitor creditori ſuo heres extiterit, ratio *e* quædam inter heredem, & hereditatem ponitur, & intelligitur maior *f* hereditas ad debitorem peruenire, quaſi ſoluta pecunia, quæ debebatur hereditati, & per hoc minus in bonis heredis eſſe, & ex contrario, cùm creditor debitori ſuo extitit heres, minus in hereditate habere videtur tanquam ipſa hereditas heredi ſoluerit. Siue ergo is, qui de euictione ſatis acceperat, emptori, cui ipſe vendiderat, ſiue emptor venditori ſuo heres extiterit, fideiuſſores tenebuntur, & ſi ad eundem venditoris & emptoris hereditas reciderit, agi cum fideiuſſoribus poterit.

De partu ancillæ.

41. *Paulus* lib. 51. ad Edictum.

SI prægnans *g* ancilla vendita & tradita ſit, euicto partu, venditor non poteſt de euictione à conueniri, quia *i* partus venditus non *k* eſt.

De vitulo poſt vaccæ emptionem nato.

43. *Iulianus* lib. 58. Digeſtorum.

VAccæ emptor, ſi vitulus, qui poſt emptionem natus eſt, euincatur, agere ex duplæ ſtipulatione non poteſt, quia nec ipſa, nec vſusfructus euincitur. Nam quod dicimus, *minimus fructus* l *eſſe vaccæ*, non ius *m*, ſed *n* corpus demonſtramus. Sicuti prædiorum frumenta, & vinum, fructum rectè dicimus, cùm conſtet, ea dem hæc non *o* rectè vſumfructum appellari.

De ſcapha, & his quæ naui coniuncta ſunt.

44. *Alfenus* lib. 2. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

SCapham *p* non *q* videri nauis eſſe *r*, reſpondit, nec quidquam coniunctum habere. Nam ſcapham ipſam per ſe paruam nauiculam eſſe. Omnia autem, quæ coniuncta naui eſſent, veluti gubernacula, malus, antennæ, velum *ſ*, quaſi membra *t* nauis eſſe.

De parte fundi euicta.

45. *Idem* lib. 4. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

QVi fundum tradiderat *u* iugerum centum, fines multo ampliores *x* emptori demonſtrauerat, ſi quid *y* ex his finibus euinceretur *z*, pro bonitate *a* eius, emptori *b* præſtandum ait, quamuis id quod relinqueretur centum iugera haberet.

De vſufructu. 1. De ſeruitute. 2. De ſtatulibero.

46. *Africanus* lib. 6. *c* Quæſtionum.

FVndum, cuius vſusfructus Attij erat, mihi vendidiſti, nec dixiſti vſumfructum Attij eſſe. hunc *d* ego Meuio detracto vſufructu, tradidi *e* Attio *f* capite minuto *g*, non ad me, ſed ad *h* proprietarium vſumfructum redire ait: neque *i* enim potuiſſe conſtitui vſumfructum eo tempore, quo alienus eſſet, ſed poſſe me, vt auctore te de euictione conuenire: quia *k* quum ſit, eandem cauſam meam eſſe, quæ futura eſſet, ſi tunc vſusfructus alienus non fuiſſet.

1 ¶ Si per alienum *l* fundum mihi viam conſtitueris, euictionis nomine te obligari ais. Etenim quo caſu, ſi per proprium conſtituentis fundum conceſſa eſſet via, rectè conſtitueretur, eo caſu, ſi per alienum concederetur, euictionis obligationem contrahi.

2 ¶ Cùm tibi Stichum venderem, dixi, eum ſtatuliberum eſſe ſub hac conditione manumiſſum, *Si naui ex Aſia venerit*: *ſ* autem, *Si Titius Conſul factus fuerit*, manumiſſus erat, quærebatur, ſi prius nauis ex Aſia venerit, ac poſt Titius conſul fiat, atque ita in libertatem euictus ſit, an euictionis nomine teneatur? reſpondit, non teneri eum, etenim *m* dolo malo emptorem facere: cùm prius extiterit ea conditio, quam euictionis nomine exſoluerit *n*.

3 ¶ Item ſi poſt biennium *a* liberum fore dixi, qui poſt annum libertatem acceperit, & poſt biennium in libertate euincatur, vel decem dare iuſſum, dixerim quinque, & his decem datis ad libertatem peruenerit, magis eſſe, vt his quoque caſibus non tenear.

Si vnus ex duobus ſeruis euincatur.

47. *Idem* lib. 8. Quæſtionum.

SI duos ſeruos quinis *b* à te emam, & eorum alter euincatur, nihil dubij fore, quin rectè eo nomine ex empto acturus ſim, quamuis *c* alter decē dignus ſit, nec referre, ſeparatim ſingulos, an ſimul vtrumque emerim.

Si primum ſeruitus, Deinde proprietas euincatur.

48. *Neratius* lib. 6. Membranarum.

CVm fundus, vel *d* [illegible] à emptus eſt, & alicuius ſeruitutis euictæ nomine, aliquid emptor à venditore conſecutus eſt, deinde totus *e* fundus euincitur, ob eam euictionem id præſtari debet, quod ex *f* duplo reliquum eſt. Nam & aliud obſeruabimus, ſeruitutibus aliquibus, & mox proprietate euicta, amplius duplo emptor, quàm quanti emerit *g* conſequeretur.

De vſufructu.

49. *Gaius* lib. 7. ad Edictum prouinciale.

(SI) ab emptore vſusfructus petatur, proinde *h* is venditori denunciare debet, atque is, à quo pars *i* petitur.

De apparitore vendente.

50. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

SI *k* pignora veneant per apparitores *l* prætoris extra *m* ordinem ſententias ſequentes *n*, nemo vnquam dixit, dandam in eos actionem ex euicta. Sed ſi dolo rem viliori pretio proiecerunt *o*, tunc de dolo actio datur aduerſus eos domino rei.

De iniuria Iudicis. 1. De ſeruo qui poſt mortem venditoris liber eſſe iuſſus fuerat. 2. Si venditor voluntate emptoris ſepultus in loco vendito. 3. De herede emptoris, ſi ſeruus iuſſus poſt mortem emptoris iuſſu heredis adierit, [illegible] euictionis teneatur.

51. *Idem* lib. 80. ad Edictum.

SI per imprudentiam *p* iudicis, aut errorem, emptor rei victus eſt, negamus auctoris damnum eſſe debere: *q* aut quid *r* refert, ſordibus *ſ* iudicis, an ſtultitia res perierit? iniuria enim, quæ fit emptori, auctorem *t* non debet contingere.

1 ¶ Si Titius Stichum poſt mortem ſuam liberum eſſe iuſſum vendiderit, mortuo deinde eo, Stichus ad libertatem peruenerit, an ſtipulatio *u* de euictione interpoſita teneat? Et ait Iulianus, committi ſtipulationem, quamuis enim Titius hoc caſu denunciari pro euictione non potuiſſet, heredi *x* tamen eius denunciari potuiſſet.

2 ¶ Si quis locum vendiderit, & idem venditor ab herede ſuo, voluntate emptoris, in eo ſepultus *y* fuerit, actio de euictione intercidit: hoc caſu enim emptor proprietatem amittet.

3 ¶ Non mirum autem eſt, vt, euicto homine, de euictione teneatur heres, quamuis *z* defunctus non ſimiliter fuerit obſtrictus, cùm & aliis *a* quibuſdam caſibus plenior *a* aduerſus heredem vel heredi competat obligatio, quàm competierat defuncto: vt cùm ſeruus poſt mortem emptoris heres inſtitutus eſſet, iuſſuque heredis emptoris adiit hereditatem. Nam actione ex empto præſtare debet hereditatem, quamuis defuncto in hoc tantum ſuit vtilis ex empto actio, vt ſeruus traderetur.

4 ¶ Si plures mihi in ſolidum pro euictione teneantur, deinde poſt euictionem cum vno fuero expertus, *a* ſi agam cum cæteris, exceptione me eſſe repellendum *b*, Labeo ait.

De cauſa ex qua ſtipulatio dupla committitur.

53. *Idem* lib. 81. ad Edictum.

SCiendum eſt, nihil *c* intereſſe, ex qua cauſa duplæ ſtipulatio fuerit interpoſita, verùm ex cauſa emptionis, an ex alia *d*, vt committi poſſit.

a Cuiacius, [illegible] loco de lege. Si poſt annum liber [illegible] [illegible] libertatem acceperit in libertate euincatur. [illegible] decem datis. [illegible] l. cod. de [illegible].
b Hæc verba ſunt [illegible] [illegible] l. 50. [illegible] l. 56. [illegible] ad leg. Falcid.
c adde l. 42. §. & 48. [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f quod è eviēta ſupereſt: l. 44. ſup. de ædilit.
g Duplum euictionis eſt, quam quanti [illegible] emptor.
h Vſusfructus & partes rei ſimili caſu.
i v. l. 1. ſup. l. 43. l. eod.
k Si apparitores prætoris [illegible] [illegible] pignora vendiderint, [illegible] [illegible] ſi dolo vel viliori pretio diſtraxerint, [illegible] [illegible] [illegible] habet. [illegible]
l Idem [illegible] iudex [illegible] l. 12. l. [illegible] de [illegible]
m officio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] l. 75. [illegible] §. de iudic.
n [illegible]
o [illegible]
p [illegible] v. l. 56. §. 2. ſup.
o [illegible]

q Naui ſtipulatione, ſcapha non petitur. Eſt enim ſcapha quiddam à naui ſeparatum *r* partem ſcilicet vel membrum. *ſ* quod antennæ, l. 242. l. de verb. ſig.
r Membra dicuntur, quæ pars ſunt ipſius rei, at non ſeparata à re ipſa. Vide notat Baldus Caſtrum quod ſeparata ſit iuriſdictione, non eſſe membrum eius ciuitatis, cui ſeruitium aliquod præſtet.
u ſub. ex cauſa venditionis.
x Multo ampliores. Hal. y l. 10. C. eod.
z pro rata.
a v. ita loci æſtimetur qualitas, l. 1. in fin. l. eod.
b l. 1. §. de æd. [illegible] c v. Cuiac. [illegible] d ſub fundum.
e ex cauſa venditionis. f ſub fructuario. g duabus enim capitis minutionibus maxima & media finitur vſusfructus. §. 3. Inſt. de vſufr.
h v. l. 54. circa [illegible] l. de vſufr. i Vſusfructus eo tempore conſtitui non poteſt, quo alienus eſt. k l. 10. l. eod. adde l. 25. §. 80 l. ſam.
l hic quidem mendacium eſt, reipſa tamen non nocet emptori.
m Venditoris ſalſa aſſeueratio, quæ nullum emptori damnum adfert, ſed commodum potius, venditorem non obligat.
n Exceperit. [illegible] vt l. 69. l. eod.

Multi ſunt qui non donant, ſed proiiciunt. Seneca epiſt. 120 beneficia magis proiicimus, quàm damus. Idem de benef. 1. quædam perdidimus quædam proiecimus. Idem 7. de benef. 28.
p Imo negotiorum geſtorum, l. 3. §. 8. ſup. de neg.
q v. l. 5. ſup. eod.
r Venditori non officit iudicis ſententia, errore vel dolo lata. † adde l. 8. l. 85. C. eod. ſ non venditorem, ſed iudicem, l. 10. §. 2. ſup. de [illegible]
t v. l. 30. §. 3. ſup. eod.
u Euictionis actio poteſt incipere ab herede, [illegible] adde l. 7. ſup. [illegible]
x hoc caſu non committitur dupla ſtipulatio; adde l. 21. ſup. [illegible]
y l. 8. §. 1. l. ad l. Falcid. z Actio poteſt augeri in perſona heredis. Bald. Item his caſibus alio iure eſt quam defunctus.
a vel potiore, l. 1. de [illegible] vel totam rem cum eo in iudicium deduxeris, l. 31. §. 1. l. de conſtituta [illegible]
b Imo ubi mihi ab vno ſolutum fuerit, aduerſus alios [illegible] partem petere [illegible]. c Euictionis ſtipulatio non ſolùm in contractu venditionis, l. 9. §. 1. l. de leg. 1. d [illegible] ſed etiam in aliis contractibus obtinet. [illegible] ex aliis cauſis ab obligato [illegible] leg. 1. Cod. de ſerv. [illegible]

De, ſ[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

De parte fundi euicta. 1. De denunciatione.

53. *Paulus* lib. 77. ad Edictum.

SI fundo tradito, pars a euincatur b, ſi ſingula iugera venierint certo pretio, tunc c non pro bonitate d, ſed quanti ſingula venierint, quæ euicta fuerint, præſtandum: etiam ſi ea, quæ meliora fuerunt, euicta ſint.

1 ¶ Si, cùm e poſſit emptor auctori denunciare, non f denunciaſſet, idémque victus fuiſſet, quoniam parum inſtructus eſſet, hoc ipſo videtur dolo feciſſe, & ex ſtipulatu agere non poteſt.

De vſucapione. 1. De ſtatuliberis, & mandato vendentis.

54. *Gaius* lib. 28. ad Edictum Prouinciale.

QVi alienam rem vendidit, poſt g longi temporis h præſcriptionem, vel vſucapionem, deſinit i emptori teneri de euictione.

1 ¶ Si heres ſtatuliberum, qui ſub conditione pecuniæ dandæ liber eſſe iuſſus eſt, vendiderit, & mancipii dandæ pecuniam in conditione eſſe dixerit, quàm dare ei iuſſus eſt, ex empto tenetur: ſi modo talis eſt conditio, vt ad emptorem tranſiret, id eſt, ſi heredi dare iuſſus eſt ſeruus. nam ſi alii dare iuſſus, quamuis veram pecuniæ quantitatem dixerit, tamen, ſi non admonuerit, alii dare iuſſum, euictionis nomine tenebitur.

De abſentia emptoris. 1. De denunciatione.

55. *Vlpianus* lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.

SI ideo, contra emptorem iudicatum eſt, quod k deſuit l, non committitur ſtipulatio: magis enim propter abſentiam victus m videtur n, quàm quod malam cauſam habuit. Quid ergo, ſi ille quidem, contra quem iudicatum eſt, ad iudicium non adfuit, alius autem adfuit, & cauſam egit? quid dicemus? vtpura acceptum quidem cum pupillo, tutore auctore, fuit iudicium, ſed o abſente pupillo, tutor cauſam egit, & iudicatum eſt contra tutorem; quare non dicemus committi ſtipulationem p? etenim, actam eſſe cauſam, palam eſt, & ſatis eſt, ab eo, cui ius agendi fuit, cauſam eſſe actam.

1 ¶ Præſenti autem venditori denunciandum eſt, ſine autem ſoli q ſiue præſens ſit, & per r eum fiat, quo ſ minus denuncietur, committetur ſtipulatio.

Quatenus caueatur ſit. 1. De compromiſſo. 2. De parte hominis. 3. De vſucapione. 4. De denunciatione.

56. *Paulus* lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.

SI dictum u fuerit vendendo, vt x ſimpla promittatur, vel triplum, aut quadruplum z y promitteretur, ſi ex empto perpetua actione agi poterit: non tamen vt vulgus a opinatur, etiam ſatiſdare debet, qui duplam promittit, ſed ſufficit nuda repromiſſio, niſi b aliud conuenerit.

1 ¶ Si compromiſero c, & contra me data fuerit ſententia, nulla d mihi actio de euictione danda eſt aduerſus venditorem, nulla e enim neceſſitate f cogente id feci.

2 ¶ In ſtipulatione duplæ, cùm homo venditur, partis g adiectio neceſſaria eſt, quia non poteſt videri homo euictus, cùm pars a eius euicta eſt.

3 ¶ Si, cùm poſſit vſucapere emptor, non cepit, culpa b ſua hoc feciſſe videtur. vnde, ſi euictus eſt ſeruus, non tenetur venditor.

4 ¶ Si c præſente promiſſore, qui de euictione promiſit, & non ignorante, procuratori d denunciatum ſit, nihilominus promiſſor tenetur.

5 ¶ Simili modo tenetur, & qui curauit, ne e ſibi denunciari poſſit.

6 ¶ Sed & ſi nihil venditore faciente, emptor cognoſcere vbi eſſet, non ſpotuit, nihilominus committitur ſtipulatio.

7 ¶ Pupillo g etiam h ſine tutoris auctoritate poſſe denunciari, ſi tutor non appareat, ex duplæ ſtipulatione, benignius receptum eſſe Trebatius ait.

Si rediret deceſſerit ſine ſucceſſore. 1. Aut non denuncierit legatarius emptori.

57. *Gaius* lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.

HAbere i licere rem videtur emptor, & ſi is, qui emptorem in euictione rei vicerit, ante k ablatam l, vel abductam rem ſine m ſucceſſore deceſſerit, ita n vt neque ad fiſcum bona peruenire poſſint, neque priuatim à creditoribus diſtrahi: tunc o enim nulla competit emptori ex ſtipulatu actio, quia p rem habere ei licet.

1 ¶ Quod cum ita eſt, videamus, num, & ſi ab eo, qui vicerit, donata, legatáve res fuerit emptori, æquè dicendum ſit, ex ſtipulatu actionem non naſci: ſcilicet ſi antequam abduceret, vel auferret, donauerit aut legauerit: alioquin ſemel commiſſa ſtipulatio reſolui non poteſt.

De re legata. L I X. ab emptore.

58. *Iauolenus* lib. 2. ex Plautio.

HEres q ſeruum non nominatim r legatum tradidit, & de dolo ſ repromiſit, poſtea ſeruus euictus eſt, agere cum herede legatarius ex teſtamento poterit, quamuis heres alienum eſſe ſeruum ignorauerit.

59. *Pomponius* libro 2. ex Plautio.

SI rem quam à Titio emi, legata ſit à me, non poteſt legatarius conuentus à domino rei venditori t meo denunciare, niſi u ceſſæ ei fuerint actiones, vel quodam caſu hypothecas habet.

Si dictum non ſit, quantum pro euictione præſtabitur.

60. *Iauolenus* lib. 2. ex Plautio.

SI in venditione dictum non ſit, quantum venditorem pro euictione præſtare x oporteat, nihil venditor præſtabit, præter ſimplam, euictionis nomine, & ex natura ex empto actionis, hoc quod intereſt y.

Si venditor voluntate prioris emptoris, ſecundo tradiderit.

61. *Marcellus* lib. 8. Digeſtorum.

SI quod à te emi, & Titio vendidi, voluntate mea Titio tradideris z, de euictione te mihi teneri, ſicuti a ſi acceperam rem tradidiſſem, placet.

De re vendita poſſeſſori. 1. De pluribus heredibus venditoris. 2. De vſufructu.

62. *Celſus* libro 27. Digeſtorum.

SI rem, quæ apud te eſſet, vendidiſſem tibi, quia pro b tradita habetur, euictionis nomine me obligari placet.

1 ¶ Si ei, qui nihil vendidit, plures c heredes exſtiterint, vna d de euictione obligatio eſt, omnibúſque denunciari, & e omnes defendere debent: ſi de indiuiſa

---

Sine ſtipulatione: veluti ex permutatione, vel ex datione facta ſub lege remuneratiuis, ex datione infeudum adiudicatione, tituli nomine, vt facias, inueſtitura feudi, *Cuiac. ad l. 24. tom. 6. ad Afric.*

a non pro indiuiſo *l. 1. 2. ff. eod.*

b ſub. diſtinguendum eſt. Nam ſi ſingula, *&c.*

c Euicta parte vbi certum pretiũ eſt, non eius bonitas, ſed pretium ſpectatur.

d totius.

e Euictionem non denuncians emptori venditor, cum poſſit denunciare, euictionis poſtea non agit. Præſtationem ſcienter omittens, præſumitur eſſe in dolo.

f *l. 8. l. 20. C. eod. l. 1. in fin. C. de periculo.* adde *l. 55. in princ. l. 59. l. 63. ff. eod.*

g *l. 19. C. eod. l. 42. in fin. ff. mandati, l. 60. ff. de ſolut. l. 2. in fin. C. de hered. actio.*

h Euictionis non agit, qui rem præſcripſit, vel vſucepit.

i Cur? emptor rei emptæ vſucapione vel præſcriptione, dominus eius factus eſt.

k Euictionis non agit emptor, qui ob ſuam contumaciam damnatus eſt.

l *v. l. 53. in fin. ff. eod.*

m euictus. *Bal.*

n Hinc colligit Alciat. 3. *præſumpt.* Sententiam latam contra abſentem præſumi potius latam ratione contumaciæ, quàm quod malam cauſam habuerit. adde *l. 2. §. 14. ff. ne quis.* Nec enim delicto tunc verè conſtare: neminem præterea ea ſententia contumacia infamem fieri ſed dumtaxat partem inſtrumenti, quæ improbata ſit. recuſandi huiuſmodi ſententiam non parere præiudicium inter eaſdem perſonas ait *l. 2. §. 1. l. 29. ff. de iure fiſci.*

o Tutor iudicio cœpto cum pupillo, ſolus, ac per ſe, ſine ipſo pupillo intereſſe poteſt.

p vt ſic ſufficiat litem à pupillo auctoritate tutoris ſemel inceptam, *l. 5. §. 2. ff. de admin. tut.*

q In alia prouincia, *l. vlt. C. de præſcr. long. temp.* vel longo itinere.

r Denunciatum ei videtur, cui & abſenti, & fugienti denunciatum eſt: hoc eſt, qui effecit, ne ei denunciaretur. Quid abſenti venditori quemadmodum denunciare poſſumus? ad domum ei denunciandum foret, *l. 4. §. 5. vers. ff. de damno.* emptor neque moleſtia fatigandus, *l. 3. in fin. ff. de proba.* neque à ſuis negotiis auocandus eſt, *l. ſed & ſi quis in ſummam 7. ff. qui quemadmodum eo cedant.*

ſ *l. 56. ff. eod.*

t Non hoc vult ſimpliciter Paulus, ſi in vendendo dictum ſit vt dupla promittatur, in id agi poſſe actione ex empto; (id enim nemis notum eſt) ſed hoc caſu perpetuam eſſe actionem ex empto quæ perpetua non eſt, ſi citra conuentionem, & ſola ædilitij edicti poteſtate *l. 31. §. quia aſſidua ff. de ædilitio.* competat, quod huius legis quoque inſcriptio confirmat, adde Antonium Fabrum 2. *Coniectur.* 1.

u per pactum incontinenti adiectum. *Rep.*

x vt dupla promittatur, non ſimpla. *Cuiac. 15. obſer. 4. arg. l. 5. ff. de iure fiſci.*

y adde *l. 4. ff. eod.* vt duplum vel triplum, aut quadruplum promitteretur. Anton. Faber 2. *Coniect.* 3.

z Supra quadruplum pœnam promittere nemo poteſt, quemadmodum nec vltra quadruplum vlla actio extenditur, *§. omnes. Inſt. de act.* forte quod nimia ſit affectio quæ quid ſupra quadruplum conſequi velit. Nam affectionibus tam immodicis non eſt indulgendum, quas legiſlator, quantum poteſt, coercere ſolet, *l. pen. ff. ad exhib. l. 40. ff. de damno.* adde tamen quæ ſcribit ad *l. 42. ff. de act. empt.*

a *l. 9. ff. eod.* quam vide: imperitis non credendum. Sapiens non id quod populus.

b *l. 4. ff. eod.* hinc collige, ſimpliciter obligatum ad promittendum: non teneri ad ſatiſdandum, *Bald.*

c An id habet locum in eo, qui compromiſit in iudicem non ſuum? v. Roman. *ſingulari* 12.

d Euictionis non agit aduerſus venditorem emptor, qui cum apud arbitrum compromiſerit, ſententia eius victus fuerit, vt hic. Cur ita? Quia talis ſententia non meretur executionem, niſi voluntate emptoris.

e Euictionis agit qui neceſſitate cogitur compromittere: at non qui voluntariè compromiſit.

f facit *l. 17. C. eod.* Quia huiuſmodi ſententia non meretur executionem præciſè ſed cauſatiuè, ſi venditor ſcilicet non vult pœnam ſoluere, *Bald.*

g Euicta parte rei, non agitur ex ſtipulatu, niſi hoc actum ſit.

---

a Imò, cùm pars euincitur, ſtipulatio committitur, *l. 34. §. 1. ff. eod.*

b Emptor culpa ſua omittens vſucapiendi occaſionem, omittit quoque beneficium regrediendi in venditorem, hoc eſt ius agendi ex euictione.

c Procuratori ſoli etiam denunciari euictio poteſt præſente ipſo domino.

d Sufficit ergo citationis in libello, dici, venditorem domi ſuæ quæſitũ vicinis adhibitis & teſtatis. *Bart.*

e Euictionis admonitus intelligitur, qui fuga aut abſentia ſua effecit ne euictionis admoneretur.

f *l. 55. in fin. ff. eod.* v. Socin. *regula* 458.

g Hæc verba arguunt emptorem non fuiſſe negligentem, ſed diligentem, & bona fide fuiſſe verſatũ.

h Euictio pupillo denunciari poteſt etiam ſine tutoris auctoritate ſi modo tutor non appareat.

i Quia denuncians certat de damno vitando à ſeipſo & ſuo conſeruando. Eſſet præterea periculum in mora. An id receptum fauore pupilli? ait Accurſius: Negat Molinæus *art.* 306. *conſ. de vſur.* Quid, ſufficere, vt amicis & cognatis pupilli denuncietur *arg. l. 12. §. ex quib. cauſ. maior. l. 5. §. 1. quib. ex cauſ. in poſſ. l. 5. §. 2. ff. quod vi aut clam. l. pen. in fi. C. de bon. auct. iudic.*

l. 2. §. 5. 2. l. 35. ff. eod. k non dicitur res euicta per ſolam ſententiam, ſed per eius executionem.

l Euicta res emptori non videtur niſi ablata ſit ei poſſeſſio rei, vnde notant, Sola ſententia poſſeſſionem non amitti, ſed ipſa tantum executione.

m Poteſt quis ſine ſucceſſore decedere, *l. 1. §. 14. verſ. plane ff. depoſiti l. 95. §. 1. in fin. ff. de ſolutionib.*

n Paria ſunt, ſententiam non eſſe latam, vel ita latam eſſe, vt executioni mandari non poſſit.

o Euicta re ſtipulatio, rem habere licere, non ſtatim committitur, ſed tum demum, cùm emptori habere non licuerit.

p Hinc colligit Bart. Eum culpa feciſſe videri, qui minus ſubtiliter de iure ſui auctoris inquiſiuit.

q Euictionis an & quando teneatur heres legatario. v. *l. cum alienam. C. de legat.*

r Generali legato debetur euictio. *Bald.* idque vi atque teſtamenti *Bart.*

ſ An ſuccis noſtiſque ſolutum, v. *l. 45. §. 1. ff. de leg.* 1.

t Auctori: Auctori auctoris nemo poteſt denunciare niſi habeat iura ceſſa: debet enim denunciatio certo ordine fieri, *Bald.*

u Quid heres teneatúrne iura cedere legatario? Accurſ. negat: Guido de Suzaria ait, *arg. l. ſi cognitore 38. ff. eod. & C. creditores euict. pign.*

x Si in venditione dictum non ſit, quantum præſtare debeas, nihil præſtabis emptori præter ſimplum & ſi quid præterea intereſt, vt hic. Quid ſi priuſquam præſtari quidquam oporteat, quæritur, quid promittere debeat venditor? dicemus promittere duplam debere. *l. 2. ff. eod. l. 31. §. quia aſſidua ff. eod.* ſimodo aut res pretioſa aut mancipium ſit venditum, *l. 37. ff. eod.* Ita enim Accurſ. ſi putat hic ſimplum præſtari, ſi hoc actum ſit, aut ſi certa ſcientia omiſſa ſit duplæ ſtipulatio. Sed & ij male, qui hanc legem ad res viliores transferunt. Nam in rebus pretioſiſſimis, ſi in vendendo nihil dictum ſit, ſimpla tantum præſtatur, vt hic, antequam res euincatur agi poteſt, vt dupla promittatur, *d. l. 2. ff. eod.* quid ſi triplum aut quadruplum dictæ ſtipulationi, *d. l. 56. ff. eod.* y *l. 70. ff. eod.*

z *l. 33. ff. de ſolutionib.*

a Ficta traditio, eandem vim habet quam vera.

b *§. 44. Inſt. de rer. diuiſ. l. 77. ff. de rei vind. l. 9. §. 5. ff. de Publiciana l. 18. in fin. ff. de acq. rer. l. 3. §. 11. ff. de acq. poſſ.*

c *l. 4. ff. de verb. oblig.*

d Eæque indiuiduæ, *l. 85. §. 5. l. 139. ff. de verb. oblig.*

e *l. 85. §. 5. ff. de verb. oblig.* Stipulatio aduerſus plures committitur ex vnoque facto vnius, quoties cauſa indiuidua eſt.

Universidad Rey Juan Carlos

non venerint in iudicium, vnus tamen ex his liti ſubſtitit a, propter denunciationis vigorem b, & præſentiam abſentium omnibus vincit c aut vincitur, recteque cæteris agunt, quod euictionis nomine victi ſint.

2 ¶ Si fundum, in quo vſusfructus Titij erat, quaſi ei relictus eſſet, quod d non, detracto vſufructu ignoranti mihi vendideris, & Titius capite deminutus fuerit, & ager Titius ius ſibi eſſe vtendi fruendi, competit mihi aduerſus te ex ſtipulatione de euictione actio, quippe ſi verum erat, quod mihi dixiſſes in venditione, recte negarem, Titio ius eſſe vtendi fruendi.

De denunciatione remiſſa. 1. Si emptor victus non appellauit. 2. Si appellauit & præſcriptione ſubmotus eſt.

63. *Modeſtinus* lib. 5. Reſponſorum.

HErennius Modeſtinus reſpondit, non obeſſe ex empto agenti, quod denunciatio pro euictione interpoſita non eſſet, ſi pacto e ei remiſſa eſſet denunciandi neceſſitas.

1 ¶ Gaia Seia fundum à Lucio Titio emerat, & quæſtione mota fiſci nomine, auctorem laudauerat f, & euictione ſecuta, fundus ablatus, & fiſco adiudicatus eſt, venditore præſente. quæritur, cùm emptrix non g prouocauerat, an venditorem poterit conuenire. Herennius Modeſtinus reſpondit, ſiue quod alienus fuit, cùm veniret, ſiue quod tunc obligatus, euictus eſt, nihil proponi cur emptrici aduerſus venditorem actio non competat.

2 ¶ Herennius Modeſtinus reſpondit, Si emptor appellauit, & bonam cauſam vitio h ſuo ex præſcriptione perdidit, ad auctorem reuerti non poſſe.

De decremento. 1. vel augmento. 2. vel decremento & augmento fundi traditi. 3. De euictione partis pro diuiſo. 4. Si is tradat qui rem habet pro indiuiſo.

64. *Papinianus* libro 7. Quæſtionum.

EX mille iugeribus traditis ducenta flumen abſtulit: ſi poſtea pro i indiuiſo ducenta k euincantur, duplæ ſtipulatio pro parte quinta, non quarta, præſtabitur. nam quod periit l, damnum emptoris, non venditoris attulit: ſi totus fundus, quem flumen deminuerat, euictus fuiſſet m, non deminuetur euictionis obligatio: non magis, quàm ſi incuria fundus, aut ſeruus traditus, deterior factus ſit: nam & è contrario non n augetur quantitas o euictionis, ſi res melior fuerit effecta.

1 ¶ Quod ſi modo terræ integro, qui fuerat traditus, ducenta iugera per alluuionem p acceſſerunt, ac poſtea pro indiuiſo pars quinta totius euicta ſit, perinde pars quinta præſtabitur, ac ſi ſola ducenta de illis mille iugeribus, quæ tradita ſunt, fuiſſent euicta: quia alluuionis periculum non præſtat venditor.

2 ¶ Quæſitum eſt, ſi mille iugeribus traditis, periſſent ducenta, mox alluuio per aliam partem fundi ducenta attuliſſet, ac poſtea pro indiuiſo quinta pars euicta eſſet, pro qua parte auctor teneretur. dixi, conſequens eſſe ſuperioribus, vt neque pars quinta mille iugerum, neque quarta debeatur euictionis nomine, ſed perinde teneatur auctor, ac ſi de octingentis illis reſiduis ſola centum ſexaginta fuiſſent euicta, nam reliqua quadraginta, quæ vniuerſo fundo deceſſerunt, pro rata nouæ regionis eſſe intelligi.

3 ¶ Cæterùm cùm pro diuiſo pars q aliqua fundi euincitur, tametſi certus numerus iugerum traditus ſit, tamen non pro modo, ſed pro bonitate regionis, præſtatur euictio.

4 ¶ Qui vnum iugerum pro indiuiſo ſolum habuit, tradidit: ſecundùm omnium ſententias non totum dominium tranſtulit, ſed partem r dimidiam iugeri: quemadmodum ſi locum certum aut fundum ſimiliter tradidiſſet.

De venditione rei hereditariæ pigneratæ.

65. *Idem* lib. 8. Quæſtionum.

REm hereditariam pignori obligatam heredes ſ vendiderunt, & euictionis nomine pro partibus hereditariis ſpoponderunt: cùm alter pignus pro parte ſua liberaſſet, rem creditor euincit. quærebatur, an vterque heredum conueniri t poſſit v: idque placebat propter indiuiſam x pignoris cauſam, nec remedio locus eſſe videbatur, vt per doli exceptionem actiones y ei, qui pecuniam creditori dedit, præſtarentur z: quia non a duo rei facti proponerentur. ſed familiæ b erciſcundæ c iudicium eo nomine vtile eſt. nam quid intereſt, vnus ex heredibus in totum liberauerit pignus, an verò pro ſua duntaxat portione? cùm coheredis negligentia damnoſa non debet eſſe alteri.

Qua actione debet agere emptor, vel committitur ſtipulatio. 1. De reſtitutione in integrum. 2. Si primo emptori à ſecundo procurator datur, litem æſtimationis ſubiit. 3. De diuiſione hereditatis.

66. *Idem* libro 28. Quæſtionum.

SI cùm venditor admonuiſſet emptorem, vt Publiciana potius, vel ea actione, quæ de a fundo vectigali propoſita eſt, experiretur, emptor id facere ſuperſedit b, omnimodo nocebit ei dolus ſuus, nec committitur ſtipulatio. Non idem in Seruiana quoque actione probari poteſt: hæc enim etſi in c rem actio eſt, nudam d tamen poſſeſſionem auocat, & ſoluta pecunia venditori diſſoluitur, vnde fit, vt emptori ſuo nomine non competat.

1 ¶ Si is, qui reipublicæ cauſa abfuit, fundum petat, vtilis e poſſeſſori pro euictione competit actio.

¶ Item ſi priuatus à milite petat, eadem f æquitas eſt emptori reſtituendæ pro euictione actionis.

2 ¶ Si ſecundus emptor venditorem eundemque emptorem ad litem hominis dederit procuratorem, & non reſtituto eo, damnatio fuerit ſecuta, quodcunque g ex cauſa iudicati præſtiterit procurator, vt in rem ſuam datus, ex ſtipulatu conſequi non poterit: ſed quia damnum euictionis, ad perſonam pertinet emptoris, qui mandati iudicio nihil percepturus eſt, non inutiliter ad percipiendam h litis æſtimationem agetur ex vendito.

3 ¶ Diuiſione i inter coheredes facta, ſi procurator k abſentis interfuit, & dominus ratam habuit, euictis prædiis, in dominum actio dabitur, quæ daretur in eum, qui negotium abſentis geſſit, vt, quanti l ſua intereſt, actor conſequatur: ſcilicet vt melioris, aut deterioris m agri facti cauſa, finem n pretij, quo fuerat tempore diuiſionis æſtimatus, deminuat, vel excedat.

Si venditor rem euictam offerat emptori.

67. *Idem* lib. 10. Reſponſorum.

EMptori o poſt euictionem ſerui, quem dominus abduxit, venditor eundem ſeruum poſt tempus offerendo, quo minus præſtet, quod p emptoris intereſt, non rectè defenditur.

Si creditor vendiderit. 1. De delegatione.

68. *Idem* lib. 11. Reſponſorum.

CVm q ex conditione pignus diſtrahitur, *ergo id, euictione ſecuta, creditor prædo*, quamuis r pretium emptor non ſoluerit, ſed venditori cauerit: euictione ſecuta ſ nullam emptor exceptionem habebit, quo minus pretium ſoluat.

1 ¶ Creditor qui t pro pecunia nomen debitoris per delegationem u ſequi maluit, euictis pignoribus x, quæ prior creditor accepit, nullam actionem cum eo qui liberatus eſt, habebit.

De cauſa libertatis excepta. 6. Si modus fundi dictus ſit.

69. *Scæuola* lib. 2. Quæſtionum.

QVi *libertatis cauſam* excepit y in venditione, ſiue iam tunc z, cùm traderetur, liber homo fuerit, ſiue conditione, quæ teſtamento propoſita fuerit, impleta ad libertatem peruenerit, non tenebitur euictionis nomine.

1 ¶ Qui autem in tradendo a *ſtatuliberum* dicit, intelligitur hanc ſpeciem duntaxat à libertatis excipere, quæ ex teſtamento, impleta conditione ea prætereo poſſit obtingere: & ideò ſi præſens teſtamento libertas data fuerit, & venditor ſtatuliberum pronuntiauit, euictionis nomine tenetur.

2 ¶ Rurſus qui ſtatuliberum tradit, ſi c certam conditionem pronunciauerit, ſub qua dicit ei libertatem datam, deteriorem conditionem ſuam feciſſe exiſtimabitur: quia non omnem cauſam ſtatutæ libertatis, ſed eam duntaxat, quam pronunciauerit, excepiſſe videbitur. veluti d ſi quis hominem dixerit decem dare iuſſum, iſque poſt annum ad libertatem peruenerit, quia hoc modo libertas data fuerit, *Stichus poſt annum liber eſto*, euictionis obligatione tenebitur.

a Subſtitit liti quid ſit ad l. 29. [illegible]
b quæ ſinguli in ſolidum eligeret.
c Denunciatio facit, vt qui ſunt abſentes, habeantur præſentes. *Bald.*
d ſi alicui relictus eſt vſusfructus ſub hac conditione, *quoad viuet*, licet is capite minuatur, tamen vſusfructus reintegratur, quia dictio, *quoad viuet*, facit, l.3. §.1. ff. quib. mod. vſusf. *Bald.*
e Euictionis venditori denunciandæ onus ac neceſſitas contenti pacto remitti poteſt ab ipſo venditore, eiuſmodi pactum ſæpius viſitatum & frequens in contractibus commemorat *Bald.*
f Nominauerat, citauerat, interpellauerat. Auctorem laudare, Galli *ſommer ſon garand.*
g Emptor præſente venditore ſuperatus iudicis ſententia non coactus tamen appellare. *Bald.* Quid ita? Sententia in dubio iuſte præſumitur lata: vide Decium regula 362. cogitur ſupra appellationem ipſam inſtitutam exequi.
h v.l.23. §. vlt. l.60. ff. eod.
i Pars pro indiuiſo eſt, quæ nullis finibus eſt circumſcripta: pro diuiſo, circumſcripta eſt. §.5. eod.
k & ſic pars euincitur.
l l.70. in fi. ff. eod. l.15. in pr. ff. de act. empt.
m ſub. euictio.
n Imo augetur. l.70. ff. eod. Augetur actione ex empto, d.l.70. non ſi dupla ex ſtipulatione, quæ ſtricti iuris eſt, promiſſa ſit, vt hic.
o id eſt, duplæ.
p v.l.15. ff. eod.
q v.l.13. ff. eod.
r Ad ſe pertinentem, non ad locum.
ſ duo ſcilicet.
t In indiuiduis licet obligatio generaliter competit in ſolidum, non tamen propterea dicuntur duo rei debendi. *Bald.*
v ſcil. in ſolidum pro euictione.
x l.3. [illegible] pignoribus.

y Agens de euictione, non cogitur litem præſtare, *Bald.*
z Actione ex empto.
a licet duo plures rei quæ indiuidua ſit teneantur in ſolidum, non tamen dicuntur duo rei debendi: nec beneficio correis debendi dato fruuntur. *Bald.* b l.25. §.15. ff. familiæ.
c Familiæ erciſcundæ iudicium inducitur negligentia coheredis.

a v.l.3. §. quæ vſusfr. [illegible]
b l.63. in fi. [illegible]
c v.l.1. Cod. [illegible]
d Hypothecaria actione [illegible]
e De vtili actione [illegible] l.39. ff. eod.
f [illegible] in integrum reſtitutione.
g Euictionis [illegible]
h l.11. §.2. eod.
i Diuiſio [illegible]
[illegible]

creditor poſt factam cum eo nouationem, hoc eſt, diſſoluta obligatione.
u quid ſit delegare, v.l.11. ff. de nouat.
x Ad emptorem enim pertinet periculum pignoris, l.32. ff. de pignorib.
y id eſt venditor, qui dixit ſe nolle teneri de euictione ob iuſtam cauſam libertatis. *Accurſ.*
z Qui dicit ſe nolle teneri, eidem ſeruo libertatis nomine, ſiue ſeruo pura vel conditionalis competebat libertas, non tenetur, vt hic.
a adde l.57. in fi. ff. eod.
b Id eſt conditionalem: eſt enim ſtatuliber, qui ſtatutam & deſtinatam libertatem in tempus, vel in conditionem, libertatem habet. l.1. in pr. ff. de ſtatulib. [illegible]
c Certam conditionem excipiens, deteriorem ſuam conditionem [illegible]
d Statuliber ſub conditione [illegible] eſto. Vendens ſuperiores cauſas in venditione [illegible] qui ſequuntur, notanda eſt hæc regula: Si ſtatuliberum [illegible] ab herede, l.90. ff. de ſolution.

3 ¶ Quod

3 ¶ Quid ergo? qui iuſſum *decem dare*, pronunciat a *viginti dare debere*, nonne in conditionem b mentitur? Verum eſt, hunc quoque in conditionem mentiri. & ideo quidam exiſtimauerunt, hoc quoque caſu euictionis ſtipulationem contrahi. Sed auctoritas Seruij præualuit, exiſtimantis hoc caſu ex empto actionem eſſe; videlicet quia putabat eum, qui pronuntiaſſet ſeruum viginti dare iuſſum, conditionem excepiſſe quæ eſſet in dando.

4 ¶ Seruus *rationibus redditis c liber eſſe iuſſus eſt*, hunc heres tradidit, & dixit *centum dare iuſſum*: ſi d nulla reliqua ſunt e, quæ ſeruus dare debeat, & per hoc adita f hereditate, liber factus eſt, obligatio euictionis contrahitur, eo quod liber homo, tanquam g ſtatuliber traditur. ſi centum in reliquis habet, poteſt videri heres non eſſe mentitus, quoniam * rationes h reddere iuſſus, intelligitur ſummam pecuniæ, quæ ex reliquis colligitur iuſſus dare. cui conſequens eſt, vt, ſi minus, quam centum, in reliquis habuerit, veluti ſola quinquaginta, vt cum eam pecuniam dederit, ad libertatem peruenerit, de reliquis quinquaginta actio ex empto competat.

5 ¶ Sed & ſi quis in venditione *ſtatuliberum* perfuſoriè i dixerit, conditionem autem libertatis celauerit k: empti iudicio tenebitur, ſi id neſcierit emptor. hic enim exprimitur eum, qui dixerit ſtatuliberum & nullam conditionem pronunciauerit, euictionis quidem nomine non teneri ſi l conditione impleta, ſeruus ad libertatem peruenerit: ſed empti l iudicio teneri, ſi modo conditionem, quam ſciebat propoſitam eſſe, celauit. ſicuti is qui fundum tradit, & cum ſciat certam ſeruitutem deberi perfuſoriè m dixerit, *itineris* [illegible] *quibus ſunt, vtique ſunt* [illegible]: euictionis quidem nomine ſe liberat ſed quia decepit y emptorem, empti v iudicio tenetur.

6 ¶ In fundo vendito cum modus f pronuntiatus deeſt, ſumitur portio v ex pretio, quod totum colligendum eſt ex omnibus iugeribus dictis.

Quid præſtetur actio ex empto, re euicta.

70. *Paulus* lib. 5. Quæſtionum.

EVicta re, ex empto actio, non x ad pretium duntaxat recipiendum, ſed y ad id quod intereſt, competit. ergo, & ſi minor z eſſe cœpit, damnum emptoris erit z.

De dote genero emptori euicta.

71. *Idem* lib. 16. Quæſtionum.

PAter a, filiæ nomine fundum b in dotem dedit c, emptio eo an ex empto d, vel duplæ ſtipulatio committatur e, quaſi pater damnum patiatur, non immeritò dubitatur: non enim ſicut mulieris f dos eſt, ita patris g eſſe dici poteſt h. nec conferre fratribus i cogitur dotem à ſe profectam, manente matrimonio. ſed videamus, ne probabilius dicatur, committi hoc quoque caſu ſtipulationem. * intereſt k enim patris l, filiam dotatam habere: & ſpem quandoque recipiendæ dotis, vtique ſi in poteſtate ſit. quod ſi emancipata eſt, vix poterit defendi, ſtatim committi ſtipulationem, cùm vno m caſu ad eum dos regredi poſſit. cumquid ergo tunc demum agere poſſit, cùm mortua in matrimonio filia, potuit dotem repetere, ſi euictus fundus non eſſet? an & hoc caſu intereſt patris dotatam filiam habere, vt ſtatim committi promiſſorem poſſit? quod magis paterna affectio n inducit.

De pluribus rebus vno inſtrumento interpoſito, venditis.

72. *Celſus* lib. 2. Quæſtionum.

CVm plures fundi ſpecialiter nominatim, vno inſtrumento emptionis interpoſito venierint, non vtique alter alterius fundi pars videtur eſſe, ſed multi fundi vna emptione continentur. & quemadmodum ſi quis complura mancipia, vno inſtrumento emptionis interpoſito, vendiderit, euictionis actio in ſingula capita mancipiorum ſpectatur, & ſicut aliarum quoque rerum complurium vna emptio facta ſit, inſtrumentum a quidem emptionis interpoſitum vnum eſt, euictionum autem tot b actiones ſ ſunt, quot & ſpecies rerum ſ ſunt, quæ emptione comprehenſæ ſunt, ita & in propoſito non vtique, prohibetur emptor, euicto c ex his vno fundo, venditorem conuenire, quod vna cautione emptionis compluresfundos mercatus comprehenderit.

Si heres alienam rem vendat.

73. *Paulus* lib. 7. Reſponſorum.

SEia fundos Mæuianum & Seianum, & cæteros doti dedit. eos fundos vir Titius, viua Seia, ſine controuerſia poſſedit. poſt mortem deinde Seiæ, Sempronia heres Seiæ quæſtionem pro prædij proprietate facere inſtituit. quæro cùm Sempronia ipſa ſit heres Seiæ, an iure controuerſiam facere poſſit. Paulus reſpondit, iure quidem proprio d non hereditario, Semproniam, quæ Seiæ, de qua quæritur, heres extitit, controuerſiam fundorum facere poſſe, ſed euictis prædiis eandem Semproniam heredem Seiæ conuenire poſſe, vel e exceptione doli f mali ſummoueri g poſſe.

Pactum de quantitate ob euictionem danda. 1. De prætorio pignore. 2. De lite euictionis prudenti. 3. De nomine vendito.

74. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

SI plus g vel minus, quàm pretij nomine datum eſt euictione ſecuta dari conuenerit, placitum h cuſtodiendum eſt.

1 ¶ Si iuſſu i iudicis rei iudicatæ pignus captum per officium diſtrahatur, poſt euincatur k, ex empto contra eum, qui pretio liberatus eſt l, non quanti intereſt, ſed de pretio duntaxat, eiuſque vſuris, habita ratione fructuum, debetur: ſcilicet ſi hos euictus emptor reſtituere non habebat neceſſe.

2 ¶ Mota m quæſtione, interim non ad pretium reſtituendum, ſed ad rem defendendam venditor conueniri poteſt n.

3 ¶ Qui nomen *quale fuit*, vendidit duntaxat o vt ſit, non vt exigi etiam aliquid poſſit p & dolum præſtare cogitur.

De ſeruitutibus.

75. *Venuleius* lib. 16. Stipulationum.

QVod ad ſeruitutes prædiorum attinet ſi tacitè q ſecuta ſunt & vindicentur r ab alio: Quintus Mucius s & Sabinus exiſtimant, venditorem ob euictionem teneri non poſſe. nec enim euictionis nomine quenquam teneri in eo iure, quod tacitè ſoleat accedere; niſi ſ vt t *optimus maximuſque eſſet*, traditus fuerit fundus. tunc enim liberum u ab omni ſeruitute præſtandum. ſi x verò emptor petat viam, vel actum, venditorem teneri non poſſe: niſi y nominatim dixerit, acceſſurum iter, vel actum: tunc enim teneri eum, qui ita dixerit. & vera eſt Quinti Mucij ſententia, vt qui *optimum maximumque fundum* tradidit, liberum præſtet, non etiam deberi alias ſeruitutes, niſi hoc ſpecialiter ab eo acceſſum a ſit.

Si emptor rem habeat pro derelicto.

76. *Idem* libro 17. Stipulationum.

SI alienam rem mihi tradideris, & eandem pro derelicto habuero, amitti b auctoritatem c, eſt

a vide l. 10. ff. de *ſtatulib.* l. 42. *in fin.* ff. *de act. empt.*
b al. in conditione.
c vt in l. 5. l. 6. 5. vid. l. 12. l. 13. ff. *de ſtatulib.*
d Conditio rationum reddendarum nihil præſtat, vbi non eſt cuius ratio reddatur.
e vel ſi nulla adminiſtrata ratio, nihilominus erit liber l. 65. [illegible] *de iuris* [illegible] l. 26. *in fin.* ff. *de ſtatulib.* Idem dicendum, ſi heres conſecerit accipere rationes, l. 3. *in fin.* l. 34. §. 1. ff. *de ſtatulib.*
f Nam aute aditam hereditatem in proprium vſucapitur ſeruitutem l. 7. *in fin.* ff. *de ſtatulib.* l. 55. *in fin.* l. *de* [illegible] *liberis*.
g Alenim qui centum dare iuſſus, traditur emptori, vt hic, tanquam ſtatuliber traditur; arg. l. 8. l. 20. ff. *de ſtatulib.*
h Rationibus redderdis obnoxius, reliqua reddere quoque cogitur l. 89. §. 2. ff. *de verb. ſign.*
i vt hic & ff. *ead.* l. obſcurè, diſſimulanter, non diſerte, planeque non dicere l. 5. §. 1. ff. *quod vi aut clam*. Hinc perfuſoriæ allegationes Suetonio in *Domitiano* dicuntur, ter quærere dicit cauſe repetitæ allegationes, [illegible] liberalibus cauſis perfunctoriæ, de [illegible] l. 4. [illegible]
k ſuppreſſerit, diſſimulauerit l. 9. §. 8.
l *de ſtatuliberis*.
l ob mendacium l. 80. *in fin.* ff. *de ſeruitut.* quin & ſtatuliberum teneatur a.

a Verum dictum inſtrumentum, quod ſimul abſoluatur, licet obligationes plures complectatur. *Bal.*
b vt quæ notaui ad l. 29. ff. *de verb. oblig.*
c l. 26. §. 1. ff. *de ſeruitutib.*
d Vt eum extraneo ſ cceſſit: idem dicendum ſi matri ob ſucceſſit l. 14. C. *de rei vind.* hinc colligimus. Heredem ex propria perſona non poſſe reuocare contractum defuncti, vt hic, niſi ipſi heredis abſorbeat factum defuncti, & ſit ei derogatorium, *Bald.* arg. l. 5. *in fin.* ff. *de diuerſ.* e Hoc indubitatum eſt.
f l. 14. *in fin.* C. *de rei vind.*
g Puta triplum, quadruplum, l. 56. ff. *ead.*
h l. 23. l. 25. C. *ead.*
i Iudicis factum cenſetur factum patris, ſecundum quid, non ſimpliciter. *Bald.*
k Non tenetur qui vendidit. *ead.* 29. [illegible]
l l. contra eum, cui pretij ſolutio profuit, v. l. 15. *in fin.* C. *ead.*
m non ante l. 24. C. *ead.* Venditor emptorem defendere tenetur, at non pretium reddere, ante quam ſententia ſit ſequuta.
n Niſi aliud conuenerit, l. 13. C. *ead.*
o vt l. 4. ff. *de hered. vel act. vend.*
p vt l. 23. §. 1. ff. *de verb.*
q Euicta ſeruitute fundo vendito, tenetur emptor, quia eo minoris, non ad intereſſe: niſi vel optimus maximuſque eſſet, fundum vendiderit, vt hic.
r Cùm vterque ſe tacuit: nam qui vendit prædium, tacitè intelligitur vendere totum ipſum qualecunque ſit. Ideoque ſi non eſt liberum, ſed ſeruitutem debet, euicta ſeruitate non tenetur.

* §. 1. m *ead.* l. 29. [illegible] n Perfuſoriè dicere eſt cum aliqua commendatione, animo commendandi rem: at non vel [illegible] vel decipiendi, vt putat Albericus.
o Seruitutes itinerum olim ita recipiebantur. v. Siculum Flaccum *lib. de con. ditione agrorum.* adde quæ ſcripſi ad l. 17. §. 3. ff. *de ſeruitutib.* [illegible] l. 39. ff. *de act. empt.*
p itinera, actus quibus ſunt, vt ita ſint recte recipit. *Hal.*
q reticendo, l. 39. ff. *de act. empt.*
r l. 66. §. *pen.* ff. *de contrah. empt.*
ſ l. 2. ff. *de act. empt.* t l. 1. ff. *ead.* u Pretium differt ab eo quod intereſt.
x Euicta re agitur aduerſus venditorem, & ad pretium recuperandum & in id quod intereſt l. 1. l. 60. l. 66. *in fin.* l. 67. l. *ead.* l. 21. *in fin.* l. 29. *in fin.* C. *ead.* l. 43. [illegible] *de act. empt.* [illegible]
y l. 66. *in fin.* ff. *ead.* l. 45. ff. *de act. empt.* §. 5. *Inſt. de empt.*
z Imò non erit damnum emptoris nec enim augetur quanitas nec minuitur, l. 64. ff. *ead.* v. quæ ſcripſi ad l. 66. ff. *ead.*
a pata Mæuius, ideoque filius emancipatus.
b Emptum, puta à Titio. c Sempronio genero ſuo.
d *ſuo.* actio. e aduerſus Titium, & ex adnexo eundem Mæuius agere poteſt. f vel ſicut in matrimonio ſuo bonis l. 1. ff. *de collatione bonor.*
g quo ſit profectus. *d. l.* 4.
h Imò communis & patris & filiæ l. 3. ff. *ſoluto*.
i qui manſerunt in poteſtate *d. l.* 4. l. 1. *in fin.* ff. *de dotis collat.* l. 6. C. *de collationib.*
k Vbi verò non intereſt vllo modo non agitur de euictione. *Bald.*
l Vt & reipublicæ *int. de iur. dot.* l. 2. ff. *ſoluto*.
m Semſus eſt, ſiliæ emancipatæ fundum emptum à Titio cum dupla ſtipulatione in dotem dedi, fundus euincitur filiæ, an ſtatim committitur ſtipulatio duplæ? dictum non committi videtur, quia vno tantum caſu videtur dos filiæ emancipata data ad patrem reuerti poſſe, videlic. verùm quis ille vnus caſus? [illegible] eo id diuortij à marito, vt manente [illegible] dotis afficiat, & [illegible]
n cuius habenda eſt ratio in bonæ fidei iudiciis. l. 59. ff. *mandati*.

ſ vide l. 48. ff. *ead.* l. 90. l. 126. l. 169. l. 169. ff. *de verb. ſign.*
t Libertas prædij his verbis, *vti optimus maximus*, ſignificabitur, vt dic. dixi ad l. 48. ff. *ead.*
u vide l. 69. §. 5. ff. *de leg.* 1.
x Euincere ſeruitutem dicitur emptore, hoc eſt, petente ac vindicante ab alio rationem fundi comparari, ſi eam ſeruitutem non obtinear, nihil conſequatur eo nomine à venditore, niſi nominatim dixerit iter acceſſurum, vt hic. Ita ex eo caſu & ſuperiore colligimus. Eum qui fundum ſimpliciter vendit, ita ſi ſit, fundum illum vendere, vt ſi is fundus ſeruitutem debeat, nullo modo teneatur venditor: niſi dixerit & non admonuerit emptorem. Si verò liberum vendit, hoc præſtat, vt non alij ſeruiat, non vt ei ſeruiatur.
y l. 66. ff. *de contrah. empt.*
z Optimum maximumque fundum qui tradit, liberum à ſeruitute præſtat, at non dominantem: hoc non præſtat, vt ſeruiri ſed eum non ſeruire.
a Expreſſum, *Haloand.*
b Cur? qui pro derelicto rem habet, eam animo à ſe reijcit, l. 36. ff. *de verb. oblig.* v. l. 43. ff. *pro derelicto*.
c Auctoritas, eſt actio competens in venditorem euictionis nomine. Venditor, inquit Paulus 2. *Sententiarum* 17. §. 1. ſi eius rei quam vendidit dominus non ſit, pretio accepto auctoritati manebit obnoxius. & §. 3. Res empta mancipatione & traditione perfecta ſi euincatur, auctoritatis venditor duplo tenus obligatur. hinc auctorem laudare, l. 63. §. 1. ff. *ead.*

eſt

eſt *a*; actionem pro euictione placet.

DE EXCEPTIONE REI VENDITÆ *b* & traditæ *b*.

TIT. III.

De venditore, 1. & eius herede 2. & ex cuius mandato res vendita eſt. 4. De manumiſſione emptoris. 5. Ei venditor rem vendicet, quam non vendidit.

Vlpianus lib. 76. ad Edictum.

Marcellus ſcribit, ſi alienum fundum vendideris, & tuum *c* poſtea factum petas, hac te *d* exceptione rectè repellendum.

1 ¶ Sed & ſi dominus fundi heres *e* venditori exiſtat, idem erit dicendum.

2 ¶ Si quis rem meam, mandatu *f* meo *g* vendiderit, vendicanti mihi rem venditam nocebit hæc exceptio, niſi probetur, me mandaſſe, ne traderetur antequam pretium ſolueretur.

3 ¶ Celſus ait, ſi *h* quis rem meam vendidit minoris *i* quàm ei mandaui, non videtur alienata, & ſi petam eam, non obſtabit mihi hæc exceptio: quod verum eſt.

4 ¶ Si ſeruus merces peculiariter emerit: deinde dominus eum prius, quàm proprietatem rerum nancìſceretur, teſtamento liberum eſſe iuſſerit, eique peculium prælegauerit, & venditor à ſeruo merces petere cœperit, exceptio in factum locum habebit, quia *k* is tunc ſeruus fuiſſet, cùm contraxiſſet.

5 ¶ Si *a* quis rem emerit, non autem fuerit ei tradita, ſed poſſeſſionem ſine vitio fuerit nactus, habet exceptionem contra venditorem, niſi forte venditor iuſtam cauſam habeat, cur rem vendicet: nam & ſi tradiderit poſſeſſionem, fuerit autem iuſta cauſa vindicanti *b*, replicatione aduerſus exceptionem vtetur.

Si quis rem emptam eſſe dominus, vel, & ſeſſus dominus alteri vendiderit.

2. *Pomponius lib. 2. ex Plautio.*

Si à Titio fundum emeris, qui *c* Sempronij erat, iſque tibi traditus fuerit, pretio autem ſoluto, Titius Sempronij heres extiterit, & eundem fundum Mæuio vendiderit, & tradiderit: Iulianus ait æquius eſſe priorem te tueri: quia, & ſi ipſe Titius fundum à te peteret, exceptione ſummoueretur, & ſi ipſe Titius eum poſſideret, Publiciana peteres.

De primo emptore & eius ſucceſſoribus, & ſecundo emptore. 1. De ſucceſſoribus venditoris.

3. *Hermogenianus lib. 6. Iuris Epitomatorum.*

Exceptio rei venditæ & traditæ non tantùm ei, cui res tradita eſt, ſed *a* ſucceſſoribus etiam eius, & emptori ſecundo, etſi res ei non fuerit tradita, proderit: intereſt enim emptoris primi, ſecundo rem non euinci.

1 ¶ Pari *e* ratione venditoris etiam ſucceſſoribus nocebit, ſiue in vniuerſum ius, ſiue in *f* eam duntaxat rem ſucceſſerint.

LIBER VIGESIMVS-SECVNDVS.

DE VSVRIS *a* ET FRVCTIBVS *b* ET CAVSIS *c*, & omnibus acceſſionibus *d*, & mora *e*.

De modo vſurarum. 1. De ſocio qui pecuniam inuaſit, vel in vſus ſuos conuertit. 2. De eo quod debetur iudicati actione. 3. De tutore.

Papinianus lib. 2. Quæſtionum.

Cum iudicio bonæ *f* fidei *g* diſceptatur, arbitrio iudicis vſurarum modus ex more *h* regionis vbi contractum eſt *i* conſtituitur *k*, ita *l* tamen vt legi *m* non offendat.

1 ¶ Socius ſi idem condemnandus erit, quod pecuniam communem inuaſerit, vel in ſuos vſus conuerterit, omnimodo, etiam mora non interueniente, præſtabuntur vſuræ *n*.

2 ¶ Nec tamen iudex iudicij bonæ fidei rectè iubebit interponi cautiones, vt ſi tardius ſententiæ condemnatus paruerit, futuri *o* temporis penſentur vſuræ: cùm in poteſtate ſit actoris iudicatum exigere. *Paulus notat*: Quid enim pertinet *a* ad officium iudicis, poſt condemnationem, futuri *b* temporis tractare?

3 ¶ *Papinianus*: Circa *c* tutelæ reſtitutionem pro fauore pupillorum latior *d* interpretatio *e* facta eſt. nemo enim ambigit hodie, ſiue *f* iudex accipiatur in diem ſententiæ, ſiue ſine iudice tutela reſtituatur, in eum *g* diem, quo reſtituit, vſuras *h* præſtari. Planè ſi tutelæ iudicio nolentem *i* experiri, tutor vltro *k* conuenerit *l*, & pecuniam obtulerit, eamque obſignatam depoſuerit *m*, ex eo tempore *n* non præſtabit vſuras.

De litis conteſtatione.

2. *Papinianus lib. 6. Quæſtionum.*

Vulgò receptum eſt, vt quamuis in perſonam *a* actio ſit, poſt *p* litem *q* tamen conteſtatam cauſa *r* præſtetur: cuius opinionis ratio redditur, quoniam *s* quale eſt *t*, cùm petitur, tale dari debet: ac propterea poſtea captos fructus, partumque editum reſtitui oportet.

De tempore quod condemnatis datur ad ſoluendum. 2. Si quis reuerſus fuerit quid ex bonis ſuperſit. 3. vel quidquid ad ſe peruenire, poſſideret. 4. De legato relicto, vel agenti facto.

3. *Idem lib. 20. Quæſtionum.*

In fideicommiſſi *a* perſecutione *x* etiam poſt iudicio ſententiam, moram feciſſet heres, iuſſit Imperator ...

a ... ſic vſura ab vſu, vt ſeruus fructus à fruendo dicitur merces, aut reditus (l. 24. ...) reditus. Impendium à tempore contractus (hinc fœnus) vel à tempore moræ in diem quo pecunia ſoluitur (l. 40. ...) vel quo is reddat pecuniam æquauerit l. 18. §. 1. ... de vſuris nauticis ... Non. 100 ſupra duplum non computandis Nou. 138. pupillaribus 5. C. 56. legatorum, fideicommiſſorum. 6. C. 47. fructibus & litium expenſis 7. C. 47. vſuris rei iudicatæ 7. C. 54. fiſcalib. 10. C. 8.
b qui terra, ſiue arbore proueniunt. Fructus enim à ferendo dicti teſte Varrone: item prædiorum, pecorum, iumentorum, huc refer l. 8. 10. 14. 15. 25. 28. 32. §. 12. 13. 62. l. 46. 48. l. eod.
c l. 3. §. ... l. 1. ... ad l. Aquil. Cauſarum nomine hic intelligo eas ipſas cauſas, ex quibus ipſæ acceſſiones debentur, non modum ipſarum acceſſionum. Quod is, qui ex adminiſtratione rerum ... vſuras debeat, cauſa eſt l. 37. §. 7. l. eod. quod maximas debet, mora eſt ... Cauſæ ducuntur ex variis contractibus, vel quaſi l. 24. & l. 38. l. eod. modus facit eas eſſe licitas & illicitas l. 29. l. eod. vel cauſæ ſunt quæ neque propriè vſuræ ſunt, neque fructus, velut partus l. 28. §. 1. ... penſiones l. 36. l. eod. pœnæ ... pignoris dandi l. ... l. eod. vel cauſa eſt qualitas rei quæ rem circumſiſtit: veluti bonitas, libertas, immunitas l. 86. ... de verb. ſign. ... ſecundi l. 61. ...
d veluti alluuiones, conſolidationes, acquiſitiones ſeruorum: eſt enim notandum, acceſſionum vocabulo etiam vſuras comprehendi: & generaliter omnium actionum ſequelas & conſequentias omnes ... hic.
e huc refer l. 2. l. 7. l. 9. l. 14. l. 17. §. 3. §. 4. l. 21. l. 22. l. 23. l. 24. l. 27. l. 32. l. eod. Mora quid ſit, dicetur in l. 32. l. eod.
f l. 37. ... l. 13. l. eod. ... de act. de iudiciis bonæ fidei §. 28. Inſt. de act. g Quid? an non quoque vſuræ ſtatuuntur in ſtricti iuris iudiciis, in quibus ... ita habes, etiam ſi nihil intereſſet ... Cuiac. l. eod.
h l. 37. l. eod. i Imò vbi petitum eſt l. 22. ... l. ... l. eod. ... ponit hæc verba, vbi contractum eſt, ſic intellige, vbi actum eſt, vt ſolueret ... l. 21. ... k ... alio loco agatur.
l vſuræ in contractibus bonæ fidei debentur ex mora, & quæ viſuntur in ipſa regione. Quid ſi varij ſint genera vſurarum in ea regione? leuiores debebuntur.
m legem non offendat ... prohibitum modum vſurarum l. 3. ... n Imò, vſuras præſtabit ... quaſi vſuras ...
o l. ... ſed ſine ... quæ ...

... l. 1. C. in quib. cauſ. e. ... interpretatio latior admittitur fauore pupillorum.
f Ratio tutelæ reddi poteſt cum iudice vel ſine. g l. 46. §. 1. l. de admin. tut.
h & quidem maximas, ... integrum, ...
i pupillum ſc.
k vel l. 10. l. de ... l. 37. §. 1. l. ...
l id eſt, admonuerit.
m Ad moram irregularem impediendam pecuniæ depoſitio neceſſaria eſt ... l. 19. C. eod.
n oblationis ſc. & depoſitionis, & quidem publicæ & ... l. ... de admin. tut. ...
o puta, ex ſtipulatu, l. 38. §. 7. l. eod. vel condictione ...
p l. 31. §. ... l. eod. ...
q Poſt litem conteſtatam, tota cauſa, lucrum & damnum præſtatur etiam in ſtipulationibus ſtricti iuris.
r i. cauſa, ſeu quod habiturus eſſet actor, ſi eo tempore ...
s ... t qualis quidque eſt ...
u ... decimonono Nou. ...
x vide l. 2. C. ...
z perſonali ſcilicet ...

[illegible]

Marcus Antoninus intermiſſio legitimi temporis, quod condemnatis præſtatur, et vſque ad ſententiam commoda fideicommiſſarius accipiat. quod decretum ita accipi oportet, ſi ante iudicis ſententiam mora non interuenit: tamen non facile euenire poſſit, vt vſura non procedente perueniatur ad iudicem, ſed puta legis Falcidiæ rationem intercediſſe. cæterum ſi antequam ad iudicem perueniatur, in mora heres fuit, exinde fructuum præſtandorum neceſſitate adſtrictus eſt, qua tandem ratione, quoniam ex ſententia victus eſt, legitimi temporis ſpatio fructibus liberabitur, cum ex tempore intercapedo iudicato dilationem dare non lucrum adferre debeat?

1 ¶ In his quoque iudiciis, quæ non ſunt arbitraria, nec bonæ fidei, poſt litem conteſtatam, actori cauſa præſtanda eſt in eum diem, quo ſententia dicitur: certè poſt rem iudicatam tempus à fructibus dependendis immune eſt.

2 ¶ Nonnunquam euenit, vt quamquam fructus hereditatis, aut pecuniæ vſura nominatim relicta non ſint, nihilominus debeatur, veluti ſi quis rogetur, poſt mortem ſuam, quidquid ex bonis ſuis ſupererit Titio reſtituere. vt enim ea quæ fide bona deminuta ſunt, non in cauſa fideicommiſſi non deprehenduntur, ſed pro modo cæterarum quoque bonorum deminuuntur: ita, quod ex fructibus ſuperfuit, ſine à voluntatis reſtitui oportebit.

3 ¶ Cum Pollidius à propinqua ſua heres inſtitutus rogatus fuiſſet filiæ mulieris, quidquid ex bonis eius ad ſe perueniſſet, cum certam ætatem puella compleſſet, reſtituere, idque ab eo ſibi mater ideo placuiſſe teſtamento comprehendiſſet, ne filia careret, ſed potius neceſſitudini ... commendaretur: cumque Pollidius fundum retinere voluiſſet, præfectis prætorii ſuadentibus, qui bona fide à Pollidio ex bonis defunctæ percepti eſſent, reſtitui debere placuit, quod fundum eſt tantum prælegauerat, ſiue quod iudicio ſuo tutelæ fideicommiſſi remedium mater prætulerat.

4 ¶ Si auro, vel argento facto, per fideicommiſſum relicto, mora interuenerit, an vſurarum æſtimatio facienda ſit, tractari ſolet. plane ſi materiam iſtam ideo reliquit, vt ea diſtracta, pecunia ex refectis fideicommiſſis ſoluerentur, aut alimenta præſtarentur, non oportere fruſtrationem impunitam eſſe, reſponderi oportet. quod ſi fortè ideo reliquit, vt his vaſis vteretur, non ſine rubore deſiderabuntur vſuræ, ideoque non exigentur.

De ſtipulatione rem dari, vacuamque poſſeſſionem tradi.

2. *Papinianus* lib. 27. Quæſtionum.

SI ſtipulatus ſis, rem dari, vacuamque poſſeſſionem tradi, fructus poſtea captos, actione incerti ex ſtipulatu, propter inferiora verba, conſecuturum te, ratio ſuadet.

¶ An idem de partu ancillæ reſpondere poſſis, conſiderandum. etenim quod ad verba ſuperiora pertinet, ſiue factum rei promittendi, ſiue effectum per traditionem dominii transferendi continent, partus non continetur. Verùm ſi emptor à venditore nouandi animo, ita ſtipulatus eſt, factum tradendi ſtipulatus intelligitur: quia non eſt verſimile, plus venditorem promiſiſſe, quàm iudicio empti præſtare compelleretur. ſed tamen propter illa verba, *vacuamque poſſeſſionem tradi*, poterit dici partus quoque rationem comprehendi incerti ſtipulationem: etenim ancilla tradita, partum poſtea editum in bonis ſuis reus ſtipulandi habere potuiſſet.

1 ¶ Si poſt contractam emptionem, iure interpoſitam ſtipulationem partus editus, aut aliquid per ſeruum venditori adquiſitum eſt, quod ex ſtipulatu conſequi non poteſt, iudicio empti conſequetur: id enim quod non transfertur in cauſam nouationis, iure priſtino peti poteſt.

De præſtatione contra bonos mores.

5. *Idem* lib. 28. Quæſtionum.

GEneraliter obſeruari conuenit, bonæ fidei iudicium non recipere præſtationem, quæ contra bonos mores deſideretur.

De vſuris longo tempore præſtitis.

6. *Idem* lib. 29. Quæſtionum.

CVm de in rem verſo cum herede patris vel domini ageretur, & vſurarum quæſtio moueretur, Imperator Antoninus ideo vſurarum vſuras indicauit, quod eas ipſe dominus vel pater longo tempore præſtitiſſet.

1 ¶ Imperator quoque noſter Seuerus filiæ Flauii Athenagoræ, cuius bona fuerant publicata, de fiſco iuſſit numerari decies centena dotis nomine, quod eas patrem præſtitiſſe dotis vſuras, allegaſſet.

Et ſedeimos

De oblatione, & depoſitione pecuniæ.

7. *Idem* libro 2. Reſponſorum.

Debitor vſurarius creditori pecuniam obtulit a, & eam, cum accipere noluiſſet, obſignauit ac depoſuit: ex eo b die ratio non habebitur vſurarum. quòd ſi c poſtea conuentus, vt ſolueret, moram fecerit, nummi ſteriles d ex eo tempore non erunt.

De fideicommiſſo, de fœtu.

8. *Idem* libro 7. Reſponſorum.

Equis e per fideicommiſſum relictis, poſt moram fœtus quoque præſtabitur vt fructus, ſed fœtus ſecundus f vt g cauſa, ſicut h partus mulieris.

De modo vſurarum. De maioribus vſuris ſtipulatis, non ſolutis minoribus.

9. *Idem* lib. 11. Reſponſorum.

Pecuniæ fœnebris, intra diem certum debito non ſoluto, dupli i ſtipulatum, in altero tanto k ſupra l modum legitimæ m vſuræ reſpondi non tenere: quare pro n modo cuiuſcunque temporis, ſuperfluo o detracto, ſtipulatio vires habebit.

1 ¶ Vſurarum ſtipulatio, quamuis p debitor non conueniatur, committitur. nec inutilis legitimæ vſuræ ſtipulatio videtur ſub ea q conditione concepta, *Si minores ad diem ſolutæ non fuerint*: non r enim pœna, ſed ſ fœnus vberius iuſtæ rationi ſortis promittitur. Si tamen poſt mortem creditoris, nemo t fuit cui pecunia ſolueretur, eius temporis inculpatam eſſe moram conſtabit: ideo, ſi maiores vſuræ prioribus petantur, exceptio doli non inutiliter opponetur.

De partu.

10. *Paulus* lib. 2. Quæſtionum.

Partum u poſt x litem conteſtatam editum reſtituere poſſeſſor y debet: quem non deberet reſtituere, ſi, cum mater peteretur, iam natus fuiſſet: niſi ſpecialiter & pro hoc egiſſet.

De pecunia fœnerata ab adminiſtratore Reipublicæ, vel à tutore.

11. *Idem* lib. 25. Quæſtionum.

Gaius Seius, qui rem z publicam gerebat, fœnerauit pecuniam publicam ſub vſuris ſolitis, fuit autem conſuetudo, vt intra certa tempora non illatis vſuris, grauiores infligerentur. quidam debitores ceſſauerunt in ſoluendis vſuris, quidam plus intulerunt; & ſic effectum eſt, vt omne quod vſurarum nomine competebat, etiam pro his, qui ceſſauerant in vſuris, ſuppleatur. quæſitum eſt, an illud a, quod amplius ex conſuetudine pœnæ nomine à quibuſdam exactum eſt, ipſi Seio proficere deberet, an Reipublicæ lucro cederet? Reſpondi, ſi Gaius Seius à debitoribus vſuras ſtipulatus eſſet, eas ſolas Reipublicæ præſtari oportere, quæ ſecundum formam b ab his exigi ſolent, etiamſi omnia nomina idonea ſint.

1 ¶ Quid ſi ſeruus c publicus obligationem vſurarum reipublicæ adquiſiuit? æquum eſt, quamuis ipſo iure d vſuræ reipublicæ debeantur, tamen pro deſertis nominibus compenſationem maiorum vſurarum fieri, ſi non e parata reſpublica vniuerſorum debitorum fortunam ſuſcipere. Eadem ferè in tutoribus f Marcellus refert.

De maioribus vſuris ſoluendis, non ſolutis minoribus.

12. *Idem* libro 4. Reſponſorum.

Seia mutuam pecuniam accepit à Septicio, de vſuris ita conuenit: *Niſi ſua quoque g die vſuræ ſupraſcriptæ exſoluerentur, vel poſt h tertium menſem, tunc in maiores vſuras Seia teneretur, & deinceps à per ſingulas penſiones, ſi conditione data vſuræ non ſoluerentur, ea conditio obſeruaretur, donec omnis ſumma debita hoc nomine exſoluetur.* quæro, an hæc verba, *& deinceps per ſingulas penſiones conditione data vſura non ſoluta, ea conditio obſeruaretur*, eo pertineant, vt, quamuis commiſſa ſit forte prima ſtipulatio, non tamen in ampliorem quantitatem vſurarum conueniri poſſit, quàm eius penſionis nomine, quæ egreſſa eſt diem præſtitutum? Paulus reſpondit, plures conditiones continere eam ſtipulationem, quæ de grauioribus vſuris præſtandis ſubiecta eſt: id eſt, vt per ſingulas penſiones conditio inſpectaretur b non illatarum ſuis temporibus leuiorum vſurarum, & ideo poſſe c euitari pœnam ſequentium penſionum.

Si is qui modicas vſuras promiſit, per multos annos grauiſſimas ſoluerit. 1. *De procuratore & negotiorum geſtore.*

13. *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

Qui ſemiſſes d vſuras promiſit, per multos annos minores e præſtitit: heres creditoris ſemiſſes petit: cum per debitorem non ſteterit, quo minus minores ſolueret: quæro, an exceptio doli, vel pacti obſtet? Reſpondi, ſi exſoluendis ex more vſuris per tanta tempora mora per debitorem non fuit, poſſe, ſecundum ea quæ proponerentur, obſtare exceptionem.

1 ¶ Quæſitum eſt, an f iudicio negotiorum geſtorum vel mandati pro pecuniis g otioſis h vſuras præſtare debeat, cum i dominus nullam pecuniam fœnerauit? Reſpondi, ſi eam pecuniam poſitam k habuiſſet idque ex l conſuetudine m mandantis feciſſet, non debere quicquam vſurarum nomine præſtare.

De fideicommiſſo. 1. De partu ancillæ.

14. *Paulus* lib. 14. Reſponſorum.

Reſpondit Paulus,* Moram n in ſoluendo fideicommiſſo o factam partus p quoque ancillarum q reſtituendos.

1 ¶ Heres rogatus erat, *poſt mortem ſuam fundum r cum hereditate reſtituere.* quæſitum eſt, an partus ancillarum etiam viuo herede nati, reſtituendi eſſent propter verba teſtamenti, quibus de reditu ſolo deducendo teſtator ſenſit? Paulus reſpondit,* ante diem fideicommiſſi cedentem, partus ancillarum editos fideicommiſſo non t contineri u. Neratius libro quarto ita refert eum, qui ſimiliter rogatus eſſet, *vt mulierem x reſtitueret*, partum eius reſtituere cogendum non eſſe, ſi tunc editus eſſet, cum in fideicommiſſo reſtituendo moram feciſſet. Neque intereſſe exiſtimo, *an y ancilla ſpecialiter, an hereditas in fideicommiſſo ſit.*

De vſuris fructuum.

15. *Idem* libro 16. Reſponſorum reſpondit.

Neque eorum fructuum z, qui poſt litem conteſtatam officio iudicis reſtituendi ſunt, vſuras præſtari oportere, neque eorum, qui prius percepti quaſi malæ fidei poſſeſſori condicuntur.

De liberalitate in rempublicam. 1. De vſuris pretij rei venditæ.

16. *Idem* libro 1. Decretorum.

Liberalitatis a in rempublicam factæ, vſuræ non exiguntur a.

1 ¶ Cum vſuræ b pretio fundi ab eo, qui à fiſco emerat, peterentur, & emptor negaret c traditam ſibi poſſeſſionem, Imperator decreuit,* iniquum eſſe vſuras ab eo d exigi, qui fructus non percepiſſet.

De pactis, &c. Si quo ante tempore vſuræ non ſoluerentur in diem pecunia certæ maioris ſtipulatur. 1. De vſuris per longum

---

33 epiſt. 23. decies mihi dos ... Quintilianus. Iuuenalis ſatyr. 10. ſit de nimi decies centena dabuntur antiquo? v. quæ notaui ad l.13.§.1. C. de repudiis. adde Iuuenalem ſatyr. 6. Senecam de conſolat. ad Albinam. Tacit. 14. vbi de Horatio; alibi [illegible] vbi de Agrippa filia. Agrippæ filiam poſt habitam, decies ſeſtertium dote ſolutus eſt. Hoc refer has notas D. DC. dictum decies.

a Vſuras inchoatas non impedit oblatio, conſignatio, depoſitio. *Alber.*

b v. l.6. l.19. *Cod. eodem.*

c Vſuras debere incipit debitor qui oblatam creditori ſuo pecuniam ſubduxit. *Alber.*

d Steriles nummi dicuntur, qui vſuras non pariunt. v. quæ ſcripſi ad l.3.§.4. *inf. de contraria tutela.*

e l.39. l. *in alienis.*

f l.39.§.1. *inf. eod.* l.48. *in fin. inf. de adquiren.*

g Cauſa & fructus diſſimilia ſunt. Equis enim per fideicommiſſum relictis, poſt moram fœtus primus præſtatur vt fructus; fœtus ſecundus, vt cauſa.

h al. ſic. & vel ſic in pactum.

i l.13.§.26. *ſup. de act. empt.*

k id eſt vt ſcilicet alterum ſimplum ſit ſortis, alterum vſurarum. v. Hotom. *de vſur.* [illegible]

l v. l.20. *inf. eod.*

m centeſimæ: l.40. §. *de reb. cred.* l.2. C. *ſi certum petat.* Hotomanus 3. *de vſur.* 7. legitimæ, quæ plerumque in vſu ſunt: olim beſſes, hodie ex Iuſtiniani conſtitutione, trientes. dixi de ea re plenius ad l.13.§.2. *ſuprà de pign.*

n non pro modo &c. *Hal.*

o id eſt eo quod erit ſupra legitimam vſurarum [illegible], ad diem vſuris non ſolutis ſtipulari maiores poſſemus, fini tamen legitimarum: l.5.§.3. *de pign.* vſuræ ſic legitimæ per inutiles non vitiantur: quemadmodum vtile per inutile non vitiatur, in iis quæ ſeparari poſſunt. v. l.20. *inf. eod.*

p v. l.23. *inf. de oblig. & actionib.*

q vid. l.9.§.3.

r Vſurarum legitimarum aliæ maiores, aliæ minores. Qui minores ſtatuto ſtipulatus eſt, ac niſi ea intra diem ſolutæ eſſent, maiores ſtipulatus eſt, non pœnam in ſtudem vſurarum ſtipulatur, ſed vberius tantum fœnus, idque legitimum. adde l.4. *ſup. de reb. credit.*

ſ Pœnæ & fœnoris vberioris legitimi differentia.

t Moram non admittit, qui non habet aut oſtendit cui ſoluat. l.17.§.3. l.47. *inf. eod.* l.137.§.4. *inf. de verb. oblig.* & l.2. *ſuprà eodem.*

u Partus editus poſt litis conteſtationem iudicis officio debentur ante editus, ſi petitus ſit.

y v. l.2. C. *de fructib. & lit. expenſ.*

z Reip. vel publice, qui eiuſdem pecunias tractabat. eſt verò huius legis hæc ſententia: Curator Reipublicæ, ſi aliquibus maiores quam conſueuerat ſtipulari de pœna vſuras exegit, ab aliis minores, compenſatur eius pollicitæ negligentia, cum ſuam prioris exactionis. Quòd ſi minores, quàm vſuræ in ea ciuitate exegit, non admittitur hæc negligentia.

a adde l.33. *inf. eodem.*

b conſuetudinem ſcilicet quæ hic attenditur; l.7.§.10. *in fin. inſtit. de adm. tut.*

c de ſeruo publico, dixi ad l.2. *in fin. inf. vero pupilli ſeruum fore.*

d ſine exceptione.

e v. l.95. *inf. de reg. iur.*

f ſi pupilli nomina ac contractus agnoſcere noluit. v. l.16. C. *de adm. tut.*

g vox quoque eſt vniuerſalis. ideóque antequam omnium penſionum dies veniat, peti non poſſe videtur, l.8.§.3. *ſuprà de pigneratitia.* hinc naſcitur ratio dubitandi.

h vide quæ notaui ad l.372. *inf. de verb. oblig.*

a Quoties dies [illegible] adiecta [illegible] adiungatur [illegible] conditio [illegible] donec [illegible]

b Inſpectetur, vel.

c Vſura & pœna diſtinguuntur, diſſita mora ſoluta.

d Semiſſes vſuræ, dimidiæ aſſis vſuræ, vſuræ ſunt centeſimæ. Centeſima eſt quoties ſingulis menſibus centeſima pars ſortis ſoluitur; ſemiſſis ergo vſura eſt, cùm [illegible] pars ſortis [illegible] in rebus. [illegible]

e Vſuras minores [illegible] videtur [illegible]

f [illegible] negotiorum geſtor.

g Vſuras otioſæ pecuniæ non [illegible]

h [illegible]

i Vſuræ [illegible]

k Quid poſita pecunia hic, vbi ea penes depoſitam ... apud ſe habeat? An quæ apud alium qui depoſitam accepit? An [illegible] poſita? An potius otioſa? quod verius eſt.

l Generale mandatum habens, poteſt ea facere, quæ dominus ſolitus eſt facere, l.12.§. *de pign. act.* etiam ſi magis ſint ea prohibenti. [illegible] vſuras exigere nolle.

m Conſuetudinem non habens fœnerandi, non præſtabit vſuras [illegible] *inf. de leg.* 1. l.12.§. *de pign.* adde l.21.§.3. *in pr.* [illegible] l.50. *in fin. inf. de leg.* 1.

n al. poſt moram. al. mora in ſoluendo fideicommiſſo facta.

o rei ſingularis.

p perceptos & percipiendos, v. l.48. *ſup. eodem.*

q alienatum.

r vid. l.58.§.4. *inf. ad Treb.* Hæc verba, *ſine reditu*, omnem acceſſionem excludunt, intelligitur niſi mora fiat. Cæterum reſtituere *ſine reditu* hereditatem rogatus, intelligitur [illegible] ac liber à reditu reſtituendo. Imò & à partu ancillæ, [illegible]

ſ Reditus appellatione improprie continetur partus & quidem [illegible] teſtatoris, quoniam reditum excipiendo videtur partum excipere. [illegible]

t l.48. *inf. de leg.* 2. l.21.§.10. *in fin. inf. de leg.* 3. [illegible] ba, omnem acceſſionem excludunt, niſi vbi mora commiſſa [illegible]

u Imò, continentur, cum huiuſmodi partus heres non retineat [illegible] ro, cum poſt ſuam moram [illegible] enim intelligenda eſt l.23. [illegible] *inſtit. de leg.* 1. v. Corraſ. [illegible]

x Reſtituere mulierem rogatus, partum reſtituere non cogitur, niſi tunc editus ſit, cum in fideicommiſſo reſtituendo mora facta eſt.

y l.5. *in fin. ſuprà de pet. her.*

z id eſt dominium.

a Imò exiguntur, l.17. *inſ. inf. de oper. pub.*

b Vſuras pretii fiſco præſtat qui emit à fiſco.

c Negans videtur excipere: hoc eſt, qui negat rem traditam, videtur obiicere exceptionem rei traditæ. Interim poſſis colligere. Non præſumi poſſeſſionem vel traditam emptori, niſi probetur.

d l.23.§.1. *ſup. de act. empt.* adde l.5. C. *de pact. inter empt.*

& vend.

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

...tenetur non petiit. 2. De tacito fideicommiſſo. 3. Si non ſit cui poſſit ſolui. 4. De locatione & vendizione. 5. De fiſco. 6. De republica.

17 *Idem libro ſingulari de Vſuris.*

Cum quidam cauiſſet ſe quincunces quincunces a vſuras praeſtaturum, ſi quo anno non ſoluiſſet, tunc totius pecuniae ex die b qua mutuam accepiſſet, c ſoluturum: & redditæ per aliquot annos vſuris, mox ſtipulatio commiſſa eſſet: Diuus Marcus Fortunato ita reſcripſit: Præſidem prouinciæ adi, qui ſtipulationem, de cuius iniquitate d quæritur, ad modum iuſtæ exactionis rediget e. Hæc conſtitutio ad finitum modum f excedit. Quid ergo? ſic temperanda res eſt, vt in futurum duntaxat ex die ceſſationis creſcat vſura.

1 ¶ Diuus Pius ita reſcripſit: Parum iuſtè præteritas vſuras petis, quas omiſiſti: nam longi temporis interuallum indicat, qui eas à debitore tuo, vt gratior g apud eum videreris, eſſe petendas non putaſti.

2 ¶ In tacito h fideicommiſſo omne emolumentum heredi i auferendum, & fiſco præſtandum, Diuus Pius reſcripſit. ergo & vſurarum k emolumentum auferetur heredi.

3 ¶ Si pupillo non habenti tutorem fideicommiſſum ſolui non l potuit, non videri moram per heredem factam, Diuus Pius reſcripſit. ergo nec ei debetur, qui, quod reipub. m cauſa abfuit, vel ex alia n cauſa iuſta impeditus, ex qua reſtitutio indulgetur, petere non potuit. Quid p enim poteſt imputari ei, qui ſoluere, etiam ſi vellet, non potuit? Hoc ſimile videri poſſe, quod placuit, minoribus etiam in his ſuccurri, quæ non q adquiſierunt. vſuræ r enim non ſ propter lucrum petentium, ſed propter moram u non ſoluentium infliguntur.

4 ¶ Ex locato qui conuenitur, niſi x conuenerit y vt tardius pecuniæ illatæ vſuras deberet, non niſi & ex mora vſuras præſtare debet.

5 ¶ Fiſcus a ex ſuis contractibus vſuras non dat, ſed ipſe accipit, vt ſolet à foricariis b, qui tardius pecuniam inferunt, item ex vectigalibus. Cum autem in loco priuati ſucceſſit, etiam dare ſolet c.

6 ¶ Si debitores, qui minores ſemiſſibus præſtabant vſuras, fiſci d eſſe cœperint e, poſteaquam ad fiſcum tranſierunt, ſemiſſes f cogendi ſunt præſtare.

7 ¶ Eos g qui ex h adminiſtratione rerum ciuitatum conueniuntur, vſuris obnoxios eſſe ſatis notum eſt. Idem obſeruatur in operum i curatoribus, ſi pecunia apud eos remanſit. Sed in ea, quam redemptoribus k commiſerunt, etiam ſi negligenter dederint, vſuræ eis remittuntur. hæc autem ita ſunt, ſi nulla fraus arguitur: alioquin etiam vſuræ adpiicabuntur.

8 ¶ Si dies non ſit ab his, qui ſtatuas vel imagines l ponendas legauerint, præfinitus, à præſide m tempus ſtatuendum eſt, & niſi poſuerint heredes, vſuras reipublicæ vſque ad tertiam n centeſimæ pendent.

De vſuris pretij rei euictæ. 1. Si venditor tradita poſſeſſione deceſſerit.

18. *Idem libro 3. Reſponſorum.*

Euictis a agris ab initio conuenit, vt venditor pretium reſtitueret, vſuræ quoque poſt euictionem præſtabuntur b, quamuis emptor poſt domini litem inchoatam, fructus aduerſario reſtituit. nam incommodum medij temporis, emptoris damnum eſt.

1 ¶ Poſt traditam poſſeſſionem defuncto venditore, cui ſucceſſor incertus c fuit, medij quoque temporis vſuræ d pretij, quod in cauſa depoſiti non fuit, præſtabuntur.

¶ *De argento, veſtimentis, & ſimilibus rebus, de vſufructu & proprietate. 1. De ſeruitutibus.*

19. *Gaius lib. 6. ad Legem duodecim tabularum.*

Videamus, an in omnibus rebus petitis, in fructus e quoque condemnetur poſſeſſor. Quid f enim, ſi argentum, aut veſtimentum, aliamve ſimilem rem: quid præterea ſi vſumfructum, aut nudam proprietatem, cum alienus vſusfructus ſit, petierit? neque enim nudæ g proprietatis, quod ad proprietatem nomen attinet, fructus vllus intelligi poteſt: neque vſusfructus rurſus h fructus i eleganter computabitur. Quid k igitur, ſi nuda proprietas petita ſit? ex l quo perdiderit fructuarius vſumfructum, æſtimabuntur in petitione fructus: item ſi vſusfructus petitus m ſit, Proculus ait, in fructus perceptos condemnari. Præterea Gallus Ælius putat, ſi veſtimenta, aut ſcyphus petita ſint, in fructu hæc numeranda eſſe, quod locata n ea res mercedis nomine capi potuerit.

1 ¶ Iter quoque & actus ſi petitus ſit, vix eſt, vt fructus vlli poſſint æſtimari. niſi o ſi quis commodum in fructibus numeraret quod habiturus eſſet petitor, ſi ſtatim eo tempore quo petiſſet, ire agere non prohiberetur: quod admittendum eſt.

De vſuris illicitis.

20. *Paulus lib. 25. ad Sabinum.*

Vſuras illicitas ſorti mixtas, ipſas tantùm non deberi conſtat, cæterarum ſortem non p vitiare.

De cauſa dilationis.

21. *Vlpianus lib. 34. ad Edictum.*

Sciendum eſt, non q omne, quod differendi cauſa, optima ratione fiat, moræ annumerandum r. quid ſ enim ſi amicos t adhibendos debitor requirat, vel expediendi debiti, vel fideiuſſoribus rogandis? vel exceptio aliqua u allegetur? mora facta non videtur.

22. *Paulus lib. 37. ad Edictum.*

Si modò id ipſum non fraudandi cauſa ſimuletur.

1. De mora ex re.

23. *Vlpianus lib. 34. ad Edictum.*

Sed & ſi reipublicæ x cauſa abeſſe ſubitò y coactus ſit, vt z defenſionem ſui mandare non poſſit, moram facere non videbitur, ſiue in vinculis, hoſtiumve a poteſtate eſſe cœperit.

1 ¶ Aliquando etiam in re b moram eſſe decerni ſolet, ſi forte non c exſtat, qui conueniatur.

De prouocatione ad iudicium. 1. an rei mora noceat fideiuſſori. 2. De eo cui ſit mora.

24. *Paulus lib. 37. ad Edictum.*

Si quis ſolutioni quidem moram fecit, iudicium autem accipere paratus d fuit, non videtur feciſſe moram: vtique eſi iuſtè ad iudicium prouocauit.

1 ¶ Cum f reus moram facit, & fideiuſſor tenetur.

2 ¶ Mora videtur creditori fieri, ſiue ipſi, ſiue g ei h, cui mandauerat, ſiue ei qui negotia eius gerebat, mora facta ſit. nec huc caſu per liberam i perſonam [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

ſonam adquiri videtur, ſed officium impleri, ſicuti cùm quis furtum a mihi facientem deprehendit, negotium meum agens, manifeſti furti actionem mihi parat. item cùm procurator b interpellauerit, promiſſorem hominis, perpetuam c facit ſtipulationem.

De fructibus fundi communis. 1. Vel bona fide empti, vel fructuarij, vel vectigalis. 2. Quo tempore ſpectatur bona fides in percipiendis fructibus.

25. *Iulianus* lib. 7. Digeſtorum.

QVi ſcit, fundum ſibi cum alio communem eſſe, fructus, quos ex eo perceperit, inuito vel ignorante ſocio non maiore ex parte ſuos facit, quàm ex qua dominus prædij eſt: nec refert ipſe, an ſocius, an vterque eos ſeuerit: quia* omnis fructus non d iure ſeminis, ſed e iure ſoli percipitur. & quemadmodum f ſi totum fundum alienum qui ſciens poſſideat, nulla g ex parte fructus ſuos faciet, quoquo modo ſati fuerint: ita qui communem fundum poſſidet, non faciet ſuos fructus pro ea parte, qua fundus ad ſocium eius pertinebit.

1 ¶ In alieno fundo, quem Titius bona fide mercatus fuerat, frumentum ſeui, an Titius bonæ fidei emptor h perceptos fructus ſuos faciat? Reſpondi: Quod (ad) fructus, qui ex fundo percipiuntur, intelligi debet propiùs ea accedere, quæ ſerui operis ſuis adquirunt, quoniam in percipiendis fructibus magis corporis i ius, ex quo percipiuntur, quàm ſeminis k ex quo oriuntur, aſpicitur, & ideo nemo vnquam dubitauit, quin l ſi m in meo fundo frumentum tuum ſeuerim, ſegetes, & quod ex meſſibus collectum fuerit, meum fieret. Porrò bonæ fidei poſſeſſor in percipiendis fructibus id iuris habet, quod n dominis prædiorum tributum eſt.

¶ Præterea, cùm o ad fructuarium pertineant fructus à quolibet ſati, quanto p magis hoc in bonæ fidei poſſeſſoribus recipiendum eſt, qui plus iuris in percipiendis fructibus habent? cùm fructuarij quidem non fiant, antequam q ab eo percipiantur: ad bonæ fidei autem poſſeſſorem pertineant, quoquo r modo à ſolo ſeparati fuerint, ſicut ſ eius, qui vectigalem fundum habet, fructus fiunt, ſimul atque ſolo ſeparati ſunt.

2 ¶ Bonæ fidei emptor ſeuit, antequam fructus perciperet cognouit t fundum alienum eſſe. an perceptione fructus ſuos faciat, quæritur? Reſpondi: Bonæ fidei emptor, quod ad percipiendos fructus intelligi debet quamdiu u euictus fundus non fuerit. nam x & ſeruus alienus, quem bona fide emero, tamdiu mihi ex re mea, vel ex operis ſuis adquiret, quamdiu à me euictus non fuerit y.

De venatione.

26. *Idem* lib. 6. ex Minicio.

VEnationem fructus fundi negant eſſe, niſi z fructus fundi a ex venatione conſtet.

De tranſmiſſione moræ ad heredes.

27. *Africanus* lib. 7. b Quæſtionum.

CVm patrifamilias c mora facta ſit, iam in herede eius d non e quæritur mora. nam tunc heredi proximo hereditario iure ea competet, ideoque ad cæteros f quoque deinceps tranſmittitur.

De fructu pecudum. 1. De partu ancillæ.

28. *Gaius* lib. 2. Rerum cottidianarum ſiue aureorum.

IN pecudum a fructu etiam fœtus eſt, ſicut b lac, & pilus & lana: ita que agni & hœdi, & vituli ſtatim pleno iure ſunt bonæ fidei poſſeſſoris, & fructuarij c.

1 ¶ Partus verò ancillæ in fructu non d eſt, itaque ad dominum proprietatis pertinet. abſurdum e enim videbatur, hominem f in fructu eſſe, cùm omnes fructus rerum natura hominum g gratia comparauerit.

De vſuris illicitis.

29. *Marcianus* lib. 14. Inſtitutionum.

PLacuit, ſiue ſupra ſtatutum i modum quis vſuras ſtipulatus fuerit, ſiue vſurarum k vſuras, quod illicitè adiectum eſt, pro l non adiecto haberi, & licitas peti poſſe m.

De vſuris ex pacto ciuitati ſoluendis.

30. *Paulus* libro ſingulari Regularum.

ETiam n ex nudo pacto debentur o ciuitatibus p vſuræ creditarum ab eis pecuniarum.

De ſtipulatione vſurarum: Si quæ competierint.

31. *Papinianus* lib. 1. Reſponſorum.

QVod in ſtipulatione ſic adiectum eſt, *& vſuras, ſi quæ competierint*, nullius q eſſe r momenti, ſi modus certus non adiiciatur ſ.

Quomodo fit mora. 2. De vſuris ex mora in bonæ fidei contractibus. 3. De mora pueri vel filij. 4. De mora rerum. 5. Vel ſatisfactione.

32. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

MOra t fieri intelligitur non u ex re x, ſed ex perſona. i. ſi interpellatus y opportuno loco z, non ſoluerit: quod apud iudicem a examinabitur. nam (vt & Pomponius lib. 12. epiſtolarum ſcripſit) difficilis b eſt huius rei definitio. Diuus quoque Pius Tullio Balbo reſcripſit, an mora facta intelligatur, neque c conſtitutione vlla, neque iuris au-

a 3. 5. 45. [illegible]
b Fructus [illegible]
c [illegible]
d Fructus non percipit is, qui in alieno fundo ſeminauit, ſed is in cuius fundo fructus ſeminati ſunt: hoc eſt, fructus iure ſeminis non percipiuntur, hoc eſt, quia ſeminauimus, ſed iure fundi & corporis, cuius dominium vel poſſeſſionem vel vſumfructum habemus. adde [illegible]
e Solum eſt ſemini [illegible]
f In toto quod ius eſt, idem eſt & in parte. [illegible] malæ fidei poſſeſſor partis vel totius, quia malæ fidei eſt, fructus ſuos non facit.
g l. 40. inſ. de adq. rer. domin.
h Vide l. 48. inſ. de adq. rer.
i [illegible]
k i. quàm perſonæ quæ ſerit.
l Argumentum à ſimili.
m [illegible]
n Bona fide poſſidere, & dominum eſſe, ſimilitudinem inter ſe habent l. 48. inſ. de adq. rer. dom. l. 36. infra de [illegible]
o Fructus ſunt fructuarij à quocunque ſati ſint.
p Fructus iure magis ſiunt bonæ fidei poſſeſſoris, quàm fructuarij: bonæ fidei poſſeſſor plus iuris habet in percipiendis fructibus, quàm fructuarius. Quid ita? Fructuarij non ſiunt, niſi ab eo percepti ſint: bonæ fidei verò poſſeſſoris ſiunt, quoquo modo à ſolo ſeparati ſint. Bonæ fidei poſſeſſor fructus ſuos facit, & verè eſſe dominum. q l. 48. [illegible]
r [illegible]
ſ Fructus ſiunt emphyteuticarij ſeu eius qui vectigalem fundum habet, ſtatim atque à ſolo ſeparati ſunt.
t l. 40. inſ. de adq. rer. dom. [illegible]
u [illegible]
x [illegible]
y [illegible]
z [illegible]
b [illegible]
c Mora enim [illegible]
d qui [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
a [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
h [illegible]
i [illegible]
k [illegible]
l Vſuræ illicitè adiunctæ, [illegible]
m [illegible]
n [illegible]
o [illegible]
p [illegible]
q [illegible]
r [illegible]
ſ [illegible]
t [illegible]
u [illegible]
x [illegible]
y Moram admiſiſſe [illegible]
z Interpellatio [illegible]
a [illegible]
b [illegible]
c facit l. 102. [illegible]
d [illegible]

ctorum quæſtione decidi poſſe, cùm ſit magis facti, quàm iuris.

1 ¶ Et non ſufficit ad probationem moræ, ſi ſeruo debitoris abſentis denuntiatum eſt à creditore, procuratoréve eius, cum etiamſi ipſi (inquit) domino denuntiatum eſt, cæterum ſi poſtea, cùm is ſui poteſtatem faceret, omiſſa ſit repetendi debiti inſtantia, non protinus per debitorem mora facta intelligitur.

2 ¶ In bonæ fidei contractibus ex mora vſuræ debentur.

3 ¶ Quid ergo, ſi & filiusfamilias, & pater ex perſona eius teneatur, ſiue iuſſu eius contractum eſt, ſiue in rem verſum eſt patris, vel in peculium cuius perſona circa moram ſpectabitur? Et ſi quidem pater duntaxat conuenietur ex mora ſua non tenetur: in filium tamen dabitur actio in hoc: vt quòd minus à patre actor conſecutus eſt, filius præſtet: quod ſi filius moram fecerit, tunc actor vel cum ipſo in ſolidum, vel cum patre duntaxat de peculio habebit.

4 ¶ Sed ſi duo rei promittendi ſint, alterius mora alteri non nocet.

5 ¶ Item ſi fideiuſſor ſolus moram fecerit, non tenetur, ſicuti ſi Stichum promiſſum occiderit: ſed vtilis actio in hunc dabitur.

De pecunia publica.

33. *Vlpianus* libro ſingulari de Officio curatoris reipublicæ.

Si bene collocatæ ſunt pecuniæ publicæ, in ſorte inquietari debitores non debent: & maximè ſi pariunt vſuras: ſi non pariunt, proſpicere reipublicæ ſecuritati debet præſes prouinciæ, dummodò non acerbum ſe exactorem, nec contumelioſum præbeat, ſed moderatum & cum efficacia benignum, & cum inſtantia humanum: nam inter inſolentiam inciuilem, & diligentiam non ambitioſam multum intereſt.

1 ¶ Proſpicere debet, ne pecuniæ publicæ credantur ſine pignoribus idoneis, vel hypothecis.

Cuius vſuræ vice fructuum, & tamen non ...

34. *Vlpianus* libro 15. ad Edictum.

Vſuræ vicem fructuum obtinent, & meritò non debent à fructibus ſeparari: & ita in legatis & fideicommiſſis, & in tutelæ actione, & in cæteris iudiciis bonæ fidei ſeruatur: hoc idem igitur in cæteris obuentionibus dicemus.

De vſuris à lite conteſtata.

35. *Paulus* lib. 37. ad Edictum.

Lite conteſtata vſuræ currunt.

De penſionibus prædiorum vrbanorum.

36. *Vlpianus* lib. 61. ad Edictum.

Prædiorum vrbanorum penſiones pro fructibus accipiuntur.

De contraria negotiorum geſtorum actione.

37. *Idem* lib. 10. ad Edictum.

Et in contraria negotiorum geſtorum actione vſuræ veniunt, ſi mutuatus ſum pecuniam, vt creditorem tuum abſoluam: quia aut in poſſeſſionem mittendus erat bonorum tuorum, aut pignora venditurus: quid ſi domum habens propter eandem cauſam ſolui? Puto verum, ſi liberaui ex magno incommodo, debere dici vſuras venire: eas autem quæ in regione frequentantur, vt eſt in bonæ fidei iudiciis conſtitutum: ſed ſi mutuatus dedi, hæ venient vſuræ, quas ipſe pendo: vtique ſi plus tibi præſtatum commodis quàm vſuræ iſtæ colligunt.

De actionibus in perſonam. 1. De condictione ob rem dati. 2. De condictione indebiti. 3. De mortis cauſa donatione. 4. De actione Fauiana, & Pauliana. 5. Unde vi. 6. Quod metus cauſa. 7. De ſtipulatione. 8. De emptione. 9. De ſocietate. 10. De depoſito, & commodato. 11. Quod vi aut clam. 12. De fructibus ante matrimonium perceptis. 13. De fructibus prædiorum vrbanorum. 14. De fructibus fundi communis. 15. De iudiciis bonæ fidei. 16. De dote prælegata.

38. *Paulus* lib. 6. ad Plautium.

Videamus generaliter quando in actionem quæ eſt in perſonam, etiam fructus veniant.

1 ¶ Et quidem ſi fundus ob rem datus ſit, veluti dotis cauſa, & renunciata ſit affinitas, fructus quoque reſtituendi ſunt: vtique hi, qui percepti ſunt eo tempore, quo ſpectabatur adfinitas: ſed & poſteriores, ſi in re mora fuit per eum qui reddere debuit, omnimodo reſtituendi ſunt. Sed & ſi per mulierem ſtetit, quo minus nuptiæ contrahantur, magis eſt, vt debeat fructus recipere: ratio autem hæc eſt, quod ſi ſponſus non conueniebatur reſtituere fructus, licebat ei negligere fundum.

2 ¶ Item ſi indebitum fundum ſolui, & repeto, fructus quoque repetere debeo.

3 ¶ Idemque eſt, ſi mortis cauſa fundus ſit donatus, & reualuerit qui donauit, atque ita condictio naſcatur.

4 ¶ In Fauiana quoque actione, & Pauliana, per quam quæ in fraudem creditorum alienata ſunt, reuocantur, fructus quoque reſtituuntur: nam prætor id agit, vt perinde ſint omnia, atque ſi nihil alienatum eſſet: quod non eſt iniquum, nam & verbum reſtituas, quod in hac re prætor dixit, plenam habet ſignificationem, vt fructus quoque reſtituantur.

5 ¶ Et ideo cùm reſtitui prætor vult, veluti in interdicto vnde vi, etiam fructus ſunt reſtituendi.

6 ¶ Item ſi vi metuſve cauſa rem tradam, non aliter mihi reſtituiſſe videtur, quàm ſi fructus mihi reſtituat, nec mora mea mihi aliquid auferet.

7 ¶ Si actionem habeam ad id conſequendum, quod meum non fuit, veluti ex ſtipulatu, fructus non conſequar, etiamſi mora facta ſit: quod ſi acceptum eſt iudicium, tunc Sabinus, & Caſſius, ex æquitate, fructus quoque poſt acceptum iudicium præſtandos putant, vt cauſa reſtituatur: quod puto rectè dici.

8 ¶ Ex cauſa etiam emptionis, fructus reſtituendi ſunt.

9 ¶ Sed in ſocietatibus fructus communicandi ſunt.

10 ¶ Si poſſeſſionem naturalem reuocem, proprietas mea manet. videamus de fructibus: & quidem in depoſito, & commodato fructus quoque præſtandi ſunt, ſicut diximus.

11 ¶ In interdicto quoque quod vi aut clam, magis eſt, vt omnis cauſa, & fructus reſtituantur.

12 ¶ Ante matrimonium quoque fructus percepti dotis fiunt, & cum ea reſtituuntur.

13 ¶ Eadem ratio eſt in fructibus prædiorum & vrbanorum.

14 ¶ Item ſi diuidere fundum tecum velim, tu nolis, & colas: an fructus diuidi debeant poſt deductionem impenſarum, & pro diuidendos.

15 ¶ In cæteris quoque bonæ fidei iudiciis fructus omnimodo præſtantur.

16 ¶ Si dos prælegata fuerit, ante nuptias percepti fructus in cauſa legati veniunt.

De equis vel equitio legato.

39. *Modeſtinus* lib. 9. Differentiarum.

Equis per fideicommiſſum vel legatis, poſt moram heredis fœtus quoque debentur.

¶ Equitio autem legato, etiam ſi mora non intercedat, incremento gregis fœtus accedunt.

De diſtractione pignoris.

40. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

a Quæſtio hic de finitio, reſponſio. b Facta definiri legibus ... [illegible]

c Moram non facit quæuis interpellatio ... [illegible]

d Imo ſufficit ſeruo denunciari eſſe, *l. de pupillo* ... [illegible]

e Imo, ſufficere videtur, ſi ſeruo denunciatum fuerit ... [illegible]

f Interpellationem oportet eſſe continuam, vt interpellatum conſtituat in mora.

g Imò, intelligitur mora fieri, etſi non ſit perpetua interpellatio ... [illegible]

i Vſuras ex mora ſua pater non præſtat ... [illegible]

k Mora vnius rei debendi, alteri correo nocet ad perpetuandam, non ad augendam obligationem alterius.

n Mora propria non eſt ſeruum occidiſſe ... [illegible]

o Mora ſua fideiuſſor vſuras non debet ... [illegible]

p Curator Reipublicæ ... [illegible]

[illegible]

IN eum diem a, quo creditor pignora diſtraxit, recte uſuræ fiet reputatio.

De appellatione. 1. De obſignatione & depoſitione partis pecuniæ debitæ. 3. De quantitate uſurarum incerta.

41. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

TVtor condemnatus b per appellationem traxerat executionem ſententiæ. Herennius Modeſtinus reſpondit, cum qui de appellatione cognouit, ſi eam c fruſtratoriam d morandi cauſa appellationem interpoſitam animaduerteret, etiam de uſuris medij temporis eum condemnare.

1 ¶ Lucius Titius, cum centum, & uſuras aliquanti temporis deberet, minorem e pecuniam quam debebat, obſignauit: quæro, an Titius pecuniæ, quam obſignauit, uſuras præſtare non debeat? Modeſtinus reſpondit, ſi f non hac lege mutua pecunia data eſt, *uti liceret & particulatim, quod acceptum eſt, reſtituere*, non retardari g totius debiti uſurarum præſtationem, ſi, cum creditor paratus eſſet totum ſuſcipere, debitor, qui in exſolutione totius ceſſabat, ſolam partem depoſuit.

2 ¶ Ab Aulo Agerio Gaius Seius mutuam quandam quantitatem accepit, hoc chirographo: *Ille ſcripſi me accepiſſe, & accepi ab illo mutuos & numeratos decem: quos ei reddam Kalendis illis h proximis cum ſuis uſuris placitis inter nos*: quæro, an ex eo inſtrumento uſuræ peti poſſint, & quæ? Modeſtinus reſpondit, ſi non i appareat de quibus uſuris conuentio facta ſit, peti eas non poſſe.

De fideicommiſſo.

42. *Idem* Lib. 11. Reſponſorum.

HErennius Modeſtinus reſpondit, fructus, qui k poſt aditionem ex cauſa fideicommiſſi dominium ex terra percipiuntur, ad fideicommiſſarium pertinere: licet maior pars anni ante diem fideicommiſſi cedentem præceſſiſſe dicatur.

De eo cui iiſdem, qui in locum primi ſucceſſit, aſſignatum mandauit.

43. *Idem* libro 16. Reſponſorum.

HErennius Modeſtinus reſpondit, eius temporis, quod ceſſit, poſtquam fiſcus a debitum percepit, cum quo mandatis à fiſco actionibus experitur, uſuras, quæ in ſtipulationem deductæ non m ſunt, petere poſſe.

De ſtipulatione pœnali.

44. *Idem* lib. 10. Pandectarum.

POEnam n pro uſuris ſtipulari nemo ſupra modum uſurarum licitum o poteſt.

De donatione inter virum & uxorem.

45. *Pomponius* lib. 22. ad Quintum Mucium.

FRuctus percipiendo vxor vel vir ex re donata, ſuos facit: illos tamen ſiquos ſuis operis adquiſierit, veluti ſerendo. nam ſi pomum decerpſerit, vel ex ſylua cæditi, non ſit eius: ſicuti nec cuiuſlibet bonæ fidei poſſeſſoris: quia non ex facto eius is fructus naſcitur.

De fructibus & impenſis.

46. *Vlpianus* libro 61. ad Edictum.

QVod in fructus redigendos impenſum eſt, non ambigitur ipſos fructus deminuere debere.

De eo qui paratus eſt accipere iudicium.

47. *Scæuola* lib. 9. Digeſtorum reſpondit.

PAratum iudicium accipere, ſi ab aduerſario ceſſatum ſit, eiuſmodi factum facere non videri.

De legato uſusfructus partis, & proprietatis cum liberi habuit.

48. *Scæuola* libro 22. Digeſtorum.

MAritus vxori ſuæ vſumfructum certæ partis, & cum liberos habuiſſet, proprietatem legauit: eam vxorem heredes falſi teſtamenti, & aliorum criminum accuſauerunt: qua re impedita eſt legatorum petitio: interea & filius ei mulieri natus eſt, eoque conditio legati exſtitit. quæſitum eſt, cum teſtamentum falſum non eſſe apparuerit, an fructus etiam mulieri præſtari debeant: Reſpondit, præſtandos.

De oppignoratione.

49. *Scæuola* lib. 3. ex poſterioribus Labeonis.

FRuctus rei eſt h, vel pignori dare licere i.

a adde l. 42. ſ. de pign.

b Appellationis eadem prima ſententiam vt confirmare, ita infirmare & in ſententiam deducere id quod omiſſum fuerit poteſt.

c Appellatio etiam temporaria vim ſententiæ ſuſpendit: qui tamen ſic appellauit, in fructus medij temporis condemnandus eſt. adde l. [illegible] de re iud.

d [illegible] appellatio fruſtratoria quæ eſt: quæ non prodeſt appellanti.

d l. [illegible] de re iud. l. [illegible] de appell. adde l. 2. C. de vſur. rei iud.

e Inuitus [illegible] obligationem noſtram non diuidit. v. l. 19. ſup. de pign.

f Partis ſolutio poteſt offerri, ſi ita conuenit: alias partem creditor nihil offert: adde l. qui ſe ſolutum 78. ſup. de leg. 2. neque liberatur ab vſuris. Cur non admittitur partis oblatio? quia multa habet incommoda. l. [illegible]

g ſi non retardatur præſtatio vniuerſæ vſuræ per partis oblationem [illegible]

o l. 17. ſ. 5. ſ. eo.

p l. 15. l. 26. C. eod.

q Vſurarum licitus modus centeſima vſura. l. [illegible] de pign. vbi dixi.

r Donatarius, naturali ratione, fructus cura ſua & induſtria perceptos, l. induſtriales, ſuos facit, ſ. 19. Inſt. de rer. diuiſ. [illegible]

[illegible] Fructus naturales, pomum decerpere, ex ſylua cædere.

[illegible] omnes & fere naturales fructus ſuos facit, non ſolum induſtriales, l. 48. ſ. de adq. rer. dom.

z l. 30. ſ. 3. ſup. de pign. l. 48. ſup. de rei vind.

a l. 24. [illegible] b l. 9. ſup. eo. c dici ad legem 4. C. quando dies legatorum.

d Accuſatio falſi teſtamenti [illegible] petitionem legatorum: tamen omnia [illegible] e poſt huiuſmodi [illegible] f vel idem, quod in vſuras præſtat [illegible] l. Falcidiam. g Fructus [illegible] idem pignori dare poteſt. h l. [illegible] i Vſumfructum ſcilicet, non proprietatem, l. [illegible] de vſufructu.

DE NAVTICO FOENORE.

TIT. II.

Quæ ſit pecunia traiectitia.

1. *Modeſtinus* lib. 10. Pandectarum.

TRaiectitia ea pecunia eſt, quæ trans mare vehitur: cæterum, ſi eodem loco conſumatur, non erit traiectitia.

¶ Sed videndum, an merces ex ea pecunia comparatæ, in ea cauſa habeantur: & intereſt, vtrum etiam ipſæ periculo creditoris nauigent: tunc enim traiectitia pecunia fit.

Si nemo ſit qui poſſit interpellari.

2. *Pomponius* lib. 3. ex Plautio.

LAbeo ait, ſi nemo ſit, qui à parte promiſſoris interpellari traiectitiæ pecuniæ poſſit, idipſum teſtatione complecti debere, vt pro petitione id cederet.

Ex quo die periculum ſpectat ad creditorem.

3. *Modeſtinus* libro 4. Regularum.

IN nautica pecunia ex ea die periculum ſpectat creditorem, ex quo nauem nauigare conueniat.

De periculo non ſuſcepto, vel diſcuſſo. 1. De opera ſerui.

4. *Papinianus* lib. 3. Reſponſorum.

NIhil intereſt, traiectitia pecunia ſine periculo creditoris accepta ſit, an poſt diem præſtitutum, & conditionem impletam periculum eſſe creditoris deſierit: vtrobique igitur maius legitima vſura fœnus non debebitur: ſed in priore quidem ſpecie, ſemper: in altera verò, diſcuſſo periculo: nec pignora vel hypothecæ, titulo maioris vſuræ tenebuntur.

1 ¶ Pro operis ſerui traiectitiæ pecuniæ gratia ſecuti, quod in ſingulos dies in ſtipulatum deductum eſt, ad finem centeſimæ, non vltra duplum debetur. In ſtipulatione fœnoris poſt diem periculi ſeparatim interpoſita, quod in ea legitimam vſuram deerit, per alteram ſtipulationem operarum ſupplebitur.

De pecunia credita ut ſub conditione reddatur, & de pœna.

5. *Scæuola* lib. 6. Reſponſorum.

PEriculi pretium eſt, & ſi conditione quamuis pœnali non exiſtente, recepturus ſis quod dederis.

tur. Vſura eſt, non fœnus. Fœnoris vtriuſque [illegible] periculum eſt creditoris [illegible]

[illegible] ſic enim appellatur hic [illegible] ſed & nautica [illegible]

b In ſeruitia quidam [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a Ratio eſt quia l. 1. in alium loc. [illegible] Idem 1. ab [illegible].
b non cadant in aleæ ſpeciem ſi contractus de quibus nunc diſſeri tur, cum [illegible] naſcatur conditio quod in alea non eſt. l. 29. in fi. ſol. de præſ.
c Conditiones. Cuiac. ex Baſ. Nou. 1. obſ. 27. & 7. obſ. 11. arg. l. 4. infra [illegible] interuſ.
d Conditiones hæ tres poteſtatiuæ: ſub quibus poenam maiorem forte ſtipulamur ſi contra pactum factum fuerit. Quid habet vero di ſtipularie ſine in fraudem vſurarum legitimarum? non eſt: nec enim ſimplex pœna ſtipulatio hic eſt vt in illa. Baldus interim ſibi conſiſtit. Contractum innominatum verbis conditionalibus, neque fieri, vt & multi. [illegible]
e ſive per ſtichũ ſive per [illegible]. ſi non manumiſeris. Cuiac. ibid.
f vt in illa ſi poſtulatione, ſi intra certum tempus pecunia non reddentur, poſt redderet. l. 40. §. de reb. cred. l. 90. inf. de verb. oblig.
g at nec dubitabis in his omnibus, & pactum ſine ſtipulatione, ad augendam obligationem prodeſſe. Nov. 5. obſ. 1.
h Conditiones hæ duæ quæ dicuntur caſuales & fortuitæ: quæ eſſe operam requirant, efficiuntur tamen hoc aleæ quaſi ſpeciem continent & veræ conditionis inſtar ſunt: vt ea ex cauſa dubiam non ſit ob incertum euentum, & ſortis periculum. Scire ſupra ſortem poſſet. Hæ conditiones à ſuperioribus differunt: hæ enim, velut pœnales ſunt, illæ negligentiæ nomine & ſine effectu non ſecuta, committuntur: hæ futuræ ſolum poteſtate & effectu ſecuto vim ſuam obtinent, vt in his maior ſit rabitatio, quam in illis, & tamen periculi pretium vtrobique eſt: & adiectio vltra legitimam vſurarum modum debetur, pactum vſurarum ſine ſtipulatione his caſibus prodeſt. v. [illegible] 2. obſer. 1. erogato in apparatum, ſi expiſces redderet. Hoton. 3. obſ. 7. exiſtimat ita legendum ſi, hac verba placimus paucos ab imperito interprete ſublata ſub hoc verbo, erogato.
i ſub victum & exercitationem, quam legem poſuerit & ſibi Terentianus Maurus vocat. Cuiac. 9. obſ. 18. Athletæ ſolebant ſe multorum tempore ſolendæ alea, vt eo robuſtiores eſſent. Hinc habitus Athleticus. l. ſi non vicerit, redderet. Cuiac. ibi. m alias l. 7. inf. eo. n ſic enim conſuetum erat. o. l. 122. §. 1. inf. de verb. oblig. p l. 6. l. 2. C. de pign. q l. 5. ſup. de pign.

inſuper aliquid præter pecuniam: ſi modò in aleæ ſpeciem non cadat b, veluti ea c, ex quibus condiciones d naſci ſolent: vt e ſi manumiſeris: ſi non illud feceris ſi non conualueris, & cætera ſi nec g dubitabis: ſi h piſcatori erogaturo i in apparatum, pluſimum pecuniæ dederim, vt ſi cepiſſet, redderet: & athletæ, vnde ſe exhiberet & exerceretque, vt ſi vicisset, redderet l.

1 ¶ In his autem omnibus & pactum m ſine ſtipulatione ad augendam obligationem prodeſt.

De naue peremptu: & pignoribus quæ ſunt in aliis nauibus.

6. *Paulus* lib. 25. Quæſtionum.

Fœnerator, pecuniam vſuris maritimis mutuam dando, quaſdam merces in naue pignori accepit n, ex quibus ſi non potuiſſet totum debitum exſolui, aliarum mercium aliis nauibus impoſitarum propriiſque fœneratoribus obligatarum, ſi quid ſuperfuiſſet, pignori accepit. Quæſitum eſt, naue propria perempta, ex qua totum ſolui potuit, an id damnum ad creditorem pertineat, intra præſtitutos dies amiſſa naue, an ad cæterarum nauium ſuperfluum admitti poſſit? Reſpondi: Alias quidem pignoris deminutio ad o damnum debitoris, non etiam ad creditoris pertinet. Sed cùm traiectitia pecunia ita datur, vt non aliàs petitio eius creditori competat, quàm ſi ſalua naui intra ſtatuta tempora peruenerit, ipſius crediti obligatio, non exiſtente conditione defeciſſe videtur. & ideo pignorum quoque perſecutio perempta eſt, etiam eorum, quæ non ſunt amiſſa ſi nauis intra præſtitutos dies periſſet, & conditionem ſtipulationis defuiſſe videri. Ideóque ſine cauſa de pignorum perſecutione, quæ in aliis nauibus fuerunt, quæri. Quando ergo ad illorum pignorum perſecutionem creditor admitti poterit: ſcilicet tunc, cum conditio p exſtiterit obligationis, & alio caſu pignus amiſſum fuerit, vel vilius diſtractum vel ſi nauis poſtea perierit, quàm dies q finitus periculo, exactus fuerit.

De pacto.

7. *Idem* lib. 3. ad Edictum.

In quibuſdam r contractibus etiam vſuræ debentur, quemadmodum s per ſtipulationem. Nam ſi dedero decem traiectitia, vt ſalua naue ſortem cum certis vſuris recipiam, dicendum eſt, poſſe me ſortem cum vſuris recipere t.

Si per creditorem ſteterit quominus acceperit.

8. *Vlpianus* lib. 77. ad Edictum.

Seruius ait pecuniæ traiectitiæ pœnam v peti non poſſe, ſi x per creditorem ſteterit quo minus eam intra certum y tempus præſtitutum accipiat.

De morte debitoris.

9. *Labeo* lib. 5. Pithanon à Paulo Epitomatorum.

Si traiectitiæ pecuniæ pœna z, vti ſolet, promiſſa eſt: quamuis eo die quo primum ſoluenda pecunia fuerit, nemo z vixerit, qui eam pecuniam deberet, tamen perinde z committi pœna poteſt, ac ſi fuiſſet a heres debitoris.

DE PROBATIONIBVS a,

& præſumptionibus a.

TIT. III.

De genere vel gente.

1. *Papinianus* lib. 3. Quæſtionum.

Quoties quæreretur b genus c vel gentem quis haberet, necne, eum d probare e oportet.

De affirmante & negante.

2. *Paulus* lib. 69 ad Edictum.

Ei incumbit probatio, qui f dicit g, non qui negat h.

De tacito fideicommiſſo.

3. *Papinianus* lib. 9. Reſponſorum.

Cum i tacitum k fideicommiſſum ab eo datur, qui tam in primo, quam in ſecundo teſtamento pro eadem parte, vel poſtea pro maiore heres ſcribitur: probatio l mutatæ voluntatis ei debet incumbere, qui m conuenitur n, cùm ſecreti ſuſcepti ratio plerumque o hominis p rerum perſuadeat, eos ita heredes ſcribere quorum fidem elegerunt.

De fuga ſerui.

4. *Paulus* lib. 6. Reſponſorum q reſpondit. q

Emptorem q probare debere, eum ſeruum de quo quæritur, antequam emeret, fugiſſe r.

De prohibitione iuris, 1. De emancipatione.

5. *Idem* lib. 9. Reſponſorum.

Ab ea parte, quæ dicit, aduerſarium ſuum s ab aliquo iure t prohibitum eſſe ſpecialiter lege, vel conſtitutione, id probari oportere.

1 ¶ Idem reſpondit, ſi quis negat v emancipationem rectè factam, probationem ipſum præſtare debere.

x Ratio [illegible] quæ ſolui poſſunt.
y [illegible]
z Pœna committitur, mortuo etiam debitore, vt hic. Quia in eo [illegible] hic mora ex contractu committitur, nec requiritur vera mora perſonæ, quæ adeſſe non poteſt, hereditate iacente, l. [illegible] 5. §. [illegible] 20. inf. [illegible].
a ſub [illegible] rerum natura. b q. C. 19. & 22. Bal. 3 [illegible] & 2 [illegible] 19. Vtilem eſt hunc titulum apparet, ex eo quod neque ius, neque voluntas defuncti quidquam poſſit vbi deficit probatio. l. 30. inf. de teſt. [illegible] quæ iuri comparatur [illegible] iuſtè veritatis appellatur, l. 4. in fi. C. de testa. & [illegible] appell. Quid eſt probatio? An rei dubiæ per argumenta, vt volunt quidam antiqui gloſſatores, per teſtes, inſtrumenta, indicia, præſumptiones, oſtenſio, vt vult Goffredus? vel dubiæ legitime facta probatio, vt Hoſtienſis? an euidens rei demonſtratio per modos legitimos factos à iure, vt vult Marheſianus? An ſides veri, legitimis modis & temporibus facta, vt vult Baldus? de quibus v. Petrum in [illegible] An qua rei controuerſæ, [illegible] tabulis iudici ſit fides, vt vult Duarenus 1. Diſput. 27. An quædam demonſtratio dicenti facta, quæ iudici facienda in cauſis apud eum controuerſis, vt vult Old. in Topicis, & tract. de prob. in pr. An inſtrumenta, vel teſtimonia, quibus res ſi. [illegible] ſit Cuiac. ſic. intentionis ſuæ legitima fides iudici ab actore, reo, vel vtroque facta. Cuiac. ibid.
a Quia probationum ſpecies [illegible] rumores, perſonæ ſiue teſtes, [illegible] l. 1. C. de fid. inſt.

directa, obliqua, plena (qualis eſt quæ per duos aut plures teſtes, per ſcripturas fide dignas, confeſſionem factam in iure, euidentiam facti, ſolennitatem, de quo tamen v. d. vlt. C. de legitimam præſumptionem, de qua v. d. l. vlt. ſic indicia, [illegible] C. [illegible] Oldendorp. 3. de prob.) ſemiplena, qualis eſt vnus teſtis, literarum comparatio, & cæteras præſumpta, leuis præſumptio, v. Oldendorp. c. 3. de prob.
a 2. Rel. 21. Præſumere, eſt ante ſumere, ſedere, accedere, tentare, aliquid contra hos prius aggredi, præoccupare, putare, præſagire, confidere, cogitare, deſtinare. Præſumptio, eſt coniectura ſeu diuinatio in rebus dubiis collecta per rerum circumſtantias argumenta vel indicia ſequutur euidentiam. Oldend. in Topicis [illegible] de præſumpt. (v. 3. Regum 3 c. 2. [illegible] de præſumpt.) vel, præſumptiones, ſunt anticipationes quædam de eo quod in re eſt, communi ſenſu perceptæ ex eo quod plerumque intelligitur, quodque plerumque fit, quæ probationem tamen in eum transferunt contra quem faciunt. Cuiac. ſic. velliter de præſumptionibus tractat Oldendorpius d. loc. ſubtiliter verò Alciat. in ſuo de præſumpt. tractatu. Porrò, Præſumptionum alia maior, alia minor, hæc ſortitur, alia à lege introducta & de iure, quia à lege ſtat, & habetur à lege pro vero. Eſtque nihil aliud Alciato (2. parte præſumpt.) quàm diſpoſitio legis præſumentis, & ſuper præſumpto tanquam ſibi comperto ſtatuentis: contra quam non admittitur probatio. v. l. vlt. C. ad Velleian. alia iuris tantum, quæ eidem Alciato (in 3. parte præſumpt.) nihil aliud eſt quam probabilis coniectura ex certo ſigno proueniens, quæ non alio adducto pro veritate habetur. Differt præſumptio à probatione. Probatio per ſe, præſumptio per ea quæ certa ſunt fidem facit, v. l. 52. infra de contr. & emend. Differt à fictione quia fictio aduerſatur veritati, præſumptio fundatur in veritate: ideoque contra fictionem non admittitur probatio: quid enim efficeret probatio veritatis vbi fictio aduerſus veritatem fingit? ideoque ſuper falſo & certo fingitur, ſuper incerto & vero præſumitur. Porrò, fictio nihil aliud eſt quàm legis aduerſus veritatem in re poſſibili, ex iuſta cauſa, diſpoſitio, v. Alciat. in 1. parte præſumpt. n. 2. h in ſucceſſionibus & tutelis, ad agnatos enim & gentiles ſolent deferri. arg. l. 10. l. de grad.
c Genus à gente hic ſeparatur. Inter aſcendentes, & deſcendentes eſt genus: inter agnatos, gentilesque etiam gens eſt. Abuſiuè tamen genus pro gente interdum ſimulatur. & in hæc duo genus & gentem diuiduntur iure ciuili ſanguinis coniunctio. Porrò, quod ad genera attinet, ea diuiſa erant in ſtirpes, familias ſiue domos, l. pen. in ſi. [illegible] ita hereditatis diuiſio in ſtirpes, §. cum filius, inſt. de hereditate quæ ab inteſt. non eſt in gentem ſed in diuerſas vnius gentis ſtirpes ſeu domos diuiſio. Patet enim omnes ex eadem gente eſſe, non tamen ex eadem domo, & contrà non ex eadem domo ſine ſtirpe eſſe poſſibili ex eadem gente [illegible] adde quæ ſcripſi ad l. 191. [illegible] Renuerdus 5. [illegible] 1.
d qui dicit ſe eſſe ex ea gente, de cuius ſucceſſione & tutela agitur, facit Nou. de ſucceſſionibus 36. §. 2. ideoque ſi inter duos litigetur de cognatione, ambo probationes afferre tenentur d. Nou. 16.
e Probanda gens eſt quoties dubitum de genere alicuius quæſtio eſt, ex viraque parte, cognitionaliter non acceperit. adde Nou. 96.
f l. 23. C. de Nou. 18. c. 8. Affirmatiua probatione indiget, non negatiua. Affirmanti ſolum incumbit probatio, non neganti. l. 23. C. de.
g d. l. 21. id eſt, actor l. 23. §. 1. eo. ſeu is qui agit, vt emptor, l. 4. patronus, l. 6. heres l. 12. in fin. qui de læſione conqueritur, l. 15. qui voluntatem mutatam dicit l. 22. creditor l. 11. l. 23. debitor ſolutam pecuniam affirmans, l. 1. C. de l. 12. §. 1. [illegible]. h Cur ita? v. l. 23. in fin. C. eod. i Tacitum fideicommiſſum in vno teſtamento relictum, intelligitur in alio repetitum, niſi coniecturæ contrariæ ſint. Tacitum eſt, cum ſecreto capaci relinquitur, vt incapaci reſtituat.
k de quo v. l. 103. l. de leg. 1. l v. l. 18. l. 40. §. de iure fiſci, l. 22. C. eo.
m Hic igitur caſus excipitur à regula ſuperiore, l. 2. l. eod. & meritò: dum enim putant teſtatores & heredes nouatis teſtamentis occultiùs rem in fraudem legum gerere, maiore digni odio ſunt habendi. Frecius hic.
n à filco, qui vult hereditatem auferre tanquam ab indigno, quòd fidem ſuam primo teſtamento commendauit de reſtitutione facienda incapaci, l. 3. §. [illegible] 3. l. de iure fiſci. Ita qui tacitam fidem accommodauit alicui in primo eiuſdem teſtamento, probare cogitur ſe tacitam fidem eidem non accommodaſſe in eius ſecundo teſtamento. Nec enim præſumitur mutata teſtatoris vel heredis ſecreti voluntas. Qui tacitam fidem primo teſtamento accommodauit, idem & in ſecundo eandem accommodaſſe præſumitur, niſi probet contrarium. In ſecundo videntur repetita quæ fuerunt in primo, v. tamen l. 28. §. de adimend. l. ſocius 48. l. de iure fiſci. o v. quæ ſcripſi ad l. 9. in verbo plerumque, l. eo. Præſumptiones ducuntur ex eo quod plerumque fit. p i. teſtatoribus. Romani rerum, hic nihil aliud quam teſtatores, alias domini rerum principes. q Niſi probetur, emptor probat ſeruum ante venditionem fugiſſe 22. Sen. l. c. 4. Probare tempus is debet, quo tempore vitium. r v. l. 7. l. eo. ſ poſt adiuditionis, vt l. 5. C. de poſtul. hinc colliges negatiuam ab eo probandam eſſe, qui in eo fundamentum ſuæ intentionis facit, & quo ea vtitur aduerſus communem opinionem, vel ita: Probare quid iure prohibitum, ſeu iuris prohibitionem & exceptionem is debet, qui eam in iudicium deducit? quippe iure permiſſum & ſolitum quidque præſumitur, niſi contrarium probetur: adde l. 17. §. de ſer. vrb. præd. l. 27. C. de [illegible] l. 23. in fin. C. de appell. t vt in l. 1. C. [illegible] l. [illegible] iudicat. [illegible] v Quia præſumitur iuridicè ſolennis & actus ſolennitas.

…ersidad Rey Juan Carlos

De alienatione in fraudem patroni.

6. *Scæuola* libro 2. Reſponſorum.

PAtronum manifeſtè docere debere libertum in fraudem ſuam aliquid dediſſe, vt partem eius quod in fraudem datum eſſet, poſſit auocare.

De fuga ſerui.

7. *Paulus* libro 2. Sententiarum.

CVm de probatione prioris fugæ deficit, ſerui quæſtioni credendum eſt. In ſe enim interrogari, non pro domino aut in dominum videtur.

De patria poteſtate. De libertate.

8. *Idem* lib. 12. ad Plautium.

SI filius in poteſtate patris ſe eſſe negat, prætor cognoſcit, vt prior doceat filius: quia & pro pietate, quam patri debet, præſtare hoc faciendum eſt, & quia ſe liberum eſſe quodammodo contendit. Ideo enim, & qui ſe ad libertatem proclamat, prior docere iubetur.

De pacto perſonali, vel in rem.

9. *Celſus* lib. 1. Digeſtorum.

SI pactum factum ſit, in quo heredis mentio non fiat, quæritur, an id actum ſit, vt ipſius duntaxat perſona eo ſtatueretur? ſed quamuis verum eſt, quod, qui excipit, probare debeat quod excipitur, attamen de ipſo duntaxat, ac non de herede eius quoque conueniſſe, petitor, non qui excipit, probare debet: quia plerumque tam heredibus nostris, quam nobiſmet ipſis cauemus.

De cenſu & monumentis publicis.

10. *Marcellus* lib. 5. Digeſtorum.

CEnſus & monumenta publica, potiora teſtibus eſſe, ſenatus cenſuit.

De fideiuſſoribus tutorum.

11. *Celſus* libro 11. Digeſtorum.

NOn eſt neceſſe pupillo probare, fideiuſſores pro tutore datos, cùm accipiebantur, idoneos non fuiſſe. Nam probatio exigenda eſt ab his, quorum officij fuit prouidere, vt pupillo caueretur.

De legato in teſtamento & in codicillis relicto.

12. *Idem* lib. 17. Digeſtorum.

QVingenta teſtamento tibi legata ſunt: idem ſcriptum eſt in codicillis poſtea ſcriptis. Refert, duplicare legatum voluerit, an repetere: & oblitus, ſe in teſtamento legaſſe, id fecerit. Ab vtro ergo probatio eius rei exigenda eſt? Prima fronte æquius videtur, vt petitor probet, quod intendit. Sed nimirum probationes quædam à reo exiguntur. Nam ſi creditum petam, ille reſpondeat, ſolutam eſſe pecuniam: ipſe hoc probare cogendus eſt. Et hic igitur, cùm petitor duas ſcripturas oſtendit, heres poſteriorem inanem eſſe, ipſe heres id approbare iudici debet.

De probatione ætatis.

13. *Idem* lib. 30. Digeſtorum.

CVm de ætate hominis quæreretur, Cæſar noſter in hæc verba reſcripſit. Et durum & iniquum eſt, cùm de ſtatu ætatis alicuius quæreretur, & diuerſæ profeſſiones proferuntur, eam potiſſimum ſtare, quæ nocet: ſed cauſa cognita veritatem excuti oportet, & ex eo potiſſimum annos computari, ex quo præcipuam fidem in ea re conſtare, credendum videtur.

De cauſa ſtatus.

14. *Vlpianus* lib. 2. de Officio Conſulis.

CIrca eum, qui ſe ex libertinitate ingenuum dicat, referendum eſt, quis actoris partibus fungatur.

¶ Et ſi quidem in poſſeſſionem libertinitatis fuit, ſine dubio ipſum oportebit ingenuitatis cauſam agere, docereque, ſe ingenuum eſſe.

¶ Sin verò in poſſeſſione ingenuitatis ſit, & libertinus eſſe dicatur (ſcilicet eius, qui ei controuerſiam mouet) hoc probare debet, qui eum dicit libertum ſuum: quid enim intereſt, ſeruum ſuum quis, an libertum contendat?

¶ Si quis autem fiducia ingenuitatis ſuæ vltro in ſe ſuſcipiat probationes, ad hoc vt ſententiam ferat pro ingenuitate facientem (hoc eſt, *ingenuum ſe eſſe* pronuntietur) an obtemperare ei debeat, tractari poteſt. Et non abs re eſſe opinor, morem ei geri probandi ſe ingenuum, & ſententiam ſecundum ſe dandam, cùm nulla captio intercedat iuris.

De eo qui quaſi filius defuncti fideicommiſſum ſoluit, & cautionem accepit.

15. *Modeſtinus* lib. 12. Reſponſorum.

QVidam quaſi ex Seia ſuſceptus à Gaio Seio, cùm Gaius fratres haberet, hereditatem Gaij iuſſit à fratribus eiuſdem, quaſi ex mandatu defuncti, fideicommiſſi ſolutione cautionem accepit [illegible] cognito quòd filius fratris eorum non fuiſſet [illegible] cum eo de hereditate fratris poſſint [illegible] emiſſam manum [illegible] ab eis quaſi filio [illegible] Modeſtinus reſpondit, cautionem à exſoluti fideicommiſſi [illegible] eius, qui probari poteſt à fratribus defuncti filium [illegible] non eſſe, minime confirmatam eſſe, ſed hoc ipſum à fratribus probari debet.

De profeſſione matris & aui.

16. *Terentius Clemens* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

ETiam matris profeſſio filiorum recipitur: ſed & aui recipienda eſt.

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

De lege Falcidia.

17. *Celſus* libro 6. Digeſtorum.

CVm de lege Falcidia quæritur, a heredis probatio eſt b, locum e habere legem Falcidiam: quod dum probare non poteſt, d merito condemnabitur.

De operis liberti. De præiudicio. 1. De dolo. 2. De interrogatione in iure.

18. *Vlpianus* lib. 6. Diſputationum.

QVotiens operæ quaſi à liberto petuntur, probationes ab eo, qui e ſe patronum dicit, exiguntur: & ideo Iulianus ſcripſit, licèt in præiudicio poſſeſſor patronus eſſe videtur, verum partibus actoris non liberum fungi debere, ſed eum, qui ſe patronum eſſe contendit.

1 ¶ Qui *dolo dicit factum aliquid*, licèt in exceptione f, docere dolum admiſſum debet.

2 ¶ Interrogationis g factæ probationem actori imponi debere: h est, ei qui in iure interrogatum dixit reſpondiſſe, *ſe ſolum heredem eſſe*: vel, ſi tacuiſſe i dicitur interrogatus, æque tantundem erit dicendum, impoſitam k probationem l non ei, qui excepit ſe non reſpondiſſe, ſed actori.

De exceptionibus. 1. De promiſſione iudicio ſiſti. 2. De exceptione procuratoria. 3. De compenſatione. 4. De re iudicata, vel iureiurando, vel alea.

19. *Idem* lib. 7. Diſputationum.

IN k exceptionibus l dicendum eſt, reum partibus actoris fungi oportere: ipſumque exceptionem, velut intentionem implere: vt putà ſi pacti conuenti exceptione vtatur: docere debet pactum conuentum factum eſſe.

1 ¶ Cùm quis promiſiſſet iudicio ſe ſiſti, & reipublicæ cauſa abfuiſſe dicat, & ob id non ſtetiſſe, vel dolo malo aduerſarij factum, quo minus ſiſteretur, vel valetudinem ſibi impedimento fuiſſe, vel tempeſtatem m: probare n eum id oportet o.

2 ¶ Sed & ſi procuratoria p quis exceptione vtatur, *eo quòd non q licuiſſet aduerſario dare*, vel *dari ſ procuratorem*, probare id oportet obijcientem exceptionem.

3 ¶ Idem erit dicendum, & ſi ea pecunia petatur, quæ penſatas dicitur.

4 ¶ Hoc amplius, ſi iudicatæ rei, vel iuriſiurandi conditio delata dicatur de eo, quod non petitur, ſiue in alea r geſtum eſſe contendatur: eum implere probationes oportet.

De libero homine capto, & in vinculis habito.

20. *Iulianus* ſ lib. 43. Digeſtorum.

SI quis liberum hominem vi rapuerit, in r vinculis habuerit: is indigniſſimè commodum y poſſeſſoris conſequeretur: quia probari non poterit, hominem eo tempore, quo primum lis ordinaretur, in libertate fuiſſe.

De legato rei alienæ vel obligatæ.

21. *Marcianus* libro 6. Inſtitutionum.

VErius eſſe exiſtimo, ipſum qui agit, id eſt legatarium, x probare a oportere, ſciſſe alienam b rem vel obligatam legare defunctum: non heredem probare oportere, ignoraſſe alienam vel obligatam: quia ſemper neceſſitas probandi incumbit illi qui agit.

De mutatione voluntatis.

22. *Vlpianus* lib. 8. Reſponſorum.

EVm qui voluntatem mutatam a dicit, probare hoc debere.

De actione hypothecaria.

23. *Marcianus* lib. ſingulari ad formulam hypothecariam.

ANte omnia probandum eſt, quod b inter agentem & debitorem conuenit, vt pignori hypothecæve ſit: ſed & ſi hoc probet actor, illud quoque implere debet, rem pertinere ad debitorem eo tempore, quo conuenit de pignore c, aut cuius voluntate hypotheca data ſit.

De chirographo cancellato.

24. *Modeſtinus* libro 4. Regularum.

SI chirographum cancellatum e fuerit, licèt præſumptione f debitor liberatus eſſe videtur, in eam tamen quantitatem, quam manifeſtis probationibus creditor ſibi adhuc deberi oſtenderit, rectè debitor conuenitur.

De condictione indebiti.

25. *Paulus* libro 3. g Quæſtionum.

CVm h de indebito quæritur, quis probare debet non fuiſſe debitum? Res ita temperanda eſt: vt ſi quidem is, qui accepiſſe dicitur rem vel pecuniam indebitam, hoc negauerit, & ipſe qui dedit, legitimis i probationibus ſolutionem adprobauerit: ſine vlla diſtinctione ipſum, qui negauit ſeſe pecuniam accepiſſe, ſi vult audiri, k compellendum l eſſe ad probationes præſtandas, quòd pecuniam debitam accepit: per l enim abſurdum eſt, eum, qui ab initio negauit pecuniam ſuſcepiſſe, poſtquam fuerit conuictus eam accepiſſe, probationem non debiti ab aduerſario exigere.

¶ Sin m verò ab initio confiteatur quidem ſuſcepiſſe pecunias, dicat autem n non indebitas ei fuiſſe ſolutas, præſumptionem videlicet pro eo eſſe qui accepit, nemo dubitat: qui enim ſoluit, nunquam ita reſupinus o eſt p, vt facilè ſuas pecunias q iactet, & indebitas effundat: & maximè ſi ipſe qui indebitas dediſſe dicit, homo diligens eſt, & ſtudioſus paterfamilias: cuius perſonam incredibile eſt in aliquo r facilè erraſſe: & ideo eum qui dicit indebitas ſoluiſſe, compelli ad probationes, quòd per dolum accipientis, vel aliquam iuſtam ignorantiæ cauſam indebitum ab eo ſolutum, & niſi hoc oſtenderit, nullam eum repetitionem habere.

1 ¶ Sin autem is qui indebitum queritur, vel ſ pupillus t, vel minor ſit, vel mulier, vel forte vir quidem perfectæ ætatis, ſed miles u vel agricultor x, & forenſium rerum expers, vel alias ſimplicitate y gaudens, & deſidia z deditus: tunc eum qui accepit pecunias, oſtendere, bene eas accepiſſe, & debitas ei fuiſſe ſolutas, & ſi non oſtenderit, eas redhibere.

2 ¶ Sed hæc ita, ſi a totam ſummam indebitam fuiſſe ſolutam, is qui dedit, contendat. Sin autem pro parte quæritur, quòd b pars pecuniæ ſoluta debita nō eſt: vel quòd ab initio quidem debitum fuit, ſed vel diſſoluto debito, poſtea ignarus iterum ſoluit, vel exceptione tutus errore eius, pecunias dependit: ipſum omnimodo hoc oſtendere, quòd vel plus debito perſoluit, vel iam ſolutam pecuniam per errorem repetita ſolutione dependit, vel tutus exceptione ſuam neſciens proiecit pecuniam ſecundum generalem regulam, quæ eos, qui opponendas eſſe exceptiones affirmant c, vel ſoluiſſe d debita contendunt, hæc oſtendere exigit.

a Probare legitimæ ætatis (minorem puto annis 20, militem & laicum [illegible]) [illegible] interrogari & iudicii [illegible] ad veritatem inquirendam [illegible] l. 20. ff. de quaeſt. l. vlt. C. de his quib. vt indign. [illegible]
b Poteſt autem id facili ex inuentario probare. l. vlt. §. 10. C. de iure delib. [illegible]
c Probare Falcidiæ locum eſſe, heres qui ea vti debere [illegible] an hic quæſtio eſt de legatorum non honorum quantitate? an hic agitur de bonis æſtimandis, non de patrimonii quantitate? [illegible]
d Probatio eſt incumbit, qui dicit aduerſarium [illegible]
e Probare ſe patronum debet [illegible]
f [illegible] Probare dolum is debet, qui dolum agendo vel excipiendo admiſſum eſſe ait: Nec enim dolus præſumitur niſi probetur. l. 6. C. de dolo.
g Probare exceptionem impedimenti, exclusionis peremptoriæ, dilatoriæ, vel declinatoriæ is debet, qui exceptionem allegat.
h [illegible] de interrog. [illegible] probatione. [illegible]
k An id probabit etiam iuramento? Iacobus de Arena [illegible] Butrius, Andreas & Richardus [illegible] apud Albericum & Baldum [illegible]
l l. 5. l. 9. l. 18. [illegible] in exceptionibus reus actor eſſe [illegible] 22. Synopſ. [illegible]
m [illegible] vel cuſtodiam l. 2. C. quibus cauſ. maior.
n l. 3. C. de excep.
o Quomodo quis ſe impeditum fuiſſe probare poterit? [illegible]
p De procuratoria exceptione, adde §. vlt. Inſt. de excep.
q *Paul.* 1. *ſent.* 2. Infames cognitores fieri non poſſunt. [illegible]
r [illegible]
s [illegible]
t [illegible] poſſeſſionem non liberare poſſeſſorem [illegible]
u probationes [illegible]
y Poſſeſſionis commodo non fruitur qui liberum hominem detinet.
z [illegible]
a [illegible]
b [illegible]

[illegible] extat apud authorem Synopſeos 22. Tit. [illegible] Marti. [illegible]
i Probata numeratione per creditorem, is qui pecuniam recepit, ſe indebitam accepiſſe [illegible] probare cogitur. [illegible]
k vel ideo quòd contra negantem, ſe mendacio conuictus præſumitur contra [illegible]
l [illegible] Reus negat ſe quidquam ab actore accepiſſe [illegible]
m qui dicit acceptas à ſe pecunias, ſed non indebitas, probare non tenetur [illegible]
n [illegible]
o [illegible]
p Prudens paterfamilias non præſumitur errare. [illegible]
q [illegible]
r quod in parte verum eſt præſumitur in totum verum eſſe. *Bald.*
f Probandi onus ab actore in reum conuertitur [illegible] pupillus, minor, mulier, miles, ſimplex. [illegible]
t [illegible]
u [illegible]
x [illegible]
y [illegible]
z [illegible]
a Qui dicit ſe indebitum ſoluiſſe [illegible]
b [illegible]
c Exceptionem quidem [illegible]
d Probare ſolutionem factam eſſe debet qui [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

3 ¶ In omnibus autem viſionibus *a*, quæ prepoſtrimus, licentia concedenda eſt ei, cui onus probationis incumbit, adverſario ſuo de rei veritate iuſiurandum *b* inferre, prius ipſo pro calumnia iurante *c*: vt iudex iuramenti fidem ſecutus, ita ſuam ſententiam poſſit formare, iure referendæ *d* religionis ei ſeruando.

4 ¶ Sed hæc vbi *e* de ſolutione indebiti quæſtio eſt. Sin *f* autem cautio indebitè expoſita eſſe dicatur, & indiſcretè *g* loquitur: tunc eum, in quem cautio expoſita eſt, compelli *h* debitum eſſe oſtendere, quod in cautionem deduxit: niſi ipſe ſpecialiter qui cautionem expoſuit, cauſas *i* explanauit, pro quibus eandem conſcripſit: tunc enim ſtare *k* eum oportet ſuæ confeſſioni *l*: niſi euidentiſſimis probationibus in ſcriptis *m* habitis oſtendere paratus ſit, ſeſe hæc indebitè promiſiſſe.

De tacita remiſſione fideicommiſſi.

26. *Papinianus* lib. 20. Quæſtionum.

PRocula *n* magnæ quantitatis fideicommiſſum à fratre ſibi debitum, poſt mortem eius in ratione cum heredibus compenſare vellet, ex diuerſo autem allegaretur, nunquam *o* id à fratre, quamdiu vixit, deſideratum, cum variis *p* ex cauſis ſæpe (in) rationem fratris pecunias ratio Proculæ ſoluiſſet: Diuus Commodus, cum ſuper eo negotio cognouiſſet, non admiſit compenſationem, quaſi tacitè fratri fideicommiſſum fuiſſet remiſſum.

De confeſſione teſtatoris.

27. *Scæuola* lib. 33. Digeſtorum.

QVi teſtamentum *q* faciebat, ei qui vſque ad certum modum capere poterat *r*, legauit licitam *ſ* quantitatem deinde ita locutus eſt: *Titio centum do lego quæ mihi pependit* [illegible] *quæ ideo ei non ſumi, quod eorum ſummam & ſubſtantiam* [illegible] *à matre ſuſceperat, in ſinu* [illegible] *habui* [illegible] *Titio reddi & ſolui* [illegible] *de ſubſtantia mea centum quinquaginta* [illegible] *de Calendario* [illegible] *à matre receperat Titius* [illegible] quæro, an Titius ea exigere poſſit? Reſpondit, ſi Titius ſuprà ſcripta ex ratione ſua ad teſtatorem perueniſſe probare *x* potuerit, exigi *a* videtur *b*: enim eo quod ille plus capere non poterat, in fraudem legis hæc in teſtamento adiecit.

Si quæratur de memoria facti.

28. *Labeo* lib. 7. Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI arbiter *c* animaduertere debeat, an *d* operis facti memoria exſtet *e*, hoc ei quærendum eſſe, aliquis meminerit, id opus factum eſſe. *Paulus*: Imò cùm in arbitrio quæritur, memoria facti operis exſtet, necne, non hoc quæritur, *num aliquis meminerit, quo die, aut quo* [illegible] *factum ſit: ſed num* [illegible] *aliquo modo probari poſſit, quando id opus factum ſit*: & hoc ita quod Græci dicere ſolent: [illegible] *h* enim poteſt hoc *i* memoria non teneri *k*: *cum* [illegible] (puta) *factum*: cùm interim nemo ſit eorum, qui meminerit, quibus conſulibus id videritſed cum *a* omnium hæc eſt opinio, nec *b* audiſſe, nec vidiſſe, cum id opus fieret: neque ex iis audiſſe *c*, qui vidiſſent, aut audiſſent: & hoc inſinitè ſimiliter ſurſum *d* verſum accidet *e*: cùm memoria operis facti non exſtaret.

Si quæratur, an ſit filius. 2. *De profeſſione.*

29. *Scæuola* lib. 9. Digeſtorum.

IMperatores Antoninus & Verus Auguſti Claudio Apollinari reſcripſerunt in hæc verba: Probationes *f*, quæ de filiis dantur, non in ſola affirmatione *g* teſtium conſiſtunt, ſed & epiſtolas *h*, quæ vxoribus miſſæ allegarentur, ſi de fide earum conſtitit, nonnullam *i* vicem inſtrumentorum obtinere decretum eſt.

1 ¶ Mulier grauida repudiata *k*, filium enixa abſente marito, ſpurium *l* in actis *m* profeſſa *n* eſt: quæſitum eſt, an is in poteſtate patris ſit, &, matre inteſtata mortua, iuſſu eius hereditatem matris adire poſſit, nec obſit profeſſio à matre irata *o* facta? Reſpondit, veritati *p* locum ſuperfore.

De fideicommiſſo, vel alimentis [illegible]

30. Libro primo Reſponſorum *Feſto* reſpondit.

SI ancilla fuit, ad libertatem perductam non videri, neque *q* per *r* fideicommiſſi *ſ* [illegible] ſibi probationem, nec quòd alimenta ſunt, vt meretrici præſtita *u*.

De commemoratione in chirographo pecuniarum ex alia cauſa debitarum.

31. Libro ſecundo *Marcellus Sabino*.

COmmemorationem in chirographo pecuniarum, quæ ex alia cauſa *ſ* deberes dicuntur, ſaltem iam obligationis non *x* habere *a*.

DE FIDE *b* INSTRVMENTORVM, & amiſſione *c* eorum.

TIT. IV.

Inſtrumentorum definitio & exempla.

Paulus lib. 2. Sententiarum.

INſtrumentorum *a* nomine ea omnia accipienda ſunt *b*, quibus cauſa inſtrui *c* poteſt: & ideo tam teſtimonia *e* quàm perſonæ

[illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f Filiatio (ſeu [illegible]) probatur teſtibus. [illegible]

g [illegible]

h quibus probatio impleri ſolet. [illegible]

[illegible]

a 2 inſtrumentorum † loco † habentur.

De authenticis, & indice, & exemplo.

2. *Idem* lib. 5. Sententiarum.

QVicunque *c* à fiſco conueniuntur, non *d* ex indice & *e* exemplo alicuius ſcripturæ, ſed ex *g* authentico *h* conueniendus *i* eſt: ita ſi contractus fides poſſit oſtendi. Cæterum *k* calumnioſam *l* ſcripturam vti *m* in iudicio obtinere non conuenit.

De die repoſita.

3. *Idem* lib. 5. Reſponſorum reſpondit.

REpetita *n* quidem die cautionem interponi non nocuiſſe, ſed falſi *o* crimen, quantum *p* ad eos *q* qui in hoc conſenſerant, contractum non videri: cum inter præſentes, & conuenientes, res acta ſit: magiſque debitor, quàm creditor deliquerit.

De ſcriptura.

4. *Gaius* libro ſingulari de Formula hypothecaria.

IN *r* re hypothecæ nomine obligata, ad rem non pertinet, quibus fit *ſ* verbis: ſicuti eſt & in his obligationibus, quæ conſenſu contrahuntur, & ideo & ſine ſcriptura ſi conuenit *t*, vt hypotheca ſit, & probari *u* poterit: res obligata erit, de qua conueniunt: fiunt enim *x* de his ſcripturæ, vt, quod actum eſt, per eas facilius probari poſſit: & ſine *y* his autem valet, quod actum eſt, ſi habeat probationem, ſicut & nuptiæ *z* ſunt, licèt teſtatio ſine ſcriptis habita eſt.

5. *Calliſtratus* lib. 2. Quæſtionum.

SI res geſta, ſine literarum quoque conſignatione, veritate factum ſuum præbeat: non ideo minus valebit, quòd inſtrumentum nullum de ea interceſſit *a*.

De tabulis teſtamenti deponendis.

6. *Vlpianus* lib. 50. ad Edictum.

SI *b* de tabulis teſtamenti deponendis agatur, & dubitetur cuius depone oporteat: ſemper *c* ſeniorem *d* iuniori *e*, & amplioris honoris *f* inferiori, & marem *g* fœminæ, & ingenuum libertino præferemus *h*.

DE TESTIBVS *i*.

TIT. V.

Vſus Teſtium. 1. Qui & in quibus cauſis teſtes adhibeantur. 2. De numero teſtium conuocandorum.

Arcadius, qui & Chariſius lib. ſingulari de teſtibus.

TEſtimoniorum vſus *k* frequens *l*; ac *m* neceſſarius *n* eſt: & ab his præcipuè exigendus *o*, quorum fides non vacillat *p*.

1 ¶ Adhiberi quoque teſtes poſſunt, non *q* ſolùm in criminalibus cauſis, ſed etiam in pecuniariis litibus, ſicubi res poſtulat: & hi quibus non interdicitur teſtimonium, nec vlla lege *r* à dicendo teſtimonio excuſantur.

2 ¶ Quanquam *s* quibuſdam *t* legibus ampliſſimus numerus teſtium definitus ſit, tamen ex conſtitutionibus Principum, hæc licentia ad ſufficientem numerum teſtium coarctatur, vt iudices moderentur *u*, & eum ſolùm numerum teſtium, quem neceſſarium *x* eſſe putauerint, euocari patiantur: ne *y* effrænata poteſtate ad vexandos homines ſuperflua multitudo teſtium protrahatur.

De fide teſtium examinanda. 5. De ... præſtantibus, & ... 5. De libertis, ... publica, & aliis ... 6. De teſtibus euocandis.

2. *Modeſtinus* lib. 8. Regularum.

IN *z* teſtimoniis autem dignitas *a*, fides *b*, mores, grauitas examinanda eſt. & ideo teſtes, qui aduerſus fidem ſuam teſtationis vacillant *c*, audiendi non ſunt.

3. *Calliſtratus* lib. 4. de Cognitionibus.

TEſtium *d* fides diligenter *e* examinanda eſt, ideoque in perſona eorum exploranda erunt in primis *f* conditio *g* cuiuſque: vtrum quis decurio *h*, an plebeius *i* ſit: & an honeſtæ, & inculpatæ vitæ, *k* an verò notatus quis, & reprehenſibilis: an locuples *l*, vel *m* egens *n* ſit, vt lucri *o* cauſa quid facilè admittat: vel an inimicus *p* ei ſit, aduerſus quem teſtimonium fert: vel amicus *q* ei ſit, pro quo teſtimonium dat: nam ſi careat ſuſpicione teſtimonium, vel propter perſonam, à qua fertur, quòd honeſta *r* ſit, vel propter cauſam, quòd neque lucri, neque gratiæ *s*, neque inimicitiæ cauſa ſit: admittendus eſt.

1 ¶ Ideoque Diuus Hadrianus Vibio Varo legato prouinciæ Ciliciæ reſcripſit, eum, qui iudicat magis poſſe ſcire quanta fides habenda ſit teſtibus: verba epiſtolæ hæc ſunt: Tu magis ſcire potes quanta fides habenda ſit teſtibus: qui & cuius dignitatis, & cuius æſtimationis ſint: & qui ſimpliciter *t* viſi ſint dicere, vtrum vnum eundémque meditatum *u* ſermonem attulerint, an ad ea quæ interrogaueras, ex tempore verisimilia reſponderint.

2 ¶ Eiuſdem quoque Principis extat reſcriptum ad Valerium Verum de excutienda fide teſtium in hæc verba: Quæ *x* argumenta ad quem modum probandæ cuique rei ſufficiant, nullo *y* certo modo ſatis definiri poteſt: ſicut non ſemper, ita ſæpe, ſine publicis monumentis cuiuſque rei veritas deprehenditur, aliàs *z* numerus ...

a Teſtes ſide digni ... tam in pecuniariis, quàm in criminalibus cauſis, quibus à lege non eſt interdictum, & qui non excuſantur, *Syn. cod.* ...

b ſimilitis.

c omnes enim admittuntur ad teſtimonium dicendum, qui non prohibentur ...

e Teſtium maioris numeri quanquam leges ... ſufficiens ... plurium ...

... legis ... fœminarum ... plures quàm decem ... ſecundum ... Verbis. Itaque ...

g vt ſcribit *l. 1.* ... *§. 1. ad l. Corn. de falſ.* ... Teſtimonia & ... inſtrumentorum loco habentur.

† Ita condemnatus à iudice ... ſuis ac documentis probauerit ... perſonis & teſtibus probare poterit ...

b adde alia publica, ciuilia, vel criminalia, quæ vel authores habent iudices ... Priuata verò ſunt, priuata & domeſtica ...

[illegible]

c Referat hæc ſententia apud Paulum 5. ſent. 12. §. 11.

d Authenticis ſcripturis fides adhibetur, non eorum exemplis. Non hæc ſed illa ...

e al. vel exemplo, & ita apud Paulum ...

f exemplari. g al. vel, & ita apud Paulum ...

h ...

k Calumnioſa ſcriptura ...

[illegible]

a Teſtimoniorum vſus neceſſarius eſt. ...

[illegible]

b Ita *l. 1.* ... *l. 3. §. 1.* ...

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

merus teſtium, aliàs dignitas & auctoritas, aliàs veluti conſentiens fama confirmat rei, de qua quæritur, fidem. Hoc ergo ſolum tibi reſcribere poſſum ſummatim k: non vtique ad vnam probationis ſpeciem, cognitionem ſtatim alligari debere c, ſed ex ſententia d animi tui te æſtimare oportere, quid aut credas, aut parum probatum tibi opinaris.

3 ¶ Idem Diuus Hadrianus Iunio Rufino proconſuli Macedoniæ reſcripſit, *teſtibus e ſe, non teſtimoniis crediturum*. Verba epiſtolæ ad hanc partem pertinentia hæc ſunt: *Quod crimina obiecerit apud me Alexandro Aper, et quia non probabat, nec teſtes producebat, ſed teſtimoniis vti volebat, quibus apud me locus non eſt: nam ipſos interrogare ſoleo; quem remiſi ad prouinciæ præſidem, vt is de fide teſtium quæreret, & niſi impleſſet quod intenderat, relegaretur.*

4 ¶ Gabinio quoque Maximo idem princeps in hæc verba reſcripſit: *Alia eſt auctoritas præſentium teſtium, alia teſtimoniorum, quæ recitari ſolent h: tecum ergo delibera, vt, ſi retinere eos velis, des eis impendia.* k.

5 ¶ Lege l Iulia de vi cauetur, ne hac lege in reum teſtimonium dicere liceret ei, qui ſe ab eo m parentéve eius liberauerit: quive impuberes n erunt: quique iudicio publico damnatus erit, qui eorum in integrum reſtitutus non erit: quive in vinculis, cuſtodiave publica o erit: quive ad beſtias q vt depugnaret ſe locauerit: quæve palam quæſtum faciet, feceritve: quive ob teſtimonium dicendum, vel non dicendum, pecuniam accepiſſe iudicatus, vel conuictus r erit. Nam quidam ſ propter reuerentiam perſonarum, quidam propter lubricum conſilij ſui, alij verò propter notam & infamiam vitæ ſuæ, admittendi non ſunt ad teſtimonij fidem.

6 ¶ Teſtes non temerè euocandi ſunt per longum iter, & multo minus milites auocandi ſunt à ſignis vel muneribus, perhibendi teſtimonij cauſa. Idque Diuus Hadrianus reſcripſit. Sed & Diui fratres reſcripſerunt: Quod ad teſtes euocandos pertinet, diligentiæ iudicantis eſt explorare, quæ conſuetudo x in ea prouincia, in qua iudicat, fuerit: nam ſi probatur, ſæpe eam aliam ab ciuitatem, teſtimonij gratia plerúmque euocatos, non eſſe dubitandum, quin euocandi ſint, quos neceſſarios in ipſa cognitione deprehenderit qui iudicat.

Qui non coguntur teſtimonium dicere.

4. *Paulus* lib. 2. ad Legem Iuliam & Papiam.

Lege a Iulia iudiciorum publicorum ſ cauetur, ne inuito denuncietur, vt teſtimonium litis dicat aduerſus ſocerum, generum, vitricum, priuignum, ſobrinum, ſobrinam, ſobrino natum, eóſve, qui priore gradu ſunt: item ne liberto ipſius, liberorum eius, parentium, viri, vxoris. Item patroni, patronæ: & vt ne patroni, patronæ aduerſus libertos, neque liberti aduerſus patronum cogantur teſtimonium dicere.

5. *Gaius* lib. 4. ad Legem Iuliam & Papiam.

In legibus, quibus excipitur, ne gener aut ſocer inuitus teſtimonium dicere cogeretur, generi appellatione ſponſum quoque filiæ contineri placet. Item ſoceri, ſponſæ patrem.

De his quibus imperari poteſt.

6. *Licinius Rufinus* lib. 2. Regularum.

Idonei non videntur eſſe teſtes, quibus imperari poteſt, vt teſtes fiant g.

De ſeruo.

7. *Modeſtinus* lib. 3. Regularum.

Serui reſponſo tunc credendum eſt, cùm alia probatio ad eruendam veritatem non eſt.

Qui non coguntur teſtimonium dicere.

8. *Scæuola* libro 4. Regularum.

Inuiti teſtimonium dicere non coguntur ſenes, valetudinarij, vel milites, vel qui cum magiſtratu reipublicæ cauſa abſunt, vel quibus venire non licet.

De patre & filio.

9. *Paulus* lib. 1. ad Sabinum.

Teſtis idoneus pater filio, aut filius patri non eſt.

De teſte in re ſua.

10. *Pomponius* libro 1. ad Sabinum.

Nullus idoneus teſtis in re ſua intelligitur.

De teſte non rogato.

11. *Idem* libro 35. ad Sabinum.

Ad fidem rei geſtæ faciendam etiam non rogatus teſtis intelligitur.

De numero teſtium.

12. *Vlpianus* lib. 37. ad Edictum.

Vbi numerus teſtium non adiicitur, etiam duo ſufficient: pluralis enim elocutio duorum numero contenta eſt.

[illegible]

De calumniæ damnatis.

13. *Papinianus* libro 1. de Adulteriis.

QVæſitum ſcio, an in publicis iudiciis calumniæ damnati teſtimonium iudicio publico perhibere poſſint: Sed neque lege Remmia prohibentur; & Iulia lex de vi, & repetundarum, & peculatus eos homines teſtimonium dicere non vetuerunt. verumtamen, quod legibus omiſſum eſt, non omittetur religione iudicantium, ad quorum officium pertinet, eius quoque teſtimonii fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere.

De adulteris.

14. *Idem* libro ſingulari de Adulteriis.

SCio quidem tractatum eſſe, an in teſtamentum faciendum adhiberi poſſit adulterii damnatus: & ſanè iuſtè teſtimonii officio ei interdicetur. Exiſtimo ergo neque iure civili teſtamentum valere, ad quod huiuſmodi teſtis proceſſit, neque iure prætorio, quod ius civile ſubſequitur, ut neque hereditas adiri, neque bonorum poſſeſſio dari poſſit.

De damnato repetundarum. 1. De Hermaphrodito.

15. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

REpetundarum damnatus, nec ad teſtamentum, nec ad teſtimonium adhiberi poteſt.

1 ¶ Hermaphroditus, an ad teſtamentum adhiberi poſſit, qualitas ſexus incaleſcentis oſtendit.

De teſtibus punitis.

16. *Idem* lib. 5. Sententiarum.

QVi falsò vel variè teſtimonia dixerunt, vel utrique parti prodiderunt, à iudicibus competenter puniuntur.

De pluribus teſtibus ex una domo.

17. *Vlpianus* lib. ſingulari Regularum.

PAter & filius, qui in poteſtate eius eſt, item duo fratres qui in eiuſdem patris poteſtate ſunt, teſtes utrique in eodem teſtamento, vel eodem negotio fieri poſſunt: quoniam nihil nocet, ex una domo plures teſtes alieno negotio adhiberi.

De fœmina.

18. *Paulus* lib. 2. de Adulteriis.

EX eo quod prohibet lex Iulia de adulteriis teſtimonium dicere condemnatam mulierem, colligitur, etiam mulieres teſtimonii in iudicio dicendi ius habere.

Qui non coguntur teſtimonium dicere. 1. De pupillis.

19. *Vlpianus* lib. 8. de Officio Proconſulis.

INuiti teſtimonium non dicant publicani, item ii, qui non detrectandi teſtimonii cauſa aberit: item is, qui quid exercitui præbendum conduxerit.

1 ¶ Sed nec pupillo teſtimonium denuntiari poteſt.

De eo qui accuſatur iudicio publico, de minore.

20. *Venuleius* lib. 2. de Iudiciis publicis.

IN teſtimonium accuſator citare non debet eum, qui iudicio publico reus erit, aut qui minor viginti annis erit.

De damnato ob carmen famoſum. 1. De magiſtratibus. 2. De arcariis & ſocietibus. 3. De teſtibus concordibus vel contrariis.

21. *Arcadius*, qui & Chariſius, lib. ſingul. de Teſtibus.

OB carmen famoſum damnatus inteſtabilis fit.

1 ¶ Illud quoque incunctabile eſt: ut, ſi res exigat, non tantum privati, ſed etiam magiſtratus ſi in præſenti ſint, teſtimonium dicant.

2 ¶ Item ſenatus cenſuit, prætorem teſtimonium dare debere ſi in iudicio adulterii cauſa.

3 ¶ Si ea rei conditio ſit, ubi arenarium teſtem vel ſimilem perſonam admittere cogimur, ſine tormentis teſtimonio eius credendum non eſt.

3 ¶ Si teſtes omnes eiuſdem honeſtatis, & exiſtimationis ſint, & negotii qualitas ac iudicis motus cum his concurrit, ſequenda ſunt omnia teſtimonia. Si verò ex his quidam eorum aliud dixerint, licet impari numero, credendum eſt, ſed quod naturæ negotii convenit, & quod inimicitiæ aut gratiæ ſuſpicione caret: confirmabitque iudex motum animi ſui ex argumentis, & teſtimoniis, & quæ rei aptiora, & vero proximiora eſſe compererit: non enim ad multitudinem reſpici oportet, ſed ad ſinceram teſtimoniorum fidem & teſtimonia, quibus potius lux veritatis adſiſtit.

De his, qui ſe vel alios teſtari volunt.

22. *Venuleius* lib. 2. de Officio proconſulis.

CVrent magiſtratus cuiuſque loci teſtari volentibus & ſeipſos & alios teſtes vel ſignatores præbere: quo facilius negotia explicentur, & probatio rerum ſalva ſit.

De eo qui ante teſtimonium in reum dixerat.

23. *Idem* lib. 1. de Iudiciis publicis.

PRoduci teſtis is non poteſt, qui antè in eum reum teſtimonium dixit.

De teſtibus è domo accuſatoris.

24. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

TEſtes eos quos accuſator de domo produxerit, interrogari non placuit.

De patronis. De contrariis teſtimoniis.

25. *Arcadius* qui & Chariſius lib. ſingul. de Teſtibus.

p ſermone l. pro ſocio. parerem l. 1. in ſi. C. qui poterunt: quinquaginta, l. ult. C. de teſt. ſeptem, l. 1. de teſt. l. 21. C. de teſt. ecto, l. 8. C. qui teſt. interdum quoque pluralis locutio tres continet. l. 3. de excuſatio.

a de qua v. l. 3. §. 2. Iuſt. ad Turpil. Alii Memmiam legunt à quibus facit Valer. 7. Cicero pro Sexto Roſcio.

b repetundarum.

c Teſtem eſſe infamem, ſeu teſtimonium infamem dicere, iudex poſſe non debet: licet infamia nulla lege ſpecialiter à dicendo teſtimonio repellatur.

d Legibus omiſſa iudex ſupplere poteſt. l. 7. ſuprà de iuſtitia l. 12. l. 13. ſ. de legib.

e & conſultantibus, arg. l. 2. ſup. de offic. aſſeſſ.

f hoc ideo dicit, quia calumniatoribus frons ſolebat inuri ex lege Remmia littera K. Cicero pro Roſcio Amerino, quæ pœna ſublata eſt l. 17. C. de pœnis. v. Pithœum 4. Moſaic.

g teſtamentum ipſo iure prætorio ac civili nullum eſt, in quo teſtes infames adhibiti.

h v. l. 18. infrà eod.

i l. 7. in fin. ſup. de iuſtitia & iure. l. 31. ſuprà de praeſcriptis verbis. v. Novell. 8. c. 5. §. 1. non ſemper tamen quæ iure prætorio iure convaleſcunt, quæ civili iure inutilia ſunt, l. 17. l. de ſolutio. l. 20. §. 7. Iuſt. qui teſt. l. v l. 10. ſup. de ſtatu hominum. m Qualitas potior ac potentior ſexus [illegible] & ſemper ſpectanda eſt. n Tria hæc vitia in teſte: falſum, variè teſtimonium dixiſſe, teſtimonium adverſario prodidiſſe.

o falſa, Nal. l. 7. l. 9. in fin. inf. de falſis.

p competenti, Paulus 5. ſent. 15. hoc eſt, à iudicibus competentibus [illegible]. 6. Harm. 6. in fin. vel competenter, id eſt competenti pœna. q Paulus 5. ſent. 15. & 5. ita ſupplet, aut in exilium aguntur, aut in inſulam relegantur, aut curia ſubmoventur.

r Teſtes pro extraneo, qui invicem ſunt coniuncti, eſſe non prohibentur.

ſ l. 22. Iuſt. qui teſt. l. 8. inf. de teſt. 10. Vlp. 20. §. 3. 6.

t prohibens ſpecialiter quibuſdam aliis conceſſa intelliguntur.

u adde l. 14. ſuprà eod. l. 20. §. 6. inſ. qui teſt.

x unde colligitur: ſi damnata prohibetur, non damnata non prohibetur.

y id non eſt admiſſum iure canonico in criminalibus cauſis (niſi in exceptis) ſed tantum in pecuniariis. 33. q. 5. c. mulierem.

z in negotio civili & criminali: nec enim lex diſtinguit, niſi in teſtamento, d. §. 3. & §. 6. Iuſt. de teſt. l. 20. §. 6. Iuſt. qui teſt. & in probanda ſuſceſſione feudi 2. Feudorum 32. An in codicillis poterunt admitti? Id putat Speculator Tit. 4. de teſtib. num. 83. Oldendorpius 4. de teſtib. n. 11. negat admittendas, niſi vicorum penuria. Vlp. 20. §. 7. Poſſis latius ita dicere in iis quæ iuris ſunt, quæ ad ius probandum ſcribuntur, adhibendæ non videntur velut in teſtamentis, donationibus, ſtipulationibus, mutuo, & ſimilibus: in his quæ facti, pœnæ, delictis probandis admittenda; ut & in iis in quibus viri non accerſuntur, 1. Harm. 6. adde tempore Ciceronis mulieres teſtimonii dicendi ius habuiſſe. Verrina 3. [illegible] habuiſſe, l. 1. C. Th. de [illegible] & magni beneficii loco teſtimonii dictionem mulieribus veteris conceſſam, v. Gell. 7. Cur ita colligere putant l. 15. ſ. de iurisd. ſed adde hunc locum commode referri poſſe ad publicanos quo tempore ſtellam à præſidibus acceperunt vectigalia commeatus ad exercitum cauſa, arg. l. 6. §. 1. l. pub. unde forte non male hæc verba, item ii qui exercitui, &c. inf. eod. coniungeremus huic voci publicani; nec male loco, item ii eod. legeremus, item eos quis exercitui præbendum conduxerit: ut ſit ſenſus, Publicanos, cum quid præbendum exercitui conduxerint, ideo invitos cogendos non eſſe teſtimonium dicere; ne à munere ſuo publico, eoque militari avocentur. † al. detrectandi. c ut quia ſibi gratia abeſt. ſ. eo multitudine rerum diſtringitur, l. 25. ſup. ex quib. cauſ. maior. abſens eſt cauſa neceſſaria eſt. d Item is qui præbendum exercitui conduxerit. [illegible] 15. ac. ſchedula à Cuiacio 2. obſer. 23. e inquit [illegible] l. 3. §. 5. ſup. eod.

f Teſtis in iudicio criminali, reus publico iudicio eſſe non poteſt.

g v. l. 3. §. 6. ſup. eod.

h Teſtis in criminali iudicio minor viginti annis eſſe non poteſt, at hic in civili impubes eſſe non poteſt, pubes poteſt, l. 19. in fin. ſup. eod.

i imo minor quatuordecim annis teſtis eſſe poteſt in crimine læſæ maieſtatis, l. 20. l. 25. §. 1. inf. de quæſtion.

a Inteſtabilis quis v. l. 18. in fin. eod. inf. qui teſt. l. 2. §. 9. inf. de iniuriis. b [illegible] Harm. 1. Baſil. c. 21. Iuſtin. 15. obſer. 26. v. Iacob. 5. Contraverſ. 6. Theophilum. §. 6. Inſtit. de Teſtam.

b Inteſtabilis & infamis infamia facti teſtis non admittitur in cauſa civili vel criminali, vide tamen Sociummag. 15. Sed & illud addito, inteſtabilem teſtimonio eundem deteſtamento eſſe inteſtabilem ut qui teſtimonium dicere non poſſit dicere, idem ſibi teſtamentum facere non poſſit.

c id eſt, indubitabile, id eſt ſine dubio.

d Teſtimonium dicere, vel ipſi magiſtratus ac prætores coguntur.

e in præſenti eſſe, eſt in comitatu principis eſſe. vide præſentales.

f al. dicere.

g negotiis.

h [illegible] Baſil. 1. 1. 10. l. 3. §. 5. ſup. eo. v. Nov. 90. c. 1. v. 1. Harm. 6.

l v. l. 13. C. eod. & Novell. 90. cap. 1. Teſtis infamis quibus caſibus iure ad teſtimonium admittitur, fides ei non adhibetur ſine tormentis.

l Motus iudicis, religio.

m l. 3. §. 2. ſup. eod.

n Teſtes ubi varii ſunt, iis potior fides adhibetur, qui aptiora negotio deponunt, quippe iidem facilè magis intelliguntur, qui iudicia veriſimiliora habeant. Doctores in l. 15. C. de fide inſtr. Indicia & argumenta efficiunt, ut una probatio alteri præferatur, l. vlt. C. de prob.

o ut ſi de libertate quæſtio ſit pro ea magis quam adverſus eam feratur ſententia, l. 20. inf. de manumiſſ. p Veriſimiliora in dubiis ſequi debemus, v. l. 114. inf. de reg. iur. q l. 2. ſuprà de poſtu.

r Teſtimonia in negotiis & factis, ius dicuntur.

ſ l. 1. ſup. eod. l. 3. ſuprà de probation. ſed in lex 13. C. de interrogationib.

t id eſt & teſtamentum condere, & tabulas ad quamcumque probationem conficere, v. Duaren. 1. diſp. 30. Rebuſ. 4. ſent. c. hæc enim lex ad teſtamenta potius referenda eſt, quàm ad teſtimonium.

u ut & alios iudices, l. 1. ſuprà de iuriſd. omnium iudic. v. l. 2. §. 4. ſup. de poſtulando. l. 22. ſuprà de iudiciis. Qui ſint ſignatores, v. Duarenum 1. diſp. 30.

x ſic Bruſius legit; produci teſtis is non p. in reum qui in eum teſtimonium dixit.

y id eſt accuſatum criminis alicuius ut ſit ſenſus, Neminem idoneum teſtem eſſe in eius cauſa in quem criminis poſtulatum ſemel teſtimonium dixerit. Duar. 1. diſp. 29. Sed Cuiac. 2. obſ. 23. ſenſum huius legis hunc eſſe ait, qui ante in aliquem reum teſtimonium dixit, cuius pro eodem teſtis eſſe non poteſt [illegible] Bal. 21. tit. 1. c. 22. Harm. 6. tit. 6. [illegible] Verum Duareni cauſam defendit Fomerius, 2. ſel. 50. hunc locum ad criminale iudicium referens, motus inſcriptione huius legis: quæ ſumpta eſt ex lib. 1. de publ. iud. monetur quoque eiuſdem Harmenopuli authoritate 6. tit. 6. [illegible] & Novellam 90. accuſatorum teſtimonium [illegible] Idem legi apud Ciceronem pro Fonteio facere l. 1. §. 24. l. de quæſtionem reiicere: idem legi apud Ciceronem pro Fonteio facere? Non prætermittenda hac diverſas ſententias ab Alberico notari: Teſtem ſemel productum amplius produci non poſſe: Teſtem qui ſemel falſum teſtimonium dixerit, poſtea non admitti: eum qui in cauſa criminali in alium teſtatus ſit, non poſſe in eundem teſtimonium dicere, quaſi inimicum.

z Teſtes magiſtratui ſuo apparitores ſeu ſtatores eſſe non poſſe hinc colligunt.

a 4. quæſt. 3. Paulus 5. ſent. 15 §. 1. collatio legum Moſaic. cap. 9. Domeſticus, l. 3. C. ſed inquit Duarenus 1. diſp. 28. non is tantum dicitur qui in eadem domo habitat, ſed & qui eiuſdem familiæ & gentis eſt, ut pater & filius, l. 1. l. 6. §. quod iuſſu. in ſolum l. 1. C. de emend. prop. libertus patronus: ſervus, dominus, mercenarius, & is apud quem quis degit, l. 11 §. 1. l. de peculio. quod ſi ſerius, l. 1. de qui. & r. de quæſt. Duaren. ibid. Ratione voce contineri putat, etiam ſi alibi moretur. Recardus ad Var. 8. domeſtici vocabulo, intelligit eum qui in accuſatoris poteſtate eſt, l. 6. l. 9. §. ex. l. 26 l. qui teſt. Cuiac. ad l. 6. l. qui teſt. domeſticum intelligit, qui in eadem domo habitat. Et quod Græci dicunt [illegible] ex Luciano conſtare non eſſe domeſticum ſed eum qui adverſus ſemetipſum teſtimonium dicerit. Alciat. qu. verò ſup. ut teſtes de domo, ſunt teſtes ſuſpecti. Petrus Pithœus domeſticorum nomine ſuſceptos & clientes accipit. 9. ecl. [illegible] de iis qui ad Rom. vitaticum de domeſticis agitur. Domeſticos teſtes ecloga vocat [illegible] 21. tit. l. c. 25. [illegible] domeſtica teſtimonia: adde Oldendorp. 1. 4. C. de teſtibus num. 5. & c. 48. de teſtib. num. 4. Teſtimonium, inimicum domo, cur dicatur, v apud Cic. pro Flacco, auctor ad Herennium 4.

b niſi res familiaris ſit probanda, quæ per alios difficilime probari poſſet, l. 8. §. 6. C. de repud. niſi denique ſimplicia domeſticorum teſtimonia approbentur de Reb. l. de teſtib. c. 3. 2.

Mandati

Mandatis a cauetur, vt præſides attendant, ne patroni b in cauſa, cui c patrocinium præſtiterunt, teſtimonium dicant d, quod & in executoribus e negotiorum obſeruandum eſt.

DE IVRIS f ET FACTI ignorantia.

TIT. VI.

Diuiſa ignorantia bimembris. 1 Exempla vtriuſque ignorantiæ.

Paulus lib. 44. ad Edictum.

Ignorantia vel g facti, vel iuris eſt.

1 ¶ Nam ſi quis neſciat h deceſſiſſe cognatum, ſuis i bonorum poſſeſſio deferetur: non cedit ei tempus.

¶ Sed ſi ſciat quidem defunctum eſſe cognatum, neſciat autem proximitatis nomine bonorum poſſeſſionem ſibi deferri k; aut ſe ſciat ſcriptum heredem, neſciat autem, quod ſcriptis l heredibus bonorum poſſeſſionem prætor promiſit, cedit m ei tempus, quia in iure errat. ¶ Idem eſt, ſi frater conſanguineus defuncti credat matrem potiorem eſſe n.

2 ¶ Si quis neſciat ſe cognatum eſſe, interdum in iure, interdum in facto errat. nam ſi & liberum ſe eſſe, & ex quibus natus ſit, ſciat, iura autem cognationis habere o neſciat, in iure errat. At ſi quis forte expoſitus p, quorum parentium eſſet, ignoret forſitan & ſeruiat alicui q, putans ſe ſeruum eſſe r in facto magis quam in iure errat.

3 ¶ Item ſi quis ſciat quidem alij delatam eſſe bonorum poſſeſſionem, neſciat autem ei tempus præteriiſſe bonorum poſſeſſionis, in facto errat. ¶ Idem eſt ſi putet, eum bonorum poſſeſſionem accepiſſe.

¶ Sed ſi ſciat eum non petiiſſe, tempuſque ei præteriiſſe, ignoret autem ſibi ex ſucceſſorio q capite competere bonorum poſſeſſionem, cedet ei tempus, quia in iure errat.

4 ¶ Idem dicemus, ſi ex aſſe r heres f inſtitutus, non putet ſe bonorum poſſeſſionem petere poſſe ante apertas tabulas. quod ſi neſciat eſſe tabulas, in facto errat.

Ratio differentiæ inter ignorantiam iuris, & facti.

2. *Neratius lib. 5. Membranarum.*

In omni parte error in iure non eodem t loco quo facti ignorantia, haberi debebit: cum ius u finitum x & poſſit eſſe, & debeat, facti interpretatio plerumque etiam prudentiſſimos fallat y.

Differentia vtriuſque ignorantiæ. 1. De ſupina ignorantia.

3. *Pomponius lib. 3. ad Sabinum.*

Plurimum intereſt, vtrum quis de alterius z cauſa & facto non ſciret, an de iure ſuo a ignorat.

1 ¶ Sed Caſſius ignorantiam ſupinam ita accipiendam exiſtimaſſe refertur non deperditi b, & nimium c ſecura d hominis.

De vſucapione.

4. *Idem lib. 13. ad Sabinum.*

Iuris ignorantiam in vſucapione negatur e prodeſſe: facti vero ignorantiam prodeſſe conſtat.

De ſcientia vel ignorantia alterius.

5. *Terentius Clemens lib. 3. ad leg. Iuliam & Papiam.*

In iniquiſſimum videtur, cuiquam ſcientiam alterius f, quam ſuam nocere: vel ignorantiam alterius alij profuturam.

Quæ ſcientia ſufficit requiratur.

6. *Vlpianus libro 18. ad leg. Iuliam & Papiam.*

Nec ſupina a ignorantia ferenda eſt factum ignorantis: ut nec ſcrupuloſa b inquiſitio exigenda: ſcientia enim hoc modo æſtimanda eſt, vt neque negligentia craſſa, aut nimia ſecuritas, ſatis expedita ſit, neque delatoria c curioſitas exigatur.

De iuris & damno.

7. *Papinianus libro 19. Quæſtionum.*

Iuris d ignorantia non prodeſt e acquirere volentibus: ſuum vero petentibus non nocet.

8. *Idem libro 1. Definitionum.*

Error facti f ne maribus quidem in damnis vel compendiis obeſt: iuris autem error nec g fœminis in compendiis h prodeſt: cæterum omnibus iuris error in damnis amittendæ rei ſuæ non nocet.

De ignorantia iuris & minore. 1. De militibus. 2. Quæ ſcientia facti requiratur. 3. Quibus caſibus iuris ignorantia non prodeſt. 4. Ex eo quis facile putat ſe à non domino emere. 5. De lege Falcidia & conditione indebiti.

9. *Paulus lib. ſingulari de iuris & facti ignorantia.*

Regula eſt, iuris i quidem ignorantiam cuique nocere k; facti vero ignorantiam non nocere. videamus igitur in quibus ſpeciebus locum habere poſſit, ante præmiſſo l, quod minoribus m viginti quinque annis ius ignorare permiſſum eſt, quod & in fœminis n in quibuſdam cauſis propter ſexus infirmitatem dicitur. & ideo ſicubi non eſt delictum, ſed iuris ignorantia, non læduntur o. Hac ratione, ſi minor 25. annis filiofamilias p crediderit, ſubuenitur ei, vt non videatur filiofamilias credidiſſe.

1 ¶ Si filiuſfamilias miles q à commilitone heres inſtitutus, neſciat ſibi etiam ſine patre licere adire, per conſtitutiones principales ius ignorare poteſt r & ideo ei dies aditionis (non) cedit.

2 ¶ Sed facti ignorantia ita demum cuique non nocet, ſi non ei ſumma negligentia obiiciatur. quid f enim, ſi omnes in ciuitate ſciant, quod ille ſolus ignorat? Et recte Labeo definit, ſcientiam neque curioſiſſimi t, neque negligentiſſimi hominis accipiendam: verum eius, qui eam rem diligenter inquirendo notam habere poſſit.

3 ¶ Sed iuris ignorantiam non prodeſſe, Labeo ita accipiendum exiſtimat, ſi iuriſconſulti u copiam haberet, vel ſua prudentia inſtructus ſit, vt cui facile ſit ſcire x: detrimento ſit iuris ignorantia. quod raro accipiendum eſt.

4 ¶ Qui ignorauit, dominum eſſe rei venditorem, plus in re y eſt, quam z in exiſtimatione a mentis: & ideo tametſi b exiſtimet ſe non à domino emere, tamen ſi à domino ei tradatur, dominus efficitur.

5 ¶ Si quis ius ignorans, lege c Falcidia vſus non ſit, nocere d ei dicit epiſtola Diui Pij. Sed & Imperatores Seuerus & Antoninus in hæc verba reſcripſerunt. Quod ex cauſa fideicommiſſi indebitum datum eſt, ſi non e per errorem ſolutum eſt, repeti non poteſt: quamobrem Cargiliani heredes, qui cum ex teſtamento eius pecuniam ad opus aquæductus reipublicæ Cirtenſium f relictam ſoluerint, non ſolum cautiones non exegerunt, quæ interponi ſolent, *vt quod amplius cepiſſent redderetur, quam per legem Falcidiam liceret, redderetur*, verum etiam ſtipulati ſunt, *vt ea ſumma in alios vſus conuerteretur*, & ſcientes g prudenteſque paſſi ſunt eam pecuniam in opus aquæductus impendi, fruſtra poſtulant reddi ſibi à republica Cirtenſium, quaſi plus debito dederint, cum ſit vtrumque iniquum, pecuniam, quæ ad opus aquæductus data eſt, repeti: & rempublicam ex corpore patrimonij ſui impendere: [illegible] in id opus, quod totam alienæ liberalitatis gloriam repræſentet.

¶ Quod ſi ideo repetitionem eius pecuniæ habere credunt, quod imperitia lapſi, legis Falcidiæ beneficio vſi non ſunt; ſciant ignorantiam facti, non iuris prodeſſe: *nec ſtultis ſolere ſuccurri, ſed errantibus*.

---

a Priuſquam, quæ præſidibus & rectoribus prouinciarum tradi ſolebant, v. Nou. 4.
b l. 17. ſup. de teſtib.
c Ita Cicero Verrin. 4. conqueritur Hortenſium Verris patronum teſtem ſibi in ea accuſatione receptum eſſe, non rei ſcientia, ſed exceptione legis.
d In aduerſarios, non in eos quorum cauſæ patrocinati ſunt, arg. l. 27. C. eo. & breuiter. Aduocatus ſeu patronus cauſæ, in teſtem ab aduerſario produci poteſt, at non ab eo cuius cauſæ patrocinatus eſt, vt hic. Quid: An vt teſtimonium dicere non poſſint? Ita neque teſtem in ſenere poſſunt, nimirum vt verum teſtentur, non vt falſum.
e Tales ſunt tutores, curatores, procuratores, adminiſtratores: diuerſis etiam officiis fungerentur vno & eodem tempore, quod eſt abſurdum. An poſtquam ſuo munere functi ſunt, interrogari poſſunt? poſſe videtur: licet non accuſare, ſi modo de eorum perſonis non agatur, arg. l. 18. §. 8. in fin. l. de iure fiſci. que omnia ad ſollicitatores cauſarum [illegible] ex interpretatione legis [illegible] Ferretus ad l. 1. Nou. 17. ſup. eod.
f v. C. tit. & 1. Nou. 1. [illegible] Bel. 2. ſit. [illegible] ignorantia quando noceat vel proſit, v. apud Gaillum 2. obſer. 46. & l. 9. ſ. eodem.
g Ignorantia duplex, alia facti, alia iuris.
h l. 5. C. qui admitt. ad bon. poſſ.
i Ignorantia facti, non iuris, in bonorum poſſeſſione petenda non nocet.
k ex capite Vnde cognati.
l l. 1. §. 2. ſ. de bon. poſſ. ſecundum tab.
m v. l. 10. ſ. de bon. poſſ.
n Hic deciperetur in iure, veteri quidem, quia mater potior erat, l. 2. C. ad Tert. §. 3. de SC. Tert. iure nouo, cum matre admittitur, l. vlt. in pr. C. ad Tert. Nou. 22. c. 47. in fin. Nou. 118. c. 2. o v. l. 3. C. de infantibus expoſitis & ſeruis [illegible].
p Seruire, facti eſt: ſeruum eſſe, iuris, vt hic. q [illegible] de ſucceſſorio edicto.
r Itaque ſui (non extranei) ex parte heredes etiam ante apertas tabulas adire poſſunt, l. vlt. §. 1. & §. 3. C. de iure deliber. adde l. 3. C. h. tit.
f Heres ex aſſe inſtitutus bonorum poſſeſſionem petere poteſt, etiam ante apertas tabulas. t l. 29. §. 1. ſ. mandati. [illegible] interdum tamen iuris error excuſatur, vt ſi coniunctam habeat ruſticitatem, l. 7. §. 4. ſ. de iuriſd. ſi [illegible] non erraſſe in diſciplina militari, l. 4. in fin. ſ. de re milit.
u Iuris & facti diſcrimen. Ius finitum & certum: facti infinita. Ius [illegible] facti interpretatio plerumque prudentiſſimos quoſque fallit, vt hic. Vnde [illegible] in libellis non admitti.
x & cognitum prudentibus, [illegible] §. 43. ſ. de orig. iuris. l. 20. de bon. poſſ. 12. Quintil. 5. patet enim ius & propoſitum cuique eſt ac ſola recondita, v. Cuiac. 5. obſ. 39. in fine prudentum. y & ab eis ignoretur, l. vlt. in fin. ſ. [illegible] z [illegible] a talis enim ignorantia non eſt [illegible] b [illegible] c Nimium ſecurus, id eſt, nimium ignorans. d Quidquid ſecuri & delicati [illegible] ignorantia ignorare quod omnes ſciunt, quod ſciri poſſit facile. e v. l. 31. ſ. de vſuc.
f vt procurator [illegible] Procurator quod ſcit, an ſcire dominus intelligitur.

a reſipiſc [illegible] quod vt aut clam. b [illegible] interdum ſcrupuloſa inquiſitio & curioſitas nobis neceſſaria eſt, l. 3. §. 9. ſ. de iu [illegible]
c De latore, curioſo ſi: vt quiſquam [illegible] ſit cupiditas [illegible] de ſolutio.
d v. [illegible] f Iuris, qui in iure errat, accipere potest, & ita reſtituere, vt præcedens ſit dicendi, l. 25. §. 6. ſ. de pecul.
f Facti error, vel de damno vel de compendio agitur, non nocet: vel de lucro captando, vel etiam fœminæ: error iuris autem ſoli nocet.
g v. l. 11. C. qui ad. [illegible]
h arg. l. 11. in fin. ſ. de reg. iur. l. 12. [illegible]
i in fin. [illegible] l. de bon. poſſ. l. 1. §. 4. ſ. de [illegible] quiſ. poſſ. l. 29. §. 1. ſ. mandat.
k Id eſt non prodeſſe, Cuiac. 1. obſ. 39. qui omnino à Sabino repetendum [illegible]
l al. promiſſo. m l. vlt. C. ad l. [illegible]
n v. l. 8. ſ. eod.
o Iulianus [illegible] ſi iuris ignorantia [illegible] Bart. in fin. v. [illegible] p l. 11. in fin. ſ. de minor. l. 3. §. 2. ſ. de SC. Maced.
q in quo ſic ſi ius ignorantia [illegible] l. 22 in pr. ſ. de teſtam. mil.
r v. l. 22. ſ. de legib.
f Ignorantia & negligentia ſumma eſt, id ignorare quod nullus in ciuitate ignorat. Supina [illegible] ignorantia dicitur. l. 11. §. 3. ſ. de [illegible]

Supina ignorantia eſt ignorare, quod omnes ſciunt.
u Curioſi & negligentes contrarij: diligens inquiſitor medius inter curioſum [illegible] x v. quæ notaui ad l. 2. §. eod. 10. in fin. l. de bon. poſſ. l. 2. in fin. ſ. [illegible] bon. poſſ. furioſ. Ruſticitati & imperitiæ parentum, peraro tamen, id eſt in tantum caſibus, non enim exigimus vt omnes iuriſconſultorum [illegible] cerint, nec vt omnes patresfamilias, Magnis vel Caſſij libros: [illegible] eorum quæ in legibus continentur intelligentiam in omnibus exigimus. Hæc oportet ſcire, inquit Ariſtoteles, [illegible] Denique iuris ignorantiam allegare non poteſt, qui iuriſconſulti conſilium habuit, vel qui ſua, id eſt, naturali prudentia inſtructus eſſe poteſt.
y plus valet quod in re eſt, quam quod in exiſtimatione, §. 11. Inſtit. de leg. Imo non eſt, l. 15. ſ. de acquir.
z Rei & opinionis differentia.
a Opinio, mentis exiſtimatio.
b Error dominij in accipiente, impedit dominij translationem: ſecus in tradente.
c l. 9. C. de l. Falcid. Falcidiam errore iuris qui non deduxit, eam poſtea detinere non poteſt: maxime ſi legatum vel dominium [illegible] & ad opus publicum.
d v. l. 9. C. ad l. Falc. e v. l. 5. C. de cond. indeb.
f Cyrtenenſium. Nat. Cirta fuit olim caput regni Maſſæſylorum & Maſſiniſſæ regia teſte Liuio, l. 6. 30. Cuiac. 3. obſer. 38. in fin. hodie Conſtantina [illegible] Algeria [illegible]
g v. l. 2. C. de [illegible]
h Stultis lex non ſuccurrit. Eſt vero ſtultum id ſoluere, ſi poſſis detinere, vel [illegible] quod vt dare etiam.

¶ Ex

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Et licèt municipum mentio in hac epiſtola fiat, tamen a & in qualibet perſona idem obſeruabitur. ſed et quod in opere b aquæductus relicta eſſe pecunia proponitur, in hunc ſolum caſum ceſſare repetitionem dicendum eſt. nam initium c conſtitutionis generale eſt: demonſtrat enim, ſi non per errorem ſolutum ſit fideicommiſſum, quod indebitum fuit, non poſſe repeti.

¶ Item Siculi pars æquè generalis eſt, vt qui iuris ignorantia legis Falcidiæ beneficio vſi non ſunt a, (nec) poſſint repetere, vt ſecundùm hoc poſſit dici: etiamſi pecunia, quæ per fideicommiſſum relicta ſit, quæque ſoluta eſt, non ad aliquid faciendum relicta ſit, & licèt conſumpta non ſit, ſed extet apud eum cui ſoluta eſt, ceſſare repetitionem.

De pupillis.

10. *Papinianus* lib. 6. Reſponſorum.

Impuberes b ſine tutore agentes, nihil poſſe ſcire intelliguntur c.

a Exemplo non reſtringunt regulam. b al. in opus. c Generali ex principio vel ratione lex generalis metienda eſt, etiamſi in ipſo proœmio lex ipſa ſpeciei vel exemplo vtatur.

a v. l. 9. C. ad leg. Falcid. b Impuberes, qui tutorem non habent, ſpes ipſo iure non currit, vbi vel ſcientia vel potentia requiritur. c vide pluraque diſcuntur, l. 26. in pr. ſ. de ſtatuliber.

LIBER VIGESIMVS-TERTIVS.

DE SPONSALIBVS a.

TITVLVS I.

Definitio.

1. *Florentinus* lib. 3. Inſtitutionum.

Sponſalia b ſunt mentio c & repromiſſio d nuptiarum e futurarum f.

Etymologia.

2. *Vlpianus* libro ſingulari de Sponſalibus.

Sponſalia autem dicta ſunt à ſpondendo: nam moris g fuit veteribus h ſtipulari & ſpondere ſibi vxores futuras.

3. *Florentinus* lib. 3. Inſtitutionum.

Vnde & ſponſi ſponſæque appellatio nata eſt.

De nudo conſenſu. 1. De abſentibus.

4. *Vlpianus* lib. 35. ad Sabinum.

Sufficit nudus conſenſus i ad conſtituenda k ſponſalia.

1 ¶ Denique conſtat l & abſenti m abſentem deſponderi poſſe, & hoc quotidie n fieri.

5. *Pomponius* lib. 16. ad Sabinum.

Hæc o ita, ſi ſcientibus his qui abſint, ſponſalia fiant, aut ſi poſtea ratum habuerint.

De authoritate tutoris.

6. *Vlpianus* lib. 36. ad Sabinum.

Si puellæ tutores p ad finienda ſponſalia nuntium miſerint, non putarem ſuffecturum ad diſſoluendam nuptiarum ſpem q, hunc nuntium: non magis quàm ſponſalia poſſe eos ſolos r conſtituere: niſi forte omnia iſta ex voluntate puellæ facta ſint.

De ſcriptura. 1. quorum conſenſus requiratur.

7. *Paulus* lib. 35. ad Edictum.

In s ſponſalibus nihil intereſt, vtrum teſtatio t interponatur, an aliquis ſine u ſcriptura ſpondeat.

1 ¶ In x ſponſalibus etiam conſenſus eorum exigendus eſt, quorum in nuptiis y deſideratur. intelligi z tamen ſemper filiæ patrem conſentire, niſi a euidenter diſſentiat, Iulianus ſcribit.

De furore.

8. *Gaius* libro 11. ad Edictum Prouinciale.

Furor b quin ſponſalibus c impedimento ſit, plus quam manifeſtum eſt. ſed poſtea interueniens, ſponſalia non infirmat.

De ſponſalibus in tempus praematurum.

9. *Vlpianus* lib. 35. ad Edictum.

Quæſitum eſt apud Iulianum, an ſponſalia ſint k, ante duodecimum annum ſi fuerint nuptiæ collatæ l? Et ſemper Labeonis ſententiam probaui exiſtimantis, ſi quidem præceſſerint ſponſalia, durare ea, quamuis in domo loco nuptæ eſſe cœperit: ſi verò non præceſſerint, hoc ipſo, quod in domum deducta m eſt, non videri n ſponſalia facta o. quam ſententiam Papinianus quoque probat.

De filia in poteſtate vel emancipata.

10. *Idem* lib. 3. Diſputationum.

In p poteſtate manente filia, pater q ſponſo nuntium remittere poteſt r, & ſponſalia s diſſoluere. enimverò ſi emancipata eſt, non poteſt neque nuntium remittere, neque quæ dotis cauſa data ſunt, condicere. ipſa t enim filia nubendo efficiet dotem eſſe, condictionemque extinguet, quæ cauſa non ſecuta naſci poterit, niſi forte quis proponat, ita dotem patrem pro emancipata filia dediſſe, vt, ſi nuptiis non conſentiret u, vel contractis, vel non contractis, repeteret, quæ dederat. tunc enim habebit repetitionem.

De conſenſu contrahentium.

11. *Iulianus* lib. 16. Digeſtorum.

Sponſalia, ſicut nuptiæ, conſenſu contrahentium fiunt: & ideo ſicut nuptiis, ita ſponſalibus filiamfamilias x conſentire oportet.

12. *Vlpianus* lib. ſingulari de Sponſalibus.

Sed quæ patris voluntati non repugnat y, conſentire intelligitur.

1 ¶ Tunc autem ſolum diſſentiendi à patre licentia z filiæ conceditur, ſi indignum a moribus, vel turpem b ſponſum ei pater eligat c.

13. *Paulus* libro 5. ad Edictum.

Filiofamilias diſſentiente d, ſponſalia nomine eius fieri non poſſunt.

De ætate.

14. *Modeſtinus* lib. 4. Differentiarum.

a ſ. 6. I. & 28. Decl. I. & 5. Extr. 1. & 4. Harm. 31. huc refer Nouellas Iuſtiniani 108. 109. Leonis 18. 25. 93. 109. vide dicta ſponſalia v. l. 2. 7. eod.

b hinc interpretes ſponſalia Græci appellant. Eſt enim προμνήστευσις, pro videre, præmunire ac præparare id quod poſtea ſit futurum, & ante aliquam ad ſe pertrahere ac tranſferre: ſignificat autem & nomen ipſum προμνήστρια promiſſionis nomen. 4. Harm. 1. & 1.

c παρθένων ἡ ἀπόφασις. Syn. 28. Tit. 1. cap. 1.

d non ipſemet nuptiæ; ideoque ſponſa matrimonij vocatur l. 13. ſ. 3. ſ. de adult. (nam quæ de præſenti ſponſalia fiunt, nuptiæ ſunt) ſed tamen ſponſus ſponſam adulterij accuſare poteſt l. 8. ſ. de adult. quanquam autem ſponſa mea patri non ſit nurus l. 12. ſ. 2. ſ. de ritu. & ſponſi pater propriè non ſit ſocer l. 13. ſ. 1. non tamen patri meo, neque mihi patris ſponſam ducere licet l. l. 12. l. 14. in fin. ad hæc, bina ſponſalia eodem tempore contrahens, æquè eſt infamis, vt is qui binas nuptias contrahit. l. 1. in fin. ſ. de his qui notantur infamia. diſſoluto matrimonio dos redditur: diſſolutis ſponſalibus (puta à ſecutura non) [illegible] eſt ſponſi ſcilicet [illegible] ſponſus comprehenditur: ideoque alter alteri teſtis eſſe [illegible] privilegiis etiam nuptiarum fruitur ſponſa, puta [illegible] legatum ei relictum ſub ea conditione [illegible] quæ à ſponſo ſponſæ [illegible] & donationes magis acquiruntur patri, quàm ſi filio à marito ſuo [illegible] Sponſus agit iniuriæ ſponſæ factæ, l. 15. ſ. 24. ſ. de iniuriis.

e non ſunt igitur nuptiæ. Sic pactum de vendendo à venditione diſtinguendum.

f igitur quæ ſunt de præſenti impropriè ſponſalia dicuntur: ad ſponſalia de præſenti [illegible] lex 6. lex 7. ſ. de ritu. in quibus aliqua virgo eſt, & tamen de [illegible] habet abſentem & maritum eliget. Præterea Canoniſtæ volunt ſponſalibus de præſenti, ſponſo tolli poteſtatem contrahendi matrimonij cum alia: [illegible] cum conſanguinea ſponſæ intra gradus prohibitos. c. 8. extr. de ſponſalib. c. 3. [illegible] de matrimonio contracto. negantque quoque ea dirimi poſſe ſuperueniente lege [illegible]

g hinc Arnobius lib. 4. aduerſ. gent. habent interpoſitis ſtipulationibus ſponſas. Si poſt eas ſtipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui ſtipulabatur ex ſponſo agebat, iudicem cognoſcebat ſi nulla iuſta cauſa erat recuſandi, quanti ſtipulantis intererat eam vxorem duci, tanti ſponſor condemnabatur. [illegible] adde Varronem 5. de lingua. & ipſam formulam apud Plautum in Trinummo: [illegible] ſolemnitates quædam requirebantur, et benedictio, de qua v. quæ notaui ad Nouellam [illegible] h hac formula gener ſocerum interrogabat, mihi deſpondes filiam? Socer reſpondebat, Spondeo. Plautus Aulularia Act. 1. [illegible] & Curculione Act. [illegible] Trinummo Act. 5. Scen. 2. quæ deſponſa erat, ſponſa; cui deſponſa, ſponſus: quo die ſponſum erat, ſponſalia: qui ſponſam [illegible] filiam, deſpondiſſe dicebatur, quod de ſponte eius, id eſt voluntate eius exierat. Varro [illegible] de lingua.

i l. 11. ſ. eod. non igitur [illegible] aliud enim eſt hodie l. 4. ſ. 1. ſ. eod. fiebant ſponſalia nudo pacto & inter abſentes: nam ſtipulatio non niſi inter præſentes: ideoque conſponſiones parentum filios non tenebant, nec nuptiarum omnis poteſtas in patribus erat. v. l. 134. ſ. de verb. oblig.

k ſ. non requiritur ſcriptura l. 7. ſ. eod. non requiritur ſtipulatio, quoniam conſenſu contrahuntur. v. Nouell. [illegible] l An & ad diſſoluenda? dixi l. 23. in fin. l. 61. ſ. pro ſocio. & l. 1. C. hoc tit. m l. 11. ſ. eod. n olim aliud fuiſſe videtur, vt notaui ad l. 2. ſ. eod. o Sponſalia inter abſentes conſtituuntur: ſi quidem abſentibus de hoc conſtat, vel ſi tantum habuerint. Syn. [illegible] p aliud eſt in patrone puellæ, l. 10. ſ. eod.

q ſic enim vocantur ſponſalia, vt & alibi ſpes matrimonij, l. 13. ſ. 3. ſ. ad adulterio. r Soli tutores pupillæ ſponſalia neque conſtituere, nec diſſoluere poſſunt, vt hic. idem eſt in curatoribus, vide l. 20. ſ. de ritu. 4. Harm. 3. ſ. 4. l. 5. C. de nuptiis. dotem autem conſtituere poſſunt, augere, mutare. v. l. 61. ſ. de iure dot. l. 7. [illegible]

a 4. Harm. 1. ſ. 2. in fin.

b Teſtatio hic quid eſt? an ſcriptura, an teſtimonium, l. 1. ſ. eod. idem in nuptiis. v. l. 9. C. de nuptiis.

d Qui in nuptias conſentiunt, etiam in ſponſalibus conſentiunt. Syn. [illegible] eod. c. 4. Harm. eod. 5.

e de quibus v. l. 2. ſ. de ritu.

f Conſenſu filiæ ſponſalibus patrem, qui non euidenter diſſentit.

g Furore matrimonij conſentire pater, qui non contradicit.

h Syn. eod. c. 3. Harm. eod. ſ. 25.

i adde l. 16. in fine. ſ. de ritu. 4. Harm. & Nou. Leon. 112.

k ſ. an iure ſponſaliorum valeant inutiliter contractæ nuptiæ: quemadmodum quæritur an ſtipulatio inutilis, vt pactum vel vt conſtitutum valeat l. 2. ſ. de acceptilat. an inutile teſtamentum vt Codicillus? an fideicommiſſum inutile, vt iuſſio? v. l. 30. ſ. qui teſtam. facere poſſ. Cuiac. 11. obſeru. 15.

l Aliæ relictæ quæ, in tempus pubertatis, [illegible] nam ſi dilatæ nuptiæ nondum ſunt, quæ nondum ſunt, conſtitui eſſe non poſſunt. Itaque Cuiac. ad l. 3. Cod. de interd. matr. & 11. obſ. 15. legit, collocatæ, ſ. contractæ, vt hic quæſtio: an contractæ ante 12. annum nuptiæ valeant iure ſponſaliorum. ſic apud Cic. 3. de Oratore: Recipit ille coronam ad celebrandas nuptias.

m De veteri deductione in domum mariti more dixi ad l. pen. ſ. de don. inter vir. & vxor. l. 15. ſ. de cond. & demonſtr.

n Imò videntur tenere ſponſalia cum pater pro affectu propenſiore poſſit filiam ſuam minorem 12. annis nuptum dare, & maturius in familiam ſponſi perducere l. 21. ſ. 5. ſ. quod falſo: & eo quidem magis quòd dicatur tunc ſolum vxor, cum apud virum impleuerit 12. annum, l. 4. de ritu. l. 13. ſ. ante pen. ſ. de adult. & ei priuilegium dotis datum ſit l. 17. in pr. ſ. de reb. auct. ſponſalia inutilia reſoluuntur in ſponſalia de futuro. Cuja. 1. obſ. 20. v. 15.

o quæ non fuerint, nec nuptiæ, quæ eſſe non potuerunt: l. 32. ſ. pen. ſ. de don. inter vir.

p & ipſemet Vlpianus d. ſ. pen.

q Sponſalia diſſoluere & nuncium remittere pater poteſt, eius quæ manet in poteſtate, & Syn. 17.

r aliud in tutore, l. 6. ſ. eod.

ſ l. 2. in fin. ſ. de diuortiis. t at non matrimonium l. 5. C. de repudiis.

u poſt emancipationem & perfectionem filia ſeu agere arbitrata & ſponſo per matrimonium copulata dotem efficit ea quæ data ſunt, & condictionem patris extinguit. Syn. ibid.

x l. 5. l. 7. in fin. ſ. eod. y euidenter.

z nec enim ſumitur nuptiarum poteſtas in patribus tota, vt notat apud Cuiacium filius: nonne oportuit præciſe ne ante nonam ætatis [illegible] ſui: al. indignus moribus; al. indignum maioribus.

b vel religionis diuerſæ, l. 5. C. eod.

c v. quæ notaui ad l. 5. l. 34. ſ. de ritu nupt. l. 5. C. eod.

d facit l. 21. ſ. 3. ſ. & ſequ. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

IN ſponſalibus contrahendis ætas contrahentium definita non eſt, vt in matrimoniis, quapropter & à primordio ætatis ſponſalia effici poſſunt ſi modo id fieri ab vtraque perſona intelligatur: id eſt, ſi non ſint minores quam ſeptem *a* annis.

De pupilla tutoris & filio tutoris.

15. *Idem* lib. ſingulari de enucleatis caſibus.

TVtor factam pupillam ſuam nec ipſe vxorem ducere, nec filio ſuo in matrimonio adiungere poterit *b*. ſcias tamen, quod de nuptiis tractamus, & ad ſponſalia pertinere.

De prohibitione pupillarum contrahenda ad ſponſalia.

16. *Vlpianus* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

ORatio Imperatorum Antonini & Commodi, quæ quaſdam nuptias in perſonam Senatorum inhibuit, de ſponſalibus nihil locuta eſt. rectè tamen dicitur, etiam *c* ſponſalia in his caſibus ipſo iure nullius eſſe momenti: vt ſuppleatur, quod orationi deeſt.

De dilatione ſponſaliorum.

17. *Gaius* libro 1. ad legem Iuliam *d* & Papiam.

SÆpè iuſtæ ac neceſſariæ cauſæ non ſolum *e* annum, vel biennium, ſed etiam triennium, & quadriennium, & vlterius trahunt ſponſalia, veluti valetudo ſponſi, ſponſæve, vel mortes *f* parentum, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes, quæ ex neceſſitate fiunt.

Quibus modis fiant ſponſalia.

18. *Vlpianus* lib. 6. ad Edictum.

IN ſponſalibus conſtituendis parui refert, per ſe & coram, an per internuntium *g* vel per epiſtolam, an per alium hoc factum eſt, & ferè plerumque conditiones, interpoſitis perſonis, expediuntur.

DE RITV *h* NVPTIARVM *i*

TIT. II.

Definitio nuptiarum.

Modeſtinus lib. 1. Regularum.

NVptiæ *k* ſunt *l* coniunctio *m* maris *n* & fœminæ *o*, & conſortium *p* omnis *q* vitæ: diuini *r*, & humani iuris *ſ* communicatio *t*.

De conſenſu contrahentium & parentum.

2. *Paulus* lib. 35. ad Edictum.

NVptiæ *u* conſiſtere non poſſunt, niſi *x* conſentiant omnes, id eſt, qui coeunt, quorumque *y* in poteſtate ſunt.

De patruelibus.

3. *Paulus* libro 2. ad Sabinum.

SI nepotem ex filio, & neptem ex altero filio in poteſtate habeam, nuptias inter eos *z*, me ſolo *a* auctore contrahi poſſe Pomponius ſcribit: & verum eſt.

De ætate.

4. *Pomponius* lib. 3. ad Sabinum.

MInorem annis duodecim *b* nuptam tunc legitimam vxorem fore, cum *c* apud virum expleſſet duodecim annos.

De abſente.

5. *Idem* lib. 4. ad Sabinum.

MVlierem *a* abſenti *b* per literas *c* eius, vel per nuntium poſſe nubere *d* placet, ſi in domum eius *e* deduceretur: eam vero, quæ abeſſet *f*, ex literis vel nuntio ſuo duci à marito non poſſe: deductione enim opus eſſe in mariti, non in vxoris domum, quaſi in domicilium *g* matrimonij.

6. *Vlpianus* lib. 35. ad Edictum.

DEnique Cinna ſcribit: Eum, qui abſentem *h* accepit *i* vxorem *k*, deinde rediens à cœna iuxta Tiberim periſſet, ab vxore lugendum *l*, reſponſum eſt.

7. *Paulus* libro ſingulari ad legem Falcidiam.

IDeoque poteſt fieri, vt in hoc *m* caſu aliqua virgo & dotem, & de dote habeat actionem *n*.

De ſenili coniugatione.

8. *Pomponius* libro 5. ad Sabinum.

LIbertinus *o* libertinam matrem, aut ſororem *p*, vxorem ducere non poteſt: quia hoc ius moribus *q* non legibus introductum eſt.

De furore aui vel patris. 1. De patre captiuo vel abſente.

9. *Vlpianus* lib. 26. ad Sabinum.

SI *r* nepos *ſ* vxorem velit ducere, auo furente, omnimodo patris *t* auctoritas erit neceſſaria: ſed ſi pater furit, auus ſapiat, ſufficit *u* aui voluntas.

1 ¶ Is *x*, cuius pater ab hoſtibus captus eſt, ſi non intra triennium *y* reuertatur, vxorem ducere poteſt.

10. *Paulus* lib. 35. ad Edictum.

SI ita pater abſit, vt ignoretur, vbi ſit, & an ſit: quid faciendum eſt, merito dubitatur? Et ſi triennium effluxerit, poſtquam apertiſſimè fuerit pater ignotus, vbi degit, & an ſuperſtes ſit, non prohibentur liberi eius *z* vtriuſque ſexus matrimonium vel nuptias legitimas contrahere.

11. *Iulianus* lib. 62. Digeſtorum.

SI filius eius, qui apud hoſtes eſt, vel abeſt, ante triennium captiuitatis, vel abſentiæ patris vxorem duxit: vel ſi filia nupſerit: puto, rectè matrimonium vel nuptias contrahi: dummodo *a* eam filius ducat vxorem, vel filia tali nubat, cuius conditionem certum ſit, patrem non repudiaturum.

Si quis axorem mariti vel priuignam repudiauerit. 1. De ſponſa patris, 2. vel filij. 3. De filia vxoris poſt diuortium ſuſcepta. 4. De cognatione per adoptionem.

12. *Vlpianus* lib. 26. ad Sabinum.

SI qua mihi vxor fuit, deinde à me repudiata nupſit Seio, quem ego poſtea adrogaui, non ſunt nuptiæ inceſtæ *a*.

1 ¶ Inter me & ſponſam *b* patris mei nuptiæ contrahi non poſſunt: quamquam nouerca mea non propriè dicatur.

2 ¶ Sed & per contrarium *c* ſponſa *d* mea patri meo *e* nubere non poterit: quamuis nurus non propriè dicatur.

3 ¶ Si vxor mea poſt diuortium alij nupſerit, & filiam ſuſceperit, putat Iulianus hanc quidem priuignam non *f* eſſe: verum nuptiis eius abſtinendum.

4 ¶ Adoptiuæ ſororis filiam poſſum vxorem ducere: cognata enim mea non eſt filia eius, quia auunculus *h* nemo fit per adoptionem, & eæ demum cognationes contrahuntur in adoptionibus, quæ legitimæ eſſent, id eſt, quæ *i* adgnatorum ius haberent. pari ratione & ſororem patris mei adoptiui poſſum ducere, ſi non fuit eodem patre nata.

De patrona ignobili.

13. *Vlpianus* lib. 34. ad Sabinum.

SI patrona tam ignobilis *k* ſit, vt ei honeſtæ ſint, vel ſaltem liberti ſui nuptiæ *l*: officio iudicis ſuper hoc cognoſcentis, hæ prohiberi non debent.

De vxore quondam patris. 1. vel filij adoptiui. 2. De ſenili cognatione. 3. vel affinitate. 4. vxore priuigni, ſocrus, nurus quondam accipiendæ.

14. *Paulus* lib. 35. ad Edictum.

ADoptiuus filius, ſi emancipetur, eam, quæ patris adoptiui vxor fuit, ducere non poteſt, quia nouercæ locum habet *a*.

b Sponſam patris ducere filius non poteſt, §. 9. *Inſt. eod.*
c Contrariorum eadem eſt diſciplina.
d Sponſam filij pater ducere non poteſt, §. 9.
e quia ſocerì loco habetur *l. 5. ff. de poſtul.* [illegible]
f §. 9.
g Cur non eſt priuigna? quia non ante [illegible] cum eius matre mihi contracta nata, ſed poſt diuortium cum eius matre à me factum.
h Imo, auita ſit per adoptionem, [illegible] *eodem.*
i Vide *l. 23. ff. de adopt.* adgnationis ius non habent, qui non ſunt eiuſdem familiæ. *eod.*
k vt quæ corpore quæſtum fecit, vel iudicium artem exercuit, aut publico iudicio damnata *l. 43. ff. eod.*
l non tamen adgnata *l. 23. ff. de adopt.* pari analogia [illegible] quæ neptis ex adoptiuo fuerit, licet emancipatam ducere non poteſt *l. 15. eod.*

[illegible] hunc nubes quæ cœlum operiunt [illegible] Iſidor. 7. moris enim erat cœlum apud antiquiſſimos Gen. 24. vbi Rebecca conſpecto eminus ſponſo ſuo Iſaaco caput ſuum obtexit, docens, vt ait Ambroſius [illegible] 30. quæſt. 5. verecundiam in nuptiis præire debere: vt nuptæ vultus ſuos velarent 9. *Iſidor.* [illegible] Tertul. lib. de veland. virginib. & lib. de corona milit. [illegible] hinc nupta verba, quæ virginem dicere neſas erat [illegible] vultum ſuum [illegible] alias etymologias v. apud Feſtum.
k v. Theophilum *Inſt. de Nuptiis,* vbi [illegible].
l *l. 1. §. 3. ff. de iuſt. & iur.* §. 1. *Inſt. de patria poteſt.* [illegible] cap. 5. q. [illegible] *de præſumpt.* m quæ animum & conſenſum præcipuè requirit, v. *l. 15. ff. de conditionibus & demonſtr.* & ita illud intellige [illegible] *ad Epheſ.* 5 tunc matrimonium eſt. Adulterium verò cum quæ quomodo [illegible] duobus alia caro, imò aliena miſcetur. *Tertul. lib. de monogam.* n vnius ſc. eſt enim polygamia meritò explosa *l. 2. ff. de his qui notantur,* o non maris [illegible] *l. 2. C. de inceſtis. l.* [illegible] *C. de adult. Nou.* [illegible]
p conſortes ideo dicuntur coniuges, & poteſt mulier his verbis accipi. Accipio te in conſortem. q de quo v. quæ notaui ad *l. 66.* [illegible]
r diuini domus, [illegible] *de rem. uxor.* [illegible] an nuptiæ poſſunt cum meretrice contrahi? v. *Nou. Leonis* 98. cum [illegible] v. quæ notaui ad *l. 3. C. de Iudæis.*
ſ [illegible] fortunarum, vnde moreno marito nobis [illegible] liberis, [illegible] hinc ſortitur domicilium mariti. *l. 5. ff. eod.*
t hinc collige, nihil tam humanum eſſe, quam fortuitis caſibus mulieris mariti, vel vxorem viri participem eſſe [illegible] hinc vxor ſocia [illegible] quaſi domina rerum mariti [illegible] Addidit Iuſtinianus *Inſt. de patria poteſt.* hæc verba: *Indiuiduam vitæ* [illegible] quibus [illegible] & concubina differt. Columella 12. nihil conſpiciebatur in domo [illegible] quod aut maritus aut fœmina proprium eſſe iuris ſui diceret. [illegible] Quid enim poteſt charitas, vbi habitauerint ſemper [illegible] indiuiduam fecerit charitatem? Cicero 1. Officiorum. Prima ſocietas in ipſo coniugio eſt. Proxima in liberis.
u v. [illegible] x Sine conſenſu nuptiæ eſſe non poſſunt.
y vide *l. 18. ff. eod.* z hinc colligitur inter fratris vel ſororis liberos nuptias [illegible] *Inſt. de nupt.* [illegible] obiicitur tamen Theophilus in [illegible]
a [illegible] modo filius non [illegible] conſenſus eius requiritur *l. 16. §. 1. ff. eod.*
b v. quæ notaui ad *l. 2. ff. de ſponſalib.* c [illegible] *de cond. & demonſtr.*

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Item ſi quis filium adoptauerit, vxorem eiuſdem, quæ nurus loco eſt, ne a quidem poſt emancipationem filij ducere poterit, quoniam aliquando nurus ei fuit.

2 ¶ Seruiles quoque cognationes ᵃ in ᵇ hoc ᶜ iure obſeruandæ ſunt. igitur ſuam matrem manumiſſus non ducet vxorem: tantundem iuris eſt, & in ſorore, & ſororis ᵉ filia. Idem è contrario dicendum eſt, vt pater filiam non poſſit ducere, ſi ex ſeruitute manumiſſi ſint. ᶠ & ᵍ dubitetur, patrem eum eſſe.

¶ Vnde nec vulgo quæſitam ᵈ filiam pater naturalis poteſt vxorem ducere; quoniam ᵉ *in contrahendis matrimonijs naturale ius, & pudor inſpiciendus eſt*: contra pudorem eſt autem, filiam vxorem ſuam ducere ᶠ.

3 ¶ Idem tamen, quod in ſeruilibus cognationibus conſtitutum eſt, etiam in ſeruilibus adfinitatibus ſeruandum eſt. vtputa, vt eam, quæ in contubernio ᵍ patris fuerit, quaſi nouercam non poſſim ducere: & contra, eam, quæ in contubernio filij fuerit, patrem quaſi nurum non ducere: æquè nec matrem eius, quam quis in ſeruitute vxorem habuit, quaſi ʰ ſocrum. cum enim cognatio ſeruilis intelligitur, quare ⁱ non & affinitas intelligatur? ſed in re dubia certius & modeſtius eſt, huiuſmodi nuptijs abſtinere.

4 ¶ Nunc videamus, quomodo nouerca, & priuigna, & ſocrus & nurus intelligantur: vt ſciamus, quas non liceat ducere.

¶ Quidam *nouercam* per ſe patris vxorem, & nurum filij vxorem, & priuignam vxoris ex alio marito filiam intelligunt ʲ. Sed quod ad hanc cauſam, verius eſt, nec aui vxorem, nec proauiſam poſſe. Duas ergo, vel plures nouercas ducere non poteris: non mirum. Nam & is, qui adoptiuus eſt, nec naturalis patris nec adoptiui ᵏ vxorem ducere poteſt. ˡ ſed ᵐ & ſi plures vxores pater habuerit, nullam ⁿ earum ducere poſſum.

¶ Itaque ſocrus appellatione non tantum vxoris meæ mater, ſed ᵒ & *auia*, & *proauia* intelligitur: vt nullam earum ducere poſſim.

¶ *Nurus* quoque appellatione non tantum filij vxor, ſed & ᵖ nepotis, & pronepotis continetur: licet quidam has pronurus appellant.

¶ *Priuigna* quoque non ſolum ea mihi intelligitur, quæ vxoris meæ filia eſt, ſed & neptis ᵍ, & proneptis: vt nullam earum ducere poſſim. Item ʳ eius matrē, quam ſponſam habui, non poſſe me vxorem ducere Auguſtus interpretatus eſt, fuiſſe enim eam ſocrum ˢ.

De vxore quondam priuigni. De marito quondam priuignæ.

15. *Papinianus* lib. 4. Reſponſorum.

VXorem ᵗ quondam priuigni coniungi matrimonio vitrici non oportet: nec in matrimonium ᵘ conuenire nouercam eius, qui priuignæ maritus fuit.

Si filia ſenatoris libertino nupſerit. 1. De nepote & nepte. 2. De furore.

16. *Paulus* lib. 35. ad Edictum.

ORatione ˣ D. Marci cauetur, vt ſi ſenatoris ʸ filia libertino nupſiſſet, nec nuptiæ eſſent †, quam & ſenatuſconſultum ᶻ ſecutum eſt.

1 ¶ Nepote vxorem ducente, & filius ᵃ conſentire debet: neptis verò ſi nubat, voluntas & auctoritas aui ſufficiet.

2 ¶ Furor ᵇ contrahi matrimonium non ſinit: quia conſenſu opus eſt: ſed ᶜ rectè contractum non impedit.

De fraternitate per adoptionem. 1. De adoptione generi vel nurus. 2. De amita, matertera, amita magna, matertera magna.

17 *Gaius* lib. 11. ad Edictum Prouinciale.

PEr adoptionem quæſita fraternitas eouſque impedit nuptias, donec ᵉ manet adoptio, ideoque eam, quam pater meus adoptauit, & emancipauit, potero vxorem ducere. æquè & ſi me emancipato, illam in poteſtate retinuerit, poterimus iungi matrimonio.

1 ¶ Itaque volenti ᶠ generum adoptare ſuadetur, vt filiam emanciparet, ſimiliter ſuadetur ei, qui nurum velit adoptare, vt emancipet filium.

2 ¶ Amitam ʰ quoque, & materteram, item magnam quoque amitam, & materteram magnam prohibemur vxorem ducere ⁱ: quamuis magna amita, & matertera, quarto ᵏ gradu ſint. Vtique autem amitam, & amitam magnam prohibemur vxorem ducere, & ſi per adoptionem ˡ nobis coniunctæ ſint.

De nuptiis votatis, & conſenſu parentum.

18. *Iulianus* lib. 16. Digeſtorum.

NVptiæ inter eaſdem perſonas niſi volentibus parentibus renouatæ ᵐ iuſtæ non habentur.

De patribus cogendis in matrimonium collocare.

19. *Marcianus* lib. 16 Inſtitutionum.

CApite trigeſimo quinto legis Iuliæ, Qui ⁿ liberos, quos habent in poteſtate ᵒ, iniuria prohibuerint ducere vxores, vel nubere; vel qui dotem dare non volunt ᵖ, ex conſtitutione Diuorum Seueri & Antonini, per proconſules, præſideſque prouinciarum coguntur ᵍ in matrimonium collocare, & dotare ʳ. Prohibere autem videtur, & qui conditionem non quærit.

De auctoritate curatoris.

20. *Paulus* lib. ſingulari ad orationem Diui Seueri & Commodi.

SCiendum ᵗ eſt, ad officium ᵘ curatoris (non) ᵖ pertinere, nubat pupilla ᵍ, an non: quia officium eius in adminiſtratione negotiorum conſtat. ᵠ & ſita Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt in hæc verba: Ad officium curatoris adminiſtratio pupillæ pertinet, nubere ʳ autem pupilla ſuo arbitrio poteſt.

De conſenſu filiifamilias.

21. *Terentius Clemens* lib. 3. ad Legem Iuliam & ᵛ Papiam.

NOn cogitur ˢ filiusfamilias vxorem ducere.

22. *Celſus* lib. 15. Digeſtorum.

SI patre cogente ᵗ ducit vxorem ᵘ, quam non duceret, ſi ſui arbitrij eſſet, contraxit tamen matrimonium, quod inter inuitos non contrahitur, maluiſſe hoc videtur.

De libertina.

23. *Idem* lib. 30. Digeſtorum.

LEge Papia cauetur †, omnibus ingenuis, præter ſenatores ˣ, eorumque liberos, libertinam vxorem habere licere.

De præſumptione nuptiarum.

24. *Modeſtinus* lib. 1. Regularum.

IN liberæ mulieris conſuetudine non concubinatus ʸ, ſed nuptiæ † intelligendæ ſunt: ſi non corpore quæſtum fecerit.

De filio emancipato.

25. *Idem* libro 1. Regularum.

FIlius ᶻ emancipatus ᵃ etiam ſine ᵇ conſenſu patris

ſ nec vxorem quondam priuigni ducere, nec priuignæ marito nubere poteſt.

t Priuigni mei quondam vxorem ducere non poſſum. Sic nouerca priuignæ marito nubere non poteſt. Eſt enim vitricus priuigni affinis. Priuignus eſt etiam affinis, §. 6. *Inſt. de nupt.* Priuigni vxor eſt mihi in ſecundo genere affinitatis, & ita in linea aſcendentium & deſcendentium nuptiæ prohibitæ in ſecundo genere affinitatis. An idem in linea collaterali? Non puto licere: canonici tamen *dicto c. nonne de conſan.* generis prohibitionem in ſecundo & tertio genere affinitatis ſubla[t]a.

u *nec* *conuenire*. Cuiacius ad *Vlp.* 5. ... & Tribonianum ... muta[ſſe] ... ob de... in matrim.

x quam ſenatuſconſultum ſequi ſolebat, vt nos dicam.

y l. 34. 42. *in fin.* l. *eod.* l. 9. *ſuprà de ſenatorib.*

† id hodie correctum videtur, cum permiſſe quatenus ſit illuſtribus perſonis, cum libertis nuptiæ, *Nou.* 78. c. 3. *Nou.* 117. c. 6.

z Orationes Imperatorum patrum conſulta ſequebantur, vt *ſic Tacit.* 11. Orationem principis ſenatus patrum conſulto, primi ... Senatorum in vrbe ... Huius rei exemplum Senatuſconſultum de petitione hereditatis, quod ad orationem D. Hadriani factum eſt, *l. item veniunt*, 20. §. *prater* 6. *l. dici non* 22. *ſupr. de petit. hered. l.* 1. *C. eod.* Tit. ... Hinc ſit, vt quod vno loco orationi principis tributum dicitur, id alias Senatuſconſulto, etiam aliam orationi tribuatur. De quo dixi ad *l.* 7. *C. de prædijs minor.*

a Euo ſolius aui conſenſum ſufficere videtur, *l.* 3. *ſuprà eadem.*

b *Paulus* 2. *ſentent.* 19. §. 4. ... *ſuprà de his qui ſunt ſui*, *l.* 8. *ſuprà de ſponſalibus.*

c §. 4. *verſ. ſed quæ per* §. *Inſt. de nuptiis.*

k vt interdum accidit *l.* 7. *ſuprà de in rem verſ.* idem dicendum ſi ſint ... vel caſtriſ. *l.* 5. §. 4. *l. de iure dot.*

l eſt enim earum pietatis ... §. 2. *de reg. vet.* ... 21. §. *pen.* ... *Treb. & offic.* ... filiam ducere *l.* ... *C. de inſt. poenam.*

m *l.* 35. *in fin. C. de heretic.* ſed quatenus ... pro ratione facultatum ... 18. *arg. l.* 8. *in fin.* ... *de in rem verſo l.* 60. *de iure dot.*

n v. quæ ſcripſi ad *l.* 19. *ſ. eod.*

o hæc negatiua omnino vera eſt. Poteſt enim pupilla nubere arbitrio ſuo, *l. eod.* ... expectato conſenſu cognatorum, adhibito, & curatorum *l.* 8. *Cod. de nuptiis*, *l.* 6. *ſuprà de ſponſalib.* hoc tamen conſtat, vbi pudor eligere maritum non viſi, vbi cum conuocatis eius cognatis id fuerit poſſe, *l.* 20. *in fin. Cod. de nuptiis.* ... interea tutore pupillæ ... dotem conſtituere, *l.* 61. *l. de iure dotium*, *l.* 17. *Inſt. de tu*toribus *datis.* p v. *l.* 20. *Inſt. de verb. obl.*

q Pupilla nubere ſuo arbitrio poteſt, 4. *Harm.* 4. §. 22.

r Nonne vaniſſimus Papiæ legis, quæ ante liberos ſuſcipi cogeret, quam iuſtæ matrimonium, poſt vnius auctoritatis ſenectutem hoc Seuerus conſtantiſſimus principum excluſit? *Tertull. in Apologetic.*

ſ *l.* 22. *l.* 28. *inf. eod. l.* 12. *l.* 14. *C. eadem.*

t id eſt ſuadente admodum & vrgente atque hortante, non tamen vi cogente ... *l.* 21. *ſ. eod.*

u filius ſe quidem ſola reuerentia patris, metu non ducit, adde *l.* 26. §. 2. §. *de pign.* *l.* 28. *C. eod.*

† quæ hodie abrogata eſt, *Nouell.* 78 c. 4.

x Senatori Senatoriſque filius libertinam vxorem ducere non permittitur *lib.* 13. *Vlp.* 2. *Theop.* §. 5. *Inſt. de libertin.*

y *l.* 3. *inf. de concubinis.*

† hodie non præſumuntur nuptiæ, niſi mulier probet à viro ſe ea mente acceptam vt illi eſſet vxor, *Nou.* 74. c. 5. Porrò de hac præſumptione v. Alciat. 3. *præſumpt.* 38.

z in filia emancipata idem, *arg. l.* 20. *C. de nupt.*

a 4. *Harm.* 4. §. 13.

b hinc Contius 1. *ſubciſiuarum* colligit iuri naturali id eſſe neceſſario, non requiri conſenſum parentum in liberorum nuptiis, alias emancipatum nunquam ſine patris conſenſu contraheret. Matris quoque, vt patris requireretur conſenſus, quæ tamen legibus non requiritur, vt quæ filios in poteſtate non habeat, *l.* 30. *C. de nupt.* Solus aui conſenſus ſine patris conſenſu nunquam ſufficeret in collocanda nepte, *l.* 16. §. 1. *ſ. eod.* Naturæ tam vim eſſe, vt omnibus ex æquo parentibus idem honos habeatur, *l.* 4. *C. de nuncup. ſeriuſque* nullo vel tempore, vel loco, vel perſona mutetur. ... *de iure natur.* Eſaù legitimos liberos fuiſſe, *Geneſ.* 26. tametſi ſine parentum conſenſu nuptias contraxiſſet, ... *in* 28 *Geneſ.* Tobiam ſuſcepiſſe filia nuptias ... cui tamen patris conſenſu deſſuerit, *Tob.* 7. Nuſquam ſacris ſcripturis mandari, vt parentum conſenſu in liberorum nuptiis neceſſario adhibeatur: poſteà ſeribus

f nam vicumque ſeruos ... ſuſceperit, eſt tamen patris ... ſuprà de in ſua ... venenis.

Universidad Rey Juan Carlos

Romanis idem viſum fuiſſe, Nicolao 27. q. 2. c. ſufficiat. Lucio tertio c. quamvis [illegible] nuptiis ſi h re[illegible] c. 6. extra de [illegible] Innocentio tertio cap. 23. extra de ſponſ. & Tridentina Synodo [illegible] c. [illegible] de ſponſ. impub. & [illegible] qui canonicarum [illegible] principales [illegible] conſilium parentum ad decorem [illegible] non ad neceſſitatem requirunt [illegible] & honeſtate, magis quam neceſſitate adhiberi. Conſtat enim omnia, que honeſta ſint, eſſe parum neceſſaria. Itaque honeſti liberi [illegible] naturæ [illegible] nuptias illegitimas non efficere, quæ ſine parentum conſenſu fuerint contractæ. Sed his opponunt [illegible] vel in primis omnium nuptiis [illegible] quid [illegible] Deum patris loco [illegible] Euam primum homini copulaſſe: conſenſu Abrahami, Iſaacum Gen. 24. [illegible] Iacobum Gen. 28. verſ. 6. Simſonem conſenſu patris Moabis nuptias contraxiſſe, Iud. 14. verſ. 3. lege diuina mandari patribus, ne Chananæis filias ſuas elocent Deut. 7. verſ. 3. & pluribus aliis locis [illegible] citra parentum voluntatem nuptias non contrahi, [illegible] patribus [illegible] Exod. 22. Num. 30. 1. Samuel 1. c. 18. [illegible] imperatores [illegible] Inſt. de nuptiis [illegible] [illegible]

a patris è vxorem ducere poteſt, & ſuſceptus filius ei heres erit.

De rea adulterij.

26. *Idem* lib. 7. Reſponſorum[b] reſpondit.

REas adulterij c factas nec ante damnationem viuente marito vxores duci poſſe.

Si ſenator libertinam duxerit.

27. *Vlpianus* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis in ſenatorio ordine agens libertinam habuerit vxorem, quamuis interim d vxor non ſit, attamen e in conditione eſt, vt, ſi amiſerit dignitatem, vxor eſſe incipiat.

De liberta recuſante nuptias patroni.

28. *Marcianus* lib. 10. Inſtitutionum.

INuitam f libertam vxorem ducere patronus non poteſt.

29. *Vlpianus* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

QVod & Ateius Capito conſulatu ſuo fertur decreuiſſe, hoc tamen ita obſeruandum eſt, niſi g patronus ideo eam manumiſit, vt vxorem eam ducat.

De nuptiis ſimulatis.

30. *Caius* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

SImulatæ h nuptiæ nullius momenti ſunt.

Si ſenator permiſſu principis libertinam duxerit.

31. *Vlpianus* lib. 6. ad legem Iuliam & Papiam.

SI ſenator i indulgentia principis fuerit permiſſum libertinam iuſtam vxorem habere, poteſt iuſta vxor eſſe k.

De libertino arrogato ab ingenuo.

32. *Marcellus* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

SCiendum eſt, libertinum, qui ſe ingenuo dedit adrogandum, quamuis in eius familia ingenui & iura ſit conſecutus, vel libertinum tamen à ſenatoriis nuptiis repellendum eſſe.

De redintegrato matrimonio.

33. *Idem* 3. lib. ad legem Iuliam & Papiam.

PLerique opinantur, cum eadem mulier ad eundem virum reuertatur, id matrimonium idem eſſe: quibus adſentior, ſi non [illegible] tempore interpoſito reconciliati fuerint, nec inter [illegible] moras aut illa alij nupſerit, aut hic aliam duxerit: maxime ſi nec dotem vir reddiderit.

De generali mandato quærendi mariti. 1. De rea adulterij. 2. De comprivignis. 3. Si patre damnato, quis libertinam nupſit, ſenatus [illegible] [illegible].

34. *Papinianus* lib. 4. Reſponſorum.

GEnerali mandato quærendi a mariti filiæfamilias non fieri nuptias, rationis eſt: itaque perſonam eius patri demonſtrari, qui matrimonio conſenſerit, vt nuptiæ contrahantur, neceſſe eſt.

1 ¶ Ream adulterij, quam vir iure mariti poſtulauit, non prohibetur poſt abolitionem vxorem denuo ducere, ſed & ſi non iure mariti ream poſtulauit, iure contractum matrimonium videbitur.

2 ¶ Inter priuignos f contrahi nuptiæ poſſunt, etſi fratrem communem ex nouo parentium matrimonio ſuſceptum habeant.

3 ¶ Filiam ſenatoris nuptias libertini g ſecutam, patris caſus h non facit vxorem, nam quæſita dignitas liberis propter crimen i patris auferenda (non) eſt.

De filioſam. milite.

35. *Idem* lib. 7. Reſponſorum.

FIliuſfamilias miles k matrimonium ſine patris voluntate non contraxit.

De adminiſtrante, vel curatore, vel filio, vel liberto eorum.

36. *Paulus* lib. 5. Quæſtionum.

TVtor vel curator adultam vxorem m ducere non l poteſt, niſi à patre deſponſa deſtinataue, teſtamentoue n nominata conditione o nuptiis, ſecuta fuerit.

37. *Idem* lib. 7. Reſponſorum.

LIbertum p curatoris puellæ prohiberi oportet vxorem eandem ducere.

De adminiſtrantibus officia.

38. *Idem* lib. 2. Sententiarum.

SI quis officium in aliqua prouincia adminiſtrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem vxorem ducere non q poteſt, quamuis ſponſare r non prohibeatur: ita ſcilicet, vt ſi poſt officium depoſitum noluerit mulier nuptias contrahere, liceat ei hoc facere arrhis tantummodò redditis, quas acceperat.

1 ¶ Veterem ſponſam in prouincia, quam quis adminiſtrat, vxorem ducere poteſt, & dos data non ſit caduca s.

2 ¶ Qui in prouincia aliquid adminiſtrat, in ea prouincia filias t ſuas in matrimonium collocare, & dotem conſtituere non prohibetur.

De ſororis pronepte. 1. De inceſtu.

39. *Idem* lib. 6. ad Plautium.

SOroris proneptem x non poſſum ducere vxorem, quoniam parentis loco ei ſum.

1 ¶ Si quis ex his quas moribus y prohibemur vxores ducere, duxerit, inceſtum dicitur committere.

De filia priuigni.

40. *Pomponius* lib. 4. ex Plautio.

ARiſto reſpondit, priuigni z filiam non magis vxorem duci poſſe, quam ipſam priuignam.

De ea quæ vulgo quæſtum facit. 1. De concubinatu.

41. *Marcellus* lib. 26. Digeſtorum.

PRobrum a intelligitur etiam in his mulieribus eſſe, quæ turpiter viuerent, vulgòque quæſtum facerent, etiam ſi non palam b.

1 ¶ Et ſi qua ſe in concubinatu alterius, quam patroni c tradidiſſet, matrisfamilias d honeſtatem non habuiſſe dico.

De honeſtate ſpectanda. 1. Quibus nubere non poſſunt ſenatorum [illegible].

42. *Modeſtinus* libro ſingulari de Ritu nuptiarum.

SEmper in coniunctionibus non ſolum, quid liceat, conſiderandum eſt, ſed & quid e honeſtum f ſit.

1 ¶ Si ſenatoris filia, neptis, proneptis, libertino g, qui artem ludicram h exercuit, cuiuſue pater materue id fecerit, nupſerit, nuptiæ non erunt.

Quid ſit palam quæſtum facere. 1. De ea quæ palam ſine quæſtu ſit proſtituta. 2. De ea quæ ſocia [illegible] 5. De clarorum [illegible] [illegible]. 6. De lenocinio. 10. De damnata publico iudicio. 11. Vel calumniæ, vel prævaricationis. 12. De adultera.

43. *Vlpianus* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

Palam

a [illegible] Vlpianus ſequente [illegible] debet. Inſt. de nuptiis in princ. [illegible] hereditatis l. 25. [illegible] de adq. hered. [illegible] non conſentit [illegible] nuptias [illegible] patris conſenſu noua inchoari. [illegible] ſuos in liberos amor, hoc quoque perſuadere ſoli; videmus [illegible] parentum [illegible] [illegible] Theophilus [illegible] Inſt. de nup. [illegible] Hotoman. [illegible] Hoc etiam quæritur. An expreſſus conſenſus patris requiratur an tacitus ſufficiat? [illegible] verius eſt, vt conſenſiſſe [illegible] qui ſciens non contradixit [illegible] C. de nupt. b an idem in matre? ſupra dixi & dicam ad l. 20. C. eod.

c l. 17. C. de adult. d Vincitur itaque ab initio [illegible] conualeſcit [illegible] [illegible].

e Ceſſante impedimento nuptiarum nuptiæ conualeſcunt ita quæ initio non valent [illegible] tempore poſſunt conualeſcere [illegible] [illegible].

f decet enim matrimonia eſſe libera [illegible] l. 14. C. de nupt. l. 134. ſ. de verb. oblig. g l. 51. l. eodem.

h l. 11. C. de nupt. [illegible] l. 54. ſ. de oblig. & act. Simulatis nuptiis, legis Iuliæ & Papiæ [illegible].

i Poſſunt enim non iure facta à principe confirmari, vt l. 38. ſ. de nupt. l. 57. ſup. eodem.

k [illegible] libertam adoptare à patrono ingenuus non eſt. l. vlt. C. de ſtatu. Libertinus qui ſe ingenuo dedit adrogandum, adrogatus ingenuus eſt, alioquin [illegible] ſenatoris filiam ducere non poteſt.

[illegible] ad. 23. ſ. 23. h Vlpian. 12.

i de maritandis ordinibus ſcilicet ex lex Iulia & Papia [illegible] notatur ad l. 59. ſ. de cond. & demonſt.

a v. l. l. de diuortiis [illegible] b [illegible] c [illegible] de adulteriis. [illegible] d Mandatum quærendi mariti [illegible] e [illegible] f [illegible] de nupt. g [illegible] h [illegible] i [illegible] k [illegible] l [illegible] m [illegible] n [illegible] o [illegible] p [illegible] q [illegible] r [illegible] s [illegible] t [illegible] x [illegible] y [illegible] z [illegible] a [illegible] b quod quis [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] Vlpianus [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a vide l.33. C. de donat. ſpo.
b Corporalia mulieres facit ſe proſtitui pecunia ſumere, v. l. 29. C. de adulterijs.
c In taberna cauponia, vel alias pudori, &c. Haloa. l. 29. inf. eod.
d Sine delectu vel indiſtincte l. ult. ff. de incen. & ſublat. ignor.
e vt dixi, quod coram pluribus l. 3. in fi. de verb. ſign. palam poſcitur. Mulier vt legi patet de plano &c. l. 21 §. 3. C. de teſtib. palam nuncupare heredem, eſt ita nuncupare vt exaudiri poſſit. l. 21. inf. qui teſtam. facere &c. Hinc colligo, palam non fieri quod cum vno aut altero fit.
g Idem ſi pecunia non accepta: nam quæ gratis facit, non ideo minus peccat.
h Meretricem videri quæ dixit, quæſtus cauſa admiſit: hinc poſt alios colligit Rolandus à Valle l. conſ. 74. n. 10.
i Palam vt proſtitui dicatur mulier, quæſtum intercedere non eſt neceſſe, vt hic. Idem eſt in caluniatore, l. 1. C. de famoſ. libell.
k qui turpiter viuit ſemper eſt ignominioſa. licet turpiter viuere deſinat, Hal.
l Quiuer turpiter viuens prætextu paupertatis non excuſatur. 32. q. 7. c. 1. dic. Pauperies infamia non excuſat, Hal.
m Lenocinium l. 4. §. 3. ff. de his qui notant. infam. ſolum lenocinium mariti noſcebatur, vt ſentit. hoc etiam.
n d. l. 4. §. 2. in fi.
o d. l. 4. §. 2. verſ. ſed.
p quæſtuaria corpora, vt hic, quæſtuariæ mulieres. §. 7. ſup. eod.
q Inſtrumenti cauponarij, Hal.
r l. 26. ſ. eod.
ſ & ingenuo Vlp. 13. §. 2.
t §. 2. inſ. de publ. iud.
u quod prohibitionem vxoris: non in abdicando ſenatu, de conſil. 15. §. 1. C. de calumniatoribus.
x Vlp. 13. §. 2.
y Ordo eſt inuerſus, ſic legit Petrus Faber. Non tantum erit notata quæ publico iudicio damnata eſt, ſed & quæ deprehenſa, ſ. conuerſè 13.
z Deprehenſa in adulterio æquè notata eſt, vt non iudicio publico adulterij damnata eſt, quia lex non tantum ſententiam notat, ſed factum; hoc eſt, ita non tantum eam notat, quæ adulterij damnata eſt iudicis ſententia, ſed quæ in ipſo facto deprehenſa.
a Facti & ſententiæ diſcrimen, vnde colligitur, ſententiam non requiri in his in quibus lex factum notat.
b Imò ſententia magis notanda quàm genus criminis l. 13. inf. de pœna.
c i. lex non tantum notat damnatam adulterij, ſed & in adulterio deprehenſam, etiamſi nondum damnata fuerit.
d notat Hal. in muliere ſc. in vno ſenſu, in quo ſententia non lex ipſa, infamiam infert l. 2. §. 5. ff. de his qui not. Cur tam parilè: vel ideo, quod maior à muliere quàm à viro pudicitia requiritur.
e vel vbi deprehenſa ſit, Hal.
f quæ nunc abrogata eſt. Cuj. 13. Nou. 117. c. 6.
f l. 17. in fin. C. de inceſt. Vlp. tit. 13. §. 1.
g l. 27. in fin. C. de inceſtis.
h vias parentum non nocent. Aui vel auiæ infamia & nota non nocet nepotibus. Patris & matris appellatione auus & auia non continentur: hinc quoque colligitur.
i Appellatione patris & matris non continentur in odioſis aui aut auia, qualiter tradunt odia. facit l. 51. inf. de adult.

Palam[a] quæſtum facere dicemus non tantùm eam, quæ in lupanario ſe proſtituit: verùm etiam ſi qua (vt adſolet[b]) in taberna cauponia, vel qua alia pudori[c] ſuo non parcit.

1 ¶ Palam autem ſic accipimus, paſſim; hoc eſt ſine[d] delectu, non ſi qua adulteris vel ſtupratoribus ſe committit: ſed quæ vicem proſtitutæ ſuſtinet.

2 ¶ Item, quæ cum[f] vno & altero pecunia accepta[g] commiſcuit, non videtur palam corpore quæſtum facere[h].

3 ¶ Octauenus tamen rectiſſimè ait etiam[i] eam quæ ſine quæſtu, palam ſe proſtituerit, debuiſſe his connumerari.

4 ¶ Non ſolùm autem ea, quæ facit, verùm & ea quoque quæ fecit, & ſi[k] facere deſiit, lege notatur. neque enim aboletur turpitudo, quæ poſtea intermiſſa eſt.

5 ¶ Non eſt ignoſcendum ei, quæ obtentu paupertatis[l] turpiſſimam vitam egit.

6 ¶ Lenocinium facere non minus[m] eſt, quàm corpore quæſtum exercere.

7 ¶ Lenas autem eas dicimus, quæ mulieres quæſtuarias[n] proſtituunt.

8 ¶ Lenam accipiemus & eam, quæ alterius nomine[o] hoc vitæ genus exercet.

9 ¶ Si qua[p] cauponam exercens, in ea, corpora quæſtuaria habeat, (vt multæ adſolent, ſub prætextu inſtrumenti cauponij[q], proſtitutas mulieres habere) dicendum hanc quoque lenæ appellatione contineri.

10 ¶ Senatus[r] cenſuit non conueniens eſſe vlli ſenatori[ſ], vxorem ducere, aut retinere damnatam publico[t] iudicio, quo iudicio cuilibet ex populo experiri licet: niſi ſi cui lege aliqua accuſandi publico iudicio non eſt poteſtas.

11 ¶ Si qua calumniæ iudicio damnata ſit ex cauſa publici iudicij, & quæ prævaricationis damnata eſt, publico iudicio damnata eſſe non videtur[u].

12 ¶ Quæ[x] in adulterio deprehenſa eſt, quaſi publico iudicio damnata eſt. Proinde ſi adulterij condemnata eſſe proponatur, non[y] tantùm quia deprehenſa eſt, erit notata: ſed quia & publico iudicio damnata eſt. Quòd ſi non ſit deprehenſa, damnata autem, idcirco notetur, quia publico iudicio damnata eſt. At ſi deprehenſa quidem ſit, damnata autem non ſit, notata erit? Ego puto etſi abſoluta ſit poſt deprehenſionem, adhuc tamen notam illi obeſſe debere: quia verum eſt eam in adulterio deprehenſam: quia[z] factum[a] lex, non[b] ſententiam notauerit[c].

13 ¶ Non adijcitur hic, vt in lege Iulia de adulteriis, à quo vel vbi deprehenſam. proinde ſiue maritus, ſiue quis alius deprehendiſſe proponatur, videtur notata. ſed & ſi non in domo mariti vel patris ſit deprehenſa, erit notata ſecundum verba legis.

Lege Iulia & Papia caper. De ſenatoribus & eorum liberis. 2. Summa eiuſd. capitis legis Iuliæ. 3. Si auus vel auia artem ludicram fecerit. 4. De patre naturali vel adoptiuo. 5. & tempore quo artem ludicram fecit. 7. Si vxor ſenatoris vel progeniti ſenatoris, artem ludicram facere inceperit. 8. ne à ſenatoribus ducantur, quæ à cæteris ingenuis duci non poſſunt.

44. *Paulus* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

Lege Iulia[f] ita cauetur: *Qui ſenator eſt, quiue filius, neposue ex filio, proneposue ex filio nato, cuius eorum eſt, erit: ne quis eorum ſponſam vxoremue ſciens dolo malo habeto libertinam aut eam, quæ ipſa, cuiusue[g] pater materue artem ludicram facit, fecerit. Neve Senatoris filia, neptiſue ex filio, proneptiſue ex nepote filio nato nata, libertino, eiue qui ipſe, cuiusue pater materue artem ludicram facit, fecerit: ſponſa nuptaue ſciens dolo malo eſto: neue quis eorum dolo malo ſciens ſponſam, vxoremue eam habeto.*

1 ¶ Hoc capite prohibetur ſenator libertinam ducere, eamue, cuius pater vel materve artem ludicram fecerit. Item libertinus ſenatoris filiam ducere.

2 ¶ Non obeſt auum[h] & auiam[i] artem ludicram feciſſe.

3 ¶ Nec diſtinguitur, pater in poteſtate habeat filiam, nec ne. tamen iuſtum[k] patrem intelligendum, Octauenus ait, matrem etiam ſi vulgò[c] conceperit.

4 ¶ Item nihil[d] refert, naturalis ſit pater, an adoptiuus.

5 ¶ An & is noceat, qui, antequàm adoptaret, artem ludicram[e] fecerit, atque ſi naturalis pater, antequàm filia naſceretur, fecerit? & ſi huius notæ homo adoptauerit, deinde emancipauerit, an non poſſit duci, ac ſi talis pater naturalis deceſſiſſet? Sed de hoc caſu contrariam legis ſententiam eſſe Pomponius rectè putat, vt eis non connumerentur.

6 ¶ Si poſtea ingenuæ vxoris pater, materue artem ludicram facere cœperit, iniquiſſimum eſt, dimittere eam debere, cum nuptiæ honeſtè contractæ ſint, & fortaſſe[f] iam liberi procreati ſint.

7 ¶ Planè ſi ipſa artem ludicram facere cœperit, vtique dimittenda erit.

8 ¶ Eas, quas[g] ingenui cæteri prohibentur ducere vxores, ſenatores non ducent[h].

¶ Aliud legis Iuliæ & Papiæ caput, ne liberta inuito patrono alij nubat. De nuptis. 1. De incircumſcripto. 2. De emptore. 3. De filiofam. milite. 4. De nupta vel ſponſa. 5. Inuitus quomodo accipiatur. 6. De captiuitate patroni.

45. *Vlpianus* lib. 3. ad Legem Iuliam & Papiam.

In eo iure, quod dicitur, *Inuito[i] patrono libertam, quæ ei nupta eſt, alij nubere non poſſe*, Patronum[k] accipimus (vt reſcripto Imperatoris noſtri & Diui[l] patris eius continetur) & eum[m], qui hac lege emit, vt manumittat, quia manumiſſa liberta emptoris habetur.

1 ¶ Qui autem incauit ſe patronum, hoc idem non[n] habebit.

2 ¶ Ne is quidem debet habere, qui non ſuis[o] nummis comparauit.

3 ¶ Planè ſi filiusfamilias miles eſſe proponatur, non dubitamus, ſi caſtrenſis peculij ancillam manumiſerit, competere ei hoc ius: eſt enim patronus ſecundum conſtitutiones[p], nec patri eius hoc ius competit.

4 ¶ Hoc caput ad nuptam tantùm libertam pertinet, ad[q] ſponſam non pertinet: & ideo inuito patrono nuntium ſponſa liberta ſi miſerit, cum alio connubium habet.

5 ¶ Deinde ait lex, *inuito patrono*, inuitum accipere debemus eum, qui[r] non conſentit ad diuortium: idcirco nec ſi furioſus fuerit, ſoluit ſe huius legis neceſſitate: nec ſi ab ignorante diuortit[ſ]: rectius enim hic inuitus dicitur, quàm qui diſſenſit.

6 ¶ Si ab hoſtibus patronus captus eſſe proponatur, vereor, ne poſſit iſta connubium habere nubendo: quemadmodum haberet, ſi mortuus eſſet. Et qui Iuliani ſententiam probant, dicerent[u] non habiturum connubium: putat enim Iulianus, durare eius libertæ matrimonium etiam in captiuitate, propter patroni reuerentiam. Certè ſi in aliam ſeruitutem patronus ſit deductus, procul dubio diſſolutum eſſe matrimonium.

De liberta communi.

46. *Gaius* lib. 8. ad legem Iuliam & Papiam.

Illud dubitationis eſt, an & qui communem libertam vxorem duxerit, ad hoc ius admittatur? Iauolenus negauit, quia non[y] propriè videtur eius liberta quæ etiam alterius ſit. alij contra velut[z] Iulianus: quia liberta eius[a] eſſe negari non poteſt, licet alterius quoque ſit liberta: quam ſententiam plerique rectè probauerunt.

De filia Senatoris, quæ corpore quæſtum, vel artem ludicram fecit, vel iudicio publico damnata eſt.

47. *Paulus* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

Senatoris filia, quæ corpore quæſtum, vel artem ludicram fecerit, aut iudicio publico damnata fuerit, impunè libertino nubit[b]. nec [c]enim[c] ho-

a appellatione patris non continetur adoptiuus, vt hic. non naturalis, de pæn. leg. ſuſcipit ſimilem rationem, vt hic. non naturalem enim natis comprehendit. l. 4. §. 2. ſupr. l. 22. inf. de adopt. Ideoque rurſus ſi filiusfamilias mater vindicare poteſt, l. 5. inf. de libr. cauſ. eundem patronum in ius vocare non poteſt l. 6. §. de in ius vocando. An in matrimonio poteſt alleg. etiam comprehendunt, ne legitima, v. l. 5. C. ad l. Iul. maieſt. an liberi domeſtici patris, vide Bart. hic.
b Patris appellatione, iniuſtum ſeu baſtardum patrem non contineri hinc Baldus colligit: quod verum quoties lex non aliam conſtituendi rationem habet; quod ciuilem: ſecus ſi à natura conſtituendi cauſam petat l. adoptiuus 14. §. ſeruilis. ſ. eod. vnde notant filio baſtardo permitti minorem & meretricem patris naturalis ducere, cum hæc eius ſit natura: vt notat l. 4. §. 3. inf. de libera. cauſ. & l. 14. §. 2. ſ. eod.
d Patris naturalis & adoptiui ſimilitudo, & quæ infamia l. 1. §. de his qui notantur.
f nota fauorem nuptiarum honeſtè contractarum & liberorum etiam procreatorum. adde l. 57. inf. eod.
g adde l. 49. in fi. ſup. eod. & 113 lege apud Vlpianum tit. 13. §. 2. poteſt quam natam ingenuè.
h quæ nam illæ ſunt lena à lenone manumiſſa in adulterio deprehenſa, iudicio publico damnata, quæ artem ludicram fecit, à ſenatu damnata d. §. 2.
i l. 51. inf. eo l. 11. inf. de diuortiis l. 8. C. de oper. lib.
k Patronus is etiam cenſetur, qui emit ancillam vt manumitteret, quique ita mancipium manumiſit.
l Diui Seueri patris Hal. Diui Marci l. 5. §. 3. inf. de ſuis: adde l. 10. ff. de in ius vocando l. 3. §. 5. inf. de bon. libert. l. 1. C. ſi mancip.
m d. §. 3.
n Imò idem ius habebit, & eſt patronus l. 8. §. 1. ff. de in ius voc.
o Non ſuis nummis comparat, qui nummos ab alio accepit vt manumitteret, l. 5. §. 2. inf. de bon. lib.
p Diui Hadriani l. 2. inf. de iure patron. adde l. 10. ſup. de in ius voc. l. 3. §. 8. l. 22. inf. de bonis lib. l. ſi qui hoc l. 3. §. ſed & ſi caſtrenſem. l. inf. qui & a quibus manumiſſi.
q Priuilegium conceſſum actui perfecto, non debetur inchoato tantùm.
r vt l. 4. §. de ſeruis. vbi vbi ſcripſi de taciturnitate & ſilentio.
ſ Inuitus facere videtur, qui ignorante, quid fit. ſentit dicantur, qui ignorant & abſunt.
t Sic reſpondebant veteres Iuriſconſulti, vt hic & l. 67. §. 3. inf. eod. l. 3. §. 1. l. 10. §. 1. inf. de iure dot. l. 20. §. 2. inf. de captiuis. l. 43. §. 1. de adq. vel l. §. 1. inf. de diuort. vide Duar. 2. diſp. 21.
u & quidem probatur ſententia Iuliani dicentis, Hal.
x Liberta, communi patrono etiam nupta, non poteſt ſoluto illo alteri nubere, Idem quod conſtitutum eſt de liberta propria extenditur hic ad communem.
y Fictione quod commune eſt, neutri eſt, Dynus ad l. 13. inf. de reg. iur.
z noſtrum videri ſi, quod commune ſit l. 5. §. 2. inf. de reg. l. l. 25. in fin. inf. de verb. ſign.
a l. 51. inf. de adopt. lib.
b vt ſpondilia l. 23 §. inf. facit l. 48. §. pen. inf. eod. l. 29. C. de adult.

Universidad Rey Juan Carlos

nos a ei ſeruiatur, quæ ſe in tantum [fœdus k] deduxit.

De filio patroni. 1. De liberta ignominioſa. 2. De aſſignatione liberta.

48. *Terentius Clemens* libro 8. ad legem Iuliam & Papiam.

Filio patroni in libertam paternam eandémque vxorem idem c iuris, quod ipſi patrono daretur, ex ſententia legis accommodatur.

¶ Idémque dicendum erit, & ſi alterius patroni filius, viuo altero, libertam eorum vxorem duxerit.

1 ¶ Si ignominioſam libertam ſuam patronus vxorem duxerit, placet, quia d contra legem maritus ſit, non habere eum hoc legis beneficium.

2 ¶ Si vni ex filiis aſſignatam e, alter vxorem duxerit, non idem ius quod [in] patrono tribuendum. nihil enim iuris habebit: quia ſenatus omne f ius libertorum aſſignatorum ad eum tranſtulit, cui id pater tribuit.

De vxoribus ducendis ab inferioris, vel ſuperioris dignitatis hominibus.

49. *Marcellus* libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

Obſeruandum eſt, vt inferioris g gradus homines ducant h vxores eas, quas hi, qui altioris dignitatis ſunt, ducere legibus propter dignitatem prohibentur. at contrà, antecedentis i gradus homines non poſſunt eas ducere, quas his qui inferioris dignitatis ſunt, ducere non licet.

De manumiſſione, & fideicommiſſo.

50. *Idem* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

Proximè confirmatum dicimus, vt cùm quis libertam ſuam duxerit vxorem, quam ex k fideicommiſſi cauſa manumiſerit, liceat libertæ, inuito eo, nuptias contrahere: puto, quia non erat ferendus is, qui ex neceſſitate l manumiſit, non ſuo arbitrio. magis enim debitam libertatem præſtitit, quàm vllum beneficium in mulierem contulit.

De ancilla manumiſſa matrimonij cauſa.

51. *Ulpianus* *Ruſinus* lib. 1. Regularum.

Matrimonij cauſa ancilla manumiſſa, à nullo alio vxor duci poteſt, quàm à quo manumiſſa eſt, niſi m patronus matrimonio eius renuntiauerit.

1 ¶ Si autem filiusfamiliâs, matrimonij n cauſa, iuſſu o patris, ancillam manumiſerit: Iulianus putat, perinde eam haberi, atque ſi à patre eius manumiſſa eſſet. & ideo poteſt eam vxorem ducere.

De honeſtis nuptiis, de dote.

52. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

Inceſtæ nuptiæ neque p dotem q habent, & ideo omne quod perceptum eſt, licèt fructuum nomine, auferetur.

De parentibus & liberis.

53. *Gaius* lib. 11. ad Edictum Prouinciale.

Nuptiæ conſiſtere non poſſunt inter eas perſonas, quæ in numero r parentum ſ, liberórumve ſunt, ſiue proximi, ſiue vlterioris gradus ſint, vſque ad infinitum.

De cognatione & iuſtis nuptiis. De vulgo quæſitis.

54. *Scæuola* lib. 1. Regularum.

Et nihil intereſt ex iuſtis nuptiis cognatio deſcendat, an verò non: nam & vulgò t quæſitam ſororem quis vetatur vxorem ducere.

De filia vel nepte adoptiua. De patris adoptiui matre, materterâ, nepte & filia.

55. *Gaius* lib. 11. ad Edictum Prouinciale.

Quin etiam nefas exiſtimatur eam quoque vxorem ducere, quæ per adoptionem u filia, neptíve eſſe cœperit, in tantum, vt, etſi x per emancipationem y adoptio diſſoluta ſit, idem iuris maneat.

1 ¶ Patris adoptiui mei matrem, aut z materteram, aut neptem ex filio, vxorem ducere non poſſum, ſcilicet ſi in familia eius ſim. alioquin ſi emancipatus fuero ab eo, ſine dubio nihil impedit nuptias, ſcilicet quia poſt emancipationem a extraneus intelligor.

Si ſororis filia in concubinatu fuerit.

56. *Ulpianus* lib. 3. Diſputationum.

Etiam ſi concubinam quis b habuerit ſororis c filiam, licèt libertinam, inceſtum committitur.

De filio officium gerentis. 1. De ſponſa confirmatione.

57. *Marcianus* lib. 2. Inſtitutionum.

Qui in prouincia officium aliquod gerit, prohibetur etiam conſentire filio a ſuo vxorem ducere.

1 ¶ In libro ſecundo de adulteriis Papiniani Marcianus notat: Diuus Marcus & Lucius Imperatores Flauiæ Tertullæ per Menſorem libertum ita reſcripſerunt. Mouemur b & temporis c diuturnitate, quo ignara d iuris in matrimonio auunculi e tui fuiſti, & quòd ab auia tua collocata es, & numero f liberorum veſtrorum. idcirco g quæ cùm hæc omnia in vnum concurrant, confirmamus h ſtatum i liberorum veſtrorum in eo matrimonio quæſitorum quod ante annos quadraginta k contractum eſt, perinde l atque ſi legitimè concepti fuiſſent.

Si libertina ſenatori, quaſi ingenua nupſerit.

58. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

A Diuo Pio reſcriptum eſt, ſi libertina Senatorem deceperit, quaſi ingenua, & ei nupta eſt, ad exemplum prætoris edicti, dandam in eam actionem, quia ex dote nullum lucrum habet, quæ nulla m eſt.

De tutore & eius libero.

59. *Paulus* libro ſingulari de Aſſignatione libertorum.

Senatuſconſulto n, quo cautum eſt, ne tutor o pupillam vel filio ſuo, vel ſibi nuptum collocet, etiam nepos p ſignificatur q.

De his ad quos tutela periculum pertinet. 2. De tutoribus non adminiſtrantibus. 4. Si tempore excuſationis iudicio pupilla adoleuerit. 5. De nuptiis & ſponſalibus. 6. De filio tutoris adoptiuo. 7. De libertis à tutore datis in adoptionem. 8. Si heres tutoris promittente vxorem ſit.

60. *Idem* libro ſingulari ad orationem Diui Antonini & Commodi.

Si quis tutor quidem non ſit, periculum tamen tutelæ ad eum pertineat, an ſententia orationis contineatur? veluti ſi pupilla ab hoſtibus capta r ſit, fortè ſ aut falſis t allegationibus à tutela ſe excuſauerit, vt u ex ſacris conſtitutionibus periculum ad eum pertineat: & dicendum eſt hoc quoque ad ſenatuſconſultum pertinere. nam & huiuſmodi periculum in numerum trium tutelarum computari conſtitutum eſt.

1 ¶ Sed ſi propter alterius perſonam periculum ad eum peruenerit, videamus, ne extra ſententiam ſenatuſconſulti ſit, veluti ſi magiſtratus in tutelæ periculum inciderit, vel fideiuſſerit quis pro tutore vel curatore. quia nec in numerum trium tutelarum hæc imputantur, & conſequens eſt, hoc probare.

2 ¶ Quid ergo, ſi honoris x cauſa tutor datus ſit? quatenus nec huiuſmodi tutela in numerum computatur, numquid idem ſit? ſed ratio in contrarium ducit: quod dictum eſt, & honorarium tutorem periculum ſolere pati, ſi malè paſſus ſit adminiſtrari tutelam.

3 ¶ Quin autem ille, qui, cùm datus eſt tutor, ceſſat y in adminiſtratione, pertineat ad orationem, non eſt dubitandum. quia perinde tenetur ex ſacris conſtitutionibus, atque ſi geſſiſſet.

4 ¶ Quid ergo ſi eum ſe vellet excuſare aliquo titulo, nec in promptu probationes haberet, excuſationis negotium fuerit dilatum, & inter moras pupilla adoleuerit, an ad ſenatuſconſultum pertineat? quæſitio in eo eſt, an & poſt pubertatem officio finito excuſationem eius recipi oporteat. nam ſi recipitur, & excuſauerit, impunè poteſt ducere. ſi verò non debeat recipi poſt officium finitum, non rectè ducit. Et ait Papinianus lib. 5. Reſponſorum, officio finito excuſationem recipi non oportere, & ideo exacti temporis periculum ad eum pertinere. ſed mihi hoc nequaquam placet: iniquum enim eſt, propter dilationem, quæ fortè non dolo, ſed quadam neceſſitate contingit, non excuſari, vel nuptias impediri excuſatione recepta.

5 ¶ Quamuis verbis orationis z cautum ſit, ne vxorem tutor pupillam ſuam ducat, tamen intelligendum eſt, ne deſponderi a quidem poſſe b. nam cùm quis nuptiæ contrahi non poſſunt, hæc plerumque nec quidem deſponderi poteſt. nam quæ duci poteſt, iure deſpondetur.

6 ¶ Quid ergo, ſi adoptiuus filius tutoris duxerit pupillam illicitè, poſtéaque emancipatus fuerit ere-

---

a Sc. illitas turpitudine vitæ amittunt l. 1. in fin. C. vbi ſenatores.
b in tantum ſcelus. Hal.
c l. 5. inf. de obſeq.
d facit l. 37. in fi. ſup. de minorib.
e vide l. 1. 2. inf. de aſſign. lib.
f l. 1. in princ. inf. de aſſign. lib.
g Tam malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci, Quàm premitur magno coniuge nupta minor. Ouid. in Deianira. l. Catulein poſtea promiſeré coniugia ſunt promiſſa Liuius 4.
h i. ducere poſſunt.
i l. 44. in fi. ſup. eo. Quod minori non licet propter turpitudinem vel ſimilem cauſam, maiori ob eandem cauſam prohibetur.
k l. 30. inf. de diuortiis.
l Neceſſitate qui facit, non confert beneficium. Bal. in Neceſſitatibus nemo eſt liberalis. Accur. facit l. 8. q. inf. de bered. inſt. l. 1. §. penul. inſt. de aqua quotidiana.
m vide l. 29. ſup. eo. l. 11. §. 1. inf. de diuortiis.
n facit l. 28. §. qui & à quib.
o vide l. 1. in fin. Cod. comm. de manum.
p v. quæ ſcripſi ad l. 4. C. de inceſt.
q l. 58. inf. eo. §. 12. Auth. de nuptiis coll. 4. l. C. de inceſt.
r l. vlt. in ſecund. l. 14. §. 2. ſup. eo. §. 1. inſt. de nupt. 4. Marcus. 6. §. 17. Gen. 2. Leu. 18. Plato 8. de leg. & 8. de repub. Notandum eſt quod Varro 2. de re ruſtica c. 7. ſcribit, Cùm equus matrem vt ſaliret, adduci non poſſet, & eum capite obuoluto petoriga adduxiſſet, coegiſſetque matrem inſcium deſcendenti velum dempſiſſet ab oculis, equus impetum in eum fecit ac mordicus interfecit. idem ait Plinius 8. c. 13. & Ariſtoteles 8. de hiſtoria animalium 47.
ſ Sic Horatius: Dos eſt magna parentium virtus.
t adde l. 14. §. 2. ſupr. eod.
u ſcilicet l. 14. §. 1. ſup. eod.
x Extraneus quis non ſit per emancipationem. adde l. 1. §. extraneus. C. de rei vxoriæ act.
y l. 23. in fin. ſup. de adopt. verſ. & hæc adde. inſ. de nupt. v. l. 14. ſup. eod.
z hyc verba, aut materteram, Hotomanus 5. obſeru. 10. ex Gloſſa in conceptum irrepſiſſe cenſet.
a l. 12. l. 13. ſ. de adopt. b etiam miles l. 23. §. 1. inſ. de adulteriis.
c l. 14. §. 2. ſupra eod.

a Menoch. Statu 21. l. vn. C. ſi rectio p. ... aliud erat in filia l. 38. in fin. ſup. eod.
b Legitimandi ſunt principes ob liberos & interdum propter legitimitate perſ. ... v. Nouellam 6 ... 11. ...
c Temporis diuturnitas, iuſti ratio, ignorantia, & numerus liberorum principem ad legitimandum mouent, vt Nou. 130. Nou. 150.
d Ignarus iuris ... ſit ... Nou. 12. c. 1.
e vt l. 5. ſup. de condict. cauſa l. 7. ſ. de nupt.
f Numerus liberorum tribuit ... excuſat etiam l. 7. §. 3. inſ. de excuſ. tutor.
g Singula quæ non proſunt, multa iuuant.
h adde §. 2. in fin. Inſtit. de bered. ad ſucceſſ.
i Ab verò ipſum matrimonium confirmatum videtur, cum pro ... in diuortium, vt l. 4. in fin. C. de inceſt. ... Confirmatur poſtea non ... l. 3. parentes ... libertam ... quæ ... producere, ſi illam ... noxiales.
k Matrimonium poteſt per annos quadraginta præſcribi. Ant.
l Legitimatio retro agitur ad tempus conceptionis ... legitimati ... ſi legitimè concepti. adde l. 34. ... vel. in legitimatio ... ſit natus naturalis eſt.
m vide l. 31. ſupra eod.
n l. 63. §. 3. inſ. eod. l. 7. inſ. de ritu.
o l. 36. ſup. eod. l. 8. c. de ſu. inſ. eod. l. 15. in fin. ſup. de ſponſ. l. 1. C. de interd. matrim.
p l. 220. inſ. de verb. ſign. & hæres l. 64. ... eod.
q Nepos filij appellatione continetur ex interpretatione, non ex propria ſignificatione l. 14. ſup. de ... §. 2. Menoch. ... l. de verb. ſign. ... C. ad Macedo. v. quæ ſcripſi ad l. 6. inſ. de adulteriis. l. inſpicit ... l. de verb. ſign. ...
r Sic & eiuſmodi qui falſis allegationibus ſe excuſauit. §. vlt. inſt. de excuſ.
ſ nunc ſimiliter vocula §. 1. inſt. quib. mod. tut.
t vide l. 1. 2. C. ſi tut. vel cur. falſ. alleg.
u aut ex l. ...
x vt in l. 3. §. 2. inſ. de adm. tut. l. 14. inſ. de ſidei.
y dixi ad l. 3. C. de in ſpecie. tut.
z l. 35. ſupra de ſponſalib. l. 1. C. de interd. matrim. inter ſenatuſconſulto l. 6. C. de ... vlt. dic. ad l. 7. C. de præd. mino.
a l. 15. l. 10. ſupr. de ſponſ.
b Tutor pupillam ſuam vxorem ducere non poteſt: quod & verbis legis ita apertè exprimitur. An & deſpondere poteſt? Minimè: nã plerumq; hoc caſu ... aliqua non poſſit nuptias contrahere, non poſſunt & ... deſpondere, ſicuti per contrarium euenit, vt quam poſſis ducere, poſſis eandem deſpondere. Conſtat ita argumentatio: nuptiis permiſſis ad ſponſalia permiſſa ... quæ ... habitis ad eadem ſponſalia inceſſiſſe. c hoc dictum eſt propter ...
dendum

dendum eſt, de adoptiuis emancipatis ſenatum non ſenſiſſe, quia poſt emancipationem in totum adoptiuæ familiæ obliuiſcuntur.

7 ¶ Naturales liberi a licet in adoptionem dati fuerint, ſenatuſconſulto continentur.

8 ¶ Quid ergo, ſi tutor datus prouocauit a & poſtea heres eius victus eſt? præteriti temporis periculum præſtare debebit? an verò, ſi filius heres fuerit, & victus eſt, ad orationem pertinet? & conſequens eſt, hoc probare, quoniam rationem b debet reddere.

De dote caduca.

61. *Papinianus* libro 32. Quæſtionum.

DOte propter illicitum matrimonium caduca c facta, exceptis impenſis neceſſariis, quæ d dotem ipſo iure minuere ſolent, quòd iudicio de dote reddenda eſſet maritus, ſoluere debet.

De matre, cui pater eligendi filiæ maritum arbitrium dedit. 1. De collibertis. 2. De tutore qui rationes reddidit, & adultos liberos habente.

62. *Idem* libro 4. Reſponſorum.

QVamquam in arbitrio e matris pater eſſe voluerit, cui nuptum filia communis collocaretur: fruſtra tamen ab ea tutor datus eligetur: neque f enim intelligitur pater de perſona tutoris cogitaſſe: cum ideo maximè matrem prætulit, ne filiæ nuptias tutori committeret.

1 ¶ Mulier liberto viri ac patroni ſui mala ratione g coniungitur.

2 ¶ Tutor, qui rationes curatori reddidit, puellam ſuam ante conſtitutum tempus ætatis eius vxorem ducere, nec matrem ex alio matrimonio ſuſceptam poteſt.

De præfecto cohortis vel equitum, vel tribuno.

63. *Idem* libro 1. Definitionum.

PRæfectus cohortis, vel equitum, aut tribunus, contra interdictum h, eius prouinciæ duxit vxorem, in qua officium gerebat: matrimonium non erit: quæ ſpecies pupillæ comparanda eſt, cùm ratio potentatus nuptias prohibuerit.

¶ Sed an huic quoque, ſi virgo i nupſit, non ſit auferendum, quod teſtamento relictum eſt deliberari poteſt: exemplo tamen pupillæ nuptæ tutori: quod relictum eſt k, poteſt mulier conſequi: pecuniam tamen in dotem datam mulieris heredi reſtitui l neceſſe eſt.

De liberto tutore. 1. De tutore & eius filio, vel extraneo herede. 2. De filia tutoris.

64. *Calliſtratus* libro 3. Quæſtionum.

LIbertum, eundemque tutorem pupillæ, eo quòd in matrimonium collocata ipſi tutori ſuo, vel filio eius eſſe, ſenatus relegandum cenſuit.

1 ¶ Senatuſconſulti, quo prohibentur tutores & filij eorum, pupillas ſuas ducere, puto hæredem quoque tutoris extraneum m ſententia adprehendi: cum ideo prohibuerit huiuſmodi nuptias, ne pupillæ in re familiari circumſcribantur ab his, qui rationes n eis geſtæ tutelæ reddere compelluntur.

2 ¶ Tutor autem pupilli non prohibetur filiam o ſuam collocare pupillo ſuo in matrimonium.

De his qui militant in patria ſua. 1. De officio prouinciali finito.

65. *Paulus* lib. 7. Reſponſorum.

EOs qui in patria p ſua militant, non videri contra mandata ex eadem prouincia vxorem ducere: idque etiam quibuſdam mandatis contineri.

1 ¶ Idem q eodem r reſpondit, mihi placere, etſi contra mandata contractum ſit matrimonium in prouincia, tamen poſt depoſitum officium, ſi in s eadem voluntate perſeuerat, iuſtas nuptias effici, & ideo poſtea liberos natos ex iuſto matrimonio, legitimos eſſe.

De tutore vel curatore, eorúmve filio. 1. De curatoris liberto.

66. *Idem* lib. 2. Sententiarum.

NOn eſt matrimonium, ſi tutor t, vel curator pupillam ſuam intra vigeſimum & ſextum u annum, non deſponſam à patre, nec teſtamento deſtinatam x ducat vxorem, vel eam filio ſuo iungat: quo facto vterque infamatur y, & pro dignitate z pupillæ extra ordinem coercentur: nec intereſt, filius ſui iuris, an in patris poteſtate ſit.

1 ¶ Curatoris a libertum eam pupillam, cuius patronus res adminiſtrat, vxorem ducere, ſatis inciuile eſt.

De filia tutoris. 1. Si auus tutelam nepotis geſſit. 2. De patre vel fratre tutoris vel curatoris. 3. Si tutor vel curator adoptet maritum puellæ. 4. De curatore ventris & bonorum. 5. De filio eius qui ſub tutela vel curatore fuit. 6. De tutore qui abſtinuit pupillam bonis paternis.

67. *Tryphoninus* a libro 9. Diſputationum.

NOn ſolùm viuo tutore, ſed & poſt mortem eius filius tutoris ducere vxorem prohibetur eam, cuius tutelæ rationi obſtrictus pater fuit: nec puto intereſſe, extiterit ei heres filius, an abſtinuerit paterna hereditate, an nec heres fuit, fortè exheredatus, aut præteritus, emancipatus b: nam & fieri poteſt, vt per fraudem c in eum collocata bona patris propter tutelam, reuocari oporteat.

1 ¶ De vno dubitari poteſt, ſi auus tutelam geſſit nepotis ex filio emancipato natæ, an nepoti ex altero filio eam collocare poſſet d, ſiue emancipato, ſiue manenti in poteſtate: quia e par e affectionis cauſa, ſuſpicionem f fraudis amouet g: ſed etſi ſenatuſconſultum ſtricto iure contra omnes tutores nititur, attamen ſummæ h affectionis auitæ intuitu, huiuſmodi nuptiæ concedendæ ſunt.

2 ¶ Sed & ſi filiusfamilias i tutor puellæ vel curator fuit, puto l vel k magis patri eius non oportere eam nubere: nunquid nec fratri, qui eſt in eiuſdem poteſtate k?

3 ¶ Sed videamus ſi Titij filius duxerit vxorem eam, quæ tua pupilla fuit, deinde Titium vel filium eius adoptaueris, an perimentur nuptiæ, vt in genero adoptato l dictum eſt, an adoptio impeditur? quod magis dicendum eſt, etſi curator, dum gerit curam, adoptauerit maritum eius puellæ, cuius curator eſt, nam finita iam tutela, & nupta puella alij, vereor m ne longum ſit n, adoptionem mariti eius impedire: quaſi propter hoc interponatur, vt ratio o tutelæ reddendæ cohibeatur; quam cauſam prohibitionis nuptiarum contrahendarum oratio D. Marci p continet.

4 ¶ Et ſi quis curator ventri q boniſque datus ſit, prohibitionem eiuſdem ſenatuſconſulti r inducit. nam ſ & hic debet rationem reddere: nec ſpatium t adminiſtrationis mouere nos debet: quia nec in tutore, nec curatore diſcrimen maioris aut minoris temporis, quo in huiuſmodi munere quis fuerit, habitum eſſe u.

5 ¶ Si puellæ x tutelam Titius adminiſtrauit, vel curator negotia geſsit: eáq; nondum recepta ratione, deceſſit, filia herede relicta: quærenti, an eam filio ſuo poſſet Titius collocare in matrimonium, dixi poſſe y quia ratio hereditaria eſſet, & ſit ſimplex z debitum: alioquin omnis debitor eam, cui obligatus eſſet ex aliqua ratione, prohibetur ſibi filióque ſuo coniungere.

6 ¶ Sed & is, qui pupillam abſtinet bonis patris ſui rationem eius rei præſtare debet: & fieri poteſt, vt etſi inconſultius hoc fecerit, a & b hoc nomine condemnari debeat: ſed etſi, optimo conſilio a, viſum ſit auxilio prætoriæ iuriſdictionis, quia non ſoluendo pater eius deceſſerat, nihilominus tamen quia iudicio hoc probari oportet, impediuntur nuptiæ. nam qui bene tutelam & ex fide adminiſtrauit, nihilominus prohibetur.

De inceſtu.

68. *Paulus* lib. ſingulari ad Senatuſconſultum Turpillianum.

IVre gentium b inceſtum committit c, qui ex gradu aſcendentium d vel deſcendentium e vxorem duxerit.

¶ Qui verò ex latere eam duxerit, quam vetatur, vel ad finem, quam impeditur: ſiquidem palam fecerit, leuius: ſi verò clam f hoc commiſerit, grauius punitur: Cuius diuerſitatis illa ratio eſt circa matrimonium, quod ex latere non g bene contrahitur: Palam delinquentes, vt h errantes maiore pœna excuſantur: clam i committentes, vt k contumaces plectuntur.

ſacra tempus lectus deſponderi poteſt: non tamen ducit, l. 20. §. 1. de his qui notantur.
a æqui prouocare non poteſt. §. 16. Inſt. de excuſat.
b eadem eſt ratio in l. 81. §. 1. ſ. eo.
c Caduca dicitur cùm dos ab eo recedit cui data eſt, & fiſco cedit, l. 38. §. 1. ſ. eod. 36. Vlp. in fin.
d l. 1. §. 2. ſ. de impenſ. in res dotal. factis.
e Generale & liberum arbitrium non extenditur ad perſonam ſpecialiter prohibitam, Bald.
f Non venit in poteſtatem arbitrij id quod iure fieri non poteſt, l. 6. §. 2. ſ. de cond. indebiti, l. 46. ſ. de peculio. Liberum enim & generale limitatur & reſtringitur ad honeſta verbi gratia: Pater iuſsit filiam nubere matris arbitrio? non poterit mater filiam elocare patris inimicis.
g i. malo exemplo, ne quis puter eum, patrono adhuc ſuperſtite, adulterium in eam commiſiſſe, 28. Ecl. c. 13.
h id eſt, contra mandata, l. 2. §. 1. ſ. de his qui vt indignis, l. 6. C. de nupt. v. l. 38. ſ. eod.
i id eſt, nupſerit, quam ſignificationem nobis annotauit ſupra, pubetes, denlgimus dici, Cuiac. 6. obſer. 16.
k l. vlt. ſ. de leg. 1.
l vide l. vnic. C. ſi rector prouinciæ; l. vnic. C. ſi quacunque præditus.
m filij appellatione intelligitur hic, etiam curatores, & quidem propter identitatem rationis, vnde colligere poſsis: ſtatuorum rationem attendi oportere, licet ſtatuta ſint ſtrictè iuris.
n l. 60. ſ. eod.
o v. l. 38. in fin. ſ. eodem.
p prouincia, Accurſ.
q l. 6. C. de nupt.
r An verò dos quæ caduca fuit hoc caſu reuiuiſcit? negat Gordiani conſtitutio relata à Pithæo apud Cuia. 3. obſ. 15. eſt autem l. 62. ſ. de iure dot.
ſ l. 36. ſupra eod.
t & ſeptimum annum Hal. & ita legunt in l. 7. ſ. de adult. Hodie intra annum 29. quoniam annos vtiles mutatum eſt in quadriennium continuum, v. l. 6. C. de interdict. matrim.
u Deſtinabantur vxores filiis à parentibus teſtamento vel inter viuos, citra conuentionem, l. 36. ſupra eod. l. 7. §. 2. ſupra eod. l. 16. ſ. de donatio. l. 101. ſ. de cond. & dem. l. 134. ſ. de verb. obl. l. 7. ſ. de adult. l. 6. C. de interd. matr. Hinc apud Comicum, puericm, te ibi virum do, amicum, tutorem, patrem, & alibi, audeo ſanatamen, virum in quouis loco parentum. Hos enim omnes affectus, in vno marito eſſe oportet: & apud Hom. Ἕκτορ ἀτὰρ σύ μοί ἐσσι πατὴρ, ἠδὲ πότνια μήτηρ, ἠδὲ κασίγνητος, σὺ δέ μοι θαλερὸς παρακοίτης. Cuiac. 13. obſ. 33.
x imo non infamatur, l. 12. ſupra de his qui not.
y Quotiens de mitiganda vel exaſperanda pœna agitur, potius inſpicitur perſona in quam delinquitur, quam perſona delinquentis, Bal.
z ſcil. tutoris vel curatoris, qui vult pupillam ſuam vxorem ducere.
a tutoris curatoriſve, Hal. l. 37. ſupra eod.

a Tryph. Reſt.
b vel emancipatus Hal.
c Coniunctas inter perſonas (puta patrem & filium) facilè præſumitur fraus, l. 5. §. 1. in fin. ſ. de bon. lib. adde l. 15. ſ. de donat.
d patet, l. 3. ſ. eod.
e Par affectio nihil diſpar admittit.
f Pater non præſumitur filios ſuos decipere velle, ſed omnibus liberis ex æqua pater eſt, omnes ex æquo amare, nulli detrahere velle, vt adijciat alteri, adde ſ. 5. in fin. ſ. de bon. lib.
g l. pen. in ſi. princ. C. de adopt. (quod in teſtimoniis diligenter ſpectandum: hinc enim colliguut, æquo coniunctum, neutri parti præſumi ſuſpectum) imò quandoq; inducit l. vlt. C. vbi pupilli: & l. antep. C. de excuſ. tut. Inducit vbi ſpes eſt lucri, d. l. vlt. vel vbi diſpar affectio quodammodo, d. l. antep.
h Amor nepotum ſummus eſt in auo. Amor quippe magis deſcendit, quam aſcendit, adde l. 7. §. 1. C. de curat. furioſ.
i poteſt enim filiusfam. tutor dari, Inſt. qui teſt. tut. in pr. l. 7. ſ. de tutel.
k haud dubiè, arg. l. 5. ſ. de excuſat.
l id eſt, quem adoptare volumus, §. 2. Inſt. de nupt. & ibi Th.
m de hac dictione, v. l. 45. in fin. ſupra eodem.
n id eſt, temerum, à ratione, Acc.
o l. 64. §. 1. ſ. eod.
p Antonini & Commodi, l. 60. ſ. eod.
q adde 4. Harm. 6. § 63.
r eiuſdem Senatuſconſulti, Hal.
ſ optima ratio, vt & ſ l. 10. §. 3.
t idem operatur tutela vnius diei quod longi temporis. Bal.

u habitum eſt. Hal. idéoque curator datus bonis, inuentarium facere tenetur, Bal.
x ſi pupillæ, Hal.
y & ita priuilegia perſonalia non transferuntur etiam ad filium, Bal.
z non vallatum priuilegio defuncti, de quo lex 42. ſ. de admin. tut.
a Quoties tutor pupillum vel pupillam abſtinet ab hereditate patris, optimum conſilium optimáque cautio eſt, vt abſtineat cum decreto iudicis, Bald. optimum conſilium eſt facere aliquid authoritate iudicis, l. 7. §. 2. verſ. paruuli ſ. de minor.
b l. 5 3. § 1. ſ. de condict. ſine cauſ. l. 38. §. 2. ſ. de adult. maritus l. 39. in fin. ſ. eod.
c imò iure gentium inceſtus his caſibus non committitur. Nec enim apud Perſas prohibitæ huiuſmodi conſuetudines. Catullus: Naſcetur Magus ex Gelli matriſque nefando Coniugio, & diſcat Perſicum haruſpicium. Nam Magus ex patre & gnato gignatur oportet, ſi vera Perſarum eſt impia religio. Idem refert Hieronym. 1. adu. Iouin. & Myrrha apud Ouid. 10. Metamorphoſeon: & quod natura remittit, inuida iura negant. Gentes tamen eſſe feruntur: In quibus & nato genitrix & nata parenti iungitur, & pietas geminato creſcit amore. Tibullus 2. elegia 3. in fin. Claros olim veteres, & paſsim ſemper amarunt, adde Auguſtinum c. 16. de Ciuit.
d l. 53. ſ. eod.
e l. 17. C. de nup.
f Palam qui deliquit, per errorem præſumitur labi: qui clam per contumaciam? Præſumitur dolus ex facto clandeſtino, vide Cæpolam in l. 1. in fin. C. de vſucap. pro empt.
g Non bene: quid eſt, an inceſtum committere, an potius inceſtum quidem non committere, ſed non honeſtè contrahi.
h Clam delinquens grauius punitur quam qui palam. Bald. l. 54. ſ. de admin. tutel. 5. §. 4. ſ. de aqua. & l. 3. §. 2. ſ. de iure fiſci.
i Mali oderunt lucem.
k Clandeſtinum factum præſumitur dolo factum, Bald.

Universidad Rey Juan Carlos

a §.c.12.Nou.97. 97.98.18. Eclog. 25.39. tit. 1. §.c. Theodoſiani 13. Vlp. 6. Pau. 2. ſent. 21. Nouell. Leon. 21. 25.& 4.Nou.8.
b Nou. Marquis Eclog. id eſt, priuilegio [illegible] ad l. 1. C. de iure fiſci: cauſa, conditione dotis: Cuia. C. hoc tit.
c Dotium enim variæ ſpecies, alia eſt profectitia, alia non profectitia, & aduentitia. l. 5. l. eo.
d Dos, eſt pecunia marito nuptiarum cauſa data, vel dicta, vel promiſſa. vnde Marciano Capellæ recipientum & repenſatrix nuptiarum dicitur. Cuiac. hic: 7. quæ notaui ad l. 9. §. 3. l. eod.
e Cur dotis cauſa perpetua eſt? qui dat dotem, eo voto atq; animo dotem dare intelligitur, vt ſemper apud maritum ſit: ſemper, hoc eſt, matrimonio conſtante.
f his verbis ſignificatur, ex dotis cauſa dominium adquiri marito: nec enim cauſæ contrahuum temporariæ (vt locationis) dominium mutant ſed perpetuæ. Cuiac. c. eod.
g l. 18. §. de rebus authoritat. iudic. l. 1. §. ſolum.
h l. 6. C. de bonis, l. 58. §. de ritu nupt. §. pen. inſt. de nupt.
i imò dos ſine matrimonio eſſe poteſt. Nam ſi pater dotem legat. in teſtamento, filia dotata intelligitur: tametſi non nubat, tametſi non ſit nupta, ſed virgo. arg. l. 7. in fi. §. de admin. Verum tamen eſt hoc quod nonnulli notant, Filiam dotalem ſtatuto excluſam vbi maſculi fuerint, dotatam intelligi, ſi quid ei à patre ſimpliciter ſit legatum: ſique legatum cedit dotis cauſa factum intelligi: & ea ratione filia à paterna hereditate excluditur ſtantibus maſculis. Glo. in l. cum plures 12. §. cum tutor. 3. §. de admin. tut. Bald. in l. 23. l. eod. Bart. in l. 66. §. de vino. Cremenſis ſingulari 3. Alexander id non admittit in l. 25. l. eod. Ioannes admittit in filia pubere & nubili.
k quod dos tamen dicitur. v. l. 13. §. 1. circa fin. §. de pet. her. aliâs vbi non cadit matrimonium, ibi nec nomen dotis cadit. l Augmentum dotis, dicitur eadem dos, non noua Bal. m Dos alluuione augetur, vt hic, vt & pignus. vide l. 16. §. de pignorib. vbi dixi. n Vlp. 6. §. 3. v. Cumeyglam meth. de dote. parte 1. q. 1.
o l. 31. l. eod. p l. 2. §. 1. §. ſoluto: vtilis tamen, non à matre, l. 6. C. eod. et extraneus ſi omnia citra parenté. l. 16. §. 1. C. l. vnic. §. 13. in fin. C. de rei vxoriæ act.
q ſocii l. 6. §. de cedat. bon. vide quæ ſcripſi ad ſecundum de profectitia dote.
r huic non videtur hæc dos profecta à patre. §. 9. l. eod.
ſ pro modo facultatum, l. 68. l. eod. t puta furioſi l. 8. §. de pact. dotal. vbi pater eſt impeditus, index poteſt ſupplere defectum patris, & eius nomine dotem conſtituere. Bal. u Repudiatio legati facta à patre, dotis licet conſtituendæ cauſa, profectitiam dotem non facit, nec dotis profectitiæ titulum confert: eſt enim repudiatio quædam priuatio, non titulus. Bart. Aliud eſt de ſuo erogari, & aliud non adquirere. x Profectitia vt ſit dos non ſufficit ut pater eam ſoluturus eſſe: eſt enim vt eam tanquam pater & de ſuo ſoluerit. y Pro dote danda poteſt dari fideiuſſor. vt hic, non pro reſtituenda. l. vn. §. fin. C. de rei vxor. act.
z Pro dote danda poſſunt conſtitui duo rei l. vlt. in fin. C. de dote cauta.
a l. 73. §. ... C. Marcel. b l. 7. in f. §. de in rem verſo, hinc colligo, auum cogi neptem dotare. v. l. 6. §. vt acceſſit. bon. c extraneus ſcilicet dos aduentitia eſt, quam extraneus vel mater dat, Vlp. 26. §. 3. d ſuo eſt profectitia. §. 2. l. eod.
e communi l. 2. §. eod. l. 34. l. de don. int. vir.

DE IVRE DOTIVM.
TIT. III.

Dotis cauſam eſſe perpetuam.

Paulus libro 14. ad Sabinum.

Dotis[a] cauſa perpetua[e] eſt: [&] cum voto eius, qui dat, ita contrahitur, vt ſemper [f]apud maritum ſit.

Fauor dotis.

2. *Idem* lib. 60. ad Edictum.

Reipublicæ intereſt[g], mulieres, dotes ſaluas habere, propter quas nubere poſſint.

De matrimonio facti.

3. *Vlpianus* libro 63. ad Edictum.

Dotis appellatio non refertur ad ea[h] matrimonia, quæ conſiſtere non poſſunt: neque[i] enim dos ſine matrimonio eſſe poteſt: vbicunque igitur matrimonij nomen non eſt, nec dos eſt.[k]

De eo quod vel dotali acceſſit.

4. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

Si proprietati nudæ in dotem datæ vſusfructus acceſſerit[l], incrementum videtur dotis, non alia dos: quemadmodum ſi quid alluuione[m] acceſſiſſet.

Quæ ſit dos profectitia.

5. *Vlpianus* lib. 31. ad Sabinum.

Profectitia[n] dos eſt, quæ à patre, vel parente[o] profecta eſt de bonis, vel facto[p] eius.

1 ¶ Siue igitur parens dedit dotem, ſiue procurator eius, ſiue iuſſit alium dare, ſiue, cùm quis dediſſet negotium eius gerens, parens ratum habuerit, profectitia dos eſt.

2 ¶ Quod ſi quis patri donaturus dedit, Marcellus libro ſexto Digeſtorum ſcripſit hanc quoque à patre profectam eſſe[q]: & eſt verum.

3 ¶ Sed & ſi curator furioſi, vel prodigi, vel cuiuſuis alterius, dotem dederit, ſimiliter dicemus, dotem[r] profectitiam eſſe.

4 ¶ Sed & ſi propoſitus prætorem, vel præſidem decreuiſſe[ſ], quantum ex bonis patris[t] ſi vel[u] ab hoſtibus captus, aut à latronibus oppreſſi, filiæ in dotem detur: hæc quoque profectitia videtur.

5 ¶ Si pater repudiauerit hereditatem, dotis conſtituendæ cauſa, fortè quòd maritus erat ſubſtitutus, aut quia poterat ab inteſtato hereditatem vindicare, dotem profectitiam non eſſe Iulianus ait.

¶ Sed & ſi legatum in hoc repudiauerit pater, vt apud generum heredem remaneat, dotis conſtituendæ cauſa, Iulianus probat, non eſſe profectum id de bonis: quia nihil erogauit[u] de ſuo pater, ſed non adquiſiuit.

6 ¶ Si pater, non[x] quaſi pater, ſed alio dotem promittente, fideiuſſit, & quaſi fideiuſſor ſoluerit; Neratius ait, non eſſe profectitiam dotem, quamuis pater ſeruare à reo id, quod ſoluit, non poſſit.

7 ¶ Sed ſi pater dotem promiſit, & fideiuſſorem[y], vel reum[z] pro ſe dedit, ego puto, profectitiam eſſe dotem: ſufficit enim quòd pater ſit obligatus ſiue reo, ſiue fideiuſſori.

8 ¶ Si filius familiâs mutuatus, creditorem delegauit, vt daret pro filia dotem, vel etiam ipſe[a] accepit, & dedit, videri dotem ab auo profectam. Neratius ait, hactenus, quatenus[b] auus eſſet donaturus neptem ſuam: id enim in rem aui videri verſum.

9 ¶ Si quis[c] certam quantitatem patri donauerit, *ita vt hanc pro filia daret*: non[d] eſſe dotem profectitiam, Iulianus libro ſeptimodecimo Digeſtorum ſcripſit: obſtrictus eſt enim, vt det: aut ſi non dederit, condictione tenetur. Hoc & in matre iuris eſſe ait, ſi fortè ſub ea conditione vxor marito det, *vt pro filia[e] genero in dotem daret*: nec videri vxorem marito donaſſe: rectiſſimè ergo ait, vt non ſit interdicta donatio iure ciuili. non enim [ad] hoc dedit, vt ipſe habeat, ſed vt genero pro filia expendat: denique ſi non dederit, condictione[a] tenetur: eſſe igitur dotem iſtam aduentitiam Iulianus ait, & ita veimus.

10 ¶ Si filius familiâs dotem promiſerit, & ſui iuris factus, dederit profectitiam eſſe dotem: non enim pro hereditate patris æs alienum ſoluit, ſed ſuum æs alienum ſuſceptum, dum filius familiâs eſſet, paterfamiliâs factus exonerauit.

11 ¶ Si pater pro filia emancipata[b] dotem dederit, profectitiam nihilo minùs dotem eſſe, nemini dubium eſt: quia[c] non ius poteſtatis, ſed parentis nomen dotem profectitiam facit: ſed ita demum, ſi vt parens dederit: cæterùm ſi, cùm deberet filiæ, voluntate eius dedit, aduentitia dos eſt.

12 ¶ Papinianus libro decimo quæſtionum ait, cùm pater curator ſuæ filiæ iuris ſui effectæ, dotem pro ea conſtituiſſet, magis[e] eum quaſi patrem id, quàm quaſi curatorem, feciſſe videri[d].

13. ¶ [*Iulianus* lib. 19. Digeſtorum.]

Adoptiuum quoque patrem, ſi ipſe dotem dedit, habere[e] eius repetitionem ait.

14 ¶ Si quis pro aliena filia dotem promiſerit, & promiſſori pater heres exſtiterit, Iulianus diſtinguit intereſſe, ante nuptias pater heres exſtiterit, & dotem dederit, an poſtea: ſi ante, videri dotem ab eo profectam: poterat[f] enim nuntium remittendo, reſoluere dotem: quòd ſi poſt nuptias, non eſſe profectitiam.

De dote profectitia patri reddenda, 1. quæ ſit dos profectitia. 2. De circumuentione.

6. *Pomponius* lib. 14. ad Sabinum.

Iure ſuccurſum eſt patri, vt filia[g] amiſſa[h], ſolatij loco cederet, ſi redderetur ei dos ab ipſo[i] profecta: ne & filiæ amiſſæ, & pecuniæ damnum ſentiret.

1 ¶ Si pater alienum[k] fundum bona fide emptum, in dotem dedit, ab ipſo profectus intelligitur.

2 ¶ Si in dote danda circumuentus ſit alteruter[l], etiam maiori annis viginti quinque ſuccurrendum[m] eſt: quia bono & æquo non conuenit, aut lucrari[n] aliquem cum damno alterius, aut damnum ſentire per alterius lucrum.

De fructibus dotis. 3. De dominio vel dotali, aut dote deſtinata, & acceſſione temporis.

7. *Vlpianus* lib. 31. ad Sabinum.

Dotis fructum[p] ad maritum pertinere debere æquitas ſuggerit: cùm enim ipſe onera[q] matrimonij ſubeat, æquum eſt, eum etiam fructus percipere.

1 ¶ Si fructus conſtante matrimonio percepti ſint, dotis non erunt: ſi verò ante[r] nuptias percepti fuerint, in[ſ] dotem conuertuntur, niſi[t] fortè aliquid inter maritum futurum, & deſtinatam vxorem conuenit: tunc enim, quaſi donatione facta, fructus non redduntur.

2 ¶ Si vſusfructus[u] in dotem datus ſit, videamus, vtrùm fructus reddendi ſunt, nec ne? & Celſus libro decimo Digeſtorum ait, intereſſe quid acti ſit: &, niſi appareat aliud actum, putare ſe, ius ipſum in dote eſſe, non etiam fructus, qui percipiuntur.

3 ¶ Si res in dotem dentur, puto in bonis mariti[x] fieri, acceſſionémque[y] temporis marito ex perſona mulieris concedendam.

¶ Fiunt autem res mariti, ſi conſtante matrimonio in dotem dentur.

¶ Quid ergo, ſi ante matrimonium? Si quidem ſic dedit mulier, *vt ſtatim eius fiant*, efficiuntur enim eius: ſi hac conditione dedit, *vt[z] tunc efficiantur eius cum nupſerit*, ſine dubio dicemus, tunc eius fieri, cùm nuptiæ fuerint ſecutæ: proinde ſi fortè nuptiæ non ſequantur nuntio remiſſo, ſi quidem ſic dedit mulier, *vt ſtatim viri res fiant*, condicere[a] eas debebit miſſo nuntio. enimuero ſi ſic dedit, *vt ſecutis nuptiis incipiant eſſe*, nuntio remiſſo, ſtatim eas vindicabit: ſed ante nuntium remiſſum ſi vindicabit, exceptio[b] poterit nocere vindicanti, aut doli, aut in factum: doti enim deſtinata non debebunt vindicari[d].

8. *Calliſtratus* lib. 2. Quæſtionum.

Sed niſi hoc euidenter actum fuerit, credendum[e] eſt hoc actum, *vt ſtatim res eius fiant*: &, niſi nuptiæ ſecutæ fuerint, reddantur.

1. Dotis cauſa data quæ dicantur. 3. De paraphernis.

9. *Vlpianus* lib. 31. ad Sabinum.

Si ego Seiæ res dedero, *vt ipſa ſuo nomine in dotem det*: efficientur eius, licet non in dotem ſint datæ: ſed condictione tenebitur. Quid ſi pro ea res ego dem, ſi quidem ante nuptias? Interest, qua conditione dedi, vtrùm *vt ſtatim fiant accipientis*, an *ſecutis nuptiis*: ſi ſtatim, nuntio

a vide l. 2. §. 3. l. de donat.
b v. quæ ſcripſi ad l. 6. C. ſoluto.
c Officium ſubeunt naturale & ciuile, [illegible] naturale. Bald. [illegible]
d Ibid. videtur potius animo ſe ſoluturi, quia quid donandi animo ſolliſſe, arg. l. 11. §. ſoluto.
e vide ad Vlpianum 6. §. 4.
f Pater poteſt etiam ad nuptias [illegible] poterat, v. l. 34. C. ſoluto.
g l. 4. C. ſoluto.
h nullis ſc. relictis liberis l. 26. l. inſ. de pactis dot. & ſic mortua filia, aditis dotis profectitiæ conſolatione patri. Bald. Sed tamen Vlpian. in fragm. tit. 6. §. 4. ſic ſcribit. Mortua in matrimonio muliere, dos à patre profecta ad eum reuertitur quintis in ſingulos liberos in infinitum relictis penes virum: quod ſi pater non ſit, apud virum remanet.
i l. 4. C. ſoluto.
k l. 11. §. ſoluto.
l l. & ipſa tam alteri quàm [illegible] [illegible]
m ideoque ſunt dotis datæ in integrum reſtitutio [illegible] æquo & bono [illegible] l. 3. l. 4. [illegible]
n [illegible]
o l. 12. §. 1. inſ. de diſtrah. pign. v. l. 20. ſupra de cond. indeb.
p l. 30. §. 5. §. eod. l. 20. §. 2. §. 3. C. de rei vxor. act.
q l. 65. in fin. ſupra.
r l. 48. inſ. eod. 35. §. 12. §. de [illegible] l. 28. inſ. de [illegible] dote.
ſ Dotis augmentum [illegible] [illegible]
t l. 27. [illegible] ſuperiorem.

u vide l. 4. inſ. de pact. dotal. x l. 75. inſ. eod. l. 9. C. de rei vind. adde l. 3. C. cod. collationibus. y l. 13. §. 6. inſ. de adquir. poſſeſſ. l. 5. inſ. de adquir. poſſ.
z Dominium ſub conditione transferri docemur l. 37. §. 2. inſ. de adquir. rer. dom.
a l. 7. 9. infra eadem.
b l. 14. in fin. infra eadem.
c d l. 9. C. de rei vind.
d adde l. 8. §. de cond. cauſa data. Dari reûs eiuſdémque vel nomine conditionem & vindicationem diuerſo reſpectu hinc colligo, vt hic. v. l. 9. l. eod.
e Dotis datio in dubio præſumitur ſimplex, licet ſit ex cauſa de futuro l. 1. §. 2. inſ. pro dote.
f Et ſtatim illi pereunt. v. l. 10. §. 4. §. 5. inſ. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

miſſo condictam a. ſin verò non ſtatim, potero vindicare b: quia meæ res ſunt. Quare " & " ſi ſequi nuptiæ non poſſint propter matrimonij interdictionem, ex poſteriore cauſa res meæ remanebunt.

1 ¶ Si res alicui tradidero c vt nuptiis ſecutis, dotis efficiantur, & ante nuptias deceſſero: an, ſecutis nuptiis, dotis eſſe incipiant? Et vereor d, ne non poſſint in dominio eius effici, cui datæ ſunt: quia poſt mortem incipiat dominium diſcedere ab eo, qui dedit: quia pendet donatio in diem nuptiarum. & cùm ſequitur conditio nuptiarum, iam heredis dominium eſt, à quo diſcedere rerum non poſſe dominium, inuito eo, fatendum eſt. Sed f benignius eſt, fauore dotium g, neceſſitatem h imponi i heredi conſentire ei, quod defunctus fecit: aut ſi diſtulerit, vel abſit, etiam nolente, vel abſente eo, dominium ad maritum ipſo iure transferri, ne mulier maneat indotata.

2 ¶ Dotis k autem cauſa data, accipere debemus ea, quæ in dotem dantur.

3 ¶ Cæterùm ſi res dentur in ea, quæ Græci παράφερνα l dicunt, quæque Galli peculium m appellant: videamus, an ſtatim efficiantur mariti? Et putem, ſi ſic dentur, vt fiant, effici mariti, & cùm diſtractum fuerit matrimonium, non vindicari oportet, ſed condici: nec dotis actione peti, vt Diuus Marcus " & " Imperator noſter cum patre reſcripſerunt.

¶ Planè ſi rerum libellus marito detur (vt Romæ vulgò fieri videmus. Nam mulier res, quas ſolet in vſu habere in domo mariti, neque in dotem dat, in libellum n ſolet o conferre, eumque libellum marito offerre, vt is ſubſcribat p, quaſi res acceperit, & velut chirographum eius vxor retinet, res quæ libello continentur, in domum eius ſe intuliſſe:) hæ igitur res an mariti fiant, videamus? Et non puto, non quod non ei tradantur. Quid enim intereſt, inferantur volente eo in domum eius, an ei tradantur? ſed quia non puto hoc agi inter virum & vxorem, vt dominium ad eum transferatur: ſed magis, vt certum ſit, in domum eius illatas, ne ſi quandoque ſeparatio fiat, negetur: & plerùmque q cuſtodiam earum maritus repromittit, niſi mulieri commiſſæ ſint. videbimus harum rerum nomine, ſi non reddantur, vtrum rerum amotarum, an depoſiti, an mandati mulier agere poſſit. & ſi cuſtodia marito committitur, depoſiti, vel mandati agi poterit: ſi minus, agetur rerum amotarum, ſi animo amouentis maritus " eas " retineat: aut exhibendum, ſi non amouere eas conatus eſt.

De æſtimatione. 1. De partu ancillæ. 3. De fœtu pecoris. 4. De æſtimatione ante nuptias facta. 6. Si conuenerit, vt aut æſtimatio, aut res reddatur.

10. *Idem* lib. 34. ad Sabinum.

PLerumque intereſt r viri, res non eſſe æſtimatas s idcircò, ne periculum t rerum ad eum pertineat: maximè ſi animalia in dotem acceperit, vel veſtem, qua mulier vtitur. euenit enim, ſi æſtimata ſint, & ea mulier atteruit, vt nihilo minus maritus æſtimationem eorum præſtet. Quotiens igitur non æſtimatæ res in dotem dantur, & meliores, & deteriores mulieri fiunt.

1 ¶ Si prædiis inæſtimatis u aliquid acceſſit, hoc ad compendium mulieris pertinet: ſi aliquid deceſſit, mulieris damnum eſt.

2 ¶ Si ſerui ſobolem ediderunt, mariti lucrum non eſt x.

3 ¶ Sed fœtus y dotalium pecorum ad maritum pertinent: quia fructibus computantur, ſic tamen, vt ſuppleri z proprietatem gregis oportet, & ſummiſſis in locum mortuorum capitum " ex " adgnatis a, reliquum fructuum maritus habeat, quia fructus b dotis ad eum pertinent.

4 ¶ Si ante matrimonium res dotales æſtimatæ ſunt, hæc æſtimatio quaſi ſub conditione eſt. Namque hanc habet conditionem c, *ſi matrimonium fuerit ſecutum*. ſecutis igitur nuptiis æſtimatio rerum perficitur, & fit vera venditio.

5 Inde quæri poteſt, ſi ante nuptias mancipia æſtimata deperierint, an mulieris damnum ſit? Et hoc conſequens eſt dicere. Nam cum ſit conditionalis venditio, pendente autem conditione mors contingens extinguat venditionem, conſequens eſt dicere, mulieri periiſſe: quia nondum erat impleta venditio: quia æſtimatio d venditio eſt.

6 ¶ Si res in dotem datæ fuerint, quamuis æſtimatæ, verum conuenerit, vt aut æſtimatio, aut res præſtentur, ſi quidem fuerit adiectum, *vtrum mulier velit*, ipſa eliget, vtrum malit petere rem, an æſtimationem. Verum ſi ita fuerit adiectum, *vtrum maritus velit*, " ipſius erit electio. " aut ſi nihil de electione adiiciatur, electionem habebit maritus, vtrum malit res offerre, an pretium earum. Nam & " cum *illud aut illud* repromittitur, rei f electio eſt, vtrum præſtet. Sed ſi res g non extet, æſtimationem omnimodò maritus præſtabit.

11. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

SAnè & deteriorem factam reddere poterit.

De re donationis cauſa minoris æſtimata. 1. De circumuentione. 2. De pacto vt quod maritus debet, in dotem habeat.

12. *Vlpianus* lib. 34. ad Sabinum.

SI res æſtimata h, poſt contractum matrimonium, donationis i cauſa æſtimetur, nulla eſt æſtimatio: quia nec res diſtrahi k, donationis cauſa poteſt: cum effectum inter virum & vxorem non habeat. res igitur in dote remanebit. Sed ſi ante matrimonium, magis eſt, vt in matrimonij tempus collata donatio videatur: atque ideo non valet.

1 ¶ Si mulier ſe dicat circumuentam l, minoris " rem " æſtimaſſe, veluti ſeruum, ſi quidem circumuenta eſt in hoc, quod ſeruum dedit, non tantum in hoc, quod minoris æſtimauit, in eo acturam, vt ſeruus ſibi reſtituatur. Enimverò ſi in æſtimatione modo circumuenta eſt, erit arbitrium mariti, vtrum iuſtam æſtimationem, an potius ſeruum præſtet. & hæc, ſi ſeruus viuit. Quod ſi deceſſit, Marcellus ait, magis æſtimationem præſtandam: " ſed " non iuſtam, ſed eam, quæ facta eſt: quia boni conſulere mulier debet, quod ſibi æſtimatus. Cæterùm, ſi ſimpliciter " dediſſet, procul dubio periculo eius moreretur, non mariti. Idemque & in minore decepta Marcellus probat.

¶ Planè ſi emptorem habuit mulier iuſti n pretij, tunc dicendum, iuſtam æſtimationem præſtandam. Idque dumtaxat " vxori " minori o annis præſtandam, Marcellus ſcribit. Scæuola autem in marito notat, ſi dolus eius adſit, iuſtam æſtimationem præſtandam, & puto verius, quod Scæuola ait.

2 ¶ Si cum marito debitore mulier pacta ſit, *vt id quod q debet, in dotem habeat*, dotis actione ſcilicet euanere poſſe exiſtimo: licet enim ipſo iure priore debito liberatus non ſit, " ſed " tamen exceptionem habere poteſt.

De muliere ad eundem virum reuerſa.

13. *Modeſtinus* libro ſingulari de Differentia dotis.

SI mulier poſt diuortium, antequam ex ſtipulatu de dote agat, ad eundem virum fuerit r reuerſa, conſtantius dicetur, per doli exceptionem, inefficacem fieri ex ſtipulatu actionem, vſque quò matrimonium durat.

De re æſtimata & non tradita.

14. *Vlpianus* lib. 34. ad Sabinum.

SI rem æſtimatam mulier in dotem dederit, deinde ea moram faciente in traditione, in rerum natura eſſe deſierit ſ, actionem eam habere non puto.

15. *Pomponius* lib. 14. ad Sabinum.

QVòd ſi per eam non ſtetiſſet, perinde pretium auferet, ac ſi tradidiſſet, quia quod euenit, emptoris t periculo eſt.

De euictione.

16. *Vlpianus* lib. 34. ad Sabinum.

QVotiens res æſtimata in dotem datur, euicta a ea, virum ex u empto contra vxorem agere, & quidquid eo nomine fuerit conſecutus, dotis actione, ſoluto matrimonio, ei præſtare oportet. Quare & ſi duplum y fortè ad virum peruenerit, id quoque ad mulierem redigetur: quæ ſententia habet æquitatem, quia non z ſimplex venditio ſit, ſed dotis cauſa. Nec debeat maritus lucrari ex damno mulieris: ſufficit enim

a quia nuptiæ non ſunt ſecutæ, l. 59. inf. eo. atque ita datum vt conuertatur in dotem, poteſt condici, ſi non ſequatur cauſa & finis propter quem datum eſt.
b v. l. 7. in fin. ſup. eod.
c Standum dotis conſtituendæ, morte non finiri hinc colligunt: idque iure ſpeciali contra regulam §. 10. Inſt. de mandato. quod de dote hic dicitur, Baldus in l. mandatum ſup. mandati, extendit ad omnem piam cauſam. vide Cremenſem ſing. 143.
d & ſimenrum (?) iure ſpectemus. Nam aliud fauore dotis, inf. eo. de hac voce dixi ad l. 95. ſup. [illegible]
e Meretus tranſferre dominium ſua vel non poteſt.
f Procurator mortuo etiam domino poſſeſſionem rei acceptæ vt in dotem daretur, etiam inuitis heredibus poteſt in accipientem ſciens prudens transferre: fauor ille ſpecialis eſt, vt hic. In rebus aliis ſecus l. 33. inf. de acquir. poſſeſ.
g pro quibus in dubio reſpondetur, l. 70. inf. eo. v. l. 8. C. de pactis conuent.
h Dotis dominium diſcedit inuito herede.
i Heres, perficiendo factum defuncti reuerare non poteſt, vel contradicere innominatum, vt hic, qui dotis conſtituendæ neceſſitatem contineat. Bald.
k Dotis cauſa data dicuntur quæ in dotem data.
l parapherna ſunt quæ mulier habet præter dotem, l. 31. §. 1. l. de don. quæ & [illegible] 4. Har. 9. Syn. 29. [illegible] 30. [illegible] 1. §. 3 l. 29. C. de iure dot. l. 17. C. de don. inter vir. ſunt hæc diuerſa, dotes, παράφερνα, [illegible] receptitia. Quæ dotis dantur marito ab vxore, in [illegible] quæ dantur vxori dotis nomine propter dotem, l. vlt. C. de donat. ante nuptias. Galli, [illegible] Quæ [illegible] 4. Har. 7. & 10. quæ & [illegible] munera ſunt, quæ ſponſi & ſponſæ amici inuicem contribuunt, [illegible] Galli, [illegible] eſt incrementum dotis, quod [illegible] marito, vxori ſuperſtiti redditur ſupra dotem. Cuiac. 5. obſ. [illegible] Gallis [illegible] Idem Cuiacius 4. Feud. 32. id eſt, [illegible] quod mane die nuptiarum à viro in mulierem conferri ſolet. Et hodie Gallis ſpecies ab his diuerſa, quæ illis [illegible] qui [illegible] ac pro conſuetudine locorum, dimidiam partem quæſitorum conſtante matrimonio mobilium & immobilium vxor lucratur: et inter ſe magnam habent affinitatem [illegible] & donarium Gallorum: de receptitiis alibi dicam. m Gallorum vox antiqua: vt combinæ, peculium, alaudæ.
n aliàs præſumerentur huiuſmodi res eſſe viri, l. 51. l. de donationibus inter virum. Nam quæ in domo alterius reperiuntur, eius eſſe præſumuntur. Bald.
o & ſic ſuper paraphernalibus tenet inſtrumentum. Bal.
p Subſcriptio ſola ad probationem prodeſt aduerſus eum qui ſubſcripſit, l. 6. §. [illegible] l. 26. §. 2. l. de verb. oblig.
q licet res ſint inductæ in domum viri, niſi receperit in ſe cuſtodiam, non tamen periculum earum præſtat. r Res dotales æſtimatæ, viri [illegible] mulieri [illegible] periculo ſunt, vt hic, & l. 12. §. 1. in fi. l. 10. C. eod. l. [illegible] §. 9. in fi. C. de rei [illegible] s Æſtimatio poſſeſſorem dominum facit, vt de periculo rei teneatur, [illegible] de æſtimatoria.
t [illegible] u quia partus ancillæ in fructu non eſt, v. l. 68. [illegible] de vſufr.
x v. l. 7. l. eo.

z l. 68. l. 69. l. 70. ſup. de vſufr. eod.
b v. l. 7. ſup. eo.
c Æſtimatio rei traditæ nomine futuræ dotis, cenſetur conditionalis: vnde non tranſit periculum ad maritum niſi contracto matrimonio. Bald.
d l. 16. j. eod. l. 3. C. pro emptore.
e l. 22. j. rerum amotarum.
f In alternatiuis, ſi agitur de contractu, electio eſt debitoris, vt hic: l. 34. §. 6. ſup. de contrahenda [illegible] l. 5. §. 1. ſup. de [illegible] 34. §. 5. ſup. de contrahend. l. 7. §. 5. j. de donation. inter vir. & vxor. l. 6. §. 1. inf. de iure patron. l. 6. §. 3. inf. de re iudicata l. 97. inf. de ſolutionibus, l. 10. C. de cond. indeb. (excipe tamen l. 2. §. 3. ſup. quod certo loco) ſi de vltima voluntate agatur, legatarij, l. 23. inf. de leg. 2. Bald.
g v. l. 95. inf. de ſolut. v. l. 12. inf. de verb. oblig.
h valore pretij ſcil. Accurſ.
i l. 5. §. 5. inf. de donat. inter virum.
k l. 38. ſup. de contra. empt.
l v. l. 6. in fi. ſup. eo. l. 6. C. ſoluto [illegible] in hoc circumuenta eſt. Bal. et aliaqui Tuctis inſignis.
n i. non iis æſtimatis, v. l. 10. ſup. eod.
o v. l. 50. infra de furtis.
p imò & maiori id præſtandum, l. 6. inf. eo.
q l. 58. §. 1. inf. eo.

r v. l. 50. inf. eo.
ſ v. l. 10. §. 5. ſup. eod.
t l. 7. ſup. de periculo.
u l. 34. in fi. inf. eo. l. 1. C. eo. l. 98. inf. de ſolution.
x l. 52. §. 1. ſup. de æſtimatione empt. l. 1. l. C. de pactis l. 1. C. de euict.
y Pœna quam quis conſequitur à me occaſione rei mihi reſtituendæ, mihi reſtitui debet, quotiens ſcilicet pœna ſuccedit loco rei. Bald.
z Simplex venditio hic diſtinguitur à venditione dotis cauſa, alias æſtimatio facta venditionem in dubio facit, de quo v. Socin. reg. 141.

Universidad Rey Juan Carlos

maritum indemnem præſtari, non etiam lucrum *a* ſentire.

De dolo, culpa, & diligentia, 1. De æſtimatione, & nuptiis non ſecutis.

17. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

IN *b* rebus dotalibus *c* virum præſtare oportet tam dolum *d* quàm culpam: quia *e* cauſa ſua dotem accipit, ſed etiam diligentiam præſtabit, quam in ſuis rebus exhibet.

1 ¶ Si *f* re æſtimata data, nuptiæ ſecutæ non ſint, videndum eſt, quid repeti debeat, vtrum res, an æſtimatio. Sed id agi videtur, vt ita demum æſtimatio rata ſit, ſi nuptiæ ſequantur, quia nec alia cauſa contrahendi fuerit. res igitur repeti debeat, non pretium.

De re eandem æſtimata reddenda.

18. *Pomponius* lib. 14. ad Sabinum.

SI mancipia *g* in dotem æſtimata accepiſti, & pactum conuentum factum eſt, *vt tantidem æſtimata, diuortio facto, redderes*, manere partum eorum apud te, Labeo ait, quia & mancipia tuo periculo fuerint.

Si alij iuſſu mariti dos detur.

19. *Vlpianus* lib. 34. ad Sabinum.

ETiam ſi alij, iuſſu *h* mariti, dos detur, nihilominus maritus de dote obligatur.

De obligatione vel exactione dotis collata in tempus mortis.

20. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

IVlianus ſcribit, valere talem *i* ſtipulationem, *cùm morieris, dotis nomine tot dari?* quia & paciſci ſoleant, *ne à viua k exhibeantur.* quod non eſſe ſimile accepi. Aliud eſt enim differre exactionem, aliud, ab initio in id tempus ſtipulari, quo matrimonium futurum non ſit. idque & Ariſtoni, & Neratio, & Pomponio placet.

De nuncio remiſſo.

21. *Vlpianus* lib. 35. ad Sabinum.

STipulationem, quæ propter cauſam dotis fiat, conſtat habere in ſe conditionem *l* hanc, *ſi nuptiæ fuerint ſecutæ*, & ita demum ex ea agi poſſe, quamuis non ſit expreſſa conditio *ſi nuptiæ*, conſtat. Quare, ſi nuntius remittatur, defeciſſe conditio ſtipulationis videtur.

22. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

ET licèt poſtea *m* eidem nupſerit, non conualeſcit ſtipulatio.

De dotis verbo non adiecto.

23. *Vlpianus* lib. 35. ad Sabinum.

QVia autem in ſtipulatione non eſt neceſſaria *n* dotis adiectio *o*, etiam *p* in datione tantundem dicimus.

De dote peculiari.

24. *Pomponius* lib. 15. ad Sabinum.

SI filia familiàs nuptura, ex peculio cuius adminiſtrationem habet, dotem viro dedit. Deinde, cùm in eadem cauſa peculium eius eſſet, diuortium fecerit, dos ei rectè *q* ſoluitur, quaſi à quolibet peculiari debitore.

De permutatione dotis.

25. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

SI ei nuptura mulier, qui Stichum debebat, ita cum eo pacta eſt, *pro r Sticho, quem mihi debes, decem tibi doti erunt*, ſecundum id quod placuit, rem *ſ* pro re ſolui poſſe, & liberatio contingit, & decem in dotem erunt, quia & permutatio *t* dotium conuentione fieri poteſt.

26. *Modeſtinus* lib. 1. Regularum.

ITa conſtante matrimonio permutari dotem poſſe dicimus, ſi hoc mulieri vtile *u* ſit, ſi ex *x* pecunia in *y* rem, aut ex re in *z* pecuniam. idque probatum eſt.

27. *Vlpianus* lib. 36. ad Sabinum.

QVod ſi fuerit factum, fundus, vel res dotalis efficitur.

De iure patris poſt nuptias.

28. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

POſt nuptias *a* pater non poteſt deteriorem cauſam filiæ facere, quia nec reddi ei *b* dos, inuita filia, poteſt.

Si pater dotem pro filia legauerit.

29. *Vlpianus* lib. 36. ad Sabinum.

CVm *c* pater dotem pro filia promittit *d*, & dotem legat, ſi quidem marito legauit, videndum eſt, an legatum valeat? Et non puto valere. Nam cùm creditori debitor legat id, quod debet, nullum legatum eſt. Quòd ſi filiæ legatum, valet legatum. Dos enim ex promiſſione marito debetur, legatum filiæ. Et ſi quidem, hoc animo teſtatorem eſſe filiæ *a* oſtenderit, vt duplicaret *b* ei legatum, habebit vtrunque: dotem quam maritus perſecutus fuerit, & legatum ex cauſa legati. Quod ſi alterutrum voluit habere, ſi mulier legatum petat: oppoſita doli exceptione, non aliàs cogetur ei heres legatum ſoluere, quam ſi cauerit, indemnem hoc nomine heredem futurum aduerſus maritum ex promiſſione agentem. Sed ſi maritus agat, nihil de indemnitate eum cauere oportebit. Verum mulier poſt eum agens, exceptione repelletur: quia ſemel dos præſtita eſt.

De redintegratione dotis.

30. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

DOtem, quæ in prius matrimonium data eſt, non aliter conuerti *c* in poſterius matrimonium dicendum eſt, quàm *d* cùm hoc agitur: dum ſine agi ſemper interpretemur, niſi probetur aliud conueniſſe.

31. *Papinianus* lib. 4. Reſponſorum.

QVòd ſi non diuortium, ſed *e* iurgium *f* fuit, dos eiuſdem matrimonij manebit.

De nummis ex re dotali receptis.

32. *Pomponius* lib. 36. ad Sabinum.

SI ex lapidicinis *g* dotalis fundi lapidem, vel arbores quæ *h* fructus *i* non eſſent, ſiue ſuperficiem *k* ædificij dotalis, voluntate mulieris, vendiderit *l*, nummi ex ea venditione recepti *m* ſunt dotis.

De periculo dotis exigendæ.

33. *Vlpianus* lib. 6. ad Sabinum.

SI *n* extraneus *o* ſit, qui dotem promiſit, iſque defectus ſit facultatibus, imputabitur marito, cur eum non conuenerit, maximè ſi ex neceſſitate *p*, non ex voluntate dotem promiſerat. Nam, ſi *q* donauit, eatenus parcendum *r* marito, qui eum non præcipitauit ad ſolutionem, qui donauerat *ſ*, quemque in id, quod facere poſſet, ſi conueniſſet, condemnaretur *t*. hoc enim Diuus Pius reſcripſit. * *eos qui ex liberalitate conueniuntur, in id* u*, quod facere poſſunt, condemnandos.*

¶ Sed ſi vel pater, vel ipſa promiſerint, Iulianus *x* quidem libro ſextodecimo Digeſtorum ſcribit, etiam ſi pater promiſit, periculum reſpicere ad maritum: quod ferendum non eſt. Debebit igitur mulieris eſſe periculum, nec enim quicquam iudex propitiis *y* auribus audiet mulierem dicentem, cur patrem *z*, qui de ſuo dotem promiſit, non vrſerit ad exſolutionem, multo minus, cur ipſam non conuenerit. Rectè itaque Sabinus diſpoſuit, vt diceret, quod pater vel ipſa mulier promiſit, viri periculo non eſſe, quod debitor, id viri eſſe: quod alius, ſcilicet donaturus, eius periculo ſit, cui adquiritur. Adquiri autem mulieri accipiemus, ad quam rei commodum reſpicit.

De re matris à patre in dotem data.

34. *Idem* lib. 33. ad Sabinum.

MAter cùm filiæ aurum dediſſet vtendum, pater puellæ id aurum in dotem viro adpendit *a*, dein mortua eſt mater. Si inſcia, inuitâve vxore, vir id aurum in dotem dediſſet, manet *b* id aurum heredis matris, vindicarique poteſt, & eò minorem dotem viro datam eſſe placuit. Quia res euicta *c* eſt, marito competit aduerſus ſocerum actio.

De dotis promiſſione tenuta.

35. *Idem* lib. 33. ad Sabinum.

DOtem à patre, vel à quouis alio promiſſam ſi vir nouandi *d* cauſa ſtipuletur, cœpit viri eſſe periculum, cùm ante mulieris fuiſſet.

De nominis in dotem dato, & acceptilatione iuſſu mulieris facta.

36. *Idem* lib. 48. ad Sabinum.

DEbitor *e* mulieris, iuſſu *f* eius, pecuniam viro expromiſit: deinde vir acceptam eam iuſſu mulieris fecit. Res mulieri perit. hoc quomodo acceptum videtur vtrum dotis nomine, an *g* & ſi alia ex cauſa. Et ſi de eo debitore dictum, qui dotis nomine promiſit. Illud adhuc ſubeſt, verum ante nuptias, an poſt nuptias id factum ſit: multum enim intereſſe videtur. Nam ſi ſecutis nuptiis id factum eſt, dote iam conſtituta, maritus, accepto ferendo, perdit *g* dotem. Si autem antequam nuptiæ ſequerentur, nihil videtur doti conſtitutum eſſe.

a l. 6. in fi. ſup. eodem.
b in dotalibus rebus conſeruandis maritus præſtare debet dolum, culpam & diligentiam.
c Inæſtimatis enim in æſtimatis fortuitus caſus ad eum pertinet, vt qui videatur eſſe emptor.
d l. 18. §. 1. l. 25. §. 1. l. 66. in pr. l. vlt. ſ. ſoluto.
e Dolum & culpam: imò & eam diligentiam quam in ſuis rebus ſeruat, in alienis rebus is præſtat: qui eas res ſua cauſa accepit.
f Dote æſtimata data, ſi nuptiæ non ſunt ſecutæ, res ipſæ, non earum pretium petitur.
g l. pen. §. 3. infra ſoluto.
h l. 59. ſ. eo. l. 22. §. pen. ſ. ſoluto. l. 11. C. de contrah. ſtip.
k nec ea viua, Haloand. ne à ſe viua exigatur. Cuiac. ex quadam prælectione ad me tranſmiſſa.
l l. 22. l. 41. infra ea l. 4. §. 2. ſ. de pactis. cauſa futura dotis habet vim conditionis. Bald.
m Sermo ſimpliciter prolatus intelligitur de prima vice l. 89. §. 1. infra de verb. ſig. Bar.
n Quia titulus dotis inter virum & vxorem tacitè videtur ineſſe. Bald. ideóque ſi mulier omnia ſua bona marito dedit, videtur dotis cauſa dediſſe. Bar.
o Conditionis adiectio. Cuiac. 3. obſ. 6. ex ſcholiaſte, καθὰ καθὼς conditionis, inquam, huius ſi nuptiæ ſequantur. l. 21. ſup. eod. v. Cuiac. 23. obſ. 25.
p Argumentum à ſtipulatione dotis ad eius dationem.
q l. 27. in pr. ſup. de pactis: l. vlt. infra de donationibus.
r Permutatio dotis permiſſa eſt, l. 25. ſ. eod. l. 21. ſ. de pactis dotalib.
ſ Solui res pro re poteſt volenti.
t Dos permutari conuentione poteſt: adde l. 76. ſ. de ver. ſig.
u l. 21. in fi. l. 29. ſ. de pactis dotalib. adde l. 22. in fi. ſ. ſoluto. l. vlt. ſ. hoc
x Permutatio enim nonnunquam fit interdum; dixi ad l. vlt. ſup. de condict. cauſa data. y l. 54. infra eodem. l. 27. infra de pactis dotalibus.
z Permutatio dotis poteſt fieri de re ad pecuniam, & è contra.
a l. 7. C. eo. l. 7. ſ. de pactis dotalibus. l. 2. quibus ex cauſ. ſ. ſoluto. b l. 34. §. 6. ſ. de ſolutionib.
c v. Albericum in l. quinquennio 12. ſ. de probat. l. filia 21. C. de leg.
d Si dos promiſſa marito legetur, non tenet legatum: ſi mulieri, tenet, Baldus,

a Non tenetur heres id oſtendere, l. 12. ſup. de prob.
b facit l. 14. §. 1. l. de leg. 1.
c Dos hoc caſu conuertitur, ſecus, l. 40. ſ. h. t. dum matrimonium videtur l. 33. ſup. de ritu nuptiar. redintegratur; ſimilis manens in ſtatu priſtino, l. 19. ſ. ſoluto. adeo et ſuperſtes ſtipulatio redintegrato matrimonio, l. 13. ſ. ſ. l. 13. ſ. ſ. Quid vero
d mutuo ſolo tempore ſeparato dotem ſeparet l. 69. §. 1. ſ. eo.
e Imò, diuortium tacitè intelligitur, l. 4. & l. 64. h. t.
e Iurgij & iurgi differentia. Nequidem iurgio, diuortium ſit. Diuortia perpetuum eſſe debent, et non iurgia.
f Frigidalem, v. l. 32. §. 11. l. de don. inter virum et vxorem.
g Maritus non poteſt caedere arbores in fundo dotali quæ non ſunt in fructu, quod ſi caedat augebunt dotem Bald. adde l. 12. ſup. eo. ſoluto.
h Aliàs dicuntur ſi lapidicinæ in fructu erant, l. 7. ſ. ſoluto.
l Lalucides, ſup. et vſufructu, k l. 53. de leg. 1. Superficiem, Gerecti Sed ſunt hæc ex iis ſoli: vnde conſequitur, vt mobilia, conſtituta vero, immobilia poſſe dotari. v. Cuiac. 17. obſer.
l vel in ſtipulatione ſolutum verſi.
m vel potius æſtimationis in ſtipulationi conuerſi.
n v. Cuiac. 12. obſer. 17.
o Mulier non poteſt imputare marito ſi grauiter fuit, non diuortio non conuenit extraneus dotis voluntario promiſſori, & multò magis ſocero.
p ſ. ex debito.
q Dotis donatio nulla eſt conuenienda? quàm qui necèſſitate dotem promiſit.
r Imò, non eſt parcendum, cum ſit Cuiac. 12. obſer. 17. Iul.

eo ſolidum potuerit exigere, l. 41. ſ. de re iud. vide Cuiac. 12. obſer. 17. Iul. mulieri.
t hoc eſt, condemnare potuiſſet; aut aduerſus eum condemnationem impetraret.
u v. l. 12. infra de donationib.
x l. 30. §. 1. l. ſoluto. y propitiis auribus, Hal. z Aliud eſt, ſi maritus non conuenerit heredes patris, id eſt, ſoceri ſui, l. 44. §. 1. l. ſoluto.
a Adpendi aurum oliùs conſuetum. b Pater non poteſt detare filiam de bonis matris. Bald. c l. 16. ſup. eo.
d l. 41. §. 2. l. 71. ſ. eo. e l. 80. ſ. eo.
f ſecus ſi iniuſſu, l. 40. ſ. eo. l. pen. §. pen. ſ. ſoluto.
g Perdere rem videtur qui eam acceptam facit, ſic qui poſſunt facit de re non pecunia, donare intelligitur, l. 28. in fi. ſ. de pact.

37. *Paulus*

Universidad Rey Juan Carlos

37. *Paulus* libro 11. ad Sabinum.

NOn enim alias perit mulieri actio, quàm ſi nuptiæ ſecutæ fuerint. nam ſi ſecutæ non ſunt, manet debitor mulieri obligatus.

38. *Vlpianus* libro 48. ad Sabinum.

SAnè videndum eſt, an marito mulier, quæ iuſſit acceptum ferri, obligetur? Et putem obligari mandati actione, & hoc ipſum in dotem conuerti, quod mulier mandati iudicio obligata eſt: & quod dictum eſt, mulieri perire, conſequens eſt. nam ſi coeperit velle de dote agere, ipſa ſecum a debebit compenſare iuſſum ſuum.

De ſeruis manumiſſis. 1. *De ſpadone.*

39. *Idem lib.* 33. ad Edictum.

SI ſerua ſeruo quaſi b dotem dederit, deinde conſtante coniunctione ad libertatem ambo peruenerint, peculio eis non adempto c, & in eadem coniunctione permanſerint, ita res moderetur, vt, ſi quæ ex rebus corporalibus, velut in dotem, tempore ſeruitutis data, extiterint, videantur ea tacitè in dotem conuerſa, vt earum æſtimatio mulieri debeatur.

1 ¶ Si ſpadoni mulier d nupſerit, diſtinguendum arbitror, caſtratus fuerit, necne: vt in caſtrato dicas dotem non eſſe: in eo, qui caſtratus non eſt, quia eſt matrimonium, & dos, & dotis actio eſt.

De renouatione dotis.

40. *Idem lib.* 34. ad Edictum.

DIuus Seuerus reſcripſit Pontio Lucriano in hæc verba: Si mulier, quæ dotem dederat, poſt diuortium rurſus e in matrimonium redit, non renouatis inſtrumentis, non dubitabitur, apud quem res agetur, ſecundum voluntatem mulieris, quæ vtique non indotata redire in matrimonium voluit, partibus ſuis fungi, quaſi renouata dote.

Qui obligantur promittendo dotem, 1. *De nuptiis non ſecutis.* 2. *De acceptilatione,* 3. *De conditione,* 4. *Si mulier promiſſori ſucceſſerit.*

41. *Paulus* libro 35. ad Edictum.

PRomittendo dotem, omnes f obligantur, cuiuſcunque ſexus g conditioniſque h ſint.

1 ¶ Sed ſi i nuptiæ ſecutæ non k fuerint, ex ſtipulatu agi non poteſt: magis enim res quàm verba intuendæ ſunt.

2 ¶ Accepti quoque latione l dos conſtituitur, cum debitori marito acceptum fertur dotis conſtituendæ cauſa.

3 ¶ Si à debitore m mulieris, ſub conditione dos promittatur, & poſtea, ſed antequam n maritus petere poſſet, debitor ſoluendo eſſe deſierit, magis, periculum ad mulierem pertinere, placet o, nec enim videtur maritum nomen p ſecutum eo tempore quo exigere non poterit.

¶ Quòd ſi iam tunc q debitor, cùm ſub conditione promitteret, ſoluendo non fuerit, periculum viri eſſe, quòd ſciens tale nomen ſecutus videretur, quale initio obligationis fuerit.

4 ¶ Si debitor mulieris dotem promiſerit, & mulierem r heredem reliquerit, Labeo perinde habendum ait, ac ſi mulier ipſa dotem promiſiſſet: cuius ſententiam Iulianus quoque probat: nec enim æquum eſſe ait, vt ei damnetur eius pecuniæ nomine, quam ipſa debeat, & ſatis eſſe acceptilatione eam liberari.

De his quæ pondere, numero, menſuraue conſtant.

42. *Gaius* libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

REs in dotem datæ, quæ pondere ſ, numero t, menſura u conſtant, mariti periculo ſunt x, quia in hoc dantur, vt eas maritus ad arbitrium ſuum diſtrahat: & quandoque ſoluto matrimonio eiuſdem y generis z, & qualitatis alias reſtituat vel ipſe, vel heres eius.

De acceptilatione.

43. *Vlpianus* libro 3. Diſputationum.

LIcèt ſoleat dos a per b acceptilationem c conſtitui, tamen ſi ante matrimonium acceptilatio fuerit interpoſita, nec d nuptiæ ſecutæ, Scæuola ait, matrimonij cauſa acceptilationem interpoſitam non ſecutis nuptiis, nullam eſſe e, atque ideo ſuo loco manere f obligationem: quæ ſententia vera eſt.

1 ¶ Quoties autem extraneus accepto fert debitori dotis conſtituendæ cauſa, ſiquidem nuptiæ inſecutæ non fuerint, liberatio non ſequetur: niſi fortè ſic accepto tulit, vt vellet mulieri in totum donatum;

a Videtur ſ eam dotem mulier videtur quæ eam alieni iuſſit.
b Serua ſeruo non vere dotem conſtituit, cum inter ſeruum & ancillam non ſit connubium ſed contubernium tantum. l. 3. C. de incoeſt. vbicunque autem matrimonij nomen non eſt, nec dos eſt. l. 3. ſ. eod. Ideóque quæ dos appellatur in l. 1. C. ſoluto matr. & l. 67. ſ. hoc tit. impropriè dos dicitur. id fit autem per proleptin, de qua dixi ad l. 3. ſ. 1. ſ. de iuſtit. ſic quaſi teſtamentum ſeruos ſuos facere permittebat Plinius 8. Epiſt. 16. adde quæ ſcripſi ad l. 4. ſ. de manumiſ. vindict. l. pen. ſ. 2. C. de neceſſ. ſeru.
c Aliàs ſi ſuperſtes patronus non ademerit, tacitè ſeruis accedit. ſ. 20. Inſt. de legat.
d Puta ancilla eo nomine ab eo manumiſſa: ab eam enim cauſam ſpado etiam manumittere poteſt. l. 14. in fin. ſ. de manumiſſ. vindict. adde l. 6. ſ. de liberis. poteſt etiam generare ſpado, qui vnum teſticulum habet. l. 6. l. 7. l. 15. ſ. 2. ſupr. de ædilic. Spadones interim non caſtratos eſſe, v. l. 128. ſ. de verb. ſign.
e l. 30. ſ. eod.
f vide Vlp. 6. ſ. 2.
g Mulier non iuuatur Velleiano dotem conſtituens l. 12. l. vlt. Cod. ad Vell.
h etiam minores: modo non eſſuſe dotem conſtituant v. l. vn. C. ſi aduerſ. dot.
i Sub hac conditione dos ſolet promitti tacitè. l. 4. ſ. de pollic.
k v. l. 21. ſ. eod.
l l. 43. 44. ſ. vlt. ſ. eod.
m v. l. 80. ſ. eod.
n l. 40. ſ. ſoluto.
o Imputare ſibi debet qui ſecutus eſt fidem inopis debitoris. *Bald.*
p Nomen poteſt dari in dotem. l. 4. C. de oblig.
q v. l. 35. ſ. eod.
r v. l. 66. in fin. ſ. ſoluto.
ſ Vt argentum. Maro ſibi. 4. ſ. 3.
t vt nummi.
u Vt vinum, frumentum.
x Licèt inæſtimata data ſint: ſunt enim ſua natura tales, quæ numero, pondere, & menſura conſtant, & ſic ſunt ſuperque à lege æſtimata, *Bald.*
y Dos pecuniaria, in ipſa quoque pecunia reſtitui debet: de qua vide plura apud Ioſeph. Ludouicum, Tit. de ſucceſſ. conc. 1.
z l. ſ. 2. de rei vind.
a vt & omnis obligatio conditionalis, v. l. 82. ſ. de acceptilatione.
b Dos per acceptilationem etiam conſtitui poteſt.
c vide l. 41. ſ. 2. ſ. eod. l. 10. ſ. de condict. cauſa.
d Dotis conſtituendæ cauſa liberatio ſeu acceptilatio facta debitori, effectu caret nuptiis non ſecutis: caret inquam, effectu, hoc eſt, non tollit obligationem.
e Ergo acceptilatio requirit tacitam conditionem. l. quod in diem 12. ſ. de acceptilat. licet ſub conditione expreſſa fieri non poſſit l. 4. ſ. de acceptilat. l. actus 77. ſ. de regulis.
f Imò, non manet, quia tunc nihil videtur dotis conſtitutum. l. 36. in fin. ſ. eod.

tunc enim credendum eſt breui a manu acceptum à muliere, & marito datum: cæterum mulieri per liberam perſonam condictio adquiri non poteſt.

¶ Planè ſecutis nuptiis, mulier, ſoluto matrimonio, dotis exactionem habebit: niſi b fortè ſi accepto tulit extraneus, vt ipſe, quoquomodo ſolutum fuerit matrimonium condictionem habeat: tunc enim non habebit mulier actionem.

¶ Secundum quæ conſtituta dote per acceptilationem, & ſecutis nuptiis, is effectus erit dotis exactionis, vt, ſi quidem pura ſit obligatio, quæ accepto lata eſt, non ipſa tam reſtituenda ſit, ſed ſoluenda dos ſecundum ſua tempora.

¶ Sin verò obligatio in diem fuit, nec ante ſolutum matrimonium dies obligationis præteriit, reſtauranda eſt in diem priſtinum obligatio: & ſi debitum cum ſatiſdatione fuerit: ſatiſdatio renouanda eſt. Similique modo & ſi conditionalis fuerit obligatio, quæ in dotem conuerſa eſt, & pendente obligatione, diuortium fuerit ſecutum, veriùs obligationem ſub eadem conditione reſtitui debere. Sed ſi conditio extiterit conſtante matrimonio, ex die d diuortij, tempora ſexactionis numerantur.

De patre emancipante, vel defuncto. 1. *De creditoribus filij familias.*

44. *Iulianus lib.* 16. Digeſtorum.

SI pater filiæ nomine, dotem promiſiſſet, & eam ante nuptias emancipaſſet, non reſoluitur promiſſio nam i & cùm ante nuptias pater moreretur, nihilominus heredes eius ex promiſſione obligati manebunt.

1 ¶ Qui debitorem filiumfamilias habet, ſi patri eius ita dotem promiſerit, *quod mihi debet*, vel *quod mihi filius tuus debet, dos tibi erit* g, non obligatur, ſed efficit h vt id, quod actione de peculio ſeruari à patre poterat, in dote ſit. *Marcellus*: Siue igitur cum filio poſtea, ſiue cum patre agere inſtituerit, exceptione i pacti conuenti ſummouebitur, actione autem de dote ſi experietur, conſequetur, quod in peculio fuiſſe apparuerit eo tempore, quo dos promittebatur, vtique ſi poſt nuptias promiſſa k, eius temporis peculium æſtimari debet, quo nuptiæ fierent.

45. *Tryphoninus* libro 8. Diſputationum.

QVod ſi nuptura debitori filio familias, actionem duntaxat de peculio promiſit, id quod ex ea cauſa ſibi deberetur, nuptiarum l tempore inſpicitur.

1 ¶ Si verò alij nuptura iuſſit filiumfamilias debitorem de peculio dotem promittere, tempus inſpicitur, quo dos promiſſa eſt, vt tantum in peculio eſſe æſtimaretur.

De dote ſeruo promiſſa vel tradita. 1. *De ea quæ debitori ſuo nupſit, & alteratur dotis conditionis.* 2. *Si pater pro filia quaſi eius debitor dotem promiſerit.*

46. *Iulianus* lib. 16. Digeſtorum.

QVemadmodum inuito m domino ſeruus ſtipulatus adquirit, ita, ſi n dotem, domini nomine, ſibi promitti patiatur, obligatio domino adquiritur. ſed o neque periculum dominus præſtare debebit, ſi fortè debitor mulieris dotem promiſerit, neque culpam.

¶ Traditione p quoque rei dotalis in perſona ſerui, vel filijfamilias facta q, dos conſtituitur, ita vt neque periculum, nec culpam dominus, aut pater præſtet.

¶ Igitur hanc dotem periculo mulieris eſſe dico, quamdiu r dominus vel pater ratam promiſſionem, vel donationem habuerit ſ, ideóque etiam manente matrimonio, res, quas tradiderit, condictione repetituram.

¶ Item incerti condictione conſecuturam, vt promiſſione liberetur.

1 ¶ Si debitori ſuo mulier nuptura, ita dotem promiſiſſet, *quod mihi debes aut fundus Sempronianus dos tibi erit*, vtrum mulier vellet u, id in dote erit: & ſi quidem debitum maluiſſet dotis nomine apud virum remanere, poteſt y ex y exceptione ſe tueri aduerſus petentem fundum: quod ſi fundum dediſſet, pecuniam marito condicet.

2 ¶ Pater z etiam ſi falsò x exiſtimans ſe filiæ ſuæ debitorem eſſe, dotem promiſiſſet, obligabitur.

De eo quod ſeruus in dotem datus ante nuptias acquirit.

47. *Idem* libro 18. Digeſtorum.

SI ſeruo in dotem ante nuptias dato, donatum y aliquid, vel legatum ante nuptias fuiſſet, ampliatur dos, ſicut ex fructibus z fundi, qui ante nuptias traditus eſt.

De promiſſione dotis in anno proximo. 1. *De eo quod ſocer genero filiæ nomine legauit.*

48. *Idem* libro 2. ad Vrſeium Feroccem.

TAli facta ſtipulatione, *dotem in anno proximo dotis nomine dare ſpondes* a? quæſitum eſt, annus ex quo tempore eſſet numerandus, vtrum b ex die ſtipulationis factæ, an ex eo die, quo dos eſſe potuiſſet, id eſt, nuptiarum? Et reſponſum eſt, ex die nuptiarum c annum eſſe numerandum; ne d, ſi aliter obſeruaremus, ſi intra annum

a Manu breui l. 3. in fin. ſ. de donat. int. vir. & alibi manu longa. l. 79. in fin. ſ. ſoluto. v. l. 25. ſ. de reb. cred. l. 29. in fin. ſ. ſoluto. matrim. v. l. vn. ſ. 13. C. de rei vxor. act.
c l. 17. ſ. 2. ſ. quæ in fraudem credit.
d l. 30. verſ. exact. ante C. eod. l. 7. ſ. 4. C. de praeſc. 30. ann.
e Maritum patris cum filiæ emancipatione hic comparari obſerua l. 22. in pr. ſ. ad Treb. l. 1. Cod. de inoff. & ſubſtit.
f v. l. 41. ſ. 3. ſ. eo.
g erit. *Hal.*
h efficitur. *Hal.*
i v. l. 7. in f. ſ. eo.
k promiſſa eſt dos: ſi verò ante nuptias eius temporis, &c. *Hal.*
l Imò tempore promiſſæ dotis. l. 57. ſ. eod.
m inuito etiam domino ſeruus adquirit ſtipulando. v. l. 32. ſ. de adq. rer. dom.
n Dotem domino adquirit ſeruus ſtipulando dotem domini nomine.
o Dotis ſibi adquiſitæ ſtipulatione ſerui dominus periculum & culpam non præſtat, antequam dotis ſtipulationem ratam habuerit, vt ſ. eod.
p Dotem Patri & domino adquirunt filij & ſerui non tantum ſtipulando, verùm ſed & res ipſas dotales traditione accipiendo, vt ſ. 3. inſt. per quas perſonas cuique.
q nomine ipſius domini. nam in perſona ſerui impropriè dos conſtituitur, l. ſi ſerua 39. ſ. eod.
r l. quoad.
ſ vel mulier ſponſam non habuerat *Hal.*
t incerti condictione agimus vt liberemur.
u imò, verum maritus volet. v. l. 9. ſ. 1. ſ. de fundo dotali.
x l. 78. in f. ſ. eod.
† Cur obligabitur: quia eſt paternum dotare filias l. vlt. C. de dotis promiſſ.
y l. 31. in fin. ſ. ſoluto. l. 45. ſ. 1. ſ. de adq. her.
z v. l. dotis fructum 7. ſ. eod.
a ſub. futuro matrimonio.
b Dotis promiſſioni tempus adiectum currere incipit à tempore ſponſarum nuptiarum. Cur ita? dotis ſoluendæ dies ante incipere non poteſt, quàm dos ipſa ſit: dos autem nulla eſt ante contractum matrimonium.
c Terminus dotis ſoluendæ incipit currere à tempore contracti matrimonij non à die Promiſſionis: nec enim poteſt incipere dies ſoluendæ dotis, antequam ſit dos. *Bald.*
d hæc enim conditio tacitè ineſt, l. 10. ſ. 4. ſ. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

a non debetur. Bal.
b Quod quis ſuæ filiæ nomine genero legauerit, id ipſo dotis cauſa legaſſe intelligitur.
c Facere dotem, eſt dare, promittere.
d v. l. 41. ſ. 2. ſ. eo.
e l. ſ extremum. 33. ſ. eod.
f Maritus qui liberauit expromiſſorem per acceptilationem, fingitur accepiſſe dotem, quam reſtituere ideo tenetur. Bald.
g qui accepto dotem talis promiſſori, vel ab eo accepiſſe pecuniam, vel ei dotem donaſſe fingitur. Acceptilatio, ficta ſolutio eſt.
h vide Cuiac. 8. ad Afric.
i i. pacta eſt, vt aliud pro alio acciperet, putà pro fundo decem, vt l. 25. ſ. eod. ita dos permutari poteſt: nempe vt aliud reddatur.
k Aliud pro alio pignus dari poteſt, l. 9. ſ. 3. ſ. de pignorat. act.
l ſui iuris.
m Tradere videtur qui per alium tradit, ſi donatarius conſentit donatori, vt is tradat rem donatam, non tradere ſed donatarius ipſe videtur eam tradere.
n Profectitia non erit huiuſmodi dos.
o Nam ob quamlibet cauſam promitti poteſt de duplo, l. 52. ſupra de euict.
p quæri hic poteſt, quod vir vxori debeat promittere dotis reſtitutionẽ. l. 56. inſ. ſoluto, l. 240. ſ. de verb. ſign. debet etiam promittere de lata culpa, & leui, & dolo, vide l. 16. ſ. eod.
q Maritus qui ſciens accipit pro dote nomina non idonea, donare videtur.
r quid ſi animum donandi non habuit? integrum periculum præſtabit maritus: l. prouidendum 41. ſ. ſi à debitore. ſ. eod.

nuptiæ factæ non ſint, videri poſſit dos ex obligatione deberi a.

1 ¶ Socer genero ſuo ſic legauerat, *Lucio Titio filiæ meæ nomine* b *centum heres meus damnas eſto dare*: hanc pecuniam generum petere debere, exactam, acceptam legatis referri: ſed diuortio facto, de dote actionem mulieri reddendam, Proculus reſpondit, & nihilominus dotis eſſe factam. Iulianus notat: Immò nec filiæ, ſi voluerit, deneganda eſt huiuſmodi actio.

De acceptilatione.

49. *Idem* libro 5. ex Minicio.

VIr ab eo, qui vxori eius dotem facere c volebat, certam pecuniam eo nomine ſtipulatus eſt, deinde acceptam eam fecit: quærebatur, eſſetne ex pecunia in dotem d? Reſpondit, ſi e acceptam non feciſſet, & promiſſor ſoluendo eſſe deſiſſet, quæreremus, an culpa mariti ea pecunia exacta non eſſet: cùm f vero acceptam fecit, omnimodo periculum ad eum pertinebit: perinde g enim eſt, ac ſi acceperit pecuniam, & eandem promiſſori donauerit.

De permutatione dotis. 1. *Vel pignoris.*

50. *Africanus* libro 8. h Quæſtionum.

QVæ fundum in dote habebat, diuortio facto, cùm in matrimonium rediret, pacta eſt cum viro, vti i *decem in dotem acciperet, & fundum ſibi reſtitueret*, ac datis decem, priùs quàm fundus ei reſtitueretur, in matrimonio deceſſit: illud ex bona fide eſt, & negotio contracto conuenit, vt fundus, quaſi ſine cauſa penes maritum eſſe cœperit, condicatur.

1 ¶ Et hoc euidentiùs circa k actionem pigneratitiam apparebit, etenim ſi, cùm fundum Cornelianum pignoris cauſa tibi tradidiſſem, poſtea ex conuentione fundum Titianum in hoc ij tibi l tradiderim, *vt Cornelianum mihi reſtitueres*, minime (puto) dubitandum erit, quin ſtatim rectè pigneratitia ad recipiendum Cornelianum agere poſſim.

De rebus filiæ emancipatæ donatis, poſtéaque in dotem datis.

51. *Vlpianus* lib. 2. Reſponſorum.

SI res, quas filiæ emancipatæ l pater donauit, m ex voluntate eius poſtea in dotem pro ea datæ ſunt, à filia dotem, non n à patre videri datam.

De euictione.

52. *Marcianus* lib. 3. Regularum.

NOn ſolùm ſi æſtimatus fundus, ſed etiam ſi non æſtimatus in dotem datus eſt, & aliàs cùm neceſſe non habeat mulier duplum o promittere, promiſit, quia ipſe fundus eſt in dote, quodcunque propter eum conſecutus fuerit à muliere maritus, quandoque reſtituet p mulieri de dote agenti.

Si vir donandi cauſa à debitore mulieris, qui ſoluendo non erat, ſtipulatus ſit.

53. *Neratius* lib. 3. Membranarum.

CVm vir vxori donare vellet, debitor mulieris, qui ſoluendo non q erat, dotem ei promiſit: id duntaxat r, ad quod ſoluendo fuit, viri periculo ea res eſt: & ſi quid debitori ad ſoluendum facultatis acceſſerit, periculum ad eam ſummam, quæ acceſſerit, creſcet, permanebitque, etiam ſi rurſus pauperior factus erit, quia neque tum, cùm dos promitteretur, donatio facta eſt, niſi eius pecuniæ, quæ à debitore ſeruari non poterat: neque, cùm ſoluendo s eſſe cœpit, donationis cauſa permaneat, cùm eo loco res ſit, quo eſſet, ſi tum quoque, cùm promitteretur dos, locuples fuiſſet.

De rebus ex dotali pecunia comparatis.

54. *Gaius* ad Edictum Prætoris vrbani, titulo de Prædiatoribus f.

REs, quæ ex dotali pecunia comparatæ ſunt, dotales eſſe videntur t.

De fideiuſſore.

55. *Paulus* lib. 1. ad Plautium.

CVm dotis cauſa aliquid expromittitur u, fideiuſſor x eo nomine datus tenetur.

De morte Stichi dotis nomine promiſſi ſoluendi. 1. *Vbi debet eſſe dos.* 2. *De oneribus matrimonij.* 3. *De impenſis in res dotales factis.*

56. *Idem* lib. 6. ad Plautium.

SI is, qui Stichum mulieri debet y in dotem delegatus ſit z, & antequam ſolueret debitor, Stichus deceſſerit, cùm neque per debitorẽ ſtetiſſet, quo minus ſolueret, neque maritus a in b agendo moram feciſſet: periculo mulieris Stichus morietur: quanquam, etiam ſi moram maritus fecerit in exigendo, ſi tamen c etiam apud maritum moriturus Stichus fuerit, actione dotis maritus non tenetur.

1 ¶ Ibi d dos eſſe debet, vbi onera matrimonij ſunt.

2 ¶ Poſt mortem patris ſtatim onera matrimonij filium b ſequuntur, ſicut liberi c, ſicut vxor.

3 ¶ Quod dicitur, *neceſſarias d impenſas ipſo iure dotem minuere*, non eò pertinet, vt ſi fortè fundus in dote ſit, deſinat aliqua ex parte dotalis eſſe, ſed, niſi impenſa reddatur, aut pars fundi, aut totus retineatur. Sed ſi tantum in fundum dotalem impenſum ſit per e partes, quanti fundus eſt, deſinere eum dotalem eſſe Scæuola noſter dicebat, niſi mulier ſponte marito intra annum impenſas obtulerit. ſi pecunia & fundus in dote ſint, & neceſſariæ impenſæ in fundum factæ, Nerua ait, dotem pecuniariam minui. quid ergo, ſi mulier impenſas marito ſoluerit, vtrùm creſcet dos, an ex integro data videbitur? cuius rei manifeſtior iniquitas in fundo eſt, ſecundum Scæuolæ noſtri ſententiam. nam ſi deſinit dotalis eſſe, poterit alienari: rurſus quemadmodum poterit fieri dotalis, data pecunia? an iam pecunia in dote eſſe videbitur? Et magis eſt, vt ager in cauſam dotis reuertatur, ſed interim alienatio fundi inhibeatur f.

Si creditrix filiifam. ei nupſit.

57. *Iauolenus* lib. 1. ex Plautio.

NVptura filiofamiliàs, ſi ſocero dotem ita promiſerit, *quod g filius tuus mihi debet, id doti tibi erit*; intereſſe puto vtrùm filij obligatio, an patris perſecutio, & in rem verſum promiſſioni contineatur. nam ſi id, quod filium dare oportet, ſignificatum eſt, tota pecunia, in quam filius obligatus eſt, promiſſioni dotis continebitur: ſin autem id, quod patrem de peculio, vel in rem verſo præſtare oportebit, æſtimari debebit, quantum ſit eo tempore, id quod h promittitur i, vt ea ſumma dotis eſſe videatur, qua patrem eo tempore, filij nomine condemnari oportebit: quod ſi non euidenter apparuit, de cuius mulier obligatione ſenſit, præſumptionem ad filij debitum ſpectare, veriſimile eſt, niſi k euidentiſſimè contrarium approbetur.

Si quis ei dotem promiſerit cui mulier nubere nollet. 1. *Si debeat Pamphilam, quod debet in dotem acceperit.*

58. *Celſus* lib. 19. Digeſtorum.

SI ſponſalibus nondum factis, Titio dotem, eius nomine, promiſeris, *cùm ea nubere ei vellet*: tamen ſi poſtea nupſerit, dotem debebis: niſi aliæ nuptiæ mediæ l interueniſſent.

1 ¶ Si mulier ancillã Pamphilam à Titio ſtipulata, deinde ei nuptura, quod is ſibi debebat, doti habere permiſit, etiam ſi non erit viri Pamphila, an ipſam tamen Pamphila in dote, & mulieris periculo erit? an & quod ea pepererit, reddi mulieri debebit? quia ſi in ſua m cauſa prior ſtipulatio manſiſſet, non redderetur n niſi fortè referre habuerit rem, quam debebat, vir, quo tempore dos conſtituebatur. (nam imponeret videri res ipſa ad eum perueniſſe) ſi non habuerit. nam ſi non habuerit, magis eſt, vt liberatio obligationis potiùs quàm res ipſa, ad eum o ita p perueniſſe videatur: ideóque partus eius non debetur.

De adiectio. 1. *De fideicommiſſo.* 2. *Si quis pro libera [illegible] dotem dederit.*

59. *Marcellus* libro 7. Digeſtorum.

SI mulier ita dotem promiſerit, *decem tibi aut Titio dari erunt*, hoc caſu dici poteſt, vel Titio p ſolui poſſe, ſed de dote virum teneri, quemadmodum ſi Titio iuſſiſſet q dari. Nec mirum, cùm etiam promiſſura viro dotem poſſit, delegante eo, alteri promittere: etſi dici ſolet, alij, quàm marito dotis nomine mulierem non poſſe obligari: his enim caſibus viro dos quæritur: non enim exiſtimamus illam ita promiſiſſe, cùm vel de Titij nuptijs cogitaret.

1 ¶ Ex aſſe r heres inſtitutus, rogatúſque mulieri dodrantem hereditatis reſtituere: iuſſu eius, quod debet, doti promiſit marito, vereor ſ, non ſit obligatus. nam mulierem in hoc tenetur vt hereditatem reſtituendo transferat actiones, & quas habet t, & quibus eſt obſtrictus: quas transferre ad alium, quàm u cui debet fideicommiſſum non poteſt. Aliquis dixerit, incerti cum eo agi poſſe: vt fideicommiſſi præſtet æſtimationem: huic ego conſentire non poſſum: non obligari mulieris delegatione ita æquum eſt, vt x

a l. 75. in fin. ſ. [illegible] vide l. 67. in fin. ſ. pro ſocio.
b qui ſuit in poteſtate patris ſui.
c qui in poteſtatem ſuorum peruenerint [illegible] l. 5. ſ. de his qui ſunt ſui. l. 46. ſ. familiæ.
d vide l. 1. ſ. de impenſ.
e l. 5. ſ. de impenſ. Dos [illegible] Reſpondet: Nullum corpus, quod dotale [illegible] dotale, [illegible] niſi impenſæ reddantur. [illegible]
f Fundus enim dotalis alienari nõ poteſt. l. 1. ſ. de fundo dotali.
g l. 44. ſ. 1. ſupra eodem.
h ie quod [illegible]
i [illegible] nuptiarum. 41. ſ. eod.
k præſumptioni ſtatur, donec probetur contrarium. [illegible]
l l. 88. ſ. eod.
m [illegible] ſ. eod.
n in ſua ſorte.
o [illegible]
p Dos ſolui poteſt adiecto. Bald.
q vide l. 12. ſ. in
r vide Cuiacium l. [illegible]
ſ Vereor ut [illegible] procuratori in rem ſuam. [illegible]

f Vindex eſt, qui alienam cauſam ſuſcepit vindicandam, veluti quos nunc prædiatores vocamus. Boëtius in Topic. Ciceronis: vide Cuiac. 5 obſ. 19. Prædiatores ſunt quorum prædia ærario tenentur.
t l. 26. ſ. eod. l. 22. in fin. ſ. ſoluto, l. vlt. non ſunt dotales, cum vxori non quærantur, l. 12. C. eod ſed ſiunt comparantis, l. vlt. C. de ſeru. pign. dato, vide quæ notaui ad l. 48. in fin. ſ. de furtis. Cur tamen res hic tunc dotales cenſeantur, quoties voluntate vxoris comparatæ ſunt, vt Accurſius ait? an quod viro ad inopiam redacto, poſſit vxor in huiuſmodi res actione ſubſidiaria in rem vti, vt ſenſit Harmenopuli ſcholion, lib. 4. tit. 2. & Græcus interpres Baſilicon, vel [illegible] hic [illegible] ſumantur: l. 55. in fin. l. de donat. inter virum & vxorem. vide Cuiacium 9. obſ. 29. & quæ ſcripſi ad l. 1. C. ſi quis ſibi vel alteri. & Antonium Fabrum 5. Coniect. 9.
u Hæc lex non loquitur de vxore, vt malè vulgò creditum eſt, ſed de eo qui pro vxore promiſit animo nouandi, id eſt, de eo qui expromiſit.
x qui ex de cauſa dari poteſt, l. 5. ſ. 6. ſ. eod.
y vide l. 80. ſ. eod.
z marito.

r Reſtitutio hereditatis, vel fideicommiſſi non poteſt fieri [illegible] ſuam. licet fieri poſſit ſimplici procuratori, Bald. arg. l. 71. ſ. 2. ſ. ad Trebell.
u Reſtitutio ex Trebelliano habet in ſe iuris translationem, quia transfert ius actiuè paſſiuè: quod non eſt in ſimplici ceſſione. Bald. l. 1. ſ. 1. ſ. ad Trebell.
x Impedimentum adquiſitionis vbi eſt in acquirere valeret, non obligatur promiſſor, Bald.

accepere

Universidad Rey Juan Carlos

accipere id ipsum, quod ei debetur, vir a potest. Sed ne indotata mulier esse videatur, dicendum est, ipsi mulieri ex Trebelliano restituendam esse partem hereditatis, quae ei relicta est, vt ea suo marito pro dote eam solueret, quia & ad eam fideicommissum, & onera eius pertinent: delegatione b propter nimiam subtilitatem, & casus necessitatem minimè obstante.

2 ¶ Eius nomine quae libera videbatur, dotem in dote dedisti. eo casu habebis condictionem, quo habere potuisses, si mulieris liberae nomine dedisses nec nuptiae secutae essent. Si manumissa nupserit, ita demum dos erit, si ea mente dedisti, vt quandocunque secutis nuptiis dos esset. Igitur, si mulieri donaturus dedisti, donantis condices: quemadmodum si eum, qui sibi donaturus esset, mulieri ipsam c dotare d iussisset.

De curatore mulieris dote constituente.

60. *Celsus* libro 11. Digestorum.

QVaero, quantae pecuniae dotem promittenti adultae mulieri curator e, consensum accommodare debeat? Respondit: Modus f ex facultatibus g, & dignitate h mulieris, maritique statuendus est, quousque ratio patitur.

1. Summarium, an pretium curator in dotem dare debeat.

61. *Terentius Clemens* libro 3. ad legem Iuliam & Papiam.

SIue generalis i curator, siue dotis k dandae causa constitutus sit: & amplius dote promissum est, quam facultates mulieris valent, ipso l iure promissio non valet: quia * lege m rata non habentur auctoritas dolo malo facta. quaerendum tamen est, vtrum tota obligatio, an quod amplius promissum est, quàm promitti oportuit, infirmetur. & vtilius est dicere, id n quod superfluum est, tantummodo o infirmari.

1 ¶ Iste p autem curator res dotis nomine tradere debet: non q etiam r vt vendat cuilibet, & pretium eius in dotem det. Dubitari autem potest, an hoc verum sit. quid enim, si aliter honeste nubere non possit, quàm vt pecuniam in dotem det, idque ei magis expediat, atquin possunt res in dotem datae plerumque alienari s, & pecunia in dotem conuerti. Sed (vt expediatur quaestio) si quidem res in dotem maritus accipere maluerit, nihil amplius quaerendum est: sin t autem non aliter contrahere matrimonium vir patitur, nisi pecunia in dotem datis, tunc officium est curatoris, apud eundem u interpellare iudicem, qui eum constituit, vt iterum ei, causa cognita, etiam viro absente, permittat rerum venditione celebrata dotem constituere.

De restitutione in integrum.

62. *Modestinus* libro 5. Responsorum.

TItio cùm esset minor 25. annis, quartam hereditatis matris suae, communem sibi cum fratribus mutauit, & accepit pro ea parte fundum, quasi x emptione inter se facta: hunc fundum cum aliis rebus doti dedit. quaero, si in integrum restituatur y, & partem suam accipiat quartam z, & reddat fundum, quid debeat maritus facere, an contentus esse debeat aliis rebus in dotem datis. Item quaero, si haec decesserit, & heredes eius in integrum restitutionem ex persona eius petierint, & ipsi petant quartam partem, & illi fundum maritus cogatur restituere fundum, contentus in retentione lucri dotis caeteris rebus? Modestinus respondit: nihil proponi, cur marito dos a auferenda sit. sed in meram b aestimationem praedij mulier, vel eius heredes condemnandi sunt, in hoc tempus referendam, quo in dotem datus est.

De redintegratione non iterata, & c.

63. *Idem* libro singulari de Heurematicis.

STipulatio de dote reddenda ab a extraneo interposita, facto diuortio, statim committitur. nec redintegrato matrimonio actio stipulatori a quaesita intercidit. Denuò igitur consentiente b stipulatore dos constituenda est, ne sequenti matrimonio mulier indotata sit. si modò ea dos non ab ipsa profecta sit, quam alius permissu eius stipulatus est. Tunc enim consensus eius non est necessarius.

64. *Iauolenus* libro 4. ex Cassio.

POst diuortium mulier, si de dote maritus nihil cauit & cum alij c nupsisset, postea ad priorem virum rediit, tacitè d dos ei redintegratur e.

De eo quod seruus dotalis acquirit.

65. *Pomponius* libro 5. ad Quintum Mucium.

SI legatum aut hereditatem aliquid seruo dotali f obuenit, quod testator noluit g ad maritum pertinere h, id soluto matrimonio reddendum est mulieri.

De vsufructu in dotem dato.

66. *Idem* libro 8. ad Quintum Mucium.

SI vsusfr. i fundi, cuius proprietatem mulier non habebat, dotis nomine mihi à domino proprietatis detur, difficultas erit post diuortium circa reddendum ius mulieri: quoniam diximus, vsumfructum à fructuario cedi non k posse l nisi domino proprietatis, &, si extraneo cedatur, i. ei, qui proprietatem non habeat, nihil ad eum transire: sed ad dominum proprietatis reuersurum vsumfructum. Quidam ergo, remedij m loco, rectè putauerunt introducendum, vt vel locet n hunc vsumfructum mulieri maritus, vel vendat nummo vno o, vt ipsum quidem ius p remaneat penes maritum, perceptio verò fructuum ad mulierem perueniat q.

De pecunia dotis nomine data ab ancilla.

67. *Proculus* libro 7. Epistolarum.

PRoculus nepoti suo salutem: Ancilla r quae nupsit dotisque nomine pecuniam viro tradidit, siue sciat * se * ancillam esse, siue ignoret, non poterit eam pecuniam viri facere, eique nihilo minus manet eius, cuius fuerat, antequam eo nomine viro traderetur: nisi forte vsucapta est. nec postea quàm apud eundem virum libera facta est, eius pecuniae causam mutare potuit. Itaque nec facto quidem diuortio, aut dotis iure, aut per condictionem repetere rectè potest. Sed is, cuius pecunia est, rectè vindicat eam. Quod si vir eam pecuniam pro suo possidendo vsucepit, scilicet quia existimauit mulierem liberam esse, propius est, vt existimem, eum lucrifecisse: vtique si, antequam matrimonium esse inciperet, vsucepit. Et in eadem opinione sum, si quid ex ea pecunia parauit, antequam ei dos fieret, ita vt nec possideat eam, nec dolo fecerit, quo minus eam possideret.

De confirmatione dotis ex post facto.

68. *Papinianus* libro 10. Quaestionum.

DOtis promissio non s ideo minus valebit, quod, ignorante initio patre, nuptiae "non" fuerint t si postea consenserit: cum * omnis dotis promissio, futuri matrimonij tacitam u conditionem accipiat. Nam & si minor annis duodecim, vt maior deducta sit, tunc x primum petetur, cùm maior annis apud † eundem esse coeperit. Quod enim vulgatum est, dotis promissionem in primis duntaxat nuptiis destinari y, neque durare z obligationem, si post alterius matrimonium ei nubat, cui dotem promiserat: tunc locum habet, cùm intercesserunt aliae nuptiae.

Si post diuortium mulier viro sciente sit in possessione. 1. De vsuris. 2. De stipulatione dotis ante demonstrata in causa, vel quantitate. 5. De modo dotis per tutorem constituendo. 6. Si patronus pro liberis dotem promiserit. 7. De exhibitione. 8. Et dominio rerum aestimatarum. 9. De pacto ancillae.

69. *Idem* libro 4. Responsorum.

CVm post diuortium, viro sciente, mulier in possessionem praediorumque in dotem promiserat a, longo tempore fuerit, conuenisse tacitè b videtur, ne dos, quae promissa fuerat, petatur. & si petere ea coeperit, pacti exceptione à muliere repellitur.

1 ¶ Mulier pecuniam sibi debitam à Seio cum vsuris futuri temporis in dote promittenda demonstrauit. eas quoque dotis portionem esse c, quarum dies post nuptias cessit, rationis est.

2 ¶ Vsuras dotis in stipulatum cum dote post diuortium deductas, ex die d secundi matrimonij non esse praestandas, placuit, quia nec sortis exactio locum habere coepit, medij autem temporis debentur.

3 ¶ In domum e absentis f vxore deducta, nullis g in eam interea ex bonis viri sumptibus factis, ad exhibitionem h vxoris promissas vsuras, caeterius vir improbè i petit.

a Restitutio ex Trebelliano collata in personam mulieris non potest viro fieri habenti ius cessum ex causa dotis, quia personae fideicommissarij cohaeret. *Bald.*
b Restitutio fideicommissi non potest fieri cessionario, etiam per modum delegationis. *Bald.*
c mulier ipsa marito donare iussisset. Cuiacius ita ingeniosissime, restituit ex voce *ipsam* duas voces faciens, nempe *ipsa marito*, & ita Basilica habent, [illegible] & Cyrillus his verbis id perstringit, [illegible] Cuiac. 13. obs. vlt.
d [illegible], significat enim dare: vt l. 48. sup. eo. Cuiac. ibid.
e tutor, ita legit Accursius. dixi ad l. 61.). eo.
f Modus is dicitur, consectariè, quem ratio patitur omnibus circumstantiis pensatis.
g Dos constitui in dubio debet pro modo facultatum, & dignitate mulieris. ad l. 69. §. 5. & eo. l. 28. C. de episc. audien. l. 7. l. 28. in fin. §. de his [illegible] l. 43. §. de leg. 3. Ita alimenta constituuntur pro facultatum ratione. l. 2. C. de alimentis pupill. praest. [illegible] §. si mulier, §. de ventre in possess. & impensa funeris, l. & si quis. 14. §. hac actio 6. §. de relig. & sumpt. fun. l. quidam in testamento, 10. §. de leg. 1. ita annona certis personis, pro facultatibus Ecclesiae praestanda. Nov. 123. c. transfugisse 33. [illegible] de vita & honest. cleric. c. ex parte 10. de consti. h Dos maior est constituenda mulieri nobili quàm ignobili: dummodo nobili nubat, non ignobili. *Bal.* i l. 28. C. ad [illegible]. k vt l. 7. §. de iure dotium. l l. 9. §. 1. C. Arminorum. m Dolo malo auctoritas interposita lege rata non habetur. n Generalis curator non potest excedere modum in constitutione dotis: & si excedit, illud solum reuocatur, quod illegitimè constitutum est. *Bald.* o & vtile per inutile non vitiatur. l. 29. §. de vsur. p Dotis constituendae aut confirmandae curator bona immobilia mulieris, dotis causa sine causae cognitione alienare non potest. q vt l. 1. [illegible] r Curator potest vendere bona immobilia mulieris adultae, & ei dotem constituere, causa tamen apud iudicem cognita. *Bald.* s vel aliam compositionem quia decreta curae & alienationi [illegible]. t impetrare iudicem. *Hal.* verius suspicio est, hoc loquendi genus Triboniani filum redolere: cum eo passim in legibus vtatur. u Permutatio habet vim emptionis. v l. 1. C. de rerum permut. x nullum hic ex altera [illegible] nullum decretum iudicis necessarium dicitur, idemque cum ipso iure nulla fuerit traditio, non videtur danda esse restitutio. l. 12. C. de [illegible] y In hac hypothesi: An idem erit, si mulier aliud priuato constante matrimonio? Baldus ait. z id est, fundus dotalis acquisitus ab vxore ex causa permutationis, & si sententia, quae ex causa restitutionis in integrum executionem contra mulierem [illegible] non tamen [illegible] executionem in re dotali. *Bal.* a verum, Graec. b l. 42. in f. sol.

a ex stipulatu.
b consentiente. *Hal.* l. 7. C. de rep. [illegible] l. 13. §. 11. sup. sol. matr. l. 29. §. 1. de pact. dot. & hoc est quasi [illegible] tertio [illegible] eius facto auferri ei non potest.
c l. pen. §. 5. l. solut.
d Imo, tunc tantum cum id actum est. l. 30. sup. eo.
e Vasallo si domino suo reconciliatus fuerit, tacitè feudum redintegrari hinc Baldus colligit.
f Non aestimato, *Bal.*
g Vbi de voluntate testatoris non constat, quid in dubio iudicandum est? vt legatum seruo dotali relictum fauore mulieris relictum videatur, *Bald.*
h i. eum locari.
i vt l. 57. §. solut.
k Imo potest l. 12. §. 2. sup. de vsufr. v. quae notaui ad l. 12. §. 2. sup. de pign.
l Inst. de vsufr. in fin.
m Cautionem [illegible] vix aeque [illegible] Haec remedia [illegible] cautiones & cautelae, vt nunc loquuntur pragmatici.
n Vsumfructum qui locat, ius suum semper retinet, nec eo se abdicat.
o i. imaginariè. l. 46. sup. locati. Venditio vno nummo sic interdum expediendarum rerum gratia. Inst. de inst. in pr. & §. 6. Inst. quibus modis ius patriae potestatis.
p vt l. vlt. C. de donat. Decimarum ius licet non possit concedi laico, ipsarum tamen perceptionem concedi posse, hinc Baldus colligit. Ius, inquit, legis: perceptio, factum, ostendit ius penes vnum esse posse: perceptionem penes alium.
q nec dum tamen nobis subtilitas soluta est. quid hanc [illegible] iuris vsufructuarij domino, atque marito, mulier vsufructu fruitur [illegible] perpetuo dominio consolidetur: vel hic locus satis ostendit in iure opus esse magna aequitate, & [illegible] interdum, relicta subtilitate nimia, ipsam esse considerandam.

r adde l. 59. sup. eo. ſ atqui non potest vsucapi. l. 1. in f. sup. de iure dot. u l. 10. §. 4. sup. eo. x vt l. 10. §. de cond. & dem. 1. apud eundem deducta fuerit: de quo more dixi ad l. pen. §. de don. inter vir. & l. 15. §. de cond. & dem. y destinari. *Hal.* z vt l. 58. sup. eod. a Nec traditae mulier hoc l. 26. sup. de prob. Taciti pacti exceptio, ex tempore & diuturna taciturnitate inducitur. c si vir eam non aluerit. Acc. aliàs illae vsurae non erunt dotales. l. 77. l. eo. d l. 30. sup. eo. e l. 68. sup. eod. dixi de eo more ad d. l. pen. §. de don. inter vir. & vx. & d. l. 15. f vt l. 5. 6. 7. sup. de ritu nupt. g l. 42. §. 2. l. sol. [illegible] i iure ciuili: probè verò, iure Canonico, c. salubriter 16. extra de vsur. *Bald.* Item dote, r u. l. 63. dem. † l. 69. §. 1.

Universidad Rey Juan Carlos

4 ¶ Gener à ſocero dotem, *arbitratu a ſocer*, *cum die deck*, non demonſtrata re vel q quantitate b, ſtipulatus fuerat? arbitrio c quoque detracto, ſtipulationem valere placuit. Nec d videri ſimile, quod fundo non demonſtrato, nullum eſſe legatum e, vel ſtipulationem f fundi conſtaret, cùm inter modum conſtituendæ dotis, & corpus ignotum, differentia magna ſit: dotis g etenim quantitas pro h modo facultatium patris, & dignitate mariti conſtitui poteſt.

5 ¶ Nuptiis ex voluntate i patris puellæ cum filio tutoris iure contractis, dos pro modo facultatum, & dignitate natalium k, rectè per tutorem l conſtitui poteſt.

6 ¶ Patrona dotem pro liberta ... e promiſſam, quod e ſtiterit ingrata, non retinebit m.

7 ¶ Cùm res in dotem æſtimata, ſoluto matrimonio, reddi placuit, ſumma declaratur, non n venditio contrahitur. Ideóque rebus euictis, ſi mulier bona o fide eas dederit, nulla eſt actio viro, alioquin de dolo tenetur.

8 ¶ In dotem rebus æſtimatis, p & q traditis, quamuis p eas mulier in vſu habeat, viri dominium q factum videretur.

9 ¶ Partum r dotalium ancillarum, dotis eſſe portionem conſenſit. Ideóque fruſtra paciſci virum, vt inter vxorem & ſe partus communis ſit.

De fænore dotis.

70. *Paulus* libro 6. Quæſtionum.

IN ambiguis f pro dotibus t reſpondere u melius eſt.

De periculo nominis dotalis.

71. *Idem* libro 3. Quæſtionum.

CVm x dotem mulieris nomine extraneus promiſit, mulieris periculum eſt y: ſed z ſi maritus nomen ſecutus, vſuras exegerit a, periculum eius futurum reſpondetur.

De euictione bonis in dotem datis. 1. De dolo, & culpa patris mariti. 2. Si mulier maritum, quæ ſtipularetur, adhibuit.

72. *Idem* libro 8. Reſponſorum.

MVlier bona ſua omnia a in dotem dedit. Quæro an maritus, quaſi heres b, oneribus reſpondere cogatur? Paulus reſpondit, eum quidem, qui tota ex repromiſſione dotis bona mulieris retinuit, à creditoribus conueniri eius non poſſe, ſed non plus eſſe in promiſſione bonorum, quam quod ſupereſt, deducto c ære alieno.

1 ¶ Paulus reſpondit h, in rebus dotalibus etiam d patrem mariti dolum & culpam præſtare debere.

2 ¶ Paulus reſpondit:

SI mulier de ſuo dotem dedit, & adhibuit maritum, qui e ſtipularetur, potuiſſe eam e poſtea inſtrumentum dotale mutare.

De muto, ſurdo, cæco. 1. Quibus ex cauſis ſtante matrimonio dos mulieri reddi poteſt.

73. *Idem* libro 2. Sententiarum.

MVtus, ſurdus, cæcus, dotis nomine obligantur: quia f & nuptias g contrahere poſſunt.

1 Manente h matrimonio, non perdituræ i vxori ob has cauſas, dos reddi k poteſt, vt ſeſe ſuóſque alat, vt fundum idoneum emat, vt in exilium, vel in inſulam relegato parenti l præſtet alimonia, aut vt egentem virum, fratrem, ſororémve ſuſtineat.

De ſponſa minore duodecim annis.

74. *Hermogenianus* libro 5. Iuris Epitomarum.

SI ſponſa dotem dederit, nec nupſerit, vel minor duodecim annis, vt vxor habeatur: exemplo dotis, conditioni, fauoris ratione, priuilegium m, quod inter perſonales actiones vertitur, etiam placuit.

Cuius ſit dos.

75. *Tryphoninus* libro 6. Diſputationum.

QVamuis in bonis o mariti dos ſit, mulieris p tamen eſt, & merito placuit, vt ſi in dotem fundum inæſtimatum dedit, cuius nomine duplæ ſtipulatione cautum habuit, iſque marito euictus ſit q, ſtatim eam ex ſtipulatione agere poſſe. Porrò cuius intereſt non eſſe euictum, quod in dote fuit, quodque ipſa euictionem pati creditur ob id quod eum in dotem habere deſiit. Huius r etiam, conſtante matrimonio, quamuis apud maritum s dominium ſit, emolumenti t poteſtatem eſſe creditur. Cuius etiam matrimonij onera maritus ſuſtinet.

De donatione mortis cauſa, vel promiſſione in tempus mortis collata.

76. *Idem* libro 9. Diſputationum.

SI pater mulieris mortis ſuæ cauſa dotem promiſerit, valet promiſſio. Nam & ſi in tempus quo ipſe moreretur, promiſiſſet, obligaretur. Sed ſi conualuerit, cur ei non remittatur obligatio per conditionem d, atque ſi ſtipulanti quiuis alius promiſiſſet, aut dotem alicuius nomine? Nam e vt corporis vel pecuniæ tranſlatæ, ita obligationis conſtitutæ mortis cauſa conditio eſt. Non idem dicendum eſt in perſona mulieris, ſi ſi mulier i mortis ſuæ cauſa dotem promiſerit. Quia niſi matrimonij oneribus ſeruiat, dos nulla eſt.

Dos ſtatis.

77. *Idem* libro 10. Diſputationum.

SI mulier debitori ſuo, qui ſub vſuris debebat, nuptura, dotem promiſiſſet, quod is ſibi deberet, poſt contractas nuptias ſecuti temporis vſuras non f eſſe dotales: quia illa obligatio tota tolleretur, perinde ac ſi ſolutum debitum mulieri in dotem ab ea datum eſſet.

De vſufructu. 4. Vel communi fundo in dotem dato. 5. De eo quod per errorem promiſit.

78. *Idem* libro 11. Diſputationum.

CVm in fundo g mariti habens mulier vſumfructum h dotis cauſa eum marito dedit, quamuis ab ea vſusfructus deceſſerit, maritus tamen non i vſumfructum habet, ſed ſuo fundo quaſi dominus vtitur k, conſecutus per dotem plenam fundi proprietatem, non ſeparatam ab vſufructu. Nec eſt, quod nonnendo maritus amittat. Diuortio autem facto, conſtituet k in eodem fundo vſumfructum mulieri. Quod ſi in matrimonio deceſſerit vxor, nihil emolumenti ob dotem habere videtur maritus: quia, etſi vxorem eam non duxiſſet, fructuarie morte finitus vſusfructus ad proprietatem rediret: ideóque nec ſin ſuum conferret mulieris.

1 ¶ Planè ſi pater filiæ nomine, qui in fundo generi vſumfructum habebat m, dotis conſtituendæ gratia eum dederit, & in matrimonio mortua fuerit, habebit ex ſua perſona vſusfructus petitionem.

2 ¶ Quod ſi mulier, in fundo ſuo marito vſumfructum, dotis cauſa, conſtituerit, tunc ex mariti perſona erit vſusfructus propriè: qui & non o viuo ipſius p pereat, quod ſi acciderit, videamus, an etiam nunc dotata ſit mulier. Et ſi quidem dominium apud mulierem eſt fundi, ad quam reuerſus eſt vſusfructus, nihil iam in dote habet, quod actione dotis conſequatur ab eo, cui quod non viuendo amiſit vſumfructum, imputari non poteſt, ex quo p ipſa lucrum habet: ideóque indotata erit. Quod ſi alienauerit vxor proprietatem, quæ ſine vllo mulieris emolumento plenior facta eſt, adhuc dotata eſt: quia dotis actione teneri debet maritus, qui quamdiu q licuit vſufructu vti amiſit eum non r vtendo. Nam ſi habere perſeueraſſet vſumfructum ad diuortium, commodo mulieris cederet eius reſtitutio: quia etſi non protinus ad ipſam tranſiret, tamen vel ſi ij pretio, vel beneficio, ſine incommodo mulieris, ad proprietatem reuerteretur. Si autem vſumfructum maritus non amiſerit, morte mulieris non finitur vſusfructus apud maritum. Diuortio autem facto p uno videamus & in hac, & in ſuperiore ſpecie, an pro rata temporis eius anni dimidiatur fructus? quod probandum eſt. Ipſius autem reſtitutio ita fiet, vt habenti mulieri fundum, vſusfructus cedatur f, & ita cum proprietate conſolidetur. Sed etſi non ſit fundi domina, nihilo minus competit dotis actio, vt dimittat à ſe maritus vſumfructum. Nam vel ex empto actioni adhuc, vt vſumfructum præſtet, mulier tenetur, aut pretium eius conſequi ſperat, aut cuiuis magis gratiam præſtare, quam relinquere apud inimicum t, ius ad ſe u tranſlatum, licere ei ciuile eſt.

3 ¶ Vxor viro vſumfructum x dotis nomine dedit, manente matrimonio eidem fundum y vendidit: quæſitum eſt, diuortio facto, quid dotis iudicio recipere debeat? dixi, referre quanti fundus veniſſet. Nam, ſi nudæ proprietatis æſtimatio facta fuiſſet, mulier dotis iudicio pretium vſusfructus recipere debet.

¶ Quid ergo eſt, ſi vir ante litem conteſtatam mortuus fuerit? heredes eius nihil præſtaturos. Nam etſi quilibet alius emptor proprietatis extitiſſet, heres viri nihil mulieri præſtaret: ſcilicet vſufructu reuerſo ad proprietatem. Cæterùm ſi fundus totus veniſſet, in quanti debet venire (non) detracto vſufructu intelligi mulierem dotem manentem matrimonio recepiſſe.

4 ¶ Si fundus communis in dotem datus erit a & ſocius egerit cū marito communi diuidundo, adiudicatuſque

a l. 3. ſ. de dol. præmiſſ.
b quod fieri poteſt.
c i. licet ſimpliciter dixeris, dotem do. Eſt hoc in dote ſpeciale, vt ſin arbitrium promittentis dotis conſtitutio committatur, non demonſtrata quantitate: vtque dotis ſtipulatio valeat, etiamſi qui ius habet arbitrari, non arbitretur, vt hic. Regulariter ſecus eſt, v. l. 43. ſ. de ver. oblig.
d Ratio dubitandi.
e Paul. 3. ſent. 6. c. 13. § 15. Inſt. de leg. Vlp. 2. 5. 4.
f l. 75. ſ. de verbor. oblig.
g & ſummæ legatæ, l. 30. de leg. 1.
h ſ. 5. ſ. l. 60. ſup. eod.
i aliàs non poteſt l. 60. ſ. de ritu nupt.
k generis, familiæ, d. l. 60.
l in extraneo tutore hoc nouum non eſt, l. 61. in pr. ſup. eod. l. 7. ſ. de tut. dat. vt autem eidem tutori & patri id liceat, mirum? cum in re ſuam author fieri videatur, quod prohibitum eſt, Inſt. de author. tut. in pr.
m multo minus ex data condictio, l. 14. C. eo.
n imò, ſi res æſtimatæ marito datæ ſint, non modo per fictionem l. 9. in fi. ſup. qui potior, ſed re vera venditæ videntur. l. 10. ſ. 4. in fi. ſ. hoc tit. & l. 1. C. eo.
o Ratio dubitandi, id eſt, quamuis eas res ipſémet mulier vendendo conſumat, & alienat.
p & periculum, l. 91. ſ. ſoluto, & earum æſtimationem debet. l. 10. ſup. eo. & l. vnic. §. 9. C. de rei vxor. act.
q Finxamus, eadem die Titium Meuio creditori, & Gaiæ dotis nomine ſ res ſuas obligaſſe? hoc illo antiquius inſtrumentum probabitur.
r l. 83. ſ. de reg. iur. & eodem modo pro iis quæ doti comparantur. s id enim dotis fauor exigit, l. 9. §. 2. ſ. eo. l. 1. ſ. ſolu. l. vlt. C. ad Velleian. l. 12. C. qui potior.
t 4. Har. 8. §. 15. y niſi maritus ipſe in mora exigendi fuerit, l. 33. ſup. eo.
z al. exegerit, i. ſi maluerit vſuras à promiſſore dotis exigere, quàm ipſam ſortem iſque promiſſor lapſus ſit facultatibus, mariti periculum erit, atque ita culpa facit is, qui cum poſſit ſortem exigere, ſolas vſuras exigit, facit d. l. 33. & l. 35. ſ. eod. a id enim poteſt, l. 4. C. eo. l. 1. §. 1. ſ. eo.
b v. l. 2. §. 1. ſ. de collat. bon.
c ſi quidem heres mulieris tenetur, l. 57. C. eo.
d l. 46. ſ. eo. l. 36. ſup. de tut. e l. 2. in fi. C. eo.
f Doti nomine poteſt obligari, qui poteſt nuptias contrahere, adde l. 8. ſ. de pactis dotalib.
g l. 15. ſ. de volg. h i. conſtante, (vt in l. 31. §. 9.) de don. inter vir. Perdituræ dotem vxori dos reddi non poteſt. Perdituro qui ſoluit dubitare, male fide ſoluiſſe intelligitur, & proinde nec liberari videtur. k aliis repræſentatio donationis eſt ſpecies, l. vlt. C. ſi. Nau, 22. l. 39. l. l. 21. ſ. ſolut. m vd. l. 17. in fi. ſ. ſub, eo. h. ind. in l. 7. §. 3. ſ. ſol. l. 22. §. 18. ad Mutilej.
o l. 3. circa fin. ſ. eo. p. v. l. 22. l. §. 1. ſup. de euict.

a Huic eſtam ſuſt. i. mulieri.
b d. §. 3. v. Rebu. 3. ſtat. 4.
c l. 10. §. 1. ſ. eo.
d l. 7. §. 3. ſ. eo. v. l. 30. ſ. de mor. cauſ.
e Argumentum à corporalibus ad incorporalia: ſuit l. 20. ſup. de donationibus, l. ſ. ſi in re cupiuntur ſ. ſup. quibus modis pignus.
f Imo ſunt, dotales, l. 69. §. 1. ſup. eod.
g v. l. 57. inf. ſolu.
h l. 23. §. 5. ſundi 3. ſ. de vſufr. ei indica. Tertium & incorporale quæ habet, ſeorſum non pericula à iure iure ſuaſas.
i nec enim poteſt res ſua cuiquam ſeruire, l. 26. ſup. de ſe. vrban.
k d. l. 57.
l v. l. 56. ſup. de obligat.
m al. habebat.
n vt in l. 33. ſup. eo.
o ipſi patri, ſiue
p Cuiquam obtinetenti eumo poteſt, à quo fructum conſtit, ſive conſenſu quæ ſuaue in præſcriptionibus, nec etiam negligentia, & ſine dolo & poſſeſſore ſuaue.
q l. 23. §. 5. ſ. eod. ſolu. l. 25. ſup. codem.
r v. l. 13. ſ. ſ. de vſufr. quemadmodum cedi ſup. eod. l. 56. ſup. eo. Dic: conſequentes, l. 24. & ſolu. l. de vſufr.
s matrimonij, & hoc amiſſo ſi hoc dandum, maritus poſt diuortium vxoris ſ ſine iure appellari, vt l. 39. ſoluto matr. quod idem poteſt: nihil bona gratia diuortium ſaltem facere.
t à ſe tranſlatum ſit.
v ſuo fundi alienum.
x proprietatem. l. 4. S.
y Dos conſtante matrimonio reddi vxori ſolo poteſt, aliàs ſolui marito liberatur, ut ſolo, quamuis vxor locuples vxor eſt ſolita, aut alterius.
z id enim ſuo poteſt, ſed quo modo l. 2. C. ſi. ſundi dotal.

Universidad Rey Juan Carlos

totíque a fundus ſocio fuerit, in dote erit quantitas, qua ſocius marito damnatus fuerit, aut ſi, omiſſa licitatione, extraneo addictus is fundus fuerit, pretij portio quæ diſtracta eſt: ſed à ita, vt non e vice corporis habeatur, nec diuortio ſecuto præſenti die, quod in numero d eſt, reſtituatur e, ſed ſtatuto tempore ſolui debeat. Quòd ſi marito fundus fuerit adiudicatus, pars vtique data in dotem dotalis manebit: diuortio f autem facto ſequetur reſtitutionem, propter quam ad maritum peruenit, etiam altera portio, ſcilicet vt recipiat tantum pretij nomine à muliere, quantum dedit ex condemnatione ſocio. nec audiri debebit alteruter eam æquitatem g recuſans, aut mulier in ſuſcipienda parte altera quoque, aut vir in reſtituenda. Sed an conſtante matrimonio non ſola pars dotalis ſit, quæ data fuit in dotem, ſed etiam altera portio, videamus? Iulianus de parte tantum dotali loquitur. Et ego dixi in auditorio h illam ſolam dotalem eſſe.

5 ¶ Si marito dotis nomine ſtipulanti i promiſit k per errorem l is, qui exceptione tutus erat, ne ſoluat, cogetur ei ſoluere, & habebit condictionem aduerſus mulierem, aut patrem, vter eorum delegauit, ob id, quod indebitum marito promiſit, aut ſoluit.

De dote profectitia ab auo. 1. De promiſſione, cùm commodiſſimum erit.

79. *Labeo* libro 6. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

AVus neptis nomine filio m natæ, genero dotem dedit, & moritur: negat n Seruius, dotem ad patrem reuerti o, & ego cum Seruio ſentio, quia non poteſt videri ab eo profecta, quia p nihil ex his ſui habuiſſet.

1 ¶ Pater filiæ nomine centum doti ita promiſit q, *cùm commodiſſimum eſſet.* Ateius ſcripſit Seruium reſpondiſſe, cùm primum ſine r turpitudine & infamia dari poſſit, deberi.

Si debitor mulieris ſponſo promiſerit.

80. *Iauolenus* libro 6. ex poſterioribus Labeonis.

SI ſ debitor t mulieris dotem ſponſo promiſerit, poſſe u mulierem ante nuptias à debitore eam pecuniam petere, neque eo nomine poſtea debitorem viro obligatum futurum, ait Labeo. falſum eſt: quia ea promiſſio in pendenti eſſet, donec obligatio in ea cauſa eſt.

De nummis alienis.

81. *Papinianus* libro 8. Quæſtionum.

PAter filiæ nomine nummos alienos x, quos mutuos acceperat, aut in cauſam crediti receperat, in dotem dedit? conſumptis y his, dos profectitia efficitur.

82. *Proculus* libro 5. Epiſtolarum.

CVm vxor virum ſuum, quam pecuniam ſibi z deberet, in dotem filiæ communis dare iuſſerit, & id feciſſe dicatur, puto, animaduertendum eſſe, vtrum eam dotem ſuo an vxoris nomine dedit. ſi ſuo a, nihilominus vxori eum debere b pecuniam: ſi vxoris nomine dederit, ipſum ab vxore liberatum eſſe.

Si debitor mulieris ſponſo promiſerit.

83. *Iauolenus* libro 6. Poſteriorum Labeonis.

SI c debitor mulieris, dotem ſponſo promiſerit, non d poſſe mulierem, ante nuptias, à debitore eam pecuniam petere, quia ea promiſſio in pendenti eſſet, donec obligatio in ea cauſa eſt.

In quantum condemnatur qui dotem promiſit.

84. *Labeo* libro 6. Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI de dote promiſſa agitur, non oportet, in quantum facere poteſt, condemnari eum, qui promiſit. *Paulus*: Immo, quod e ad extraneum attinet, ſemper f hoc verum eſt. cæterum ſi manente adfinitate dotem promiſſam gener à ſocero petit: vtique in quantum facere poteſt ſocer condemnabitur: ſi dirempto matrimonio petitur, ex cauſa & perſona id tribuendum puto. Quid enim, ſi ſocer ſpecie futuræ dotis induxerit generum: & cùm ſciret ſe præſtare dotem non poſſe, id egerit, vt genero inſidiaretur h?

De dote mulieri reddita, manente matrimonio.

85. *Scæuola* libro 8. Digeſtorum.

FVndum filiæ i nomine, pater in dotem dederat: huius heredi filiæ ex aſſe, creditoribus vrgentibus patris, vtilius a videtur, potius fundum, qui dotalis eſt, diſtrahere, quòd minus fructuoſus ſit b, & alios hereditarios vberiore reditu retinere: maritus conſenſit c. Si nulla in ea re captio ſit futura, quæro, an ſeu pars dotis quæ in hoc fundo eſt, mulieri manente d matrimonio rectè ſoluatur? Reſpondit, ſi pretium e creditori ſoluatur, rectè ſolutum.

a l.9.§.13. ff. commodati. l.13.§.17. ff. de act. empt.
b Pretium licet in vniuerſalibus ſuccedat loco rei, l. ſi. §. vlt. ſuprà de pet. her. l. Imperator. 70. in fin. ff. de leg. 2. non tamen ita ſuccedit pretiū loco rei, vt quo tempore peti poterunt res, eodem & pretium peti poſſit, vt hic.
c Iure Digeſtorum differentia fuit bonorum dotalium immobilium, à mobilibus: illa ſtatim, hæc ſua die reddebantur. Bald.
d id eſt quod conſiſtit numero, vt pecunia. Accurſ. quod in numerato eſt. Hal. in numerato, id eſt, in manu, Bud.
e l. vn. §. 7. verſ. exact. Cod. de rei vxor. act.
f In dotem quoties datur res communis, ſoluto matrimonio reſtituere maritus debet, quidquid ad eum ex ea re commodi peruenit.
Inuiti interdum emere & vendere cogimur, vt quæ ſcripſi ad l.16. C. de ædi. heredi.
h Auditorium principis forte intelligit. l. iuſſu qu. ſ. de vet. iur. enu.
i l.9.§.1. ſuprà de cond. cauſ. dat.
k delegatus marito per mulierem vel eius patrem.
l l.40. in fin. ſuprà eodem.
m ex filio, Hal. & ita auus paternus.
n Iure Digeſtorum filius familias habuit heredem in dote aduentitia. Bald.
o Imo, debet reuerti. l. 6. infrà de collat. bon.
p qui nihil. Hal.
q quo loco veteres prudentes ſcripſerant cùm dicere, Tribonianus ſubſtituit, ... indicata loquendi formula, vt hic & l.38.§.1. l.49.§.1. ſ. ſoluto. l.31. in fin. ſ. de ... mut. adde l.2. C. ... Cuiac. ad tit. ... Vlp.
r Poſt, inſert honeſtum. non poſſumus facere, quod honeſtè non poſſumus, quod contra bonos mores poſſumus, vt l.15. in fi. ff. de cond. inſt.
ſ Iteratur hæc lex in l.83. ſ. eod. t l.36. l.41.§.2. & l.56. ſuprà eod. l.83. ſ. eodem.
u Sententia Labeonis quæ mox à Iauoleno reiicitur.
x l.6. §.1. ſuprà eod. y vt l.99. in pr. & §.2. ſ. de ſolut.
z id eſt mulieri. a l.17. in fin. ſ. de ſolution.
b & manere obligatum.
c Iterata eſt hæc lex in l.80. ſuprà eod.
d Imo eſt Iauoleni ſententia, quam Tribonianus probauit, reiecta Labeonis contraria. e l.29. ſuprà de pactis.
f id eſt, ſiue conſtante matrimonio, ſiue eo ſoluto agatur: nam ſemper agitur de ſolidum.
g l.17. ſ. ſoluto matrimonio, v. Paſtum ... & 2. Reſponſ.
h Beneficia ob delictum & maleficium amitti hinc colligit Bald.
i Ad minores hoc extendunt interpretes. l.7. ſ. de ...

DE PACTIS f DOTALIBVS.
TIT. IV.

De pactis poſt nuptias. 1. De perſonis paciſcentibus.

Iauolenus libro 4. ex Caſſio.

PAciſci poſt g nuptias, etiam ſi nihil ante conuenerit, licet.

1 ¶ Pacta, quæ *de reddenda dote* fiunt, inter h omnes fieri oportet, qui repetere dotem, & à quibus repeti poteſt. ne ei, qui non interfuit, apud arbitrum i cognoſcentem pactum non proſit.

De dote apud virum manſura.

2. *Vlpianus* libro 29. ad Sabinum.

SI conuenerit, *vt quoquo modo* k *diſſolutum ſit matrimonium liberis interuenientibus dos apud virum remaneret,* Papinianus Iuniano prætori reſpondit, morte mariti l finito matrimonio, neque conueniſſe videri, dotem remanere: & ſi conueniſſet, non eſſe ſeruandum pactum contra dotem, cùm mariti mortalitas interuenit.

De diuortio.

3. *Paulus* libro 5. ad Sabinum.

PActa conuenta, quæ *in diuortij tempus* collata ſunt, non m facto diuortio locum non habent.

De fructibus in dotem conuertendis.

4. *Vlpianus* libro 31. ad Sabinum.

SI conuenerit, *vt fructus in dotem conuerterentur,* an valeat conuentio? Et Marcellus in libro octauo Digeſtorum, conuentionem non valere, propè n enim indotatam mulierem hoc pacto fieri.

1 ¶ Sed ita diſtinguit, vt ſi quidem fundum in dotem dederit mulier, ita vt o *maritus fructus redderet,* non eſſe ratum pactum, idemque p eſſe, & ſi vſumfructum in dotem hoc pacto dedit. Quod ſi conueniſſet de fructibus reddendis, hoc eſt, *vt in dote eſſent fructus, quoſque percepiſſet,* & fundus, vel vſusfructus in hoc traditus eſt; non vt fundus, vel fructus fieret dotalis, ſed *vt fructus q perciperet dotis fructus,* cogendum q de dote actione, fructus reddere. Erunt igitur in dote fructus, & fructus ſiue vſuris, quæ ex fructibus collectis, & in r ſortem redactis percipi poſſunt.

¶ Ego vtrubique arbitror intereſſe qua contemplatione dos ſit data: vt ſi ob hoc ei maiorem dotem mulier dedit, quia fructus volebat eſſe dotis, contento marito ea pecunia, quæ ex vſuris redituum colligitur, poſſe dici conuentionem valere: nec enim videtur ſterilis ſ eſſe dos. finge, quadragena annua eſſe reditus apud eum, qui non acciperet in dotem, niſi hoc conueniſſet, plus trecenta numeratis bonis conſuleret, tam vberem dotem conſecutus. Et quid dicimus, ſi pactum tale interuenit, *vt maritus t fructus in dotem conuerteret & mulier ſe ſuoſque aleret, tueretur, ſua expenſa;* quare non dicas conuentionem valere x?

De moribus. 1. De rebus donatis vel amotis. 2. De impenſis in res dotales factis.

5. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

ILlud conuenire non poteſt, *ne y de x moribus z agatur, vel plus vel minus exigatur:* ne publica a coërcitio priuata pactione tollatur.

1 ¶ Ac ne illa quidem pacta ſeruanda ſunt, *ne b ob res donatas, vel amotas c agatur:* quia altero pacto ad furandum mulieres inuitantur: altero ius ciuile impugnatur.

a l.61. ſ. eod.
b Fundum dotalem poſſe diſtrahi ex cauſa vtili mulieri & marito, hinc colligitur.
c Maritus conſenſit, ſi nulla in ea re captio futura ſit. Hal.
d adde alios caſus ex l.73. §.1. ſuprà eodem.
e l.73. in fin. ſ. eo. l.20. ſ. ſolut. hinc nota, non poſſe ſolui mulieri ex cauſa voluntaria, ſed ex probabili.
f 5.C.14. 22. Baſ. ...
g l.72.§.1. l.19. ſ. eod. l.2. §.3. in fin. ſuprà de rebus credit.
h l.7. ſ. eod.
i arbitrum.
k hæc verba latiſſime patent. Interim nota, Generalibus verbis, caſus, qui iure non valent, non continentur. Bald.
l facit l.5. ſ. de dote prælegat.
m id eſt, pactum collatum in caſum diuortij, non habet locum in caſum mortis naturalis. Bald. adde l.12. ſ. ſoluto.
n Pacta ſunt, propè non habere dotem, vel habere ſterilem, & penitus infructuoſam. Hal.
o Pactum vt maritus fructus dotis reddat, non valet, vt hic. Cur non valet dos hoc caſu ſterilis marito intelligitur, vide tamen quæ mox dicentur.
p ex fructibus vſuras.
q Pactum vt rei dotalis fructus maritus reſtituat, non valet, vt hic diſtinguitur. Pactum, vt fructus rerum vxoris in dotem veniat, valet, vt hic vel ita: Pactum rei dotali adiectum, vt eius fructus reſtituat maritus, inutile eſt, vt eo pacto neglecto, vir fructus lucretur. Pactum vero adiectum fructibus, vt eos in dotem maritus vertat, valet: neque illo caſu vir lucratur fructus, ſed vtilitatem illam tantum, quam medio tempore adquirere ea pecunia poterit. Ita Marcellus videtur diſtinxiſſe: Tu ſequere Vlpiani ſententiam, & dic ſpectandū eſſe quo animo dos ſit data. Quid enim ſi fructus rerum ad vxorem pertinentium maximè ſint? Rerum ſuarum fructus vxor eo caſu in ſortem verti ſeu ſortem effici, rectè ſtipulari poterit, & eorum tamen fructuum vtilitatem marito ſuo ſeruare & concedere. Poteſt enim accidere, maritus vt illorum fructuum vſu optimè, pro ſua ſorte, contentus eſſe debeat.
r Fructus in ſortem redigi poſſunt conuentione, ſi ita videlicet conuenerit, vt fructus ex fundo percepti in ſortem vertantur, & ex illis redditis ... & vt dixi, ſors fiat aliqua, & ex illa ſorte vſuras maritus verbi gratia percipiat, valet huiuſmodi conuentio.
ſ Pactum non valet, vt dos reddatur marito penitus infructuoſa, & vt maritus onera matrimonij ſuſtineat. fructus autem dotis lucrari non poſſit. Hal.
t Pactum vt fructus dotis ſint penes mulierem, & iis ſe ſuoſque alat, valet.
y l.12.§.1. ſ. eod. l. vlt. ſ. de iureiur. ... l.22. in fin. ſ. de don. inter virum, l.2. C. de pactis conuent.
x Pactum doti adiectum contra ius, non valet: veluti ne de moribus agatur.
y vt & interlarum? l.27.§.4. ſuprà de pact. Ita pactum per quod quis ad delinquendum inuitatur non valet. Bald.
z hodie iudicium de moribus eſt ſublatum, l.11. in fin. C. de repud. Cæterum de retentionibus dotis ob mores, ... Vlp. Tit. 6. §.10. 12. 13.
a Publica coërcitio, priuata pactione tolli non poteſt.
b Doti pactum adiectum, vt ne repetantur res donatæ vel amotæ non valet.
c nota hanc vocem.

2 ¶ Ex

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Et ſi convenerit, ut a ei impenſæ neceſſariæ agenti, pactum non eſt ſervandum: quia tales impenſæ à dotem ipſo iure minuunt. c

De dolo & omni periculo.

6. *Vlpianus* libro 4. ad Edictum.

POmponius ait, maritum non poſſe paciſci, *ut dolum c ſolummodo in dotem præſtet*: videlicet propter utilitatem nubentium: quamuis paciſci poſſit, *ut ſit periculo eius nomen debitoris, qui ei dotem promiſit*. nam & *ut ſit dos periculo mulieris*, paciſci eum poſſe probat. & per contrarium, *ut ea dos, quæ periculo mulieris eſt, ſit periculo mariti*.

De perſonis paciſcentibus.

7. *Pomponius* libro 15. ad Sabinum.

CVm dos filiæ nomine datur, optimum eſt, pactum conventum cum utroque generum d facere, quanquam initio dotis dandæ, legem, quam velit, etiam citra e perſonam mulieris, is, qui dat, dicere poſſit.

¶ Si verò poſt datam paciſci velit, utriuſque perſona in paciſcendo neceſſaria eſt: quoniam iam adquiſita mulieri dos tum eſſet. quo caſu ſi ſolus pater pactus eſſet, ſiue filia, ſiue ſolus agat, ſiue adiuncta filiæ perſona, ei ſoli f nocebit, & proderit pactum conventum: nec ſi g ſola filia agat, neque proderit neque nocebit ei.

¶ Si verò filia ſola pacta fuerit, quo pacto melior conditio patris fieret, proderit & patri, quoniam per filiam patri adquiri poteſt: per patrem filiæ h non i poteſt.

¶ k Si vero ſic pacta ſit filia ut noceat: ipſi quandoque filiæ agenti nocebit pactum, patri verò nullo modo nocebit: niſi adiecta l quoque filiæ perſona experiatur. Dicendum eſt, paciſcendo filiam patris conditionem deteriorem facere non poſſe eo caſu, quo, mortua ea in matrimonio, dos ad patrem reverſura eſt.

De liberis furioſi vel capti ab hoſtibus.

8. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

QVotiens patre furente m, vel ab hoſtibus capto, filius familias ducit uxorem, filiaque familias nubit, neceſſario etiam pactio cum ipſis n duntaxat, dotis nomine fieri potuit.

De dote reddenda ſocero vel heredi.

9. *Pomponius* libro 16. ad Sabinum.

SI ita o convenit, ut, *ſi vivo ſocero mortua ſit filia, ipſi ſocero ſi mortuo, filio p eius: ſi filio quoque deſuncto, ceteris ſuis heredi reddatur*: benigna interpretatione poteſt defendi, utilem ſtipulationem eſſe.

Pactum avii: Ne à ſe, neve à filio dos petatur.

10. *Idem* libro 26. ad Sabinum.

AVus q pactus eſt, cum dotem pro nepote ſuſciperet, *ne à ſe, neve à filio dos peteretur, ab alio vero, quam filio heredi, ut dos peteretur*: exceptione r conventionis filius tuendus erit. quippe heredi noſtro cavere conceſſum eſt, nec quicquam obſtat, quo minus certæ perſonæ, ſi heres erit ſibi, caveri poſſit: quod non idem & in ceteris heredibus cavetur. & ita Celſus ſcribit.

Pactum patris: Ne ſe vivo, ſolvo conſtante matrimonio petatur.

11. *Vlpianus* libro 34. ad Edictum.

CVm pater dotem pollicitus fuerit, & paciſcatur, *ut ſe vivo non petatur, neve ſ conſtante matrimonio* ^t^ *dos petatur*: ita pactum interpretandum Divus Severus conſtituit, quaſi adiectum eſſet, *ſe vivo*. hoc enim ita accipiendum" eſſe" contemplatione paternæ pietatis, & contrahentium voluntatis: ut poſterior t quoque pars conventionis ad vitam patris relata videatur, ne diuerſa ſententia fructum dotis ab oneribus matrimonij ſeparet: quódque indigniſſimum eſt, inducat, ut non habuiſſe dotem exiſtimetur. quo reſcripto hoc effectum eſt, ut ſi quidem vivo u patre deceſſerit filia, aut ſine culpa ſua diverterit, omnimodo dos peti non poſſit: conſtante autem matrimonio, mortuo patre peti poſſit.

De die apud virum manſura. 1. De pactis utilibus vel inutilibus. 2. De pacto ne petatur, & ſtipulatione pœnali. 3. De fructu reddendo, & pretio in dotem convertendo.

12. *Paulus* libro 35 ad Edictum.

SI pater dotem dederit, & pactus ſit, ut, *mortua in matrimonio filia, dos apud virum remaneret*: puto pactum ſervandum, etiam x ſi liberi non interveniant.

1 ¶ Ex pactis conventis, quæ ante nuptias, vel poſt z nuptias interponi ſolent, alia ad voluntatem pertinent: ut *mulier dote promiſſa ſe alat* b, *& dotem nuptiæ ſit, dos ab ea non petatur, aut certam ſummam vivo præſtet, & ab eo alatur*, & his ſimilia: alia ad ius pertinent, veluti quando dos petatur: quemadmodum reddatur: in quibus non ſemper c voluntas contrahentium ſervatur d. Ceterum ſi convenerit, *ne omnino dos petatur*, indotata erit mulier.

2 ¶ Si mulier pacta ſit, *ut amplius quàm pars dimidia dotis, à ſe petatur, & pœnam ſtipulata ſit*: Mela ait, alterutro e eam contentam eſſe oportere, vel exceptione pacti, ſi acceptam facere pœnæ obligationem, vel, ſi ex ſtipulatu agat, denegandam eſſe exceptionem.

3 ¶ Si fundo æſtimato in dotem dato, pacta ſit mulier, *ut quanto f pluris g venierit, id in dote ſit*: Mela ait, id ſervandum, cùm h & ſi ex contrario convenire poſſet, ut ſi h minoris venierit, ipſa deberet.

4 ¶ Si pacta ſit mulier, ut *ſive pluris ſive minoris ſundus æſtimatus venierit, pretium, quanti res venierit, in dote ſit*, ſtari eo pacto oportet, ſed ſi culpa mariti, minoris venierit, & id ipſum mulierem conſequi.

13. *Iulianus* libro 17. Digeſtorum.

ITem ſi non venierit, æſtimatio præſtari debebit.

De die dotis reddendæ.

14. *Paulus* libro 35. ad Edictum.

DE die i reddendæ dotis hoc iuris eſt, ut liceat paciſci, *quo die reddatur*: dum ne mulieris deterior k conditio fiat.

15. *Gaius* libro 11. ad Edictum provinciale.

ID eſt, ut citeriore l die reddatur.

16. *Paulus* libro 35. ad Edictum.

VT autem longiore m die ſolvatur dos, convenire non poteſt: non magis, quàm ne omnino reddatur.

17. *Proculus* libro 11. Epiſtolarum.

ATilicinus Proculo ſuo ſalutem: Cum inter virum & uxorem pactum conventum ante nuptias factum ſit n, *ut, quibus diebus dos data eſſet, iiſdem, divortio facto, redderetur*: poſt quinquennium, quàm nuptiæ factæ ſunt, uxor viro dotem dedit o. divortio facto, quæro, utrum quinquennij die vir uxori dotem redderet, an ſtatuto legibus tempore? Proculus reſpondit: Quod ad diem reddendæ dotis attinet, pacto exiſtimo meliorem conditionem mulieris fieri poſſe, deteriorem non poſſe. itaque ſi cautum eſt, *ut propiore p tempore quàm legibus conſtitutum eſt reddatur*, ſtari eo debere: ſi ut longiore q, non valere id pactum conventum.

¶ Cuius ſententiæ conveniens eſt dicere, ſi pacto convento cautum eſt: *ut, quanto ſerius quæque* r *& poſt nuptias data fuerit tanto poſt divortium reddatur*: ſi propiore, quàm in reddenda dote conſtitutum eſt, data ſit, valere pactum conventum: ſi longiore, non valere s.

18. *Iulianus* libro 18. Digeſtorum.

LIcet ſ manente matrimonio non poſſit inter virum & uxorem convenire, *ut longiore die dos reddatur*: poſt divortium tamen, ſi iuſta cauſa conventionis fuerit, cuſtodiri id pactum debet.

19. *Alfenus* libro tertio Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

ALiud u eſt x, ſi pater pro filia dotem promiſit, *ut annua, bima, trima, quadrima y, quinquennio die ſi reddatur*, & convenit, *ut iiſdem diebus dos, ſoluto matrimonio, reddatur*. hoc enim pactum ita valet, ſi z patri filia heres extitiſſet, & interveniente ea, pactum conventum fuerit.

De rebus donatis vel amotis, & impenſis. 1. De extraneo dotante. 2. Pactum, ne à marito, neve à patre petatur.

20. *Paulus* libro 35. ad Edictum.

OB res a quoque b donatas, vel amotas, vel impenſas factas, tunc facta pactio valebit: id eſt, poſt divortium.

1 ¶ Si extraneus de ſuo daturus ſit dotem, quidquid vult, paciſci & ignorante c muliere, ſicut & ſtipulari poteſt, legem enim ſuæ rei dicit. poſtquam vero dederit, paciſci conſentiente muliere debet.

a Pactum ut ne impenſæ neceſſariæ repetantur non valet.
b ✝ *l.* 1. *I. ſit imp. ſe. rel. dot.*
c contra quam in commodato, *l.* 5. *§.* 10. *I. comm.*
d *l.* 1. *§.* 1. *I. eod.*
e *l.* 10. *§.* 1. *I. eod.* *l.* 29. *in fin. princ. I. ſoluto.*
f non filiæ: cuius cauſam deteriorem reddere non poteſt, *l.* 28. *ſuprà de iure dotium.*
g ſed ſi filia. *Hal.* nam ſi filia. *Cont.* nus 1. *Commen.* 9. reprehenſus à Roberto 3. *recep.* 15.
h in poteſtate ſcilicet, aliud enim in emancipata. *Bald. hic.*
i *l.* 17. *§.* 1. *I. de pactis; l.* 45. *§.* 2. *I. de verb. obl.* Cur: cum filiæ in poteſtate pater nihil adquirere poteſt. Ratio? quia filia in poteſtate quidquid adquirit, patri adquirit.
k qui ſolus de dote poteſt agere ſi ſecum perſonam inhabilem (puta filiam quæ pactum fecit de non petenda dote) adſumit repellitur. *Bal.*
l imò, pactum de non petenda dote à filia factum nullo modo nocet patri, ut cum filia agere poſſit, id eſt, pater eam actionem, quam adiuncta filiæ perſona poteſt habere, non amittit, *l.* 2. *§.* 1. *I. ſolut.* u. *Zaſ.* 3. *Anti.* 1.
m adde *l.* 5. *§.* 3. *I. de iure dot.*
n *l.* vlt. *C. de ſerv. paſſ.* qui ea ſe idoneum eſt ad matrimonium, eſt per ſe ad pacta dotalia habilis, & idoneus. *Bald.* u. *l.* 73. *ſuprà eiuſdem.*
o Pactum dotis poteſt gradatim conferri, primò, in ſe: ſecundò, in filios: tertiò, in extraneos heredes. *Bald.*
p ut *l.* 23. *I. eo.*
q *l.* 33. *I. de pactis*: adde *l.* 45. *I. ſoluto.*
q pro nepote ſua duxiſſet, *Cuiac.* 12. *obſer.* 29.
r directa, quia avus pactus eſt filio ſuo ut heredi, *Bald.*
ſ hæc pars ſecunda conventionis, ſtante matrimonij nihil conſert: quippe ſi valeret, nunquam dos oneribus matrimonij ſerviret. hæc igitur verba, *neve conſtante matrimonio*, intelligenda & reſtringenda ſunt ex illa priori parte, *vivo paciſcente*, hæc interpretatio ſit, *vivo*. *Cuiac.* 12. *obſer.* 29. hoc ſenſu *conſtante matrimonio, me vivente dotem non petes*. ita adiectio & geminatio verborum interdum nihil confert.
t Præfationes conventionum, veniunt conventioni ſuccio atque interpretationem adferunt: *l.* 4. *in fin. ſuprà de pactis l.* 134. *§.* 1. *I. de verb. obl.* Pacta noviſſima & ſecunda, prioris & anterioribus pactis reſtringuntur. meritò cum & verba generalia, ſpecialibus reſtringantur, *l.* 80. *I. de reg. iur.* & quidem ex præſumpta voluntate contrahentium, ut eò ſe pateriqe referat clauſula, quo & prior.
u *l.* 20. *I. eodem.*
x *l.* 2. *ſuprà eodem.*

& poſt diſſolutum matrimonium, *l.* 18. *infrà eod.* ſ exceptio prima regula ſuperioris.
t tunc enim dos eſſe deſinit: & iura quæ loquuntur de pactis dotis ſoluto ſoluendis, intelligenda ſunt de dote quæ dos eſt adhuc, vel eſſe ſinetur. *Bald.*
u Pactum aliquod dotis valet cum patre contractum, quod cum ipſa filia non valeret.
x Exceptio ſecunda ſuperioris regulæ.
y id eſt tribus, quatuor penſionibus, *Cuiac.* 12. *obſer.* 29.
z Pactum ſeriæ dotis habendæ, ad eas dotes referuntur, quæ vel adhuc vel ſpe dotes ſunt.
a ob mores, *Cuiac.* 11. *obſer.* 29 *in fin.* motus authoritate Baſilicon, ſed & pactum ob antiquatam de moribus actionem, abolerit.
b id eſt non ſolum ob res in dotem datas, *l.* 11. *ſuprà eod.* ſed etiam ob res donatas, amotas, vel impenſas.
c citra perſonam mulieris *l.* 4. 7. *I. eod.*

a *l.* 1. *I. eod.*
b ut in *l.* 4. *in fin. ſuprà eod.*
c non ſtrique. *Hal.*
d ut quia pacta luiſaſmodi intercedere in iis quæ civili iure ſtatuta ſunt, *l.* 5. *§.* 1. *ſuprà eod. l.* 14. *I. eodem.*
e Exſpiendi, & pœnam petendi ius habens alterutrum debet eligere, *Bal.* f *l.* 13. *§.* 10. *ſuprà de act. empt. l.* 4. *C. de inu. pæneſ.*
g Dotis augmentum, iiſdem privilegiis fruitur quibus ipſa dos, ut ſcripſi ad *l.* 8. *C. de iure dotium.*
h facit *l.* 4. *C. de dote promiſſione.*
i ita eſt in rebus mobilibus & immobilibus ſtilica, *C. un. §.* 7. *ſolſ. ex. aff. C. de rei uxor. act.*
k *l.* 7. *§.* 5. *ſuprà de pactis.* breviore die fieri poteſt inconvenientibus liberis, *l.* 1. *§.* 2. *de dote prælega.*
l *l.* 15. *I. eod.* id eſt, ut citius dos reddatur relictis, quia ſolent communiter reddi.
m *l.* 7. *I. eod. l.* 27. *§.* 1. *in fin. ſuprà de pactis.* Pacta dotis reſtituenda differri non patiti ultra tempus à legibus definitum.
n Eſt dotem quinquennio data non habuerit maritus, proficiens tamen legibus tempore dotem exacte reddere tenetur: neque ſit coepta ſalute temporis non accepta dotis ad aliud tempus, hoc eſt: Eſt dos data poſt quinquennium fuerit, & ita tardius, neque tamen poſtea maritus aliud ea dote tardius iudicii reſtituenda.
o poſt huiuſmodi matrimonium ſi paciſcatur pacto id ita convenit *l.* 19. *I. eod.* vel poſt matrimonium id conventum ſit, *l.* 18. *infrà eodem.*
p propiore, *I. eod. in fin.* citeriore, *l.* 15. *ſuprà eod.*
q *l.* 16. *I. eod.*
r ut ita non ſiat compenſatio temporis ad tempus. *Bald.* conventione tamen contra id ſtatuta, *vide l.* 19. *I. eod.*

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Si conuenerit, *vt à muliere, ſiue à patre dos petatur*, heres *a* non habebit exceptionem. ſed ſi conuenerit, *ut conſtante matrimonio, viuo patre, petatur*, mortuo patre ſtatim exigitur. & , ſi non petierit maritus, tenebitur huius culpæ nomine; ſi *b* dos exigi potuerit, niſi fortè antè diremptum ſit matrimonium, quàm facultatem petendi haberet.

De permutatione dotis.

21. *Iulianus* lib. 17. Digeſtorum.

SI mulier dotis cauſa promiſerit certam ſummam, & , pro ea, mancipia in dotem dederit ea conditione, *vt periculo eius eſſent, & ſi quid ex his natum eſſet, ad eam pertineat*: ſtari pacto conuento oportebit. nam conſtat poſſe inter vxorem & virum conuenire, *vt dos c, quæ in pecunia numerata eſſet c, permutetur, & transferatur in corpora*, cùm mulieri prodeſt.

De annuo vxori promiſſo.

22. *Idem* lib. 2. ad Vrſeium Feroccm.

QVidam fundum dotis cauſa, ab vxore ſua acceperat, interque eos conuenerat, *vt mercedes eius fundi vir vxori, annui nomine daret.* deinde eum fundum vir matri mulieris certa penſione colendum locauerat, eáque cùm mercedes eius fundi deberet, deceſſerat, & filiam ſuam ſolam heredem reliquerat, & diuortium factum erat. vir deinde petebat à muliere mercedes, quas mater debuerat. Placuit exceptionem mulieri dari non debere: ac ſi inter ſe & virum non conueniſſet, *vt he mercedes ſibi alimentorum nomine darentur*, cùm ſummum ſit *f*, vt quodammodo donationes inter virum & vxorem confirmentur: nam quod annui nomine datur, ſpecies eſt donationis.

Si conditio poſt mortem ſtipulatoris extiterit.

23. *Africanus* libro 7. Quæſtionum.

PAter, cùm filiæ ſuæ nomine dotem daret, pactus eſt, *vt mortua h filia, vna pluribúſve liberis ſuperſtitibus deducta parte tertia, reliqua dos ſibi aut poſt mortem ſuam ſibi aut illi filio ſuos in potestate, habebat, redderetur.* deinde hæc ita fieri ſtipulatus eſt. poſt mortem eius mulier in matrimonio deceſſerat relictis filiis, quæſitum eſt, an ex ſtipulatione duas partes illi petere poſſint? Reſpondi, poſſe. etenim vim eius ſtipulationis hanc eſſe, vt, ſi in matrimonio mortua eſſet, dos patri redderetur, & perinde *k* habendum, ac ſi talis ſtipulatio interpoſita fuiſſet, *ſi nauis ex Aſia venerit, nihil aut l poſt mortem meam Lucio Titio dare ſpondes?* tum & ſi poſt mortem ſtipulatoris nauis veniſſet, hæredi deberi.

De dote à marito liberorum nomine retinenda.

24. *Florentinus* lib. 3. Inſtitutionum.

SI inter virum & vxorem pactum *m* ſit, *vt certa pars dotis vel totam omnes vel plures in liberos interuenientes retineatur*: etiam eorum liberorum nomine, qui antè nati ſunt, quàm dos daretur aut ampliaretur *n*, conuentio rata eſt. nam ſufficit, eos ex eo matrimonio naſci, in quo dos data eſt.

De dote reddenda, vel non petenda.

25. *Vlpianus* libro primo Reſponſorum.

QVod de reddenda dote *ſi dos facta eſſet*, *mortua in matrimonio filia*, conuenit, idem *p* de non petenda quoque videri conueniſſe, & patrem pacti conuenti exceptionem habitum; & in heredem ſuum tranſmiſiſſe.

De muliere quæ naufragio periit vnà cum filio. 1. Si vir per errorem dotem non retinuit. 2. De pacto vt mulieri ſine liberis defunctæ dos reſtituatur. 3. De ſuperſtite intuitu. 4. De ipſo filia prædefuncto. 5. Si pater qui ſtipulatus eſt, filia in matrimonio defuncta, ſibi dotem reddi, capitali crimine damnatus.

26. *Papinianus* lib. 4. Reſponſorum.

INter ſocerum & generum conuenit, *vt ſi filia mortua ſuperſtitem anniculum filium habuiſſet, dos ad virum pertineret: quod ſi vivente filio filia obiiſſet, vir dotis portionem vxore in matrimonio defuncta retineret.* mulier naufragio cum anniculo filio periit. quia veriſimile videbatur ante matrem infantem periiſſe, virum partem dotis retinere placuit.

1 ¶ Vir dotem, quam ex pacto filiæ nomine retinere potuit, ſi lapſus errore non retinuit; filiam, quæ patri r ſola, matri pro parte heres extiterit, apud arbitrum diuiſionis *ſ* non improbè dotis perperam à patre ſolutæ perceptionem deſiderare conſtitit.

2 ¶ Cùm inter patrem & generum conuenit, *vt in matrimonio ſine liberis defuncta filia, dos patri reſtituatur*, id actum inter contrahentes intelligi debebit, vt liberis ſuperſtitibus filia defuncta, dos retineatur †: nec ſeparabitur portio dotis, additamenti *b* cauſa data, ſi poſtea nihil aliud conuenerit.

3 ¶ Conuenit, *vt mulier viri ſumptibus, quoquò ſ iret, veheretur.* atque ideo mulier *d* pactum ad litteras viri ſecuta, prouinciam, in qua centurio merebat, petit. non ſeruata fide conuentionis, licèt directa actio nulla competet, vtilis tamen in factum danda eſt.

4 ¶ Filia cùm pro ſe dotem promitteret, pepigit, *vt ſi in matrimonio ſine liberis deceſſiſſet, matri ſuæ dos ſolueretur*, pacto filiæ, nulla *e* matri quæritur actio. ſi tamen heres puellæ matri pecuniam dotis ſoluerit, viro contra placita petenti dotem, obſtabit exceptio.

5 ¶ Pater *ſi filia vivo patre mortem obiiſſet*, dotem dari ſtipulatus eſt: conſtante matrimonio capitali crimine damnatus eſt. diuortio ſecuto, vel morte viri ſoluto matrimonio, ſtipulationis conditio deficit. quòd ſi mulier in matrimonio deceſſerit, ex ſtipulatu fiſco *f* dotis actio quæretur. poſt verum *g* autem diuortium reuocatis † nuptiis, non committitur fiſco ſtipulatio, licet defuncta ſit in matrimonio filia, quoniam ad primas nuptias pertinet.

De iurgio ſtilo, & remiſſione dotis.

27. *Idem* lib. 1. Definitionum.

SI liberis ſublatis, reuerſa poſt iurgium *h* per diſſimulationem mulier, veluti venali concordia *i*, *ne dotata ſit*, conueniat, conuentio ſecundùm ordinem rei geſtæ, moribus improbanda eſt.

De creditore dimittendo ex fructibus dotis.

28. *Paulus* libro 5. Quæſtionum.

QVæris, ſi pacta ſit mulier vel ante nuptias vel poſt nuptias, *vt ex fundi fructibus k, quem dedit in dotem creditor vendicis dimittatur*, an valeat pactum. dico, ſi antè *l* nuptias id conuenerit, valere pactum eóque modo minorem dotem conſtitutam. poſt nuptias verò, cùm onera matrimonij fructus releuaturi ſunt, iam de ſuo maritus paciſcitur, vt dimittat creditorem. & erit mera *m* donatio.

De æſtimatione & periculo rei dotalis. 1. De dote à ſtipulatore non repetita, & matrimonio voluntate heredis ſtipulatoris redintegrato. 2. De dote reſtituenda & de his quæ mulier legauit.

29. *Scæuola* lib. 2. Reſponſorum.

CVm maritus qui æſtimata prædia in dotem acceperat, manente matrimonio pactus eſt circumſcribendæ *n* mulieris gratia, *vt o prædia inæſtimata eſſent*, vt ſine periculo ſuo ea deteriora faceret: quæſitum eſt, an ſecundùm priores dotales *p* tabulas prædia æſtimata remanerent, & periculum eorum ad maritum pertineret? Reſpondi non idcirco id pactum, de quo quæreretur, impediri, quòd *q* in matrimonio factum eſſet, ſi deteriore *r* loco dos non eſſet. nihilominus, eo pacto admiſſo, ſi deteriora prædia faceret, eo etiam nomine dotis eum actione teneri.

1 ¶ Titius, mulieris nomine, dotem dedit, & ſtipulatus eſt *in caſum mortis & diuortij*. diuortio ſecuto, non repetita dote, Titius deceſſit: mulier, ex voluntate hæredis eius *ſ* redintegrauit matrimonium: quæſitum eſt, an ex ſtipulatu dotem petere poſſit? Reſpondi, heredem Titij, ſi conſenſiſſet *t*, vt ea quantitas quam ex ſtipulatu conſequi potuerat, dotis reconciliato matrimonio fieret, poſſe pacti exceptione ſummoueri.

2 ¶ Mulier de dote, quam dedit pacta eſt, *vt ſi in matrimonio deceſſiſſet, fratri eius redderetur*. ſiquè in eum caſum ſtipulatus eſt, mulier decedens quaſdam res dotales marito legauit *u*, & aliis: quoſdam ex ſeruis dotalibus manumiſit. quæſitum eſt, an maritus earum rerum nomine quas legauit mulier, & ſeruorum, quos manumiſit, fratri teneatur? Reſpondi, nihil proponi, cur non teneretur *x*: cum etiam heredes defunctæ tam legatariis, quàm libertatibus obnoxij ſint.

Si conuenerit ut dos conſtante matrimonio petatur, & ut ſi filia poſt mortem patris in matrimonio ſine liberis deſuncta, pars dotis apud maritum maneat, pars fratri mulieris reſtituatur.

30. *Tryphoninus* libro 10. Diſputationum.

BÆbius Marcellus Bæbio Maryllo, dotis filiæ ſuæ nomine centena promiſerat, & conuenerat inter eos, *ne ea dos conſtante matrimonio peteretur. vel, ſi poſt mortem patris in matrimonio ſine liberis filia deceſſiſſet, vt dimidia dos apud Maryllum remaneret, dimidia fratri mulieris*

Margin notes (left):

a Dotis promiſſorem ſocerum quod non conuenerit genero, ipſi genero imputari non poteſt: vt l. ſi conuenerit 33. ſ. de iure dotium. qui tamen ſoceri heredem conueniare cogitur, vt hic, ut ex parte deterior ſit heredis conditio quàm defuncti.
b l. 33. ſup. de iure dot.
c l. 26. ſ. de iure dot. ita permutatio cum nummis fieri poteſt, dixi ad l. vlt. ſ. de condict. cauſa data.
d Dos (ſi mulieri ſit vtile) pecuniaria, verti in rem aliam poteſt, nempe vt pro pecunia, quam dedit marito, certa corpora ei reſtituantur.
e vt l. 26. ſ. de iure dot.
f quod eſſe non debet. ſ. de donat. inter virum.
g v. Cuiac. 7. ad Afric.
h v. l. 45. ſ. 3. ſ. de verb. oblig.
i hic pater non paciſcitur ſimpliciter, ſed poſt mortem ſuam: quo tempore filius ſibi acquirere poteſt, Cuiac. ibid. l. 45. ſ. 2. ſ. de verb. oblig.
k verba ſuperioris ſtipulationis ambigua ſunt: nam & ſic accipi poſſunt, ſi mortua fuerit me viuo, mihi reſtitui: vel, ſi moriar antequam mihi reſtituatur, filio. ut Africanus verbis opponit vim, id eſt, mentem contrahentium, in illo loco, illi, aut illi, ſ. eod. Cuiac. ibid.
l particula, aut ſubdiſiunctio eſt, non diſiunctio.
m in contractibus illa verba, propter liberos, verificantur etiam in liberis iam natis, Bald. facit l. 10. in ſin. ſ. de cond. & demonſt.
n interuenientes liberi hic, non tantum ſunt naſcituri, ſed & nati, ante dotem datam aut ampliatam, v. quæ ſcripſi ad l. 5. eod. pactis. C. de pactis conuentis libris.
o augeatur.
p Gener à ſocero promiſit, ſi me dotem vxoris, ſi data mihi fuerit, redditurum mortua mea vxore in matrimonio, tacitè videor eidem promiſiſſe mortua in matrimonio mea vxore dotem ab eo non petiturum ſi nec ad dotem, ſi data fuerit, reddendam pro mortua vxore, obligaui, tacitè promiſiſſe videor, dotem eius in matrimonio mortuæ non petiturum, & pactum de non petendo ſoceri meo eiuſque heredibus feciſſe.
q l. 16. l. 23. ſ. de reb. dub.
r al. patri.
ſ in iudicio familiæ erciſcundæ.
t argumentum à contrario ſenſu locum habere in his quæ ſunt ſtricti iuris hinc notat Bald.

Margin notes (right):

a Qui reſtituere dotem in defectum liberorum tenetur, exiſtentibus liberis eam retinere poteſt.
† l. 30. inf. eod. 2. Zaſ. 2. Reſponſ. 2.
b pactum interpoſitum ſuper dote, habet etiam locum ſuper eius adiectio. Bald. Dotis augmentum iiſdem priuilegiis fruitur, quibus ipſa dos. Ita hic filia paciſci de augmento dotis poteſt. v. quæ ſcripſi ad l. 3. C. de iure dotium.
c vel l. 23. de donat. inter vir. & vxor.
d l. 20. C. de re iudicata.
e l. 59. in ſin. ſ. ad Trebell.
f Futurum ius & conditionale publicari, & confiſcari poſſe hinc Baldus colligit.
g v. l. 3. C. de repud.
† l. poſt primas nuptias facit l. 77. ſ. 9. ſ. de leg. 2.
h luerſ. v. l. 32. ſ. 12. ſ. de don. inter vir. & vxorem. ſ. 33.
i venali concordia. Nal Remiſſio dotis facta pro concordia mariti conſequenda non tenet.
k adde l. 4. ſ. eod. l. 1. 7. ſ. 1. ſ. de iure dot.
m quod eſſe non debet inter virum & vxorem iuſta de don. inter vir.
n ideo pactum non valet.
o pactum vt prædia æſtimata, inæſtimata ſolerentur, periculo virum non liberat, ſi ea deteriora fecerit.
p Tabulæ etſi matrimonium non faciebant l. neceſſitatem in conuenientiam, 31. ſ. de donat. mortis tamen ſunt eadem te, l. de matrimonio & nuptiis tabulis conficiuntur quæ ideo dotales vocantur hic, & l. 66. ſ. de don. inter vir. l. 11. ſ. de dote prælegata nuptiales l. ſi viduas. Cod. de nuptiis. Tertull. lib. de Pudicitia. Apul. Apol. 2. Auguſt. 2. de moribus Manichæorum, & ſermone 98. & 105. inſtrumentum dotale. v. l. vlt. ſ. de ſolu. Nuptialis. l. 2. C. de dote promittenda, ſolebant autem ea ſignari plerunque poſt contractum matrimonium. v. l. 4. bis. 66. ſuſpa de don. inter virum & vxorem.

q l. 1. ſupra eod.
r l. 3. ſ. de iure dotium.
ſ Heres cui debet fieri reſtitutio dotis, ſi ſecundis nuptiis conſenſit, videtur dotem, quam recipere debuit in ſecundo matrimonio, remiſiſſe. Bald. vel ſic, qui conſenſit reconciliationi mariti & vxoris, videtur etiam conſentire redintegrationi dotis. Bald.
t l. 63. ſ. de iure dotium.
u De dote mulier teſtari non poteſt in eorum fraudem, quibus in ipſa dotem quæſitum eſt, ſed in fraudem ſuorum tantùm heredum.
x Imo, prorſus & ſine diſtinctione tenetur, l. 11. in ſin. ſ. de act. priuileg.
y v. Cuiac. in hanc legem, 9. obſ. 13.
z non is, ſi qui aced Dionem reperitur capitis damnatus; ſed is eorum teſtamentum fuiſſe irritum. Cuiac. diſp. 5.

reſtitue-

æſtimatam: eique etiam in ſtipulationem deducta erant: mortuo Marcello, filio & filia ſuperſtitibus, dote vniuerſa filiæ prælegata a: Maryllus, nata filia, diuerterat b: & mulier deceſſerat, fratre ſuo & filia ex partibus æquis heredibus relictis. Apud Petronium Magnum prætorem c Maryllus ab herede filio Marcelli ex dotis promiſſione vniuerſam d dotem petebat illa coniectura, quaſi inter duos placuiſſet, *nullo filiorum exſiſtente, marito ſuperſtite, partem dotis remanere apud maritum*: atqui conueniſſet vtrique, totum eius eſſe dotem, ſi filiam filiámve habuiſſet. Ex diuerſo reſpondebatur, pacti quidem vulgaris e exceptionem etiam g heredi proficere: ſed in ſpecie, quæ proponitur, non quaſi heres mulieris, ex perſona defunctæ ſe exceptione pacti tuebitur: ſed ipſe g erat ille, qui etiam viua muliere ſi ab eo dos peteretur, potuiſſet ea exceptione Maryllum, quia diuortium factum erat, ſummouere, eandémque defenſionem etiam poſt mortem ſororis ſuæ retinebat f. Itaque placuit, eum ab ex petitione abſolui: nulla † ex hac ſententia, facta derogatione fideicommiſſi petitioni, quam iure hereditario per filiam heres vxoris Maryllus in parte dimidia habebat.

De fructibus extremi anni matrimonij.

31. *Scæuola* libro 3. Quæſtionum.

SI inter virum & vxorem conuenit g, vt h *extremi anni matrimonij fructus omnium perceptis, mulieris lucro ſint* i: huiuſmodi pactum k valet.

Si fundus æſtimatus eodem atque eodem pretio reſtituendus, valeat mulieri pluris venierit. 1. De dote ab inuito non exigenda.

32. *Iauolenus* libro 6. ex Poſterioribus Labeonis.

VXor viro fundum æſtimatum centum in dotem dederat, deinde cum viro pactum conuentum fecerat: vt l *diuortio facto, eodem pretio vxori vir fundum reſtitueret*. poſtea, volente m vxore, vir eum fundum ducentorum n vendiderat, & diuortium erat factum. Labeo putat, viro poteſtatem fieri debere, verùm velit ducenta o vel fundum reddere. neque ei pactum conuentum remitti oportere. Idcirco puto hoc Labeonem reſpondiſſe, quoniam voluntate mulieris fundus venijt; alioquin omnimodò fundus erat reſtituendus.

1 ¶ Si pater filiæ nomine certam pecuniam in dotem promiſerit, & pactus ſit, *ne inuitus p eam ſolueret*: nihil ab eo exigendum puto: quia q id, quod pacto conuento, *ne inuitus exigeretur*, conuenerit, in dotis cauſam eſſe non videretur.

DE r FVNDO ſ DOTALI.

TIT. V.

Damni infecti. 1. De tranſmiſſione ad heredem.

Paulus libro 36. ad Edictum.

INterdum lex Iulia t de fundo dotali ceſſat, ſi ob id, quod u maritus damni infecti non cauebat, miſſus ſit vicinus in poſſeſſionem dotalis prædij, deinde iuſſus ſit poſſidere. hic enim dominus x vicinus fit. quia y hæc alienatio z non eſt voluntaria.

1 ¶ Sed & per vniuerſitatem a tranſit prædium, ſecundùm quod poſſibile eſt, ad alterum: veluti b ad heredem c mariti: cum ſuo tamen iure d, vt alienari non poſſit e.

a dos ideo prælegata dicitur, quod ei quodammodo res ſua legata ſit, eſt. n. prælegare, rem iam quodammodo ſuam legatario legare.
b diuerterat, pacto cum vxore interpoſito, ne ab ea peteret, & mulieri, &c. *Cuiac.* 13. *obſ.* 35. *in fin.*
c Prætor de hereditariis cauſis cognoſcebat.
d & malè. Quia pactum, de lucranda parte dotis, in caſu non exiſtentium liberorum, non implicat pactum de lucranda dote in caſu exiſtentium liberorum. *Bald.*
e quod vulgò ita ſolet adijci: ſi in matrimonio filia ſine liberis deceſſerit. *l.* 4. *C. de pact. conuent.* Alias Contius 1. *diſp.* 5. *ait*, potiùs hoc vulgare esse à te petatur, ſeu pactum de non petendo appellari.
f v. *l.* 26. *§.* 1. *ſ.* eo. *&* *Zaſ.* 2. *Reſp.* 2.
† Reus condemnandus eſt qua parte malè excepit: & referenda eſt actio, quia nó malè excepit v. *Exec.* loco ab effectu eorum quæ ſimul requiruntur ineſſe 22. num. 9.
g in ipſa dotis conſtitutione, id eſt, cum eum dos conſtitueretur.
h Pactum valet vt fructus dotis vltimi anni non diuidantur pro rata temporis.
i nec diuiduntur inter heredem mariti & eius viduam.
k alias, citra pactum diuiduntur ſunt extremi anni fructus.
l *l.* 1. *C. de fundo dotali.* Si dotalis fundus æſtimatus datus eſt, & pactum interpoſitum fuit, vt ipſa eadem res eodem pretio reſtitueretur ſoluto matrimonio, dotalis ipſe fundus alienari poterit, dum mulier ipſi alienationi conſentiat.
m ſecus ſi nolente, *l.* 50. *ſ. ſolut.*
n ducentis vendiderat. *Hal.*
o Hinc ſequitur, maritum poſſe res æſtimatas vendere *l. vn. §.* 15. *C. de rei vxor. act. l.* 50. *ſ. ſolut.*
p ac idem dicendum ſi conuenerit, ne ei viuo dos præſtaretur, *l.* 20. *ſ. de iure dot.*
q Inuitus qui conueniri non poteſt, intelligitur pactum habere liberatorium.
r 5. *C.* 23. *ſ.* 72. *Nou.* 92.
ſ inæſtimato ſc. ſ qua de cauſa Græci in hoc titulo ſemper dicunt, ἀδιατιμήτου ... *Cuiac. hic.* Et ſic de dotalibus rebus immobilibus: hinc Ecloga loquens de doribus, ... inſcribit. 28. *tit.* 15. Immobilibus, puta, ædibus, v. *Cuiac. hic. & Cont.*
t de qua *l.* 3. 4. 16. *ſ. eod. Inſt. quib. alienare non licet*: in pr. *l. vn. §. pen. C. de rei vxor. act.*
u Fundus dotalis ex cautione damni infecti per maritum non præſtita, poteſt cum ſua tamen cauſa alienari: vt *hic.* An ex delicto mulieris confiſcari poteſt? Certis caſibus poteſt, in *l.* 3. *ſ. de bonis damnat.*
x *l.* 5. *in pr.* *ſ. de damno.* & ſic ex ſecundo decreto transfertur dominium, *v. l.* 4. 5.
y fundus dotalis (vt & pupilli, *v. l.* 3. *§.* 1. *ſ. de reb. eorum.*) ex cauſa neceſſaria (puta ob non præſtitam cautionem damni infecti) alienari poteſt: ideóque lex Iulia ad hunc caſum non pertinet.
z De alienatione non voluntaria, v. quædam apud Simonem de Pret. *de interpr. vltim. volunt.* 3. *dubitat.* 1. *ſolut.* 10.
a Titulo vniuerſali multa tranſeunt, quæ nó tranſeunt ſingulari. *l.* 62. *ſ. de adq. rer.*
b v. *Socinum* 3. *conſil.* 31. *ibi. ſed præmiſſis non obſtantib.*
c ab herede. *Hal.*
d i. ſibi dotis cauſa.
e etiam a fiſco, qui, licet ſoluendo ſit, non poteſt tamen ea alienare quæ per legem alienari prohibentur *l.* 2. *in fin. ſ. eod.* Quinimo poſſit hoc caſu mulier ... tamen exiſtens impediret, ne poſſeſſio rerum ſuarum ad fiſcum ... *l.* ... *Bald. hic.*

De dominio mariti. 1. De fiſco.

2. *Vlpianus* libro 5. de Adulterijs.

SI maritus fuerit in ſeruitutem redactus, an dominus alienare hunc fundum non poſſit? quod puto eſſe verius a.

1 ¶ Quare, & ſi ad fiſcum peruenerit, nihilo minùs venditio fundi impeditur: quamuis fiſcus b ſemper idoneus c ſucceſſor ſit, & ſoluendo.

Si fundus dotalis ſeruo legatur. 1. Quatenus ceſſet fundus dotalis alienari vetitio.

3. *Paulus* libro 36. ad Edictum.

FVndus dotalis ſeruo d legatus, ad legem Iuliam pertinet quaſi dotalis e.

1 ¶ Totiens autem non poteſt alienari f fundus, quotiens mulieri actio de dote competit, aut omnimodò competitura eſt.

De Sponſo.

4. *Gaius* libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

LEx Iulia, quæ de dotali prædio proſpexit, *ne id marito liceat obligare g aut alienare h*, plenius interpretanda eſt, vt † etiam de ſponſo i idem iuris ſit, quod de marito.

De ſeruitutibus.

5. *Vlpianus* libro ſecundo de omnibus tribunalibus.

IVlianus libro ſextodecimo digeſtorum ſcripſit, neque l ſeruitutes m fundo debitas poſſe maritum omittere n neque ei alias imponere.

6. *Idem* libro 5. de Adulterijs.

SEd nec libertas ſeruitutis, vrbano prædio dotali debitæ competit: ne per hoc deterior conditio prædij fiat.

7. *Iulianus* libro 16. Digeſtorum.

SI maritus fundum Titij ſeruientem o dotali prædio adquiſierit, ſeruitus confunditur. p Sed ſi eundem q Titio reddiderit ſine reſtauratione ſeruitutis, hoc marito imputabitur. r & hoc caſu maritus, litis æſtimationem præſtabit: quod ſi maritus ſoluendo non erit, vtiles actiones aduerſus Titium mulieri ad reſtaurandam ſeruitutem dantur.

1 ¶ Sed cum vxor fundum, cui prædia viri ſeruitutem debebant, in dotem dat, fundus ad maritum perueniens amiſſa ſeruitute, & ideo non poteſt videri per maritum ius fundi deterius factum: quid ergo? eſt: ſ officio de dote iudicantis continebitur, vt redintegrata ſeruitute, ſubeat fundum mulieri, vel heredi eius reddi.

De oliueto ſucciſo.

8. *Africanus* libro 3. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

VIr in fundo dotali, vxoris rogatu, oliuetum ſucciderat, hoc, (vt) nouellum reponeret. poſtea vir mortuus erat, & vxori dotem relegauerat, ligna quæ ex oliueto exciſa q eſſent, oportere q mulieri reddi reſpondit.

Si maritus quod debet in dotem acceperit.

9. *Africanus* lib. 8. r Quæſtionum.

SI marito debitori fundi s id, quod debet, doti mulier promiſerit, dotalem fundum effici.

1 ¶ Quod ſi ei promiſerat, qui *fundum* aut *decem* debuit, in arbitrio eſſe mariti f. quod in dote ſit.

2 ¶ Quod ſi *Stichum*, aut *fundum* debuit maritus, & quod debet doti ei promiſſum ſit, Sticho mortuo, fundum in dotem eſſe.

3 ¶ Hic conſequens eſſe faitt, vt ſi *Cornelianum*, aut *Sempronianum fundum* deberet, id, quod debet doti promiſſum ſit, vtrum eorum dotalem eſſe malit: plane vtrum velit, alienaturum: alterum alienari non poſſe, ſi tamen æſtimationem rei ſuæ retinuerat, adhuc in eius poteſtate eſt, an eum, quem retinuiſſet, alienari velit.

10. *Paulus* libro 5. Quæſtionum.

ERit t ergo poteſtas legis u ambulatoria x: quia dotalis y fuit obligatio. Numquid ergo, ſtatim illo nondum redempto, alterum quoque alienare poſſit, quia poteſt alterum redimere? an hic non debet recipi, vt multus in dote ſit? Certè ex poſt facto videtur recté alienatus, illo poſtea redempto.

De fundo æſtimato dato vt electio ſit mulieris.

11. *Africanus* libro 8. Quæſtionum.

QVod ſi fundus in dotem æſtimatus datus ſit, vt electio z eſſet mulieris, negari a alienari fundum poſſe. quod ſi arbitrio mariti ſit, contra eſſe.

a quia diremptum matrimonium. ... dium durat docalo *l.* 62. *ſ. eod.*
b Fiſcus habetur ſemper pro idoneo ſucceſſore. *l.* 2. *C. de ... ſol.* ...
c *l.* 1. *§.* 18. *ſ. vt legatar.*
d Datale eſt quod ſeruo dotali legatum eſt.
e ideóque ſoluto matrimonio mulieri reddi debet *l.* 65. *ſ. de iure dot.*
f nec obligari, v. *Cuiac.* 1. *obſ.* 9.
g *Leo.* 1. *pen. C. de rei vxor. ac. ſo ſol.*
h Alienandi verbo quid contineatur, v. *l. vlt. C. eod.*
† Argumentum à marito ad ſponſum ſeu à nuptijs ad ſponſalia. Et & hic obſeruandum, quod Baldus de interpretatione duplici tuetur: Paſſiuam eſſe, alt, quotiens ... per alia extenditur: Actiuam, quoties lex alias extendit.
i *l.* 4. *in dict.* 4. *de ſin. qua lic.*
k Vlpianus ſcripſit Protribunalium libros ſedis quibus tractauit de cauſis, quæ nec manumittere, delegauerat, ſed à prætoribus ipſis, Praeſidibus pro tribunali cognoſcerentur: velut de ſalarijs, medicibus, artiſicibus, profeſſoribus, rhetoribus, ... alimentorum, prædijs pupillaribus & dotalibus v. *l.* 1. *ſ. de tutorib.* ... *Cuiac.* 7. *obſ.* 14. adde Auerard libros Protribunalium.
l Alienatione prohibita, hic imitando prohibitam quoque intelligi ... adde *l.* 2. *C.* ... alinde *l.* 1. *§.* ... *ſ. que ... ſeudum.*
m Seruitutes dotalis fundi maritus alienare non poteſt: ſerui ita, quod de dando & ... mobili contrarium ... etiam ſeruitutes ... & ... *ſ. ſeſ.* ... *in fin.* ... *ſ. de* ... *Cont.* ... *obſ.* ... Ignoranda in ipſis ... ſeruitutibus.
n negligentia: vel dominium ...

etiam remittere expreſſé.
o ſeruientem fundum adquirens dominus, ſeruitutem confundit: vbi tamen reſtituenda dos eſt, aut redintegranda ſeruitus eſt, aut id, quod intereſt, præſtandum.
p adde *l.* 7. *§.* 12. *ſ. ſolut.*
q Cur opponet ea ligna oliueti ſucciſi, voluntate mulieris reddi? An quia non erant in fructu? An quia ſucciſa ſumptibus vxoris?
r v. *Cuiac. d. ad Africanum.*
ſ Imò, in arbitrio mulieris. *l.* 46. *§.* 1. *ſ. de iure dot.*
t Legis autoritas quandoque eſt in alienationem, & in pendenti, & interdum pendet ab hominis voluntate.
u Iuliæ ſcil.
x περιφερής, inconſtans, incerta, quæ ſubinde mutari poteſt.
y quia dotis cauſa eſt obligatio. *Cuiac.* 11. *obſ.* 13. *ad l.* 9. *ſ.* ... *ad Afric.*
z *l.* 1. *C. eod.* verum ſundum, an æſtimationem e ...

De marit.

Universidad Rey Juan Carlos

De matrimonio soluto. 1. De voluntate soceri.

12. *Papinianus* libro 1. de Adulteriis.

ETiam [a] si [a] diremto [b] matrimonio dotale [c] prædium esse intelligitur.

1 ¶ Soceri [c] voluntas in distrahendo dotali prædio nulla est.

De prædio rustico, vel vrbano. 1. De fundo, vel loco 2. Dotale prædium quomodo accipiatur. 3. De herede mulieris. 4. Si ab vxore herede fundus legetur.

13. *Vlpianus* lib. 5. de Adulteriis.

DOtale prædium accipere debemus, tam vrbanum [d], quam rusticum: ad omne enim ædificium lex Iulia pertinebit.

1 ¶ Prædij appellatione etiam pars [e] continetur. proinde siue totum prædium in dotem sit datum, siue pars [f] prædij, alienari non poterit. & hoc iure vtimur.

2 ¶ Dotale prædium sic [g] accipimus, cuius [h] dominium marito quæsitum est, vt tunc demum alienatio prohibeatur.

3 ¶ Heredi [i] quoque mulieris idem auxilium præstabitur [k], quod mulieri præstabatur.

4 ¶ Si, vxore herede instituta, fundus dotalis fuerit legatus, si quidem, deductis legatis, mulier quantitatem dotis in hereditatem habitura est, valet legatum: si minus, an non valeat quæritur. Scæuola, & si non totum, sed [*] vel [*] aliqua pars ex eo vindicari possit, si modò aliqua pars ad dotem supplendam desit, id duntaxat ex eo remanere apud mulierem ait, quod quantitati dotis deest.

De fundo, qui marito volente mulieris est ex vsura. 1. De fundo mulieris nomine in dotem dato. 2. Si fundus alienus marito, à quo debetur, in dotem detur. 3. Si dotis causa legatum vel hereditas repudiatur, vel omittatur.

14. *Paulus* lib. 3. de Adulteriis.

SI nuptura Titio, voluntate eius [a] fundum dotis nomine Mæuio tradit, dos eius conditionis erit, cuius esset, si ipsi Titio fundum tradidisset.

1 ¶ Si mulieris nomine quis fundum in dotem dederit [l], dotalis fundus erit: propter vxorem enim videtur is fundus ad maritum peruenisse.

2 ¶ Si fundum alienum mulieri debeat maritus, eumque mulier ei, dotis nomine, promiserit, in pendenti erit, & tunc fiet dotalis [m], cùm ad eum peruenerit.

3 ¶ Si fundum legatum sibi, dotis causa mulier repudiauerit, vel etiam substituto viro omiserit hereditatem, vel legatum, erit fundus dotalis.

De litteris mariti, quibus dotis non fore prædium declarauit.

15. *Papinianus* lib. 3. Responsorum.

DOtale [n] prædium, cuius vir possessionem retinuit [a], post litteras ad vxorem emissas [f], quibus dotis non fore prædium declarauit, in matrimonio defuncta muliere, virum retinere placuit [e]: quia mulier & actionem ex pacto non habuit.

De longi temporis possessione.

16. *Tryphoninus* lib. 11. Disputationum.

SI [e] fundum, quem Titius possidebat bona fide, longi [f] temporis possessione poterat sibi quærere, mulier vt suum marito dedit [g] in dotem, eumque petere neglexerit vir, cùm id facere posset, rem periculi sui fecit. nam licèt lex Iulia, quæ vetat fundum dotalem alienari, pertineat etiam ad huiusmodi adquisitionem, non † tamen interpellat eam possessionem, quæ per longum tempus fit, si, antequam constitueretur dotalis fundus, iam cœperat. planè si paucissimi [h] dies ad perficiendam longi temporis possessionem superfuerunt, nihil erit quod imputabitur marito.

De dote apud virum manente.

17. *Marcianus* lib. 7. Digestorum.

FVndum dotalem, maritus vendidit [i] & tradidit: si [k] in matrimonio mulier decesserit, & dos lucro mariti cessit, fundus emptori auelli non potest.

De lapidicinis. 1. De fructibus à viro perceptis, cum mulier moram fecerit, quò minus æstimationem partis fundi solueret, & fundum reciperet.

18. *Iauolenus* lib. 6. ex Posterioribus Labeonis.

VIr in fundo dotali lapidicinas & marmoreas aperuerat. diuortio facto, quæritur, marmor, quod cæsum, neque exportatum esset, cuius esset, & impensam in lapidicinas factam mulier, an vir præstare deberet. Labeo, marmor [l] viri esse ait. cæterùm viro negat quidquam præstandum esse à muliere: quia nec necessaria ea impensa esset, & fundus deterior esset factus. Ego non tantum necessarias, sed etiam vtiles [m] impensas præstandas [n] à muliere existimo: nec [o] puto fundum deteriorem esse, si tales sunt lapidicinæ, in quibus lapis crescere possit.

1 ¶ Si per mulierem mora fieret, quo minus æstimationem partis fundi viro solueret, & fundum reciperet, cum hoc pactum erat fructus interim perceptos ad virum pertinere ait Labeo: puto potius pro [p] portione fructus virum habiturum, reliquos mulieri restituturum. quo iure vtimur.

a l. 1. ¶ eod.
b Dotale prædium manet, etiam diremto matrimonio.
c id est patris mulieris. *Cuiac.* 11. *obser.* 18.
d v. l. 198. *infra de verb. sign.*
e Pars continetur totius appellatione, vt & pars præstetur prædij, toto fundo vendito.
f l. 15. §. 2. *suprà quod falsò.*
g adde d. l. 75. §. 7.
h Dotale est prædium, quod ex causa dotis in dominio vel quasi dominio est mariti.
i suo, non extraneo.
k imò non præstabitur, l. 1. *Cod. de privileg. dot.*
l id est, dare voluerit, *Accurs. Cuiac.* 24. *obser.* 9.
m l. 13. §. 2. *suprà eodem.*
n vide in hanc legem, *Cuiac.* 9. *obser.* 4. Speciem legis ita restituamus. Vir in dotem accepit prædium, pactúsque est de lucranda dote, si in matrimonio moriatur mulier, postea ad vxorē misit litteras, quibus declarat non fore dotis prædium illud: quo facto renuntiasse tam doti, quam pacto dotali intelligitur. Manente aliquot post annis matrimonio, mulier passa est maritum retinere possessionem prædij, eóque prædio, vt & ante, vti, frui. Quæritur, Defuncta muliere in matrimonio, An renunciatio à viro facta rata sit, & dotale prædium ad heredes vxoris redire debeat? Respondet Papinianus pactum illud non habuisse effectum: tum quod passa sit mulier maritum postea retinere fundum, quasi & ipsa tacitè repudiasse intelligatur: Tum quod nudum pactum fuerit: quod licèt ad exceptionem & retentionem quidem prosit, actionem tamen producere non potuit: & hoc sensu omnia huius legis verba propriè accipientur, & apertissimus erit intellectus: quem tamen Accursius ignorauit. vide Langebekium c. 4. [illegible].
a ipso iure: diui add. 4. *C. de [illegible].*
b huiusmodi literæ pro pactione nuda habentur, vt in specie legis 34. ¶ *mandati.*
c Cur ita? vide *Cuiac.* 9. *obs.* 4.
d vt & quiuis alius. l. 7. §. 4. *suprà de pactis.*
e si fundus quem alius præscribere incœpit à muliere datur in dotem, præscriptio non interrumpitur: sed & præscriptio viri periculo perficitur, nisi paucissimi dies interfuerint ad perficiendam præscriptionem, quo tempore, fundus in dotem datus fuit.
f al. longi.
g καταγγελῶν ἀνέτω Græci in hanc legem, v. *Cuiac.* 14. *obs.* 9. Potest enim res mulieris propria dotalis constitui instrumento dotali, sine traditione.
† Lex Iulia prohibet inchoari præscriptionem fundi dotalis, non tamen inchoatam perfici. h adde l. 10. §. 1. ¶ *de vsu.* tunc enim, hoc est, ex modici temporis negligentia, non præsumitur magna esse negligentia.
i Dotalis fundi venditio facta à marito, confirmatur ea rei dominium adepto.
k adde l. 8. ¶ *soluto.*
l Ex dotali fundo marmor erutum, nequedum exportatum, soluto matrimonio, mariti est: adeò vt & impensas vtiles eius marmoris repetat à muliere.
m v. l. 6. *in fin.* ¶ *de impensis.*
n Imò non sunt præstandæ impensæ, l. 7. §. 9. ¶ *solut.*
o Deterior fundus fieri non intelligitur, in quo marmor quod in fructu consistit, cæditur. p d. l. 7. §. 12.

LIBER VIGESIMVS QVARTVS.

DE [a] DONATIONIBVS INTER [b] VIRVM ET VXOREM [c].

Origo & ratio prohibitæ donationis.

1. *Vlpianus* libro 32. ad Sabinum.

MORIBVS [d] apud nos receptum est, ne inter virum & vxorem donationes valerent. hoc autem receptum est, ne mutuo [a] amore inuicem [b] spoliarentur [c] donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate [d].

2. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

NEc esset eis studium liberos potius educandi [e].

1 ¶ Sextus Cæcilius & illam causam adiiciebat: quia sæpè futurum esset, vt discuterentur [f] matrimonia, si non donaret is, qui posset: atque ea ratione euenturum, vt venalicia [g] essent matrimonia.

a 24. C. 16. 30. Bal. 1. Vlp. 7. 2. Paulus sent. 43. 4. Herm. 11. 4. [illegible] 20.
b constante matrimonio prohibitis scilicet, quasque alterutrer coniugum factas ideo reuocare potest, nisi post factam donationem voluntatem non mutauerit, tunc enim donatoris morte confirmantur, v. l. 25. C. eod.
c etiam quæ notaui ad l. 1. ¶ eod. [e] addit Eclogas de donationibus inter affines, & in potestate constitutos: quo pertinent l. 3. §. 2. & reliq. ¶ eod.
d est enim lex vna ex legibus Solonis, &, vt arbitror, ex duodecim: quo facit l. 3. l. 31. §. 7. ¶ eodem, vt pleraque aliæ, quæ moribus constant, *Cuiac. hic.* eodem iure, moribus scilicet, recepto suo, Prætor ius dicere debet, l. 11. *de suis. suprà de iustitia.* mandari non potest iurisdictio ab eo qui eam alieno beneficio habet, l. 1. *suprà de offic. eius.* pupillariter liberis substituunt parentes, l. 2. ¶ *de vulg.* aduocationibus interdicitur, l. 9. ¶ *de pœnis*: fœminæ pro aliis non postulant, l. 12. §. *pen.* ¶ *de iud.* non succumbunt, non funguntur muneribus publicis, l. 2. *suprà ad Velleian.* adde l. 28. ¶ *ad municip.* alias etiam ius moribus introductum, natura & gentium ius significat. l. 8. l. 39. *suprà de ritu.* hinc male notat Bartolus in l. *pen. C. de pactis.* Baldus & Iason. *ibid.* donationem inter virum & vxorem non firmari iuramento, quoties moribus est prohibita, nec enim valere aduersus bonos mores iuramentum, l. 5. C. *de legib.* sed Iulius Clarus 4. *sent.* §. *donatio.* q. 18. contrariam opinionem esse communem, & ab ea in iudicando, aut consulendo non esse recedendum: vbi etiam tradit communem opinionem esse, vt senex puellæ, ignobilis nobili, in præiudicium sui vel agnatis, licitè, vel sine iuramento aliquid vxori donare possit. Res tota ita distingui potest: iure ciuili iuramento non potest confirmari talis donatio, quia nulla est iure ciuili. ideo nec parit naturalem obligationem, & iure ciuili iuramentum non est modus inducendæ obligationis, l. 56 ¶ *de fideiuss.* Iure canonico valet, c. *vlt. de donat. inter virum &* iuramentum non inducit peccatum. Eodem etiam iure Canonico, iuramentum inducit obligationem ciuilem [illegible] *de iureiur.* sic eodem iure Canonico pactum de non succedendo parenti, valet c. *quamuis, de pactis, in* 6. v. Pyrrhum *disput.* 23. *in fin. consensus.* vbi refutat opiniones Bartoli (sibi dissimilis ea parte) & Iasonis. Ita enim argumentatur, donatio inutilis morte confirmari potest, igitur & iuramento. Donatio valet inter patrem & filium, igitur & inter coniuges. Donatio inter coniuges stando vtilis esse potest: igitur & pacto iurato. a ne mutuo amore. *Hal.* amore alterius alter, l. 31. §. 7. ¶ *eod.* b vel vnus egeret, l. 20. *in pr. vers. simpliciter, C. de donat. ante nupt.*
c d. §. 7. ad egestatem redigerentur, d. *vers. simpliciter, Nou.* 74. c. 4.
d al. facilitate abutentes. e educandi.
f distraherentur. *Hal.* ne donandi causam habeant ex eo quod non donetur. *Hal. Eclo.* c. 1. sed discuti hic idem est quod distrahi & dissolui.
g venalia, *Hal.* d. 3. ¶ *eod.* v. l. 27. ¶ *de pact. dot.*

Universidad Rey Juan Carlos

a vt & Edem: ſocie l. 11. in § 3. de ver. oblig.
b diuiderentur.
c ditior in pauperitatem inciderat, pauperior ditior fiat. Har. Ed. c. 2.
d id eſt, is qui accipit, eſt enim bracior dare, quam accipere. Bald.
e adde & aliam rationem ex Plutarchi Problematis, & Romanis quæſtionibus, vt omnia inter ſe communia iudicent. Duar. lib.
f matrimonij cauſæ impedientes.
g quod hodie abrogatum. Nou. 78. cap. 3.
h v. l. 66. ſuprà de ritu.
i ibi meretur. Hal.
k Mandatis principalibus prohibemur certis caſibus vxorem ducere, l. præſtitor 63. l. eos 65. l. de ritu.
l cui ſenatuſconſulto militare donari poteſt, l. 31. § 2. de donation. m ſi ... Ed. c. 2.
n ipſi. Aud.
o l. 5. § 1. l. eod. vt vxori donare non poſſum, ita nec fratri meo in eiuſdem patris poteſtate poſito.
p vt vxori donare non poſſum ita nec ſeruus meus: & contra, vt vxor mihi donare non poteſt, ita nec ſeruus eius, l. 215. l. de ver. ſign.
q vt vxor mihi donare non poteſt, ita nec filio meo qui eſt in poteſtate mea, niſi donet in caſtra. adde l. 5. § 2. eod.
r Filius in poteſtate mea poſitus, vt mihi de caſtrenſi ſuo peculio donare poteſt, ita & de eodem caſtrenſi peculio vxori meæ nouercæ ſuæ donare idem filius vel priuignus poterit.
ſ vt vxori meæ neque filiæ donare non poſſum, ita nec is qui in patris mei poteſtate eſt, eidem vxoris filiæ donare poteſt.

1. Si matrimonium non valet. 2. De his qui ſunt in poteſtate ſoceri. 3. De ſeruis. 4. De filio communi vel mariti. 5. De nuru qui eſt in poteſtate ſoceri. 6. De viro & ſocero, & his, qui ſunt in eorum poteſtate, aut eos habent in poteſtate. 7. De ſocru & nuru. 8. De ſeruo in quo nudam proprietatem habet maritus. De eo qui bona fide ſeruit marito. 9. Per quos donari non poteſt. 10. Quatenus donatio non valet. 11. De nummis vxori datis. 12. Si debitor mariti ſoluerit vxori. 13. Si marito donaturo debitor vxori dedit.

3. *Vlpianus* lib. 32. ad Sabinum.

HÆc ratio & oratione Imperatoris noſtri Antonini Auguſti electa eſt. nam ita ait: Maiores noſtri inter virum & vxorem donationes prohibuerunt, amorem honeſtum ſolis animis æſtimantes, famæ etiam coniunctorum conſulentes, ne concordia pretio conciliari videretur b, neue melior c in paupertatem incideret, deterior d ditior fieret e.

1 ¶ Videamus inter quos ſunt prohibitæ donationes? Et quidem, ſi matrimonium moribus legibuſque noſtris conſtat, donatio non valebit. ſed ſi aliquod impedimentum interueniat, ne ſit omnino matrimonium, donatio valebit. Ergo ſi ſenatoris filia libertino contra ſenatuſconſultum g nupſerit, vel prouincialis h mulier ei, qui ibi meret i, contra mandata k, valebit donatio: quia nuptiæ non ſunt. ſed fas non eſt, eas donationes ratas eſſe, ne melior ſit conditio eorum, qui deliquerunt. Diuus tamen Seuerus in liberta Pontij Paulini ſenatoris contra ſtatuit: quia non erat affectione vxoris habita, ſed magis concubinæ l.

2 ¶ Qui in eiuſdem poteſtate ſunt m, prohibentur ſibi n donare, vt puta frater o mariti, qui eſt in ſoceri poteſtate.

3 ¶ Verbum *poteſtatis* non ſolum ad liberos trahimus, verum etiam p ad ſeruos. nam magis eſt, vt hi quoque, qui aliquo iure ſubiecti ſunt marito, donare non poſſint.

4 ¶ Secundum hæc, ſi mater filio, qui in patris poteſtate eſſet, donet, nullius momenti erit donatio q: quia patri quæritur. ſed ſi in caſtra eunti filio dedit, videtur valere: quia filio quæritur, & eſt caſtrenſis peculij.

¶ Quare & ſi filius, vel priuignus, vel quiuis r alius poteſtati mariti ſubiectus, de caſtrenſi ſuo peculio donauit, non erit irrita donatio.

5 ¶ Prohibetur igitur & vxori & nurui ſ donare etiam is qui eſt in ſoceri poteſtate: ſi modo maritus ſit in patris poteſtate.

6 ¶ Ab vxoris t quoque parte u prohibitum eſt donari viro vel genero x.

¶ Sed & his y, qui ſunt in eorum poteſtate, ſi fuerit donatum, vel in quorum ſunt poteſtate, non valebit donatio, ſi z modo vir, & ſocer in eiuſdem ſint poteſtate, vel vir in ſoceri. cæterum ſi in alia familia eſt maritus, neque a ſocero, neque ei qui eſt in eius poteſtate, neque ei in cuius eſt, donatione interdictum eſt.

7 ¶ Socrui à nuru b, vel contra, donari non eſt prohibitum: quia hic ius poteſtatis non c vertitur.

8 ¶ Si ſeruus meus, cuius vſuſfructus alienus eſt, donet vxori meæ ex eo peculio, quod ad me non pertinebat, vel homo liber bona fide mihi ſeruiens, an valeat donatio, quæritur. & in libero d quidem perſona vtcunque admitti poteſt donatio. ceteræ e enim perſonæ alienationem peculij, vt donent, non habent.

9 ¶ Non f tantum autem per ſe maritus & vxor g, ceteræque perſonæ dare non poſſunt h.

10 ¶ Sciendum autem eſt, ita interdictam inter virum & vxorem donationem, vt ipſo iure nihil i valeat quod actum eſt. ¶ Proinde, ſi corpus ſit quod donatur, nec traditio k quicquam valet.

¶ Et ſi ſtipulanti l promiſſum ſit, vel accepto latum, nihil valet: ipſo m enim iure, quæ inter virum & vxorem donationis cauſa geruntur, nullius momenti ſunt.

11 ¶ Si quis igitur nummos vxori n dederit, non fieri eius apparet: quia nihil corporis eius fieri palam eſt.

12 ¶ Sed ſi debitorem ſuum ei a ſoluere iuſſerit, hic quæritur, an nummi fiant eius, debitorque liberetur? Et Celſus libro quintodecimo digeſtorum ſcribit, videndum eſſe, ne dici poſſit, & debitorem liberatum, & nummos factos mariti, non vxoris. Nam & ſi donatio iure ciuili non impediretur, eum rei geſtæ ordinem b futurum, vt pecunia ad te à debitore tuo, deinde à te ad mulierem perueniret. nam celeritate c coniungendarum inter ſe actionum, vnam actionem occultari. cæterum debitorem creditori dare, creditorem vxori, nec nouum aut mirum eſſe, quod per alium accipias, te accipere. Nam & ſi is, qui creditoris tui ſe procuratorem eſſe ſimulauerit d, à debitore tuo, iubente te, pecuniam acceperit, & furti actionem te habere conſtat, & ipſam pecuniam tuam eſſe.

13 ¶ Huic ſententiæ conſequens eſt, quod Iulianus libro ſeptimodecimo digeſtorum ſcripſit, ſi donaturum mihi, iuſſero e vxori meæ dare f: ait enim Iulianus, nullius g eſſe momenti. perinde enim habendum, atque ſi ego acceptam, h & meam factam, vxori meæ dediſſem: quæ ſententia vera eſt.

4. *Iulianus* libro decimoſeptimo Digeſtorum.

IDemque eſt, & ſi mortis cauſa traditurum mihi iuſſerim vxori tradere. nec referre, conualuerit donator, an mortuus ſit. neque exiſtimandum eſt, ſi dixerimus valere donationem, non fieri me pauperiorem: quia ſiue conualuerit donator, condictione tenebor: ſiue mortuus fuerit, rem, quam habueris etiam in bonis meis, deſinam propter donationem habere.

Si ſponſus ſponſæ donaturus tradiderit Titio, & is dederit ſponſæ poſt nuptias. 1. De muliere correa & acceptilatione. 2. De viro & vxore, & his qui ad eos pertinent, & extranea perſona. 3. Si debitor viri vxori. 4. An vxor viri creditori promiſerit. 5. De venditione minoris facta. 6. De re qua vir eſt vſus ſeruitute. 7. De exceptione & ſeruitute. 8. De ſepultura. 12. De re Deo offerenda, vel conſecranda, & opere publico faciendo. 13. De repudiatione hereditatis. 14. Vel legati. 15. De reſtitutione fideicommiſſi. 16. Si donans non ſit pauperior, aut accipiens non ſit locupletior. 17. Si mulier pecuniam à marito acceptam pro alio erogauerit. 18. Quatenus vindicatur, & quibus actionibus quod donatum eſt.

5. *Vlpianus* libro trigeſimoſecundo ad Sabinum.

SI ſponſus ſponſæ donaturus, tradiderit Titio, vt is ſponſæ daret, deinde Titius tradiderit poſt h nuptias ſecutas: ſi quidem eum interpoſuerit maritus, donationem non valere, quæ poſt contractas nuptias perficiatur: ſi vero mulier eum interpoſuerit, iamdudum perfectam donationem, hoc eſt, ante nuptias: atque ideo, quamuis contractis nuptijs Titius tradiderit, donationem valere.

1 ¶ Si maritus duos reos habeat, Titium & mulierem: & mulieri i accepto k tulerit donationis cauſa, neuter liberatur: quia acceptilatio non valet. & hæc Iulianus lib. decimoſeptimo Digeſtorum ſcribit. Plane ſi l mihi proponis, Titio accepto latum, ipſe quidem liberabitur, mulier verò manebit m obligata.

2 ¶ Generaliter tenendum eſt, quod inter ipſos aut qui n ad eos, pertinent, aut per interpoſitas perſonas, donationis cauſa agatur, non valere. quod ſi aliarum extrinſecus rerum perſonarumue cauſa commixta ſit, ſi ſeparari non poteſt, nec donationem impediri: ſi ſeparari poſſit, cætera valere o, id quod donatum ſit, non valere.

3 ¶ Si p debitor viri pecuniam, iuſſu mariti, vxori promiſerit, nihil agitur.

4 ¶ Si vxor viri creditori, donationis cauſa, promiſerit, & fideiuſſorem dederit, neque virum liberari, neque mulierem obligari, vel fideiuſſorem eius, Iulianus ait, perindeque haberi, ac ſi nihil promiſiſſet.

5 ¶ Circa venditionem q quoque Iulianus r quidem, minoris ſ factam venditionem, nullius eſſe momenti ait. Neratius autem, cuius opinionem Pomponius non improbat, venditionem donationis ſ cauſa inter virum & vxorem factam, nullius eſſe momenti: ſi modo, cum animum maritus vendendi non haberet, idcirco venditionem commentus ſit, vt donaret. enim vero ſi cum animum vendendi haberet, ex pretio ei remiſit t, venditionem quidem valere, remiſſionem autem hactenus non valere, quatenus u facta eſt locupletior. Itaque ſi res quindecim, venit quinque, nunc autem ſit decem, quinque tantum præſtanda ſunt: quia in hoc locupletior videtur facta.

6 ¶ Si, donationis cauſa, vir vel vxor ſeruitute non

a l. 26. l. 39. l. eo.
b Ordo etiam in ſolutionibus ſeruatur.
c v. quæ notaui ad l. 11. ſuprà de reiud. de celeritate dixi l. 1. in fin. l. de ſolu.
d adde l. 51. § 12. l. de furt.
e Per ſeruum qui facit ipſe facere videtur.
f v. l. 4. 3. l. eo. l. 56. ſolu.
g ſine aliculus momenti, l. 32. § 7. l. eodem.
h conſtante matrimonio donatio valebit. ſufficit enim factum eſſe traditionem procuratori ante nuptias & merito: quia quod traditur procuratori mox ei ad me peruenit, & ipſo iure in me transfertur, l. 13. in fin. l. de donat. l. pen. l. de adq. rer.
i hic acceptilatio alteri prodeſt, at poſſea locuples ſiquidem non potuit tranſit ad caput.
k Acceptilatio ſiue ſemel initium in perſona capace ſua inceperit, exitum non poteſt ad perſonam capacem.
l imo, per capacem & per correum quemlibet liberanda eſt, l. 29. l. de liber. leg.
m l. 3. § 6. l. ad.
n l. 3. § 9. inter virum & vxorem, ne per interpoſitam perſonam donatio fieri poteſt. Paul. 2. ſent. 23. § 5.
o Nota regulam, vtile per inutile non vitiatur, non ſemper verum eſt.
p l. 38. § 1. l. de ſolutionib.
q & ſeuioriem, l. 33. l. eod.
r Venditio & emptio inter coniuges permiſſa, ſi modo facta non ſit animo donandi. dixi ad l. 31. § 3. l. eo.
ſ Inter virum & vxorem contemplatione donationis ſi donatio ſequitur, in ſecundum ...
t Remittere, eſt donare: donat qui remittit: videtur donatio ſecuta vxori ... Hinc colligit Baldus, in remiſſione, vt in donationibus ... ſententia quadam temperamento indiget.
u l. 31. § 3. 4. l. 52. l. eod.

t vxoris meæ filius vel frater, neque mihi, quia maritus eius ſum: neque patri meo donare poteſt, quia patri meo vxor mea nurus eſt. Non poteſt etiam ſeruus ſoceri mei mihi donare, quia ſocero meo ſum gener, v. l. 5. § 1. eod. u ſi e ſecundum patre.
x vel ſocero, vt ſ. ſi modò vir & ſocer, item vir in ſoceri ſit poteſtate.
y Vxor mea nec mihi, nec his, quos in poteſtate habeo, nec ei etiam, quos mei in poteſtate habent, poteſt donare. Ed. c. 2. z ſi non vir. Aud.
a v. Sciendum 1. Explicationum 21. b vxor mea nurui meæ: vt & nurus mea vxori meæ donare poteſt l. 35. C. eo. l. 31. C. de don. ant. nup.
c nec enim vxor mea nurum meam habet in poteſtate, nec nurus mea in poteſtate eſt meæ vxoris. d ad eſt in libero homine, qui bona fide mihi ſeruit.
e id eſt ſeruus in quo nudam proprietatem habeo.
f Cur dicit, non tantum per ſe: vt intelligamus neque per interpoſitam perſonam donare valſe coniugem coniugi, vt apud Paulum 2. ſent. 23. 3. vt cenſeo hunc locum mutilum eſſe vix orationis parte. adde l. 5. § 2. 3. eod.
g maritus & vir. Hal. & male.
h hic paragraphus hac parte mutilus eſt: ſic itaque ſupple ex Haloandro: donare non poſſunt, ſed nec per alios, v. l. 5. § 2. 3. eod.
i vide tamen exceptiones apud Socinum regula 104.
k quia cauſa legitima non ſubeſt. l. 39. § 1. de acq. rer. l l. 23. 3. eod.
m Ipſo iure donationes inter coniuges non valent.
n vel è contra, l. 34. ſuprà ad exhibendum.

Universidad Rey Juan Carlos

non e vtatur, poſt animi ſententiam ; verùm poſt diuortium condici poſſe.

7 ¶ Si vxor vel maritus exceptione quadam donationis cauſa ſummouerit voluerint, eſſia à iudice abſolutione, valebit quidem ſententia : ſed condicetur b ei cui donatum eſt.

8 ¶ Conceſſa donatio eſt ſepulturæ c cauſa, nam ſepulturæ cauſa locum marito ab vxore, vel contrà, poſſe donari conſtat, & ſi d quidem intulerit, faciet locum religioſum. Hoc autem ex eo venit, quòd demum donationem impediri ſoluit ſolet, eam e demum donationem impediri ſoluit, quæ & donantem pauperiorem, & accipientem facit locupletiorem. porrò hic non videtur fieri locupletior in ea re, quam religioni dicauit f. Nec mouit g quemquam quòd emeret, niſi à marito accepiſſet. nam etſi h pauperior ea fieret, niſi maritus dediſſet, non tamen idcirco fit locupletior, quòd non expendit.

9 ¶ Hæc res & illud ſuadet, ſi vxori maritus ſepulturæ cauſa donauerit, ita i demum locum fieri intelligi mulieris, cùm corpus humatur. cæterum antequam fiet religioſus, donantis manet. proinde ; ſi diſtraxerit mulier, manet locus donatoris.

10 ¶ Secundùm hæc, ſi vxori ſuæ monumentum purum k maritus magni pretij donauerit, valebit donatio, ſic tamen, vt cùm ſit religioſum, valeat.

11 ¶ Sed etſi ipſa fuerit illò illata, licèt morte eius finitum eſt matrimonium, l fauorabiliter tamen dicetur locum religioſum fieri.

12 ¶ Proinde & ſi maritus *ad oblationem* m Dei vxori donauit, vel locum, in quo opus publicum, quod promiſerat, faceret, vel ſi n *in iudem publicum dedicaret*, fiet locus ſacer. ſed & ſi quid ei det, vt o *donum Deo daret vel conſumeret*, datum non eſt, quia debeat valere, quare, & ſi aliena p pro ea in æde ſacra poſuerit, valet donatio.

13 ¶ Si maritus heres inſtitutus repudiet hereditatem donationis cauſa, Iulianus ſcripſit libro ſeptimodecimo digeſtorum, donationem valere. neque q enim pauperior r fit qui non adquirit, ſed s qui de patrimonio ſuo depoſuit. Repudiatio autem mariti mulieri prodeſt, ſi vel ſubſtituta ſit mulier, vel etiam ab inteſtato heres futura.

14 ¶ Simili modo & ſi legatum repudiet, placet nobis, valere donationem, ſi mulier ſubſtituta ſit in legato, vel etiam ſi proponas eam heredem inſtitutam.

15 ¶ Si quis rogatus ſit, præcepta certa quantitate, vxori ſuæ hereditatem reſtituere, & is ſine t deductione reſtituerit : Celſus lib. 10. digeſtorum ſcripſit, magis pleniore ſ officio fidei præſtandæ functum maritum, quàm t donaſſe videri. & rectam rationem huic ſententiæ Celſus adiecit, quòd plerique magis fidem v exſoluunt in hunc caſum, quàm donant, nec de ſuo putant proficiſci, quod de alieno plenius reſtituunt, voluntatem defuncti ſecuti. nec immeritò ſæpè x credimus aliquid defunctum voluiſſe, & tamen non rogaſſe. quæ ſententia habet rationem magis in eo, qui non erat deducta quarta rogatus reſtituere, & tamen integram fidem præſtitit, omiſſo ſenatuſconſulti commodo. hic enim verè fidem exſoluit, voluntatem teſtatoris obſecutus. Hoc ita ſi non per errorem y calculi fecit. cæterum indebiti fideicommiſſi eſſe repetitionem nulla dubitatio eſt.

16 ¶ Cùm igitur nihil de bonis erogante, rectè dicimus valere donationem. Vtcunque z igitur non deminuit de facultatibus ſuis qui donauit, ſtatuet ; vel etiam ſi deminuit, locupletior tamen non ſit, qui accepit, donatio valet.

17 ¶ Marcellus lib. 7. digeſtorum quærit.

SI mulier acceptam à marito pecuniam in ſportulas a, pro cognato ſuo, ordini b erogauerit, an donatio vitiaret an, valere. nec videri locupletiorem mulierem factam, quamuis mutuam pecuniam eſſet acceptura & pro adſine erogatura.

18 ¶ In c donationibus autem iure ciuili impeditis hactenus reuocatur donum ab eo, ſi ab eo cui donatum eſt, vt, ſi quidem extet res, vindicetur d. ſi conſumpta ſit, condicetur hactenus, quatenus e locupletior quis eorum factus eſt.

a prohibita quæries donatio eſt, donator regreſſum in donatarium præſcribentem habere poteſt.
b imò, datum authoritate rei iudicatæ non condicitur. l. 29. §. 5. *ſupra mandati*.
c Sepulturæ cauſa donatio permiſſa eſt inter virum & vxorem, ſepulturæ autem cauſa locum interdum donabit coniux coniugi.
d Religioſus fit locus illatione mortui.
e Donatio quæ donantem pauperiorem facit, accipientem ditiorem, non permiſſa eſt inter coniuges. inde fit vt à coniuge coniux locum ſepulturæ cauſa, ex cauſa donationis poſſit accipere. Hanc enim donationem qui accipit, non fit locupletior : quia religioni rem donatione acceptam dicat. Quæ religioni dicata, non ſunt in dominio priuatorum. v. *l. pen. §. de pactis*.
f eſt enim in iis rebus optima menſura rerum donatarum ipſa inuentarium. N.u. 7. c. 2. §. 1. Ideòque donatione ſimpliciter prohibita, non cenſetur prohibita donatio ad piam cauſam. *Bald.*
g nec mouent quemquam *Hal.* *Bald.* mouent mouet. Nec enim locupletior cenſetur mulier, quod non eſt pauperior facta, *l. 47. in fin. §. de ſolutio.*
h Pauperior fit, qui cogitur emere : non tamen locupletior habetur, qui nihil expendit.
i l. 2. §. 5. & paſſim §. *de religioſis*.
k l. 6. *in fin. §. de religioſis*. Purum monumentum, in quod nemo illatus eſt.
l & donatio, *l. 17. §. eod.*
m Ad Dei oblationem, vt donum Deo detur, vt conſecretur, maritus vxori donare poteſt, vt hic. Cur poteſt ? An fauore cauſæ, an quia religioni ? An potius quia nihilo hac donatione locupletior eſt vxor
n odio ſe indigebat Reipublicæ, ad vſum templorum vt hic. *l. 44. §. de manum. teſt. & Suet.* 11. *Apuleius*, ſichaeus & in rebus aliis, hanc Clementiæ mentio *l. 1. §. §. 5. de nomnupt.* o Donationes inter virum & vxorem ſunt permiſſa, in quibus neuter coniugum fit pauperior. p §. 8. l. eod.
q Pauperior fieri non videtur, qui non adquirit, ſed qui de patrimonio ſuo depoſit ſua amiſit. r *Bal. l. 1. C. ad l. Falc.*
ſ *l. 15. §. ad Treb. l. 207. §. de verb. ſign. l. 1. l. 9. C. ad l. Falcid.*
t Reſtituens hereditatem, non deducta Trebellianica, non tam donat, quam fidei debitum implet. u v. quæ notaui ad *l. 62. §. de cond. indeb.*
x Teſtator quædam nonnunquam vult, quæ nunquam rogauit : igitur non omnis voluntas rogatio eſt. y *l. 6. l. 2. in fin. §. ad Treb.* z *l. 32. §. ea. l. 25. l. 31. §. 7. l. eo.*
a *Sportulas erogaſſe conſueuerunt* : *Ad l. 1. & 6. ... l. 6. §. 1. §. de decurionib.*
b ſorte decurionum.
c Donatæ res inter coniuges, ſi extent, vindicari : ſi non extent, condici extenus poſſunt, quatenus qui accepit locupletior factus eſt. d *l. 6. l. 33. §. 1. l. 36. l. 39. l. 55 in fin. §. quod l. 3. C. de donat. quæ ſub modo.* e *l. 50. in fin. §. eod.*

6. *Gaius* libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

QVia quod ex non conceſſa donatione retinetur : id aut ſine cauſa, aut ex iniuſta a cauſa retineri intelligitur, ex quibus cauſis condictio naſci ſolet.

Quo tempore ſpectetur an ſit locupletior. 1. Ad vnum vngenta ... cauſa docetur. 2. De mutua donatione. 3. De prædio empto ex pecunia donata. 4. Vel partim ex donata, partim ex propria. 5. De æſtimatione. 6. De emptione pignoris. 7. Si maritus pro vxore venditori pretium ſoluerit. 8. De donatione, manumiſſionis cauſa.

7. *Vlpianus* libro 31. ad Sabinum.

QVod autem ſpectetur tempus, an locupletiores ſint facti ? vtrùm tempus litis conteſtatæ, an rei iudicatæ ? & verum eſt, litis conteſtatæ tempus ſpectari oportere b, idque Imperator noſter cum patre reſcripſit.

1 ¶ Si maritus pecuniam vxori *in vnguenta* dederit, eáque eam pecuniam creditori ſuo ſoluerit, mox c ea d de ſua e pecunia vnguenta emerit ; non videri locupletiorem factam Marcellus lib. 7. digeſtorum ſcribit. Idemque, & ſi lancem ob eandem cauſam ei dederit, eáque lancem retinuerit, de ſua autem pecunia vnguenta emerit, vindicationem ceſſare : quia non eſt locupletior, quæ tantundem in re mortua d impendit.

2 ¶ Si vir & vxor quina inuicem e ſibi donauerint, & maritus ſeruauerit, vxor conſumpſerit, rectè placuit compenſationem f fieri g donationum. & hoc Diuus Hadrianus conſtituit.

3 ¶ Idemque ait, ſed ſi vir vxori pecuniam donauerit, ipſaque ex ea prædium emerit, æſtimari oportere, in quantum locupletior facta ſit mulier, prout & ſi prædia hodie viliſſimo ſint, conſequenter dicemus, litis conteſtatæ tempore æſtimationem eorum ſpectandam. Planè ſi magni pretij prædia ſint : ſumma h tantum ſ numerata erit reſtituenda, non etiam vltra pretij.

4 ¶ Eleganter tractabitur, ſi mulier quindecim prædia emerit, & maritus non totum pretium numerauerit, ſed duas partes pretij, hoc eſt decem, vxor de ſuo quinque, deinde hæc prædia valeant nunc decem, maritus [illegible] conſequatur ? & magis eſt, vt conſequi debeat [illegible] partes decem, vt quod periit ex pretio, vtrique [illegible] perit, & marito & vxori.

5 ¶ Si [illegible] æſtimationem rerum, quas in dotem acceperit, quaſi ſe donationis i cauſa auxiſſe, remedium monſtrauit Imperator noſter cum Diuo patre ſuo reſcripto, cuius verba hæc ſunt : Cùm donationis k cauſa pretium auctum affirmes, qui ſuper ea re cognituris erit, ſi pecuniæ modum recuſabis, ipſa prædia reſtitui debere ſumptum deductis rationibus arbitrabitur. In arbitrio l igitur mariti erit, quid præſtiturum malit.

¶ Idem ſtatus eſt, & ſi è contrario mulier de minore m æſtimatione queratur. Nec aliud in contrahendo æſtimato] dato ſi obſeruari ſolet, vt Pomponius lib. 4. variarum lectionum ſcribit.

6 ¶ Si vxor à marito ſuo prædia, quæ ob n dotem pignori acceperat, emerit, eáque emptio o donationis cauſa facta dicatur : nullius eſſe momenti p pignoris q tamen obligationem durare, Imperator noſter cum patre ſuo reſcripſit. cuius reſcripti verba ideo retuli, vt appareat, venditionem inter virum & vxorem bona fide geſtam non retractari. Si q rata maritus pignora r propter dotem, & pecuniam creditam data non donationis cauſa, vendidit, quod bona fide geſtum eſt, manebit ratum. at ſi titulus donationis quæſitus oſtenditur ſ, atque ideo venditionem irritam eſſe conſtabit, iure t publico cauſam pignorum integram obtinebis.

7 ¶ Si vxor rem emit, & maritus pretium pro ea u numerauit, interdum x dicendum eſt totum à muliere repetendum, quaſi locupletior ex ea in ſolidum facta ſit : vt puta ſi emit quidem rem mulier, & debeat y pecuniam mariti tantum] à venditore eum liberauit. quid enim intereſt, creditori ſoluat, an venditori ?

8 ¶ Vxori quis donauit ſeruum, ita vt *eum intra annum manumitteret*, an ſi mulier non obtemperet voluntati, conſtitutio Diui Marci z imponat ei libertatem, ſi vir vel viuit, vel etiam diem ſuum obierit a ? Et ait Papinianus, cùm Sabini ſit ſententia recepta, qui putat,

a *l. 5. in fin. §. de cond. ſine cauſa.*
b quia locupletiorem eſſe, eſt cauſa actionis dandæ, *Bald.*
c *l. 18. §. pen. §. eo.*
d vnguenta : res mortuæ, ſic Plinius 33. c. 3. margaritæ gemmæque ad heredem tranſeunt vetus prorogant tempus, vnguenta illico expirant, & ſiue moriuntur hoc, & in *Phœnix* Plautus dixit, formam ; rem mortuam (*ſtultam ſe, & vacue factam*) *in Trinummo*, remanium egiſſe ; & Iuriſconſulti, item mortuam, quæ amiſſa reſtitui non poteſt, *l. 8. §. iudicatum ſolui. l. 3. l. quæ in fraud. l. 13. C. de iudicijs. v. Cuiac. 9. obſ. 40.*
e Donatio mutua inter coniuges valet. v. Pirrhum *in conſuetudines Aurelianenſes.*
f inter virum & vxorem locus eſt compenſationi.
g ſi ita non ſit compenſatio, *l. 32. §. 9. §. eod.*
h Deterioratio contingens, intelligitur ſecundum proportionaliter & pro rata.
i *l. 12. §. de iure dotium.*
k Emptio & venditio inter coniuges permiſſa, dum ne donandi animo fit initia, dixi ad *l. 31. §. 3. l. eod.*
l *l. 10. in fin. l. 12. §. de iure dotium.*
m Remedium legis ſecundæ, *C. de reſcind.* pertinet ad alios etiam contractus, *Bald.*
n ob dotem pignus dari poteſt, *vt hic. l. 17. §. 2. §. ad Vellejan. l. 5. §. de pign.* licèt non ſit neceſſarium hodie mulier tacitam habeat hypothecam. Fideiuſſor autem ob dotem recte non datur, niſi poſt ſolutum matrimonium, *l. 7. l. de except. l. ſi conſtante* 24. *§. quotiens* 2. *§. ſoluto. l. 1. l. 2. C. ne fideiuſſores dotium*, ne videatur marito fidem non habere mulier, quæ ſe ei ſuáque vitam commiſit, *l. 1. l. 2. l. hac lege C. ne fideiuſſores*, quæ diffidentiæ cauſa non eſt in pignore cùm ideo detur pignus, vt res magis ſit in tuto fideiuſſor, debitoris : pignus rei locum obtinet. Quo de cauſa in fideiuſſore dando contumelia eſt aliqua, quæ non eſt in pignore dando, *l. 17. §. de inſt. ...* difficilius datur fideiuſſor, quàm pignus. o *eod. l. 5. §. 7. 8. eod. l. 32. §. 24. l. eod.*
p Inutilis emptio, vetèrem hypothecam non ſoluit.
q verba hæc ſunt reſcripti : Dotis reddendæ cauſa mulieri maritus poteſt ſua prædia obligare, etiam conſtante matrimonio.
ſ hinc colligo, Contractum inter virum & vxorem, non præſumi donationis cauſa factum, niſi probetur : à contrario præſumi verum & non fictum, *Bald.*
t iure publico pignorum cauſam integram obtinemus. ſic iure ſuo vulgato dixit, *l. 32. §. 20. inf. eod.* u *l. 56. inf. eod.*
x Contractus inter virum & vxorem initi bona fide non retractamus. adde quæ ſcripſi ad *l. 31. §. 4. inf. eod.*
y Eatenus ſit locupletior, quatenus liberata eſt. z de qua *l. 2. l. 3. eod. §. ſi manumiſſ. ... aliter.* a *l. 8. inf. eod.*

Universidad Rey Juan Carlos

tunc fieri ſeruum eius cui donatur, cùm cœpit libertas imponi: ideoque nec ſi velit mulier, poſt exactum tempus poſſit manumittere: rectè dici, non eſſe conſtitutioni locum. nec voluntatem mariti poſſe conſtitutioni locum facere, cùm proprium ſeruum poſſit manumittere. quæ ſententia mihi quoque probatur, quia venditor ſiue donator non ſibi vult legem imponi, nec poteſt *a*: ſed ei, qui accepit. dominio igitur penes ſe remanente, nequaquam effectum habebit conſtitutio.

9 ¶ Manumiſſionis cauſa donatio facta valet *b*: licèt non hoc agatur, vt ſtatim ad libertatem, ſed quandoque perducatur. proinde ſi, *vt poſt certum tempus manumittat*, vxori ſuæ tradidit, tunc demum eius fiet cùm tempore impleto manumittere cœperit, quare antea manumittendo nihil agit, nam & illud ſciendum eſt: ſi vxori quis ſuæ donauerit, *vt intra annum manumittat*, deinde non manumiſerit *c* intra annum, poſtea manumittendo nihil agi.

8. *Gaius* libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

SI antequam *d* ſeruus manumittatur, morte *e*, aut diuortio ſolutum fuerit matrimonium, reſoluitur donatio *e*. ineſſe enim conditio donationi videtur, vt manente matrimonio manumittatur.

De donatione cauſa mortis.

9. *Vlpianus* lib. 32. ad Sabinum.

SI eum vxori donet maritus, qui eius erit conditionis, *vt nunquam ad libertatem perduci poſſit*, dicendum eſt, omnino nihil agi hac donatione *f*.

1 ¶ Si, pecunia accepta, mulier manumiſerit, vel operas ei impoſuerit, ait Iulianus, operas quidem eam licito iure impoſituram, & tenere obligationem: nec videri mulierem ex re viri locupletiorem fieri, cùm eas libertus promittat. quòd ſi pretium ob manumiſſionem acceperit mulier, & ſic manumiſerit: ſi quidem ex peculio ſuo dedit, nummos mariti manere: ſin verò alius pro eo dedit, fieri nummi mulieris. quæ ſententia rectè ſe habet.

2 ¶ Inter virum & vxorem mortis cauſa donationes receptæ *g* ſunt *h*.

10. *Gaius* libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

QVia in hoc tempus excurrit donationis euentus quo vir & vxor eſſe deſinunt.

De donatione diuortij cauſa.

11. *Vlpianus* libro 32. ad Sabinum.

SEd interim res non ſtatim fiunt eius, cui donatæ ſunt: ſed tunc demum, cùm *i* mors *k* inſecuta eſt. medio igitur tempore dominium *l* remanet apud eum qui donauit.

1 ¶ Sed quod *m* dicitur: mortis cauſa donationem inter virum & vxorem valere, ita verum eſt, vt non ſolùm ea donatio valeat ſecundum Iulianum, quæ hoc animo fit, vt tunc res fiat vxoris, vel mariti, cùm mors inſequetur: ſed omnis *n* mortis cauſa donatio.

2 ¶ Quando itaque non verò agatur donatio, emergunt vitia *o*, vt Marcellus animaduertit in ſpecie huiuſmodi: Maritus vxori mortis cauſa donare voluit. interpoſuit mulier filium familias *p*, qui à marito acciperet, eique traderet: deinde, cùm moritur maritus, paterfamilias inuenitur: an valeat traditio? & ait, conſequens eſſe dici, traditionem valere: quia ſui iuris effectus eſt eo tempore, ad quod traditio redigitur, id eſt, cùm maritus moriebatur.

3 ¶ Idem ait: Placuiſſe ſcio Sabinianis *q*, ſi filiafamilias vxori maritus tradet *r*, donationem eius cum omni ſuo emolumento fieri, ſi, viuo adhuc marito, ſui iuris fuerit effecta. quod & Iulianus libro ſeptimodecimo digeſtorum probat.

4 ¶ Proinde & ſi vxor marito filio familiàs mortis cauſa tradat, & is ſui iuris effectus ſit, ſine dubio dicemus ipſius fieri.

5 ¶ Per contrarium quoque, ſi vxor donauerit mortis cauſa patrifamilias marito, & mortis eius tempore filius familias inueniatur, patri erit nunc emolumentum quæſitum.

6 ¶ Conſequenter Scæuola apud Marcellum notat ſi ſeruum interpoſuit mulier, vt ei tradatur mortis cauſa, iſque adhuc ſeruus dederit mulieri, deinde mortis tempore liber inueniatur, tantundem eſſe dicendum.

7 ¶ Idem Marcellus tractat, ſi is, qui interpoſitus eſt, poſtea quam dederit mulieri, deceſſerit viuo adhuc donatore, donationem euaneſcere: quia debeat *s* aliquo momento *t* interpoſiti fieri *u*, & ſic ad mulierem tranſire. quod ita procedit, ſi ea, cui donabatur, eum interpoſuit: non is, qui donabat. porrò ſi à marito interpoſitus eſt, & res ipſius ſtatim facta eſt, & ſi ante mortem mariti tradiderit, & deceſſerit, traditio eius egit aliquid. vt tamen hæc traditio pendeat, donec mors ſequatur.

8 ¶ Si vxor rem Titio dederit, *vt is marito mortis cauſa traderet*, eâque defuncta, inuitis heredibus eius, Titius marito dederit, intereſt *a*, vtrùm à muliere ſit interpoſitus Titius, an verò à marito, cui donabatur. ſi à muliere interpoſitus eſt, obligabit ſe condictione ſi marito tradiderit. ſi autem à marito ſit interpoſitus, mortua muliere, confeſtim fundus efficietur eius, quem maritus interpoſuit, & actionem ipſe maritus cum eo habebit.

9 ¶ Si vxor rem quam à marito ſuo mortis cauſa acceperat, viuo eo, alij tradiderit: nihil *b* agitur ea traditione, quia non ante vltimum vitæ tempus mulieris fuit. Planè in quibus caſibus placeat retro agi *c* donationem, etiam ſequens traditio à muliere facta in pendenti habebitur.

10 ¶ Si maritus vxori donauerit mortis cauſa, eáque diuerterit, an diſſoluatur donatio? Iulianus ſcripſit, infirmari donationem, nec impendere *d*.

11 ¶ Idem ait, ſi diuortij *e* cauſa facta ſit donatio, valere.

12. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

QVæ tamen ſub ipſo diuortij tempore, non *f* quæ ex cogitatione quandoque futuri diuortij fiant.

8. De deportatione. 2. Si quis acceperit, vt in ſuo ædificet.

13. *Vlpianus* lib. 32. ad Sabinum.

SEd ſi mors ſit inſecuta, non videri factas res mulieris: quia *g* donatio in alium caſum facta eſt.

1 ¶ Proinde & ſi mortis cauſa vxori donauerit & *h* deportationem *i* paſſus eſt, an donatio valeat videamus? Et alias placet, in caſum *k* deportationis *l* donationem factam valere, quemadmodum in caſum diuortij. cùm igitur deportatione matrimonium minimè diſſoluatur *m*, & *n* nihil virium mulieris incurrit, humanum eſt, donationem, quæ mortis cauſa ab initio facta eſt, tali exilio ſubſecuto confirmari, tanquam *o* ſi, mortuo marito, rata habebatur. ita tamen, vt non *p* adimatur licentia marito eam reuocare *q*: quia & mors eius expectanda *r* eſt, vt, tunc plenißimam habeat firmitatem, quando ab hac luce fuerit ſubtractus, ſiue reuerſus, ſiue adhuc in pœna conſtitutus *ſ*.

2 ¶ Cùm quis acceperit, *vt in ſuo ædificet*, condici ei id non poteſt *t*: quia magis donari ei videtur. quæ ſententia Neratij quoque fuit. ait enim, datum *vt villam extruendam, vel agrum ſerendum*, quod alioquin facturus non erat is qui accepit, in ſpeciem donationis cadere. ergo inter virum & vxorem ſiue erunt interdictæ.

De ædium refectione.

14. *Paulus* libro 71. ad Edictum.

QVod ſi vir vxori, cuius ædes incendio conſumptæ ſunt, *ad refectionem earum* pecuniam donauerit, valet donatio in tantum, in quantum ædificij extructio poſtulat *u*.

De annuo, vel menſtruo, 1. De vſuris & pecunia vel donata.

15. *Vlpianus* libro 32. ad Sabinum.

EX annuo, vel menſtruo, quod vxori maritus præſtat, tunc, quod ſupereſt, reuocabitur ſi ſatis immodicum *x* eſt, id eſt ſupra *y* vires dotis.

1 ¶ Si *z* maritus vxori pecuniam donauerit, eáque vſuras ex donata pecunia perceperit, lucrabitur *a*. hæc ita Iulianus in marito lib. octauo decimo

a non ſibi volunt legem imponere non poſſunt, *Bal.* vide l. 40. *in fin.* ff. *de fideicom. libert.*
b inter virum & vxorem ſc. idque fauore libertatis receptum eſt, vel certe quod nemo ex hoc fiat locupletior. *Paul. 2. ſent.* 23. §. 2. l. 32. *C. hac tit.* l. 209. ff. *de reg. iur.*
c Donatione per ſilentium reuocata, modus donationi adiectus, reuocatus quoque intelligitur.
d l. 1. ff. *de donat.* *tit.*
e quia donator ſeruum ab vxore manumitti voluit: vxor autem eſſe deſinit morte vel diuortio, l. 7. §. *pen.* ff. *eod.*
f quia nunquam manumitti debuit: neque per maritum, neque per vxorem eius liber fieri poteſt.
g i. non improbatæ ſunt iure. *Bald.*
h l. 10. 13. ff. *eod.* l. 43. ff. *de mort. cauſ. donat.*
i Donatio inter coniuges morte donatoris confirmatur. v. tamen Socinum reg. 105.
k §. 8. *in fin.* l. *eo.* Quocunque tempore contemplatione mortis inter virum & vxorem donatio facta eſt, morte ſecuta conualeſcit. *Paul.* 2. *ſent.* 23. §. *vlt.* v. l. 40. ff. *de mort. cauſ.*
l l. 20. ff. *eod.* non idem eſt in poſſeſſione quæ transferri poteſt, l. 1. §. 4. ff. *de acq. poſſeſſ.*
m Donatio mortis cauſa inter virum & vxorem prohibita. adde *Vlpian.* 7.
n *Vlpianus* 7. in pr. ſunt enim plures ſpecies, l. 2. ff. *de mort. cauſ. donat.*
o i. vitiantur quædam regulæ, vt illa quæ ait: Tempus contractus inſpici, l. 78. *infra de verb. oblig.*
p idem ſi ſeruus §. 6. l. *eod.*
q de hæreſibus Sabinianorum, & Proculianorum v. l. 2. *in fin.* ff. *de orig. iur.* l. 40. ff. *de petit. hered.* l. 3. §. 1. ff. *de contr. empt.* l. 7. §. 7. *inf. de acq. rer.* l. 3. §. 3. *inf. de acquir. poſſeſſ.*
r vt & filiuſfam. §. 4. ff. *eod.*
ſ al. tradiderit.
t Dominium quod nobis per interpoſitam perſonam acquiritur, momento aliquo ſubſiſtere in adquirentis perſona debet, vt ad nos transferatur, arg. l. quæcunque 77. *infra de oblig.* l. placet 79. *inf. de adq. hered.* ff. ſi mulier 59. §. *ex aſſe.* l. *ſupr. de iure dot.*
u Momenti etiam habetur in iure ratio. x al. eius fieri.

a Differentia inter interpoſitam vxoris donantis, & mariti donatarij obſeruat: vltima... per prohibitionem heredis donatoris: ſecundus non item. *Bald.*
b Dominium quod quis non habet, non poteſt in alium transferre. *Bald.*
c vbi retro agitur ius accedentis, retro agitur ius ſucceſſoris. l. 3. *in fin. ſupra de reb. cred.* l. 5. *quib. alienare.* 40. §. *de adil. empt.*
d nec tam in pendenti eſſe. *Hal.*
e l. 60. §. 1. *infra eod.*
f infirmatur quia licet eſt percepturus nunc omnes. *Accurſ.*
g in vnum caſum concepta mortis, ad alium non extenditur, *facit* l. *ſi ex transact.* ff. *de tranſact.* *cauſa donat.* l. *ſi* ... *ſupra.* ... ſimilis ſit expreſſo l. *Gallus* 29. §. *ſi nix* 7. *infra de liberis & poſthumis.*
h Donatio facta à viro vxori, confirmatur quidem deportatione: poteſt tamen maritus ipſe eam reuocare, antequam moriatur ſiue reuerſus ſit ab ipſa deportatione, ſiue adhuc in pœna conſtitutus.
i Creditor 3. eſt ſo ... hanc legem interpolaſſe & Vlpiani verba ... ex l. 24. ſ. *eod.*
k adde l. 44. C. ... l. & ... l. 43. ff. *eod.*
m l. 5. C. *de repud.*
n al. & nullum.
o Deportatio & mortis ſimilitudo.
p l. 24.
q Ius reuocandæ donationis penes ſiſci & ... quia deportatum remanet, nec tranſit in fiſcum: habet enim plus iuris. *Bald.*
r l. 121. §. *penult. infra de verb. oblig.*
ſ hinc colligit Corta, in voce, *donatio cauſa mortis*: Donationem cauſa mortis factam à marito vxori, confirmari morte etiam ciuili, veluti ... vt tradit etiam deportationem metuentibus remedium ... vxori donationem mortis cauſa faciant. formulam huius donationis ... dus; Dono tibi vxori meæ rem eam quo caſu contigerit bona mea publicari.
t etiam ſi cauſa non ſit ſecuta. Quid ita? quia modus ... accipientis, non reddit actum modalem, ſed liberum. *Bald.*
u 4. *Harmen.* 12. tunc enim accipiens non videtur locupletior, cùm de ſuo tantum impenderit. *Accurſ.* aliàs donationes huiuſmodi prohibitæ ſunt. l. 5. §. 13. *ſupra eodem.*
x tunc enim huiuſmodi annua præſtatio inſtar donationis eſt, l. 21. in fi. *ſupra de pactis dotal.* Dic apertius. Vectes quotidianæ vxori donatæ à viro ... nec impenſantur (viro mortuo) in dotem vxoris: Vectes verò ... lia pretioſa (vt loquuntur pragmatici) donata vxori, non efficiuntur vxoris ... videtur maritus ea dediſſe animo donandi, ſed ſui ipſius potius gratia ... cultior & ornatior eſſet, l. 31. *inf.* *eod.* l. 5. §. 10. *ſupr.* ... Rolandum à Valle 1. *conſ.* 10. *num.* 12. Clarum ... Gailium 2. *obſ.* 93.
y vſque ad reditus dotis vir donare vxori poteſt.
z Donari pecunia vxori à marito non poſſunt: eius tamen pecuniæ vſuras ſuas facit vxor, *v.* hic. Quid ſi ſeu ipſa ... & vſuræ ex ea pecunia perceptæ ... liceat ſortem? Et ... vſuras ſuas reſtituendas viro, quod reliquum eius ... fuerit, l. 16. ff. *eod.*
a nec enim factus eſt maritus pauperior, l. 5. §. 13. *ſupra eod.*

Universidad Rey Juan Carlos

digestorum scribit.

16. *Tryphoninus* libro 10. Disputationum.

QVid ergo, si ex centum, quæ vir vxori donauit, quinquaginta apud debitorem l ex his g perierint, & alia quinquaginta duplicata vsuris vxor habet? Num a plus h quinquaginta, eius donationis nomine, maritus ab ea consequetur.

De fructibus prædij donati. 1. De acquisitis per seruum donatum.

17. *Vlpianus* libro 32. ad Sabinum.

DE fructibus quoque videamus, si ex fructibus prædiorum, quæ donata sunt, locupletata sit, an in causam donationis cadunt? Et Iulianus significat, fructus quoque, vt vsuras, licitam habere donationem.

1 ¶ Sed si quid seruus donatus adquisiit, ad c eum qui donauit pertinebit.

De vsu seruorum, aut vestimentorum: & habitatione.

18. *Pomponius* lib. 4. ex variis lectionibus.

SI vir vxoris, aut vxor viri seruis d aut vestimentis vsus vel vsa e fuerit, vel in ædibus eius gratis habitauerit, valet donatio.

De ancilla empta à seruo donato.

19. *Vlpianus* libro 32. ad Sabinum.

SI vxor filio donauerit seruum, qui in patris mariti sit potestate f, deinde is seruus ancillam g acceperit, dominium mulieri quæretur, nec interesse Iulianus ait, ex cuius pecunia h hæc i ancilla empta sit: quia * nec ex re sua quicquam adquiri potest per eum qui donat, ei cui donatur: hoc enim bonæ fidei possessoribus concessum est: virum autem scientem alienum possidere.

1 ¶ Idem quærit, si ex re mariti ea ancilla comparata fuerit, an aduersus agentem mulierem de dote, maritus pretium possit per exceptionem retinere: & dicendum est, posse maritum k & l exceptionem habere, si dotem ab eo petetur, secundum Marcelli sententiam, & si soluerit, secundum Iulianum condicere posse.

Si seruus mortis causa donatus stipuletur.

20. *Iulianus* libro 11. Epistolarum.

SI is seruus, qui vxoris mortis causa donatus est, prius quam vir decederet, stipulatus sit, in h pendenti futuro esse causam obligationis, donec vir aut moriatur, aut suspicione mortis, propter quam donauit, liberetur: quidquid autem eorum inciderit, quod donationem aut perimat k, aut confirmet, id quoque causam stipulationis aut confirmabit, aut resoluet.

De impensis in itinere. 1. De vsuris dotis.

21. *Vlpianus* libro 32. ad Sabinum.

SI quis pro vxore sua vectigal, quod in l itinere præstari solet, soluisse m, an, quasi locupletior esset ea facta, exactio fiet: an verò nulla sit donatio? Et magis puto, non interdictum hoc: maximè si ipsius causa profecta est. Nam & Papinianus libro quarto responsorum scripsit, vecturas n vxoris, & ministeriorum eius, virum itineris sui causa datas repetere non posse: iter autem fuisse videtur viri causa, & cùm vxor ad virum peruenit: nec interesse, an aliquid de vecturis in contrahendo matrimonio conuenerit: * non enim donat, qui necessariis oneribus succurrit: ergo & si non consensu mariti profecta est mulier propter suas necessarias causas, & aliquid maritus expensarum nomine ei præstiterit, hoc reuocandum non est.

1 ¶ Si o vxor viro dotem promiserit, & dotis p vsuras, sine dubio dicendum est, peti vsuras q posse: quia non est ista donatio, cùm pro r oneribus matrimonij petantur. Quid tamen, si maritus vxori petitionem earum remiserit s? eadem erit quæstio, an donatio sit illicita, & Iulianus hoc dicere, quod verum est. Planè si conuenerat, vt is se t mulier pasceret, suisque sumptibus, ideo passus est, cum dote sua fuit, vt se suosque aleret, expeditum erit: puto enim non posse ab ea peti quasi donatum, quod compensatum est.

De seruo donato & herede instituto.

22. *Idem* lib. 3. ad Sabinum.

VXori suæ quis mortis causa seruum donauit, eumque cum libertate heredem scripsit u, an valeat institutio, quæritur? Et puto, si hoc animo eum scripsit heredem quòd donationis se dixit pœnituisse, valere institutionem, & necessarium heredem domino seruum fieri: cæterum si posteaquam heredem instituit, donauit, donatio præualebit: vel si ante donasset, non tamen adimendi animo libertatem adscripsit.

De rerum donatione & promissione.

23. *Idem* lib. 6. ad Sabinum.

PApinianus rectè putabat, orationem Diui Seueri ad rerum donationem pertinere: denique si stipulanti x spopondisset vxori suæ, non putabat y conueniri posse heredem mariti, licet durante voluntate maritus decesserit z.

De vsucapione.

24. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

SI inter extraneos facta sit donatio, & a antequam per tempus legitimum dominium fuerit adquisitum, coierint; vel contrà: si inter virum & vxorem facta sit donatio, & ante impletum tempus supradictum, solutum sit matrimonium, nihilominus procedere temporis suffragium a constat: quia alteri b modo sine vitio c tradita est possessio, alterio quod fuerit vitium, amotum sit.

25. *Terentius Clemens* libro quinto ad Legem Iuliam & Papiam.

SEd & si constante matrimonio, res aliena vxori à marito donata fuerit, dicendum est, confestim ad vsucapionem eius vxorem admitti: quia & si d non mortis causa donauerat ei, non impediretur vsucapio. Nam ius constitutum, ad eas e donationes pertinet, ex quibus & locupletior mulier, & pauperior maritus in suis rebus fit: itaque licet mortis f causa donatio interueniat, quasi inter extraneas personas fieri intelligenda est in ea re, quæ, quia aliena est, vsucapi potest.

De re mariti vendita & mulieri tradita. 1. Quibus ex causis donatio valet inter socerum, generum, vel nurum.

26. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

SI eum, qui mihi vendiderit, iusserim g eam rem vxori meæ donationis causa dare, & is possessionem iussu meo tradiderit, liberatus erit, quia licet illa iure ciuili possidere non intelligatur, certè tamen venditor nihil habet, quod tradat.

1 ¶ Ex quibus causis inter virum & vxorem concessæ sunt donationes, ex iisdem & inter socerum h & generum nurumve concessas, Neratius ait; ergo socer i genero mortis, vel diuortij causa j donabit: sed & gener socero mortis suæ, vel diuortij causa.

Si donationem nuptiæ sequantur eodem die.

27. *Modestinus* libro 7. Regularum.

INter eos, qui matrimonio coituri sunt k, ante l nuptias donatio facta iure consistit, etiamsi m eodem n die nuptiæ fuerint consecutæ.

De rei interitu. 1. De impensis. 2. De operis seruorum. 3. De re 4. Aut rebus emptis ex pecunia donata. 5. De acquisitis per seruum emptum ex nummis donatis. 6. De impensis factis ante annuum acceptum. 7. De vsuris dotis.

28. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

SI id, quod donatum sit, perierit o, vel consumptum sit, eius qui dedit, est detrimentum, meritò: quia p manet res eius, qui dedit, suamque rem perdit.

1 ¶ Si quid in pueros q ex ancillis dotalibus natos maritus impenderit, aut in doctrinam, aut alimenta, non feratur marito: quia r ipse ministeriis s eorum vtitur: sed illud feratur, quod nutrici datum est ad educendum t, quia pro capite u quid dederit: quemadmodum si à prædonibus x redemisset seruos dotales.

2 ¶ Si quas serui operas viri, vxori præstiterint, vel contrà: magis placuit nullam habendam earum rationem: & sanè non amarè y, nec, tanquàm inter infestos z, ius prohibitæ donationis tractandum est: sed vt inter coniunctos a maximo affectu, & solam inopiam timentes b.

3 ¶ Si ex decem donatis sibi mulier seruum emerit, & is quinque sit, quinque petenda esse, apud Plautium placuit: quemadmodum, si mortuus c est, nihil peteretur: si verò quindecim dignus sit, non d plus quàm decem posse peti: quoniam, eatenus donator pauperior factus esset.

4 ¶ Quòd si ex decem duos seruos emerit, & eorum alter mortuus sit, alter decem dignus sit, solet quæri? Et plerique, & Pomponius interesse putant f, vtrum vno pretio venierint, an diuersis: si vno, tota decem petenda: quemadmodum si vna res empta deterior facta esset, vel grex, vel carrucha, & aliqua pars inde periisset: si diuersis, hoc solum petendum, quanti sit emptus, qui superest.

5 ¶ Iulianum putasse Pomponius refert, si quid per eum seruum, quem ex nummis à marito donatis mulier adquisisset, forte legatum, hereditatem: aut partus eiusmodi esset: eo quoque nomine petitionem faciendam esse.

6 ¶ Illud constat, si antequam à viro donatum acciperet mulier, ipsa de suo g, aut etiam mutuata impenderit, videri tantum iam ex donato consumptum.

7 ¶ Illud rectè dictum Celsus ait i: Si dotis vsuras annuas vxor stipulata sit, licet ei non debeantur, quia tamen quasi de annuo k conuenerit, peti quidem dotis iudicio non possunt, compensari autem possunt: idem ergo dicemus in qualibet pactione, annuo l nomine facta.

Si mulier ex pecunia donata emptum seruum vendiderit, & aliam emerit. 1. De lanaria vestimenti ex ea facta.

Bb

g nos enim facta est locupletior vxor
h & ita vsuras non petet, l. 21. §. vlt. infra eod.
c l. 19. §. eod.
d Donare vi marito vxor non potest: ita nec iis qui in potestate sunt mariti.
e l. 28. §. 2. inf. eod. f v. l. 3. §. 6. sup. eo. l. 58. in fin. inf. eo.
g l. 17. in fin. inf. eod.
h l. 25. in fin. C. eo. l. 40. inf. de mort. causa donat.
i Imò, causa obligationis non est in pendenti, cùm is seruus mariti seu donatoris maneat, l. 76. §. de legatis 1.
k Confirmatio & infirmatio consequenti ab antecedentis confirmatione vel infirmatione dependet.
l Donare vxori maritus non intelligitur, cum necessaria præstat vxori alimenta, aut vestimenta quotidiana: aut pro ea soluit vectigalia itineris, gabellas, & similia. Non donat, inquam, vir vxori, cum hæc facit sed debitum potius impendit.
m vel stipendia & tributa ob dotale prædium.
n l. 26. §. 3. sup. de pact. dotal.
o Dotem & vsuras dotis marito si promittit mulier, & eas post remittit marito, non valet donatio, nisi remissio ea lege fiat, vt mulier se suosque alat.
p Dotis vsuræ promitti possunt, l. 2. C. de dot. promiss.
q adde l. 15. §. 1. sup. eod. de vsuris dotis v. Molinæum in tractatu commerciorum qu. 73. num. 435. & 513. adde l. 42. §. 1. sol. matr. l. 20. C. de iure dot.
r Qui remittit, donat. Remissio, donatio est, l. 5. §. 5. sup. eod. s. tamen l. 1. §. 2. sup. quib. mod. pign. soluitur, l. 35. §. pen. l. 58. §. eo dixi ad l. 2. C. de pactis conuentis.
u idem si fundum legauit, l. 32. §. 5. & 15. eod.
x l. 3. §. 10. sup. eo.
y Donò mater iù putasse videtur, l. 33. inf. eod.
z Cur ita ius est? quia non secuta fuit traditio: solis merisque finibus promissionis steterit hæc stipulatio: ideoque leges conueniunt, quibus dicitur, donationes inter virum & vxorem factas, morte confirmari: intelligenda sunt de donatione facta inter virum & vxorem quæ traditione firmata sit. Quid hoc est, quam secuta est rei traditio.

a In præscriptione dicitur tempus suffragari: & quidem præscriptio causam habet ex tempore, Bald.
b Donatio consistit, siue tempore licito fiat, siue in tempus licitum conferatur.
c vel l. 6. C. de vsucap.
d quia & si mortis causa donaretur, non impediretur, & Cuia. 18. obs. 15.
e l. 5. §. 16. inf. eo.
f licet non mortis causa, Cuiac. ibid. exceptionem superiorem in hunc locum ita transfert.
g l. 5. §. 3. & eo.
h l. 4. sup. C. eo.
i l. 53. inf. eo.
k i. inter sponsum & sponsam, l. 1. in f. C. de donation.
l l. 7. §. 1. de iure dot.
m i. etiam facta fuerit ipso die nuptiarum, posteaquam tamen deduceretur in domum viri. Nam quod die nuptiarum fit in domo viri, post nuptias fieri intelligitur, & ideo non valet.
n l. 66. §. vlt. inf. eo. Impedimentum nō præsumitur ex temporis breuitate.
o §. 1. l. 7. l. 8. C. eo.
p interitus periculum ad rei ipsius dominum pertinet.
q l. 15. l. de impensis.
r l. quando, aut quoties.
s Alimenta operariis quæ præstat maritus, cum operis eorum pensanda: cogitet vt non si quid nutrici dedit alendo seruo dotali, aut si latronibus quid dedit, redimendi serui dotalis causa, l. 30. in fin. l. de adil.
t ad educandum, Hal.
u solo scilicet, non pro operis & ministerio.
x vel hostib. l. 26. sup. de negotiis.
y l. 18. sup. eod. l. 35. §. 1. inf. eo.
z l. 13. l. de adilitio.
a Donatio inter virum & vxorem prohibita non est tanquam inter infestos, sed tanquam inter nimium amantes.
b Coniunctio summa est inter virum & vxorem.
c fin. ex nimia donatione.
d l. p. l. eo.
e l. 7. §. 3. sup. eo. l. 55. in fi. §. eod.
f nota distinctionem, vt serui fuerint emti vno pretio, vel diuersis.
g l. 7. §. 1 sup. eod.
h adde l. 33. inf. eo.
i vo. l. 21. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

29. *Pomponius* libro 14. ad Sabinum.

SI mulier ex pecunia donata cuiuſdam ſeruum vendiderit, & aliam emiſſet, poſteriorem periculo mulieris eſſe, Fulcinius ſcripſit: quod non eſt verum, licet non ex re mariti emptus ſit.

1 ¶ Si vir vxori lanam donauit, & ex ea lana veſtimenta ſibi confecit b: vxoris eſſe c veſtimenta. Labeo ait.

30. *Gaius* libro 11. ad Edictum Prouinciale.

VTilem a tamen viro competere.

Id acquiſitum eſt in aere donato. 3. De venditione mulieris facta. 4. De actione ex empto, vel aedilitia. 6. De ſolutione ante diem. 7. De legato & hereditate. 8. De muneri. 9. De nummis impenſis in cibaria, aut vnguenta aut cibaria.

31. *Pomponius* libro 14. ad Sabinum.

SEd ſi vir lana ſua veſtimentum mulieri confecerit, quamuis a id vxori confectum fuerit, & vxoris cura, tamen viri eſſe: neque impedire, quod in ea re vxor tanquam f lanipendia g fuerit, & viri negotium procuraret.

1 ¶ Si vxor lana ſua operis ancillarum h viri, veſtimenta ſuo nomine confecit muliebria, & veſtimenta mulieris eſſe & pro operis ancillarum viro praeſtare nihil debere: ſed viri i nomine veſtimenta confecta virilia, viri eſſe, vt is lanae vxori praeſtet pretium: ſed ſi non virilia veſtimenta ſuo nomine mulier confecit, ſed ea viro donauit, non valere donationem: cum illa valeat, cum viri nomine confecit: nec vnquam operas viri ancillarum aeſtimari conuenit.

2 ¶ Si vir vxori k areum donauerit, & vxor in ea inſulam aedificauerit, ea inſula ſine l dubio mariti eſt: ſed eam impenſam mulierem ſeruaturam placet m. Nam ſi maritus vindicet inſulam, retentionem impenſae mulierem facturam.

3 ¶ Si duo mancipia fuerint, ſingula quinis digna, ſed vtrumque vnis quinque n, donationis cauſa a viro mulieri, vel contra venierint: melius dicetur, communia o ea eſſe pro portione pretij, nec tenſam ſpectandum eſſe, quanti mancipia ſint: ſed quantum ex pretio donationis cauſa ſit remiſſum. Sine dubio licet p a viro vel vxore minoris emere, ſi non ſit animus donandi.

4 ¶ Si vir vxori, vel contra, quid vendiderit vero q pretio, & donationis cauſa paciſcantur, ne quid venditor ob eam rem praeſtet: videndum eſt, quid r de ſea venditione agatur, vtrum res venierit, & totum negotium valeat: an vero, vt ea ſola pactio irrita ſit, quemadmodum irrita eſſet, ſi poſt contractam emptionem nouo conſilio inito id pacti fuiſſet actum: & verum eſt, pactum s dumtaxat irritum eſſe.

5 ¶ Idem dicemus, ſi donationis cauſa pacti ſint: ne t fugitiuum, aut erronem praeſtent, id eſt, integras eſſe actiones aedilitias, & ex empto.

6 ¶ Quod vir vxori in diem debet, ſine u metu donationis praeſens ſoluere poteſt: quamuis commodum temporis, retenta pecunia, ſentire potuerit.

7 ¶ Quod legaturus mihi, aut heredit atis nomine relicturus es, potes x, rogatus y a me, vxori meae relinquere: & non videtur ea eſſe donatio: quia z, nihil ex bonis meis deminuitur: in quo maxime maiores donanti ſucceſſiſſe. Proculus ait: ne a amore alterius alter deſpoliaretur: non quaſi maliuolos, ne alter locupletior fieret.

8 ¶ Si vir vxori munus immodicum Kalendis Martiis b, aut natali c die dediſſet, donatio eſt: ſed ſi impenſas, quas faceret mulier, quo honeſtius ſe tueretur, contra eſt. 9 ¶ Non videtur locupletior facta eſſe mulier, ſi aut in obſonio, aut in vnguentis d, aut in cibariis familiae, donatam ſibi pecuniam impenderit.

10 ¶ Quae vir cibaria vxoris e familiae, ſumenſi ve praeſtiterit, quae in vſu communi erant, non condicentur: quod ſi familiam h domeſticam i vxoris, aut a venalicium k emit, contra puto obſeruari debere.

De oratione Antonini. 1. De comparatis vxori a viro: & de aliis donationibus: de falcidia. 2. Verba orationis. 3. De poenitentia. 5. De pignore. 6. De ſeruitute. 7. Si donator mortem ſibi conſciuerit: aut eius memoria damnata ſit. 8. De milite damnato. 9. Si accipiens factus ſit locupletior, vel non. 10. De diuortio. 11. De redintegratione matrimonij. 12. De ſpecifica. 13. De hab. ſeruorum. 14. De morte vel captiuitate vtriuſque, donantis ſcilicet & cui donatur. 15. De lege. 16. De viro & vxore & caetera. 17. De poſt in caſtrenſ. 18. De nurum & ſocero. 20. De conſtitutis & his, qui ſunt in eorum potestate. 22. De ſponſis. 23. De repromiſ. & acceptilatione. 24. De ſuccedente. 25. De emptione. 26. Mixtis ſaltu. 27. De eo quae nupta eſſe non poteſt.

32. *Vlpianus* libro 33. ad Sabinum.

CVm hic ſtatus eſſet donationum inter virum & vxorem, quem antea retulimus: Imperator noſter Antoninus Auguſtus ante exceſſum Diui Seueri patris ſui, oratione in ſenatu habita, auctor fuit ſenatui cenſendi, Fuluio Aemiliano & Nummio Albino conſulibus g, vt aliquid laxaret h ex iuris rigore.

1 ¶ Oratio i autem Imperatoris noſtri de confirmandis donationibus non ſolum ad ea pertinet, quae nomine vxoris a viro comparata ſunt, ſed ad omnes donationes inter virum & vxorem factas: vt & ipſo iure res fiant eius, cui donatae ſunt, & obligatio ſit ciuilis: & de Falcidia k, vbi poſſit locum habere, tractandum ſit. cui l locum ita fore opinor: quaſi teſtamento ſit confirmatum, quod donatum eſt.

2 ¶ *Ait oratio: Fas eſſe, eum quidem, qui donauit, poenitere: heredem vero eripere forſitan aduerſus voluntatem ſupremam eius, qui donauerit, durum & auarum eſſe.*

3 ¶ Poenitentiam accipere debemus ſupremam: proinde ſi vxori donauit, deinde eum poenituit, mox deſiit poenitere: dicendum eſt, donationem valere, vt ſupremam eius ſpectemus iudicium: quemadmodum circa fideicommiſſa ſolemus, vel in legatis, cum de doli exceptione oppoſita tractamus: vt ſit ambulatoria p voluntas eius vſque ad vitae ſupremum exitum.

4 ¶ Sed vbi ſemel donatorem poenituit, etiam heredi reuocandi poteſtatem tribuimus, ſi appareat defunctum euidenter reuocaſſe voluntatem: quod ſi in obſcuro ſit, procliuior q eſſe debet iudex ad comprobandam donationem.

5 ¶ Si maritus ea, quae donauerit, pignori r dederit, vtique eum poenituiſſe s dicemus: licet dominium retinuit: quid tamen, ſi hoc animo fuit, vt vellet adhuc donatum? finge in poſſeſſionem precariam mulierem remanſiſſe, paratamque eſſe ſatisfacere creditori: dicendum eſt, donationem valere. Nam ſi ab initio rei rem obligatam, hoc animo donaſſet, dicerem, vim habere donationem, vt parata ſatisfacere mulier haberet doli exceptionem: quinimmo & ſi ſatisfeciſſet: potuiſſe eam per doli u exceptionem conſequi, vt ſibi mandentur actiones.

6 ¶ Si donator, ſeruus x fuerit effectus priuati y, dicendum eſt, non irritam, ſed peremptam donationem: quamuis morti z ſeruitus comparetur: proinde † & ſi ipſa in ſeruitutem redigatur, cui donatum eſt, extincta erit a donatio b.

7 ¶ Si maritus vxori donauerit, & mortem ſibi ob ſceleris c conſcientiam conſciuerit, vel d etiam e poſt mortem memoria eius damnata ſit, reuocabitur h donatio: quamuis ea, quae aliis donauerit, valeant, ſi non mortis cauſa donauit.

8 ¶ Si miles vxori donauerit de caſtrenſibus bonis, & fuerit damnatus: quia permiſſum f eſt ei de his teſtari, ſi modo impetrauit e, vt teſtetur, cum damnaretur, donatio valebit. Nam & mortis cauſa donare poterit, cui teſtari permiſſum f eſt. 9 ¶ Quod ait oratio g conſumpſiſſe h, ſic accipere debemus, ne is, qui donationem accepit, locupletior i factus ſit:

a Imo, ex eo mariti emptorem videtur, quod ex pretio rei eius venditae redactum eſt. l. 18. ſup. quod vero, curſ.
b i. ſibi veſtimenti ſpeciem fecit.
c Cur? ſtatim id ſit vxoris, quia vxor ſpeciem confecit, ſpecies cedit ſpecificaturi.
d Pro ſpecificatis competit viro contra vxorem vtilis actio. Bal. vtilis ex aequo aduerſus ius ſtrictum.
e Veſtes, (etiam viles) quas ex lana ſua fecit vir vxori, non videtur eas vxori dare ſed donare, ideoque earum proprietas eſt viri, vſus vero mulieris: & conſequenter mortua mulier ad heredes ſuos huiuſmodi veſtes non tranſmittet. Bald. v. quae ſcripſi ad l. 15. ſup. eod.
f eſt enim nomen improprie lanipendia, quae non de ſua, ſed viri lana veſtimenta curat fieri: & ob id veſtimenta viri eſſe dicuntur, quaſi viri lanipendia, non mulieris, Cuiac. 9. obſ. 30. & ſ.
g Lanipendia eſt, non quae lanam pendit aut carpit, ſed quae lanificii lanam praebet, totiuſque lanificij curam gerit: ſic enim veteribus gloſſis ταλασιουργός lanifica, Cuiac. ib.
h l. 28. §. 1. ſ. eo.
i l. 29. ab ſ. ſ. eo.
k vel e contra l. 20. ſ. de doli mali & metus except.
l Cur? aedificium ſolo cedit. v. l. 7. §. 10. ſ. de acq. rerum dom.
m deteriorationis iure, ut ſ. eod.
n vnum quinis: & ita minoris, l. 5. §. 5. ſ. eod.
o Emptio facta minori pretio animo donandi communionem inducit. Bald.
p Venditio & emptio inter virum & vxorem eſt permiſſa, vt hic. Synopſis 19. Tit. 1. ex lib. 30. Tital. 3. c. 24. & l. 12. ſ. de praeſcr. verbis. (dum ne donationis animo ſit facta; l. 5. §. 5. ſup. eod. l. ſi Canonibus. C. de contr. empt.) Sic enim inter coniuges omnia contractus permiſſus praeter donationem l. Aurelius 20. in ſi. ſ. de liberatione legata, igitur omnia contractus oaſe habent arg. l. 7. §. 5. ſup. eod. adde l. aliiſormicio. de ſit ſ. de actionibus. Nec inter virum & vxorem contractus bona fide inter retractandi l. 5. §. 7. ſup. C. Quinimo nec venditio minoris facta retractatur dum ne donandi animo facta ſit. l. 49. ſup. eo.
q de vero pretio, adde quae ſcripſi ad l. 50. ſ. de furtis.
r i. eam pacti partem. (Venditor plerumque ſeruum ita vendebat, vt ne fugitiuum aut erronem praeſtaret, vt hic, quemadmodum nonnunquam leges dicebat emptori, ne periculo ſuo emeret. Plautus Perſa act. 4. ſcen. 3. s Ante diem qui ſoluit debitum, nil donare videtur. Bald. u imo non poteſt: quia & ſi poſſit, id nullius erit momenti l. 3. l. 9. ſ. eod. x v. l. 46. ſ. de hered. inſtit. y Si vir facit, nomen vt vxoris ſua legato adiiciatur, non ex eo quicquam donare vxori intelligitur. z Donare vxori maritus non videtur, qui nihil ex bonis ſuis diminuit. l. 5. §. 13. ſ. eod. a l. 1. ſ. eo. b Kalendae Martiae foeminis ſolemnes erant: in iis enim munera mittere ſolebant, v. Feſtum in Martiis Kalendis vnde foemineae (vt prima Decembris Saturnales viris dictae erant) Calendae dicuntur a Iuuenale Satyr. 9. Da cui tu viridem vmbellam, cui ſuccina mittas Grandia, natalis quoties redit, aut madidum ver incipit, & ſtrata poſitus longaque cathedra, Munera foeminis tractas ſecreta Calendis. Sueton. in Veſpaſ. c. 19. ſicut Saturnalibus dabantur viris apophoreta: & Calendis Martiis foeminis. Plautus in Milite, da mihi vir quod Calendis meram cum Martiae venerint. Macrobius 1. c. 12. hoc menſe, inquit, cenam apponebant matronae, vt domini Saturnalibus illa, vt principio anni, loquitur Macrobius pro tempore veterum Romanorum, qui tunc ſtatim decem menſes habebant, ad promptam obſequium honore ſeruos inuitarent, hi, vt gratiam perfecti operis penderent. Bald. hic. c Natalis dies quo quiſque natus eſt, dixi l. 5. ſ. qui teſtamenta facere, v. Cenſorinum de die natali. d l. 7. §. 1. ſup. eod.

u Doli exceptione ad cedendas actiones, quis cogi poteſt, vide notata in l. ſi ſoluturus 4. C. ſi commu. l. ſi minor 25. ſ. de adminiſt. tut.
x Donatio inter coniuges reuocatur, ſi donator vel donat arius ſeruus ſit effectus.
y aut publicatus l. 24. C. eod.
z l. 59. in ſi. ſ. de cond. & demonſt.
† Coniux donator vel donatarius, ſi poſtea ſit ſeruus, donatio extinguitur.
a l. 2. C. qui teſtamenta.
b arg. l. 1. C. qui teſtam. fac.
c l. 15. ſ. de donat.
d dixi ad l. 13. C. de teſtam. militis.
e Notarius eſt condemnatus falſi, vnde tamen patet ſententia ſua ſumma, ſi iudex tribuat ſe officium tabellionatus ei ſeruaueris & alias militi damnato ... excipere ſolet. Baldus argum. l. ſi militibus 13. C. de teſtam. milit.
f & ei cui teſtari non eſt permiſſum l. 25. ſ. de de mortis cauſa donat.
g §. 2. ſup. eod. Caput ſecundum huius orationis oſtendit.
h l. 5. Cod. eodem. i l. 9. Cod. eodem.

extenim

Universidad Rey Juan Carlos

cateriorum, ſi factus eſt, orationis beneficium locum habebit. Sed etſi non ſit factus locupletior, donator tamen tantam quantitatem ei⟨que⟩ eſt, dicendum eſt: ſi is deceſſit, qui factus eſt locupletior, poſſe repetere id quod dedit; nec a compenſare id quod conſumpſit. Quamuis, diuortio ſecuto, hæc compenſatio locum habeat.

10 ¶ Si b diuortium poſt donationem interceſſit, aut c prior deceſſerit, qui donum accepit, veteri iuri ſtatur d. hoc eſt: ſi maritus vxori donatum vult, valeat donatio, quod ſi non vult, extinguitur: plerique e enim cum bona gratia diſcedunt, plerique cum ira iuſ animi, & offenſa.

11 ¶ Quid ergo? ſi diuortium factum eſt, deinde f matrimonium reſtauratur, & in diuortio vel mutata eſt voluntas, vel eadem durauit, reſtaurato tamen matrimonio, & voluntate donatoris reconciliata? an donatio duret, ſi conſtante matrimonio donator deceſſerit: & poteſt defendi valere.

12 ¶ Quid ſi diuortium non interceſſerit, ſed friguſculum g profecto valebit donatio, ſi friguſculum quieuit.

13 ¶ Si mulier & maritus diu h ſeorſum quidem habitauerint, ſed honorem i inuicem matrimonij habebant, (quod ſcimus interdum & inter conſulares perſonas ſubſecutum) puto, donationes non valere, quaſi durauerint nuptiæ. non enim coitus matrimonium facit, ſed maritalis affectio. ſi tamen donator prior deceſſerit, tunc donatio valebit.

14 ¶ Si ambo ab hoſtibus capti ſint, & qui donauit, & cui donatum eſt, quid dicimus? & prius illud ponendum eſt, ſi ambo deceſſerint, quid dicemus, naufragium forte, vel ruina, vel incendio? & ſi quidem poſſit apparere, quis ante ſpiritum poſuit, expedita eſt quæſtio. Sin verò non appareat, difficilis quæſtio eſt, & magis o puto, donationem valuiſſe p, & his ex verbis orationis defendimus. ait n. oratio, ſi prior vita deceſſerit, qui donatum accepit. non videtur autem prior vita deceſſiſſe, qui donatum accepit, cùm q ſimul deceſſerint.

¶ Proinde rectiſſimè dicetur, vtraſque donationes valere, ſi forte inuicem donationibus factis, ſimul deceſſerint: quia neuter alteri ſuperuixerit, licèt de commorientibus oratio ſ non ſenſerit.

¶ Sed cum neuter u alteri ſuperuixerit, donationes mutuæ valebunt. Nam & circa mortis cauſa donationes mutuas id erat conſequens dicere, neutri datam conditionem. Locupletes igitur heredes donationibus relinquent x.

¶ Secundùm hæc ſi ambo ab hoſtibus ſimul capti ſint: ambóque ibi deceſſerint non ſimul; vtrum captiuitatis ſpectamus tempus, vt dicamus donationes valere, quaſi ſimul deceſſerint: an neutrum, quia viuit eis z finitum eſt matrimonium a: an ſpectamus, vter prius deceſſerit b, vt in eius c perſona non valeat donatio: an vter redit, vt eius valeat? mea tamen fert opinio a. vbi c non redierunt, vt tempus ſpectandum ſit captiuitatis, quaſi tunc deſierint. quod ſi alter redierit, eum videri ſuperuixiſſe f, quia redit.

15 ¶ Quis quaſdam res ex his, quas donauerat, legaſſet, quaſdam non, g non ı videbitur cæteras ò noluiſſe ad vxorem pertinere. plerumque enim antea legat, poſtea donat vel alia cauſa iure legandi.

16 ¶ Oratio i non ſolum virum & vxorem complectitur, ſed etiam cæteros, qui propter matrimonium donare prohibentur. vtputa donat ſocer nurui, vel contrà k; ſi vel ſocer genero, vel contrà; vel conſocer conſocero, qui copulatus matrimonio. in poteſtate habent. Nam, ex mente n orationis, his quoque omnibus permiſſum eſt in eundem o caſum donare. Et ita Papinianus libro quarto reſponſorum ſcribit. Sic enim ſcribit: Socer nurui, vel genero donauit. Poſtea filius eius, vel filia, conſtante matrimonio, vita deceſſit. quanquam virium donationis perſeueret, tamen, ſi ſocer vellet, quæſtionem donationis tamen, poſt mortem eius contra heredes omnibus iure o tollit. Nam quæ e tionis c ſententia d videtur interuenire. Nam quæ e ratio donationem prohibent, eadem beneficium donationum imploraret, vt igitur valeat donatio illa. Papinianus exiſtimat, vt & filius eius, qui donatione decesſerit, & ſocer poſteà, durante voluntate.

17 ¶ Si filiusfamilias, qui † caſtrenſe peculium habet, vel quaſi caſtrenſe, vxori donet, alij perſonam, & mortem ſpectabimus f.

18 ¶ Si nurus g ſocero donauerit, mortem nurus, & perſeuerantem in ſupremum diem voluntatem ſpectare nos oportet. Quòd ſi ſocer ante deceſſerit, dicemus extinctam donationem? an h. quia maritus viuit, ſi vxori ſuæ ſuperuixit, admittimus vim habere donationem? & ſi quidem maritus ſolus ſocero heres extitit, quaſi noua donatio poteſt ſeruari, in maritum collata, vt illa finita ſit, alia cœperit. Sin verò filius heres patri non eſt, finita erit donatio, ratione noua.

19 ¶ Si ſocer nurui nuncium miſerit, donatio erit irrita, quamuis matrimonium i, concordantibus viro & vxore, ſecundum reſcriptum Imperatoris noſtri cum patre comprobatum eſt. ſed quod ad ipſos, inter quos donatio facta eſt, finitum eſt matrimonium.

20 ¶ Proinde, & ſi duo conſoceri inuicem donauerint, idem erit dicendum, ſi, inuitis k filiis, nuntium remiſerint, inter ipſos irritam eſſe donationem.

¶ In hac autem donatione inter ſoceros facta, mors deſideranda eſt eius, qui donauit conſtante matrimonio, & iure poteſtatis durante. Idémque & in his, qui ſunt in eorum poteſtate.

21 ¶ Si conſocer l conſocero donauerit, & alter eorum, vel vterque copulatos emancipauerit, debet dici, donationem ad orationem non pertinere: & ideo infirmari donationem.

22 ¶ Si ſponſus ſponſæ donauerit, in m tempus matrimonij collata donatione, quamuis inter virum & vxorem donatio non videatur facta: & verba orationis minus ſufficiant, tamen donationem dicendum eſt, ad ſententiam orationis pertinere, vt, ſi durauerit voluntas vſque ad mortem, valeat donatio.

23 ¶ Siue autem res fuit, quæ donata eſt, ſiue obligatio remiſſa o: poteſt dici, donationem effectum habituram: vtputa vxori acceptum tulit donationis cauſa, quod debebat: poteſt dici, pendere acceptilationem, non ipſam, ſed effectum eius: & generaliter, vniuerſæ donationes, quas o impediri diximus, ex oratione valebunt.

24 ¶ Si inter virum & vxorem ſocietas p, donationis cauſa q, contracta ſit, iure r vulgato nulla ſ eſt, nec poſt decretum t ſenatus, emolumentum ea liberalitas, vt actio pro ſocio confirmatur, habere poterit. quæ tamen in u commune tenuerunt, ſine præſtituto reuocanda non ſunt. Idcirco igitur pro ſocio actio non erit: quia x nulla ſocietas eſt, quæ donationis cauſa interponatur, nec inter cæteros: & propter hoc nec inter virum & vxorem.

25 ¶ Idem erit dicendum, & ſi emptio y contracta ſit, donationis cauſa. Nam nulla erit.

26 ¶ Planè ſi minoris z res venierit, donationis cauſa vel poſtea pretium ei remiſſum a, admittemus donationem, valere ad ſenatusconſultum.

a Imò, compenſationi locum, eſſe videtur, l. 7. §. 2. 3. eodem.
b Caput tertium huius orationis obſerua.
c Donatio inter coniuges reuocatur diuortio vel morte donatoris, vt hic. Quid ſi facto diuortio, matrimonium poſtea redintegratur, & præmoriatur donator? conualeſcit donatio §. 11. 3. eo.
d Quomodo? dic, vt ſupra eod.
e Diuortium fit aut cum bona gratia, aut ira animi vel offenſa, vt hic. v. Plinium Nat. 22. c. 4. & ſeq. Sit igitur bona gratia diuortium, quod fit ſine ira animi aut offenſa.
f Matrimonij reſtaurationi conualeſcit prius facta donatio, adde §. 3. ſup. ea.
g Friguſculum, Hal. frixiuſculum, friuuſculum, fruſtuſculum, friguſculum, v. Nouellam leue iurgiunculum. l. 31. §. de iure dot. l. 7. §. de pactis dotal. l. 48. §. de reg. iur. de vero ſtatu. v. l. 12. §. 5. in ſ. ſup. de pign.
h vt meritò verum diuortium videatur, l. 64. §. eodem.
i Matrimonium, res eſt honeſta. Pandect. epiſt. ad Hebræos 13. verſ. 4.
k Matrimonio, Hal.
l L. 15. §. de con. & dem. l. 30. §. de reg. iur. Vxor ſignificationem eſt, non voluptatis: Ælius Verus Imperator apud Spartianum, & Plutarc. in præcept. connub. Non te eadem vti & coniuge, & amica poſſe.
m Caput quartum huius orationis obſerua, de qua

a Orationem intellige de confirmandis donationibus inter virum & vxorem, de qua §. 1. l. eo.
b d. l. 26. in ſ. l. eo.
c Cur ex mente quæ leſ vetat maritum vxori donare, eadem quoque vetare videtur ſocerum nurui donare. Quid enim intereſt donem meæ vxori aut pater meus vxori donet. Ex contrario quæ oratio confirmat morte donationes coniugum, eiuſdem quoque orationis mente, morte confirmabuntur donationes, quas ſocer fecerit nurui, aut genero.
d ſententiam orationis interuenire dicit: et verba non ſufficiente intelligamus.
e Donare coniux coniugi non poteſt. Imò neque parens meus, meo coniugi donare poteſt: ratio eam quoque donationem non admittit. Quid enim intereſt ipſe vxori meæ donem, an pater meus? Finge patrem autem, coniugi meæ donaſſe: me mortuo, patrem meum non reuocaſſe eam donationem: atque ita mortem eius quæ ratio in ſuperiore ſeu primo caſu donationem prohibebat, eadem beneficium dictum implorat, hoc eſt, eadem ratio efflagitat, firmam eſſe eam donationem. Nam & ante patrem (qui donauit vxori meæ) deceſſit & eò amplius pater in eadem voluntate mortuus eſt, non reuocata donatione. Ita non omnes donationes parentum, ſiue liberorum coniugibus, impediuntur: adde §. 23. & 24.

§. 1. ſup. eo. n Donatio inter coniuges nullius eſt momenti, donatario præmoriente. l. 6. 38. 20. C. eo. l. 8. §. de re. dot. [illegible] §. 5.
o Præſumitur in dubio donatarium ſuperuixiſſe donatori ſuo, vt hic. Quid hinc ſequitur? prodeſſe donatarij heredibus donationem, vt hic. Quid ſi mutuæ fuerint donationes & ſimul deceſſerint? vtraque donationes valebunt: quia neuter alteri ſuperuixiſſe [illegible] ad in dubio [illegible] reſpondendum eſt, & ſic pro donatore, l. 15. §. [illegible] Prius an poſterius nihil eſt in his, qua ſimul ſunt, vel qui ſimul commoriuntur, r de quibus l. 18. [illegible] ſ Antonini, de qua §. 5. 1. [illegible] de commorientibus non ſenſit.
u l. 26. §. de mor. cauſ. don. adde l. 8. §. de reb. dub. x Imò non relinquunt: quia neuter heres extitit d. l. 26. y quid deceſſit, qui ab hoſtibus capitur.
z matrimonium in vita quandoque ſoluitur, l. 1. ſup. eo. [illegible]
a cum ambo in ſeruitutem [illegible], & inter ſeruos non ſit matrimonium, l. 3. C. de inceſtis. b naturaliter. c ſi donatarius ſit. d adde l. 9. C. eo.
e Præſumuntur, in dubio ſimul mortui apud hoſtes, qui ſimul capti ab hoſte. quod ſi vnus eorum redierit, nullum dubium fuerit eum alteri ſuperuixiſſe.
f vt qui capitur ab hoſtibus [illegible] inteligitur. g Donauit res quaſdam vxori. [illegible] legauit. Quas non legauit, videtur voluiſſe ad vxorem pertinere: videor an vxori donaſſe. Quid ſi ? plerumque antea legamus, poſtea donamus, vt hic. Ita in hac ſpecie legatum [illegible] quaſi non ſunt legata. Quid ſi [illegible] legandi: hoc eſt, eo animo [illegible] donauit, non adſiſteret. h v. l. 12. ſup. eo. l. 3. [illegible]
i caput quintum obſerua huius orationis, de qua §. 1. ſup. eo.
k §. 18. ſupra eodem.

† Donatio facta vxori à milite, vel quaſi milite filiofamilias marito, confirmatur ipſius filijfamilias morte: non morte eius patris, quippe filijfamilias in caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus peculiis pro patribusfamilias habentur. f nam quoad peculium, patrem non habere intelliguntur, l. 2. ſup. Macedon. g §. 16. ſup. eo. h Donauit ſocero nurus, præmortuus eſt ſocer: valet donatio. Quid ſi præmortuus ſocer? extinguitur donatio, vt hic. Quid ſi ſocero ſuccedat heres filius, idem donatricis mortuæ maritus? vim habebit donatio, quaſi noua donatio poteſt ſeruari in maritum collata: vt ibi deficit ſocero vtilis donatio, incipiat cum filio herede, eidemque marito donatricis prodeſſe, vt hic. Quid ſi idem maritus patri heres non extiterit? finita erit donatio, ratione noua inf. eo. Cur noua ratione? amplius deliberandum eſt.
i valet ſcilicet, l. 5. C. de repudiis, poteſt tamen pater diſſoluere ſponſalia, l. 10. ſup. de ſponſalibus. k l. 5. C. de repudiis. l l. 4. C. eo.
m adde §. 26. inf. eo. l. 5. §. 1. ſup. eo. l. 27. §. 2. inf. de ver. [illegible] l. 4. C. eo. [illegible] amplius. o Cur hoc adiicit? quia non omnes impediuntur, dixi §. 6. ſup. eod. & §. 24. inf. eod.
p Societas donationis cauſa facta, iure communi non valet, vt hic, & inſtit. l. 5. §. vl. ſup. pro ſocio. l. 16. §. 1. ſup. de minorib. l. 35. §. 5. qua ſocietate. inſ. de donat. cauſa mortis. q aliud erit, ſi non donationis cauſa ſocietas inita ſit.
r ſic ſup. l. 7. §. 6. in fo. iure publico dicit hic communi iure vulgato, eſt iure communi: quo nimirum donationis cauſa inita ſocietas, inutilis eſt: vt paulo ante oſtenſum eſt.
ſ l. 7. §. 6. ſup. eo. l. 15. 20. C. eo. l. 5. in ſ. ſup. pro ſoc. l. 25. §. antepen. inſ. de mor. cauſ. t Senatuſconſultum de confirmandis donationibus inter virum & vxorem intelligi. u In commune tenuiſſe vir & vxor dicuntur ea quæ contulerunt verè: cuiuſmodi conceſſio veram efficit ſocietatem, diſcernitur ab ea quæ donationis cauſa fit: de qua paulo antè diſſerui eſt.
x Societas donationis cauſa etiam inter coniuges non valet: d. l. 6.
y l. 5. §. z l. 5. §. 1. ſup. eo.
a v. §. 25.

Universidad Rey Juan Carlos

a Fratres nuptiæ non valent, vt ſponſalia, §. 28. ſ. eodem.
b De hoc veteſto more deductionis in domum, dixi ad l. pen. ſupra de donat. inter vir. & vxor. l. 15. ſ. de cond. & demonſt.
c l. 65. ſ. eo.
d v. l. 9. ſup. de ſponſalibus.
† l. 18. in fi. C. de adulteriis.
e Donatio pupillo coniugi facta non confirmatur morte.
f Tutor pupillam ducere non poteſt C. de interdicto matrimonio.
g dixi ad §. 27. ſup. eod.
h Donationes prohibitæ inter coniuges, prohibitæ ſunt inter eas quoque perſonas, quæ iure ac legibus coniuges inter ſe eſſe non poſſunt: hoc eſt, factæ huiuſmodi donationes, nullo iure valere: non valere, inquam, etiamſi vt ſponſos & ſponſas ſpectes, valet quidem donatio facta ſponſæ, non tamen valet donatio facta tanquam vxori, quæ vxor non fuit, quæque vxor eſſe non poteſt: quippe illegitima & iniuſta vxor ne quidem ſponſa eſt, vt hic, & §. 27. ſup. eod.
i l. 2. in fin. l. 13. l. 14. ſ. de his quibus vt indign. l. 4. C. de legat.
k in fi. l. eo. l. 28. in fi. ſup. eo.
l l. 5. in fi. ſup. eo.
m Cur? quare ſunt mulieres natura, l. 4. §. 1. ſup. ad Velleianum, l. 1. & in fi. C. de don. ante nuptias.
n vt ſcilicet mulier maritum alat: ſi tamen mulier ſeit operari, operas marito præſtare cogitur l. 48. ſ. de oper. libert.
o vt in pr. ſup. eo.
p l. 5. §. 9. ſup. de iure dot. Donatio inter coniuges, facta communi filiæ dotandæ causa, valet: vide Cremonenſem ſingulari 4.
q Id quod nullum ab initio eſt, ſucceſſu validum eſſe, & confirmari poteſt, benigne iure ſuadente, adde l. 17. ſ. de teſtam. ſtu.
r de qua lex 9. ſ. de diuort.
ſ v. l. 5. in fi. ſup. eod.

27 ¶ Si quis ſponſam habuerit: deinde eandem vxorem a duxerit b cum non liceret: an donationes quaſi c in ſponſalibus factæ, valeant videamus? Et Iulianus tractat hanc quæſtionem in minore duodecim annis, ſi in b domum quaſi mariti immatura c ſit deducta: ait enim hanc ſponſam eſſe, etſi vxor non ſit. Sed eſt verius, quod Labeoni videtur, & à nobis, & à Papiniano libro decimo quæſtionum probatum eſt; vt, ſi quidem præceſſerint d ſponſalia, durent, quamuis iam vxorem eſſe putet, qui duxit: ſi vero non præceſſerint, neque ſponſalia eſſe, quoniam non fuerunt, neque nuptias, quod nuptiæ eſſe non potuerunt. Ideóque ſi ſponſalia anteceſſerint, valet donatio: ſi minus, nulla † eſt: quia e non quaſi ad extraneam, ſed quaſi ad vxorem fecit, & ideo nec oratio locum habebit.

28 ¶ Sed ſi ſenator libertinam deſponderit, vel tutor f pupillam, vel quis alius ex his, qui matrimonium copulare prohibentur, & duxerit: an donatio, quaſi g in ſponſalibus facta, valeat? Et putem etiam h ſponſalia improbanda, & quaſi ab indignis i ea, quæ donata ſunt, ablata, fiſco vindicari.

De annuo promiſſo vel præſito.

33. *Idem* libro 36. ad Sabinum.

SI ſtipulata fuerit mulier annuum k, id ex ſtipulatu petere, conſtante matrimonio, non poteſt.

¶ Sed ſi manente matrimonio deceſſiſſe maritus proponitur, puto, quia in annuo quoque donatio ſ verti tum poſſe dici, ſtipulationem confirmari ex ſenatuſconſulto.

1 ¶ Si vxor marito annuum verſa vice præſtiterit, reſtituetur ei hoc, & poterit vindicare id quod extat, credo, poterit & condicere l, in quantum locupletior factus eſt, quia non tam ſolenne eſt annuum, quod maritus vxori pendit, & quod vxor marito præſtat. immo incongruens eſt, & contra m ſexus naturam n.

2 ¶ Et ſi fortè maritus ab vxore ſtipulatus ſit o id annuum, deceſſeritque mulier, conſtante matrimonio, dicendum erit, ex oratione donationem conualeſcere.

Si res donata, in dotem pro filia conuerſa, detur.

34. *Idem* libro 43. ad Sabinum.

SIue vxor marito res donaſſet, eſque eas in dotem pro communi p filia dediſſet: ſiue poſt donationem, quam in maritum contulit, vxor paſſa eſt, eum pro filia in dotem dare: benignè dici poteſt, etſi q prima donatio nullius momenti eſt, attamen ex ſequenti conſenſu valere dotis donationem.

De diuortio illegitimè facto.

35. *Idem* libro 34. ad Edictum.

SI non ſecundum legitimam r obſeruationem diuortium factum ſit, donationes poſt tale diuortium factæ, nullius momenti ſunt, cum non videatur ſolutum matrimonium.

Si res extſet, ſi non extet. 1. Si ſponſus alienum anulum, & poſt nuptias pro ſuo ſuum dedit.

36. *Paulus* libro 36. ad Edictum.

SI donatæ res extant, etiam vindicari ſ poterunt: ſed quia cauſam poſſidendi t donatio præſtitit: niſi reddantur res, æſtimatio facienda eſt iuſto u precio: caueríque poſſidenti x debebit de euictione ſimpli, quanti ea res ſit, idque etiam Polio videtur.

1 ¶ Sponſus alienum anulum ſponſæ muneri miſit, & poſt nuptias pro y eo ſuum dedit. Quidam, & Nerua putant, fieri eum mulieris. Quia nunc factam donationem confirmare videtur, non nouam inchoare. Quam ſententiam veram eſſe accepi.

Si res dolo donatoris non extet.

37. *Iulianus* libro 17. Digeſtorum.

SI mulier dolo fecerit, ne res extaret ſibi à marito donata: vel ad exhibendum, vel damni iniuriæ z, cum ea agi poterit: maximè ſi poſt diuortium id commiſerit.

De re communi.

38. *Alfenus* libro tertio Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

SErum communis viri & fratris eius, puerum donauit vxori fratris, pro qua parte is ſeruus a, qui donaſſet, viri eſſet: pro ea parte mutuus non eſſe factum mulieris reſpondit.

1 ¶ Idem iuris erit, ſi ex tribus fratribus vnus vxorem haberet, & rem communem vxori donaſſet. Nam ex tertia parte mulieris res facta non eſt: ex duabus autem partibus reliquis, ſi id ſcitur fratres a, aut poſteaquam donata eſſet, ratum habuiſſent, non debere mulierem reddere.

De delegatione.

39. *Iulianus* libro 5. ex Minicio.

VIr vxori pecuniam cum donare vellet, permiſit b ei, vt à debitore ſuo ſtipuletur: illa cum id feciſſet, priuſquam pecuniam auferret, diuortium fecit. quæro, verum vir eam ſummam petere debeat, an ex c promiſſione propter donationis cauſam actio nulla eſſet? Reſpondi, initium d ſtiſſe a eam ſtipulationem.

¶ Sed ſi, promiſſor mulieri ignorans ſoluiſſet, ſi quidem pecunia extat vindicare eam debitor poteſt: ſed ſi actiones ſuas marito præſtare paratus eſt e doli mali exceptione ſe tuebitur: ideóque maritus hanc pecuniam debitoris f nomine vindicando, conſequetur.

¶ Sed ſi pecunia non extat, & mulier locupletior facta eſt, maritus eam petet. intelligitur g enim ex re mariti locupletior facta eſſe mulier, quoniam debitor doli mali exceptione ſe tueri poteſt.

De dignitate adipiſcenda.

40. *Vlpianus* libro 2. Reſponſorum.

QVod adipiſcendæ † dignitatis h gratia ab vxore in maritum collatum eſt, eatenus ratum eſt, quatenus dignitati ſupplendæ opus eſt.

41. *Licinius Rufinus* libro 6. Regularum.

NAm & Imperator Antoninus conſtituit, vt ad proceſſus i vir vxor ei donare poſſit.

42. *Gaius* libro 11. ad Edictum Prouinciale.

NVper, ex indulgentia principis Antonini, recepta eſt alia cauſa donationis, quam dicimus honoris k cauſa: vt ecce, ſi vxor viro l laticlaui m petendi gratia donet, vel vt equeſtris n ordinis fiat, vel ludorum gratia.

De exilio.

43. *Paulus* libro ſingulari Regularum.

INter virum & vxorem, exilij o cauſa, donatio fieri poteſt.

De vſucapione.

44. *Neratius* lib. 5. Membranarum.

SI extraneus rem viri, ignorantis eius eſſe, ignoranti vxori, ac ne viro quidem ſciente eam ſuam eſſe, donauerit: mulier recte eam vſucapiet p. ¶ Idemque iuris erit, ſi is, qui in poteſtate viri erat, credens ſe patremſuam eſſe, vxori patris donauerit. ¶ Sed ſi vir reſcierit ſuam rem eſſe, priuſquam vſucapiatur, vindicaréque eam poterit, nec volet, & hoc & mulier nouerit, interrumpetur poſſeſſio: quia q tranſit r in cauſam ab

a Præſentia eorum taciturnitate donationem iudicit, *Bar.* adde l. 69. *inf.* ſcientibus, ſ. de re iudicata.
b l. 3. §. 12. ſ. eo.
c ante promiſſionis.
d Irrita ſtipulatio in dicitur in l. 2. ſup. de condict. ob turpem cauſam, adde quæ de ea ſcripſi ad l. 6. ſup. de dolo.
e Gothofredus negare aliquos directa, nisi, agentes, concludere, & ſeruare libellum ex perſona creditoris debet: In actione vero ipſa ſibi concludit, & non cedere, *Bal.*
f ergo non ſuo nomine colligit Baldus, Ceſſa reiuindicatione non tranſiſti dominium in coniugem.
g Locupletior ex re mariti facta ſcilicet intelligitur, cum ſcilicet debitor ei delegatus à marito, liberatus idcirco potenterem maritum, doli mali exceptione ſe tueri poteſt. Quippe solutio facit creditor vel debitorem ſuum alteri delegauit, & ab eo (mulieri illiberato) ſolutionem exigit.
† ad adipiſcendam.
h v. l. 42. ſ. eod.
i An ad componendam coniunctam per gratiam, l. 41. ſup. de negotiis gestis, l. 11. ſ. de muneribus.

l. 11. ſ. de muneribus. An potius proceſſus hic, conſulum & ſimilium magiſtratuum ſunt proceſſus, de quibus alibi ? v. Nou. 105. & l. 2. C. de conſulib. lib. 12.
k Donatio honoris cauſa eſt, cum vxor donat viro ſenatoriæ vel equeſtris dignitatis petendæ gratia, l. 40. l. 42. ſ. eo. l. 2. C. eod. l Inter virum & vxorem donatio non valet, niſi certis ex cauſis, mortis cauſa, diuortij cauſa, ſerui manumittendi gratia, hoc amplius, conſtitutionibus principalibus conceſſum eſt mulieri in hoc donare viro ſuo, vt is ab imperatore lato clauo, vel equo publico, vel ſimili honore donetur, *Vlp.* d. l. 7. §. 1. m Inter veſtimenta, alius eſt anguſticlauus, alius latus clauus: hunc Græci vocant, πλατύσημον, illum στενόσημον: ac inde propter dignitate clauique vtebantur alij tribuni militum, laticlaui, (vt ille Rufinus, de quo l. 5. C. de re milit.) alij anguſticlaui: Senatores omnes laticlauij, equites anguſticlauij, vt merito hic ſeparentur. Lato, inquam, clauo ſenatores ſeparabantur ab equeſtri ordine, 33. *Plin.* 1. *Lampridius in Alexandro*, *Vlp.* 7. §. 1. *Suet. in Auguſto*, & *in Claudio* c. 2. ... 9. *Plinius* 30. 1. *Quintil.* Horatius, tunc depoſitum clauum ſerique Tribunum. Claui autem ſunt pars veſtimenti potius quam veſtimentum. Ideóque legato veſtis continentur, l. 19. §. 5. & l. 23. §. 1. de auro. Et quidem ij, quibus vtebantur ſenatores, equites, tribuni, non erant conſuti veſti ſed ſupra eam demiſſi in pectus. Hinc Horatius latum demiſit pectore clauum, Acron, Prætextam & latum clauum prætexque batillum, interpretatur purpuream, quæ in pectore extenditur ſenatorum: Græci vocant..., eamque ex purpurie retinent Principes, iniicientes veſti à ceruice ad pectus ... vel pellibus pretioſis: & Petronius Arbiter: Pallio coccineo adraſum incluſerat caput: circáque oneratas veſte ceruices laticlauiam immiſerat mappam fimbriis hinc atque illinc pendentib. Laticlauium igitur & Colobium pro eodem ſumuntur. Colobiis autem veteres vſos author eſt Seruius *Aeneid.* 9. ... ronimus ... & Epiſcopos, *Epiſtola Pij ad Iuſtum*, Ægyptios monachos, ... der, imò, & noſtros Colobiis uti videmus hodieque vocant etiam ... Colobiis ac penulis vti in vrbe ſenatores iubebantur, non veſte militari, l. 1. C. Theodoſ. de hab. quo vti oport. int. vrb. *Alexander* author. *Lampridius* penulis, inquam, id eſt, itinerario veſtimento frigoris aut pluuiæ. Contra, ſerui prohibebantur colobia & calceos habere, *Seruius Aeneid.* 1. v. Cultus, 12. ...
n adde l. 2. & quæ ibi ſcripſi ſup. de iu ... *Vlp.* 7. §. 1.
o & deportationis, l. 13. §. ... ſup. eod.
p l. 31. ſ. de mort. cauſ. q Donare vxori rem mariti, extraneus ignorans poteſt: imò & is qui in poteſtate mariti eſt, non ipſi mulieri donare poteſt, ſi ſeparatim familias crediti, quibus caſibus, ipſa mulier res eas vſucapere poteſt, nec hic. Quod ſi maritus res ſuas ita donatas eſſe reſcieritſ, antequam eas vxor vſucaperet: quod ſi eas vindicare potuit, neque tamen vindicauerit, & hoc etiam mulier nouerit: interrumpetur vſucapio, quia tranſit in cauſam factæ ab eo ſibi donationis, ipſius mulieris ſcientia: (ita hoc cum interrogatione ...) Propius eſt, vt nullam adquiſitionis dominij cum ... impedimentum.
r Quiá eſt tranſiſſe in cauſam factæ donationis à marito, ipſius mulieris ſcientiam: Nihil aliud eſt quàm maritum ſciuiſſe rem ſuam ab extraneo alique donatam eſſe vxori, neque eam rem reuocaſſe: ſcire mulierem ipſam eius rei conſcium ſuiſſe ...

a v. quæ notaui ad l. 90. ſ. de mortis cauſa. u licet enim à viro, vel vxore, minoris emere citra animum donandi, l. 31. §. 3. in fi. ſupra eodem. quoties autem minoris res empta eſt, id quod deeſt iuſto precio ſupplendum eſt. l. 6. C. de reſcind. x coniugi, v. quæ ſcripſi ad l. 3. ſ. in fi. C. de vſucapioſt.
y Subrogatum ſapit naturam ſubrogati, facit lex 58. ſup. eo.
z l. 27. §. 30. ſup. ad leg. Aquil. l. 2. C. rer. amotar.
a ſpecialem mandatum habens, arg. l. 7. ſ. de dep.

Universidad Rey Juan Carlos

eo facta donationis, ipſius mulieris ſcientia: propiùs eſt, vt nullum adquiſitioni dominij eius adſerat impedimentum: non a enim omnimodo vxores ex bonis virorum, ſed ex cauſa donationis ab ipſis factæ, adquirere prohibitæ ſunt.

De donatione.

45. *Vlpianus* libro 17. ad Edictum.

Marcellus libro ſeptimo digeſtorum ſcribit, etiam eum detrahere à ſine mulieris damno, & citrà metum ſenatuſconſulti, quod detrahentibus negotiationis cauſa occurrit.

De poſſeſſione.

46. *Idem* libro 72. ad Edictum.

Inter virum & vxorem nec poſſeſſionis c vlla donatio eſt.

De impenſis à marito.

47. *Celſus* libro 1. Digeſtorum.

Vxorum negotium d vxoris gerens, an officio mariti victus, in rem eius impenderit vir, facti e, non iuris, eſt quæſtio: coniectura eius rei ex modo f, & ex genere impenſæ g non difficilis eſt h.

De vindicatione rei donatæ. 1. De donatione.

48. *Idem* libro 9. Digeſtorum.

Quæ iam nuptæ maritus donauit, viri manent, & poteſt ea vindicare, nec quicquam refert, quod ampla legata ab vxore ei relicta ſunt.

De re filio donata.

49. *Marcellus* libro 7. Digeſtorum.

Sulpicius Marcello. Mulier quæ ad communem filium volebat, qui in poteſtate patris erat, poſt mortem patris fundum peruenire, eum patri tradidit, vti poſt mortem reſtitueret filio: quæro, an donatio tibi videatur, vt nihil agatur, an valeat quidem, ſed mulieri poteſtas detur, ſi noluerit, eum repetere? reſpondit: Si color i vel k titulus (vt ſic dixerim) donationi quæſitus eſt, nihil valebit traditio: id eſt, ſi hoc exegit l vxor, vt aliquid ex ea re interim commodi ſentiret maritus: alioquin ſi ſolo m eius miniſterio vſa eſt, & id egit, vt, vel reuocare ſibi liceret, vel vt res cum omni emolumento per patrem poſtea ad filium transferetur: non idem perinde ſit ratum, ac ſi cum extraneo tale negotium contraxiſſet, hoc eſt, extraneo in hanc cauſam tradidiſſet?

De ſeruo à donata vi venditori ſoluatur.

50. *Iauolenus* libro 13. Epiſtolarum.

Si, cùm mulier viginti n ſeruum emiſſet o, in eam emptionem vir quinque venditori dedit, diuortio facto, omnimodo vir eam ſummam exiget: neque ad rem pertinet, an is ſeruus deterior factus ſit, nam, & ſi mortuus eſſet, quinque exactio ei competeret: quæritur enim, an mulier ex viri patrimonio locupletior p ſit eo tempore, quo de dote agebatur: facta q autem intelligitur, quæ ære alieno ſuo, interuentu viri, liberata eſt: quod poſſiſſet aliud debere, ſi vir pecuniam non ſoluiſſet: neque r enim intereſſet, qua cauſa mulier pecuniam debuit, vtrum creditam, an eam, quam ex emptione præſtare deceat.

1 ¶ Quòd ſi mulier non emerat ſeruum, ſed, vt emeret, à viro pecuniam accepit: tunc vel mortuo vel deteriore facto ſeruo, damnum ad virum pertinebat, quia quod aliter emptura non fuit, niſi pecuniam à viro accepiſſet, hoc conſumptum ei perijt, qui donauit, ſi modo in rerum natura eſſe deſijt: nec videtur mulier locupletior eſſe, quæ neque à creditore ſuo liberata eſt, neque id poſſidet, quod ex pecunia viri emerat.

De eo quod mulier acquiſiuit.

51. *Pomponius* libro 5. ad Quintum Mucium.

Quintus Mucius ait: Cùm s in controuerſiam venit, vnde ad mulierem t quid peruenerit: & verius & honeſtius u eſt, quod non demonſtratur, vnde habeat, exiſtimari x à viro, aut qui in poteſtate eius eſſet, ad eam perueniſſe: euitandi autem turpis quæſtus gratia circa vxorem hoc videtur Quintus Mucius probaſſe.

De re viliſſimè locata. De æſtimatione vel depoſito. 1. De promiſſione heredis.

52. *Papinianus* libro 10. Quæſtionum.

a Donatum coniugi non ſtatim videtur, ſi coniugis ex bonis quid ad eam peruenit. Aliud eſt donatione à marito aliquid accipere, aliud ex bonis mariti adquirere. Prius prohibitum, non poſterius.
b l. 63. ¶. in ead. vide l. 43. ¶. 1. ¶. ad leg. l. 2. C. de neſſo. præmate. vide interpretationem huius legis apud Cuiac. 5. obſ. 26.
c Donatio, etiam poſſeſſionis, inter coniuges, non valet, vide l. 1. §. 4. ¶. de adquirenda poſſeſſ.
d Negotia vxoris gerere maritus poteſt. An autem gerat et geſſerit, vel officio mariti, facti quæſtio eſt.
e Facti quæſtio non ex iure, ſed ex coniecturis rei, ex modo & genere ipſo elicitur, vt hic. Ius autem non ex coniecturis, ſed ex æquo, ex lege.
f Quid ſi modica fuit donatio? vide l. 7. §. 2. ſuprà eodem.
g nam in paruis donatio, in magnis negotiorum geſtio præſumitur. Bald.
h non præſumitur autem donatio, arg. l. 25. §. 1. ſuprà de probat. v. Accurſ. hic.
i Color, eſt titulus, prætextus, coloratus plerunque ratio, v. l. 3. ſuprà de ſenſconſulto, l. 7. ſup. de SC. Maced.
k Titulus, color, prætextus, velamentum.
l al. exegit, al. egit, vt paulò poſt.
m Nudus miniſter hic dicitur, qui nullum ſentit commodum ex negotio geſto. Bart. Vnde maritus ab vxore, vt nudus miniſter præfici negotio poteſt, non vt ſuum commodum & negotium gerens.
n ſub. milibus: eo pretio mortuus videtur empti. & Marcial. 13.
o l. 7. §. 7. ſuprà eadem.
p l. 5. in fin. ſuprà eodem, l. 8. C. eodem. l. 20. in fi. C. de iure dot.
q Locupletior facta ex patrimonio mariti vxor intelligitur, quæ ære alieno ſuo, mariti interuentu, liberata eſt.

Si vir vxori, donationis cauſa, rem viliùs a locauerit b, locatio nulla eſt: cùm autem depoſitum inter eas perſonas minoris donationis cauſa, æſtimatur, depoſitum eſt: hæc ideò tam variè: quia c locatio quidem ſine d mercede certa contrahi non poteſt, depoſitum autem & citra æſtimationem quoque dari poteſt.

1 ¶ Vxor viro fructum fundi ab herede ſuo dari, quòd ſi datus non fuiſſet, certam pecuniam mortis cauſa promitti curauit. defuncto viro viua muliere, ſtipulatio ſoluitur: et traditio quæ mandante vxore mortis cauſa facta eſt. nam quo caſu inter exteros e conditio naſcitur, inter maritos nihil agitur.

De genero, vel nuru, vel ſocero. 1. De vſu rei.

53. *Idem* libro 4. Reſponſorum.

Mortis ſuæ cauſa, genero vel nurui ſocerum ſtipulà frà donare conuenit: quia, mortuo ſocero, nuptiæ non ſoluuntur: nec intereſt, an pater filium vel filiam exheredauerit: diuortij f ſpecies, eadem ratione, diuerſa eſt.

1 ¶ Res in dotem æſtimatas g, conſentiente viro, mulier in vſu h habuit: vſu deteriores ſi fiant, damni i compenſatio non admittitur: eaſdem res non poteſt mulier ſibi, quaſi donatas k defendere ex illis verbis, quibus donationes l ei à viro legatæ ſunt: cùm eiuſmodi ſpecies neque donari, neque auferri videtur.

De vſuris dotis quas vir non exegit.

54. *Papinianus* libro 8. Reſponſorum.

Vir vſuras l promiſſæ dotis in ſtipulatum deduxerat, eaſque non petierat: cùm per omne tempus matrimonij, ſumptibus ſuis, vxorem & eius familiam vir exhiberet m, dote prælegata, fiſcò & donationibus verbis fideicommiſſi confirmatis, legato quidem dotis vſuras non contineri videbatur, ſed titulo donationis remiſſas n.

De re empta ex pecunia donata.

55. *Paulus* libro 6. Quæſtionum.

Vxor marito o ſuo pecuniam donauit, maritus ex pecunia ſibi donata aut mobilem, aut ſoli rem comparauit: ſoluendo non eſt, & res exſtant p: quæro, ſi mulier remouet donationem, an vtiliter condictitia experiatur, videtur enim maritus, quamuis ſoluendo non ſit, ex donatione locupletior effectus: cùm pecunia mulieris res comparata exſtet: Reſpondi, Locupletiorem eſſe ex donatione, negari non poteſt. non enim quærimus, quid deducto ære alieno liberum habeat, ſed quid ex re mulieris poſſideat: ſolo enim ſeparatur hic ab eo, cui res donata eſt, quòd ibi res mulieris permanet, & vindicari q directò poteſt: & r erit deterior cauſa viri, ſi ei pecunia, quatenus res valet, non vltra s id tamen, quod donatum eſt, condicatur, quàm ſi dotis iudicio conueniatur: ſed nihil prohibet, etiam in rem vtilem t mulieri in ipſas res accommodare.

Si mortis cauſa donauerint, rem vxori dari iubeat.

56. *Idem* libro 3. Quæſtionum.

Si, quod mihi mortis cauſa donare vellet, ego potè vxori donare vellem: non valet, quod vxori iubeo u dari: quia, illo conualeſcente condictione teneor: mortuo autem nihilominus pauperior ſum: non enim habeo, quod habiturus eſſem.

De eo quod vxori donatum eſt, vt, ſi per eam diuortium fiat, reddatur.

57. *Paulus* libro 7. Reſponſorum.

Ea, quæ à marito ſuo pecuniam ex cauſa donationis acceperat, litteras x ad eum miſit huiuſmodi: *Cùm petenti mihi à te, domine y, cariſſime, admiſeris indulgentia tua viginti ad comparandas quaſdam res meas, quæ ſumma mihi numerata eſt, ſub ea conditione, vt ſi z per me, neiſque vero quid ſteterit, quo minus in eiem vitæ noſtræ quandomodò permanemus, ſpero, inuitro te diſceſſio a domo meo, ad repudium tibi ſine vlla querela miſero, diuertitioque factum per me probabitur: tunc viginti, quæ mihi hac die donationis cauſa ſoluere voluiſti, numeraui reſtituemus me ſine vlla dilatione ſpondeo:* quæro, hanc b ſi eadem Titio marito ſuo repudium miſerit, pecuniam reſtituere debeat? Paulus reſpondit, pecuniam, quam vir vxori donauit, ex ſtipulatione propoſita, ſi conditio eius extitit, peti poſſe: quoniam ex donatione in pecuniam creditam conuerſa a eſt b: quod ſi ſtipulatio commiſſa non probetur c: tunc tantum peti poſſe, quanto locupletior ex ea donatione facta probetur.

a Locatio viliori pretio facta, locatio nulla eſt. Depoſitum tamen minoris æſtimatum, donationis cauſa, depoſitum eſt. Cur tam variè? Locatio ſine mercede certa nunquam contrahitur: depoſitum citra æſtimationem dari poteſt. Cuius differentiæ is effectus naſcitur, vt vxori rem viliori pretio locare maritus non poſſit, ne donare contra leges videatur: depoſitum verò minus æſtimare poſſit, nec tamen videri donare.
b vt & ſi preſſius, vendiderit, l. 5. §. 5. l. 31. §. 3. ¶. eo.
c Locationis & depoſiti elegans differentia.
d vide l. 25. in fin. ff. commun. diuid.
e et l. 35. ¶. de mort. cauſ.
f de quo l. 11. in fi. ¶. ead.
g æſtimatarum rerum dotalium periculum eſt viri. adde l. 7. & 5. ſuprà eodem.
h l. 18. ¶. ead.
i Mulier viens rebus dotalibus æſtimatis, habet inde commodum & non damnum. Ex ſola huiuſmodi patientia viri, donatio rerum non præſumitur. Bald. nec ſiet earum rerum cum dote compenſatio.
k legari poteſt donatio, hoc modo: vxori quæ conſtante matrimonio legaui, ea vxori do lego.
l l. 15. & 1. l. 26. l. 27. l. 22. ſuprà eodem.
m id eſt aleret, vt ¶. de liberis ſtatuend.
n Vſuras dotis ſi maritus non petijt, eas vxori donaſſe videtur. Bart. Quid ſi maritus vſuras dotis petijt, neque eas conſecutus eſt, atque ob id magnum damnum paſſus ſit, an eius heredibus vſuræ debebuntur? Baldus putat maritum moriendo, vſuras videri remiſiſſe: tamen ſi dotem legando, non intelligatur dotis vſuras remiſiſſe, ſed legaſſe, tamen ſi heres & debitoris vna & eadem perſona conſtituatur, v. Cremenſium ſupra l. 5.

r Donatio fieri vxori intelligitur, quoquo modo ea ære alieno ſuo liberetur à marito: ſiue æs illud alienum debuit ex credito, ſiue ex empto.
ſ d. l. 20. in fine.
t Præſumitur ex re mariti quæſiuiſſe vxor, id omne quod conſtante matrimonio adquiſiuit: idque vitandæ turpis quæſtus ſuſpicionis cauſa, vt aduadderet, ſtatim. C. ead. l. ¶ de ſuſpectiſſimo 104. ab initio cauſa.
u an idem in fratre, vt quod is quæſierit bonis ex paternis adquiſiuiſſe cenſeatur? Negat Accurſius. Cur? Ceſſat in fratre ſuſpicio, de qua hic agitur.
x vide quæ ſcripſi ad l. 2. extr. de regul.
y v. l. 6. in fin. C. eodem.

o vel contrà l. 7. §. 5. ¶. ead.
p res ea mulieris efficietur, in ſubſidium ſcilicet marito non exiſtente ſoluendo. Idem eſt in militia, l. 8. C. de rei vind. q v. l. 5. in fin. ſuprà ead.
r non erit, Antonius Faber 5. Coniect. 10. ſ l. 28. §. 3. ¶. ead.
t v. quæ notaui ad l. 54. ſuprà de iure dot. & l. 2. C. de rei vind.
u l. 5. in fi. ſuprà ead. x Epiſtola probatur ſtipulationis forma: & contracta obligatio inter præſentes, l. 1. C. de contrahenda ſtipulatione. Bald. hic.
y moris enim erat vxoribus maritos dominos vocare: Mariti ſunt domini vxorum. z atque huiuſmodi pœnalis ſtipulatio non valet, l. 19. & l. 134. ¶. de verb. oblig. Matrimonij libertas non tollitur metu pœnæ amittendi, neque inuita in matrimonio detinetur, quæ diſcedere non vult, ne lucrum ſeu donationem ſibi factam à marito amittat.
a Ind, videtur conuerti non poſſe, l. 39. ſuprà mandati.
b hinc nota, contractum donationis conuerti in alium contractum, verbi gratia creditum, poſſe, l. 18. ¶. de donat.
c quia nullam culpam in diuortio commiſit.

Universidad Rey Juan Carlos

Si res donata tempore concubinatus, poſt nuptias aliis accepta reddantur. 1. De cibariis. 2. Si filius pecunia matris emerit, & inſtrumenta ſuo nomine confecerit.

58. *Scæuola* libro 2. Reſponſorum.

SI prædia, & mancipia, Seiæ data, effecta ſint eius tempore concubinatus, ac poſtea tempore matrimonij, aliis a acceptis, reddita ſunt: quid iuris eſt? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, negotium potius geſtum videri, quàm donationem interueniſſe.

1 ¶ Item, cùm quæreretur de cibariis & mancipiorum, reſpondit: Tempore quidem concubinatus data cibaria repeti non poſſunt: ſed nec tempore matrimonij, ſi ea mancipia vxoris in communi vſu fuerint.

2 ¶ Filius rebus matris interueniēte ſolutis, pecunia matris, conſentiente ipſa, mancipia & res mercatus, emptionum inſtrumenta ſuo nomine confecit, deceſſit in patris poteſtate: quæſitum eſt, an mater cum marito ſuo experiri, & qua actione vti poſſit? Reſpondit, ſi mater obligatum filium in ea pecunia voluit eſſe, intra annum, quàm filius deceſſit: de peculio cum patre, in cuius e poteſtate fuiſſe proponatur, actionem habere: ſi donauit, repeti poſſe, quanto locupletior ex ea donatione pater factus eſt.

Si vir donatum in dotem acceperit.

59. *Paulus* libro 2. Sententiarum.

SI quis vxori ea conditione donauit, vt, *quod donatum eſt, in dotem acciperet*: defuncto eo, donatio conualeſcit d.

De vitrico, & priuigno. 1. De diuortio.

60. *Hermogenianus* libro 2. Iuris Epitomarum.

VItricus & priuignus inuicem ſibi donare prætextu matrimonij non prohibentur.

1 ¶ Diuortij e cauſa donationes inter virum & vxorem conceſſæ ſunt: *ſæpè* enim euenit, vt propter ſacerdotium f, vel etiam ſterilitatem g.

61. *Gaius* libro vndecimo ad Edictum Prouinciale.

VEl ſenectutem h, aut valetudinem i, aut militiam, ſatis commodè retineri matrimonium non poſſit.

62. *Hermogenianus* libro ſecundo Iuris Epitomarum.

ET ideo bona gratia k matrimonium diſſoluitur.

1 ¶ Diuortio facto, nec inſtaurato matrimonio, non confirmabitur inter virum & vxorem facta donatio l. Nec inter patronum & libertam, ſi ab eo inuito diuertere non licet, facta donatio ſeparatur, cùm inter hos diuortium intercedat: perinde enim id quod donatum eſt, habetur, diuortio intercedente, ac ſi donatum non fuiſſet.

De tigno iuncto.

63. *Paulus* libro 7. ad Neratium.

DE eo quod vxoris in ædificium viri ita coniunctum eſt, vt detractum m, alicuius vſus eſſe poſſit, dicendum eſt agi poſſe, quia nulla actio eſt ex lege duodecim tabularum: quamuis decemuiros, non ſit credibile de his ſenſiſſe, quorum voluntate res eorum in alienum ædificium coniuncta eſſent. *Paulus notat*: Sed in hoc ſolum agi poteſt, vt ſolaꝗ vindicatio, ſoluta re, competat mulieri, non in duplum ex lege duodecim tabularum: neque enim furtiuum eſt, quod ſciente domino incluſum eſt.

De diuortio.

64. *Iauolenus* libro 6. ex Poſterioribus Labeonis.

VIr mulieri, diuortio facto, quædam idcirco dederat, vt ad ſe reuerteretur. mulier reuerſa erat, deinde diuortium fecerat. Labeo, Trebatius inter Terentiam & Decenatem † reſpondit, ſi verum o diuortium fuiſſet, ratam eſſe donationem: ſi ſimulatum, contra. Sed verum eſt, quod Proculus & Cæcilius putant, tunc verum eſſe diuortium, & valere donationem diuortij cauſa factam, ſi aliæ nuptiæ inſecutæ ſunt, aut tam longo tempore vidua fuiſſet, vt dubium non foret, alterum eſſe matrimonium: aliàs nec donationem vllius eſſe momenti futuram.

De nupta nondum viri poteſtate.

65. *Labeo* libro ſexto Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

QVod vir ei, quæ nondum e viripotens nupſerit, donauerit, ratum futurum exiſtimo.

De donatione deductione, & tabularum dotis conſignatione. 1. Si in hortos ante diem tertium, quàm nuptiæ ibi fierent, deducta dixerit donatio.

66. *Scæuola* libro 9. Digeſtorum.

SEia Sempronio, cùm certa die nuptura eſſet, antequam domum deduceretur: tabulæque p dotis ſignarentur q, donauit tot aureos: quæro, an ea donatio rata ſit: non † attinuiſſe tempus, an antequam domum deduceretur, donatio facta eſſet, aut tabularum conſignatarum, quæ plerumque & poſt contractum matrimonium fierent, in quærendo exprimi: itaque niſi ante matrimonium contractum, quod conſenſu intelligitur, donatio facta eſſet, non valere.

1 ¶ Virgini in hortos a deductæ, ante diem tertium b, quàm ibi nuptiæ fierent, cùm in ſeparata diæta c ab eo d eſſet, die e nuptiarum, priùs quàm ad eum tranſiret, & priùs quàm aqua f & igni acciperetur, g id eſt, nuptiæ celebrentur h, i obtulit k decem aureos dono: quæſitum eſt, poſt nuptias contractas diuortio facto, an ſumma donata repeti poſſit? Reſpondit, id l, quod ante nuptias donatum proponeretur, non poſſe de dote deduci.

De re empta ex nummis donatis & donatori donata.

67. *Labeo* libro 2. Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI vxor m nummis à viro, aut ab eo, qui in eius poteſtate eſſet, ſibi donatis, ſeruum emerit n, deinde, cùm eius factus fuerit, eum ipſum donationis cauſa viro tradiderit, rata erit traditio: quamuis ea mente facta fuerit, qua cæteræ donationes: neque vlla actio eius nomine dari poteſt.

DE DIVORTIIS ET REPVDIIS. o

TIT. II.

Quibus modis matrimonium ſoluitur.

Paulus libro 35. ad Edictum.

---

a facit l. 56. §. eod. inter virum & vxorem poteſt fieri contractus permutationis dummodo non ſit cauſa donationis. *Bald.*
b l. 51. in fin. §. eod.
c v. l. 19. §. eod.
d morte l. 2. C. de don. caus.
e l. 11. l. 31. §. 10. l. 35. l. 53. §. eod. & ſup. 7. in princ.
f Sacerdotij cauſa fiebat interdum diuortium. Quidam enim ſacerdotes qui vxorem habere non poterant, cogebantur eſſe cœlibes, l. 56. C. de epiſcopis. Nouel. 22. c. 5. Nou. 117. cap. 11. Nou. 123. c. 29.
g vt Spurio Caruilio, & Cornelio Sulla, & aliis accidit. *Valerius lib.* 2. c. 1. 4. *Gell.* 3. & 17. c. vlt. adde Nonium c. 3. Seneca 2. *Controuerſ.* 6. vxorē ſterilitatis nomine dimiſit intraquinquēniū non parientem.
h id abrogatum, *Nou.* 117. c. 12 in fi.
i l. 10. C. de repud. *Nou.* 22. c. 6. *Nou.* 117. c. 13. Mutilatione enormi aut infirmitate ſumma, puta paralyſi non diſſoluitur hodie matrimonium. c. 1. 2. de coniug. lepros. 27. q. 2. c. dominus, c. Nicolaus. q. 7. c. qui matrimonium: c. quemadmodum 25. extra de iureiur.
k hoc abrogatum *Nou.* 117. c. 10. reductum verò *Nou.* 140.
l Donatio nec inter patronum & clientem. Si ab eo, *Bar.* donatio, ſed nec inter patronum & libertam (& ſi ab eo inuito diuertere non licet) facta donatio non ſeparatur. *Bal.*
m adde l. 45. §. eo.
† Mecœnatem recte; cuius vxor Terentia. hic, & *Suet.* in *Augusto*. Terentilla per iocum ab Antonio dicta, *Sueto.* Terentiana Dioni & Senecæ lib. de prouid.
n vt ſi diu diuertit l. 52. §. 13. §. eo.
o l. 32. §. 27. §. eod.
p De dotalibus tabulis, v. quæ ſcripſi ad l. 29. §. de pactis dotalib.
q Tabulæ dotales ſignari ſolitæ, & quidem plerumque poſt contractum matrimoniū, vt hic Iuuenalis *Satyr.* 2. ſignatæ tabulæ, dictum feliciter ingens Cœna ſedet: gremio iacuit noua nupta mariti. Apuleius *Apologetico*. Habeo denunciare tabulas nuptiales inter me ac Pudentillam non in oppido ſint ſed in villa ſuburbana conſignatæ.

† Locus hic cum nuptiis: ſententia tamen hæc eſt: donationem non valere niſi facta ſit ante matrimonium, nec ad rem pertinere quæri, an donatio facta ſit mulieri, antequam in domum deduceretur, & conſignarentur tabulæ nuptiales. Hoc ſolum quærendum eſſe, virum facta ſit donatio ante vel poſt ritum nuptiarum interpoſitum.
a Cur in hortos deducatur virgo nuptura: An quod ſolebant nuptiæ celebrabantur & Veneri, quæ nuptiis præfecta: teſte Homero in Iliade; Pauſania in Argolicis; Luciano in Charidemo; eadem putabatur eſſe hortorum dea, *Varro* 5. de lingua, & l. de re ruſtica. Vide & Mænius apud *Feſtum*, Venerem pro oleribus, vt Cererem pro pane, Neptunum pro piſcibus vſurpauit. Cum & Athenienſes quoque Veneris ſimulachrum ponerent in κήποις, teſte Pauſania in *Atticis*: Luciano in *Imaginibus* & in *Ἐρωτικοῖς*. & *Plin.* 5. quod & forte fiebat ad vim generandi innuendam: ſicut & eadem dicitur è mari nata, teſte Phurnuto. An potius virgines nupturæ in hortos deducebantur olim dicemus, quod veteres in hortis habitationes habuerint: vt colligi poteſt ex l. 5. §. 2. §. de tritic. vin. *Tacit.* 6. *Sueton.* in *Claudio* 5. *Apuleio* in *Miſcellan.* vnde legimus, penum in hortis conditam. l. 4. §. 5. l. de pen. atque diuerſorium eſſe, qui in hortis ſit, l. 3. §. de prouincia... Cæterum quæ in hortis erant ædificia, caſapuaria erant, & amœnitatis gratia extructa: cuiuſmodi & habitationes, diætas quoque appellabant. l. hoc eodem, l. 41. § 1. §. de leg. 3. de quo dixi ad legem 43. §. 1. §. de legat. 1. Iuuenalis *Satyra* 10. *Lecta ſuccedit* hanc interpretationem confirmat omnino: Cui nubere Cæſaris vxor Deſtinat, optimus hic & formoſiſſimus idem Gentis patriciæ rapitur miſer extinguendus Meſſalinæ oculis: dudum ſedet illa parato Flammeolo, Tyriuſque palam Genialis in hortis Sternitur, & ritu decies centena dabuntur Antiquo. Idem *Satyra* 6. *verſ.* 48. Nam ſi conſtituit, ſolitoque decentius optat Ornari, & properat, iamque expectatur in hortis. His adiunxerim, ſolis hortos apud veteres, omnes villas dictas fuiſſe. Et hæc de hortis, adde Scaligerum 3. ſuſpect. 1. Ferrandum 1. Explicat. 2.
b Tres illi dies qui fuerint: & quæ iis agi ſolita, dixi ad tit. C. de ſponſalib.
c Diæta, habitatio ſeparata in hortis, de qua dixi paulò antè. d marito.
e l. 27. §. eod. l. 4. l. 5. l. 6. §. de ritu nupt. f Aqua & igni acciperetur. M. Varro 4. de lingua. Cauſa naſcendi duplex, ignis & aqua ideo ea in nuptiis in limine adhibentur. Mas ignis, quòd ibi ſemen: aqua fœmina, quòd fœtus ab eius humore. Scribit idem ait lib. 11. de vita populi Romani, item apud Struthen, quòd igni & aqua vxores accipiebat: ſic Nonius, ſequere me poſtea, volo facias igni & aqua, volo hanc accipere. Ioſephus Scaliger in 4. Varronis de lingua hunc locum ita illuſtrat: Cùm à noua ſponſa, inquit, ignis in face afferretur è foco eius ſumptus, & è fonte allata afferret etiam puer ingenuus afferret eodem nouo marito, cum ſua è foco in titione ex felici arbore & in aquali aqua allata eſſet. Hinc, inquit Scaliger, apparet ſcherui genus in quo torris ardens demergebatur in aquale: quod Græci vocant χέρνιβα, idque plurimi erat apud veteres vſus, cum illi eo ſacrare vitam humanam crederent: adeo vt quem vita priuari vellent ei his duobus interdicerent: eumque vocabant exterrem tanquam torris illius & χέρνιβος exſortem: ſic apud Heſychium ἀχέρνιβα, ad verbum, exterris: huc pertinet illud Ouid. Quos faciunt iuſtos ignis & vnda viros. Idem *ſive quæris Faſtorum*: Omnia purgat edax ignis, vitiúmque metalli Excoquit: Idcirco cum duce purgat oues. An quia cunctarum contraria ſemina rerum Sunt duo diſcordes ignis & vnda dei, Iunxerunt elementa patres, aptúmque putarunt, Ignibus & ſparſa tangere corpus aqua? An quod in his vitæ cauſa eſt, hæc perdidit exul, His noua fit coniux: hæc duo magna putant? vel vt Valerij Flacci & Ignem Pollux, vndámque iugalem Prætulit: *Cuiac.* 3. *obſ.* 2. in fin. Plutarchus in *Problematis Romanis*. 1. & ſtrumque elementum à coniugatis ſumi ſolitum, vt, vel oſtenderent ſe paratos ad omnia infortunia ſimul ferenda, etiamſi ad aquam & ignem redacti eſſent. Ea elementa Laktant. 2. *Inſtit.* 10. vocat ſacramenti genus, quo nuptiæ fœdere ſanciebantur, *Feſtus* in *Aqua*. Aqua & igni interdici ſolet damnatis, quod accipiebat noua nupta, videlicet: quia hæ duæ res humanā vitam maximè continent. idem in *Facem*: Facem in nuptiis in honorem Cereris præferebant, aquaque ſpargebatur noua nupta, ſiue vt caſta, puráque ad virum veniret, ſiue vt ignem atque aquam cum viro communicaret: adde eundem in *Patrimi* & in *Rapi*. & Halicarnaſſeus 2. κοινωνοὺς πυρὸς & ὕδατος, vbi interpres legit πυρὸς, panem: quo & more, aqua & ignis, vtum Alexandrum in nuptiis Berenices refert Curtius 8.
g Ritus nuptiarum inter cætera, aqua & igni accipi. h al. celebrarentur.
i Vir. k Poſſe, non id quod. *Neuem.* 4. *obſ.* 25.
l Donatio inter coniuges, etiam poſt deductionem in domum, ſed ante nuptias ſoluta, & malè: niſi dicas valere poſt deductionem in ſui domum mariti, nondum celebrato nuptiarum ritu.
m Donare marito vxor poteſt ſeruum, quem ipſa emerit pecunia ſibi ab eodem marito donata.
n l. 7. §. 3. ſupra eodem.
o 5. C. 17. Nou. 117. c. 7. & ſequentibus 4. Harm. 12. diuortium dicitur inter coniuges tantum: repudium, & ſponſos etiam inter ſponſos. *Cuiac.* ... l. 101. §. 1. de verb. ſign. illud maritorum, hoc ſponſorum renunciatio eſt. *Celerius* C. eod. Primum diuortium Romæ accidit, anno vrbis 523. vide 4. *Gell.* 30. & 17. c. vlt. 1. Tertull. *Apologetico*. Tanta fuit priſcis temporibus maritorum concordia. ſtr. 3. Tertull. *Apologetico*. Ad Domitianum primum diuortium permiſiſſe author eſt Plutarch. in *Probl. Rom.* de formulis repudij vide l. 2. §. 1. §. eod.

Dirimitur

Universidad Rey Juan Carlos

a Iuſto de diuortio caſu accidente v. Nou. 117.
b Nouell. 22. c. 20. hoc tantummodo ſolius Flaminis matrimonium dirimebatur, autoribus Feſto & Gellio c. 15.
c Matrimonium olim dirimebatur captiuitate, vt & alia quauis ſeruitute, l. ſi ab hoſtibus, 10. ſup. ſi quis, 56. ſ. ſoluto matrimonio. l. 12. §. 5. ſ. de captiuis. v. Nou. 22. c. 7. Nou. 117. c. 12. v. Nou. Leonis 33.
d Nou. 22. c. 9.
e Alterutrius eorum. Hal.
f l. 191. ſ. de verb. ſig.
g Fit ergo his ſolennibus verbis diuortium, quaſi actus legitimus. Addi poſſunt & haec Titinij. Aliquis veſtrum nunciet Geminae; vt res ſuas procuret, ædibus faceſſat, & Apuleius, Tu conſeſtim toro meo diuorte, tibique res tuas habeto. Cuiac. hic. & in ſatyrico Petronij. Quia fidem ſceleſte violaſti, & commune amicitiam, res tuas ocyus tolle, & alium locum, quem polluas, quaere. Cuiac. c. eo. Martial. 4. Epigram. Deleris, atque iubet res ſibi habere ſuas. Mittitur etiam per maritum & per libellum, l. 6. C. eo. & notaris certa erat formula, a qua qui recedebat, repudiando nihil agebat. Porro mulieri in ipſo repudio claues adimebantur, vel ab ea deponebantur. Cicero Philippica 2. illa ſuas res ſibi habere iuſſit, claues ademit, foraſque exegit: quem ſecutus Ambroſ. epiſt. 66. Mulier offenſa claues miſit domum: reuertit. Cuiac. ad Nou. 22. vt e contrario claues dabantur, vt ſignificaretur rerum domeſticarum curam illi tradi, vt Feſtus ait.

DIRIMITVR matrimonium diuortio a, morte b, captiuitate c, vel alia d contingente ſeruitute vtrius e eorum.

Etymologia diuortij. 1. Verba diuortij. 2. Vel repudij. 3. De praeſentia vel abſentia eius cui renunciatur.

2. *Gaius* libro 11. ad Edictum prouinciale.

DIuortium autem vel a diuerſitate mentium dictum eſt, vel quia in diuerſas f partes eunt, qui diſtrahunt matrimonium.

1 ¶ In repudiis autem, id eſt, renunciatione, comprobata ſunt haec verba: *Tuas res tibi habeto*, item haec, *Tuas res tibi agito* g.

2 ¶ In ſponſalibus quoque diſcutiendis h placuit renunciationem i interuenire oportere. In qua re haec verba probata ſunt: *Conditione k tua non vtor.*

3 ¶ Siue autem ipſi praeſenti renuncietur, ſiue abſenti per eum, qui in poteſtate eius ſit, cuiuſve is, cuive in poteſtate ſit, nihil intereſt.

Quod ſit verum diuortium.

3. *Paulus* libro 35. ad Edictum.

DIuortium non eſt verum m, niſi quod animo n perpetuam o conſtituendi diſſentionem p fit.

¶ Ita quidquid in calore q iracundiae vel fit, vel dicitur, non prius ratum eſt, quam ſi r perſeuerantia apparuit iudicium animi fuiſſe: ideoque per calorem miſſo repudio, ſi breui v reuerſa vxor eſt, nec diuortiſſe videtur.

De furioſa.

4. *Vlpianus* libro 26. ad Sabinum.

IVlianus libro octauodecimo digeſtorum quaerit, an furioſa repudium mittere, vel repudiari poſſit. & ſcribit, furioſam repudiari poſſe, quia ignorantis ſ loco habetur t: repudiare autem non poſſe, neque ipſam propter dementiam, neque curatorem eius, patrem v tamen ſ eius ſ nuntium mittere poſſe: quod non tractaret de repudio, niſi x conſtaret retineri y matrimonium: quae ſententia mihi videtur vera.

Si filia in fraudem patris diuertat.

5. *Idem* lib. 34. ad Edictum.

SI filia emancipata z idcirco diuertat a, vt maritum lucro dotis afficiat, patrem b fraudet, qui profectitiam dotem potuit petere, ſi conſtante matrimonio deceſſiſſet, (&) ideo patri ſuccurrendum eſt, ne dotem perdat: non enim minus patri, quam marito, ſuccurrere praetorem oportet: danda igitur eſt ei dotis exactio, atque ſi conſtante matrimonio deceſſiſſet filia.

De captiuitate.

6. *Iulianus* libro 62. Digeſtorum.

VXores c eorum, qui in hoſtium poteſtate peruenerunt, poſſunt videri nuptarum locum retinere, eo ſolo, quod alij temere d nubere non poſſunt. Et generaliter e definiendum eſt, donec f certum eſt maritum viuere in captiuitate conſtitutum, nullam habere licentiam vxores eorum migrare ad aliud matrimonium: niſi mallent ipſae mulieres cauſam repudij praeſtare. Sin autem in incerto eſt, an viuus apud hoſtes teneatur, vel morte praeuentus ſ tum, ſi quinquennium a tempore captiuitatis exceſſerit, licentiam habet mulier ad alias migrare nuptias: ita tamen, vt bona gratia diſſolutum videatur priſtinum matrimonium, & vnuſquiſque ſuum ius habeat imminutum: eodem iure & in marito in ciuitate degente, & vxore captiua obſeruando.

De poenitentia.

7. *Papinianus* libro 2. de Adulteriis.

SI poenituit z eum, qui libellum tradendum diuortij dedit, iſque per ignorantiam mariti voluntatis oblatus eſt: durare matrimonium dicendum: niſi, poenitentia cognita, is, qui accepit, ipſe voluit matrimonium diſſoluere: tunc enim per eum, qui accepit, ſoluitur matrimonium.

De eo qui alienam vxorem duxit, deinde repudium miſit.

8. *Idem* libro 2. de Adulteriis.

DIuus Hadrianus eum, qui alienam a vxorem ex itinere domum ſuam duxiſſet, & inde marito eius repudium miſiſſet, in triennium relegauit.

De teſtibus diuortij.

9. *Paulus* libro 2. de Adulteriis.

NVllum diuortium ratum eſt, niſi b ſeptem c ciuibus Romanis puberibus d adhibitis e, praeter libertum f eius qui diuortium faciet g.

¶ Libertum accipiemus etiam eum, qui a patre, auo, proauo h, & caeteris ſurſum i verſum manumiſſus ſit.

De liberta.

10. *Modeſtinus* libro 1. Regularum.

PAtrono inuito k liberta, quam in matrimonio habuit, ab eo diſcedere non poteſt: niſi ex cauſa fideicommiſſi l manumiſſa ſit: tunc enim poteſt, licet eius ſit liberta.

11. *Vlpianus* libro 3. ad legem Iuliam & Papiam.

QVod ait lex m, *diuortij faciendi poteſtas liberta, quae nupta eſt patrono, ne n eſto*, non infectum videtur effeciſſe diuortium, quod iure ciuili diſſoluere ſolet matrimonium. quare ſ conſtare t matrimonium dicere non poſſumus, cum ſit ſeparatum. denique ſcribit Iulianus de dote hanc actionem non habere. Merito igitur quamdiu patronus eius eam vxorem ſuam eſſe vult, cum nullo alio connubium ei eſt. nam, quia intellexit legiſlator, facto libertae quaſi diremptum matrimonium, detraxit ei o cum alio connubium. quare cuicunque nupſerit, pro non nupta habebitur. Iulianus quidem amplius putat, nec in concubinatu eam alterius patroni p eſſe poſſe q.

1 ¶ Ait lex *quamdiu r patronus eam vxorem eſſe volet.* Et velle debet vxorem eſſe, & patronus durare. Si igitur aut patronus eſſe, aut velle deſierit, finita eſt legis auctoritas.

2 ¶ Illud rectiſſime placuit, qualiquali voluntate intelligi poſſit patronus animum habere deſiiſſe quaſi in vxorem, finiri legis huius beneficium.

¶ Proinde cum patronus rerum amotarum cum liberta, quae ab inuito eo diuorterat, vellet experiri, Imperator noſter cum Diuo patre ſuo reſcripſit, intelligi ſ eum hoc ipſo nolle nuptam ſibi, qui eam actionem, vel aliam importet, quae non ſolet t niſi ex diuortio oriri. Quare ſi accuſare eam adulterij coeperit, vel alio crimine poſtulare, quod vxori nemo obiicit, magis eſt, vt diremptum ſit matrimonium: etenim meminiſſe oportet, ideo adimi cum alio connubium, quia patronus ſibi nuptam cupit.

¶ Vbicunque igitur vel tenuis intellectus videri poteſt nolentis nuptam, dicendum eſt, iam incipere libertae cum alio eſſe connubium: proinde ſi patronus ſibi deſponderit aliam, vel deſtinauerit, vel matrimonium alterius appetierit, credendus eſt nolle hanc nuptam: & ſi concubinam u ſibi adhibuerit, idem erit probandum x.

a De his qui alienas vxores detinent, v. l. 2. ſ. de liber. exhib. l. 12. C. de nupt.
b Teſtes in diuortiis requirit lex, quo pudore afficiat aliquo diuertentes ipſos, v. Briſſonium libro ſingulari de adulteriis.
c Haec enim erat legitima obſeruatio, de qua loquitur, l. 35. ſ. de donationib. inter virum, l. vn. in fi. C. de repud. de vir. l. pen. ſ. de adulteriis.
d al. puberibus teſtibus. Ita puberes admittebantur teſtes in iis omnibus quae gerebantur per aes & libram, Inſt. de teſtamentis.
e Adhiberi teſtes idem quod rogari. vt §. vlt. Inſt. de teſt. vide quae de rogatis teſtib. dixi ad Nou. 90. c. 1.
f Qui libellum diuortij ſcribebat ſcil. de quo poeta. Collige ſarcinulas, dicet libertus, & exi. & merito, vt teſtis hic non admittitur, cum ſit ſequeſter, & internuncius diuortij: quod in executore litis & patrono eadem ratione obſeruatur, l. vlt. ſ. de teſtibus. Cuiacius 8. obſeru. 26. ideoque non male Accurſius putat praeter ſeptem teſtium praeſentiam liberti praeſentiam requiri. neque aſſentior Briſſonio libro ſingulari de adulteriis. Accurſium reprehendenti, quaſi legis haec ſententia videatur, vt a ſeptem teſtium numero libertum diuertentis repelli velit, quaſi non idoneum in hac cauſa futurum teſtem.
g Hinc conſtat, per libertum ſoliſolitum fuiſſe libellum repudij. Per libertum etiam patroni libellos principi dabant. l. 57. ſ. de ritu. l. 16. ſ. de iurediction. heredes recitabant teſtamenta. Suetonius in Tiberio c. 23. Augusti teſtamentum recitatum per libertum. Dion. 56. rei quoque defenſionem per libertum mittebant & accuſabant. Taris. 3. v. Cuia. 8. obſer. 26.

SOLVTO z MATRIMONIO DOS quemadmodum petatur.

TIT. z III.

h diſcutiuntur ſponſalia, quae ſoluuntur. i l. 1. C. de ſponſal. lib. l. 140. ſ. de ver. ſign. k Conditio hic pro conuentione ſponſalitia ſumitur Feſtus in Conuenta. l l. 10. ſup. de ſponſalib. m Verum niſi diuortium ſit, diuortium non eſt. n Animo diſtinguitur repudium a repudio per calorem miſſo. o Perpetuam diſſenſionem conſtituendi animo, diuortium fit. p diuiſionem. Hal. q l. 48. ſ. de reg. iur. r l. 7. l. 33. ſup. de ritu. l. 48. Nou. 134. c. 11. ſ Ignorantis loco habetur furioſus. t ſenſum non habet. l. 2. §. 7. ſ. ſoluto. Prioratio praeſupponit habitum. dixi l. 25. §. 9. ſup. de adilit. u l. 5. C. eo. Nou. 22. c. 19. in fi. l. 22. §. 9. ſ. ſoluto. x Diuortium qui facit, tractat matrimonium ſoluere: enim vbi vinculum nullum eſt, ſeparatio eſt: nec priuatio dari poteſt ſine habitu. l. ſi mihi & tibi. §. in legatis ſ. de leg. 1. l. decem. 116. ſ. de ver. oblig. y niſi conſtaret cum furioſa retineri matrimonium. Hal. l. 8. ſup. de his qui ſunt ſui. l. 16. ſup. de ritu l. 22. §. 7. ſ. ſoluto. z l. 5. C. eo.
a diuertat. Hal. b l. 71. ſup. de euictionib. Dotem delicto filiae pater non admittit. Ita factum tertij ei nocere non debet. c Cuiacius Nou. 22. & in vnis Iuſtinianeum, ſtylo huius legis doctus putat, hanc legem Triboniani eſſe, non Iuliani: hoc eſt, a Triboniano interpolatam. d v. l. 41. ſ. de fideiuſſoribus. e Definitio eſt Nou. 22. c. 7. quam iisdem teſtatus Iuſtinianus ſe ſumpſiſſe ex anteriorum quorundam Imperatorum conſtitutione.
f Nouell. 22. cap. 7. g l. 3. ſ. eodem.

h Diuortium facienti.
i al. ſurſum verſus.
k l. vn. in fi. C. vnde vir & vxor.
l l. 10. ſup. de ritu m Iulia de maritandis ordinibus. l. vn. ſ. vnde vir & vxor.
n l. 10. §. eo l. 50. ſup. de ritu. o l. 3. C. de inceſtis Nou. 12. c. 17.
p alterius quam patroni. Hal. q Imo, in alterius concubinatu eſſe poteſt. l. 1. ſ. de concubinis r l. 51. ſup. de ritu. ſ non refert expreſſe quid dicatur an rebus ipſis, vel factis. l. 32. §. 1. ſup. de legib. t vel aliam incipere, quae non ſolet. niſi, Hal. u Concubinam vxori adiungens maritus, animum habendae vxoris omittit, v. quae notaui ad l. 121. §. 1. ſ. de ver. oblig.
x dicendum. Haloander, quia conſtante matrimonio eam habere non licet. l. 1. C. de Concub.
y §. C. 18. Nou. Leonis 110. 4. Nou. 9. adde Nou. Iuſtin. 91. 97. 98. 109.
b Hic in editione Accurſiana incipit Infortiatum quod vocant, cuius vocis originem Accurſius (nempe in re tam occulta) repetit a Chaldaeis. Alciatus 1. diſpunct. hanc vocem a Barbaro aliquo inuentam refert. Ferrandus 1. Explicationum 23 putat a voce Graeca φορτίον dici, quae onus ſignificat: hoc autem volumine matrimoniorum, tutelarumque & teſtamentorum materias explicari, quae onera ſumma ferendum continent. ſed nos quoque pariter ignoramus. Quid enim ſi literis Latinis ſemidoctus aliquis huic volumini hemiſtichium illud Heſiodi adſcripſerat, φορτίον δ' ἐν νηυσὶ βάλεσθαι, & exeſis vocibus prioribus manſeriat tres poſtremae, vt ex iis Infortiatum fabricaret. ſed iam ceſſo in re nihili operam ſumere, niſi dicas hunc terminum, inter digeſtum vetus & digeſtum nouum

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible] dotis.

Pomponius libro 15. ad Sabinum.

Dotium a cauſa ſemper b & c ubique præcipua d eſt. Nam & publicè e intereſt, dotes mulieribus conſervari: cùm dotatas eſſe fœminas ad f ſobolem g procreandam, replendámque liberis civitatem h, maximè ſit neceſſarium. i.

Cui dos à marito præſtetur, vel reddi debeat. 1. Conſenſus filiæ quomodo accipitur.

2. *Ulpianus* libro 35. ad Sabinum.

Soluto matrimonio k, ſolui mulieri dos debet. nec cogitur l maritus alij eam ab initio ſtipulanti promittere: niſi hoc ei nihil nocet l. Nam ſi incommodum aliquod maritus ſuſpectum habet m, non debere eum cogi alij, quàm uxori, promittere, dicendum eſt, hæc ſi ſui iuris mulier eſt.

1 ¶. Quòd ſi in patris poteſtate eſt, & n dos ab eo profecta ſit, ipſius, & filiæ dos eſt. denique pater non aliter, quàm o ex voluntate filiæ petere dotem, nec per ſe, nec per procuratorem poteſt. Sic ergo & promittendum Sabinus ait. ei ergo promittendum erit, cui uterque iuſſerit: cæterum ſi pater ſolus iuſſit, dotis actio filiæ non erit adempta, quandoque ſui iuris filia fuerit facta: item ſi voluntate ſolius filiæ promittatur, remanebit dotis actio integra patri.

¶. Sed utrùm ut p & q agat ſolus, an q & r ut, adiuncta quoque filiæ perſona, experiri poſſit? Et puto, nec eam actionem amiſſam p, quam adiuncta filiæ perſona poteſt habere, quòd ſi ſui iuris fuerit facta filia, nocebit ei iſta ſtipulatio.

3 ¶. Voluntatem autem filiæ, cùm pater agit de dote, utrum ſic accipimus, ut conſentiat, an q verò, ne contradicat filia? Et eſt ab Imperatore Antonino reſcriptum, filiam, niſi r evidenter contradicat, videri ſ conſentire patri. Et Iulianus libro quadrageſimo octavo Digeſtorum ſcripſit, quaſi t ex voluntate filiæ videri u experiri patrem, ſi furioſam filiam habeat. Nam ubi x non poteſt per dementiam contradicere, conſentire quis eam meritò credet. Sed y ſi abſens filia ſit, dicendum erit, non ex voluntate eius id factum, cavendúmque, ratam z rem filiam habituram, à patre: ubi. n. ſacor, ſcire a eam exigimus, ut videatur non contradicere.

De traditione & ſolutione dotis profectitiæ.

3. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

Non ſolùm autem in exigenda b, ſed etiam in ſolvenda c dote, quæ communis eſt patris & filiæ, utriuſque a voluntas exquiritur, nec alter alterius deteriorem conditionem facere poteſt. Sed ſi pecunia ad patrem pervenit, quam filia accepit b, actio de dote utriuſque tollitur.

De dote à patre exacta, & ſecundo viro data.

4. *Pomponius* libro 15. ad Sabinum.

Si pater ſine conſenſu filiæ dotem à viro exegiſſet, & eandem alij viro, eius filiæ nomine dediſſet c: & d mortuo patre, filia cum priore viro ageret, doli mali exceptione repellitur d.

De computatione annorum, & diviſione fructuum.

5. *Ulpianus* libro 30. ad Sabinum.

De diviſione anni eius e, quo divortium factum eſt, quæritur f, ex die matrimonij, an ex die traditi f mariti g fundi maritus ſibi computet tempus? Et utique in fructibus à viro retinendis, neque dies g dotis conſtitutæ, neque nuptiarum obſervabitur: ſed quo primùm dotale prædium conſtitutum eſt, id eſt, tradita h poſſeſſione i.

6. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

Si ante k nuptias fundus traditus eſt, ex die nuptiarum ad eundem diem ſequentis anni computandus annus eſt. Idem in cæteris annis ſervatur, donec divortium fiat. Nam ſi ante nuptias traditus ſit, & fructus inde percepti, hi reſtituendi ſunt, quandoque divortio facto, quaſi dotis facti.

De impenſis à muliere vel à marito factis. 1. De diviſione fructuum ultimi anni. 4. De fructibus à muliere perceptis antequam nuberet. 5. De donationibus de rebus annuis. 6. Cuius temporis fructus dividantur. 9. De fructibus [illegible]. 10. De operis ſervorum. 11. De penſionibus prædiorum urbanorum. De arboribus, de theſauro. 13. De lapidicinis. 14. De ſalinis. 15. De cautione vel reſtitutione fructuum & de cautione. 16. De impenſis à marito factis.

7. *Ulpianus* libro 31. ad Sabinum.

Fructus l eos eſſe conſtat, qui deducta impenſa ſupererunt, quod Scævola & ad maritum, & ad mulieris impenſas refert. Nam ſi mulier præſtè vindemias doti dedit, mox, ſublatis à marito vindemijs, divortit, non putat eiundecim dumtaxat menſium fructus reſtituendos & impenſas, quæ antequam portiones fructuum fiant, deducendæ ſunt.

¶. Igitur, ſi & maritus aliquid impendit in eundem annum, utriuſque impenſæ concurrent: ita & ſi impenſarum à muliere factarum ratio habetur, cum pluribus annis in matrimonio fuit, neceſſe eſt primi anni computari temporis n, quod ſit ante datum prædium.

1 ¶. Papinianus o l autem l libro undecimo quæſtionum.

Divortio facto fructus dividi ait, non p ex die locationis, ſed habita q ratione præcedentis temporis quo mulier in matrimonio fuit. Neque enim ſi vindemiæ r tempore fundus in dotem datus ſit, eúmque vir ex Calendis Novembribus primis fruendum locaverit menſis Ianuarij ſuprema die facto divortio, retinere virum & vindemiæ fructus, & eius anni, quo divortium factum eſt, quartam partem mercedis, æquum eſt: alioquin ſi, coacta vindemia, altera die divortium intercedat, fructus integros retinebit. Itaque ſi fine menſis Ianuarij divortium fiat, & quatuor menſibus matrimonium ſteterit, vindemiæ fructus & ſ quarta portio mercedis inſtantis anni confundi t debebunt, ut ex ea pecunia, tertia portio viro relinquatur.

2 ¶. E u contrario quoque idem obſervandum eſt. Nam ſi mulier, percepta vindemia, ſtatim fundum viro in dotem dederit, & vir ex Kalendis Martiis eundem locaverit, & Kalendis Aprilibus primis divortium fuerit ſecutum: non ſolùm partem duodecimam mercedis, ſed pro modo temporis omnium menſium, quo

(cuius initium Severo à titulo ad eam rem aptiſſimo, de operis novi nunciatione) concluſum, inſeratum, quaſi in cuſtodia & carcere vel vinculis inter duos poſitum, denunciatorum ab interpretibus fuiſſe, & hunc inſertiani tomum, deſectum non ſine ratione, initio eius ſumpto videlicet à titulo *ſoluto matrimonio*.

a al. Dotis.

b in dubijs etiam, v. l. 70. *ſupra de iure dotium*.

c eſt igitur [illegible].

d De dotis privilegijs, v. *C. de privileg. dot. l. 7. in ſi.*

e l. 2. *ſupra de iure dotium, & potiſſimum, l. 71. 3. de eviction.* Porrò hic quidam legunt *Reipublicæ*.

f Dotis privilegium non ceſſabit in muliere, anu, vel ſterili nubente? Non ſanè: licet enim deſinat in huiuſmodi mulieribus prolis & ſobolis favor, non tamen deficit matrimonij honor. *Ulrad. Andreas, Piſanus apud Albericum hic.*

g *l. 7. ſ. 3. l. de bon. damnat. Ariſt. 2. pol. cic. 7. Plutarc. in Lycurgo, & in Lycurgo*, & *Caſtellus ad Hyperi*gamnu, nihil poteſt ſine te, Venus, fama quod bona comprobet. h Commodi capere, & poteſt. Te volente, hinc reipublicæ naſci dicimus, *l. 1. ſ. 15. l. de ventre inſpiciendo*. & conditio viduitatem indicens, reip. utilitati repugnat, *l. 64. de ſ. [illegible] & demonſt.* Civitatem non mœnia, ſed homines efficiunt, ut Themiſtocles ait apud *Iuſtin.* 2. & Nicias apud Thucydidem 7. h quemcumque, non tantum Romanum. i l. vide Accurſio. Non indotatæ erant uxores apud Lacedæmonios, teſte Æliano 6. ex inſtituto Lycurgi. *Iuſt. lib. 3.* idem Solon præcepit, Phalaris *apud Ariſt. Polit. c. 5.* à divitibus dotem dari: à pauperibus capi voluit. Babylonij deformes tantùm dotabant, *teſte Herodoto in Clio.* Alicubi in Africa mulieres in templo Veneris ſe proſtituentes, dotem ſuam conficiebant. Porrò quid vera dos v. apud Plautum in *Amphitryone*. adde Ferrandum. 1. *Explicat.* 24. k quemadmodumcunque, *l. 240. l. de verb. ſign.*

l Idem m æquitas ſuadet, v. *l. 2. ſ. 5. l. de aqua pluv.* m quid enim ſi it, cui dotem delegare vult mulier, veteranus ſit calliſſimus & rixoſus? adde, quod plerumque exceptiones mulieri opponi poſſunt, quæ adverſus alium non poſſunt. v. *l. 19. l. de novatio.* n Ulp. 6. 5. 6. non diſtinguit. o v. *l. 34. l. ex l. 1. ſ. 1. l. de poſt. dotalib.* p Imò, amiſſa eſt. v. *l. 7. ſ. de pactis dotalib.* q Conſentiendi & non contradicendi differentia: qui non contradicit, non ſtatim conſentit.

r Conſentire patri videtur filia, quæ non evidenter contradicit. ſ Filia præſens & ſanæ mentis, quæ patri ſuo non contradicit, ſatis conſentit. Dec. ad *l. 6. l. de re iud.* tam in caſu non contradicere patri eſt conſentire. *Bald. aug. l. 16. in ſ. 1. de S.C. Maced. l. 12. ſ. 1. l.* [illegible] t Hoc eſt ſpeciale Decius ait: Non propriè, ſed quaſi velle hic intelligitur præſens furioſa: quia non agitur de eius incommodo, cùm pater cogatur eam dotare. Decius ad *l. 9. l. de reg. iur.* aliter illi conſuli commodè non poteſt, niſi ſic admittatur fictio: quia ei pater eſt curatoris loco, *l. vit. C. de curat. fur. Duar.* alias certè furioſa non contradicens, propriè velle dici non poteſt. *l. 5. & l. 8. [illegible] l. 8. ſ. 2. l. de ope.* & furioſæ patientia à ſanæ filiæ taciturnitate differre debet. *Duarenus.* u Non tamen verè: furioſi namque nullus eſt conſenſus. *l. 2. C. de contr. empt.* x Conſentire patri intelligitur filia, quæ propter dementiam contradicere patri non poteſt. y Abſente filia præſens pater non agit dotis nomine, ſed ſi caverit filiam ratam rem habituram: nec enim hoc ſolo quod filia eſt, voluntate eius agere cenſetur pater. In furioſa filia contra eſt. Non quoties furioſæ filiæ nomine dotem petit pater, filiæ voluntate petere eam videtur. Hoc intereſt inter abſentiam, & furorem, abſentem, & furioſam filiam. In furioſa filia tacita voluntate experiri pater intelligitur, in abſente non intelligitur: ideoque requiritur filiæ ratihabitio. z Voluntas etiam poſt finitum negotium per ratihabitionem interponitur, ut hic, *l. 5. ſ. ſed ſi mota, ſ. de in rem verſ.* & in eo differt ab auctoritate, quæ in ipſo negotio interponitur à præſente, dixi ad *l. 9. ſ. 5. l. de auctorit. tutor.* a Abſens filia ſanæ mentis admoneri debet, ut videatur tacendo non contradicere, *Duar l. 39. ſ. 5. ſ. de procur.* niſi eius nomine iniuriam agatur, *d. l. 39. ſ. 4.* b iudicialiter &c. ex iudice *Zaſ.* c Ultrò ac ſponte, hinc tamen malè collegit Speculator, Procuratorem conſtitutum ad exigendum, non poſſe recipere à ſponte ſolvente. Hanc enim opinionem qui probat, Titer amar. Paulo melius Zaſius, qui non poteſt exigere, ſolutionem recipere nequit: quem vide. Et tamen verum eſt, quod ait Iaſon, cuius conſenſus requiritur in agendo, eiuſdem conſenſus requiritur in accipienda ſolutione: nam ſervo ſolvi poteſt, quamvis poteſtatem exigendi non habeat, *l. 56. ſ. 2. l. de verb. obl.* è contrario procurator ad litem rem in iudicium deducit, cui tamen non rectè ſolvitur, *l. 86. l. de ſolutionib.*

a hinc colligo conſtitutum procuratorem admitti quidem ad agendum ſine mandato, non tamen ei ſolvi ſine mandato creditoris. *Bart. Bal. Iaſ.* et hallucinari videtur Socinus, cum ait, in petenda & recipienda dote ſufficere conſenſum filiæ.

b [illegible] quia cùm filia acceperit dotem, videtur in eius utilitatem verſa. *Bart. Zaſ.*

c [illegible] id certa [illegible] propter æquitatem *Bald. Iaſ.*

d Cur? hoc caſu quæ dos exacta eſt à patre, in utilitatem filiæ verſa fuit.

e Ultimi.

f Cur? propter fructus prædij dotalis, retinendi vel reddendi divortio facto.

g [illegible] hic [illegible] tempus contracti matrimonij, dotis conſtitutæ, dotis traditæ.

h Dotis dominium non transfertur in virum, niſi traditione, ut hic, v. *Bal. Nov. quæſt. de ſer. part. 7.* privilegio 10. [illegible] Idem author paſſ. id facit *l. ult. Alex. Iaſ. C. de iure dotium.*

i Poſt matrimonium, & dotem conſtitutam: ſecus ſi ante, v. *l. 6. l. eo.* v. *Caio. l. 4.* eiſdem 12. & apud *Pan. 2. ſrat. 21. S. l. Duar.* hic.

k ſi nuptias præceſſit traditio fundi dotalis, à die nuptiarum: ſi ſubſecuta eſt nuptias ab ipſa traditione fructuum computatio incipit. *l. 5. ſ. eod.* quid ergo? ſed cedent fructus ante matrimonium percepti dotem augebunt. Nec enim à marito percipi potuerunt ut dotales, cùm nondum eſſet matrimonium: ſic dote marito non fructus, ſoluto matrimonio, uxori reſtituet. *l. 5. ſ. 1. ſupra de uſufr. Duar. l. 46. ſ. de uſur. l. 1. C. de fructibus.*

m A marito vel uxore factis. *l. eo. Bald.*

n tempori, *Hal.* tempus *Anton. Merc. 2. notat. 7.* quem vide [illegible] Robert. [illegible] & Anton. Mercat. animad. 7. o vide in hunc paragraphum Robert. [illegible] Cuiac. 4. Feud. 30. 2 notat. 8. Zaſium, Duar. hic. & 2. *Diſp. ult.* Alciat. [illegible]

p id eſt, non tantum. *Duar.*

q *l. vnic. ſ. 9. C. de rei uxor. act.*

r id eſt, Kalendis Octobris, *l. 2. C. de feriis. Plautus.* [illegible] (Habuit Papinianus fructus vindemiæ [illegible] cum quarta parte penſionis, puta XI. cum III. confuſa [illegible] dere: & ex ea pecunia marito dare tertiam, quam ſeparatim ex vindemia tertiam dare, & æquè ex quarta parte penſionis, tertiam: quo genere ſervatur eadem proportio: non tantum ut oſtendere linea 13. regulam Euclidis libro ſeptimo, [illegible] eandem eſſe rationem confuſorum antecedentium, quia VIII. & II. ad confuſa conſequentia IV. & I. quæ ſunt [illegible] antecedentia cum ſuis conſequentibus, puta VIII. ad IV. vel II. ad I. *Anton. Merc. 2. notat. 8.*

ſ Huius paragraphi ſpeciem dilucidè proponit Cuiacius 4. *Feud.* 30. Kalendis Octobris, inquit, uxorem duxi: dedit mihi in dotem vineam, quam vindemiis collectis fruendam [illegible] poſt menſibus uxor à me diſceſſit: video me iure poſſe & vindemiæ fructus, & quartam mercedis partem retinere. Sed obſtat [illegible], quæ non partiuntur, & præcedentis anni fructus omnes & inſtantis [illegible] partem retinere, qui quatuor dumtaxat menſibus in matrimonio vixi. Quare & ad illud ſibi eſt, ut vindemiæ fructus, & quarta mercedis pars confundantur: & ex ea omni pecunia tertiam partem ſeram, qui tertia quoque anni parte cum uxore vixi.

u vide in hunc ſ. Robert. 2. animad. 9. & Ant. Mercat. 2. notat. 8.

ciala

Universidad Rey Juan Carlos

dotale præſtium fuit, ex mercede, quæ debebitur, portionem retinebit.

3 ¶ Item ſi meſſes eius anni, quo diuortium factum eſt, colonus b ex forma locationis ſequuntur, ante vindemiam ſoluto matrimonio, nihilominus pecunia c meſſium in computationem cum ſpe futuræ vindemiæ veniet.

4 ¶ Apparet igitur ex his, illos fructus, quos mulier percepit antequam d nuberet, non debere in contributionem venire.

5 ¶ Ob donationes e, item ob res amotas ex his fructibus qui poſt diuortium percepti ſunt, compenſationes fieri poſſunt f.

6 ¶ Quod in g anno dicimus, poteſt h dici & in ſex menſibus, ſi bis i in anno fructus capiantur: vt eſt in locis irriguis.

7 ¶ Et in pluribus k annis idem dici poteſt, vt in ſylua cædua.

8 ¶ Item ſi locatio agri talis ſit, vt ſuper l annuam mercedem quinquennio quoque aliquid m amplius præſtaretur: in eo enim, quod amplius eſt, tempus ad quinquennium comparamus.

9 ¶ Non ſolum autem de fundo, ſed etiam de pecore n idem dicemus, vt lana ouium, fœtuſque pecorum præſtaretur. quare enim, ſi maritus prope partum oues doti acceperit, item proximas tonſuræ o poſt partum & tonſas oues proximas diuortio facto, nihil reddat? nam & hic fructuum toto tempore, quo curantur, non quo percipiuntur, rationem accipere debemus.

10 ¶ In ſeruo p quoque eius ratio habeatur, ſi in annum forte operæ eius locatæ ſunt, q vt ſi præteriti q temporis ad maritum, poſt diuortium autem ad mulierem, operæ pertineant.

11 ¶ De penſionibus r quoque prædiorum vrbanorum idem eſt, quod in fructibus ruſticorum.

12 ¶ Si fundum viro vxor in dotem dederit, iſque inde arbores deciderit, ſi hæ fructus intelliguntur, pro portione anni debent reſtitui. Puto autem, ſi arbores cæduæ ſ fuerunt, vel gremiales t, dici oportet, in fructum cedere: ſi minus, quaſi u deteriorem fundum fecerit, maritus tenebitur. Sed & ſi vi tempeſtatis ceciderunt, dici oportet x pretium earum reſtituendum mulieri, nec in fructum cedere: non magis, quam ſi theſaurus y fuerit inuentus: in fructum enim non computabitur, ſed pars eius dimidia z reſtituetur, quaſi in alieno inuenti.

13 ¶ Si vir in fundo mulieris dotali lapidicinas a marmoreas inuenerit b, & fundum c fructuoſiorem fecerit d, marmor, quod cæſum, neque exportatum eſt e, mariti a: & impenſa non eſt ei præſtanda b: quia nec in fructu eſt marmor, niſi tale ſit, vt lapis ibi renaſcatur c, quales ſunt in Gallia, ſunt & in Aſia d.

14 ¶ Sed & ſi cretifodinæ, argentifodinæ, vel auri, vel cuius alterius materiæ ſint, vel arenæ, vtique in fructu habebuntur e.

15 ¶ Interdum marito de fructibus à muliere cauetur f, & nihil retinet, ſi fructibus ſtantibus, fundum mulier recipiat. Interdum retinebit tantum maritus g, & nihil reſtituet. id eſt, ſi non g plus erit quam pro portione eum retinere oportet. interdum vero h & reddet, ſi plus percepit quam eum retinere oportet.

¶ Eadem conditio erit, etiam ſi cum ſocero, vel cum herede alterutrius de dote agatur.

16 ¶ Impendi autem fructuum h percipiendorum i cauſa, Pomponius ait, quod in arando, ſerendoque agro impenſum eſt, quodque in tutelam ædificiorum, ægroue ſeruo curandum: ſcilicet ſi ex ædificio, vel ſeruo fructus aliqui percipiebantur. Sed hæ impenſæ non petentur, cum maritus fructum totum anni retinet: quia ex fructibus prius k impenſis ſatisfaciendum eſt.

¶ Plane ſi nouam villam neceſſariò extruxit, vel veterem totam ſine culpa ſua collapſam reſtituerit, erit eius impenſæ petitio: ſimili modo & ſi paſtina l inſtituit: hæ enim impenſæ aut in res neceſſarias, aut vtiles cedunt, pariuntque marito actionem.

De lapidicinis. 1. De impenſis in ſementem.

8. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

SI fundus in dotem datus ſit, in quo lapis cæditur m, lapidicinarum commodum ad maritum pertinere conſtat: quia palam ſit, eo animo dediſſe mulierem fundum, vt iſte fructus ad maritum pertineat, niſi contrariam voluntatem in dote danda declarauerit mulier n.

1 ¶ Quod in ſementem erogatur, ſi non reſponderint meſſes ex o vindemia deducetur: quia totius anni vnus fructus eſt.

De mora mulieris in dote recipienda.

9. *Pomponius* libro 14. ad Sabinum.

SI mora per mulierem fuit, quo minus dotem reciperet p, dolum malum dumtaxat q in ea re, non etiam culpam, maritus præſtare debet: ne facto r mulieris, in perpetuum, agrum eius colere cogatur ſ: fructus t tamen, qui peruenirent ad virum, redduntur u.

De muliere apud hoſtes defuncta. 1. Si vir vxorem occiderit vel contra.

10. *Idem* libro 15. ad Sabinum.

SI ab hoſtibus capta filia, quæ nupta erat, & dotem à patre profectam habebat, ibi deceſſerit, puto dicendum, perinde x obſeruanda omnia, ac ſi nupta deceſſiſſet y, vt, etiamſi in poteſtate non fuerit patris z, dos ab eo profecta reuerti ad eum debeat a.

1 ¶ Si vir b vxorem ſuam occiderit c, dotis actionem heredibus vxoris dandam eſſe d Proculus ait: & rectè: non e enim æquum eſt, virum ob facinus ſuum dotem ſperare f lucrifacere g. Idemque & è contrario ſtatuendum eſt.

a vide ſpeciem huius legis apud Langebekium cap. 23. *Annotationum*.
b Colonus nummis colonis fructus emitur(?) ſint ex partiario vno cit: partiarius pro parte. l. 25. §. 6. ff. locati. l. 61. §. 8. ff. de furtis.
c id eſt, æſtimatio meſſium, Robertus 2. *animaduerſ.* 9. reprehenſus ab Antonio Mercatore 1. *notat.* 8. qui nomine pecuniæ hic intelligit mercedem, v. l. 1. §. 2. *ſuprà* de *præſcript.* l. 18. ff. *ad. ſ.* de *ſignif. ſeru.* l. 14. *C.* de *locato*.
d vide l. 6. *ſuprà* eodem.
e Maritus ob res donatas & amotas compenſat: & quia compenſare poteſt, ipſo iure eas retinet, ita vt non ſit opus ſpeciali retentione.
f Imo, ſi marito compenſare licet, eidem fructus retinere permittitur: atqui prohibetur retentione vel, licet expediti iudicio rerum amotarum poſſit, l. vnic. §. 5. C. *de rei vxor. act.* Ea res facit, vt Duarenus putet hunc paragraphum abrogatum.
g de anno & temporis rata.
h vt ſcilicet ſunt pars lapidis, & lapis, ita hic, pars anni eſt annus propter fructus. *Zaſ. hic. num.* 3.

i Biferi ſunt quidam agri, v. Plin. l. 17. c. 3. 18. c. 22. in Tacape. vt apud Rhodios. v. 17. Plin. 5. ſed omnino audiendus Plinius 18. cap. 22. in Tacape, inquit, ciuitate Africæ ſuper omne miraculum, riguo ſolo palmæ prægrandi ſubditur olea, huic ficus, fico punica, illi vitis, ſub vite ſeritur frumentum, mox legumen, demum olus, omnia eodem anno, omniaque aliena vmbra aluntur. & poſt ſuper omnia eſt, biferam vitem bis anno vindemiare. hæc ille. hinc Virgilius Georgicon 4. biferique roſaria Pæſti, *Duarenus*. Pæſtum oppidum eſt Calabriæ, in quo roſa anno bis naſcitur roſa, *Seruius ibid.*
k id eſt quemadmodum ſi bis in anno fructus percipientur, pro duorum quaſi annorum habetur ratio: ita ſi in multis annis ſemel tantum fructus percipiuntur, plurium anni vnius tantum vicem repræſentabunt. l id eſt extra, id eſt, quod annuatim præſtari ſolet: vox enim ſuper includit id cui adiungitur.
m Solidum id eſſe putat Zaſius hic num. 14. ſed Iaſon hic num. 8. planè ligneorum intelligit, ſane Marones Siciliæ plerumque cumulatiore menſura in fructum decumanis adnumerando vtebantur. Cuiuſmodi Verres bina vel tria plenaque expreſſit, *Cicero* 3. *Verrina*. n De grege dato in dotem.
o vel lanificandi, vt verum interpres Horatij loquitur, *Acron*, *Horat.* 2. *ſerm.* 7.
p in rebus mobilibus dotalibus, vt pecoribus & ſeruis: habetur ratio fructuum in diuiſione æque ac in immobilibus & fundis.
q qua maritus ſuſtinet onera matrimonij. *Iaſon*.
r l. 19. ff. de pet. hered. l. 36. *ſuprà* de *vſur.*
ſ id eſt ad hoc deſtinatæ, vt cædantur, v. l. 9. l. 106. ff. de *vſuſfruct.*
t Gremiales arbores dictæ, quod ruſtici gremio ad comburendum eas deferunt. Græci id lignum φρύγανα ligna gremia, id eſt cremia, v. *comment.* 19. & ita intelligo illud Pl. 101. & oſſa mea ſicut cremium aruerunt, *Politianus apud* 3. *Aug.* 7. hinc gremia virgulta, ſarmenta, ſuſtramenta & virium ſtirpes atque radices ligni appellatione poſſe contineri ligorum, l. 55. §. 4. ff. de *legatis* 3. Gremiales, *Hal.* à cremando. Germinales vulgo, quas Plinius congermanantes appellat, quæ ad hoc ſunt deputatæ, vt ex eis germina, vel ſurculi colligantur: aut pedamenta ad ſuſtinendas vites, quo etiam genere ſunt ſalicta, arundineta, populi, & id genus alia.
u Immo, ex non cædua ſylua ligna in vinetum cædere poteſt, dum ne deteriorem fundum faciat, l. 10. ff. de *vſuſfr.* Quid in grandibus arboribusque voluptati, ſanitati ornatui villæ, ac fundi inſeruiunt? vtique impune eas cædere non poteſt.
x Immo fructibus hæ cedunt arbores, cum iis ad vitem ſuam & villæ vti poſſit, l. 12. ff. de *vſuſfructu*. y Theſaurus in fundo dotali inuentus totus non ſit mariti: ſolam enim dimidiam vir accipiet, reliquam mulier, *Gloſſa interlinearia Græcorum*.
z De theſauro, v. quæ notaui ad *Nou. Leonis* 51.
a v. l. 8. ff. eodem.
b Fortuito, vel vltro aperta lapidicina, l. *vlt.* ff. *de fundo dotali*. cum in eo fundo tempore dotis conſtitutæ, & traditæ, lapis non cæderetur, vt l. 8. ff. eod.
c vt fundum, &c. Cuiac. ad l. 4. ff. de *vſucapionib.* & 13. *obſer.* 21. *arg. l. vlt.* ff. de *fundo dotali*. reprehenſus à Roberto 1. *recept. lection.* 10.
d §. 16. ff. eod. Quæſtionis eſt an aperta lapidicina, & cæſo lapide fundus ſemper fiat fructuoſior? & quidem videtur deterior reddi, niſi lapis renaſcatur, l. eodem, & arg. d. l. *vlt.* quid enim ſi agri partem neceſſariam inſtituendis lapidicinis occupauerit? l. 13. §. 5. ff. de *vſuſfr.* interea hoc verum eſt fieri poſſe, vt inſtituta lapidicina plus ſit reditus, quam in arbuſtis, vineis vel oliuetis, quæ fuerint d. §. 5.
e non eſt mariti, & impenſa eſt ei præſtanda, *Antonius Faber* 3. *Coniectur.* 8.

a non quod hi lapides ſint fructus, ſed vt Græci interpretantur, [illegible] tanquam fructus, licet non ſint fructus: & tenetur etiā mulieri actione de dote, quod fundum deteriorem fecerit, in id quod intereſt, in quo continentur etiam lapides, ſi extent, vel quanti venire(?) ut mulieri valeat(?) v. C. eod. 15. *obſ.* 25.
b Imo præſtanda eſt, d. l. *vlt.*
c Non dicitur in fructu, niſi quod renaſcitur, *Bald.* poſſe tamen maritum vti lapidibus excerptis ad ædificia ſua temperatè videtur. v. l. 9. §. 2. ff. de *vſuſfruct.*
d Lapis renaſcitur in Gallia & Aſia, vt hic. & aliis locis, puta in Italia. Plin. 36. c. 15. idem 36. c. 18. idem refert Theophraſtum & Mutianum credidiſſe lapides eſſe qui pariant, & ſpeto compleri montis viſcera, d. cap. 18. *Strabo* 5. *Iſidorus* 16. c. 2. ſunt & montes natiui ſalis, in quibus ferro cæditur, vt lapis renaſcens majuſculus(?) è quibus dominus vt muros domoſque maſſis ſatisfaciant.
e d. l. 9. §. 2. *ſuprà* de *vſuſfruct.*
f l. 55. ff. eod. nuda repromiſſione. *Duar.* l. vltimo. ff. *de fundo dotali*.

g l. *vlt.* ff. de *impenſ.* h Impenſæ fructuum ſunt quærendi, colligendi, vel conſeruandi fructus cauſa. i v. l. 1. in fin. ff. de *impenſ.*
k Impenſæ quærendorum & colligendorum fructuum cauſa, deducuntur ante diuiſionem, ſiue ſint magnæ, ſiue ſint paruæ. *Zaſ.*
l & palmationes, v. l. 79. ff. de *verb. ſign.*
m is caſus ab eo diuerſus eſt, de quo dictum eſt l. 7. §. 13. ff. eod. nullis et aliis rebus
n vtcunque tamen id conuentum ſit, ſtatutum tantum eſt, ſi maritus onera matrimonij ſuſtinere poſſit, l. 4. ff. de *pact. dot.*
o Expenſa facta contemplatione fructus aridi, ſuppletur ex liquido eiuſdem anni, *Bald.* p aliàs dolum, & culpam præſtat, l. 12. §. 1. ff. eod.
q Creditor eſt in mora, qui debitum oblatum non accipit, l. 2. C. de iure emphyt. l. 12. C. de *contrahenda ſtipulatione*.
r Cur facto? Imò, potius non facto, vel ideò quod ea quæ non fiunt appellantur nomine facti: nomine facti non factum includitur, l. 2. §. 5. l. 75. §. 7. ff. de *verb. obl.* l. 121. l. 174. ff. de *reg. iur.*
ſ niſi facilè hoc fieri poſſit, eſt enim verbum latæ culpæ, facilem cultum omittere. *Caſtrenſ. Zaſ.* t l. 38. §. 1. ff. de *vſuris*.
u Cur? æquum eſt quidquid ex re mea ſupereſt. l. 49. §. 5. ff. de *rei vind.*
x Id dicitur propter fictionem legis Corneliæ: tunc enim ſingitur illa mortua, l. 12. ff. qui *teſt.* l. 28. ff. de *vulg.*
y Olim enim captiuitate diſſoluebatur matrimonium. l. 56. *infra eodem* l. 31. §. 2. ff. de *captiuis*.
z Cur? vel ideò quod captiuitate ſoluebatur patria poteſtas: eòque pacto filia capta videbatur ſui iuris facta.
a Non per ſtipulationem, non per ſucceſſionem, ſed iure patrio per conſolidationem, & peculij recuperationem id perficiente fictione legis Corneliæ. *Zaſ.* dixi ad *Vlp.* 6. §. 4.
b Qui alias pacto, vel ſtatuto dotem lucrari debuit: poſſumus enim de pacto ad legem rectè argumentum ducere, ſi vtrobique par ſit ratio. *Zaſ. hic.*
c Citra cauſam adulterij, l. 4. C. de *adulteriis*. Quid ſi vulnerauit? idem erit ſi ex vulnere moriatur. Quid ſi domo excluſerit? idem. Quid ſi infirmum non curauerit omnino? idem, ſi ne facilè medicum habere potuiſſet. l. 31. §. 11. ff. *ſuprà de adil. edict.* Quid ſi mortem vxoris non vindicauit? v. l. 27. ff. *de iure fiſci*.
d vt dotem & eius actionem maritus amittat.
e Nemo meritum, et mercedem ex maleficio ſuo recipere debet. *Bald.*
f vt ſtatuti, aut ſui pacti, ſunt enim verba & pacta referenda ad merentes, et non ad delinquentes, l. 23. §. 12. *infra de leg.* 1. ſic delicta non comprehenduntur in generalibus, l. 51. *infra de manum. teſt.* & ſtatutis, quantumuis generalibus conceptis, priuilegiis. *Zaſ. hic. num.* 5.
g vir & vxor ſignificatur ad pacta, *Zaſ.*

De re aliena in dotem data.

11. *Idem* libro 16. ad Sabinum.

SI alienam rem ſciens mulier in dotem dederit; reddenda ei eſt, quaſi ſuam dediſſet a: & fructus quoque pro b portione anni, quo divortium factum eſt.

Quatenus condemnatur maritus, vel eius hæres, vel ſucceſſor.

12. *Vlpianus* libro 36. ad Sabinum.

MAritum c in d id, quod facere poteſt e condemnari, exploratum eſt f: ſed hoc heredi g non eſſe præſtandum.

13. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

QVia tale beneficium perſonale eſt, & cum perſona extinguitur h.

De pacto ut maritus in ſolidum damnetur.

14. *Vlpianus* libro 36. ad Sabinum.

ALia cauſa eſt defenſoris i, quem placet ſufficienter videri defendiſſe, ſi tantum vxori præſtet, quantum conſequeretur, ſi ipſum maritum conueniſſet.

1 ¶ Eleganter quærit Pomponius libro quintodecimo ex Sabino, ſi paciſcatur maritus, ne k *in id, quod facere poſſit, condemnetur*, ſed in ſolidum, an hoc pactum ſeruandum ſit? & negat l ſeruari oportere: quod quidem & mihi videtur verum. namque contra bonos m mores id pactum eſſe, melius eſt dicere; quippe cum contra receptam reuerentiam n, quæ maritis exhibenda eſt, id eſſe appareat.

Quo tempore ſpectatur an maritus facere poſſit. 1. Quæ compenſationes præſtet heredi. 2. Quatenus ſocer damnetur.

15. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

REi iudicatæ o tempus ſpectatur, quatenus maritus facere poteſt.

1 ¶ Heredi mariti, licet in ſolidum condemnetur, compenſationes p tamen, quæ ad pecuniariam cauſam reſpiciunt, proderunt, vt hoc minus ſit obligatus: veluti ob res donatas, & amotas, & impenſas, morum q verò coërcitionem non habet.

2 ¶ Socero r quoque, cum quo nurus de dote agit, idem ſ honor habetur, (vt) in id damnetur, quod facere poteſt.

16. *Pomponius* libro 16. ad Sabinum.

QVia parentis t locum ſocer obtinet.

1. Quatenus mulier damnetur. 2. De marito condemnato in ſolidum.

17. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

EX diuerſo ſi ſocer ex promiſſione à marito conueniatur, ſolet quæri, an idem ei honor habendus ſit. Neratius u libris membranarum, & Proculus ſcribunt, hoc iuſtum x eſſe.

1 ¶ Item ſi mulier ex promiſſione conueniatur, magis placuit, defendendam eam per exceptionem. idem & Proculus ait. ſicuti cùm ſocia fuit, dabitur ei exceptio: quamuis iure ciuili ſit obligata.

2 ¶ Si in iudicio dotis iudex, ignorantia iuris lapſus, condemnauerit maritum in ſolidum, Neratius, Sabinus, doli y exceptione eum vti oportere aiunt, eâque tutum fore.

Quatenus condemnantur filii communes. 1. De dolo & culpa mariti.

18. *Pomponius* libro 16. ad Sabinum.

ETiam filios mulieris, qui patri heredes extiterunt z, in id, quod facere poſſunt, condemnandos Labeo ait.

1 ¶ Licet in dotalibus rebus non ſolum dolum a, ſed & culpam maritus præſtet. cùm tamen quæritur in iudicio de dote, an facere poſſit, dolus duntaxat comprehenditur, quia in rerum ipſius adminiſtratione non erat ab eo culpa exigenda. quamquam cum duntaxat dolum ei nocere putem, ſi facere non poſſit, quem propter a vxorem adhibuit, ne ei ſolidum ſolueret, non propter quemlibet alium. Ofilius autem aiebat, ſi dolo b mariti res dotalis interiiſſet, & alioquin ſoluendo non eſſet, quamuis nihil dolo feciſſet, quo minus ſoluendo eſſet, perinde tamen eum damnandum eius rei dotalis nomine, in qua dolum feciſſet, atque ſi dolo eius factum eſſet, quo minus facere poſſit.

¶ Cæterum ſi c circa interitum rei dotalis, dolus malus, & culpa mariti abſit, actiones ſolas, quas eo nomine quaſi maritus habet, præſtandas mulieri, veluti furti, vel damni iniuriæ.

De redintegratione matrimonii.

19. *Vlpianus* libro 36. ad Sabinum.

SI mulier diuerterit d, & iudicio de dote conteſtato, reuerſa fuerit in matrimonium, redintegrato matrimonio, exſpirat e iudicium f: & omnia in ſtatu priſtino g manent.

Quibus ex cauſis dos redditur conſtante matrimonio.

20. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

QVamuis h mulier non in hoc accipiat conſtante matrimonio dotem, *ut æs alienum ſoluat*, i *aut prædia idonea emat* k: ſed vt l *liberis ex alio viro egentibus, aut fratribus m, aut parentibus conſuleret*: vel vt *eos ex vinculis redimeret*: quia iuſta & honeſta cauſa eſt, non videtur male accipere: & ideo rectè vt ei ſoluitur. idque & in filiafamilias obſeruatur.

21. *Vlpianus* libro 3. Diſputationum.

SEd & ſi ideò maritus ex dote expendit, vt à latronibus o redimeret neceſſarias mulieri perſonas, vel vt mulier vinculis vindicet p de neceſſariis ſuis aliquem, reputatur ei id quod expenſum eſt, ſiue pars dotis ſit, pro ea parte, ſiue tota dos q ſit, actio dotis euaneſcit. & multò magis idem dicendum eſt, ſi ſocer agat de dote: debere rationem haberi eius, quod in ipſum impenſum eſt, ſiue ipſe maritus hoc fecit, ſiue filiæ, vt faciat, dedit: ſed & ſi non pater experiatur, ſed poſt mortem eius filia ſola de dote ageret, idem erit dicendum. cùm enim doli r exceptio inſit de dote actioni ſ, vt t in cæteris bonæ fidei iudiciis, poteſt dici, (vt & Celſo videtur) ineſſe u hanc ſumptum actioni de dote: maximè x, ſi ex voluntate y filiæ factus ſit.

De pacto dotis dotem. 1. De dote ſoluta filiofamilias. 2. De nouatione. 3. De abſentia filiæ. 7. De ſocero contingente. 10. De ſurore. 11. Vel captiuitate patris. 12. Qui mouent actionem de dote. 13. De dote æſtimata.

22. *Idem* libro 33. ad Sabinum.

SI z cùm dotem daret pater, vel extraneus a pro muliere in viuum b caſum pepigit, vel in diuortium, vel in mortem c, dicendum eſt, in eum y caſum, in quem non pepigit, eſſe mulieri actionem.

1 ¶ Si poſt ſolutum matrimonium filiafamilias citra patris voluntatem, exactam communem dotem conſumat: patri & viua ea, & mortua, actio ſupereſt, vt dos ipſi ſoluatur: quod ita verum eſt, ſi perditura ſoluatur. cæterum ſi non e perditura, & ex iuſtis cauſis ſoluta ſit, non ſupererit actio: ſed mortuo patre, nec etiam heredes agent, nec mulier.

2 ¶ Si mulier, ſoluto matrimonio, quantitatem rerum dotis, per nouationem d decepta accipiat, nihilominus actio dotis ei manebit e.

3 ¶ Si pater, filia abſente, de dote egerit, etſi omiſſa ſit de rato ſatiſdatio, filiæ denegari f debet actio, ſiue patri heres extiterit, ſiue in legato g tantum acceperit, quantum dotis ſinis eſſet, & ita Iulianus pluribus locis ſcribit compenſandum h ei in dotem, quod à patre datur: heréque eius cedit, ſi tantum i ab eo conſecuta ſit, quantum ei dotis nomine deberetur marito qui patri ſoluit.

4 ¶ Si patri, propter condemnationem, Romæ k vbi dos petatur, eſſe non liceat, filiæ ſatis doris l ſieri oportet ita tamen, vt caueat ratam m rem patrem habiturum.

5 ¶ Eo autem tempore conſentire filiam patri oportet, quo lis conteſtatur n, ſecundum hæc, ſi filia

[Margin notes, left:]

a Nec referenda eſt ei quæſtio domini alieni: idem in depoſito, l. 1. §. 39. ſ. depoſiti. commodato, l. 15. l. 16. ſ. commod. non idem in contractibus, in quibus dominium transfertur, vt in mutuo. vide l. 7. C. ſi cert. niſi pecunia conſumpta, l. 13. ſ. de reb. cred. aut vſucapta, quò referatur l. 25. §. 1. ſuprà de cond. indeb. poſſum tamen vetere exceptionem domini perpetui, id eſt, poſſum te repellere, ſi dixero rem meam eſſe quam ipſe petis: niſi duobus in caſibus ſuperius exceptis.

b l. 7. §. 1. ſ. eod. l. 20. §. 9. C. de rei vxor. act.

c non idem eſt in aliis debitoribus, qui iudices etiam in carcerem conici poſſunt, l. 34. ſ. de re iudicata.

d pro modo facultatum ſuarum.

e & ita deducto alimento ne egeat, l. 16. ſ. de re iudicat. l. 173. ſ. de regulis. niſi maritus ſit pactus, l. 22. in fin. ſ. eod. Zaſ. hic. num. 24. niſi ſit artifex, & habeat vnde ſe alat, num. 17. niſi fundus dotalis à marito petatur, vt quælibet alia res, non vt alias niſi iubente muliere fundum dotalem promiſit alteri: niſi in ſolidum à iudice condemnatus ſit, l. 41. ſ. de re iudicat. niſi culpam poſt diuortium in rebus dotalibus admiſit maritus, l. 15. ſ. de negotiis. niſi dolo malo bona dotalia diſſipauit, l. 18. §. 1. ſ. eodem. niſi conſtante matrimonio ob eius inopiam, bona dotalia petantur, v. l. 24. ſ. eo. niſi dotem ſoluit, l. 19. ſ. de condict. indeb. niſi mulier æquè ſit pauper ac maritus. Zaſ. hic num. 20. l. 32. vide & alias exceptiones apud Socinum, regula 257.

f l. 13. ſ. eod.

g heredi extraneo. Hal. l. 25. ſ. de re iudicata. non ſuo, l. 18. ſ. hoc tit.

h ad hanc regulam refer l. 14. 15. 16. ſ. de legib. l. 32. §. 16. l. 49. ſ. de arbitr. l. 7. ſ. de excep. l. 2. C. de legibus, c. 7. de regulis in 6. Porrò exceptiones ſeptè hanc ſententiæ vide apud Zaſium 2. Reſponſorum 4. vbi oſtendit privilegia perſonalia interdum perſonam egredi. Quæ dotis priuilegia ad hæredes mulieris tranſeant, v. apud Zaſ. l. 1. ſuprà eodem.

i l. 23. ſ. de re iud.

k Pactum vt ne debitor bonis cedere poſſit, non valet: ne ad cuſtodiam & carcerem obligare ſe videatur: quod contra bonos mores eſſe dicitur: de quo tamen vide Socinum regula 279.

l Quid ita? facit ad rationem huius quæſtionis lex 7. ſuprà de poſtulat.

m Idem dicendum in omnibus huiuſmodi pactis, l. 6. C. de pactis.

n Reuerentiam marito vxor debet. vide Ariſtotelem 1. œconomic. & Plutarchum in præceptis connubialibus.

o l. 53. ſ. eod. p l. 24. ſ. pen. ſ. eod. quæ hodie locum non habent. retentionis ſiue, l. vn. §. 5. C. de rei vxor.

q Mores quos vxori maritus non obiecit, mariti hæres mulieri obiicere non poteſt de moribus dixi ad l. 11. in fin. C. de repudiis & iudicio de morib. ſublat.

r l. 53. ſ. eod. l. 21. ſ. de re iud.

ſ v. Zaſium 2. Reſponſ. 9.

t v. l. 5. ſuprà de vſu. l. vlt. ſ. de his quæ vt indig.

u Imò Neratius contradicit, d. l. 21. in fin.

x Immò, diſtinguendum, l. vn. ſuprà de iure dotium, l. 41. l. 12. ſ. de re iudicata vide Zaſium, 3. Intellect. 5. & 2. Reſponſ. 9.

y adde l. 41. in fin. ſ. de re iudic. z aliud in extraneis, l. 12. ſuprà eod.

a v. l. 17. ſuprà de iure dotium, l. vnic. §. 7. C. de rei vxor. act.

[Margin notes, right:]

a v. l. 7. §. 4. ſuprà ſoluto matrim. [illegible]

b maritus dolo res dotales diſſipans tenetur in ſolidum, l. 66. l. 10. l. 18. §. 1. vers. quid ſi alteram. ſ. de iure dotium.

c adde quæ ſcripſi ad l. 1. C. de æſtim. dotib.

d v. l. 37. ſ. de iure dotium.

e & ſi lis conteſtata ſit, l. 117. & 134.

f de dote.

g v. l. 63. §. 1.

h l. vlt. in fin. ſ. de iure dotium.

i cauſa hæc neceſſaria eſt.

k cauſa hæc vtilis eſt.

l cauſa hæc honeſta eſt.

m l. 73. circa fin. ſ. de iure dot.

n adde l. 22. §. 3. ſ. eodem.

o adde l. 16. ſ. de donat.

p id enim pium eſt, l. 22. in fin. C. de ſacroſanct. eccl. l. 26. in prol. de donat.

q Dos tota mulieris conſtante poteſt in redimendis perſonis ipſi mulieri neceſſariis & conſumi [illegible].

r Dotis actioni doli exceptio ineſt.

ſ Dotis actio bonæ fidei, §. 29. Inſt. de act.

t Doli exceptio ineſt omnibus bonæ fidei iudiciis.

u Sumptus pie cauſa [illegible] de dote.

x Argumentum à minori ad maius. ſi obligatur etiam conſentiente [illegible] magis obligatur, qui [illegible].

y [illegible]

z [illegible] Rogerius ad hunc legem [illegible] de dot.

a quasi aliàs à patre.

b v. l. 26. §. 3. ſ. de pact. dotal. vide Zaſ. Reſponſo.

c Quibus caſibus in ſtipulatione dotis [illegible] caſibus ſtare mulieri, Bald. ſic quæſtio ſolus ſtricti iure, in iure communi deciditur [illegible].

c l. 22. in fin. ſuprà eodem.

d Dotis dum ceſſat nouatione, & liberationem, reddit ipſam ipſo iure nullam. Bald. e Imo non manebit, arg. l. 5. in fin. ſ. de lig.

f Filia non debet habere dotem & legatum, ſeu inſtitutionem: ſed alterutro debet eſſe contenta. Bald.

g l. 34. §. 5. ſ. de leg. 2.

h Imò, non eſt compenſandum, l. ultim. C. de dot. promiſſ. cum filia Falcidiam iure hereditario, dotem iure proprio habitura eſt, l. 14. ſ. ad leg. Falc.

i cedit ſi amplius ab eo conſecuta ſit. v. Cuiacium 3. obſer. 18. vide Mantican. de Coniect. 2. num. 5.

k v. l. vlt. ſ. de interdictis.

l ſub. nomine.

m Patriam poteſtatem, banni ratione non amitti, Baldus hinc colligit.

n Cauſam dotis eſſe cauſam ordinariam, & in ea requiri litis conteſtationem hinc Baldus colligit.

dicat

Universidad Rey Juan Carlos

dicat ſe patri conſentire, & ante litis conteſtationem mutauerit voluntatem a, vel etiam emancipata b fruſtra pater aget.

6 ¶ Nec non illud quoque probamus, quod Labeo probat, nonnunquam patri denegandam actionem, ſi tam turpis perſona patris c ſit, vt verendum ſit, ne acceptam dotem conſumat. Ideóque officium d iudicis interponendum eſt, quatenus e & filiæ, & patri competenter conſulatur. Sed ſi latitet filia, ne tali patri conſentire cogatur, puto, dari quidem patri actionem, ſed cauſa cognita. quid enim, ſi filia verecunde f per abſentiam patri contradicat g? cur non dicamus patri non eſſe dandam actionem? quod ſi is pater ſit, cui omnimodo conſentire filiam decet, hoc eſt, vitæ probatæ, filia leuis h mulier, vel admodum iuuenis i, vel nimia circa maritum non merentem: dicendum eſt, patri potius adquieſcere prætorem oportere, dareque ei actionem.

7 ¶ Si maritus, vel vxor, conſtante matrimonio, furere cœperint, quid faciendum ſit tractemus k? Et illud quidem dubio procul obſeruatur, eam perſonam, quæ furore detenta eſt, quia ſenſum non habet l, nuntium mittere non poſſe.

¶ An autem illa repudianda eſt, conſiderandum eſt? Et ſi quidem intervallum furor habeat, vel perpetuus ſit quidem morbus eſt, tamen ferendus his, qui circa eam ſunt, tunc nullo m modo oportet dirimi matrimonium, (ſi) ſciente ea perſona, quæ cum compos mentis eſſet, (&) ita furenti, quemadmodum diximus, nuntium miſerit, culpa ſua nuptias eſſe diremptas. quid enim tam humanum eſt, quam fortuitis caſibus mulieris maritum, vel vxorem viri participem n eſſe?

¶ Sin autem tantus furor eſt, ita ferox, ita pernicioſus, vt ſanitatis nulla ſpes ſupereſt, circa miniſtros o terribilis, & forſitan altera perſona, vel propter ſtatum furoris, vel quia liberos non habet, procreandæ ſobolis cupidine tenta eſt p, licentia q compoti mentis perſonæ, furenti nuntium mittere; vt nullius culpa videatur eſſe matrimonium diſſolutum neque in damnum r alterutra pars incidat.

8 ¶ Sin autem in ſæuiſſimo furore muliere conſtituta, maritus dirimere quidem matrimonium calliditate non vult, ſpernit s autem infelicitatem vxoris, & non ad eam flectitur, nullámque ei competentem curam inferre manifeſtiſſimus t eſt, ſed abutitur dotem: tunc licentiam habeat, vel curator furioſæ vel cognati, adire iudicem competentem: quatenus neceſſitas imponatur marito, omnem talem mulieris ſuſtentationem ſufferre, & alimenta præſtare, & x medicinæ eius y ſuccurrere, & nihil prætermitti quæ z maritum vxori adferre decet a, ſecundum dotis quantitatem b. Sin verò dotem ita diſſipaturus c ita manifeſtus d eſt, vt non hominem frugi oportet: tunc dotem ſequeſtrari e, quatenus ex ea mulier competens habeat ſolatium vnà cum ſua familia, pactis videlicet dotalibus, quæ inter eos ab initio nuptiarum inita fuerint, in ſuo ſtatu durantibus, & alterius exſpectantibus ſanitatem, aut mortis euentum.

9 ¶ Item pater furioſæ vtiliter intendere, ſibi filiæve ſuæ reddi dotem, poteſt: quamuis enim furioſa nuntium mittere non poſſit, dotem f tamen eius poſſe certum eſt.

10 ¶ Si ſoluto matrimonio, pater furioſus ſit, curator g eius, voluntate filiæ dotem petere poterit: aut, ſi curatoris copia h non ſit, agere filiæ permittendum erit, cauereque oportebit de rato i.

11 ¶ Idem decernendum eſt, & ſi ab hoſtibus captus k ſit pater, puellæ dandam actionem de dote repetenda l.

12 ¶ Tranſgrediamur nunc ad hunc articulum, vt quæramus aduerſus quos competit de dote actio, & aduerſus ipſum maritum competere, palàm eſt: ſiue ei ipſi dos data ſit, ſiue alij, ex voluntate a mariti, vel ſubiecto iuri eius, vel non ſubiecto.

¶ Sed ſi filiusfamilias ſit maritus, & dos c ſocero data ſit, aduerſus ſocerum agetur. Planè ſi filio data ſit, ſi quidem iuſſu ſoceri, adhuc abſolutè ſocer tenebitur: quod ſi filio data ſit, non d iuſſu patris, Sabinus & Caſſius reſponderunt, nihilo minus cum patre agi oportere: videri enim ad eum perueniſſe dotem, penes quem eſt peculium, ſufficit autem ad id damnandum, quod eſt in peculio, vel ſi quid in rem patris verſum eſt e: ſin autem ſocero dotem dederit, cum marito non poterit experiri, niſi patri heres extiterit.

13 ¶ Si mulier in conditione mariti errauerit, putauerítque eſſe liberum, cum ſeruus eſſet e, concedi oportet quaſi f priuilegium, in bonis viri, mulieri: videlicet vt, ſi ſint & alij creditores, hæc præferatur circa de peculio actionem: & ſi forte domino aliquid debeat ſeruus, non præferatur mulier, niſi in his tantùm rebus, quæ vel in dote datæ ſunt, vel ex dote g comparatæ, quaſi & hæ dotales ſint.

25. *Paulus* libro 36. ad Edictum.

Et ſi quid in eam dotem impenſum eſt, nec à muliere reddetur, per doli mali exceptionem ſeruabitur h.

De inopia mariti. 1. De marito exheredato à patre. 2. De dote reſtituenda, vel ſatisdatione præſtanda. 3. De tempore dotis ſoluendæ. 4. De ſeruo dotali manumiſſo. 5. De fœminis in ſeruos dotalis. 6. Si vxor viri rem commendauerit. 7. De publicatione bonorum mulieris.

24. *Vlpianus* libro 33. ad Edictum.

Si, conſtante matrimonio i, propter inopiam mariti k, mulier agere volet l, vnde exactionem m dotis initium accipere ponamus? & conſtat, exinde dotis exactionem competere, ex quo euidentiſſimè n apparuerit o mariti facultates ad dotis exactionem non ſufficere.

1 ¶ Si, exheredato p marito, mulier agat, magis eſt, vt ex die aditæ patris hereditatis incipiat ei dotis exactio.

2 ¶ Quotiens mulieri q ſatisdandū r eſt de ſolutione dotis poſt certum tempus s, ſi maritus ſatisdare t non

poſſit,

a Poteſt enim cōſenſus reuocari ante litem conteſtatam, ſicut mandatum. Bald. poſt litis conteſtationem non licet, vt hic, quemadmodum ſi res nō ſit integra, l. 6. ſ. de [illegible] ſi obligationis vinculum impediat l. 17. ſ. 3. ſ. commodati.

b Status mutatio tacitam reuocationem, conſenſus inducit. Bald.

c vt & alibi tutoris, l. 17. ſ. 3. ſ. de [illegible]

d ad officium iudicis pertinet, iura partium tueri. Bald.

e vide l. 2. ſupra eod.

f Contradicere is non intelligitur qui conſentire necel [illegible] iuris & honeſtate cogitur. Bald. [illegible] quia contradictio non iuſtificata per cauſam, nil operatur.

g Contradicat. Hal.

h l. 37. in fin. ſ. eod.

i Quæ nondum facta eſt pubes. v. Cuiac. 6. obſ. 23.

k Quæſtio, an propter furorem alterutrius coniugum dos repeti poteſt.

l & ignorantis loco eſt.

m l. 8. ſ. de his qui ſunt ſui. l. 16. ſ. de ritu. l. 4. ſ. de diuort.

n de amore coniugali, v. Valerium 4. 6.

o l. 1. ſ. de ritu. l. 2. ſ. rerum amotarum. l. 4. C. de crim. expilatæ, l. 52. ſ. de re iudicat. Haloand.

p Probatur his modis furor alienus.

q Triboniani verba ſatis agnoſcis [illegible] pro more. v. l. 22. [illegible] quod ſpoliatum. C. de [illegible]

r non intra quinquennium tamen, reſpectu mariti, Nou. Leon. 112. vltra triennium, reſpectu mulieris. Nou. Leon. 3.

s Quæſtio, an propterea quod à marito negligitur, vxor dotem repetere poſſit.

t dotem igitur vxor eo caſu repetet.

u [illegible] probatum eſt: [illegible] Triboniani.

x ex hac rerum diuerſarum copulatione conficit Baldus, Alimentorum nomine non contineri [illegible] ſicut eſt, heres damnatus [illegible] aut cuiuis denique alimenta præſtare, non cogetur alimentorum legato, aduerſæ eorum valetudinis expenſas, quantumuis quotidianas, ſuſtinere.

y & medicinam ei ſuccurrere.

z nihil prætermitti quorum maritum. Hal. nihil prætermitti eorum quæ.

a Vir igitur iudicis officio cogi poteſt ad alendam vxorem, & ægrotam curandam.

b Non igitur vltra dotis quantitatem? Quid ſi nulla dos fuerit conſtituta? haud dubie, non ſolùm affectione maritali ad id cogi videtur. l. 13. Cod. de negotiis, ſed etiam iudicis officio, argumento legis 28. ſup. de religioſ.

c Quæſtio, an marito dos condici poteſt, eo quòd dotem diſſipet?

d vide l. 24. ſ. eod.

e Sequeſtratio fieri ſolet, quoties bonorum diſſipatio timetur, l. 21. in fin. ſ. de appellationib.

f l. 4. ſupra de diuortiis.

g v. l. 7. ſ. de curatoribus dat. vel. 5. ſ. 5. ſ. de iure dotium.

h leg. certa.

i Furioſus ad ſuam mentem reuerſus ratam rem habere poteſt: ratámque habendo facit vtilem.

k d. l. 5. ſ. 4. ſupra de iure dotium.

l vt & de dote conſtituenda. d. ſ. 4.

a 4. Nou. 9. ſ. 13.

b nihil enim intereſt an quid alicui detur, an alij ipſo conſentiente. l. 19. ſ. de iure dot. l. 86. ſ. ad l. Falcid. l. 4. C. de ſoluendo.

c l. 10. C. eod.

d l. 35. ſ. eod.

e Vlp. 7. ſ. vlt. l. 3. C. eod. non conſiſtit matrimonium, ideóque dotem ſibi dicere poteſt, & habet priuilegium l. 5. ſ. de [illegible] [illegible] l. 74. ſup. de iure dotium. v. l. 17. l. 18. inf. de reb. auth. iud.

f Dos improprie ſeu quaſi dos, vel putatiua (qualis ea dicitur quam dat ea quæ ſe iuſtam vxorem putat, cum non ſit iuſta vxor) priuilegium non quaſi priuilegium veræ dotis habet, vt hic. habet enim tacitam hypothecam in bonis mariti. Gl. l. 1. in fin. ſ. de priuileg. credit. & l. Aſſiduis. 12. C. qui potiores. At ſponſa non habet tacitam hypothecam priuilegiatam vt not. in l. [illegible] 9. qui potiores. Dynus, Iacob. de Arena Bald. l. 2. Bald. Nou. 2. parte 5. Diuerſa ratio eſt ſponſæ & vxoris putatiuæ. Ius enim priuilegium tacitæ hypothecæ dat dotis, vt hic. Ante matrimonium contractum, dos non eſt, l. vlt. C. de donat. Poſt iam verò matrimonium contractum bona fide, iiſdem priuilegiis fruitur, quibus dos vera. vt hic, & Bart. in l. ſi conuenerit. 7. ſ. [illegible] & in l. de iure. 37. in fin. ſ. ad Municip. Id tamen priuilegium vxori tantum, non marito dari notat poſt Alexandrum, Neguſantius tract. de pign. parte 2. membro 4. nu. 104.

g vide l. 26. ſupra de iure dot. l. 71. ſ. de leg. 2.

h l. 5. ſ. de impenſ. hodie non eſt locus retentioni l. vn. ſ. 4. verſ. ſed nec ob impenſas. C. de rei vxor. act.

i Nou. 97. c. 6. Hic caſus ſpecialis eſt: alias dos conſtante matrimonio non ſolet repeti. Quid? dote in conſtante matrimonio repetita, num huiuſmodi pecunia nomine & affectu dotalis eſſe deſinet? non putat Baldus, cum ſit eo caſu ſimplex à perſona mariti in mulierem tranſlatio. Aliud eſt ſi ſoluto matrimonio pecunia dotalis repetatur, vt ſoluto matrimonio non ſit amplius dotalis.

k Vel ſoceri, vel cuiuſcunque dotis promiſſoris: hoc enim beneficium mulieri competit contra ſocerum vergentem ad inopiam eſt enim eadem ratio in ſocero, quæ in marito Nar. hic n. 25. Quid ſi duo dotem promiſerint, an ob vnius inopiam aduerſus alium locupletem agi dotis nomine poterit? agi poſſe ait Bart. n. 32. nec enim dives fideiuſſor (talis eſt correus debendi) principalem ſoluendo facit videri. Ripa. hic nu. 52. Quod ad correos attinet, negat Iaſon: vnius enim, diuitias ſupplere alterius inopiam, ſic ſentio, ſi qui dotem promiſerant, non ſunt correi, vnius inopia alteri non nocet l. 32. ſ. 4. ſup. de vſur. ſi ſunt correi ſimul, ſiue ſocij ſint, vel non ſocij, vnius inopia alteri nocebit. Nar. d. loco.

l nec enim cogitur mulier agere l. 1. C. vt in poſſ.

m Si ob inopiam mariti vxor dotem ſuam repetere poteſt, multò minus ſtatim à marito inope cogi poterit dotem ei ſoluere, niſi forte ſint apud honeſtos mercatores cum honeſto lucro collocatæ c. per veſtras. extra de donat. int. vir. & vx.

n l. 22. ſ. 8. ſup. eod. euidentiſſimè id apparet ex vulgi rumore, ſi plus impendat annuatim, quam habeat ex reditu, arg. l. 3. ſ. 1. vbi pup. l. vlt. C. de cura. fur. Nou. 3. in pr. ſi pro aliis fideiubeat, Ripa. hic, nu. 38. ſi neque tempus, neque finem expenſarū habeat l. 1. ſ. de cur. furioſ. Quid ſi maritus aut à piratis expilatus, aut naufragio, aut condemnatione iudicis, aut excommunicatione ad inopiam ſit redactus, an idem ius erit, vt vxor iſtis caſibus dotem poſſit repetere? v. Ripam. hic. nu. 37. & 48. Quid ſi mulier ſciens & volens, contraxit matrimonium cum marito euidenter inope, & abutente ſuis bonis: num dotem ei repetere licebit? vtique, ſi Bartolo credimus nu. 23. nam vt mulier expreſſo pacto dotis conditionem deteriorem facere non poteſt, ita nec tacito. In his enim quæ nocent, minus valent tacita quam expreſſa: ideóque qui dotem ita dederit, non cenſebitur renunciaſſe beneficio repetendæ dotis in caſu, Rip. nu. 49. v. quæ notaui ad l. 5. C. de ſponſ. Vtrum ſi rebus ita poſitis, maritum cautionem offerre, num dotem ipſe vel retinere, vel, quod magis eſt, eam vxori & aliis, à quibus conſtituta fuerit, aut promiſſa, conducere poterit? poſt Cabrenſem, negat. Rip. nu. 53. quibus vix aſſentior: ſatis enim locuples videtur, qui cauet idonee. Porrò euidentiſſimè conſtare hic dici quibuſdam videtur quod etiam conſtat coniecturis, idque per auxeſin, de qua dixi ad l. 1. ſup. de off. eius cui mandata eſt iuriſd.

o Hodie ſufficit, ſi inchoauerit mali ſubſtantia vti, Nou. 97. c. 6. in fin. pr.

p à patre: & ſic ad inopiam redacto: ita inopia contingens marito per exheredationem, incipit eſſe eadem à die aditæ hereditatis. Nar.

q à marito ſc.

r Hinc collige, habentem dilationem à lege, cogi interim ſatisdare l. 5. C. de præſcrib. ſecus eſſe in eo, qui dilationem habet ex ſuo contractu, ſuáque prouidentia. Is enim non tenetur ſatisdare, niſi facultatibus labatur, l. 31. ſ. de rebus auth. iud.

s annua, bima, trima die.

t Ob dotem fideiuſſor non interponitur niſi ſoluto matrimonio, & cur. vide l. 1. l. 2. Cod. ne fideiuſſores dotium. Dixi ad l. 5. 6. 7. ſupra de donationibus inter virum & vxorem.

Universidad Rey Juan Carlos

poſſit, tunc, deducto a commodo temporis, condemnatio reſidui repræſentatur: ſed ſi eum maritus ſatiſdare poſſet, nollet, in ſolidum b eum condemnandum, Mela ait, non habita ratione commodi temporis: iudicis igitur officio c conuenit, vt aut, ſatiſdatione interpoſita abſoluat maritum d, aut, habita ratione compenſationis e, eum condemnet: quod quidem hodie magis vſurpatur: nec ferenda eſt, mulier f, ſi dicat, magis ſe velle dilationem pati, quàm in repræſentatione deductionem.

3 ¶ Siue autem mariti g, ſiue vxoris periculo dos fuit, nihilo minus legitimo tempore h debet ſoluere maritus.

4 ¶ Si vir voluntate mulieris, ſeruos dotales manumiſerit i, ſi quidem donare k ei mulier voluit, nec de libertatis cauſa impoſitis, ei præſtandis tenebitur: quòd ſi l negotium inter eos geſtum eſt, vtique tenebitur, vt officio iudicis caueat m, reſtiturum ſe mulieri, quidquid ad eum ex bonis liberti, vel ex obligatione perueniſſet.

5 ¶ Si maritus ſæuus in ſeruos dotales fuit, videndum, an de hoc poſſit conueniri? Et ſi quidem tantùm n in ſeruos vxoris ſæuus fuit, conſtat, eum teneri hoc nomine, ſi verò & in ſuos eſt natura talis o, adhuc dicendum eſt, immoderatam p eius ſæuitiam hoc iudicio coërcendam. quamuis enim diligentiam vxor eam demum ab eo exigat, quam rebus ſuis exhibet, nec plus poſſit: attamen ſæuitia, quæ in propriis culpanda eſt, in alienis coërcenda eſt, hoc eſt, in dotalibus.

6 ¶ Si vxor viri rem commodauerit, eaque perierit, videndum, an compenſationem q hoc nomine pati poſſit. & puto, ſi quidem prohibuit eam maritus commodare, ſtatim deductionem fieri: ſi verò non prohibuit eam commodare, arbitrio iudicis modicum tempus ei indulgeri cautionem præbenti.

7 ¶ Si bona mulieris pro parte r ſint publicata, ſupereſt ſ mulieri reliquæ partis dotis exactio. Plus puto: Et ſi poſt litem conteſtatam publicatio ſit pro parte dos, ſufficiet arbitrium iudicis ad partis t condemnationem faciendam. Quòd ſi tota dos publicata ſit, exſpirabit iudicium.

De peculio. 1. De dolo, & culpa. 2. De deterioratione. 3. De ſeruis qui in fuga ſunt. 4. De locatione.

25. *Paulus* libro 36. ad Edictum.

SI filiofamilias dos u data ſit iuſſu x patris, de peculio quidem agetur. Sed ſiue propter impenſas à filiofam. factas, ſiue propter res donatas à filio y, vel amotas z ab vxore res peculiares, hoc ipſo, quod habet actionem pater a ex perſona filij, maius peculium fit: & ſic totum b eſt præſtandum mulieri, quod eſt in peculio: quia adhuc c ſit, quod vxori d debeatur.

1 ¶ Maritum, in reddenda dote, de dolo malo f & culpa cauere oportet. quod ſi dolo malo fecerit, quo minus reſtituere poſſit, damnandum eum, quanti mulier in litem iurauerit g: quia inuitis h nobis, res noſtras alius retinere non debeat.

2 ¶ Si poſt diuortium res dotales deteriores factæ ſunt, & vir in reddenda dote moram i fecerit, omnimodo k detrimentum ipſe præſtabit.

3 ¶ Si qui dotalium ſeruorum in fuga erunt, cauere debebit maritus l, ſe eos viri boni arbitratu perſecuturum, & reſtiturum.

4 ¶ Si vir in quinquennium locauerit fundum, & poſt primum forte annum diuortium a interuenerit: Sabinus ait, non aliàs fundum mulieri reddi oportere, quam "ſi" cauerit b, ſi quid præter vnius c anni locationem maritus damnatus ſit, id à ſe præſtatum iri d. ſed & mulieri cauendum e, quidquid præter primum annum ex locatione vir conſecutus fuerit, ſe ei reſtiturum.

De rei deterius, poſt moram.

26. *Idem* libro 37. ad Edictum.

SEmel mora facta, ſi ſeruum dotalem poſtea, offerente f marito, mulier accipere noluerit, & ita is deceſſerit, non debebit pretium eius maritus, vel heres eius: ne damnum ſentiat, quod poſtea, offerente g eo, mulier accipere noluit.

De herede mulieris.

27. *Gaius* libro vndecimo h ad Edictum Prouinciale.

SI poſt diuortium mortua muliere, heres i eius cum viro, parente eius agit, eadem k videntur de reſtituenda dote interuenire, quæ ipſa muliere agente, obſeruari ſolent.

De eo quod maritus poteſt conſequi à muliere.

28. *Vlpianus* libro 2. Inſtitutionum.

FAcere poſſe maritus etiam id videtur, quod à muliere conſequi poteſt l, ſcilicet ſi iam ei aliquid abſit, quod pro muliere "aliquid" expendit m, vel mandato eius præſtitit. cæterum, ſi nondum n ei abeſt, (vt puta ſub o conditione eſt obligatus) nondum videtur facere poſſe.

Cui dos profectitia. 1. vel aduentitia reddi debet.

29. *Idem* libro 3. Diſputationum.

QVotiens pater dotem dat, & ſtipulatur, ita demum in ſuam perſonam de dote actionem transfert, ſi ex continenti ſtipuletur p. cæterum, ſi interpoſito tempore ſtipulari velit, non niſi conſentiente q filia, poterit, quamuis in poteſtate ſit. quia deteriorem r conditionem s in dote filiæ facere non poteſt, niſi conſentiat: planè ſi ante nuptias dotem dederit, poterit ex interuallo, ante nuptias tamen, & citra voluntatem "quoque" filiæ ſtipulari.

1 ¶ Si quis ſ pro muliere dotem dederit, conuenitque t, *vt quoquo modo diremto matrimonio ipſi ſoluatur,* poſtea maritus vxori dotem ſoluerit, rectiſſimè dicitur, exactionem nihilo minus ei, qui dedit, contra maritum competere.

De ea quæ ſecundò nupſit. 1. Si mulier debitori dotis ſucceſſerit.

30. *Iulianus* lib. 16. Digeſtorum.

NVptæ u non impeditur, quo minus cum priore marito de dote experiatur.

1 ¶ Quotiens culpa x viri accidit, *vt y dos à ſocero aut à quolibet alio, qui mulieris nomine promiſerat, exigeretur,* ſi aut in matrimonio filia deceſſerit, aut materfamilias facta eum, qui dotem repromiſerat, heredem inſtituerit, ſatis conſtat, nihil amplius z virum præſtare debere, quàm vt eos obligatione liberet a.

De publicatione bonorum mariti. 1. De pacto patris, vt à ſe petatur. 2. De morte patris qui procuratorem dedit. 3. Si coheredes mariti ſoluerint patrem dotis. 4. De fructibus.

31. *Idem* libro 18. Digeſtorum.

SI marito, publico iudicio, damnato, pars aliqua bonorum eius publicetur, fiſcus b creditoribus eius ſatisfacere neceſſe habet, inter quos vxor quoque eſt.

1 ¶ Si pater, cùm ducenta, filiæ ſuæ nomine, dotis c gratia, promiſiſſet, pactus fuerit, vt ſi *aliquo quidem centum à ſe peterentur,* & ſoluto matrimonio egerit, centum, de quibus conuenit, ne peterentur, dotis intelliguntur doris eſſe. quòd ſi, mortuo patre, cum herede eius maritus agere cœperit, illa quoque pecunia in dote erit.

2 ¶ Si voluntate filiæ procurator à patre datus, litem de dote conteſtatus fuerit, & re ſecundum eum iudicata pater deceſſerit e, iudicati actionem filiæ potius, quàm heredibus patris dari oportebit.

3 ¶ Cùm patri dos data eſſet, & ei filius ex aliqua parte heres ſub conditione inſtitutus fuerit, & pendente f conditione, coheredes eius dotem pro ſua portione mulieri ſoluerint, hoc minus filius ex dote præſtare debebit. quoniam nullam actionem, eius pecuniæ reciperandæ gratia aduerſus coheredes habet.

4 ¶ Si fundum dotalem recepiſſet mulier, non ha-

bita

a Tantò minus maritus mulieri condemnandus eſt, quantò plus commodi percepiſſet, ſi ſatisdediſſet, & dotem non reſtituiſſet. verum illud tantò minus non ſemper deducitur à marito (ſingamus maritum ſponte ante diem conuentum) dotem velle reddere? non deducet. *Bart.* hic, num. 12.
b i. incontinenti, nulla deductione temporis facta. Ob contumaciam amittitur dilatio à lege data.
c quo hæc ſatiſdatio petitur *l. 42. ff. de iudic.*
d à dote reddenda ante diem conuentum.
e repræſentationis. *Hal.* puta dotis redditæ à marito ante diem conuentum, & dotis ſtatim redditæ vxori.
f poſt litem conteſtatam; poſt ſententiam acceptam, pœnitens ſc. is enim quo petente lata ſententia eſt, ab ea recedere poteſt. *Bald.*
g mariti eſt periculum, quoties eſt dos æſtimata, *l. 51. ff. eod.* vel in quantitate, *l. 42. ſupr. de iur. dot.* data eſt: quoties ita conuenit *l. 6. C. de pact. dot.*
h *v. l. 1. §. 7. C. de rei vx. act.*
i rectè manumiſit, *l. 61. infr. eod. l. 7. in fin. ff. de donat. int. vir.*
k iura liberti ſc. vel in compenſationem dare. *Bart.* cui res donata eſt, & eius commodo (in quibus eſt facultas manumittendi) data ſunt. *Bald.*
l *l. 64. ff. eod.* tunc enim vir tenetur reſtituere quidquid habet, vel habere ſperat à liberto dotali.
m venditor ad eam cautionem adſtringitur, qui poſt venditionem factam manumiſit ſeruum venditum *l. 25. ſupra de act. empt.*
n non excuſatur vir à negligentia commiſſa in dotalibus ex eo quod ſit negligens in ſuis. *Hal.* in bono (ſ. in diligentia) ea ſufficit quam in rebus noſtris adhibemus: in malo, (ſ. in negligentia) non item. *Bar. Bald. & ff. eod.*
o in ſuos eſt, licet natura ſæuus. *Hal.*
p quæ cadit in leuem culpam. *Bald. v. l. 2. ſup. de his qui ſunt ſui.*
q hodie retentiones prohibitæ *l. vn. §. 4. C. de rei vx.*
r puta tertia. *l. vlt. in fin. ff. de vi priuat.*
ſ non tranſit igitur in fiſcum ſubſtantia, ſed totum ac vniuerſitas rerum.
t ſi dotis iudicium pro parte intentatur, pro parte ſola ſententiam ſufficit. *Bart.*
u puta centum.
x poteſt enim dos ſine iuſſu patris filio dari *l. 21. §. 12. ſupr. eod. l. 5. ff. eod. l. 10. C. eod.* licet ſine conſenſu patris non poſſit matrimonium contrahere.
y vxori conſtante matrimonio ſcil.
z finge ducenta.
a pater retinebat impenſas dotales factas à filio, res donatas ab eodem vel eidem amotas quibus omnibus eius peculium augetur, *arg. l. 7. §. 4. ſupr. de peculio.*
b ei. non totum.
c modo adhuc ſit. *Hal.* adhuc ſ. compenſatione partis.
d puto legendum eſſe, *quod vxor debeat,* fingamus enim mulierem ducenta amiſiſſe centum vero dotem auxiſſe; dotis nomine actionem habet in peculium aduerſus patrem mariti contra ſocer ducenta filio amota recte petierat.
e idem in vxore, ſi res amotas non reddit *l. 2. in fin. ff. de impenſ.*
f *l. 17. ſupra de iure dot.*
g rem enim ſuam ſibi reddi exigit, *l. 7. ſupra de in litem.*
h *v. l. 3. ff. de impenſ.* i *l. 32. ſupra mandati.*
k Omnimodo hic, ne ſine diſtinctione? An potius in totum ſeu integrum? An etiam ſi dolus vel culpa abſit? An vt & naturalem interitum præſtet? *v. Cuiac. 5. ad Afric. fol. 79.*
l vbi culpa ceſſat, *l. 21. ſupra de ædilit.*

a & ſic ſoluto matrimonio fuerit.
b *l. 55. ſeq.*
c colono ſcil. quod ab vxore expoſci eſt iudicis ſententia. Non igitur ſimpliciter verum eſt quod vulgo poſt omnes interpretes hic notant, vxorem cogi ſtare locationi quinquennali à marito factæ, ſed tantum, ſi poſt annum ſtatim, caſu marito colono agatur ex conducto, damnatus fuerit. In annali locatione, longè aliud eſſe dicendum, alibi vbi etiam quæritur an locationi factæ à beneficiario, fiduciario, tutore, pupillo, venditore, etiam fiſco, emptori vel conductori ſtare ... in poſſeſſionem vel ſeruandæ cauſa, & ex neceſſitate, quæ notaui ad *l. 9. C. de locato.* adde Pontanum, *cuius eſt de iure dotis in primo,* vbi negat dotis ſucceſſorem cogi ſtare colono.
d id ſe præſtaturum eſſe. *Hal.*
e *v. d. l. 55.*
f *l. 9. ſup. eod.*
g Obligationem re purgatam.
h Pomponius libro ſexageſimo ad Sabinum. *Hal.*
i *v. d. l. 6. C. de int. dot.* Mandati ſi reſtitutio ... ſolum intelligitur quod in tutoribus dicitur, *l. 3. ſupra.*
k ex perſona generis, non verbis intelligitur conditione. *Bald.*
l pure ſc. ſi *l. 48. ſupr.*
m Maritus dicitur eſſe ſoluendo, id eſt quod vxor ei pure debet, non ſub conditione. *Bald.*
n *v. l. 7. §. 5.*
o dotem ſoluerit ſc.
p *l. 9. ſupra de pactis dotal.*
q *v. l. 28. ſupra de iur. dot.*
r exceptio ſc. cum pater, etiam ſimplici pacto, actionem de dote in perſonam ſuam transferre poſſit, *l. 6. C. de iure dot.* Cur tamen ... vel ideo, quod pater ex neceſſaria cauſa filiam dotare cogitur. *Duaren.*

t aliàs ſi non conuentum fuerit, actio mulieri ſoluitur *l. 41. §. 1. ſupra de iure dot.*
u dotis priuilegium per tranſitum ad ſecundas nuptias non amittitur.
x negligentia.
y v. quæ dixi ad *l. 44. §. 1. ff. eod.* ſit ſe periculo mariti, qui fuit in ea negligens.
z *l. 35. ſupra de iure dot.*
a *l. 18. §. 1. ſupra de peculio.* b *l. 2. C. eod.*
c dotis permiſiſſet. *Hal.* v. quæ notaui ad *l. 79. ſupr. de iure dot.*
d v. quæ dixi ad *l. 44. §. 1. ff. eod.*
e *v. l. vn. §. 11. C. de rei vx.*
f dum pendet conditio patris vniuſ, illa pars non accreſcit coheredibus interim purè ſubſtitutis. *Bald.*

Universidad Rey Juan Carlos

bita ratione fructuum pro portione anni, quo nupta non fuiſſet, nihilominus de dote agere poteſt: quia non ſolvorum dotem recepiſſet. hoc enim ad dotis augmentum a pertinet, quemadmodum ſi partum à ancillarum non recepiſſet, aut legata, vel hereditates, quæ poſt diuortium per ſeruos dotales c adquiſiit marito ſuſſecat.

Si prior maritus poſteriori dotem promiſerit.

31. *Idem* libro 2. ad Vrſeium Ferocem.

SI prior maritus poſteriori, dotis nomine, tanquam debitor mulieris dotem promiſerit, non plus, quam id quod facere poſſit, dotis futurum eſſe d.

Si mulier marito ſucceſſerit.

33. *Africanus* libro 7. f Quæſtionum.

QVæ dotis nomine certam pecuniam promiſerat, quoſdam adhibuerat, qui ſtipularentur partem dotis, diſtracto matrimonio, ſibi ſolui: ea, nulla data dote, obierat, eodem marito ſuo herede relicto: is hereditatem eius adierat. nihilominus g hereditatem eius adierat. nihilominus h adſtipulatoribus teneretur: quoniam ... intelligeretur i ſecum penſaſſe k tamen (debitricis) intelligeretur l ſecum penſaſſe nec ad eum pertinere, quòd ſoluendo non eſſet hereditas, quando cæteris etiam creditoribus tenetur.

Vxorem dote reddenda ſi patri vel filiæ.

34. *Idem* libro 8. l Quæſtionum.

TItia diuortium à Seio fecit. hanc Titius in ſua poteſtate eſſe dicit, & dotem m ſibi reddi poſtulat, ipſa ſe matremfamilias n dicit o, & de dote agere vult. quæſitum eſt quæ partes iudicis ſint? reſpondi, patri, niſi p probet filiam non ſolùm in ſua poteſtate eſſe, ſed etiam conſentire q ſibi, denegandam actionem r ſicuti denegaretur, etiam ſi conſtaret, eam in r poteſtate eſſe.

De liberta.

35. *Martianus* f libro 10. Inſtitutionum.

LIberta, quæ voluntate patroni diſceſſit, de dote cum eo agere poteſt, quam ei dedit.

De publicatione dotis.

36. *Paulus* libro 2. de Adulteriis.

SI maritus minus facere poteſt, & dos publicata ſit, in id quod facere poteſt, fiſco t maritus condemnandus eſt, ne in perniciem mariti mulier punita ſit.

Si filia non habet cauſam contradicendi patri.

37. *Vlpianus* libro 2. Reſponſorum.

DOtem voluntate u filiæ videri patrem recepiſſe, cum cauſas x contradicendi ei filia non haberet. maritum cum eo poſtea ampliore y ſumma dotata ſit.

De muliere diuertente, & de ſponſalibus poſtea contractis.

38. *Marcellus* libro ſingulari Reſponſorum.

LVcius Titius, cùm eſſet filiusfamilias, voluntate patris vxorem Mæuiam duxit, & dotem pater accepit. Mæuia Titio repudium miſit. poſtea pater repudiari, abſente filio, ſponſalia cum ea de nomine filij ſui fecit. Mæuia deinde repudium ſponſalibus miſit, atque ita alij nupſit. quæro, ſi Mæuia agat cum Lucio Titio quondam marito, & à patre herede relicto, de dote, & probetur culpa z mulieris matrimonium diſſolutum, an poſſit maritus, propter culpam mulieris, dotem retinere? Marcellus reſpondit, etiam ſi vt heres inſtitutus à patre Titius conueniretur, tamen, ſi ſponſalibus non conſenſiſſet, culpam mulieris nullam eſſe.

De compenſatione delictorum.

39. *Papinianus* libro 11. Quæſtionum.

VIro atque vxore mores a inuicem accuſantibus, cauſam repudij dediſſe vtrumque, pronunciatum eſt. Id ita accipi debet, vt ea lege, quam ambo contempſerunt, neuter vindicetur. b paria enim delicta, mutua penſatione diſſoluuntur.

De patre reſtituere dotem.

40. *Paulus* libro 18. Quæſtionum.

POſt dotem datam, & nuptias contractas, ſtipulatus c eſt pater d. filiæ voluntate, *diuortio facto dotem dari.* ſi conditio ſtipulationis impleatur, & poſtea filia ſine liberis deceſſerit, non erit impediendus pater, quo minus ex ſtipulatu agat. vbi autem filia ſi agere vult, exceptione ſummouendus erit.

De dote poſt diuortium numerata.

41. *Idem* libro 37. Quæſtionum.

SI pater ignorans filiam diuertiſſe, dotem ex cauſa promiſſionis numerauit e: non per indebiti conditionem, ſed de dote actione pecunia petetur.

De patre condemnato. 1. De fructibus & ſumptibus. 2. De vſuris. 3. De extraneo repetente dotem, & de redintegratione matrimonij.

42. *Idem* libro 4. Reſponſorum.

IN inſulam patre deportato e, qui dotem pro filia dedit, actio dotis ad filiam pertinet. Poſt diuortium quoque patre damnato, qui idem b, conſentiente filia non petierat, æquè dotis actio mulieris eſt.

1 ¶ Fructus ex prædiis, quæ in dotem data videbantur c, bona fide perceptos, & mulieris oneribus ante cenſum liberalem adſumptos, quamuis ſeruum fuiſſe poſtea conſtiterit, peti non poſſe placuit.

¶ Sumptus d verò neceſſarios & vtiles in prædia, quæ dotalia videbantur, factos compenſatis fructibus perceptis, ad e finem ſuperflui ſeruari conuenit.

2 ¶ Vſuras g numeratæ dotis ex ſtipulatu pater in matrimonio defuncta filia, ſi petat, gener, qui reſiduæ dotis promiſſæ fœnus ſtipulatus eſt, ita demum, ad ſidem vice mutua debitæ quantitatis, compenſationem opponere iuſte videtur, ſi h propriis ſumptibus vxorem ſuam exhibuit. alioquin, ſi patris ſumptibus exhibita ſit, inanis vſurarum ſtipulatio compenſationi non proderit.

3 ¶ Ad virum vxore poſt diuortium reuerſa, iudicium acceptum ex ſtipulatione, quam extraneus i, qui dotem dederat, ſtipulatus fuerit, non diſſoluitur: nec officio iudicis abſolutio continetur.

De nominibus.

43. *Scæuola* libro 2. Quæſtionum.

SI maritus in id, quod facere poteſt, condemnatus ſit, & nomina ſint k ad dotis quantitatem l, neque amplius, neque habebit mandare actiones m.

De morte ſoceri, quo viuo dos peti non poterat.

44. *Paulus* libro 5. Quæſtionum.

SI ſocer à genero heres n inſtitutus, adierit hereditatem o, quandoque mortuo p patre, cum q herede eius filiam de dote acturam, Nerua, & Cato reſponderunt, vt eſt relatum apud Sextum Pomponium digeſtorum ab Ariſtone lib. 5. ibidem Ariſtoni conſenſit. Ego dicerem: & ſi emancipaſſet pater filiam, ipſum quoque conueniri poſſe.

1 ¶ Lucius Titius, filiæ ſuæ nomine, centum doti promiſit f Caio Seio, & inter Caium Seium, & Lucium Titium patrem mulieris conuenit, *vt dos à viro, viuo Lucio Titio, id eſt, patre mulieris, non petatur*: poſtea culpa mariti diuortio facto, ſolutum eſt matrimonium, & pater mulieris decedens alios heredes inſtituit, filia exheredata quæro, an ab heredibus ſoceri maritus exigere dotem poteſt, cùm eam mulieri redditurus u eſt? Reſpondi: Cùm filia, aliis à patre heredibus inſtitutis, actionem de dote ſua recuperanda habere cœperit, neceſſe habebit maritus, aut exactam dotem, aut actiones ei præſtare: nec vllam exceptionem habebunt ſoceri heredes aduerſus eum: cùm x abſurdè dicatur, dolo videri eum facere, qui non ſibi, quem conuenit, ſed alij y reſtiturus petit, alioquin, & ſi poſt mortem patris diuertiſſet, nondum exacta dote, excluderetur exactione dotis maritus: quod non eſt admittendum. ſed etſi ex parte filia heres patri ſuo extiterit, debebit maritus coheredes eius pro parte virili exigere, & mulieri reddere y, aut actiones ei præſtare.

De pacto, & ſtipulatione aui materni.

45. *Idem* lib. 6. Quæſtionum.

GAius Seius auus maternus Seiæ nepti, quæ erat in patris poteſtate, certam pecuniæ quantitatem, dotis nomine, Lucio Titio marito dedit, & inſtrumento z dotali, huiuſmodi pactum, & ſtipulationem complexus eſt, *ſi inter Lucium Titium maritum & Seiam diuortium ſine culpa mulieris factum eſſet, dos omnis Seiæ vxori, vel Gaio Seio auo materno redderetur, reſtitueretúrque.* quæro, cùm Seius auus maternus ſtatim vita defunctus ſit, & Seia poſtea ſine culpa ſua diuorterit viuo patre ſuo, in cuius poteſtate eſt, an & cui actio ex hoc pacto ex ſtipulatione competat: & vtrum heredi aui materni ex ſtipulatu, an nepti. Reſpondi, in perſona quidem neptis videri inutiliter ſtipulationem eſſe conceptam: quoniam a auus maternus ei ſtipulatus proponitur. quod cùm ita eſt, heredi ſtipulatoris, quandoque ei-

a actio de dote datur etiam pro eius augmento. *Bald.*
b *d. l.* 10. §. 7.
c per ſeruos dotales. *Hal.* v. *l.* 47. §. *de iure dot.*
d Tanta & talis obligatio eſt in termino ſecundæ, quanta & qualis eſt in termino ad quem ſit relatio. *Bald.*
e ſecundo marito ſcilicet, plus enim τὸ δωθέν, & effectu in hoc caſu non debet, qui promiſit, l. 12. *ſuprà eodem.*
f v. Cuiac. 7. ad Afric.
g hinc oritur ratio dubitandi, vt l. ex. dicitur: vt ſit ſenſus, eum ſibi ſoluiſſe non videri, qui adiit hæreditatem, quæ ſoluendo dotis ſibi debitæ par non ſit. *Cuiac.*
h vicinaria cum ratione dicitur habetur pro conſenſu. vide Rolandum à Valle 1. *conſ.* 19. num. 37.
i Cum i hereditas omnis ſoluendo videtur, quam heres adiit, quamque heredem inuenit, *l.* 3. §. *ad l. Falcid. l.* 36. *l. de hered. liberis.*
k Confuſio pro ſatisfatione, vel pro penſatione cedit, *l.* 50. *l. de ſolut.* & *liberat.* 1. 95. §. 2. *l. de ſolutionibus.* non tamen per omnia confuſio vim & effectum ſolutionis habet, v. *Cuiac. ibid.*
l v. *Cuiac.* 8. *ad Afric.*
m Profecticiâ ſcilicet & hoc verum eſt, ſiue filia familias fuerit, ſiue materfamilias *l.* 4. §. *pen. ſuprà de iure dotium.*
n In eſt ſui iuris, *l.* 30. *ſuprà eod. l.* 4. §. *de his qui ſui ſunt*, etiam vulgo. *Tertul. libro de velandis virginib.*
o *t. quæ notant ad l. 5. in ſin. de prob.*
p Præſumitur quiſque paterfamilias niſi probetur contrarium. vide Bartolum 1. *conſ.* 42.
q *d. l.* 2. §. 1. *ſuprà eo. d. l.* 3. *C. eod.*
r dict. ad l. voit. §. 13. *C. de rei vxoriæ act.*
ſ Papinianus. *Hal.* t adde *l.* 31. §. *eod. d.* 2. *C. eod.*
u *l.* 12. §. 6. *ſuprà eodem.*
x Contradicere non dicitur, qui non habet cauſam contradicendi, v. *Bal.*
y *l.* 34. §. 5. *l. de leg.* 2.

z Si matrimonium culpa mulieris diſſoluitur, dotem amittit. *l.* 8. *C. de repud.* a *l.* 47. *l. eod.* b *d. l.* 47. *l.* 18. *C. de adulteriis*: v. *l. vlt. in fin. ſuprà de eo per quem*: v. Socinum regula 86.
c Filiæ non nocet, ſi pater eius voluntate ſtipuletur. v. *l.* 5. §. 5. *ſuprà de minoris*.
d pater ſuæ filiæ, *Cuiac.* 6. *ad Africanum* & ita in Baſilicis.
e quod facere non tenetur propter diuortium: hinc naſcitur ratio dubitandi. nam hinc conſtat huiuſmodi pecuniam non eſſe dotalem, *l.* 3. *ſuprà de iure dot.* & tamen id eam precedens, actionem de dote competere.

a ... neque ita cluiſſet marito, *l.* 1. §. *pen. contra id.*
b qui dotem conſenſiente. *Hal.*
c Matrimonio inualidato non facit maritum fructus iure mariti, ſed iure bonæ fidei poſſeſſoris.
d *l.* 24. §. *pen. ſuprà eodem.*
e De hoc loquendi genere dixi ad *l.* 19. *ſuprà de compenſat.*
f idem, vſque ad ſumptus, qui fructuum quantitatem excedunt. *Duar.*
g v. *l.* 21. §. 1. *ſuprà de don. int. vir.*
h *l.* 69. §. 3. *ſuprà de iure dot. l.* 17. §. *de doli mali & metus exceptione.*
i qua extraneus v. *l.* 63. *ſuprà de iure dot.*
k ſufficientia ſcilicet.
l excluendum vxori ſcilicet, deducto tamen victu.
m neque amplius habebit: mandare actiones debet. *Hal.* quæ, lectio Florentina melior videtur.
n Heres inſtitui ſocer à genero poteſt.
o extincta videtur eſſe obligatio propter confuſionem, quòd creditor debitori ſuccedat. *Duar.*
p non filia aduerſus viuum patrem non agit, *l.* 4. §. *de iudiciis.*
q Ficta ſolutio vires ſuas extra perſonam ſuccedentis non extendit. *Bald.*
r vt ei non poſſit obijci ſicta ſolutio, de qua ſuperius dixi, habenda eſt igitur mulieris ratio, cui dotis actio cum patre ſuo communis.
ſ v. *l.* 79. *in fin.* §. *de iure dot.*
t Dotis petitioni renunciare gener pacto poteſt, vt h. *l.* & *l.* 30. §. 1. *l.* 31. §. 1. *l. eodem.* Poteſt vxor omittere dotis exactionem imponi, vt id nocet vxori: falſo Cynus ita putat, in *l. cum* tibi 20. *C. qui potiores.* Quinimo Alexander poſt moram exhibens maritum conſtante matrimonio pacto non poſſe de dote non petenda, vt ibi notat, vt hic. *Neguſantius de pignoribus parte* 2. *membr.* 4. *num.* 77.

u Exhæredata licet filia, dotem ſuam exigit, & ad eam exhæredatam actio de dote transfertur. *Bald.*
x Iſta ſiquidem exceptio *dolo facis, &c.* non obſtat in eo quod eſt alij reſtituendum, *Bald.* ſed eam eidem, v. *l.* 8. §. *de dol. except.*
y Maritus vxori quondam ſuæ tenetur exigere, aut ſibi cedere. *Bald.*
z De dotali inſtrumento ſcripſi ad *l.* 45. *l. eod.*
a hinc dubitandi ratio ex iure ſtricto ſumitur: neptis enim in hoc caſu, non materno emprono eſt, cui ſtipulatio agi non adquirit, *l.* 26. *ſuprà de iure dot.*

Universidad Rey Juan Carlos

a ratio decidendi hæc eſt, hoc caſu nepti poſſe ſolui, tanquam adiectæ. At obiicies, in hoc inſtrumēto neptem ordine priorem eſſe, ac priorem nominari: autem igitur nepti, non neptem ſuo adiici: vel hinc conſtat ea quæ valere non poſſunt, inſpecto ordine ſcripturæ, interpretanda eſſe ex ſtiuris ordine, vt valeant: id eſt vt ſint vtilia. Bald.
b permittendam eſſe. Bal.
c atqui aui ſtipulatio directa fuit: verbis obliquis non eſt concepta: non igitur vtilis datur ſed directa. Bald.
d alias & legatum ex teſtamento, & dotem ex ſtipulatu petet, v. l. vnic. §. 3. C. de rei vxor. act.
e hinc naſcitur quæſtio. An cum repulſa ſit à petitione (legati inutilis) admitti debeat ad petitionem antecedentis debiti, puta dotis?
f v. Cremenſem ſingul. 86.
g à marito ſc. maritum enim accuſatorem ad alterij excludi tur per replicationem lenocinij. Baldus hinc etiam colligit exceptione & replicatione continente dolum, replicantem vincere debere. Sin paritio & exceptio dolum continebit, excipientem eum obtinere, atque ita vtraque parte dolum admittente ſemper deterior fuerit eius conditio, qui de dolo conqueri cœperit. Æquum enim eſſe, vt turpis turpem accuſare non poſſit.
h l. 39. ſuprà eod. l. 9. ſuprà de neg. geſt. approbo, non improbo.
i l. 39. ſuprà eod.
k Quid: an audietur? cum aduerſus doli exceptionem non detur doli replicatio? v. l. 4. §. 13. ſuprà de doli exceptione.

uerterit mulier actio competere videtur. ſed dicendum eſt, ſciæ poſſe dotem ſolui quamuis actio ei directo non competat, ac a ſi ſibi aut illi dari anus ſtipulatus eſſet. ſed permittendum eſt b nepti ex hac mira commiſtione, ne commodo dotis defraudetur, vtilem c actionem. fauore enim nuptiarum, & maximè propter affectionem perſonarum, ad hoc decurrendum eſt.

Si vir vxori legauerit, ne dotem petat.

46. *Idem* libro 19. Quæſtionum.

Qvi dotem ſtipulanti vxori promiſerat, eidem teſtamento quædam legauerat, ita d tamen *ut dotem ab heredibus peteret.* ea, quæ legata erant, vxor capere non poterat e: Reſpondi, dotis actionem mulieri aduerſus heredes non eſſe denegandam.

De lenocinio mariti.

47. *Scæuola* f libro 19. Quæſtionum.

Cvm f mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinetur g. cur enim improbet h maritus mores i, quos ipſe aut ante corrupit, aut poſtea k probauit l? Si tamen m ex mente legis n ſumet quis, vt nec accuſare poſſit, qui lenocinium vxori præbuerit, audiendus eſt.

De dote liberorum nomine retinenda.

48. *Calliſtratus* libro 2. Quæſtionum.

SI dotali o inſtrumento ita ſtipulatio interpoſita ſit: *vt liberorum nomine dos apud maritum reſideat,* nepotum p quoque nomine dos retinebitur.

De nomine in dotem dato. 1. De euictione.

49. *Paulus* libro 7. Reſponſorum.

MÆuia marito ſummæ alias res dotis, etiam inſtrumentum q ſolidorum decem r tradidit, quo Octacilius eidem Mæuiæ cauerat, *dotemque ſi cum nuptum iri coiſſes decem* " *ablis.*" ex eo inſtrumento maritus nihil exegit, quia ſ nec potuit. quæſitum eſt, ſi dos à marito petatur, an compellendus ſit etiam illam ſummam, quæ inſtrumento continetur, refundere? Reſpondi, potuiſſe quidem eum, cui actiones mandatæ t ſunt, debitorem conuenire: ſed, ſi ſine dolo malo, vel culpa exigere pecuniam non potuit, neque dotis nomine eum conueniri poſſe, neque mandati iudicio u.

1 ¶ Fundus æſtimatus, in dotem datus, à creditore antecedente ex cauſa pignoris ablatus eſt. quæſitum eſt, an mulier, ſi æſtimationem dotis repetat, exceptione ſummouenda ſit: ait enim, ſe propterea non teneri, quòd pater eius dotem pro ſe dedit, cui heres non extiterit? Paulus reſpondit, prædio euicto ſine dolo & culpa viri, pretium petenti mulieri doli mali exceptionem obeſſe. conſequi enim eam pretium fundi euicti, eius ſcilicet iniquitas eſt, cum dolus patris x ipſi nocere debeat.

De rebus æſtimatis reddendis.

50. *Scæuola* libro 2. Reſponſorum.

AEſtimatis rebus in dotem datis, pactum interceſſit: *vt ex quacunque cauſa dos reddi deberet, ipſe res æſtimatas y, habita ratione augmenti, & deminutionis, vbi boni arbitratu que verò non extarent,* "*ab ſolitis æſtimatis earum,*" quæſitum eſt, cum res quædam, quas maritus vendiderat, extarent, an ſecundum pactum & hæc ad mulierem pertinerent? Reſpondi: res quæ extant, ſi neque ſolente z, neque ratum habente muliere, venditæ ſunt, perinde reddendas, atque ſi nulla æſtimatio interueniſſet.

De deterioratione rei æſtimatæ.

51. *Hermogenianus* libro ſecundo Iuris Epitomarum.

AEſtimatæ res, vſu a etiam mulieris, periculo mariti, deteriores efficiuntur.

Si maritus dotem ſoluit quam non accepit.

52. *Tryphoninus* libro 9. Diſputationum.

MAritus dotem, quam non accepit, poſt diuortium per errorem ſoluit. repetet b: quia non numeratam cauerat. exigi enim ab eo non potuit.

De dote data filioſam.

53. *Idem* libro 12. Diſputationum.

SI filiofamilias c dos data eſt, ipſe quidem dotis actione tenetur: pater autem etiam de peculio, nec intereſt, in peculio rem, vel pecuniam dotalem habeat, nécne. ſed quatenus facere poteſt, hic d quoque condemnandus eſt: intelligitur autem peculio tenus facere poſſe, quod habet rei iudicandæ tempore.

¶ Atquin, ſi cum patre agatur, deduceretur e ex peculio, quod patri, vel ſubiectis ei perſonis filius debet. at ſi cum ipſo filio agatur, alterius debiti d non fiet detractio in computatione, quantum facere poſſit filius.

De ære alieno.

54. *Paulus* f libro ſingulari de iure ſingulari. g

MAritus f ſacere poſſe creditur, nullo e deducto ære alieno: ſicut item ſocius, item patronus, parénſve: at is qui ex donatione f conuenietur, omni ære alieno deducto facere poſſe intelligitur.

Si maritus ædium dotalium nomine cauerit damni infecti.

55. *Idem* l libro 5. ad Plautium. l

CVm mulier de dotis repetitione, poſt ſolutum matrimonium agit, cauere g debet marito, qui ædium nomine damni infecti cauit h, ſi velit eam recipere, vt periculum mariti amoueat.

De ſtipulatione. Si nupta eſſe deſierit, dotem reddi.

56. *Idem* libro 6. ad Plautium. g

SI quis ſic i ſtipuletur à marito, *Si quo k caſu Titia tibi nupta eſſe deſierit, dotem dabis?* Hac generali commemoratione, & ab hoſtibus l capta ea committetur ſtipulatio, vel etiam ſi deportata l fuerit, vel ancilla effecta. hac enim conceptione m omnes ſi caſus continentur n. Planè quantum venit in ſtipulatione o, verum quaſi mortua ſit, an quaſi diuortium p fecerit: humanius quis id competere dixerit, quod propter mortem conuenit q.

De vſufructu.

57. *Marcellus* libro 7. Digeſtorum.

VSuſfructu r in dotem dato, ſi diuortium interuenerit, nec proprietas rei apud maritum, vel mulierem ſit, eum dotis eſſe reſtitutionem, vt maritus caueat, *quamdiu viuerit paſſurum ſe, vel ſuis maſculis heredibusque eius:* quod an verum ſit circa adiectionem heredis, dubito. intereſt, quemadmodum ſ ſit vſuſfructus in dotem datus. Si t enim haberet mulier fructum, vel rogatus erat proprietas fundi, vſumfructum ceſſit, nihil mulier heredi ſuo relinquet. debebatur enim ei vſuſfructus, qui ad heredem non ſolet tranſire.

¶ Quod u ſi fundi ſui fructum mulier viro ceſſit, reſtitui is à viro debet. cum proprietate enim ad heredem eius tranſiſſet, ſi vir in reddendo eo non feciſſet moram. Si x verò aliena ſit proprietas, ut aliquis fundi ſui vſumfructum, mulieris iuſſu, viro eius dederit in dotem, inſpiciendum eſt primum, quemadmodum mulieri poſſit reſtitui. Poteſt autem y vel cautionibus z interpoſitis: vt, ſicut poteſt, vir iure ſuo cedat mulieri, fruique eam patiatur: vel ſi ſe accommodauit domino proprietatis, volente eo mulieri conſtituatur vſusfr. nam aut fructum fundi ille mulieri poterit cedere, aut aliquid videlicet pro eo (vt inter eos actum fuerit) dare. Namq; ſuſpicor hoc ipſum mulierem poſſe proprietatis domino vendere. quo caſu non inique etiam mulieris heredi agentes vir facere cogetur, quippe ſi moram non feciſſet, pretium fructus mulier heredi ſuo reliquiſſet. quod ſi facultatem vſusfructus vendendi proprietatis domino mulier non habuerit, patientiam, quam percipiendi fructus præſtare ipſi debuit, etiam heredi eius præſtat.

De ſeruo dotali herede inſtituto.

58. *Modeſtinus* libro 5. de Differentiis a.

SEruus dotalis, heres ab aliquo inſtitutus, mariti iuſſu vel adire vel repudiare debet hereditatem. ſed ne maritus aut facilè repudiando, vel temere ſuſcipiendo incognitam ſucceſſionem, dotis iudicio vxori ſit obligatus, conſiderandum eſt, mulierem coram teſtibus interrogari b, etiam velit omittere, an adquirere hereditatem, &, ſi repudiare ſe dixerit facile mariti iuſſu repudiabit. quod ſi hereditatem agnoſcere maluerit, reddendus eſt à marito ſeruus vxori ea conditione, vt, cum iuſſu eius adierit, rurſum e marito retradatur. ita

l Tantum valet poſt factum probatio, quantum ante factum. Bald.
m Sed & ſi. Hal. & rectè.
n Bona exceptio eſt, quæ de legis mente procedit. Bald. lex eſt, non audiri maritum, lenonem vxoris, vxorem accuſantem. idem legis eſt, lenonem nullo modo accuſare poſſe.
o Dotale inſtrumentum, dotales tabulæ ſeu nuptiales, vt hic & l. 45. ſuprà eod. & vlt. §. de ſtat. l. paſtione 15. C. de pact. l. paſtione 3. C. de collat. adde quæ ſcripſi ad l. 19. ff. de pact. dotal.
p etiam ex filia. l. 1. C. de cond. indeb. Nomen liberorum in contractu, comprehendit nepotes. vt hic, & omnes deſcendentes, Bal. vid. l. 220. ff. de verb. ſign.
q id eſt nomen, l. C. de ob. ſig.
r aliud eſſet ſi tradidiſſet inſtrumentum pro decem, quia tunc conſeretur maritus, emptor nominis, l. 10. C. de iure emphyt. & imputaret ſibi inopiam debitoris, Bal.
ſ l. 41. §. 3. ſuprà de iure dot. traditione inſtrumenti ex cauſa. hinc collige, traditionem inſtrumenti habere vim non ſolum mandati vtilis ſed directi. Bal. v.
t l. 2. C. de do. u Tempus nominis dati in dotem, non imputatur marito. Bal.
x à quo deſcendebat ex cauſa lucratiua: tunc enim dolus authori nocet, l. 4. §. 27. ſic vero l. de iis qui de fraudem cred. l. 5. §. 27. ſ. de doli except.
y l. 21. C. de iure dot. z l. 14. ſuprà de pactis dotal.
a l. vlt. §. 2. ſuprà de iure dot.
b l. 40. ſuprà de cond. indeb. dos cauta non numerata, per errorem ſoluta repetitur: error non confirmat contractum præcedentem. Bald.

x Tertius modus eſt, quoties vxor vſumfructum proprietati cedit.
y Reſtitutio vſusfruct. fit vel cautione & patientia: vel conſentiente proprietario vel cum proprietarium conſtituit vſumfructum mulieri: vel proprietario comparante, vſusfructus vtilitatem: tunc ipſo caſu pretium, quod ſuccedit loco vſusfructus reſtituitur mulieri. Bald.
z ad quas in caſibus implicitis recurritur.
a Modeſtini Ἑρμηνευτικά, conſilia & continent tam 3 Modeſtini excerpta ex iisdemque cuique eadem cauſa, vnde l. ... eſt: & in l. 29. ſuſcrib. ... l. ... ſ. de ſuſpectis tut. ... eſt, Cuiac. 12. obſeru. 32. huiuſmodi libros ... vocarent, Cautelas.
b Deſiderium apud acta publicorum corrigi non poteſt. Bal.
c id eſt eodem momento, v. l. ...

& quoties

& mariti ſollicitudini conſuletur, & vxoris deſiderio paretur.

Si filia in fraudem patris repudietur.

59. *Iulianus* libro 2. ad Vrſeium Ferocem.

Filiæ meæ emancipatæ a & ægræ vir ò in hoc repudium miſit, vt d mortua ea, dotem potius heredibus eius, quàm mihi redderet. Sabinus dicebat, vtile mihi eius dotis recipiendæ iudicium dandum eſſe. Gaius idem.

De ſumptu funeris.

60. *Pomponius* libro 5. Epiſtolarum.

SI filiafamilias nupta deceſſerit, & pater funus ei fecerit, tametſi e dotem poſt aliquod tempus gener reddere deberet, tamen continuo ſocer e agendo conſequetur f, vt impenſam funeris præſentem recipiat, cætera dotis ſtatuto tempore ſoluantur.

De manumiſſione ſerui dotalis.

61. *Papinianus* libro 11. Quæſtionum.

DOtalem ſeruum vir, inuita g vxore, manumiſit. ſolus vir heres à liberto inſtitutus portionem hereditatis, quam vt patronus conſequi potuit ac debuit, reſtituere debet: alteram verò portionem, dotis iudicio ſi modò vxor manumittenti refragatur.

62. *Vlpianus* libro 33. ad Edictum.

QVod ſi vir voluntate h mulier ſeruos dotales manumiſerit i, cum donare k ei mulier voluit: nec de libertatis cauſa impoſitis ei præſtandis tenebitur.

63. *Paulus* libro ſecundo ad legem Iuliam & Papiam.

ET deſinit ſeruus in dote eſſe: quia cui, manumittendi cauſa, donare licerêt, ei quodammodo l donaret, quod permitteret manumittere.

64. *Vlpianus* libro 7. m ad legem Iuliam n & Papiam.

SI verò o negotium gerens mulieris non iuſſu, manumiſerit dotalem ſeruum, voluntate eius, manumiſerit, debet vxori reſtituere quidquid ad eum peruenit.

1 ¶ Sed & ſi quid libertatis cauſa, maritus ei impoſuit id vxori præſtabit.

2 ¶ Planè ſi operæ fuerint [à] marito exhibitæ, non æſtimatio earumnon erit æquum hoc nomine vxori maritum quippiam præſtare.

3 ¶ Sed ſi poſt manumiſſionem aliquid ei fuerit liberto impoſitum, id vxori præſtandum eſt.

4 ¶ Sed & ſi reum maritus acceperit, adpromiſſoremve p, æquè aduerſus ipſum obligationem debet præſtare.

5 ¶ Item quicquid ad eum ex bonis liberti peruenerit, æquè præſtare cogetur, ſi q modò ad eum, quaſi ad patronum, peruenerit. cæterum, ſi alio iure, non cogetur præſtare: nec enim beneficium, quod in eum libertus contulit, hoc vxori debet, ſed id tantum, quod iure patronus adſequitur, vel adſequi potuit. Planè ſi ex maiore parte, quàm debet, heres ſcriptus fuerit, quod amplius eſt non præſtabit, & ſi forte, cum ei nihil deberet libertus, heredem eum ſcripſit, nihil vxori reſtituet.

6 ¶ Dicit autem (vt ait lex) *quod ad eum peruenit*.

¶ Peruenire accipimus, ſiue r iam exegit, ſiue exigere poteſt, quia actio ei delata eſt.

7 ¶ Adiicitur in lege, *Si vir, & ſ dolo malo t aliquid u fecerit, ſi quo minus ad eum perueniret, tenetur.*

8 ¶ Si filium exheredauerit patronus, & ad eum bona liberti peruenerint, videndum eſt, an heres hoc nomine teneatur. & cum nihil neque ad ipſum patronum, neque ad heredem eius peruenit, quomodo fieri poteſt ut hoc nomine teneatur?

9 ¶ De viro, heredeque eius lex tantùm loquitur. de ſocero, ſucceſſoribuſque ſoceri nihil in lege ſcriptum eſt. & hoc Labeo quaſi omiſſum adnotat. In quibus igitur caſibus x lex deficit, non erit nec vtilis actio danda.

10 ¶ Quod ait lex, *quanta pecunia erit, tantam pecuniam y dato*: oſtendit, æſtimationem hereditatis vel bonorum liberti, non ipſam hereditatem, voluiſſe legem præſtare, niſi maritus ipſas res tradere maluerit. & hoc enim benignius admitti debet.

65. *Scæuola* libro ſingul. Quæſtionum publicè tractatarum.

HÆc actio z, etiam conſtante matrimonio, mulieri competit.

De dolo & culpa mariti. 1. *De veſtimentis comparatis ſeruis vxoris ex viri pecunia.* 2. *Si pater dotis patri ſoluta, filia deceſſerit.* 3. *De partu ancillæ æſtimatæ.* 4. *Si maritus plus promiſerit per errorem.* 5. *Si mulier poſt diuortium ſecundo ad priorem virum redierit.* 6. *De acceptilatione.* 7. *De muliere ſucceſſore promiſſoris dotis.*

66. *Iauolenus* libro 6. ex poſterioribus Labeonis.

IN his rebus a, quas præter numeratam pecuniam doti vir habet, dolum b malum & culpam eum præſtare oportere, Seruius ait, ea ſententia Publij Mucij eſt. nam is in Licinnia d Gracchi e vxore ſtatuit: quod res dotales in ea ſeditione, qua Gracchus occiſus erat, periiſſent: ait, quia g Gracchi culpa, ea ſeditio facta eſſet, Licinniæ præſtari oportere.

1 ¶ Seruis vxoris vir nummos in veſtiarium h dederat, quo parato i, deinde intra annum diuortium interceſſerat: placuit Labeoni, Trebatio: qualia veſtimenta poſt diuortium eſſent, talia viro reddi k.

¶ Idem iuris futurum fuiſſet, ſi ipſa veſtimenta vir emiſſet, & ſeruis l dediſſet. Quod ſi veſtimenta non redderentur, tum virum pretium in dote compenſaturum †.

2 ¶ Filiafamilias, diuortio facto dotem m patri reddi iuſſerat: deinde, parte dotis perſoluta, pater deceſſerat n. reliquam partem, ſi nec delegata, nec promiſſa nouandi animo patri fuiſſet, mulieri ſoluì debere Labeo, Trebatius putant. idque verum eſt.

3 ¶ Mancipia in dotem æſtimata o accepiſti, pactum conuentum deinde factum eſt, vt *diuortio facto, totidem p æſtimata redderes*: q: nec de partu dotalium ancillarum mentio facta eſt: manebit (inquit Labeo) partus tuus r: quia is pro periculo, mancipiorum penes te eſſe deberet.

4 ¶ Mulier, quæ centum dotis apud virum habebat, diuortio facto, ducenta ſ à viro errante t ſtipulata erat. Labeo putat, quanta dos fuiſſet, tantam deberi u ſiue prudens mulier plus eſſet ſtipulata, ſiue imprudens: Labeonis ſententiam probo.

5 ¶ Vxor, diuortio facto, partem dotis receperat, partem apud virum reliquerat: deinde alij x nupſerat: ex qua iterum vidua facta, ad priorem virum redierat: cui centum in decem dotis dederat: neque eius pecuniæ, quæ reliqua ex priore dote erat, mentionem fecerat: diuortio facto, reliquum ex priore dote eiſdem diebus virum redditurum y, ait Labeo, quibus reddidiſſet, ſi ſuperius diuortium inter eos factum non eſſet. quoniam prioris dotis cauſa in ſequentem dotis obligationem eſſet tranſlata z: & hoc verum puto.

6 ¶ Si vir ſocero a iniuſſu b vxoris manente matrimonio, dotem acceptam c feciſſet, etiamſi id propter d egeſtatem ſoceri factum eſſet, viri tamen periculum futurum e, ait Labeo, & hoc verum eſt.

7 ¶ Si quis pro muliere dotem viro promiſit, deinde ſ, herede g muliere relicta, deceſſerit h, quæ ex parte mulier ei heres eſſet, pro ea parte, dotis periculum, quod viri fuiſſet, ad mulierem pertinere, ait Labeo. quia i nec melius k æquius eſſet, quod exigere vir ab vxore non poſſet, ob id ex detrimento l viri mulierem locupletari. & hoc verum puto.

a v. quæ ſcripſi ad l. 4. C. ſol. matr.
b v. omnino Mauricium 15. de Conſtitut. 15. vbi notat, legitimatos per matrimonium in eiuſdem articulo contractum excludere ſubſtitutum.
c i. ob ægritudinem l. 3. C. de repudiis. v. Nou. 22. 15. eo ſcopo ac fine.
d l. 5. ff. de diuortiis: dixi ad Vlp. 6. §. 4.
e l. 30. in fin. ff. de religioſ.
f imò non conſequetur l. 17. l. 2. §. 6. de religioſ.
g i. contradicente. De patino v. ad l. 5. ff. de probat. verbum v. in hanc legem Cuiac. 2. obſ. 34.
h l. 34. §. 4. ff. eo. l. 63. ff. eo.
i v. quæ notaui ad l. 3. C. de vindicta manumiſſ.
k a §. 4.
l Donat qui permittit manumittere libro 57. ad Edictum Vlp.
m hinc iuncto §. 5. & ſeq. ff. eo. colligit Cuiacius 7. obſ. 74. Ex lege Iulia vxori actionem dari vt vel rei ſit, vel cautio præſtetur.
o notandi ſunt hi caſus diuerſi, de ſeruo dotali manumiſſo à marito inuita muliere, l. 61. volente & donante l. 62. 63. ſupra eod. permittente, ex negotio geſto, vt hic.
p expromiſſorem Hal. de adpromiſſore dixi ad l. 43. ff. de ſolut.
q adde l. 59. in fi. ff. ad Trebell.
r Dotis nomine quæ adquiſiuit, aut adquirere potuit maritus, tenetur.
ſ l. 14. in fin. ff. de ſolut.
t extraordinaria. *Bald.* lex quotiens alicui conſulit aut prouidet remedio extraordinario, ſi ceſſauerint verba legis, intelligitur etiam mens eius ceſſare, & ideo non fieri extenſio: quia extenſio non fit, niſi ex mente virtuteque legis. *Bald.* ita verba legis certis perſonis cohærentia, ad alias non extenduntur, vel ita, vbi lex & mens legis ceſſat, ibi ceſſat legis auxilium directum, vel vtile.
u alias verbum pecunia latè patet v. l. 178. ff. de verb. ſign.
x i. condictio ex l. Iulia, non actio de dote, non ex ſtipulatu, non mandati, vel negotiorum v. Cuiac. 2. obſ. 34.

a In obligatione ſpeciei, dolum & culpam: in obligatione generis, omne periculum præſtat maritus. *Bald.*
b In dotalibus rebus maritus præſtat dolum, latam culpam & leuem l. 18. §. 1. ff. eod.
c v. l. 17. ff. de iure dot.
d Lucii Craſſi filiæ, cui dos ex ſenatuſconſulto adempta, v. Plutarchum in Gracchis.
e Caii ſc.
f v. ſi. 15. §. 4. ff. ſolut.
g Secus ſi non eius culpa. Nulla enim cuſtodia priuati eſt, aduerſus ſeditionem publicam l. ad eos 55. ff. commodati. Hinc etiam colligunt: Damno ſocietati illato ob priuatas inimicitias vnius ſocij, hunc id reliquis ſociis præſtare. Sed & illud: Arbitrum vel iudicem eum non poſſe peculare, cuius facto & culpa orta ei fuerit inimicitia aduerſus iudicem vel arbitrum. Hoc amplius ex illo, vel, vt loquuntur, bona mariti res mulieris dotales deteriores factas, mariti periculo ſarciri.
h In veſtiarium dare eſt, ad veſtes emendas dare: vt ſic ſeruis, Dotalibus ſeruis pecuniam maritus dedit vt emerent veſtes, vel ipſa veſtes dedit, veſtes (de quibus agitur) diuortio facto tales marito reſtituendæ, quales ſunt ipſo tempore diuortij: quæ niſi reddantur viro à muliere, veſtium pretia in dotem compenſare poterit maritus.
i id. parato.
k Cur reddi? quia renouata intelliguntur per diuortium l. cùm hic ſtatus 32. §. ſi diuortium 10. ff. de donat. inter vir. & vx.
l De famulis noſtri temporis, qui liberi homines ſunt, quæri ſolet, ſi ante tempore locationis finitum recedat ab hero ſuo, an veſtimenta reddere cogantur, & an hero, niſi iniecta, eadem exuere liceat? licebit, ſi temporarij vſus cauſa veſtimenta eis dominus conceſſerit l. 25. ff. de pecul. v. Dunc. hic.
† hodie nulla fit compenſatio l. vn. §. 4. C. de rei vxor. act.
m ſub. communem. Quod accidit patre dotem pro filia conſtituente, & eam ſibi reddi non ſtipulante: l. 3. verſ. denique ſi. eod. Quod ſi filia exheredetur vel emancipetur? Dotis vniuerſæ actio tranſit in ipſam filiam l. vn. §. videlicet. C. de rei vxor. act.
n & dubitabatur, cui dotis reſiduum eſſet reſtituendum, patri an filiæ.
o tunc periculum ad maritum tranſit, ideòque partus ei cedunt, qui aliàs non cederent l. 68. ff. de vſufruct.
p i. tantæ æſtimationis & pretij.
q Pactum de ancilla dotali reſtituenda, non extenditur ad ancillæ partus.
r Imò, vtcunque ancillæ tibi æſtimatæ datæ ſint, partus tamen reſtituere cogeris l. 1. C. eod.
ſ Dotis nomine plus promittens per errorem maritus, non tenetur reſtituere vltrà id quod accepit.
t ſecus à ſciente l. 51. ff. de verb. oblig.
u Imò, vna centum, ex dote: altera, ex obligatione debentur l. 21. ff. de verb. obl. Solue, ibi ſcienter: hic, per errorem promiſſio facta eſt.
x l. 64. ff. de iure dot.
y v. l. 35. ff. de iure dot.
z Dos primi matrimonij deſolutione tacitè in poſterius matrimonium inter eoſdem, medio non obſtante. *Bald.* eadem ratione in redintegratum compromiſſum, pœnas priori adiectas reuolui putant. Eo magis, quòd non valeat compromiſſum ſine pœna l. non diſtinguemus 32. ſupr. de arbitris. Reſtituta ciuitate exſuli, omnia iura antiqua reſtitui. Hoc amplius: intermedio aliquo tempore intercurrente non impediri legitimationem natorum ex concubina.
a ſuo.
b ſecus ſi iuſſu v. l. 36. ff. de iur. dot.
c Dotem qui acceptam tulit, dotem accepiſſe intelligitur. Dotis acceptilatio numerationi comparatur.
d Commiſeratione egeſtatis ſoceri tui, ſi dotem vxoris acceptam ei feceris, vxori nihilominus teneris.
e Cur futurum eſt? Acceptum ferendo, videtur donaſſe vel recepiſſe l. ſi. ab eo 49. ff. de iure dot.
f Dotis debitore ſi mulier ſucceſſerit pro parte, pro ea parte periculum non pertinet ad maritum.
g l. 42. in fin. ff. de iure dot.
h ſub. antequam dos ſolueretur marito.
i Culpam enim marito imputare mulier non poteſt, cuius tenetur is cui ipſa mulier ſucceſſit.
k ſic in l. 32. ff. de ſolut. id enim ſolebat addi à Prætore, quod æquius melius, vt in arbitrio præſertim rei vxoriæ, vt author eſt Cicero 3. Offic. & in Topicis, addi. quadam mox, pro Roſcio Comœdo.
l id eſt, damno.

Universidad Rey Juan Carlos

a Accreſcenda dotis eadem eſt ratio, quæ & ipſius dotis.
b Dotis reddendæ pars eſt peculium ſerui dotalis.

De peculio ſerui dotalis.

67. *Pomponius libro* 20. *Epiſtolarum.*

IN partem dotis reddendæ erit id, quod mulieri ex a peculio b ſerui reliqui debebit. & ideo & dolum & a culpam in eo peculio vel adquirendo, vel conſeruando maritus præſtare debet. & fructus b ex eo percepti, quomodo cuiuſlibet rei dotalis, ad maritum c pertinebunt.

ium ſerui dotalis, vt hic An multæ à marito fundum vxoris dotis nomine tenente impoſitæ alicui, ſoluto matrimonio vxori ſunt per maritum reſtituendæ? Dynus putat: multos enim huiuſmodi iuriſdictionis fructus eſſe: & quotidie genere non numero cenſeri, & ita quoque Bartolus. Sed Baldus inter confiſcationes in terri- exiſtimat: has autem fructus dotis eſſe, & ad maritum pertinere.

a l.17.ff. de iure dot. b Dotalis ſerui peculij fructus pertinent ad maritum. c In re dotali conſeruanda maritus præſtat dolum & culpam l.59. ff. de peculio. l.7. ff. de iure dot.

LIBER VIGESIMVS QVINTVS.

DE IMPENSIS IN a RES dotales factis.

Diuiſio impenſarum. 1. Quæ ſunt neceſſariæ impenſæ. 2. De imminutione dotis. 3. Quæ ſunt neceſſariæ impenſæ.

Vlpianus libro 36. b ad Sabinum.

IMpenſarum c quædam ſunt neceſſariæ d, quædam vtiles e, quædam f verò voluptariæ f.

1 ¶ Neceſſariæ hæ dicuntur, quæ habent in ſe neceſſitatem impendendi g. cæterùm, ſi nulla fuit neceſſitas, alio iure habentur.

2 ¶ In neceſſariis impenſis hoc ſciendum eſt, eas demum impenſas dotem minuere h, quæ in dotem i factæ ſunt. cæterùm ſi in dotem facta non ſint k, non habent in ſe reputationem.

3 ¶ Inter neceſſarias impenſas eſſe, Labeo ait, moles l in mare vel flumen proiectas. ſed & ſi piſtrinum m, vel ſi horreum neceſſarió factum ſit, in neceſſariis impenſis habendum ait. Proinde Fulcinius inquit: Si ædificium ruens n, quod habere mulieri vtile erat, refecerit, aut ſi oliueta reiecta o reſtaurauerit, vel ex ſtipulatione damni infecti ne committatur, præſtiterit.

2. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

VEl in valetudinem p ſeruorum impenderit.

3. *Vlpianus* libro 36. ad Sabinum.

VEl ſi vites propagauerit q, vel arbores r curauerit, vel ſeminaria ſ pro vtilitate agri fecerit, neceſſarias impenſas feciſſe videbitur.

1 ¶ Nos generaliter definiemus multum intereſſe t, ad perpetuam u vtilitatem agri, vel x ad eam, quæ non ad præſentis temporis pertineat: an verò ad præſentis anni fructum. ſi in præſentis, cum fructibus hoc compenſandum. ſi verò non fuit ad præſens tantùm apta erogatio, neceſſariis impenſis computandum.

4. *Paulus* libro 36. ad Edictum.

ET in totum, id videtur neceſſariis impenſis contineri: quod ſi à marito omiſſum ſit, iudex a tanti eum damnabit, quanti mulieris interfuerit, eas impenſas fieri. Sed hoc differt b, quòd factarum ratio habetur, & ſi res malè geſta eſt: non factarum, ita, ſi ob id res malè geſta eſt. Itaque ſi fulſerit inſulam ruentem, eáque exuſta ſit, impenſas conſequitur. ſi non fecerit, deuſta ea, nihil d præſtabit.

De imminutione dotis. 1. Si impenſæ ſatisfiat. 2. De condictione. 3. Quæ ſunt impenſæ vtiles.

5. *Vlpianus* libro 36. ad Sabinum.

QVod a dicitur b, neceſſarias impenſas dotem minuere, ſic erit accipiendum, (vt & Pomponius ait) non vt c ipſæ res corporaliter d deminuantur, vt puta fundus vel quodcunque aliud corpus. etenim abſurdum eſt, deminutionem corporis fieri propter pecuniam. cæterùm hæc res faciet e, deſinere eſſe fundum dotalem, vel partem eius, manebit igitur maritus in rerum detentationem f, donec ei ſatisfiat. non f enim ipſo g iure corporum, ſed dotis fit deminutio. vbi ergo admittimus deminutionem dotis ipſo iure fieri? vbi non ſunt corpora, ſed h pecunia. nam in pecunia ratio admittit deminutionem fieri. Proinde ſi aliqua corpora in dotem data ſunt, ipſo iure dos deminuetur per impenſas neceſſarias. Hoc de his impenſis dictum eſt, quæ in dotem ipſam factæ ſint. cæterùm, ſi extrinſecus, non imminuent dotem.

1 ¶ Sed ſi impenſis neceſſariis mulier ſatisfecerit, vtrum dos creſcat? an verò dicimus, ex integro videri dotem? Et ego, vbi pecunia eſt, non dubito dotem videri creuiſſe i.

2 ¶ Si dos tota ſoluta ſit, non k habita ratione impenſarum, videndum eſt, an condici poſſit id, quod pro impenſis neceſſariis compenſari ſolet? Et Marcellus admittit condictioni l eſſe locum. ſed & ſi plerique negent, tamen propter æquitatem, Marcelli ſententia admittenda eſt.

3 ¶ Vtiles m autem impenſæ ſunt, quas maritus vtiliter fecit, remque n meliorem vxoris fecerit, hoc eſt, dotem.

6. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

VEluti ſi nouelletum p in fundo factum ſit, aut ſi in domo piſtrinum q, aut tabernam adiecerit, ſi ſeruos artes r docuerit.

Quæ ſunt voluptariæ. 1. quatenus vtiles ſeruantur.

7. *Vlpianus* libro 36. ad Sabinum.

VOluptuariæ autem impenſæ ſunt, quas maritus ad voluptatem fecit, & quæ ſpecies ſ exornant.

1 ¶ Quarum vtiles non t quidem minuunt ipſo u iure dotem, verumtamen habent exactionem.

8. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

VTilium nomine ita faciendam deductionem x quidam dicunt, ſi voluntate y mulieris factæ ſint; iniquum enim eſſe compelli z mulierem vendere, vt impenſas in eam factas ſolueret, ſi aliunde ſoluere non poteſt, quod ſummam habet æquitatis rationem.

Quatenus voluptariæ ſeruantur.

9. *Vlpianus* libro 36. ad Sabinum.

PRo voluptuariis impenſis niſi parata ſit mulier pati maritum tollentem a, exactionem patitur. nam

a Sabin. ſ. b Impenſæ neceſſariæ dotem minuunt. c Dotem impenſæ minuunt quod dicitur non ita intelligitur, vt corpora ipſa minuantur. d Corporaliter id eſt, ſed quod ex re ipſa corpore diminuitur. e ſcilicet, hoc impenſa non ſolutæ vt deſinat fundus eſſe dotalis. l.5.3. f al. detentationem. g Ipſo iure. h Dotes vtiles. l. Corpora ipſa non minuuntur. i Conſtituitur in dotem. k Dotem reſtitutam ſi non deducta impenſa condici. l Ipſa iure ea corpora non deminuuntur. m Pecunia non eſt corpus ſed quantitas.

§ 79. Ruluſ. ſ. b & in fragmenti. ſi cùm ſ. 14. c Vlp. ib. d l.1. e l.5. in ſi. l. f l.7. g ratione vxoris, quia ſi factæ non ſint, res aut periret aut deterior fieret l.79. ff. de verb. ſign. h non mariti, ut alias tenetur, ſi eas non fecerit? negat Accurſius; ait autem lex. i l.5. in pr. & §.1. ſ. eod. & ſup. de iure dot. k i. rem dotalem. l quænam illæ ſunt? puta ſi mariti debitores vxoris conuenerit. Accurſ. magis placet Bartolus, cum ait, à marito nominis actionem accepti, & cuiuſcumque alterius nominis ſimpliciter accepti, neceſſarias expenſas deduci. l Licius 2. Inſulæ in Tiberi ex fragmentis acceſſis factæ, addita moles, quidam tamen legunt metas, v. Conſtit. de dictione. m Imò piſtrini & horrei l.6. ſ. eod. ædificatio inter vtiles expenſas refertur l.79. ff. de verb. ſign. n l.14. ſ. eod. l.10. §.1. ff. de neg. l.39. ff. de pet. hered. l.51. ff. fam. l.7. in fin. ff. ſoluto. Vlp. d. § 15.

o delecta. Hal. ſed reiecta accipe ad vetorum. p l.12. ſ. eod. l.10. in fin. ſ. de negot. l.10. C. de negot. ſubaudi immodicam: nam modicam non repeteret l.7. §. vlt. ff. de pen.
q l.12. inf. eod.
r arbuſti paſtinationem inter neceſſarias expenſas refert Iuriſconſultus, d. l.79. §.1. adde l.7. in fin. ſupr. ſoluto.
ſ Seminarium, non eſt locus vbi frumentum ad ſeminandum reponitur, vt ait Accurſius: ſed ſolum ſubactum, in quo ſemina vitium, aut arborum panguntur: vt cum radices egerint, inde ſtirpes in aliud ſolum transferantur l.6. §. 6. ſupra de vſufructu.
t ſub. perpetua: eſſet enim aliàs impenſa hæc vtilis, non neceſſaria, l.12. ſ. eod.
u idcoque dotem minuunt.
x Impenſarum neceſſariarum aliæ ad perpetuam agri vtilitatem fiunt: aliæ ad præſentis anni fructum. Poſteriores compenſantur cum fructibus: Priores non compenſantur, vt hic.
y ad perpetuam agri vtilitatem pertinet domus exuſtæ reædificatio l.58. inf. de neg. t. ad temporariam ſeu præſentem, quæ ſit percipiendorum fructuum gratia Accurſ. hoc.
z Te vel hic ſumitur pro id eſt, vt ſ. ſager vectigalis vel emphyteuticarius. ſic enim legunt codices nonnulli. Nam impenſæ quæ non ad præſentis temporis vtilitatem pertinent, ad perpetuam vtilitatem rei dotalis referantur.
a Impenſas neceſſarias in rem dotalem facere negligens maritus tanti damnatur, quanti mulieris intereſt eas impenſas fieri.
b Impenſarum neceſſariarum in re dotali factarum & non factarum differentia. Priorum habetur ratio, etſi res malè geſta eſt. Poſteriorum, ſi ob id res malè geſta eſt. c Quid ſi alio modo ruerit inſula? quod non effecta ſit ex ſuperioribus ſatis colligitur maritum teneri.
d Cur nihil præſtabit? quia res non eſt malè geſta propter culpam mariti negligentis reficere: ſed propter caſum.

corpus hoc loco, res cæteræ etiam corporales ſunt: nullus oppoſitæ pecuniæ, vt res incorporea aliqua. ſed ut corporea, peculiare quæſiuit, quibus & ipſa dos ſicatur. i Dotis augmentum iiſdem priuilegiis ſaluis, quibus & ipſa dos fruitur, dixi ad l. 2. C. de iure dotium.
k Dote reſtituta mulieri eiuſve heredibus expenſarum non facta deductione, ipſæ expenſæ condictione indebiti peterentur repeti.
l de qua notaui poſt l.51. ff. de cond. indeb.
m l.4. l.7. in fi. l. 8. l.94. l.24. in fi. ſ. eod. 4. l. vlt. §.5. l.79. ff. de verb. ſign. Et vt omnis dicam, neceſſariis omiſſis deteritur, vtilibus omiſſis, non deterior factus, neque fructuoſior: voluptuoſis non omiſſis, & omiſſis neque deterior, neque fructuoſior dos efficitur, Vlp. tit. 6. §.15.16.17.
n quæque rem mulieris meliorem reddunt. Hal.
o & fructuoſiorem Vlp. 6. §. 16.
p nouelletum l.59. ff. de pet. hered. vinea ex nouis vitibus conſita, vel vinetum, vel arbuſtum ſ. eod. 4. v. tamen quæ notaui ad l.30. §.1. ff. de verb. ſign. quidam vel Alberi cum legunt oliuetum. Dicitur quoque oliuetum l. 8. ff. de fundo, vnde nouelletum.
q v. l.1. §. 3. ſ. eod. Piſtrinum feciſſe, vtilis impenſa eſt.
r v. l.27. §.5. ff. de rei vind. l.79. §.1. de verb. ſign. v. emptorem de ædilium.
ſ Imò huiuſmodi impenſas maritus non ſeruat l.28. §.1. ff. de donationib.
t l. vlt. ff. de fundo dotali.
u differunt ea parte à neceſſariis l.15. ſ. eod.
x actione mandati.
y ac non ignorante l. §.1. d. l. vlt. §.5. C. de rei vxor.
z l.79. §.1. ſ. de verb. ſign. a d. §. 5. in fin. b vult

a l. 38. ſup. de rei vindic. l. 3. C. de rei. l. 5. § 4. ſ. de in rem verſo.
b vel ſi profuturum eſt ei quod abſtulit.
c i. venales l. 19. ſup. de rei vindic. l. 3. § nero ſupra. T. de peculio. promercalis res dicitur, quam praeter vſus ſuos venalem habet paterfamilias. [illegible] Poſſidonius venales ſuos ... expoſitos (& male) ... vel de Palemone: [illegible]

ſi vul. habere mulier, reddere ea, quae impenſa ſunt, debet marito, aut ſi non vult, pati debet tollentem, ſi modo recipiant ſeparationem a: ceterum ſi non recipiant, relinquendae ſunt: ita enim permittendum eſt marito auferre ornatum, quem poſuit, ſi b futurum eſt eius, quod abſtulit.

De rebus promercalibus.

10. *Paulus* libro 36. ad Edictum.

QVòd ſi hae res, in quibus impenſae factae ſunt, promercales c fuerint, tales impenſae non voluptariae, ſed vtiles ſiunt.

De voluptuariis voluntate vxoris factis. 1. De donatione.

11. *Vlpianus* libro 36. ad Sabinum.

IN voluptuariis autem Ariſto ſcribit, nec ſi voluntate mulieris factae ſunt, exactionem parere d.

1 ¶ Donationem inter virum & vxorem circa impenſas e quoque inhibitam fere Sabinus ſcribit.

De modicis impenſis.

12. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

OMnino & in aedificandis aedibus, & in reponendis propagandiſque vineis & in valetudine mancipiorum, modicas f impenſas non debet arbiter curare: alioquin m negotiorum geſtorum potius, quàm de dote iudicium videbitur.

De ſtipendiis & tributis.

13. *Idem* libro 7. Breuium.

NEque ſtipendium n, neque tributum o ob dotalem fundum praeſtita, exigere vir p à muliere poteſt: onera p enim fructuum haec impendia ſunt.

Quae ſunt neceſſariae, 1. vel vtiles, 3. vel voluptuoſae.

14. *Vlpianus* libro 5. Regularum.

IMpenſae neceſſariae ſunt, quibus non q factis dos imminuitur, veluti r aggeres facere, flumina auertere, s aedificia vetera fulcire, itemque reficere, arbores in locum mortuarum reponere.

1 ¶ Vtiles ſunt, veluti pecora praediis imponere, id eſt, ſtercorare.

2 ¶ Voluptuoſae t ſunt, balinea x extruere.

De impenſis dotalium rerum.

15. *Neratius* libro 2. Membranarum.

QVod dicitur, impenſas y, quae in res dotales neceſſariò factae ſunt, dotem deminuere z, ita interpretandum eſt a, vt, ſi quid extra tutelam neceſſariam in res dotales impenſum eſt, id (eſt) in ea cauſa ſit. nam tueri c res dotales vir ſuo ſumptu debet: alioquin d tam cibaria dotalibus mancipiis data, & quaeuis modica e aedificiorum dotalium refectio, & agrorum quoque cultura, dotem minuent: omnia enim haec in ſpecie neceſſariarum impenſarum ſunt. Sed f ipſa res ita praeſtare intelliguntur, vt non tam impendas in eas, quàm deducto eo, minus ex his percepiſſe videaris: quae autem impendia ſecundum eam diſtinctionem ex dote deduci debeant, non tam facilè in vniuerſum definiri g quàm per ſingula ex genere h & magnitudine impendiorum aeſtimari poſſunt.

16. *Idem* libro 6. Membranarum.

ET inter omnia quaecunque impenſae quaerendorum i fructuum cauſa factae erunt, quamquam k eadem etiam colendi cauſa fiant, ideóque non ſolùm ad percipiendos fructus, ſed etiam ad conſeruandam ipſam rem, ſpeciemque eius, neceſſariae ſunt, eas vir ex ſuo facit: nec vllam habet eo nomine ex dote deductionem.

d idem quod in minore, vide l. 12. § 11. ſ. mandati.
e vtiles vel neceſſariae.
f cum quodam tamen temperamento, vide l. 14. l. 21. l. 28. § 2. § 6. l. 31. in fin. l. 47. ſupra de donationibus.
g vide l. 5. § 3. ſ. eod.
h l. 2. in fin. ſupra eod. l. 14. ſ. eod. de ea re valet moderata donatio l. 14. ſ. de donat.
i l. 5. ſ. eod.
k vide l. 2. 5. eod.
l Synopſ. 19. tit. 8. c. 10.
m Modica etiam impenſa repetuntur actione negotiorum geſtorum: at non actione de dote. [illegible] actio negotiorum geſtoru ab actione dotis: & negotiorum geſtor, à marito.
n Sciendum praeſtabant ſtipendiaria prouinciarum populi praedia: Tributum, tributaria prouinciarum principis praedia, de quo vide [illegible]

DE ACTIONE RERVM amotarum.

TIT. II.

Ratio huius actionis.

Paulus libro 7. ad Sabinum.

REum amotarum iudicium ſingulare a introductum b eſt aduerſus eam, quae c vxor fuit: quia non placuit, cum ea furti d agere poſſe e, quibuſdam exiſtimantibus, ne quidem furtum eam facere, vt Neruae, Caſſio f: quia ſocietas g vitae quodammodo dominam eam faceret: aliis (vt Sabino, & h Proculo) furto quidem eam facere, ſicuti filia patri faciat, ſed furti non eſſe actionem conſtituto iure k: in qua ſententia & Iulianus rectiſſimè eſt.

2. *Gaius* libro ad Edictum praetoris, titulo de re iudicata.

NAm in honorem l matrimonij m turpis actio aduerſus vxorem negatur.

1. De concubinatione poſt diuortium. 2. De ſeruo vxoris. 2. Si maritus furtum poſſe facere. Si mulier furtum poſſe [illegible] 3. De rebus [illegible] poſt diuortium. 4. De filiaſfam.

3. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

ET ideo n ſi poſt diuortium o eaſdem res contrectat, etiam furti tenebitur.

1 ¶ Item ſi ſeruus eius furtum fecerit, furti cum ea agere poſſumus p.

2 ¶ Sed & cum vxore furti agere poſſibile eſt, ſi ei cui heredes ſumus, furtum fecit, vel nobis, antequam nuberet, tamen propter reuerentiam q perſonarum, in vtroque caſu furtiuam tantum condictionem competere, non etiam furti actionem dicimus.

3 ¶ Item verum eſt, quod Ofilius ait, etiam eas res, quas diuortij tempore mulier comederit, vendiderit, donauerit, qualibet ratione conſumpſerit, rerum amotarum iudicio contineri.

4 ¶ Si r filiafamilias ſ res amouerit, Mela, Fulcinius aiunt, de peculio t dandam actionem: quia diſplicuit, eam furti obligari, vel in ipſam ob res amotas dari actionem. Sed ſi u pater, adiuncta x filia, de dote agit y: non aliter ei dandam actionem, quam ſi filiam rerum amotarum iudicio, in ſolidum, & cum ſatiſdatione z, defendat: ſed mortua filia, in patrem rerum amotarum actionem dari non a oportere, Proculus ait, niſi quatenus ex ea re pater locupletior ſit.

4. *Pomponius* libro 16. ad Sabinum.

DOlóve malo fecerit, quo b minùs ad eum perueniret.

5. *Papinianus* libro 11. Quaeſtionum.

VSus quoque ſilia, quod ad patrem ex rebus amotis peruenit, vtili iudicio petendum eſt.

Ab ſocer agat, 2. De filiaſfam. 3. De heredibus.

6. *Paulus* libro 7. ad Sabinum.

COntra nurum c quoque ſocero hoc iudicium dandum Atilicinus & Fulcinius aiunt.

1 ¶ Quotiens filiofam. dos data eſt d, ſocerum ob res diuortij cauſa amotas, furti agere non poſſe.

2 ¶ Item cum rerum amotarum etiam e in virum datur iudicium, ſi filiusfam. maritus ſit f, vtrum de peculio an in ipſum actio dari debeat? Eadem repetemus, quae de filiafam. diximus g.

3 ¶ Si poſt diuortium h maritus deceſſerit, heres eius rerum amotarum iudicio vti poteſt.

4 ¶ Item heres mulieris i ex hac cauſa tenebitur, ſicut k condictionis nomine ex cauſa furtiua.

5 ¶ Sed ſi morte mariti ſolutum ſit matrimonium, heres mariti hereditatis l petitione, vel ad exhibendum actione eas conſequi poterit. Ariſto: & condici ei poſſe rectè putat: quia ex iniuſta cauſa apud eam eſſent.

6 ¶ Quòd ſi mortuo viro amouerit, non fecit furtum.

a Actio rerum amotarum ſingularis, hoc eſt, diſtincta à furti actione. Alij ſingulare interpretantur, vt ſciamus hoc iudicium non eſſe generale, aut vniuerſale: vel quia datur pro re ſingulari: vel quia ſ vxore mariti & vxoris introductum eſt iure ſingulari.
b Cur introductum? ne inter perſonas tanto vinculo coniunctas turpis actio furti daretur, quae competeret, niſi haec ſingularis actio eſſet introducta.
c Imò ſeruorum eam ea quae vxor eſt, l. 3. § 1. [illegible] eod.
d Quid? vt furti in vxorem agi non poſſit, num condictione furtiua agi poteſt? Accurſius ita putat, l. cum quis 34. § 1. infr. de ſolut. argum. l. 6. § 4. l. eod. Iacobus de Arecio & Dynus contra ſentiunt.
e l. 5. hoc plane.
f vt Neruae & Caſſio. Hal. vide § eod. in verbis, (vt Sabino & Proculo.)
g vide l. 52. § 7. ſ. ſolute: l. 5. § 1. ſ. de re iudic. Hinc Halicarnaſſeus facit vxorem [illegible] [illegible] [illegible] & ipſe. Cuiac. ad tit. de ſtupr.
h Caluin in ſi. de rei. diuiſa. [illegible] Ex mente iuriſconſultorum hic permiſceri ſcribit; verùm, & ſi Sabinianorum & Proculianorum diuerſae fuerunt ſectae: vt Neruae & Caſſius ſ. eod. fieri tamen poteſt vt & hoc loco idem ſenſerint: vt & alias ſignificaſſe conſtat in l. 31. § 2. ſupra de [illegible] & l. ſi [illegible] § 1. § de vſufr. l. 1. § ſi [illegible] ad l. falcid.
i al. furtum.
k l. 20. § 2. ſ. de [illegible]

ſtatalis, ſingulari, extraordinaria. Alciat. 7. parerg. 26. ſpeciali. l [illegible] tiam l. 3. § 2. 3. eod. memoriam. vide quae ſcripſi l. 28. § 6. ſ. de pact. l. vltim. § de [illegible] m Ex in honorem parentum & liberorum adiiciunt quaſdam temperantia, l. vltim. C. quis & aduerſus quos in integrum reſtituitur.
n quia cauſa ceſſante, ceſſat effectus. Poſt diuortium matrimonium ceſſat, adeóque & honor matrimonio debitus. o alioqui diuortij cauſa l. 21. § 1. 3. eod. Imò non poſſumus furti, ſed rerum amotarum l. 6. § q honorem l. 2. ſ. eod.
r Si filiafamilias vxor res amouerit, pater tenetur de peculio quatenus ad eum peruenit, vel dolo fecit, quo minus ad eum perueniret. ſ l. 6. § 2. ſ. eod.
t de peculio in patrem [illegible] ſed Pet. Fab. [illegible] ait ordinem [illegible] eſſe: itaque ſic legendum, de peculio dandam actionem, vel in ipſam ob res amotas, quia diſplicuit, &c. vel ita, de peculio dandam actionem: quia diſplicuit eam furti obligari, in ipſam, &c. u Rerum amotarum nomine [illegible] dote. Etiam in ſolidum defendere cogitur. x id eſt, conſentiente.
y ſub. ſuo nomine & filiae. z ſub. iudicatum ſolui.
a ſub. in ſolidum: ſed quàm locupletior facta eſt.
b v. l. 2. § 5. ſ. de heredit. [illegible]
c amouentem res ſoceri l. 15. § 2. ſ. eod.
d ſub. ſine iuſſu patris: ne in ſolidum aliàs teneretur, ſi [illegible]
e Amotarum rerum actio, etiam datur in virum, vt hic [illegible]
f ſub. & ſubripiat res vxoris.
g l. 3. § 4. ſupra eod.
h & res amouerit: atque ita, poſt [illegible] actionem rerum amotarum [illegible]
i ſub. amouentis.
k & ſic in ſolidum l. 9. § de [illegible]
l l. 22. in fin. [illegible]

r [illegible] vide l. 1. in fin. l. 12. § eod. u ita vocantur ab Vlpiano 6. § 17.
x de balneis dicam ad l. 35. in fin. ſ. de leg. 3. y de quibus vide l. 12. § eod.
z ipſo iure l. 5. § [illegible]
a Interpretari dicitur qui verborum ſignificationem reſtringit, vel declarat.
b Synopſ. lib. 4. cap. 15. c Dotales res tueri ſuo ſumptu maritus debet.
[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

rum: quia rei hereditariæ nondum poſſeſſæ non fit furtum: ideóque aut vindicari poterunt aut in hereditatis petitionem venient.

De compenſatione.

7. *Vlpianus* libro 36. ad Sabinum.

MVlier habebit rerum amotarum actionem aduerſus virum a: & compenſare b poterit c mulier d cum actione, qua maritus agere vult ob res amotas.

Si dos ſoluta ſit, aut nulla ſit. 1. Si mulier nolit reddere.

8. *Pomponius* libro 16. ad Sabinum.

SI e cùm dos ſolueretur mulieri, aut ſatis doti fieret, dictum non eſſet, actionem rerum amotarum nihilominus agi poteſt. Nam, & cùm dos nulla ſit, eadem actio detur.

1 ¶ Sabinus ait, ſi mulier res, quas amouerit, non reddat, æſtimari debere, quanti d in litem vir iuraſſet.

9. *Paulus* libro 37. ad Edictum.

NOn enim æquum eſt, e inuitum e ſuo f pretio res ſuas vendere.

10. *Pomponius* libro 16. ad Sabinum.

IDeóque g nec debere eum pro euictione promittere quod ex contumacia mulieris id ita acciderit.

Si coniugem excuſſerit vir. amouerit. 1. De iureiurando.

11. *Vlpianus* libro 33. ad Sabinum.

MArcellus libro octauo Digeſtorum ſcribit: ſiue vir vxorem h, ſiue vxor virum domo expulit, & res amouerit: rerum amotarum teneri.

1 ¶ Qui rerum amotarum inſtituit actionem, ſi i velit magis iuſiurandum deferre: cogitur aduerſarius iurare, nihil diuortij cauſa amotum eſſe: dum priùs k de calumnia iuret, qui iuſiurandum defert.

2 ¶ Iurare autem tam vir, quam vxor cogetur l: pater autem amouentis iurare non cogitur: cum iniquum ſit, de m alieno n facto alium iurare o: is ergo cogitur iurare, qui amouiſſe dicitur: & ideirco nec heres p eius, qui quæve amouiſſe dicetur, iurare cogetur.

3 ¶ Si quis delatum ſibi iuſiurandum referre q velit, non videtur prætor permiſiſſe r.

12. *Paulus* libro 7. Breuium.

NOn magis, quàm ſi quis eſt, qui furti agat, iuſiurandum deferatur: ipſe ſue ſit.

13. *Vlpianus* libro 33. ad Edictum.

IDeo Labeo ſcribit mulieri non eſſe permittendum referre ſ iuſiurandum: & ita edictum t ordinatum videtur.

14. *Paulus* libro 18. ad Edictum.

DE rebus amotis permittendum marito, vel vxori, de u quibuſdam rebus iuſiurandum deferre, de quibuſdam probare x.

De habitatione. 1. De viro & vxore: ſocero, & nuru: proſocero, & pronuru.

15. *Vlpianus* libro 34. ad Edictum.

NIhil intereſt, vtrùm ſimul, an ſeparatim y habitauerunt z, cum actio rerum amotarum competat etiam aduerſus eam, quæ ex ea domo ſubtraxit, in qua non ſimul cum viro habitauit.

1 ¶ Vxor & nurus a & pronurus, viro & ſocero, & proſocero b furtum facere poſſunt: furti autem non tenentur: niſi forte emancipatus ſit filius: tunc enim nurus patri eius & furtum facit, & furti tenetur.

De publicatione bonorum mariti.

16. *Hermogenianus* libro 2. iuris Epitomarum.

AD fiſcum mariti bonis deuolutis, vxor, rerum amotarum nomine, in ſimplum c conuenitur d, quamuis alij in quadruplum condemnentur.

De concubinatu & nuptiis factis. 1. Res amotæ quæ dicuntur. 2. De rebus extantibus vel perentis. 3. De pignore.

17. *Vlpianus* libro 30. ad Edictum. 1

SI concubina res amouerit, hoc iure vtimur, vt furti teneatur. conſequenter dicemus, e vbicunque ceſſat matrimonium, (vt puta in ea, quæ tutori ſuo nupſit, vel contra mandata conuenit e, vel ſicubi alibi ceſſat matrimonium) ceſſare rerum amotarum actionem, quia competit diuortij cauſa.

1 ¶ Res amotas dicimus non f ſolùm eas, quas mulier amouit, cùm diuortij conſilium iniiſſet: ſed etiam eas, quas nupta amouerit, ſi, cùm diſcederet, eas celauerit.

2 ¶ Non ſolùm eas res, quæ extant, in rerum amotarum iudicium venire Iulianus ait, verumetiam eas, quæ a in rerum natura eſſe deſierunt, ſimili modo etiam certi condici b eas poſſe ait.

3 ¶ Quæ vero ſuo res pignori c datas amouerit, hoc iudicio d tenebitur.

18. *Paulus* libro 6. Quæſtionum.

SEd & domino e condictio f competet, ſed alterutri g agere (re) permittendum eſt.

De re quæ per alios amouit.

19. *Vlpianus* libro 34. ad Edictum.

SEd & ſi diuortij tempore h fures in domum mariti induxerit, & per i eos res amouerit, ita k vt ipſa non contrectauerit, rerum amotarum iudicio tenebitur. Verum eſt itaque, quod Labeo ſcripſit, vxorem rerum amotarum teneri etiam l ſi ad eam res non peruenerit.

De re bona fide empta.

20. *Marcellus* libro 7. Digeſtorum.

SI rem, quam maritus m bona fide emerat, vxor amouit, vel opem n furi tulit, idque fecit diuortij cauſa o, rerum amotarum iudicio damnabitur.

De amotis cauſa mortis. 1. De ſeruo mulieris. 2. De ſeruo dotali. 3. Si dotis actio competitura ſit. 4. De re quod iniuſt. 5. De eo quod hac actio proſequitur. De eius temporalitate heredi. 6. Si conuentus facere non poſſit.

21. *Paulus* libro 37. ad Edictum.

SI mulier, cùm de viri vita deſperaſſet, ſubrectis quibuſdam rebus diuortiſſet, ſi conualuerit vir, vtilis rerum amotarum actio ei danda eſt.

1 ¶ Si ſeruus mulieris iuſſu dominæ, diuortij cauſa res amouerit, Pedius putat p, nec furtum eum facere, quoniam nihil lucri ſui cauſa contrectet, nec videri furtum facienti opem ferre, cùm mulier furtum non faciat q, quamuis ſeruus in r facinoribus dominæ dicto audiens eſſe non debeat, ſed rerum amotarum actio erit.

2 ¶ At ſi in dotem ſeruus datus furtum viro fecerit, ſi quidem mulier talem eſſe eum ſcierit, totum damnum viro ſarcietur: quod ſi ignorauerit, tunc non vltra condemnationem noxæ multanda erit.

3 ¶ Rerum amotarum actio damnum repræſentat ſ, etiam ſi poſtea dotis exactio competat.

4 ¶ Commoda t quoque, ſi quod amotis rebus anſerit viſitatio habenda eſt.

5 ¶ Hæc actio, licèt ex delicto naſcatur, tamen rei perſecutionem u continet: & ideo non anno finitur, ſicut x & condictio furtiua. Præterea & heredibus y competit.

6 ¶ Nec viro, nec mulieri prodeſt in hoc iudicio, ſi facere non poſſunt z: pendet enim id ex furto.

De litis æſtimatione. 1. De amotis cauſa mortis.

22. *Iulianus* libro 19. Digeſtorum.

SI propter res amotas egero cum muliere, & lis æſtimata ſit, an actio ei danda ſit, ſi amiſerit poſſeſſionem? mouet me, quia dolo acquiſiit poſſeſſionem. Reſpondi a: Qui litis æſtimationem ſuffert, emptoris loco habendus eſt: ideo ſi mulier, cum qua rerum amotarum, actum eſt, æſtimationem litis præſtiterit, aduerſus vindicantem maritum, vel heredem mariti, exceptionem habet: &, ſi amiſerit poſſeſſionem, in rem actio ei danda eſt.

1 ¶ Si mulier mortis cauſa res amouerit, deinde mortuus eſt maritus, hæreditatis petitione a vel actione ad exhibendum conſequi poterit heres b id quod amotum eſt.

De matrimonio redintegrato & iterato ſoluto.

23. *Africanus* libro 8. c Quæſtionum.

REdintegrato d matrimonio, ſi iterum e diuortium factum eſſet f, ob res amotas prioris diuortij cauſa: item ob impenſas g donationeſque priore matrimonio factas, manere actionem exiſtimauit.

De concurſu vindicationis & condictionis.

24. *Vlpianus* libro 5. Regularum. 1

OB res amotas, vel proprias viri, vel etiam dotales, tam vindicatio, quàm condictio h viro aduerſus mulierem competit, & in poteſtate eſt qua velit actione vti.

De conſilio diuortij, & diuortio ſecuto. De rebus ſubtractis in matrimonio.

25. *Marcianus* libro 3. Regularum.

RErum quidem amotarum iudicium ſic habet locum ſi diuortij conſilio res amotæ fuerint, & ſecutum diuortium fuerit: ſed ſi in matrimonio vxor marito res

a ſub. amouentium.
b l. 1. C. eo. l. 24. §. 6. ſup. ſolut.
c Dotem ſoluens maritus, ſi non obiecerit rerum amotarum compenſationem, rerum amotarum agere poteſt pro rebus amotis.
d iurat in litem in actione rerum amotarum, qui agit, nec liberatur is in quem agitur, data rerum æſtimatione: neque tenetur ei actor euictionis cauere l. 10. l. eod. l. 25. §. 2. ſup. ſolut. imò in hac actione non iuratur in litem, cùm non ſit bonæ fidei vel arbitraria. l. 5. §. de in lit. iur. e l. 70. ſup. de rei vindicat. l. 8. ſup. de in litem iurando. l. vlt. ſ. de æmone: l. 8. C. de ſucces. adde l. 2. inf. ſi à parente l. 21. C. mandati l. 25. §. 1. in fin ſup. ſolut. l. vlt. C. de pact.
f legendum fortè eſt, non ſuo manifeſta planè ſententia: iniquum eſſe inuitum, non ſuo pretio res ſuas vendere. Eſt quidem iniquum inuitum cogi res ſuas vendere, ſuo etiam ac iuſto pretio. Sed multò id iniquius eſt, cogi inuitum res ſuas vendere, iniquo & iniuſto pretio. Niſi fortè ſuo, interpreteris, aduerſarij pretio.
g ſub. propter contumaciam viri vel mulieris, vt inf. eod.
h tam viro quam vxori competit hæc actio. Bart. l. 26. §. 2. ſup. eod.
i Amotarum rerum actionem qui inſtituit, poteſt aduerſario iuſiu, tandem deferendum tamen prius iuret de calumnia.
k l. 34. §. 4. ſup. de iureiur.
l In actione rerum amotarum referri non poteſt iuramentum. §. 3. l. e.
m iurare de alieno facto nemo cogitur. Iuſiurandum hæredis & defuncti, diuerſum.
n ideò defenſor, procurator, curator, tutor, heres non iurat. l. 34. §. 3. ſup. de iureiur. v. l. 4. ſup. de in litem iurand. o Poſitioni facti alieni, in criminal. b. reſpondere neminem cogi, Bart. hinc colligit. p Heredi eius cum quo contractum eſt, iuſiurandum deferri non poteſt, quoniam contractum ignorare poteſt, Paul. 2. ſent. 1. §. 4.
q Iuſiurandum in delictis referri non poſſe hinc colligunt, adde c. vlt. extra. de iureiur. de quo v. Albericum hîc. r l. 13. ſ. eod. dixi §. 2. ſup. eo.
ſ vt l. 1. in ſ. ſup. eo. t Argumentum ab ordine titulorum valere: v. l. 2. ſup. de ſtatu hominum. u In actione rerum amotarum, poteſt actor, ſi velit, quarundam rerum iuſiurandum deferre, & de aliis probare, vt hîc. Vnde notare, Inconſtantiam & variationem in agendo permitti: de quo v. Alberic. hîc.
x Variatio circa res diuerſas admittitur, Bart. y et z. ſeparatim habitare, non deſinit eſſe matrimonium arg. l. 5. l. 6. ſup. de ritu n. l. 32. §. 2. ſup. de donat. int. vir.
a ſub. vir & vxor. a l. 6. ſup. eo. b l. 5. §. 1. ſup. de in ius vocando.
c adde l. 21. §. pen. ſ. eo. d ſub. à procuratore fiſci.
e in manu conuenit: ſic Tribonianus, pro, in manu conuenit, ſcripſi in matrimonium conuenit, in lege 15. ſup. de ritu, quem vide.
f Amouetur res vel poſt diuortij conſilium initum vel in ipſo diſceſſu.

a Amotarum rerum tenetur mulier, ſiue res quas amouit extiterint, ſiue non extent in rerum natura.
b v. l. 14. infra.
c Amotarum rerum actione tenetur mulier, quæ mariti pignora etiam amouit.
d l. 20. infra, eod. ſum. l. vlt. in ſin. de furt.
e ſub. pignoris.
f ſub. & furti actio. l. 28. inf. eod.
g non vtrique.
h idcirco, dum de diuortio cogitat. l. 2. §. 1. ſup. eod. vnde notant, Delicti tempus ſpectari, non quo delinquere cœpit.
i l. 20. inf. eod. l. 51. inf. de furt.
k Amouiſſe res mariti intelligitur, licet eas non attrectauit, nec ad eam res non peruenerit.
l Amotarum teneri poteſt mulier etiam res alteri commodauit, non ipſi.
m v. l. 17. in fi. ſup. eod.
n l. 19. ſup. eod.
o ſub. & poſtea diuortit.
p al. cenſ.
q imò furtum facit. l. 3. ſup. eod. l. 36. §. 3. l. 52. l. de furt.
r l. 157. infr. de reg. iur.
ſ al. repræſ. vide Albericus id verbum interpretatur, qui bonum cauſa dotem, [illegible] nihil aliud eſt, quam ſi traditi dotem: hoc loco. Rerum amotarum præſentaneum eſſe actionem, quæ dos poſtea tamen poſſit exigi.
t De lucro vide quæ ſcripſi ad l. 1. in ſ. [illegible]
u [illegible] l. 16. ſup. eod.
x Condictio furtiua eſt ex delicto & rei perſecutoria.
y non dicit, in heredes: non enim datur in heredes condictio furtiua, niſi cum defuncto ſit conteſtata. l. 9. ſup. de condict. furt. l. 7. §. 1. ſup. eſt. pœnæ l. 3. inf. de reg. iur. de conditione vel contra ipſum heres conueniet. l. 7. §. vlt. ſup. de cond. furt. vide Cuiac. 3. obſeruat. 37.
z in ſolidum enim hoc caſu condemnantur. l. 52. inf. de re iud.

a l. 46. ſup. de rei vindicat. l. 7. §. 1. ſup. de publiciana l. 10. §. 5 ſupra de iure dot.
b l. 6. §. penultim. ſup. eod. l. vltim. C. eod.
c vide Cuiac. 8. ad Africanum. d vt l. vltim. inf. eadem. Redintegrato matrimonio, idem matrimonium, & eiuſdem & eadem dos cenſetur. l. plerique 13. ſuprà de ritu nupt. Ita vtraque eodem iudicio veniunt quæ ante facta, poſteà & poſteriore matrimonio. e id eſt, ſecundum. f cum eodem marito.
g factas in dotem.
h l. 27. in fin. ſup. eod. l. 3. C. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

ſubtraxerit, licet a ceſſet rerum b amotarum actio, tamen ipſas res maritus condicere poteſt. Nam iure gentium condici puto poſſe res ab his qui non c ex iuſta cauſa poſſident.

Iſſimus habet actionis.

26. *Gaius* libro 4. ad Edictum prouinciale.

Rerum amotarum actio condictio d eſt.

De adulteris.

27. *Papinianus* libro 4. Reſponſorum.

Rerum amotarum actio ob e adulterij crimen, quo mulier poſtulata eſt non differtur.

De re commodataria ſubrepta.

28. *Paulus* libro 6. Quæſtionum.

Si vxor rem viri ei, cui eam vir commodauerat, ſubripuerit, ſiquis conuentus ſit, habebit furti f actionem, quamuis vir habere non poſſit.

De æſtimatione, de furto, De vſucapione.

29. *Tryphoninus* libro 11. Diſputationum.

Rerum amotarum æſtimatio ad tempus, quo g amotæ ſunt, referri debet. Nam veritate furtum fit, & ſi lenius coërcetur mulier. Quare nec à bonæ fidei poſſeſſore ita res amotæ vſucapiuntur, ſed ſi pluris factæ non reſtituuntur, quæ amotæ ſunt, creſcit h æſtimatio, vt in condictione i furtiuæ rei.

De reintegratione matrimonij.

30. *Papinianus* libro 11. Quæſtionum.

Cum ſoluto matrimonio rerum amotarum iudicium contra mulierem inſtituitur, redintegrato k ruſus matrimonio, ſoluitur l iudicium.

DE AGNOSCENDIS m ET ALENDIS n liberis, vel parentibus, vel patronis vel libertis.

TIT. III.

Diuiſio Senatuſconſulti Planciani. 1. De liberis natis poſt diuortium, agnoſcendis ex ſenatuſconſulto Planciano.

Vlpianus libro 34. ad Edictum.

Senatuſconſultum o quod factum eſt de liberis agnoſcendis, duas ſpecies p complectitur: vnam eorum, qui agnoſcunt; aliam earum, quæ q falſum partum ſubiiciunt.

1 ¶ Permittit igitur mulieri, parentive, in cuius poteſtate eſt, vel ei, cui mandatum ab eis eſt, ſi ſe putet prægnantem, denunciare intra dies triginta r poſt diuortium connumerandos, ipſi marito, vel parenti in cuius poteſtate eſt, aut domum denuntiare ſ, ſi nullius eorum copiam habeat.

2 ¶ Domum accipere debemus, hoſpitium t, ſi in ciuitate u maneat: quod ſi non ſit, ſed in villa, vel in municipio, illic vbi larem x matrimonio collocarent.

3 ¶ Denuntiare autem hoc tantùm, eſſe mulierem ex eo prægnantem. non ergo y hoc denuntiat, vt mittat cuſtodes maritus. Sufficit enim mulieri, hoc notum facere, quòd ſit prægnans. Mariti eſt iam aut mittere cuſtodes, aut ei denuntiare, quod non ſit ex ſe prægnans. Hoc autem vel ipſi marito, vel alij z nomine eius facere permittitur.

4 ¶ Pœna autem mariti ea eſt, vt, niſi aut cuſtodes præmiſerit, aut contra denuntiauerit a non eſſe ex ſe prægnantem, cogatur maritus partum agnoſcere b. Et, ſi non agnouerit, extra ordinem c coërcetur, debebit igitur reſpondere, non eſſe ex ſe prægnantem, aut nomine eius reſponderi. quod ſi factum fuerit, non aliàs neceſſe habebit agnoſcere, niſi verè filius fuerit.

5 ¶ Illud notandum eſt, quod denuntiatio à marito non incipit, ſed à muliere d.

6 ¶ Sed ſi maritus vltrò e cuſtodes offerat, & ea i non admittat: vel ſi non denuntiauerit mulier, aut ſi denunciauerit quidem, cuſtodes autem arbitrio iudicis non admiſerit, liberum eſt marito, parentive eius, partum non agnoſcere c.

7 ¶ Si mulier, * eſſe ſe prægnantem, intra triginta dies non denuntiauerit, poſtea denuntians, cauſa cognita d, audiri debebit.

8 ¶ Quinimo & ſi in totum omiſerit denuntiationem, Iulianus ait, nihil hoc nocere ei e quod editur.

9 ¶ Dies autem triginta continuos accipere debemus ex die diuortij f, non vtiles g.

10 ¶ Eleganter autem apud Iulianum libro nono decimo digeſtorum quæritur, ſi intra dies triginta mulier marito non denunciauerit, & intra triginta partum ediderit: an ſenatuſconſulto h locus ſit. & ait, Plautianum ſenatuſconſultum ceſſare: quia de eo partu non videtur ſenatus, qui intra diem triceſimum naſcatur. quippe dies triginta ad denuntiandum præſtituit ſenatus. ſed hanc i rem non facere præiudicium partui k arbitror.

11 ¶ Quemadmodum per contrarium, ſi maritus l vxore denuntiante cuſtodes miſerit, nullum m præiudicium ſibi faciat n. licebit igitur ei partum editum ex ſe negare. Nec ei nocebit, quod ventrem cuſtodierit, & ita Marcellus libro ſeptimo digeſtorum ſcripſit. ait enim: Siue quis neget vxorem, ſiue ex ſe prægnantem, ſine præiudicio rectè mittet cuſtodes: maximè ſi miſſuras ipſum proteſtetur o.

12 ¶ Iulianus libro nonodecimo digeſtorum ſcripſit: Quod ſenatuſconſulto comprehenſum eſt p: ſi mulier viro denunciauerit, ſe ex eo concepiſſe, & is cui denunciatum erit, cuſtodes ad ventrem cuſtodiendum inſpiciendumque non miſerit: neque conteſtatò q dixerit eam ex ſe prægnantem non eſſe, vt ei id, quod editum ſit, agnoſcere ſit neceſſe: non r eò pertinet, vt, ſi quis agnoſcere ſe filium diceret ſ, ſuum heredem haberet, quamuis ex alio conceptus ſit. quandoque t enim (inquit) cœpit cauſa agi, † grande præiudicium affert pro filio confeſſio u patris.

13 ¶ Idem per contrarium quoque ait: ſi mulier, diuortio facto, non fecerit ea x, quæ ſenatuſconſulto præcipiuntur, vt liceat patri non agnoſcere: non eò pertinere, vt filius natus ſuum ſe dicere non poſſit: ſed ad id tantùm, vt ita pater y alere eum cogatur, ſi conſtiterit eum filium eſſe.

14 ¶ Idem Iulianus ſcribit, ſi, vxore denuntiante, ſe prægnantem, maritus non negauerit: non vtique ſuum illi partum effici: cogendum tamen alere. Cæterùm [ſi] eſſe ſatis iniurioſum z ait, ſi quis longo a tempore abfuerit, & reuerſus, vxorem prægnantem inuenerit, & idcirco reiecerit: ſi quid ex his, quæ ſenatuſconſulto continentur, omiſerit, ſuum heredem ei naſci.

15 ¶ Ex his apparet: ſiue vxor omiſerit, quæ eam ex ſenatuſconſulto obſeruare oportuit, nihil b præiudicare filio, ſi filius eſt c: non tantùm in iure ſui, verum ne in alimentis quidem ſecundùm Diui Pij reſcriptum: ſiue maritus neglexerit facere, quæ ex ſenatuſconſulto debet: tantùm cogitur omnimodo alere, cæterùm recuſare poterit filium.

16 ¶ Planè ſi denuntiante muliere negauerit ſ ex ſe eſſe prægnantem: tametſi cuſtodes non miſerit, non euitabit, quo minus quæratur, an ex eo mulier prægnans ſit: quæ cauſa ſi fuerit acta apud iudicem, & pronuntiauerit, cùm de hoc ageretur d, quod ex eo prægnans fuerit, nec ne: in ea cauſa eſſe, vt agnoſci debeat, ſiue e filius non fuit ſiue fuit, eſſe ſuum f.

2. *Iulianus* libro 19. Digeſtorum.

In omnibus cauſis. Quare & g fratribus ſuis conſanguineus erit.

De ſenatuſconſulto temporibus Hadriani facto, de liberis conſtante matrimonio natis. 1. De natis poſt mortem patris in poteſtate aui. 3. Si quæratur an ſit partus editus conſtante matrimonio. 4. Si quæratur, an vxor fuerit. 5. De morte parentis. 6. De his qui ſui heredes agnoſcuntur, vel non.

3. *Vlpianus* libro 34. ad Edictum.

Siue contra pronunciauerit, h non fore ſuum, quamuis ſuus fuerit: placet enim eius rei iudicem ius facere. & ita Marcellus libro ſeptimo digeſtorum probat, eoque iure vtimur.

a l. 1. C. de... b Imò, non ceſſat, ſed datur, l. vlt. in ſi. C. de furt. c l. 6. ſup. de cond. ob turp. l. 66. ſup. de cond. indeb. l. 22. §. 2. ſup. de pignor. d Ideoque quod condictio ſit, in ea ceſſit ignominia & infamia, l. 36. ſ. de oblig. e l. 33. C. de adulteriis. f l. 18. §. eod. ſic habeto. Si vxor rem viri apud virum ſubripuit, rerum amotarum viro actio competit, hac ſit. ſi rem viri apud extraneum, furti, hac l. à commodatario conueniri poteſt, quemadmodum ſi rem extranei apud virum ſubripuit, ab extraneo furti conueniri poteſt, in ſubſidium, id eſt, marito non idoneo, l. vlt. in ſi. C. de furt. g adde l. 50. ſ. de furt. adde l. 19. ſup. eod. h v. l. 8. §. 1. ſup. de condict. furt. l. 2. §. 4. ſ. de priuat. delict. l. 51. ſ. de furt. l. 2. C. de cond. furt. i v. l. 1. §. 3. infra de priuatis delict. k v. l. 23. ſup. eo. l explica l. 19. ſup. ſoluto, v. Cuiac. ad l. 25. ſup. eo. Soluitur iudicium rerum amotarum, cum ad eum caſum peruenit, à quo incipere non poteſt. m de liberis agnoſcendis, & alendis à parentibus, vel à patronis libertis. n vulg. petit autem vxor à marito libero editos, poſt ſolutum matrimonium, agnoſci quaſi ſuos. o 3. C. 25. 31. & l. 6. Paul. 2. ſent. 24. 4. Nou. 7. o Plancianum vel Plautianum l. 3. §. 1. ſ. eo. p ſpecies hic pro partibus accipe. q de quarum pœna v. l. 1. C. de falſ. r Pau. 2. ſen. 24. §. 5.

ſ Domus intelligitur, vbi quis domicilium habet & habitationem l. 1. §. 1. ſup. de alim. vel cib. habitationem, inquam, ſuam, vel conductam, l. 5. §. 9. ſup. de his qui deiecerunt. t v. l. 5. §. 2. ſ. de iniuriis. Domicilium matrimonij eſſe poteſt in hoſpitio: vbi ſcilicet, vbi larem matrimonio collocauerint coniuges. u Ciuitatis, villæ, & municipij differentia. x In matrimonij an vbi maritus retinuit vxorem, vt vult Bartolus ad l. 1. §. 6. ſup. de his qui deiecerunt? An verò vbi maritus diuortij tempore vxorem habuit, arg. l. vlt. C. de incolis. An vbi maritus larem id eſt, domeſticos deos paternos habet vel auitos? vt l. 32. ſup. de rei vind. l. 49. C. de epiſcopis vbi ſedes & tabulæ ſunt, l. 203. ſ. de ver. ſig. vt vult etiam Accurſius? An vbi auſpicia nuptiarum cœpta? (Sic Euclio in Aulularia. Nunc Thuſculum emi & hæſce coronas florea. Hæc imponentur in foco, noſtro lari, vt fortunatas faciat natæ nuptias.) An vbi ſimulachra ſuorum larium habuit, quæ videntur cuique in aliquo loco ſtabiliri feſſe: ad quem modum ſcribit Lampridius, Alexandrum Seuerum in larariorem bona matutina diuinam feciſſe, ad effigies deorum, in quibus habebat Apollonium, Orpheum, Abrahamum & Chriſtum? An vbi ſuum aut magis perpetuum, ſeu frequens domicilium habuit? nam ad ea ius aptari debet, l. 3. ſup. de legib. & larem pro domo accipi notum eſt: hinc illa Catilinæ verba apud Saluſtium, illos binas aut amplius domos continuare nobis larem familiarem nuſquam eſſe: An vbi iiſdem ſacrificare ſolitus erat maritus: ſic Lar apud Plautum in Aulularia prologo. Ea mihi quotidie aut thure, aut vino, aut aliquo ſemper ſupplicat.

y Paul. 2. ſent. 24. §. 5. z mandatum habenti §. 1. ſup. eo. a L. 6. C. de patria poteſtate. b quantum ad alimenta: ſuntenim mater alere partum cogitur. Hæc eſt pœna non improbantis, v. l. 16. C. de S. C. Maced. c facit l. 1. §. 3. in ſi. ſ. de ventr. inſpic. d quia factum melius nouit. Accurſ. ſic iuramentum ei deferri debet, qui maiorem rei geſtæ notitiam habet. Bart. hic.

a vltrò, id eſt non denuntiante muliere. b ſcil. mulier. c niſi filius verè probet ſe filium: niſi mulier errore, aut ex neceſſitate aliqua denunciationem omiſerit §. 7. ſ. eod. interim tamen mulier partum alere tenetur. Bart. d quid enim ſi nulla inſcitia (quæ mulieribus prægnantibus illas communiter ſolent accidere) cognouerit? quid ſi, cum eſſet minor, per errorem ſe prægnantem eſſe neſciuerit? videtur excuſanda, arg. l. vlt. C. ſi aduerſ. delict. e id eſt, partui §. 15. ſ. eo. f ita vt diuortij dies computetur in iſtis triginta. Bart. g de quibus v. l. 3. §. 1. ſ. de minoribus. h Plautiano: quo cauetur vt ne maritus alimenta præſtare teneatur, niſi probetur filius ex eo natus. i id eſt, hanc denuntiationem à muliere omiſſam. k non præiudicat partui, quòd mater eius hoc ſenatuſconſultum contempſerit. l negantes ſe eſſe prægnantem mulierem. m ſi alimenta ſpectes. n Imò facit, cum omnis partum cogatur agnoſcere Paulus 2. ſent. 24. §. 5. o v. l. 34. ſup. de neg. geſt. Proteſtatione ſiue noſtrum conſeruamus: vt ne id quod ipſi contra ſua noſtrum feciſſe videri poſſimus nobis noceat. p Parentes, ſi quæ ex Senatuſconſulto Plautiano facere coguntur, omiſerint, liberis quidem non nocent, grande tamen præiudicium ſibi faciunt. q Conteſtatè dicit, qui coram teſtibus. r id eſt, non ita debet intelligi, non tum effectum habet. ſ id eſt, dicere videtur, eo ipſo quòd id non negat, aut denuntiat, vxorem eſſe ex eo prægnantem.

t al. quandocunque. † l. vt denuntiet marito. u v. quæ notaui ad l. 10. in ſi. ſup. de proc. x Cur ita vide l. pen. ſup. de his qui ſunt ſui. y l. 1. in pr. ſup. eo. z imò non eſt iniurioſum l. 6. ſup. de his qui ſunt ſui. a v. l. 6. ſup. de his qui ſunt ſui. b §. 7. §. 10. ſ. eo. c hoc enim probare poteſt per opinionem & communem famam viciniæ, v. l. 9. C. de nupt. d cùm de hoc ageretur. Hal. e Sententia lata in cauſa filiationis inter patrem & filium facit fidem quoad omnes & nulli præiudicat præter quam patri & filio, Bart. l. 25. ſup. de ſtatu hom. l. 1. C. quibus res iudicata non nocet. f ſuit, quaſi ſuus. Haloander. g Sententia. An & quomodo ius inter omnes facit. Albericum hic. h eadem, non tantum mulier. v. d. l. 29. §. 1. ſupra in prin.

Universidad Rey Juan Carlos

a Plautianum ad- de l. 1. §. 10. 3. eod. Plautianum ſenatuſconſultum habet locum in partu qui naſcitur poſt diuortium: Senatuſconſultum temporib. D. Hadriani factum, in partu conſtante matrimonio.
b Hadriani temporib. factum: hoc S. conſultum differt à Plautiano: vult autem ut pater cogatur agnoſcere partum conſtante matrimonio editũ.
c al. præiudicio, dixi l. 5. 1. 3. ... §. 1. ſup. de procuratorib.
d Ideoque filius, qui natus eſt mortuo patre, viuo auo, petet ſe agnoſci in filium, quoad omnia, donec auus ordinarie agat: & ipſum non eſſe filium oſtendat. Acc.
e de quibus mox dicemus.
f id eſt, agi poſſe à filio: vtrumque, quo tempore fuerit natus, ſit incertum: ...
g ex ſcilicet de cuius filij ſtatu agitur.
h vt ſit ſenſus: ... qui ſe filium dicit Titij, non præiudicare debet ... de matrimonio controuerſia motã.
i Hoc caſu infantis iudicij non tranſmittitur ad hæredes.
k qui ſe inuicem contingunt per patriam poteſtatem. Acc.

1 ¶ Quia Plautianum a ſenatuſconſultum ad eos partus pertinet, qui poſt diuortium eduntur, aliud ſenatuſconſultum temporib. b Diui Hadriani factum eſt, vt etiam ſi conſtante matrimonio partus ſit editus, de agnoſcendo eo agatur.

2 ¶ Quid ergo, ſi quis poſt mortem patris naſcatur auo ſuperſtite, in cuius poteſtatem recaſurus eſt? vt ſi ex filio eius ſuſceptus probetur? videndum, quid dici debeat. & certè probandum eſt, cum auo præiudicium c de partu agnoſcendo ſimiliter agendum d.

3 ¶ Quid, ſi hoc ipſum in quæſtionem veniat, vtrum in matrimonio, an poſtea editus ſit? dicendum eſt, & ſuper hoc ex ſenatuſconſultis e agendum f.

4 ¶ Et quid "ſit," ſi, an vxor fuerit, g diſceptetur? Et Iulianus Sexto Cæcilio Africano reſpondit, locum eſſe præiudicio h.

5 ¶ Illud tenendum, hæc ſenatuſconſulta poſt mortem parentis ceſſare, ſi is ſuperſit, in cuius poteſtate recaſuri non ſunt. Quid ergo eſt in petitione hæreditatis, quam filius intendit? quæretur, vtrum ex eo natus ſit, cuius hereditatem petit, an non. Adeò hoc verum eſt, vt Iulianus libro nono decimo Digeſtorum ſcribat: ſi viuo patre redditum ſit præiudicium, & antequam ſententia feratur, pater deceſſerit i, tranſeundum ad Carbonianum edictum.

6 ¶ Item hæc ſenatuſconſulta pertinent ad eos, qui ſui k hæredes adgnaſcuntur. Cæterùm ſi fortè non ſunt in poteſtatem recaſuri, verius eſt ſenatuſconſulta ceſſare.

De his, qui partum præfocant, vel abiiciunt, vel alimenta denegant, vel publicis locis exponunt.

4. *Paulus* "libro 2. Sententiarum."

NEcare videtur non tantùm is, qui partum præfocat l, ſed & is, qui abiicit m, & qui alimonia n denegat, & " is," qui publicis locis o miſericordiæ cauſa p exponit, quam ipſe non habet.

De alendis liberis vel parentibus. 1. De patria poteſtate. 2. De aſcendentibus vel deſcendentibus per vtrumque ſexum. 7. Si filius poſſit ſe exhibere. De modo alimentorum. 8. Si parens neget filium eſſe, vel contra. 10. Si quis alere detrectet. 11. De alimentis & cæteris oneribus liberorum. 13. De inope patre emancipati. 14. Si mater alimenta quæ fecit in filium, à patre repetat. 15. De filio milite. 16. De ære alieno patris. 17. De hæreditate filij. 19. De parentib. 20. vel liberis patronorum alendis. 22. De liberto liberti. De commiſſis in cauſa ſideicommiſſi. De omnibus ſuis temporibus. De immodicis operarum exactionibus. 21. De capitali accuſatione. 24. De liberta. 25. De modo & duratione alimentorum. 26. De patre & matre patroni.

5. *Vlpianus* libro 2. de Officio Conſulis.

SI quis à q liberis ali deſideret, vel " ſi " liberi, vt à parente r exhibeantur, iudex de ea re cognoſcet s.

1 ¶ Sed vtrum eos tantùm liberos, qui ſunt in poteſtate, cogatur quis exhibere; an verò etiam emancipatos, vel ex alia cauſa ſui iuris conſtitutos, videndum eſt. Et magis puto etiam ſi non ſunt liberi in poteſtate, alendos à parentibus: & vice u mutua alere parentes debere.

2 ¶ Vtrum x autem tantùm patrem, auùmque paternum, proauùmque paterni aui patrem, cæteróſque, virilis ſexus parentes alere cogamur: an verò etiam matrem y cæteróſque parentes, " & " per illum ſexum contingentes cogamur alere videndum? Et magis eſt, vt vtrobique z ſe iudex interponat, quorundam neceſſitatib. & facilius ſuccurſurus, quorundam ægritudini: & cùm ex æquitate hæc res deſcendat, caritatéque ſanguinis, ſingulorum deſideria perpendere iudicem oportet.

3 ¶ Idem in liberis quoque exhibendis à parentib. dicendum eſt.

4 ¶ Ergo & matrem c cogemus, præſertim vulgo e quæſitos liberos alere: nec non ipſos eam.

5 ¶ Item D. Pius ſignificat, quaſi auus quoque maternus alere compellatur.

6 ¶ Idem reſcripſit, vt filiam ſuam pater exhibeat, ſi conſtiterit apud iudicium, iuſte f eam procreatam.

7 ¶ Sed ſi filius poſſit g ſe exhibere, æſtimare iudices debent, ne non debeant ei alimenta decernere. Denique idem Pius ita reſcripſit, Aditi à te competentes h iudices ali te à patre tuo iubebunt pro modo facultatium eius; ſi modò, cùm i opificem te eſſe dicas, in ea valetudine es, vt operi ſufficere non poſſis.

8 ¶ Si vel parens neget filium, idcircoque alere ſe non debere contendat, vel filius neget parentem; ſummatim k iudices oportet ſuper ea re cognoſcere, ſi conſtiterit, filium, vel parentem eſſe, tunc ali iubebunt. Cæterum ſi non conſtiterit, nec decernent alimenta.

9 ¶ Meminiſſe autem oportet, & ſi pronuntiauerit ali oportere, attamen eam rem præiudicium non l facere veritati. nec enim hoc pronunciatur, filium eſſe, ſed ali debere. & ita Diuus Marcus reſcripſit.

10 ¶ Si quis ex his alere detrectet: pro modo m facultatium, alimenta conſtituentur. Quod ſi non præſtentur, pignoribus n captis & diſtractis cogetur o ſententiæ ſatisfacere.

11 ¶ Idem Iudex æſtimare debet, num habeat aliquid parens, vel an pater, " quod " meritò filios ſuos nolit alere. Trebatio denique Marino reſcriptum eſt, meritò patrem eum nolle alere, quod p eum detulerat.

12 ¶ Non tantùm alimenta, verumetiam cætera quoque onera q liberorum, patrem ab iudice cogi præbere: reſcriptis continetur.

13 ¶ Si inopiæ ſit filius emancipatus: patrem inopem alere cogetur: iniquiſſimum r enim quis meritò dixerit, patrem egere, cùm filius ſit in facultatibus.

14 ¶ Si mater alimenta, quæ fecit in filium, à patre repetat, cum modo eam audiendam, " ita " Diuus Marcus reſcripſit Antoniæ Montanæ in hæc verba: Sed & quantum tibi alimentorum nomine, quib. neceſſariò filiam tuam exhibuiſti, à patre eius præſtari oporteat, iudices æſtimabunt. Nec impetrare debes ea, quæ, exigente materno u affectu, in filiam tuam erogatura eſſes, etiam ſi à patre ſuo educaretur.

15 ¶ A milite quoque filio x, qui in facultatibus y ſit, exhibendos z parentes eſſe, pietatis exiſtimat ratio.

16 ¶ Parens quamuis ali a à filio ratione naturali ...

l Præfocat quæ partum abigit, quæ viſcerib. ſuis vim infert, l. 8. ... de ſicariis. infantem necat l. ... C. de ſicariis. m ... C. de infant. expoſit. n in neutro genere alimonia hic legitur, vt & in l. 73. ... necat igitur qui fame aliquem mori cogit. ... nil enim intereſt, occidat quis an cauſam mortis præbeat. l. 15. ... de infantib. expoſitis ... p al. cauſa, quam ipſe non habet, exponit. ita qui publicis locis exponit, miſericors cenſetur. q Alere liberi parentes ſuos tenentur, etiam iure naturali: ... & ibi interpretes. An & bannitum, reum criminis, vel legum contemptorem patrem alere tenentur liberi? ... Quid ... bonis Eccleſiæ, cogitur ne filius patrem alere? teneri videtur ... huiuſmodi bona, quaſi ... de Epiſcopis. & alioqui Eccleſiæ bona, pauperum bona ſunt, ... quib. etiam proximos & coniunctos iuuare iure poſſumus ... Quid ... Eccleſiaſticus aut quiuis denique heres extraneus filij, cogitúrne patrem eius alere, cui ſuccedit? cogitur etiam ſi defunctus liberos reliquerit non hæredes, vt poſt ... Specul. ... & alios notat Alberic. r Alere liberos ſuos parentes ipſi debent. ... Quid ſi nepos patrem & auum ſimul ... habeat, neque locupletes: An à patre, vt ordo mortalitatis & ſuccedendi ſequitur, ... an potius ab auo alendus eſt? ... quem ipſe elegerit, ... verius videtur. ... Quid parens teneturne filium adoptiuum alere? ... An & ... An & filiam ... vel adulterinam ... Quid ſi filius alere ſe ipſum poſſit? ... Quid ſi filius legitimam ... Quid? num extra domum ſuam liberis alimenta præſtare parens cogi poteſt? ... Quid? frater locuples fratrem vel ſororem inopem num alere tenetur? Sic videtur ... An ... in iudicio, alimenta petere poſſunt à tutore vel curatore ... An donator ... à donatario ... [illegible]
t idem in liberto & patrono, l. 5. §. ... u hoc Græcis ... [illegible]

... menta patri ſubminiſtrare in patriam poteſtate videatur, ... condemnandus ... vulgò quæſitam filiam alere cogatur, §. 4. ſup. eod.
g ... C. de naturalibus ... h Quid conſules fortè, vt inſcriptio huius legis ... parens locuples non tenetur quia alimenta liberis non debentur ... Poteſt autem opifex filius ... ſe exhibere? ... [illegible] ... Nam ea poſſe dicimus, quæ commodè & cum honeſtate ... [illegible]
k Summatim ſeu ſummariè in cauſa alimentorum cognoſcitur ... vnde notant ... [illegible]
l Alimenta alicui, vt filio, decerni à iudice, præiudicium non facere ... [illegible] m §. 7. ſup. eod. n Alimenta, quæ præſtare ... [illegible] o hinc colligit Bartolus ... [illegible] p ... [illegible] q ... [illegible] r ... [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

debeat, tamen æs alienum a eius non eſſe cogendum exſoluere filium reſcriptum eſt.

17 ¶ Item reſcriptum eſt, hæredes b filij c ad ea præſtanda, quæ viuus filius ex officio pietatis ſuæ dabit, inuitos cogi non oportere d: niſi in ſummam egeſtatem e pater deductus eſt.

18 ¶ Solent iudices cognoſcere & inter f patronos & libertos g, ſi de alendis his agatur: itaque ſi negent h, ſe eſſe libertos i, cognoſcere eos oportebit: quod ſi libertos conſtiterit, tunc demum decernere, vt alant. Nec k tamen alimentum decretum tollet liberto facultatem, quominus præiudicio l certare poſſit, ſi libertum ſe neget.

19 ¶ Alimenta autem pro modo m facultatum erunt præbenda, egentibus n ſcilicet patronis, cæterorum ſi ſit o, vnde ſe exhibeant, ceſſabunt partes iudicis.

20 ¶ Verùm autem tantùm patroni alendi ſint, an etiam patronorum liberi, tractari poteſt? Et putos cauſa cognita, iudices, & liberos p quoque patronorum alendos, decernere: non quidem tam facilè, vt patronos: ſed nonnunquam & ipſos. nam q & obſequium non ſolùm patronis, verumetiam liberis r eorum debere præſtari.

21 ¶ Sed & libertus maternus alere cogitur.

22 ¶ Si quis à liberti ſ liberto ali ſe deſideret, vel ab eo quem ex cauſa fideicommiſſi manumiſit: quemque Marcellus ſcribit, exæquátque eum ei, qui mercedes exigendo ius libertorum amiſit.

23 ¶ Sed & patroni filium, qui capitis accuſauit libertum paternum, negat exhibendum.

24 ¶ Sed & libertis cogitur patronum alere.

25 ¶ De alimentis patroni arbiter u ſolet dari, arbitraturus quantum ſit in facultatibus: vt perinde poſſit alimenta moderari x quæ y tamdiu præſtabuntur, quamdiu liberto ſuperſit, patrono deſit.

26 ¶ Patrem & matrem, z patroni, cum a patronus & filij eius minimè ſuperſint, alere egentes, ipſi, ſi idonei facultatibus ſunt, coguntur.

Si patronus nolit alere libertum. De patrono ipſo, aut ancillâ eius liberta.

6. *Modeſtinus* libro ſingul. de Manumiſſionibus.

ALimenta, liberto petente b, non c præſtando patronus, amiſſione d libertatis cauſa impoſitorum, & hereditatis liberti punietur, non autem neceſſe habebit præſtare, etiamſi poteſt.

1 ¶ Imperatoris Commodi conſtitutio talis profertur: Cùm probatum ſit, contumeliis patronos e à libertis eſſe violatos, vel illata manu atroci eſſe pulſatos, aut etiam paupertate, vel corporis valetudine laborantes relictos: primùm eos in poteſtatem patronorum redigi f, & miniſterium dominis præbere cogi. ſin autem nec hoc modo admoneantur: vel à præſide emptori addicentur g, & pretium patronis tribuetur.

Si negetur matrimonium fuiſſe.

7. Idem libro 5. Reſponſorum.

SI neget, qui maritus fuiſſe dicitur, *matrimonium eſſe contractum, eo quòd non quæ ſe vxorem h fuiſſe dicit, ancillam eſſe probare paratus ſit*, alimenta quidem liberis præſtare interim i compellendum: ſin autem conſtiterit eam ſeruam fuiſſe: nihil ei, qui paſcendos curauit, ex hoc præiudicium generare reſpondit.

De deſcendentibus ex maſculis, vel ex fœminis.

8. *Marcellus* libro primo ad legem Iuliam & Papiam.

NOn quemadmodum maſculorum liberorum noſtrorum liberi ad noſtrum onus pertinent: ita & in fœminis eſt. nam manifeſtum eſt, id, quod filia parit, non auo k, ſed patri ſuo eſſe oneri: niſi pater aut non ſit ſuperſit, aut egens eſt.

De patronis, vel liberis patronorum alendis.

9. *Paulus* libro ſingul. de iure patronatus.

IN bonis ſuperſtitum libertorum nullum omnino ius patroni liberive patronorum habent: niſi a ſi tam eſſe infirmos tâmque pauperes b præſidibus probauerint, vt meritò menſtruis c alimentis à libertis ſuis adiuuari debeant: idque ius ita plurimis principum conſtitutionibus manifeſtatur.

---

a l. 2. l. 3. l. vlt. C. ne filius pro patre. Pro parente tamen in cæteris conſtitutio ſubſidium tenebitur. Nou. 115. c. 3. §. 8. b vaſallus non cogitur æs alienum domini diſſoluere. 2. Feudor. 26. §. 7. Eadem ratione mater, filij æs alienum ſoluere non cogitur. l. vlt. C. ne vxor pro marito.

b onus alimentorum patri præſtandorum non tranſit ad hæredes filij, niſi in ſubſidium.

c emancipati, vel ſui caſtrenſe peculium habentis: alias filius hæredem non habet l. 3. §. de caſtr. peculio.

d Cur minus coguntur hæredes filij, quàm hæredes liberti? vide l. 8. §. de obſequiis.

e Finge mihi vel matrem eſſe, vel fratres: an hi potius me alere tenentur, quam hæredes extranei filij? Cynus ait, Bartolus negat. Te enim ad ſummam egeſtatem dicitur veniſſe, reſpectu hæredis extranei, qui nullum alium habet à quo ali poſſit.

f Pars tituli huius tertia.

g quo nomine intellige quoscunque iure patronatus adſtrictos: ideóque Eccleſia & vaſallus patronum ſuum inopem alere tenetur. An donatarius an filius emancipatus? vide Bart. in l. 6. §. eod.

h v. l. 6. §. 5 libertus.

i vindicando ſe in ingenuitatem, l. 14. §. de probationib.

k Sententia lata in cauſa ſummaria nō facit præiudicium, ſi agatur ordinariè. Bart.

l Præiudicio certat libertus aduerſus patronum qui ſe libertum negat.

m §. 1. 2. §. eod.

n vide l. vlt. §. 10. l. 73. inf. de acquir. hered.

o §. 13. §. eod.

p d. l. 73. q 33. Eclog. 6. c. 1. & tit. 7. l. 32. C. de oper. libert. nota argumentum ab obſequio ad alimenta ductum. r l. 5. §. de obſequiis. l. 3. C. de liber. l. 4. 7. C. de obſeq. ſ hinc colligit Bartolus, vaſallum vaſalli mei, non eſſe meum vaſallum. adde l. 195. §. de verb. ſign.

t hoc eſt ipſius empti. u Arbiter alimentorum decernendorum cauſa dari ſolet. x Arbiter alimentorum cauſa datus, arbitrari ſolet quantum ſit in facultatibus eius à quo alimenta petuntur, vt ita eius arbitrio, poſſint alimenta moderari. y Alimentorum arbiter ita alimenta decernere debet, vt ne locupleti ab egeno præſtentur. z Alere parentes patroni libertus non cogitur. ſuperſtitibus patrono liberis.

a adde l. 5. §. de obſequiis argumento ducto ab obſequio ad alimenta vt §. 20. §. eo.

b al. petenti. c vide l. 33. §. de bon. libert.

d Alimenta petenti liberto denegans patronus, amittit quæ liberto impoſuit libertatis cauſa: imò & hæreditatem liberti, vt hic. Eadem ex cauſa putant donatorem omnium bonorum à donatario poſſe donationem reuocare: vt & dominum feudum à vaſallo: de quo dixi ad l. 5. §. eod.

e l. 5. §. de iure patronat. l. 2. C. de libert. & eor. lib.

f Dixi ad l. 2. C. de libertis.

g adde & aliam pœnam l. 7. in fin. §. de iure patron.

h adde l. 5. §. 4. ſup. eod. nota hanc actionem præiudicialem, qua quæritur negetur eſſe vxor.

i Idem eſſe ait Bartolus in eo qui eſt in poſſeſſione præbendo, cuique alias cauſa mouetur quæſtio.

k materno, adde Nou. 117. c. 7. in fin.

Universidad Rey Juan Carlos

DE INSPICIENDO a VENTRE, cuſtodiendóque partu.

TIT. IV.

Reſcriptum de inſpiciendo ventre cùm mulier diſſimularet ſe eſſe prægnantem. 1. ratio illius reſcripti. 2. De muliere ad prætorem vocanda & interroganda. 3. Si non reſponderit, aut non venerit ad prætorem. 4. Si fateatur vel neget ſe prægnantem. 5. De eligendis obſtetricibus. 6. & domo in quam mulier veniat. 7. Si mulier inſpici ſe non patiatur, vel ad domum non veniat. 8. De renunciatione obſtetricum. De actione iniuriarum. 9. De tempore euocandi ad prætorem. 10. Edictum de cuſtodia, quoniam marito, ait ſe prægnantem. 11. De eius facilitate & interpretatione. 12. Quibus denunciandum eſt. 13. De cauſæ cognitione.

Vlpianus libro 24. ad Edictum.

TEmporibus Diuorum fratrum e cùm hoc incidiſſet, vt maritus quidem prægnatē mulierem diceret, vxor negaret; conſulti f, Valerio Priſciano Prætori vrbano reſcripſerunt in hæc verba: Nouam rem deſiderare Rutilius Seuerus videtur, vt vxori, quæ ab eo diuerterat, & ſe non eſſe prægnantem profiteatur, cuſtodem apponat g: & ideo nemo mirabitur, ſi nos quoque nouum h conſilium & remedium ſuggeramus: igitur ſi perſtat in eadem poſtulatione, commodiſſimum eſt, eligi i honeſtiſſimæ fœminæ domum, in quam Domitia veniat: & ibi tres k obſtetrices l probatæ & artis m & fidei, quæ à te aſſumptæ fuerint, eam inſpiciant, & ſi quidem vel omnes, vel duæ n renunciauerint o *prægnātem videri*, tunc perſuadendum mulieri erit, vt perinde cuſtodem admittat, atque ſi ipſa hoc deſideraſſet: quòd ſi enixa non fuerit, ſciat maritus, ad inuidiam exiſtimationémque ſuam pertinere: vt non immeritò poſſit videri captaſſe hoc ad aliquam mulieris iniuriam: ſi autem vel omnes p, vel plures, non eſſe grauidam renunciauerint, nulla cauſa cuſtodiendi erit.

1 ¶ Ex hoc reſcripto euidentiſſimè apparet, ſenatuſconſulta de liberis agnoſcendis locum non habuiſſe, ſi mulier diſſimularet ſe prægnantem, vel etiam negaret. Nec immeritò: q *partus q enim, antequam edatur, mulieris portio r eſt vel viſcerum*, poſt editum planè partū à muliere, iam poteſt maritus iure ſuo filium per interdictum ſ deſiderare aut exhiberi ſibi, aut ducere permitti, extra ordinem t. Igitur princeps in u cauſa neceſſaria ſubuenit.

2 ¶ Secundum quod reſcriptum euocari mulier ad prætorem poterit, & apud eum interrogari, an ſe putet prægnantem, cogendáque x erit reſpondere.

3 ¶ Quid ergo, ſi non reſponderit, aut non veniat ad prætorem, nunquid ſenatuſconſulti pœnam adhibemus, ſcilicet vt liceat marito non agnoſcere? ſed finge, non eſſe eo contentum maritum: qui ſe patrem potius optet, quàm carere filio velit: cogenda igitur erit remediis y prætoris, & in ius venire, & ſi venit, reſpondere: pignoráque eius capienda, & diſtrahenda, ſi contemnat, vel multis z coercenda.

4 ¶ Quid ergo, ſi interrogata dixerit ſe prægnātem? ordo ſenatuſconſultis a expoſitus ſequetur b: quòd ſi negauerit c, tunc ſecundum hoc reſcriptum, prætor debebit obſtetrices adhibere.

5 ¶ Et notandum, quòd non permittitur marito vel mulieri obſtetricem adhibere: ſed omnes à prætore d adhibendæ ſunt.

6 ¶ Item prætor domum e honeſtæ matronæ eligere debet, in quam mulier veniat, vt poſſit inſpici.

7 ¶ Quid ergo, ſi inſpici ſe non patiatur, vel ad domum non veniat? æquè prætoris auctoritas interueniet.

8 ¶ Si omnes, vel plures renuntiauerint prægnātem non eſſe: an mulier poſſit iniuriarum experiri ex hac cauſa? Et magis puto, agere eam iniuriarum poſſe: ſic tamen ſi iniuriæ f faciendæ cauſa id maritus deſiderauit. cæterùm ſi non iniuriæ faciendæ animo g, ſed quia iuſtè credidit, vel nimio voto h liberorum ſuſcipiendorum ductus eſt, vel ipſa eum illexerat, vt cauſæ princeps ſubuenire ſolet.

a Patronus non habet ius in bonis liberti, niſi pro alimentis neceſſariis. Bart.

b l. 5. §. 18. ſ. eo. l. 1. in fin. C. de oper. libert.

c ſic interpretes: niſi ſint ita pauperes, vt non habeant in vniuerſis bonis, vnde ſe vno menſe alere poſſint: alias ſecundum non erit libertus ſi patrono egenti menſtruum tantum alimentum præbeat. An libertus alimentorum, menſtruatim debeat vel annuatim ſoluere? vide hic Bart.

d per obſtetrices & relatione per eas facienda cum iuramento.

e M. Antonini & Veri.

f diui fratres ſc.

g Paul. 2. ſent. 24. §. 7.

h Nouo in facto, nouo conſilio opus eſt. Bart. nouis in rebus noua conſilia & remedia adſcitenda.

i Peritis in arte ſtatur, vt hic, obſtetricibus in ventre inſpiciendo: quo de re plura vide apud Socinum regula 294.

k Imò quinque. §. 10. l. eod. Paul. 2. ſent. 24. §. 8.

l medicæ ſcilicet: nam & hæ medicinam exhibere videntur. l. 6. §. 1. §. de extraor. cognit. v. quæ notaui ad l. 9. §. ad l. Aquiliam.

m Credē cuique in ſua arte, hinc colligunt.

n ſi tres fuerint in ciuitate: alias vni credi poteſt. Bart.

o affirmauerint.

p l. 27. §. 3. §. de arbitr.

q Partus, antequam edatur, mulieris, aliâs viſcerum portio eſt.

r ſi ita eſt, Cur matre venditâ non cenſetur partus venditus? l. 42. ſup. de ædilitio edicto.

ſ interdictis parentes deſiderare poſſunt, liberos ſuos ſibi exhiberi: aut ducere permitti, vt §. de liberis exhib.

t adde l. 1. §. 4. §. de lib. agnoſcendis. Extra ordinem dicere quid? dixi ad l. vlt. §. 3. §. de eo quod metus cauſa.

u Neceſſariis in

x Recuſans reſpondere, pro confeſſo non habetur Bart. Immo pro confeſſo habetur: ſi item puniatur vt contumax. §. 3. in fin. §. eod.

y Remedia hæc prætoria ſunt, cogi in ius venire, reſpondere, pignora capere, diſtrahere, multis coërcere. z Multæ enim ius prætori competit, l. 2. in fin. ſup. ſi quis in ius vocatus, dixi ad l. 131. §. de verb. ſign.

a al. ſenatuſconſulti. b al. ſeruetur. c Magis igitur ſtabitur affirmantibus obſtetricibus, quàm neganti mulieri. d Conſultò ſi debet eligi, eligitur à parentibus: & ipſis diſſentientibus, à iudice. Bart. hic num. 1. §. 2. inſt. de iuſtit. l. 17. in fin. §. de cenſib. vbi l. 16. §. 6. §. de arbitria.

e aliàs ſi quid domino factum imperatum eſſet, non obtemperare impunè poſſet, l. [illegible] §. 10. §. eod. l. 3. §. 7. & 12. ſup. de arbitris.

f vt ſupr. eod. in fi.

g l. 3. in fin. §. de iniuriis.

h vt qui ſe patrem potius optat, quam carere filio velit §. 3. ſupra eod.

crederet, quod conſtante matrimonio hoc fingebat: æquiſſimum erit ignoſci marito.

9 ¶ Meminiſſe autem oportet, tempus non eſſe præſtitutum reſcripto: quamuis in ſenatuſconſultis de liberis agnoſcendis triginta a dies præſtituantur mulieri: quid ergo? ſemper dicemus marito licere vxorem ad prætorem euocare: an verò & ipſi triginta dies præſtituimus? & putem, prætorem cauſâ b cognita debere maritum & poſt triginta dies audire.

10 ¶ De inſpiciendo ventre, cuſtodiendóque partu, ſic prætor ait: *Si mulier mortuo c marito prægnantem ſe eſſe dicet: his d, ad quos ea res pertinebit e, procuratoriue f eorum bis in menſe denuntiandum curet, vt mittant, ſi g velint, quæ ventrem inſpicient. Mittantur autem mulieres liberæ duntaxat quinque h: hæque ſimul i omnes inſpiciant, dum ne qua earum, dum inſpicit, inuita muliere ventrem tangat. Mulier in domo k honeſtiſſimæ fœminæ pariat, quam ego conſtituam. ¶ Mulier ante dies triginta, quàm parituram ſe putat, denuntiet his, ad l quos ea res pertinet, procuratoribúſue eorum, vt mittant, ſi velint, qui ventrem cuſtodiant. In quo conclaui mulier paritura erit, ibi ne plures aditus ſint, quàm vnus: ſi erunt, ex vtraque parte tabulis præfigantur. Ante oſtium eius conclauis liberi tres, & tres liberæ cum binis comitibus cuſtodiant. Quotieſcunque ea mulier in id conclaue, aliudue quod, ſiue in balineum ibit, cuſtodes, ſi volent, id ante proſpiciant, & eos, qui introierint, excutiant. Cuſtodes, qui ante conclaue poſiti erunt, ſi volent, omnes, qui conclaue aut domum introierint, excutiant. Mulier cum parturire incipit, his, ad quos ea res pertinet, procuratoribúſue eorum denuntiet, vt mittant, quibus præſentibus pariat. Mittantur mulieres liberæ duntaxat quinque: ita vt præter m duas n obſtetrices, in eo conclaui ne plures mulieres liberæ ſint, quàm decem: ancillæ quàm ſex. Hæque intus futuræ erunt, excutiantur omnes in eo conclaui, ne qua prægnans o ſit. Tria lumina, ne minus, ibi ſint, ſcilicet quia tenebræ p ad ſubiiciendum aptiores ſunt. ¶ Quod natum erit, his, ad quos ea res pertinet, procuratoribúſue eorum, ſi inſpicere velint, oſtendatur. Apud eum educatur, apud q quem parens iuſſerit. Si r autem nihil parens iuſſerit, aut is, apud quem voluerit educari, curam non recipit: apud quem educetur, cauſa cognita conſtituam. Is apud quem educabitur, quod natum erit, quoad trium menſium ſit, bis in menſe, ex eo tempore quoad ſex menſium ſit, ſemel in menſe: à ſex menſibus, quoad anniculus fiat, alternis menſibus: ab anniculo, quoad fari ſ poſſit, ſemel in ſex menſibus, vbi volet, oſtendat. Si cui ventrem inſpici, cuſtodiriue, adeſſe partui licitum non erit, factumue quid erit, quo minus ea ita fiant, vt ſupra comprehenſum eſt: ei, quod natum erit, poſſeſſionem t cauſa cognita non dabo. Siue quod natum erit, vt ſupra cautum eſt, inſpici non licuerit, quas vtique actiones me daturum polliceor his, quibus ex edicto meo bonorum poſſeſſio data ſit, eas, ſi mihi iuſta cauſa videbitur eſſe, ei u non dabo.*

11 ¶ Quamuis ſit manifeſtiſſimum edictum prætoris, attamen non eſt negligenda interpretatio x eius.

12 ¶ Denuntiare igitur mulierem oportet, his ſcilicet, quorum intereſt y, partum non edi, vel totam habituris hereditatem, vel partem eius, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento.

13 ¶ Sed & ſi ſeruus heres inſtitutus fuerit, ſi nemo natus ſit, Ariſto ſcribit, hic quoque ſeruo, quamuis non omnia, quædam tamen circa partum cuſtodiendum arbitrio prætoris eſſe concedenda, quam ſententiam puto veram. *publicè z enim intereſt, partus non ſubiici, vt ordinum a dignitas, familiarumque b ſalua ſit:* ideóque etiam ſeruus eſſe, cùm ſit in ſpe conſtitutus ſucceſſionis, qualis qualis ſit, debet audiri, rem & publicam, & ſuam gerens.

14 ¶ Denuntiari autem oportet his, quos proxima a ſpes ſucceſſionis contingit, vt puta primo b gradu heredi inſtituto: non etiam ſubſtituto: & ſi inteſtatus paterfamilias ſit, his, qui primum locum ab inteſtato tenent: ſi verò plures ſint ſimul ſucceſſuri, omnibus denuntiandum eſt.

15 ¶ Quod autem prætor ait, *cauſa cognita ſe poſſeſſionem non daturum, vel actiones denegaturum*, eò pertinet, vt ſi per ruſticitatem c aliquid fuerit omiſſum ex his, quæ prætor ſeruari voluit, non obſit partui. quale eſt enim, ſi d quid ex his, quæ leuiter e obſeruanda prætor edixit, non ſit factum, partui denegari bonorum poſſeſſionem? ſed moderatio f regionis g inſpiciendæ eſt, & ſecundum eam, & obſeruari ventrem h: & partum, & infantem i oportet.

De effectu huius edicti. 1. Quibus caſibus remittitur.

2. *Iulianus* libro 24. Digeſtorum.

EDictum de cuſtodiendo partu derogatorium k eſt eius l, quod ad Carboniani decreti exemplum comparatum eſt.

1 ¶ Sed hoc aliquando remittere prætor debet, ſi non malitia m, ſed n imperitia o mulieris factum fuerit, ne venter inſpiceretur, aut partus cuſtodiretur.

De ventre ſubſtituto, vel inſtituto.

3. *Paulus* libro 14. ad Plautium.

QVi ventri ſubſtitutus p eſt, vel inſtitutus q ſi ventrem ſeruare r velit, audiendus eſt.

De fideicommiſſario.

4. *Scæuola* libro 20. Digeſtorum.

IS à quo, ſi ſine liberis deceſſiſſet, quidquid ad eum ex bonis perueniſſet, ſorori fideicommiſſum s relictum erat, deceſſit, poſthuma herede inſtituta, & ſubſtitutis aliis: quæſitum eſt, cum vxor defuncti prægnantem ſe diceret, an ſorori, procuratoriue eius, ſecundum formam edicti ventrem inſpicere, & partum cuſtodire permittendum ſit. Reſpondit, in eiuſmodi ſpecie, de qua quæreretur, poſſe videri ad eum, cui fideicommiſſum datum eſſet, ſollicitudinem perſpiciendi, itque, cauſa cognita, ſtatuendum.

SI VENTRIS NOMINE MVLIERE in poſſeſſionem miſſa, eadem poſſeſſio dolo malo ad alium tranſlata eſſe dicatur.

TIT. V.

Ratio huius edicti. 1. De muliere & parente eius. 2. De eo qui per dolum venit in poſſeſſionem, decedere cogendo. 3. De eo quod intereſt. 4. De tempore huius actionis. 5. De pare mulieris.

1. *Vlpianus* libro 34. ad Edictum.

HOc edicto rectiſſime prætor proſpexit, ne dum in fauorem a partus poſſeſſionem pollicetur, aliis prædæ occaſionem præbeat.

1 ¶ Idcirco conſtituit actionem b in mulierem, quæ in alium hanc poſſeſſionem dolo malo tranſtulit. Non ſolum mulierem prætor coercet: verum eum quoque, in cuius poteſtate ea fuerit c: ſcilicet ſi dolo ipſorum alius in poſſeſſionem fuerit admiſſus: actionémque in tantum pollicetur in eos, quanti intereſſet eius qui experitur.

2 ¶ Neceſſariò prætor adiecit, vt qui per dolum venit in poſſeſſionem, cogatur decedere: coget autem eum decedere non prætoria poteſtate, vel manu d miniſtrorum, ſed melius & ciuilius faciet, ſi eum per interdictum a ad ius ordinarium b remiſerit.

---

a l. 1. §. 1. ff. de liberis agnoſc.
b d. l. 1. §. 7.
c ut non eo ſuperſtite in cuius poteſtate futurus eſt: alias haberet locum Senatuſconſulti Planciani, l. ſi. ne contra 31. §. quia Plancianum, ff. [illegible]
d Legitimæ perſonæ dicuntur, l. 2. C. de Carboniano edicto.
e id eſt, qui ſperant ſucceſſionem ex teſtamento, vel ab inteſtato, nemine naſcente, §. 12. ff. eod.
f Procurator interdum citandus eſt.
g al. ſi nollent. & ita ſ quibuſdam legi notat Albericus.
h Imò, tres, in pr. ff. eod.
i Simul & immediate fieri etiam dicitur quod ſit ſucceſſiuè. ita ſimul vidiſſe teſtes dicentur, qui ſucceſſiuè viderint adulterum cum ipſa adultera: adde l. Teſtium 3. C. de teſtib.
k vide in pr. ff. eod. §. 7. ff. eod. Sequeſtrari poteſt quæ grauidam ſe dicit ex aliquo. Prætor conſtituit omnino apud quem homines grauida pariat: ſic conſtituit apud quem pupillus educetur, C. vbi pupil.
l Is enim ſemper citandus eſt ad quē res pertinere poteſt §. 12. ff. eod. l. 39. in fin. ff. de adoptionibus, l. 20. ff. de minoribus: l. 47. ff. de re iudicata, l. 39. in fi. C. de teſtib.
m præter, dictio includit? Nam hic præter obſtetrices poſſunt eſſe aliæ. adde l. ſi filia. in fi. 25. ff. ſoluto. n Tres obſtetrices requiri videntur in pr. ff. eod. o Ne, ita facilè partus alienus ſupponatur. p Tenebræ ad ſubiiciendum partum aptiſſimæ, vt hic, & ad furta, §. 2. Inſt. de oblig. ex delicto. Hinc Conſtantia vxor Henrici V. (vel vt volunt VI.) ne ſuſpicio eſſet eam, vtpote annoſam, vterum mentitam, partum aliquo ſuppoſuiſſe, in medio Panormitanæ Eccleſiæ veſtibulo, vel, vt alij volunt, in Æſii Apuliæ vrbe, tabernaculum ſibi tendi iuſſit: vbi ventre cuſtodito, nulla matronarum excluſa palam & populo ſpectante Fridericum ſecundum Cæſarem enixa eſt, menſe Decembri Fazell. 2. decad. rerum Siculorum 8. 1.
q Imò apud ipſum parentem educandus videtur Nov. 117. c. 7. & l. 1. C. vbi pupilli educari. r Executore teſtamentario non eligente, ex cuſtodibus etiam, iudex cauſa cognita conſtituere poteſt, adde l. in conditione §. 1. ff. de rebus auctor. iudicis poſſid.
ſ id eſt quoad ſeptem eſt annorum, l. 18. C. de iur. delib.
t Carbonianam: an vero nocebit partui maleficis, vt nullo modo filius cenſeatur legitimus? non nocebit. vide l. 1. §. 8. 3. de agnoſc.
u Denegare poteſt, qui & dare.
x hinc colligere poſſis, parum prudenter facere, qui omnes legum interpretationes damnant. Cum vel in manifeſtiſſimo Prætoris edicto, interpretationem non eſſe negligendam, Iuriſconſultus ſcribat. Hic etiam notant, probationes in rebus manifeſtiſſimis admitti.
y vide §. 10. ſupra eodem.
z Intereſt publicè, partus non ſubiici.
a Dignitates ordinum & familiarum ſaluas atque integras, quàm fieri poteſt maximè, ſeruare debemus.
b vide in hunc locum Valerium Maximum lib. 9. cap. 15. de iis qui infimo loco nati, mendacio ſe clariſſimis familiis inſerere conati ſunt: ſic Lucius Equitius, Tiberium Gracchum patrem (de quo etiam vide Appianum lib. 1. de bello ciuili, eundem Valerium lib. 3. cap. 8.) Herophilus equarius medicus C. Marium ſepties conſulem auum venditauit: alius ſe Octauiæ ſororis Auguſti filium ſecit: alius ſe ſeruatum, alius Cn. [illegible] filium tulit, expulſo patriis penatibus legitimo filio: Trebellius Calca ſe Clodium tulit. Quidam cum ſe Rubrium Mediolani venditaret, à Iulio Cæſare repreſſus eſt. Qui ſe Ariarathem, Cappadociæ regem ſimulabat, ab Antonio interfectus: hæc Valerius. De Pſeudo Alexandro vide Ioſephum περὶ ἀρχαιολογίας. De Octauia vide Plutarch. in vita Antonii. De Pſeudo Philippo Adramyteno Andriſco in fullonis nato vide Ammianum lib. 14. [illegible] à Metello ſuperato: Florum 52. & altero Pſeudo Philippo à Lucio Tremellio ſuperato, vide Florum cap. 53.

a hinc colligas iudicium & cautionem diligentiam ad eum, qui principaliter rei conſequentiæ negotium ſpectat, [illegible] ſit. b l. 1. §. 5. ff. de bon. poſſ. [illegible] c qui ignorantiæ, [illegible] d [illegible] e Leuis omiſſ. ſolemnitatis, [illegible] f Omiſſio modice ſolemnitatis non vitiat: [illegible] g [illegible] h Nos regionis in bonorum collatione [illegible] i v. l. 30. in fi. [illegible] h venter, partus, & infans differentia. [illegible] i [illegible] k videtur Albericus legiſſe, derogatorium; hoc ſenſu: Derogat edicto Carboniano bonorum poſſeſſione, [illegible] m imperitia & malitiæ differentia. Non omnis imperitia, malitia eſt. n [illegible] o pupillaris. r quo caſu eſt hæres ventris, & quæ intereſt [illegible] ſubſtitutionem quæ intelligitur in expreſſa pupillari, l. 4. ff. de vulg. [illegible] An inſtitutus ventre præſente, [illegible] An inſtitutus vnà cum poſthumo? quid eſt ſi vult [illegible]
r Fideicommiſſarius vniuerſalis [illegible] humi, partes ad cuſtodiam petendam admittitur. [illegible]
c 32. [illegible] o eſt enim partus fauorabilis. [illegible]
a Quid petitio hereditatis, vel rei vindicatio non hic [illegible] quid enim ſi poſſeſſio [illegible] non venitur. [illegible] haud dubiè, §. 2. l. eod. a manu militari, [illegible] poteſtate iudicis inducendus eſt, l. 3. [illegible] vi, an actionem in factum defendentem ex hoc edicto [illegible] tertia opinio magis arridet Bartolo hic num. 3. [illegible] extraordinariò, cùm magiſtratus ipſe cognoſcit & rem [illegible]
b Ordinaria ſunt quæ lege, Plebiſcito, ſenatuſconſultis, [illegible] generalibus conſtitutionibus & omnia quidquid iure [illegible] eſt, vt ſit certa, generalis, vniformis lex, [illegible] perſonarum reſpectu ordinaria, & quædam ordinario [illegible] l. vnde vide 7. ff. ad l. Corn. de falſis. Horum ex numero ſunt [illegible] actiones ordinariæ, appellationes, ſucceſſiones, teſtamenta, [illegible] poſſeſſiones ordinariæ, interdicta, [illegible] familia de quibus Cic. 1. de Oratore. Quid extraordinarium [illegible] ordinariè cognit.

3 ¶ Intereſt

Universidad Rey Juan Carlos

3 ¶ Intereſt autem eius, qui experietur, admiſſum alium in poſſeſſionem non fuiſſe: cum fortè bona fide fructus perceptos conſumpſerit a, aut ſi prædo venerit in poſſeſſionem, à quo fructus conſequi non poſſit, quia ſoluendo non eſt.

4 ¶ Hæc actio etiam poſt annum b dabitur: quia c rei habet perſecutionem.

5 ¶ Et, ſi filia familiàs ſit, quæ dolo fecit, in patrem dabitur actio, ſi quid ad eum peruenerit.

Quid ſi dolo faciat 1. Si & patris, & filiæ factum arguatur.

2. *Paulus* libro 37. ad Edictum.

Dolo facit mulier, non quæ in poſſeſſionem venientem non d prohibet, ſed quæ circumſcribendi alicuius cauſa, clam & per quandam machinationem in poſſeſſionem introducat.

1 ¶ Si & patris, & filiæ factum arguetur, in alterum, quem actor velit, reddenda eſt actio: quia in id, quod agentis intereſt e datur. Ideo ſi id, quod ei abeſt, ab eo, qui in poteſtate eſt, ſeruari poſſit: præter ſumptus litis cauſa factos, inutilis erit ei hæc actio.

SI MVLIER VENTRIS NOMINE in poſſeſſione, calumniæ f cauſa, eſſe dicetur.

TIT. VI.

De iureiurando. 1. Ratio edicti. 2. De calumnia. 3. De tempore huius actionis. 4. De eo quod intereſt. 5. De parente. 6. Cui detur hæc actio. 7. De eo quod intereſt. 8. De morte eius cui competebat hæc actio. 10. De legatis 11. De libertatibus. 12 De patre & filia.

Vlpianus libro 34. ad Edictum.

Si de poſſeſſione g ventris nomine quæratur, & deferente herede, mulier iurauerit prægnatem ſe eſſe, ſeruandum h eſt iuſiurandum i: nec tenebitur mulier k quaſi calumniæ cauſa fuerit in poſſeſſionem miſſa l, nec vis ei facienda eſt poſt iuſiurandum. Si tamen peperit, quæretur vtrùm, an ex eo prægnas fuerit. alteri m enim nec prodeſt, nec nocet n iuſiurandum inter alios factum, nec partui igitur nocebit.

1 ¶ Et hoc edictum ex eadem cauſa proficiſcitur, qua ſuperius o: debet enim prætor, quemadmodum facilis p eſt circa bonorum poſſeſſionem dandam mulieri ventris nomine, ita calumniam q eius impunitam r non relinquere.

2 ¶ Per calumniam autem in poſſeſſione fuiſſe videtur, quæ ſciens s prudénſque ſe prægnatem non eſſe, voluit t in poſſeſſionem venire.

3 ¶ Hanc autem actionem prætor intra x annum veilem pollicetur, vltrà non y: videlicet z quaſi pœnalem.

4 ¶ Simili autem modo & a hic b quanti agentis intereſſet, prætor actionem pollicetur.

5 ¶ In parentem c etiam prætor actionem pollicetur: ſi modò per eum factum ſit, vt in poſſeſſionem per calumniam veniret d.

6 ¶ Competit autem hæc actio ei, cuius intereſt in poſſeſſionem miſſam non eſſe: vputa vel coheredi ſperanti e partum: vel [is] qui ſubſtituetus f fuit: vel qui ab inteſtato, ſi partus non fuiſſet g ſuccedere potuit.

7 ¶ Intereſſe autem videtur primùm de alimentis, quæ in ventrem ſunt erogata h: enim alias hæc repetuntur i, niſi per calumniam in poſſeſſionem venit. Cæterum, ſi res ſi calumnia caret, nihil præſtabit mulier, quia ſine cauſa alta k eſt ſub prætextu ventris.

8 ¶ Nonnunquam augebitur k quod intereſt. Si quis l fortè dubitans, an prægnas ſit, excluſus m ſit a hereditate, nam heredi eius, qui excluſus eſt, dandam hanc actionem Iulianus ait: ſi quidem eius quoque intereſt, non fuiſſe calumnia cauſa in poſſeſſione mulierem, quia hoc n ſi non fuiſſet adeundo hereditatem inſtitutus, heredi ſuo locupletiorem hereditatem ſuam relinqueret.

¶ Sed & hoc imputatur p mulieri, quòd deminuta ſunt multa in hereditate, dum hic q contemplatione ventris non attigit hereditatem.

9 ¶ Idem Iulianus libro nonodecimo digeſtorum ſic ait.

S1 a ſubſtitutus b, manente muliere in poſſeſſione, a deceſſerit, heres eius eadem actione pretium hereditatis à muliere exiget.

10 ¶ Sed an decedant c legata, cæteráque onera hereditatis, videndum: Et mihi videtur poſſe dici legatarios potius cum muliere vſuros hac actione: quia & ipſorum intereſſet adiri hereditatem d.

11 ¶ Libertati planè ſubueniendum erit aduerſus eum, qui propter hereditatem hac actione egit, ſcilicet vt fideicommiſſarias f cogatur is præſtare, qui pretium vtique etiam eorum conſequitur g. ſed & directis credo prætorem ſuccurrere oportere: vt interuentu ſuo tueatur eorum libertatem.

12 ¶ Si dolus filiæfamilias interuenerit h, & particeps i doli fuerit pater, ſuo nomine tenebitur k.

DE CONCVBINIS m.

TIT. VII.

De liberta. 1. quæ in concubinatu haberi poſſunt. 2. De damnata adulterij. 3. De patroni, & filijs & nepote. 4. De ætate.

Vlpianus libro 2. ad legem Iuliam & Papiam.

Quæ n in concubinatu o eſt, ab inuito patrono poterit diſcedere, & alteri ſe aut in matrimonium, aut in concubinatum dare p: Ego quidem probo in concubina, adimendum ei q connubium, ſi patronum inuitum deſerat: quippe cum honeſtius ſit patrono libertam concubinam, quàm matrem familiâs habere r.

1 ¶ Cum Atilicino ſentio: & puto ſolas eas in concubinatu habere poſſe ſine metu criminis, in quas ſtuprum non committitur.

2 ¶ Qui ſ autem damnatam adulterij, in concubinatu habuit, non puto, lege Iulia de adulterijs teneri. quamuis t, ſi vxorem eam duxiſſet, teneretur.

3 ¶ Si qua in patroni fuit concubinatu, deinde in filij x eſſe cœpit, vel in nepotis, vel contrà, non puto eam rectè facere. Quia propè nefaria eſt huiuſmodi coniunctio, & ideo huiuſmodi facinus prohibendum a eſt. b

4 ¶ Cuiuſcunque ætatis concubinam habere poſſe palàm eſt: niſi minor c annis duodecim ſit.

De furore patroni.

2. *Paulus* libro 12. ad Legem Iuliam & Papiam.

Si patronus libertam concubinam habens, furere cœperit, in concubinatu eam eſſe humanius dicitur y.

De ingenua, & liberta aliena. 1. De iure concubinatus.

3. *Marcianus* libro 12. Inſtitutionum.

In concubinatu z poteſt eſſe & aliena liberta, & ingenua a: & maximè ea quæ obſcuro loco nata eſt, vel quæſtum corpore fecit. alioquin ſi honeſtæ vitæ & ingenuam mulierem in concubinatum habere maluerit: ſine b teſtatione hoc manifeſtum faciente non conceditur: ſed neceſſe eſt ei, vel vxorem eam c habere, vel hoc recuſantem, ſtuprum cum ea committere.

1 ¶ Nec adulterium, per concubinatum ab ipſo committitur d. nam quia concubinatus e per leges f nomen

a Nam verò hæres poſſeſſionem & fructus à muliere petere poteſt: ſic putat Bartolus in arg. l. 9. §. 5. ff. de [illegible].
b Imò annalis videtur l. 1. §. 3. ſ. tit. prox.
c Quæ rei perſecutionem continent actiones, ſunt perpetuæ.
d Non prohibere venientem in poſſeſſionem, minus eſt, quàm circumſcribendi alicuius cauſa, clam & per quandam machinationem in poſſeſſionem introducere.
e l. 1. §. 4. l. ſ. tit. prox.
f 32. Bal. §. 9. vtitur enim calumnia [ſ] quæ ſciens prudénſque ſe prægnantem non eſſe, in poſſeſſionem venit, l. 3. 1. ſ. eo.
g ſub. dantis vel deneganda.
h Iuramentum mulieris excuſat eam à calumnia, & partui non nocet, nec prodeſt. Bart.
i ſub. quantum ad actionem, vt poſſeſſionem adipiſcatur: & quantum ad exceptionem, vt de præſumpta calumnia non puniatur. tollit enim iuſiurandum ſuſpicionem calumniæ.
k ſub. ex hac edicto.
l quia iuſiurandum tollit ſuſpicionem calumniæ.
m Iuſiurandum vnius alteri neque nocet, neque prodeſt. leg. 3. §. 3. de [illegible] ſup. de iureiur.
n arg. l. 1. in pr. ff. de alimentis leg. l. 74. [illegible] l. 1. ff. de [illegible].
o ſi ventris nomine, &c.
p An paſſim facilis eſt in danda hac bonorum poſſeſſione? Quid hic dictum facilis, intellige, ſi quæ præſumptio pro muliere fuerit.
q Calumnia ex facilitate prætoris puniri arripienda.
r eſt enim notata de infamia, l. 15. l. 26. ſup. de his qui notantur l. 1. §. 12. ſ. de vent. in poſſeſſ. mitt. l. 3. in fin. ſ. ne vis fiat.
s Calumniatè non intelligitur niſi qui ſciens & prudens agit. t facit l. 1. ſup. de calumniatoribus l. 1. ſ. ad Turpill. l. 233. ſ. de ver. ſignif. u ſub. & venaliè probante ac pronunciante.
x ſub. in eo quod pœnam continet. y Imò in perpetuum: continet enim rei perſecutionem l. ſ. ſup. tit. prox. z Pœnales actiones non vltra annum extenduntur. a id eſt, non ſolum edicto ſuperiore, ſed & in hoc edicto.
b vt in edicto ſuperioris tituli, vide l. vlt.
c vt & ſuperiori titulo l. 2. §. 1. ſup. tit. prox. d ſub. filia. e facit l. 3. §. 24. ff. de acquir. vel omit. l. 30. ſ. de acquir. hered. f facit d. l. 1. §. 13. l. 3. ſup. de inſpic. ventre.
g l. 1. §. 1. l. 3. ſ. de ventr. in poſſeſſ. h l. 1. §. 12. ſ. de ventr. in poſſ.
i alimenta percepit & habuit. k vltra id quod verè intereſt.
l ſub. hæres inſtitutus. m ſub. per mortem. n quia deceſſit non adita hereditate, quam adire non potuit: ſiquidem, nemo non aditam hereditatem, ad extraneum tranſmittit, l. 7. C. de iure delib. o id eſt, ſi non fuiſſet mulier miſſa in poſſeſſionem per calumniam. p hoc pœna eſt mulieri.
q ſubaudi, ſubſtitutus, vel ab inteſtato ſucceſſurus.

a ſubſtitutus hæres, à muliere per calumniam in poſſeſſionem miſſa ventris nomine, conſequitur æſtimationem hereditatis amiſſæ, at non æſtimationem rerum legatarum: cùm eius non intereſſe illo caſu: vt quæ alijs præſtanda fuiſſent. Item non conſequitur æſtimationem ſeruorum quibus directa libertas relicta fuit: quia & hic quoque eius non intereſt: quoniam in omnem caſum liberi ſunt. Æſtimationem verò ſeruorum, quibus fideicommiſſaria libertas relicta erat, conſequitur à muliere: vt qui tenetur eos redimere à legitimis heredibus teſtatoris, & eos manumittere.
b contra mulierem ſuccurritur: hæredi ſubſtituto deſuncti, & confirmantur legata & libertates. Bart.
c ne dixeris, extinguantur, ſed detrahantur.
d atque ita eorum onera detrahentur, cùm eorum ſolutio non pertineat ad heredem ſubſtituti. Idem in ære alieno, cuius ſolutio incumbit venienti ab inteſtato.
e ſub. relicta in teſtamento ex quo non aditur hereditas ventris prætextu. ad. legatis libertatibus.
f Fideicommiſſariæ libertates, non directæ: quibus opponuntur dictæ vr ſ. eo.
g i. conſecutus fuit in ipſa hereditatis æſtimatione.

h in adipiſcenda bonorum poſſeſſione per calumniam. i Particeps doli, ſuo nomine, etiam tenetur, & in ſolidum, & erit infamis d. l. 15. l. 16. ſ. de his qui not. l l. 5. C. 26. & 27. 28. Bal. 4. & 31. tit. 1. adde Nou. 89. c. 12. Paul. 2. ſent. 20. Concubinam habere iure ciuili licuit, l. 3. in ſ. ſ. eo. Concubinam verò habere vetat Nouella Leonis 91. v. Harm. 4. l. tit. 7. 3. extra 2. An & Canonicum ius dicemus 4. Nou. 91. Porrò de donationibus in concubinam, v. l. 3 1. ſ. de donationib.
m de concubina quid ſit, quid differat ab vxore dicam ad Nou. Leon. 91. v. Har. 4. tit. 7. n liberta. o patroni ſui. p Imò non poteſt, l. 11. ſ. de diuortijs.
q l. 45. ſ. de ritu. r ac ſi diceret. Cur ab inuito patrono diſcedens liberta, matrimonium cum alio non poteſt contrahere: concubina tamen alterius eſſe poteſt? Honeſtiù eſt, inquit, patronum, vt ea ſit alteri concubina, quam materfamilias. Cur honeſtius, non explicat. fortè quòd magnum ei quæ diuertit honeſtum, poteſt enim concubina tantum fieri, non materfamilias: liberta iniuriam patrono facere videtur diuertendo, ideò nunquam materfamilias fieri poteſt, l. 41. in ſ. ſ. de ritu nupt. l. 40. §. 4. ſ. de leg. 3. nam concubina dignitate differt ab vxore.
ſ C. Har. 2. t differentiam vxoris & concubinæ obſerua. Adulteram damnatam vxorem ducere non poſſum: concubinam tamen habere poſſum.
u l. 4. C. de nupt. hinc colligit Accurſius affinitatem contrahi ſtupro. Poſſis & hoc addere. ius naturæ in concubinatu & contubernijs obſeruari.
x §. 1. Inſt. de nupt. Ætas etiam in concubinatu ſpectatur. y Furore non tollitur concubinatus, vt hic, nec matrimonium, l. 45. §. 5. ſ. de ritu nupt. nec magiſtratus, l. 46. ſ. de iudicijs. Furens concubinatum retinet, vt & matrimonium. z in concubinatu. Nad. a quod ad ingenuam attinet, falſus eſt: Cum ingenua non poteſt haberi concubina, niſi teſtato, vel ſine teſtatione, ſi obſcuro loco nata ſit, vel vulgo quæſtum fecerit, alias cum ingenua ſtuprum committitur. Feuer. Cuia. 5. obſ. 6.
b v. quæ ſcripſi ad l. 7. C. de repudijs. Clam igitur hoc facere non licet.
c l. 24. ſup. de ritu. d Imò committitur l. 13. ſ. de adult.
e Concubinatus iure ciuili legitima fuit coniunctio.
f ciuiles, quibus concubinatus erat licita & legitima conſuetudo, vt l. 5. C. ad S. C. Orfician. ſemimatrimonium & coniugium inæquale, l. 40. §. 4. ſ. de [illegible]: ipſa concubina [illegible] Zonaræ, viceconiux in antiquis inſcriptionibus: concubina vxorem imitatur, Iulianus Nou. 18. eſt tamen concubinatus prohibitus Nouell. Leonis 91. adde 32. quæſt. 4. cap. nemo [illegible] v. Ariſt. 6. Polit. 16. vel dic per legem Iuliam & Papiam.

Universidad Rey Juan Carlos

a Pœnam non metuat quod ſit lege permiſſum, l. 4. C. ad adult.
b non dicas ſolo coitu, vt male eſt apud Paul. 2. ſent. 20. in fi. ſenſus eſt

aſſumpſit, contra legis pœnam eſt: vt * & * Marcellus libro ſeptimo digeſtorum ſcripſit.

Vnde concubina æſtimatur.

4. *Paulus* libro 19. Reſponſorum. b

CONcubinam ex ſola animi deſtinatione æſtimari oportet.

De eo qui aliquid in prouincia adminiſtrat.

5. *Idem* libro 2. Sententiarum.

COncubinam ex ea prouincia, in qua quis aliquid adminiſtrat, habere poteſt a.

a non vxorem, l. 38. ſupra de ritu.

potius: Maior ſiquidem affectio concubinam non habere intelligitur, arg. l. 18. C. de adul. Cuiac. apud Paul. ibid.

LIBER VIGESIMVS SEXTVS.

DE TVTELIS a.

a *Vlp.* 11. & 1. *Inſtit.* 13. *Nou.* 118. c. 5. *Nou.* 72. 94. 155. *No. Leonis* 68. & 57. *Ecl.* 1. & 8. *Har.* 11. *Plato* 12. *de legib.*
b *Eiusdem* & *Theoph. Har. ibid.* §. 1. ſed in §. 1. I. ex legibus non vim & poteſtatem, in ſumma non ſimpliciter dicitur vis & poteſtas: ſed poteſtas ad tuendum eum, &c.
† Cauſa formalis tutelæ.
c in perſona ſeu homine. Cauſa materialis tutelæ.
d Inde fit, vt pupillo in ſeruitutem redacto finiatur tutela l. 14. §. 1. I. e. nec quiſquam tutelæ adminiſtrandæ capax ſit, niſi liber. Porro liberum caput dicimus, cum qui alterius poteſtati non ſit ſubiectus.
e Cauſa finalis tutelæ.
f id eſt, pupilli impuberis perſonam, l. 14. ſ. de teſt. tut. Curator enim bonis & rebus datur principaliter.
g non vt per pupillum adquirat tutor, vt pater per filium.
h impuberem *Inſt. de curatoribus in princ.*
i ſuo ingenio, conſilio.
k Legibus duodecim tabularum, & conſtitutionibus: Cauſa efficiens, vel ita: lege, ſenatuſconſultis moribus, *Vlp.* 11. §. 2. Non

Definitio tutelæ. 1. *Definitio & etymologia tutoris.* 2. *De muto.* 3. *De ſurdo.*

Paulus * libro 38. ad Edictum *.

TVTELA eſt (vt Seruius definit) vis b ac † poteſtas in capite c libero d ad e tuendum f eum g qui propter ætatem h ſuam ſponte i ſe defendere nequit, iure ciuili k data l ac permiſſa.

1 ¶ Tutores autem ſunt, qui eam vim ac poteſtatem m habent: exque n re ipſa nomen ceperunt. Itaque appellantur tutores, quaſi tuitores o, atque defenſores: ſicut æditui dicuntur, qui ædes tuentur.

2 ¶ Mutus p tutor dari non poteſt, quoniam q auctoritatem præbere non poteſt.

3 ¶ Surdum r non poſſe dari tutorem plerique, & Pomponius libro [ſexageſimonono ad Edictum] probant: quia non ſ tantum loqui, ſed & audire tutor debet.

De tutore petendo vel conueniendo.

2. *Pomponius* libro 5. ad Sabinum.

NOn t eſt exigendum à pupillo, vt ſibi tutorem petat, aut ad tutorem ſuum proficiſcatur u.

De pupillo. 1. *Vel adulto furioſo.* 2. *De curatore ad litem.*

3. *Vlpianus* libro 37. ad Sabinum.

QVi habet tutorem, x pupillus vel pupilla, y ſi furere cœperint, in ea cauſa ſunt, vt in tutela nihilo minus durent. quæ ſententia, Quinti quoque Mucij fuit, & à Iuliano probatur, eòque iure vtimur, vt z ceſſet cura, ſi tutelæ ætas indigeat. Quare ſi tutores habent, per furorem in curam non rediguntur: ſiue non habent, & furor eis acceſſerit, nihilo minus tutores accipere poterunt, quia lex 12. tabularum y ita accepta eſt, vt ad pupillos vel pupillas non pertineat z.

1 ¶ Quia autem in pupillorum perſona adgnatos curatores non admittimus, idcirco putaui, cùm minor viginti quinque annis furioſus ſit, curatorem ei, non vt furioſo ſed vt a adoleſcenti dari b, quaſi ætatis eſſet impedimentum: & ita definiemus, ei c quem ætas curæ vel tutelæ ſubiicit, non eſſe neceſſe quaſi dementi quæri curatorem. & ita Imperator Antoninus Augustus reſcripſit: cùm magis d ætati, quàm dementiæ, tantiſper ſit conſulendum.

2 ¶ Si pupillus pupilláve, cum iuſto tutore a tutóreve cùm eorum quo b litem c agere vult, & curator in eam rem petitur, vtrum, ipſis poſcentibus, datur? an verò & aduerſario? Et ſciendum eſt ſiue agant, ſiue conueniantur, dari hunc curatorem poſſe, ſed c non aliàs d, quàm ſi ipſe petat, cui dari eum oportet.

¶ Denique Caſſius libro ſexto ſcripſit, talem curatorem neminem dari poſſe, niſi e præſentem f: neque cuique niſi præſenti, & poſtulanti. Itaque infanti non poteſt dari.

¶ Item Caſſius ait, ſi pupillus curatorem poſcere non vult, quo minus cum eo agatur, cogi g eum à prætore debuiſſe.

3 ¶ Quolibet h loco, & tempore i, hunc curatorem dari poſſe, Pomponius libro ſexto decimo ad Sabinum ſcripſit.

4 ¶ Si pupillus petat talem curatorem nec k addat in quam rem, an in omnes controuerſias datus ſit? & ait Celſus, Seruium conſtituiſſe, in omnes l res datum videri.

4. *Paulus* libro 8. ad Sabinum.

QVod dicitur, ſi m indiſtinctè n datus ſit curator, in totam litem datum videri, forte in ſpecie o, ſi familiæ herciſcundæ aut communi diuidundo, aut finium regundorum actio eſſet cum tutore. & ſi indiſtinctè datus eſſet, non ſolùm eo nomine curator eſſet, quod p ageret pupillus, pupilláve: ſed inuicem q quoque, quod cum his ageretur.

1 Poſſunt autem vel plures q in plurium locum, vel vnus in r plurium ſ, vel vnus vnius loco, vel in vnam litem, vel in plures curator peti.

5. *Pomponius* libro 17. ad Sabinum.

CVm ſemel petitus ſit talis u curator, quamdiu is curator maneat x, alius in eandem litem y curator peti non poteſt z.

1 ¶ Et, ſi Titius (verbi gratia) aduerſus Seium a curator petitus ſit, idem Titius aduerſus alium tutorem dari poterit: vt ex diuerſis cauſis b vnus diuerſorum curatorum c locum obtineat.

¶ Quod quidem & aduerſus eundem d

a l. 2. in fi. l. 5. inf. d. t. in ſtatu aduta, §. vlt. Inſt. de auctor.
b id eſt, litem.
c Curator in litem aduerſus tutorem pupillo datur, poſcentibus tamen iis ipſis pupillis, tutoribus & præſentibus: quippe non cogendi ſunt inuiti in eam ſpecie petere, vt hic. Quid ſi adeo ſit pupillus in non datur, niſi perſona periculum aliud ſuadeat, Tunc enim etiam affinibus & amicis [illegible], tutor, curator, vel conſtitutor datur, vt ab eo conueniri & in eum agere tutor poſſit. Rep. & Bal.
d l. 1. §. pen. I. qui petantur, non datur ignari inuiti, §. 2. Inſt. de curator.
e Curator in litem dari non poteſt, niſi præſens & id accipiat ſua voluntate. Quid ſi pupillus ſe excuſare voluit ab eo munere? Quid ſi curator in litem cogi tutor [illegible] ſaciemus non cogitur, ſi tempus adſit habet adminiſtrationem, Syn. Bart.
f & adpoſitum poteſt eum ſe excuſare, Bal.
g Curatorem in ſuis ædibus, ſiue domo,

Pupillum cogi hoc caſu captis pignoribus notat Baldus.
h tem poteſt iudex dare de plano, hoc eſt, vel in priuatis ſuis ædibus, ſiue domo, vel cubiculo: vt neceſſe non ſit dari à ſedente pro tribunali.
i etiam feriato, l. 2. ſupra de feriis. omni die, l. 9. §. penult. infra de excuſat. & ſecundum quoſdam dato, adde l. 8. Cod. de feriis. adde Rebuffum in tractat. de ſententiis [illegible] art. 3. gloſſ. 2. Cur in litem curator quouis loco & tempore dari poteſt: an quod huius curatoris datio propriè non pertineat ad litis ordinationem, vt vult Azo: an potiùs quod ſemiplena cognitione & inquiſitione dari poteſt, vt Petrus & Dynus exiſtimant: cum propriè ex inquiſitione datus non dicatur, qui datus ſit de ſcripto, & iudice non ſedente pro tribunali.
k Indefinitè decretum interpoſitum generaliter interpoſitum intelligitur.
l Curator ad res omnes in dubio datus intelligitur, l. 46. §. 1. a.
m Indefinita æquipollet vniuerſali, Bald. l. 8. §. 3. ſup. de pignor. l. 63. l. 64. I. de leg. 1. Imò ſpeciali, l. 2. I. de liberis & poſthumis. ſed ibi de caſibus, hic de [illegible] agitur. Non æquipollet etiam vniuerſali, vbi non eſt eadem ratio, l. 76. §. de leg. 3. l. 1. l. 38. §. 6. I. de auro. an indiſtinctè ibi curator datus, hoc non intelligitur datus in totum, an ad agendum vel defendendum ſit datus, nec intelligitur datus ſecundum naturam litis, ad omnem litem: vt ſi duplex iudicium ſit, ſicut actoris & rei ſimul ſuſtinet. o Quid ſi procurator vel ſyndicus indiſtinctè datus, non intelligitur datus ad lites etiam futuras: non intelligitur ad lites futuras datus, niſi lites futuræ pendeant à præſentibus, aut ſint eis connexæ.
p Curator in duplicibus iudiciis datus, de hoc ſubire partes actoris & rei. Curator enim iudicatur ſecundùm naturam litis. Baldus. & an agendare etiam defendere tenetur, Bart. l. 25. in fi. l. 33. §. 4. ſup. de procuratoribus.
q Imò, vnus tantùm dandus eſt, l. 5. in fi. I. iudicatum ſolui.
r l. 9 ſup. de pact. l. 33. §. 1. ſ. de procuratorib. ſ An pupillorum? vt vult Accurſius.
An potius plurium tutorum aduerſus pupillos litigantium? quod magis eſt. ſolet enim eo caſu curator dari. t Curator in vnam litem, plureſue lites dari poteſt.
u in litem. x al. manebit vel manſerit.
y ſecus in aliam. Curatorem enim in litem habenti, ad eandem litem alius curator conſtitui non poteſt: in aliam poteſt. Imò & in eadem, ſi quo modo prior cauſa cognita reuocatus ſit à iudice. Ita non ſimul, ſed ſucceſſiuè dari poſſunt, vt
z Cur ſucceſſiuè non poſſint dari, cùm plures ſimul dari poſſint?
a tutorem. b Ratione diuerſarum cauſarum vnus & idem vicem diuerſorum curatorum ſuſtinere poteſt. c in litem. d tutorem.

igitur iure naturæ non gentium? Imò & iure naturali, §. vlt. Inſt. de Atil. tut. l. 1. §. I. de minoribus. l datio legitima, permiſſio teſtamentaria, §. 3. Inſt. de Curatoribus ibid. vel ita: datur propinquis, permiſſa vero eſt parentibus & iudicibus. Vlpian. m authoritatem, adminiſtrationem. n Nomen quoque rei ipſi conſentaneum atque conueniens eſſe debet. o argumentum affirmatiuè hic ſumitur ab etymo. ſed efficacius negatiuè: niſi factum iuri repugnet, aut conſuetudo vnum aliud inducat: nec enim poſſum dicere. Non rectè gerit tutelam, non igitur eſt tutor. Non fuit obnupta, ergo nec nupta, v. Euerardum in Topicis loco 4. Etymologiæ. q l. 17. I. e. l. pen. I. de legitimis tutorib. q Auctoritas non interponitur per epiſtolam aut epiſtolam, dixi ad l. 9. §. 5. I. de auctor. tutor. Aut potius, non poteſt interponi, niſi ipſe tutor loquatur, vt hic vel audiat, §. 3. l. 20.
r v. l. pen. & vlt. I. de legitimis. ſ Tutor eſſe non poteſt, qui vel loqui, vel audire non poteſt. t Cur non eſt exigendum? quia cum detur inuito, non eſt neceſſe petitionem eius exigi. Hoc ampliùs adiicitur: Tutorem à iudice dari, nemine etiam poſtulante.
u datur enim ignoranti & inuito, l. 6. I. de tutoribus dat.
x Curator non datur tutorem habenti: vbi tutelæ ætas indiget, ibi cura ceſſat. Proinde pupillus furioſus factus, vt pupillus, tutela: non vt furioſus cura continebitur. Tutorem habens, per furorem in curam non redigitur.
y quæ furioſis dat curatorem.
z dat enim curatorem maioribus 25. annis §. 3. Inſt. de curatoribus.
a adde l. 6. in pr. ſup. quod cuiuſque.
b atqui curator non datur, niſi volenti adulto, §. item inuiti. Inſt. de curatoribus, vt quæri poſſit, quemadmodum furioſo curator detur. An dicemus legem id eſſingere, vt ſibi tutorem petiiſſe intelligatur, cum eius interſit curatore regi?
c Curatore vt furioſus opus non habet is quem ætas curæ vel tutelæ ſubiicit. Cur ita? Ætati, magis quàm dementiæ eius tantiſper eſt conſulendum, vt hic. ætatis enim cauſa eſt à natura, dementiæ à caſu. Naturæ autem ſeu originis qualitatem inſpicimus potius quàm accidentariam.
d Cauſa naturalis in dubio magis inſpicitur, quàm accidentalis: v. quæ notaui d l. 5. §. I. de ſtatiliber.

accidet

Universidad Rey Juan Carlos

reſidet, ſi in diuerſas lites, in diuerſis temporibus idem petatur.

De mutis. 1. De tutela dativa. 3. De ſurdo impubere. 4. De eo cuius pater eſt apud hoſtes.

6. *Vlpianus* libro 38. ad Sabinum.

MVto [illegible] itemque muto impuberibus tutorem dari poſſe, verum eſt: ſed an auctoritas eis accommodari poſſit, dubitatur. Et ſi poteſt taceri, & muto poteſt. eſt autem verius (vt Iulianus libro viceſimo primo digeſtorum ſcripſit) etiam tacentibus auctoritatem poſſe accommodari.

1 ¶ Sub conditione à præſidibus prouinciarum non poſſe dari tutorem placet: & ſi datus ſit, nullius eſſe momenti dationem. & ita Pomponius ait. hanc autem adiectionem, quam præſides prouinciarum faciunt, *Tutorem do, ſi ſatiſdederit*, non conditionem in ſe habere, ſed admonitionem, non aliter ei tutelam committi, quam ſi ſatiſdederit, hoc eſt, non aliter ei gerere permittendam, quam ſi rem ſaluam fore cauerit.

2 ¶ Tutoris datio neque imperij eſt, neque iuriſdictionis: ſed ei ſoli competit, cui nominatim hoc dedit vel lex, vel ſenatuſconſultum, vel princeps.

3 ¶ Surdo impuberi poterit tutor dari.

4 ¶ Ei cuius pater in hoſtium poteſtate eſt, tutorem dari non poſſe, palam eſt. Sed ſi datus ſit, an in pendenti ſit datio, quæri poteſt. & non puto dationem valere: ſic enim poſt patris regreſſum recidit in poteſtatem: atque ſi nunquam pater ab hoſtibus captus fuiſſet. Immo curator ſubſtantiæ dari debet: ne in medio pereat.

De filiofamilias tutore.

7. *Vlpianus* libro 1. Diſputationum.

SI filiuſfamilias tutor à prætore datus ſit, ſi quidem pater tutelam agnouit, in ſolidum debet teneri: ſi non agnouit, duntaxat de peculio. Agnouiſſe autem videtur, ſiue geſſit, ſiue gerenti filio conſenſit, ſiue omnino attigit tutelam. vnde cum quidam filio ſcripſiſſet, vt diligenter tutelam gereret: *cùm ſcias* (inquit) *periculum ad me pertinere*: dixi, hunc quoque videri agnouiſſe. plane, ſi tolum admonuit filium, non videtur agnita.

De patrono tutore.

8. *Idem* libro 1. Opinionum.

PAtronus quoque tutor liberti ſui fidem exhibere debet: & ſi qua in fraudem debitorum, quamuis pupilli liberti geſta ſunt, reuocari ius publicum permittit.

De tutoribus puniendis.

9. *Marcianus* libro 3. Inſtitutionum.

IN eos extra ordinem animaduertitur, qui precio nummis datis tutelam occupauerit: vel pretio accepto operam dedit, vt non idoneus tutor daretur: vel conſulto in edendo patrimonio quantitatem minuerit: vel euidenti fraude pupillorum bona alienauerit.

De municipibus.

10. *Vlpianus* libro 2. ad Edictum.

ETiam non municeps tutor dari poteſt, dummodo municipi detur.

De furioſo dato tutore.

11. *Paulus* libro 3. ad Vitellium.

FVrioſus, ſi tutor datus fuerit, poteſt intelligi ita dari, *Cùm ſuæ mentis eſſe cœperit*.

De tutoribus in locum abſentium datis.

12. *Idem* libro 20. Reſponſorum.

QVæſitum eſt, an hi, qui in locum abſentis reipublicæ cauſa tutores dati ſunt, mortuo illo tutores perſeuerent: an alij petendi eſſent. Paulus reſpondit eos, qui in locum abſentis dati ſunt, non reuerſo eo, in eadem cauſa perſeuerare vſque ad tempus pubertatis.

De curatore dato ad valetudinem aut ſenectutem tutoris.

1. De adiutore tutelæ.

13. *Pomponius* libro 1. Enchiridij.

SOlet etiam curator dari aliquando tutorem habenti, propter aduerſam tutoris valetudinem, vel ſenium ætatis, qui magis adminiſtrator rerum, quàm curator eſſe intelligitur.

1 ¶ Eſt etiam adiutor tutelæ, quem ſolet prætor permittere tutoribus conſtituere, qui non poſſunt ſufficere adminiſtrationi tutelæ, ita tamen, vt ſuo periculo eum conſtituant.

Quibus modis tutela finitur.

14. *Vlpianus* libro 37. ad Sabinum.

SI adrogati ſunt adhuc impuberes, vel deportati ſint pupilli, tutores habere deſinunt.

1 ¶ Item ſi in ſeruitutem pupillus redigatur, vtique finitur tutela.

2 ¶ Aliis quoque modis deſinunt eſſe tutores: ſi fortè quis ab hoſtibus fuerit captus, vel pupillus, vel tutor.

3 ¶ Sed etſi ad tempus fuerit quis datus, tempore finito, tutor eſſe deſinet.

4 ¶ Præterea, ſi ſuſpectus quis fuerit remotus, deſinit eſſe tutor.

5 ¶ Sed etſi ad certam conditionem datus ſit, æquè euenit, vt deſinat eſſe tutor, exiſtente conditione.

Si tutor ſit apud hoſtes.

15. *Idem* libro 38. ad Sabinum.

SI quis tutor non ſit captus ab hoſtibus, ſed miſſus ad eos quaſi legatus, aut etiam receptus ab eis aut transfugerit: quia ſeruus non efficitur, tutor manet: ſed interim à præſidibus alius tutor dabitur.

De feminis. 1. De tranſmiſſione tutelæ.

16. *Gaius* libro duodecimo ad Edictum Prouinciale.

TVtela plerumque virilis officium eſt.

1 ¶ Et ſciendum eſt, nullam tutelam hereditario iure ad alium tranſire. Sed ad liberos virilis ſexus perfectæ ætatis, deſcendunt legitimæ. cæteræ non deſcendunt.

Si tutor furioſus, aut mutus, aut ſurdus ſit.

17. *Paulus* libro 8. ad Sabinum.

COmplura ſenatuſconſulta facta ſunt, vt in locum furioſi, & muti, & ſurdi tutoris, alij tutores dentur.

De feminis.

18. *Neratius* libro 3. Regularum.

a l.8. in fin. [illegible] b l.2. in fin. [illegible] c Inutili impuberibus. d Argumentum à [illegible] tacenti vt & muto auctoritas accommodari poteſt. e l.1. [illegible] f exprimitur [illegible] non tacita [illegible] g [illegible] An hæc diuerſitatis ratio eſt, quod ſubiungitur [illegible] h l.49. [illegible] de verb. oblig. hæc verba, *ſi ſatiſdederit*, quæ [illegible] ſequuntur admonitionem in ſe potius habent, quã conditionem [illegible]

[illegible] aliud eſt in operarum ſtipulatione, vt ſi quis ita à liberto ſtipulatus erit, *cùm petiero*, l. *cùm patronus* 12. ff. de oper. libert. Nam illo caſu operæ non ante cedunt, quàm petitæ ſint: res aliæ cedunt ex tempore interpoſitæ ſtipulationis. Vt terminium, Conditio non videtur, quia admonitionis vim habet.

i aliud in procuratore, l.3. ff. de procurat. Cur tam variè? fauor pupilli id expoſtulat, ne dum conditionis exiſtentis expectatur, bona diſſipentur.

k Imò, conditionem facit dictio *ſi*, l.48. ff. de cond. indeb.

l Cur non habet? quia hic conditio adijcitur ei quod tacitè ac neceſſitate ineſt, l.3. [illegible] m Tutor ſub conditione omnimodo inutiliter datur à Prætore.

n imperio alicui conceſſo, tutoris dandi poteſtatem conceſſam non eſſe hinc colligit Iacob. Aretinus quod aliàs improbatur cum [illegible] cum territorio [illegible] veniat [illegible] o Imò, imperij eſt: dantur enim tutores à præfecto vrbis, & cæteris, Inſt. de Atil. qui imperium habent.

p imò eſt iuriſdictionis. Prætor enim ſecundum ſuam iuriſdictionem tutorem dat, §.4. Inſt. de Atil. & legatus Proconſulis, l.15. ff. de offic. proconſ. quem certum eſt mandata ſibi iuriſdictione vti, l.12. ib. q Cuius iuris fuerit, mixti imperij, [illegible] interpretes. [illegible] Quid? Non vtrumque ſuerit vt Accurſius ſentit: [illegible] tutoris dationem imperij eſſe, vel iuriſdictionis, cum ſint aliqui qui dent ab imperium, vel iuriſdictionem non habent. [illegible] hodie [illegible] magiſtratus: idèoque is cui conceſſum eſt à Principe imperium, ius dandi tutoris habet. Rel.

r l.8. in fin. de tutor. datis. s Curator captiui filio rectè datur, Nov. [illegible] 14. [illegible] t eius enim ſtatus dubius eſt. x Captiui & abſentis bonis datur curator, vt cum eo poſſit litigari, l.15. [illegible] l.6. [illegible]

y Pater agnoſcens munus filio iniunctum, tenetur in ſolidum. Cur hic conſentiens pater in ſolidum tenetur, cum eo caſu de peculio & in rem verſo teneatur? l.21. ff. [illegible] z Agnoſcit munus filio iniunctum pater, vel gerendo, vel conſentiendo, vtrumque [illegible] b [illegible] l.51. ff. de acquir. hered.

c Conſenſus probatur, quoties [illegible] cauſa nunciandi adijcitur.

d Creditores, [illegible] e Monentem verba non obligant: monens filium vt gerat tutelam pater, agnouiſſe filij tutelam non videtur. f Ita patronus in fraude non excuſatur.

g Creditorum, Cuiac. ad l.49. ff. de verb. oblig. v.l.99. ff. de ſolution.

h Pauliana actio, v.l.1. quæ in fraudem credit. i Extra ordinem puniunt qui tutelam redemit, aut alij detulit: extra ordinem, id eſt arbitrio iudicantis, [illegible] l.13. ff. de pœnis. Atqui ſalarium tutori conſtitui poteſt, [illegible] 33. in fin. ff. de adm. [illegible] Poteſt & procurator pecuniam accipere, l. [illegible] de negot. [illegible] mandati: nam & ſalarium, tam tutori, aut futuro tutori conſtitui [illegible] & procuratoris voluntarium officium eſt. † l.1. §.7. ff. de offic. præfect.

k ſub. iudici. l Conſulto hic eſt, maliciosè.

m Edit patrimonium pupilli tutor, quã id vel demonſtrat iudici, vel eius quantitatem in inuentarium refert.

n [illegible] o & coadiutor, l.10. §. vltimo ff. de curator. fur. [illegible] l.11. C. de procurat. p cuius etiam officium ceſſat finita neceſſitate, [illegible] q actor, §. vltim. [illegible] de curatoribus, l.24. ff. de adminiſt. tut. l.11. C. de procur. [illegible] Conſtantino: [illegible] Suidæ diuerſus ab actore, de quo ſcripſi ad l.6. ff. quando ex facto tut. adde l.6. Cod. quemadmodum & quando iudex [illegible] Paul. ad Galat.4. verſicul.2.

r ſub. poſtulantibus.

s l.24. ff. de adm. tut. §.1. Inſtit. quibus modis tutela, l.5. C. de auth. præſt.

t id eſt, conſtitui poſtulant. Quid? adiutoris tutelæ officium durat mortuo ipſo tutore: non durat, cap. grandi [illegible] de ſupplenda.

u Deportati pupillus doli capax pœnam propter delictum, l. [illegible] ff. de [illegible] x §.1. Inſt. quibus modis tutela.

y §.2. Inſt. de Atil. tut.

z §.5. Inſt. quibus modis tut. l.1. C. in quibus cauſ. tut. hab.

a §. vltim. Inſt. quibus modis tutela.

b & alius eius loco dabitur, Vlp. 11. §.23.

c §.2. Inſt. quibus modis tutela: l.9. §.2. ff. de tutelis.

d non vt proditor patriæ, ſed vt explorator hoſtium. e Imò transfuga tutor manere non poteſt, cum poſtliminij ius non habeat, l.19. §.7. ff. de capt.

f nam interdum mulieres tutelæ officio funguntur, l. quando mulier tut. off. v. l.73. ff. de regulis iuris. g vt l. vlt. ff. eod. l.2. ff. de reg.

h Hereditario iure tutelæ ſiue teſtamentariæ, ſiue datiuæ, non tranſeunt ad heredes. i tanquam agnatos, non tanquam heredes, l.06. ſupra ſcolia. adde l.56. §.2. ff. de iure dot. k olim minores 25. annis legitimi & datiui tutores fiebant, [illegible] de fiduciaria tutela. vt quæ de perfecta ætate hic leguntur, adiecta ſint à Triboniano non ſint autem iuriſconſulti, vt & in l.4. [illegible] de legitim. tut. [illegible] de [illegible] l teſtamentariæ, vel datiuæ.

m non tranſmiſſionis iure, ſed gradus ordine.

n l.40. ff. de excuſ. tutorum, Vlp. 11.

Fœminæ

Universidad Rey Juan Carlos

FOEminæ tutores a dari non poſſunt : quia id munus maſculorum b eſt : niſi à principe filiorum c tutelam ſpecialiter poſtulent.

DE TESTAMENTARIA d tutela.

TIT. II.

Origo huius tutelæ. 1. Quibus datur tutor teſtamento, de ſtatu, de poteſtate. 1. De poſthumis. 2. De nepote.

Gaius libro 12. ad Edictum Provinciale.

Lege e duodecim tabularum f permiſſum g eſt h parentibus i, liberis k ſuis ſive fœminini l ſive maſculini ſexus, ſi modo in poteſtate m ſint, tutores teſtamento dare.

1 ¶ Item ſcire debemus, etiam poſthumis n filiis, vel nepotibus, vel cæteris liberis licere parentibus, teſtamento tutores dare: qui modo in ea cauſa ſint, ut, ſi vivo eo nati fuerint, in poteſtate eius futuri o ſint, neque teſtamentum rupturi p.

2 ¶ Item ignorandum non eſt eum q, qui filium in poteſtate, & nepotem ex eo æquè in poteſtate habebit, ſi nepoti tutorem dederit, ita rectè dediſſe videri : ſi nepos poſt mortem eius r in patris ſui poteſtatem recaſurus s non ſit, quod evenit, ſi vivo teſtatore filius in poteſtate eius eſſe deſierit.

" 2. *Vlpianus* libro 2. ad Sabinum. "

NEc t militem u liberis recaſuris in poteſtatem x tutorem dare poſſe, à Divis fratribus reſcriptum eſt.

De codicillis. 1. De datore iure vel non iure facto.

3. *Idem* " libro 35. ad Edictum.

TEſtamento datos tutores accipere debemus, etiam eos, qui codicillis z teſtamento x confirmatis y ſcripti z ſunt.

1 ¶ Sed eos demum teſtamento accipere nos oportet, qui a iure b dati ſunt.

De patre & matre.

4. *Modeſtinus*] libro 5. Differentiarum.]

PAtre herede inſtituto filio vel exhæredato c tutorem dare poteſt d. mater e autem non niſi f inſtituto : quaſi g in rem potius, quàm in perſonam, tutorem dare videatur.

¶ Sed & inquiri h in eum, qui matris teſtamento datus eſt tutor, oportebit : cùm à patre datus quamuis minus iure datus ſit, tamen ſine i inquiſitione k confirmatur. niſi ſi cauſa propter quam datus videatur, in eo mutata l ſit, veluti ſi ex amico inimicus, vel ex divite pauperior m effectus ſit.

De tutore dato filiis, vel filiabus, vel liberis vel poſthumis.

" 5. *Vlpianus* libro 15. ad Sabinum. "

SI quis filiabus n ſuis & vel filiis tutores dederit, etiam o poſthumæ videtur dediſſe, quia filiæ appellatione p etiam poſthuma continetur.

6. *Idem* libro 39. ad Sabinum.

QVid ſi nepotes q ſint, an appellatione filiorum & ipſis tutores dati ſint, videndum ? Et magis eſt, ut ipſis quoque dati videantur : ſi modo liberos a dixit. cæterum ſi filios, non continebuntur b. aliter enim filii, aliter nepotes appellantur c.

¶ Planè ſi poſthumis d dederit, tam filij poſthumi, quàm cæteri liberi, continebuntur e.

De herede.

7. *Paulus*] libro 3. ad Sabinum.

TVtores non f ab herede, ſed à g teſtatore proximus h proficiſcuntur i, ſi ſimul atque aliquis heres extitiſſet. nam & ipſe heres, tutor dari poteſt k : & poſt mortem heredis, tutor rectè dari poteſt.

Si tutor eſſe vetetur. 1. De conditione. 2. de tempore. 3. De duabus conditionibus.

8. *Vlpianus*] libro 24. ad Sabinum.]

TVtor datus : vetari l tutor eſſe poteſt, vel teſtamento, vel codicillis m.

1 ¶ Sed ſi ſub n conditione fuerit tutor datus, deficiente conditione, tutor non erit.

2 ¶ Tutorem autem & à certo tempore dare o, & uſque p ad certum tempus licet, & ſub conditione, & uſque q ad conditionem.

3 ¶ In tutoris dationem r utrum leviſſima conditio, an noviſſima, ut in legato ſ, ſpectanda eſt? utputa *Titius t, cùm potuerit, tut. u eſto : Titius ſi ei navis ex Aſia venerit, tutor eſto.* Et Iulianus libro viceſimo digeſtorum rectè ſcribit, noviſſimam x ſcripturam eſſe ſpectandam.

De aditione.

9. *Pomponius* libro 3. ad Quintum Mucium.

SI nemo hereditatem y adierit z, nihil a valet ex his quæ teſtamento ſcripta ſunt b. ſi vero unus ex pluribus adierit, tutelæ ſtatim c valent : nec d expectandum erit, ut omnes hereditatem adeant.

De hereditate iacente. 1. De pluribus datoribus. 2. De nepote. 3. De furioſo. 4. Vel ſeveritate tutoribus.

10. *Vlpianus*] libro 36. ad Sabinum]

SI hereditas nondum adita e ſit, ex qua tutor ſpectatur, g

a Parentibus nu[illegible] vltimarum voluntatum conſtitui poſſunt. *Gloſſ.* [illegible] *Cornel. de falſ. c. vlt. de* [illegible]
b l. 16. ¶. eod. l. 21. ¶. de tut. dat. l. 2.] de reg. iur.
c v. C. quando mul. tut. off.
d 5. c. 18. & 3. Inſt. 14. & 37. Ibid.
e id enim cum ſuis legibus, l. 20. in fin. ¶. eod.
f cuius hæc verba ſunt: Pater familias uti legaſſit ſuper pecunia tutelá ve ſuæ rei, ita ius eſto. *Vlp.* 11. §. 14. *Cæſar* 2. *ad Nero.* l. 53. l. 120.] *de verborum ſignif.*
g §. 15. *Inſt. de tutelis.* Tutela teſtamentaria eſt ex permiſſione legum.
h ita Tiberius Nero moriens, Tiberio & Claudio Druſo filijs tutorem reliquit Octavium Cæſarem. *Dion.* 48. ſic & Virginium Ruſum ſibi tutorem relictum Plinius ſcribit 2. *epiſt.* 1. *&c.* 13. *epiſt.* 63. *ad Ælian.* Plinius : Meorum tutorem, tum etiam ſcriptum hæredem inſtituit.
i An matri? dare quidem mater tutorem teſtamento, ſed indigentem confirmatione, l. 4.]. eodem.
k An etiam emancipatis? ita datus confirmandus eſt, l. 3. §. 1.]. de confir. tutor. An ſpurijs? non valet datio : quia non ſunt iure filij.
l Fœminis dari tutores, & propter ætatem, & propter rerum forenſium ignorantiam teſtis eſt Vlpian. 11. §. 1.

a liberorum (non filiorum) appellatione, nepotes, proneporum, nati & poſteri continentur, §. vlt. *Inſt. eod.*
b [illegible] communi vſu loquendi.
c ſub. vulgariter.
d poſteris. *Hel.* vide quæ ſcripſi ad Theophilum, *hoc eod.*
e Cur continebuntur? An quia poſthumi eo non gradu inter diſtinguunt, ſed colligit? Alioqui vero eos gradu ipſos diſtinguit, ut vult Baldus?
f Cur non ab herede tutor proficiſcitur? quia ſi ab herede proficiſceretur, heres ſibi ipſi tutorem daret. Atqui inter dantem & recipientem differentia eſſe debet. l. Prator 4.]. de natalib. dat. Cur à teſtatore? quia ſi non ab herede tutor proficiſcitur, neceſſe eſt à teſtatore eum procedere.
g Procedit ab aliquo quod ab eo emanat tanquam à

m adde l. 2.]. de reg. iur. & emancipare ſed confirmandus eſt §. vlt. *Inſt. de tutelis.*
n [illegible] §. 4. *Inſt. de tutel.* Poſthumis dare tutorem poſſumus, ſi modo ſint in noſtra poteſtate, & agnaſcendo non rumpant teſtamentum, & ſi non ſint recaſuri in aliorum poteſtatem. o ut quia inſtituti, vel exhæredati; non præteriti. v. hic Albericum & Baldum. p l. 10. §. 1.]. eod. q ſub. avū. r §. 3. *Inſt. de tut.*
ſ multo minus pagahum. t Cur ita? vi. l. 28. *in fin.*] *de militari teſt.*
u Confirmata quod ſit in diſpoſitione, videtur fieri in diſpoſitione confirmante, & retro. *Bald.* x An poteſt dari tutor ab inteſtato codicillis? negat Baldus: confirmandus eſt tamen à iudice, l. 3.]. *de conf. tut.* y quod hodie ſæpius intelligitur, §. 2. *Inſt. de codic.* *Bart. hic.* Quod in confirmata fit diſpoſitione, id videtur fieri in diſpoſitione confirmante. Confirmatio retro ſtupit. Quid ſi tutor datus eſt ab inteſtato hoc eſt, codicillis teſtamento non confirmatis? confirmandus erit à iudice, ut minus ſolemniter datus, l. 3.]. *cit. princ.* z Quid? num hic requiritur expreſſa confirmatio, an & ſufficit tacita? Hoc Accurſius: illud Petrus ait. Prius verius eſt, cum taciti & expreſſi eadem ſit virtus. a Teſtamentum id propriè ac verè dicitur, quod iure factum eſt. b Pacta ſunt, non fieri, aut non de iure. c l. 10. §. 2. *de fid. liber.*] *eod.*
d [illegible] 10. §. 3. e & ibid. *Bart.* f l. 4. C. *eo.* g Tutor à matre datus in rem potius, quàm in perſonam datus videtur. h *ſub.* plenè magis cum inquiſitione hoc fieri debet, cum filium non inſtituerit : alias ſummariè, l. vlt. *in fi.*] *qui pet. tut.*
i & vlt. *Inſt. de tut.* l. 6.]. *de confirmando tutore.* & plenè, ſed quali quali. *Bald.*
l Mutatis moribus mutantur homines. m aut penitus non ſolvendo : vel ex probo, improbus & nequam, l. 8. l. 9.]. eod. n §. vlt. *Inſt. eod.*
o Imò filiæ datus tutor, poſthumæ datus non videtur : quia legatum filiæ factum non intelligitur de poſthumo, l. qui filiabus 27.] *de leg.* 2. An hoc ideo ſit, quòd tutor detur poteſtatis ratione, quæ eſt etiam in poſthumo : quod tamen eſſe non videtur, l. vltim.] *de collat.* ? an quia datur ut filiis aut liberis, quorum voce continetur etiam poſthumi ? p vi. l. 164.] *de verb. ſign.*
q Nepos filij appellatione non continetur, ut hic : niſi aliud ſuaſerit evidens voluntas defuncti: vel præſumptio & interpretatio iuſta, l. 39.]. *de rit. nupt.* Nec nepotes igitur nomine pronepos, & ſic deinceps. Teſtatores leges ipſas imitantur. Leges liberorum appellatione utuntur, quoties quid volunt ſo generi præſtitum volunt: Filiorum, quoties filiis ſolis: nepotum, quoties nepotibus ſolis, l. *liberorum* 220. §. 1.]. *de verb. ſign.* Eadem quoque erit ratio filiorum fratrum vel ſororum, quos in vita vocamus nepotes. *Aurelius* l. 2. C. *de ſucceſſ. edicto.* Spartianus nepotes per ſororem: Ovidius, nepotes à fratre.

cauſa non tantum à medio. h *Quibus,* [illegible] non à coheredibus, ſed à ſemetipſis inſtituti, l. 6. §. vlt.] *de leg.* [illegible] tamen conſtat ex l. 10.]. *eod.* hereditate nondum adita tutorem interim dari poſſe.
i hoc dicit ad diſtinctionem legatorum & fideicommiſſorum, quæ omnia ab herede proficiſcuntur.
k qui non poteſt dari, ſi tutelæ datio ab herede etiam proficiſceretur, *Cuiac.* ibid.
l Tutela (ut & execut[illegible] teſtamenti) poteſt codicillis adimi.
m teſtamento confirmatis.
n l. 11.]. *eod.* Teſtamentaria tutela diem & conditionem recipit.
o *ſub.* teſtatori licet : ut hoc ſit verum in teſtamentario tutore, de quo hoc titulo agitur, non in dativo ſeu dato à iudice.
p *Paul.* 2. *Galat.* 4. *verſ.* 2.
q Tutela teſtamentaria diem & conditionem recipit. adde §. [illegible] *tutela.* r *al.* dationem, *ſub.* teſtamentaria.
ſ in quo noviſſima conditio ſpectatur, l. 87.] *de conditionibus & demonſtrat.*
t hæc leviſſima conditio eſt.
u hæc noviſſima conditio eſt.
x *vi.* l. 10. §. 1.]. *eodem.*
y Dies tutelæ cedit à die aditæ hereditatis, [illegible] non à die mortis ut legata [illegible] §. *eod.* l. ſi in quo [illegible] 31. §. 1.]. *de excuſ. tut.* Ideo regula Catoniana locum non habet in tutela, l. *antepen.*] *de regula Catoniana.* Cur ab adita hereditate tantum dies tutelæ? Quæ non tranſeunt ad heredem eorum dies cedit ab hereditate adita non à morte teſtatoris (quod in uſufructu & libertate apparet, [illegible]) [illegible] tutela autem non tranſit ad heredem [illegible] *tutela* 26. *in fin.*]. *cit. princ.*
z l. 20.], *eod.* l. 45. §. 1.]. *de excuſ. tut.*
a Imò valet, *arg. Authen. ex cauſa C. de liber. præterit.* Teſtamento rupto, quod in eo præteriti aut iniuſtè exhæredati liberi ſunt, inſtitutiones inter quos [illegible] at non legata *d. Authen.* Teſtamento rupto ob non aditam hereditatem, cuncta irrita manent.
b Igitur aditio hereditatis tutelæ præcedit: nullus tutor erit, non deciet [illegible] authoritatem præſtabit tutor ante aditam hereditatem. Proinde & pupilli aditio [illegible] hereditatem debebunt, quàm tutorem habeant. & tamen dicitur pupillum ſine tutore hereditatem adire non poſſe l. *pupillus* 49.] *de acquir. heredit.* [illegible] 5. C. *de iure deliberand.* videmus hæc perplexa & [illegible] adire hereditatem auctoritate iudicis, l. *proſpexit* 18. C. *de iure deliberand.* [illegible] 7. C. *qui admitti.* An dari curatorem ad adeundam hereditatem [illegible] C. *de adminiſtrat. tutor.* quod non videtur, quia authoritas [illegible] non eſt idonea ad hereditatem adeundam, [illegible] l. *ſed* 13. *hic,* princip. §. *interdum, Inſt. de curatoribus* [illegible] tutor. habeant. An potius tutorem dari ad hereditatem adeundam [illegible]], *eod.* §. 1. *Inſt. de Atil.* §. vlt. *Inſt. de auctor. tutor.* [illegible] ſui heredis confirmare dationem tutelæ, ut §. *Inſt. de heredum qualitate* : hoc eſt, ſuum heredem ipſo iure heredem eſſe [illegible] ſe non immiſceat : l. ſi *avus* 19. *de fin.*] *eod.* l. *ſi poſt mortem* 25. [illegible] ea ratione omnia quæ teſtamento continentur, ſui heredis exiſtentia, [illegible] aditione, l. [illegible] quod ſuus aliquis eſt heres confirmata intelligantur, ſine ulla aditione. [illegible] 17. §. *ſi patre* 3.], *apud Iulianum* 11.]. *ad Trebel.* [illegible] Dinus contra Raynaldum [illegible] ſui heredis id [illegible] dus, Albericus, licet Raynaldus neget exiſtentiam ſui heredis [illegible] pupillarem & libertates [illegible] alias confirmat fideicommiſſa univerſalia tabularum pupillarium [illegible] inducit tranſmiſſionem ad heredes etiam extraneos [illegible] *Treb.* l. *cum* [illegible] 50. §. *ſed & ſi*]. *de fideicomm. liber.* [illegible] C. *de iure deliberandi* [illegible] *Lupus diſput.* 8. C. *de ſuis* [illegible] heredis nomine ſolo [illegible] ſecus [illegible] eo magis quod exiſtentia ſui heredis nomine ſolo, non aditione: [illegible] buſdam dicatur ? Dyni opinio verior, hoc adiecto : [illegible] redi ſuo, aditionem requiri: ſuo herede ſolo exiſtente, ſine aditione confirmari tutelam. c *ſub.* ab adita hereditate, ut paulo ante dixi.
d ſufficit enim ut unus adierit.
e ut l. 8. *ſupra eodem.*

Universidad Rey Juan Carlos

verius eſt, aliam a tutorem poſſe dari b: quaſi nondum ſit, nec ſperetur c.

1 ¶ In tutelis teſtamentariis id ſequimur, quod nouiſſimum d eſt. &, ſi ſæpius tutor datus ſit, nouiſſimam e ſcripturam intuemur.

2 ¶ Qui filium, & ex eo nepotem habebat f, ſi nepoti tutorem dederit, habet diſceptationem, an aliquo caſu non ſit vtilis datio. vtputa ſi proponas, filium g viuo h patre i deceſſiſſe, & nepotem i ex eo ſucceſſiſſe, viuo auo. & fortius dicendum eſt, tutelam quoque k e lege [Iunia] Velleia l confirmatam m. nam & Pomponius libro ſextodecimo ex Sabino, ſcripſit, valere tutoris dationem, cum enim confirmatum ſit teſtamentum n, conſequenter o tutoris quoque datio valet. Intellige in eo teſtamento ſcripta, quod valet, id eſt, vbi nepos vel heres inſtitutus p ſit q, vel nominatim exhæredatus r ſit ſ.

3 ¶ Si furioſis teſtamento tutor detur, ſi quidem, cùm t ſuerit deſierit: tutorem eſſe rectè datum Proculus exiſtimat u, quòd ſi datus ſit purè, negat x Proculus valere dationem. ſed eſt verius, quod & Pomponius valere dationem. Sed eſt verius, quod & Pomponius ait, rectè videri datum, & tunc fore tutorem, cùm ſapere cœperit.

4 ¶ Seruus alienus ita a dari tutor poteſt y, Si liber erit, tutor eſto. Quinimmo, & ſi purè datus ſit, videtur z ineſſe hæc conditio, cùm liber erit.

¶ Poteſt autem quis & extraneo a ſeruo defendere ex hac a cauſa fideicommiſſariam b libertatem. quid enim intereſt c, ſuum ſeruum, an alienum tutorem ſcripſerit, cùm pupilli fauore, & publicæ vtilitatis ſuſcepta d libertas ſit in perſona eius, qui tutor ſcriptus eſt: Poteſt igitur & huic e fideicommiſſaria f libertas defendi, ſi voluntas apertiſſime non refragetur.

De conditione vel die. 1. De excuſatione. 2. Vel remotione. 3. Vel morte vel capitis diminutione tutoris teſtamentarij.

11. *Idem* libro 37. ad Sabinum.

SI quis ſub conditione g, vel ex die, tutorem dederit, medio h tempore alius tutor dandus eſt: quamuis legitimum tutorem pupillus habeat. * ſciendum eſt enim, quamdiu teſtamentaria tutela ſperatur, legitimam ceſſare i.

1 ¶ Et ſi ſemel ad teſtamentarium deuoluta fuerit tutela, deinde excuſatus k ſit tutor teſtamentarius: adhuc dicimus, in locum excuſati dandum, non ad legitimum tutorem redire tutelam l.

2 ¶ Idem dicimus, & ſi fuerit remotus. nam & hic idcirco m abit, vt alius detur.

3 ¶ Quòd ſi tutor teſtamento datus deceſſerit n, ad legitimum tutela redit. quia hic ſenatuſconſultum ceſſat.

4 ¶ Planè ſi duo, pluréſve o fuerint tutores teſtamentarij in locum eius, qui deceſſit, vel in ciuitate eſſe deſiit p, poterit dari alius q. cæterum, ſi nullus ſuperſit, vel in ciuitate ſit, legitima tutela ſuccedit.

De certa re, vel cauſa.

12. *Idem* libro 39. ad Sabinum.

CErtarum r rerum ſ, vel cauſarum t teſtamento u tutor dari non x poteſt, nec y deductis rebus.

13. *Pomponius* libro 17. ad Sabinum.

ET, ſi datus fuerit tota z datio nihil valebit.

14. *Marcianus* libro 2. Inſtitutionum.

QVia b perſonæ c, non d rei vel cauſæ datur e.

15. *Vlpianus* libro 38. ad Sabinum.

SI tamen tutor detur f rei Africanæ g, vel rei Syriaticæ h, vtilis datio eſt: hoc i enim iure vtimur.

Filiorum liberorúmve, & Aut poſthumorum appellatione qui contineantur.

16. *Pomponius* libro 30. ad Sabinum.

SI quis ita dederit, *Filijs meis tutores do*, in ea conditione eſt, vt etiam filiis, quas habebat, dediſſe videatur, filiorum enim appellatione & k filiæ l continentur.

1 ¶ Si quis filio tutorem dederit, & plures filios habeat: an omnibus filiis dediſſe videatur? & de hoc Pomponius dubitat. magis autem eſt, vt omnibus m dediſſe videatur.

2 ¶ Si quis liberis tutores dederit, vel filiis & habeat quoſdam apud hoſtes, etiam ipſis dediſſe videbitur n, ſi non aliud apertè probetur teſtatorem ſenſiſſe.

3 ¶ Si quis, cùm ignoraret ſe filium Titium habere, filiis tutores dederit o, vtrùm his ſolis dediſſe videatur, quos p in poteſtate ſcit, an et quoque quem ignorabat ſe habere? Et magis eſt, vt huic dediſſe non videatur q: licet nomen filiorum admittat & ipſum, ſed quia de ipſo non ſenſiſſet, dicendum eſt ceſſare in perſonam eius dationem.

4 ¶ Proinde & ſi certus fuit filium deceſſiſſe, qui ſupererat, idem erit dicendum. nec enim videtur ei dediſſe, quem obiiſſe credebat.

5 ¶ Si poſthumis dederit r tutores, hique viuo naſcantur, an datio valeat ſ? Et magis t eſt, vt vtilis u datio ſit, etiamſi viuo eo naſcantur.

De ſatiſdatione.

17. *Idem* libro 35. ad Edictum.

TEſtamento datos tutores non x eſſe cogendos ſatiſdare *rem ſaluam fore*, certo y certius eſt. Sed nihilominùs, cùm quis z offert ſatiſdationem, vt ſolus adminiſtret, audiendus eſt a, vt edicto a cauetur. Sed rectè prætor etiam cæteris detulit hanc conditionem b, ſi & ipſi velint ſatiſdare: nam & ſi ipſi parati ſunt ſatiſdare, non debent excludi c alterius oblatione: ſed, impleta videlicet ab omnibus ſatiſdatione, omnes gerent, vt qui contentus eſt magis ſatis accipere, quam gerere, ſecurus d eſſet e.

1 ¶ Non omnimodò autem is, qui ſatiſdat, præferendus eſt f: quid enim, ſi ſuſpecta perſona ſit, vel turpis, cui tutela committi nec cum ſatiſdatione debeat: vel quid, ſi iam multa flagitia g in tutela admiſit: nónne magis repelli, & reiici à tutela, quam ſolus adminiſtrare debeat? Nec ſatis non dantes temerè h repelluntur, quia plerumque bene probati, & idonei, atque honeſti tutores, etiamſi ſatis non dent i, non debent reiici. quinimo nec iubendi ſunt ſatiſdare.

2 ¶ Duplex igitur cauſæ cognitio eſt, vna ex perſona eius qui obtulerit ſatiſdationem quis & qualis eſt: alia contutorum l, quales ſunt, num fortè eius exiſtimationis k vel eius honeſtatis ſunt, vt non debeant hanc contumeliam l ſatiſdationis ſubire.

18 *Caliſtratus* libro 3. Edicti Monitorij.

QVòd ſi plures ſatiſdare parati ſint, tunc idoneior m præferendus erit; vt & tutorum perſonæ inter ſe, & fideiuſſorum n comparentur o.

De tutore dato ſine, & poſthumo.

19. *Vlpianus* libro 35. ad Edictum.

SI nemo tutorum prouocet ad ſatiſdationem, ſed exiſtat quidam p qui tutor non eſt, deſideretque vt aut ſatiſdent tutores, aut ſi non dent, paratus ſibi

a Aliàs ad l. 8 ſequen.
b etiam ſpecialiter ad adeundam hæreditatẽ, l. 9. l. pupillus, ſ. de ſuo. ob. dam. qui aliquando hæreditate tutor eſſe deſinet.
c ſub. verus ita ſe habent. hoc eſt non adita hæreditate.
d v. l. 8. in ſ. 3. eo. & l. vlt. in fin. inſt. de teſtam. tut.
e i. vltimam.
f vt l. 1. in ſ. 1. eo.
g à me inſtitutum.
h Atqui viuus non habet heredem l. 1. ſ. de hæreditate vendita, l. 1. ſ. pro herede. Nepos hic viuo ſuccedit in ſuitatem, non in hæreditatem: vt ſit ſuus, non vt ſit hæres aui viuentis.
i i. vt ſubſtitutum, quo caſu meus ſiliue me viuo moreretur.
k non tantùm inſtitutionem & alias partes teſtamenti.
l de qua lex 29. ſ. 12. & ſequ. ſ. de lib. & poſth.
m An dicemus permiſſam cum Bartolo? an confirmatam vniuerſaliter cum Baldo? an confirmatam, quod ad inſtitutionem heredis attinet, cum Dyno?
n v. d. ſ. 12.
o Teſtamentum quod per legem Velleiam ſubſiſtit, etiam quantum ad tutelam teſtamentariam habet effectum. *Bald.*
p vt l. 9. ſ. eod.
q ſub. vnà cũ filio.
r v. l. 11. ſ. de iniuſto.
ſ & bene.
t ſub. malè.
u ſ. 1. verſ. ſeruus autem alienus. Inſt. eod.

x Imò non poteſt ſeruus dari tutor, *l. in ſeruili. ff. ſ. qui dare tut. poſſ.* non poteſt à iudice: poteſt à teſtatore. y Imò non videtur d. ſ. 1. z Argumentum à minori ad maius: quod nobis licet in ſeruos extraneos, hoc multo magis in noſtros licebit. a hoc eſt, hac ipſa quòd tutor datus ſit. b vt l. 9. C. eod. l. 9. C. de fideicomm. liber. c ſub. nihil. d i. admiſſa. e ſub. ſeruo alieno, qui tutor teſtamento datur. f l. 9. C. de fideicomm. liber. l. 24. ſ. ſ. quis ſ. de fideicommiſſ. liber. & *Marcian.* 13. ſ. vlt. imò directa, ſ. 1. Inſt. eo. l. 24. ſ. 10. ſ. de fideicommiſſ. liber. v. *Cuiac.* 18. obſ. 5. v. d. l. 9. vbi dixi, & ad Theoph. Inſt. quib. modis teſtam. g poteſt enim ita à parente dari. ſ. 3. Inſt. eo. v. quæ notaui ad l. 6. ſ. 1. ſ. de iniuſto. h ſ. 1. Inſt. de Atiliano. i Tutelæ procedunt ad modum hæreditatis, l. aut hæreditatis ſequuntur. vt ergo ſpes hæredis inſtituti excludit venientẽ ab inteſtato: ita teſtamentarius excludit legitimum venientem à lege, *Bald.* k l. 2. C. in quib. cauſ. tutorem habent. *Vlp.* 12. ſ. 23. l Cur itaque? ideo quòd à iudice id, principaliter agere tutor ſuſpectus remouetur, vt alius detur, v. d. l. 2. l. eo. *Bart.*, vt ad eundem pertineat inſtitutio, ad quem teſtamento ſpectat: cuius eſt conferre, cuius eſt priuare. illi enim contingit: cum alter ab alio confertur. ideóque ab eodem pendent. *Bald.* An ideo quod, in remoto remaneat reliquiæ teſtamentariæ tutelæ, eo qui remotus eſt ob dolum, id eſt nõ poteſt, ideóq; Aliud licet hac Baldo ratio. [illegible] m l. 3. ſ. 9. de legitim. tutorib. n de morte naturali nullum eſt dubium: nunc remotus tutor circa miniſterium iudicis remouetur, l. 6. eo ſ. l. de legitim. tutorib. ſi ciuitate, ſecus, *Bar.* 1. diſt. u. 2. *Bald.* o Plures tutores teſtamento dari poſſunt, vt hic adde l. 23. ſ. de adm. tut. p alteri ſuperſtiti eius tutela non accreſcit. *Bald.* q quia debet alius dari loco mortui. r *Marc.* 11. ſ. 9. ſ puta fundi, *Bald.* ſ. 3. Inſt. eo. t Puta adminiſtrationis hæredi vel vim. *Bal.* aut potius ſi pupillũ quis appellet, vel pupillũ appellare velit. u Tutor certæ rei dari teſtamento non poteſt, ſed à iudice poteſt. Albericus hic & in l. ſ. [illegible] 10. ſ. eod. x Imò poteſt: Nam ad adeundam hæreditatem poteſt dari, l. 10. ſ. eo. l. pupillus, l. de ſuo. ob. dam. l. [illegible] ſ. 7. ſ. [illegible] l. de appel. Poteſt & dari rei Africanæ vel Syriacæ, l. 15. l. eo. Reſpondeo: datur ad adeundam hæreditatem: ideoque tutor vt teſtamento datus confirmatur: quia tutelæ datio non confirmatur, niſi adeatur hæreditas, l. 9. ſ. eod. nec poteſt adire pupillus ſine aliquo tutore, ſ. neque. Inſt. de auctor. tutor. Porro quod datur rei Africanæ vel Syriacæ non repugnat. Nam qui ita datur vniuerſitati bonorum quæ in Africa ſunt datur non certæ rei vel cauſæ. Quòd ſi ſtricto iure agitur, dicendum eſſet rei Africanæ dari non poſſe, l. in ſuis 38. Inſt. [illegible] Verum vis ipſa obtinuit dari ita poſſe. vnde mox adijcit Vlpianus: vtilis datio eſt: hoc enim iure vtimur ideo vero voluerunt rei tutorem dari poſſe Petrus computat legem ex permiſſione, tutoris teſtamento dari [illegible] nec ſo, ob ita diſſita patrimonia, facile excuſet.
y Tutor in perſonam ſolam pupilli non datur deductis rebus, vt hic, quia datu

præcipuè & directè in perſonam, ſecundò in res ipſas. Datus ſimpliciter tutor, ad res omnes in quacunque ſint iuriſdictione, datus intelligitur.
a Vtile in totum vitiatur inutili adiectione. vt l. *per ſeruum.* 14. ſ. 1. ſ. *de vſu & habit.*
b Tutela eſt perſonarum, cura, rerũ ac bonorum: tutor, in perſonam; curator, in res datur. l. *de capitalibus* 18. C. *de nupt.*
c eſt enim poteſtas in perſonam, l. 1. *h. de tutel.*
d Ipſo rei datur, l. 12. ſ. 3. l. *de adm. tut.*
e i. dari debet.
f teſtamento.
g Tutor dari poteſt omnibus rebus Africanis vel Syriacis, vt hic, at non ſic, rebus in villa aliqua exiſtentibus, vt alia ſit ratio rerum vnius prouinciæ & villæ, vt notat hic Albericus & Portus. *Inſtit. qui teſt. tutor.*
h Vel Syriacæ, *Haſ.* adde vel Romanæ, vel prouincialis, l. 17. ſ. *de excuſ. tut.*

i Quòd tutor vniuerſitati bonorum dari poteſt, ratio petenda eſt, non à ſtricto iure, ſed ex vſu populi Romani & vtilitate pupilli.
k Filiorum appellatione filiæ etiam continentur, vt hic. vnde notant ſubſtitutum alicui, *ſi ſine filiis deceſſerit*, non admitti niſi poſt filias teſtatoris hoc eſt, excludi à filiabus defuncti, niſi mens alia ſit teſtatoris. Alioquin, ſine filiis deceſſiſſe non videtur, qui moriens filiam reliquit, v. Mantican 3. de Coniect. 13. Quia & hæc quoque colligitur: Prohibitione facta filiis, ne alienent: prohibitionem ſaltem quoque filiabus, ne alienent. de quo v. Cracinatium 3. qu. 15. l nouè contra, l. 45. ſ. de leg. 2. m Cuiuſque ſexus, & omnibus liberis, etiam filiis, v. l. 116. l. 122. l. de verb. ſign. l. 27. ſ. de leg. 1. n propter ſpem poſtliminij. *Accurſ.*
o An idem erit ſi eos tantum heredes inſtituerit, v. l. 9. C. de teſt. milit.
p Verba reſtringuntur ad ea de quibus cogitatum eſt.
q l. 40. in fin. ſ. de poſt. l. 2. q. in fin. ſ. de lib. & poſth. l. 3. C. de ſuiſ.
r ſub. teſtamento. ſ valere non videtur, quia appellatione poſthumorum iam nati non continentur, l. 10. ſ. de lib. & poſth. l. 64. ſ. de verb. ſign.
t Cur magis eſt? Poſthumi etiam dicuntur, qui poſt teſtamentum naſcuntur.
u l. vlt. C. de poſthum. x Inſt. de ſatiſd. tut. in prin.
y Idem loquendi genus in l. *ſtipulatio iſta. Habere licere* 38. ſ. *fine autem, ſ. ſ. de verb. oblig.* z l. 9. C. de tutore qui non ſatiſd. ſ. 1. Inſt. de ſatiſd. l. 5. ſ. [illegible] pupilli.
z Cur ita? collige ex l. 5. ſ. 6. ſ. de admin. tut.
a i. ſecundum formam edicti rem pupilli ſaluam fore. *Bald.*
b cauendi & adminiſtrandi.
c ſub. ſi ſunt æquè idonei: quippe alius præfertur magis idoneus, l. 18. ſ. eod.
d contra contutorem non contra pupillum. e v. l. 8c.
f cur ita? v. l. 6. ſ. de ſuſpect. g l. 3. ſ. 3. de adm. tut. l. 3. ſ. 4. ſ. de ſuſpect.
h i. ſatis non dantes non temerè repelluntur.
i ſub. non ſatiſdantium.
k quid exiſtimatio, v. l. 5. ſ. 1. ſ. de extraord. cognit.
l Satiſdatio, eſt grauamen honeſto & probato viro. *Bald.*
m Idonei magis præferendi.
n Idoneior dicitur, qui ſatiſdabit, quàm qui non ſatiſdabit.
o l. 18. ſ. de admin.
p Extraneus volens ſatiſdare, non repellit tutores ab adminiſtratione.

ſtia

Universidad Rey Juan Carlos

a contrà quàm in licitatione & communi diuidundo iudicio, v. l. 3. Cod. comm. diuid.
b i. non nominato in teſtamento.
c ſub. à maioribus magiſtratibus: hi enim dati ex inquiſitione non ſatisdant, vt hic. qui à minoribus, ſatisdant, l. pen.]. de excuſat.
e Pars maior tutorum decernere ex ſe poteſt vnum qui gerat tutelam.
f §. 1. Inſt. de ſatiſd. tut. l. 3. §. 7.]. de admin. tut.
g De eo quod quis gerit antequam naſcatur poſthumus, negotiorum: de eo quod poſt eum natum gerit, tutelæ tenetur.
h ſub. ſi poſthumus non naſcatur.
i vt protutelæ teneatur, v. l. 1. §. 6.]. de eo qui pro tutore, l. 29.]. de poſt.
k imò, nec protutelæ, neque negotiorum geſtorum actio, ſed vtilis in factum, in eum datur, l. 24.]. de tutel. & rationib.
l ſub. nato poſthumo.
m ante natum poſthumum, & poſt eum natum.
n vt & is cui tutor datur, l. 25.]. de procurator. l. 65. §. de procuratoriis. Inſtitut. l. 61. §. 1.]. de hered. inſt. legatarius. §. 25. Inſt. de legat.
o l. 30.]. eo. §. 27. verſ. inter. Inſtit. de legat. ... Harmen. 11. §. 29.
p Habet tamen excuſationem. §. 3. Inſt. de excuſat.
q Cur confirmat? quia in hac ſpecie inferior dat ſuperiori. Verùm quoniam id fit iure teſtamenti, non iuriſdictionis, lex eam dationem confirmat.

ſatisdare committant tutelam, non eſt audiendus, neque enim aut à extero b committenda tutela eſt, aut teſtamento dati tutores contrà eos ſatiſdationi ſubiciendi ſunt.

1 ¶ Hoc Edictum de ſatiſdatione ad tutores teſtamentarios pertinet c.

¶ Sed & ſi ex inquiſitione dati d ſunt tutores, Marcellus ait, & ad hos pertinere hoc edictum, & id oratione etiam Diuorum fratrum ſignificari. ideóque & illi clauſulæ ſunt ſubiecti: vt ſi cui maior e pars tutorum decernat is gerat, quem maior f pars elegit: quamuis verba edicti ad teſtamentarios pertineant.

2 ¶ Teſtamento datus poſthumo g tutor, nondum eſt tutor, niſi poſthumus edatur. datur tamen aduerſus eum, ſubſtituto pupilli, negotiorum h geſtorum i actio k, ſed ſi partus editus fuerit, deinde hic tutor, prius quàm quicquam gereret l, remotus à tutela fuerit: & hic eadem actione tenebitur. ſi quid planè geſſit poſt editum partum, de eo quoque, quod ante geſſit, tutelæ iudicio tenebitur, & omnis m adminiſtratio in hac actione veniet.

Qui tutores dari poſſunt.

20. *Paulus* libro 38. ad Edictum.

TVtor n incertus o dari non poteſt.

1 ¶ Teſtamento quemlibet poſſumus tutorem dare, ſiue is prætor ſiue conſul ſit p, quia lex duodecim tabularum id confirmat q.

21. *Idem* libro 8. Breuium.

TEſtamento tutores hi r dari poſſunt, cum ſ quibus teſtamenti factio t eſt.

De libero optiuo.

22. *Vlpianus* libro 45. ad Edictum.

SI quis tutorem dederit filio ſuo ſeruum, quem putabat u liberum eſſe, cùm eſſet ſeruus: is neque x liber, neque y tutor erit.

De datione collata in arbitrium tutoris.

23. *Africanus* libro 8. Quæſtionum.

TVtor ita rectè non datur, *ille aut z ille filio meo, vtri b eorum volet c, Titius tutor eſto*: quid enim dicemus, ſi Titius conſtituere nolit d, vtri ex filiis tutor eſſe velit?

1 ¶ Ita autem rectè e tutor dabitur, *Titius ſi f volet g, illi filio meo tutor eſto.*

De pluribus tutoribus.

24. *Iauolenus* libro 5. ex Caſſio.

SI plures tutores ſint h, à prætore curatorem poſci litis cauſa ſuperuacuum i eſt: quia alterò i auctore cum altero agi poteſt.

De excuſatione à tutela vnius.

25. *Modeſtinus* libro 4. Pandectarum.

DVobus pupillis tutor datus, & ſi alterius tutela ſe excuſare poteſt, cùm k res l ſeparatæ m ſint: attamen alterius tutor n manet.

De matre. 1. De eo qui à contutoribus rationes accipere debet. 2. De querela inofficioſi.

26. *Papinianus* libro 4. Reſponſorum.

IVre noſtro o tutela communium liberorum matri, teſtamento patris frustrà p mandatur. nec q ſi prouinciæ præſes imperitia r lapſus patris voluntatem ſequendam decreuerit: ſucceſſor ſ eius ſententiam, quam leges noſtræ non admittunt, rectè ſequetur.

1 ¶ Honoris t cauſa tutor datus non videtur: quem pater à cæteris tutoribus, quibus negotia gerenda mandauit, rationes accipere voluit u.

2 ¶ Propter litem inofficioſi teſtamenti ordinandam exheredato x filio, cui tutorem pater dedit,

r ſub. tantùm. ſ & hi ciues Romani *Vlp.* 11. §. 15. t poſſunt: nam filiofamilias non eſt teſtamenti factio, qui tamen rectè tutor datur, *Inſt. eod. in prin.* Immò, ij quib. teſtamenti faciendi ius eſt, præter Latinum Iunianum. *Vlp.* 11. §. 15.
u §. 1. *Inſt. eod. l.* 24. §. 9.]. *de fideicommiſſ. libertatib.*
x quia putauit liberum non ſeruum: eum non manumiſit.
y Theoph. §. 1. *Inſt. qui teſtamento tutores dari.* Cur? quia ſeruus eſt.
z vide *Cuiac.* R. *ad Afric.*
a Imò rectè vterque datus eo caſu intelligitur, *l.* 4. *C. de verb. ſign.*
b ſi ita datur; alternatim datur. *arg. l.* 16.]. *de leg.* 2.
c ſub. tutor. d is omnino vt incertus tutor videtur dari, qui conſtituere, niſi velit, cogi non poteſt. e Cur rectè? quia eſt certa perſona cui datur.
f An hæc verba referenda ſunt ad tutorem? An ad pupillum, vt vult Raynutius & Placentinus? g Obligatio ad aliquod officium (non ad rem pecuniariam) poteſt in voluntatem eius qui grauatur, conferri *Bart.*
h adeò vt ſi datus ſit, datio nulla ſit.
i *l.* 8. §. 4.]. *de tutor.* : *l.* 1. *C. de in litem dando.* k i. quamuis.
l i. patrimonia pupillorum. m In teſtamentis de vno ad aliud non infertur. *Bart.* Separatorum ſeparata debet eſſe ratio. n niſi aliam excuſationem alleget. o *l.* 16. §. *de tut. Schol. B. Harm.* 5. *Tit.* 1. Hodie id ius correctum eſt poteſt enim mater eſſe tutrix filij ſui, *Nou.* 118. *c.* 5. *l.* 2. *C. quando mulier tut. off. fung.* §. 8.]. *de adm. tut. l.* 2. §. 25.]. *ad Tertull.*
p v. *l. vlt.*]. *de tutelis.* q iudicis ſucceſſor ſequi factum illegitimum anteceſſoris ſui non debet. adde *l.* 2. *C. ſent. reſcindi non poſſe.*
r multò magis ſi ſciens. ſ ſucceſſor factum anteceſſoris non legitimum ſequi non debet, *l.* 19.]. *de reb. cor.*
t Honorarius non eſt tutor, qui rogatus eſt à teſtatore rationes ab aliis audire vel accipere, vt hic, tametſi videatur cum plenâ adminiſtratione conſtitutus, & quaſi aliis præpoſitus, v. *l.* 60. §. 2.]. *de ritu nupt. l.* 3. §. 2.]. *de adm. tut. l.* 5 9. §. 5.]. *de ſol.*
u Honorarius enim tutor eſt, qui non adminiſtrationis & honoris cauſa datus eſt, *l.* 3. §. 2. *de adm. tut.* iuſſus accipere rationes ab aliis non eſt honorarius quando id onus ei iniunctum eſt.
x *h.* §. 1. *iuſſu eorum.*

eundem à a prætore confirmari oportet, euentus etenim b iudicatæ c rei declarabit d vtrùm ex teſtamento patris, an ex decreto prætoris, auctoritatem acceperit.

Si paterfamilias inteſtatus deceſſiſſe, aut teſtamentum falſum eſſe dicatur. 1. De præiudicio.

27. *Tryphoninus* libro 14. Diſputationum.

IDem fiet ſi inteſtatum deceſſiſſe patrem pupilli nomine defendatur, falſúmve teſtamentum nomine pupilli dicatur: & ſi e patruus eſſet, legitimus tutor futurus ab inteſtato, quia tutorem habenti tutor dari non poteſt f, nam commodius g ipſe qui ſcriptura continetur, à prætore dabitur. vt, ſine vllo litis præiudicio, iuſtus tutor auctor pupillo ad eam litem ſit.

1 ¶ Cùm autem ipſe patruus, quem tutorem legitimum ſibi dicebat pupillus eſſe, ſubiectum filium criminaretur h, & ad ſe legitimam hereditatem pertinere contenderet: alium tutorem petendum Iulianus reſpondit.

De legato tutori qui ſe excuſauit, vel eius filio. 1. De libertate fideicommiſſaria. 2. De patrono.

28. *Papinianus* libro 4. Reſponſorum.

QVi tutelam teſtamento mandatam, excuſationis iure ſuſcipere noluit i, ab his quoque legatis ſummouendus k erit, quæ filiis eius relicta ſunt: modò ſi legata filij non affectione propria, ſed in honorem patris meruerant.

1 ¶ Verbis l fideicommiſſi manumiſſus, non iure tutor teſtamento datur. poſt libertatem itaque redditam m, ex voluntate teſtatoris ad tutelam vocatur.

2 ¶ Impuberi liberto n patronus fruſtrà tutorem dabit: ſed voluntatem eius, ſi fides inquiſitionis congruat, prætor ſequetur.

De eo qui ſibi tutelam adſcribi voluerit.

29. *Idem* libro 15. Reſponſorum.

EX ſententia ſenatuſconſulti Liboniani, tutor non erit, qui ſe teſtamento pupillo tutorem p ſcripſit. cum autem patris voluntas hoc ipſum manu ſua declarantis ambigua non eſſet, non quaſi ſi q tutores eſſent, curatorem dandum reſpondi, nec admittendam excuſationem, quam iure poſſe conſequi habebat: quoniam promiſiſſe r videbatur, nec ſe ſuſpectum remoueri.

De tutore incerto.

30. *Paulus* libro 6. Quæſtionum.

DVo ſ ſunt Titij, pater, & filius: datus eſt tutor Titius. nec apparet de t quo ſenſit teſtator: quæro quid ſit iuris? Reſpondi: is datus eſt, quem dare ſe teſtator ſenſit. ſi id non apparet non ius deficit u, ſed probatio: igitur neuter x eſt tutor y.

Si teſtamentum ruptum dicatur.

31. *Scæuola* libro 4. Quæſtionum.

SI pater exheredatæ z filiæ tutores dederit & teſtamentum eius ruptum dicatur nato poſthumo: commodiſſimum eſt, eoſdem tutores pupillæ dari ad petendam inteſtati hereditatem.

De non eiuſdem ciuitatis ciuibus. 1. De eo qui propter rerum notitiam tutor datus eſt. 2. De ſeruo minore, tutore dato.

32. *Paulus* libro 9. Reſponſorum.

QVæro, an a non, eiuſdem ciuitatis à ciues teſtamento quis tutores dare poſſit? Paulus reſpondit, poſſe.

1 ¶ Idem Paulus reſpondit eum quoque, qui propter rerum notitiam c tutor datus eſt, perinde in omnibus, & adminiſtrationis, & acceſſionis iure conuenire poſſe, atque cæteros tutores qui eodem teſtamento dati ſunt.

2 ¶ Lucius Titius heredes inſtituit filios ſuos pupillaris ætatis, eiſq; tutores his verbis dedit: *Filiis meis tutores ſunto Gaius Nænius, & Lucius Eros:* cui Eroti libertatem non dedit. fuit autem Eros e intra viginti quinque annos ætatis. quæro, an poſſit libertatem ſibi vindicare. Paulus reſpondit, quoniam placet, eum f, qui à domino tutor datus eſt, libertatem quoque

t an de patre, an verò de filio. u iuſſus & voluntas teſtatoris nihil quidem poteſt, vbi deficit probatio. x vide *l.* 10. *ſupr. eod.* y *l.* 36. *de ſol. tut.* ... tione quæratur condemnatio. v. *l.* 17.]. *de rebus dubiis.* ...
a Tutorem teſtamento dare poſſumus eum qui ſubiectus non eſt ciuitati, ſi ... tamen iudex ſibi non ſubditum, quia nec magiſtratus prouincialem alique tutorem dare non poteſt, *l. neque C. qui dare tutores* ... §. 1.]. *de excuſat. l.* 1. *C. vbi pup. edu.* Cur tam variè? An quia cum iudex ... conſiderat iuriſdictionem ſuam: teſtator, cùm dat tutorem, ... non conſiderat, quia nullam habet, vt Cynus putat?
b vide *l.* 10. *ſupra de tutelis.*
c *l.* 14. §. 1. & 6.]. *de ſolut. l.* 1. *C. de peric. tutorum.*
d duplici quaſi nomine hic appellatur Eros ſimul & Lucius. Prænomen enim ... patroni, liberti ita aſſumebant ... libertatem ...
e Tutores teſtamento dati non debent ante legitimam ætatem ... *Inſt. qui teſtamento tutor.*
f Tutor à domino datus, hoc ipſo libertatem conſequitur, vt *l.* ... *Inſt. qui teſt. tutores?* An fideicommiſſariam? *l.* 9. *C. de fideic. liber.* ...

a Tutor datus filio exheredato à patre, confirmandus eſt, vbi debitò eſt contra ſuos mouendæ pupillus: ... reſciſſoria, vel nullitati.
b Euentu aliquid declaratur.
c i. ſententia ferenda in cauſa inofficioſi teſtamenti.
d ſc. declarabit.
e Dubia ſententia mandat legitimum.
f *l.* 10.]. *de iure delib. l.* 9. *Cod.* ...
... qui tutores ...
g Quia non hæredes pro ...
h Tutor non eſt condemnandus, qui ſine contradictione pupillo ſpectatur.
i ... in patrem.
k *l.* 25. §. ...]. *de excuſat. tut.*
l Qui heredem ſuum rogat, vt ſeruum ſuum poſtea manumittat, non videtur poſſe ſeruo libertatem ... directo libertas ... ſed ex herede manumiſſore libertatem conſequitur.
m ... ſi qui liberti et ...
n ... *Inſt.*
o de quo ... teſtator ...
... *ſupr.* ...
... *Inſt. de ſatiſd.* ...
q ... *C. in quib. cauſ.* ...
... *Inſt. de excuſat.* ...

Universidad Rey Juan Carlos

… meruiſſe videri *z*, eum quoque, de quo quæritur, in eadem cauſa habendum, & libertum quidem ab adita hereditate eſſe, tutela autem poſt legitimam ætatem *b* oneratum.

De pariculo, tum.

33. *Iavolenus* libro 8. ex poſterioribus Labeonis.

Tutoribus ita datis, *Lucium Titium tutorem do. Si is non vivit, tum Gaium Plautium tutorem do.* Titius vixerat, & tutelam geſſerat *d*, deinde mortuus erat *e*. Labeo Trebatius negat, ad Plautium pertinere tutelam. Labeo Trebatii ſententiam probo *f*: quia illa verba *g* ad mortis tempus referuntur.

De mutatione tutorum in codicillis.

34. *Scævola* libro 10. Digeſtorum.

Cum codicillis *h* idem alios tutores dari ſignificaſſet, *quoniam teſtamento datos quoſdam deſiderat, aut …, teſtamentum habere poſſe …*, an nihilominus, qui eorum viverent, nec excuſati eſſent, tutores permanerent? Reſpondit, nihil proponi, cur *i* non permanerent *k*.

DE CONFIRMANDO *l* TVTORE, vel curatore.

TIT. *m* III.

Propoſitio. 1. Si tutor teſtamento rectè datus ſit vel non. 2. De patre, & aliis.

Modeſtinus libro 6. Excuſationum.

Vt ne de confirmandis tutoribus relinquamus indiſcuſſum, pauca & de his ſcrutemur.

1 ¶ Sunt quidam dati rectè tutores ſecundum *n* teſtamentarium eſt, & à quibus *o* oportet, & quibus oportet *p*, & quomodo *q* oportet, & vis *q* oportet. Pater enim filiis vel nepotibus quos habet in poteſtate, rectè dat tutorem, ſed in teſtamento.

2 ¶ Si autem fuerit perſona *r* talis, quæ non poteſt dare, veluti mater *s*, aut patronus *t*, aut extraneus quiſ, aut perſona cui non poteſt dari, vel ut ſi pater filio non *u* exiſtenti in poteſtate, aut filiæ dederit, aut *x* ſi *y* dixerit, *Prout … tutorem habere …*, aut *z* in *a* codicillis *b* non confirmatis dederit tutorem, ſive curatorem: tunc quod deficit, repleri à conſiliari *c* poteſtate confirmationes conceſſerunt, & ſecundum *d* mentem confirmare *e* tutores.

3 ¶ Et ſi quidem pater fuerit qui dederit tutorem, amplius nihil *f* vt plurimum inquirit qui præeſt *g*, ſed ſimpliciter *h* eum confirmat. Si autem alius quis dederit, tunc *i* inquirit perſonarum ſpecialiter.

4 ¶ Hoc amplius ſcire oportet, quoniam curator *k* teſtamento neque à patre rectè *a* datur: ſed datum aſſuetum eſt confirmari *c* ab eo qui præeſt *d*.

De matre.

2. *Neratius* libro 3. Regularum.

Mulier liberis non rectè *e* teſtamento tutorem dat *f*: ſed ſi dederit *g* decreto *h* prætoris vel proconſulis, ex inquiſitione confirmabitur *i*, nec ſatiſdabit pupillo rem ſaluam fore.

1 ¶ Sed enim curator à matre teſtamento datus ſit filiis eius, decreto confirmatur *k* ex inquiſitione.

De patre.

3. *Iulianus* libro 21. Digeſtorum.

Qui à patre tutor ſcriptus eſt aut non iuſto *l* teſtamento, aut *m* non vt lege præcipiebatur *n*: confirmandus eſt ad tutelam gerendam perinde *o* ac ſi ex teſtamento tutor eſſet, id eſt, vt *p* ſatiſdatio ei remittatur *q*.

De eo qui libertum vel extraneum heredem inſtituit.

4. *Paulus* libro ſingulari de excuſationibus tutelarum.

Si patronus *r* vel quiuis extraneus *s* impuberi, quem heredem inſtituerit, tutorem dederit: & extra ea nihil in bonis habeat pupillus, non malè dicetur iudicium eius ſequendum eſſe, qui & perſonam eius, quem tutorem eſſe voluerit, nouerit *t*, & impuberem *u* ita dilexerit *x*, vt eum heredem inſtitueret.

De patruo.

5. *Papinianus* libro 11. Quæſtionum.

Tutores à patruo *y* teſtamento datos iuſſit *z* prætor magiſtratus *a* confirmare. hi cautionem quoque accipere debuerunt *b*, nec volente eius *c*, qui tutorem dare non potuit, negligentiam *d* magiſtratuum excuſat. Denique prætor non *e* ante decretum interponere poteſt, quam per inquiſitionem idoneos pronunciaret. vnde ſequitur, vt, ſi tutelæ tempore ſoluendo non fuerint, in id quod de bonis eorum ſeruari non poſſit contra magiſtratus *f* actio decernatur.

De patre.

6. *Idem* libro 5. Reſponſorum.

Si filio puberi *g* pater tutorem, aut *h* impuberi *i* curatorem dederit, citra inquiſitionem *k* prætor eos confirmare *l* debebit.

De patre naturali. 1. De inquiſitione.

7. *Hermogenianus* libro 1. iuris Epitomarum.

Naturali *m* filio cui nihil relictum eſt, tutor fruſtra datur à patre, nec ſine inquiſitione confirmatur.

1 ¶ Si quæratur, an ex inquiſitione rectè datus ſit tutor, quatuor *n* hæc *p* conſideranda ſunt, an hic dederit, qui *q* dare potuit: & ille acceperit, cui fuerat dandus: & is datus, cuius dandi facultas erat: & pro *r* tribunali decretum interpoſitum.

---

a l. 10. in fin. ff. de tutor. … l. 24. ff. … ff. de ſuſpectis tutor. libro. … Poſſis dicere, … quod teſtator … quaſi … duplici nomine l. … appellauerit.

a … §. 3. Inſt. eod.

b §. 2. Inſt. eod.

c Verbum præſentis temporis trahitur ad tempus mortis teſtatoris, non ad tempus teſtamenti. Quid ita? An id fit ob conſequentem vocem, *Tunc*, quæ extremũ tempus notat? An potius id fit ex natura rei ipſius, de qua nunc agitur, quæ ſanè, … tempore ſpectari, quo vim ſortitur.

d poſt mortem teſtatoris.

e conſtante tutela.

f atqui verbum … amplius … in … l. … ff. de verb. ſig.

g id eſt, hic articulus. *Tunc* ad … & tempus mortis referetur: l. 4. in fin. ff. de condit. & demonſt.

v. tamen Bald.

h l. 2. C. eod.

i Cur manent tutores quia defectus cauſæ … in hac oratione, ipſa orationem reddit inutilem. Porro, cum tutores teſtamento dari … ſequitur … codicillis datos, tutores non eſſe, vt Baldus notat, & poſt Thomam Albericus.

k igitur dari in vltimis codicillis non ſunt tutores. Bald. … Ablg. 7.

l id eſt in teſtamento, vel alia vltima voluntate.

m … eod.

n puta à parentibus, paganis l. 2. … milites l. 2. …

o puta filiis in poteſtate, l. 1.

p nec enim omnes dari poſſunt, l. 21. ff. … nec omnes dare.

q Id eſt in ea voluntate, in qua poteſt dari, teſtamento ſcilicet vel codicillis, l. 3. … An epiſtola imperfecto teſtamento? … vel quo in loco, an de plano vel pro tribunali: l. 7. in fin. … eod.

r deſtitui perſonæ.

s l. 2. ff. … t l. 4. ff. eodem.

u Tutor emancipato, vel filio naturali datus à patre, confirmandus eſt à iudice, … Quid ſi ſpurio datus eſt? non confirmandus, l. … ſupra … pron.

x deficit hic … vel potius verborum, aut voluntatis.

y Tutor hoc modo, … minus rectè datur. z Tutor minus ſolenni voluntate codicillis datus. a defectus ſolennitatis. b l. … Inſt. de Atil.

c … Solennitatis defectum Conſul ſupplere poteſt.

d Ex mente teſtatorum iudex confirmat tutores, … ſolenni voluntate datos: iudex ſupplet defectum formæ, perſonæ, ſolennitatis & deſtitutionis, l. 26. … Quid … tutores … à patre dati, confirmari … à iudice, … præferentur legitimis? … in hoc … Quidam enim … legitimum … confirmatio … Martinus … Sylius … confirmatum, arg. l. … 27. C. de … videtur enim quaſi … neceſſario eum confirmare iudex tenetur. An idem eſt … qui datus ab extraneo confirmatur à iudice … nec enim hic confirmatio neceſſitas, ſed inquiſitione facta, vt … tutor ſit cenſendus. Vnde colligitur hunc tutorem legitimis idoneis … non præferri, adde hic Albericum & Baldum. f … nihil multum, hoc ſenſu: Tutorem à patre … datum quia iudex confirmat, aut nihil penitus inquirit, aut non multum.

g …

h ſimpliciter confirmatur, qui ſine inquiſitione confirmatur.

i In tutorum inquiſitione iudices perſonam … inquirunt an … ſit.

k Cur teſtamento curator à patre dari non poteſt? … quia tutor datur … curator … In quia tutor datur iure patriæ poteſtatis, quæ in perſonam directa eſt, potius quam in rem, vt putat … An quia puberes … curatorem petere poſſunt, … non ſit curatorem eis à patre dari. l. … An quod in lege 12. Tabularum, tutelæ teſtamentariæ … tamen … tutela … in lege duodecim Tabularum nihil pene aliud … quam … curatores puberibus à patre datos confirmari à iudice, vt hic. dari etiam … teſtamento liberis non … puberibus, ſed vt furioſis, l. … 27. C. de … Dio … Cæſarem Octauio puberi dediſſe … dicitur.

a l. 7. ff. de … §. 1 Inſt. de curator. … Cur non datur? An quia lex 12. Tabularum … de qua agitur in l. … in verbis … loquitur tantum de tutela, non de cura, vt vult Cuiacius … Obſ. 6. An vero quod vetet directè diſponere non poſſit de rebus filii vltra pubertatem, l. … in princip. ff. de vulgari … l. … in fi. C. de … adde l. 16. ff. de … An quod lex noluit iam adultis prouideri teſtamento, cum ſibi poſſint ipſi proſpicere, vt vult Cynus? ſed de his plenius paulo ante dictum eſt. b Imò Dio ſcribit teſtamento Cæſaris Decium Brutum, & percuſſores alios quoſdam, Caio Octauio … datos, quo nomine curatores ſignificat: nam tutores Octauio dari non potuerunt in … firmataque iam pubertate, … Obſ. 6.

c citra inquiſitionem: quia lex patris electioni plurimum tribuit eique confidit, cum nullus ſit affectus qui vincat paternum, l. … Quid ſi curator ita teſtamento datus, non confirmatur inquiſitione? Odofredus & Cynus ita putant … de curator. … referri ad curatores à iudice datos. Verum ab Odofredo diſſentit Cynus & Baldus, vt antea diximus.

d decreto præſidis vel prætoris, … ſupra de …

f Imò viuente viro mater tutorem communi filio rectè relinquit. …

g v. l. 1. C. … h Decreto & inquiſitione facta, tutor à matre datus confirmatur, vt hic. i l. vlt. C. eod. k §. 1. Inſt. de curator.

l vel imperfecto, l. 2. C. eod. vel codicillis, l. 1. ff. eod.

m Probatur voluntas patris etiam non ſolenni teſtamento.

n vt quia dedit tutorem emancipato, §. vlt. Inſt. de tutor.

o vide quæ ſcripſi ad l. 1. ſupra eod. p Tutorem à ſatiſdando liberare poteſt pater teſtamento etiam non ſolenni, quia … intelligitur, vt … ſatiſdet tutor ita datus & à iudice confirmatus fuerit.

q adde l. vlt. … eod. r l. 1. §. 1. ſupra eod.

s … de excuſ. tut. Nou. 117. c. 1.

t Eligens præſumitur cognoſcere eum quem eligit: vide … præſumi ſcientem & prudentem eligere, vt … eligendi poteſtate priuetur. adde l. 1. §. … ſupra …

u Qui impuberem heredem inſtituit, videtur eum eligere in filium, denique patris loco illi eſſe. Bald. … & alibi … de bonis …

x argum. l. … de bonis …

y Tutor à patruo teſtamento inutiliter datur, iure duplici: vno, quod detur ab eo qui pupillos in ſua poteſtate non habeat: altero, quod teſtamento det tutorem. l. 1. ſupra eod. z Tutoris confirmatio delegari poteſt, vt hic. … l. … de …

a municipales ſcilicet.

b Tutoris inquiſitio & confirmatio cui committitur, is nihil eorum, quæ neceſſaria ſunt, prætermittere debet. c id eſt patrui. d … cautione.

e Inquirens … perſona … idonea, necne, pronunciare … vel non idoneum … Iudicem decretum interponentem ſuper rerum pupillarium venditione, hoc pronunciare cogi, venditionem rerum pupillarium … cauſa neceſſaria: … nec enim aliàs ſolemnitas præſumi.

f l. 7. C. de magiſtratibus conueniend.

g impuberi, … & ita legit Albericus.

h aut puberi, … Florentinum defendit Charondas: Ruſſardus verò non probat.

i Curator impuberi, tutor puberi dari non ſolet: ſed tutor impuberi, curator puberi. k ſub. … l … §. … Inſt. de curatoribus.

m Tutorem naturali filio pater naturalis dare non poteſt, vt hic. cur non poteſt? quia filium naturalem non habet in poteſtate. Patria quippe poteſtas … adquiritur: Inſt. de patria poteſt.

n id eſt confirmatur, vt huic titulo hoc caput cohæreat.

o … adde & quintum, … ſupra … de tutoribus …

p … modum inquiſitionis, adde l. … de tutoribus datis.

q … C. qui dare tutores.

r Decretum iudicis, non pro tribunali ſedente iudice interpoſitum ſit, … ſum eſt.

De ſu-

Universidad Rey Juan Carlos

De inquiſitione an duraverit patris voluntas.

8. *Tryphoninus* libro 14. Diſputationum.

IN confirmando tutore hoc prætor inquirere debet, an duraverit a patris voluntas. quod in facili eſt, ſi proximo b mortis tempore tutores non iure, vel curatores ſcripſerit pater. nam ſi ante annos, vt ſpatio medio potuerit ſeculatium, dati non iure tutoris à patre fieri deminutio, vel morum ante celata vel ignorata emerſit d improbitas, aut inimicitiæ cum patre exarſerunt e:

9. *Paulus* libro ſingulari de cognitionibus.

VEl cum fiſco f aliquem contractum damnoſum miſcuiſſent.

10. *Tryphoninus* libro quartodecimo Diſputationum.

VTilitatem g pupillorum prætor ſequitur h, non ſcripturam teſtamenti, vel codicillorum. nam patris voluntatem prætor ita accipere i debet, ſi non fuit ignarus k ſcilicet eorum, quæ ipſe Prætor de tutore comperta habet. Quid denique, ſi poſtea de eo, quem pater teſtamento codicilliſve non iure dedit, ſcripſit tutorem eſſe nolle? Nempe non ſequitur primam l voluntatem prætor à qua pater diſceſſit.

De auia.

11. *Scævola* libro 10. Digeſtorum.

AVia m nepotibus curatorem dedit, fideicommiſſo ei relicto. quæſitum eſt, an adminiſtrare curator compelli debeat? Reſpondit, curatorem quidem non n eſſe ſed, cùm aliquid ei teſtamento datum eſſet, teneri o eum ex fideicommiſſo, ſi non curam ſuſciperet, niſi id quod ei datum eſſet, nollet petere, aut reddere eſſet paratus.

1 ¶ Item quæſitum eſt, an iſte curator ſatiſdare p nepotibus debeat? Reſpondit, quaſi curatorem, non debere q. ſed cùm fideicommiſſum ab eo r peti poſſet, fideicommiſſi ſ nomine ſatiſdare t debere.

DE u LEGITIMIS x TVTORIBVS.

TIT. IV.

De l. XII. tabul. de ſuccedentibus ab inteſtato. 1. De conſanguineis, de patrona, & eius liberis. 2. Si is qui ad tutelam legitimam vocatur, ſit apud hoſtes. 3. De eo qui latitauit, ne ſeruum manumitteret. de liberto filiæ adſignato.

1. *Vlpianus* libro 14. ad Sabinum.

LEgitimæ y tutelæ lege z XII. a tabularum agnatis b delatæ ſunt, & conſanguineis c: item patronis, id eſt, his d qui ad legitimam hereditatem admitti poſſunt e. hoc ſumma prouidentia, vt qui f ſperarent hanc ſucceſſionem, iidem tuerentur bona, ne dilapidarentur.

1 ¶ Interdum alibi g eſt hereditas, alibi tutela, vtputa ſi ſit conſanguinea pupillo. nam hereditas quidem ad adgnatam h pertinet, tutela autem ad agnatum i.

¶ Item in libertinis k, ſi ſit patrona, & patroni filius. Nam tutelam patroni filius, hereditatem patrona l obtinebit.

¶ Tantumdemque m erit, & ſi ſit patroni filia, & nepos.

2 ¶ Si apud hoſtes a ſit frater, inferioris b gradus adgnato tutela non defertur. nam & ſi patronus apud hoſtes ſit, patroni filio tutela non defertur, ſed interim c à prætore datur.

3 ¶ Interdum d autem etiam ſine hereditate tutela defertur, interdum hereditas ſine tutela: vtputa in eo e, qui latitauit f, cum ſeruum ſibi ſit rogatus eſſet manumittere. nam generaliter Diuus Pius reſcripſit Aurelio Baſſo, ius patroni eum g non h habere his verbis: Planè terpiueſtatio eorum, qui ſubuenire fideicommiſſam libertatem velint, eo modo puniatur, ne i ius k patroni adquirant in eo quem liberum eſſe nolunt.

¶ Idem erit, ſi filiæ adſignatus l libertus ſit, tutela quidem apud fratres remanebit, vt Marcellus notat, legitima autem hereditas ad ſororem pertinebit.

De capitis deminutione pupilli.

2. *Idem* libro 37. ad Sabinum.

LEgitimam tutelam m capitis deminutione n pupilli, etiam ea o, quæ ſalua ciuitate contingit p, amitti nulla dubitatio eſt.

De patronis, de fideicommiſſo, de capto vt manumittatur. 3. De libertis Orcinis. 5. C. Rubriano. 4. Si ex pluribus patronis. 5. Aliquis. 6. Vel omnes deceſſerint. 9. De morte & capitis deminutione. 10. De parentibus & tutoribus fiduciariis.

3. *Idem* libro 38. ad Sabinum.

TVtela legitima, quæ patronis defertur q è r lege duodecim tabularum, non quidem ſpecialiter s vel nominatim delata eſt, ſed per t conſequentias ſ hereditatium, quæ ex ipſa lege patronis datæ ſunt.

1 ¶ Ergo manumiſſor ex lege duodecim tabularum tutor eſt, ſiue ſponte manumiſit, ſiue etiam compulſus ex cauſa fideicommiſſi manumiſit.

2 ¶ Sed et ſi hac lege emit, vt manumittat & ex conſtitutione z diui Marci ad Aufidium Victorinum, peruenit ad libertatem, dicendum eſt tutorem eſſe.

3 ¶ Planè ſi fortè ex Rubriano u ſenatuſconſulto peruenerit ad libertatem, non habebit tutorem eum, qui rogatus eſt. ſed Orcinus x libertus eſſe tam ad familiam y teſtatoris pertinebit. in qua ſpecie incipit tutela ad liberos patroni primos pertinere, quæ ad patronos non pertinuit. Quod quidem in omnibus Orcinis libertis locum habet teſtamento manumiſſis.

4 ¶ Si duo pluréſve manumiſerant, omnes tutores ſunt. Sed ſi mulier z ſit inter manumiſſores, dicendum eſt ſolos maſculos fore tutores.

5 ¶ Sed ſi aliquis ex patronis deceſſerit a, tutela penes cæteros patronos eſt, quamuis ille b filium reliquerit. Sed & ſi ab hoſtibus fuerit captus, interim ſoli compatroni tutores ſunt. Simili modo, & ſi in ſeruitutem redactus ſit, apparet cæteros eſſe tutores.

6 ¶ Sed ſi omnes patroni deceſſerint, tunc tutela ad liberos eorum incipit pertinere.

7 ¶ Proinde ſi alter ex patronis filium, alter b nepotem reliquerit, vtrum ad ſolum filium, an verò & ad nepotem tutela pertineat, quia & nepos in familia patris ſui proximus eſt, hoc apparebit ex c legitimis hereditatibus. legitima autem hereditas ad ſolum filium pertinet. ergo & tutela ad ſolum filium deſcendit, poſt c filium, tunc ad nepotem.

8 ¶ Quæri poteſt, ſi patroni filius ſit remotus, vel excuſatus, an nepoti tutela defertur? Et Marcellus in ea ſententia eſt, vt ſuccedi non poſſe ſcribat. idcirco d enim abierunt tutela, vt alij in locum eorum dentur, non vt ſucceſſio admittatur.

9 ¶ Non tantum autem morte e, verum etiam capitis deminutione ſucceſſio f debet in legitima tutela admitti. quare ſi proximior capite deminutus eſt, qui poſt eum eſt, ſuccedit in tutelæ adminiſtratione.

10 ¶ Si parens filium, vel filiam, vel nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes, quos in poteſtate habeat, emancipet, vicem g legitimi tutoris ſuſtinet.

4. *Modeſtinus* libro 2. Differentiarum.

QVo defuncto, ſi liberi perfectæ h ætatis exiſtant, fiduciarij i tutores fratris vel ſororis efficiuntur.

a l. 4. l. 50. ſ. codem l. 4. in fin. ſuprà de teſt. tut.
b Præſumitur voluntas proxima ſeu non ita durans expreſſa, durare.
c Tutorem à patre datum non confirmat Iudex, ſi poſtquam datus eſt à teſtatore cœpit in facultatibus labi, & patrimonium ſuum deminuere: ſi mores ſuos antè honeſtos aut celatos, in luxuriosos & improbos mutauit: ſi teſtatori poſtea factus eſt inimicus, vt hic. ſi fiſco obligari cœpit ex contractu aliquo damnoſo, l. 9. ſ. eodem. Quid ita? vtilitatem pupillorum, patris ſcripturæ Prætor præferre debet, l. 10. ſ. eod. Deinde noluiſſe eū confirmari præſumitur teſtator. videtur enim quiſque velle cum ſuis liberis ignarus improbos tutores dari, nolle eos à magiſtratu confirmari, ſi magiſtratus improbi aut pupillis noxij eſſe deprehendantur, vt hic, verſ. non patris voluntate.
d Emergentia nunc egent conſilio & remedio: emergentia autem ſunt quæ inopinato accidunt.
e Ex à dere inimicitiæ dicuntur, quæ maiores ſunt, quam ante, vel etiam quæ de nouo incipiunt.
f l. vl. C. qui dare tutor. l. vnic. C. ne gener. vxori.
g l. 7. ſ. 1. ſ. de annu.: ſeu mentem potius quam verba, l. 3. ſ. auxeſco. ſ. de adimend.
h ſub. repellendo tutores, & eos non confirmando. i id eſt ſequi. k ſub. pater. l l. 10. ſ. 1. ſ. de teſt. tut. Nouiſſimam ſcripturam teſtatoris in tutelis confirmandis iudex ſequitur.
m Quidam vulgata. n ſub. niſi confirmetur.
o ſub. adulti, quibus curator datus eſt. At non cogitur præcisè curam ſuſcipere cum legatum ea conditione relictum, vt curam gereret, poſſit vel non petere: aut acceptum iam reddere.
p Curator inutiliter datus, confirmandus tamen legis præcepto à iudice, non ſatisdat rem adulti ſaluam fore, ſed fideicommiſſi nomine ei relicti, vt id redderet, ſi curam adultorum non gereret.
q l. 5. in fin. ſ. eod. r ſcil. ſ reſtituendi nepotibus ſi non adminiſtret.
t ſub. rem pupilli ſaluam fore. u 5 C. 30. 1. Inſt. 15. 16. 17. 18. 19.
x id eſt agnatis. l. 1. ſ. eod. & patronis, &c. Hodie ſublata eſt differentia agnatorum & cognatorum, Nou. 118. c. 5. y Ideo, per eminentiam dicuntur legitimi tutores, qui ex lege XII. tabularum introducuntur, ſeu propalam, vt agnati: ſeu per conſequentiam, vt patroni. Vlp. 11. ſ. 3. z Vlpianus paulò id immutat, legitimi aut ſenatuſconſultis conſtituti, vt agnati, patroni, aut moribus, vt qui mulieri, pupillóve qui cum ſuo tutore, lege, aut legitimo iudicio agere vult, Vlp. 11. ſ. 2. 24. adde l. 7. ſuprà de capite minutis. a l. 3. l. 5. ſ. eo. Inſt. de legit. agnat. tutela pr. Inſt. de legit. patr. tut. in prin. b l. 6. ſ. eod. qui hodie non differunt à cognatis. Nou. 118. c. 5.
c Conſanguinei hic, non ſunt adgnati & cognati, vt perperam notat Accurſ. ſed fratres ex eodem patre, qui capite minuti non ſunt & alioquin, ſanguis & conſanguinei ſunt diuerſa. Sanguis, eſt cognatio vniuerſa naturalis. Conſanguinitas, eſt fraternitas, ſ. vlt. Inſt. de ſucceſſ. cogn. vbi ad Accurſium ſcripſi.
d An adoptiui fratres ad tutelam admittuntur? Acceſſius negat Iacob. de Rauenna vt, quod & fratribus ſuis ſuccedant, & ibi ſit tutela, vbi ſucceſſio ſit, vt hic.
e id eſt patroni non propalam, ſed per conſequentiam ad tutelam libertorum admittuntur. Vlp. ibid. ſ. 3. per interpretationem, Inſti. de legit. patr. tut. in princ. non tamen ideo minus legitimi prioribus, quod non ex verbis: ſed ex ſententia legis admittuntur, v. l. 6. in fin. ſ. de verb. ſign.
f l. 73. ſ. de reg. iur. Inſt. de legit. patr. tut.
g id eſt ad alium pertinet.
h quæ hic agnata paulò ante conſanguinea dicta eſt. Conſanguinea patrù, ſoror eſt. i ſortè patruum & remotiorem.
k ſub. impuberibus. l l. 6. ſ. 4. ſ. eod.
m Nam filiæ defertur hereditas, tutela nepoti.

a aliud & deportatus, l. 9. ſ. 6. ſ. de tut. & rationib. diſtrah. quia ſpontè hoſtibus ob ſui publici: aliud exilio, propter delictum.
b Quando ſperatur poſtliminium legitimi tutoris proximi, tandiu non admittitur ad tutelam alius agnatus remotior, ſed interim, ut prudenter poſtliminio iuris prætor dat. c id eſt, interim.
d hereda inſtituto, & adeunte hereditatem.
e in eiuſdem liberto ſi liberos, l. 28. ſ. 4. l. 1. & ſ. de fideicommiſſ. libert. l. 7. ſ. 7. Inſti. de quib. cau. manu.
f ſub. nequitiam.
g ſub. ut latenti: & caput totum tamen ſolum ſui. l. eod. & ſeqq. l. 5. 2. 1. ſ. eo.
i Contumacia contra quis habere & commodo amittit non tenet.
k Patronatus ius in eum, quem liberum nolit, non conſequitur.
l Adſignati libertis ſui alterutrque liberis ſui patroni, vl. l. 1. de adſign. libert.
m non tamen patronorum, Vlp. 11. ſ. 9. l. 7. ſupra de capit. minut.
n maxima & media: alia etiam minima, vide l. 1. in fin. ſ. de. Cæterùm. Inſti. de capit. minut.
o ea minima capitis deminutione.
p quæ eſt adoptio l. 11. ſupra de iuris. maxima capite deminutis l. 3. Inſti. quib. mod. tut.
q Ex legibus legitimum eſt, & id quoque quod ex moribus & ratione legis ducitur, Ioſ. Code. l. 5. ad l. 1. Inſti. de vulg. ſub.
r Tutela pupilli penes eum eſt debet, penes quem ſucceſſio: item ſi eum ſucceſſio ab inteſtato, ſi defunctus, v. l. 73. l. 4. reg. iur.
ſ Vlp. 11. ſ. 5. ſ. interpretatione, Inſt. de legit. parent. l. 3. C. ſi manum.

de legit. patron. l. que tutela. ſ. de reg. iur. z cuius ſit tutela, l. 2. C. ſi manum.
u de quo v. l. 26. ſ. 7. ſ. de fideicom. lib.
v directo manumiſſus. Quidam Horcinus legunt, Vlp. 2. ſ. 8. non & orcum quaſi libero Charonti ſtare, vnde Charonianus à Theophilo dicitur, quaſi libero Charontis. Codex. ibid. y l. 98. ſ. de manum. teſt. alias nullius, l. 4. ſ. de bon. libert. quandam modo ſibi libertus, l. vn. ſ. 1. C. de lat. lib. toll.
z l. 1. ſ. 1. ſ. eo. Inſti. de legit. patr. tut. in fin. Nou. 118. c. 5.
a qui mortuus eſt, & ſic filius patroni concurrens cum patronis aliis liberti, patrem ſuum in tutela non repræſentat.
b l. 5. in fin. l. 2. ſ. 1. ſ. de bon. lib.
c Patruum præferri nepoti, hoc eſt filio ex fratre, hinc colligitur, & ita in regis Roberti cauſa iudicatum refert Baldus hic, & Oldradus, v. Hotomanum maſculis de patruo & nepote. d v. l. 1. ſupra de teſt. tut.
e l. 4. ſ. 1. ſ. de cur. & ra.
f alibi ad Vlpianum 11. in fin.
g ſ. 6. Inſt. quibus modis ius patriæ poteſt. Inſt. de legit. par. tut. h l. 8. ſ. eod. vide quæ de perfecta ætate ad hunc locum ſcripſi in l. 3. ſ. eod. & l. 16. ſ. 1. ſupra de tutelis.
i liberi ſui emancipatis: vt emancipati emancipatis fiduciarij ſunt: ſcil. ſui

De auia

Universidad Rey Juan Carlos

Legitimi: vt etiam ciuili iudices conſtitutione hoſtaſi legitimi tutores ſunt v. *Cuia. inſtit. de fiduciaria.*
a priuatur.
b Legitimi tutores fiunt à lege, non dantur à iudice.
c *l. 1. ſup. eod.*
d Legitimos tutores (quicunque illi ſint ſiue patroni, ſiue alij, vt hic notat Baldus) ſatiſdare cogendos, niſi pupilli ſaluam fore cauſa tamen cognita remitti poteſt illis ſatiſdatio, vt ſi honeſti, locupletes palàm, aut nullum ſideiuſſorem nanciſcantur: quod & in decreto iudex adijcere debet.
e & inuentarium facere, *l. vlt. Cod. arbit.*
f *l. 5. §. 1. inſt. eit. prox.*
g Honeſta vita excuſat à ſatiſdatione.
h vt *l. 2. §. 4. ſup. qui ſatiſd. l. 17. §. 1. §. de teſtam. tut.*
i v. *l. 17. in pr. l. 19. ſup. de teſt. tut.*
k *l. 3. Cod. de legit. tut.*
l Quia tunc teſtamentaria non ſperatur, *l. 1. §. de inoffic. teſt.*
m *l. 1. ſup. eod. l. 2. C. eod.*
n Inteſtatus dicitur, qui teſtari potuit, neque teſtatus eſt, vnde necare, furioſo vel mente capto mortuis, iure inteſtati eorum bona non occupari à fiſco, patrum conſuetudine, & inteſtatis quibuſcunque ſuccedat fiſcus. Nec enim propriè furioſos inteſtatos dici, qui teſtari non potuerunt. *Cyn. Pet. Iacob. Ray. Bald.*
o *§. 1. inſt. de hered. qua ab inteſt.*
p vt inteſtatus videatur quod ad tutelam attinet.
q *l. 13. § fin. ſup. de teſtam. tutor.*
r *§. 1. inſt. de legit. agnat. tut. l. 10. §. 1. §. de ſuis & legit.*
ſ *l. 4. ſup. eod.* et de quæ ſcripſi ad *l. 16. §. 1. ſupra de tutelis.*
t *l. 9. §. eod. §. vlt. inſtit. de capit. diminut. Nouell. 118. c. 2.*
u *ſub.* non eodem grado conſtituti.
x Cuiacius 10. obſeruat. 11. putat in legibus duodecim tabularum ita ſcriptum fuiſſe, Agnatus proximus familiam nancitor, id eſt prehendito. y quidam legunt, *nanciſcor.* *Feſtus.* Nancitor nactus erit, prægnatis nancitur, ſibi habere. Item in fœdere Latino pecuniam quis nancitor, habeto: & ſi quid pignoris nancitur, ſibi habeto.
z *l. 1. §. 2. ſup. de tutelis* adde quæ ſcripſi *l. 3. inſt. de auctor. tutorum.*
a Cur? vide *l. 1. in fin. ſup. de tutelis.* b adde *l. 1. in fin. ſup. de tutelis.*
c *ſ. Cod. 34. & 8. Inſtit. 20.* d *ſ. Cod. 35.* e *ſ. Cod. 34. 30.*

De tutela vni decernenda. 3. De prouocatione ad ſatiſdationem. 5. De capitis deminutione.

5. *Vlpianus* libro 35. ad Edictum.

LEgitimos a tutores nemo b dat, ſed c lex e duodecim tabularum fecit tutores.

1 ¶ Sed etiam hos cogi ſatiſdare certum eſt, in tantum, vt etiam patronum d, & patroni filium cæteroſque liberos eius cogi, *nisi fallimur fore*, ſatiſdare e, plerique videntur. Sed hoc, cauſa f cognita, prætorem ſtatuere debere melius eſt, verum debeat ſatiſdare patronus, liberique eius, an non, vt ſi perſona honeſta g ſit, remittatur ei ſatiſdatio, & maximè ſi ſubſtantia modica ſit: ſi autem patroni perſona vulgaris, vel minus honeſta ſit, ita dicendum eſt, ſatiſdationem locum habere: vt h aut modus tutelæ, aut perſona ſi, aut cauſa admittat ſatiſdationem.

2 ¶ In legitimis, & in his, qui à magiſtratibus dantur, quæſitum eſt, an vni decerni tutela poſſit? Et ait Labeo, & vni recte tutelam decerni, poſſe enim aliquos vel abſentes vel furioſos eſſe, quæ ſententia vtilitatis gratia admittenda eſt, vt vni decernatur adminiſtratio.

3 ¶ An ergo & prouocare i ſe inuicem ſecundum ſuperiorem clauſulam poſſint? Et magis eſt, vt ſi omnes ſatis non dederint, vel ſi ſtrita eſt ſatiſdatio (nonnunquam enim ſatiſdatio ab … non petitur, aut ſatis deſinere eſſe cautum) aut magiſtratus municipales ab his, quos dederint, aut non potuerunt, aut noluerunt ſatis exigere, poſſe dici etiam in his quo caſu cautum non eſt, admittendam prouocationem.

4 ¶ An ergo & in patronis idem ſit dicendum, maximè vbi ceſſat ſatiſdatio? Et puto in patronis non oportere admitti prouocationem, niſi ex magna cauſa: ne quis ſpem ſucceſſionis dominatur, namſi patrono tutela non fuerit commiſſa, poterit per contrarium damno afficere qui ſolus rem pupilli malè adminiſtrat.

5 ¶ Si legitimus tutor capite minutus k ſit, dicendum eſt deſinere eum eſſe tutorem, & locum eſſe indicio tutelæ alterius tutela.

De inteſtato.

6. *Paulus* libro 38. ad Edictum.

INteſtato l patrem mortuo, adgnatis m deferetur tutela. Inteſtatus n autem videtur non tantum is, qui teſtamentum non fecit o, ſed & is qui teſtamento liberis ſuis tutores non dedit, quantum enim ad tutelam pertinet, inteſtatus eſt.

¶ Idem p dicemus: ſi tutor teſtamento datus, adhuc filio impubere manente, deceſſerit q: nam tutela eius ad agnatos redit.

Qui ſint agnati.

7. *Gaius* libro 1. Inſtitutionum.

SVnt autem adgnati r, qui per virilis ſexus perſonas cognatione iuncti ſunt, quaſi à patre cognati, veluti frater eodem patre natus, fratris filius, nepoſve ex eo: item patruus, & patrui filius, nepoſve ex eo.

De gradu adgnatorum.

8. *Paulus* libro 38. ad Edictum.

SI reliquero filium impuberem, & fratrem, & nepotem ex alio filio conſtat, vtroſque eſſe tutores, ſi perfectæ ſ ætatis ſunt quia eodem t gradu ſunt.

9. *Gaius* libro duodecimo ad Edictum Prouinciale.

SI plures ſunt adgnati u, proximus tutelam nanciſcitur x, & ſi eodem gradu plures ſunt, omnes tutelam nanciſcuntur y.

De adgnata. 1. De ſurdo, vel muto.

10. *Hermogenianus* libro 1. iuris Epitomarum.

ADgnato propior fœmina, quominus ſit impuberis adgnatus tutor, non obſiſtit. Ideóque patruus ſororem conſanguineam habentis fratris filij legitimus erit tutor, nec amita patruo magno, vel matertera fratris filius, ne ſint tutores, obſtat.

1 ¶ Surdus, & z mutus, nec a legitimi tutores eſſe poſſunt: cum nec teſtamento, nec alio modo vtiliter dari poſſint.

De furioſo.

11. *Paulus* libro 16. ad Plautium.

MInus autem audiens poteſt b.

DE TVTORIBVS ET CVRATORIBVS datis c ab his, qui ius dandi habent: & qui d, & in quibus cauſis ſpecialiter e dari poſſunt.

TIT. V.

De proconſule vel præſide. 1. De legato proconſulis. 2. Quibus præſes … tutorem dare poteſt.

Vlpianus libro 39. ad Sabinum.

SIVE a proconſul b ſiue præſes c, ſiue etiam præfectus Ægypti d, ſiue proconſulatum alius obtineat prouinciæ, ſiue temporis e cauſa præſide defuncto, vel quia ipſi f prouincia regenda commiſſa eſt, tutorem dare poterit.

1 ¶ Legatus g quoque proconſulis ex oratione Diui Marci tutorem dare poteſt.

2 ¶ Quod autem permittitur tutorem dare, prouinciæ præſidi, eis tantum h permittitur, qui ſunt eiuſdem i prouinciæ, vel k ibidem domicilium habent l.

De tutore temporario.

2. *Idem* libro 35. ad Edictum.

CVm quidam tutores dati appellaſſent m, quidam autem non adeſſent, Diuus Pius reſcripſit, dandum temporarium tutorem, qui tutela fungatur.

Qui dari poſſunt à magiſtratu municipali.

3. *Idem* lib. 36. ad Edictum.

IVs dandi tutores datum eſt omnibus n magiſtratibus municipalibus o, eóque iure vtimur. ſed illum, qui ab eodem p municipio, vel q agro eiuſdem municipij eſt.

De prætore.

4. *Idem* libro 9. ad Legem Iuliam & Papiam.

PRætor ipſe ſe tutorem dare non r poteſt ſ, ſicut nec pedaneus t iudex, nec u compromiſſarius x, ex ſua ſententia fieri y poteſt z.

De præſentibus, abſentibus, ignorantibus, inuitis.

5. *Gaius* libro duodecimo ad Edictum Prouinciale.

ILlud ſemper conſtitit, præſidem poſſe tutorem dare a tam abſentem b, quàm præſentem, & tam præſenti quàm abſenti.

6. *Vlpianus* libro octauo de omnibus tribunalibus.

NEc non ignoranti c & d inuito.

De dote.

7. *Idem* libro 1. de omnibus tribunalibus.

NOn tantùm ad dotem e dandam f nupturæ curatorem dari oportet, verumetiam ei quoque, quæ iam nupta eſt g. ſed & ad dotem augendam dari, & mutandæ quoque dotis gratia curator dari poteſt.

De mandata iuriſdictione. 1. De furore magiſtratus. 2. Quibus diebus datur tutor. 3. De furioſo, muto, ſurdo.

8. *Idem* libro octauo de omnibus tribunalibus.

NEc h mandante præſide alius i tutorem dare potuerit.

1 ¶ Si prætor, vel præſes prouinciæ, in furore, aut dementia conſtitutus, dederit tutorem, non puto valere. quamuis enim prætor vel præſes ſit; nec furor ei magiſtratum k abroget, attamen datio nullius erit momenti.

2 ¶ Dari tutor omni die l poterit.

3 ¶ Furioſo m & furioſæ n & muto o & ſurdo p, tutor vel curator à prætore vel præſide dari poterit.

De hereditate adeunda.

9. *Marcianus* libro 9. Inſtitutionum.

IMpuberi q ad hereditatem adeundam vt tutor detur ex cauſa permiſſum eſt.

a *§. Herm. et §. fin.*
b facit *l. 8. l. 9. §. de off. procons.*
c facit *l. 83. §. de off. præſid. §. 4. inſtit. tut. §. Atil.*
d vt & iuridicus Alexandriæ. *l. 5. §. 1. §. de off. iurid.*
e ad eum pertinet ſtulos legis 1. *C. de off. eius qui vicem.*
f Vicarium præſidis tutorem dare poſſe hinc colligunt.
g *l. fin. §. de off. procons.*
h Iuriſdictionis actus non exercentur niſi in perſonas ſubditam.
i *l. 27. §. eod. l. 5. §. de offic. præſ. l. vlt. ſup. de iuriſd. l. 4. in fin. eod. l. 1. § fin. l. 25. in fin. inſt. de excuſat. tut. §. 1. inſt. de Atil.*
k Loci alicuius eſſe ij videntur, qui ex eo loco ſunt originis ratione.
l imò, non municipes dari poſſunt *l. 10. §. de tutelis.*
m à ſententia excuſationem non admittente, *l. 17. in fin. §. de appell.*
n Municipalibus magiſtratibus, ſeu Duumviris tutoris dandi ius iniſſa datum: vt tutoris & curatoris dationem haberent: nimirum, vt tutores darent iuſſu præſidem. Hodie non aliàs poſſunt quàm iuſſu præſidis, *Inſt. de Atiliano tutore*, quod & circa defenſores, præſides vſurpantur. *Nou. 15.* adde quæ ſcripſi de duumviris ad *l. 26. Inſt. ad municipalem: & l. 3. Inſt. qui petunt tutores.*
o *§. Herm. 11. §. 19.*
p *l. 2. ſup. eod.*
q *l. ſoſsia 9. ſup. de iuriſd. §. qui vel vice. 30. inſt. ad municip.*
r *l. 4. ſup. de off. Prætor. l. 5. ſup. de off. Præſid.*
ſ imò poſſe videtur arg. *l. 5. §. quod iuſſu.* t Pedaneus iudex qui humiliora negotia tractat *l. 5. C. de Pedaneis.*
u Tutelarias cauſas non compromitti hinc colligit Bartolus & Baldus.
x *l. 28. §. 2. §. de recept. arbitr.* y neque præſes apud ſe manumittit, adoptat, emancipat *l. 1. ſup. de off. Proc. & Guiacium 7. obſeruat. 17.*
z ſeipſum quis eligere non debet, nec patronus ſeipſum præſentare, nec exemplariter ſe filio ſubſtituere *Bart. in l. 43. §. de vulg. nou. 33.*
a Abſens & abſenti tutor dari poteſt.
b aliud in curatore, *l. 3. §. 2. §. de tutelis.*
c *l. 2. §. de tutelis.*
d Inuito alio quod facimus: id, eo ignorante, multo magis perficimus.
e Doti nupturæ, vel nuptæ conſtituendæ vel augendæ vel mutandæ curator conſtitui poteſt, *l. 2. §. 3. & l. 61. l. 69. §. 5. §. de iure dot. & l. 22. §. 10. §. ſoluto. Vlp. 11. §. 20. l. obligatione 52. §. 5. §. de oblig.* f & augendam & mutandam, inſ. eod. dicendam promittendam: idque ex lege Iulia de maritandis ordinibus, *Vlp. 11. §. 20.*
g dos enim poſt nuptias dari poteſt *l. vlt. C. de donationib. ante nupt. Paul. 2. ſent. 22.*
h i. quamuis Præſes poteſt id ſibi mandare liceat, *l. 6. §. 4. §. de tutelis.*
i alij ac tutor dari poterit. *Haloand.*
k Furor adminiſtrationem tollit, at non dignitatem, *l. 20. ſup. de ſtatu.*
l Tutor dari poteſt omni die, v. *l. 4. §. 5. ſup. de tutelis*, etiam dominico, niſi dicendus ſit ex inquiſitione, *l. omnes 7. C. de conſtit. tut. Iacob. Areti. Hal.* Nam quæ maiorem ſtrepitum, cauſæ cognitionem maiorem deſiderant, ea die dominico expediri non ita placet ſit.
m *l. 1. C. de curat. furioſ. § 3. Inſtit. de curatorib.*
n impuberibus vel adultis.
o *l. 6. ſup. de tut. l. 5. Herm. 11. §. 13.*
p *l. 6. §. 3. ſup. de tutelis.*
q *l. 13. [illegible] quæ ſcripſi ad l. 22. ſup. de teſtam. tut.*

Universidad Rey Juan Carlos

Si tutor datus ſit in petitione tutoris.

10. *Idem* libro 5. Regularum.

TVtor ſi petitus fuerit habenti a, ſed abſente eo, quaſi non habenti datus ſit, datio nulla eſt: nam & quoquo modo in petitione tutoris ſi erratum fuerit in facti cauſa, maximè poſt conſtitutionem Diuorum fratrum non valet tutoris datio.

De abſentia tutoris.

11. *Celſus* libro 12. Digeſtorum.

CVrator pupillo vel pupillæ non c datur, ſi d tutor eorum abſuerit e.

De his qui rebus ſuis ſuperesse non poſſunt. 1. De filio curatore patri dando. 2. De prodigo.

12. *Vlpianus* libro 1. de officio Proconſulis.

HIs qui in ea cauſa ſunt, vt ſuperesse f rebus ſuis non poſſint, dare curatorem, proconſulem oportebit.

1 ¶ Nec dubitabit filium g quoque patri curatorem dare, quamuis enim contra ſit apud Celſum, & apud alios plerosque relatum, quaſi indecorum ſit, patrem à filio regi: attamen Diuus Pius Iuſtio h Celeri, item Diui fratres reſcripſerunt, filium, ſi ſobriè viuat, patri curatorem dandum, magis quàm extraneum.

2 ¶ Diuus Pius matris querelam de filiis prodigis i admiſit, vt curatorem acciperent, in hæc verba: Non eſt nouum, quoſdam etſi mentis ſuæ videbuntur k ex ſermonibus compotes eſſe, tamen ſic l tractare bona ad ſe pertinentia, vt, niſi ſubueniatur his, deducantur in egeſtatem. eligendus itaque erit, qui eos conſilio regat: nam æquum eſt, propterea nos etiam eis, qui quod ad bona ipſorum pertinet, furioſum faciunt exitum.

Si impuberi libertas & hæreditas relicta ſit.

13. *Papinianus* libro 11. Quæſtionum.

SI impuberi libertas & hæreditas per m fideicommiſſum data ſit, & inſtitutus adire nolit, ſenatus cenſuit eum, ſi impuberis nomine deſideretur, adire cogendum n, vt o tamen pupillo, pupillæ tutor ab eo, cui ius dandi erit, detur, qui tutelam gerat, cui reſtituatur hæreditas, & rem ſaluam fore, ab hærede caueatur. Poſtea Diuus Hadrianus, vt idem p in eo ſeruetur, cui directa libertas data fuerit reſcripſit.

1 ¶ Quamuis autem à patrono, qui ſtatum pupilli facit, non facile cautio q exigatur, tamen ſenatus pro r extraneo haberi voluit eum, qui, quod in ipſo fuit, etiam libertate priuaret impuberem, & ius quidem liberti quod habet, quia ex cauſa fideicommiſſi manumittit, non eſt ei ablatum. tutela verò ſine ſ vinculo cautionis non committitur. quid ergo, ſi non caueat? non dubiè tutela non erit apud patronum.

2 ¶ Sed ſi puella duodecimum annum t impleuerit, tutor deſinit eſſe u. quoniam tamen minoribus annorum deſiderantibus x curatores dari ſolent, ſi curator patronus petatur, fides inquiſitionis pro vinculo y cedet cautionis.

De liberis patroni.

14. *Idem* libro 12. Quæſtionum.

LIbertus non aliis patroni patronæve liberis tutor eſſe cogitur, quam qui bona patronorum ſperare poſſunt z.

De excuſatione ad tempus.

15. *Paulus* libro 2. ad Edictum.

IN omnem a rem b curator dandus eſt in eius tutoris locum qui reipublicæ c cauſa abſit.

16. *Idem* libro 72. ad Edictum.

NEc ille deſinit d tutor eſſe e, quod & in omnibus, qui ad tempus excuſantur, tacitè eſt.

De præiudicio.

17. *Vlpianus* libro 9. ad Edictum.

EI, qui de ſtatu f ſuo litigat g, tutorem dari poſſe, Pomponius ſcribit, & verum eſt: vt ita demum teneat datio, ſi liber eſt.

De Inquiſitione.

18. *Idem* libro 61. ad Edictum.

IN dando tutore ex inquiſitione, & in eum inquiſitur, qui ſenator a eſt. & ita Seuerus reſcripſit.

De decurionibus. 1. Et Duumviris.

19. *Paulus* libro 16. ad Plautium.

VBi abſunt b hi, qui tutores dare poſſunt, decuriones c iubentur dare tutores, dummodo maior pars conueniat. vbi non eſt dubium, quin vnum ex ſe d dare poſſint.

1 ¶ Magiſtratus municipalis collegam e ſuum quin dare tutorem poſſit, non eſt dubium.

De ordine. 1. De curatore dando curatorem habenti.

20. *Modeſtinus* libro 7. Differentiarum.

VEntri f tutor à magiſtratibus populi Romani dari non poteſt, curator poteſt. nam de curatore conſtituendo, edicto comprehenſum eſt.

1 ¶ Curatorem g habenti, quo minus alius curator detur, regula iuris non eſt impedimento h.

De ſeruiente. 1. De liberis à matre inſtitutis ſub conditione, ſi curatoribus careant. 2. Si quis à parentibus prohibitus ſit tutor eſſe. 3. De legatione. 4. De ministris. 5. De his qui ſe ingerunt, aut pecuniam dant.

21. *Idem* libro 1. Excuſationum.

SCire oportet magiſtratus, quòd curatrices minoribus mulieres i non creabunt k.

1 ¶ Si mater ſub hac conditione l ſcripſerit filios heredes, *ſi ſolutis patris poteſtate fuerint* m: ſolutis his, & propter hoc heredibus, ipſe pater curator creari non poterit: etiamſi voluerit, vt non alia n via hoc quod noluit teſtatrix, fiat. & hoc ita à Diuo Seuero promulgatum eſt.

2 ¶ Sed & ſi quis o à parentibus p prohibitus fuerit tutor eſſe, hunc neque creari oportet: & ſi creatus fuerit, nec recuſauerit, prohiberi eum eſſe tutorem mandante epiſtola q.

3 ¶ Eos, qui in legatione ſunt ne creent tutores vel curatores, magiſtratus: quia per id tempus, quo in legatione ſunt, periculum ad eos non pertinet.

4 ¶ Si præfectorum r hominem in legatione exiſtentem Romanus princeps ſ dederit tutorem, dimittetur.

5 ¶ Cùm reliquis oportet magiſtratum & mores creandorum intelligere t, neque u facultates x etenim, neque dignitas ita ſufficiens eſt ad fidem, vt bona electio y vel voluntas, & benigni mores.

6 ¶ Semper autem maximè hoc obſeruent magiſtratus, ne creent eos, qui ſe ipſos volunt ingerere z, vt creentur, quique pecuniam dant. hos enim & pœnæ obnoxios eſſe, promulgatum eſt.

De decurionibus.

22. *Idem* libro 5. Excuſationum.

ET qui non ſunt conſiliarii a vel ſenatores, conſiliariorum vel ſenatorum filiis tutores creantur b: ſicut & conſiliarii vel ſenatoribus, qui non ſunt ex conſiliariis, vel ſenatoribus.

De pluribus tutoribus.

23. *Idem* libro 4. Pandectarum.

SImul c plures d tutores dari poſſunt.

De tutore inquirendo ex vicinis ciuitatibus.

24. *Paulus* libro nono Reſponſorum.

DIui Marcus & Verus Cornelio Proculo. Si quando e deſinit in ciuitate, ex qua f pupilli oriundi ſunt, qui idonei videantur eſſe tutores, officium ſit magiſtratuum g, inquirere ex vicinis h ciuitatibus honeſtiſſimum quemque, & nomina i præſidi prouinciæ mittere, non ipſos arbitrium dandi ſibi vindicare.

a l. 25. ſupr. de teſta. tut.
b Tutor datus ei cui dari non debuit ex cauſa, ex qua dari non debuit, inutiliter datus intelligitur. Quid ſi datus eſt tutor alicui, quaſi non habenti tutorem, cum tamen tutorem haberet, ſed abſentem? quia obreptum iudici, non valet datio, vt hic. ſi iudex dedit ex officio, vltrò ac ſponte, valet.
c niſi forte ad alimenta expedienda. l. vlt. ſ. vbi pupill.
d Curator non datur pupillo habenti præſentem tutorem, vt hic. datur itaque non habenti præſentem tutorem.
e abfuerit. vulg. Hal. niſi forte valetudo id exigat. l. 13. ſ. de tutel.
f l. 2. inſ. de curat. furioſ.
g Curator patri filius dari poteſt. l. 1. §. 1. inſ. de curat. furioſ. Quid? generatione tantorum bus patri reddendis? tractatur [illegible]
k Probatur quis ex ſermone, rebus & factis, furioſus vel mentis compos ſit, necne. ita probatur mentis qualitas actu exteriori.
l facit l. 17. ſ. de cond. inſt.
m Atqui tutor ſeruo non datur, l. 1. ſ. de tutel. Potentia actui propinqua, actus eſſe videtur. Datur autem hic tutor ſeruo, qui proximè futurus eſt liber. n l. 22. §. 1. ſ. ad Treb. o l. 9. ſupr. eod. l. 17. in fi. ſ. de appellat. p Nam ſuperiori caſu dictum eſt, de tutore dato ei, cui libertas & hæreditas per fideicommiſſum relicta: hic autem caſus pertinet ad eum cui directa data eſt.
q vide l. 5. §. 1. ſupr. tit. prox.
r Pro patrono non eſt habendus, qui non fungitur officio patroni.
ſ l. 2. C. de tutore vel curat. qui non ſatiſd.
t Iam curatorem habere incipit.
u l. 33. §. 1. ſ. de adminiſt. tut. l. 3. C. quando tutor. eſſ. deſ.
x & ſic non inuiti. v. §. 1. Inſt. de curatorib.
y i. pro ſatiſdatione, v. l. 5. ſ. de curat. furioſ.
z Sperare autem non poſſunt liberi eius qui fideicommiſſariam contulit l. 5. §. 2. ſupr. de lib. agnoſc. l. 24. inf. de excuſat. ſperare poſſunt ii, quorum pater directam contulit, v. l. 5. C. de excuſat. [illegible] Cuiacius [illegible] qui iure patronatus ſperare non poſſunt, intelligit liberos à patrono exheredatos, qui bonorum poſſeſſionem contra tabulas, vel vnde legitimi, in bonis liberti petere non poſſunt.
a præterquàm ad hæreditatem adeundam, l. impuberi 9. ſ. eod.
b pupilli. c l. 11. l. 12. ſupr. de tutel.
d & ſi [illegible] vel iuſta exceptione. l. 4. §. 2. ſup. de minorib.
e ne alius tutor detur, niſi abſentia eius ſit longior.
f l. 1. C. qui dare tutor. l. ſpurios. C. de prob. heredit.
g Pupilli [illegible] à ſuſpendunt tutoris dationem, ita dubitatio plerumque magis [illegible]

[illegible] prouincialem: l. eum qui cum ex prouincia eſſet [illegible] huiuſmodi prouincialibus legatis legatum, l. 1. §. 3. l. 19. §. 3. ſ. de iudic. l. 5. de iure in. ſ. à [illegible] qui honorem [illegible] l. 13. §. 1. ſ. vltim. ſ. de excuſat. [illegible] ſedeas vide.
t l. 7. ſupr. de confirmando.
u 5. Harmen. 11. §. 18.
x l. 17. §. 1. ſupr. de tutel. l. 6. inſ. de ſuſpectis.
y magiſtratus conſilium volunt ac ſtudium iuuandi pupilli, [illegible] intelligendo tutore, an [illegible] [illegible] qui [illegible] pueros educet, & [illegible] §. 2. Theophilus Inſtit. de ſatiſdat. tut. [illegible]
z vel qui affectant tutelas, §. 5. inſtit. de excuſat. eſt enim ſuſpectus qui [illegible] l. 21. §. 5. ſup. de procuratoribus.
a βουλευταί: vt in Decurionibus [illegible] in lege [illegible] municipales [illegible] vt l. 2. §. 8. in fin. C. de muner. [illegible] adde Nouell. 38. [illegible]
v. Auguſt. hic.
b Imo non conſiliarius conſiliarii [illegible] Non conſiliarius ſeu non ſenator [illegible] in dignitate [illegible] tor datur conſiliario vel ſenatori, [illegible] nulla dignitatis [illegible]
c vide l. 3. C. qui dare tutores.
d l. 1. C. de tutoribus [illegible]
e l. 3. §. 10. inſ. de magiſtratibus conueniendis.
f l. 10. ſupr. de tutelis.
g magiſtratuum [illegible]
h [illegible] ex [illegible] l. 4. C. de [illegible]

a Iauolen. 16. §. 2. l. 2. [illegible]
b Abſente magiſtratu decuriones vel vnum ex ſe tutorem dare poſſunt.
c l. 3. [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f Ventri curator datur, non tutor. [illegible]
g Curatorem habenti curator dari poteſt [illegible]
[illegible]

De curatore dato impuberi.

25. Idem libro 10. Reſponſorum.

CVratorem impuberi datum quacunque ex cauſa, perſeuerare in diem pubertatis in eadem cura, reſpondi: ergo poſt pubertatem alium curatorem ſibi petere debebit.

De tutore dato impuberi ſpinam.

26. *Scæuola* libro 2. Reſponſorum.

SEia egreſſa annos duodecim, decreto prætoris ex inquiſitione datus eſt tutor quaſi minori: quæro, an excuſare ſe deberet? Reſpondi, ſecundùm ea quæ proponerentur, neque excuſationem neceſſariam eſſe, neque obligari, quòd non gereret.

Si pars bonorum ſit Romæ, pars in prouincia.

1. *De libertino.*

27. *Hermogenianus* libro 2. Iuris Epitomarum.

PVpillo, qui tam Romæ, quàm in prouincia facultates habet, rerum, quæ ſunt Romæ, prætor, prouincialium præſes tutorem dare poteſt.

1 ¶ Libertino tutores liberi patroni dandi ſunt: ſed etſi ingenuus detur, nec ſe excuſauerit, tutor perſeuerabit.

Si is ad quem periculum tutelæ ſpectat, tutor detur.

28. *Paulus* libro 2. Decretorum.

ROmanius Appulus ab iudice appellauerat, dicens ſe non debuiſſe dari in tutela collegam ei, quem ipſe, cùm magiſtratus eſſet, nominauerat ſuo periculo, ne in vna tutela duplex periculum ſuſtineret: pronuntiauit Imperator, poſſe quidem & fideiuſſorem pro tutore eſſe, & nihilo minus tutorem dari: itaque detentus eſt in tutela.

De abſentibus.

29. *Idem* libro ſingulari de cognitionibus.

SI perpere agant, qui tutores, vel curatores dati ſunt, vt intra diem trigeſimum, notum his à magiſtratibus fiat, Diuus Marcus reſcripſit.

QVI PETANT TVTORES VEL curatores, & vbi petantur.

TIT. VI.

De matre.

1. *Modeſtinus* libro 7. Differentiarum.

MAtris ſollicitudo in petendis filio tutoribus, non etiam curatoribus, obſeruatur: niſi quo caſu impuberi curator petendus eſt.

De cognatis, affinibus, amicis, educatoribus. 1. De matre. 2. De libertis. 3. De creditoribus. 4. De adulto & eius procuratore. 5. De tutoribus. 6. De excuſato à tutela.

2. *Idem* libro 1. Excuſationum.

SI minores non habent eos, qui ex legibus ſunt defenſores, ſi quidem tutoribus indigent propter ætatem, poſſunt petere eis tutores conſanguinei, cognati, & qui ſecundùm affinitatem ſunt, familiares parentum maſculorum & fœminarum: poſſunt & amici parentum, & educatores ipſorum puerorum hoc petere.

1 ¶ Alij igitur voluntate petunt tutores: ſunt autem quidam, quibus eſt neceſſe petere tutores, puta mater, & liberti: ex his enim illa damnum patitur, hi autem & puniuntur, ſi non petierint eos, qui ex legibus defenſores ſunt. Mater enim expellitur à legitima filij hereditate, quaſi exiſtens indigna accipere hereditatem legitimam, negligens ei conſtituere tutorem. Et non ſolum ſi non petierit, ſed & ſi petierit gratia petierit eum, qui dimitti ſperaret, deinde dimiſſo eo, vel abiecto, alium non petierit rurſum, vel ex ſtudio malos petierit. Liberti autem ex his cauſis accuſati apud præſidem puniuntur, vt emendentur, ſi apparuerint vel propter negligentiam, vel propter malitiam non petiſſe.

2 ¶ Quæ autem de matre dicta ſunt, oſtenduntur in epiſtola Diui Seueri, cuius verba ſubiecta ſunt.

DIuus Seuerus Caſſio Rufino. Omnem me rationem adhibere ſubueniendis pupillis, cùm ad curam publicam pertineat, liquere omnibus volo: & ideo quæ mater vel non petierit tutores idoneos filiis ſuis, vel prioribus excuſatis, reiectiſue, non confeſtim aliorum nomina dederit, ius non habeat vindicandorum ſibi bonorum inteſtatorum filiorum.

3 ¶ Si quidem aliquis vel fœnerator, vel legatarius, vel alius neceſſariam habeat aduerſus pupillum perſecutionem, ipſe quidem non petet tutorem pupillo, ſed eos, qui petere poſſunt, rogabit petere: vel, ſi hi neglexerint, tunc accedens ad præſidem, hoc ipſum dicet, vt conſtituto more legitimo, ea aduerſus pupillum moueatur perſecutio.

4 ¶ Hæc quidem de tutoribus. Curatores autem minores ſibi ipſi petent: ſi quidem adfuerint, per ſe ipſos: ſi autem abfuerit aliquis eorum, petet per procuratorem.

5 ¶ An autem alius petere curatorem poſſit minori, quæſitum eſt: & Vlpianus egregius ita ſcribit, non licere alium ei petere, ſed ipſum ſibi ipſi.

Et apud Paulum libro nono reſponſorum ita relatum eſt.

CVratorem, ignorante, nec mandante pupilla, non rectè ei à tutore petitum videri, periculúmque eorum, quæ curator non iure datus geſſit, non fore ratione eum, qui petit, cogendum agnoſcere. Et alia parte eiuſdem libri ita reſpondit, ſi matris iudicium princeps ſecutus, curatores filiæ eius dedit, periculum adminiſtrationis eorum eam reſpicere debere.

QVi qualitercunque dimiſſi ſunt per excuſationem à tutela, neceſſe non habent petere pupillis tutorem, vt ait Seueri & Antonini conſtitutio.

De decreto Decurionum.

3. *Paulus* libro 10. Reſponſorum.

DEcreto decurionum & ipſum magiſtratum curatorem dari potuiſſe reſpondi.

De matre.

4. *Tryphoninus* libro 13. Diſputationum.

CRedendum eſt & eam matrem conſtitutione contineri, quæ à patre non legitimè tutores teſtamento vel codicillis datos filiis impuberibus, non poſtulauit decreto confirmari.

1 ¶ Sin autem idoneis datis tutoribus pluribus vnus eorum vel deceſſit, vel temporalem excuſationem accepit, mater quæ propterea in locum illius alium non petit, quia numerus reliquorum adminiſtrationi tutelæ ſufficiebat, incidit quidem in verba conſtitutionis, ſed ſententia excuſatur.

2 ¶ Sed ſi, ſuſpecto tutore pupilli accuſato, decretum erit adiungi alios, mater eos quoque petere debet: &, ſi non petit, incidit in ſententiam conſtitutionis.

3 ¶ Hæc autem mater ab omni quidem bonorum vindicatione inteſtatorum filiorum repellitur. Si verò maritus ei fideicommiſſum à filio reliquerit, cui mulier non petit tutorem, *Si, ſine liberis deceſſerit*, vel ſub hac ipſa conditione, *Si inteſtatus non erit*, fideicommiſſi petitio, quæ ex alieno iudicio deſcendit, non eſt perempta.

4 ¶ Quæ autem ſuſpectum tutorem non fecit, nec verbis, nec ſententia conſtitutionis in pœnam incidit: quòd eiuſmodi facta diiudicare, & æſtimare, virilis ſ[illegible]

a Nec vltrà extenditur, l. 14. §. de tutel. l. 20. in fin. [illegible] in quibus cauſ. [illegible] quando tutores eſſe deſinunt.
b & ita ſentiunt.
c & malè: facit l. 1. §. 2. infra quando [illegible] l. 1. C. quando prouoc.
d Iuriſdictionum diuerſarum ratione, diuerſi iudices dant tutores. Quid ſi vno loco ſit origo pupilli: altero domicilium: in tertio bona habeat? Iudex originis tutorem dabit, vt & domicilij. Imò & bonorum iudex curatorem illis bonis dabit, vt notat Bart. aduerſus Dynum exiſtimantem, tutorem datum à iudice originis vel domicilij pupilli, bonis in tertio loco ſitis datum intelligi. argum. l. magis. 5. §. idem 12. inf. de reb. eor. l. proinde [illegible] 21. §. liber. 2. l. de excuſat. tut. Pro Bartolo facit l. Iuriſdictio 30. §. cùm minoribus 1. inf. de excuſat. tut.
e Atqui tutor datur perſonæ, l. quia perſona 14. ſup. de teſt. tut. datur perſonæ directò: rebus, per conſequentiam.
f v. l. 3. in fi. ff. eo.
g vide l. vnic. C. vbi petant. tut. Alias Prætor prouincialibus, præfectus vrbanis rebus tutorem non dat, l. vlt. ſup. de iuriſd.
h l. 1. §. 4. l. 44. T. de excuſat.
i l. 3. C. de excuſ.
k Atqui non appellatur à tutelæ datione, l. 1. §. 5. quis tutor, l. quando appell. §. Hic appellauit à ſententia reprobante excuſationem.
l vt l. 60. §. 1. ſup. de ritu.
m Vnus & idem poteſt eſſe nominator tutoris & fideiuſſor. n Fideiubet pro contutore quis poteſt, [illegible] tamen: poſſunt denique fideiubere alij pro aliis: hinc vicaria fideiuſſio, adde Nou. [illegible] o v l. 13. §. 1. inf. de excuſ. tut. p 3. Cod. 31. q l. 1. C. eod. r mater tenetur filiis impuberibus tutorem petere. An adultis curatorem? non tenetur: niſi ſi impubes curatore opus habeat. s [illegible] Atqui proximi cognati, hodie legitimi ſunt tutores: igitur cùm ipſi ſine lege tutores, neceſſe non habent tutorem petere? Potius [illegible] in hac ſpecie teſtamento datos fuiſſe [illegible] ita non legitimi, ſed datiui [illegible] & ita Dynus & Bartolus. u familiares parentibus tam maſculis quàm fœminis. *Haloand.* x Amicitiæ ratione datur [illegible] y Educationis ratione admittitur quis ad agendum, qui aliàs non admitteretur. z & hi quidem ex electione, vel voluntate petunt tutores. *Haloander.* a l. 6. C. eod. b An & agnati? [illegible] petere tutores agnatis, l. [illegible] 10. C. de legitimis heredibus. c [illegible] d ab eorum ſucceſſione repellitur. l. 2. §. 23. inf. ad Tertyll. §. [illegible] Inſtit. de Senatuſc. Tertyll. e Atqui hodie legitima tutrix eſt [illegible] matri & auiæ. C. quando mulier. Igitur tutorem petere neceſſe non habet? Neceſſe habet, ſi tutrix eſſe nolit: quippe inuita tutrix eſſe [illegible] non cogitur. f [illegible] dicationis gratia [illegible] Cuiac. [illegible] g defenſoris [illegible] l. 2. §. 23. inf. ad Tert. [illegible] l. 13. §. 9. inf. de excuſ. [illegible] malè legit Haloander [illegible] Dicis cauſa vide l. [illegible] Bruto & Caſſio prouinciæ dicis cauſa datæ. [illegible] Nepos in Attici vita, ſed tute tu dicis cauſa vindicaueris. Cicero pro Murena. Cuiac. 7. obſer. 33.
h Obſequij defectu periculum [illegible] qui aut non petunt tutores quos debent: aut eos quos non debent, l. 2. C. eod.

a Modeſtino M[illegible] fuit familiare ipſa legum verba interdum recitare, l. 1. §. 1. inf. de excuſ. tut.
b δανειστής, creditor.
c Litigaturus aduerſus pupillum, tutorem ipſe petere non debet, ſed iis nunciare, qui petere poſſunt, vt ipſi tutorem pupillo conſtitui petant à iudice. Agit in eo vt [illegible] petit potius, vt petant.
d [illegible], conſtitutam, v l. 1. C. eod.
e l. 4. C. eod. l. 28. §. 1. verſ. ne autem C. de adminiſt. tut. l. 7. §. 5. ſup. de minor.
f l. 16. C. eod.
g Curatores ſibi dari poſtulant minores per ſe, vel per procuratorem.
h κράτιστος, optimus, præſtantiſſimus: egregius. *Haloand.* alias, Alexander Vlpianum vocat parentem ſuum, l. 4. C. locati, diſertiſſimum, l. [illegible] C. de iuſtit. amicum l. 4. C. de contr. ſtip. ſummi ingenij virum. l. vnic. §. 9. C. de caduc. toll. [illegible] præſtantiſſimum virum appellat, l. 1. C. de quæſt. Aut. Auguſtiſſimi Alexandri Imperatoris [illegible] conſiliarius, præfectus prætorio. His adde quæ de Vlpiano ſcripſi ad l. 4. C. de contr. ſtipul.
i l. 3. §. 3. ſup. de tutel.
k nec conſentiente l. 43. §. 3. ſup. de procurator.
l Curatorem pupillo petere tutor non poteſt.
m Tutor non videtur, qui non iure datus eſt.
n tutiùs tamen fecerint, ſi petierint, l. 29. §. 2. inf. de adminiſtr. tut. aut ſaltem admonere debent ipſos pupillos, vt petant ſibi curatores, cùm & tutores finita tutela id facere debeant, l. [illegible] 5. §. [illegible] inf. [illegible]
o Municipalis magiſtratus ipſe, hoc eſt, Duumuir rectè ab ipſo ordine tutor datur, vt hic. vide quæ ſcripſi ad l. 26. inf. ad municipalem.
p facit lex 19. ſup. tit. prox. vide Cuiac. 7. obſer. 27.
q ſub. [illegible] præſidis: vel vbi magiſtratus abſunt l. 19. ſuperio. prox.
r eam matrem impuberi filio tutorem non petentem eius ſucceſſione priuat, l. 2. §. 1. & 2. ſup. eod.
ſ & ita reiectos, l. 2. §. 23. inf. ad Tertyll.
t id eſt, quid ſi non omnes excuſati, vel non omnes reiecti?
u quia numerus, *Haloand.*
x ſententia legis potentior eſt quàm verba; vt hic ſententia legis excuſatur, qui in verba legis admiſit. l. non dubium 5. C. de legibus. l. nominis 6. §. verbum, inf. de verborum ſignif.
y Imò, et imputatur, l. 2. §. 39. inf. ad Tertullian.
z quod quando fiat. vide l. 9. inf. de ſuſpect.
a & erit eadem pœna, l. 6. in fin. inf. de verborum ſignif. b ſi impubes moriatur, l. 3. C. ad Tertull. c Imò eſt perempta. [illegible] C. ad Tertull. l. [illegible] 10. C. de legitim. heredibus. Quicquid matri debetur, velut ab ipſo pupillo, id mater in hac ſpecie amittit, ſed hic debebatur fideicommiſſum et ex bonis mariti: ideóque id non amittit, quia in bona mariti nihil deliquit.
d Imò, hoc caſu omnis ſucceſſio matri eſt deneganda, ſiue ab inteſtato, ſiue iure ſubſtitutionis, l. 6. C. ad Tertullian.
e Mari ignoſcitur quæ tutores liberorum ſuſpectos non poſtulauit. Nam ſuſpectum diſcernere virilis eſt animi, & delicta poteſt ignorare mulier, [illegible] iudicium non ſufficit ad eligendos liberis tutores.
f Vir ſeu maſculus magis diſcernit quæ ſint agenda, quàm fœmina: in [illegible] iudicium [illegible] exigitur quàm in fœminis.

Universidad Rey Juan Carlos

animi eſt a: & poteſt etiam delicta b ignorare mater: ſatiſque eſt, eam periſſe talem, qui inquiſitione per pręceptorem habita idoneus c apparuit: & ideo nec iudicium eius ſufficit ad eligendos tutores, ſed inquiſitio ſit, etiamſi maximè in bona propria liberis ſuis teſtamento tutores dederit.

a atqui plenum officium à matre deſideratur, l. 2. §. 42. inf. ad Tertull.
b Suſpectus tutor fit ex delicto.
c qui ſit, vide l. 2. § 37. T. ad Tert.

DE ADMINISTRATIONE d ET PERiculo e tutorum, & curatorum f qui geſſerint g vel non h: & de agentibus, vel conueniendis i, vno vel pluribus.

TIT. VII.

De tutore adminiſtrare cogendo. 1. De periculo tutoris ceſſantis. 2. De defenſione pupilli. 3. De adultis vel curatore conueniendis. 4. De debitoribus pupilli, vel adulti conueniendis.

1 *Vlpianus libro 35. ad Edictum.*

GERERE k atque adminiſtrare tutelam, extra ordinem tutor l cogi m ſolet n.

1 ¶ Ex quo ſcit o ſe tutorem datum, ſi ceſſet tutor, ſuo periculo ceſſat: id enim à Diuo Marco conſtitutum eſt, vt, qui ſcit ſe tutorem datum p, nec excuſationem, ſi quam habet, allegat intra tempora praeſtituta, ſuo q periculo ceſſet.

2 ¶ Sufficit tutoribus ad plenam defenſionem, ſiue ipſi iudicium ſuſcipiant, ſiue pupillus, ipſis r auctoribus: nec ſ cogendi ſunt tutores cauere, vt defenſores ſolent: licentia igitur erit, vtrùm malint ipſi ſuſcipere iudicium, an pupillum exhibere, vt ipſis auctoribus, iudicium ſuſcipiatur: ita tamen, vt pro his, qui fari t non poſſunt, vel abſint, ipſi tutores iudicium ſuſcipiant: pro his autem, qui ſupra ſeptimum annum ætatis ſunt, & præſto fuerint, auctoritatem præſtent.

3 ¶ In cauſis autem adultorum licentia erit agentibus, vel ipſum adultum præſentem in iudicium vocare, vt conſenſu curatoris conueniatur: vel contra curatorem agere, vt ipſe litem ſuſcipiat. In abſentibus autem adultis omnimodò contra curatorem agendum.

4 ¶ Non denegari autem neque tutoribus, neque curatoribus, etiam debitores pupillorum, vel adultorum, ex perſona ſua, proſpectu officij, in iudicium u vocare, vel eis hoc facientibus, ſuum accommodare conſenſum.

De actione iudicati.

2 *Idem* x *libro 9. ad Edictum.* y

SI tutor condemnauit z, ſiue ipſe condemnatus a eſt pupillo, & in a pupillum potius actio b iudicati datur: & maximè ſi non ſe liti obtulit, ſed cum non poſſet, vel propter abſentiam x pupilli, vel propter infantiam, auctor ei eſſe ad accipiendum iudicium: & hoc etiam Diuus pius reſcripſit: & exinde multis reſcriptis declaratum eſt, in pupillum dandam actionem iudicati ſemper, tutore condemnato: niſi abſtineatur c: tunc enim nec in tutorem, nec in pupillum, nec pignora tutoris capienda eſſe, ſæpe reſcriptum eſt.

1 ¶ Ampliùs Marcellus libro vicenſimo ij primo Digeſtorum ſcribit, & ſi ſucceſſit tutor, mox abſtinuit pupillus, fideiuſſoribus d quoque eius debere ſubueniri. ſed & ſi pupillus non abſtinuit, quemadmodum ipſi, ita & fideiuſſoribus eius ſubueniri, maximè ſi pro abſente pupillo, vel pro infante ſatisdedit.

De eo quod unus ex pluribus curatoribus geſſit. 1. De eo cui ex pluribus pater adminiſtrationem commiſit. 2. De tutoribus honorariis. 3. Quibus caſibus ab eo receditur, cui teſtator adminiſtrationem delegauit. 4. De curatoribus adiungendis tutori teſtamentario. 5. De curatoribus teſtamento datis. 6. Vt tutela per vnum adminiſtretur, etſi pater non deſtinauerit. 7. Si non ſit à teſtatore electus tutor, aut electus gerere nolit. 8. Si omnes velint omnes gerere. 9. Vel tutelam diuidere.

3 *Idem* x *libro 35. ad Edictum.*

SI plures curatores dati ſunt, Pomponius libro ſexageſimo octauo ad edictum ſcripſit, ratum haberi debere a etiam quod per vnum b geſtum eſt. Nam & in furioſi curatoribus c ne veditates furioſi impediantur, prætor vel eorum curationem decernet, ratumque habebit, quod per eum ſine dolo malo geſtum eſt.

1 ¶ Si parens, vel pater, qui in poteſtate habet, deſtinauerit teſtamento, quis tutorum tutelam gerat d, illum e debere gerere prætor putauit: meritoque parentis ſtatur voluntati, qui vtique rectè filio proſpexit: tantundem prætor facit & de his, quos parens deſtinauit teſtamento, ſi ipſe g autem confirmauit, vel ſi parens declarauit, quem velit tutelam adminiſtrare, ille f ſolus adminiſtret.

2 ¶ Ceteri igitur tutores non adminiſtrabunt, ſed erunt hi, quos vulgo honorarios g appellamus: nec quiſquam putet, ad hos periculum h nullum redundare: conſtat enim, hos quoque excuſſis i prius facultatibus eius k, qui geſſerit, conueniri oportere: dati ſunt enim, quaſi obſeruatores actus eius, & cuſtodes: imputabiturque eis quandoque, cur, ſi malè eum conuerſari videbant, ſuſpectum l eum l non fecerunt: aſſiduè igitur & rationem ab eo exigere eos oportet, & ſollicitè curare, qualiter conuerſetur: & ſi pecunia ſit, quæ deponi poſſit, curare, vt deponatur f ad prædiorum comparationem: blandiuntur enim ſibi, qui putant, honorarios m tutores omnino non teneri: tenentur enim ſecundum ea quæ ſuprà oſtendimus.

3 ¶ Quamuis autem ei potiſſimùm ſe tutelam commiſſurum prætor dicat, cui teſtator delegauit, attamen nonnunquam ab hoc recedet n: vtputa ſi pater, minùs penſo conſilio hoc fecit: fortè minor viginti quinque annis, vel eo tempore fecit, quo iſte tutor bonæ vitæ, vel frugi videbatur: deinde poſtea idem cœpit malè p conuerſari, ignorante teſtatore: vel ſi contemplatione facultatium eius, ei commiſſa eſt, quibus poſtea exutus eſt.

4 ¶ Nam etſi vnum pater dederit tutorem, nonnunquam ei adiunguntur curatores. Nam Imperator noſter cum patre reſcripſit, cùm duos quis liberos ſuos tutores dediſſet, vnum rerum Italicarum, alium rerum Africanarum, curatores eis adiungendos, nec patris ſecuti ſunt voluntatem q.

5 ¶ Quod in tutoribus ſcriptum eſt, & in curatoribus erit obſeruandum, quos pater teſtamento deſtinauit, à prætore confirmandos.

6 ¶ Apparet igitur prætori curæ fuiſſe, ne r tutela per plures adminiſtretur, quippe etſi pater non deſtinauerit, quis gerere debeat, attamen id agit, vt per vnum ſ adminiſtretur, (ſanè enim faciliùs t vnus tutor & actiones exercet, & excipit) ne permultos u tutela ſpargatur.

7 ¶ Si non erit à teſtatore electus tutor, aut gerere nollet, tum is gerat, cui maior x pars tutorum tutelam decreuerit: prætor igitur iubebit eos conuocari y: aut ſi non coibunt, aut coacti non decernent, cauſa cognita ipſe ſtatuet, quis tutelam gerat.

8 ¶ Planè ſi non conſentiant tutores prætori, ſed velint omnes gerere, quia fidem non habeant electo, nec patiuntur ſuccedanei eſſe alieni periculi: dicendum eſt, prætorem permittere eis z omnibus gerere.

9 ¶ Item ſi diuidi inter ſe tutelam velint tutores audiendi ſunt, vt diſtribuatur inter eos adminiſtratio.

4 *Idem libro 9. ad Edictum.*

VEl in partes a, vel in regiones: &, ſi ita fuerit diuiſa, vnuſquiſque exceptione ſummouebitur pro ea parte b, vel regione c, quam non adminiſtrat.

De pecuniæ depoſitione, 1. De eo qui genere cœpit. 2. Si abſtinuit. 3. De eo qui tutelam gerendam mandauit. 4. De debitore patris qui tutelam adminiſtrauit filij. 5. Si tutor pubertatem ſuſpectum non monuit, vt ſibi curatores peteret. 6. De eo tempore quo curationem finitam. 7. Si teſtator iuſſerit tutorem eſſe anticipatum. 8. Vel ex conſilio matris pupillorum tutelam gerere. 9. Vel aliquid non vendere. 10. De ſtatutis tutorem ſe tutorem eſſe.

5 *Idem libro 35. ad Edictum.*

ITa autem depoſitioni d pecuniarum locus eſt, ſi ea ſumma corradi, id eſt, colligi e poſſit, vt comparari ager poſſit: ſi enim tam exiguam eſſe tutelam facilè probatur, vt ex nummo refecto prædium puero comparari non poſſit, depoſitio ceſſat.

¶ Quæ ergo tutelæ quantitas depoſitionem inducat, videamus: & e cùm f cauſa depoſitionis exprimatur, vt prædia pupilli comparentur, manifeſtum eſt, vt ad minimas ſummas non videatur pertinere: quibus modus præfiniri generaliter non poteſt, cùm faciliùs cauſa cognita, per ſingulos poſſit examinari. Nec tamen auferenda facultas eſt, etiam minores ſummas interdum deponi poſtulare, ſi ſuſpecti tutores eſſe videantur. 1 ¶ Geſſiſſe autem videtur

d Adminiſtratio eſt ſollicitudo, cura, geſtio, defenſio non autem dominium eſſe, multo minùs perdere poſſe.
e 5. C. 38.
f 37. Eclog. 7. & de pecunia pupilli fœneranda, vel deponenda, 5. C. 37.
g facit 5. Cod. 44. 45. 47. 48. 57.
h 5. C. 55.
i facit 5. C. 39. 40. 52. 54.
k 12. Vlp. 25.
l ſub. qui nondum adminiſtrare cœpit.
m imò non cogitur, l. ſi. tutor, 17. inf. de autho. tut. Cogitur ſi vel nunquam geſſit: vel geſſit quidem, ſed eius ceſſatio pupillo nocitura eſt, l. vlt. C. eodem. Quod ſi ceſſare eſt non nociturum, non cogitur: ſi dubitatur, non cogitur quoque, ſed curator creatur.
n à iudice, iudicis officio, captis pignoribus & multa indicta, l. 6. in fin. C. de teſtament. tut. l. vnica. ſup. ſi quis ius dicenti, l. 1. §. 1. Eadem exemo inſpic. nec tamen neceſſarius eſt libellus, nec alius ordo, cùm quouis loco & tempore poſſit hoc expediri l. 1. § 3. ſup. de tutel. l. 2. ſup. de ſ. vlt.
o l. 5. in fin. C. eod. ſcit autem, qui certò ſcit ſe datum eſſe.
p teſtamento vel à iudice: dum tamen verè ſit datus, l. 3. ſup. de teſtament. tut.
q tenetur enim actione tutelæ pro neglectis, l. cum iure 55. §. item 3. eod.
r vide l. 3. C. qui legitimam perſonam.
ſ imò, cogendi ſunt ſatisdare de rato l. vnica 23. inf. eod. Non cogitur tutor ſatisdare, quoties dubium eſt tutor ſit, necne.
t l. 18. § 3. C. eod. adde l. 55. §. penult. T. de aedil. u vide quæ notaui ad l. 54. inf. de re iudicata.
x l. 22. l. 46. in fine, inf. eodem, l. 18. l. 21. C. eod. l. 4. inf. de excep. rei iudic. l. 55. §. 4. inf. de fur. l. 2. C. adhib. tut.
y id eſt, obtinuit. z Iudicati actio non datur contra tutorem, niſi ſe liti obtulit, ſed contra pupillum: niſi pupillus ſe abſtineat hereditate eius, cuius cauſa condemnatus eſt.
a vide l. 1. inf. quando ex facto tutor.
b imò in tutorem danda eſt: exemplo procuratoris, qui etiam finito officio conuenitur, l. procurator qui pro euictione 67. inf. de procurat. An hic differentiam conſtituemus inter tutorem & procuratorem, cum Accurſio; vt hic etiam finito officio conueniri poſſit, tutor non poſſit? An cum Iacobo Rauennate & Richardo dicemus eandem eſſe rationem procuratoris & tutoris: ſed in d. l. procurator, procuratorem finito officio ideo conueniri, quod finem mandati exceſſit?
c ſub. abſtineat, Haloander, l. vlt. in fin. ſup. ſi quis cautionibus.
d l. 89. inf. de adquirend. heredit. tunc enim nihil creditoribus deperit: vt qui ſtatim habeant actionem aduerſus eos qui hereditatem adierint.

a Imò, ratum non eſt habendum, quod per vnum geſtum fuerit, l. ſi ſolus 1. §. penult. inf. de curat. furio. ſ. Quod per vnum, illo contradicente, geſtum eſt, ratum haberi non debet, ſecus ſi conſentiente.
b l. 24. §. 1. T. eod. l. 7. in fi. inf. de curat. fur. l. 5. C. de auth. praeſt.
c vide l. ſi ſolus 3. ſup. de procurat. l. vlt. C. de curat. fur.
d Tutoribus ceſſantibus ſolet iudicis officio ſua adminiſtratio tutelæ, l. 19. §. 1. T. de ſtatuliberis.
e §. 1. inſt. quib. ſ. adm. tut. l. 4. §. 1. de ſtatuliberis.
f l. 3. §. 4. inf. de ſuſpectis tutor.
g l. 60. §. 2. ſup. de ritu nupt. l. 26. §. 1. ſup. de teſtament. l. 14. §. 1. inf. de ſolutionib.
h l. 60. §. 2. ſup. de ritu nupt. l. 4. §. 1. T. non pupill. ſolum. l. 1. C. ſi tutor vel curator non geſſ.
i l. 39. §. 11. T. eod. l. 8. C. arbit. tut.
k & eius fideiuſſorum.
l l. 4. T. eod.
m de honorariis tutoribus dixi, l. 26. §. 1. ſup. de teſt. tut.
n Voluntatem teſtatoris in tutelis non ſemper ſequitur iudex c. §. 9. inf. eod.
o minor 25. annis potuit filio tutorem teſtamento dare.
p vt in ſpecie l. 4. in fin. ſup. de teſtament. tut. l. 10. ſup. de confirm. tut.
q vt in l. 5. §. 8. eod.
r vide l. 24. in fin. inf. eod. l. 5. inf. de confirm.
ſ vide l. 24. in fi. inf. eod.
t Vnus tutor facilius actiones exercet & excipit, quàm ſi per plures tutela ſpargatur.
u Multitudo noxia.
x l. 19. ſup. de teſtament. tut. §. 1. vnſ. quod ſi non ſuerit iuſſerit. de ſurdis.
y Nouel. 118. c. 5.
z Nouel. 118. hab. 5.
a vtrum: ſed vel diuiſa: diuiſa vel dimidia.
b l. 46. §. 6. l. 47. §. 2. l. 51. l. 55. inf. eod. l. 2. C. ſi plures vna ſententia. de pecul. tut. l. 2. C. de dicid. tut.
c l. 51. inf. eod.
d de eod. l. 5. C. in fin. ſubiect.
e Dictum reſtringitur ex cauſa: vnde Cauſa efficit ſtrictam interpretationem. l. cum pater 77. §. dulciſſimis 20 T. de leg. 2.
f Dictum determinatur ſecundum ſuam cauſam, Bart.

Universidad Rey Juan Carlos

videtur tutor, qui quid omnino pupillare attigit a, etiam ſi modicum b. ceſſantesque partes eorum qui ſolent ceſſantes cogere adminiſtrare.

2 ¶ Quòd ſi, poſteaquam geſſit, tunc ſe geſtu abſtinuit, etiam ſuſpecti poſtulatio ſuccedit.

3 ¶ Quòd ſi quis tutelam mandauerit gerendam, geſtáque fuerit ab eo, cui mandatum eſt c, locus erit tutelæ actioni. * videtur d enim geſſiſſe, qui per alium geſſit. quòd ſi non acceſſit is, cui mandatum eſt, vtili actione conuenitur.

4 ¶ Debitor patris, qui tutelam adminiſtrauit filij, tutelæ iudicio tenebitur etiam ob id, quod patri debuit e.

5 ¶ Si tutor pupillum ſuum puberem factum non f admonuerit, vt ſibi curatores peteret: (facere enim conſtitutionibus hoc facere iubetur, qui tutelam adminiſtrauit) an tutelæ iudicio tenetur? Et magis puto, ſufficere tutelæ iudicium, quaſi connexum g ſit hoc tutelæ officio, quamuis poſt pubertatem admittatur.

6 ¶ Poſt completum viceſimum quintum annum ætatis, ſi nondum rationes redditæ ſunt, nec ad cauſam inſtrumenta h pertinentia fidei, ac verecundiæ curatorum commiſit, vt conſilio ſuo cœptam i litem perficiant. ſi igitur ceſſent in his, quæ conſtituta ſunt, facienda: magis puto ſufficere negotiorum geſtorum iudicium, etiam ſi actum eſt: ſi tamen huius rei ratio reddita non eſt.

7 ¶ Iulianus libro viceſimoprimo Digeſtorum huiuſmodi ſpeciem proponit. Quidam decedens filiis ſuis dederat tutores, & adiecerat: eos" que "ant cogitiſſe k eſſe volo. Et ait Iulianus, tutores, niſi l bonam m fidem n in adminiſtratione præſtiterint, damnari debere, quamuis teſtamento comprehenſum ſit, vt o neque p eſſent: nec eo nomine q ex cauſa fideicommiſſi quicquam conſequi debebunt, vt ait Iulianus: & eſt vera iſta ſententia. * nemo enim ius publicum remittere poteſt huiuſmodi cautionibus, nec mutare formam antiquitus conſtitutam r: damnum ſ verò quodcunque ex tutela quis ſenſerit, & legari, & per fideicommiſſum ei relinqui t poteſt u.

8. ¶ Papinianus libro quinto Reſponſorum ita ſcribit: Pater tutelam filiorum conſilio x matris geri mandauit, & eo nomine tutores liberauit y. non idcirco minus officium tutorum integrum erit. Sed viris bonis conueniet ſalubre conſilium matris admittere, tametſi neque liberatio tutoris, neque voluntas patris, aut interceſſio matris, tutoris officium infringat.

9. ¶ Vſque adeo autem licet z tutoribus patris præceptum negligere a, vt ſi pater cauerit, ne quid res ſua diſtraheretur, vel ne mancipia diſtraherentur, § vel, § ne veſtis," vel " ne domus § vel § ne alia res periculo ſubiecta: liceat eis contemnere hanc patris voluntatem.

10 ¶ Ex quo c innotuit d tutori, ſe tutorem eſſe, ſcire debet periculum tutelæ ad eum pertinere. Innoteſcere autem qualiter qualiter ſufficit: non vtique teſtatò eum conueniri. Nam etſi citra teſtationem, ſcilicet vndecunque, cognouit: nulla dubitatio eſt, quin debeat periculum ad ipſum reſpicere.

6. *Idem* § libro 36. ad Edictum. §

HOc autem, quod cognouit e tutor, pupillus probare debebit f.

De inuentario faciendo. 1. De diſtractione rerum quæ tempore pereunt. 2. De prædiis comparatis non idoneis. 3. De vſuris.

7. *Idem* libro 35. ad Edictum.

TVtor g qui repertorium h non fecit, quod vulgò *inuentarium* i appellatur, dolo k feciſſe videtur, niſi fortè aliqua neceſſaria a, & iuſtiſſima cauſa b allegari poſſit, cur id factum non ſit. Si quis igitur dolo c inuentarium non fecerit, in ea conditione eſt, vt teneatur d in id, quod pupilli intereſt, quod ex iureiurando in litem æſtimatur.

¶ Nihil e itaque gerere, ante f inuentarium factum, eum oportet, niſi id, quod dilationem g nec modicam exſpectare poſſit.

1 ¶ Si tutor ceſſauerit in diſtractione earum rerum, quæ tempore depereunt h: ſuum periculum facit. debuit enim confeſtim i officio ſuo fungi.

¶ Quid ſi contutores expectabat, vel differentes, vel etiam volentes ſe excuſare: an ei ignoſcitur? Et non facilè ignoſcetur. debuit enim partibus ſuis fungi k non l quidem præcipiti feſtinatione m, ſed nec moratoria cunctatione.

2 ¶ Competet aduerſus tutores tutelæ actio, ſi n malè contraxerint o: hoc eſt, ſi prædia comparauerint non idonea, per ſordes, aut gratiam.

¶ Quid ergo, ſi neque ſordidè, neque gratioſè, ſed non bonam conditionem elegerint? rectè quis dixerit, ſolam latam p negligentiam eos præſtare in hac parte debere.

3 ¶ Si poſt q depoſitionem pecuniæ, comparare prædia tutores neglexerint: incipient in *vſuras* conueniri r. quamquam enim à prætore cogi eos oporteat ad comparandum, tamen ſi ceſſent, etiam vſuris plectendi ſunt tarditatis ſ gratia, niſi ſi per eos factum non eſt, quominus compararent.

4 ¶ Pecuniæ, quam in vſus ſuos conuerterunt tutores, legitimas u vſuras x præſtant: ſed hoc ita demum, ſi euidenter doceantur pecuniam in vſus ſuos conuertiſſe. Cæterùm non vtique, qui non fœnerauit, vel non depoſuit y, in ſuos vſus vertit, & ita Diuus Seuerus decreuit: doceri igitur debet, in vſus ſuos pecuniam vertiſſe.

5 ¶ Vertiſſe in ſuos vſus § non § accipimus eum, qui debitor patris pupilli fuit, deinde ipſe ſibi z non ſoluit. hic enim eas vſuras præſtabit, quas patri promiſerat.

6 ¶ Si tutor pecuniam pupillarem ſuo a nomine fœnerauit: ita demum cogetur vſuras, quas percepit, præſtare b, ſi ſuſcipiat pupillus cæterorum nominum periculum.

7 ¶ Si deponi c oportet pecunias ad prædiorum comparationem, ſi quidem factum eſt, vſuræ non current. Sin verò factum non eſt, ſi quidem nec præceptum eſt, vt deponantur, pupillares præſtabuntur. ſi præceptum eſt, & neglectum, de modo vſurarum videndum eſt: & ſolent prætores comminari, vt, ſi non fiat depoſitio, vel quando tardius fiat, legitimæ d vſuræ præſtentur. ſi igitur comminatio interceſſit, iudex, qui quandoque cognoſcet, decretum prætoris ſequetur.

8 ¶ Idem ſolent facere prætores etiam circa eos tutores qui negant habere ad alendos pupillos, penes ſe aliquid: vt quidquid conſtiterit penes eos eſſe, eius grauiſſima e vſura pendatur: & hoc periculum oportere iudicem palàm eſt, cum f & alia pœnæ adiectione.

9 ¶ Reſiduarum autem ſummarum pupillares vſuras pendi oportet.

10 ¶ Quæ autem ſunt pupillares g vſuræ, videndum eſt. Et apparet, hanc eſſe formam vſurarum, vt eius quidem pecuniæ, quam quis in vſus ſuos conuertit, legitimam h vſuram præſtet. Sed & ſi negauit *apud ſe eſſe pecuniam*, & prætor pronuntiauit contra eum, legitimas ſoluere debebit: vel ſi moram depoſitioni fecit, & prætor irrogauit ei legitimas.

¶ Sed & ſi, dum negat aliquam quantitatem penes ſe eſſe, pupillis ad onera ſua expedienda impoſuit neceſſitatem, mutuam pecuniam legitimis vſuris accipiendi: tenebitur in legitimis. Item ſi à debitoribus legitimas exegit.

¶ Ex cæteris cauſis ſecundùm morem i prouinciæ præſtabit vſuras, aut quincunces k, aut trientes, aut ſi quæ aliæ leuiores in prouincia frequentantur.

11 ¶ Vſuræ à tutoribus non ſtatim l exiguntur, ſed interiecto tempore, ad exigendum, & ad collocandum duum menſium m, idque in iudicio tutelæ

Universidad Rey Juan Carlos

læ ſeruari ſolet quod a ſpatium ſeu laxamentum temporis tribui non oportet his, qui nummos impuberum vel adoleſcentium in ſuos vſus conuerterunt.

12 ¶ Si vſuras exactas à tutor vel curator vſibus ſuis retinuerint, earum vſuras agnoſcere eos oportet: ſanè enim parum refert, vtrum ſortem pupillarem, an vſuras,in vſus ſuos conuerterint.

13 ¶ Pecuniæ, quæ in arca fuit, etiam heredes curatoris tandiu vſuras præſtabunt, quandiu non interpellauerint, vt loco defuncti curator conſtituatur.

14 ¶ Si tutor pro contutore condemnetur c, an etiam in d vſuras condemnandus ſit, quæritur? & placet. (vt multis reſcriptis continetur, & Papinianus libro duodecimo Quæſtionum ait) etiam in vſuras eum condemnandum, ſi ſuſpectum facere ſuperſedit. & quidem eas demum vſuras cogendum præſtare, quas etiam ſuæ adminiſtrationis cogitur.

15 ¶ Sciendum eſt, tutorem, & poſt officium finitum vſuras debere in e diem f, quo tutelam reſtituit.

De pecunia credita.

8. *Idem* [a] libro 35. ad Edictum. [a]

SI tutelæ agat is g cuius tutela adminiſtrata eſt, dicendum eſt, nonnunquam diem creditæ h pecuniæ expectandum, ſi forte tutor pecunias crediderit, pupilli nomine, quarum exigendarum dies nondum venit. ſanè, quod ad pecunias attinet, ita i demum verum eſt,ſi potuit i,& debuit k credere. cæterum ſi non debet credere, non expectabitur.

De ſtipulatione concipienda. 1. De fideiuſſore. 7. De mutuo. 8. De augmento bonorum.

9. *Idem* [a] libro 36. ad Edictum. [a]

QVotiens tutor pecuniam pupillarem fœnori dat, ſtipulatio hoc ordine facienda eſt. l ſtipulari enim debet aut pupillus, aut ſeruus pupilli. Quod ſi neque pupillus eius ætatis erit, vt ſtipulari poſſit, neque ſeruum habebit: tunc ipſe tutor, quive m in eius poteſtate erit, quo caſu Iulianus ſæpiſſime ſcripſit, vtilem actionem pupillo dandam: ſed & ſi abſens ſit pupillus,oportere tutorem ſuo nomine ſtipulari, nequaquam ambigendum eſt.

1 ¶ Si paterfamilias eum, pro quo fideiuſſit, tutorem dederit filio ſuo, officio tutoris conuenit, vt, cùm dies pecuniæ præterierit, creditori debitum o ſoluat, & ideo, ceſſante eo, ſi pupillus ſuæ p tutelæ factus ſoluerit ex cauſa fideiuſſoria, non ſolùm mandati, ſed etiam tutelæ agere poterit; hoc enim ei imputatur, cur pro ſe non ſoluerit p. quod ſi in diem debitor fuit iſte tutor, quibuſdam videtur, non venire in tutelæ iudicium, ſi modò is dies poſt tutelam finitam ſuperuenit. quòd ſi dies adhuc durante tutela venit, putant, comminodo deuolui in tutelæ iudicium. Ego, & hoc, ſuperius ita verum puto, ſi facultatibus labi tutor cœpit. cæterum, ſi idoneus tutor fuit, nihil venire in tutelæ iudicio. Nec quiſquam putet, nullum effectum hoc habere: namque ſi quis dixerit, in tutelæ iudicium deuolui q, & r priuilegio locus eſt, & fideiuſſores tenebuntur, ſi rem ſaluam fore cautum eſt.

2 ¶ Item ſi ſ temporali t actione fuit obligatus tutor, dicendum eſt, locum eſſe tutelæ iudicio, vt perpetua actio ſit.

3 ¶ Et generaliter, quod aduerſus alium præſtare debuit pupillo ſuo, id aduerſus ſe quoque præſtare debet, fortaſſis & plus u aduerſus alios enim experiri ſine x actione non y potuit, aduerſus ſe potuit z.

4 ¶ Sed ſi ſub vſuris grauioribus patri pupilli pecuniam debuit, quàm ſint pupillares, videndum eſt, an ei aliquid imputetur a. & ſi quidem ſoluit, nihil eſt, quod ei imputetur b: potuit enim ſoluere, nec onerare ſe vſuris: ſi verò non ſoluit, vſuras cogendus eſt agnoſcere, quas à ſe exigere debuit.

5 ¶ Sicut c autem ſoluere d tutor, quod debet, ita & exigere e quod ſibi debetur f, poteſt: ſi creditor fuit patris pupilli. Nam & ſibi g ſoluere poteſt, ſi modò ſuit pecunia, vnde ſoluat h: & ſi vſuræ fuerant grauiores, quæ ei debebantur, releuabitur eis pupillus: quia tutor ſe potuit liberare: ſicut aliis quoque ſoluere & potuit,& debuit.

6 ¶ Nec vtique neceſſe habet, ſi conueniatur, per iudicem ſoluere, ideircóque ſi mali cauſa pupillaris eſt, denuntiare i ſibi verum debet. Denique Imperatores Antoninus cum patre, etiam honoraria a eos imputare pupillo, prohibuit, ſi ſupervacaneum b litem inſtituiſſent, cùm conueniretur à vero creditore. Nec enim prohibentur tutores bonam fidem agnoſcere.

7 ¶ Non tantùm autem ſibi ſoluere tutor, verùm etiam ſibi creditam pecuniam ſcribere c poteſt d, vt Marcellus libro octauo Digeſtorum, ſcripſit, ſeque mutua pecunia poterit obligare, ſibi mutuam proſcribendo d.

8 ¶ Conſtat eum, qui ad augmentum e datur, (vt puta ad bona materna, quæ poſtea acceſſerunt, vel ad quod aliud augmentum) adminiſtrare bona priſtina non ſolere. Si autem ſuſpectum f facere priorem tutorem ſuperſedit, vel ſatis ab eo exigere, plectetur.

9 ¶ Per contrarium autem, qui datus eſt ſimpliciter tutor pupillo vel curator, ſi quid poſtea g augmenti acceſſerit, periculo tenetur: quamuis ſoleat h ad augmentum dari curator, quia res non facit, vt ipſa augmenta non pertineant ad curam priorum ad quos omnis vtilitas pupillorum debet pertinere. Siue igitur datus eſt, communicatur periculum cum prioribus, ſiue datus non eſt, tenetur adminiſtrationis neceſſitate is qui antea erat datus.

De defenſione pupilli.

10. *Idem* [†] libro 49. ad Edictum. [†]

GEneraliter quotieſcunque non ſit nomine pupilli, quod quiuis paterfamilias idoneus facit i, non videtur defendi. ſiue igitur ſolutionem, ſiue iudicium, ſiue ſtipulationem detrectat, defendi non videtur.

De penulis.

11. *Idem* [‖] libro 53. ad Edictum. [‖]

CIrca pupillum, cuius tutor ſeruus erat penuarius, Diuus Pius reſcripſit, in rebus quas ex pecunia pupilli ſeruus comparauerit, dominium non poſſe vel prerogatiuam deductionis k.

¶ Quod & in curatore obſeruandum eſt.

De pluribus tutoribus. 1. De rebus pupilli alienatis. 2. De ſumptibus. 4. De pecunia otioſa.

12. *Paulus* [a] libro 38. ad Edictum. [a]

CVm plures tutelam gerunt, nulli eorum in contutorem l actio pupilli nomine datur.

1 ¶ Quæ m bona fide à tutore geſta ſunt, rata n habentur etiam ex reſcriptis Traiani, & Hadriani: & ideo pupillus rem à tutore legitimè diſtractam, vindicare non poteſt. Nam & inutile eſt pupillis, ſi adminiſtratio eorum non ſeruatur, nemine ſcilicet emente o: nec intereſt, tutor ſoluendo fuerit, necne: cùm, ſi bona fide [a] res [a] geſta ſit, ſeruanda ſit. ſi mala fide, alienatio non valet.

2 ¶ Nimium eſt, licere tutori reſpectu exiſtimationis pupilli, erogare ex bonis eius, quod ex ſuis p non honeſtiſſimè fuiſſet erogaturus.

3 ¶ Cùm tutor non q rebus dumtaxat r, ſed etiam moribus pupilli præponatur, in primis mercedes ſ præceptoribus, non quas minimas poterit, ſed pro facultate patrimonij, pro dignitate t natalium conſtituet: alimenta u ſeruis, libertiſque, nonnunquam etiam exteris, ſi hoc pupillo expediet, præſtabit. Solemnia x munera y parentibus, cognatiſque mittet. Sed non dabit dotem z ſorori alio a patre natæ, etiamſi aliter ea nubere non potuit. Nam etſi honeſtè, ex liberalitate tamen fit, quæ ſeruanda arbitrio pupilli eſt.

4 ¶ Si tutor pecuniam pupillarem credere non b potuit, quòd non erat, cui crederet, pupillo vacabit c.

De modo ſeruorum, qui circa pupillum futuri ſunt. 1. De pecunia otioſa. 2. De ſumptibus & ſtudiorum.

13. *Gaius* libro 12. ad Edictum Prouinciale.

TVtor ſecundum dignitatem a facultateſque pupilli modum ſeruorum æſtimare debet, qui circa eum futuri ſunt.

a Hæc Græci ſic expreſſerunt, γάμω δὲ ἐν ἄγει ἐκ μιχροναχίαν.
b Vſurarum pupillarium à tutoribus exactarum, ipſi tutores vſuras debent, ſi eas in ſuos vſus verterint, l. 58. §. 1. eod.
c l. 2. C. de vſuris pupillaribus.
d dici ad l. 2. C. d. de vſur. pupillaribus.
e v. l. 7. in fin. ſup. eod.
f l. 46. §. 3. inf. eo.
g Tutelæ agit is cuius tutela adminiſtrata eſt.
h Idem poteſt dici de locationibus factis à tutore.
i non potuit, ſi non fuit ei cui crederet, l. 21. in fin. inf. eod.
k Debuit, ſi id præceptum eſt à teſtatore, l. 7. §. 7. ſ. eod.
l vt ſi infans fuerit, l. 1. ſ. de verb. oblig.
m per ſeruum tutoris ita quæritur vtilis pupillo actio, ſicuti per ipſum tutorem. Bart.
n facit l. 5. §. 4. ſup. eod.
o id eſt, finita tutela. Inſt. de pupill. ſubſt. in princ. in verbo: prius moriatur, quàm in ſuam tutelam venerit. ſuæ tutelæ ſit pupillus pubertate.
p §. 2. & eod. l. 28. ſup. de negot.
q Debitum ex alia cauſa in actionem tutelæ deuoluitur, ſi tutor debuit, & potuit ſoluere, & pupilli intereſt, et id in actionem illam deuoluatur. Bart.
r Priuilegium habent debita in tutelæ iudicium deuoluta.
ſ Tutor idemque debitor temporalis tenetur à ſe exigere.
t Idem dicendum ſi obligatus actione perpetua, Accurs. hic.
u Tutor in ſeipſum plus præſtare debet pupilli nomine, quàm aduerſus alios.
x ſine actione nemo experitur, l. 32. §. 4. in fin. ſup. de hereditate petitione.
y vt quia naturale erat debitum, quod exigere non poterat, vel quia inefficax erat actio. z igitur à ſeipſo debitum naturale exigere cogetur tutor: cogetur ſi id debitum cœpit ante tutelam. Bartolus. An & à pupillo exiget debitum naturale? non exiget. Oppon. Bart. a ſub. ſi ſoluat vel ſoluere omittat. b ideo à tempore ſolutionis non currunt vſuræ. c Argumentum à iure ſoluendi ad ius exigendi. d l. 5. §. 4. ... l. 23. C. eo. l. 78. §. 2. ſ. de legat. 2. e Tutor à ſeipſo exigere quod ipſe debeat cogitur. l. 23. C. de adminiſtr. tutor. f ſubaudi, à pupillo. g l. 15. C. de negotiis: v. l. 78. §. 1. ſ. de contrah. empt. l. 3. C. qui potiores. h l. 3. §. 5. ſ. de contrar. tut. i legis denuntiare verum debet: hoc ſenſu, Tutor in iure interrogatus, id quod rei continent veritas reſpondere cogitur, licèt id noceat pupillo: Præſente denique pupillo veritatem debet. vnde notant Confeſſioni tutoris ſtari in ſite pupilli. adde l. certum C. ſi ſed ... ſ. de confeſſ. l. vnic. C. de confeſſ.

a Tutor honoraria aduocatorum, & alias expenſas in lite ſuperuacuas factas, in litem pupillari, imputare ſibi debet.
b Vel alterius ſcuti. C. eod. adde l. 58. §. 2. inf. de legat. 3.
c Vt ex caſa duplicem rationem ſuſtineat, mutuantis ſcilicet, & eius cui mutuum datur. Azo.
d Tutor potest ſeipſum debitorem pupillo aſcribere, & à pupillo mutuum accipere, vt ea ratione duplicem perſonam ſuſtineat, mutuantis ac mutuum accipientis: & ipſe ſua ſolus auctoritatem interponat.
e Tutor datus patrimonio ſuperuenienti, non tenetur de anteriori: ſed prior tenetur de augmento ſuperueniente. Azo.
f l. 19. inf. eod. l. 3. inf. de ſuſpect.
g l. vlt. §. 7. C. de curat. furioſ.
h v. l. eſt. ſup. eod. in quibus cauſis tutor dat.
i Quod quiſ ſit, v. l. 3. ſ. inſ. eod. l. 1. ſ. ad caſum & neutralibus.
k Nec inter alios datur actio pupilli. l. 21. inſ. eod. ſup. de ſol.
l v. l. 32. in fi. inſ. eod. l. vlt. C. ſi ſu. pupill.
m ſ. Nouum 72. §. 26.
n l. 12. ſi ſu. ſi co. inſ. ſuſp. tut. ſ. 37. in l. 7. eo. l. 1. ſ. Nouel. 13. §. 19.
o emere non licet contrahere, l. 24. §. 1. ſup. de minoribus, aliud tamen ... ſpecialiter ... l. 17. §. 2. ſup. ſi ſeruit.
p Culpa eſt, cum quis aliter erogat, ſe aliena ... ſuis ...
q ... conſtituit ... pupilli præponatur. quidam tamen hic diſtinctionem hac propoſitam. Poſſis
nis ſententia, ad quæſtionem de rebus pupilli alienandis hic propoſitam. Poſſis tamen vulgatam lectionem hoc modo defendere: Tutor cum non rebus duntaxat ... ſed & moribus pupilli præponatur: mercedes præceptoribus eius conſtituere poterit, non quas poterit minimas, ſed pro facultate patrimonij pupilli, natalium que eius dignitate. Poterit ergo & ſolemnia munera parentibus cognatiſque pupilli mittere, & ſorori eius conſanguineæ dotem dare. Hæc enim amicitias ... tes & gratitudinem ipſius pupilli pertinent. r Quid ita? An non legimus ... rerum rebus non dari, l. 34. ſ. de teſtamentaria. ſ facit l. 1. §. 6. ſ. ... x ſolemnia munera ... Minerualia Feſto. t l. 13. ſ. eod. u l. 1. §. 8. ... ut non veluti ... hæc quænam cenſentur. Ne dicas nuptialia, quippe nuptialia munera ... ſolemnia ... ceſſaria mittere prohibetur, l. 13. in fin. ſ. eod. Quid igitur, quæ illa munera ſolemnia? ... Varroni Feſto, Seruio interpretantur, quæ ex more corporeo cognati ... natali eodemque die miſſitabant. chara cognatio ... munera ... ſacerdotibus in libro de Maledicta. adde Martialem 9. Epigram. 54. 55. 56. ... habent Romani Saturnalibus. 1. Macrob. 7. Martial. 4. 7. 10. adde ... pupillo.
y d. l. 2. §. 9. l. 13. in fin. inf. eod. z An alimentario videtur, l. 4. ... pupillo, v. l. 19. a Hinc collige, fratrem non cogi dotare ſororem ex alio patre natam, ſup. de ritu.
b Excuſabitur, l. 7. §. 7. l. 8. in ſ. ſ. eod.
c Sterilis erit: eius nomine nullas vſuras pupillus exiget.
d l. 12. in fin. ſup. eod. adde l. 12. §. 1. ſup. de reiginta.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Non *a* eſt audiendus tutor, cùm dicat, ideo ceſſaſſe pupillarem pecuniam, quòd idonea nomina non inueniret, *b* ſi arguatur *c* eo tempore ſuam pecuniam bene collocaſſe.

2 ¶ In ſoluendis *d* legatis *e*, & fideicommiſſis attendere debet tutor, ne cui non debitum ſoluat. Nec nuptiale munus matri *f* pupilli vel ſorori mittere *g*.

¶ Aliud eſt, ſi matri fortè, aut ſorori pupilli tutor ea, quæ ad victum *h* neceſſaria ſunt, præſtiterit, cùm ea ſemetipſa ſuſtinere non poſſit. nam ratum id haben-dum eſt. Nec enim eadem cauſa eſt eius, quod in eam rem impenditur, & quod muneris *i*, legatorumve nomine erogatur.

De facto contutoris.

14. *Paulus* libro 8. Breuium.

Etiam contutoris *k* factum imputatur collegæ *l*, ſi potuit & debuit ſuſpectum facere: interdum, & ſi debuit ſatis petere, nam, ſi idoneus ſubito lapſus eſt, nihil collegæ imputari poteſt.

De negligentia tutoris.

15. *Idem* libro 2. Sententiarum.

Si tutor conſtitutus, quos inuenerit debitores, non conuenerit, ac per hoc minus idonei efficiantur, vel, intra *m* ſex primos menſes, pupillares pecunias non collocauerit *n*, ipſe in debitam pecuniam, & in vſuras eius pecuniæ, quam non fœnerauit, conuenitur *o*.

De nominibus.

16. *Idem* libro 6. ad Sabinum.

Cum quæritur iudicio tutelæ, quæ nomina *p* à tutore facta agnoſcere pupillus debeat, Marcellus putabat: ſi tutor *q* pecuniam pupilli mutuam dediſſet, & ſuo *r* nomine ſtipulatus eſſet, poſſe dici nomina integra pupillo ſalua eſſe, deperdita & male contracta ad *s* tutorem pertinere. ſed *t* eſſe ſe putare poſſe *u* tutorem eam conditionem adoleſcenti deferre, vt id, quod geſſiſſet tutor in contrahendis nominibus, aut in *x* totum agnoſceret, aut à toto recederet: ita vt perinde eſſet, ac ſi tutor ſibi negotium geſſiſſet. Idem eſt, cùm pupilli nomine crediderit.

Ex quo tempore tutor tenetur.

17. *Pomponius* libro 17. ad Sabinum.

Qui iuſſus eſt ab eo, qui ius iubendi habet, tutelam gerere, ſi ceſſauerit *x*, ex *y* quo iuſſus eſt, indemnem pupillum præſtare debebit, non ex quo tutor eſſe cœpit.

De auctoritate tutoris. 1. Si alter ex tutoribus conuentus.

18. *Iulianus* libro 21. Digeſtorum.

Qui tutor negotia pupilli geſſit, quamuis in nulla re auctor pupillo fuerit, quia tutelæ iudicio teneatur, dubitari non oportet: quid *z* enim prohibet, ita patrimonium pupilli compoſitum eſſe, vt nihil gerere neceſſe ſit, in quo tutoris auctoritas interponi debeat?

1 ¶ Ex duobus tutoribus ſi cum altero actum fuerit, alter *a* non liberabitur.

De contutoribus.

19. *Vlpianus* libro 1. Reſponſorum.

Actus ſui rationem contutori *b* reddere non eſſe compellendum, ſed, niſi cum eo adminiſtrationem communicet *c* aut ſi non *d* ex fide curam gerat, ſuſpectum *e* poſtulari poſſe.

De recuſatione non recepta.

20. *Idem* libro 5. de Officio proconſulis.

Tutor, vel curator, cuius *f* iniuſta appellatio pronunciata erat, cuiuſve excuſatio recepta non ſit, ex *z* quo accedere ad adminiſtrationem debuit, erit obligatus.

De patre tutoris.

21. *Marcellus* libro ſingulari Reſponſorum.

Lucius Titius Gaium Seium filiumfamilias *f*, teſtamento filio ſuo tutorem dedit. Gaius Seius ſciente, & conſentiente patre, tutelam adminiſtrauit: quæro an defuncto Gaio Seio, actio tutelæ aduerſus patrem eius, & in quantum competat? Marcellus reſpondit: ſecundùm ea, quæ propoſita eſſent, actione *g* de peculio, & de in rem verſo *a* patrem teneri, nec multum videri in hoc caſu *b* facere patris ſcientiam & conſenſum ad obligandum eum in ſolidum: niſi fortè, contutore vel alio quo volente eum facere ſuſpectum, interceſſit, & quaſi in ſe periculum recepit.

De nouatione, petitione, & donatione.

22. *Paulus* libro 3. ad Edictum.

Tutor ad vtilitatem *c* pupilli & *d* nouare *e*, & rem in iudicium *f* deducere *g* poteſt: donationes à tutore ab eo factæ pupillo non nocent.

Cautio de rato.

23. *Vlpianus* libro 9. ad Edictum.

Vulgò obſeruatur, ne tutor caueat *h*, ratam rem pupillum habiturum, quia *k* rem *l* in iudicium deducit. Quid tamen, ſi *m* dubitetur, an tutor ſit, vel an duret *n* tutor, vel an geſtus illi commiſſus ſit, æquum eſt, aduerſarium non decipi *o*. Idem & in curatore eſt, vt Iulianus ſcripſit.

De actore conſtituendo. 1. De tutela duobus ſimul permiſſa.

24. *Paulus* libro 9. ad Edictum.

Decreto prætoris actor *p* conſtitui periculo tutoris ſolet *q*, quotieſcumque *r* aut diffuſa *s* negotia ſint, aut dignitas, vel ætas, aut valetudo tutoris id poſtulet. Si tamen nondum fari pupillus poteſt, vt procuratorem facere poſſit, aut abſens ſit, tunc actor neceſſariò conſtituendus eſt.

1 ¶ Si duobus ſimul tutela gerenda permiſſa eſt, vel à parente, vel à contutoribus, vel à magiſtratibus, benignè accipiendum eſt, etiam *t* vni *u* agere permiſſum: quia duo ſimul agere non *x* poſſunt.

De reſtitutione in integrum.

25. *Vlpianus* libro 13. ad Edictum.

Si minoris actum fuerit cum tutoribus, adſiſtentibus curatoribus, & pupillus ob hoc egerit cum curatoribus, & ei ſint condemnati in id, quod ſua intereſſet *y* minoris tutores culpa eorum condemnatos non eſſe, an reſtitutio aduerſus tutores ceſſet? Et Papinianus Reſponſorum libro ſecundo ait, nihilominus poſſe reſtitui: & ideò curatores, ſi nondum iudicatum fecerunt, poſſe prouocantes, per exceptionem doli conſequi, vt eis mandentur *z* aduerſus tutores actiones: Quid tamen, ſi iam fecerint iudicatum curatores *a*? Proderit hoc curatoribus, quoniam nihil minori obeſt, qui de petendo *b* magis, quàm de damno ſolliſtus eſt: niſi fortè mandare *c* actiones paratus ſit curatoribus.

De adminiſtratione continuanda.

26. *Paulus* libro 24. ad Edictum.

Cum curatore *d*, & procuratore *e*, etiam manente adminiſtratione, agi poteſt.

De auctoritate tutoris.

27. *Idem* libro 7. ad Plautium.

Tutor qui tutelam gerit, quantum ad prouidentiam *f* pupillarem, domini *g* loco haberi debet.

De cautione iudiciali & vſuris ſolutis. 1. De vſuris.

28. *Marcellus* libro 8. Digeſtorum.

Tutor pro pupillo in iudicium vocatus, ſolenniter cauit: ſi inter moras *h* puer ad pubertatem peruenit *i*, non eſt cogendus accipere iudicium.

1 ¶ Tutor qui poſt *k* pubertatem pupilli, negotiorum eius adminiſtratione abſtinuit, vſuras præſtare non debet, ex quo *l* obtulit pecuniam. Quinetiam iſtius mihi videtur, eum per quem non ſtetit, quo

a Hodie tutor tenetur tantum pecuniam pupillarem ſeruare. Nou. 72. c. 6.
b Tutor an & quando res ſuas, pupillaribus præferre poſſit, vide quod Romanus ſingulari 701. adde quæ ſcripſi ad Gloſſam, l. ſi vt certo §. ſupr. commodati.
c vide ſimilem cauſam in l. 5. §. 4. in fin. ſupr. commodati.
d l. 6. in fin. l. 7. l. 57. l. 67. §. 1. ſupr. de cond. indeb.
e A pupillo reliſtis & præſtandis.
f l. 3. §. 5. ſ. de tutela & rationibus.
g Imò, ſolemnia munera parentibus & cognatis mittere poteſt, l. 12. §. 3. ſup. eod.
h l. 4. inf. vbi pupillus educari.
i l. 12. §. 3. ſup. eo.
k ſeparatim ab alio gerentis, qui ſoluendo non eſt.
l l. 39. §. penult. inf. eod.
m 5. Nouell. 72. §. 64.
n Primo anno ſcilicet. nam ſequentibus annis ſingulis duo ei menſes dantur, quorum ratione nulla ab eo pecuniarum vſuræ exiguntur: detrahuntur hi duo menſes in poſtcuda vſurarum ratione, quòd tantum temporis ad exigendas & rurſus collocandas pecunias tutori ſuppetere neceſſarium videatur. l. 7. §. 11. ſupr. eod. vide Cuiacium 9. obſ. 2. & Nouell. 72. cap. 6. & adde l. 58. §. 3. ſ. eodem.
o Hodie tantum abeſt vt cogatur fœnerari, vt ſi pecunias pupillares crediderit, earum periculum ad eum pertineat, Nou. 72. cap. 6.
p adde l. 4. Cod. ſi tutor.
q l. 40. §. 2. ſ. eo. Synopſ. Baſil. 37. tit. 11. ex tit. 8. lib. 5. Harmenop. 11. §. 44.
r l. 24. in fin. Cod. eod. Nouell. 72. c. 6.
ſ Variatio non admittitur circa diuerſa connexitatem habentia, Alciatus.

a Imò pater in ſolidum tutelæ tenetur, & filio gerendi conſenſit, d. l. 7.
b Vt & in quibuſuis aliis obligationibus. Bart.
c Quid ſi debitum ſit, an ad vtilitatem pupilli pertineat: poteſt etiam nouare, l. nouare 20. §. 1. ſ. de nouat.
d l. 20. §. 1. inf. de nouation.
e Imò, deminuendi cauſa transigere non poteſt, l. 46. in fin. ſ. eo.
f l. 1. in fin. ſ. eod.
g Igitur & compromittere.
h l. 56. in fin. inf. eodem. ne quidem mortis cauſa, l. 1. §. 1. infra de ſatiſd. & rationib.
i Actor tamen à tutore datus cauet, l. 9. ſ. rat. rem hab. l. 23. C. de adminiſtr. tut.
k l. 11. §. 7. inf. de except. rei iudic.
l Tutor ius pupilli in iure periclitari facit, perinde ac ſi ipſe litigaret, l. ſi curator 11. §. hac ſiue. inf. de except. rei iudic. l. procurator. inf. ratam rem haberi.
m Quid ſi de eius mandato dubitetur, an cauet de rato? An potius aduerſarium indemnem fore. l. Pater 9. l. qui vxor 31. §. ſi contrahiſſe. ſ. de donat. vt Dynus putat? ſane, voluntarium mandatum habens, puta procurator, cauet de rato: neceſſarium habens, vt tutor, cauet ſub hac conditione, ſi non apparebit eum tutorem eſſe. Ioan. Bart.
n An cauet de rato, ſi plene conſtat de mandato ſemiplenè, de eo rato? Ita notat Bart.

o & eo caſu tutorem cauere: num de rato, num de indemnitate? Vide Bartol. hic num. 2. p Qui paulo poſt procurator, l. 1. §. 3. in fin. ſupr. de tutelis: 1. l. vn. C. de actore à tutore. q Quando? etiam ante litem conteſtatam his caſibus qui ſequuntur. r Actor conſtitui ſolet quoties neceſſitas eſt ex parte rei (puta patrimonij, quòd diffuſum proponitur) vel ex parte tutoris (vt quia in dignitate, vel ſenex vel infirmus) vel ex parte pupilli (puta ſi infans vel abſens, vt hac lege.) Imò etſi nulla ſit neceſſitas, ſ. gratia l. Neque 11. C. de procurat. Conſultius tamen eſt vt addatur quædam cauſa, quamuis generalis, puta propter impedimentum rei familiaris, l. Titio 41. §. 1. ſ. de fideicommiſſ. liber.
ſ Theophil. §. 1. Inſtit. de ſatiſd. tutor.
t Imò omnes agent. l. creditor. 60. §. duobus 2. ſupra mandati, l. ſicuti 18. ſup. de arbit. l. qui propriis 16. in fin. ſupr. de procurat. An aliud hic in tutore quàm ibi in procuratore; quòd hic tutela ſit indiuiduum: & in ſolidum apud quemlibet tutorem.
u l. 2. §. 6. ſuprà eod. l. 2. C. ſi ex pluribus tutoribus.
x Quid ſi velint ſimul omnes experiri? poſt Gloſſam & Dynum, Bartolus putat omnes ſimul agere poſſe, reiecta opinione Cyni & Iacobi Aretij. Quod enim hic dicitur duos ſimul agere non poſſe, de facti, non iuris impedimento intelligendum eſſe.
y l. 10. §. 8. inſr. de tutela & rationibus.
z l. 3. §. 18. inſr. de tutela & rationibus l. 24. ſupr. de minoribus.
a Id eſt, ſolidum perſoluerant l. 15. inſr. de tutela & rationibus.
b vide l. 21. §. 1. in fin. ſupr. ad Vellejanum.
c Cedi poſſe inuentarij beneficium hinc colligitur.
d l. 4. in fin. inſr. de tutela & rationibus.
e l. 1. §. 2. inſr. de eo qui pro tutore.
f vt prouideat pupillo.
g vt l. 56. §. penult. ſ. de furtis. adde l. 157. ſ. de regulis iuris.
h iudicij.
i Adoleuerit, l. vlt. ſupr. ſi quis cautionibus.
k Vſuræ quas tutor præſtat pupillo vt impuberi, poſt pubertatem non præſtat, ſi modò pecuniam pupilli legitime depoſuit & obſignauit tuto in loco. Eſt enim iniquum ab eo tutore vſuras exigere, qui reliqua obtulit tutelæ.
l l. 2. in fin. ſup. de vſuris, l. 4. C. de vſuris pupillaribus.

t l. Nouerca 21. §. 4. u vt l. 73. inſ. de regulis iuris. x l. 5. in fin. ſupr. eodem.
y Excuſatione non admiſſa tutoris ſe excuſare volentis, tutor periculum tutelæ præſtat non à die excuſationis non admiſſæ, ſed à die ex quo datus eſt tutor, quia ante excuſationem fuit. z Tutela ita conſtituta eſſe poteſt, vt etiam in nulla re tutor auctoritatem ſuam præſtet. Quod etſi poſſit accidere, tenetur tamen tutelæ iudicio. Quid ita? Aliunde poteſt tutor obligari quàm ex auctoritate interpoſita.
a l. 39. §. 13. inf. eod. l. 23. inſ. de tutela & rationibus.
b contutori. Alexander. adde l. 32. in fin. inf. eod.
c de quo vide l. 38. §. 1. inf. de rebus auth. iud.
d l. 39. §. 6. inf. eo. l. 25. in fin. C. de excuſat. tut.
e Tutor, cuius excuſatio non eſt admiſſa, tenetur vel ex eo tempore quo gerere debuit. f Poteſt enim dari tutor. l. 7. ſup. de tutelis.
g Tutori teſtamentario filio conſentiens pater, obligatur de peculio & in rem verſo, vt hic. imò in ſolidum, l. ſi filius 7. ſ. de tutelis. An hac lege agitur de teſtamentario tutore, ibi de datiuo? an quia maior eſt fauor iudicis? An quia ſi teſtamentarius tutor datus ſit filius, pater non cogitur ſatiſdare, vt vult Iacobus de Arena? An potius, quòd in tutela, cuius nomine ſatiſdare cogi poteſt pater, in eadem cogitur pater expreſſè filio conſentire: vt vult Bart.

Universidad Rey Juan Carlos

manis conſenſu reſtitueret tutelam, ad præſtationem vſurarum non compelli. *Vlciano notat*: Non ſufficit obtuliſſe, niſi & depoſuit a obſignatam tuto b in loco.

19. *Idem* lib. 8. Digeſtorum.

MAximéque heredem tutoris. Nam periniquum eſt, eum, cui fortè poſt viginti annos, vel amplius c, in mentem venit tutelam repoſcere, etiam vſuras poſtulare.

De defenſione pupilli.

30. *Idem* lib. 21. Digeſtorum.

TVtoris præcipuum eſt officium, ne d indefenſum e pupillum relinquat.

In ſolidum teneri tutores.

31. *Modeſtinus* lib. 1. Excuſationum.

DIui Seuerus & Antoninus Auguſti Sergio Tuliano. Forma, qua ſinguli tutores, prout f quiſque geſſit tutelam, nonnunquam in ſolidum g tenentur, duntaxat intra pubertatis tempora locum habet, non etiam ſi poſt pubertatem adminiſtrauerint.

De fideiuſſore tutoris. 1. De cautionibus amiſſis. 2. De fructibus qui percipi potuerunt. 4. De reſtitutione aduerſus venditionem. 5. De impenſis voluptuariis. 6. De annonis, & contributionibus ex conſuetudine praſtandis. 7. De relegatione tutoris.

32. *Idem* lib. 6. Reſponſorum.

SIne herede tutor deceſſit: quæro, an curator pupillo datus, cùm neque inuentaria, neque alia inſtrumenta à fideiuſſore tutoris exhibeantur, poſſit eundem h fideiuſſorem conuenire ex ſtipulatione, quanti pupilli intereſt. Modeſtinus reſpondit, in id, quod tutor conueniri potuit fideiuſſorem i quoque conueniri poſſe k.

1 ¶ Modeſtinus reſpondit, damnum, ſi quod l datum accidit, eo quia cautiones ſoluti vectigalis inuentæ non ſunt, ad tutorem, cuius m nulla culpa admiſſa proponitur, minimè pertinere.

2 ¶ Modeſtinus reſpondit, tutorem eorum redituum nomine rationem pupillæ reddere debere, qui ex fundo bona fide percipi potuerunt n.

3 ¶ Item reſpondit, ſi o minùs à ſeruo p tutor perciperit, quàm bona fide ex fundo percipi potuit, ex eo, de quo pupillæ ſit obſtrictus q quantum ex peculio ſerui ſeruari poſſit, eidem tutori proficere debere: ſcilicet ſi non perdituro r ſeruo adminiſtrationem credidit.

4 ¶ Interpoſito curatore adoleſcens fundum Titio vendidit, poſtea, adgnita fraude in integrum reſtitutus, in poſſeſſionem induci iuſſus eſt: quæro, an, cùm ex hac venditione melior factus non eſt, neque in rem ſuam quidquam verſum probetur: pretium emptori reſtituere non debeat? Modeſtinus reſpondit, pretium s fundi ab adoleſcente venundati, ſi t rationibus eius non profuit u, nec quidquam de eo (à) iudicante de in integrum reſtitutione ſtatutum eſt, emptorem fruſtrà poſtulare.

5 ¶ Item reſpondit, ſumptibus voluptatis cauſa ab emptore factis adoleſcentem onerandum non eſſe x: qui tamen ab eodem ædificio ita auferri poſſunt, vt in facie priſtina y (id eſt, quæ fuit ante venditionem) z ædificium eſſe poſſit, emptori auferre permitti oportere.

6 ¶ Lucius Titius coheres & curator ſororis ſuæ, cùm eſſet ex ciuitate, in qua vſitatum y erat z *ipſos dominos a prædiorum, non conductores onera annonarum b & contributionum c temporarium d ſuſtinere*, morem hunc & conſuetudinem e ſemper obſeruatam ſecutus, & ipſe pro communi & indiuiſa hereditate annonas præſtitit: quæro, an in rationibus dandis opponi curatori poſſit, quia non rectè pro parte ſororis tales impenſas fecerat? Modeſtinus reſpondit, in his f demum curatorem adulte reputare ex cauſa, de qua quæritur, poſſe, quod ipſa, ſi rem ſuam adminiſtraret, erogare compelleretur.

7 ¶ Tutores duo, poſt venditionem pupillarium rerum factam, pecuniam inter ſe diuiſerunt: poſt quam diuiſionem, alter eorum in exilium a datus eſt, durante tutela. Quærebatur, an, actore conſtituto, curator eius partem pupillaris pecuniæ petere ab eo poterit. Modeſtinus reſpondit.

¶ Si hoc quæritur, an, contutore relegato, contutor eius, tutelæ actionem exercere poſſit: non b poſſe c reſpondi.

De diligentia tutoris. 1. De curatoribus conſtitutis. 2. De herede pupilli. 3. De ſumptibus in tutelam vel curatores factis.

33. *Calliſtratus* lib. 4. de Cognitionibus.

ATutoribus & curatoribus pupillorum eadem diligentia exigenda eſt circa adminiſtrationem rerum pupillarium, quam paterfamilias d rebus ſuis ex bona fide præbere debet.

1 ¶ Officium tutorum, curatoribus conſtitutis, finem e accipit: ideoque omnia negotia, quæ inita ſunt, ad finem curatorum pertinent: idque etiam Diuus Marcus cum filio ſuo Commodo reſcripſit.

2 ¶ Heredibus quoque pupillorum electio eadem aduerſus tutores, in g quo potiſſimum conſiſtere velint, competit h, quæ ipſis, quorum tutela adminiſtrata ſit.

3 ¶ Principalibus conſtitutionibus declaratur: ſumptuum i, qui bona fide in tutelam, non k qui in ipſos tutores l fiunt, ratio haberi ſolet: niſi ab m eo, qui eum dat, certum ſalarium n ei conſtitutum eſt.

De ſeruis torquendis.

34. *Iulius Aquila* libro Reſponſorum reſpondit.

AD inſtruendam o diligentiam iudicantis, & pupillorum vtilitatem admittendam, ſeruos p quoque eorum interrogari q poſſe.

De minoribus.

35. *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

TVtor ſiue curator nominat r, quos ſuſſe putat non eſſe idoneos à priore tutore vel curatore ſuſciperè quidem cogitur, non ſ tamen exactionem periculo ſuo facere.

De diuiſione tutela.

36. *Idem* lib. 3. Quæſtionum.

INter tutores diuiſa tutela eſt: æquitas, quæ merum t ius compenſationis u induxit, grauius officium & perſonam agentis tutoris non x deſerunt, nam diuiſio tutelæ, quæ y non iuris, ſed iuriſdictionis z eſt, modum adminiſtrationi facit, & inter ipſos locum habet, nec experiri cum pupillo volentibus obſtare debet.

Si mutetur conditio tutoris.

37. *Idem* lib. 11. Quæſtionum.

TVtorem c, qui tutelam gerit, Sabinus, & Caſſius, prout d gerit, in ſingulas res per tempora, velut ex pluribus cauſis e, obligari putauerunt. 1. ¶ Secundùm quam ſententiam ſeruus inſtitor dominicæ mercis vel præpoſitus g debitis exigendis, ſi liber factus in eodem actu perſeuerer: quamuis tempore ſeruitutis obligari non potuerit, præteriti temporis nomine actione negotiorum geſtorum non inutiliter conuenietur: earum ſcilicet rerum, quæ connexam h ratione ... conſuetudinibus, parens (vtriuſque ſexus) tutelam gerens liberorum ... rum pupillarium ſuos facit, ea tamen lege vt pupillo ... alio ... ſit alterum diſſoluat. n Poteſt iudex tutori ex certa cauſa ſalarium conſtituere.

Left margin notes (partly legible):

l. 19. C. de vſuris. b vide l. 34. in fin. l. de vſuris. l. 9. C. de pignorat. c Actio tutelæ olim non erat ex perpetuis, vide l. 2. in fin. C. arbitr. tutela, poſtea tamen & ſic hodie ad triginta annos reſtricta eſt, l. 3. in fin. Cod. de præſcript. d l. 18. C. eod. modo bona fide poſſit defendi, l. 9. §. 6. ſup. eod. e Officium tutoris præcipuum eſt, pupillum indefenſum non relinquere: quod initio tutelæ tutor promittere debet. l. 2. l. vlt. §. defenſionis. C. eod. f In ſolidum tutores obligantur, quà gerunt ex officio publico: ſecus quà ex priuato, *Bart.* g vi. l. 2. C. de diuid. tutela. h Tutore mortuo ſine herede, tenetur eius fideiuſſor. i l. 5. inf. de fideiuſſoribus tutor. k Caſu ſcilicet, citra culpam tutoris, vide l. 50. l. eod. l Acceſſoria obligatio ſic durat ſine principali. Non tenetur tamen aduerſus ipſum fideiuſſorem in litem, quia actione ſtricti iuris hic conuenitur, hoc eſt, ex ſtipulatione. At aduerſus tutoris heredem tenetur in litem: ſi ipſe in loco fuerit, l. vlt. C. de in litem iur. m Damnum caſu contingens: tutor non præſtat. n Satis eſt igitur ſi præſtet fructus percipi potuiſſe. Ita Tutor præſtat fructus pupillo, nec eos tantum quos percepit, ſed & quos percipere potuit. o vide l. 39. in fine, inf. eod.

Right margin notes (partly legible):

a Relegatus tutela non liberatur ... pupillo tutela ... c Salium ... d vide l. 50. ſup. eodem. e ... f Tutela vel defenſio ... g ll 18 ... h Imo ... i ... k ... l aliquos ſcilicet. m Quibuſdam ...

---

p pupillo ſcilicet. q adde l. 24. §. 4. ſupra de minoribus. r Reſtituitur in integrum minor aduerſus venditionem rerum ſuarum, pretium non reſtituit, niſi eo factus ſit locupletior: ſed nec expenſas voluptuarias, §. 5. infrà eodem, adde l. 7. inf. quæ in fraud. credit. l. 3. C. de præſcript. 30. ann.
t l. 27. §. 1. in fine, ſup. de minorib. l. 1. 10. C. de prædiis minorum.
u Imò, omnes bona fide factæ expenſæ debentur, l. 39. in fin. ſup. de minorib.
x l. 5. in fin. C. de rei vindicatione.
y Conſuetudo valet, vt domini prædiorum, non conductores, onera annonarum & contributionum ſuſtineant.
z Aliàs conductores tenerentur ad ſoluendum vectigal, l. 6. C. de pignoribus. nec pactione aliter conſtitui poteſt inter debitorem & creditorem, l. 42. ſup. de pactis.
a Annonas & tributa quotannis conferebant poſſeſſores, id eſt, vel ipſi domini prædiorum, vel conductores: idque per cauſam tuendi exercitus, l. 3. C. de exact. tribut. b Annonæ in ſpeciebus conſiſtunt, veluti frumento, vino, oleo, pane, carne, ſale.
c Contributiones (quæ & tributiones & tributa) in corporibus conſiſtunt, veluti auro, argento, ære, equis, veſtibus: ſuntque vel ſoli vel capitis, l. vlt. infrà de cenſibus: adde quæ ſcripſi ad l. 27. §. 3. ſup. de vſufruct.
d al. temporarium, aliàs, contributionem temporariam.
e Conſuetudo extra ius commune inducta minores etiam obligat.
f l. 13. §. 2. ſup. eodem.

... Bart. o vi. l. 1. ſup. de fide inſtrum.
p d. l. 1. l. vlt. inſ. de ſuſpectis, l. 1. §. 3. l. de tutele & rationibus.
q & torqueri, l. 23. C. eod. ita in cauſa ſuſpecti tutoris & rationis reddendæ ... ſunt torqueri ſerui pupilli. r vid. l. 44. in princ. inf. eod.
ſ Tutor ſecundus ſeu poſterior nominat ſcilicet à priore tutore cogitur ſuſcipere, non exigere ſuo periculo. t Quid? æquitas, quibus ... negotiis ... ſine aliquid indecit: non tantùm in ſocietate, ſed & omni contractu, vide l. 4. l. 10. ... de compenſat. Accurſius hoc malè coangultat ad cauſam ... l. 10. ſup. de compenſat. Olim non ſiebat ipſo iure, neque per exceptionem doli in ſtrictis iudiciis: poſtea cœpit fieri oppoſita exceptione doli ex conſtitutione Diui Marci quæ ſtrictum iudicium bonæ fidei facit. Poſtea inter pendentes ... ipſo iure fieri, idque confirmatum conſtitutione Alexandri Seueri, l. 4. l. 6. C. de compenſat. deinde conſtitutione Iuſtiniani, l. vlt. C. de compenſat. vide Cuiacium 8. obſeru. 16.
u adde l. 4. ſup. de compenſat. adde Cuiac. 8. obſeru. 16.
x Compenſatio vni tutori obiicitur propter alterius debitum. y vide quæ dixi ad l. 2. C. ſi ex pluribus tutorib. z Tutelæ diuiſionem non iuris eſſe, ſed iuriſdictionis: an hoc ſignificat, Tutelæ diuiſionem non fieri iure, ſed iudicis auctoritate? An tutelam eas res continere quæ non diuiduntur? ... magis, hoc eſt imperij, ſed iuriſdictionis, ſeu minimi imperij ... tutelæ ius indiuiduum eſſe, cum apud quoſdam ... diuiſionem verò ſeu adminiſtrationem tutelæ, iuriſdictionem ...
a Imò iuriſdictionis non eſt, l. 6. §. 2. l. de tutelis. b adde l. 1. in fin. ... c Siue ſit paterfamilias, ſiue filiuſfamilias, ſiue liber, ſiue ſeruus ... de ſeruo hic loquimur, ſeruum negotia gerentem intelligere ... torem, l. ſi abrogati 14. ſup. de tutel.
d vide l. Pomponius 25. ſup. de negotiis. Variata conditione gerentis, variatur obligationis conditio.
e de quibus vi. l. 9. in fin. inſ. de tutele & rat.
f Tutela conſtante obligatur tutor naturaliter & ciuiliter, ... tur actio, l. ſi tutor 5. inſ. de tutel. & rat.
g diſpenſator & actor qui tutori & curatori nonnunquam comparantur ... l. de ſolut. l. 12. §. 4. ſup. de pigneratitia. h Connexarum idem eſt indiuiduarum ... l. 3. l. de tutel. & rat. l. 10. §. 1. l. de appellat. & ſine indiuiduum ... l. cum aliquis 17. ſup. de negot. & vtrobique eadem ſit ratio ... ſi diuerſa l. 2. C. de fide inſtrum. ... ſ. 4. interrogatum.

tiorem

Universidad Rey Juan Carlos

tionem cum his, quæ poſtea geſta ſunt, habuerunt: ſic enim & tutelæ iudicium, earum quoque rerum cauſa tenere placuit, quæ poſt pubertatem adminiſtrantur, ſi poſterior actus priori cohæreat: neque diuiſus propriam rationem habet.

2 ¶ Inde deſcendit quæſtio, quæ vulgò circa filiumfamilias tractata eſt, qui tutor teſtamento datus, poſt tutelam geſtam emancipatus c, in eodem officio perſeuerauit. & ſecundum Sabini & Caſſij ſententiam euenit, vt de eo quidem, quod poſt emancipationem geſtum eſt, in ſolidum conueniri poſſit: de præterito autem, ſiue peculium non ſit ademptum, ſiue ademptum ſit, in id quod facere poſſit: quod ſi ſuperioris temporis nomine, paterná de peculio pupillus conuenire maluerit, (annus enim vtilis, ex quo tutela agi poſſe cœpit, computabitur) ne capiatur pater inducta totius temporis cauſa, temporis quo filiusfamilias tutelam geſſit, comprehendendum erit.

De pluribus tutoribus qui non adminiſtrauerunt.

38. Idem lib. 12. quæſtionum.

SI plures tutelam non adminiſtrauerint, & omnes ſoluendo ſint: verum, quia nullæ partes adminiſtrationis inueniuntur, electioni locus erit? an, vt e eiuſdem pecuniæ debitores excipere debebunt periculi ſocietatem d: quod magis e ratio ſuadet f.

1 ¶ Si quidam ex his idonei non ſint, onerabuntur ſine dubio cæteri: nec inique: cùm ſingulorum contumacia pupillo damnum in ſolidum g dederit.

2 ¶ Vnde quærendum eſt an actiones h pupillus ei qui ſolus conuenitur, in alterum pro parte ſcilicet præſtare debeat: ſed, cùm propria cuiuſque contumacia puniatur, qua fronte i poterit hoc deſiderari k?

De procuratoribus pro ve curatoribus. 3. De duobus tutoribus, vno rerum Italicarum, altero prouincialium. 4. De cautione tutoris. 5. De tutoris cautionibus & pignoribus curatoris. 6 De appellatione tutoris. 7. De curatoribus rerum Italicarum prouincialium à tutoribus rerum prouincialium. 8. De tutore Romæ ſubſtituto in locum eius, qui res Italicas & prouinciales adminiſtrauerat. 9. De procuratoribus pro ve curatoribus. 10. De heredibus tutorum. 11. Si quidam geſſerunt quidam non. 12. De lite poſt pubertatem pendente. 13. De rauiſſione culpæ tutorum. 14. De nominibus & vſuris. 15. De tutoribus & curatoribus conueniendis. 16. De eo qui conuenire heredem non conuenit, aut contutorem ſuſpectum non fecit. 17. De tutore fratris coheredis. 18. De ſeruo actore manumiſſo ab adoleſcente.

39. Idem lib. 5. Reſponſorum.

TVtores, qui poſt finem tutelæ per errorem officij durantes, rerum adminiſtrationem retinuerunt, nominum paternorum l periculum, quæ poſt pubertatem adoleſcentis idonea fuerunt, præſtare cogendi non erunt; cùm m actionem inferre non potuerunt.

1 ¶ Curator à patre teſtamento datus impuberis negotiis ſe per errorem immiſcuit, poſtea à prætore tutoribus aliis datis n periculum futuri temporis ille, qui poſtea nihil geſſit, non præſtabit.

2 ¶ Qui ſe negotiis impuberis o non iure tutor datus, ſecundum patris voluntatem immiſcuit, errore comperto tutorem à prætore conſtitui conſultius petet p: ne forte, ſi rem cœptam deſeruerit, fraudis vel culpæ cauſa condemnetur, non idem ſeruatur, ſi quis vltrò negotium alienum geſſerit, cùm ſatis abundéque ſufficiat, vel in vna ſpecie per amici laborem q domino conſuli.

3 ¶ Heres inſtitutus, qui non habuit ſubſtitutum, prius quam hereditatem adiret, quam impuberi reſtituere debuit, vita deceſſit: cùm hereditas in Italia eſſet, ſcriptus autem heres in prouincia vita deceſſiſſet, tutores prouincialium r rerum culpæ nomine, condemnandos exiſtimaui: ſi cauſam teſtamenti non ignorantes, vtilitatem impuberis deſeruerunt ſ nam hereditatis in prouincia fideicommiſſo t reſtituto cauſam quidem iuris expediri potuiſſe, rerum autem adminiſtrationem ad eos recadere debuiſſe, qui tutelam in Italia ſuſcepiſſent.

4 ¶ Aduerſus tutorem, qui pupillum hereditate patris abſtinuit u actionem denegari non oportet creditori x, qui cum ipſo tutore contraxit, quamuis tutor pecuniam in rem impuberis verteret.

5 ¶ Curatores adoleſcentis, mutui periculi gratia cautionem inuicem ſibi præbuerunt, & in eam rem pignora dederunt: cùm y officio depoſito z ſoluendo fuiſſent, irritam cautionem eſſe factam, & pignoris vinculum ſolutum apparuit.

6 ¶ Tutor datus aduerſus ipſam creationem prouocauit: heres eius poſtea victus a præteriti temporis periculum præſtabit: quia non b videtur leuis culpa contra iuris auctoritatem mandatum tutelæ officium detrectare c.

7 ¶ Rerum d prouincialium tutores, in e vrbe cauſis appellationis impuberum agentes, rerum Italicarum curatores, vt impuberibus conſtituantur, ad officium ſuum reuocare debent: alioquin, ſi prius in prouinciam redierint, dolum aut culpam f eorum in ea quoque parte rectè iudex conueniet.

8 ¶ Patruus teſtamento, fratris filio tutor datus, cùm in Italia domicilium haberet: tam Italicarum rerum, quàm prouincialium adminiſtrationem ſuſcepit, atque ita pecuniam ex venditionibus Romæ refectam, in g prouinciam traiecit; & in calendarium pupilli conuertit. tutor in locum eius Romæ ſubſtitutus, adminiſtrationem pecuniæ, quæ h non pertinet ad tutelam ſuam i, ſuſcipere non cogitur.

9 ¶ Curatores teſtamento vel tutores inutiliter k dati, neque decreto prætoris confirmati, negotia geſſerunt: vice mutua periculum præſtare coguntur l: cùm officium ſponte m, citra iuris adminiculum, inierint. & qui fuit idoneus, decretum prætoris curatores vel tutores conſtituentis implorare debuerit.

10 ¶ Tutoribus idoneis diem functis, vice n mutua periculum ad heredes eorum o non redundat; quod non habuit locum officio tutelæ manente p.

11 ¶ In q eum, qui tutelam gerere noluit, poſt r cæteros, qui geſſerant, actionem vtilem tutelæ dari placuit. quod tamen ex tutela non peruenit ad eos, qui ſe negotiis miſcuerunt, ſed communi ſ negligentia periit, citra ſubſtitutionis ordinem, æqualiter omnium periculum ſpectat.

12 ¶ Tutores, pubere pupillo conſtituto, litem appellationis inchoatam, illo conſultum u ob notitiam rei perfecerunt: cùm iudicatum perſequi non x potuerunt, periculo culpæ non ſubiiciuntur.

13 ¶ Ab eo, qui z reſtitutionis auxilio non iuuatur, quæſtio cæ pœ tutorum, conuentione remitti poteſt, nec a donatum, ſed b tranſactum videtur.

14 ¶ Negligentiæ tutorum periculo c nominum, quæ pater vſuris maioribus fecit, adſtrictus, pupilla quidem actionem d calendarij præſtare cogitur, exactas autem vſuras tutelæ tempore, citra vllam compenſationem retinet.

15 ¶ Adoleſcens tutoribus conuentis e, à quibus totum ſeruari non potuit, aduerſus curatores, qui f tutelam ad ſe negligentia non tranſtulerunt, integram actionem retinet neque enim tutelæ iudicio conſumptum videtur, quod alterius officij querelam habuit.

16 ¶ Tutor g, qui tutoris h idoneum heredem conuenire, pupilli nomine, noluit, damni vicarius ſubſtituitur, vt is, qui non idoneum tutelæ tempore i ſuſpectum facere ſuperſedit.

17 ¶ Tutelæ iudicium ideo differri non oportet, quòd fratris & coheredis impuberis idem tutelam ſuſtineat.

18 ¶ Quod de peculio ſerui actoris, quem adoleſcens, poſtquam res ſuas adminiſtrare cœpit, manumiſit (&) retinuit, aut retinere potuit, in ratione reddenda, curatori per iudicem accepto fertur.

De priuilegio militari.

40. Idem lib. 6. Reſponſorum.

IMpuberi filio centurio curatorem k dedit l: decreto prætoris non ſecuto, ſi nihil curator datus adminiſtret, periculo contumaciæ, vel negligentiæ non adſtringetur nam * priuilegium m militum ad alienam n iniuriam porrigi non oportet, nec in aliis, circa o ſupremam voluntatem, imperitiæ venia datur, quam in bonis militum. * filiæ verò tutela iure patriæ poteſtatis, non militiæ præmio mandatur.

De reſtitutione rationum reddendarum.

41. Idem lib. 7. Reſponſorum.

a v. l. 11. in prin. ſ. de con. & rat.
b v. l. 21. in fin. ſ. de pu. & rat.
c Diuiſionis non ceſſionis beneficium habent tutores in gerendo negligentes ſeu contumaces. Imò diuiſionis beneficium non habent, l. 1. ſ. nunc tractemus inf. de tutel. quod & ita hic cenſet. malè quippe vnum tantum eligi non poſſe hic dicitur, & ſimul conueniendos eſſe.
d à petere beneficium diuiſionis.
e Imò non magis id ſuadet ratio: poteſt enim pupillus vnum ex tutoribus non gerentibus eligere, & in eum vnum ac ſolum experiri: cùm ius eligendi habeat aduerſus plures tutores non contumaces in gerendo, l. à tutoribus 33. ſ. heredibus. 2. ſup. eod. l. 2. Cod. de diuid. tutela. vide hic Bartol.
f vt ſcil. conueniantur pro virili, l. 1 ſ. 10. & 11. inf. de tut. & rat.
g Ergo ſi non idonei erunt, in ſolidum tenebuntur, v. l. 55. in pr. ſ. eod.
h Inter plures tutores contumaciter non gerentes, ceſſionis beneficium non eſt, vt hic. Imò eſt, d. ſ. nunc tractemus. Non eſt aduerſus plures tutores qui ex culpa conueniuntur, vt ibi. Eſt aduerſus eos qui ex contumacia conueniuntur, vt hic. hoc eſt, qui ex delicto.
i Impudentia ſua nemo adquirit actionem. ſup. quæ ſenten. ſi appellat.
k adde l. 32. ſ. 1. ſ. de ſeruis.
l l. 43. in prin. ſ. eo.
m Et qui non poteſt agere, non imputatur periculum nominis, Bart.
n putà, quia curator impuberi non datur, v. ſ. 9. inf. eod. facit l. 101. ſ. 2. inf. de condit. & demonſtr.
o v. ſ. 9. inf. eod.
p Imò, non eſt illud neceſſe, l. 2. in fin. ſup. qui pet. tut.
q v. l. 20. C. de negotiis.
r Quæ ſunt agenda in perſona, vel in rebus ea pertinent ad tutorem eius regionis vnde eſt perſona, & vbi res ſunt.
ſ ſ. 6. in fin. inf. eod. l. 47. ſ. 1 in fin. inf. eod. t Fideicommiſſum in ea prouincia petendum, vnde heres ortus eſt, vel vbi domicilium habet, l. 50. ſup. de iudiciis. l. pen. ſup. de iuriſdict. vide plura in l. volt. C. de fideicomm.
u v. tit. C. ſi tutor ab hered. ſe abſt. x Imò oportet denegari, l. 2. ſ. 1. in fi. ſ. eod.
y Cauſa ſublata cautionis interponendæ ceſſat effectus cautionis interpoſitæ.
z v. l. vlt. C. in quibus cauſis tacitæ.

a v. l. 10. ſ. eod.
b Appellare iniuſtè non leuis culpa eſt, ſed dolus vel lata culpa. Ita fit, vt omne periculum, quod ex appellatione pendente acciderit, præſtet tutor, qui iniuſtè appellauerit.
c & deſerere, ſ. 3. ſ. eod.
d Curatorem rebus prouincialibus dari petere tutor vrbanus poteſt: ſic tutor vnius prouinciæ, rectè petit curatorem conſtitui ad eam cauſam quæ in alia prouincia tractatur.
e Appellatur ex prouincia in vrbem.
f v. ſ. 3. ſ. eod.
g Tutor domicilium mutare poteſt ex vna prouincia in aliam.
h v. l. 10. ſ. 4. inf. de excuſat.
i quæ tranſlata eſt in prouinciam, & patrimonio prouinciali applicita.
k ſ. 1. 2. ſupra. eod. Protutores tenentur in ſolidum, vt tutores.
l l. 1. in fin. l. 4. in fi. C. de inſ. tut. l. 5. ſ. eod.
m Beneficium diuiſionis locum non habet inter eos qui ſponte adminiſtrant.
n Heres tutoris non tenetur ex ſua perſona, ſi non exegit heredem alterius.
o v. l. 53. inf. eod.
p Tunc enim vnius periculum ad alium pertinebat.
q In geſtis prius conuenitur qui geſſit, quàm qui non geſſit. in non geſtis, ſinguli æquo iure conueniuntur.
r l. 1. C. ſi tutor non geſſerit: adde l. 3. ſ. 1. & 2. ſ. eod.
ſ ex eo quod communi negligentia actum eſt, omnes in ſolidum tenentur.
t & ſic finita tutela.
u vt & legati, v. l. 9. ſ. 7. in fin. ſ. eod.
x Tutoribus, qui agere nõ potuerint, nihil imputatur, y Licèt finita tutela cauſa cœpta peragi poſſit per tutorem cauſa cognita, non agitur tamen iudicati in eum, Bart. z Reſtitutionis auxilio non iuuatur, qui veniam ætatis impetrauit, l. 1. C. de his qui veniam ætatis. l. 3. ſ. de minor.
a Venia ætatis impetrata alienare & pignorare olim licuit, at non donare, vt hic, & l. vlt. C. ſi maior. factus alienat. valeat. hodie nec alienare nec pignorare, l. 3. C. de his qui veniam ætatis. Porrò veteres interpretes ad maiorem 25. annis hunc locum referunt. non ad eum qui veniam ætatis impetrauit.
b Tranſactionis & donationis diſcrimen. c Periculum nominum exigendorum negligenter in ea re tutori imputatur. d v. l. 1. ſ. 18. inf. de tutelæ & rationibus.
e Tutoribus conuentis non liberantur curatores, & è contra curatoribus conuentis, tutores quoque non liberantur, niſi quatenus exactum eſt.
f v. l. 28. in fin. ſ. eod. g Tutori imputatur negligentia ſi heredem contutoris non conuenit: ſicut ſi ſuſpectum contutorem facere neglexit. h d. l. 1. in fi. C. de tut. vel cur. qui non ſatiſd. i l. 4. ſup. eod. l. 2. in fin. inf. de magiſtr. conuen.
k & ſic inutiliter, l. 39. ſ. 1. ſ. 2. ſ. 9. ſ. eod. inf. de curatoribus. l teſtamento ſuo id eſt, confirmatione non interueniente. m Priuilegia militibus conceſſa extendere ad alienam iniuriam non debemus, adde l. nec amor. 9. C. de conuenip. lib. l. 2. ſ. miniſtro 10. ſ. ſi quis à principe, 16. ſ. ne quid in loco publico. n ſed nec alias cauſas & res, quam militares, v. l. 28. l. 41. ſ. de milit. teſtam.
o Imperitiæ venia non datur militibus in vltimis voluntatibus, l. 3. C. eod. in bonis ſuis diuidendis, vt voluit, habent priuilegium: in tutoris vel curatoris datione non item.

Universidad Rey Juan Carlos

QVi plures tutores habuit, vnum, qui ſoluendo non fuit a, ratiocinatorem b aliis ſui conveniri videre, quoniam eius liberatio, quod ex tutela percepit, aut dolo contraxit, non eſt relicta, contutores qui ſuſpectum facere neglexerunt, ex culpa rectè conueniuntur: tutor enim legatarius ex culpa, quæ teſtamento c remiſſa eſt, non tenetur.

De priuilegio pupilli.

42. *Idem* libro 1. Definitionum.

EX pluribus tutoribus in d ſolidum, vnum tutorem iudex condemnauit: in rem ſuam iudicatus procurator datus, priuilegium e pupilli non habebit: quod f nec heredi g pupilli datur h non enim cauſæ, ſed perſonæ ſuccurritur, quæ meruit præcipuum fauorem.

De ære alieno. 1. De dote promiſſa ſupra vires patrimonij.

43. *Paulus* libro 7. Quæſtionum.

CVm poſt mortem i pupilli deſinit eſſe nomen idoneum, tutor k periculo eximitur.

1 ¶ Qui cum eſſet fratris ſui filiæ curator, quadringenta, l dotis nomine, marito eius ſe daturum promiſit: quæro, an ſuccurrendum ſit ei, cum poſteà ære alieno emergente l, ſuprà vires m patrimonij eius, dos promiſſa ſit, quoniam in inſtrumento ita ſcriptum ſit, *Ille patruus & curator ex ſtipulatu ſpopondit*: mouet quæſtionem, quòd non vt n de ſuo dotem daret: ſed, cum crederet rationem pupillarem ſufficere, promiſit. Præterea & p illud hîc poteſt tractari, vt, ſi ſciens curator non ſufficere, promiſerit q, vel donaſſe videatur, vel quoniam dolo fecit r, non illi ſuccurratur. Reſpondi. Curator cùm officium ſuum egreſſus ſ, ſponte t ſe obligauerit, non puto, ei à prætore ſubueniri debere: non magis, quàm ſi creditori puellæ pecuniam ſe daturum ſpopondiſſet: ſed is, de quo tractamus, ſi non donandi animo, ſed negotij gerendi cauſa, dotem promiſit, habet maritum obligatum u: & poterit dici, etiam manente matrimonio eum teneri: quia habet dotem, quæ in collatione bonorum dicitur: vel certè poſt diuortium: ſiue exacta ſit dos, ſiue maneat nomen: quia poteſt efficere: vt ei accepto feratur. Quòd ſi mulier ſuum curatorem adimplere x id, quod ſuprà vires patrimonij y eius in dotem dare promiſit, non queat, curatorem quidem in hoc, quod ſuperfluum eſt, per exceptionem releuari, maritum verò cautionem in maritum exponere debere: quòd ſi quandoque locupletior conſtante matrimonio facta fuerit, dotis reliquum marito ſeruat z.

De nominibus.

44. *Idem* libro 15. Quæſtionum.

QVi a nominibus, à curatoribus prioribus, ſuſceptis, ſiue tutoribus, nomina adgnouerunt b, periculum in ſe transferunt c.

1 ¶ Sed ſi pupillus poſt pubertatem, rationibus à tutore acceptis, reliquationem eius ſecutus, vſuras acceptauerit d, priuilegium ſuum non amittit in bonis tutoris venditis: prætor enim priuilegium ei ſeruare debet.

De liberatione vnius ex duobus adminiſtratoribus.

45. *Idem* libro 14. Quæſtionum.

SI pupillus alterum ex tutoribus poſt pubertatem liberaſſet e, improbè alterum illius nomine conabitur interpellare.

¶ Idemque, dicemus in duob. magiſtratibus collegis, quorum alterum reſpublica conuenit. Sed hæc in magiſtratibus tractamus, quaſi duo rei eiuſdem debiti eſſent omnimodo: quod non z ita eſt, a, nam ſi vterque idoneus eſt, electio locum non habet.

¶ Is b autem, qui tempore liberatus eſt, non ei ſimilis eſt, qui nihil habet, ſed ei qui ſatisfecit: habet enim quod obiiciat petitori.

Si adultus debitorem ſuum procuratorem fecerit. 1. De diuiſione adminiſtrationis. 2. De pecunia ſeruanda. 3. De vſuris 4. De fideiuſſore tutoris. 5. De apocha tutoris. 6. De duobus curatoribus teſtamentariis & datiuis, vel pluribus datiuis. 7. De auctoritate tutoris.

46. *Idem* libro 9. Reſponſorum.

LVcius Titius curator Gaij Seij, tempore curæ, fundum Cornelianum locauit Sempronio, qui Sempronius reliqua traxit c pupillus, ætate probata d, eundem quondam colonum Sempronium ſecit procuratorem: quæro, an ex eo, quòd ille et procurator egit, omne debitum adoleſcens agnouiſſe videatur: eoque nomine curatorem ſuum liberaſſe? Paulus reſpondit, non ex eo, quòd adultus eum, qui prædia eius coluit, procuratorem habere voluit, debitum, quod ex conductione reliquatus eſt, adgnouiſſe eum videri.

1 ¶ Sempronij, qui ex pollicitatione f debitor patriæ ſuæ extiterat, bona reſpublica iuſſu præſidis poſſedit. Quorum bonorum magiſtratus reipublicæ tres curatores h conſtituerunt, qui apud Græcos [illegible] i. curatores vocantur: qui poſtea inter ſe, ſine conſenſu reipublicæ adminiſtrationem bonorum Sempronij diuiſerunt k, ex quibus quidam cum reliqua traherent, idonei l in l ipſo tempore adminiſtrationis eſſe deſierunt. Poſtea pupillus heres Sempronij qui abſtentus erat, ab imperatore impetrauit vt bona paterna ei reſtituerentur. Quæro, an ex bonis eorum, qui idonei ſunt, indemnitati pupilli proſpici debeat, cùm indiuiduum his officium curæ & magiſtratibus iniunctum ſit? Paulus reſpondit, ſi pupillo in curatores bonorum actiones l decerni placuerit, pro eius portione, qui idoneus non ſit, magiſtratus conueniri oportere m: alia n enim cauſa eſt tutorum, alia eorum, qui reipublicæ negotia adminiſtrant.

2 ¶ Tutorem o qui pecuniam p pupillarem, quamuis ſuo nomine, fœnerant, non videri contra conſtitutiones feciſſe, quæ prohibent, pecuniam pupillarem in vſus ſuos conuertere.

3 ¶ Quæſitum eſt, an eius pecuniæ, quam tutor vſus eſt, poſt q finitam quoque tutelam in diem r iudicij accepti eaſdem vſuras præſtare debeat? Paulus reſpondit, finita adminiſtratione eas vſuras debere computari, quæ in tutelæ iudicio conueniantur.

4 ¶ Paulus reſpondit, propterea, quæ poſt pubertatem, nulla ſ neceſſitate cogente, ſed ex voluntate ſua tutor adminiſtrauit, fideiuſſorem, qui ſalutem temporis cauit, non teneri t.

5 ¶ Tutelæ iudicio tutor conuentus edidit librum rationum, & ſecundùm eum condemnatus ſoluit: poſtea (cùm) à debitoribus paternis, quorum nomina libro rationum non inerant, exigere vellet pupillus, l & l prolatæ ſunt ab his apochæ u tutoris: quæſitum eſt, vtrum aduerſus tutorem, an aduerſus debitores actio ei competat? Paulus reſpondit, ſi tempore adminiſtrandæ tutelæ tutori tutelam gerenti x debitores ſoluiſſent y, liberatos eos, ipſo iure à pupillo: ſed ſi cum tutore actum eſſet, poſſe eundem adoleſcentem, propter eam cauſam, tutelæ experiri, & aduerſus exceptionem rei iudicatæ doli mali vti replicatione.

[Marginal notes (left margin), beginning: a adde l. 5. §. 7. … b Qui rationem adtus ſui reddere tutorem ſuum vetat … c v. l. §. 7. in fin. … d qui in ſolidum tutores erant. e l. 19. inſ. de reb. auctor. iud. … f Cedi alteri non poteſt beneficium … g Priuilegium pupilli non tranſit ad eius heredes … h Imò datur … i vel pubertatem … k l. 47. §. 1. inſ. … n Nomine curatorio promittens … o vide quæ notaui ad l. vlt. … p nec illud. Ita exiſtimat Antonius Faber … q arg. l. fin. … — remainder illegible]

[Marginal notes (right margin), beginning: a Contutoribus enim … b Præſcriptione liberatus … c id eſt, reliqua … d Actio non … e Non liberatur … f Pollicitatio … g al. Reipublicæ … h barones … i … k … — remainder illegible]

[Footnotes (small print, lower part of page), beginning: r Egreditur officium qui id promittit ſciens, quod ſcit pupillum non debere. ſ ſciens dolo malo, à Curator dotem promittens pro pupilla, non videtur eam promittere animo donandi, ſed repetendi … x Creditum adimplere, eſt ſoluere creditori … a nouiſſimi curatores … b Agnoſcit nomina pupillaria ab anteceſſore adminiſtratore contracta … d Pupillus vſuras reliquationis acceptando, priuilegium ſuum non amittit … e Atqui id fieri non poſſe videtur … g Cur duo magiſtratus … — (right column) … curabant. Suidas. Illi autem videntur bonorum reipublicæ curatores … k Diuiſione facta inter plures tutores … l Fideiuſſor tutoris … y Apocha ſeu ſcriptura tutoris probat contra pupillum … — remainder illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

6 ¶ Cum teſtamento duo tutores dati eſſent pupillo, & alter ex his vita defunctus fuiſſet, in a locum eius, petente matre, ex præſidis prouinciæ præcepto, à magiſtratibus alius b tutor datus eſt: à quo magiſtratus ſatis exegerunt rem ſaluam fore: tutor teſtamento datus poſtea datum ſuſpectum fecit: quæſitum eſt, in quantum teneatur? Paulus reſpondit, tutorem teſtamento datum pro ea c parte conueniri oportere, pro qua parte adminiſtrauit: pro contutore autem portione prius d eos conueniri debere, qui pro eo ſe obligauerunt e, vel magiſtratus, qui eum dederunt: tunc ſi ſolidum pupillus conſequi non potuerit, de officio contutoris quæ... an ſuſpectum facere debuerit, præſertim cum ſuſpectum quoque eum poſtulaſſe dicatur. Aliàs quidem, cum magiſtratus plures tutores dant, non f prius ad eos reuerti pupillus poteſt, quàm omnes tutores excuſſati g fuerint: in propoſito, cum vnus à magiſtratibus datus proponeretur, non eſt viſum, prius collegam conueniendum, qui & ſuſpectum fecit, & teſtamento datus eſt: perindeque habendos ſingulos, ac ſi in partes diuiſas tutores dati eſſent.

7 ¶ Tutoribus conceſſum eſt h, à debitoribus pupilli pecuniam exigere, vt ipſo iure liberentur, non etiam donare i, vel etiam deminuendi cauſa cum iis tranſigere k: & ideo eum, qui minus tutori ſoluit, à pupillo in reliquum conueniri poſſe.

Si teſtator iubeat ſieri ex conſilio alicuius. 1. De aeſtimatione dierum. 2. De inſtrumentis debitorum prouincialium repertis à tutoribus rerum Italicarum. 3. De venditione facta à tutore... 4. De vſuris. 5. De mutuo & pignore. 6. Si tutor venditis omnibus communis negotiationis mercibus, & ſibi redemptis, negotium ſuo nomine exercuit. 7. Si tutor rerum Italicarum creditori prouinciali ſoluerit.

47. *Scæuola* libro 2. Reſponſorum.

Titium & Mæuium tutores quis dedit, & cauit: Βούλομαι δὲ παρακαλῶ, ... Μαουΐῳ τῷ ἀδελφῷ μου ... [illegible]. *Volo & rogo omnia fieri cum Mæuij fratris mei conſilio ...* Titius ſolus à debitoribus exegit, an liberati eſſent? Reſpondi, ſi l & adminiſtrationem Mæuio dediſſet m, non rectè n ſolutum o.

1 ¶ *Quantum autem filio meo dierum p ſufficiat, Marina & Iuuenia æſtimabunt* q. quæro, an conuenti eſſe debeant tutores arbitrio r mulierum? Reſpondi ſumptum boni viri ſ arbitrio faciendum.

2 ¶ Tutores dati ad res Italicas, inſtrumenta Romæ repererunt t debitorum prouincialium, ut *pecunia Romæ, aut, vbicunque is petierit, ſolueretur*. quæro, cum u neque debitores in Italia eſſent, neque eorum prædia, an hæc exactio ad Italicæ rei tutores pertineat? Reſpondi, ſi prouincialis contractus eſſet, non pertinere: reſpicere tamen y ad officium eorum, ne inſtrumentorum ignorantia contractus eos z, ad quos adminiſtratio pertineret, lateret.

3 ¶ A matre datus a teſtamento tutor, cùm putaret ſe tutorem eſſe, diſtraxit b bona materna, & paterna pupillorum, & deceſſit non ſoluendo: quæritur, an pupillus res poſſit vindicare? Reſpondi, ſi manent res pupilli, vindicari ab eo poſſe c.

4 ¶ Præfectus legionis ita teſtamento cauit, *Volo, vt ſi hi arbitrio tutorum filij mei ... huius ſummæ vncias d ſeſtere vſurarum nomine ... ut ...* quæro, ſi apparuerit pecunia cumulata à tutoribus, iudicio tutelæ vncias vſuras, an vero eas, quas ſtipulati ſunt, præſtare debeant? Reſpondi, ſi ſecundum voluntatem defuncti elegiſſent e vſurarum præſtationem, neque pupilli f nomine in fœnus dediſſent, id præſtatur, quod teſtator voluiſſet.

5 ¶ Lucius Titius mutuam pecuniam à tutore accepit, & g rem hereditariam pignori ei dedit, poſt

a Atqui habenti tutorem tutor non datur, l. 1. Cod. in quibus caſib. tut. hab. Specialis eſt hic caſus.
b v. l. 4. ſuprà eo.
c Imo contutor prius eſt conueniendus, quàm magiſtratus, l. 1. §. nunc tractemus. 3. de magiſtr. conueniendis & uariè niſi eod. An hic diuiſa fuit adminiſtratio per iudicem, an potius hic agitur, quando tutores ſimul diuerſæ conditionis (puta unus teſtamentarius, alius datiuus, alius legitimus) ibi quando omnes eiuſdem ſunt conditionis: quod & ſenſit poſt Iacobum Areſtinum Bartolus?
d Si tutor teſtamentarius & datiuus gerunt diuiſim, pro datiuo prius peruenitur ad magiſtratum quam ad teſtamentarium ſecus ſi omnes eſſent datiui, qui caſus eſt ſingularis. *Bart.*
e v. l. 1. in prin. ff. de magiſtr. conueniendis.
f Arg. l. 5. l. de magiſtr. conuen.
g al. excuſſi.
h v. l. 1. §. ſi. ſuprà quibus.
i v. l. 5. §. 7. de rebus eorum qui ſub tut.
k Imo, tranſigere poteſt diſtinctè, l. 56. §. 4. l. de furtis. Tranſactio diminuendi cauſa tutoribus interdicta.
l Tutor iuſſus omnia gerere cum alterius, puta Titij, conſilio, an præciſè conſilio Titij vti debet? ſic ſanè, ſi Titius & officium & adminiſtrationem habet, vt hinc colligitur. Quid ſi Titius non eſt particeps officij? neceſſitate non cogitur eius conſilium ſequi: honeſtius tamen faciet ſi ſequeretur & ita accipienda lex 5. §. 8. ſuprà eod. & l. 1. §. ſi plures, ſuprà de excuſat. l. idemque 10. §. ſi quis 7. ſuprà mandati. & ſi quis mihi, 25. & ſi cum 20. l. de acquir. hered.
m v. l. 14. §. 1. l. de ſolutionib.
n Imo, cuique eorum rectè ſoluitur: niſi à Prætore interdicta ſit adminiſtratio, l. 14. §. 1. l. de ſolutionib.
o Conſilio alterius iuſſus quid facere, ſi quidem eſt particeps officij, tenetur eum requirere & ſequi. *Bart.*
p ſub. alimentum.
q Arbitrium conferri poſſe in mulierem hinc nonnulli colligunt.
r Tutores iuberi poſſunt à teſtatore, in ſumptibus & alimentis pupillo decernendis, mulierum arbitrium & æſtimationem ſequi.
ſ v. l. 1. §. 1. l. de leg. 2. t al. repererant.
u v. l. 20. l. de oblig. & act.
x Reus ſoluendi vbicunque petitum erit, vbicunque conuenietur, ibi videbitur contraxiſſe: dummodo conueniatur, vbi vel ipſe præſens eſt, vel bona poſſidet, vt hic. y v. l. 39. §. 3. ſuprà eod.
z v. l. 4. ſuprà eod.
a Id eſt inutiliter datus, l. 1. C. de eo qui pro tutore.
b Venditas res ſuas iniuſtè pupillus vindicare poteſt.
c Tanquam res illegitimè venditas.
d de vnciariis vſuris, v. Budæum & Auguſt. 10. Eſt autem vnciaria vſura, pars duodecima centeſimæ: cum mille ducentis menſibus, ſive centum annis, vſura æquatur ſorti: quoties nimirum annuatim vnum in centum ſoluitur: ſemuncialis verò eſt vicesima quarta pars centeſimæ, quæ in ducentis annis ſorti æquatur. de qua Tacit. 5. adde Molinæum de vſuris in prin. num. 53.
e Tutor qui ſuo nomine & pupilli facere poteſt, indiſtinctè ſeu ſimpliciter cum facit, ſuo nomine feciſſe videtur.
f Sed ſuo periculo, adde l. 30. ſuprà mandati.
g Tutor mutuum dare, & pignus accipere poteſt.

triennium iam ſuberibus fil... quorum tutela adminiſtrata eſt, fiſco a bona defuncti adiudicata ſunt, quia mortem eius heres non eſt vltus: quæritur, an id nomen pupillus recuſare poſſit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponuntur, id nomen ad onus tutorum b non pertinere.

6 ¶ Altero ex duobus fratribus ſociis bonorum & negotiationis defuncto herede filio, patruus tutor, venditis omnibus communis negotiationis mercibus, & ſibi redemptis, negotium c ſuo nomine exercuit: quæſitum eſt, vtrum compendium d negotij, an vſuras pecuniæ præſtare debeat? Reſpondi, ſecundum ea, quæ proponuntur, pupillo vſuram e, non f compendium g præſtandum h.

7 ¶ Tutor rerum Italicarum conuentus à creditore prouinciali, vbi rem pupillus habuit, ſoluit: quæſitum eſt, an id tutelæ iudicio reputari poteſt? Reſpondi, nihil proponi, cur i non poſſit.

Differentia curatorum.

48. *Hermogenianus* libro 1. Iuris Epitomarum.

Inter bonorum ventriſque curatorem, & inter curatorem furioſi, itemque prodigi, pupillive, magna eſt differentia: quippe cum illis k quidem planè l rerum adminiſtratio, duobus m autem ſuperioribus n ſola cuſtodia, & rerum, quæ deteriores futuræ ſunt, venditio committitur.

De contumacia tutoris puniendo.

49. *Paulus* libro 2. Sententiarum.

Ob fœnus pupillaris pecuniæ per contumaciam non exercitum o, aut fundorum omiſſam comparationem, tutor, ſi non ad damnum reſarciendum idoneus eſt, extra ordinem p coërcebitur.

De incurſu latronum, de periculo nominum.

50. *Hermogenianus* libro 2. Iuris Epitomarum.

Si res pupillaris incurſu latronum q pereat r, vel argentarius, cui tutor pecuniam dedit, cùm fuiſſet celeberrimus, ſolidum reddere non poſſit: nihil eo nomine tutor præſtare cogitur.

De fideiuſſore tutoris, de diuiſione tutelæ.

51. *Venuleius* libro 6. Stipulationum.

Si duo pluréſve tutores tutelam adminiſtrent, in fideiuſſorem quidem in ſolidum per quemlibet ſ eorum committitur ſtipulatio. at ſi inter eos diuiſa ſit tutela regionibus, quod plerunque fit, & alius vrbica negotia, alius peregrina adminiſtraret, tunc ex ſubſtantia cuiuſque rei, aut committi contra fideiuſſorem ſtipulationem, aut non committi dicemus. nam licèt omnes tutores ſint, & tutelam gerant: tamen cum quis de ea re t, quæ extra u ſuam regionem eſſet, experiri, vel ad iudicium vocari cœperit: perinde non committitur ſtipulatio, atque ſi ei adminiſtratio tutelæ permiſſa non eſſet x, quia tum enim ſacie in x totum denegata, tantundem valet y, ſi in ea re, de qua agitur, denegata ſit.

De dote & impendiis ad nuptias.

52. *Neratius* libro 1. Reſponſorum.

Curator pro minore non z tantum dotem dare debet, ſed etiam impendia a quæ ad nuptias facienda fuere.

De periculo tutorum & magiſtratuum.

53. *Paulus* libro 1. Decretorum.

Æmilius Dexter, magiſtratus ſui tempore, datis tutoribus, ceſſauerat in exigenda ſatiſdatione: deinde [à] quibuſdam excuſatis, à ſequentibus magiſtratibus Dexter tutor adiunctus fuerat. creatus conueniebatur in ſolidum duplici ratione: quòd, cum magiſtratus eſſet, & tutores dediſſet, ſatiſdationem non exegiſſet. ex diuerſo dictum eſt, licet ſatis exactum non eſſet, tamen in diem tutelæ finitæ idoneos b fuiſſe tutores, neque ceſſationem curatorum obeſſe tutoribus debere. pronunciauit: ſi c in diem finitæ tutelæ idonei permanſiſſent tutores, licet ſatis non eſſet exactum, curatorum eſſe periculum: ſi minus ca-

a Omnium ſubitò emergens mors ſtipendi, tutori non imputatur.
b l. 43. ſuprà eod.
c An potuit cum ſuo periculo ſocietatem expreſſè contrahere? an tacitè cenſeri ſuam futuræ ſocietas? v. Alciat. l. præſumpt. 33. & ...
... in ſocietate ... vbi etiã eam quæſtionem tractat. Acquiſitum per vnum ex fratribus ſimul habitantibus poſt mortem patris cenſetur acquiſitum ex communi, v. die etiam *Bart.*
d Compendium negotiationis, extra rem ipſam eſt: & ab vſuris ſeparatur. adde l. 58. l. ... ad l. Falcid.
e l. 58. infrà eod. vide Cuiac. 8. ad Africa. fol. 186. circa prin.
f Cur? vide quæ ſcripſi ad l. 74. ſuprà pro ſocio. l. 8. C. ſi quis ſibi.
g Hinc nota, vſuram dici, non compendium: impendium igitur hic præſtabitur non compendium; vide Cuiac. 10. obſ. 36.
h Imo, compendium præſtandum, l. 65. §. 2. ſuprà pro ſocio.
i Imo, videtur non imputandum, cum tutores regiones ſuas defendere debeant, l. 3. §. 2. infra de cura. bon. dan.
k Curatores furioſi & prodigi plenam rerum habent adminiſtrationem.
l Plenam verò adminiſtrationem habent, plus quidem habet, quam rerum cuſtodiam: hoc itaquam habet, vt etiam vendere poſſit eas res quæ deteriores futuræ non ſunt. Porrò plena adminiſtratio, libera adminiſtratio eſt, l. ſi præator, 20. C. de procurat. l. 1. ſuprà de officio procur.
m Curatores bonorum & ventris à curatoribus furioſi & prodigi diſtinguuntur. Hi enim poſtremi plenam rerum habent adminiſtrationem. Illi cuſtodiam tantum, & earum rerum quæ deteriores futuræ ſunt venditionem: & ſic liberam non habent neque plenam rerum adminiſtrationem. n v. l. 5. §. 2. l. de curbat. edict.
o de quo v. l. 5. in prin.
p corporaliter ſcilicet, *Bart.* Imo aliud videtur, arg. l. 6. in fin. l. de off. præſ. l. penult. 16. C. de pœnis.
q l. 12. §. 1. ſuprà eod. l. 4. C. de periculo tut.
r In loco veriſimiliter tuto alias tenetur tutor, v. l. 7. C. de peric. tut.
ſ quomodo vnus tutor tenetur pro aliis, eodem modo tenetur eius fideiuſſor. *Bart.* t v. l. 4. ſuprà eod.
u l. 4. ſuprà eadem. x Quod de toto prædicatur, prædicatur & de parte, vt hic. Nulla committitur ſtipulatio aduerſus eum qui tutor non eſt. Nec igitur (diuiſa tutela regionibus) commiſſa ſtipulatio aduerſus alium committetur, l. 8. in prin. ſuprà de rat. rem hab. v. l. 3. l. pro derelicto.
y Imo non valet tantundem in genere denegare, quod in ſpecie denegare, l. quoties in fin. 34. ſuprà de vſufr. Genere includitur vel excluditur res ipſa, vt in ipſa ſpecie, durat tamen magis genus quam ſpecies, vt hic. l. ſi cherus 79. l. de leg. 3. l. omnes 4. C. de præſcrip. 30 ann. Sit etiam intelligendum, vt res non ita genere continentur vt ſpecie, vt eo caſu ſpecialis permiſſio vel prohibitio requiratur, l. illud 15. §. ſi tale, ſuprà de vſufruct. z l. 9. C. eod. a de quibus v. l. 13. §. vlt. ſuprà eod.
b l. 30. §. 10. ſuprà ſe l. 1. C. de diuid. tut. l. vlt. in ſ. C. in quib. caſ. tutor. hab.
c Sententia ſub conditione dici poteſt, quoties ea conditio eſt, quæ negocio ipſi

Universidad Rey Juan Carlos

torum & magiſtratuum: hoc eſt, tunc eſſe periculum eius, qui ſuſpectum non feciſſet, aut ſatis non exegiſſet, cùm finita tutela, non inueniretur idoneus fuiſſe.

De tutore pecuniam pupilli mutuante.

54. *Tryphoninus* libro 2. Diſputationum.

NOn exiſtimo maximis *a* vſuris ſubiiciendum eum *b*, qui à contutoribus ſuis mutuam pecuniam pupilli accepit; & cauit certaſque vſuras promiſit, quas & alij debitores pupillo dependunt; quia hic ſibi non conſumpſit, nec *c* clam *d*, nec quaſi ſua pecunia licenter abutitur. & niſi his vſuris à contutore mutuum ei daretur, aliunde accepiſſet. & multum refert, palam *e* apertéque *f* debitorem ſe, vt *g* extraneum & quemlibet, faceret pupillo: an ſub adminiſtratione tutelæ pupillique vtilitate, lateat *h* ſua commoda pupilli pecunia iuuaret *i*.

De pluribus tutoribus.

55. *Idem* libro 14. Diſputationum.

TRes tutores pupillo dati ſunt: vnus tutelam geſſit, & ſoluendo non eſt. ſecundus Titio gerendam mandauit *k*: & Titius quædam adminiſtrauit. tertius nihil omnino geſſit. Quæſitum eſt, quatenus quiſque eorum tenetur. *l* Et tutorum quidem periculum commune eſt in adminiſtratione tutelæ, & in ſolidum vniuerſi tenentur *m*. Planè ſi *n* pecunia numerata pupilli inter eos diſtributa eſt *o*, non in maiorem ſummam quiſque eorum, quàm accepit, tenetur.

1 ¶ Sed ſi ipſi tutores rem pupilli furati ſunt, videamus, an ea actione, quæ proponitur ex lege *p* duodecim tabularum aduerſus tutorem in duplum *q*, ſinguli in ſolidum teneantur; & quamuis vnus duplum præſtiterit, nihilominus etiam alij teneantur. nam in alijs furibus eiuſdem rei pluribus, non eſt propterea cæteris pœnæ deprecatio, quod ab vno iam exacta eſt *r*. ſed *ſ* tutores propter *t* admiſſam adminiſtrationem, non *v* tam inuito domino contrectare eam videntur *u*, quàm perfidè agere. nemo *x* denique dicet, vnum tutorem & duplum hac actione præſtare, & quaſi ſpecie condictionis, aut ipſam rem, aut eius æſtimationem.

2 ¶ Non *y* ſolum ergo geſſiſſe tutelam is creditur, qui alij gerendam mandauit *z*, ſed & qui *a* ſatis à contutore accepit, rem ſaluam pupillo fore, eique permiſit adminiſtrationem totius tutelæ: nec poteſt ſe defendere conſtitutionibus *b*, quæ iubent ante conueniri eum qui geſſit.

3 ¶ Item in eo, quod nemo geſſit, non vtique eius periculum eſt, qui quædam geſſit: ſed communiter omnium. exigi autem ab eo ſolo periculum eorum aliorum, quæ non geſſit *c*, non oportet: niſi ſi qua talia ſunt, quæ vel conſummationem cœptorum ab eo deſiderabant, vel ita coniuncta fuerunt, vt ſeparari non debuerint.

4 ¶ Quod autem dicitur, deſiſſe ſoluendo eſſe, vel non eſſe contutores *d* præſtare debere, videamus qualem *e* intellectum habet: id eſt, vtrum ſufficit, nihil deminutum eſſe de facultatibus contutoris, ex quo tempore datus eſt, ſed eandem faciem *e* patrimonij permanſiſſe: an etſi nihil poſt accidit, quod palam faciat deminutionem patrimonij, debet tamen contutor inquirere fortunas contutoris; Sed hoc & ex perſonæ qualitate, & ex temporis intercapedine, quo teſtamentum factum eſt, vſque ad mortem patris, aliam æſtimationem accipere debet. nam apertè prodigo *f*, vel cuius bona venierunt *g*, licèt obreptum *h* fuerit prætori, qui decreto eum dedit, permittere contutori adminiſtrationem non debet, & *i* potuit aliquid pater eorum, poſt teſtamentum factum accidens ignoraſſe; aut cùm deſtinatum haberet mutare teſtamentum, id non feciſſe.

De tutore qui rem pupilli vendidam retinet.

56. *Scæuola* libro 4. Digeſtorum.

TVtor rerum & animalium *a* pupilli venditionem fecit: ſed quædam animalia, emptoribus pretium non ſoluentibus, retinuit *b*, & apud ſe habuit: pretium idem rationibus pupilli accepto tulit. ex his aliquot nata ſunt. defuncto tutore, heres eius eandem tutelam adminiſtrauit, & animalia annis pluribus poſſedit. quæſitum eſt, an, cùm is, cuius tutela adminiſtrata eſt, annis viginti quatuor *c* eſſet, iure animalia vindicaret? reſpondit, ſecundùm ea, quæ proponerentur, pupillum ea vindicare non poſſe.

De debitoribus conueniendis ex inuentario.

1. *De emptione.*

57. *Idem* libro 10. Digeſtorum.

CHirographis *d* debitorum incendio exuſtis, cùm ex inuentario tutores conuenire eos poſſent *f* ad ſoluendam pecuniam, aut nouationem *g* faciendam cogere, cùm idem circa priores debitores propter eundem caſum feciſſent, id omiſiſſent circa debitores pupillorum: an ſi quid propter hanc ceſſationem eorum pupilli damnum contraxerint, iudicio tutelę conſequantur? Reſpondit, ſi approbatum fuerit, eos tutores hoc per dolum *h*, vel culpam prætermiſiſſe, præſtat ab his hoc deberi.

1 ¶ Ab eo, qui ſententia præſidis, bonis ademptis relegatus erat, cum ex permiſſu principis *i* appellatio eius recepta ſit, quam is, qui prouinciam tunc non receperat, fundum emerat pupillus, interuenientibus tutoribus. & appellatione introita prouinciam, fundus ei ablatus eſt *k*. quæſitum eſt, an tutelæ iudicio pretium fundi pupillus conſequi à tutoribus poſſit? Reſpondit, ſi ſcientes *l* emerunt ab eo, qui in ea cauſa eſſet, vt omnimodo ſententia priori eſſet, tutelæ iudicio eos teneri.

De rationibus reddendis. 1. De ſorte facta ex vſuris. 2. De ceſſatione vſurarum, teſtamento quod vſuram videbatur. 3. De exactione legati neglecta. 4. De ſorte facta ex vſuris.

58. *Idem* libro 11. Digeſtorum.

QVi negotiationem, per Pamphilum, & Diphilum, prius ſeruos, poſteà libertos, exercebat, ſuo teſtamento eos tutores reliquit, & cauit, vt in negotiatione [illegible], ſi vtiles exercebant, hi quidem tutelam adminiſtrauerunt, non tantùm cum impubes patroni filius fuiſſet, ſed etiam poſt pubertatem eius. ſed Diphilus quidem cum incremento *n* negotiationis rationes obtulit *o*. Pamphilus autem putauit, reddere oportere non ad incrementum negotiationis *p*, ſed ad computationem vſurarum, vt in tutelæ iudicio ſolet. quæſitum eſt, an ſecundùm voluntatem defuncti exemplo Diphili, Pamphilus quoque rationem reddere debeat? Reſpondit, debere. *Claudius Tryphoninus*: Quia lucrum facere ex tutela non *q* debet.

1 ¶ Ex duobus tutoribus pupilli altero defuncto, adhuc impubere pupillo, qui ſupererat, ex perſona pupilli ſui, iudice accepto, conſecutus eſt *r* cum vſuris quantum ex tutela ad tutorem defunctum peruenerat. quæſitum eſt, iudicio tutelæ, quo experitur pubes factus, verum eius tantum *ſ* portionis, quæ ab initio [quod] ex tutelæ ratione peruenerat ad defunctum contutorem, vſuræ veniant: an *ſ* etiam eius ſummæ, quæ ex ſortis & vſuris pupillo aucta, poſt mortem eius ad ſuperſtitem eque cum ſorte tranſlata ſit, aut transferri debuit? Reſpondit, ſi eam pecuniam in ſe vertiſſet, omnium pecuniarum vſuras præſtandas *u*: quòd ſi pecunia manſiſſet in *x* rationibus pupilli, præſtandum quod bona fide percepiſſet, aut percipere potuiſſet: ſed *y* fœnori dare cum potuiſſet, neglexiſſet, cum id *z*, quod ab alio debitore nomine vſurarum cum ſorte datur, ei qui accipit, totam ſortis vice fungitur, vel fungi debet.

[Left margin notes:]

cohaerent, l. cum [illegible] dem 11. C. de ſeru. l. 2. diuo 25. §. in [illegible] diſiſſe 3. ff. de re iud. l. 1. §. ibidem. quando appell.

a centeſimis, v. l. 38. verſ. ſed quas vſuras ſuprà de negot.

b contutorem.

c Clandeſtina præſumuntur fraudem continere, v. Cepolam ad l. 1. Cod. pro emptore.

d ideo etiam ponitur, v. l. vlt. in fi. ff. de riu.

e Tutor poteſt mutuo accipere pecuniam pupilli à contutore vel ſeipſo, palam & bona fide, non clam.

f non per interpoſitam perſonam, l. 5. §. 5. ff. de auctor. tut. l. 5. C. de contrahend. empt.

g vt extraneus, & quilibet poteſt quis interdum, quod ex ſuo officio, vel vt ipſe non poſſit, vt hîc.

h v. l. 2. Cod. de negot. heredis.

i ad iuuerit.

k Is geſſiſſe videtur. §. 2. ff. eodem. & arg. l. 5. §. 1. ſuprà eodem.

l Tutorum generaliter periculum eſt commune, et in ſolidum teneantur, vt hîc: quod obtinet, quoties communiter ipſi geſſerunt: et quis tutela non ſuit diuiſa vel à teſtatore vel à iudice, l. ſi duo 51. ff. eod. Quid ſi vnus geſſit, alter non geſſit? Prius conuenitur qui geſſit, l. tutor 39. ff. qui poſt. ff. in [illegible]. & tutor. ſuprà eodem. Quid ſi finita adminiſtratione omnes ſunt ſoluendo? Inter eos diuiditur periculum. l. 53. ff. eodem.

m vbi cæteri non ſunt ſoluendo, l. 38. §. 1. ff. eod. l. 12. verſ. nec quiſquam ſ. rem pupilli ſaluam fore.

[Right margin notes:]

a v. l. 32. in fi. ff. eodem.

b atqui tutor & venditor & emptoris officio fungi non poteſt. l. 5. ff. 2. ff. de auth., tut. & in re ſua authoritatem interponere ipſe ab initio. Est interpoſita tutoris authoritas, quæ eorumdem aliquo tum emptione: quia non tutelæ, poteſt in tutorem transferri ius rerum: ita non videbitur tutor emptio, ſed antiquæ in perſona tutoris ſtimulatis, vt interdum addatur, tutorem hic eniſſe rem pupilli palam & bona fide.

c al. quatuordecim.

d publicis non in priuatis aut in [illegible]. Bart.

e Exemplum inſtrumenti in inuentario tranſcripti probat, et ex eo conueniri poſſint debitores. Nou. [illegible] c. 2. [illegible] ad [illegible] [illegible] C. de edenda. atqui ex inſtrumenti exemplo conueniri neminem poſſe videtur. Authent. ſi quis in aliquo. Cod. de edendo. Dic, valebit hoc exemplum authorizatum ſimul iudicis & partis citatæ deſcriptum eſſe, ſi Nou. [illegible] ſ. de [illegible]. [illegible] ſeriem inſtrumenti [illegible] [illegible] in ipſo commentario transcriptum eſſe, non abſente parte. Nam tamen exſcripta chirographi nihil probant. l. [illegible] 24. ſuprà de [illegible].

f l. 8. l. 7. ſuprà de edendo. Nou. 1. 1. c. 2. hinc colligitur inſtrumento corrupto in inuentario probari debitum vel debitorem. Id non poſſe fieri videtur. vide Nou. 119. c. 3.

g in hanc legem vide conſulta apud Cuiacium [illegible] de [illegible] chirographi, notatio eſt.

[Footnotes, left:]

n Tutela, non tota, ſed in re aliqua (puta pecunia aliqua) diuiſa à teſtatore vel à iudice, periculum eius rei ita diuiſæ, diuiſum intelligitur, et quiſque ea tantum parte teneatur, quam accepit. Ita partis diuiſio ad partem idem præſtat, quod totius diuiſio ad totam, adde l. 51. ſuprà eod.

o v. l. 4. ſuprà eod.

p Dixi ad Ciceronem, 1. de Oratore, vbi tractatur de Hypſeo Octauio.

q Tutorum periculum eſt commune, quoties ad id quod intereſt aduerſus eos agitur. Quòd ſi actione pœnali ex facto in eos agitur, pœna non à ſingulis in ſolidum exigitur, ſed ab omnibus communiter, vnica ſufficit ſolutio, vt hîc. l. ſi mulli [illegible] ad l. Iul. peculat. l. [illegible] 26. in fin. ff. de iure fiſci.

r Imo ſi ab vno exacta cæteri liberantur, l. 1. C. de tut. ſeru.

ſ Adminiſtratio delictum & pœnam minuit, vt hîc. Imo adminiſtratio non minuit delictum. l. Athletas 4. §. ait prætor 2. ff. de his qui notant. An id ita [illegible] quod caupo conueniatur ibi, non vt caupo, ſed vt quilibet habens quæſtuaria mancipia. An potius quod cauponis officium eſt vtilitate publicam, non authoritate?

t Atqui tenetur furti. l. 1. §. in ſumma. ff. de tut. & rat. diſt. ibi non conuenitur vt tutor, ſed vt quilibet: hîc, vt tutor. Item u & ſic velamen adminiſtrationis temperat furtum, & aliud eſt perfidè agere, & furari.

x Imo duplo non ineſt ſimplum, l. ſi pro fure 7. ff. de condict. furtiua. Hic tutor conuenitur actione de rationibus diſtrahendis & vt tutor, at non actione furti vel vt fur. y Geſſiſſe tutelam is videtur, non tantum qui geſſit ipſe, ſed & qui vel alteri vel contutori mandauit gerendam, aut ab eo ſatis accepit.

z §. præc. ff. eod. l. 5. §. 1. ff. eod. a vt §. 1. [illegible] de fidei.

b l. [illegible] C. de diuid. tut. l. [illegible] C. ſi tut. non geſſ.

c d. l. ſin. C. ſi tut. d Deſiiſſe ſoluendo tutores quando dicantur.

e Faciei eadem patrimonij, idem ſtatus eſt ſemper.

f Prodigus licet aliquis ſit manifeſtè, geſta tamen per eum valent, niſi interdicta ei adminiſtratio, v. l. 6. ff. de verb. obl. Bart.

g Præſumitur non ſoluendo is cuius bona veneunt.

h vt l. 5. ff. de [illegible] de ritu. nup. i Cur ita? v. l. 6. ff. de ſuſpect.

[Footnotes, right:]

h l. 39. ſuprà eod. l. 2. C. ad Sc. Turpil. [illegible] l. 48. ſuprà de minoribus. i v. l. 1. §. 3 nihil innouari. k an ſine pretio? v. Bart.

l v. l. 7. §. 2. ſuprà eod. Pendente appellatione facta, iure præſidum per officium iudicis appellationis, reuocantur, v. l. 6. ff. de appell. recipien.

m Teſtator negotiationem mandare libertis ſuis poteſt, et eam cum eis tutelam dari repetatur.

n Incrementum negotiationis eſt eiuſdem compendium ab vſuris differens, vt l. 47. §. penult. ff. eodem.

o & ſic ex defuncti voluntate.

p vide quæ notaui ad l. 47. §. penult. ſuprà eodem.

q Lucrum facere ex pupilli tutela tutor non debet. Salarium autem non ſortiti quod ſalarium à iudice eo nomine accipit, l. à Tutoribus 33. in fi. ſuprà eod. adde l. 46. §. 2. in fin. ſuprà de procur.

r v. l. 7. §. 14. ſuprà eodem.

ſ Omnis pecunia, ſiue ſors ſit, ſiue vſura, quam tutor pupillorum nomine percipit, eiuſdem ſtatus & conditionis eſt, vtraque ſortem efficit, & ſortis rationem ſubſtinet. adde §. 4. ff. eodem.

t ex ſortis vſuris, &c. vt de anatociſmo intelligam id.

u ſed quomodo? vide l. 54. in fin. ſuprà eod.

x vt quia pecuniam illam fœnerauit pupilli nomine. y al. ſi.

z vide l. 7. §. 12. ſuprà eodem. quod tutor exigit ab alio, nomine vſurarum, id ſortis loco eſt.

4 ¶ Teſta

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Teſtamento dati tutores, quod a ſupra videbatur *b*, ceſſauerunt in adminiſtratione tutelæ, & à præſide tutor datus eſt pupillo, iuſſi autem ſunt etiam hi qui dati erant teſtamento tutores, tutelam adminiſtrare coniunctò eo, qui à præſide datus, cœperat adminiſtrare. quæſitum eſt. ex teſtamento datos periculum * antecedentis temporis * adminiſtrationis, verum ex apertis tabulis, an ex quo iuſſi ſunt, pertinea: ad eos? * Reſpondit, ad eos, de quibus quæreretur, nullum antecedentis *c* temporis periculum pertinere.

3 ¶ Pupillo herede inſtituto, filiæ exheredatæ duo millia nummorum aureorum legauit, eoſdemque tutores vtriſque dedit. quæſitum eſt, an ex eo die *d*, quo duo millia potuerunt à ſubſtantia hereditatis ſeparari, & in nomina collocare, neglexerint, vſurarum *e* nomine pupillæ tutelæ iudicio teneantur? Reſpondit, teneri *f*.

4 ¶ Quæſitum eſt, an vſuræ pupillaris pecuniæ, quas tutores debuerunt, cùm ad curatorem transferuntur, in ſortem *g* computentur *h*, & vniuerſæ ſummæ vſuras debere curatores incipiant? Reſpondit omnis pecuniæ, quæ ad curatores tranſit, parem cauſam eſſe: quia* omnis ſors efficitur.

De pacto tutoris cum creditoribus.

59. *Idem* ‖ libro 26. Digeſtorum. ‖

CVm hereditas patris ære alieno grauaretur, & res in eo ſtatu videretur, vt pupilla *ab* hereditate paterna abſtineretur, vnus ex tutoribus cum pleriſque creditoribus ita decidit *i*, vt certa crediti portione contenti eſſent, accipe rentque *k*. idem *l* curatores iam viripotenti accepit, cum pleriſque creditoribus decidérunt. quæſitum eſt: an, ſi aliquis tutorum creditor patris pupillæ, ſolidam pecuniam ex cautione ſibi ex re pupillæ cum vſuris fecerit, reuocari à curatoribus pupillæ ad portiones eas poſſit, quas cæteri quoque creditores acceperunt. reſpondi* eum tutorem, qui cæteros ad portionem vocaret *m*, eadem parte contentum eſſe debere.

De herede tutoris.

60. *Pomponius* * libro 1. Epiſtolarum. *

SI tutoris heres *n* executus eſt, quæ tutor inchoauit *o*, tutelæ etiam eo nomine tenetur.

De petitione hereditatis.

61. *Idem* ‖ libro 20. Epiſtolarum. ‖

APud Ariſtonem ita ſcriptum eſt. * Quod culpa *p* tutoris pupillus ex hereditate deſiit poſſidere, eius æſtimatio in petitione hereditatis ſine vlla dubitatione fieri debebit, ita ſi pupillo de hereditate cautum ſit. * cautum autem eſſe videtur, etiam ſi tutor erit idoneus, à quo *q* ſeruari poſſit id, quod pupillus ex litis æſtimatione ſubierit.

¶ Sed ſi tutor ſoluendo non eſt, videndum erit, vtrum calamitas pupilli, an detrimentum petitoris eſſe debeat, perindéque haberi debet, ac ſi res fortuito caſu interiiſſet, ſimiliter atque ipſe pupillus expers culpæ quid ex hereditate deminuiſſet, corrupiſſet, perdidiſſet.

¶ De poſſeſſore quoque furioſo quæri poteſt, ſi quid ne in rerum natura eſſet, per furorem eius acciſſet. tu quid putas? Pomponius. Puto cum verè dicere: ſed quare cunctatus es, ſi ſoluendo non ſit tutor, cuius damnum eſſe debeat? cùm alioquin elegantius dicere poteris, actiones duntaxat, quas haberet cum tutore pupillus, venditori hereditatis præſtandas eſſe, ſicuti heres vel bonorum poſſeſſor, ſi nihil culpa eius factum ſit, (veluti ſi fundo hereditario *r* vi deiectus ſit, aut ſeruus hereditarius vulneratus ab aliquo ſit, ſine culpa poſſeſſoris) nihil plus, quam actiones, quas eo nomine habet, præſtare debeat.

¶ Idem dicendum eſt, & ſi per curatorem furioſi, culpa vel dolo quid amiſſum fuerit: quemadmodum ſi quid ſtipulatus tutor, vel curator fuiſſet, aut vendidiſſet rem hereditariam. * Impunè *t* autem puto admittendum, quod per furorem *u* alicuius accidit: quomodo ſi caſu *x* aliquo, ſine *y* facto perſonæ, id accidiſſet.

a tutore ſtatuto i teſtamento datus cōfirmatur à iudice periculum tutelæ præſtat, ab eo tempore quo iuſſus eſt, à iudice, tutelam adminiſtrare.
b forte tamen non erat, vt quia poſthumus natus non erat legitimus.
c i. ante confirmationem. *l. 2. C. de confir. tut.*
d quam *v. l. 13. §. 1. v. l. 15. §. eod. l. 24. C. eod.*
e Vſuras ex pecunia pupillari præſtat tutor, in qua ſtenori accupanda negligens fuit.
f hodie tenentur tantùm cuſtodire. *Nou. 72. c. 6.*
g Vſuræ pupillares quas pupillorum nomine tutores acceperunt, ſortis locum obtinent, vt bono & vtilitati pupilli ſortem efficiant, & pro ſorte habeantur: & eadem ſit ratio in illis, quæ in ſorte alterius pecuniæ.
h computantur. *l. 7. §. 12. ſ. eod.*
i pactum quod tutor facit cum creditoribus pupilli, tenetur ſeruare in ſeipſo, ſi ſit & ipſe creditor pupilli. *Bar.* At ſi fuerit eſt officium damnoſum contra *l. ſed ſi quis 7. inſt. ſeſſus.* quæritur. aperi. Num dicemus cum Accurſio tutorem id in ſua quoque perſona ſequi cogi, quod maior pars creditorum hic cōſenſerit aliquid remittendum eſſe pupillo? An potius adicione hereditatis facta à pupillo, tutoré eandémque creditorem, debitorem nullum fuiſſe, quum non habuiſſet, ex hereditate non adita? An potius, quod cum alios prouocauit ad partem debiti remittendam, in id quoque ipſe conſenſiſſe tacitè intelligatur, vt volenti nulla facta fuerit iniuria?
k ¶ Forè legendum, abſtineretur.
l al. idem.
m *l. 44. in fin. ſ. de pact.*
n vide *l. 1. in pr. l. 4. inſt. de ſideiuſſ. tut.*

DE AVCTORITATE, ET CONSENSV tutorum & curatorum.

TIT. VIII.

De regula pertinente ad tutores. 1. De tutore iudicio tutoris.

Vlpianus ‖ libro 1. ad Sabinum. ‖

QVamquam * regula ſit iuris ciuilis, *in rem ſuam à auctorem tutorem fieri non poſſe*: tamen poteſt tutor propter ſui debitoris hereditatem adeunti pupillo auctoritatem accommodare, quamuis per hoc debitor eius efficiatur. prima enim ratio auctoritatis ea eſt, vt heres fiat: per conſequentias *c* contigit, vt debitum ſubeat. ſe tamen auctore, ab eo ſtipulari non poteſt *d*. Et cùm quidam auctoritatem accommodaret pupillæ ſuæ, vt ſeruo ſuo ſtipulanti ſponderet, Diuus Pius Antoninus reſcripſit, iure pupillam non teneri: ſed in quantum locupletior *e* facta eſt, dandam actionem. Sed ſi auctor fiat, vt filio *f* ſuo quid tradatur: nulla erit auctoritas. euidenter enim ſua auctoritate rem acquirit.

1 ¶ Tutor *g* ſi lenitus *h* potentus ſit *i* per vim non valet, quod agitur. neque enim præſentia corporis *k* ſufficit ad auctoritatem, vt *l* ſi ſomno, aut morbo comitiali occupatus tacuiſſet.

De auctoritate non interpoſita, vel perperam adhibita.

2. *Idem* ‖ libro 14. ad Sabinum. ‖

NVlla *m* differentia eſt, non interueniat auctoritas tutoris, an perperam *n* adhibeatur.

De interrogatione.

3. *Paulus* * libro 8. ad Sabinum. *

EТiam ſi non *o* interrogatus tutor auctor fiat, valet auctoritas eius, cùm ſe probare dicit id quod agitur. hoc eſt enim auctorem fieri.

De pluribus tutoribus de tutore remoto.

4. *Pomponius* * lib. 17. ad Sabinum. *

ET ſi, pluribus datis tutoribus, vnius *p* auctoritas ſufficiat, tamen ſi tutor auctoretur, cui adminiſtratio tutelæ conceſſa non eſt, id ratum à prætore haberi non debet *q*.

¶ Et ideo puto verius eſſe, quod Ofilio placebat, ſi *r* eo tutore auctore, qui tutelam non gerat, emam à pupillo, ſciens alium eius tutelam gerere *s*, dominum me non poſſe fieri.

¶ Item ſi eo auctore emam qui *t* à tutela fuerit remotus nec enim id ratum habebit.

An pupillus tutori obligetur. 1. De venditione & emptione.

5. *Vlpianus* * libro 40. ad Sabinum. *

PVpillus obligari tutori, eo *t* auctore, non poteſt. Planè ſi plures ſint tutores, quorum vnius auctoritas ſufficit, dicendum eſt, altero auctore, pupillum ei poſſe obligari, ſiue mutuam pecuniam ei det, ſiue ſtipuletur ab eo. Sed & cùm ſolus* ſit* tutor, mutuam pecuniam pupillo dederit, vel ab eo ſtipuletur, non erit obligatus tutori. naturaliter tamen obligabitur, in *u* quantum locupletior factus eſt. nam in pupillum non tantùm tutori, verum cuiuis actionem, in quantum locupletior factus eſt, dandam Diuus Pius reſcripſit.

1 ¶ Pupillus vendendo *x* ſine tutoris auctoritate non obligatur. ſed nec in emendo *y*, niſi in quantum locupletior factus eſt.

2 ¶ Ipſe tutor & emptoris *z* & venditoris officio fungi *a* non poteſt *b*. Sed enim ſi contutorem habeat, cuius auctoritas ſufficit, procul dubio emere poteſt. ſed ſi mala fide emptio interceſſerit, nullius erit momenti. idéoque nec vſucapere poteſt. ſanè ſi ſuæ ætatis factus, comprobauerit emptionem, contractus valet.

3 ¶ Sed ſi per interpoſitam *c* perſonam, rem pupilli emerit, in ea cauſa eſt, vt emptio nullius momenti ſit: quia *d* non bona fide videtur rem geſſiſſe. & ita eſt reſcriptum à Diuo Seuero, & Antonino.

a Auctor in rem ſuam nemo eſſe poteſt, vt hic. & in eo differt auctoritas à voluntate: poteſt enim quis in rem ſuam velle.
b *l. 5. de pr. l. 7. in princ. ſ. eod.*
c & ſic per conſequentias interdum licet, quod non licet directò, *l. 7. in pr. ſ.*
d Cur ita? vid. *l. 9. in pr. ſ. eod.*
e *v. l. 5. ſ. eo.*
f *l. 5. in fin. l. 7. in pr. ſ. eod.*
g Quid ſi tacitè per vim terreatur? vide Vlpianum eodem libro in *l. 20. in fin. ſ. de teſtamentar.*
h Auctoritatem præſtare pupillo inuitus tutor non poteſt, cum in mudam interpoſita auctoritas non valet.
i *l. 2. arg. l. 17. ſ. eo.*
k Cum ignorantia ſit, atque ita poteſt eſſe præſentia ſine conſenſu. *Bar.*
l Somnus & morbus comitialis, violentiæ ſpecies ſunt.
m Paria ſunt, auctoritatem non interpoſuiſſe, & malè.
n Paria ſunt auctoritas nulla, & vitioſa, *v. l. 6. ſupr. qui ſatiſdare.*
o Interrogatus & pro interrogato habetur qui non interrogatus reſpondet, *l. 9. in pr. ſ. de interrog. in iure.* Silentium habetur pro confeſſione.
p Auctoritas vnius tutoris ſufficit, ſi poſſit adminiſtrare. *l. 5. in pr. C. eod.*
q Imò pupillus quoties talis tutor hereditatem adit, obligatur, *l. 49. ſ. de adq. her.*
r Tutore honorario auctore pupillus vendendo & tradendo non alienat, vt hic. Atqui hereditatem adit eo auctore? *l. 49. ſ. de adq. hered.* An ideo traditio ab aditione ſeparanda eſt: quod aditio animi ſit potius, quàm facti vel adminiſtrationis, *l. 20. ſ. de adq. her.* & ſuppleatur facilè animus qualibet tutore auctore, *l. pupillum 189. ſ. de reg. iur.* venditio verò & traditio, facti eſt potius quàm animi. *l. conſilio. 7. §. vlt. ſ. de curator. furioſ.* & ideo auctoritas eius requiratur qui negotia gerit, neque ſufficiant honorarii. Atenim dices, ſolutionem eſſe facti. *d. l. conſilio.* & rectè tamen tutori honorario ſolui, *l. quid ſi forte. 14. §. 6. ſ. de ſolutionibus.* Fit rectè honorario tutori ſolutio: at non ab eo, vel à pupillo, eo auctore. An verò hac lege notra dicemus cum Azone interdictam à Prætore adminiſtrationem huic tutori, cuius negatur auctoritas ſufficere? Prior ſententia verior eſt.

o Tutoris heres inchoata à defuncto exequi potest, vnde & tutelæ nomine obligatur quoque, vt hic. aliàs non tenetur exequi non inchoata ab auctore, *v. l. tutores 39. ſ. eod. l. etiam 3. ſ. de fideiuſſ. tutor.*
p *l. 4. ſ. quando ex facto tut. l. 7. C. arbitr. tut.*
q *l. 1. ſ. quando ex facto tut.*
r Ariſtonem Ic. de quo in pr. huius legis.
ſ de eo *v. l. 16. §. 4. ſ. de pet. hered.*
t Furioſi nulla pœna impoſita.
u vide *l. 14. ſupr. de off. præſid.*
x Caſu facere, & furore, paria.
y Caſus eſt, quod ſine facto perſonæ accidit.
z *l. 5. C. 9. & 3. inſt. 21. & 37. Ecl. 8.* Auctoritas eſt pars adminiſtrationis, atque approbatio expreſſa tutoris, *Cuiac. hic. & C. eod.* ſeparatur autē à voluntate auctoritas. Auctoritas interponitur in ipſo negotio, non poſt negotium, nec per nuncium aut epiſtolam: voluntas etiam poſt finitum negotium per ratihabitionem & actu quolibet ſine verbis, *l. vlt. C. ad Maced.* dixi ad *l. 9. ſ. eod.* Auctor in rem ſuam nemo eſſe poteſt, *l. 1. ſ. eod.* Velle & conſentire in rem ſuam quiſquis poteſt.

ſ adde caſum *l. 7. §. 3. ſ. pro emptore.*
t vide *l. 18. in prin. ſ. eod.*
u Naturaliter tutori pupillus obligatur, quatenus factus eſt locupletior. *§. præterea in fin. inſt. eod. l. 1. ſupr. eod.* vide *l. 3. ſupr. commodati. l. vlt. C. pro emptore. §. vlt. inſt. quibus alien. l. 3. §. 1. ſupr. de tributoria.*
x Pupillus obligari non poteſt ſine tutoris auctoritate in contractu licet, inde obligatorio, *inſt. eod. in pr.* adde *l. 1. & 2. C. ſi aduerſ. vend.*
y *inſt. eod. in pr.* adde *l. 13. §. 4. l. 27. §. 1. ſup. de act. empt.*
z *l. 34. in fin. ſupr. de contrah. empt.*
a Cur non poteſt idem venditoris & emptoris? eſt diuerſitas, *l. 1. ſupr. de rerum permutatione.*
b Imò poteſt, *l. 5. 6. in fin. ſup. ſub. pena.*
c vide *l. 7. in pr. inſt. eod.*
d Præſumitur mala fide emere, qui quid comparat ex rebus pupilli per interpoſitam perſonam, de quo v. plenius hic Bartolum.

4 ¶ Sane

Universidad Rey Juan Carlos

4 ¶ Sanè ſi ipſe quidem emit pupillus, dedit autem nomen, non mala fide, i ſed ſimpliciter b, vt ſolent honeſtiores non c pati nomina ſua inſtrumentis inſcribi, valet emptio. quod ſi callidè, idem erit ac ſi per interpoſitam perſonam emiſſet.

5 ¶ Sed & ſi creditor pupilli diſtrahat, æquè emere bona fide poterit.

6 ¶ Si filius tutoris d, vel quæ alia perſona iuri eius ſubiecta, emerit: idem erit atque ſi ipſe emiſſet.

6. *Pomponius* libro 17. ad Sabinum.

TVtores, quibus adminiſtratio decreta non eſſet e, tanquam f extraneos, rectè à pupillo emere placet.

De duobus tutoribus, de ſtipulatione.

7. *Vlpianus* libro 30. ad Sabinum.

QVod dicimus, in rem ſuam auctoritatem accommodare tutorem non poſſe, toties verum eſt, quoties per ſemet, vel ſubiectas g ſibi perſonas acquiritur ei ſtipulatio. cæterùm negotium ei geri per conſequentias h, vt dictum eſt nihil prohibet auctoritas.

1 ¶ Si duo rei ſint ſtipulandi, & alter me auctore à pupillo ſtipuletur, alter altero tutore auctore, dicendum eſt, ſtipulationem valere i. ſic tamen ſi auctoritas tutoris vnius ſufficiat k. cæterùm ſi non ſufficiat, dicendum erit inutilem eſſe ſtipulationem.

2 ¶ Si l & pater, & filius, qui in poteſtate eius fuit, tutores m fuerunt, & pater ſit ſtipulatus, filio auctore: nullius momenti erit ſtipulatio; idcirco quia in rem patris auctor eſſe filius n non poteſt o.

De conditione.

8. *Idem* libro 48. ad Sabinum.

ET ſi conditionalis p contractus cum pupillo fiat, tutor, debet purè auctor fieri. nam auctoritas q non conditionaliter, ſed purè interponenda eſt, vt conditionalis contractus confirmetur.

De omnibus contractibus. 1. De manumiſſione. 2. De ſolutione. 3. De hereditate. 5. Quomodo interponitur auctoritas.

9. *Gaius* libro duodecimo ad Edictum Prouinciale.

OBligari ex omni contractu pupillus ſine tutoris auctoritate non poteſt r: acquirere autem ſibi ſtipulando ſ. & per traditionem accipiendo t etiam ſine tutoris auctoritate poteſt. ſed credendo u obligare ſibi non x poteſt y: quia ſine tutoris auctoritate nihil alienare poteſt.

1 ¶ Ex hoc autem quòd pupillus nullam rem ſine tutoris auctoritate alienare poteſt, apparet, nec manumittere z eum ſine tutoris auctoritate poſſe. hoc amplius licèt tutoris auctoritate manumittat, debet è lege Ælia Sentia a apud conſilium cauſam probare.

2 ¶ Pupillus ex omnibus cauſis ſoluendo b ſine tutoris auctoritate, nihil agit: quia nullum dominium transferre poteſt. ſi tamen creditor bona fide pecuniam pupilli conſumpſerit c, liberabitur pupillus.

3 ¶ Hereditatem d adire pupillus ſine tutoris auctoritate non e poteſt, quamuis lucroſa ſit, nec f vllum habeat damnum g.

4 ¶ Nec ex ſenatuſconſulto Trebelliano hereditatem recipere pupillus ſine tutoris auctoritate poteſt.

5 ¶ Tutor ſtatim h in i ipſo negotio præſens k debet auctor fieri. poſt l tempus verò, aut per epiſtolam interpoſita eius auctoritas, nihil agit.

6 ¶ Etiam ſi non exiſtimauerit tutoris auctoritatem is, qui cum pupillo contrahit, ſeriptus tamen hoc approbetur: rectè negotium geritur m: veluti ſi abſenti pupillo per epiſtolam n vendam aliquid, aut locem, & is tutoris auctoritate conſentiat.

De tutore, qui auctor fieri non potuit.

10. *Paulus* libro 24. ad Edictum.

TVtor, qui per valetudinem, vel abſentiam, vel aliam iuſtam b cauſam auctor fieri non potuit, non tenetur.

De bonorum poſſeſſione.

11. *Gaius* libro decimoquinto ad Edictum Prouinciale.

SI ad pupillum, aut furioſum, bonorum poſſeſſio pertineat, expediendarum rerum gratia, & in agnoſcenda c & in repudianda bonorum poſſeſſione voluntatem tutoris curatoriſque ſpectari debere placuit. qui ſcilicet, ſi quid eorum contra commodum d pupilli, furioſive fecerint, tutelæ, curationiſve iudicio tenebuntur.

De ſeruo communi tutoris & pupilli.

12. *Iulianus* libro 21. Digeſtorum.

SI ſeruus communis, tuus & Titii, à pupilla tua, te auctore, aliquam rem per traditionem acceperit, tota ad Titium pertinebit. *Marcellus notat*: Nam quodcumque ad omnes dominos non poteſt pertinere e, id pro ſolido ad eum, cui adquiri poteſt, pertinere veteres comprobauerunt.

Si pupillus taceat.

13. *Idem* libro 21. Digeſtorum.

IMpuberes tutore auctore obligantur, etiam ſi taceant f. nam cùm pecuniam mutuam acceperint, quamuis nihil dicant, auctoritate tutoris interpoſita tenentur. quare & ſi non debita pecunia his perſonis ſoluta fuerit, quamuis tacuerint, interpoſita tutoris auctoritas ſufficeret condictione g teneantur.

De abſentia vel ignorantia tutoris.

14. *Idem* libro 21. Digeſtorum.

NOn multum intereſt h, abſuerit tutor, cùm negotium contraheretur, an i præſens k ignorauerit, quale eſſet, quod contrahebatur.

De iudicio accipiendo & inferendo.

15. *Marcianus* libro 2. Regularum.

ACcipiendi l & edendis iudicium m idem tutor auctor vtrique fit, ſed hoc vtrum ita eſt, ſi his auctor factus eſt, an & vna auctoritas ſufficiat eo animo vt ad vtrumque pertineat: dubitat quidem Pomponius. ſed fortiter defenditur, ſufficere n vnam auctoritatem.

De tutore cæco.

16. *Paulus* libro 1. ad Legem Æliam Sentiam.

ETiam ſi tutor cæcus o factus ſit, auctor p fieri poteſt.

Si tutor nolit auctor fieri.

17. *Idem* libro 6. ad Edictum.

SI tutor pupillo q nolit auctor fieri, non debet eum prætor cogere. primum, quia iniquum eſt, etiam ſi non r expedit pupillo, auctoritatem eum præſtare: deinde, ſi expedit, tutelæ iudicio ſ pupillus hanc iacturam t conſequitur u.

De delegatione, de procuratore dando, de re quæ pertinet ad tutorem.

18. *Idem* libro 1. ad Plautium.

POteſt x pupillus, tutore auctore, debitorem ſuum Titio delegare y, ſed cùm tutor debet pupillo, dicendum eſt, neque delegari z eum, neque procuratorem aduerſus tutorem dari ipſo tutore auctore poſſe: quia fungitur in ſe, vt auctoritate ſua liberetur a.

De curatore impuberi dando.

19. *Idem* libro 9. Reſponſorum.

CVratorem etiam impuberi dari poſſe. ſed ad ea quæ ſolemnitatem b iuris deſiderant c, explicanda tutore auctore opus eſſe.

De diuiſione hereditatis. de ſubſcriptione tutoris.

20. *Scæuola* libro 10. Digeſtorum.

INter pupillos paternæ hereditatis diuiſio facta eſt præſente tutore, ſed non adſignante d inſtrumento diuiſionis. quæſitum eſt an ei ſtari oporteret? Reſpondit, ſi tutor auctor fuiſſet non idcirco minus ſtandum eſſe diuiſioni e, quod non adſignaſſet f.

a v. l. 54. circa fin. ff. de adm. tut.
b i. bona fide, aut certè non mala fide, vt l. 6. §. 4. ff. de negotiis.
c v. Edictum Iuſtiniani 7. c. 2.
d v. l. 5. ff. eod. in fin. prin.
e de quibus l. 4. ff. eod.
f vt extraneus à pupillo rectè emere poteſt tutor, cui decreta non eſt adminiſtratio, ne hîc. At quomodo? certè auctoritate, qui eam præſtare poſſunt: quibus adminiſtratio non eſt denegata.
g l. 1. §. 3. ff. eod. adde l. 26. Cod. de adm. tut.
h l. 1. ff. eod.
i Ita diuerſitas tutorum auctoritatem præſtantium, non impedit duos reos conſtitui.
k ſufficit autem vnius tutoris auctoritas, niſi expreſsè dictum ſit, vt ne vnius auctoritas ſufficeret. l. Titius 47. ff. tit. prox.
l Filius tutor non poteſt auctoritatem interponere patre contrahente, in cuius ſit poteſtate.
m dativi vel teſtamentarii: Nam legitimi ſimul eſſe nô poſſent, cum pater præcedat filium vno gradu, atque ita in tutela, l. ſi plures 9. ff. de legit. tutor.
n d. l. 5. in fin. pr. ff. eod.
o hinc quæritur, an filius notarius poſſit in rem patris inſtrumentum conficere. Non poſſe videtur, quia notarius teſtis munere fungitur. Imò poſſe videtur quia notarii officium, cum ſit officium publicum, in eo non cenſetur patria poteſtas. Bartolus ait poſſe, ſi non ſit in patris poteſtate.
p veluti ſi ita contraxerit, ſi placet tutori meo.
q Auctoritatis interpoſitio conditionem non recipit, vt & actus quidam legitimi l. 77. ff. de reg. iur.
r Inſt. eod. in pr.
ſ l. 1. C. eod. §. 1. Inſt. eo. §. 2. Inſt. quib. al. licet vel non l. 11. ff. de adq. rer. dom.
t §. 2. Inſt. quib. alie. non licet.
u l. 19. §. 1. ff. de reb. cred.
x Quid ita? cum poſſit obligari. vbi ſit locuples factus. l. 1. §. Ad. in pup. ff. depoſiti.
y nec pecuniam facit accipientis, d. §. 2. Inſt. quib. al. l. 14. in fin. infra de ſolutio.
z ſiquidem quam manumiſſio alienatio: manumiſſio eſt alienatio l. vl. C. de reb. alien.
a §. 4. Inſt. quib. ex cauſ. manum.
b v. l. 14. in fin. ff. de ſolution.
c i. alteri crediderit, vel in ſolutum dederit, l. 19. §. 1. ff. de reb. cred.
d v. l. 11. Inſt. eod.
e Cur non poteſt cum mutuum dando non obligetur? Non quia non obligatur mutuum dando, prohibetur mutuum dare: ſed quia mutuum dando, rem ſuam alienat.
f al. ne.
g apparens.
h Theophil. d. §. 2. perſeueranter, cùm negotium geritur, à principio ad extremum: quod Cuiacius non admittit: ſatis eſt enim ſi ſtatim atque peractum eſt negotium, in re præſenti tutor auctor fiat, nec quidquam nocet, ſi in ipſo tractatu, & geſtu negotii non interfuerit. l. 15. §. 4. ff. de adq. hered. v. Cuiac. 13. obſ. 31.
i Auctoritas interponitur in ipſo negotio, non poſt tranſactum negotium, nec per nuntium aut epiſtolam, vt hîc l. 1. in fin. C. de aut. ff. ſi quis mihi bona 25. §. iuſſum 4. ſup. de adq. her. Voluntas enim poſt finitum negotium eſt pro ratihabitione, l. 5. ſine verbis, l. 5. ff. ratam rem haberi. Ita conſenſus poteſt ſubſequi: vt & iuſſus ex iuterualla aliquo præcedere, l. ſi quis mihi bona 25. §. iuſſum 4. ff. de adq. her.
k §. 2. Inſt. eod.
l puta poſt vnum diem, Theophil. §. 2. Inſt. eod. at non poteſt vel ante tempus monitione, dum ne actu contrarius aliquis interueniat, ff. continuus 137. infra de verb. oblig.
m Contractus qui abſentes per epiſtolam habetur, tunc perfectus intelligitur, cùm recipiens epiſtolam conſentit. Sic ſummum mutuo venditio accipit conſenſum, ex eo, cui ſe vendere quis ſcribit. Cuiac. 13. obſ. 31.

a Epiſtola rationibus negotia poteſt, l. 14. ff. mand.
b l. 1. in fin. ſupra eod.
c l. 8. §. 3. ff. eod. §. 1. Inſt. eo. l. 7. §. 3. C. de curat. fur.
d contra commodum, v. l. 17. ff. eo.
e l. 1. §. 2. in ff. de ſtipul. ſeru.
f l. 6. de ſ. ia. ff. at tutor ſine tutore vero [illegible] l. 1. in fin. ff. mand.
g condictione.
h ad impediendum [illegible] contrahens cum pupillo ipſo.
i Auctor tutoris [illegible] præſente & [illegible] ſubſcribere.
k l. 1. in fin. eod.
l Duobus pupillis, duobus in cauſis poteſt idem tutor cum in agendo quàm in defendendo auctoritatem præſtare.
m vt in communibus iudiciis, l. 42. §. pen. ff. de procur.
n Vna verborum formula, vna declaratione tutor [illegible] que pupillo aut pupillus litigantibus inter ſe pupillis auctoritatem tutor poteſt interponere.
o Cæcus etiam tutor auctoritatem poteſt interponere.
p que ſcribi ad l. 1. C. qui morbo.
q retinet rebus ſelectis & ſubſcriptis [illegible] vel pupillo l. de pupilla.
r ſed contrahenti, vel quod contrahenti, tutor iudicium tamen [illegible] iudicio cogitur defendere. Quidam putant etiam extra iudicium auctoritatem ſuam interponere cogi tutorem ſi certa ſit atque euidens pupilli vtilitas, ſecus ſi dubia ſit.
ſ l. 1. in fin. ſupra eod.
t de auctoritate non minus quam de adminiſtratione tutor rationem reddere compellitur. C. eod.
u i. quod ſua intereſt.
x & ſic pupillus nihil damni ſentit.
y imò non poteſt debitorem tutori pupilli delegare, l. manumiſſ. C. de [illegible]
z Delegare ſuum debitorem à pupillo, vt [illegible]

Nota. Non poteſt, vt conditionem pupilli faciat deteriorem. debitorem creditori ſuo pupillus poteſt. An & tutorem ſuum debitorem à pupillo, vt liberetur: poteſt: quia ſumtum eſſet, vt auctoritate ſua tutor liberaretur: l. adſit. 37. Quid? poteſtne ſolus tutor ſine pupillo delegare? Quidam negant, argum. l. Tutor ad § 1. ff. ad Trebell. quod Bartolus non admittit, ſi tamen pupillo expediat. v. Tutor ad vtilitatem. ſupra tit. prox.
2 adde l. vlt. Inſt. eod.
a Delegatus liberatur ab eo creditore, à quo delegatus eſt alteri. Qui delegat, debitorem eundem à ſe liberat, & alij obligat, ac veluti obligatum reddit.
b vide l. vlt. C. de in litem dando.
c vt ad appellandum, l. 17. §. fin. ff. de appell. adde §. vlt. Inſt. de tut.
d id eſt, ſubſcribente.
e hinc collige, inter pupillos fieri poſſe diuiſionem. v. l. 17. C. de prad. minor.
f non eſt neceſſaria auctorantis ſubſcriptio in diuiſione. Bart.

De ablatio

Universidad Rey Juan Carlos

De abſtinente ab hereditate paterna.

21. *Idem* libro 26. Digeſtorum.

DEfendente tutore, pupillus condemnatus ex contractu patris, accepit curatorem, inter quem, & creditorem acta a facta ſunt apud procuratorem Cæſaris infra ſcripta. Priſcus, Procurator Cæſaris dixit, *Abſtineo b. ſecūs iudicata.* c. Nouellius curatori dixit, *Abſtineo d pupillum.* Priſcus procurator Cæſaris dixit: *Reſponſum habes. Scis quid agere debeas.* quæſitum eſt, an ſecundum hæc acta adoleſcens ab bonis patris abſtentus ſit? Reſpondit, proponi abſtentum e.

De eo quod ad tutorem pertinet.

22. *Idem* libro 5. Pithanon.

SI quid eſt, quod pupillus agendo, tutorem ſuum liberaturus eſt f, id ipſo tutore auctore agi rectè non poteſt.

QVANDO g EX FACTO h TVTORIS, vel curatoris, minores i agere, vel conueniri poſſunt.

TIT. IX.

De pupillo condemnando ob dolum, vel culpam tutoris.

Pomponius * libro 29. ad Sabinum.*

OB dolum malum, vel culpam tutoris, Aſſiſo ait pupillum poſſeſſorem condemnandum, ſed non puto, quanti actor in litem iuraret. & tamen illud ita eſt, ſi rem k à tutore pupillus ſeruare poſſit.

Si tutor vel curator contraxerit.

2. *Vlpianus* libro 1. Opinionum.

SI tutor, vel curator, pecunia eius cuius negotia adminiſtrat l, mutua data ipſe ſtipulatus fuerit, vel prædia in nomen ſuum emerit, vtilis actio ei m, cuius pecunia fuit, datur ad rem vindicandam, vel mutuam pecuniam exigendam.

De dolo tutoris.

3. *Papinianus* libro 20. Quæſtionum.

DOlus n tutorum puero q neque nocere neque prodeſſe debet.

¶ Quod autem vulgo dicitur, *tutoris dolum pupillo non nocere,* tunc verum eſt, cum ex alius fraude locupletior p pupillus factus non eſt.

¶ Quare meritò Sabinus tributoria q actione pupillum conuenlendum ex dolo tutoris exiſtimauit; ſcilicet ſi per iniquam diſtributionem pupilli rationibus fauit. ¶ Quod in depoſiti r quoque actione dicendum eſt: item hereditatis petitione: ſi modò quod tutoris dolo deſiit s pupilli rationibus illatum probetur.

4. *Vlpianus* libro 64. ad Edictum.

AT ſi extrinſecus aliquid tutor t dolo admiſerit, pupillo u nihil nocere oportet.

De tutela vel curatione finita.

5. *Papinianus* libro 5. Reſponſorum.

POſt mortem furioſi y non dubitatur z in curatorem qui negotia geſſit, iudicati a actio: non magis, quàm in tutores b: ſi modò nullam ex conſenſu, poſt depoſitum officium, nouationem factam: & in curatorem, vel tutorem obligationem eſſe tranſlatam conſtabit.

1 ¶ Tutor qui *periculum ſe ſoluturum cauit c, quòd fauor pupilli condemnatus fuerat,* actionem poſt tutelam finitam rectè recuſat. Non d idem in eo e placuit, qui ſuo nomine mutuam pecuniam accepit, & iudicatum pro pupillo fecit. niſi fortè creditor ideo contraxit, vt in cauſam iudicati pecunia tranſiret.

De actore.

6. *Idem* libro 2. Definitionum.

TVtor interpoſito decreto prætoris f. actorem g reliquit h ſecundum eum ſententia dicta, iudicati ita transfertur ad pupillum actio, non i minus, quàm ſi tutor obtinuiſſet.

De infante.

7. *Scæuola* libro 23. Quæſtionum.

TVtori qui infantem defendit, ſuccurritur, vt a in pupillum iudicati actio detur.

Si coheredis inter fideicommiſſi nomine in ſolidum cauerit.

8. *Idem* libro 5. Reſponſorum.

TVtor, qui & coheres pupillo erat, cum conueniretur b fideicommiſſi nomine, in ſolidum, ipſe cauit. quæſitum eſt, an c in aduerſum pupillum pro patre d danda ſit vtilis actio. reſpondit, danda.

DE SVSPECTIS a TVTORIBVS & curatoribus.

TIT. X.

Pediſſea huius tituli. 1. Propoſitio dicendorum. 2. Vnde ſuſpecti crimen deſcendit. 3. Qui de ſuſpecto cognoſcunt. 5. Qui accuſare poſſunt. 6. De muliere accuſante. 7. De tutore plebeio.

Vlpianus libro 35. ad Edictum.

HÆc clauſula f & frequens g, & pernecessaria eſt: quotidie enim ſuſpecti tutores poſtulantur h.

1 ¶ Primum igitur tractemus vnde i deſcendat ſuſpecti crimen k, & apud quos l poſtulari m quis poſſit ſuſpectus tutor, vel curator: deinde qui n, & à quo, & ex quibus p cauſis remouetur, deque pœna † ſuſpecti.

2 ¶ Sciendum eſt, ſuſpecti crimen è lege q *duodecim tabularum* deſcendere.

3 ¶ Damus r autem ius remouendi ſuſpectos tutores Romæ prætoribus s: in prouinciis præſidibus earum.

4 ¶ An t autem apud legatum proconſulis ſuſpectus poſtulari poſſit, dictum u eſt. Sed Imperator Antoninus cum Diuo Seuero Braduæ Maurico proconſuli Africæ reſcripſit, poſſe x: quia mandata iuriſdictione, officium x ad eum totum y iuris dicundi tranſit.

¶ Ergo & ſi prætor mandet iuriſdictionem, ſimili z modo dicendum eſt, ſuſpectum poſſe apud eum poſtulari, cui mandata eſt. cum a enim & in prouincia hoc reſcriptum, conſequens erit dicere, & eum, cui à prætore mandata eſt iuriſdictio, poſſe de ſuſpecto cognoſcere.

5 ¶ Oſtendimus b qui poſſunt de ſuſpecto cognoſcere: nunc videamus, *qui ſuſpecti fieri poſſunt.* Et quidem * omnes tutores poſſunt, ſiue c teſtamentarij ſint, ſiue non ſint, ſed alterius generis tutores. Quare & ſi legitimus ſit tutor, accuſari poterit: quid ſi patronus? adhuc idem erit dicendum, modo vt meminerimus, patrono parcendum d.

6 ¶ Conſequens eſt, vt videamus, *qui poſſunt ſuſpectos poſtulare.* Et ſciendum eſt, quaſi e publicam f eſſe hanc actionem, hoc eſt, omnibus patere.

7 ¶ Quinimo & mulieres admittuntur, ſed hæ ſolæ, quæ pietate neceſſitudinis ductæ ad hoc procedunt, vt puta mater, nutrix g quoque & auia poſſunt. Poteſt & ſoror. nam in ſorore & reſcriptum exſtat diui Seueri. & ſi qua alia mulier fuerit, cuius prætor perpenſam h pietatem intellexerit, non ſexus verecundiam egredientis i, ſed pietate k productam, non continere iniuriam pupillorum, admittet eam ad accuſationem.

8 ¶ Si quis de plebeiis, ob facta atrociora l in tutela admiſſa fuerit apud prætorem accuſatus, remittitur ad præfectum m vrbis grauiter puniendus n.

De liberto tutore.

2. *Idem* * libro primo de omnibus tribunalibus. *

LIbertus o quoque ſi fraudulenter geſſiſſe tutelam filiorum patroni probetur, ad præfectum vrbis p remittetur puniendus q.

De tutore accuſante contutorem. 1. De liberto accuſante. 2. De contutore ſuſpecto. 4. De accuſatione. 5. Ex quibus cauſis

a Formulæ huic *Abſtineo*, adde quæ ſcripſi ad l. 5. ¶. *de his qui in teſt. del.* Porrò huiuſmodi acta notis excipi ſolita oſtendi ad l. 13. ¶. *ex quib. cauſ. maiores.*
b ſine ſcriptis ſententiam in articulis incidentibus ferri poſſe hinc colligit Baldus, vnde Romanum ſingulari 5.
c pupillus.
d id eſt, Peto, vt pupillus meus abſtineat ab hæreditate patris, & ita reſtituatur aduerſus aditionem, v. c. *ſi minor vel ab hær. ſe abſt.*
e Quid ita? cum ſolus tutor ſine cauſæ cognitione abſtinere pupillum non poſſit? l. 13. in ¶. prin. ¶. *de minor.* An pupillus ſe minus ſolenniter hæreditati miſcuerat, ſine tutore, vt putat Placentinus? An tutor ſolus ſine pupillo, vt vult Acc.? vt hic merito tutor poſſit nudis verbis abſtinere?
f l. 18 in ſi. ¶. eod.
g 5. C. 39.
h adminiſtratione, contractu, fide, diligentia, dolo, culpa, *Cuiac. hic.*
i pupilli & adoleſcentes, *Cuiac. hic.*
k id eſt ſi tutor ſit ſoluendo, vt l. vlt. *ſuprà de adminiſt. tut.*
l Idem in vxore, Eccleſia, & muliere eſſe ait Bartolus.
m id eſt pupillo, l. 2. l. 4. C. *arb. 37. kalg.* 8. c. 2. l. 5. ¶. *proc.* ¶. *de conſt. pecun.*
n l. 15. in prin. ¶. *de dolo.* v. Bart. in l. ſi dolo 24. *Inf. ſi quis omiſſa cauſa teſtam.*
o pupillo.
p Dolo tutoris eatenus conuenitur pupillus, quatenus eſt factus locupletior.
q v. l. 3. ¶. v. t. ¶. *de tribut.*
r adde caſum. l. 1. ¶. 15. ¶. *depoſiti.*
s ſiue, alio in hæreditate.
t id eſt, in re ſua propria, ſuoque nomine. u v. l. 61. in prin. *ſuprà de admin. tut.* x l. 198. *inf. de reg. iur.*
y cui curator datus fuit. z Imo dari videtur, l. 67. ¶. *de procuratorib.* l. 3. ¶. 2. ¶. *de adm. rer. ad ciuit. pert.* a Iudicati actio ex ſententia contra curatorem, curatorio nomine furioſi, vel tutorem lata, non datur in ipſum curatorem vel tutorem finita tutela, niſi, poſt depoſitum officium, debitum pupillorum ſuorum nouauerit, & in ſe obligationem tranſtulerint.
b quam in tutores poſt depoſitum officium: ſi modo nullam ex conſenſu nouationem factam, &c. hanc traiectionem notat Cuiacius 20. obſeru. 39.
c vt tutor ſcilicet, v. quæ notaui ad l. vlt. *ſuprà de fideiuſſoria.*
d Quod promiſit tutor directo, & ab ipſo negotii initio, vt rei pupilli interſit, tutela finita ab eo peti non poteſt, vt in *pr. legis.* Quod ſuo nomine initio accepit mutuum, poſtea in rem vertit pupilli, ab eodem tutore etiam finita tutela peti poteſt. e v. l. 43. ¶. 1. *ſuprà de admin. tut.*
f vt l. 24. *ſuprà de admin. tut.* g Actorem ad agendum, vt & adiutorem tutor eligit, vt hic, l. 3. C. *de actore à tutore ſeu curatore dando*: l. ſi actor. 20. C. *de appellat.* l. actor. 9. ¶. *rem ratam hab.* Curatorem ipſum, magiſtratus. Cur à tutoribus procurator conſtitui non poteſt (domini non ſunt) ideo hoc eis datum eſt, vt quoties abfuturi eſſent, vel aliàs impedirentur, decreto Prætoris vel Præſidis actorem darent: actor autem ad agendum, vt ſuprà, adiutor ad alia munia datur, l. ſolet 13. ¶. *de iuris.* h ad deb. pupilli exigenda.
Vt pupillo ad u itur per tutorem, ita eidem adquiritur per actorem ab ipſo tutore conſtitutum.

a l. 8. ¶. 20. ¶. 1. ¶. 4. C. *ad. l. 3. ¶. de adm. tut.* l. 28. C. *de adm. tut.* l. 4. ¶. 4. ¶. *de re iud.*
b pactā legeſtius
c v. l. 7. ¶. *eod.*
d ſi negotium pro parte ſpectat ad pupillum, pro alia ad tutorem, tutor videtur pro illa ſacere nomine tutorio: pro alia, proprio. *Bart.*
e 5 C. 43. l. 1. *Inſtit. vlt.* 37. *Eclog.* 10.
f id eſt materia.
g Quotidiana ſubtilius examinanda. *ſ. legem* 25. ¶. *de liber. legat.*
h ſi à geſtione ſe abſtineant, vel male gerant, l. 5. ¶. 2. ¶. *de admin. tut.*
i quo ex iure: dic ex lege 12. Tabularum, ¶. 2.
k id eſt actio vel accuſatio criminis de ſuſpecto, hoc enim crimen non eſt publicum.
l iudices, ¶. 3. ¶. 4.
m accuſari.
n ¶. 5. ¶. *eod.*
o ¶. 6. 7. 8. l. 2. l. 3. *eod.*
p ¶. 3. ¶. 5. ¶. *eod.*
† ob ſolam remouetur & ſit infamis: ¶. 6. *Inſt. eod.* l. vlt. C. *eod.* v. ¶. 6. ¶. *eod.* l. 3. ¶. 15. ¶. 16. ¶. vlt. l. 4. ¶. *eod.*
q *Inſt. eod. in prin.*
r ¶. 1. *Inſt. eod.* De ſuſpecto cognoſcere & remouere poſſunt, Prætores & Præſides.
s imò præfectis vrbi, v. l. 1. ¶. 7. ¶. *de off. præf. vrb.*
t De ſuſpecto cognoſcere poteſt legatus proconſulis, at non eo nomine remouere.
u nunc non eſt dubium, ¶. *eod.* nam & iidem legati tutores dari poſſunt, l. pen. ¶. *de off. procons.* & cognitio ſuſpecti mandari poteſt, v. l. 3. ¶. *de off. eius cui man.*
x id eſt poteſtas, vt l. 3. ¶. 2. ¶. *de adm. rerum ad ciuit.* l. 1. ¶. *de iuriſd.*
y Imo non totam, l. 6. ¶. *de off. procons.*
z Prætoris & Proconſulis cognitio.
a Ius prouinciale ſeu prouinciæ ad vrbem extenditur.
b ¶. 2. *Inſt. eod.*
c l. 9. C. *eod.*
d ¶. 2. l. 11. ¶. *de poſtulando.*
e ¶. 3. *Inſt. eod.* l. 6. *eod.* Suſpecti tutoris accuſatio, quaſi publica eſt. cur quaſi publica? An quia verè publica? An quia non eſt omnino publica: quia ſi verè publica eſſet, omnibus quidem pateret præterquam fœminis, l. 8. ¶. *de accuſ.* quæ tamen ad hanc accuſationem admittuntur.
f publicum eſt quod omnibus patet. *Bart.*
g adde l. 12. ¶. *de manumiſſ. vind.*
h Propenſam, *Inſt. eod.* ¶. 3.
i ad. egredientem.
k ¶. 3. *Inſt. eod.* l. 5. ¶. 1. ¶. *quibus ex cauſ. in poſſeſ.*
l quæ non numerantur inter atrocia illa, de quibus in l. 3. ¶. 14. ¶. 16. ¶. *eod.* l. *Auxilium* 37. ¶. *de minorib.*
m l. 1. l. 3. ¶. 14. ¶. *eod.* ¶. 10. ¶. 11. *Inſt. eod.* l. 1. ¶. 7. ¶. *de off. præf. vrb.*
n & hæc quæſtio pro tribunali tantum cognoſcitur, l. 1. ¶. 11. ¶. *ad Turp.*
o ¶. 4. *Inſt. eod.* p Romæ, quid in prouinciis? ad præſides & prouinciarum ſpeſarum rectores.
q etiam in corpus, *Theoph.* ¶. 11. *Inſt. eod.*

Universidad Rey Juan Carlos

ſuſpecti remouentur. 6. De eo qui deſiit eſſe tutor, & cœpit eſſe curator, vel iterum tutor. 9. De non tutela habente interualla. 10. Si abſentem reipublicæ cauſa deſtituente in locum ſuum conſtituat alium tutorem. 11. De curatore ventri bonisque dato, deinde tutore dato. 12. De tutore inimico, & aliis cauſis remouendi tutores. 13. De rebus vetitis ſine decreto diſtractis. 14. De tutore qui non præſtat alimenta. 16. (De reperiente conſiciendo,) De pecunia deponenda ad prædiorum comparationem. 17. De abſtentione ab hereditate. 18. De ſegnitia.

3. *Idem* libro 35. ad Edictum.

TVtor quoque contutorem a poteſt ſuſpectum facere, ſiue durat adhuc tutor, ſiue iam deſierit, ipſe contutor autem maneat tutor: & ita Diuus Seuerus reſcripſit. Plus Diuus Pius Cæcilio Petino reſcripſit, poſſe b tutorem ſuſpectum remotum contutores ſuos ſuſpectos facere.

1 ¶ Liberti quoque pupillorum graté facient, ſi tutores, vel curatores eorum, malè gerentes rem patronorum, vel liberorum patronorum, ſuſpectos fecerint. Sed ſi patronum ſuum vt ſuſpectum in tutela facere velint, melius c eſt, libertos ab accuſatione repelli, ne in ipſa cognitione grauius aliquid emergat: cum hoc aliis omnibus pateat.

2 ¶ Non tantum autem adoleſcentis curator, ſed etiam furioſi, vel prodigi, vt ſuſpectus remoueri poteſt.

3 ¶ Sed & d ſi quis curam ventris bonorumue adminiſtrat, non carebit huius criminis metu.

4 ¶ Præterea videndum, an & ſine e accuſatione poſſit ſuſpectus repelli. Et magis eſt, vt repelli debeat f, ſi prætori liqueat g ex apertiſſimis h rerum argumentis, ſuſpectum eum eſſe: quod fauore i pupillorum accipiendum eſt.

5 ¶ Nunc videamus ex quibus cauſis ſuſpecti remouentur. Et ſciendum eſt, aut ob dolum in tutela admiſſum, ſuſpectum licere poſtulare, ſi k fortè graſſatus in tutela eſt, aut ſordidè egit, vel perniciosè pupillo, vel aliquid intercepit ex rebus pupillaribus iam tutor.

¶ Quod ſi quid admiſit, ante l tamen admiſit, quàm tutor eſſet, quamuis in bonis pupilli, vel in tutela, non poteſt ſuſpectus tutor poſtulari: quia m delictum tutelam præceſſit. proinde ſi pupilli ſubſtantiam expilauit, ſed antequam tutor eſſet: accuſari debet expilatæ hereditatis n crimine, ſi minus, furti.

6 ¶ Quæri poteſt, ſi tutor fuerit pupilli, idemque ſit curator confirmatus adoleſcenti, an poſſit ex delictis tutelæ ſuſpectus poſtulari? Et cum poſſit tutelæ à contutoribus conueniri, conſequens erit dicere, ceſſare ſuſpecti accuſationem: quia tutelæ agi poſſit, depoſito o officio, & alio ſumpto.

7 ¶ Idem erit quærendum, & ſi proponas aliquem deſiſſe eſſe tutorem, & rurſum cœpiſſe (vtpura vſque ad tempus, vel ad conditionem erat datus,) deinde iterum, vel ſuperueniente conditione teſtamentaria, vel etiam à prætore poſtea datus: an iam ſuſpectus poſtulari poſſit? Et quia duæ tutelæ ſunt, ſi eſt, qui eum tutelæ iudicio conueniat, æquiſſimum erit dicere, ceſſare crimen ſuſpecti.

8 ¶ Si autem ipſe tutor eſt ſolus p, nunquid, quia tutela ceſſit, remouendus ſit ab hac adminiſtratione, cuius in hac ſuſpectus ex eo q, quòd in alia malè verſatus ſit? Ergo & in eo, qui curator ſolus poſt finitam tutelam confirmatus eſt, idem dici poteſt.

9 ¶ Quod ſi quis ita tutor datus ſit, quoad in Italia dignitate eſſet: vel quoad mare non transiret, an poſſit ſuſpectus poſtulari ex eo geſtu, quem adminiſtrauit, antequam trans mare abeſſet? Et magis eſt, vt poſtulari poſſit: quaſi r tutela ſit habens interualla.

10 ¶ Si quis abſentem ſ reipublicæ cauſa, deſtituentis in locum ſuum conſtituat alium t tutorem, an reuerſus ex antè geſto ſuſpectus poſtulari poſſit? Et quia poteſt ex priore geſtu, vtili actione conueniri, ceſſabit poſtulatio.

11 ¶ Si curator ventri u bonisque x datus, fraudulenter verſatus ſit, deinde tutor datus y, an poſtulari ſuſpectus propter fraudes in cura admiſſas poſſit, dubitari poteſt? Et ſi quidem habet contutores, non poterit poſtulari, quia conueniri poteſt: ſi non habet, remoueri poteſt.

12 ¶ Si tutor inimicus pupillo, parentibuſue z eius ſit, & generaliter, ſi qua iuſta cauſa prætorem mouerit, cur non debeat in ea tutela verſari, a reiicere eum debebit.

13 ¶ Seuerus & Antoninus reſcripſerunt Epicurio, tutores, qui res vetitas b ſine decreto diſtraxerunt, nihil quidem egiſſe: verum, ſuper fraudem id fecerunt, remoueri eos oportere.

14 ¶ Tutor, qui ad alimenta pupillo præſtanda copiam ſui non faciat, ſuſpectus eſt, poteritque remoueri.

a l. 9. §. 1. ſ. de admin. tut.
b In dubio iuſtificitur magis cauſa prohibens, quàm permittens: v. quæ notaui ad l. 5. ſ. de ſeriuſſ.
c Prohibitio magis ſpectatur quàm permiſſio.
d §. 11. l. eod. adde l. 48. ſ. de adquir. tut.
e Inquirere in ſuſpectos tutores index poteſt, eoſque remouere: idque fauore pupillorum, vt hic. Quid? qui ita remotus, eſtne infamis, non eſt. Dyn. & Bart. Gl. in l. vit. C. eod. remotus alioqui ob dolum, ac infante aliquo, infamis eſt, diſt. l. vlt. §. 6. Inſt. eod.
f Tutor remoueri poteſt etiam officio iudicis, ſine accuſatione. Bar.
g vel ipſo iudice principaliter inquirente, vel incidenter fraudem tutoris detegente.
h vt l. fin. C. de prob.
i Inquirere ad vtilitatem priuatis ex ſuo officio iudex non poteſt (excipitur tamen hic pupillus) ad vtilitatem publicam poteſt.
k l. 17. §. 1. ſupr. de teſt. tut.
l Ob crimen commiſſum, aliâ in re quàm in tutela (dici idem poteſt in notario ſecundum Baldum) non poteſt quis remoueri vt ſuſpectus. Bart.
m delictum tutelam præcedens hic non attenditur.
n l. 1. in fin. l. 4. in princ. ſ. de extr. criminibus.
o nam datiua vtilis ita eſſe non poteſt. l. 6. §. 1. ſuprà de tut.
p propter defectum perſonæ, quia non eſt perſona quæ gerat.
q In vno malus præſumitur in eodem genere malus, l. 7. §. 2. circa fi. ſ. de accuſ.
r adde l. 95. inſr. ſ. de ſolut.
ſ v. l. 1. & 2. C. ſi tutor reip. cauſa. l. 3. C. in quib. cauſ. in integr.
t Dixi ad Theoph. §. 2. Inſtit. de excuſ. l. 13. ſuprà de tut.
u v. l. 8. ſ. de curat. fur.
x vide §. 2. ſup. eodem.
y v. tit. infrà de curat. bon. dando.
z Nam idem fuerit ſi cognatis collateralibus vel tranſuerſalibus pupilli cognatis inimicus fuerit, id arbitrio iudicis & regionis conſuetudini relinquendum. Bart.
a aliénari ſcilicet. v. l. 22. C. de adm. tut.
b l. 7. §. 1. ſ. eod. §. 9. Inſt. eod. l. 6. ſ. vbi pupill. educari.

15 ¶ Sed ſi non latitet a, ſed præſens, nihil poſſe decerni contendit, quaſi inopibus, ſi datis pupillo aduocatis b, in mendacio reuincatur, ad præfectum vrbis c remittendus eſt: neque enim intereſt, id agere quemquam, vt corrupta fide inquiſitionis, tutor conſtituatur, an bona fide conſtitutum, velut prædonem, bonis alienis incumbere: hic ergo non quaſi ſuſpectus remouebitur, ſed remittetur d puniendus ea pœna, qua ſolent adfici, qui tutelam, corruptis miniſteriis prætoris, redemerunt.

16 ¶ Qui e pecuniam ad prædiorum emptionem conferre, neque pecuniam f deponere pertinaciter perſiſtant, quoad emptionis occaſio inueniatur, vinculis publicis ſubentur contineri, & inſuper pro ſuſpectis habentur: ſed ſciendum eſt, non omnes hac ſeueritate debere tractari, ſed vtique humiliores: cæterum eos, qui ſunt in aliqua dignitate poſiti, non opinor vinculis publicis contineri oportere.

17 ¶ Is tutor, qui inconſideranter pupillum vel dolo abſtinuit hereditate, poteſt ſuſpectus poſtulari.

18 ¶ Qui ob ſegnitiem g, vel ruſticitatem, inertiam, ſimplicitatem, vel ineptiam h remotus ſit, in hac cauſa eſt, vt integra exiſtimatione i tutela vel cura abeat. Sed & ſi quis non ob fraudem non remouerit aliquem, ſed ei adiunxerit, non erit famoſus: quia non eſt abire tutela iuſſus.

3. De prohibito gerere. 4. De his qui non geſſerunt.

4. *Idem* libro primo de omnibus tribunalibus.

HÆ k enim cauſæ faciunt, vt integra exiſtimatione l tutela vel cura quis abeat.

1 ¶ Decreto igitur debebit cauſa remouendi ſignificari m, vt appareat de exiſtimatione.

2 ¶ Quid ergo, ſi non ſignificauerit cauſam remotionis decreto ſuo? Papinianus ait, debuiſſe n dici, hunc integræ eſſe famæ: & eſt verum.

3 ¶ Si prætor ſententia ſua non remouerit tutela, ſed gerere prohibuerit: dicendum eſt, magis eſſe, vt & hic deſinat tutor eſſe.

4 ¶ Qui nihil geſſerunt, non poſſunt ſuſpecti poſtulari: verum ob ignauiam, vel negligentiam, vel dolum, ſi dolo fecerunt, poſſunt remoueri.

De ſatiſdatione.

5. *Idem* libro 3. Diſputationum.

SVſpectus fieri is p quoque, qui ſatiſdederit, vel nunc offerat, poteſt: expedit enim pupillo, rem ſuam ſaluam fore, quàm tabulas rem ſaluam fore cautionis habere. Nec ferendus eſt contutor, qui ideo collegam ſuum q ſuſpectum r non fecit, quoniam cautum erat pupillo.

6. *Calliſtratus* libro 4. de Cognitionibus.

QVia s ſatiſdatio propoſitum tutoris maleuolum t non mutat, ſed diutius graſſandi in re familiari u facultatem præſtat.

De impuberibus accuſantibus tutores, vel adultis curatores. 1. De lata negligentia. 2. De tutore qui non præſtat alimenta. 3. Si tutor datus non compareat.

7. *Vlpianus* libro primo de omnibus tribunalibus.

IMpuberibus x quidem non permittitur ſuſpectos y facere: adoleſcentibus y planè volentibus ſuſpectos facere curatores ſuos, permittitur, dummodo z ex conſilio z neceſſariorum id faciant.

1 ¶ Si a fraus non ſit admiſſa, ſed lata negligentia: quia iſta propè fraudem accedit, remoueri hunc, quaſi ſuſpectum oportet.

2 ¶ Præterea acceſſerunt quædam ſpecies ex epiſtola Imperatoris noſtri, & Diui Seueri ad Atrianum: nam aduerſus eos, qui, ne alimenta b decernantur, ſui copiam perſeuerant non facere, vt iis rebus careant, præcipitur, reique ſeruandæ cauſa pupillus in poſſeſſionem mittatur eius, qui ſuſpectus ſententia c ſit factus eſt, quæque mora deteriora futura ſunt, curatore dato diſtrahi iubentur.

3 ¶ Item ſi quis tutor datus non compareat, ſolet d edictis euocari, nouiſſimeque ſi copiam ſui non fecerit, vt ſuſpectus remoueri: ob hoc ipſum, quod copiam ſui non fecit: quod & perrarò, & diligenti habita inquiſitione faciendum eſt.

De moribus & paupertate tutoris.

8. *Idem* libro 61. ad Edictum.

SVſpectum tutorem eum putamus, qui moribus e talis eſt, vt ſuſpectus ſit: enimuerò tutor, quamuis pauper f eſt, fidelis tamen & diligens, remouendus non eſt quaſi ſuſpectus.

De cognato vel affini pupilli, vel patrono tutore.

a tutor.
b Aduocati data ſunt pupillo ad actionem contra tutorem in alimentis ſtatuendis.
c v. l. 1. in fin. ſ. de off. præf. vrb.
d l. vlt. in fin. ſ. de offic. procuratoris.
e tutores qui pecuniam non ſtatuerunt conferre, vel qui pecuniam. Hal. adde l. 5. ſ. de reb. eor.
f Hæc verba reſtituit Caiacius ad l. pen. ſ. de admin. tut.
g l. 5. in fin. ſ. de excuſ.
h vel propterea l. 2. C. de tutore qui non ſatiſd.
i l. 4. l. eod.
k quia non cadunt in ſpeciem doli, ex quibus l. 4. §. eod. l. eod.
l Infamis fit tutor ob dolum remotus, l. 1. l. 7. in fin. ſuprà eod. l. 1. in fi. C. eod. §. 6. Inſt. eod. l. vlt. C. eod.
m l. 2. §. 2. ſupr. de his qui notan. infam.
n Cur ita? collige ex l. 14. §. 1. de reg. iur.
o l. 1. l. 3. C. eod.
p l. 6. l. eod. §. 12. Inſt. eod. l. 17. §. 1. ſ. de teſt. tut.
q l. 3. in princ. ſuprà eodem.
r nam collega ad reddendam rationem non tenetur. l. 19. ſuprà de adm. tut.
ſ vid. l. 17. §. 2. ſuprà de teſt. tut. v. l. 21. ſuprà de adm. ſ. tut.
t pupilli bonis.
u l. 6. §. 12. Inſt. eod. §. 4. Inſt. eod.
x tutores vel curatores ſuos.
y Adoleſcentes & impuberes in ſpecie ſuſpecti poſtulatione diſtinguuntur. Si impubes non ſuſcepit, illi conſilio neceſſariorum id faciant.
z Conſilium ſupra neceſſariorum adtendum ſeruet in hoc.
a l. vlt. C. ſi tutor.
b v. l. 3. §. 14. ſuprà de adm. tut.
c Pupillus ſuſpecti ſententia & remotione captum, nempe ſuſpectus pro delicto quod de ſuper ſcriptis §. 13. in fin. Inſt. eod. adde l. 1. C. ſi aduerſus Libertatem. l. vit. C. de ſuſpectis.
d l. 8. §. 1. ſ. de iudic.
e Mores faciunt ſuſpectum tutorem, & vt dixi idem in mente & malis non ſunt ſuſpectis. §. fin. Inſt. eodem. l. 5. C. eod. l. 15. §. 4. ſuprà de adm. ſ. tut.
f Pauper, & fidelis ſit & diligens, non remouetur à tutela quaſi ſuſpectus. §. vlt. in fin. Inſt. eod.

9. *Modeſtinus*

Universidad Rey Juan Carlos

a optimum factum eſt. & ita locutus eſt Cicero 1. Catil. Saluſtius in Iugurthino, Plancus in Aulularia. vide Cuiac. 12. obſ. 32. & l. 38. ſ. ſoluto.
b Imò remouendus eſt omnino l. vlt. in fin. C. arbitrium tutela.
c id eſt, inſequentis temporis.

9. *Modeſtinus* libro ſingulari de Eurematicis.

SI tutor aliquo vinculo neceſſitudinis, vel affinitatis pupillo coniunctus ſit, vel ſi patronus pupilli liberti tutelam gerit, & quis eorum à tutela remouendus videatur, optimum factum a eſt, curatorem ei potius adiungi b, quàm eundem cum notata fide & exiſtimatione remoueri.

De periculo poſt remotionem.

10. *Papinianus* libro 13. Quæſtionum.

DEcreto prætoris, vt ſuſpectus remotus, periculum futuri c temporis non timet d: iniquum enim videtur, remoueri quidem à tutela, vel cura, in futurum autem non eſſe ſecurum.

d l. 22. C. de excuſat. e Remotus à tutela periculum ante-

De tutela finita.

11. *Papinianus* libro 5. Reſponſorum.

POſt finitam a tutelam, cognitio ſuſpecti tutoris, quamuis pridem recepta, ſoluitur.

De fraude tutoris per ſeruum detegenda.

12. *Iulius Aquila* libro Reſponſorum.

NIhil proponi cur præſcribere b curator poſſit in cognitione ſuſpecti, quo minus religio prætoris à pupillari ſeruo c detegente fraudes inſtruatur d.

a cta tutela præſtat, non autem id quod poſtquam remotus eſt, tutelæ accidit.
a l. 1. C. eod. adde ſ. 8. Inſtit. eod.
b excipere, vt in l. 15. ſ. 7. infra de adult.
c v. l. 53. in f. de adminiſt.
d v. l. 1. ſ. de fide inſtrum.

LIBER VIGESIMVS SEPTIMVS.

DE a EXCVSATIONIBVS b.

Præfatio. 3. Qui creari non poſſunt. 4. De ingenuis & libertinis. 5. De ſponſo.

Modeſtinus libro 1. c Excuſationum.

HErennio d Modeſtinus Ignatio Dextro. Conſcribens librum, vt mihi videtur, vtiliſſimum, quem excuſationem tutelæ & curationis vocaui, hunc tibi miſi.

1 ¶ Faciam autem, quoad poſſibile erit, de his doctrinam manifeſtam, enarrans legalia Græcorum voce, etſi cognouero, inepta e ea ad transferendum eſſe.

2 ¶ Apponam f dicendorum narrationi etiam ipſa g legum verba h, ſi neceſſe erit, dicendorum ſimul & legendorum viſum habentes, integritatem indigentibus & vtilitatem præbeamus.

3 ¶ Dicendum igitur primum eſt quos creari non oporteat.

4 ¶ Libertinis pupillis ingenuos i tutores vel curatores, præſides non dabunt, niſi omnimodo libertinorum penuria k ſecundum locum illum ſit: libertinis l enim libertinos ſolos oportere dari, qui ex eodem m loco ſint n, oratio Diui Marci iubet. Si autem dabitur Diuus Seuerus impiſcetam curam habens, obligatum eum eſſe tutelæ, niſi o iuſtæ rationes reſiliderit, reſcripſit p.

5 ¶ Non poteſt curator eſſe ſponſæ q ſponſus vt ſenatus diſcit: creatus autem talis abſoluetur.

De ſeptuagenario. 1. De ætate probanda. 2. De numero liberorum. 9. De tribus tutelis.

2. *Idem* libro 2. Excuſationum.

EXcuſantur à tutela r & curatoria, qui ſeptuaginta annos compleuerunt. Exceſſiſſe autem oportet ſeptuaginta annos tempore s illo, quo creantur, aut quo hereditatem adiit quis, aut quo conditio, quæ teſtamento inſcripta eſt, completa eſt: non intra tempora excuſationis.

1 ¶ Ætas autem probatur aut ex natiuitatis ſcripturis x, aut aliis y demonſtrationibus legitimis.

2 ¶ Remittit z à tutela vel curatoria & liberorum multitudo a.

3 ¶ Legitimos b autem liberos eſſe oportet omnes, etſi non ſint in poteſtate c.

4 ¶ Oportet d autem liberos viuos e eſſe, quando f tutores patres dantur: qui enim antea deceſſerunt, his non connumerantur: neque rurſus nocent, qui poſtea moriuntur. & hoc ita inquit conſtitutio Diui Seueri.

5 ¶ Hoc autem videtur quidem dictum eſſe de tutore dato ſecundum teſtamentum, conuenit autem hoc & in omni alio.

6 ¶ Qui autem in ventre eſt, etſi in multis partibus legum comparatur a iam nato, tamen neque in præſenti quæſtione neque in reliquis b ciuilibus muneribus prodeſt patri: & hoc dictum eſt in conſtitutione Diui Seueri.

7 ¶ Non ſolùm autem fieri remiſſionem tutelæ tribuunt & filii, ſed etiam nepotes c ex filiis maſculis nati, maſculi & fœminæ. Auxiliantur autem tum, quando patre eorum mortuo illius locum ſupplent d auo. Quotcunque autem nepotes fuerint ex vno filio, pro vno filio numerantur e. Hæc autem ex conſtitutionibus, quæ de filiis loquuntur, poſſunt colligi: nuſquam enim facile eſt inuenire, vbi de filiis loquatur conſtitutio, ſed de liberis: appellatio autem hæc & ad nepotes f extenditur g.

8 Numerum autem liberorum determinatam conſtitutionibus eſſe oportet vnicuique, tunc cum creatur. nam ſi h poſt creationem generantur, non auxiliantur: vt conſtitutio inquit Seueri & Antonini.

9 ¶ Amplius autem & qui habet tres i tutelas, aut tres curatorias k, aut commixtim l tres, curatorias & tres tutelas, & adhuc manentes, hoc m eſt nondum excedentibus n ætatem minoribus, hi excuſantur, ad tutelam vel curatoriam vocati o. Sed tamen & ſi curator quis fuerit, non impuberis p, ſed furioſi, ſeu prodigi, in numerum curarum & hæc computabitur curatoria: quod ſic ſe habere docet conſtitutio Seueri & Antonini. Dicit autem hæc & nobilis q Vlpianus de tribus tutelis.

3. *Vlpianus* libro ſingulari de Officio prætoris tutelaris.

TRia r onera ſ tutelarum dant excuſationem.

¶ Tria autem onera ſic ſunt accipienda, vt non numerus t pupillorum plures tutelas faciat, ſed patrimoniorum ſeparatio u: & ideo qui tribus fratribus tutor datus eſt, qui indiuiſum x patrimonium haberent, vel quibuſdam tutor, quibuſdam curator y, vnam tutelam ſuſcepiſſe creditur.

4. *Modeſtinus* libro 2. Excuſationum.

DIximus z tres habentes tutelas, ad quartam non vocari. quærendum eſt igitur, ſi quis duas habens tutelas, deinde ad tutelam tertiam vocatus appellauerit, & adhuc pendente a iudicio appellationis ad quartam tutelam promoueatur, vtrùm à quarta ſe excuſare mentionem b faciet & tertiæ, an omnino dimittet illam. Et à Diuo Seuero & Antonino conſtitutum inuenio, non oportere ad quartam promoueri à tertia appellantem c: ſed, pendente tertiæ creationis excuſatione d, illius finem expectare e, terminum fu-

a 5. C. 62. ad 70. 1. Inſt. 25. Paul. 2. ſent. 27. 39. Ecl. 1.
b tutorum ſc. vt enim ſenatorum alii à ſenatu remouentur, alii excuſantur: ita & tutores à tutela. Cuiac. hîc.
c ſex libros excuſationum conſcripſit. Titulum autem eis fecit: παραιτήσεως ἐπιτροπῆς καὶ κουρατορείας.
d Interpretatio hæc Latina cuiuſdam Latini interpretis eſt, non Modeſtini: qui Græcè ſcripſit: cuius extant Græca fragmenta hîc.
e ἀδιάφραστα: contingit tamen Græci ſæpiſſimè Latinis vti vocibus, quales ſunt illæ, curator, [illegible], ſpada, ſalarium, veteranus, primipilus, legionarius, legatarius, caliga, patronus, excuſatio, libraria, calculatores.
f v. l. 2. ſ. 2. ſ. qui petant tutores.
g Verba ſua ſententiæ ſuæ ſeſtimonia quæ commodè in vulgarem ſermonem transferri non poſſunt, ipſiſſima, & vt ita loquamur, de verbo ad verbum & formaliter referenda ſunt.
h an quædam ex libris Vlpiani & Pauli? an conſtitutiones Imperatorum? v. Ant. Augus. & Cuiac.
i l. 3 C. eod.
k Nobilium generis, ignobiles ad dignitates promoueri poſſe hinc colligunt, l. vnica l. generaliter 5. ſ. 2. infra de decur. l. honor. 14. in fin. ſ. de muneri.
l l. 1. in fin. ſupr. de tutorib. dato.
m l. 13. in fin. ſ. eod. l. 3. ſ. de tutorib. dat. l. 5. C. qui dare tut. l. 3. C. qui per. tut.
n Imò & eos qui non ſunt ex eodem loco l. 1 3. ſ. de tutoribus. v. Cuiac. hîc.
o εἰ μὴ [illegible] nisi temeritate ſiniſtro ſe excuſauerit.
p Tutor datus non ſuſcepit adminiſtrat. rationem perinde tenetur reddere ac ſi iuſto datus eſſet.
q Imò vetat Curatorem fieri [illegible], verbi appellatio ad eos pertinet qui matrimonio iuncti ſunt: & ita apud Maſſilium & Lucam, quidam non inepte. [illegible] & [illegible], nuptam interpretantur: v. l. 14. l. 18 cur. fur. de tutela feminarum v. Cuiac. 7. obſer. 12.
r [illegible] l. excuſabitur.
ſ & à ceteris muneribus perſonalibus, l. 3. C. qui etate.
t ſ. 13. Inſt. eod. l. vn. C. qui ætat. l. 3. C. qui ætate vel profeſſ.
u Ætas quæ certo tempore aut in negotio aliquo, puta ad excuſationem, exigitur, initio ipſius negotii eſſe debet: ita vt poſteà ſuperueniens, pendente iudicio nihil conferat ad excuſationem.
x ex [illegible] natalibus, profeſſionibus, v. l. 13. l. 16. ſ. de probationib.
y Dixi ad l. 13. ſ. de probat. l. 3. C. de his qui veniam ætatis.
z l. excuſat.
a [illegible], de qua vide Inſt. eod. in prin. l. 12. C. qui ex mun. ſib exemplum ſumunt ſenoris, v. l. 7. ſ. 3. ſ. de bon. damnat. Multi vero dicuntur duo, tres, quatuor, quinque.
b non naturales tamen Theoph. Inſt. eod. Publicè enim intereſt legitimè progenitis patriam augeri l. 1. C. de indulg. vidua. non adoptiui. v. l. 2. ſ. 2. l. de vacat. muner.
c ſi quidem emancipati proſunt. d. l. 2. ſ. 4.
d ſi quis velit ſe excuſare numero liberorum.
e defuncti enim non proſunt, niſi in bello amiſſi, v. l. 18. ſ. eod.
f facit l. 1 5. ſup. e eodem.

a l. 7 ſup. de ſtatu hom.
b Cur ita v. quæ notaui ad l. 1. in ſ. inſt. ad l. Falcid. v. hîc Cuiac.
c l. 3. C. de his qui num. lib.
d Auus mortuo filio tenet locum patris, & nepotes locum filii, adde l. Sed ſi conditione. 6. ſ. nepotes. 1. ſ. de hered. inſt.
e vt non eorum capita numerentur, ſed ſtirpes: quia & ita fit in ſucceſſione ab inteſtato. v. ſ. 6. Inſt. de hered. quæ ab inteſtato.
f Nepotes excuſant à tutela, vt filii.
g l. porrigitur: quia non eſt propria extenſio, ſed generalis vocabuli prædicatio. vide l. 103. ſ. de verb. ſign.
h ſ. 4. ſ. eod.
i l. 3. ſ. eod. ſ. 5. Inſt. eod. l. vnic. C. qui numer. tut.
k curationes.
l imperfectæ duæ excuſationes eiuſdem generis perfectam conſtituunt.
m Tutela adhuc manere dicitur, nondum excedentibus ætatem minoribus.
n vide l. non tamen 17. ſ. eod.
o non tamen excuſantur à reliquis muneribus ciuilib. l. 3. C. de excuſat. muner.
p οὐχ ἀφήλικος, l. non minoris 25. annis. Ant. Aug. hîc.
q κορυφαῖος alibi dicitur egregius, l. 3. in fin. ſ. qui petant. tutor. nobiliſſimus l. 4. in ſ. l. eo.
r l. 3. ſ. vlt. ſ. eod.
ſ ſ. 5. Inſt. eod.
t rectè: quia ſi quarta eſt aſſectata, non eſt onus.
u v. l. 15. ſ. 15. l. 31. in fin. ſ. eod.
x Indiuiſa patrimonia, vnius patrimonium cenſentur. l. 1. circa. ne ſine ſ. de [illegible].
y d. ſ. vlt. & l. 3. ſ. ea. l. 6. l. eod.
z quidam appellari non poſſe à tutelæ datione exiſtimant. verùm id Cuiacius negat arg. l. 13. l. 15. ſ. eod. l. pen. ſ. de tutor. datis l. 20. ſ. de adminiſt. tutor. l. 17. in fin. l. de appellat. l. 1. ſ. 1. ſ. quando appellandum. l. 18. C. hoc tit.
a Appellatione pendente nihil eſt innouandum, ſiue cauſam ſpectes in qua eſt appellandum, ſiue eam quæ ei cohæreat. v. l. vnic. ſ. nihil nouari appellatione interpoſita.
b Appellationi non renunciat, qui ſententiam pro ſe allegat. Bald.
c ἀλλὰ [illegible] τῆς ἐπὶ τῇ τρίτῃ [illegible], id eſt, ſuſpenſa allegatione tertiæ tutelæ in appellatione. [illegible] vocat ſententiam cauſam appellationis, ex qua cognoſcitur, quarta liberanda ſit necne: ſi hæc non liberatur, altera liberabitur, & è contra. Quarta ordine decretorum eſt quarta: & ipſa & effectu eſt tertia: ſed non antequam de tertia hîc ſecundum tutorem iudicetur v. Cuiac. hîc.
d vel appellatione.
e Quoties alterum ab altero dependet, principale prius ſoluendum eſt.

turum

Universidad Rey Juan Carlos

turum quartæ creationis. recta ratione: ſi enim ordine præpoſtero a quartam ſuſcipiat quis, eueniet, ut ſ poſt tertiam exiſtentem, iniuſta tertiæ appellatione apparente quatuor oneribus grauetur extra à leges.

1 ¶ Si pater in tribus fuerit muneribus aut tutelarum aut curatoriarum, filius eius non vexabitur c: & ita conſtitutum eſt à Diuo Seuero & Antonino, hoc autem & è contrario eſt, quòd oportet filij tutelas remiſſionem patri dare: & rurſus vtriſque communes: id eſt vnam filij, & duas patris, aut è conuerſo. Tunc autem d hæc ita ſe habent, cùm onus vni e domui, non ſ ſeparatis contingit. Scribit autem & Vlpianus nobiliſſimus † hæc eadem.

5. *Vlpianus* libro ſingulari de Officio prætoris tutelaris.

TRia g onera in domo vna h eſſe ſufficit: proinde ſi pater alicuius, vel filius, vel frater i qui eſt in eiuſdem poteſtate k, tria onera ſuſtineat, quæ ad periculum patris ſiii ſpectent, quia voluntate eius adminiſtrant, omnibus excuſatio à tutela competit. Sed ſi non patris voluntate adminiſtrent, non proficit, ſæpe reſcriptum eſt.

De profeſſoribus & medicis. 12. De ſeruis[illegible]. 13. De athletis. 14. De ſacerdotio. 15. Quale munus ſit tutela. 16. περὶ γυμνασιαρχίας [illegible], h. e. De magiſtratibus municipalibus. 17. De capitalibus inimicitiis. 18. De ſtatu controuerſo. 19. De ruſticis, humilibus, & illiteratis.

6. *Modeſtinus* libro 2. Excuſationum.

SI duas habenti tutelas, aliæ duæ ſimul ſuperinductæ fuerint, quæ eſt ordine tertia, auxiliabitur ei ad remiſſionem quartæ, etſi l Imperator m fuerit, qui quartam iniunxerit, aut tertiam, & antequam cognoſcat n Imperatoris mandata promotus o eſt ad aliam p. Si q autem ordo non apparuerit, ſed in vna die duæ creationes proponerentur in diuerſis chartis, non qui creatus eſt, ſed qui creauit, eliget r, quam oporteat eum ſuſcipere.

1 ¶ Grammatici, ſophiſtæ, rhetores, medici, qui περιοδευταί. i. circulatores ſ vocantur, quemadmodum à reliquis muneribus, ita & à tutela & à cura requiem t habent u.

2 ¶ Eſt autem & numerus rhetorum x in vnaquaque ciuitate, qui vacationem munerum habent, & hæreſes y quædam propoſitæ lege: quod manifeſtum eſt ex epiſtola Antonini Pij, quæ deſcripta quidem eſt communitati Aſiæ, vniuerſo z autem orbi conueniens eſt, cuius capitulum hic ſubiectum eſt: Minores quidem ciuitates poſſunt quinque a medicos b immunes habere, & tres ſophiſtas c, & grammaticos totidem: maiores autem ciuitates, ſeptem qui curent, quatuor qui doceant vtramque doctrinam: maximæ autem ciuitates, decem medicos, & rhetores quinque, & grammaticos totidem. Supra d hunc autem numerum ne maxima quidem ciuitas immunitatem præſtat. Decet autem maximo quidem numero vti e metropoles f gentium, ſecundo autem quæ habent vel forum g cauſarum h vel loca iudiciorum: tertio autem reliquas.

3 ¶ Excedere i quidem hunc numerum non licet, neque ſententia k ſenatus, neque aliqua adinuentione, minuere autem licet: quoniam pro ciuilibus muneribus apparet hoc tale factum.

4 ¶ Et vtique non aliter de immunitate hac fructum habebunt, niſi decreto l ſenatus inſcripti m fuerint numero conceſſo, & circa n operationem o ſe negligenter non habeant.

5 ¶ Et philoſophos quidem liberari à tutelis Paulus ſcribit ita: Philoſophi, Oratores, Grammatici, qui publicè iuuenibus proſunt a, excuſantur à tutelis b. nam & Vlpianus libro quarto de officio proconſulis ita ſcribit.

6 ¶ Sed & c reprobari d medicum poſſe à republica, quamuis ſemel probatus ſit, Imperator noſter cum patre, Lælio Baſſo reſcripſit.

7 ¶ De philoſophis autem eadem conſtitutio Diui Pij ita dicit: Philoſophorum autem non conſtitutus eſt numerus, quia rari e ſunt qui philoſophantur f. Exiſtimo autem quoniam qui diuitiis ſuperabundant, voluntariè g tribuent pecuniam in vtilitates patriæ: ſi h autem propriè loquantur de ſubſtantia, inde iam manifeſti fient non philoſophantes.

8 ¶ Eſt autem Imperatoris Commodi conſtitutionibus inſcriptum capitulum ex epiſtola Antonini Pij, in qua manifeſtatur & philoſophos habere immunitatem tutelarum: ſunt autem hæc verba. Conſimiliter autem his omnibus Diuus pater meus i mox ingrediens k principatum, conſtitutione, exiſtentes honores, & immunitates firmauit ſcribens, philoſophos, rhetores, grammaticos, medicos, immunes eſſe gymnaſiis l, ſacerdotij m ſtantes n, & neque ad frumenti o, & vini, & olei emptiones, & prepoſitiones, & neque iudicare p, neque legatos eſſe, neque in militia numerari nolentes, neque ad alium q famulatum r eos cogi.

9 ¶ Ampliùs & illud ſcire oportet, ſ etenim qui in patria ſ propria docet, aut medicatur, immunitatem hanc habere: ſi enim exiſtens Comaneus in Cæſarea docet aut medicatur, apud Comanenſes immunitatem non habet. Et hoc ita promulgatum eſt à Diuo Seuero & Antonino.

10 ¶ Valde t tamen diſciplinis inſtructos, & ſ ſupra numerum & in aliena patria moram facientes eſſe immunes Paulus ſcribit, dicens Diuum Pium Antoninum ita iuſſiſſe.

11 ¶ Romæ u philoſophantem cum ſalario, vel ſine ſalario, remiſſionem habere promulgatum eſt à Diuo Seuero & Antonino, ita ac ſi in propria patria doceret. Quibus promulgationibus patet quis illam rationem adducere, quoniam in regia vrbe, quæ & habetur, & eſt communis patria x, decenter vtique vtilem ſeipſum præbens, non minùs, quàm in propria patria, immunitate fruetur.

12 ¶ Legum verò doctores in aliquo præſidatu y docentes, remiſſionem non habebunt: Romæ z autem docentes, à tutela & cura remittuntur.

13 ¶ Vlpianus libro ſingulari de officio prætoris tutelaris ita ſcribit.

ATlhetæ a habent à tutela excuſationem, ſed qui ſacris certaminibus coronati b ſunt c.

14 ¶ Gentium præſidatus, putà d Aſiæ, Bithyniæ, Cappadociæ tribuit immunitatem à tutela, hoc eſt, quoad e in præſidatu ſunt.

15 ¶ Tutela non eſt f reipublicæ munus, nec quod ad impenſam pertinet, ſed ciuile: nec prouinciale videtur tutelam adminiſtrare.

¶ *Tutela non eſt reipub. munus, nec quod ad impenſam pertinet, ſed munus ciuile: nec prouinciale videtur tutelam administrare.*

16 ¶ Remittuntur à tutela & cura magiſtratus g ciuitatum.

17 ¶ Dat remiſſionem tutelæ & capitalis h inimicitia à creato facta aduerſus i patrem pupillorum, niſi ſecundum teſtamentum k apparuerit datus tutor, niſi poſtquam ſcriptum eſt teſtamentum, capitale certamen l eis ad inuicem conſtitit, vel nihilominus quidem [illegible]

a Præpoſteratio ſiliis, non permiſſa.
b I. prætor.
c Cur non vexabitur? Quot ſcilicet patresfamiliàs, velut domus onera ſuſtinet, totidem eiuſdem domus liberi onera non ſuſtinent. Onus patri impoſitum, & ab eo præſtitum, prodeſt liberis ut aliud onus ſubeant. adde l. ſilio pater. 57. ʃ. de legat. 1. l. 1. C. de non contrahenda.
d Tria onera tutelarum in vna domo ſufficiunt. l. 5. ʃ. eod.
e Domum enim dicimus, plures perſonas vnius poteſtati ſubiectas l. 1. Cod. de honor. & mun. lib. 10. tit. 40. l. 3. C. de filiiſſa. & quemad. lib. 10. tit. 65. Theoph. §. [illegible] de ſoſ.
f Vnicas domus inter patrem & filium videtur ex patria poteſtate.
† [illegible], vel l. 2. in ſi. ʃ. eo. præſides prouinciarum vocabant [illegible], ut ex Act. Apoſtolorum apparet.
g dixi l. 2. §. 9. & ſeqq. l. 67. §. 1. ʃ. de ritu.
h dixi l. 4. §. 1. ʃ. eod. adde l. 31. in ſi. ʃ. eod.
i adde l. 67. §. 2. ʃ. de ritu.
k l. 3. C. de filiis ſa.
l Interpretamur voluntatem Principis ex iure communi.
m Excuſare ſe à tutela quis poteſt, etiam ſi eam iniunxerit princeps.
n Principem non contemnat qui ignorat eius mandatum, unde rurſus notant, mandatum principis non obligare ignorantes.
o Appellat etiam promotum ad honores.

p Ordinis ratione inferioris factum præfertur facto Principis. Bald. q Ordo certus ſeruandus, incertus à iudice definiri debet. r Gratia locus non eſt in neceſſariis, ſed & id colligunt. Dubium quod ex facto iudicis oritur, per iudicem ipſum definiri. Eius eſſe definire, cuius ſit diſponere. ſ circitores: circumforanei redeuſi dixiſſe [illegible] de periodeuta v. l. 41. §. 9. in ſin. C. de epiſc. datur medicis circitoribus tantum immunitas, non iis qui ſedentarij ſunt, & in vnica ſtatis medicinam exercent. Cuiac. hic. t i. excuſationem.
u & meritò, eſt enim eorum cauſa iuſtiſſima l. 5. ʃ. de extraord. cognit.
x [illegible], i. profeſſorum liberalium, artium, de quibus dicam ad l. 4. C. de profeſſ. & med. y [illegible] i. conditiones: male Accurſius diuiſiones ciuitatum: nec enim inſcientſolum dixit [illegible].) Lex enim has conditiones datur profeſſores & medici probentur decreto ordinis, & ſic conditiones propoſitas dicit lex penultima, l. de excuſ. & diem. z Principem eſſe totius orbis ſupra tutorum hinc collegunt.
a l. 1. ʃ. de decretis ab ordine.
b Hi Archiatri dicuntur, quaſi principales medici, honorati conſilio primi & ſecundi ordinis. v. l. vlt. C. de profeſſor. & med.
c Sophiſtæ, qui docent præcepta dicendi, Rhetores, etiam ij qui non docent v. Cuiac. hic. vel in latinis: illi Græci docuerunt. d Immunitatem ab oneribus publicis ciuitatem alicui præſtare non, ſi eſſent uſi ſuum in præiudicium.
e Vrbium aliæ metropoles, aliæ forum cauſarum habent, aliæ neutro iure cenſentur. f Metropolitanæ vrbes aliis maiores. g Non omnis ciuitas forum cauſarum habet: ſine foro cauſarum ciuitas eſſe poteſt. h [illegible] alij legunt [illegible] vel [illegible], i. ius fori: quam lectionem probat hic Cuiacius.
i Numerum à ſuperiore ſtatutum inferior excedere non poteſt.
k Principis maior eſt poteſtas quàm ſenatus. v. l. 4. ʃ. de off. præſid.
l l. 8. C. de profeſſorib. & med.
m Priuilegio non fruuntur qui matriculæ non ſunt inſcripti.
n Salarium profeſſori non debetur lectiones non continuanti.
o vt immunitas datur tantum medicis circuitoribus, §. 1. ʃ. eod. ita & Rhetoribus ſophiſtis, p Præceptoribus & magiſtris.

a profeſſoris.
b at non municipibus patrimonialibus, §. 7. l. eo.
c Reprobari poteſt medicus etiam ſemel probatus. Cur poteſt? Publicè vtilitati id debetur.
d v. l. 2. l. 8. 10. C. de profeſſ. & med.
e Rari ſunt qui philoſophantur, verbis. Sic rari boni apud Iuuenalem Satyr. 13. Sic rari amatores & amicorum ſenatores, qui ea ipſa quoque arte aliquid profiteri. De quo Cicero agitatur, lib. 1. de ſenec.
f via ſingula non negaſſet eſſe philoſophum.
g Sine cenſu philoſophi non excuſari: à muneribus patrimonialibus. v. l. 8. C. de excuſ. patrimonialib.
h Philoſophus verus non eſt qui de ſuis bonis ſollicitus eſt, opes contemnit philoſophus. v. l. 6. C. de excuſ. & l. 8. C. de profeſſorib.
i Rhetores, ut [illegible] l. vlt. ʃ. de eo.
k mox ut exorſus initio imperij catholique immunitates vel potentiae confirmare, vt etiam vidi eas potentibus tentare ea Tiberij, Domitiani, cuius eius ediderit Nero, confirmatus benefacta à Domitiano cuncta, Plin. in Ep. epiſt. Antoniae Piſoni in eodem, Cuiac ad l. 2. l. 8. de vide Plin.
l γυμνασιαρχίας [illegible] [illegible]. Gymnaſiarchia, præſunt exercitio palæſtrico ſemper aliquid [illegible] Pij in eo [illegible] Philo. de Flacco: Cuiac. hic: gymnaſiarches, idem quod Xyſtarches, aliam certaminibus præeſſe.
De ædilitate v. l. 1. infra de via publica.
m de ſacerdotijs veterum, v. quæ notaui ad l. 8. C. de off. comitis Orient.
n [illegible] Heſych. [illegible] Cuiac.
o à munere ſitoniæ vel elaionæ.
p quod alias iudicis iniungi ſolet l. 14. §. 14. ʃ. de muner. & hon.
q [illegible], provinciale munus, Ant. Aug. Cuiac. hic.
r puta ſuſcipiendorum hoſpitum l. 10. §. 1. ʃ. de vacat. mun. aut vulgarium, ſiue eorum qui ſunt in comitatu Principis aut legati.
ſ originali & communi, putà Romæ, v. l. 9. ʃ. de vac. mun.
t Valde docti priuilegia habent, quæ minus docti non habent.
u vide l. 1. ʃ. de vac. mun.
x l. 33. ʃ. ad municip. & honorib.
y ἐπαρχία.
z Iuris profeſſores Romæ excuſationem à tutela habent.
a vide l. 5. C. quæ res pig.
b Coronari caput in ſignum honoris hinc colligit Bald.
c hos vocabant [illegible] Galenus ad Thraſybulum, adde l. 1. C. de athletis. alij ſunt qui dicuntur [illegible], quos qui vicerent, conſequuntur penſionis commoda Vlp. in orat. ac Leptinem. v. l. 40. ʃ. de re iud.
d [illegible] Act. 19. 31. & Euſeb. 15. hoc ſacerdotio qui fungebantur, ſuis ſumptibus præerant ludis inſtitutis in honorem Dei. Hinc aſiarchæ l. 8. ʃ. de muneribus, Bithyniarchæ, Cappadocarchæ, Phœnicarchæ, Syriarchæ. l. C. de muneribus, De ſacerdotum immunitate Cicero lib. Nat. 93. in ſo. [illegible] dicuntur à Ruffino. De ſacerdotum immunitate v. in Exodo v. l. 8. ʃ. de vacat.
e Ceſſante cauſa priuilegij ceſſat priuilegium.
f Iniò publicum munus eſt, §. 4. Inſt. eod. v. hic Cuiac.
g [illegible] v. l. 15. §. 9. ʃ. eod. h [illegible] i. inimicus pupillo capitalem accuſationem orta. Nou. 60. c. 9. Ant. Auguſt. i inimicus pupilli pater ſi non præſumitur, qui patri pupilli inimicus fuit, etiamſi pupilli pater ſi non teſtamento, et per ſubſequentem, k Probatur pax & redintegratio amicitiæ teſtamento, ut per ſubſequentes, quam ſola mors diremit. [illegible] l [illegible] id eſt capitalis cum ſola mors diremerit eſt reſt

Universidad Rey Juan Carlos

pena ſit. adde Pan. a. ſen. 17. §. 2 Quid quæ Capitalis inimicitia apud veteres fuit? Quam ſemel quidam ratione præſentibus rebus profeſſi erant, renunciata amicitia, vt colligi poteſt ex Ciceronis oratione pro L. Piſone, Seneca 10. epiſt. 2. & 3. de Ira, & declamat. 10. Sidonio 7. epiſt. Ammiano 1. aduerſus gent. Sic Germanicus amicitiam renunciat Piſoni apud Suetonium in Claudio. Sic Tiberius Gracchus ex profeſſo inimicitias geſſit cum Africano & Aſiatico Scipionib. 4. Valer. Huiuſmodi inimicitiæ teſtatæ eidem Valerio ibidem. Acerrimè, inquit, cum Scipione Africano Macedonicus diſſenſerat: eorumque ab æmulatione virtutis profecta contentio, ad graues teſtatasque inimicitias profecta fuerat, ita capitales inimicitiæ, b 1 & l. 15. in fin. §. de proc. l. 15. ſup. de am. l. 3. §. 11. inſ. de adiuuandis inpat. l. 9. §. de his quib. vt indignis: §. item ſi propter. inſt. teſtibus, denunciatæ, quæ ſanguinem & vindictam ſpectant ex profeſſo.

a Arbitrio iudicis definitur, lis ſit reconciliata verè, nec ne.

b Calumnioſa aut falſa excuſatio non præbet excuſationem. Qui ſtatu controuerſiā mouet pupillo excuſatur quidem ab eius tutela: ſi tamen id per calumniam fecit, non excuſatur. Itaque in eas cauſas inquirere iudex debet, vt hic. Eadem ratio fuerit in eo qui falsò ſe dixerit pupilli creditorem, vt eo nomine excuſetur. Eadem quoque in eo qui accuſat ceſſes, ne eorum teſtimonio accuſari vel conuinci poſſit.

c Μάρκος & Βῆρος: Marcus & Verus. hi ſunt qui Diui fratres & interdum fratres Imperatores vocantur. v. Ant. & Cuiac. hic. d v. l. 15. §. 15. & l. 40. §. ead. vt Græci μετριότης, ita Latini mediocritas paupertatem ſignificat, & hoc ſenſu hominem mediocrem dicimus, vt mediocre patrimonium. e hodie recipitur. §. 8. inſ. eod. f Pro ruſtico non eſt habendus, qui peritiam rerum agendarum habet, licet ἀγράμματος ſit, i. licet ignoret literas. g Illiterati non excuſabuntur à tutela, ſi modo non expertes negotiorum: quod ad [illegible], & hoſpitalarios extendit Baldus. h Paupertas excuſat à tutela §. 6. inſt. eod. i vt non poſſit ſua ſumptu quædam perficere ſine impenſis pupilli, vel non poſſit [illegible] à victu quærendo ſibi. k [illegible] k Paupertas quemadmodum probabitur? [illegible] de paupertate, [illegible] oneriam ſit vel prouinciæ, ne quidem ſi velint tutores eſſe poſſunt [illegible]. l Seueri & Antonini Theoph. §. 6. inſt. eod. m quin et non complentes id [illegible] veterani. o Priuilegium aduerſus æquè priuilegiatum non valet priuilegio. p [illegible] hinc & ex ſequentibus colligere poſſis appellatione [illegible] ſolos filios non nepotes intelligi, [illegible] cum eſſet interdictum [illegible] filiis Senatorum ne [illegible] pollicerentur. Augustus poſtea idem nepotibus interdixit, Dion 5. cui regulæ repugnare videtur [illegible]. q Par in parem priuilegio non valet.

r Honoris ſpecies eſt militia. ſ Priuilegio ſublato ſeu renuncio, iure communi [illegible] qui priuilegium amiſit. t Nepotes iure communi non continentur appellatione filiorum. u In priuilegiis nepotes non continentur appellatione filiorum. x Ignominioſè. Vnde notauit Bald. in infamis gradus eſſe, vt in verbis formulam miſſionis ignominioſæ, v. apud Hirtium de bello Africano: adde l. 13. §. 3. inſ. de re militari. z Reatus omnem honorem excludit l. 2. [illegible]. a vt excuſentur à tutelis. b [illegible] neque horum filiis qui olim. Bulgarus ita rectè verſit. c Militiæ iuſtum tempus qui complet, perpetuam habet immunitatem: qui non complet, interdum vel nihil vel temporariam pro rata temporis quo in militia fuit. d vt aliis [illegible] quorum ætas militaris definitur ab anno 17. ad 46. ex inſtituto Seruij Tullij, & lege Gracchana. e v. l. 8. [illegible] ante emerita ſtipendia dimittuntur, qui 20. annos in militia fecerunt l. [illegible]. Dion 57 Tacit. 1. Cod. Theod. f v. in hunc locum Cuiac. g l. 1. [illegible] §. 3. de adm. [illegible] h Caniarij [illegible] l. 12. vt Græcis [illegible], id eſt, vitioſa. i Ἀγορῶν

eſt teſtamento inimicitia, propter a hoc autem videtur eſſe datus tutor, vt ſupponatur debito, & negotiis: & hoc ex epiſtola Imperatoris Seueri oſtenditur.

18 ¶ Amplius autem abſoluitur à tutela, cùm quæſtionem quis pupillo de ſtatu mouet, cùm videtur hoc non calumniæ b fecere, ſed bona fide: & hoc Diui Marcus & Seuerus c promulgauerunt.

19 ¶ De ruſticis autem, & humilibus, & illiteratis, ſcribit Paulus ita.

Mediocritas d & ruſticitas interdum excuſationē præbent, ſecundùm epiſtolas Diuorum Hadriani & Antonini. ¶ Eius, qui ſe neget literas e ſcire, excuſatio accipi non debet † ſi f modò non ſit expers negotiorum.

De paupertate

7. *Vlpianus* libro ſingulari Excuſationum.

PAupertas g ſanè dat excuſationem, ſi quis imparem h ſe oneri i iniuncto poſſit probare k: idque Diuorum fratrum l reſcripto continetur.

De militibus Veteranis, 1. De primipilaribus.

8. *Modeſtinus* lib. 3. Excuſationum.

SEd & milites qui honeſtè complementum m militiæ temporis n, ſ remiſſionem habent tutelarum aduerſus omnes hodie priuatos. Aduerſus o autem filios p eorumſque eidem ordini communicauerunt, & eorum, qui olim milites fuerunt, intra annum quidem dimiſſionis remiſſionem habent, poſt annum autem non habent: coæqualitas q, ſi honoris r militiæ fortior videtur olim militiæ priuilegio: niſi ſ fortaſſis alias habuerint iuſtas tutelæ excuſationes, vtputà numerum annorum, vel aliquid tale, quale & priuatos aduerſus omnes excuſare conſueuit. ¶ Hæc t autem de filiis, non de nepotibus eorum, qui olim milites fuerunt. Nepotes u enim eorum qui olim milites fuerunt, in eodem loco cum reliquis priuatis eſſe creduntur.

1 ¶ Qui nimirum x ignominioſè dimiſſi ſunt y, ſimiles z his, qui nequaquam militauerunt, exiſtimantur: & propter hoc neque ipſi habent priuilegium a, neque à filiis eorum, qui olim fuerunt milites, tutores dati, obligabuntur.

2 ¶ Quandoque c autem non complent quidam militiæ tempus d, & tamen habent remiſſionem tutelarum, ſed non eandem cum iis qui compleuerunt: qui enim vigeſimum e annum militiæ exceſſit, ſimilis eſſe creditur ei qui complet tempus militiæ.

3 ¶ Qui autem intra hos annos dimiſſus eſt: non habet continuam tutelarum immunitatem, ſed ad tempus, quemadmodum & reliquorum ciuilium munerum remiſſionem habet: qui enim intra quinque annos ſ ſtelaria ſolutus eſt, nullam ſibi vindicabit immunitatem: qui autem poſt quinque annos, vnius anni habet immunitatem: qui autem poſt octo, bienniū: qui autem poſt duodecim, trienniū: qui autem poſt ſexdecim, quadrienniū; qui autem poſt viginti, ſicut ſuprà diximus, continuò abſoluetur.

4 ¶ Qui autem inter nocturnos cuſtodes g, qui ſunt Romæ, militauerint, anni ſolius habet remiſſionem.

5 ¶ Ita autem, ſi honeſtè ſcilicet abſoluti fuerint, ſicut dictum eſt, vel propter ægritudinem, cauſariam h remiſſionem acceperint: eſt i enim & hæc honeſta: qui enim ignominioſa poſtea remiſſione, ſ non habet vacationem.

6 ¶ Veteranus a autem eſſe creditur, non ſolum legionarius, ſed & omnis b qui qualitercumque c militauit, & ſi honeſtè eſt & ipſe ſolutus: ſ filiorum tamen tutor creabitur: ſ etenim legionarius d ciuis, qui inter nocturnos cuſtodes e militauit, filiorum tutor ſit.

7 ¶ Iam verò & niſi ſi impubes f curator dabitur, qui olim miles fuerit, ſcilicet ſi pater huius mortuus fuerit, ſiue etiam hic emancipatus g fuerit ſimiliter.

8 ¶ Et de vniuerſis his conſtitutiones teſtantur h.

9 ¶ Scribit autem & Vlpianus ita:

Sed ignominia miſſi, ab i tutelis planè tutelis excuſabuntur: quia & ingredi eis vrbem non licet k.

¶ Planè ſi quis in cohortibus vrbanis m permilitauit n, licèt ante viginti annos mittatur, tamen perpetuam habet à tutelis excuſationem.

10 ¶ Quæſitum eſt autem, etiàm vnam & ſemel tutelam recipiant qui olim fuerunt milites, vel vno tempore non amplius quàm ſemel: quieſcente autem prima tutela, rurſus ſ priuilegium recipiant o: alter atque in priuatis, qui quieuerunt: non enim auxiliantur his, qui habuerunt, neque inter tres adminiſtrantur: ita & in his, qui olim fuerunt milites, non p prodeſt creatum eſſe.

¶ Hoc autem & in curiis q eſt promulgatum, vt oſtendit Diui Seueri & Antonini conſtitutio.

11 ¶ Et nihil differt, qualiter indigent filij commilitonis r tutore vel curatore, vtrum emancipati, vel patre mortuo.

12 ¶ Primipilarij ex conſtitutionibus imperialibus excuſationem habent reliquarum tutelarum: primipilarij autem filiorum tutores erant. Primipilarij autem hi exiſtimantur, qui exercent ſ primum pilum t. Si autem non exercens, mortuus fuerit, huius filiorum primipilarius tutor non erit.

De cohorte prætoria.

9. *Vlpianus* lib. ſingulari de officio prætoris tutelaris.

SI tribunus in cohortibus prætoriis permilitauerit, etiam collegarum filiorum tutela excuſabitur, beneficio Diui Seueri, & Imperatoris noſtri.

De abſentia reip. cauſa. 1. De anno vacationis. 4. De rebus quæ ſunt in alia prouincia. 5. Si primipilo functus tutelam ſuſceperit, & rurſus ad militarem numerum aſſumatur. 6. De aſſeſſore. De excuſatione ad tempus. 7. Si minor 25. annis curator vel tutor detur. 8. De aduerſa valetudine. De furore.

10. *Modeſtinus* lib. 3. Excuſationum.

NOn ſolum autem, qui ad caligatas u militias & reliquas primipilarij militauerunt, ſed & qui qualitercumque neceſſitatis publicæ plebis Romanorum gratia abſentes fuerint, anni x habent vacationem poſt reuerſionem y.

1 ¶ Annus denique hic non ſolum his, qui compleuerunt conſuetum militiæ tempus, in reliquis publicis neceſſitatibus datur, ſed & his, qui qualitercumque z quieuerunt a à publica neceſſitate, & reuerſi ſunt, & ſi minus tempus eo, quod conſtitutum eſt, conſummauerunt.

2 ¶ Quas denique priùs habebant tutelas, propter hoc autem depoſuerunt, quoniam publici negotij gratia abſunt, has, quàm reuerſi fuerint, confeſtim recipiunt, nihil eis auxiliante anno: annus enim ad futuras, nouaſque datur, non ad eas, quæ reſumi debent.

3 ¶ Annus autem copulatorum dierū ſcrutabitur b, ex quo quis reuerſus eſt: rectam c viam dirigens, vel dirigere debens, non eam quæ eſt ex circuitibus.

4 ¶ Et qui in teſtamento d dati ſunt tutores, renunt, ſecundùm leges, adminiſtrationem earum e, quæ in alia prouincia ſunt poſſeſſionum, quod oſtendit ſubiecta Diui Seueri conſtitutio. Diui Seuerus & Antoninus Auguſti Valerio: Teſtamento tutor datus, antè præfinitū diem adire debuiſti, & poſtulare, vt ab adminiſtratione rerum, quæ in alia prouincia erant, liberareris.

5 ¶ Qui primum pilum f expleuit, ſi cùm tutelam

militi pariat honeſtam miſſionem.

a [illegible] vox hybrida, potuiſſet dicere [illegible].

b facit l. 15. §. 3. §. de admin.

c in quocumque genere militum.

d l. vlt. C. de excuſ. veter.

e de quibus §. 4. §. eod.

f [illegible] militis minoris curator, ne aliòqui cum Accurſio, Baldo hic & Bartolo in l. is cuius §. quod vulgo, inſ. ad l. Falcid. putes impuberes militare potuiſſe. vide Tiraq. 6. de Nobilitate, differunt enim impubes & minor.

g Pater non eſt legitimus curator filij emancipati, vt hic. Quid igitur? iudex dat ei curatorem.

h Teſtimonium lex perferre poteſt: Vnde notant ſtatuti verbis narratiuis facti continentibus fidem adhiberi.

i Infamis excuſatur à tutela in vrbe gerenda.

k Militibus ignominiâ miſſis in vrbem ingredi non licuit. Vnde colligas, illum tutorem in ea vrbe dari non poſſe, cui in eam vrbem ingredi non liceat.

l non quòd id onerum honori detur, vt de conductoribus vectigalium dicitur l. pen. §. 10. §. de iure immunitatis. & de iis, qui neceſſitate impediuntur, l. pen. in fin. §. eod.

m hinc milites vrbaniciani l. 35. §. 4. §. ex quib. cauſ. maior. Vigilibus, incendij; vrbanis, cuſtodia vrbis potiſſimum committitur: Prætoriis, cuſtodia Imperatoris: hi [illegible], & [illegible] dicuntur Herodiano lib. 5. v. Cuiac. in hunc locum, & D. Fabrum l. ſemeſtr.

n Permilitare dixit: vt & alii permonere. l. Vlpian. §. Pe [illegible] Quibus in verbis, Per perfectionem quandam adiicit.

o priuilegium non amittitur per actum contrarium ipſi priuilegio. p Tutorem creatum eſſe non prodeſt ad excuſationem, ſed adminiſtraſſe: non excuſat creatio, ſed nominatio [illegible]. r commilito, qui ſimul militat. ſ Priuilegio alicui ratione officij conceſſo, officium in habitu & actu eſſe debet. Bal.

t qui fuit primipili centurio, primus centurionum, primi ordinis centurio: dicitur etiam eo nomine & is qui nondum depoſuit primipilum, cuius præcipuum munus fuit in exhibenda militari annona. v. l. 22. §. 1. §. eod. u Caligatæ militiæ ſunt gregariorum, & manipulariorum & tyronum. Caligæ, militare tegmen pedum: Aliæ ſunt clariores militiæ, vel etiam Palatinæ. nã & in Palatina militia, & in officio magiſtratuum primipilares fuiſſe conſtat, Cuiac. hic. [illegible] x Excuſantur à tutela intra annū à reditu, qui abſentes Reipublicæ cauſa fuerunt. y l. 2. C. ſi tutor vel curat. reip. z Immò non qui qualitercumque §. 3. inſ. eod. a [illegible]. b [illegible] ſ non eſt vtilis, computatur ex quo rediit vel redire debuit recta via, ſine mora, ac ſine circuitione l. 9. §. de vacat. munerum. c Viam rectam, non flexuoſam, aut longiorem inſiſtere debet, cui iter aliquod commiſſum eſt, vide quæ ſcripſi ad l. 3. C. de officio. d Tutor teſtamento datus excuſatur ab adminiſtratione rerum alterius prouinciæ, vt hic. e adde [illegible]. f [illegible] Primipilaris excuſatur ab omnibus tutelis, præterquam ſua filiorum primipilaris, poſt annum vide l. 8. [illegible] ſupra eodem.

Universidad Rey Juan Carlos

ſuſcepiſſet vnius filij, rurſus *e* in militares neceſſitate aſſumptus erit, deponet ſollicitudinem tutelæ.

6 ¶ Similiter & in *c* locum illius tutoris, quem poſtea ſibi collegam *d* quis adduxerit, dabitur curator, vt ait conſtitutio Diui Seueri: quam rectè adaptant *e* omnibus *f* ſimilibus capitulis, curatorem dari licet in *g* locum eorum, qui temporis vacationem accipiunt.

7 ¶ Si libertus impubes dabitur à patrono tutor filiis ſuis, vel alius quicunque minor viginti quinque annis, donec *h* quidem impubes fuerit, non moleſtabitur: interim autem alter in locum eius creabitur curator *i*. Similis eſt huic & legitimus tutor *k*, ſi impuberem eſſe contigerit: etenim in locum eius curator *l* interim dabitur.

8 ¶ Si quis ita ægrotus fuerit, vt oporteat eum non omniſſo *m* dimitti à tutela, in locum eius curator *n* interim *l* dabitur: ſanatus autem hic rurſus recipiet tutelam. Si quis autem in inſaniam *o* inciderit, ſimilis eſt huic: & ita Vlpianus ſcribit.

Aduerſa *p* quoque valetudo excuſat, ſed ea quæ impedimento eſt *q* quo minus quis ſuis rebus ſupereſſe poſſit, vt Imperator noſter cum patre reſcripſit.

11. *Paulus lib. ſingulari de excuſatione tutorum.*

ET non tantum ne incipiant, ſed *r* & à cœpta excuſari debent.

De mutatione domicilij.

12. *Modeſtinus* lib. 3. Excuſationum.

IDem Vlpianus ſcribit: Sed in hoc reſcripto adiectum eſt, ſolere vel ad tempus, vel in perpetuum excuſari, prout valetudo eſt, qua afficitur. Furor *ſ* autem non in totum excuſat, ſed efficit, vt curator interim *t* detur.

1 ¶ Sunt & alij, qui etſi iam ſint tutores vel curatores, continuò tamen de reliquo abſoluuntur à ſollicitudine: puta qui domicilium alio tranſtulerunt *u* ex reſcripto Imperatoris ſcientis *x* quidem tutorem eſſe eum, tranſmigrare *y* autem expreſſim ei concedentis, & horum alterutrum *a* literis ſignificantis.

De appellatione. 1. De tempore proponendæ excuſationis.

13. *Idem lib. 4.* Excuſationum.

SCire *a* oportet, quòdam neque dati tutores, neque teſtamentarij prouocare neceſſe habent *b*, vt oſtendit conſtitutio Diui Veri *c* & Antonini. Hoc autem obſeruari oportet, & in datis curatoribus: in *d* pauliſper enim diſſonat curatoris à tutoribus. Aduerſus denique ſententias auferentes *e* eis excuſationes, licentiam habebunt appellandi.

1 ¶ Multa verò obſeruari oportet, vt concedantur, tutores vel curatores cauſas remiſſionis tribuere. Oportet enim, eos conſtituto legibus tempore *f* ad iudicem accedere, ſunt autem conſtituta tempora hæc. Qui enim in ipſa ciuitate eſt, vbi creatur, vel intrà centeſimum lapidem à ciuitate, intra quinquaginta *g* dies excuſabitur, poſtea autem non admittetur, ſed tenebitur ad ſollicitudinem, & ſi horum quid non fecerit, erit in eadem *h* cauſa, in qua eſſet, ſi apparuiſſet proprio periculo ipſum negligere, neque *i* vlla ei via relicta erit ad excuſationem. Qui autem ſupra centum miliaria à ciuitate abeſt, viginti miliaria habebit numerata in vnamquamque diem, à quo *k* cognouerit, (oportet autem ei manifeſtari *l* à præſidibus vel in faciem *m*, vel ad domum *n*) & extra hos, alios triginta dies habebit ad excuſationem.

¶ Hoc autem conuenit & iis *o* qui teſtamento dati ſunt, ſiue tutores fuerint, ſiue curatores, quos confirmari *p* à magiſtratibus *q* conſuetum *r* eſt.

2 ¶ Aliud etiam inuenimus in Diui Marci promulgatione *ſ*, inquiſitione dignum: etenim ei qui in ipſa ciuitate eſt, in qua creatus eſt, vel intra centum miliaria, quinquaginta dierum ſpatium legiſlator dedit: ei verò, qui vltra centum miliaria habitat, in vnamquamque diem numerari *t* viginti miliaria iuſſit, & extra hos alios triginta dies adiecit ad excuſationem: vnde contingit, vt, ſi cuius habitatio centum ſexaginta miliaribus abſit, is octo & triginta dierum ſpatium habeat: octo quidem, centum ſexaginta miliariorum nomine, in vnamquamque diem viginti miliariis numeratis: triginta verò, eo quòd ad excuſationem faciunt: erit igitur in deteriori ordine, qui longius habitat, eo qui intra centum miliaria eſt, vel in ipſa ciuitate, ſi vtique his quidem ſemper quinquaginta dies ſpatij ſunt, illis verò pauciores: ſed etſi maximè verba legis hunc *a* habeant intellectum, tamen mens *x* legiſlatoris aliud vult: ita enim & Cerbidius *b* Scæuola *c*, & Iulius Paulus, & Domitius Vlpianus, coryphæi legum prudentum, ſcribunt, dicentes ita oportere hoc obſeruari, vt nunquam aliquis minùs *d* detur quinquaginta dierum ſpatio, tunc autem longius *e*, cum annumeratio dierum *a* qui in viam computantur, adiectis triginta diebus, quos ad excuſationem lex dat, excedit quinquaginta dies: vt puta ſi dixerimus, aliquem à *f* quadringentis quadraginta miliariis habitare: hic *g* enim vix quidem habebit dies viginti duos, ad excuſationem autem alios triginta.

3 ¶ Obſeruabunt autem hoc temporis ſpatium omnes, qui qualitercunque *h* excuſantur à tutela, vel cura, vel parte *i* eius.

4 ¶ Conſequens autem eſt credere, quod ſi aliqua ſpecie excuſationis fuerit quis vſus, non aliter audietur, quam ſi obſeruauerit conſtitutum *k* tempus, niſi fortè alterius *l* alicuius ciuitatis eſt ciuis.

5 ¶ Ita verò neceſſe eſt cuſtodiri conſtitutum tempus, vt & ſi excuſatus fuerit dimiſſus, non liberari eū Diui Verus *m* & Antoninus oſtendant in conſtitutionibus, dicentes non deſinere eum, qui in locū eius creatus ſit, quod non *n* liceat alium dari in locum exiſtentis tutoris.

6 ¶ Sufficit autem intra conſtitutum tempus excuſare ſe ſolum. Si enim poſtea nolens *o* deſierit, non ei nocebit. Ideóque ſi repræſentauerit *p* quis ſe ſolum, non permanſerit *q* autem poſtea, vt ſe excuſet, poſt conſtitutum tempus exceptione repellitur *r*, & hoc dicit conſtitutio imperatorum Veri & Antonini.

7 ¶ Si enim quis propter ægritudinem, vel aliam neceſſitatem (puta maris, vel hyemis, vel incurſus latronum, aut aliamquam ſimilem *ſ*) conſtituto tempore non poterit venire, ignoſcendum ei eſt: cuius *a* fidem *x* tametſi *y* ſufficit firmare ex ipſa naturali *z* iuſtitia, tamen & conſtitutio Imperatorum Veri & Antonini hæc dicit.

8 ¶ Scire autem oportet, non ſufficere, ſi accedat ad iudicem, ſed oportere etiam de ſpecie *a* remiſſionis teſtari: & ſi multa habeat iura, quæ ad remiſſionem faciunt, omnia nominare: ſi minùs, ſimilem eſſe ei, qui nequaquam acceſſit, aut acceſſit quidem, vltimam autem remiſſionis cauſam non nominauit.

9 ¶ Quinquaginta verò dies continui *b* numerantur, incipiendo à tempore cognitionis, quo quis cognouit ſeipſum datum eſſe.

10 ¶ Oportet autem vnà *c* teſtari ante tribunal vel aliter, in ſubmemorationibus. Poteſt *d* autem & libellos *e* dare, ſicut iidem ipſi aiunt imperatores.

11 ¶ Hæc de iis qui obſeruare conſtitutum tempus debent. De iis autem qui non ſubiecti ſunt conſtitutis temporibus age ſequitemur.

12 ¶ Qui non iuſtè dati ſunt tutores, (hoc eſt, à quibus non oportet *g*, aut quos non oportet, aut quibus non oportet *h*, aut quo non oportet modo *i*) ſi neque confirmentur, neque adminiſtrauerint, ſunt immunes *k*: neque opponet quis eis, quòd conſtituta *l* tempora excuſationis non obſeruauerint: neque enim habent excuſationis neceſſitatem, vt oſtenditur in ſubiectis conſtitutionibus quas exempli gratia ſubieci, adaptantur autem vtique omnibus.

a Publicum eſt [illegible] poſt tutelam [illegible] excuſat ab adminiſtratione, vt interim detur alius.
b ad exhibendam annonam. [illegible]
c §. 3. inſt. eo. §. 5. inſt. de curator.
d [illegible]
e Legis virtus in eo quoque conſiſtit, vt ſimiles ſimilibus connectantur.
f vide quæ notaui ad l. 3. C. de Sacroſ. Eccleſ.
g Curator datur in eius locum, qui excuſationem temporariam habet tutelæ.
h Spes teſtamentarij tutoris efficit, vt interim detur tutor à iudice: locum facit interim datiuo tutori, & vt locus non ſit legitimo tutori. Eadem ratione ſpes legitimi proximioris, locum facit datiuo, excluſo remotiore legitimo. Porrò in ſpe id eſſe dicitur, quod eſt in potentia naturali.
i [illegible]: quod verbum eſt ambiguum: ſi quidem ita ſignificatur tam curator quàm curator: reperitur etiam l. eod. & in l. 2. in pr. & §. 1. ff. qui pet. tut.
k hæc excuſatio, propria excuſatio non eſt, quia tutelā non ſubit: datiui & teſtamentarij ſe excuſant, non legitimi. v. Cuia. ad l. 10. C. 3. ſ. eod.
l [illegible]
m [illegible]
n l. 13. ff. de tut. §. 5. inſt. de curatorib.
o [illegible], vel furorem, v. l. 12. ff. eo. §. 2. l. 11. l. 22. l. eod. §. 7. inſt. eod. l. vlt. C. qui morbo.
p puta ſontica, l. 2. §. 3. in fin. ſupr. ſi quis cautio. l. 40. l. de re iud.
q l. 40. ſ. eod.
r l. 10. in ſ. ff. eod.
ſ §. 11. ff. de mu. §. 2. inſt. qui [illegible] eo.
t [illegible]
u Tranſlatus à principe ſciente ad aliud domicilium, intelligitur liberatus ab oneribus primi domicilij & tutelis ibi gerendis.

x Principis certa ſcientia idem præſtat, quod clauſula, Non obſtante. y de eo genere migrationis [illegible] l. 4. C. de [illegible]. z Scripturam requiri in gratiis quæ à principibus ſolent impetrari hinc quidam colligunt. Alij ſcripturam non exigi [illegible]

a Quæcis ex verbis legis ſimplex [illegible] ſeruetur [illegible] verbis, & ſumere, [illegible] legis. [illegible]
b [illegible]
c §. [illegible]
d adde l. 32. [illegible]
e [illegible]
[illegible]

parte tutelæ poteſt quis ſe excuſare, vt ab vniuerſa tutela. k Tempus [illegible] tum à lege, in quaque excuſatione reſeruari oportet. Excuſatio [illegible] tatis ciuis, qui intra id ſtatutum tempus non egerit. [illegible] remittitur peregrino & extraneo ignoranti. l [illegible] extranei iudicis non obtemperare. [illegible] m l. 9. C. qui petant tutores: l. 9. [illegible] & Iul. p [illegible] partitatis gratia. Harpocra. [illegible] ſoriè, hinc perſuſoriæ aſſertiones. [illegible] q Paria ſunt non comparuiſſe, aut legitimè [illegible] l. 2. in fin. l. quib. ex cauſ. in poſſ. r Tempus legitimum [illegible] periti. ſ puta claſſigationem ſeu [illegible] t Dilatio [illegible] pedimenta. u v. l. 19. [illegible] de probationib. x probationem. y ſimilis ratio in lege 5. ff. de ſeruis exportandis. [illegible] obſeruanda eſt: etiam ſine lege rationem naturalem [illegible] valde naturalis. 7. inſt. de bonis damn. [illegible] notant legem generalem reſtringi per rationem [illegible] lege contineri caſus, quos vir bonus non ſtatueret. z Naturalis [illegible] vniuerſum, de quo vide l. 4. ff. ad l. Aquil. [illegible] De natura dixi ad l. 1. [illegible] pro lege ſufficit. a Generaliter rationem reddi [illegible] oportet. b Continui eſſe debent §. 16. inſt. eod. [illegible] teſtari. d Scripturam non exigit excuſatio tutoria [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a Iuriſdictioni ſubiect.
b facit l. 8. [illegible] de fideiuſſorib. tut.
c v. §. 4. [illegible] l. 5. C. qui dare tutor.
d Ciuium, alij ciues, & originarij: alij incolæ.
e [illegible] l. 4. C. de iure fiſci.
f hæc lex eſt de iis quorum excuſatio non recipitur: liberti autem non excuſantur, l. 5. C. eo. niſi aduerſa valetudine laborent, l. pen. in §. inſt. eo. & ſi minor annis, l. 10. §. 7. ſup. eod. adde & aliam exceptionem inſt. eod. quia ſi minus idoneus eſt, adiungi ei curator poteſt. Paul. 2. ſent. 29 §. 1.
g libertus donatus anulis, tutor eſſe liberi patroni, non habetur pro ingenuo.
h nam in pleriſque aliis iura patronatus manumiſſori non debentur, l. 20. ſup. de iure patronatus, l. 5. §. 2. ſup. de liber. agnoſc. l. 71. §. 1. inſt. de adq. hæred. l. 1. C. de his. liber. l. 6. de oper. lib.
i [illegible] Author [illegible]: ſic legit Cuiacius.
k Spadoni hoc ipſo quod ſpado ſit, non eſt à tutela excuſatio, l. 8. C. eod.
l tale vitium non eſt impedimentum, quominus ſuis & alienis ſupereſſe poſſit.
m Promiſſio tutelæ gerendæ retractari non poteſt: poſt eam promiſſionem non eſt excuſatio à tutela, l. 29. ſup. de teſtament. tut.
n συγκλητικός de quo hic & βουλευτής de quo in l. 13. l. 22. ſup. de tutorib. dat. differunt. Rectè vetus interpres in Euangelio vbi eſt βουλευτής, vertit decurio.

Diui Seuerus & Antoninus Auguſti Narciſſo: Ab auo materno tutor datus a neceſſe non habuiſti excuſari, cùm ipſo iure non teneris b. ſi igitur adminiſtrationi te non immiſcuiſti, poteris eſſe ſecurus.

Similiter autem & ſi eum qui non c ſuppoſitus eſt iuriſdictioni, creabunt magiſtratus tutorem vel curatorem: neque hic neceſſitatem habet, obſeruare conſtituta tempora, videlicet quia neque ciuis d, neque incola e eſt.

De libertis tutoribus.

14. *Idem lib.* 5. excuſationum.

Libertum f, cùm de excuſatione tutorum & curatorum tractatur, ſcire oportet, non ſolùm patris pupilli, ſed & matris intelligi debere.

1 ¶ Sed & cùm de liberis patroni quæſierimus, ſcire oportet appellationem hanc non in primo gradu conſiſtere, hoc eſt in filium & filiam, ſed & in nepotes ex vtroque latere, & eos qui deinceps ſunt.

2 ¶ Sed etſi ius g anulorum aureorum impetrauerit, adhuc cuſtodit libertorum ordinem, ſecundum hæc quæ reſcripſit Marcus Antoninus.

3 ¶ Qui propria pecunia emptus & manumiſſus eſt, nequaquam connumeratur reliquis libertis h.

4 ¶ Si plures liberti fuerint i, vnus omnibus liberis tutor dabitur, & à tribus tutelis non abſoluetur.

De ſpadone. 1. De eo qui patri promiſit ſe futurum tutorem. 2. De dignitate. 5. De librariis & calculatoribus. 6. De Iudæis. 7. De ratiocinatore ciuitatis. 8. De liberis vxorum Senatoris. 9. De magiſtratibus. De vectigalibus. De cunctis honorariis. 10. De publicanis. 11. De pluribus cauſis excuſationis. 12. De immunitate ciuilium aut publicorum munerum. 13. An liberatus tutela vel cura poſſit [illegible]. 14. De eo qui ignotum patri vel matri pupilli. 15. De vilibus tutela vel curatione. 16. De filiisfam. tutor.

15. *Idem libro* 6. Excuſationum.

Spadonem k quoque creabunt tutorem l: nullam enim habet excuſationem, vt conſtituto oſtendit Imperatorum Seueri & Antonini.

1 ¶ Qui patri promiſit m ſe fore tutorem liberorum, excuſari ab hac tutela non poteſt: etſi aliter habet ius excuſationis.

2 ¶ Scire oportet, nulli dignitatem tribuere excuſationem. vnde ſi quis ſenator n factus hic tutor erit & eorum, qui inferioris ordinis ſunt, quàm ſenatorum, quemadmodum reſcripſit Diuus Marcus & Commodus.

3 ¶ Si quis autem tutor vel curator fuerit non ſenatoris vel aliter non o in dignitate poſiti, deinde poſtea fiat ſenator, continuò abſoluetur à ſolicitudine. Si autem liberi, quorum tutelam aut curam adminiſtrabat, erant ſenatoris p, non abſoluetur à tutela aut cura.

4 ¶ Similiter autem & qui inferioris q ordinis eſt, non excuſabitur à tutela vel cura maiorum.

5 ¶ Neque librarios r, neque calculatores ſ, quos vulgo rationarios dicimus, habere immunitatem, dicunt Diuorum conſtitutiones t.

6 ¶ Iam autem & Iudæi u non Iudæorum tutores erunt, ſicut x & reliqua y adminiſtrabunt. conſtitutiones enim in iis ſolis ſine moleſtia eos eſſe iubent, per quæ cultus z inquinari videtur. a

7 ¶ Ratiocinator b ciuitatis neque in numerum vnius tutelæ procedit.

8 ¶ Liberi c vxorum ſenatorum vnius, etſi res eorum diſponunt, non abſoluuntur tamen à tutelis. hoc enim maſculorum ſenatorum liberis d ſolùm conceſſum eſt.

9 ¶ Si ciuitatis a principes, i. magiſtratus à incidente ei creatione, obnoxius fuerit periculo tutelæ, hanc non connumerabit aliis tutelis c quemadmodum nec ſi ſideiuſſores d tutelæ: ſed neque qui ob honorem tutores conſcripti ſunt.

10 ¶ Qui vectigalia conduxit à ciuitatibus e, non excuſatur à cura f.

11 ¶ Quia g in ea multa poterit dicere, quorum vnumquodque per ſe ipſum ſatis validum non eſt, an poſſit excuſari, quæſitum eſt: puta ſeptuaginta h quis annorum non eſt, neque tres habet tutelas, ſed neque quinque filios, aut aliquod aliud ius remiſſionis, habet nimirum duas tutelas, & duos filios, & ſexaginta annorum eſt, aut alia quædam talia dicit, per ſe ipſa quidem perfectum auxilium non præbentia; quæ tamen ſi inuicem coniuncta ſint, iuſta apparent: ſed viſum eſt, hunc non excuſari.

12 ¶ Qui accepit vel habet immunitatem ciuilium vel publicorum munerum, hic à tutela vel cura non excuſabitur.

13 ¶ Qui abſolutus eſt à tutela vel cura, non omnino depoſitionib. apud acta ad remiſſionem alterius tutelæ vel curationis vtitur, ſi non exſtiterint ei iura remiſſionis.

14 ¶ Qui dixerit, ſeipſum ignotum eſſe patri vel matri pupilli, ea de cauſa liberandus non eſt k.

15 ¶ Eſt autem quando & qui tres habet tutelas vel curas, non habet ius remiſſionis, puta ſi quis affectauerit ſuſcipere. Iam autem & tutor, qui modici patrimonij l factus eſt, affectaſſe videtur.

16 ¶ Vlpianus libro ſingulari de excuſationibus ita ſcribit.

Si quis inter tres tutelas, emancipati m filij ſui tutelam adminiſtret, an et hæc in numerum procedit, ſcio dubitatum n. Inuenio tamen reſcriptum, emancipatæ filiæ tutelam numerari inter onera oportere.

17 ¶ Si quis creabitur tutor exiſtens in patris poteſtate, deinde pater noluerit pro eo cauere, iuſſerunt o leges & ipſum patrem creari tutorem p, vt nullo modo impediatur tutelæ cautio, vt oſtendit Diui Hadriani conſtitutio. Imperator Hadrianus Vitraſio Pollioni legato Lugdunenſi q. Si Clodius Macer, quamuis r filiusfamilias ſit, idoneus tutor eſſe videbitur: pater autem eius ideirco cauere non vult, vt filium ſuum tutela exoneret, & in hoc artificio perſeuerauerit, exiſtimo, te huic fraudi rectè occurſurum, vt & filius, & ipſe ſ ad tutelam liberorum Clementis gerendam compellantur. t

De excuſatione à cura.

16. *Idem libro* 2. Reſponſorum.

Caius teſtamento Nigidium filio ſuo tutorem dedit, eundemque, vſque ad viceſimum quintum annum, curatorem u conſtituit, quæro, cùm liceat Nigidio à curatione x etiam citra appellationem y ſe excuſare, ex qua die tempora, quæ in excuſationib. obſeruanda Diuus Marcus ſtatuit, computanda ſunt, vtrum z ex die aperti teſtamenti, an ex quo ad negotia gerenda vocatur, id eſt, poſt quartumdecimum annum impletum? Modeſtinus reſpondit, excuſationem a à cura tunc neceſſariam eſſe, cùm decreto prætoris ſeu præſidis confirmatus curator fuerit.

De trib. tutelis. 1. De Illuſtribus. 2. De collegiis vel corporib. 3. De militiæ. 5. De honoribus. 6. De eorundem numero. 7. De cognitionib.

17. *Calliſtratus* libro 4. de Cognitionibus.

Non tantum magnitudo b patrimoniorum ineunda eſt ſuſceptarum trium tutelarum, quæque ſuſcipienda eſt, ſed etiam ætas pupillorum conſideranda eſt. nam ſi priorum pupillorum ætas propè c pubertatem

a τῶν πόλεων ἄρχοντες, c.l. 15. §. 4. [illegible]
b municipiorum ſil. [illegible], ſic vetus interpres, Lucas 21. στρατηγοὺς magiſtratus interpretatur, quos idem Lucas ἄρχοντας vocat. adde l. 21. §. 4. ſup. de excuſ.
c eſt enim tutor ſubſidiarius inſt. de [illegible]
d In numerum trium tutelarum non cedit, ſi quis ſit fideiuſſor tutoris l. 60. ſup. de ritu. vel ſi tutor ſit honorarius.
e vel à fiſco: item coloni prædiorum & è contra. l. 49. ſup. locati. Cuiac. ad l. 8. C. eod.
f Imò qui præſentes id munus curant, excuſantur, v. l. 8. §. 1. inſt. de excuſ. vide hic Cuiacium, differentiam conſtituentem inter vectigalia fiſci, & ciuitatis.
g Singula quæ non proſunt, interdum etiam coniuncta non proſunt, vt hic.
h v. l. vn. C. qui ætate.
i Variæ ſpecies excuſationis, ſi per ſe ſingulæ imperfectæ ſint, nec iunctæ ſeu aceruo valent. Cuiac.
k §. 10. inſt. eod. rectè enim ignotus hæres inſtituitur, l. 11. C. de hær. inſtituend. §. vlt. inſt. de hæred. inſt. rectè ignoto donatur, l. 29. C. de donat. rectè ignotus tutor datur.
l [illegible] id eſt, qui mediocris patrimonij, vel mediocris pupilli, arg. l. 4. §. de vſu & habit. l. 29. §. 1. [illegible] factus eſt tutor. non igitur pauper tutor, ſed pauperis tutor, eis verbis ſignificatur, qui cum leuem tutelam [illegible] tutelarum: eamque confirmat opinionem Theophilus in §. 5. ſi modo [illegible] interpretetur. Et ita non tam tres tutelæ, quam tria onera difficillima excuſant, l. 31. in fi. inſt. eod. Cuiac. ad l. 2. ſup. eod.

o [illegible] Senatores, & ita Dynus legit. vnde Nicolaus Neapolitanus colligit pupillum in Senatorem cooptari poſſe: quo quid ineptius? [illegible] à ſenibus Senatus [illegible] ſenatorum nomen [illegible] & lege à P. Clodio lata [illegible] vt ne quis minor annis 30. Senator cooptaretur. Certè [illegible] anno 24 permiſit in Senatum admitti Auguſtus: vide Alexand. [illegible]
q varij fuere ordines Senatorum: olim patricij, conſcripti, pedarij; hodie illuſtres, ſpectabiles, clariſſimi. Cuiac. [illegible] l. 1. C. de dignitatibus. r l. 91. [illegible]
ſ [illegible] additur in Baſilicis lib. 38. [illegible] id eſt ponderatores & librependes: [illegible] & tabularij.
u Iudæus tutor eſſe poteſt, vt hic. nec tamen eo caſu apud Iudæum pupillus Chriſtianus morabitur, cùm eius periculum verſetur, l. 2. C. vbi pupillus educari. [illegible] † Iudæi Chriſtianorum liberis tutores [illegible] id hodie videtur [illegible] l. 1. §. 2. inſt. vbi pupillus educari. [illegible] Chriſtiano [illegible]
x [illegible] Iudæi ea ratione decuriones eſſe poſſunt, l. 10. C. de decur.
y & eorum collegia habent. [illegible] z [illegible]
a Idcirco ſolus religionis ſeptimo die nec arma mouere, nec [illegible] vid. [illegible] l. de decurionib.
b [illegible] c verte melius, liberi mulierum ſenatorium, quamuis eorum negotia gerant, à tutelis non excuſantur. Cuiac.
d id eſt, ei libero qui rei patroni procurat. l. 27. §. 1. inſt. ad municipalem. vide tamen l. 13. [illegible] adde l. 43. [illegible]

m Tutela filij emancipati numeratur inter tres tutelas, vt hic. dubium autem mouebat naturalis filiatio, l. Adoptiuus 36. §. Lucius 1. inſt. eod.
n quia tutela filij onus non videtur eſſe, cùm pietatis ratione ad eam compellatur pater, l. 36. in §. 1. eod. & rem ſuam agere videtur, cùm agit filij, vt pater quidam apud Antiphanem [illegible] apud Stobæum [illegible] Cuiac. hic.
o Pater licèt [illegible] tutor ſit, cogitur vnà cum filio adminiſtrare, cogitur vnà cum filio ſe obligare, & tutelam gerere, vt hic. An idem in dote? [illegible] notat Dynus, adde l. ſi cum autem 22. in fin. ſup. ſoluto.
p atque ita tutela filio delata computatur in numerum trium tutelarum, l. 4. ſup. eod.
q Lugdunenſi. Hal. Lugdunenſi [illegible] à Plinio verò 36. c. 7. procurator Claudij Cæſaris in Ægypto, & à Dione 38. Præfectus prætorio. fortè à familia huius Vitraſij nomen accepit Senatuſconſultum Vitraſianum [illegible]
r Filiusfamilias poteſt eſſe tutor.
ſ pater ſit. Ex hoc verbo (iuncta [illegible] huius reſcripti [illegible] Lugdunenſi) [illegible] notat aduerſus Accurſium, Gallos veteres filios habuiſſe in ſua poteſtate. Atque ſatis ad quæſtionem, an hodie in Gallia pater habeat vſumfructum bonorum filij adventitiorum.
t capta pignoribus [illegible] inſt. de ſatiſd.
u Curator teſtamento conſtitui dariue non poteſt, vt hic.
x quia curator teſtamento non datur, [illegible]
y vt l. 1. §. 1. inſt. quando appellandum. [illegible]
z Curator adulti non cogitur ſe excuſare ante confirmationem, [illegible] qui indiget confirmatione, perfectus eſſe non videtur [illegible]
a adde l. 20. C. eod.
b l. 31. §. 4. [illegible] Theoph. [illegible]
c [illegible] quod ſex menſibus tantum [illegible] vt hic. Propè pubertatem eſſe videtur, qui ab ea ſemeſtri tantum diſtat.

Universidad Rey Juan Carlos

ſit, ita vt tantummodò ſemeſtre a tempus reliquum fuerit, aut eorum, quorum ſuſcipere tutelam cogitur, non dubitur excuſatio. Idque principalibus conſtitutionibus cauetur.

1 ¶ Ilienſibus b & propter inclytam nobilitatem c ciuitatis, & propter coniunctionem d originis Romanæ, iam antiquitus & ſenatuſconſultis, & conſtitutionibus principum pleniſſima e immunitas tributa eſt, vt etiam tutelæ excuſationem habeant: ſcilicet eorum pupillorum, qui Ilienſes non ſint: idque Diuus Pius reſcripſit.

2 ¶ Hos qui in corporibus ſunt, veluti fabrorum f, immunitatem habere dicimus: etiam circa tutelarum exterorum hominum adminiſtrationem, habebunt excuſationem: niſi ſi facultates eorum adauctæ fuerint, vt ad cætera quoque munera publica ſuſcipienda compellantur, idque principalibus conſtitutionibus cauetur.

3 ¶ Non omnia tamen corpora, vel collegia vacationem tutelarum habent, quamuis a muneribus municipalibus obſtricta non ſint, niſi nominatim id priuilegium eis indultum ſit.

4 ¶ Is qui ædilitate i fungitur, poteſt tutor dari. nam ædilitas inter eos magiſtratus k habetur, qui primotis muneribus excuſati ſunt, ſecundum Diui Marci reſcriptum.

5 ¶ Sanè notum eſt, quòd gerentibus l honorem, vacationem tutelarum concedi placuit: vacare autem eos, qui tunc primùm vocentur ad ſuſcipiendum officium tutelæ. cæterùm eos, qui m iam ſe miſcuerint adminiſtrationi, ne tempore quidem magiſtratus vacare, æquè notum eſt.

6 ¶ Domini nauium n non videntur haberi inter priuilegia, vt à tutelis vacent. Idque Diuus Traianus reſcripſit.

7 ¶ Inquilini caſtrorum o à tutelis excuſari ſolent, niſi eorum, qui & ipſi inquilini ſunt, & in eodem caſtro, eadémque conditione ſunt.

De liberis bello amiſſis.

18. *Vlpianus* libro 20. ad legem Iuliam & Papiam.

BEllo p amiſſi, ad tutelæ excuſationem proſunt: quæſitum eſt q autem, qui ſint iſti, vtrum r hi, qui in acie ſunt interempti: an verò omnes omnino, qui per cauſam belli parentib. ſunt abrepti, in obſidione fortè? Melius igitur probabitur, eos ſolos, qui in acie amittuntur, prodeſſe debere, cuiuſcunque ſexus, vel ætatis ſint. hi ſ enim pro republica ceciderunt.

De his qui in Italia domicilium habent.

19. *Idem* lib. 35. ad Edictum.

ILlud vtilitatis ſummum eſt, vt his, qui in Italia domicilium t habeant, adminiſtratio rerum prouincialium u remittatur.

De lite cum pupillo.

20. *Iulianus* libro 20. Digeſtorum.

SI pupillum patruus contendat exheredatum eſſe, & ſe heredem ſcriptum, æquum eſt, tutorem y pupillo dari, recepta patrui excuſatione: vel, ſi nolit excuſationem petere, remoto eo à tutela, ita litem de hereditate y expedire.

1. De pluribus excuſationibus. 2. De excuſatione pro parte patrimonii.

21. *Marcianus* libro 2. Inſtitutionum.

PRopter litem p, quam quis cum pupillo habet excuſare ſe à tutela non poteſt, niſi fortè de omnibus bonis, aut plurima parte eorum controuerſia ſit.

1 ¶ Qui ſe a vult excuſare, ſi plures habet excuſationes, & de quibuſdam non probauerit, aliis vti intra tempora non prohibetur b.

2 ¶ Licèt c alicui tutor ad vniuerſum patrimonium datus eſt, tamen excuſare ſe poteſt d, ne vltra centeſimum lapidem e tutelam gerat, niſi in eadem prouincia f pupilli patrimonium ſit. & ideo illarum rerum dantur tutores in prouincia præſides eius.

3 ¶ Nec ſenatores vltra g centeſimum lapidem h vrbis tutelam gerere coguntur.

4 ¶ Habenti a ergo tutorem tutor datur, ſed aliarum rerum, non earundem q datur.

De geometris. 1. De his quibus princeps curam alicuius rei iniunxit.

22. *Scæuola* libro 1. Regularum.

GEometræ b à tutelis non vacant c.

1 ¶ Hi verò, quibus princeps curam alicuius rei iniunxit, excuſantur à tutela, donec d curam gerunt.

De magiſtratu municipali. 1. De his qui in caſtris morantur.

23. *Vlpianus* libro 2. Reſponſorum.

PRopter magiſtratum, quem in municipio e quis erat adminiſtraturus, tutelæ excuſationem non habere reſpondi.

1 ¶ Si in caſtris morantes, non f ab eo tutores dentur qui in caſtris morabatur, excuſationem habere reſpondi.

De manumiſſione ex cauſa fideicommiſſi.

24. *Papinianus* libro 15. Quæſtionum.

NEquaquam credendum eſt, ei priuilegium excuſationis ablatum cui fideicommiſſaria g libertas ſoluta eſt, nam in toto ferè iure manumiſſor eiuſmodi nihil iuris et patronus aduerſus liberti perſonam conſequitur, excepto, quòd in ius vocare patronum iniuſſu prætoris non debet.

De libellis.

25. *Vlpianus* lib. 2. de officio Proconſulis.

EXcuſare ſe tutor per libellos h non poterit i.

De menſoribus frumentariis.

26. *Paulus* lib. ſingulari de Excuſationibus.

MEnſores frumentarios k habere has excuſationes, apparet ex reſcripto Diuorum Marci & Commodi, quod reſcripſerunt Præfecto annonæ.

De legatario.

27. *Marcianus* libro 5. Regularum.

LEgatarius qui rogatus l eſt alij omne legatum reſtituere, ſi maluit ſe excuſare à tutela, legatum propter fideicommiſſarium conſequitur. Contrà is eſt, qui de falſo egit, nec obtinuit.

De petitione & decreto. 1. De eo quod extrà relictum eſt. 2. De exilio tutoris.

28. *Papinianus* lib. 5. Reſponſorum.

TVtor petitus, ante m decreti diem, ſi aliquod priuilegium quærit, rectè petitionem aliorum excludere non poterit.

1 ¶ Quæ tutoribus, remunerandæ n fidei cauſa, teſtamento parentis relinquuntur, poſt excuſationem ab heredib. extraneis quoque retineri placuit o. quod non habebit locum in perſona filij, quem pater impuberi fratri coheredem, & tutorem dedit: cum iudicium patris, vt p filius, non vt tutor, promeruit.

2 ¶ Tutorem ad tempus exulare q iuſſum, excuſare non oportet: ſed per tempus exilij curator in locum ipſius debet dari.

29. *Marcianus* lib. 2. Inſtitutionum.

PLanè ſi in exilium datus ſit tutor, poteſt ſe excuſare, ſi in perpetuum datus eſt r.

1 ¶ Facilius autem exulis ſ ignorantia, qui contutorem t ſuſpectum facere non potuerit, veniam habebit.

De conſiliariis principum. 1. De rebus quæ partim Romæ, partim in prouincia ſunt. 2. De fratre. De caſſo herede tutore, vel curatore dato à patre.

30. *Papinianus* libro 5. Reſponſorum.

IVriſperitos u, qui tutelam gerere cœperunt, in conſilium x principum aſſumptos, optimi maximique principes noſtri conſtituerunt excuſandos y: quoniam z circa a latus eorum agerent, & honor delatus finem b certi temporis ac loci non haberet.

a v.d.l.4.§.18.inſ. de ſuis excep. Tres tutelæ excuſant à quarta, niſi ſi qui ex iis, quarum tutela geritur vel defertur, proximi ſunt ſuberiati, vt quia ſemeſtre durarent tempus ſupereſt.
b & aliis quibus hoc nominatim indultum eſt, l.41. in fin. inſ. eo. adde l.14.C.eod. l.1.C.de municip. v. Tacit. 12 Annalium, 13. Suetonio. in Claudio Liuium 38. Cuiac. 10. obſ. 5.
c Nobilitas tribuit immunitatem.
d Coniunctione originis, priuilegium conſertur, vide Cuiac. 10. obſeru. 5.
e Ilienſibus immunitas pleniſſima data, ſub Claudio enim ſoluti ſunt omni publico munere, adde l. 5. §. 2. inſ. ad municipalem.
f & nauiculariorum l.9.C. eod. l.17.§.1.inſ. eo.
h Præſumi non ſolet priuilegium niſi probetur.
i v.l.6.§.4. ſupra eod. Poſſis hoc ad ædiles municipales referre, dixi ad l.30.§.1. eod.
k §.3. inſ. eod.
l l.47. inſ. eo. §.4. inſ. eod. vbi Theophil.
m l.28. inſ. eod.
n adde l.5.§.6. inſ. de iure immunitatis.
o Caſtrenſes inquilini, caſtrorum habitatores, hinc colligis Baldus, aduenas non teneri ad cuſtodiam caſtri. Quidam inquilinos caſtrorum vrbanorum interpretantur, de quibus Lampridius 4. cap. 5. Fuerunt fortè ij quos Galli appellant morte-payes.
p Bello amiſſi, vincere ſemper intelliguntur inſ. eod. in princ. l. vlt. inſ. de vacat. muner.
q quia ſoli liberi ſuperſtites proſunt regulariter, l.1. §.4. ſup. eod. v. Gell. 15. r In acie quis cadat, an in obſidione, intereſt. Minus eſt enim in obſidione ceciſſe, quam in acie. Hi quaſi in bello amiſſi, ad tutelæ excuſationem proſunt: illi non tam in bello quàm per cauſam belli amiſſi à tutela non excuſant. ſ pro republica ceciſſe intelliguntur, qui in acie ceciderunt. t Domicilium in Italia habentes, à rerum prouincialium adminiſtratione excuſantur. u l.1. C. ea. v. l.16. §.1. l.13. §.3. ſup. eo.
x aliam ſc. Nam qui litem habent cum pupillo, vel adoleſcente, olim excuſabantur, ſi his erat omnium bonorum, vel de ſtatu l.6. §.18. ſup. eod. hodie ob quamuis litem remouentur. Nov. 72. c. 1.
y l.16. C. eo. §.6. Inſt. eod. z d. l.16. §.4.
a §.16. Inſt. eo. b d.l.8. inſ. de excep.
c §.17. Inſt. eo. d l.10.§.4. ſup. eo. l.2. C. eod. l.27. ſup. de excuſ. [illegible]
e v. quæ ſcripſi ad §. 5. Inſt. eod. f de exceptione longinquæ prouinciæ, adde l. 35. §. 2. ſup. de procur. g de centeſimo lapide, v. l.1. §.4. ſ. de offic. præf. vrbi.
h Lapidibus itinerum ſpatia dimetiebantur veteres, [illegible] §.2. ſup. eod. §.16. Inſtit. eod. & miliaris l.1. §.2. ſup. [illegible] vnde colligitur lapidem & miliarium pro eodem ſumi: hoc ideo, quod ſingulis miliariis lapides columnæ, ſpatiorum ſigna inſcripta habentes, poſitæ eſſent, Plutarch. in Gracchis. Notata inſcripta lapidis, itinerum ſpatia teſtatur quoque Quintil. 4. c. vltim. Huiuſmodi lapides Baccius lib. 3. de Geometria, appellat Curiacion, & in vetuſto libro Canonum [illegible] miliaria lapides litteris plena viam docent: & in monumento quod Theletiæ extat, Viam feci ab Regio ad Capuam; & in ea via

a Habentem ſc. Tutores [illegible] qua publicis [illegible] Præſecti vrbi [illegible] Paulo [illegible] Hieronymus in Ieſaia, & Iocob. Bolonetti ad Theodoſianum [illegible] de Rhodus. [illegible]
b Geometræ excuſationem a tutelis non habent, vt hic adde l. 2. C. de excuſationibus muner. [illegible]
c liber habeat [illegible]
[illegible]

l l.18. §.14. ſup. de iuſſ. m l.17. §.5. ſup. eo. l.45. [illegible]
n 5. Nou. 11. §.41. o l.28. ſup. [illegible] l.41. §.3. [illegible]
ſumitur pater ſoluere et parere, non vt adulatione [illegible] colligit Alciatus quem vide l. præſump. 26. n.5. q l.3. [illegible]
r eiuſque loco dari poterit tutor vel curator. l.14. §.1. [illegible] exilium damnati. ſ qui domi manſit u v.l.16. §.12. ſup. eod. x v.l.13. [illegible] de minor. Conſiliarij Principum qui [illegible] interpretor eos, qui circa latus principum agunt [illegible] ris dicuntur in l.5. C. ad leg. Iul. maieſt. y in perpetuum. z Conſiliarij [illegible] latus principum verſantur hic de cauſis à tutelis excuſantur. [illegible] latus ipſius principis agant, quum [illegible] dit. Deinde quod honor ille conſiliarij, [illegible] Quod cum ita ſit, conſiliarij principum, [illegible] in perpetuum, hoc eſt, non ad tempus [illegible] nium planè cum quodam tempore [illegible] temporis ſpatio Princeps eos [illegible] adde l.2. [illegible] ſup. eod. Vnde notant auctores Eccleſiaſticas [illegible] artificis in conſtituta vel ſeruitio ſit.
a Legatarum alios eſſe à latere, alios de latere hinc colligunt. b Perpetua [illegible] dicuntur quæ certum finem neque loci, neque temporis habent, [illegible] eis 56. ſup. de cond. indeb. quæ ab arbitrio & mera voluntate principis [illegible] dent: cùm ſit incertum quo tempore finiantur. Perpetua [illegible] tempus limitatum non habent: perpetui cenſentur officiales [illegible] ſi, quid aliud ex ipſa collatione officij poſſit colligi, [illegible] dixerit, ſe ad beneplacitum ſuum [illegible] arbitrium ſuum, vel quandiu ipſe voluerit, [illegible] verbis colligitur principij animum fuiſſe & eſſe perpetui officij [illegible]

1 ¶ Cùm

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Cùm oriundus a ex prouincia, Romæ domicilium haberet, eiuſdem curator decreto præſidis b ac prætoris conſtitutus, rerum adminiſtrationem vtriuſque ſuſcepit, placuit, eum duas curationes adminiſtrare non videri: quòd videlicet vnius duo patrimonia non viderentur.

2 ¶ Qui priuilegio c ſubnixus eſt, fratris d curationem ſuſcipere non cogitur e.

3 ¶ Patronus impuberi liberto quoſdam ex libertis tutores aut curatores teſtamento dedit: quamuis eos idoneos eſſe conſtet, nihilominus iure publico poterunt excuſari ne decreto confirmentur.

De tribus tutelis.

31. *Paulus* libro 6. Quæſtionum.

Si ſis qui tres g tutelas adminiſtrabat, duob. h pupillis, diuerſis decretis datus eſt, i qui potuit excuſari k & prius quam cauſas excuſationis allegaret, vnus ex pupillis, quorum iam tutelam adminiſtrabat, deceſſit: vbi deſiit ei competere excuſatio, ſtatim & tenuit eum prius decretum, quaſi in loco tertiæ tutelæ quarta ſubroganda l. nam ipſo m iure tutor eſt, & antequam excuſetur. Potuit ergo tutela eius, qui nunc quarto loco inuenitur, excuſari. ſed cum non ſit excuſatus, neceſſariò ſubeundum eſt onus illius quoque tutelæ. Nec n me mouet, quòd dicat aliquis hoc o ne exigi, an adminiſtretur tutela, hoc. n. eò pertinet, ne ſit finita adminiſtratio. Cæterùm ſi periculum ſuſtineat ceſſationis, puto ei imputandam eam quoque tutelam.

1 ¶ Idem p euenire poteſt, ſi duob. teſtamentis, cum haberet tres tutelas, tutor datus eſt. vbi q non apertarum tabularum tempus inſpici debebit, ſi quæratur, quæ prior delata ſit tutela: ſed r aditæ hæreditatis, vel conditionis exiſtentis.

2 ¶ Illa s quoque erit differentia tutelarum, de quib. diximus, ſi tertia & quarta ſit delata, licèt in quartam prius decretus ſit, quòd huius, id eſt, quartæ, ex quo iuſſus eſt adminiſtrare: illius, ex quo datus eſt, periculum ſuſtinet.

3 ¶ Eum u qui pupillum bonis paternis abſtinuerat, detinendum in quarta tutela exiſtimaui, quaſi depoſita illa.

4 ¶ Cæterùm putarem, rectè facturum prætorem, ſi etiam x vnam tutelam ſufficere crediderit, ſi tam diffuſa y & negotioſa ſit, vt pro pluribus cedat. Neque igitur fratres conſortes z plurium loco habendi ſunt, neque non fratres, ſi idem patrimonium habent: & ratio adminiſtrationis pariter reddenda ſit.

¶ Et ex diuerſo fratres a, diuiſo patrimonio duæ tutelæ ſunt: non enim (vt dixi) numerus pupillorum, ſed difficultas b rationum conficiendarum & reddendarum conſideranda eſt.

a Tutor qui decreto conſtituitur ad diuerſa patrimonia adminiſtranda, vtriuſque iudicis decreto conſtituendus eſt. vnde notant de delicto in confinib. commiſſo, vtrumque iudicem ſimul cognoſcere debere, ne contrariæ ſententiæ in re eadem ferantur. Item habentem bona in diuerſis territoriis: ſi ab vno bonis ſit multatus, ab alio, ſeu apud alium, vel in alio territorio bonis non eſſe multatum. Vnde rurſus colligas, Bonis in vno territorio confiſcatis, non cenſeri confiſcata in alio.

b Tutor decernendus adminiſtrationi diuerſorum patrimoniorum, decerni per vtrumque iudicem, non per alterum debet. *Bal.*

c Priuilegio excuſatus à tutela, excuſatur etiam à tutela fratris. Ita priuilegium excuſationis tutelæ, fraternis coniunctione quaſi potetius eſt.

d v. l. 1. *C. de legitima tutela.*

e vide l. 12. C. eod. priuilegij ius potentius eſt, quàm naturæ. *Bald.*

f l. 6. *ſup. eod.*

g Tres tutelæ excuſant à quarta, quinta & vlterioribus. Quid ſi vna ex trib. deficiat? quia hoc caſu quarta reputatur tertia quaſi ſuccedens in locum tertiæ, & quinta cenſetur quarta, quaſi ſuccedens in locum quartæ, in quarta quæ ſuccedit loco tertiæ non erit excuſatio, ſed à quinta quæ ſucceſſit in locum quartæ: quod obtinet, ſiue omnes tutelæ vnius generis ſint, puta omnes datiuæ, ſiue diuerſorum generum, puta, quædam datiuæ, quædam teſtamentariæ. h Ita acceſſit ei quarta quædam ac quinta tutela. i ſub. à quarta: idque puta propter numerum trium tutelarum. k hoc eſt quarta tutela ſucceſſit in locum tertiæ, cum primum vna ex trib. tutelis finita eſt. l vt ita ex quarta, & quinta tutela prior ea cenſeatur cuius decretum prius eſt, Cuiac. ad l. 2. ¶. eod.

m Ipſo iure quis eſt tutor antequam excuſetur. Cui rei hoc argumentum eſt, quod ei iam tutori excuſatio competat, non ante, *l. Gaius* 16. ¶. *eod.* Ita ſi ius excuſationis natum, antequam quis eo vtatur, exſpiret, nihil proderit antè natum eſſe. Quippe omnis exceptio & excuſatio, tum demum ſpectanda eſt, cum proponitur, ſeu cum in iudicium deducitur. Ante competiiſſe nihil iuuat, ſi deſiit poſtea competere. n Tutelam ex trib. finitam in numero trium tutelarum non haberi paulò ante diximus, vt ea ratione quæ quarta decreta erat à iudice in eius locum ſuccedat, & fiat tertia, quæ quinta quoque decreta erat ab eodem iudice, ſuccedat in locum quartæ, & fiat quarta. De quo poſſit aliquis dubitare, ac tandem etiam dicere, Tutelam finitam, non ea finitam intelligi, quod finita ſit eius adminiſtratio, ſed tum demum ac potius finitam, cum rationes plenè fuerint redditæ. Cæterum hic rationes redditas non puto prolade finitam quidem adminiſtrationem: nam finita eſt adminiſtratio, etiam ante redditas rationes. Paulus contra exiſtimat, finitam tutelam cenſeri, cum periculum ceſſationis non ſuſtinet tutor, finita hoc in modum vna ex trib. tutelis quartam ſuccedere in eius locum, quæ deſiit. o al. hoc non exigi al. hic non exigi. p Quod ſuperiori capite dictum eſt de tutela quarta, & quinta decreta per iudices, idem obtinet in tutela quarta & quinta decreta per teſtatorem, q In teſtamentis aditio (de quo quæritur) vires & effectum ſumit, r Tutelæ dies teſtamentariæ, non cedit à die mortis teſtatoris aut apertis tabulis, ſed ab adita eius hereditate, vel conditione exiſtente poſt aditionem, vt hic. ſ v. l. 7. ¶. de adm. tut. l. 55. ¶. 2. ¶. ad Trebell. t Si quarta & quinta tutela ſint teſtamentaria, & quarta ſubrogatur loco tertiæ, tutor ſtatim atque notitiam habuerit, eam adminiſtrare tenebitur: vbi verò quinta loco quartæ, poſt elapſos dies excuſationis. u Qui duas habet tutelas, deinde ad alias duas vocatur, tertiæ adſtringitur, ſtatim atque ſciuit ſe tutorem datum; quartæ vero poſt finitum tempus excuſationis. x Qui tres tutelas habet, & vnius tutelæ pupillos abſtinet hæreditate paterna, duas tantum tutelas habere videtur, ideòque aliam tutelam delatam agnoſcere cogitur, vt hic. Cur duas tantum tutelas habere videtur? An quod eius tutelæ, cuius nomine pupillos hereditate patris abſtinuit, habitus quidem tutor eſt, ſed ſine effectu, ſine re, ſine adminiſtratione, vt Bald. hunc locum accipere videtur. An quia, quo momento pupillus hereditate paterna abſtinuit, eodem, quaſi depoſuiſſe tutelam intelligitur, vt hoc loco dicitur. y Etiam vna tutela (diffuſa tamen habens negotia) ſufficit ad excuſationem aliarum. ȝ l. 17. ¶. eo. z Si tres ſint fratres conſortes, vna eſt tutela: ſi tres diſſortes, tres ſunt tutelæ. Conſortes fratres dicuntur & facij, quibus communis domus, communiáque ſunt patrimonia, *C. de his. & 5. obſ.* 10. Quid Conſort & Diſſors, dixi ad textum in Diſſortionem, adde l. 14. *Cod. de contr. emp.* a al. fratrum. b v. l. 15. ¶. 15. *ſup. eod.*

De eo quod relictum eſt tutori.

32. *Idem* libro 7. Quæſtionum.

Neſennius Apollinaris Iulio Paulo: Mater a filium ſuum pupillum, vel quiuis alius extraneus extraneum æquè pupillum ſcripſit heredem: & Titio legatum dedit, eumque eidem pupillo tutorem adſcripſit. Titius confirmatus excuſauit ſe à tutela: quæro, an legatum amittat b? & quid, ſi teſtamento quidem tutor non ſit ſcriptus, legatum tamen acceperit, datúſque à prætore tutor excuſet ſe: an æquè repellendus ſit à legato, & an aliquid interſit, ſi à patre vel emancipato pupillo tutor datus ſit, vel puberi curator? Reſpondi: Qui c non iure datus [ſit] vel tutor vel curator à patre, confirmatus d à prætore, excuſationis beneficio vti maluit, repellendus eſt à legato. idque & Scæuolæ noſtro placuit. nam & prætor, qui eum confirmat tutorem, defuncti e ſequitur iudicium.

¶ Idem in matris teſtamento dicendum eſt.

¶ Similis eſt matri quiuis extraneus f qui pupillum heredem inſtituit, eique & in tutore dando proſpicere voluit: quales ſunt alumni g noſtri.

¶ Rectè ergo placuit, eum qui recuſat h id quod teſtator reliquit, ab eo, quod petit, quod idem dedit, repelli debere.

¶ Non ſemper tamen exiſtimo, eum, qui onus tutelæ recuſauit, repellendum à legato: ſed i ita demum, ſi legatum ei ideo adſcriptum appareat, quòd eidem tutelam filiorum iniunxit: non quòd alioquin daturus eſſet, etiam ſine tutela. Id apparere potuit k, ſi poſuerit teſtamento legatum adſcriptum, codicillis verò poſtea factis tutorem datum: in hoc enim legato poteſt dici, non ideo ei relictum, quia & tutorem eſſe voluerit teſtator.

33. *Idem* libro 23. Quæſtionum.

Sed hæc l nimium ſcrupuloſa m ſunt, nec admittenda, niſi euidenter pater expreſſerit n, velle ſe dare, etiam ſi tutelam non adminiſtrauit: ſemper enim legatum aut antecedit, aut ſequitur tutelam o.

34. *Idem* libro 7. Quæſtionum.

Ex his apparet non eſſe his ſimilem eum, quem prætor p tutorem dedit: cùm poſſet vti immunitate. hic enim nihil contra iudicium fecit teſtatoris. nam quem q ille non dedit tutorem, eum voluiſſe r tutelam adminiſtrare filij, dicere non poſſumus.

35. *Idem* libro 23. Quæſtionum.

Qvid autem, ſi non excuſauerit, ſed adminiſtrare noluerit, contentus ſ quòd cæteri idonei eſſent? hic poterit conueniri, ſi ab illis res ſeruari non potuiſſet: ſed hoc non quærendum eſt. ſed contumacia puniendus t eſt eius, qui quodammodo ſe excuſauit: multò u magis quis dicere debebit indignum iudicio patris, qui vt ſuſpectus, remotus eſt à tutela.

1. Et hoc tribus liberorum habens curator filio petatur.

36 *Idem* libro 9. Reſponſorum.

Amiciſſimos y quidem & fideliſſimos parentes liberis tutores eligere ſolere. & ideo ad ſuſcipiendum onus tutelæ etiam honore legati eos proſequi: ſed cum proponitur is de quo quæritur, in teſtamento legatum meruiſſe z, & idem pupillo ſubſtitutus a, non eſt veriſimile hunc demum eum teſtatorem ſubſtituere voluiſſe, ſi & tutelam ſuſcepiſſet: & ideo eum, de quo quæritur, à legato quidem, ſi adhuc viueret pupillus, repellendum fuiſſe: à ſubſtitutione autem non eſſe ſummouendum b, cùm eo caſu etiam ſuſcepta tutela finiretur c.

1 ¶ Lucius Titius ex tribus filiis incolumibus vnum habet emancipatum d eius ætatis, vt curatores accipere debeat: quæro, ſi idem Titius pater petente eodem filio emancipato, curator à prætore detur: an iure publico vti poſſit, & nihilo minus trium filiorum nomine vacationem poſtulare? Reſpondi præmium quidem patri, quod propter numerum liberorum ei competit, denegari non oportere e: ſed cum filio ſuo curator petatur, contra f naturales g ſtimulos facit, ſi tali excuſatione vtendum eſſe tentauerit.

a Mater liberis ſuis tutorem dare poteſt: qui tamen ita datus fuerit, confirmandus à prætore erit.

b amittit, l. 28. *in pr. ſup. de teſt. tut.*

c Teſtatoris præceptum non ſeruans, legatum eius teſtamento relictum amittit.

d Tutor teſtamentarius dicitur is etiam qui confirmatus eſt à iudice. Quid ita? iudex enim ſe non confirmat, ſed iudicium teſtatoris ſequitur.

e hinc notat Baldus, teſtamentarium tutorem confirmatum à iudice, teſtamentarium dici, non datiuum: quia iudex eum non ex ſe confirmat, ſed ex patris iudicio.

f v. l. 4. *ſupra de confirm. tut.*

g Alumni, ab eo qui aluit, tutores dari confirmandi: adde quæ de alumno ſcripſi ad l. 1. C. *quæ res pignor.*

h 37. ſ. 10. §. 1. C. 28. ſ. Marc. 1. ſ. 5. 41. l. 5. ¶. 2. ¶. *de his quæ vt indig. l. pen. in ſi. C. de legatis.* Dic vt *ſ. eod.*

i Tutor vel curator inutiliter teſtamento datus, à iudice confirmandus, ſi ſe excuſat à tutela, priuatur legato ſibi in eo teſtamento relicto (etiam ſi ab extraneo aliquo tutor datus ſit) niſi teſtator aliàs fuit legatum relicturus: quod non præſumitur, niſi ab eo dictum fuerit k, vt hic. An idem eſt in tutore dato per iudicem? non idem. Quid, quæ hic dicta ſunt de tutore ſe excuſante, verum locum habent, etiam in ceſſante ab adminiſtratione? vel ſuſpecto remoto? Sic ſanè vt hic: & *l. ſeq.*

k ſub. verum contemplatione tutelæ relictum ſit an non ſit.

l Diſtingue vtrum præcedat tutela, an legatum. m hic notat Bald. Codicillos trahi ad mentem teſtamenti, & contra. n vel ſit veriſimile eum voluiſſe, *l. mater.* 23. ¶. 1. 2. *ſup. eo.* o ſiue præcedat, ſiue ſequatur, præſumitur ratione tutelæ relictum, fauore pupilli. p d. l. 1. ¶. 2. ¶. *de his quæ vt indign.* q Teſtator non videtur eum tutelam gerere voluiſſe, quem ipſe tutorem non dedit. r Non credimus hominem aliquid velle niſi id quod dicit. *Bald.* ſ al. contendens, malè: ſic. n. Baſil. ... t l. 8. C. *de adm. tut.* u non præmio afficienda. *Bal.* x Commodum officij amittit qui officio remouetur propter culpam *l. Neratius* 23. ¶. *de aurum* ... y Electum eligenti præſumi amicum. Baldus hinc colligit. z Licèt tutor qui ſe excuſat à tutela, repellitur à legato, *l.* 28. ¶. *de teſt. tut.* non repellitur tamen à pupillari ſubſtitutione. Ratio: quia non intelligitur relinqui propter officium, quod relinquitur poſt illud depoſitum. *Bal.* Subſtitutio pupillaris confertur in tempus quo finitur tutela.

a Subſtitutus impuberi poteſt ei tutor teſtamento dari, ſic hic: at non à iudice, idque propter ſuſpicionem ſperatæ ſucceſſionis, argum. *l.* 1. ¶. 1. ¶. *vbi pupillus* ... *l. vlt. C. vbi pupillus educari.* b adde caſum *l.* 51. *ſup. de vulg.* c quia cum hic ſubſtitutio competat, & incipiat vbi tutela deſinit, non intelligitur fieri contemplatione tutelæ. d Emancipatus filius ſtricto iure prodeſt patri, etiam vt excuſetur à cura ipſius emancipati: naturali tamen aliud ſuadente. e Priuilegio, quod habes propter te, (id eſt, propter liberos) vtor contra te. *Bald.* f & ſic non poteſt ſe excuſare: vide quæ ſcripſi ad *l.* 1. *C. de legitima tutela.*

g Naturales ſtimulos ſequi debemus v. l. 15. ¶. 16. ¶. *eod.* adde *l.* 7. *C. de in integ. reſtit. min.*

Universidad Rey Juan Carlos

De falſo allegatione, & de vitio pronuntiationis.

37. *Scæuola* libro 2. reſponſorum.

QVi teſtamento tutor datus fuerat, adito prætore dixit, ſe tres liberos habere: adiecit præterea habenti patruum legitimum tutorem ſe vitioſe tutorem datum: prætor ita decreuit: *Si ij legitimum tutorem habenti tutor datus eſt, non eſt tibi neceſſaria excuſatio.* quæro, cùm nemo patruus impuberi tutor eſſet, an nihilo minus tutor remanſit. Reſpondi, ſecundùm ea quæ proponerentur, quamuis iuſtas excuſationis cauſas haberet, non tamen eſſe excuſatum propter vitium b pronuntiationis.

1 ¶ Item quæro, ſi acquieuiſſet ſententiæ, an ob id, quòd non geſſit tutelam, vtilis actio in hunc dari debeat? Reſpondi, ſi errore potius, quòd ſe pro iure trium liberorum, quod allegabat, excuſatum crederet, quàm malitia c, ab adminiſtratione ceſſaſſet, vtilem actionem non dandam.

De tempore excuſationis.

38. *Paulus* libro 2. Sententiarum.

QVinquaginta d dierum ſpatium tantummodò ad conteſtandas excuſationum cauſas pertinet: peragendo enim negotio, ex die nominationis continui quatuor menſes conſtituti ſunt.

39. *Tryphoninus* libro 13. Diſputationum.

SI e, cum ipſe inſtitueret f, vt proferret excuſationem, mora contradictionis g impeditus eſt, quo minùs decreto liberaretur: excuſationem rectè probari.

De tutore cæco, ſurdo, muto, furioſo, valetudinario. 1. De paupertate.

40. *Paulus* libro 2. Sententiarum.

POſt h ſuſceptam tutelam, cæcus i, aut ſurdus, aut mutus, aut furioſus, aut valetudinarius k deponere tutelam poteſt.

1 ¶ Paupertas quæ operi l, & oneri tutelæ impar eſt, ſolet tribuere vacationem.

De Adminiſtratoribus rerum principum. 1. De profectis annonæ, aut vigilum. 2. De comitibus abſentium reipub. cauſa. 3. De iure corporis vel collegij.

41. *Hermogenianus* libro 2. Iuris Epitomarum.

ADminiſtratores m rerum principum n ex indulgentia eorum, licet citra codicillos, à tutela, itémque cura tempore adminiſtrationis delata excuſantur.

1 ¶ Idémque cuſtoditur in his, qui præfecturam annonæ, vel vigilum o gerunt.

2 ¶ Eorum, qui reipublicæ p cauſa abſunt, comites q, qui ſunt intra ſtatutum r numerum, de tutela, quæ abſentib. vel profectuis ſ delata eſt, excuſantur; nam ſuſceptam antea non deponunt.

¶ Qui t corporis u, item collegij x iure excuſantur: à collegarum, filiorúmque eorum tutela non excuſantur, exceptis his y, quibus hoc ſpecialiter tributum eſt.

42. *Paulus* libro ſingulari de Cognitionibus.

PLanè vltra centeſimum z milliarium a ab vrbe filiorum collegarum ſuorum tutelam ſuſcipere non coguntur.

De liberto Senatoris.

43. *Hermogenianus* libro 2. Iuris Epitomarum.

LIbertus b ſenatoris, filiorum eius tutelam adminiſtrans, ab aliis tutelis non excuſatur c.

44. *Tryphoninus* libro 2. Diſputationum.

CVm d ex oratione Diui Marci ingenuus e libertino tutor datus excuſari debeat: eandem f excuſationem competere etiam ei, qui ius anulorum g impetraſſet, Imperator noſter cum Diuo Seuero patre ſuo reſcripſit.

1 ¶ Ergo ſi pupillo libertino habenti ius anulorum, datus ſit ingenuus tutor vel curator, conſequens eſt, vt excuſatio eius ob hanc conditionum diuerſitatem h non debeat accipi.

2 ¶ At ſi antequam pupillus, vel pubes minor annorum viginti quinque ius anulorum acciperet, Lucius Titius ei datus, vt ingenuus, excuſatus fuit poſt impetratum beneficium, denuo i eidem tutor curatórve dari poterit, exemplo eo, quo placuit, & reſcriptum eſt, eum qui tempore, quod intra annum erat, ex quo reipublicæ k cauſa abeſſe l deſierat, excuſatus fuit, præterito eo, ipſum ſuo m loco dari poſſe.

3 ¶ Et quamuis libertinus, qui ſenatori patrono procurat, n excuſationem ab aliorum tutela habeat: iſte tamen, qui ius anulorum impetrauit, qui in o ordinem ingenuorum tranſit, tali excuſatione vti non poſſet.

De abſentia reip. cauſa. 2. De iure liberorum. 3. De tutore Romæ dato. 4. De liberto qui grauis non pateſt.

45. *Idem* libro 13. Diſputationum.

TItius filiis meis, quoad c reipublicæ cauſa non aberit, tutor eſto: geſſit tutelam ex teſtamento delatam, deinde reipublicæ cauſa abeſſe cœpit, & deſiit: an, quaſi noua tutela nunc delata, excuſari debeat etiam ob abſentiam reipublicæ cauſa? an quia præceſſit teſtamentum abſentiam ob publicam cauſam, & eſt ab eo iam adminiſtrata tutela, non oporteat eum excuſari? quid ſi liberos interea ſuſceperit, aut aliam excuſationem parauit? Magis eſt, vt hæc vna d tutela ſit: ideo nec excuſationem ei competere, nec qui tutelæ ob prius tempus poſſe.

1 ¶ Sed ſi ita ſcriptum in teſtamento fuit: *Titius tutor eſto: cùm f reipublicæ cauſa aberit, tutor ne eſto: cùm redierit, tutor eſto.* Quid de excuſatione aut ob abſentiam reipublicæ cauſa, aut aliam, quæ poſt obuenit, dici oporteat, videamus.

¶ Præcedit autem alia quæſtio: teſtamento g, ex die, vel ſub conditione h tutores i dati, an ſe excuſare ante diem conditionémve neceſſe habeant: & in primis an iam dies quinquaginta eis cedant, intra quos neceſſe eſt cauſas excuſationis exercere. Sed verum eſt, non k ante eſſe tutorem, quàm dies venerit. Nam nec antequam l adita ſit hereditas. Quia igitur ex eodem teſtamento iam geſta fuit tutela, & qui excuſatus eſt, alias abfuturus reipublicæ cauſa, reuerſus continuò hæret tutelæ ante ſuſceptæ etiam intra annum: ſed hic ex ipſo teſtamento deſierit eſſe tutor: & ideo ex ſecunda tutela excuſare ſe poteſt.

2 ¶ Si à prætore detur curator mente k capto, aut muto, ſiue ventri, excuſatur iure liberorum.

3 ¶ Romæ datos tutores eos tantum accipere debemus, qui vel l à præfecto vrbis, vel à prætore, vel in m teſtamento Romæ n confecto, vel in continentibus o ædificiis dati ſunt.

4 ¶ Si tanta p corporis aut mentis valetudine ab agendis reb. libertus prohibeatur, vt ne ſuis quidem negotiis ſufficiat: neceſſitati q erit ſuccumbendum, ne impoſſibile r iniungatur tutelæ munus, quod obiri à liberto non poteſt, cum incommodo pupilli, & aduerſus vtilitatem ſ eius.

De piſtoribus. 1. De Domicilio.

46. *Paulus* libro ſingulari de Cognitionibus.

QVi in collegio t piſtorum ſunt, à tutelis excuſantur, ſi modo per ſemet u piſtrinum exerceant: ſed non alios puto excuſandos, quàm qui intra x numerum ſunt.

1 ¶ Vrbici autem piſtores à collegarum quoque filiorum tutelis excuſantur y.

2 ¶ Sed & hoc genus excuſationis eſt, ſi quis ſe dicit ibi domicilium z non habere, vbi ad tutelam datus eſt, idque Imperator Antoninus cum Diuo patre ſignificauit.

VBI a PVPILLVS EDVCARI, VEL morari debeat: & de alimentis b ei præſtandis.

TIT. II.

De prætore adeundo. 1. De circumſtantiis conſiderandis à prætore. 2. De eo qui recuſat apud ſe educari.

Vlpianus libro 34. ad Edictum.

SOlet prætor c frequentiſſime d adiri, vt conſtituat, vbi filij vel alantur e vel morentur: non tantum in poſtumis f, verum omnino in pueris.

1 ¶ Et ſolet ex g perſona, ex conditione h, & ex tempore ſtatuere, vbi potius alendus ſit: & nonnunquam à voluntate patris recedit i prætor. Denique cùm quidam teſtamento ſuo cauiſſet, *vt filius apud k ſubſtitutum educaretur*, Imperator Seuerus reſcripſit, prætorem æſtimare debere, præſentib. cæteris propinquis liberorum: id enim agere prætorem oportet, vt ſine vlla malignæ ſuſpicione m alatur partus, & educetur.

2 ¶ Quamuis autem prætor recuſantem apud ſe educari, non polliceatur ſe coacturum: attamen quæſtionis eſt, an debeat etiam inuitum o cogere: vt puta p libertum, parentem, vel quem alium de adfinibus cognatiſve: & magis eſt, vt interdum debeat id facere.

3 ¶ Certè non malè dicetur, ſi q legatarius, vel heres

a Sententia ſub conditione lata, ſimiliter datur, l. 3. §. 5. in fi. ſ. quando appell.
b quia lata eſt ſententia ſub conditione d. l. 3. §. 5.
c Errorè, non malitiæ, ſubuenitur, l. 32. in fin. inf. de cond. & demonſt.
d l. 13. §. 1. §. 6. §. eod.
e exceptio legis ſuperioris.
f id eſt, inſtaret, inſiſteret: ſic conſiſtuere eſt conſiſtere vel conſtare, in l. 11. §. 2. ſ. de conſtit. pec. l. 29. in fin. ſ. de adul.
g aduerſarij, facit l. vlt. C. de iure fiſc.
h l. 11. ſ. eod. l. 17. ſup. de excuſ.
i vide l. 9. C. eod. l. 1. C. qui morbo.
k valetudinarius, cuius valetudo ſæpius laborat, v. l. 13. ſ. de excuſ.
l id eſt, adminiſtrationi, adde l. 7. ſ. eod.
m l. 37. §. 5. d. l. 22. §. 1. ſ. eod. l. 10. C. eod.
n §. 1. Inſtit. eod. vel fiſci.
o adde l. 8. §. 4. ſup. eod.
p §. 1. Inſtit. eod. l. 10. in pr. ſup. hoc t. l. 1. C. de profeſſorib. & medicis.
q Comites eorum qui Reipublicæ cauſa abſunt non excuſantur à tutela iam ſuſcepta, ſed ab ea tantum quæ abſentibus iis aut modo profectis delata eſt. Ita priuilegium excuſationis tranſit ad comites, ſicut ad ipſos dominos.
r l. 6. §. 3. ſup. eo. l. vlt. inf. eod.
ſ l. 35. §. 8. ſ. ex quibus cauſis maiores.
t Corporati & collegiati Romæ vrbis excuſantur à tutela aliorum, at non à collegarum tutela. Niſi ſpecialiter hoc ſit eis tributum; vt hic. (Ita priuilegium collegij non datur collegiato aduerſus collegiatum) vel niſi vltra centeſimum milliarium ab vrbe tutela ſit gerenda.
u l. 17. §. 2. ſup. eo. & pen. in fin. C. eod.
x l. vlt. ſ. eod.
y pute vrbicis dict. leg. vltim. §. 1.

z centeſimum Haloander, vt leg. 17. §. 2. ſup. eod. a De milliario alias ſæpè dixi vide leg. 21. §. 3. ſup. eod. b Vide quæ not. ad l. 15. §. 8. ſup. eod.
c ſtricte igitur priuilegium accipimus dict. l. 15. d Argumentum ab ingenuo ad eum qui ius aureorum anulorum impetrauit. e l. 24. in ſ. ſup. de excuſ. datis. f Paria ſunt, priuilegio qualitatem inceſſe, & natura, vt hic, eodem priuilegio fruuntur ingenui, & aureis anulis donati. Vtrique excuſantur à tutelis libertinorum. g §. 1. 2. Inſt. eod. l. 14. §. 2. inf. eod.
h Diuerſa quidem eſt, à natura, conditio ingenui & libertini habentis ius aureorum anulorum: eiuſdem tamen iuris, eadem: ideóque hæc diuerſitas negligitur, & ea neglecta, rectè tutor datur ingenuus libertino habenti ius aureorum anulorum.
i ſententia rectè lata non prodeſt ſtatu mutato.
k l. 10. ſup. eod.
l v. l. 2. C. in quib. cauſis tutor. hab.
m in locum ſui ipſius tutor dari poteſt.
n l. 15. §. 2. ſ. eod. l. 13. C. eod. l. 17. §. 5. ſ. ad municip.

a in ordinem ingenuorum tranſit, iure aureorum anulorum donatus.
b Ordo aliùs eſt ingenuorum & libertinorum.
c Quod & Dum particulæ, tempori in ſe ſpatium habent, non tamen conditionem, quæ perpetuo rem ſuſpendat, ſi ſecundum d. v. l. 3. l. 10. quib. cauſis tutores habent.
e l. 1. §. 4. ſup. de tute.
f quod reipub. ſ. ea cauſa ſit.
g Tutores ex die vel ſub conditione teſtamento dati poſſunt.
h Tutores ex die vel ſub conditione dati, ſe excuſare non coguntur ante diem vel conditionem: & quidem intra quinquaginta dies excuſationis proponendis præſcriptos. Quid ita? idem vel nondum adita hereditate cogantur ſe excuſare.
i l. 9. C. de excuſat. tutor.
k Liberorum numero quis excuſatur, vt ex curator mente capto, vel muto, ventre datus.
l §. 4. Inſtit. de Atilian. tutor.
m Teſtamentum tutela, datum etiam diſponit, vt hic.
n Locus ſtatuendi inſpiciendus eſt ſemper teſtamenti: teſtamentum fieri debet ex conſuetudine & ſtatutis loci vbi fit, non ex conſuetudine loci ipſius teſtatoris. Teſtamentum à teſtatoribus inſpectis ſoli vel ubi bona geritur, aut ipſorum ipſorum conſuetudine.
o l. 2. 5. de vulg. ſubſ.
p l. 10. §. 1. ſup. ſ. Neceſſitati ſuccumbendum: vide quæ notat. ad l. 1. §. 5. eod.
r Græci hoc ſic eloquuntur: abſque ex deluſione: ſi aliquis ſuo fine, teſte Triph. Calac. & Iuſtinian.
ſ Nam in Tutela ſemper ſpectanda vtilitatem pupilli, l. vtilitatem. §. 3. C. de confirmando tutore.

t Piſtores habuerunt Romæ ſuum collegium v. l. 41. §. 3. ſup. eod.
u vide quæ not. ad l. 6. §. 1. & §. 4. ſ. eod. x l. 41. §. 2. ſ. eod.
y ſpecialiter dict. l. 41. in fin. z l. 30. §. 4. ſup. eod. a lib. 3. C. 49. b lib. 5. C. 50.
c præſes, l. 5. ſ. eod. l. 1. C. vbi pupill.
d Tituli à frequenti vſu commendantur. e d. l. 5. l. 1. ſup. de ſtatu.
f Poſthumorum etiam educandorum curam habet prætor. l. 1. C. vbi pupill. Spectanda
g Circumſtantiæ perſonarum, conditionum, & temporis iudici ſemper ſpectanda ſunt, l. 5. §. 9. ſup. de adminiſtr. tut.
h l. 2. i vt hic & alias l. 14. §. 5. ſup. de religioſ. l. 5. §. 9. ſup.
k v. l. 36. §. 1. ſup. de excuſat.
l facit l. 18. in ſi. C. de nupt. v. l. 5. inf. quib. ex cauſis in poſſ.
m l. 2. C. eod. n Inuitum apud ſe educare pupillum interdum cogit prætor.
o l. 1. C. vbi pupilli. p v. quæ ſcripſi ad l. 3. §. 4. ſ. de alim.
q Pœna hæc eſt legatarij, heredis vel tutoris, pupillum apud ſe educare recuſantis, vt denegentur ei actiones ex teſtamento.

educationem

Universidad Rey Juan Carlos

educationem recuſet teſtamento ſibi iniunctam, denegari ei actiones debere, exemplo a tutoris teſtamento dati; quod ita demum placuit, ſi idcirco ſit relictum, cæterùm ſi b eſſet relicturus, etiam ſi educationem recuſaturum ſciret; non denegabitur ei actio, & ita Diuus Seuerus ſæpiſſimè ſtatuit.

De reputationibus tutoris admittendis. De modo alimentorum.

2. *Idem* ‖ lib. 36. ad Edictum. ‖

OFficio iudicis, qui tutelæ c cognoſcit, congruit, reputationes d tutoris non improbas e admittere, vtputa ſi dicat impendiſſe in alimenta pupilli vel diſciplinas g.

1 ¶ Modus autem, ſi h quidem prætor arbitratus eſt, is ſeruari debet, quam prætor ſtatuit: ſi verò prætor non eſt aditus, pro modo i facultatium pupilli debet arbitrio iudicis æſtimari; nec enim permittendum eſt tutori, tantum reputare, quantum dedit, ſi plus æquo dedit.

2 ¶ Hoc amplius, etſi prætore modum k alimentis ſtatuit, verumtamen vltra vires facultatium eſt, quod decretum eſt, nec ſuggeſſit l prætori de ſtatu facultatium: non debet ratio haberi alimentorum omnium: quia, ſi ſuggeſſiſſet, aut minuerentur iam decreta, aut non tanta decernerentur.

3 ¶ Sed ſi pater ſtatuit alimenta liberis, quos heredes ſcripſerit, ea præſtando, tutor reputare poterit: niſi m fortè vltra vires facultatium ſtatuerit: tunc enim imputabitur ei, cur non adito prætore deſiderauit alimenta minui.

6. De pupillis egenis. De alimentis diminuendis vel augendis.

3. *Idem* ‖ lib. 1. de omnibus tribunalibus. ‖

IVs alimentorum decernendorum pupillis Prætori competit, vt ipſe moderetur n, quam ſummam tutores vel curatores ad alimenta pupillis vel adoleſcentibus præſtare debeant.

1 ¶ Modum o autem patrimonij ſpectare debet, cùm alimenta decernit, & debet ſtatuere tam moderatè, vt p non vniuerſum reditum q patrimonij in alimenta decernat, ſed ſemper ſit r, vt aliquid ex reditu ſuperſit.

2 ¶ Ante oculos habere debet in decernendo, & ſ mancipia t quæ pupillis deſeruiunt, & mercedes u pupillorum, & veſtem, & tectum pupilli, ætatem x etiam contemplari, in qua conſtitutus eſt, cui alimenta decernuntur.

3 ¶ In amplis tamen patrimonijs poſitis, non cumulus patrimonij, ſed quod exhibitioni y frugaliter z ſufficit, modum alimentis dabit.

4 ¶ Sed ſi non conſtat, quis modus facultatium ſit, inter tutorem, & eum, qui alimenta decerni deſiderat, ſuſcipere debet cognitionem a; nec temerè alimenta decernere, ne in alterutram partem delinquat: prius tamen exigere debet, vt profiteatur tutor, quæ ſit penes ſe ſumma: & comminari grauiores ei vtutas b inſtigi eius quod ſupra profeſſionem apud eum fuerit comprehenſum.

5 ¶ Idem ad inſtructionem quoque pupillorum, vel adoleſcentium, pupillarum, vel earum quæ intra vicenſimum annum conſtitutæ ſunt, ſolet decernere reſpectu facultatium, & ætatis eorum qui inſtruuntur.

6 ¶ Sed ſi egeni ſunt pupilli, de ſuo eos alere tutor non c compellitur d. & ſi fortè poſt decreta alimenta, ad egeſtatem fuerit pupillus perductus, diminui debent quæ decreta ſunt: quemadmodum e ſolent augeri, ſi quid patrimonio acceſſerit.

De alimentis pupillæ pupilli præſtitis.

4. *Iulianus* lib. 21. Digeſtorum.

QVi filium heredem inſtituerat, filiæ dotis nomine, *cùm in familia nupſiſſet*, ducenta legauerat, nec quicquam f præterea, & tutorem eis Sempronium dedit, is à cognatis, & g h i propinquis pupillæ perductus ad magiſtratum iuſſus eſt, alimenta g pupillæ, & mercedes, vt liberalibus h artibus inſtitueretur, pupillæ nomine præceptoribus dare, pubes factus pupillus puberi i ſunt factæ ſorori ſuæ ducenta, legati cauſa, ſoluit, quæſitum eſt an tutelæ iudicio conſequi poſſit quod in alimenta pupillæ, & mercedes à tutore ex tutela præſtitum ſit? Reſpondit: Exiſtimo, etſi k citra magiſtratuum decretum tutor ſororem pupilli ſui aluerit, & liberalibus l artibus inſtituerit m, cum

a l. 28. §. 1. & §. in prin. l. 18. ſupra de teſt. tutela. Argumentum à tutela ad educationem, vide quæ ſcripſi ad l. 3. Cod. vbi pupil.
b l. 32. l. 33. l. 34. ff. de excuſ.
c vt. de tutela.
d l. 3. §. eod. §. 2. Inſt. de obl. ex quaſ. contractu. Expenſas tutorum non improbas iudex officio ſuo admittit.
e l. 3. C. de alim.
f Expenſæ non improbæ dicuntur, quæ vel in alimenta pupilli vel diſciplinas factæ.
g d. l. 2.
h Expenſarum in educando pupillo modum primo loco petimus ex ipſius iudicis decreto: ſi id actum non ſit, ex facultatum modo præſtandas eſſe dicimus iudicis arbitrio.
i l. 12. §. 5. ſupr. de religioſis: l. 22. §. 1. ſupra de adminiſt. tut.
k l. 3. §. eod.
l id eſt, nec inſtruxit aut admonuit prætorem de facultatibus pupilli.
m Voluntas patris, alimenta filiis ſuis decernentis non ſemper ſeruatur. Arg. quid enim ſi vltra facultates alimenta ſtatueret teſtator?
n l. 2. in prin. §. 1. ſup. eod.
o d. l. 2. §. 1.
p Expenſas qui præſtat, id ſemper ſpectare debet, vt minor ſit expenſa quam reditus: vt plus ſit in reditu quàm in expenſa.
q Expenſæ pro reditu patrimonij fieri debent.
r Sumptus faciendi ſunt vt aliquid ſuperſit, v. l. 24. ff. ſolut.
ſ in expenſis pupillorum ſpectantur expenſæ etiam mancipiorum eius, mercedum, veſtis, tecti, ætatis eius.
t l. 12. §. 3. ſup. de adminiſt. tut.
u quæ aliis præſtantur pro pupillis. Mercedum autem nomine hic intelligi videntur alimentorum mercedes.
x nec enim in pueros tanti ſumptus faciendi, quanti in maiores & ætate prouectiores, l. 10. in fin. [illegible] de alim. y alimentis: eſt enim exhibere, idem quod alere. z Frugaliter, eſt quaſi vitam frugi & bonum virum æſtimare oportet: Baldo frugaliter eſt competenter: Albericus, large.
a Cauſæ cognitio in iſtis adhibenda.
b l. 7. §. 2. ſup. de adm. tut.
c Tutor egenos pupillos alere non tenetur.
d ſed nec tutorem egenum pupilli alere tenentur. l. 13. in fin. ff. de adm. tut.
e Augmenti & diminutionis eadem eſt ratio, vt augetur & minuitur pupilli reditus, ita augere & minuere pupilli ſui vel adulti expenſas tutor & curator poteſt.
f l. non reliquerat ei alimenta. g non idem eſt in dote, l. 12. §. 3. l. 13. §. 2. l. de adm. tut. h Liberales artes quæ dicantur, v. in l. 1. de extr. cogn.
i Dos relicta alicui nupturæ, ei debetur cùm eſt nubilis ætatis, hoc eſt 12. annorum, licet nondum nupſerit, v. Cynum in l. ſancimus 24. C. de nupt. [illegible] in l. Titia [illegible] 71. §. Titio genero, ff. de condit. & dem. k Frater tenetur alere ſororem nondum nubilem, cui in tempus nubendi pater dotem reliquit: [illegible] alere tenetur. l de quibus v. l. 1. ff. de extr. cogn. m Alere qui aliam

hæc aliter ei contingere non poſſent, nihil eo nomine, tutelæ iudicio, pupillos, aut ſubſtitutis pupilli præſtare debere.

De cauſa cognitione.

5. *Vlpianus* ‖ lib. 3. de officio Proconſulis. ‖

SI diſceptetur, vbi morari, vel vbi educari pupillum oporteat, cauſa cognita id præſidem a ſtatuere oportebit. In cauſæ cognitione euitandi b ſunt, qui pudicitiæ impuberis poſſunt inſidiari c.

De abſentia tutoris.

6. *Tryphoninus* lib. 14. Diſputationum.

SI abſens ſit tutor, & alimenta pupillus deſideret, ſi quidem negligentia, & nimia d ceſſatio in adminiſtratione tutoris obiiciatur, quæ etiam ex bonis argueretur, quòd per abſentiam eius deſerta derelictaque ſunt pupilli negotia, euocatis e adfinibus, atque amicis f tutoris, prætor, edicto propoſito, cauſa cognita, etiam abſente tutore, vel remouendum eum, qui dignus tali nota videbitur, decernet, vel adiungendum curatorem: & ita, qui datus erit, expediet alimenta pupillo.

¶ Si verò neceſſaria abſentia tutoris, & improuiſa acciderit, (fortè g quòd ſubitò ad cognitionem h principalem profectus, nec rei ſuæ prouidere, nec conſulere pupillo potuerit) & ſperatur redire, & idoneus ſit tutor, nec expectat alium adiungi, & pupillus alimenta de re ſua poſtulet: rectè conſtituetur ad hoc i ſolùm, vt ex re pupilli alimenta expediat.

DE TVTELÆ k ET RATIONIBVS l diſtrahendis m, & vtili n curationis cauſa actione.

TIT. III.

¶ *De Actione tutelæ. De factis vel omiſſis. De dolo, Culpa & diligentia. 1. De mortis cauſa, 2. vel non mortis cauſa donatione. 3. De rationibus. 4. De matre alita. 5. De munere nuptiali. 6. De alimentis fratris tutori. 8. vel ſororis, vel liberis, vel aliis hominibus liberis. 9. De ſumptibus litis & victoriis. 10. Quatenus plures tutores teneantur. 16. De ſucceſſoribus tutoris. 17. vel pupilli. 18. De actionibus tutori mandandis. 19. De actionibus diſtrahendis. De genere tutelæ. 20. Quid veniat in hanc actionem. 21. De actione tutelæ & rationibus diſtrahendis, & furtis. 23. De ſucceſſoribus. 24. De tempore huius actionis.*

Vlpianus o lib. 36. ad Edictum. p

IN omnibus e quæ fecit tutor, cùm facere non deberet, item in his quæ non fecit p, rationem reddet hoc iudicio: præſtando dolum, culpam q & quantam in ſuis rebus diligentiam.

1 ¶ Vnde quæritur apud Iulianum libro viceſimo primo Digeſtorum, ſi tutor pupillo auctoritatem ad mortis cauſa donationem r accommodauerit, an tutelæ iudicio teneatur, & ait teneri eum, nam ſicut ſ teſtamenti factio (inquit) pupillis conceſſa non eſt: ita nec t mortis u quidem cauſa donationes permittendæ ſunt x.

2 ¶ Sed & ſi non mortis cauſa donauerit tutore auctore: idem Iulianus ſcripſit, pleroſque quidem putare, non valere donationem: & plerumque ita eſt, ſed y nonnullos caſus poſſe exiſtere, quibus ſine reprehenſione tutor auctor ſit pupillo ad diminuendum, decreto ſcilicet interueniente: veluti ſi matri, aut ſorori, quæ aliter ſe tueri non poſſent, tutor alimenta præſtiterit, nam cùm a bonæ fidei iudicium ſit, nemo feret (inquit) aut pupillum, aut ſubſtitutum eius querentes, quod tam coniuncti b perſonæ alitæ ſunt. Quinimò per contrarium putat poſſe cum tutore agi tutelæ, ſi tale officium prætermiſerit.

3 ¶ Officio tutoris c incumbit, etiam rationes

tenetur iure naturæ eandem & liberalibus artibus inſtituere cogitur. Ita alimentorum nomine, artes, eruditio atque diſciplina continentur, & quis alium iure naturæ alere tenetur: ſecus, ſi teſtamento.
a l. 1. ſup. eod. l. 1. C. eod.
b Priuignos non cogi cum vitrico ſuo habitare hinc colligunt ob earum conſueta odia, l. 4. ff. de inſpiciend. facit l. 17. in pr. ſup. de adopt. Sequestrum fieri debere, quoties partes mutuas ſibi tendunt inſidias Baldus hinc colligit.
c Tales ſunt nouercæ.
d l. 3. §. 14. ſup. de ſuſpectis.
e adde l. 5. §. quibus ex cauſis in poſſ. Abſentem aduerſus indefenſum quoties lis inſtituitur vocandi ſunt cognati & affines eius.
f l. 223. ff. de verb. ſignif.
g Caſus improuiſus eſt, ſubitum Principis: quippe quoties iubet, parendum, & quidem rebus propriis etiam relictis.
h l. 41. ſup. de excuſat.
i id eſt, ſolummodo ad hunc actum: ad alendum dabitur curator.
k actione ſcilicet quæ arbitraria dicitur §. 6. 7. 8. quòd huius iudicij poteſtas omnis ſit in arbitrio iudicantis.
l l. 1. §. 4. 19. & 21. ff. eod. 37. & ſeq. & 38. eod. 3.
m actione: quæ eſt arbitraria, & inſtituitur aduerſus eum qui rationes pupilli diſtraxit, id eſt, peruerbauit dolo malo, v. l. 2. §. 19. ff. eod. l. 4. ff. eod.
n v. l. 24. ff. eod. aduerſus eum qui non geſſit.
o In actionem tutelæ venit factum, non factum, dolus, culpa, & diligentia

tutoris, p quæ faceret idoneus paterfamilias, l. 10. ſupr. de adminiſ. tut.
q ſub. eodem. r l. 22. l. 46. in fin. ff. de admin. tut. l. 13. ff. de tutel. [illegible] l. 16. C. de adminiſt. tut. v. l. 4. C. ſi aduerſ. donat. ſ Argumentum à teſtamento ad donationem cauſa mortis valet prohibitiuè. Hinc etiã colligunt, mortis cauſa donationem vltimæ voluntati magis accedere quàm contractui, vt hic. Si modo formam & modum ſpectes, non perſonam. Quippe contrahere pupillus tutore auctore poteſt: donare non poteſt, vt hic. hoc addendum, filiumfamilias, non pupillum tamen donare cauſa mortis poſſe, patris conſenſu. *Bald.* t Argumentum à teſtamento ad donationem cauſa mortis obſerua. u Mortis cauſa donare minores non poſſunt. x Imò, permittuntur iis, qui teſtamentum facere poſſunt. l. 25. de mortis cauſa donat. vide Gradum §. donatio mortis cauſa, queſt. 4.
y Tutor certis caſibus diminuere poteſt patrimonium pupilli. At quomodo, decreto iudicis: ſi matri aut ſorori pupilli prorſus egenis alimenta ſuppeditet. Quinimò agi eo caſu aduerſus tutorem poteſt, ſi tale officium prætermiſerit.
z adde l. 21. ſup. ſolut. ad. 13. §. 2. de adminiſt. tut. adde legem 4. ſup. ſit. prox.
a Tutela bonæ fidei iudicium eſt. §. 28. Inſt. de actionibus.
b Coniunctis perſonis multa debemus quæ extraneis non debemus.
c cuiuſcumque rei & curatoris, & negotiorum geſtoris, l. 1. ſup. de negotiis, procuratoris ad lites, ad negotia, l. 46. §. 4. ſupr. de procuratoribus: orphanotrophi, ſeu hoſpitalarij. *Nouell.* 131. cap. 15. heredis grauati fideicommiſſo, l. vltim. C. ad leg. Falcid. Bartolus ad l. 72. §. 1. ſolut. de condit. & demonſtrat. ſerui inſtitoris, ſocij fratris adminiſtrantis bona communia, patris negotia filij gerentis, officialis publici, notarij, argentarij, quæſtoris publici; vide Balanium à Valle 1. conſ. 49. commiſſarij, curatoris bonis dati, miſſi in poſſeſſionem, vſufructuarij.

Universidad Rey Juan Carlos

nes *a* actus ſui conficere *b* & pupillo reddere *c*. Cæterum ſi non fecit, aut ſi factas non exhibet, hoc nomine iudicio tutelæ tenebitur *d*. De ſeruis quoque interrogationes, ſed & quæſtiones habendas, & hoc officium iudicis *e* conuenire placuit. nam Diuus Seuerus decreuit, cùm neque inuentaria, neque auctionalia *f* proferentur, remedio eo vti debere, vt rationes à ſeruis, qui rem geſſerant, proferantur: has rationes ſi eſſe mala fide conſcriptas à ſeruis dicant tutores, etiam in quæſtionem ſerui interrogari poterunt.

4 ¶ Præterea ſi matrem *g* aluit pupilli tutor, putat Labeo imputare eum poſſe. ſed eſt verius, non *h*, niſi perquam egenti dedit. imputare eum oportere de largis facultatibus pupilli. vtrumque *i* igitur concurrere oportet, vt & mater egena ſit, & filius in facultatibus poſitus.

5 ¶ Sed ſi munus *k* nuptiale matri pupilli miſerit, non eum pupillo imputaturum *l* Labeo ſcripſit. nec perquam neceſſaria eſt iſta muneratio.

6 ¶ Si pupillis tutores pater dedit inter quos & libertum ſuum, eumque eum voluerit tutelam adminiſtrare, & tutores certam ſummam ei ſtatuerunt, quia aliter ſe exhibere non poterat, habendam eius rationem, quod ſtatutum eſt, Mela exiſtimat.

7 ¶ Ergo & ſi ex inquiſitione propter rei notitiam fuerit datus tutor, eique alimenta ſtatuerint contutores, debebit eorum ratio haberi: quia iuſta cauſa eſt præſtandi.

8 ¶ Sed & ſi ſeruis *m* cibaria præſtiterit, vel libertis, ſcilicet rei pupilli neceſſariis: dicendum eſt reputaturum. Idemque & ſi liberis hominibus: ſi tamen ratio præſtandi iuſta intercedat.

9 ¶ Item ſumptus *n* litis tutor reputabit, & viatica, ſi ex officio neceſſe habuit aliquò excurrere, vel proficiſci.

10 ¶ Nunc tractemus, ſi plures tutelam pupilli adminiſtrauerint, pro qua quiſque eorum parte conueniendus ſit.

11 ¶ Et ſi quidem omnes ſimul geſſerunt tutelam, & omnes *o* ſoluendo ſunt, æquiſſimum erit *p*, diuidi *q* actionem inter eos pro portionibus virilibus *r*, exemplo *f* fideiuſſorum.

12 ¶ Sed & ſi non omnes ſoluendo ſunt, inter eos, qui ſoluendo ſunt, diuiditur actio: ſed prout *t* quiſque ſoluendo eſt, poterunt conueniri.

13 ¶ Et ſi forte quis ex facto alterius tutoris condemnatus præſtiterit, vel ex communi geſtu, nec ei mandatæ ſunt actiones: conſtitutum eſt à Diuo Pio, & ab Imperatore noſtro, & Diuo patre eius, vtilem *u* actionem tutori aduerſus contutorem dandam.

14 ¶ Planè ſi ex dolo communi conuentus præſtiterit tutor, neque mandandæ ſunt actiones, neque vtilis competit, quia proprij delicti pœnam ſubit: quæres indignum eum fecit, vt à cæteris quid conſequatur doli participibus. nec enim vlla ſocietas *x* maleficiorum *y*, vel communicatio iuſta damni ex maleficio *z* eſt.

15 ¶ Vſque adeo autem ad contutores non venitur ſi *a* ſint ſoluendo contutores, vt prius ad magiſtratus, qui eos dederunt, vel ad fideiuſſores veniatur. & ita Imperator noſter Vlpio Proculo reſcripſit. Quod enim Marcellus libro octauo digeſtorum ſcripſit, quódque ſæpiſſimè reſcriptum eſt, quamdiu *b* vel *c* vnus ex tutoribus idoneus eſt, non poſſe ad magiſtratus, qui dederunt, veniri, ſic erit accipiendum, ſi *d* non contutor ob hoc conueniatur, quòd ſuſpectum facere, vel ſatis exigere noluit.

16 ¶ Hanc actionem etiam in *e* heredem tutoris competere conſtat.

17 ¶ Sed & heredi *f* pupilli æquè competit, ſimiliſbúſque *g* perſonis.

18 ¶ Non tantum ante condemnationem, ſed etiam poſt condemnationem, deſiderare tutor poteſt, mandari ſibi actiones *h* aduerſus contutorem pro quo condemnatus eſt.

19 ¶ Rationibus diſtrahendis *i* actione non ſolùm hi tenentur tutores, qui legitimi fuerunt: ſed omnes qui iure tutores ſunt, & gerunt tutelam.

20 ¶ Conſiderandum eſt in hac actione, verum pretium rei tantum duplicetur *k*, an etiam hoc pupilli intereſt? & magis eſſe arbitror, in hac actione quod intereſt non venire, ſed rei tantum æſtimationem *l*.

21 ¶ In tutela ex vna obligatione duas eſſe actiones *m* conſtat. & ideo, ſiue tutelæ fuerit actum, *n* de *o* rationibus diſtrahendis agi non poteſt? ſiue contra, tutelæ actio, quod ad ſpeciem iſtam, perempta eſt.

22 ¶ Hunc tamen tutorem, qui intercepit pecuniam pupillarem, & furti teneri, Papinianus ait: qui, & ſi furti *a* teneatur, hac actione conuentus, furti actione non liberatur. nec enim eadem eſt obligatio furti ac tutelæ, vt quis dicat plures eſſe actiones eiuſdem facti, ſed plures obligationes. nam & tutelæ & furti obligatur.

23 ¶ Hanc actionem *b* ſciendum eſt perpetuam eſſe, & heredi, ſimilibúſque perſonis dari ex eo, quod viuo pupillo captum eſt.

¶ Sed in heredem cæteróſque ſucceſſores non dabitur, quia *c* pœnalis *d* eſt.

24 ¶ Hæc ratio tunc competit, cùm & tutelæ actio eſt, hoc eſt finita *†* demum tutela.

De cauſa eius actio. 1. De actione furti, & condictione furtiua. 2. quid perſequitur hæc actio de rationibus diſtrahendis.

2. *Paulus* libro 8. ad Sabinum.

ACtione de rationibus *e* diſtrahendis nemo tenetur, niſi qui in tutela gerenda ex bonis pupilli abſtulerit.

1 ¶ Quod ſi furandi animo fecit, etiam furti tenetur *f*. Vtraque autem actione obligatur, & altera alteram non tollet. Sed & condictio ex furtiua cauſa competit, per quam ſi conſecutus fuerit pupillus, quod fuerit ablatum, tollitur hoc iudicium, quia nihil abſit pupillo.

2 ¶ Hæc actio licet in duplum *g* ſit, in ſimplo rei perſecutionem continet: non tota dupli pœna eſt.

De actione tutelæ, Si incertum ſit quantum tutori, curatorive debeatur.

3. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

SI tutelæ, aut negotiorum geſtorum agetur, incerto *h* hoc, quantum ab aduerſariis debetur tutori, procuratorive: arbitratu iudicis cauendum eſt, quod eo nomine eis abſit.

Quando agi poſſit. 1. De emancipatione tutoris. 2. Si impubes agat. 3. De curatore furioſi.

4. *Paulus* libro 8. ad Sabinum.

NIſi finita *i* tutela ſit, tutelæ agi non poteſt.

¶ Finitur autem non ſolùm pubertate *k*, ſed etiam morte *l* tutoris, vel pupilli *m*.

1 ¶ Filiumfamilias emancipatum, ſi tutelam *n* adminiſtret, etiam directò teneri Iulianus putat.

2 ¶ Si adhuc impubes tutelæ agit, nihil conſumitur.

3 ¶ Cum furioſi curatore non *o* tutelæ, ſed negotiorum geſtorum actio eſt: quæ competit etiam *p* dum negotia gerit, quia *q* non idem in hac actione, quod in tutelæ actione, dum impubes eſt is cuius tutela geritur, conſtitutum eſt *r*.

De depoſito.

5. *Vlpianus* libro 43. ad Sabinum.

SI tutor *ſ* rem ſibi depoſitam *t* à patre pupilli, vel commodatam non reddat, non tantum commodati, vel depoſiti, verùm *u* tutelæ quoque tenetur, & *x* ſi *y* acceperit pecuniam, vt reddat, pleriſque placuit, eam pecuniam vel depoſiti, vel commodati actione repeti vel condici poſſe. quod habet rationem, quia turpiter accepta ſit *z*.

De dolo & emancipatione tutoris.

6. *Idem* libro 31. ad Edictum.

SI filiusfamilias *a* tutelam adminiſtrauerit, & liberatus patria poteſtate, dolo aliquid fecerit, an actio tutelæ patrem quoque hoc nomine teneat, quæritur. & æquum eſt, vt *a* eum duntaxat dolum pater præſtet, qui commiſſus eſt ante emancipationem filij.

De cauſa hereditaria. 1. De captiuitate tutoris.

7. *Idem* libro 35. ad Edictum.

SI pupillus heres *b* extiterit ei, cuius tutelam tutor ſuus geſſerat, ex hereditaria cauſa cum tutore ſuo habebit actionem.

1 ¶ Si tutor in hoſtium poteſtatem peruenerit, quia *c* finita tutela intelligitur, fideiuſſores, qui pro eo rem ſaluam fore ſpoponderint, & ſi quis exiſtat defenſor *d* eius, qui paratus eſt ſuſcipere iudicium tutelæ, vel ſi quis ſit curator *e* bonis eius conſtitutus, rectè conuenientur *f*.

8. *Papinianus* libro 28. Quæſtionum.

QVamuis iure poſtliminij tutelam priſtinam poſſit integrare *g*.

De abſentia reipubl. cauſa. 1. Si pupilli ſtatus perſiſtit antè eſſe conſtiterit. 2. De conditione. 3. De dic. 4. Si tutor abſit & intra tempus ceſſit. 5. De curatore adminiſtratione. 6. De tutore conſiſtente. 7. De cæteris actionibus praeter tutelæ.

a inuentarium, repertorium bonorū pupilli, *l. 7. ſuprà de adminiſt. tut.* libros expenſarum pupilli nomine factarum, arg. *l. 1. ſup. tit. prox.* auctionalia ſeu rationalia, *vt ſub de ſeruis. l. eod.* Ita tutor rationem eodem conſcribere, & in eum referre omnes expenſas pupillares debet.

b *l. 7. l. 46. §. 5. ſ. de adminiſt. tut.* plenè, ſufficienter *l. 10. §. 2. ſuprà de eadem.*

c edere: nec ferendus eſt, ſi eas ſe amiſiſſe diceret: quia eius officium eſt eas diligenter cuſtodire, adde §. *vlt. Inſt. de Atil. tutor.*

d iurabitur quoque in litem eo caſu, *l. vlt. C. de in litem iurand.* cum qui non facit quod ex officio ſuo debet, in dolo eſt præſumpto, vide Mol. *7. conſuet. parit. 1. §. 8. gloſſ. 6. nu. 34. ad 38.*

e Tortura potius fieri officio iudicis. *Bald.*

f rationalia inſtrumenta auctionis.

g *l. 13. §. 2. ſup. de admin. tut.*

h *v. l. 5. §. 13. ſuprà de agnoſcend. lib. l. 1. §. de alend. lib.*

i Synopſis Baſilicon 37. *Tit. 11. lib. 38. Tit. 2. & 3. c. 2.*

k *d. l. 13. §. 2. de admin. tut.*

l Imò imputabit, *l. 12. §. pen. ſup. de admin. tut.*

m *v. l. 3. §. 2. ſuprà tit. prox.*

n *l. 43. in fin. ſ. de admin. tut. l. 10. §. 9. ſup. mandati.*

o tempore depoſiti officij, *l. 3. C. de probat.*

p *l. 38. ſ. de admin. tut. l. 8. Cod. arbitr. tut. l. vlt. C. rem pup.*

q Imò non diuiditur, *l. 2. C. de diuid. tut.*

r viriles portiones ſunt, quoties viritim res diſtribuitur κατ᾽ ἄνδρα, *Gloſſ.*

ſ *l. vlt. C. de conſtituta pecunia.*

t *§. 15. ſ. eod.*

u *l. 10. ſ. eod.*

x Societas non eſt communis, ſed per ſocietatem inducitur iuſta communicatio lucri & damni, dixi ad *l. 63. ſuprà pro ſocio.*

y *l. 57. ſupr. pro ſocio. l. 35. 2. ſuprà de contrah. empt. l. 70. in fin. ſ. de fideiuſſ.* z *§. 12. ſuprà eod.* a *d. l. 3. C. de probat.* ſi non ſint ſoluendo. Ita legit Cuiac. ad *Tit. C. de diuidenda tutela.* a al. ſi contutor. Ita Cuiacius ad *Tit. C. de diuidenda tutela* & in *l. vlt. C. de peric. nominatorum lib. 11.* & Hugolinus. b *v. l. 3. C. de hered. tutorum.* c *l. 7. ſ. eod. l. 12. C. eod. l. 1. in fin. C. commun. de fideiuſſ.* d creditoribus *l. 18. ſ. eod.* e *l. 10. in fin. ſ. eod. l. 1. in fin. l. 39. §. 4. ſuprà de adminiſt. tut. l. 1. C. de diuid. tut. l. 2. C. de contr. iud. tut.* f *v. l. 2. ſ. eod.* g *l. 2. in fin. ſ. eod. v. Bald. 1. ſent. 30. & ibid. Cuiac. l. 35. §. 1. ſuprà de adminiſt. tut.* h quæ minus quidem continet quam id quod intereſt, *§. 13. ſ. eod.* i tutelæ ſcilicet & rationibus diſtrahendis. Illa finita tutela, vt rationes edantur & reddantur: hæc etiam finita tutela, in duplum cum eo qui in gerenda tutela pecuniam intercepit, vel quam rem aliam pupilli abſtulit, auertit, ſubripuit, agitur: hac ferè formula, quod ex rationibus pupilli abeſt. Concurrit cum ea furti actio, vide Cuiac. *hic.*

a *l. 1. §. 1. Inſt. eod.* adde *l. 55. §. 1. ſuprà de admin. tut.*

b de rationibus diſtrahendis ſcilicet.

c *l. 1. ſ. de priuatis delict.*

d in duplum, *l. 1. in §. ſ. eod.*

† *v. l. 4. ſ. eod.*

e *v.* quæ notaui ad *l. 1. §. 19. 21. ſuprà ſuprà eod.*

f *l. 1. §. 22. ſup. eod. l. 33. ſ. de furt.*

g *v. l. 1. §. 20. ſup. eodem.*

h Ab obligatione conditionali qui conſtituatur ac omnis, non per ſtipulationem, ſed per ideaeam ſatiſdationem, *Bald. ad l. 13. §. 5. ſuprà de pignorib.*

i *l. 1. in fin. ſ. eod. l. 9. §. 1. l. 18. infra, & §. 4. l. 3. §. 6. 3. de ſuſp. v. Cuiac.* hic *l. 37. in fine.*

k vide quæ dixi ad *l. 1. C. quando tutor. vel cur. eſſe deſinant.*

l cognitione ante pubertatem pupilli.

m *§. 3. Inſt. quibus modis.*

n *l. 11. ſ. eod.*

o Curator furioſi non tutelæ, ſed negotiorum actione tenetur.

p *l. 16. ſ. eod. l. 26. ſ. de admin. tut.*

q Curatoris furioſi, à tutore & curatore adulti hæc differentia eſt. Illo dum geſit negotia conuenitur pacto negotiorum geſtorum: illi dum gerunt negotia, neque tutelæ, neque rationes conueniuntur, ſi vti. Curator vero ? in pupillis & adultis certum tempus eſt ac finitum: in furioſis nullum.

r in pupillo & adulto tempus certum eſt: in furioſis non æquè. *Accurſ. Bald.*

ſ debitor pupilli, *l. 3. §. 1. ſup. de commun.*

t *l. 1. §. 4. l. ſeq. ſ. de contr. & ad exhib. l. 1. depoſ.*

u Tutor aliis pluribus iudiciis teneri poteſt, quam tutelæ, vt hic tenetur commodati & depoſiti.

x ſoluendi officium ſuſtinens, ſi autem ſoluendo aliquid recipit, turpiter recipit: idque reſtituere tenetur quod aduerſus ſcientes acceptum & Praetorum ſeruandi: ac alſiam eſt. Solet enim id

vel ipſi, vel per interpoſitos ſubſtitutos, ſoluendi nomine nonnulla exigere.

y *d. l. 2. §. 1. ſuprà de cond. ob turp.*

z *l. 4. §. 1. ſuprà eod.* a Fideiuſſio, qua pater pro filio obſtringitur iuris neceſſitate, finitur filio ſui iuris facto.

b *l. 1. §. 16. ſuprà eod.*

c Tutela finitur, tutore ab hoſtibus capto.

d hinc collige, valere iudicium contra captiuum hoſtium, *Bald.*

e *l. 21. ſuprà ex quib. cauſ. maior. l. 6. in fin. ſupra de tutel.*

f Fictio ſuperueniens non extinguit iudicium à contra rectè agitatum: nec impedit ſua agendi. *Bald.*

g *§. 2. Inſt. de Atilian.*

9. *Vlpianus*

Universidad Rey Juan Carlos

9. *Vlpianus* lib. 35. ad Edictum.

SI tutor reipublicæ cauſa abeſſe cœperit, ac per hoc fuerit excuſatus a, quod reipublicæ cauſa aberit, tutelæ b iudicio locus eſt. Sed ſi deſierit c reipublicæ cauſa abeſſe, conſequenter deſinit qui in locum eius datus eſt, & tutelæ conueniri poterit.

1 ¶ Si duobus d impuberibus fratribus tutor datus ſit: & alter eorum in legitimam tutelam fratris ſui perfectæ e ætatis conſtituti recidit f, cum qui datus eſſet, tutorem eſſe deſiiſſe Neratius ait, quia igitur deſinit, erit tutelæ actio etiam ex perſona impuberis, quamuis ſi teſtamento datus fuiſſet, non deſineret g eſſe tutor eius, qui adhuc erat impubes, quia * ſemper legitima tutela teſtamentariæ cedit h.

2 ¶ Si teſtamento ſub conditione tutor datus ſit, deinde alius medio tempore ex inquiſitione, decendum eſt locum eſſe tutelæ iudicio, exiſtente conditione, quia tutor eſſe deſinit.

3 ¶ Sed & ſi quis teſtamento vſque ad tempus fuerit datus, idem erit dicendum.

4 ¶ Et generaliter quod traditum eſt, pupillum cum tutore ſuo agere tutelæ non poſſe: hactenus verum eſt, ſi eadem tutela ſit * i. abſurdum enim erat, à tutore rationem adminiſtrationis negotiorum pupilli repoſci, in qua adhuc perſeuerarét k, in qua autem deſinit tutor, & iterum cœpit eſſe, l ſic ex priſtina adminiſtratione tutelæ debitor eſt pupillo, quomodo ſi pecuniam creditam à patre eius accepiſſet. Quem igitur effectum hæc ſi ex i ſententia habeat, videamus. nam ſi ſolus tutor eſt, vtique ipſe ſecum non aget. ſed vel per ſpecialem curatorem conueniendus eſt: vel pone cum contutorem m habere, qui poſſit aduerſus eum iudicium ſuſcipere: ex qua cauſa cum eo tutelæ agi poterit. Quinimò ſi medio tempore ſoluendo eſſe deſierit, imputabitur contutoribus, cur non egerunt cum eo.

5 ¶ Si n tutori curator ſit adiunctus, quamuis ſuſpecto poſtulato, non cogetur tutelæ iudicium tutor ſuſcipere: quia tutor manet.

6 ¶ Sed & ſi o fuerit tutor conſiſcatus p, aduerſus q fiſcum dandam eſſe actionem conſtat & qui loco eius curator datus ſit, vel contutoribus eius.

7 ¶ Cæteræ actiones præter r tutelæ, aduerſus tutorem competunt ſ, etſi adhuc tutelam adminiſtrat, veluti furti, damni, iniuriæ, condictio t.

10. *Paulus* lib. 8. breuis Edicti.

SEd non dantur u pupillo, dum tutor tutelam gerit, quamuis enim morte tutoris intereant: tamen pupillus cum herede eius actionem habet, quia ſibi ſoluere x debuit y.

De emancipatione tutoris.

11. *Vlpianus* * libro 35. ad Edictum. *

SI filiusfamilias tutelam adminiſtrauerit z, deinde a fuerit emancipatus b: remanere cum tutorem Iulianus ait: & cum pupillus adoleuerit, agendum cum eo c, eius quidem temporis quod eſt ante emancipationem, in quantum facere poteſt: eius verò quod eſt poſt emancipationem, in ſolidum, cum patre verò dumtaxat de peculio d, manere enim aduerſus eum, etiam poſt pubertatem, de peculio actionem, neque enim ante annos cedit, intra quem de peculio actio detur, quàm tutela fuerit finita.

12. *Paulus* * lib. 8. breuis Edicti. *

FIlius autem tutor propter hoc ſuum factum e cum patre agere non poteſt ante pubertatem: quia f nec finita tutela hoc ab eo exigi poteſt.

De pubertate.

13. *Vlpianus* lib. 35. ad Edictum.

SI tutor poſt pubertatem pupilli negotia adminiſtrauerit, in iudicium tutelæ veniet id tantum, ſine g quo adminiſtratio tutelæ expediri non poteſt. ſi verò poſt pubertatem pupilli is, qui tutor eius fuerat, fundos eius vendiderit, mancipia & prædia comparauerit, neque venditionis huius, neque emptionis ratio iudicio tutelæ continebitur. Et eſt verum, * ea quæ connexa h ſunt, venire in tutelæ i actionem. ſed & illud eſt verum, ſi cœperit negotia adminiſtrare poſt tutelam finitam, deuolui iudicium tutelæ in negotiorum geſtorum actionem k. oportuit enim eum à ſemetipſo tutelam exigere. Sed & ſi quis, cùm tutelam adminiſtraſſet idem curator adoleſcenti fuerit datus: dicendum eſt, negotiorum geſtorum eum conueniri poſſe.

14. *Gaius* * libro duodecimo ad Edictum Prouinciale. *

SI poſt pubertatem tempore aliquo licet breuiſſimo a intermiſerit adminiſtrationem tutor, deinde b cœperit gerere: ſine vlla dubitatione tam tutelæ, quàm negotiorum geſtorum iudicio cum eo agendum eſt.

De dolo communi tutorum.

15. *Vlpianus* * lib. 1. Diſputationum. *

SI ex duobus tutoribus cū altero quis tranſegiſſet c, quamuis ob dolum communem tranſactio nihil proderit alteri. nec immerito: cùm * vnuſquiſque d doli ſui pœnam ſufferat. Quod ſi conuentus alter præſtitiſſet, proficiet id quod præſtitit, ei qui conuentus non eſt. licet enim doli ambo rei ſint, tamen ſufficit vnum ſatisfacere, vt in duobus quibus res commodata eſt, vel depoſita, quibuſque mandatum eſt.

Si conueniatur qui eſt adhuc in tut. vel curat.

16. *Idem* lib. 74. ad Edictum.

SI cum adhuc tutore ex ſtipulatu agatur, vel cum his, qui pro eo interuenerunt: erit dubitatio, an quia tutelæ agi non poteſt, nec ex ſtipulatu agi poſſit. & plerique putant, etiam hanc actionem propter eandem vtilitatem differendam e.

1 ¶ Cum curatore pupilli ſiue adoleſcentis agi f poterit g, etſi vſque adhuc cura perſeueret h.

De ſumptibus litis.

17. *Idem* libro 3. de officio Conſulis.

IMperatores Seuerus & Antoninus reſcripſerunt in hæc verba: Cum hoc ipſum quæratur an aliquid tibi à tutoribus vel curatoribus debeatur: non habet rationem poſtulatio tua, volentis in ſumptum litis ab his tibi pecuniam ſubminiſtrari i.

De tutore qui pupillum perperam abſtinuit.

18. *Papinianus* lib. 15. Quæſtionum.

CVm tutor negotiis impuberis adminiſtratis, pupillum paterna hereditate abſtinet k, bonis patris venditis tractari ſolet, vtilis actio pupillo relinqui an creditoribus l concedi debeat: & probatur, actionem inter pupillum & creditores patris eſſe diuidendam, ſcil. vt quod rationi bonorum per tutorem deerit, creditoribus reddatur: quod autem ex dolo vel culpa tutoris in officio pupilli perperam abſtenti contractum eſt, puero relinquatur, quæ actio ſine dubio non prius competet, quàm pupillus ad m pubertatem peruenerit, ſed illa conſeſtim creditoribus datur.

De nomine probato à nouiſſimo curatore.

19. *Vlpianus* libro 1. Reſponſorum.

SI probatum n eſt nomen debitoris à nouiſſimo curatore, fruſtra tutorem de eo conueniri o.

De reſtitutione in integrum aduerſus adultum. 1. De reſtitutione adulti aduerſus tutorem.

20. *Papinianus* lib. 2. Reſponſorum.

ALterius curatoris heredem minorem, vt p maiore pecunia condemnatum, in integrum reſtitui placuit. Ea q res materiam iſtis aduerſus r alterum curatorem inſtaurandæ non dabit, quaſi minore pecunia condemnatum, ſi non ſit eius ætatis actor, cui ſubueniri debeat, ſed æquitatis ratione ſuadente, per vtilem ſ actionem ei ſubueniri, in quantum alter releuatus eſt oportet.

1 ¶ Non idcirco actio, quæ poſt viginti quinque annos t ætatis intra reſtitutionis tempus aduerſus tutorem minore u pecunia tutelæ iudicio condemnatum redditur, inutilis erit x, quod adoleſcenti curatores ob eam culpam condemnati ſunt y: itaque, ſi non iudicium z à curatoribus factum eſt, per doli exceptionem, curatores conſequi poterunt eam actionem præſtari a ſibi.

De actione tutoris aduerſus contutorem.

21. *Idem* lib. 1. Definitionum.

CVm pupillus tutelæ actione contra tutorem alterum, tutori quem iudex in ſolidum condemnauit, ceſſit b, quamuis poſtea iudicatum fiat, tamen actio data c non interceſſit: quia pro parte condemnati tutoris non tutela reddita, ſed nominis pretium d ſolutum videtur.

a l. 11. §. 2. ſup. de minorib.
b Tutelæ intermiſſio facit ceſſari tutelam denuo receptam, nouam tutelam eſſe.
c Perfecta ætas annorum 25.
d Pubes impuberi fratri tutor eſt legitimus, l. 19. §. 1. ſ. ad Tertullian.
e Datur enim tutor, l. 12. §. de interdic. l. 5. §. 10. ſupra de ſuſpectis. Imò curator §. 2. Inſt. de excuſat. tutorum.
f recideret. Hal.
g l. 3. C. de ſuſpectis.
h Tutela datiua cedit legitimæ: legitima teſtamentariæ, Bal.
i ſecus ſi ſit noua tutela: tunc enim tutor conueniri per curatorem poteſt. Bald.
k Actus continuatus & diuerſi differunt. Preter caſu tertius temporis rationem, vna eſt actio altero, plures, Bald. adde l. 4. ſup. eod.
l nec enim id generalem habet: facit l. 3. §. 1. ff. de tutelis. §. vlt. Inſtit. de Atiliano.
m l. 24. ſupra de teſt. tut.
n Tutoris officium non finitur curatoris adiunctione.
o Tutela finitur tutore confiſcato, damnato, eiuſque bonis publicatis, & tutelæ actione agi poteſt.
p Tutore confiſcato in perpetuum, finitur tutela l. 28. l. 29. ſupra de excuſ. l. 14. §. 3. ſ. de ſolutionib.
q l. 31. in fin. ff. de ædilic.
r Tutela conſtante aduerſus tutorem agi tutelæ non poteſt, furti, damni iniuriæ poteſt. Hæc particula præter excludit, adde l. 4. ſ. eod.
ſ naſcentur.
t vt prout gerit, in ſingulas res, veluti ex pluribus cauſis colligitur l. 37. ſupra de adm. tut.
u quatenus exercitium ſpectamus: ac tum quidem eum oriuntur poſt tutelam: ſecus, ſi ante, Bald.
x vide l. 69. ſ. de ſideiuſſor.
y Actionem debitam magis durare quàm primitiuam hanc colligit Baldus.

a Cum in aliis cauſis mora breuiſsimi temporis non inducat diſcrepantiam l. 8. ſ. de cond. & demonſt.
b Duplici ex officio duæ oriuntur agendi formæ.
c Tranſactio minus operatur quam ſolutio, quoties agitur de extendenda liberatione ad aliam perſonam.
d l. 1. §. 17. ſ. depoſiti: l. 15. circa finem. ſ. de admin. tut.
e ad tempus finitæ tutelæ v. l. 1. ſ. rem pupill. ita ſuſpenſa actione principali, ſuſpenditur & omnis alia actio quæ inde originem habet.
f propter vtam ſpeciem malè adminiſtratam.
g Imò non poterit, l. 14. C. de admi. tut.
h l. 4. in fin. ſ. eod. l. 26. ſup. de admin. tut. l. 4. §. 3. ſ. de eo qui pro tut. l. 14. C. de admin. tut.
i Nemo ſumptus cogitur miniſtrare contra ſe ipſum, facit l. 10. ſup. de publicanis, l. 1. C. de collatio. hinc concludit Baldus, Aſſeſſorem dari expenſis actoris, ſi ſolus aſſeſſorem petierit: vtriuſque, ſi iudicis officio datus fuerit.
k l. 4. C. eod.
l Geſtor bonorum tenetur creditoribus ex mala geſtione, ſeu negotiis malè geſtis.
m l. 1. in fin. ſup. eod.
n Probatum ſemel nomen debitoris, perpetuò probatum intelligitur.
o l. 44. ſ. de adminiſtr. tut. v. Cuia. 7. obſer. 12.
p reſtituitur minore aduerſus ſententiam: vtputa ſi in maiorem pecuniam condemnatus ſit quam debuerit.
q id eſt, reſtitutio minori conceſſa.
r minore aduerſus maiorem reſtituto, ipſi maiori reſtituitur actio contra tertium qui beneficio ipſius minoris fuerit liberatus.
ſ l. 1. §. 10. ſ. eod. l. 2. Cod. de contrar. iud. tutelæ.

t poſt vigeſimum quintum ætatis annum. Bal. u Curatores ſoluentes propter culpam tutoris abſolui, beneficium reſtitutionis in integrum ſibi cedi aduerſus tutorem rectè à pupillo poſtulant.
x aduerſus alios, l. 5. l. 9. C. ſi tutor vel curat. interuen.
y vide l. 25. ſupr. de admin. tut.
z al. iudicatum, vt l. 27. infra eod.
a l. 1. §. 18. ſupra eod. Cedi beneficium reſtitutionis in integrum poteſt, l. 24. ſupra de minoribus, l. 25. ſupra de admin. tut.
b Solutio facta cedendarum actionis cauſa, debitorem non liberat. Cur ita? Solutio ad vnum finem deſtinata contrarium effectum haud ſortitur.
c i. conceſſa mandata l. 2. C. de fact. ſic data iuriſdictio, in l. 2. ſupr. de iuriſd. mandatam etiam continet l. 1. ſ. de officio [illegible].
d v. l. 6. in fin. infra de ſolutionib. Solutio ad vnum finem ordinata non debet eius oppoſitum operari, Bald.

z non vt legitimus tutor, ſed vt datiuus & teſtamentarius. a Variatur qualitas & modus agendi, propter varietatem temporum.
b l. 37. §. 1. ſ. de adm. tut. l. 5. ſ. de tutel. ſur. l. 4. Cod. de leg. §. 4. Inſt. quib. mod. tut.
c l. 4. §. 1. ſupr. eod.
d d. l. 37. in fin.
e delictum, malam adminiſtrationem quæ præceſſit emancipationem.
f Acceſſorium ei ſuſpendit ratio, qua principale ſuſpendit.
g facit l. 17. ſupr. de negotiis. Adminiſtratio cohærens tutelæ venit in actionem tutelæ. h Connexa veniunt in actionem tutelæ, l. 11. C. arbitrium tutelæ, l. 37. §. 1. ſupr. de adm. tut. adde l. 1. §. 3. ſ. de eo qui pro tutore.
i & negotiorum l. 17. §. 1. ſ. de neg. k l. 6. in fin. l. 3. ſ. de neg.

De

Universidad Rey Juan Carlos

De defenſore tutoris, de privilegio pupilli.

22. *Paulus* lib. 13. Quæſtionum.

DEfenſor tutoris condemnatus non auferet privilegium *a* pupilli *b*, neque enim ſponte cum eo pupillus contraxit *c*.

Si heres tutoris vel magiſtratus conveniatur.

23. *Idem* lib. 9. Reſponſorum.

COnvento *d* herede tutoris judicio tutelæ, curatorem ejuſdem neque ipſo iure liberatum videri *e*, neque exceptionem rei iudicatæ ei dandam, idemque in heredibus magiſtratuum obſeruandum.

De poſthumo non nato.

24. *Idem* lib. 1. Sententiarum.

POſthumo *f* tutor datus non nato poſthumo, neque tutelæ, quia nullus pupillus eſt; neque pro tutore, quia nulla ſignificatio *g* eſt: neque negotiorum geſtorum iudicio tenetur *h*, qui adminiſtraſſe negotia eius, quia natus non eſſet, non videtur, & ideo vtilis *i* in eum actio dabitur.

De privilegio tutelæ.

25. *Hermogenianus* lib. 5. Iuris Epitomarum.

NOn ſolum tutelæ privilegium *k* datur in bonis tutoris: ſed etiam eius, qui pro tutela negotium geſſit: vel ex curatione pupilli, pupillæve, furioſi, furioſæve debebitur, ſi eo nomine cautum non ſit.

DE CONTRARIA *l* TVTELÆ *m*, & vtili *n* actione.

TIT. IV.

Ratio huius actionis. 1. *De protutore,* 2. *De curatoribus,* 3. *De tempore huius actionis.* 4. *De compenſatione & retentione.* 5. *De cauſa obligationis.* 7. *De obligatione quæ tempore finitur.* 8. *Si iudicio directo agatur.* 11. *vel rationibus diſtrahendis non agatur.*

Vlpianus lib. 36. ad Edictum.

COntrarium *o* tutelæ actionem prætor propoſuit, induxitque *p* in vſum, vt faciliùs tutores ad adminiſtrationem accederent, ſcientes pupillum quoque ſibi obligatum fore ex ſua adminiſtratione, quanquam enim ſine tutoris auctoritate pupilli non *q* obligentur, nec in rem *r* ſuam tutor obligare pupillum poſſit, attamen receptum eſt, vt tutori ſuo pupillus ſine tutoris auctoritate ciuiliter *ſ* obligetur, ex adminiſtratione ſcilicet, etenim prouocandi fuerant tutores, vt promptius de ſuo aliquid pro pupillis impendant, dum ſciant, ſe recepturos id quod impenderint.

1 ¶ Hæc actio non ſolum tutori *t*, verumetiam ei *u* qui pro tutore negotia geſſit, competere debet.

2 ¶ Sed & ſi curator ſit vel pupilli, vel adoleſcentis, vel furioſi *x* vel prodigi, dicendum eſt, etiam his contrarium dandum.

¶ Idem in curatore quoque ventris probandum eſt, quæ ſententia Sabini fuit exiſtimantis, cæteris *y* quoque curatoribus ex iiſdem cauſis dandum contrarium *z* iudicium.

3 ¶ Finito autem officio hanc actionem competere dicemus tutori, cæterum, quandiu durat, nondum competit *x*. Sed ſi pro tutore negotia geſſit, vel etiam curam adminiſtrauit, locus erit iudicio etiam ſtatim *a*: quia hoc caſu in ipſum quoque ſtatim actio competit.

4 ¶ Præterea, ſi tutelæ iudicio quis conuenietur, reputare *b* poteſt id quod in rem pupilli impendit *c*: ſic erit arbitrij eius, vtrum compenſare *d*, an petere velit ſumptus. Quid ergo, ſi iudex compenſationis eius rationem non *e* habuit? an contrario iudicio experiri poſſit? & vtique poteſt *f*, ſed *g* ſi reprobata *h* eſt hæc reputatio, & adquieuit, non debet iudex contrario iudicio id facere.

5 ¶ An in hoc iudicio non tantum quæ pro pupillo vel in rem eius impenſa ſunt veniant: verumetiam ea quoque, quæ debebantur aliàs tutori (vtputa à patre pupilli ſi quid debitum fuit) quæritur, & magis puto, cum integra ſit actio *i* tutori, non eſſe in contrarium iudicium deducendum.

6 ¶ Quid tamen, ſi ideo expectauit, quia tutor erat, & ideo non exegit? videamus, an contrario iudicio tutelæ indemnitatem conſequatur? quod magis probandum eſt, nam *k* ſicuti quodcumque aliud geſſit pro vtilitate pupilli, in contrario iudicio conſequetur: ita etiam id quod ſibi debetur conſequi debet, vel eius ſecuritatem.

7 ¶ Ergo, & ſi ex cauſa, quæ tempore finitur *a*, obligatio aliqua ſit, tutelæ contrarium iudicium eſſe ei opinor.

8 ¶ Hanc *b* actionem dandam placet, & ſi tutelæ iudicio non agatur *c*, etenim nonnunquam pupillis idcirco agere tutelæ non vult, quia *d* nihil ei debetur: immo plus in eum impenſum eſt, quàm *e* quod *e* ei abeſt, nec *e* impediendus eſt tutor contrario agere.

2. *Iulianus* lib. 21. Digeſtorum.

LOngè magis dandum eſt *f*, & ſi rationibus *g* diſtrahendis actio intendatur *h*.

De modo impenſarum. 1. *De liberatione.* *De vſuris.* *De compenſatione.* 7. *De cautu vel geſta.* 8. *Quibus ex cauſis datur hæc actio.* 9. *De tempore huius actionis. De ſucceſſoribus.*

4. *Vlpianus* libro 36. ad Edictum.

QVid ergo, ſi plus in eum impendit, quàm eſt in facultatibus? videamus, an poſſit hoc conſequi? Et Labeo ſcribit, poſſe *i*. ſic tamen accipiendum eſt, ſi expedit pupillo ita tutelam adminiſtrari, cæterum ſi non expedit: dicendum eſt, abſolui pupillum oportere, neque enim in hoc adminiſtrantur tutelæ, vt mergantur *k* pupilli. iudex *l* igitur, qui contrario iudicio cognoſcit, vtilitatem *m* pupilli ſpectabit, & an tutor ex officio ſumptus fecerit.

1 ¶ Contrarium *n* iudicium an *o* ad hoc quoque competat, *vt quis à pupillo exigat liberationem*, videndum eſt? Et nemo dixit in hoc agere quem contrario poſſe, vt *p* *nuda iudicio liberetur* *q*: ſed tantum de his, quæ ei propter tutelam abſunt, conſequatur *r* autem pecuniam, ſi quam de ſuo conſumpſit: etiam cum vſuris *ſ*, ſed vel trientibus *t*, vel his, quæ in regione *u* obſeruantur. vel his, quibus mutuatus eſt, ſi neceſſe *x* habuit mutuari, vt pupillo ex iuſta cauſa prorogaret *y*, vel his *z* à *a* quibus pupillum liberauit: vel quibus caruit tutor, ſi nimium profuit pupillo pecuniam eſſe exſolutam.

2 ¶ Planè ſi fortè tutor aliquid pecuniæ debuit fœnerare, aliquid ipſe pro pupillo ſoluit: nec ipſe vſuras conſequitur *x*, nec pupillo præſtabit *a*.

3 ¶ Quare & ſi in vſus ſuos conuertit, deinde aliquid impendit in rem pupillarem: quam impendit, deſinit vertiſſe *b*: & exinde *c* vſuras *d* non præſtabit. Et, ſi ante impendit in rem pupillarem, mox in vſus ſuos vertit: non videatur vertiſſe quantitatem quæ concurrit cum quantitate ſibi debita, vt eius ſummæ non præſtet vſuras.

4 ¶ Vſuras verum tamdiu conſequetur tutor, quamdiu tutor eſt, an etiam poſt finitam tutelam, videamus, an ex mora tantum? *e* & magis eſt, vt, quoad *e* ei reddatur pecunia, conſequatur: nec enim debet ei ſterilis *f* eſſe pecunia.

5 ¶ Si tamen fuit *g* in ſubſtantia pupilli, vnde conſequeretur: dicendum eſt, non oportere eum vſuras à pupillo exigere.

6 ¶ Quid ergo, ſi de re pupillari non potuit ſibi ſoluere, quia erat depoſita *h* ad prædiorum *i* comparationem? ſiquidem non poſtulauit à prætore, vt promatur pecunia, vel hoc minus deponatur ſibi *k* imputet *l*: ſi *m* verò hoc deſiderauit, nec impetrauit: dicendum eſt, non deperire ei vſuras in contrario iudicio.

a Priuilegium petitoris non mutatur ex perſona defenſoris *Bald.* adde *l. 18. ſupr. de iniurijs.*
b hypothecam tantum *l. 20. C. de admi. tut. l. 19. ſ. de reb. auct. iudicis poſſid.*
c i. quaſi contraxit litigando: nouatio hæc neceſſaria fuit per ſententiam condemnatoriam facta.
d Tutelæ actio aduerſus heredem tutoris mota, curatores, aut heredes magiſtratuum non liberat, neque parit eis exceptionem rei iudicatæ.
e *l. 18. in fin. ſ. de admin. tut.*
f *l. 19. §. vlt. ſ. de reſ. tut.*
g i. nulla ſimilitudo eſt propter quam actio tutelæ locum habere poſſit.
h Imò negotiorum tenetur. *l. 26. ſ. de negotiis.*
i *v. l. 47. ſ. de negotiis.*
k reale & perſonale.
l *5. C. 58.*
m quæ tutori competit ad id repetendum quod ei abeſt.
n negotiorum geſtorum. Ea competit curatori. *Cuiacius.*
o ſic enim vocatur *ſupra in epigraphe l. 6. ſ. eod. §. 1. Inſt. de oblig. quæ ex quaſi contract.* & contrarium iudicium *§. 4. ſ. eod. l. 3. §. 1. ſ. eod. l. 6. in fin. ſ. de his qui notant.* adde *l. 5. §. 1. infra de oblig. & act. l. 2. in fin. ſupr. de negotiis.*
p ex lege aliqua: fortè negotiorum: eam enim hæc imitatur, cæterum, de *inducendi* voce dixi *l. 1. ſupr. ad exhibendum.* Prætoriam interim non hanc actionem eſſe.
q *l. 9. ſ. de auctor. tut.*
r *l. 1. ſupra de auth. tut.*
ſ & naturaliter in hoc caſu *l. 5. ſupr. de auth. tut. l. 46. ſ. de obl. & act.*
t *§. 2. l. eo.*
u *l. vlt. ſ. de eo qui pro tut.*
x vt *l. 24. in fin. ſ. de oblig.*
y quibuſuis curatoribus hoc iudicium datur.
x quia eius contraria nempe directa, eo tantum tempore competit. *l. 4. ſupra de protutor.* contrariorum autem eſt eadem ratio.
a quia tutor non eſt. *l. 1. §. 3. infr. de protutor.*
b *l. 1. l. 10. ſupr. vbi pupillus.*
c id eſt, impenſas, ſumptus. *l. 4. §. 1. ſ. eod.*
d *l. 3. C. eod. l. 1. C. de in lit. dando tutore.*
e quia nec admiſit exceptionem, neque reprobauit expreſsè.
f *l. 5. §. 2. ſupra de negotiis. l. 7. §. 1. ſupra de compenſationib.*
g Exceptionem non admitti, & diſcuſſam reprobari per interlocutoriam aut definitiuam, differunt. Priore caſu obſtat exceptio rei iudicatæ: non poſteriore. *l. ſi autem* *§. ſ. vlt. ſupr. de neg. l. quod ſi dotem 7. §. ſi tamen, i. ſ. de compenſat. l. vlt. §. vlt. C. de compenſat.*
h *d. §. 1.*
i *facit l. 2. in fin. C. de in litem dando tut.*
k *neg. l. 18. C. de neg. l. 37. ſ. de vſuris.*

a ſunt enim quædam quæ certo tempore finiuntur *l. 8. l. 19. ſupra de obligat.* tùm hæc enim ratione in heredes actiones dantur, aliæ ſunt temporales.
b contrariam ſc.
c id eſt, hæc actio vltro datur. *l. 10. ſupra de negotiis. l. 17. §. 1. l. 28. in fin. ſupra commodati.*
d *l. 3. in fin. C. eo.*
e Contraria tutelæ actio proponi poteſt, licet cum pupillo propter rationes poſſit. adde *l. 1. in fin. infra de tut. & rat. diſtr.*
f hoc iudicium contrarium.
g de hac actione vide *l. vlt. ſupra.*
h tutori pro pupillum vel pupilli nomine.
i ſi modo, minor expenſa & facta ſint impenſæ: alias non conſequetur impenſas. *Inſt. eod.* *§. 5.* *inf. eod.*
k Pupilli, ſumptibus non ſunt mergendi.
l Tutor in pupillum plus expendere non debet quam ſit in eius facultatibus.
m Vtilitatem pupilli, iudex ſemper ſpectare debet. *l. 10. ſup. de compenſat. tut.*
n Contrario iudicio tutor non agit vt liberetur, ſed vt accipiat quod expendit.
o non quia inſequatur contrario iudicio tutelæ: & formulæ huius actionis colliges.
p Poteſt tamen agere vt ſcilicet tutori à pupillo, ſ. *vl. l. ex.*
q Argumentum contra. Et eundem tutelæ liberari velle, qui actione agit. *l. 4. ſ. de compenſat.*
r *l. 11. ſ. de neg.*
ſ *l. 19. §. 4. ſup. de neg. l. 18. C. de neg. l. 37. ſ. de vſuris.*
t ſi modo tamen debentur ſecundum conditionem ſuæ perſonæ. *l. 26. C. de vſuris.*
u *l. 3. ſup. de vſuris.*
x *d. l. 37.*
y prorogare, quid, vide *l. 5. ſupra de pactis.*
z Imò conſtituitur. *d. l. 19. §. 4. ſupra de neg.*
a penſabit. *Hal.* ſcilicet eſt, ſi tutor pecuniam pupillarem fœnerari debuit (hodie neceſſitas ea tutoribus eſt remiſſa. *Nov. 72. c. 6.*) & aliquid pupilli nomine ſoluit tenet pupillum ab eo (pecunia non fœnerata) nec is à pupillo (ecce in ſoluto pupilli nomine) vſuras exiget. At fortè cum pecunia pupillum quæ apud ſe eſſet quam habet, penſabit? ne id quidem licet: *v. l. 12. ſ. de compenſat.*
b *l. 10. §. 6. ſupra de in rem verſo.*
c id eſt, ob eam cauſam.
d pecuniæ ſcilicet, quam in vſus ſuos vertit.
e Regulam obſerua.
f Sterilem pupillorum pecuniam ius eſſe non patitur, vt hic: & *l. 7. ſ. de vſuris.* vt hinc colliges, iure ciuili, nummos nummum parere. *l. 33. ſ. de vſuris.*
g *l. 5. §. 5. ſupra de admin. tut.*
h atque notaui de deſtinata pecunia, ad *l. 5. §. 8. ſupra pro ſocio.* Porrò depoſitæ pecuniæ nomine Zaſius ad *l. 35. infra de re iudic.* intelligit non ſimpliciter depoſitionem & ſeparationem pecuniæ. *l. 79. §. 1. infra de legat. 3.* depoſitam hic intelligit, quæ ex venditione vel immobilis ſit redacta quæ non ſimpliciter redacta, ſed in arca, prædij emendi cauſa ſpecialiter recluſa. Porrò, an pecunia redacta ex re immobili cenſeatur immobilis, vide quæ notaui ad *l. 84. in fin. ſupra de furtis.*
i vel redituum annuorum, ſiquidem talis pecunia prædio comparatur: neutrum ſine decreto tutor impunè poteſt attingere. arg. *l. 22. C. de admin. tut.*
k Imputare ſibi debet, qui à prætore vel iudice id non petijt, quod petere potuit vel debuit.
l nam ſi à prætore id poſtulaſſet, prætor id ei permittere potuiſſet *l. 5. in fin. ſ. de re iudic.*
m Iniuria facta tutori ſeu adminiſtratori dicitur facta pupillo, ideoque ei nocet.

7 ¶ Sed & ſi

Universidad Rey Juan Carlos

7 ¶ Sufficit a tutori, bene & diligenter negotia geſſiſſe, etſi euentum b aduerſum habuit, quod geſtum eſt.

8 ¶ Iudicio contrario tutelæ præſtatur & id, quod in rem pupilli verſum eſt ſ ante tutelam, vel poſt tutelam, ſi negotiis tutelæ tempore geſtis nexum c probatur. & quod ante impenſum eſt, ſiue pro tutore negotia geſſit, & poſtea tutor conſtitutus eſt, vel ventri erat curator. Sed & ſi non pro tutore negotia gerebat, debet venire, quod ante impenſum eſt. deducuntur enim in tutelæ iudicium ſumptus quoſcunque d fecerit in rem pupilli: ſic tamen ſi è ex ſ bona fide fecit.

9 ¶ Hanc actionem e perpetuam † eſſe, palam eſt: & heredi, & in heredem dari, cæteriſque ſucceſſoribus f & ad quos ea res pertinet, & in eos.

De tutore remoto.

4. *Iulianus* ſ libro 21. Digeſtorum. ſ

A Tutela remotus eo g loco haberi debet, quo eſſet finita tutela h. & ſicut actiones patitur, perinde ac ſi pupillus pubes factus eſſet: ita è contrario iudicio, ſi quid ei aberit, perſequi debebit. nihil enim prohibet ſuſpectum tutorem eſſe, quamuis complura in rem pupilli impenderit, quæ eum amittere non oportet.

De herede tutoris.

5. *Vlpianus* libro 1. Reſponſorum. *

HEredem tutoris k, ſi eam ſummam ſoluerit, in quam obligati pupilli fuerunt, actionem contrariam aduerſus eos habere poſſe reſpondi.

Si tutor ſe pro pupillo obligauit.

6. *Paulus* * libro 5. ad Plautium. *

SI tutor pro pupillo ſe obligauit l, habet m contrariam actionem, & antequam n ſoluat.

DE EO QVI PRO o TVTORE, PROVE curatore negotia geſſit p.

TIT. V.

Ratio huius actionis. 1. *Quid ſit pro tutore gerere.* 2. *De ſeruo.* 3. *Si ante pubertatem agatur.* 4. *Dotatoria ſinita.* 5. *Si pro tutore adminiſtrauit. Deinde quaſi tutor.* 6. *De eo qui tutorem habere non poteſt.* 7. *De curatore dato impuberi. De eo qui cùm tutor non eſſet, coactus eſt gerere.* 8. *De vſuris.* 9. *De geſtis vel omiſſis.*

Vlpianus ſ libro 36. ad Edictum. ſ

PRotutelæ q actionem neceſſariò Prætor r propoſuit. nam quia ſ plerumque incertum eſt, vtrum quis tutor, an verò quaſi tutor pro tutore adminiſtrauerit tutelam, idcirco in vtrunque caſum actionem ſcripſit, vt ſiue tutor eſt, ſiue non ſit, qui geſſit actione tamen teneretur. ſolent enim magni errores intercedere, vt diſcerni facilè non poſſit, vtrum quis tutor fuerit, & ſic geſſerit, an verò non fuerit, pro tutore tamen munere functus ſit.

1 ¶ Pro tutore autem negotia gerit, qui munere tutoris fungitur in re impuberis, ſiue ſe putet tutorem, ſiue ſcit non eſſe, finget tamen ſe eſſe.

2 ¶ Proinde & ſi ſeruus quaſi tutor egerit, Diuus Seuerus reſcripſit, dandum in dominum iudicium vtile.

3 ¶ Cum eo qui pro tutore negotia geſſit, etiam s ante pubertatem, agi poſſe nulla dubitatio eſt, quia tutor non eſt u.

4 ¶ Quare, ſi quis finita tutela pro tutore negotia impuberis geſſit, tenebitur.

5 ¶ Sed & ſi prius pro tutore adminiſtrauerit, deinde quaſi tutor, æquè tenebitur ex eo quod pro tutore adminiſtrauit, quamuis deuoluatur x hic geſtus in tutelæ actionem.

6 ¶ Si quis quaſi tutor negotia geſſerit eius, qui iam pubes eſt neque tutorem habere poteſt, protutelæ actio ceſſat. ſimili modo, & ſi eius, qui nondum natus eſt y. nam vt pro tutore quis gerat, eam eſſe perſonam oportet, cuius ætas recipiat tutorem, id eſt, impuberem eſſe oportet: ſed erit negotiorum geſtorum actio.

7 ¶ Si curator impuberi z, à prætore datus a, negotia b geſſerit, an quaſi pro tutore geſſerit, teneatur, quæritur. & eſt verius ceſſare c hanc actionem, quia officio curatoris functus eſt. Si quis tamen, cùm tutor non eſſet, compulſus à prætore, vel à præſide, dum ſe putat tutorem, geſſerit tutelam: videndum, an pro tutore teneatur. & magis eſt, vt quamuis a compulſus geſſerit, teneri tamen debeat, qui animo tutoris geſſit, cùm tutor non eſſet. At ille curator, non quaſi tutor: ſed quaſi curator geſſit.

8 ¶ In protutelæ iudicio vſuræ quoque veniunt b.

9 ¶ Sed vtrum ſolummodo in id, quod geſſit, tenebitur: an verò in id etiam, quod gerere debuit? Et ſi quidem omnino non attigit c tutelam, non tenebitur: neque enim attingere debuit, qui tutor non fuit. quod ſi quædam geſſit, videndum, an d etiam eorum, quæ non geſſit, teneatur? & hactenus e tenebitur, ſi alius geſturus fuit. ſed & ſi cognito, quod tutor non fuit, abſtinuit ſe ab adminiſtratione: videamus, an teneatur, ſi neceſſarios pupilli non certiorauit f, vt ei tutorem peterent: quod verius eſt.

De venditione.

2. *Celſus* ſ libro 25. Digeſtorum. ſ

SI is, qui pro tutore g negotia gerebat, cùm tutor non eſſet, rem pupilli vendidit h: nec i ea vſucapta eſt k: petet eam pupillus, quamquam ei cautum eſt: non enim eadem huius, quæ tutoris, eſt rerum pupilli adminiſtratio.

De eo qui ignorabat ſe tutorem eſſe.

3. *Iauolenus* ſ libro 5. Epiſtolarum. ſ

QVæro an is qui cùm tutor teſtamento datus eſſet, & idipſum ignoraret: pro tutore negotia pupilli geſſerit quaſi tutor l, an quaſi pro tutore negotia geſſerit, teneatur? Reſpondit, non puto teneri quaſi tutorem: quia ſcire l quoque ſe tutorem eſſe debet, vt eo affectu negotia gerat, quo tutor gerere debeat.

De fide & diligentia.

4. *Pomponius* ſ libro 16. ad Quintum Mucium. ſ

QVi pro tutore negotia gerit, eandem fidem, & diligentiam præſtat, quam m tutor præſtaret.

De contrario iudicio.

5. *Vlpianus* libro 10. ad Edictum. ſ

EI, qui pro tutore negotia geſſit, contrarium n iudicium competit.

QVOD o FALSO TVTORE AVCTORE geſtum eſſe dicatur p.

TIT. VI.

Æquitas edicti. 1. *Verba edicti.* 2. *Si tutor authoritatem accommodare non poteſt.* 3. *De duobus tutoribus, altero falſo alterove vero.* 4. *De pluribus falſis tutoribus.* 5. *De protutore.* 6. *Alia verba edicti. De ſcientia & ignorantia actoris.*

Vlpianus ſ libro 12. ad Edictum. ſ

HVius edicti æquitas non eſt ambigua: ne q contrahentes decipiantur, dum falſus tutor adhibetur.

1 ¶ Verba autem Edicti hæc ſunt: *Quod eo auctore (inquit) qui tutor non fuerit.*

2 ¶ Verbis edicti multa r deſunt ſ. quid enim ſi fuit tutor, is tamen fuit, qui auctoritatem accommodare non potuit? putà r furioſus, vel ad aliam regionem datus.

3 ¶ Sed Pomponius libro 30. ſcribit, interdum, quamuis à ſ vero tutore geſtum eſt, non pertinere ad hanc partem edicti. quid enim ſi duo tutores, alter falſus, alter verus auctoritatem accommodauerint? nonne valebit quod geſtum eſt u?

4 ¶ Item hoc edictum, licet ſingulariter ſcriptum ſit, ſi tamen plures interuenerint, qui tutores non erant, ſe tamen locum habere debere, Pomponius libro 30. ſcribit.

5 ¶ Idem Pomponius ſcribit, etiam ſi pro tutore negotia gerens, auctoritatem accommodauerit: nihilominus hoc edictum locum habere: niſi fortè Prætor decreuit x, ratum ſe habiturum id quod his auctoribus geſtum eſt: tunc enim valebit per Prætoris tuitionem, non y ipſo iure z.

6 ¶ Ait Prætor: *Si id actor ignorauit, dabo in integrum reſtitutionem*: Scienti a non ſubuenit, meritò: quoniam b ipſe decepit.

2. *Paulus* libro 12. ad Edictum.

SI id (inquit) *actor ignorauerit* c. Labeo: & ſi dictum d ſit ei, & bona fide non crediderit e.

a l. 10. §. 1. ff. de negotiis: vt quæ notantur ad l. 4. C. eod.
b aduerſum euentum negotiorum pupillarium tutor non præſtat, ex, ſi in illis geſſit ex bona fide.
c Conexum idem iudicium, Bald.
d vtiliter tamen impenſi, §. 7. ſuprà eodem.
e tutelæ contrariam.
† l. 3. C. arbit. tut. hodie 30. annis finitur. l. 3. in fin. C. de præſcr. 30.
f ſingulares non vniuerſales, l. 1. §. ſ heres. 3. ad Trebell. l. vniuerſalibus 1. C. de obligat.
g Remotus tutor eodem iure eſt, quo is cuius tutela tempore finita eſt & ſe paria ſunt tutelam tempore finitam, & ab ea tutorem remotum eſſe.
h licet quis ab adualiqua remoueatur, eo tamen quæ intermedio tempore geſſit, non amiſit, Bald.
i Remotus à tutela, id quod in eam impendit, actione contraria recuperat.
k & fideiuſſoris, l. 4. ſ. mandati.
l §. 2. in fin. inſt. de oblig. ex quaſi contract.
m At quatenus? nempe vt liberetur à ſuſcepta obligatione, vel vt ei præſtetur indemnitatis cautio, l. ſi tutela 3. §. Tit. prox.
n l. 28. in fin. ff. de negot. l. 45. ff. mandati.
o §. Cod. 47. etiam proprio nomine: alias finito officio non tenetur.
p cùm neque tutor, neque curator eſſet.
q ſic enim appellatur, §. 6. §. 8. inſt. eodem.
r Protutelæ actio prætoria.
ſ Protutelæ actio inuenta quia plerumque incertum eſt, vtrum quis tutelam pro tutore adminiſtrauerit vt tutor, an vt quaſi tutor.
s Protutelæ agi poteſt etiam ante pubertatem, qua parte protutelæ actio differt ab actione tutelæ, quæ ante pubertatem non mouetur. Cur autem hæc etiam ante pubertatem moueri poteſt? Quia vt principium nullum verum ac certum habet, ita nullum quoque finem certum habet.
u l. 26. ff. de adminiſt. tutor. l. 4. ff. de tut. & ration. diſtr.
x cohæret l. 13. ſuprà de tut. & rationib.
y poſthumi. l. 19. in fin. ſuprà de teſt. tut.
z Curator impuberi non tantùm ad litem, l. 3. §. 2. ff. de tut. ſed ad negotia dari poteſt, l. 15. ſuprà de tutor. dat. Bald.
a fortè inutiliter, l. 1. ſuprà de minorib.
b Curator non tantùm ad iudicia: ſed etiam ad negotia dari poteſt. Tiraquellus ſingulari 238.
c Dixi ad l. 3. C. arbitrium tutelæ.

a Compulſus à iudice qui geſſit, æquè tenetur tutelam reddere, vt qui non compulſus geſſit.
b ſub. à die moræ.
c attigerit, Hal.
d protutelæ actione protutor tenetur etiam ob ea quæ non geſſit.
e facit l. 6. §. vlt. ff. de negotiis.
f Recuſatus à negotiis pupilli, de ſuo diſceſſu, pupilli conſanguineos certiorare debet, Angelus in ſideiuſſore. ſ. l. 10. §. 1. 2. ff. mandati. & conducere l. 13. §. 7. ſuprà locati.
g id ad poſſeſſorem prælatum extendit Baldus.
h etiam interpoſito decreto, vnde colligunt, venditionem rerum pupilli etiam interpoſito decreto iudicis & cum auctoritate protutoris factam non valere, Bald.
i Imò vſucapta non nocet pupillo, l. 4. §. 24. ff. de doli mali except.
k quia non poteſt vſucapi res pupillaris, l. 48. ff. de adquir. rerum domin.
l vt tutor non geris, qui ignorans ſe pupillaris tutorem. adde l. 2. §. 1. de adquir. hered.
m de quo v. l. 33. ff. ad municip. tut.
n l. 1. §. 5. ſuprà de contrar. tut.
o τοῦ πλασμένου ἐπιτρόπου, Baſilicorum lib. 38. Eclog. 6.
p dicatur, Hal.
q ſimilis ratio in l. 1. ff. de exercit.
r Quem in modum multa deſint? quandoque eſt geſtum à verè tutore & tamen locum habet hoc edictum, vt §. eodem. quandoque non eſt geſtum à vero tutore, & tamen non habet locum hoc edictum, §. 5. ſ. eod.
ſ Interdum verba legis defectuoſa ſunt, veluti ſi in omnem caſum eſſe exerent, non proſpexerant, adde l. 12. ff. de legib.
t adde l. 2. §. 2. in fin. ff. quod cuiuſque vniuerſ.
u vtile per inutile non vitiatur.
x Auctoritas interpoſita à falſo tutore, valet propter auctoritatem prætoris decernentis ſe ratum habiturum: alias non valet, l. 4. C. in quibus cauſis in integr. reſt. non eſt.
y non ipſo iure, ſeu vi ipſa geſtionis, ſed auctoritate decreti.
z poteſt enim Prætor ſupplere defectum tutoris.
a l. 145. ff. de regulis iuris. b Decipienti ſe non ſubuenitur.
c l. 5. ſ. l. de oblig. & act.
d id eſt denunciatum. Ita denunciatio facta ab eo cuius non intereſt denunciationem factam eſſe, denunciatum in mala fide non conſtituit: & qui poſſit ei denunciationi impunè fidem non habere.
e id accidere potuit, quia is, cuius non intererat dem ieclare, denunciauit. Sine denunciatio non inducit malam fidem, v. l. 33. ff. depoſiti, & quæ notaui ad l. 10. §. 3. quæ in fraud. cred. Temerè igitur non credendum, vt hîc. adde l. 2. ff. de re iu[illegible] l. 3. §. fin. ff. de bonor. poſſ. adſi probus & fide dignus [illegible] ff. de verb. & dem. &c. Tiraquellum ae pœnis, cauſa 321.

3. *Vlpianus*

Universidad Rey Juan Carlos

3. *Vlpianus* libro 12. ad Edictum.

PLanè ſi is ſit, qui auxilio non indiget, ſcientia ei non nocet: vtputa ſi pupillus *a* cum pupillo egit. nam cum nihil actum ſit ſcientia non nocet.

4. *Paulus* libro 12. ad Edictum.

MInori viginti quinque annis ſuccurretur, etiam ſi ſcierit *b*.

5. *Vlpianus* libro 12. ad Edictum.

INterdum tamen, & ſi *c* ſcientia noceat *d*, tamen reſtitutio facienda erit, ſi à Prætore compulſus eſt ad iudicium accipiendum.

6. *Paulus* libro 12. ad Edictum.

PVpilli *e* ſcientia computanda non eſt: tutoris eius computanda eſt. vtique * & * ſi pupillo cautum ſit, melius dicitur, rem ſuam reſtituî pupillo, quàm incertum *f* cautionis euentum, * eum * ſpectare. quod & Iulianus, ſi alias circumuentus ſit pupillus, reſpondit.

Alia verba edicti. 1. De ſcientia, dolo & metu eius qui auctor fuit. 2. Interpretatio verborum, Quanti ea res erit. 3. De ſumptibus iudicij reſtitutorij. 4. Si plures auctores fuerint.

7. *Vlpianus* libro 12. ad Edictum.

NOuiſſimè Prætor ait: *In eum g, qui dolo tutor non eſſet, dolo malo auctor factus eſſe dicetur, iudicium dabo vt quanti h ea res erit, in tantum pecuniam condemnetur.*

1 ¶ Non ſemper tutor conuenitur, nec ſufficit, ſi ſciens auctor fuit. verum ita demum, ſi dolo malo auctor fuit. quid ſi compulſus, aut metu ne compelleretur, auctoritatem accommodauerit? nonne debebit eſſe excuſatus?

2 ¶ Quod ait Prætor: *Quanti ea res erit*, magis puto, non pœnam, ſed *k* veritatem *l* his verbis contineri.

3 ¶ Pomponius libro trigeſimo rectè ſcribit, etiam ſumptuum in hoc iudicio rationem haberi, quos facturus eſt actor reſtitutorio *m* agendo.

4 ¶ Si plures ſint, qui auctores fuerint, perceptione ab vno facta, & cæteri liberantur: non *n* electione.

8. *Paulus* libro 12. ad Edictum.

ET ideo ſi nihil, aut non totum ſeruatum ſit, in reliquos non denegandam in id quod deeſt, Sabinus ſcribit.

De eo qui alium, vt auctoraretur, adhibuit. 1. De acceſſionibus, de tempore & forma harum actionum. De his qui ſunt alieni iuris.

9. *Vlpianus* libro 12. ad Edictum.

HVius actionis exemplo Pomponius libro trigeſimo * primo * ſcribit, dandam actionem aduerſus eum qui dolo *o* malo adhibuit, vt alius auctoraretur inſcius.

1 ¶ Has in factum actiones heredibus quidem competere, cæteriſque ſucceſſoribus *p*, in eos vero non reddi. Labeo ſcribit: nec in ipſum *q* poſt annum: quoniam & factum *q* puniunt, & in dolum concipiuntur: & aduerſus eas perſonas, quæ alieno *r* iuri ſubiectæ ſunt, noxales erunt.

De actione ſoluta. De vſucapione.

10. *Gaius* libro 4. ad Edictum Prouinciale.

SI ſ falſo *t* tutore actum ſit, & interea dies actionis exierit *u*, aut res *x* vſucapta ſit *y*: omnia incommoda perinde ſuſtinere debet *z*, ac ſi illo tempore, vero tutore auctore, egiſſet *a*.

De dolo & conditione eius qui auctor fuit. 2. De filiafamilias, de ancilla. 3. De patre. 4. De eo ad quem dos pertinet.

11. *Vlpianus* libro 35. ad Edictum.

FAlſus *b* tutor, qui in contrahendo auctor minori duodecim vel quatuordecim annis fuerit, tenebitur in factum actione propter dolum *c* malum: cuiuſcunque conditionis fuerit, vel ſui iuris, vel alieni.

1 ¶ Qui dolo *d* malo auctoritatem accommodauit, tenebitur hoc edicto.

2 ¶ Sed & ſi quis filiafamilias auctor factus ſit ad contrahendum, tenetur.

¶ Idemque iuris eſt, ſi ancillæ quis tutore auctore credidiſſet. Nam omnibus iſtis modis propter tutorem decipitur is qui contraxit, qui aliter cum impubere contracturus non fuit, quàm ſi tutoris auctoritas interceſſiſſet.

3 ¶ Iulianus libro 21. Digeſtorum tractat, an etiam in patrem debeat dari hæc actio, qui filiam minorem *e* duodecim annis nuptum dedit? Et magis probat patri ignoſcendum eſſe, (qui) filiam ſuam maturius in familiam ſponſi perducere voluit: affectu *f* enim propenſiore magis quàm dolo * malo * id videri feciſſe.

4 ¶ Quod ſi intra duodecim annos hæc deceſſerit, cùm haberet dotem, putat Iulianus ſi dolo malo conuerſatus ſit is, ad quem dos pertinet, poſſe maritum doli mali exceptione condicentem ſummouere in caſibus, in quibus dotem vel in totum, vel in partem, ſi conſtabat matrimonium, fuerat lucraturus.

De interrogatione in iure.

12. *Idem* libro 1. Reſponſorum.

EX eo quod interrogatus *tutorem ſe eſſe* reſpondit, nulla eum actione teneri: ſi *a* tamen, cùm tutor non eſſet, reſponſo ſuo in aliquam captionem adoleſcentem induxit, vtilem actionem aduerſus eum dandam.

DE FIDEIVSSORIBVS *b* ET nominatoribus *†*, & heredibus *c* tutorum & curatorum.

TIT. VII.

De inchoatis à tutore. 1. De eo quod penes tutorem vel pupillum fuit.

Pomponius libro 17. ad Sabinum.

QVamuis heres tutoris tutor non *d* eſt: tamen ea quæ per defunctum inchoata ſunt, per heredem, ſi legitimæ *e* ætatis & maſculus ſit, explicari *f* debent: *g* in quibus dolus eius admitti poteſt.

1 ¶ Quod penes tutorem fuit, heres *h* quoque eius reddere debet. quod apud pupillum is reliquerit, ſi heres capit, non quidem crimine *i* caret, ſed extra tutelam eſt, & vtili actione hoc reddere compellitur.

Si per alium poſtulatur, vel nominatur tutor.

2. *Vlpianus* libro 39. ad Sabinum.

POſtulare tutorem videtur, & qui *k* per *l* alium poſtulat. Item nominare *m*, & qui per alium hoc idem facit.

De vſuris.

3. *Idem* libro 35. ad Edictum.

ETiam *n* fideiuſſorem *o*, & heredes fideiuſſoris ad rationem eandem vſurarum reuocandos eſſe conſtat, ad quam & tutor reuocatur.

De dolo, 1. & negligentia heredis. 2. De vſuris. 3. De fideiuſſoribus & affirmatoribus ſine ſtipulatione obligandis.

4. *Idem* libro 36. ad Edictum.

CVm oſtendimus heredem *p* quoque tutelæ iudicio poſſe conueniri, videndum, an etiam proprius eius dolus, vel propria adminiſtratio veniat in iudicium? exſtat Seruij ſententia exiſtimantis, ſi poſt mortem tutoris heres eius negotia pupilli gerere perſeuerauerit, aut in arca tutoris pupilli pecuniam inuenerit & conſumpſerit: vel eam pecuniam, quam tutor ſtipulatus fuerat, exegerit: tutelæ iudicio eum teneri ſuo nomine. nam cum permittatur aduerſus heredem ex proprio dolo iurari in litem, apparet eum iudicio tutelæ teneri ex dolo proprio.

1 ¶ Negligentia *q* planè propria heredi non imputabitur *r*.

2 ¶ Vſuras quoque eius pecuniæ quam pupillarem agnouit præſtare debet heres tutoris. quantas autem & cuius temporis vſuras præſtare debeat, ex bono & æquo conſtitui ab iudice oportet.

3 ¶ Fideiuſſores à tutoribus nominati, ſi præſentes fuerunt, & non contradixerunt, & nomina ſua referri in acta publica paſſi ſunt; æquum eſt perinde *ſ* teneri *t* atque ſi iure legitimo ſtipulatio interpoſita fuiſſet.

¶ Eadem cauſa videtur affirmatorum *u*: qui ſcilicet cùm idoneos eſſe tutores affirmauerint, fideiuſſorum *x* vicem ſuſtinent.

De reputationibus.

5. *Paulus* libro 37. ad Edictum.

SI cum fideiuſſoribus tutoris ex ſtipulatione *rem ſaluam* ſ*ore* agetur, eaſdem reputationes habebunt, quas *z* tutor.

De beneficio diuiſionis fideiuſſoribus concedendo.

6. *Papinianus* libro 2. Reſponſorum.

PVpillus contra tutores, eorumque fideiuſſores *a* iudicem accepit; iudice defuncto, prius quam ſententia diceretur, contra ſolos fideiuſſores alter iudex datus eſt. officio cognoſcentis conueniet, ſi tutores ſoluendo ſint, & adminiſtratio non diſpar, ſed communis fuit; portionum *b* virilium admittere rationem ex perſona *c* tutorum.

7. *Idem* libro 3. Reſponſorum.

SI fideiuſſores, qui *rem ſaluam fore pupillo* cauerant, tutorem adoleſcentis vt apte conuenlret, petierant *d*, atque ideo ſtipulanti promiſerunt *e* ſe reddituros,

a adde *l.* 6. *T. eod.*
b *l.* 3. *C. de in integ. reſt. min.*
c *vnus* voces diſtinctas ... *Plautum* ... *Ciceronem* ... *Varronem* ... Terentium in Andria.
d *l.* 1. *in fi. T. eod.*
e *l.* 3. *ſuprà eod.* v. Cuiac. ...
f v. *l.* 66. § 1. ad *Trebell.*
g v. *l.* 21. § *eod.*
h Falſus tutor tenetur in id quod intereſt, eſt qui auctoritatem eius ſecutus eſt.
i Patia ſunt aliquid fieri, vel conſentire coactè, vel timore coactionis. *Bald.*
k Pœna & veritas rei differunt.
l verum rei æſtimationem, ...
m reſtitutoria actione quæ in factum dicitur, *l.* 11. *infrà.*
n perceptionis & electionis differentia.
o *l.* 7. *ſuprà eod.*
p vniuerſalibus.
q Facti nomine deliſtum ...
r id eſt dominio.
ſ vide Cuiac. 22. *obſ.* 19.
t ſi cum falſo, *Bal.*
u ſcilicet qui aduerſus pupillum egiſſet.
x puta actorem.
y ſi pupillo.
z ipſe pupillus.
a verbo *egiſſet* hic intellige: actionem & exceptionem, ...
b vide Cuiac. 22. *obſ.* 20.
c *l.* 17. *ſuprà eod.*
d *in pr. ſuprà eod.*
e *l.* 9. *ſup. de ſponſal.*
f *de quo* v. *l.* 61. *ſuprà de ritu nupt.* ...

a Mendacium quod nemini nocet, non punitur, etiam ſi quis iudici mentiatur, *Bald.*
b § 6. *C.* 57.
† v. *l.* 1.
c § *C.* 54.
d Tutela ad heredes non transfertur, *l.* 16. ...
e id eſt 25. annorum ...
f ad heredes ...
g *l.* 4. ...
h v. *l.* 4. *T. eod.*
i Heres tutoris retinens pupillarem ...
k poſtulare vel nominare etiam videtur qui per alium poſtulat vel nominat.
l *l.* 5. § 1. *ſuprà de poſtulando.*
m ...
n Vſuras eaſdem præſtare fideiuſſores tutorum & eorum heredes, quas tutores ipſi præſtare debent.
o *l.* 6. *T. de eo quod certo loco.*
p *l.* 1. *ſup.* ...
q v. Cuiac. 13. *obſ.* ...
r ...
ſ Fideiuſſor ... ſtipulationis ... *Bald.*

a *l.* 33. *C. de Epiſc.*
t Imò non tenetur, quia non præſumitur ſtipulatio interueniſſe. hoc ſcilicet ipſo, quod apud acta conſtitutum ſit. *l.* 18. § 3. ...
u Affirmator hic tenet vicem fideiuſſoris ... non tenetur ...
x *l.* 7. § *ult. ſuprà de dolo.* z v. *l.* 12. § 13. *in fin. ſuprà mandati.*
y pupilli ſcilicet.
z *l.* 6. *in fin. T. eod.*
a Diuiditur actio tutelæ vt inter ipſos tutores, ita inter fideiuſſores eorum. Datur vtriſque beneficium diuiſionis. Porro hic agitur de fideiuſſoribus, qui omnes pro omnibus, non ſinguli pro ſingulis fideiuſſerunt.
b *l.* 51. *ſ. de fideiuſſorib.*
c *l.* 5. *ſuprà eodem.*
d hoc enim poſſunt eligere, *l.* 1. *C. de fideiuſſ. tutor.* ...
e Tacita nouatio non tollit beneficium legis, *Bald.*

Universidad Rey Juan Carlos

quod ab eo ſeruari non potuiſſet ? placuit inter eos qui ſoluendo eſſent, rationem diuidi dandi *i*: quod onus fideiuſſorum ſuſceptum videretur. nam & ſi mandato plurium pecunia credatur, æque diuiditur actio. ſi enim quod datum eſt pro alio, ſoluitur, eæ ſpecies actionis equitatem diuiſionis excludit *b*?

De herede eius qui non iure datus non geſſit. 8. Si tutor lite conteſtata, vel ante, deceſſerit.

8. *Paulus* libro 9. Reſponſorum.

HEredes eius qui non iure *c* tutor vel curator datus administrationi ſe non immiſcuit, dolum & culpam *d* præſtare *e* non debere.

1 ¶ Paulus reſpondit, tale iudicium in heredem tutoris transferri oportere, quale defunctus ſuſcepit. Hoc eò pertinet, vt non excuſetur heres, ſi dicat ſe inſtrumenta tutelaria non inueniſſe, nam *g* cum ex omnibus bonæ fidei iudiciis propter *h* dolum defuncti heres teneatur, idem puto obſeruandum & in tutelæ actione. Sed constitutionibus ſubuentum *i* eſt ignorantiæ heredum. hoc tamen tunc obſeruandum eſt, cum poſt mortem tutoris heres conuenitur: non ſi lite conteſtata tutor deceſſerit, nam *k* litis conteſtatione & pœnales actiones transmittuntur *l* ab vtraque parte, & temporales *l* perpetuantur.

DE MAGISTRATIBVS conueniendis *m*.

TIT. VIII.

De ordine, de magiſtratibus. De fideiuſſoribus & nominatoribus magiſtratuum. 1. De prætore & aliis, qui tutores dandi ius habent. 2. De præſide & magiſtratibus. 4. De pupillis & eorum ſucceſſoribus. 5. De præſide & magiſtratibus. 6. Si curator vel curator datus non ſit. 7. Si magiſtratus diſſoluerit in ſucceſſores. 8. De electo ad æſtimandas ſatiſdationes. 9. De conuentione magiſtratuum. De collega qui non dedit. 10. De tutoribus exquirendis in vicinis ciuitatibus. 11. De ſatiſdatione. De tutore idoneo vel non. 14. De priuilegio pupilli. 15. Quis ſtipuletur rem ſaluam fore. 16. De officio ſtipulationis. 17. De patre magiſtratus.

Vlpianus n libro 36. ad Edictum.

IN ordinem *o* ſubſidiaria actio non ſubiitur, ſed in magiſtratus *p*: nec in fideiuſſores eorum. hi enim rempublicam ſaluam fore promittunt, non pupilli. proinde nec nominatores magiſtratuum ex hac cauſa tenebuntur, ſed ſoli magiſtratus.

¶ Sed ſi ordo receperit in ſe periculum, dici debet teneri eos qui præſentes fuerunt. parui enim refert, nominauerint, vel fideiuſſerint, an in ſe periculum receperint. vtilis ergo in eos actio competit.

¶ Sed ſi à magiſtratibus municipalibus tutor datus ſit, non videtur per ordinem electus.

1 ¶ Neque *p* prætor, neque quis alius, cui tutoris dandi ius eſt, hac actione tenebitur *q*.

2 ¶ Si præſes prouinciæ denuntiare magiſtratus tantum de facultatibus tutorum voluit, vt ipſe daret *r*: videamus an & quatenus teneantur ? Et extat Diui Marci reſcriptum, quo voluit, eos qui præſidi renuntiauerunt, non *s* perinde teneri, atque ſi ipſi dediſſent: ſed ſi deceperunt, gratia forte aut pecunia, falſa renunciantes. Planè ſi præſes prouinciæ ſatis eos exigere iuſſit, non dubitabimus teneri *f* eos, etiam ſi præſes dederit.

3 ¶ Si præſes prouinciæ nominibus ab alio *t* acceptis ad magiſtratus municipales remiſerit, vt ſe de nominibus inſtruant, & perinde inſtructus dederit tutores, an exemplo eorum qui prætorem inſtruunt, debeant magiſtratus teneri quæritur. Vtique enim intereſt: verum ipſi magiſtratus nomina electa dederint præſidi, an ea, quæ ab alio præſes accepit, inquiſierint. & puto *u* vtroque caſu ſic teneri, quaſi dolo, vel lata culpa verſati ſunt.

4 ¶ Non tantum pupillis, ſed etiam ſucceſſores eorum, ſubſidiaria agere poſſunt.

5 ¶ Si curatores fuerunt minus idonei dati, dicendum eſt, teneri magiſtratus oportere, ſi ex ſuggeſtu *x* eorum, vel nominibus ab eis acceptis, præſes dederit.

¶ Sed & ſi ad eos remiſerit vt ipſi dent, vel poſt dationem vt exigerent ſatiſdationem, periculum ad eos pertinebit.

6 ¶ Magiſtratibus imputatur, etiam ſi omnino tutor vel curator datus non ſit. ſed ita demum tenentur, ſi *y* moniti *z* non dederint, ideo damnum quod impuberes vel adoleſcentes medio tempore paſſi ſunt, ad eos magiſtratus pertinere non ambigitur, qui munere *a* mandato non paruerunt.

a Inter fideiuſſores habet locum beneficium diuiſionis. *Bald.*
b Ratio vbi eadem, idem beneficium ibi eſſe debet. *Bald.*
c l. 13. §. 12. *Inſt.* §. *de excuſat.* l. 1. C. *de teſt. tut.* l. 5. C. *qui dare tutores.*
d in abſtinendo.
e Cur non debent ? iuris imperitia negligentiam excuſat.
f Heres tutoris eo iudicio tenetur, quo tutor ipſe.
g Argumentum à genere ad ſpeciem.
h Heres tenetur ex dolo defuncti.
i Heres excuſatur ob ignorantiam: & quidem ante litem conteſtatam cum defuncto, ſecus ſi liſ cum defuncto conteſtata.
k Litis conteſtatæ hi ſunt effectus: pœnales, tranſmittuntur ad heredes: temporales perpetuantur.
l §. 1. *Inſtit. de perpetuis & temporalibus*, l. 1. C. *ex delict. defunct.* l. 9. l. 3. §. *de inoffic.* §. 29. *I. de nouat.*
m 5. C. 75.
n vniuerſum ſcilicet ordinem municipalis, §. 1. *I. eodem.* §. vlt. *Inſtit. de ſatiſd. tut.* l. 35. §. *de admin. tut.*
o ipſos ſcil. municipales & duumuiros.
p §. *vltim. Inſt. de ſatiſd. tut.*
q Cur ita ? quia datum per eos non tenuit qui tutoris dationem iniunguit alijs. *d.* §. *vltim. Cuiac. hic.* Non tenebuntur igitur magiſtratus ad alium reſcribens, vt ſe informet: id eſt vt inquirat: niſi ſordidè, aut per gratiam falſo reſcripſerit.
r Periculum tutelæ in ſe non ſuſcipit qui inquirendi onus in ſe recipit, niſi falſum renunciauerit.
ſ ſi non receperint idoneam ſatiſdationem.
t Paria ſunt aliquid fieri proprio motu, vel ad denunciationem alterius: vtroque modo Iudex malè iudicans litem ſuam facit. *Bald.*
u vide quæ ſcripſi ad l. 4. §. *de fideiuſſ. tutor.*
x Suggerens aliquid fieri, quod fieri non debet, tenetur damnum paſſo. *Bald.*
y Officio magiſtratus quod quis præſtare debet, tacitam habet conditionem ſi denunciatum ei fuerit.
z monitionem tamen antecedere poſſunt & ex inquiſitione dare: §. 4. *Inſt. de Atil.*
a al. munere.

7 ¶ Sciendum autem eſt, ſi magiſtratus municipales data opera tutelam diſtulerint *a* in ſucceſſores *b* ſuos, vel ſi ſatiſdationem data opera traxerint, quoad ſucceſſores acciperent, nihil eis prodeſſe.

8 ¶ Diuus Hadrianus reſcripſit, etiam in eum qui electus eſt ad æſtimandas *c* tutorum ſatiſdationes, actionem dandam.

9 ¶ Si inter magiſtratus hoc conuenerit *d*, *vt alter tutorum periculo teneretur*, conuentiones pupillo non præiudicare Diuus Hadrianus reſcripſit, conuentione enim duumuirorum ius publicum *e* mutari non poteſt. prius tamen arbitror conueniendum eum qui, hoc ſuſcepit: deinde excuſſis facultatibus eius, tunc veniendum ad collegam: quemadmodum ſi ſolus dediſſet, diceremus prius eum, deinde collegam adgrediendum.

10 ¶ Si *f* quando deſint in ciuitate, ex qua pupilli oriundi *g* ſunt, qui idonei videantur: officium eſt magiſtratuum *h* exquirere ex vicinis ciuitatibus honeſtiſſimum quemque, & nomina præſidibus prouinciæ mittere: non ipſos arbitrium *i* dandi ſibi vindicare.

11 ¶ Si magiſtratus ab initio tutorem idoneum *k* dedit, & ſatis non exegit *l*: non ſufficit. quod ſi ſatis exegit, & idoneum exegit, quamuis poſtea facultatibus lapſi ſint tutores vel fideiuſſores: nihil *m* eſt quod ei qui dedit imputetur. non enim debent magiſtratus futuros caſus & fortunam *n* pupillo præſtare.

12 ¶ Sed & ſi ſatis non exegit, idoneus tamen tutor eo *o* tempore fuit, quo tutelæ agi poteſt, ſufficit.

13 ¶ Probatio *p* autem non pupillo incumbit, vt doceat fideiuſſores ſoluendo non fuiſſe, cum acciperentur, ſed *q* magiſtratibus, vt doceant eos ſoluendo fuiſſe.

14 ¶ Priuilegium *r* in bonis magiſtratus pupillus non habet: ſed cum cæteris creditoribus partem habiturus eſt.

15 ¶ Exigere autem cautionem magiſtratus ſic oportet: vt pupilli ſeruus *ſ*, aut ipſe pupillus, ſi fari poteſt, & in præſentiarum eſt, ſtipuletur à tutoribus, item fideiuſſoribus eorum rem ſaluam fore: aut, ſi nemo eſt qui ſtipuletur, ſeruus publicus *t* ſtipulari debet, rem ſaluam fore pupillo, aut certè ipſe magiſtratus.

16 ¶ Planè *u* vbi ſeruus publicus, vel ipſe magiſtratus ſtipulatur, dicendum eſt vtilem actionem pupillo dandam.

17 ¶ Si filiusfamilias fuit magiſtratus, & cæteri pupillo non cauerit, aut non idoneè cautum ſit culpa eius, an, & quatenus in patrem eius actio danda ſit, quæritur. Et ait Iulianus in patrem de peculio *x* dandam, ſiue voluntate eius filius decurio factus ſit, ſiue non. nam & ſi voluntate patris magiſtratum adminiſtrauit, attamen non oportere patrem vltra quam de peculio conueniri, quaſi rempublicam ſaluam "ſolam" fore promittat, qui dat voluntatem, vt filius decurio creetur.

Si vnus ex duobus tutoribus pupillo in ſolidum ſatisfecerit.

2. *Idem* libro 3. Diſputationum.

PRoponebatur *y* duos tutores à magiſtratibus municipalibus datos, cautione non exacta *z*, quorum alterum inopem deceſſiſſe, alterum in ſolidum conuentum ſatis pupillo feciſſe. & quærebatur, *a* an tutor iſte aduerſus magiſtratum municipalem habere poſſit aliquam actionem, cùm ſciret à contutore ſuo ſatis non eſſe exactum. Dicebam, cum à tutore ſatis pupillo factum ſit, neque pupillum ad magiſtratus redire poſſe, neque tutorem. cum nunquam tutor aduerſus magiſtratus habeat actionem, ſenatus enim conſultum pupillo ſubuenit: præſertim cum ſit, quod tutori imputetur, quod ſatis à contutore non exegit, vel ſuſpectum non *a* fecit, ſi ſcit, (vt proponitur) magiſtratibus eum non caueſſe.

3. *Iulianus* libro 21. Digeſtorum.

QVòd ſi tutor ab hac parte culpa vacet, non erit iniquum aduerſus magiſtratus actionem ei dari.

De magiſtratu, & herede magiſtratus, vel tutoris.

4 *Vlpianus* libro 3. Diſputationum.

NOn *b* ſimiliter tenentur heredes *c* magiſtratuum, vt ipſi tenentur. nam nec heres tutoris *d* negligentiæ nomine tenetur, nam magiſtratus quidem in omne *f*

a Succeſſoris in tempus differre magiſtratus id non debet, quod ipſe præſtareatque perficere tenetur.
b l. 1. C. *eod.*
c vide Cuia. c. *eod.* Æſtimatores rerum publicos, ſi ſatiſdationes æſtiment, teneri hinc colligunt.
d Pactum quod inter ſe magiſtratus faciunt pupillo, cui ex officio obligantur, non nocet: ordinis ratione: ſcilicet vt priore loco conueniatur magiſtratus, qui in ſe periculum ſuſcepit, quam alius.
e v. l. 20. *ſuprà de religioſ.*
f l. 24. §. *de tut. dat.*
g *Origo* pupilli in dando ei tutore potiſſimum ſpectatur.
h municipalium.
i Iuriſdictionem ſuam egredi non licet.
k l. 6. *I. eod.*
l l. 3. C. *eod.* l. 11. §. *de probation.* §. 2. *Inſt. de ſatiſd. tut.*
m officio ſuo ſemel functus, non tenetur.
n Caſus & fortunam pupillo magiſtratus præſtare non debent. l. 7. §. 8. *de min.*
o v. l. 3. C. *de prob.*
p Præſumitur non idoneus quiſque eſſe facultatibus, niſi contrarium probetur: hoc eſt, non præſumuntur facultates: magis præſumitur paupertas.
q Probare debet ſe officio functum fuiſſe magiſtratus in eo quod geſſit.
r Magiſtratus bona non obligantur tacitè ex quaſi delicto ſeu ex magiſtratu.
ſ & publicus. l. 2. l. 2. l. 3. l. 4. *H. C.* ſubrem pupilli ſaluam.
t d. l. 2.
u Ex tabellionis vel magiſtratus ſtipulatione actio vtilis cuique adquiritur ſine ceſſione. Quid ita ? quia publicum officium vterque gerit.
x l. 3. *in fin. ſuprà de peculio.*
y Tutor ſoluens regreſſum habet contra tutorem, non contra magiſtratū: niſi ipſe tutor, qui regreſſum habet, ſit ſine culpa: magiſtratus, cum culpa.
z Idque contra leges. §. 3 *Inſtit. de Atilian.*
a l. 39. §. 16. *ſuprà de admin. tut.*
b Heredes interdum minus tenentur quam defunctus cui ſucceſſerunt. Defunctus etiam negligentiæ teneri poteſt: heres culpæ dolo proximæ.
c l. 6. *I. eodem.*
d & fideiuſſoris tutorum. l. 4. §. 1. *ſuprà iti. proxim.*
e etiam nimiæ. vide Cuiac. 13. *obſer.* 39. vide l. 1. C. *de hered. tutor.* l. 4. §. 1. *ſuprà de fideiuſſor. tutor.*
f Periculum omne qui præſtat negligentiæ quoque tenetur, vt hîc Periculi verbo continetur damnum negligentia datum.

periculum

Universidad Rey Juan Carlos

periculum ſucceſſit, hæres ipſius dolo & proximæ culpæ ſuccedaneus eſt.

Si vnus ex tutoribus ſine herede deceſſerit.

5. *Iulianus* lib. 21. Digeſtorum.

DVo tutores partiti *b* ſunt inter ſe adminiſtrationem tutelæ: alter ſine herede deceſſit. quæſitum eſt, in magiſtratum, qui non curaſſet, vt caueretur an in alterum tutorem actio pupillo dari deberet? Reſpondi, æquius *c* eſſe, in alterum tutorem dari, quam *d* in magiſtratum: debuiſſe enim eum, cum ſciret pupillo cautum non eſſe, vniuerſa negotia curare, & in ea parte quam alteri tutori commiſiſſet, ſimilem eſſe ei qui ad adminiſtrationem quorundam negotiorum pupilli non acceſſiſſet. nam etſi aliquam *e* partem negotiorum pupilli adminiſtrauerit, tenetur etiam ob rem quam non geſſit, cùm gerere deberet.

De herede magiſtratus.

6. *Vlpianus* libro 1. ad Edictum.

QVod ad heredem *f* magiſtratus pertinet, extat Diui Pij reſcriptum, cauſa cognita debere dari actionem, nam magiſtratus ſi *g* tanta fuit negligentia, vt omnem cautionem omitteret, æquum eſt haberi eum loco *h* fideiuſſoris, vt & heres eius teneatur. ſi verò cauit, & tunc idonei *i* fuerunt, & poſtea defecerunt: ſicut & ipſe magiſtratus probè recuſaret hanc actionem, ita & heres *k* multo iuſtius. Nouiſſimè non alias ait in heredem actionem dandam, quàm ſi euidenter magiſtratus cum minus idoneis fideiuſſoribus contraxerunt.

In quantum magiſtratus teneatur.

7. *Celſus* libro 11. Digeſtorum.

IN magiſtratus qui tutorem dederunt, rogo reſcribas, vtrum *l* pro virili portione actio danda ſit, an optio ſit eius qui pupillus fuit, cum quo potiſſimum agat. Reſpondi, ſi dolo fecerunt magiſtratus, vt minus pupillo caueretur, in quem vult actio ei danda in ſolidum eſt. ſin culpa duntaxat eorum, neque dolo malo id factum eſt: æquius eſſe exiſtimo, pro portione *m* in quemque eorum actionem dari, dum pupillo ſaluares ſit.

Si vnus ex curatoribus ſine herede deceſſerit.

8. *Modeſtinus* lib. 6. Reſponſorum.

MAgiſtratus à curatoribus adulti cautionem exegerunt rem ſaluam fore. ex his alter ſine herede deceſſit. quæro, an indemnitatem in ſolidum collega eius præſtare debeat? Modeſtinus reſpondit, nihil proponi, cur non debeat?

De vſuris.

9. *Idem* libro 4. Pandectarum.

AN in magiſtratus actione data, cum vſuris ſors exigi debeat *n*, an verò vſuræ peti non poſſint: quoniam conſtitutum eſt pœnarum *o* vſuras *p* peti non poſſe: quæſitum eſt? Et reſcriptum eſt à Diuis Seuero & Antonino, & vſuras peti poſſe: quoniam eadem in magiſtratibus actio datur, quæ competit in tutores.

DE REBVS EORVM, QVI SVB tutela vel cura ſunt, ſine decreto non alienandis *q*, vel ſupponendis *r*.

TIT. IX.

Summa. 1. Tempus. 2. Et verba orationis Seueri. 3. De rebus quas defunctus venales habuit. 4. An prædia ſint obligata venditori.

Vlpianus libro 35. ad Edictum.

IMperatoris Seueri *s* oratione prohibiti ſunt tutores & curatores prædia ruſtica *u* vel ſuburbana diſtrahere.

1 ¶ Quæ oratio in Senatu recitata eſt, Tertyllo & Clemente Conſulibus *x* Idibus Iunijs.

2 ¶ Et ſunt verba eius huiuſmodi: *Præterea, Patres conſcripti, interdicam tutoribus & curatoribus, ne prædia ruſtica vel ſuburbana diſtrahant, niſi vt id fieret parentes teſtamento vel codicillis cauerint. Quòd ſi forte æs alienum tantum erit, vt ex rebus cæteris non poſſit exſolui: tunc prætor vrbanus vir clariſſimus adeatur, qui pro ſua religione æſtimet, quæ poſſint alienari, obligariue debeant, manente pupillo actione, ſi poſtea potuerit probari, obreptum eſſe prætori. Si communis res erit, & ſocius ad diuiſionem prouocet, aut ſi creditor, qui pignori agrum à parente pupilli acceperit, ius exſequetur, nihil nouandum cenſeo.*

3 ¶ Si defunctus, dum viueret, res venales habuerit: teſtamento tamen non cauerit, vt diſtraherentur,

abſtinendum erit venditioni *b*; non enim vtique, quæ ipſe voluerit *d* vendere, idem etiam poſtea diſtrahenda putauit.

4 ¶ Si minor vigintiquinque annis emit prædia, vt *quoad pretium ſolueret, eſſent ea pignori obligata venditori*: non puto pignus valere *e*. nam vbi dominium quæſitum eſt minori *f*, cœpit non poſſe obligari *g*.

2. *Paulus* libro ſingulari ad orationem Diui Seueri.

SEd hic videtur illud mouere, quod cum *h* dominio pignus quæſitum eſt, & ab initio obligatio inhæſit. Quod ſi à fiſco *i* emerit, nec dubitatio eſt, quin ius pignoris ſaluum ſit. Si igitur talis ſpecies in priuato venditore inciderit, imperiali *k* beneficio opus eſt, vt ex reſcripto pignus confirmetur *l*.

Si ex pupilli pecunia fundus alteri pupillo ſit comparatus. 1. De prætorio pignore. 2. De litis æſtimatione. 3. De fundo reſtituto ex condemnatione. 4. De iure emphyteutico vel ſuperficiario. 5. De vſufructu & ſeruitutibus. 6. De lapidicinis & fodinis.

3. *Vlpianus* libro 35. ad Edictum.

SEd ſi pecunia alterius pupilli, alteri pupillo fundus ſit comparatus, iſque pupillo vel minori traditus, an pignoris obligationem poſſit habere is, cuius pecunia fundus ſit emptus? & magis eſt, vt ſaluum ſit ius pignoris (ſecundum conſtitutionem Imperatoris noſtri & Diui patris eius) ei pupillo cuius *m* pecunia comparatus eſt fundus.

1 ¶ Pignori *n* tamen capi iuſſu magiſtratus vel præſidis vel alterius poteſtatis, & diſtrahi fundus pupillaris poteſt.

¶ Sed & in poſſeſſionem *o* mitti rerum pupillarium à prætore quis poteſt: & ius pignoris contrahitur, ſiue legatorum ſeruandorum cauſa, ſiue damni infecti: & vt procedat *p*, iuberi etiam poſſidere poterit. Hæ enim obligationes ſiue alienationes *q* locum habent: quia non ex tutoris vel curatoris voluntate id fit, ſed ex magiſtratuum auctoritate.

2 ¶ Item quæri poteſt, ſi fundus à tutore petitus ſit pupillaris, nec reſtituatur, an litis æſtimatio oblata *r* alienationem pariat? Et magis eſt, vt pariat: hæc enim alienatio non ſponte tutorum fuit.

3 ¶ Idemque erit dicendum, & ſi fundus petitus ſit qui pupilli fuit, & contra pupillum pronunciatum, tutor eíque reſtituerant: nam & hic valebit alienatio propter rei iudicatæ *ſ* auctoritatem.

4 ¶ Si ius ἐμφυτευτικὸν vel ἐμβατευτικὸν habeat pupillus: videamus, an diſtrahi hoc à tutoribus poſſit? Et magis eſt, non poſſe *u*, quamuis ius *x* prædij potius ſit.

5 ¶ Nec vſusfructus alienari poteſt, etſi ſolus ſit vſusfructus pupilli.

¶ An ergo hic nec non vtendo amittatur, ſi tutor cauſam præbuerit huius rei? Et manifeſtum eſt, reſtaurari debere.

¶ Sed ſi proprietatem habeat pupillus, non poteſt vſumfructum, vel vſum alienare, quamuis oratio nihil de vſufructu loquatur.

¶ Simili modo dici poteſt, nec ſeruitutem imponi poſſe fundo pupilli vel adoleſcentis, nec ſeruitutem remitti.

¶ Quod & in fundo dotali *y* placuit.

6 ¶ Si lapidicinas, vel quæ alia metalla *z* pupillus habuit ſtypteriæ *a*, vel cuius alterius materiæ, vel ſi cretifodinas, argentifodinas, vel quid aliud huic ſimile.

4. *Paulus* libro ſingulari ad orationem Diui Seueri.

QVod tamen priuatis licet poſſidere.

1. De Salinis. 2. De fundo bona fide empto à pupillo. 3. Vel ei pignorato vel ex cauſa damni infecti poſſeſſo. 4. De transactione & fideicommiſſo. 5. Si pupillus prouocauerit. 6. [illegible] 7. vel venditori ſucceſſerit. 8. De reſcriſſione legati. 9. De ære alieno. 14. Si æs alienum nullum ſit. 15. De ſubreptione. 16. De prædiis communibus pro diuiſo vel indiuiſo.

5. *Vlpianus* libro 36. ad Edictum.

MAgis puto ex ſententia orationis impediri alienationem.

Marginal notes (left):

a Ex culpa dolo proxima heres obligatur.
b l. 2. in fi. C. de diuid. tut.
c l. 46. §. 1. ff. de admin. tut.
d d. l. 4. C. eod.
e l. 5. §. 1. ff. de admin. tut.
f v. l. 4. ff. eod. l. 2. C. eodem.
g Excuſari negligentia eius non poteſt, qui omnia omiſit.
h Fideiuſſoris loco habetur magiſtratus, qui ſua negligentia non exegit ſatiſdationem quam exigere debuit.
i l. 1. §. 11. ſuprà eodem.
k Heredis iuſtior eſt excuſatio quam defuncti.
l Magiſtratus, ratione doli, in ſolidum: culpæ pro virili tenentur. Bal. in l. 3. in fin. C. eod. l. 45. ff. de admin. tutor.
m Vſuræ poſſunt à magiſtratibus exigi eo modo quo à tutoribus quando conueniuntur actione tutelæ.
o Vſuræ pœnarum non debentur: nam ſi deberentur, vſuræ vſurarum eſſent: cum nihil aliud ſit vſura quàm pœna non ſoluentis. dixi ad l. 1. C. ſi de fiſcalibus vſuris lib. 10.
p Vſuræ pœnarum non debentur.
q prædijs, ſ. C. 71. de dominio & ſeruitutibus, & Emphyteuſi, v. l. 16. C. eadem.
r 37. Ecl. 9. Alienationis verbo intelligitur venditio, commutatio, tranſactio, datio in ſolutum, cautio reddendæ rei donatæ, dictio, vſucapio, longa poſſeſſio, donatio.
s id eſt, pignori obligandis. Conuenus in illum locum Mo tibi ſuppoſui, tanquam aliquod pignus, inquit, Caſaubon. hic
t l. 1. C. de rebus. [illegible] l. 9. in fin. C. hoc tit.
u l. 22. C. de admin. tutor.
x Anno vrbis 944. y Synopſ. Baſil. 37. tit. 11. ex tit. 8. cap. 15. Harm. l. 1. §. 48.
z An idem in executoribus teſtamentariis? ſic putat Bartolus tutor enim & executor comparantur.
a l. 1. C. quand. decreto opus.
b l. 3. §. 9. & 15. ff. eodem.
c l. 5. §. 10. infrà eodem.
d d. l. §. 10.
e d. l. 5. §. penultim. infrà eodem.
f d. §. pen. l. 5. C. eod. l. 55. in fin. ff. de admin. tutor.
g l. 8. in fin. ff. eod. l. 7. C. eod.
h vide l. 1. C. ſi aduerſus venditionem pignoris. quid ſi ab ipſo pupillo vide l. 7. §. 1. ff. eodem.
i Teſtator cauere teſtamento poteſt, vt res eius diſtrahantur.

Marginal notes (right):

a hic tollit, Mercatorem etiam in filium, ſi ſuiſſet in poteſtate, vendere voluiſſe, tamen decretum ei hic quæ poſtea factum eſt, Senat. [illegible]
b al. venditione.
c Voluntas non ſemper eadem in teſtatore præſumitur. Nam ſi res venales teſtator ſi perſeueraſſet, ideo venales eas poſt mortem haberi uelle cenſendus eſt, [illegible] vel quacumque ratione, aut ius fuerit pupilli.
d Non tamen ex [illegible] paris, eſt [illegible]
e In hoc caſu licet in alijs caſibus contrario liceat ſi. l. 35. §. 8. [illegible]
f quandocumque electa per [illegible]
g atque ita valere non poteſt, non [illegible] valere pignus in eo [illegible] Bald.
h Pignori res ipſa traditur et ab eo empta eſt, qui tradi poſſit. [illegible] dominium adquiſitum eſt, eodem & in ea ipſa pignus ab initio poſſe conſtitui: cum dominio pignus coniunctum, & ab initio obligatio pignoris [illegible]
i [illegible] imperiali beneficio pignus confirmatum ſit.
l [illegible] l. 5. C. [illegible]
k l. 1. C. [illegible] decreto opus eſt.
l Conſtitutio [illegible] iuſtitiam [illegible]
m l. 7. ſuprà [illegible]
n l. 6. C. eod.
o l. 16. l. de pign. [illegible]
p vt decreto [illegible] Synopſ. [illegible]
q Nulla ex [illegible]

Notes at foot (right):

do decreto transfert dominium: vide quæ notaui ad l. 3. ff. de donat. r Sed cum ſoluendam condio per iudicem poſſeſſore. ſ Propter auctoritatem rei iudicatæ & per ſententiam transfertur dominium. *Bar.* t ius ἐμφυτευτικὸν [illegible] eſt, quod & ἐμβατευτικὸν: vtrumque perpetuum [illegible] cit. l. vlt. C. ſi ager vectigalis, videlicet ſi non ad modicum tempus prædia tradantur. *Cuiac. inſtit. de locat.* ἐμβατευτικὸν dicitur [illegible] quod creditor ius ingrediendi in bona pignorata habeat. *Alciat. 1. Parerg. 36.*
u Pupilli proprietatem, vel vtile dominium tutor alienare non poteſt.
x ius prædij non eſt prædium. & ſic ius prædij diſtrahi ab ipſo prædio [illegible] vel ruſtico. y l. 5. §. 7. ſuprà de fundo dotali.
z id eſt lapides, cretæ, arenæ. Metallorum nomine lapides etiam intelliguntur, vt & apud Spartianum in Adriano Nigri ex Thebaico lapide factum. Signum autem habens, ſignum formauimus ipſius: vt conueniens forma metalli ſui. *Cuiac. 15. obſer. 21. in fin.* adde l. 9. §. 2. 3. l. 13. §. 5. ff. de vſufr. facit titulus C. de metallariis, ſub quo tractatur de ſaxis & lapidibus. Ita metallum dicitur quidquid eruitur ex terra, ſic ſulphur viuum metallum. *Apul. 9. de Aſino.*
a id eſt, aluminis, ſtypa στυπτηρία, quod primi dixit aſtrologi.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Sed & ſi ſalinas a habeat pupillus, idem erit dicendum.

2 ¶ Si pupillus alienum fundum bona fide emptum poſſideat b, dicendum puto, nec hunc alienare tutores poſſe, ea enim, quæ quaſi pupillaris vero c diſtractus eſt, venditio valet d.

3 ¶ Si fundus pupillo pignoratus e ſit, an vendere tutores f? hunc enim quaſi debitoris, hoc eſt alienum, vendunt, ſi tamen impetrauerat pupillus vel pater eius, vt iure dominij g poſſideant, conſequens erit dicere non poſſe diſtrahi, quaſi prædium pupillare.

¶ Idemque & ſi fuerit ex cauſa damni infecti iuſſus poſſidere.

4 ¶ Si fundus legatus vel per fideicommiſſum fuerit relictus Seio a pupillo herede inſtituto: an tutores reſtituere hunc fundum poſſint ſine autoritate prætoris? Et putem, ſi quidem rem ſuam legauit, ceſſare orationem: ſin h vero de re pupilli, dicendum erit, locum eſſe orationi, nec inconſulto prætore poſſe alienare.

5 ¶ Si pupillus ſtipulanti ſpoponderit, an ſoluere i poſſit ſine prætoris auctoritate? Et magis eſt, ne poſſit, alioquin inuenta erit alienandi ratio k.

6 ¶ Sed ſi pater ſtipulanti fundum ſpoponderit, ſucceſſeritque l pupillus in ſtipulatum: fortius dicetur, ſine prætoris auctoritate poſſe eum reddere.

¶ Idemque & ſi iure hereditario alij ſucceſſerit, qui erat obligatus.

7 ¶ Eadem ratione & ſi parens fundum vendidit, vel quis alius cui pupillus ſucceſſerit, poteſt dici pupillum cætera m venditionis n inconſulto prætore poſſe perficere.

8 ¶ Fundum autem legatum repudiare pupillus ſine prætoris auctoritate non poteſt: eſſe o enim & hanc alienationem, cum res ſit pupilli, nemo dubitat.

9 ¶ Non paſſim p tutoribus ſub obtentu æris alieni permitti debuit q venditio, namque non eſſe viam eis diſtractionis tributam r, & ideo prætori arbitrium huius rei ſenatus dedit. Cuius officio in primis hoc conuenit excutere, an aliunde poſſit pecunia ad extenuandum æs ſ alienum expediri, quærere ergo debet, an pecuniam pupillus habeat vel in numerato, vel in nominibus, quæ conueniri poſſunt, vel in fructibus conditis, vel etiam in redituum ſpe atque obuentionum.

¶ Item requirat, num aliæ res ſint præter u prædia, quæ diſtrahi poſſunt, ex quorum pretio æri alieno ſatisfieri poſſit. Si igitur deprehenderit non poſſe aliunde exſolui quàm ex prædiorum diſtractione, tunc x permittet diſtrahi, ſi modo vrgeat y creditor, aut vſurarum modus parendum æri alieno ſuadeat.

10 ¶ Idem Prætor æſtimare z debebit, vtrùm vendere potius, an obligare permittat, necnon illud vigilanter obſeruare, ne plus a accipiatur ſub obligatione prædiorum fœnoris, quàm quod opus ſit ad ſoluendum æs alienum, aut diſtrahi etiam arbitrabitur, ne propter modicum æs alienum magna poſſeſſio diſtrahatur, ſed ſi ſit alia poſſeſſio minor vel minus vtilior pupillo, magis eam iubere diſtrahi, quàm maiorem & vtiliorem b.

11 ¶ In primis igitur, quotiens deſideratur ab eo vt permittat diſtrahi, requirere c debet d eum qui ſe inſinuat de fortunis pupilli, nec e nimium tutoribus vel curatoribus credere, qui nonnunquam lucri f ſui gratia adſeuerare prætori ſolent, neceſſe eſſe diſtrahi poſſeſſiones, vel obligari. Requirat ergo neceſſarios f pupilli vel parentes, vel libertos aliquos fideles, vel quem alium qui notitiam rerum pupillarium habet: aut ſi nemo inueniatur, aut ſuſpecti ſint qui inueniuntur, iubere debet edi rationes: itemque ſynopſin g bonorum pupillarium, aduocatumque h pupillo dare, qui inſtruere i poſſit prætoris religionem, an adſentire venditioni vel obligationi debeat.

12 ¶ Illud quæri poteſt, ſi prætor aditus permiſerit diſtrahi poſſeſſionem prouincialem a, an valeat quod fecit? Et putem valere b ſi modo tutela Romæ agebatur, & hi tutores eam quoque adminiſtrationem ſubierant c.

13 ¶ Ne tamen titulo tenus tutores ære alieno allegato pecunia abutantur, quam mutuam acceperunt, oportebit prætorem curare vt pecunia accepta creditoribus ſoluatur, & de hoc decernere, dareque viatorem qui ei renunciet d pecuniam iſtam ad hoc conuerſam, propter quod deſiderata eſt alienatio vel obligatio.

14 ¶ Si æs alienum non interueniat, tutores tamen alleguent expedire hæc prædia vendere, & e vel alia comparare, e vel certè iſtis carere: videndum eſt an prætor eis debeat permittere? Et magis eſt ne poſſit f. prætori enim non liberum arbitrium datum eſt diſtrahendi res pupillares, ſed ita demum ſi æs alienum immineat; proinde & ſi permiſerit, ære alieno non allegato, conſequenter dicemus nullam eſſe venditionem, nulliuſque decretum: non enim paſſim diſtrahi iubere prætori tributum eſt, ſed ita demum ſi vrgeat æs alienum.

15 ¶ Manet actio pupillo, ſi poſtea poterit probari obreptum g eſſe prætori, ſed videndum eſt vtrùm in rem, an in perſonam dabimus ei actionem, & magis eſt, vt in rem detur, non h tantùm i in perſonam aduerſus tutores ſiue curatores.

16 ¶ Communia h prædia accipere debemus, ſi pro indiuiſo communia ſint. cæterum ſi pro diuiſo i communia ſint, ceſſante oratione decreto locus erit.

Si alius proprietatem fundi, alius vſumfructum habeat.

6. *Idem* [illegible] lib. 2. de omnibus tribunalibus.

SEd ſi fortè alius proprietatem fundi habeat, alius vſumfructum, magis eſt vt ceſſet hæc pars orationis quæ de diuiſione loquitur, nulla enim communio k eſt.

De prædiis communibus pupillorum. 1. De pignore diſtrahendo à creditore pupilli. 2. De parente tutore. 3. De tutore qui aliud fecit quàm quod decretum eſt. 4. De decreto alternato. 5. Si res ſine decreto obligatur.

7. *Idem* l libro 35. ad Edictum. [illegible]

SI pupillorum l ſint communia prædia, qui diuerſos tutores habent, videamus an alienatio locum habere poſſit, & cum prouocatio neceſſaria ſit, puto alienationem m impediri n. neuter enim poterit prouocare o, ſed ambo prouocationem expectare.

¶ Item ſi eoſdem tutores habeant, multo magis p quis impeditam alienationem dicet.

1 ¶ Si pupillus dedit pignori q ex r permiſſu Prætoris, nonnulla erit dubitatio, an alienatio poſſit impediri? Sed dicendum eſt poſſe s creditorem ius ſuum exequi: tutius t tamen fecerit, ſi prius Prætorem adierit.

2 ¶ Si pater vel parens tutor ſit alicui ex liberis, an Prætor adeundus ſit, ſi obligare velit? Et magis eſt vt debeat f: pronior tamen eſſe debet Prætor ad conſentiendum patri s.

3 ¶ Si prætor tutoribus permiſerit vendere, illi obligauerint: vel contrà: an valeat quod actum eſt? Et t mea fert opinio, eum qui aliud u fecit quàm quod à Prætore decretum eſt, nihil egiſſe x.

4 ¶ Quid ergo ſi prætor ita decreuit *vendere obligareve permitto*? an poſſit liberum arbitrium habere, quid faciat y? Et magis eſt vt poſſit: dummodò ſciamus prætorem non rectè partibus ſuis functum z. debuit enim ipſe ſtatuere, & eligere, vtrùm magis obligare, an vendere permittat.

5 ¶ Si obligauit rem tutor ſine decreto, quamuis obligatio non valeat, eſt tamen exceptioni a doli locus: ſed tunc cùm tutor acceptam mutuam pecuniam ei ſoluerit, qui b ſub pignore erat creditor.

6 ¶ Idem videndum eſt, an & obligare ei rem poſſe? Et dicendum eſt c eandem ſortem acceperit, nec grauioribus vſuris valere obligationem, vt ius prioris c creditoris ad ſequentem d tranſeat.

De protutore & curatore. 1. De curatoribus. 2. An obligari communia poſſint.

8. *Idem* [illegible] lib. 2. de omnibus tribunalibus. [illegible]

QVi neque tutores e ſunt ipſo iure, neque curatores, ſed pro tutore negotia gerunt, vel pro curatore, eos non poſſe diſtrahere res pupillorum, vel adoleſcentium, nulla dubitatio eſt.

1 ¶ Sed ſi curator ſit furioſi f, vel cuius alterius non adoleſcentis, videndum eſt vtrùm iure veteri valebit

a c. quæ notaui ad l. 8. §. 8. infra de pænis.
b habet ea nomine Publicianam, l. 1. ſupr. de Publ. cauſa: non tantum modum poſſeſſionē.
c vero, i. verè. vel vero pretio.
d poſſe etenim, ſi quaſi pupillaris diſtractus eſt, venditio non valet, vulg. & Bal. vel ſic: ſi enim (quia quaſi pupillaris vero pretio diſtractus eſt) venditio valet.
e Pignus pupilli tutor ſine decreto alienare poteſt: ſed hic, quia pignus pupilli non eſt res pupilli. Pignoris poſſeſſio ſola tranſit in creditorem, non dominium, nam commiſſoria, l. cum & ſortis, 3. §. vlt. ſ. de pign. act.
f tutores poſſint. *Bal.*
g l. vlt. C. de iure dominij.
h Quando debetur legat. rem heredis non transit dominium in legatarium recta via. *Bald.*
i Alienat qui ſoluit.
k adde l. 3. ſupr. de transact. Marcel.
l l. 1. C. quando decreto opus non eſt.
m Hic notat Baldus, diſtinctionem, etiam comprehendere ea quæ ad perfectionem contractus pertinent.
n an id quod venditionem facere & præſtare oportet? (quæ ſenſu cætera cognitionis dicimus. l. 29. §. de vſur. omnia quæ ad cauſam pertinent.) an generalem hypothecam intelligamus, qua modo diximus, cætera bona pignori dari, l. 2. ſupr. qui potio. l. 4. ſupr. de diſtract. pign. vt ſi ſenſus, pupillum ea generaliter obligare poſſe, quæ eius auctori alienare ſufficit.
o Alienat, qui repudiat.
p v. in hanc l. Rolandum à Valle 2. conſ. 33.

a Decretum poteſt interponi de re alibi exiſtente.
b Iuriſdictio voluntaria, perſonæ ratione, vim ſuam extendit ad res extra territorium iudicij ſitas. *Bald.*
c tacitus eſt tamen ab vtroque iudice decretum interponi. l. 50. §. 1. ſupr. de excuſ. tut. v. quæ notaui ad l. vlt. ſ. de iuriſ. l. 16. C. de prædiis minorum.
d Creditur viatori ſeu nuntio publico & iurato, quoties rem exequitur ſecundùm naturam officij ſui, & in modicis. *Baldus.*
e Permutandi facultatem tutori prætor tribuere non debet, v. l. 4. C. eod.
f l. 12. 18. C. eod.
g ¶ l. 1. §. 2. verſ. 2. ſup. eod. l. 5 1. in fin. ſupr. de admin. tut. Ex decreto obreptitio non transfertur dominium. *Bald.*
h v. l. 7. ſ. eod.
i Partes vbi diſcretæ ſunt, ibi non eſt communio.
k Vbi non eſt communio, ibi diuiſio. *Bart.*
l adde l. vlt. C. de fundo dotali: l. 17. C. hoc tit. l. 2. 3. 17. ſupra comm. diuid.
m Diuidere alienat.
n quid ſi euidens ſit vtilitas vtriuſque pupilli? diuiſionem valere aiunt interpretes, arg. l. 14. in fin. ſupr. pro ſocio: l. vlt. ſupr. de iure deliber. l. 26. ſupr. de auth. tutor.
o i. alter ex pupillis alterum prouocare ad diuiſionem non poteſt. v. tamen Socinum reg. 329.
p Cur. ita? vide l. 42. §. 6. ſupra de proc.
q facit l. 10. ſupr. de pignor.
r vide l. 3. Cod. de pign.
s l. 3. C. eod.
t amare enim liberos præſumitur: de qua præſumptione v. Alciatum 2. præſumpt. 2.
u etiam minus, quàm eſt permiſſum. Aliud ſi ex quam permiſſum ſit, aliud egiſſe intelligitur.
x A forma decreti non eſt recedendum, eſt enim ſtricti iuris, nec extenditur ad ſimilia, vel minora: *Bald.* adde l. 8. §. 13. ſupr. quibus mod. pign. ſolu.

q al. debet, vel debebit. r dicendum eſt ſic. ſ l. 5. §. 2. verſ. ſupr. eod. adde l. 16. §. 2. ſ. de rei vindicat. t Hæc venditio eſt ſub iuſtum ſuorum venditio. u l. 2. 6. C. eod. x Decreti interpoſitio in venditionibus rerum pupillarium eſt iuſtum vendicationis permiſſio: quæ ordine præcedere ipſam venditionem debet.
y Res pupilli immobiles non alias vendi poſſunt, quàm ſi creditor vrgeat, vel diſpendium ſit in mora. l. vlt. C. eod.
z l. 3. §. 2. ſupr. eod.
a Neceſſitatis ex modo vendendi obligandique poteſtas menſuranda eſt. *Bald.* et ne vnius nummi aut viliſſimi debiti prætextu res pretioſas & magno numero vendamus.
b adde l. 9. §. 8. ſupr. de minorib.
c Inquirere ſacti veritatem à peritis iudex debet.
d Iudex non debet eſſe nimis credulus.
e Mentitur enim facilè quis propter lucrum ſuum. *Bald.*
f adde l. 5. §. 1. l. ex quib. cauſ. in poſſeſſ.
g Synopſis hic breuis eſt deſcriptio bonorum pupillarium, de hac voce v. Caietanum 2. obſ. 1. Robertum 3. animad. 14. Ant. Mercatorem 2. var. 24.
h l. 9. §. 5. ſ. de off. proconſ. l. 1. §. 4. ſ. de poſtulando. Baldus hic notat, vſitatum in Francia eſſe, vt inopi aduocatus Regius litigaturo, Rex ipſe aduocatum miniſtret.
i Aduocatorum vtiliſſimus et his ſatis intelligitur. adde l. 11. ſ. de teſtib.

vide quæ notaui ad l. 21. ſ. de reg. iuris. y Quid faciat? *Bal.* z Cur? decretum iudicis alternatiuum eſſe non debet.
a 4. l. 4. C. eodem. b v. l. 16. ſupra de pignor. c qui ſatisfieri ſibi deſiderat.
d ſecundum creditorem.
e l. 4. in fin. C. de curat. furioſ.
f l. 21. in fin. ſupra eod. l. 2. C. de curat. furioſ.

venditio, &c.

venditio, an hanc orationem admittemus, & puto, quia de pupillis princeps loquitur, & coniunctim tutoribus curatores accipient a pertinere: & b de cæteris puto ex ſententia orationis idem eſſe dicendum.

1 ¶ An obligari communia poſſint, quæritur, ſed non puto ſine decreto obliganda c, nam quod excepit oratio, ad hoc tantum pertinet, vt permaneat communio d, non vt augeatur difficultas communionis.

Si præſidis ſucceſſor fraudem & dolum deprehenderit.

9. *Idem* libro 5. Opinionum.

QVamuis anteceſſor præſidis decreuiſſet ea prædia venundari, quæ tutor pupilli ſubiecto e nomine alterius emptoris ipſe ſibi comparabat: tamen ſi fraudem & dolum contra ſenatuſconſulti auctoritatem, & fidem tutori commiſſam deprehendiſſet ſucceſſor ſeruat: æſtimabit qua ratione tam callidum commentum etiam in exemplum g coercere debeat.

De litis æſtimatione.

10. *Idem* libro 6. Opinionum.

ILlicitè h poſt ſenatuſconſultum pupilli vel adoleſcentis prædio venundato, ſi eo nomine apud iudicem tutelæ, vel vtilis actionis æſtimatio facta eſt, eáque ſoluta, vindicatio prædij ex æquitate i inhibetur k.

De cauſæ cognitione, cùm curatores diſtrahere volunt.

11. *Idem* lib. 3. de Officio Proconſulis. l

SI prædia minoris viginti quinque annis diſtrahi deſiderentur, cauſa cognita † præſes † prouinciæ debet id permittere.

¶ Idem ſeruari oportet, & ſi furioſi m vel prodigi, vel cuiuſcunque alterius prædia curatores velint diſtrahere.

Si tutor in locum creditoris ſucceſſerit.

12. *Marcianus* libro ſingulari ad formulam Hypothecariam.

NOn † fit contra ſenatuſconſultum, ſi cuius tutor creditori patris pupilli exſoluit, vt eius loco ſuccedat.

De fundo infructuoſo, 2. Si tutor errore lapſus vendiderit, & pretium acceptum creditoribus ſoluerit.

13. *Paulus* libro ſingulari ad orationem Diui Seueri.

SI fundus ſit ſterilis n vel ſaxoſus, vel peſtilens o: videndum eſt an alienare eum non poſſit. Et Imperator Antoninus & Diuus pater eius in hæc verba reſcripſerunt: Quòd alienaſſis infructuoſum p eſſe fundum quem vendere vultis, mouere nos non poteſt: cùm vtique pro q fructuum modo pretium inuenturus ſit.

¶ Quanquam autem neque diſtrahere, neque obligare tutor pupillare prædium poſſit: attamen Papinianus libro 5. Reſponſorum ait, "tutorem pupilli ſine decreto prætoris non iure diſtrahere, ſi tamē (inquit) errore lapſus vendiderit, & pretium acceptum creditoribus r paternis pueri ſ ſoluerit, quandoque domino prædium cum fructibus vindicanti, doli non inutiliter opponitur t exceptio, pretium ac medij temporis vſuras quæ creditoribus debentur, non offerenti, ſi ex cæteris pueri facultatibus æs alienum ſolui non poterit. Ego autem notaui: Et ſi ſolui potuerit, ſi tamen illæ res ſaluæ erunt, ex quarum pretio æri alieno ſatisfieri potuit, dicendum eſt, adhuc doli exceptionem obſtare, ſi lucrum captet pupillus ex damno alieno.

De teſtamento irrito.

14. *Idem* libro 9. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, etſi teſtamentum patris poſtea irritum eſſe appareat, tamen tutores u pupilli, ſiue curatores filij nihil contra orationem Diuorum principum feciſſe videri, ſi ſecundum voluntatem defuncti teſtamento ſcriptam prædium ruſticum pupillare vendiderunt x.

DE CVRATORIBVS y FVRIOSO ET alijs ❦ extra minores dandis z.

TIT. X.

De prodigo & furioſo.

Vlpianus libro 1. ad Sabinum.

LEge a 12. tabularum prodigo b interdicitur bonorum ſuorum adminiſtratio, quod moribus c quidem ab initio introductum eſt. Sed ſolent hodie prætores vel præſides, ſi talem hominem inuenerint, qui d neque tempus, neque finem e expenſarum habet, ſed bona ſua dilacerando & diſſipando f profudit, curatorem ei dare exemplo furioſi g: & tamdiu erunt ambo in curatione, quandiu vel furioſus ſanitatem, vel ille h ſanos mores receperit: quod ſi euenerit, ipſo iure i deſinunt eſſe in poteſtate curatorum.

1 ¶ Curatio autem eius k, cui bonis interdicitur, filio negabatur permittenda. Sed extat Diui Pij reſcriptum, filio l potius curationem permittendam in patre furioſo, ſi tam probus ſit.

De his qui rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt.

2. *Paulus* libro primo de officio Proconſulis.

SEd & alijs dabit proconſul curatores, qui m rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt, vel dari iubebit: nec dubitabit filium quoque patri n curatorem dari.

De curatore bonis dando.

3. *Vlpianus* libro 31. ad Sabinum.

DVm deliberant o heredes inſtitui adire p, bonis à prætore curator datur q.

De furioſa.

4. *Idem* libro 38. ad Sabinum.

FVrioſæ matris r curatio ad filium ſpectat. pietas enim parentibus, etſi inæqualis eſt eorum poteſtas, æqua s debebitur.

Si bona claræ perſonæ venire debeant.

5. *Gaius* libro nono ad Edictum Prouinciale.

CVrator ex ſenatuſconſulto conſtituitur, cùm clara t perſona (veluti ſenatoris vel vxoris eius) in ea cauſa ſit, vt eius bona u venire debeant. nam vt honeſtius ex bonis eius, quantum potest, creditoribus ſolueretur x, curator conſtituitur, diſtrahendorum bonorum gratia, vel à prætore y, vel in prouincia à præſide.

De cauſæ cognitione.

6. *Vlpianus* libro 1. de omnibus tribunalibus.

OBſeruare z prætorem oportebit, ne cui temerè citra cauſæ cognitionem pleniſſimam curatorem det. quoniam plerique vel furorem, vel dementiam fingunt a, quò magis curatore accepto onera b ciuilia detrectent.

De patrimonio, corpore ac ſalute furioſi. 1. De alienatione facta à curatore qui non cauit. 2. De exceptione vel iniuria. 3. an vnà ex curatoribus teſtū ſoluere: & an eaque res furioſi alienare poſſit.

7. *Iulianus* libro 21. Digeſtorum.

COnſilio c & opera f curatoris tueri g debet non ſolum patrimonium, ſed & corpus, ac ſalus h furioſi.

1 ¶ Curator dementi datus, decreto interpoſito, vel ſatiſdaret, non cauit i. & tamen quaſdam res de bonis eius legitimo modo alienauit: ſi heredes dementis eaſdem res vindicent, quas curator alienauit, & exceptio opponetur *ſi non curator vendiderit*: replicatio dari debet, *aut ſi ſatiſdatione interpoſita ſecundum decretum vendiderit*. quod ſi pretio accepto curator creditores furioſi dimiſit k, triplicatio doli vtros poſſeſſores præſtabit.

2 ¶ Cùm dementis curatorem, quia ſatis ſolidè deſeret & res malè adminiſtraret, proconſul remouerit à bonis: aliúmque loco eius ſubſtituerit curatorem, & hic poſterior, cùm nec ipſe ſatisdediſſet, egerit cum remoto negotiorum geſtorum, poſteáque heredes dementis cum eodem negotiorum geſtorum agunt: &

[illegible]

is exceptione rei iudicatæ inter ſe & curatorem venditur, heredibus replicatio danda erit: *aut ſi ſcripſi quid ſatiſdederat*.

¶ Sed an replicatio curatori profutura eſſet, iudex æſtimabit. Nam ſi curator ſequens pecuniam, quam ex condemnatione conſecutus fuerat, in rem furioſi verterit, doli triplicatio obſtabit.

3 ¶ Quæſitum eſt, an alteri ex curatoribus furioſi rectè ſoluetur, vel an vnus rem furioſi alienare poſſit? Reſpondi, rectè ſolui *a*: eum quoque, qui ab altero ex curatoribus fundum furioſi legitime mercaretur, vſucapturum, quia * ſolutio, venditio, traditio, facti *b* magis, quam iuris ſunt: ideoque ſufficit vnius *c* ex curatoribus perſona: quia intelligitur alter conſentire: denique ſi præſens ſit & vetet ſolui, vetet vendere, vel tradi: neque debitor liberabitur, neque emptor vſucapiet *d*.

De curatore bonorum ventris nomine.

8. *Vlpianus* ‖ lib. 6. de officio proconſulis. ‖

BOnorum ventris *e* nomine curatorem dari oportet: eiuſque rem ſaluam fore, viri boni arbitratu ſatiſdare proconſul iubet: ſed hoc ſi non ex inquiſitione detur. Nam ſi *f* ex inquiſitione, ceſſat ſatiſdatio.

De curatore bonis diſtrahendis dato.

9. *Neratius* ‖ lib. 1. Membranarum. ‖

CVm bonis diſtrahendis curatores facere ſenatus permiſit, eius bona creditoribus vendere non permiſit: quamuis creditores poſt id beneficium bona vendere mallent: ſicut enim integra re poteſtas ipſorum eſt, verum velint eligendi, ita cum alterum elegerint, altero *g* abſtinere debent.

¶ Multoque magis id ſeruari æquum eſt, ‖ ſi etiam ‖ factus eſt curator, per quem bona diſtraherentur: quamuis nondum explicato eo negotio deceſſerit. Nam *h* & tunc ex integro alius curator faciendus eſt, neque hæres prioris curatoris onerandus: cum accidere poſſit vt negotio, vel propter ſexus, vel propter ætatis infirmitatem, vel propter dignitatem maiorem minoremve quã *i* in priore [*l*] curatore ſpectata erat, habilis non ſit. poſſint etiam plures hæredes ei exiſtere: neque ‖ aut ‖ per omnes *k* id negotium adminiſtrari expediat, aut quicquam dici poſſit, cur vnus aliquis ex his potiſſimum onerandus ſit.

De interdictione bonorum. 1. Si curator rem ſuam quaſi furioſi tradat, vel furioſi quaſi ſuam.

10. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

IVlianus ſcribit, eos quibus per prætorem bonis interdictum eſt, nihil *l* transferre poſſe ad aliquem: quia in bonis non habeant, cum eis dominium *m* ſit interdictum.

1 ¶ Curator furioſi rem quidem ſuam quaſi furioſi *n* tradere poterit, & dominium transferre: rem verò furioſi, ſi quaſi ſuam tradat, dicendum vt non transferat dominium: quia non furioſi negotium gerens tradidit.

De pignore.

11. *Paulus* lib. 7. ad Plautium.

PIgnus à curatore furioſi datum valet, ſi vtilitate *o* furioſi exigente id fecit.

De rei dedicatione & alienatione.

12. *Marcellus* lib. 1. Digeſtorum.

AB adgnato *p*, vel alio *q* curatore furioſi, rem furioſi dedicari *r* non poſſe conſtat: agnato enim furioſi non vſquequaque † competit rerum eius alienatio: ſed quatenus negotiorum exigit adminiſtratio.

Si legitimus curator inhabilis ſit.

13. *Gaius* lib. 3. ad Edictum Prouinciale.

a qui ſcilicet *l. 24. §. 5. ff. de ſolut.*
b Contractus & diſtractus ſunt facti.
c *l. 5. C. de adminiſt. tut. Vlp. 25. §. 26.*
d vide *Zaſ. 2. Reſponſ.* 39. vbi latius expoſuit, quando actus legitimi ſint facti vel iuris.
e *l. 20. ff. de tutor. & cur. datis, l. 24. ff. de rebus auctor.*
f *l. 13. in fin. ff. de tut. dat. Iuſtinian. de ſatiſd. in pr.*
g Duas qui vias à principio habet, vnam eligendo, videtur alteri renunciaſſe. *Bald.*
h Morte extinguitur cura bonorum vendendorum. Cura bonorum vendendorum ad heredes non tranſit.
i *al.* quæ in priore curatore ſpectata non erat.
k tunc ad primogenitum recurrendum eſſe Baldus ait.
l *l. 6. ff. de verb. oblig.*
m *l. 26. ff. de contrahend. empt.*
n Curator rem pupilli ſuo nomine vendens, non transfert dominium: ſi pupilli tantum, vel ſuo & pupilli ſecus. Hæc poſtremum emptoribus vtile eſt. *l. 12. §. 1. ff. de adminiſt. tut.* & pignus rei mobilis ſec. *Accurſ. Dynus, Albericus.*
p ad agnatos furioſorum cura pertinebat: *Vlp. 12. §. 2.*
q qui & neceſſarius dicitur, *l. 13. §. 1. ff. de offic. procoſ.*
r & donare, *l. 1. §. 1. 2. ff. de pat.* & tamen poteſt tamen manumittere, *l. ult. §. 1. ff. de manum.*
† non indiſtinctè, non pro ſuo arbitrio.

SÆpè autem alium à lege duodecim tabularum curatio furioſi aut prodigi pertinet, alij prætor adminiſtrationem dat, ſcilicet cum ille legitimus inhabilis ad eam *a* rem videatur.

De viro & vxore.

14. *Papinianus* lib. 5. Reſponſorum.

VIrum vxori *c* mente captæ curatorem dari *f* non oportet.

De muliere quæ luxurioſè viuit 1. De priuilegio furioſi, prodigi, & cæterorum.

15. *Paulus* ‖ lib. 3. Sententiarum. ‖

ET mulieri, quæ luxurioſè viuit *g*, bonis interdici poteſt.

1 ¶ In bonis curatoris priuilegium *h* furioſi furioſæve ſeruatur. Prodigus, & omnes *i* omnino, etiamſi in Edicto non ſit ecommemoratio, in bonis curatoris decreto priuilegium † conſequantur.

Si pater furioſo. 1. Vel prodigo curatorem dederit.

16. *Tryphoninus* ‖ lib. 13. Diſputationum. ‖

SI furioſo puberi, quanquam & maiori annorum viginti quinque, curatorem pater teſtamento dederit, eum prætor dare debet *l*, ſecutus patris voluntatem: manet enim ea datio curatoris apud Prætorem, vt reſcripto Diui Marci continetur.

1 ¶ His conſequens eſt, vt, ſi & ‖ ſi prodigo curatorem dederit pater *m*, voluntatem eius ſequi debet prætor, eiuſque dare curatorem. Sed vtrum omnimodo, an ita, ſi futurum eſſet, vt, niſi pater aliquid teſtamento caviſſet, prætor ei bonis interdicturus eſſet? & maximè ſi filios habeat iſte *n* prodigus?

2 ¶ Potuit tamen pater & alias prouidere nepotibus ſuis, ſi eos iuſſiſſet hæredes eſſe, & exheredaſſet filium *o*, eique quod ſufficeret alimentorum nomine ab eis certum legaſſet, addita cauſa *p* neceſſitatéque iudicij ſui: aut ſi non habuit in poteſtate nepotes, quoniam emancipato iam filio nati fuiſſent, ſub conditione eos hæredes inſtituere, vt emanciparentur *q* à patre prodigo.

3 ¶ Sed quid ſi nec ad hoc conſenſurus *r* eſſet prodigus? ‖ ſed ‖ per omnia iudicium teſtatoris ſequendum eſt *f*: ne, quem pater vero conſilio prodigum crediderit, eum magiſtratus propter aliquod fortè ſuum vitium, idoneum putauerit.

De manumiſſione & alienatione.

17. *Gaius* ‖ lib. 1. De manumiſſionibus. ‖

CVrator furioſi nullo *t* modo libertatem *u* præſtare poteſt, quod ea res ex adminiſtratione non eſt. Nam in tradendo ita res furioſi alienatur, ſi id ‖ ad adminiſtrationem negotiorum pertineat: & ideo ſi donandi *x* cauſa alienet, neque traditio quicquam valebit, niſi ex magna vtilitate furioſi hoc cognitione iudicis faciat.

a Prætoriae, nec ſemper ſit curator aut adminiſtrationem conſequitur: quippe ſi inhabilis fuerit, licet proximior ſit, alij defertur adminiſtratio.
b lege XII. tabularum cura defertur proximis.
c *l. 14. in fi. ff. de legitimis tut.*
d ad curam & adminiſtrationem curæ.
e vide *l. 1. §. 5. ff. de excuſat. l. 2. C. qui dare tut. l. 4. C. de excuſat. tut. §. 19. Inſtit. de excuſat.* vt mulieribus tutores dati fuerint, vide apud Vlpianum titul. 11. §. 18. 20. 22. 23. 24. 25. 27.
f quod difficilè vero ſi ſit ab ea rationes exigere.
g Meretrici bonis interdicitur, vide Paulum 3. *ſent.* 4. §. 6. vbi Cuiacius, reprehenſus à Pamelio 2. *ſelect.* 5. luxurie vocabulo prodigum intelligit: et luxurioſè viuere nihil aliud eſt, quàm profuſè: & hoc ſenſu, *luxuriam* Cicero 2. *de Finibus*, vbi de Epicuro loquitur, vertit Luxuriam. Sic Feſto, Luxa mentha, Luxurioſus in re familiari, ita, Luxuria immoderata in *l. 40. ff. de damno. l. 1. §. de ædilit.* adde Nonium in *Luxuria*.
h *l. 19. 20. 21. 22. ff. de rebus auctor. iud.*

i putà, negotiorum geſtores *l. 23. ff. de rebus auctor. iud.* † Perſonale & tacitæ hypothecæ *l. vlt. ſup. de tut. & rat. diſtrahend. Dynus, Oldradus, Albericus.*
k §. 3 *Iuſtinian. eod.* l vide *l. 2. in fin. ſup. de confirmando tutore.*
m Pater prodigo filio curatorem dare poteſt. *Bald.* n Hic caſus vſitatiſſimus eſt hodie. o ſcilicet prodigum: non tamen plenè. Nam eo caſu pater alimenta cogitur filio relinquere: neque fit id in prodigi odium, ſed eius potius fauorem, ne ſua bona diſſipet ac diſperdat. p Exheredationis cauſam teſtamento adiiciendam eſſe obſerua. q Prodigus, licet res ſuas non poſſit alienare, poteſt tamen emancipare ſuos liberos. *Bald.* r nec enim cogi debet emancipare. §. *vlt. Inſtitution. quibus modis ius patr. pot.* ſ Præſumitur prodigus, quem pater ſuo teſtamento prodigum appellauit, vide Alciat. 2. *præſumpt.* 15.
t Quid ita? Curator adminiſtrare poteſt, non alienare: qui manumittit, non adminiſtrat, ſed alienat. Adminiſtrandi voce alienatio non continetur: quod ad tutores quoſcunque adminiſtratores extendi poteſt vtiliter.
u vide *l. 13. ff. de manumiſſ.* x Donare rem non poteſt, qui nudam eius adminiſtrationem habet.

Universidad Rey Juan Carlos

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM

PARS QVINTA a:

LIBER VIGESIMVS OCTAVVS.

QVI b TESTAMENTA FACERE POSSVNT, & quemadmodum c teſtamenta fiant.

Definitio teſtamenti.

Vlpianus § lib. 2. Pandectarum. §

TESTAMENTVM d eſt e voluntatis f noſtræ g iuſta h ſententia i, de eo k, quod quis poſt l mortem m ſuam n fieri velit o.

De ſanitate mentis corporis ſanitate.

2. *Labeo* § lib. 1. poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum. §

IN p eo, qui teſtatur eius temporis, quo teſtamentum facit, integritas q mentis r, non corporis ſanitas exhibenda eſt s.

De iure teſtandi.

3. *Papinianus* § lib. 14. Quæſtionum. §

TEſtamenti t factio u non priuati, ſed publici iuris eſt x.

Si quæratur an teſtamentum valeat.

4. *Gaius* § lib. 2. Inſtitutionum. §

SI quæramus an valeat teſtamentum; in a primis animaduertere debemus, an is, qui fecerit teſtamentum, habuerit teſtamenti factionem b: deinde ſi habuerit, requiremus an ſecundum regulas iuris c ciuilis teſtatus ſit d.

De ætate teſtatoris.

5. *Vlpianus* § lib. 6. ad Sabinum. §

A a Qua ætate teſtamentum vel maſculi, vel fœminæ facere poſſunt, videamus. Verius eſt, in maſculis f quidem quartum decimum g annum ſpectandum; in fœminis verò duodecimum completum h.

¶ Vtrum autem exceſſiſſe debeat quis quartum decimum annum, vt teſtamentum facere poſſit; an ſufficit compleſſe? propone aliquem Kalendis Ianuariis natum, teſtamentum ipſo natali i ſuo fecisse quartodecimo anno: an valeat teſtamentum? Dico valere. Plus arbitror, etiamſi pridie k Kalendarum fecerit poſt ſextam l horam noctis, valere teſtamentum, iam enim compleſſe videtur annum quartumdecimum vt Marciano videtur.

De filiofamil. De ſurdo, vel muto.

6. *Gaius* § lib. 17. ad Edictum Prouinciale. §

QVi m in poteſtate parentis eſt, teſtamenti faciendi ius non habet n: adeò vt quamuis pater ei permittat, nihilo magis tamen iure teſtari poſſit.

1 ¶ Surdus, mutus, teſtamentum facere non poſſunt o: ſed ſi p quis poſt q teſtamentum factum, valetudine, aut quolibet alio caſu mutus, aut ſurdus eſſe cœperit, ratum nihilominus permanet teſtamentum.

7. *Æmilius Macer* libro primo ad Legem viceſimam hereditatium.

SI q mutus r, aut ſurdus ſ, vt liceret ſibi teſtamentum facere, à principe impetrauerit, valet teſtamentum †.

De eo qui eſt apud hoſtes, 1. De eo cui aqua & igni interdictum eſt. 2. De deportato. 3. De relegato, & interdicto. 4. De Damnatis ad ferrum, aut ad beſtias, aut in metallum.

8. *Gaius* lib. 17. ad Edictum prouinciale.

EIus t, qui apud u hoſtes eſt, teſtamentum, quod ibi fecit, non † valet, quamuis redierit.

1 ¶ Si x cui aqua & igni interdictum ſit y, eius nec illud teſtamentum valet, quod ante fecit nec id quod poſtea § fecerit: bona quoque, quæ tunc habuit, cùm damnaretur, publicabuntur †: aut ſi non videantur z lucroſa, creditoribus a concedentur.

2 ¶ In inſulam deportati in eadem cauſa ſunt.

a Quinta pars Pandectarum eſt de Teſtamentis & vltimis voluntatibus. Vide conſtitutionem ad omnes populos §. 6. &. C. 1. 17. 2. Iuſtit. … Vlp. 20. Paul. 3. ſent. 4. … Cod. Theod. 4. 35. Eclog. 1. 5. Sexta incipit infra à Titulo de bonorum poſſeſſionibus lib. 37.

b An ſui iuris an mulier? vide 5. … 1. an alieni iuris? 2. liberti? 3. Epiſcopi? Monachi? 4. ibid. adde Nou. Leonis 37. Imperatoris ferul? Nou. Leonis 38. … captiui? 40. cæci? Nou. Leonis 69. Efficientem teſtamenti hinc interim obſerua.

c C. 6. 23. … Iuſtit. 30. 18. Eclog. 1. An imperfectum valeat inter liberos & extraneos, vide Nou. 107. vide l. 21. §. 1. C. de teſtam. quot teſtes, & an ſignacula requirantur, vide Nou. Leonis 41. 42. an per conſerſionem ignitos poſſint confirmari, vide Nou. 43. de teſtamento reſignato vide Nou. … [illegible]

a In quaque huiuſ materia prius quærendum eſt de perſonis, l. 14. C. de … & de cauſa efficiente, poſteà de forma.

b … c … d Omnes fidem … ſuper … [illegible]

[illegible]

regionum, … Natalicium inde … k Annus cœptus hîc habetur pro completo: … [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a manet enim ciuitatem, l. 7. §. 3. de interdict. Paul. 3. ſent. 4. §. 9.
b Succumbit in Heroas, ad gladium, l. 6. §. 6. de iniuſto, l. 25. §. 1. de leg. hered. quique iterum animum confirmandi ſunt. Paulus 5. ſent. 17. §. 1. in ſin. ad ludum venatorium, vel gladiatorium damnatis, l. 1. C. ad leg. Fab. Hæc omnia poſtea mutata eſt l. 1. C. de gladiatorib. Cuiac. hic. & ibid. apud Paul. v. etiam P. Pithœum 48. l. 1. Nou. Moſaic.
† hodie qui in metallum damnantur, libertatem non amittunt. Nou. 22. c. 8.
c Græcè ita vertunt, modò: cùm potius vertere debuerint, liberatur.
d qui & antequam moriatur, teſtari poteſt: certum enim eſt de ſuo ſtatu: licèt de eius duratione ſit incertus. Bald. valet enim teſtamentum decedentis pendente appellatione, l. 13. in ſi. infra eo. Porro nomine defuncti hic non intellige eum qui mortem ſibi conſciuit in cuſtodia, v. l. 6. §. 7. ʒ. de iniuſto.
e An aliud eſt in accuſatis maleſtatis, & repetundarum? ſic Accurſius ex l. 20. ʒ. de accuſ. negat Bartolus hic: ſed fatetur ex ſequuta ſententia infirmari eorum teſtamentum.
f vide Nou. Leon. 26. & 27. quæ ſcripſi ad l. 4. §. 12. ʒ. de re militari.
g puta in bello, vel rixa, vel conflictu. Quid ſi ſupplicij cauſa? an eius teſtamentum valebit? valere putat Baldus hic, quem vide.
h facit lex 29. de teſtamentis.
i quos ab hoſte ſcilicet obſides accepimus l. 31. ʒ. de iure fiſci.

3 ¶ Sed relegati in inſulam, & quibus terra Italica & ſua prouincia interdicitur, teſtamenti faciendi ius retinent a.

4 ¶ Hi verò, qui ad ferrum b, aut ad beſtias, aut in metallum damnantur †, libertatem c perdunt: bonaque eorum publicantur: vnde apparet, amittere eos teſtamenti factionem.

De accuſato.

9. *Vlpianus* libro 45. ad Edictum.

SI quis poſt accuſationem in cuſtodia fuerit defunctus d indemnatus, e teſtamentum eius valebit.

De eo qui manum amiſit.

10. *Paulus* * libro 3. Sententiarum. *

QVi ſ manus amiſit g, teſtamentum facere poteſt, quamuis ſcribere h non poſſit.

De obſide.

11. *Vlpianus* libro 10. ad Sabinum.

OBſides i teſtari non poſſunt k, niſi eis permittatur l.

De eo qui in poteſtate hoſtium deceſſit.

12. *Iulianus* libro 42. Digeſtorum.

LEge Cornelia m teſtamenta eorum n qui in hoſtium poteſtate deceſſerint, perinde confirmantur o, ac ſi hi, qui ea feciſſent, in hoſtium poteſtate non perueniſſent, & hereditas ex his eodem modo ad vnumquemque pertinet: quare ſeruus heres ſcriptus ab eo, qui in hoſtium poteſtate deceſſerit, liber & heres erit, ſeu p velit, ſeu nolit, licèt minus propriè q neceſſarius heres dicatur. Nam & filius eius, qui in hoſtium poteſtate deceſſit, inuitus r hereditati obligatur, quamuis ſuus heres dici non poſſit ſ, qui in poteſtate morientis non fuit.

De capto à latronibus. 1. De legato. 2. De condemnato qui appellauit.

13. *Marcianus* * libro 2. Inſtitutionum. *

QVi t à latronibus u capti ſunt, cùm liberi manent, poſſunt facere teſtamentum.

1 ¶ Item qui apud exteros x legatione funguntur, poſſunt facere teſtamentum y.

2 ¶ Si quis in capitali crimine damnatus, appellauerit, & medio z tempore pendente appellatione, fecerit teſtamentum, & ita deceſſerit: valet eius teſtamentum.

De eo qui de ſtatu ſuo dubitat, vel errat.

14. *Paulus* * lib. 2. Regularum. *

QVi a in b teſtamento domini manumiſſus c eſt, ſi ignorat dominum deceſſiſſe, adituumque eius eſſe hereditatem, teſtamentum facere non poteſt †, licèt iam paterfamilias & ſui iuris eſt. Nam qui incertus d de ſtatu ſuo eſt, certam legem teſtamento dicere non poteſt.

15. *Vlpianus* * libro 12. ad Edictum. *

DE ſtatu e ſuo dubitantes d, vel e errantes, teſtamentum facere non poſſunt, vt Diuus Pius reſcripſit.

De filiofamilias, ſeruo alieno, poſthumo, ſurdo. 1. furioſo.

16. *Pomponius* * libro ſingulari Regularum. *

FIlius familias f, & ſeruus alienus, & poſthumus g, & ſurdus, teſtamenti factionem h habere dicuntur: licèt enim teſtamentum facere non poſſunt, attamen ex teſtamento vel ſibi, vel aliis adquirere poſſunt.

1 ¶ *Marcellus notat*: Furioſus i quoque teſtamenti factionem habet, licèt teſtamentum facere non poteſt k: ideo autem habet teſtamenti factionem, quia poteſt l ſibi adquirere legatum, vel fideicommiſſum. Nam etiam compotibus mentis perſonales m actiones etiam ignorantibus adquiruntur.

De mente capto.

17. *Paulus* * lib. 3. Sententiarum n. *

IN o aduerſa corporis valetudine mente captus p, eo tempore teſtamentum facere non poteſt.

De prodigo, & damnato ad [illegible].

18. *Vlpianus* libro 1. ad Sabinum.

IS q cui lege r bonis interdictum ſ eſt, teſtamentum facere non poteſt †, & ſi fecerit, ipſo iure non valet t: quod tamen interdictione vetuſtius habuerit teſtamentum, hoc valebit. Meritò ergo nec teſtis u ad teſtamentum adhiberi poterit, cùm x neque teſtamenti factionem habeat.

1 ¶ Si quis ob carmen famoſum y damnetur, ſenatuſconſulto expreſſum eſt, vt inteſtabilis ſit: ergo nec teſtamentum facere poterit, nec ad teſtamentum adhiberi.

De filiofamilias, de pupillo, de ſeruo.

19. *Modeſtinus* * libro 5. Pandectarum *

SI filiusfamilias g, aut pupillus h, aut ſeruus i tabulas teſtamenti fecerit, ſignauerit, ſecundùm eas bonorum poſſeſſio k dari non poteſt, licèt l filius familias, ſui iuris; aut pupillus, pubes; aut ſeruus, liber factus deceſſerit: quia nullæ ſunt tabulæ teſtamenti, quas is fecit, qui teſtamenti faciendi facultatem non habuerit.

De teſtibus, de teſtamento ſuo teſt.

20. *Vlpianus* libro 1. ad Sabinum.

QVi teſtamento heres inſtituitur, in eodem teſtamento teſtis m eſſe non poteſt n. Quod in legatario, & in eo, qui tutor ſcriptus eſt, contrà habetur o: hi enim teſtes poſſunt adhiberi, ſi aliud eos nihil impediat, vtputa ſi impubes q, ſi in poteſtate ſit teſtatoris.

1 ¶ Poteſtatis autem verbum non ſolùm ad liberos, qui ſunt in poteſtate, referendum eſt, verùm etiam ad eum quem redemit ab hoſtibus: quamuis placeat, hunc ſeruum non eſſe, ſed vinculo r quodam retineri, donec pretium ſoluat.

2 ¶ Per contrarium quæri poteſt, an pater eius, qui de caſtrenſi peculio poteſt teſtari, adhiberi ab eo ad teſtamentum teſtis poſſit: & Marcellus libro decimo Digeſtorum ſcribit poſſe: & frater ergo poterit.

3 ¶ Quæ autem in teſtamento diximus ſuper perhibendis teſtimoniis eorum, qui in poteſtate ſunt, in omnibus teſtimoniis accipias, vbi aliquid negotij geritur, per quod adquiratur.

4 ¶ Ne furioſus quidem teſtis adhiberi poteſt, cùm compos mentis non ſit: ſed ſi habet intermiſſionem, eo tempore adhiberi poteſt: teſtamentum quoque quod ante furorem conſummauit, valebit: & bonorum poſſeſſio ex eo teſtamento competit.

5 ¶ Eum qui lege repetundarum damnatus eſt, ad teſtamentum adhiberi non poſſe ſ exiſtimo, quoniam t in iudicio teſtis eſſe vetatur.

6 ¶ Mulier teſtimonium dicere in teſtamento u quidem non poterit: aliàs autem poſſe teſtem eſſe mulierem, argumento x eſt lex Iulia de adulteriis, quæ adulterij damnatam teſtem produci, vel dicere teſtimonium vetat.

7 ¶ Seruus quoque meritò ad ſolemnia adhiberi non poteſt, cùm † iuris ciuilis communionem non habeat in totum, ne y prætoris quidem edicti.

8 ¶ Et veteres z putauerunt eos qui propter ſolemnia teſtamenti adhibentur, durare debere a, donec ſuprema conteſtatio peragatur.

9 ¶ Non tamen intelligentiam ſermonis b exigimus, hoc enim Diuus Marcus Didio Iuliano in teſte, qui Latinè non nouerat, reſcripſit. Nam ſi vel ſenſu c percipiat quis, cui rei adhibitus ſit, ſufficere.

10 ¶ Sed ſi detenti ſint inuiti ibi d teſtes, putant non valere teſtamentum.

De heredibus palàm nuncupandis. 1. De nuncupatione aut declaratione teſtamenti. 2. De teſtibus rogandis. 3. De vno contextu.

21. *Idem* libro 2. ad Sabinum.

HEredes palàm e, ita f vt exaudiri poſſint, nuncupandi ſunt g. Licebit ergo, teſtanti vel nuncupare heredes, vel ſcribere: ſed, ſi nuncupat, palàm debet.

¶ Quid eſt *palàm*? non vtique in publicum, ſed vt exaudiri poſſit: exaudiri autem non ab omnibus, ſed à teſtibus, & ſi plures fuerint teſtes adhibiti, ſufficit ſ

non poteſt. Vlp. 20. §. 15. hodie poteſt ex Nou. Leonis 39.
a Immo valere debet: nec enim cuiquam teſtamenti factione interdicitur, l. 6. ſup. de iniuſt.
b Vel quod eam ſubſequitur recepta vitæ ſanitate, & ad bonos mores reuerſo. Paul. 3. ſent. 4. §. 11.
c excipe, vt antea dixi ex Paulo.
d §. 6. Inſt. de teſt. ordin. ac ſi diceret, qui in ſuis et incurioſus reiicitur, multò magis & in alienis reiiciendus eſt.
e v. l. 7. §. 10. ʒ. de iniuriis.
f l. 23. ſup. de teſtib.
g Id enim, niſi ſit miles, proprium nihil habet. Vlp. 20. §. 10. Paul. 3. ſent. 4. §. 1.
h nec enim impubes plenum animi iudicium habet. l. 20. ʒ. eod. Vlp. 20. §. 12.
i niſi publicus Prætoriue ſit. Vlp. 20. in ʒ. vel, vt ſic legit Cuiacius: ſeruus Publicus P. Romani. is plus iuris habet, quàm ciuitatum aut priuatorum ſerui.
k v. l. 1. §. 8. ʒ. ſecund. tab. v. l. 5. C. qui teſt. fac. poſſ.
l v. l. 26. ʒ. de regul. iur.
m Tranſit Iuriſconſultus à perſonis teſtatoribus ad teſtamenti ſolemnia.
n niſi in teſtamento arcano, ſecreto, & myſtico, de quo vide Nou. Leon. 69.
o l. 21. C. de teſt.
p Cur heres non poterit, legatarius poterit? l. 13. C. de teſt. vel ideo quod totum negotium, quod agitur teſtamenti ordinandi gratia inter teſtatorem & heredem agitur. §. 10. Inſtit. de teſt. Vlp. 20. §. 5. v. Fornor. 2. ſelect. 12.

k nec enim ſunt ciues capitis comparentur, l. 1. 3. Tacit. 18. non obſidem, ſed ciuem, nec ex teſtamento nec ab inteſtato heredem habent. Cuiac. 4. l. 31.
l dato eis vſu togæ Romanæ. v. l. 32. ʒ. de iure fiſci. m de qua v. l. 18. ʒ. de vulg. [illegible] n Syn. eod. c. 12. o id eſt, vires ſuas retinent, conualeſcere, et vires recipere.
p ʒ. Gaius 3. §. 7. q l. 13. ʒ. ad l. Falc. l. 4. §. 1. ʒ. de bon. libert. l. 3. ʒ. de vulg. ſubſt.
r adde §. 2. Inſt. de hered. qualit. & diff.
ſ §. 2. Inſt. de hered. qualit. t v. Menzium 2. de Conſiliariis 7.
u l. 1. ʒ. de leg. 3. l. 14. ʒ. de captiv. x non ſubditos imperio Romano. y ſecundùm ſuas leges ſcilicet, iure ſuo. Bar. Porc. Cuiac. z adde l. 9. ʒ. eod. l. 6. §. 3. ʒ. de iniuſto.
a v. Nou. Leon. † Hodie poteſt. Nou. Leon. 37. b l. 15. ʒ. eod. l. 8. ʒ. de leg. 3.
c v. l. 34. ʒ. eod. d Syn. eod. c. 6.
e Dubitans non errat: hic enim ſeparatur ab errante.
f v. l. 6. C. de poſt. her. g Poſthumi ſunt capaces hereditatis, & legatorum, vt hic. Imò non ſunt, l. 29. §. 15. ʒ. de liber.
h paſſiuam. i De furioſo adde ex eodem libro l. 24. ʒ. de obl. k l. 9. §. eod. Tuditani tamen furioſi teſtamentum comprobatum à centumviris fuit. Cic. 3. Phil. & Val. Max. 8. de eius furore meminit Lactantius 5. c. 23. v. l. 24. ʒ. de oblig.
m dominium enim ignoranti non adquiritur. v. Cuiac. hic.
n ab. 4. §. 12. o Syn. c. 28.
p l. 9. C. eod. q Syn. c. 29.
r à Prætore de quo v. Paul. 3. ſent. 4. §. 7.
ſ i. prodigus, de quo v. quæ [illegible] l. 1. ſup. de curat. furioſ. † §. 2. Inſt. quib. non eſt permiſſum, commercium enim illi eſt interdictum, ſeu familiam mancipare.

q l. 20. ſup. eod.
r v. l. 15. ʒ. de teſt.
ſ palàm. ſ adhiberi non poſſe. Cuiac. arg. l. 13. ſup. de teſtib. t Argumentum à iudiciis ad vltimas voluntates valet. Bald. u §. 6. Inſt. de teſt. ordin. An in codicillis? ſic viſum eſt interpretibus ſeck. C. de codicill. præter quàm Harmenopulo Scholiaſti, 1. tit. 6. qui eam quoque remouet à teſtimonio dicendo in donatione cauſa mortis. An in criminalibus cauſis? vt notaui ad l. 13. ſup. de teſtib. An in crimine maieſtatis? ſic ſancitur & in his vbi viri non adducuntur. Mar. ibid. [illegible] de teſt. vetat. aliàs exceptiones v. apud Socinum reg. 49. x Argumentum tale eſt. Lege vetatur adultera eſſe teſtis: ergo mulier non adultera lege teſtis admittitur. Argumentum à contrario ſenſu valet etiam in ſtatutis Bald. hic.
† Aliud in Latino Iuniano. Vlp. 20. §. 8. y Sed ne prætorij quidem edicti Vulg. Hal. v. l. 7. ʒ. de falſis.
z Iuris auctores, ſc. qui de teſtamento per æs & libram ſcripſerunt. a Niſi contagio, vel aliquis alius caſus obſtet, l. 8. C. de teſt. b Puta Latini, ſi Latinè teſtetur: atque ita Græcus ſenſu percipiens ſe rogatum patet eſſe teſtis teſtamenti Latini. v. quæ notaui ad l. 21. in ſ. C. de teſt. adde Paul. 3. ſent. 4. §. 13.
c Teſtis debet teſtari de eo quod ſenſu aliquo percipit: & ex ſenſu rationem ſui dicti reddere adde l. 18. C. de teſt. Bar. Bal. d In teſtamento ſc. dic [illegible] contrarium, qui ab inuito notario factum ipſo iure non valet. Bal. e l. vl. ʒ. de iure codicil. l. 29. C. de teſtam. f Formulam v. apud Vlp. 20. §. 9.
g ſunt Hal. in teſtamento nuncupatiuo ſc. cum in myſtico, ſeu ſcripto, [illegible] quiritur v. Nou. 119. c. 29. [illegible] vt olim nuncupatio fieret. v. Vlp. 20. §. 9.
h Hæc igitur creditur teſtibus [illegible] quæ negantibus, ſufficit. [illegible] numerum adhibere, licet alij negent, vtbi Bald.

Ff ii

Universidad Rey Juan Carlos

ſolennem a numerum expleat. i. 2 ¶ Si quid poſt factum teſtamentum mutari placuit, omnia ex integro facienda ſunt. Quod verò quis obſcurius in teſtamento vel nuncupat, vel ſcribit, an poſt ſolemnia explanare poſſit, quæritur: vtputa Stichum legauerat, cùm plures haberet, nec declarauit, de quo ſentiret. Titio legauit, cùm multos Titios amicos haberet: errauerat f in nomine, vel prænomine, vel cognomine, cùm in corpore non erraſſet: poteritne poſtea declarare g de quo ſenſerit? Et puto, poſſe, nihil enim nunc dat, ſed datum ſignificat.

¶ Sed & ſi notam poſteà adiecerit legato, vel ſua voce, vel literis, vel ſummam, vel nomen legatarij quod non ſcripſerat, vel nummorum qualitatem, an rectè fecerit? Et puto, etiam qualitatem nummorum poſſe poſtea addi. Nam etſi adiecta non fuiſſet, vtique placeret coniectionem h fieri eius, quod reliquit, vel i ex vicinis ſcripturis, vel ex conſuetudine k patrisfamiliâs, vel regionis l.

2 ¶ In teſtamentis m, in quibus teſtes rogati n adeſſe debent o, vt teſtamentum fiat, alterius rei cauſa fortè rogatos, ad teſtandum non eſſe idoneos placet: quod ſic accipiendum eſt, vt, licèt ad aliam rem ſint rogati, vel collecti, ſi tamen ante teſtimonium certiorentur ad teſtamentum ſe adhibitos, poſſe eos teſtimonium ſuum rectè perhibere.

3 ¶ Vno contextu o actus teſtari oportet p: eſt autem vno contextu, nullum actum alienum q teſtamento interniſcere, quòd (ſi) aliquid pertinens ad teſtamentum faciat, teſtamentum non vitiatur.

De teſtibus, 4. De ſubſcriptione & ſignis.

22. *Idem* lib. 39. ad Edictum.

AD teſtium numerum ſimul adhiberi poſſumus, r ego ſi & pater, & plures s qui ſilimus in eadem poteſtate.

1 ¶ Conditionem t teſtium tunc inſpicere debemus, cùm ſignarent x, non mortis y tempore: ſi igitur tunc cùm ſignarent tales fuerint, vt adhiberi poſſint, nihil nocet, ſi quid z poſtea eis contigerit.

2 ¶ Si ab ipſo teſtatore anulum accepero, & ſignauero, teſtamentum valet, quaſi alieno a ſignauerim.

3 ¶ Si ſigna turbata ſint b ab ipſo teſtatore, non videtur ſignatum c.

4 ¶ Si quis ex teſtibus nomen ſuum non adſcripſerit, verumtamen d ſignauerit, pro e eo eſt, atque ſi adhibitus non eſſet: & ſi (vt multi faciunt) adſcripſerit ſe, non e tamen ſignauerit, adhuc idem dicemus.

5 ¶ Signum autem vtrum f anulo tantùm impreſſum adhibemus, an verò, & ſi non anulo, verùm alio quodam impreſſo, variè enim homines ſignant? & magis eſt, vt tantùm g anulo quis poſſit ſignare, dum tamen habeat χαρακτῆρα h, id eſt, *formam*, *in ſe inſculptam*, *ſiue imaginem* i.

6 ¶ Poſſe & nocte k ſignari teſtamentum, nulla dubitatio eſt.

7 ¶ Signatas tabulas accipi oportet & ſi linteo, quo tabulæ inuolutæ ſunt, ſigna impreſſa fuerint l.

23. *Idem* libro 4. Diſputationum.

SI teſtamentum, quod conſignauerit teſtator, interim obſignatum fuerit ſeptem teſtium ſignis, non erit imperfectum: ſed vtroque iure valebit, tam ciuili, quàm prætorio.

De pluribus exemplis.

24. *Florentinus* libro 10. Inſtitutionum.

VNum a teſtamentum b pluribus c exemplis d conſignare quis poteſt: idque interdum neceſſarium eſt, fortè ſi nauigaturus, & ſecum ferre, & relinquere iudiciorum e ſuorum teſtationem velit.

De teſtamento imperfecto.

25. *Iauolenus* libro 5. Poſteriorum Labeonis.

SI ſis qui teſtamentum faceret, hæredibus primis nuncupatis, prius quàm ſecundos exprimeret hæredes, obmutuiſſet, magis coepiſſe eum teſtamentum facere, quàm feciſſe. Varus digeſtorum libro primo Seruium reſpondiſſe ſcripſit, itaque primos hæredes ex eo teſtamento non fore futuros. Labeo tum hoc verum eſſe exiſtimat, ſi conſtaret voluiſſe plures eum, qui teſtamentum feciſſet, hæredes pronunciare: ego nec Seruium puto aliud ſenſiſſe.

De inteſtabili.

26. *Gaius* libro 22. ad Edictum Prouinciale.

CVm lege quis inteſtabilis iubetur eſſe, eò pertinet, ne eius teſtimonium recipiatur, & eò amplius (vt quidam putant) neve ipſi dicatur teſtimonium.

De teſte qui teſtamentum ſcripſit.

27. *Celſus* libro 15. Digeſtorum.

DOmitius Labeo Celſo ſuo ſalutem. Quæro an teſtium numero habendus ſit is, qui, cùm rogatus eſt ad teſtamentum ſcribendum m, idem quoque, cùm tabulas ſcripſiſſet, ſignauerit. Iuuentius Celſus Labeoni ſuo ſalutem. Aut non intelligo n, quid ſit de quo me conſulueris, aut valde ſtulta o eſt conſultatio tua: plus enim quàm ridiculum eſt dubitare, an aliquis iure teſtis adhibitus ſit, quoniam idem & tabulas teſtamenti ſcripſerit.

Si ſeruus teſtamentum ſcripſerit.

28. *Modeſtinus* libro 9. Regularum.

SEruus p, licèt alienus, iuſſu teſtatoris teſtamentum ſcribere non prohibetur.

De teſtamento imperfecto.

29. *Paulus* libro 14. Reſponſorum.

EX ea ſcriptura q quæ ad teſtamentum faciendum parabatur, ſi nullo iure teſtamentum perfectum eſſet, nec r ea, quæ fideicommiſſorum verba habent, peti poſſe.

1 ¶ Ex his verbis quæ ſcriptura paterfamilias addidit, ταύτην τὴν διαθήκην βούλομαι εἶναι κυρίαν ἐπὶ πάσης ἐξουσίας s. *Hoc teſtamentum volo eſſe ratum quacunque ſ ratione poterit*: videri eum voluiſſe, omnimodo valere ea quæ reliquit, etiam ſi inteſtatus deceſſiſſet.

De ſubſcriptione teſtium.

30. *Idem* libro 3. Sententiarum.

SIngulos teſtes, qui in teſtamento adhibentur, proprio t chirographo u adnotare conuenit, quis, & cuius teſtamentum ſignauerit.

Si quis ſe Imperatorem ſcripturum hæredem iactauerit.

31. *Idem* libro 5. Sententiarum.

EIus x bona qui ſe Imperatorem facturum hæredem eſſe iactauerat y, à fiſco occupari non poſſunt.

DE LIBERIS z ET POSTHVMIS a hæredibus inſtituendis, vel b exhæredandis c.

TIT. II.

Quibus modis exhæredatur nominatim.

1. *Vlpianus* libro 1. ad Sabinum.

QVid ſit nominatim exhæredari, videamus. nomen d, & prænomen, & cognomen eius dicendum eſt? an ſufficit vel vnum e ex his? & conſtat ſufficere.

2. *Idem* lib. 6. Regularum.

NOminatim exhæredatus filius & ita videtur, *filius meus exhæres eſto*, ſi nec nomen eius expreſſum ſit: ſi modò vnicus f ſit. nam ſi plures ſunt filij, benigna in...

a Qui requirit huius actus natura, nam in codicillis, & teſtamentis rusticis ... ſeptem ſufficiunt ... *C. de codicillis.*
b Superflui teſtes non nocent, vide *Paul. 3. ſent. 4. §. 10.*
c Puta heredem, vel legata.
d *Syn. 35. tit. 1. c. 21. & 6.*
e Hæres ſcilicet, in teſtamento inſtituendus erit, legata, in codicillis relinquenda ... & hæc mero iure vera ſunt. nam nuda voluntate legatum mutare poſſumus ... *de adimendis* ... decreuit ſilentio, aut nuda voluntate, *l. 27. C. de inſtitut.*
f *v. l. 4. C. eo.*
g Obſcura teſtamenti poſſumus ſine ſolennitate, nudis literis, vel nuda voluntate declarare.
h Coniectio, eſt coniectura.
i Coniecturas voluntatis teſtatoris colligimus vel ex vicinis ſcripturis, vel ex conſuetudine teſtatoris, vel regionis.
k *l. 50. in fin. l. de leg. 3.* Porro conſuetudinem de qua hoc loco, etiam poſſis referre ad conſuetudinem loquendi teſtatoris, de qua vide ... *l. 18. de vſufr. l. 50. in fi. l. de leg. 3.* obſcurum declarare ex coniectura.
m Aliud in codicillis, *l. vlt. C. de codicill.* in teſtamentis plus cauſas & ſolennitatis ... *Gl.* ... *v. Socinum* ...

... *Vlp. 20. §. 9. Paul. 3. ſent. 4. § 4. & ibi. Cuiac.* v. quæ ſcripſi de rogatis teſtibus, ad Nou. 90. c. 1. p ſufficit ſi ante quàm teſtamentum fiat, certiorentur ... o *v. l. 28. C. de teſt.* p Niſi quid aliud obſtet, *l. 4. C. de teſt.* q Non igitur poteſt in teſtamento ... per ſtipulationem, celebrationem ... a Eſt enim teſtis alienus ... b Conſulto ſcil. non caſu ... e Signare teſtamentum aliud eſt quàm teſtamentum ... f Anulis teſtamenta ... h Anulo non quouis teſtamentum ſignari poteſt ... l ... m Naturam ad ſtatum ...

valet ne quidem iure codicillorum ... r iure ciuili ... nem alteri committi non poſſe ... tamen anulo ſubſignare poſſumus ... Lucius Titius ſubſcripſit ... Gaij Seij teſtamentum ...
a Quod ad exhæredationes attinet ... hæredes ...

quia interpretatione potius a plerisque respondetur nullum exheredatum esse.

1. Pure filium exheredari. 2. De exheredatione inter medias institutiones vel qui heres esto. 3. vel ante institutionem. 4. vel inter duos gradus. 5. commixtos. 6. vel a secundo gradu.

3. Idem libro 1. ad Sabinum.

ET si praeterierit filium, ex se autem natum exheredat, recte exheredat; & si cum convicio dixerit, *Non naturalem*, vel, *Non filius meus, latro, gladiator*: magis est ut recte exheredatus sit: &, si ex adultero natum dixerit.

1 ¶ Pure autem filium exheredari Iulianus putat: qua sententia utimur.

2 ¶ Filius inter medias quoque heredum institutiones recte exheredatur, & erit a toto gradu summotus, nisi forte ab unius persona eum testator exheredaverit. nam si hoc fecit, vitiosa erit exheredatio: quemadmodum si ita eum exheredaverit: *Quisquis mihi erit filius, exheres esto*. nam (ut Iulianus scribit) huiusmodi exheredatio vitiosa est: quoniam post aditam hereditatem voluit eum summotum: quod est impossibile.

3 ¶ Ante heredis institutionem exheredatus, ab omnibus gradibus summotus est.

4 ¶ Inter duos autem gradus exheredatus, ab utroque remotus est, secundum Scaevolae sententiam quam puto veram.

5 ¶ In eo, qui miscuit duos gradus, exheredationem valere, Mauricianus recte putat: veluti, *Primus heres esto ex semisse. si Primus heres non erit, Secundus ex semisse heres esto: Seius ex alio semisse heres esto: filius exheres esto, si Primus heres non erit quartus heres esto*: nam ab utroque gradu summotus est.

6 ¶ Si ita testatus sit paterfamilias, ut a primo quidem gradu filium praeteriret, a secundo solo exheredaret: Sabinus, & Cassius, & Iulianus putant, praeterito primo gradu, testamentum ab eo gradu incipere: unde filius exheredatus est: quae sententia comprobata est.

De eo qui uxorem habet vel non.

4. Idem libro 3. ad Sabinum.

PLacet omnem masculum posse postumum heredem scribere, sive iam maritus sit, sive nondum uxorem duxerit. nam & maritus repudiare uxorem potest, & qui non duxit uxorem, postea maritus effici. nam & cum maritus postumum heredem scribit, non utique is solus postumus scriptus videtur, qui ex ea, quam habet uxorem, ei natus est, vel is qui tunc in utero est: verum is quoque, qui ex quacumque uxore nascatur.

5. Iavolenus libro 1. ex Cassio.

IDeoque qui postumum heredem instituit, si post testamentum factum mutat matrimonium, is institutus videtur qui ex posteriore matrimonio natus est.

De eo qui generare facile non potest. De Spadone. 1. De castrato. 2. De Hermaphrodito.

6. Ulpianus libro 3. ad Sabinum.

SEd est quaesitum, an is qui generare facile non possit, postumum heredem facere possit: & scribit Cassius, & Iavolenus, posse: nam & uxorem ducere & adoptare potest. spadonem quoque posse postumum heredem scribere & Labeo, & Cassius scribunt: quoniam nec aetas, nec sterilitas ei rei impedimento est.

1 ¶ Sed si castratus sit, Iulianus Proculi opinionem secutus, non putat postumum heredem posse instituere: quo iure utimur.

2 ¶ Hermaphroditus plane, si in eo virilia praevalebunt, postumum heredem instituere poterit.

Si filius praeteritus vivo patre decesserit.

7. Paulus libro 1. ad Sabinum.

SI filius, qui in potestate patris praeteritus sit, & vivo patre decedat, testamentum non valet: nec superius rumpitur: & eo iure utimur.

De exheredato a primo gradu, & praeterito a secundo.

8. Pomponius libro 1. ad Sabinum.

SI primo herede instituto, filium exheredavero, a secundo autem substituto non exheredavero, & dum pendet, an prior aditurus sit, filius decesserit: secundum sententiam quae placuit, non erit secundus heres, quasi ab initio inutiliter institutus, cum ab eo filius exheredatus non sit: quod si in postumo filio idem acciderit, ut natus vivo patre, a quo exheredatus sit, moriatur, eadem dicenda erunt de substituto: quoniam, cum est natus filius, loco eius est qui superstes est.

De temporali vitio & naturali. 1. De nupta alii. 2. De exheredatione filii, & praeteritione nepotis. 3. De ea quam nefas est ducere. 4. De sorore adoptiva.

9. Paulus libro 1. ad Sabinum.

SI quis postumos, quos per aetatem aut valetudinem habere forte non potest, heredes instituit, superius testamentum rumpitur: quod natura magis in hominem generandi, & consuetudo spectanda est, quam temporale vitium, aut valetudo, propter quam abducatur homo a generandi facultate.

1 ¶ Sed si ex ea, quae alii nupta sit, postumum quis heredem instituerit, ipso iure non valet, quod turpis sit institutio.

2 ¶ Si filium exheredavero, nepotemque ex eo praeteriero, & alium heredem instituero, & superstite vixerit filius post mortem meam licet ante aditam hereditatem decesserit, non tamen nepotem rupturum testamentum, Iulianus, & Pomponius, & Marcellus aiunt.

¶ Diversumque est, si in hostium potestate filius sit, & decesserit in eodem statu: rumpet enim his casibus nepos testamentum: quod moriente avo filius iam decesserat, non abfuisset, ut superiore casu fuerit. sed & si heres institutus omiserit hereditatem, erit legitimus heres: quoniam haec verba, *si intestato moritur*, ad id tempus referantur, quo testamentum destituitur, non quo moritur.

3 ¶ Sed si ex ea, quam nefas sit ducere, postumum heredem instituero, non putat rumpi testamentum Pomponius.

4 ¶ Sed si ea per adoptionem sororem factam habeam, potero postumum ex ea heredem instituere: quia, adoptione soluta, possum eam ducere uxorem.

De forma institutionis postumorum.

10. Pomponius libro 1. ad Sabinum.

COmmodissime is, qui nondum natus est, ita heres instituitur: *sive vivo me natus fuerit, sive mortuo, heres esto*: aut etiam pure neutrius temporis habita mentione. si alterutro casu omissus fuerit, eo casu qui omissus fuerit natus rumpet testamentum: quia nec is, qui ea conditione quidem scriptus heres intellegitur, qui in hunc casum nascitur, qui non est testamento adprehensus.

De successione sui heredis.

11. Paulus libro 2. ad Sabinum.

IN suis heredibus evidentius apparet continuationem dominii eo rem perducere, ut nulla videatur hereditas fuisse, quasi olim hi domini essent, qui etiam vivo patre quodammodo domini existimantur: unde etiam filiusfamilias appellatur, sicut paterfamilias, sola nota hac adiecta, per quam distinguitur genitor ab eo qui genitus sit. itaque post mortem patris non hereditatem percipere videntur, sed magis liberam bonorum administrationem consequuntur: hac ex causa, licet non sint heredes instituti, domini sunt: nec obstat, quod licet eos exheredare, quod & occidere licebat.

De ventre exsecto. 1. De animali non integro edito.

12. Ulpianus libro 9. ad Sabinum.

QUod dicitur filium natum rumpere testamentum, natum accipe, & si exsecto ventre editus sit: nam & hic rumpit testamentum, scilicet si nascatur in potestate.

1 ¶ Quid tamen, si non integrum animal editum sit, cum spiritu tamen, an adhuc testamentum rumpat? & hoc tamen rumpit.

De institutione nepotis, ex postumo vel postuma. 1. De adoptione heredis & liberatio. 2. De exheredatione filii post mortem eius.

13. Iulianus libro 29. Digestorum.

SI ita scriptum sit, *Si filius mihi natus fuerit, ex besse heres esto: ex reliqua parte uxor mea heres esto. si vero filia*

a Benigna interpretatio dicitur, quae exheredationem excludit, licet ulciet testamentum. adde l. 19. in fin. ff. eod. & Mauricianus 4. de condition. 16.

b Nam e contrario recte instituit cum convicio. l. 48. §. 1. ff. de heredib. instituend.

c Imo, non recte exheredat, si cum convicio dixit. l. 9. §. 8. in fin. ff. de heredibus instituendis. adde l. 29. in f. ff. de probationibus. l. 13. C. ex quib. caus. in fin. l. 8. §. 3. de Carboniano.

d Ex adulterio Hal.

e l. 68. in fin. ff. de heredib. instituend.

f Pure quoque posthumus instituendus est, l. 21. l. 24. l. eod.

g & ante l. 1. ff. de hered. instituend.

h Gradus hic intellige non ex ordine heredum, sed ex ratione successionis.

p Posthumum instituere potest quis, etiam antequam uxorem duxit.

q Posthumum qui instituit, non tantum sentit, de eo, qui nascetur ex uxore praesenti sed & ex futura. Bald. r & Iavolenus & Cassius Cuiac. hic. f vide l. 39. ff. de iure dot. t l. 2. § 1. ff. de adop. instit. Potest testamentum facere eo tempore quo ... potest generare l. 6. 7. 14. §. 9. ff. de aedil. ... u castratis quid sit permissum, v. l. 5. C. qui testam. x Atqui eunuchi ... testamentum facere potest. l. 5. C. qui testa. sed posthumum suo non instituit, quia nullo modo generare potest. y & ad testamentum ... l. 15. in fin. ff. ... z l. 16. in fin. ff. de vulgari. Instit. de exheredat. liberor.

a In quo is filius institutus est, vel exheredatur. Cuiac. hic. Secundum testamentum quod ratione praeteritionis est nullum, non tollit primum, etiamsi praeteritus vivo testatore decedat, Bal. b Iam natum, non posthumum.

c Filius tamen natus rumpit ...

ge Iulia Velleia. Ulp. d. l. 22. § 10. x Institutio haec posthumi ... Ulp. ibid. & ita in omnem casum instituitur, l. 4. 7. § 1. ... y Imo non rumpit, ... C. de posthumis ... z Ex Baldo ... adde l. 30. ff. ex quibus causis maior.

a §. 2. Instit. de heredum qualitate. Cicero 7. Verrina. Quibuscum usui nostro pertinetur. ... & necessarii heredes. l. 63. ff. de adquir. hered.

b Sed filius ... heres. Paul. epistola ad Galat. cap. 3. ... hinc appellantur ...

c al. quos. Argumentum a maiore, ad minus: licet enim exheredare, & licet occidere.

d Lutius ... de patria potestate. l. 5. Instit. de lege Pompeia de parricid. ...

e l. 6. in fine princ. ff. de ... f l. 3. ... C. de posthumis heredibus ... de exheredat. liberor.

g ... h Hic filio ad maternam & matre ad filium est in proportione dupla. Dic ergo eadem ratione dividenda hereditas inter geminos & matrem.

Universidad Rey Juan Carlos

nihil nota fuerit, ex ſemiſſe heres eſto, ex reliqua parte uxor heres eſto. & filius & filia nati eſſent, tractandum eſt, quemadmodum eſſe in ſeptem partes, ut ex his filius quatuor, uxor duas, filia unam partem habeat. ita enim ſecundum voluntatem teſtantis, filius altero tanto amplius habebit, quàm uxor: item uxor altero tanto amplius quàm filia: licet enim ſubtili iuris regulæ conueniebat, ruptum fieri teſtamentum; attamen cùm ex vtroque nato teſtator voluerit uxorem aliquid habere, ideo ad huiuſmodi ſententiam, humanitate ſuggerente, decurſum eſt: quod etiam Iuuentio Celſo apertiſſimè placuit.

1 ¶ Regula eſt iuris ciuilis, qua conſtitutum eſt, *liberum ſemel ...* propter quam liber & heres eſſe uſus, quamuis dominus ademerit eodem teſtamento libertatem, nihilominus & libertatem & hereditatem habebit.

2 ¶ Teſtamentum, quod hoc modo ſcribitur, *Titius poſt mortem filij mei heres eſto, filius exheres eſto*, nullius momenti eſt: quia filius poſt mortem ſuam exheredatus eſt: quare & contra tabulas paternorum libertorum huiuſmodi filius bonorum poſſeſſionem accipere poterit.

De poſthumo partim præterito, partim exheredato. 1. Quo caſu valeat gradus à quo filius præteritus eſt. 2. De falſo elogio.

14. *Africanus* libro 4. Quæſtionum.

SI poſthumus a primo gradu exheredatus, & à ſecundo præteritus ſit, quamuis eo tempore naſcatur, quo ad heredes primo gradu ſcriptos pertineat hereditas, ſecundum tamen gradum vitiari placet, ad hos ut præteritio ... ipſi heres exiſtat. Immò & ſi defuncto eo, heredes inſtituti omiſerint hereditatem, non poſſe ſubſtitutos adire. Itaque & ſi à primo gradu exheredatus, à ſecundo præteritus, à tertio exheredatus ſit, & viuentibus primis & deliberantibus decedat, quæri ſolet, omittentibus primis ... ad eos qui tertio gradu ſcripti ſunt, an potiùs ad legitimos heredes pertineat hereditas: quo ... caſu rectiùs dubitari putat, ad legitimos eam pertinere. Nam & cùm duobus heredibus inſtitutis, & in ſingulorum locum facta ſubſtitutione, à primis exheredatus poſthumus, a ſecundis præteritus fuerit, ſi alter ex inſtitutis omiſerit, quamuis poſthumus excludatur, non tamen magis ſubſtitutum admitti.

1 ¶ Quod vulgò dicitur, *eum gradum, à quo filius præteritus eſt, non valere*, non vſquequaque verum eſſe ait. nam ſi primo gradu heres inſtitutus ſit filius, non debere eum à ſubſtitutis exheredari. Itaque ſi filio & Titio heredibus inſtitutis, Titio Mæuius ſubſtitutus ſit, omittente Titio hereditatem, Mæuium eam adire poſſe, quamuis filius ſecundo gradu exheredatus non ſit.

2 ¶ Si quis ita ſcripſerit, *Ille quem ſcio ex me natum non eſſe, exheres eſto*, hanc exheredationem ita nullius momenti eſſe ait, ſi probetur ex eo natus: non enim videri quaſi filium exheredatum eſſe, cùm elogium pater, cùm filium exheredaret, propoſuerit, quod apparet ſe propter eam cauſam exheredare: proinde que patrem circa cauſam exheredationis errаſſe.

15. *Vlpianus* libro 1. ad Sabinum.

IDem eſt, & ita dixerit, *ille idemque filius exheres eſto*, patrem ei adulterum peperiſſe affirmans.

De filio inſtituto, & poſthumo præterito, ex eo nepote.

16. *Africanus* libro 4. Quæſtionum.

SI filius heres inſtitutus ſit, omiſſo poſthumo, filioque ſubſtitutus ſit nepos ex eo ſit, ſi interim moriatur filius, poſthumo non natus nepotem eam rupturum, quem non ſuum heredem futurum: quòd ſi nemo filio ſubſtitutus ſit, & ſolus ipſe inſtitutus ſit, tunc quidem temporeque ... moriatur, certum eſſe, incipit neminem ex eo teſtamento heredem fore, ipſe filius inteſtato patri heres exiſtat ... cùm ... ea conditione, quæ in ipſius poteſtate erit, filius heres inſtitutus, priùs quàm ei pareret, moriatur.

De forma exheredationis.

17. *Florentinus* libro 10. Inſtitutionum.

FIlij etiam hoc modo exheredantur, *filius exheres eſto, filius exheres eſto*.

De exheredatione non nota cauſa.

18. *Vlpianus* libro 57. ad Edictum.

MVlti non notæ cauſa exheredant filios, nec ut eis obſint, ſed ut eis conſulant, (ut puta

impuberibus) eiſque fideicommiſſam hereditatem dant.

De exheredatione ex parte, vel certam.

19. *Paulus* libro 1. ad Vitellium.

CVm quidam filium ex aſſe heredem ſcripſiſſet, filioque, quem in poteſtate habebat, decem legaſſet, adiecit, *& à cætera parte exheres mihi erit*, & quæreretur, an rectè exheredatus videretur. Scæuola reſpondit, non videtur: & in diſputando adiiciebat, ideo non valere, quoniam nec fundi exheres eſſe iuſſus, rectè exheredaretur: alĭamque cauſam eſſe inſtitutionis, quæ benignè acciperetur, exheredationes autem non eſſent adiuuandæ.

De filio qui pendente conditione inſtitutionis ſe dedit arrogandum.

20. *Modeſtinus* libro 2. Pandectarum.

SVb conditione filius heres inſtitutus, ſi pendente conditione adrogandum ſe dedit, neceſſarius heres non erit.

Si idem exheredetur, deinde inſtituatur.

21. *Pomponius* libro 1. ad Quintum Mucium.

SI filium nominatim exheredauero, & eum poſtea heredem inſtituero, heres erit.

De poſthumo inſtituto ſub conditione.

22. *Terentius Clemens* libro 17. ad legem Iuliam & Papiam.

CVm poſthumus ſub conditione inſtituitur, ſi priùs quàm naſcatur, conditio extiterit, non rumpitur teſtamentum poſthumi adgnatione.

De adoptione.

23. *Papinianus* libro 12. Quæſtionum.

FIlio quem pater poſt emancipationem à ſe factum, iterum adrogauit, exheredationem antea ſcriptam nocere ſibi. nam in omni ferè iure ſic obſeruari conuenit, ut veri patris adoptiuus filius nunquam intelligatur ... imagine naturæ veritas adumbretur. Scilicet quòd non tractatur, ſed ... inſtitutum puto referre, quod ad propoſitum attinet, quòd loco nepotis filium exheredatum pater adrogauit.

1 ¶ Si Titius heres inſtitutus, loco nepotis adoptetur, defuncto poſtea filio qui pater videretur nepotis ſucceſſione non rumpitur teſtamentum ab eo, qui heres inuenitur.

24. *Paulus* libro 9. Quæſtionum.

POſthuma ſub conditione heres inſtituta, ſi pendente conditione viuo patre naſcatur, rumpit teſtamentum.

De exheredatione, cæteri omnes filij filiæque. 1. De inſtitutione poſthumi, aliorum qui poſteà quàm teſtamentum factum ſit nati erant.

25. *Vlpianus* libro 11. Reſponſorum.

TItius teſtamento heredem inſtituit, & filium habens ſic exheredationem poſuit, *Cæteri omnes filij filiæque meæ exheredes ſunto*. Paulus reſpondit, filium rectè exheredatum videri.

¶ Poſtea conſultus, an videatur exheredatus quem pater putauit deceſſiſſe? Reſpondit, filios & filias nominatim exheredatos propoſi: de errore autem patris, qui intercesſiſſe proponitur, apud iudicem agi oportere.

1 ¶ Lucius Titius cùm ſupremam ſuam ordinaret in ciuitate, & haberet nepotem ex filia prægnantem, rure agentem, ſcripſit id quod in vtero haberet ex parte heredem: quæro, cùm ipſa die, qua Titius ordinaret teſtamentum in ciuitate, hora ſexta diei ... eodem die, albeſcente cœlo, rure ſit enixa Mæuia maſculum, an inſtitutio heredis valeat, cùm, quo tempore ſcriberetur teſtamentum, iam editus eſſet partus? Paulus reſpondit, verba quidem teſtamenti ad eum pronepotem directa videri, qui poſt teſtamentum factum naſceretur: ſed ſi (ut proponitur) eadem die qua teſtamentum factum eſt, nepos teſtatoris antequam teſtamentum ſcriberetur, enixa eſſet, licet ignorante teſtatore, tamen inſtitutionem iure factam videri reſpondit.

De filiofam. milite.

26. *Paulus* libro 3. Sententiarum.

FIliusfamilias, ſi miles, vt paganus, nominatim à patre aut heres ſcribi, aut exheredari debet, iam

a Similiſſimis duobus expreſſis, mixtum ... vide Doctores in l. 2. §. ... [illegible]
b Proportionis ... [illegible]
c ... [illegible]
... [illegible]
g Poſt mortem exheredatus eſt, quando poſt mortem filij hereditas adiri poterit: itaque hic filius pro præterito habetur.
h vide Cuiac. ad hanc l. 4. ad Afric.
i Hodie non exheredatur poſthumi ... [illegible]
k Pertinere dicitur hereditas ... [illegible]
l l. 19. ſ. de iniuſto.
m morte ſua ... [illegible]
n Quis admittatur ... [illegible]
o Filius, qui non inſtituitur, ab omnibus gradibus exheredandus eſt ... [illegible]
p Exheredatio filij nulla eſt, ſi probat filius elogium falſum ſecus, ſi non probat. ... heres exheredantis probare debet elogium filij verum eſſe. ... [illegible]

a Inſtitutiones favorabiliter interpretandæ ... [illegible]
b ... [illegible]
c ... [illegible]
d Poſt inſtitutionem.
... [illegible]

... notariam vituperationem, l. ... & ... [illegible]
r v. Cuiac. ... 4. ad Afric.
s Sublatam ſubſtitutionem vulgari tolli hinc colligunt, de qua v. ... [illegible]
t His verbis, ſi & non, ... [illegible]
u Legitime filij ſubſtitutione poteſt omnimodo ... non in ſua morte.
x Exheredatio non omnis notæ cauſa fit: ... in exheredatione quaſi quandam ... [illegible]
y l. 18. ſ. ... de curat. fur. l. ... de bon. liber.

... ſtitutam non petierit intra tempora moribus præfinita ... 3. de priuilegiis ... [illegible]
z id eſt, meridie. Ita cùm moriturus teſtator poteſt meridie heredem poſthumum inſtituere, qui ... albeſcente cœlo ... natus ſit.
& de hora diei, vide legem ... Eſt verò ... Romana dies incipit à media nocte. ... vide ... Anianj.
a id eſt, diluculo nondum clareſcente ... albeſcere lucem vide ... albeſcit ... [illegible]
b Atque ita fauore teſtamenti, & propter ignorantiam teſtatoris ... Nemo enim ... [illegible]
c Vtcunque enim ſit miles, pater in filium ius patrium habet, l. ... [illegible]

ſublato edicto Auguſti, quo cautum fuerat, ne pater filium militem exhæredet.

De poſthumo ex qualibet vidua.

27. *Idem* libro 3. ad Neratium.

Poſthumum ex qualibet a vidua b natum ſibi filium hæredem inſtituere quis poteſt.

Si filius pendente conditione tam inſtitutionis quàm exhæredationis moriatur. 1. De nepote qui excidit ex poteſtate militis teſtatoris ob mortem avi. 2. De poſthumo ex certa uxore inſtituto. 3. De poſthumo ex ea quæ tempore teſtamenti non poterat eſſe uxor. 4. Si poſthumus & poſthuma inſtituantur, & unus ſolus naſcatur.

28. *Tryphoninus* libro 20. Diſputationum.

Filius c à patre, cuius in poteſtate eſt, ſub conditione, quæ non eſt in ipſius poteſtate, hæres inſtitutus d & in defectum conditionis exhæredatus, deceſſit pendente etiam tunc conditione tam inſtitutionis, quàm exhæredationis: dixi hæredem eum ab inteſtato mortuum eſſe, quia dum vivit e, neque ex teſtamento hæres, neque exhæredatus fuit. Hærede autem ſcripto ex parte filio, cohæres poſt mortem filij inſtitui f poteſt.

1 ¶ Filiusfamilias miles de caſtrenſi peculio fecit teſtamentum, habens filium in eiuſdem poteſtate: cùm militare deſiſſet, patre eodemque avo defuncto, quæſitum eſt, an rumpatur eius teſtamentum. Non quidem adoptavit g, nec hodie ei natus eſt filius, nec priore ſubducto de poteſtate ſuo hærede ulterior ſucceſſit in proximum locum: ſed tamen in poteſtate ſua habere cœpit, quem non habebat: ſimulque paterfamilias factus eſt, & filius ſub eius recidit poteſtatem. rumpetur ergo teſtamentum. Sed ſi hæres ſit inſtitutus, vel exhæredatus iſte eius filius, non rumpitur: quia nullo circa eum novo facto, ſed ordine quodam naturali h nactus eſt poteſtatem.

2 ¶ Si quis ex certa i uxore natum ſcribit hæredem, in periculum rumpendi teſtamentum deducit, ex alia ſuſceptis liberis.

3 ¶ Si quis eo k tempore, quo nondum eius uxor eſſe poſſet l, teſtator natum ex ea ſcripſit hæredem, an poſtea contracto licito matrimonio natus, hæres ex teſtamento eſſe poſſit, quæritur: veluti ſi ſcribas hodie hæredem, qui tibi ex Titia natus erit, quando Titia ancilla ſit, vel minor annis vigintiquinque ea cuius pater tuus m tutelam adminiſtravit, aut tutor tu ipſe fuiſti, poſtea Titia n uxor iuſta tibi facta ſit, vel libertatem adepta, aut tempore annorum vigintiquinque, & utilis anni, & rationum allegatione, ac natus hæres eſſe poſſit. Nemo certè dubitabit ex Titia, quæ tunc propter tenorem ætatis uxor duci non potuit, quando teſtamentum fiebat, natum poſtea ea uxore ducta, hæredem eſſe poſſe. Et generaliter nato poſt teſtamentum, hærede ſcripto, aditus eſt ad hæreditatem, in qualicunque ſtatu o teſtamenti faciendi tempore fuit, quæ poſtea teſtatori civiliter nupta eſt.

4 ¶ Quid autem, ſi filium poſt teſtamentum natum ex beſſe, filiam autem poſt teſtamentum natam ex triente ſcripſit hæredem, nec ullum cohæredem dedit, nec ſubſtituit invicem p alium: unus natus ſolus ex teſtamento ſit hæres.

¶ De inſtitutione nepotum ulterioribuſve poſthumorum ſuorum.

¶ Ius antiquum, de inſtitutione nepotum poſt mortem patris. De inſtitutione nepotis, ſi filius ante mortem teſtatoris moriatur. 1. Si non exprimatur de morte filij. 2. De inſtitutione pronepotis. 3. … Aut ſi filius … Aut ne qui moriatur. 5. Si exprimatur de morte filij, & alius caſus contingerit. 6. Si filius apud hoſtes deceſſerit. 7. De nepote qui apud hoſtes conceptus eſt, & natus. 8. Si nepos non rectè inſtituto, pronepos ex eo inſtituatur. 9. Si pronepos ſolus … 10. De inſtitutione … poſthumorum. 11.

¶ Lege Velleia. 12. Caput primum, de natis poſt teſtamentum. 13. De … de his, qui poſt teſtamentum ſuccedunt in locum ſuorum hæredum. 14. Si filius ſit apud hoſtes. 15. Si nepos nondum natus inſtituatur & vivo patre naſcatur. 16. De emancipatis.

29. *Scævola* libro 6. Quæſtionum. a

Gallus p ſic q poſſe r inſtitui poſthumos ſ nepotes t induxit u: *Si filius meus, vivo x me, morietur y, tunc ſi quis mihi ex eo nepos, ſive quæ neptis z, poſt mortem meam in decem menſibus proximis a, quibus filius meus moreretur, natus, nata erit, hæredes ſunto.*

1 ¶ Quidam rectè admittendum credunt, etiam ſi non exprimat de morte filij, ſed ſimpliciter inſtituat d, ut eo caſu valeat, quo ex verbis concipi poſſit e.

2 ¶ Idem credendum eſt Gallum exiſtimaſſe & de pronepote f, ut dicat teſtator, *ſi me vivo nepos decedat, tunc qui ex eo pronepos* g, & h cætera.

3 ¶ Sed & ſi vivo filio iam mortuo pronepote i, cuius uxor prægnas eſſet, teſtamentum faceret, poteſt dicere, *ſi me vivo filius decedat, tunc qui pronepos,*

4 ¶ Nunc ſi & filius & nepos vivant, concipere utrique mortuis vivo ſe tunc qui pronepos naſceretur? quod ſimiliter admittendum eſt, ita ſane, ſi prius nepos, deinde filius decederet, ne ſucceſſione teſtamentum rumperetur.

5 ¶ Et quid, ſi tantum in mortis filij caſum conciperet: quid enim, ſi aquæ & ignis interdictione k periretur? quid ſi nepos ex quo pronepos inſtitueretur, ut oſtendimus, emancipatus l eſſet? hi enim caſus, & omnes ex quibus ſuus hæres poſt mortem ſcilicet avi naſceretur, non pertinent ad legem Velleam. Sed ex ſententia legis Velleæ & hæc omnia admittenda ſunt, ut ad ſimilitudinem m mortis, cæteri caſus admittendi ſint.

6 ¶ Quid ſi qui filium apud hoſtes n habebat, teſtaretur? quare non induxere: ut, ſi antea quàm filius ab hoſtibus rediret, quamvis poſt mortem patris, decederet, tunc deinde nepos, vel etiam adhuc illis vivis poſt mortem ſcilicet avi naſceretur, non rumperet? nam hic caſus ad legem Velleam non pertinet. melius ergo eſt, ut in eiuſmodi utilitate, præſertim poſt legem Velleam, quæ o & multos caſus rumpendi abſtulit, p interpretatio admittatur, ut inſtituens nepotem, qui ſibi poſt mortem ſuus naſceretur, rectè inſtituiſſe videatur, quibuſcunque caſibus nepos poſt mortem natus ſuus eſſet, rumperetque prætextus, atque etiam ſi generaliter q, quicquid r ſibi liberorum natum erit poſt mortem, aut, quicunque natus fuerit, ſit inſtitutus, ſi ſuus s naſceretur.

7 ¶ Si eius qui filium habeat, t & u nepotem ex eo inſtituat x, nurus prægnans ab hoſtibus capta ſit, ibique vivo patre ſit, mox ille poſt mortem patris atque avi redeat: verum hic caſus ad legem Velleam reſpiciat, an ad ius antiquum ſpectandus ſit? poſſitque vel ex iure antiquo, vel ex Velleæ inſtitutus non rumpere? quod quærendum eſt, ſi iam mortuo filio, pronepotem inſtituat, redeatque, mortuo. Sed cum teſtamentum ab eo non z rumpitur, nihil a refert, verum ex iure antiquo, an ex lege Velleæ excludatur.

8 ¶ Forſitan b addubitet quis, an iſtis caſibus, ſi nepos poſt teſtamentum naſcatur, vivo patre ſuo, deinde ex eo concipiatur, iſque vivo patre, deinde avo, naſcatur, an non potuerit hæres inſtitui, quia pater ipſius non rectè c inſtitutus eſſet. quod minime eſt expaveſcendum. hic enim ſuus hæres naſcitur, & poſt mortem naſcitur.

9 ¶ Ergo & ſi pronepos d admittetur, qui natus ſit ex nepote, poſtea vivo filio atque ſi ex eo natus eſſet, adoptatur.

10 ¶ In omnibus his ſpeciebus illud obſervandum eſt, ut filius duntaxat qui eſt in poteſtate e, ex aliqua parte f ſit hæres inſtitutus: nam fruſtrà exhæredabitur poſt g mortem ſuam. quod non eſſe h neceſſarium in eo filio, qui apud hoſtes i eſt, k ſi ibi decedat, & in nepote certe, & pronepote, quorum ſi liberi hæredes inſtituantur, inſtitutionem nullam exigemus, quia poſſint præteriri.

11 ¶ Nunc de lege Velleæ l videamus: voluit vivis nobis natos ſimiliter non rumpere teſtamentum.

12 ¶ Et videtur primum caput eos ſpectare, qui, cùm naſcerentur, ſui hæredes futuri eſſent. Et ergo ſi filium habens, & nepotem nondum natum tantum ſ ex eo hæredem inſtituas, filius decedat, mox vivo te nepos naſcatur: ex verbis dicendum eſt non rumpi teſtamentum, ut nõ ſolum illud primo capite non rumpit ſi nepos, qui eo tẽpore inſtituatur, quo filius nõ ſit, verum &

a Legem recitagi, ut impropriatus ſenſus & fictio cuiuſcunque, hinc colligit Stephanus de Phederacis libro de ſuiſque, leges ex qualibet lex, ut … adde l. filium, infra de inio … ſtu.
b ſecus ſi ex nupta, l. 9. §. 1. ſupra eadem.
c vide Langebeckium c. 1. Annotationum.
d & ideo male inſtitutus, debet enim inſtitui ſub conditione poteſtativa. l. ſol. infra de cond. inſt. ſub caſuali non poteſt.
e id eſt, quia pro præterito habetur. Cuiac.
f Subſtitui. vide Antonium Fabrum 8. Coniect. 15.
g Hic notat Baldus, his modis dici poſthumos, per naſcituram, adoptionem, ſi quis incipiat primum locum tenere, ſi patriam in poteſtatem incidat per legitimationem.
h Intereſt qui ſiat facto hominis, an ordine naturæ. Bald.
i Verba ſpecialiter prolata non poſſunt ad aliud prorogari. Bald.
k Valet inſtitutio poſthumi ex ea quæ uxor eſſe poteſt: licet ea non poſſit eſſe uxor de præſenti. Bald.
l Mar. 4. §. 10.
m Non eſt mihi aut filio meo cum ea connubium, cuius tutor aut curator ſum: niſi tamen allegatis reddiſque rationibus, & expleto tempore vigintiquinque annorum & utilis anni: vel ex conſtitutione Iuſtiniani expleto tempore viginti annorum annorum.
n Non prohibito tamen de iure divino vel naturali. Bald.
o Sua cuique eſſe, non mutando. Cuiac.
p Aquilius ſci. de quo vide l. 2. §. 43 ſup. de origine iuris. cautionem eius commendat Cicero orat. pro Cæcina.
q Sub conditione. vide l. 4. infra de hered. inſt. multo minus inſtituere-tur eo modo quem notavi ad l. 10. ſupra eo.
r ex legibus 12. tabularum: iis ſaltem non refragantibus, poſſe ea dici …, quæ lure permittente poſſumus. vide quæ notavi ad l. 13. … infra de bon poſſ.
ſ ſuos ſcilicet. Cuiac. …
t Quo caſu ſcil. præmortuo parente … alioquin rumperetur teſtamentum. Paulus 3. ſent. 4. §. 23.
u ex legibus 12. tabularum ſcil. … Prætorem adire … bonorum poſſeſſione impetranda. Salomonius …

m Cum habetur ſtatutum, ulterius non eſt quærenda ratio. Bald.
z & ſi nepos. Cuiacius hic. ergo & ſic pronepos. Hal.
b olim quota, hodie certa. Bald.

a A morte, non teſtatoris ſed generatoris poſthumi l. … c. … non poſt decem menſes, l. 3. §. 11. … Novell. 39. c. 2. multo minus poſt longius tempus, l. 6. §. de his qui ſunt ſui, vel l. 12. ſupra de ſtatu.
b vel aqua & igni interdictus, vel emancipatus §. 4. vel captivus apud hoſtes erit & generaliter quibuſcunque caſibus nepos poſt mortem avi ſuus repertietur §. 5. 6. 7. et
c vel ab hoſtibus rediens §. 7. tunc enim videtur naſci.
d Sufficiet ergo, ſi ita inſtituat, inſtituo filium, & nepotem ex eo: & ita verbum, inſtituendi, ad filium relatum proprie, ad nepotem pro ſubſtitutione, … Bald.
e Hic caſus … ceterum non videtur teſtator ſenſiſſe quod non dixit.
f nam qui inducit poſthumos inſtitui poſſe, pronepotes comprehendit.
g Pronepos poſthumus inſtitui poteſt in eum caſum, quo ſuus futurus eſt. Cuiac.
h Seneca 2. de beneficiis. c. 16. Referre quid, cui, quando, quare, ubi, &c. De hac particula & cætera, quam vim habeat, vide hic Bartolum, … §. 13. …
i mortuo nepote. Hal. Cuiac.
k Aqua & igni interdictus, habetur pro mortuo, … l. 1. §. 8. …
l Emancipatio in his quæ per eam extinguuntur, comparatur morti. Bald. … Cod. de …
m Proviſio facta in uno caſu, cenſetur facta in ſimili. Bald.
n Captus ab hoſtibus apud eos moriens, fingitur mortuus captivitatis tempore, l. 12. ſupra de teſt.
o Poteſt quis ſibi generaliter providere: & tantum prodeſt proviſio generalis quoad genus, quantum ſpecialis quoad ſpeciem. Baldus. p Ea verba referuntur ad eum, qui ſuus naſcitur: non ad alienum. Baldus. q Suus qui non eſt inſtitui poteſt ſub conditione, ſi ſuus erit. Baldus. r ex contrario. Cuiacius hic.
ſ ius antiquum hic, leges duodecim Tabularum … 22. 4. 19.
t … de captivis. u Cum habetur ſtatutum, ulterius non eſt quærenda ratio. Bald. x vide Langebeckium c. 40. annotationum.
z & ſi nepos. Cuiacius hic. ergo & ſic pronepos. Hal.
a nam is qui eſt apud hoſtes, præteriri poteſt ſi non reuertatur, … nullum enim habet ius in bona patris: cæteri præteriri non poſſunt.
b olim quota, hodie certa. Bald.
c l. 13. in fi. … Exhæredatio non poteſt incipere poſt mortem exhæredantis. Bald.

Universidad Rey Juan Carlos

ſi alio parte naſceretur: quia enim neceſſe eſt tempus teſtamenti faciendi inſpici, cum pater ei cautum id tempus quo naſcitur, nam etſi ita verba ſint, *Qui teſtamentum faciet, is omne ſi cui filius ſuus, qui ei ſuus hæres futurus erit*, & cætera: & ceteris videbitur parere vivo natus.

13 ¶ Sequenti parte ſuccedentes in locum liberorum, non vult lex rumpere teſtamentum: & ita interpretandum eſt: vt ſi & filium, & nepotem ex pronepotem habeas, mortuis vtique pronepos inſtitutus ſuccedens in ſui hæredis locum non rumpat. Et bene verba ſe habent, *Si quis ex ſuis heredibus ſuus heres eſſe deſierit*, ad omnes caſus pertinentia, quos ſupplendos in Galli Aquilii ſententia diximus, nec ſolum ſi nepos viuo patre decedat, nec ſuccedens pronepos à avo mortuo rumpat, ſed & ſi ſuperiore parte ac decedat, dummodo hæres inſtitutus ſit, aut exhæredatus.

14 ¶ Videndum, num hac poſteriore parte: *Si quis ex ſuis heredibus ſuus heres eſſe deſierit, liberi eius, & cæteris, in locum ſuorum ſui heredes ſuccedunt*, poſſit interpretatione induci, vt ſi filium apud hoſtes habens, nepotem ex eo hæredem inſtituas, non tantum ſi viuo teſtatore decedat, ſed etiam poſt mortem, antequam ab hoſtibus reuertus fuerit, ſuccedendo non rumpet. Nihil enim addidit, quo ſignificaret tempus: niſi quod, (licet ardenter) poſſis dicere, viuo patre hunc ſuum heredem eſſe deſiiſſe, licet poſt mortem decedat: quia nec rediit, nec poteſt redire.

15 ¶ Ille caſus in difficili eſt, ſi filium habeas & nepotem nondum natum inſtituas, iſque naſcatur viuo patre ſuo, ac mox pater decedat, non enim ſuus hæres eſt tempore, quo naſcatur: nec poſteriori alij ſuccedendo prohiberi videtur rumpere, quam qui iam natus erit. Denique & ſuperiore capite, vt liceat inſtitui nondum natus, qui cum naſcentur, ſui erunt per virtl. poſteriore capite non permittit inſtitui, ſed vetat rumpi: neve ob eam rem minus ratum eſſet, quod ſuccedit. Porrò procedere debet, vt viuo liceat ſit inſtitutus, (quod nullo iure potuit) qui nondum natus erat: Iuliano tamen videtur, duobus quaſi capitibus legis commiſtis, in hoc quoque inducere legem, ne rumpantur teſtamenta.

16 ¶ Quæro tamen, cum recepta eſt Iuliani ſententia, an ſi naſcatur nepos viuo patre ſuo, deinde emancipetur, ſponte adire poſſit hæreditatem. Quod magis probandum eſt. Nam emancipatione ſuus hæres fieri non potuit.

De liberis prætermiſſis.

30. Gaius lib. 17. ad Edictum Prouinciale.

INter cætera, quæ ad ordinanda teſtamenta neceſſariò deſiderantur, principale ius eſt de liberis hæredibus inſtituendis, vel exhæredandis, ne præteritis his rumpatur teſtamentum. nam que filio qui in poteſtate eſt præterito, inutile eſt teſtamentum.

De filio qui eſt apud hoſtes.

31. Paulus lib. 2. ad Sabinum.

DVm apud hoſtes eſt filius, pater iure fecit teſtamentum, & rectè eum præteriit, cùm, ſi in poteſtate eſſet filius, nihil valiturum eſſet teſtamentum.

De exhæredatione emancipati, & prætermiſſione.

32. Marcianus lib. 2. Regularum.

SI filio emancipato exhæredato, is qui in poteſtate eſt præteritus ſit, ipſe quidem emancipatus ſi contra tabulas petat, nihil ag. ab inteſtato autem & ſuus & emancipatus venient.

DE INIVSTO, RVMPTO, IRRITO facto teſtamento.

TIT. III.

Quibus ex cauſis teſtamentum non valet.

1. Papinianus lib. 3. Definitionum.

TESTAMENTVM aut non iure factum dicitur, vbi ſolemnia iuris defuerunt: aut nullius eſſe momenti, cùm filius, qui fuit in patris poteſtate, præteritus eſt: aut rumpitur alio exiſtente, ex quo hæres exiſtere poſſit, vel adoptione, vel in ſuo hæredis: aut in irritum conſtituitur, non adita hæreditate.

De poſteriore teſtamento.

2. Vlpianus lib. 2. ad Sabinum.

TVnc autem prius teſtamentum rumpitur, cùm poſterius rite perfectum eſt, niſi forte poſterius vel iure militari ſit factum, vel in eo ſcriptus eſt, qui ab inteſtato venire poteſt, tunc enim & poſteriore perfecto ſuperius rumpitur.

De poſthumis exhæredatis vel præteritis.

3. Idem lib. 3. ad Sabinum.

POſthumi per virilem ſexum deſcendentes ad ſimilitudinem filiorum nominatim exhæredandi ſunt, ne teſtamentum agnaſcendo rumpant.

1 ¶ Poſthumos autem dicimus eos duntaxat, qui poſt mortem parentis naſcuntur. Sed & hi, qui poſt teſtamentum factum in vita naſcuntur, ita demum per legem Velleam rumpere teſtamentum prohibentur, ſi nominatim ſint exhæredati.

2 ¶ Vnde etiam ante hæredis inſtitutionem, vel inter medias hæredum inſtitutiones, vel inter gradus exhæredari poſſunt. Nam Diuus Marcus decreuit, idem in poſthumo, quod in filio, ſeruandum: nec ratio diuerſitatis reddi poteſt.

3 ¶ Ex his apparet, aliam cauſam eſſe filiorum ſuperſtitum, aliam poſteriorum, illi ſolidum faciunt: hi rumpunt, illi ſemper: hi, ſi naſcantur, nec inueniant ſe exhæredatos.

4 ¶ Sed & ſi ſit, antea hoc, aliud teſtamentum, à quo poſthumus exhæredatus eſt, ſiue ante, ſiue poſt mortem teſtatoris naſcatur, ſiue viuo teſtatore: vtrumque rumpetur eſſe & ſuperius poſterius, & inferius per poſthumum.

5 ¶ Nominatim autem exhæredare poſthumos videtur, ſiue ita dixerit, *Quicunque mihi natus erit*: ſiue ita, *ex Seia*: ſiue ita *ventre natus erit*. Sed & ſi dixerit, *poſthumus exheres eſto*, natus vel poſt mortem, vel viuo teſtatore, non rumpet.

6 ¶ Licet autem poſthumus præteritus agnaſcendo rumpat, tamen interdum euenit, vt pars teſtamenti rumpatur: vtputa ſi proponas, à primo gradu poſthumum exhæredatum, à ſecundo præteritum. Nam hic primus gradus valet, ſecundus ruptus eſt.

4. Idem lib. 4. Diſputationum.

DEnique & deliberantibus primo gradu ſcriptis hæredibus, qui ſecundo gradu ſcripti ſunt, hæredes obtinere hæreditatem non poſſunt: gradu enim rupto & infirmato, amplius hæreditas inde obtineri non poteſt.

5. Idem lib. 3. ad Sabinum.

NAm & ſi ſub conditione ſit hæres inſtitutus quis, à quo poſthumus non eſt exhæredatus: tamen pendente conditione rumpitur gradus, vt & Iulianus ſcripſit.

¶ Sed & ſi ſit ei ſubſtitutus quis, etiam deficiente conditione primi gradus, non admittetur ſubſtitutus, à quo ſc. poſthumus exhæredatus non eſt. Puto igitur, exiſtente quidem conditione primi gradus, poſthumo potius locum fore: poſt defectam autem conditionis natus poſthumus gradum non rumpet: quia nullus eſt. Rumpendo autem teſtamentum, ſibi locum facere poſthumus ſolet: quamuis ſibi ſequentem gradum, à quo exhæredatus eſt, patitur valere. Sed ſi à primo gradu præteritus, à ſecundo exhæredatus ſit: ſi eo tempore naſcatur poſthumus, quo aliquis ex inſtitutis viuit, totum teſtamentum ruptum eſt: nam tollendo primum gradum, ſibi locum facit.

De nepote præterito. 2. De capto ab hoſtibus. 3. De eo qui ſi ... 6. De ſponſione pœnæ. 7. De Depontanis. 8. ... 9. De appellatione. 10. De ... 11. De ... 12. De ... 13. De ...

6. Idem lib. 13. ad Sabinum.

SI quis filio exhæredato vxore prægnante relicta deceſſerit, & extraneum ſub conditione inſtituerit, & pendente conditione, poſt mortem patris, vel deliberante hærede inſtituto de adeunda hæreditate, exhæredatus filius deceſſerit, & nepos fuerit natus, an rumpat teſtamentum? & dicemus teſtamentum non rumpi: eum nec exhæredari huiuſmodi nepos debeat ab auo, quem pater præcedebat.

[illegible]

¶ Planè, ſi ſuorū inſtitutus omiſerit hereditatem: hunc non ſuo ſtatutum heredem ab inteſtato,non diſcitur. Vtrumque propriis rationibus, non adgnoſcendo quidem is rumpit, quem nemo præcedebat mortis tempore a, ab inteſtato verò is ſuccedit, ſi cui longè enim alii non eſt delata hereditas, non iuſte autem filio delatam hereditatem apparet, cum deliberante filio ſtatuto deceſſerit. Sed hereditati à morte aut tempore in vtero nepos fuit, cæterùm ſi poſtea conceptus eſt, Marcellus ſcribit neque vt ſuum, neque vt nepotem, aut cognatum ad hereditatem vel ad bonorum poſſeſſionem poſſe admitti.

1 ¶ Sed ſi pater eius, qui mortis aui tempore in vtero fuit, apud hoſtes erat, nepos illo patre in eadem cauſa decedente, poſt mortem aui ſuccedendo, teſtamentum rumpet, quia ſupra ſcripta perſona ei non obſtat, nec enim creditur in rebus humanis fuiſſe, cum in ea cauſa decedat, quamquam captiuus reuerſus, patris ſui iniuſtum faceret teſtamentum, in eo præteritus.

2 ¶ Sine autem in ciuitate nepos fuit conceptus, ſiue apud hoſtes: quoniam datur & partui poſtliminium: ſuccedendo teſtamentum rumpet.

3 ¶ Succedendo itaque ſui non rumpunt, ſiue fuerint inſtituti vel exheredati, ab eo gradu, ad quem hereditas defertur: ſcilicet ſi gradus ille valeat.

4 ¶ Quocumque autem modo parentes præcedentes in poteſtate eſſe deſierint, ſuccedentes liberi: ſi fuerint inſtituti, vel exheredati, non rumpent teſtamentum, ſiue per captiuitatem, ſiue per mortem, vel pœnam.

5 ¶ Irritum c fit teſtamentum, quotiens ipſi teſtatori aliquid contingit g: puta ſi ciuitatem amittat per ſubitam ſeruitutem, ab hoſtibus h (verbi gratia) captus: vel ſi maior annis viginti venum ſe dari paſſus ſit, ad actum gerendum, pretiumue vel participandum.

6 ¶ Sed & ſi quis fuerit capite damnatus, vel ad beſtias, vel ad gladium n, vel alia pœna, quæ vitam adimit, teſtamentum eius irritum fiet: & non tunc cum conſummatum eſt, ſed cum ſententiam paſſus eſt, nam pœnæ ſeruus efficitur, niſi forte miles fuit ex militari delicto damnatus, nam huic permitti ſolet teſtari, vt Diuus Hadrianus reſcripſit, & credo r, iure militari teſtabitur.

¶ Qua ratione igitur damnato ei teſtari permittitur? numquid & ſi quod ante habuit factum teſtamentum, ſi ei permiſſum ſit teſtari, valeat? an verò pœna irritum factum reficiendum eſt? & ſi militari iure ei teſtandum ſit, dubitari non oportet, quin ſi voluit id valere, feciſſe id credatur.

7 ¶ Eius ſ, qui deportatur, non ſtatim irritum fiet teſtamentum, ſed cum princeps factum comprobauerit: tunc enim & capite minuitur.

¶ Sed & ſi in decurione puniendo, vel filio, nepoteve, præſes ſeruiendum principi interlocutus eſt: non puto ſtatim ſeruum pœnæ factum, licèt in carcere ſoleant diligentioris cuſtodiæ cauſa recipi, nec minus igitur teſtamentum irritum fiet, prius quam princeps de eo ſupplicium ſumendum reſcripſerit, proinde ſi ante deceſſerit, vtique teſtamentum eius valebit, niſi mortem ſibi conſciuit. Nam eorum, qui mori magis, quàm damnari, maluerint ob conſcientiam criminis, teſtamenta irrita conſtitutiones faciunt x, licet in ciuitate decedant. Quod ſi quis tædio vitæ, vel valetudinis aduerſæ impatientia, vel iactationis &, vt quidam Philoſophi &, in ea cauſa ſunt, vt teſtamenta eorum valeant z.

¶ Quam diſtinctionem in militis quoque teſtamento Diuus Hadrianus dedit epiſtola ad Pomponium Falconem: vt, ſi quidem ob conſcientiam delicti militaris mori maluit, irritum ſit eius teſtamentum: quod ſi tædio vitæ, vel dolore: valere teſtamentum: aut ſi inteſtato deceſſit, cognatis: aut ſi non ſint, legioni ſ iſta ſint vindicanda.

8 ¶ Hi autem omnes, quorum teſtamenta irrita damnatione fieri diximus, ſi prouocauerint, capite non minuuntur: atque ideo neque teſtamenta, quæ antea fecerunt, irrita fient: & nunc teſtari poterunt: hoc enim ſæpiſſime eſt conſtitutum, nec videbuntur quaſi de ſtatu ſuo dubitantes, non habere teſtamenti factionem, ſunt enim certi ſtatus, nec ipſi de ſe interim certi ſunt.

9 ¶ Quid tamen ſi appellationem eius præſes non recepit, ſed Imperatori ſcribendo pœnam remoratus eſt? puto hunc quoque ſuum ſtatum interim retinere, nec teſtamentum irritum fieri, nam (vt eſt oratione Diui Marci expreſſum) * temerè prouocantis, vel eius pro quo prouocatur, appellatio non fuerit recepta, pœna tamen ſuſtinenda eſt, quoad princeps receperit ad literas præſidis, & libellum rei cum literis: miſit: niſi ſi forte latro manifeſtus, vel ſeditionis præmiſſus: niſi forte latro manifeſtus vel alia nulla cauſa, quam mox vt eſſet litteris excuſauit, moram non recipiant, non tamen ſufficient teſtimoniis, ſed præcedentis periculi cauſa, tunc enim punire permittitur, deinde ſcribere.

10 ¶ Quid ſi quis fuerit damnatus, ſi deinde pœna non ſumpta, teſtamentum eius irritum fiat, videmus: ſi purè, ſecundo aut beſtias, an capite minuatur, teſtamentumque eius irritum fiat? & non puto cum ſententia eum non recepit. Ergo & ſi quis eorum qui non erunt inſidiſtioni fiet damnatus, teſtamentum eius non erit irritum, qui modo dum eſt conſtitutum.

11 ¶ Sed ne eorum quidem teſtamenta rata ſunt, ſed irrita fient, ſi quorum memoria poſt mortem ſ damnata eſt: vt puta ex cauſa maieſtatis vel ex alia tali cauſa.

12 ¶ Quatenus tamen diximus, ab hoſtibus capti teſtamentum irritum fieri, adiciendum eſt, poſtliminio ſ reuerſi vires ſuas recipere iure poſtliminij: aut ſi ibi decedant, lege Cornelia confirmari.

¶ Ergo & ſi quis damnatus capite, in integrum indulgentia principis ſit reſtitutus, teſtamentum eius conualeſcet.

13 ¶ Filiifamilias veterani ſui iuris morte patris factum teſtamentum irritum non fieri conſtat, nam, quantum ad teſtandum de caſtrenſi peculio, pro patrefamilias habendus eſt, & ideo nec mutatione ſ irritum fieri militis vel veterani teſtamentum verum eſt.

Rupto primo gradu, qui valet iure ſpeciali, ſecundus, qui deprecari ex eadem non ſuper. Bart.

7. *Vlpianus* lib. 10. ad Sabinum.

SI miles iure ſ ciuili teſtamentum fecerit, & primo gradu heredem eum ſcripſerit, quem iure militari poterat: ſecundo ſ eum, quem communi ſ iure poteſt. & poſt annum miſſionis deceſſerit: primus gradus irritus fiet, & à ſecundo incipiet teſtamentum.

De adoptione. 1. Et emancipatione.

8. *Idem* lib. 11. ad Sabinum.

VErum eſt adoptione ſ vel adrogatione ſ filii filiæve, teſtamentum rumpi: quoniam ſui heredis adgnatione ſolet rumpi.

1 ¶ Filia enim emancipatur, vel nepos, quia vna ſ mancipatione exeunt de poteſtate, teſtamentum non rumpunt. Irrita non valet.

De poſtliminio.

9. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

SI pater ab hoſtibus capiatur, filio manente in ciuitate: reuerſo eo non rumpitur teſtamentum.

10. *Idem* lib. 6. ad Vitellium.

SEd nec filius poſtliminio rediens rumpit patris teſtamentum: vt Sabinus exiſtimabat.

De tabulis vacuis.

11. *Vlpianus* lib. 46. ad Edictum.

SI binæ ſ tabulæ proferantur diuerſis temporibus factæ, vnæ priores, aliæ poſteriores, atque tamen ſeptem teſtium ſignis ſignatæ, & apertæ poſteriores vacuæ ſ inuentæ ſint, id eſt nihil ſcriptum habentes: nihilominus ſuperius teſtamentum non eſt ruptum, quia ſequens nullum eſt.

Quibus caſibus teſtamentum conualeſcit iure prætorio. 1. De poſteriore teſtamento, quo prius confirmatur iure fideicommiſſi.

12. *Idem* lib. 4. Diſputationum.

POſthumus præteritus ſ, viuo teſtatore natus deceſſit, licèt iuris ſcrupuloſitate, nimiaque ſubtilitate d, teſtamentum ruptum videatur, attamen, ſi ſignatum fuerit teſtamentum, bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas accipere heres ſcriptus poteſt f, remque ſ obtinebit h, vt & Diuus Hadrianus, & Imperator noſter reſcripſerunt, idcircò ſ que legatarii, & fideicommiſſarii habebunt ſ ea, quæ ſibi relicta ſunt ſecuri.

¶ Idem & circa iniuſtum, & irritum teſtamentum erit dicendum: ſi bonorum poſſeſſio data fuerit ei qui rem ab inteſtato auferre poſſit.

1 ¶ Si paganus, qui habebat iam factum teſtamentum, aliud fecerit, & in eo comprehenderit k, fidei

a & ſic ruptum teſtamentum. b & ſic rupti cauſa ceſſat capit. c ciuile eam iure ciuile poſthumus præteriit.
d l. 3. §. 3. ſupra eod.
e *Vlpianus* 23. §. 6.
f Idque approbari omnium communi opinione teſtatur Cларus … 45. hunc etiam ſequi … non adiri hereditatem … bonorum poſſeſſionem.
g Id eſt, hereditatem, vide que notauit ad … ibidem Theophil.
h prætorio iure, ex bono & æquo. l. 19. ſ. eod.
i Iam non habitus iure. l. 13. … ſ.
k dixi ad legem … qui teſtam.

… rei conſiſſata non fuerunt, Valer. 5. c. 12. … l. 3. … de bonis eorum qui ante ſen.
b … v. quæ ſcripſi ad l. 3. §. 4. l. de bon. eor. addit Paulus 5. ſent. … loco cohabitanis, vel pudore æris alieni.
c & alii, de quibus v. Valer. 7. c. 12. aduerſus eos ſcripſit Varro Satyram … v. Nonium … 373.
d … corpora humanæ.
e l. 2. l. … milit. teſtam.
f … de bonis damn.
g v. l. 13. … qui teſt. … de pœnis. … inceni.

Universidad Rey Juan Carlos

a Poſthumi dicuntur, qui vel poſt teſtamentum, vel poſt mortem teſtatoris naſcuntur, l. 1. §. 1. ff. eodem. & illi quidem, vel ſui vel alieni. Poſthumorum loco cenſentur qui in ſui heredis locum ſuccedendo teſtatori, ſui heredes ſunt, vt hic.

hæredis cõmittere, vt priores tabulæ valerent, omnimodo prius teſtamentum ruptum eſt. quo rupto, poteſt quæri, an vice codicillorum id valere deberet, & cum hæc verba ſint fideicommiſſi, & ſine dubio valuerit, quæ illic ſcripta ſunt, in cauſa fideicommiſſi erant, non ſolùm legata & fideicommiſſa, ſed & libertates, & heredis inſtitutio.

De nepote ſuccedente in locum filij.

13. *Gaius* libro 2. Inſtitutionum.

POſthumorum a loco ſunt & hi, qui in ſui hæredis loco ſuccedendo, quaſi adgnaſcendo fiunt parentibus ſui hæredes. vt ecce ſi filium, & ex eo nepotem b, neptemve in poteſtate habeam: quia filius gradu præcedit, is ſolus iura ſui heredis habet quamuis, nepos quoque, & neptis ex eo in eadem poteſtate ſint. ſed ſi filius meus, me viuo, moriatur, aut qualibet ratione exeat de poteſtate mea, incipit nepos neptiſve in eius loco ſuccedere. & eo modo iura ſuorum hæredum quaſi adgnatione nanciſcuntur: ne ergo eo modo rumpat mihi teſtamentum, ſicut ipſum filium vel hæredem inſtituere, vel exhæredare nominatim debeo, ne non iure faciam teſtamentum, ita & nepotem, neptemve ex eo, neceſſe eſt mihi vel hæredem inſtituere, vel exhæredare, ne fortè, me viuo filio mortuo, ſuccedendo in locum eius, nepos neptiſve, quaſi adgnatione rumpat teſtamentum: idque lege Iunia Vellæa prouiſum eſt.

De exhæredatione alternata.

14. *Paulus* libro ſingulari de adſignatione libertorum.

SI ita facta ſit exhæredatio: *Si filius natus, natàve e ſit, exheres eſto*: vtriſque natis, non rumpitur teſtamentum.

De nato poſt captiuitatem patris teſtatoris.

15. *Iauolenus* libro 4. Epiſtolarum.

QVi vxorem prægnatem habebat, in hoſtium poteſtatem peruenit, quæro, filio nato, quo tempore teſtamentum in ciuitate factum rumpatur: & ſi filius antè moriatur, quam pater, an ſcripti hæredes hæreditatem habituri ſint? Reſpondi. Non puto dubium eſſe, quin per legem Corneliam, quæ de confirmandis eorum teſtamentis, qui in hoſtium poteſtate deceſſiſſent, lata eſt, nato filio, continuo ſuum teſtamentum, qui in hoſtium poteſtate ſit, rumpitur. ſequitur ergo, vt ex eo teſtamento hæreditas ad neminem pertineat.

De poſteriore teſtamento.

16. *Pomponius* libro 2. ad Quintum Mucium.

CVm in ſecundo teſtamento hæredem eum, qui viuit, inſtituimus, ſiue purè, ſiue ſub conditione: ſi tamen conditio exiſtere poteſt, licet non extiterit, ſuperius teſtamentum erit ruptum.

¶ Multum autem intereſt, qualis conditio poſita fuerit. nam aut in præteritum concepta ponitur, aut in præſens, aut in futurum.

1 ¶ In præteritum concepta ponitur, veluti, *Si Titius conſul fuit*: quæ conditio ſi vera eſt (id eſt, ſi Titius conſul fuit) ita eſt inſtitutus hæres, vt ſuperius teſtamentum rumpatur. tum enim ex hoc hæres eſſet. ſi verò Titius conſul non fuit, ſuperius teſtamentum non eſt ruptum.

¶ Quod ſi ad præſens tempus conditio adſcripta eſt hæredis inſtitutio, veluti *ſi Titius conſul eſt*, eundem exitum habet: vt, ſi ſit, poſſit hæres eſſe, & ſuperius teſtamentum rumpatur: ſi non ſit, nec poſſit hæres eſſe, nec ſuperius teſtamentum rumpatur.

¶ In futurum autem collatæ conditiones, ſi poſſibiles ſunt, exiſtere potuerunt, licet non extiterint: efficiunt, vt ſuperius teſtamentum rumpatur, etiamſi non extiterint. ſi verò impoſſibiles ſunt, veluti, *Titius ſi digito cœlum tetigerit*, haeres eſto, placet perinde eſſe, quaſi conditio adſcripta non ſit, quæ eſt impoſſibilis.

De filio præterito.

17. *Papinianus* libro 5. Reſponſorum.

FIlio præterito, qui fuit in patris poteſtate, neque libertates competunt, neque legata præſtantur. ſi præteritus fratribus partem hæreditatis concedit: quod ſi bonis ſe patris abſtinuit, licet ſubſtitutis teſtamentum rumpi, voluntas teſtatoris ex bono & æquo tuebitur.

De herede arrogato à teſtatore.

18. *Scæuola* libro 5. Quæſtionum.

SI quis hæres inſtitutus eſt, à teſtatore adrogetur, poteſt dici ſatis ei factum: quia & antequam adoptetur, inſtitutio vt in extraneo locum habebit.

De poſthumo partim exhæredato, partim præterito.

19. *Idem* libro 6. Quæſtionum.

SI ego & Titius inſtituti ſimus, & à nobis poſthumus exhæredatus ſit, à ſubſtitutis noſtris non ſit exhæredatus: Titio defuncto, ne ego quidem adire potero. iam enim propter inſtituti perſonam, à quo poſthumus exhæredatus eſt, in cuius locum ſubſtitutus vocatur, à quo poſthumus exhæredatus non eſt, ruptum eſt teſtamentum.

1 ¶ Sed ſi ego & Titius inuicem ſubſtituti ſimus, quamuis in partem ſubſtitutionis exhæredatus non ſit, mortuo, vel repudiante Titio, me poſſe adire puto & ex aſſe hæredem eſſe.

2 ¶ In prima tamen ſpecie, & ſi viuat Titius neque ego ſine illo, neque ipſe ſine me adire poterit: quia incertum eſt, an adhuc altero omittente rumpatur teſtamentum. itaque ſimul adire poſſumus.

De teſtamento inciſo à teſtatore mente capto.

20. *Idem* libro 13. Digeſtorum.

LVcius Titius, integra mente, & valetudine teſtamentum fecit, vti oportet. poſtea cum in valetudinem aduerſam inciſiſſet, mente captus tabulas eaſdem inciſit. quæro, an hæredes his tabulis inſtituti adire poſſint hæreditatem? Reſpondit, ſecundùm ea, quæ proponerentur, non ideo minus adiri poſſe.

DE HIS, QVÆ IN TESTAMENTO delentur, inducuntur, vel inſcribuntur.

TIT. IV.

Si inconſulto deleta, vel adempta, legi poſſunt. 2. Vel non. 3. Et ſi probatur, an abolita rumpitur. 4. De hæreditate adempta. 5. De codicilis deletis.

Vlpianus libro 15. ad Sabinum.

QVÆ in teſtamento legi poſſunt, ea inconſulto deleta & inducta nihilominus valent: conſulto, non valent. id verò quod non iuſſu domini ſcriptum, inductum, deletumve eſt, pro nihilo eſt. *legi* autem ſic accipiendum non intelligi, ſed oculis perſpici quæ ſunt ſcripta. cæterum ſi extrinſecus intelligantur, non videbuntur legi poſſe. ſufficit autem ſi legibilia ſint. *Inconſulto deleta*, ſiue ab ipſo, ſiue ab alio, ſed nolentibus. *Inducta*, accipiendum eſt, & ſi perinducta ſint.

1 ¶ Quod igitur incautè factum eſt, pro non facto eſt, ſi legi potuit. Et ideo & ſi nomina (vt ſolet) teſtamento fuerit adſcriptum *ſinum, induſtriam, ſuperinductionem ipſe fecit*: non videbitur referri ad ea, quæ inconſulto contigerunt. Proinde & ſi inconſulto ſuperſcripſit induxiſſe ſe, manebunt, & ſi ademit, non erunt adempta.

2 ¶ Sed ſi legi non poſſunt, quæ inconſulto deleta ſunt, dicendum eſt non deberi. ſed hoc ita demum, ſi ante conſummationem teſtamenti factum eſt.

3 ¶ Sed conſulto quidem deleta exceptione petentes repelluntur: inconſulto verò, non repelluntur, ſiue legi poſſunt, ſiue non poſſunt. quoniam ſi totum teſtamentum non extet, conſtat valere omnia, quæ in eo ſcripta ſunt. Et ſi quidem illud conſidit teſtator, denegabuntur actiones: ſi vero alius inuito teſtatore, non denegabuntur.

4 ¶ Et hæreditatis portio adempta, vel tota hæreditas: ſi fortè ſit ſubſtitutus, aut facta videbitur, non quaſi adempta: (quoniam hæreditas ſemel data, adimi facilè non poterit) ſed quaſi nec data.

5 ¶ Si quis codicillos in teſtamento confirmauit, & codicillis aliquid adſcripſit, mox deleuit, vt appareat: an debeatur? Et Pomponius ſcribit codicillos deletos non valere.

De cancellatione propter vnum heredem facta.

2. *Idem* libro 4. Diſputationum.

CAncellauerat quis teſtamentum vel induxerat, & ſi propter vnum hæredem facere dixerat, id poſtea teſtamentum ſignatum eſt. Quærebatur de viribus teſtamenti, deque portione eius, propter quem ſe cancellaſſe dixerat? Dicebam: ſi quidem vnius ex hæredibus nomen induxerit, ſine dubio cæterum partem teſtamenti valere, & ei ſoli denegari actiones. ſed legata ab eo nominatim relicta debebuntur, ſi voluntas ea fuit teſtatoris, vt tantùm hæredis inſtitutio improbetur. Sed ſi inſtituti nomen induxit, & ſubſtituti reliquit, inſtitutus emolumentum hæreditatis non habebit. Sed

ſi omnia

ſi omnia nomina induxerit (ut proponitur) adſcripſerit autem, idcirco ſe id feciſſe, quia unum heredem offenſum habuit, multum intereſſe arbitror, utrùm illum tantùm fraudare voluit hereditate, an verò cauſa illius totum teſtamentum infirmare: ut licèt unus inductionis cauſam præbuerit, verùm omnibus offuerit. & ſi quidem ſoli ei ademptam voluit portionem, cæteris nihil nocebit inductio, non magis, quàm ſi volens unum heredem inducere, inſcius & alium induxerit. quòd ſi putaverit totum teſtamentum delendum ob unius malum meritum, omnibus denegantur actiones. Sed an legatariis denegari actio debeat, quæſtio eſt. in ambiguo tamen interpretandum erit, & legata deberi, & coheredum inſtitutionem non eſſe infirmandam.

Si teſtator nomen heredis & ſervi manumiſſi induxerit.

3. *Marcellus* libro vigeſimonono Digeſtorum.

PRoximè in cognitione principis, cùm quidam heredum nomina induxiſſet, & bona eius ut caduca à fiſco vindicarentur, diu de legatis dubitatum eſt, & maximè de his legatis, quæ adſcripta erant his, quorum inſtitutio fuerat inducta: pleríque etiam legatarios excludendos exiſtimabant: quod ſanè ſequendum aiebam, ſi omnem ſcripturam teſtamenti cancellaſſet: nonnullos opinari, id iure ipſo peremi, quod inductum ſit, cætera omnia valitura. quid ergo? non & illud interdum credi poteſt, eum, qui heredum nomina induxerat, ſatis ſe conſecuturum putaſſe, ut inteſtati exitum faceret? ſed in re dubia benigniorem interpretationem ſequi non minus iuſtius eſt, quàm tutius. Sententia Imperatoris Antonini Auguſti, Pudente & Pollione conſulibus. *Cùm Valerius Nepos, mutata voluntate, & inciderit teſtamentum ſuum, & heredum nomina induxerit, hereditas eius ſecundum Divi patris mei conſtitutionem ad eos, qui ſcripti fuerint, pertinere non videtur.* Et advocatis fiſci dixit: *Vos habetis iudices veſtros.* Vivius Zeno dixit: *Rogo domine Imperator, audias me patienter: de legatis quid ſtatuis?* Antoninus Cæſar dixit: *videtur tibi voluiſſe teſtamentum valere, qui nomina heredum induxit?* Cornelius Priſcianus advocatus Leonis dixit: *Nomina heredum tantùm induxit.* Calpurnius Longinus advocatus fiſci dixit: *Non poteſt ullum teſtamentum valere, quod heredem non habet.* Priſcianus dixit: *Manumiſit quoſdam, & legata dedit.* Antoninus Cæſar remotis omnibus cùm deliberaſſet, & admitti ruſus eoſdem iuſſiſſet, dixit: *Cauſa præſens admittere videtur humaniorem interpretationem: ut ea duntaxat exiſtimemus Nepotem irrita eſſe voluiſſe, quæ induxit.* Nomen ſervi, quem liberum eſſe iuſſerat, induxit. Antoninus reſcripſit, liberum eum nihilominus fore. quod videlicet favore conſtituit libertatis.

De uno deleto tabulis.

4. *Papinianus* libro 6. Reſponſorum.

PLuribus tabulis eodem exemplo ſcriptis, unius teſtamenti voluntatem eodem tempore dominus ſolenniter complevit. ſi quaſdam tabulas in publico depoſitas abſtulit, atque delevit, quæ iure geſta ſunt, perfectum cùm ex cæteris tabulis quas non abſtulit, res geſta declaretur, non conſtituuntur irrita. *Paulus notat.* Sed ſi, ut inteſtatus moreretur, incidit tabulas, & hoc approbaverint hi, qui ab inteſtato venire deſiderant, ſcriptis aufertur hereditas.

a Si teſtator nomen alium, & inſtitutorum & ſubſtitutorum nomini induxit, & dubitatur cuius eorum cauſa id fecerit, in dubio id præſumitur feciſſe eius cauſa qui male ſit meritus, ut cæteris non noceatur.
b Nemo enim præſumitur velle officere his qui male non ſunt meriti.
c fortè ex cauſa legis 4. *C. de his qua ut indig.*
d v. l. 10. *in fin. l. de reb. dub.*
e Formulam veterem apud Principem agendi obſerva. adde & aliam ex l. 3. *C. de appellationib.* vide Cuiac. 18. *obſer.* 32. adde *l. penult. l. de auctor. tutel. quo. inf. ad l. Iul. de vi priva.*
f nihil enim intereſt, quis nomen heredis induxit, an ei ademit *l. 6. ſ. de adimendis leg.* Cuiac. 3. *obſ.* 26.
g Hac formula verbantur quoque iudices, quoties dicebant, *ſibi non videri*: de qua dixi ad *l. 28. C. de probat. l. 56. l. ſuper Turpil.* ſic Magiſtratus, *teſte Feſto*, cùm de conſilii ſententia capitis aliquem condemnaturus erat, *pariniſſe videri*, pronunciabat: ita quæ iurati iudices cognoverant, non ea eſſe facta, ſed videri pronunciabant, *Cicero 4. Academic. Verrina. 4. & in Piſonem. 1. de ſeditio. Livius 21. Salluſt. 4. Inſt.* eadem forma decreta collegii Tribunorum & Pontificum concipi mos erat. *Cicero 4. Verrina. pro domo ſua. 4. ad Attic. 3.*
h de advocatis fiſci dixi *l. un. ſupr. de poſtuland.*
i Præfectos ærarii *l. 12. inf. de his quib. ut indign. l. 2. §. 4. l. ne quid in loco publico,* dixi ad *l. 1. ff. de iure fiſci*: quaſi diceret, non eſt de ea re Princeps ipſe vel Imperator ſollicitandus.
k & hanc quoque formulam elegantem obſerva.
l utile legatariis eſſe.
m quaſi diceret. Non igitur inductio heredum nocebit legatariis.
n *l. 5. in fi. ff. de reg. iur. l. 56. ff. de iure codicil. & §. 34. Inſt. de legat.*
o hic ſcilicet iuri opponuntur cauſæ favorabiles.
p non formam ſententiæ ferendæ in principis auditorio. Princeps litigantes removeri iubet, deliberat, admitti eoſdem iubet, ſententiam pronunciat.
q hinc poſſis colligere, humaniorem ſententiam exiſtimari, quæ aliquo quoquo modo ſuſtinet ac ſuſtentat, quæ omnino enim ad aliqua non extendit, quæ libertati favet, quæ contra fiſcum reſpondet, atque ita, Cancellatio inſtituti heredis legatis & libertati non nocet. adde Alciat. 3. *præſumptionis.*
r v. *l. 24. ſup. qui teſtam. fac.*
ſ v. quæ ſcripſi ad *l. 30. C. de teſtam.*
t hoc interpretes extendunt ſcilicet ad notarium. Si de eodem, inquiunt, facto ſunt plura inſtrumenta, unius cancellatio, alterius integri vires non tollit, niſi de mente conſtiterit. *Bart. Bald.*
u 6. C. 24. 2. *ſublicet.* 14. *Ulpian.* 18. 22. Huius tituli ſumma hæc eſt, Teſtamentum non valere ſine inſtitutione heredis, §. 1. l. eod. Quid ſi teſtamentum ad piam cauſam pertineat? aliud putant, v. Tiraquellum *privilegio piæ cauſæ.*

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS u.

TIT. V.

De ſolis teſtamenti. 1. *Quis dicatur inſtitutus.* 2. *De muto & ſurdo.* 3. *Quibus verbis teſtamentum nuncupatum fieri poſſit.* 4. *De inſtitutione ex fundo.* 5. *De verbis imperfectis, de vocibus.*

1. *Ulpianus* libro 1. ad Sabinum.

QVi teſtatur, ab heredis inſtitutione plerumque debet initium facere teſtamenti. Licet etiam ab exheredatione quam nominatim facit. nam Divus Traianus reſcripſit, poſſe nominatim etiam ante heredis inſtitutionem filium exheredare.

1 ¶ Inſtitutum autem heredem, eum quoque dicimus, qui ſcriptus non eſt, ſed ſolummodo nuncupatus.

2 ¶ Mutus & ſurdus rectè heres inſtitui poteſt.

3 ¶ Qui neque legaturus quid eſt, neque quemquam exheredaturus, quinque verbis poteſt facere teſtamentum, ut dicat, *Lucius Titius mihi heres eſto.* Hæc autem ſcriptura pertinet ad eum, qui non per ſcripturam teſtatur, qui poterit etiam tribus verbis teſtari, ut dicat, *Lucius heres eſto.* nam & *Mihi*, & *Titius*, abundat.

4 ¶ Si ex fundo fuiſſet aliquis ſolus inſtitutus, valet inſtitutio detracta fundi mentione.

5 ¶ Si autem ſic ſcribat, *Lucius heres*, licèt non adiecerit *eſto*, credimus plus nuncupatum, minus ſcriptum: & ſi ita, *Lucius eſto*: tantundem dicimus. ergo & ſi ita, *Lucius* ſolummodo. Marcellus non imbeciliter non putat hodie hoc procedere. Divus autem Pius, cùm quidam portiones inter heredes diſtribuiſſet ita, *Ille ex parte tota, Ille ex tota*: nec adiecſſet, *heres eſto*, reſcripſit valere inſtitutionem, quod & Iulianus ſcripſit.

6 ¶ Item Divus Pius reſcripſit, *Ille uxor mea eſto*, inſtitutionem valere, licet deeſſet, *heres*.

7 ¶ Item Iulianus, *Illum heredem eſſe*, non putavit valere: quoniam deeſt aliquid. ſed & ipſa valebit, ſubaudito *iubeo eum*.

De inſtitutione ex partibus quas adſcripſero: vel, quas adſcripſi: vel ex quibus me heredem ſcripſit, vel ex quibus teſtamento matris ſcriptus eſt.

2. *Idem* libro 2. ad Sabinum.

CIrca eos, qui ita heredes inſtituti ſunt, *ex his partibus quas adſcripſero*, non putat Marcellus eos heredes, nullis adſcriptis partibus: quemadmodum ſi ita eſſent heredes inſtituti, *ex partibus adſcripſero.* ſed magis eſſet ut utraque inſtitutio accipiatur, ſi voluntas defuncti non refragatur, ex quibus partibus adſcripſero, ſi minus, ex æquis, quaſi duplici facta inſtitutione; quam ſententiam Celſus libro ſextodecimo digeſtorum probat. Aliter atque probat in illa inſtitutione: *ex qua parte me Titius heredem ſcripſit, Seius heres eſto.* tunc enim ſi non eſt à Titio ſcriptus, nec Seius ab eo, nec immeritò. hic enim creditur ineſſe conditio. ſed Marcellus hæc ſimilia putat.

1 ¶ Poteſt autem intereſſe, verùm ita quis ſcribat, *ex his partibus, quas adſcripſi*, an, *adſcripſero*: ut ſuperiori modo dicas, nullis adſcriptis partibus, nullam eſſe inſtitutionem, quomodo in illo Marcellus *ex his partibus, ex quibus teſtamento matris ſcriptus fuiſſet, heredes ſunto*, ſi inteſtata mater deceſſerit, hos non eſſe inſtitutos.

De ſervo alieno. 1. *De ſervo ſub conditione.* 2. *De conditione ſi* Titius heres erit. 3. *De ſtatulibero.* 4. *De dilatione aperturæ tabularum ſi impuberi ſubſtitutus, ſe arrogandum dederit.*

3. *Idem* libro 3. ad Sabinum.

SErvus alienus vel totus, vel pro parte, ſine libertate heres inſtitui poteſt.

1 ¶ Si ſervum meum purè heredem ſcripſero ſub conditione liberum: differtur inſtitutio in id tempus, quo libertas data eſt.

2 ¶ Si quis ita ſcripſerit, *Si Titius heres erit, Seius heres eſto, Titius heres eſto*: quaſi quædam conditio exſpectatur Titii aditio, ut Seius heres fiat: & ſanè & Iuliano & Tertylliano hoc videtur.

3 ¶ Qui fideicommiſſam libertatem ſub conditione accepit, poteſt ab herede purè cum libertate heres inſtitui, & non exſpectata conditione libertatem & hereditatem conſequitur, & erit interim neceſſarius, & exiſtente conditione voluntarius heres efficietur. ut non deſinat heres eſſe, ſed ut ius in eo mutetur ſucceſſionis.

4 ¶ Aperturæ tabularum dilatio neceſſarii heredis ius non mutat: ut ſolemus in ſubſtituto impuberis dicere. nam eſt relatum, ſi ſe adrogandum dederit ſubſtitutus impuberi defuncto filio, neceſſarium eum fore.

De inſtitutione ſui heredis ſub conditione.

4. *Idem* libro 4. ad Sabinum.

SVus quoque heres, ſub conditione heres poteſt inſtitui. ſed excipiendus eſt filius. quia non ſub omni conditione inſtitui poteſt. & quidem ſub ea conditione, quæ eſt in poteſtate ipſius, poteſt. de hoc enim inter omnes conſtat, ſed utrum eo d. tunc

a nec enim ſemper qui teſtatur, ab inſtitutione initium facit, ſed ab exheredatione.
b id eſt, poteſt, ex ipſa.
c 2. 1. §. 4. *Inſt. de vulgari.*
d facit lex 3. §. 3. *ſ. de liberis l. 3. §. 2. ſ. de ſuis.*
e eſt enim aliud teſtamentum ſcriptum, aliud quod viva voce heredem nuncupamus, v. *l. 29. C. de teſtamentis.*
f *l. 16. ſ. qui teſtam. §. 4. Inſt. de hered. qual.* non poteſt tamen olim eſſe emptor familiæ. *Ulp. 20. §. 7.*
g vel tribus, v. *ſ. eod.*
h i. adnotatis: ſic alibi dicitur ſcriptura Mucii, *l. 7. ſ. de annuis.* Iuliano, *l. 58. ſ. de donatio.* poſtquam poſita ſunt ſcripturam ſuam, *Te not. in Aurelio Codicibus.*
i Tribus verbis teſtari poſſumus.
k *l. 9. §. 13. l. 10. ſ. eod.*
l *l. 7. in fin. C. de teſt. milit.*
m vel volo, *l. 4. §. 6. ſ. de arbitris; l. 19. C. de fideicommiſſ.*
n *l. 56. ſ. eod.*
o Conditionalis & puta, *Coniectur.*
p vide *l. 29. ſ. eod.*
q nota differentiam inter adſcripſi, de præterito & futuro.
r *l. 31. ſ. eod.*
ſ *l. 37. §. 2. ſ. eod.*
t nec Seius erit, ante Titii aditionem.
u *l. 13. §. 5. Inſtit. de adqui. here.*
x Ius neceſſarii heredis, dilatio ... adveniente ... dilatio aperturæ tabularum non mutat. vide plura apud Langebeckium *cap.* 27. *Annotat.*
y imò neceſſarius non erit, *l. 20. ſupr. de liber.*
z ſi eſt, non tantùm neceſſarius & voluntarius.
a *l. 6. §. 1. l. eod. l. 29. ſupra de liberis & poſth. inſtit. de cond. l. 8. l. 83. ſ. de cond. & demonſ. l. 20. §. 4. in fin. ſupra eodem, libro 1. 4. Cod. de inſtit. & ſubſtit.*
b etiam in legitima dummodo conditio ſit poteſtativa. *Alciat. Cuiac.*
c ut ſe inſtituat, ſi redimentum fecerit.
d Con exceptio de una conditio.

Universidad Rey Juan Carlos

inſtitutio effectum habeat, ſi paruerit conditioni, an & ſi non paruerit, & deceſſit? Iulianus putat, filium ſub eiuſmodi conditione inſtitutum etiam ſi conditioni non paruerit ſummotum eſſe, & ideo ſi coheredem habeat ita inſtitutus, non debere eum expectare, donec conditioni pareat filius: cum etſi patrem inteſtatum faceret non parendo conditioni, procul dubio exſpectare deberet, quæ ſententia probabilis mihi videtur, vt ſub ea conditione inſtitutus, quæ in arbitrio eius ſit, patrem inteſtatum non faciat.

1 ¶ Puto rectè generaliter definiri, vtrùm in poteſtate fuerit conditio, an non fuerit, facti, potius eſt, poteſt enim & hæc, *ſi Alexandriam peruenerit*, non eſſe in arbitrio per hyemis conditionem, poteſt & eſſe, ſi ei, qui à primo miliario Alexandriæ agit, fuit impoſita, poteſt & hæc, *ſi decem Titio dederit*, eſſe in difficili, ſi Titius peregrinetur longinquo itinere, propter quæ ad generalem definitionem recurrendum eſt.

2 ¶ Sed & ſi, filio ſub conditione, quæ † in eius poteſtate eſt, herede inſtituto, nepos ſit ſubſtitutus ſiue extraneus, puto viuo filio non extaturam heredem ſubſtitutum, poſt mortem verò extaturum: nec neceſſariam à ſubſtituto filij exheredationem: quæ etſi fuerit facta, fruſtra eſt: poſt mortem enim filij facta eſt, quam inutilem eſſe aliàs oſtendimus, opinamur igitur filium, ſi ſit inſtitutus ſub ea conditione, & ſit in eius poteſtate, non indigere exheredatione à ſequentibus gradibus: alioquin & à co-herede indigebit.

5. Apud Iulianum lib. viceſimonono Digeſtorum. *Marcellus* notat:

SI eiuſmodi, ſit conditio, ſub qua filius heres inſtitutus ſit, vt vltimo vitæ eius tempore certum ſit, eam exiſtere non poſſe, & pendente ea decedat, inteſtato patri heres erit: veluti, *Si Alexandriam peruenerit, heres eſto*. Quòd ſi etiam nouiſſimo tempore impleri poteſt, veluti, *Si decem Titio dederit, heres eſto*, contrà puto.

De die conditioni adiecto, 1. De poſthumis Velleianis. 2. De medio tempore 3. De ſeruo communi inſtituto pendente conditione, quando efficiatur heres neceſſarius. 4. Libertas teſtamento data, an poſſit codicillis adimi.

6. *Vlpianus* libro 9. ad Sabinum.

SEd ſi conditioni dies eſſet adiectus, vt puta, *Si Capitolium intra diem trigeſima aſcenderit*: tantumdem poteſt dici, vt ſi non paruerit conditioni, ſubſtitutus poſſit admitti, filio repulſo, idque conſequens eſt ſententiæ Iuliani & noſtræ.

1 ¶ Nepotes autem & deinceps cæteri qui ex lege Velleia inſtituti non rumpunt teſtamenta, ſub omni conditione inſtitui poſſunt, etſi redigantur ad filij conditionem.

2 ¶ Solemus dicere *media tempora non nocere*, vt puta, ciuis Romanus heres ſcriptus, viuo teſtatore factus peregrinus, mox ciuitatem Romanam peruenit, *media tempora non nocent*.

¶ Seruus alienus ſub conditione heres ſcriptus, traditus eſt ſeruus hereditario, mox viuo capto ab extraneo, non eſt vitiata inſtitutio.

3 ¶ Si ſeruum communem cum libertate dominus heredem ſcripſerit, & eum redemerit, neceſſarius efficietur. Sed ſi ſubſtitutus ſit impuberi, & partem redemerit impubes, neceſſarius non efficietur, (vt) Iulianus ſcribit.

4 ¶ Sed ſi ſit cum libertate inſtitutus, an ei libertatis datio codicillis adimi poſſit, apud Iulianum quæritur? Et putat, in eum caſum, quo neceſſarius fieret, ademptionem non valere: ne à ſemetipſo ei adimatur libertas, ſeruus enim heres inſtitutus, à ſemetipſo libertatem accepit, quæ ſententia habet rationem, nam ſicuti legari ſibi non poteſt, ita nec à ſe adimi.

De ſeruo communi inſtituto pendente conditione libertatis.

7. *Iulianus* lib. 30. Digeſtorum.

SI ſeruus communis, ſub conditione heres inſtitutus, viuo teſtatore libertatem conſecutus ſit, etiam pendente conditione teſtamentariæ libertatis, adire hereditatem poteſt.

1 ¶ Item ſiue teſtator eum alienauerit, ſiue heres poſt mortem teſtatoris, iuſſu domini, hereditatem adibit.

Si hereditatis delata à duobus dominis dies ſimul cedit, ſeruus vtrique neceſſarius erit. Bart.

8. *Idem* lib. 2. ad Vrſeium Ferocem.

DVo ſocij quendam ſeruum communem teſtamento facto, heredem & liberum eſſe iuſſerant: & vna ſimul † oppreſſi perierant: plerique reſponderunt: hoc caſu duobus neceſſarium heredem exiſtere: & id eſt verius.

1 ¶ Sed & ſi ſub eadem conditione ſeruum communem vterque ſocius liberum heredemque eſſe iuſſiſſet, eaque extitiſſet, idem iuris erit.

De errore in herede. 1. Vel in corpore. 2. Vel in parte. 5. Vel in conditione. 7. Vel in adiectione coheredis. 8. De demonſtratione heredis. 12. De iure heredis, & diuiſione hereditatis. 13. De heredibus inſtitutis ex partibus eiuſdem fundi. 14. De inſtitutione, Liber eſto, & poſtea heres. 15. Si ſufficiente maior pars data ſcriptura inſtituat. 16. Si ſeruus proprius inſtitutus in eadem cauſa non manſerit.

9. *Vlpianus* lib. 5. ad Sabinum.

QVotiens volens alium heredem ſcribere, alium ſcripſerit in corpore hominis errans, (veluti: *Frater meus, patronus meus*) placet neque eum heredem eſſe, qui ſcriptus eſt, quoniam voluntate deficitur, neque eum quem voluit, quoniam ſcriptus non eſt.

1 ¶ Et ſi in re quis errauerit, (veluti, dum vult lancem relinquere, veſtem leget) neutrum debebit. Hoc, ſiue ipſe ſcripſit, ſiue ſcribendum dictauerit.

2 ¶ Sed ſi non in corpore errauit, ſed in parte (puta "ſi," cùm dictaſſet, ex ſemiſſe aliquem ſcribi, ex quadrante ſit ſcriptus) Celſus lib. duodecimo quæſtionum, digeſtorum vndecimo, poſſe defendi, ait, ex ſemiſſe heredem fore, quaſi plus nuncupatum ſit, minus ſcriptum, quæ ſententia reſcriptis adiuuatur generalibus.

¶ Idemque eſt, & ſi ipſe teſtator minus ſcribat, cùm plus vellet adſcribere.

3 ¶ Sed ſi maiorem adſcripſerit teſtamentarius, vel (quod difficilius eſt probatione, ipſe teſtator) ut pro quadrante ſemiſſem: Proculus putat, ex quadrante fore heredem, quoniam ineſt quadrans in ſemiſſe: quam ſententiam & Celſus probat.

4 ¶ Sed & ſi quis pro centum, ducenta per notam ſcripſiſſet: idem iuris eſt: nam & ſic vtrumque ſcriptum eſt, & quod voluit, & quod adiectum eſt: quæ ſententia non eſt ſine ratione.

5 ¶ Tantundem Marcellus tractat & in eo, qui conditionem deſtinans inſerere, non adſcribit, nam & hunc pro non inſtituto putat. Sed ſi conditionem adiiciat, quam nollet, detracta ea heredem ita nuncupatum videri, quod contra voluntatem ſcriptum eſt. Quam ſententiam & ipſe & nos probamus.

6 ¶ Idem tractat, & ſi teſtamentarius contra voluntatem teſtatoris conditionem detraxit, vel mutauit, heredem non futurum, ſed pro non inſtituto habendum.

7 ¶ Sed ſi, cùm primum heredem ex parte dimidia ſcribere deſtinaſſet, primum & ſecundum ſcripſit, ſolus primus ſcriptus heres videbitur, & ſolus heres exiſtet, quaſi ex parte dimidia inſtitutus.

8 ¶ Si quis nomen heredis quidem non dixerit, ſed indubitabili ſigno eum demonſtrauerit, quod penè nihil à nomine diſtat, non tamen eo, quod contumeliæ cauſa ſolet addi, valet inſtitutio.

9 ¶ Heres inſtitui, niſi vt certè demonſtretur, nemo poteſt.

10 ¶ Si quis ita dixerit: *Ex quibus ex fratribus meis Titio & Mæuio, Seium ex quadrante, ex octauis: vter poſt decreuit ex quartante heres eſto*, hic hereditariam inſtitutionem eſſe certum eſt, ſed quis, ex qua parte, incertum.

11 ¶ Planè erit ſimilis, ſi ita inſtitutio facta fuerit: *Vter ex præſcriptis fratribus meis Titiam vxorem duxerit heres eſto*, ſed & hanc puto valere inſtitutionem, quaſi ſub conditione factam.

12 ¶ Heredes iuris ſucceſſores ſunt, & ſi plures inſtituantur, diuidi inter eos à teſtatore ius oportet: quod ſi non fiat, omnes æqualiter heredes ſunt.

13 ¶ Si duo ſint heredes inſtituti, vnus ex parte tertia fundi Corneliani, alter ex beſſe eiuſdem fundi: Celſus expedit iſtiuſmodi Sabini ſententiam ſequendam, vt, detracta fundi mentione, quaſi ſine partibus heredes ſcripti, hereditate potirentur: ſi modo voluntas patrisfamilias manifeſtiſſime non refragatur.

Margin notes (left):
... impleret: quæ ... inſtitutus ... ſentitur: ideòque ſi conditionem non impleuerit, patrem ... hereditatem repudiaſſe videtur: nec huiuſmodi conditio poteſtatiua ab inſtitutione filij reijcietur, niſi contra bonos mores fuerit. vide Iul. Clarum, § ſicut. § ... *l. 15. ff. de cond. inſt.*

a Filij patrem eſſe, *Bal.* facti atque facti in poteſtate ... *Cuia.*

† Conditio poteſtatiua inſtitutionis, niſi moriente ipſo herede, non deficit. vt *hic*. niſi dies adiecta fuerit *l. 6. § ... ead. & l. Titio ... inſra ... de ...*

b Cur ita? *v. l. 3. ſupra de acquir. hered.*

c *l. 19. § 10. ff. de liberis.*

d *l. vlt. ff. de condit. inſt.*

e Id eſt, vltimo. Conditio quæ non poteſt ſemper impleri diſtincta, patrem inteſtatum facit, niſi coheredem vel ſubſtitutum dederit: quæ autem ad extremum vſque vitæ impleri poteſt, donec inſtitutus viuat, non deficit. Inſtitutus ita moriens, hereditatem ex teſtamento vel inteſtato non tranſmittit, quia non moriendo heres fuit. *Inſt. ... de ... inſt.*

f Vbicumque eſt conditio & dies, conditio non poteſt impleri poſt diem. *Bald.*

g Liberi ſequentis gradus poſt filium poſſunt ſub omni conditione inſtitui. *Bar.* adde *l. 4. 8. eod.*

h Sunt tria tempora teſtamenti: mortis teſtatoris, medium tempus, & aditionis. *l. 49. § 1. l. 50. ... eod. § ... verſ. medio. Inſt. de hered. qualit.* Extrema tempora magis conſideranda quàm media hinc colligunt de quo v. *Bal. hic.*

i De peregrino dixi ad *l. 1. C. eod.*

k mox. ſi viuo ac ſuperſtite adhuc teſtatore *l. 1. § ... de* ... *eod.* de hac particula mox, v. notata in *l. 7. ſup. ſolu...*

l al. ad ciuitatem. Mutationes heredis tempori medio temporibus contingentes non nocent.

m al. ſeruo.

n *l. 18. § ... ſu. de vulgari. ...l. 90. l. eod.*

o *l. 23. § 1. ſupra de liberis.*

p Si ſeruus cum libertate,

q *l. 9. § 16. infra eodem.*

r adire poterit. *l. 38. § 2. ... eod.*

† Dolus & poteſtas vbi non apparet, ſimul & eodem tempore rem geſtam fuiſſe præſumitur.

s *l. 24. ... l. 24. § 1. ... de ...*

t Certitudo ex euentu conditionis, certe ...

u *ſubuenitur* *l. 24. l. 178. § 1. ... de verb. ſign. l. 9. ... l. 6. § 1. de excuſ. l. 11. ... de diuerſ.* ita heredis nomine intelligimus ...

x Diuidi ius poteſt: nam hic diuiditur hereditas quæ ... apud *Bald.*

x quoties id à teſtatore dictum eſt.

y ſci. diuiſio.

z § 4. *Inſt. eod.*

a & ita diſpariter.

b Inſtitutio in re certa trahitur ad valuerſalem inſtitutionem: quia certe vel demonſtratio ... institutionem ad rem ... intelligenda ... certa facta non eſſet ... ſic notatur ex re certa deſignata, adde *l. 35. ... eod.* vide Gradum ... *ſio* ... c pateretur.

d atque ita, heredes æquis partibus inſtitui ex re certa, pariter ... taliter ſunt heredes, niſi ... inſtituit teſtator. *Baldus.*

Universidad Rey Juan Carlos

14 ¶ Si quis ita ſcripſerit: *Stichus liber eſto, & poſteaquam liber erit, heres eſto*: Labeo, Neratius, & Ariſto opinantur, detracto verbo medio, *poſteaquam*, ſimul ei & libertatem & hereditatem competere: quæ ſententia mihi quoque vera videtur.

15 ¶ Si quis primum ex triente, Secundum ex triente heredem inſtituerit, & ſi ſecundus heres non erit, Tertium ex beſſe heredem ſcribat: hic Secundo repudiante beſſem habebit non ſolùm iure ſubſtitutionis, ſed etiam inſtitutionis: id eſt trientem iure ſubſtitutionis, & trientem iure inſtitutionis.

16 ¶ Seruus cum libertate heres inſtitutus, ſi fuerit alienatus, iuberi adire ab eo poteſt, cui alienatus eſt: ſed ſi redemptus fuit à teſtatore, inſtitutio valet, & neceſſarius heres erit.

17 ¶ Si ſeruus ex die libertatem acceperit, & hereditatem purè, is mox fuerit alienatus, vel manumiſſus: videamus, an inſtitutio valeat. Et quidem ſi alienatus non eſſet, poteſt defendi inſtitutionem valere: vt, die veniente libertatis, quæ hereditatem moratur, competente libertate, & heres neceſſarius exiſtat.

18 ¶ Sed ſi in diem libertas, hereditas autem ſub conditione data ſit, ſi conditio poſt diem aduenientem extiterit, liber & heres erit.

19 ¶ Sed & ſi purè fuerit heres inſtitutus, libertate in diem data, ſi ſit alienatus, vel manumiſſus, dici debet heredem eum poſſe exiſtere.

20 ¶ Sed & ſi non ipſe ſeruus ſit alienatus, ſed vſusfructus in eo, æquè inſtitutio valet: ſed differtur in id tempus, quo extinguitur vſusfructus.

De duobus heredibus inſtitutis ex diuerſis partibus diuerſorum fundorum.

10. *Paulus* libro 1. ad Sabinum.

SI alterius atque alterius fundi pro partibus quis heredes inſtituerit, perinde habebitur, quaſi non ad rei certæ partibus heredes ſcripti eſſent. nec enim facile, ſed diuerſitate pretium portiones inueniuntur: ergo expeditius eſt quod Sabinus ſcribit, perinde habendum, ac ſi nec fundorum partes nominaſſet.

De coniunctis & inſtitutionibus ex reliquo.

11. *Iauolenus* libro 7. Epiſtolarum.

ATtius fundi Corneliani heres eſto: *mihi duo Titij heredes ſunto.* habebunt duo Titij ſemiſſem, Attius ſemiſſem: idque Proculo placet. quid tibi videtur? reſpondit: Vera eſt Proculi opinio.

De partibus inæqualibus exæquatis.

12. *Paulus* libro 2. ad Sabinum.

SI inæqualibus partibus datis, ita adiiciatur: *Quos ex diſparibus partibus heredes inſtitui, æquè heredes ſunto*: exiſtimandum eſt exæquari eos, ſcilicet ſi hoc ante peractum teſtamentum ſcriptum ſit.

De adiectione, Æquè heredes ſunto. 1. De diuiſione hereditatis ſolenni in duodecim vncias. 2. Si pars vacet. 4. Si teſtator duodecim vncias exceſſerit.

13. *Vlpianus* libro 7. ad Sabinum.

INterdum hæc adiectio, *Æquè heredes ſunto*, teſtatoris voluntatem exprimit, vtputà, *Primus & fratris mei filij æquè heredes ſunto*. nam hæc adiectio declarat, omnes ex virilibus partibus inſtitutos, vt & Labeo ſcripſit, quia detracta, ſemiſſem fratris filij, ſemiſſem primus haberet.

1 ¶ Paterfamilias diſtribuere hereditatem in tot partes poteſt, quot voluerit: ſed ſolennis aſſis diſtributio in duodecim vncias fit.

2 ¶ Denique, ſi minus diſtribuit, poteſtate iuris in hoc reuoluitur: vtputà ſi duos heredes ex quadrante ſcripſerit, nam hereditas eius reſidua accedit, vt ex ſemiſſibus videantur ſcripti.

3 ¶ Sed ſi alter ex quadrante, alter ex ſemiſſe heredes ſcripti ſunt, qui accedit quadrans, pro partibus hereditariis eis adcreſcet.

4 ¶ Sed ſi exceſſerit in diuiſione duodecim vncias, æquè pro rata decreſcet, vtputà, me ex duodecim vnciis heredem, te ex ſex ſcripſit: ego hereditatis habebo beſſem, tu trientem.

5 ¶ Sed ſi duos ex aſſe heredes ſcripſit, alios ex 12. vnciis, an æqua diſtributio fiat, apud Labeonem libro quarto poſteriorum quæritur. & putat Labeo, & illos ex ſemiſſe, & hos qui ex 12. vnciis ſcripti ſunt, ex ſemiſſe heredes fore: cui ſententiæ adſentiendum puto.

6 ¶ Sed ſi duos ex aſſe heredes inſtituerit, tertium autem ex dimidia & ſexta, eodem libro Labeo ait, in 20. vncias aſſem diuidendum, octo laturum ex dimidia & ſexta ſcriptum, illos duos duodecim.

7 ¶ Apud eundem refertur: *Titius ex parte tertia*, deinde aſſe explero. *Idem ex parte ſexta*. in 14. vncias hereditatem diſtribuendam Trebatius ait.

De parte prima, ſecunda.

14. *Pomponius* libro 1. ex Caſſio.

SI quis heredes ita inſtituit: *Titius ex parte prima, Seius ex parte ſecunda, Mæuius ex parte tertia, Sulpicius ex parte quarta, heredes ſunto*, æquè partes hereditatis ad inſtitutos pertinebunt, quia teſtator appellatione numeri, ſcripturæ magis ordinem, quàm modum partibus impoſuiſſe videtur.

Si tertius inſtituatur ex eadem parte, ex qua ſecundus. 1. Si de ſubſtitutione coniunctim.

15. *Vlpianus* libro 7. ad Sabinum.

IVlianus quoque libro 30. refert, ſi quis ita heredem ſcripſerit, *Titius ex parte dimidia heres eſto: Seius ex parte dimidia: ex qua parte Seium inſtitui, ex eadem parte Sempronius heres eſto*, dubitari poſſe, verum in tres ſemiſſes diuidere voluit hereditatem, an verò in vnum ſemiſſem Seium & Sempronium coniungere? quod eſt verius: & ideo coniunctim eos videri inſtitutos: & ſic fiet, vt Titius ſemiſſem, hi duo quadrantes ferant.

1 ¶ Idem eodem libro ſcripſit, ſi primus ex ſemiſſe, ſecundus ex ſemiſſe: ſi primus heres non erit, tertius ex dodrante ſubſtitutus ſit: facit quidem quæſtionem eſſe. verùm rectè dicetur, ſi quidem primus adierit, æquales partes habituros. ſi repudiauerit, quindecim partes futuras, ex quibus nouem quidem laturum tertium, ſex ſecundum.

16. *Vlpianus* libro 30. Digeſtorum.

NAm tertium & inſtitui & ſubſtitui perſonam ſuſtinere, in tres partes inſtitutum videri, in ſex ſubſtitutum.

De inſtitutis ſine parte.

17. *Vlpianus* libro 7. ad Sabinum.

ITem quod Sabinus ait, *Si cui pars adſcripta non eſt*, excutiamus: duos ex quadrantibus heredes ſcripſit: tertium ſine parte: quod aſſi deeſt, feret. hoc & Labeo.

1 ¶ Vnde idem tractat: ſi duos ex vndecim, duos ſine parte ſcripſit, mox vnus ex his, qui ſine parte ſcripti fuerunt, repudiauerit: vtrum omnibus ſemuncia, an ad ſolum ſine parte ſcriptum pertineat. & variè. ſed verius omnibus adcreſcere ait: quam ſententiam veriorem puto: nam quantum ad ius adcreſcendi, non ſunt coniuncti qui ſine parte inſtituuntur. quod & Celſus libro 16. Digeſtorum probat.

2 ¶ Idemque putat: & ſi, expleto aſſe, duos ſine parte heredes ſcripſerit: neque hos, neque illos coniunctos.

3 ¶ Sed ſi, aſſe expleto, alium ſine parte heredem ſcripſerit, in alium aſſem veniet. Aliter atque ſi ita ſcripſiſſet, expleto aſſe, *Ex reliqua parte heres eſto*. quoniam cum nihil reliquum ſit, ex nulla parte heres inſtitutus eſt.

4 ¶ Sed ſi expleto aſſe duo ſine partibus ſcribantur, vtrùm in ſingulos aſſes iſti duo, an in vnum aſſem coniungantur, quæritur. & putat Labeo, & verius eſt in vnum aſſem venire. nam & ſi vnus ſine parte, duo coniunctim ſine parte inſtituantur, non tres trientes fieri, Celſus libro 16. ſcripſit, ſed duos ſemiſſes.

5 ¶ Quod ſi quis dupondium diſtribuit, & tertium ſine parte inſtituit: hic non in alium aſſem, ſed in trientem venit, vt Labeo 4. Poſteriorum ſcripſit. nec Ariſto, vel Aulus, vtpote probabile, notant.

a Seruus meus liber eſto.
b qui ita inſtituitur, perinde eſt ac ſi purè inſtitutus ſit. adde l.49. ſ. eodem. l.21. l.22. ſ. de cond. inſt. Inſt. de hered. inſt. in pr. & §. 1.
c Videbatur dicendum hanc inſtitutionem eſſe nullam, quia liber initio factus, deinde heres: liber autem eſſe non potuit ex teſtamento, nullo ei coherede dato. Nam teſtamento libertas non competit, niſi ex eo teſtamento fuerit aliquis heres, l. ſi nemo 9. ſ. de teſt. tut. Verùm vt vitetur id abſurdum vocem *poſteaquam* ſic interpretantur, vt ordinem intellectus, non temporis deſignet. ita fiet vt ea voce detracta, ſit ſimul liber & heres. Poſteà temporis interuallum nullum innuit in his, quæ ſimul ſunt natura.
d Verba quandoque detrahuntur velut ſuperflua.
e ſed & l.15. §.1. ſ. eodem.
f Quid ſi adiit? ſubſtitutio facta tertij euanuit.
g inſtitutus ſeruus cum libertate & alienatus, non amittit libertatem, cum iuſſu noui domini adire poſſit. Quid ſi redemptus à teſtatore? redit eius inſtitutio ad priſtinam cauſam, vt efficiatur neceſſarius heres.
g l.7. in fin. ſupra eodem.
h l.50. ſ. eod.
i poſt annum.
k id eſt ſimpliciter.
l teſtitui ſeruum meum ſimpliciter, eique libertatem ex die dedi: differtur inſtitutio in tempus datæ libertatis, niſi fuerit à domino manumiſſus vel alienata eius proprietas. Nam ſi eius tantum vſusfructus alienatus eſt, differtur libertatis & hereditatis datio, [illegible] vſusfructus.
m heredes ſub conditione dari poſſe, etiam quoque recipis, v. l.9. ſ. de hered. inſt. n Diuiſa l.19. §.19.
o Perinde omnem omnino ſimilitudinem non denotat: Nam hoc perinde, referendum eſt ad portiones.
p l.1. §.4. l.9. §.13. ſ. eod. q Nullo modo.
r prædiorum Hal. pretiorum. ſ Hic ordinis eſt diſtinctio à duobus Titiis, de quibus l. t His verbis coniuncti ſunt inter ſe.
u Cui ſimile l.17. §.4. ſ. eo. x de hac formula ſcripſi ad l.25. §.1. ſ. de arbitr.
y Quamuis opinio Proculi eſt inſtitutos in re certa & coniunctos, iure tamen [illegible] & accreſcendi, coniunctos eſſe, loco vnius haberi in diuiſione hereditatis cum alio facienda.
z Inæquales initio, ſeu prima parte teſtamenti, æquales fieri poſſunt in vltima parte teſtamenti: ita ſolis ſcripturæ principio eius præfertur.
a Eodem teſtamento quis ſe corrigere poteſt. Conſummato teſtamento, ſi que corrigere velimus, omnia ex integro facienda ſunt. Cuiac.
b *Æquè*, particula diſtribuit in capita, non in ſtirpes.
† Omnes coniuncti, vnius loco habentur. l.15. §.1. l.53. in fin. ſ. eod.
c l.19. in fin. ſ. de leg. 1. d §.5. Inſt. eod. Paulus 3. ſent. 4. §.13.
e & eſt l.50. ſ. eod. f vt Aſtrologi res omnes reuocant ad 12. partes, menſes, horas, ſigna, latitudinem ſignorum: ſic nos hereditatem, vſuras, & quæ ſolidus continet. Cuiac. hic. g l.8. ſ. ſecund. tabulas.
h id eſt, tacitè, l.7. ſ. de regulis iuris.
i militis, l.1. C. de teſtamento militis.
k §.7. Inſtit. eodem.

a quæ excedit, aut vacat. l.41. §.1. ſ. eod. §.7. Inſt. eod.
b adde l.35. §. ſ. de legat.
c atqui hæc verba, *Tertia parte*, non tam modum partibus imponunt, quàm ordinem ſcripturæ, l.14. in fin. ſ. eod.
d Ordo loquendi non ſignificat ordinem ſuccedendi: vel ita. Nemo plus iuris habet ex eo quòd prior ſit nominatus, *Bald.* hic potius ex parte prima, ſecunda, tertia, quarta, heredem inſtitui, non eſt ex vna vncia, vel duabus, tribus vel quatuor vnciis heredem inſtitui, ſed ex partibus æquis tantum: & proinde hoc ſermone Titius primus eſt heres, Seius ſecundus, Mæuius tertius, Sulpicius quartus. His numeris ex parte prima, ſecunda, tertia, quarta, ſcripturæ tantum ordo demonſtratur, non modus partibus imponitur, id eſt ſic numerandi heredes.
e Ordo ſcripturæ, & modus partium hereditariarum diſtinguuntur.
f l.142. in fin. ſ. de verb. ſign.
g re & verbis.
h Cui ſimile v. l.73. ſ. eodem.
i l.9. §.7. ſ. eod.
k de aſſe non diſtributo, adde l.77. ſ. eod. §.6. Inſtit. eod. l.12. ſ. ſecund. tab.
l certa.
m Coniuncti iure adcreſcendi non ſunt, qui ſine parte ſunt inſtituti.
n Atqui paulo ante dixit omnibus adcreſcere, igitur ſunt coniuncti, l. re coniuncti 89. ſ. de leg. 3. An expurganda hæc negatio eſt, vt ſic Cuiacius, vocatis ſine parte, re coniunctos eſſe cum iis, quibus certa pars eſt relicta? v. Cuiacium in §. *Ius adcreſcendi qu.* 5. *num.* 4. *in fin.* & modò vna oratione coniuncti ſint.
o l.19. in fin. l.78. l.79. l.80. ſ. eodem. l.12. ſupra ſecund. tab.
p Imò ex aliqua l.87. ſ. eo.
q vide Antonium Fabrum 5. Coniect. 20.
r id eſt alterum.
ſ 53. in fin. ſupra eodem.

ſ adde l.17. ſupra eadem l.59. §.2. ſupra eodem: l.9. infra de vulgari. l.1. C. de impuberum.
t ſed in treſſem, Hotom. in §.6. Inſtit. eodem. & quidem non ſeparatim, ſed coniunctim, id eſt, in ſummam trium aſſium. nam qui [illegible] eſt ſe, *Vlpian.*
u ſcire Cuiaciſium, Cuiac.
x Ariſto & Aulus ſcripta Labeonis notarunt, & vt probabiles eorum notas acceperit Vlpianus.

Inſtitutus

Universidad Rey Juan Carlos

Inſtitutus ſine parte, habebit, quod deeſt ad dupondium. Bart.

18. *Paulus* libro 1. ad Vitellium.

"S*Abinus*." Quæſitum eſt, ſi plus aſſe paterfam. diſtribuiſſet, & aliquem ſine parte feciſſet heredem: vtrumne is aſſem habiturus foret, an id dumtaxat quod ex dupondio deeſſet. & hanc eſſe tolerabiliſſimam ſententiam puto: vt eadem ratio in dupondio omnique re deinceps, quæ in aſſe ſeruetur. *Paulus*: Eadem ratio eſt in ſecundo aſſe, quæ in primo.

De ſubſtitutione in partem non hereditis.

19. *Vlpianus* libro 7. ad Sabinum.

EX facto etiam agitatum Pomponius & Arrianus referunt: ſi quis, vacua parte relicta, ita inſtituerit: *Si mihi Seius heres non erit*, (quem non inſtituerat) *Pomponius heres eſto*: an hic occupare poſſit vacantem portionem: & Pegaſus quidem exiſtimat, ad eam partem admitti. Ariſto contra putat: quia huic pars eſſet data, quæ nulla eſſet. quam ſententiam & Iauolenus probat, & Pomponius, & Arrianus. & hoc iure vtimur.

De inſtituto ſine parte.

20. *Paulus* libro 1. ad Sabinum.

QVo loco ſcribatur heres ſine parte, verum primo, an medio, vel nouiſſimo, nihil intereſt.

1 ¶ Si iam mortuo quadrans, alij dodrans datus ſit, & alius ſine parte ſcriptus ſit: Labeo ait, eum, qui ſine parte heres inſtitutus ſit, alterum aſſem habiturum, & hanc mentem eſſe teſtantis. quod & Iulianus probat, & verum eſt.

2 ¶ Quod, ſi viuus & mortuus ex parte dimidia coniunctim heredes inſtituti ſunt, ex altera alius: æquas partes eos habituros ait. quia mortui pars pro non ſcripto habetur.

De inſtitutione ſerui, proprij.

21. *Pomponius* libro 1. ad Sabinum.

TRebatius ait, ſic non rectè ſcribi: *Quiſquis mihi heres erit, Stichus liber & heres eſto*: liberum tamen futurum. Labeo, & heredem eum futurum rectè putat.

1 ¶ Seruo libertatem purè, & hereditatem ſub conditione dari poſſe, veriſſimum puto: vt tamen vtrumque ex conditione pendeat.

22. *Iulianus* lib. 30. Digeſtorum.

ET expleta quidem conditione, liber heresque erit, quocumque loco libertas data fuerit. deficiente autem conditione perinde habetur, ac ſi libertas ſine hereditate data fuerit.

De die certo, vel incerto. 2. De conditione. 4. De cauſæ cognitione.

23. *Pomponius* libro 1. ad Sabinum.

SI quis inſtituatur heres in diem certum, vel incertum, is bonorum poſſeſſionem agnoſcere poteſt, & tanquam heres, diſtrahere hereditatem.

1 ¶ Sed ſi bonorum poſſeſſionem non admittat, ſed conditionem trahat, cui facile parere poſſit: (veluti, *Si ſeruum*, quem in poteſtate habeat, *manumiſerit*: nec manumittat) hic prætoris erunt partes, vt iubeatur edictum ſuum illud, quo præfinit tempus, intra quod adeatur hereditas.

2 ¶ Item ſi conditioni heres parere non poterit, quam in ſua poteſtate non habebit: (veluti inſtitutione collata in alterius factum, aut quendam caſum, *Si ille, puta, conſul factus fuerit*) tunc poſtulantibus creditoribus conſtituet prætor: niſi intra certum tempus hereditas obligetur, aditaque fuerit, ſe bona defuncti creditoribus poſſidere iuſſurum: & interim, quæ vrgebunt, per procuratores diſtrahi iuſſurum.

3 ¶ Sed ſi ſub conditione quis heres inſtitutus ſit, & graue æs alienum ſit, quod ex pœna creſcit & maxime ſi publicum debitum imminet: per procuratorem ſoluendum ex alieno, ſicuti cum venter in poſſeſſione ſit, aut pupillus heres tutorem non habeat.

4 ¶ Et ideo ait, cauſæ cognitionem adiectam propter eos qui ſine dilatione peregrè eſſent: vel ægritudine, vel valetudine ita impedirentur, vt in ius produci non poſſint. nec tamen defenderentur.

De inſtitutione coniuncta & alternata.

24. *Celſus* libro 16. Digeſtorum.

T*Itius & Seius, vterve eorum viuet, heres mihi eſto.* exiſtimo: ſi vterque viuat, ambo heredes eſſe: altero mortuo, eum, qui ſupererit, ex aſſe heredem fore.

25. *Vlpianus* libro 6. Regularum.

QVia tacita ſubſtitutio ineſſe videatur inſtitutioni.

De legato.

26. *Celſus* libro 16. Digeſtorum.

INde & in legato eodem modo relicto ſenatus cenſuit.

De inſtitutione pura, & conditionali.

27. *Pomponius* libro 3. ad Sabinum.

SI te ſolum ex parte dimidia purè, ex altera ſub conditione heredem inſtituero, & ſubſtituero tibi: non exiſtente conditione, ſubſtitutum ex ea parte heredem fore Celſus ait.

1 ¶ Sed ſi te heredem inſtituero, & deinde eundem te ſub conditione inſtituam, nihil valere ſequentem inſtitutionem, quia ſatis plena prior fuiſſet.

2 ¶ Sed ſi plures inſtitutiones ex eadem parte ſub diuerſis conditionibus fuerint factæ, vtra prior conditio extiterit, id faciet, quod ſupra diximus, ſi purè & ſub conditione idem inſtitueretur.

De ordine.

28. *Vlpianus* libro 5. ad Sabinum.

SI ita quis inſtitutus ſit, *Titius heres eſto, ſi Secundus heres non erit.* deinde, *Secundus heres eſto*, placet, primo gradu Secundum eſſe inſtitutum.

De verbo quiſque.

29. *Pomponius* libro 5. ad Sabinum.

HOc articulo, *quiſque*, omnes ſignificantur. & ideo Labeo ſcribit, ſi ita ſcriptum ſit, *Titius & Seius quanta quiſque eorum ex parte heredem me habebit, ſcriptum heres mihi eſto*: niſi omnes habeant ſcriptum heredem teſtatorem, neutrum heredem eſſe poſſe: quoniam ad omnium iudicium ſermo refertur, in quo non teſtatoris mentem reſpiciendam. Sed humanius eſt cum quidem qui teſtatorem ſuum heredem ſcripſerit, in tantam partem ei heredem fore: qui autem eum non ſcripſerit, nec ad hereditatem eius admitti.

De ſeruo pignorato.

30. *Vlpianus* libro 21. ad Edictum.

PIgnori obligatum ſeruum, neceſſarium domino poſſe fieri, Imperator Seuerus reſcripſit. ita tamen, ſi paratus ſit, prius creditori ſatisfacere.

De ſeruo. 1. Hereditario.

31. *Gaius* libro 21. ad Edictum Prouinciale.

NOn minus ſeruos quàm liberos heredes inſtituere poſſumus, ſi modo eorum ſcilicet ſerui ſint, quos ipſos heredes inſtituere poſſumus: cum teſtamenti factio cum ſeruis ex perſona dominorum introducta eſt.

1 ¶ Hereditarium ſeruum ante aditam hereditatem, ideo placuit heredem inſtitui poſſe, quia creditum eſt, hereditatem dominam eſſe, defuncti locum obtinere.

De inſtitutione collata arbitrio alterius. 1. De captiuo.

32. *Idem* libro 1. de teſtamentis ad Edictum prætoris vrbani.

ILla inſtitutio, *quos Titius voluerit*, ideo vitioſa eſt, quod alieno arbitrio permiſſa eſt. nam ſatis conſtanter veteres decreuerunt, teſtamentorum iura ipſa per ſe firma eſſe oportere, non ex alieno arbitrio pendere.

1 ¶ Is, qui apud hoſtes eſt, rectè heres inſtituitur, quia iure poſtliminij omnia iura ciuitatis in perſonam eius in ſuſpenſo retinentur, non abrumpuntur. Itaque ſi reuerſus fuerit ab hoſtibus, adire hereditatem poterit. Seruus quoque eius rectè heres inſtituitur. & ſi reuerſus ſit ab hoſtibus, poteſt eum iubere adire hereditatem: ſi vero ibi deceſſerit, qui ei heres extiterit, poteſt per ſeruum heres fieri.

De inſtituto ex parte purè.

33. *Idem* libro 2. de teſtamentis ad Edictum prætoris vrbani.

SI quis ita ſcripſerit, *Titius ex parte dimidia heres eſto: idem Titius ex altera parte dimidia ſi nauis ex Aſia venerit, heres eſto*, cùm ex pura inſtitutione aliena heres, quamuis conditio alterius inſtitutionis pendeat, ex aſſe ſit heres, ſcilicet etiam conditione deficiente: quippe non prodeſt ei conditio quicquam exiſtens: quippe cum non dubitetur, quin, ſi quis ex parte dimidia heres inſtitutus ſit, nec præterea quiſquam alius, ipſe ex aſſe heres inſtitui videatur.

Pedit.

a l. 87. in fin. §. 6. inſt. eodem.
b heres erit. Auguſtinus non legit nec ponitur tamen in eo a Cuiacio.
c l. 17. §. 3. ſupra eodem.
d l. 78. §. pen. in f. l. 11. §. 6. in fi. inſt. eodem.
e pro non ſcripta. Hal.
f & apud coniunctum remanet. l. vn. §. 3. C. de caduc.
g Hæc verba, Quiſquis mihi heres erit, conditionem non faciunt, quoties perſona ad quam poſſint referri, nulla ſubeſt.
h ſub. in ſolidum.
i Libertas ſimpliciter relicta, in euentum conditionis, ſub qua hereditas eſt relicta ea non exiſtente, nec liber eſt, nec heres, ſi in ſolidum inſtitutus erat: quod ſi coheredem habuit, non differtur. imo ſtatim debetur etiamſi poſtea hereditatis conditio deficiat, quod conſtat ſis editione coniungitur.
k id eſt ſimpliciter, l. 12. §. de cond. inſt.
l gradu. l. 1. in fin. §. de ſuis liberis.
m l. 2. §. 4. ſ. ſuam. ſub.
n vis huius capitis in hoc articulo conſiſtit: quia dies incertus in vltimis voluntatibus conditionem facit, l. dies incertus 75. de conditionib. & demonſtrationibus. Pendente autem conditione heres adire non poteſt, nec bonorum poſſeſſionem iuris, quæ dominium tribuit, petere, ſed eam tantum quæ ſecundum eſt, quæ ſolam adminiſtrationem continet.
o ſub. ſecundum tabulas.
p conſequitur ita bonorum adminiſtrationem, & poteſtatem vendendi, vt ſolidum creditoribus hereditatis, perinde ac ſi curator fuiſſet inſtitutus hereditati iacenti bonis.
q v. l. 4. §. de reb. auctoris. l. 1. §. de curatore bonis.
r v. Ant. Fabrum 5. Coniect. 18.
s Inſtitutio conditionalis collata in factum alienum, non eſt in poteſtate inſtituti.
t l. 5. §. 2. §. de Carboniano. l. 8. §. quibus ex cauſis in poſſeſſionem. l. 4. §. de reb. auctoritate iudicis. l. 3. de curat. bon.
u l. 2. §. quis ordo in bonorum poſſeſſ.
x v. l. 60. §. de re iudicata.
y l. 9. §. 10. §. eod. Vere ſubſtitutionem vulgarem demonſtrat.
z Subſtitutionem vulgarem verbis alternatiuis (& ſic tacitè) fieri poſſe hinc colligunt: expreſſam enim verbis negatiuis, & affirmatiuis fieri: veluti ſi Titius heres non erit, Seius heres eſto.
a l. 4. verſ. melius. C. de verb. ſignif. Imò neuter heres videtur, quia vt Vter, de vno & neque de duobus dicitur. l. heredibus 13. C. de paſtis. l. 8. in fine. §. 1. §. de leg. 1. vnde cum non conſtet, de quo videatur teſtator ſenſiſſe, magis videbitur inſtitutio vitiari ipſa incertitudine. An dicemus, ei, Vter, de vno tantum prædicari, quoties iungitur verbo quod non conuenit niſi vni. l. vnic. 23. §. de cond. inſtit. de duobus vero ſi verbo iungatur quod duobus competit. vt l. pen. C. de impu. & aliis ſubſtit.

a l. 9. §. de vulg. ſubſt.
b ſeilicet ſi dimidia ſua, tantum inſtitutum: & ſi dimidia deficit, tamquam tacite ſubſtitutus. l. 1. l. 2. C. eod. [illegible] tantum coheredem in defectum hereditatis vulgarem eſſe [illegible] colligit.
c inſtitutioni vtique ſi ſemper plenior inſtitutio dicitur prior.
d Non prius nominatus, ſed qui prior ſcriptus heres ſub ſuo ordine inſtituitur. Hal.
f l. 2. inſt. eod.
g l. 8. §. 3. ſupra de pignorat.
h l. 20. in fin. de cond. & dem.
i Ita vt voce, ſi enim heredem inſtituto captatoria: hoc eſt nulla. l. 2. in fin. §. de his quæ pro non ſcriptis. facit l. 23. §. de cond. ſeq.
k Siquidem omnes non inuenit teſtatorem, tantum ſcriptum heredem.
l l. 3. §. 1. in ſ. m. l. 4. §. 5. ſ. ſuod.
n l. 30. l. 31. ſuod. §. 3. ſud. eo.
o l. 13. §. 1. l. 43. §. ad l. Aquil. l. 15. §. de interrogationib. l. 3. §. l. 13. §. 1. l. 61. §. 1. ſ. ſupra ideo.
p l. 1. ſupra ideo. l. 3. §. 6. l. 34. §. de acquir. rer. l. 1. §. 1. de vſufructu. l. 8. §. 1. l. 24. §. de ſeruis. l. 61. l. 13. [illegible] de [illegible]. ſ. ſtra in principio.
q ſtra ſub. reſtit. ſeu. l. 5. §. 1. de leg. 1.
r Teſtamentum alieno arbitrio pendere non poteſt. l. 32. de hered. inſt.
f Teſtandi ius per ſe firmum eſt. In hac non ex alieno pendere arbitrio.
t ſi hoſtes ſuerit quæ ipſa per ſe non ex alieno arbitrio, ſed ex ſuo pendeant.
u dict. l. 1. ſupra ſub teſtamento.

x Conditio non extitit aut euenit, aut expectatur ad quem eo ſum.

Universidad Rey Juan Carlos

De die.

34. *Papinianus* lib. 1. Definitionum.

Hæreditas a ex die b, vel ad diem c non d rectè datur e: ſed vitio temporis ſublato f manet inſtitutio g.

De pluribus inſtituendis heredibus.

35. *Vlpianus* libro 4. Diſputationum.

Ex facto proponebatur quidam duos heredes ſcripſiſſe, vnum rerum prouincialium, alterum rerum Italicarum: &, cùm merces in Italia aduehere ſoleret, pecuniam miſiſſe in prouinciam ad merces comparandas, quæ comparatæ ſunt vel viuo eo, vel poſt mortem: nondum tamen in Italiam deuectæ. Quærebatur: merces vtrùm ad eum pertineant, qui rerum Italicarum heres ſcriptus erat: an verò ad eum qui prouincialium h? Dicebam i, receptum eſſe, rerum k heredem inſtitui poſſe: nec eſſe inutilem inſtitutionem, ſed ita, vt officio iudicis familiæ herciſcundæ cognoſcentis l contineatur, nihil amplius eum, qui ex re inſtitutus eſt, quàm rem, ex qua heres ſcriptus eſt, conſequi. Ita igitur res accipietur, verbi gratia, pone duos eſſe heredes inſtitutos, vnum *ex fundo Corneliano*, alterum *ex fundo Liuiano* m: & fundorum alterum quidem facere dodrantem bonorum, alterum quadrantem. erunt quidem heredes ex æquis partibus, quaſi ſine partibus inſtituti, veruntamen officio iudicis tenebuntur, vt vnicuique eorum fundus, qui relictus eſt, adiudicetur o, vel attribuatur.

1 ¶ Vnde ſcio quæſitum, æris alieni onus pro qua parte adgnoſci debeat? Et refert Papinianus, cuius ſententiam ipſe quoque probaui, pro p hereditariis partibus eos adgnoſcere æs alienum debere: hoc eſt, pro ſemiſſe, fundos etenim vice præceptionis accipiendos. Quare ſi fortè tantum ſit æs alienum, vt nihil, detracto eo, ſupereſſe poſſit: conſequenter dicemus, inſtitutiones iſtas ex re factas, nullius eſſe momenti. Et ſi fortè Falcidia q interueniens reciſionem q eſſet legatorum factura, hic officio r iudicis recidit præceptiones iſtas, vt non ſ plus quiſque eorum habeat, quàm eſſet habiturus, ſi legatum accepiſſet, vel aliud, vel etiam præceptiones. Quòd ſi fuerit incertum, an Falcidia interuentura ſit, rectiſſimè probatur, officio iudicis cautiones u eſſe interponendas.

2 ¶ Cùm hæc ita ſint, hæc etiam inſtitutio, de qua quæritur, non eſt repellenda, ſi alius *rerum prouincialium*, alius *rerum Italicarum* heres fuerit ſcriptus, officióque iudicis adtribuentur ſingulis res quæ adſcriptæ ſunt. Erunt tamen heredes ex æquis partibus x: quia nulla pars adſcripta eſt. Quæ res facit, vt ſi fortè in aliis facultatibus plus ſit, (in Italicis fortè quàm in prouincialibus) in aliis minùs, & æris alieni ratio vrgeat: dici immunitionem eandem fieri, quam ſuprà oſtendimus. Proinde & ſi aliis fuerint legata relicta, contributio admittenda erit.

3 ¶ Rerum autem Italicarum, vel prouincialium ſignificatione quæ res accipiendæ ſint, videndum eſt: & facit quidem totum voluntas y defuncti. nam quid ſenſerit, ſpectandum eſt. veruntamen hoc intelligendum erit, *rerum Italicarum* ſignificatione eas contineri, quas perpetuò z quis ibi habuerit, atque ita diſpoſuit, vt perpetuò haberet, cæterùm ſi tempore a in quo ò tranſtulit in alium locum, non vt ibi haberet, ſed vt denuò ad priſtinum locum reuocaret: neque augeri b, quò tranſtulit: neque minui, vnde tranſtulit. Verùm de Italico patrimonio quoſdam ſeruos miſerat in prouinciam (fortè Galliam) ad exigendum debitum, vel ad merces comparandas, reuerſuros, ſi comparaſſent: dubium non eſt, quin debeat dici, ad Italicum patrimonium eos pertinere debere, vt eſt apud Mucium relatum, cùm fundus erit legatus vel cum inſtrumento, vel cum his quæ ibi ſunt. Agaſonem enim miſſum in villam à patrefamilias, non pertinere ad fundi legatum, Mucius ait, quia non idcirco illò erat immiſſus, vt ibi eſſet. Proinde ſi ſeruus fuerit miſſus in villam, interim illic futurus, quia a dominum offenderat, quaſi ad tempus relegatus, reſponſum eſt eum ad villæ legatum non pertinere. Quare ne ſerui quidem, qui operari in agro conſueuerunt, qui in alios agros reuertebantur, b & c quaſi ab alio commodati in ea ſunt conditione, vt ad legatum pertineant: quia non b ita in agro fuerant, vt ei agro viderentur deſtinati c. Quæ res in propoſito quoque ſuggerit vt Italicarum rerum eſſe credantur hæ res, quas in Italia eſſe teſtator voluit.

4 ¶ Proinde & ſi pecuniam miſit in prouinciam ad merces comparandas, & nec dum comparatæ ſint: dico, pecuniam, quæ idcirco miſſa eſt, vt per eam merces in Italiam aduehere ntur, d in Italico patrimonio iniungendam. Nam & ſi dediſſet in prouincia de pecuniis, quas in Italia exercebat, iturus & rediturus: dicendum eſt, hanc quoque Italici patrimonij eſſe rationem.

5 ¶ Igitur efficere dici: vt merces quoque iſtæ, quæ d comparatæ ſunt, vt Romam veherentur: ſiue profectæ ſunt eo viuo, ſiue nondum: & ſiue ſcit, ſiue ignorauit, ad eum heredem pertinere, cui Italicæ res ſunt adſcriptæ.

De parte adſcribenda in codicillis.

36. *Idem* libro 8. Diſputationum.

Si quis ita ſcripſerit heredem, *ex qua e parte codicillis Titium heredem ſcripſero, heres eſto*: etiamſi pars in codicillis non fuerit adſcripta, erit tamen heres, quaſi ſine parte inſtitutus f.

De nepote poſthumo inſtituto ſecundum Galli formulam. 1. De ſubſtitutione reciproca. 2. De filiis inſtitutis, & exheredatis.

37. *Iulianus* lib. 29. Digeſtorum.

Cvm in teſtamento ita ſcribitur, *ſi g filius meus me viuo morietur, tunc ex eo poſt mortem meam nepos h heres eſto*: duo gradus heredum h ſunt: nullo enim caſu vterque i ad hereditatem admittitur k. Ex quo apparet, ſi nepoti Titius ſubſtitutus fuerit, & filius patri ſuperſtes extiterit, non l poſſe Titium vnà cum filio heredem eſſe, quia non in primum, ſed in ſecundum gradum ſubſtituitur.

1 ¶ Hæc verba: *Publius, Mæuius, Gaius inuicem ſubſtituti heredes mihi ſunto*: ſic interpretanda ſunt vt, breuiter videretur teſtator tres inſtituiſſe heredes, & inuicem eos ſubſtituiſſe m, perinde ac ſi ita ſcripſiſſet, *ille & ille, & ille ſubſtituti heredes, & ſubſtituti ſunto*.

2 ¶ Qui tres filios habebat, & ita ſcripſerit, *filij mei heredes ſunto, Publius n filius meus exheres eſto*. videri poteſt, prima parte duos duntaxat filios heredes inſtituiſſe.

Si ſeruus legatus inſtituatur poſt mortem legatarij. 1. Si teſtamento heredis purè, libertas ſub conditione, & codicillis libertas purè ſeruo relinquatur. 2. De alienatione ſerui inſtituti. 4. De alienatione aut manumiſſione ſerui legatarij. 5. Si emptor ſeruum nondum ſibi traditum pro parte heredem ſcripſerit.

38. *Idem* libro 30. Digeſtorum.

Qvi filio impuberi exheredato Pamphilum legat o, eundem poſt p mortem filij ex parte heredem inſtituere eodem modo poteſt, quo is, qui ſeruum Sempronio legauit q, eundem poſt mortem Sempronij ex parte heredem inſtituit.

1 ¶ Seruus teſtamento heres purè ſcriptus, liber autem iuſſus eſſe, ſi r intra Kalendas Decembres decem dediſſet, ſi codicillis purè libertatem acceperit, intra Kalendas quidem neque liber, neque heres erit, niſi decem dederit: ſi intra Kalendas non dederit, liber ex codicillis erit.

2 ¶ Si quis ſeruum ſuum, liberum ſub ſ conditione heredem purè ſcripſiſſet, eúmque vendidiſſet: pendente conditione iuſſu emptoris, ſeruus adire hereditatem poteſt: quia & conſiſtit inſtitutio, & eſt qui ius imperandi habet.

3 ¶ Quòd ſi poſt defectam conditionem alienatus fuiſſet, non poteſt iuſſu emptoris, hereditatem adire: quia eo tempore ad eum peruenit, quo iam extincta inſtitutio inutilis fuerat.

4 ¶ Igitur cùm ſeruus ſub conditione liber eſſe iubetur, & legatum purè accepit, ſi pendente conditione manumiſſus, vel alienatus fuerat u, legatum habebit, aut domino adquiret: quamuis mortis tempore conditio libertatis extincta fuerit. ſi verò poſt defectum conditionis manumiſſus, aut alienatus fuerit, legatum ad irritum recidiſſe.

5 ¶ Cùm venditor ſeruum ante traditionem ab emptore pro parte heredem ſcriptum adire iubet, reſtituere coheredi ſerui neceſſe habet: quia lucrum x facere eius ſerui ſure, quem y vendidit, non debet. Planè non totum, quod adquiſierit, reſtituet, ſed pro ea duntaxat parte, qua ſeruum coheredem habuerit.

39. Marcia

a Non idem eſt in legato, l. vlt. Cod. de legatis.
b §. 9. Inſt. eod. l. 77. ſ. de regul. iur. Cur ita? ne quis pro parte teſtatus mori videatur, l. 7. ſ. de reg. iur.
c Cur ita? Iterum eſt vt qui heres ſemel factus eſt, nomen heredis exuat, l. 88. in fin. infra eod.
d ſed. niſi à milite. v. l. 8. C. de teſtam. milit. v. quæ ſcripſi ad l. 9. C. de hered. inſt.
e niſi ratione libertatis, l. 9. §. 18. ſ. eod.
f Inſtitutus dumtaxat vitiatur, in perpetuum eſt heres: vitium temporis tollitur, vt pura maneat inſtitutio, vt hic. §. heres purè, Inſt. eod. niſi probabili aliqua coniectura doceatur, rogatus reſtituere poſt mortem hereditatem legitimis heredibus ab inteſtato. Caſtrenſ. 2. conſ. 248. Corn. 2. conſ. 60.
g vt inſtitutus heres ex Calendis Martiis, ſtatim poſſit adire, vt ad aliquod tamen tempus heres, perpetuò heres futurus ſit.
h Reſpondeo, ad eum, qui rerum Italicarum heres fuit inſtitutus pertinere. Nam ea quæ aliquo tempore loco deſtinato (puta Italia) abſunt, perinde habentur ac ſi non abeſſent. Bald. adde §. 3. in fin. §. 4. §. 5. vlt. ſ. eod.
i hoc quod ſequitur Vlpiani reſponſum ad finem §. 3. ita longè poſitum eſt, vt illud prætermittere lectorem facilius ſit, quam legere.
k Rerum. ſ. in re certa heres inſtitui poteſt vt hic. l. 1. §. 4. l. 9. §. 13. ſup. eod. l. pen. C. eod. tit. v. Craſſum. lib. ſent. §. Inſt. quæſt. 32.
l inter coheredes ſcil.
m d. l. Sboniano.
n l. 78. ſ. eod.
o l. 85. in pr. & §. 3. inſr. de verb. obl.
Pro hereditariis portionibus, onera hereditaria heredes ſuſtinent, l. 1. C. ſi certum petat. niſi intercedat pignus vel hypotheca. tunc enim poſſeſſor obligatæ rei conueniendus eſt, v. l. 2. C. de aſſ. hered. p v. Manticam 9. de coniecturis vltimarum voluntatum, num. 2. 9 10.
q Falcidia legata reſecat.
r officium, Haloand.
ſ l. 22. §. 1. in fin. ſ. ad l. Falcid. v. l. 17. C. ad l. Falcid.
t Falcidia detrahi poteſt ex inſtitutione facta in rebus certis: habetur enim qui ita inſtitutus eſt pro legatario, vt ex communi opinione refert Mantica 9. de coniect. vltim. voluntatum 13. nu 10. Craſſ. §. Falcidia qu. 5.
u l. 1. inſr. ſi cui plus quàm per leg.
x adde l. 33. C. eod.
y Voluntas teſtatoris facit, ſ. regit ac gubernat ipſum teſtamentum, cum primis ſpectandum eſt quid teſtator ſenſerit aut voluerit.
z adde l. 39. §. 1. ſ. de aur. l. 17. §. 7. ſup. de aſſ. emp. l. 32. ſupr. de pign. l. 7. ſ. quibus ex cauſ. in poſſeſſ. eatur.
a ſi in tempore v. l. 45. ſ. de leg. 3. ſi ad tempus tranſlata.
b ſi tempore iniquo tranſtulit, Cuiac. quid ſi legatus, ſi tempore quodam tranſtulit, tempore tranſferret, ſit ad tempus tranſferre. c l. 86. de leg. 3.

a Pœnæ cauſa ſerui ex vrbe in villam mittebantur. v. quæ ſcripſi ad Tit. ſi ſeruus exportandus.
b v. l. 4. ſ. de inſtructo.
c Deſtinatum à teſtatore portioni publicæ ſeu legatæ ipſi rei legatæ cedit. de deſtinatione, v. plura apud Simonem de Prætis 4. de interpret. vltimarum voluntatum. 1. dub. 7. num. 50.
d l. 27. §. 1. ſ. de inſtructo.
e l. 2. in fin. ſ. eod.
f vt quæ valere poſſint ſine declaratione, non vitientur non facta declaratione.
g Inſtitutioni quando & quandiu locus eſt, ſubſtitutus adire hereditatem non poteſt.
h vnus inſtitui, alter ſubſtitui.
i filius & nepos ſimul.
k nec enim gradus ſubalterni primo gradui concurgendi ſunt.
l adde l. 5. ſup. de adq. hered.
m atque ita valet ſubſtitutio ſine inſtitutione expreſſa adde l. 4. in fin. ſ. de vulgari. adde l. 10. inſr. de manumiſſ. teſtamentis. adde l. vn. §. 7. C. de caducis. & eadem verborum oratione inſtitutio ſubſtitutioque reciproca fit.
n hæc poſtrema pars teſtamenti priorem declarat & reſtringit.
o adde l. 5. §. 7. C. de neceſſariis ſeruis heredib. inſt.
p Seruus legatus poſt mortem legatarij, inſtitui ex parte heres cum libertate, & ſubſtitui filio, poteſt eritque neceſſarius, l. 19 ſ. de vulgari.
q Inſtituere eum ſeruum heredem poſſumus, quem alteri legauimus.
r Aditio hereditatis purè relicta, per conditionem impoſitam libertati differtur. Bal.
ſ l. 3. ſ. eod.
t l. 7. ſ. eod.
u al. fuerit.
x Venditor rei lucrum & commodum ſperare venditor non debet. Bald.
y l. Iulianus, 13. §. 1. ſ. de act. emp. l. 5. C. de periculo.

Universidad Rey Juan Carlos

39. *Marcianus* libro 2. Regularum.

ID eſt, partem dimidiam ferat, & quartam hereditatis. Libro trigeſimo Digeſtorum Iuliani Marcellus notat: Immò ſ & ſ id debet præſtari, quod conſequi venditor non potuiſſet, ſi prius quàm adiret ſeruus partem hereditatis, is traditus eſſet, quod eſt verum.

Si liber opinatus inſtituatur, & alius ei ſubſtituatur.

40. *Iulianus* lib. 30. Digeſtorum.

SI paterfamilias Titium, quem ingenuum *a* eſſe credebat, heredem *b* ſcripſerit, eique, ſi heres non eſſet, Sempronium *c* ſubſtituerit: deinde Titius, quia ſeruus fuerat, iuſſu *d* domini adierit hereditatem: poteſt dici, Sempronium in partem hereditatis admitti. nam qui ſcit aliquem ſeruum eſſe, & eum heredem ſcribit, & ita ſubſtituit *ſi Stichus heres non erit, Sempronius heres eſto*: intelligitur tale quid *g* dicere, ſi Stichus neque ipſe heres erit, neque alium fecerit. at qui eum quem liberum putat eſſe heredem ſcripſerit: hoc ſermone, *ſi heres non erit*, nihil aliud intelligitur ſignificare, quàm ſi hereditatem *h* vel ſibi adquiſierit *i*, vel mutatâ conditione alium heredem non fecerit. Quæ adiectio ad eos pertinet, qui patresfamil. heredes ſcripti, poſtea in ſeruitutem deducti fuerint. Igitur in hoc caſu ſemiſſes fient, ita vt alter ſemis *k* inter eum, qui dominus inſtituti heredis fuerit, & ſubſtitutum, æquis portionibus diuidatur.

41. *Pomponius* libro duodecimo ex variis Lectionibus. ſ

ET hoc Tiberius *l* Cæſar conſtituit *m* in perſona Parthenij *n*, qui tanquam ingenuus, heres ſcriptus, adierat hereditatem, cum eſſet *o* Cæſaris ſeruus. nam diuiſa hereditas eſt inter Tiberium *p*, & eum, qui Parthenio ſubſtitutus erat: vt refert Sextus Pomponius.

De ſeruo proprio inſtituto ab eo qui ſoluendo non eſt.

42. *Iulianus* ſ lib. 64. Digeſtorum. ſ

QVi ſoluendo non erat, duos *q* Apollonios liberos heredeſque eſſe iuſſerat, altero ante *r* apertas tabulas teſtamenti mortuo non ineleganter defendi poterit, eum, qui ſuperuixerit, liberum & ſolum neceſſarium heredem fore. quòd ſi vterque viuit, inſtitutionem nullius *ſ* eſſe momenti propter legem Æliam Sentiam, quæ amplius quàm vnum neceſſarium heredem fieri vetat.

43. *Paulus* ſ libro primo ad legem Æliam Sentiam. ſ

INuicem enim eos ſibi obſtare.

De facto coheredis.

44. *Africanus* ſ lib. 5. Digeſtorum. ſ

PAterfamilias teſtamento duos heredes inſtituerat: eos monumentum *t* facere iuſſerat in diebus certis: deinde ita ſcripſerat, *Qui ita eorum non ita fecerit eum exheredo ſumo.* alter heres hereditatem prætermiſerat, reliquus heres conſulebat, cùm ipſe monumentum inſtruxiſſet, numquid minus heres eſſet ob eam rem, quòd coheres eius hereditatem non adiiſſet, reſpondit, neminem ex alterius facto hereditati neque alligari, neque exheredari poſſe: ſed vti quiſque conditionem impleſſet, quamuis nemo adiiſſet præterea, tamen eum heredem eſſe *x*.

De conditione poſſibili & impoſſibili.

45. *Idem* ſ lib. 2. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum. ſ

SI *y* *Mania mater mea & Fabia filia mea viuemus, tum mihi Lucius Titius heres eſto.* Seruius reſpondit: ſi teſtator filiam nunquam habuerit, mater autem ſuperuixiſſet: tamen Titium heredem fore, quia id, quod impoſſibile *z* in teſtamento ſcriptum eſſet, nullam vim haberet.

De fideicommiſſo, & de mandato.

46. *Africanus* ſ lib. 2. Quæſtionum. ſ

QVidam, cùm filiumfamilias heredem inſtituere vellet *b*, ne ad patrem eius ex *c* ea hereditate quicquam perueniret, voluntatem ſuam expoſuit filio, filius, cùm patris offenſam *e* vereretur, petiit à teſtatore, ne ſub conditione, *ſi à patre emancipatus eſſet*, heredem eum inſtitueret: & impetrauit *e* ab eo, vt amicum ſuum heredem inſtitueret: atque ita teſtamento amicus filij, ignotus *f* teſtatori, heres inſtitutus eſt, nec quicquam ab eo petitum eſt. quærebatur: ſi ille amicus aut adire nollet, aut aditam nollet reſtituere hereditatem, an fideicommiſſum ab eo peti poſſe, aut aliqua actio aduerſus eum eſſet, & vtrum patri, an filio competeret? Reſpondit: etiā ſi manifeſtè ſit deceptum heredem fidem ſuam interpoſuiſſe, non tamen aliter ab eo fideicommiſſum peti poſſe, quàm ſi & ipſum teſtatorem fidem eius ſecutum eſſe probaretur, ſi tamen, cùm à filiofamilias rogaretur amicus, & aditurum ſe hereditatem recepiſſet, & reſtituturum patrifamilias facto, non abſurdè dici poſſit, mandati actionem futuram, & eam actionem patri inutilem *g* fore: quia non ſit ex bona fide, id ei reſtitui, quod teſtator ad eum peruenire noluerit: ſed nec filio vtiquam *h* competituram, verùm vtilem *i*, ſicuti dare placeret cùm ei, cùm filiusfamilias eſſet, pro aliquo fideiuſſiſſet, & paterfamilias factus ſoluiſſet.

De verbo, immò. 1. De inſtitutione filiæ, & poſthumi & poſthumæ. 2. Si prima vncia, aliqua parte deerit.

47. *Idem* ſ lib. 4. Quæſtionum. ſ

SI ita ſcriptum fuerit, *Titius heres ſ Seius heres eſto*: Seium ſolum heredem fore reſpondit. Sed & ſi ita, *Titius heres eſto immò Seius heres eſto*, idem erit dicendum.

1 ¶ Quidam teſtamento ita heredes inſtituit, *Titia filia mea heres eſto: ſi quid mihi liberorum, vnum vel plures, natos vxor meum: tunc qui viriles ſexus vnus pluresue nati fuerint, ex parte ſ dimidia & quarta: qui feminini ſexus vna pluresue nata erunt, ex parte quarta mihi heres ſunt.* poſthumus ei natus eſt, conſulebam, quota ex parte poſthumus heres eſſet? reſpondit, eam hereditatem in ſeptem partes diſtribuendam ex his filiam quatuor, poſthumum tres habituros: quia filiæ totus & poſthumo dodrans datus eſt. vt quarta portione amplius filia, quàm poſthumus, ferre debeat. ideo ſi poſthuma quoque nata eſſet: tantumdem ſola filia, quantum vtraque poſthumorum habitura eſſent, itaque in propoſito cùm *n* filiæ, dodrans poſthumo ſit datus vigintiunum partes fieri: vt filia duodecim, nouem filius habeat.

2 ¶ In teſtamento ita ſcriptum eſt: *Lucius Titius ex duabus vnciis. Caius Attius ex parte vna, Manius ex parte vna, Seius ex partibus duabus, heredes mihi ſunto.* conſulebatur, quid iuris eſſet? reſpondit, hanc ſcripturam illam interpretationem accipere poſſe: vt Lucius Titius duas vncias habeat: cæteri autem æquali *q* ſine *r* partibus inſtituti, ex reliquo dextante heredes ſint, quem dextantem ita diuidi oportet: vt Seius quincuncem, Attius & Manius alterum quincuncem habeant.

De inſtitutione, hereditatis dominus eſto. 1. De herede inſtituto cum maledicto. 2. De inſtitutione ancillæ cum qua adulterium commiſſiſſe dicitur. 3. De falſa demonſtratione heredis.

48. *Marcianus* ſ lib. 4. Inſtitutionum. ſ

HIs verbis *ſ*, *Titius hereditatis meæ dominus eſto*: rectè inſtitutio fit.

1 ¶ Illa inſtitutio valet *u*, *filius meus impiiſſimus & malè de me meritus, heres eſto*. purè enim heres inſtituitur cum maledicto, & omnes huiuſmodi inſtitutiones receptæ ſunt.

2 ¶ Interdum *y* nec cum libertate vtiliter ſerua à domina heres inſtituitur: vt conſtitutione Diuorum Seueri & Antonini ſignificatur: cuius verba hæc ſunt: Seruum adulterij accuſatum *z*, non iure teſtamento manumiſſum ante ſententiam ab ea muliere videri, quæ rea fuerit eiuſdem criminis poſtulata, rationis eſt, quare ſequitur, vt in eundem à domina collata inſtitutio nihil momenti habeat.

3 ¶ Si in patre *a*, vel patria, vel alia ſimili adſumptione falſum ſcriptum eſt, dum de eo, qui demonſtratus ſit, conſtet, inſtitutio valet.

Si ſeruus alienus cum libertate inſtitutus, teſtamenti efficiatur. 1. Quibus temporibus inſtitutionis ſolidæ requiritur.

49. *Marcianus* lib. 10. Inſtitutionum.

SI alienum ſeruum liberum & heredem eſſe iuſſi, & is poſtea meus effectus eſt, neutrum *a* valet, quia libertas alieno ſeruo inutiliter data eſt.

1 ¶ In extraneis heredibus illa obſeruantur, vt ſit eum

a §. vlt. Inſt. de vulgari.
b ſub. in vniuerſum.
c Sempronium coheredem ſubſtituerit. *Alciat.* 1. *diſp.* 2. Goueanus *obſ.* 6. Duarenus Balduinus, VVeſembecius, Myſinger. Contiuncula. Lancellotum Pelitus. *Inſtit. de vulgari.* hoc ſenſu: inter Titium & Sempronium eius coheredem in ſemiſſem & æquas partes diuidi: deinde propter patrisfamilias errorem, rurſus ſemiſſem Titij cum Sempronio diuidendum. verum hæc lectio diſplicet Viglio. *Inſt. de vulgari*: Conono 72. *commentar.* 7. Pacioni.
d Hereditatem adire iuſſu domini ſeruus poteſt.
e dimidiam, vt *Inſt. tod.* æqualem, Theo. *Inſt. de vulgari.*
f *l. 3. §. de adq. hered.* §. vlt. *Inſt. de vulgari.*
g quid.
h al. hered. al. quàm ſi ſibi.
i al. non adquiſierit.
k ita vt in *Cuiac.* hic. & *Inſt. de vulgari.* al. vt verque. al. alteruter.
l *d. §. vlt. Inſtit. de vulgari.* al. Titus & Veſpaſianus. Suetonius, Dion, Martial. al. Diuus Pius Theoph. quod de Antonino Pio interpretatur Connanus 10. c. 7.
m ius ſibi dicere poteſt qui ſuperiorem non recognoſcit. v. quæ ſcripſi ad Tit. *de qui in ſua conſil.*
n v. quæ ſcripſi ad §. vlt. *Inſtit. de vulgari.*
o Cæſarem ſubiicam eſſe poſſe in cauſa propria Baldus hinc colligit. adde *l. 3. ſupr. tit. prox.*
p al. Titum & Veſpaſianum.
q & malè, nam lex Sentia amplius quàm vnum neceſſarium heredem fieri vetat. §. *end. l. 43.* & §. 1. *end.* §. 1. *Inſt. quibus ex cauſ manumitt.* quod refer ad legem Iuliam & Papiam. r antequam heres exiſterit. hinc collige. Regulam Catonianam non pertinere ad legem Iuliam & Papiam, *l. vlt. ſ. de reg. Caton.* Bartolus. Cuiac. hic: adde quæ ſcripſi ad *Vlp. 29. & 31.*
ſ Immò aliàs eſt momenti: nam primo loco ſcriptus liber & heres fit ex lege Ælia Sentia, vt ſcribit Vlpianus in fragmentis tit. 1. §. 14. *in fin.*
t adde *l. pen. ſ. de cond. & demonſt. l. 13. ſ. de manum. teſt.*
u Inſtitui etiam extranei plerunque exheredabantur, niſi volentati teſtatoris paruiſſent. Cuius rei exempla extant in *l. generaliter 41. §. cum heres ſ. de leg. 3.* [illegible] 27. *ſ. ad l. Falcid. l. ſi cum unus 77. §. ſi en.* [illegible] *de reſtam. militis*: ſic in teſtamento Gregorij Nazianzeni, [illegible] & in teſtamento S. Remigij. Cæterùm omnes extraneos exhæredatos, ſumtum, quàm fuiſſe vulgarem teſtatorum in Galliis clauſulam, formula edita à Marculpho indicat, in qua eſt, *Reliqui vero heredes exheredes ſunto.* Alioquin exheredationem in extraneo ineptam eſſe oſtendit *l. quidam cùm filium 132. ſ. de verb. oblig.*
x *l. 6. d. Arcadius ius. infra.*
y Conditio eadem eſt in *l. 6. §. 1. ſ. de cond. & demonſt.*
z *l. 6. in ſin. ſ. de cond. & demonſt.* Cur hæc conditio impoſſibilis dicitur, non falſa? quia non propriè falſa eſt, ſed negatoria. Negatoria, inſtitutionem non vitiant. Quæ ſunt impoſſibilia, ea non propriè falſa ſunt. Cur impoſſibilis eſt? quia in rerum natura nunquam fuit. Teſtator ita ſcripſit, ſi filia mea viuet, Titius heres eſto. Filiam nunquam habuiſſe teſtator hic proponitur, hæc igitur conditio, quia nunquam in natura fuit, impoſſibilis fuit; & quia impoſſibilis natura, non vitiat inſtitutionem heredis, falſa alioqui conditio vitiat, *l. 16. ſ. de iniuſto.*

a v. Cuiac. 2. ad Afric.
b l. neceſſarium in mente habent.
c nam liberas inſtitutiones ſub conditione emancipationis ſi[illegible] plerunque filiis [illegible] & patribus [illegible].
d ſub ea conditione. Cuiac. [illegible] apud Plinium 2. epiſt. adde [illegible] [illegible] Mand. [illegible]
e adde *l. 5. §. 5.* [illegible]
f [illegible] teſtatori [illegible]
g Imò [illegible] [illegible]
h [illegible] l. 6. [illegible]
i [illegible]
k v. Cuiac. 4. ad Afric.
l [illegible]
m eo genere poſthumos conuenientius [illegible]
n ſic in [illegible] Teſtatore. Si quis mihi [illegible] [illegible]
o adde [illegible]
p adde [illegible]
q [illegible]
r [illegible]
s [illegible]
t [illegible]
u [illegible]
x [illegible]
y [illegible]
z [illegible]
a [illegible]
b [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

cum eis a teſtamenti factio, ſiue ipſi heredes inſtituantur, ſiue hi, qui in poteſtate eorum ſunt: & id duobus b temporibus inſpicitur, teſtamenti facti, vt conſtiterit inſtitutio: & mortis teſtatoris, vt effectum habeat. hoc amplius, & cum adibit hereditatem, eſſe debet cum eo teſtamenti factio, ſiue purè, ſiue ſub conditione heres inſtitutus ſit. nam ius c heredis eo vel maximè tempore inſpiciendum eſt, quo adquirit hereditatem. Medio d autem tempore inter factum teſtamentum, & mortem teſtatoris, vel conditionem inſtitutionis exiſtentem, mutatio iuris e heredi non nocet: quia (vt dixi) tria tempora f inſpicimus.

a §. 4. Inſtit. de hered. qualit. facit l. 31. ſup. eod. l. 10. C. eod.
b d. §. 4.
c capacitas vel incapacitas.
d d. §. 4. verſ. medio autem tempore.
e capacitatis vel incapacitatis.
f momenta tribus temporum.

De ſeruo proprio inſtituto, deinde alienato. 1. De conditione impoſſibili. 2. De diuiſione hereditatis.

50. *Vlpianus* libro 6. Regularum.

SEruum meum heredem inſtitutum cum libertate, ſi viuus vendidero ei, cum quo teſtamenti factio non eſt, poſteàque eum redemero g: ex teſtamento mihi heres eſſe poterit. nec medium † tempus, quo apud eum fuit, vitiauit inſtitutionem. quia verum eſt, vtroque tempore, tam teſtamenti faciendi, quàm mortis tempore, meum fuiſſe. Vnde, ſi apud eum remanſerit: vitiatur inſtitutio: vel, ſi cum eo teſtamenti factio eſt, iuſſu eius adeundo adquiret ei hereditatem.

1 ¶ Si in non faciendo impoſſibilis h conditio inſtitutione heredis ſit expreſſa, ſecundum omnium ſententiam heres erit, perinde ac ſi purè inſtitutus eſſet.

2 ¶ Hereditas plerumque i diuiditur in duodecim vncias, quæ aſſis appellatione continentur. Habent autem & hæ partes propria nomina ab vncia vſque ad aſſem, vt puta hæc: ſextans, quadrans, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes, dodrans, dextans, deunx, as.

g l. 9. §. penult. ſ. eod.
† Media tempora non nocere in his quæ ſubſtantiam ex interpellatione temporis capiunt, ex hoc lectum eſt in his quæ continuationem temporis exigunt. l. 5. l. 21. §. 13. infra de vſucap. Bald. hic.
h l. 3. Inſt. de cond. & demonſtr.
i v. l. 3. §. 1. ſupra eod. §. 5. Inſtitut. eod.

De inſtitutione ſerui proprij ſi liber erit. 2. vel ſi manumiſerit eum mortis.

51. *Marcianus* libro 3. Regularum.

TAlem inſtitutionem quidam valere non putabant, *Stichus liber eſto: & ſi k liber erit heres eſto*. Sed Diuus Marcus reſcripſit l hanc inſtitutionem valere: perinde m atque ſi non erat adiectum, *ſi liber erit*.

1 ¶ Si quis ita ſcripſerit, *Stichus, ſi meus erit cùm moriar, liber & heres eſto*: alienatus non n poterit iuſſu emptoris adire hereditatem: quamuis, etſi non erat hoc expreſſum, non aliàs liber & heres fieri poterat, quàm ſi manſiſſet eius.

¶ Sed ſi viuus eum manumiſerit, Celſus libro quintodecimo Digeſtorum ſcribit, fieri hanc heredem. non enim hunc caſum teſtatorem voluiſſe excludere palàm eſt: neque verba omnino repugnant: nam quamuis ſeruus eius non eſt, at certè libertus eſt.

k l. 4. §. 14. ſupra eod. Inſt. eod. l. 21. l. 22. infr. de cond. inſtit.
l corrigendo Celſum.
m dixi ad l. 6. C. de inſtit.
n quia non fuit teſtatoris, quo tempore, mortuus eſt teſtator.
o l. 31. §. 1. ſupra eod.
p Vlpian. 22. §. 1. Theoph. §. 2. Inſtit. de hered. inſtit.

De ſeruo hereditario.

52. *Paulus* libro 2. Regularum.

SEruus hereditarius q heres inſtitui poteſt: ſi modo teſtamenti factio fuit cum r defuncto: licèt cum herede inſtituto non ſit.

q Celſus: aliàs in rationis hæc enunciatio inepta eſt.
r Seius & Sempronius.

Si qui beſſium inſtitutis [illegible] & inuicem ſubſtitutis ac cæteris exheredatis deinde legata, & libertates datis, poſtea alij heredes inſtituuntur, & inuicem ſubſtituuntur.

53. *Marcellus* libro ſingulari Reſponſorum.

LVcius Titius, Seio & Sempronio ex ſemiſſibus heredibus inſtitutis, & cæteris exheredatis, inuicem heredem ſubſtituit, deinde legata, & libertates dedit: poſtea ita ſubiecit: *Cornelius, & Saluſtius, & Varo æquis partibus heredes ſunto: quos inuicem ſubſtituo*. quæro, quantum vel priores duo ex ſemiſſibus inſtituti, vel poſteriores ſ habere debeant? Marcellus reſpondit, in obſcuro eſſe, Cornelium & Saluſtium & Varonem primo an ſecundo vel tertio gradu heredes inſtituere voluerit: ſed ſecundum ſcripturam teſtamenti, quæ poneretur, alterum illorum datum eis videri.

ſ Cornelius, Saluſtius, Varo.
t qui ſine parte heres inſtitutus eſt, vacantem portionem vel aliam aſſem occupat. l. 17. §. 3. ſupra eod. §. 6. verſ. ſi verò tacitum. Inſtit. eod. l. vlt. ſecund. reſp.
u Seruus ſubſtitutus impuberi: interim poteſt alienari cum ſua cauſa, Bald.
x emptor ſcilicet.
y Prius teſtamentum poſteriore rumpitur.

Si ſeruus proprius pupillariter ſubſtitutus alienetur à pupillo, & inſtituatur heres ab emptore.

54. *Neratius* libro 1. Membranarum.

PAter filio impuberi ſeruum heredem ſubſtituit, liberùmque eſſe iuſſit, eum pupillus vendidit u Titio. Titius eum, iam primo teſtamento facto, in ſecundo teſtamento liberum heredémque eſſe iuſſit x: ſuperius teſtamentum Titij ruptum eſt: quia hic ſeruus & heres poteſt eſſe: &, vt ſuperius y teſtamentum rumpatur, ſufficit, ita poſterius factum eſſe, vt aliquo caſu poterit ex eo heres exiſtere: quod ad vim autem eius inſtitutionis pertinet, ita ſe res habet z, vt, quamdiu pupillo ex ea ſubſtitutione heres poteſt eſſe, ex Titij teſtamento libertatem hereditatémque conſequi non poſſit: ſi pupillus in ſuam a tutelam peruenerit, perinde ex Titij teſtamento liber heréſque fiet: ſi pupillo ſubſtitutus non fuiſſet: ſi pupillo heres extitit, propiùs eſt, vt Titio quoque, ſi velit, heres eſſe poſſit.

z Seruus ſubſtitutus impuberi, & ab eo alienatus, non poteſt à nouo domino heres inſtitui: niſi & impubes in ſuam tutelam venerit. adde l. 2. §. 1. Inſt. de hereditatib. l. vlt. infr. de vulgari.
a Id eſt, cùm pubes factus fuerit, l. 50. §. de leg. 3. l. 3. §. 2. §. ex quib. cauſ. in poſſ.

De teſtatore qui non eſt ſoluendo.

55. *Paulus* libro primo ad legem Æliam Sentiam.

SI is, qui ſoluendo non b eſt, primo loco Stichum, ſecundo eum, cui ex fideicommiſſi cauſa libertatem debet, liberum & heredem inſtituerit: Neratius ſecundo c loco heredem ſcriptum fore ait: quia non videtur creditorum fraudandorum cauſa manumiſſus d.

b l. 42. §. eod.

De inſtitutione, ſi intra annum illum deceſſero.

56. *Idem* libro ſingulari de ſecundis tabulis.

POteſt e quis ita heredem inſtituere, *ſi intra annum ſeptuageſimum deceſſero, ille mihi heres eſto*. non enim pro parte teſtatus intelligi debet, ſed ſub conditione inſtituiſſe.

De teſtatore qui non eſt ſoluendo.

57. *Idem* libro 57. ad Edictum.

SI is, qui ſoluendo non eſt, ſeruum cum libertate heredem inſtituerit, & liberum ſubſtituerit: antè incipiendum erit à ſubſtituto. lex enim Ælia f Sentia ita demum ei, qui in fraudem creditorum heres inſtitutus eſt, conſeruat libertatem, ſi nemo alius ex eo teſtamento hæres eſſe poteſt.

De praenomine, &c. 1. De herede ſub appellatione fratris inſtituto.

58. *Idem* libro 4. ad Vitellium.

NEmo dubitat rectè ita g heredem nuncupari poſſe, *hic g mihi heres eſto*: cùm ſit coràm qui oſtenditur.

1 ¶ Qui frater h non eſt, ſi fraterna i caritate diligitur, rectè k cum nomine ſuo ſub appellatione fratris heres inſtituitur.

a l. 24. in fin. infra qui & à quib.
b Fraudem facere non videtur creditoribus defunctus, qui eum ſeruum manumittit, quem ex fideicommiſſo manumittere debet.
c Nec enim à tali dubitare volens manumittitur, l. 24. l. eod.
d Imò non poteſt: eo enim caſu heredi nihil datum videtur, d. l. §. 1. l. de reg. Catoniana.
e de qua lex 2. §. eod.
f adde Vlpian. 20. §. 1.
g Heredis nomen nuncupari non eſt neceſſe: ſufficit inſtitutum demonſtrare, l. 9. §. 8. ſup. eod.
h Fratrem appellare poſſumus, quem heredem nominamus, vide l. 4. §. de confirm. tutor. adde l. 48. in fin. ſupr. hoc tit.
i adde l. 8. Cod. de obligat.

De libero homine bona fide ſeruiente. 1. De ſocio inſtituto ex qua parte ſocius eſt. 2. De coniunctis. 3. De iure accreſcendi. 4. quo tempore ſpectatur teſtamenti factio. 5. De inſtituto ex parte pura, & ex parte ſub conditione. 7. Si coheres coheredi ſucceſſerit.

59. *Celſus* libro 16. Digeſtorum.

LIber l homo, cùm tibi ſeruiret, heres inſtitutus, iuſſu tuo adiit: relatius eſſe eum heredem. Liber, tunc non eſſe heredem, ſi neceſſitate id fecerit, non quòd aliquin vellet, obligari.

1 ¶ Si quis ita heredem inſtituerit: *Titius, qua ex parte mihi ſocius eſt in vectigali ſalinarum, pro ea parte mihi heres eſto*: quidam putant, ſi aſſe deſcripto id dictum ſit, vt maximè ſocius fuerit Titius, non eſſe heredem: ſed, ſi qua pars vacua relicta fuerit, ex ea heredem eſſe: quod totum & ineptum, & vitioſum eſt: quid enim vetat aſſe deſcripto voluiſſe Titium, ex parte fortè quarta, ex qua ſocius erat, heredem inſtitutum eſſe.

2 ¶ *Titius heres eſto, & Seius, & Mæuius heredes ſunto*. verum eſt quod Proculo placet, duos ſemiſſes eſſe, quorum alter coniunctim duobus datur.

3 ¶ Cùm quis ex inſtitutis, qui m non n cum aliquo coniunctim inſtitutus ſit, heres non eſt: pars eius omnibus pro portionibus hereditariis adcreſcit: neque refert, primo loco quis inſtitutus, an alicui ſubſtitutus heres ſit.

4 ¶ Si heres inſtitutus ſcribendi teſtamenti tempore ciuis Romanus fuit, deinde p ei aqua & igni interdictum eſt: heres fit, ſi intra illud tempus quo teſtator deceſſit, redierit q: aut ſi ſub conditione heres inſtitutus eſt, quo tempore conditio extitit.

¶ Idem & in legatis, & in bonorum poſſeſſionibus.

5 ¶ *Titius ex ſemiſſe heres eſto. Seius ex quadrante heres eſto: Titius ſi in Capitolium aſcenderit, ex alio quadrante heres eſto*: antequam Capitolium aſcendat, ſi pro herede gerat, ex ſemiſſe heres erit: ſi Capitolium aſcenderit, & ex quadrante heres erit: nec erit ei neceſſe r pro herede gerere, quippe iam heredi.

6 ¶ Si ita ſcriptum fuerit: *Titius ex parte tertia, Mæuius ex parte tertia heredes ſunto. Titius ſi intra triduum Rationes nauis ex Aſia venerit, ex reliqua parte heres eſto*. videamus, ne Titius ſtatim ex ſemiſſe heres ſit, nam duo heredes inſtituti ſunt. Sed Titius aut ex ſemiſſe, aut ex beſſe: ita ſextans vtique erit in pendenti: & ſi conditio extiterit, ex beſſe heres erit: ſi non extiterit, ille ſextans Mæuio adcreſcet: ſed ſi deceſſerit Titius, antequam conditio exſtat, deinde conditio extiterit, tamen ille ſextans non Titio heredi, ſed Mæuio adcreſcet. nam, cùm adhuc dubium eſſet, Titio, an Mæuio is ſextans datus eſſet, Titius deceſſit. nec s poteſt intelligi datus ei, qui tempore dandi in rerum natura t non fuit.

7 ¶ Si Attius Titium & Mæuium & Seium æquis partibus heredes inſtituit, Titius interim ſolus adiit hereditatem, & Seium heredem inſtituit: poterit Seius Titij adire hereditatem: Attij vel adire u, vel omittere: ſed Attio antequam adeat vel omittat eius hereditatem, ex ſemiſſe heres erit: ſi adierit Seius Attij hereditatem, Titius ex triente duntaxat heres erit, & per hereditatem Titij triens duntaxat ad Seium perueniet, alterum trientem ex ſua inſtitutione habebit.

¶ Quid ergo ſi ab Attio Titius & Seius heredes inſtituti ſunt, Titius adierit hereditatem, Titio Seius heres extiterit? poteſtne Attij hereditatem omittere? an neceſſariò ei ex aſſe heres eſt? quippe cùm alius nemo x heres inſtitutus eſt, quem ſi is ipſe, qui ex aliqua

k neque vitiatur inſtitutio quaſi incerta aut perperam perſona indicata, vide quæ ſcripſi ad l. 34. Inſt. de teſtam. militis. Error in nomine heredis, cùm de perſona conſtat, non vitiat heredis inſtitutionem, cùm enim vocabula reperta hominis gratia, quæ ſi alio modo intelligatur, nihil intereſt, l. ſi in nomine 4. C. de teſtam. §. ſi quidem in nomine, Inſtit. de legat. ita falſa patris vel patriæ denominatio non vitiat inſtitutionem, l. hic verſic. 48. in fin. ſ. eod. ita fratris vocabulo, amicum rectè inſtituimus, vt hic: vt & vxorem, affinis vocabulo, l. ſed dare, §. C. de heredib. inſt. vide plura apud Manticam 4. de Coniectur. 5.
l l. 5. & inſ. de adquir. rerum. l. 21. C. de iure deliber.
m vide l. 11. ſupra eod.
n Portio diſiuncti ab omnibus, omnibus accreſcit pro hereditaria parte, Bald.
o Ita legendum putat Duaren. 2. de iure accreſcendi 11.
p inter teſtamentum factum & mortem teſtatoris.
q l. 104. §. de condit. & demonſtr.
r hic expreſſum trahit ad ſe tacitum. Bald.
ſ Dubiæ eſſentiæ in vltimis voluntatibus non tranſmittitur, Bald.
t Dari nihil intelligitur ei qui in rerum natura non eſt. u Quoties quis ſibi plures inſtitutiones diuerſorum aſſe vis, poteſt vnam agnoſcere aliam repudiare, Bald. x Heres pro parte, coheredem non habens, in ſolidum eſt heres, Bald.

Universidad Rey Juan Carlos

parte iam heres eſt, perinde eſt, quaſi vnus heres per Titium a inſtitutus ſit.

De ſeruo qui non eſt ſoluendo.

60. *Celſus* libro 29. Digeſtorum.

QVi ſoluendo non erat, ſeruum primo loco, & alterum ſeruum ſecundo loco heredes ſcripſit: ſolus is qui primo loco ſcriptus eſt, hereditatem capit: nam lege Ælia Sentia ita cauetur, vt ſi duo pluresve ex eadem cauſa heredes ſcripti ſint, vti quiſque primus ſcriptus ſit, heres ſit.

De exheredatione.

61. *Modeſtinus* libro 8. Reſponſorum.

QVi volebat d filiam exheredare, ſic teſtamento comprehendit: *Te autem, filia, ideo exheredavi, quoniam & cautionem ſibi eſſe dant,* q *volui:* quero, an efficaciter exheredata ſit? Modeſtinus reſpondit, nihil proponi, cur non eſſet voluntate teſtatoris exheredata.

De tempore capiendæ hereditatis. 1. De demonſtratione heredis.

62. *Idem* libro 2. Pandectarum.

IN tempus capiendæ hereditatis inſtitui heredem poſſe beneuolentiæ eſt, veluti: *Lucius Titius, cùm capere potuerit, heres eſto.* Idem & in legato.

1 ¶ Quotiens non apparet, quis heres inſtitutus ſit, inſtitutio non valet: quippe euenire poteſt, ſi teſtator complures amicos eodem nomine habeat, & ad deſignationem nominis ſingulari nomine vtatur: niſi ex aliis apertiſſimis probationibus fuerit reuelatum, pro qua perſona teſtator ſenſerit.

De coniunctis, & disiunctis, & iure accreſcendi.

63. *Iauolenus* libro 1. ex Caſſio.

HEredes ſine partibus verbis m coniunctim, an ſeparatim ſcribantur, hoc intereſt: quod, ſi quis ex coniunctis deceſſit, hoc non ad omnes, ſed ad reliquos, qui coniuncti erant, pertinet: ſin autem ex ſeparatis, ad omnes qui teſtamento eodem ſcripti ſunt heredes, portio eius pertinet.

De ſeruo poſthumo.

64. *Idem* libro 7. Epiſtolarum.

EVm ſeruum qui poſt n mortem meam natus erit, heredem inſtitui poſſe, Labeo frequenter ſcribit: idque verum eſſe manifeſto argumento comprobat: quia ſeruus hereditarius q, priùs quàm adeatur hereditas, inſtitui heres poteſt: quamuis is teſtamenti facti tempore nullius p ſit.

De legato. De commendatione liberti.

65. *Idem* libro 12. Epiſtolarum.

HEreditas ad Statium Primum nullo iure pertinet: cùm inſtitutus heres non ſit: nec quicquam ei prodeſt q, quod r ab eo aliquid legatum eſt, aut libertus ei defuncti teſtamento commendatus ſ eſt, ex quo, ſi manumiſſus non eſt, ſeruus eſt.

De iure accreſcendi.

66. *Pomponius* libro 1. ad Quintum Mucium.

SI ita quis heredes inſtituerit: *Titius t heres eſto, Gaius & Mæuius u æquis ex partibus heredes ſunto:* quamuis & ſyllaba coniunctionem x faciat: ſi quis tamen ex his y decedat, non z alteri ſoli a pars adcreſcit, ſed & b omnibus coheredibus c pro hereditariis portionibus: quia non tam coniunxiſſe d, quàm celerius dixiſſe videatur e.

De inſtitutione & conditionali & pura.

67. *Idem* libro 1. ad Quintum Mucium.

SI ita ſcriptum fuerit, *Titius ſi in capitolium aſcenderit, heres eſto. Titius f heres eſto,* ſecunda ſcriptura potior erit: plenior g eſt enim quàm prior.

De inſtitutione collata in voluntatem alterius. De his quæ tacita valent, expreſſa non valent.

68. *Idem* libro 7. ad Quintum Mucium.

SI quis Sempronium heredem inſtituerit ſub hac a conditione, *Si Titius in Capitolium aſcenderit:* quamuis non aliàs heres eſſe poſſit Sempronius, niſi Titius aſcendiſſet in Capitolium, & hoc ipſum in poteſtate ſit repoſitum Titii: quia tamen ſcriptura non eſt expreſſa voluntas Titii, erit vtilis ea inſtitutio. Atquin ſi quis ita ſcripſerit, *Si Titius voluerit, Sempronius heres eſto:* non valet inſtitutio b. * Quædam enim in teſtamentis ſi exprimantur c, effectum nullum habent, quando, ſi verba tegantur, eandem ſignificationem habeant, quam haberent expreſſa, & momentum aliquod habebunt. Sic enim ſilii exheredatio cum eo valet, ſi quis heres exiſtat: & tamen nemo dubitat quin ſi ita d aliquis filium exheredauerit, *Titius heres eſto & cùm heres erit Titius, filius exheres eſto,* nullius momenti eſſe exheredationem.

De inſtitutione duorum heredum.

69. *Proculus* libro 2. Epiſtolarum.

COrnelius & Mæuius, vter eorum volet, heres eſto vterque vult. Trebatius, neutrum fore heredem Cartilius, vtrumque: tu cui adſentiaris? Proculus, Cartilio adſentior, & illam adiectionem, *vter eorum volet,* ſupervacuam puto e: id enim etiam ea non adiecta, futurum fuit: vt vter vellet, heres eſſet: vter nollet, heres non eſſet: quod ſi hi ex numero neceſſariorum f heredum eſſent, tunc id non fruſtra adiectum eſſe g: & non ſolùm figuram, ſed vim quoque conditionis continere: dicerem tamen, ſi vterque heres eſſe vellet, vtrumque heredem eſſe.

De captatoria inſtitutione.

70. *Papinianus* libro 6. Reſponſorum.

CAptatorias h inſtitutiones non eas ſenatus improbauit, quæ mutuis i affectionibus iudicia prouocauerunt: ſed quarum conditio confertur ad ſecretum k alienæ l voluntatis m.

71. *Paulus* libro 5. ad Legem Iuliam & Papiam.

ILlæ autem inſtitutiones captatoriæ non ſunt, veluti ſi inſtitutum heredem quis inſtituat, *qua ex parte Titius me heredem inſtituit, ea ex parte Mæuius heres eſto:* quia in præteritum, non in futurum inſtitutio collata eſt.

1 ¶ Sed illud quæri poteſt an idem ſeruandum ſit, quod ſenatus cenſuit, etiam ſi in aliam perſonam captionem p direxerit: veluti ſi ita ſcripſerit: *Titius, ſi Mæuium q tabulis teſtamenti ſui heredem à ſe ſcriptum oſtenderit, probauerit que, heres eſto:* quod in ſententiam ſenatuſconſulti incidere non eſt dubium r.

De inſtitutione qui non eſt ſoluendo.

72. *Terentius Clemens* libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis ſolidum ſ à lege capere non poſſit t & ex aſſe ſit inſtitutus ab eo u qui ſoluendo non eſt, Iulianus ex aſſe eum heredem eſſe reſpondit: legi enim locum non eſſe in ea hereditate quæ ſoluendo non eſt.

De conditione.

73. *Gaius* libro 13. ad legem Iuliam & Papiam.

SVb conditione herede inſtituto, ſi ſubſtituamus, niſi eandem conditionem repetemus, pure eum heredem ſubſtituere intelligimur.

De exceptione certæ rei, vel vſusfructus.

74. *Ælius Ruſinus* libro 2. Regularum.

SI ex ita quis heres inſtitutus fuerit *excepto y fundo, excepto vſuſfructu heres eſto:* perinde erit iure ciuili, atque ſi ſine ea re heres inſtitutus eſſet: idque auctoritate Galli Aquilii factum eſt.

De filio ſubſtituto, vel exheredato à ſubſtituto.

75. *Papinianus* libro 12. Quæſtionum.

SI filius ſubſtitutus eis à quo præteritus eſt non rite inſtitui potuit, ſed ex teſtamento habebit hereditatem quoniam, & quolibet alio ſubſtituto, ſi fuiſſet ab eo exheredatus, inde teſtamentum inciperet, vbi filius eſſet exheredatus.

De ſeruo vxori donatio mortis cauſa donato.

76. *Idem* libro 15. Quæſtionum.

m per Attilium. Cuiac.
b l. 83. §. 1. ſ. eod. l. 42. ſ. eod.
c l. 2. §. 17. Inſt. de fideicom. liber. Ordo verborum deſignat ordinem intellectus, Bald.
d l. 2. l. 17. ſup. de liberis. l. 3. C. de liberis.
e Exheredatio his verbis non inducitur: vt non tollitur ad ſupplementum actio l. 29. C. de inoffic.
f Exheredationibus interdum cauſa non turpis adiiciebatur, vt hic: & l. emptor 65. §. vlt. ſ. de rei vindic. Et ſic Leontius Philoſophus, cum Eudociæ filiæ (quæ poſtea Theodoſio nupſit) ex ſiderum poſitione & eſſectu proſperam fortunam portendi præuideret, modicum ideo quid ei reliquit, quòd fortuna ſua contenta eſſe ea deberet, Zonar. tomo 3.
g al. dote.
h Non capit poteſt inſtitui, cum capere poterit. Bal. Porrò tempus capiendæ hereditatis hic refer ad illud de quo dixi ad Vlp. 13.
i Paul. 3. ſent. 4. §. 16. l. 17. §. 3. ſ. de regulis iuris: vide quæ notaui ad l. 20. ſ. de teſtament. tut. vide Antonium Fabrum 2. Coniect. 9.
k Inſtitutis pluribus eiuſdem nominis, is demum videbitur inſtitutus, qui probauerit ſe à teſtatore deſignatum: ſin minus, ob inſtitutionis incertum, inſtitutio non valet. Quid ſi teſtator Titium heredem inſtituit & ſit aliquis Titius teſtatori ſpeciali aliqua amicitia coniunctus, aut genere propinquus: hæ circumſtantiæ nominis obſcuritatem declarant, Romanus in l. heredes palam 21. ſ. de teſtam. l. duo ſunt Titii 30. ſ. de teſtam. tutela. l. §. 1. 2. §. hæc autem, l. ad Trebell. ita putans, Titio filium & nepotem habente, & filium inſtituente (cum ſub nepotum appellatione ſemper nomine filii) filium tamen inſtitutum videri non nepotem, l. cum acutiſſimi 30. C. de fideicommiſſ. Iaſon, Albericus, Roman. Iaſon in l. ſi pater 4. C. de heredib. inſtit. Eadem ratione filiis inſtitutis, ſolum filios non filias inſtitutas videri, ſi filiæ natura excludantur, maſculis extantibus. Angel. Bald. in l. cum fratres 33. ſ. de pact. Alex. in l. Gallus 29. §. quidam recte, ſup. de liberis. Hic referendum pauperibus indiſtinctè inſtitutis, pauperes eius Eccleſiæ inſtitutos intelligi, in qua teſtator domicilium ſaltemque habitationem habuerit. l. ſi quis ad declinandum 49. §. vlt. 3. C. de Epiſcopis. l. hac conditione 19. in fin. ſ. de cond. & demonſtr. l Quoties dubitatur de perſona heredis, apertiſſimis probationibus id, hæreditati de quo teſtator ſenſerit. Bal. m vide l. 142. ſ. de verb. ſign. n Seruus eius qui nondum eſt in rerum natura, poteſt inſtitui. §. 2. Inſt. eod. Bald. o vide l. 31. ſ. eod.
p Seruus hereditarius nullius eſt, veritate inſpecta: fictione tamen dicitur hereditatis. q ad præſumendam ſcilicet inſtitutionem.
r Non ideo quis præſumitur inſtitutus heres, quod ab eo quid legatum ſit.
ſ Commendatio titulum non confert, Bald.
t Hic Titius Caio & Mæuio (de quibus infra) coniunctus eſt re tantum.
u Hi duo verbis coniuncti. x Hi duo verbis tantum coniuncti, quia ſub vna oratione comprehenduntur: & tamen re non ſunt coniuncti, propter diuiſionem portionum: quia teſtator dixit, æquis partibus, Cart. l. 89. ſ. de leg. 3.
y verbalem ſcilicet. z duobus ſcilicet.
a & ita verbis coniuncti non præferuntur re coniunctis.
b verbis coniunctis. c id eſt, etiam ei qui re tantum eſt coniunctus.
d ſub re quàm verbis. e celerius dixit, Gaius & Mæuius heredes ſunto, quàm Gaius heres eſto, Mæuius heres eſto.
f Hoc verbo Græci manſuetum ſignificant, [illegible] Heſychius.
g Plenior voluntas eſt ſeruanda in teſtamento, vt hic: & in procuratoris mandato, diiudicatis, in arbitriis, Bald.

n l. 2. Inſt. de his qui pro non ſcriptis. o l. 19. ſ. eod. Potest quis adſcribi ad inſtituendum, ſub præmio, Bald. p al. captationem. q al. l. 81. infra d. verb. obliq. r Igitur non valebit inſtitutio facta ſub alterius voluntate, tamen eſſe contra legem 29. C. de pactis.
ſ Ratio an aliquid poſſit adquirere in territorio ante tempus, Socinum regula 58.
t vt filius naturalis l. 2. C. de natur. lib. l. C. de naturalibus liberis.
u Solidi non capax, poteſt inſtitui ab eo qui non eſt ſoluendo.
x vide Langebekium cap. 5. Annotationum. Excepta quæ apponit, [illegible] vitiatur & non vitiat.
y l. 82. infra de legat. 2.
z l. 3. in fin. ſupra de liberis.

Seruus

SEruus vxori à marito mortis cauſa donatus, marito manet a, vt & Iuliano quoque videtur. Idem ſi acceperit libertatem ſimul & hæreditatem, vero neceſſarius hæres erit, nec ſine libertate aliquid ei legari poteſt b.

De herede ſcripto in codicillis.

77. *Idem* ‖ libro 17. Quæſtionum.

ASſe toto non c diſtributo ita ſcriptum eſt, *quem* d *heredem codicillis* e *fecero, heres eſto*: Titium codicillis hæredem inſtituit, eius quidem inſtitutio valet, ideo quod licet codicillis f dari hæreditas non poſſit g tamen hæc ex teſtamento data h videtur. ſed hoc tantum i ex hæreditate habebit, quantum ex aſſe reſiduum manſit.

De hæredibus inſtituendis ex certis rebus. 1. De inſtitutione ex duabus partibus, & ex quadrante. De nummis legatis. 2. Quibus caſibus ſit tranſitus ad dupondium. 3. De inſtituto ex reliqua parte vel non facta reliqui mentione.

78. *Idem* ‖ libro 6. Reſponſorum. ‖

QVi non militabat k, bonorum maternorum, quæ in Pannonia poſſidebat, liberum hæredem inſtituit: paternorum, quæ habebat in Syria, Titium. iure ſemiſſes vtroſque habere conſtitit. ſed arbitrum diuidendæ hæreditatis ſupremam voluntatem, factis adiudicationibus l, & interpoſitis propter actiones cautionibus, ſequi ſalua Falcidia, ſcilicet vt quod vice mutua præſtaretur, doli ratione quadranti retinendo compenſetur m.

1 ¶ Lucio Titio ex duabus partibus, Publio Mæuio ex quadrante ſcriptis hæredibus, aſſem in dodrantem eſſe diuiſum reſpondi. modum enim duarum partium n ex quadrante o declarari p. Quod veteres nummis Titio legatis, nummorum ſpecie non demonſtrata q, cæterorum legatorum contemplatione receperunt.

2 ¶ Filiis hæredibus, æquis partibus inſtitutis, ac poſtea fratris filio pro duabus vnciis, vnum aſſem inter omnes videri factum placuit: & ex eo decem vncias filios accepiſſe. tunc r enim ex altero aſſe portionem intelligi relictam, cùm aſſe nominatim dato, vel duodecim vnciis diſtributis, reſidua portio non inuenitur. s nihil t autem intereſt, quo loco ſine portione quis hæres inſtituatur, quo magis aſſis reſiduum accepiſſe videatur.

3 ¶ Seius Mæuium ex parte quam per leges u capere poſſit, hæredem inſtituit, ex reliqua x Titium: ſi Mæuius ſolidum capere poterit, Titius adiectus, aut ſubſtitutus hæres non erit.

79. *Idem* ‖ libro 3. Definitionum. ‖

QVòd ſi non ſit reliqui facta mentio: tantundem in altero aſſe habebit Mæuius, quantum Titius in priore.

80. *Idem* ‖ libro 6. Reſponſorum. ‖

QVòd ſi Mæuius nullius capax ſit, in totum ſubſtitutus admittitur.

De poſthumis. De inſtitutione captatoria.

81. *Paulus* ‖ libro 9. Quæſtionum. ‖

CLemens Patronus teſtamento cauerat, *vt ſi ſibi filius natus fuiſſet, heres eſſet: ſi duo filij ex æquis partibus heredes eſſent: ſi duæ filiæ ſimiliter: ſi filius & filia: filio duas partes, filiæ tertiam dederat* y. duobus filiis & filia natis, quærebatur quemadmodum in propoſita ſpecie partes faciemus: cùm filij debeant pares eſſe, vel etiam ſinguli duplo plus quam ſoror accipere. quinque igitur partes fieri oportet, vt ex his binas maſculi, vnam fœmina accipiat.

1 ¶ Si ita ſcripſerit teſtator: *Quanta* z *ex parte me à Titio heredem inſtitutum recitaſſem, ex ea parte Sempronius mihi heres eſto*: non eſt captatoria a inſtitutio, plane nullo recitato teſtamento ab ipſo teſtatore, inanis videbitur inſtitutio, remota ſuſpicione captatoriæ inſtitutionis.

De inſtitutione, ſi teſtamentum heres vindicare nolit.

82. *Scæuola* ‖ libro 25. Quæſtionum. ‖

SI quis ita à hæres inſtitutus fuerit, *ſi teſtamentum meum non vindicauerit*: puto deficere conditionem teſtamento illo vindicato.

De teſtatore qui non eſt ſoluendo.

83. *Idem* ‖ libro 12. Quæſtionum. ‖

SI non lex Ælia Sentia a, ſed alia lex b vel ſenatuſconſultum c, aut etiam conſtitutio ſerui libertatem impediat: is neceſſarius fieri non poteſt d, etiam ſi non ſit ſoluendo teſtator.

1 ¶ Temporibus Diui Hadriani ſenatus cenſuit, ſi teſtator qui, cùm moreretur, ſoluendo non fuit, duobus pluribuſue libertatem dederit, eiſque hæreditatem reſtitui iuſſerit, & inſtitutus hæres ſuſpectam ſibi hæreditatem dixerit, vt adire eum cogatur, & ad libertatem perueniat, qui priore a loco ſcriptus fuerit, eique hæreditas reſtituatur, idem ſeruandum in his, quibus per fideicommiſſum libertas data fuerit. Igitur ſi primo loco ſcriptus deſideraret adire hæreditatem, nulla difficultas erit: nam ſi poſteriores quoque liberos ſe eſſe dicent, & reſtitui hæreditatem deſiderent, an ſoluendo ſit hæreditas, & omnibus libertis factis reſtitui deberet, apud prætorem quæreretur: abſente autem primo, ſequens deſiderans adiri hæreditatem, non eſt audiendus: quia ſi primus velit b ſibi reſtitui hæreditatem præferendus eſt, & hic ſeruus futurus.

Si dominus ſeruum, cui libertatem debebat, inſtituerit.

84. ‖ *Paulus* libro 23. Quæſtionum.

SI ſeruo fideicommiſſa data ſit libertas, hæres c hunc eundem ſeruum cum libertate hæredem reliquiſſet, quæſitum eſt, an neceſſarius fiat heres. & humanius eſt, & magis æquitatis ratione ſubnixum, non fieri neceſſarium: qui enim, etiam inuito d defuncto, poterat libertatem extorquere, is liber eſſe iuſſus, non e magnum videtur beneficium à defuncto conſequi: imò nihil f commodi ſenſiſſe, ſed magis debitam ſibi accepiſſe libertatem.

1 ¶ Idem probandum erit & in illo ſeruo, quem teſtator ex lege emerat, vt manumitteret, ſi hæres fuerit inſtitutus. Nam & hic ſepoſito beneficio teſtatoris, proprio iure poterit ad libertatem peruenire ex conſtitutione Diui Marci g.

2 ¶ Idem & in eo, qui h propria ſua data pecunia, emptus eſt ab aliquo. Nam & hic poterit ab ipſo teſtatore libertatem extorquere.

De particula, qui.

85. *Scæuola* ‖ libro 2. Reſponſorum. ‖

LVcius Titius, qui fratrem habebat, teſtamento ita cauit: *Titius frater meus ex aſſe mihi heres eſto. ſi mihi Titius heres eſſe noluerit, aut* i *(quod Deus prohibeat) prius moriatur, quàm hereditatem adierit, ſiue filios* [illegible] *non habebit, tunc Stichus & Pamphilus, ſerui mei liberi & heredes mihi æquis partibus ſunto.* quæro: cùm Titius hæreditatem adierit, & liberos aditæ hæreditatis tempore non habuerit: an Stichus & Pamphilus ex ſubſtitutione liberi & heredes eſſe poſſint: item quæro, ſi ex ſubſtitutione neque liberi, neque heredes eſſe poſſint: an in partem hæreditatis videantur adiecti, reſpondit: Apparet quidem non eam mentem teſtatoris fuiſſe, vt quemquam heredem adhiberet fratri, quem aperte ex aſſe heredem inſtituiſſet. igitur ſi frater adiit, Stichus & Pamphilus heredes non erunt: quod eos amplius noluit heredes eſſe, ſi frater, priuſquam hæreditatem adiret, deceſſiſſet liberis relictis: nam prudens conſilium teſtantis animaduertitur, non k enim fratrem ſolum heredem prætulit ſubſtitutis, ſed & eius liberos.

De ſuo herede ſub conditione inſtituto.

86. *Marcianus* ‖ libro 7. fideicommiſſorum. ‖

IAm dubitari non poteſt, ſuos quoque heredes ſub hac m conditione inſtitui poſſe, vt, *ſi voluiſſent, heredes eſſent, ſi noluiſſent, alium, quem voluerit*, eis ſubſtituere. Neque tamen hoc caſu neceſſe eſt ſub contraria conditione filium exheredare, primùm quia tunc tantùm id exigeretur, cùm in poteſtate eius non eſſet, an heres patri exiſteret, expectandus extrinſecus poſitæ conditionis euentus. deinde quòd etſi quacunque poſita conditione deberet filius ſub contraria conditione exheredari, in propoſito ne poſſibilis quidem reperiri poſſet, certè ſi verbis exprimeretur, inepta n fieret: hæc enim conditio, *Si volet, heres eſto*, quæ alia verba contraria o concipi poſſunt, quàm hæc, *Si volet heres eſſe, exheres eſto*? quod quam ſit ridiculum p nulli non patet.

1 ¶ Non ab re autem hoc loco velut exceſſus † hic ſubiungetur, ſuis ita heredibus inſtitutis, *ſi voluerint* q heredes eſſe, non permittendum amplius abſtinere ſe hereditate: cùm ea conditione inſtituti, iam non vt neceſſarij, ſed ſua ſponte heredes extiterint, ſed & cæteris conditionibus, quæ r in ipſorum ſunt poteſtate, ſi ſui paruerint, ius abſtinendi adſequi non debent.

Si teſtator aſſem expleuerit: & alium ex reſidua parte, vel parte non facta mentione inſtituerit.

87. *Hermogenianus* ‖ libro 3. iuris Epitomarum. ‖

EX vnciis ſex primo herede inſtituto, ſecundo ex octo ſi, tertius ex reſidua parte, vel nulla portionis facta mentione heres inſtituatur: quinque vncias hereditatis tertius habebit. in viginti quatuor enim partes hereditate diſtributa, tertio ratio f calculi reſiduas ex decem partib. inſiſtens, quinque vncias aſſignauit.

De teſtatore qui non eſt ſoluendo.

88. *Gaius* ‖ libro ſingul. de Caſibus. ‖

ET qui ſoluendo non eſt, aliquo a caſu cauebit, vt & ſeruus cum libertate heres exiſtat, & præterea alius heres adiiciatur. velut ſi ſeruo cum libertate herede inſtituto, & ita adiectum ſit, *Si mihi Stichus heres erit, tunc Titius quoque heres eſto*. nam Titius, an ex quo Stichus ex

---

a Ideò non manet, l. 28. ſup. de donat. inter vir.
b ſummo iure: ſecus ex æquitate, l. 5. §. 2. C. de neceſſar.
c l. 17. ſ. eod.
d Relatio cum omnib. ſuis qualitatibus fit.
e Directa inſtitutio codicillis, teſtamento id referente, declarata valet.
f l. 2. C. de codicil.
g niſi à milite, l. 19. ſup. de teſtam. milit.
h l. 78. ſ. de cond. & demonſt.
i In relato quidquid eſt, id in referente cenſetur repetitum, leg. in ſententiis 56. ſ. de re iudicata
k aliud in milite, l. 10. §. 6. inſr. ad Trebell.
l l. 35. ſup. eod.
m Compenſatio fit generis ad genus.
n in quibus Titius fuit inſtitutus.
o id eſt, ex ea parte qua Mæuius inſtitutus eſt.
p Sequentia declarant præcedentia: nec teſtator appellatione duarum partium intellexit duos quadrantes.
q cùm nummi currentes intelliguntur legati. Bald.
r Non fit tranſitus ad dupondium, vbi verba & mens teſtatoris poſſunt ſaluari ſine iſto tranſitu, Bald.
s §. 6. inſ. eod.
t [illegible]
u Partis & reſidui appellatio, totum comprehendit, Bal. adde legem 2. C. eod.
x non videbatur teſtator in eum caſum cauiſſe, ſed tamen cauit, ſi voluiſſet filio & filia natis, filium duas partes, filiam tertiam habere: duobus filiis & filia natis, duo filij quatuor partes habebunt, filia quintam. Quia ea ratio ſiue proportio duorum ad vnum, ea debet eſſe duorum ad vnum.
y adde legem 47. §. 1. ſ. eo. l. 13. §. de liber.
z Baldus hic notat dictionem, quanto, inducere conditionem.
a l. 70. ſ. eod.
b Ex voluntate teſtatoris cauſa inteſtati poteſt præcedere cauſam teſtati in ordine ſuccedendi, Baldus. voluntate teſtatoris poteſt cauſa inteſtati præcedere teſtati cauſam: ſubſtitutio vulgaris poteſt fieri ab inteſtato herede. c de qua leg. 42. l. 60. & 4. d pura Paulus l. 12. l. de manumiſſ. e vide legem 31. l. qui & à quibus.
f l. 48. §. 2. ſup. eod. l. 1. l. 2. C. qui poſſunt ad liber.
g Imò & qui ſoluendo non eſt, hæredem neceſſarium valeat etiam in fraudem creditorum relinquere poteſt, l. 2. C. de neceſſariis.

a l. 60. ſup. eo. l. 24. l. qui & à quibus manumiſſ.
b leg. 22. §. 1. l. ad Trebell.
c al. & hæres. al. deinde hæres.
d l. 60. ſup. eod.
e leg. 50. ſup. de vind.
f Statutum tale ſit: legata vectigali certo & inſinuationi ſint obnoxia: legatum pro malè ablatis à teſtatore relictum vectigali & inſinuationi obnoxium non erit. Cur? legatis id quod debet ſoluit: legatarius verò ſuum recipit. v. Conſtum in Statuto, cauetur.
g de qua vide l. 2. l. ſi manu. ſuo ſuer. alieno. manumiſſ.
h l. 4. l. de manum.
i hæc particula prò, & hic ſumitur, vt & l. 6. C. de inſtit. & ſubſtit. vide l. pro. Cod. de verb. ſig.
k l. 41. in fi. l. de vulgari. l. 82. §. 9. ſup. de leg. 2. [illegible] ad Treb. Q. cum. 7. Quod dij prohibeant; Terentius. Quod Deus auertat. Cic. Dij auerterent, Cicer. 9. ad Atticum.
l Verba teſtatoris ſunt interpretanda, vt naturalis ratio & neceſſitudo ſanguinis dictat. Bald. adde l. 8. C. de inſtit.
m l. 69. ſup. eod. l. 12. l. de condit. inſtit.
n Inepta, impoſſibilia. Quod ineptum eſt dicitur impoſſibile.
o Velle & Nolle contraria, vt ſic non nolle, medium eſt l. 3. l. de reg. iur.
p Cur ridiculum? quia nemo ſeipſum exheredare poteſt.
† i. digreſſio [illegible]
q Nulla magis poteſtatiua eſt conditio, quàm iſta, ſi voluerit.
r l. 4. ſup. eod.
f Ratio calculi eſt ſeruanda. Bald. l. 3. §. 18. ſ. eod.
a Poteſt fieri per [illegible] conditionaliter) quod per [illegible] eſt, ſimpliciter) fieri non poteſt. Bald.

Universidad Rey Juan Carlos

teſtamento hæres extiterit, hæres eſſe non poteſt a: cum autem ſemel hæres extiterit ſeruus, non poteſt adiectus efficere, vt qui ſemel heres extitit, deſinat hæres eſſe.

De ſocio, de ſeruo communi, de ſeruo heredis.

89. *Paulus* libro 2. Manualium.

SI ſocius heres inſtitutus ſit ex aſſe, & ſeruo communi legetur purè ſine c libertate, hoc legatum non conſiſtit d.

¶ Planè ſub conditione ei vtiliter & ſine libertate legabitur: quoniam & proprio ſeruo ab hærede rectè ſub conditione legatur. Quare etiam heres inſtitui ſine libertate, vt alienus, ſocio hærede ſcripto poterit: quia & proprius cum domino hæres inſtitui poteſt.

De ſeruo proprio inſtituto qui vitam domini detexit.

90. *Tryphoninus* libro 21. Diſputationum.

TEſtamento domini ſeruus ſub conditione cum libertate hæres inſtitutus, pendente adhuc conditione necem domini detexit, eumque prætor e liberum eſſe decreuit, etſi poſtea conditio teſtamenti extiterit, aliunde liber eſt, id eſt ex præmio, non ſex teſtamento. igitur non eſt neceſſarius domino hæres: licet autem ei volenti adire g.

De Imperatore litis cauſa inſtituto.

91. *Paulus* h libro 5. Sententiarum.

IMperatorem litis i cauſa hæredem inſtitui, inuidioſum i eſt, nec calumniæ k facultatem ex principali maieſtate capi oportet l.

De inſtitutione ex falſa cauſa facta.

92. *Idem*. Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris ſex primo, ſeu Decretorum m libro 2. ſecundo.

PActum eius Androſthenes Pactumeiam Magnam filiam Pactumeij Magni ex aſſe hæredem inſtituerat: eique patrem eius ſubſtituerat. Pactumeio Magno occiſo, & rumore perlato n, quaſi filia quoque eius mortua, mutauit teſtamentum, Nouiumque Rufum hæredem inſtituit, hac præfatione: *Quia heredes quos volui habere, mihi contingere non potui, Nouius Rufus heres eſto*. Pactumeia Magna ſupplicauit Imperatores noſtros, & cognitione ſuſcepta, licet modus inſtitutione contineretur: quia falſus o non ſolet obeſſe, tamen ex voluntate teſtantis putauit Imperator ei ſubueniendum: igitur pronunciauit p *hereditatem ad Magnam pertinere*: ſed legata ex poſteriore teſtamento eam præſtare debere, perinde atque ſi in poſterioribus tabulis ipſa fuiſſet hæres ſcripta.

a Cur ita dixit l. 3. §. 2. eod.
b l. 7. §. 10. in fin. ſup. de minor.
c l. 76. in fi. eod.
d l. 76. in fi. eod. v. l. 3. C. de legat.
e purè, &c. atque ita vox publica primo ac teſtatoris vici prædicat. *Bald.*
f l. 84. §. eod.
g Seruus hoc caſu ex neceſſario fit voluntarius, alias neceſſarius eſt, v. l. 57. in fin. l. de acquir. hered.
h §. vlt. Inſt. quibus mod. ius patronatus, l. vlt. ſup. qui teſt. Paul. 5. ſent. 12. §. 8. v. l. 1. C. qui milit.
i v. l. vlt. C. Ne ſi quis, vel Reſtit. Paul. d. loco.
k al. calumniæ.
l Notandum hoc aduerſus eos, qui Romanam Eccleſiam inſtituunt, ſperantes eam litem cohæredibus ſuis ob id moturam. *Bald.* Idem hîc notat, Plura priuatis permitti, quam principi. Principem magis quàm alios abſtinere debere ab illicitis. Hæc verba litteris aureis ſcribenda, hæc ille. ad de Suet. in Domitiano.
m de tribus Pauli Decretorum libris, vide Cuiac. 2. obſ. 26.
n l. 28. ſup. de ho. eſſe. l. 13. §. 12. l. de acquir. l. 3. §. 3. l. de teſtibus. v. l. de de Oct.
o Falſus modus inſtitutionis hæredi obeſſe non ſolet: ſecundum teſtamentum ex falſa cauſa factum, non rumpit nec vitiat primum. Nepotem tamen in primo ſcriptus, cogitur ſoluere legata in ſecundo relicta. quia falſa cauſa legatis non fuit adiecta, ſed inſtitutioni tantum.
p In hac ſententia Princeps non dicit, condemno. atque ita ſufficit, ſerue ſententiam declaratoriam, licet non ſit inſertum verbum, condemno, vel abſoluo, facit ad l. 1. §. 3. de rei iſ.
q 2. Inſt. 15.
r 2. Inſtit. 16. §. 26.
s Subſtitutio appendix inſtitutionis præcedentis, l. 5. §. de acqui. her.

DE VVLGARI r ET PVPILLARI s ſubſtitutione t.

TIT. VI.

Diuiſio inſtitutionis. 1. ſubſtitutionis. 2. Deſtinatio ſubſtitutis, vel exheredatis. Quibus ſubſtitui poſſunt. 3. Si pater ſibi heredem non inſtituerit.

Modeſtinus libro 2. Pandectarum.

HEREDES t aut inſtitui dicuntur, aut ſubſtitui: inſtitui primo gradu u: ſubſtitui, ſecundo, vel tertio.

1 ¶ Heredis ſubſtitutio duplex eſt, aut ſimplex, veluti, *Lucius Titius heres eſto: ſi mihi Lucius Titius heres non erit, tunc Seius heres x mihi eſto: ſi heres non erit, ſiue erit & intra pubertatem deceſſerit, tunc Gaius Seius heres mihi eſto.*

2 ¶ Subſtituere liberis tam heredibus inſtitutis quàm exhæredatis y poſſumus, & tam eum quem hæredem nobis inſtituimus, quàm alterum.

3 ¶ Subſtituere liberis pater non poteſt, niſi ſi heredem ſibi inſtituerit. nam ſine z heredis inſtitutione nihil in teſtamento ſcriptum valet.

Quibus liberis pupillariter ſubſtituitur. 1. Si pater ſibi teſtamentum non fecerit: aliter heredes ex teſtamento adire non ſit. 2. De herede inſtituto adire cogendo. 3. Si minor adeundæ hereditatis cauſa ſit reſtitutus. 4. De ordine ſcripturæ. 5. De filio vel ſiue exheredato poſthumo ſiue pupillariter ſubſtituendo. 7. De ordine in quoſcunque teſtamentum.

2. *Vlpianus* libro 6. ad Sabinum.

MOribus a introductum eſt, vt quis liberis b impuberibus c teſtamentum facere poſſit, donec maſculi ad quatuordecim d annos perueniant, fœminæ ad duodecim. Quod ſic erit accipiendum, ſi ſint in poteſtate e. cæterùm emancipatis non poſſumus. Poſthumis f planè poſſumus: Nepotibus etiā poſſumus: & deinceps ſi qui non recaſuri ſunt in patris poteſtatem. Sed ſi eos, patres præcedant, ita demum ſubſtitui eis poteſt, ſi hæredes inſtituti ſint, vel exheredati. Ita enim poſt legem Velleiam ſuccedendo non rumpunt teſtamentum. nam ſi principale a rupium ſit teſtamentum, & pupillare euanuit.

¶ Sed ſi extraneum quis impuberem heredem ſcripſerit, poterit ei ſubſtituere ſi modò eum in locum nepotis adoptauerit, vel adrogauerit, filio præcedente.

1 ¶ Quiſquis autem impuberi teſtamentum facit, ſibi b quoque debet facere. Cæterùm ſoli filio non poterit, niſi fortè miles c ſit. Adeò autem, niſi ſibi quoque fecerit, non valet: vt niſi adita quoque patris hereditas ſit, pupillare teſtamentum euaneſcat.

¶ Planè ſi omiſſa cauſa principalis teſtamenti, ab inteſtato poſſideatur h ereditas, dicendum eſt & pupillo ſubſtitutum ſeruandum.

2 ¶ Interdum etiam pupillaris teſtamenti cauſa compellendum heredem inſtitutum adire hæreditatem, vt ex ſecundis tabulis fideicommiſſum conualeſcat: vtputa, ſi iam pupillus deceſſit. cæterùm ſi adhuc d viuat, *imprudenter eſſe inſtigatos exiſtimat, cum qui ſubſtitutus eſt de viui hereditate.*

3 ¶ Ego, etiamſi minor viginti quinque annis adeundæ hereditatis cauſa fuerit reſtitutus, puto proficere ſecundis tabulis, vt prætor vtiles actiones decernat ſubſtituto.

4 ¶ Prius f autem ſibi quis debet hæredem ſcribere, deinde filio ſubſtituere, & non conuertere ordinem ſcripturæ. & hoc Iulianus putat, prius ſibi debere, deinde filio heredem ſcribere. g cæterùm, ſi ante filio, deinde ſibi teſtamentum faciat, non valere. Quæ ſententia reſcripto Imperatoris noſtri ad Vinium Lupum Britanniæ præſidem comprobata eſt, & meritò: conſtat enim vnum h eſſe teſtamentum, licet duæ ſint hereditates, vſque adeò, vt quos quis ſibi facit neceſſarios, eoſdem etiam filio faciat, & poſthumum ſuum filio impuberi poſſit quis ſubſtituere.

5 ¶ Sed & ſi quis i ita heres ſcriberet, *Si filius meus intra quartumdecimum annum deceſſerit, Seius heres eſto. Filius heres eſto*: valet ſubſtitutio, licet contrario l ſcriptura filij teſtamentum fecerit.

6 ¶ Sed & ſi ita ſcripſerit, *Si filius mihi heres non erit, Seius heres eſto: filius heres eſto*: ſecundo quidem gradu Seius ſcriptus eſt heres. & ſi filius hæres non extiterit, procul dubio Seius m ei heres erit. ſed etſi extiterit filius heres, & in n pubertate defunctus eſt, Seius admittendus rectè videtur, vt non ordo ſcripturæ, ſed ordo ſucceſſionis ſpectetur.

7 ¶ Quod igitur dictum eſt, ſingulis liberorum ſubſtituere licere, adeo adiectum eſt, vt declaretur o, non eſſe à filij teſtamento incipiendum p impuberis q.

De ſubſtitutione pupillaris quiſquis mihi heres erit.

3. *Modeſtinus* libro 5. Differentiarum.

CVm filio impuberi pater ita r ſubſtituerit: *Quiſquis mihi heres erit, idem filio impuberi heres eſto*: placuit ad hanc ſubſtitutionem ſcriptos tantummodo s ad hæreditatem t admitti. itaque ſ dominus cui per ſeruum hæreditatis portio quæſita ſit, ex ſubſtitutione impuberi heres effici non poterit, ſi ſeruum ab eius exiecit poteſtate.

Si pater in vtrum caſum ſubſtituerit. 1. De ſubſtitutione reciproca.

4. *Idem* libro ſingulari de Eurematicis t.

IAm hoc iure vtimur ex Diui Marci & Veri conſtitutione: *Vt cum pater impuberi filio in alterum caſum ſubſtituiſſet, in vtrumque caſum ſubſtituiſſe intelligatur u*, ſiue filius heres non extiterit, ſiue extiterit, & impubes deceſſerit.

1 ¶ Quod ius ad tertium x quoque genus ſubſtitutionis tractum eſſe videtur. Nam ſi pater duos filios impuberes heredes inſtituat, eoſque inuicem ſubſtituat, in vtrumque caſum reciprocam y ſubſtitutionem factam videri Diuus Pius conſtituit.

2 ¶ Sed ſi alter pubes z, alter impubes, hoc communi vti verbo a, *eoſque inuicem b ſubſtituo*, ſibi ſuerint ſubſtituti, in vulgarem tantummodo caſum ſubſtitutionem Seuerus & Antoninus etiam videri ſubſtitutionem conſtituit. incongruens c enim videbatur, vt in alterum [illegible] duplex eſſet ſubſtitutio, in altero ſola vulgaris. Hoc itaque caſu ſingulis ſeparatim pater ſubſtituere debebit: vt ſi pubes heres [illegible]

a §. 3. in fin. Inſt. de pupill.
b d. §. 3. in pr.
c l. 15. §. 1. l. 41. in fin. Inſt. de teſtam. milit.
d de viuentis hereditate ſolli e iuxta eſſe [illegible]
e vid. præſertim de cuius hereditate agitur, [illegible] l. vlt. C. de pactis.
f l. 1. ſup. de bo. [illegible]
g improbat Ouidenus l. [illegible] Rob. l. [illegible]
h vel quia, §. 2. Inſt. de pupill. [illegible]
i Sed & ſi quis, Conanus [illegible]
k Verba [illegible]
m Vulgaris expreſſa, quæ pupillarem tacitam includit, [illegible] vulgaris & pupillaris [illegible] *Bald.*
n al. [illegible]
o ſi tamen ſolùs [illegible]
p & ſubſtitutione ſpecialis, non ſcriptura.
q idem, qui eſt impuber.
r id eſt, generaliter.
ſ v. l. 7. Cod. [illegible]
u Vulgaris expreſſa continet tacitam pupillarem: & è contra. *Bald.*
x Primum caſus eſt [illegible] pupillari [illegible]

potius quàm ius caduci. Et formulam ſi inſpiciamus, multa ſunt genera ſubſtitutionum: ſi ſucceſſionem, duo tantum, vulgaris & pupillaris: [illegible] & duplicat [illegible] hendum quæcunque ad earum reſtringuntur. Theophilus, vulgaris pupillaris, *Cuiac. hic.*
y Reciprocam ſubſtitutionem noſtri breuiloquam, [illegible] continet ſubſtitutiones, vulgarem & pupillarem, id eſt, compendioſam [illegible]
z vt l. 8. C. de inſtit. [illegible] l. 4. C. de impub.
a Verbum ſubſtituo, eſt verbum commune: poteſt enim trahi ad diuerſas ſpecies ſubſtitutionum, puta directam & fideicommiſſariam. *Bald.*
b l. 45. inf. eod. l. 2. C. eod.
c Incongrue de perſona reſpondeat, vt hîc: de contractu, l. 53. [illegible] de aliis atque aliis caſibus, l. 13. [illegible] obl. de [illegible] 24. l. de legat. 2. [illegible]

a Cur ita dixit l. 3. §. 2. eod.

x Paul. 3. ſent. 4. §. 17. Vlp. 22. §. 33. 35. Synopſ. 10. c. 1. 5. Harm. 3. §. 1. §. 2.
u Primo loco, l. 2. §. 4. l. ſimiliter. §. 4. Inſt. de pupillari. Vlp. 13. §. 8.
y l. vlt. 7. de iure codicil. §. 34. Inſt. de legat. z Inſtitutione hæredis teſtamenta vim accipiunt. l. vlt. C. de iure codicill. §. 34. Inſt. de legat.
a Conſuetudine & hæreditate fieri poteſt, vt quis decedat pro parte teſtatus, & inteſtatus, v. Theop. 13. [illegible] b in poteſtate, verſ. quod ſi, 7. poſthumis etiam, verſ. poſſumus. non tantum filiis, ſed & nepotibus. v. verſ. nepotib. An & extraneis impuberibus, verſ. ſed ſi extraneum. c Inſt. de pupil. in princ. §. 7. C. de impub. & aliis ſubſtitut. d §. 8. Inſt. de pupil.
e cum non extraneis, §. vlt. Inſt. de pupil.
f §. 4. Inſt. de pupill.

Universidad Rey

non extiterit, impubes ei ſubſtituatur: ſi autem impubes heres extiterit, & intra pubertatem deceſſerit, pubes frater in portionem coheredis ſubſtituitur. quo caſu in vtrumque euentum ſubſtitutus videbitur: ne, ſi vulgari modo impuberi quoque ſubſtituat, voluntatis quæſtionem relinquat: verum de vna vulgari tantummodo ſubſtitutione in vtraque perſona ſenſiſſe intelligatur: ita enim in altero vtraque ſubſtitutio intelligitur, ſi voluntas a parentis non refragetur; vel certe euitandæ quæſtionis gratia ſpecialiter in vtrumque caſum impuberi ſubſtituat fratrem: *Siue heres non erit, ſiue erit, & intra pubertatem annos deceſſerit.*

De ſubſtitutione, quiſquis mihi heres erit. Quiſquis mihi heres erit coaddito ad deficientis quoque portionem vocat. Duar.

5. *Gaius* libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

SI in teſtamento heredes ſcripti ita alicui ſubſtituti fuerint, vt ſi *c* ... *heres eſto in parte quoque deficientis eſt*, pro qua parte quiſque heres extitiſſet, pro ea parte eum in portione quoque deficientis vocari placet, neque intereſſe iure inſtitutionis quiſque ex maiore parte heres factus eſſet, an quod per legem alteram partem alicuius vindicaſſet.

Prohibitus ſuccedere patri, quatenus poſſit ſuccedere filio.

6. *Terentius clemens* libro 4. ad legem Iuliam & Papiam.

SI is qui ex bonis teſtatoris ſolidum capere non poſſit, ſubſtitutus ſit ab eo impuberi filio eius, ſolidum ex ea cauſa capiet, quaſi a pupillo capiat: ſed hoc ita interpretari Iulianus noſter videtur, vt ex bonis quæ teſtatoris fuerunt amplius capere non poſſit: quod ſi pupillo aliquid præterea adquiſitum eſſet, aut ſi exheredato eſſet ſubſtitutus, non impediri eum capere, quaſi a pupillo capiat.

De ſubſtitutione facta poſt pubertatem.

7. *Papinianus* libro 6. Reſponſorum.

VErbis ciuilibus ſubſtitutionem poſt quartumdecimum annum ætatis fruſtra fieri conuenit. ſed qui non admittitur vt ſubſtitutus, vt adiectus heres quandoque non errore fiat contra voluntatem, ſi filius non habeat totum interim, quod ei teſtamento pater dedit.

De ſubſtitutione pupillari pura, vel conditionali; verbis, Si mihi heres erit; aut, Quiſquis mihi heres erit.

8. *Vlpianus* libro 4. ad Sabinum.

QVi liberis impuberibus ſubſtituit, aut pure aut ſub conditione ſolet ſubſtituere.

1 ¶ Pure veluti, *Si filius meus intra pubertatem deceſſerit, Seius heres eſto*. ſiue Seius fiet heres inſtitutus ſiue impuberi ſubſtitutus, nullam habet conditionem: ſine ſolidum ſubſtituitur.

2 ¶ Sub conditione autem inſtitutum ſi ſubſtituat, id eſt, *Si mihi heres erit*, non aliàs exiſtet heres ex ſubſtitutione, niſi ex inſtitutione heres fuerit: cui ſimilis eſt & hæc ſubſtitutio: *Quiſquis mihi ex ſuprascriptis heres erit*, habet enim in ſe eandem conditionem ſimilem ſuperiori.

3 ¶ Hæc verba, *Quiſquis mihi heres erit, idem impuberi filio heres eſto*, hunc habent ſenſum, vt non omnis qui patri heres extitit, ſed ſis qui ex teſtamento heres extitit, ſubſtitutus videatur: & ideo neque pater, qui per filium, neque dominus, qui per ſeruum extitit, ad ſubſtitutionem admittetur, neque heredes heredis: heres quia non ex iudicio veniunt: patres quoque eadem ad ſubſtitutum pertinent, quam in ipſius patrisfamiliæ fuerunt hereditate.

Si pater heredes ſuos & alium præterea pupillo ſubſtituat.

9. *Labeo* libro primo Poſteriorum a Iauoleno Epitomatorum.

SI pater filio impuberi eoſdem quos ſibi, & te venientem præterea heredem inſtituit, bonorum filii dimidiam tu, cæteros patris heredes communiter dimidiam tu habebis, vt vnus ſemis apud te maneat, alterius ſemiſſis pro his partibus inter heredes paternos diuiſio fiat, quibus ex partibus hereditatem paternam habuerint.

De ſubſtitutione pupillari: Quiſquis mihi heres erit. 7. qui ſunt heredes neceſſarii pupillo. 2. in quibus bonis ſuccedit ſubſtitutus impuberi. 3. De ſubſtitutione pupillari ſub qua repudiante hereditatem patris. 5. in quibus bonis ſuccedit ſubſtitutus impuberi. 7. De eo qui inſtitutus & ſibi ſubſtitutus eſt.

10. *Vlpianus* libro 4. ad Sabinum.

SEd ſi plures ſint ita ſubſtituti: *Quiſquis mihi ex ſuprascriptis heres erit*, deinde quidam ex filiis, poſteaquam heredes extiterint patri, obierint: ſoli ſuperſtites ex ſubſtitutione heredes exiſtent, pro rata partium, ex quibus inſtituti ſunt: nec quicquam valebit ex perſona defunctorum.

1 ¶ Quos poſſum heredes mihi facere neceſſarios, poſſum & filio: vt ſeruum meum, & fratrem ſuum, quamuis in rebus humanis nondum ſit: poſthumus igitur erit fratri heres neceſſarius.

2 ¶ Filio impuberi herede ex aſſe inſtituto ſubſtitutus quis eſt: extitit patris filius heres: an poſſit ſubſtitutus ſeparare hereditates, vt filii habeat, patris non habeat? Non poterit: ſed aut vtriuſque debet hereditatem habere, aut neutrius: iuncta enim hereditas cœpit eſſe.

3 ¶ Idemque eſt ſi pater me heredem ſcripſerit ex parte, & filium ex parte, & ego patris hereditatem repudiauero: nam neque filii hereditatem habere poſſum.

4 ¶ Si ex aſſe heres inſtitutus, filio exheredato ſubſtitutus, repudiauerit patris hereditatem, cum non haberet ſubſtitutum, non poterit filii adire: nec enim valet filii teſtamentum, niſi ex patris fuerit adita hereditas: nec enim ſufficit ad ſecundarum tabularum vim, ſic eſſe factum teſtamentum, vt ex eo adiri hereditas poſſit.

5 ¶ Ad ſubſtitutos pupillares pertinent, & ſi qua poſtea pupillis obuenerint. neque enim ſuis bonis teſtator ſubſtituit, ſed impuberi, cum & exheredato ſubſtituere quis poſſit, niſi mihi proponas militem eſſe, qui ſubſtituit heredem hac mente, vt ea ſola velit ad ſubſtitutum pertinere, quæ a ſe ad inſtitutum peruenerunt.

6 ¶ In adrogato quoque impubere dicimus, ad ſubſtitutum eius ab adrogatore datum non debere pertinere ea quæ haberet, ſi adrogatus non eſſet: ſed ea ſola quæ ipſe ei dedit adrogator: niſi fortè diſtinguimus, vt quartam quidem, quam omnimodo ex reſcripto Diui Pii debuit ei relinquere, ſubſtitutus habere non poſſit, ſuperfluum habeat. Scæuola tamen libro decimo Quæſtionum putat, vel hoc adrogatori permittendum: quæ ſententia habet rationem. ego etiam amplius puto, & ſi quid beneficio adrogatoris adquiſiit, & hoc ſubſtitutum poſſe habere, vtputa adrogatoris amicus vel cognatus ei aliquid reliquit.

7 ¶ Nemo inſtitutus, & ſibi ſubſtitutus ſine cauſæ mutatione quicquam proficit: ſed hoc in vno gradu. cæterum ſi duo ſint gradus, poterit dici valere ſubſtitutionem: vt Iulianus libro trigeſimo Digeſtorum putat. ſi quidem ſic ſit ſubſtitutus ſibi, cum haberet coheredem Titium, *Si Stichus heres non erit liber & heres eſto*, non valere ſubſtitutionem: quod ſi ita, *Si Titius heres non erit, tunc Stichus liber & heres & in eius parte eſto*: duos gradus eſſe, ideoque repudiante Titio Stichum liberum & heredem fore.

Quo tempore ſubſtitutus ex heres poſſit capere.

11. *Paulus* libro 1. ad Sabinum.

SI is qui heres inſtitutus eſt, filio ſubſtitutus ſit, nihil oberit ei in ſubſtitutione, ſi tunc capere poſſit, cum filius deceſſit. Contra quoque poteſt patrimonium in teſtamento pupilli pati, licet in patris paſſus non ſit.

De ſeparatione bonorum paternorum & pupillarium.

12. *Papinianus* libro 1. Quæſtionum.

SI filius qui patris, ac poſtea fratris ex ſecundis tabulis heres extitit, hereditatem patris recuſet, fraternam autem retinere malit, audiri debet: iuſtius enim prætorem facturum exiſtimo, ſi fratri ſeparationem bonorum patris conceſſerit. etenim ius dicenti propoſitum eſt, liberos oneribus hereditariis non ſponte ſuſceptis liberare, non inuitos ab hereditate remouere: præſertim, quod remotis tabulis ſecundis legitimam haberet fratris hereditatem. itaque legata dumtaxat ex ſecundis tabulis præſtari debent, habita ratione ſucceſſionis in Falcidia non patris, vt aliàs ſolet, ſed impuberis.

De gradu ſubſtituti pupillaris.

13. *Pomponius* libro 2. ad Sabinum.

QVo gradu heres liberis ſubſtituatur, nihil intereſt.

De fine ſubſtitutionis pupillaris.

14. *Idem* libro 2. ad Sabinum.

IN pupillari ſubſtitutione, licet longius tempus comprehenſum fuerit, tamen finitur ſubſtitutio pubertate.

Universidad Rey Juan Carlos

De ſubſtitutione facta à milite.

15. *Papinianus* libro 6. Reſponſorum.

Centurio a filio *ſi intra b quintum & vigeſimum ætatis ſuæ annum vita deceſſiſſet*, directo ſubſtitutis, intra quatuordecim annos etiam propria bona filio ſubſtitutus iure communi capiet: poſt eam autem ætatem ex privilegio militum, patris duntaxat, c cum c fructibus d inuentis in hereditate.

Si ſeruus legatus, & à ſubſtituto filii liberari iubeatur. 1. Si pater primum ſubſcribendo filio, vel primum ſibi & filio deinde ſibi teſtamentum fecerit.

16. *Pomponius* libro 3. ad Sabinum.

Si quis eum, quem e teſtamento ſuo legauit, curſus à ſubſtituto filii liberum eſſe iuſſerit, liber erit: quaſi legato adempto. nam & in legato iis hisi teſtamentis nouiſſima f ſcriptura erit ſpectanda, ſicut in eodem teſtamento g vel teſtamento & h codicillis confirmatis obſeruatur.

1 ¶. Si ſuo teſtamento perfecto alia g rurſus hora k pater filio teſtamentum fecerit, adhibitis legitimis teſtibus, nihilominus id valebit: & tamen patris teſtamentum ratum manebit. Nam & ſi ſibi & filio pater teſtamentum feciſſet, deinde ſibi tantum, vtrumque ſuperius rumpetur. Sed ſi ſecundum teſtamentum ita fecerit pater, vt ſibi heredem inſtituat, *& viuo ſe filium ita* [illegible] poteſt dici non rumpi ſuperius teſtamentum, quia ſecundum non valet, in quo l filius præteritus ſit.

De inſtituto poſt mortem eius, cui pupillariter ſubſtituitur.

17. *Idem* libro 4. ad Sabinum.

Subſtitui liberis is etiam poteſt, qui k poſt mortem eius natus fuerit, cui ſubſtitutus heres fuerit.

De ſeruo communi pupillariter ſubſtituto. De ſubſtitutione vel inſtitutione ſerui legati.

18. *Vlpianus* libro 16. ad Sabinum.

Si ſeruus communis l ſubſtitutus ſit impuberi cum libertate, ſi quidem à patrefamilias fuiſſet redemptus, erit impuberi neceſſarius. ſi verò ab impubere redemptus, non neceſſarius, ſed voluntarius fit heres, vt Iulianus libro trigeſimo Digeſtorum ſcribit. quod ſi neque à patre, neque à pupillo fuerit redemptus, quæritatis ratio ſuggerit, vt ipſe pretium u parti ſuæ domino offerens poſſit & libertatem, & hereditatem conſequi.

1 ¶. Si Titio fuerit legatus o ſeruus, poſſe eum impuberi o ſubſtitui cum libertate, quemadmodum inſtitui potuit, legatus. & euaneſcit legatum exiſtente conditione ſubſtitutionis.

19. *Iulianus* libro 30. Digeſtorum.

Idem eſt, & ſi poſt p mortem legatarii ſeruus ſubſtitutus ſit.

De ſubſtitutione pupillari.

20. *Vlpianus* libro 16. ad Sabinum.

Patris & filii q teſtamentum pro vno r habetur, etiam in iure prætorio. nam (vt Marcellus libro Digeſtorum nono ſcribit) ſufficit ſ tabulas eſſe patris ſignatas, etſi reſignatæ ſint filii: & ſeptem ſigna patri ſufficiunt.

1 ¶. Si pater ſibi per t ſcripturam, filio per nuncupationem, vel u contra, fecerit teſtamentum, valebit.

De ſubſtitutione, ſi intra decimum annum deceſſerit.

21. *Idem* libro 41. ad Edictum.

Si ita quis ſubſtituerit x *ſi filius meus intra x decimum annum deceſſerit, Seius heres eſto*: deinde hic ante quartumdecimum poſt decimum deceſſerit: magis eſt, vt non poſſit bonorum poſſeſſionem ſubſtitutus petere. non enim videtur in hunc caſum ſubſtitutus.

De bonorum poſſeſſione contra tabulas.

22. *Gaius* libro 15. ad Edictum Prouinciale.

Is, qui contra tabulas teſtamenti patris bonorum poſſeſſionem petierit, ſi fratri impuberi ſubſtitutus y ſit, repellitur z à ſubſtitutione.

De ſubſtitutione reciproca quæ & gratuita dicitur.

23. *Papinianus* libro 6. Reſponſorum.

Qui a plures heredes inſtituebat, ita ſcripſit: *Eoſque inuicem a ſubſtituo.* poſt aditam à quibuſdam ex his hereditatem, vno eorum defuncto, ſi conditio ſubſtitutionis extitit, alio herede partem ſuam repudiante, ad ſuperſtites tota portio pertinebit: quoniam inuicem in omnem cauſam ſinguli ſubſtituti videbuntur. vbi enim quis heredes inſtituit, & ita ſcribit, *eoſque inuicem ſubſtituo*: hi ſubſtitui videbuntur, qui heredes extiterunt c.

Pars data ex inſtitutione, cenſetur data in ſubſtitutione.

24. *Vlpianus* libro 4. Diſputationum.

Si plures ſint inſtituti ex a diuerſis partibus, & omnes inuicem ſubſtituti, pleruṁque credendum eſt b iiſdem partibus ſubſtitutos, ex quibus inſtituti ſunt: vt ſi forte vnus ex vncia, ſecundus ex octo, tertius ex quadrante ſit inſtitutus, repudiante tertio in nouem partes diuidatur quadrans, feratque octo partes qui ex beſſe inſtitutus fuerat, vnam partem, qui ex vncia, ſcripsus eſt: niſi forte alia mens fuerit teſtatoris, quod vix credendum eſt niſi euidenter fuerit expreſſum.

De filiis impuberibus inuicem ſubſtitutis, & extraneo ſubſtituto ei qui nouiſſimus morietur.

25. *Iulianus* libro 24. Digeſtorum.

Si pater impuberes filios inuicem ſubſtituerit, & ei qui nouiſſimus mortuus fuerit, Titium: reſpondendum eſt, ſolos fratres d bonorum poſſeſſionem accepturos, & quodammodo duos gradus ſubſtitutionis factos: vt primo fratres inuicem ſubſtituerentur: ſi illi e non eſſent, tunc f Titius vocaretur.

Si poſthumus pupillariter ſubſtituatur viuo patre naſcatur.

26. *Idem* libro 29. Digeſtorum.

Si pater filium impuberem heredem ſcripſerit, & ei ſubſtituerit, ſi quis ſibi poſt mortem natus erit, deinde viuo fratre poſthumus g natus fuerit, teſtamentum h non rumpetur: poſt mortem autem fratris viuo patre natus, ſolus heres patri ſuo exiſtet.

Si quis heredi ſuo ſimul ſubſtituatur.

27. *Idem* libro 30. Digeſtorum.

Si à Titius coheredi ſuo ſubſtitutus fuerit, deinde i ei Sempronius, verius puto in vtramque k partem Sempronium ſubſtitutum eſſe.

De L. Cornelia.

28. *Idem* libro 62. Digeſtorum.

Lex l Cornelia, quæ teſtamenta eorum qui in hoſtium poteſtate deceſſerint, confirmat m, non ſolum ad hereditatem ipſorum, qui teſtamenta fecerunt, pertinet, ſed ad omnem hereditatem, quæ ad quemque ex eorum teſtamento pertinere potuiſſet, ſi in hoſtium poteſtatem non perueniſſent. Quapropter cum pater in hoſtium poteſtate deceſſit, filio impubere relicto in ciuitate, & is intra tempus pubertatis deceſſerit, hereditas ad ſubſtitutum pertinet, perinde ac ſi pater in hoſtium poteſtatem non perueniſſet. Sed ſi pater in ciuitate, deceſſit filius impubes apud hoſtes, ſi quidem mortuo patre filius in hoſtium poteſtatem peruenerit, non commode n dicitur, hereditatem eius ex ea lege ad ſubſtitutos pertinere. ſi verò viuo patre filius in hoſtium poteſtatem peruenerit, non exiſtimo legi Corneliæ locum eſſe, quia non efficitur per eam, vt is, qui nulla bona in ciuitate reliquit, heredes habeat. Quare etiam ſi pubes o filius viuo patre captus fuerit, deinde mortuo in ciuitate patre, in hoſtium poteſtate deceſſerit, patris hereditas ex lege duodecim tabularum non ſi filii ex lege Cornelia, ad adgnatum proximum pertinet.

29. *Scæuola* libro 15 p Quæſtionum. q

Si pater captus ſit ab hoſtibus, mox filius, & ibi ambo q deceſſerint: quamuis prior pater deceſſerit, lex Cornelia ad pupilli ſubſtitutionem non pertinebit, niſi neuter in ciuitate impubes deceſſerit: quemadmodum r & ſi ambo in ciuitate deceſſiſſent, valeret ſubſtitutio.

De ſubſtitutis tertio gradu.

30. *Iulianus* libro 78. Digeſtorum.

Quidam teſtamento Proculum ex parte quarta, & Quietum ex parte dimidia & quarta heredem inſtituerat: deinde Quieto Florum, Proculo Soſiam heredem ſubſtituerat: deinde neque Florum, neque Soſia heredes eſſent, tertio gradu ex parte dimidia & quarta complures heredes [illegible] Septicianum [illegible] ſex quarta complures heredes ſubſtituit in plures quàm tres vncias. Quietus hereditatem adiit. Proculus & Soſia viuo teſtatore deceſſerunt. quærebatur, quadrans Proculo datus ad Quietum an ad ſubſtitutos tertio s gradu pertineat. reſpondi, t cum videri voluntatem patrisfamilias fuiſſe, vt tertio gradu ſcriptos heredes ita demum ſubſtitueret, ſi tota hereditas vacaret: idque apparere euidenter u ex eo, quod plures quam duodecim vncias inter eos diſtribuiſſet. & ideo certo partem quartam hereditatis, de qua quærebatur, Quietum pertinere.

De ſubſtitutione pupillari, quiſquis mihi heres erit. 1. vel, ſi filio mihi heres non erit.

31. *Idem* libro ſingulari de Ambiguitatibus.

In ſubſtitutione filio ita facta, *Quiſquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit, idem filio x heres eſto*, quæritur, quiſquis heres quandoque fuerit, intelligatur, an quiſquis heres vivo erit, cum filius moritur: ſi quiſquis heres y [illegible] Placuit præcedentibus, ſi quandoque y heres

a & 62 milites, l. 8. §. eod. b v. Cuiac. in hanc l. 15. obſ. 23. & 13. obſ. 27. Comprendi ſubſtitutio facta à milite directis verbis, tempore pupillaris ætatis, valet vt pupillaris: poſt pubertatem vero, valet vt militaris. & in eam veniunt non ſolum bona teſtatoris cum fructibus exiſtentibus, non autem bona impuberis. c Fructus exſtantes in hereditate, tempore mortis, vel percepti poſt mortem teſtatoris iacente hereditate: vel percepti poſt aditam hereditatem, ... & quemadmodum fideicommiſſario ſint reſtituendi, vide omnino ... d l. 9. l. ad l. Fal. e v. l. 14. inf. à de leg. 2. f vide quæ notaui ... g Teſtator poteſt facere teſtamentum ſibi & filio diuerſis horis & tempore. h de hora & horis, v. Cuiac. ... k Poſſumus poteſt ... l l. 6. §. 3. ſupra de hered. inſtit. m Favore libertatis & pupillaris ſubſtitutionis partem ſuam vendere quis cogitur, v. l. 1. §. 1. C. de com. ſeruo manum. n l. 14. §. eod. o l. 5. §. 3. C. de neceſſariis. p l. 38. §. 2. de hered. inſtit. q ſub impuberis. r §. 2. & ibidem Theoph. Inſt. de pupil. ſubſt. ... t Vlpianus ... ſeptem teſtes ſufficiunt, neque quatuordecim exiguntur. ... u Poteſt quis ſibi teſtamentum ſcriptum facere: filio verò per nuncupationem: & contra: filio per ſcripturam, ſibi per nuncupationem. x quid ſi in tempus longius: v. l. 14. l. eod. ... tempus, poſt tempus videtur denegatum: Bald.

y §. 2. Tiraq. ... 29. fin. cauſa.

z l. 6. §. 4. l. de inoff. ... impugnans paternum teſtamentum, non debet ex pupillari & acceſſorio commodum reportare. Bald.

a vide Langebekium c. 7. Annotationum. Cuiac. in hanc legem ... b ex ſubſtitutione reciproca debent ſumi coheredes ſuperſtites, non autem heredes præmortuorum: & debent admitti pro hereditariis portionibus. Bald. c l. 83. §. 25. de adquir. hered.

a §. 2. Inſtit. de vulgar. b l. 9. §. ... c vel à dicenda ... e fratres. f Subſtitutus poſt filios, aliquo ... g Adgnitione poſthumi rumpitur teſtamentum ex ſubſtitutione. Bald. h §. 5. Inſtit. de vulgar. i Subſtitutus ſubſtituti videtur ... vtrique ſubſtitutus. Bald. k Cor ... vide Papianum ... l Vide Antonium Fabrum ... n non incommodè dicitur. o ... p l. 1. ... q l. 11. §. de capt. ... t quemadmodum ... u Conditio ... x pupillo ... y Sed ... heredes ...

heres fuiſſet. quamuis* enim viuo pupillo heres eſſe deſiſſet a, fortè ex cauſa de inofficioſo: quę pro parte mota eſt: iſtum tamen eum heredem, ex ſubſtitutione creditum eſt.

1 ¶ Non ſimili modo in hac ſpecie dicendum eſt, ſi quis cum filios duos haberet, Gaium puberem, Lucium impuberem, ita filio ſubſtituiſſet: *Si Lucius filius meus impubes deceſſerit, quique mihi Gaius filius heres erit* b, *tunc ſ heres eſto*, nam hic prudentes hoc interpretati ſunt, vt ad impuberis mortem conſenſu ſubſtitutionis eſſet referenda.

De coheredibus ſubſtitutis, & alio ab iiſdem adiecto.

31. Idem ¶ libro 1. ad Vrſeium Ferocem. ¶

QVi complures heredes ex diſparibus c partibus inſtituerat, & in his Attium, ſi Attius non adiiſſet, cæteros ex iiſdem partibus, quibus inſtituerat, heredes ei ſubſtituerat: deinde ſi Attius non adiſſet, Titium coheredem eis qui ſubſtituti ſunt, adiecit. quæſitum eſt quam partem is, & quam cæteri habituri eſſent? Reſpondi: Titium viriliem d, cæteros hereditarias, veluti ſi tres fuiſſent, Titium partem quartam Attianę partis habiturum: reliquarum partium hereditarias partes ex quibus inſtituti erant, reliquos habituros eſſe. Quod ſi non ſolum Titium, ſed etiam alios adiecisset heredes: hos quidem viriles partes habituros, veluti ſi tres (vt puta) coheredes fuiſſent ſubſtituti, extranei duo adiecti: hos quintas partes Attianę partis, reliquos autem coheredes hereditarias partes habituros eſſe, dixit. ¶

Si mater filio, cum pubes erit, ſubſtitutum, vulgariter ſubſtituat. 1. Si quis nepoti ſecundum Galli formulam inſtitutum, vulgariter ſubſtituat.

33. Africanus ¶ libro 2. e Quæſtionum. ¶

SI mater hæredem, vt filium impuberem, cùm factus fuerit annorum quatuordecim, heredem inſtituat, eique pupillariter g, nomine ſi ſibi heres non erit, alium ſubſtituat, valet h ſubſtitutio.

1 ¶ Si filius & ex eo nepos poſthumus ita heredes inſtituantur, vt Gallo Aquilio placuit, & nepoti, ſi is heres non erit, Titius ſubſtituatur, filio herede exiſtente i, Titium omni modo, id eſt, etiam ſi nepos natus non fuerit, excludi k reſpondit.

De ſupremo, & proximo. 1. De ſubſtitutione, Quiſquis mihi heres erit. 2. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.

34. Idem libro 4. l Quæſtionum. ¶

EX duobus impuberibus ei, qui ſupremus moreretur, heredem ſubſtituit. ſi ſimul m moreretur, vtrique heredem eſſe reſpondit: quia ſupremus n non is demum qui poſt aliquem, ſed etiam poſt quem nemo ſit, intelligatur. ſicut & è contrario proximus o non ſolum is qui ante aliquem, ſed etiam is ante quem nemo ſit, intelligitur.

1 ¶ Filium impuberem, & Titium heredes inſtituit: Titio Mæuium ſubſtituit: filio quiſquis ſibi heres eſſet ex ſupraſcriptis ſubſtituit. Titius omiſit hereditatem, Mæuius adiit: mortuo deinde filio, partem magis ei ſoli ex ſubſtitutione deferri pupilli hereditatem, qui partis quoque hereditatem adierit.

2 ¶ Etiam ſi contra patris tabulas bonorum poſſeſſio petita ſit, ſubſtitutio tamen pupillaris valet, & legata omnibus pręſtanda ſunt quæ à ſubſtitutione data ſunt.

35. Idem ¶ libro 5. Quæſtionum. ¶

ET ſi contra tabulas patris petita ſit à pupillo bonorum poſſeſſio, in ſubſtitutum tamen eius actionem legati dandam eſſe, ita vt augeantur p propterea q quod ſiue extraneis non debuerit, ſic & creſcere a ſubſtitutum peruenit ſit: quemadmodum & ipſe filius plus ad recipere deberet, his conſequens eſſe exiſtimo, vt ſi impubes ex aſſe heres ſcriptus ſit r & per bonorum poſſeſſionem ſemis ei ablatus ſit, ſubſtitutus in partem legatorum nomine exoneretur s. quemadmodum portio, quę per bonorum poſſeſſionem acceſſerit, auget legata; ita & hic, quę deceſſerit, minuit t.

De ſummo gradu. De ſemel heredi ſubſtituto. 1. De vno heredum ſingulis gradibus. De ſubſtitutione reciproca.

36. Marcianus * libro 4. Inſtitutionum.*

POteſt ſquis in teſtamento plures gradus heredum u facere: puta, *Si ille heres non erit, ille heres eſto*, & deinceps plures, vt nouiſſimo loco in ſubſidium vel ſeruum neceſſarium heredem inſtituat.

1 ¶ Et vel plures x in vnius locum poſſunt ſubſtitui, vel vnus in plurium, vel ſinguli ſingulis, vel inuicem ipſi qui heredes inſtituti ſunt.

Si ſingulis liberis vel vniuerſis, qui nouiſſimus ſubſtituatur.

37. Florentinus ¶ libro 10. Inſtitutionum. ¶

VEl ſingulis y liberis, (vel) qui eorum nouiſſimus morietur, heres ſubſtitui poteſt ſingulis, ſi nemi- nem eorum inteſtato decedere velit: nouiſſimo, ſi vt ius legitimarum hereditatum integrum inter eos cuſtodiri velit.

Si non omnibus liberis ſubſtituatur. 1. De ſubſtitutione pupillari ad breue tempus ætatis. 2. & aliis ſubſtitutis poſt illud tempus. 3. Si heres à fideicommiſſario cauſſam adierit.

38. Paulus * libro ſingulari de ſecundis tabulis.*

QVi plures liberos habet, poteſt quibuſdam a ſubſtituere neque vtique neceſſe habet, omnibus: ſicuti poteſt nulli ſubſtituere.

1 ¶ Ergo b & ad breue tempus ætatis ſubſtituere poteſt: veluti, *Si filius meus intra annum decimum deceſſerit, Titius ei heres eſto.*

2 ¶ Itaque & ſi diuerſos ſubſtituat poſt finem ætatis, admittendum erit: veluti, *Si intra decimum annum deceſſerit, Titius heres eſto: ſi poſt decimum, intra quartum-decimum, Mæuius heres eſto.*

3 ¶ Si à patre inſtitutus, rogatuſque hereditatem reſtituere, coactus c ex fideicommiſſario d adierit, quamuis cętera quæ in eodem teſtamento relicta ſunt, per eam aditionem confirmentur, vt legata & libertates: ſecundas tamen tabulas non oportere reſuſcitari deſtituto iam iure ciuili teſtamento. Quintus Ceruidius Scæuola noſter dicebat. Sed plerique in diuerſa ſunt opinione: quia & pupillares tabulæ pars e ſunt prioris teſtamenti, quo iure vtimur.

De duobus impuberibus, altero in poteſtate, altero emancipato. 1. Si alius vulgariter, alius pupillariter ſubſtituatur. 2. De iure accreſcendi.

39. Iauolenus ¶ lib. 2 ex Poſterioribus Labeonis. ¶

CVm ex filio quis duos nepotes impuberes haberet, ſed alterum eorum in poteſtate, alterum non f, & vellet vtrumque ex æquis partibus heredem habere, & ſi quis ex his impubes deceſſiſſet, ad alterum partem eius transferre, ex conſilio g Labeonis, Ofilij, Caſcellij, Trebatij, eum quem in poteſtate habebat, ſolum heredem fecit, & ab eo alteri dimidiam partem hereditatis, cum is ſuus in tutelam veniſſet, legauit: quod ſi is qui in poteſtate ſua eſſet, impubes deceſſiſſet: alterum heredem ei ſubſtituit.

1 ¶ Filio impuberi in ſingulas h cauſas alium, & alium heredem ſubſtituere poſſumus, veluti vt alius, ſi ſibi nullus filius fuerit: & alius, ſi filius fuerit, & impubes mortuus fuerit, heres ſit.

2 ¶ Quidam quatuor hæredes fecerat, & omnibus heredibus præter vnum ſubſtituerat: vnus ille, cui non erat quiſquam ſubſtitutus, & ex cæteris alter viuo teſtatore deceſſerat. partem, cui nemo erat ſubſtitutus, ad ſubſtitutum quoque pertinere, Ofilius, Caſcellius reſponderunt: quorum ſententia vera eſt.

De bonis impuberis adrogati.

40. Papinianus * libro 29. Quæſtionum.*

CAuſa cognita a impubes adrogatus deceſſerat: quemadmodum legitimis heredibus auctoritate principali proſpicitur vinculo cautionis: ita ſi forte ſubſtituat naturalis pater impuberi, ſuccurrendum erit ſubſtituto, nam & legitimis heredibus facultas non aliq quàm vtiles a actiones præſtari poſſunt.

Si ei, qui coheredi ſubſtitutus eſt, alius ſubſtituatur. 1. De ſubſtitutione reciproca. 2. Si is cui parens ſubſtituit, mortis tempore non ſit in eius familia. 3. De fideicommiſſo. 4. De commodis. De ſubſtitutione reciproca. 6. Si cæteros coheredes non ſubſtituerit impuberi. De coheredibus in primo tabulas, aliud in ſecundis legatum. 7. De pupillari ſubſtitutione ei qui nouiſſimus morietur. 8. De ſubſtitutione in locum ſuccedente filij. De inſtitutis ex re certa.

41. Idem * libro 6. Reſponſorum. ¶

COheredis p ſubſtitutus, priùs quàm hereditatem adiret, aut conditio ſubſtitutionis exiſteret, viuo deceſſit. ad q ſubſtitutum eius, ſiue ante ſubſtitutionem, ſiue poſtea ſubſtitutus ſit, vtraque portio pertinebit, nec r intererit, prior ſubſtitutus poſt inſtitutum, an ante decedat.

1 ¶ Ex his ſ verbis, *eiſque inuicem ſubſtituo*, non adeuntis portio ſcriptis heredibus pro modo ſibi vel alij quæſitæ portionis defertur.

2 ¶ Cùm filio, vel nepoti, qui locum filij tenuit, aut poſt teſtamentum cœpit tenere parens ſubſtituit: ſi quis ex his mortis quoque tempore non fuit in familia: ſubſtitutio pupillaris ſit irrita.

3 ¶ Quod ſi heredem filium pater rogauerit, *vt impubes deceſſerit, Titio hereditatem ſuam reſtituat*, legitimum heredem ex filij, ſalua u falcidia, cogendum ſ

Marginal notes, left margin:

a Heres interdum eſſe deſinit, l. 43. in fi. ſ. ad S. C. Treb. [illegible], l. 4. Inſt. de inoff. teſtam.
b Differentiam notat inter hanc conditionem, Si heres erit, & illam, Quiſquis heres erit, de qua ſup. [illegible] Primo caſu ex ſecunda conditione ſubſtitutus excluditur poſteriore, admittitur. Cur facilius quis admittitur ad futurum, quam à futuro excludatur, Bald.
c Diſtinctio in inſtitutione, intelligitur diſtincta in ſubſtitutione, facta per verba, Quiſquis mihi heres erit. Bald.
d Coheredes, reſpectu aliorum ſubſtitutorum dicuntur venire in viriles, habito reſpectu inter ſeipſos, diuidunt pro hereditariis portionibus, Bald.
e vide Cuiac. 2. ad Afric.
f vt l. 9. ſ. de hered. inſt.
g pupillares dicuntur improprie: quia mater non poteſt ſubſtituere pupillariter.
h Subſtituere filio vulgariter mater poteſt etiam in legitima, & pupillariter? non poteſt.
i apparente, vide Cuiac. 2. ad Afric.
k Subſtitutio facta in locum deficientis primi & ſecundi gradus non vendicat ſibi locum inſtituto adueniente, Bald.
l vide Cuiac. 4. ad Afric.
m l. 42. inſ. eod. l. 21. ſ. 5. de conditionibus [illegible] Quæſtio ex de pariter commorientibus [illegible] Plautus [illegible] Graeco Diphili, commorientes, Terentius, [illegible]
n ſupremus dicitur primus & vltimus.
o l. 92. inſ. de verbor. ſignif. l. 1. ſ. 5. [illegible] de captiui. l. 92. l. 150. l. 162. inſ. de verb. ſign.
p l. 5. inſ. de leg. praeſtand.
q al. augeantur legata; propterea ſic in l. 60. ſ. 6. 1. de legat. 2. legitur propterea pro praeterea.
r Inſt. in fin. inſ. de legat. 3.
ſ L. 2. l. 15. ſup. eo. Inſt. de vulg. in pr.
t etiam in inſtitutum, l. 1. ſup. eod.
u & ſic ſubſtitutionum. x ſ. 1. Inſt. de vulg. vbi vide Theophilum, 354 [illegible]. Baſil. 20. c. 34. [illegible] Harmen. 5. t. 3.
y ſ. 6. Inſt. de pupillari l. 37. [illegible], de legat. 1.

Marginal notes, right margin:

a l. 19. ſ. 1. l. 96. [illegible]
b Argumentum de perſona ad tempus valet; locus de tempore perſonarum ad diminutionem temporis, Bald.
c l. 14. ſ. 4. ad Treb. ſed. heres adiiſſe ſponte. paterna hereditatis conſeruat tabulas pupillares: & & contra adiitis, Bald.
d al. fideicommiſſario.
e ſ. 5. Inſt. de pupil.
f & ita diuerſe conditionis, l. 45. [illegible] l. 6. ſ. de iniuſto [illegible]
g Sapiens teſtator teſtari debet conſilio ſapientum, Bald.
h id eſt, poſt 14. annum, [illegible] de hered. inſtituend.
i hoc verbum eſt obliquum,
k vt ita expreſſum faciat, teſtari [illegible], Bald.
l l. 1. in fin. [illegible]
m [illegible] ſubſtitui [illegible]
n [illegible] heredes [illegible]
o Vel publicam perſonam [illegible] [illegible] Cuiacius [illegible]
p vide Cangiberti [illegible] 11. [illegible]
q l. 17. ſup. eodem. ſubſtitutus ſubſtituti, [illegible] coheredes [illegible] in vtraque portionem [illegible]
r [illegible] Reciproca ſubſtitutio videtur facta pro partibus hereditariis, [illegible] quam [illegible], Bald.
ſ vide Cuiacium 20. Africani 3. [illegible] 2.
t Reciproca ſubſtitutio videtur facta pro partibus hereditariis. Vel altera quæſitis, Bald.
u Subſtituere etiam poſt pubertatem verba fideicommiſſaria liberis [illegible] poſſumus [illegible]

l. 6. in fin. C. de teſtam. milit. u Falcidia & Trebellianica deducitur [illegible] ſede, dixi ad l. 10. C. ad leg. Falcid.

2 Hinc colligit Gomezius, iure ciuili valde diſcutat quæſta [illegible] mitti: adeòque l. 10. C. ad legem Falcidiam quæ de re [illegible] dicam [illegible] Subſtitutiones [illegible] eſſe hinc colligunt: cum tous heredibus [illegible] & eorum mortem ſpectent, dixi ad l. 3. ſ. 5. [illegible] bonorum alienationem impediant, l. [illegible] ſ. [illegible] [illegible] ſi a parente. hæc etiam notant, [illegible] facultatem ſuam [illegible] excogitatam, vt ita in familia bona [illegible] [illegible] 631. [illegible] 168. [illegible] 203. & in dubio ſemper pro fideicommiſſo iudicandum eſt. vide Socinum, [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

patris hæreditatem, ut ab impubere fideicommiſſo poſt mortem eius dato, reſtituere placuit. Nec aliud ſervandum, cum ſubſtitutionis conditio pubertatem verbis precariis egreditur. Quæ ita locum habebunt, ſi patris teſtamentum iure valuit: alioquin ſi non valuit, ea ſcriptura, quam teſtamentum eſſe voluit, codicillos non faciet, niſi hoc expreſſum eſt. Nec fideicommiſſo propriæ facultates filij tenebuntur. Et ideo ſi pater filium exhæredaverit, & ei nihil reliquerit, nullum fideicommiſſum erit. Alioquin ſi legata vel fideicommiſſa filius acceperit, intra modum eorum fideicommiſſum hæreditatis à filio datum citra Falcidiæ rationem debebitur.

4 ¶ Qui diſcretas partiones coniunctis pluribus ſeparatim dedit, ac poſt omnem inſtitutionis ordinem ita ſcripſit, *quos heredes meos invicem ſubſtituo*: coniunctos primo loco vice mutua ſubſtituere videtur: quibus inſtitutionum partes non agnoſcentibus, cæteros omnes cohæredes admitti.

5 ¶ Qui patrem & filium pro parte hæredes inſtituerat, & invicem ſubſtituerat, reliquis cohæredibus datis, poſt completum aſſem ita ſcripſit, *hos omnes invicem ſubſtituo*. voluntatis fit quæſtio, commemoratione omnium, patrem & filium ſubſtitutioni cohæredum miſcuiſſet, an eam ſcripturam ad cæteros omnes tranſtuliſſet. quod magis veriſimile videtur propter ſpecialem inter patrem & filium ſubſtitutionem.

6 ¶ Cohæres impuberi filio datus, eidemque ſubſtitutus, legata è ſecundis tabulis relicta perinde præſtabit, ac ſi pure partem, & ſub conditione partem alteram accepiſſet. Non idem ſervabitur alio ſubſtituto, nam ille Falcidiæ rationem induceret, quaſi plane ſub conditione primis tabulis hæres inſtitutus: tametſi maxime cohæres filio datus quadrantem integrum obtinere. Nam & cum legatum primis tabulis Titio datur, ſecundis autem tabulis eadem res Sempronio, Sempronius quandoque Titio concurrit.

7 ¶ Cum pater impuberi filiæ, quæ noviſſima diem ſuum obiiſſet, tabulas ſecundas feciſſet, & impubes filia, ſuperſtite ſorore pubere vita deceſſiſſet: irritam eſſe factam ſubſtitutionem placuit: in perſona quidem pupillæ, quia non noviſſima deceſſit: in alterius vero, quia pubertatem ætatem complevit.

8 ¶ Non videri cum vitio factam ſubſtitutionem his verbis placuit: *Si filius meus ſi (quod te abominor) ſine [illegible] annos deceſſerit, tunc in locum portionis eius Titius heres eſto*: non magis, quam ſi poſt demonſtratam conditionem ſibi hæredem eſſe ſubſtitutum iuſſiſſet. Nam & qui certæ rei heres inſtituitur, cohærede non dato, bonorum omnium hæreditatem obtinet.

De duobus impuberibus ſimul pereuntibus.

41. *Idem* libro 1. Definitionum.

QVi duos impuberes filios hæredes reliquerat, ita ſubſtituit, *ſi ambo impuberes mortui eſſent*, deinde pueri poſt mortem patris ſimul perierunt, duæ hæreditates ſubſtituto deferuntur. ſed ſi diverſis temporibus vita decedant, in hæreditate noviſſimi pueri eius fratris qui ante mortuus eſt, hæreditatem ſubſtitutus inveniet, ſed in ratione Falcidiæ, pueri prioris hæreditas non veniet: nec ſubſtitutus amplius, quam ſeſcunciam è iure teſtamenti deſiderabit. Legata quoque quæ à ſubſtituto eius filii data ſunt, qui prior inteſtato deceſſit, ad irritum recidunt.

De ſubſtitutione quaſi pupillari. 1. De ſubſtituto ad certum tempus [illegible]. 2. De [illegible] à primo herede præterito. 3. De ſubſtitutione, Quiſquis mihi hæres erit.

43. *Paulus* libro 9. Quæſtionum.

EX facto quæritur: Qui filium habebat mutum puberem, impetravit à principe, ut ei liceret ſubſtituere ei hæredem, & ſubſtituit Titium: mutus duxit uxorem poſt mortem patris, & naſcitur ei filius, quæro an rumpatur teſtamentum? Reſpondi: Beneficia quidem principalia ipſi principes ſolent interpretari. Verum voluntatem principis inſpicientibus poteſt dici eatenus id eum tribuere voluiſſe, quatenus filius eius in eadem valetudine perſeveraret: & ut quemadmodum iure civili pubertate finitur pupillare teſtamentum, ita princeps imitatus, ſit ius in eo, qui propter infirmitatem non poteſt teſtari. Nam & ſi furioſo filio ſubſtituiſſet, diceremus deſinere valere teſtamentum cum reſipuiſſet: quia iam poteſt ipſe teſtamentum facere. Etenim iniquum [illegible] beneficium principis, ſi adhuc id valere dicamus. auferret enim teſtamenti factionem homini ſanæ mentis: igitur etiam agnatione ſui heredis rumpitur ad exemplum ſubſtitutionem, quia nihil intereſt, alium hæredem inſtitueret ipſe filius poſtea, an [illegible] ſuum hæredem. nec enim [illegible] de hoc caſu cogitaſſe veriſimile eſt, ut eum qui poſtea naſceretur, exhæredaret. Nec intereſt, quemadmodum beneficium principale intercedat circa teſtamenti factionem, verum in perſonam eius, ut complurium.

1 ¶ Item quæro, ſi ita facta proponatur ſubſtitutio: *Filius meus, ſi intra decem annos deceſſerit, Titius heres eſto; ſi intra quatuordecim annos Mævius*: iſque intra decem annorum deceſſerit, verum Titius ſolus ei ſubſtitutus ſit, an & Mævius, quia verum eſt & intra decem, & intra quatuordecim annos filium deceſſiſſe? Reſpondi, omne quidem ſpatium quod eſt intra pubertatem, liberum eſſe patri ad ſubſtituendum filio: ſed finis huius pubertas eſt, magis autem eſt, in utroque eorum tempus ſuum ſeparatim ſervari: niſi contraria voluntas teſtatoris aperte oſtendatur.

2 ¶ Lucius Titius, cum haberet filios in poteſtate, uxorem hæredem ſcripſit, & ei ſubſtituit filios, quæſitum eſt, an inſtitutio uxoris nullius momenti ſit, eo quod ab eo gradu filij non eſſent exhæredati? Reſpondi, eum gradum, à quo filij præteriti ſint, nullius eſſe momenti, & ideo, cum eidem ſubſtituti proponantur, ex teſtamento eos hæredes exiſtere videri. ſcilicet quia non totum teſtamentum infirmant filij? ſed tantum eum gradum, qui ab initio non valet: ſicut reſponſum eſt, ſi à primo ſit filius præteritus, à ſecundo exhæredatus. nihil autem intereſt, qua ratione ſecundi hæredis inſtitutio valeat: verum quia ab eo filios exhæredavit, an quia ipſe filius ſubſtitutus eſt. 3 ¶ Iulius Longinus pater eos, quos ſibi hæredes inſtituerat, filio ita ſubſtituit, *Quiſquis ſibi hæres eſſet*. unus ex hæredibus inſtitutis, qui tacitam fidem accommodaverat, ut non capienti partem ex eo, quod acceperat, caret. ad ſubſtitutionem impuberis admiſſus, verum ſi pro ea parte, pro qua ſcriptus fuit, veniat: an vero pro ea quam cepit, ita ut augeatur eius pars in ſubſtitutione?

[illegible] ſecundum ordinem coniunctionis, [illegible] vel [illegible] diſcretæ inſtitutorum ſunt portiones, etiam eorum ſubſtitutiones diſcretæ intelliguntur, nec alterutra ad alteram producitur. h Ordinem in ſubſtitutione [illegible] ex amore & dilectione defuncti. In ſubſtitutionibus præſumuntur à teſtatore magis dilecti, hoc eſt, in ſubſtitutionibus præferuntur qui teſtatoris [illegible] affectionem [illegible]. [illegible] ius coniunctionis ſimul & ſubſtitutionis, nuda ſubſtitutione potentius eſt. Ex coniunctione voluntas defuncti præſumitur. [illegible] k Legata relicta in ſecundis tabulis contribuuntur cum relictis à ſubſtituto in primis tabulis, non cum relictis ab alio. l Subſtitutus pupillariter perinde habetur, ac ſi eſſet ſubſtitutus in teſtamento paterno ſub conditione: quia nihil aliud eſt ſubſtitutio, quam conditionalis inſtitutio. [illegible]

m de contribuendis legatis ab inſtituto & ab eodem impubere ſubſtituto relictis, vide Cuiacium [illegible]. Quoties pars gravata non gravatæ accedit, ex ſubſtitutione pupillari portio augetur per non gravatam, & ita fit contributio, ut hic. Non augetur tamen quoties legata nominatim relicta à pupillo, [illegible] aut ſi gravata portio non gravatæ accedat ex iure accreſcendi, [illegible]

n de non contribuendis legatis à pupillo, & pupilli ſubſtituto relictis cum his quæ ab alio quodam cohærede pupilli relicta ſunt, vide Cuiac. [illegible] 17.

o Pars quæ defertur ex ſubſtitutione ad extraneum, non augetur portione cohæredis, [illegible]

p id eſt ſimpliciter, q. legata ex duobus, vel in teſtamento patris, alteri in tabulis pupillaribus, ſecundo legato non intelligitur primum ademptum, ut hic. [illegible] Quinimo tales legatarij faciunt ſibi partes per concurſum perinde ac ſi eſſet eadem legata fuiſſet duobus in eodem teſtamento. [illegible] denique videntur [illegible]. r Subſtitutio pupillaris facta noviſſimo in pupillari ætate morienti, exigitur ſi ultimus moriatur pubes.

ſ aliàs, non deceſſit.

t vide Cuiacium in hunc § [illegible] ſubſtitutio facta filio valet, licèt in [illegible]

[illegible]

tutio, ut hic & eodem modo ætate impubere ceſſante, ceſſat pupillaris [illegible] & eodem modo ceſſante impedimento [illegible] ſubſtitutio facta filio muto [illegible]

[illegible]

Reſpondi

Reſpondi: Qui in fraudem a legum fidem accommodat, a ſecundo heres efficitur, nec b deſinet heres eſſe. licet res quæ ita relictæ ſunt, auferantur: c unde & ex ſecundis tabulis in tantum heres eſſe poteſt, in quantum ſcriptus eſſet: ſatis d enim punitur eſt in eo, quo fecit contra leges. Quinimo, etſi deſineret heres eſſe, idem dicerem: quemadmodum e intelligendum eſt in eo, qui, cum ſcriptus eſſet heres, poſtquam adiiſſet hereditatem, in ſeruitutem redactus eſt, & poſtea libertate donatus, cui permiſſum eſt, ad ſubſtitutionem venire, quæ ei in teſtamento f fuerat relicta. licet enim hereditatem ex inſtitutione amiſit, tamen ex ſubſtitutione iſtam portionem, quantumque amiſit percepturum.

Primæ tabulæ ex ſecundis non confirmant.

44. *Idem* g libro 19. Quæſtionum.

EX pupillari teſtamento ſuperius principale h neque ex parte, neque in totum confirmari poſſe, Marcianus ſcripſit i.

De ſubſtitutione reciproca.

45. *Idem* libro 12. Reſponſorum.

LVcius Titius legitimum filium, & alterum k naturalem, heredes inſtituit, eoſque invicem l ſubſtituit. Titius legitimus filius, quem pater anniculum reliquit, poſt patris mortem impubes deceſſit, ſuperſtite matre, & fratre naturali, quem etiam coheredem habebat. quæro, an hereditas eius ad Titium naturalem fratrem ex cauſa ſubſtitutionis pertineat, an vero ad matrem? Reſpondi: ad primum m caſum non exiſtentium heredum, ſubſtitutionem, de qua quæritur, pertinere: non ad ſequentem n, ſi quis eorum poſtea deceſſiſſet intra pubertatem. cum tam naturalis filij perſona duplex o ſubſtitutio locum habere non poterit, & ideo ad matrem legitimi filij hereditas ab inteſtato pertinet p.

1 ¶ Paulus reſpondit, ſi omnes inſtituti heredes omnibus invicem ſubſtituti eſſent, eius portionem, qui quibuſdam defunctis poſtea portionem ſuam repudiauit, ad eum q ſolum, qui eo tempore ſupervixit, ex ſubſtitutione pertinere.

De fideicommiſſo, & conditione, ſi mihi heres erit.

46. *Idem* libro 13. Reſponſorum.

PAterfamilias primis tabulis poſtumo herede inſtituto, ſecundis ſibi, vel filio, ſi intra pubertatem deceſſiſſet Gaium Seium fratrem ſuum ſubſtituit, deinde Titium Gaio Seio, & poſtea ſic dixit, *quod ſi Gaius Seius frater meus primo loco ſubſtitutus, heres r mihi erit, tunc Titio fideicommiſſum reddito.* quæro, cum filius patri heres extitiſſet, eoque intra pubertatem mortuo, frater teſtatoris ex ſubſtitutione heres ſit, an fideicommiſſum debeatur, cum ita relictum ſit, ſi Gaius Seius frater ſuus ſibi heres extitiſſet? Reſpondi fratrem defuncti, qui in utrumque caſum inſtitutus vel ſubſtitutus eſt, filio impubere defuncto, ea quæ teſtator reliquit, præſtare debere. nec adverſari hæc verba, *quod ſi Gaius Seius mihi heres erit, tunc dari volo:* cum verum ſit, eum & teſtatori heredem extitiſſe.

De ſubſtituto ſubſtituto pupillari.

47. *Scævola* libro 2. Reſponſorum.

QVi habebat filium & filiam impuberes, inſtituto filio herede, filiam exheredavit: & *ſi filius intra pubertatem deceſſiſſet,* filiam eidem ſubſtituit, ſed filiæ, ſi antequam nuberet deceſſiſſet, uxorem ſuam item ſororem ſuam ſubſtituit. quæro, cum filia impubes prior deceſſerit, deinde frater eius impubes, an filij hereditas ad uxorem & ſororem teſtatoris hac ſubſtitutionis pertineat? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, non u pertinere.

De ſervo communi. 1. De ſervo legato, & inſtituto deinde ſub conditione ſi heres non erit, inſtituto cum libertate ſi quis ſit ſubſtitutus. 2. De ſervo proprio pupillariter ſubſtituto, deinde alienato a pupillo, & inſtituto ab emptore.

48. *Idem* libro ſingulari Quæſtionum publice tractatarum.

SErvum communem a habemus; hic heres ſcriptus eſt, & ſi b heres non ſit, Mævius filij ſubſtitutus eſt. alterius iuſſu dominorum adiit hereditatem, alterius non. quæritur, an ſubſtituto locus ſit, an non? Et verius eſt ſubſtituto c locum eſſe d.

1 ¶ *Titius heres eſto. Stichum Mævio do lego. Stichus heres eſto. ſi Titius heres non erit, Stichus liber heresque eſto.* in hac quæſtione in primis quærendum eſt, utrum unus gradus ſit, an duo: & an cauſa mutata e ſit ſubſtitutionis, an eadem permaneat? & quidem in plerisque quæritur, an ipſe ſibi ſubſtitui poſſit? Et reſpondetur, cauſa f inſtitutione mutata g ſubſtitui poſſe. Igitur ſi Titius heres ſcriptus ſit, & h heres non ſit, idem heres iuſſus ſit, ſubſtitutio nullius momenti eſt: ſed ſi ſub conditione quis heres ſcriptus ſit, pure autem ſubſtitutus eſt, cauſa immutatur: quoniam poteſt ex inſtitutione deficit conditio, & ſubſtitutio aliquid afferre. ſed ſi extiterit conditio, duæ i puræ ſunt, & ideo nullius momenti erit ſubſtitutio: contra ſi pure quis inſtitutus, deinde ſub conditione ſibi ſubſtituatur, nihil i facit ſubſtitutio conditionalis, nec mutata intelligitur: quippe cum, & ſi extiterit conditio, duæ puræ ſint inſtitutiones.

¶ Secundum hæc propoſita quæſtio manifeſtatur: *Titius heres eſto. Stichum Mævio do lego. Stichus heres eſto. ſi Stichus heres non erit, Stichus liber heresque eſto.* Nos dicimus, quoniam eodem teſtamento & legatus ſit Stichus, & libertatem accepit, prævalere k libertatem, & ubi prævalet libertas, non deberi l legatum. & ideo iuſſu legatarij non poſſe adire hereditatem: ac per m hoc verum eſſe, Stichum heredem non eſſe. & ex ſequentibus verbis libertatem illi competere, cum unus gradus videtur.

¶ Quid ergo, ſi non adierit Titius? Incipiet ſubſtitutione Stichus liber & heres eſſe poſſe. quamdiu non adiit iuſſu legatarij, nec ex cauſa legati intelligitur legatarij eſſe effectus. & ideo certum eſt, illum heredem non eſſe, ac per hoc ex his verbis *ſi heres non erit, Stichus liber heresque eſto,* liber, & heres exiſtet. Hoc autem quod ſentimus, Iulianus quoque in libris ſuis probat.

2 ¶ Si pupillus ſubſtitutum ſibi ſervum alienaverit n, eumque emptor liberum heredemque inſtituerit, numquid ille in ſubſtitutione habeat ſubſtitutus voluntatem? Et ſi quidem pupillus ad pubertatem pervenerit, neceſſarius o ex teſtamento emptoris heres extitit: ſi vero intra pubertatem deceſſerit, ex ſubſtitutione quidem liber & heres fit, & neceſſarius patri pupilli, emptori autem voluntarius p heres extitit.

DE CONDITIONIBVS q INSTITUTIONUM.

TIT. VII.

De conditione impoſſibili, vel alio modo.

1. *Vlpianus* libro quinto ad Sabinum.

SVb impoſſibili r conditione, vel alio s modo t factam inſtitutionem placet non u vitiari.

De pronomine meus, & mei.

2. *Idem* libro ſexto ad Sabinum.

a Bal. 43. ſupra de inoff. [illegible]
b Heredi indigno auferuntur commoda hereditatis, non tamen nomen heredis, nec ullum aliud commodum, quod ſequela ſit ſolius nominis. Bald. Ita ſicut hoc caſu non proprie heres fuerit, licet tenet locum heredis in eo quod debetur, quod creditum eſt, quod legatum eſt, l. 1. C. ad leg. Iul. de vi. [illegible]
c Tacitam fidem qui adcommodat de reſtituendo ei incapaci, privatur eo quod reſtituere voluit incapaci (quippe ex parte deliquit) at non ſubſtitutione pupillari, in qua nihil deliquit, ut hic. [illegible] Unde notant, Excluſum a teſtamento paterno, non excludi a tabulis pupillaribus. [illegible]
d Duplici pœna nemo afficiendus. [illegible]
e Heres qui ab [illegible]
[illegible] quoque ius ſubſtitutionis. f an in inſtitutione data? id [illegible] enim teſtamentum heredem ſignificat: v. Cuiac. 7. obſ. 12.
g al. quæſtionum. h Acceſſorium non confirmat ſuum principale, ut hic. Hinc [illegible] pignore debitum remiſſum non intelligitur: [illegible] rei acceſſoria non veſtiat pactum nudum adiectum rei principali [illegible] l. 7. C. de contrah. ſtipul.
i [illegible] pupillari, quod ex principali valet, ipſum principale confirmari videatur, [illegible] principale non capit vires ab acceſſorio.
k v. l. 4. § 2. eod.
l l. 39. ſupra eod.
m Id eſt vulgaris ſubſtitutionis & ſic quo caſu heredes non exiſtunt.
n Id eſt ſecundum, ac pupillaris ſubſtitutionis. l. 8. C. de impub.
o Abſurdum eſt unius verbi in alterius perſona vim eſſe duplicem, in alterius, ſimplicem. Goveanus.
p Pertinet aliter, ſi eiuſdem ætatis liberi inſtituti, invicemque ſubſtituti fuiſſent: tunc enim altero defuncto intra pubertatem, eius ſucceſſio non ad matrem, ſed ad [illegible] quam Cuiac. 17. obſ. 26. ita emendat [illegible] conditionis & ætatis liberi.
q v. l. 21. de acquir. hered.
r Heredis appellatio complectitur omnem heredem, qui iudicio teſtatoris ſuccedit ex quocumque gradu. Bald. f al. pubes, al. in pubertate.
s Subſtitutus moriens, vivente eo cui ſubſtitutus fuit, non tranſmittit ius ſubſtitutionis ad heredem. Bald.
u Subſtitutione pupillari pubertatem adveniente extincta, etiam extinguitur tacita pupillaris quæ ex [illegible] medio, [illegible] finis.

a [illegible]
b Conditio, ſi heres non ſit, inſtitutionibus adiecta, [illegible]
c Subſtitutus hic concurrit cum inſtituto.
d pro parte ſcilicet [illegible]
e Subſtitui ſibi ipſi nihil moratur [illegible]
[illegible] ſæpius inſtituere vel legare, l. Nemini 66. § eum qui. 1. de leg. 2. f Id eſt voluntas. g l. 10. in fin. ſ. eod. h Conditio purificata, hoc eſt, quæ extitit, pura cenſetur, idem operatur quod quæ pura eſt ab initio. Puri & purificati inſtrumenti idem eſt iudicium. l. ſi pupillus 28. § 1. ſ. de cond. inſtit. l. qui de conſilio 20. § de [illegible] i l. 17. ſ. de [illegible]
k Duo quoties relinquuntur quæ ſimul valere non poſſunt, valet id quod eſt favorabilius: ita libertas legatum ſervi prævalebit. [illegible] l. 10. in fin. ſ. de manum. teſt. [illegible] l. 20. ſ. de reg. iur. l Si liber eſt, legatum in ipſo factum nullum eſt: legatarius enim non erit dominus. m Qui non poteſt adire ex inſtitutione, nec ex ſuo arbitrio, nec alterius iuſſu adire poteſt. Bald.
n Alienatio a pupillo facta, pupillari ſubſtitutioni non officit. Bald. Pupillus alienando ſervum ſibi pupillariter ſubſtitutum, iudicium in teſtatoris non rumpit. Ita valet alienatio ſervi pupillariter ſubſtituti pendente conditione & caſu pupillaris ſubſtitutionis: ſic res ſubiecta legato vel fideicommiſſo conditionali poteſt interim heres alienare cuius tamen alienatio reſolvitur adveniente conditione. [illegible] l. Marcellus 15. ſ. de mortis cauſa don. An pupillus eadem ratione poterit alienare omnia bona ſua, et & ſervum? Bart. Bal. Angel. Imola, Alexan. Caſtr. Raphael ita putant, [illegible] l. ſi ſic conditioni 61. § ſi ſervum [illegible] ſupra de hered. inſt. [illegible] l. fideicommiſſa 11. § ſi rem 12. ſ. de leg. 3. [illegible] ſi liceret hæc duo alienationem ſervi & bonorum [illegible] ſervus alienatio revocetur, adveniente conditione: in bonis vero ſit alia ratio. o l. 71. § 1. infra de acq. her. ſervus ſubſtitutus pupillariter, heres neceſſarius [illegible] primi teſtatoris, ut hic. Quid ita? Heres heredis, teſtatoris eſt heres. l. [illegible] 46. ſ. eod.
p l. 54. in fin. ſ. de her. inſt. q 6. C. 27. Conditio eſt eventus futurus, qui in dubio eſt, ſit an non ſit. [illegible] r Impoſſibilis natura vel iure conditio, vel alias inepta quæ pro non adiecta habetur, inſtitutionem non vitiat, et [illegible] pura remaneat inſtitutio. v. l. 3. ſ. de cond. & dem. [illegible] § 10. [illegible] s Inepto ſcilicet. Relativum facere conditionem hic notat Bald. [illegible] t vel alio modo. [illegible] impoſſibilis conditio non vitiat in teſtamento, [illegible] vel poſſit in contractibus: cum enim in contractibus res geratur inter duos, non videtur mendum eis excidiſſe, quod non alter animadverterit & [illegible] corrigere potuerit. l. 31. infra de oblig. u niſi ſit [illegible], huiuſmodi enim conditio

Si, teſta

Universidad Rey Juan Carlos

SI teſtamento comprehenſum ſit, *ille ſeruus ſi meus erit, liber eſto, qui meus erit, heres mihi liber eſto*: quaeritur, accipiatur meus a. quaeritur. Et ſi quidem alienauit in eo uſumfructum, nihilo b minus ipſius c eſt. ſi verò partem in eo alienauit, an defecit conditio inſtitutionis, quaeritur. Et verius eſt, non d defeciſſe conditionem, niſi e euidentiſſimis probationibus teſtatorem voluiſſe apparuerit, pro hac conditione haec verba inſeruiſſe, ſi totus ſeruus in dominio eius remanſerit, tunc enim, parte alienata, conditio deficit.

1 ¶ Sed ſi duo ſerui ita ſint heredes inſtituti, *Primus & Secundus ſi mei erunt, cum moriar, liberi & heredes ſunto*, & alter ex his ſit alienatus, Celſus rectè putat, ſic accipiendum, atque ſi ſingulos ſeparatim ſub eadem conditione heredes inſtituiſſet.

Si per heredem non ſtet quominus impleat conditionem.

3. Paulus libro 1. ad Sabinum.

SI ita heres inſtitutus ſim, *ſi decem dedero*: & accipere nolit g, cui dare iuſſus ſum, pro impleta conditione habetur.

De ſocietate. 1. De ſeruo hereditario non alienando. & Muciana cautione.

4. Vlpianus libro 8. ad Sabinum.

SI h quis ita ſint inſtituti: *Si ſocietatem cum ſocio meo permanſerint vſque i ad annum ſocietatis, heredes ſunto*: inutilem k eſſe inſtitutionem ſecundum verborum ſignificationem Marcellus ait l: Iulianus autem quoniam & ante m habitam o hereditatem inire ſocietas poteſt, quaſi rei futurae valere inſtitutionem: quod eſt verum n.

1 ¶ Idem Iulianus ſcribit, eum qui ita heres inſtitutus eſt, *ſi ſeruum hereditarium non alienauerit*, cauendum p coheredi implere conditionem, caeterum ſi ſolus heres ſcriptus ſit, ſub impoſſibili q conditione heredem inſtitutum videri. quae ſententia vera eſt.

De pluribus conditionibus.

5. Paulus libro 2. ad Sabinum.

SI heredi plures r conditiones coniunctim s datae ſunt, omnibus parendum eſt: quia vnius t loco habentur: ſi diſiunctim, cuilibet u.

De monumento faciendo, & impoſſibilitate conditionis.

6. Vlpianus libro 9. ad Sabinum.

SI quis ita inſtitutus ſit, *ſi monumentum poſt mortem teſtatoris in triduo y proximo mortis eius fecerit*: cum monumentum in triduo perfici non poſſit, dicendum erit, conditionem euaneſcere, quaſi impoſſibilem x.

De cautione legatorum praeſtanda.

7. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

SI quis ſub conditione heredes inſtituiſſet, *ſi iuraſſent, ſe legata ex teſtamento ſoluturos*: placet remitti eis conditionem, quia ad hoc tantum a legatis repetierent, quae vetarent, quoſdam legata capere: quamquam ſi tamen eſſet, in ipſa actione, exceptione tuendus eſſet promiſſor.

De iureiurando.

8. Vlpianus libro 50. ad Edictum.

QVae ſub conditione iuriſiurandi relinquuntur, à praetore reprobantur a. prouidit enim, ne is, qui ſub iuriſiurandi conditione quid accepit, aut omittendo conditionem perderet hereditatem, legatumve: aut cogeretur turpiter accipiendo conditionem iurare. voluit ergo eum, cui ſub iuriſiurandi conditione quid relictum eſt, ita capere, vt capiunt hi, quibus nulla talis iuriſiurandi conditio inſeritur. & rectè: cum enim faciles ſint nonnulli hominum ad iurandum contemptu religionis, alij perquam timidi metu diuini numinis vſque ad ſuperſtitionem: ne vel hi, vel illi, aut conſequerentur, aut perderent quod relictum eſt, praetor conſultiſſime interuenit. etenim potuit is, qui voluit factum, quod religionis conditione adſtringit, ſub conditione faciendi relinquere, ita enim homines aut facientes admitterentur, aut non facientes deficerentur conditione.

1 ¶ Hoc edictum etiam ad legata pertinet, non tantum ad heredum inſtitutionem.

2 ¶ In fideicommiſſis quoque oportebit eos, qui de fideicommiſſo cognoſcunt, ſubſequi praetoris edictum: propter, quia vice legatorum funguntur.

3 ¶ Et in mortis cauſa donationibus dicendum eſt, edicto locum eſſe, ſi forte quis cauerit, ſi non iuraſſet, ſe aliquid facturum, reſtituturum quod accepit. oportebit itaque remitti cautionem.

4 ¶ Si quis ſub iuriſiurandi conditione, & praeterea ſub alia ſit inſtitutus: hoc videndum eſt, an remittatur conditio? Et magis eſt, vt remitti iuriſiurandi conditio debeat, licet alij conditioni parendum habeat.

5 ¶ Sed ſi ſub iuriſiurandi conditione ſit inſtitutus, aut ſi decem millia dederit: hoc eſt, alternata conditione, vt aut pareat conditioni, aut iuret, aliud quid videndum, numquid remitti ei conditio non debet, quia poteſt alteri conditioni parendo eſſe ſecurus? Sed eſt verius remittendam conditionem, ne k alia ratione conditio, illa cum vrgeat ad iuſiurandum.

6 ¶ Quotiens heres iurare iubetur *daturum ſe aliquid vel facturum*, quod non improbum eſt, actiones hereditarias non l alias habebit, quam ſi dederit, vel fecerit id quod erat iuſſus iurare.

7 ¶ Mortuo autem, vel manumiſſo Sticho viuo teſtatore, qui ita heres inſtitutus eſt, *ſi iuraſſet ſe Stichum manumiſſurum*: non videbitur defectus conditione, heres: quamuis verum ſit, compellendum eum manumittere, ſi viueret.

¶ Idem eſt, et ſi ita heres inſtitutus eſſet quis, *Titius heres eſto, ſi iurauerit ſe Stichum manumiſſurum*: nam mortuo Sticho, nemo dicet ſummouendum eum. Non videtur enim defectus conditione, ſi parere conditioni non poſſit: implenda eſt enim voluntas, ſi poteſt.

8 ¶ De hoc iureiurando remittendo non eſt neceſſe adire praetorem, ſemel enim in perpetuum à praetore remiſſum eſt, nec per ſingulos requirendum. Et idcirco ex quo dies legati cedit, remiſſum videtur, etiam ignorante ſcripto herede. Ideoque in herede legatarij rectè probatur, vt poſt diem legati cedentem, ſi deceſſerit legatarius, debeat heres eius actione de legato vti, quaſi pure legato relicto ei cui heres extiterat.

De conditione contra bonos mores.

9. Paulus libro 45. ad Edictum.

COnditiones, quae contra bonos mores inſeruntur, remittendae ſunt. veluti *ſi ab hoſtibus patrem ſuum non redemerit, ſi parentibus ſuis, patrono non alimenta non praeſtiterit*.

De herede ſcribendo. 1. aut ſcripto in codicillis. 2. De conditione in praeteritum vel praeſens collata.

10. Vlpianus libro 8. Diſputationum.

INſtitutio talis, *Si codicillis Seium heredem ſcripſero, heres eſto*, non eſt inutilis in quocumque herede inſtituto, praeter à filium. eſt enim conditionalis inſtitutio. nec videtur hereditas codicillis data, quod interdictum eſt, verum conditionalis eſt haec inſtitutio, quae teſtamento data eſſet. Proinde & ſi ita ſcripſerit: *Cuius nomen codicillis ſcripſero, ille mihi heres eſto*: quatenus dicendum erit inſtitutionem valere, nullo iure impediente.

1 ¶ Si quem ita inſtituerim b ponamus: *Ille, ſi eum codicillis heredem ſcripſi, heres eſto*: valet inſtitutio, etiam in filio, qui in poteſtate eſt, cum c nulla ſit conditio, quae in praeteritum confertur, vel quae in praeſens: veluti, *ſi rex Parthorum viuit, ſi nauis in portu ſtat*.

b Dominij voce intelligitur etiam nuda proprietas: quod [illegible] in rei vindicatione [illegible].

p Muciana cautione. v. l. 7. §. 2. ff. de cond. & dem. & Cuiac. 5. obſer. [illegible] Conditio negatiua impletur per cautionem Mucianam. Bald. q de qua [illegible] add. Cuiac. conſultatione 5.

r Conditiones coniunctim [illegible] in diſiunctis, electio eſt implentis. In copulatiuis & coniunctis adeundum omnes vera eſſe oportet: in alternatiua, vnum ſufficit eſſe verum [illegible]

t Coniunctio [illegible] loco habetur: [illegible] quae ſcripſi ad l. 29. [illegible]

u Id euenit ex pluribus [illegible] dictio particularis non vniuerſalis [illegible] Cicero[illegible] 2. & 3. de legibus.

x Conditionem adiectam in ſtatuendam [illegible]: ac licet ea ipſa [illegible] non conſequitur. Vnde [illegible] impoſſibilia relinqui per modum diſpoſitionum, non poſſit eandem id per modum conditionis facere, l. [illegible] de cond. & dem.

y [illegible] dixi ad l. 2. C. de ſeru. & ad [illegible]

a [illegible] de cond. & dem. [illegible]

d [illegible] non reprobantur in conuentionibus [illegible]

e Iurare facile [illegible]

f Atque [illegible]

g [illegible] ita neque in iuriſiurando [illegible]

[illegible] l. 21. C. de [illegible]

de qua [illegible] & l. 30. ff. de [illegible]

[illegible] eſt opus. f Iudicem adiri non eſt neceſſe in his quae [illegible] ſemel diſpoſitum [illegible]

[illegible] non eſt neceſſe [illegible]

i An quia [illegible] implenti [illegible] ſcribere aliter [illegible]

k Ignorantes [illegible] beneficio [illegible]

[illegible] & quae ſcripſi ad l. 5. §. 16. ff. de [illegible]

z [illegible] l. 7. §. 2. de [illegible]

a l. 28. ff. de cond. & demonſt. b Etſi enim ſub conditione [illegible] ſub praeſenti vel praeterita poteſt [illegible]

c Codicillis hereditas dari non poteſt [illegible]

d Inſtitutio facta [illegible] confirmatio [illegible]

[illegible] praecedere poteſt [illegible]

e Codicillis teſtamentum declarari & purificari poteſt [illegible]

f Conditio nulla in praeteritum vel praeſens conferitur [illegible]

h Sub conditione praeterita vel praeſenti [illegible] ſufficere non requiri [illegible] differentiam eſſe inter [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Si per heredem non ſtet quo minus impleat conditionem.

11. *Iulianus* libro 29. Digeſtorum.

SI quis teſtamento hoc modo ſcripſerit: *Filius a meus ſi Titium adoptauerit, heres eſto: ſi non adoptauerit, exheres eſto:* & filio parato adoptare, Titius nolit ſe adrogandum dare, erit filius heres, quaſi expleta conditione.

De conditione, Si volet.

12. *Hermogenianus* lib. 3. Iuris Epitomarum.

VErba hæc, *Si volet Mæuius, heres eſto*, non neceſſario conditionem faciunt: nam ſi nolit, heres non exiſtit. Nam & ſi voluntas heredis perſonæ fruſtra adduntur, cum & ſi non fuiſſent addita, inuitus non efficitur heres.

De conditione impleta.

13. *Iulianus* libro 30. Digeſtorum.

EI qui in hereditatem vel legatum accepit, *ſi decem dederit*, neque hereditas, neque legatum aliter adquiri poteſt, quam ſi poſt impletam conditionem adierit ſcriptus heres, vel legatarius, per quod heredi [illegible] aut legatum adquiri ſolet.

De conditione contra iura, aut contra bonos mores aut deriſoria.

14. *Marcianus* libro 4. Inſtitutionum.

COnditiones contra edicta Imperatorum, aut contra leges, aut quæ legis vicem obtinent ſcriptæ, vel quæ contra bonos mores, vel deriſoriæ ſunt, aut huiuſmodi, quas prætores improbauerunt, pro non ſcriptis habentur: & perinde, ac ſi conditio hereditati, ſiue legato adiecta non eſſet, capitur hereditas legatumue.

15. *Papinianus* libro 16. Quæſtionum.

FIlius, qui fuit in poteſtate, ſub conditione ſcriptus heres, quam ſenatus aut princeps improbant, teſtamentum infirmet patris, ac ſi conditio non eſſet in eius poteſtate: nam quæ facta lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, & (vt generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt: nec facere nos poſſe credendum eſt.

De perplexitate.

16. *Marcianus* libro 4. Inſtitutionum.

SI *Titius heres erit, Seius heres eſto: ſi Seius heres erit, Titius heres eſto.* Iulianus inutilem eſſe inſtitutionem ſcribit, cum conditio exiſtere non poſſit.

De pluribus conditionibus.

17. *Marcianus* libro 10. Inſtitutionum.

SI plures inſtitutiones ex eadem parte ſub diuerſis conditionibus fuerint, conditio, quæ prior extiterit, occupabit inſtitutionem.

De tacita repetitione.

18. *Marcianus* libro 7. Inſtitutionum.

CVm ſeruus pure liber, & heres ſcriptus ſub conditione ſit, & ſi heres non extiterit, legatum acceperit, in legato repetitam videri conditionem, Diuus Pius reſcripſit.

1 ¶ Hac ratione & Papinianus ſcribit, cum auia nepotem *ſui conditione emancipationis* pro parte heredem inſtituit, & poſtea codicillis ſcriptis [illegible] ei legauit, quam quod heredem eum inſtituit, repetitam videri conditionem emancipationis etiam in legato: quamuis in legato nullam, et in hereditate ſubſtitutionem feciſſet.

Si quis ſuſpectam hereditatem adierit.

19. *Idem* libro 8. Inſtitutionum.

SI ita ſcriptum fuerit, *Titius heres eſto: ſi Titius heres erit, Mæuius heres eſto*, ſi Titius ſuſpectam [illegible] hereditatem, poteſt Mæuius ſuo arbitrio adire, & quartam retinere.

De dote non petenda. 1. De manumiſſione ſerui hereditarij. 2. De inſtitutione, & legato.

20. *Idem* libro 2. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

MVlier, quæ viro ſuo ex dote promiſſam pecuniam debebat, virum heredem ita inſtituerat: *Si non petierit pecuniam quam doti promiſi*, [illegible] puto ſi vir denuntiaſſet cæteris heredibus per ſe non ſtare, quo minus acceptum faceret id quod ex dote ſibi deberetur, ſtatim eum heredem futurum. Quod ſi ſolus heres inſtitutus eſſet in tali conditione, nihilo minus puto ſtatim eum heredem futurum, quia id quod [illegible] conditio pro non ſcripta accipienda eſt.

1 ¶ Si quis hereditarium ſeruum iuſſus eſt manumittere, & heres eſſe, quamuis ſi manumiſerit nihil agat, tamen heres erit: verum eſt enim, eum manumiſiſſe. ſed poſt aditionem libertas ſerui data, ſecundum voluntatem teſtatoris competit.

2 ¶ Si quis ita heredem inſtituit, [illegible] nihil ſinceri, quoque [illegible] vel quid [illegible] vel legatum [illegible] dummodo aliquo gradu id ſe feciſſe probet.

De conditione cum liber erit.

21. *Celſus* libro 16. Digeſtorum.

SEruus alienus ita heres inſtitui poteſt, *Cum liber erit*: proprius autem ita inſtitui non poteſt.

22. *Gaius* libro 18. ad Edictum Prouinciale.

QVia ratio ſuadet, eum, qui libertatem dare poteſt, ipſum debere aut præſenti die, aut in diem, aut ſub conditione dare libertatem, nec habere facultatem in cuiuſque qualibet obuenientis libertatis, heredem inſtituere.

De matrimonio, & ſi per heredem non ſtet quo minus conditionem impleat.

23. *Marcellus* libro 12. Digeſtorum.

VTer ex fratribus meis conſobrinam noſtram duxerit, pro dodrante, [illegible] ex quadrante heres eſto: [illegible] nubat alteri, aut non vult nubere. conſobrinam quæ ex his duxerit vxorem, habebit dodrantem: [illegible] alterius quadrans. ſi neuter eam duxerit vxorem: non quia ipſi ducere noluerunt, ſed quia illa nubere noluerit, ambo in partes æquales admittentur. plerumque enim hæc conditio, *ſi vxorem duxerit, ſi dederit*, ſic accipi oportet, quod per eum non ſtet, quo minus ducat, aut faciat.

24. *Papinianus* libro 6. Reſponſorum.

QVi ex fratribus, qui Titiam conſobrinam vxorem duxerit, ex beſſe heres eſto: Qui non duxerit, ex triente heres eſto. viuo teſtatore conſobrina defuncta, ambo ad hereditatem venientes ſemiſſes habebunt: quia verum eſt, eos heredes inſtitutos, ſed emolumento portionum euentu nuptiarum diſcretos.

De ſeruo.

25. *Modeſtinus* libro 9. Regularum.

SVb conditione heres inſtitutus ſeruus, ſine iuſſu domini conditioni parere non poteſt.

De pupillo.

26. *Pomponius* libro 3. ad Quintum Mucium.

SI pupillus ſub conditione heres inſtitutus fuerit, conditioni etiam ſine tutoris auctoritate parere poteſt. Idemque eſt, & ſi legatum ei ſub conditione relictum fuerit, quia conditione expleta, pro eo eſt, quaſi pure ei hereditas vel legatum relictum ſit.

De reliquiis teſtatoris. 1. De coniectura.

27. *Modeſtinus* libro 8. Reſponſorum.

QVidam in ſuo teſtamento heredem ſcripſit ſub tali conditione, *Si reliquias eius in mare abiecerit.* quærebatur cum heres inſtitutus conditioni non paruiſſet, an expellendus eſt ab hereditate? Modeſtinus reſpondit, Laudandus magis, quam accuſandus heres, qui reliquias teſtatoris non in mare ſecundum ipſius voluntatem abiecit, ſed memoria humanæ conditionis, ſepulturæ tradidit. Sed hoc prius inſpiciendum eſt, ne homo, qui talem conditionem poſuit,

a ſub. emancipatum.
b l. 41. §. 8. ſ. de legat.
c Parentes implere conditionem teſtamenti filius, et ipſo teſtamento proprio, non per ſubſtitutionem, ſuccedit.
d l. 4. §. 7. de modo et donat.
e ut impleta. ita conditio licet expirauit [illegible], ſi tamen inſtitutus paratus eſt eam implere, non ſuccedet tanquam ex conditione remiſſa, ſed tanquam ex inſtituta, hoc caſu, ciuili iſto, pretio iure ſuccedet *Bald.*
f l. 69. §. 2. de hered. inſtit.
g Imo, talis conditio pro enunciatione pura habetur, l. 1. §. 8. [illegible] quo omiſſa cauſa.
h l. 69. in pr. ſ. de hered. inſt.
i Si particula non ſemper facit conditionem.
k efficiatur.
l Conditionem qui implet, adire hereditatem, aut legatum agnoſcit non videtur. Ita hic inſtitutus ſub conditione poteſtatiua, poteſt repudiare impleta conditione.
m l. 9. ſ. ex. Pan. 3. [illegible] l. 15. l. 20. ſ. de cond. et dem. [illegible] de his quæ pro non ſcriptis [illegible] de poſtu.
n l. 15. ſ. eo.
o Improbauerunt. l. 14. ſ. eod. ſ. quam improbant ſenatuſconſulta, vel conſtitutiones principum.
p infirmat. *Bal.* atqui huiuſmodi conditiones, ut impoſſibiles de iure pro non ſcriptis habentur. l. 3. ſ. de cond. et dem.
q Conditio turpis adiecta filio inſtituto in poteſtate patris reddit teſtamentum nullum.
r [illegible] l. 58. de verb. [illegible] impoſſibilia dicuntur, quæ non niſi cum dedecore poſſumus, quæ ſalua fama & exiſtimatione non poſſumus.
s quæ notatur ad Nou. [illegible] de iure diui Pii ſunt impoſſibile & turpia poſt a poteſtate non eſſe, & inſuſtum. l. [illegible] de reg. iur. t Huiuſmodi enim inſtitutio eſt perplexa. [illegible] conditio præcedere poteſt effectum diſpoſitionis. *Bald.* [illegible] Perplexa eſt inſtitutio ſub conditione ſalua [illegible] præcedere ſuæ diſpoſitionis effectum, [illegible]
u i. plures conditiones continentes inſtitutionem.
x ſub. de eodem herede vel de pluribus.
y eaque conſiderabitur.
z Conditio adiecta inſtitutioni, videtur repetita in legato & prælegato.
a l. 77. ſ. de cond. et dem.
b quid his verbis ſignificatur, v. Cuiac. 5. obſ. 36.
c al. meminerat. d Conditio, ſi heres erit, impletur etiam per caſtam [illegible] huiuſmodi conditionem interpretamur non tantum in [illegible] conſtat aditio, aditio eſt, & purum efficit conditionem [illegible] heres erit. e l. 67. ſ. ad Treb. f ſub. ſua parte, non Titij.
g v. infra [illegible] Cuiac. 9. obſ. 9. h Dos profectitia remanet penes virum, dixi ad l. [illegible] ſoluto matr.

a Conditio non petendi, & non exigendi, impletur per acceptilationem, vel ſi per virum non ſtet quo minus acceptum feratur, ſpreta ſua conditione relicta, & pro redita habitam.
b l. 3. in f. ſ. eod.
f nulla ordine conditione relata.
c Dixit [illegible] [illegible] ſua non de ſoluta, vel [illegible] de cond. [illegible]
d Pura conditio [illegible], *Titius heres eſto*, ſi ſeruus meus manumiſſus.
e Pura cum conditionem, dixit, *Titius heres eſto*, ſi [illegible]
f l. 29. ſ. de hered. inſtit. huiuſmodi inſtitutio, ſine [illegible] de his quæ pro non ſcriptis [illegible] de hered. inſtit. l. 64. [illegible]
g Subſtitutus omnis, etiam inſtitutus dici poteſt. Conditio ad inſtitutionem relata, locum habet etiam in ſubſtitutione.
h Legatarius dicitur, cui quid etiam minimum legatum eſt.
i Legatarius etiam is dicitur, qui ius habet ab inſtituto, vel a ſubſtituto, vel quouis alio gradu.
k Verbum *inſtitui*, eſt commune ad omnes gradus. Inſtitui qui ſubſtituit.
l l. 9. §. 14. [illegible] l. 53. ſ. de hered. [illegible]
m Cur non poteſt? An quia quod teſtator in ſua poteſtate habebit, id ſeruum committere non debeat?
n nam quod explicari libere poteſt à teſtatore, ſeruo non committendum. *Bald.*
o Conditionem vxorem ducere [illegible] l. 24. ſ. eo.
p l. 24. ſ. eod. [illegible] §. 6. ſ. ſecund. ſub.
q Conditionem impleuiſſe is videtur per quem non ſtat eam impleri. l. 20. ſ. eod. l. 92. [illegible]
r Conditio licet deficiens diſtributionem deficere faciat, deficere tamen diſtributum non facit. *Bald.*
ſ parere poteſt Cuiac. [illegible] de cond. et demonſt. [illegible]
t Conditioni parere pupillus poteſt etiam ſine tutoris auctoritate, eique parendo conſequitur hereditatem & legatum. [illegible] de cond. et dem.
u Ex verbis teſtamenti non [illegible] quis ſurioſus, ſi ſapiens a furore eſt, niſi per alia indicia contrarium appareat. *Bal.* x voluntas defuncti non ſemper eſt ſequenda, [illegible] poteſt interdum non ſeruari. [illegible]
y An quod hominis id conditioni præ cæteris animantibus debetur, vt mortuus ſepeliri debeat, non abſtet? An teſtandæ immortalitatis cauſa id [illegible] eius ſepultura. Cicero 1. Tuſcul. Quid ipſa ſepulchrorum monumenta, quid elogia ſignificant, niſi nos etiam futura cogitare? idem 3. de Finibus. Ex hac animi [illegible] affectione teſtamenta, commendationeſque morientium natæ ſunt. [illegible] commendandi ad ſepulturam refero. [illegible] Valentiniani Nouella de ſepulchris Tit. 5. [illegible] Prudentius in [illegible] generis credere, ſi nihil crederet eſſe poſt mortem. An potius quod ſepultura quædam imago eſt corporis humani corruptioni obnoxij? An quod ſepulchri honore ſignificetur humanæ circa [illegible] cadauera obeundæ, vt Valentinianus [illegible] [illegible] & parentibus [illegible] Arnobius, [illegible] z Conditio inhumana, [illegible] contraria eſt, [illegible] contraria ſpernitur.

neque

Universidad Rey Juan Carlos

neque a compos mentis eſſet. Igitur ſi b perſpicuis rationibus hæc ſuſpicio amoueri poteſt, nullo modo legitimus heres de hereditate controuerſiam facit ſcripto c heredi. d

1 ¶ Heredi, quem teſtamento purè inſtituit, codicillis ſcripſit conditionem. quæro an ei parere neceſſe habeat? Modeſtinus reſpondit Hereditas e codicillis neque adimi poteſt, porrò in defectu conditionis de ademptione hereditatis cogitaſſe intelligitur.

De filio inſtituto ſub conditione, & nepotibus ſubſtitutis, vel non ſubſtitutis.

28. *Papinianus* libro 13. Quæſtionum.

SI filius ſub conditione heres erit, & nepotes ex eo ſubſtituantur: eum non ſufficit, ſub qualibet conditione filium heredem inſtitui, ſed ita demum teſtamentum ratum eſt, ſi conditio fuit in filij poteſtate. conſideremus, numquid interſit, quæ conditio fuerit adſcripta. verum quæ ſi moriente filio impleri non potuit: (veluti, *ſi Alexandriam ierit filius, heres eſto*, iſque Romæ deceſſit) an verò quæ potuit etiam extremo vitæ momento impleri: veluti, *ſi Titio decem dederit filius heres eſto*, quæ conditio nomine filij per alium impleri poteſt. nam ſuperior quidem ſpecies conditionis admittit viuo filio nepotes ad hereditatem: quibus neminem ſubſtitutum haberet dum moritur. legitimus patri heres extiterit. argumentóque eſt, quod apud Seruium quoque relatum eſt: quendam enim refert ita heredem inſtitutum, *Si in Capitolium aſcenderit*: quòd ſi non aſcendiſſet, legatum ei dedit, eúmque, antequam aſcenderet, mortem obiiſſe. de quo reſpondit Seruius, conditionem morte defeciſſe: ideóque moriente eo legati diem ceſſiſſe. altera verò ſpecies conditionis viuo filio non admittit nepotes ad hereditatem. qui ſubſtituti ſi non eſſent, inteſtato auo heredes exiſterent. neque enim filius videretur obſtitiſſe, poſt cuius mortem patris teſtamentum deſtituitur, quemadmodum ſi exheredato eodem filio nepotes, cùm filius moreretur, heredes iuſſent inſtitui.

DE IVRE DELIBERANDI.

TIT. VIII.

De ſeruo. 1. Verba edicti. 2. Quod tempus præſtituendum.

Vlpianus libro 60. ad Edictum.

SI ſeruus fuerit heres inſtitutus, vtique non ipſi præſtituimus tempus ad deliberandum, ſed ei, cuius ſeruus eſt, quia pro nullo iſti habentur apud prætorem. Itemque ſi plurium ſeruus ſit, vtrique omnibus dominis præſtituemus.

1 ¶ Ait prætor, *Si tempus ad deliberandum petet, dabo.*

2 ¶ Cùm dicit tempus, nec adiicit diem, ſine dubio oſtendit, eſſe in ius dicentis poteſtate, quem diem præſtituat.

2. *Paulus* libro 57. ad Edictum.

ITaque pauciores centum dierum non ſunt dandi.

Amplius ad deliberandum ſæpius datur.

3. *Vlpianus* libro 60. ad Edictum.

NEc non illud ſciendum, nonnunquam ſemel, nonnunquam ſæpius diem ad deliberandum datum eſſe, dum prætori ſuadetur, tempus, quod primum adituus præſtituerat, non ſuffeciſſe.

4. *Idem* libro 61. ad Edictum.

SEd hoc impetrari non debet, niſi ex magna cauſa.

De inſtrumentis inſpiciendis. 1. De diſtractione & ſolutione.

5. *Idem* libro 70. ad Edictum.

ARiſto ſcribit, non ſolùm creditoribus, ſed & heredi inſtituto prætorem ſubuenire debere, hiſque copiam inſtrumentorum inſpiciendorum facere, vt perinde inſtruere ſe poſſint, expediat, nécne, agnoſcere hereditatem.

1 ¶ Si maior ſit hereditas, & deliberet heres, & res ſint in hereditate, quæ ex tractu temporis deteriores fiunt: adito prætore poteſt is, qui deliberat, ſine præiudicio eas iuſtis pretiis vendere: ſi qui poſſit etiam ea, quæ nimium ſumptuoſa ſunt, veluti iumenta, aut venaliciа. item ea quæ mora deteriora fiunt, vendere, quique præterea curatores ſit vt æs alienum, quod ſub pœna, vel ſub pretioſis pignoribus debeatur, ſoluatur.

6. *Gaius* libro viceſimotertio ad Edictum Prouinciale.

IGitur ſi quidem in hereditate ſit vinum, oleum, frumentum, numerata pecunia, inde fieri debebunt impendia: ſi minus, à debitoribus hereditariis exigenda pecunia. quod ſi nulli ſint debitores, aut iudicem prouocent, mouenire debent res ſuperuacuæ.

Alia verba edicti, ſi pupilli nomine petitum ſit. 1. Et eorum interpretatio.

7. *Vlpianus* libro 60. ad Edictum.

AIt Prætor: *Si pupilli, pupillæ nomine poſtulabitur tempus ad deliberandum, an expediat, eum hereditatem retinere: & hoc datum ſit: Si iuſta cauſa eſſe videbitur: bona interea deminui, niſi ſi cauſa cognita boni viri arbitratu, vetabo.*

1 ¶ Meritò prætor impedit interim deminutionem, quamdiu nomine pupilli petitur tempus ad deliberandum.

2 ¶ Quid ſit autem deminui, videamus. his verbis prætor non tantùm alienationem impedit, verumetiam actiones exercere non patitur: eſt enim abſurdum, cum alienatio interdicitur, permitti actiones exercere. & ita Labeo ſcribit.

3 ¶ In cauſæ autem cognitione hoc verſatur, an iuſta cauſa ſit, ut diminuere prætor permittat.

¶ Ergo & funeris cauſa deminui permittet. Item eorum, quæ ſine piaculo non poſſunt præteriri.

¶ Vel edendi gratia æquè deminui permitter, ſed & vbi vrget, ex aliis quoque cauſis permittere eum oportet, vt ædificia ſarciantur, ne agri inculti ſint, & quæ pecunia ſub pœna debetur, vt reſtituatur, ne pignora diſtrahantur.

¶ Ex aliis quoque iuſtis cauſis prætor aditus deminutionem permittet. neque enim ſine pretio eius debet deminutio fieri.

De eo qui ſe abſtinuit.

8. *Idem* libro 61. ad Edictum.

SI quis ſuus heres, poſteaquam ſe abſtinuit, tunc petat tempus ad deliberandum, videamus an impetrare debeat? Magiſque eſt, vt ex cauſa debeat impetrare, cùm nondum bona venierint.

De alimentis.

9. *Paulus* libro 58. ad Edictum.

FIlius, dum deliberat, alimenta habere debet ex hereditate.

De gradibus heredum.

10. *Marcellus* libro 28. Digeſtorum.

SI plures gradus ſint heredum inſtitutorum, per ſingulos obſeruaturum ſe ait prætor, id quod præſcribendo tempore deliberationis edicit: videlicet vt à primo quoque ad ſequentem tranſlata hereditate, quamprimùm inueniat ſucceſſorem, qui poſſit defuncti creditoribus reſpondere.

De conditione, ſi filius nullus erit qui in ſuam tutelam veniat, & filio libertino.

11. *Iauolenus* libro 4. ex poſterioribus Labeonis.

QVi filium libertinum habebat, heredem eum inſtituerat, deinde ita ſcripſerat: *Si mihi filius nullus erit qui in ſuam tutelam veniat, tunc Dama ſeruus liber eſto*. is filius pupillus libertinus erat. quærebatur, ſi Dama liber eſſet? Trebatius negat: quia filij appellatione libertinus quoque contineretur. Labeo contrà: quia eo loco verum filium accipi oporteret. Trebatij ſententiam probo: ſi tamen teſtatorem de hoc filio locutum eſſe appareat.

p à Titio decem dederit.
q quia per totum vitæ tempus pendet conditio inſtitutionis.
r Filius non officit ſequentibus in ſuitate, quoties ipſe nunquam fuit ſuus, vt quia dum vixit, fuit in ſuſpenſo conditio. [illegible]
s Similiter eum qui conditionis defectu & per exheredationem excluditur: neutro caſu reperitur obſtitiſſe ſui heredis.
t hoc caſu nepotes tanquam ſui ſuccedent auo. x 6. C. eod.
y Tempus datur ſolùm deliberandi, & cernendæ hereditatis (de cretione [illegible]) hodie iure inuenta eſt ratio adquirendæ hereditatis, ex inuentario ſcilicet: de quo [illegible] C. eod.
z Deliberandi ius dominis conceditur, non ſeruis. Vnde colliges, Deliberandi tempus dari perſonis ſuperis & capacibus, non incapacibus.
a [illegible]
b Deliberandi tempus non datur niſi petenti. facit l. ad peremptorium 68. ff. de iudiciis [illegible]
c Arbitrarium tempus eſt, quod lege non eſt finitum. d l. 9. in fin. C. eod.
e [illegible] f Deliberandi tempus ſæpiùs ex magna tamen cauſa dari poteſt. g Deliberandi tempus, creditorum & heredum [illegible] Debent autem creditores heredibus copiam inſtrumentorum inſpiciendorum facere, vt ſe inſtruere inde poſſint, agnoſcere debeant [illegible] edicto [illegible] debet deliberantis.

[illegible] ſint ei bona. l. 9 [illegible]
d per ſingulos gradus termini ſinguli ſeruandi ſunt. Bald.
f per lapſum temporis. g non ad alium [illegible] ſucceſſorem. dixi ad l. 3. §. 12. [illegible]
h qui in ſeruitute conceptus ſimul cum patre manumiſſus erat.
i Ingenuo loquitur de filio, non de filio inſtituto.
k l. 50. inf. de leg. 3.
l in tutelam ſuam venerat. m id eſt, an.
n & rectè: ſemata [illegible] de qua in fine [illegible]
o v. in hunc locum Cuiac. 3. obſ. 37. Appellatione filij continetur etiam naturalis in ſeruitute conceptus. Bald.
p Verus autem mihi filius non videtur, qui in ſeruitute mihi conceptus eſt: vt [illegible] extra nuptias, quæ in ſeruos non cadunt. filius eſt tamen [illegible] nuptiæ. [illegible]
q Cui filius meus etiamſi libertinus ſit, meus tamen eſt filius, [illegible] naturæ quod libertinus ſit.
r nam mens & voluntas teſtatoris ſemper ſpectanda eſt.

LIBER

Universidad Rey Juan Carlos

LIBER VIGESIMVS NONVS.

DE TESTAMENTO a MILITIS.

De origine priuilegij militaris. 1. Etymologia militis, & exercitus. περὶ ταγμάτων. περὶ χιλιάρχης.

1. *Vlpianus* libro 45. ad Edictum.

MILITIBVS liberam b teſtamenti factionem primus quidem *Diuus Iulius c Caſar* conceſſit, ſed ea conceſſio temporalis erat.

¶ Poſtea verò primus *Diuus Titus* dedit.

¶ Poſt hoc *Domitianus*.

¶ Poſtea Diuus *Nerua* pleniſſimam indulgentiam in milites contulit, eámque & Traianus ſecutus eſt, & exinde mandatis inſeri cœpit caput tale; ¶ Caput ex mandatis: *Cùm in notitiam meam prolatum ſit, ſubinde teſtamenta* d *à* *commilitonibus relicta proferri, quæ poſſint in controuerſiam deduci, ſi ad diligentiam legum reuocentur & obſeruantiam: ſecutus animi mei integritudinem erga optimos fideliſſimóſque commilitones, ſimplicitati e eorum conſulendum exiſtimaui, vt quoquo modo f teſtati fuiſſent, rata eſſet eorum voluntas. Faciant igitur teſtamenta quomodo volent: faciant quomodo poterint, ſufficiátque ad bonorum ſuorum diuiſionem faciendam nuda g voluntas teſtatoris* h.

1 ¶ Miles autem appellatur, vel i à militia, id eſt duritia quam pro nobis ſuſtinent; aut à multitudine, aut à malo, quod arcere milites ſolent: aut à numero mille k hominum, l ductum: à Græco verbo, tractum m à ταγμάτων. nam Græci mille hominum multitudinem τάγμα appellant, quaſi milleſimam quemque dictum, vnde ipſum ducem χιλίαρχον appellant n.

¶ Exercitus autem nomen ab exercitatione o traxit.

Cur de teſtamento militis ſeparatim edicatur.

2. *Gaius* libro 15. ad Edictum Prouinciale.

DE militis teſtamento ideo ſeparatim proconſul edicit, quòd optimè nouit, ex conſtitutionibus principalibus propria atque ſingularia iura in teſtamenta p eorum obſeruari.

De milite, qui deſtinauit iure communi teſtari: de clauſula codicillari.

3. *Vlpianus* libro 2. ad Sabinum.

SI miles, qui q deſtinauerat communi iure r teſtari, ante deceſſerit, quàm teſtaretur, Pomponius dubitat. Sed cur non in milite diuerſum probet? neque enim, qui voluit iure communi teſtari, ſtatim beneficio militari renunciauit: nec ſ credendus eſt quiſquam genus teſtandi eligere ad impugnanda ſua iudicia. ſed magis vtroque genere voluiſſe propter fortuitos caſus, quemadmodum plerique pagani ſolent, cùm teſtamenta faciunt per ſcripturam, adiicere, velle hoc etiam vice t codicillorum valere: quiſquam dicerit u imperfectum ſit teſtamentum, codicillos non eſſe? nam ſecundum noſtram ſententiam etiam Diuus Marcus reſcripſit.

De muto & ſurdo.

4. *Idem* libro 2. ad Sabinum.

IVre militari ſurdum x & mutum teſtamentum facere poſſe ante cauſariam y miſſionem, in matéria a conuenit placet.

De ſubſtitutione.

5. *Idem* libro 4. ad Sabinum.

MIlites etiam z his, qui heredes extiterint poſſunt ſubſtituere in his duntaxat, quæ ſunt ex teſtamento eorum conſecuti.

De inſtitutione ex fundo.

6. *Idem* libro 5. ad Sabinum.

SI miles vnum ex fundo heredem ſcripſerit, creditum x quantum a ad reſiduum patrimonium y inteſtatus deceſſiſſe: miles b enim pro c parte teſtatus poteſt decedere, pro parte inteſtatus.

De agnatione poſthumi vel quaſi.

7. *Idem* libro 9. ad Sabinum.

QVi iure militari teſtatur, etſi ignorauerit a prægnantem vxorem, vel b non fuit prægnas, hoc tamen animo fuit, vt vellet quiſquis ſibi naſceretur, exheredem eſſe: teſtamentum c non rumpitur.

8. *Marcellus* libro 10. Digeſtorum.

IDem eſt, & ſi adrogauerit filium nepóſve ſucceſſerit in locum filij.

1. *De teſtamento facto ante militiam.*

9. *Vlpianus* lib. 9. ad Sabinum.

IDémque erit dicendum, & ſi nato filio, viuo ſe maluit eodem teſtamento durante decedere. nam videtur iure militari refeciſſe teſtamentum.

1 ¶ Vt eſt reſcriptum à Diuo Pio in eo, qui, cùm eſſet paganus, fecit teſtamentum, mox militare d cœpit. nam hoc quoque iure militari incipit valere, ſi hoc maluit miles.

De hoſtium poteſt.

10. *Idem* libro 13. ad Sabinum.

FAcere teſtamentum hoſtium potitus e nec iure militari poteſt f.

De capitali condemnatione. 1. De incertitudine ſui ſtatus, & ignorantia ſtatus.

11. *Vlpianus* libro 45. ad Edictum.

EX g militari delicto capite damnatis teſtamentum facere licet ſuper bonis duntaxat h caſtrenſibus. ſed vtrum iure militari, an iure communi, quæritur. magis autem eſt, vt iure militari eis teſtandum ſit. nam cùm ei quaſi militi tribuatur ius teſtandi, conſequens erit dicere, iure militari ei teſtandum. quod ita intelligi oportet, ſi non ſacramenti i fides rupta ſit.

1 ¶ Si miles incertus k an ſui iuris ſit, teſtamentum fecerit, in ea conditione eſt teſtamentum eius, vt valeat. nam & ſi incertus, an pater ſuus viuat, teſtamentum fecerit, teſtamentum eius valebit.

2 ¶ Si filiuſfamilias ignorans patrem ſuum deceſſiſſe, de caſtrenſi peculio in militia teſtatus ſit, non pertinebunt ad heredem eius patris bona, ſed ſola l caſtrenſia.

12. *Papinianus* libro 6. Reſponſorum.

MIlites enim ea duntaxat, quæ haberent m, ſcriptis relinquunt.

De mutatione teſtamenti 1. De veteranis. 2. Qui poſſunt à milite inſtitui. 3. De ſeruo proprio, quaſi libero inſtituto. 4. De fideicommiſſo tradendo ad ius directum, ſi heres moriatur ſi antequam adeat.

13. *Vlpianus* libro 45. ad Edictum.

IDem eſt, & ſi de teſtamento mutando cogitauit: non quia adimere volebat caſtrenſia bona heredi ſcripto, ſed quia de paternis teſtari volebat, & alium heredem ſcribere n.

1 ¶ Sed ſi iam veteranus deceſſit, vniuerſa o bona etiam paterna ad heredem pertinere caſtrenſium, Marcellus libro vndecimo digeſtorum ſcribit.

NEque enim iam p potuit de parte bonorum teſtari q.

2 ¶ Et deportati, & ferè omnes, qui teſtamenti factionem non habent, à milite heredes inſtitui poſſunt. Sed ſi ſeruum pœnæ heredem ſcribat, inſtitutio non valebit. Sed ſi mortis tempore in ciuitate inueniatur, inſtitutio incipit conualeſcere r, quaſi nunc dari hereditate. Et generaliter in omnibus id poterit dici, quos miles ſcribit heredes, vt inſtitutio incipiat vires habere, ſi mortis tempore talis inueniatur, vt à milite inſtitui poterit.

3 ¶ Si ſeruum proprium, quem liberum eſſe credidiſſet, miles heredem ſ ſine libertate inſtituerit, in ea conditione eſt, vt inſtitutio non t valeat.

4 ¶ Cùm miles in teſtamento ſuo ſeruo libertatem dederit, eidemque & à primo & à ſecundo herede per u fideicommiſſum hereditatem reliquerit: quamuis & primus heres & ſubſtitutus prius quam adierint hereditatem, mortem obierunt, non x debere inteſtati exitum facere, Imperator noſter cum Diuo Seuero reſcripſit, ſed perinde habendum eſt ac ſi eidem ſeruo libertas ſimul & hereditas directo data eſſet: quæ vtraque ad eum peruenire teſtatorem voluiſſe, negari non poteſt.

14. Marcianus

a *ff. Cod.* 12. & 2. *Inſtit.* 11. & 53. *Nouell.* 21.
b habet enim miles ex propria & ſingularia, *l.* 2. 3. *eod.* Poteſt enim miles imperfecti teſtari *l.* 35. & mitis, *l.* 40. 3. *eod.* quoque modo, *Inſt. eod. in princ. l.* 3. *C. eod.*
c & poſt eum Auguſtus, Nerua, Traianus, *Inſtit. quibus non eſt permiſſ. in princ.* & alij.
d Sic enim, id eſt commilitones, principes appellant milites, quos ex vero eos exaudiorant, Quirites, id eſt, quaſi priuatos & paganos, vide Petrum Fabr. 1. *Semeſtr.* 17.
e imperitiæ, *Inſt. eod. in pr.*
f *Inſt. ibid.*
g *l.* 15. §. 1. *infra eodem.*
h niſi domi ſit, tunc enim iure communi teſtari debet, *l. pen. C. eod.* quidam addunt, ſi in territoriis duobus vocatis teſtibus: arg. *l.* 14. 3. *eod.* ſi in prælio, etiam nullo vocato teſte teſtari poſſe, *l.* 15. *Cod. eod.* quæ Vigilius non probat. Probat tamen *Inſtit. eod. in pr.* verſ. 31. adhuc hodie in condendis teſtamentis durare militiæ priuilegia.
i Miles vel à ſimplicia, multitudine, malo, millenario numero, vt hic. à malitia, *Varro.*
k Tot enim milites, nempe milites tres tribus mittebant ad legionem conſtituendam, *Varro de lingua.*
l al. ductum.
m adde & aliud etymon, à mollitia κατὰ ἀντίφρασιν dicti, quod nihil molle, ſed potius quid aſperum g. e. *Paul. apud Feſtum*; alij à malitia deriuant.
n al. χιλίαρχον. vnde χιλιαρχίας tractum eſt. &c.
o quod exercitando fiat melior *Varro* 4. *de lingua.*
addo *l.* 12. 1. *de re milit.*

a Ignorantia non obeſt teſtamento militis, *Bald.*
b vel cum prægnantem ſcierit, *Hal.*
c agnatione poſthumi.
d *l.* 40. *ſ. eod.*
e Id eſt, captiuus, vide *l.* 15. *ſupra* in *quib. cauſ. militar.*
f *l.* 8. 3. *qui teſtamenta fac.*
g *l.* 6. §. 5. *ſ. de iniuſto, l.* 1. 1. *de Veteran. & milit. ſucceſſ.*
h dixi ad *l.* 14. *C. eodem.*
i De ſacramento militari dixi plenius ad *l.* 2. 1. *de veteranis*: adde *Gel.* 5. *Halicarn.* 10. *Appianum* 1. *Ciuil.* In Conſulis verba iurabant, *Liuius* 3. 22. 45. Cæſaris ſalutem in omnibus antelaturos promittebant, *Arrian.* 1. *Epiſtet.* 14. parentem, maritum, & omnes proximos poſtponebant. *Tertull. de corona militis.* quare ſe & libenter *Tacitus.* in *Caligulalo* niſi completa militia non receſſuros, 9. *lib.* 5. *Seneca* 2. *Aeneid.* Iurabant in verba & præcepta principis, *Vegetius*, cap. 6. *Suetonius* in *Claudio* c. 9. in *Galba* 15. 16. *Othone* 8. *Vitellio* 15. *Veſpaſiano* 6. *Tacit.* 6. 17. 20. *Ammian.* 21. & 26. Id erat ſacramento rogari & dicere, *Liuius* 4. 24. 15. *Seneca epiſt.* 37. 66. *Plin.* 10. *Epiſt. Tacit.* 1. 20.
k *l.* 9. 3. *de iure codicillorum.*
l quorum ratione moritur teſtatus, v. *l.* 6. 7. *eod.*
m quæ haberet, *Hal.*
n vt eo paſto in pagonis moriantur inteſtati, *l.* 1. *C. eod.*
o *l.* 19. §. 2. *ſ. de caſtrenſi peculio.*
p poſtquam factus eſt veteranus.
q Quia iure communi teſtari debebit, §. 3. *Inſt. eod.*
r Teſtamentum militis ciuiles conualeſcit, quam pagani, *Bald.*
ſ vel ſtatuerem, adde *l.* 14. §. 9. *ſ. de fideicommiſſ. lib.*
t Cur ſcriſiſſe ſigu. *in fin. C. eod.*
u Fauore militiæ & libertatis ratione, verba obliqua trahuntur ad directa, *Bald.*
x idque iure ipſo ciuili.

p al. teſtamento, al. teſtamentis. q *Spong. ſeu cap.* 3.
r id eſt, perfecte ac ſolenniter, *l.* 35. *l.* 40. 3. *eod.*
ſ de hac præſumptione v. Alciat. 3. *Præſumpt.* 55.
t *l.* 8. §. 1. *C. de codicill.*
u vide ad hanc legem Vigilium §. *priuiemo & muto* 2. *Inſt. eod.*
x *l.* 17. *C. eodem.*
y vide *l.* 6. *in fin. C. eod.*
z creditur. *vulgo.*
a §. 5. & ibi *Theoph. Inſt. de hered. inſt. l.* 7. 3. *de reg. iur.*
b an & alium heredem poſſe inſtitui *l.* 14. 3. *eod.* An ad plus conſtat ſit pertinere Vigilius priuilegio 13. *pro cauſa*: adde *l.* 15. 3. *de inoff.*
c *l.* 11. *in fin. l.* 12. *l.* 13. *l.* 19. *l.* 37. 3. *eod. l.* 1. *C. eod. l.* 7. 3. *de reg. iur.*

Universidad Rey Juan Carlos

14. *Marcianus* libro 4. Fideicommiſſorum.

TRactabatur an tale *a* aliquid & in paganorum teſtamentis indulgendum eſſet. & placet, non ſine diſtinctione hoc fieri. ſed ſi quidem viuo teſtatore & ſciente *b* deceſſiſſent, nihil noui ſtatuendum: ſi autem ignorante, aut poſt mortem eius, omnimodo ſubueniendum.

De teſtatore, qui non eſt ſciturus. 1. De nuda voluntate infirmandi vel confirmandi. 2. De teſtamento facto ante militiam. 3. De eo qui ſe ſcripſit heredem in teſtamento. 4. De tempore & conditione. 5. De ſubſtitutione pupillari. 6. De tempore petendæ bonorum poſſeſſ.

15. *Vlpianus* libro 45. ad Edictum.

IN fraudem *c* planè creditorum iſte miles amplius quam viuum neceſſarium facere poteſt.

1 ¶ Sicut autem hereditatem miles nuda *d* voluntate dare poteſt, ita & adimere poteſt. Denique ſi cancellauerit teſtamentum ſuum, vel inciderit *e*, nullius erit momenti. Si tamen teſtamentum cancellauerit, & mox valere voluerit, valebit ex ſuprema voluntate.

¶ Et ideo cùm miles induxiſſet teſtamentum ſuum, mox anulo ſuo ſignaſſet, qui ſuper ea re cogniturus erit, conſiderabit quo propoſito id fecerit. nam ſi mutatæ *f* voluntatis eum pœnituiſſe probabitur, renouatum teſtamentum intelligetur. quod ſi ideo, ne ea quæ ſcripta fuerint, legi poſſint, cauſa irriti facti iudicij potior exiſtimabitur.

2 ¶ Teſtamentum ante militiam factum à milite, ſi in militia deceſſerit, iure militari valere, ſi militis voluntas contraria non ſit *g*, Diuus Pius reſcripſit.

3 ¶ Si quis ſe ſcribat heredem in teſtamento militis, non remittitur ei ſenatuſconſulti pœna.

4 ¶ Miles & ad *h* tempus heredem facere poteſt, & alium poſt tempus, vel ex conditione *i*, vel in conditionem.

5 ¶ Item tam ſibi, quam filio, iure militari teſtamentum facere poteſt: & ſoli filio, tametſi ſibi non fecerit. quod teſtamentum valebit, ſi fortè pater vel in militia, vel intra annum militiæ deceſſit.

6 ¶ Bonorum poſſeſſionem vltra tempora *k* edicto determinata, nec militis poſſe agnoſci, Papinianus libro 14. quæſtionum ſcribit. quia generalis eſt iſta determinatio *l*.

De fundo dotali.

16. *Paulus* libro 45. ad Edictum.

DOtalem fundum ſi legauerit miles, non erit ratum legatum propter legem Iuliam *m*.

De heredibus inſtitutis in certis rebus. 1. Si alius ſit heres rerum caſtrenſium, alius caeterarum. 2. De ademptione ſolius hereditatis. 3. Si pater militis miſſa cauſa teſtamenti, peculium poſſideat: aut dolo fecerit, quo minus poſſideret. 4. De teſtamento facto in militia, & codicillis poſt militiam, de lege Falcidia.

17. *Gaius* libro 15. ad Edictum Prouinciale.

SI certarum *n* rerum heredes inſtituerit miles, veluti alium, vrbanorum prædiorum, alium ruſticorum, alium *o* caeterarum rerum: valebit inſtitutio, perindéque habebitur, atque ſi ſine partibus heredes eos inſtituiſſet, reſque omnes ſuas per præceptionem cuique legando diſtribuiſſet.

1 ¶ Iulianus etiam ait, ſi quis alium caſtrenſium rerum, alium caeterarum ſcripſiſſet, quaſi duorum hominum duas *p* hereditates intelligi. Vt etiam in æs alienum quod in caſtris contractum eſſet, ſolus is teneatur qui caſtrenſium rerum heres inſtitutus eſſet, extra caſtra contracto ære alieno is ſolus *r* obligetur qui caeterarum rerum heres ſcriptus eſſet.

¶ Cui ſcilicet conſentiens videtur reſpondiſſe, vt ex quaqua cauſa debeatur militi, vel huic heredi, vel illi, ipſo iure debeatur.

¶ Quod ſi alterutra pars bonorum æri alieno, quod ex ea cauſa pendebit, non ſufficiat, & propter hoc is qui ex ea parte heres inſtitutus eſt, non adierit, alterum qui adiit, compellendum eſſe *ſ*, aut defendere totam hereditatem, aut totam creditoribus ſoluere.

2 ¶ Si eodem teſtamento miles eundem heredem, deinde exheredem ſcripſerit, adempta videtur hereditas: cùm in paganorum teſtamento ſola *t* hereditas exheredatione adimi *u* non poſſit.

3 ¶ Si pater à filiofamilias milite ex caſtrenſi peculio heres inſtitutus omiſſa *x* cauſa teſtamenti, aliquid ex peculio poſſidebit dolóve malo fecerit, quo minus poſſideret, datur in eum legatorum petitio.

4 ¶ Si miles teſtamentũ in militia fecerit, codicillos poſt *y* militiam, & intra annum miſſionis moriatur, plerique placet, in codicillis iuris eius regulam ſeruari debere: quia non ſunt à milite facti, nec ad rem pertinere, quod teſtamento confirmati ſunt.

¶ Idéoque in his legatis, quæ teſtamento data ſunt, legis Falcidiæ locum *a* non eſſe: at in his, quæ codicillis ſcripta ſunt, locum eſſe.

18. *Tryphoninus* libro 18. Diſputationum.

SI verò compoſita vtraque legata, tam quæ teſtamento, quàm quæ codicillis data ſunt *b* vltra dodrantem ſint, quæritur quatenus minuantur ea, in quibus Falcidia locum habet. commodiſſime autem id ſtatuetur, vt ex vniuerſitate bonorum inſolidum ſolutis legatis, quæ teſtamento miles dederat, id quod ſupererit, pro dodrante & quadrante diuidatur inter heredes, & eos quibus codicillis legata data ſunt.

1 ¶ Quid ergo ſi conſumant vniuerſorum bonorum quantitatem legata, quæ teſtamento data ſunt, vt cum nihil *c* ferent hi, quibus codicillis legatum eſt, an aliquid? Et quoniam ſi adhuc miles hæc quoque legaſſet, contribuebantur *d* omnia, & pro rata ex omnibus decedebat ea portio, quam amplius legauerat, quàm in bonis habuerat: nunc quoque idem fiat. deinde conſtituta quantitate legatorum, quæ codicillis data ſunt, ex ſumma, quæ efficiebatur debita, ſi æquo iure omnia deberentur, quartam deducat his ſolis, quibus codicillis legata ſunt.

2 ¶ Quod ſi poſt vtraque legata ſolida computata, deprehenderetur, quod remaneat apud heredem, non tamen ſufficiens quartæ eorundem legatorum, quod ei deeſt, detrahatur his ſolis, quibus codicillis legata data ſunt.

De duobus teſtamentis, de herede ex parte, de codicillis & teſtamento. 2. De duobus heredibus tempore diſtinctis.

19. *Vlpianus* libro 4. Diſputationum.

QVærebatur, ſi miles, qui habebat iam factum teſtamentum, aliud *e* feciſſet, & in eo comprehendiſſet *fidei ſe heredis committere, vt prioris tabulæ valerent*, quid iuris eſſet? dicebam: Militi licet plura teſtamenta facere *f*, ſed, ſiue ſimul fecerit, ſiue ſeparatim, vtique valebunt, ſi hoc ſpecialiter expreſſerit: nec ſuperius per inferius rumpetur, cùm & ex parte heredem inſtituere poſſit, hoc eſt, ex parte *g* teſtatus, ex parte inteſtatus decedere. Quinimo & ſi codicillos ante fecerat, poterit per poſt teſtamentum ſequens cauendo, in poteſtatem inſtitutionis redigere *h*, & efficere directã inſtitutionem, quæ erat precaria. Secundum hæc in propoſito teſtatorem ſi hoc animo fuerit miles, vt valeret prius factum teſtamentum, id quod cauit, valere oportere, ac per hoc effici, vt duo teſtamenta ſint. ſed in propoſito cùm fidei heredis committeret, vt valeat prius teſtamentum, apparet, eum non *k* ipſo iure valere voluiſſe, ſed magis per fideicommiſſum, id eſt, in cauſam fideicommiſſi & codicillorum vim prioris teſtamenti conuertiſſe.

1 ¶ Vtrum autem totum teſtamentum in eam cauſam conuerſum *m* ſit, hoc eſt, & heredis inſtitutio, an verò legata tãtum, & fideicommiſſa, & libertates quæritur? Sed mihi videtur non ſolum caetera præter inſtitutionem heredis, ſed & ipſam inſtitutionem *n* in cauſam fideicommiſſi vertiſſe, niſi aliud teſtatorem ſenſiſſe probetur.

2 ¶ Si quis à milite heres ad tempus *o* ſcriptus eſſet, & alius ex tempore, quæritur, an poſterior heres à priore relicta legata debeat? & magis, hunc non debere, niſi alia voluntas militis probetur.

De tribuno militum qui ſucceſſorem accepit. 1. De teſtamento facto ante militiam.

20. *Iulianus* libro 27. Digeſtorum.

TRibunus militum, ſi intra dies certos, quàm ſucceſſor eius in caſtra venerat, manens in caſtris codicillos fecerit, & ibi deceſſerit: quoniam deſinit militis loco haberi poſtquam ſucceſſor eius in caſtra venit, ideo *p* communi iure ciuium Romanorum codicilli eius æſtimandi ſunt.

1 ¶ Cùm aliquis facto teſtamento militare cœperit, id quoque teſtamentum, quod *q* antequam militare cœperit, fecerat, alioquin caſu intelligitur militiæ tempore factum veluti ſi tabulas inciderit *s*, & legere teſtamentum, ac rurſus ſuo ſigno ſignauerit, amplius & aliquid interlevit, perduxerit, adiecerit, emendauerit. quod ſi nihil horum inciderit, teſtamentum eius ad priuilegia militum non pertinebit.

De miſſo militia.

21. *Africanus* libro 4. Quæſtionum.

QVod *t* conſtitutum eſt, vt teſtamentum militis tempore factum, etiam intra *u* annum poſt miſſionem valeret, quantum ad verba eius, ad eos dumtaxat *x* qui mitti ſolent, id beneficium pertinere exiſtimatur, ſecundum quod neque præfectos, neque tribunos, aut caeteros qui ſucceſſoribus acceptis militare deſinunt, hoc priuilegium habituros.

De capitis diminutione.

22. *Marcianus* libro 4. Inſtitutionum.

MIles *y* filiusfamilias, ſi capite *z* minutus fuerit, vel emancipatus, vel in adoptionem datus à patre ſuo,

---

Notae marginales (col. ſiniſtra):

g ſauore libertatis ſcil. de quo adnum. l. 13. in fin. ſ. eod. poſſe etiam non inſolidum quærere: An paganus hodie pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus mori poſſit: præſertim ratione diuerſorum bonorum diuerſam iuriſdictionem habentium, & ad pias cauſas. vide Euangelium priuilegia piæ cauſæ.

b Fideicommiſſarius moriens viuo teſtatore, eóque id ſciente, tranſmittit fideicommiſſi ius in heredem adde quæ dixi ad l. 29. C. de fideicommiſſ.

c Priuilegium alicui conceſſum, in damnũ tertij cedere nõ debet, *Bal.*

d l. 1. ſ. eod.

e l. 20. in ſ. ſ. eod.

f l. 15. in ſ. ſ. eo.

g Eo ipſo quod miles teſtamentum factum non mutat, approbare videtur, *Bald.*

h puta quoad vixit. l. 19. ſ. eod. l. 8. C. eod. 41. ſ. eod.

i l. 2. ſ. 1. ſ. de vulgari.

k anni, in liberis centum dierum, in reliquis.

l de qua v. l. vn. ſ. 15. C. de rei vx. act.

m adde l. 16. ſ. 6. ad Trebell.

o An aliud in pagano, v. l. 72. ſ. de hered. inſt.

p caſtrenſes & paganicas.

q nihil habebunt inter ſe commune heredes inſtituti.

r Onus æris alieni ſuum ſequitur patrimonium, *Bal.*

ſ fauore creditorum ſcil. vna repudiante alter in ſolidum tenebitur.

t al. ſola exheredatione hereditas adimi non poſſit.

u l. 17. ſ. 1. ſ. de lib. & poſth.

x Patre peculium habere poſſit.

y teſtamento ſcil. legatorum.

z l. 17. ſ. ad l. Falc.

Notae marginales (col. dextra):

a Excluſa l. 12. ſ. eodem.

b Relicta teſtamento diminuuntur per reliéta codicillorum.

c l. 11. ſ. 5. infra ad l. Falc.

d nulla cum ceteris.

e ad. h. l.

f l. 6. ſ. eod.

g l. 77. ſ. ad Trebell.

h Teſtator poſt verba obliqua diſſerre in directa, *Bald.*

k Teſtamentum quod ipſo iure non valet, ſaltem valere per fideicommiſſum & codicillorum vim potest.

l vide quæ ſcripſi ad l. 2. C. qui teſt. fac.

m Codicillorum fideicommiſſorum.

n Fideicommiſſarius.

p Priuilegio militis.

q l. 1. ſ. 3. ſupra eodem.

r Sigillum.

ſ l. 1. ſ. 3. de Aed.

t l. 38. ſ. 1. ad l. Falc.

x Veteranis legata.

y alias in pagano.

Universidad Rey Juan Carlos

ſuo teſtamentum eius valet, quaſi ex a noua voluntate.

23. *Tertyllianus* b libro ſingulari de Caſtrenſi peculio.

IDem eſt, & ſi paterfamilias miles de caſtrenſibus rebus duntaxat teſtatus, adrogandum ſe dederit. Si verò miſſus c iam, hoc d fecerat e non f valet teſtamentum.

Reſcriptum Traiani.

24. *Florentinus* g libro 10. Inſtitutionum.

DIuus Traianus Statilio Seuero h ita reſcripſit: Id priuilegium quod militantibus datum eſt, *vt quoquo modo facta ab his teſtamenta rata ſint*, ſic intelligi debet, vt vtique prius conſtare debeat, teſtamentum factum eſſe, quod & ſine ſcriptura & à non militantibus fieri poteſt. Si ergo miles, de cuius bonis apud te quæritur, conuocatis i ad hoc hominibus vt voluntatem ſuam teſtaretur, ita locutus eſt, vt declararet, quem vellet ſibi eſſe heredem, & cui libertatem tribuere, poteſt videri, ſine ſcripto hoc modo eſſe teſtatus, & voluntas eius rata habenda eſt: Cæterùm ſi k (vt plerumque ſermonibus fieri ſolet) dixit alicui, *Ego te heredem facio*: aut, *tibi bona mea relinquo*: non oportet hoc pro teſtamento obſeruari. Nec vllorum magis intereſt, quàm ipſorum quibus id priuilegium datum eſt, eiuſmodi exemplum non admitti, alioquin non difficulter poſt mortem alicuius militis teſtes exiſterent, qui adfirmarent ſe audiſſe dicentem aliquem, relinquere ſe bona, cui viſum ſit, & per hoc iudicia vera ſubuertuntur.

De teſtamento facto ante militiam.

25. *Marcellus* libro ſingulari Reſponſorum.

TItius, prius quàm tribunus legionis q fieret, teſtamentum fecit, & poſtea cinctus r munere eodem defunctus eſt: quæro, an militis teſtamentum videatur eſſe. Marcellus reſpondit: Teſtamentum quod ante tribunatum feciſſet ſi poſtea ab eo factum, dictum probaretur, quod valere vellet, ad commune ius pertinet, conſtitutionibus enim principum non militum teſtamenta, ſed quæ à militibus facta ſunt, confirmantur. Sed planè feciſſe teſtamentum eum interpretandum eſt, qui ſe velle teſtamentum, quod ante fecerat, valere, aliquo modo declarauit.

De ignominioſa miſſione.

26. *Macer* libro 2. Militarium.

TEſtamenta eorum, qui ſ ignominiæ t cauſa miſſi ſunt, ſtatim deſinunt militari u iure valere, quod anni x ſpatium teſtamentis eorum, qui honeſtam, vel cauſariam miſſionem meruerunt, tribuitur.

1 ¶ Ius teſtandi de caſtrenſi y peculio, quod filiisfamilias militantibus conceſſum eſt, ad eos, qui ignominiæ cauſa miſſi ſunt, non pertinet: quod hoc præmij loco z merentibus tributum eſt.

De reuerſione ad primum teſtamentum.

27. *Papinianus* libro 6. Reſponſorum.

CEnturio a ſecundo teſtamento poſtumos heredes inſtituit, neque à ſubſtitutis dedit, quibus nominatim ad ſuperius b teſtamentum ſe redire teſtatus eſt: cætera, quæ ſecundo teſtamento ſcripſit, eſſe irrita placuit: nam ſi nominatim ea confirmaſſet, ad priorem voluntatem rediret.

De filiofamilias milite qui filio impuberi ſubſtituit, & tutorem dedit.

28. *Vlpianus* libro 36. ad Sabinum.

CVm filius familias miles deceſſiſſet, filio impubere herede inſtituto, eique ſubſtituiſſet in aui poteſtate manenti, tutoremque dediſſet: Diui fratres reſcripſerunt, ſubſtitutionem quidem valere, tutoris autem dationem non valere: quia quidem ſui miles qualem vellet ſubſtitutionem facere poteſt: verumtamen alienum a ius minuere non poteſt.

De reſtitutione ex S.C. Trebelliano. 1. De manumiſſione. 2. De conditione impoſſibili vel turpi. 3. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.

29. *Marcellus* libro 10. Digeſtorum.

SI à milite ſcriptus heres ſua ſponte adierit hereditatem, & rogatus totam hereditatem reſtituerit, ex Trebelliano b tranſeunt actiones.

1 ¶ Miles c teſtamento ſuo manumittendo, nihil efficit in eo, cuius libertas lege Ælia Sentia vel aliqua impeditur.

2 ¶ Edictum prætoris *quo iuſiurandum d heredibus legatariiſque remittitur*, locum habet etiam in militum teſtamentis, ſicut etiam in fideicommiſſis.

¶ Idemque ſi turpis e eſſet conditio.

3 ¶ Patri f eius, qui in emancipatione ipſe manumiſſor extitiſſet, contra tabulas teſtamenti dandam bonorum poſſeſſionem patris debitam placet exceptis his rebus, quas in caſtris adquiſiſſet, quarum liberam teſtamenti factionem habet.

30. *Paulus* libro 7. Quæſtionum.

NAm ſui bona caſtrenſia non eſſe dandam g contra tabulas filij militis bonorum poſſeſſionem, Diuus Pius Antoninus reſcripſit.

De manumiſſione ſerui legati.

31. *Marcellus* libro 13. Digeſtorum.

SI miles Titio & Seio ſeruum legauerit, & cum Titius manumiſiſſet, deliberante Seio, moxque is legatum omiſiſſet, liberandum fore dico. quia & ſi heres ſeruum alteri legatum interim manumiſiſſet, deinde legatarius h repudiaſſet, liber i eſſet.

Si ſecundum voluntatem militis non aditur.

32. *Modeſtinus* libro 9. Regularum.

SI ſecundum probabilem voluntatem militis hereditas eius non adeatur, nec res caſtrenſes heredibus competunt k.

De poſtumo.

33. *Tertyllianus* libro ſingulari de Caſtrenſi peculio.

SI filiusfamilias miles feciſſet teſtamentum more militiæ, deinde poſt mortem patris poſtumus ei naſceretur, vtique rumpitur l eius teſtamentum. Verùm ſi perſeueraſſet in ea voluntate, vt vellet adhuc illud teſtamentum valere, valiturum illud, quaſi rurſum aliud factum, ſi modò militaret adhuc eo tempore quo naſceretur illi poſtumus.

1 ¶ Sed ſi filiusfamilias miles feciſſet teſtamentum, deinde poſtea, viuo eo, & adhuc auo quoque ſuperſtite, naſceretur ei poſtumus, non rumpetur eius teſtamentum: quia cùm id, quod naſceretur, in poteſtatem eius non perueniret, non videtur ſuus heres adgnaſci. Ac ne auo quidem ſuo hunc nepotem poſtumum cùm viuo filio naſceretur, ſuum heredem protinus adgnaſci. & ideo nec aui teſtamentum rumpi: quoniam licet in poteſtate aui protinus eſſe inciperet, tamen antecederet m eum filius.

2 ¶ Secundum quæ, ſi filiusfamilias miles teſtamentum fecerit, & omiſerit poſtumum per errorem, non quòd vellet exheredatum: deinde poſtumus, poſt mortem aui, viuo adhuc filio, à patre ſuo natus fuerit, omnimodò rumpet illius teſtamentum. Sed ſi quidem pagano n iam illo facto natus ſit, nec conualeſcet ruptum: ſi verò militante adhuc natus fuerit, rumpetur: deinde, ſi voluerit ratum illud eſſe pater, conualeſcet ſic, quaſi denuò factum.

3 ¶ Sed & ſi viuo auo naſcatur poſtumus, hic non rumpet continuò patris teſtamentum: ſi ſuperuixerit poſt mortem aui, viuo adhuc patre rumpet o: quòd tunc illi nunc primum heres adgnaſcitur. Ita tamen, vt nunquam poſſit duorum p ſimul teſtamenta rumpere, & aui, & patris.

De milite qui mori maluit. 1. De ſecundo teſtamento cœpto. 2. De nuda militis voluntate.

34. *Paulus* libro 14. Quæſtionum.

EIus militis, qui q doloris impatientia r, vel tædio vitæ mori maluit, teſtamentum valere, vel inteſtati bona ab his, qui lege vocantur, vindicari, Diuus Hadrianus reſcripſit.

1 ¶ Militia miſſus intra annum teſtamentum facere cœpit, neque perficere ſ potuit: poteſt dici ſolum id eſſe teſtamentum, quod in militia fecit, ſi iure militiæ ſit ſcriptum: alioquin, ſi valuit iure communi, non eſſe iure reſciſſum.

2 ¶ Nec tamen circa militem eadem adhibenda diſtinctio. Nam quocunque t modo teſtamentum

a l.6.§.13. de ſup. de iniuſto. §.5. Inſt. eo. b vt & idem in adrogatione quod in adoptione. c miſſione. d i. ſe adrogandum dederit. e al. fecerit. f quia poſt miſſionem, paganus cenſetur & pagani teſtamentum infirmatur, ſi poſt teſtamentum à ſe factum, alteri ſe adrogandum dederit, quia per adrogationem factus eſt alienæ poteſtatis. g §.3. Inſt. eo. h Statilio Seuero Hal. de eo extat epiſtola Plinij lib. 3. ſub Traiano vixit, fuitque D. Marco proauus maternus, Capitolinus in Marco. proſes Syriæ, Spartianus Hadriano. Præfectus vrbi & ea dignitate priuatus ab eodem Hadriano. Spartianus in Hadriano. i Teſtes in teſtamento militis requiruntur, & quidem plures & rogati, v. quæ ſcripſi ad Nou. Leon. 40. k inſtitutum cum heredem non continuo intelligimus, quem teſtator ſe facturum heredem teſtatus erit, vt hic. l. vlt. §. de teſt. (ceſſi inſtitutiones tanquam fauorabiles, alias extendere ſolemus.) Hoc ſic, vt ne inſtitutiones contra teſtatoris voluntatem interpretemur, adeo vt verbum, *inſtituo*, plerumque ſpectamus ad fideicommiſſum, vt teſtatoris voluntas ſeruetur. Paulus caſt. 2. conſ. 5. ita ſic quoque vt is inſtitutus non videatur, quem in contractu aliquo heredem meum appellauero. Bart. in l. ſed pa. [illegible] §. fin. de pact. Alex. in l. licet inter priua. 19. C. de pact. quemadmodum is inſtitutus non videtur, cui dedi pro ſua benedictione reliquero. Bal. in proœmio decr. Alex. in l. apud Iulian. 13. l. non quod 14. §. non omnis 5. l. ad Treb. 2. conſ. 70. Iaſ. Auth. [illegible] C. de teſt. & in l. & ſi parentis [illegible] de liberis. [illegible] commun. [illegible] modiſtionis verbum accipimus pro inſtitutione, [illegible] l. Lebr. 7. de ſuccess. l [illegible] Theoph. §. 2. Inſt. eo. m l. 7. C. de reſtitutione. [illegible] n [illegible] dixit Theophilus, voluntates. o al. [illegible] p Qualitas [illegible] quia cauſa aliquius effectus eſt tunc temporis inſpici debet & exigitur, cum de illo effectu diſponitur [illegible] patrocinatur. q Legiones ſub Iulio fuerunt triginta legiones ſingulæ decem cohortibus conſtabant [illegible] principi placuiſſe à Tribunis vel præfectis regebantur. Legionibus itaque [illegible] r Cingebantur & milites, & de veteri more militis cingendi, dixi ad [illegible] Synop. Baſilicon. 35. tit. 10. c. 28. ſ ignominia. Hal. t Teſtamentum infamis valet iure communi, non priuilegiato. Bald. u l. 21. ſup. eod. 5. C. eod. l. 38. l. eo. §. 3. Inſt. eo. & ibid. Theoph. y l. 30. l. eod. x Priuilegia conceduntur in præmium, ideoque nec ad odioſos & immerentes pertinent. Bald. Priuilegium nemo conſequi ex eo debet quod pœnam meretur. z [illegible] a [illegible] b neque ea quemquam ſubſtituit, poſtea huiuſmodi verba [illegible] quibus non rediit ad ſuperius teſtamentum. c primum teſtamentum, vt confirmationis extremæ efficitur tertium. [illegible] ſecunda. Bal. niſi contrarium exprimeret. Alberic. d l. 3. ſup. eo. e l. 42. §. 2. l. [illegible] ſup. de teſt. militis, ſup. de adim. leg.

a l. 1. ſup. de [illegible] priuilegio ſuo miles ius alienum minuere non poteſt. Priuilegia omnia interpretanda ſunt ſaluo tertij cuiuſque iure. l. 15. §. eod. l. 43. C. de vulgari. l. 6. §. de emancip. c. vt [illegible] extra de re[illegible] b In militis teſtamento habet locum authoritas Senatuſconſulti Trebelliani. Bal. c Prohibita per legem miles facere non poteſt. v. l. 4. C. eo. d Remiſſa heredibus per legem militis teſtamento ſuo imperare non poteſt. l. 8. §. de condit. inſtit. e l. 14. §. de condit. inſtit. f Bonorum poſſeſſio contra tabulas quæ datur emancipato in aliis bonis quam caſtrenſibus competit, vt hic & l. 30. l. [illegible] 25. g patri ſc. l. 1. §. 4. h [illegible] i [illegible] de manumiſſ. Ius accreſcendi retro fingit & actum conualeſcere facit: ſi factum per eum qui poteſtatem non habuit conualeſcit ſi eus poteſtatem ei ſuperuenit. i v. l. [illegible] C. de communi ſeruo. Inſt. de donat. in fin. k Legata ad pias cauſas non deberi, non adita hereditate hinc Baldus colligit, cum ex teſtamento militis, ex quo hereditas non eſt adita, non debeantur. l Poſtumus rumpit teſtamentum filij militis, niſi naſcatur viuo auo, quia tunc patri ſuo non adgnaſcitur. m Nepos hic teſtamentum aui non rumpit, quia à patre præceditur. n Teſtamentum ruptum agnatione poſtumi non conualeſcit ex nuda voluntate pagani, ſed militis. Bald. Nuda illa voluntas non eſt teſtamentum, ſed in teſtamento tantum perſeueratio. o l. 28. §. 2. §. de liberis. p Eſt impoſſibile, vt nepos ſimul rumpat teſtamentum patris & aui. ſicut eſt impoſſibile, vt ſit in vtriuſque poteſtate, & vtrique agnaſcatur.

Bald. q Synopſ. 35. tit. 28. c. 27. r l. 6. §. 7. §. de iniuſto. Lepidum [illegible] à quibuſdam dicitur & [illegible] teſtamenta eorum qui ſeipſos impatientia doloris occiderunt, valere ſecundum Iuriſconſultos: [illegible] ad [illegible] ire ſecundum Theologos. ſ Teſtamentum perfectum rumpit imperfectum, niſi in militis. Bald. t Teſtamentum imperfectum militis alio imperfecto rumpi poteſt vt hic. At imperfectum teſtamentum patris inter liberos non poteſt rumpi niſi alio perfecto, v. quæ ſcripſi ad Nou. 107. c. 2.

fecerit,

Universidad Rey Juan Carlos

fecerit, nouiſſima voluntate reſcinderetur: quoniam voluntas quoque a militis teſtamenti b eſt.

35. Idem ¶ libro 19. Quæſtionum. ¶

MIles ſi teſtamentum imperfectum c relinquat, ſcriptura, quæ profertur, perfecti teſtamenti poteſtatem obtinet. nam militis teſtamentum ſola d perficitur voluntate.

¶ Quique plura per dies varios ſcribit, ſæpe facere teſtamentum videtur.

De codicillis ad teſtamentum factis. 1. De priore teſtamento mutato pro parte. 2. De agnatione poſthumi. 3. Si veteranus qui iure communi, militiæ tempore teſtamentum fecerat, inteſtatus eſſe malit. 4. Si is, qui teſtamento militari ſuperius iure communi factum rupit, poſt annum miſſionis deceſſerit.

36. Idem ¶ libro 6. Reſponſorum. ¶

MIlitis codicillis ad teſtamentum factis, etiam hereditas iure videtur dari: quare ſi partem dimidiam hereditatis codicillis dederit, teſtamento ſcriptus ex aſſe heres, partem dimidiam habebit. legata autem teſtamento data communiter e debentur.

1 ¶ Miles caſtrenſium bonorum, & non caſtrenſium diuerſis heredibus inſtitutis, poſtea caſtrenſium bonorum alios heredes inſtituit: prioribus tabulis tantum abſtuliſſe videtur, quantum in poſteriores contulerit: nec videtur mutare, etſi prioribus tabulis vnus heres ſcriptus fuiſſet.

2 ¶ Miles in ſupremis ordinandis ignarus f vxorem eſſe prægnatem, ventris non habuit mentionem: poſt mortem patris filia nata ruptum eſſe teſtamentum apparuit, neque legata deberi: ſi qua verò medio tempore ſcriptus heres legata ſoluiſſet, vtilibus actionibus filiæ datis, ob improuiſum caſum eſſe reuocanda g: nec inſtitutum, cum bonæ fidei poſſeſſor fuerit, quod inde ſeruari non potuiſſet, præſtare.

3 ¶ Veteranus moriens teſtamentum iure communi, tempore militiæ factum, irritum eſſe voluit h, & inteſtatus i eſſe maluit: heredum inſtitutiones, & ac ſubſtitutiones in eodem ſtatu manſiſſe placuit: legata verò petentes, exceptione k doli mali ſecundum ius commune ſummoueri: cuius exceptionis vires ex perſona petentis æſtimantur: l & alioquin potior l eſt, in re pari, cauſa poſſeſſoris m.

4 ¶ Miles iure communi teſtatus, poſtea teſtamento iure militiæ ſuper bonis omnibus facto, poſt annum militiæ vita deceſſerat: prioris teſtamenti, quod ruptum eſſe conſtabat, non redintegrari vires conſtitit.

Si ex duobus heredibus vnus adeat qui ex parte miles inteſtato moritur. ea ex parte patronus ei ſuccedit.

37. Paulus ¶ libro 7. Quæſtionum. ¶

SI duobus à milite liberto ſcriptis heredibus alter omiſerit hereditatem, pro ea parte inteſtatus videbitur defunctus deceſſiſſe: quia miles & pro v parte teſtari poteſt. & competit patrono ab inteſtato bonorum poſſeſſio nisi ſi Hæc voluntas defuncti probata fuerit, vt omittente altero, ad alterum vellet totam redire x hereditatem.

Si conditio poſt annum miſſionis extiterit. 1. Si miles miſſus iterum militare cæperit.

38. Idem ¶ libro 8. Quæſtionum. ¶

QVod dicitur, ſi miles intra y annum quàm miſſus eſt deceſſerit, valere eius teſtamentum, quod iure militari fecerat, verum eſt, etiam ſi poſt annum conditio inſtitutionis extiterit, mortuo eo intra annum. Et ideo, ſi heredi filio ſubſtituerit, nihil intereſt, quando filius moriatur: ſufficit enim patrem intra annum obiiſſe.

1 ¶ Miles teſtamentum fecerat: deinde non ignominiæ cauſa miſſus, rurſus y electus z eſt in alia militia: quærebatur, an teſtamentum eius quod in militia fecerat, valeret. quæſiui, vtrum iure militari, an communi iure teſtatus eſt: & ſi quidem communi iure teſtatus eſt, nulla dubitatio eſt, quin valeat: ſed ſi vt miles feciſſet teſtamentum, agitare cœpi, quando aſſumptus fuiſſet, poſtquàm deſiit in numeris eſſe, vtrùm intra annum an poſt annum: cognoui intra annum eum aſſumptum: ergo ſi cùm adhuc iure militari valeret, ruſus eodem iure poſſet teſtari, nunquid etiam poſt annum eo mortuo valeat teſtamentum? Me mouebat, quòd alia militia eſt poſterior, ſed humanius eſt dicere, valere teſtamentum, quaſi coniuncto munere militiæ. Non longius eſt eo, qui voluit valere teſtamentum etiam aſſumptus: hic enim quaſi in militia ſequenti fecit teſtamentum, exemplo eius, qui paganus fecit, deinde militare cœpit.

De mortuo apud hoſtes, & de lege Cornelia.

39. Idem ¶ libro 9. Quæſtionum. ¶

SI filiusfamilias miles captus, apud hoſtes deceſſerit, dicemus, legem Corneliam etiam ad eius teſtamentum pertinere, ſed quæramus, ſi pater eius prius in ciuitate deceſſerit, relicto nepote ex filio, an ſimiliter a teſtamentum patris rumpatur. & dicendum eſt, non rumpi teſtamentum: quia ex eo tempore, quo captus eſt, videtur deceſſiſſe b.

De teſtamento notis excepto, & nondum literis perſcripto. 1. Si ſeruo legatum ſit. 2. De ſeruo inſtituto, deinde legato vt manumittatur.

40. Idem ¶ libro 11. Reſponſorum. ¶

LVcius Titius miles notario a ſuo teſtamentum ſcribendum notis a dictauit, & antequàm literis b perſcriberetur, vita defunctus eſt. quæro, an hæc dictatio valere poſſit c? Reſpondi, militibus quoquo modo velint, & quomodo poſſint, teſtamentum facere conceſſum eſſe: ita tamen, vt hoc ita ſubſecutum eſſe legitimis d probationibus oſtendatur.

1 ¶ Idem reſpondit, ex teſtamento eius, qui iure militari teſtatus eſſet, ſeruum qui (licèt ſub conditione) legatum meruit e, etiam libertatem poſſe ſibi vindicare.

2 ¶ Idem reſpondit: Lucius Titius miles teſtamentum ita fecit, *Pamphila ſerua mea ex aſſe mihi heres eſto*. alio deinde capite, Sempronio commilitoni ſuo eandem Pamphilam reliquit: cuius fidei commiſit, vt eam manumitteret. quæro, an heres eſſet Pamphila, atque ſi directò accepiſſet libertatem. reſpondi intelligendum militem qui ancillam ſuam heredem inſtituerat ignoraſſe, poſſe ex ea inſtitutione etiam libertatem ei competere: & ideo ſine cauſa poſtea commilitone petiſſe, vt eandem manumitteret. cùm ex priore ſcriptura libera f & heres effecta eſt, poſtea nullo præiudicio voluntati facto, fruſtrà legata eſt.

De herede ex tempore, vel ad tempus. 1. De muliere in quam turpis ſuſpicio cadit. 2. De tutore dando. 3. De legato relicto à ſubſtituto filij non inſtituti. 4. De ſubſtitutione filio emancipato, vel in poteſtate non exiſtenti facta. 5. De hereditate non adita.

41. Tryphoninus ¶ libro octauodecimo Diſputationum. ¶

MIles ita heredem ſcribere poteſt g: *Quoad viuit Titius, heres eſto: poſt mortem eius, Seius*. Sed ſi ita h ſcripſerit *Titius vſque ad decem annos heres eſto*, nemine ſubſtituto, inteſtati cauſa poſt decem annos locum habebit. Et quia diximus, ex certo tempore, & vſque ad certum tempus, milites poſſe inſtituere heredem: hoc conſequens eſt, vt antequàm dies veniat, quo admittatur inſtitutus, inteſtati hereditas deferatur. Et quod in bonorum portione ei licet, hoc etiam in temporis ſpatio, licet non modicum ſit, ex eodem priuilegio competat.

1 ¶ Mulier, in l quam turpis ſuſpicio cadere poteſt, nec ex teſtamento militis aliquid capere poteſt, vt Diuus Hadrianus reſcripſit.

2 ¶ Nec tutorem ei k, qui in aliena eſt poteſtate, miles dare poteſt.

3 ¶ Si miles exheredauerit filium, vel ſciens eum filium ſuum eſſe, ſilentio præterierit, an legatum à ſubſtituto eius dare poſſit, quæſitum eſt: dixi non poſſe licet ampla legata reliquerit exheredato m.

4 ¶ Miles & emancipato filio ſubſtituere poteſt. Verùm hoc n tus in his exercebimus, quæ ab eo ad eum, cui ſubſtituit, peruenerint, non etiam in his, quæ habuerit, vel poſtea adquiſierit, cum ſit filius, viuo adhuc eo, ſubſtitutus poſt adquiſitam ei hereditatem, nemo diceret ad ſubſtitutum pertinere.

5 ¶ Si militis adita non fuerit hereditas, ea ſubſtitutio, quam pupillo fecit, valens quæritur. Et conſequens erit, hoc dicere, quia permittitur militi et filio facere teſtamentum, quamuis ſibi o non fecerit.

Ex quo tempore quis iure militari teſtari poſſit.

42. Vlpianus p libro quadrageſimoquinto ad Edictum. q

EX eo tempore quis iure militari incipit poſſe teſtari, ex quo in numeros q relatus eſt: antè non: proinde qui nondum in numeris ſunt, licèt r etiam lecti tirones ſint, & publicis expenſis iter faciunt, nondum milites ſunt: debent enim in numeros referri.

43. Papinianus s libro ſexto Reſponſorum. t

FIliusfamilias equeſtri militia exornatus, & in comitatu principum retentus, cingi f conſueſſet, poſſe iuſſus teſtamentum de caſtrenſi peculio facere poteſt.

De his qui in hoſtico loco teſtantur.

44. Vlpianus ¶ libro quadrageſimoquinto ad Edictum. ¶

a ad quoque militis teſtamentum eſt.
b vice ſc. vel legendum eſt teſtamentum.
c l. 3. §. eod. Synopſis 35. tit. 2. c. 28.
d & nodo. l. 1. §. eod.
e Qui ſuccedit in partem hereditatis, ſuccedit in partem onerum, Bald.
f l. 8. l. 30. C. eod.
g Ignorantia puræ præteriti poſthumi dum cauſam teſtamento ei officit, & legata ſoluta condicuntur. Bald.
h v. Pronum 20. Amiſſorum 1. §. 2.
i Teſtamentum à ſe teſtamento reuocandum, dixi ad Auth. hoc iure ſi bonorum C. de teſtam.
k vide l. 30. C. de poſt.
l Si actor non habet ius petendi, licèt reus non habeat ius poſſidendi, reus tamen potior eſt: ex regula, quæ poſſeſſores potiores ſunt iure. Bald.
m l. 154. ff. de reg. iur.
n l. 6. T. eod.
o Verbum volens eſt verbum dictum. Bald.
p v. l. 16. T. eod.
q Priuilegia coniunguntur, & ſaltè peracto vnius priuilegij conſtituitur per aliud priuilegium ſuperueniens. Bal.
r Cingerentur vel & miſſione, & veteri more militum cingendorum, dixi ad l. 43. T. eod.
s Quia tunc dubium non eſſet valiturum ex recenti voluntate. Bald.
t l. 14. ff. de capt.
u Hoc vocabulum magnam vim habere indicat Cuiac.
x & ita eo tempore quo filium ſuum in poteſtate non habebit. Accurſ. hanc enim negatioam Cuiacius gloſſæ reſtituit, vt mihi fidem fecit eius quædam præfatio ad me tranſmiſſa.

a Synopſis [illegible] 1. 33. de teſtamento notis ſcripto à pagano & milite, vide Cuiac. [illegible]
b Poſtliminium, [illegible]
c Non valet, ſi Paganus [illegible]
d l. 14. [illegible]
e vide l. 1. [illegible] C. eod. [illegible]
f l. 30. [illegible]
g Ad tempus. l. 15. §. 4. l. 19. [illegible]
h Diuiſionem temporis ſicut in hereditate, diuiſionem temporis tempore. Bald.
i l. 14. ſupra de [illegible] Synopſis 6. Tit. 56. & lib. 35. Tit. 21. c. 36. Miles temporarium inſtituere non poteſt. Bald.
k l. 20. ſec. eod. [illegible]
l reliquerit: [illegible] Bal. adde [illegible]
m [illegible]
n [illegible]
x [illegible]

In procinctu, quod milites pugnaturi, Fed. vel vt Plutarchus [illegible] commilitibus nuncupabant: de quo teſtamenti genere Cicero 1. de Oratore & 2. de Natura. Velleius 2. [illegible] ſine vota diſcedens verſabatur. hinc præter militaris geſtationis [illegible] 4. diſcincti quoque ſub legum minabantur [illegible] bantur Herodian. 2.
t Proximus cingi habetur pro cincto, quia ſunt, aliquid eſt ſaltem, vel in proximo faciendum. Bald.

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

Reſcripta principum oſtendunt, omnes omnino qui cuius ſunt gradus, ve iure militari teſtari non poſſunt, & ſi in hoſtico deprehendantur, & illic decedant, quomodo velint, & quomodo poſſint teſtari, ſiue præſes ſit prouinciæ, ſiue quis alius qui iure militari teſtari non poteſt.

DE ADQVIRENDA VEL omittenda hereditate.

TIT. II.

De aditione & repudiatione pro parte.

Paulus libro 2. ad Sabinum.

QVI totam hereditatem adquirere poteſt, is pro parte, eam ſcindendo adire non poteſt.

2. *Vlpianus* lib. 4. ad Sabinum.

Sed & ſi quis ex pluribus partibus in eiuſdem hereditate inſtitutus ſit, non poteſt quaſdam partes repudiare, quaſdam agnoſcere.

De ſubſtitutione.

3. *Idem* libro 6. ad Sabinum.

QVamdiu prior heres inſtitutus hereditatem adire poteſt, ſubſtitutus non poteſt.

De eo qui non poteſt adire.

4. *Idem* libro 3. ad Sabinum.

NOlle adire hereditatem non videtur, qui non poteſt adire.

De muto. De ſurdo. 1. De prodigo.

5. *Idem* libro 1. ad Sabinum.

MVtum, nec non ſurdum, etiam ita natos, pro herede gerere, & obligari hereditati poſſe, conſtat.

1 ¶ Eum, cui lege bonis interdicitur, heredem inſtitutum poſſe adire hereditatem conſtat.

De filiofamilias inſtituto. 4. De eo qui ſe putat filiumfamil. aut heredem eſſe. 5. De inſtitutione nepotis ex filio exheredato. 6. De herede adoptato à filio exheredato. 7. De metu.

6. *Idem* libro 6. ad Sabinum.

QVi in aliena eſt poteſtate, non poteſt inuitum hereditati obligare eum, in cuius eſt poteſtate, ne æri alieno pater obligaretur.

1 ¶ Sed & in bonorum poſſeſſione placuit, ratam haberi poſſe eam quam citra voluntatem adgnouit is qui poteſtati ſubiectus eſt.

2 ¶ Sed & ſi legitima hereditas filio delata ſit ex ſenatuſconſulto Orficiano matris, idem ſeruis probandum.

3 ¶ Sed & ſi non adierit filius, diu tamen poſſedit pater hereditatem, credendus eſt admiſiſſe hereditatem: vt Diuus Pius & Imperator noſter, reſcripſerunt.

4 ¶ Si is, qui putabat ſe filiumfamilias, patris iuſſu adierit, eam neque ſibi, neque ei qui iuſſit, quæſiſſe hereditatem conſtat: quamquam is quem pater iuſſit adire, & decedat, ſi adierit iam mortuo patre, obliget ſe hereditati: vt Iulianus libro trigeſimo primo digeſtorum ſcripſit. Nam cum qui dubitat vtrum filiusfamilias, an paterfamilias morte patris factus ſit, poſſe adire hereditatem magis admitti.

5 ¶ Interdum filijfamilias & ſine aditione adquirent hereditatem his in quorum ſunt poteſtate, vt puta ſi nepos ex filio exheredato, heres ſit inſtitutus: patrem enim ſuum ſine aditione facit heredem, & quidem neceſſarium.

6 ¶ Sed ſi quis heres inſtitutus adoptetur à filio exheredato, neceſſarium eum non facit, ſed adiri debet, vt adeat, quoniam mortis tempore in poteſtate non fuerit: nam per eum qui exiſtere neceſſarius non poteſt, qui ipſe non eſſet extraneus.

7 ¶ Celſus lib. quintodecimo digeſtorum ſcripſit.

EVm qui metu verbutum, vel aliquo timore coactus, ſi lege adierit hereditatem, ne liber ſit, heredem non fieri placet, ſiue ſeruus ſit, dominum heredem non facere.

De ſubſtitutione vulgari. 1. De abſtinendo. 2. De herede heredis.

7. *Paulus* libro 1. ad Sabinum.

SI quis filiumfamilias heredem inſtituerit, & ita ſcripſerit, *Si mihi Titius filiusfamilias heres non erit, Sempronius heres eſto*, filio adeunte iuſſu patris, ſubſtitutus excluditur.

1 ¶ Si filius, prius quam ſciret ſe neceſſarium extitiſſe patri heredem, deceſſerit relicto filio neceſſario, permittendum eſt nepoti abſtinere ſe aui hereditate: quia & patri eius idem tribueretur.

2 ¶ In omni ſucceſſione, qui ei heres extitit, qui Titio heres fuit, Titio quoque heres videtur eſſe, nec poteſt Titij omittere hereditatem.

De impubere.

8. *Vlpianus* libro 7. ad Sabinum.

MOre noſtra ciuitatis neque pupillus, neque pupilla, ſine tutoris auctoritate obligari poſſunt: hereditas autem, quin obliget, nos æri alieno, etiam ſi non ſit ſoluendo, plus quam manifeſtum eſt. de ea autem hereditate loquimur in qua non ſuccedunt huiuſmodi perſonæ quaſi neceſſariæ.

1 ¶ Impubes, qui in alterius poteſtate eſt, ſi iuſſu eius adierit hereditatem, licet conſilij capax non fuerit, ei adquirit hereditatem.

Pupillum poſſe cum tutoris auctoritate hereditatem adire bart.

9. *Paulus* libro 1. ad Sabinum.

PVpillus ſi fari poſſit, licèt huius ætatis ſit, vt cauſam adquirendæ hereditatis non intelligat (quamuis non videatur ſcire huiuſmodi ætatis puer: neque enim ſcit, neque decernere talis ætatis poteſt, non magis quam furioſus) tamen cum tutoris auctoritate hereditatem adquirere poteſt: hoc enim fauorabiliter eis præſtatur.

Ex aſſe inſtitutum partem habere pro herede geſſiſſe.

10. *Vlpianus* libro 7. ad Sabinum.

SI ex aſſe heres deſtinauerit partem habere hereditatis, videtur in aſſem pro herede geſſiſſe.

De abſtinendo.

11. *Pomponius* libro 3. ad Sabinum.

IMpuberibus liberis omnimodo abſtinendi poteſtas ſit: puberibus autem ita ſi ſe non immiſcuerint.

12. *Vlpianus* libro 11. ad Edictum.

EI qui ſe non miſcuit hereditati paternæ, ſiue maior eſt, ſiue minor, non eſſe neceſſe prætorem adire, ſed ſufficit ſe ſe non miſcuiſſe hereditati. Et eſt in ſemenſtribus Vrbii Seueri & Victorini reſcriptum, non eſſe neceſſe pupillo in integrum reſtitui ex mitu contractis quorum pater conſtituerat non adquiſiſſe hereditatem, neque quicquam amouerat, vel pro herede geſſerat.

De effectu repudiationis, ab hereditate delata. 1. Si quis dubitet an ſit delatum ſibi hereditas. 3. De filiofam. inſtituto.

13. *Idem* libro 7. ad Sabinum.

IS qui heres inſtitutus eſt, vel ſi cui legitima hereditas delata eſt, repudiatione hereditatem amittit. Hoc ita verum eſt ſi ea cauſa erat hereditas, vt & adiri poſſet: cæterum heres inſtitutus ſub conditione, ſi ante conditionem exiſtentem repudiauit, nihil egit, qualiſqualis fuit conditio, etſi in arbitrium collata eſt.

1 ¶ Si quis dubitet vivat teſtator, necne, repu-

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

diando nihil agit. 2 ¶ Subſtitutus *c* ſi quis ſim liter ſi ante repudiat, quam heres inſtitutus decernat *d* de hereditate, nihil valebit repudiatio.

3 ¶ Neque filiusfamilias repudiando ſine *e* patre, neque *d* pater ſine filio, alteri nocere: vtrique autem poſſunt repudiare.

14. *Paulus* libro 2. ad Sabinum.

IDem *f* eſt etiam ſi legitima hereditas filio obuenit.

De voluntario herede, qui ſe putat neceſſarium vel contra.

15. *Vlpianus* libro 7. ad Sabinum.

IS qui putat *g* ſe neceſſarium, cùm ſit voluntarius, non poterit repudiare. nam *h* plus *i* eſt in opinione quàm in veritate.

16. *Idem* libro 22. ad Edictum.

ET è contrario, qui ſe putat neceſſarium, voluntarius exiſtere non *k* poteſt.

Si teſtamentum dicatur non valere. 1. De inſtitutione heredis legitimi.

17. *Idem* libro 7. ad Sabinum.

NEc *m* is qui non valere teſtamentum, aut falſum eſſe putat, repudiare poteſt. Sed ſi certum *n* ſit, falſum non *o* eſſe, quod falſum dicitur, ſicut adeundo adquirit, ita repudiando amittit hereditatem.

1 ¶ Heres inſtitutus, idemque legitimus: ſi quaſi inſtitutus repudiauerit, quaſi *p* legitimus non amittit hereditatem: ſed ſi *q* quaſi legitimus repudiauerit, ſi quidem ſcit ſe heredem inſtitutum, credendus eſt vtramque *r* repudiaſſe: ſi ignorat, ad neutrum ei repudiatio nocebit: neque ad teſtamentariam, quoniam hanc non repudiauit: neque ad legitimam, quoniam nondum ei fuerat delata *ſ*.

De eo qui poteſt acquirere, vel non.

18. *Paulus* libro 2. ad Sabinum.

IS *t* poteſt repudiare, qui & adquirere poteſt.

De morte teſtatoris.

19. *Idem* libro 59. ad Edictum.

QVi hereditatem adire, vel bonorum poſſeſſionem petere volet, certus *u* eſſe debet *x*, defunctum eſſe teſtatorem.

Quis ſit pro herede gerere. 1. De his que filius geſſit.

20. *Vlpianus* libro 61. ad Edictum.

PRo *y* herede gerere videtur *z* is qui aliquid facit quaſi heres. & generaliter Iulianus ſcribit, eum demum pro herede gerere, qui aliquid quaſi heres geſſit: pro herede autem gerere, non eſſe *a* facti, quàm animi: *b* nam hoc animo eſſe debet, vt velit eſſe heres. cæterum ſi quid *c* pietatis cauſa fecit, ſi quid cuſtodiæ *d* cauſa fecit, ſi quid quaſi non heres egit, ſed quaſi alio iure dominus, apparet non videri pro herede geſſiſſe.

1 ¶ Et ideo ſolent teſtari liberi, qui neceſſarii exiſtunt, non animo heredis ſe gerere quæ gerunt, ſed aut pietatis, aut cuſtodiæ cauſa, aut pro *e* ſuo: vtputa patrem *f* ſepeliuit *g*, vel iuſta ei *g* fecit, ſi animo heredis, pro herede geſſit: enimuerò *h*, ſi pietatis cauſa hoc fecit, non videtur pro herede geſſiſſe. Seruos hereditarios paſcit, iumenta aut paſcit, aut diſtraxit: ſi hoc vt heres geſſit, pro herede: aut ſi non vt heres, ſed *i* vt cuſtodiat, aut putauit ſua, aut dum deliberat, quid faciat, conſulens, vt ſaluæ ſint res hereditariæ, ſi forte ei non placuerit pro herede gerere, apparet non videri pro herede geſſiſſe.

¶ Proinde & ſi fundos, aut ædes locauit, vel fulſit, vel ſi quid aliud fecit non hoc animo, quaſi pro herede gereret, ſed dum ei, qui ſubſtitutus eſt, vel ab inteſtato heres exſtaturus *k*, proſpicit, aut res tempore periturus diſtraxit, in ea cauſa eſt, vt pro herede non geſſerit, quia non hoc animo fecerit.

2 ¶ Si quid tamen quaſi heres petit, ſed ex his, quæ ad heredem extraneum non tranſeunt, videamus an oneriſe ſe immiſcerit hereditariis, vtputa à liberto parentis operas petiit: has heres extraneus petere non poterit: hic tamen petendo confeſſus pro herede & confeſſus pro herede eum non geſſiſſe, cùm petitio earum *a* etiam creditoribus competat, & maximè ſuturorum.

3 ¶ Sed & qui in ſepulchrum hereditarium mortuum intulit, obligari paternis creditoribus non eſt exiſtimandus *b*, vt Papinianus ait: quæ ſententia humanior eſt, licet Iulianus contra ſcripſerit.

4 ¶ Papinianus ſcribit, filium heredem inſtitutum, qui ſe bonis paternis abſtinuit, vulgò putare quoſdam, ſi à ſtatulibero pecuniam accepit, à creditoribus conueniendum, ſiue nummi peculiares fuerint, ſiue non fuerint: quia ex defuncti voluntate accipitur, quod conditionis implendæ cauſa datur. Iulianus autem, & ſi *c* non abſtinuit, idem exiſtimauit.

¶ Ita demum autem pro herede geſſiſſe ait Papinianus, ſi ſolus heres ſit, cæterùm ſi coheredem habeat, & coheres adit, non eſt cogendus (inquit) is qui accepit à ſtatulibero, actiones creditorum ſuſcipere. nam, cum ſe filius abſtinet, idem debebit conſequi à iure prætorio, quod emancipatus conſequitur, qui hereditatem repudiauit: quo facto, ſtatuliber filio nominatim pecuniam dare iuſſus, potuiſſet non heredi dando ad libertatem peruenire.

¶ Itaque tunc pro herede geri dicendum eſſe ait, quotiens accipit quod citra nomen *e* & ius *f* heredis accipere non poterat.

5 ¶ Si ſepulchri violati filius aget, quamuis hereditarii, quia nihil ex bonis patris capit, non videtur bonis immiſcere. hæc enim actio pœnam & vindictam *g*, quam rei perſecutionem continet.

De re ſurrepta, vel expilata. 1. De filio auſente. 2. De hereditate delata, vel non. 3. De ignorantia partis, vel conditionis.

21. *Idem* libro 7. ad Sabinum.

SI quis extraneus rem hereditariam quaſi *h* ſurripiens vel expilans tenet, non pro herede gerit: nam *i* admiſſum contrarium & voluntatem declarat.

1 ¶ Interdum autem animus ſolus eum obſtringet hereditati: vtputa ſi re non hereditaria quaſi heres vſus ſit.

2 ¶ Sed ita demum pro herede gerendo adquirit hereditatem, ſi *m* iam ſit ei delata. cæterùm ex quibus cauſis repudiationem nihil agere diximus, ex iiſdem cauſis nec pro herede gerendo quicquam agere dicendum eſt.

3 ¶ Si quis partem *n*, ex qua inſtitutus eſt, ignorauit, Iulianus ſcribit nihil ei nocere, quominus pro herede gereret. quod & Caſſius probat, ſi conditionem, ſub qua heres inſtitutus eſt, non ignorat. ſi tamen extitit conditio, ſub qua ſubſtitutus eſt. Quid tamen, ſi ignorat conditionem extitiſſe *o*, poterit pro herede hereditatem, quemadmodum ſi ignoret, an coheredis, cui ſubſtitutus eſt, repudiatione portio ei delata ſit.

De ignorantia cauſæ, ex qua defertur hereditas.

22. *Paulus* libro 2. ad Sabinum.

SI is, ad quem legitima hereditas pertinet, putauerit defunctum ſeruum ſuum eſſe, & quaſi peculium eius nactus ſit, placet, non obligari eum hereditati.

¶ Idem ergo dicemus, (vt ait Pomponius) ſi quaſi libertini ſui, cùm ingenuus eſſet, bona ſua occupauit. Nam *p* vt quis pro herede gerendo obſtringat ſe hereditati, ſcire *q* debet, qua ex cauſa hereditas ad eum pertineat. veluti agnatus proximus iuſto teſtamento ſcriptus heres antequam tabulæ proferantur, cùm exiſtimaret, inteſtato patremfamilias mortuum, quamuis omnia pro domino fecerit, heres tamen non erit.

¶ Et idem iuris erit, ſi *r* non iuſto teſtamento ſcriptus heres, prolatis tabulis, cùm putaret iuſtum eſſe, quamuis omnia pro domino adminiſtrauerit, hereditatem tamen non *ſ* adquiret.

Si heres certus ſit vel incertus de iure ſuo.

23. *Pomponius* libro 3. ad Sabinum.

IN repudianda hereditate, vel legato, certus *t* eſſe debet de ſuo iure is qui repudiat.

De hereditate congiarii omiſſa.

24. *Vlpianus* libro 7. ad Sabinum.

FVit quæſtionis, an pro herede gerere videatur qui *u* pretia hereditatis omittendæ cauſa capit? Et obtinuit, hunc pro herede quidem nō gerere, qui ideo accepit ne heres ſit, in edictū tamen prætoris incidere *x*.

a Quæ ſolæ [illegible]
a Hereditatem repudiare non poteſt ſubſtitutus vulgaris, antequam eam repudiet inſtitutus.
b Cernere eſt, quaſi decernere ſe heredem eſſe. de cretione v. Cuiac. 7. obſer. 12. Vlp. tit. 22. §. 27. & ſeq.
c Hodie repudiare poteſt etiam ſine patre vel non alito, l. 8. C. de bon. quæ liber.
d l. 11. Cod. de iure delib.
e Cur ita? v. l. 1. §. 1. inſt. de ſucceſſ. ſubſtit.
f Hoc eſt, ſuperiora obtinent, ſiue de hereditate teſtamentaria agatur, ſiue de legitima.
g Hereditatem repudiare non poteſt qui erat in qualitate ſucceſſionis, v. l. 13. 3. ead.
h Opinio quæ repugnat hereditatis aditioni vel repudiationi, inutilem reddit aditionem & repudiationem.
i In opinione plus eſt quàm in veritate, vt in l. 10. §. quib. mod. vſusfr. [illegible] l. 4. §. de manumiſſ. vindict. Imò non plus, vt l. 2. §. 2. & 15. l. Pro emptore, & l. 10. §. 11. inſt. de legat. l. 9. §. 4. ſupra de iuris & facti ignor. Opinio ſpectatur in his quæ dependent ab animo & voluntate gerentis: opinio vero opinio non ſpectatur aduerſus omnes vel ipſam veritatem, v. Alciat. [illegible] 51.
k ſub. eius. Quid ita? quia opinatur ſe neceſſarium, cum ſit voluntarius. Plus enim in neceſſario herede quam in voluntario? Eſt ſane: Voluntarius repudiare poteſt: neceſſarius non poteſt. Ne aliquid putes eum Accurſio & aliis hic regulam generalem conſtitui. Nam contra, interdum minus eſt in opinione priuati quam in veritate, l. 20. §. quib. mod. vſusfr. & ita plus et nocet opinio, quàm proſit veritas.
l Quamdiu manet in eodem errore. m Hereditatem repudiando is nihil agit qui putat teſtamentum non valere, vel eſſe falſum. n l. 3. in fin. ſ. eod.
o Negatiuam indefinitam ſub ſenſum cadere hinc colligit Bald. p l. 41. §. 76. [illegible]
r Heres inſtitutus, cùm vnum vult, duo vult, vnum, id ſcilicet quod ipſe vult: alterum verò hoc quo velle non poteſt. Repudiatio vnius, non eſt alterius repudiatio, [illegible]
[illegible]
s Cur ita? v. l. 21. [illegible]

[illegible right-margin notes]

Universidad Rey Juan Carlos

ſiue igitur à ſubſtituto, ſiue heres accepit, ſiue à legitimo, mortis cauſa accepiſſe videtur.

¶ Idemque erit, & ſi non acceperit, ſed promiſſa ſit ea pecunia. nam & ſtipulando mortis cauſa capit.

De bona fide ſeruiente, de ſeruo fructuario. 1. Vel vniuerſitatis. 2. Vel fiſci. 3. Vel pœnæ. 4. De iuſſu patroni.

25. *Idem* libro 2. ad Sabinum.

SI quis mihi bona fide ſeruiat ſeruus alienus, iuſſu meo hereditatem adeundo, nihil promouebat, nec adquiret mihi: nec fructuarius quidem ſeruus.

1 ¶ Seruus municipum vel collegij, vel decuriæ heres inſtitutus, manumiſſus, vel alienatus, adibit hereditatem.

2 ¶ Si fiſci ſeruus ſit, iuſſu procuratoris Cæſaris adibit hæreditatem, vt eſt ſæpe reſcriptum.

3 ¶ Si quis planè ſeruus pœnæ fuerit effectus, ad gladium (vel ad beſtias, vel in metallum damnatus) ſi fuerit hæres inſtitutus, pro non ſcripto hoc habebitur, idque Diuus Pius reſcripſit.

4 ¶ Iuſſum eius, qui in poteſtate habet, non eſt ſimile tutoris auctoritati, quæ interponitur perfecto negotio, ſed præcedere debet, vt Gaius Caſſius libro ſecundo iuris ciuilis ſcribit. & putat, vel per internuntium fieri poſſe, vel per epiſtolam.

5 ¶ Sed vtrum generaliter, quæcunque tibi hereditas fuerit delata, an ſpecialiter? Et magis placet, (vt Gaius Caſſius ſcribit) ſpecialiter debere mandare.

6 ¶ An nominatim de viui hereditate mandari poſſit, quæritur: ſed ego non puto recipiendum, vt de viui hæreditate mandetur.

¶ Planè, ſi rumor fuit *Lucium Titium deceſſiſſe*, poterit ei mandare, vt, ſi ſcripſit eum, adeat: aut ſi clauſæ adhuc tabulæ ſunt, & ſit incertum an filius ſcriptus ſit hæres.

7 ¶ Sed quid ſi mandauit, *vt hereditatem colligat*? an videtur mandaſſe, vt adeat? quid ſi, *vt petat bonorum poſſeſſionem*? aut, *vt rem hereditariam diſtrahat*? aut quid ſi petitam bonorum poſſeſſionem ratam habuit, mox filius adeat hereditatem? vel quid ſi pro hærede gerere mandauit, filius adiit hæreditatem? an iuſſu videatur adiiſſe, dubitari poteſt? Imò verius eſt, ex his omnibus aditionem eſſe introducendam.

8 ¶ Pater filio ita ſcripſit, *fili, quod tu maturaſti* [illegible] *hereditati delatæ tibi Lucij Titij*, potius iuſſu patris adiiſſe.

9 ¶ Quòd ſi mandauit *ſi tibi expedit adire, adito*: ſi putat expedire [illegible]: erit iuſſu aditum.

10 ¶ *Si ſeruo ſi Titio* iuſſit adire, ſi arbitrio Lucij Titij, rectè puto iuſſiſſe.

11 ¶ Sed ſi mandauit quaſi ex aſſe inſtituto, & inueniatur ex parte, non puto ex iuſſu adiiſſe. Quòd ſi ex parte iuſſit, poteſt ex aſſe adire.

¶ Alter atque ſi mandauit quaſi ab inteſtato, & ex teſtamento adiit. nam non puto quicquam egiſſe. At ſi ex teſtamento mandauit, poterit & ab inteſtato, quoniam non fecit deteriorem conditionem patris.

¶ Idémque, & ſi quaſi inſtituto præcepit, & inueniatur ſubſtitutus, vel contra.

12 ¶ Sed ſi mandauit, vt patris adiret, ſit autem & impuberi ſubſtitutus, non ſufficit iuſſum.

13 ¶ Planè ſi ſic mandauit, *ſi quæ ex teſtamento Lucij Titij deferatur hereditas*, poteſt defendi iuſſu adiiſſe.

14 ¶ Sed ſi poſteaquam iuſſit, pœnitentiam egit, priùs quàm adiret, nihil agit adeundo.

15 ¶ Item ſi ſe adrogandum dederit priùs quàm filius adiret, non eſt adquiſita hæreditas.

De iuſſu patris vel domini.

26. *Paulus* libro 2. ad Sabinum.

SI ego & ſeruus meus, vel filius heres inſtitutus ſit, ſi iuſſero filio, vel ſeruo adire, ſtatim & ex mea inſtitutione me heredem eſſe Pomponius ſcribit, idem & Marcellus probat, & Iulianus.

Si omnes ſit & in cuius bonis gerendum eſt.

27. *Pomponius* libro 3. ad Sabinum.

NEminem pro hærede gerere poſſe viuo eo, cuius in bonis gerendum ſit, Labeo ait.

De rationibus, tabulis, literis inſpiciendis.

28. *Vlpianus* libro 8. ad Sabinum.

ARiſto exiſtimat, prætorem adeum facultatem facere debere hæredi rationes defuncti ab eo petere, penes quem depoſitæ ſunt deliberanti de adeunda hereditate.

29. *Pomponius* libro 3. ad Sabinum.

QVi hæres inſtitutus prohibeatur ab eo, qui vnà inſtitutus, iam hæreditatem adiit, tabulas, literas, rationes inſpicere mortui, vnde ſcire poſſet, an ſibi adeunda eſſet hæreditas, non videtur pro hærede gerere.

De iuſſu paterno. 1. De proximo herede à filio poſtumo: & de ſuo herede. 6. Si teſtamentum dicatur non valere.

30. *Vlpianus* libro 8. ad Sabinum.

CVm quidam legationis cauſa abſens & filium heredem inſtitutum non potuiſſet iubere adire in prouincia agentem. Diuus Pius reſcripſit conſulibus, ſubueniri ei oportere mortuo filio, eo quòd reipublicæ cauſa aberat.

1 ¶ Quod dicitur, *proximus à filio poſtumus heres dum mulier prægnans eſt, aut putatur eſſe, adire hereditatem non poteſt: ſed ſi ſciat non eſſe prægnantem, poteſt*: accipe, proximus à ventre, qui ſuum heredem pariturus eſt. Et non ſolùm ad teſtatos hæc verba, verum ad inteſtatos quoque pertinent.

¶ Et in eo ventre idem accipias, qui legitimum, vel conſanguineum pariturus eſt. Quoniam mortis tempore, qui in vtero eſt, quantum ad motam faciendam inferioribus, & ſibi locum faciendum, ſi fuerit editus, pro iam nato habetur.

¶ Idemque & per bonorum poſſeſſionem edictalem. Denique prætor ventrem mittit in poſſeſſionem.

2 ¶ Siue igitur putem prægnatem, ſiue ſit re vera prægnas quæ eum pariturà eſt qui ſuus heres futurus eſt, adire hæreditatem non poſſum: quoniam in eo eſt, vt rumpatur teſtamentum, ſi proponas, ventrem inſtitutum, vel exhæredatum.

3 ¶ Quod dicitur *ſi putat eſſe prægnatem*, ſic accipiendum eſt, ſi dicat ſe prægnatem.

¶ Quid ergo ſi ipſa non dicat, ſed neget, alij dicant prægnatem eſſe? Adhuc adiri hæreditas non poteſt, ſi hoc obſtetrices dicere.

¶ Quid ſi ipſe putat ſolus? ſi iuſta ratione ductus, non poteſt adire? ſi ſecundum multorum opinionem, poteſt.

4 ¶ Quid ergo, ſi prægnas fuit, cùm putaret hæres non eſſe prægnatem, & adiit, mox abortum factum eſt? Procul dubio nihil egerit. Totiens igitur ei ſua præſumptio proficit, quotiens concurrit cum veritate.

¶ 5 Sed & ſi ipſa mulier hæres inſtituta ſit, quæ ſe prægnatem fingit, adeundo adquiret hæreditatem. Per contrarium non adquiret, ſi ſe putet prægnatem, cùm non ſit.

6 ¶ Suum hæredem, certum eſt, ex aſſe hæredem eſſe, etſi putat eſſe prægnatem mulierem, quæ non eſt prægnas. Quid ſi vnum in vtero habeat, an ex parte dimidia ſit hæres? ſiue inteſtatum poſthumum proponas, ſiue inteſtatum patrem deceſſiſſe: quod & (Sextum Pomponium) opinatum Tertyllianus libro 4.

a Argumentum à pecunia numerata accepta, ad ſtipulatam.
b v. l. 34. inſr. de mort. cauſ.
c Hæreditas non adquiritur per ſeruum bona fide poſſeſſum, vel fructuarium.
d Iuſſum præcedere debet, §. 4. l. eod.
e *ſcilicet* vrbis Romæ. Decuriarum vrbis Romæ corpus fuit, [illegible] Senatus præſcribebant & ſeruabant, l. 1. C. de decurialib. vrbis Romæ.
f l. 46. §. pen. inf. de iure fiſci.
g l. 1. §. 2. ff. de off. procuratoris. Cæſ. l. 46. §. 1. 3. de iure fiſci adde hic, de offic. procur. Cæſar.
h Pœnæ ſeruus, non eſt ſeruus Cæſaris aut fiſci.
i Hæreditatem ſiſcus non adquirit per ſeruum pœnæ, vide. 8. in fi. ſup. qui teſtam. fac. vide Cuiac. 13. obſ. 10.
k l. 17. l. de pœnis.
l id eſt, pro non ſcripto habebitur huiuſmodi hæredis inſtitutio.
m pater enim curatorem debet, l. vlt. §. quis ordo in bon. poſſ. Iuſſus patris debet præcedere in adeundo hæreditate, ſed conſenſus poteſt ſequi. Bald.
n Iuſſus & auctoritatis differentia. Iuſſus præcedit negotium: auctoritas perfecto negotio, ſeu in ipſo negotio interponitur, vt hic. Iuſſus per nuntium & epiſtolam fieri poteſt: auctoritas non poteſt, vt hic.

dixi ad l. 9. §. 5. inf. de auctor. præſt. o Auctoritas perfecto negotio interponitur, vt hic, id eſt ſtatim in ipſo negotio, non poſt tranſactum negotium, vt dixi l. 9. §. 5. ſup. de auctor. tutor. Comitatur negotium, non antecedit, neque ſequitur. p Imò non eſt neceſſe, l. 2. C. qui admitti ad bonorum poſſeſſ. q Nuncio vti poſſumus in iubendo: at non in auctoritate præſtando.
r Epiſtola iubere poſſumus: auctoritatem interponere non poſſumus.
s Iuſſio poteſt fieri in abſentia. Bald. id eſt, Abſens iubere poteſt.
t Generale non tantum valet quoad generalia, quantum ſpeciali quoad ſpecialia, vt hic. valet tamen in aliis. Iure expreſſo, v. l. 34. §. 1. & ibi Bald. ſup. ſi quis cautionibus. u Viuentis vel hæreditas aliquot mandari rectè non poteſt, l. 21. §. 2. ſup. quod licere probatur. Bald. x Proiectio habetur, Baldus qui hic etiam notat. Ateſtationes clauſas eſſe operere, donec publicentur. ne commutatur ſeuus aliquis. Bald. z & ſic incertum, Bal.
a Huiuſmodi impropria vocabula non nocent, l. pen. 103. §. conditionem 2. 3. de cond. & demonſt. l. quoniam. 15. C. de iuſ. Vnde notat, eum qui collector hæreditatis defuncti à defuncto ſit relictus, hæredem eſſe. Nam qui iubet hæreditatem colligi, iubet adiri hæreditatem. Vnde tutius colligas, Verba omnis propria eſſe. b l. 117. l. de reg. c Recitabilis bonorum poſſeſſionis induceret tacitum poteſt. Ita hæreditas vna & eadem diuerſo iure apud vnum & eundem eſſe poteſt, l. fratibus 7. §. 1. ſeruandi. 12. ſup. ſoluto matrimonio l. paternum. 12. C. de iure deliber. Bald. Ita interpellaſſe debitorem videtur creditor ſi ei diceret, cogita vt mihi ſatisfacias. Item delictum ſeruo mandaſſe qui ei diceret, vide vt ne domum recuperare. [illegible] Bartolus. g v. l. 91. l. eod. h Conſenſu conſanguineorum minor contrahere ſtatuto iuſſus, ſi ſine eorum conſenſu contraxit, contractus ipſo iure nullus eſt, Socinus. 261. i Pater conferendo filio liberum arbitrium adeundi, mandare videtur ei vt adeat. Bald. k Hæreditatis aditionem in arbitrium Tertij ſubeat iuſſum vitiat. l ſcilicet arbitrio. Bal. m Quid ita? Error in alia à ſubſtantia recedit. Bald. n A forma mandati non eſt recedendum. qui à forma recedit, à ſubſtantia recedit. Bald. o Qui mandat quod eſt magis periculoſum, videtur mandare quod eſt minus. Bald. p Hæreditatem adire iure inteſtati minus periculoſum eſt quàm ex teſtamento.
q Inſtitutionis verbo ſubſtitutio continetur, nec enim ſeriæ inter ſe differunt, ſed gradu. r ſub. dum ne ſit deterior conditio.

a Speciale mandatum adeundi extrinſecus eſt generali. Speciſica verba idnon continent quàm indefinita.
b Hæreditatis adeundæ iuſſus reuocari poteſt, licet in notitiam iuſſi non venerit.
c De effectu reuocationis, vide hic, Baldus.
d Adire patrem ſibi per alium delatam qui vult, idem & patrem ſibi delatam adire intelligitur. Conſenſus nec diuturnus, trahit ad ſe immediatum.
e l. 13. §. 2. l. 25. ſ. eod. ſup. eo. Viuentis hæreditas adiri non poteſt.
f l. 5. §. de iure delib.
g Probantur rationib. defuncti, eaſdem facultates, adde l. Neſennius. 34. §. de negotiis. & nouiſſime 95 in fi. §. ad legem Falcid.
h Non videtur adire hæreditatem qui petit inſtrumenta defuncti edi.
i l. 16. l. eod. legationis cauſa abſens, Reipublicæ cauſa abſens dicitur.
k l. vlt. §. 1. l. quis ordo in bon. poſſeſ. Hæreditatis adeundæ commoda exclutar propter propriam vel filii abſentiam reſtituitur.
l Imò non oportet, l. denique. 3. §. ſed viuum. 4. ſup. de minoribus. Pareri non ſubueniunt ob ætatem filij, vt ibi, propter abſentiam eiuſdem ſubueniatur. hic, & ex ratione plenior ſit abſentiæ quàm ætatis reſtitutio.
m Legationè qui fungitur, reipublicæ cauſa abeſt.
n l. 1. §. 14. ſup. de ventre in poſſ. mitt. l. 3. §. 5. ſi ſeruit, ordo. vlt. Proximus deſuncto dum adire hæreditatem ex teſtamento vel ab inteſtato poteſt, remotiores non admittuntur, ita ſic vt ſiue vxor defuncti ſit prægnans, vt hic, ſiue dubitetur eſſe, §. 2. §. poſterior adire non poſſit hæreditatem.
o Prægnante vxore defuncti, poſterior adire non poteſt.

Bald. p Legitimus & conſanguineus hic opponuntur, cùm tamen vnus & idem poſſit eſſe interdum legitimus & conſanguineus. l. 1. in fin. l. de ſuis.
q Venter, id eſt, is qui in ventre eſt, pro nato habetur, l. 7. inf. eod. v. l. 7. l. de ſtatu. l. 2. §. 8. 9. l. de ſuis. r Imò, & decretalem, l. 3. §. 4. nouiſſime vnde legitimi. de bonorum poſſeſ. Vtramque habet. Eadem etiam ratio eſt edictalis ad decretalem, quæ iuris ad ſententiam vel decretum. ſ Venter iuſſi æqualis vel poſterior non expectatur. t Venter inſtitui & exhæredari poteſt. u v l. 3. ſup. de ſc. Macedon. Fama dicitur multorum opinio. Bald. Sic præſumitur nemo id ignorare quod in fama omnium eſt. alias præſumitur ignorantia, l. 6. C. qui admittant.
x Abortum dixit in neutro vt & Feſtus Abortum.
y Tria ſunt, quæ faciunt aditionem valere, veritas, propria hæredis opinio, & fama. ſcilicet, quòd non ſit prægnans. Porrò fama conſideranda eſt, vbi agitur de incerto, non de iis quæ certa ſunt. Bal. De fama vide Tertull. in apolog. aduerſ gentes.
z l. 5. ſub ſi pars hered. l. 3. §. 10. l. de ſuis. a Si vxor non eſt prægnans filius iam natus, eſt hæres in ſolidum. Bald.
b id. Pomponium.
c Tertullianus libros quæſtionum compoſuit.

Rr ij

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible margin notes]

quæſtionem refert : putaſſe enim, ſicuti ſ olim ſ vacuo a ventre ſuus ex aſſe heres eſt, ita & cum vnum gerit; nec per naturam humanæ conditionis alium partum formare poteſt ;(quod quidem poſt certum tempus conceptionis euenit) ex parte dimidia & ignorantem fore heredem, non h ex quarta, vt Iulianus putat.

9 ¶. Scientia t autem, vel opinio, ſi filius familiàs, vel ſeruus inſtituti ſunt, verum ipſorum, an domini, vel patris accipienda ſit? finge patrem putaſſe prægnatem, filium certum eſſe finge, & ſic adire: an adquirat hereditatem? puto adquirere : ſed contra, non adquirere.

8 ¶. Si a certus e ſim, non eſſe falſum teſtamentum, vel irritum, vel ruptum : licet dicatur eſſe, poſſum adire hereditatem.

De poſthumo & iure accreſcendi.

31. *Paulus* ſ lib. 8. ad Sabinum. ſ

HEredi cum poſthumo f inſtituto reliquæ partes adcreſcunt, g quæ poſthumo datæ ſunt, ſi certum ſit non eſſe prægnatem licet heres ignoret h.

De ignorantia & dubitatione heredis.

32. *Vlpianus* ſ lib. 8. ad Sabinum. ſ

HEres inſtitutus, ſi ſ patre teſtatorem viuere, quamuis iam defunctus ſit, adire hereditatem non poteſt k.

1 ¶. Sed & ſi ſcit, ſe heredem inſtitutum, ſed vtrum purè, an ſub conditione, ignoret, non poterit adire hereditatem, licèt purè heres inſtitutus ſit : & ſub conditione, licet paruerit conditioni.

2 ¶. Sed & ſi de conditione teſtatoris l incertus ſit, paterfamiliàs, an filiusfam. ſit, non poterit adire hereditatem, etſi eius conditionis ſit in veritate, vt teſtari potuerit.

33. *Paulus* ſ lib. 12. ad Plautium. ſ

QVòd ſi dubitet, apud hoſtes deceſſit, an ciuis Romanus m quoniam vtroque n caſu eſt ius adeundi, & iure legitimo poſſit adire : dicendum eſt poſſe adire.

Error in conditione perſonæ adeuntis, adſidente non impedit. Ex Bas.

34. *Vlpianus* ſ lib. 8. ad Sabinum. ſ

SEd ſ & ſi ſi de ſua conditione quis dubitet, an filiusfamiliàs ſit, poſſe eum adquirere hereditatem, iam dictum eſt.

¶. Cur autem, ſi ſuam ignoret conditionem adire poteſt, ſi teſtatoris, non poteſt? illa ratio eſt, quod qui conditionem teſtatoris ignorat, an valeat teſtamentum dubitat : qui de ſua, de teſtamento certus eſt.

1 ¶. Sed & ſi cum ſ eſſet purè inſtitutus, putauit ſub conditione, & impleta conditione, quam r inicetiam putauit adiit, an poſſit adquirere hereditatem? Conſequens eſt dicere, poſſe eum adire s, maxime cum hæc ſuſpicio nihil ei officerit, nec periculum attulerit.

¶. Facilius quis admittet, ſi quis purè inſtitutus, putabit ſe ſub conditione inſtitutum t conditionem, que impletam quam in x euentum putabat, non in nullo hæc ſuſpicio officit.

De ſubſtituto coheredi. 1. De patre & filio coheredibus, 2. De fratribus coheredibus.

35. *Idem* ſ lib. 9. ad Sabinum. ſ

SI quis heres inſtitutus ex parte, mox Titio ſubſtitutus, antequam ex cauſa ſubſtitutionis ei deferatur hereditas, pro herede geſſerit, erit heres ex cauſa quoque ſubſtitutionis y : quoniam inuito z quoque ei adcreſcit portio.

¶. Idem dico & ſi filiusfamiliàs, vel ſeruus iuſſu domini vel patris adierint hereditatem, mox emancipatus vel manumiſſus, ex cauſa ſubſtitutionis adeant. erunt namque heredes : ſunt enim appendices a præcedentis inſtitutionis.

1 ¶. Sed excluſus ſ per conditionem ſibi datam pater filium iuſſit adire, dicendum erit, eum non quæſiſſe ſuam portionem.

2 ¶. Sed ſi ex duobus filiis vnum iuſſerit, debebit & alium filium iubere adire.

De patre & filio, vel domino & ſeruo coheredibus.

36. *Pomponius* ſ lib. 1. ad Sabinum. ſ

SI ex ſua parte dominus vel pater adierit, neceſſarium eſt iuſſum a, vt filius vel ſeruus coheredes adeant b.

De iure heredis.

37. *Idem* ſ lib. ... ad Sabinum. ſ

HEres in omne c ius mortui, non tantum ſingularum rerum d dominium ſuccedit : cùm & ea, e quæ in nominibus e ſint, ad heredem tranſeant f.

De duobus ſuis heredibus quorum alter abſtinuit ſe.

38. *Vlpianus* ſ lib. 4. ad Edictum. ſ

SI duo ſint neceſſarij heredes quorum alter ſe abſtinuit, alter poſteaquam prior abſtinuit, immiſcuit ſe: dicendum eſt, hunc non poſſe recuſare quo minus tota g onera hereditatis ſubeat : qui enim ſcit, aut h ſcire potuit, illo abſtinente, ſe oneribus fore implicitum, ea conditione adire videtur.

De cauſa teſtati & inteſtati.

39. *Idem* ſ lib. 4. ad Edictum. ſ

QVamdiu i poteſt ex teſtamento adiri hereditas, ab inteſtato non k defertur.

De filio inſtituto, & ſubſtituto impuberi.

40. *Idem* ſ lib. 4. Diſputationum. ſ

QVæſitum eſt, an, licet quis paternæ hereditati nihil attingat, aliquid tamen propter patris voluntatem habeat, vel faciat, an creditoribus paternis cogatur reſpondere : vt puta l ſi impuberi fuerit ſubſtitutus : in qua ſpecie Iulianus libro viceſimoſexto Digeſtorum ſcripſit, incidere eum in edictum m, ſi ſe immiſcuerit impuberis hereditati, non qui maledicum parentis oppugnauerit n, non debet ex eadem hereditate quicquam conſequi. Sed Marcellus eleganter diſtinguit, multum intereſſe, vtrum ex aſſe heres fuerit inſtitutus o in p patris teſtamento, an ex parte : vt ſi ex parte, potuerit ſine metu, renuntiata patris ſucceſſione, impuberis hereditatem amplecti.

41. *Iulianus* lib. 26. Digeſtorum.

FIlius q, qui ſe paternæ hereditate abſtinuit r, ſi exheredati fratris hereditati ſe immiſcuerit s, & pro herede geſſerit, poterit ex t ſubſtitutione hereditatem obtinere.

De herede inſtituto & ſubſtituto impuberi. 1. De ſubſtituto. 2. De manumiſſione ſerui patrui. 3. Collatione periculi.

42. *Vlpianus* lib. 4. Diſputationum.

IVlianus libro viceſimoſexto Digeſtorum ſcripſit.

SI pupillus paterna hereditate ſe abſtinuiſſet, deinde ei aliquis heres extitiſſet, non ſ eſſe eum compellendum creditoribus paternis reſpondere, niſi ſubſtitutus ei fuit a. Inclinat enim in hoc, vt patet ſubſtitutum etiam patris onera ſubire : quæ a ſententia à Marcello rectè notata eſt : impugnat. n. vtilitatem a pupilli, qui ipſe ſaltem poteſt habere ſucceſſorem : nemo enim onerum patris timidius quis etiam impuberis hereditatem adibit. Alioquin (inquit) & ſi frater ſuit, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſidebit hereditatem, & quidem impunè. nec enim videtur voluiſſe fraudare y edictum

[illegible notes]

qui ſibi proſpici t, ne oneribus patris pupilli hereditas implicaretur. Sed a quod ita frater ſcripſit, credo, ita intelligendum, ſi non impuberis frater fuit, ſed teſtatoris: cęterum vtique, ſi frater à patre fratri ſubſtitutus impuberi b ſit, ſine dubio neceſſarius heres exiſtet.

1 ¶ Si in ſocietatem quam viuo c patre inchoauerat filius, poſt mortem patris perſeuerauerit d, Iulianus rectè diſtinguit intereſſe, vtrùm rem cœptam ſub patre perficit, an nouam inchoauit. Nam ſi quid nouum in ſocietatem inchoauit, non videri miſcuiſſe hereditati patris ſcripſit.

2 ¶ Si ſeruum paternum filius e manumiſerit f, ſine dubio miſcuiſſe ſe paternæ hereditati videbitur.

3 ¶ Proponebatur filium à patre de g caſtrenſi peculio ſeruos comparaſſe, eoſque à patre manumittere rogatum, cum heres eſſet ab eo inſtitutus, quęrebatur, ſi ſe abſtinuiſſet paterna hereditate, eoſque manumiſiſſet, an miſcuiſſe ſe paternæ hereditati videatur: diceremus, nihil euidenter quaſi heres manumiſerit, non debere eum calumniam pati, quaſi ſe miſcuerit hereditati.

De ſeruo hereditario.

43. *Iulianus* libro 30. Digeſtorum.

HEres per ſeruum hereditarium eiuſdem hereditatis partem, vel id quod eiuſdem hereditatis ſit, adquirere non poteſt h.

De reſtitutione aduerſus immixtionem.

44. *Idem* libro 47. Digeſtorum.

QVotiens pupillus patri heres extitit, & abſtinet ſe hereditate, quamuis patris bona ſub creditoribus fiant, tamen i rata haberi debent quęcunque pupillus bona fide geſſerit: & ideo ei, qui fundum tutore auctore, à pupillo emerit k, succurrendum erit l: nec intereſt, pupillus ſoluendo ſit, necne.

De ſeruo adeunte.

45. *Idem* libro 1. ad Vrſeium Ferocem.

ADitio m hereditatis non eſt in opera ſerui n.

1 ¶ Idcircoque ſi ſeruus dotalis o adierit, actione de dote, eam hereditatem mulier reciperabit, quamuis ea, quę ex operis dotalium adquiruntur, ad virum pertineant p.

2 ¶ Et cùm quæſtus q & compendii ſocietas initur, quidquid ex operis ſuis ſocius adquiſierit, in medium conferet, ſibi autem quiſque hereditatem r adquirit.

3 ¶ Præterea nec fructuarius ſ quidem ſeruus iuſſu eius qui vſumfructum in eo habet, adire hereditatem poterit.

4 ¶ Et quod à quibuſdam reſpondetur, ſi liber homo qui bona fide mihi ſeruiebat, propter t me heres inſtitutus erit, poſſe eum iuſſu meo adire hereditatem: poteſt verum eſſe, vt intelligamus non opera ſua mihi adquirere, ſed ex re mea, ſicut u in ſtipulando, & per traditionem accipiendo, ex re mea mihi adquirit.

Si teſtamentum falſum dicatur.

46. *Africanus* libro 4. Quæſtionum.

CVm falſum y teſtamentum diceretur, ſi quidem ipſe heres accuſaſſet, quoniam certus eſſe debeat, ſe z falſum non feciſſe, rectè adibit hereditatem: ſin autem alius argueret citra conſcientiam eius, non poteſt adire, quaſi dubitet verum eſſe teſtamentum.

De furioſo.

47. *Idem* libro 4. Quæſtionum.

QVi ſeruum ſuum heredem inſtitutum adire iuſſerat, prius quàm ille adiret, furioſus b eſt factus: negauit, rectè ſeruum aditurum: quoniam non niſi voluntate domini adquiri hereditas poteſt. * furioſi autem voluntas nulla eſt.

48. *Paulus* libro 1. Manualium.

SI quis alicui c mandauerit, vt ſi æſtimauerit, peteret ſibi bonorum poſſeſſionem, & poſtquàm ille petiit, furere d cœperit, nihilominus adquiſita eſt ei bonorum poſſeſſio: quòd ſi antequàm ille petat, is qui mandauit petendam, furere cœperit, dicendum non eſt, ſtatim ei adquiſitam bonorum poſſeſſionem. igitur bonorum poſſeſſionis petitio ratihabitione debet confirmari.

De auctoritate tutoris.

49. *Africanus* libro 4. Quæſtionum.

PVpillum ſ etiam eo g tutore auctore, qui tutela n non gerat, hereditatem adeundo obligari ait a.

50. *Modeſtinus* libro ſingulari de Heurematicis.

SI per epiſtolam b ſeruo pupilli tutor hereditatem adire iuſſerit, ſi poſt ſubſcriptam epiſtolam tutor moriatur c antequam ex epiſtola ſeruus adiret, nemo dicturus eſt, obligari d poſtea pupillum hereditati.

De dubitatione verum ex duobus teſtamentis valeat. 1. De iuſſu patris. 2. Additione conditionali.

51. *Africanus* libro 4. Quæſtionum.

EVm, qui duobus teſtamentis eiuſdem teſtatoris heres ſcribatur, cùm dubitet, num poſterius falſum ſit, ex neutro eorum poſſe adire hereditatem placet f.

1 ¶ Filiusfamilias heres ſcriptus patrem ſuum certiorem fecerat, videri ſibi ſoluendo eſſe hereditatem: pater reſcripſerat, ſibi parum idoneam renunciari g, itaque debere eum diligentius explorare, & ita adire, ſi idoneam comperiſſet: filius acceptis literis patris, adiit hereditatem: dubitatum eſt, an rectè adiiſſet: probabilius dicetur, quamuis perituram ei non ſit, ſoluendo eſſe hereditatem, patrem non obligaſſe.

2 ¶ Sed & ſi ita quis dixerit, ſi h ſoluendo hereditas eſt, adeo hereditatem, nulla i aditio eſt.

De filio furioſi. 1. De inſtituto ex parte purè, ex parte ſub conditione.

52. *Marcianus* libro 4. Inſtitutionum.

CVm heres inſtitutus erat filius, & habebat patrem furioſum, in cuius erat poteſtate, interponere ſe ſuam beneuolentiam Diuus Pius reſcripſit, vt ſi filiusfamilias adierit k, periculo habeatur, atque ſi paterfamilias adiiſſet: permiſitque ei & ſeruos hereditarios manumittere m.

1 ¶ Qui ex parte heres inſtitutus eſt purè, ex parte ſub conditione, olus: etiam n pendente conditione, ſi adierit hereditatem, ex aſſe heres erit: quia ſolus heres futurus eſt omnimodo, niſi habeat in conditionalem partem ſubſtitutum.

De iure accreſcendi.

53. *Gaius* libro 14. ad legem Iuliam & Papiam.

QVi ex duabus partibus heres inſtitutus fuerit, ex alia purè, ex alia ſub conditione, & ex pura inſtitutione adierit, & deceſſerit, poſteàque conditio extiterit, ea quoque pars ad heredem o eius pertinet.

1 ¶ Qui ſemel aliqua ex parte heres extiterit, deficientium partes etiam inuitus p excipit, id eſt q, tacitè ei deficientium partes etiam inuito adcreſcunt.

De tempore ſucceſſionis.

54. *Florentinus* libro 8. Inſtitutionum.

HEres quandoque r adeundo hereditatem, iam ſ tunc t à morte ſucceſſiſſe defuncto intelligitur.

De abſtinendo.

55. *Marcianus* libro 2. Regularum.

CVm hereditate patris neceſſarius heres ſe abſtineat, conditio coheredis, ſiue ſuos, ſiue extraneos, defertur, vt aut totam agnoſcat, aut a tota recedat: & ita ſe abſtinere poteſt propter u alium, quod per ſuam perſonam non poterat: ſi tamen creditores dicant, ſe contentos eſſe eius portione, quia non poteſt exonerari, niſi deferatur conditio, & alterius parte abſtinere ſe creditores debent, vt eius actiones ei, qui contentus, denetur.

56. *Vlpianus* libro 59. ad Edictum.

SI is qui immiſcuit ſe hereditati, deceſſiſſet, deinde alter ſe abſtinet: eadem conditio deferenda eſt heredi x eius, quæ & ipſi: quod Marcellus ait.

De abſtinendo. 1. De reſtitutione in integrum. 2. De ſeruo neceſſario herede.

57. *Gaius* libro 23. ad Edictum Prouinciale.

NEceſſariis heredibus non ſolum impuberibus, ſed y etiam pluribus, abſtinendi z ſe a ab hereditate

---

a Frater teſtatoris poteſt eſſe heres impuberis ex ſubſtitutione, nec erit vllo modo heres teſtatoris. Frater autem impuberis, vtrique heres eſt neceſſarius.

b v. l. 1. §. 16. 7. de adq. vel. amitt. [illegible]

c & eius conſenſu.

d Filius qui rem cœptam à patre perficit, videtur ſe immiſcere: ſecus ſi inchoat nouum factum vel propriũ. *Bald.*

e non emancipatus. *l. 3. Cod. de iure delib.*

f l. 86. §. vlt. ſ. eod. Hereditatem adire videtur qui ſeruum hereditarium manumittit. quippe nemo ſeruum hereditarium manumittere poteſt niſi heres.

g Filius propria ſua cùm vetere, paternæ hereditati non ſe immiſcet, actum qui vtique interpretamur, vt eo animo quiſque obligetur.

h Quia antequam heres adeat, non eſt heres: poſt aditionem heredis, ſeruus non eſt amplius hereditarius. *Bart.*

i Licèt cuiuſq. pupilli adminiſtrator remoueatur ab officio, valent tamen ea quæ per eũ legitimè facta ſunt, conſtante officio.

k l. 6. §. 1. inſt. de tutor. auctor.

l æris alieni ſoluendi cauſa l. [illegible] §. non poſſim §. l. de reb. auct.

m Vt non reuocetur fundus à pupillo venditus.

n Hereditatis adeundæ actus, in operis non conſiſtit. vt hic. Ideoque hereditas quæſita per ſeruum dotalem, mulieri ſoluto matrimonio reſtituenda eſt. §. 1. inſti. eod. quę non reſtitueretur, ſi operis ſerui quæſita diceretur. nam quod ex operis ſerui dotalis maritus adquirit, id ſuũ facit, & ſibi adquirit: neque reſtituit mulieri.

o l. 47. §. de iur. dot.

p niſi teſtator expreſſim voluerit marito adquiri. *l. 65. §. de iure dot.*

q Hereditatis adquiſitionem non inducit quæſtus & compendii ſocietas. l. 13. l. 71. §. eod. ſocio. r l. 9. §. pro ſoc. ſ l. 25. §. eod. Hereditatem ſibi relictam fructuarius ſeruus fructuario non adquirit.

t Contemplatione mei quod diſponitur, meum eſſe videtur. *Bal.* Hereditas propter me relicta homini libero, qui bona fide à me poſſidetur mihi adquiritur.

u Argumentum à contractu ad hereditatis aditionem nota.

x v. Cuiac. 1. ad Afr. fol. 4. y l. 1. Cod. [illegible] ſecund. tab.

z Præſumitur in facto proprio quis ſcire veritatem: certúſque eſſe, ſe id feciſſe, vel non feciſſe. *Bald.* a v. Cuiac. 4. ad Afr. fol. 13. b l. 48. §. eod. Mandatum de adeunda hereditate tacitè reuocatur per furorem mandanti ſuperuenientem.

c petẽ procuratori l. 3. §. 7. ſ. de bon. poſſ. d Furor ſuperueniens non viciat actum iam perfectum l. 47. §. eod. e v. Cuiac. 4. ad Afr. fol. 14.

f maiorem infante qui fari poteſt. Nam infans ne tutore quidem auctore adire poteſt, vt qui verba aditionis fari non poſſit: ſubuenitur tamen ei, vt per tutorem adire poſſit. l. ſi infanti. 18. C. de iure delib. g Pupillus tutore honorario auctore hereditatem adire poteſt, vt hic. imo non poteſt, dixi ad l. 4. §. de adm. tut.

---

a adde l. 4. §. de adm. tut.

b Epiſtola iubere poſſumus adiri hereditatem.

c Morte tutoris reuocatur mandatum procuratori à tutore conſtituto. l. 26. l. 17. §. 1. ſupra mandati.

d l. 7. Tutorem non haberi.

e v. Cuiac. 4. ad Afr. fol. 46.

f Cui ita vel ideo quod de vtriuſque teſtamenti viribus dubitat. Prius enim per poſterius ſit ſeparatum: poſterioris, an ſit verum.

g Pater qui filio reſcribit, ſibi videri non idoneam hereditatem, eo ipſo videtur prohibere, ne adeat, donec filio oppoſitum reſcribat. *Bald.*

h Aditionem hereditatis ratum eſſe qui non recipiat conditionem, hinc colligunt. v. l. 77. ſ. de reg. iur.

i Quid ita? Hereditatis aditio actus legitimus eſt: purè fieri debet, ſine conditione, ſemel, l. 80. de ſol. l. ad. tutore auctore, non curatore. l. 90. & ea. iuſſu patris & domini, teſtato & certis conceptiſque verbis, verſo, non per alium ſymbolo aliquo, veluti peroſſione digitorum. Quæ omnia ceſſant in petitione bonorum poſſeſſionis, quia ius prætorium ius ſolenne non eſt. l. 17. ſ. de reg. iur. Sic iuſſum adeundi conditionale eſſe poteſt, licet aditio eſſe non poſſit conditionalis.

k l. 8. §. de his, qui ſunt ſui.

l quid ſi nummum contraxerit? idem eſſe ait *Bald.*

m Furioſi ob patris, filio à Principe permittitur ius adeundæ hereditatis ſibi delatæ, & manumittendi, vnde notant, Filium, ſi furioſum parentem habeat, rectè contrahere ſine eius conſenſu, (tametſi alia conſenſum patris lex vel ſtatutum exigat) ſicem vtiliter ei mutuo obligari. denique pro patrefamilias haberi.

n Conditio minime expectanda eſt, cuius euentu atque exiſtentia effectus non augetur. Conditio neceſſaria adquiſitionem non impedit neque ſuſpendit, ſed contingens tantum.

o Etiam heredi heredis pro parte adquiritur portio, ſi conditionis euentus. *Bald.* adde l. 2. in ſi. C. de libert. leg. Conditionem inſtitutionis ad heredem meum hic non tranſmitto, ſed ius accreſcendi ab ipſo inſtitutione informatum expreſſa teſtatoris voluntate. Ideóque meus heres coheredi meo præfertur, *Bald.* Ipſum denique iuris adcreſcendi meum ad heredem tranſmitto. *Alberic.*

p Ius adcreſcendæ hereditatis defertur etiam inuito.

q Tacitè fieri intelligitur, quod ab inuito fieri lex iubet.

r quandocunque.

ſ l. 193. §. de reg. iur.

t Hereditatis aditio ſingit heredem ſtatim à morte teſtatoris adiiſſe. Retro agitur hereditatis aditio. adde l. 1. §. 5. de vi. oed.

u l. 20. in fin. §. de liberat. leg. Permittitur ex accidenti, quod aliàs non permitteretur. *Bald.* Quod non poſſum per me, poſſum interdum per alium. Abſtinere nobis licet ab hereditate propter alium, quod iure noſtro aliàs non licet.

x Æquitas quæ patrocinatur defuncto, patrocinatur eius heredi. *Bald.*

y Abſtinendi beneficium datur impuberibus & puberibus.

z Abſtinendi beneficium heredes habent niſi ſe immiſcuerint: de abſtinendi beneficio adde §. 2. Inſtit. de heredum qualitate & differentia. Porrò duplex abſtinendi beneficium eſt: vnum conceſſum edicto prætoris mortui, ſuo heredi competens antequàm ſe immiſceat. Imò & poſt immixtionem quæ ipſo iure non valet. Alterum quod à iudice conceditur, reſtitutione in integrum data, poſt immixtionem quæ ipſo iure tenet conceditur, inquam, fauore ætatis minori idque cuiuis heredi, vt ſuo.

a Abſtinendi beneficium eò pertinet, vt quis ſe ab hereditate abſtineat.

Universidad Rey Juan Carlos

proconſul *a* poteſtatem facit, quamuis creditorib. *b* hæreditariis iure ciuili teneantur, tamen in eos actio non detur, ſi velint derelinquere hæreditatem.

¶ Sed impuberib. quidem, etiam ſi ſe immiſcuerint *c* hæreditati, præſtat abſtinendi facultatem: puberibus autem ita ſi *d* ſe non immiſcuerint.

3 ¶ Sed tamen & puberibus minoribus vigintiquinque annis ſi temere damnoſam hæreditatem parentis appetierint, ex generali *e* edicto, quod eſt de minoribus vigintiquinque annis, ſuccurrit: cum & ſi extranei damnoſam hæreditatem adierint, ex ea parte edicti in integrum eos reſtituit.

2 ¶ Seruis autem neceſſariis hæredibus, ſiue puberes, ſiue impuberes ſint, hoc non permittitur *f*.

58. *Paulus* libro 2. Regularum.

Ex parte hæres inſtitutus ſeruus, & nondum adita hæreditate à cohærede eius, liber & hæres fit neceſſarius: quia non *g* à cohærede, ſed à ſemetipſo accipit libertatem: nam ita inſtitutus fuerit, *cum mihi quis hæres erit, Stichus liber & hæres eſto.*

De ineligendo qui ſubſtitutus eſt impuberi.

59. *Neratius* libro 2. Membranarum.

Qui patri hæres extitit, ſi idem filio impuberi ſubſtitutus eſt, non poteſt hæreditatem eius prætermittere: quod ſic recipiendum eſt, etiamſi viuo pupillo mortuus erit, deinde pupillus impubes deceſſerit: nam is, qui hæres extiterit, pupillo quoque hæres neceſſario *h* erit. nam ſi ipſum inuitum obligat, coniungi *i* eam paternæ hæreditati, & adcreſcendi iure adquiri cuicunque *k* patris hæredi exiſtimandum eſt.

De inſtituto, qui ab ſubſtituto petit.

60. *Iauolenus* libro 1. ex poſterioribus Labeonis.

Filium emancipatum *l* pater ſolum hæredem inſtituit, & *ſi is hæres non eſſet* ſeruum liberum & hæredem eſſe iuſſerat. filius, tanquam pater demens fuiſſet, bonorum eius poſſeſſionem ab inteſtato petiit, & ita hæreditatem poſſedit. Labeo ait, ſi probaretur ſi ſanamente pater teſtamentum feciſſe; filium ex teſtamento patri hæredem eſſe: hoc falſum puto: nam filius emancipatus cum hæreditatem teſtamento dumtaxat ſe pertinere noluit, continuo *m* ea ad ſubſtitutum hæredem tranſit: nec poteſt videri pro hærede geſſiſſe, qui, vt hæreditatem omitteret, ex alia parte edicti poſſeſſionem bonorum petat. *Paulus*: Et Proculus Labeonis ſententiam improbat, & in Iauoleni ſententia eſt.

De reſtitutione in integrum & iure adcreſcendi.

61. *Macer* libro 1. de Officio Præſidis.

Si minor annis, poſteaquam ex parte hæres extitit, in integrum reſtitutus eſt: Diuus Seuerus conſtituit, vt eius partis onus cohæres ſuſcipere non *n* cogatur, ſed bonorum poſſeſſio creditoribus detur.

Si hæres ſcriptus pareat conditioni. 1. Iuſſu domini.

62. *Iauolenus* libro 1. ex poſterioribus Labeonis.

Antiſtius Labeo ait, ſi ita inſtitutus ſit, *ſi iurauerit, hæres eſto*: quamuis *p* iurauerit, non tamen eum ſtatim hæredem futurum, antequam *q* pro hærede aliquid geſſerit: quia iurando voluntatem magis ſuam declaraſſe *r* videatur. Ego *ſ* puto ſatis eum pro hærede geſſiſſe, ſi vt hæres iurauerit: Proculus idem: eoque iure vtimur.

1 ¶ Si ſeruus hæres inſtitutus poſt iuſſum domini, antequam adiret, alienatus eſſet, nouum iuſſum *t* poſterioris *u* domini, non iuſſum prioris exigitur *x*.

De furioſo.

63. *Libro* ſingulari regularum Pomponij Marcellus notat.

Furioſus adquirere ſibi commodum hæreditatis ex teſtamento non poteſt *y*, nisi ſi ſit neceſſarius patri, aut domino hæres exiſtat, per *z* alium autem adquiri ei poteſt: veluti per ſeruum, vel eum, quem in poteſtate habet.

De ſeruo communi.

64. *Iauolenus* libro 2. ex poſterioribus Labeonis.

Seruus communis hæres inſtitutus, & adire iuſſus, à alterius domini iuſſu adierit, deinde manumiſſus fuerit, poterit ipſe adeundo ex parte dimidia hæres eſſe.

65. *Paulus* libro 2. ad Sabinum.

Et ſi ſubſtitutum iuberet idem ſeruus: ita, ſi hæres non extitiſſet hæres eſſe, ſubſtitutus locum non habet *a*.

66. *Vlpianus* libro 61. ad Edictum.

Si ſeruus communis à vel vni ex dominis, vel pluribus, vel omnib. hæres extiterit neceſſarius, nullius eorum hæreditate ſe poterit abſtinere.

67. *Idem* libro 1. Regularum.

Seruus communis ab extero hæres inſtitutus, ſi iuſſu vnius adierit hæreditatem, non pro maiore parte interim hæredem eum facit, quam *c* pro dominica: deinde cæteris ſociis non iubentibus, tacito *d* iure partes ei adcreſcunt *e*.

68. *Paulus* libro 5. ad legem Iuliam & Papiam.

Cum ſolus ſeruus hæres inſtitutus ſit, ſicut licet vno tempore omnium dominorum iuſſu adire hæreditatem, ita & ſeparatis temporibus ſingulorum iuſſu recte adit. Nam quia ſæpius aditio non ex teſtamento, ſed ex iure dominorum venire, veritatis cauſa videtur, ne alterius *f* feſtinatione alterius ius lædatur.

De tempore adeundi, vel repudiandi.

69. *Vlpianus* libro 60. ad Edictum.

Quamdiu *g* inſtitutus admitti poteſt, ſubſtituto locus non eſt, nec ante ſuccedere poteſt, quam excluſo hærede inſtituto. Eueniet igitur, vt neceſſarium ſit remedium *h* prætoris & circa denegandas primo actiones, & circa præſtituendum *i* tempus ſubſtituto: quia *k* intra diem primo præſtitutum neque adire hæreditatem poteſt, neque pro hærede gerere. *l* Idem, qui tertio gradu ſcriptus eſt, ſi primo deliberante ſecundus deceſſit, ipſe poteſt ſuccedere *m*. Ergo expectamus *n* in ſingulis, vt prius eis deferatur hæreditas, tunc deinde, poſteaquam delata eſt, expectamus idem *o* præſtitutum, intra *p* quem ſi idem aut adeat, aut pro hærede gerat, denegamus *q* ei actiones.

Sine ſuccedatur iure ciuili, ſiue prætorio, ſubſtituti præcedunt legitimos, etiamſi conditio ſit adiecta: & hæredes non poſſe repudiari, niſi certum ſciant. Bart.

70. *Paulus* libro 57. ad Edictum.

In plurium hæredum gradib. hoc ſeruandum eſt, vt ſi teſtamentum proferatur, prius *r* à ſcriptis *ſ* incipiatur, deinde *t* tranſitus fiat ad eos, ad quos legitima hæreditas pertinet: etiam *u* ſi idem ſit, ad quem vtroque modo pertineat. Nam hoc gradatim *x* conſequitur, vt prius *y* ex teſtamento, delatam deinde legitimam repudiet. Idem iuris eſt in bonorum poſſeſſione, vt prius ſcriptis repellat bonorum poſſeſſionem, deinde inquit ab inteſtato petere poteſt.

1 ¶ Si verò ei, ad quem legitima hæreditas poteſt pertinere, conditio data ſit: nihil conſtituere poteſt de legitima, antequam dies conditionis tranſeat: & ideo dicendum eſt & in eo caſu, ſi reſpondit *z* hæreditatem ad ſe ſi velit pertinere, bona defuncti à creditoribus poſſidenda ſunt.

De ſeruo redempto ab hoſtib. 1. De eo qui manumitti debuit. 2. De ſuo hærede per quem factum eſt, quo quid ex hæreditate amoueretur.

71. *Vlpianus* libro 61. ad Edictum.

Si ſeruum quis alienum ab hoſtib. redemerit, & hæredem eum cum libertate inſtituerit, magis puto hoc eum liberum, & neceſſarium hæredem, nam cum ſeruit ei libertatem, vinculo ſuo reſoluit: & in hoc ſolum reddit iure poſtliminij, vt non iterum *a* ſeruus eius fiat, cuius erat, antequam caperetur: hoc enim ſatis impium eſt: ſed vel poſtliminio domino ſuam æſtimationem omnimodo offerat, vel maneat ei obligatus, donec pretium ſoluat: quod libertatis fauore introductum eſt.

1 ¶ Si quis hac lege emptus ſit, vt intra certum diem manumittatur, & cum libertate hæres inſtitutus ſit: an ei ſuccurrendum ſit, vt ſe abſtineat, videamus: magiſque eſt, vt, donec *b* dies non extiterit, potius ei neceſſarius hæres efficit, & non poſſit ſe abſtinere: ſin autem dies præteritus fuerit, tunc non neceſſarius, ſed voluntarius hæres efficitur, & poteſt ſe abſtinere ſecundum exemplum eius, cui fideicommiſſaria libertas ſub conditione debebatur.

2 ¶ Si quis dederit nummos domino, vt manumittatur, puto huic omnimodo eſſe ſuccurrendum.

a Cur proconſul? agitur hac lege de edicto prouinciali, vt inſcriptio huius legis indicat.
b Suus heres, mero iure eſt heres, eoque creditoribus hereditariis tenetur.
c Abſtinendi beneficium heres ſuus poſt immiſtionem non habet, niſi impubes ſit: ipſo iure nullo: vel ex edicto de minoribus, ope reſtitutionis in integrum ſuccurritur. *Bald.*
d ante immiſtionem.
e Edictum de minorib. generale.
f Contra immiſtionem iuris, & de iure: qualis eſt quæ à ſeruis ſe expoſit neceſſariis heredibus, non habet locum beneficium & remedium abſtinendi. *Bald.*
g Inſtitutionis ius ideo dicitur directum, quod ex iure quis à ſe ipſo capiat, non per medium alterius animum: atque hinc manifeſta eſt differentia inſtitutionis directæ & obliquæ.
h Quoties acquiſitio & tranſmiſſio neceſſaria eſt, hereditas non adita tranſmittitur ad heredes: ſecus ſi voluntaria. *Bald.*
i l. 10. §. 2. ſup. de vulgari.
k Spe iuris adcreſcendi tranſmittuntur ad quemlibet heredem. *Bald.*
l Emancipatus ſi filius bonorum poſſeſſionem inutiliter agnouit, & bona poſſedit: non poſſidendo videtur gerere pro herede, vt ne impediatur illo adire inutili: Labeo ita putat, Iauolenus poſt Proculum contra ſentit. Quid ſtat? Bene poſſeſſio diſfert à quæſtione pro herede, non ex ea deſcendit pro herede geſtio: ſed manet potius ab vtili agnitione.
m Probatur non cogitur heres teſtamento ſine mentis ſuiſſe contraria præſumptione onerare. Quo interpretatur quiſque ſanæ mentis eſſe. Cur præſumitur? Natura hæc qualitas eſt hominis: ... [illegible] & præſumptiones tenſ ex certo ducimus à natura.
n l. 1. C. de impub. & aliis ſubſt.
o Amiſſa non adcreſcit partis deficiens ex poſt facto, per reſtitutionem in integrum. *Bald.*
p Iurans voluntatem ſuam perſpicue, imò certiſſime oſtendit. Iuramentum voluntatis enim, teſtimonium euidentiſſimum eſt.
q Adire hereditatem non videtur qui implet conditionem, niſi hac expreſſit animo adeundi fecerit. *Bart.*
r Iurando voluntas declaratur.
ſ Vide l. 23. D. de cond. inſtit.
t Adire non videtur qui conditionem implet citra animum adeundi. Antonet diſtinguit aditionem.
u Iuſſum noſtro genere dixit.
x §. 2. verſ. ſi verò alienatus, Inſt. de hered. inſt.
y Cur ita? Finita poteſtate domini, iuſſus eius finitur.
z l. 7. §. 3. C. de curat. furioſ. vide Hotomanum 2. obſ. 23.
a Per ſeruum, autem quem in poteſtate habet furioſus adquirere hereditatem poteſt; licet per ſeipſum non poſſit, vt hic. Cur tam varie? an quia iure ſuo neque ipſe adquirere non tam prohibetur, quam non poteſt adquirere: quod prohibitus eſſet per ſe adquirere, per alium quoque adquirere non poſſet.

a Tenebatur, ſeruo pro parte, & ... [illegible]
b §. 3. Inſt. de heredit. qual.
c §. 3. & ſeq. Theoph. Inſt. de hered. inſt.
d Quid ita? ... [illegible]
e l. 1. & §. ... [illegible]
f l. vlt. §. de adeli. ... [illegible]
g ... [illegible]
h Petente primo ſubſtituto ... [illegible]
i Tempus adeundi præſtitutum ... [illegible]
k vide quæ ſcripſi ad l. vlt. §. 14. C. de iure delib.
l ſubſtituto ſecundo licebit in locum primi, primo decedente, vt ex ſecundo ſit primus ſubſtitutio ſecunda ſubſtitutus. Ita ſecundæ ſubſtitutionis prima ſiant, vt prima eſſe incipiat.
n Fatalia adquirendi, exercendi, accipiendi tempora nemini currunt, antequam ius alicui competere cœperit: omnis enim priuatio habitum aliquem exigit.
o bonorum poſſeſſioni ſc. l. 4. l. de bon. poſſ. l. 1. l. 10. pr. §. 1. l. de ſucceſſ. edict. l. 4. C. qui admitt. §. 4. circa fi. Inſt. de bon. poſſ.
p Renunciatio tacita diei lapſu inducitur. Renunciat adquirendæ hereditati, qui intra tempus adeundæ hereditati conſtitutum non adit.
q Sequens non admittitur, niſi primus excludatur per renunciationem ſiue tacitam, quæ inducitur ex temporis lapſu.
r l. 2. l. 4. l. 5. C. unde legitimi.
ſ Teſtati cauſa præcedit cauſam inteſtati, iure ciuili & Prætorio. *Bald.*
t Legitimi heredes ſuccedunt poſt inſtitutos & teſtamentarios.
u Unde qui in diuerſis eſt perſonis, in vna & eadem perſona ſeruatur, ſi in eam diuerſa iura concurrant.
x Legitimus ſub conditione inſtitutus, pendente conditione adire hereditatem non poteſt, neque ex teſtamento, neque ab inteſtato.
y l. 39. ff. eod.
z l. 77. inf. eod.
a nec repudiaſſe l. 60. ſup. ex. diximus ad l. 43. ſup. de adq. vel omitt.
b non vt iterum Cod. l. 1. §. 7.
c Seruum alienum, quem ab hoſtib. redemiſti, heredem poſſumus, vt vero prius pretio eius domino. *Bald.*
d l. 3. §. 3. ſup. de heredib. inſt. l. vlt. de ſu. ſup. de vulgari.

3 ¶ Prætor

Universidad Rey Juan Carlos

3 ¶ Prætor ait, *Si per eum, eamve factum erit, quo quid ex ea hereditate amoveretur* a.

4 ¶ Si quis ſuum ſe dicit retinere hæreditatem nolle, aliquid autem ex hæreditate amouerit b, abſtinendi beneficium non habebit.

5 ¶ Non dixit prætor, *Si quid amouerit*, ſed, *Si per eum eamve factum erit, quo quid ex ea amoveretur*: ſive ergo ipſe amouerit, ſive amouendum curaverit, edictum locum habebit.

6 ¶ Amouiſſe eum accipimus, qui quid celaverit, aut interverterit, aut conſumpſerit.

7 ¶ Ait prætor, *Quo quid ex ea amoveretur*: ſive autem vna res, ſive plures fuerint amotæ, edicto locus eſt: ſive ex ea hæreditate ſint, ſive ad eam hæreditatem pertineant.

8 ¶ Amouere non videtur, qui non à callido animo nec maligno rem repoſuit. Ne is quidem, qui in re erravit, dum putat non eſſe hæreditariam. Si igitur non animo amouendi, nec vt hæreditati damnum det, rem abſtulit, ſed dum putat non eſſe hereditariam, dicendum eſt eum amouiſſe non videri.

9 ¶ Hæc verba edicti ad eum pertinent, qui ante quid amouet, deinde ſe abſtinet: ceterum ſi c ante ſe abſtinuit, deinde tunc amouit, hic videamus an edicto locus ſit: magiſque eſt, vt putem, iſtic Sabini ſententiam admittendam, ſcilicet vt furti potius actione creditoribus teneatur. etenim qui ſemel ſe abſtinuit, quemadmodum ex poſt delicto obligatur?

De tempore adeundi.

72. Paulus libro 1. ad Plautium.

SI quis hæres ita ſcriptus fuerit, vt *intra certum tempus adeat hereditatem: & ſi non ita adierit, alius ei ſubſtituatur*, prior autem heres, antequam adiret, deceſſerit d, nemo dubitat, quin ſubſtitutus vltimum diem e aditionis expectare non ſolet f.

De alimentis.

73. Idem libro 7. ad Plautium.

SI quis, non g quaſi hæres, ſed quaſi patroni filius, egens h, à liberto patrono ali velit: procul dubio hoc extra i cauſam eſt immiſcendi ſe bonis paternis. & ita rectè Labeo ſcribit.

De ignorantia vel dubitatione heredis.

74. Idem libro 12. ad Plautium.

QVi putat ſe decem k dare iuſſum, cum quinque iuſſus ſit, ſi decem dederit, fiet hæres adeundo.

1 ¶ At ſi quinque putet ſe iuſſum dare, cum decem dare iuſſus eſſet, & dat quinque l, non implet conditionem, ſed ad aliquid proficit, vt, ſi adimpleuerit reliquum, aliorum quinque datione videatur conditio eſſe impleta.

2 ¶ Qui m bona fide ſeruit, ſi quaſi iuſſu n domini adierit, non obligabitur.

3 ¶ Similis eſt huic ſtatuliber, qui iuſſus ab hærede adire hæreditatem, poſt conditionem libertatis exiſtentem, cum hoc ignoraret, adiit.

4 ¶ De eo, qui heres inſtitutus ab aliquo, dubitat o, an libertas ei ex teſtamento domini obtigerit, cum neſciat conditionem libertatis extitiſſe, vel hæreditatem p aditam, an adeundo hæres fiat, videndum: Iulianus hunc decreuit fieri heredem.

De eo qui petiit bon. poſſeſſionem, vel adeuntis.

75. Marcellus libro 9. Digeſtorum.

EX ſemiſſe Titius heres ſcriptus eſt quadrantis q bonorum poſſeſſionem per errorem r petit: quæro, an nihil actum ſit, an verò perinde omnia ſeruanda ſint, ac ſi quadrantis nominatus non ſit: reſpondit, magis nihil actum eſſe, quemadmodum cum ex ſemiſſe ſcriptus heres ex quadrante per errorem adiit hereditatem.

De ſubſtituto, qui ex parte ſub conditione inſtitutus eſt.

76. Iauolenus libro 4. Epiſtolarum.

SI tu ex parte ſexta ſub conditione inſtitutus fuiſſes hæres, & omittente parte ſuam Titio, cui ſubſtitutus eras, ex ſubſtitutione adiſſes, deinde conditio ſextantis extitiſſet, quæro, an adire neceſſe habueris, ne ſextans tuus intereat? Reſpondit: Nihil intereſt, verum ex ſubſtitutione prius adieris, an ex prima inſtitutione, cum ab vtraque cauſa vna aditio ſufficiat. ſextans itaque qui ſub conditione datus mihi eſt, ad me ſolum pertinet.

1 ¶ Item ſi tu ſextantis, ex quo inſtitutus eſſes heres, omiſeris aditionem, numquid dubitas, quin ſex ſubſtitutione adeundo Titianæ partis habiturus partem eſſes? reſpondit: Non dubito, quin, ſi prima inſtitutione adeundo hæres eſſe poſſis, in poteſtate t mea ſit, quam partem hæreditatis aut amittere velim, aut vindicare.

De teſtamento repudiato & ab inteſtato.

77. Pomponius libro 8. ad Quintum Mucium.

ILlud dubitari poteſt, an ſi cum teſtamento heres inſtitutus eſſem ab eo, qui etiam ſi inteſtatus deceſſiſſet, legitima hereditas eius ad me pertineret, an ſimul a vtramque hæreditatem repudiare poſſim. quoniam antequam ex teſtamento hæreditatem repudiarim, legitima nondum ad me pertinet: verum eodem momento intelligor a & ex teſtamento, & legitimam repudiare: ſicut ſi legitimam velim adire, pertinere cum ſciam teſtamentum nullo relictum, videbor ante repudiare teſtamentum b, & ita legitimam acquiſiſſe.

De ſociis, & rerum communium vſu.

78. Idem libro 15. ad Quintum Mucium.

DVo fratres fuerunt, bona communia habuerant: eorum alter inteſtato mortuus, ſuum heredem non reliquerat: frater, qui ſupererat, nolebat ei hæres eſſe: conſulebat, num ob eam rem, quod communibus, cum ſciret eum mortuum eſſe, vſus c eſſet, hereditati ſe alligaſſet. reſpondit, niſi eo conſilio vſus eſſet, quod vellet ſe heredem eſſe, non aſtringi: itaque cavere debet, ne qua in re plus ſua parte dominationem d interponeret.

De acquiſitione per alium.

79. Vlpianus libro 2. ad legem Iuliam & Papiam.

PLacet, quoties e adquiritur per aliquem hæreditas vel quid aliud ei, cuius quis in poteſtate eſt, confeſtim f adquiri ei cuius eſt in g poteſtate, neque h momento aliquo ſubſiſtere in perſona eius, per quem adquiritur, & ſic adquiri ei, cui adquiritur.

De inſtituto ex pluribus partibus. 2. Si ſeruus ex parte purè inſtitutus ſit, ex parte ſub conditione, dato cohærede.

80. Paulus libro 5. ad legem Iuliam & Papiam.

SI ſolus heres ex plurib. i partib. fuero inſtitutus, vnam partem omittere non poſſum: nec k intereſt, in quibuſdam habeam ſubſtitutum, nec ne.

1 ¶ Idem puto, etiamſi aliis mixtus heredibus, ex pluribus partib. heres inſtitutus ſim: quod & hic adeundo l vnam portionem, omnes acquiro, ſi tamen delatæ ſint.

2 ¶ Item m ſi ſeruus meus ex parte heres inſtitutus ſit purè, ex parte ſub conditione, dato ſcilicet cohærede, & iuſſu meo adierit, deinde eo manumiſſo conditio alterius portionis extiterit: verius eſt, non mihi eſſe adquiſitam illam portionem, ſed ipſum comitari: omnia enim partis permanere debent in id tempus, quo alterius portionis conditio extet, vt adquiratur ei, cui prior portio adquiſita eſt.

3 ¶ Ego quidem puto, & ſi adhuc in poteſtate ſit, iterum adeundum eſſe, ſi conditio extiterit: & illud, quod dicimus ſemel n adeundum, in eiuſdem perſona locum habet, non o cum per alium adquirenda eſt hereditas p.

De ſpe ſubſtitutionis ad heredem non tranſmittenda.

81. Vlpianus lib. 13 ad legem Iuliam & Papiam.

TOtiens videtur heres inſtitutus, etiam in cauſa ſubſtitutionis q adiiſſe, quotiens adquirere ſibi poſſit. nam ſi mortuus eſſet, ad heredem non transferret ſubſtitutionem.

De ſeruo inſtituto cuius dominus capere non eſt.

82. Terentius Clemens libro 16. ad legem Iuliam & Papiam.

SI ſeruus eius, qui capere non poteſt, heres inſtitutus, & antequam iuſſu domini adeat hæreditatem, manumiſſus, alienatuſve ſit, & nihil in fraudem legis factum eſſet, ipſe admittitur ad hereditatem. ſed & ſi partem capere poſſit dominus eius, eadem r dicenda ſunt de parte, quam ille capere non poteſt. nihil enim intereſt de vniuerſo s quæratur, quod capere non poſſit an de portione.

De iure accreſcendi.

83. Vlpianus libro 18. ad legem Iuliam & Papiam.

SI totam t, aut u partem, ex qua quis heres inſtitutus eſt, tacitè rogatus ſit reſtituere, apparet, nihil ei debere adcreſcere: quia x rem y non videtur habere z.

De quarto pratorio.

84. Papinianus libro 16. Quæſtionum.

a Sui heredes, nec fuiſſent ex hæreditate, nec ſubripere, nec expilare: ſed latiore verbo amouere dicuntur, & eodem modo heredes non fieri, ſed exiſtere, & apparere, ait. v. Cuiac. ... de her. qualit.

b Doli eſt lex non faciat mentionem, dolus tamen ſubintelligitur. Bald.

c Quod impedit ſede delegendum beneficium, ... indultum Bald.

d Finita cauſa deliberandi, ſeu ... ſubſtitutio Bald. Quotiens certum eſt primum adire non poſſe: ſubſtitutus adire poteſt: vel ſi inſtitutioque conceptus in diem, vel ſub conditione, exiſtente conditione poteſt adire hereditatem, die non expectata.

e qui adpoſitus fuit in inſtitutione: aliàs nunquam intelligitur dies repetita ſeu intellecta, niſi coniectura aliqua probabilis id ſuadeat.

f non ſoleat. Hal. adde l. vlt. C. qui admitt.

g Hereditati ſe non immiſcet qui petit: non quaſi heres: ſed quaſi filius.

h ſecus ſi locuples, l. 5. §. 23. ſup. de agn. & al. liber.

i Actus diuerſus ab aditione, non includit hereditatis aditionem. Bald.

k Errans in quantitate aditionis, adire hereditatem non vetatur.

l l. 23. l. 52. ſ. de cond. & demonſtr. Errans implet conditionem plus faciendo, ſed non minus. Bald.

m Hereditati ſe non obligat, qui per alium poſſeſſor heres inſtitutus eſt, ſeruitio alterius adit.

n l. 1. C. de iure del.

o l. 5. C. eod.

p d. l. vlt. §. 6. C. de caducis.

q Qui ex minori parte, quam ſit inſtitutus adit, non adit.

r Actus errore admiſſus non valet ſiue ſit coram iudice, ſiue extra iudicium. Bald.

ſ Repudians hereditatem ex inſtitutione, admitti poteſt ex ſubſtitutione vulgari. Bald.

t l. 87. §. 1. ſup. eo.

a l. 70. in fi. ſup. eo.

x Conſequens qui vult, idem vult antecedens, v. l. ad mon. 56. & ad legatum. 62. ... de verbis ſig.

a Repudians ab inteſtato, videtur etiam ex teſtamento repudiare: quia cum aliquid ſimpliciter ſit, præſumitur fieri eo ordine quo debet fieri Bald. Facta priore loco præſumuntur, quæ priore loco fieri oportet. Prius eſt autem, vt quis ex teſtamento ſuccedat, quam ab inteſtato.

b i. hæreditatem. Interdum enim vocabulum Teſtamenti pro hereditate vſurpatur, v. Cuiac. 7. obſer. 2. in fin.

c Remanere in communi, ſeu vſus rei communis (niſi ius communionis excedantur) aditionem accidit, cum quis ſolus & in ſolidum poſſidere vult, præſumptionem aditionem hereditatis nõ inducit. Bal.

d Dominationem interponit non qui pro herede, aut poſſeſſore, aut pro traſeuntilis, ſed qui ſe pro proprietario gerit. Cuiac. 10. obſ. 24.

e l. 10. inf. de adq. rer.

f Adquiſitio duplex Baldo conſtituitur. Vna quæ tranſeat. Altera quæ permaneat. Primam notat proficiſci à perſona adquirente, & in eam deſinere cui adquiritur, totam tamen cohærere perſonæ adquirenti, l. qui filio. 2. §. 3. hoc verbo. l. 3. de vulgari. & pup. ſubſt. 1. 1. ſ. de leg. 1. Alteram ita cohærere perſonæ cui adquiritur, vt ab ea non ſeparetur.

g Ordo nullus hic temporis ſtatuitur, ſed intellectus tantum.

h ἐν ἀτόμῳ, de momento v. Cuiac. c. 1. de præſcriptionib. Cauſæ adquiſitiones ex perſona filij vel ſerui, immediatè tranſeunt in patrem vel dominum. Bald.

i l. 52. ſup. eo. k Licet teſtator ſubſtitutum det vulgarem, non videtur tamen permittere, vt actus aditionis ſcindatur. Bald. l Inſtitutus ſæpius ab eodem, non poteſt fieri ſæpius heres, vt ita vnica aditio trahatur ad omnem portionem. vt hic. Quid ſi ex ſe heres fieri non poſſit, ſed per alium? Noua portio nouam requirit aditionem, l. vlt. Quid itaque ſequetur, m v. hunc §. Cui. 12. obſ. 24. n Aditio hereditatis eſt actus legitimus: ideoque purè fit, l. 77. ſ. de reg. iur. & ſemel vt hic. v. Cuiac. 7. obſ. 18. diſt. l. 51. in fi. & eod. & l. 90. ſ. eod. o l. 36. ſup. eod. l. 22. §. 1. ſ. de ope. libert.

p Quia propter perſonam mediam, cuius ſtatus poteſt variari, non poteſt omnis inſtitutio vniformiter, i. eadem cenſeri. Variato autem medio, variantur extrema, & eorum effectus. Bald.

q Spes ſuccedendi ex ſubſtitutione vulgari, ad hæredem non tranſmittitur, vt hic; ius tamen adcreſcendi tranſmittitur. Bald. hic. & l. qui patri. 59. ſup. eo.

r l. 9. in fi. ſ. de ſuis. l. 8. in fi. l. 10. l. 23. in fin. l. 45. in fin. l. 47. ſup. de vulg.

ſ v. Amon. Fabr. 5. Coniect. 10.

t l. 3. ſ. pro derelicto. Quod de toto prædicatur, & de parte quoque prædicari intelligitur, v. l. 78. ſup. de rei vind. l. 1. ſup. de exib. u Si totam hereditatem aut partem. Hal. Si totam eam Cuiac. 2. obſ. 7. 5. obſ. 38. et hæc particula aut veteri more vſurpata ſit pro etiam adde l. 29. in fi. ſ. de ſtatu lib.

x Adcreſcendi ius rei, non perſonæ, defertur: ſcriptum in rem eſt, ideòque nec perſonam ſequitur, quoties nimirum agitur de proprietate non de vſufructu. Cur enim varietas vſufructus ius principale ſcriptum ac conceptum eſt in perſonam fructuarij, ſequitur & eius iuris acceſſio perſonalis: acceſſio, inquam, i. ius accreſcendi. l. ſi Titio. 33. §. vſusfructuum. ſ. de vſufr. y Principale cui a diminutum ademptum neceſſarium. Bald. z Indignus eſt eique velut indigno eripitur hæreditas, qui tacitè cauet ſe ſi capaci hereditatem reſtituturum, vide Cuiac. 13. obſ.

Universidad Rey Juan Carlos

Ventre præterito, ſi filius, qui fuit emancipatus, aut exter b heres inſtitutus ſit, quando rumpi teſtamentum poteſt c: non d defertur ex teſtamento hereditas e: ſed ſi vacua f ventre mulier fuit, & incerto g eo filius in familia retentus, vita deceſſit, heres fuiſſe intelligitur: emancipatus, aut exter, non aliter poſſunt hereditatem quærere, quam ſi non eſſe prægnantem ſciant. ergo ſi ventre pleno ſit mulier, nondum quicquam eſt, interea defunctum filij heredi h ſuum relinquere nihil i & ideo decreto k filio ſuccurrendum eſt, quaſi, ſive frater ei naſcatur, ſive non naſcatur, pater heres futurus eſt. eademque ratio facit, ut emancipato quoque ſubveniri debeat, qui alterutro caſu rem omnimodo habiturus eſt.

De metu.

85. *Idem* libro 30. Quæſtionum.

Si metus l cauſa adeat aliquis hereditatem, fiet ut quia invitus heres exiſtat, detur abſtinendi facultas.

Si quis moriatur antequam ſciat ſe inſtitutum. 1. De hereditate rei perduellionis. 2. Quid ſit pro herede gerere.

86. *Idem* libro 6. Reſponſorum.

Antonius Aulus l, cùm in Cilicia procuraret, heres inſtitutus, antè vita deceſſerat, quàm heredem ſe inſtitutum cognoſceret: quia bonorum poſſeſſionem quam procurator eius petierat, heredes Auli ratam habere non potuerant, ex perſona defuncti reſtitutionem in integrum implorabant, quæ ſtricto iure m non competit, quia intra dies n aditionis Aulus obiiſſet. Divum tamen Pium contrà conſtituiſſe Mæcianus libro quæſtionum refert in eo, qui legationis o cauſa Romæ erat, & filium, qui matris delatam poſſeſſionem abſens amiſerat, ſine p reſpectu eius diſtinctionis reſtitutionem locum habere: quod & hic humanitatis gratia obtinendum eſt.

1 Rei perduellionis q hæreditatem, ſuſpenſa cognitione filius emancipatus, cui de patris innocentia liquet, poteſt quærere.

2 Pro herede geſſiſſe filium placet, qui r moriens, comperto matrem ſuam inteſtato vita deceſſiſſe, codicillis petit ab hærede ſuo, ut maternorum bonorum ſervum manumitteret ſ, ac ſibi parentibuſque ſuis in poſſeſſione matris monumentum extrueret.

Quid ſit ſe immiſcere. 1. De actionibus confuſis pupillo reſtituendis.

87. *Idem* libro 10. Reſponſorum.

Eum bonis patris ſe miſcere convenit, qui remoto familiæ vinculo, pro herede gerere videretur: & ideo filius, qui tanquam ex bonis matris, cuius hereditatem ſuſcepit, agrum ad hereditatem patris pertinentem ut maternum, ignorans poſſedit t, abſtinendi conſilium, quod in bonis patris tenuit, amiſiſſe non videtur.

1 Pupillis, quos placuit oneribus hæreditariis eſſe liberandos u confuſas x actiones reſtitui oportet.

Quid ſit pro herede gerere.

88. *Paulus* libro 1. Quæſtionum.

Gerit y pro hærede, qui animo z agnoſcit ſucceſſionem, licet nihil a attingat hæreditarium. unde & ſi domum pignori datam, ſicut hereditariam retinuit, cuius poſſeſſio qualiſqualis b fuit in hereditate, pro herede gerere videtur. idemque eſt, & ſi alienam rem ut hereditariam, poſſediſſet.

De abſtentione pupilli, & eius fideiuſſoribus.

89. *Scævola* libro 13. Quæſtionum.

Si pupillus c ſe hæreditate abſtinet, ſuccurrendum eſt & d fideiuſſoribus ab eo datis, ſi ex hæreditario contractu conveniuntur.

De curatore. 1. De peculio caſtrenſi.

90. *Paulus* libro 12. Reſponſorum reſpondit,

Per curatorem e hereditatem f adquiri non poſſe.

1 Idem reſpondit, ſi iuſſu avi nepos patris, qui de caſtrenſi peculio teſtamentum fecit, hereditatem adiſſet, adquiſiſſe ei ea, de quibus pater teſtari poteſt: quia caſtrenſia eſſe mutatione a perſona deſierat.

De eo qui abſtinuit, & per ſuppoſitam perſonam bona emit.

91. *Idem* libro 13. Reſponſorum reſpondit,

Si is, qui bonis paternis ſe abſtinuit, per ſuppoſitam g perſonam emptoris bona patris mercatus probatur, perinde eum conveniri oportere à creditoribus, atque ſi bonis paternis ſe immiſcuiſſet.

De iuſſu.

92. *Idem* libro 17. Reſponſorum.

Filiusfamilias duxit uxorem, eaque filiis ſuperſtitibus inteſtata deceſſit: filij iuſſu patris, non avi h adierunt hereditatem: quæro, an avo adquiſita ſit hereditas? Paulus reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, nihil actum eſſe.

In mandante requiritur certitudo cauſæ. 1. Iuſſu poteſt fieri nutu & literis. Bart.

93. *Idem* libro 3. Sententiarum.

Pater quoties filio mandat adire, certus eſſe debet, ſi in pro parte, an ex aſſe k, & an ex inſtitutione, an ex ſubſtitutione, & an teſtamento l, an ab inteſtato filius ſuus heres exiſtat.

1 Mutus m pater vel dominus filio vel ſervo heredibus inſtitutis, magis eſt, ut ſi intellectu non careat, nutu iubere poſſit adire hereditatem: ut ei iure eius commodum quæri poſſit, quod facilè explicari poſſit ſcientia literarum.

2 Mutus ſervus iuſſu domini pro herede gerendo, obligat dominum hereditati.

De repudiatione bonorum ſuperſtitis.

94. *Hermogenianus* libro 3. Iuris Epitomarum.

Qui ſuperſtitis f bona repudiat, poſt mortem eius adire hereditatem, item bonorum poſſeſſionem petere non prohibetur g.

Quibus modis hereditas recuſatur.

95. *Paulus* libro 4. Sententiarum.

Recuſari h hereditas non tantum verbis, ſed etiam re i poteſt, & alio k quovis indicio voluntatis.

De pubere, qui ſe pupillum putat.

96. *Hermogenianus* libro 3. Iuris Epitomarum.

Qui ſe pupillum falsò l exiſtimans, cùm eſſet pubes, pro hærede geſſit, quod tamen hæres exiſtat: nihil error talis ei nocebit.

De eo qui adit ex poſteriore teſtamento quod putat valere.

97. *Paulus* libro 3. Decretorum.

Clodius Clodianus, facto prius teſtamento, poſtea eundem heredem in alio teſtamento inutiliter facto inſtituerat: ſcriptus heres, cùm poſterius putaret valere, ex eo hereditatem adire voluit: ſed poſtea hoc inutile repertum eſt. Papinianus putabat m repudiaſſe eum ex priore hereditatem, ex poſteriore autem non poſſe adire: dicebam, non n repudiare eum, qui putaret poſterius valere. pronunciavit, Clodianum inteſtatum o deceſſiſſe.

Si quidam ex heredibus reſtituti adverſus aditionem.

98. *Scævola* libro 26. Digeſtorum.

Quæ neptis ſuæ nomine, quam ex Seia habebat, Sempronio tot dotis nomine ſponderat, & pro uſuris in exhibitionem certam ſummam præſtabat, deceſſit, relicta Seia filia, & aliis hæredibus, cum quibus Sempronius iudicio p egit, condemnatique pro portionibus hereditariis ſinguli hæredes, inter quos & Seia, Sempronio cæteram ſummam, quam quiſque condemnatus erat, uſuris q idcirco, quæ ad exhibitionem à teſtatrice præſtabantur: poſtea, excepta Seia filia, cæteri hæredes abſtinuerunt hereditate beneficio r principis, & tota hæreditas ad Seiam ſ pertinere cœpit: quæro an ſin Seiam, quæ ſola heres remanſit, & omnia ut ſola hæres egerat, pro eorum quoque portionibus, qui beneficio principali hæreditate abſtinuerint, utilis actio dari debeat? Reſpondit pro parte eorum, qui ſe abſtinuiſſent, actiones ſolere decerni in eam, quæ adiiſſet, & maluiſſet integra hæreditaria onera ſubire.

Si unus ex neceſſariis heredibus abſtineat.

99. *Pomponius* lib. 1. Senatuſconſultorum.

Ariſto in decretis Frontianis t ita refert: Cùm duæ filiæ patri neceſſariæ hæredes exiſtiſſent, altera ſe paterna abſtinuerat u hæreditate, altera bona paterna vindicarat, totumque onus ſuſcipere parata erat x: Sanctium y Caſſium prætorem, cauſa cognita, actiones hæreditarias utiles daturum, rectè pollicitum, et ſi quæ ad hæreditatem patris acceſſerat a, denegaturumque ei quæ ſe abſtinuerat.

a Ventre præterito: ſuſtinent interea adire non poſſunt. quid ſtatuos dicemus, l. 30. ſ. 1. l. 45. ſup. eod. v. in hanc legem Cuiac. 3. obſ. 11.
b Exter, id eſt, extraneus.
c ſub. nato poſthumo.
d Cur? pendent interim vires teſtamenti, & inſtituti præteritos expectant. Hal.
e interim adiri hereditas non poteſt, neque bonorum poſſeſſio peti.
f forte legendum vacuo, ut l. ventre pleno.
g id eſt, dum ius teſtamenti pendet, ut l. 4. in fin. infra eodem titulo.
h an etiam in extraneo? vide quæ ſcripſi ad l. unic. ſ. 3. C. de caduc. toll.
i v. tit. de ventre in poſſeſſ.
k Metu facta aditio abſtentionem non impedit. Arbitrium quod non eſt liberum, neminem hereditati obligat. Hal. l. 6. ſ. 2. l. 21. ſ. 5. ſup. de eo quod metus cauſ. l. 16. C. de iure delib. An velle videtur, qui coactus, vide Cuiac. 16. obſerv. [illegible]
l Pomponius Aulus. Hal.
m alibi, ex æquo & bono competit. Impeditur igitur adire ex iuſta abſentia, licet interim decedat, ius tamen petendæ reſtitutionis & adeundi relinquit heredi.
n Dies aditionis, centum dies l. 9. ſ. 3. ſup. de iure & facti ignor. Hal. ad l. 2. C. qui admitti.
o l. 30. ſup. eod.
p hæc quæ ſequuntur videntur eſſe Triboniani.
q Pendente accuſatione contra memoriam defuncti, heres (cui liquet de innocentia) adire poteſt. Hal.
r Poteſt, quis teſtamentum faciendo, hereditatem adire, & quaſi contrahere: hic qui teſtatur de re hereditaria ſibi relicta, videtur gerere pro herede, adde l. ſi unus ſ. 1. C. eod. Ultimæ voluntati poteſt ita contractus permiſceri. Hal.
ſ l. 42. ſ. 1. ſup. eod. t Actus qui in extraneo inducit hereditatis aditionem, in ſuo inducit immiſtionem. Bart. u data eis reſtitutione adverſus aditionem.
x Reſtitutio in integrum actiones confuſas in integrum ſtatum reſtituit.
y l. 20. ſup. eod. z Ex animo dependet pro herede geſtio. Quid? an pro herede geſtio animo ſolo ſine verbis aut factis inducitur? Item quibus verbis vel factis? An & non faciendo, aut res hereditarias pupilli nomine in commentarium vel inventarium referendo? vide hic Bartolum l. 21. ſ. 1. l. 2. eo. & l. 4. C. unde legit. l. 6. l. 19. C. de iure delib. [illegible] b Hereditas veram poſſeſſionem non habet, ſed qualemqualem de hac voce [illegible] Hinc notum, poſſeſſionem improprie eſſe in hereditate: hoc eſt non veram: ideoque fingi non poſſe eam poſſideri: cùm in iis tantum fictio locum obtineat, in quibus veritati ſit locus. [illegible] ubi de fictionis & improprietatis differentia. Adde quæ ſcripſi ad l. 3. [illegible] d nihil hereditariis [illegible] actio, adverſus eum qui nomine hereditario aditurus eſt [illegible] e per procuratorem. Hal. Atque ita legitur in manuſcriptis Contij. Unde quidam hunc locum [illegible] hereditas adquiri non poteſt per procuratorem [illegible] f [illegible] An per procuratorem, tutorem, curatorem adquiri poſſit hereditas, v. Cuiac. 1. obſ. 34. g ed

[illegible] ſup. eod. [illegible] niſi verbis conceptis [illegible] niſi cohib. [illegible] Cuiac. 7. obſ. 13.
a [illegible]
b Tantum abſtinentes [illegible] Hal. l. 2. C. de [illegible]
e Nepos in poteſtate [illegible] non patris, adire debet.
f l. 13. [illegible]
[illegible] heredem non haberi, qui ſibi & [illegible] poſſidetur, ſed [illegible] pro herede.
g niſi renunciatio [illegible] teſtamentum, eique [illegible]
h Hereditas recuſari poteſt verbis [illegible] Marcianum [illegible]
i [illegible] Factis non tantum verbis [illegible] vide Paul. 4. ſent. 4. 5. 1.
k velut ſi patiatur [illegible] hereditatem [illegible]
l l. 6. ſ. [illegible] 74. in fin. ſup. eod. [illegible] de cond. & demonſtrat. Verius præfertur opinio. Hal.
m & vide infra.
n Repudiare hereditatem ex priori teſtamento dolatam non videtur qui eam adiit ex ſecundo teſtamento quod valere putat. [illegible] cognoſcere ignorat.
o [illegible] inteſtatum ſolam [illegible] hereditatem [illegible]
p Aditio [illegible] inter plures hæredes per legem [illegible]

[illegible] quantem, & cautionem, cohæredibus ſe abſtinentibus, ſolida transferat in perſonam eius, qui eam hereditatem poſſidet, ut in eum actio ſit indicata. [illegible]
q l. 60. in fin. ſup. eo.
r ſub. volentem.
ſ Adverſus unum ex pluribus heredibus adeuntem ſolidæ actiones dantur.
t Frontonianis. Hal. u Adverſus adeuntem hereditatem non heredum reſtitutæ [illegible] ſolidæ alteri coheredi tota accreſcit hereditas. Proinde et in ſolidum adeunti ſolidæ actiones hereditariæ competunt: ita in ſolidum abſtinenti denegantur quoque ſolidæ. x parata eſſet. Hal.
y Secundum Caſſium. Hal. Forte Sextium.
z ſub. iſte.
a acceſſerat. Hal.

TESTA

TESTAMENTA QVEMADMODVM aperiantur, inſpiciantur, & deſcribantur.

TIT. III.

Quibus ſit copia inſpiciendi deſcribendique teſtamentum. §1. Ratio huius edicti. 2. Si quis neget ſe ſigillum ſuum agnoſcere.

1. Gaius libro 17. ad Edictum Prouinciale.

OMnibus, quicumque deſiderant tabulas teſtamenti inſpicere, vel etiam deſcribere, inſpiciendi deſcribendique poteſtatem facturum ſe prætor pollicetur. Quod vel ſuo vel alieno nomine deſideranti tribuere eum, manifeſtum eſt.

1 ¶ Ratio autem huius edicti manifeſta eſt: neque enim ſine iudice tranſigi, neque apud iudicem exquiri veritas de his controuerſiis, quæ ex teſtamento proficiſcerentur, aliter poteſt, quam inſpectis cognitiſque verbis teſtamenti.

2 ¶ Si quis neget ſigillum ſuum agnoſcere, non ideo quidem minus aperiuntur tabulæ, ſed alias inſpectio fiunt.

Cuius eſt teſtamentum. 1. Quæ dicuntur teſtamenta. 2. Quæ pertinent ad cauſam teſtamenti. 3. De pluribus teſtamentis. 4. Si neganti viuere teſtatorem decederit teſtator. 5. De lectione. 6. De die & conſule. 7. De tempore ad exhibendum dando. 8. De eo qui ſe non negat apud ſe tabulas eſſe.

2. Vlpianus libro 50. ad Edictum.

TAbularum teſtamenti inſtrumentum non eſt vnius hominis, hoc eſt heredis, ſed vniuerſorum, quibus quid illic adſcriptum eſt: quin potius publicum eſt inſtrumentum.

1 ¶ Teſtamentum autem proprie illud dicitur, quod iure perfectum eſt: ſed abuſiue teſtamenta ea quoque appellamus, quæ falſa ſunt, vel iniuſta, vel irrita, vel rupta: itemque imperfecta ſolemus teſtamenta dicere.

2 ¶ Ad cauſam autem teſtamenti pertinere videtur id quodcunque quaſi ad teſtamentum factum ſit, in quacumque materia fuerit ſcriptum, quod contineat ſupremam voluntatem, & tam principales, quam ſecundæ tabulæ edicto continentur.

3 ¶ Si plura ſint teſtamenta, quæ quis exhiberi deſiderat, vniuerſorum ei facultas facienda eſt.

4 ¶ Si dicetur viuere is, cuius quis, quod ad cauſam teſtamenti pertinet, inſpici deſcribique poſtulat: dicendum eſt, prætorem cauſa cognita ſtatuere id debere, vt ſi liquerit eum viuere, non permittat inſpici tabulas: & vt ipſam ſcripturam quis inſpiciat, & ſigilla, & quid aliud ex tabulis velit ſpectare.

5 ¶ Inſpectio tabularum etiam lectionem earum indicat.

6 ¶ Diem autem & conſulem tabularum non patitur prætor deſcribi vel inſpici: idcirco, ne quid falſi fiat. namque etiam inſpectio materiam falſo fabricando inſtruere poteſt.

7 ¶ Verum autem in continenti poteſtatem inſpiciendi vel deſcribendi iubet, an deſideranti tempus dari ad exhibitionem? Et magis eſt, vt dari debeat ſecundum locorum anguſtias, ſeu prolixitates.

8 ¶ Si quis non negans apud ſe tabulas eſſe, non patiatur inſpici & deſcribi, omnimodo ad hoc compellendus: niſi tamen neget penes ſe tabulas eſſe, dicendum eſt ad interdictum remitti, quod eſt de tabulis exhibendis.

De vindicatione tabularum, & actione ad exhibendum.

3. Gaius libro 17. ad Edictum Prouinciale.

IPſi tamen heredi vindicatio tabularum, ſicut ceterarum hereditariarum rerum competit: & ob id ad exhibendum quoque agere poteſt.

De ſignatoribus cogendis, & de abſentibus.

4. Vlpianus libro 50. ad Edictum.

CVm ab initio aperiendæ ſint tabulæ, prætoris id officium eſt, vt cogat ſignatores conuenire, & ſigilla ſua recognoſcere.

5. Paulus libro 8. ad Plautium.

VEl negare ſe ſignaſſe: publice enim expedit ſupremа hominum iudicia exitum habere.

6. Vlpianus libro 50. ad Edictum.

SEd ſi maior pars ſignatorum fuerit inuenta, poterit ipſis interuenientibus reſignari teſtamentum, & recitari.

7. Gaius libro 7. ad Edictum Prouinciale.

SEd ſi quis ex ſignatoribus aberit, mitti debent tabulæ teſtamenti, vbi ipſe ſit, vt agnoſcat, nam reuocari eum ad agnoſcendi cauſa oneroſum eſt: cum ipſe ſæpe cum magna captione a rebus noſtris reuocatur. *Et ſi relegatus, damnatuſve & cuique eſt officium ſuum.* Nec ad rem pertinet, vnus abſit, an omnes: & ſi forte omnibus abſentibus, cauſa aliqua aperire tabulas vrgeat, debet Proconſul curare, vt interuenientibus optimæ opinionis viris aperiantur, & poſt deſcriptum & recognitum factum ab hiſdem, quibus interuenientibus apertæ ſunt, obſignentur: tunc deinde eo mittantur, vbi ipſi ſignatores ſint, ad inſpicienda ſigilla ſua.

De ſecundis tabulis.

8. Vlpianus libro 50. ad Edictum.

PVpillares tabulas, etiam ſi non fuerit ſuperſcriptum, ne aperirentur, attamen ſi ſeorſum eas ſignatas teſtator reliquerit, prætor eas aperiri, niſi cauſa cognita, non patietur.

9. Paulus libro 45. ad Edictum.

SI mulier ventris nomine in poſſeſſione ſit, aperiendæ ſunt ſecundæ tabulæ, vt ſciatur, cui demandanda ſit curatio.

De duobus exemplaribus. 1. De tabulis ſui natura apertis. 2. Si tabulæ non appareant.

10. Vlpianus libro 13. ad legem Iuliam & Papiam.

SI in duobus exemplaribus ſcriptum ſit teſtamentum, alterutro patefacto, apertæ tabulæ ſunt.

1 ¶ Si ſui natura tabulæ patefactæ ſunt, apertum videri teſtamentum non dubitatur: non enim quærimus, a quo aperiantur.

2 ¶ Si tabulæ non compareant, vel exuſtæ ſint: furtum eſt, vt ſubueniri a legatariis debeat. Idem eſt, ſi ſuppreſſæ, vel occultæ ſint.

De codicillis & ſecundis tabulis.

11. Gaius libro 13. ad legem Iuliam & Papiam.

SIcut codicilli pars intelliguntur teſtamenti: ita ſecundæ tabulæ principalium tabularum partem obtinere videntur.

De authentico & exemplo.

12. Vlpianus libro 13. ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis fecerit teſtamentum, & exemplum eius: exemplo quidem aperto nondum apertum eſt teſtamentum: quod ſi authenticum patefactum eſt, totum apertum eſt.

a l.6.C.[illegible] b id eſt quorum intereſt: non calumniandi animo petentibus. [illegible] c quid qui non [illegible] d [illegible] e al. inſpiciendi. [illegible]

[illegible] hominis tabulæ hoc edicto non exhibentur. x Inſpiciendi inſtrumenti data facultate, datur & facultas eius legendi, v. quæ dixi in l. 6. [illegible] et per contrarium colligemus, ea non eſſe inſpicienda, quæ legenda non ſint.

y hinc colligere poſſumus: Morem fuiſſe apud veteres diem & conſulem teſtamentis aſcribi: adde l. 3. [illegible] An vero id neceſſitatis eſt, nihil moror teſtamentio, ſi [illegible] poſt [illegible] ex veteribus auctoribus refert Cuiac. in l. 1. [illegible] quod eodem modo, id eſt, ſine die cautio interponi poſſit, l. 34. [illegible] Patitur ſi a tabellione, cuius petatur, cuius muneris [illegible] inſtrumenta atque teſtamenta conficere. [illegible] ſecus ſi a nudo poſſeſſore teſtamenti: & ita hunc locum veteres accipiunt Bartolus, Bald. Albericus. a l. 1. §. 2. [illegible] b Quemadmodumque quia poſſunt [illegible] die vel conſule cognito, [illegible] quo ſcilicet quaſi poſteriore [illegible] v. Cuiac. 3. obſer. 7.

c Dilatio iuſta editioni inſtrumentorum concedenda. d Locorum habita ratione dilationes dari ſolent. e l. 1. §. 1. [illegible] de tab. exhib. Teſtis [illegible] reddit dubium: [illegible] l. 9. in fin. C. de teſtib.

f Aduerſus confitentem ſe tabulas habere teſtamenti, hoc edictum: aduerſus negantem, interdictum de tabulis exhibendis datur. Cur tam varie? an quia hoc edictum officio iudicis ſine litis conteſtatione, & in confitentem datur: interdictum vero iudicij formam exigit, exceptiones & probationes, vt putat Baldus?

g Heres, vt ceteras res hereditarias vindicare poteſt, ita & tabulas teſtamenti.

honeſtis perſonis teſtamentum aperiri poterit, l. 20. [illegible] l. 2. C. [illegible] m vide l. 18. C. de teſt. n l. 3. §. 6. ſupra de teſtib. Teſtis negotia ſua omittere cogi non poteſt teſtimonij dicendi cauſa: ne officium quod alteri præſtat, ei ſit damnoſum, l. 19. C. de teſtib.

o l. 8. l. 29. [illegible] l. 140. [illegible]

p l. 2. C. eod. v. omnino Paulum 4. ſent. [illegible]

q v. l. 2. l. 5. ſupra [illegible]

r vide l. 3. C. eod.

ſ v. quæ ſcripſi ad l. 14. [illegible]

t Cur ita? v. §. 3. Inſt. de pupillari.

u l. 1. [illegible] de ventre in poſſeſ.

x v. l. vlt §. eod. l. 1. §. 5. [illegible]

y Quid natura quod [illegible] quæ conſtant & perficiuntur artificio. Ars & natura comparantur. Nihil intereſt natura an facto hominis tabulæ aperiantur. z l. 1. §. 3. in fin. [illegible]

a adde l. 1. [illegible] b Incerta ſpecie petitio admittitur: etſi neque incerta probatio: neque condemnatio admittatur.

c Codicilli autem ad teſtamentum ratio, quæ ſecundarum tabularum ad principales. Codicilli pars teſtamenti: ſecundæ tabulæ, pars ſunt principalium tabularum. Codicilli, ſupplementum teſtamenti.

d l. 18. [illegible] de iure codicillorum.

e l. 2. §. 2. ſupra eod. Secundæ tabulæ, pupillares dicuntur: quibus opponuntur, [illegible] [illegible] principales [illegible] quam per legem Falcidiam [illegible] de ſuis ſecundæ autem dicuntur forte, quod pupillares ſubſtitutiones in inferiori parte teſtamenti ſeu ima cera fieri ſolebant: [illegible] tore aperirentur [illegible] de pupillari ſubſt. [illegible] Ideoque non aperiebantur, niſi cauſa cognita l. 8. ſupra eod. Plerumque tamen ſufficiebat ſolas partis tabulas ſignatas eſſe, [illegible] bonorum poſſeſ. ſecund. tab. Atque ita ex teſtamento quod ſecundas tabulas habet adiri poteſt hereditas, l. 14. §. 3. [illegible] ad SC. Trebell.

f Authenticum teſtamentum niſi apertum ſit, exempli apertura non ſufficit [illegible] exemplum apertum fuerit, [illegible] de authentico vide l. 8. ſupra [illegible]

[illegible] k 35. [illegible] Quid ſi nulli omnino ſint [illegible] etiam Prætoris [illegible] † id eſt clauſum.

Universidad Rey Juan Carlos

SI QVIS OMISSA a CAVSA teſtamenti, ab inteſtato, vel alio † modo poſſideat hereditatem.

TIT. IV.

Summa edicti. 1. De eo qui per ſe vel alium poteſt acquirere. 2. De eo qui in poteſtate habet heredem inſtitutum. 5. Si idem ſit inſtitutus & ſubſtitutus. 6. De repudiatione. 7. De ſuis heredibus. 8. De conditione poteſtatiua. 9. De cauſa ex qua heredidas poſſidetur. 10. De eo qui dolo deſijt. 11. aut non cœpit poſſidere. 13. De fraude omittentis, vt ad legitimum perueniat.

Vlpianus ‖ libro 50. ad Edictum. ‖

PRætor b voluntates defunctorum tuetur c, & eorum calliditati occurrit, qui omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato hereditatem partémve eius poſſident ad hoc, vt eos circumueniant, quibus quid ex iudicio defuncti deberi potuit, ſi non ab inteſtato poſſiderent hereditatem: & in eos actionem pollicetur d.

1 ¶ Et parui refert, vtrum quis per ſemetipſum, an per alium adquirere potuit hereditatem, nam quomodocunque potuit, ſi non adquiſiit hereditatem, in ea cauſa eſt vt incidat in edictum prætoris.

2 ¶ Prætermittere autem cauſam teſtamenti videtur, qui e, cùm ſ poſſet iubere, noluit id facere.

3 ¶ Quid ergo, ſi ſeruus eius, cùm iuberetur adire hereditatem, dicto audiens non fuit? ſed compellendus eſt ſeruus hoc facere, ideóque dominus ab inteſtato veniens incidit in edictum.

4 ¶ Sin autem nec certioratus eſt dominus à ſeruo, & poſtea ipſe ab inteſtato poſſedit hereditatem, non debet incidere in edictum, niſi ſi fingit ignorantiam g.

5 ¶ Si proponatur idem & inſtitutus h & ſubſtitutus, & prætermiſerit inſtitutionem, an incidat in edictum, quæritur? Et non puto incidere, quaſi teſtator hanc ei dederit facultatem, qui eum ſubſtituit.

6 ¶ Prætermittere i eſt cauſam teſtamenti, ſi quis repudiauerit hereditatem.

7 ¶ Qui ſunt in poteſtate, ſtatim k heredes ſunt ex teſtamento: nec quod ſe abſtinere poſſunt, quicquam facit: quod ſi poſtea miſcuerunt l, ex teſtamento videntur heredes: niſi ſi abſtinuerint quidem ſe teſtamento, verum ab inteſtato petierint bonorum poſſeſſionem: hi enim incident in edictum.

8 ¶ Qui ſub conditione inſtitutus heres potuit m parere conditioni nec paruit, cùm conditio talis fuerit in arbitrio ſit heredis inſtituti: deinde ab inteſtato poſſideat hereditatem, debebit edicto teneri: quia eiuſmodi conditio pro pura debet haberi.

9 ¶ Non quærimus, qui prætermiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato hereditatem poſſideant, vtrum iure legitimo poſſideant an non. nam quoquo n iure poſſideant hereditatem, vel partem o eius, conueniri ex edicto poterunt: vtique ſi non ex alia cauſa poſſideant. Vtputa, ſi quis omiſit quidem hereditatem, ſed certa cauſa fideicommiſſi poſſidet, miſſus in poſſeſſionem fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa. Vel ſi proponas eum creditori p ſeruandi cauſa veniſſe in poſſeſſionem. nam nec ex hac cauſa legatariis reſpondere cogetur.

¶ Totiens igitur edictum prætoris locum habebit, quotiens aut quaſi heres legitimus poſſidet: aut quia bonorum poſſeſſionem accepit ab inteſtato, aut ſi fortè quaſi prædo poſſideat hereditatem, fingens q ſibi aliquem titulum ab inteſtato poſſeſſionis: quocunque enim modo hereditatem lucri facturus † quis ſit, legata præſtabit.

10 ¶ Sanè interueniente cautione r, *Rublica hereditate legata reddi*, etſi non poſſideat quis hereditatem, dolo autem malo fecerit, quo ſ minùs poſſideat, teneuitur, vt perinde teneatur, atque ſi hereditatem adiſſet.

11 ¶ Dolo autem malo feciſſe videtur quo minus poſſideat, qui ad alium tranſtulit poſſeſſionem per fraudem, vt legatarij, cæterique qui quid in teſtamento acceperant, carerent his, quæ ſibi relicta ſunt.

12 ¶ Sanè quæſtionis fuit, verùm is demum dolo malo facere videatur, quo minus poſſideat, qui per dolum eam poſſeſſionem dimittat, quam aliquando habuit, an verò is quoque, qui hoc ipſum malitiosè fecit, ne t ab initio poſſidere inciperet? Labeo ſibi videri ait non minus u delinquere eum qui non incipiat poſſidere, quam eum qui deſinat: quæ ſententia obtinet.

13 ¶ Si quis per fraudem x omiſerit hereditatem vt ad legitimam perueniat, legatorum petitione tenebitur y.

De eo qui pretio accepto prætermiſit.

2. *Idem* libro 7. ad Sabinum.

LIcèt pro herede gerere non videatur, qui pretio a accepto prætermiſit hereditatem, tamen dandam in eum b actionem, exemplo eius, qui omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſſidet hereditatem, Diuus Hadrianus reſcripſit: proinde legatariis & fideicommiſſariis tenebitur.

1 ¶ Sed vtrum ab eo erit incipiendum, & ſic ad heredem veniendum, an conuertemus ordinem? Mihi videtur humanior eſſe hæc ſententia, vt poſſeſſor hereditatis prior excutiatur, maximè ſi lucratiuam c habet poſſeſſionem.

3. *Pomponius* ‖ libro 3. ad Sabinum. ‖

SI pecuniam a à ſubſtituto acceperis, vt prætermitteres, iſque adierit, an danda ſit legatariis actio, dubitari poteſt. & puto, ſi ipſe quoque prætermiſerit, & quòd lege ad ſe rediret, poſſidebit hereditatem, in vtrumque veſtrum dandam: vt ei tamen, cui ab vtroque legatum ſit, in alterutrum detur actio.

De eo qui gratis omiſit. 1. De poſſeſſore & eo qui omiſit. 2. Si heres vel legatarium omiſerit. 3. De hereditate vendita.

4. *Vlpianus* ‖ libro 50. ad Edictum.

SI quis pecuniam non accepit, ſimpliciter autem omiſit cauſam teſtamenti, dum e vult præſtitum, ei qui ſubſtitutus eſt, vel legitimo: numquid locus non ſit edicto? Planè indignandum ſ eſt, circumuentam voluntatem defuncti: & ideo ſi liquido conſtiterit, in necem legatariorum hoc factum: quamuis non pecunia accepta, ſed nimia g gratia collata, dicendum erit, locum eſſe vtili actioni aduerſus eum, qui poſſidet hereditatem.

1 ¶ Et rectè dicetur: Vbicunque quis dum vult præſtitum ei, qui ſe repudiante venturus eſt, non repudiaturus niſi præſtitum vellet, & maximè ſi ob certa cauſa indicia id fecit, ſibi dicendum eſt h aduerſus poſſeſſorem competere actionem: licèt tamen, vt vbi quidem pecunia accepta repudiauit, indicamus eum, qui omiſit conueniendum: vbi verò gratis, in fraudem tamen eorum quibus quid relictum eſt, poſſeſſorem h debere conueniri vtili actione.

2 ¶ Quamquam de heredibus inſtitutis videatur prætor loqui, attamen etiam ad alios hæc res ſerpet: vt ſi ſit legatarius i à quo fideicommiſſum relictum eſt, & hic id egiſſet, vt omitteret hereditas, doloque id fecit, conueniri debeat.

3 ¶ Si quis vendiderit k hereditatem, vtique poſſidere videtur l non dolo feciſſe, quo minus poſſideat.

De patrono aliter inſtituto quàm debuerit.

5. *Marcellus* ‖ libro 12. Digeſtorum ‖

EXcuſatus videtur patronus m, qui inſtitutionem prætermiſit, cum aliter eſſet à liberto ſcriptus heres, quàm eum inſtitui oportet: nam & ſi ſeruus eius ex aſſe inſtitutus fuerit, & per quemcunque caſum n non potuerit iuſſu domini adire hereditatem, impunè prætermittet ex teſtamento hereditatem.

De voluntate teſtatoris, & alia iuſta cauſa omittendi. 4. Si heres ad alium pertineat. De codicillis. 5. De poſſeſſione. 7. Si ... 8. De patrono. 9. De bonorum poſſeſſione contra tabulas. 10. De libertate relicta ſub conditione.

6. *Vlpianus* ‖ libro 50. ad Edictum. ‖

QVid autem is, qui ab inteſtato poſſidet hereditatem, conueniri o poteſt, ſi omiſit cauſam teſtamenti: quæſitum eſt, ſi quaſi ex voluntate teſtatoris videatur omiſiſſe, an cogatur præſtare. Vtpùta, fratrem ſuum ſcripſit heredem, & codicillos fecit ab inteſtato, petitque à fratre, vt p legitima hereditas ad eum perueniret fideicommiſſa præſtare quæ ipſe q ... Si igitur, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſideat hereditatem, videndum eſt, an legatariis cogatur reſpondere. Et Iulianus lib. 31. Digeſtorum ſcribit, cogendum primum legata præſtare: mox, deductis legatis, ſi quid ſuperfuerit ex dodrante, tunc fideicommiſſa cogi præſtare, cæterùm, ſi legata abſumant p dodrantem, tunc nihil fideicommiſſariis præſtandum: habere enim integrum r quadrantem s legitimum heredem oportet ſ. Ordo igitur à Iuliano adhibetur, vt prius legata t præſtentur: deinde ex ſuperfluo u fideicommiſſa x, dummodo quadrans non tangatur. Ego porro Iuliani ſententiam ita accipiendam, vt, ſi omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſideat hereditatem, cogatur omnimodò legata præſtare. nec † enim vtique omittere ei hereditatem permiſit, qui fideicommiſſa ab eo relinquit ab inteſtato.

1 ¶ Planè ſi nominatim id y ei permiſit z, dicemus non eum incidere in edictum: quia vſus eſt facultate ea, quam ei teſtator conceſſit: quod ſi non ei conceſſit ſpecialiter teſtator omittere, is ordo erit ſequendus, quem Iulianus oſtendit.

2 ¶ Quid deinde dicemus, ſi iidem & ex teſtamento legata, & fideicommiſſa ab inteſtato fuerint relicta, & præterea aliis fideicommiſſa: an ordinem illum

a § 6. l. 74. prætermiſſa, l. 1. § 2. & 5. & 8. 3. eod. Relicta teſtamento regulariter ab inteſtato non debentur, debentur tamen iure prætorio, propter fraudem omittentium ex teſtamento, & adeuntium ab inteſtato. l. 1. § 9. in fin. h. t.

† velut bonorum poſſeſſor vel prædo, l. 1. § 9. in fin. h. t.

b l. vlt. C. eod.

c v. l. 5. ſuprà tit. prox.

d conueniri poſſunt, l. 6. 3. eod.

e iuſſiſſe intelligitur, qui iubere potuit, nec iuſſit.

f Dominus non poteſt obtendere inobedientiam ſerui, cum habeat ius cogendi. *Bald.* Hæc compulſio velut probabilis & neceſſaria, aditionem non vitiat. l. 3. C. de iure delib.

g Ficta ſimulatáque ignorantia non excuſat. Scire quis vbi tenetur ſimulata præſumitur ignorantia, l. 5. § 5. ſecundum.

h Inſtitutum coheredi ſubſtitutum, poteſt ſi velit, inſtitutionem omittere, adde l. 8. § 4. ſuprà de inoff. l. 36. ſuprà de liberis & poſthum. l. 10. in § 3. de vulgari.

i Teſtamenti cauſam prætermittit, qui hereditatem repudiat.

k v. l. 11. ſuprà de liberis. Filius eſt heres ipſo iure, étiamque ob cauſam etiam inuitus tenetur. *Bald.* Omittens tamen prætorio iure ex teſtamento non tenetur, ſed ex hoc edicto. l. 57. § de adq. hered.

l Miſcent ſe ſui, adeunt extranei.

m Conditio poteſtatiua non conſetur conditio. *Bald.* l. 174. infrà de reg. iuris.

n v. l. vlt. 3. eod.

o l. 13. 3. eod.

† Primum heredem adire ſufficit vt legata debeantur: licet ſecundus non adeat.

p dixi ad l. 2. eod. qui poſſident.

q Colorata vel improba poſſeſſio: non eſt melioris conditionis, quam ea, quæ nullum titulum habet, *Bald.* Eandem poſſidet, qui iuſtâ poſſidendi cauſam non habet. Habens titulum probabilem, à fraude excuſatur. Vbi non eſt fraus, ceſſat hoc edictum.

r v. l. vlt. C. de per. her.

ſ v. l. 1. 5. 3. de reg. iur. † Gratuita poſſeſſio iuris vel facti poſſeſſorem ex hoc edicto adſtringit. t vl. 131. 3. de reg. iur.

u Imo minus tenetur hic, quàm ille l. 62. § 1. 2. pro ſocio, l. 1. § 6. 3. ſi quid in fraud. patroni. l. 9. 3. quæ in fraud. cred.

x accepta pecunia, v. l. 4. 3. eod. l. 1. C. eod.

y Imò is non tenebitur, ſed poſſeſſor, l. 4. § 1. in fin. 3. eod. ſed diſtinguitur primùm etiſ legitimus qui poſſidet.

a Pro herede non geris, ſi qui pretium accipias, ne ſcribereris heres, ſed vt hereditas ad ſubſtitutum deferatur, in edictum tamen incidis, l. 3. in fin. 3. eod. l. 24. ſuprà de adq. her. Quomodo legatariis teneatur & fideicommiſſariis, qui hic, conſule prius ſubſtitutum, l. 1. 3. eod. Vide tamen rationem huius & conuenientis & diſcuſſionis beneficium dari.

b v. l. 24.

c Imò qui pro damno habet, à legatariis non conuenitur, l. vlt. 3. eod.

d v. l. 1. 3. eod.

e Dum vult gratificari ſubſtituto vel legitimo heredi, l. 1. C. eod.

f Indignatur ſi præſtationem voluntatis circumueniri.

g Nimia gratia qui facit, æquè puniatur atque is qui pecuniâ acceptâ quid facit.

h Imo poſſeſſor non conueniendus eſt, ſed is qui omiſit, l. 1. in fin. ſuprà eodem.

i Legatarius, qui ab inteſtato ſuccedere potuit, ſi ... talis dolo malo repudiauit hereditatem, fideicommiſſa relicta à ſe præſtare cogitur.

k l. 28. 3. eod.

l Vendens hereditatem, non tenetur tanquam fraudulentus, ſed tanquam verus heres. *Bal.*

m Fraudem non fecit, qui fraudem excluſit, adde l. 6. § 8. 3. eod.

n puta, ſi ignorat, quod ſupr. l. 3. § ... poteſt cauſam ... non conuenit qui fecit quod potuit. l. 1. § 35. 3. eod. ... o l. 1. 3. eod.

p abſumant. *Bal.*

q hic locus oſtendit legitimum teneri legatis non poſſe, & poſſidere ... eod.

r legis Falcidiæ ſcilicet l. 18. in fin. 3. eod. l. ... C. eod. ... l. 2. § ... 3. ad l. Falc.

ſ Imo non oportet, l. 1. § 2. 3. ad l. Falc.

t tanquam relicta ex teſtamento.

u ſub. dodrante.

x ſub. tanquam relicta ab inteſtato.

† Ab inteſtato relinquens, ius abſtinendi ex teſtamento non confert. Inteſtati clauſula exercitium ſui heredis ab inteſtato non excludit.

y ſub. omittere ex teſtamento hereditatem.

z Remiſsis legatis ab inteſtato, non præſumitur ius abſtinendi conceſſum, niſi manifeſtum ſit promiſſum, v. 3. 3. ... l. 3. § 5. in fin. 3. eod.

dicemus

debeamus facere, quem Iulianus monſtrat, an verò contribuemus omnes fideicommiſſarios, quaſi æquales? Et magis eſt, vt ita diſtinguamus: multum intereſſe, vtrum incidit in edictum heres, an non. Nam ſi incidit, præferendi a erunt hi, quibus teſtamento relicta fuerunt quædam: ſin verò non incidit, quia hæc ſuit teſtatoris voluntas, vt ſi daret ei facultatem, & ab inteſtato ſuccedendi, vel quia alia cauſa interceſſit, quæ ſecundum ea, quæ ſupra ſcripta ſunt, non offendit edictum, dicendum eſt, contribui fideicommiſſa debere quaſi exequata.

3 ¶ Non ſimpliciter autem prætor pollicitus eſt, ſe daturum actionem: ſed cauſa cognita, nam ſine inuenerit teſtatorem huius rei auctorem e, eſſe ip'ſumque permiſiſſe ab inteſtato ſuccedere, aut ſi qua alia f iuſta cauſa omittendi interuenerit, vtique non dabit actionem in eum g legatorum.

4 ¶ Item ſi inuenerit bona ad alium pertinere, non dabit actionem. ſi verò nulla ſuſpicio ſit colluſionis religionem prætoris inſtruxerit.

5 ¶ Si autem is, cui auferri hereditas poteſt, aliquid poſſideat de hereditate, & poſſidere deſierit ſine dolo malo, magis eſt vt deſinat conueniri.

6 ¶ Quod ergo tempus ſpectamus, poſſideat, nec ne? litis conteſtatæ tempus ſpectari debet.

7 ¶ Certe ſi vacantia bona quis poſſederit, & quadriennium i prætereierit, indubitate conueniri poterit ex hac parte edicti: quia & omiſit cauſam teſtamenti, & quia ab inteſtato poſſedit: & quidem ſic, vt præſcriptione quadriennii tutus ſit.

8 ¶ Si patronus ex debita ſibi portione heres ſcriptus, dato ſibi coherede, ex alia parte omiſerit inſtitutionem, quia debita pars eius erat exhauſta, omiſerit & coheres: deinde poſſideat patronus ab inteſtato legitimam hereditatem totam, dandam in eum legatorum actionem Celſus libro ſextodecimo Digeſtorum ait: quæ in Titium competeret: ſufficeretque patrono k, quod integram debitam ſibi portionem habeat. hæc autem ita ſi non coheres colluſit cum patrono: alioquin enim non eſſe patronum cogendum legata præſtare, neque l enim interdictum eſt, vt quis omittat hereditatem, ſi ſine m fraude id fiat.

9 ¶ Hoc n edictum etiam ad contra tabulas o bonorum poſſeſſionem pertinere, magis dicendum eſt: ſic, vt qui accipiendo contra tabulas bonorum poſſeſſionem, liberis parentibuſque p legata præſtaret, ſi omiſerit eam bonorum poſſeſſionem, & ab inteſtato poſſideat hereditatem, cogatur ea præſtare, quæ præſtaret, ſi contra tabulas bonorum poſſeſſionem accepit.

10 ¶ Si libertas ſub conditione fuerit data: ſi decem dederit, & omiſſa cauſa teſtamenti fuerit, non aliter libertas competet, quam ſi conditioni paritum ſit q.

De legato præceptionis.

7. *Marcellus* libro 12. Digeſtorum.

QVidam Titium & Mæuium inſtituit heredes: & centum Titio legauit: vterque omiſſo r teſtamento legitimam adiit hereditatem, non probe legatorum actionem Titius poſtulabit.

¶ Idem ſi vtrique legaſſet s.

De conditione.

8. *Vlpianus* libro 50. ad Edictum.

SI quis ſub f conditione dandorum decem vel qua alia, quæ in dando, vel in faciendo ſuit, heres inſtitutus, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſideat hereditatem t videndum eſt an huic in cuius perſonam conditio collata eſt, ſubueniri debeat: ſed magis eſt: ne ſubueniatur v neque enim legatarius eſt.

9. *Paulus* libro 45. ad Edictum.

SEd & ſi adhuc parendi conditioni tempus habeat, hac parte edicti non tenetur.

Si is qui omiſit cum alio poſſideat. De ſubſtituto vel legatario eſt. 2. Si inſtitutus, vel ſubſtitutus omiſerint.

10. *Vlpianus* libro 50. ad Edictum.

SI non ſolus, ſed cum u alio poſſidet hereditatem, is qui omiſit cauſam teſtamenti: rectiſſimè Iulianus ait, quod & Marcellus probat, dandam in ipſum quoque legatorum actionem vtilem x: nec y enim abeſſe debet, obeſſe ſibi factum heredis ſcripti, cui etiam profuerit: hoc z autem ita eſt, niſi ſi pecuniam accepit is, qui omiſit cauſam teſtamenti: tunc enim in ſolidum tenebitur.

1 ¶ Cum ſubſtitutis ab inſtitutis legata fuiſſent relicta a, & tam inſtituti b, quam ſubſtituti omiſſa cauſa teſtamenti c poſſideant ab inteſtato hereditatem: Diuus Pius reſcripſit, neque improbè, neque imprudenter d inſtitutos legata recuſare ſubſtitutis d: ac recte enim recuſant in ſe dari legatorum, fideiue commiſſorum petitionem ſubſtituto, cui liberum fuit adeundi hereditatem non fideicommiſſum petere, ſed vniuerſa bona obtinere.

2 ¶ Si duo ſint heredes, inſtitutus, & ſubſtitutus, & ambo, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſideant hereditatem: quæſtionis eſt, an ambo cogantur legata præſtare, & vtrum vnuſquiſque ea legata, quæ à ſe relicta ſunt: an verò ambo vtraque legata cogantur præſtare. Ego puto, in ſolidum e aduerſus ſingulos legatorum petitionem dandam.

¶ Sed vtrum eorum, quæ à ſe legata ſunt, an verò etiam eorum, quæ ab altero herede, videamus. Et alias proponamus, inſtitutum ſolum poſſidere hereditatem: eorum legatorum, quæ ſunt à ſe relicta, an etiam eorum, quæ ſunt à ſubſtituto relicta, actionem patietur? dicendum eſt, ita demum etiam eorum, ſi dolo ſubſtituti peruenerit ad inſtitutos hereditas ſine pecunia: nam ſi pecuniam accepit ſubſtitutus, ipſe erit conueniendus.

¶ Item ſi ſolus ſubſtitutus poſſideret, ſi quidem pecunia à accepta, inſtitutus omiſiſſet, dicemus inſtitutum ſuis legatariis reſpondere debere, ſubſtitutum ſuis. Si autem ſine pecunia, aduerſus ſubſtitutum dabimus actionem.

¶ Nunc cum ambo poſſideant, melius dicetur ſingulos ſuis legatariis reſpondere debere.

11. *Iauolenus* libro 7. Epiſtolarum.

SI eab inſtituto & ſubſtituto eadem res mihi legata ſit, & omiſſa cauſa teſtamenti, hereditatem poſſideant legemeriam ſi ab vtroque herede ſolidum ii mihi deberetur tamen ab vno legatum conſecutus ab altero petere non potero, eligere itaque reum potero.

De libertatibus. 1. De herede eius, qui incidit in hoc edictum.

12. *Vlpianus* libro 50. ad Edictum.

DE libertatibus e quoque in hoc caſu quæſitum eſt an competant tam hæ, quæ ab inſtituto, quam hæ, quæ à ſubſtituto datæ ſunt. Et magis eſt, vt competant tam directæ, quàm fideicommiſſariæ f.

1 ¶ Heredem eius g, qui omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſidet hereditatem, in ſolidum legatorum actione teneri conſtat: magis eſt enim rei perſecutionem, quàm pœnam continere: & ideo h perpetuam eſſe. hoc autem ita eſt, niſi propter dolum defuncti i condemnatur heres: tunc enim in id quod ad eum peruenit conueniretur.

De eo qui partem ſuæ rem poſſidet.

13. *Gaius* libro 17. ad Edictum Prouinciale.

ETſi non totam aliquis k hereditatem, partemue l eius, ex qua heres inſtitutus eſt, ab inteſtato poſſideat m, ſed vel minimam n portiunculam, vel etiam vnam aliquam rem tenetur hoc edicto.

14. *Idem* libro 2. de teſtamentis ad Edictum prætoris Vrbani.

QVamuis non propriè pars hereditatis in vna re o intelligitur.

15. *Idem* libro decimoſeptimo ad Edictum Prouinciale.

NEc id iniquum eſt, cum, ex ſuo p quiſque vitio, hoc incommodo afficiatur.

16. *Idem* libro 2. de teſtamentis ad Edictum prætoris Vrbani.

CVm enim hereditas ab eo q quoque peti poſſit, qui vnam aliquam rem hereditario nomine poſſideat: dubitari non oportet, quin verum ſit quod diximus.

Si omittens non poſſideat.

17. *Idem* libro decimoſeptimo ad Edictum Prouinciale.

SI quis omiſſa cauſa teſtamenti, omnino eam hereditatem non poſſideat, excluduntur legatarii r, nam f liberum cuique eſſe debet, etiam lucroſam hereditatem omittere, licet eo modo legata t libertateſque intercidant: ſed in fideicommiſſariis v hereditatibus id prouiſum eſt, vt ſi ſcriptus heres nollet adire hereditatem, iuſſu prætoris adeat x, & reſtituat: quod beneficium y his, quibus ſingulæ res per fideicommiſſum relictæ ſunt, non magis tributum eſt, quàm legatariis.

De duobus heredibus omittentibus. 1. De lege Falcidia.

18. *Idem* libro 2. de teſtamentis ad Edictum prætoris Vrbani.

SI z duo heredes inſtituti, ambo, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſideant hereditatem, tunc quia vterque prætorio iure perinde habetur, atque ſi ex teſtamento hereditatem adiiſſet pro partibus a in ſingulos competit actio.

1 ¶ Admonendi ſumus, huic, in quem ex hac parte edicti legatorum actio datur, beneficium legis Falcidiæ a concedendum.

De parte debita patroni.

19. *Idem* libro decimoſeptimo ad Edictum Prouinciale.

a Legata quæ debentur tanquam ex teſtamento, prius ſunt ſoluenda, quàm ea quæ debentur tanquam ab inteſtato. Bald.
b Ordo Iuliani locum habet vbi in agendo cauſa teſtati & inteſtati concurrit: vbi verò ſola teſtati cauſa eſt, omnes legatarii & fideicommiſſarii pares ſunt, §. 1. ff. eod.
c ſcil. in eum qui ex teſtamento repudiat hereditatem vt eam ab inteſtato adeat.
d l. omiſſionis ex teſtamento.
e §. 1. ff. eod.
f de hac clauſula vt. l. 12. in fin. ſupra qui ſatiſdare.
g omittentem ex teſtamento, & ab inteſtato adeuntem.
h Lab. breuis 2. iuſſ. de ſeparat. probatur colluſio per ſuſpicionem & indicia.
i à tempore denunciationis: vicennium verò à tempore delationis, ſi. l. 8. 1. §. 3. ff. de iure fiſci.
k l. 19. ff. eod.
l multus nemo cogitur hereditatem retinere, ſeu non omittere: modò id fiat ſine fraude.
m l. 77. §. 31. ff. de leg. 2.
n v. l. 9. C. contra tabulas.
o v. Cuiac. 13. obſ. 20.
p l. vlt. vt. ſpecialiter, Cod. de liberis præt.
q ſtatim add. d. l. 12. in fin. ff. de manu. teſtam.
q adire hereditatem qui poteſt, eam ſi omittit, beneficio huius edicti non vtitur. Bart.
r prælegata per hoc edictum non continentur. Bald.
ſ Hoc edictum locum non habet, cuius cauſa, quod conditionis implendæ cauſa dandum eſt.
t imò ſubueniri debet in eum qui conditionem non impleuit. l. 1. §. 8. ſup. eodem.
u poſſidens cum doloſo in fraudem creditorum, conuenitur ſimul cũ eo. Bald.
x ex ſententia edicti. l. 2. §. 9. ff. eod. l. 19. l. 27. in fin. ff. eo. l. 1. C. eo.
y Damnum ſentire debet, qui & lucrum conſequitur. l. 149. ff. de reg. iur.
z ſcil. vt vterque teneatur pro parte.
a forte ſub conditione, ſi ſubſtituti non ſint, vt l. ſi in teſtamento 12. in fin. ſupr. eodem.
b ſi inſtitutus & ſubſtitutus repudiare in fraudem legatariorum, non poteſt ſubſtitutus petere legata relicta ſibi ab inſtituto. Bald.
c al. impudenter.

a ſi inſtitutus & ſubſtitutus repudiauit in fraudem legatariorum, vnuſquiſque tenetur ſuis legatariis in ſolidum. Bald. adde l. 31. ff. eod.
b l. 2. l. 3. ſupra eadem.
c Si inſtitutus & ſubſtitutus repudiat in fraudem legatariorum, & vterque poſſidet, legatariis vtriuſque vterque tenetur in ſolidum alter tamen eſt eligendus.
d adde l. 10. §. ſi ſubſ. ſup. ff. eod.
e iunc. relictis l. 21. verſ. cum eodem ff. eod.
f per heredes inſtitutos & ſubſtitutos præſtanda.
g ſcripti heredis.
h qui omiſit aliquid quod adipiſci poterit: vel qui res hereditarias ad alium prætio accepto tranſtulit.
i Ex dolo defuncti deſcendit obligatio in heredem, ſi ad eum peruenit res aliqua. Bald.
k maior annis 25. l. 24. l. eod.
l l. 1. §. 9. ſupra eadem.
m ſolueratis pro parte tantum tenetur l. 10. ſup. eod. & quidem pro herede, vel poſſeſſore l. 1. §. 9. ſupra eod. l. vlt. ff. eod.
n Minima etiam poſſeſſio idem præſtat, quod maior, vt ibi, & ſic in poſſeſſione beneficij eſſe dicendus erit, qui res eius aliquas poſſidebit. Bald. Minimum in vnitis facit partem l. 23. ff. de vſufr. in ſeparatis vel ſeparabilibus non item.
o §. 9. Inſt. de ſi. deicommiſ. hered.
p l. 203 ff. de reg. iur.
q l. 4. ff. de hered. pet.
r l. 2. in fin. Cod. eodem.
ſ inuitus nemo cogitur hereditatem etiam lucroſam adire excepto fideicommiſſario vniuerſali.
t d. l. 2. in fin.
u in vniuerſali fideicommiſſo.
x l. 45. ff. ad Treb. §. 6. verſ. ſed quæ. Inſtit. de fideicommiſ. hered.
y ſcil. cogendi heredem adire.

z vide l. 24. ſupra eodem.

a l. quarta, l. 6. in pr. verſ. cum ſupra eodem.

Præter

Universidad Rey Juan Carlos

Præterea patrono a quoque, qui ex aſſe heres inſtitutus eſſet, ab inteſtato poſſederit hereditatem, commodum partis debitæ, quod habiturus foret, ſi ex teſtamento adiſſet hereditatem, ſaluum ei debet eſſe.

De legato relicto ab inſtituto & à ſubſtituto.

20. *Vlpianus* libro 4. Diſputationum.

SI eadem res diuerſis perſonis ab inſtituto & ſubſtituto fuerit relicta, non vterque, ſed qui ab inſtituto b accepit, ſolus vindicabit c.

De parte heredis omiſſa.

21. *Iulianus* libro 27. Digeſtorum.

SI filius meus à matre ſua heres ſcriptus fuerit, & ego, teſtamenti cauſa omiſſa, bonorum poſſeſſionem d eiuſdem filij nomine petiero, actio legatorum in me dari debebit, non ſecus ac ſi ipſe heres ſcriptus, omiſſa cauſa teſtamenti, bonorum poſſeſſionem ab inteſtato accepiſſem.

De legatis, libertate, & hereditate. 2. Si legatur ſubſtituto ſub conditione, ſi heres non erit.

22. *Idem* libro 31. Digeſtorum.

SI in teſtamento ita ſcriptum fuerit, *Titius heres eſto: ſi Titius heres erit Mæuius heres eſto*; & Titius omiſſa cauſa teſtamenti hereditatem legitimam e poſſederit, Mæuio f aduerſus eum petitio hereditatis dari non debet pro parte quam habiturus eſſet, ſi teſtamenti cauſa omiſſa non fuiſſet. Cum enim omiſſo teſtamento hereditas poſſidetur, legatorum quidem & libertatum ratio g habenda eſt: quia aliter h quam ab herede dari non potuerunt. hereditatis vero, quæ ita data eſt, rationem habere prætor non debet: ſua enim culpa teſtator ſub ea conditione hereditatis partem dedit, quam potuit purè i dare.

1 ¶ Quare & ſi ita ſcriptum fuiſſet, *Titius heres eſto: quiſquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit, Stichus liber heresque eſto*, & Titius omiſſo teſtamento, hereditatem poſſideat: libertatem prætor Sticho tueri non debet, nec hereditatis petitionem ei dare.

2 ¶ Si quis hoc modo teſtamentum ſcripſerit *Titius heres eſto: ſi Titius heres non erit Mæuius heres eſto: quiſquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit, Attius, ſi mihi heres non erit, ceterorum loco*: deinde Titius k, omiſſo teſtamento, legitimam hereditatem poſſideat, an Mæuio, cuius in poteſtate fuit, vt ex ſubſtitutione adeundo totam l hereditatem haberet, legatorum actio dari debeat, quæritur. & placet dari: quia nihil prohibet, Mæuium iuſtam cauſam habuiſſe propter quam nollet negotiis hereditariis implicari m.

De filio inſtituto, & emancipato præterito.

23. *Vlpianus* libro 40. ad Edictum.

SI filius n qui manſit in patris poteſtate, item filia o, heredes inſtituti, præterito fratre emancipato, qui contra tabulas accipere poſſeſſionem potuit, vt hereditatis paternæ poſſeſſionem acceperint, legata omnibus præſtabunt. nec p filia dotem q fratri conferet: cum vt ſcripta videatur hereditatem habere.

De pupillo. 1. De adulto.

24. *Paulus* libro 60. ad Edictum.

SI dolo tutoris omiſerit pupillus cauſam teſtamenti, & legitimam hereditatem poſſideat r, danda eſt legatorum actio in pupillum: ſed exceptis s quatenus hereditas ei adquiſita eſt: quid enim, ſi cum alio poſſidet hereditatem?

1 ¶ Sed hoc & in eo, qui pubes eſt, plerique putant obſeruandum, vt pro qua parte poſſideat, teneatur: quamuis prætor pericules in eum det actionem, atque ſi adiſſet hereditatem.

De eo qui omiſſa hereditate iuſſit ſeruum ſubſtitutum; 1. & 2. vel filiam ſubſtitutam adire. 3. 1. aut filia ſubſtitutur adiit.

25. *Celſus* libro 16. Digeſtorum.

CVi ſeruus ipſius ſubſtitutus eſt, ſeruum ſuum adire iuſſit x, ſi ideirco fecit, ne legata præſtaret, vtraque y præſtabit, & quæ heres eſt, & quæ, omiſſa cauſa teſtamenti, poſſidet ex ſubſtitutione hereditatem, ſalua Falcidia z ei ſeruata.

26. *Papinianus* libro 16. Quæſtionum.

IVlianus ſcribit patrem, qui filiam filio ſubſtitutam iuſſit adire hereditatem, legata quæ ab ipſo data ſunt ex ſententia edicti præſtaturum, quoniam filia patri ſubſtituitur in caſu a, non vt arbitrium eligendi relinquatur: ſed ſi varia legata ſupra dodrantem data ſint, eorum prius rationem habendam, quæ à filio relicta ſunt: non b enim caret dolo pater, qui, honore a proprio omiſſo, propter b compendium alienam c inſtitutionem maluit.

1 ¶ Denique ſi filiæ pater ſubſtitutus adiit hereditatem, nihil cum dolo facere Iulianus exiſtimat: quia nemo filiæ patrem contra votum d parentum ſubſtituere videtur, ſed vt arbitrium eligendi relinquat.

De inſtitutione & pupillari ſubſtitutione. 1. De eo qui non emancipatis filium ſuum ſubſtituit. 2. De non ſuis ſcriptis heredibus.

27. *Idem* libro 6. Reſponſorum.

MAter ſecundis tabulis impuberi filio ſubſtituta, locum f edicto facit, ſi omiſſo teſtamento g legitimam hereditatem filij poſſideat. Idem iuris erit, & ſi filio heres data ſit & ſubſtituta.

1 ¶ In ſententiam edicti, propter legatorum cauſam, frater incidiſſe non h videbatur i, qui filium k iuſſit natum impuberi teſtamento fratris non emancipauit, ſed ab inteſtato per eum bona poſſidere cœpit.

2 ¶ In eum, qui teſtamento ſcriptus heres non fuit, ſi fraudis l conſilio cum heredibus ſcriptis participato m legitimam hereditatem ſolus poſſideat, actio legatorum ex ſententia prætoris dabitur.

De venditione ſerui inſtituti. 1. De legatis, fideicommiſſis, & libertatibus.

28. *Mæcianus* libro 4. Fideicommiſſorum.

SI ſeruum heredem inſtitutum Dominus, qui ipſe rogatus fuerat fideicommiſſum præſtare, priuſquam adire iuberet, vendiderit, præſtare id debet, cum per pretium ſerui, hereditatis quoque æſtimationem conſequatur.

1 ¶ Inſtitutus heres & rogatus reſtituere hereditatem, ſi omiſſa cauſa teſtamenti, legitimam hereditatem poſſideat: non dubie vt legata ceteraque fideicommiſſa, ita hereditatem quoque reſtituere compellendus eſt: libertates quoque tam directas, quam fideicommiſſarias: ſed ſi alienos ſeruos rogatus ſit manumittere, vtique redimere eos debebit. eam autem deceſſionem patietur is cui reſtituta fuerit hereditas, quam is qui ei reſtituerit, paſſurus fuit.

29. *Vlpianus* libro 5. Fideicommiſſorum.

QVi omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſidet hereditatem, ſeruos ad libertatem perducere debet: ne eo facto noceat eius qui ex teſtamento adire noluit, ſic tamen vt habeat libertos.

De cauſa poſſeſſionis.

30. *Hermogenianus* lib. 4. Iuris Epitomarum.

QVi omiſſa cauſa teſtamenti, pro emptore, vel pro dote vel pro donato ſiue alio quolibet titulo, excepto pro herede, & pro poſſeſſore, poſſidet hereditatem, legatariis & fideicommiſſariis non conuenitur.

DE a SENATVSCONSVLTO SILANIANO x, & Claudiano y, quorum teſtamenta ne aperiantur z.

TIT. V.

Senatuſconſultum cauſa domini quæſtio habenda, & ſupplicium ſumatur de ſeruis ... Ratio S.C. 1. De domini appellatione. 2. De bonæ fidei poſſeſſore. De fructuario. 3. De ſeruo pignorato ... De libertate ... 6. De patre domini. 7. De filio ... 9. De domino ... 12. De ſeruis ... 13. De ... 15. De ... 16. De ... 21. De eo qui ſibi manus intulit. 24. ... 25. ... 28. De his qui ſunt in eodem tecto vel in eadem regione. 30. De ... 33. ... 34. De ... 36. De ... 37. De ſeruo vulnerato. 38. Si dominus ne ſeruis ...

Vlpianus libro 50. ad Edictum.

CVM aliter nulla domus tuta eſſe poſſit, niſi periculo capitis cuſtodiam dominis tam ab domeſticis, quam ab extraneis præſtare ſerui cogantur, ideo ſenatuſconſulta introducta ſunt de publica quæſtione a familia necatorum habenda.

1 ¶ Domini appellatione continetur, qui b habet proprietatem, etſi vſuſfructus alienus ſit.

2 ¶ Qui ſeruum bona fide poſſidet, domini appellatione ...

Margin notes, left:

a l. 6. §. 2. ſupra eodem.
b vt l. 13. C. de fideicommiſſ.
c Dominium legatorum ex hoc edicto ſeruatorum ... ſi recta via in legatarios, ſine vlla traditione.
d vnde legitimi l. 2. ... vnde legitimi.
e Legitima hereditas, quæ ab inteſtato defertur, ... opponitur teſtamenti cauſæ.
f Inſtitutio directa hoc edicto non ſeruatur. Sed & id quoque colligunt: Nullam obligationem naturalem eſſe inter coheredes, ... Gloſſa ... C. de iuris & facti ignor.
g l. 12. ... eod. l. 28. ... l. 29. ... eod. l. 2. C. eod.
h Legata & fideicommiſſa aliter, quam ab herede dari non poſſunt.
i adde l. ... ſupra de cond. inſtit.
k ſubſtitutus omittens iuſta ratione, non in fraudem, petit legata ſibi data ab inſtituto qui in fraudem repudiauit.
l ... vocati ... partem ... Bald.
m ... l. 4. §. 11. ... de doli mali.
n ... l. ... eiſd. 20.
o Soror quæ coniuncta ... ad legata hoc edicto, quia conſeruat heres teſtamentaria ... confert ... Baldus inde colligit ... & veritatem ... priuilegia ... heredem conſequi priuilegia veri heredis ...
p Introductum contra eos ... in fauorem ... Baldus colligit arg. ... ſi filius ... in interrogat.
q l. 3. ... de dote collatione.
r Omiſſas ex teſtamento vt ab inteſtato adeat, minimum rem poſſidendo, tenetur in ſolidum ad ... quod ab eo relictum eſt, hoc ... ſunt minores, qui ſi dolo tutoris omiſerit, non tenetur, niſi quatenus poſſidet. adde quæ ... ad l. 22. in fin. ſupr. eod.
s l. 22. in ... ſupra eod.
t Perinde dixit: temperamentum tamen quoddam adhibendum eſt, Bald.
u quaſi dicat, ex inſtitutione repudiauit.
x vt l. 36. ſupra de adquir. hered.
y relicta à ſe & à filio.
z v. l. 18. in fin. ſupr. eod.
a Subſtitutio vulgaris comprehendit duos caſus, ſi heres eſſe noluerit vel non potuerit, l. 3. C. de hered. inſtit.
b Honor commodo pecuniario præferendus, l. 11. §. 3. ... de adult. qui ſecus facit, dolo facere videtur. Honeſtum præferendum vtili. Contra dolo non facit: qui honorem propriam alieno prætulit, l. 7. C. de ſeruitutibus.

Margin notes, right:

a ... ſubſtitutio ... ſpecies eſt ... Gloſſ. §. ... de legatis præſt.
b v. l. 5. C. de leg.
c etiam alij ſit.
d Vota parentum hæc ſunt, vbi adquirendam ſibi ... & non ... aut ... & filiis. ... liberi ... quæ ... quiete ... deinde poſt mortem liberis.
e v. l. 7. infr. ... vxor ...
f Prætereat in dolo ... adeat ex ſubſtitutione.
g ... ſubſtitutione pupillari quæ ex teſtamento deferatur.
h Dolo non admittit pater qui filium emancipare non vult, ſed per eius ab inteſtato poſſidere.
i non videbatur, ... videbitur, ... qui paruit parere, & ... tenetur, l. ... eod.
k ſub inſtitutione ſub conditione emancipationis.
l ... m dolo ... hoc edictum ceſſat.
n ... l. ... eod.
o ... eod.
p Patronatur ... ad ... ſeruitute qui, omiſſa cauſa teſtamenti, hereditatem adit, ... ad eum ... Falcidia ... l. ... 3. ... de ...
q hæc ... conuenitur ... titulo ... vtiuntur.
r ... tur ... Siliani ...
s ... eod.
t ... eod.
u ... eod.
x hoc Senatuſconſultum factum eſt ... ſub ... Silano cod. ... Senatuſconſultum de quo agitur in l. 13. ... cod. ... Syllani. ... Claudiano ſub Auguſto, Sirelle ... præcedenti ... Cuiac. ... Paulo 3. ſent. 5. & Pilonianum ...

Footnotes

y ... monitione P. Sabel. y quod & Neronianum appellari à Paulo 3. ſent. 5. & Pilonianum putat ibid Cuiacius.
z nec aperiatur. Hal. Porrò hæc fuit Senatuſconſulti ſententia, hereditatem eius qui à familia occiſus eſſe dicetur, ante habitam quæſtionem, adiri non poſſe: neque bonorum poſſeſſionem poſtulari. Paul. 3. ſent. 5. §. 2. An heres antea adire non poſſit? v. Cuiac. 18. obſ. 6.
a de quo l. 19. ... eod.
b v. Tacit. 14. Annal. adde Plin. in epiſt. l. 8. ...
c Domini appellatione intelligitur etiam nudus proprietarius ... vſuſfructus alienus ſit ... qui ſe dominum ... & proprietarium probauerit.

tione

tione non a conſcribitur: nec [illegible] qui vſumfructum ſolum habuit.

3 ¶ Seruus pignori datus, quod attinet ad debitoris necem, per omnia perinde habetur, atque ſi pignori datus non eſſet.

4 ¶ Serui appellatione etiam hi continentur, qui ſub conditione legati ſunt, nam e medio tempore heredis ſunt: nec quod conditio exiſtens efficit, vt deſinant eſſe heredis, facit, ne videantur interim eius eſſe.

¶ Idemque erit dicendum in ſtatu libero.

5 ¶ Sed in eo, cui fideicommiſſa libertas pure debetur, exſtat reſcriptum Diui Pij ad Suberrium Sabinum, quo oſtenditur, non eſſe ſeſtinandum ad tormenta eius, cui fideicommiſſa libertas debetur: & magis eſt, ne puniatur ob hoc, quod ſub eodem tecto fuit, niſi particeps ſceleris fuerit.

6 ¶ Domini appellatione etiam pro parte dominum contineri dicendum eſt.

7 ¶ Domini appellatione & filiusfamilias, ceterique liberi, qui in poteſtate ſunt, continentur. Senatuſconſultum enim Silanianum non ſolum ad patresfamilias, verum ad liberos quoque pertinet.

8 ¶ Quid deinde dicemus, ſi liberi non ſint in poteſtate? Marcellus lib. 12. Digeſtorum dubitat: ego puto plenius accipiendum, vt etiam ad eos liberos pertineat, qui in poteſtate non ſunt.

9 ¶ In eo qui eſt in adoptionem datus, non putamus locum habere ſenatuſconſultum: quamuis in adoptatio locum habet.

10 ¶ Sed nec in alumno occiſo locus eſt ſenatuſconſulto.

11 ¶ De matris ſeruis, filio filiáve occiſis, quæſtio non habebitur.

12 ¶ Si pater ab hoſtibus captus ſit, quæſtionem de ſeruis habendam & ſupplicium, filio occiſo, eleganter Scæuola ait. Quod etiam poſt mortem patris probat, ſi antequam ei ſuus heres exſtat, occiſus fuerit.

13 ¶ Idem Scæuola ait, conſequens defendendum, herede inſtituto filio, de his quæſtionem habendam & ſupplicium qui pure legati vel manumiſſi ſunt, ante aditam hereditatem filio occiſo: quamuis enim ſi viueret, herede eo exiſtente, ipſius non eſſent futuri: attamen, vbi deceſſit, qua extinctum legatum & libertas eſt, ſenatuſconſulto fore locum dicit.

14 ¶ Si pater necatus ſit, an de ſeruis filij quæſtio habeatur, ſi forte in caſtrenſi peculio ſeruos habuit? & magis eſt, quæſtionem de ſeruis filij habendam, ſuppliciúmque ſumendum, licet non ſit in poteſtate filius.

15 ¶ Si vir aut vxor occiſi eſſe proponantur, de ſeruis eorum quæſtio habetur: quamquam neque viri ſerui propriè vxoris dicantur, neque vxoris propriè viri: ſed quia communis familia eſt, & vna domus eſt, ita vindicandum, atque in proprios ſeruos, ſenatus cenſuit.

16 ¶ Sed neque vxore occiſa, neque marito de ſeruis ſoceri quæſtionem habendam ſenatus cenſuit. Marcellus autem lib. 12. Digeſtorum etiam in soceri ſeruis idem, quod in mariti, rectè dixit.

17 ¶ Occiſorum appellatione eos contineri Labeo ſcribit, qui per vim aut cædem ſunt interfecti, vt puta iugulatum, ſtrangulatum, præcipitatum, vel ſaxo, vel fuſte, vel lapide percuſſum, vel quo alio telo necatum.

18 ¶ Quod ſi quis (puta) veneno, vel etiam quo alio, quod clam necare ſoleat, interemptus ſit, ad hoc ſenatuſconſultum vindicta mortis eius non pertinebit: hoc idcirco, quia toties puniendi ſunt ſerui, quia auxilium domino non tulerunt, quotiens potuerunt ei aduerſus vim opem ferre, & non tulerunt. Ceterum quid potuerunt facere aduerſus eos, qui veneno, vel quo alio more inſidiantur?

19 ¶ Plane ſi venenum per vim infuſum ſit, ſenatuſconſultum locum habet.

20 ¶ Vim autem igitur vbi exhibita eſt, quæ intercipere ſolet, ibi dicendum eſt locum ſenatuſconſulto fore.

21 ¶ Quid ergo ſi dominus veneno non per vim necatus eſſe proponatur: impunitum erit facinus? nullo modo. Licet enim ceſſet ſenatuſconſultum Silanianum, nec quæſtio ſuppliciúmque de his, qui ſub eodem tecto fuerunt, habeatur: tamen ſi qui conſcij, vel factores ſceleris fuerunt, hi demum ſupplicio afficiuntur: & adire hereditas, aperirique tabulæ etiam ante quæſitionem habitam poſſunt.

22 ¶ Si ſibi manus quis intulit, ſenatuſconſulto quidem Silaniano locus non eſt, ſed mors eius vindicatur: ſcilicet vt ſi in conſpectu ſeruorum hoc fecit, potuerintque eum in ſe ſæuientem prohibere, pœna afficiantur: ſi verò non potuerunt, liberentur.

23 ¶ Si quis non metu criminis imminentis, ſed tædio vitæ, vel impatientia doloris ſibi manus intulit, eius teſtamentum aperiri & recitari mortis caſus non impedit.

24 ¶ Item illud ſciendum eſt, niſi conſtet aliquem eſſe occiſum, non haberi de familia quæſtionem. Liquere igitur debet, ſcelere interemptum, vt ſenatuſconſulto locus ſit.

25 ¶ Quæſtionem autem ſic accipimus, non tormenta tantum, ſed omnem inquiſitionem, & defenſionem mortis.

26 ¶ Hoc autem ſenatuſconſultum eos quidem qui ſub eodem tecto fuerunt, omnimodo punit: eos verò qui non ſub eodem tecto, ſed in eadem regione, non aliter, niſi conſcij fuiſſent.

27 ¶ Eodem autem tecto qualiter accipimus, videamus: vtrum intra eoſdem parietes, an & vltra ſi intra eandem diætam, vel cubiculum, vel eandem domum, vel eoſdem hortos, vel totam villam? & ait Sextus ſic eſſe ſæpe iudicatum, vt quicumque eo loci fuerunt, vnde vocem exaudire potuerunt, hi puniantur, quaſi ſub eodem tecto fuerint: licet alij validioris vocis, alij exiguioris ſunt, nec omnes vndique exaudiri poſſunt.

28 ¶ Iuxta hoc tamen videtur & Diuus Hadrianus reſcripſiſſe in hæc verba: Serui quotiens dominis ſuis auxilium ferre poſſunt, non debent ſaluti eorum ſuam anteponere: potuiſſe autem ancillam, quæ in eodem conclaui cum domina ſua fuerat, auxilium ei ferre, ſi non corpore, at certè voce & ploratu, vt hi qui in domo fuerant, aut vicini audirent: hoc ipſo manifeſtum eſt, quod dixit percuſſorem ſibi mortem minatum, ſi proclamaſſet: vltimum ergo ſupplicium pati debet vel in hoc, ne ceteri ſerui credant, in periculo dominorum ſibi quemque conſulere debere.

29 ¶ Hoc reſcriptum multa continet. nam et non parcit, qui in eodem conclaui fuit, & ei qui timuit mori, non ignoſcit, & quod vel voce oportet ſeruos dominis auxilium ferre oſtendit.

30 ¶ Si quis in villa agens occiſus ſit, plus quam iniquum eſt, ſi forte diffuſa late prædia habeat, de omnibus, qui in ea regione fuerint, ſeruis & quæſtionem haberi, & ſupplicium ſumi. ſufficit ergo eos, qui cum ipſo, qui occiſus dicitur, fuerunt, & qui ſuſpicione conſcientiæ attingi videantur, de his quæſtionem haberi.

31 ¶ Cum dominus in itinere veſſet occiſus, de his, qui vna cum eo fuerunt, cum occideretur, vel cum vna fuiſſent, profugerunt, ſupplicium ſumendum eſt. quod ſi cum domino nemo fuit, cum occideretur, ceſſant iſta ſenatuſconſulta.

32 ¶ Impubes ſeruus, vel ancilla nondum viripotens, non in eadem cauſa erunt: ætas enim excuſationem meretur.

33 ¶ Impuberi autem vtrum in ſupplicio tantum parcimus, an verò etiam in quæſtione: & magis eſt, vt de impubere nec quæſtio habeatur. & alias ſolet hoc in vſu obſeruari, vt impuberes non torqueantur: terreri tantum ſolent, & habena, vel ferula cædi.

34 ¶ Excuſantur autem ſerui, qui auxilium tulerunt ſine dolo malo: nam ſi finxit ſe quis auxilium ferre, vel dicis gratia tulit, nihil hoc commentum ei proderit.

35 ¶ Tuliſſe autem auxilium non tantum is videtur, qui ſeruauit dominum (hoc eſt, qui potuit ita opem ferre, vt ſaluus eſſet dominus) verum is quoque, qui quidquid potuit, fecit: tametſi dominus interfectus eſt: veluti ſi quis clamauit, vt ad auxilium conuenirent: aut terruit aggreſſores, atque ſi quis turbam conuocauit: aut ſi corpus ſuum obiecit, vel alio corpore ſuo auxilium tulit.

36 ¶ Non tamen ſemper, qui clamore vſus eſt, auxilium tuliſſe videtur: quid enim, ſi cum poſſet manu depellere à domino percuſſorem, ille clamorem inanem elegit? plectendus vtique erit.

37 ¶ Quòd ſi vulnerati ſint ſerui, cum protegerent dominum: dicendum eſt, parci eis debere, niſi ſi aut ipſi ſibi vulnera fecerunt data opera, ne puniantur: aut alia vulnera illi acceperunt, vt poſſent nihilominus opem ferre, ſi voluiſſent.

38 ¶ Si dominus mortiferè vulneratus ſuperuixerit, & nec de quoquam ſeruorum ſuorum conqueſtus ſit, etiam ſi ſub eodem tecto fuerunt, tamen parcendum illis erit.

Si [illegible] officio [illegible] purgauerit.

Calliſtratus libro 5. de Cognitionibus.

Diuus Marcus Commodus Piſoni reſcripſit in hæc verba: Cum conſtiterit apud te, Piſo cariſſime,

a Vſu habetur: non enim ſe poteſt negare dominum. b Imo fructuarius, dominium formalis vſusfructus habet. c [illegible] d Pignus eſt in dominio debitoris, v. l. 27. §. 2. [illegible] e Heredis ſunt ſerui & in eius dominio pendente conditione & alij ſerui ſub conditione legati, vt & ſtatuliberi, vt hic. f v. l. 4. §. 6 [illegible] g Conditio exiſtens in legatis retro non agitur. h l. 5. C. de queſt. i Quæ non eſt feſtinandum: quia mox manumittendus habetur pro manumiſſo. k Sub eodem tecto fuiſſe, crimen non eſt: ſed tum demum crimen admiſit ſeruus, cum ſceleris particeps fuit. l Participes ſceleratorum, vel rei ipſi accenſentur. m §. 1. 2. [illegible] l. 15. §. 2. [illegible] l. 33. §. 1. [illegible] n Dominium eiuſque filius à vaſallis defendi oportere, Baldus hinc colligit. Eadem pœna puniri vaſallum offendentem dominum, & eius liberos. Contrarium patris, præſertim ſi ius eius & reſpectus etiam emancipatis, & non alijs, puta familiaribus, domeſticis & alienis. o Quid ſi ? Adoptiuus in aliam familiam adſcitus eſt. p De alumno [illegible] q Filius non eſt de domo matris, Baldus hinc colligit, & rurſus, [illegible] non habere. r vel ſub conditione. [illegible] s [illegible] t vi qua ſeruitur filio, conſentur quoque patri ſeruire. u Imo non eſt heredis, l. 26. [illegible] x v. Paul. 5. ſent. 5. §. 5. y [illegible] z Matrimonij ius, vnam domum facit viri & vxoris.

a l. 3. §. 4. [illegible] b qui ſuſtuleruns, ſuſtulerit enim ſeruus expanis ſub eodem tecto fuerat. c l. vlt. C. eo. Paul. 5. ſent. 3. §. 6. d an vicinia, regio hic idem quod vicus? an idem quod prouincia? e Sub eodem tecto fuiſſe hi dicuntur qui eo loco fuerint, vnde vocem eius cui vis inferatur exaudire potuerint. f Paul. 3. ſent. 5. § 3. g Diæta ſic Græcis ſolis ſcanſio. h Iudicatis ſæpe rebus ſtandum eſt. Optima enim interpretatio eſt quæ ducitur ex ſententiis iudicantium. i puta cum eodem in itinere, vel de proximo, Paul. 3. ſent. 5. §. 6. 7. 8. k Vicini dicuntur, qui vocem alterius conquerentis audire poſſunt. l v. 6 [illegible] m v. quæ ſcripſi [illegible] rum, Titulo de iis que vi [illegible] n l. vlt. C. eod. Voce etiam ſuis auxilium ferre vnde quis intelligitur. Quin his vocibus & querelis exaudiris, indicia de vi recte colliguntur. o adde l. 1. Cod. ad l. Iul. repet. p Mortis metus non excuſat ſeruum pro domini vita ac ſalute ſeruanda mori recuſantem. Eadem pene poſſis dicere de ſubdito Principem ſuum in vitæ diſcrimine deſerente. q clamore. r Paul. 3. ſent. 5. §. 8. s §. 13. l. eod. l. 14. l. eod. delicti tamen non capax, [illegible] t l. 10. l. de qu. u Habena, hic loram: Horat. 2. Epiſt. 2. in ſcalis latuit, metuens pendentis habenæ. x adde l. 1. Cod. de [illegible] publico. lib. 12. tit. 51. y Fictum auxilium & ficta querela non excuſat. z de hac diſtione, v. l. 4. [illegible] a Probat ſe opem domino tuliſſe, non is tantum qui probat ſe dominum ſeruaſſe, ſed & qui fecit quidquid potuit, qui clamauit ad auxilium, qui terruit aggreſſores, qui turbam conuocauit, qui corpus ſuum obiecit, vel alias auxilium tulit. adde l. 5. [illegible]

a v. l. 5. [illegible] b Occiſi dicuntur qui vi aut cæde interfecti: puta iugulati, ſtrangulati, præcipitati, percuſſi ſaxo, vel fuſte, vel lapide, necati denique aliquo telo. c v. Paul. 3. ſent. 5. §. 2. d v. l. 233. §. 2. [illegible] e vide l. 1. Cod. eod. ſino ſi veneno, idem erit. Hoc ſi ſeruis heredis conuenit, qualem cumque mortem teſtatoris inultam non prætermitterit. Paul. 3. ſent. 5. §. 2. f l. 3. [illegible] g [illegible] nihil ve prodeſt aduerſus ea, quæ clam geri ac committi ſolent. h al. factores. i ſeruus dominum [illegible] cogitur, ne ſeipſum ſtrangulet, aut ſibi manus inferat. Id enim [illegible] ſed opem ferre [illegible] quæ animo ſit nocendi. [illegible] k Paul. 3. ſent. 5. §. 4.

b Auxilium opitulare tuliſſe dicitur, qui fecit quod potuit, [illegible] omiſſa cauſa eſt. adde l. 5. [illegible]
c Probans infirmitatem, probat quoque ſe opem ferre non potuiſſe. d [illegible] vulnera non excuſant ſeruum opem domino non ferentem. e Vulnera medicina non excuſ. ſi [illegible] domino opem non ferentem. f Morti ſeruum ac [illegible] heredes dicuntur, tamen ſi vulneratum ſuperuixit. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

iuſſum Domini, poſteaquam conterritus aduentu latronum profugerat in villam ſuam, vulneratum eſſe: mox a teſtamento facto purgaſſe b officium ſeruorum ſuorum: nec pietas pro ſeruis, nec ſollicitudo heredis obtinere debet, vt ad pœnam vocentur, quos abſoluit dominus ipſe.

De ſeruis genere. 1. Si dominus de ſeruis conqueſtus ſit. 2. De viro & vxore. 3. De ſeruis qui vni tantum opem tulerint. 6. De ſeruis clauſis. 7. vel ætate defectis. 8. vel ſurdis. 9. vel cæcis. 10. vel mutis. 11. vel furioſis. 12. De receptatore ſerui noxij. 13. De eo qui cædem domini detexit. 16. De manumiſſis teſtamento. 18. Edicto prætoris de tabulis non aperiendis & ſimiliter. 19. De apertura. 21. De eo qui ignorat occiſum. 22. De ignorantia iuris. 23. De lino inciſo. 24. De parte aperta. 25. De codicillis. 26. Si id quod apertum eſt, iure valeat vel non. 27. De ſecundis tabulis. 28. De pluribus reſignantibus. 29. De ſucceſſione ab inteſtato. 30. De eo qui deceſſit antequam adiret.

3. *Vlpianus* libro 50. ad Edictum.

SI quis in a graui valetudine a adfectus, opem domino ferre non potuerit, ſubueniendum eſt ei.

1 ¶ Si quis moriens c dixiſſet, *à ſeruo ſuo vim mortis allatam eſſe ſibi*, dicendum eſt, non d eſſe credendum domino, ſi moriens hoc dixit: niſi potuerit & probari.

2 ¶ Si maritus vxorem noctu intra cubiculum ſecum cubantem necauerit, vel vxor maritum, ſerui pœna Senatuſconſulti liberabuntur.

¶ Sed & ſi exaudiſſent h, & opem non tuliſſent, plectendi erunt, non tantum ſi proprij eſſent mulieris, ſed etiam ſi mariti.

3 ¶ Si tamen maritus in adulterio deprehenſam occiderit, quia ignoſcitur i ei, dicendum eſt, non tantum mariti, ſed etiam vxoris ſeruos liberandos, ſi iuſtum k dolorem exſequenti domino non reſtiterunt l.

4 ¶ Si cùm omnes domum adgreſſi eam patererentur, vel ſeruus opem tulit, an ſic excuſandus an vero, quia omnibus non tulit, plectendus? & magis eſt, vt m ſi quidem omnibus ferre potuit, quamuis quibuſdam tulit, ſupplicio adficiendus ſit: ſi vero ſimul omnibus non potuit, excuſandum, quia quibuſdam opem tulerit. nam illud dignum eſt dicere, ſi, cum duobus auxilium ferre non poſſit, elegit n alteri eſſe auxilio, electione crimen eum contraxiſſe.

5 ¶ Quare & ſi ſeruus mulieris marito dominæ magis auxilio fuit, quam dominæ, vel contra, dicendum eſt, ignoſci ei debere.

6 ¶ Subuenitur eis, qui eo tempore, quo dominus dominave occiſus eſt, clauſi ita fuerunt ſine dolo malo, vt erumpere ſuccurrendi cauſa, aut comprehendendi eos, qui cædem fecerint, non potuerint. Nec intereſt, à quo clauſi continebantur. Sic tamen ſi non o ſua opera voluerint ſe ita includi, ne opem ferre poſſint. Clauſos accipere debemus, & ſi ſunt vincti: ſi tamen ita vincti, vt omnino erumpere vincula, & auxilio eſſe non potuerint.

7 ¶ Ignoſcitur etiam his, qui ætate defecti p ſunt.

8 ¶ Surdus quoque inter imbecillos q numerandus eſt, vt inter eos, qui ſub eodem tecto r non ſunt, quia vt illi ſ per ſpatium, ita hic per morbum nihil audit.

9 ¶ Cæcus quoque veniam mereri debet.

10 ¶ Mutum ſimili modo excipimus, ſed ibi vbi vocis tantum auxilium ſuperfuit.

11 ¶ Furioſos excipi nequaquam dubium eſt.

12 ¶ Si quis t quem eorum ſeruum ſeruamve ex ea familia, qui eius facinoris noxius erit, receperit u vel celauerit ſciens dolo malo, in ea cauſa eſt, ac ſi lege, quæ de ſicariis lata eſt, facinoris noxius fuerit.

13 ¶ Si ex ſtipulatu ſeruus debeatur, & cædem domini arguerit u, & pro hoc præmio x liber eſſe iuſſus ſit, ex ſtipulatu actio ſtipulatori non datur: nam & ſi ſupplicio adfectus fuiſſet, non daretur: quod ſi ſub eodem tecto non fuit, ex ſtipulatu actio in æſtimatione ſerui vtilis erit creditori.

14 ¶ Vtrum autem is ſolus videatur indicaſſe y, vel arguiſſe, qui ad hoc proſiliit vltro, an etiam is qui, cum accuſaretur, ipſe detexit in alium crimen? & magis eſt, vt ille hoc præmio dignus ſit, qui vltro ad accuſationem proſiliit.

15 ¶ Hi quoque, qui non potuerunt alias ad libertatem peruenire, (veluti ſi hac lege diſtractus erat, quæ *ne manumitteretur*) potuerunt propter hoc, quod in commune vtile eſt, ad libertatem peruenire.

16 ¶ De his quoque ſeruis, qui teſtamento manumiſſi ſunt z, perinde atque ſeruis, ſupplicium ſumendum eſt.

17 ¶ De his, qui antequam teſtamentum occiſi occiſæve aperiretur, [illegible], poſteaque aperto teſtamento liberi [illegible] inueniuntur, perinde ac ſi de ſeruis, quæſtio habenda, ſuppliciumque ſumendum eſt. nam eſt æquiſſimum, vltioni dominorum non obſtare indulgentiam ipſorum: quam a quiſque plenorem eſſet expertus, eo grauiorem ſceleri ſuo pœnam merebitur.

b Id eſt purgaſſe, l. 1. ff. de rebus cred.
c v. l. 36. ſupra ſequenti.
c Hæc particula videtur ſuperaſſe: nam ſoloeciſmus fuerit. De ſoloeciſmo, adde l. 82. ſ. de leg. 1. l. 14. C. de fideic. Soloeciſmum autem dictum putant à Solonenſibus, qui in Angliaus ſuis pingui Minerua ſic locuti.
d facit l. 15. in pr. l. 23. ſ. 1. l. 34. ff. de opt. legat.
e Morientis teſtimonio, dicto, & querelis an fides habenda ſit: vt ex iis quis torqueri poſſit, dixi ad l. 6. C. de teſt. ordin. Sanè hic non creditur morienti, niſi & ſed veritas probetur: tametſi alias nemo præſumitur moriens immemor ſuæ ſalutis, l. vlt. Cod. ad L. Iul. repetund.
f vel à filio l. 4. ff. de inoff. teſt.
g Confeſſionem & depoſitionem morientis, & aſſenſi non audiri obſeruat: facit l. 39. ff. de pign. l. 28. in fin. ff. ad SC. Vellei. nec fidem facere aduerſus ſeruos, vt hic: ſiluit d. l. 4. ſup. de inoff. & hinc poſſis colligere, Rei depoſitionem ſupplicij tempore, nemini onerare, alteri præiudicium non facere. v. Mediceum parte 3. Tractat. de mort. quæſt. 53.
h v. l. 4. ad ſ. pr. ff. de noxalibus.
i quantum ad pœnam legis attinet Corneliæ, non tamen in totum. l. 38. ſ. 8. l. 24. l. 22. ſ. 8. ff. ad L. Iul. de adult. l. 1. in f. ff. de ſicariis.
k iuſtum dolorem cuique licet exequi, adde l. 4. C. de adult.
l Alias. Non reſiſtere, cum poſſis, culpa eſt.
m Qualificationi locus eſt in re pari. Bald. v. l. 53. l. 54. ff. de re iudic.
n l. 2. ſ. 6. ff. quib. ex cauſ. [illegible]
o l. 9. ff. ex quib. cauſ. maior.
p Senes & decrepiti à quæſtione & tormentis immunes eſſe hinc colliguntur. v. Clar. 5. ſent. ſ. vlt. qu. 64.
q l. 3. ſ. 9. ff. de ædil. l. 43. ſupra de vulgar.
r qui ſub eodem tecto non ſunt.
ſ l. 1. ſ. 29. ſupra eodem.
t Qui reum recepit, eodem quo reus tenetur crimine: v. l. 1. ff. de recep. u indicauerit, ſ. 14. 15. l. 21. l. 197. ff. de verb. ſig. l. 1. C. pro quib. cauſ. ſerui. Vide Cuiac. 28. obſer. 21.
x v. l. 25. l. vlt. l. 2. ff. de iur. fiſci. l. 8. ff. de accuſat.
y Vindicaſſe, Hal. Florentinum defendit Auguſt. 2. Emendat. 19. Cuiac. 18. obſ. 21.
z de ſtatu liberis: de quibus in l. 3. ſ. 4. in fin. ff. eod. adde Paul. 3. ſent. 5. ſ. 6.
a Fiunt maiore digni ſunt, qui maiora præmia ſunt experti, l. vlt. in fin. C. de [illegible] lib. 11. tit. 71. vide Nou. Valentiniani de ſepulchris in 5. [illegible]

18 ¶ Quod ad cauſam teſtamenti pertinens relictum erit ab eo, qui occiſus eſſe dicetur, id ne quis ſciens dolo malo aperiendum, recitandum, deſcribendumque curet: edicto cauetur, prius quam de ea familia quæſtio ex Senatuſconſulto habita, ſuppliciumque de noxiis ſumptum fuerit.

19 ¶ Aperire autem hic ille videtur, qui naturaliter a aperit ſiue ſint ſignatæ, ſiue non ſint ligatæ b, ſed tantum naturaliter clauſæ.

20 ¶ Aperire accipere debemus, prohibitos nos, vel palam, vel publicè, vel ſecreto. Omnis enim apertura prohibita eſt.

21 ¶ Si quis ignorans occiſum, aperuerit, non debet hoc edicto teneri c.

22 ¶ Et ſi ſciens, non d tamen dolo aperuit, æquè non tenebitur: ſi forte per imperitiam e, vel per ruſticitatem f, ignarus edicti prætoris, vel Senatuſconſulti aperuit.

23 ¶ Si quis tabulas quidem non aperuit naturaliter, linum autem inciderit, excuſatus erit, quia dolo caret, qui ipſas tabulas non aperuit.

24 ¶ Si autem non totum teſtamentum, ſed pars g eius aperta ſit, dicendum eſt, in edictum incidere eum, qui aperuit. parui enim refert, vtrum totum, an pars aperiatur.

25 ¶ Si quis codicillos aperuerit, teſtamentum non aperuerit, in edictum incidit. nam & codicilli ad cauſam teſtamenti pertinent.

26 ¶ Item ſiue iure valeat id, quod apertum eſt, ſiue non valeat, attamen edicto locus eſt.

27 ¶ Eadem ſeruantur & de his, quæ ad cauſam ſubſtitutionis pertinent, ſi pupillus pupillare occiſus occiſave eſſe dicetur.

28 ¶ Si alius aperuit, alius recitauit, alius deſcripſerit, omnes in edictum incident, qui ſingula commiſerunt.

29 ¶ Non tantum ex teſtamento, ſed etiam ab inteſtato hereditas ad hoc edictum pertinet, ne h quis adeat, bonorumve poſſeſſionem i petat, antequam quæſtio de familia habeatur: ne heres, propter compendium ſuum, familiæ facinus occultaret.

30 ¶ Eleganter Scæuola ait, vt qui ad heredem ſuum vel actiones tranſmiſerat, ſi forte ante aditionem deceſſit, exploratum eſſe debere: idcirco enim non adire, quod Senatuſconſulto edictoque vetatur.

31 ¶ Si conditioni intra diem ex die mortis præſtitutum parere iuſſi ignorantia non paruerunt, ſi idcirco ignoratum eſt, quia metu Senatuſconſulti aperiri tabulæ non potuerunt, ſuccurritur k eis ad implendam conditionem.

32 ¶ Si & aliud impedimentum ſit de non adeunda hereditate, vel aperiendarum tabularum, quam ex Senatuſconſulto: nihil l prodeſſe impedimentum Senatuſconſulti, ſi & aliud ſuberat: ſi prægnas m vxor occiſi fuit, vel etiam putabatur, & propterea adire hereditatem inſtitutus non potuerit.

4. *Papinianus* libro 6. Reſponſorum.

QVi poſthumos heredes inſtituit non [illegible] ſatis poſtumis, vxorem ſecundo loco ſcripſit heredem: cum à familia necatus diceretur, vxor diem ſuum obiit, & heredes mulieris actiones conſtituerent ſibi dari poſtulabant: eos ita demum audiendos eſſe reſpondi, ſi mulierem quum in vtero nihil geſtare conſtiterit, propter Senatuſconſultum hereditatem adire noluit: alioquin prægnante ea defuncta, nullam iniuriæ querelam interueniſſe.

De neceſſariis heredibus. 1. De bonorum poſſeſſione. 2. De publicatione bonorum. 3. De incuria & medici deſidia.

5. *Vlpianus* libro 50. ad Edictum.

NEceſſarios heredes hoc edicto comprehendi, ſi ſe immiſceant hereditati.

1 ¶ Nec bonorum poſſeſſionem peti prætor permittit: & ego puto ad omnes bonorum poſſeſſiones hoc edictum pertinere.

2 ¶ Non alias bona publicantur, quam ſi conſtabit eſſe occiſum patremfamilias, & heredem integra ſinentem familia habuiſſe, ſuppliciumque ſumptum, adiiſſe hereditatem.

3 ¶ Vbi quis incuria necatus eſt, vel medici x inſidiis, adiri quidem hereditas poteſt, ſed heredi deſertio mortis incumbit.

Si certus ſit percuſſor. 1. De herede accuſato. 2. Si quæſtio decidi non [illegible]. 3. De eo qui [illegible] occiſus.

6. *Paulus* libro 46. ad Edictum.

ET a ſi percuſſor certus ſit, tamen habenda quæſtio eſt, vt cædis mandator inueniatur. vtique autem ipſe b maximè quæſtioni dabitur c, quamuis & cæteri d puniantur.

a Naturaliter tabulas aperire dicitur, qui ſunt [illegible] quod naturaliter clauſum eſt, eſſe poſſe: & ſubſe [illegible]
b al. ligatæ.
c quia non profecto dolo ſcilicet, qui ignorans fecit, de quo præſumptione, C. Alciat. 3. Præſump. 5.
d Dolum non committit, qui ſciens quid fecit, non ingenij & ruſticitate poſſet excuſari.
e l. 9. ſ. 5. ff. de iur. & fac. ignor.
f [illegible]
g [illegible]
h l. 3. ſ. 5. ff. [illegible]
k v. l. 3. ſ. 1. ff. [illegible]
l In dubio potentior eſt [illegible] magis cauſa quæ nocet, quam quæ prodeſt. [illegible]
m [illegible]
z In familia ſcilicet poſſunt [illegible] qui hunc locum [illegible] de percuſſore qui certus eſt.
ad l. 17. ſupra eod. [illegible] ſcilicet, vt prodat

a primus vel ſecundus. b percuſſor ſcilicet. c ob eam rem ſcilicet, vt prodat manifeſtorem.
d ſerui qui ſub eodem tecto ſunt.

1 ¶ Quamuis

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Quamuis aliàs in caput domini ſerui non torquerentur, rectè tamen fiet quæſtio, etiam a ſi heredem accuſent, ſiue extraneus heres ſiue ſuus ſit.

2 ¶ Si vnus ex dominis non comparet b, quærendum eſt de caſu eius per ſeruos, quos communes habuerunt: magis enim de ſalute aut vltione domini non comparentis, quàm in caput præſentis torquebuntur.

3 ¶ Si appetitus c ſit, nec occiſus dominus, nihil ſenatuſconſulto cauetur: ipſe enim in familiam ſuam poteſt animaduertere.

7. *Idem* ᵇlibro ſingulari ad Senatuſconſultum Silanianum.

ET (in) libertos extraordinarium d auxilium habebit.

De ſeruo vendito. 1. De caſtrenſi peculio.

8. *Idem* libro 49. ad Edictum.

SEnatuſconſulto Piſoniano cauetur, *vt ſi ſeruus ab eo venditus fuerit, & quandoque animaduerſum in eum eſſet, vt venditor pretium praſtaret*: ne emptori iniquum feciſſe videatur ſenatus.

1 ¶ Si filiusfamilias, qui in caſtrenſi e peculio teſtatus eſt, occiſus ſit, omnimodo id defendendum eſt, vt ex quibus caſibus ad fiſcum ſ patrisfamilias bona pertinent, his caſibus & huius peculium, potius quàm ad heredes, qui delinquerunt in adeundo, & ſimilibus, eripere non ſunt.

De confiſcatione bonorum ob mortem ſeruorum.

9. *Gaius* ᵇ libro decimoſeptimo ad Edictum Prouinciale.

CVm fiſco caduca, i bona defuncti addicantur propter inultam mortem, in k cum legatorum aſtio datur, l & libertates ratæ ſunt, eorum ſcilicet qui ſenatuſconſulto excipiuntur.

De filio exheredato. 1. De libertis.

10. *Paulus* ᵇlibro ſingulari ad Senatuſconſultum Silanianum.

SI exheredatus filius, antequam adiretur patris hereditas, occiſus ſit, ex patentum inſiciuntur: ſi adita fuerit hereditas, quaſi alieni fuiſſe videntur: ſi vero irritum teſtamentum factum ſit, quia ipſius eſſent, ſi inteſtato omnia perinde agantur, ac ſi dominus eſſet.

1 ¶ Sub Diuo Traiano conſtitutum eſt de his libertis quos viuus manumiſerat quæſtionem haberi.

11. *Tryphoninus* libro 2. Diſputationum.

IDemque erit & de m his qui ius anulorum petierant.

Si ſeruus legatus ſit pro ærario libertatem acceperit.

12. *Paulus* ᵇlibro ſingulari ad Senatuſconſultum Silanianum.

SI ſeruus à teſtatore occiſo legatus ſit, & prætor pro præmio ſtatuerit, liberum eum eſſe, dicendum eſt non impediri libertatem n.

De tempore cognitionis aperti teſtamenti.

13. *Venuleius Saturninus* libro ſecundo de publicis iudicijs.

IN cognitione aperti adiectus [illegible] ſenatuſconſultum teſtamenti eius, qui à familia ſua occiſus dicatur, quinquennij o tempus conſtitutum eſt ſenatuſconſulto Tauro & Lepido conſulibus p: quod tamen ad extraneos pertinet: namque eos, qui parricidij pœna teneri poſſent, ſemper accuſare permittitur eodem ſenatuſconſulto.

De ſeruo impubere.

14. *Marcianus* ᵇlibro 11. de publicis iudicijs.

EXcipiuntur ſenatuſconſulto Silaniano impuberes ſerui. Trebatius autem Germanus legatus etiam de impubere ſumi iuſſit ſupplicium: & tamen non ſine ratione, cum & is puer r nec multum à puberi ſ ætate aberat, & ad pedes domini cubuerat, cùm occideretur, nec poſtea cædem eius prodiderat: et enim opem ferre eum non potuiſſe conſtabat, ita ſilentium poſtea eſſe etiam poſtea certum erat: & his duntaxat impuberibus ſenatuſconſulto parci credebat, qui tantum intra eodem tecto fuiſſent, qui verò miniſtri vel participes cædis fuiſſent, & eius ætatis, (quanquam nondum puberis) vt rei intellectum capere poſſent, his non magis in cæde domini, quàm in vlla alia cauſa parci oportere.

Si ſubſtitutus vltus ſit mortem teſtatoris. 1. Si heredi ſcriptus legatum fuerit. 2. De herede ſcripto, vel legitimo.

15. *Marcianus* ᵇlibro ſingulari de Delatoribus.

SI ſequens q gradus vltus fuerit necem teſtatoris, an priore a hereditas ad illum transferatur? Et ait Papinianus non eſſe hoc, nam pœna illius, huius præmium eſſe non debet.

1 ¶ Cùm ex parte heredi inſtituto legatum quoque erat, & in vlciſcenda morte ceſſauerat: Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, tam hereditatis portionem, quàm legatum ei auferendum.

2 ¶ Heredibus a autem, qui in vlciſcenda morte defuncti ceſſauerunt, tam teſtamento, quàm ab inteſtato auferuntur bona (forte & ſi quaſi patronus venit) quamuis hi ſuo iure admittantur.

Si ſeruus communis occiſus dictum.

16. *Marcellus* libro 12. Digeſtorum.

DOmino à familia b occiſo ſeruus communis c necem eius detexit. fauore libertatis liber quidem fieri debet, pretij d autem partem ſibi contingentem ſocium conſequi oportet.

De familia torquenda.

17. *Modeſtinus* libro 8. Regularum.

PRius de ſe familia torquenda eſt: & e ſi confiteatur, tunc interrogetur, quo mandante f flagitium admiſſum ſit.

De querela inofficioſi, & morte defuncti vindicanda.

18. *Idem* libro 9. Regularum.

ET inofficioſo teſtamento queri idem g, & mortem vindicare defuncti non prohibetur: idque Paulus reſpondit.

De auxilio à familia ferendo.

19. *Idem* libro 8. Pandectarum.

CVm ſ dominus occiditur, auxilium ei familia ferre debet g & h armis, & manu i, & clamoribus k, & obiectu l corporis: quòd ſi cùm poſſent non tulerit, meritò de ea ſupplicium ſumetur.

De rebus hereditariis vendendis.

20. *Papinianus* ᵇlibro 2. Reſponſorum.

HEres, qui veneni m cauſam perſequitur, res hereditarias vrgentes n æſtimatione, aut probationum iudicis non prohibetur.

De tempore petendæ poſſeſſionis. de libertate. 1. De fideicommiſſo. 2. De appellatione.

21. *Idem* libro 6. Reſponſorum.

PRopter veneni p quæſtionem tempus petendæ poſſeſſionis non proferetur, cùm eo quoque ſuſpenſo crimine rectè petatur. Aliud ſeruari placuit, cùm à familia dominus necatus dicitur: ſeruorum videlicet cauſa, quorum libertatem, quæſtionis habendæ gratia, negligi neceſſe eſt.

1 ¶ Neptes, quæ poſſeſſionem auiæ petierat, mortem eius, interfectam ſciens, non defenderat: fideicommiſſum q, quod auia ex alio teſtamento nepti debuit, in teſtamentis fiſco bonis non eſſe deducendum placuit. dolus enim heredis punitus eſt: ſi r autem negligentia mulier emolumentum bonorum amiſerit, fideicommiſſum eſſe retinendum, integrato ſ iure debiti rationis eſt.

2 ¶ Præſidis iniquitate reis illatæ cædis abſolutis heredibus, qui non deſudtorie t debitum officium impleuerant, quamuis u non prouocaſſent, hereditatem auferri non oportere viſum eſt.

De morte heredis.

22. *Paulus* libro 16. Reſponſorum.

GAius Seius, cùm languiſceret x, quibus eſſet ſeruos occiſus y à ſuis ſerui, & ſic exſpirauit: cui heres extitit Lucia Titia ſoror, & mortem eius exequi z neglexit, & ipſa poſt annum decimum a deceſſit: extitit que bona numquæ c Gaij Seij, quæro, an morte Titiæ extinctum ſit crimen? Paulus reſpondit, cauſam de qua quæritur, cùm ſit pecuniaria d morte e legatæ f heredis extinctam non videri.

De S.C. Trebelliano.

23. *Marcianus* libro 13. Fideicommiſſorum.

SI antequam pateſieret teſtatorem occiſum, tabulæ teſtamenti apertæ eſſent, deinde innotuiſſet, id admiſſum eſſe: cauſa cognita puto g compellendum inſtitutum adire hereditatem, quam ſuſpectam diceret, & ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituere h.

24. *Papinianus* lib. 10. ad Edictum.

SI quis quaſi ſuſpectam hereditatem coactus i adierit, non tenetur edicto.

De pœnis eius qui ſugillum aquiſitum [illegible] condicit. 1. De actione populari in tenuem [illegible].

25. *Gaius* ᵇlibro decimoſeptimo ad Edictum Prouinciale.

a Habetur de familia quæſtio, etiam ſi heres teſtatorem occidiſſe dicatur, Paulus 3 ſent. c. § 9.

b Mortuus præſumitur, ac probatur qui ſiue quæſitus inſtinere aut conſilio non comparet. Alios modos mortis probandæ v. apud Capollam Tholoſanum, [illegible] 13. An & anno centeſimo v. l. 23. C. de ſacroſ. eccleſ. Ex hac quoque lege decidenda eſt pars legis 1. §. 4. ſup. infamantia quemadm. aper.

c Perfecta eſſe homicidia ac delicta intendunt exigitur ve vindicari poſſint. Ideòque de perfecti delicti ſtatu intelligenda eſt notat Baldus, vel ad ſtatuta de homicidio, non pertinet lex ſi quis cum telo. Cod. ad l. Corn. de ſicariis.

d vt ſc. in ſeruitutem redigantur, arg. l. 2. C. de libertis.

e Alienatio ſerui ſiſco ob pœnam obnoxij non impedit vindictam fiſci.

f facit lex ſi ſeruitur § 3. ſupra ſecund.

g Caſtrenſe peculium publicatur propter delictum heredis filij.

h v. l. 5. §. 2. ſupra eod. l. 9. l. eod.

i Caduca bona fiſco adiiciuntur propter inultam mortem.

k Hereditate publicata ſeu confiſcata, omnia onera hereditatis tranſeunt in fiſcum. Onera, inquam, legatorum, & libertatum.

l atque ita ſemel ceus hereditatis, ibi. in fin. l. ſi quis aliquem [illegible] & in cum datur legatorum perſecutio, l. 40. § 2. de leg. 1. quemadmodum & aliis priuatis ſucceſſores. l. 2. in fin. l. de alimentis l. 60. in fin. inſt. de [illegible] & [illegible] l. 3. in fin. infra ad Treb. l. 14. l. de iure fiſci. l. 44. § 49. C. de [illegible].

m Exceptis ſeruis expeditus, quos ſtatis legatos tempore præſtari, de delicto non liquere, Bald.

n adde l. 42. ff. de adultes.

o quia liber habetur pro mortuo. l. ſ [illegible] ſi alienum. § 2. l. de ſtat. [illegible] 46. l. de ſiſca. & [illegible] ubique & poſtreſto [illegible] ſerui abſorbetur, Bald.

p v. Cuiac. 4. obſ. [illegible] ad l. Pomp. de parricid. adde Tiraquellum de pœnis cauſa 29.

q v. quæ not. ad [illegible] [illegible] [illegible] l. [illegible]

r l. 1. § 32. & eod.

s Impubes qui non multum à puberi ætate abeſt, pœna capitali puniri poteſt.

t Puer impubes. v al. à pubertate.

y quem in nulla alia [illegible].

z vt puta ſeruo defendi. l. 10. C. de his quæ vi [illegible].

a An à priore, puta vt ſecundo, d. l. 10.

a ſ[illegible] lex [illegible]. ſ. de his quæ vt indign.

b Extat hæc Marcelli ſententia in l. 1. C. de communi ſeruo.

c 38. [illegible] [illegible].

d v. [illegible] infra de donation.

e l. 6. ſupra eod. quo in anno, ma[illegible]. Accurſ. vnde notat, Teſtes interrogandos eſſe de die & menſe, dicit ad Accurſium Nouella ex [illegible] §. [illegible]

f 36. Syn. [illegible] [illegible]

g l. 3. §. eod.

h Auxilium ferre alicui alteri, armis, manu, clamore, & corporis obiectu poteſt.

i l. 1. §. 36. ſ. eod.

k l. 1. § 28. & § 36. l. § 1. 10. 8. eod.

l l. 1. § 35. in fin. ſ. eod.

m l. 1. §. 18. § 19. l. 3. in fin. & eod. l. 8. l. eod. l. 9. C. eod. Veneni alia cauſa eſt, & alio modo peruim illata, d. l. eod.

n tenore ædificia, quæ ruinam minantur, aut pignora pretioſa, ſeruos hereditarios poteſt diſtrahere onerosè & ſeruos inutiles, dummodo eos non diſtrahat qui proſtitiſſent [illegible] ſunt.

o ſenatuſconſulto ſcil. Silaniano, quia Silanianum non pertinet ad cauſam veneni.

p v. l. 19. ſ. eod.

q & ſtudia, l. 17. infra de his quæ vt indig.

r Confuſa additione hereditatis, aditione integratur, ſi heredis ei ob dolum ſit culpa ſecus, ſi per negligentiam. ita in pœnis pecuniariis culpa ſufficit, neque dolus exigitur.

ſ v. quæ ſcripſi ad l. 46. §. 1. infra de fidei.

t v. l. 1. §. 34. ſ. eo.

u Sufficit heredi accuſaſſe, nec tenetur appellare.

x v. l. 3. §. 1. ſ. eo.

y Mori vlaccrum, non mortuum, hinc colligitur.

z v. l. 18. §. 1. infra de manu. teſt. l. 1. §. 18. ſ. de ſenat. l. 1. C. de [illegible], ſtip. 6. Goth. 13.

a vindicare, vlciſci.

b poſt decennium mortem quæſtio honorum, & ſic ingratus heres longe ſiue.

c tempore non præſcribit, Bald. v. tamen l. 13. ſ. eod.

d & ipſo iure impoſita.

e Mors delinquentis non impedit cauſam bonorum poſt mortem agitari, Bald.

f Ingratus eſt heres, qui non vindicat mortem defuncti, Bald.

g Hereditatem adire cogendus eſt heres, & reſtituere fideicommiſſum, etiam ante vindicatam mortem defuncti: hoc amplius adiicit Bald. mortis defuncti vindicandæ onus heredi, at non fideicommiſſario vniuerſali incumbere. l. pen. in fin. l. eod.

h & ſic reſtitutio fideicommiſſi non patitur moram propter inultam mortem defuncti, Bald.

i autem à prætore. Iuſſu enim iudicis coactus [illegible] § vlt. in [illegible] ſi quis certificatum, ſignum quiſ [illegible] 6.

Universidad Rey Juan Carlos

Lege Cornelia cauetur de premio *a* accuſatoris, qui requiſiuit & renunciauit eos ſeruos, qui ex ea familia ante quæſtionem fugerint, vt in ſingulos *b* ſeruos, quos conuicerit, quinque aureos ex bonis occiſi: aut, ſi inde redigi ea quantitas non poſſit, ex publico *c* accipiat: quod præmium non in omnes ſeruos, qui ſub eodem tecto locove fuerint, ſed in eos ſolos qui cædem admiſiſſent, accuſatori tribuitur.

1 ¶ Præterea cauetur, vt de his, qui ante quæſtionem habitã fugerint, ſi aperto teſtamento liberi ſcripti inueniantur, lege de ſicariis iudicium ſit, ita vt ex vinculis cauſam dicant, & conuicti, perinde ac ſerui puniantur, & ei, qui conuicerit, deni aurei præmij nomine dentur ex bonis damnati.

2 ¶ Ex hoc edicto actio proficiſcitur contra eum, qui aduerſus edictum prætoris tabulas teſtamenti aperuiſſe dicetur, vel ſi quid aliud feciſſe dicetur. nam (vt ex ſupradictis apparet) plura ſunt, propter quæ pœna edicti conſtituta eſt.

¶ Palam eſt autem popularem actionem eſſe: cuius pœna in centum aureos ex bonis damnati extenditur: & inde partem dimidiam eiuſ, cuius opera conuictus erit, præmij nomine ſe daturum prætor pollicetur, partem *b* in publicum redacturum.

De eo qui fideicommiſſum accepit ab herede.

26. *Scæuola* libro 34. Digeſtorum.

Fideicommiſſum *l* quod ex teſtamento fratris patruelis Gaius Seius Titio debebat, ab heredibus Seij Titius accepit, quæſitum eſt, cum necem Gaij Seij heredes eius non vindicauerint, an Titius fideicommiſſarius eos heredes, vt indignos, accuſare poſſit ob id, quod necem eius non vindicauerint: nec obſit ei quod ab iiſdem fideicommiſſum ex teſtamento fratris patruelis conſecutus ſit, reſpondit, nihil proponi, cur obſtaret.

An delictum heredis coheredi noceat.

27. *Callistratus* libro 1. de iure fiſci.

Si de pluribus heredibus, quibuſdam inuitis, aut ignorantibus, apertum erit teſtamentum, non amittunt portiones ſuas, qui culpa carent.

SI QVIS *n* ALIQVEM TESTARI prohibuerit, vel coegerit *o*.

TIT. VI.

De teſtamento facere prohibito. 1. Si dominus ſcripti heredis dolo fecerit ne teſtamentum mutaretur. 2. De pluribus heredibus.

Vlpianus libro quadrageſimo octauo ad Edictum.

Qui *p*, dum captat hereditatem legitimam, vel ex teſtamento, prohibuit teſtamentarium *q* introire, volente eo facere *r* teſtamentum, vel mutare *ſ*: Diuus Hadrianus conſtituit, denegari ei debere actiones, denegatiſque ei actionibus, fiſco locum fore.

1 ¶ Si dominus *t* dolo fecerit, ne teſtamentum mutaretur *u*, in quo ſeruus eius ſcriptus erat, quamuis manumiſſus adierit hereditatem, actiones ei denegantur *x*: idem *y* & liberis eius, ſi quid fuerit datum, denegari debet, ſi non fuerint in poteſtate.

¶ Sed ſi legatum ei relictum ſit, idque reſtituere ſit rogatus, conſequens erit dicere, admitti eum ad legatum, quod non ipſe habiturus, ſed ad alium ſit translaturus.

2 ¶ Si plures heredes inſtituti ſint, & omnes dolo fecerint, quo minus teſtamentum mutaretur, dicendum eſt actiones omnibus denegari, quia omnes dolo fecerunt.

De teſtatore impedito. 1. De fratribus. 2. De fideicommiſſo.

2. *Paulus* libro 44. ad Edictum.

Si *z* quis dolo malo fecerit, vt teſtes non veniant *a*, & per hoc deficiatur facultas teſtamenti faciendi, deneganda ſunt actiones ei, qui dolo fecerit, ſiue legitimus heres ſit, ſiue priore teſtamento ſcriptus.

1 ¶ Fratris autem factum fratri *b* non nocet.

2 ¶ Si fidei eius, qui dolum admiſit, commiſſum eſt, vt hereditatem reſtitueret: ea hereditas caduca *c* cum ſuis *d* oneribus fiet, vt commodum legis Falcidiæ fiſcus ſentiat, dodrantis autem fideicommiſſarius.

De viro & vxore.

3. *Papinianus* libro 15. Reſponſorum.

Virum, qui non *e* per vim, nec dolum, quo minus vxor contra eum, mutata voluntate, codicillos faceret *ſ* intercesſerat, ſed (vt fieri adſolet) offenſam ægræ mulieris maritali ſermone placauerat, in crimen non incidiſſe reſpondi: nec ei quod teſtamento fuerat datum, auferendum.

DE *a* IVRE *b* CODICILLORVM *c*.

TIT. VII.

De teſtamento non iure facto.

Vlpianus libro 4. Diſputationum.

Sæpiſſime reſcriptum & conſtitutum eſt, eum qui teſtamentum facere opinatus eſt, nec voluit quaſi codicillos id valere, videri nec *ſ* codicillos feciſſe. Ideoque quod in illo teſtamento ſcriptum eſt, licet quaſi in codicillis poterit valere, tamen non debetur.

De nato. 1. mortuo vel poſt teſtamentum ante codicillos. 2. vtrum ſpectetur tempus teſtamenti facti, an codicillorum. De libertate. 3. De furioſo 4. De hereditate.

2. *Iulianus* libro 37. Digeſtorum.

Si eo, qui poſt teſtamentum factum, & ante codicillos ſcriptos natus eſſet, codicillis per fideicommiſſum aliquid daretur, vtile eſt.

1 ¶ Quod ſi ei, qui *f* poſt teſtamentum factum, & antequam codicilli ſcriberentur, mortuus eſſet, datum eſſet, pro non ſcripto habetur.

2 ¶ Codicillorum ius ſingulare *h* eſt, vt quæcumque in his ſcribentur, perinde haberentur, ac ſi in teſtamento ſcripta eſſent. Ideoque *i* ſeruo, qui teſtamenti facti tempore teſtatoris fuiſſet, codicillorum tempore alienus, non rectè libertas directè datur. Et contrà ſi cum teſtamentum fiebat, alienus eſſet, codicillorum tempore teſtatoris, intelligitur alieno ſeruo libertas data. Et ideo licet directè libertates deficiant, attamen ad fideicommiſſarias eundem eſt.

3 ¶ Furioſus *k* non intelligitur codicillos facere, quia nec aliud quicquam agere intelligitur, cum per omnia *l*, & in omnibus, abſentis *m* vel quieſcentis loco habeatur *n*.

4 ¶ Hereditas teſtamento inutiliter *o* data, non poteſt *p* codicillis quaſi hereditas confirmari, ſed ex fideicommiſſo petitur, ſalua ratione legis Falcidiæ.

De codicillis ab inteſtato. 1. De legitimo herede nato poſt codicillos. 2. De teſtamento facto.

3. *Idem* libro 39. Digeſtorum.

Si quis, cum teſtamentum nullum *q* habebat, codicillis fideicommiſſa hoc modo dedit, *Quiſquis r mihi heres erit bonorumve poſſeſſor, eius fidei committo*: fideicommiſſa præſtari debent: quia paterfamilias, qui teſtamenti factionem habet, & codicillos facere *ſ* perinde haberi debet, ac ſi omnes heredes eius eſſent, ad quos legitima eius hereditas vel bonorum poſſeſſio peruentura eſſet.

1 ¶ Sed & ſi poſt codicillos factos natus quis eſſet, proximus agnatus, vel ſuus heres, fideicommiſſum præſtari debebit, intelligitur enim is quoque heres ſcriptus: & ideo non perinde habendus eſt ac ſi ſupplet hos codicillos.

2 ¶ Teſtamento facto, etiam *t* ſi codicilli in eo confirmati non eſſent, vires tamen ex eo capiunt.

¶ Denique ſi ex teſtamento hereditas *u* adita *x* non fuiſſet, fideicommiſſum ex huiuſmodi codicillis nullius momenti erat.

De eo qui non eſt ſoluendo.

4. *Idem* libro 63. Digeſtorum.

Eum qui codicillorum tempore ſoluendo ſit, rectè libertatem dare placuit: quamuis teſtamenti facti tempore ſoluendo non fuerit.

De codicillis factis ante teſtamentum.

---

k l.3.§.13.ſ.eod. *l* quæ ſcripſi ad l.11.§.2.ſ.de iure fiſ. *Cicer. pro Cluentio*: Præmio quis ad accuſandum inuitatur.

b Fuga ſola ſuſpicionem facit. dixi ad Nou.53. [illegible] probat.

c Statutum ſe talentum deferenti reum læſæ maieſtatis pollicebitur, quot quis reos detulerit, tot talenta ferret.

d Præmium de bonis occiſi, ei qui vindicat eius necem, debetur. Quid ſi bona occiſi non ſufficiunt? debetur è publico. *Bald.*

e l.2. *Caſtr. de cuſtod. reor.* Reus criminis cauſam ex vinculis debet dicere, nec, licet datis fideiuſſoribus, dimittendus eſt. *Bald.* *f* adde l.12.ſ.de decurionib. & §.3.*Inſt. de ſucceſſ. libert.*

g In centum millia ſeſtertium. *Paul.* 5. *ſent.* In decem ſolidorum. In ſua diſpoſitione de auro Iuſtinianus.

h Popularibus in actionibus pars pœnæ actori, dimidia fiſco applicatur: quod verum eſt in caſibus expreſſis à legibus, alias regulariter totum actori debetur, l. Agraria 3. ſ. de termino moto. l.ſi qua 34.ſ.de verb. ſignif. l.ſi quis id quod 7.ſ. de iuriſd. omn. iud. *Bald.*

i Fideicommiſſarius vniuerſalis poteſt accuſare heredē de iniuria morte defuncti. *Bald.*

k l.9.ſ.eodem.

l l.4.§.3.C.l.de modo appreſſionis. Puniri non debet, qui culpa caret.

m C.6.34.v.Paul. 5. ſent. [illegible]

n de eo crimine, v. in oratione Tiai [illegible]

o Et etiam velut indigno aufertur hereditas qui aſſumenſollenda eſt ex hoc loco vox hæc *adſcriptum*. Nulla eſt enim adſimilaris iure ab inteſtato ſucceſſio) vel cognatum, cui ipſe ab inteſtato ſucceſſurus erat, teſtamentum facere prohibuit: aut ne ſine ſubſtitutione operam dedit. *Paul.* 5. *ſent.* 19.§.2. adde l.2.C.eod.

p Teſtamenti ſcriptorem, l.9.§.6.ſ.de hered. inſt. l.3. in fin. ſ. ad Treb. l.22.§.10.ſ. de falſis.

q Ad interpretem: eò, vbi quis vult teſtamentum facere vel mutare, vel dic, eò, teſtatore. *r* vel ordinare l.1.C.eod.

ſ L.1.eodem l.19.ſ.de his quæ vt indig. *t* Synop. eod.c.8.

u Domini delictum aduerſus hoc edictum nocet eius ſeruo heredi ſcripto.

x in pr.ſ.eod. l.vn. [illegible]

y Patris delictum aduerſus hoc edictum nocet eius filio heredi ſcripto, etiam emancipato.

z Synopſ. eod.c.2.

a & ita iure non ſubſiſteret. *Paul.* 5. *ſent.* 2.§.1.

b l.5.§.5.ſ.de [illegible]

c Heredi [illegible] eandem admiſit aduerſus hoc edictum ſuccedit fiſcus cum oneribus.

d v.l.9. ſupra de [illegible]

a Vis aut dolus non eſt, [illegible] placare. *b* [illegible] *c* l.39.ſ.de donat. *d* [illegible] *e* Codicillus quid eſt: [illegible] *f* Inutile teſtamentum [illegible] *g* Codicillis [illegible] *h* Codicillis ſcripta per [illegible] *i* Codicillis [illegible]

tiatur ſeruo qui alienus fuerit tempore teſtamenti, licet tempore codicillorum fuerit teſtatoris, vt hic. vt per contrarium, Codicillis [illegible] tas ſeruo, qui teſtamenti tempore fuerit teſtatoris, licet codicillorum tempore fuerit alienus.

k l.5.C.eod. quid diſtet à prodigo v. [illegible] l. Iudicium per [illegible]

l.7.ſ.de pecul. in l.9.§.9.10.11.[illegible]

n nos *Habetur*, [illegible] Vnde notamus peregrinum [illegible] v. Conſtitutum ſingulari, Habetur.

o Inutiliter teſtamento data hereditas, codicillis quaſi hereditas confirmari non poteſt. Inutile teſtamentum non valet vt codicillus. Hereditatis appellatio [illegible] recta intelligitur, [illegible]

p Nec enim ius teſtamenti & codicillorum confundi oportet, [illegible] C. de teſt.

q v. l.9.ſ.eod. Qui ſuccedit ab inteſtato poteſt grauari.

r hæc verba, *Quiſquis mihi heres erit*, etiam non facto teſtamento, ab inteſtato [illegible] referuntur. *Bald.* *ſ* & codicillos facit.

t Codicilli, vires ex teſtamento capiunt, etiam ſi in teſtamento non ſint confirmati.

u Codicillus, vt teſtamento non valente, non valent [illegible]

x Si factum eſt teſtamentum ad codicillorum confirmationem [illegible] ex teſtamento, ſi non eſt factum, ab inteſtato [illegible]

5. *Papinianus*

Universidad Rey Juan Carlos

5. *Papinianus* libro 7. Reſponſorum.

ANte a tabulas teſtamenti codicilli facti † non aliter valent, quàm ſi teſtamento, quod poſtea factum eſt, b vel codicillis confirmentur: aut voluntas eorum quocunque c iudicio retineatur. ſed non ſeruabuntur ea, de quibus aliter defunctus nouiſſimè iudicauit.

De conditione. De ſubſtitutione. 1. De pluribus codicillis. 2. De ſcriptura & ſignatura. 3. Qui poſſunt facere codicillos. 4. Si mortuo legetur.

6. *Marcianus* libro 7. Inſtitutionum.

DIui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, nihil eſſe, ſi matrem, quæ, cùm purè liberos ſuos heredes inſtituerit, conditionem emancipationis codicillis adiecit: quia neque c conditionem heredi inſtituto codicillis adiicere, neque ſubſtituere directò poteſt.

1 ¶ Codicillos & plures d quis facere poteſt, & ipſius manu neque e ſcribi, neque ſignari neceſſe eſt.

2 ¶ Licèt in confirmatione codicillorum paterfamilias adiecerit, *ut ſ non aliis valere velit quàm ſua manu ſignatis & ſubſcriptis*: tamen valent facti ab eo codicilli, licèt neque ab eo ſignati, neque manu eius ſcripti fuerint: nam ea, quæ poſtea geruntur, prioribus derogant h.

3 ¶ Codicillos is demum facere poteſt, qui i & teſtamentum facere poteſt k.

4 ¶ Si poſt teſtamentum factum mortuo l codicillis quis legauerit, licèt teſtamento confirmatis: pro m non ſcripto legatum fit.

Verùm ſpectatur tempus teſtamenti facti, an codicillorum.

7. *Idem* libro 2. Regularum.

QVædam non referuntur ad confirmationem codicillorum, veluti ſi ante captiuitatem quis codicillos confirmauerit, & in captiuitate codicillos ſcribat, nam non valent. idem eſt, ſi aliquo modo ius teſtamenti faciendi deſierit habere.

1 ¶ Præterea in illis quæ non iuris, ſed facti ſunt, non eſt perinde habendum, quod codicillis ſcribitur, atque ſi ubi confirmatio o ſcriptum fuiſſet. Velut ſi ita in codicillis ſcriptum erit, *uxori meæ quæ uxor eſt*: codicillorum tempus ſpectandum, non quo confirmantur.

¶ Item, *ſi Titius viuus eſt p*: vel *ſi ſui iuris eſt* codicillis legauit Seio, tempus codicillorum, non quo tempore fit teſtamentum, ſpectandum.

Quibus modis codicilli fiunt. 1. De fideicommiſſis ab inteſtato. 2. qui poſſunt facere codicillos. 3. De arrogatione & emancipatione. De ipſis. De agnatione poſthumi. 4. De militibus. 5. Si ſeruo legatum in teſtamento. Libertas in codicillis datur. 6. De confirmatione codicillorum nouiſſimorum.

8. *Paulus* libro ſingulari de iure codicillorum.

COnficiuntur codicilli quatuor modis: aut enim in futurum confirmantur, aut in præteritum, aut per fideicommiſſum teſtamento facto, aut ſine q teſtamento.

1 ¶ Sed ideo fideicommiſſa dari poſſunt ab inteſtato ſuccedentibus, quoniam creditur paterfamilias ſponte ſua his relinquere legitimam hereditatem.

2 ¶ Codicilli toties valent, quoties quis r teſtamentum quoque facere poſſit. Non tamen hoc ita intelligemus, vt exigamus, potuiſſe eum eo tempore quo ſcribit eos codicillos teſtamentum facere: (quid enim ſi ſufficientium teſtium facultatem non habuit?) ſed ſi iure teſtamenti factionem habuit.

3 ¶ Si poſt factum teſtamentum codicillos quis confirmauerit, deinde adrogandum ſe præbuerit, & ibi † codicillos fecerit, atque ita emancipatus deceſſerit? quæritur, an ex codicillis legata debeantur. nam & teſtamentum valet, ſed eo tempore eos fecit, quo teſtamenti factionem non habuit: nec ſimilis eſt muto, qui rectè codicillos confirmauerit. licèt enim is teſtamentum facere non poſſit, tamen teſtamentum quod ante fecerat, in eodem ſtatu eſt, huius teſtamentum ſublatum eſt, & de alienis quodammodo rebus teſtatur. Sed dicemus codicillos valere. nam etſi poſthumus natus rumperit teſtamentum, & deceſſerit: nihilominus codicilli valent †.

4 ¶ Si miles teſtamentum quidem ante militiam, ſed codicillos in militia fecerit: an iure militari valeant codicilli, quæritur; quoniam teſtamentum iure communi valet, niſi ſi militiæ tempore ſignauit, vel quædam adiecerit? Certè codicilli militiæ tempore facti, non debent referri ad teſtamentum, ſed iure militari valent.

5 ¶ Si u ei ſeruo, qui teſtamento legatum acceperat libertas codicillis detur: vtile legatum eſſe x dicimus: quaſi x ab initio conſtiterit legatum.

¶ Si quis certi generis codicillos confirmauerit, puta *quos nouiſſimos fecero*, non vtique ſtatim, quæ codicillis dantur, conſiſtere videbuntur, quandiu a alij quoque fieri poſſunt. & ideo ſi alij poſtea fiant, legata in prioribus data non valebunt.

De incerto ſui ſtatus.

9. *Marcellus* libro 9. Digeſtorum.

ARiſto negauit valere codicillos ab eo factos, qui paterfamilias nécne eſſet, ignoraſſet b. *Vlpianus notat*, Niſi c veteranus fuit. tunc enim & teſtamentum valebit.

De hereditate.

10. *Papinianus* libro 15. Quæſtionum.

QVod per d manus traditum eſt e, *codicillis hereditatem dari non poſſe*, rationem illam habet: ne f per codicillos, qui ex teſtamento valerent, ipſum teſtamentum, quod vires per inſtitutionem heredum accipit, confirmari videretur.

De libertatibus, & poſthuma præterita.

11. *Idem* libro 19. Quæſtionum.

QVi grauidam g vtero vxorem eſſe ignorabat, codicillis ad filium ſcriptis, libertates h dedit. nata poſt mortem patris filia, cùm de ea nihil patrem ſenſiſſe conſtitiſſet: placuit, libertates i à ſolo filio præſtari poſſe.

12. *Idem* libro 22. Quæſtionum.

REdemptis à ſorore partibus.

De hereditate.

13. *Idem* libro 19. Quæſtionum.

ILlud ſanè ſine dubio dici non poteſt, etiam filiam manumittere cogendam, cùm ab ea nihil pater petierit, & iure ſuo heres extiterit.

1 ¶ Tractari ſolet de eo, qui cùm tabulas teſtamenti non feciſſet, codicillis ita ſcripſit, *Titium heredem eſſe volo*. ſed multum intereſt, vtrùm fideicommiſſariam hereditatem à legitimo per hanc ſcripturam, quam codicillorum inſtar habere voluit, reliquerit: an verò teſtamentum facere ſe exiſtimauerit. nam hoc caſu nihil à legitimo peti poterit. voluntatis autem quæſtio ex propoſcripto plerumque declarabitur k. nam ſi fortè à Titio legata reliquit, ſubſtitutum adſcripſit, heres ſi non extitiſſet: ſine dubio non codicillos, ſed teſtamentum facere voluiſſe intelligetur l.

De legato relicto, vel adempto in codicillis poſt mortem heredis.

14. *Scæuola* libro 8. Quæſtionum.

QVidam referunt (quæ etiam repeto) apud Vivianum Sabini & Caſſij & Proculi expoſitam eſſe in quæſtione m huiuſmodi controuerſiam, an legata, quæ, poſteaquam inſtituti mortem obierunt n, codicillis adſcripta vel adempta ſunt, à ſubſtitutis debeantur, id eſt, an perinde datio & ademptio etiam hoc o tempore codicillis facta valeat, ac ſi teſtamento facta eſſet. quod Sabinum & Caſſium reſpondiſſe aiunt, Proculo diſſentiente. nimirum autem Sabini & Caſſij collectio p (quam & ipſi reddunt) illa eſt, quòd *codicilli pro parte q teſtamenti habentur, obſeruationemque & legem iuris eandem ſumunt*. Ego autem autem ſententiam Proculi veriſſimam dicere. nullius enim momenti eſt legatum, quod datum eſt ei, qui tempore codicillorum in rebus humanis ſ non eſſet; licèt teſtamenti fuerit. ſic enim debeſcat deuenire, hic quæri, an detur conſtat: ut non autem iuris ratio, quàm perſona, quærenda ſit & in propoſito igitur, quod poſt u obitum heredis codicillis legatum vel ademptum eſt, nullius momenti eſt, quia heres, ad quem ſermonem conferas, in rebus humanis non eſt: eáque ademptio & datio nunc vana efficietur. Hæc in eo herede, qui ex aſſe inſtitutus erit, dato ſubſtituto, ita vt ab inſtituto codicilli confirmarentur.

1 ¶ Quòd ſi duo inſtituti ſint, ſubſtitutis datis, vniuſque eorum deceſſerit: vtilia videntur legata. ſed circa coheredem erat tractatus, nunquid totum legatum debeat, ſi, *quiſquis mihi heres erit*, legatum erit: an vero non: quia ſit ſubſtitutus heres, qui partem faciat, licèt ipſe non debeat. idem etiam poteſt circa nomina expreſſa tractari. multóque magis ſolum coheredem, totum y debere puto quia is adiunctus ſit: qui etiam tunc, cùm adiungebatur, in rebus humanis non erat.

15. *Africanus* libro 17 Quæſtionum.

SEd cùm ea teſtatoris voluntas fuerit, vt ex vniuerſa hereditate legata erogarentur: dicendum, ſcriptis heredibus profuturam doli exceptionem: ſi amplius z quàm hereditaria portio petatur.

ſ. 2. & ibi Theophilus ubi dixi. *Inſt. tit.* 22. §. 6. *Inſt. de fidei.* adde Ant. Fabr. 2. *coniect.* 12. 5. Hotto. 5. 7. 36. *ſynop.* l. 1. c. 1.
† Codicillus etiam ante teſtamentum factus, teſtamenti ſequela eſt, quippe intellectu poſterior eſt; valet quoque etiamſi teſtamento non ſit confirmatus, ſi modò voluntas teſtatoris quocumque iudicio retineatur. Hodie codicilli valent, etiamſi non ſint ſpecialiter confirmati §. 1. *Inſt. eod.*
b ſed tamen Cuiacius putat, Codicillis ſcripta verbis directis, non aliter valere quam ſi ſpecialiter codicilli teſtamento ſint confirmati 18. *obſ.* 7.
c §. 2. in ſi. *Inſt. eo.* l. 27. in ſin. ſupr. ac cond. inſt. Imò quis conditionem codicillis adiicere poteſt. l. fin. in fin. C. de condit. inſt.
d §. vlt. *Inſt. eod.*
e Codicillus teſtamenti ſequela eſt minus ſolemnis. §. vlt. *Inſtit. de codicil.* nullæ in eo formulæ obſeruantur, nulla certa verba, nullus ordo, nullus in eo liber pens, nullus emptor familiæ, nec ſcribi nec ſignari debet, rubrarum manu, ut hic.
f l. 22. infra de lega. 3.
g Poſteriores codicilli prioribus derogant.
h de clauſula derogatoria vide Cuiac. 14. obſ. 7. v. l. 7. infr. de reg. iur.
i l. 8. §. 2. l. eo.
k Iure ſc. Nam ſi facto non iure prohibeatur teſtari (veluti ſi ſeptem teſtes deſint, quinque tamen adſint) codicillos facere poteſt. l. 8. §. 2. l. eo. l. vlt. C. eo.
l v. l. 4. l. de his quæ pro non ſcript.
m Hoc referendum eſt ad caduca, in quibus iuriſconſulti verſati, dixi ad l. vnic. C. de caducis.
n Cauſa efficiens ubi deficit, ibi confirmatio nihil operatur. *Bald.*
o ubi confirmauit. *Bal.*
p Verbum eſt, denotat tempus præſens. *Bal.*
q l. 3. ſupr. eo. l. 16. infr. eo. §. 1. *Inſt. eo.*
r l. 6. §. 3. l. eo.
ſ l. 6. §. 3. l. de iniuſto. † quod adrogatorum. t l. 6. in fin. ſup. qui teſtam. §. 3. in fin. *Inſt. quib. non eſt permiſſ. facere teſtam.*
† Prætorio iure.
u Codicillis ſcripta perinde confirmantur, ac ſi teſtamento ſcripta eſſent. Inde fit, ut legatum teſtamento relictum ſeruo proprio valeat, quaſi relictum cum libertate, ſi modò libertas codicillis adſcripta ſit.
x Si legatum ab initio non valet, confirmatur ex poſt facto, impedimento ex vltima voluntate teſtatoris ſublato. *Cuiac.* l. 91. §. 2. l. de legat. 1. l. 9. & 19. l. de manumiſſ. teſta. l. 8. C. de fideicommiſſ. ut regula Catoniana locum non habeat Codicilli teſtamento iuncti, Catonianam regulam impediunt, *Bald.*

a Vltimi codicilli ij ſunt, poſt quos alium facere ſuperſtes teſtator poteſt. Viuo teſtatore, nullum eius teſtamentum nouiſſimum ſeu vltimum eſt dicendum.
b l. 1. l. de leg. 3.
c Codicillos facere non poteſt qui de ſuo ſtatu dubitat, niſi ſit miles, l. 15. ſupr. de teſtam. milit.
d Traditiones ſuas habere etiam iuriſconſultos.
e l. 6. §. 1. l. eo. §. 2. *Inſt. eo.*
f adde l. 49. ſupr. de vulgari. Codicillis teſtamentum confirmari non poteſt. Quid ita? Acceſſorium principale non confirmat. Cauſa ſuæ cauſæ nihil eſſe poteſt quod confirmat, confirmato maius eſt.
g l. prægnantem.
h Libertas codicillis relinqui poteſt.
i adde l. 77. §. 29. l. de leg. 2. l. 31. §. 2. l. de fideicommiſſ. liber.
k Ex præſumptione colligitur, vtrum teſtator voluerit inſtituere directo, vel non ſtare.
l quomodo? v. l. 14. C. de teſtam. Teſtamentum, non codicillos facere voluiſſe is videtur, qui heredem inſtituit, qui ab herede legata reliquit, qui ſubſtitutum heredi adſcripſit, hæc enim omnia teſtamento fieri ſolent.
m Quæſtio, propoſita dubia eſt.
n Pro non ſcripto dicitur, quidquid ei relinquitur, qui non eſt, vel ab eo, qui non eſt in rerum natura. *Bald.*
o poſt mortem heredum inſtitutorum.
p i. ſyllogiſmus, concluſio.
q Codicilli, pars ſunt teſtamenti, v. l. 16 l. eo.
r Hoc quid eſt: Codicilli pro parte teſtamenti habentur, obſeruationem & legem iuris inde traditam ſumunt. Ne dicas, eaſdem eſſe teſtamenti & codicillorum ſolennitates. Sed eadem in codicillis obſeruari quæ in teſtamento, vt is demum faciat codicillos, qui teſtamentum. l. 6. §. 3. ſup. eod. & vt ei legetur codicillis, cui & teſtamento legari poteſt. l. 2. §. 1. infr. Prius quæcunque ſit de capitulis. ſ v. l. 4. infra de his quæ pro non ſcriptis. t eſt de perſona, quàm de iure. *Bald.* v. l. 6. infra de ſuis.
u Codicillis legatum relinqui & adimi poſt obitum heredis non poſſe hinc colligunt. item, legem iuris codicillorum inde traditam ſeu petitam. Codicillos & teſtamenta iiſdem modis infirmari, vt & poſt Accurſ. Accurſius notat.
x Imò, partem l. 19. in fin. §. eo.
y v. Cuiac. 2. ad Afric. fol. 14. 15. 16. 17.
z l. 1. §. 17. infra ad Trebell.

Universidad Rey Juan Carlos

a § 1. ¶. eadem.
b [illegible]
c l. 5. 2. ¶. de poſtu.
d Hereditas pro- mitti non poteſt, [illegible] Lepidum eſt, quod [illegible] adiicio eum qui hereditatem promiſit [illegible]
e ſubintellige ante vel poſt hoc tempus, à me ſcriptum.
f Imò obtinent. Nam epiſtola fideicommiſſum relinqui poteſt, l. 22. ¶. de ſeru.
g Verbum futuri temporis etiam præteritum comprehendit, l. 123. ¶. de verb. ſignif.
h vide Antonium Fabrum 3. Coniect. 12.

De codicillis ab inteſtato vel ex teſtamento. De nato poſt codicillos.

16. *Paulus* libro 21. Quæſtionum.

AB inteſtato factis codicillis relicta, etiam poſtea natus inteſtati ſucceſſor debebit. Quicunque enim ab inteſtato ſucceſſerit, locum habent codicilli. Nam viuus caſus eſt, nec intereſt, quis ſucceſſit, dum inteſtato ſuccedat. Ad teſtamentum autem, quod quoque tempore fecit, pertinent codicilli, & (ut manifeſtius dicam) inteſtato patrefamilias mortuo, nihil deſiderant codicilli, ſed vicem teſtamenti exhibent, teſtamento autem facto ius ſequuntur eius.

De literis.

17. *Idem* libro 3. Sententiarum.

LIteræ c, quibus hereditas promittitur d, vel animi affectus exprimitur, vim codicillorum non obtinent.

De codicillis ante teſtamentum factis.

18. *Celſus* libro 20. Digeſtorum.

PLotiana Celſo ſuo ſalutem. Lucius Titius his verbis ita cauit: *Si quid tabulis aliôve quo genere ad hoc teſtamentum pertinens e reliquero f, ita valere volo.* Quæro an codicilli, qui ante hoc teſtamentum ſcripti ſunt, debeant rati eſſe? Iuuentius Celſus Plotianæ ſalutem. Hæc verba: *Si quid ad hoc teſtamentum pertinens reliquero, valere volo:* etiam ea, quæ ante teſtamentum ſcripta ſunt, comprehendere.

Si quis decedens quaſi ſolus heres ab inteſtato, & habeat coheredem.

19. *Marcellus* libro 14. Digeſtorum.

IS g qui vnum filium habebat, cum codicillos h ad eum ſcripſiſſet, deceſſit inteſtatus, herede eo & [illegible] quem poſtea procreauit, adgnatione ſui heredis neutro dixerit codicillos euaniſſe. Igitur ſi nihil tum de poſtumis ſperauit i, ſi codicilli non euaneſcunt: & quæ relicta ſunt pro parte dimidia filius, ad quem codicillus factus eſt, ſoluere compellitur: non etiam poſtumus: ſed & ſi codicillos reliquiſſet duobus ſuperſtitibus filiis decedens: cum putaret alterum ex his prius deceſſiſſe, ſimili modo dici poteſt: omnia perinde debere ſilium, ad quem ſcripti ſunt codicilli, atque ſi ſolus heres extitiſſet patri: imò duntaxat partem k deberi. Eorum tamen, quæ pro parte præſtari non poſſunt, nihil eorum præſtandum: quoniam ſibi non fuerit filio ablaturus, niſi eſſet ſolum putaret ſucceſſorem ſibi futurum.

De herede nuncupando & legatis ſolis ſcriptis.

20. *Pomponius* lib. 5. ad legem Iuliam & Papiam.

SI palam ſ heres nuncupatus g ſit, legata h autem in tabulis collata fuerint: Iulianus ait, tabulas teſtamenti non intelligi, quibus i heres ſcriptus non eſt, & magis codicillos k, quam teſtamentum, exiſtimandas ſunt: & hoc puto rectius dici.

a herede ex teſt. [illegible]
b à filio quem putauit [illegible] codicillis legata non debentur. [illegible]
c [illegible] Viuianus [illegible] eodem modo Viuianus [illegible] l. 17. [illegible]
k [illegible]
g Hoc [illegible] [illegible] Alciatum 1. præſump. 5.

f Sic enim nuncupandi ſunt, l. 21. ¶. qui teſtamenta. g Codicilli pari eſſe poſſunt teſtamenti etiam nuncupatiui.
h ſine heredis inſtitutione adiecta.
i v. l. 1. in fin. ¶. de vulgari.
k Nominatio heredis ſine ſcriptura, non facit ut ſcriptura conſiſtant legata ſine inſtitutione ſit teſtamentaria, ſed ut codicilli habeantur. *Sur.*

LIBER TRIGESIMVS.

DE a LEGATIS b ET c FIDEICOMMISSIS d.

(LIBER PRIMVS)

a De legatis multa præclare & accurate [illegible] v. apud Antonium Fabrum [illegible] Coniect. [illegible]
b [illegible] Legatum quid eſt? An delibatio hereditatis, qua teſtator ex eo quod vniuerſum foret heredis, alicui quid collatum vult: [illegible] Florentius [illegible] An donatio teſtamento relicta, vt Modeſtinus, l. 36. [illegible] His adde quæ quædam legata eſſe [illegible]
c Legata imperatiua, fideicommiſſa precaria verbis relinquuntur, *Vlp.* 24. §. 1. & 25. §. 1.

De exæquatione legatorum, & fideicommiſſorum.

Vlpianus libro 67. ad Edictum.

PEr e omnia f exæquata g ſunt h legata i fideicommiſſis k.

Qui poſſunt fideicommittere.

2. *Idem* libro 1. Fideicommiſſorum.

SCiendum eſt, eos demum fideicommiſſum poſſe relinquere, qui teſtandi ius habent m.

De conditione.

3. *Idem* libro 4. ad Sabinum.

HÆc verba teſtatoris: *Quiſquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit, ait, ſto heres erit: ſic heres ſit, vel, ſi hereditatem adierit* n, obiectam legatum, vel fideicommiſſum, non faciunt conditionale o.

De errore in nomine vel ſpecie. 1. *De legato relicto ab herede certarum rerum.*

4. *Idem* libro 5. ad Sabinum.

SI quis in fundi p vocabulo q errauit, & Cornelianum pro Semproniano nominauit: debebitur Sempronianus. Sed ſi in corpore r errauit, non debebitur s. Quod ſi quis, cum vellet veſtem legare, ſupellectilem adſcripſit, dum putat ſupellectilis appellatione veſtem contineri: Pomponius ſcripſit, veſtem non deberi: quemadmodum ſi quis putet, auri appellatione electrum, vel aurichalcum u contineri: vel (quod eſt ſtultius) veſtis x appellatione etiam argentum contineri. Rerum enim vocabula y immutabilia ſunt: hominum z mutabilia a.

1 ¶ Si quis heredes inſtituerit, & ita legauerit, *Quiſquis mihi Gallicanæ [illegible] heres erit, damnas eſto dare,* ab omnibus c heredibus videri legatum, quoniam ad omnes eos res Gallicanæ pertinent.

De electione. 1. *& promiſſione.* Meus.

5. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

SEruj electione legata, ſemel f duntaxat optare poſſumus.

1 ¶ Iabeo ait: cùm certa res ſine perſona legatur ita: *Quiſquis erit, cùm morior, heres dato;* & communis ſit g, totum deberi: Trebatium verò reſpondiſſe, partem h deberi, Caſſius ſcripſit, quod & verius eſt.

2 ¶ Cùm fundus communis legatus ſit non adiecta portione, ſed *Meum* i nominauerit, portionem k deberi conſtat.

De conditione & demonſtratione. 1. *De præcemtione,* Meus.

6. *Iulianus* libro 35. Digeſtorum.

STichum qui meus erit cùm moriar, heres meus dato, magis conditionem l legato inijciſſe, quam demonſtrare m voluiſſe patremfamilias apparet, eo quod, ſi demonſtrandi cauſa hæc oratio ponitur, ita n concepta eſſet: *Stichum, qui meus eſt, vel: Stichum qui meus erit.* Sed conditio talis accipi debet, quatenus meus erit, vt, ſi eorum aliena dederit, legatum extinguatur, ſi partem, pro ea parte debeatur, quæ teſtatoris mortis tempore fuerit.

De domino legatiſque repudiante.

7. *Paulus* 1 libro 3. ad Sabinum.

LEgatum ſeruo delatum dominus poteſt repudiare p.

De augmento & decremento. 1. *De dotibus hereditatis alienatis* [illegible]. 2. *De pluribus rebus alienatis legatis.*

8. *Pomponius* libro 2. ad Sabinum.

SI ex toto fundo legato teſtator partem q alienaſſet, reliquâ duntaxat partem deberi placet: quia r etiam

a Veſtis appellatione argenti non continetur.
b Errore, propria vocabulorum [illegible] non debetur [illegible]
c Vocabula aliarum rerum [illegible] [illegible] Corneliano & Sempronianum [illegible] vocabula [illegible]

d [illegible] Ad hunc titulum [illegible] Zaſius, Alciatus, Duarenus, Ferretus. e Per omnia exæquata dicuntur quod vi eadem ſunt, licet nomine & forma ſint diuerſa. [illegible] f quia in quarta deductione, de qua vide Cuiacium [illegible] h legata fideicommiſſis exæquata, igitur diuerſa. Eſt enim diuerſorum exæquatio. Fuerunt igitur forma & nomine diuerſa, & natura eadem. i Siquidem olim erant inter legata & fideicommiſſa differentiæ: de quibus vide hic Alciatum [illegible] k in particularibus & ſingularibus, non autem vniuerſalibus [illegible] m [illegible] n [illegible] o [illegible] p Cur [illegible] q vel hominis, [illegible] r appellatione nominis [illegible] exemplum dedit.

f [illegible] t Hunc enim teſtator non ſcripſit quod voluit: ſcripſit autem quod noluit. u Aurichalcum non ideo dicitur, quod ex aere & aere mixtum ſit [illegible] aurichalcum [illegible] Plinius ait, lib. 34. [illegible]

[illegible] vocabula mutari poſſunt, poteſt enim fieri, vt qui fuerit Cornelianus fundus, poſtea ſit Sempronianus, nempe dominis mutatis fundorum, vide Fernandum [illegible] d [illegible] e Quiſquis enim teſtator, [illegible] heres erit, det centum, nullum heredem excipio [illegible] f [illegible] Semel eſt [illegible] g Poſſumus rem communem legare. [illegible] h [illegible] i Verba *meum* & *meum* [illegible] k [illegible] n [illegible] o [illegible] r id eſt, quia ſicut res legata aucta [illegible] ſi adiecti[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

ſi adieciſſet *a* aliquid ei fundo, augmentum legatario cederet.

1 ¶ Si ita ſcriptum ſit, *Lucius Titius heres meus, aut Mævius heres meus decem Seio dato*, cum vtro velit, Seius aget: vt ſi cum vno actum ſit, & ſolutum aliter *c* liberentur: quaſi ſi duo rei promittendi in ſolidum obligati fuiſſent.

¶ Quid ergo ſi ab altero partem petierit? liberum ei *d* erit ab alterutro reliquum petere.

¶ Idem erit, & ſi alter partem ſoluiſſet.

2 ¶ Si ita legatum ſit, *Lecticarios ſ octo, aut g pro his in hominem ſingulos certam pecuniam*, neque legatarius partem ſeruorum vindicare, pro parte nummos petere: quia vnum *h* in alterutra causa legatum ſit. quemadmodum ſi olei pondo quinquaginta aut in ſingulas libras certum *i* æs legatum ſit, ne aliter obſeruantibus etiam vno homine legato diuiſio concedatur. nec intereſt, diuiſa ex ſumma, aut tuncta ponatur. 1 & ſi certè octo *k* ſeruis, aut pro omnibus *l* certa pecunia legata, non *m* poſſe tantum heredem partem pecuniæ, partem mancipiorum debere.

De eo quod eſt apud hoſtes.

9. *Idem* libro 5. ad Sabinum.

ID quod apud hoſtes eſt, legari *n* poſſe *o* Octauenus ſcripſit: & poſtliminij *p* iure conſiſtere *q*.

De optione.

10. *Paulus* " libro 2. ad Sabinum."

IVlianus, nec *r* à filiofamilias ſine iuſſu patris optari poſſe, nec ante aditam hæreditatem putat: quod eſt verum.

De fideicommiſſo relicto à patre, vel domino legatarij.

11. *Papinianus* " libro 9. *ſ* Quæſtionum."

CVm filiofamilias, vel ſeruo alieno *u* legatum vel hereditas datur, fideicommiſſi patris vel domini petitio nec tunc demum ex perſona ipſorum fideicommiſſum [illegible] capit. cum ipſi, per quos commodum hereditarium [illegible] legati patri, dominóve quæritur, fideicommiſſum relinquitur.

¶ Denique Iulianus non inſubtili ratione motus patrem, cuius filius heres inſtitutus eſt, exceſſo quidem habita ratione legis Falcidiæ, reſtituere hereditatem reſpondit: quoniam ex perſona filij teneretur: ipſi verò filio non admiſſa Falcidia: quoniam ex perſona ſua ſibi filius obligari non poſſet: ac pater non vt heres *z*, ſed vt pater rogari videtur.

¶ Et ideo ſi filius rogatus ſit pater poſt mortem ſuam, quod ad ſe peruenit ex legato vel hereditate filio relictis reſtituere, ſi que viuo patre deceſſerit, nihilominus patrem id retenturum, quoniam fideicommiſſum ex perſona patris vires acceperit.

Si legatarius collegatario ſucceſſerit. 1. De diſſicultate præſtationis. 2. De ſeruis aliena. 3. De nouiſſimis & præcedentibus ſcripturis.

12. *Pomponius* " libro 5. ad Sabinum."

SI mihi & tibi eadem res legata fuerit: deinde, *a* legati cedente, heres tibi extitero *a* liberum mihi eſſe Labeo ait, ex meo legare, an ex eo, quod tibi heres ſum, adquiram legatum. & ſi voluero eam rem ex meo legato ad me pertinere, vt tota mea ſit ex hereditario *b* legato petere eam poſſe, Proculus ait.

1 ¶ Si quis ſeruum, quem Gallicus *d* haberet, eo teſtamento, quod Romæ moriens fecerit, triduo *e* quo mortuus fuerit, heredem dare mihi damnauerit, ratum eſſe legatum *f*, & anguſtias *g* temporis nihil legato nocere.

2 ¶ Regula iuris ciuilis eſt, quæ efficit, vt *h* quibus ipſis legare poſſumus, eorum quoque ſeruis *i* legare poſſumus.

3 ¶ In legatis nouiſſimæ *k* ſcripturæ valent, quia mutari *a* causa præcedentis legati vel die, vel conditione, vel in totum ademptione poteſt. Sed ſi ſub alia & alia conditione legatum ademptum eſt, nouiſſima ademptio ſpectanda eſt.

¶ Interdum tamen in legatis non poſterior, ſed præcedens ſcriptura valet, nam ſi ita ſcripſero: *Quod Titio infra legauero, id neque do, neque lego*: quod infra legatum erit, non valebit. Nam & eam ſententiam quo poſt ſcripta legata data in diem proferuntur, vel poſtea quoque ſcripta legata pertinere placuit *c*.

¶ Voluntas *d* ergo facit, quod in teſtamento ſcriptum valeat.

De homine generaliter legato.

13. *Idem* " libro 6. ad Sabinum. "

CVm incertus homo legatus tibi eſſet, heres Stichum ſeruo tuo tradidit, Neratius reſpondit, ſi voluntate domini tradidit, vel ratum hoc dominus habuerit, periisse eum liberatum, atque ſi Stichus legatus eſſet.

De ademptione legati.

14. *Vlpianus* " libro 15. ad Sabinum. "

SI ita ſit adſcriptum, *Si cui legauero bis, ſemel heres ei dato*, vel, vt ſemel debeatur: & eidem duas quantitates adſcripſerit, vel duos fundos: an vtrumque debeatur? Et ait Ariſto, vnum videri legatum. nam quod ademptum eſt, nec *ſ* datum videri, ſecundum Celſi & Marcelli ſententiam, quæ vera eſt.

1 ¶ Sed Papinianus libro nonodecimo quæſt. ait: & ſi poſt legata ſæpius adſcripta idem hoc ſubiecit, *ſemel g præſtari volo*: & hoc ante impletum teſtamentum fecerit: ipſo iure videri cætera legata adempta: ſed quo *h* magis erit ademptum non enim apparet & ait, poſſe dici, exiguum eſſe præſtandum.

De ſeruato in quantitate. 1. De iure accreſcendi.

15. *Paulus* " libro 3. ad Sabinum."

QVi quartam partem bonorum legare voluit, dimidiam ſcripſit. Proculus rectè ait, poſſe defendi quartam legatam, quia ineſſet *i* dimidiæ.

¶ Idem erit, & ſi quinquaginta voluit legare, & centum ſcripta ſint: quinquaginta enim debebuntur.

¶ Sed & ſi plus legare voluit, & minus ſcripſit, valebit legatum.

1 ¶ Si quis vnam ſummam filiabus *k* legauerit, vt etiam de poſtuma ſentiret: ſi ea non eſt nata, ſuperſtiti *l* ſolidum debebitur *m*.

Si is qui cum alio damnatus ſit ſolus ſit heres. 2. De iure accreſcendi.

16. *Pomponius* " libro 5. ad Sabinum."

SI duo heredes coniunctim legata ſit, quamuis alter in rerum natura non *n* fuerit, alteri ſolam partem deberi puto verum eſſe.

¶ Heres, adiecto ei nomine cuiuſdam, qui heres non ſit, dare damnatus, totum legatum debet: nam & ſi duos ex heredibus ſuis nominatim quis damnaſſet, & alter hereditatem non adiſſet: qui adiiſſet *o*, totum deberet: ſi pars eius, qui non adiiſſet, ad eum qui adiiſſet pertineret.

2 ¶ Si Titio & poſtumis legatum ſit, non nato poſtumo *p*, totum Titius vindicabit.

¶ Sed & ſi teſtator Titio & poſthumis viriles partes dari voluiſſet, vel etiam id expreſſiſſet, totum legatum Titio debetur, non nato poſtumo.

Cur appellatione filiæ contineatur poſtuma. 1. Si poſtumus legetur, & plures naſcantur. 2. De legato propoſitionis.

17. *Vlpianus* libro 15. ad Sabinum.

QVi filiabus *q* legauit, ſi mentionem aliqua *r* parte teſtamenti poſtumæ fecit, videtur in filiarum legato & de poſtuma ſenſiſſe.

1 ¶ Si quis ita legauerit: *Si mihi filia vna vel plures nata fuerint, ei heres meus centum dato*: pluribus natis *s* videtur ſingulis tantumdem legaſſe. quod ita accipiendum *t* eſt *v*, niſi euidens ſit contraria ſententia teſtatoris.

2 ¶ Si *x* vni ex heredibus fuerit legatum, hoc deberi ei officio iudicis familiæ herciſcundæ, manifeſtum eſt: ſed etſi abſtinuerit ſe *a* hereditate, conſequi eum hoc legatum poſſe, conſtat.

18. *Iulianus* " lib. 32. Digeſtorum."

ET quidem totum *a* legatum petere poteſt, quamuis *a* ſemetipſo inutiliter ei legatum fuiſſe.

De repetitione legati. 1. De pluribus legatariis.

19. *Vlpianus* " libro 15. ad Sabinum."

---

o non poſſe. *Hal.*

p vel emptionis: *l.* 104. §. 1. *inf. eo.*

q Res in qua ſpes eſt poſtliminij, legari poteſt. Quis autem legatarij fructus [illegible] incumbit onus eius rei redimendæ ac recuperandæ. [illegible]

r Quid ita optioni tacite [illegible] repudiatio: ſi quidem vno electo ex pluribus aliud repudiatur, *d. l.* 2. *ſup.* [illegible] ſine [illegible] non licet, *l.* 13. *in fin. ſup. de adquir. hered.* Ita filiusfamilias ſine iuſſu patris optare legatum non poteſt.

ſ Vide ad hanc legem Cuiacium [illegible]

t *l.* 61. *inf. de leg.* 2.

u ex patri vel domino adquiratur, *l.* 79. *ſup. de adquir. hered.*

x [illegible] emancipet filium vel ſeruum, eique hereditatem reſtituat.

y [illegible]

z [illegible]

a [illegible]

[illegible]

Semel noſtra fuerit, quæque apud hoſtes ſit, legare poſſumus, vt & ſtipulari [illegible] quod [illegible] hæc verba, *ſive poſtliminio*: quæ [illegible] noſtra fuit, quæque apud hoſtes ſit, neque ſtipulari, neque legare poſſumus: Hinc notant, Pontificem Romanum, regnum Hieroſolymitanum poſſeſſum à Saracenis regi Carolo legaſſe & donaſſe rectè, cum ſemel Eccleſiæ fuerit.

in vltima voluntate, [illegible] [illegible] legatario peteret ea ſit quoque [illegible] interpretationem & lucem [illegible] accipere [illegible] Quæ particula diſtributiua, quæ [illegible] pluribus [illegible] Varro [illegible] [illegible] Priſcianus [illegible]

[illegible]

Legata inutiliter data, Papinianus putat libro quæſtionum confirmari per repetitionem a, id eſt, per hanc ſcripturam, quæ poſtea forte in codicillis facta eſt: *Hoc amplius et heres meus dato*. & diuerſum eſſe in illa ſcriptura: *Quas pecunias legaui: quibus dies adiectus non eſt, eas omnes bima trima die, heres meus dato dato*. non enim hoc egiſſe teſtatorem, vt confirmaret quæ inutilia ſunt: ſed vt diem vltimum prorogaret.

1 ¶ Idem eodem loco & in ſubſtituto impuberis ſcripſit: vt ſi fuerit ab impubere inutiliter legatum, ſubſtitutus hoc debeat, & hoc amplius legatum ab eo ſit relictum aliquid, nec ille patri heres extiterit, & deceſſerit.

2 ¶ In legato pluribus relicto, ſi partes adiectæ non ſint, æquæ ferantur.

Si vnus ex ſeruis legetur.

20. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

Qui duos ſeruos haberet, vnum e ex his legaſſet, vt non intelligeretur quem legaſſet d, legatarij e eſt electio.

De grege & inſula.

21. Vlpianus libro 15. ad Sabinum.

Grege f legato, & quæ poſtea g accedunt, ad legatarium pertinere.

22. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

Si grege legato, aliqua pecora, viuo teſtatore, mortua eſſent, in eorumque locum aliqua eſſent ſubſtituta h, eundem i gregem videri: & ſi deminutum ex eo grege pecus eſſet, & vel vnus bos ſupereſſet k, eum vindicari poſſe, quamuis grex deſiſſet eſſe: quemadmodum inſula legata, ſi l combuſta eſſet, area poſſit vindicari m.

23. Paulus libro 5. ad Sabinum.

Si quis bonorum partem legauerit, vt hodie fit: ſine fructibus n reſtituitur: niſi mora o interceſſerit heredis.

De re futura. 1. De vſufructu. 2. De augmento 3. De detrimento rei legatæ. 4. De pecunia. Navem.

24. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

Quod in rerum natura adhuc non ſit, p legari poſſe: veluti *quidquid illa ancilla peperiſſet*, conſtitit: vel ita, *ex vino, quod in fundo natum erit*: vel *ſœtus* [illegible]

1 ¶ Si vſumfructum q habeam, eumque legauerim: niſi poſtea proprietatem eius nactus ſim, inutile legatum eſt.

2 ¶ Si quis poſt teſtamentum factum fundo Titiano legato partem aliquam adiecerit r, quam fundi Titiani deſtinaret: id quod adiectum ſ eſt, exigi à legatario poteſt, & ſimilis eſt cauſa alluuionis t * & * maxime ſi ex alio agro, qui fuit eius, cum teſtamentum faceret, eam partem adiecit.

3 ¶ Quod ſi poſt teſtamentum factum, ex fundo Titiano aliquid detraxit u, & alij fundo adiecit, videndum eſt, vtrumne eam quoque partem legatarius petiturus ſit, an hoc minus, quaſi fundi Titiani eſſe deſierit: cum noſtra deſtinatione fundorum nomina x & domus, non natura, conſtituerentur, & magis eſt, vt quod alij deſtinatum eſt, ademptum eſſe videatur.

4 ¶ Si nauem legauero, & ſpecialiter meam adſcripſero, eamque per partes totam refecero, carina eadem manente, nihilominus recte à legatario vindicaretur.

Si patri heredis legetur.

25. Paulus libro 3. ad Sabinum.

A Filio y herede z etiam pure patri a legari poteſt, nec intereſt, an die cedente legati in patris poteſtate ſit. Igitur & ſi iuſſu patris adita ſit hæreditas, imputabitur ei in falcidiam.

Qui eſſe legatorum nomine cenſeantur. 1. De heredis vel legatarij. 2. De parte bonorum.

26. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

Non b amplius legatorum nomine ad quemquam pertinere videtur, quàm quod deducto eo quod explendæ conditionis cauſa datum eſſet, ſupereſſet.

1 ¶ *Si ſeruum cui per heredem dare* damnatus ſit? nec fecerit: quò minus id, vbi id eſſet, traderet, ſi d id poſtea ſine dolo & culpa heredis perierit, deterior ſit legatarij e conditio.

2 ¶ Cum *bonorum pars* legatur, dubium ſit, vtrum rerum partes, an æſtimatio debeatur: Sabinus quidem & Caſſius æſtimationem: Proculus & Nerua rerum partes eſſe legatas exiſtimauerunt. Sed oportet heredi ſuccurri f, vt ipſe eligat, ſiue rerum partes, ſiue æſtimationem dare maluerit. In his tamen rebus partem dare heres conceditur, quæ ſine damno diuidi poſſunt. Sin autem vel naturaliter g indiuiſæ ſint, vel ſine damno diuiſio earum fieri non poteſt, æſtimatio ab hærede omnimodo præſtanda eſt.

27. Paulus libro 9. ad Plautium.

Poteſt autem heres vel pauciòribus, vel in vna re totam partem legatario dare: in quam vel legatarius conſenſerit, vel iudex ſi æſtimauerit, ne neceſſe haberet legatarius in omnibus i reb. vindicare portionem.

De debitis legatis creditori.

28. Vlpianus libro 19. ad Sabinum.

Si creditori meo, tutus a aduerſus eum exceptione, id quod ei debeo legem: vtile legatum eſt, quia remiſſa ei exceptio videtur. ſicut Ariſto ſcribit, quod honoraria actione mihi debetur, ſi legetur mihi, legatum valere: quia ciuiliter mihi datur actio pro honoraria.

1 ¶ Marcellus libro viceſimo octauo putat: rem quam ex ſtipulatu mihi debes, ſi legaueris: vtile eſſe legatum, vt neque à Falcidia hoc minuat.

29. Paulus libro 6. ad legem Iuliam & Papiam.

Sin e autem neque d modo, neque tempore, neque conditione, neque loco debitum e differatur, inutile f eſt legatum.

De clauſula qua dies adiicitur legatis, quibus dies appoſitus non eſt.

30. Vlpianus libro 20. ad Sabinum.

Talis ſcriptura, *quas pecunias g legaui, quibus dies appoſitus h non eſt, eas heres meus annua, bima, trima die dato*: ad corpora legata non i pertinet: ſed ad ea quæ pondere, numero, menſura continentur.

1 ¶ Et ad ea tantum legata pertinet, quibus dies non eſt appoſitus. proinde ſi ſorte pure legatum eſt ex hac adiectione prorogabitur.

2 ¶ Quid ſi forte *annua* mihi legata ſunt *praeſentia*? vtrum annua die k dabuntur, an vero præſentia? & ait Seruius, & Labeo, præſens deberi. Quamuis igitur ſuperuacua ſit hæc adiectio, quantum ad vnus & effectum legati pertinet: tamen ad hoc proficiet, vt præſenti die legatum debeatur.

3 ¶ Sed ſi l *in annos ſingulos aut ſingulis menſibus* ſit legatum relictum, ceſſabit ea ſcriptura, quia hoc legatum & initium m & finem habet.

4 ¶ Sed & ſi ſub conditione ſit legatum relictum, poteſt dici, ceſſare annuam adiectionem, quia dies incertus n appellatur o conditio.

5 ¶ Cui congruit, quod Trebatius exiſtimat, ſi cui legetur, *quando annorum viginti erit*, vulgarem p hanc q clauſulam ceſſare.

6 ¶ Item ſi legetur pecunia, *quæ in arca eſt*, vel vinum *quod in apothecis eſt*: dicendum eſt, ceſſare clauſulam, quoniam quotiens ſpecies legetur, ceſſare diximus.

7 ¶ Hanc ſ autem ſcripturam non ſolum ad præcedentia t vel a legata, ſed & ad ventura, quæ teſtamento adſcripta ſunt, extendi, Gallus Aquilius, Ofilius, Trebatius reſponderunt. idque verum eſt.

31. Paulus libro 3. ad Sabinum.

Sed etiam ad ea, quæ codicillis confirmatis poſtea legata fuerant, hæc clauſula pertinet.

De legatorum repetitione à ſubſtituto pupilli. 1. De verbis homonymis. 2. De vtilibus ſerui eligendi.

32. Vlpianus libro 20. ad Sabinum.

Si quis à filio pupillo herede inſtituto, *cum a ſibi in ſuum heredem erit ſuus*, pecuniam legauerit, & à ſubſtituto herede legata repeterat, ſi impubere y filio mortuo, ſecundus heres legatum non debebit: quod ita verum eſſe tam Sextus, quàm Pomponius putant, ſi repetitio z legatorum ad eum modum concepta fit, veluti *Quæ à filio meo legaui, quoque dare eum iuſſi mihi heres eſto, id heres meus à ſecundo dabit dato*. Sed ſi ita repetita fuerint b: *Quæ à filio meo legaui, heres meus dato*, pure repetita videbuntur legata, & duntaxat demonſtratio eorum facta: igitur & hoc ipſum legatum de quo quæritur præſtandum eſt.

1 ¶ Si quis plures Stichos habens, Stichum legauerit: ſi non apparet, de quo Sticho ſenſit: quem c elegerit, debet præſtare.

Tribonianus pro annua, bima, trima die, v. Cuiac. 7. obſ 30. [illegible]

13. l. 3. inf. de annuis.

l Legata in annos ſingulos ac menſes, initium & finem habent: & quia initium & finem habent, certa ſunt: diem habent, vt ne videantur ex eorum legatorum [illegible] numero, quibus dies non eſt appoſitus. m Certa dicuntur quæ initium & finem aliquem habent. Certitudo eſt conſtitur in [illegible] quæ initium & finem aliquem habent.

n Comitia, incertus ſiue dies poteſt.

o l. 75. inf. de cond. & demonſt. l. 3. C. de teſtam. manumiſſ. Conditio, dies eſt incertus. p annua, bima, trima die. q quæ præcepit legata pure relicta [illegible]

r Quoties quæ pondere, numero, vel menſura conſtant, non ſimpliciter legantur, ſed vel certo quodam loco concluduntur, non quantitatis, ſed ſpeciei legatum eſt [illegible] Ita pecunia quæ in arca eſt legata, ſpeciei eſt legatum & corporis, non quantitatis [illegible] Quis inde effectus? Pecuniæ legatæ, pecunia quæ in arca fuerit [illegible] Quid ita? Pecuniæ legatæ, quantitas [illegible] hic, non corpora, hac l. in pr.

ſ Qui ita loquitur *Quas pecunias legaui*: de hac enim ſcriptura loquitur Vlpianus [illegible] de qua loquutus eſt huius legis ratio, legata ea non tantum intelliguntur [illegible] legauit, ſed & vniuerſi, hoc eſt ea quæ poſtea legabit, eodem teſtamento [illegible] Immo, & ea quæ legauerit in codicillis teſtamento confirmatis, l. 31. inf. [illegible]

a l. 11. in fin. ſup. eod. 32. inf. eod. u Conditionem fieri tempus certæ ætatis [illegible] tà pubertatis, adiecta grauato. x Repetita à ſubſtituto [illegible] tio, in dubio non cenſetur. l. ſiue. l. 13. §. 6. ab [illegible] 12. l. 2. eod. tit. inf. de verb. oblig. Quid ita? [illegible] y vide l. 19. inf. [illegible]

y antequam veniret in tutelam ſuam.

z Heres teſtatoris eſt is etiam quem pupillariter filio ſuo quis ſubſtituit [illegible] l. ſed ſi plures. 10. §. ad ſubſtitutos. ſup. de vulgar. [illegible]

b l. 37. in fin. l. 39. §. 6. inf. eo. t. l. 20. ſup. eo. c quem heres elegerit [illegible] immò quem legatarius elegerit, vide legem [illegible] Electio eſt hæredis, ſi certum aliquem teſtator [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Si parti a ciuitatis b aliquid ſit relictum, quod ad ornatum, vel compendium reipublicæ ſpectat, ſine dubio debebitur.

De re pluribus legata.

32. Paulus libro 3. Regularum.

Si c pluribus eadem res legata fuerit: ſi quidem coniunctim d etiam e ſi alter vindicet, alter ex teſtamento agat: non plus f quam partem g habebit is qui e teſtamento aget.

¶ Quod ſi ſeparatim h, ſi quidem euidentiſſimè i apparuerit: ademptione à priore legatario facta, ad ſecundum legatum, teſtatorem contuliſſe: ſolum poſteriorem ad legatum peruenire, placet. Sin autem hoc minimè apparere poteſt, pro virili k portione ad legatum omnes venire, ſcilicet l niſi m ipſe teſtator ex ſcriptura manifeſtiſſimus n eſt: vtrumque eorum ſolidum accipere voluiſſe, tunc enim vni pretium o, alij ipſa res adſignatur: electione rei vel pretij p ſeruanda ei, qui q prior q de legato ſine fideicommiſſo litem conteſtatus eſt, ita tamen, vt non r habeat licentiam, altero electo, ad alterum tranſire.

1. De eadem re ſæpius in eodem teſtamento, vel duobus ſeparatim legata. 7. Si emerit rem ſibi legatam. 8. De eadem re duobus teſtamentis legata. 9. De legato in coniunctis. 10. vel disiunctis. 12. Si lego [illegible] heredi & extraneo. 13. Si legetur [illegible]. 13. Si vnus ex legatariis heredi ſucceſſit. 14. De [illegible] alternis legatis. 15. De fundo legato vt pro parte habeat.

34. Vlpianus libro 21. ad Sabinum.

Planè vbi transferre voluit legatum in nouiſſimum, priori non debebitur, tametſi ſ nouiſſimus talis ſit, in cuius perſona legatum non conſiſtit. At ſi coniuncti disiunctiue commixti ſint, coniunctis vnius perſonæ poteſtate funguntur.

1 ¶ Si eadem u res ſæpius x legetur in eodem teſtamento amplius, quàm ſemel peti non poteſt, ſufficitque vel rem conſequi, vel rei æſtimationem.

2 ¶ Sed ſi duorum y teſtamentis mihi eadem res legata ſit: bis petere potero, vt ex altero teſtamento rem conſequar, ex altero æſtimationem.

3 ¶ Sed ſi non corpus ſit legatum, ſed quantitas & eadem in eodem teſtamento ſæpius: Diuus Pius reſcripſit, tunc ſæpius præſtandam ſummam, ſi euidentiſſimis probationibus oſtendatur teſtatorem multiplicaſſe a legatum voluiſſe. Idemque & in fideicommiſſo conſtituit. Eiuſque rei ratio euidens eſt, quod eadem res ſæpius præſtari non poteſt, eadem b ſumma, volente teſtatore, multiplicari poteſt.

4 ¶ Sed hoc ita erit accipiendum, ſi non certum corpus nummorum ſæpius ſit relictum, veputa nummos quos c in arca habet, ſæpiùs legauit, tunc enim fundo d legato eſſe comparandum credo.

5 ¶ Sed ſi pondus auri vel argenti ſæpius ſit relictum, Papinianus reſpondit, magis e ſummæ legato comparandum. meritò: quoniam non ſpecies certa relicta videatur.

6 ¶ Proinde & ſi quid aliud eſt, quod pondere, numero, menſura continetur, ſæpius relictum: idem erit dicendum, id eſt, ſæpius deberi, ſi hoc teſtator voluerit.

7 ¶ Quod ſi rem emiſſem f mihi legatam vſque ad pretium quod mihi abeſt, competet mihi ex teſtamento actio.

8 ¶ Et multo magis hoc dicendum eſt, ſi duobus teſtamentis mihi eadem res legata ſit: ſed alter me reſtituere rogauerit, vel ipſam rem, vel aliud pro ea, aut ſi ſub conditione legaſſet dandi quid pro eanam [illegible] mihi [illegible] res videtur, quatenus ſum præſtaturus.

9 ¶ Si coniunctim g res legetur, conſtat partes h ab initio fieri, nec ſolum hi partem i faciunt, in quorum perſona conſiſtit k legatum, verùm hi quoque in quorum perſona non conſiſtit legatum, veputa ſi Titio & ſeruo proprio ſine libertate l.

10 ¶ Sed ſi in pupillari teſtamento alij eandem rem legauerit, quam mihi in ſuo teſtamento legauit: Iulianus ſcribit, concurſu n partes nos habere. Interim igitur partem habebit is, cui in ſuo teſtamento legauit.

11 ¶ Si duobus res ſit o legata, quorum alter heres inſtitutus ſit: à ſemetipſo ei legatum inutiliter videtur. ideoque quod ei à ſe legatum eſt, ad collegatarium pertinebat.

12 ¶ Inde dicitur, ſi duo ſint heredes, vnus ex vncia, alter ex vndecim vnciis: & eis fundus legatus ſit: vnciarium heredem, vndecim partes in fundo habiturum d coheredem vnciam.

13 ¶ Planè ſi alter ex legatariis, heres extiterit heredi, à quo legatum erat relictum: non ideò minùs partem collegatario faciet: tenuit enim pro parte legatum.

14 Si ita Titio legetur, *fundum Seianum vel vſumfructum eius ſibi habeto*: duo eſſe legata & arbitrio e eius eſſe, an velit vſumfructum vindicare.

15 ¶ Sed & ſi quis ita leget, Titio *fundum do, legò vt eum pro parte habeat*: mihi videtur poſſe dici, partem habiturum videri, cum fundi appellatione non totum fundum, ſed f partem appellaſſe. nam & pars g fundus rectè appellatur.

De manumiſſione ſerui legati.

35. Paulus libro 3. ad Sabinum.

Si heres alienum hominem dare damnatus ſit, & hic à domino h manumiſſus ſit: nihil ex hoc legato debetur i.

De perplexitate exceptionum. 1. De exceptione. 2. De perplexa [illegible] particula Cum. 3. De interitu rei [illegible] legatæ.

36. Pomponius libro 6. ad Sabinum.

Titio *textores meos omnes, præterquàm quos huic [illegible] legaui, lego. Plotiæ vernas k meos omnes, præterquàm quos alij legaui, lego*. l. cùm eſſent quidam l & l vernæ iidem & textores: Labeo ait: quoniam nec quos Titio textores non legauerit, aliter apparere poſſit, quàm ſi cognitum fuerit, quos eorum Plotiæ legauerit, neque quos Plotiæ m legauerit, poſſe, neutrius legato exceptos eſſe eos, de quibus quæritur: & ideo communes n ambobus eſſe: hoc enim iuſtiſſ eſt, & ſi neutrius legati nomine quicquam eſſet exceptum.

1 ¶ Quòd ſi hoc modo eſſet legatum, *textores omnes præter vernas* & tunc *vernas omnes præter textores*: qui & verna & textor eſſet, neutri fuiſſe legatum.

2 ¶ Niſi o diſtat verum ita legetur, *Titio, & Mæuio an ita, Titio cum p Mæuio*. vtroque enim coniunctim legatum videtur.

3 ¶ Si alteri q Stichum heres dederit, quem duobus dare damnatus erat: & antequam interpellaretur ab altero r, Stichus mortuus ſit, heres non tenetur: quia nihil s per eum factum intelligitur.

De legato generali. 1. Si teſtator de re certa ſenſit: nec appareat, de qua cogitauit.

37. Vlpianus libro 22. ad Sabinum.

Legato generaliter relicto veluti hominis Gaius Caſſius ſcribit, id eſſe obſeruandum, ne optimus u, vel peſſimus x accipiatur y: quæ ſententia reſcripto Imperatoris noſtri & Diui Seueri iuuatur, qui reſcripſerunt homine z legato actorem a non poſſe eligi b.

1 ¶ Si de certo fundo ſenſit teſtator, nec appareat de quo cogitauit, electio c heredis erit, quem velit dare: aut, ſi appareat, ipſe fundus vindicabitur.

¶ Sed & ſi hactenus legauerit, nec appareat, quam, æquè electio eſt heredis, quam velit dare.

De acquiſitione, & repudiatione pro parte. 1. De effectu repudiationis.

38. Pomponius libro 6. ad Sabinum.

Legatarius d pro parte adquirere, pro parte e repudiare legatum non poteſt: heredes f eius poſſunt, vt alter eorum partem ſuam adquirat, alter repudiet.

1 ¶ Si legatum nobis relictum conſtituerimus nolle ad nos pertinere, pro g eo erit, quaſi nec legatum quidem ſit. & ideo dicimus, nec cedulas ſeruitutes, ſi forte prædium mihi legatum prædio meo debuerit ſeruitutes, & integrâ furti actio manebit, ſi ſeruus legatus ſit, eiuſque nomine furti agere poterit legatarius.

De fuga aut abſentia ſerui legati. 1. De ſenſibus & caſibus acquiſitionibus & rei legatæ interitu. 2. Si res [illegible] aut tradita.

Margin notes (left):

conſtet. Cur hic ſecundùm non vitiat legatum? Apparet ex eo quòd proprie res legaræ [illegible] teſtatorem certi cuiuſdam [illegible] fuiſſe, ut ſenſiſſe in indiuiduo ac ſpecie in ſe [illegible]. Quid ſi incerta ſit priora capitulis an idem? ita putat Caſtrenſis ex l. ſi quis ſeruum §. 5. ſi ſuper [illegible] l. de legat. 2. quod Baldus diſplicet. l. ſi ſeruis. 10. [illegible] l. ſi quis de pluribus 27. inf. de reb. dub. An idem in iudiciis, vt heres poſſit voluntatem defuncti declarare? non idem, ne reo ſiat præiudicium. Iaſ. hic.

a Legari parti ciuitatis poteſt, modò ad commodum totius ciuitatis pertineat, vt hic, vt id legatum peti poſſe videatur à tota & vniuerſa ciuitate, licet eius parti ſit relictum. Quid: pars ciuitatis expulſa, poteſtne ſyndicum ſibi eligere? poſſe conſentiunt hic. An parti ciuitatis improbatæ, puta ſectæ, legari poteſt? non poteſt. An pars ciuitatis quæ intra pomœrium vel muros & ea quæ extra eſt, ſeparatim poſſunt alicui ciuitatem ipsâ ſubiicere? negat Bart. Bald. Caſtr. Iaſ.

b Poteſt autem legari ciuitatibus, l. 24. §. 28.

c 5. [illegible] 30. §. 2.

d An re & verbis, vt putat Dynus, Aretinus an verbis tantum, vt Caſtrenſis? Iaſon dubitat.

e Legatarius enim [illegible] ex teſtamento actione perſonali: alter rei vindicatione experiri poteſt.

f l. 3. §. 1. [illegible]

g Quid ita? vide quæ ſcripſi ad l. 33. §. de re [illegible].

h Legata re eadem duobus ſeparatim, quilibet in dubio pro virili admittitur, non in ſolidum.

Margin notes (right):

a vt quod non peteretur, alteri adquiratur l. 1. §. 2. 3. & de vſufr. accreſc.

b alter [illegible] legata.

c l. 136. §. 1. [illegible]

d l. 104. §. 3. 4. inf. eodem.

e adde l. 23. inf. de leg. 2. l. 10. inf. de vſufructu legato.

f Fundi appellatione pars venit.

g Pars fundi appellatione, totus ipſe fundus intelligitur, vide l. 60. inf. de verb. ſignif.

h vel à prætore, pretij cauſa, l. 12. ſup. de Silaniano & hic factum heredis non interuenit. l. 6. [illegible] de legat.

i Si res aliena deſtruatur [illegible] præſtari [illegible] debentur, iam nec æſtimatio ſoluetur. Zaſ.

k id eſt, domi natos vernas, Plaut. [illegible] de lingua lat. l. 15. l. de aura. Vernæ natos, quod tempus anni maximè naturale fœturæ eſt. [illegible] vernæ [illegible] vide Cuiac. 10. obſ. 17. hoc autem vocabulo vernæ [illegible] haud [illegible] vide [illegible] 2. ſ. 13.

l hinc oritur perplexa quæſtio. Titio petit textores omnes, etiam vernas, cùm non appareat ſuo legato villos textores eſſe exceptos. Plotia contra petit omnes vernas, etiamſi ſint textores: non apparet à ſuo teſtamento villos vernas eſſe exceptos.

m Plotiæ vernas non legauerit, intelligi poſſit, Harl.

n Si duobus (puta Titio & Plotiæ) certi generis (puta textores & vernæ) ſerui legentur, ſi communes erunt qui de vtroque participant, etiamſi obſtare excludantur: clarè excepti, ſunt generis. Zaſ.

o Et [illegible] quam particulæ eandem vim habent, vtraque coniungunt.

p l. 112. §. 2. inf. ad l. 7. in fin. ſup. de vſufr. accreſc. l. 40. inf. de reg. iur. vſufr. leg.

q id eſt, vni ex legatariis.

r id heredi licet.

ſ vide [illegible]

i l. 7. in fin. C. eod. k l. 20. §. 11. [illegible] autem diſtinctione. l Scilicet particula: declarat, & reſtringit. l. [illegible] quod ex [illegible] 17. §. præterea. 3. ſup. de [illegible] l. 7. §. [illegible] ſiliusſ [illegible] m d. 6. [illegible] n Manifeſtiſſimum quidvel id quod ex coniecturis colligitur, l. 24. inf. eod.

o vel. 20. l. de leg. 3. p Occupantis melior eſt conditio. q Litis conteſtatione [illegible] l. 32. ſup. de probat. l. 20. inf. [illegible] Electio in vltimis voluntatibus [illegible] l. 20. inf. de [illegible] ſucceſſio tranſlatio, legatum perimit. s [illegible] ſic facit l. 7. ſup. de vſufr. accreſc. u ſ Marci. 10. §. 31.

[illegible] l. 21. §. 1. C. de [illegible] l. de leg. 2. d. 21. §. qui [illegible] cauſa teſtam. l. 1. §. pen. inf. de [illegible] (& quæ ad ſpeciem accedunt) ſæpe legatæ ſemel tamen debentur: niſi in duorum teſtamentis [illegible] §. 3. inf. eo addé l. 10. l. de leg. 2. y v. §. 8. [illegible] l. 85. inf. de leg. 2. z l. 85. in fin. ſup. l. de leg. 2. De differentia corporis & quantitatis vide Cuiac. 14. obſ. 19. adde l. 94. inf. de ſolutionibus.

a adde l. 19. ſup. de iure dot. b l. 23. §. 1. in fin. de leg. 3. c vel. 30. §. 6. ſup. eo. d id eſt, rei legato. e Ponderis auri, & ſummæ legatæ ſimilitudo, & à ſpecie certa differentia adde quæ ſcripſi ad l. 1. ſup. de contr. empt.

f l. 108. §. 4. §. 5. inf. eo. g l. 75. §. eo. h Partes ſoli [illegible] alicui, quoties [illegible] ex duobus coniunctis non percipiente, alteri pars adcreſcit.

i Partem hi faciunt, non quorum perſonæ in diuiſione hereditatis partem accipiant ſed etiam eius qui repudiat aut [illegible] eſt, pro coniuncto adcreſcit.

k Quod ab initio, in vno legatariorum conſiſtit, alteri non adcreſcit, l. 16. ſup. eo. [illegible] l legatum ſoluitur.

10. de condict. 32. t Eadem eſt ratio in lege 124. in fin. C. eod. adde l. 45. [illegible] oblig. & act. u l. vlt. §. 1. in fin. C. comm. de legatis.

x l. 110. inf. eo. y ſed mediocris. l. 14. in fin. ſup. eo. l. 39. §. 6. inf. eo.

z Homine ſeu ſeruo legato, actorem ſeruum eligere non poſſumus. Alter enim inter ſeruos potiorem locum obtinet. v. l. 35. §. 3. C. de donat.

a Actor enim ſeruus, ſummus cenſebatur inter ſeruos. [illegible] enim domini gerebat, & plerumque ei notæ melius erant res domini, quàm ipſi qui dominus, vide l. 27. ſup. de peculio.

b Electio in legatis, legatarij eſt, vt hic, quod obſtet in vindicationis legatorum. c l. 32. §. 1. ſup. eo. quin & minor, ſi ex vtilis aliquo modo eſt [illegible] l. 4. d. l. 58. inf. de leg. 1. [illegible] l. 2. ſup. de acquir. hered.

f Heredibus [illegible] plus iuris competit, quàm teſtatori.

g l. 41. §. 2. l. 66. §. 2. [illegible] ad l. 28. C. de fideicom.

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

39. Ulpianus libro 21. ad Sabinum.

CUm ſervus legatus in fuga ſit, vel longinquo abſens exigatur, operam praeſtare heres debet, ut eum rem requirat, & praeſtet. & ita Iulianus ſcribit, nam & ſumptum an in hanc rem facere heres deberet, Africanus libro viceſimo epiſtolarum.

APud Iulianum quaerit: placetque ſumptum praeſtandum. quod & ego arbitror ſequendum.

1 ¶ Fructus autem hi deducuntur in petitionem, non quos heres percepit, ſed quos legatarius percipere potuit. & idem in operis ſervorum, vel vecturis iumentorum, vel naulis navium dicendum.

¶ Quod in fructibus dicitur, hoc & in penſionibus urbanorum aedificiorum intelligendum erit.

¶ In uſurarum autem quantitate mos regionis erit ſequendus: iudex igitur uſurarum modum aeſtimabit & ſtatuet.

¶ Ipſius quoque rei interitum poſt moram debet, ſicut in ſtipulatione, ſi poſt moram res interierit, aeſtimatio eius praeſtatur. item partus ancillarum.

¶ Et ſi ſervus fuerit legatus, & hereditas, vel legatum, vel quid per eum adquiſitum ſit, heres praeſtare debet.

2 Si Titius à me rem emiſſet, & eandem mihi legaſſet, antequam ei traderem: mox ei tradidero, & pretium recepero: videtur quidem & prima facie rem mihi meam legaſſe, & ideo legatum non conſiſtere, ſed ex empto actione liberatus, utique per legatum rem vindicare potero, quam tradidi. Sed ſi nondum erat ſolutum mihi pretium, Iulianus ſcribit: ex vendito quidem me acturum, ut pretium exſequar: ex teſtamento vero, ut rem, quam vendidi & tradidi, recipiam.

¶ Idem ſcribit, ſi pretium quidem mihi erat ſolutum, rem autem nondum tradideram: ex teſtamento me agentem liberationem conſequi.

3 ¶ Idem Iulianus ſcribit: ſi fundum teſtator, quem ab alio emerat, mihi legavit, heredem cogendum mihi actionem ex empto praeſtare: ſcilicet ſi nondum res tradita fuerit, vel defendendo, vel heredi à

4 ¶ Si quis alicui legaverit, lapides cadere, quidam ... ad heredem hoc legatum tranſire, Marcellus negat ad heredem tranſmitti, niſi nomen heredis adiectum legato fuerit.

5 ¶ Heres cogitur legati praedii ſolvere vectigal praeteritum, vel tributum, vel ſolarium, vel cloacarium, vel pro aquae forma.

6 ¶ Seio ex facto tractatum, cum quidam duos fundos eiuſdem nominis habens, legaſſet fundum Cornelianum: & eſſet alter pretii maioris, alter minoris: & heres diceret minorem legatum, legatarius maiorem. vulgo ſcribitur, utique minorem eum legaſſe, ſi maiorem non poterit docere legatarius.

7 ¶ Conſtat, etiam res alienas legari poſſe, utique ſi parari poſſunt, etiamſi difficilis earum paratio ſit.

8 ¶ Si vero Saluſtianos hortos, qui ſunt Auguſti, vel fundum Albanum, qui principalibus uſibus deſervit, legaverit quis: furioſi eſt, talia legata teſtamento adſcribere.

9 ¶ Item campum Martium, aut forum Romanum, vel aedem ſacram legari non poſſe conſtat.

10 ¶ Sed & ea praedia Caeſaris, quae in formam patrimonii redacta ſub procuratore patrimonii ſunt, ſi legentur, nec aeſtimatio eorum debet praeſtari: quoniam commercium eorum niſi iuſſu principis non ſit, cum diſtrahi non ſoleant.

De re aliena.

40. Idem libro 2. Fideicommiſſorum.

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Si res aliena, cuius a commercium legatarius non habet, b cui ius poſſidendi c non eſt, per fideicommiſſum relinquatur, pretio d conſequendo debetur e.

De rebus corporalibus vel incorporalibus. 2. De his quæ ſunt ædificio iuncta.

41. *Idem* libro 21. ad Sabinum.

Cætera igitur præter hæc videamus. Et f quidem *corpora* g legari omnia, & *iura* h & *ſervitutes* i poſſe ſunt.

1 ¶ Sed ea, quæ ædibus iuncta ſunt, legari non k poſſunt, quia hæc legari non poſſe ſenatus cenſuit, Aviola & Panſa l conſulibus m.

2 ¶ Tractari tamen poterit, ſi quando marmora vel columnæ fuerint ſeparatæ ab ædibus, an legatum convaleſcat. & n ſi quidem ab initio non conſtitit legatum, ex poſt facto non convaleſcet, quemadmodum nec res mea legata mihi ſi o. poſt teſtamentum factum fuerit alienata p. quia vires ab initio legatum non habuit q. Sed ſi ſub r conditione legetur, poterit ſ legatum valere, ſi *exiſtentis conditionis tempore mea non ſit, vel ædibus iuncta non ſit*: ſecundum eos, qui t rem meam ſub conditione, & promitti u mihi ſtipulanti, & legari aiunt. Purum igitur legatum Catoniana regula impediet x conditionale non y, quia ad conditionalia Catoniana non z pertinet.

3 ¶ Item quæri poteſt, ſi quis binas ædes habens alteras legaverit, & ex alteris aliquid iunctum ei, cui ædes legavit, an legatum valebit. movet quæſtionem, quod ex ſenatuſconſulto & conſtitutionibus licet a nobis ab ædibus noſtris b in alias ædes c transferre poſſeſſoribus earum futuris, id eſt, non diſtracturis: & ita Imperator noſter & Divus Severus reſcripſerunt. nunquid ergo & legari poſſit ei cui aliam domum legem? Sed urgendum erit, quia cui legatum eſt, non eſt poſſeſſor futurus.

4 ¶ Si duobus domum legaverit Sempronianam, & ex ea alteri eorum marmora ad extructionem domus Seianæ, quam ei legaverat: non male agitabitur: an valeat, quia dominus a eſt utriuſque legatarius. Et quid, ſi quis domum *deductis* c *marmoribus* legaverit, quæ voluit heredem habere ad extruendam domum quam retinebat in hereditate? ſed melius dicetur utroque, detractionem non valere: legatum tamen valebit, ut g æſtimatio eorum præſtetur.

5 ¶ Sed ſi quis ad opus reipublicæ faciendum legavit: puto valere legatum. nam & Papinianus libro undecimo reſponſorum refert, Imperatorem noſtrum & Divum Severum conſtituiſſe, eos, qui reſpublicæ ad opus promiſerint, poſſe detrahere ex ædibus ſuis urbanis atque ruſticis, & id ad opus ei, quia h

ri quoque non promiſcij a cauſa id haberent.

¶ Sed videamus, utrum ei ſoli civitati legari poſſit, in cuius territorio eſt, an, & de alia civitate in aliam transferre poſſit? Et puto non eſſe permittendum c, quamquam conſtitutum ſit d, ut de domo quam aliquis habet, ei permittatur in domum alterius e civitatis transferre.

6 ¶ Hoc ſenatuſconſultum non tantum ad urbem f, ſed & alias g civitates pertinet.

7 ¶ Sed & Divorum fratrum eſt reſcriptum ad libellum Proculi & Epaphroditi ob debitum h publicum deſideratum, ut ſibi detrahere i permittatur, quod eis ius diſtrahendi denegaverant k.

8 ¶ Hoc ſenatuſconſultum non tantum ad ædes ſed l & ad balinea, vel aliud quod ædificium, vel porticus ſine m ædibus, vel tabernas, vel popinas extenditur n.

9 ¶ Item o hoc p prohibetur [hæc] legari, quod non alias e q eximi poteſt, quam ut ædibus detrahatur, ſubducetur: id eſt, marmora, vel columnæ.

¶ Idem & in tegulis r, ſ & in t tignis, & oſtiis u feneſtras cenſuit.

¶ Sed & in bibliothecis parietibus inhærentibus.

10 ¶ Sed ſi cancelli x ſunt, vel vela, legari poterunt. Non tamen fiſtulæ, vel y caſtella z.

11 ¶ Sed automataria a, aut ſi qui canthari, per quos aqua ſaliunt poterunt legari maxime ſi impoſititij ſint.

12 ¶ Quid ergo in ſtatuis dicendum? ſi quidem inhærent parietibus, non licebit. ſi vero alias exiſtant, dubitari poteſt. Verum mens ſenatus plenius accipienda eſt: ut ſi qua ibi fuerunt perpetua x quaſi portio ædium, diſtrahi non poſſint.

13 ¶ Proinde dicendum eſt, nec tabulas adfixas & parietibus adiunctas, vel ſingula ſigilla adaptata, legari poſſe.

14 ¶ Sed ſi paravit y quædam teſtator quaſi z tranſlaturus in aliam domum, & hæc legavit, dubitari poterit, an valeat? Et a puto valere.

15 ¶ Sed ſi ea quæ legavit, ædibus b iunxit, extinctum c erit legatum.

16 ¶ Sed ſi d heres ea iunxit, puto non extingui.

42. *Idem* libro 2. fideicommiſſorum.

Sive ſciens, ſive ignorans e.

De legato in ædificium iuncto vel extracto. 2. De redemptis ab hoſtibus.

43. *Idem* libro 22. ad Sabinum.

Senatus enim ea quæ ſunt ædium, legari f (non) permiſit: hæc autem mortis tempore ædium non fuerunt: heres ergo æſtimationem præſtabit. Sed ſi detraxerit, & g præſtiterit, periculum erit locus, quamvis, ut non venderet, detraxit, ſed h ut exſolvat.

1 ¶ Marcellus etiam ſcribit, ſi maritus dictam i in k uxoris hortis l quos in dotem acceperat, fecerit, poſſe eum hæc detrahere m, quæ uſui eius futura ſint ſine mulieris tamen damno: nec n ad hoc ei ſenatuſ-

Notes (left margin): a Legata re aliena quæ ſit in commercio cuiuſque præterquam legatarij a debetur æſtimatio: ſi modo vitio legatarij impedimentum acciderit. *Inſ.* Quid ſi quis ſtipuletur id cuius commercium ipſe non habet, habeant cæteri? ne quidem æſtimatio debetur: *l. [illegible]* 34. *l. de verb. oblig.* Quid ſi ſtipulationes ſtricte interpretamur, *l. quidquid* 99. *inſ. de verbor. oblig.* b al. & ita Græci x. Synopſis Baſil. 44. Tit. 1. cap. 38. c ei cui ius poſſidendi eſt, Cuiac. ad l. 34. *inſra de verb. oblig.* Idem reperis in Inſtitutionibus, reprehenſus a Roberto 3. *animad.* 21. defenſus ab Antonio Mercatore 3. *nota.* 21. d v. l. 114. ſ. 5. *inſ. eod.* l. 11. ſ. 16. *inſ. de leg.* 3. e Æſtimatio rei debetur fideicommiſſario cuius ius poſſidendæ rei legatæ non habet, & legatarius qui rem ex teſtatore debet, eius commercium non habet. f Ediſtum legatorum prohibitorium eſt certarum rerum, ut & certarum perſonarum, ut hic. Adeo in edicto de teſtibus [illegible]

Notes (right margin): a quod verſum [illegible] b Adfixa ædibus in una civitate legari non poſſunt ad uſum publicum alterius civitatis, ut hic. Ita uni civitati nihil detrahendum, ut alteri tribuatur. c Neque enim reipublicæ ſeu detrahendum eſt propter alterius commodum. d adfixa ædibus in aliam domum noſtram alterius civitatis transferre poſſumus, ut hic. licet legare nō poſſimus, ut ſup. eod. e Eadem ratione notant, frumento veſtito extra territorium exportari a frumentum quemque exportare poſſe extra territorium uſus ſui cauſa, noſtra namque fuerat frumento proprio nos uti, quam ab alio emere. eiuſ eodem pretio. f Urbis Romanæ domus ad alias civitates extendantur, in quibus eadem eſt ratio licet ſola Roma publicum habeat, l. [illegible] 16. l. de verb. ſig. g quibus hac damnatur a ſenatu, ut legibus Romanis tenentur. Zaſ. h Adfixa ædibus detrahere non licet ob debita vectigalia, tributa, & cætera huiuſmodi non licet, inquam, ſive ipſi domino, ſive officialibus. Adfixa, intellige alia, regulas feneſtras. [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

conſultum futurum impedimento. Ergo ſi non eſt ei obſuturum, quoniam non detrahit, dici oportebit, poſſe eum hæc legare, quæ detrahere poteſt.

2 ¶ Legatum in alieno a voluntate poni b poteſt: c in heredis d non e poteſt f.

3 ¶ Qui ab hoſtibus redemptus eſt, legari ſibi g poteſt: & proficiet legatum ad liberationem vinculi h pignoris, quod in eo habuit qui redemit.

De peculio caſtrenſi. 1. Si quis rem ſibi legatam aliſ legauit. 2. De mutatione rei legatæ. 4. De domo impoſita area legata. 5. De chirographo. 6. De nomine. 7. Si ſeruus legetur, & liber eſſe iubeatur. 8. Si ſtatuliberum heres legauerit. 9. De aditu ad fundum, cuius eſt uſusfructus legatus.

44. *Idem* ¶ libro 22. ad Sabinum. §

SErvum filij i ſui caſtrenſis peculij, legare pater k poteſt. &, ſi viuo patre mortuus ſit filius, & apud patrem peculium remanſit, conſiſtit legatum, cum l enim filius iure ſuo non vtitur, retro creditur pater dominium in ſeruo peculiari habuiſſe.

1 ¶ Si quis rem ſibi m legatam ignorans adhuc legauerit, poſtea cognouerit, & voluerit ad ſe pertinere, legatum valebit, quia, vbi legatarius non repudiauit, retro n ipſius fuiſſe videtur, ex quo hereditas adita eſt. ſi verò repudiauerit, retro o videtur p res q repudiata fuiſſe heredis.

2 ¶ Si pocula quis legauit, & r maſſa facta eſt s, vel contra: item ſi lana legetur & veſtimentum ex ea fiat: Iulianus libro trigeſimo ſecundo digeſtorum ſcripſit, legatum in omnibus ſupraſcriptis conſiſtere: & deberi quod extat. quam ſententiam puto veram, ſi modò non mutauerit teſtator voluntatem.

3 ¶ Sed & ſi lancem legauit, & maſſam t fecit, mox poculum, debebitur poculum, durâte ſcilicet voluntate.

4 ¶ Si area u legata domus impoſita ſit, debebitur legatario x, niſi teſtator mutauit voluntatem.

5 ¶ Eum qui chirographum y legat, debitum legare, non ſolum tabulas, argumento z eſt venditio: nam a, cum chirographa veneunt, nomen veniſſe videtur.

6 ¶ Sed et ſi nomen b legetur, bonis ... id quod debetur accipiendum eſt: vt actiones aduerſus debitorem cedantur c.

7 ¶ Si idem ſeruus & legatus, & liber d eſſe iuſſus ſit, interdum e procedere ſolum legatum poterit, vt f puta ſi in fraudem creditoris data erit libertas g: vel ſi is ſit ſeruus, qui in perpetuam h ſeruitutem

... uenerit, idem ... vel ſi ſeruus ſit forte pignori adactus.

8 ¶ Si ſtatuliberum i heres legauerit, expoſitæ k heredi ... [illegible] ..., magis quàm æſtimationem: etenim l æſtimationem ſi m voluit n præſtabit: ipſum verò ſi dederit, exiſtente conditione, nullum ſentiet damnum, cum o enim æſtimatio poſtea non petitur ab eo hominis liberi.

9 ¶ Si duos fundos habens teſtator, alterius mihi vſumfructum, alterum Titio leget: aditum p mihi legatarius non debebit, ſed heres q cogitur redimere aditum r & præſtare.

Si legatarius rem emerit, & alienauerit. 1. Quales res præſtari debet ex legato generali. 2. Vel ſpeciali vel ſtipulatione.

45. Pomponius ¶ libro 6. ad Sabinum.

SI à ſubſtituto pupilli ancillas tibi legaſſem, eaſque tu à pupillo r emiſſem, & antequam s ſcires tibi legatas eſſe, alienaueris, vtile t legatum eſſe p, Neratius & Ariſto, & Oilius probant.

1 ¶ Heres generaliter u dare damnatus, ſanum eum eſſe promittere x non y debet: ſed ſanè & noxis ſolutum eſſe promittere debebit, quia ita z dare debet, vt a eum habere liceat. ſanitas autem ſerui ad proprietatem b eius nihil pertinet. Sed ob id quod furtum fecit ſeruus aut noxam nocuit, euenit quo minus eum habere domino liceat. ſicuti ob id, quod obligatus eſt fundus, accidere poſſe, vt eum habere domino non liceat.

2 ¶ Si verò certus homo legatus eſt, talis c dari debet, qualis d eſt.

46. *Idem* libro 9. Epiſtolarum.

QVæ de legato dicta ſunt, eadem e transferre licebit ad eum, qui vel *Stichum vel hominem dari* f promiſerit.

Quando & vbi legatum ſolui debet. 2. De ſeruo legato qui in fuga eſt. 3. De domino ſerui alterius legato, qui ſerui preſtationem comparet. 5. De culpa æſtimatione. 6. De inuentis rei legatæ.

47. Vlpianus ¶ lib. 22. ad Sabinum.

CVm res legata eſt, ſi quidem propria fuit teſtatoris, & copiam eius habet heres, moram facere non debet, ſed eam præſtare a. Sed ſi res alibi ſit quam vbi petitur, primum quidem conſtat, ibi eſſe præſtandum, vbi g relicta eſt, niſi alibi teſtator voluit. nam ſi alibi voluit

[Margin notes, left column: a ... b expreſſe vel tacitè. c Imò non poteſt, l. 52. ... de condit. & demonſt. v. Cuiac. ... d In cuius voluntatem collatum eſt legatum. e Cur non poteſt legatum conferri in liberum voluntatem heredis? Heres tanquam præſumeretur velle obligari ... f ... g Legare homini libero, in quem ius pignoris ipſi habemus (vt is eſt, quem ab hoſtibus redemimus) ius aliud pignoris poſſumus: vt ea ratione iure pignoris videatur liberatus, eodem modo ... legare poſſumus: vt & debitori actionem quam in eum habemus, ... in his ſpeciebus differentiam non eſſe inter legatarium ipſum & rem legatam ... legatarium & rem legatam vnum eſſe ... [illegible]]

[Margin notes, right column: a ... b ... c ... d heredis ſol. e ... [illegible]]

[Footnotes: ... Captiuus redemptus, redimenti eſt pignori ... Hinc ... m Legare rem nobis legatam ignorantes poſſumus ... Salicetus, Caſtrenſ. Alex. ... Cynus, Bald. Angel. ... Raphael. Iaſon negant. ... [illegible]]

Universidad Rey Juan Carlos

ibi præſtanda eſt, vbi teſtator voluit, vel vbi veriſimile eſt eum voluiſſe. & ita Iulianus ſcripſit tam in propriis, quam in alienis legatis.

¶ Sed ſi alibi relicta eſt, alibi autem ab herede tranſlata eſt dolo malo eius, niſi ibi præſtetur, vbi petitur, heres condemnabitur doli ſui nomine, cæterum ſi ſine dolo, ibi præſtabitur, quo tranſtulit.

1 ¶ Sed ſi id petatur, quod pondere, numero, menſura continetur: ſi quidem certum corpus legatum eſt, (veluti frumentum ex illo horreo, vel vinum ex apotheca illa) ibi præſtabitur, vbi relictum eſt: niſi alia mens fuit teſtantis. ſin vero non fuit certa ſpecies, ibi erit præſtandum, vbi petitur.

2 ¶ Itaque ſi Stichus ſit legatus, & culpa heredis non pareat, debebit æſtimationem eius præſtare. ſed ſi culpa nulla interuenit, cauere heres debet de reſtitutione ſerui, non æſtimationem præſtare.

¶ Sed & ſi alienus ſeruus in fuga ſit ſine culpa heredis, idem dici poterit, nam & in alieno culpa admitti poteſt. cauebit autem ſic, vt ſi fuerit adprehenſus, aut ipſe aut æſtimatio præſtetur.

¶ Quod & in ſeruo ab hoſtibus capto conſtat.

3 ¶ Sed ſi Stichus aut Pamphilus legetur, & alter ex his vel in fuga ſit, vel apud hoſtes, dicendum erit præſentem præſtari, aut abſentis æſtimationem: tota enim electio eſt heredi committenda, quotiens moram non eſt facturus legatario.

¶ Qua ratione placuit, & ſi alter deceſſerit, alterum omnimodo præſtandum, fortaſſis vel mortui pretium.

¶ Sed ſi ambo ſint in fuga, non ita cauendum eſt, vt ſi in poteſtatem ambo redirent: ſed ſi vel alter, & vel ipſum, vel abſentis æſtimationem præſtandam.

4 ¶ Item ſi res aliena vel hereditaria ſine culpa heredis perierit, vel non compareat, nihil amplius quam cauere eum oportebit. ſed ſi culpa heredis res periit, ſtatim damnandus eſt.

5 ¶ Culpa autem qualiter ſit æſtimanda, videamus: an non ſolum ea quæ dolo proxima ſit, verum etiam quæ leuis eſt? an numquid & diligentia quoque exigenda eſt ab herede? quod verius eſt.

6 ¶ Item ſi fundus chaſmate perierit, Labeo ait vtique æſtimationem non deberi. quod ita verum eſt, ſi non poſt moram factam id euenerit: potuit enim eum acceptum legatarius vendere.

Si ſeruus heredis rem legatam ſurripiat. 1. Si vnus ex heredibus ſeruum legatum interfecit.

48. *Pomponius* libro 6. ad Sabinum.

SI heredis ſeruus rem legatam ignorante domino ſubtraxiſſet & vendidiſſet: Ariſtoni in factum dandam actionem, vt vel eum ſeruum dedere dominus vel ex peculio præſtaret, quod ex condictione eius rei teneret.

1 ¶ Si vnus ex heredibus ſeruum legatum occidiſſet: omnino mihi non placet, coheredem teneri, cuius culpa factum non ſit, ne res in eorum natura ſit.

De legato tam eius quam alterius [illegible]. 4. De debito legato creditori. 8. De damnato vendere.

49. *Vlpianus* libro 23. ad Sabinum.

SI cui legetur, cum annum 14. annum erit, certo iure vtimur, vt tunc ſit 14. annorum, cum impleuerit: & ita Imperatorem decreuiſſe Marcellus ſcripſit.

1 ¶ Ergo cum eſſet ſic relictum, *cum ad 14. annum peruenerit, annua, bima, trima die*, & decem & ſeptem annorum mortis tempore inuenitur, præſens legatum erit, proinde ſi 15. annorum, conſequenter dicemus poſt biennium deberi. ſi ſedecim, poſt annum debebitur, ſi menſes deſint ad 17. annum, reſiduis menſibus debebitur. hoc ita, ſi putans minorem eſſe 14. annorum, cum iam exceſſiſſet, ſic legauit. ſi vero ſcit, triennium ad legati præſtationem ex die teſtamenti facti numerabimus.

2 ¶ Hoc autem legatum & conditionale eſt, & in diem, conditionale tamdiu, quamdiu 14. annus ſit completus, poſtea in diem.

3 ¶ Et ideo, ſi quidem ante 14. annum deceſſerit, ad heredem nihil tranſit. certe poſtea ad heredem transferri. Quid ſi teſtamenti facti tempore minor 14. annis filius inueniatur: primo tempus *annua, bima, trima die* præſtationis ex die completi 14. anni, ſtatim cedere: niſi euidens alia mens probatur teſtatoris aliud ſentientis.

4 ¶ Si Titio *decem, quæ ego debeo*, legauero, & poſtea eadem creditori præſtare fideicommiſerim, quidem in creditoris perſona non valet, quia nihil eius intereſt. heres vero poteſt cum legatario agere, quia ipſius intereſt creditori ſolui, ne eum conueniat. ergo propter hoc valebit legatum.

5 ¶ Sed ſi teſtator decem mihi ſub fideiuſſore debuit, fideicommiſſi petitio non ſolum heredi, ſed & fideiuſſori competit: intereſt enim eius ſolui mihi, quam ipſum conuentum, mandati actionem intendere: nec intereſt, ſoluendo ſit, necne.

6 ¶ Iulianus libro 39. Digeſtorum ſcribit,

SI fideiuſſor creditori legaſſet, *quod ei debetur*, an legatum valeret? & ait, creditoris quidem nihil intereſſe, verum debitorem habere ex teſtamento actionem: intereſt enim ipſius liberari, quippe conueniri à fideiuſſoris herede non poterit.

7 ¶ Quod ſi idem fideiuſſor Titio leget, & fidei eius commiſerit vt creditori ſoluat & debitor, & fideiuſſoris heres agere cum Titio ex cauſa fideicommiſſi poterunt, quia vtriuſque intereſt legatarium ſoluere.

8 ¶ Meminiſſe autem oportet, eum qui damnatur abſolute ſolum fundum vendere, non vt gratis damnari hoc facere, ſed hoc ſolum, vt vendat vero pretio.

9 ¶ Quod ſi certo pretio ſit damnatus facere, neceſſe habebit tanti vendere, quanti damnatus eſt.

De ſeruo communi. 1. De ſententia lata contra heredem. 2. Si quis [illegible] de familia habitare [illegible]. 3. De annuis.

50. *Idem* libro 24. ad Sabinum.

SI ſeruus plurium ſit, pro dominij portione legatum ei relictum adquiret.

1 ¶ Si hereditatis iudex contra heredem pronunciauerit non agentem cauſam, vel luſorie agentem, nihil hoc nocebit legatariis.

¶ Quid ergo ſi per iniuriam fuerit pronunciatum, non tamen prouocauit? Iniuria ei facta ſit, non nocebit legatariis, vt & Sabinus ſignificat. Si tamen ſecundum ſubſtitutum pronunciet, an ei legatarii teneantur, videamus: & cum ius facit hæc pronunciatio,

a l. 21. §. 2. §. de iudiciis. Veriſimilis enim voluntas defuncti ſeruanda, nõ tantum expreſſa.
b Legatam rem alibi præſtare ſolo malo heres non debet. Quid ſi tranſtulerit? vbi eam petet legatarius præſtabit, qui ante eam alibi præſtare non cogebatur, quam quo loco ſita erat.
c l. 38. ſup. de iudicijs.
d Quid ſi ſine dolo malo in propinquum tranſtulerit longinquam? idem fuerit, vt eam præſtare cenſetur, l. ſi ſeruus 91. §. de illo [illegible].
e Quantitas legata [illegible] idem [illegible] in legato generis quidam [illegible] præſtatur ab herede legatarij, vbi ipſa quantitas petitur [illegible].
f l. 32. [illegible].
g vide Pekium, [illegible].
h Heres legati ſui culpa amiſſi præſtat æſtimationem legatario [illegible].
i §. 4. l. eod.
k v. l. 2. in fin. §. de rei vind.
l In legato alternatiuo electio eſt heredis, vt hic. Imo legatarij, l. Lucio 23. §. vlt. 1. An hic legati præſtatio, relata annulatim, eſt ad heredem vt putat Dynus, Baldus, Caſtrenſ. Alex. Aretinus, An potius heredis eſt electio, vbi nullam moram facit legatario, vt hinc colligit Iaſon? quod verum. ita Sticho & Pamphilo præſentibus eliget heres quem præſtet: ſi præſens Stichus, abſens ſit Pamphilus, eligere abſentem non poterit, vt cum det legatario et qui moram ſua electione faciat ipſi legatario: quod hic vetatur.
m l. 32. [illegible]. n §. 2. l. eod. o ſub. vel non appareat, hæc enim [illegible]. p Obligatus ex teſtamento de leui, non de leuiſſima culpa tenetur, Bald. ſed omnino Iaſon aduerſus Gloſam Accurſij & Duarenus putant: Heredem non tantum teneri ob culpam latam, ſed etiam ob leuem & leuiſſimam, hic enim dici heredem primum leuem præſtare, deinde diligentiam. Quod quid aliud quam leuiſſima culpa? v. Duar. hic adde l. 108. §. 12. [illegible].
q legata rei interitu ante moram heres liberatur: vt ne quidem æſtimationem præſtet, vt hic. Excipe caſum l. cum quidam 7. C. de condit. ſurtiu. r Superueniat caſus non excuſat moram præcedentem. Bald. l. 39. §. 1. in fin. ſupra eo. l. 108. §. 11. [illegible] Poſt moram heres præſtat interitum rei legatæ. Quid ſi tamen iſta legatario ſi præſtita fuiſſet, potuiſſet non apud eum, ſed apud alium mori, vt hic. [illegible] aduerſus moram admittentes, [illegible] interpretationem, [illegible] e l. 14. §. 1. in fi. ſupra de eo quod [illegible]. u Heredis ſeruo furtum committente in re legata domino ignorante, heres liberatur, vel ſeruum noxæ dedendo, vel præſtando ex peculio [illegible], quod ipſe ſeruus ex venditione rei legatæ redegerit, vt hic. Immo nõ liberatur noxæ deditione: cum id quod ad ſe peruenerit reſtituere prius cogatur, deinde ſeruum noxæ dedere l. ſi ſeruus [illegible] ſup. de cond. furtiua. An hæc lege noſtra furti [illegible] in id quod dominus ex ſeruo conſequutus eſt, vt Aretinus putat: An [illegible]. ſi nihil ad eum peruenit de peculio vere tenebitur, ſi nihil peruenit [illegible] Quid ſi in ſerui peculio minus ſit, quam pretium rei legatæ venditæ [illegible] æſtimationem præſtare [illegible] Quid ſi domino ſciente ſeruus rei legatæ [illegible] tenetur in ſolidum, l. 2. [illegible] § 1. 63. [illegible].
y De peculio actione ex ſerui delicto dominus non tenetur, niſi quia quid ad eum peruenit [illegible]. z Imo factum coheredis nocet alteri coheredi [illegible]. Nocet in indiuiduis: & ſi ponam defunctus [illegible]. Imo prodeſt vt cæteri liberentur [illegible].

a l. 2. §. [illegible] Anno, Marcell. [illegible]. b Implens annum hic non cenſetur, qui tantum incipit. Quatuordecim annorum hic cenſetur, qui non decimum quartum incepit, ſed qui eum perfecit, impleuit. c l. 30. §. 1. de cond. & demonſt. l. 22. §. quando dies leg. d l. 21. §. 1. quando dies leg. e l. 11. §. 22. [illegible] hinc ſumitur exceptio, Tua non intereſt: Tu non es nominatus in teſtamento. de qua exceptione v. [illegible] f Fideiuſſor, debitore & creditore, vt & l. & [illegible] ſi ſeruus 91. §. de verb. oblig. [illegible] g Imo creditoris intereſt. Fideiuſſor enim id legans creditori quod ei debeat, vtilitatem affert creditori. Nam iure nouo creditor expertiſ aduerſus reũ principalẽ prius debet, deinde aduerſus fideiuſſorem. Auth. præſente, C. de fideiuſſ. Cui beneficio videtur hoc genere legato renunciare ipſe fideiuſſor: vnde putat Salicetus hanc legẽ eſſe correctã. Sed non ita eſt: Pone fideiuſſorem renuntiaſſe beneficio d. Authenticæ præſente: Hoc genere legato (de quo hic agitur) videbitur fideiuſſor renunciaſſe ei beneficio, quod & putat Iaſon. h Fideiuſſor legans creditori, quod ipſe ei debet, non ſit à creditore liberatus, ſed debitorem potius, vt nõ fideiuſſoris heredes poſſit conuenire, vt hic. Quid ſi heredes ipſi creditori ſoluerint? [illegible] id quidem repeti poſſe à debitore per fideiuſſoris heredes putat Iaſon. [illegible] i Fideiuſſor damnare poteſt legatarium, vel [illegible] heredem, vt pro debitore principali ſoluat. k Vendere ſimpliciter damnatus heres à teſtatore, intelligitur iuſto vendere iuſto pretio. l l. 34. l. 89. §. 3. §. de legat. 2. l. 39. §. 5. [illegible] m Nec enim eſt venditio ſine pretio, [illegible] n de vero & iuſto pretio v. Forterium [illegible] & quæ notaui ad [illegible] & Nouellam Romani ſenioris.
o Vendere certo pretio damnatus heres, pretium agroſi non debet, etſi modicum eſſet, vt ex prætextu iuuari non poſſit, [illegible] niſi teſtator putarit id eſſe iuſtum pretium quod adiecit [illegible].
p l. 20. in fin. §. de leg. 2. Legatum ſeruo communi relictum, dominis adquiritur non æqualiter, ſed pro dominica portione, vt hic, vnde notant relictum cæteri, [illegible] domini ceteri non æqualiter, ſed pro dominicis portionibus. Bald. [illegible] ut eadem ratione res noſtræ nobis adquirant vt [illegible].
q Sententia lata contra heredem, legatariis non nocet, ſi ea [illegible] contra heredem cauſam non defendentem, vel ſi ſententia iniuſtaſit dicatur, & [illegible] non appellauit, vt hic. His caſibus, exceptis ſententia lata cõtra heredem nocet legatarijs [illegible].
r l. ſi [illegible] 14. in fin. §. de appell. l. qui repudiantis 17. in fin. §. de inoff. [illegible] s ad. prouocauit. t [illegible] u [illegible] legatarijs, [illegible] addit & eandem [illegible] reprehenſus autem à Roberto [illegible].
u l. 14. in pr. & §. 1. l. de appell.
x Legata relicta ab inſtituto conſeruentur repetita à ſubſtituto, vt hic. l. Quid [illegible] ſubſtitutus inſtituti locum ſuſtinet, l. cohæredi 41. §. de vulgar. l. Iulianus 15. §. de hered. inſt. Ita ſea [illegible].

Universidad Rey Juan Carlos

quod attinet ad ipſius perſonam, numquid legatariis teneatur? nec enim tam improbe cauſari poteſt, ſecundum ſe iudicatum per gratiam reſpondebit, a ſtatur & legatariis f, vt creditoribus.

2 ¶ Si quis ante quæſtionem de familia habitam adierit hereditatem, vel necem teſtatoris nõ defenderit, legatorum perſecutio aduerſus d fiſcum locum habet.

¶ Quid tamen ſi fiſcus bona non agnoſcit? ſic neceſſitate redundabit onus legatorum ad heredem.

¶ Sed ſi ſubiecit delatorem ſibi, vt ei e hereditas adiudicetur, & oneribus careret, vel minus f plene defendit cauſam? non ſe exonerat: exemplo eius qui colluſorie g de hereditate litigauit.

3 ¶ Si numerus nummorum legatus ſit, neque h apparet quales ſunt legati, ante i omnia ipſius patrisfamiliæ k conſuetudo, deinde regionis l, in qua verſatus eſt, exquirenda eſt. ſed & mens m patrisfamiliæ, & legatarii dignitas, vel caritas, & neceſſitudo. item earum n quæ præcedunt, vel quæ ſequuntur, ſummarum ſcripta ſunt ſpectanda.

De certis nummis aut certa lance.

51. *Papinianus* libro 4. Quæſtionum.

SEd ſi certos o nummos, veluti quos in arca habet, aut certam lancem legauit: non numerata pecunia, ſed ipſa corpora nummorum, vel rei legatæ continentur: neque permutationem recipiunt: & exemplo cuiuſlibet corporis æſtimanda ſunt.

De ſeruis omnibus cum peculio legatis. 1. De legato repetito à ſubſtituto.

52. *Paulus* libro 4. ad Sabinum.

SI cui ſerui omnes cum p peculio legati ſunt, etiam hi ſerui debentur, qui nullum peculium habent.

1 ¶ Si à filio impubere ſub conditione legatum ſit, & filius heres extitit, deinde mortuus eſt: poteſt dici patremfamilias, quæ à filio ſub conditione legauit, à ſubſtituto pure repetiiſſe q ſtatim voluiſſe à ſubſtituto dari, ſi filius pendente conditione deceſſiſſet.

2. De re bis eidem legata. 3. De ſeruo occiſo. 4. Vel noxæ dedito. 5. De animali occiſo. 6. De damno infecto. 7. De illatione mortui. 8. De ſeruo ad maleficium compulſo ab herede, vt ab alio occideretur. 9. De ſeruo capto ab hoſtibus.

53. *Vlpianus* libro 23. ad Sabinum.

QVid ergo, ſi maiorem quantitatem à ſubſtituto reliquit? quod excedit, hoc erit quod à ſubſtituto relictum eſt, quod verò concurrit cum ſumma ſuperioribus tabulis inſcripta, inde debebitur.

1 ¶ Sed ſi repetierit legatum cum alio, ſ ut è fundum mihi legauerat ab impubere, repetiit hunc ab impuberis herede mihi & Seio: repetitio r hæc efficiet, vt pars mihi debeatur.

2 ¶ Si quis duos heredes ſcripſerit, & damnauerit vtrumquemque, ſolidam rem legatario præſtare, idem eſt atque ſi duobus teſtamentis legatum eſſet. nam & ſi mihi & filio, vel ſeruo meo eſſet eodem teſtamento legatum, ſine dubio valeret legatum vtriuſque, vt & Marcellus apud Iulianum adijcit.

3 ¶ Si heres hominem legatum occidit, ob facinus ſ: hoc eſt, merentem ſine dubio dicendum erit, eum ex teſtamento non teneri.

4 ¶ Sed ſi noxæ dedit, an teneatur, quia poteſt redimere? & puto teneri.

5 ¶ Sed ſi animal legatum occiderit, puto teneri, non vt carnem præſtet, vel cæteras reliquias t, ſed et relliquias, ſed vt u præſtet pretium quanti eſſet, ſi viueret.

6 ¶ Item ſi ædes legatas ob damnum infectum poſſideri paſſus eſt: puto eum teneri. debuit enim x repromittere y.

7 ¶ Sed ſi mortuum intulit, feceritque z religioſum locum legatum: ſi quidem pater familias intulit cum alio inferre non poſſet, vel tam opportune non haberet, ex teſtamento non tenebitur. an vel ô teneatur, vt pretium loci præſtet? ſi ſi quidem ipſe paterfamilias illo inferri voluit, ex teſtamento non tenebitur. quod ſi heres intulit ſuo arbitrio, debebit præſtare, ſi ſit in hereditate, vnde pretium præſtetur. teſtator enim qui legauit vel alio inferri voluit, vel pretium loci legatario offerri.

8 ¶ Item ſi ſeruum non ipſe occidit, ſed compulit a ad maleficium, vt ab alio occideretur, vel ſupplicio adficeretur: quin ſimum erit, pretium eum præſtare: quod ſi ſua b mala mente ad hoc proceſſit, ceſſabit æſtimatio c.

9 ¶ Seruus legatus, ſi ab hoſtibus captus ſit, ſine dolo heredis, non præſtabitur: ſi dolo, præſtabitur.

De turpi legato. 1. De conditione ſi arbitratu Titius nupſerit. 2. De conditione impoſſibili. 3. Quota pars debeatur à ſingulis heredibus.

54. *Pomponius* libro 8. ad Sabinum.

TVrpia legata, quæ denotandi magis legatarii gratia ſcribuntur, odio ſcribentis pro non ſcriptis habentur.

1 ¶ Si Titiæ legatum relictum eſt, ſi h arbitratu Seij nupſiſſet, & viuo teſtatore Seius deceſſiſſet, & ea nupſiſſet, legatum ei deberi.

2 ¶ Sed & ſi ſerui mora impediſſet c manumiſſionem, cum tibi legatum eſſet, ſi eum manumiſiſſes, nihilominus debetur tibi legatum: quia per te non fieret, quominus perueniat ad libertatem.

3 ¶ Si pars heredum nominata ſit in legando, viriles e partes heredes debent: ſi verò omnes, hereditarias.

De ſepulcro, de obligatione.

55. *Idem* libro 9. ad Sabinum.

NEmo poteſt in teſtamento ſuo cauere, ne leges e in ſuo teſtamento locum habeant k: quia nec tempore aut loco, aut conditione finiri obligatio heredis legatorum nomine poteſt k.

De ſeruo legato quoſue legatarii præſtari.

56. *Idem* libro 51. ad Sabinum.

SI legati ſerui nomine ſtipulatus legatarius, fugitiuum eum non eſſe præſtari, nihil veniet in eam ſtipulationem: quia qualis ſit, talis ex teſtamento præſtari debet. nec vllum in legato damnum facere intelligeretur.

De re obligata.

57. *Vlpianus* libro 53. ad Sabinum.

SI m res obligata, per fideicommiſſum fuerit relicta, ſi quidem ſcit n eam teſtator obligatam, ab herede luenda eſt: niſi ſi animo alio fuerit: ſi neſciat, à fideicommiſſario: niſi ſi vel hanc vel aliam rem relicturus fuiſſet, ſi ſciſſet obligatam vel poteſt aliquid eſſe ſuperfluum exſoluto ære alieno. Quod ſi teſtator eo animo fuit, vt quamquam liberandorum prædiorum onus ad heredes ſuos pertinere noluerit, nõ tamen apertè vſque de his liberandis ſenſerit, poterit fideicommiſſarius per doli exceptionem à creditoribus, qui hypothecaria ſecum agerent, conſequi vt actiones ſibi exhiberentur o. quod quamquam ſuo tempore non fecerit, tamen per iuriſdictionem præſidis prouinciæ id ei præſtabitur.

De ſumptibus domus legatum factis.

58. *Papinianus* libro 9. Reſponſorum.

DOmus hereditarias iure p ſtas, & heredis nummis deruitas, ex cauſa fideicommiſſi poſt mortem heredis reſtituendas, viri boni arbitratu ſumptuum rationibus deductis p, & ædificiorum ætatibus q examinatis, reſpondi.

59. *Vlpianus* libro 53. ad Edictum.

SI r modo nulla culpa eius s incendium ſ contigiſſet.

60. *Iulianus* libro 29. Digeſtorum.

QVòd ſi nulla retentione facta domum tradidiſſet, incerti condictio ei competeret, quaſi plus debito ſoluerit.

61. *Papinianus* libro 9. Reſponſorum.

SVmptus autem in reficienda domo neceſſarios à legatario factos, petenti ei legatum cuius pollet conditio extitit, non eſſe repetendos, exiſtimaui.

De ancilla cum liberis legata.

62. *Paulus* libro 41. ad Edictum.

SI ancilla cum u liberis x legata ſit, & ancilla ſola ſit, non ſint liberi: & liberi ſoli, ſi non ſit ancilla, debentur.

De ancillis, & eo quod ex his natum erit.

63. *Celſus* lib. 17. Digeſtorum.

SI ancillas omnes, & quod ex his natum erit, teſtator legauerit, vna mortua, Seruius partum eius negat deberi: quia acceſſionis loco legatus ſit. quod falſum puto: & nec verbis, nec voluntati defuncti accommodata hæc ſententia eſt.

De cápſaria ſcriptura.

64. *Gaius* lib. 15. ad Edictum Prouinciale.

CApſatoria y ſcripturæ ſimili modo neque in hereditatibus, neque in legatis z valent.

a [illegible] b addi: l. 72. §. ...; c v. quæ notaui ad ...; d v. l 9. §. ... de ſuc. ... [illegible]

m Mens teſtatoris, eſt mens eius conſtitutæ, vel conſectura quibus [illegible] colligimus.

n Præcedentia locum adferunt ſequentibus obſcuris & generalibus [illegible]

q repetit. [illegible] r l. 23. in fi. [illegible] ſ l. 65. §. [illegible]

[illegible] id eſt reliquias: id eſt carnem & corium, nec ea quidem debemus vſufructuario, [illegible] l. 39. in fin. ſuprà de rei vind.

[illegible] quia miſſus eſt tantum ex primo decreto.

[illegible] Paria ſunt occidere, vel compellere aliquem ad delinquendum, vnde mors ſequatur. b id eſt ipſius ſerui. c id eſt æſtimatio eius pretij.

... re, & conditione, v. Duaren. [illegible] k teſtatus ſcilicet, [illegible] pacto ius ſuum deterius facere. l l. 45. in fin. ſupra eod. m [illegible] n [illegible] o exhibeantur. p Qui in conſeruandis rebus hereditariis ſumptus facti ſunt, imputari debent. l. 19. in fin. [illegible]

q Ratâ & quantitate ædificiorum ex modulo laterum, aut cæmentorum, aut maiorei operis æſtimatione facta, [illegible] reprehendit Cuiac. [illegible] Alij legunt quantitatibus, alij qualitatibus. [illegible]

r tunc eodem tenebitur. ſ l. 3. §. 1. [illegible]

t neceſſario factos petenti legatario, [illegible]

u vide l. 3. ſ. de peculio legato.

x matris vel naſciturus.

y capſaria, eſt venter & mancipium factum. [illegible]

z neque ſubſtitutionibus, l. 41. Cod. de teſtamen. [illegible] l. 70. ſuprà de heredibus inſtit.

De fundi

De parte legatorum. De conditione, ſi legatarius volet. 2. De domo.

65. *Idem* libro 1. de legatis ad Edictum Prætoris.

SI ita legatum ſit: *Seio ſeruos decem, de pretio eos decem quos Titius legauerit*: ſi quidem decem tantum inueniuntur in hereditate, inutile eſt legatum: ſi verò ampliores, poſt eos quos Titius elegit, in cæteris valet legatum: ſed non in ampliores quàm decem qui legati ſunt, quod ſi minus ſint, in tantos, quanti inueniuntur.

1 ¶ *Illud ſi volet*, *Stichum* de conditionale eſt legatum & non aliter ad heredem tranſit, quàm ſi legatarius voluerit: quamuis alias quod ſine adiectione, *ſi volet*, legatum ſit, ad heredem legatarij tranſmittitur. aliud enim eſt iuris, ſi quid tacitè contineatur, aliud ſi verbis exprimatur.

2 ¶ Si domus fuerit legata, licet particulatim ſ ita refecta ſit, vt nihil ex priſtina materia ſupereſt: tamen dicemus, vtile manere legatum. at ſi, ea domu deſtructa, aliam eodem loco teſtator ædificauerit, dicemus interire legatum: niſi aliud teſtatorem ſenſiſſe fuerit approbatum.

De re emenda, vel vendenda.

66. *Gaius* libro decimooctauo ad Edictum Prouinciale.

ET ſi æquo pretio emere h, vel vendere i iuſſerit heredem ſuum teſtator, adhuc vtile legatum eſt. quid enim, ſi legatarius, à quo emere fundum heres iuſſus eſt, cùm ex neceſſitate eum fundum venderet, nullum inueniret emptorem vel ex diuerſo, quid ſi legatarij magis intereſſet eum fundum emere, nec alter heres venditurus eſſet, quàm ſi teſtator iuſſiſſet?

De delicto ſerui legati. 1. Eorum parte ſingulis heredibus debitur.

67. *Idem* libro 1. de legatis ad Edictum Prætoris.

SEruus vni ex heredibus legatus, ſi quid in hereditate malitioſe feciſſe dicatur, fortè rationes interleuiſſe k, non aliter adiudicandus eſt, quàm ex ea voluntibus coheredibus, quæſtio habeatur. idem eſt & ſi extraneo fuerit legatus.

1 ¶ Si ex pluribus heredibus ex diſparibus partibus inſtitutis, duobus eadem res legata ſit, heredes non pro hereditaria portione, ſed pro virili ad legatum habere debent.

De legato poſt mortem patris. 1. Vel domini. 2. De libertate relicta ſeruo legato.

68. *Idem* libro decimooctauo ad Edictum Prouinciale.

SI *poſt mortem patris* filio legetur, dubium non eſt, quin mortuo patre ad filium pertineat legatum, nec intereſt o, an patri heres extiterit, necne.

1 ¶ Sed ſi ſeruo *poſt mortem domini* relictum p legatum eſt, ſi quidem in ea cauſa durabit q, ad heredem domini pertineat r, vſque adeò vt idem iuris eſt s: & ſi teſtamento domini liber eſſe iuſſus fuerit. ante enim cedit dies legati quàm aliquis heres domino exiſtat t, quo fit vt hereditati adquiſitum legatum, poſtea herede aliquo exiſtente ad eum pertineat: præter quàm ſi ſuus heres aliquis aut neceſſarius domino ex eo teſtamento factus erit. tunc enim quia in vnum concurrit, vt & heres exiſtat, & dies legati cedat, probabilius dicitur ad ipſum potius, cui relictum eſt, pertinere legatum, quàm ad heredem eius à quo libertatem conſequitur.

2 ¶ Si quis legatus ſeruus, ſub conditione liber eſſe iuſſus fuerit, ſub contraria conditione valet legatum: & ideo exiſtente conditione legatum peremitur deficiente, ad legatarium pertinebit. & ideo ſi pendente conditione libertatis legatarius deceſſerit, poſteaque defecerit conditio libertatis, ad heredem legatarij non pertinet legatum.

3 ¶ Quòd ſi idem purè legatus ſit, & ex die liber eſſe iuſſus erit, omnimodo inutile legatum eſt, quia diem venturam certum eſt. ita Iulianus quoque ſenſit.

4 ¶ Vnde ait: ſi ſeruus Titio legatus ſit, & idem poſt mortem Titij liber eſſe iuſſus fuerit, inutile legatum eſt y: quia moriturum Titium certum eſt.

Si ſeruo legato legetur. 1. De alienatione ſerui ſub conditione legati. 2. De ære alieno ſoluendo, de dote. 3. De ſeruitute. 4. De rationibus reddendis. 5. Si deducatur ex re legata vitio.

69. *Idem* libro 2. de legatis ad Edictum Prætoris.

SEruo legato z legari poſſe receptum eſt: quòd adita hereditate ſtatim ſeruus adquiritur legatario, deinde ſequetur legatum.

1 ¶ Si ſeruum ſub conditione legatum heres alienauerit a: deinde conditio extiterit: poteſt nihilominus à legatario vindicari, nec extinguitur legatum.

2 ¶ Si teſtator quoſdam ex heredibus iuſſerit æs alienum ſoluere, non creditores habebunt aduerſus eos actionem, ſed coheredes x, quorum intereſt hoc fieri. Nec ſolum hoc caſu alius c habet actionem, quàm cui teſtator dari iubet: ſed alio quoque, veluti ſi filiæ nomine genero aut ſponſo dotem dari iuſſerit: non enim gener aut ſponſus, ſed à filia habet actionem, cuius maximè intereſt.

3 ¶ (Si fundus qui legatus eſt) ſeruitutem debeat impoſitam, qualis c eſt, dari debet. Quòd ſi ita legatus ſit, vti d *Optimus maximuſque* liber e præſtandus eſt.

4 ¶ Seruus qui in negotio fuerit legatus, non ante tradi debet, quàm rationes explicet. & ſi ad iudicium ſeruum ſit, iudicis ex denegatis eſſe debent.

5 ¶ Si res quæ legata eſt, ea in rerum natura ſit, dubitetur, fortè ſi dubium ſit an homo legatus viuat, placuit quidem ex teſtamento poſſe, ſed officio iudicis contineri, vt cautio interponeretur, qua heres cauſa rerum ſeruum perſecuturum, & ſi nactus ſit, legatario reſtituturum.

De furto, & ſeruitutibus.

70. *Idem* libro decimooctauo ad Edictum Prouinciale.

SI ſeruus Titij furtum a mihi fecerit, deinde Titius herede me inſtituto ſeruum tibi legauerit, non eſt iniquum talem ſeruum tibi tradi, qualis apud Titium fuerit, vt me indemnem præſtes furti nomine, quod is fecerit apud Titium.

1 ¶ Nam & ſi fundus, qui meo fundo ſeruiebat, tibi legatus fuerit, non aliter à me tibi præſtari debebit, quàm vt priſtinam ſeruitutem recipiam.

2 ¶ Nec diſſimile eſt ei, quem mandato alicuius ſeruum emit, vel ei, qui ſeruum redhiberet: qui omnes non aliter reſtituere ſeruum coguntur, quàm vt ratio habeatur furti, quod ab eo ſeruo factum fuerit, vel antequam negotium contraheretur, vel poſtea.

3 ¶ Quare & ſi poſt aditam hereditatem ſeruus legatus heredi furtum fecerit, ita præſtari debebit, vt ob hoc delictum quaſi litis æſtimatio à legatario inferatur heredi.

De domo. 1. De euictione. 2. De tempore ad ſoluendum dando. 3. De æſtimatione loco rei præſtanda. 4. De fundo vectigali.

71. *Vlpianus* libro 51. ad Edictum.

SI domus alieni ſimpliciter e ſit legata, neque adiectum quæ domus: cogentur f heredes, quam vellent g, domum ex his, quas teſtator habebat, legatario dare. quòd ſi h nullas ædes reliquerit, magis deriſorium eſt, quàm vtile legatum.

1 ¶ De euictione, an cauere debeat is, qui ſeruum præſtat ex cauſa legati, videamus. & regulariter dicendum eſt, quotiens ſine iudicio præſtita res legata euincitur, poſſe eam ex teſtamento peti: cæterum ſi iudicio petita eſt, officio iudicis cautio neceſſaria eſt, vt ſit ex ſtipulatu actio.

2 ¶ In pecunia legata confitenti heredi modicum k tempus ad ſolutionem dandum eſt, nec vrgendum ad ſuſcipiendum iudicium. quod quidem tempus ex bono & æquo prætorem obſeruare oportebit.

3 ¶ Qui confitetur ſe quidem debere, iuſtam autem cauſam l adfert, cur vtique præſtare non poſſit, audiendus eſt: putà ſi aliena res legata ſit, neque dominum eam vendere vel immenſum pretium eius rei petere adfirmet, aut ſi ſeruum hereditarium neget ſe debere præſtare: fortè patrem ſuum vel matrem, vel fratres naturales m, æquiſſimum eſt enim, concedi ei ex hac cauſa æſtimationem officio iudicis præſtare.

4 ¶ Cùm alicui poculum legatum eſſet, vellétque heres æſtimationem præſtare, quia inigneum eſſe aiebat, id ſeparari à ſe, non impetrauit ab à prætore. alia enim conditio eſt hominum, alia cæterarum rerum. in hominibus enim benigna ratione receptum eſt, quod ſupra propoſuimus.

5 ¶ Si fundus municipum vectigalis n ipſis municipibus ſit legatus, an legatum conſiſtat, petíque poſſit, videamus, & Iulianus lib. 38. digeſtorum ſcribit, quamuis fundus vectigalis municipum ſit o, attamen, quia p aliquod q ius in eo, is qui legauit, habet, valere legatum.

6 ¶ Sed & ſi non municipibus, ſed alij fundum vectigalem r legauerit, non videri proprietatem rei legatam, ſed id ius quod in vectigalibus fundis habemus.

72. *Paulus* libro 43. ad Edictum.

SI quis legauerit fundum Cornelianum, *exceptis vineis quæ nunc ibi ſunt tempore* t: ſi nullæ vineæ erunt, legato nihil decedit.

De iuſſo facere, vt quis habeat. 1. De ciuitatibus & vicis.

73. *Gaius* libro 3. de legatis ad Edictum Prætoris.

SI heres iuſſus ſit facere u, *vt Lucius centum habeat*, cogendus eſt heres centum dare: quia nemo facere poteſt, vt ego habeam centum, niſi mihi dederit.

1 ¶ Vicis legata perinde x licere capere, atque ciuitatibus y, reſcripto imperatoris noſtri ſignificatur.

De repetitione legati à ſubſtituto.

74. *Vlpianus* libro 4. Diſputationum.

LIcèt imperator noſter z cum patre a reſcripſerit, *videri b voluntate teſtatoris repetita c à ſubſtituto, quæ ab inſtituto fuerat relicta*, tamen hoc ita erit accipien-

dum,

a ... ea, quæ relicta ab inſtituto, niſi aliud apparet: l. 50. §. 1. ... l. 116. ... §1. ... l. 77. ... l. 25. ... §. 1. ... de leg. 2.

a l. 1. §. 2. [illegible]
b Expreſſum enim magis operatur, quàm tacitum. Bal.
c l. 11. [illegible] l. 69. [illegible]
d l. 69. [illegible] de cond. & demonſt.
e l. 47. [illegible] de cond. & demonſt.
f Per poſt. l. 19. §. 1. [illegible] 5. Marcian. [illegible]
g l. 7. [illegible] adde l. 70. ſup. de ſindic.
h Certum legari poteſt, l. 108. in f. [illegible]
i l. 49. §. 8. [illegible]
k [illegible] de ſeruo corrupt.
l l. 5. de iuſſiſ.
m vbi ſit mentio filij ab extraneo, filius non venit vt heres, ſed vt filius: ſecus ſi à patre. l. 17. §. 4. ſup. de pact.
n ab extraneo ſcilicet.
o ſeruus ſc.
p l. [illegible]
q [illegible]
r l. cedit [illegible]
s l. 20. [illegible] de vſuf. & vſufruct.
t Imò, non eſt inutile, l. 83. [illegible] de leg. 2.
u Mors certa, dies mortis incertus [illegible] de cond. & demonſt.
x l. 91. [illegible]
y l. 15. [illegible] de rebus dubiis.
z l. 20. §. 3. [illegible] ſeruitu.
a l. 11. §. 22. [illegible] de leg. 3. l. 8. §. 3. [illegible] de liberat. legat.
b aliud in dote [illegible]
c l. 56. [illegible]
d adde l. 91. §. 4. [illegible] de leg. 3. l. 22. [illegible] in ſindic.
e [illegible]

a l. 79. [illegible]
b l. 9. [illegible] de ſeruit.
c l. 45. [illegible] eod.
d l. 15. [illegible] de edilitio.
e l. ſine certa deſignatione: velut ſi [illegible] vir, Titio Do lego domum illam ſitã in tali vico, vel quam emi à Sempronio, vel quam inhabito nunc & ſimilia.
f cogetur heres quam domum velit ex his, vulg. l. 109. [illegible] cogentur heredes quam domum velint ex his. Haloand. adde l. 32. §. 1. ſupr. eod.
g al. quam reliquerit.
h d. l. 109.
i v. d. l. 1. §. 6. [illegible] ſi quis teſtamento.
k v. d. l. 45. §. 1. ſup. eod. l. 29. §. 3. [illegible] de leg. 3.
l [illegible] de pignoribus.
m l. 11. [illegible] de manumiſſ. vindict. In actione familiæ herciſc. fratres [illegible] Connexiſ. 3.
n Vectigalis fundus legari, etiam ipſis municipibus, poteſt.
o proprietatem & dominium directum municipes in eo habent.
p adde l. 16. in f. ſupr. quib. mod. vſuſf.
q Dominium vtile vel actionem in rem. [illegible] ſupr. ſi ager vectigalis.
r l. 1. [illegible] ſi ager vectigalis. Idem de tabernis, quæ in ſolo publico, l. 32. ſup. de contrah. empt.
ſ Vectigalis fundi poſſeſſor proprietatem non habet, ſed ius tantum: proprietas penes ipſum municipium eſt.
t vide l. 125. [illegible]
u His verbis, *Facias vt Titius centum habeat*, tenetur heres Titio centũ dare. ... His, verbis ... [illegible] priorib. verbis factum immediatum ſoluendi: poſterioribus promittendi factum demonſtratur. Bald.
x Vicorum & ciuitatum ius in capiendis legatis exæquatum eſt.
y vide l. 122. ſup. eadem.
z Antoninus ſc.
a Seuero [illegible]
b de hac præſumptione vide Alciatum [illegible] de Sacied. [illegible]
c Repetita à ſubſtituto videntur legata.

Universidad Rey Juan Carlos

dum, ſi non fuit euidens diuerſa voluntas, quæ ex multis colligetur: an quia ab herede legatum vel fideicommiſſum relictum noluerit à ſubſtituto deberi. quid enim ſi aliam rem reliquit à ſubſtituto ei fideicommiſſario vel legatario quam ab inſtituto non reliquerat: vel quid ſi certa cauſa fuit, cur ab inſtituto reliquerat, quæ in ſubſtituto ceſſaret? vel quid ſi ſubſtituit ex parte fideicommiſſarium, cui ab inſtituto reliquerat fideicommiſſum? In obſcura igitur voluntate locum habere reſcriptum dicendum eſt.

De legato collato in arbitrium heredis. 1. De eo quod quis debet. 3. Alternatis.

75. *Idem* libro 5. Diſputationum.

SI ſic legatum vel fideicommiſſum ſit relictum, *Si æſtimaueris heres, ſi comprobaueris, ſi iuſtum putaueris:* & legatum & fideicommiſſum debebitur, quoniam quaſi viro bono ei commiſſum eſt, non in meram voluntatem heredis collatum.

1 ¶ Si mihi, *quod Titius debet,* fuerit legatum, neque Titius debeat, ſciendum eſt nullum eſſe legatum: & quidem, ſi quantitas non ſit adiecta, euidenti ratione nihil debebitur, quia non apparet quantum fuerit legatum. nam & ſi quid ego Titio debeo, ei legauero quantitate non adiecta, conſtat nullum eſſe legatum: cùm ſi decem, quæ Titio debeo, legauero, nec quicquam Titio debeam, falſa demonſtratio non perimit legatum, vt in legato dotis Iulianus reſpondit.

2 ¶ Quod ſi addiderit, *decem, quæ mihi Titius debet, lego:* ſine dubio nihil erit in legato. nam inter falſam demonſtrationem, & falſam conditionem, ſiue cauſam, multum intereſt. proinde & ſi Titio decem, quæ mihi Seius debet legauero, nullum erit legatum: eſſe enim debitor debet. nam & ſi à viuus exegiſſem, extinguetur legatum. &, ſi debitor maneret, actiones aduerſus eum heres meus donaſſet præſtare cogeretur.

3 ¶ Si quis ita ſtipulatus, *Stichum aut decem, vtrum ego velim,* legauerit, quod ei debebatur, tenebitur heres eius, vt præſtet legatario actionem: electionem habituro, vtrum Stichum, an decem perſequi malit.

4 ¶ Proinde ſi Stichum legauerit, cùm ille ei Stichum aut decem deberet, incerti actio legatario aduerſus heredem competit, vt ſcripſit Iulianus lib. 33. Digeſtorum, per quam actionem compellat heredem experiri. & ſi Stichum conſecutus fuerit, præſtabit ei. ſi decem, nihil conſequetur. ſecundùm quod erit in arbitrio debitoris, an ſit legatarius is, cui Stichus legatus eſt.

76. *Iulianus* libro 34. Digeſtorum.

QVòd ſi quis *Stichum aut Pamphilum* ſtipulatus, Sempronio Stichum legaſſet, Mæuio Pamphilum, oneratus heres intelligitur, vt neceſſe habeat alteri actionem ſuam, alteri æſtimationem Stichi aut Pamphili dare.

De fideicommiſſo relicto à depoſitario, vel alio debitore.

77. *Vlpianus* libro 5. Diſputationum.

SI pecunia ſuit depoſita apud aliquem, eiuſque fideicommiſſum, vt eam pecuniam præſtet, fideicommiſſum ex reſcripto Diui Pij debebitur, quaſi videatur heres rogatus remittere id debitori. nam & conuenitur debitor ab herede, doli exceptione vti poteſt: quæ res vtile fideicommiſſum facit. quod cùm ita ſe habet, ab omni debitore fideicommiſſum relinqui poteſt.

De fideicommiſſo relicto à legatario.

78. *Idem* libro 2. Diſputationum.

FIdeicommiſſum, quod à legatario relinquitur, ita demum ab eo debetur, ſi ad legatarium legatum peruenerit.

De decem relictis Titio, & Seio.

79. *Iulianus* libro 5. Digeſtorum.

SI quis teſtamento ſuo *Titio & Seio decem dari* iuſſerit, ambiguitatem hæc verba recipiunt: ambiguitatem vt decem dixiſſe videatur, qui decem dixit.

De relictis vltra vires patrimonii.

80. Apud *Iulianum* libro 32. Digeſtorum.

Marcellus notat.

IS qui ſola triginta relinquebat, Titio triginta legauit, Seio viginti, Mæuio decem. Maſſurius Sabinus probat Titium quindecim, Seium decem, Mæuium quinque conſecuturos. ita tamen, vt ex his pro rata portionis Falcidiæ fiat.

Si heres ſeruum legatum legauerit. 1. Si ſeruo pluribus legato. 2. De ſeruo vni pure, alteri ſub conditione, ſibi manumittatur legato. 3. Si fundus excepto ædificio legatur. 4. De legato, Quiſquis cum patrono heres erit. De ſeruis à relatore legatis, ſi legatum vna legatum legauerit. 5. De conditione qua conſiſtit in dando, & de acceptilatione. 6. Si legatarius ſtatuliber. 7. De legato à filio impubere: & à ſubſtituto. 8. De ſeruis à filiofamilias legatis, & à ſubſtituto liber eſſe iubetur. 9. De ſtatulibero. 10. Si

81. *Iulianus* libro 32. Digeſtorum.

SI fundum ſub conditione legatum heres pendente conditione ſub alia conditione alij legaſſet, & poſt exiſtentem conditionem, quæ priore teſtamento prepoſita fuiſſet: nunc ea conditio ſub qua heres legauerat extitiſſet, dominium à priore legatario non diſcedit.

1 ¶ Si ſeruo communi res legata fuiſſet, poteſt alter dominus agnoſcere legatum, alter repellere. nam in hanc cauſam ſeruus communis quaſi duo ſerui ſunt.

2 ¶ *Stichum Sempronio do lego. Si Sempronius Stichum intra annum non manumiſerit, eundem Stichum Titio do lego,* quæſitum eſt, quid iuris eſſet? Reſpondi, Sempronium interim totum habiturum: & ſi quidem intra annum manumiſiſſet, libertatem competituram. ſi autem hoc non feciſſet, totum ad Titium pertinere.

3 ¶ Qui fundum *excepto ædificio* legat, appellatione ædificij aut ſuperficiem ſignificat aut ſolum quoque, cui ædificium ſuperpoſitum eſt. Si de ſoli ſuperficie exceperit, nihilominus iure legati totus fundus vindicabitur, ſed ex exceptione doli mali poſita, conſequetur heres id, *vt ei ſit habitare in villa licere, in quo inerit. vt iter quoque & actum in ea habeat.* Si verò ſolum quoque exceptum fuerit, fundus excepta villa vindicari debebat, & ſeruitus ipſo iure villæ debebitur, non ſecus ac ſi duorum fundorum dominus alterum legauerit, ita vt alteri ſeruiret. ſed inclinandum eſt verbiſcam etiam de ſolo ſe cogitaſſe, ſine quo ædificium ſtare non poteſt.

4 ¶ Si libertus patronum ex ſeptunce heredem ſcripſerit, alios ex cæteris: & ita legauerit: *Quiſquis mihi alius ex ſuprascriptis cum patrono meo heres erit, ſeruos illum & illum Titio legatos, quiſque illorum ...* intelligendum erit à coherede patroni dumtaxat legatum datum, & ideo Titium non amplius quincuncem in ſeruis vindicare poſſe. Adiectio autem illa, *Quæ aſſibus ſingulis ...* non mutat legati conditionem, ſi legis Falcidiæ rationem habere oporteat: nihilominus enim verum pretium ſeruorum in æſtimationem deducetur.

5 ¶ *Titio fundum do lego, ſi decem heredi meo dederit:* ſi decem heres Titio debuiſſet, & ea Titius accepta ei feciſſet, fundum vindicare poteſt.

6 ¶ Si Titius, cui Stichus legatus fuerat, antequàm ſciret ad ſe legatum pertinere, deceſſerit, & eundem Seio legauerit, & heres Titij legatum non repudiauerit, Stichum Seius vindicabit.

7 ¶ Si paterfamilias ab impubere filio Titio fundum legauerit, & à ſubſtituto eundem eidem Titio, & pupillus patri heres extiterit, & ſine vindicauerit Titius legatum, deinde repudiauerit: quamuis filius impubes deceſſerit, à ſubſtituto vindicare non poterit: hoc enim quod rurſus à ſubſtituto legatur, perinde habendum eſt, ac ſi repetita legata eſſent. Quare & ſi purè à filio, ſub conditione à ſubſtituto legatum fuerit, perinde omnia ſeruabuntur, ac ſi tantum à filio legatum eſſet: contrà autem ſi à filio ſub conditione, à ſubſtituto purè legatum fuerit, & pupillus pendente conditione deceſſerit, ex ſubſtitutione ſola legatum valebit.

8 ¶ His verbis, *Lucio & Titio ... ſi ...* legatur: & ſi vtrique vindicent, vtrique pro alteri, alteri totum debebitur.

9 ¶ Cùm ſtatuliber ſub conditione legatus eſt, & pendente conditione legati, conditio ſtatuta libertatis defecit, legatum vtile fit. nam ſicut ſtatuſa libertas tunc peremit legatum, cùm vires accepit, ita legatum quoque non antè perimi poteſt, quam dies extitit eius.

10 ¶ A filio impubere legatus, & à ſubſtituto liber eſſe iuſſus, ſi quidem pupillus ad pubertatem peruenerit, ab eo cui legatus fuerat, vindicabitur. mortuo verò pupillo, libertas competit.

¶ Longe magis hoc ſeruari conueniet, ſi idem ſeruus ſub conditione ab impubere legatus fuerit, & pendente conditione, filius intra pubertatem deceſſerit.

Si legatarius rem ex alia cauſa acquiſierit. 2. Vel vſumfructum. 3. Aut eius partem. 4. De poena legati & confuſione actionis. 5. De duobus reis. 6. De alternatiuis.

82. *Iulianus* libro 33. Digeſtorum.

NOn quocunque modo ſi legatarij res facta fuerit, die cedente, obligatio legati extinguitur, ſed ſi ea modo fuerit eius, quo auelli non poſſit. Ponamus rem quæ mihi purè legata ſit, accipere me per traditionem die legati cedente, ab eo herede à quo eadem ſub conditione alij legata fuerit? nempe agam ex teſtamento: quia is ſtatus eſt eius, vt exiſtente conditione diſceſſurum ſit à me dominium. nam & ſi ex ſtipulatione mihi Stichus debeatur, & is cùm ſub conditione alij legatus eſſet, factus fuerit meus ex cauſa lucratiua, nihilominus exiſtente conditione, ex ſtipulatu agere potero.

1 ¶ Si ex bonis eius qui reipub. cauſa aberat rem vſu acquiſierim, & eam, antequam euincerentur, mihi legata ſit, deinde poſtea euincatur: rectè ex teſtamento petam eam mihi dari oportere.

2 ¶ Fundus mihi legatus eſt, proprietatem eius fundi vendidi, & detracto vſufructu: poſtea venditor capite minutus eſt, & vſufructus

Universidad Rey Juan Carlos

a confolidationis ſore.
b fundi legati nomine aduerſus heredem teſtatoris.
c id tamen quod numerari proprietatis nomine: non enim æſtimabile vſumfr. qui ad me redijt vel pertinere cœpit ſine conſolidatione. is enim ex lucratiua cauſa meus factus eſt.
d l.22. circa fin. ſ. de legat. 2.
e d. l.23. ſ. de leg. 2.
f l.20. §.11. verſ. hoc autem ita. C. de codicil.
g Lucratiuæ duæ cauſæ in diuerſis rebus, teſtamentis & partibus poſſunt concurrere.
h hic, pars Stichi legatur, quæ pars legatur, non exprimitur: hinc colligit Bald. in parte incollectiuali, quæ non poteſt ad oculum demonſtrari, concurrere poſſe plures cauſas lucratiuas.
i l.32. ſ. ad Treb. l.3. C. de legatis.
k Licet oratio æquipollens, hoc eſt, par ſit legato, nihilominus legatum eſt vtile, Bald.
l Legatum cautionis dandi vel faciendi, vt hic, & l.1. ſ. eo. præſtandi comparatur legato cui onus reſtituendi adiectum eſt.
m Legatum vtile eſt, etiamſi tantundem ſit in onere, quantum in ipſo legato, vt hic. Immo tamen eſt, l. ſin autem 29. ſupr. eo. l. cuiuſdam 122. in fin. ſ. eodem.
n al. vt ex cauſa.
o Hinc colligunt, ſtipulationem & contractum teſtamento permiſceri poſſe.
p Si in teſtamento teſtatoris & heredis eiusdem, eadem res legatur, ſemel tantùm debetur, Bald. Cur ſemel? hæ duæ cauſæ lucratiuæ deſcendunt ex teſtamentis duorum, quæ loco vnius habentur, ſcilicet teſtatoris & heredis. deinde heres videtur id quod tantum legare quod ipſe habeat, hoc eſt, ius per biennium retinendi.
q Qui ex vna cauſa rei æſtimationem conſecutus eſt, non poteſt conſequi rem ex alia cauſa lucratiua: vide tamen Bald. hic.

fructus ad me pertinere cœpit, ſi ex teſtamento egero, iudex tanti litem æſtimare debebit, quantum mihi aberit c.

3 ¶ *Marcellus*: Idem erit, & ſi partem redemero, pars mihi legata eſt, aut donata, partem d enim duntaxat petere debebo.

4 ¶ *Iulianus*: Quod ſi legatum mihi eſt, quod ex Pamphila natum erit, ego Pamphilam e mercatus ſum, & ea apud me peperit, non poſſum videri partum ex cauſa lucratiua habere, quia matrem eius mercatus ſum. argumentum rei eſt, quod euicto eo actio ex empto competit.

5 ¶ Qui Gaium & Lucium eiuſdem pecuniæ reos habebat, ſi ita legauerit, *Quod mihi Gaius debet, id heres meus Sempronio damnas eſto dare. Quod mihi Lucius debet, id heres meus Mæuio damnas eſto dare*: eam conditionem heredis ſui conſtituit, vt is neceſſe habeat alteri actiones ſuas, alteri litis æſtimationem præſtare. Si tamen viuus teſtator Gaio acceptum fecit, neceſſe eſt, vt Sempronij & Mæuij legatum inutile ſit.

6 ¶ Cum mihi *Stichus aut Pamphilus legati* fuiſſent duobus g teſtamentis, & Stichum ex altero teſtamento conſecutus fuiſſem, ex altero Pamphilum petere poſſum: quia & ſi vno teſtamento Stichus aut Pamphilus legati fuiſſent, & Stichus ex cauſa lucratiua meus factus fuiſſet, nihilominus Pamphilum petere poſſem.

De parte.

83. *Marcellus* libro 13. Digeſtorum.

Titius Stichi partem h tibi legauit, eiuſdem Stichi partem Seius tibi legauit, ex vtroque teſtamento conſequeris.

De conditione quæ in cauendo conſiſtit. 1. Si heredes legatum eidem legatario legauerit. 2. De legato generali, & rei ſuæ. 3. De aedibus & ſeruitutibus. De ſeruo debilitato. 5. Si ignorans ſibi legatum emerit ab herede. 6. De dote a patre legata & promiſſa. 7. De conditione, Si tabulas chirographi reddiderit. 8. De legatario communi. 9. De alternatiuis. 10. De ancilla quæ in fuga eſt. 11. De alternatiuis. 12. qui ſeruos ſingulos, vel diſiunctim. 13. De heredibus legatarii.

84. *Iulianus* libro 33. Digeſtorum.

Huiuſmodi legatum, *Si Titius heredi meo cauerit i, centum Mæuio ſoluturum, & heres meus Titio centum dato*, vtile k legatum eſt: quemadmodum m quod aliud legatum ex n cauſa fideicommiſſi reſtituitur.

1 ¶ Eadem o ratione hoc quoque legatum vtile ſit, *Si Titius heredi meo cauerit, ſe in Capitolio ex centum aureis ſignum facturum, tunc ei centum aureos heres meus dare damnas eſto.*

2 ¶ Si Sempronius Titium heredem inſtituerit, & ab eo poſt biennium fundum dari iuſſerit Mæuio: Titius deinde p ab herede ſuo eundem fundum Mæuio præſenti die legauerit, & Mæuius pretium q fundi ab herede Titij acceperit, ſi ex teſtamento Sempronij fundum petere velit, exceptione repelli poterit, ſi pretio fundi contentus non eſt.

3 ¶ Si cui homo legatus fuiſſet, & per legatarium ſtetiſſet, quo minus Stichum, cum heres tradere vellet, acciperet: mortuo Sticho, exceptio r doli mali heredi proderit.

4 ¶ Ædes, quibus heredis ædes ſeruiebant, legatæ ſunt traditæ s legatario, non impoſita ſeruitute: dixi t poſſe legatarium ex teſtamento agere: quia non u plenum legatum accepiſſet. nam & eum, qui debilitatum ab herede ſeruum accepiſſet, recte x ex teſtamento agere.

5 ¶ Qui ſeruum teſtamento ſibi legatum ignorans y eum ſibi legatum, ab herede emit: ſi cognito legato, ex teſtamento egerit, & ſeruum acceperit, actione ex vendito abſolui debet z, quia hoc iudicium fidei bonæ eſt, & continet a in ſe doli mali exceptionem.

¶ Quod ſi pretio ſoluto, ex teſtamento agere inſtituerit, hominem conſequi debebit, actione ex empto pretium recepturus, quemadmodum reciperaret, ſi homo euictus fuiſſet.

¶ Quod ſi iudicio ex empto actū fuerit, & tunc actor comperit legatum ſibi hominem eſſe, & agat ex teſtamento, non aliter abſolui heredem oportebit, quam ſi pretium reſtituerit, & hominem actoris fecerit.

6 ¶ Cum pater b pro filia ſua dotis nomine centum promiſiſſet, deinde eidem centum eadem legaſſet, doli mali exceptione heres tutus erit: & ſi & gener ex promiſſione, & puella ex teſtamento agere inſtituerit: conuenire enim inter eos oportet, vt alterutra actione contenti ſint.

7 ¶ Si ita cui legatum eſſet, *Si tabulas c chirographi mei heredi meo reddiderit, heres meus ei decem dato*, huiuſmodi conditio hanc vim habeat, ſi heredem meum debito liberauerit. quare & ſi tabulæ exſtabunt, non intelligetur conditioni ſatisfeciſſe creditor niſi acceptum heredi fecerit. & ſi tabulæ in rerum natura non fuerint, exiſtimabitur impleſſe conditionem, ſi heredem liberauerit. Nec ad rem pertinebit, iam tunc, cum teſtamentum fiebat, tabulæ interciderint, an poſtea, vel mortuo teſtatore.

8 ¶ Si Titio & Mæuio legatus fuerit Stichus, qui Titij erat, debebitur pars Stichi Mæuio. nam Titius, quia ad legatum non admittitur, partem e facit.

9 ¶ *Stichum aut Pamphilum, vtrum heres meus volet, Titio dato.* ſi dixerit heres, Stichum ſe velle dare, Sticho mortuo liberabitur. cum autem ſemel dixerit heres, vtrum dare velit, mutare f ſententiam non poterit.

10 ¶ Legatum eſt ita, *Fundum Cornelianum, & mancipia, quæ in eo fundo, cum moriar, erunt, heres meus Titio dato.* ancilla quæ in eo fundo eſſe conſueuerat, mortis tempore, cum in fuga eſſet, enixa eſt: quærebatur an vel ipſa vel partus eius legato cedat? reſpondi. Ancilla quamuis in fuga h ſit, legata videtur: & licet fugitiua erat, perinde habetur, ac ſi in eo fundo fuiſſet moriente patrefamilias. huic conſequens eſt, vt partus quoque matrem ſequatur, & perinde k legato cedat, ac ſi in fundo editus fuiſſet.

11 ¶ Si Titio Stichus aut Pamphilus, vtrum eorum mallet legatus eſt, deinde Pamphilum teſtator Titio donauit l, Stichus in obligatione remanet.

12 ¶ Quibus ita legatum fuerit, *Titio & Mæuio ſingulos ſeruos do lego*: Conſtat legatarios non m concurſuros in eundem ſeruum: ſicuti non concurrunt cum ita legatur, *Titio ſeruum do lego, heredi alterum ſeruum do lego.*

13 ¶ Si is cui legatum fuerat, antequam conſtitueret, qua actione vti vellet, deceſſit duobus heredibus relictis, legatum accipere ſimul venientes, niſi n conſentient, non poſſunt. quare quamdiu alter rem vindicare vult, alter in perſonam agere non poteſt: ſed ſi conſenſerint, rem communiter habebunt: conſentire autem vel ſua ſponte o debent, vel iudice p imminente.

De legatariis coniunctis.

85. *Paulus* libro 11. ad Plautium.

Duobus coniunctim q fundus erat legatus: alter ex his partis æſtimationem per actionem perſonalem abſtulit, alter ſi fundum totum r vindicare velit, exceptione doli pro parte dimidia repelletur, quia defunctus ſemel ad eos legatum peruenire voluit.

De pignore. 1. De re bis legata. 2. De ſeruo legato, De legati repudiatione vel agnitione. 3. De fundo vnius heredis. 4. De ſuperficie.

86. *Iulianus* libro 34. Digeſtorum.

Si tibi homo, quem pignori dederas ſ legatus ab alio fuerit, actionem ex teſtamento habebis aduerſus heredem, vt pignus luatur.

1 ¶ Si teſtamento Stichus ab vno herede legatus fuerit Mæuio, & eidem codicillis idem Stichus ab omnibus heredibus, & antequam codicilli aperirentur, Mæuius litis æſtimationem conſecutus fuerit, ipſo iure vindicari ex codicillis non poteſt: quia teſtator ſemel legatum ad eum peruenire voluit.

2 ¶ Cum ſeruus legatur, & ipſius ſerui ſtatus, & omnium, quæ perſonam eius attingunt, in ſuſpenſo t eſt. nam ſi legatarius repulerit à ſe legatum, nunquam u eius fuiſſe videbitur: ſi non repulerit, ex die aditæ hereditatis eius intelligetur. Secundum hanc regulam & de iure eorum quæ per traditionem ſeruus acceperit, aut ſtipulatus fuerit, deque his, quæ legata ei, vel donata fuerint, ſtatuetur: vt vel heredis, vel legatarij ſeruus ſingula geſſiſſe exiſtimetur.

3 ¶ Si fundus ab omnibus heredibus legatus ſit, qui vnius heredis eſſet: is quidem cuius fundus eſſet, non amplius, quam partem ſuam præſtabit, cæteri in reliquas partes tenebuntur.

4 ¶ Valet legatum, ſi ſuperficies x legata ſit ei, cuius in ſolo fuerit: licet is dominus ſoli ſit: nã conſequetur, vt hac ſeruitute † liberetur, & ſuperficiem lucrifaciat.

Si filio eidemque heredi prælegatum ſit.

87. *Papinianus* libro 28. Quæſtionum.

Filio pater, quem in poteſtate retinuit, heredi pro parte inſtituto, legatum quoque reliquit. duriſsima b ſententia eſt c exiſtimantium denegandam ei legati petitionem, ſi patris abſtinuerit hereditate. non d enim impugnatur iudicium ab eo, qui iuſtis

a Conditio reddendi chirographi liberationem debiti includit, Bal. vt alioqui ſit inane legatum.
b & tabulas reddiderit.
c l.34. §.6. ſ. eo. Qui non admittitur ad partem iure legati, ad eam iure proprij dominij admitti debet, Bald.
d v. l.109. §.1. ſ. eodem.
e l.13. §.1. in fin. ſ. de legat. 2.
f d. l.51. l.20. ſ. de opt. Eligens variare non poteſt, Bald.
g l.79. v. l.28. ſ. de legat. 3.
h fugitiua res, quæ videlicet fugit, fingitur præſens iuris fictione.
i l.3. in fin. inf. ad munici pal.
k Ex quo mater eſt in fuga, & partus in fuga eſſe dicitur, Bald. Fugitiuæ matris partus fugitiuus cenſetur.
l l.82. §.5. v. l. ſuprà eodem.
m l.23. in fin. C. eo. Quid ita? vocantur ad res diuerſas. Licet enim ſint coniuncti verbis, re tamen ſunt disiuncti: itaque pars concurrentis deficientis alteri concurrenti non accreſcit, ſed heredi teſtatoris, Craſſus §. ſed adcreſcendi: gaud. & manet.
n l.14. ſ. de vſufr. l.3. in fin. ſ. quemadm. vſusfr. amitt.
o v. quæ notaui ad l.52. ſ. de obligat.
p Tranſactio non fit ideo irrita, quod iudice imminente facta ſit.
q v. l.20. ſ. de legat. 3.
r Nec enim poteſt cum fundo duobus coniunctim legato, ſingulis pro virili detur actio: l.9. ſ. 33. §.9. l.79. ſ. eo. l.38. §.6. in §.3. de legat. 2. l.80. ſ. de legat. 3. §. 8. ſuſp. eo. l.16. infra de verb. oblig.
ſ Mea res alicui obligata, poteſt mihi ab extraneo legari, & venit in huiuſmodi legato luitio, Bald.
t non à creditore.
u Legatæ rei dominium, rectà via tranſit ad legatarium adita hereditate, v. l.64. inf. de furtis.
x l.54. §.1. ſuprà eo.
y l.39. §.2. & eo. & 3. Iuſtin. per quas perſonas cuique acquiratur. vide quæ notaui ad l.62. ſ. de

tiua: vide tamen Bald. hic. r v. l.72. ſ. de ſolut. ſ In diem vel ſub conditione. t exiſtente die vel conditione.
u v. l.13. ſ. de euict. Si res legata traditur deterior, vel in ea aliquid legi deſit, non contingit heredi liberatio ab ex teſtamento actione, Bald.
x v. l.36. ſuprà de contr. empt.
y Bis enim eandem rem conſequi non debet, l.108. §.4. ſ. eo.
z dixi ad l.3. C. de except.
a l.1. C. eodem.
b vt ad duplicem præſtationem non teneatur: vnde colligitur, patrem pro filia dotem promittentem, ſi poſtea quid ei legauerit, animo compenſandæ dotis promiſſæ legaſſe ei intelligi. vide tamen Socin. quia ...
c l.59. ſ. de leg. 3.

leg.3. z Superficiarius poteſt legare proprietario ius ſuum, id eſt, ipſam ſuperficiem. l.1. ſ. de liberatione.
a debitori. l.1. ſ. de liberatione.
† Superficies, eſt ſeruitutis ſpecies, vt hic, & impropriè: ſuperficiarius enim vtile dominium habet, vt & emphyteuticarius, Dyno, Bald.
b l.4. §.9. ſ. de doli mali excep. v. l.12. C. de legat. Socin. regul. 156.
c Immo non eſt, cum prætor legitima, v. l.4. ſ. ad Trebellian.
Renuntiare non dicitur impugnare.

Universidad Rey Juan Carlos

rationibus noluit a negotiis hereditariis implicari.

88. *Marcianus* libro 6. Inſtitutionum.

Sed ſi non aliàs voluit pater habere eum legatum, niſi hereditatem retineat, tunc neque aduerſus coheredem dandam ei legati petitionem, ſecundùm Ariſtonis ſententiam conſtat, cùm ipſi filio non videretur eſſe ſolummodo hereditas. & hoc ita eſt, licèt non conditionaliter expreſſiſſet, intellexiſſe tamen manifeſtiſſimè adprobetur.

89. *Iulianus* libro 36. Digeſtorum.

Nam nec emancipatus, hereditate omiſſa, legatum à coherede petere prohibetur: prætor enim permittendo his, qui in poteſtate fuerint, abſtinere ſe hereditate paterna, manifeſtum facit, ius ſe in perſona eorum tribuere, quod futurum eſſet, ſi liberum arbitrium adeundæ hereditatis habuiſſent.

90. *Papinianus* libro 18. Quæſtionum.

Quid ergo, ſi ita legauerit? *Hoc amplius filio meo*: non dubiè voluntatis quidem quæſtio erit: ſed non fabuloſis eſt prioris caſus circa filij prouidentiam, niſi euidens voluntas contraria patris probetur.

1 ¶ Planè ſi pluribus filiis inſtitutis, ratione legatorum actio denegabitur ei, qui non agnouerit hereditatem.

Si filio, vel patri vel fratri heredis, vel ſeruo patris eius legetur. 1. Si legatur ſeruo. 2. Legato ... de conditionibus vel legato.

91. *Iulianus* libro 36. Digeſtorum.

Quæſitum eſt, ſi filiusfam. qui filium habeat, heres inſtitutus fuiſſet, cùm eſſet vterque in poteſtate aliena, an ab eo filio eius legari poſſet? reſpondi. Cùm poſſit à filio patri legari, conſequens eſt, vt vel fratri ipſius, vel filio, vel etiam ſeruo patris ſui legetur.

1 ¶ Præſenti quidem die data libertate, ſeruo legari vel purè, vel ſub conditione poterit.

¶ Cùm verò libertas ſub conditione data fuerit, aliàs vtiliter, aliàs inutiliter purè legabitur. Nam ſi ea conditio libertatis fuerit, vt paterfamil. ſtatim mortuo poſſit ante aditam hereditatem exiſtere conditio, (veluti, *Stichus ſi decem Titio dederit, vel Capitolium aſcenderit, liber eſto*) vtile legatum eſt: huiuſmodi autem conditiones, *ſi heredi decem dederit, ſi poſt aditam hereditatem Capitolium aſcenderit*, inutile legatum efficient.

¶ Neceſſario autem ex aſſe herede ſcripto, etiam hæ conditiones, quæ ante aditam hereditatem impleri poſſunt, inutile legatum efficient.

2 ¶ Duobus heredibus inſtitutis, alteri Stichum legauerat, & eidem Sticho decem, cùm Stichus viuo teſtatore ad libertatem perueniſſet, totum legatum ei debebitur. nam in ſolidum conſtitiſſe cauſam legati in eius perſona: hoc quoque argumento eſt, quod ſi heres cui legatus fuerat, hereditatem non adiſſet, ſolidum ab altero herede conſequi poſſit.

3 ¶ Seruo legato legatum datum eſt: ſi is alienatus à teſtatore fuiſſet, legatum ad emptorem pertinebit.

4 ¶ Cùm ſeruus Titio, & eidem ſeruo aliquid legatur, fideicommitti poteſt, *vt aut ſeruum alicui reſtituat, vel ea quæ ſeruo legata ſunt*, hoc amplius, etiam ipſi ſeruo, cùm liber erit, fideicommiſſum à Titio dari poteſt.

5 ¶ Si quis Stichum legauerit, & eundem alienauerit, vel manumiſerit, deinde codicillis eidem legatum dederit, legatum vel manumiſſo, vel emptori debebitur.

6 ¶ Si mihi ſeruus à te herede legatus fuerit, & eidem ſeruo aliquis legauerit, & viuo eo qui mihi ſeruum legauerat, dies legati ſeruo ceſſerit, confeſtim id legatum hereditati adquiritur. & ideo quamuis poſtea moriatur is qui ſeruum mihi legauerat, ad me id, quod ſeruo legatum eſt, non pertinebit.

7 ¶ Cùm homo ex teſtamento petitus eſt, cauſa eius temporis, quo lis conteſtabatur, repræſentari debet actori: & ſicut partus ancillarum, ſicut fructus fundorum, antequam percepti in hoc iudicium deducuntur, ita quod eius legatorum, vel hereditatis nomine interim obuenerit, præſtandum eſt petitori.

De venditione fundi per fideicommiſſum relicti. 1. De conditione implenda. 2. De herede legitimo fideicommiſſario vel filij eius impuberis.

92. *Iulianus* libro 39. Digeſtorum.

Si fundum per fideicommiſſum relictum vnus ex heredibus exſoluto pretio ſecundùm reditum eius fundi mercatus ſit, propter æs alienum hereditarium vrgente & adſignante eo, cui fideicommiſſum debebatur, placet non fundum, ſed pretium eius reſtitui debere. *Marcellus notat.* Si fundum reſtituere malit heres, audiendum exiſtimo.

1 ¶ *Iulianus.*

Si Titio pecunia legata fuerit, & eius fideicommiſſum, *vt alienum ſeruum manumitteret*, nec dominus eum vendere velit, nihilominus legatum capiet: quia per eum non ſtetit, quo minus fideicommiſſum præſtaret. nam, & ſi mortuus fuiſſet ſeruus, à legato non ſummoueretur.

2 ¶ Sicuti conceditur vnicuique ab eo, ad quem legitima eius hereditas, vel bonorum poſſeſſio peruentura eſt, fideicommiſſum dare, ita & ab eo, ad quem impuberis filij legitima hereditas, vel bonorum poſſeſſio peruentura eſt, fideicommiſſa rectè dabuntur.

93. *Vlpianus* libro 1. Fideicommiſſorum.

Quod fideicommiſſum hactenus, quatenus impubes deceſſerit, valebit, cæterum, ſi pubes factus deceſſerit, euaneſcit fideicommiſſum.

1. De ſeruo heredis vendito. 2. De alternatione. 3. Qui poſſunt onerari fideicommiſſo.

94. *Iulianus* libro 39. Digeſtorum.

Planè ſi filium impuberem exheredauerit, fideicommiſſum legitimus heres præſtare cogendus non erit, niſi idem & patri heres fuerit.

1 ¶ Qui rogatus erat hereditatem, ex qua ſeruus eius heres inſtitutus erat, reſtituere, (eum) alij ſeruum vendidiſſet, quæſitum eſt, an hereditatem reſtituere cogendus eſt is ad quem hereditas ex emptione ſerui heredis ſcripti peruenerit? dixi compellendum eſſe ad fideicommiſſum reſtituendum eum, qui ſeruum ſuum heredem ſcriptum vendidit, cùm pretium hereditatis quam reſtituere rogatus eſt, habeat.

¶ Is autem ad quem hereditas ex emptione ſerui heredis ſcripti peruenerit, ex cauſa cogendus erit fideicommiſſum præſtare, id eſt, ſi dominus ſerui heredis ſcripti ſoluendo non erit.

2 ¶ Si cui Stichus aut Dama legatus eſſet, electione legatario data & fidei eius commiſſum eſſet, vt Stichum alteri præſtaret, ſi Damam vindicare maluerit, nihilominus Stichum ex cauſa fideicommiſſi præſtare debebit: ſiue enim pluris eſt Dama, compellendus eſt Stichum redimere: ſiue minoris, æquè Stichum nihilominus dare cogetur, cùm per eum ſteterit, quo minus ex teſtamento haberet, quod fideicommiſſum fuerit.

3 ¶ Qui teſtamento manumittitur, & neque legatum, neque hereditatem capit, fideicommiſſum præſtare cogendus non eſt: ac ne is quidem, qui ſeruum legatum rogatus fuerit manumittere. Is enim demum pecuniam ex cauſa fideicommiſſi præſtare cogendus eſt, qui aliquid eiuſdem generis vel ſimilis ex teſtamento conſequitur.

95. *Vlpianus* libro 1. Fideicommiſſorum.

Videndum tamen eſt, numquid, ſi vice coemendi rogauerit cum aliquis, debeat hoc fideicommiſſum valere: quod nequaquam dicendum eſt: quia nec onera imponi huiuſmodi liberto poſſunt, nec impendia exiguntur, quamuis teſtator ita cauerit.

De demonſtratione & conditione. 1. De bonis vacantibus. 2. De morte ſerui legati. 3. De herede rogato præcipere, & legatis diſtribuendis. 4. De peculio ſtatuliberi.

96. *Iulianus* libro 39. Digeſtorum.

Quidam teſtamento vel codicillis ita legauit: *aureos quadringentos Pamphilæ dari volo ita, vt infra ſcriptum eſt, à Iulio Auctore aureos centum ex reditu quos habet, & in nominibus quos habemus*: poſt multos annos, eadem voluntate manente deceſſit, cùm omnes ſummæ in alios & vſus tranſlatæ eſſent: quæro, an debeatur fideicommiſſum? reſpondi: Veroſimilius eſt patremfamilias demonſtrare potius heredibus voluiſſe, vnde aureos quadringentos ſine incommodo rei familiaris contrahere poſſint, quàm conditionem fideicommiſſo iniciſſe, quod initio purè datum eſſet: & ideo quadringenti Pamphilæ debebuntur.

1 ¶ Quotiens lege Iulia bona vacantia ad fiſcum pertinent, & legata & fideicommiſſa præſtantur, quæ præſtare cogeretur heres, à quo relicta erant.

2 ¶ Si tibi ſeruus legatus fuerit, & petitum à te, *vt Titio aliquid præſtares vſque ad pretium ſerui*: deinde ſeruus deceſſerit, nihil fideicommiſſi nomine præſtare cogendus eris.

3 ¶ Si ſcriptus ex parte rogatus ſit, *præcipere pecuniam de his quibus teſtamento legatum erat*, id quod ſub conditione legatum eſt, tunc præcipere debebit, cùm conditio extiterit: interim autem eis, ab his quibus legatum eſt, ſatisdari oportet.

4 ¶ Cui ſtatuliber peculium dare iuſſus eſt, is rogari poteſt, *vt eundem peculium alteri reſtituat*. Nam cùm poſſit teſtator codicillis purè libertatem dare, & hoc modo conditionem extinguere, cur non etiam per fideicommiſſum eundem peculium adimendi poteſtatem habeat?

De re legata aut alia reſtituenda.

97. *Idem* libro 42. Digeſtorum.

Si mihi Stichus legatus eſſet, fideique meæ commiſſum, *vt aut Stichum, aut Pamphilum meum ſeruum manumitterem*, & in Sticho aliquid ex legato propter legem Falcidiam perdidiſſem, neceſſe habebo, aut Pamphilum ſeruum meum totum Titio dare, aut eam partem Stichi, quam legatorum nomine accepero.

De ſeruo capto ab hoſtibus.

98. *Idem* libro 52. Digeſtorum.

Seruus ab hoſtibus captus rectè legatur: hoc enim iure poſtliminij fit, vt quemadmodum heredem inſtituere poſſumus eum, qui in hoſtium poteſtate eſt, ita legare quoque eum poſſimus.

De

a ſoluit. Bal.
b l.4.§.11. inf. de doli mali.
c Emancipato ſuus heres prætoris beneficio comparatur. Bald. Suus heres non præſumitur ſe immiſcuiſſe, niſi creditores immixtionem eius probent, vide Marcellum 12. de conſtit. 30.
f poteſt enim legatum admittere & hereditatem repudiare.
d v. Cuiac. 14. obſ. 39.
e inſtitutis inter eos verbis legatorum bona diuiſerit, voluntatis ratione legitimum, &c. vulg. Bal.
i Filius inſtitutus poteſt grauari, filio ſuo in ſua poteſtate conſtituto, Bald. vide quæ notaui ad l.9. Cod. de don. ante nup.
g l.25. Rom.
h & ſic purè. Purum eſt enim quod præſenti die legatur.
i l.16. in fin. ff. de mort. & don.
k dici ad l.12. C. de legatis.
l poteſt enim ſeruo legato legari, l.59. ff. eodem. aliàs non poteſt, Vlpian. 24.
m Legatum ambulat cum perſona legatarij, adde l.36. ff. de pecul. leg.
n Seruo legato quod viuo teſtatore adquiritur, legatario non cedit, ſed heredi teſtatoris. Acceſſorium non poteſt prius adquiri quam principale. l.38. ſupra de leg. 2.
o l.1. C. de vſuris & fructibus legator.
p id eſt præſtari, l. 84. in fin. ſupra de leg. 2.
q hereditatem hic appellat bona vel ...
r valor vel ex eius reditu ...
s Soluendo rem liberatur, quod ad pretium ...
t l.23. in fin. ff. de condic. indeb. l. 82. §.3. ff. de leg. 1.
a id eſt, vt vbi ad tempus eius pubertatis, non poſt pubertatem.
b ...
c vl. l. C. de hered. vend.
d ...
e quia videtur ſolus ...
f ...
g Nemini enim ...
h aliquid dare, Bal.
i id eſt fideicommiſſarius ...
k l.13. ſupr. de adim. legat.
l Vacantia bona Lege Iulia ad fiſcum deferebantur ...
m cadentia Vlp. 26. §.7. ...
n ...
o l.6.§.3. infra ...
p ...
q v. Ruard. ...
r ...
s ...
t l.21.§.1. de annuis legatis.
a ſeu ex hoſtium l.104. ...

De domino & ſeruo legatario.

99. *Idem* libro 70. Digeſtorum.

SI domino a Stichus legatus eſſet, & ſeruo eius b ſimiliter, dari: partem dimidiam c Stichi dico ad dominum pertinere: quid poſſit ſeruus manumiſſus eundem Stichum optare.

Si heres rem legatam eidem legauerit.

100. *Idem* libro 77. Digeſtorum.

SI mihi Sempronius d à Titio herede legauerit. Titiúſque e mihi ſub eadem conditione eandem rem legauerit, exiſtente conditione capiam legatum ex teſtamento Sempronii f.

De domino & ſeruo collegatariis. 1. De capto ab hoſtibus.

101. *Idem* libro 78. Digeſtorum.

SI ſeruo meo Stichus legatus fuerit teſtamento, ſi quo legatum repudiauero, poſtea de prolatis codicillis apparuerit, mihi quoque eundem Stichum legatum eſſe, nihilominus eundem vindicare poſſum.

1 ¶ Si cuiqui in hoſtium poteſtate eſt, legatum fuerit, & is apud hoſtes deceſſerit, nullius momenti legatum erit, quamuis poſtliminio confirmari potuit.

De minore viginti annis.

102. *Idem* libro 81. Digeſtorum.

SI minor quàm viginti annis dominus ſeruum cauſa non probata manumiſerit, & poſtea legatum ei dederit, ſique alienatus ad libertatem perductus fuiſſet, legatum non capit: nam perinde nullius eſt momenti legatum, ac ſi ſine libertate datum fuiſſet.

De tacito fideicommiſſo.

103. *Idem* libro 83. Digeſtorum.

IN tacitis i fideicommiſſis fraus legi fieri videtur: quoties quis neque teſtamento, neque codicillis rogaretur m, ſed domeſtica n cautione, vel chirographo obligaret ſe ad praeſtandum fideicommiſſum ei, qui capere non poteſt.

De heredibus generaliter damnatis, & herede excepto. 1. De tabulis heredi reddendis. 2. De re hoſtium. 3. Si legetur heredi à primo gradu, & vel à ſecundo. 7. De ſocero herede.

104. *Idem* libro 1. ad Urſeium Feroccm.

AB omnibus heredibus legatum ita erat: *Quiſquis mihi heres erit, damnas p eſto Titio dare centum*: deinde infra comprehenſum erat, ne vnus ex heredibus ei daret: quaeritur, reliqui heredes vtrum tota centum Titio darent; deberent, an deducta vniuſcuiuſque hereditaria portione? reſpondit, verius eſſe reliquos q heredes tota centum debere, cùm & ſignificatio verborum non repugnet huic ſententiae, & voluntas teſtatoris congruat.

1 ¶ In teſtamento ſic erat ſcriptum, *Lucio Titio ſi heredi meo tabulas, quibus ei ſeruitute exprimi[illegible] dederit, centum dato.* Titius deinde, antequàm tabulas heredi redderet, deceſſerat r: quaeſitum eſt, an heredi eius legatum deberetur? Caſſius reſpondit, ſi tabulae fuiſſent, non deberi, quia non redditis his dies legati non ceſſit. Iulianus notat: Si teſtamenti faciendi tempore tabulae nullae fuerunt, vna ratione dici poteſt, legatum Titio deberi, quod s ſi ſi t [illegible] eſt impoſſibilis conditio pro non ſcripta haberetur.

2 ¶ Etiam rem u hoſtium poſſe legari Sabinus ait, ſi aliquo caſu emi poſſit.

3 ¶ Si Attio ita legatum fuerat, *Quiſquis mihi heres erit, damnas eſto Attio heredi decem dare*: deducta x ſua parte, Attius decem petet y.

4 ¶ Item ſi ſolus fuiſſet heres decem dare, & ſiquidem ſibi habere, deducta a ſua parte decem dabit.

5 ¶ Denique conſtitit, cùm ita legatum fuiſſet, *Quiſquis mihi heres erit, damnas eſto heredi meo decem dare*, et aequari omnium heredum partes: eo quod vnuſquiſque & ſibi & coheredi ſuo dare damnatus videtur.

6 ¶ Cùm quidam heredem inſtituit, *quandoque b moriar eius decepſiſſe*, deinde ſecundus heres ſcriptus fuiſſet, & ab eo legata ei qui ſub conditione heres inſtitutus fuiſſet, relicta eſſent, iſque viuo patre deceſſiſſet poſtquàm dies legati ceſſerit: quaeſitum eſt, an heredi eius legata deberentur, verius eſt legatum heredi deberi c, ſiue pure à ſubſtituto legatum datum eſt primo heredi, ſiue ſub hac conditione, *Si heres non fuerit*: quia moriente eo conditio impletur.

7 ¶ Si ſocero à genero ſuo herede inſtituto, pars e hereditatis alij legata fuiſſet, deducta e dote, cum debiturum eſſe partem hereditatis legatam. Sabinus reſpondit: quemadmodum ſi pecunia ex credito cauſa ſocero debita fuiſſet, ea deducta partem hereditatis daturus fuiſſet.

De eo quod quis debet.

105. *Idem* libro 1. ex Minicio.

LEgatum ita erat: *Quae Lucius Titius mihi debet a, ea b heres meus Gaio Seio dare damnas eſto*: nihil amplius ex hoc legato quàm actiones ſuas heres praeſtare debet.

De ratione imperfecta.

106. *Alfenus Varus* libro 2. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

SI in teſtamento ſcriptum eſſet, *Heres meus uxori meae cenſum Titiae damnas eſto*, neque adſcripſiſſet à dare c deberi legatum conſtat c.

De herede iuſſo praecipere & praeſtare legata. 1. Si ſeruo legato legetur.

107. *Africanus* libro 2. Quaeſtionum.

SI à pluribus heredibus legata ſint, eáque vnus ex his praecipere iubeatur, & praeſtare, is poteſtate eorum quibus ſit legatum, debere eſſe ait, vtrúmne à ſingulis heredibus petere velint, an ab eo qui praecipere ſit iuſſus. Itaque eum, qui praecipere iuſſus eſt, cauere debere coheredibus indemnes eos praeſtari.

1 ¶ Si quis ſeruum, cui aliquid ſine libertate legauerit, *cùm moriar ipſe ſeruus*, legat, minime dubitandum, quin vtile legatum futurum ſit: propterea g ſi, quod moriente ſeruo, id, quod ipſi legatum erit, ad eum, cui ipſe legatus fuerit, perventurum ſit.

De ſeruo qui in fuga eſt vbi ceſſauit legatum. 1. Si ſeruo legatario res legata emittatur. 2. De legato generali. 3. De alternatione. 4. Si legatarius rem ſignificat ſit. 5. De re his eidem legata. 6. Si fundus alienus heredi ab alio legetur. 7. De verbis, hoc amplius. 9. Si ſeruus alienus liber eſſe iuſſus & legatus ſit. 10. De legato vel ſtipulatione decem ex quo ſit uno. 11. De nomine & rei pretio. 12. de dolo & culpa. 13. Si creditor negotium pignus vendere & ſuperfluum reſtituere. 14. Si quis rogatus acceptis centum, aliquid ſiue. 15. De nomine & vſuris.

108. *Idem* libro 5. Quaeſtionum.

SI ſeruus legatus, viuo teſtatore fugerit i, ſuerit. & ſi impenſa & periculo heredis eius cui legatus ſit, reddi debet quemadmodum legatum eo loco praeſtare heres debeat, in quo à teſtatore ſit relicta.

1 ¶ Si id, quod ex teſtamento mihi debes, quilibet alius ſeruo meo donauerit, manebit adhuc mihi ex teſtamento actio, & maximè ſi ignorem meum factum eſſe, alioquin conſequens erit, vt etiam ſi tu ipſe ſeruo meo eam donaueris inuito me liberaris: quod quo modo recipiendum eſt: quando ne ſolutione quidem inuito me facta liberaris.

2 ¶ Cùm homo Titio legatus eſſet, quaeſitum eſt verum electio heredis eſt, quem velit dandi, an potius legatarii? Reſpondit, verius dici electionem eius eſſe, cui poteſtas ſit quia actione vel velit. l legatarii.

3 ¶ Huiuſmodi legatum: *Tibi aut illi vtrum voles ſiue Carthagine aſcenderis*, vtile eſſe, euidenti argumento probari ait, quod conſtet vſumfructum liberis legatum & qui eorum ſuperabunt, n, propterea tamen vtiliter legari.

¶ Idque & de herede inſtituendo dicendum exiſtimauit.

4 ¶ Stichum, quem de te ſtipulatus eram, Titius à te herede mihi legauit: ſi quidem non o ex lucratiua cauſa ſtipulatio interceſſerit, vtile legatum eſſe placebat: ſin ex dualis, tunc magis placet inutile eſſe legatum, quia nec abſit quicquam, nec his eadem res praeſtari poſſit.

5 ¶ Sed ſi eum mihi ex teſtamento Titii Stichum deberes, eundem à te herede Sempronius mihi legauerit, fideique meae commiſerit, vt eum alicui reſtituam, legatum vtile erit quia p non ſum habiturus. Idem iuris erit, & ſi pecuniam à me legauerit. Multo magis ſi in priore teſtamento fideicommiſſum ſit. Item ſi in priore teſtamento Falcidiae locus ſit, quod inde abſcidit ratione Falcidiae ex ſequenti teſtamento conſequar.

6 ¶ Item ſi domino heres extitero, qui mihi eſſet ſoluendo, cuius fundum tu mihi dare iuſſus eſſes, manebit tua obligatio, ſicut maneret, ſi eum fundum emiſſem.

7 ¶ Si ita ſcriptum erit, *Amplius quàm Titio legaui, heres meus Seio decem dato*, dubitandum non erit, quin & Titio ſuum legatum maneat, & Seio nihil vltra decem debeatur: nam & vſitatum ferè eſt ſic legare: *Lucio Titio his & hoc q amplius vxori & liberis eius do*.

8 ¶ Si r cùm nihil legatum eſt, cum hac adiectione, *Hoc amplius aliquid ſi legetur*, minimè dubitandum eſt quin id, quod ita legauerit, debeatur: multóque minus dubitandum, ſi ab eo qui nihil mihi debet, ita ſtipulatus fuero, *Amplius quàm mihi debes, decem dare ſpondes*: quia decem debeantur.

9 ¶ Si ſeruus alienus liber eſſe iuſſus, & legatus ſit, petitum ex legato poſſe ait. nam cùm liber ſi[illegible] nol-

Margin notes, left:

a pura Sempronio.
b pura Sempronii.
c quoties res legata eſt duobus coniunctim, vel particulatim ſub conditione, ſi cui parte relinquitur, interim partem tantum conſequitur. *Bart.*
d primus teſtator.
e ſecundus teſtator heres prioris.
f prioris teſtatoris ſc. & ſic diſpoſitio heredis non tollit diſpoſitionem defuncti. *Bar.* adde *l. 67. l. 82. §. 32.* [illegible] *de leg. 2.*
g Duobus legatis relictis, vtrum vtrum [illegible] alterum amplexi poſſumus, *l. 5. 1. de legat. 2.*
h *§. 24. Inſt. de legatis l. 4. in fin. ff. de his quae pro non ſcriptis: l. 1. C. de hered. inſtit.*
† hodie minor ex qua tempore teſtari poteſt, libertatem poteſt conferre, *Nou. 119. c. 2.*
i Taciti fideicommiſſi deſertorum [illegible] *l. 36. ſupra de her. pet. l. 17. §. 1. C. de vſur. l. 3. [illegible] de probat.*
k *l. 123. in fin. inſt. ut. l. 10. inſt. de his quae vt indign. l. 49. §. de iure fiſci.*
l Fraus huiuſmodi punitur confiſcatione, *l. 3. §. 3. ff. de iure fiſci.*
m ſi. non palàm, *l. 3. §. de iure fiſci. Ulp. 25. §. 17.*
n Tacitè ſi, quod ſit fiant, vel solâ pollicitatione vel cautione vel chirographo.
o pura nuda pollicitatione. *d. l. 10. §. de his quae vt indigne.*
p Damnas pro damnatus. Alii legant, damnas i eo forma qua Copes pro Copiosa.
q ſi teſtator verum ex heredibus ab onere praeſtandi legati eximit, caeteri ad onus integrum tenentur, *Bart.*
r adde *l. 109. §. de cond. & dem.*
ſ reddendo.
t Legatario moriente ante conditionis poſſibilis eventum, legatum extinguitur. *Bart.*
u *l. 3. §. de cond. & dem.*
x *l. 123. §. de verb. oblig. l. 98. ſupra eodem.*
y Iurare contra ſeipſum, neminem inuitum cogi hinc colligunt nonnulli.
z, *Additiones Harnoldi ad l. Paul. 29. in fin. Inſt. de legat.* a Cur ita? v. *l. 34. §. 11. ſ. eod.*
a *l. 49. in fin. l. de cond. & dem.*
b quandocunque *Hal.*
c Si conditio impletur vltimo vitae momento, legatum transfertur ad heredem. d *l. 5. in fin. l. 9. l. de legat. 2.*
e Rogatus reſtituere hereditatem, deducit dotem ſibi debitam, & quodlibet aliud debitum.

Margin notes, right:

a *l. 10. §. de liberat. leg.*
b *l. 67. §. 9. §. de legat. 2.*
c Vnde perfecta haec oratio ſit intelligitur, eſt verbum principale deficiens.
d v. Cuiac. *in Afric.*
e Diſpenſare, praeſtare, diſtribuere: hic diſpenſator eſt legatorum, & ſic appellatur in Nouella Maiorani *de [illegible]*. *Inſt. & in l. 27. §. de leg. 2.* [illegible] Huiuſmodi miniſtros executores teſtamentorum vocat [illegible] Nouella Leonis 68. [illegible] [illegible] Cuiac. *ibid.* Frequenti teſtamenti cauſa ſaepe eligebantur à teſtatore huiuſmodi perſonae, *l. 5. Inſt.* [illegible] *Non.* [illegible] *de* [illegible] His diſpenſatoribus praeſtatur cautio legatorum *l. 96. §. 5. §. eod.* [illegible] *de dolo &* [illegible] *de diuortiis.*
f Legari ſeruo legato poteſt, v. quae ſcripſi ad *l. 5. §. 2. C. de neceſſ.*
g v. ad hunc locum Cuiacium 2. *ad Afric. fol. 19.* & quemadmodum hunc paragraphum diſtingui oporteat.
h v. Cuiac. in hanc *l. ad Afric. fol. 73.*
i *l. 8. Inſt. de leg. 2.*
k v. quae notaui ad *l. 30. §. 1. Inſt. de legat.*
l v. *l. 20. C. de fideicommiſſ.*
m v. *l. 2. Inſt. de optione.* Cuiac. 2. ad Iauolenum. Hoc meum quo velit dato, nihil ſcribi ſcriptiſſe, quae vult. v. Cuiac. *ibid.*
n v. *l. 11. §. de [illegible]*
o *l. 43. in fin. l. 84. §. 7. Inſt. de l. 102. §. 1. Inſt. de legat. 3. §. de ſolut.* tamen *l. 11. §. 1. §. de leg. 3.*
p *l. 34. §. 7. ſupra eod.*
q Verbum *amplius* [illegible], implicationem facit, repetitionem [illegible]. Verbum, *hoc amplius*, replicationem *Hal.*
r Falſa demonſtratione non vitiatur legatum.
ſ [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a v. l. 39. ſ. de verb. obl. l. 82. ſ. de verb. ſign. hæc verba pro conditione & cautione, qualitatem ſignificant, & ſunt legati, & certum corpus nummorum.
b Imò non valebit, l. 120. ſ. de verb. oblig.
c l. quæ non erunt in rerum natura, l. 7. in fin. ſ. de tritico.
d l. 27. ſ. pen. & vlt. ſ. eod.
e adde l. 12. ſ. de auro.
f ſi commodum ſentiat.
g Qui teſtamento commodum non ſentit, de leui culpa non tenetur: ſecus, ſi ſentit commodum. Bald.
h l. 5. §. 2. ſ. commodati.
i Licèt verba legati referantur ad debitorem, actio tamen competit contra heredem, cui in dubio videtur onus impoſitum. Bart.
k v. l. 77. §. 31. ſ. de legat. 2.
l ab herede meo. m ai. Apertè. v. Antonium Fabrum 5. Coniect. 8. Nam aptè id ſcriptum eſt, ſed non aptè factum, quia his verbis, heres pecuniam Titio dare neque iuſſus, neque rogatus eſt.
n Tacitum relinquere legari poteſt, l. 66. ſ. eod.
o Valet legatum in quo heres iubetur peculium ſeruorum vxoris augere. Bald.
p v. Cuiac. 6. ad Africanum.
q de quo l. 33. ſ. 2. ſ. de leg. 3. l. 13. ſ. de auro.
r Verborum interpretatio ea facienda eſt, vt nihil fruſtra adiectum videatur, l. 84. §. 4. l. 110. ſ. eod. l. 15. §. 27. ſ. famil.
s l. 22. ſ. de don. inter vir. et vx.
t l. 10. in fin. ſ. de fundo dot.
u emptor etiam conditionis eſſe debet, eiuſque & venditor. Bald.
x v. quæ notaui ad l. 7. ſ. de fideicommiſſ. v. ad hunc locum Antonium Fabrum 3. Coniect. 11.
y v. l. 109. §. 1. ſ. eod.
z l. 77. ſ. eod. l. 29. ſ. de verb. oblig. l. 7. ſ. de dona. Vnde ſolutum, non liberatur. Bald.
& v. quæ notaui ad l. 83. §. 3. ſupra eod. Excuſat, tamen quia præcedit in parte officij, & retorquetur videtur. Bald.
a l. 26. ſ. de teſta. tutor.
b l. 7. ſ. de agricolis, vt videtur.
c nihil operatur.

ius momenti & abſurdum eſſe, per eam legatum infirmari, quod aliòquin valeret, & ſi ſolum datum fuiſſet.

10 ¶ Qui quinque in arca habebat, ita legauit, vel ſtipulanti promiſit, *Decem quæ in arca habeo*; & legatum, & ſtipulatio valebit: ita tamen, vt ſola quinque vel ex ſtipulatione, vel ex teſtamento debeantur: vt verò quinque quæ deerunt, ex teſtamento peti poſſint, vix ratio patietur. nam quodammodo certum corpus, quod in rerum natura non ſit, legatum videtur. Quod ſi mortis tempore plena ſumma fuerat, & poſtea aliquid ex ea deperierit, ſine dubio ſoli heredi deperit.

11 ¶ Si ſeruus legatus ſit, & moram d heres fecerit, periculo eius, & viuit, & deterior fit, vt ſi debilem e forte tradat, nihilominus teneatur.

12 ¶ Cùm quid tibi legatum, fideive tuæ commiſſum ſit, vt mihi reſtituas, ſi quidem nihil præterea ex teſtamento capias, dolum malum duntaxat in exigendo eo legato, alioquin f etiam culpam g te mihi præſtare debere, exiſtimauit. ſicut in contractibus fidei bonæ ſeruatur, vt ſi quidem vtriuſque h contrahentis commodum verſetur, etiam culpa: ſi vnius ſolius, dolus malus tantummodò præſtetur.

13 ¶ Qui margarita Titio pignori dederat, filium heredem inſtituit, & filium exheredauit, deinde ita cauit: *Te Titi rogo, fideique tuæ i committo, qui margaritam illi pignori accepiſti, & debiti, quod debito tuo, quod amplius eris id autem filio meo reſtituas.* ex ea ſcriptura filium a fratre fideicommiſſum petere poſſe, vt is actiones ſuas aduerſus debitorem ei præſtaret. hoc enim caſu eum, qui creditor fuiſſet, debitorem intelligendum eius ſcil. quòd pretium pignoris ſummam debiti excedat.

14 ¶ Non autem mirandum, ſi quamuis rogatus ſit, alius k fideicommiſſo obſtringatur. nam & cùm in teſtamento ita ſcribatur: *Te Titi rogo, vt acceptis centum l, illum ſeruum manumittas, vel Sempronio quid praſtes*, partem quidem aptè m ſcribi, verùm a quo intelligendum heredis fideicommiſſum, vt pecuniam Titio præſtet: ideoque & ipſum Titium cum herede acturum: & libertatem ſeruo, vel Sempronio quod rogatus ſit, præſtare cogendum.

15 ¶ Aufidius filij ſui fideicommiſit, *vt certam pecuniam quatuor liberis ſuis n equaliter daret*, & o *vſuras ſemiſſes o ſingulis annis præſtaret*: hoc fideicommiſſum vtile totum eſſe.

Interpretatio facienda, ne quod legatum non ſit inutile. Donatio, Ferulae ſcilicet alibi pro alio transit ad ſingulorum proprietatem. Retentio, ſi maritus vxori leget, quæ ei donauerit. 1. De diſtractione.

109. Idem libro 6. Quæſtionum.

SI quando quis vxori ſuæ ea, quæ viuus donauerat, vulgari p modo leget, non de aliis donationibus videri eum ſenſiſſe ait, quàm de his quæ iure valitura non ſunt. alioquin & fruſtra q legaturus ſit. atque ſi ita exprimat, *Quæ vxori iure donaui*, vel ita *quæ vxori mortis cauſa s donaui*, r nam inutile legatum futurum eſt.

1 ¶ Heres cuius fideicommiſſum erat, vt mihi fundum aut centum daret, fundum Titio vendidit: cuius electio vel relinquitur. verùm malit dare, vt tamen alterum ſolidum præſtet, pro totius officio conuenire exiſtimo, vt ſi pecuniam Titius offerat, inhibeat t fundi perſecutionem. ita enim eodem u cauſa conſtitueretur, quæ futura eſſet ſi alienatus fundus non fuiſſet. quando etiam aduerſus ipſum heredem officium prætoris ſuæ arbitrio tale eſſe deberet, vt ſi fundus non præſtaretur, neque pluris, neque minoris, quàm centum æſtimaretur.

De legato generali.

110. Idem libro 8. Quæſtionum.

SI heres generaliter ſeruum, quem x ipſe voluerit, dare iuſſus, ſciens furem dederit, ſi que furtum legatario fecerit, de dolo agi poſſe ait. ſed quoniam illud verum eſt heredem in hoc teneri vt non y peſſimum det, ad hoc teneatur vt & alium hominem præſtet, & hunc pro noxæ deditione relinquat.

De excuſatione tutoris.

111. Marcianus libro 2. Inſtitutionum.

ETiam ſi patris a honorario ſe excuſauerit tutor (puta Italicarum b vel prouincialium rerum) tutor, quod teſtamento datum eſt, denegetur, & ita Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

De adſeſſoribus. 1. De manumiſſione ſerui legati. 2. De particula Cibi. 3. De ſolo iudicio. 4. De decurionatu.

112. Idem libro 6. Inſtitutionum.

SI quis ſe quis ſine prædiis, quibus adhærent legauerit, inutile eſt legatum c. ſed an æſtimatio ... Nam quæ à ſolo inſeparabilia ſunt, pars ſunt ... ſeparatim legata debeatur, ex voluntate defuncti ſtatuendum eſſe, Diui Marcus & Commodus reſcripſerunt.

1 ¶ Cùm ſeruum ſuum heres damnatus dare, eum manumiſerit a, tenetur in eius æſtimationem: nec intereſt, ſciens, an ignorauerit legatum.

¶ Sed & ſi donauerit ſeruum heres, & eum is cui donatus eſt, manumiſerit, tenetur heres, quamuis ignorauerit, à ſe eum legatum eſſe.

2 ¶ Si ita legatum fuerit, *Titio cum ſuis dedo* b *horreiſque* legatum eſt. Sicut verumque legatum eſt, cum fundus, cum domo Formiana legatus eſt.

3 ¶ Si quis ſcripſerit teſtamento fieri, quod contra ius c eſt, vel bonos mores, non valet: veluti ſi quis ſcripſerit contra legem aliquid, vel contra edictum prætoris, vel etiam turpe d aliquid.

4 ¶ Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt: iuſiurandum contra vim e legum & auctoritatem iuris in teſtamento ſcriptum, nullius eſſe momenti.

De ſeruo alieno. 1. De cibariis ſeruo legatis. 2. De legatis repetitis à ſubſtituto in tertio gradu. 3. Vel à ſubſtituto impuberis. 5. De ſepultura.

113. Idem libro 7. Inſtitutionum.

SEruo alieno ita legari poteſt, *Quod f ſtudes*: vel, *ſi ſeruus fortè Titii erit*, vt & Marcellus ait.

1 ¶ Si quis poſt tempus libertatem ſeruo ſuo dederit, & interea rogauerit heredem, donec ad libertatem perueniat, cibaria g ei dare: reſcriptum voluntati obtemperandum eſſe, Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

2 ¶ Si quis à primo herede centum legauerit alicui, & eidem à ſecundo ducenta, poſteàque generaliter repetierit legata, trecenta videtur repetiſſe.

3 ¶ Sed ſi pater impuberi filio ſubſtituerit, & à ſubſtituto legata repetierit, ſi pupillus heres extiterit, & intra pubertatem deceſſerit, repetitio non valet: quia voluntas defuncti hæc eſt, vt ſemel debeantur.

4 ¶ Si ab impubere legatum fuerit ſub conditione, *Si ad pubertatem peruenerit*, & à ſubſtituto repetitum h fuerit, legatum debetur & à ſubſtituto: nec videtur repetita conditio quæ i inutile legatum facit.

5 ¶ Ineptas k voluntates defunctorum circa ſepulturam (veluti veſtes, aut ſi qua alia ſuperuacua, vt in funus impendantur) non valere Papinianus libro tertio reſponſorum ſcribit.

De peculio caſtrenſi. 1. De liberto & patrono. 2. De fiſco. 3. Si quis rogetur reſtituere fundum ſibi legatum, & fructus centum poſt mortem ſuam. 4. vel pars. 5. Si relinquatur ei, qui rogare non poteſt. 6. Si rogatus ſit heredem inſtituere. 7. De rogata hereditatem ſuam vel partem eius reſtituere. 8. De manumiſſione. 9. De ſiliis deportandis. 10. De manumittendo ſub conditione. 11. De fideicommiſſi relicto ſtipulatione vel ſiue 13. De conditione, ſi ſine liberis deceſſerit. 14. De alienatione prohibita. 15. hoc adiecto, vt in familia relinquatur. 19. De vnore ſerui relicti.

114. Idem libro 8. Inſtitutionum.

FIliusfamilias miles vel veteranus, licèt ſine teſtamento decedat, poteſt fideicommittere à patre, qui etiam teſtamentum facere poteſt.

1 ¶ Si libertus ab inteſtato deceſſerit, à patrono poteſt, vſque ad partem debitam, fideicommiſſum relinquere: quaſi ſi teſtamentum faceret, licebit ei partem debitam ſolam relinquere.

2 ¶ Qui inteſtato decedit, & ſcit bona ſua ad fiſcum peruentura vacantia, fiſci fidei committere poteſt.

3 ¶ Apud Marcellum lib. 12. digeſtorum talis quæſtio agitatur: Quidam ab eo, cui fundum legauerat, fideicommiſerat, vt eum fundum poſt mortem ſuam reſtitueret Sempronio. eiuſdem legatarij fideicommiſerat, vt Titio daret centum: quæritur, quid iuris ſit. & ait Marcellus, ſi Titio teſtator centum ex fructibus, quos viuus legatarius perceperit, reliquerit: & legatarius poſt tantum temporis deceſſiſſet, vt ex fructibus centum fierent, Titium centum accepturum: ſi poſt acceptum legatum confeſtim deceſſiſſe legatarius, Titij fideicommiſſum extingui: quia placet non plus poſſe rogari quem reſtituere, quàm quantum ſibi relictum eſt.

4 ¶ Sed ſi Titij fideicommiſſum non eſt in tempus mortis legatarij collatum: ait Marcellus conſtitui fideicommiſſum Titio dandum, ſed cautione cauturum, quanto amplius ceperit, reddi: quam cautionem inuenirentur, ſi prius legatarius deceſſerit, quàm ex fructibus centum perciperet, ſed vix eſt, vt legatarium ex reditibus voluerit ante dare quàm fructus legatarius percepiſſet. Certe erit legatarius audiendus, ſi velit totum fundum præſtare, ſi de reſtituendo cauetur: abſurdum enim eſt, de ſuo eum præſtare centum: maximè ſi fundus centum, vel non multo pluris eſt: quo iure vtimur.

5 ¶ Si quid alicui fuerit relictum, vel id aliud quod ipſe quidem propter corporis ſui vitium ...

a l. 66. ... de legat.
b l. 36. §. 1. ſupra eodem.
c Quod lex prohibet, teſtator permittere non poteſt. Bal. l. 55. ſupra eod. l. 16. infra de v.ſu & hab. l. 3. in fin. infra de nouat. l. vlt. ſ. de his quæ pœnæ. l. vnic. de legat.
d l. 14. ſ. ad leg. Falcid. Bald.
e l. 8. ſ. de iud. eſſe. Iuramentum non ſeruatur ... Bald. ... Cor. ſupra ... de regulis iur. 6.
f l. 31. in fin. ſ. de legat. 2.
g l. 17. infra de alimen.
h adde l. 80. ſ. de cond. & demon.
i Repetita non cenſetur conditio, quæ repetita vitiabat, & inutile legatum faceret. Bart. l. ab ...
k Hoc enim omnino ... ſupra ... ſcripſit.
l ... in fin. infra de vno ... Alexander ab Alexandro ... Capitol. ...
m l. 1. ſ. ad Trebell.
n l. 2. ... infra de don.
o l. 3. §. 17. ſ. ad Trebell.
p Quod eſt præſtandum, ratione fructuum, non debet præſtari, nec percepti fructus. adde l. 58. ſupra de vſufruct.
q l. 3. §. 3. ſ. de ſtat. ... de legat. 3.
r & ſic capacis perſonæ non obſtabit l. 69. §. 1. ... ſ. de legat. 3.
s Vitium eſt ſolid ... l. 40. ſ. eod.

rium, vel propter qualitatem relicti, vel aliam quamcunque probabilem cauſam habere non potuit, alius tamen hoc habere potuit: quanti ſolet comparari, tantam æſtimationem accipiet.

6 ¶ Vt quis heredem inſtituat aliquem rogari à non poteſt: plane Senatus cenſuit perinde habendum, atque ſi rogaſſet hereditatem reſtitui.

7 ¶ Quid ergo, ſi heres poſt mortem ſuam rogatus fuerit hereditatis ſuæ partem quartam reſtituere? Verius eſſe exiſtimo, quod & Scæuola notat, & Papirius Fronto ſcribit, valere fideicommiſſum, atque ſi de hereditate ſua reſtituenda rogatus eſſet: & eatenus reſtituendam eſſe, quatenus hereditas teſtatoris patitur, ſecundum vulgarem formam iuris.

8 ¶ Sed ſi liberos ſuos emancipare rogatus fuerit, non cogitur hoc facere: poteſtas enim patria inæſtimabilis eſt.

9 ¶ Ædes deſtruendæ neque legari, neque per fideicommiſſum relinqui poſſunt: & ita Senatus cenſuit.

10 ¶ Si fideicommiſſum relictum fuerit ſeruo alieno ſine libertate: & ad libertatem peruenerit: dicendum eſt poſſe eum admitti ad capiendum.

11 Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, eum qui rogatus eſt ſub conditione fratris ſui filiis reſtituere, ante diem fideicommiſſi cedentem ne quidem ex voluntate eorum poſſe reſtituere his in poteſtate patris agentibus: cum poſſit, die fideicommiſſi cedente, ſui iuris conſtitutis ipſis debere reſtitui, vel ſi aliquis ex his ante deceſſerit, non omnibus.

12 ¶ Iidem principes reſcripſerunt, filiis ante diem fideicommiſſi venientem reſtitui hereditatem maternam neceſſe non eſſe: ſed præſtare heredem poſſe vulgarem cautionem: aut ſi præſtare eam non poterit, mitti liberos in poſſeſſionem fideicommiſſi ſeruandi cauſa, vt pro pignore, non vt pro dominis poſſideant, vel alienandi: tantum vt pignus habeant, vt filius per patrem fructus conſequatur, & ſeruus per dominum.

13 ¶ Cum erit rogatus, ſi ſine liberis deceſſerit, per fideicommiſſum reſtituere, conditio defeciſſe videbitur, ſi patri ſuperuixerint liberi: nec quæritur an heredes extiterint.

14 ¶ Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, eos, qui teſtamento vetant quid alienari, nec cauſam exprimunt propter quam id fieri velint, niſi inuenitur perſona, cuius reſpectu hoc à teſtatore diſpoſitum eſt, nullius eſſe momenti ſcripturam, quaſi nudum præceptum reliquerint: quia talem legem teſtamento non poſſunt dicere. Quod ſi liberis, aut poſteris, aut libertis, aut heredibus, aut aliis quibuſdam perſonis conſulentes, eiuſmodi voluntatem ſignificarent, eam ſeruandam eſſe: ſed hæc neque creditoribus, neque fiſco fraudi eſſe. nam ſi heredis propter teſtatoris creditores bona venierint, fortunam communem fideicommiſſarij quoque ſequuntur.

15 ¶ Cum pater filio herede inſtituto, ex quo tres habuerat nepotes, fideicommiſit, ne fundum alienaret, & vt in familia relinqueret, & filius decedens, duos heredes inſtituit, tertium exheredauit, cum fundum extraneo legauit: Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, verum eſſe, non paruiſſe voluntati defuncti filium.

16 ¶ Sed & ſi eum duos exheredauit, vnum heredem inſtituit, fundum extraneo legauit, Iul. vel putat Marcellus poſſe exheredatos petere fideicommiſſum. Quod euenit, & ſi viuus filios emancipaſſet, & poſtea fundum alienaſſet.

17 ¶ Sed ſi omnes filij heredes inſtituti ſint ex diſparibus partibus, non poſſunt petere fideicommiſſum ex minore parte ſcripti: vt viriles, non hereditarias partes in eo habeant: verum eſt enim, in familia reliquiſſe, licet vni reliquiſſet.

18 ¶ Item ſi vnum heredem inſtituiſſet, nec quicquam legaſſet, exheredati nihil interim, quamdiu in familia res eſt, petere poſſunt.

19 ¶ Interdum etiam cum lucro heredis moritur ſeruus legatus, vel per fideicommiſſum relictus: veluti ſi alienus ſit, vel ſtatuliber proprius, pluribus tamen ſeparatim ita relictus, vt vnuſquiſque in ſolidum capiat; ſcilicet ſine culpa heredis mortuus ſit.

De verbo precandi.

115. *Vlpianus* libro 2. Inſtitutionum.

Etiam hoc modo, *Cupio des, opto des, credo te daturum*, fideicommiſſum eſt.

Definitio legati. 1. Si legetur heredi, vel heredi & extraneo. 2. An heres legari poſſit. 3. De ſeruo hereditario. 4. Legatus fundus dari debet, vt eſt, cum ſeruitutibus.

116. *Florentinus* libro 11. Inſtitutionum.

Legatum eſt delibatio hereditatis, qua teſtator ex eo, quod vniuerſum heredis foret, alicui quid collatum velit.

1 ¶ Heredi à ſemetipſo legatum dari non poteſt, à coherede poteſt. Itaque ſi fundus legatus ſit ei, qui ex parte dimidia heres inſtitutus eſt, & duobus extraneis, ad heredem, cui legatus eſt, ſexta pars fundi pertinet: quia à ſe vindicare non poteſt, à coherede vero ſemiſſem, duobus extraneis concurrentibus, non amplius tertia parte: extranei autem, & ab ipſo herede, cui legatum eſt, ſemiſſem, & ab alio herede trientem vindicabunt.

2 ¶ Alienus ſeruus heres inſtitutus legari ipſe à ſe nec totus, nec pro parte poteſt.

3 ¶ Seruo hereditario recte legatur, licet ea adita non ſit: quia hereditas perſonæ defuncti, qui eam reliquit, vice fungitur.

4 ¶ Fundus legatus talis dari debet, qualis relictus eſt: itaque ſiue ipſi fundo heredis ſeruitutem debebat, ſiue ei fundus heredis, licet confuſione dominij ſeruitus extincta ſit, priſtinum ius reſtituendum eſt. & niſi legatarius imponi ſeruitutem patiatur, petenti ei legatum, exceptio doli mali opponetur: ſi vero fundo legato ſeruitus non reſtituetur, actio ex teſtamento ſupereſt.

De ciuitate.

117. *Marcianus* libro 13. Inſtitutionum.

Si quid relictum ſit ciuitatibus, omne valet: ſiue in diſtributionem relinquatur, ſiue in opus, ſiue in alimenta, vel in eruditionem puerorum, ſiue quid aliud.

De verbo precario.

118. *Neratius* libro 10. Regularum.

Et eo modo relictum, *Exigo te, deſidero vti des*, fideicommiſſum valet. ſed & ita, *Volo hereditatem meam Titij eſſe, ſcio hereditatem meam reſtituturum te Titio*.

De rationibus reddendis.

119. *Marcianus* libro 2. Regularum.

Si ſeruus iuſſus eſt à teſtatore rationes reddere, non hoc conſequitur, vt ne id quod apud eum ſit, reddat, & lucrifaciat, ſed ne ſcrupuloſa inquiſitio fiat: hoc eſt, vt negligentiæ ratio non habeatur, ſed tantum fraudium: ideo & manumiſſo non videtur peculium legatum per hoc, quod iuſſus eſt rationes reddere.

De ædibus, quarum reditus legatus eſt. 1. Si fideicommiſſarij diſtractioni conſenſerint. 2. De fructibus fundi legati.

120. *Vlpianus* libro 1. Reſponſorum.

Nihil proponi, cur prohibeatur heres ædificia diſtrahere, quorum reditus ſportulæ ſunt relictæ: ſalua tamen cauſa legati.

1 ¶ Omnibus, quibus fideicommiſſum relictum eſt, ad diſtractionem conſentientibus, nullam fideicommiſſi petitionem ſuperfuturam.

2 ¶ Fructus ex fundo pure legato, poſt aditam hereditatem à legatario perceptos, ad ipſum pertinere: colonum autem cum herede ex conducto habere actionem.

De portione Cum.

121. *Marcianus* libro 3. Regularum.

Si quis legauerit Titio cum Mæuio, & ſine altero alter ad legatum admittitur. nam & cum dicit prætor, *Ventrem cum liberis in poſſeſſionem eſſe iubeo*: etſi non ſint liberi, venter in poſſeſſionem mittitur.

De relictis ad ornatum, vel honorem ciuitatis. 1. Si is à quo legatum eſt non adierit. 2. Si id, quod ſub conditione datum legatum eſt, ... fideicommiſſi.

122. *Paulus* libro 3. Regularum.

Ciuitatibus legari poteſt etiam quod ad honorem, ornatumque ciuitatis pertinet.

¶ Ad ornatum, puta quod ad inſtruendum forum, theatrum, ſtadium legatum fuerit.

¶ Ad honorem, puta quod ad munus edendum,

a Vt quia militia vel feudum eſt relictum, leg. l. 11. §. 16. de leg. 3.
b vt ſi peregrino quid legatum ſit eo loco, vbi quid poſſidere non poteſt, ...
c Vide quæ ſcripſi in Syntomo Pandectarum, Titulo de fideicommiſſis.
d Pretium rei eſt quanti res comparari conſueuit, & ſic ex conſuetudine & vſu pretium rei æſtimatur.
e l. 17. infra ad Trebellian.
f Iuſſum alium heredem etiam ſi ſuis & propriis bonis inſtitutum, per fideicommiſſum grauatos reſtituere videtur.
g Patitur, ſecundum vulgarem formam iuris & ſi filios ſuos emancipare rogatus, &c. Cuiac. ad Paulum 4. ſent. 13. §. 1. & 106. Cuiac. & l. 70. §. 2. de leg. 2.
h Vulgatis formula hic interprete Accurſio, ... formula, ſed verſimilius eſt, ...
i imo cogitur, l. 92. ... de condit. & demonſt.
l inæſtimabilis eſt patria poteſtas, ... vt & libertas, l. 106. de regul. iuris.
m vide l. 41. §. 1. eod.
n vide l. 2. in fin. ...
o l. 1. §. 1. ... de poſſeſſ. legat.
p vide l. 5. ...
q l. 32. §. 4. l. 93. de leg. 3.
r l. 69. §. 3. de leg. 2. & Rolandum à Valle 1. Conſil. 25. num. 17. 18. 19.
ſ Bonorum alienatione vetita, excipiuntur in gratiam creditorum pignora, Cuiac. 5. obſeru. 16. vide l. 1. C. ... ſignat.
t Bonorum alienatione vetita, excipitur etiam fiſcus. nec enim iuſſus teſtatoris fiſco fraudi eſſe debet, quoniam fiſcus detrahet viceſimam, Cuiac. 5. obſeru. 16. An vero id referatur ad viceſimam rerum venalium, vel hereditatum, vide eundem 9. obſeruat. 14.
u Nam & propter heredis, *Haloander*.
x Ideo 5. Pand. 13.
y Alienationis verbo inſtitutio comprehenditur, adde l. 7. C. de fundo dotali, l. vlt. C. de rebus alienis non alienandis.
z Tunc enim non eſt voluntaria alienatio, l. 69. §. 1. de leg. 2.
a l. 69. in fin.
b l. 67. §. 2. in fin. de legat. 2.
c Id eſt, cum dominium heredis, l. 76. §. 1. ...
d l. 22. in fin. de leg. 3.

a facit l. 11. de leg. 3.
b Fideicommiſſi verba Cupio, opto, credo te daturum. adde l. 115. ... Paul. 4. ſent. ... & l. 2. Cod. de commiſſ. ... de fideicommiſſ.
c al. condo.
d deſumpta ... cap. 105. adde & alium definitionem, l. 36. de leg. 2. & §. 1. Inſt. eo.
e l. 18. l. 34. §. 11. in fin. ... Vlp. 24. §. 22.
f vide l. 31. ſupr. de hered. inſt.
g l. 45. in fin. ſupra eadem.
h l. 1. ... ſeruitutem ...
i l. 76. §. 2. ...
k Ciuitatibus legari poteſt. l. 122. ...
l Ciuitatibus in eas cauſas legabatur in diſtributionem, opus, alimenta, eruditionem puerorum, ... militiæ, ... ad honorem & ornatum eius, ... l. 122. eod.
m Diſtributio hæc alias diuiſio dicitur, l. 122. eod. vbi vide. diſtributionis quoque verbo intelliguntur aliæ diſtributiones quæ ... ciuitatis perſonis, quod decuriones ... adfuerint ... de ætate & qualitate in Commentario, ... de ciuitatis ... de poſtrod.
n Erudiendi ... eſt ... relicta valeant.
o adde l. 122. ... legat. 3.
p ... §. 22. eod.
q l. 23. §. 1. inſt. de ſerui. Vide l. 7. §. 7. ſupra de adminiſtr. tutor.
r Rationibus reddendis liberatus reliqua debet reddere, ... ipſa rationum ... ſupina, l. ... §. inſt. de liberat. legata.
ſ Rationibus reddendis liberatus, ſcrupuloſa non eſt inquirendus, negligentiæque eius ratio non habetur, ſed fraudis & doli tantum.
t l. 9. §. de liberat.

u Rationibus reddendis liberatus & manumiſſus, hoc ipſo quod rationibus reddendis liberatus eſt peculium ſuum non conſequitur. Hinc etiam colligitur legatum vtile non vitiari per inutilem liberationem adiectam. x vide l. 20. §. 2. ... de annuis legatis; l. 38. de vſu & vſufr. y alij quorum reditu ſportulæ, *Haloander*.
z Sportulæ quid, vide Budæum in l. 5. §. ... 27. ... Alciat. ... 17. a l. 11. C. de fideicommiſſ.
b Tunc enim heres eſt in mora dandi legati: ideoque fructus reſtituere tenetur, l. 24. de leg. 2. adde quædam ex Paulo huic loco non inſerenda 3. ſent. 8. §. vlt.
c l. 32. §. ſed. d Dictio cum, non facit conditionem, l. 13. in fin. ... de manumiſſ. teſtam.
e l. 37. in fin. l. 117. eod. l. 26. de vſucap. l. 1. §. 5. ad Trebell. l. 14. ad Trebell. l. 12. ... in poſſeſſ. Vlp. 24. §. 28.
† Olim non poterant neque per alium inſtitui heredes per ciuium, Vlp. 22. §. 5.
† Honor ciuitatis ab eius ornatu diſtinguitur. Ad ornatum ciuitatis hæc pertinent, forum, theatrum, ſtadium: ad honorem vero hæc munera: ludi, venationes, ludi ſcenici & Circenſes. † Gladiatorium munus intellige.

Universidad Rey Juan Carlos

a De venatione, adde quæ ſcripſi ad l. 1. [illegible] adde Nou. 105. [illegible]
b Ludorum alij ſcenici, [illegible] alij Circenſes, [illegible]
c Diuiſio hæc eſt diſtributio. l. 117. ſup. eod. adde l. 23. [illegible]
d l. 17. in fin. l. de cond. & demonſtr. [illegible]
e hinc colligit Alciatus, ſtatutum aliquid diſponens in caſu infirmitatis, habere locum in caſu ſenectutis. Probata ſenectute, præſumptionem iuris eſſe, quod quis æger ſit. Alciat. 1. præſumpt. 53. ibidem tradit, præſumptionem eſſe, libidinem in ſenectute minui.
f adde l. 6. § 20. [illegible]

venationibusve [f], ludos ſcenicos [g], ludos Circenſes relictum fuerit: ſiue quod ad diuiſionem ſingulorum ciuium, vel epulum relictum fuerit: hoc amplius quod in alimenta infirmæ ætatis, puta (ſenioribus [f] vel pueris, puellisque) relictum fuerit, ad honorem [g] ciuitatis pertinere reſpondetur.

1 ¶ *Lucius Titius & Gaius Seius Publio Mæuio decem dare damnas ſunto.* Gaius Seius heres non extitit. Sabinus ait, Titium ſolum legatum debiturum: nam Seium pro non ſcripto habendum eſſe. hæc ſententia vera eſt: hoc eſt, Titius tota decem debebit.

2 ¶ Eum, cui ſub hac conditione fundus legatus eſt, *Si decem heredi dederit*, ſi tantum ſit in pretio fundi, quantum heredi dare iuſſus eſt, non eſſe legatarium cogendum fideicommiſſum à ſe relictum præſtare: quoniam nihil ex teſtamento videtur capere, qui tantum erogat quantum accipit.

Si fideicommiſſario heredi ſucceſſerit pro parte. 1. De tacito fideicommiſſo.

123. Marcellus libro ſingulari Reſponſorum.

Lucius Titius, cùm duos filios heredes relinqueret, teſtamento ita cauit: *Quiſquis mihi liberorum meorum heres erit, eius fidei committo, ut quicquid ſine liberis decedens, hereditatis meæ ceperit, eam [illegible] fratribus ſuis reſtituat.* frater decedens fratrem ſuum ex dodrante fecit heredem. quæro: an fideicommiſſo ſatisfecerit? Marcellus reſpondit, id quod ex teſtamento Lucij Titij fratri reſtituere debuiſſet, pro ea parte, qua alius heres extitiſſet, peti poſſe, niſi diuerſum ſenſiſſe eum probaretur. nam parum inter hanc ſpeciem intereſt: & cum [p] alias creditor debitori ſuo extitit heres: ſed planè audiendus erit coheres, ſi probare [q] poſſit, ea mente teſtatorem heredem inſtituiſſe fratrem ſuum, ut contentus inſtitutione, fideicommiſſo abſtinere deberet.

1 ¶ In teſtamento ita ſcriptum eſt, *Gaio Seio illud & illud heres meus dato, & te rogo, [illegible] ex eo, quæ [illegible] redderes ipſe.* quæro, an tacitum fideicommiſſum ſit, cùm perſonam teſtator, cui reſtitui vellet, teſtamento non ſignificauerit? Marcellus reſpondit, ſi in fraudem legum tacitam fidem Seius accommodaſſet, nihil ei prodeſſe [r] poteſt: ſi his verbis paterfam. cum eo locutus eſſet: non enim ideo circumueniſſe minus leges

g Quod in alimenta ſenum, puerorum & puellarum relinquitur, ad honorem ciuitatis pertinet. h l. vn. § 3. C. de caducis.
i Veteres dicebant, damnas in plurali, non damnati. v. Paul. 3. ſent. 6. § 6. & ibid. Cuiac. adde l. 34. § 1. de leg. 3. k adde l. 13. l. de leg. 3.
l Capere non videtur, qui tantum erogat, quantum accipit. v. l. 51. de reg. iuris.
m Octo uncias duas trientes. n l. 92. de fideicommiſſ.
o al. parum. p Confuſio fit pro parte, quoties creditor debitori ſuccedit, l. 6. C. de hered. act. q l. 25. de leg. 2. r al. & reddas ipſe.
ſ de quo lex 103. ſupra eod.

exiſtimandus eſt, cùm perinde incertum ſit, cui proſpectum voluerit.

Pro qua parte heredes teneantur.

124. Neratius libro 5. Membranarum.

Si heredes nominatim enumerati dare quid damnati ſunt, propius eſt ut viriles [b] partes debeant: quia perſonarum enumeratio hunc effectum habet, ut exæquentur in legato præſtando: qui ſi nominati non eſſent, hereditarias partes debituri eſſent.

De legato præceptionis & bonorum poſſeſſione contra tabulas.

125. [illegible] libro ſingulari ad legem Falcidiam.

Si heres centum præcipere iuſſus ſit, & reſtituere hereditatem & patronus bonorum poſſeſſionem contra tabulas petierit, ſicut legata, ita & præceptio pro parte, quam patronus abſtulit, minuetur.

De ſubſtituto vel legitimo herede exheredati. 1. De ſubſtitutis poſtumo.

126. Paulus libro ſingulari de ſecundis tabulis.

Ab exheredati ſubſtituto inutiliter legatum datur. ergo nec à legitimo exheredati fideicommiſſum dari poterit: quod & legitimi eo iure præſtare coguntur, quo, ſi ſcripti fuiſſent.

¶ Sed ſi committente aliquo ex liberis in edictum prætoris, quo contra tabulas bonorum poſſeſſionem pollicetur, ſcriptus quoque filius contra tabulas bonorum poſſeſſionem petierit, ſubſtitutus eius, legata pro modo patrimonij, quod ad filium peruenit, præſtabit, perinde ac ſi id, quod per bonorum poſſeſſionem filius habuit, à patre accepiſſet.

1 ¶ Cùm à poſtumo ſita legatur, *Si heres erit*, & non nato poſtumo, ſubſtituti adeunt, legata eos debere, exiſtimandum eſt, quæ ille, ſi viueret, debiturus erat.

De poſtumo alieno.

127. Idem libro ſingulari de iure Codicillorum.

A Prætore poſtumo fideicommiſſum dari poteſt: ſola enim voluntas ſeruatur in fideicommiſſis: & obtinuit Galli ſententia, alienos quoque poſtumos legitimos nobis heredes fieri.

Si tutor pupillam ſuam uxorem duxerit.

128. Marcianus libro 2. Inſtitutionum.

Si tutor pupillam ſuam contra ſenatuſconſultum uxorem duxit, illa quidem ex teſtamento eius capere poteſt, ipſe autem non poteſt. & meritò: delinquunt enim hi, qui prohibitas nuptias contrahunt, & meritò puniendi ſunt: quod imputari non poteſt mulieri, quæ à tutore decepta eſt.

q Præſumi mulierem à viro decipi hinc colligunt, [illegible]: cùm hic tantum agatur de pupilla, quæ à tutore ſuo decepta fuiſſe dicitur.

LIBER TRIGESIMVS PRIMVS.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

(LIBER SECVNDVS.)

a An extranei ? ſic putat Auguſt. [illegible] adde l. 75. § de legat. 1.
b ſimilitudine probat ſuperiorem ſententiam.
c veluti conditio, [illegible] Cuiac.
d Imò, legatum in heredis voluntatem conferri non poteſt, l. 43. § 2. de leg. 1. Quod alio modo poteſt, ſi modo non plenum arbitrium ei committas, ſed quaſi boni viri. l. 11. § 7. de leg. 3. v. Cuiac. [illegible]
e Imò, multum, nam legatum ſub hac conditione, *Si Titius Capitolium aſcenderit*, debetur, [illegible] ſub ea, ſi voluerit, non debetur. l. 11. § 7. de legat. 3. [illegible]
f al. l. 11. § 7. de leg. 3. l. 7. de cond. [illegible]

De legato in arbitrium alterius collato.

1. Vlpianus libro 5. ad Sabinum.

In arbitrium alterius conferri legatum, veluti conditio, poteſt: quid enim intereſt, *Si Titius in Capitolium aſcenderit*, mihi legetur, an *Si voluerit*.

1 ¶ Sed cum ita legatum ſit pupillo ſiue pupillæ, *Arbitratu [illegible]*, neque [illegible] ineſt legato, neque mora, cum placeat, in teſtamentis legatum in alterius arbitrium collatum, pro [f] viri boni arbitrio accipi. nec [g] enim moratur in boni viri arbitrio, quod iniectum legato velut certam quantitatem exprimit, pro viribus [h] videlicet patrimonij?

De numero legatorum.

2. Paulus libro 75. ad Edictum.

Quoties nominatim plures res in legato exprimuntur, plura legata ſunt: ſi autem ſupellex aut argentum, aut peculium, aut inſtrumentum legatum ſit, vnum legatum eſt.

De conditione quæ eſt in poteſtate heredis.

3. Idem libro 2. ad Plautium.

Si ita legetur, *[illegible] in Capitolium aſcenderit*, vtile legatum eſt, quamuis in poteſtate eius ſit aſcendere, vel non aſcendere.

g Præſumi pro laudo & ſomentia arbitri colligit hinc Alciat. [illegible] h l. 14. l. de annuis. [illegible] k idem in ſtipulatione [illegible] l. 27. [illegible] m l. 6. [illegible]

An poſſit pro parte repudiari, pro parte agnoſci.

4. Idem libro 5. ad Plautium.

Neminem eiuſdem rei legatæ ſibi partem velle, partem nolle, verius eſt.

5. Idem libro 7. Quæſtionum.

Sed duobus legatis relictis, vnum quidem repudiare, alterum verò amplecti poſſe, reſpondetur.

1 ¶ Sed ſi vnum ex legatis onus habet, & hoc repellitur, non idem dicendum eſt. [illegible] & Stichus legatus eſt, rogatus ſeruum manumittere, & ſi Falcidia locum habet, ex decem, vtriuſque legati quarta deducetur. [illegible] ſeruo, non [illegible] onus deductionis, ſed legatarius ex pecunia duas quartas relinquet.

6. Idem libro ſingulari ad legem Falcidiam.

Grege autem legato, non poteſt quaſdam oues repudiari, quaſdam vindicari: quia non plura, ſed vnum legatum eſt. Idemque dicemus peculio legato, aut veſte, aut argento, & ſimilibus.

Si quis ex collegatariis capere non poſſit.

7. Idem libro 2. ad Plautium.

Si Titio & ei, qui capere non poteſt, decem legata ſunt: quia duobus heres dare damnatus eſt, & vnus capere non poteſt, quinque ſolo Titio dantur.

De ſeruo qui in fuga eſt. 1. Si cui decem aut Stichus [illegible] legetur. 2. De ambiguitate [illegible]. 3. De [illegible]. 4. De parte hereditatis.

8. Idem libro 9. ad Plautium.

Si quis ſeruum heredis vel alienum legauerit, & is fugiſſet, cautiones interponendæ ſunt de reducendo eo: ſed ſi

Universidad Rey Juan Carlos

ſed ſi quidem viuo teſtatore fugerit, expenſæ a legatarij cedent: ſi poſt mortem ſumptib. hæredis.

1 ¶ Si ita legetur, *Amphoras decem vini, ſi valuerit, hæredi Stichum lego*: hoc caſu duo legata ſunt. ſed vni b contentus eſſe debet.

2 ¶ Si quis legauerit, *ex illo dolio amphoras decem*, etſi non decem, ſed pauciores inueniri poſſint, non extinguitur legatum: ſed hoc tantummodò accipit, quod inuenitur.

3 ¶ Si inter duos dubitetur de eodem legato, cui potius dari oporteret, veluti ſi Titio relictum eſt, & duo eiuſdem nominis amici teſtatoris veniant, & legatum petant, & hæres ſoluere paratus ſit: deinde ambo defendere hæredem parati ſint, eligere d debere hæredem cui ſoluat, vt ab eo defendatur.

4 ¶ Certam pecuniam legatam ſi & legatarius, & ſubſtituti legatarij peterent, & heres ſoluere paratus ſit, ſi ambo defendere hæredem parati ſint, eligere debet hæres cui ſoluat, vt ab eo defendatur. & ſi neutrius manifeſta calumnia videatur, ei potius ſoluendum, cui primum e legatum eſt.

5 ¶ Si cui certam f partem hæreditatis legauero: Diuus Hadrianus reſcripſit, vt neque pretia manumiſſorum, neque funeris impenſa deduceretur.

De parte bonorum.

9. *Modeſtinus* libro 9. Regularum.

CVm autem pars bonorum ita legatur, *Sempronio tantum partem, quæ ſunt, cum morior do lego*, & manumiſſorum pretia e medio deducenda ſunt.

De acceſſione.

10. *Iauolenus* libro 1. ex Plautio.

CVm fundus nominatim legatus ſit, ſi quid ei poſt teſtamentum factum adiectum h eſt, id quoque legato cedit, etiam ſi illa verba adiecta non ſint, *Qui meus erit*: ſi modò teſtator eam partem non legatam poſſidet, ſed vniuerſitati prioris fundi adiunxit.

De ſeruo libero ſ. De alternatiuo.

11. *Pomponius* libro 7. ex Plautio.

STatuliberum ab hęrede ne tunc quidem, cùm dubia ſit eius ex teſtamento libertas, legatum ſine libertate accipere poſſe Labeo ait: quia ſeruus eius i eſſet. ſed ſi hæres eandem k conditionem legato inſeruit, quæ libertati à teſtatore data prępoſita fuerit, valet legatum. nam & ſi, cùm moreretur hæres, ſeruus liber eſſe poſſit, rectè ſine libertate ei ab hærede legari poſſe conſtituit: quia ſuperuacuum ſit, ei libertatem dare, quam ex teſtamento hæredis capturus non ſit. Idem quæſit. Si teſtator ſic habet, *Stichum aut Pamphilum vel is heres meus volet Titio heres meus dato*, ... *teſtamento meo liberum eſſe iubeo* ... dicit: ſi non dixerit hæres Pamphilum an Stichum dare malit, perinde obligatum eum eſſe puta, ac ſi Stichum aut Pamphilum dare damnatus eſſet, vtrum legatarius elegerit. Si dixerit m, ſe Stichum dare velle, Sticho mortuo, liberari eum. Si antè diem legati cedentem alter n mortuus fuerit, alter, qui ſuperfuerit, in obligatione manebit. Cùm autem ſemel dixerit hæres vtrum dare velit, mutare o ſententiam non poterit. & ita Iuliano placuit.

De potentia. 1. De legato, cùm hæres moritur.

12. *Paulus* libro 2. ad Vitellium.

SI pecunia legata in bonis legantis non ſit, ſoluendo tamen hæreditas ſit, hæres pecuniam legatam dare compellitur, ſiue de ſuo, ſiue ex p venditione rerum hæreditariarum, ſiue vnde voluerit.

1 ¶ Quod ita q legatum eſt, *Heres cum morietur, Lucio Titio dato decem*, cùm incerta die legatum eſt, ad hæredes legatarij non pertinet, ſi viuo hærede deceſſerit.

De duobus reis. 2. De eo quod teſtatori debetur.

13. *Pomponius* libro 7. ex Plautio.

QVi duos reos eiuſdem pecuniæ habet, Titium atque Mæuium ita legauit: *Quod mihi Titius debet, Mæuio heres meus dato: quod Mæuius, Seio dato*. his verbis cogetur hæredem r, nam cùm actiones ſuas hæres Mæuio præſtiterit aduerſus Titium, videtur Mæuius Seio eius liberatus eſſe, & ideò Seio heres tenebitur s.

1 ¶ Si is, qui duos reos habebat, quod is ſibi debebat, duobus in ſolidum ſeparatim legaſſet, onerabitur hæres duob. ſatisfacere, vni actione cedendo, alteri pecuniam ſoluendo t.

Si ſeruus legatus & liber eſſe iuſſus ſit. 2. De ſeruo alieno.

14. *Paulus* libro 2. ad Vitellium.

SI idem ſeruus & legatus ſit, & liber eſſe iuſſus ſit, fauor libertatis præualet u. ſin autem & in poſteriore ſcriptura legatus eſt, & valebit x ademptio libertatis: ordinabitur legatum propter defuncti voluntatem præualebit.

1 ¶ Seruo alieno a hærede inſtituto, poſt mortem domini eius, cui adquiſita hæreditas, & libertatem fideicommiſſariam dari poſſe, conſtat.

De alternatione.

15. *Celſus* libro 6. Digeſtorum.

SI quis, duobus hæredibus inſtitutis, ita legauerit: *Stichum aut decem heres meus dato*, non b poterit alter hæredum quinque, alter partem Stichi dare: ſed neceſſe eſt, vtrumque aut Stichum totum, aut decem ſoluere.

16. *Paulus* libro 16. Digeſtorum.

SI Titio aut c Seio, vtri heres vellet, legatum relictum eſt, heres alteri dando ab vtroque liberatur: ſi neutri dat, vterque perinde petere poteſt, atque ſi ipſi ſoli legatum foret. nam vt ſtipulando duo rei conſtitui poſſunt, ita & teſtamento poteſt id fieri.

De fideicommiſſo relicto à legatario. 1. Si qui ex libertis legatum ſit, non apparente vel.

17. *Marcellus* libro 16. Digeſtorum.

SI quis Titio decem legauerit, & rogauerit e, vt ea reſtituat Mæuio, Mæuiuſque fuerit mortuus e, Titij f commodo cedit, non hęredis: niſi g damnaſſet vt maniſeſtum ſit Titium elegit.

¶ Idem eſt, & ſi primus vſumfructum legatum.

1 ¶ Si heres damnatus eſſet, decem viris ex libertis dare, & non conſtitueri tcui daret, heres omnibus h eadem decem præſtare cogendus eſt.

De re legatâ.

18. *Celſus* libro 17. Digeſtorum.

HÆredem meum ita tibi obligare poſſum, vt ſi quandoque ego morior, tuus ſeruus Stichus non erit, dare eum tibi damnas ſit.

De alternatione.

19. *Idem* libro 18. Digeſtorum.

SI is cui legatus ſit Stichus aut Pamphilus, cùm Stichum ſibi legatum putaret, vindicauerit, amplius mutandæ vindicationis ius non habet i: tanquam ſi damnatus k heres alterutrum dare, Stichum dederit, cùm ignoret ſibi permiſſum, vel Pamphilum dare, nihil repetere poſſit m.

De ſeruo communi & iure accreſcendi.

20. *Idem* libro 19. Digeſtorum.

ET Proculo placebat, & à n patre ſic accepi, quod o ſeruo communi legatum ſit, ſi alter dominorum omitteret, alteri non adcreſcere: non p enim coniunctim, ſed partes q legatas: nam ambo ſi vindicarent, eam quemque ſlegati partem habiturum, quam in ſeruo haberet.

De dote, & verbo reddere.

21. *Idem* libro 20. Digeſtorum.

CVm quidam vxori ſuę dotem reddidiſſet, quadraginta ei legare voluiſſet, & quanquam ſcitet dotem redditam ſ, hoc tamen prętextu vſus eſſet, quaſi dotis reddendæ nomine eam ſummam legaret: e ſuo modo deberi quadraginta. etenim reddendi verbum, quanquam ſignificationem habeat etiam dandi, recipit tamen & per ſe dandi ſignificationem.

Si teſtator vere legatum aut eius partem legatario ſoluerit.

22. *Idem* libro 21. Digeſtorum.

LVcius Titius in teſtamento ſuo Publio Mæuio militiam x ſuam reliquit, his verbis: *Titio quæcumque ex militia ... eius pretium ... ſuo commodo*. ſed cùm ſuperuixit teſtamento Lucius Titius, militiam vendidit, & pretium exegit, & dedit y ei cui illam militiam vel pretium eius teſtamento dari voluerat. poſt mortem Lucij Titij iterum Publius Mæuius vel militiam, vel pretium eius ab hæredibus Lucij Titij exigebat. Celſus: exiſtimo pretium militię præſtari non oportere, ſi legatarius oſtenderit teſtatorem, & poſt factam ſolutionem, iterum eam pretium militię accipere voluiſſe. quòd ſi non totum z pretium militiæ, ſed partem vnius teſtator legatario dedit, reliqui ſuperęſſe exactionem: niſi hæres a & b ab hoc decreuiſſe teſtatorem oſtenderit: onus c enim probandi mutatam eſſe defuncti voluntatem, ad eum pertinet, qui fideicommiſſum recuſat.

De alternatione. De vſufructu vel legato.

23. *Marcellus* libro 13. Digeſtorum.

LVcio Titio fundum Seianum vel vſumfructum fundi Seiani lego. poteſt legatarius vel fundum vindicare, vel

a l. 109. ſ. de leg. 1. b al. eorum. c l. 65. l. 108. ſ. 10. ſup. de leg. 1. d Gratificari heres vel collegatario poteſt, vbi collegatarij pares ſunt per omnia, vide Bal. hic. e l. 9. C. de legat. Præſumitur enim in dubio magis pro ſaluere, quam pro ſubſtituto. *Bald.* f Legatarius certæ partis hæreditatis, non patris bonorum, ſubſidiè contribuit, vt dicitur l. 9. ... g l. 104. in ſi. ſup. de leg. 1. h Accedit quod res legata legatario cedit, & ad legatarium pertinet. *Bart.* Amplians per testatoris legati ... *Bald.* ... i ... k Hæres non legat ſtatulibero, niſi ſub conditione libertatis, vel niſi ſiet liber per mortem heredis. *Bald.* l ... m l. 84. ſ. 9. ſup. de leg. 1. n l. 47. ſ. 3. ſup. de leg. 1. o l. 8. ... de optione. Electio data ex vltima voluntate libera voluntate mutari non poteſt. *Bald.* ... p ... q Legatum in mortem hæredis collatum non tranſmittitur ... r Quando ſolùs hæres ... ſ ... t ...

a l. 16. ſ. de libe. ... b In diuerſis rebus non poteſt fieri ſolutio. *Bald.* ... c ... d Legatarius rogari de ſe pato reſtitutum do poteſt. e ... f Legem Papiam ... g l. 8. ſ. de alimen. ... h Quæ à Græcis vocatur ... i l. 24. ... k ... l ... m ... n Paris fui opinionem ... o ... p ... q ...

r Cùr: tuta cessa ... non poſſunt vnà cedi alteri, l. vnic. ſ. 14. C. de rei vxor. ...

s Duo quoties ſimul relinquuntur ... l. 50. ... de condi. ...

u l. 80. ſ. de leg. 3. ... l. 50. ſup. de leg. 1. ... ſ. 15. ...

x Militia eſt officium eorum qui in aliqua ſchola locos ſtatuta ... y ... z ... a Totum habet, cui nihil deducitur. ... b l. ... ſ. 12. inſ. de leg. 3. ... c ...

Universidad Rey Juan Carlos

ſeruorum: quod fieri non poteſt, is, cui tantum ſuccidi legatus eſt.

De legato in voluntate heredis collato.

24. *Vlpianus* libro 2. Fideicommiſſorum.

CVm quidam ita fideicommiſſum reliquiſſet, *Rogo cariſſimi liberi mei uter vestrum volet*, Marcellus putauit poſſe heredem & indignum præferre. At ſi ita, *Ne quis dignos nominis*, petere poſſe ait eos qui non offenderint. Idem ait ſi nominem eligat, omnes ad petitionem fideicommiſſi admitti videri, quaſi iam præſenti die datum, cum ſic relinquitur, *cui ex eis volet*, & nec vlli offerat. Planè ſi cæteri defuncti ſunt, ſuperſtiti dandum, vel heredi eius, ſi prius, quam peteret, deceſſit. Scæuola autem notat: Si omnes petere poſſunt, cum nulli offeratur, cur non & qui deceſſerunt ad heredem tranſmiſerunt? vtique ſi vno petente iam eligere non poteſt, cui det, videtur enim Marcellus, cum fideicommiſſum ita relinquitur, *Ex liberis cui volueris*, arbitrari, niſi offerat, cui heres velit & ſtatim offerat, ſiue aliquo ſcilicet interuallo, ſtatim competere omnibus petitionem. cum igitur omnibus competat, merito notatus eſt, cur ſuperſtiti ſoli potes dandum: niſi forte antequam iſtum tempus præteriret, quo potuit eligere, cui potius offerat, cæteri deceſſerint.

25. *Marcellus* libro 15. Digeſtorum.

SI tamen, quibuſdam abſentibus, præſentes petent, cum præſenti die relictum ſit fideicommiſſum, cauſa cognita diſtinguendum eſt, explorandumque an & alij ſint petituri.

De vſufructu vel legato.

26. *Idem* libro 16. Digeſtorum.

IN ſeruo vſusfructus in ſeruo proprietas erat, Fructuario herede inſtituto, alicui eum ſeruum legauit: non poteſt heres doli mali exceptione vti, ſi legatarius vindicare ſeruum vellet non relicto heredi vſufructu.

De alternatiuis.

27. *Celſus* libro 34. Digeſtorum.

SI illud aut illud legatum ſit, vnum legatum eſt. Si ſub contrariis conditionibus aliud atque aliud legatum eſt, vnum legatum eſſe arbitramur. neque refert, & heredum, & eorum, quibus legatum eſt, diuerſas perſonas eſſe, veluti ſi ita legatum eſt, *Si Neuus conſul factus erit, Titio heres Attio fundum: ſi non erit Neuus conſul factus, Attio heres Mæuio centum dato.*

De parte debita patrono.

28. *Marcellus* libro 29. Digeſtorum.

CVm patronus ex debita parte inſtitutus, fideicommiſſum relictum ab eo præſtare non cogitur, ſi omiſerit inſtitutionem, qui eam partem vindicant, verum eodem modo retinere, an vero præſtare debeant fideicommiſſum? & magis eſt deberi fideicommiſſum, quoniam quod illius perſonæ præſtaretur, hoc nequaquam ad eos pertinere deberet.

Si legatarius omittat fideicommiſſum, non accipiat legatum. 1. De relicto ab herede qui non adiuit.

29. *Celſus* libro 36. Digeſtorum.

PAter meus referebat, cum eſſet in conſilio Duceni Veri conſulis, itum in ſententiam ſuam eſſe, vt cum Cæcilius Cautus, filio ex aſſe herede inſtituto, liberto decem legaſſet, petiſſetque ab eo, vt ex eis decem ipſius filio daret: & libertus viuo teſtatore deceſſiſſet: & quod ei relictum erat, apud filium remanſiſſet, cogeretur filius id fideicommiſſum conliberto reddere.

1. Quod alicui in heredis nomine ſine fidei commiſſione præceptum, non videtur: ita demum dari videtur, ſi ille extitiſſet heres.

2. Si filio heredi pars eius, à quo nominatim legatum eſt, adcreſcit, non præſtabit legatum, quod iure antiquo capit.

De relicto in reſectionem viæ non adſcripta quantitate.

30. *Idem* libro 37. Digeſtorum.

QVidam in teſtamento ita ſcripſit, *Reipublicæ Grauiſcanorum lego ad reſectionem viæ quæ in eodem oppido eſt, vſque ad viam Aureliam*, quæſitum eſt, an hoc legatum valeret. Iuuentius Celſus reſpondit, Propemodum quidem imperfecta eſt hæc ſcriptura, ſi ad vſum ſolum reſectionis reſpiciamus, quia ſumma adſcripta non eſt. Poteſt tamen videri tanta ſumma legata, quanta ei rei ſufficeret: ſi modo non appareat aliam mentem defuncti voluntatem fuiſſe, aut ex magnitudine eius pecuniæ, aut ex mediocritate facultatum, quas teſtatrix reliquit. tunc enim officio iudicis, ſecundum æſtimationem patrimonij legati quantitas definiri poteſt.

De his qui manumitti non poſſunt, legatis vt manumittantur.

31. *Modeſtinus* libro 1. Regularum.

SI quis ſeruum quem non poterat manumittere, legauit, vt manumitteretur: nec legatum, nec libertas valet.

Relictum quando præſtari debeat. 1. De fundo detento à legatario ante conditionis impletionem. 2. De his quæ in fundo erunt. 3. De legato, Quicquid in horreis erit. 4. De petito legatario fideicommiſſo eiuſque heredis. 5. De ſpecie legata non reperta. 6. De fideicommiſſo relicto familiæ.

32. *Idem* libro 9. Regularum.

OMnia quæ teſtamentis ſine die vel conditione adſcribuntur, ex die aditæ hereditatis præſtantur.

1. Fundum ante conditionem completam ab herede non traditum, ſed à legatario detentum, heres vindicare cum fructibus poterit.

2. Cum ita legatur, *Titio hos amplius fundum Seianum cum omnibus rebus quæ in eodem fundo erunt*, mancipia quoque quæ continentur.

3. Cum ita legatur, *Quidquid in horreo meo erit*, & is, cui legatum eſt, ex rebus non legatis, ignorante eo, amplius legati ſui gratia in horreum intulerit: quod illatum eſt, non videtur eſſe legatum.

4. Quod à legatario petitum erit, ſi legatarius deceſſerit, heres quoque eius id quod legatum eſt præſtare debebit.

5. Species nominatim legatæ, ſi non reperiantur, nec dolo heredis deſiiſſe probentur, peti ex eodem teſtamento non poſſunt.

6. In fideicommiſſo, quod familiæ relinquitur, hi ad petitionem eius admitti poſſunt, qui nominati ſunt, aut poſt omnes eos extinctos, qui ex nomine defuncti fuerint eo tempore, quo teſtator moreretur, & qui ex his primo gradu procreati ſint: niſi ſpecialiter defunctus ad vlteriores voluntatem ſuam extenderit.

Qui & pro qua parte præſtent legata.

33. *Idem* libro 9. Reſponſorum reſpondit.

LEgatorum petitio aduerſus heredes pro partibus hereditariis competit: nec pro his qui ſoluendo non ſunt, onerari coheredes oportet.

1. Qui plures heredes inſtituit teſtamento, à quibuſdam nominatim relicturus legata, codicillos ad omnes heredes ſcripſit, quæſitum eſt quæ legata deberentur. Modeſtinus reſpondit, cum manifeſte teſtator teſtamento expreſſerit, à quibus heredibus legata præſtari vellet, licet codicillos ad omnes ſcripſerit, tamen ea quæ codicillis dedit, his præſtanda eſſe, quos nominatim grauare debere teſtamento ſuo oſtendit teſtator.

De fideicommiſſo, Peto vt ſeruum meum manumittas, cum tot capita ſeruorum tibi in Codicillis legauero. 1. De heredibus iuſſis accipere à procuratore. 2. De dotis fideicommiſſo, qui dixiſſent quod ipſis conferat. 3. De his quæ teſtator in pignoribus omnis tranſtulerat. 4. De conditione implenda. 5. De dote filiæ relicta. 6. De eo quem teſtator dixit eſſe extra ſubſtantiam & legata præſtanda. 7. De his quæ teſtator dixit ſeruos heredis poſt mortem eius, quæ ei reſtituat.

34. *Idem* libro 10. Reſponſorum.

TItia, cum teſtamento facto decederet, heredibus inſtitutis Mæuia & Sempronio filiis ſuis ex æquis partibus, petit à Mæuia, vt Stichum ſeruum ſuum manumitteret, in hæc verba: *A te autem Mæuia filia cariſſima peto, vt Stichum ſeruum meum manumittas, cum in miniſterio tuo tot capita ſeruorum tibi his Codicillis legauero*: nec legauit. quæro, quid his verbis relictum videatur, cum, vt ſupra cautum eſt, duobus heredibus inſtitutis defuncta teſtatrice, & mancipia hereditaria duarum perſonarum facta, & codicillis nihil relictum ſit de præſtandis mancipiis, nec poſſit velle fideicommiſſum putari, quod datum non ſit, cum legaſſe ſe diceret, nec adiecerit legati ſpeciem, nec ab herede, vel præſtarentur mancipia, petierit. Modeſtinus reſpondit, ex verbis conſultationi inſertis Mæuiam neque legati, neque fideicommiſſi petitionem habere, neque libertatem ſeruo dare compelli.

1. Lucius Titius in teſtamento ſuo ita cauit: [illegible Greek passage]

Fabium de Eugubio, & Cornetam, refert Capitulus [illegible] l. 44. 5. l. 4. [illegible] de leg. 1. l. 98. 3. de leg. 3.

q vbi agitur perſonali, non hypothecaria, vide [illegible]

x Onus ſoluendum prætextu alicuius [illegible] debetur, ſi illud [illegible] neceſſum non fecit *Bald.*

y [illegible] quod & verbum eodem ſignificatione eſt in nouellis [illegible] de qua quæritur [illegible] & communi [illegible] Gothiano [illegible] l. 30. 5. 1. [illegible] quod autem [illegible] legatis [illegible] l. 18. [illegible] Gregorium libris [illegible]

a l. 4. [illegible] 5. 17. inf. de manumiſſ.

[illegible]

patris dulciſſimæ filiæ meæ ſalutē. Volo enim à ſe & ipſi accipere [illegible] *Gazam cum inquilinis* [illegible] *fuis* [illegible] *Aſtanuto dulciſſimo filio meo ſalutem. Precipuum volo* [illegible] *accipere* [illegible] quæro, an huiuſmodi ſcriptura integrum prædium ſingulis datum eſſe videatur, an verò partem hereditariam dumtaxat contineat, cum ſimiliter à ſemetipſo quemque eorum quam habebat partem accipere voluit? Modeſtinus reſpondit, non [illegible] interpretandam ſcripturam de qua quæritur, ut fideicommiſſum inutile ſiat. Item quæro, ſi integrum prædium relictum eſſe videtur, an pretium portionis fratri & coheredi ſolvendum ſit, ut hoc ipſo, quod à ſemetipſo accipere præcepit, pretio illato integrum habere eum voluerit. Item reſpondit, ad ſolutionem pretij fideicommiſſarium minimè compellendum.

2 ¶ Lucia Titia inteſtata moriens, à filijs ſuis per fideicommiſſum alieno ſeruo domum reliquit poſt mortem, filij eius iidem qui heredes eius conſtituti hereditatem matris, diuiſerunt etiam domum, in qua dominio dominus ſerui fideicommiſſarij quaſi [illegible] adſuit. quæro, an fideicommiſſi perſecutionem adquiſitam ſibi per ſeruum, eo quod interfuit diuiſioni, amiſiſſe videatur? Modeſtinus reſpondit, fideicommiſſum ipſo iure amiſſum non eſſe, quod ne repudiari quidem poteſt, ſed nec per doli exceptionem ſummouetur, niſi euidenter appareat, omittendi fideicommiſſi cauſa hoc eum feciſſe.

3 ¶ Gaius Seius cum domum ſuam haberet, & in prætorio uxoris ſuæ tranſtuliſſet, quaſdam res de domo ſuo in eodem prætorio transtulit, atque poſt multos dies deceſſit teſtamento uxorem ſuam heredem & alios complures reliquit, quo teſtamento ſignificauit verba, quæ infra ſcripta ſunt. *In primis ſcias heredes mei, nullum prædium eſſe præter id* [illegible] *meum. Sed nec aliud quidquam. Idcirco* [illegible] quæro, an ea, quæ viuo eo in prætorio uxoris eius tranſlata ſunt, communi heredi ad vindicari poſſint, & an ſecundum verba teſtamenti præſcribi coheredibus poſſit à parte uxoris defuncti? Modeſtinus reſpondit, ſi ea quæ in domum ſeu prætorium uxoris defuncti tranſtulit, pertineat ad eam pertinere voluit, nihil proponi, cur voluntas eius ſpreta fiat: [illegible] igitur habet mulier [illegible] ſecundum voluntatem fuiſſe teſtatoris oſtendere, quod non fecerit in hereditate mariti & hæc remanere oportet.

4 ¶ Si ea conditione liberto [illegible] fideicommiſſum relictum eſt, ut [illegible] tutores factum eſſe, quo minus conditionem impleret, iniquum eſt eum, cum ſit inculpatus, emolumento fideicommiſſi carere.

5 ¶ Quidam filia de dote egerat, deceſſit, eadem illa exheredata, filio herede inſtituto, & ab eo fideicommiſſum ſi ſi dotis nomine reliquit, quæro, quantum à herede mulier conſequi debeat? Modeſtinus reſpondit Quod in primis eſt, non in eſſe conſumptum de dote actionem mulieri, cum patri ſuo non conſenſerit. utique non ignorans eſſe [illegible] quod ſi ea quidem maior quantitas in priore dote fuit, illius peritione, [illegible] tantummodò mulier contenta, quod ſi in ſumma dotis nomine legata amplius ſit, quam in dote principali, compenſatio [illegible] fiat, [illegible] eandem ſummam, quæ concurrit, & id tantummodò quod excedit in ſequenti ſumma ex teſtamento conſequatur non [illegible] eſt enim verisimile, patrem duplici præſtatione dotis filium eundemque heredem onerare voluiſſe. præterea cum à patre non ſit efficaciter licet non conſentiente filia, inſtituiſſe actionem generum de dote actionem.

6 ¶ Lucius Titius, relictis duobus filijs ſuis heredibus diuerſi ſexus inſtitutis, addidit caput generale, *ut legata, & ſibimetipſi ab heredibus ſuis præſtentur;* quadam [illegible] tamen parte teſtamenti à filio petit: ut omne onus legatorum in ſe ſuſtineret, in hunc modum: *Et ſi quemcumque in legatis reliqui, volo ab præcepi: ab Aſtiano filio meo & herede meo præſtari iubeo.* deinde ſubiecit in præceptione relinquenda filiæ ſuæ hæc verba: *Pamphilæ filiæ meæ dulciſſimæ ſi quid ex viua dedi, comparaui, ſibi habere iubeo:* [illegible]

ut a [illegible] *quæ ſupra ſcripta ſunt* [illegible] quæro, in [illegible] his extremis verbis, quibus cum filia ſua in teſtamento pater locutus eſt effectum videtur, ut hereditariis actionibus, id eſt omnibus filium ſuum onerauerit. an verò tam ſolùm propter onus legatorum locutus [illegible] eſſe videatur, actiones autem hereditariæ in vtrumque heredem creditoribus dari debeant? Modeſtinus reſpondit, ut actiones creditorum filius ſolus excipiat, iuſſiſſe teſtatorem non proponi.

7 ¶ Titia cum nuberet Gaio Seio, dedit in dotem [illegible] & quaſdam alias res, poſtea decedens codicillis [illegible] [illegible] præterea alia multa [illegible] iuxta eidem marito legauit, ut quandiu viueret, haberet, quæro, an propter hanc eius codicillis, extra dotem relicta ſunt, poſſit poſt mortem Gaij Seij ex cauſa fideicommiſſi petitio filiæ & heredi à Titiæ competere, & earum rerum nomine quas in dotem Gaius Seius accepit. Modeſtinus reſpondit, licet non ea verba proponuntur, ex quibus filia teſtatricis fideicommiſſum à Gaio Seio, poſtquam præſtiterit, quæ teſtamento legata ſunt, petere poſſit, tamen nihil prohibet, propter voluntatem teſtatricis, poſt mortem Gaij Seij, fideicommiſſum peti.

Si vxori legetur quæ viſus eius cauſa parata ſunt.

32. *Idem* lib. 16. Reſponſorum reſpondit.

LEgatis vxori, quæ viſus eius cauſa parata ſunt, eos ſeruos ad eam non pertinere, qui non proprij ipſius, ſed communis vſus cauſa parati ſunt.

Deſcriptio legati.

36. *Idem* libro 3. Pandectarum.

LEgatum eſt donatio teſtamento relicta.

Si ſeruus legetur, & liber eſſe iubeatur.

37. *Iauolenus* lib. 1. ex Caſſio.

QVi teſtamento inutiliter manumiſſus eſt, legari eodem teſtamento poteſt: quia toties efficacior eſt libertas legato, quoties vtiliter data eſt.

De eo quod ſeruus legatus adquirit.

38. *Idem* libro 1. ex Caſſio.

QVod ſeruus legatus ante ad tam hereditatem adquiſiuit, heredi, legatario adquirit.

De ædificio impoſito area legata.

39. *Idem* lib. 3. ex Caſſio.

SI area legata, poſt teſtamentum factum, ædificium impoſitum eſt, vtrumque debebitur, & ſolum, & ſuperficium.

De legato duobus ſeruis vnius.

40. *Idem* libro 1. Epiſtolarum.

SI duobus ſeruis meis eadem res legata eſt, & alterius ſerui nomine ad me eam peruenire non poteſt, totum ad me pertinebitque, pro tem alterius, ſed æque alterum ſeruum adquiro perinde ac ſi uno [illegible] alterius ſeruo eſſet legatum.

De iure adcreſcendi, & De dote.

41. *Idem* libro 7. Epiſtolarum.

M[illegible] *Titio & legat.* ſi Seius deceſſerit, pars eius vtrique adcreſcet: quia cum ſeparatim partes ſunt, totus legatus ſit, neceſſe eſt, ut ea pars quæ ceſſat pro portione legati cuique eorum, quorum fundus ſeparatim legatus eſt, adcreſcat.

1 ¶ A me heredi, vxori meæ ita legatum eſt: *Quid, quis propter Titiam ad Seium* [illegible] quæro, an deductiones impenſarum fieri poſſint, quæ fierent ſi de dote ageretur. reſpondit: Non dubito quin vxori ſua quod ita legatum eſt, *ut in bonis* [illegible] tota dos ſine vlla ratione deductionis impenſarum mulieri debeatur.

¶ Non autem idem ius ſeruari debet ex teſtamento extraneo, quod ſeruatur in teſtamento viri, qui dotem

a Teſtator legato [illegible] ab heredes, ſed per ſe [illegible] hoc eſt, à ſemetipſo [illegible]

[illegible]

x Hic Seius & Mæuius verbis coniuncti. y Hic re tantum coniunctus eſt.

z Atqui non eſt inter eos ius adcreſcendi, inter quos [illegible]

a aliâs, herede.

b vide omnino ad hunc locum Antonium Fabrum [illegible]

[illegible]

d Imò quaſdam impenſas deducet, l. 5. ſ. de dote.

m de hac dictione vide l. 63. ſ. de verbor. ſignif.

n volunt. i ſpiſo.

o Cur ita? vide l. 81. infra de leg. 2.

p Imò, non mulier ſed heres, l. 18. ſ. de auro.

q Idem dicendum, ſi maritus vxori alimenta legauerit ſub ea conditione, ſi cum liberis ſuis [illegible]

r l. 30. ſ. 3. infra de leg. 3.

s Quæ fit à perſona repræſentante, videtur fieri à perſona repræſentata, *Bald.*

t Dotis actio mulieri ſeu filiæ non conſentiens, quæ inulta patri de dote egit.

u Impetu dicitur, qui non conſenſit.

x l. 12. ſ. 3. l. 37. ſup. ſolut.

y Compenſandi animo in dubio quiſque intelligitur legare potius, quàm donandi. præſumitur compenſandi voluntas magis quàm donandi.

z Præſumitur debere teſtator voluiſſe heredem duplici præſtatione onerare.

a Præſumitur quiſque id facere quod iure valet & valere poteſt.

b Specialis [illegible] generali [illegible]

c al. iubeo.

Universidad Rey Juan Carlos

vxori relegauit. hæc enim taxationis loco habenda eſt. Quid ſi ad repromittit? illic autem non vir vxori relegat: id videtur legare, quod in iudicio dotis ſuo iure conſecuturus fuerit.

Si quis ex parte ſolidi vocetur ſubſtitutione.

41. Iauolenus libro 1. Epiſtolarum.

Cum aliqui a parte capiebat, legatum eſſet, et alij teſtamento, placuit ſolidum a capere poſſe.

De legato quantum heres habebit. 1. Vel quantum vnus heres habebit. 2. De fructibus fideicommiſſi in diem relicti. 3. De alternatiuis.

43. Pomponius libro 3. ad Quintum Mucium.

Si ita relictum fuerit: *Quantum bona a mea habebit, tantum Titio heredes dare volo*: eo eſt, quaſi ita ſcriptum ſit, Quantum omnes heredes habebunt.

1 ¶ Quod ſi ita fuerit: *Quantum vnus heres habebit, tantum Titio heredes mei dare volo*: minor pars eius accipienda quæ venit in legato.

2 ¶ Pegaſus ſolitus fuerat diſtinguere, ſi in diem fideicommiſſum relictum fuiſſet poſt annos decem, intereſſe cuius cauſa tempus dilatum fuerit: vt heredis, quo caſu heredem fructum retinere debere: an legatarij, velut ſi in tempus pubertatis eius impubes ſit, fideicommiſſum relictum ſit: tunc & cum fructus præſtandos & antecedentis temporis. & hæc ita intelligenda ſunt, ſi non e nominatim adiectum eſt, vt cum incremento heres fideicommiſſum præſtet.

3 ¶ Si ita ſcriptum ſit, *Decem aut quindecim heres dato*: pro eo eſt, ac ſi decem, ſola legata ſint. at ſi ita ſit, *Poſt annum, aut poſt biennium, quam ego deceſſero, heres dato*: poſt biennium videtur legatum, quia heredis eſſet poteſtas in eligendo.

De legato heredis meus damnas eſto. 1. De diſtinctione ſummæ legata.

44. Idem libro 4. ad Quintum Mucium.

Si pluribus heredibus inſtitutis ita ſcriptum ſit, *Heres meus damnas eſto dare quinquaginta*: non quilibet heres, ſed omnes videbuntur damnati, vt vna quinquaginta dent.

1 ¶ Si ita legatum fuerit: *Lucius Titius heres meus Titio quinque aureos dare damnas eſto*: deinde alio loco ita: *Publius Mæuius heres meus Titio quinque aureos damnas eſto*: dixit Titius oſtenderit a Lucio & a Publio legatum eſſe relictum: quinos aureos ab vtroque accipiet.

De filiis & filiabus. 1. De repudiatione legati conditionalis, vel in diem. 2. De conditione nuptiarum.

45. Idem libro 8. ad Quintum Mucium.

Si ita ſit ſcriptum: *Filiabus meis centum aureos dato*: an & maſculini generis & feminini liberis legatum videatur? num ſi ita ſcriptum eſſet, *Filiis meis heres centum dato*: reſponſum eſt, etiam filiabus datos eſſe. quod non eſt ex contrario accipiendum, vt filiarum nomine etiam maſculi contineantur. exemplo enim peſſimum eſt, feminino vocabulo etiam maſculos contineri.

1 ¶ Si ſub conditione, vel ex die certo, nobis legatum ſit, ante conditionem vel diem certum, repudiare non poſſumus. nam nec pertinet ad nos antequam dies venerit, vel conditio exſtiterit.

2 ¶ Si pater filiæ ſuæ teſtamento aureos tot heredem dare iuſſerit, vbi ea nupſiſſet filia eius, & cum teſtamentum fit, ſed abſente patre & ignorante, nihilominus legatum debetur. ſi enim hoc pater non ignorabat, videtur de alijs nuptiis ſenſiſſe.

De eo quod quis debet.

46. Proculus libro 5. Epiſtolarum.

Si ſcripſiſſet, qui legabat, *Quidquid mihi Lucius Titius debet ... aperte* [illegible] nec adiecit, *Præſtato eis*, dubitarem non dubitarem, quamuis ad verborum ſignificationem attineret, quia ea pecunia comprehenſa non eſſet ... eo qui teſtamentum fecit, nominum voluiſſe. adiiciendo autem hæc verba, *Præſtato eis*, aperte mihi videtur oſtendiſſe, eam quoque pecuniam legare voluiſſe.

De diuerſis exemplaribus.

47. Idem libro 6. Epiſtolarum.

Sempronius Proculus Nepoti ſuo ſalutem. Binæ tabulæ teſtamenti eodem tempore exemplaria ſcriptæ, vt vulgo a fieri ſolet, eiuſdem patrisfamilias proferuntur, in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei legati ſunt Titio. quæris, vtrum & centum & quinquaginta aureos, an centum duntaxat habiturus ſit? Proculus reſpondit, In hoc caſu magis heredi parcendum eſt: ideoque vtrumque legatum nullo modo debetur, ſed tantummodo quinquaginta aurei.

De dote relegata. 1. De bonis dementis.

48. Idem lib. 5. Epiſtolarum.

Licinius Lucuſta Proculo ſuo ſalutem. Cum hæc conditionem in relegatione dotis, vt ſi mallet vxor mancipia, quæ in dotem dederit, quam pecuniam numeratam recipere, ea mancipia vxor mallet, numquid etiam ea mancipia, quæ poſtea ex his mancipijs nata ſunt, vxori debeantur, quæro? Proculus Lucuſtæ ſuo ſalutem. Si vxor mallet mancipia, quam dotem accipere, ipſa mancipia, quæ æſtimata in dotem dediſſet, & etiam partus mancipiorum ei debebuntur.

1 ¶ Bonorum poſſeſſione dementis curatori data, legata a curatore ei, qui furioſum defendit, peti poterunt. Sed qui petent, cauere debebunt, ſi bonorum caſus fuerit quod legatorum nomine datum fuerit, id reddi.

De morte animalis legati. 1. De teſſera frumentaria. De militia. 2. De re cuius commercium legatarius, 3. Vel heres non habet. 4. De contributione ...

49. Paulus lib. 5. ad Legem Iuliam & Papiam.

Mortuo boue, qui legatus eſt, neque corium neque caro debetur.

1 ¶ Si Titio frumentaria teſſera legata ſit, & is deceſſerit, quidam putant exſtingui legatum. ſed hoc non eſt verum. nam cui teſſera, vel militia legatur, æſtimatio videtur legata.

2 ¶ Labeo ... rei, cuius commercium non habet, legari non poſſe. Trebatium reſpondiſſe, quod merito Priſcus Fulcinius falſum eſſe aiebat.

3 ¶ Sed Proculus ait, ſi quis heredem ſuum fundum, cuius commercium is heres non habeat, dare iuſſerit ei, qui eius commercium habeat, putat heredem obligatum eſſe (quod verum eſt) vel in ipſam rem, ſi hæc in bonis teſtatoris fuerit: vel, ſi non eſt, in eius æſtimationem.

4 ¶ Si teſtator dari quid iuſſiſſet, aut opus fieri ... munus dari, pro portione ſua pro præſtare, quorum pars hereditatis adcreſceret, æque atque cætera legata placet.

De ſubſtitutione. 1. De eo quod quis debet alteri. 2. De ſtipulatione.

50. Marcellus libro 20. Digeſtorum.

Vt heredibus ſubſtitui poteſt, ita etiam legatariis: videamus, an idem fieri poſſit, & cum res donationis cauſa donatur, vt id promittat ille alteri, ſi ipſe capere non poterit. quod magis eſt, quia in poſterioris quoque perſonam donatio confertur.

1 ¶ Si Titius mihi Stichum aut decem debeat, & legauero tibi Stichum quem mihi debet: placet exſtingui legatum, decem ſolutis. & ſi dixiſſet, aut decem, alij Stichus legatus fuerit, eodem ſolutionis legatum valet.

2 ¶ Cum ita legatum eſt: *Quantam pecuniam heres meus a Titio exegerit, tantam Mæuio dato*: ſub conditione legatum eſt, antequam exacta pecunia ſit, legatarius agere non poteſt. quod ſi ſtatim dies legati cedit (vt Publicius recte putat) legatarius agere poteſt, & actiones præſtentur.

De capacitate. 1. De adoptione.

51. Vlpianus libro 8. ad legem Iuliam & Papiam.

Si ita quis teſtamento ſuo cauiſſet: *Vel quantum plurimum per legem capere poteſt, dari volo*: vtique tunc, cum quando capere poterit, videtur ei teſtator legaſſe: & ſi dixerit: *Quam maximam partem dare poſſum, ...* [illegible]

1 ¶ Is, cui ... tertia pars relicta eſt, vtique non poterit adoptando tertiam partem conſequi.

De caducis.

52. Terentius Clemens libro tertio ad legem Iuliam & Papiam.

Non oportet a patre de conditione eius, quem quis ... legatum hereditas legatum ve ad eum pertineat.

De eo quod mulieri relinquitur pro dote.

53. Idem libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Cum ab vno a herede mulieri pro dote, compenſandi animo legatum eſſet, eique dotem totam terræ quam legatum maluerit: vtrum in omnes heredes, an in eum ſolum, a quo legatum eſt, actio ei dote a dari debeat, quæritur. Iulianus, ...

[illegible marginal notes]

a l. 1. 5. 7. 2. ad leg. Falcid. ... b l. 23. §. 1. ſup. de leg. 1. l. 5. ſeruitutes ... c vide Bartolum ad l. 23. ... d l. 83. ſup. de adquirend. ... e l. 1. §. 1 ... f ... g ... h iam ſcilicet ... i ... k ... l ... m ... n ... o ...

huius loci indicat. ... x ſubaudi, per legem. Poſſe enim dicimus quæ per leges poſſumus.
y vt l. 9. infra de cond. & demonſt.
z Parentum appellatione non ſemper veniunt adoptiui. l. 76. §. de condit. ... aliter quam in lege 8. ſup. ...
a etiam a filio ... Cuiac. ad Afric. ...
b ... c quando compenſandi animus ... l. 34. §. 1. ... d ... l. 85. ... de legat. 3.
e al. de dote.

Universidad Rey Juan Carlos

eum à primùm à quo legatum ſit actionem dandam putat: nam cum aut ſuo iure, aut iudicio mariti conſtitutam eſſe debeat, æquum eſſe, eum à quo ei maritus aliquid pro dote legauerat, vſque ad quantitatem legati onus huius æris alieni ſuſtinere, reliqua parte dotis ab hæredibus ei præſtanda.

1 ¶ Eadem erunt dicenda, ſi heres inſtitutus pro dote, omiſerit hæreditatem, et in ſubſtitutum actio detur, & hoc verum eſt.

2 ¶ Sed de legatis & legis Falcidiæ ratione bellè dubitatur, vtrum is ſolus, in quem ſolum dotis actio detur, legata integra ex perſona ſua debeat, perinde ac ſi omnes hæredes dotem præſtarent: an dotem totam in ære alieno computare, quia in eum ſolum actio eius detur: quod ſanè magis rationem habere videtur.

De conditione ſi centum dederit legatario, quæ nil ei valet.

54. Idem libro 12. ad legem Iuliam & Papiam.

SI cui fundus à centum dignus legatus fuerit, ſi centum hæredi, vel [illegible], vtcumque videtur eſſe legatum: nam aliàs intereſt legatarii fundum potius habere quàm centum. ſæpe enim confines à fundos etiam ſupra iuſtam æſtimationem intereſt noſtra adquirere.

Si legatarius collegatarii ſucceſſerit. 1. De ſeruo hæreditario.

55. Gaius libro 11. ad legem Iuliam & Papiam.

SI Titio & mihi eadem res legata fuerit, & is decedente legati deceſſerit, me hærede relicto, & vel ex mea propria cauſa, vel ex hæreditaria legatum ſequi deuero, magis placere video, partem deficiſſe.

1 ¶ Si eo hærede inſtituto, qui vel nihil vel non totum capere poteſt, ſeruo hæreditario legatum fuerit, tractantibus nobis de capacitate, videndum eſt, vtrum hæreditarii an defuncti perſona, an nouiſſimi ſpectari debeat, & poſt multas varietates placet, vt quia nullus eſt dominus, in cuius perſona de capacitate quæri poſſit, ſine vllo impedimento adquiratur legatum hæreditati, atque ob id omnimodo ad eum pertineat, quicumque poſtea hæres extiterit: ſecundum quod accipere potueſt, reliqua autem pars ad eos, qui intra vocati ſunt, veniet.

De principe.

56. Idem libro 14. ad legem Iuliam & Papiam.

QVod principi relictum eſt, qui antequàm dies legati cedat, ab hominib. ereptus eſt, ex conſtitutione Diui Antonini, ſucceſſori eius debetur.

De Auguſta.

57. Paulus Mæcianus libro 2. ad legem Iuliam & Papiam.

SI Auguſtæ legaueris, & ea inter homines eſſe deſierit: deficit, quod ei relictum eſt, ſicuti Diuus Hadrianus in Plotina, & proxime Imperator Antoninus in Fauſtina Auguſtæ perſona conſtituit: cum ea ante inter homines eſſe deſiiſſet quàm teſtator decederet.

Si legatarius rem ex parte voluerit.

58. Gaius libro 14. ad legem Iuliam & Papiam.

SI cui res legata fuerit, & omnino aliquam ex parte voluerit ſuam eſſe, totum ei adquirit.

Si legatum Domino & ſeruo, vel duobus ſeruis eiuſdem.

59. Terentius Clemens libro 15. ad legem Iuliam & Papiam.

SI mihi purè, ſeruo meo vel purè vel ſub conditione, eadem res legata eſt, vtrumque legatum, quod mihi datum eſt, repudiem: deinde conditione exiſtente, id quod ſeruo meo legatum eſt, vellem ad me pertinere, putem legati deſierere reſponſum eſt. nam ſi quis dubitetur exiſtente conditione: ſi ſeruus vacat, omnimodo legatum meum fiat, quod ſemel ad me pertinere voluerim, quod æquius eſſe videtur.

¶ Idem eſt, & ſi duobus ſeruis meis eadem res legetur.

Si fideicommiſſum à legatario relictum deficiat.

60. Pomponius libro 16. ad legem Iuliam & Papiam.

IVlianus ait, ſi à filio hærede legatum ſit Seio, fideique eius commiſſum fuerit ſub conditione, vt Titio daret, & Titius pendente conditione deceſſerit, fideicommiſſum deficiens apud Seium manet: non ad filium hæredem pertinet, quia in fideicommiſſis potiorem cauſam habere eum, cuius fides electa ſit, teſtatis voluit.

De accretione portionis accreſcentis.

61. Pomponius lib. 18. ad legem Iuliam & Papiam.

SI Titio & Mæuio hæredibus inſtitutis, quadringenta relinquerentur, à Titio ducenta legauerit, & quiſquis hæres eſſet centum, perinde Mæuius hæreditatem adierit, tercenta ſi Titius ſoluit.

1 ¶ Iulianus quidem ait, ſi alter ex legitimis hæredibus repudiaſſet portionem, cum eſſet ab eo fideicommiſſa relicta, cohæredem eius non eſſe cogendum fideicommiſſa præſtare: portionem enim ad cohæredem ſine onere pertinere. ſed poſt reſcriptum Seueri, quo fideicommiſſa ab intercepto relicta, à ſubſtitutis debentur: & hic à quaſi ſubſtitutum cum ſuo onere conſequetur adcreſcentem portionem.

De fideicommiſſo relicto à domino hæredis.

62. Licinius Rufinus libro 4. Regularum.

SI alienus ſeruus hæres inſtitutus fuerit, à domino eius fideicommiſſum relinqui poteſt: ſed ita hoc fideicommiſſum dominus præſtare debet, ſi per ſeruum factus ſit hæres. quod ſi antequam iuſſu eius adiretur hæreditas, ſeruus manumiſſus fuerit, & ſuo arbitrio adierit hæreditatem, dominus ei debitor non eſt, quia hæres factus non eſt: nec ſeruus, quia rogatus eſt. attamen vtilis actio hoc caſu competit, vtis ſi per quem emolumentum hæreditatis peruenerit, & fideicommiſſum præſtare compellatur.

De re in ſumma conſumpta.

63. Calliſtratus libro 4. Edicti monitorii.

SI hæres rem legatam ignorans, in ſumma conſumpſit, ad exhibendum actione non tenebitur: quia nec poſſidet, nec dolo malo fecit quominus poſſideret. ſed per in factum actionem legatario conſuletur, vt indemnitas ei ab hærede præſtetur.

De mente ſubſtituti ſeu coniecturis. De conſeſſione.

64. Papinianus libro 19. Quæſtionum.

CVm proponeretur, in ſcriptura fideicommiſſi, quod pluribus ſub conditione heres relictum, per errorem omiſſam mutuam ſubſtitutionem, quam teſtator in ſecundis tabulis, cum eiſdem ſubſtitueret, expreſſit: Diui Marcus & Commodus Imperatores reſcripſerunt, voluntatem manifeſtam videri mutuæ factæ ſubſtitutionis. etenim in cauſa fideicommiſſi, vtcunque precaria voluntas quæreretur, coniectura potuit admitti.

De peculio, de familia. De lecticariis. De pediſſequis. 1. De quadriga. 2. Si ſeruo legato libertas poſt tempus relinquatur.

65. Idem libro 16. Quæſtionum.

PEculium legatum augeri & minui poteſt, ſi res peculii poſtea eſſe incipiant aut deſinant.

¶ Idem in familia erit ſiue vniuerſam familiam ſuam, ſiue certam, veluti vrbanam, aut ruſticam legauerit, ac poſtea ſeruorum officia vel miniſteria mutauerit.

¶ Eadem ſent. lecticariis aut pediſſequis legatis.

1 ¶ Quadriga legata, equis poſtea mortuo uno periere quidem ita credimus, ſi equus ille deceſſit, qui demonſtrabat quadrigam. ſed ſi medio tempore dominus ſuppleuerit, ad legatarium pertinebit.

2 ¶ Titio Stichus legatus poſt mortem Titii libertatem accepit & legatum adita hæreditate, & libertas poſt mortem Titii competent.

¶ Idemque eſt, & viuente Titio liber eſſe iuſſus eſt.

3 ¶ Si tamen Titio ex parte hærede inſtituto ſeruus legatus ſit, & poſt mortem eius liber eſſe iuſſus ſit, ſiue adierit hæreditatem Titius, ſiue non adierit, poſt eius mortem libertas ei dari eſt, defuncto eo, libertas competit.

Si hæres legatario legauit. 1. De eadem re duobus coniunctis legata. 2. Si hæres ſeruum legatum. 3. Partes legata in teſtamento & in codicillis. 6. De vſufructu, & ſeruitutibus ſimul legatis & ceteris [illegible]. 7. De annis proprietatis legatis à municipibus.

66. Idem libro 17. Quæſtionum.

MÆuius fundum mihi ac Titio ſub conditione legauit, heres autem eius eundem ſub eadem conditione mihi legauit. verendum eſſe Iulianus ait, ne exſtante conditione, pars eadem ex vtroque teſtamento mihi debeatur. Voluntatis tamen quæſtio erit: nec incredibile videtur, id egiſſe hæredem vt eadem portio bis, eidem debeatur. Sed veriſimile eſt de altera parte eum cogitaſſe. Sanè conſtitutio principis, qua placuit eandem ſæpè legatam corpus, non onerare hæredem, ad vnum teſtamentum pertinet. Debitor autem ſimul ſemper, quod debet iure legatum, non ſit in ſpecie legati. ſi enim idem ſub eadem conditione reliquerit, quod emolumentum legati futurum eſt.

1 ¶ Duorum teſtamentis pars fundi, quæ Mæuii eſt, Titio legata eſt, non ineleganter probatum eſt, ab vno hærede ſoluta parte, quæ Mæuii fuit, ex alio teſtamento liberationem obtingere, neque poſtea partem alienatam reuocari actionem ſemel extinctam.

2 ¶ Sed ſi pars fundi ſimpliciter, nõ quæ Mæuii fuit

a Teſtator poteſt vnum hæredem grauare reſtitutione dotis.

b l. 1. inſ. ad leg. Falcid.

c Tota dos computatur in ære alieno: vnde, non detrahitur Falcidia de dote, ſed de reliquo. Faid.

d adde l. 49. in ſi. ſup. eo. lege.

e Conſines fundos interdum ſupra iuſtam æſtimationem emimus, l. 3. §. 15. [illegible]

f Id quod intereſt ſæpe excedit iuſtam æſtimationem.

g l. 51. ſup. de [illegible].

h Princeps ſolutus eſt legibus eaducariis: quia ſunt iuſta. vide quæ ſcripſi ad l. 4. C. ad leg. Falcid.

i quia licet Imperator moriatur, dignitas tamen imperatoris, & eius officium non moritur. Bartol. aliud eſt in Auguſta, l. 7. [illegible]

k ut Auguſta moriens non deficit, l. 56. ſup. eod. gaudent autem priuilegiis quibus princ. ut Auguſta eius vxor ſuperueniet, l. 31. ſup. de legibus. Cur tam variè vel ideo quod dignitas Auguſtæ mediatam cauſam habet, & à mariti dignitate dependat: eoque nomine ſucceſſorem in Auguſtæ dignitate non habet.

l Voluerit ſuam: m quis pro parte repudiare non poteſt, l. 38. ſup. de leg. 1. Partis acceptatio, reliquum ad ſe trahit. Faid.

n eo caſu diuerſa iura in eorum perſonam concurrunt.

o ſub qua legatum eſt ſeruo meo. p Quando plura iura concurrunt, non repudiato, non repudiatur alterum. Baid. adde l. qui. ſup. de legat. 1.

q Si fideicommiſſum deficit, legatum remanet penes legatarium, nec tranſit ad hæredem. Faid.

r v. l. 16. l. 17. ſup. eodem.

ſ Si portio alicuius grauato magis grauata acceſſit, augetur legatum. Baldus.

t aliud erat ante reſcriptum, l. 49. in fin. ſup. eod.

u l. 70. §. de leg. 1.

x cui portio iure adcreſcendi adquiritur.

y puta Titii.

z curato, puta ostio.

a aliter non eſt.

b puta ſeruus manumiſſus.

c atque ita non grauatus fideicommiſſo, conuenitur et contra dominum ſeruitio. ſi tamen iniunctum domino petiter adiit ex teſtamento ut eum ſeruo manumiſſo adeunte hæreditatem. Baid.

d l. 47. in fin. ſup. eod. teſtib. l. 13. §. 1. in fin. inf. ad Trebelli. l. 15. l. 17. in fin. inf. ut legatorum.

e ignorantia hæredis rem legatam in alium vſum conuertentis, non excuſat à ſolutione eam tamen à præſtatione æſtimationis liberat. Baid.

f l. 28. ſup. eod.

g Fideicommiſſaria ſubſtitutio probatur per coniecturas. Baid. Probari ſeptem teſtium, voluntatem teſtatoris omiſſam errore notarii, hinc colliguntur. vide plura apud Mynſingerum 4. obſ. 68.

h §. 20. Inſt. de leg. l. 8. §. de peculio. legato. creſcit, decreſcit, mortuo homine ſimile eſt. v. l. 40. §. 1. de aud. i. l. 79. inf. de legat. 3.

i adde l. 83. §. 1. inf. de leg. 3.

k Quadriga: biga, triga: à iuncto ſ eſt numerus quaternarius, binarius, ternarius. Græci eodem modo Τετραωρίας vocant, ut videtur. Marcellus Empiricus quadrigam vocat [illegible] medicamentum. Propertius lib. 3. vocat quadrigam Cnidi, vrbes Epheſum, Smyrnam, Colophonem, Miletum & vetus portu. Triga mihi paucos inter diſcendos ſudalis. Triga ſodalitii pars bona magna mihi. hæc Ioſephus Scaliger in 3. Propertii.

l v. l. 83. §. 1. ſup. ſed.

m [illegible]

n Cur ita? colligo ex l. 34. §. 1. in ſi. & l. 15. ſup. ex ſuſtu. [illegible]

t l. 30. in ſi. l. 11. §. quib. mod. vſuſ. adde l. 28. ſup. de leg. 1. 2 l. 15. inf. de manumiſſ. teſt.

x imò non competit, l. 68. in fin. ſup. de leg. 1.

y l. 6. l. 24. inf. ſuſtinem. 2 l. 14. §. 1. l. 32. §. 1. ſup. de leg. 1. l. 1. §. pen. inf. de [illegible].

a v. l. 118. [illegible].

b §. 14. Inſt. [illegible] vide. cuntis, in [illegible].

c l. 34. §. 1. ſup. de leg. 1. 2. l. 6. & ibi Theophilum [illegible] leg. [illegible].

d Extincta ſemel actio non reuiuiſcit.

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

legetur, ſolutio prior non peremit alteram actionem: atque etiam hanc eandem partem aliquo modo ſuam factam poterit alter heres ſoluere. neque enim plures in vno fundo dominium iuris intellectu, non diuiſione corporis obtinent.

3 ¶ Non idem reſpondetur, cum duob. teſtamentis generatim homo legatur. nam qui, ſoluente altero, legatarij factus eſt, quamuis poſtea ſit alienatus, ab altero herede idem ſolui non poterit.

¶ Eademque ratio ſtipulationis eſt. Hominis enim legatum, orationis compendio ſingulos homines continet, vt qui ab initio non conſiſtit in his qui legatarij fuerunt, ita fruſtra ſoluitur cuius dominium poſtea legatarius adeptus eſt, tametſi dominus eſſe deſinit.

4 ¶ In fundo legato ſi heres ſepelierit, æſtimatio referenda erit ad totum pretium fundi quod fuit ante ſepulturam admiſſam: quare ſi fuerit ſolutum, actionem adhuc ex teſtamento propter locum alienatum durare rationis eſt.

5 ¶ Eum qui ab vno ex heredibus qui ſolus oneratus fuerat, litis æſtimationem legatæ rei abſtulit, poſtea codicillis apertis ab omnibus heredib. eiuſdem rei relictæ dixi dominium non quærere. cum enim quis pluribus ſpeciebus iuris vtitur, non ſæpius eandem rem eidem legare, ſed loqui ſæpius.

6 ¶ Fundo legato, ſi vſusfructus alienus ſit, nihilominus petendus eſt ab herede. vſusfructus enim, etſi in iure non in parte conſiſtit, emolumentum tamen rei continet. Enimuero fundo relicto, ob reliquas præſtationes quæ legatum ſequuntur, agetur, verbi gratia ſi fundus pignori datus, vel aliena poſſeſſio ſit.

¶ Non idem placuit de ceteris ſeruitutibus.

¶ Sin autem res mea legetur mihi, legatum propter illas cauſas non valebit.

7 ¶ A municipibus heredibus ſcriptis, detracto vſufructu, legari proprietas poteſt: quia non vtendo poſſunt vſumfructum amittere.

De re relicta illi ex familia quem heres cum moreretur elegerit. § 1 [illegible]

67. *Idem* libro 19. Quæſtionum.

VNum ex familia, propter fideicommiſſum à ſe, cum moreretur, relictum, heres eligere debet: eo, quem elegit, fruſtra teſtamento ſuo legat, quod, poſteaquam electus eſt, ex alio teſtamento petere poteſt. Verum ergo non confirmat, quod datur, quaſi creditori relictum, quamdiu poteſt mutari voluntas, non rectè creditori comparabitur? Siue tamen datur electio, debet videtur creditor, ſiue moritur, ex neutro teſtamento petitio competit.

1 ¶ Si Falcidia quæratur, perinde omnia ſeruabuntur, ac ſi nominatim ei, qui poſtea electus eſt, primo teſtamento fideicommiſſum relictum fuiſſet. non enim facultas neceſſariæ electionis, propriæ liberalitatis beneficium eſt. quid eſt enim quod de ſuo videatur reliquiſſe, qui quod relinquit omnimodo reddere debuit?

2 ¶ Itaque ſi cum forte tres ex familia eſſent eius qui fideicommiſſum reliquit, eodem vel diſpari gradu, ſatis erit vni reliquiſſe: nam poſtquam electio erit, voluntati ceteri conditione deficiunt.

3 ¶ Sed ſi vno ex familia herede inſtituto, ille fundus extraneo relictus eſt: perinde fideicommiſſum ex illo teſtamento petetur, ac ſi nemo de familia heredibus extitiſſet. verum is qui heres ſcriptus eſt, ratione doli exceptionis ceteris fideicommiſſum petentibus facere partem intelligitur. nam quæ ratio ceteros admittit, eadem tacitam fiduciam [illegible].

4 ¶ Si duos de familia non æquis portionib. heredes ſcripſerit, [illegible] partem (forte quartam) extero heredi eiuſdem fundi legauerit: pro his quidem portionibus, quas iure hereditario retinent, fideicommiſſum non petetur: non magis, quam ſi alteri fundum prælegaſſet. pro altera vero parte, quæ in exterum collata eſt, viri qui ſunt de familia, petent: admiſſis propter heredes, [illegible] portionum perſonæ.

5 ¶ Sed & ſi fundum heres vni ex familia reliquerit, quem cuique fideicommiſerit, verum extero reliquerit:

[illegible]

quæſitum eſt an hoc fideicommiſſum peti poſſit: dixi ita demum peti poſſe, ſi fundi pretium efficiat, ſed quid ſi [illegible] ille prior teſtator ita fideicommiſſum reliquiſſet: *Rogo fundum ne vendas, ſed ut in familia relinquas,* rem in expedito eſſe. quod ſi talia verba fuiſſent, *Peto ne fundus de familia exeat,* heres propter ſequens fideicommiſſum, quod in exterum collatum eſt, oneratum intelligi: petituros [illegible] ceteris ex primo teſtamento fideicommiſſum, poſt mortem videlicet eius qui primo electus eſt.

6 ¶ Et ideo ſi electo vno, fideicommiſſum in exterum non conferatur, non aliis ex qui electus eſt, fideicommiſſum præſtandum erit, quam interpoſitis cautionib. [illegible]

7 ¶ *Rogo fundum, cum morieris, reddas ex liberis tuis* [illegible] quod ad verba attinet, ipſius erit electio, nec petere quiſquam poterit, quamdiu præfertur alius eorum; defuncto eo prius, quam eligat, petent omnes: itaque eueniet, vt quod vni datum eſt, vnus pluribus vnus petere non poſſit: ſed omnes petant, quod non omnibus datum eſt. & ita demum petere poſſit vnus, ſi ſolus moriente eo ſuperſuit.

8 ¶ Si rem tuam, quam exiſtimabam meam, te herede inſtituto, Titio legem, non eſt Neratij Priſci ſententiæ nec conſtitutioni locus, qua cauetur, non cogendum præſtare legatum heredem, nam ſecurum eſt heredibus, ne cogerentur redimere, quod teſtator ſuum exiſtimans reliquit: ſunt enim magis in legandis ſuis rebus, quam in alienis comparandis, & onerandis heredibus faciliores voluntates, quod in hac ſpecie non euenit, cuius dominium [illegible] ſit apud heredem.

9 ¶ Si omiſſa fideicommiſſi verba ſint, & cetera, quæ leguntur, cum his, quæ ſcribi debuerunt, congruant, rectè datum, & minus ſcriptum, exemplo inſtitutionis legatorumque, intelligetur. quam ſententiam optimus quoque Imperator noſter Seuerus ſecutus eſt.

10 ¶ Item Marcus Imperator reſcripſit, verba quib. teſtator ita cauerat, *non dubitare* [illegible] pro fideicommiſſo accipienda. Quod reſcriptum ſummam habet vtilitatem: ſcilicet honore bene translati matrimonij, fides etiam communium liberorum decipiat patrem, qui melius de matre præſumpſerat. & ideo princeps prouidentiſſimus & iuris religioſiſſimus, cum fideicommiſſi verba ceſſare animaduerteret, coniunctionem pro fideicommiſſo reſcripſit accipiendam.

68. *Paulus* libro 11. Quæſtionum.

DEſiderio quæſitum eſt, an etiam quæ viuus vxori donauit, eam in vxorem contulit, in fideicommiſſi petitionem veniant: reſpondi, ea extra cauſam bonorum defuncti computari debere, & propterea fideicommiſſo non contineri, quia ea habitura eſſet etiam alio herede exiſtente. Planè nominatim maritus vxoris fideicommittere poteſt, vt & ea reſtituat.

De fideicommiſſis, continentes ſe pro ſua parte centum aureis. 1. De alienatione prohibita. 2. De fideicommiſſo tacito. 3. De alienatione extra familiam prohibita.

69. *Papinianus* libro 19. Quæſtionum.

PEr *hæc. Tibi contentus eſſe centum aureis*, fideicommiſſum valere placuit? idque reſcriptum eſt. Quid ſi

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

go, ſi cum heredem ex parte inſtituiſſet, ita locutus eſſet: *Peto, pro parte tua contentus ſis Lucio Titio centum aureis:* petere poterunt coheredes partem hereditatis retinente [eo] ſiue præcipiente, quo contentum eſſe voluit defunctus. Sine dubio facilius eſt hoc probare quam probari potuit illud: cum ibi fideicommiſſum petatur ab his, "cum" a quibus teſtator non eſt locutus.

¶ Idem dicemus ſi etiam ex aſſe ſcripſiſſet heredem, eius gratia, qui legitimus heres futurus eſſet, *ſi ... pro hereditate quam ... relique ... quæ ab ...*

1 ¶ Prædium quod nomine b ſuo ... reliquerat ſi non voluntate c facta ſit alienatio, ... bona heredis venerant d, emptor retinere debet, quamdiu debitor haberet bona non vendita e poſt mortem eius non habiturus, quod ſexte f heres præſtare cogeretur.

2 ¶ Mater, filio impubere herede à inſtituto extero, non eidem adſcripſit h, eiuſque fideicommiſit, ... *filius ſuus ... 14. annos deceſſiſſet, reſtitueret k hereditatem ...* non ideo minus fideicommiſſum rectè datum intelligi debet, quia tutorem dare mater non potuit, nam & ſi pater non iure facto teſtamento tutorem dediſſet, ... quemadmodum ſi fideicommiſſum ... iure teſtamentum factum fuiſſet, ... ab eo impubere datum fideicommiſſum videtur, ... quem is qui dabat, tutorem deleret, vel etiam tutorem fore arbitrabatur.

¶ Idem in curatore impuberis vel minoris annis debet probari.

¶ Nec intereſt, tutor rectè datus viuo patre mortuus, vel aliquo priuilegio excuſetur, vel tutor eſſe non poſſit propter ætatem, ... tutor fuerat datus, quibus ... caſibus fideicommiſſum non intercidit, quod à pupillo datum videtur.

¶ Hac denique ratione placuit, à tutore, qui nihil accepit, fideicommiſſum pupillo relinqui non poſſe: quoniam quod ab eo relinquitur extero, non ipſius proprio, ſed pupilli iure debeatur.

3 ¶ Fratre herede inſtituto petiit *ne domus alienaretur, ſed ut in familia relinqueretur*, ſi non paruerit heres voluntati, vel domum alienauerit, vel extero herede inſtituto deceſſerit, omnes fideicommiſſum petent, qui n in familia fuerunt.

¶ Quid ergo, ſi non ſint eiuſdem "gradus"? ita res temperari debet, ut p proximus quiſque primo q loco videatur inuitatus, nec tamen ideo ſequentium cauſa propter ſuperiores in poſterum lædi debet, ſed ita proximus quiſque admittendus erit, ſi paratus ſit cautionem r ... quod ſi cautio non ... ſed ... fuerit ab eo qui primo loco admiſſus eſt, deſiderata, nulla quidem eo nomine naſcetur condictio t, ſed ſi domus ad exterum quandoque peruenerit, fideicommiſſi petitio familiæ competit f. Cautionem autem ... deſiderata, ratione doli mali exceptionis puto tuitè ... quamuis nemo alius vincitur ex familia ſupererit.

4 ¶ Si quidam ſint poſtea emancipati u, tractari poteſt, an hi quoque rectè fideicommiſſum petant, & puto rectè petituros, quoniam familiæ x appellatione perſonæ quoque hæ demonſtratæ intelliguntur.

De legatario rogato reſtituere ... vel partem. 1. vel amplius eius quod accepit. 2. De herede iuſſo hereditate ... 3. de iuſſo reſtituere quidquid ex hereditate ſupereſſit.

70. Idem " libro 20. Quæſtionum."

IMperator Antoninus reſcripſit, legatarium, ſi nihil y ex legato accepit, ei, cui debet fideicommiſſum, actionibus ſuis poſſe cedere z, nec ad cogendum ſoluere. Quid ergo, ſi non totum, ſed partem legati relicti reſtituere rogatus, ... actionibus ſuis in totum cogetur cedere, an vero non niſi ad eam quantitatem, quæ fideicommiſſo continetur? quod ratio ſuadet.

¶ Sed & ſi legatum perceperit, " non amplius ex cauſa fideicommiſſi cogendus erit ſoluere, quam recepit.

1 ¶ Si centum legatis *aureos* a *reſtituere* rogatus ſit, ad formam legati videtur contraxiſſe. Si autem poſt tempus fideicommiſſum relictum ſit, vſurarum ... admittetur: nec ... ſententia erit, quod forte legato percepto magnum emolumentum ex aliquo negotio conſecutus eſt, aut pœnam ſtipulationis imminentem euaſit.

¶ Hæc ita, ſi quantitas cum quantitate conferatur. Sin vero à ſi pecunia accepta, rogatus ſit rem propriam, quamquam maioris pretij eſt, reſtituere, non e eſt audiendus legatarius, legato percepto ſi velit computare: non enim æquitas hoc probare patitur, ſi quod legati nomine perceperit, legatarius offerat.

2 ¶ Cum quidam filio ſuo ex parte herede inſtituto, patruum eius coheredem ei dediſſet, & ab eo petiiſſet, ut c *aliam ſuam pro virili portione filio ſuo coheredem faceret*, ſi quidem minus f tibi ex virili portione quam fratris hereditas habuit, nihil amplius peti poſſe. quod ſi plus, etiam fructuum, quos patruus percepit, vel cum percipere potuerit, dolo non cepit habendam eſſe rationem, reſponſum eſt: non ſecus quam ſi centum "miſſos" legatis rogetur, poſt tempus maiorem quantitatem reſtituere.

1 ¶ Cum autem rogatus, *quidquid ex hereditate ſupereſſit, poſt mortem ſuam reſtituere* de pretio rerum venditarum alias comparat, deminuiſſe, quæ vendidit, non videtur.

71. Idem libro 8. Reſponſorum. h

SEd quod inde comparatum eſt, vice permutati a ... reſtituerentur.

72. Idem" libro 20. Quæſtionum."

IDem ſeruandum erit, & ſi proprios creditores ex ea pecunia dimiſerit, " non enim diminuuntur, quod in corpore patrimonij retinetur.

De mora ... legati empta.

73. Idem libro 23. Quæſtionum. l

SI quod ex l Pamphila reſtituar, legatum mihi fuerit, & ego Pamphilam emam, eaque apud me ſit ... reſponſum eſt, nonne ex cauſa lucratiua ... intelligi ... factum, adeoque perceptum ... teſtamento, ... vt ſcilicet pretij ... conſequar tantum, quanti ... deducta maris æſtimatione, conſtitiſſe ... in cauſa legati datus æſtimauerit.

De prælatione diei.

74. Idem l libro 27. Quæſtionum. l

T*Itio centum aureis heres præſtato.* h: deinde proteſtis diem legatorum non eſt verum: quod alienus recuſit, centum præſenti die ... ; quia diem proprium habuerunt.

De epiſtola. 1. De legatis præceptionum.

75. Idem" libro 6. Reſponſorum."

MIles ad ſororem epiſtolam ... poſt mortem ſuam aperiri mandauit, talem ſcripſit: *Scire te volo, ... ſibi aureos ... :* fideicommiſſum deberi ... in cuiuſlibet ſororis conditione, ... voluntate, placet enim conſiſtere fideicommiſſum: ac ſi defunctus cum eo loquitur, quem precario remuneratur o.

1 ¶ Pro parte heres inſtitutus, cui præceptiones erant relictæ, poſt diem p legatorum cedentem, ante aditam hereditatem vita deceſſit: partem hereditatis ad coheredes ſubſtitutos pertinere placuit: præceptionem q autem portionem, quæ pro parte coheredum conſtiterunt, ad r heredes eius tranſmitti.

De teſtamento pro parte reſciſſo per querelam inofficioſi. 1. De herede indignis. 2. De vſufructu, & ſeruitutibus vel legatis. 3. De eo quod quis ... legato. 4. ... 5. ... 6. ... 7. ... 8. De vario aſſenſu legatorum ... 9. De ...

76. Idem l libro 7. Reſponſorum. l

CVm filius f diuiſis t tribunalibus v actionem inofficioſi teſtamenti matris pertuliſſet x, atque ita variæ y ſententiæ iudicum extitiſſent, heredem, qui filium vicerat, pro partibus quas aliis coheredibus ... tulit filius, non ... habiturum præceptiones ſibi datas, non magis quam cæteros legatarios actiones conſtituit. Cum ſed a libertates ex teſtamento competere placuit, cum pro parte filius de teſtamento matris litigaſſet. quod non erit trahendum ad ſeruitutes, quæ pro parte minui non b poſſunt, planè petentur integræ ſeruitutes ... filium vicit, patris autem æſtimatio ... ante ſi paratus erit alius pretio accepto ſeruitutem præbere, doli ... exceptione ... non offerat partis æſtimationem ... legis Falcidiæ.

1 ¶ *Lucia Sempronia lege ... Publij e Mæuij Semproniæ ea ... onera ... in diem ... heredis ... eius ... teſtamento ... vice ... res Mæuij ... preſtabuntur ...*

2 ¶ Dominus, herede fructuario ſcripto, fundum f ſub conditione legauit g, voluntatis ratio non pa-

a Rogatus poſt mortem ſuam reſtituere, quidquid ei de hereditate ſupereſſet, res quidem hereditarias vendidit, de earum pretio alias comparauit: quæro, earum rerum ita comparatarum teſtatore poſt mortem ſuam debeat ? teneatur. Quid ita ? quia ſupereſſe non ſunt deminutæ. ... qui non tam ex hereditate, ... quam ex pretio rei hereditariæ venditæ, comparatæ videntur: ... videntur ex hereditate ſupereſſe. Quo modo: res ita comparatæ vice permutati dominij ſunt l. 72. h.t. Sunt rerum hereditariarum vice.

b Hereditarias res non deminuit, qui ex earum pretio alias comparauit.
c Deminuere, quid ſit. v. l. 21. ſupra de hered. inſt.
d ... in locum pretij ... l. 25. ... ſupra de hered. ... in vniuerſalibus ... ſuccedit ... ad l. 34. ſup. de pig. l. 26. ſup. de here. ... l. 22. in fin. ſupra ſolut.
e Qui rogatus reſtituere, quidquid ex hereditate ſupereſſet, hereditarias res alienas vendidit, & ea ex pecunia fideicommiſſaria creditores proprios dimiſit, eam pecuniam reſtituere cogitur. Cur ita? ... ſupereſſe ex pecunia intelligitur. Quomodo ... pecunia ... ſed in corpore patrimonij retinetur. Quomodo ... pecunia creditores proprios dimiſit.

f l. 61. §. 4. 5. de leg. 1. ... de ... ſupra.
g Ancillam prægnantem ... ſi quis ... partum ex cauſa lucratiua habere ... intelligitur. Hal.

a Non infideliter cum quo teſtator loquitur, ſed in quem teſtatoris intentio dirigitur, adde l. 108. §. 13. ſupra de leg. 1.
b nomine familiæ. Hal.
c l. 114. §. 14. ſ. de leg. 1. adde l. 21. de fideicommiſſ. ... v. Cuiac. ... obſer. ... Quoties à teſtatore cauſa ... alienationis prohibendæ ... exprimitur, res alienata nunquam revocantur.
d Verbi gratia à fiſco, v. l. 46. ſup. de iure fiſci.
e Propter debitum heredis bona ſubiecta reſtitutioni videri poſſunt alienata.
f al. quod etiam extet.
g extraneo.
h v. l. 4. C. de teſt. tut.
i & ita veſtiret.
k v. l. 20. C. de fideicomm.
l l. 3. ... de vſufr. ...
m l. 5. C. de verbo. ...
n v. l. 114. §. 3. de verb. ſig.
o quid familia ſit? v. l. 114. §. 14. ... de leg. 1.
p Ordinem obſeruandum circa gradus nota. ... ordinata. Hal.
q l. 77. §. 5. ... C. de ... l.
r Indemnitatis. ... de vſufr. ... cautio.
ſ Cur ita? v. l. vlt. C. de rebus alienis non alienan.
t l. 3. §. ... de ... condicti.
u l. 14. §. 17. in fin. ſupra de leg. 1.
x familia quid ſit, v. l. 196. l. de verb. ſign.
y l. 78. ſupra de leg. 1.
z l. 2. ... de leg. 3.
a Legatarius quantitatis non poteſt vltra grauari quam percipiat: poteſt tamen grauari in ſpecie ... ſi pecunia accepta. Hal.
b v. Hal.
c vide l. 90. ... ad l. Falc.
d v. l. 26. §. de leg. 1. l. ... §. 17. in fin. ... ad Treb.
e v. l. 114. §. 6. ſup. de leg. 1.
f adde l. 122. in fi. ... de leg. 1.

h præſenti dare. Haloander. i præſenti ... Cuiac. ... obſer. ... Roberto, ... recept. ...
k ... 20. ... Sec. ...
l Donationis verbum hic ſumi pro fideicommiſſi ... obſeruat.
m ... n ... Cuiac. ... obſ. ...
o quem precario rogat. Cuiac. 2. obſ. 3.
p l. vn. §. 2. C. de caducis.
q v. l. 12. C. de legatis.
r Prælegata adcreſcendi iure non veniunt. l. ... C. de legat. ... l. 16. C. de Falc.
ſ exheredatus à matre filius.
t Cur diuiſis, ... ad l. 10. ſupra de inofficioſo, adde Cuiac. 10. obſer. 20. ... lib. 3. ...
u ... in fin. ... Cuiac. ...
x Id eſt, egiſſet de inofficioſo teſtamento.
y ... quidam pro filio, quidam aduerſus filium, v. l. 15. §. 2. de inoff. l. 13. C. de inoff.
z Pro qua parte reſciſſum eſt teſtamentum, pro ea neque legata, neque fideicommiſſa, neque prælegata debentur. d. l. 13.
a d. l. 13. C. de inoff.
b Excepto vſufructu omnes ſeruitutes indiuiduæ ſunt, v. l. 1. §. 9. ... ad l. Falc.
c al. præſtabitur.
d v. l. 80. in fin. ... ad l. Falc.
e vide l. ... de hered. inſtit.
f cuius vſusfructus erat penes ipſum heredem.
g Titio puta. Nota, ... conditionem ... & legatarium ... herede ... quæri ...

Universidad Rey Juan Carlos

titur, vt heres ex cauſa fructus emolumentum retineat, diuerſum in cæteris prædiorum ſeruitutibus quas heres habet, reſponſum eſt, quoniam fructus portionis inſtar obtinet.

3 ¶ *Heres meus Titio dato, quod ei Sempronius debetur e mihi.* cùm iure nouationis, quam legatarius idémque teſtator ante fecerit legatum ex teſtamento non debeatur: placuit falſam demonſtrationem legatario non obeſſe, nec in totum falſum videri quod veritatis primordia adminiculentur.

4 ¶ Seruus purè manumiſſus, cui libertas propter impedimentum iuris poſt aditam hereditatem non competit, quod ſtatus eius extrinſecus ſuſpenditur, forte propter adulterii quæſtionem ex eodem teſtamento neque legata, neque fideicommiſſa purè data ſperare poteſt: quia dies inutiliter cedit.

5 ¶ Pater cum filia ſua ſemiſſe heredę inſtituta, ſic teſtamento locutus fuerat: *Peto cum morieris, illos atque quoque filios ſuſceperis, Sempronio nepoti meo plus q. tribus* [illegible] necesſitas quidem reſtituendi nepotibus viriles partes præcedere videbatur, ſed moderandæ portionis, quam maiorem in vnius nepotis perſonam conferri voluit, arbitrium filiæ datum.

6 ¶ Non iure tutori dato pater legauit, ſi conſentiat, vt decreto prætoris confirmetur, & prætor non idoneum exiſtimet, actio legati non denegabitur.

7 ¶ Qui Mœuianæ cautionem [illegible] cauſa interpoſuit: ſi poſtea fecerit, fructus quoque legatorum, quos principio præſtari oportuit, reſtituere debet.

8 ¶ Variis actionibus legatorum ſimul legatarius vti non poteſt, quia legatum datum, in partes diuidi non poteſt. non enim ea mente datum eſt legatariis pluribus actionibus vti, ſed vt lenior eis agendi facultas ſit ex vna interim, quæ fuerat electa legatum petere.

9 ¶ Repetendorum legatorum facultas ex eo teſtamento ſolutorum danda eſt, quod irritum eſſe poſt defuncti memoriam damnatam apparuit, modò ſi à legatis ſolutis crimen perduellionis illatum eſt.

De hereditate, prædio, & pecunia ancipiti reſtituenda. 1. De donatione cauſa mortis. 2. De dote viro legata. 3. De ſurdo & muto. De ignorantibus. 4. De morte & deportatione. 5. De pretio prædii dotalis & legato. 6. Si creditor debitori mandauerit vt ei ſolueret, qui mortis cauſa donabat. 7. Si heres nominatus fideicommiſſo non obeat. 8. De veſtitione. 9. De dote. 10. De fideicommiſſario eligendo ex his, quos elegerit mater. 11. De manumiſſis ex fideicommiſſo. 12. De fideicommiſſo, quidquid ad te peruenerit. 13. De conditione, ſi ſine liberis deceſſerit. 14. De rationibus reddendis à curatore. 15. De fideicommiſſi repetitione à ſubſtituto. 16. De venia ætatis. 17. De parte vnciarum relicta. 18. De diuiſione facta à colono. De regio tu hereditatem reſtituere poſt mortem, & de reditibus prædiorum & pecuniæ. 19. De pecunia vel reliqua. 20. De rebus [illegible]. 21. De vſufructu & alimentis ex hereditate. 22. De ſcriptura imperfecta. 23. De [illegible]. 24. Si pater filia manente vt reſtituat, quod liberos ſuſceperit. 25. De fideicommiſſo diſtributis libertis vt qui ſupereſſent. 26. De verbis fideicommiſſi. 27. De alienatione extra familiam prohibita. 28. Si heres [illegible] ſuccesſorum prædiorum fideicommiſſi nomine. 30. De verbis, [illegible] 31. De fideicommiſſi, 32. Si fideicommiſſo nomine fideicommiſſarium hereditatem reſtituat cùmque aliis fideicommiſſa. 33. De diuiſione, conditione & ſubſtitutione. 33. De eo quod fideicommiſſum relictum in alia ſcriptura declaratum.

77. Idem lib. 8. Reſponſorum

CVm pater filios eorúmque matrem heredes inſtituiſſet, ita ſcripſit: *Peto à te filia, vt accepto ex hereditate mea in portionem tuam* [illegible] *prædio Titiano partem hereditatis reſtituas* [illegible]. reſpondi, prædium quidem fieri ex cauſa iudicio diuiſionis de communi filium habiturum: pecuniam autem de parte ſua retenturam.

1 ¶ Bonorum quibus mortis cauſa donatum eſt, fidei committi quoque tempore poteſt, quod fideicommiſſum heredes ſalua Falcidiæ ratione, quam in his quoque donationibus exemplo legatorum locum habere placuit, præſtabunt. Si pars donationis fideicommiſſo tenetur, fideicommiſſum quoque muneris Falcidiæ ſequetur. Si tamen alimenta præſtari voluit, collatio totius oneris in ſolidum donationis eſſe reſpondendum erit ex defuncti voluntate, qui de maiore pecunia præſtari non dubiè voluit integra.

2 ¶ Mater filiis ſuis vulgo conceptis dotem ſuam mortis cauſa donando, [illegible] heredibus inſtitutis, pariter filiis [illegible] totam hanc fideicommiſſum dotis deberi, Falcidiæ ratio non intercederit, ideo retentionem à dotis virum habere placuit, aliòquin Falcidiæ partem heredibus à filiis ex ſtipulatu cum viro agentibus, ex dote eſſe per in factum actionem, reddendam.

3 ¶ Surdo & muto, qui legatum accepit, *vt cum* [illegible] *reſtituat*, rectè mandatur. nam & ignorantes adſtringuntur fideicommiſſo, quibus ignorantibus emolumentum ex teſtamento quæritur.

4 ¶ *Hereditatem e filiis cum moreretur filio ſuo, vel ex his voluiſſet*, reſtituere fuerat rogatus: quo interea in inſulam deportato, eligendi facultatem non eſſe pœnâ præemptam placuit, nec fideicommiſſi conditionem ante mortem filii heredis exiſtere, vtilis autem inter eos fieri, qui eo tempore vixerint, cum de aliis eligendi poteſtas non fuerit.

5 ¶ Qui dotale prædium contra legem Iuliam vendidit, vxori legatum dedit, & emptoris fideicommiſit: *vt amplius à ti prædium reſtituat.* emptorem fideicommiſſi non teneri conſtabat, ſi tamen accepto legato mulier venditionem irritam faceret, eam oblato pretio, doli placuit exceptione ſummoueri.

6 ¶ Mœuio debitori ſuo reus ſtipulandi mandauit vt *Titio cui mortis cauſa donabat, pecuniam debitam ſolueret*, cum ſciens dominum vita deceſſiſſe Mœuius pecuniam dediſſet, non eſſe liberationem ſecutam, conditionem ſolidi, vel iure Falcidiæ dandam eſſe: quia mortis cauſa cepiſſe non videretur. diuerſum probandum foret, ſi Mœuius ignorans dominum vita deceſſiſſe, pecuniam errore lapſus dediſſet. tunc enim portio iure Falcidiæ reuocaretur.

7 ¶ Cum pater fideicommiſſum prædiorum ex teſtamento matris, filiæ deberet, eandem pro parte ſua heredem inſtituit, *vt hereditatem fideicommiſſi compenſaret quædamque prædia filio exheredato*: illa voluiſſet fideicommiſſum tamen ab heredibus eſſe filio præſtandum ad quos hereditatis portio, quam accepit filia, reſiliret, placuit, quod ſi aliam filiæ ſubſtituiſſet, eum oportere filio fideicommiſſum reddere.

8 ¶ Emancipatus filius, quem pater, qui ſe dominum eſſe crediderit, verbis fideicommiſſi filio reliquit, nulla cum fratribus & coheredibus ratio erit. ſi tamen inter filios diuiſionem fecit, arbiter, coniectura voluntatis, eam patrimonium partes coheredibus præſtare [illegible], niſi parati fuerint, & ipſi partis ſuæ fratri conferre.

9 ¶ Pater certam pecuniam exheredatæ filiæ verbis fideicommiſſi reliquit: *eamque* [illegible] *filio stipulari* [illegible] cum filius vxorem dotem dediſſet, ſuperfluum eſſe filiæ reſtitutionem conſtabat. Dotatio quoque legato, fideicommiſſum filiam rectè petituram, vt ſecùs ſtipulationis fides præſtaretur: quoniam veriſimile non erat, patrem interponi ſtipulationem voluiſſe, quo filiæ poſt primas nuptias indotata conſiſteretur. cæterùm ſi repudiata morte ad ſecundas nuptias cautionem extendi non oportere.

10 ¶ A filiis pater petierat, *vt cui vellet ex filiis ſuis prædium* [illegible] vni ex filiis prædia fideicommiſſi à vivo donata, non eſſe electionem, propter incertum datum fideicommiſſi cauſa donationis videbatur. Nam in eum deſtinatio dirigi poteſt, qui fideicommiſſum inter cæteros habiturus eſt, remota matris electione.

11 ¶ *Fidei heredum meorum committo ut* [illegible] *ſecundum voluntatem eorumque* [illegible] eſt, quibus heredes extranei fideicommiſſum libertatem redderentur.

12 ¶ *Fidei tuæ committo, vxor, vti des, ne* [illegible] *tuum* [illegible] *perueneris*, etiam ea quæ poſtea codicillis vxori dedit, fideicommiſſo continebuntur, nam ordo ſcripturæ non impedit cauſam iuris ac voluntatis. ſed dos prælegata retinebitur, quoniam reddi potius videtur, quam dari.

13 ¶ *Vſumfructum* [illegible] *Quod ſi* [illegible]

Marginal notes:

a Voluntas præſumpta non facit ut heres, præterea vſuſfructus ſibi competentis in eo fundo, ſolam proprietatem legatorum cedat. hinc colligimus, Teſtatorem, ſimpliciter legantem, videri legare ſic ſuum & heredis, ſi tale ius in vſufructu, vel proprietate conſiſtit, *Bald.*

b Caſus ita contingat, Si ſiue heredem meum ius aliquid habere in fundum meum, ſiue me eiuſdem fundum Titio legaſſe, Titium fundum liberum ſibi tradi ab herede meo poſtulaturum audiendus eſt: *ut ſtatim, l. ut ſt. in fin. ſupra de legat. 1. l. 58. ff. de ſerv.*

c In primo caſu ſolum.

d v. l. 43. ff. de ver. obl.

e Debitum nobis ſuiſſe dicere coſſumus quod ante nouationem debitum fuit.

f l. 48. §. 2. ff. de hered. inſt. l. voluit, ſupra de adempt. ſtipu.

g Plus: præſuppoſitum eundem. Natura competitiam includit voluntatem, *Bald.* & ſic vendidit domum emptori quod plus dedit, non remouetur beneficio legis 2. C. de reſcindend. quia qui plus donat non dat immodicum, *Bald.*

h vide quæ ſcripſi ad Auth. C. de legatis.

i Mulieri cum ſupplemento reſtitutionem rei & fructus contingere, *Bal.*

k vide l. 17. infra de his quæ vt indig.

l v. Nouell. 22. cap. 43.

m Plures enim legatario competunt, l. 1. C. communia de legat.

n Memoria defuncti quoties damnatur, teſtamentum eius nullum eſſe pronunciatur, & legata ſoluta reuocantur, *Baldus.*

o Memoria defuncti interdum rea moritur.

p l. 18. §. 4. infr. ad Treb.

q l. 4. in prin. & fin. ubi ſuper. vide l. vi. Cod. de fideicommiſſ. vel non ſtipulatio. l. 8. §. 3. infra de don.

r v. l. 5. Cod. ad l. Falc.

s Sed ſic Barth. munere Falcidiæ, eſt commun. ſimul ad l. 93. ff. eod.

t Mater filiis vulgo conceptis donare poteſt mortis cauſa. u l. 11. in fin. infra de don.

x v. l. 12. Cod. ad l. Falc.

y l. 11. infra ad Treb.

z v. Paul. 4. ſent. 1. §. 9.

a vide l. [illegible] iudex ad legatum.

d Dominium ſuperſtitibus acquiritur ex teſtamento.

e v. Cuiac. 3. obſer. 40.

f Ita eligendi. & ea quæ ſuadeant ſunt quaque in ſuo conſiſtit, & perſonas ſus [illegible] *Bald.*

g Cur ita? non enim eſt, quæ competiit & [illegible] cautionem eorum. l. 45. in fin. [illegible] l. 22. §. 1. ff. de verb. obl. nec deportatio in inſulam. Mortis naturalis eſſe contrahitur ad deportationem, id eſt, mortem ciuilem: fideicommiſſum poſt mortem collatum, non debetur poſt mortem ciuilem, ſed expectatur mors naturalis. adde l. 105. de cap. minut. l. 45. §. 1. ff. ad leg. falc. et l. 121. §. 2. de verb. obl.

k l. vnic. ſeq. C. de rei vxor. act.

l ſedino cumpendiaſtiſ ad loc. 6. 3.

Ibid eſt præceptum. l. 48. §. 1. ſup. ad Velleianum, & ſic filius, maritus vxori legatum, ad præſtanda fideicommiſſum.

l Fideicommiſſi ſtatut. [illegible]

n Cur ita. l. 1. §. 17. in fin. ff. ad Treb.

n Sciens enim falcid. quod ſolueret non tenetur, donat præſumitur, *Bald.*

o l. 49. §. 3. inf. de don. Soluens ignoranter liberatur, & ſolutum debitorum hoc eſt donatio, *Bald.*

p v. l. 78. Cod. ad l. Falc.

q Legati peruenit ad fideicommiſſo oneratio.

r l. 61. in fin. ſeq.

f l. 69. l. 92. ff. ad Treb.

t l. 78. in fi. ad Treb. u Indotatam filiam eſſe ac manere ceſſe pater non præſumitur. Iuſſit filiam ſtandari dotem ſororum reddi: forte tamen mariti dotem petit non eo diuertent tantum vel eius marito moriente, & indotata manet.

x v. Langebekium cap. 12. Animaduerſionum.

y Nuptias intelliguntur quæ primas nuptias contraxit, non ſecundas, ut l. 40. §. 1. ff. de verb. ſign. Quid non nuptæ? [illegible] quæ nec primas nuptias experta eſt Virgo. v. Cuiacium conſultatione 47.

z Quid ita? Simpliciter enunciata, ad primum actum tantum referuntur. Vndè necant, poſtam primæ ſtipulationis interpoſita in prima locatione non cenſeri repetitam in ſecunda locatione: cum prima non ſit ex eodem contractu, ſed ex nouo contractu.

a v. interpretationem huius loci apud Cuiac. 10. obſerv. 39.

b ſc. fideicommiſſa.

c Eligere qui debet cum moriatur, ante mortem eligere non poteſt. eligendo ante mortem nihil agit.

d nomen quid in iure ſignificat, v. Alciat. 4. diſp. 7.

e ſc. fideicommiſſarios.

f v. l. 6. ff. de ſolut.

g v. l. 2. circa fin. ff. de dote. v. Paul. 4. ſent. 1. §. 1.

h Cur ea voluntas? Siue liberis non decedit, qui cum filiis naturalibus deceſſit. adde l. vlt. ſupra de iure delib.

Electio-

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible] collibertum a patris eundemque filium ex voluntate [illegible] ſubſtitutionem excludere placuit.

14 ¶ Curatoris fui fruſtra fideicommiſſe videbatur, [illegible] quanquam igitur teſtamento cautum eſſet [illegible] ſub curatore alio fratrem agentem, recte placuit [illegible] inferre cum [illegible] verbis fratri [illegible] ſuiſſet [illegible] dilata.

15 ¶ Ab inſtituto extraneo prædia libertis, cum moreretur, verbis fideicommiſſi reliquerat, & [illegible] [illegible] ſubſtitutum ex prædiis [illegible] ex defuncti voluntate reſpondi. ſed [illegible] conſilium, an ſub eadem conditione voluntatis [illegible] quæſtionem, ſed coniectura ex voluntate [illegible] pendamus [illegible] expectanda eſt.

16 ¶ Menſæ [illegible] negotium ex cauſa fideicommiſſi cum [illegible] heredem per cautionem [illegible] [illegible] videtur, & ideo non erit [illegible] [illegible] in ære alieno ſit, quam in quæſtu.

17 ¶ Pater filiæ mancipia, quæ [illegible] dedit, verbis fideicommiſſi præſtari voluit. partus [illegible] ex [illegible] matres ante teſtamentum mortuæ [illegible], ex [illegible] fideicommiſſi præſtandos reſpondi. nec aliud in [illegible] donationibus [illegible] tum eſt.

18 ¶ Hereditatem poſt mortem ſuam rogati reſtituere [illegible] per diviſionem [illegible] inter coheredes [illegible] non adſtringuntur [illegible] cum [illegible] rerum [illegible] communionem intervenit.

19 ¶ [illegible] ſua [illegible] tempore paterpore [illegible] ſeparato [illegible] vel [illegible] nium conuertit, non videntur filiæ relicti.

20 ¶ [illegible] in Pamphylia [illegible] omnia corpora materni hereditatis, quæ [illegible] eadem cauſa dominii manſerunt, ad voluntatem fideicommiſſi pertinent, ex [illegible] igitur [illegible] percepta pecunia, & in corpus proprij patrimonij [illegible] verſa, item inter diuiſiones res propriæ factæ non præſtabuntur, cum diſcordia e propinquorum ſedandæ [illegible] ſpeciem, quæ materia [illegible] ſolet [illegible].

21 ¶ Pater pluribus filiis heredibus inſtitutis [illegible] claues [illegible] & anulum cuſtodiæ cauſa [illegible] filiæ tradidit, & libertum eidem filiæ, qui prætium [illegible] res, quas ſub cura ſua habuit, adſignare [illegible] ne [illegible] negotium geſtum intelligeretur, [illegible] eam [illegible] apud arbitrium diuiſionis præcipuum [illegible] filiæ fore.

22 ¶ Cùm imperfecta ſcriptura inuenitur, ita demum verbum legati, vel fideicommiſſi, quod præcedit, vel ſequitur, ad communionem [illegible] & dicto [illegible] ſcriptum congruat.

23 ¶ Filius matrem heredem ſcripſerat, & fideicommiſſa tabulis data cum iuriſiurandi religione præſtari [illegible] cum teſtamentum nullo iure factum eſſet, nihilominus matrem legitimam heredem [illegible] dam præſtare fideicommiſſa, reſpondi. nam [illegible] voluntatis preces ad omnem ſucceſſionis ſpeciem porrectæ videbantur.

24 ¶ [illegible] quod [illegible] hereditatem [illegible] cum coherede non [illegible] relictam apparuit, quod [illegible] non de pecunia ſua teſtatris, ſed [illegible] [illegible] prohibendo voluit.

25 ¶ [illegible] videtur omnibus liberis, [illegible] non æqualiter promeruerint, fideicommiſſum [illegible] quibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] potiores, ſi ſoli promeruiſſent, exiſtimaui quod ſi [illegible] eos ſolos non admitti, qui [illegible] deruit.

26 ¶ Donationis prædictam epiſtolam [illegible] verbis fideicommiſſi non [illegible] depoſita [illegible] [illegible] cum pluribus heredibus [illegible] [illegible] fideicommiſſum filio relictum [illegible] [illegible] quæri oportet, cum quo de [illegible] [illegible] quam voluntatis intentio dirigetur.

27 ¶ Liberis prædium reliquit, ac petiit, ne id alienarent [illegible] ſi [illegible] partes ſuas venderent [illegible] qui non vendi[illegible] [illegible] ceterorum partes, quibus non [illegible] alienandi [illegible] voluntatem, integras petere. eos enim ad fideicommiſſum videtur inuitaſſe qui [illegible] paruerunt. [illegible] quam [illegible] [illegible] petitionem [illegible] ſcilicet ut ab altera parte [illegible] quæ [illegible] [illegible] partem [illegible] alienando perdiderit. ſed hoc ita [illegible] [illegible] pariter alienauerint [illegible] prior [illegible] partem poſterioribus [illegible] qui vero tardius vendidit [illegible] qui non [illegible] [illegible] partibus [illegible] partem [illegible] & omnibus [illegible] ſine liberis vita deceſſerit, fideicommiſſi petitio [illegible].

28 ¶ Cùm inter libertos ad prædii legatum libertas quoque [illegible] quod patronus petiit, [illegible] de nomine familiæ non exiret, heredem liberti filium [illegible] partem prædii, quam mater accepit, retinere viſum eſt.

29 ¶ Cùm exiſtimaret [illegible] ad ſoluæ conſobrinam ſuam bona pertinentia, codicillis ab ea factis, plurimos fideicommiſſa reliquerat, [illegible] [illegible] ad [illegible] eiuſdem gradus poſſeſſione [illegible] [illegible] & perpetui edicti exemplo, [illegible] [illegible] reſpondi. ſed libertates [illegible] præſtandas, quas intercidere damni cauſa [illegible] videbatur.

30 ¶ Pater qui filio ſemiſſem dederat & ſororibus eius impuberibus quadrantes, quibus fratrem tutorem dedit, ita fuerat locutus [illegible] [illegible] liberos fideicommiſſum hereditatis reliquiſſe non videbatur [illegible] a parentibus fieri ſolet, patrimonij [illegible] nec ideirco fratrem iudicio tutelæ bonæ fidei rationes quandoque præſcriptione demonſtratæ quantitatis excluſurum.

31 ¶ [illegible] fratri ſuo Mænius hereditatem Seij [illegible] quo heres inſtitutus erat, poſt mortem [illegible] rogauit eadem Titio herede ſcripto [illegible] Titius tam ſuam, quàm Seij hereditatem Sempronio reſtitueret. cum ex fructibus medio tempore perceptis, fideicommiſſi debitam quantitatem [illegible] percepiſſet, æris alieni loco non eſſe deducendum fideicommiſſum reſpondi: quoniam ratione [illegible] percepiſſe debitum videbatur. plane ſi ea lege [illegible] Titium heredem inſtituit [illegible] Falcidiam compenſationi [illegible] ſed [illegible] quitate [illegible] prudentius autem [illegible] teſtamento fratris hereditatem [illegible] & [illegible] ſtati poſſeſſionem acceperit, nec videbitur dolo fecisse cum fraudem excluderet?

32 ¶ [illegible] non eſſe datam electionem.

nem a, ſed ordinem b ſcripturæ c factum ſubſtitutioni, reſpondi.

33 ¶ Vicos cimiteti relictos, qui proprios fines habebant, ex cauſa fideicommiſſi non d ideò minus deberi placuit, quod e teſtator fines eorum ſignificaturum, & certamina forum f, quam celebrari ſingulis annis voluit, alia ſcriptura ſe declaraturum promiſit, & poſtea morte præventus non fecit.

De mora. 1. De æſtimatione rei legatæ ſoluenda. 2. De mora & uſuris, & ſumptibus litis. 3. De alienatione extra familiam prohibita. 4. De eo qui emit à creditore.

78. Idem libro 9. Reſponſorum.

QVi ſoliditatem fideicommiſſi frustra petebat, herede Falcidiam ſolvi ſicut ipſe quartam interim retinente, ſi non deſiderantibus neque acceptam. In ea moram paſſus intelligitur.

1 ¶ Cùm poſt mortem emptoris, venditionem reipublicæ prædiorum optimus maximuſque princeps noſter Severus Augustus reſcindi à, heredibus pretio reſtituto, iuſſiſſet, de pecunia legatario, cui prædium emptor ex ea poſſeſſione legaverat, conjectura voluntatis, pro modo æſtimationis partem ſoluendam eſſe reſpondi.

2 ¶ Etiam reſpublica fideicommiſſi poſt moram k uſuras præſtare cogitur: ſed damnum, ſi quod ex ea re fuerit ſecutum, ab his ſarciendum erit, qui poſt dictam ſententiam iudicatum ſolvere l ſuperſederent.

¶ Nec aliud ſervabitur in litis ſumptibus, ſi m ratio litigandi non fuit. Ignaviam etenim prætendentes audiri non oportere.

¶ Quod in tutoribus n quoque probatur.

3 ¶ Prædium pater de familia liberorum alienari verbis fideicommiſſi prohibuit. ſupremus o ex liberis, qui fideicommiſſum petere potuit, non idcirco minus actionem in bonis ſuis reliquiſſe viſus eſt, quòd heredem extraneum p ſine liberis decedens habuit.

4 ¶ Si creditor ab eo, qui teſtamentum fecit q, dominium acceptum iure pignoris vendidit, contra emptorem fideicommiſſi cauſa r, tametſi voluntatem defuncti non ignoravit, nihil decernetur.

Si vero fideicommiſſum, quibus res ea moratur fideicommiſſario & alius reliquerit.

79. Idem libro 11. Reſponſorum.

QVæ fideicommiſſa moriens liberis viri debuit, portionem prædiorum ſuis s quoque liberis fructuum reliquit. Iuris ignoratione lapſi, qui petere prædia ex mariti teſtamento debuerunt, ſecundum fideicommiſſum inter cæteros t longo tempore perceperunt, non ideo peremptam videri petitionem u prioris fideicommiſſi conſtitit x.

De transitione legati.

80. Idem libro 1. Definitionum.

LEgatum ita y dominium rei legatarij facit, ut hereditas heredis res ſingulas, quod eo pertinet, ut, ſi purè res relicta ſit, & legatarius non repudiavit defuncti voluntatem, recta z via dominium, quod hereditaris fuit, ad legatarium transeat, nunquam factum heredis.

Si ſcriptus heres ſuccedat ab inteſtato.

81. Paulus libro 9. Quæſtionum.

SI quis teſtamento facto, à filiis ſuis, quos heredes inſtituiſſet, fideicommiſſa reliquiſſet, non ut à legitimis heredibus, ſed ut à ſcriptis, & teſtamentum aliquo à caſu irritum factum ſit, filii ab inteſtato venientes fideicommiſſa ex teſtamento præſtare compelli non a poſſunt.

De debito legato creditori. 1. De legatis à ſubſtituto. 2. Si legetur ſervo alieno.

82. Idem libro 10. Quæſtionum.

DEbitor decem legavit creditori, quæ is poſt annum ſub pignore debebat: ab: non (ut quidam putant) medij temporis tantum commodum ex teſtamento debetur, ſed tota decem peti poſſunt. Nec tollitur petitio, ſi interim annus ſupervenerit, nam ſufficit quod utiliter dies ceſſit. Quòd ſi vivo teſtatore annus ſupervenial: dicendum erit inutile e eſſe legatum, quanquam conſtiterit ab initio. Sic & in dote prælegata reſponſum eſt, totam eam ex teſtamento peti poſſe f. Alioquin, ſecundum illam ſententiam, ſi interuſurium g tantum eſt in legato, quid dicemus, ſi fundus legatus ſit ex die debitus? nam nec pecunia peti poteſt, quæ non a eſt legata, nec pars fundi facile inueniretur, quæ poſſit pro commodo peti.

1 ¶ Si Primo & Secundo & Tertio heredibus inſtitutis, ſic legata dentur: *Si mihi primus heres non erit, Secundus Titio decem dato: Si ſecundus mihi heres non erit, primus ſexto fundum Tuſculanum dato*: utriſque omittentibus hereditatem, Primo, & Secundo, quærebatur, ſubſtituti quos eis dederat, an & cui legata præſtare debent. ab ò utroque ſubſtituto legata debentur.

2 ¶ Servo alieno poſſe rem domini legari Valens ſcribit. Item id quod domino eius purè debetur: cùm enim ſervo alieno aliquid in teſtamento damus, domini perſona ad hoc tantum inſpicitur, ut ſit cum eo teſtamenti factio: cæterum ex perſona ſervi conſiſtit legatum. Et ideo rectiſſimè Iulianus definit, id demum ſervo alieno legari poſſe, quod ipſe liber factus capere poſſet. Calumnioſa eſt enim illa annotatio, poſſe legari ſervo, & quandiu z ſerviat, nam & hoc legatum perſona ſervi vires accipit. Alioquin & illud annotaremus, eſſe quoſdam ſervos, qui, licet libertatem conſequi non poſſint, attamen legatum & hereditatem poſſunt adquirere domino. Ex illo igitur præcepto quod diximus, *ſervo inſpici perſonam in teſtamentis*, dictum eſt, ſervo hereditario a legari poſſe. Ita non minus, ſi res domini, & quod ei debetur, ſervo eius purè legari poſſit, quamvis b domino eius non poſſent hæc utiliter legari.

Si ſervus alienus heredi & qui fideicommiſſum ſub conditione rogatus, ſubſtituatur.

83. Idem libro 11. Quæſtionum.

LAtinus Largus. Proximè ex facto incidit ſpecies talis. Libertinus patronum ex ſemiſſe heredem inſtituit, & filiam ſuam ex alio ſemiſſe, fideicommiſit filiæ, ut quibuſdam ancillis patroni reſtitueret, cùm hæ manumiſſæ eſſent, & ſi eadem filia heres non eſſet, ſubſtituit ei eaſdem ancillas, quoniam filia non voluit heres exſiſtere: ancillæ iuſſu domini, id eſt patroni, adierunt defuncti hereditatem: poſt aliquantum temporis ab eo manumiſſæ quærebant, an fideicommiſſum petere ab eodem patrono poſſint. Rogo ergo, quid de hoc exiſtimes, rescribas. Reſpondi, rem repetitam videri in hunc caſum fideicommiſſum, ſed alterutrum datum, vel fideicommiſſum, vel ipſam hereditatem. melius autem dicitur eundem caſum ſubſtitutas videri, in quem caſum fideicommiſſum meruerunt & ideo ad ſubſtitutionem eas vocari. Cùm enim ſervo alieno fideicommiſſum, ab uno ex heredibus ſub conditione libertatis fuerit datum, idemque ſervus ei heredi ſubſtituatur, licet purè ſubſtitutio facta ſit, tamen ſub eadem conditione ſubſtitui videtur, ſub qua fideicommiſſum meruit.

De libertate & pecunia per fideicommiſſum relictis ſervo proprio.

84. Idem libro 11. Quæſtionum.

SI quis ſervo ſuo fideicommiſſam libertatem reliquit, & aliud quid adſcripſit, quidam dicunt: quia placebat, ab herede eum manumitti debere, ſervum eſſe, et non admittatur ad fideicommiſſum. ſed hoc iniquum eſt, in humanum enim perſona utriuſque quodammodo dies ceſſit, & libertatis, & pecuniæ petendæ, & ideo et putem ſi mora ſiat præſtandæ libertati, etiam fideicommiſſo moram videri factam, & uſuram à onus accedere, nam & cætera quæ medio tempore adquiſiit domino, iam morante præſtare libertatem, eidem reſtitui oportere, rectiſſimè reſponſum eſt.

De pignore legato creditori.

85. Paulus libro 4. Reſponſorum.

CReditorem, cui res pignoris iure obligata à debitore legata eſſet, non prohiberi pecuniam creditam petere, ſi voluntas teſtatoris compenſare eo volentis evidenter non oſtenderetur.

De herede inſtituto, exceptis domibus & quæ ibi ſunt. 1. De fundo diviſo, ut ſeparatim locatur.

86. Idem libro 13. Reſponſorum.

GAius Seius prætergo omnium heres mihi eſto ex ſemiſſe hereditatis meæ exceptis domibus meis & paternis in quibus habito, cum omnibus quæ ibi ſunt. Quæ omnia ſcias ad portionem hereditatis, quam tibi dedi, non pertinere. quæro, cùm ſit in his domibus argentum, nomina debitorum, ſupellex, mancipia, an hæc omnia, quæ illic inveniuntur, ad alios heredes inſtitutos debeant pertinere? Paulus reſpondit, nomina debitorum non contineri, ſed omnium eſſe communia, in cæteris verò nullum præceptum locum eſſe.

1 ¶ Titius, cùm fratris ſuis fundos & urbana prædia legaret, in his & fundum Seianum legavit: quem ipſe paterfamilias, quoad viveret, uno quidem nomine univerſum habuit, ſed quo facilius conductorem inveniret, per duas partes locabat, ita ut ex qualitate loci ſuperiorem partem, Seianum ſuperiorem: inferiorem autem partem, Seianum inferiorem appellaret, quæro, an is fundus totus

ad fratris

y Quos ex minus vestitum, per iudicem ſibi ad petendum poſtea rem magis utilem.
z Recta via legata ab eo qui legavit ad eum cui legata ſunt transeunt, l. 64. [illegible]
a [illegible] l. 64. de furt.
b ex cauſa repetitionis vel exheredationis.
c Imo poſſunt, l. 19. de iudic. vide tamen l. 1. C. de poſtliminio reuer. &.
d l. debitor creditori ſuo purèque & ſub conditione debebat legavit. id enim [illegible] l. 14. [illegible]
e [illegible] l. 14. Cod. de legat. Subiectio inutile, & ſine actione ex teſtamento peti poſſit. Eſt utile, cum [illegible]
f [illegible] quamvis alioquin annua die dos præſtanda eſſet, l. 1. §. 2. [illegible]
g Interuſurium, commodum eſt repræſentatæ ſummæ, quæ in diem debebatur [illegible] l. 9. §. 5. ſup. de [illegible]. Sed quid? In vulgata editione legitur, [illegible] verbum interuſurium erit ſubſtantivum [illegible] Hieronymus in epiſtola [illegible] bene: ſed

Universidad Rey Juan Carlos

ad fratris filium pertineat. Paulus reſpondit, ſi teſtator fundum Seianum vero nomine vniuerſum poſſedit, quamuis eundem diuiſis a partibus locauerit, vniuerſum eum ex cauſa fideicommiſſi præſtari oportere, niſi ſi heres, de qua parte teſtator ſenſerit, euidenter probauerit.

De teſſera frumentaria. 1. De vſuris & mora. 2. De fideicommiſſo eius, qui vltimus deceſſerit. 3. De inofficioſa donatione.

87. *Idem* libro 14. Reſponſorum.

Titia Seio teſſeram frumentariam comparari voluit poſt diem trigeſimum a morte ipſius. quæro, cum Seius viua teſtatrice teſſeram frumentariam ex cauſa lucratiua habere cœpit, [illegible] habet, petere, an ei actio competat. Paulus reſpondit, eum de quo quæritur, pretium teſſeræ petere poſſe, quoniam tale fideicommiſſum magis in quantitate, quam in corpore conſiſtit.

1 ¶ Vſuras fideicommiſſi poſt [illegible] annos 25. pupillis ex quo mora facta eſt, deberi reſpondi: quamuis enim conſtitutum ſit, vt minoribus 25. annis vſuræ omnimodo præſtentur, tamen non pro mora hoc habendum eſt, quam ſufficit ſemel interueniſſe, vt perpetuo debeantur.

2 ¶ Seia libertis ſuis fundum legauit, fideique eorum ita commiſit: *Fidei autem veſtræ Vere & Sapide committo, ne eum fundum vendatis, eumque qui ex vobis vltimus deceſſerit, cum morietur, relinquat Symphoro liberto meo & Succeſſo & Beryllo & Sapidæ, quos infra manumiſi:* quæro, cum in prima parte teſtamenti, qua fundum prælegauit, eos ſubſtituit, in ſecunda tamen adiecerit verbum, *Qui vltimus deceſſerit,* an pars vnius defuncti ad alterum pertineret. Paulus reſpondit, teſtatricem videri in eo fideicommiſſo, de quo quæritur, duos gradus ſubſtitutionis feciſſe: vnum, vt is, qui ex duobus prior moreretur, alteri reſtitueret: alterum, vt nouiſſimus his reſtitueret, quos nominatim poſtea enumerauit.

3 ¶ Imperator Alexander Auguſtus Claudiano Iuliano præfecto vrbis. Liquet tibi, Iuliane cariſſime, auum intervertendæ inofficioſi querelæ patrimonium ſuum donationibus in nepotem factis exhauſiſſe, ratio depoſcit, id quod donatum eſt, pro dimidia parte reuocari.

4 ¶ Lucius Titius, cum haberet quinque liberos, vnum ex his emancipauit, & in vnum filium Gaium Seium ampliſſimas facultates donationibus contulit, & modicum ſibi reliquum fecit: & vniuerſos liberos cum vxore ſcripſit heredes: in eodem teſtamento duas poſſeſſiones, quas retinuerat, eidem Gaio Seio prælegauit, & ita cauit: [illegible] Mæuia filia eius [illegible] Mæuia ſorore ſua legem Falcidiam implorat, quæro, cum ſanctiſſimus Imperator (vt ſupra ſcriptum eſt) contra voluntatem donantis ea quæ donata ſunt, reuocet: præterea Gaius Seius conueniendus ſit ſecundum voluntatem patris, ex donationibus fideicommiſſum præſtare heredi ſororis. Paulus reſpondit, poſt literas Imperatoris noſtri dubitari non oportere, quin in hac quoque ſpecie de qua quæritur, ſubueniendum ſit liberis, quorum portiones vnum filium donationibus collatis exhauſit: [illegible] cum Imperator noſter contra voluntatem patris ſubuenerit, in propoſita autem cauſa etiam voluntas patris pro his, qui fideicommiſſum petunt, intercedit. ſed ſi Falcidiæ lex interuenit, fideicommiſſa in ſolidum eſſe præſtanda propter immodicarum donationum rationem.

De argumento & [illegible] 1. De fructus percipiendi [illegible] 2. De heredibus [illegible] 3. De modo [illegible] 4. [illegible] 5. [illegible] 6. [illegible] libertis libertabuſque, & quos hoc teſtamento manumiſi, & Seiæ alumnæ meæ. *7. De legato duplicato [illegible] 8. De nominis [illegible] 9. [illegible] 10. [illegible] 11. De filia [illegible] 12. De alimentis. 13. De fideicommiſſis [illegible] 14. Si fieri [illegible] 15. [illegible] 16. [illegible] 17. [illegible]*

88. *Scæuola* libro 3. Reſponſorum.

Lucius Titius teſtamento ita cauit: *[illegible]* filij nomine calendarium [illegible] fecerat, [illegible] ſententia dicti eſt, & placuit ea quod ſub nomine ipſius filij in calendario remanſerit, ei deberi, non etiam id quod exactum in rationes ſuas pater non conuertiſſet. quæro, ſi id quod exactum patet ex nominibus filij ante teſtamentum factum, iterum poſt teſtamentum factum in nomine filij conuertiſſet, an ad filium ſecundum ſententiam pertineret? Reſpondi, id quod ex eadem cauſa exactum, in eandem cauſam rediſſet, deberi.

1 ¶ *A te peto Titi, fideique tuæ committo, [illegible]* quæro, an ſi Lucius Titius minus [illegible] decem aureos erogauerit, reliqui fiunt heredibus profuturi? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, heredum commodo proficere.

2 ¶ Quæ marito heres extiterat, ita teſtamento cauit: *[illegible]* quæro, an ſi quid ſoluerit poſt mortem mariti, cum ipſa fructus ceperit, & deceſſerit, ad onus eorum pertineret? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, ea duntaxat onera legatariis impoſuiſſe, quæ [illegible].

3 ¶ *Quiſquis mihi heres heredeſue erunt, hoc amplius [illegible]* Lucius Eutychus viua teſtatrice deceſſit: pars hereditatis eius ad coheredem pertinuit. quæro an Pamphilus eodem teſtamento manumiſſus, ad petitionem partis inſtrumenti admitti poſſit, licet eum liberum eſſe voluit teſtatrix, exceptio non poſſit? Reſpondi admitti.

4 ¶ Sempronia ſubſtituta heredi inſtituto, legata accepit [illegible], mouit contra inſtitutum actionem, quod dolo eius factum eſſe dicebat, quo minus teſtatrix volens primo loco ſcriptam eam heredem, teſtamentum mutaret, nec obtinuit. quæro, an legati perſecutionem ſaluam habeat? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, ſaluam habere.

5 ¶ Teſtator legata *[illegible]*, ſed heres quorundam ſua ſponte ante quinquennium ſoluit. quæſitum eſt, an eius quod ante diem exiſtentem ſolutum eſt, repræſentationem in reliqua ſolutione legati reparare poſſit? Reſpondi, non propterea ei minus relictum videri, quod aliquid ante diem ſit ſolutum.

6 ¶ Lucius Titius teſtamento ita cauit: *[illegible]* quæro, an Seia in communione cum libertis habeat portionem, an vero ſibi partem dimidiam eius prædij vindicare poſſit? Reſpondi, perſpicuam eſſe teſtantis voluntatem, omnes ad viriles partes vocantis.

7 ¶ Impuberem filium heredem inſtituit, vxori dotem prælegauit: item ornamenta & ſeruos [illegible] quæritur an ex ſubſtitutione [illegible] debeatur? Reſpondi, non videri de dotis legato duplicando teſtatorem ſenſiſſe.

¶ Item quæro, cum corpori legata, etiam nunc ex lucratiua cauſa poſſideantur, an a ſubſtitutis peti poſſint? Reſpondi, non poſſe.

8 ¶ *[illegible]* quæſitum eſt, ſi [illegible] non eſſet, an integram quantitatem heredi præſtare debeant? Reſpondi, heredes [illegible] (vt proponitur) delegatas ſibi actiones præſtare debere.

9 ¶ Filiam ex aſſe inſtituit heredem, eique ſubſtituit nepotem ſuum, & ita cauit: *[illegible]* quæritur, cum ante teſtatorem & filia & nepos deceſſerint, & inteſtati bona pertinuerint ad pronepotem eius, an fideicommiſſum ad libertos pertineret? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, ſi nullus alius heres inſtitutus, ſubſtitutuſue eſſet, quam filia & nepos, videri legitimorum fideicommiſſum eſſe, vt præſtarentur.

10 ¶ *Quiſquis mihi heres erit, filiæ debeo [illegible]* quæſitum eſt, an ſi non deberentur, actio eſſet? Reſpondi, ſi non deberentur, nullam quaſi ex debito actionem eſſe, ſed ex fideicommiſſo.

Diuiſio facta [illegible] cultura, non ex vera diuiſione [illegible] pretiorum, *Bald.* [illegible] hinc colligi poſſe, eum, qui non poſſit diuidere, poſſe tamen diuiſum locare quoad fructum, adde quæ ſcripſi ad l. 4. [illegible]
b [illegible] notat, [illegible] appellatione, omnia alia corpora ad id [illegible] pertinentia, appellatione intelligi.
c Si aliud eſt in parte quam in toto, non quidquid prædicatur de toto, idem prædicabitur de parte.
d Teſſera quid, [illegible]
e Sic liberari fideicommiſſi [illegible] conditio [illegible]
f legatarios.
g Petere autē id nemo poſſit, quod ipſe iam habeat.
h habet igitur teſſeram & pretium. [illegible]
k Finita ætate, cuius fauore [illegible] priuilegium, finitur priuilegium. *Bald.*
l l. 89. *ſupra eodem.*
m adde [illegible]
n [illegible]
o qui [illegible]
p Querela inofficioſæ donationis eſt ex reſcripto Alexandri, [illegible]
q de [illegible] donationibus [illegible]
r quarta parte, [illegible] Cur pro dimidia: forte plures erant heredes: vide quæ ſcripſi ad l. 8. C. de inoff. don.
ſ vt l. 16. §. 1. [illegible]
t Donatio inofficioſa in vnum ex liberis collata, per querelam alterius reuocatur vſque ad legitimam ei debitam portionem, *Bald.*
u l. 37. §. 1. [illegible] Pater poteſt cum fideicommiſſo grauare, cui inofficioſe donauit irreuocabiliter inter viuos, *Bald.*
x de quibus §. 3. *ſupra eod.*
y l. [illegible] l. 7. C. de inoff. donat. Nou. 92. c. 1.

a adde [illegible] naſcitur, an quod pater filij nomine [illegible] dederit, [illegible] donaſſe videatur.
b Sepulcrum & condendi ſui corporis [illegible] demandabant teſtatores.
c [illegible] quam teſtator dixit [illegible] *Bald.* [illegible] ex teſtamento. [illegible] mariti, ſuos dominos vocare.
e Præceptum [illegible] ab onere [illegible] hereditario [illegible]
f [illegible] percepit.
g adde [illegible]
h de hac [illegible]
i [illegible]
k [illegible] non dicitur [illegible] teſtamenti [illegible]
l debebit [illegible]
m De [illegible]
n de hoc legati genere, adde [illegible]
o [illegible] omnibus partes reliquit ſub eadem conditione, [illegible]
p [illegible]
q Quibus qui legat, [illegible] intelligitur, [illegible]
r Nomen debitoris [illegible] teſtamento nomen [illegible]
ſ [illegible] *ſupra de* [illegible]
t [illegible] ad fideicommiſſum [illegible]
u [illegible] in [illegible] teſtamenti, [illegible] *Bald.*
x [illegible] voluntas [illegible] ſolet [illegible] partis [illegible]

11 ¶ Lu.

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

11 ¶ Lucius Titius Damam & Pamphilum libertos fecit ante biennium mortis ſuæ de a domo dimiſit, & cibaria, quæ dabat, præſtare deſiit: idque facto teſtamento ita legauit: *Quiſquis mihi heres erit, omnibus libertis meis quos hoc teſtamento manumiſi, & quos antea manumiſeram* [illegible] quæſitum eſt, an Damæ & Pamphilo fideicommiſſum debeatur? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, ita deberi, ſi hi qui petunt, manifeſte docuerint, eo animo circa ſe patronum, cum teſtamentum faceret, eſſe cœpiſſe, vt his quoque legatum dari vellet: alioquin nihil ipſis præſtari.

12 ¶ Damæ & Pamphilo, quos teſtamento manumiſerat, fundum dedit, *ita vt poſt mortem ſuam filiis ſuis relinquerent*, eodem teſtamento petiit ab heredibus ſuis, vt *Pamphilam manumitterent*: quæ Pamphila filia naturalis erat Pamphili: idem Pamphilus, poſt diem legati ſui cedentem, teſtamento heredem inſtituit Mæuium, cuiuſque fideicommiſit, vt [illegible] fundi ſuprascripti partem dimidiam, quam ſolam in bonis ex teſtamento patroni ſui habebat, *Pamphilæ filiæ ſuæ, cum primum libera facta eſſet, reſtitueret*. Quæro: Pamphila manumiſſa vtrum ex teſtamento ſuperiore patris ſui patroni eam partem petere poſſit, an vero ex teſtamento patris naturalis ex cauſa fideicommiſſi, habita ratione legis Falcidiæ? Reſpondi, ex his quæ proponerentur probari, Pamphilam duntaxat ex teſtamento ſuperiore fideicommiſſum petere poſſe. *Claudius*: quia creditur, appellatione filiorum & naturales liberos, id eſt in ſeruitute ſuſceptos, contineri.

13 ¶

SCæuola: CODICILLIS Gaio Seio centum legauit, eiuſque fideicommiſit, [illegible] quæro, an vtile fideicommiſſum ſit, quod legatarius ancillæ teſtatoris dare iuſſus eſt? reſpondi, non eſſe. Item ſi vtile non eſt, an legatarius heredi, cuius ancilla eſt, reſtituere compellatur? Reſpondi non compelli, ſed nec ipſum legatarium legatum petere poſſe.

14 ¶ Inſulam libertis vtriuſque ſexus legauit, *ita vt ex redditu eius maſculi duplum, feminæ ſimplum perciperent*: eamque aliquandiu tenuit: ex conſenſu omnium ab herede venundata eſt: quæro, an & ex pretio inſulæ duplum mares, ſimplum caperent feminæ? Reſpondi, ob pretium nullam fideicommiſſi perſecutionem eſſe, niſi ex mente venditioni conſenſerant, vt ſimiliter ex pretio mares quidem duplum, feminæ autem ſimplum conſequantur.

15 ¶ Inſtituto filio herede, & ex eo nepotibus emancipatis, teſtator ita cauit: [illegible] quæſitum eſt, cum filius defuncti mutuam pecuniam à Flauia Dionyſia acceperit, & locatis prædiis pro parte ſua penſiones ſibi debitas creditrici delegauerit, an contra voluntatem teſtamenti exceſſiſſe videatur, vt filiis ſuis fideicommiſſi nomine teneatur? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, non exceſſiſſe.

16 ¶ Marito & vxore heredibus inſtitutis ita cauit: [illegible] quæro, cum vxor inteſtata deceſſerit, & legitima eius hereditas ad fratrem pertineat, an filiis fideicommiſſum ab eo petere poſſint? Reſpondi, poſſe defendi, fideicommiſſum deberi.

17 ¶ Lucius Titius hac verba teſtamento ſcripſit [illegible] deinde heredes inſtituit; quæſitum eſt, inteſtati eius bonorum poſſeſſione petita, an portiones adſcriptæ ex cauſa fideicommiſſi peti poſſunt? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, poſſe.

De epiſtola. 1. De rei æſtimatione. 2. Si legetur [illegible] *3. De communicatione* [illegible] *4.* [illegible] *5. De dote* [illegible] *6.* [illegible] *7. De re aliena* [illegible]

89. Idem libro 4. Reſponſorum.

TEſtamento filium & vxorem ſuam heredes inſtituit: poſtea epiſtolam ſcripſiſſe dicitur: qua & quidquid in peculio habuit filius, ei donauit, & adiecit, [illegible] quæro, cum teſtamento ſignificauerit, quid obligatum receperit, an vice codicillorum valeret, epiſtola autem non ſit obſignata, an quæ epiſtola continentur, ad filium pertineant? Reſpondi, ſi fides epiſtolæ relictæ conſtaret, deberi quæ in ea dare ſe velle ſignificauit.

1 ¶ Qui indiuiſum cum fratre ſuo rem habebat, filias ſuas heredes inſtituit, & ita cauit: [illegible] Inde teſtamento quinquennio ſuperuixit, & adauxit patrimonium: quæſitum eſt, an heredes Lucretii Pacati ſecundum verba ſuprascripta offerentes mille aureos, fideicommiſſum conſequantur? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, non fuiſſe voluntatem, vt [illegible] millenis aureis reſtituerentur, ſed æſtimationis, quæ mortis tempore in rebus fuerat, oblationem debere fieri.

2 ¶ Seio, quem heredi ſubſtituerat, ita legauit: [illegible] quæro, cum Seius heres extiterit, an Marcellæ legati dimidia portio debeatur? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, deberi.

3 ¶ Lucius Titius inteſtato moriturus, cum haberet vxorem, & ex ea filiam emancipatam, codicillis hæc verba inſeruit: [illegible] filia inteſtato patri bonorum poſſeſſionem accepit: quæro, an aliqua pars hereditatis Lucii Titii ex cauſa fideicommiſſi à filia matri deberetur, & quota? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, dimidiam partem deberi, ſi modo vxor parata ſit in commune bona ſua conferre.

4 ¶ Quatuor filios æquis partibus inſtituit, & fundum per præceptionem ſingulis legauit: cum vniuerſa bona patris obligata eſſent, minus idonea pecunia hereditaria creditori ſoluerent, & poſtea [illegible] qui cum ei debitum non ſolueretur, prædia vniuerſa lege pignoris vni ex heredibus vendidit: quæſitum eſt, an cum ille filius ex cauſa emptionis ea poſſideat, fratribus & coheredibus fideicommiſſi petitio [illegible] effectu vero ea percepta eſſe, cum communiter vniuerſa ſequenti creditori obligauerint? Reſpondi, actionem quidem fideicommiſſi in perſonam competentem omnibus inalteram manere, non autem fideicommiſſi reſtitutionem [illegible] emptori eidemque coheredi perſolueretur.

5 ¶ Filii fideicommiſit in hæc verba: [illegible]

n expreſſim declarata, alias [illegible]
[illegible]
p [illegible] aliquis alteri quam coheredi ſuo partem vendiderit, aut pignori [illegible]
[illegible]

de codicillis. Teſtatur iubere poteſt [illegible]
[illegible]
i Ieri.
h Obligatio in codicillis non requiritur neceſſario. [illegible]
ex l. 6. [illegible]
h De fide epiſtolæ conſtat [illegible]
alias epiſtola non probat.
i Generalia verba teſtamenti [illegible]
[illegible]
k l. 14. §. 2. ſupra de leg. 2.
l vide l. 11. §. [illegible]
m l. 78. infra ad Treb.
n Communione bonorum legata quid veniat, vide [illegible]
[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a id eſt, ita vt.
b id eſt, poſt mortem veſtram.
c extraneo.
d l. 16. inf. de auro.

[illegible] fratres tui dotem ſtipularentur hoc caſu, quo [illegible] in matrimonio [illegible] poſt mortem patris deceſſit maritus, antequam redderetur cautio dotalis: & poſtea alij nupta deceſſit, nullo liberorum relicto, viuo adhuc Titio vno ex fratribus: quæſitum eſt, an Titius petitionem haberet rerum, quæ in dote fuerant? Reſpondi, poſſe fideicommiſſum ab heredibus ſororis peti, ſi per eam ſtetit, quo minus dotem frater ſtipularetur.

6 ¶ Filium & filiam heredes inſtituit, & libertis legata dedit, eorumque fideicommiſit in hæc verba: *A vobis peto, vt quidquid vobis legaui, [illegible] ſi [illegible] liberis meis reſtituatis.* Defuncta teſtatricis filia Maula, libertus deceſſit, herede inſtituto patronæ filio ex parte debita, ex altera extraneo. quæſitum eſt, an adita hereditate, patronæ filius à coherede ſuo partem eorum, quæ ex teſtamento matris ad Maximum libertum peruenerant, petere poteſt? Reſpondi, eius quod ei deberetur, ſi hereditatem non adiſſet, partem à coherede petere poſſe.

7 ¶ Maritus vxorem ex aſſe heredem inſtituit, eiuſque poſt mortem codicillos aperiri teſtator præcepit. [illegible] hereditatium vero [illegible] teſtatori, hæc venditio poſſit poſt mortem mulieris ab his, quibus codicillis per fideicommiſſum hereditas data deprehenderetur, an vero ſolum quantitas pretij ab herede venditricis fideicommiſſariis debeatur? Reſpondi, propter autem ignorantiam tam mulieris quam emptoris, heredem mulieris, vt fundus apud emptorem remaneat, fideicommiſſariis pretium dare debere.

a vide l. 65. § ead.
b vide Bertrandum 4. conſ. 1.
c l. [illegible] de [illegible]. Res ſubiecta reſtitutioni, propter fictam ignorantiam poteſt [illegible] alienari, debetur tamen pretium. Bald. Hinc etiam colligit Rolandus à Valle 1. conſ. [illegible]

a. a Diſſertatio [illegible] exceptionem dari emtori rem fideicommiſſariam [illegible] contem, vide tamen quæ ſcripſi ad l. 29. C. de [illegible], ad hoc omnino huic legi Bertrandum 4. conſ. 56. d quæ ignorantia [illegible].

LIBER TRIGESIMVS SECVNDVS.

DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

(LIBER TERTIVS a)

a In primo, de rebus quæ legari poſſunt: in ſecundo, de perſonis quibus legare poſſumus: hoc præcipue libro agitur de verborum & rerum ſignificatione, quæ ad legata pertinent.
b v. l. 14. in fin. ſ. qui teſtam.
c niſi & miles l. 11. § 1. ſ. de teſt. milit. adde l. 9. ſ. de iure codicill.
d l. 13. ſ. qui teſt.
e extraneo ſcil. alias Romanus legare teſtamentum facere poteſt, l. 13. § 1. ſ. qui teſtam.
f v. l. 7. ſ. de leg. 1. Vlp. 25. § 4.
g l. 6. ſ. qui teſt.
h l. 19. ſ. qui teſt.
i v. l. pen. C. qui teſt. v. Cuiacium c. 21. [illegible]
k non eſſe, ita ſcriptum eſſe in archetypo Florentino ait Antonius Auguſtinus 1. cap. 2. l. 1. § 1. ſupr. qui teſtam.
m al. id eſt, deportatis, namque ſucceſſit in locum interdictionis aquæ & ignis l. 2. inſt. de pœn. quæ & ipſa exilium vocatur in l. 2. ſ. de public. iudic. Porrò de aquæ & ignis interdictione agitur in d. l. 1. l. 18. in fin. ſ. de iure. l. 5. ſ. de cap. minut. l. 6. in fin. infra de grad. l. 38. infra de ſolut. l. 10. in fin. infra de vi publ. l. 3. infra ad l. Iul. peculat. l. 2. infra de pœnis l. vlt. infra de [illegible] l. 5 in fin. ſ. de verb. & rer. ſignif. Fuit autem introducta hæc pœna propterea quod ciui Romano [illegible] legibus eripi non poterat. Cicero pro Balbo, pro Cecinna. Caſo apud Saluſt. in Catilinar. [illegible] Paul. 5. ſent. Hæc per debat [illegible] quod in his duobus aqua & igni ſcilicet vita ſeu viuendi cauſa ſit. Gell. 4. Saſer. [illegible] erat domo recipere. Paul. 5. ſent. 26. Manſit autem hæc pœna ad tempora vſque Imperatorum l. 2. ſ. de pœnis. v. Briſſonium, 3. ſelect. 3.
n d. l. 2. § 2.
o l. 17. infra de pœnis.
p Emenda [illegible] Gloſſ.
q l. 7. § 2. infra de interdict. & releg.
r Reſcripto ſuo ſcilicet. De Adnotatione à principe in inſulas, v. Duar. 1. Diſput. 8. in fin. & l. 3. C. de pœnis.
ſ Vicarij præfectorum prætorio erant vicarij l. 2. ſ. de offic. eius qui vic. l. 1. C. de officio [illegible] l. 4. C. de annon. & tribut. & l. 1. C. de [illegible]. Porrò quot fuerint vicarij tum in Oriente, tum in Occidente, Notitia imperij Romani indicabit.
t Præfectus vrbi deportandi poteſtatem habet.
u Deportatus ciuitatem amittit.
x Teſtamentum facere, niſi quis ciuis ſit, nemo poteſt, ideoque deportatus teſtamentum facere non poteſt. Imò ne quidem fideicommittendi poteſtatem habet, adde l. 7. § 2. infra de interdictis.

De ignorantia vel dubitatione teſtatoris. 1. De manumiſſione teſtamento. 2. De aqua & igni interdictis, De deportatis. & De eo ad quem aliquid peruenturum eſt. 7. De pluribus bonorum poſſeſſione, & inteſtatibus. 8. De nondum natis. 9. De ſucceſſione.

Vlpianus a libro 1. Fideicommiſſorum b

Si incertus à quis ſit, captiuus ſit, an ab hoſtibus intranentis detentus, teſtamentum facere non poteſt c.

¶ Sed & ſi ſui iuris ſit ignarus, putetque ſe per errorem, quia à latronibus d captus eſt, ſeruū eſſe vel et hoſtium, vel legatus eſt, quinimò ſe à captiuo differre putat, non poſſe fideicommittere certum eſt, quia nec f teſtari poteſt, qui an liceat ſibi teſtari dubitat.

1 ¶ Sed ſi filiusfamilias g vel ſeruus h fideicommiſſum reliquerit, non valet, ſi tamen manumiſſi deceſſiſſe proponantur, conſtanter dicemus fideicommiſſum relictum videri, quaſi nunc datum, cum mors ei contingit: videlicet ſi durauerit i voluntas poſt manumiſſionem. hæc vtique nemo credet in teſtamentis nos k eſſe probaturos, quia l nihil in teſtamento valet, quotiens ipſum teſtamentum non valet: ſed ſi aliàs fideicommiſſum quis reliquerit.

2 ¶ Hi quibus aqua & igni interdictum eſt, item m deportati n fideicommiſſum relinquere non poſſunt: quia nec teſtamenti faciendi ius habent, cum ſint ἀπόλιδες o. Id eſt, extorres p.

3 ¶ Deportatos q autem eos accipere debemus, quibus princeps inſulas adnotauit r, vel de quibus deportandis ſcripſit. ceterùm priuſquam factum principis comprobet, nondum amiſiſſe quis ciuitatem videtur. proinde ſi antè deceſſiſſet, ciuis deceſſiſſe videtur, & fideicommiſſum quod antè reliquerat, quàm ſententiam pateretur, valebit: ſed & ſi poſt ſententiam, antequàm Imperator comprobet, valebit quod factum eſt: quia certum ſtatum vſque adhuc habuit.

4 ¶ A Præfectis verò prætorio, vel eo qui vice ſ præfecti ex mandatis principis cognoſcet, item à præfecto vrbis deportatos, (quia t ei quoque epiſtola Diui Seueri & Imperatoris noſtri ius deportandi datum eſt) ſtatim amittere ciuitatem u: & ideo x nec teſtamenti faciendi ius, nec fideicommittendi conſtat habere.

5 ¶ Si quis planè in inſulam deportatus codicillos ibi fecerit, & indulgentia imperatoris reſtitutus, iiſdem codicillis durantibus deceſſerit, poterit defendi fideicommiſſum valere: ſi modò in eadem voluntate durauit.

6 ¶ Sciendum eſt autem, eorum fideicommitti [quem] poſſe ad quos aliquid perventurum eſt morte eius, vel dum eis datur, vel dum eis non adimitur.

7 ¶ Nec tantùm proximi honorum poſſeſſoris, verum inferioris quoque fidei committere poſſumus.

8 ¶ Sed & eius, qui nondum natus eſt, fideicommitti poſſe, ſi modò natus nobis ſucceſſurus ſit.

9 ¶ Illud certè indubitatè dicturi, quis inteſtatus deceſſerit, ab eo qui primo gradu ei ſuccedere poterit, fideicommiſſum reliquerit, ſi illo repudiante, ad ſequentem gradum deuoluta ſit ſucceſſio, nec eum fideicommiſſum à non debere: & ita Imperator noſter e reſcripſit.

10 ¶ Sed & ſi à patrono ſit relictum, & aliquis ex liberis eius mortuo f admiſſus ſit ad bonorum poſſeſſionem, idem erit dicendum.

De filio præterito.

2. *Gaius* g libro 1. Fideicommiſſorum. i

Ex filio præterito h, licèt ſuus heres erit, fideicommiſſum relinqui non poteſt.

De vſu & vxore. 1. De fideicommiſſo eius cui ſeruus legatus eſt manumittendus. 2. De ancilla legata [illegible]. 3. De proprietario cuius vſusfructus mortis cauſa donatus eſt. 4. De pignore liberato mortis cauſa.

3. *Vlpianus* k libro 1. Fideicommiſſorum. l

Si mulier dotem ſtipulata fuerit, & accepto tulit marito in hoc dotem, vt fideicommiſſum det, dicendum eſt, fideicommiſſum deberi. percepiſſe enim aliquid à muliere videtur: hæc ita, ſi mortis cauſa donatura mulier marito fecit acceptum.

¶ Sed & ſi mortis cauſa accepit marito dotem, vel in matrimonium eius mortis cauſa rediit, poteſt dici fideicommiſſum ab eo deberi.

1 ¶ Iulianus ſcribit, ſi ſeruus mihi legatus ſit, eumque manumittere rogatus ſim, fideicommiſſum à me relinqui non poſſe: ſcilicet ſi purè rogor, nam ſi ſub conditione, vel in diem, propter fructum medij temporis poſſe me obligari nec Iulianus dubitaret.

2 ¶ Si rem quis debeat ex ſtipulatu ei, cui rem legauerit, fideicommittere eius non poterit k, licet ex legato commodum ſentire videatur, quod dominium nanciſcitur ſtatim, nec expectat ex ſtipulatu actionem: fortaſſis quis dicat, & ſumptum litis, quem ſuſtineret ſi ex ſtipulatione litigaret, eum lucrari. ſed nequaquam dicendum eſt, huius fideicommitti poſſe.

3 ¶ Sed l ſi habenti tibi proprietatem, vſumfructum mortis m cauſa cedero, poteſt dici, fideicommittere me poſſe. nec quemquam moueat, quod vſusfructus ſolet morte n extingui. nam o medij potius temporis, quo viuat, qui donauit, commodum cogitemus p.

4 ¶ Si autem pignus q debitoris liberauero mortis cauſa, & eius fideicommiſero, non poteſt valere fideicommiſſum.

a l. 5. § 17. in fin. ſ. ad Treb.
b l. 7. in fin. infra eod.
c id eſt, poſthumi l. 1. 26. in fin. ſupra de leg. 1. v. Paul. 4. ſent. 1. § 2.
d fideicommiſſum habere, & allegit & negationem hoc loco diſpungit Antonius Fab. 1. 4. Coniectur. 14. ob hic locos repugnat ſ. 7. § ſup. eod. & § Titio. d l. 5. Iul. l. 1. ad leg. 2.
e Seuerus vel Antoninus.
f al. mortuo eo.
g vel à patrono l. 31. § 3. de fideic. libert.
h l. 31. Cod. de fideic.
i Eorum fideicommitti poteſt quibus mortis cauſa donatum eſt. l. 7. § 4. infra de leg. 2.
k non poteſt, cum maximè quidem quod commodum repetitionis ſit eſſe dicitur, l. 1. § 10. ſ. ad l. Falc.
l d. l. 77. § 1. ſ. de leg. 2.
m l. 2. § 1. l. 1. ſupra quib. mod. vſusfr.
n Vſusfructus poteſt mortis cauſa donari: ideò vt etiam donationes fructus medij temporis debeamus: & retrò agitur, ipſa donatio, etiam fructus cauſa, vt hic, quod non idem eſt in donatione coniugum, morte confirmata vel rogatur in leg. eius. Scip. infra ſupra de leg. 3. ita mortis cauſa donationes fructus [illegible] etiam ante mortem quæſitos.
o al. cogitamus.
p Proprietatis conceſſionem non eſſe donationem. Hinc colligit Baldus, in d. l. 1. § 1. ſupra quibus modis pignus ſoluitur.

De filio

Universidad Rey Juan Carlos

De fideicommiſſo à patre vel domino herede.

4. *Paulus* [a] libro 4. Sententiarum.[b]

A [a] Patre vel domino relictum fideicommiſſum, ſi hereditas ei non quæratur ab emancipato filio vel ſeruo manumiſſo vtilibus actionibus poſtulatur: penes eos enim quaſi hereditatis emolumentum remanet.

De municipio & his qui rempublicam gerunt. 1. De heredis heredis, vel legatarij.

5. *Vlpianus* lib. 1. Fideicommiſſorum.[b]

SI fuerit municipio [b] legatum relictum, ab his qui rempublicam gerunt, fideicommiſſum dari poteſt.

1 ¶ Si quis non ab herede vel legatario, ſed [c] ab heredis vel legatarij herede fideicommiſſum reliquerit, hoc valere benignum eſt.

De rogato fideicommittere. 1. De fideicommiſſo, ſi Stichus Seij factus, iuſſu eius adierit.

6. *Paulus* libro 1. Fideicommiſſorum.

SEd & ſi ſic fideicommiſſum dedero ab herede meo, *Te rogo Luci Titi, ut ab herede tuo* [d] *petas dari Mæuio decem*, vtile erit fideicommiſſum, ſcilicet vt mortuo Titio, ab herede eius peti poſsit. idque & Iulianus reſpondit.

1 ¶ Sic autem fideicommiſſum dari non poterit, *Si Stichus Seij factus, iuſſu eius hereditatem adierit, rogo &c.* quoniam qui fortuito, non iudicio [f] teſtatoris, conſequatur hereditatem vel legatum, non debet onerari: nec recipiendum eſſe, vt cui nihil dederis, eum rogando obliges.

De ſeruo deportati. 1. De deportato. 2. De fideicommiſſo creditori relicto.

7. *Vlpianus* libro 1. Fideicommiſſorum.

SI à deportati [g] ſeruo fideicommiſſum fuerit adſcriptum, ad fiſcum pertinere dicendum eſt, niſi ſi eum deportatus viuo teſtatore alienauerit, vel fuerit reſtitutus: tunc enim ad ipſum debebit pertinere.

1 ¶ Si miles [k] deportato fideicommiſſum reliquerit, verius eſt, quod & Marcellus probat, capere eum poſſe.

2 ¶ Si quis creditori ſuo legauerit id [l] quod debet, fideicommitti ei non poterit, niſi commodum aliquod ex legato conſequatur, forte exceptionis timore, vel ſi quod in diem debetum fuit, vel ſub conditionem.

De fideicommiſſo legatarij. 1. De ſeruo heredis. 2. De fideicommiſſo patris, vt reſtituat filia.

8. *Paulus* [a] libro 1. Fideicommiſſorum.

SI legatarius à quo fideicommiſſum datum eſt, petierit legatum, id tantum quod per iudicem exegerit præſtare fideicommiſſario cogetur: vel ſi non exegerit, actione cedere [m]: nam cum enim litis periculum ſpectare æquum eſt, ſi non culpa legatarij lis perierit.

1 ¶ Seruo heredis fideicommiſſum vtiliter non relinquitur, niſi fidei eius commiſerit, vt ſeruum manumittat.

2 ¶ Cùm ita petiſſet teſtator, *vt quidquid ex bonis eius ad Patrem peruenisset, filia ſua reſtitueret: vxori amplius haberet, quam ex bonis patris habitura eſſet*: Diuus Pius reſcripſit, manifeſtum eſſe, de eo tempore ſentire teſtatorem, quod poſt mortem patris futurum eſſet.

De ſucceſſoribus ab inteſtato.

9. *Mæcianus* libro 1. Fideicommiſſorum.[n]

SI ita fuerit fideicommiſſum relictum, *ad quemcumque hereditas mea vel ab inteſtato*, vel ita, *ad quemcumque quoque bona mea peruentura ſunt*, hac oratione & eius, qui poſtea natus erit, ſiue familiam venerit, & eius, qui poſtea cognatus eſſe cœperit, fideicommiſſum videtur: eius quoque, quæ nondum nupta erit, ſed poſtea eo edicto [o] ad virum bona mariti inteſtati ſolent pertinere.

De coniunctis.

10. *Valens* [q] libro 1. Fideicommiſſorum.[r]

SI tibi & ei, *qui ex Seio liberis meis in fidem manu venerit* ſexcentum aureos legauero, non [p] minuitur in tua perſona legatum, ſi nemo venerit.

De verbis fideicommiſſi. 1. De exemplo teſtamenti præparato. 2. De commendatione. 3. De rogato reſtituere portionem accepta certa quantitate. 4. De verbis ſufficit tibi: *vel* contentus eſto. *5. De fideicommiſſo vel legato collato in arbitrium heredis. 9. De rogato prædia diligere & curam eorum agere, vt poſſint ad filios peruenire. 10. De filio heredis fideicommiſſario. 11. De conditione, ſi mortis patris ſui iuris fuerit effectus. 12. De alimentis vel legato. 13. De conditione deiecti legati. 14. De edificijs Stichi ſubdo. 15. De fundo. 16. De militia relictis ſeruo alieno. 17. Quod præſtandum ex fideicommiſſo. 18. Si quis alteri reliquerit, & ſi reliquerit prædiſſeruanda id ei reliquerit. 19. Si fideicommiſſum debitori ſummam fideicommiſſam poſſe compenſari. De voluntate fideicommittentis ſeruanda. 20. Si pluribus inuicem & teſtatur de vno; 21. De rogato ſoluere publicum pro aliquo. 23. De relictis in opere ciuitatis faciendo. 24. De rebus ſummis. 25. De vſufructu.*

11. *Vlpianus* libro 2. Fideicommiſſorum.

FIdeicommiſſa [a] quocunque [b] ſermone relinqui poſſunt, non ſolum Latina vel Græca [c], ſed etiam Punica vel Gallicana vel alterius cuiuſcunque gentis.

1 ¶ Quotiens quis exemplum teſtamenti præparat, & prius decedat, quàm teſtetur, non valent quaſi ex codicillis, quæ in exemplo ſcripta ſunt, licet verba fideicommiſſi ſcriptura habeat. & ita Diuum Pium decreuiſſe Mæcianus ſcribit.

2 ¶ Si ita quis ſcripſerit, *Illum tibi commendo*, Diuus Pius reſcripſit, fideicommiſſum non deberi. aliud eſt enim perſonam commendare, aliud voluntatem ſuam fideicommittentis heredibus inſinuare.

3 ¶ Cùm eſſet quis rogatus reſtituere portionem accepta certa quantitate, reſponſum eſt, ſi & pretium ipſum fideicommiſſum ab herede poſſit, & totum ſi volet, præcipere, reſtituereque portionem: ſin verò, & ſi noluerit, cogatur accepta quantitate portionem reſtituere, propriæ eſt deliberationis. Et ſanè, cum quis rogatur, accepta certa quantitate portionem reſtituere, duplex eſt fideicommiſſum: vnum, vt poſſit petere quantitatem pariterque portionem cedere: aliud, vt etſi non petet, tamen cogatur fideicommiſſario reſtituere pariterque præſtare quantitatem.

4 ¶ Si quis ita ſcripſerit, *ſufficit tibi vinea, vel fundus*, fideicommiſſum eſt: quoniam & illud fideicommiſſum eſſe arbitramur, *contentus eſto illa re*.

5 ¶ Sic fideicommiſſum relictum, *ſi Seio bono modo videbitur, illi decem dari volo*, quaſi conditionale fideicommiſſum eſt & primam voluntatem exigit: ideóque poſt primam voluntatem non eſt arbitrium heredis dicendum noluiſſe.

6 ¶ Hoc autem legatum, *cùm ei videbitur*, effectum habet, quamdiu viuat is à quo fideicommiſſum relictum eſt: verum ſi ante quam daret, deceſſerit, heres eius [p] præſtat. ſed ſi fideicommiſſarius, antequam heres conſtituat, deceſſerit, ad heredem ſuum nihil tranſfudiſſe videtur: conditionale enim eſſe legatum, nemini dubium eſt, & pendente conditione legati, videri deceſſiſſe fideicommiſſarium.

7 ¶ Quanquam autem fideicommiſſum ita relictum non debeatur † *ſi volueris*, tamen ſi ita adſcriptum fuerit, *ſi fueris arbitratus, ſi putaueris, ſi aeſtimaueris, ſi vtile tibi fuerit viſum, vel videbitur*, debebitur. non enim plenum [u] arbitrium voluntatis heredi dedit, ſed quaſi viro bono commiſſum relictum.

8 ¶ Proinde ſi ita ſit fideicommiſſum relictum, *ſi te meruerit* [x], omnimodo fideicommiſſum debebitur, ſi modò meritum, quaſi apud virum bonum, collocare fideicommiſſarius potuit. Et ſi ita ſit, *ſi tibi videbitur*, quæ videbitur. Nec poterit heres cauſari non meruiſſe, ſi alius vir bonus & non infeſtus meritum potuit admittere.

9 ¶ Hæc verba, *Te fili rogo, vt prædia quæ ad te peruenerint, pro tua diligentia diligas & curam eorum agas, vt poſſint* [a] *ad filios tuos peruenire* [b], licet non ſatis exprimunt fideicommiſſum, ſed magis conſilium [c] quàm neceſſitatem relinquendi, tamen ea prædia in nepotibus poſt mortem patris eorum vim fideicommiſſi videntur continere.

10 ¶ Si filio à patre herede inſtituto fideicommiſſum relictum fuerit, eſt verbis non ſit ita relictum, *cùm pater morietur*, ſed id intelligi hoc poſſit [d], quia ſic relictum eſt, vt relinqueret [e] *filiis*, vel *niſi ea ad emancipationem* [f], defenderetur in id tempus

a Fideicommiſſum à patre vel domino (puta à Titio) relictum, vtili actione fideicommiſſarius petere poteſt ab emancipato filio vel ſeruo eius à cuius perſona relictum eſt: hoc eſt à filio vel ſeruo Titij, ſi modò ipſi Titio hereditas relicta adquiri non poteſt.
b Municipio quod legatum, id per fideicommiſſum alteri poſſum relinquere à perſona eius qui municipium ſeu rempublicam gerit.
c Fideicommittere poſſumus etiam ab heredis vel legatarij herede.
d Rectè fideicommittitur ei ad quem aliquid peruenturum eſt l. 1. §. 6. ſup. eod. l. 13. §. 1. de liber. leg.
e vide l. 40. §. 1. ad Trebell.
f Qui fortuitò, non iudicio teſtatoris capit, non poteſt grauari: ſiue veniat proprio ſiue appellatiuo nomine. Zaſ. 2. Inſtit. 11.
g l. 1. §. 17. inf. ad Trebell.
h vide l. 22. §. 2. de leg. 2.
i & ſic incapacis ſine ciuili.
k l. 5. C. de teſtam. milit.
l l. 5. ſupra ad leg. Falcid.
m actionem cedere, Bal. l. 70. ſup. de leg. 2.
n Si teſtator fideicommiſſum ab omni ſucceſſore reliquit, etiam in ſucceſſor fideicommiſſum præſtat quem teſtator ſucceſſorum non credebat. Cuiuſcunque enim heredis nomine, intelliguntur etiam hi heredes, de quibus teſtator non cogitauit: puta poſthumus, cognatus, vxor.
o vide l. [illegible]
p Nonnulli ſcribunt, Sic, nihil aliud eſt, quàm Non decreuit. Nam per contrarium, Adcreſcit, idem eſt, quod non minuitur vel non decreſcit. Quid? num decem aurei, vel quinque? Quidam ita putant, cum pluribus coniunctim ſunt legati & quid ab reliquo [illegible] non decreſcit, ſed adcreſcit. Ad Accurſius non probat, cum tam coniunctionis eſſe, vt ex pluribus coniunctim legatis, nemo plus parte ſua poſſit petere. Secus fore ſi disiunctim tantum aurei eſſent legati.
q Conſilio quæ vel perſonaliter adſcribitur, ad alterum non porrigitur. Bald.
r adde l. 13. in fin. Inſt. de [illegible]

a Cur dixit Id. conſulti quamquam [illegible]
b & quaque lingua.
c Fideicommiſſa olim Græcè [illegible] Græcè ſcripta non valebant. [illegible] l. 1. C. de [illegible] Græcè tamen [illegible]
e vide l. 46. C. de codicil.
f Conveniunt non eſt verbum neceſſitatis [illegible]
g l. 4. de [illegible]
h l. 5. §. de ſolut.
i [illegible]
k l. 47. §. 4. [illegible]
l qui fideicommiſſum relinquit etiam cum eo cui reliquit loqui poteſt. [illegible] Paul. 4. ſent. [illegible] l. 46. §. 1. de fideicommiſſ. libert. n [illegible]
† nihil prodeſt. Hoc in lege [illegible] particulam nihil [illegible]
o aliud in [illegible]
p Dies incertus, eſt conditio l. 75. l. de cond. & demonſtr. [illegible]
q [illegible] hoc Paulus [illegible]
r heres l. 42. §. 3. l. de leg. 2. ſ [illegible]
t l. 75. l. de leg. 2. legatum in arbitrium heredis quaſi viri boni collatum valet.
u Arbitrium plenum & viri boni differunt.
x ſi demeruerit, Bal. l. 46. §. 3. de fideic. l. 30. §. de [illegible]
y vide l. 2 x. de [illegible] z Fideicommiſſum relinquitur, qui his verbis vtitur, pro tua diligentia diligas prædia, quæ ad te peruenerint, & curam eorum agas, vt poſſint ad filios tuos peruenire.
a Poſſunt verbum trahitur ad neceſſitatem: neque tradunt potentiam [illegible] ſed actum planè.
b Peruenire verbum indicat fideicommiſſum.
c Verba conſilij inter liberos inferunt neceſſitatem.
d Quod intelligi poteſt, habetur pro expreſſo. Bald.
e A patre filio relinquitur poſt ad tempus quo ſui iuris erit, [illegible] ſol. §. [illegible] de leg.
f Habere verbum trahitur ad fideicommiſſum vide l. [illegible]
g Peruenire verbum fideicommiſſarium, vt hic, imo directum, [illegible] Dic, hic continuum eſſe.

Universidad Rey Juan Carlos

pus fideicommiſſum relictum, quo *a* ſui iuris filius efficitur.

11 ¶ Si cui ita fuerit fideicommiſſum relictum, *Si b more patris ſui iuris fuerit effectus*, & emancipatione *c* ſui iuris factus ſit, non *d* videri *e* defeciſſe conditionem, ſed & cum *f* mors patri contingat, quaſi extante conditione, ad fideicommiſſum admittetur.

12 ¶ Si rem ſuam teſtator legauerit, eamque neceſſitate vrgente alienauerit *g*, fideicommiſſum peti poſſe, niſi probetur, adimere ei teſtatorem voluiſſe, probationem autem mutatæ voluntatis ab *h* heredibus exigendam.

13 ¶ Ergo & ſi nomen quis debitoris exegerit, quod per fideicommiſſum reliquit, non tamen hoc animo, quaſi vellet extinguere fideicommiſſum, poterit dici, deberi.

¶ Niſi fortè inter hæc intereſt *i*: hic enim extinguitur ipſa conſtantia & deboni, ibi res durat, tameſi alienata ſit. Cum tamen quidam nomen debitoris exegiſſet, & pro *k* depoſito pecuniam habuiſſet, putaui fideicommiſſi petitionem ſupereſſe, maximè, quia non ipſe exegerat, ſed debitor vltrò pecuniam obtulerat, quam offerente ipſo non potuit (non) accipere.

¶ Pualatim igitur admittemus, etſi ex hac parte pecuniæ rem comparauerit, quam non hoc animo exegit, vt fideicommiſſarium priuaret fideicommiſſo, poſſe adhuc fideicommiſſi petitionem ſupereſſe.

14 ¶ Si quis illicitè ædificaſſet aliquid vel [illegible] hoc quod diuæ conſtitutiones iubent, id fideicommiſſum relinquere ex eo *l* quis *p* poſſet, videamus. & puto poſſe, cum enim dirui neceſſe ſit, nulla dubitatio eſt, quin ſenatuſconſultum impedimento non ſit.

15 ¶ Si heres rogatus ſit certam ſummam vſuris certis fœnori dare *n*: vtile eſt fideicommiſſum. Sed Marcianus putat, non aliàs cogendum credere quàm idoneè ei caueatur: ſed ego proclinior ſum, vt putem cautionem non exigendam.

16 ¶ Si ſeruo alieno *f* militia *e* relinquatur, an domino quæratur legatum, quæritur. & ait ſcit ſeruum eſſe, & dico æſtimationem deberi *r*: ait ignoratur, & denegari fideicommiſſi perſecutio debet: quia *t* ſi ſciſſet ſeruum, non reliquiſſet.

17 ¶ Ex his apparet, cum per fideicommiſſum aliquid relinquitur, ipſum præſtandum, quod relictum eſt. cum verò ipſum præſtari non poteſt, æſtimationem eſſe præſtandam.

18 ¶ Si quis decem alicui per fideicommiſſum reliquerit, & ſi *x* perdidiſſet id quod teſtamento relictum eſt, rurſus ei reliquerit: quærebatur, an ſequens fideicommiſſum valeat, vel an exigere heres debeat cautionem ſaluatore decem-ne cogatur ad præſtationem, & an ſi ſæpius perdidiſſet, ſæpius ei ſarciretur fideicommiſſum: Diuus Pius reſcripſit, neque cautionem exigendam, & non *y* amplius, quàm ſemel, poſtquam perdidiſſet, præſtandum. non enim onerandus eſt heres, vt in infinitum, quotiens perdiderit, reſtituere ei tantundem debeat: ſed vt per fideicommiſſum poſterius duplicata eius legata videantur, nec amplius ad periculum heredis pertineant, ſi quid poſtea is conſumpſerit, ex ſolido & poſteriore fideicommiſſo.

19 ¶ Item ſi quis certam quantitatem cui reliquerit, & addiderit, facilius hanc ſummam poſſe compenſari, cum debitor ſit fideicommiſſarius ex cauſa hereditatis Gaij Seij, nec velit ille hereditatem adire Gaij Seij: ſed petat fideicommiſſum: Imperator noſter, contra voluntatem eum teſtantis petere fideicommiſſum, reſcripſit: cum *z* in fideicommiſſis præcipuè ſpectanda ſeruandaque ſit teſtatoris voluntas *a*.

20 ¶ Plerumque euenit, multorum intereſſe id *a* quod relinquitur: verum teſtatorem vni *b* voluiſſe honorem habitum, & eſt hæc ſententia Marcelli veriſſima.

21 ¶ Sic euenit vt interdum, ſi pluribus teſtator honorem habere voluit, & de pluribus ſenſit, quamuis vnum *a* legatum ſit, tamen ad perſecutionem eius plures admittantur. vt puta ſi decem fuerint eiuſdem rei *b* ſtipulandi, & heres vel fideicommiſſarius rogatus eſt, vt ei *c* ſoluerit. hic enim omnium intereſt, & de omnibus ſenſit teſtator. fideicommiſſum relictum omnes petere poterunt *d*. ſed vtrum in partem agent, an in ſolidum, videamus *e*: & credo, prout cuiuſque intereſt, conſequentur. vnus igitur qui occupat agendo totum conſequetur: ita vt caueat, *defenſu iri aduerſus ceteros fideicommiſſarios eum, qui ſoluit*, ſiue ſocij ſunt, ſiue non.

22 ¶ *f* Interdum alterius nomen ſcribitur in teſtamento, alteri *g* verò fideicommiſſi petitio vel legati competit: vt puta ſi fidei heredis committatur, *vt ipſe publicano h pro Titio ſoluat*. fideicommiſſum hoc, vel legatum non *i* publicanus petit, licèt eí ſit adſcriptum, ſed ipſe petere poterit, pro quo legatum relictum eſt. Multum autem intereſt arbitror, cui voluit proſpectum, cuiuſque contemplatione teſtator fecerit. plerumque *k* autem intelligendum eſt, priuati cauſa hoc feciſſe, licet emolumentum publicano quæratur.

23 ¶ *Id in opere ciuitatis faciendo*, aliquid relictum ſit, vnumquemque heredem in *m* ſolidum teneri: Diuus Marcus & Lucius Verus Proculo reſcripſerunt. tempus tamen coheredi præſtituerunt, intra quod mittat ad opus faciendum, poſt quod ſolum Proculum voluerunt facere, imputaturum coheredi ſumptum pro parte eius *n*.

24 ¶ Ergo & in ſtatua, & in ſeruitute, cæteriſque, quæ diuiſionem *o* non recipiunt. idem Diuus Marcus reſcripſit.

25 ¶ Si quis *opus fieri iuſſit*, paratus ſit pecuniam dare reipublicæ, vt ipſa faciat, cùm teſtator nec ipſum id fieri voluerit non *p* audietur *q*. & ita Diuus Marcus reſcripſit.

De artificio docendo.

12. *Valens* ¶ lib. 1. Fideicommiſſorum. ¶

SI *Titio liber eſto, & vt eum heres artificium doceat, vnde ſe tueri poſſit, peto*. Pegaſus inutile fideicommiſſum eſſe ait, quia genus *r* artificij adiectum non eſſet. ſed prætor, aut arbiter *ſ* ex *t* voluntate *u* defuncti, & ætate, & conditione, & natura, ingenioque eius, cui relictum erit, ſtatuet *x* quod potiſſimum artificium heres docere eum ſumptibus ſuis debeat.

De vnde, hoc amplius.

13 *Marcianus* ¶ lib. 2. Fideicommiſſorum ¶

SI ſic locutus erit teſtator, *Heres meus illi fundum dato: Seio hoc y amplius decem*. non erit dubitandum, quin Seius & fundi partem *z*, & decem ex teſtamento percipere debeat.

De conditione, ſi uxor nupſerit. 1. De conditione iuriſiurandi. 2. De re aliena redimenda.

14. *Gaius* ¶ lib. 1 Fideicommiſſorum. ¶

NOn dubium eſt, quin, ſi vxori legatum ſit, *ſi non a nupſerit*, idque alij reſtituere rogata ſit, cogenda *b* ſit, ſi nupſerit, reſtituere.

1 ¶ Heres quoque, cui iuriſiurandi *c* conditio remittitur, legatum & fideicommiſſum debet.

2 ¶ Sed ſi cui legatum relictum eſt, *vt alienam rem redimat, vel præſtet*, ſi redimere *d* non poſſit, quod dominus non vendat, vel *e* immodico *f* pretio vendat: iuſtam *g* æſtimationem inferat.

De his quæ in profundo eſſe dicuntur.

15. *Marcianus* ¶ lib. 2. Fideicommiſſorum. ¶

HÆ res teſtatoris legatæ, quæ in profundo eſſe *h* dicuntur, quandoque *i* apparuerint, præſtantur.

De alluuione, de inſula, dote facta.

16. *Pomponius* ¶ lib. 2. Fideicommiſſorum. ¶

SÆpe legatum plenius *k* reſtituitur fideicommiſſario, quàm eſſet relictum, veluti ſi alluuione ager auctus eſſet, vel etiam inſula nata *l*.

De ſeruitute.

17. *Marcianus* ¶ lib. 2. Fideicommiſſorum. ¶

ETiam ea, quæ futura *m* ſunt legari poſſunt, vt inſulæ vel in mari, vel in fluminibus enata.

ætatis, conditionis, naturæ, ingenij. adde l. 6. §. 5. *inſ. de Carboniano edicto*...

x Imò non ſtatuet: quia incertum.

y Videtur teſtatoris hæc fuiſſe ſententia: Titio & Seio fundum heres dato: Seio verò hoc amplius, decem.

z Imò ſola decem Seius feret. l. 108. §. 7. *ſup. de legat.* 1.

a l. 63. *in ſi. inſ. de cond. & dem.*

1 ¶ Seruitus a quoque ſeruo prædium alterius recte legatur.

De poſteriore teſtamento non iure facto.

18. *Pomponius* lib. 1. Fideicommiſſorum.

SI iure teſtamento facto fideicommiſſum tibi reliquero b, deinde c poſtea aliud fecero non iure, in quo fideicommiſſum relictum tibi, vel aliud quàm quod priore teſtamento, vel omnino non ſit relictum: videndum eſt, mens mea hæc fuerit facientis poſtea teſtamentum, vt nolim ratum tibi ſit priore teſtamento relictum, quia nuda d voluntate fideicommiſſa infirmarentur? ſed vix e id obtinere poteſt. fortaſſis ideo, quòd ita demum à priore teſtamento velim recedi, ſi poſterius valiturum ſit. & nunc ex poſteriore teſtamento fideicommiſſum ei non debetur, etiam ſi iidem heredes vtroque teſtamento inſtituti ex priori extiterunt.

De relicto vt quid fiat.

19. *Valens* lib. 5. Fideicommiſſorum.

SI tibi legatum eſt, vel fideicommiſſum relictum, *vti quid facias*, etiam ſi non intereſt heredis id fieri, negandam tibi actionem, ſi f non g caueas heredi futurum, quod defunctus voluit, Nerua & Atilicinus rectè putauerunt.

De eadem re duobus relicta in ſolidum.

20. *Vlpianus* lib. 6. Fideicommiſſorum.

SI res mihi per fideicommiſſum relicta, eadem tibi legata, vel per fideicommiſſum relicta ſit, non communicandi animo, ſed vtrique in ſolidum: ambigendum non eſt, ſi alteri ſit ſoluta, alterum nullum quidem ius in ipſam rem habere, ſed h actionem de pretio integram eum habere.

De nutu. 1. De cauſa lucratiua. 2. De columnis vel ſignis relictis.

21. *Paulus* lib. 4. Sententiarum.

NVtu i etiam relinquitur k fideicommiſſum, dummodò is nutu relinquat l, qui & loqui poteſt m, niſi ſuperueniens morbus ei impedimento ſit n.

1 ¶ Fideicommiſſum relictum, & apud eum, cui relictum eſt, ex cauſa lucratiua o inuentum, extingui placuit: niſi p defunctus æſtimationem quoque eius præſtari voluit.

2 ¶ Columnis ædium vel ſignis per fideicommiſſum relictis, ea tantummodo ampliſſimus ordo præſtari voluit, nulla æſtimationis facta mentione quæ ſine domus iniuria q auferri poſſunt.

De priore & poſteriore voluntate. 1. De condemnatione militis. 2. De morte ſerui relicti.

22. *Hermogenianus* lib. 4. Iuris Epitomarum.

SI quis in principio teſtamenti adſcripſerit, *cui bis legauero, ſemel r deberi volo*, poſtea eodem teſtamento, vel codicillis, ſciens, ſæpè eidem legauerit, ſuprema voluntas potior ſ habetur. nemo enim eam ſibi poteſt legem dicere, vt à priore ei recedere non t liceat. Sed hoc ita locum habebit, ſi ſpecialiter u dixerit, *prioris voluntatis ſibi x pœnituiſſe, & voluiſſe y, vt legatarius plura legata accipiat.*

1 ¶ Miles z, in eum ex militari delicto capitali dicta ſententia, permittente a eo in ipſa ſententia, qui damnauit, ſicut teſtamenti faciendi, ita fideicommiſſi relinquendi poteſtatem conſequitur.

2 ¶ Mortis damnatum per fideicommiſſum ſeruum relictum, antequam mora fiat b, fideicommiſſarius ſolus c patitur, licet alienus relinquatur.

Si relictum ſit Imperatori ex teſtamento imperfecto.

23. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

EX c imperfecto teſtamento legata vel fideicommiſſa Imperatorem vindicare, inuerecundum d eſt e: decet enim tantæ maieſtati, eas ſeruare leges f quibus ipſe ſolutus eſſe videtur.

De repetitione indebiti.

24. *Neratius* lib. 1. Reſponſorum.

CReditori ita poteſt legari, ne indebitum ab eo a repeteretur.

De alternatione. 1. De quæſtione voluntatis.

25. *Paulus* lib. 1. ad Neratium.

I*Lla aut b illa heres Seio centum dato*, poteſt Seius ab vtro c velit petere.

1 ¶ Cum in verbis nulla ambiguitas eſt, non d debet admitti voluntatis quæſtio.

De fructibus & omni damno & mora.

26. *Idem* libro 2. ad Neratium.

IS qui fideicommiſſum debet, poſt moram e non tantum fructus, ſed etiam omne damnum, quo adfectus eſt fideicommiſſarius, præſtare cogitur.

Si legatur filiæ heredis in teſtamento & relinquatur patri in codicillis. 1. De rogato in codicillis vt certis re contentus ſit pro omni hereditate, & his quæ in teſtamento relicta fuerant. 2. De fideicommiſſo quod teſtator à debitore ſolui voluit.

27. *Idem* lib. 2. Decretorum.

PAula Callinico ex parte herede inſtituto, filiæ eiuſdem Iuuentianæ, cùm in familia nupſiſſet, decem teſtamento legauit. deinde f poſt tempus codicillis factis, centum eidem Callinico reliquerat, non adiecto *hoc amplius*, pronuntiauit, vtramque ſummam deberi, maximè cùm in codicillis filiæ Callinici nihil legatum fuiſſet.

1 ¶ Pompeius Hermippus filium Hermippum ex dodrante, filiam Titianam ex quadrante heredes inſtituerat, & prædia certa ſingulis prælegauerat. præterea, ſi ſine liberis Hermippus moreretur, aliam poſſeſſionem filiæ dari iuſſerat: poſt teſtamentum factis codicillis, filiæ certa prædia dederat, eamque his contentam g eſſe voluit pro omni hereditate, & his quæ in teſtamento reliquerat. Hermippi bona ad fiſcum peruenerunt. Titiana ſoror fideicommiſſum petebat. quærebatur vtrum pro hereditate tantum an & pro his, quæ poſt mortem fratris rogatus erat reſtituere, pater eam voluiſſet accipere ea, quæ codicillis h reliquerat. mihi ab omni voluntate receſſiſſe videbatur, placuit humanius interpretari, ea ſola i, quæ viuente fratre acceptura erat, ademiſſe videri, non etiam quæ poſt mortem eius reliquerat, ſi ſine liberis decederet. & ita pronunciauit.

2 ¶ Iulianus Seuerus decedens, inſtitutis quibuſdam heredibus, alumno ſuo quinquaginta legauerat, eaque Iulio m Mauro colono ſuo, ex penſionibus fundi debitis n ab eo, præſtari voluerat: eidemque Mauro quædam legauerat, cum de hereditate fiſco quæſtionem mouiſſet, iuſſu procuratoris o Maurus pecuniam fiſco ſoluerat: poſtea heres ſcriptus obtinuerat fiſcum p. alumno autem mortuo, heres eius fideicommiſſum ab herede Mauri petebat. placuit Imperatori, non r videri eius ſ fideicommiſſum, ſed demonſtratum t, vnde accipere poſſet. & ideo heres Seueri u hæc præſtare debet.

De capacitate.

28. *Paulus* libro ſingulari ad Senatuſconſultum Tertullianum.

SI fidei meæ committatur, vt quod mihi relictum fuerit ſupra x quod capere poſſum y, alii z reſtituam: poſſe a me id capere conſtat.

De legato, veſtem quæ eius cauſa empta a, parata eſſet. 1. Si legetur tanta pars, quantam habet vnus heres. 2. De vnica penu relicta. 3. De cellis vinariis. 4. De conditione in poteſtate tertiæ perſonæ.

29. *Labeo* lib. 2. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

QVi concubinam habebat, ei veſtem prioris concubinæ vtendam dederat, deinde ita legauit, *veſtem quæ eius cauſa empta b, parata eſſet*. Caſcellius, Trebatius negant, ei deberi prioris concubinæ cauſa parata: quia alia c conditio eſſet in vxore. Labeo id non probat: quia in eiuſmodi legato non ius d vxorium ſequendum, ſed verborum interpretatio e eſſet facienda, idemque vel in filia

a l. 41. *ſup. de legat.* 1. & l. 15. *inf. de ſi omnes legata.*
b al. reliquero.
c Legatum relictum in teſtamento ſolemni, per voluntatem minus ſolemnem ſequentem non intelligitur reuocatum.
d Nuda voluntate fideicommiſſum adimitur.
e imo obtinebit, & relicta in primo teſtamento non debebuntur, licet ſequens voluntas ſit inualida, l. 5. *in fin.* [illegible] 20. l. 4. [illegible] l. *fideicommiſſ.* 17. C. *de fideic.* l. *planè* 23. *ſup. de legat.* 1. An leges contrariæ locum habent quoties expreſſe legatum reuocatum eſt ſecundo teſtamento viſſ? Tum enim præſumitur teſtator legatum prioris teſtamenti reuocaſſe. An verò in d. l. 3. & d. l. 4. præſumitur legatum ex aliis iudiciis (puta inimicitiis) ademptum: non ex ſola teſtamenti ſecundi factione?
f imò legatarius non cauet. l. *libertis.* 21. §. [illegible] [illegible] legatarius tanquam non modus executor.
g Legatarius de modo implendo cauere debet. l. 40. *in fin.* [illegible] Nou. 1. c. 9.
h Ad pretium competit actio vbi res haberi non poteſt.
i l. 22. C. *de fideic.* [illegible] 4. [illegible] Siue ſcriptura, adde l. 5. [illegible] Quidnam quomodo quis relinquere poteſt vel humeris, vel capite annuendo, l. [illegible] §. [illegible] quod & notarius in teſtamentum referre cogitur.
k Imò non relinquitur, [illegible] non relinquitur, ſeu relinqui non poteſt ab omnino muto: ſed ab eo qui mutus ſit ex accidenti.
l l. à quo rogatus erit & ita nutu relinqui poteſt, ſi ab altero verba idonea pronunciata ſint, & ad ea teſtator nutu reſponderit. [illegible]
p l. 34. §. 3. *ſup. de legat.* 1. q & ita [illegible] [illegible] domus deſtruendæ [illegible]
r His verbis teſtator, liberiorem teſtandi ſibi præcipere videtur.
ſ Ita l[illegible] idem debebitur. [illegible] *ſup. de donat. inter vir.*
u Hæc verba Triboniani eſſe videntur, non Hermogeniani Iuriſconſulti. Non exigit ante [illegible] ſpecialem derogationem. [illegible] de clauſula derogatoria tractat. [illegible] y Bartolus tamen negat teſtatorem tollere poſſe vim legis [illegible] quia cauetur, duas cauſas lucratiuas circa rem eandem, in eundem, concurrere non poſſe.
z l. 32. §. 8. *ſup. de donat. inter vir.* [illegible]
a Dixi ad l. 14. [illegible] b l. 114. *in fin. ſup. de legat.* 1.
c [illegible] & quod ibid. notaui.
d Audiant hoc Principum adulatores: non tantum inuerecundum eſt ſubſidijs & Principi id ſentire, ſed etiam non licet. [illegible]
e [illegible] de iure Principis ad Nou. [illegible]
f [illegible]
g [illegible] videtur nec enim verè ſolutus eſt legibus, quia legibus alligatus [illegible]

a Tam acceptum ſit, ad quod teſtator dum aliàs heredi competebat condictio.
b vide l. 9. [illegible]
c [illegible] *ſup. de legat.* 1.
d [illegible]
e l. 15. *ſup. de leg.* 1. [illegible] l. 39. [illegible] *Trebel.*
f Legatum filiæ in teſtamento ſcilicet, non reuocatur per legatum factum patri in codicillis. *Bart.*
g Si teſtator ſibi aliquem contentum eſſe pro his quæ in teſtamento reliquerit, intelligitur de relictis pure, non de his quæ ſub conditione. *Bart.*
h Legatum filiæ ſaltim non reuocatur per legatum factum patri in codicillis.
i l. ea tantum quæ pure legata ſunt.
k Imò & fideicommiſſum [illegible] l. *qui Titio* 122. [illegible] *de verb. oblig.* An hic æquitas, ibi ius deſiderium? An potius hic loquitur inter liberos: ibi inter fratres? An potius ibi [illegible] hic [illegible]
l l. non ea quæ ſub conditione legata. Verba excluſiua intelliguntur [illegible] rebus ita Baldus, quod facit ad interpretationem [illegible]
m l. Iulio Mauro. *Hal.*
n à debitore ſuo legatum præſtari voluerat.
o Hoc facit ad quæſtionem, vtrum ciuitas poſſit capere [illegible]
p fiſci.
q ita legitur. & loquitur iuriſconſ. [illegible]

l. 26. §. qui [illegible], obtinuerat aduerſus fiſcum. *Hal.* r [illegible] monſtratur vnde ſoluatur, videtur grauatus debitor, non heres. [illegible] An hic debitor [illegible] eſt à iudice ſoluere? An hic relictum non agnouit? An debitor hic adhibitus fuit ad executionem ſolam fideicommiſſi? Hoc verius videtur. *Bart.*
t l. Mauri. u Si debitum demonſtretur vnde ſoluatur, non videtur grauatus debitor, ſed heres. *Bart.* Imò ipſe debitor grauatus videtur l. 88. §. [illegible]
x reſtitueris. y Legatum incapaci relictum an valeat, [illegible] z [illegible] *ad Treb.* [illegible] b Dubitatur an ex his prolatis [illegible] non requiritur vtriuſque concurſus. Nam licèt hic teſtator dicat empta, parata: [illegible] Licèt teſtator dicat empta parata. [illegible] c Differt enim vxor dignitate à concubina l. 49. §. 4. [illegible]
d ius vxorium vel vxorium, eſt ius receptum in vxore.
e [illegible] concubinæ legata intelliguntur ſecundæ [illegible] [illegible]

vel

vel in qualibet alia perſona iuris eſſet. Labeonis ſententia vera eſt.

1 ¶ Cùm ita legatum eſſet, *vt Titia vxor mea tantundem partem habeat, quantulam [illegible] non æ*quales partes eſſent heredum: Quintus Mucius, & Galli, maximam partem legatam eſſe, quia in his putabant, maximam partem legatam eſſe, quia in maiores minor quoque ineſſet. Seruius, Ofilius, minimam: quia cùm heres dare damnatus eſſet in poteſtate eius eſſet, quam partem daret. Labeo hoc probat: idque verum eſt.

2 ¶ Cùm ita legatum eſſet, *quæ ex pecunia ex hereditate Titia ad me peruenit, [illegible] pecuniam [illegible]*, id legatum putat Labeo, quod acceptum in [illegible] Lis ſ[illegible] ex ea hereditate teſtator retuliſſet. cæterùm negat cauendum heredi à legatario, ſi quid forte poſtea eius hereditatis nomine heres damnatus eſſet. Ego contrà puto: quia non poteſt videri perueniſſe ad heredem, quod eius hereditatis nomine præſtaturus eſſet. Idem Alfenus Varus Seruio placuiſſe ſcribit, quod & verum eſt.

3 ¶ Si heres tibi ſeruo generaliter legato Stichum tradiderit, iſque à te euictus fuiſſet, poſſe te ex teſtamento agere, Labeo ſcribit: quia non videtur heres dediſſe, quod ita dederat, vt habere non poſſis: & hoc verum puto. ſed hoc amplius ait debere te, priuſquam iudicium accipiatur, denunciare heredi: nam ſi aliter feceris, agenti ex teſtamento opponetur tibi doli mali exceptio.

4 ¶ *Si Stichus & Dama ſerui mei [illegible] cùm moriar, ita vti Stichus & Dama liberi ſunto, & fundum illum ſibi habento:* alterum ex his poſt teſtamentum factum dominus alienaſſet, vel manumiſiſſet, neutrum liberum futurum Labeo putat. Sed Tubero eum, qui remanſiſſet in poteſtate, liberum futurum, & legatum habiturum putat. Tuberonis ſententiam voluntati defuncti magis puto conuenire.

De duobus poculis. 1. De fructibus horti vendendi. 2. De geminis & libertate ſerui propriè legata. 3. De re vendenda cum pretio. 4. De fundo communi. 5. De legato vxori, dum cum filio Capuæ erit. 6. De ædibus alienis.

30. Idem libro 2. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

QVi quatuor pocula oleaginea habebat, ita legauit: *Pocula oleaginea paria duo*: reſpondi, vnum par legatum eſſe: quia non ita eſſet, *duo paria*: neque ita *pocula paria duo*. Idem & Trebatius.

1 ¶ Qui hortos publicos à republica conductos habebat, *eorum hortorum fructus [illegible] ad [illegible] conductio [illegible]. Auſidio legauerat, & heredem eum conductio[illegible] [illegible]*. Reſpondi, heredem teneri, ſinere frui: hoc amplius heredem mercedem quoque hortorum reipublicæ præſtaturum.

2 ¶ Cùm teſtamento ſcriptum eſſet, *Stichus ſeruus meus [illegible] & ſi Stichus heredi meo biennium ſeruierit, liber eſto*: poſt biennium legatum deberi exiſtimo: quia in id tempus & libertas, & legatum referri debere: quod & Trebatius reſpondit.

3 ¶ *Si fundum mihi vendere à certo pretio damnatus es*, nullum fructum eius rei ex venditione excipere, tibi liberum erit: quia id pretium ad totam cauſam fundi pertinet.

4 ¶ Qui fundum, mandatu meo in ſocietate, mihi & ſibi emerat, deinde eum finibus diuiſerat, & priuſquam mihi traderet, ita eum tibi legauerat, *fundum meum*: hi[illegible] negaui, amplius partem deberi: quia veriſimile non eſſet, ita teſtatum eſſe patremfamilias, vt mandati heres eius damnaretur.

5 ¶ *Vxori meæ, dum cum filio meo Capuæ erit, [illegible] heres meus [illegible] dato*: filius à matre migrauit. ſi ambo Capuæ habitaſſent, legatum matri debitum iri puraui, quamuis vna non habitaſſent. ſin autem in aliud munici-

a Habet particula *ali*[illegible] portioni hereditariæ, trahitur ad fideicommiſſum, non ad inſtitutionem. Quia id verbi refertur ad heredē: perinde ac ſi dictum fuiſſet, ab heredis maiori accipiat. Vnde notant, verba executiua legati referri ad heredem, non ad legatarium.
b l. 43. ſup. de leg. 2.
c Maiori parti minor ineſt.
d Minora in dubiis admittimus. vil. 1x. ſeſ. de verb. oblig.
e adde l. 97. inf. de verb. ſignif.
f Atqui actor [illegible] non adſig. l. qui accuſare. 4. l. vlt. Cod. de edend. non eſſe ad inueſtigationem ſeu probationem nunc primum inſtituenda, ſed ad inſtructas iam aſſiſtenda. adde l. prædiis 91. §. Titio. 3. inf. eod. [illegible] in fin. inf. ad legem Falcid.
g Cauendum ſcil. l. 10. inf. ad Treb.
h Peruenit ſeu permanſit, intelligitur cum effectu l. 29. §. 6. ſup. de leg. 1.
i l. 71. §. 1. ſup. de leg. 1.
k Imò non poteſt: nec enim legatario præſtat euictionem heres, l. ſi à ſubſtituto 45. §. 1. ſup. de legat. 1. legatario ſpeciei non præſtat euictionem heres, ſed generis tantum.
l Traditum non intelligitur, quod iure poteſt auocari. l. 3. ſup. de actionib. empt. l. 45. §. 1. ſup. de leg. 1.
m Euicti onem denunciare ante litem conteſtatam debet, qui titulum lucratiuum habet: non qui onerosum habet, quandocunque ante ſententiam denunciare poteſt. ad. de l. ſi rem 29. in fin. ſup. de euictionib.
n Paria duo & bina ſpecia legare, diſſimile.

o nam iure legari poſſunt, l. 41. §. de leg. 1. p Conductiones in quinquennium [illegible] [illegible] l. 9. §. 1. [illegible] l. [illegible] inf. de ſer. diuiſ. ad Varronem lib. 5. & ad Tellum. q Imò legatariorum l. 7. §. 2. [illegible] l. [illegible] 29. §. 5 [illegible] 3. [illegible]
r l. 17. §. 1. [illegible] Horti conducti legati heres mercedem ſoluere tenetur, alioquin legatarius nullam pene vtilitatem ſentiet. [illegible] Eo enim modo & ſeruus legatus in fuga eſt, heres operam, ſumptumque in eo conquirendo ac reducendo præſtare debet. l. 30 §. 3 de leg. 1. vnde notant, heredem teneri præſtare pretium amortizationis regi ac fiſco debita ex legato immobilium [illegible] [illegible] quod tamen Pelcio diſplicet, cap. 33. de amortizatione [illegible]
ſ biennij ſcil. t Conditio appoſita libertati, videtur appoſita legato, vide tamen l. [illegible] 91. §. 1. ſup. de leg. 1. u interim ſeruus alendus eſt, ab herede l. 16. §. de [illegible] x l. 19. in fin. ſ. de legat. 1.
y Non ad ipſum tantum corpus fundi, ſed ad fructus omnes ei cohærentes.
z [illegible] conſiſtere poteſt l. 5. §. 4. [illegible]
a Finibus agri diuidebantur. b rectè aliamenta. quod enim commune eſt, non eſt ei quadamtenus. c Legato fundo, pars fundi [illegible] non debetur quam [illegible] actione perſonali, alteri dare debuit.
d amplius pars. l. 5. §. 1. §. 2. ſup. de leg. 1. e & merito, nec enim ſocius plus parte ſua alienare poteſt, l. 68. §. pro ſocio. f l. 34. §. 3. de leg. 2. l. 8. §. de [illegible]. & dona.
g Iterùm in vrbe. h Legatum vxori factum, *dum cum filio Capuæ erit*, ſemper debetur, ſi per filium ſtetit: ea, his tantum annis debebitur, quibus moratus ſuerit non pro futuris, aut deinceps.
i debitum iri, Hal.
k i. in eadem domo. Diuerſum autem eſt ſi ita legetur vxori, *dum cum filio erit* (hoc enim caſu ſimul cum filio & in eadem domo eſſe debet) & legetur *dum cum filio Capuæ erit*: Sufficit enim Capuæ eſſe, vt ne in eadem domo morari eſt neceſſe.

pium tranſiſſent, vnius anni tantummodo debitum iri, quo vnà habitaſſent, quantolibet tempore. Trebatius ait: Videamus, an his verbis, *dum cum filio Capuæ erit*, non conditio ſignificetur. Sed ea ſcriptura pro ſuperuacuo debet haberi: quod non probo. Sin autem per mulierem mora non eſt, quo minus cum filio habitaret, legata ei deberi.

6 ¶ Si ædes alienas vt dares, damnatus ſis, neque ſi eas vlla conditione emere poſſis, æſtimare iudicem oportere, Ateius ſcribit, quanti ædes ſint, vt pretio ſoluto heres liberetur.

¶ Idemque iuris eſt, etſi cum potuiſſes emere, non emeres.

De ædibus.

31. Idem libro primo Pithanorum à Paulo Epitomatorum.

SI cui ædes legatæ ſunt, ſi omne habebit id ædificium, quod ſolum [illegible] ædium erit. *Paulus*: Hoc tunc demum falſum eſt, cum dominus ſ[illegible] ædium binarum aliquod concluſe, quod ſupra concamerationem alterarum ædium eſſet in vſum alterarum conuertet, atque ita his vſui fuerit. namque eo modo alteris ædibus id accedet, alteris decedet.

De ſubſtitutione.

32. Scæuola lib. 14. Digeſtorum.

SExtiam filiam ex quadrante, ex reliquis Seium & Marcium ſororis filios ſcripſit heredes. Sextiam ſubſtituit Marcio, & Marcium Sextiæ. dedit autem per præceptionem à Marcio certas ſpecies. Marcius partē hereditariam, ex qua ſcriptus erat, omiſit: & eo inteſtato defuncto, bona eius ad fratrem legitimum Seium deuoluta ſunt: quæſitum eſt, an Sextia ex ſubſtitutione etiam hæc, quæ prælegata à Marcio erant, iure ſubſtitutionis à legitimo herede defuncti ſibi vindicare poſſit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, Sextiam in legatis, quæ Marcio data ſunt, ſubſtitutam non eſſe.

De legato domus, non partem in qua morari conſueuit. 1. De verbis temporis præteriti. 2. De viro qui vxori [illegible] pignori [illegible], legatis quidquid conceſſit.

33. Idem libro 15. Digeſtorum.

VXori ſuæ inter cætera ita legauit: *Et domum eam partem in qua morari conſueuimus*. quæſitum eſt, cùm tam teſtamenti faciendi tempore, quàm mortis, totam domum in vſu habuerit, nec quicquam ex ea locarum an ea tantummodo videtur legaſſe cubicula, in quibus dormire conſueuerat? Reſpondi, eam omnem partem, in qua morari cum familia ſua conſueuiſſet.

1 ¶ Vxori ſuæ inter cætera ita legauit: *vxori meæ quidquid viuus [illegible] dedi, donaui, [illegible] eius [illegible]*: quæro, an quod poſt teſtamentum factum ei donatum eſt, id quoque conceſſum videatur? reſpondit, verba quæ proponerentur, nihil pro futuro tempore ſignificare.

2 ¶ Cùm Seius pro vxore centum aureos creditori ſoluerit, & ornamentum pignori poſitum fuerit, poſtea autem teſtamento facto vxori ſuæ legauerit, *quidquid ei [illegible] conceſſit, hoc amplius [illegible] aureos*: quæſitum eſt, an hos centum aureos heredes viri ab vxore, vel ab heredibus eius repetant? Reſpondi, ſi donationis cauſa creditori ſoluiſſet, teneri heredes ex cauſa fideicommiſſi, ſi repetant, atque etiam petentes exceptione ſummoueri. quod præſumptum eſſe debet, niſi contrarium ab herede approbetur.

De nominis legato. 1. De optione nominum. 2. De pro aliena ſolutio ab heredibus. 3. De nominibus ab [illegible] ex heredibus ſoluendis.

34. Idem libro 16. Digeſtorum.

a Imò præbentur videtur. Nam certo loco ædifici, ſeruitutis ſpecies diſſipo nulli libero homini, ſed libertis tantum iniici poteſt. l. Titia. 71. §. Titio 2. inf. de cond. & demonſtr. Sanè ædici certo loco ſimpliciter, ſpecies eſt ſeruitutis: ſecus ſi quid cui legetur, ſub ea conditione, vt certo loco moretur.
b Æſtimationem ædium legatarum præſtare cogitur heres, qui eas emere, vel iuſſus eſt, non poteſt. Quid ſi heres potuit emere, nec emit idem: l. cum pater. 60. §. cum l. ſeruus. infra ad leg. Falcid. adde l. ſi [illegible] C. de [illegible]
c l. 14. in fin. ſup. tit. §. 4. inſt. eo. t
d al. quod ſupra ſolum.
e Ædibus legatis quid ſcelat vel non cedat æſtimatus ex tatum ædiu. adde legem quod conclave 43. inf. de damno.
f Ex cuius vſu voluntatem ſua intelligi, [illegible] 5. in fin. inf. de vſu & vſufr.
g vt l. 1. C. de ædific. priuat.
h vt l. 34. §. 1. inf. eodem.
i Prælegata non veniunt in ſubſtitutione vulgari: ſecus in fideicommiſſaria. Cod. l. 3. §. 4. inf. ad Trebel. vt l. 16. C. de fideiuſſ.
k Partis appellatione totū intereſſe, Qua ratione incertitudini intelligitur. l. 4. in §. C. de legat. Eſt quandoque quoties pars rei, temporis, & ſimiliū pro toto ſumitur, adde l. 76. ſup. de rei vind.
l Morari propriè [illegible] quis dicitur, vbi dormire quis ſolue[illegible]
m Quid, Domo legata in qua morari conſueuit teſtator, non tota domus debebitur quam in vſu habuit teſtamenti vel mortis tempore? An potius omnis ea cubicula in quibus dormire conſueuerat? nec enim partes hac quæſtione proponuntur. Iuriſconſultus tam omnem partem deberi, in qua morari cum familia ſua conſueuerit: quæ verba interpretes accipiunt de tota domo, quod [illegible] puto. Legauit enim teſtator his verbis, *eam partem in qua morari conſueuimus*. Conſueuimus dixit, non, *Conſueui*, vt intelligamus id legatum referendum eſſe ad eas partes in quibus non ipſe ſolus, ſed tota familia dormiuit. Nec tamen concludo totas ædes deberi quia partem ædium, non totas ædes legauit: niſi omni parte ædium eius familia habitare conſueuerit.
n Legans vxori *quidquid ei viuus donaui*, non intelligitur id ei legare, quod poſt id teſtamentum ei donauerit. Ita verbum præteriti temporis non extenditur ad futurum. o Imò aliquid, l. Tale ſcriptura 70. §. vlt. l. ſi quis. ſup. de leg. 1. Verbum præteriti temporis non extenditur ad futura quæ iure non ſunt conceſſa, puta ad donationes iure non permiſſas. p Verbum præteriti temporis licet alias porrigatur ad futurum, non tamen porrigitur ad ea quæ à iure communi exorbitant. Bart. q Ex verbis prolatis in teſtamento poteſt id declarari quod ex mera voluntate teſtatoris dependet, licet ad contractum pertineat. Bart. Dubia verba contractus inter viuos habiti verbis vltimæ voluntatis declarari poteſt. l. 9. C. de iure delib. r Ne dicas quidquid vxori conceſſit aut donauit: ſed quidquid ad vxoris creditorem (cuius paulo ante facta mentio eſt) iure eius ſtipulatum conceſſit, id eſt, quidquid ei ex eius ſtipulatione ad numeratum eſt: quidquid eo nomine ad eum peruenerit. adde Menochium 2. de arbitr. centur. 2. caſu 18. & 17. 18.
ſ De hac præſumptione vide Menochium dict. loco, Alciatum 3. præſumpt. 32.
t Imò non debet ex his verbis præſumptum, l. ſi donatio 8. C. de donat. Præſumitur donatio, ſi is à quo res accipitur ſit diues, & quantitas accepta non ſit magna.
u al. probetur.

Universidad Rey Juan Carlos

NOmen debitoris in hæc verba legavit: *Titio hoc amplius dari volo decem aureos quos mihi Iunius Gaius debebat, adverſus quos ei actionem mandari volo, deque ea nomine pignora mea*, quæro, utrum heredes tantum decem dare debeant, an & ſummæ debitum hoc eſt in uſuras a debeant mandare? Reſpondit, videri univerſam eius nominis obligationem legatam.

¶ Item quæro, cùm ignorante matrefamilias, actores in provincia adiectis ſortis uſuris, decem ſtipulati ſint, an ex cauſa fideicommiſſi ſupraſcripti, etiam incrementum huius debiti ad Titium pertineat? Reſpondit, pertinere.

1 ¶ Filio ex parte herede ſcripto, præceptionem b dedit inter cætera his verbis: *Titio filio meo ſumito ex Kalendario, quæ eligeris, filius meus ſibi viginti nomina* c *& ſumito*: idem filio vivus omnium rerum ſuarum adminiſtrationem permiſit: qui poſt teſtamentum factum, ante mortem patris annos decem, quibus procurabat patri contra veterem conſuetudinem patris, qui Kalendarium exercebatur, nonos debitores amplius pecuniarum fecit, & in priores, quos pater exiguarum fortunarum habebat, maius creditum contulit, ad hoc ut viginti nominibus propè omnis ſubſtantia Kalendarij eſſet: quæſitum eſt, an huic filio eorum nominum, quæ ipſe fecit, præceptio permittenda eſſet? Reſpondit, ex his electionem f habere, quæ teſtamenti tempore teſtator in Kalendario habuit.

2 ¶ Uni ex heredibus per præceptionem reliquit ea, quæ ex patrimonio viri ſui Aretonis ei ſupererant, eiúſque fideicommiſit, hæc eadem reſtituere pronepoti, cùm erit annorum ſedecim, in quibus hæc verba adiecit: *Item rogo uti reliquum æs alienum, quod ex bonis Aretonis debetur, omnibus reditibus ex reditibus eorum bonorum ſolvas, reddas, facíſque ſatis*. quæſitum eſt, ſam. ſi probaverit heres, non ſufficere reditum bonorum ad totius debiti exſolutionem, nihilominus tamen ipſe debeat agnoſcere onus æris alieni? Reſpondit, manifeſtè propoſi, ex reditibus bonorum eorum ſolum æs alienum exſolvere, non h de proprio.

3 ¶ Pater filio & filia heredibus inſtitutis, cùm ſingulis certa prædia & Kalendaria prælegaſſet, ita cavit: *A te autem filia ariſſima peto, quæcunque ſequi præſtari volo. Et ſi quid amende* [illegible] *ſi quid in tempore pro munus i acceperam, & debueram ei ſolui volo, ut quod ſuum ſine ullo integrum ad eam perveniat*. quæſitum k eſt, an quod ex quacunque l cauſa debuit pater, à filio ſit præſtandum? Reſpondit poſſe filiam ex fideicommiſſo conſequi, ut liberetur m, quo magis integrum, quod teſtator dediſſet, ad eam perveniſſet n.

De tribu comparanda. De mora heredis. 1. De ſaſi demonſtratione. 3. De uſu balnei.

35. *Idem* libro 17. Digeſtorum.

PAtronus liberto ſtatim tribum o emi petierat p, libertus diu moram ab herede patroni paſſus eſt, & decedens heredem reliquit clariſſimum q virum: quæſitum eſt, an tribus æſtimatio heredi eius debeatur? Reſpondit deberi r.

¶ Idem quæſiit, an & commoda ſ & principales liberalitates, quas libertus ex eadem tribu uſque in diem mortis ſuæ conſecuturus fuiſſet, ſi ei ea tribus ſecundum voluntatem patroni ſui tunc comparata eſſet; an verò uſuræ u æſtimationis heredi eius debeantur? Reſpondit, quidquid ipſi conſecuturus eſſet, id ad heredem ſuum tranſmittere.

1 ¶ Sempronio ita legavit, *Sempronius ſumito prædia ea omnia, quæ ſunt uſque* x *ad præſentem, quæ tenent Gaia, ſub his Galatiæ, ſub cura villici* [illegible], *ita ut hæc omnia inſtructa ſunt*. quæſitum eſt, cùm in eodem confinio prædiorum unum ſit prædium non Galatiæ, ſed Cappadociæ finibus, ſub cura tamen eiuſdem villici, an etiam id y prædium cum cæteris ad Sempronium pertineat? Reſpondit, & hoc deberi z.

2 ¶ Libertis, quos nominaverat, ita legavit. *Fundi Trebatianum qui eſt in regione* [illegible] *ad eos fundi Satrianum*

qui eſt in regione Niphana, cum taberna dari volo. quæſitum eſt, cum inter fundos, quos ſupra legavit, ſit quidem fundus vocabulo Satrianus, in regione autem Niphana non ſit, an ex cauſa fideicommiſſi libertis debeatur? Reſpondit, ſi nullus eſſet Satrianus in regione Niphana, & de eo ſenſiſſe teſtatorem certum ſit, qui alibi eſſet, non ideo ſolum non deberi, quia in regione deſignanda lapſus eſſet.

3 ¶ Codicillis confirmatis ita cavit. *Tibemilius municipibus meis, amantiſſimiſque* [illegible] *balneum ſolitum, iuxta domum meam, ita ut publicè ſumptu heredum meorum & diligentia lavent numthes* [illegible] quæſitum eſt, an & ſumptus refectionibus neceſſarios heredes præſtare debeant? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, videri teſtatorem ſuper caleſactionis & præbitionis onus, de his quoque ſenſiſſe, quæ ad quotidianam tutelam ſ pertineant, quibus balinea aut inſtruuntur, aut denique inter ſolitas ceſſationum vices parari purgarique, ut habiles ad lavandum fierent, ſunt ſolita.

De inofficioſo teſtamento.

36. Apud Scævolam lib. 18. Digeſtorum *Claudius* notat.

NEc fideicommiſſa ab intellato data deberentur ab eo, cuius de inofficioſo iſte teſtamento conſtitiſſet, quia crederetur quaſi furioſus teſtamentum facere non potuiſſe: ideoque nec aliud quid pertinens ad ſuprema eius iudicia valet.

Si is cui ſua res legata eſt oneratur fideicommiſſo. 1 De codicillis quibus præſcribitur, ut ſi quid aliud protulero eſſe, non valeat. 2. De hereditate codicillis in alium translata. 3. De fideicommiſſo damnoſo. 4. De eo cui nullo mandato, vel datio ſtipulatur. 5. De confeſſione debiti facta in teſtamento. 7. De fideicommiſſis, amicibus quis manumiſſis, manumiſſione ſua hac tabula, ſine quibus conjux alias.

37. *Scævola* libro 8. Digeſtorum.

CUm quis decedens ſeit matri fundum, qui proprius matris erat, legaverat, ab ea petierat, ut eundem, cum moreretur, Flaviæ Albinæ coniugi ſuæ reſtitueret: poſt mortem teſtatoris mater apud magiſtratum profeſſa eſt, nihil ſe adverſus voluntatem filij ſui facturam, paratámque ſe fundum Flaviæ Albinæ cedere, ſi ſibi annua bina præſtarentur, eódemque tempore neque poſſeſſionem tradidit, neque annua bina accepit. quæſitum eſt, an inter fundum alij vendere poſſit? Reſpondit, ſi de legato iure, ſive que commiſſi quæreretur, ſecundum ea, quæ proponerentur: nec i valuiſſe, quòd matri ſuum legabatur: neque onus fideicommiſſi proceſſiſſe, ſi modo nihil k præterea mater cepiſſet.

1 ¶ Qui teſtamento heredem ſcripſerat, Mævio ducenta legavit, & fidei eius commiſit, *Ducenta dari Glauco* [illegible], *aliud autem quinquaginta*. poſtea Mævium volente teſtatore, literas emiſit ad eas ſecundum voluntatem teſtatoris reſtituturum: poſtea teſtator fecit codicillos, quibus & hoc præcepit, *ut præter hos codicillos ſi quid aliud protulero eſſe, non valeat* l: quæſitum eſt, an Mævius, qui ducenta accepit quia mutavit voluntatem de ea epiſtola teſtatoris mulieri, conveniri ex cauſa fideicommiſſi poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponuntur, fruſtra m Mævium conveniri, ſive ducenta ſive prædium pro his accepit.

2 ¶ Seium & Mævium libertos ſuos æquis partibus heredes ſcripſit, Mævio ſubſtituit Sempronium pupillum ſuum: deinde codicillos per fideicommiſſum confirmatis, quibus ita cavit, *Lucius Titius Seio hereditatis meæ ſemiſſem pro parte dimidia inſtituto* [illegible], *quem in teſtamento pro parte dimidia heredem inſtitui, eam partem hereditatis meæ accipere. Lucio & ſuo loco poſtea ut eius, Publium Sempronium dominum meum heredem eſſe volo*: & Mævio, ad quem hereditatis portionem noluit pervenire, cum hoc elogio n fideicommiſſum reliquit: *Mævio liberto meo de meo nihil, niſi ei dari volo legata p viri* [illegible] *quinquaginta*. quæſitum eſt, cùm voluntas q teſtatoris hæc fuerit, ut omnimodo perveniat portio hereditatis ad Sempronium pupillum, an fideicommiſſum ex verbis ſupraſcriptis valere intelligatur, & à quo Sempronius petere poſſit, cùm ad certam perſonam codicillos ſcripſerit? Reſpondit, poſſe fideicommiſſum à Mævio peti.

3 ¶ Pater emancipato filio bona ſua univerſa exceptis duobus ſervis non mortis cauſa donavit, & ſtipulatus eſt à filio in hæc verba: *Quæ tibi mancipio* [illegible] *præſtiti donationis cauſa tradidi* [illegible] *mala negare* [illegible] *ex mancipia, quæque tradita* [illegible] *dolo malo non fraude factum eſſe* [illegible] *ſtipulatus eſt Lucius Titius pater, ſpopondit Lucius Titius filius*. Idem pater decedens, epiſtolam fideicommiſſariam ad filium ſuum ſcripſit in hæc verba: *Lucio Titio filio ſuo ſalutem*, [illegible] *volo* quæſitum eſt, cùm filius patris nec bonorum poſſeſſionem acceperit, nec eſt heres extiterit, an ex epiſtola fidei commiſſa & libertatem præſtare debeat

a Necesis legata debitum & uſuræ conſequentur. Bart. b ut l. 32. ſup. eod. appellat poſtea electionem. c ut l. 84. in fin. ſ. eod. Dubitatio ex hoc verbo generali oritur in hac ſpecie: quæritur enim an teſtator viginti legaret filio ex Kalendario præſenti quod eſt teſtamenti tempore: an verò ex Kalendario quod poſt tempus teſtamenti valde auctum eſt. d implevit: non dominæ. e Donatione omnium prope facultatum: vel & omnium, ſcandum præſumi hinc colligit Bartolus. f adde l. vlt. [illegible] præceptionem, g Imò eliget ex futuris. Imò legatarius hæreditatis tenetur ad onera. Non tenetur quoties teſtator deſignavit onera, ſicut volu: heredes onerari ſubire. i pro mutuo. quaſi mutuo datus quod præpoſitus. k Cur quæſitum? Mutui facta tantum fuit mentio. l Pronuntiat ſeil. vel alia. m at ut tenetur ille. ſeil. ære alieno. n al. pervenerat. o Tribus emendæ legatum eſt. Liberatæ cives Romani in tribus referebantur, ſed non ſimul ac libertatem nacti erant, ſicut L. Cornelio non ſtatim tribus conceſſa fuit ac civitas, ut Cicero ſcribit, pro L. Corn. Vnde hic liberto tribum emi mandat patronus, q uod enim ſimul atque quis libertatem nactus erat, in tribus urbanas referebantur, ſic L. Corn. tribus conceſſa non fuit ſtatim cum ipſa civitate, ut ait Cicer. pro L. Corn. Quod de tribu emenda dixit, dic idem de teſſera frumentaria, l. 49. ſup. de leg. 2. q ſenatorium, r Imò non debetur tribus æſtimatio, ſed ipſa res ſeu ipſa tribus, l. Adeo 71. ſ. cum aliena 2. ſup. de leg. 1. An æſtimatio hic præſtanda eſt, quod teſtator certæ perſonæ tribum præſtare voluit: ea autem perſona ſublata, res præſtari non debeat, ſed æſtimatio? an potius ceſſent tribus & ita factum, ut poſt moram ſuccedat in id quod intereſt. ſ i. annonas, teſſeras frumentarias, liberalitates principis, ad quem ſcrutatum pertinet hæc inſcriptio, Traiano, Auguſto, Germanico, Dacico, principis commoda etiam adeptis ſcilicet amplificatis. t Congiaria veteres gloſſæ ſcribunt congiarium liberalitatem. u de ſuo. x Imò hoc prædium non debetur. Nam dictio exclusit.

l. de inſtruct. l. 1. de fundo inſtr. ſ. de ſeruit. ſ. eod. quod lib. non oſtendi. a Error nomen non nocet, ſi conſtet de corpore. b Falſa demonſtratio non vitiat legatum. c Id eſt ſupra. d Balinei uſu legato, videntur reparata ad balneum ſeria ad. e Acquiſ. ſit verbum quod ad verbum referre. f reſtitutionem ut ſupra. g l. 13. ff. de inoff. teſt. Repeto teſtamento per querelam, non præſtantur legata, ſi ex inteſtato fuerint repetita. h l. 15. ſup. de inoff. teſt. i Si non ceſſit legatum, nec onus fideicommiſſi adiectum. k vltra partem debitam. l in poſtea voluntatem de teſtibus mutatis. m ſine, conceſſit poſte poteſt legatarius ex fideicommiſſo, cum ſi quo teſtatore permiſit ſe reddituram. n verba directa in codicillis prolata, ad fideicommiſſum trahuntur. Bart. o l. 87. ſ. 4. ſup. eod. p legatum. q Donatarius non tenetur.

Universidad Rey Juan Carlos

debeat? Reſpondit, etſi neque hereditatem adiſſet, neque bonorum poſſeſſionem petiſſet, & nihil ex hereditate poſſideret, tamen nihil minùs & ex ſtipulatu a ab heredibus patris, & fideicommiſſo ab his quorum intereſt, quaſi debitorem conueniri poſſe: maximè poſt conſtitutionem Diui Pij, quæ hoc induxit.

4 ¶ Nuptura duobus filiis ſuis, b quos ex priore marito habebat, mandauit, *vt b viginti, quæ doti dabat, ſtipulentur in eum caſum, quo ſoluti poſſit matrimonium, vt etiam alterutri ex his tota dos ſoluatur*, conſtante matrimonio, vno ex filiis mortuo, vxor per epiſtolam petiit a ſuperſtite filio, vt quandoque partem dimidiam duntaxat dotis exigeret, & ea contentus c erit, alteram autem partem d apud maritum eius remanere concedat: quæſitum eſt, poſtea in matrimonio muliere defuncta, an maritus, ſi de tota dote conueniatur à filio, doli mali exceptione ſe tueri poſſit, & an vltrò ex cauſa fideicommiſſi actio ei competit, vt de parte obligationis accepto ei feratur? Reſpondit, & exceptionem vtilem fore, & vltro e ex fideicommiſſo peti poſſe.

¶ Idem quærit, an de reliqua dimidia parte mandati actio vtilis ſit heredibus mulieris aduerſus filium eius? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, maximè poſt literas ad filium ſcriptas, non fore vtilem *Claudius*: Quoniam in his expreſſum, vt contentus eſſet partis dimidiæ dotis: quibus verbis ſatis fideicommiſſum filio relinqui placuit.

5 ¶ Codicillis ita ſcripſit:

[illegible] id eſt, *Volo omnia quæ ipſi h redderentur ſuis fratris eſſe. Maximo vero denaria quinquies mille, quæ accepi in depoſito à patre eius Iulio Maximo, vt ei vero ſaluo red...* [illegible] *ita enim patres ſui iuſſerat*. Quæſitum eſt, an ad depoſitam pecuniam petendam ſufficiant verba codicillorum: cùm hanc ſolam nec aliam vllam probationem habeat? Reſpondi, Ex his quæ proponerentur, ſcilicet cùm g iuſiurandum dediſſe ſuper hoc teſtator adfirmauit, credenda h eſt ſcriptura i.

6 ¶ Titia honeſtiſſima fœmina cum negotiis ſuis opera Callimachi ſemper vteretur, qui ex teſtamento capere k non poterat, teſtamento facto manu ſua ita cauit: [illegible] id eſt, *Titia teſtamentum condidi, & volo dentur Callimacho mercedis gratia l denarium decem millia*. quæro, an hæc pecunia ex cauſa mercedis, ab heredibus Titiæ exigi poſſit? Reſpondi, non idcirco, quod ſcriptum eſt, exigi poſſe in fraudem legis relictum m.

7 ¶ Ex his verbis teſtamenti: *Omnibus quos n quoſue manumiſi, manumiſeroue o, ſiue p hic tabulis, ſiue quibuſcumque aliis, filiis filiaſue ſuis mancipandi volo*: quæſitum eſt, an his, quos viuus manumiſſet, debeant filij? Reſpondit his quoque, quos quaſue ante teſtamentum factum manumiſiſſet, filios filiaſue ex cauſa fideicommiſſi præſtari oportere.

De alienatione & oppignoratione prohibita. 1. De fideicommiſſis reſtituendis. 7. De alienatione prohibita. 8. De tabernis reſtituendis in re prælegata.

38. Idem lib. 19. Digeſtorum.

Pater q *filium heredem prædia alienare r, ſiue pignori poni r vetuerat: ſed conſeruari libertis ex hiſce nuptiis, & cæteris cognatis, fideicommiſerat*. filius prædia, quæ pater obligata reliquerat, dimiſſo hereditario creditore, nominis noui creditoris, à priore in ſequentem creditorem, pignoris hypothecæue nomine, transfulit, quæſitum eſt, an pignus rectè contractum eſſet? Reſpondi, ſecundùm ea quæ proponerentur, rectè ſ contractum.

¶ Idem quæſiit, cùm filius prædia hereditaria, vt dimitteret hereditarios creditores, diſtraxiſſet an emptores, qui fideicommiſſum ignorauerant, bene emerint? Reſpondi, ſecundùm ea quæ proponerentur, rectè contractum, ſi non erat aliud in hereditate, vnde debitum exſolueret t.

1 ¶ Duobus libertis Sticho & Erote heredibus inſtitutis, ita cauit: *Fundum Cornelianum à u nomine x recedere nolo*. vnus ex heredibus Stichus ancillam Arcaſiam teſtamento liberam eſſe iuſſit, eique partem ſuam fundi legauit, quæro, an Eros, & cæteri conliberti Stichi, ex cauſa fideicommiſſi, eius fundi partem ab herede Stichi petere poſſint? Reſpondit, non y conſeruari.

2 ¶ Filium z ſuum heredem ſcripſerat: & ita caue-

rat: *Vnum autem ex libertis meis eam vi volo ſed ad vernas meos, quos hoc teſtamento nominaui, pertinere volo*. quæſitum eſt, defunctis heredes & legatariis vernis, an ad vnum libertum, qui remanſit, totum fideicommiſſum pertineret? Reſpondit ad a eum, qui ex vernis ſupereſſet, ſecundùm ea quæ proponerentur, virilem d partem pertinere.

3 ¶ Fundum e à filio, *quem vendere, vetuit vendere, donari, pignerari*: & hæc verba adiecit: *Quod ſi aduerſus voluntatem meam facere voluerit fundum Titianum ad fiſcum pertinere, ita enim fiet, vt fundus Titianus de nomine veſtro numquam exeat*. quæſitum eſt, cùm vnus filius eum fundum ſecundùm voluntatem patris retinuerit: an, defuncto eo, non ad heredes ſcriptos à filio, ſed ad eos, qui de familia ſunt, pertineat? Reſpondi, hoc ex voluntate defuncti colligi poſſe, filium, quoad viueret, alienare vel pignorare non poſſe. teſtamenti g autem factionem & in eo fundo in extraneos etiam heredes habiturum h.

4 ¶ Iulius Agrippa primipilaris teſtamento ſuo cauerat: *Volo autem, vt fundus ad ſuos perueniat, neque pignori ponatur, neque ullo modo alienetur*. filia eius heres ſcripta h & eidem reliquit filium ſuum nepotem primipilaris: quæ eaſdem res diu poſſedit, & decedens extraneos inſtituit heredes, quæſitum eſt, an ea prædia extraneus heres haberet, an verò ad Iulium dominum l quæ habuit patruum minorem Iulium Agrippam pertinerent? Reſpondi, cùm hoc nudum k præceptum l eſt, nihil proponi contra voluntatem defuncti factum quo minus ad heredes pertinerent m.

5 ¶ Quibuſdam libertis, quos nominauerat, prædium cum taberna legauerat, & adiecerat hæc verba: *Sibique eos habere poſſidere volo ea lege & conditione, ne quis eorum partem ſuam vendere donare, aliàſue quid facere alii velit. Quod ſi aduerſus ea quid factum erit, tunc eas partes vendiderint, cum taberna ad rempublicam Tuſculanorum pertinere*. quidam ex his libertis vendiderunt partes ſuas duobus conlibertis ſuis ex eodem o corpore: emptores autem defuncti Gaium Seium extraneum heredem reliquerunt. quæſitum eſt, partes, quæ venierunt, vtrum ad Gaium Seium, an ad ſuperſtites collibertos ſuos, qui partes ſuas non vendiderant, pertinerent? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, ad Gaium Seium pertinere p.

¶ Idem quæſiit, an partes venditæ ad Rempublicam Tuſculanorum pertinerent? Reſpondi, non pertinere. *Claudius*: Quia non poſſidentis perſona, qui nunc extraneus eſt, reſpicienda eſt, ſed emptorum, qui ſecundùm voluntatem defunctæ ex illis fuerant, quibus permiſerat teſtatrix venundari. nec conditio exſtitit dati fideicommiſſi q Tuſculanis.

6 ¶ Fideicommiſit r eis, cui duo millia legauit, in hæc verba: *A te Petroni peto, vt ea duo ſ millia ſolidorum reddas collegio t ex illo ſimpli*. quæſitum eſt, cùm id collegium poſtea diſſolutum ſit, vtrum legatum ad Petronium pertineat, an verò apud heredem remanere debeat? Reſpondit Petronium iure petere, vtique ſi per eum non ſtetit, parere defuncti voluntati.

7 ¶ Mater filios heredes ſcripſerat, & adiecit: *Prædia quæ ad vos ex bonis meis peruenerunt ſunt, nolite ex cauſa abalienare u, ſed curſoriam ſuccedant x ſui, aliqua ex vobis ſibi conſeruet*. ex his verbis quæſitum eſt, an prædia per fideicommiſſum relicta videantur? Reſpondit, nihil de fideicommiſſo proponi.

8 ¶ Ex parte dimidia heredi inſtituto, per præceptionem fundum legauit, & ab eo ita petiit: *Peto à vobis, velis cohæredem tuum recipere in fundo Iuliano tuo, quem hoc amplius te præcipere iuſſi, Claudium Fortem nepotem meum, cognominem meum*. quæſitum eſt, an pars fundi ex cauſa

Vani enim fideicommiſſi à teſtatore, tanquam debitoris, *Bart.*
a *l. 3. C. de donatio. quæ ſub modo*.
b Dotem ſibi reddi mandato mulieris qui ſtipulatur præſumitur in dubio interpoſitus, vt videlicet: non vt ſuo nomine ac ſi ſibi dotem ſtipularetur.
c *l. 11. §. 4. ff. eo.*
d vide *l. vlt. ff. de dote*.
e vltro petere poſſe quod ſic *l. 20. §. de negotiis*.
f Iurata confeſſio teſtatoris probationem inducit, auget fidem ſcripturæ, & debitoribus prodeſt: aliis nihil necitati officit, quod defunctus modum patrimonij ſui iurando declarauit. *v. Nou. 48.*
g adde *l. 6. C. de probat. l. 5. C. familiæ. l. 17. §. 23. ff. ad leg. 1.* Imò non eſt credenda. *Authentica, ſi quis in aliquo documento.* ff. *eaedem l. vacantes C. de probat.* credenda eſt contra teſtatorem, non contra alium: contra ſcribentem, non contra tertium.
i An ad probationem depoſiti? An potius ad fideicommiſſi petitionem? Alij hoc poſtremum putant, arg. *l. Lucius 93. §. Sempronia. ff. ead. l. qui vxorem 28. ff. de auro l. ſi cuidam 38. ſupra de leg. 1. l. Lucius Titius 88. §. quiſquis. 12. ff. de leg. 2.* Alij probationem induci cenſent, quia teſtator iurauit: ſiue quia dixit ſe iuraſſe.
k Confeſſio teſtatoris teſtamento facta fauore incapacis, præſumitur facta in fraudem, adde *l. qui teſtamentum 27. ff. de his que*.
l *Vide l. 27. ff. de probation.*
m *Vide Nou. 119. c. 9.*
n *l. 9. inf. de alimentis.*
o *manumiſeris.*
p *Siue*, particula non reſtringit. adde *l. ſi quis in l. 30. inf. de auro*.
q v. Lanterbekium cap. 36. *Alienationem.*
r Alienationis prohibitio propriè pertinet ad alienationem voluntariam, non ad neceſſariam, adde *l. Pro 62. §. prædium. 1. ff. de leg. 2. l. filiusfam. 114. §. Diui. 14. ff. de l. 1.*
ſ Alienandi prohibitione, neceſſaria non continetur. *Bart.*
t al. exſolueretur. u ſimilis petitio eſt in *l. 94. ff. eod.* v. quæ ſcripſi ad *l. 108. ff. de cond. & demonſt.*
x v. Alciat. 4. *diſpunct.* 1.
y aliud in formula de qua in *§. 7. l. eod.* vbi mandat teſtator prædium *ſuo ſeruari*. Quia liberti appellatione libertus liberti continetur, *l. cùm pater. 18. §. ſilij heredes 11. §. idem hæres 28. ff. de leg. 2. l. alimenta, inſ. ff. vlt. de alimentis.*
z Cuiacium 15. obſ. 4.

a dando libertatem, quæ ex lege Canidia ſancta erat, nominatim, *l. 88. §. 6. ff. de leg. 2. Cuiac. 15. obſ. 14.*
b his verbis poſt mortem heredis ædificium vernis legatum videtur, *l. 15. ff. de auro.*
c Prohibitio hæc *vna vendere ſiue vendi, & volo ad ſuos perueniri*, ſuorum contemplatione facta conditionalis eſt perinde enim ſonat ad dominatorem, ſi prædium venditum fuerit alueralius prohibitionem teſtatoris. Ideóque in hac ſpecie venditus fundus cum erit, qui ex pluribus illis tempore venditionis ſuperſtes fuerit.
p Nominum enim nuncupatio viriles partes ab initio fecit: & ideo ſinguli ab initio quaſi diuiſim partes adſeriptæ fuiſſe videntur, *l. 41. §. 9. ff. eo. l. 7. ff. de leg. 2.* & conſequenter inter eos non eſt ius adcreſcendi. *l. 3. ff. de vſufr. adcreſcend. l. 16. in fi. ff. de leg. 1.* Ideò, inquam, inter eos non eſt ius adcreſcendi, niſi adſcribi teſtator, donec ad veras ædificium perueniat. *v. Cuiac. 15. obſ. 4.*
e v. Alciat. *ibi*. Prohibitum adimpos, poſt tempus permiſſum præſumitur.
f *l. 1. C. de alienat. vendi ſeruos pignori.*
g Alienatio interdicta filio, quod vixerit, non videtur ei interdicta in teſtamento: Prohibitio alienationis heredi facta, donec vixerit, non impedit quo minùs teſtamento leget extraneo: ideóque prohibitus in vita alienare, non impeditur

heredem ſcribere etiam extraneum. *Alciatus.* h Imò non eſt habiturus. Nam ratio prohibitæ alienationis, etiam teſtamentariam alienationem comprehendit: dixit enim teſtator, *de nomine veſtro numquam exeat*. v. Bart. Qui alioqui alienare prohibetur, in perpetuum etiam teſtamento alienare prohibetur, *l. 114. §. 15. ff. de leg. 1. l. 15. C. de fideicomm.* Cuiacium 2. c. 14.
i hinc notat Cuiacius 3. obſ. 18. in fi. matronas dici etiam dominas, non reſpectu maritorum duntaxat (quomodo ipſi quoque mariti ab vxoribus domini appellantur) ſed etiam ex ſe. adde *l. 19. §. 1. ff. de acquir. ea de re* vide etiam Fornerium 2. *ſelect.* 11.
k ſecus vbi nudum non eſt *l. pen. 69. §. ſiue. 3. ff. de leg. 2.* Nudum autem præceptum hic eſt, quod nullam pœnæ adiectionem continet.
l Alienationis nuda prohibitio, ſine cauſa adiecta, alienationem non impedit.
m Cur ita cum fauore heredis fratris ſui, ei renunciatum poteſt. Collige ex *l. 62. ff. de acquir. rer.*
n Alij alienare prohibitus, intelligitur prohibitus aliis omnibus alienare, præter coniunctos. Nam ad coniunctos in eodem legato non refertur, & idcircò videtur permiſſa alienatio, facit *l. valerius 4. C. de fideicomm.* repugnare tamen videtur textus *l. cùm hi. §. 5. ff. noui. 15. ſup. de manſuet.*
o Ex eodem corpore liberti, an ſunt liberti eodem teſtamento nominati? An eiuſdem patroni? p Cur pertinet? Prohibitus alienare partem ſuam, non videtur prohibitus alienare partem quam redemit. *Bart.* v. Bellonum 4. *ſupputationum* 12.
q reipublicæ Tuſculanorum. *Hal.* r Tuſculanus fidei eius cui duo millia ſolidorum legauerat, commiſit in hæc verba. *Hal.* ſ Collegio legari poteſt, *l. 20. ff. de reb. dubijs. l. 8. C. de hæredit. perſonis.* t An legata pias ad cauſas caduca, remanent apud grauatum? remanere non videntur. cùm in alias cauſas æquè pias conuerti debeant *l. 16. ff. de vſu & v. ſuf.* ſi tamen hic ſunt. u v. *l. 67. ff. de verb. ſign.*
x hæc formula diuerſa eſt à *§. 7. ff. eod.* y dubitari, *Vigliar* 73. *Pauli. ff. de ſol.* 703. Quid? Dyno putat non eſſe hic fideicommiſſum ex verbis, ſed ex mente. Alij putant fideicommiſſum non eſſe inter heredes, ſed inter eorum ſucceſſores. Nam alius putat, nullo modo fideicommiſſum eſſe: cùm hic agatur de ſucceſſore voluntario, adde *l. ſi ſtrigilium 29. §. 4. ff. de militia, l. ſi ſerumen 70. ad fin. ff. de verb. ſign.*

Universidad Rey Juan Carlos

fideicommiſſi nepoti debeatur? Reſpondi deberi a.

De fideicommiſſo facto ad filios meos peruenturo. 1. De prædiis relictis quæ fideicommiſſarius voluit, & de verbo [illegible]. 2. De reuocatione legati.

39. Idem libro 20. Digeſtorum.

PAmphilo liberto hoc amplius, quam codicillis reliqui dari volo centum. Scio b omnia quæ tibi Pamphile reliquero, ad filios meos peruenturum affectionem meam circa te [illegible] perſpectam habeam. quæro, an verbis ſupraſcriptis Pamphili fideicommiſit, vt poſt mortem filiis defuncti centum reſtituat? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, non videri quidem, quantum ad verba teſtatoris pertinet, fideicommiſſum Pamphili vt centum reſtitueret: ſed cùm ſententiam c defuncti à liberto decipi, ſatis inhumanum eſt, centum ei relictos filiis teſtatoris debere reſtitui: quia in ſimili ſpecie & Imperator noſter Diuus Marcus hoc conſtituit.

1 ¶ Propoſitum eſt, non habentem liberos, nec cognatos, in diſcrimine d vitæ conſtitutum per infirmitatem, arceſſitis e amicis f Caio Seio contubernali dixiſſe, quid velit g, el reliquere prædia, quæ comparaſſe, [illegible] dicta [illegible] Gaium Seium [illegible], etiam ipſo teſtatore interrogato, an ea dixiſſet, & reſponſo [illegible] tali l [illegible], inſerto, quæſitum eſt, an prædia, quæ deſtinata eſſent, ex cauſa fideicommiſſi ad Gaium Seium pertinerent? Reſpondit, ſuper hoc nec dubitandum eſſe, quin fideicommiſſum valeat.

2 ¶ Duas filias æquis ex partibus heredes fecerat, alteri fundum prælegauerat, & ab ea petierat, vt ſorori ſuæ viginti daret. ab eadem filia petiit, vt partem dimidiam fundi eidem ſorori reſtitueret. quæſitum eſt, an viginti præſtari non deberent? Reſpondi, non h eſſe præſtanda.

Si vt ſuus heres legitimus, fideicommiſſi onerati ex parte bonorum poſſeſſionem acceperit. 1. De iuſſo reſtituere hereditatem corpore aliquo retento.

40. Idem libro 27. Digeſtorum.

POſt emancipationem patris ſuſceptam o, à patruo vt legitimo o herede petierat, vt partem hereditatis auunculo ſuo daret, & agros duos ad vtrumque autem, vt proximum cognatum, ſucceſſio eius pertinuit per p bonorum poſſeſſionem. quæſitum eſt, cùm in parte hereditatis fideicommiſſum non conſtiterit, quam ſuo iure per bonorum poſſeſſionem auunculus habiturus eſt, an nihilo minus in partem agrorum conſiſtat, vt Titius partes agrorum duas, id eſt, vnam, quam ſuo iure per bonorum poſſeſſionem habeat, alteram verò partem ex cauſa fideicommiſſi petere debeat? Reſpondit, poſſe petere.

¶ Idem quæſiit, ſi ab eodem patruo fideicommiſſum alius quoque deberet, vtrùm in ſolidum, an verò pro parte ab eo præſtanda q ſint? Reſpondit, in ſolidum r præſtari.

1 ¶ Seiam ex dodrante, Mæuium ex quadrante inſtituit heredes. fidei Seiæ commiſit in hæc verba: *A te peto, ſanque fide committo, quidquid ex hereditate mea ad te peruenerit Lucillianum filio tuo, remanis ſ tibi [illegible],* quæſitum eſt cùm generali capite fideicommiſiſſet, quiſquis heres eſſet, de omnibus vt præſtarent, quod cuique legaſſet, & præſtari fieri ve iuſſiſſet: an cùm dodrantem hereditatis reſtitueret, hortos in aſſem vindicare Seia deberet? Reſpondit, etiam coheredis fideicommiſſum videri, vt quadrantem, quem in his hortis haberet Seia u, redderet.

De vindicatione prohibita. 1. De parte domus libertis legata, veſtibus legatis. 2. De filio [illegible] legatis [illegible]. 3. De re quibuſdam nominatim, deinde vel ex heredit. ſermone generali legata. 4. De pueris intra ſeptem annos ætatis legatis. 5. An filio legatis, nepotes debeantur. 6. De fideicommiſſo, quidquid ibi poſſidet. 7. Si pater filiæ dotem reliquerit [illegible] agnouerit pat. vt filius [illegible] ſtipulatione dotem ipſi [illegible] dotem dederit. 8. De adeptione. 9. De agri plaga [illegible] ſcribenda ita vt prædicta hereditati [illegible] & [illegible] ad certam perſonam [illegible]. 10. De parte rei vendita. 11. De parte dotali, quæ cum filia fideicommiſſario deberetur, dotem pro ea dedit. 12. De fideicommiſſi reſtituendo ante diem. 13. De rogato reſtituere cum [illegible]. 14. De rogato reſtituere, à quo ſatis exigi veniat.

41. Idem libro 22. Digeſtorum.

VXorem & filium communem heredes inſtituit, & vxoris fideicommiſit in hæc verba: *Peto à te domine a, vt, ex ex fundo Titiano partem tibi vendicet b, cum filio meo vniuerſum comparaueris eius fundi fructum, ſed heredis affectionis & pietatis, quam tibi debes eandem [illegible] [illegible] communicaſti,* quæſitum eſt, an eum fundum in ſolidum filij eſſe voluerit? Reſpondit, eum, de quo quæreretur, perinde rationem in fundo haberi voluiſſe, ac ſi vniuerſus hereditarius eſſet, vt pro c dimidia parte & vxor, & filius agrum vt hereditarium habeant.

1 ¶ In teſtamento ita ſcriptum fuit, *Domum meam cum horto d, [illegible], libertis meis concedi volo.* & alio capite: *[illegible] liberto meo ex domo mea, quam libertis dedi [illegible] habitationem [illegible] concedi volo.* quæſitum eſt, an heres teſtatoris oneratus videatur in præſtando legato, Fortunio, quamuis domus vniuerſa libertis ſit prælegata? Reſpondit, non eſſe oneratum e.

2 ¶ Codicillis confirmatis ita cauit: *Omnibus autem libertis meis, & quos viuus, & quos his codicillis manumiſi vel poſtea manumiſero, contubernales h ſuas, item filios, filias legauiſ ſi quos quaſue ad [illegible] teſtamento [illegible] [illegible] legaui, legauero.* idem poſtea petiit ab heredibus ſuis, vt reſtituerent Vmbriæ [illegible] i libertis vxori ſuæ [illegible], quæ ibi [illegible], & mancipiis relictis, vel [illegible] & [illegible], exceptis manumiſſis.* quæſitum eſt, cùm Eros & Stichus ſerui in diem vitæ teſtatoris, in Vmbria, in Piceno actum adminiſtrauerint: ſint autem Damæ, quem teſtator viuus manumiſerat, filij naturales, vtrùm eidem Damæ ex verbis codicilli ab heredibus præſtandi ſint, an verò ad Seiam vxorem ex verbis epiſtolæ pertineant? Reſpondit, ex codicillis ad patrem eos naturalem pietatis intuitu k pertinere.

3 ¶ Feliciſſimo & Feliciſſimæ, l quibus libertatem dederat, fundum Gargilianum legauit cum caſa l. & alio capite, Titio filio, quem ex parte quarta heredem ſcripſerat, prælegauerat in hæc verba: *Titi fili hac amplius de medio ſumito [illegible], quæ mihi [illegible] [illegible], quam [illegible] [illegible] patris reliquimus.* quæſitum eſt, cùm fundus Gargilianus teſtatrici à marito eius, id eſt, à patre Titij filij legatus ſit, an fundus ex cauſa fideicommiſſi debeatur, verùm Titio filio tantùm, an Feliciſſimo & Feliciſſimæ, an tribus? Reſpondit, non eſſe veriſimile, eam quæ nihil aliud Feliciſſimo & Feliciſſimæ, niſi hæc, qua ſpecialiter legauit, ad filium, cui & hereditatis ſuæ partem reliquit, legato generali m ſermone transferre voluiſſe.

4 ¶ Teſtamento pueros n ita legauerat, *Publio Mæuio domino o [illegible] ab heredibus meis dari volo [illegible] [illegible] ex [illegible], duntaxat intra annos ſeptem,* poſt annos complures, quàm fecit teſtamentum, mortua. quæſitum eſt, cuius ætatis Mæuio mancipia debeantur, vtrùm quæ teſtamenti facti tempore intra ſeptem annos fuerint, an quæ mortis tempore intra eam ætatem inueniantur? Reſpondit, eam videri ætatem deſignatam quæ eſſet, cùm p à teſtatore relinquerentur.

5 ¶ Concubinæ q inter cætera his verbis legauerat: *Fundum in Appia r cum villico ſ ſuo, & contubernali t eius & filiis u dari volo.* quæſitum eſt, an x nepotes quoque villici, & contubernales eius teſtator ad concubinam pertinere voluit? Reſpondit, nihil proponi, y cur non deberentur.

6 ¶ Legauerat per fideicommiſſum Mæuiis a, *& quidquid y in patria z ſuaque poſſideo.* quæſitum eſt, an ſi quam ſuburbanam adiacentem poſſeſſionem haberet, hæc quoque ex cauſa fideicommiſſi Mæuiis deberetur? Reſpondit, poſſe a ad hanc quoque verborum ſignificationem extendi.

¶ Item quæſitum eſt, calendarii b, quod in patria ſua, vel intra c fines eius defunctus exercuit, inſtrumenta in domo, quam in patria ſua habebat, reliquerit, an id quoque Kalendarium propter verba ſupra ſcripta Mæuiis ex cauſa fideicommiſſi deberetur? Reſpondit, non deberi d.

¶ Item quæſitum eſt, an pecunia, quæ in arca domi Gal [illegible] inuenta eſſet, vel ex diuerſis nominibus exacta, & ibi depoſita e, ex fideicommiſſo

a ad fideicommiſſum ita trahuntur verba inſtituentis ex re certa, ſi ad heredem inſtitutum verba ſunt relata. l. l. §. 5 ex fundo 4. l. [illegible] 35. ſupra de hered. inſt.
b Verba enunciatiua ad grauatum directa diſpoſitionem inducunt. Bart. & fideicommiſſum, l. 67. in fin. & ne l. 7. c [illegible] l. 7 in fin. inſt. de ſupellectil.
d Teſtari quiſque poteſt, etiam in diſcrimine vitæ conſtitutus. adde l. 5. C. ad Trebell.
e acceſſitis Hal. & ita arceſſere eſt euocare. Porrò arceſſitis verbum, eo ſignificatum accipitur in l. domicilii 7. C. vbi cauſæ fiſcales. apud Feſtum quidam ita legunt, Nouerca dicitur quam quis liberis ſublatis arceſſendæ (malè legitur accedendis) [illegible] familiæ cauſa vxorem ducit.
f id eſt, legatariis. Duarenus, Tomerius 2. ſelect-12. tradit, legatarios in teſtamento teſtes eſſe poſſe. arg. l. 14. inſ. de reb. dubiis. quod non placet Cuiacio 9. obſ. 37. in fin.
g Verbum volo, in vltimis voluntatibus, & aliis actionibus dependentiam habentib. de futuro diſpoſitionem inducit, ſecus in his quæ incontinenti debent perfici, Bart. quod Caſtrenſi & Iaſoni diſplicet, in l. cunctos populos. C. de ſumma Trinitat. cum quidquid teſtamento vel inter viuos dicitur, diſpoſitionem inducat, ſi animo perpenſo ac deliberato dicatur. l. 8. §. de iure delib.
h Signatoribus teſtamenti rectè legari hinc colligunt. l. 22. Cod. de teſt.
i Teſtamentum fieri poteſt ſtipulatione interpoſita.
k vide Iaſonem in l. cunctos populos. C. de ſumma Trinitate.
l adde l. 1. §. 1. ſ. de verb. oblig. l. 12. C. de fideiuſſorib. §. 1. Inſtit. de verb. oblig.
m Reuocato legato onus legati reuocatum intelligitur, facit l. ab eo. 125. ſ. de adim. legat.
n filia ſcilicet.
o Emancipatione tollitur ne ius legitimum? tollitur iure nouo. §. vlt. Inſtit. de legit. agnat. ſucceſſ. l. lege 14. C. de legit. her.
p & ita iure prætorio: non iure fideicommiſſi.
q Quidni quo præſtanda ſint hæc fideicommiſſa? An à patruo, qui ſolutæ grauatus videtur? Eodem? An ab auunculo? vide Bart. hic.
r Imò partem, l. 29. in fin. ſup. de iure codicill. l. 79. §. 29. ſ. de leg. 2.
ſ vide l. 57. ſ. ad Trebellian. Treb.
t Retinere corpus hereditarium aliquod iuſſus, pro parte ſua retentionem: pro parte coheredum etiam petitionem habet.
u Seiæ redderet. Ita emendat Antonius Faber 3. coniecturar. 14.

a quæ ſola, eo tempore domina ſit. [illegible] l. [illegible] l. Cuiacius 3. obſ. 18. in fin. adde l. 98. §. 1. ſ. de leg. 1. 17. §. 1. ſ. de annuis.
b adde l. 6. [illegible] §. quib. modis vſusfr.
c his verbis deficientibus, non ſucceditur fundi, habere ex omnibus, & aliàs dimidiam diuident. [illegible] l. 1. ſ. de ſeruit.
d [illegible] horti & habitationis [illegible] in [illegible] dixi ad l. 66. §. 1. ſup. de contr. [illegible].
e Diuerſa habitationes voluptariæ in hortis vide. & [illegible] l. [illegible] 43. §. 1. ſ. de leg. 1.
f vide l. 14. [illegible] de manumiſſionibus.
g Cur ita? quia non eſt veriſimile teſtatorem voluiſſe grauare heredem dupli præſtatione. Bal.
h 1 ex teſtamento. §. l. [illegible] l. 12. §. 5. §. 33. ſ. de legatis. Interſertum non eſt contubium, ſed contubernium. l. 3. C. de incolis. inter [illegible] liberos parentibus legari poteſt.
i in Piceno conſiſterent. Hal.
k l. [illegible] C. de [illegible]. Nec enim veriſimile eſt teſtatorem voluiſſe ſeparationem inurgere. l. 5. C. com. vtriuſque iudicij: adde l. 67. §. 2. ſ. de leg. 1. 71. §. 3. in fin. ſ. de leg. 1. l. 3. C. de [illegible] qui filios diſtrah. [illegible] l. ei [illegible] An quia legatum vxoris magis generale eſt quàm liberorum, [illegible] per ſpeciem derogatur: & quia nepotum [illegible] non continentur [illegible] ſpecialiter?
l Caſa quid ſit ad l. [illegible] vide.
m Græci per ſe eum derogant. [illegible] in fin. l. [illegible]
n Pueri appellatione etiam puellæ [illegible]
l. 204. in fin. ſ. de verb. ſign. o ſic Marcellus à Marco dicitur apud veteres. [illegible]
p Legati mancipij æſtimatio à tempore facti teſtamenti, non mortis [illegible] dicitur. vide quæ notaui ad l. 3. in verbo [illegible] in fin. ſ. de reb. cred.
q Concubinæ ſuæ legare quis poteſt, non omnia tamen; ſed vere [illegible] & legibus permiſſa.
r via ſcilicet. ſ villicus, villæ cuſtos.
t Contubernalis eſt quæ ſeruo coniuncta, non vocatur vxor, ſed contubernalis.
u Filiorum legatorum appellatione, veniunt nepotes. x Quia verò propterea vt nepotes debeantur? forte vt euitetur dura nepotum à parentibus ſeparatio, §. 2. ſ. eod.
y vox generalis. z in patria ſeu vrbe noſtra eſſe ex poſſeſſio videtur, quæ vrbi adiacet. adde l. 12. in fin. ſ. de ſuppellectil. a Patriæ appellatione, etiam ſuburbia continentur. ita qui legat quod in patria habet, legat id omne quod in vrbe ſeu & eius ſuburbiis poſſidet. b Qui legat, quidquid in patria ſua poſſidet, Calendarium quod in patria eiusve finibus habet non legat.
c Qui legat, id quod in patria ſua poſſidet, non id tantum legat quod in patria ſua poſſidet, ſed id omne quod intra patriæ fines eius eſt. Patriæ verborum finibus prorſus ac ſuis etiam terminantur. d Cur ita? vel ideo quòd in generali legato non continentur nomina debitorum. l. 86. ſ. de leg. 2. e ſeil. ad tempus non perpetuò. l. ſi fundus 44. l. ſi ſeruus 79. §. 1. ſ. eod. l. ſi vxori 39. §. [illegible] ſ. de [illegible] l. 32. ſ. de pignorib. l. 7. §. in quib. cauſis pign. tacite.

debeatur?

Universidad Rey Juan Carlos

debeatur? Reſpondit, ſupra ſ reſponſum.

7 ¶ Teſtamento, quo filium & vxorem heredes inſtituerat, filiæ per fideicommiſſum centum, cùm in familia nuberet, legauit, & adiecit ita: *Fidei tuæ, filia, committo, vt cùm in familia nubes, & quicunque ſecunda tibi, patiaris ex dote tua, quam habis, partem dimidiam ſtipulari fratrem tuum & Seiam matrem tuam pro portione dimidia: ſi ſine liberis ſine morte obieris, cui nubes, ſtipuletur diuortio facto: ſi vero interuenerit, totam redire ad eos.* Pater virginem filiam nuptum collocauit, eiuſque nomine dotem dedit c, & poſt diuortium eandem recepit, & alij in matrimonium cum dote dedit, & ſtipulatus eſt, cum matrimonium ſoluta eſſet, dotem ſibi aut filiæ ſuæ reddi, manente filia in matrimonio ſecundo, mortuus eſt eodem teſtamento relicto, eique hæredes extiterunt filius & vxor: poſtea marito defuncto, puella, dote recepta, nupſit alij d præſentibus & conſentientib. fratre & matre, quæ etiam dotem eius auxit, & e neuter eorum ſtipulati ſunt dotem, mox matri filius & filia heredes extiterunt, deinde in matrimonio filia deceſſit, marito herede relicto, quæſitum eſt, cum puella non ex cauſa legati pecuniam in dotem ab heredib. patris acceperit, ſed mortuo ſecundo marito materfamilias facta dotem recepiſſet, an hæres eius ex cauſa fideicommiſſi fratri defuncti teneatur in eam pecuniam quam percipere poſſet, ſi dotem ſtipulatus eſſet? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non teneri.

8 ¶ Filius g heres, vel legatarius rogatus eſt, vt quendam h adoptet, his verbis adiectis: *Si alias ſecuritatem ſibi:* vel, *per eos legatum,* quæſitum eſt, ſi non adoptauerit, an f ei, qui adoptatus non eſt, actio quædam ex fideicommiſſo competat? Reſpondit, fideicommiſſum quo quis rogatus, vt adoptet, ratum non eſſe.

9 ¶ *Agri plagam h, quæ eſt in regione illa Meuia, Publio & Caio transſcribi i volo pretio facto k viri boni arbitratu, & hereditati illi, duplæ cautionem repromiſſa reliquis heredibus, ita vt ſub pœna centum promittant, non agri plagam perdituros eius ad Seiam poſſeſſio eius non peruenturam* quæritur. quæſitum eſt, an legatum valeat, cum Publius emere velit, Gaius nolit? Reſpondit, eum qui fideicommiſſum præſtari ſibi velit, poſſe l partem m dimidiam eius agri qui legatus eſt, petere, quamuis alter perſequi nolit.

¶ Item quæſitum eſt, cautio, quæ interponi debeat ſecundum voluntatem, pro quota parte cuiuſque heredum præſtanda ſit? Reſpondit, pro ea portione, quæ ex fideicommiſſo præſtatur.

10 ¶ Sorori legauit homines, quos nominauit teſtamento, eiuſque fidei commiſit, vt eadem mancipia filiis ſuis, cum obiret, reſtitueret. quæſitum eſt, adgnata ex his an defuncti filiis heredib. reſtituenda ſint poſt mortem legatariæ, an remaneant apud heredes eius? Reſpondit, ea, quæ poſtea adnata eſſent, verbis fideicommiſſi non n contineri.

11 ¶ Pater naturalis filiæ ſuæ, ex teſtamento matris eius, fideicommiſſi debitor, cum ea mulier alij nuberet, non mandatu mulieris, dotem marito eius dedit, & ſibi reddi eam ſtipulatus eſt, ſi ſine liberis filia moreretur. mulier filiam ſuſcepit: quæſitum eſt, an fideicommiſſum à patre exigere poſſit? Reſpondit, ſi nec p tantam habuiſſet dotem datam, ſupereſſe fideicommiſſi petitionem.

¶ Idem quæſiit, an, ſi pater accepto facere ſtipulationem velit, mulieri perſecutio fideicommiſſorum denegenda ſit? Reſpondit, ſupra reſponſum, eumque patrem, de quo quæreretur, ſi ita dediſſet, vt mulier ratum haberet, poſſe conſiſtere.

12 ¶ Seium maritum ſcripſit heredem, eique ſubſtituit Appium alumnum, fideique heredis commiſit, vt poſt mortem ſuam hereditatem eidem alumno reſtitueret, aut, ſi quid ante contigiſſet alumno, tunc Valeriano fratris filio reſtitueret eandem hereditatem. quæſitum eſt, ſi Seius viuus quicquid ad eum ex hereditate perueniſſet, alumno reſtituiſſet, an ſecundum voluntatem defuncti id feciſſe videretur: præſertim cum hic eidem ſubſtitutus eſſet? Reſpondit, ſi viuo r Seio Appius deceſſiſſet, non eſſe liberatum à fideicommiſſo Valeriano relicto.

13 ¶ Secunda reſpondit: Cum heres ſcriptus rogatus eſſet, cum ſ volet, alij reſtituere hereditatem, interim non eſt compellendus ad fideicommiſſum. Claudius, Poſt t mortem] enim] vtique creditur datum.

14 ¶ Heredis ſcripti fidei commiſerat, vt Seiæ vxori vniuerſam reſtitueret hereditatem, & vxoris fidei commiſit in hæc verba: *A te Seia peto, vt quidquid ad te ex hereditate mea peruenerit, exceptis his, u ſi quæ tibi ſupra legaui, reliquum omne reddas, reſtituas Maulia infanti dulciſſimæ. A quo Seia ſecit à telis verba, cum ſi iam non potius nouo ſuſtinere, quam serimenta ſuturum.* quæſitum eſt, an ſtatim b Meuia fideicommiſſum à Seia petere poſſit? Reſpondit, nihil propone, cur non poſſit c.

De ſumptibus in monumentum extruendum.

42. *Idem* lib. 33. Digeſtorum.

Titius heredes inſtituit Seium, vxorem ex parte duodecima, Meuiam ex reliquis partibus, & de monumento, quod ſibi extrui volebat, ita cauit: *Corpus meum vxori meæ volo tradi ſepeliendum in fundo illo, & ei monumentum extrui vſque ad quadringentos aureos.* quæro, cum in duodecima parte non amplius, quam centum quinquaginta aurei, ex bonis mariti ad vxorem perueniant, an hac ſcriptura ab ea ſola monumentum ſibi teſtator extrui voluerit? Reſpondi, ab vtraque d herede monumentum pro hereditariis portionibus inſtruendum e.

De quantitate dotis legatæ, arbitrio boni viri conſtituenda.

43. *Celſus* lib. 15. Digeſtorum.

Si filiæ pater dotem arbitratu tutorum dari iuſſiſſet, Tubero perinde hoc habendum ait, ac ſi viri boni arbitratu legatum ſit. Labeo quærit, quemadmodum appareret, quantam dotem cuiuſque filiæ boni viri arbitratu conſtitui oporteret? ait id, non f eſſe difficile ex dignitate g, ex facultatibus, ex numero liberorum teſtamentum facientis æſtimare.

De fundo legato cum his quæ ibi erunt.

44. *Pomponius* lib. 2. ad Sabinum.

Si fundus legatus ſit *cum his quæ ibi erunt*, quæ ad tempus h ibi ſunt, non videntur legata. & ideo i pecuniæ, quæ fœnerandi cauſa ibi fuerunt, non ſunt legatæ.

De vxoris cauſa emptis vel paratis.

45. *Vlpianus* lib. 22. ad Sabinum.

Hoc legatum, *vxoris k cauſa l parata* m, generale n eſt, & continet tam veſtem, quam argentum, aurum, ornamenta, cæteráque quæ vxoris gratia parantur.

¶ Sed quæ videantur *vxoris cauſa parari*? Sabinus libris ad Vitellium ita ſcripſit: Quod o in vſu frequentiſſimè verſatur, vt in legatis vxoris adiiciatur, *quod eius cauſa paratum ſit*: hanc interpretationem obtinuit, quod magis vxoris p cauſa, q quàm r communis promiſcuique vſus cauſa paratum foret. neque intereſſe viſum eſt, ante s ductam vxorem id paterfamilias parauiſſet, an poſtea, an etiam ex his rebus, quibus ipſe vti ſoleret, vxori aliquid adſignauiſſet, dum id mulieris vſibus propriè adtributum eſſet.

46. *Paulus* lib. 2. ad Vitellium.

Ea tamen adiectio legatum alias exiguum, aliàs plenius efficiat t: nam, verum ſic ſcriptum eſt, *Quæque eius cauſa parata ſunt*. Id enim ſignificat, & ſi quid præter ea, quæ dicta ſunt eius cauſa paratum eſt: inminuitur detracta coniunctione: quia ex omnibus ſuprà comprehenſis ea ſola deſignantur, quæ eius cauſa parata ſunt.

47. *Vlpianus* lib. 22. ad Sabinum.

Si quid earum rerum ante u comparauit, quam vxorem duxit, ſi id ei, vt veretur, tradidit: perinde eſt, quaſi poſtea parauiſſet: ex eo autem legato ea pertinent ad vxorem, quæ eius cauſa empta, comparata x, quæque retenta ſunt: in quibus etiam quæ prioris vxoris, quæque filiæ, neptis, vel nurus fuerunt, continentur.

1 ¶ Inter *emptum* & *paratum* quid intereſt, quæritur? Et reſponſum eſt, in empto paratum ineſſe y. in parato non continuò emptum contineri: veluti ſi quis, quæ prioris vxoris cauſa emiſſet, poſteriori vxori tradidiſſet, eas res eum poſterioris vxoris z cauſa parauiſſe, non emiſſe, conſtat. Ideóque quamuis maritus poſterioris vxoris cauſa nihil emerit: tamen tradendo, quæ prior habuerit, eius cauſa parata ſunt: & ſi ei adſignata, non

a ℔. In caſu proximo, l. 86. Quis ille caſus eſt? *legato certum quod in patria noſtra habemus* non continetur Calendaria, non continetur pecunias quoque ad tempus ibi depoſitas.
b nubes *Hal.*
c & ita adendiſſe legatum ei cenſetur, arg. l. 21. C. *de legatis.*
d Præſenti & conſentienti non fit iniuria.
e Repudiata ex legato nihil peti poteſt.
f l. 12. ℔. *de condit. inſt.*
g Imò eſt ratum l. ſi *quis* 92. ℔. *de cond. & dem.* Quid? valetne actio adoptandi, licèt petitionem fideicommiſſi non ſubiicit ei quem iuſſit teſtator adoptare? An potius nullo modo valet id onus, tanquam contra bonos mores? An d. l. ſi *quis* agitur de emancipando: hic de adoptando: adde l. ſi *quis* teſt. 15. ℔. *de cond. inſt.* l. *filiusfamilias* 114. §. *ſed ſi liberos*, ℔. 1. *de legatis.*
h Plaga agri, regio, tractus.
i Transſcribi eſt transferri: ducta locutione ex eo quod veteres in foro, & de menſa ſcriptura magis quàm ex arca, domoque pecuniam numerabant: nam quod argentarius Titio acceptum ferret, Titiique nomen expungeret, transſcribere dicebatur: hæc vox etiam reperitur in l. 13. §. *ad Velleianum*, l. 12. ℔. *de præſcr.* l. 14. *in fin. C. de ſacroſanct. eccleſ.*
k conſtituto.
l Tanto non poteſt l. 64. ℔. *de contr. empt.* l. 21. §. 1. ℔. *de l.* ... Al. pro apud, vt l. 40. ℔. apud eum à quo appellatum, 73. *de iure codic.* at apud pro ad l. 43. *ſupra ſimilia.*
o l. 24. §. 1. verſ. *Paulus reſpondit, in fin.* ℔. *de vſufr.*
p Pater naturalis dotando filiam, magis compenſandi, quàm donandi animum habuiſſe videtur: ſecus in legitimo. l. vlt. C. *de dot. promiſſ.* hinc colligitur, Patrem naturalem non cogi filiam dotare, vide quæ notaui ad l. 19. ℔. *de ritu nuptiarum.* Quod Paleotus *tractatu de filiis* cap. 49. num. 5. negat pertinere ad patrem naturalem, qui multa bona habeat: vide Campegium *tractatu de dote parte* 1. *quæſtio.* 17.
q vide l. 20. 2. ℔. *de verb. ſign.*
r l. 19. §. 13. *in fin. ſup. de l.* 1.
ſ l. 11. §. 6. *ſup. eod.*
t Reſtituere, cum volet, rogatus, poſt mortem ſuam reſtituere rogatus intelligitur. In vltimis voluntatibus moriendo quis velle videtur, vt hic, in moriendo videtur velle. l. *cum ſuis* 46. §. *ſinalis ſup. & inf. de verb. oblig.* Aliud in contractibus: aliud in vltimis voluntatibus.

a Satis exigi quod vetat, fideicommiſſi diem non differe.
b Fideicommiſſum purè relictum ſtatim peti poteſt.
c Statim ſcilicet. Imò ſtatim peti non debet, ſed poſt mortem matris, arg. l. 75. ℔. *ad Treb.*
d Imò ab ea tantum, cui ſepulturæ cura commiſſa eſt, poteſt enim vel vnum tantum heredem teſtator onerare, l. *cum ab vno* 53. ℔. *de l.* 2. poteſt, & valet: ſed hic in dubio præſumitur cura ſepulturæ vel tantum inſiciæ: exteros ſumptus ex æquo ab hæredibus faciendos eſſe voluiſſe quod etiam ex quantitate relicti colligitur.
e quo nomine coheres à coherede cogi poteſt actione familiæ, vel præſcriptis verbis, l. 18. §. 2. ℔. *familiæ* ab extraneo non poteſt ſed à Pontificibus, l. 50. *in fin. ſup. de hered. petit.* l. 8. *ſup. de relig.* l. *vlt. ſup. de mortuo inferendo.* l. 28. C. *de Epiſcopis* vel à prætore, l. 14. §. 2. *ſup. de relig.*
† imò difficile eſt, l. 1. C. *de dotis promiſ.* adde l. *cum pul.* §. *gener. ſup. de iure dot.*
f vide l. 60. l. 69. §. 4. *ſup. de iure dot.* l. 25. C. *de empt.* l. 9. C. *de adm. tut.*
g Eſſe alicubi ea intelliguntur, quæ ſtabiliter ſunt perpetuò non ad tempus.
h vide ſolu. l. 67. *in fin.* l. 84. *in fin.* l. *vlt.* l. 3. §. 3. *ſup. de hered. inſt.* l. 37. §. 2. l. *de vſu & vſufr.*
i *His quæ ibi erunt* legatis, pecunia fœnerandi cauſa non intelligitur legata, vt hic. Cur ita? quia fœnerandi cauſa alicubi pecunia eſt, ad tempus eſt, non perpetuò, modò ibi eſt, modò non eſt. Hac autem legato, *quæ ibi erunt*, legata intelliguntur quæ perpetuò ibi ſunt, non ad tempus, verbi *erũ* ſtatu, hæc natura eſt, vt res momentarias, fixas ac minimè manentes non ſonat, adde quæ ſcripſi ad l. 41. §. 6. *in f. ſup. eod.*
k *Syn. Baſil.* 44. *Tit.* 1. c. 49. ℔. l. 47. *in medi.* l. 5. ℔. *de auro.*
m Paratorum vxoris cauſa voce intelligitur id omne quod eius cauſa paratum eſt: puta continetur veſtis, argentum, aurum, ornamenta, cæteraque quæ vxoris gratia parari ſolent. n Cur generale eſt? Indefinita generalia.
o Parata alicuius cauſa ea videntur, quæ ad eius vſum proprium ſunt deſtinata: non quæ ad vſum communem eius & alterius.
p l. 10. ℔. *de auro*
q l. 47. *in pr.*
r al. effectis.
ſ d. l. 10. verſ. *ſed quod Quintus*, ℔. *de auro.* Pone ita legatum: *Veſtem, aurum, argentum, quæ vxoris cauſa parata ſunt*, do lego. Relatiuum quæ ea tantum demonſtrat quæ nominatim ſunt expreſſa. At cum ita lego, *Veſtem, aurum, argentum, quæque vxoris cauſa parata ſunt*, do lego, legatum in hac ſpecie augetur. Nec enim veſtis, aurum & argentum tantum debetur, ſed alia, quæcumque vxoris cauſa parata fuerint. Tantè intereſt, relatiuo quæ adiiciatur coniunctio, que, an non adiiciatur, priore enim caſu exiguius eſt legatum: poſteriore verò vberius.
t vi. l. 44. *in f. ſup. eo.*
u al. parata, vt l. 1. *ſup.*
x l. 49. §. 5. ℔. *eo.*
y Imò non ineſt: Nam qui legat empta, non legat parata.
z i. tradita: Adſignare & tradere idem eſt, l. 19. ℔. *de auro*: l. 22. ℔. *de monumentis*, & *ſup.* *Ve...* 19. *Syn.* & Cuiac. 12. *obſ.* 8. *in fin.*

Universidad Rey Juan Carlos

ſunt, legato cedunt neque prioris vxoris cauſa parata ſunt, ita poſteriori debentur, ſi ei adſignata a ſint, quia non eſt ita de poſteriore vxore cogitatum, cùm compararentur.

48. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

Nam ne id quidem, quod traditum eſt, ſi poſtea ademptum ſit, legato cedet.

4. De concubina. 5. Vel vxoris. 7. Vel filii filiæ, vel ſerui ſeruæve cauſa parata.

49. *Vlpianus* lib. 22. ad Sabinum.

Item legato continentur mancipia, putà lecticarii b, qui ſolam matremfamilias portabant: item iumenta, vel lectica c vel ſella, vel burdones d. Item mancipia alia, puellæ fortaſsis, quæ ſibi comatas e mulieres exornant.

1 ¶ Sed & ſi fortè vitilia ei quædam donauerit, quodammodo eius cauſa parata videbuntur.

2 ¶ Proinde & ſi quædam promiſcui vſus ſint, ſolitus tamen fuerit ab ea quaſi vſum mutuari, dicendum erit ipſius cauſa videri parata.

3 ¶ Item intereſt f, ipſius cauſa parata g ſint ei legata, an ipſius cauſa empta. paratis enim omnia continentur, quæ ipſius vſib. fuerunt deſtinata h. empta verò ea ſola, quæ propter eam empta fecit maritus. vnde non i continebuntur emptis ſolis legatis, quæ alia ratione paterfamilias adquiſita ei deſtinauit, vtrinque autem legato continebuntur, & quæ maritus emi mandauerat, vel quæ emerat, necdum autem ei adſignauerat, adſignaturus ſi vixiſſet.

4 ¶ Parui autem refert, vxori, an concubinæ quis leget, quæ *eius cauſa empta parata ſunt*, ſanè enim, niſi dignitate k, nihil intereſt.

5 ¶ Si vxori aurum *quod eius cauſa paratum eſt*, legatum ſit, & poſtea ſit conflatum m, materia tamen manet, ea ei debetur.

6 ¶ Sed vt legatum valeat, mortis tempore vxorem eſſe debere, Proculus ſcripſit, & verum eſt. * ſeparatio n enim diſſoluit legatum.

7 ¶ Hoc legatum & filio & filiæ relinqui poteſt, *Quæ eius gratia parata o ſunt* & ſeruo ſeruæque, & continebuntur, quæ ipſi ſunt attributa p vel deſtinata q.

De legato, cùm in ſuam tutelam peruenerit. 4. Vel cùm ſui iuris fuerit factus. 5. Vel cum ad pubertatem peruenerit. 6. Vel cum ſuæ ætatis, vel legitimæ, vel iuſtæ, vel maioris factus ſit, vel cum adoleuerit.

50. *Idem* lib. 15. ad Sabinum.

Cum filiofamilias ita legatur, *Cùm is in r tutelam ſuam ſ peruenerit*, pubertatis tempus ſignificatur. Et ſanè ſi impuberi t filiofamilias legatum ſit, plerumque ſentiendum eſt, quod Sabinus ait, vt non & paterfamilias fiat, ſed vt pubes. Cæterùm ſi mater quæ ſuſpectam habuit mariti, à quo diuorterat, vitam filio ſuo, quamuis impuberi leget, non videtur ſenſiſſe de eo tempore, quo pubes eſt, ſed de eo quo & pubes & paterfamilias eſt. Nam & ſi pubes fuit, multo magis dicendum de patrefamilias eam ſenſiſſe, ac ſi dixiſſet, *In ſuam tutelam & in ſuam poteſtatem.*

1 ¶ Quod ſi quis patrifamilias impuberi leget, cùm ſuæ tutelæ ſit, de pubertate ſenſit, interdum & de viginti quinque annis: ſi mens teſtantis apparet. Nam ſi iam puberi, minori tamen vigintiquinque annis legauit, procul dubio anni viginti quinque erunt præſtituti.

2 ¶ Item ſi furioſo u, vel prodigo, vel ei, cui prætor ex cauſa curatorem dedit, ita x ſit legatum, puto, & de eo ſenſum caſu, quo cura, & tutelæ liberetur.

3 ¶ Ex his & huiuſmodi apparet, voluntatis quæſtionem Sabinum interpretatum. Et vtique non dubitareſi puberi, & multò magis maiori vigintiquinque annis ita ſit legatum, de ſua poteſtate teſtatorem ſenſiſſe.

4 ¶ Sic autem hæc ſcriptura varia eſt, & voluntatis habet quæſtionem, vt illa quoque ſi quis ita ſcripſerit, *Cùm ſui iuris fuerit factus*, nam aliter aliàs accipitur y, & plerumque z poteſtatis liberationem continet, plerumque pubertatem, vel viceſimumquintum annum.

5 ¶ Ego quidem, & ſi quis iam pubes minori tamen vigintiquinque annis ſic leguerit, *Cùm ad pubertatem peruenerit* puto, de ætate a eum ſenſiſſe, quæ caret in integrum reſtitutione.

6 ¶ Idem & ſi ſic quis, *Cùm ſuæ ætatis fuerit factus*, vel *legitimæ ætatis*, vtrum b de pubertate an de vigintiquinque annis ſenſum ſit, ſi diſputari de voluntate poteſt, non minus quàm ſi ita adſcripſerit, *Cùm iuſtæ c ætatis d ſit* e *factus*: vel, *cùm maioris ætatis*: vel, *cùm adoleuerit*.

De legato cùm in tutelam ſuam peruenerit.

51. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

Si filiofamilias ita legatum ſit, *Cùm in tutelam ſuam peruenerit*, tunc debebitur, cum vitipotens facta fuerit.

52. *Vlpianus* lib. 24. ad Sabinum.

Librorum appellatione continentur omnia volumina f, ſiue in charta, ſiue in membrana ſint, ſiue in quauis alia materia. Sed & ſi in phylira g aut in tilia, (vt nonnulli conficiunt) aut in quo alio corio: idem erit dicendum.

¶ Quòd ſi in codicib. ſint membraneis, vel chartaceis, vel etiam eboreis, vel alterius materiæ, vel in ceratis codicillis, an debeantur, videamus? & Caius Caſſius ſcribit, deberi & membranas libris legatis. conſequenter igitur cætera quoque debebuntur, ſi non aduerſatur voluntas teſtatoris.

1 ¶ Si cui *Centum libri* ſint legati, centum volumina h ei dabimus, non centum, quæ quis ingenio ſuo metitus eſt, qui ad libri ſcripturam ſufficerent: vt puta cùm haberet Homerum totum in vno volumine, non quadraginta octo libros computamus: ſed vnum Homeri volumen pro libro accipiendum eſt.

2 ¶ Si Homeri corpus ſit legatum, & non ſit plenum, quantæcumque partes k hodie inueniantur, debentur.

3 ¶ Libris autem legatis bibliothecam non contineri Sabinus ſcripſit. Idem & Caſſius. ait enim, membranas, quæ ſcriptæ ſint, contineri: deinde adiecit, neque armaria, neque ſcrinia, neque cætera, in quibus libri conduntur, deberi.

4 ¶ Quod tamen Caſſius de membranis puris ſcripſit, verum eſt. nam nec chartæ puræ debentur, libris legatis: nec chartis legatis libri debebuntur, niſi forte & hic nos vrſerit voluntas: vt puta ſi quis forte chartas ſic reliquerit, *Chartas meas vniuerſas*: qui nihil aliud, quàm libros, habebat, ſtudioſus ſtudioſo. nemo enim dubitabit, libros deberi. nam in vſu plerique libros chartas appellant.

¶ Quid ergo ſi quis chartas legauerit puras? Membranæ non continebuntur, neque cætera ad ſcribendum materia, ſed nec cœpti ſcribi libri.

5 ¶ Vnde non male quæritur, ſi libri legati ſint, an contineantur nondum perſcripti? Et non puto contineri. non magis quàm veſtis appellatione, nondum detexta ſ, continetur. ſed perſcripti libri nondum malleati r vel ornati continebuntur, proinde & nondum conglutinati, vel emendati continebuntur. ſed & membranæ nondum conſutæ continebuntur.

6 ¶ Chartis legatis, neque papyrum ad chartas paratum, neque chartæ nondum perfectæ continebuntur.

7 ¶ Sed ſi bibliothecam legauerit, vtrum armarium ſolum, vel armaria t continentur, an verò libri quoque contineantur, quæritur? & eleganter Nerua ait, intereſſe id, quod teſtator ſenſerit: nam & u locum ſignificari bibliothecam eo, aliàs armarium x (ſicuti dicimus, eboream bibliothecam emit) aliàs libros, ſicuti dicimus, bibliothecam emiſſe. Quod igitur ſcribit Sabinus, libros bibliothecam non ſequi, non per omnia verum eſt. nam interdum armaria quoque debentur, quæ plerique bibliothecas appellant. Plane ſi mihi proponas adhærentia parieti eſſe membro, vel armaria, vel adfixa, ſine dubio non debebuntur, cùm ædificii portio ſint.

8 ¶ Quod in bibliotheca tractauimus, idem Pomponius lib. 6. ex Sabino in *dactyliotheca* y legato tractat. & ait anulos quoque contineri, non ſolum thecam, quæ anulorum cauſa parata ſit. hoc autem ex eo conjectat, quod ita proponitur quis legaſſe, *Dactyliothecam meam, & ſi quos præterea anulos habeo*, & ita Labeonem quoque exiſtimaſſe ait.

9 ¶ Sunt tamen quædam quæ omnimodo legatum ſequuntur, vt *lectis* legatis continentur & fulcra z: & *armariis* & *loculis* clauſtra & claues continentur.

De argento legato. 1. De anulis legatis.

53. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

Argento legato conſtat arculas a ad legatarium non pertinere.

a l. tradita.
b Lecticis & ſellis honeſtiores fœminæ vehebantur, quarum vſus contra probroſis fœminis interdictus à Domitiano, teſte Suetonio & Dione 58. Seneca de remediis fort. Apuleio 1. Metamorphoſ. vnde Tertullianus, priſtino iure pudicitiam querebatur, quòd ſellis, ſellisque deauratis in publico mulieres vectarentur, quo facies de plano poſſet perſpici. adde quæ ſcripſi de veſte matronarum & meretricum ad l. 15. §. 15. ſ. de iniur. & de ſella geſtatoria, ad l. 7. §. de ſeru. vrb. præd. §. 7. Theoph. de iure naturali. de vehiculis honoratorum & carrucis dixi tit. C. de honor. vehiculis.
c de qua vide l. 7. §. de ſeru. vrb.
d i. mulos, eodem namque ſenſu ad l. 42. ſ. eod. Græci ſcribunt, τὰ λεγόμενα τῶν βορδώνων ἢ ἡμιόνων [illegible] (Synopſ. Baſil. 44. Tit. 3. c. 18 legit βορδώνων) Hieronymus in Ioueniar. 2. Regum: vt tollam onus duorum burdonum. Burdones etiam manni & burrici vocantur. vide Cuiac. 10. obſeru. 36. In pr. Peſsimè Accurſius hic expoſuit, baculos quibus efferitur domina: eoſve qui dominam portabant.
e queis ſibi comas mulieres capiat. ibid. Hæ ſunt quæ ciniflones dicuntur, ornatrices, v. l. 65. §. 3. ſ. eod. item.
f Generis legato, ſpecies omnes continentur: ſpeciei verò, non continetur alia ſpecies ſub eodem genere poſita.
g Inter paratum & emptum intereſt, vide l. 47. §. 1. ſ. eo.
h ſeu à deſtinata ad vſum non videntur contineri, cùm non habeantur pro traditis, l. contra. 41. in fi. l. ſeq. 3. de l. 1.
i Imò empti nomine continetur paratum, l. 47. §. 1. ſ. eo.
k Vxor à concubina non differt niſi dignitate, vt hic. Quid ſi vtraque coniunctio iure ciuili comprobatur, l. 3. ſ. de concub. Nouel. quibus modis naturales 89. §. 1.
l Matrisfamilias nomine quamlibet honeſtam mulierem intelligimus, l. 41. in f. ſ. de ritu nupt. l. 3. in fin. ſ. de lib. exhib. l. 46. in f. ſ. de verb. ſig. l. 29. C. de adulteriis. adde l. 67. §. 10. ſ. de legat. 2. vide Cuiacium 3. obſ. 18.
m l. 44. §. 2. ſupra l. 2. n l. 13. ſ. de auro.
o Parata verbo attributa & deſtinata continentur.
p Adtributa à deſtinatis diſtinguuntur.
q Deſtinata dicuntur quæ parata. r In tutelam ſuam veniſſe, nihil aliud quàm pubertatis tempus attigiſſe: id eſt tempus, quo quis alterius tutelam euadens, ſuam ſubire videtur. l. vlt. ſ. de iure delib. Inſt. de pupillari.
s Impuberi filiofamilias relictum, cum primum pubes factus fuerit non debebitur, niſi nondum ſit paterfamilias.
u l. adſcriptus C. de curat. furioſ.
x cum in ſuam tutelam vel curam venerit: cum ſui ipſius tutor & curator idoneus eſſe poterit.
y aliàs, accipitur.
z Sui iuris dicuntur, qui vel poteſtate liberati, qui puberes, qui 25. annos [illegible]

a de ea ætate. Haſt.
b nec enim ſimile ad veteres, imperatorium, rectè allegatio, l. vlt. C. de his qui ven. ætat.
c Ætates hic tres enumerantur, iuſta, maior, adoleſcens, & paulo ante, ſua, legitima.
d i. puella ſeorſ.
e l. 1. §. 2. ſ. quib. ex cauſ. in poſſ. eat.
f Volumina ideo dicta ſunt, quod veteres volumina in Cylindri, & volutæ modum complicare ſolebant. Paulus 3. ſent. 6. §. 87.
g ſolis chartæ non colligatis, 13. Plin. 35. 16. c. 26. 10. c. 1. de phylira & tilia vide Cottam in memorabilibus: in voce Librorum.
h Synopſ. Baſil. 44. Tit. 3. c. 48. Volumen & liber hic idem quod: itemque Vlpianus non admittit auctoritate Plinii qui tres libros in ſex volumina diuiſos (propter amplitudinem) recenſet: ita volumen liber minus eſſet. vel alia parum adſequitur hunc locum. Porro volumen, à voluendo: vnde volumen, ſeparata carta Virgilio, & Valerio.
i Eodem modo hactenus diximus Corpus Iuris ciuilis. Corpus enim ſeruatur quo opere aliquo ſcripto. Cicero ad Quint. fratrem 2. Vbis, [illegible] ſe legant, Nouell. tam. 3.
k quantæcumque partes inueniantur. Hal. quantæcumque partes [illegible] ſibi his legunt.
l l. 78. ſ. eod.
m de bibliotheca v. §. 7. ſ. eod. adde l. 42. ſ. de rei vind. [illegible]
n Chartarum appellatione, libros legatos videri. Pomponius confirmare tribus argumentis: quod dicatur teſtator chartam vniuerſam quod nihil præter chartas quàm libros haberet, quod ſtudioſus ſtudioſo ita legaret. vide Cuiac. conſult. 35.
o vide l. 15. C. de fabricen.
p l. 19. §. 1. ſ. de auro, & de debitis, vide quæ notaui ad l. 78. §. 1. ſ. pro ſocio.
q l. 22. l. 23. ſ. de pæn.
r Malleati libri, hac voce vtitur Columella 12. c. 29. l. 12. §. 34. ſ. de inſtr. l. 50. ſ. de contrahen. emp.
t Feſtus: Bibliotheca, & apud Græcos & apud Latinos cum librorum per ſe magnus numerus, quàm locus ipſe, in quo libri collocati ſunt, appellatur. Quinimo hic bibliotheca non tantum eſt ædificium in quo libri, ſed etiam armarium.
u vide l. 57. ſ. de adq. poſſ. l. 12. §. 23. ſ. de inſtructo.
x Membrum pro cubiculo ſumitur hic & inf. 53. §. 2. ſ. de contrahend. emptione.
y Dactyliotheca anulorum capſula. 37. Plin. 1.
z fulcra: Hal. fulcra lectorum ceruicalia, l. 26. §. 1. ſ. de ſ. l. de aur. arg. mundo.
a Arculas argenteas, velut capſulas ſcriniis poſitas habaris. Louſe.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Item annulis legatis dactylothecæ a non cedunt.

De verbo, hoc amplius.

54. Pomponius libro 7. ad Sabinum.

SI purè tibi legauero: deinde poſtea ſcripſero ita, *Titio amplius fundum cū Aſia venerianū heres meus ei fundum dato,* verius eſt eo verbo *amplius* ſuperiora repeti.

¶ Sicuti dicimus, *Lucius Titius ſtudi quinos millia dedit, hoc amplius Seius vniſon aliorum* c. quinas quoque millia Seium dediſſe intelligimus. Et, *Titius centeſſe quinque, Seius hoc amplius ſeximon,* Seium quinque quoque cepiſſe intelligimus.

De ligno & materia. 7. De ligni, calcaribus vitiſatibus, ligno cocto. 8. De ſulphurato. 9. De ad faces parato. 10. De ſtrobilis.

55. Vlpianus lib. 25. ad Sabinum.

LIgni d appellatio nomen generale eſt: ſed ſic ſeparatur, vt ſit aliquid materia e, aliquid f lignum. *Materia* eſt, quæ ad ædificandum, fulciendum neceſſaria eſt: *lignum,* quidquid comburendi cauſa paratum eſt.

¶ Sed vtrum ita demum, ſi conciſum ſit, an & ſi non ſit? & Quintus Mucius libro 2. refert, ſi cui ligna legata eſſent, quæ in fundo erant, arbores quidem materiæ cauſa ſucciſas non deberi. nec adiecit, ſi non comburendi gratia ſucciſæ ſunt, ad eum pertinere. ſed ſic intelligi conſequens eſt.

1 ¶ Ofilius quoque libro 5. iuris partiti ita ſcribit, cui ligna legata ſunt, ad eum omnia ligna pertinere, quæ alio nomine non appellantur, veluti virgæ, carbones, nuclei oliuarum, quibus ad nullam aliam rem, niſi ad comburendum poſſit vti. ſed & balani vel ſi qui alij nuclei.

2 ¶ Idem libro eo. negat arbores nondum conciſas, niſi quæ minutatim concidantur, videri ei legatas, cui ligna legata ſunt. ego autem arbitror hoc quoque ligni appellatione contineri, quod nondum minutatim ſit conciſum, ſi iam concidendo ſit deſtinatum pro ligno. ſi ſyluam huic rei habebat deſtinatam, ſylua quidem non cedet, deiectæ autem arbores lignorum appellatione continebuntur, niſi aliud teſtator ſenſit.

3 ¶ Lignis autem legatis, quod comburendi cauſa paratum eſt, continetur, ſiue ad balnei calefactionem, ſiue diætarum, hypocauſtorum h ſiue ad calcem, vel ad aliam rem coquendam ſolebat vti.

4 ¶ Ofilius libro 5. iuris partiti ſcribit, nec ſarmenta ligni appellatione contineri, ſed (ſi voluntas non refragatur) & virgulæ, & gremia k, & ſarmenta l, & ſuperamenta † materiarum, & vitium ſtirpes atque radices m continebuntur.

5 ¶ Lignorum appellatione in quibuſdam regionibus (vt in Aegypto, vbi arundine pro ligno vtuntur, & arundines, & papyrum comburitur) & herbulæ quædam, vel ſpinæ, vel vepres continebuntur. quid mirum? cum ξύλον & lignum, hoc & naues ξυληγοὺς, id eſt lignorum vehicles, appellant, quæ hæc ἀπὸ τῶν ἑλῶν, id eſt à paludibus deducunt.

6 ¶ In quibuſdam prouincijs & edito p bubum ad hanc rem vtuntur.

7 ¶ Si lignorum q ſit parata ad carbones coquendas r atque conficiendas, ait Ofilius libro 5. iuris partiti, *Carbonum* appellatione huiuſmodi materiam non contineri.

¶ Sed an lignorum? & forte ſis quis dicet, nec lignorum. non enim lignorum gratia hæc teſtator habuit. Sed & titiones, & alia ligna cocta ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an ſuo generi adnumerabimus? Et magis eſt vt proprium genus habeatur.

8 ¶ Sulphurata s quoque de ligno æquè eandem habebunt definitionem.

9 ¶ Ad faces t quoque parata non erunt lignorum appellatione comprehenſa, niſi hæc fuit voluntas.

10 ¶ De pina u autem integri ſtrobili x ligni appellatione continebuntur.

De palis & perticis.

56. Paulus libro 4. ad Sabinum.

PAli, & perticæ in numerum materiæ redigendi ſunt & ideo lignorum appellatione non continentur.

De materia, arca, armario.

57. Pomponius libro 30. ad Sabinum.

SEruius reſpondit, cui omnis z materia legata ſit, ei nec arcam, nec armarium legatum eſſe.

De vxoris cauſa paratis.

58. Vlpianus libro 4. Diſputationum.

CVm vxori ſuæ quis ea, *quæ cauſa eius parata ſunt* a legaſſet, deinde b viuus purpuras comparaſſet in prouinciam, nec dum tamen aduexiſſet, reſcriptum eſt, ad mulierem purpuras pertinere.

De chirographo.

59. Iulianus lib. 34. Digeſtorum.

QVi chirographum c legat, non tantum de tabulis cogitat, ſed etiam de actionibus, quarum probatio tabulis continetur. appellatione enim chirographi vtimur pro ipſis actionibus palam eſt: cum venditis chirographis, intelligimus nomen venditum. quia etiam ſi nomen quis legauerit, id, quod in actionibus eſt, legatum intelligitur.

De agaſone, 1. De ſeruis & ancillis vrbanis. 2. De vxoris cauſa paratis & penu. 3. De prædio & quæ prædiorum colendorum cauſa parata ſunt.

60. Alfenus lib. 2. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

CVm quæreretur, agni e legati quatenus viderentur? Quidam aiebant, agnum dumtaxat ſex menſium, ſed verius eſt eos legatos eſſe, qui minores anniculi g eſſent.

1 ¶ *Seruis & ancillis vrbanis* h legatis, agaſonem, mulionem legato non contineri reſpondi, eos enim ſolos i in eo numero haberi, quos paterfamilias circum ſe ipſe ſui cultus cauſa haberet.

2 ¶ *Lanificam purpura vxori legauit,* quæ eius cauſa parata eſſent, cum multam lanam, & omnis generis reliquiſſet: quærebatur, an omnis deberetur. reſpondit, ſi nihil ex ea deſtinaſſet ad vſum vxoris, ſed omnis commixta eſſet, non diſſimilem eſſe deliberationem, cum penus legata eſſet, & multas res quæ penes eſſent, reliquiſſet, ex quibus paterfamilias vendere ſolitus k eſſet. nam ſi vina diffudiſſet, habiturus vſioni l ſpie, & heres ciues, tamen omne in penu exiſtimari. ſed cum probaretur, eum, qui teſtamentum feciſſet, partem penus pendere ſolitum eſſe, conſtitutum eſſe, vt ex eo quod ad annum m opus eſſet, heredes legatario darent. ſic mihi placet & in lana fieri, vt ex eo quod ad vſum annuum mulieri ſatis eſſet, n ea ſumeret. non enim deducto eo, quod ad viri vſum opus eſſet, reliquum vxori legatum eſſe: ſed quod vxoris cauſa paratum eſſet.

3 ¶ *Prædiis legatis, & quæ eorum prædiorum colendorum cauſa empta paratáque eſſent,* neque topiarium, † neque ſaltuarium legatum videri ait o (topiarium enim ornandi, ſaltuarium p autem tuendi q & cuſtodiendi fundi, magis quam colendi, paratum eſſe) aſinum machinarium legatum videri: item oues p, quæ ſtercorandi fundi cauſa pararentur. item vpilionem q, ſi eius generis oues curaret.

De textoribus qui ſibi eſſent cum mercenariis.

61. Idem lib. 8. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

TExtoribus omnibus, *qui ſui eſſent cum mercenariis,* legatis, quæſitum eſt, an & is, quem poſtea r ex his oſtiarium feciſſet, legato contineretur? Reſpondit, contineri. non enim ad aliud artificium s, ſed ad alium vſum tranſlatum eſſe.

De ſexu maſculino & fœminino.

62. Iulianus lib. ſingulari de Ambiguitatibus.

QVi duos mulos habebat, ita legauit, *mulos duos qui mei erunt, cum moriar, heres dato.* idem nullos mulos ſed duas mulas reliquerat, reſpondit Seruius, deberi legatum, quia t mulorum u appellatione etiam mulæ continentur, quemadmodum appellatione ſeruorum etiam x ſeruæ plerumque continentur. Id autem eo veniet, quod y ſemper ſexus z maſculinus etiam fœmininum ſexum continet.

De repetitione legatorum.

63. Idem lib. 1. ad Vrſeium Ferocem.

IN repetendis z legatis hæc verba quæ adijci ſolent, *item a dare damnas eſto,* & ad conditiones, & ad dies legatorum eaſdem repetendas referri, Iulianus reſpondit.

De Kalendario.

64. Africanus libro 6. Quæſtionum.

QVi filium & nepotem heredem inſtituerat, certa prædia, quæque in his mortis tempore ſua eſſent, nepoti per fideicommiſſum dederat, *excepto* b *Kalendario* c. mortis tempore in ea arca, in qua inſtrumenta & cautiones debitorum erant, pecunia numerata inuenta eſt? Pleriſque videbatur, vix veriſimile eſſe, vt teſtator de pecunia numerata ſenſiſſet. Ego autem illud dignum animaduerſione exiſtimabam cum quis Kalendarium d præſtari alicui voluerit, veriſimne

a l. 67. infra de verb. ſign.
b l. 10. §. 1. infra de annuis. l. 3. infra de dolo. de hac voce v. Cuiac. 8. obſ. 36.
c Viſceratio, *Glo.*: quid eſſet dixi ad l. 122. ff. de l. 1. viſceratio ſine amicorum vita lupi & leonis eſt, Seneca epiſt. 19. adde eundem 10. epiſt. 74.
d l. 167. ff. de verb. ſign.
e Aliud eſt materia, aliud lignum, dixi ad l. 57. ff. eod. ad l. 12. ff. de vſufr. dixi ad Feſtum in Abiegnia negotiatio.
f al. aliud.
g d. l. 167. de ſig.
h Diætæ cubicula, ſiue cœnacula, in quibus viuimus verſamurque æſtate ad ventum, hyeme ad ſolem.
i Hypocauſtis vſi veteres. l. 27. ſupra mandati.
k Gremia. l. 13. in fin. ff. arbor. furtim cæſarum.
l adde Feſtum in *Sarpta.*
† ſuperamenta materiarum, conſumpta.
m al. ridices.
n v. quæ notaui ad l. 1. §. 12. ſupra de aqua.
o Alciatus 2. prætermiſſ.
p Editus boum, ſtercus, excrementum. Editus dicitur ab edendo, ſeu extra mittendo.
q l. 167. ff. de verb. ſign. lignum deputatum ad carbones coquendos, non eſt lignum. vide quæ de deſtinatione ſcripſi ad l. 52. §. 1. ſup. eo. titulo, carbo ſumus ad deſignationem faciendum.
r coquendos. *Hal.*
s ſulphura. *Hal.* d. l. 167.
t d. l. 167. u d. l. 167.
x ſtrobili, id eſt, nucleus placeæ. Plin. 16. c. 25.
y l. 17. ff. de cauſ. empt. l. 168. ff. de verb. ſignif.
z l. 55. ff. eod. l. 88. §. 1. eod. Materiam qui legat non intelligitur legaſſe materiatum, id eſt ex materia confectum corpus aliquod: ac maxime quidem ſi ſpecies facta ad ſuam materiam reduci non poteſt. adde l. 55. ff. eod. & quæ ſcripſi ad l. 44. §. 2. ſup. de l. 8.

a parata eſſent. *Hal.*
b deinde viuus. *Hal.* vide in hanc l. Cuiac. 12 obſ. 8.
c l. 44. §. 5. l. 84. §. 7. ff. de l. 1. l. 3. §. 1. ff. de liberand. l. 28. §. 2. l. 58. ff. de mort. cauſ. don. l. 38. ff. eod.
d l. 4. ſuper. de verb. ſign.
e l. 65. in fin. ff. eod. Paulus 3. ſent. 6. 72.
f Syn. Baſ. 44. tit. 3. c. 56.
g al. anniculis.
h vrbanis ſeruis legatis agaſones & muliones non continentur, ſed ij tantum, quos paterfamilias circum ſe ſui cultus cauſa habebat.
i l. 99. ff. eod. l. 12. de ſuppellect. l. 210. ſupra de verb. ſign.
k l. 4. §. 1. ff. de penu legata de loco ſolitis & conſuetis dixi ad l. 9. §. 8. ſupra de tribut. act.
l Vſionis verbo vſus eſt Turſelinus quoque in l. 27. §. 4. ff. de vſu, ſic vſio Varroni, & ſub ſic Ciceroni ad Atticum 20.
m ſic pro vno tantum anno debebitur. adde l. ... 4. §. ... quis 2. ff. de penu legata.
y Topiarius quid, dixi l. 8. in fin. ff. de inſtructo.
z de quo l. 12. §. 4. ff. de inſtructo.
a l. 16. §. 1. ſupra de vſu & habitat.
p l. 9. infra de inſtructo.
q vpilionem, vide Paul. 3. ſent. 6. §. 38. infra. opilio quaſi ouilio, id eſt ouium cuſtos.
r Mutatio artificij ad officium, non mutat ſubſtantiam legati.
s Seruo ab vno artificio ad aliud tranſlato, legatum extinguitur. vide Cuiac. 9. obſ. 27. adde l. 65. §. 1. infra eod.
t Mulorum legato, mulæ continentur.
u ἡμιόνων. de quibus v. l. 45. ſup. eod. Syn. 44. Tit. 3. cap. 8.
x l. 81. ff. eod. l. 101. l. 195. in fin. ſup. de verb. ſign.
y Maſculinus ſexus fœmininum ſemper continet. l. 1. ſup. de verb. ſign.
z in repetitione legatorum, l. 80. ſig. 83. ff. de verb. ſignif. adde l. 120. ibid.
a ſ item, dictio inducit repetitionem præcedentis qualitatis, vbi perſonarum vel temporis idem eſt, vt Baro. hic.

b l. 6. ff. de inſtructo. c Kalendario legato velut acceptum à debito nominis debitorum & pecuniæ deſtinatæ; ſed Kalendarium legatum excepto ... ponitur.
d l. 35. §. 1. ſup. eod. 28. ſup. ... l. 2.

non ita

Universidad Rey Juan Carlos

nomina duntaxat debitorum præſtari voluiſſe intelligendus eſt, an vero etiam pecuniam, ſi qua ab his exacta, eidem tamen Kalendario deſtinata fuerit. & magis puto: quemadmodum ſi exactæ pecuniæ, & rurſus collocatæ eſſent, permutatio nominum non perimeret, vel minueret fideicommiſſum, ita ipſæ quoque pecuniæ, ſi adhuc a Kalendario, id eſt, nominibus faciendis deſtinatæ eſſent, eidem fideicommiſſo cedere debeant, quin etiam illud quoque || puto || defendi poſſe, vt non modò à debitoribus exactæ pecuniæ, ſed quacunque de cauſa redactæ, eidem tamen rationi || fuerint || deſtinatæ, fideicommiſſo cedant.

De ſeruis negotiatoribus. 1. De officio & artificio ſeruorum. 3. De ornatricibus. 4. De pecoribus. 5. De iumentis. 6. De equis. 7. De ouibus & agnis.

65. *Marcianus* || lib. 7. Inſtitutionum. §

Legatis ſeruis, exceptis negotiatoribus b, Labeo ſcripſit, eos legato exceptos videri, qui præpoſiti eſſent negotij exercendi cauſa, veluti qui ad emendum, locandum, conducendum præpoſiti eſſent: cubicularios autem, vel obſonatores, vel eos qui piſcatoribus c præpoſiti ſunt, non videri negotiationis appellatione contineri. & puto veram eſſe Labeonis ſententiam.

1 ¶ Si ex d officio quis ad artificium tranſierit, quidam rectè putant, legatum extingui e, quia officium artificio mutatur f. Non idem è contrario g, cùm lecticarius h, cocus i poſtea factus eſt.

2 ¶ Si vnus ſeruus plura artificia ſciat, & alij coci legati fuerunt, alij textores, alij lecticarij, ei cedere ſeruum dicendum eſt k, cui legati ſunt, in quo artificio plerumque verſabatur l.

3 ¶ Ornatricibus m legatis, Celſus ſcripſit eas quæ duos tantùm menſes apud magiſtrum fuerunt, legato non cedere, alij n & has cedere, ne neceſſe ſit nullam cedere, cùm omnes adhuc diſcere poſſint, & ° omne artificium incrementum recipit p. quod q magis obtinere debet, quia humanæ naturæ congruum r eſt.

4 ¶ Pecoribus f legatis, Caſſius ſcripſit quadrupedes contineri, quæ gregatim paſcuntur. & ſues autem pecorum appellatione continentur: quia & hi gregatim paſcuntur. ſic denique & Homerus in Odyſſea ait:

Δήεις τόνγε σύεσσι παρήμενον· αἱ δὲ νέμονται
Πὰρ Κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ,
id eſt,
Inuenies hunc aſſidentem ſuibus quæ paſcuntur
Iuxta Coracis ſaxum inuique fontem Arethuſam.

5 ¶ Iumentis u legatis boues x non continentur, nec contra y.

6 ¶ Equis ° autem ° legatis & equæ continentur.

7 ¶ Ouibus z legatis, agni a non continentur: quamdiu autem agnorum loco ſunt ex vſu cuiuſque loci ſumendum eſt, nam in quibuſdam locis ouium numero eſſe videntur, cùm ad tonſuram venerint.

De auibus legatis.

66. *Paulus* || libro 3. Sententiarum ||

Auibus legatis, anſeres, phaſiani, & gallinæ, & auiaria debebuntur. phaſianarij autem, & paſtores anſerum non continentur: niſi id teſtator expreſſit.

De ſaltu, & his quæ ibi eſſe ſolent.

67. *Marcianus* ° lib. 7. Inſtitutionum. °

Qui ſaltum æſtiuum b legauit, & hoc amplius *eidem* ° *dare* ° *legauerit*, ° *quæ ibi eſſe ſolent* c, non videtur de illis pecoribus ſenſiſſe, quæ hyeme in hybernis, aut æſtate in æſtiuis eſſe ſolent, ſed de illis ° ſenſiſſe, ° quæ perpetuo d ibi ſunt.

De pignore. 1. De verbis ſuccurre commendantibus. 2. De ſeruis communibus. 3. De prædijs cum ſuis cautum.

68. *Vlpianus* ° lib. 1. Reſponſorum. °

Iuliano reſpondit: °

Teſtatorem, adijciendo *Prædium Seianum meum* a, eam quoque b partem fundi ſupraſcripti quaſi ad ſe pertinentem videri c per fideicommiſſum reliquiſſe, quam ex cauſa pignoris nactus eſt, falſo ſcilicet iure debitoris.

1 ¶ Ex his verbis, *Curam d agri mandato & ita fieri vt filios meos filios veſtros vobis tradatis*, fideicommiſſum peti non e poſſe.

2 ¶ Seruos communes à Seia ita relictos, *Si* [illegible], non deberi, ſi g modò hoc ſenſit teſtatrix, vt ita deberentur, ſi in ſolidum eius fuiſſent.

3 ¶ Prædijs *cum his cautibus* h *quæ ibi ea poſſeſsione ſunt* relictis, mancipia quoque prædiorum, quæ illic teſtamenti facti tempore fuerunt, cedent: ſed & quæ poſtea acceſſerunt, ſi i modò hoc teſtator manifeſtè expreſſit.

De verborum ſignificatione. 1. De iuuenibus.

69. *Marcellus* || libro ſingulari Reſponſorum. ||

Non k aliter à l ſignificatione verborum recedi oportet, quàm m cùm manifeſtum eſt aliud ſenſiſſe teſtatorem.

1 ¶ Titius codicillis ſuis ita cauit: *Publio Meuio omnes iuuenes quos in miniſterio habeo, dari volo.* quæro, à qua ætate iuuenes, & in quam intelligi debeant? Marcellus reſpondit, quos verbis quæ proponerentur, demonſtrare voluerit teſtator ad notionem eius, qui de ea re cognoturus eſſet, pertinere. ° non enim in cauſa teſtamentorum ad definitionem n vtique deſcendendum eſt, cùm plerumque abuſiuè loquantur, nec proprijs nominibus ac vocabulis ſemper vtantur. cæterum exiſtimari poſſet iuuenis is, qui adoleſcentis exceſſit ætatem, quoad p incipiat inter ſeniores numerari.

De lana legata. 11. De lino legato. 12. De veſtimentis. 13. De purpura.

70. *Vlpianus* || lib. 22. ad Sabinum. §

Si cui *lana* q legetur, r id legatum videtur, quod cuſtum non r eſt f. ſed *colorem* [illegible] t.

1 ¶ Siue autem facta eſt, ſiue infectada, lanæ appellatione continetur.

2 ¶ Quæſitum eſt, verum lanæ appellatione ea ſola contineantur, quæ neta non eſt, an & ea, quæ neta eſt, vt puta ſtamen & ſubtemen r? Et Sabinus & netam contineri u putat, cuius ſententia vtimur.

3 ¶ Lanæ appellationem eatenus extendi placet, quoad x ad telam y peruenıſſet.

4 ¶ Et ſciendum ſuccidam z quoque contineri, & lotam, ſi modò tincta non ſit.

5 ¶ Lanæ appellatione tomentum a non continebitur b.

6 ¶ Sed nec ea lana, ex qua quis quaſi veſtimentum fecerit valetudinis vel deliciarum gratia, continebitur.

7 ¶ Nec ea quidem, quæ fomentationis gratia parata ſunt, vel medicinæ c, lanarum appellatione continentur.

8 ¶ Sed an pelles d lanatæ contineantur. & has lanæ cedere manifeſtum eſt.

9 ¶ Lana legata, etiam leporinam lanam & anſerinam, & caprinam e credo contineri, & de lignos quam [illegible] f (*id eſt lanam lignorum*) appellant.

10 ¶ Linum autem, lana legata, vtique non continebitur.

a adde l. ult. [illegible] de adimendis.
b Negotiatores ſerui dicuntur, qui ad emendum, locandum & conducendum præpoſiti: ac non ij qui officium aliquod exercent in herili domo, vt hic. Quid qui nummum dat: qui propter poſſeſsiones locat, aut alias conducit: aut ſemel quid mercatus eſt vt reuenderet. Hinc negotiatorum eſt, Bart.
c forte legendum piſcatoribus.
d Officij & artificij diſcrimen eſt, de effectu huius differentiæ, v. Forcatulum c. 27. Pithou c. 5. in fin. ſup. quib. mod. vſusfr. adde l. 65. ſupra de l. 2.
f Quia officium artificio mutatur, contra è contrario. Cum lecticarius cocus poſtea factus eſt. ſi vnus ſeruus, &c. Zoanetus 1. 7. reſtit. ita monet legendum.
g v. Cuiac. 9. obſer. 17. in fin.
h Lecticarij hic, & §. 2. l. eod. An artifices qui lectos faciunt: an potius qui lecticam portant? v. quæ ſcripſi ad l. 4. §. 2. ſupr. de l. 1.
i Cocus nomen officij non artificij hic conſtituitur. [illegible] inter artifices refertur, §. 2. l. eod. quod & confirmat l. ſi quis vendit. l. 1. §. de ædilitio. Ita Ligius quærit: de ingeni temporis [illegible], quo coqui minimi [illegible] in artem tranſijt. & extant Cœlij & Apicij de re culinaria libri decem, vbi cum artificem nominat. An dicemus cum Accurſio coquum eſſe artificem, cum delicatiores cibos parat? An hic dicemus coquum nominari artificem, neque lecticarium (hoc eſt, qui lecticam portet) in coquum euaſiſſe: ſed coquum in lecticarium? Quæret aliquis, cui bono hæc ita ſollicitè diſquiri ſit neceſſe? ſi coquum artificem induerimus, eadem opera pluris æſtimari [illegible], l. ſi duobus 3. §. ſed ſimili, [illegible] commun. de leg. Deinde ſi artificiales vel fabriles operas indebitas patrono libertus errore iuris præſtiterit, æſtimationem earum condicet: qui tamen officialium æſtimationem non condiceret, l. ſi non fortem 26. §. libertus 12. ff. de cond. indebiti. Artificiales operæ cuiuſvis ſumptu & victu præſtantur, l. ſi [illegible] 2. ff. de operis lib. officiales patrono, l. operæ 21. ff. de operis libert.
k dicendum eſt, qui legatis eſt artificio in quo plerumque, Hal.
l adde l. 61. ſupra eod.
m Ornatrices mulieres cuſtodes dicuntur, quibus mulieres comas ſibi exornabant. adde l. 49. in pr. ſupra eod. adde l. 24. §. 1. ff. de auro Feſtus, Acus qua ornatrix vtitur. Acus comatoria Petronio, Ouidius, Tutas ſit ornatrix. Martialis, Galenus apud Cuiacium 11. obſ. 8. in fi. Hinc cinerarij, Varroni 4. de lingua, & in eadem Feſto [illegible].
n & male, vide [illegible]. o probatur hæc ſententia à Martiano.
p adde l. 10. ff. de ſtatu liber. q Ornatricibus legatis cedunt etiam ex quæ tyrocinium adhuc [illegible] & ex nomine ſunt apud magiſtrum.
r [illegible] diſcere poſſimus, l. 20. ff. de ſtatu liber.
f Paul. 3. [illegible] l. 38. §. 3. & 5. d. ſupra de ædilitio ed. [illegible]
t [illegible] ſup. ad l. Aquil. [illegible] de l. Aquil. u l. 38. §. 6. ſup. de edil. Paul. 7. ſent.
§. 6. §. 74. x Idem eſt in [illegible] l. 65. ſup. eod. adde l. [illegible], l. 65. ff. de verb. ſig.
y Robur [illegible] non continentur iumenta.
z l. 81. §. [illegible] l. eod.
a l. 60. ſupra eod. b [illegible] §. 76.
c ſaltum alij æſtiui, alij hyberni, alij ad Feſtum in ſaltus.
d ſolet verbum, perpetuitatem notat.
e Vide l. 44. ſupra eod.

a Omne qui dixit nihil excipit.
b id eſt non tantum partem ſuam, ſed & eam quam à ſocio pignori accepit.
c ſed non videtur, l. 7. [illegible] l. 2. inſ. eod.
d ſed l. 31. ff. de vſuf. Quid ſi curam mandat vt eos filios teſtamento per [illegible] l. 77. §. 24. ff. de l. 2.
e Imo peti poteſt, l. 84. ff. ad Treb.
f Conditio, ſi communi, intelligitur in ſolidum, ſi teſtator hoc ſenſit, alias ſecus, l. 5. ſupra de cond. inſt. l. [illegible] qui mecum erit 63. ff. l. 1. d ſi quis ſuis 79. infra eod.
g l. 2. ff. de cond. inſt.
h [illegible] l. 34. §. 1. ff. de [illegible] l. 1. ff. de [illegible] 44. [illegible] c. 64. Cuiac. [illegible] videtur, cautelis ad l. vlt. C. de [illegible] pred. vrb.
i l. 3. in fin. ſupra de l. 2.
k 44. ſup. 3. c. 65. Imo aliter: interdum enim vel manifeſta voluntas teſtatoris non ſequitur, l. 4. ff. de l. 3. [illegible] ibi erratum eſt in nomine appellatiuo.
l Quicquid ordinis [illegible] à verborum ſignificatione teſtatoris: nec enim iudicis interpretari teſtamenta, [illegible] 7. C. de [illegible]. Veterum ſequitur, quid ſcribit teſtator: deinde quid verſimile ſit: ex duobus primum ad ſignificationem verborum recurris: quid ſi plures ſint proprias interpretationem ſequitur, nec [illegible] propelare. Quid ſi plures proprias ſunt, minimum ſequitur, l. in contr. [illegible] in [illegible] l. 1. Dynus [illegible]
§. cond. 2. ff. de cond. & dem. l. ſi ſeruus plurium, 50. §. vlt. ſup. de l. 1. [illegible] 30. de reg. iu. [illegible] l. 1. §. ſi is qui nummos 19. ſupra de exercitoria.
m l. 34. l. 36. ſupra de l. 2. l. 27. §. 2. ff. de ſupellectile.
n l. 1. ff. de ſtatu. o id eſt, ad propriam verborum ſignificationem, l. 78. §. 2. l. de [illegible] l. 7. in fin. ff. de ſuppell. l. 219. ff. de verb. ſign. l. 96. ff. de reg. iur. l. 3. de [illegible] vel præcipit. p Iuuentutem ſequitur ſenectus. Seneca 4. Epiſt. 30. Iuuenis dicitur qui inter ſenes non refertur. q l. 88. ff. eod.
r Imo lana legata, ea etiam quæ tincta eſt debetur. Lana tincta, etiam lana eſt, d. 32. §. 6. ff. de auro. Paul 3. ſent. 6. §. 82. f §. 12. ff. eod. † nondum ſuccidam.
r ſubtegmen Hal. & male, ſubtemen eſt quod ſubeſt ſtamini. [illegible] v. Cuiac. 13. obſer. 6. & [illegible] apud Terentium tamen [illegible] legatur ſubtegmen. u Imo lanæ appellatione ſtamen ſubtemen [illegible] legatum non continetur. Paul. 3. ſent. 6. §. 82. falſo: Paulo ſubtemen eſt, ſtamen in lana iam contentum. Sabino verò hic, filum ſubteminis cauſa paratum. Cuiac. ibid. Lanæ nomen eſt quoad vſque ad telam peruenit. Cuiac. [illegible] x Tela enim facta, ſola dicitur & lanæ appellationem amiſit. y Lana legata, non continetur ea quæ ad telam peruenit, h. e. quæ tela facta eſt. z ſuccidam, Hal. a tomentum, Hal. & male, neque enim hic de aliqua machina bellica ſenſit Vlpianus, verum notandum eſt, aliud lanam eſſe, aliud tomentum. b licet lanæ in tomenti vſum venire, id eſt, tomentum loco eſſe teſtetur Plinius 8. c. 48. De tomento Lingonico & Circenſi v. Martialem 14. Epigram. 159. & 160. Petrum Fabrum 1. ſemeſt. 11. c ſi quidem lanæ ſordidæ ad [illegible] commodæ ſunt: vſæ, in vlceribus curandis conſumunt. [illegible] ſuccidæ, ſuperuacaus eſt vſus, lana ad implendum vulnus proficit. [illegible] medica, oleo imbuta ad aluum producendum valet. Tralanus 8. c. 7. [illegible] ea, ad pleuritidem ſedandam confert. Aegineta 3. c. 33.
d Lana legata etiam ea continentur quæ non eſt ſeparata pellibus, vt hic. [illegible] Bar. referri ad pelles animantium iam mortuorum, non viuorum: deinde referri ad pelles earum animalium, quæ lanæ cauſa primario ac directò habentur, non quæ habentur propter pelles directò, propter lanam ſecundario. Negat præterea lanam [illegible] contineri legato lanæ, vſu regionis ſeruato.
e Lana caprina.
f eſt lanugo quæ ex poma cuiuſdam fruticis apud Arabes decerpitur: [illegible] vectibus, & quia hæc lanugo inſtar lanuginis [illegible], ideo appellatur. [illegible]
[illegible] ſupra de l. 2. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a Lino non aliud in lino quàm in lana l. 32. §. 6. ſ. de auro.
b al. de verſicoloribus.
c & conſtat apud veteres lanæ appellatione verſicoloria non contineri. Pet. Faber apud Cuiac. 3. ſent. Pauli. 6. §. 82.
d in pr. ſup. eod.
e Verſicolorium appellatione non continentur ea quæ tincta non ſunt: quæ naturaliter alba, vel nigra: denique quæ quemque colorem alium naturalem retinent.
f Verſicolorium appellatione continetur purpura & coccum.
g Paul. 3. ſent. 6. §. 82.
h vide l. 72. §. 5. ſ. eod.
i Succinum quidam legunt. Buccinum Haloand. Cotiæ placet, in voce Purpura. Eſt autem buccinum inter genera concharum, minor purpura, ad ſimilitudinem buccini, quo ſonus editur. Plin. 9. c. 36.
k Ianthinum, i. purpurea violacea, de ianthina veſte. Martialis 2. Epigr. 39. Buccina famoſæ donans & ianthina mœchæ. v. Cottam in dictione purpura. Vnde purpura ianthina in l. 1. C. quæ res venire non poſſ.
l Deſtinata lana purpuræ tingendæ, nondum eſt purpura, pro purpura non habetur.
m v. l. 73. ſ. eod.
n Suam cuiuſque eſt, quod pleno iure eius eſt. l. 71. l. 72. ſupr. eod. l. 74. ſ. eod. l. 24. §. 4. ſ. de auro. 44. ſupr. l. 3. c. 69. ſuo vt habere quid vide tl. 203. ſ. de verb. ſign.
o Pleno iure rem non habet, qui in ea viumfructum tantum obtinet.
p vt olim Sidecia Pauli. 3. ſent. 6. §. 69. in fin.
q Noſtrum non eſt quod pignori accepimus l. 9. in fin. ſ. de ſuppellect.

11 ¶ Lino autem legato, tam factum, quàm infectum continetur, quodque netum, quodque in tela eſt, quod eſt nondum detextum. Ergo aliud a in lino quàm in lana eſt. Et quidem ſi tinctum linum fuerit, ideo lino continebitur.

12 ¶ Verſicoloribus b videndum eſt, & conſtabat c apud veteres, lanæ d appellatione verſicoloria non contineri, ſed ea omnia videri legata quæ tincta ſunt, & neta, quæ neque detexta, neque contexta ſunt. proinde quæritur, an purpura appellatione verſicolorium contineatur. & ego arbitror, ea e quæ tincta non ſunt, verſicoloribus non adnumerari. & ideo neque album, neque naturaliter nigrum contineri, nec alterius coloris naturalis, purpuram f autem & coccum, quoniam nihil natiui coloris ſunt, contineri g arbitror, niſi aliud ſenſit teſtator.

13 ¶ Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. ſed coccum h non continebitur, ſuccinum i & ianthinum k continebitur. Purpuræ appellatione etiam ſubtemen factum contineri nemo dubitat. lana tingendæ purpuræ causa deſtinata l non continebitur.

De verbis, Suum.

71. Idem ſ libro 20. ad Sabinum.

CVm ſuæ m ancillæ ſiue ſerui in teſtamento ſcribantur, hi deſignari videntur, quos paterfamilias ſeruorum numero habuit.

72. Paulus ſ libro 4. ad Sabinum.

EAdem in omnibus rebus, quas ſuas quis legauerit, dicenda ſunt.

73. Vlpianus ſ libro 20. ad Sabinum.

SVos n autem ſeruos vel ancillas eos accipimus, qui ſiunt pleno o iure teſtantis, inter quos fructuarij non continebuntur.

1 ¶ Sed qui bona fide teſtatori ſeruiunt, ſuorum appellatione eos, quos ſuorum numero habuit, voluit contineri.

2 ¶ Eos verò, quos pignori p hypothecæve dedit q, ſine dubio inter ſuos r legaſſe videbitur debitor, creditor nequaquam.

3 ¶ Proinde ſi quis ſeruos habuit proprios, ſed ſ quorum operas locabat s, vel piſtorios u, vel hiſtrionicos, vel alios ſimiles, an ſuorum x appellatione etiam hos legaſſe videatur? Quod & præſumi y oportet, niſi z contraria voluntas teſtatoris appareat.

4 ¶ Eum qui venaliciariam & vitam exercebat, puto ſuorum numero non facilè contineri velle eiuſmodi mancipia, niſi euidens voluntas fuit etiam de his ſentientis. nam quos quis ideo comparauit, vt illicò diſtraheret, mercis a magis loco, quàm ſuorum habuiſſe credendus eſt.

5 ¶ Vicarios b autem ſeruorum ſuorum numero non contineri, Pomponius libro quinto ſcribit.

74. Pomponius libro 6. ad Sabinum.

SI quis ſuos ſeruos legauit, communes c quoque continentur. & in quibus vſusfructus d alienus ſuit.

De nummis.

75. Vlpianus libro 20. ad Sabinum.

NVmmis e indiſtinctè legatis, hoc receptum eſt, vt exiguiores f legati videantur, ſi neque ex conſuetudine patrisfamilias, neque ex regione, vnde fuit, neque ex contextu g teſtamenti poſſit apparere.

De chartis, & de tabulis.

76. Idem ſ libro 2. ad Edictum.

CHartis h legatis, nemo dicet ſcriptas, & libros iam factos, legato cedere.

¶ Hoc idem & in tabulis eſt.

De ſpeciebus legatorum.

77. Iauolenus ſ libro 1. ex Plautio.

CVm in ſubſtitutione legata repetentur, libertates i etiam continentur.

De eo qui diſciplinæ cauſa abeſt. 1. De nominibus debitorum. De nummis, de legato generali vel ſpeciali, 2. De prædiis vel poſſeſſionibus, & quæcunque ibi erunt. 3. De ſimiliis vel eis, qui ſeruiendi cauſa. 4. De mercibus, & ipſis. 5. Dispunctionibus. Cauſæ cognitiæ ſuæ meliores. 6. De vxoris cauſa paratis. 7. De his quæ in fundo ſunt.

78. Paulus ſ libro 2. ad Vitellium.

QVæſitum eſt, ſtudium ſeruum ex eo fundo ante annum mortis teſtatoris abductum, & diſciplinæ a traditum, poſtea in eum fundum non reuerſum, an deberetur? Reſponſum eſt, ſi ſtudendi cauſa miſiſſet, non quò de fundo eum alibi eum transferret deberi.

1 ¶ *Mæui filii quod ibi miſi maximam partem fundi mei debet, communicare eſſe debes fundo Semproniano, cum ſuis inhabitantibus, id eſt, familia & quæ ibi erunt.* quæſitum eſt de nominibus debitorum, & nummis. Eadem epiſtolam talem emiſit. *Argentum autem & ſuppellectilem, quæcumque habeo tibi dono, & quidquid in prædio Semproniano habeo.* an ſupellex, quæ in aliis prædiis, vel domibus eſſet, ad Mæuium pertineret, & an ſerui, quos ex eo fundo aliis legauit? Reſponſum eſt, nominā b, & nummos, non videri deberi, niſi manifeſtè de his quoque legandis voluntas defunctæ adprobaretur. ſeruos ex iiſdem fundis aliis datos, deminuiſſe filij legatum, de argento, & ſupellectili, quæ alibi eſſet, eum cuius notio eſt, æſtimaturum, vt id obtineat, quod teſtatori placuiſſe à legatario approbabitur.

2 ¶ Prædia quidam reliquit, adiectis his verbis: *Vel à me poſſeſſa ſunt, & quæcunque ibi erunt, cum moriar,* quæſitum eſt de mancipiis c, quæ in his prædiis moratæ d fuerunt, vel operis ruſtici cauſa, vel alterius officij, cæteriſque rebus quæ ibi fuerunt in diem mortis, an ad legatarium pertinerent? Reſpondit, ea omnia de quibus quærerentur, legata videri.

3 ¶ *Peto vt ſeruum meum Campanianum e Græciæ alumno, adiectis ducenos aureos ita vti ſuit.* quæritur, an fundos & reliqua colonorum, & mancipia, ſi qua mortis tempore in eo fuerunt, debeantur? Reſpondit reliqua quidem colonorum non g legata, cætera verò videri illis verbis, *ita vti eſt,* data.

4 ¶ Illud fortaſſe quæretur ab aliquis, cur argenti appellatione etiam h factum argentum comprehendatur, cum ſi marmor legatum eſſet, nihil præter rudem materiam demonſtratum videri poſſe. cuius hæc ratio traditur, quippe i ea quæ talis naturæ ſunt, vt ſæpius in ſua redigi poſſint initia, ea materiæ potentia victa, numquam vires eius effugiant.

5 ¶ Coccum k quod proprio nomine appellatur, quin verſicoloribus cederet, nemo dubitauit. Quàm minus porrò carcinum l aut iſginum aut melinum ſuo nomine quàm coccum purpuræve deſignatur.

6 ¶ Cùm vir ita legaſſet: *Quæ vxoris cauſa emptæ paratæ ſunt, ei do lego,* ego apud prætorem m fideicommiſſarium petebam etiam res æſtimatas n, quarum pretium in dotem erant. nec obtenui o, quia teſtator non ſenſiſſet de his rebus acquiſitis in vſum eius datæ ſint, nihil intereſt, an ipſi, an ab alio comparatæ ſint. poſtea apud Aburnium p Valentem inueni ita relatum. Mulier res æſtimatas in dotem dederat, ac deinde maritus ei legauerat his verbis: *Quæ eius cauſa comparata, emptaque eſſent* dixit emptorum paratorumque appellatione non contineri ea quæ in dotem data eſſent, niſi ſi maritus eas res poſtea quàm ipſius factæ eſſent, in vxoris vſum conuertiſſet.

7 ¶ Rebus quæ in fundo ſunt legatis, accedunt etiam ea quæ tunc non ſunt, ſi eſſe ſolent: nec r vſque caſu ſibi fuerunt legata, æſtimantur.

De choro & familia. 1. De legato, Quæ ibi mobilia mea erunt. 2. De aere, 3. De ſeruis legato.

79. Celſus ſ libro 9. Digeſtorum.

SI chorus aut familia s legetur, perinde t eſt, quaſi ſinguli homines legati ſint.

1 ¶ His verbis, *Quæ ibi mobilia x mea y erunt, do lego,* nummos ibi repoſitos vt z mutui darentur a, non eſſe legatos, Proculus ait b: at eos, quos præſidij c cauſa repoſitos habet, (vt quidam bellis ciuilibus d fecitaſſent) eos legato contineri e & quæſiſſe e ſe ruſticos ſenes ita dicentes, *pecuniam*

a adde Senec. 9. Controuerſ. 3. ſi fundo inſtructo legato vel eſt, miſſus ſtudiorum cauſa debetur: atque ita abſens habetur pro præſente: ſtudiorum cauſa abſens, abeſſe non videtur. Idem de ſtatu l. 12. §. 33. l. 20. §. 6. ſ. de inſtructo.
b l. 86. §. de leg. 2.
c l. 32. in fin. ſ. de leg. 2.
d Ea eſſe in fundo videntur, quæ ibi ſunt, vt perpetuò ſint.
e al. Campanum.
f l. 101. in fin. ſ. eod. l. 17. §. pen. ſ. de inſtructo.
g Cur non legata? An quia reliqua ibi non erant vt perpetuò eſſent? An quod reliqua, & cætera debita, certum fundum non afficiunt, ſed vniuerſum patrimonium defuncti. v. l. ſi ſ. deb. 20. §. ſ. tutelarum 1. ſupra de iudic. l. iudic. l. ex facto. 35. ſupra de hered. inſt.
h l. 19. ſ. de auro.
i Materiæ appellatione non continetur materiatum, quod ad ſuam materiam reuerti non poteſt l. 57. ſ. eod.
k Coccum l. 70. §. 12. in fin. ſup. eod. ſubeam granum ſanguineum dentiſſimum quod naſcitur circa Emeritam Luſitaniæ ciuitatem.
l carcinum, aut cenarchicum, aut melinum. Cotta in voce Croceum: Crocinum idem, quod croceum, vel ita coccinum, i. coccei coloris ubi de cœnanthino, Hiſgino ſeu iſgino ac melino colore tradit. Crocinum quidam putant herbam eſſe quam Granum appellant, eamque nigram & velut cæracinam colore continet. Alciat. 2. parerg. 9. 2.
m l. 52. ſ. eod.
n De prætore fideicommiſſario dixi ad l. 23. §. 12.
o Empti & parati legato non continentur res æſtimatæ in dotem datæ ſi non fuerint ad vſum tradita.

r Suam quiſque rectè dixerit, quod pignori dedit l. 9. C. de pign. ſ Suum quiſque ſeruum rectè appellat, cuius operas locat. Quid ita? Qui locat ſerui ſui operas dominium ſerui non amittit. Locando dominium non amittimus l. 101. ſ. eod. adde l. 68. ſup. eod. l. 39. ſup. ſeruit.
t Locat operas, qui mercedem accipit. u Locari piſtorum, hiſtrionum & ſimilium opera ſolebant.
x Cur præſumitur ſuorum numero habere? hoc ideo, quòd qui ſeruum ſuum locat, dominium transferre non intelligitur. Nihil dominij ſui amittit, qui rem ſuam alteri locat. Suorum igitur numero ſeruos habere præſumitur qui eorum operas locauerit.
y A præſumptione communi recedimus inſpecta agentis contraria voluntate.
z Venaliciarios ſeruos non legat, qui ſuos ſeruos legat. Quid ita? Tales ſeruos venditor mercis loco potius habet, quam ſuorum numero. ſuorum numero ea quiſque habet, quæ conſtantia quadam poſſidet. Quæ cauſa mercis poſſidemus, ea in bonis, atque adeo in momenta poſſidemus, hoc eſt, tantiſper dum inueniatur emptor. v. l. 37. l. 44. §. 1. ſup. de ædilit.
a vide l. 207. ſ. de verb. ſign.
b l. 58. §. 2. ſupr. de peculio legato.
c Commune quod eſt, meum dici poteſt l. 239. in fin. ſ. de verb. ſig.
d l. 25. ſ. de verb. ſign.
e l. 50. in fin. l. 5. ſup. de leg. 1.
f v. l. 39. §. 6. ſupr. de leg. 1.
g v. l. 44. ſ. de manum. teſt.
h l. 52. §. 14. ſupr. eod.
i l. 89. infra de manum. teſtam.

ſuam traditam. p Num hæc ſententia iuſta fuit? ſic enim erat: à quibus Caſcius diſſentit quem vide 12. obſ. 9.
q Aburnius hic valens libros fideicommiſſorum ſcripſit.
r Caſu quæ abſunt vel adſunt, abeſſe vel adeſſe non videntur.
s v. l. 44. ſupra eodem.
t vide l. 39. ſ. de verb. oblig.
u v. ad hunc locum Cuiacium 6. ad Afric. fol. 99.
x adde l. 93. ſ. de verb. ſign.
y Mobilibus legatis aurum & argentum non debetur, niſi de eis manifeſtè teſtator ſenſerit. Paul. 3. ſent. 6. §. 60.
z Eſſe alicubi non videntur, quæ ibi ſunt vt mutuò dentur.
a Facit l. 95. ſ. eod. vel vt ex eis emerentur prædia. l. 3. §. 6. ſupr. de tutor. et l. 12. de adm. tut.
b Cur ita? vel ideo quòd legibus præſumitur teſtator quibuſcunque mobilibus memoratis, non generaliter pretioſiora quæque, ſed ſpecialiter memoraturus fuiſſe. Har. 5. 1. tit. 12. alij hanc rationem addunt, quòd hæc pecunia animi deſtinatione non fuit teſtatori ſua. Aliud verò fore volunt & ſimpliciter mobilia legata ſint. vide in hunc locum Hotom. 3. obſ. 3. elegantiſſimè tractantem. An pecunia fœneratitia, & in prædiorum emptionem depoſita mobilis ſit, nécne.
c id eſt, reponere in craſtinum & futuras neceſſitates.
d de bello ciuili v. l. 21. §. 1. ſ. de captiuis.
e Auctoritatem proinde ſit ſententiæ de eis praeſ.

Universidad Rey Juan Carlos

ſuo peculio ſeparatim eſſet: peculium a appellantes, quod præſidij cauſa ſeponeretur.

2 ¶ Area legata, ſi inædificata medio tempore fuerit, ac rurſus à area facta, quamquam tunc peti non c poterat, nunc d tamen debetur.

3 ¶ Seruus quoque legatus, ſi interim manumittatur, & poſtea ſeruus factus ſit, poſſe peti poteſt e.

De coniunctis.

80. *Idem* libro 35. Digeſtorum.

Coniunctim f heredes inſtitui, aut coniunctim legari, hoc eſt, totam hereditatem, & tota legata ſingulis data eſſe, partes g autem concurſu fieri h.

De ſeruis 1. De muliere vel viro legatis. De pecudibus. 3. De armento. 4. De ouibus. 5. De ouium grege.

81. *Modeſtinus* libro 9. Differentiarum.

Seruis i legatis etiam ancillas quidam deberi rectè putant: quaſi commune nomen vtrumque ſexum contineat. Ancillis verò legatis maſculos k non deberi nemo dubitat.

¶ Sed pueris legatis etiam puellæ l debentur. Id non æquè in puellis pueros contineri dicendum eſt.

1 ¶ Mulieribus verò legatis etiam m virgines debentur n, ſicuti viris legatis etiam pueros deberi reſpondetur.

2 ¶ Pecudibus o autem legatis, & boues, & cætera iumenta continentur.

3 ¶ Armento autem legato, etiam boues p contineri conuenit, non q etiam greges ouium, & caprarum.

4 ¶ Ouibus r legatis, neque agnos, neque arietes contineri quidam rectè exiſtimant.

5 ¶ Ouium verò grege legato, & arietes, & agnos deberi nemo dubitat.

82. *Idem* libro 9. Regularum.

Seruus, qui in fundo morari ſolitus erat, ſi fugerit ſ, licèt poſt mortem teſtatoris adprehendatur, fundo legato, et inſtructo, etiam ipſe legatario cedit.

De fructibus & cæteris quæ vice fructuum ſunt. 1. De poſteris.

83. *Idem* libro 10. Reſponſorum.

Quod his verbis relictum eſt: *Quidquid ex hereditate bonisque t meis ad te peruenerit, cum morieris, reſtituas*: fructus u quos heres viuus percepit, item quæ fructuum x vice ſunt, non y venire placuit: nec enim quicquam proponi, ex quo de his quoque reſtituendis teſtatricem rogaſſe probari poteſt.

1 ¶ Idem teſtator qui libertis fideicommiſſum relinquebat, ſubſtitutione inter eos facta expreſſit, *vt poſt mortem extremi ad poſteros eorum perueniret*, quæro, cum nemo alius ſit, niſi libertus eius, qui extremo mortuus eſt, an is ad fideicommiſſum admitti debeat? Reſpondit, Poſterorum z appellatione liberos tantummodo, non etiam libertos eorum, quibus fideicommiſſum relictum eſt, fideicommiſſo contineri, nequaquam incertum eſt.

De his, quæ ſunt Romæ, legatis.

84. *Iauolenus* libro 2. ex Caſſio.

Cui quæ a *Romæ eſſent*, legata ſunt, ei etiam quæ cuſtodiæ cauſa in horreis b extra vrbem repoſita ſunt, debentur c.

De verbo, Meum.

85. *Pomponius* lib. 1. ad Quintum Mucium.

Nuper conſtitutum eſt à principe, & non adiecto hoc d *Meum* e, ſi quis corpus alienum leget, & ita ſentiat, vt ita demum præſtetur, ſi ſuum ſit, ita valere legatum, vt appareat, magis ſententiam legantis, non hoc verbum *Meum*, reſpiciendum eſſe. & ideo elegans eſt illa diſtinctio, vt, quotiens certum corpus legatur, ad præſens tempus adiectum hoc verbum *Meum* non faciat conditionem. ſi verò incertum f corpus legetur, (veluti ita, *vina mea, veſtem meam*) videatur pro conditione hoc verbum eſſe *Mea*, vt ea demum, quæ illius ſint, videantur legata. quod non puto fortiter poſſe defendi, ſed potius & hic veſtem, vel vinum, quod ſuorum g numero habuerit, hoc legatum eſſe. ſic enim reſponſum eſt, etiam quod coacuerit, vinum legato cedere, ſi id vini numero teſtator habuiſſet.

¶ Planè in mortis tempore collatum hunc ſermonem, *veſtem quæ mea erit*, ſine dubio pro conditione accipiendum puto. ſed & *Stichum qui meus erit*, puto pro conditione accipiendum, nec intereſſe, vtrum ita, *Qui meus erit*: an ita *ſi meus erit*. vtrubique conditionem a eſſe. Labeo tamen ſcribit, etiam in futurum tempus collatum hunc ſermonem, *qui meus erit*, pro demonſtratione accipiendum. ſed ab alijs improbatur.

De legato; domum, quæque mea ibi erunt.

86. *Proculus* lib. 5. Epiſtolarum.

Si ita legatum eſt, *Domum, quæque mea ibi erunt cum moriar*, nummos ad diem exactos à debitoribus, vt alijs nominibus collocarentur, non puto legatos eſſe, & Labeonis diſtinctionem valdè probo, qui ſcripſit, nec quod caſu abeſſet, minus eſſe legatum: nec quod caſu ibi ſit, magis eſſe legatum.

Quæ contineantur appellatione legati.

87. *Paulus* libro quarto ad legem Iuliam & Papiam.

Et fideicommiſſum, & mortis cauſa donatio a appellatione legati continetur c.

De lana. 1. De materia. 2. De naue. 3. De maſſa.

88. *Idem* lib. 5. ad Legem Iuliam & Papiam.

Lana f legata, veſtem, quæ ex ea facta ſit, deberi g non placet h.

1 ¶ Sed & materia i legata, nauis, armariumve ex ea factum, non vindicetur.

2 ¶ Naue autem legata diſſoluta k, neque materia, neque nauis debetur.

3 ¶ Maſſa autem legata, ſcyphi l ex ea facti, exigi poſſunt m.

De coniunctis.

89. *Idem* libro ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

Re n coniuncti videntur, non etiam verbis, cum duobus ſeparatim o eadem res legatur. Item verbis p, non etiam re, *Titio & Seio fundum æquis q partibus do lego*: quoniam ſemper partes habent legatarij. Præfertur r igitur omnimodo cæteris, qui & re & verbis coniunctus eſt. Quod ſi re tantum coniunctus ſit, conſtat non eſſe potiorem ſ. Si verò verbis quidem coniunctus ſit, re autem non, quæſtionis eſt, an coniunctus t potior ſit: & magis eſt, vt u & ipſe præferatur x.

De legato nominatim.

90. *Idem* libro ſeptimo ad Legem Iuliam & Papiam.

Nominatim x legatum accipiendum eſt, quod y à quo legatum ſit, intelligatur, licet z nomen a pronunciatum non ſit.

De reliquis. 2. De prædiis cum prætoriis, ſicut à teſtatore in diem mortis poſſeſſa ſunt; de taberna purpuraria cum ſeruis inſtitoribus & purpuris quæ in diem mortis ibi fuerunt. 3. De prædiis ſicuti comparata ſunt. 4. De dotali legato.

91. *Papinianus* libro 7. Reſponſorum.

Prædiis per præceptionem filiæ datis, *cum reliquis b actorum & colonorum*, ea reliqua videntur legata, quæ de reditu prædiorum in eadem cauſa manſerint. aliquam pecuniam à colonis exactam, & in Kalendarium in eadem regione verſam reliquis non contineri neque colonorum, neque actorum, facilè conſtabit: tametſi nominatim actores ad filiam pertinere voluit.

1 ¶ Ex his verbis, *Lucio Titio prædia mea illa cum prætoriis, ſicut c à me in diem mortis poſſeſſa ſunt, do*, inſtrumentum ruſticum, & omnia, quæ ibi fuerunt, quo domus fuiſſet inſtructior deberi conuenit, colonorum reliqua non debentur.

2 ¶ Pater filio *tabernam d purpurariam cum ſeruis inſtitoribus, & purpuris, quæ in diem mortis eius ibi fuerunt*, legauit, neque pretia purpurarum condita, neque e debita f, neque reliqua legato contineri placuit.

a l. 4. l. 5. §. 3. ſ. de pecul.
b l. 22. ſupra de leg. 1.
c Imò peti poteſt: nec enim deſiit eſſe in rerum natura l. 98. §. vlt. ſ. de ſolut.
d l. 36. ſ. de vſufructu.
e Imò peti non poteſt; l. 27. in fin. ſ. de [illegible].
f l. 85. ſupra de leg. 1.
g Partes concurſu fieri dicuntur, quoties vno partem ſuam non petente, alter qui petit, totū conſequitur, l. 1. §. 3. ſ. de vſuf. accreſc.
h vide [illegible] 24. §. 13. & ibi Cuiac.
i Paul. 3. ſent. 6. §. 69 Maſculinum concipit fœmininū l. 62. in fin. ſ. eod. l. 195. in fin. ſ. de verb. ſign.
k adde l. 45. ſupra de leg. 2.
l vide l. 204. ſ. de verb. ſign.
m mulieris legato, etiam virgo continetur, l. 25. §. 9. ſ. de auro: adde l. 13. l. 195. in fin. ſ. de verborum ſignificatione: [illegible]
n 44. ſup. 3. c. 75.
o Imò non debentur. Nam ex ſermo Æneidos Valla notat, mulierum appellatione virgines non contineri: quod tamen hic dicitur, vt & virorum appellatione pueros contineri. Verùm legiſſe vel Tertullianum grauem authorem in libro de velandis virginibus debuit Valla. Naturale, inquit, vocabulum eſt fœmina. Naturalis vocabuli generale mulier, generalis etiam ſpeciale, virgo, vel nupta vel vidua, vel quot etiam ætatis nomine accedunt. adde quæ ſcripſi ad l. quæritur 14. §. 5. ſupra de ædilitio edicto.
p l. 89. infra de verb. ſign. adde quæ ſcripſi ad l. 12. ſ. de ſeru. ruſtic. præd.
q non enim oues & capræ erant. Armenta autem ab arando.
r l. 67. in fin. ſ. eo.
ſ Fugitiui vox dicitur eſſe in eo loco à quo fugit. l. 84. §. 10. ſup. de legat. 1.

a ſc. vt ſimiliter ſi meus erit, magis conditionem ſignificet, quàm demonſtrationem, [illegible] de leg. 1.
b Imò hoc alia lege [illegible]
c Caſu [illegible]
d An [illegible]
e §. 1. inſtit. de [illegible]
f adde l. 70. §. eod. Paul. 3. ſent. 6. §. [illegible]
g [illegible] ad l. 34. ſ. de leg. 1.
h Potentior eſt enim forma quàm materia. [illegible]
i l. 59. ſ. eod.
k l. 10. §. 7. ſ. quib. mod. vſuſf. l. 83. §. 5. ſ. de verb. oblig. l. 98. in fin. ſ. de ſolut.
l l. 44. §. 1. ſ. de leg. 1.
m Imò non poſſunt. l. 10. §. 3. ſ. quib. mod. vſuſf.
n l. 142. ſ. de verb. ſign. [illegible]
o [illegible]

t Bona & hereditas differunt, adde l. 16. §. 1. ſ. ad Trebell. u l. 75. ſ. ad Trebellian.
x Fructuum vice eſſe quæ dicuntur? vſuræ, penſiones.
y Imò veniunt, l. 3. §. 2. ſup. de vſuris, l. 3. 2. ſ. ad Treb. An dicta l. 3. dies adiecta eſt fideicommiſſarij gratia hic heredis? An dicta l. 32. vox quandocunque vſurpata, hic autem vox quidquid? z Poſterorum appellatione continentur liberi, non liberti.
a l. 4. §. 4. ſ. de pen. leg. b De horreis ſcripſi ad l. 7. ſ. de inſtruct.
c Imò non debentur, l. quæſitum 78. §. vlt. ſup. eod. & l. 29. ſ. de auro. An dicemus deberi, perinde ac ſi in ciuitate eſſent? An quæ extra vrbem cuſtodiæ cauſa depoſita fuerunt, ea monte fuerunt vt eſſent poſtea in vrbe & quidem perpetuò? An potius horti extra vrbem, horti ſunt vrbi contigui?
d *Meum* pronomen adiectum certo corpori & verbo præſenti, demonſtrationem: incerto corpori, taxationem: futuro tempori conditionem facit.
e l. 2. ſup. de cond. inſt. l. 6. ſup. de leg. 1.
f l. 10. verſ. ſed quod Quintus ſ. de auro.
g l. 7. ſupra eodem.
h l. 9. §. 2. ſ. de [illegible].

[illegible] ſtantibus. p Verbis tantum coniuncti dicuntur, quibus vna & eadem res ſed partes eiuſdem relinquuntur, adde l. 3. §. 1. 3. quib. mod. vſuſf. amitt.
q adde l. 33. l. 66. infra de her. inſt. r Coniunctus ſimul re & verbis re tantum vel verbis tantum coniuncto præfertur. ſ ſub. re & verbis coniuncto.
t Quid enim hac voce intelligendus eſt re & verbis coniunctus? Quidam priorem nam cum mox ſequitur, Coniunctum eſſe potiorem, ſatis oſtendit re & verbis coniunctum, contra coniuncto verbis tantum eſſe potiorem. Alij hanc vocem coniunctus accipiunt pro verbis tantum coniuncto, hac ſententia Coniunctus verbis tantum potior eſt re tantum coniuncto. Nam ſi hoc modo potior eſt verbis tantum coniunctus, dicendum eſt eum potiorem eſſe re tantum coniuncto, atque coniunctus non ſit potior. Alij contra hanc eandem vocem Coniunctus accipiunt de re tantum coniuncto, quem verbis tantum coniuncto anteponunt. [illegible] Bolognianus re tantum coniunctos præfert [illegible]. Neapolitani tamen & [illegible] nis denique ſententia eſt, verbis tantum coniunctos præferri re tantum coniunctis. Azo, Accurſius, & alij multi neutrum alteri præferri, ſed ſimul admitti exiſtimant, v. Graſſum lib. ſent. §. Ius accreſcendi q. 53.
u de iure accreſcendi hic communiter tractatur, de quo v. Graſſum in ſententijs §. Ius accreſcendi. x l. 34. ſ. de cond. & demonſt. y Nominatim legatum videtur, quod, à quo legatum ſit, intelligitur, adde Theoph. verſ. nominatim Inſt. de exhered. liber.
z Nominatim legatum intelligitur non tantum ex pronunciatione, ſed ex intellectu.
a propoſitum.
b v. l. 97. l. 102. ſ. eod.
c l. 20. ſ. de inſtructo. v. Paul. 3. ſent. 6. §. 53. l. 52. in fin. ſ. de act. empti.
d Taberna purpuraria legata cum purpuris & inſtitoribus eius, pretia purpurarum condita vel debita, non debentur eo legato.
e Imò debita, l. cum pater. §. menſa ſ. de leg. 2. Vbi legatur menſa ſeu negotiatio hic taberna ſeu locus.

3 ¶ Titio

Universidad Rey Juan Carlos

3 ¶ *Titio Seiana prædia ſicuti comparata ſunt, do lego*, cum eſſent Gabiniana quoque ſimul vno pretio comparata, non a ſufficere ſolum argumentum emptionis reſpondi: ſed b inſpiciendum an litteris c & rationibus d appellatione Seianorum Gabiniana quoque continerentur, & vtriuſque poſſeſſionis conſuſi e reditus, titulo Seianorum accepto lati eſſent.

4 ¶ Balneas legatæ domus eſſe portionem conſtabat: quod ſi eas publice ſ præbuit, ita g domus eſſe portionem balneas, ſi per domum quoque intrinſecus aditum, & in vſu patrisfamiliæ vel vxoris nonnunquam fuerunt, & mercedes eius inter cæteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur, & vno pretio comparatæ, vel inſtructæ communi contractu fuiſſent.

5 ¶ Qui domum poſſidebat, hortum h vicinum ædibus comparauit, ac poſtea domum legauit, ſi hortum domus cauſa comparauit, vt amœniorem domum ac k ſalubriorem poſſideret, aditumque l in eum per domum habuit, & ædium hortus additamentum m fuit, domus legato continebitur.

6 ¶ Appellatione domus inſulam quoque iniunctam domui videri n, vno pretio cum domo ſuiſſet comparata, & vtriuſque penſiones ſimiliter accepto latas rationibus oſtenderetur o.

De inſtrumentis & pecunia.

92. *Paulus* p libro 13. Reſponſorum. q

SI mihi *Mænia & Nigidia ſiliæ meæ heredes erunt, tunc Manio r meo ſamiliari, præcipito, ſi, [illegible] ſundus meus [illegible] & [illegible] cum caſulis & colonicis [illegible] & [illegible] ſeqquentur & cum his [illegible] agreſque ad cultum [illegible] [illegible] ſundorum conjugalem, vel quælibet alia caſa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]* in fundo autem vno ex his qui prælegati ſunt, tabularium s eſſe, in quo ſunt & comparationes mancipiorum emptionesque ſ & fundorum, & variorum contractuum inſtrumenta: præterea & nomina debitorum quæro, an t inſtrumenta communia ſint. Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, inſtrumenta u emptionum, item debitorum, quæ in fundo prælegato remanſerunt, non x videri legato contineri.

1 ¶ His verbis, domibus legatis, *Fidei heredum meorum committo, vel ſitum cum habere domum meam, in qua habito, auro excepto, cum omni inſtrumento & y repoſitis omnibus*, non videri teſtatorem de pecunia y numerata, aut inſtrumentis debitorum ſenſiſſe.

De alienatione prohibita. 1. De confeſſione debiti facta in teſtamento. 2. De prædiis vel poſſeſſis ſuis, & quæcumque ibi erunt tempore mortis. 3. De fratribus & ſororibus. 4. De prædiis cum ſiliis, vel optimis maximisque eſſe. 5. De colon. [illegible] legata recipienda.

93. *Scæuola* lib. 3. Reſponſorum. z

LVcius Titius teſtamento ſuo ita cauit, *ne a villa modo prædiaque ſuburbanum, aut domum hinc alienent*: filia eius heres ſcripta heredem reliquit filiam ſuam, quæ eaſdem res diu poſſedit, & decedens extraneos heredes inſtituit. quæſitum eſt, an prædia pertineant ad Iuliam, quæ Lucium Titium teſtatorem patruum maiorem habuit? Reſpondit, nihil propoſi contra voluntatem defuncti factum, quo minus ad heredem pertineret, cum hoc nudum a præceptum eſt.

1 ¶ *Sempronia conſiteor me [illegible] ab [illegible] aureos quos [illegible] [illegible]* quæſitum eſt, ſi hanc pecuniam vt debitam Sempronia petens b vicſta ſit, an fideicommiſſum peti poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, poſſe ex cauſa fideicommiſſi peti. quod appareret non fuiſſe ex c alia cauſa debitum.

2 ¶ Quidam prædia legauit libertis, adiectis his verbis, *vti a me poſſeſſa ſunt, & quæcumque ibi mea, cum moriar*. quæſitum eſt, an mancipia † quæ in his prædiis morata in diem mortis patrisfam. fuerunt operis cuiuſlibet cauſa vel alterius officij, cæteræque res, quæ ibi fuerunt, ad legatarios pertineant? Reſpondit, pertinere.

3 ¶ Quæſitum eſt, an, quod heredes fratribus a rogati eſſent reſtituere etiam ad ſorores pertineret? Reſpondit, pertinere b, niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem probetur.

4 ¶ Collegio c fabrorum *fundum cum ſiluis, quæ ei ceterisque vel a optimus maximusque eſſet*, legauit. quæro, an ea quoque quæ in diem mortis ibi fuiſſent (id eſt fœnum, pabulum, palea. Item machinæ, vaſa vinaria id eſt, cuppæ & dolia quæ in cella deſixa ſunt, item granaria) legata eſſent? Reſpondit, non e recte peti quod legatum non ſ eſſet.

5 ¶ Ex g parte dimidia herede inſtituto per præceptionem fundum legauit: & ab eo ita petiit, *peto, vti velis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]* quæro, an pars fundi ex cauſa fideicommiſſi nepoti deberetur? Reſpondit, deberi.

Ne prædium, ne fundus de nomine teſtatoris exeat.

94. *Valens* lib. 2. Fideicommiſſorum. h

IS, qui complures libertos relinquebat, tribus ex his fundum legauerat, & petierat, *ne [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]* ſed k etiam quærebat ex tribus qui primus moreretur, vtrum vtrique vel alteri ex his qui ſibi in legato coniuncti eſſent, relinquere partem ſuam deberet, an poſſet vel alij colliberto ſuo eam relinquere? placuit, eſſe voluntatis quæſtio eſſet, ſatis illum facturum, etſi alij reliquiſſet, quod ſi nulli dediſſet, occupantis, an omnium colliberrorum, & non eorum tantum quibus pariter legatum eſſet, petitio fideicommiſſi eſſet, dubitabatur. & Iulianus recte omnibus deberi putauit.

Interpretatio verborum, Quæcunque ſumma.

95. *Neratius* libro 2. Fideicommiſſorum. o

QVi ſibi, *nihil heres erit, deorum eſſe ſumma, hæcque ſint [illegible], vel des, quæ tam ſumma aſſitanere*, Ariſto res quoque corporales contineri aiebat, vt prædia, mancipia, veſtem, argentum, quia & hoc verbum *Quantum* non ad numeratam duntaxat pecuniam referri, ex dotis relegatione & ſtipulatione emptæ heredirates appareret & *ſumma* appellatio ſimiliter accipi deberet, vt in his argumentis quæ relata eſſent, oſtenditur, voluntatemque p propemodum defuncti, quæ maxime in fideicommiſſis valeret, ei ſententiæ ſuffragari, neque enim poſt eam præfationem q adiecturum teſtatorem fuiſſe res corporales r, ſi duntaxat pecuniam numeratam præſtari voluiſſet.

De hereditate reſtituenda.

96. *Gaius* libro 2. Fideicommiſſorum. ſ

SI Titius ex parte heres rogatus ſit *Mænio hereditatem reſtituere*, & rurſus Titio coheres eius rogatus ſit partem ſuam, aut partis ſ partem reſtituere, an hanc quoque partem, quam a coheredes ex fideicommiſſo recepit, Titius reſtituere Mænio debeat. Diuus Antoninus conſultus reſcripſit, non t debere reſtituere: quia hereditatis appellatione neque legata, neque fideicommiſſa continentur u.

De reliquis.

97. *Paulus* x libro 2. Decretorum. y

OSidius z quidam inſtituta filia Valeriana herede, actori ſuo Antiocho data libertate prædia certa & peculium *et reliqua, ſi reliquerat, quæ ſua quam [illegible]*, legatarius profitebatur, manu patrisfamilias relinquorum, a & cum ſuo, quam colonorum nomine. Item in eadem ſcriptura adiectum in hunc modum: *Item quæ in ratione [illegible] debent. Actiones quæ in conditio habeo ex patrefamilias, frumentarium & ceteraque omnia*, quæ & ipſa libertus petebat, & ex reliquis eſſe dicebat: & quod præſidem obtinuerat. Sed diuerſo cum diceretur, reliqua colonorum ab eo non pertinere propria, aliorum autem cauſam eſſe eorum quæ in condito eſſent: Imperator b interrogauit a parte a legatarij quærendi c cauſa: pone (inquit) in condito centies d aut eorum eſſe, quæ in vſum ſuum ſolerent aliorum, tamen quid eſſet reiectum in arca debere & placuit recte appellatum. A parte legatarij ſucceſſum eſt, quæſitum a colonis poſt mortem patrisf. nihil exacta, reſpondit, hoc quod poſt mortem exactum e fuiſſet reddendum eſſe legatario.

De verbo, heres.

98. *Idem* lib. ſingulari de forma teſtamenti.

SI plures gradus ſ ſint heredum, & ſcriptum ſit, *Heres* g

Marginal notes, left column:

a Prædiorum [illegible] titulo ſines [illegible] hinc colligitur poſt Accurſ. *Bart.*

b Voluntas teſtatoris magis colligitur ex rationibus quam ex inſtrumentis emptionis.

c Rem teſtatori credere ad intentionem iudicandam hinc colligit Bartolus.

d hoc genus probationis eſt domeſticum, *l. 1. de ed. edi.* & *l. 22. §. 7. inf. de inſtruct.*

ſ Domo legata, balneum eius quod publicum probatur, niſi illas ſeparatas legatio cedit. *Paul. 3. ſen. 6.*

g Non ex vna, ſed ex pluribus coniecturis colligitur legata domo, non balneas contineri quæ publicè præberi ſolebant, adde *l. 12. §. 4. ſup. eod.* vide Curac. conſult. 25.

h Domo legata, hortus debetur ſi hortus domus cauſa comparatus eſt vt amœnior ac ſalubrior domus eſſet, & aditus in eum per domum ſuit: denique ſi hortus ædium additamentum ſuit.

i adde *l. 91. ſupr. de ſeru. vrban.*

k Hortus amœnitatis cauſa comparatus.

l Aditus cedit rei ea, ad quam per eum aditum accedit. Et aditu iudicatur, res vna cedat alteri, an non cedat, adde *l. quid [illegible] de damn.*

m Additamenta etiam immobilia cedunt principalibus ſuis.

n Primogenito, ſeu Maiori natu, inſula huiuſmodi acceſſura eſt, ſi ei domum paternam ſuam hereditario cedere debeat. *Bart.*

o addit Bartolus, idem dicendum eſſe, ſi aliunde redditus non ſit, *l. 47. in fin. de [illegible]* adde *l. 31. §. eod.*

p Etſi hoc legatum lautiſſime paret, non tamen eo continentur inſtrumenta, *l. 10.*

q *l. 91. §. 6. in fin. l. 78. §. 1. l. 91. §. 2. ſup. eod. l. 86. §. de leg. 2. l. 12. §. 45. l. 18. in fin. de inſtructo.*

r Tabularium, locus vbi tabulæ & inſtrumenta ſeruantur.

ſ Inſtrumenta non continentur legato generali.

t Inſtrumenta legato generali non continentur.

u Imo videntur contineri *l. 27. §. 3. in fin. de inſtructo.*

x *Inſtrumenti* vox, ad inſtrumentum domorum (quarum ante facta mentio eſt) refertur. Proinde legata domo cum omni inſtrumento, pecuniæ in ea domo repertæ non debebuntur, nec enim pecunia domus eſt inſtrumentum.

y adde *l. 79. §. 1. ſup. eod.*

z Alienare prohibito Titio herede, heres Titij alienare poteſt, videtur enim hæc prohibitio vnius ac certi cuiuſdam tantum heredis eſſe. Aliud fuerit ſi teſtator indefinitè heredem alienare vetuerit, hoc enim interdicto omnes teſtatoris heredes, etiam ſecundi prohibentur alienare, vt *l. [illegible] ſup. eod.* Nouell. de ſiliis. Quod ſi filios alienare voluit? nepotibus ius alienandi eſt, *d. Nouella.*

a Nudum præceptum teſtatoris non valere ſcilicet. Nudum dicitur, quod nullam præcepti rationem habet, *l. 38. §. 4. ſupra eod.*

b *l. 94. de verb. ſign.*

c Confeſſio a teſtatore facta, nocet ei in teſtamento confitenti, dixi ad *l. 37. §. 6. ſupra eod.*

d *l. 18 in fin. de liberatione.*

e Sententia abſolutoria in vna cauſa lata, non parit exceptionem rei iudicatæ aduerſus eum qui ex alia cauſa agere velit.

† vide *l. 32. in fin. ſupra de legat. 2.*

Marginal notes, right column:

a Fratrum appellatione continentur etiam ſorores, vt hic. conſanguinei vel vterini ſecundi gradus, niſi ſorte alia ſit aliculus loquendi ratio, *ex. quæſ. 1. c. [illegible]*

b *l. 38. ſupra ſamilia.*

c Collegium fabrorum habebantur Romæ.

d *l. 69. §. 3. ſupr. de leg. 1. l. 12. de inſtructo.*

e Imo rectè hic petitur: nedum enim legato vel optimo quæ etiam inſtrumenta fundi debentur, *l. [illegible] ſundo inſtructo.*

ſ Atqui vendita domo huiuſmodi res emptori cedunt, *l. 17. §. 2. in fin. ſupra de act. empt.* Tiraquellus lib. de retract. §. 1. gl. 7. num. 98. hic mendum eſſe putat.

g extat hic idem locus in *l. pater [illegible] in fin. eod.*

h His verbis, *Recipe tibi [illegible] in fundo [illegible]*, fideicommiſſum debetur.

i ſimilis petitio eſt in *l. 38. §. 1. ſup. eod. l. 108. de cond. & demonſt.*

k Libertos, gentilitium nomen patronorum ſuorum vſurpaſſe hinc colligitur, quæ de re dixi ad *l. 108. de cond. & dem.*

l & hac appellatione familiæ continentur non nominati a defuncto. *Bart.*

m adde *l. 115. de verb. ſign. l. 37. ſupr. de pactis.*

n *l. 2. de hered. petit.*

o Summa verbum ſpeciebus & corporibus accommodatur, non vt propria, ſed ex manifeſtaria defuncti voluntate: qui cum dixiſſet nihilo quæ *ſummæ* [illegible], eo legat, diſtam, poſtea corpora.

p Voluntas defuncti maxime in fideicommiſſis ſpectanda, *l. 7. C. de fideicom. l. [illegible] ſup. de leg. 1.*

q Præfationem vocat, clauſulam ſuperiorem, *quæcunque ſumma* dictauero.

r Incorporalium vero eſſe præcaſum hinc colligit [illegible] *l. 5. [illegible] l. 34. §. 1. de ſolut.* [adde *l. 164. de verb. ſign.*

t Imo debet, *l. 16. C. de fideicommiſſ.*

u Imo continentur, eſt enim hereditas ſucceſſio in vniuerſum ius defuncti, *l. 36. de verb. ſign.* Inter iura defuncti legata continentur.

x *al.* Oſilius

y *l. 91. ſupra eod. l. 27. de ape l. 20. §. 3. de inſtructo.*

z non ſruſtra Imperatoris ſit hic mentio: eſt enim hic locus ex libris Decretorum Pauli. ſunt autem Decreta, ſententiæ Imperatoriæ.

a In iure reddendo, vel ipſi Principes plerumque partes, ſeu litigatores interrogabant.

b pars patronum legatarij, vel eum qui a legatario erat.

c & quaſi irridendi, vt ſit quaſi Ironia, vt in *l. 13. ſupra quid [illegible] adde l. 34. de verb. ſign.*

d id eſt centena millia aureorum.

e Reliquorum appellatione, non continetur pecunia iam exacta, vel quæ ad vſum patrisfamilias eſt repoſita. *Bart.*

ſ & ita ſint inſtituti & ſubſtituti.

g Heres in genere ſimpliciter grauatus, & nominatus a teſtatore omnes heredum gradus comprehendit.

mens

Universidad Rey Juan Carlos

meus [illegible], ad omnes a gradus hic ſermo pertinet, ſicuti hęc verba, *Quiſquis mihi heres erit*. Itaque ſi quis velit non omnes heredes legatorum præſtatione onerare, ſed aliquos ex his, nominatim damnare debet.

De mancipiis vrbanis & ruſticis. 4. Si idem ſit lecticarius & cocus. 5. Vel verna & curſor.

99. *Idem* lib. ſingulari de inſtrumenti ſignificatione.

Seruis vrbanis b legatis, quidam vrbana mancipia nō loco c, ſed opere ſeparant, vt licet in prædiis ruſticis ſint, tamen, ſi opus ruſticum non faciant, vrbani videntur. dicendum autem eſt, quod vrbani d intelligendi ſunt, quos paterfam. inter vrbanos adnumerare ſolitus ſit. quod maximè ex libellis familiæ, item cibariis e deprehendi poterit.

1 ¶ Venatores f & aucupes vtrum in vrbanis, an in ruſticis contineantur, poteſt dubitari, ſed dicendum eſt vbi paterfamilias moraretur, & hos alebat, ibi eos numerari.

2 ¶ Muliones g & vrbano miniſterio ſuſtinuiſſ propter opus ruſtici teſtator eos deſtinatos habebat.

3 ¶ Enim, qui natus eſt ex ancilla vrbana & miſſus in villam nutriendus, interim in neutris eſſe quidam putant. videamus, ne in vrbanis eſſe intelligatur: quod magis placet.

4 ¶ Seruis lecticariis legatis, ſi idem lecticarius ſit, & cocus, accedet h legato.

5 ¶ Si alij vernę, alij curſores legati ſunt, ſi quidam & vernæ & curſores ſint, curſoribus cedent i * ſemper enim ſpecies k generi derogat. ſi in ſpecie l aut in genere vtrique ſint, plerumque m communicabuntur.

De verbo, reddere. 1. De duabus ſtatuis marmoreis & omni marmore legato. 2. De ſeſtis paratiſque vrbis cauſa. 3. De vaſis. 4. De cyliadiis.

100. *Iauolenus* n lib. 2. ex Poſterioribus Labeonis.

Heres meus damnas eſto Lucio Titio Stichum ſeruum meum reddere n. vel ita, *Illum ſeruum meum illi reddito.* Caſcellius ait, deberi, neque id Labeo improbat: quia * qui reddere o iubetur, ſimul & dare iubetur.

1 ¶ Duę ſtatuę marmoreę cuidam nominatim, item omne marmor erat legatum, nullam ſtatuam marmoream, præter duas, Caſcellius putat deberi. Ofilius, Trebatius cōtra. Labeo Caſcellij ſententiam probat, quod verum puto. quia duas ſtatuas legando poteſt videri non putaſſe in marmore ſe ſtatuas legare.

2 ¶ *Vxori meæ veſtem, mundum muliebrem, ornamenta omnia, aurum, argentum, quod eius cauſa factum paratumque eſſet omne do lego.* Trebatius hæc verba, *Quod eius cauſa factum paratumque eſt*, ad aurum & argentum duntaxat referri putat. Proculus ad omnia p, quod & verum eſt.

3 ¶ Cui Corinthia q vaſa r legata eſſent, & baſes (id eſt, baſes ſiue fulcra) quoque eorum vaſorum collocandorum cauſa paratas deberi, Trebatius reſpondet. Labeo autem id non probat, ſi eas Colonis ſ teſtator numero vaſorum habuit. Proculus verò rectè ait, ſi æneę quidem ſint, non autem Corinthię non deberi.

4 ¶ Cui cyliadia t legata eſſent, ei lectos teſtudineos pedibus inargentatos deberi, Labeo, Trebatius reſponderunt. Quod verum eſt.

De prædiis legatis & creditoribus, & pignoribus, q quæcunque poſſidere. 1. De fundo ita vti eſt.

101. *Scæuola* lib. 16. Digeſtorum.

Qui habebat in prouincia, ex qua oriundus erat, propria prædia, & alia pignori ſibi data ob debita, codicillis ita ſcripſit: [illegible Greek]. Quæſitum eſt, an etiam prædia, quæ pignori habuit teſtator, patriæ ſuæ reliquiſſe videatur? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non x videri relicta, ſi modo in y proprium patrimonium (quod ſere z ceſſante debitore fit) non ſint redacta.

1 ¶ *Pater ſuo fundum meum, ita vti a eſt, alumnæ meæ do lego.* quæſitum eſt, an fundo & reliqua colonorum, & mancipia, ſi qua mortis tempore in eo fundo fuerint, debeantur? Reſpondit, reliqua b quidem colonorum non eſſe legata, cętera verò videri illis verbis, *ita vti eſt*, data.

De lateralibus vtenſilibus, & quicquid in his conditum erit. 1. De falſa demonſtratione. 2. De militia.

102. *Idem* libro 17. Digeſtorum.

His verbis legauit. *Titio c meo lateraria & meo vtenſilia & quicquid in his condictum erit, que manuſcriptis continebantur, ne ea ſint ita, cum moriar, ibi in rationes meas tranſlata ſint, & tantumdem ad alterum meum tranſlatorem.* hic chirographa debitorum, & pecuniam cum eſſet profecturus d in vrbem, in lateralibus condidit, & chirographis exactis quam pecunia erogata, reuerſus in patriam, poſt biennium alia chirographa prædiorum, quę poſtea compararat, & pecuniam in lateralia condidit. quæſitum eſt, an ea tantum videantur nomina ei legata, quę poſtea reuerſus in hiſdem lateralibus condidit? Reſpondit, ſecundum ea quę proponerentur, non deberi, quę mortis tempore in his lateralibus eſſent, & membranis manu eius ſcriptis continerentur.

¶ Idem quæſit, an e, cum emptiones prædiorum in hiſdem lateralibus condiderat, prædia quoque legato cedant? Reſpondit, non quidem manifeſte apparere, quid de prędiis ſenſiſſet, verum ſi ex mente emptiones iſ habere, et his legatariis datis proprietas prædiorum præſtaretur, poſſe defendi, prædia quoque deberi.

1 ¶ Paterfamilias ita legauit, *Lances numero duas lances, quas de ſigillaribus f emi, dari volo* ex de ſigillaribus lances g quidem non emerat, lances autem emptas habebat, & dictauerat teſtamentum ante triduum, quàm moreretur, quæſitum eſt, an hæ lances, quas emptas de ſigillaribus habuit, legato cederent, cum nullas alias de ſigillaribus emeriones legauerit? Reſpondit ſecundum ea quæ proponerentur, deberi eas, quas de ſigillaribus emiſſet.

2 ¶ Alumno præcepit militiam emi his verbis: *Fundo alumno meo illud & illud, & cum per ætatem licebit, militiam illam cum introitu comparari volo, huic quoque omnia lęngo.* quæſitum eſt, ſi Sempronius eam militiam ſibi comparauerit, an pretium eius, ſed & h, quod pro introitu erogari ſolet, ex cauſa fideicommiſſi ab heredibus conſequi poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quę proponerentur, poſſe.

3 ¶ Idem teſtator liberto i militiam k his verbis legauit. *Seio liberto meo militiam do lego illam,* quam militiam & teſtator habuit. quæſitum eſt, an onera l omnia & introitus militię ab herede ſint danda? Reſpondit, danda.

De legatis relictis à ſubſtituto pupilli exheredati. De bonorum poſſeſſione contra tabulas.

103. *Idem* libro ſingulari Quæſtionum publicè tractatarum.

Si pater exheredato filio ſubſtituit m heredem extraneum, deinde n ille extraneus hunc filium heredem inſtituat, & heres factus intra pubertatem decedat, puto, à ſubſtituto ei filio, omnino legata præſtari non o debere, quia non directo p, ſed per ſucceſſionem ad filium hereditas patris peruenit.

1 ¶ Plus ego in fratre, qui, cum heres extitiſſet patri, exheredatum fratrem heredem inſtituit, acceptum ſubſtitutum eius legatum non deberet ac ſine quidem ſi inteſtato fratri ſucceſſerit, quia non principaliter, ſed per ſucceſſionem bona fratris q ad eum peruenerunt.

2 ¶ Si filius ex vncia heres inſtitutus ſit r, & ſibi ſunt legata dantur, habens & ſubſtitutum, deinde commiſſo edicto per alium filium accepit partis dimidię bonorum poſſeſſionem, ſubſtitutus eius, vtrumne ex vncia legata ſ præſtabit, an verò ex ſemiſſe? Et verius eſt ex ſemiſſe t, ſed v ex vncia omnibus ex reliquis liberis & parentibus.

3 ¶ Contra quoque ſi ex dodrante inſtitutus, commiſſo edicto, ſemiſſem x acceperit bonorum poſſeſſionem, ex ſemiſſe tantum legata ſubſtitutus debebit: quomodo y enim augetur, ita & amplius eſt in bonorum poſſeſſione, ſic & vbi z minus eſt, deducitur.

a l. 33. *ſuprà de leg.* 2.
b vrbani ſerui à ruſticis nō loco, ſed opera ſeparantur, vnde accidit vt in prædio ruſtico eſſe poſſint ſerui, & tamen vrbani eſſe, l. 60. §. 1. & *vlt.* l. 65. *ſuprà de leg.* 2. l. 12. §. *de ſupellect.* l. 166. §. *de verb. ſign.*
c in quo habitant, l. 166. l. 198. §. *de verb. ſign.*
d Vrbani ſerui, quos vrbanorum numero teſtator habuit.
e l. 166. §. *de verb. ſign.* cibariis, id eſt, diariis & demenſis. Heraclius 2. epiſt. cum ſeruis vrbana diaria codere mauis. vide Cuiac. ad Nouell. 6.
f Pauli 3. ſent. 6. §. 71. l. 12. §. 12. §. *de ſupellect.*
g Paul. 3. ſent. 6. §. 72.
h imò non accedet: id enim officium inſpiciendum eſt, in quo magis verſatur. *L.* [illegible] *61.* §. *ſ.* [illegible] 2. & *eo.* An hic cocus fuerit vilium ciborum? An ibi æquè in vtroque officio verſatus, in quo tamen aſſiduus magis [illegible] quam in alio?
i *v. l.* 36. §. *de leg.* 1.
k in dubio potior exiſtimatur cauſa ſpecialis quàm generalis. v. quæ notaui ad l. 5. §. *de* [illegible] l. 41. §. *de pœnis.* l. 80. §. *de reg. iuris.* l. 16. §. *de legibus* 1 adde l. 7. §. *de exceptione iudic.*
l Atqui ſpecies accidentibus non conſtant, §. *vlt. Inſt. de iure perſonarum.*
m [illegible] ſignificatione ſpecies diuerſæ dici poſſunt quæ ſolis accidentibus differunt.
m *v. hic Accurſ.*
n *Reddendi* verbo datio continetur, l. 94. §. *de verb. ſig.*
o *v. l.* 94. §. *de verb. ſign.*
p ita vt intelligatur etiam legata veſtis eius cauſa non parata.
q Corinthiorum vaſorum tanta olim fuit æſtimatio vt argento & auro penè anteponerentur, adde Plinium 3. cap. 2. r de legato vaſorum, v. l. 19. §. 10. §. *de auro.*
ſ abaces, Vulgata & Nebriſſenſ. t *d.* [illegible] v [illegible] Alciatus legit [illegible] [illegible] l. 8. à [illegible], quod eſt conſanio: quaſi dicere, cum iis quæ via ſnuſſos [illegible] & ſolet [illegible] [illegible] 1. *Regie.* 34. Gloſſa [illegible] euidiam & reponunt.
x Prædia legata non intelliguntur teſtator legaſſe, quæ pignorata habuit, niſi ex mora debitoris non ſoluta ſunt ea in proprium patrimonium verſa, v. quæ ſcripſi ad l. 9. *in fin.* §. *de ſupellect. lib.* Imò videtur relicta. Nam qui omne legat, nihil excipit, [illegible] obligat, ſi non videtur obligare [illegible] dicto omnia ea duntaxat comprehendit quæ natura verborum ſignificari poſſunt. adde l. 71. §. 2. *ſuprà eod.*
y Pignus in proprium patrimonium creditoris verſum eſſe exiſtimatur, ceſſante diu debitore in ſolutione.
z Ceſſat debitor in luendo pignore [illegible], ſi fit tali pretio pignorata, vt non ſit ſpes eius amplius luendi, v. l. 51. *ſuprà de pignorib.* & ita reſcripto l. 2. [illegible] [illegible] de [illegible] que eſſe nihilominus, & proinde ſi non ſtatim [illegible] in proprium patrimonium redigi, [illegible] videri poterat. Meum enim eſſe putare poteſt, quod heres diutiſſimo tempore ceſſauit meus debitor.

a l. 78. §. 5. *ſuprà* [illegible] l. 27. §. *ſuprà de* [illegible] Fundus legatus vti eſt, cum his omnibus reliqui.
b Quæ reliqui debent coloni, ſe liquuntur, hic [illegible] pertinere à coloni debitores: l. 78. §. 1. *ſuprà* [illegible] l. 6. §. *de* [illegible] 27. §. *de* [illegible]
c lateralia [illegible] *Nal.* [illegible] lateralibus conditi [illegible], & poſt, pecuniæ in lateralia condidit. [illegible] emptiones prædiorum in lateralia condidit. Lateralia vtenſilia ſunt capſulæ à [illegible] ad [illegible] vtrique [illegible] penſilia, quæ ceteris in itinere neceſſaria ſunt [illegible]
e ex eo rati, ob quam pecunia condebentur, l. 72. §. *ſuprà eod.*
e Forſ. lances [illegible] quæ non ſunt ſigillis ſignata.
f vox *Sigillaria* hic locum vbi [illegible] ſignificat, in quo ſigilla vtrique caſata venibant, [illegible] Claudio c. 5. & 16. & Neroni c. 28. Gellius [illegible] Hinc dies ſigillariorum, in Saturnalibus. [illegible] Alex. ab Alexandro 3. [illegible]
g atque ea hic [illegible] legato [illegible] quæ [illegible] Cuiac. 11. obſ. 30.
h [illegible] militiæ iam [illegible] ea valebat [illegible] fuiſſe, ex priuilegiis aliquid [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Cod. [illegible] ad Trebellianum. [illegible] [illegible] intenditur. [illegible] [illegible] ſunt ex [illegible] aliquid [illegible] legatarii [illegible] [illegible] *Sigillaria* [illegible] *Fauſtinæ* [illegible] Gallis dicitur, [illegible]
y Militiam ſimiliter interdum legari patet.

k Militia legata, onera & introitus militiæ præſtantur ab herede. l [illegible] legit Cuiacius ad l. 7. *Cod. de prox. ſac. ſcrin.* m [illegible] Cuiac. 2. *obſ.* 32.
n Exheredatum eum ſubſtituto ſuo inſtituere poſſunt.
o Imò ſubſtitutus exheredati legata præſtare debet: poteſt enim legatis onerari à teſtatore, l. iu ratione 1. §. [illegible] [illegible] Subſtitutum grauari poteſt, quia ipſius defuncti eſt heres: aliàs non poteſt. p id eſt non principaliter. §. 1. [illegible] vtrumque idem eſt, Cuiac. ibid. & [illegible] quod [illegible]
q parte ad eum, Cuiac. 2. obſer. 32.
r ſit, habeas & ſubſtitutum, & ab eo legata data ſint, deinde, &c. ſic reſtituit Cuiacius 5. obſer. 9. quam lectionem non probat Antonius Faber 5. [illegible]
ſ à ſe non à pupillo, Cuiac. ibid.
t vtique ad ſemiſſem, l. 5. §. *de leg. præſtand.*
u ſed ex v. n. c. c. 1. & p. hæc verba eſſe cuiuſdam imperiti interpretis notat Cuiacius *ibid.*
x ſemiſſe acceperit, &c. *Cuiac. ibid.*
y Oppoſitum in oppoſito idem operatur quod propoſitum in propoſito. l. 35. *ſuprà de vulgari.*
z l. 35. *in fin.* §. *de vulgari.* l. 125. §. *de leg.* 1. &c.

LIBER

Universidad Rey Juan Carlos

LIBER TRIGESIMVS TERTIVS.

DE ANNVIS [a] LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS.

Vbi legatum præſtandum.

Pomponius [a] lib. 5. ad Sabinum. [a]

CVM *in annos ſingulos* quid legatum ſit, neque adſcriptum, quo loco detur: quocunque loco petetur, dari debet: ſecut ex ſtipulatu [b] aut nominum [c] facto petatur.

De mora heredis.

2. Idem [d] lib. 6. ad Sabinum.

IN annos ſingulos heres damnatus [illegible] ſi initio anni, quo colere deberet, moram fecerit, licet poſteà patiatur, quia cultura iam excluſus, tamen totius [f] anni nomine ſatis tenebitur: quemadmodum ſi diurnas operas [illegible], non à mane [g], ſed à ſexta [h] diei hora det, totius diei nomine tenetur.

De legato annuo, bimo, trimo die. 4. De legato trimo die. 6. De vſuris.

3. Vlpianus lib. 24. ad Sabinum.

SI legatum ſit relictum [i] annua, bima, trima die [k], & trigìnta forte, dena [l] per ſingulos debentur annos, licet non fuerit adiectum *æquis penſionibus*.

1 ¶ Proinde & ſi adiectum fuerit *penſionibus*, licet non ſit inſertum *æquis*: item ſi ſcriptum fuerit *æquis*, licet non ſit adiectum *penſionibus*, dicendum erit, æquas fieri.

2 ¶ Sed ſi adiectum *Penſionibus inæquis*, inæquales debebuntur. Quæ ergo debeantur, videamus. Et puto eas deberi, (ſi ſpecialiter teſtator electionem heredi dedit) quas [m] vir bonus fuerit arbitratus: vt pro facultatibus defuncti & depoſitione [n] patrimonij debeantur.

3 ¶ Sed & ſi fuerit adiectum, *Viri boni arbitratu*, hoc ſequemur, vt pro poſitione patrimonij ſine vexatione & incommodo heredis fiat.

4 ¶ Quid ſi ita: *Penſionibus, quas [o] putauerit legatarius?* an totum petere poſſit, videamus. Et puto totum non petendum ſimul: ſicut & in heredis electione. Teſtator enim penſiones debere teſtator voluit, quantitates duntaxat penſionum in arbitrium heredis, aut legatarij contulit.

5 ¶ Sed ſi ita ſit legatum. *Heres meus Titio decem trima die dato*, verùm penſionibus, an verò poſt triennium debeatur? Et puto ſic [p] accipiendum, quaſi paterfamilias de annua, bima, trima die ſenſiſſe proponatur.

6 ¶ Si cui certa quantitas legetur, *& quoad præſtetur in ſingulos annos certum aliquid, velut vſuras* [q] iuſſerit teſtator præſtari, legatum [r] valet: ſed [s] in vſuris hactenus debet valere, quatenus modum probabilem [t] vſurarum non excedit.

De numero & natura legati annui & tranſmiſſione ad heredes.

4. Paulus lib. 62. ad Edictum.

SI *in ſingulos annos* alicui legatum ſit, Sabinus (cuius ſententia vera eſt) plura [a] legata eſſe ait, & primi anni purum, ſequentium [b] conditionale: videri enim hanc ineſſe conditionem, *ſi viuat*: & ideo, mortuo [c] eo, ad heredem [d] legatum non tranſire.

De penſione vltimi anni.

5. Modeſtinus lib. 10. Reſponſorum.

A*[illegible] præſtari, quoad viuet, annuos decem aureos*: vxor ſuperuixit marito quinquennio & quatuor menſibus. quæro, an heredibus eius ſexti anni legatum integrum debeatur? Modeſtinus reſpondit, integri ſexti anni [k] legatum deberi [l].

De pecunia ad ludos, quibus heredes voluit præſidere, relicta.

6. Idem lib. 11. Reſponſorum.

ANnuam pecuniam ad ludos [m] ciuitati reliquit, quibus præſidere heredes voluit. ſucceſſores heredum negant ſe debere, quaſi teſtator tamdiu præſtari voluiſſet, quamdiu præſiderent heredes. quæro igitur, an cum præſidendi mentionem fecerit, ad tempus fideicommiſſum an perpetuò præſtari voluerit? Modeſtinus reſpondit, fideicommiſſum quotannis in [n] perpetuum [o] reipublicæ præſtandum eſſe.

De eo, quod ad ſcribentis authoritatem, non ad obligationem in teſtamentis pertinet.

7. Pomponius lib. 8. ad Quintum Mucium.

QVintus Mucius ait: Si quis in teſtamento ita ſcripſit, *Filij filiæque meæ ibi ſunto, vbi [p] eas matrem ſuam eſſe voluit: iiſque heres meus in annos ſingulos, inque pueros puellaſque ſingulos damnas eſto dare cibarij nomine aureos decem*: ſi tutores eam pecuniam dare nolunt [q] ei, apud quem pueri atque puellæ ſunt: nihil eſt, quod ex teſtamento agere poſſit [r]. nam ea res eo pertinet, vt tutores ſciant, quæ voluntas teſtatoris fuit, vti poſſint eam pecuniam ſine periculo dare. Pomponius: In [s] teſtamentis quædam ſcribuntur, quæ ad authoritatem duntaxat ſcribentis referuntur, nec obligationem pariunt. Hæc autem talia ſunt, ſi te heredem ſolum inſtituam, & ſcribam, *vti monumentum mihi ex ea pecunia facias*: nullam enim obligationem ea ſcriptura facit, ſed ad authoritatem meam conſeruandam poteris, ſi velis, facere.

¶ Aliter atque ſi coherede tibi dato, idem ſcripſero. nam ſiue te ſolum damnauero, vti monumentum facias, coheres tuus agere tecum poterit familiæ herciſcundæ, vti facias: quoniam intereſt [t] illius. quin etiam ſi vtrique iuſſi eſtis hoc facere, inuicem actionem habebitis.

¶ Ad authoritatem ſcribentis hoc quoque pertinet, cum quis iuſſit in municipio imagines [u] poni. nam ſi non honoris municipij gratia id feciſſet, ſed ſua, actio eo [x] nomine nulli competit. Itaque hæc Quinti Mucij

[illegible]

ſupr. de vſuſf. & quemadmo. l Imò non debetur l. ſi opera 26. [illegible]

m Annua relinqui [illegible] templo, [illegible]

n Imò non præſtatur in perpetuum [illegible] ad ludos inhoneſtior relictum eſt.

o aliud eſt in vſufructu qui [illegible] tantum durat, l. 8. [illegible] proprietas alioqui ſemper ſit inutilis, [illegible]

p Educationem liberorum ſuorum patres plerumque committebant [illegible] q quod iuſta de cauſa [illegible] iuſſit vel decreuit.

r Officio tamen iudicis quis poteſt.

[illegible]

ſcripta

Universidad Rey Juan Carlos

ſcriptura *a Libri vel ibi ſunt, ubi eos mater ſua eſſe volet* b, nullam obligationem parit: ſed ad auctoritatem defuncti conſeruandam id ſpertinebit: vt, vbi iuſſerit, ibi ſint.

¶ Nec tamen ſemper c voluntas eius aut iuſſum conſeruari debet: veluti ſi prætor d conſtituerit, non expedire, pupillum eo morari, vbi pater iuſſerit, propter vitium, quod pater fortè ignorauit in eis perſonis eſſe, apud quas morari iuſſit. Si autem pro cibariis eorum in annos ſingulos aurei decem relicti ſint, ſiue hoc ſermone ſignificentur, apud quos morari mater pupillos voluerit, ſiue ita acceperimus hunc ſermonem, vt ipſis filiis id legatum debeatur, vtile erit: & magis enim eſſet prouidentia filiorum ſuorum hoc feciſſe debeatur. Et in omnibus, vbi auctoritas ſola teſtatoris eſt, neque omnimodo ſpernenda, neque omnimodo obſeruanda eſt: ſed interuentu e iudicis hæc omnia debent, ſi non ad turpem cauſam ferentur, ad effectum perduci.

Collatio annui legati & vſusfructus.

8. *Gaius* ſ lib. 3. ad leg. Iuliam & Papiam. ſ

IN ſingulos annos relictum legatum ſimile f eſt vſuifructui, cùm morte g finiatur: ſanè capitis deminutione h non finitur, cum vſusfr. finiatur. & vſusfructus ita legari poteſt, *Titio vſumfructum fundi lego, & quotieſcunque capite minutus erit, eundem vſumfructum ei do.* illud eſt certè amplius in hoc legato: quod ingreſſu i cuiuſlibet anni ſi deceſſerit legatarius, eius anni legatum heredi ſuo relinquit, quod in vſufructu non ita eſt: cum k fructuarius, etiam ſi maturis ſ fructibus, nondum tamen perceptis, deceſſerit, heredi ſuo eos fructus non l relinquet.

De pignore.

9. *Papinianus* ſ lib. 7. Reſponſorum. ſ

FVndus, quem paterfam. libertis legatorum nomine quæ in annos ſingulos relinquit, pignori m eſſe voluit: ex cauſa fideicommiſſi rei ſeruandæ gratia rectè n petetur. *Paulus* notat o. Hoc admittendum eſt, & in aliis rebus hereditariis, vt & in eas p legatarius mittatur q.

De diuiſione legati. 1. *De eo quod à teſtatrice viuo præſtabatur.* 2. *De centum legatis præter id quod annui nomine à viuo accipiebat.* 3. *De eo quod à teſtatrice viua præſtabatur.*

10. *Idem* ſ lib. 3. Reſponſorum. ſ

SEia avunculo fideliſſimo & [illegible] *ſicut volo quoquo intervenerit* [illegible] *annuos* [illegible] *aureos & habitationem, qua viuus præſtari volo*: non r ideo minus annua Seio pro parte hereditaria viuentis filiis deberi placuit, quod ex tribus filiis Titiis duo, aliis heredibus inſtitutis, vita deceſſerunt: cum tam labor ſ quam pecunia diuiſionem reciperent.

1 ¶ *Medici ſtipendia quæ viua præſtabam, libertis volo* ea t videntur relicta, quæ certam formam erogationis annuæ, non incertam u liberalitatis voluntatem habuerunt.

2 ¶ *Vnoviri* [illegible] x *id quod à me viua annui nomine accipiebat, aureos centum dari volo*: annuum videtur, & ſemel centum aureos reliquiſſe.

3 ¶ *Libertis meis volo, quæ viua præſtabam*, & habitatio z præſtabitur: ſumptus iumentorum non debebitur; quem actori domina præſtare ſolita fuit, vtilitatis ſuæ cauſa. ideo nec ſumptum medicamentorum medicus a libertus rectè petet: quem vt patronam b cuiuſque familiam curaret, accipiebat c.

De numero legatorum: & iure capiendi.

11. *Paulus* ſ lib. 21. Quæſtionum. ſ

CVm in annos ſingulos legatur, plura d legata eſſe placet, & per ſingula legata ius capiendi inſpicietur. idem in ſeruo inſpiciendum eſt ex perſona dominorum.

De ſeruitute.

12. *Idem* ſ lib. 13. Reſponſorum. ſ

GAius Seius prædia diuerſis pagis Mæuiæ & Seiæ legauit, & ita cauit: *Præſtari autem volo ex prædiis Puteolanis, prædiis à Lucanianis annua lucratiua millia ſeſtert. & ſalicti minoris annua librarum ſingula millia*: quæro, an id legatum defuncta legataria extinctum ſit? Paulus reſpondit, ſeruitutem b iure conſtitutam non videri neque in perſonam c, neque d in rem: ſed fideicommiſſi petitionem competiſſe ei cui prædia Lucaniana legata ſunt: & ideò, cùm annua legata fuerint, morte e legatariæ finitum legatum f videri.

De conditione tacita.

13. *Scæuola* ſ lib. 4. Reſponſorum. ſ

MÆuia nepotem ex Mæuio puberem heredem inſtituit & Lucio Titio ita legauit: *Luci Titi vir bone, cuius adfectionis gratus ego* [illegible] *volo annua, quoad viuas, aureos decem, ſi tamen nepotis mei negotia* [illegible] *adminiſtrationem* [illegible] *nepotis mei ad ſollicitudinem ſuam reuocaueris*. quæro, cùm Lucius Titius aliquo tempore Mæuii negotia geſſerit, & per eum non ſteterit quo minus gerat: Publius autem Mæuius noluerit eum adminiſtrare, an fideicommiſſum præſtari debeat? Reſpondit, ſi non propter fraudem, aliamve quam iuſtam cauſam improbandæ operæ cauſa remotus eſſet à negotiis, quæ adminiſtrare ſecundum defunctæ voluntatem vellet, percepturum legatum.

1 ¶ Vxore herede ſcripta ita cauit: *Libertis meis omnibus alimentorum nomine ſingulis annuos denarios* [illegible] *ab herede dari volo, ſi ab vxore mea non* [illegible]. quæro, cùm paterfam. ſua voluntate de ciuitate difficile profectus ſit, ea autem adſiduè proficiſcatur, an liberti eam ex proficiſci k debeant? Reſpondi, non poſſe abſolutè reſponderi: cùm multa vteri poſſint, quæ pro bono ſint æſtimanda: ideóque huiuſmodi varietas viri boni arbitrio dirimenda eſt.

¶ Item quæritur: cùm proficiſcens eis nihil amplius obtulerit, ac per hoc eam ſecuti non ſint: an legatum debeatur? Reſpondit: & hoc ex longinquis peregrinationibus l excurſionibus & modo in legati æſtimandum eſſe.

De ſumma non adiecta.

14. *Vlpianus* ſ lib. 2. Fideicommiſſorum. ſ

SI cui annuum fuerit relictum ſine m adiectione ſummæ, nihil videri huic adſcriptum Mela ait. ſed eſt verior Neruæ ſententia n, quod teſtator præſtare ſolitus fuerat, id videri relictum: ſi minus, ex dignitate perſonæ ſtatui oportebit.

De ſolutione ante diem.

15. *Valens* ſ lib. 7. Fideicommiſſorum. ſ

IAuolenus.

EVm qui rogatus, *poſt decem annos reſtituere* [illegible], ante p diem reſtituerat. Reſpondi, ſi q propter capientis perſonam, quod rem familiarem tueri non poſſet, in diem fideicommiſſum relictum eſſet, & perditurus r eſſet id, heres ante diem reſtituerit, nullo modo liberatum eſſe. quod ſi tempus heredis ſ cauſa prorogatum eſſet, vt commodum medii temporis ipſe ſentiret, liberatum eum intelligi: nam & plus eum præſtitiſſe quam debuiſſet.

Si ſeruo libertas, poſt certum tempus legatum ex die mortis domini relinquatur.

16. *Paulus* t lib. 7. ad Neratium. t

SEruus *poſt decem annos liber eſſe iuſſus eſt*, legatumque ei ex die mortis domini in annos ſingulos relictum eſt: eorum quidem annorum, quibus iam liber erit, legatum debebitur: interim autem heres ei alimenta præſtare compelletur u.

De legato, donec nubat. 1. *De eo, quod locari neſſeriet.*

17. *Labeo* ſ lib. 2. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum. ſ

a Scriptura Mæuij dicitur, vt alibi Iuliani & Africani.
b vel iuſſerat. *Inſ. not.*
c Teſtatoris non omnem voluntatem ſeruat Prætor. *vt hic.* adde l. 14. §. 5. ff. *de religioſis*: l. 10. *ſup. de excuſ. tutor.*
d Pupillus vbi morari debeat, ſummæ curæ eſſe debet iudicibus: adeo vt voluntatem parentum ea parte (ſi pupillis noceat) negligere poſſint & debeant iudices.
e Executoribus teſtamentariis interueniunt iudices, vt teſtamenta exequantur: *Caſtrenſis in l. nulli* 28. *C. de Epiſcopis.*
f Similitudo & diſsimilitudo vſusfructus, & in annos ſingulos relicti: Similitudo, vtrumque morte finitur: diſſimilitudo triplex. Nam vſusfructus capitis diminutione finitur: poteſt prorogari in tempus capitis deminutionis: fructuarius in ingreſſu anni moriens, fructus nondum perceptos ad heredem non tranſmittit.
g [illegible] *in fin.* [illegible] *quib. mod. vſusf.*
h l. 10. *ſ. de capite minutis.*
i legatarius in ſingulos annos, ſi in ingreſſu cuiuſque anni deceſſerit, eius anni legatum heredi ſuo relinquit.
k & pendentibus: maturi & pendentes fructus agros ſequuntur.
l fructus pendentes ad heredem fructuarii non tranſmittuntur [illegible] *quib. mod. vſusfr. amitt.* l. [illegible] *præter.* [illegible] *de vſuris* l. 48. [illegible] *de acq. rer. domin.* [illegible] *Inſtit. de rerum diuiſ.*
m Poteſt ager in alimenta obligari, l. 8. [illegible] *de tranſact.* [illegible] *de alimentis.*

n Cur rectè petetur, ſi quid legat ſuper aliquo fundorum obligare videtur. l. 38. [illegible] *de l. 1.* vide tamen [illegible] *conſ.* [illegible]
o vt ſingulare ſcribit non tamen reprehendit. p & interdum heredis ipſius. *l. 6. C. vt in poſſ. legat.* q ſi non ſatiſdetur. *l. vt in poſſeſſ.*
r Imo ideo minus debebitur, *l. 13.* [illegible] ſi ſtetit per eum, eum quo morari debebat [illegible] adde *l. 1. C. de inſt. & ſubſt.* [illegible] *de cond. & dem.*
ſ labor & pecunia diuidi poſſunt. adde *l. 1.* [illegible]
t Imo ea quæ tempore mortis præſtitit. *l. Seia.* [illegible] *de alim.*
u Incerta [illegible] quis in dubio [illegible] vide notant generalem [illegible] *de cont. empt.* [illegible] generalem poſſe ea facere, quæ dominus ſolitus erat facere. *l. vel vniuerſ.* [illegible] *de pign.*
x [illegible] conditio ponitur incluſiue, quoties cadit inter res ſeparatas, quarum vna aliam non comprehendit (vt inter genus & ſpecies) alias ſecus. *l. Nam quod* [illegible]
y excluſiones ſunt ex hoc ſermone generali quæ vtilitatis meæ cauſa ſuperſtes eis præſtabam. [illegible] *de vſufr.*
z Medicinam exercebat etiam libertus.
a Legata, quæ viuus præſtabam, ea tantum legat, quæ ipſe ſui cauſa, non eius vxor [illegible] *de poſt.* [illegible] *de alim.*
b [illegible] *quib. mod. vſusfr.*
c Idem ſi dixit de fundo. [illegible] *de contrah. empt.*

a Quemadmodum legata ſunt [illegible] quando legatarius annua [illegible]
b An ea ratione prædium [illegible] *Arg.* [illegible]
c [illegible] perſonam, [illegible]
d [illegible] præter [illegible] *de ſeruit.* [illegible]
e Annua præſtatio finitur morte legatarii. *l.* [illegible]
f [illegible] *ſup. de verbor.*
g Conditio quæ pendet ex legatarii [illegible] impediatur [illegible]
h [illegible] legatum non [illegible] *ſup.* [illegible] non debet [illegible]
i Nomen cum aliquo qui [illegible] non [illegible]

qui: id tamen arbitrio boni viri declarandum erit. [illegible] *cond. inſt.* [illegible] *de oper. libert.*
l Vxor tenetur virum ſequi ſi modica ſit excurſio. [illegible] in hoc eſt, quantitate legati: quod forte non ſufficit ad [illegible] Vnde notant, vaſallum ſequi dominum ſuum non cogi, ſi [illegible] fructus non ſufficiant.
n Incertum legatum valet, non quia annuum eſt, ſed quia alimenta [illegible] non valet. [illegible] *de iure dotium.* [illegible] promiſſio non valet. [illegible] aliquo alio certum eſſe demonſtretur [illegible] dotis, alimentorum & [illegible]
o In legato incerto, primum inſpicitur conſuetudo legantis, deinde ex [illegible] modus eius patrimonii: & ſic fuit alimentorum legatum [illegible] l. 22. *inſ. de alimentis.*
p Ante diem reſtituens legatum non liberatur. [illegible]
q An tempus capientis ſeu legatarii cauſa adiectum [illegible] dic heredis tempore debitoris: vt notatur in [illegible]
r Quid ſi non perditurus [illegible]
ſ Dilatio ſi heredis gratia adiecta fuerit, ante ſolui poterit [illegible] *de verb. obl.*
t l. 113. *ſup. de leg.* [illegible] *ſup. de leg.* 3.
u Imo non compellitur, cum legatum ei eſſe non videtur [illegible] ceſſit, ex quibus ſuccedit alimentorum. *l. ſeruus* [illegible] *non ſeq.* [illegible] *non ſuppetit.* [illegible] tempore quo [illegible] liber factus agit pro tempore iam præterito. [illegible] Nam hic [illegible] alterius [illegible] Quid ſi [illegible] *l. ſeruum* [illegible] *ſup. de præter.*

Universidad Rey Juan Carlos

LEgatum ita eſt, *Attiæ decem a Iunius*, *quinquagenos annuos eſſe heres meus dato*, neque adſcriptum eſt, in annos ſingulos. Labeo, Trebatius, præſens legatum deberi putant, ſed rectius dicetur, id legatum ᵇ in annos ſingulos deberi.

2 ¶ *Vini Falerni quod domi naſcetur, quotannis in annos ſingulos binos culeos heres meus Attio dato*. etiam pro eo anno, quo nihil ᶜ vini natum eſt, deberi duos culeos ᵈ: ſi modò ex vindemia cæterorum annorum dari poſſit.

De morte fideicommiſſarij. 1. Quando legatum peti poteſt.

12. *Scæuola* lib. 14. Digeſtorum.

COdicillis teſtamento confirmatis ᵉ alumnum libertis legauit, *eiuſque alimenta omnia ſed penſionis volo & ad filios libertorum vel ex his natos* deinde hæc verba adiecit: *A quibus vt uſſi volo heredi ſucceſſum eius fundi decem per annos ſingulos vſque ad annos trigeſimumquintum à die mortis meæ*. quæſitum eſt cum heres à Titio inſtitutus, intra ᶠ trigeſimum quintum annum ætatis deceſſerit, an reliqui temporis fideicommiſſum ex verbis ſupraſcriptis heredis quoque heredi ᵍ debeatur? Reſpondit, deberi ʰ niſi oſtendatur à libertis: teſtatorem ad heredis trigeſimum quintum annum reſpexiſſe ⁱ.

1 ¶ Sticho alumno ſuo centum, & menſtruos decem & annuos centum dari voluit: & Semproniam, quam heredem ex triente inſtituerat, rogauit in hæc verba: *Fidei tuæ committo, Sempronia ſoror, vti legata quæ alumno meo reliqui, ex medio recipias, & apud te habeas, ſpeciali ᵏ quæ commendatum habeas.* quæſitum eſt, cum Sempronia, cuius fidei commiſſum ſit, abſtinuerat ſe hereditate, an æquum ſit ſecundum voluntatem defuncti percipere pecuniam alumnis relictam, an Sticho de legatis actio etiam ante viceſimum quintum annum competat? Reſpondit, competere ᵐ.

De morte legatarij annui fideicommiſſi. 1. De legato generali & ſpeciali. 2. De eo quod teſtatrix viua præſtabat.

19. Idem libro 17. Digeſtorum.

TItia, herede Seia ſcripta, vſumfructum fundi Mæuio legauit, eiuſque fideicommiſit in hæc verba: *A te Mæui ex reditu fundi Semproniani peto volo, Attio Pamphilo & Attio Sticho die mortis meæ annuos denarios quinquagenos, quoad viuet.* quæſitum eſt, cum Mæuius annua alimenta præſtiterit, poſt mortem autem eius fundus ad heredem Titiæ pleno iure redierit, an alimenta ex fideicommiſſo, Pamphilo & Sticho debeantur? Reſpondit, nihil ᵒ proponi, cur deberent præſtari ab heredibus Titiæ, cum ab vſufructuario alimenta relicta ſint.

¶ Idem quæſiit, an ab heredibus Mæuij legatarij præſtanda ſint? Reſpondit, nihil ab herede legatarij, niſi teſtatorem manifeſtè probetur voluiſſe etiam, finito vſufructu præſtari, ſi modò id, quod ex vſufructu receptum eſſet, ei rei parandæ ſufficeret.

1 ¶ Qui Marco homini docto certa annua præſtabat, teſtamento cauit: *Dominus faciat ſicut ſibi & de amicis meis conſtitutum, vt q quid hic deſit ? commendamus & Marco ...* quæſitum eſt, an Marcus ... ſibi ex cauſa legati octingentis, annua quinque ſ conſequi debeat? Reſpondit, nihil ᵗ proponi, cur non ſecundum ea, quæ in conſtitutione collata eſſent, debeantur.

2 ¶ *Lucio Titio auri pondo ... quæ viua præſtabam*, quæro cum teſtatrix quadraginta Titio, quoad viueret ...

ſalarij nomine certam ſummam, & ampliùs feſtorum dierum nomine certum pondus argenti, aut pro eo pretium perſoluerit: an eadem ex cauſa legati vel fideicommiſſi ab heredibus eius Titio præſtari debeant? Reſpondit, nihil proponi cur præſtanda non ſint.

De conditione. 1. De eo quod relictum eſt ſacerdoti & hierophylacibus, & libertis qui in illo templo erant.

20. Idem libro 18. Digeſtorum.

ANnua ᵇ his verbis legauit: *Si morerentur ᶜ cum matre mea quam heredem ex parte inſtitui* quæſitum eſt, an mortua ᵈ matre, conditio adpoſita defeciſſe videatur, ac per hoc neque cibaria, neque veſtiaria his debeantur? Reſpondit, ſecundum ea ᵉ quæ proponerentur, deberi ᶠ.

1 ¶ Attia fideicommiſſum his verbis reliquit: *Quiſquis mihi heres erit ſi ... ſacerdotibus & hierophylacibus & libertis qui in illo templo erunt, denaria decem die nundinarum ᵏ quæ ibi fient.* quæro, vtrum his duntaxat, qui eo tempore, quo teſtabatur in rebus humanis & in eo officio fuerint, debitum ſit, an etiam his qui in locum eorum ſucceſſerunt? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, miniſterium nominatorum deſignatum, cæterum datum templo ᵐ.

¶ Item quæro, vtrum vno duntaxat anno decem fideicommiſſi nomine debeantur, an etiam in perpetuum ⁿ decem annua præſtanda ſint? Reſpondit, in perpetuum.

De alimentis ex prædij reditu relictis poſt venditionem eſt. 1. De lege Falcidia. 2. De fideicommiſſi reciproco. De fructibus. 3. De modo implendo. 4. De ſatiſdatione. 5. De morte eius cuius fideicommiſſum eſt.

21. Idem libro 22. Digeſtorum.

LIberto ſuo ita legauit: *Præſtari volo Philonico, fundum ... quinquageſimam annui reditus, quæ ex prædio ... fructus ex conſuetudine domini mei præſtentur.* heredes prædia vendiderunt, ex quorum reditu quinquageſima relicta eſt. quæſitum eſt, an pretij vſuræ, quæ ex conſuetudine in prouincia exigerentur, quinquageſima debeatur? Reſpondit, reditus duntaxat quinquageſimam legatam, licet prædia vendita ſint.

1 ¶ A liberto, cui fundum legauerat ſeruientem annua ſexaginta per fideicommiſſum ſ dederat Pamphilæ annua dena. quæſitum eſt, cum lex Falcidia à liberto legatum minuerit, an Pamphilæ quoque annuum fideicommiſſum minutum videatur, cum ex reditu legata ſint, qui largiretur etiam ſi Falcidia partem dimidiam fundi abſtulerit, annuam Pamphilæ præſtationem? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non videri minutum ᵘ niſi ſi alia mens teſtatoris probaretur.

2 ¶ Filium ex dodrante, vxorem ex quadrante inſtituit heredes, & filij fidei commiſit, vt nouercæ reſtitueret hereditatem ᵛ, ab ea autem petiit, vt *filium commendatum ʸ haberet: eique menſtruos aureos denos præſtares, donec ad viceſimumquintum annum ætatis perueniret; tunc autem impleſſet eum annum partem dimidiam hereditatis ei reſtitueres*. filius deducta dodrantis parte quarta, ex qua habiturus erat, nouercæ hereditatem reſtituit: & poſtea impleuit viceſimumquintum annum ætatis, quæſitum eſt, cùm nouerca vniuerſæ hereditatis haberet dodrantem ſemiunciam ᶻ, & ſiliquam ᵃ an eius partem dimidiam priuigno ſuo reſtituere? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur tantum reſtituendum, quantum cum eo, quod Falcidiæ nomine filius deduxiſſet, ſemiſſem faceret.

¶ Idem quæſiit, an, quod infirmitati ᵇ filij parcere conſulere voluerit, fructus quoque medij temporis nouerca eis reſtituere deberet? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, debere.

3 ¶ Lucius Titius teſtamento patriæ ſuæ ciuitatis ᶜ Sebaſtenorum centum legauit, vt alternis annis ex vſuris eiuſdem certamina ᵈ ſub nomine ipſius ᵉ celebrarentur: & adiecit hæc verba: *Quod ſi conditione ſupraſcripta recipere legatum ſibi permittere ciuitas Sebaſtenorum noluerit, nullo modo heredes meos obligatos eſſe volo, ſed habere ſibi priuatum.* poſtea præſes prouinciæ ex nominibus debitorum hereditariorum elegit idonea nomina, & in cauſam legati reipublicæ adiudicauit: & poſt cuius ſententiam reſpublica à pleriſque adiudi-

a Legatum, decem ſolidos, intelligitur annuum Bart. Idem dicendum ſi legatū ſit, quaſi vſum. l. ... §. 4. ſ. de ver. obl.
b Imò vnicum legatum eſſe videtur l. apud Iulianum §. 9. ... l. ſi ita 63. ſup. de leg. 2. Hic annuum hic eſſe fauore dotis vt legataria facilius nubat in tam lauta dote, vt hic idem dicendum in alimentis & in ſimilibus cauſis fauore dignis.
c In annuo legato quod in fructibus vnius anni deficit ſequentium annorum fructibus ſupplendum, Bart. d. l. 13. inf. de tritico, l. 12. inf. de alimentis.
d v. l. vlt. ſup. de pignor. act.
e Tali confirmatione heredis opus non eſt, l. vlt. de codicill.
f & ita ante 35. cuius temporis mentio facta erat à teſtatore.
g Deberi ait Iuriſconſultus, atqui annuum legatum finitur morte, l. 8. ſup. eod.
h Imò non deberet quia annuum legatum finitur morte legatarij l. in ſingulis 8 ſupra eo. Legatum annuum ad certum vſque tempus, non item: cum debentur ac præſtentur ad vſque finem temporis teſtamento præfiniti.
i Patris legendum eſt, non reſpexiſſe, hæc ſententia: Ad annos triginta quinque legatum eſt Titio: Titio ante id tempus mortuo eſt debetur? debere legatum reliqui temporis eius heredibus: debetur, niſi oſtendatur teſtatorem ad trigeſimum quintum annum non reſpexiſſe, id eſt, voluiſſe fideicommiſſum heredi præſtari ab legatarijs, ſi heres ante 35. annum moreretur.
k id eſt, vſque ad 25. annum ætatis, arg. l. 12. §. 4. inf. eod.
l Atqui, tamen ſi repudiam, retinere pecuniam apud ſe potuit, vt miniſtra quippe non heres, miniſtra eſſe poteſt, l. alimenta 16. inf. de alimentis. Hic quia heres & miniſtra ſeu executrix relicta ſimul, hereditate repudiata, miniſterium exequendi legati retinere non poteſt. adde l. Lucius 14. ſ. de fideic. libert.
m ante diem ſcilicet. Immo non competit ante diem, l. 1. ſ. de cond. & demonſt. Hic dies adiecta fauore legatarij, non ... Imò hoc caſu nulla omnino petitio eſſe videtur, l. 26. in fin inf. quando dies legati. Hic ſine vllo commodo depoſitam apud ſe pecuniam habere debent.
n l. 10. §. 1. inf. de alimentis.
o Imò legatum deficiens remanet apud heredem cum ſuo onere, l. ſi ab eo 9. ſ. de vſufructu ... l. vnic. §. pro ſecundo §. ... C. de caducis tollend. Hic legatum cœpit ab ipſo legatario: & non amplius natura ſua & voluntate defuncti extinctum. ibi legatum nunquam verè cœpit: quia non amplius, ... citra cogitationem & voluntatem defuncti.
p Matronæ dicebantur dominæ, non tantum maritis ſuis comparatæ, l. 41. ſup. de leg. 3. l. vlt. inf. de auro: Nou. 74. c. 4. ſed & ... l. 32. §. 9. ſup. de legat 3.
q His verbis, vt quid hic ... legare videmur quod viui atque ſuperſtites legatariis præſtabamus.
r volo ſcilicet. hoc enim verbum ſubintelligitur, l. 10. C. de fideicommiſſ.
ſ A legato generali per ſpeciale non receditur, quoties ſimpliciter relinquitur, non ob eandem cauſam.
t Imò ſpeciali legato, receditur à generali, l. alimenta 16. §. Ruſticæ 2. l. Stichus. 20. inf. de alimentis. An ibi teſtator id ita voluit expreſſe? vt putat Accurſius? An ibi relicta ſpecies eſt ob eandem cauſam, ex qua & genus: vt vult Dynus? An ibi legatum alimentorum iterari non poteſt: hoc autem legatum poteſt, vt vult Petrus? Atqui rurſus dicitur generalem ſententiam ad ſpecialem non referri, l. ſi pupillus ... commodiſſimum. 53. l. ... 119. inf. de verb. oblig. Non refertur, ſi generalis ſententia præcedat & ſpecialis ſequatur: ſecus, ſi ſpecialis præcedat, & generalis ſequatur.
u Si teſtator id pondus legauit, quod præſtabat ad numerum, legatum tamen valet ad ipſum pondus.

a al. viaticis & ſalarij.
b cibaria & veſtiaria.
c vide ad hanc l. Cuiac. 17. obſer. 22. in fin.
d l. 10. in fin. ſ. de alimentis.
e Si conditio legati deficit morte eius in quem collata conditio eſt, ſtatim extinguitur legatum, vt hic.
f Imò non deberent l. 1. C. de inſt. l. in inſt. 27. ſ. de cond. & demonſtr. Specialis eſt hic fauore alimentorum.
g Eccleſiæ ſacerdotū legatum videtur ipſi Eccleſiæ relictum ſeu Eccleſiæ annuum legatum, vide Bart. in l. Iulianus 2. ſ. de rebus dub.
h hierophylaces, ... ſeu æditui. l. ... ſ. ad exhib.
i v. l. 13. ſupra eod. legatum reipublicæ vel templo, perpetuum eſt. Cuiac. ad l. 16. ſ. de ver. oblig. ait habere ſe conſtitutionem Iuſtiniani, [illegible] forte l. 46. §. 7. C. de epiſc.
k Nundinæ hebdomadales ſunt feriæ & Nouendialia. De quibus dixi ad ...ſtum.
l Eccleſiæ ſacerdotū legatum, intelligitur eſſe annuum fauore piæ cauſæ.
m v. l. 13. ſ. de reb. dub.
n An vitæ centum annos? An centum annis tantùm vt in vſufructu? collige ex l. ... l. 56. ſ. de vſufr. ... ſ. de vſufr. l. ... 8. ...
o al. quæ ex prædijs.
p Id eſt conditionem, v. l. vlt. ... 15. vide quæ notaui ad l. 19. ... 20. ſup. de adil. ...
q ſuo quidem iure, ſed tamen ſaluo ... legatorum l. 120. ſup. de leg. 1.
r Legatum ex reditu certæ rei præſtandum, non extinguitur alienatione hereditaria.
ſ Legatario fideicommitti poteſt.
t quæ vtitur heres aduerſus legatarios, l. 1. ſupra ad l. Falc.
u non videtur. & ita legatarius onere extrinſeco grauatus Falcidiam non detrahit contra fideicommiſſarium, licet ipſe Falcidiam ab herede paſſus fuerit, l. 25. in fin. ſ. ad l. Falc.
x Imò, tantum minuendum eſt fideicommiſſario, quantum legatario ex Falcidia detractum erit, l. 32. §. 4. ſ. ad l. Falc. An hic legatarius damnatus eſt dare quiddam extrinſecum: puta decem: ibi intrinſecum, puta partem relicti ſibi legati?
y Commendabant interdum parentes liberos ſuos amicis ſuis: vt hic, & l. generali 32. Sciant ... ſ. de vſufr. l. Lucius 78. §. ... ſ. ad Trebell., Cicero lib. ... de Finibus, ... de Oratore, Quint. ... Propter. ... l. ... Liberorum ... ſ. de alimentis ... 52. ... de manumiſſ. teſtam. l. Thais 41. §. Lucius ſ. de fideicommiſſ. libert. l. fideicommiſſa 11. §. ... ſupra de leg. 3.
z Semuncia vnciæ pars dimidia.
a Siliquam vnciæ pars quarta, teſte Voluſio Mætiano duæ drachmæ.
b l. 43. §. 2. ſupra de leg. 2.
c al. ciuitati.
d vel quid tale. l. 27. in fin. ſ. de cond. & demonſt.
e Pap. 17. §. 10.

Universidad Rey Juan Carlos

catis ſibi pecunias percepit, quæſitum eſt, an à reſpublica conditionibus à teſtamento inſcriptis parere non patiatur, legatum ad filios heredes pertineat? Reſpondit: reſpublicam voluntati à teſtatore parere compellendam: ac ſi ſatisfaciat, in his quidem ſummis, quæ per numerationem vel novationem a ſolutæ fuit, vtili repetitione f heredes adiuuandos: in his verò nominibus, quæ neque ſoluerunt reipublicæ, neque novatione g abſceſſerunt à priſtina obligatione, non prohibendos quo minus debitores petant.

4 ¶ Largius Euripianus conſuluit, alumno certam pecuniam patronum teſtamento legaſſe, deque ea re teſtamento ita caviſſe: *Pecuniam quam Titio liberto & alumno meo legavi, eſſe volo penes h Publium Mævium vſque ad annum vigeſimumquintum ætatis eius, primo ea computari cum ex ſortis præstantur. Quamquam autem in ſumptum ei ſinimus [illegible] Publi Mævi cum i [illegible] ei præſtare debebis, [illegible]*, quæſitum eſt, an heredes à Publio Mævio ſatis accipere debuerint, ſoluentes eam pecuniam? Reſpondit, cùm teſtamento nulla exigendæ k ſatiſdationis commemoratio fiat, ſatis habuiſſe heredes, ſecundùm voluntatem defuncti Publio Mævio pecuniam numerare. & ideo nec Titium alumnum vel heredes eius audiri debeant aduerſus heredes patroni agentes, quod ſatis non exegerunt. ex ea enim numeratione etiam à Titio, ac proinde etiam ab heredibus eius liberatos eſſe ſupra ſcriptos heredes: niſi l viuente teſtatore Publius Mævius ſoluendo eſſe deſierit: tunc etiam cautio ab eo exigenda eſt.

5 ¶ Pater duos filios æquis ex partibus inſtituit heredes maiorem & minorem, qui etiam impubes m erat: & in partem eius certa perſona reliquit n & cum quatuordecim annos impleuerit certam pecuniam ei legavit, idque fratris eius fidei commiſit, à quo petiit hæc verba: *A te peto, frater, vt ab annis duodecim ætatis ad fratrem liberali ſi [illegible] eius vſque ad annos quatuordecim, [illegible] fratri ſuo pro [illegible] deprædari [illegible] ei reddas prædiorum [illegible] pertinent, quod pertineat frater ſuus ad annos quatuordecim.* quæſitum eſt defuncto maiore fratre, herede alio relicto, vtrum annis completis percipiendi reditus o fundorum annuerſaria præſtetur, & alia quæ præſtaturus eſſet, ſi viueret Seius, ad heredem eius tranſierint p; an verò id omne protinus ad pupillum & tutores transferri debeat? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, intelligitur q teſtatorem quaſi cum tutore locutus, vt tempore quo tutela reſtituenda eſt, hæc quæ pro annuis præſtari iuſſiſſet, percipiendiſque fructibus, finiantur. ſed cum maior frater morte præuentus eſt, omnia, quæ relicta ſunt, ad pupillum & tutores eius confeſtim r poſt mortem fratris tranſiſſe.

De penſione anni non completi.

22 *Alfenus Varus* l lib. 2. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum. l

FIliæ meæ, quoad ſinoque vidua erit, in annos ſingulos centum s heres meus dato. quæſitum, ſi illa minus anno tempore vidua fuiſſet, numquid minus ei centum deberentur? Reſpondit, ſibi videri, tametſi totus annus nondum luſſet, tamen deberi.

Varium legatum ſi præteritum.

23 *Marcianus* l lib. 6. Inſtitutionum. l

CVm quidam decurionibus diuiſiones t dari voluiſſet die v natalis ſui, Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, non eſſe veriſimile, teſtatorem de vno anno ſenſiſſe, ſed de perpetuo legato.

24 *Idem* l lib. 8. Inſtitutionum. l

CVm erat certa pecunia, id eſt, centum, reipublicæ Sardianorum y relicta per quadriennium x certarum z Chryſantinorum a, Diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, videri perpetuam b penſitationem reliquiſſe teſtatorem per quadriennium, non in primum quadriennium.

De filiaſam.

25 *Valens* l lib. 2. Fideicommiſſorum. l

FIliofamilias, quoad in poteſtate patris ſit, in annos ſingulos dena c dari poſſunt.

DE VSV d ET VSVFRVCTV, ET reditu e t, & habitatione & operis, per legatum vel fideicommiſſum datis.

TIT. II.

An legatum valeat. De iure ſeruitutis.

1 *Paulus* l lib. 3. ad Sabinum. l

NEc vſus nec vſuſfructus itineris, actus, viæ, aquæductus legari poteſt f quia ſeruitus ſeruitutis eſſe non g poteſt. nec erit vtile ex ſenatuſconſulto h, quo cauetur, *vt omnium, quæ in bonis ſint, vſuſfructus legari poſſit*, quia id neque i ex bonis, neque k extra bona ſit. ſed incerti actio erit cum herede: vt legatario quamdiu viueret eundi, agendi, ducendi facultatem præſtet, aut ea ſeruitus conſtituatur ſub hac cautione, vt, ſi deceſſerit legatarius, vel capite deminutus ex magna cauſa fuerit, reſtituatur.

De operis ſeruorum.

2 *Papinianus* l lib. 17. Quæſtionum. l

HOminis operæ legatæ, capitis l deminutione vel non vtendo non amittuntur m. Et quoniam ex operis mercedem percipere legatarius poteſt, etiam n operas eius ipſe locare o poterit. Quas ſi prohibeat heres capi, tenebitur. idem eſt p, & ſi ſeruus ſe locauerit. Et quia legatarius fructuarius non eſt, ad heredem ſuum operarum legatum tranſmittit, ſed ſeruo vſucapto legatum q perit r.

De operis hominis liberi.

3 *Paulus* l lib. 3. ad Sabinum. l

HOminis quoque liberi s operæ legari poſſunt: ſicut locari, & in ſtipulationem deduci.

De vano proprietatis legato.

4 *Vlpianus* l lib. 16. ad Sabinum. l

SI purè proprietas legata ſit, ea ad legatarium perueniet, quamuis fructuarius heres ſit inſtitutus.

5 *Paulus* l lib. 3. ad Sabinum. l

VSumfructum cum morie u conſtitui, ex ſtipulatu idem eſt in legato: quia & conſtitutus vſuſfructus morte intercidere ſolet.

De anno bienio.

6 *Pomponius* l lib. 15. ad Sabinum. l

SI vſusfructus mihi in biennium continuum à morte tua x legatus ſit, & per heredem ſteterit y, quo minus eum mihi daret, præterito biennio, nihilominus tenetur. quemadmodum teneretur, ſi res legata in rerum natura eſſe deſiiſſet. quam quis deberet, morarique z, eſſet in ea danda, vt per quidem iam vſuſfructus qui legatus ſit non a poſſit: quia alius iuſtus ſit quam qui legatus fuerit, ſed b æſtimatio c eius bona ſumtaxat facienda ſit.

De operis.

7 *Vlpianus* l lib. 16. ad Edictum. l

OPeræ teſtamento relictæ quando cedere debeant? Quæritur ex quo petiit eas legatarius, an ex quo adita hereditas eſt? & cùm pereant dies, quibus æger ſeruus fuit: Et puto, ex die petitionis e ea cedere: quæ ſi poſt petitas æger fuiſſe ſeruus cœperit, legatario pereunt.

a id eſt, modo, vide quæ ſcripſi ad eiuſd. C. de his quæ ſub modo.
b l. 1. §. 5. ſuprà de usur.
c Nouatio, poteſt eam formam in alios vſus conuertere, l. 17. ſuprà de vſuſfr. & l. 1. §. 1. de annuis.
[illegible] Poſtſtatere ſtatoe mandauerit eas ſummas ad heredes ſuos reditu, ſi id quod ipſe iuſſerit non ſiet.
d ſoluto ſit vel numeratione vel nouatione.
e extinctæ.
f d. l. 17. de ſ. l. 5. C. de his quæ ſub modo.
g Nouatione abſceſſimus à priſtina ſeu contracta obligatione.
h Quid ſi poſt mortem? idem: imo & multo magis, Accurſ. Paul.
i Executorem teſtamentarium hunc conſtituit Caſtrenſis in l. Mutij 12. C. de epiſc. Qui Græcis [illegible], in l. 17. §. de l. 2. Diſpoſitorem legatorum. Nou. Accurſ. [illegible]. Qui & [illegible], Nou. [illegible] Vbi clerici tutores & curatores eſſe non poſſunt, & tamen poſſunt eligi [illegible], id eſt, executores eſſe. Executores executores, in teſtamento Theo. [illegible] & Gratiani apud Digeſtum Liber. [illegible], dicuntur [illegible].
k d. l. 7. §. cui plus quam per l. Falc.
l Legatorum fideiubetur ſatiſdare non debet, niſi pauper fiat teſtatore ignorante. adde l. Annua 7. §. cui plus quam per l. Falc. Vnde notant, Pauperatis incrementum procuratorem securatum intellige, l. 32. ſupr. §. qui ſatiſdare. idem in curatore, l. 8. ſuprà de confirm. tutor.

m Heres ſolent executari teſtamentario, commendari non poteſt à legatariis.
n & ita maior eſt ei ſiluciarius, [illegible]. o pro cuius modo certum eſt ſingulorum ciuitatem circa & poſſeſſores iniuria dependere: adde l. 17. C. de [illegible] ſcript. vide Cuiac. l de ceſſ. p Atqui fructus hunc maiorem fratrem non lucrari videtur, vt l. ſi [illegible] 45. §. Pegaſus 2. ſ. de l. 2. l. in fideic. 3. §. cum Palladius 3. ſ. de vſufr. Ita teſtator voluit maiorem natu lucrari fructus.
q non transeunt. l. 49. §. 4. ſup. de legat. 1. l. 22. ſ. de vſufr.
r Imò non intelligitur: nec enim præſumitur perſona extraneo [illegible] l. ſi ita ſit. §. 26. §. Chryſogonus 2. ſ. de verb. oblig. Denique præſumitur quiſque id quod agit, nomine proprio agere, l. & magis 4. l. de ſeru. Hæc contrà [illegible] alius ſuaſerunt, ſi poſt mortem 5. ſuprà quando ex facto tutoris, l. cum Pol. 45. ſup. de adm. tut. Non hic teſtator de rebus pupilli loquitur: & [illegible] tamen reſulit ad tempus pupillaris ætatis: & loquutus cum ſucceſſore ſuo fratre, qui tutor erat fiduciarius videtur.
s imo, non conſeſtim, ſed poſt pubertatem, l. 5. C. quando dies legat. l. Seius 46. ſ. ad Treb. An quod ibi tempus adiectum, granant cauſa: hic ſecus: vt hic ſe retulit ad tempus quo tutela finitur: vt nihil conſeſtim nec in tempore finiatur. An interest, legetur prius alicui, deinde executor conſtituatur. [illegible] l. filia 63. §. 1. ſ. ad Treb. vel legatarius damnetur in certum tempus ætatis reſtituere, d. l. Seius 46. l. ex his 5. C. quando dies.
t adde l. 5. ſuprà eod. u vide l. 22. ſuprà de l. 2. adde Sueton. Iulio cap. 33. [illegible] plutiſſo Gloſſis [illegible].
y Sardis vrbs Tmolo monti viciſſem contermina in prouincia Mæonia, [illegible] Lydia, proxima Myſiæ, de qua l. 3. [illegible]. Strabo lib. 13. refert, Sardium terræmotu ætate Tiberij, quæ ipſa [illegible] deinde reſtitutam, ſoretem ac claram extitiſſe. Sardis hæc olim reges Lidiæ & Crœſi ſedes ac regia. z vid. l. 3.

a Chryſo[illegible] [illegible] Chryſantinorum [illegible] dicuntur [illegible] [illegible] Pelaſgo [illegible] Chryſantinorum [illegible].
b l. 20. in fin. ſup. eod.
c adde l. 10. l. 4. [illegible] d 44. [illegible]
e [illegible]
f nec ſignaturis, vt l. 13. ſ. de pign.
g l. 33. in fin. ſ. de ſeru. [illegible]
[illegible] ſeruitus ſeruitutis eſſe non poteſt. Sed [illegible] [illegible] [illegible] conſtituere non poſſumus [illegible] in noſtro fundo [illegible] ſeruitutem conſtituere poſſumus. Hoc ſeruitutis non eſt ſeruitus ſed ſeruitutis hunc fundi.
h l. 9. [illegible] §. 27.
i Seruitus, [illegible] in bonis non [illegible] [illegible] bona, magis eſt in bonis [illegible] valore [illegible] intelligentiam [illegible].
k Imò eſt et hodie [illegible] & exceptio. [illegible] bona [illegible] fiendum [illegible] [illegible] decidere [illegible].

bonis. l Imò ſeruitutes ſunt extra bona, quia nobis debentur in prædio alieno, l. ex ſuo 9. ſ. [illegible]. Non eſt ita extra bona, vt peruenire eius ſit aliis. m Operarum legatum ab vſufructus legato differt. Operæ non amittuntur capitis diminutione vel non vtendo: deinde operas locare poſſumus, & mercedem inde accipere. Quia ipſe ſeruus, cuius operas ipſi habemus, ipſe ſe locare poteſt. Poſtremo ad heredes operarum legatum tranſmittimus. n l. 2. l. 3. ſ. de oper. ſeru.
o Locare operas ſerui in quo operas quis habet, poteſt l. 5. ſuprà de operis ſeruorum.
p Aliud eſt ex operis ſerui mercedem capere, aliud operas ſerui locare. Qui illud poteſt & hoc ſanè poteſt; & contrà: Qui illud non poteſt, hoc non poteſt. v. Cuiac. 19. obſ. 23. q id eſt v. Cuiac. in hunc locum 14. obſ. 23. r operarum [illegible].
ſ atqui vſucapto ſeruo, vt [illegible] vel vſusfructus, quod in eo habemus, perire, l. 7. C. de [illegible]. Cur tam varie? vel ideo quod operæ dominij [illegible] legantur [illegible], non item, v. Cuiac. 19. obſ. 23.
t vt liberti, l. 26. §. 12. ſ. de cond. indeb. l. 9. ſ. de oper. libert.
u Vſusfructum ab eo caſu incipere non poteſt: à quo extingui ſolet, l. 5. ſuprà de vſufr. & quemadm.
x Imò ſtipulatio hoc modo concepta eſt vtilis, l. 45. §. 1. ſ. de verb. obl. adde l. vnic. C. vt actiones ab hered. l. 11. C. de contr. ſtip. Sed verius verum eſt in reliquis legatis [illegible] in vſufructu ſolum. Nec enim quis vſumfructum [illegible] moriens, ſtipulari poteſt: ne aliter vſuſfructus eo incipiat vnde debet extingui.
y l. 3. [illegible] l. 3. [illegible] de vſufr. [illegible]. z [illegible] 47. in fin. [illegible].
a Id quod intereſt in obligationibus faciendi, [illegible] [illegible].
b [illegible] æſtimatio ſuccedit loco rei.
c quia rei peremptæ loco ſolet ſuccedere, in eam etiam veniunt fructus [illegible].
d Imò eum præteritis fuerint, [illegible].
e [illegible] die mortis, vt [illegible].
f & debilis, l. vlt. §. 2. ſ. de oper. ſeru.

Universidad Rey Juan Carlos

De vſuſfructu municipibus relicto.

8. *Gaius* lib. 3. de legatis ad edictum prætoris.

SI vſuſfructus municipibus legatus erit, quæritur, quouſque in eo vſuſfructu tuendi ſunt. Nam ſi quis eos perpetuò tuetur, nulla vtilitas erit nudæ proprietatis, ſemper abſcedente vſuſfructu. vnde centum annos obſeruandos eſſe conſtat, qui finis vitæ longiſſimus eſſet.

De fideicommiſſo legati.

9. *Vlpianus* libro 2. Diſputationum.

SI ab eo cui legatus eſſet vſuſfructus, fideicommiſſum fuerit relictum: licet vſuſfructus ad legatarium non peruenerit, heres tamen, penes quem vſuſfructus remanet, fideicommiſſum præſtat: quod & in militis teſtamento erit dicendum, ſi legatarius, a quo fideicommiſſum relictum eſt, repudiauerit legatum, vel viuo teſtatore deceſſerit.

De fundo & eius vſuſfructu eidem legatis.

10. *Iulianus* lib. 71. Digeſtorum.

SI Titio fundus, & ſi is ſibi fundi vſuſfructus legatus fuerit: erit in poteſtate eius, fundum an vſumfructum vindicare malit. & ſi fundum elegerit, neceſſario plenam proprietatem habebit, licet vſumfructum à ſe repulerit. Si vero vſumfructum habere maluerit, & proprietatem fundi repulerit, ſolum vſumfructum habebit.

De habitatione.

11. *Idem* libro 1. ex Minicio.

HAbitationis legatum in ſingulos annos ab initio anni deberi conſtat.

De eo quod heres poſuit in fundo cuius vſuſfructus legatus eſt.

12. *Alfenus Varus* lib. 2. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

HEres in fundo, cuius vſuſfructus legatus eſt, villam poſuit. eam inuito fructuario demoliri eum non poteſt: nihilo magis quam ſi quam arborem poſuiſſet, ex fundo euellere vellet: ſed ſi antequam vſuſfructuarius prohibuerit, demolierit, ſumptus factum.

De vſuſfructu alternis annis.

13. *Paulus* libro 13. ad Plautium.

CVm vſuſfructus alternis annis legatur, non vnum, ſed plura legata ſunt. aliud eſt in ſeruitute aquæ, & viæ. viæ enim ſeruitus vna eſt, quia natura ſui habet intermiſſionem.

De vſuſfructu duobus ſeparatim relicto.

14. *Celſus* lib. 18. Digeſtorum.

DVos ſeparatim vti frui fundo damnatus heres, communiter vti frui paſſus eſt, quæ reddebatur an vtrique ex teſtamento tenetur. Dixi teneri, ſi teſtator vtrumque ſolidum habere voluit, namque plus vnus eſt, ut ſolidum ſingulis legatum præſtaret, qua parte igitur alterum vt frui ſineret heres, ea parte eum non ſinere alterum vti frui: Ideóque per æſtimationem, vnicuique quod deeſt, replere debet.

De habitatione quoad viuet, & de via fructuario præſtanda.

15. *Marcellus* libro 13. Digeſtorum.

DAmnas eſto heres Titium ſinere in illa domo habitare, quoad viuet: vtrum & videtur eſſe legatum.

1 Qui duos fundos habebat, vnum legauit, & alterius fundi vſumfructum alij legauit. quæro, ſi fructuarius ad fundum aliunde viam non habeat, quam

per illum fundum, qui legatus eſt, an fructuario ſeruitus debeatur? Reſpondit, quemadmodum ſi in hereditate eſſet fundus, per quem fructuario poteſt præſtari via, ſecundum voluntatem defuncti, videtur exigere ab herede itita & in hac ſpecie non aliter concedendum eſſe legatario fundum vindicare, niſi prius ius tranſeundi vſufructuario præſtet, vt hæc forma in agris ſeruetur, quæ viuo teſtatore obtinuerit, donec vſuſfructus permanet, dum ad illam proprietatem redierit.

De legato ciuitati ad ornatum relicto.

16. *Modeſtinus* libro 9. Reſponſorum.

LEgatum ciuitati relictum eſt, vt ex reditibus quotannis in ea ciuitate, memoriæ conſeruandæ defuncti gratia, ſpectaculum celebretur: quod illic celebrari non licet. quæro, quid de legato exiſtimes? Modeſtinus reſpondit: cum teſtator ſpectaculum edi voluerit in ciuitate, ſed tale, quod ibi celebrari non licet, iniquum eſſe, hanc quantitatem, quam in ſpectaculum defunctus deſtinauerit, lucro heredum cedere. igitur adhibitis heredibus, & primoribus ciuitatis, diſpiciendum eſt, in quam rem conuerti debeat fideicommiſſum, vt memoria teſtatoris alio & licito genere celebretur.

17. *Scæuola* libro 3. Reſponſorum.

QVidam prædia reipublicæ legauit, de quorum reditu quotannis ludos edi voluit. & adiecit: *Quæ legata prius diutiniam, ea ne in aliam ſpeciem aut alios vſus conuertantur volo.* reſpublica per quadriennium continuum ludos non edidit. quæro, an reditus quos quadriennio reſpublica percepit, heredibus reſtituere debeat, vel compenſare in aliam ſpeciem legati ex eodem teſtamento? Reſpondit, & inuitis heredibus poſſeſſione apprehenſa, perceptos fructus reſtituendos eſſe, & non erogatum ſecundum defuncti voluntatem in alia, quæ deberentur, compenſari.

De legatario deſignando.

18. *Modeſtinus* libro 9. Reſponſorum.

QVi plures habebat libertos, teſtamento ſuo dixit, ſe habitationem relinquere iis, quos codicillis deſignaſſet, codicillos nullos poſtea deſignauerit: quæro, an omnes admitti debeant? Reſpondit, Si patronus, qui ſe deſignaturum perſonas libertorum pollicitus eſt, nullam poſtea deſignauit, legatum habitationis perfectum eſſe non videtur: non exiſtente eo in quem datum intelligi poſſit.

Si alij fundum, alij vſumfructum, eiuſdem fundi legaui.

19. *Idem* lib. ſingulari de Eurematicis.

SI alij fundum, alij vſumfructum eiuſdem fundi teſtator legauerit: ſi eo propoſito fecit, vt alter nudam proprietatem haberet, errore labitur. nam detracto vſufructu proprietatem eum legare oportet eo modo: *Titio fundum detracto vſufructu lego.* vel, *Seio eiuſdem fundi vſumfructum heres dato*, quod niſi fecerit, vſuſfructus inter eos communicabitur: quod interdum plus valet ſcriptura, quam peractum ſit.

De vſuſfructu ſerui qui ſub conditione liber eſſe iuſſus eſt.

20. *Pomponius* lib. 8. ad Quintum Mucium.

SI ſeruum ſub conditione liberum eſſe iuſſero, & vſumfructum eius tibi legauero, valet legatum.

De alternatiue.

21. *Paulus* lib. 7. ad legem Iuliam & Papiam.

TItio vſuſfructus Stichi, aut ſi centum aureos ei dare, *decem legata ſunt*, non petet vſumfructum antequam conditio decem exſtiterit vel defecerit, quoniam heredis vtrum velit dandi arbitrium.

De reditu.

22. *Vlpianus* lib. 15. ad legem Iuliam & Papiam.

PAtronus viri reditum à mulieribus annis relictum non debet. Ariſto reſpondit, ad heredem vxoris non

a l. 55. in fin. ſ. de leg. 1.
b Vſuſfructus legatarius viam heres conſtituere poteſt, retinendo alterum fundum legatum per quem vis venitur ad alium fundum legatum, vt hic. Atqui viam exſere tenetur heres, eo gratis exigere ab aliero legatario. l. ſeruum ſin. 44. ſ. vlt. de leg. 1. ibi redemit viam heres per reuocationem vel incertam conditionem, propter has ſpecies non ſunt diuerſæ.
c De iure tranſeundi, ſicut ad l. 6. 1. de ſeruit. leg.
d v. l. 32. ſup. de leg. 3.
e de reditu legato adde l. 17. l. 22. l. 38. 1. et.
f Ludos funebres intellige: qui mos apud Homerum obſeruatus fuiſſe ſpectatur, v. Alciat. l. parerg. 21. officium autem mortuis talibus ſpectaculis facere ſe, veteres arbitrabantur, olim, quoniam animas defunctorum humano ſanguine propitiari credidere erat, captiuos, vel malo ingenio ſeruos mercati, in exequiis immolabant. Poſtea placuit impietatem voluptate adumbrare. itaque, quos parauerant armis, quibus tunc & qualiter poterant eruditos, tantum vt occidi diſcerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant. ita mortem homicidiis conſolabantur. Hæc munera origo. Tertullian. lib. de ſpectacul. c. de munere.
g l. 12. ſ. pen. ſ. de leg. 3. adde l. 57. ſup. de cond. & demonſt. l. 13. de fun. l. regulis libertatibus. adde l. 12. ſ. de religioſ.
h Imo, heredibus cedere debet, l. 38. ſ. 6. in fin. ſ. de leg. 3. l. 22. ſ. 3. ſ. de annuis.

a (in annum ciuitati relictum ita ſtatuit vt vſuſfructus; Rogerius negat; Angelus ait, quod & Bartolo probatur, l. in ſingulis 8. ſup. eo. pro.
b An nullo penitus alio modo fundi & non vtendi & fruendi ſeruitus aratrum patiatur, l. Mauius 6. ſ. vlt. ſup. de leg. 2. l. ſ. vſuſfructus 21. ſup. quibus mod. vſuſfruct. amittatur.
c ideo centum annorum, l. 68. in fi. ſ. vnt. ſoſ. ad leg. Falcid. v. Cuiac. 34. de praeſcrip.
d l. 56. in fin. de vſuſf. & quemadmodum.
e idem dicitur de legato ad redemptionem captiuorum ut ſcilicet excludi non poſſit niſi præſcriptione centum annorum. v. quæ ſcripſi ad l. 23. C. de ſacroſ. Eccleſ.
f atque ita Reſpublica æſtimatur, vt à ... hoc temporis ſpatium, ſeculum Varroni dicitur.
g legatum eadem vel quaſi, remanet apud heredem cum onere ſuo.
h l. 29. ſ. 2. vers. de legat. 2. l. 19. inſ. de adimend.
i Imo non præſtat, l. vo ſi in primo dec. de caduc. Quæ pro non ſcriptis dicuntur apud legatarium remanent ſine onere, vt hic. Cabita & quæ cum ſuo onere ſeruit cum onere. adde quæ ſcripſi in l. Titio 29. ſ. ſup. de legat. 1. ſcribit 20. ſ. 1. inſ. de alimentis legatis.
k Contentio ſua concluſa; ratio poſſe inter ſe pugnare diuerſas, reſoluitur in diſtinctionem, vt hic. vt & in his formulis: Valeat iure teſtamenti & codicillorum: ſubſtituo vulgariter & pupillariter & per fideicommiſſum. Conſtituo Titium procuratorem, actorem & nuncium ... & fructuarii. Bart. hic. l. 1. ſ. 3. de leg. 2.
m v. l. 27. ſup. de leg. 2. ... proprietatem.
n Plena proprietas eſt quæ vſumfructum ſibi coniunctum habet. o l. 12. ſ. 1. ſup. quando dies legat. Ideo ſi in initio anni habitatio cedere non poteſt: cum habeat cauſam continuam ac ſucceſſiuam, per annum integrum ... ſup. eod. An hic habitatio ... pro habitatione? An ibi initio anni debeat dici habitatio quod eo tempore inſtitutus, an legatarius habitationis ſit capax legati non quod eo præcedo tempore debeatur? Bartolus ita putat. aliter multos.
p Quid ſi habitationis legatarius intra annum mortuus fuerit? habitationem non tranſmittet ad heredes: exemplo vſuſfructus, l. cum antiquitas 13. C. de vſuſf.
q demoliri non poteſt. *Bal.*
r l. 15. in pr. ſup. de vſuſf. & quemadm.
ſ demolitus eſt. *Hal.* adde l. 2. ſup. ſi vſuſfruct. pet. In ſructuario fundo villam poſitam heres demoliri non poteſt inuito fructuario.
t poteſt enim hic conſiſtit, l. 16. ſ. 1. ſup. familiæ vel ex die l. 4. ſup. de vſuſf. & quemadm. l. vn. ſ. 5. ſup. quando dies vſuſf. u l. 28. ſup. quib. mod. vſuſfr. amit.
x Cur aliud? ... quia perpetuum, indiuiduum eſt, l. 4. ſup. de ſeruitut. vſuſfructus diuidi poteſt, & idem multiplex. l. ſi prius 17. inſ. de aqua pluuia. Ibi, ſeparatim conceſſio aquæ facta eſt. Ideóque multiplex eſt ſeruitus ... ſemel. & in via ſcilicet, & continua poſſeſſione. l. 20. ſup. de ſeruit. vrban. In vſuſfructu non idem eum & ſi poſſit vſuſfructuarius non legato uti ... capere fructus, tamen aliàs vtitur re, eáque fruitur, dum eam naturaliter poſſidet, vide Cuiac. 14. obſeru. 8.
a l. vn. ſ. 12. verſ. hoc autem ita. C. de rei vxor. act.
b Ideo annuum & in annos ſingulos eſt legatum ob cauſam, quando et dies l. 19. ſup. tit. prox. ibi ... indiuiduum ... quia ... ſ. 1. ſup. ſi vſuſfruct. petat. l. vlt. ſup. de ſeruitut. ruſtic.

nule. Immo conuerti in alium vſum licitum Reipublicæ & ciuitatis commodè debet, l. vn. l. 1. l. conditiones 9. ſ. filius 15. ſup. de cond. inſtit.
i Imo adito Principe l. legatam 1. l. ... ſi pecunia, quæ de agro erat ad vſum relicta, vt hic. ... l. ſi quis, per ... primores ciuitatis in aliam vſum verti poteſt. Sed ad vſum licitum relictam in alium vſum verti non poteſt ſine authoritate principis. d. l. legatum 1. 2. de religioſ. ... ſi teſtator ad ſuos heredes reuerti legatum voluerit, ſi id factum non fuerit l. 27. ſ. ... 21. ſ. ... 3. ſ. lib. 2.
k Primores ciuitatis, & prima ij ciuitatis, Ciceronis 3. Verrina.
l Quid ſi diſſentiant? iudex medius adhibebitur, arg. l. 1. l. in contractibus 20. C. de nupt.
m Obſerua diligentiſſimè hoc conſilium, poteſt enim ... maximè velles aptari adde l. 1. & l. 4. ... ad ciuit.
n v. l. 16. ſup. eod.
o Qui ſe tollatur, periculo legis ſuperioris (16. ſcil.) occurrit.
p v. l. 21. ſ. 3. ... C. ... quæ ſub modo.
q Incerto legatario habitatio relicta non debetur: Incertitudine legatarij, legatum redditur nullum, vt hic.
r Imò videtur perfectum, l. cum pater 77. ſ. vlt. ſ. de leg. 2. l. ... & ſ. de inſt. & ſubſt. Ibi certa perſona, ſinis incerti: hic incerta eſt perſona.
ſ l. 4. l. de vſuſfruct. t l. 2. ſ. 17. ſup. leg. ... u v. l. 34. l. de leg. ...
x l. 6. ſ. ſ. 3. dieg. 3.
y v. l. 10. l. quando dies legat.
z Electio eſt heredis in alternatiuis, vt hic. Imò legatarij eſt, l. Iuriæ 25. ſup. de leg. 2. Hic verba extrinſecus relata ſuerant ad heredem, ibi ad legatarium.
a de ipſis vid. ... 17. ſup. eod. l. 38. inſ. eod.
b Legare reditum omnibus annis & ſingulis annis. Imò & vſumfructum legare partis ſpes. c l. 41. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

tranſire: quia a aut vſuſfructu b ſimile eſſet quàm ſi ſit legato in annos ſingulos.

De repetitione vſuſfructus.

23. *Iunius* d *Mauritianus* libro 2. ad legem Iuliam & Papiam.

LIcet teſtatori repetere e legatum vſuſfructus, vt etiam poſt capitis deminutionem deberetur f: & hoc nuper Imperator Antoninus ad libellum reſcripſit, tunc tantum g eſſe huic conſtitutioni locum, cùm in annos ſingulos relegaretur.

De fructu honorum legato. 1. De ſeruo quem teſtator alicui ſeruire voluit.

24. *Papinianus* libro 7. Reſponſorum.

VXori fructu honorum legato, fœnus h quoque ſortium, quas defunctus collocauit, poſt i impletam ex ſenatuſconſulto k cautionem præſtabitur l. Igitur vſuras nominum in hereditate relictorum ante cautionem interpoſitam debitas, velut ſortes, in cautionem deduci neceſſe eſt m. non idem ſeruabitur, nominibus ab herede factis. tunc enim ſortes duntaxat legatario dabuntur: aut n quod propter moram vſuras quoque reddi placuit, ſuper his non cauebitur.

1 ¶ *Scorpum* o *ſeruum meum Sempronio concubinae meae ſeruire* o *volo*. non videtur q proprietas ſerui relicta, ſed vſuſfructus.

De morte fructuarij.

25. *Idem* libro 8. Reſponſorum.

QVi fructus q prædiorum vxori reliquit: poſt mortem eius, *prædia cum reditibus ab heredes ſuos reddere* r. a ſolo imperitia lapſus, nullum fideicommiſſum dominus t. neque u proprietatis, neque fructus x ad eos reuerti dedit y. etenim reditus futuri, non præteriti z temporis demonſtrari videbantur.

Si heres pendente conditione legati fundi vel proprietatis deceſſerit. 1. De triennio & iure accreſcendi.

26. *Paulus* lib. 10. Quæſtionum.

SEmpronius Attalus ab herede ſuo fundum in Italia Gaio poſt decennium, *deducto vſufructu*, dari iuſſit. quæro, cum medio hoc decennij ſpatio heres vita functus ſit, an poſt tempus decennij plenus fundus ad legatarium pertineat, mouet, n, me quod dies legati huius ſiue fideicommiſſi ceſſerit, ac per hoc, & ad heredem legatarij pertinere potuerit: & ideo quaſi circa detrim iam legatum mortuo herede vſuſfructus extinctus ſit, nec ad heredem heredis pertinere poſſit? Reſpondi: Dies quidem fideicommiſſi vel legati cedit ſtatim, cum b poſt tempus certum heres dare rogatur, ſiue iubetur, ſed c vſuſfructus nondum eſt heredis, niſi cum dominium deducto vſuſfructu, præſtitit. & ideo capitis deminutione, vel morte perire non poteſt, quod nondum habuit.

¶ Idem euenit, ſi proprietas, deducto vſufructu, ſub conditione legata ſit: & pendente conditione heres deceſſerit. tunc d enim ab heredis herede incipit vſuſfructus, qui ex perſona eius finietur.

¶ Sed his caſibus de ſententia teſtatoris quærendum eſt, qui vtique e de eo vſufructu detrahendo ſenſit, qui f coniunctus eſſet heredis perſonæ, quo extincto, ſolidam g proprietatem ad legatarium voluit pertinere, nec plus tranſmitti ad ſucceſſorem ſuum qui nondum habere cœpit vſumfructum, quàm ſi iam habere cœpiſſet.

1 ¶ Si fundus duobus h, alij vſuſfructus legatus ſit: non trientes in vſufructu, ſed ſemiſſes conſtituuntur.

¶ Idemque eſt ex contrario, ſi duo ſint fructuarij, & alij proprietas legata eſt. Et inter eos tantum adcreſcendi ius eſt.

De repetitione iudicial.

27. *Scæuola* libro 1. Reſponſorum.

VXori maritus per fideicommiſſum vſumfructum, & alia, & dotem prælegauit: heredes vſumfructum ei conceſſerunt: poſt biennium, illicitum matrimonium fuiſſe pronuntiatum eſt l. quæſitum eſt, an id, quod præterito tempore poſſedit, ab ea repeti poſſit? Reſpondit, id, quod fructus nomine percepiſſet repeti poſſe c.

De oneribus fundi fructuarij.

28. *Paulus* libro 13. Reſponſorum.

QVæro, ſi vſuſfructus fundi legatus eſt, & eidem fundo indictiones temporariæ indictæ ſint, quid iuris ſit? Paulus reſpondit, idem iuris eſſe & in his ſpeciebus, quæ poſtea indicuntur, quod in vectigalibus dependendis reſponſum eſt d: ideoque hoc onus ad fructuarium e pertinet.

De vſuſfructu reſtituto à legatario.

29. *Gaius* libro 1. Fideicommiſſorum.

SI quis vſumfructum legatum ſibi, alij reſtituere rogatus ſit, eumque in fundum induxerit fruendi cauſa: licet iure ciuili morte f & capitis deminutione ex perſona legatarij pereat g vſuſfructus, quod huic ipſo iure adquiſitus eſt: tamen prætor iuriſdictione ſua id agere debet, vt idem ſeruetur h, quod futurum eſſet, ſi ei cui ex fideicommiſſo reſtitutus eſſet, legati iure adquiſitus fuiſſet.

De vſuſfructu legato donec ſatisfiat. 1. Si vſuſfructus coloni legetur.

30. *Iauolenus* lib. 2. ex poſterioribus Labeonis.

CVi vſuſfructus legatus eſſet, *donec ei centum dotis ſatisfieret* k: cum ei heres pro ſua parte l ſatis dediſſet, quamuis reliqui ſatis non darent, tamen pro ea parte vſumfructum deſinere habere mulierem, ait Labeo. idem fieri, & ſi per mulierem mora fieret, quo minus ſatis acciperet.

1 ¶ Colono ſuo dominus vſumfructum fundi quem is colebat, legauerat. aget colonus cum herede, ita vt iudex cogat heredem ex locationis actione cum liberare n.

De vſuſfructu partis pro indiuiſo.

31. *Labeo* libro 2. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

IS qui fundum tecum communem habebat, vſumfructum fundi vxori o legauerat, poſt mortem eius tecum heres arbitrium communi diuidundo petierat. Pla eius ait, Trebatium reſpondiſſe p, ſi iudex certis regionibus fundum diuiſiſſet, eius partis, quæ tibi obtigerit, vſumfructum mulieri nulla ex parte deberi: ſed eum quod heredi obtigiſſet, totius vſumfructum eam habituram. Ego hoc falſum puto. Nam cùm ante arbitrum communi diuidundo coniunctus pro indiuiſo ex parte dimidia totius fundi vſuſfructus mulieris fuiſſet: non potuiſſe arbitrum, inter alios iudicando, alterius ius mutare. quod & receptum eſt.

Quibus verbis legetur. 1. De vſuſfructu ſiquis ita vt poſt obitum legatarij ad heredes aut ad eum qui ex his vixit, redeat. 2. De vſuſfructu domuum & centum quæ ibi ſunt, [illegible] [illegible] fundorum & ſaltuarum legato. 4. ex conditione legati. 5. De ſumptibus. 6. De vſuſfructu portionis filiæ [illegible] capitis [illegible] eius aliquoque coheredi legato. 7. De morte fructuarij & reliquis colonorum. 8. De vſuſfructu partis bonorum.

32. *Scæuola* libro 15. Digeſtorum.

GEnerali q capite præpoſito, quidam in teſtamento ſuo ita adiecit: *Felici, quem liberum eſſe iuſſi, vſumfructum fundi Vetligiani lego, cuius proprietatem puto te r conſecuturum, ſi non contenderis cum herede meo, ſed potius teſtamento meo conſenſeris, ſed & ſi heres omnia ſaluo tuo fundo reddiderit* [illegible] *impedis*, quæſitum eſt, an viuente herede exigere poſſit Felix fundi proprietatem. Reſpondit, nihil proponi ſ cur Felici, proprietas fundi legata videretur.

1 ¶ Filios t ex Seio, & filiam ex alio marito, heredes inſtituit u æquis portionibus, & marito legauerat: *Æliæ Dorcadi marito meo dari volo, quam viuet, vſumfructum* x *bonorum meorum: ita vt poſt obitum eius ad liberos meos, aut ad eum, qui y ex his viuet, perueniat*. filij poſt aditam hereditatem deceſſerant. quæſitum eſt, mortua matre, ſuperſtite filia teſtatricis, vſuſfructus vtrum ad ſolam filiam, an vero pro portione hereditatis pertineret? Reſpondit,

a vt ſit ſoluendo [illegible] b [illegible] c [illegible]

a [illegible] vſuſfructum ſeruitium facit. vaſalli non ſunt ſerui, ſed [illegible]. p. Indubie nihil aliud teſtator dixerit. l. 4. §. 4. l. de ſamil. q l. vſumfructum. r Legatum vſuſfructus non valet, vt legatarius poſt mortem ſuam rehabeat fructus.

ſ Imo imperitia non labitur, qui ita legat. l. 13. l. de anno [illegible] l. vlt. l. de vſuſſ. [illegible] t al. dicimus. u quia proprietatem nullis legauit. x præteriti temporis: hoc enim iura [illegible] eſt mulier iure fructuum.

y al. debere. z Fructus præteriti vſuſfructus, non reſtituuntur, vt hic. Imputentur tamen in quartam, l. de [illegible] 18. l. ad Treb. a Vſuſfructu deducto legamus fundum quoties alicui proprietatem legamus, ipſum vero vſumfructum heredi: Per contrarium dominio deducto, ſeu proprietate deducta, legamus fructum quoties proprietatis dominium ipſum heredem eſſe volumus: fructum vero, ipſum legatarium. Peter vſuſfructus coniunctus eſt heredis perſonæ, [illegible] ſed his [illegible] l. 13. l. quando dies leg. c legatum in diem cedit à [illegible] dies adueniente. d Vſuſfructus ab heredis herede incipere poteſt, quoties deducto vſufructu proprietas ſub conditione alicui legata eſt: & pendente ipſa conditione, heres fructuarius moritur. e v. l. 36. §. 1. l. de vſuſf. f Vſuſfructus coniunctus heredis perſonæ [illegible] quoties vſuſfructus eſt relictus [illegible] proprietas alteri. g ſolidam proprietatem hic intelligi: qui ipſe vſuſfructus acceſſit. h l. 3. §. de vſuſf. adcreſ.

i [illegible] per errorem facti vſumfructum ſoluit ag. l. 7. C. de cond. indeb.

n [illegible] de liberat. leg.

verum cel. ſi expreſſim colono liberatio legata ſit. l. 28. ſuſ. de liberat. leg.

o de ſimili ſcribendi formula, v. l. 39. in fin. [illegible].

p l. 3. C. communi diuid.

q ea ſcilicet, quæ legauero, ea dari volo.

r hic teſtator dirigit verba ad legatarium.

ſ his verbis, ſcilicet: *Puto te conſecuturum*: item, *Fac, vt amici ſcis*. Imò aliud videtur. Nam rectè fideicommittitur his verbis: cupio, opto vt des, credo te daturum, l. 115. exigo, deſidero vt des, ſcio hereditatem meam reſtituturum [illegible] de leg. 1. mando vt des l. 74. l. ad Trebell. Imò non aliud videtur. Nec [illegible] verbis fideicommittitur, [illegible] ſi neq. l. 68. §. 1. ſup. de leg. 3. Ex qua lege colligitur, Verba adhortatoria ad honorum directa, non inducere obligationem. Dion.

t vide Langelœtium cap. 18.

u mater ſcilicet.

x Vſumfructum omnium bonorum matri legare filius poteſt, ea lege, vt ab ea ſui fructus reuertatur ad liberos ſuos.

y [illegible] mortuam eſſe [illegible] in liberis [illegible] ſcilicet liberis [illegible] fructuarium mortuam. Nam vſuſfructus partiendus erit inter filium [illegible] teſtatricis, & liberos alterius filij defuncti? Minimè: ſolius enim ſuperſtitis [illegible] hæc verba, *Aut ad eum qui ex his viuet, perueniat.*

ad eos

Universidad Rey Juan Carlos

ad eos redire, apud quos a proprietas eſſet. Claudius: Non credidit b ipſum vſumfructum in c vicem portionum hereditariarum poſt mortem filiæ inter ipſos dirimendo magis, quod æquis partibus heredes erant ſcripti.

2 ¶ Patri [illegible] domum, & [illegible] erant, [illegible] in his [illegible] erant, excepto argento, legauerat, item vſumfructum fundorum & [illegible], quæſitum eſt, an lanæ cuiuſque coloris, mercis cauſa paratæ, item purpuræ, quæ in domibus erant, vſusfructus ei deberetur? Reſpondit, excepto argento, & his, quæ mercis d cauſa comparata ſunt, ceterorum omnium vſumfructum legatariam habere.

3 ¶ Idem quæſiit, cum in ſalinis, quarum vſusfructus legatus eſſet, ſalis inuentus ſit non minimus modus, an ad vxorem ex cauſa fideicommiſſi vſusfructus pertineat? Reſpondit, de his legandis, quæ venalia ibi eſſent, non ſenſiſſe teſtatorem.

4 ¶ Item quæſitum, cum eodem teſtamento ita cauerit: A te [illegible], vti ex vſufructu, quem tibi [illegible] [illegible] quadringenta [illegible] quod amplius fuerit, [illegible] heredi [illegible] reſtituas: an receſſum videatur à ſuperiore capite, ideóque vxor non amplius habeat ex vſufructu, quàm annuos quadringentos. Reſpondit, ſatis in quod quærerctur, aperte verba, quæ proponerentur, declarare.

5 ¶ Lucius Titius, teſtamento ſuo, Publio Mæuio fundum Tuſculanum reliquit, eiúſque fideicommiſit, vt eiuſdem fundi partem dimidiam vſusfructus Titiæ præſtaret. Publius Mæuius villam vetuſtate corruptam, cogendis & conſeruandis fructibus neceſſariam ædificauit, quæro, an ſumptus partem proportione vſusfructus Titia f agnoſcere debeat? Reſpondit, ſi prius, quàm vſumfructum præſtaret, neceſſario ædificauit, non aliàs cogendam reſtituere, quàm eius g ſumptus ratio habeatur.

6 ¶ Duas filias & filium mente captum heredes ſcripſit, filij portionis mente h capti dare vſumfructum legauit in hæc verba: Hoc amplius Publia Cornelia [illegible] filij quamte parte [illegible], ex qua Iulium [illegible] heredem inſtitui, [illegible] Iulio [illegible] donec mente [illegible] quæſitum eſt, cum filius in eodem furore in die mortis ſuæ perſeuerans deceſſerit, an vſusfructus interciderit? Reſpondit, verbis, quæ proponerentur, perſeuerare legatum: niſi manifeſtiſſimè probetur, aliud teſtatorem ſenſiſſe.

7 ¶ Heredes inſtituti fideicommiſit, filiæ ſuæ annua decem [illegible], & [illegible], ei k vſumfructum [illegible] annua decem. Filius fundos ſibi ab herede ſecundum matris voluntatem traditos locauit, & quæſitum eſt, defuncto eo, reliqua colonorum vtrumne ad heredem filij fructuarij, an verò ad heredem Seiæ teſtatricis pertineant? Reſpondit, nihil proponi, cur ad heredem Seiæ pertineant.

8 ¶ Vſumfructum tertiæ partis bonorum ſuorum vni ex heredibus legauerat, quæſitum eſt, an pecuniæ quæ ex rebus diuiſis, ſecundum æſtimationem effecta eſt, tertia præſtanda ſit? Reſpondit, heredis eſſe electionem, vtrum rerum, an æſtimationis vſumfructum præſtare vellet o.

9 ¶ Item quæſitum eſt, tributa, p pretia, quæ vel pro ædibus aut [illegible], [illegible] & reddi neceſſe eſt, an ſe ſumenda ſint ex quantitate, aut reliqua, duntaxat pecunia, ſi hoc verbo eligeris, reddi debeat? Reſpondit, reliquæ pecuniæ tertiam præſtandam.

De his qui [illegible] vnum [illegible] legato, 2. De [illegible], vt [illegible] [illegible] agros: [illegible].

33. Idem libro 17. Digeſtorum.

Sempronio ea, quæ [illegible], dari volo. Is etiam habitabat r in teſtatoris domo, quæ vni ex heredibus prælegata erat, quæſitum eſt, an habitatio quoque deberetur: Reſpondit, nihil proponi, cur non deberetur.

1 ¶ Ex his verbis teſtamenti, [illegible] nihil reliqui, quæ [illegible] dari volo: quæſitum eſt, an libertis, qui t cum patrono ſuo in diem mortis habitabant, etiam habitatio relicta videatur? Reſpondit, videri u.

2 ¶ Codicillis ita ſcripſit: Negidium x Titium, [illegible] libertos meos [illegible], & [illegible] in ſocio y, [illegible] quibus nunc [illegible]: quæro, an ex hoc capite liberti ſupra ſcripti ex fideicommiſſo fructus locorum, quibus morantur, recipere debeant, cum alia, quæ eis ſpecialiter legata ſunt, ſine controuerſia conſecuti ſint: Reſpondit, verbis quæ proponerentur, id z a eum a modum præſtarentur heredes ibi eos eſſe, ad quem modum ipſi patiebantur.

De fideicommiſſo relicto ei ex qui nouiſſimus morietur.

1. De curatoris fideicommiſſo.

34. Idem libro 18. Digeſtorum.

Codicillis fideicommiſſa in hæc verba dedit: [illegible] [illegible] [illegible] & quos in codicillis [illegible], [illegible] vti [illegible] dari volo, [illegible] qui ab his deceſſerit, partis [illegible] c, ita vt nouiſſimo [illegible], poſt [illegible] d [illegible] libertis [illegible] habitationes in domo, quam [illegible] Publio & [illegible], quibus [illegible] post mortem [illegible] e ad rempublicam pertinere volo. Quæſitum eſt, reipubl. fideicommiſſum verùm ab herede, an à libertis datum ſit. Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, poſſe ita verba accipi, vt eius legatarij qui nouiſſimus decederet, fideicommiſſum videatur.

¶ Idem quæſiit, defunctis quibuſdam ex libertis, quibus habitatio relicta erat, an portiones domus, in quibus hi habitauerant, f iam ad remp. pertineant? Reſpondit, quoad aliquis eorum viuat, fideicommiſſum reipublicæ non deberi.

1 ¶ Qui f Sempronium ex parte decima & Mæuiam ex parte decima, alumnum g ex reliquis partibus inſtituerat heredes, curatorem i alumno dedit cum h iure facere putaret, & curatoris fideicommiſit [illegible] fundum [illegible] Sempronia & Mæuia [illegible] ſua [illegible] reditu eius. & ima l parte teſtamenti ita adiecit k: [illegible] quæſitum eſt, an tertias partes vſusfructus fundi nutrices ex fideicommiſſo petere poſſint quamuis curatori k receptus ſit, quem teſtator non poterit alumno? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, vtiliter l fideicommiſſo voluntatem ſuam confirmaſſe, id igitur cuique dediſſe, vt & nutrices vnà cum alumno reditu fundi vterentur.

De conditione & die.

Non exiſtente conditione, [illegible] dies, [illegible]. Bart.

35. Idem libro 21. Digeſtorum.

Vxori vſumfructum villæ m legauit in quinquennium à die mortis ſuæ. Deinde hæc verba adiecit: Et peracto quinquennio, [illegible] vſumfructum eſſe [illegible] n [illegible] & [illegible] dari volo: quæſitum eſt, cum vxor intra o quinquennium deceſſerit, an libertis proprietatis perſecutio iam an verò impleto quinquennio competat: quia peracto quinquennio teſtator proprietatem legauerat. Reſpondit, poſt p completum quinquennium fundum ad libertos pertinere.

Si fructuarius proprietatem legauerit.

36. Idem libro 25. Digeſtorum.

Sticho teſtamento manumiſſo fundi vſusfructus erat legatus, & cum is vel fruique deſiſſet, fidei heredum teſtator commiſerat eum fundum darent Lucio Titio. Sed Stichus teſtamento ſuo eiuſdem fundi proprietatem nepotibus ſuis legauit, & heredes Stichi ex teſtamento eius legatariis nepotibus eum fundum tradiderunt, quæſitum eſt, cum nepotes legatarij ignorauerint conditionem fundi ſupraſcripti priore teſtamento datam, & plus quàm tempore ſtatuto q poſſederint, an eum fundum ſibi adquiſierint: Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, legatarios ſibi adquiſiſſe.

1 ¶ Idem quæſiit, ſi aliquo caſu legatariis auferri poſſit, an repetitionem ab heredibus Stichi eius nepotes habere poſſint. Reſpondit, ſupra quidem de adquiſitione reſponſum: verùm, ſi ex alia cauſa adquiſitio ceſſaſſet, videri Stichum ſi poſt mortem eorum, quibus proprietas legata eſſet, teſtamentum feciſſet potius quod habere ſe crederet, quàm quod onerare heredes vellet, legaſſe.

De vſufructu bonorum.

37. Idem libro 33. Digeſtorum.

Vxorem [illegible] vſumfructum legauerat [illegible] r [illegible] filia [illegible], quæſitum eſt, an prædiorum tam ruſticorum, quàm vrbanorum, & mancipiorum, & ſupellectilis, itemque calendarij vſusfructus ad vxorem pertineat: Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, omnium ſ pertinere.

De reditu.

38. Idem libro 3. Reſponſorum.

Fundi [illegible] t reditum u [illegible], quod [illegible] dari volo. Quæro, an poſſit tutor heredis fundum vendere, & legatario offerre quantitatem annuam, quam viuo patrefamilias ex locatione fundi redigere conſueuerat? Reſpondit, poſſe x.

¶ Item quæro, an habitare impunè prohiberi poſſit? Reſpondit, non eſſe obſtrictum heredem ob habitationem præſtandam.

¶ Item quæro, an compellendus ſit heres reficere prædium? Reſpondit, ſi heredis facto minores reditus facti eſſent, legatarium rectè deſiderare, quid ob eam rem demiuutum ſit.

a & ſic non ad ſolam filiam quæ ſola ex liberis defuncti ſuperſtes eſt, ſed ad filiorum præmortuorum liberos, id eſt, ad nepotes teſtatricis.
b Scæuola ſcilicet vt hic ait Claudius, vide Cuiac. 10. obſ. 39. Antonius Faber 1. coniect. 31. ita emendat: Claudius: non credidit, feliciter, meo iudicio. Quo magis enim hanc legem retracto, Claudium Scæuolæ adiicere rationem, eiúſque ſententiam confirmare non notare deprehendo.
c id eſt, pro rata.
d Vſufructu omnium rerum legato, ea quæ mercis cauſa comparata ſunt non comprehenduntur. Mercis cauſa, id eſt, ad tempus, l. 44. ff. de leg. 3. Imò, merces videntur legato omnium bonorum comprehendi. Nam qui pignori dat tabernam, merces quoque pignorare cenſetur, quæ mercis ſuo tempore in taberna reperientur, l. 34. in fin. princip. ff. de pignorib.
e v. l. 43. in fin. l. [illegible] adimendis.
f fructuaria ſcilicet. Hinc colliges, ad expenſas factas pro fructibus colligendis, fructuarium teneri pro rata. Bart.
g l. 50. in fin. ff. de vſufruct. & quemadm. l. 49. in fin. ſupra ad Treb.
h Hotomanus 5. obſ. 5. putat, hæc verba ex Gloſſa in contextum irrepſiſſe: ait legas, portionis filio mente capto, dare &c.
i Finita cauſa ſingulari legati, non extinguitur legatum: niſi de mente teſtatoris conſtiterit aliud. Bart.
k Vſusfructus ſubrogatus in locum annui legati, eius naturam ſequitur. Bart.
l i. quæ reditum annuum decem efficerent.
m l. 26. in fin. ſupr. de leg. 2.
n Alimentum heres hoc caſu ſoluere poteſt. Bart.
o Onus tributorum pertinet ad legatarium vſusfructus. Bart.
p Tributum duplex: vnum ſoli, alterum capitis, l. vlt. §. 7. [illegible] de cenſib. adde Feſtum in Tributorum.
q ſeruis & animalibus. r i. penſionis debitæ, v. l. [illegible] de leg. 3.
s Quid ſi non habitabat? idem videtur iuris eſſe, l. 10. in fin. ff. de annuis.
t Liberti plerumque cum patrono ſuo habitabant, inde familiæ & quaſi clientelæ. [illegible] de vſu & habit.
u his caſibus ea videntur relicta quæ certam formam erogationis annuæ habuerunt, non incertæ liberalitatis voluntatem, l. 10. [illegible] ſup. de annuis.
x Nigidium. Hal.
y Senibus libertis plerumque habitationem legabant patroni.
z habere gerocomium volo. Græci [illegible]
a ad eum modum degant, ad quem me viuo degeb.
b Heres grauatus pati, in dubio id pati debet, quod ipſe teſtator patiebatur.
c Adiecit verbum, induxit fideicommiſſum. v. interpretes in l. Centurio 15. ff. de vulgari.
d v. l. 13. ff. de iuſtitia.
e Fideicommiſſum relictum poſt mortem omnium, ab vltimo decedente videtur eſſe relictum.
f in hunc §. vide Cuiac. 3. obſ. 27.
g De alumno dixi ad l. 1. C. quæ res pignori.
h l. 69. §. 2. ff. de leg. 2. Non iure autem dederat quia curator teſtamento non datur.
i ſeu ima cera. Suet. in Iulio c. 83. Extrema cera, Cicer. 3. in Verrem, eo ſenſu quatuor ceras ſe impleſſe ait Plaut. in Curculione. In prima cera, Sueton. in Nerone. Solebant enim veteres etiam ceratis codicillis ſcribere, l. 52. ff. de leg. 3.
k curatorem, curatori, &c. in l. 3. §. fed. legitur vxori, pro vxori, Cuiac. 3. obſ. 27.
l & ita fideicommiſſum relictum à curatore, quem quia putabat idoneum, ab herede ſcripto debetur. Bart.
m l. 15. l. 26. ff. de vſufruct.
n Tunc, particula extremitatem temporis demonſtrat.
o l. 12. in fin. C. de vſufr.
p Conditio licet extiterit, expectanda tamen eſt dies, quæ ſuperest. Imò non eſt expectanda dies l. [illegible] §. ad Velleian. l. [illegible] ſup. [illegible] Ita ibi conditio & dies adiecta l. in illa 8. ff. de verb. oblig. An dies hic expectanda eſt? quod particula Tunc, hic adiecta ſit, quæ temporis extremitatem innuit. [illegible] [illegible] & denegeſt.
q decem inter præſentes, viginti inter abſentes, [illegible] legi temporis.
r adde l. vlt. end.
ſ omnia prædiorum. Hal. Imò [illegible] [illegible] v. l. 29. ff. de vſufr. v. quæ notaui ad Nou. 18. c. 3.
t Trebatiani. Hal. u Redhus propriè pecunia [illegible] ex locatione prædiorum redacta: l. 22. ſupra eod. impropriè fructus omnes, l. 27. l. 25. ſupra eod.
x nam & alij heres poteſt, l. 20. ſupra de leg. 2.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Item quæro, quo diſtat hoc legatum ab vſufructu? Reſpondit, ex his, quæ ſuprà reſponſa eſſent, intellig differentiam a.

De rebus legatis itauti proprietas ad filios teſtatoris reuertatur.

39. Idem libro 6. Reſponſorum.

FIlios heredes inſtituit, vxori veſtem, mundum muliebrem, lanam, linum, & alias res legauit, & adiecit: *Proprietatem autem earum, quæ ſupraſcripta ſunt, volo ad filias meas, quæ ex his nate vixerint.* quæſitum eſt vtrum vſusfructus, an proprietas earum rerum data ſit? Reſpondit, proprietatem legatam videri b.

De particula, cum.

40. Alfenus Varus libro 8. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

ILli cum illo habitationem lego. perinde eſt, ac ſi c ita: illi & illi legaſſet.

De fructibus annuis.

41. Iauolenus lib. 2. ex poſterioribus Labeonis.

CVm ita legatum eſſet, *Fructus annuos fundi Corneliani Publio Maeuio do lego.* perinde d putat accipiendum eſſe Labeo, ac ſi vſusfructus fundi ſimiliter eſſet legatus: quia hæc mens fuiſſe teſtatoris videatur.

De fructibus maturis vel immaturis.

42. Idem libro 3. ex poſterioribus Labeonis.

IN fructu id eſſe intelligitur, quod ad vſum hominis inductum eſt. neque enim maturitas e naturalis hic ſpectanda eſt: ſed id tempus, quo magis colono dominóve eum fructum tollere expedit. itaque cùm olea immatura f plus habeat reditus g, quàm ſi matura legatur, non poteſt videri, ſi immatura lecta eſt, in fructu non eſſe.

De vſufructu bonorum vel rerum.

43. Venuleius libro 10. Actionum.

NIhil h intereſt, vtrum bonorum quis, an rerum i tertiæ k partis vſumfructum legauerit. nam ſi bonorum vſusfructus legabitur, etiam æs alienum ex bonis deducetur: & quod in actionibus m erit, computabitur. at ſi certarum n rerum vſusfructus legatus erit, non idem obſeruabitur.

DE SERVITVTE LEGATA.

TIT. III.

De ædificio ex ſuperiore taberna ad inferiorem.

Iulianus lib. 1. ex Minicio.

QVi duas tabernas coniunctas habebat, eas ſingulas duobus legauit. quæſitum eſt: ſi quid ex ſuperiore taberna in inferiorem inædificatum eſſet, num inferior oneri ferundo in ſuperioris tabernæ loco contineretur? Reſpondit, ſeruitutem impoſitam videri. *Iulianus notat:* Videamus, ne hoc ita verum ſit, ſi aut nominatim hæc ſeruitus impoſita eſt, aut ita legatum datum eſt: *Tabernam meam, vti o nunc eſt, do lego.*

De fundo communi. De pluribus heredibus ſtipulantis.

2. Marcellus libro 13. Digeſtorum.

FVndum communem habentibus legari p poteſt via: cùm & communis ſeruus rectè q viam ſtipuletur: & cùm duo r eius, qui ipſe viam ſtipulatus fuerit, heredes extiterint, non corrumpitur ſtipulatio.

De fundo vni cum via, alij ſine via legato. De fundo ſub conditione, vel pro parte purè, pro parte ſub conditione: & via purè legata. De fundo communi.

3. Idem libro 29. Digeſtorum.

SI r fundum ſ Mæuio, & ad eum viam per alium fundum, & eundem fundum ſine via Titio legaſſet: ſi vterque fundum vindicaſſet, ſine via legato t fundum ceſſurum: quia neque adquiri per v partem ſeruitus poſſit. Et ſi prius Mæuius fundum vindicaret, altero deliberante, poſſe dubitari, an, ſi poſtea Titius omiſiſſet, viæ legatum ſaluum eſſet. & hoc magis videbatur. Quanquam ſi ſub conditione quis fundum legaſſet, viam purè: aut pro parte fundum purè, pro parte ſub conditione, & viam ſine conditione: ſi, pendente ea, legati dies ceſſiſſet x, interiturum fore viæ legatum. Vt reſponſum eſt, cùm alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam ſub conditione, alteri purè legaſſet: pendente x conditione deceſſiſſet y: quia alterius legatarij perſona impedimento eſſet, quo minus ſolidus fundus cum via vindicaretur.

De pariete communi.

4. Iauolenus libro 9. Epiſtolarum.

SI is, qui duas ædes habebat, vnas mihi, alteras tibi legauit: & medius paries, qui vtraſque ædes diſtinguat, interuenit: eo iure eum communem nobis eſſe exiſtimo, quo, ſi paries tantùm duobus nobis communiter eſſet legatus. ideoque neque me, neque te agere poſſe, ius non eſſe alteri ita immiſſas habere. nam quod communiter ſocius habet, & in iure eum habere conſtitit. itaque de ea re arbiter a communi diuidundo ſumendus eſt.

De ſeruo alieno.

5. Papinianus libro 36. Quæſtionum.

ETſi maximè a teſtamenti factio cum ſeruis alienis b ex perſona dominorum eſt: ea tamen, quæ ſeruis relinquuntur, ita valent, ſi liberis relicta poſſent valere. ſic ad fundum domini via ſeruo fruſtra legatur.

De domo filiæ legata, & iure tranſeundi per domum hereditariam.

6. Idem libro 7. Reſponſorum.

PAter filiæ domum legauit, *eique per domum hereditariam ius tranſeundi præſtari voluit.* ſi filia domum ſuam habitet, viro a quoque ius tranſeundi præſtabitur. alioquin filiæ præſtari non videbitur. quod ſi quis non b viam tranſeundi perſonæ datam, ſed legatum ſeruitutis c eſſe plenam intelligat: tantùndem iuris ad heredem quoque tranſmittetur. quod hic nequaquam d admittendum eſt: ne quod affectu filiæ datum eſt, hoc & ad exteros eius heredes tranſire videatur.

De pluribus heredibus.

7. Paulus libro 21. Quæſtionum.

CVm à pluribus heredibus inſtitutis via legata eſt, quia partem e non recipit, ſinguli heredes in ſolidum conueniuntur. quia & vno ex heredibus adeunte vindicari poteſt.

DE DOTE PRÆLEGATA.

TIT. IV.

Quid contineatur legato dotis. 1. De pacto dotali. 2. De repræſentatione. 3. De donationibus inter virum & vxorem. 4. De impenſis in res dotales factis. 5. De dote ſtante matrimonio ſoluta. 6. De interitu rei dotalis. 7. De dote promiſſa, non data. 8. De demonſtratione. 9. Si ſoror mariti. 10. Vel marito dotem legauerit. 12. De dote alij legata, vt mulieri reſtituatur. 13. Vel mulieri vt alij reſtituat. 14. De legato generali & ſpeciali. 15. De fundo dotali locato.

1. Vlpianus libro 19. ad Sabinum.

CVM dos relegatur, verum eſt, ad dotis legato ineſſe, quod actione de dote ineſt a.

1 ¶ Et ideo, ſi inter virum, & vxorem conuenerat, vt morte viri ſoluto matrimonio, filio communi interueniente, dos apud mariti heredem remaneret, & maritus decedens dotem relegauerit, ſtari pacto non debet ob hoc, quòd dos relegata eſt. Verum & circa relegationem hoc probari debet. nam quod eſt admiſſum, poſſe deteriorem conditionem dotis fieri interuenientibus liberis, totiens f locum habet, quotiens ipſa k in matrimonio decedit, vel diuortium interuenit.

2 ¶ Illud verum eſt, commodum in dote relegata eſſe repræſentationis i: quamuis annua, bima, trima die dos præſtaretur.

3 ¶ Eſt & illud, quòd ob res donatas a hodie poſt ſenatuſconſultum o nulla fit exactio, ſi modo voluntatem non q mutauit teſtator.

4 ¶ Impenſarum autem ipſo iure dotem minuunt. ſed quod diximus, ipſo iure dotem impenſis minui, non ad ſingula corpora l, ſed ad vniuerſitatem n erit referendum.

5 ¶ Adeo autem dotis actionem continet dotis relegatio, vt ſi viuus eam vxori (ſcilicet quibus licet caſibus x) ſoluerit, ceſſet legatum.

6 ¶ Sed & ſi mancipia fuerint in dote non æſtimata, & hæc demortua y ſint, legatum dotis in his extinctum.

7 ¶ Sed & ſi dotem promiſerit mulier, neque dederit, & decedens maritus vxori dotem prælegauerit, mulier nihil amplius quàm liberationem a habebit. Nam & ſi quis ita legauerit: *Centum quæ b in area habeo:* aut, *Quæ illi apud me depoſuit:* ſi nulla ſint, nihil c deberi conſtat, quia nulla corpora ſint.

8 ¶ Si quis vxori fundum Titianum his verbis legaſſet: *Et ei dotis fundum propter illam ad me peruenit,* omnimodò debetur fundus. nam quotiens demonſtratæ e rei additur ſatis demonſtratæ, fruſtra d eſt.

9 ¶ Celſus libro 20. Digeſtorum ſcribit.

SI ſoror mariti dotem relegauerit, ſi quidem ius actionis de dote voluit relegare, nullius momenti eſſe legatum, quippe nupta e eſt. ſed ſi voluit eam recipere dotalem pecuniam (inquit) vtile erit legatum. Si tamen hæc dotem receperit, nihilominus maritus dotis perſecutionem habebit: ſiue heres inſtitutus erit, familiæ herciſcundæ iudicio: ſiue non, vtili actione. Ego puto, quoniam non hoc voluit ſoror: vt bis dotem heres præſtet, & mulierem agentem ex teſtamento, cauere f debere, *defenſu iri heredem aduerſus maritum.* Ergo & maritus idem debebit cauere, aduerſus mulierem defenſu iri, ſi prior agat.

10 ¶ Per

10 ¶ Per contrarium apud Iulianum libro trigeſimoſeptimo a quæritur, ſi ſocer filio ſuo exheredato dotem nurus legaſſet? Et aitſagi quidem cum marito exheredato de dote non poſſe: verumtamen ipſum dotem perſecuturum ex cauſa legati; ſed non aliàs eum legatum conſecuturum, quàm ſi cauerit b, heredes aduerſus mulierem defenſum iri: & differentiam c facit inter eum, cui dos relegata eſt, & ordinem d libertum, cui peculium legatum eſt, namque eum e de peculio poſſe f conueniri g ait, heredem h non poſſe: quia peculium deſiit i penes ſe habere, at dotis actio nihilominus competit k, etſi dotem deſierit habere.

11 ¶ Idem Iulianus quærit, ſi dotem marito relegauerit ſocer, an dote ſoluta l mulieri legatum mariti extinguatur? Et dicit extingui: quia nihil eſſet iam, quod marito poſſet præſtari.

12 ¶ Idem quærit, ſi dos alij legata eſſet, eáque rogatus ſit mulieri reſtituere: an lex Falcidia in legato locum haberet? Et dicit habere m: ſed, quod minus eſt in fideicommiſſo mulierem dotis actione conſecuturam. Ego quæro, an commoda repræſentationis in hoc legato ſic obſeruentur, atque ſi dos ipſi mulieri fuiſſet relegata, & puto n habere.

13 ¶ Idem Iulianus quærit, ſi mulieri dos ſit relegata, eaque rogata dotem reſtituere: an Falcidia locum habeat? & negat o habere: quoniam fideicommiſſum quoque negat valere. Quòd ſi præterea quid vxori legatum ſit, putat ex reſiduo fideicommiſſum præſtari, quod vtique habita ratione Falcidiæ, mulieri præſtabitur. Sed & marito ex parte herede inſtituto, à ſocero dote prælegata p legatum dotis Falcidiam paſſurum: videlicet, quia adhuc conſtante q matrimonio indebita dos videtur relegata, verum quod Falcidia recidit, in familiæ erciſcundæ iudicio maritum præcepturum, quemadmodum totam dotem præciperet, ſi non eſſet relegata.

14 ¶ Mela ſcribit: ſi fundus in dote ſit, & ſpecialiter ſit legatus, mox generaliter dos relegata, non bis r, ſed ſemel deberi fundum.

15 ¶ Ibidem Mela coniungit, ſi fundus in dote fuit locatus à marito ad certum tempus: vxorem non s aliàs fundum ex relegatione conſequi, quàm ſi cauerit, ſi paſſurum colonum frui: dummodò ipſa penſiones percipiat.

De fideicommiſſo vxoris heredis, vel mariti heredis.

2. *Vlpianus* ‖ lib. 5. Diſputationum. ‖

CVm quis vxoris ſuæ dotem relegat, fideique commiſſum ab ea relinquit, hoc t fideicommiſſum ex commodo, quod ex relegatione mulier ſentit, æſtimabitur: & ita Celſus quoque libro vicèſimo digeſtorum ſcripſit. Quòd ſi neceſſariæ fuerunt impenſæ, quæ ipſo iure t dotem minuant: amplius dici poteſt, ſi tanta quantitas dotis, quam maritus accepit, ei relegata eſt: oportere dici, etiam eam quantitatem poſſe fideicommiſſum erogare, quæ ipſo iure dotem minuit. eſſe enim mulierem legatariam, nemo eſt, qui dubitet. Sed t & ſi non dos, ſed pro dote aliquid vxori fuerit legatum: adhuc quaſi dos relegata accipitur.

¶ Hoc amplius Iulianus ſcripſit: etſi non fuerit aſſeſtum, pro dote eſſe legatum, hoc u tamen animo relictum, adhuc eius eſſe conditionis. Vxor igitur, ſi rogetur vel dotem, vel quod pro dote legatum eſt, vel quod in vicem dotis ſibi adſcriptum eſt, reſtituere, non cogetur niſi tantum, quantum diximus, reſtituere.

¶ Et ideo heres inſtituta, rogatáque quantitatem hereditatis reſtituere: id demum reſtituet, quod quantitatem dotis excedit: idque quod ex repræſentationis commodo ſentit: Nam & ſi quis, cum à nuru dotem accepiſſet, filium ſuum heredem inſtituerit: eumque rogauerit quidquid ad eum ex hereditate perueniſſet, reſtituere: mox morte vxoris dotem fuerit lucratus: id non reſtitueret x, quod ex dote percepit: quia matrimonij cauſa id lucratus eſt, non ex patris iudicio y.

1 ¶ Mulier dotem promiſit quadringentorum, & dedit fundos duos in ducentis: præterea nomine debitorum in reſidua ducenta. mox maritus eius decedens pro dote fundos ei duos, non eos quos in dotem acceperat, reliquit: & præterea duos illos dotales quos æſtimatos acceperat, reliquit, fideique eius commiſit, vt quidquid ad ſe ex hereditate eius perueniſſet, id reſtitueret ſibi cum moreretur. quærebatur quantum eſſet in fideicommiſſo, muliere defuncta: dicebam, vxorem hanc quæ rogata eſt, quidquid ad ſe peruenerit ex teſtamento reſtituere, in ea eſſe conditione, vt id demum reſtituere

a al. vicèſima ſeptima.
b l. 7. in pr. ſ. eod.
c Differentia inter peculium legatum liberto, & dotem legatam marito ratio hæc eſt: quod actio de dote, ex contractu eſt: actio de peculio, ex contractu ſerui, l. generaliter 30. ſup. de peculio. Priore actione heredes ſoceri tenentur, licèt deſierint habere: poſteriore, libertus non tenetur, ſi deſierit habere peculium: vt ſi pupillo eſt qui ſine culpa ſua rem habere deſiit, l. ſi â bone 21. ſup. de reb. eius.
d Orcinus libertus quis, vide in §. 2. Inſt. de ſingulis re bus.
e Libertus poteſt conueniri, ſi peculium ei ſit prælegatum. adde l. 2. C. an ſeruus pro ſuo facto.
f Imò non poteſt ſecum conueniri, ſed heres, l. 1. C. an ſeruus pro ſuo facto vel poſt manumiſſionem conueniri.
g Nam qui peculium conuenit prælegat, eum quoque legat, l. 6. l. de peculio legato.
h Imò poteſt conueniri, ex quo illi cauere neceſſe eſt, l. 57. l. 58. l. de peculio legato.
i l. 28. ſup. de peculio.
k Dos licèt ſit ſoluta viro, actio tamen de dote adhuc ſupereſt, vt hic, quod verum ſi poſtea ſit ſolitum matrimonium: aliàs non perſeuit, vt ſup. eod. in prin. nec ſi conſtante matrimonio actionem dari eo caſu dixeris, actionem hic interpretaberis, non ipſam conuiuendo actionem, ſed ſpem tantum actionis.
l l. 7. §. 1. eod.
m Imò non habet, l. 57. ſup. ad l. Falc.
n l. 28. in fin. ſ. de l. 1.
o Dos conſtante adhuc matrimonio relegari non poteſt. Cur non poteſt? quia indebita eſt hic. Sic dos vtiliter relegatur, quæ debita.
p l. 66. ſup. de legat. 2.
q Imò aliàs: nec enim tenetur mulier ſare colono mariti. l. nihil. præpend 120. §. vlt. §. de l. 1. an hoc ſpeciale eſt in dote, vt
Bar. in l. ſi filiusfamiliàs 25. §. vlt. ſup. ſoluto. r Dotis prælegata (hoc eſt, quam vxori ſuæ relegat maritus) commodum per fideicommiſſum maritus alteri relinquere poteſt.
ſ Neceſſariæ impenſæ dotem ipſo iure minuunt. vt l. 1. §. 4. ſup. eod. l. 5. l. eod.
t Dos relegata videtur, non modò ſi dos ipſa relegata eſt, ſed & ſi pro dote aliquid relegatum eſt.
u Compenſationis habendæ animo non præſumitur maritus legare vxori, hoc eſt, vt legatum habeat vxor dotis loco. adde l. vnic. §. ſi dotem C. de rei vxoriæ act. l. credit. 85. ſup. de l. 2.
x non reſtituet. Bal. l. 67. l. 68. ſup. de l. 2.
y Quod quis ex dote lucratur, id ad paternam hereditatem non refert.

cogetur quod deducta a dotis quantitate ad eam peruenit: dotem enim recepiſſe eam magis b, quàm accepiſſe: ſaluo eo, quod ex commodo repræſentationis ab ea fideicommitti poteſt.

¶ Proinde id quidem, quod pro dote maritus ei reliquit, non cogetur reſtituere: niſi plus c ſit in eo quam in quantitate dotis: reſiduum verò, quod præterea illi relictum eſt, cum d fructibus cogetur reſtituere. Habebit igitur præcipuum dotem cum ſuis fructibus. Id verò, quod extrinſecus ei relictum eſt, cum fructibus, qui ad eam peruenerint, reſtituet.

De legato amplius quàm dotem.

3. *Iulianus* ‖ lib. 4. Digeſtorum. ‖

QVi ita legat vxori ſuæ: *Titiæ amplius e quàm dotem, aureos tot heres meus damnas eſto dare*: manifeſtus eſt f dotem quoque relegaſſe.

De prælatione diei.

4. *Africanus* ‖ lib. 5. g Quæſtionum. ‖

CVm vulgari h modo dies legatorum profertur, nihil i eam rem ad dotis relegationem pertinere ait: quia ſuum diem habeat.

De ſolutione dotis non differenda.

5. *Marcianus* ‖ lib. 3. Regularum. ‖

DOte relegata, non k eſt heres l audiendus, ſi velit ob m donationes in mulierem factas ſolutionem differre, vel ob impenſas n alias: quàm quæ ipſo iure dotem minuunt. aliud eſt enim, minorem o eſſe factam dotem, quod per neceſſarias p impenſas accidit: aliud, dotem, quod per neceſſarias impenſas accidit: aliud, pignoris nomine retineri dotem ob eas, quæ mulierem inuicem præſtare æquum eſt.

De pecunia legata pro dote.

6. *Labeo* ‖ lib. 2. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum. ‖

CVm ſcriptum eſſet: *Quæ pecunia propter vxorem meam ad me venit, quinquaginta, tantumdem pro ea dote heres meus dato*: quamuis quinquaginta dotis fuiſſent: tamen quinquaginta debere Alfenus Varus Seruium reſpondiſſe ſcribit, quia q propoſita ſumma quinquaginta adiecta ſit.

1 ¶ Item ei qui dotem nullam habebat, vir ſic legauerat: *Quanta pecunia dotis nomine, & reliqua pro ea ſolui, quinquaginta heres dato*. deberi ei legatum Ofilius, Caſcellius, itemque & Seruij auditores r retulerunt, perinde habendum eſſe, ac ſi ſeruus alicui mortuus ſit, aut pro eo centum tam legata eſſent. quod verum eſt, quia his verbis non s dos ipſa, ſed pro dote pecunia legata videtur.

Si pater dotem à nuru acceptam filio exheredato legauit.

7. *Papinianus* ‖ lib. 18. Quæſtionum. ‖

PAter dotem à nuru acceptam filio exheredato t legauit, heres patris, oppoſita doli exceptione, non ante ſoluere legatum cogendus eſt u, quam ei cautum fuerit de x indemnitate ſoluto matrimonio.

1 ¶ Sed ſi prius quàm legatum filio ſolueretur y, mulier dotem ſuam recuperauit z, fruſtrà a filius de legato aget.

2 ¶ Sed ſi lex Falcidia locum in legato dotis aduerſus filium exheredatum habuerit b, & mulier ſolutionem ratam fecerit, propter eam quantitatem, quam heres retinuerit, vtilis actio dotis ei dabitur. quòd ſi ratum non habeat, defendi quidem debebit heres à viro, qui ſe c defenſurum promiſit. Sed ſi totam litem vir ſolus ſubierit, actio iudicati d ſi cautum

ſum, in vna vice annua dies, tres penſiones. Cuiac. lib. 2. Vlp. 8. & 13.
i Imò aliquid pertinet, l. ab. 30. ſup. de l. 1. ſpeciale eſt in dote.
k l. 41. §. 1. l. de legat. 2. l Heres dicebat, iniquum eſſe, mulierem vtrumque conſequi, & dotem & donationem. m Dote relegata, non poteſt heres teſtatoris dotem retinere, propter impenſas vtiles in eam factas, vel donationes vxori factas: vtiliter impenſas neceſſarias poſſit deducere. n l. 15. l. de impenſis.
o ipſo iure ſcilicet. id enim ſit per neceſſarias impenſas. l. 2. ſup. eod.
p Imò neceſſariis impenſis dos minuitur, dote relegata, l. Manio 41. §. 1. ſup. de legat. 2. Hic dos ſimpliciter relegata, ibi, quidquid ad maritum peruenit.
q al. quia propoſita ſumma quinquaginta adiecta ſint. hic Bartolus: Si legat aliquis pro dote adiecta certa quantitate, ſiue dos fuerit nulla, ſiue minor, tenet legatum. r Auditores Seruij, eius diſcipuli, dixi ad l. 3. §. 6. l. de aqua pluuia.
ſ Corpus quod in rerum natura non eſt, & pecunia alternatiuè, quoties legatur legatum in pecunia vtile eſt, Baro. t adde l. 3. C. de falſa cauſa adiecta.
u l. 1. §. 10. l. eod. x Imò cauere debet de herede defendendo, §. 2. l. eod. & l. 1. §. 9. ſup. eod. vtraque cautio eiuſdem eſt effectus, adde l. 2. C. de in litem dando vel l. ſi quis poſſeſſor 31. ſup. de hereditatis petit. y l. 1. §. 15. ſup. eod. z Atqui mulier conſtante matrimonio dotem recuperare non poteſt, l. in rebus 30. & omnib. C. de iure dotium. An hic matrimonium ſolutum fuit, vel ad inopiam maritus vergebat, vt putat Rogerius? At hic matrimonium ſolutum fuit reſpectu ſoceri, l. cum hic 32. §. ſi ſocer 17. ſup. de donat. inter virum, vt vult Iacobus de Aretio? An mulier ſaltem, conſtante iure, dotem recepit, vt vult Azo? An actio de dote committi poteſt conſtante matrimonio, vt putat Ioannes? An hic dotem recepit: quibus caſibus iure eam recipere poteſt, vt innuere videtur Bartolus, arg. l. manumiſſ. 73. §. manumiſſ. 1. ſup. de iur. dot. l. quamuis 20. ſup. ſolut. matrim. Bartol. Rogerij & Azonis ſententias prefert.
a Imò non fruſtrà: quia ſolutio facta mulieri, nocere viro non debet, l. ſi Stichum 8. §. vlt. l. de donat. l. vlt. in fin. l. de verb. oblig. Hic non tam alij perſonæ, quàm creditori creditoris ſolutio facta eſſe videtur, l. 2. §. idem Iulianus, ſup. eod.
b Atqui Falcidia locum aduerſus filium habere non poteſt, cum hoc iudicio familiæ erciſcundæ conſequatur vt debitum, l. ſi filia 20. §. 2. ſup. famil. erciſc. An hic ſolutum eſt matrimonium, vt putat Rogerius? An potius hic conſtante matrimonio hoc agebat, actio ex teſtamento, l. 2. §. idem Iulianus ſup. eod.
c l. 1. §. 9. ſup. eod. Atqui de indemnitate cauere debet, hoc l. in prin. dixi ibid.
d vide l. quid ſi indicatum.

a Atqui poteſt quis rogari reſtituere vltra id quod ei ſit relictum, l. ſed pr. 70. §. 1. ſup. de l. 2.
b Recipit dotem, non accipit mulier, cum ei dos relegatur, l. 77. §. 12. in fin. l. de l. 2. adde l. 41. l. de leg. 3.
c l. 114. §. 3. in fin. ſup. de l. 1.
d Immo, cum fructibus non reſtituet, quod hic verba 81. ſup. de legat. 3. Coniectura quadam videtur teſtator hic reliquiſſe pro dote, ita vt reſtitueret cum fructibus.
e adde l. 59. ſup. de l. 3. vide Cuiacium 2. obſeru. 36. Verbum amplius repetitionem inducit. Quid ſi vxori maritus legauit centum præter dotem, vt l. dote 10. §. vlt. l. de annuis legat. vel ſupra dotem l. ſi filia 7. §. quid in anno 8. ſup. ſoluto matrimonio l. ex conducto 15. §. pen. ſup. locati. vel vltra dotem, l. ſi vltra 22. C. de ſeruis ſubſtituendis? Dotem relegaſſe intelligitur.
f Imò non eſt. Nam vox amplius repetitionem non inducit, niſi adiectum ſit hoc, vel eo amplius, l. ſi ſeruus 108. §. ſi ita ſcriptum 7. ſup. de l. 1.
g vide Cuiac. 5. ad Afric.
h id eſt, his verbis annua, bima, trima die, l. 30. §. 2. ſup. de l. 1. vid. Cuiacium 7. obſeru. 20. & ſententiam 1. vers. 28. hæc erat vulgaris clauſula, legatis adiecta ſolita, vt hic. In ſoluendis annuam diem præſtituit. Auguſtus,

Universidad Rey Juan Carlos

non erit, pro hac quantitate, quæ iure Falcidiæ petenda eſt, aduerſus heredem dabitur.

3 ¶ Sed ſi prius quàm legatum filio ſolueretur, mulier diuertit: quanquam ipſa nondum percipere dotem poſſit: non ideo tamen actio filii differtur quia tunc ſi idem ſ diebus filio ſolui dotem a reſponſum eſt: cùm pater pro parte heres extitit, & ad perceptionem dotis ſoluto matrimonio poſtquam heres extitit, admiſſus eſt.

4 ¶ Si forte per errorem cautio defenſionis omiſſa ſit; & ex cauſa fideicommiſſi filius dotem acceperit, vt indebitum fideicommiſſum non repeteretur: cautiones enim præſtandæ neceſſitas ſolutionem moratur: non indebitum facit quod fiet debitum. ſed non erit iniquum heredi ſubueniri.

5 ¶ Quid ergo, ſi patris heres ſoluendo non ſit: nonne iuſte mulieri dabitur aduerſus vi um vtilis actio dotis? cui dos petire non debet: quia non interpoſuit per errorem heres cautionem.

De pecunia legata pro dote.

8. *Idem* lib. 7. Reſponſorum.

VIr vxori, quæ dotem in mancipiis habebat, pecuniam pro dote legauerat. viuo viro mancipiis mortuis ... poſt virum vita deceſſit: ad heredem eius actio legati rectè tranſmittitur: quoniam mariti voluntas ſeruanda eſt.

Si teſtator certum fundum, & quæ nuptura dediſſe æſtimata in ſpeciebus reſtitui voluit.

9 *Idem* lib. 8. Reſponſorum.

V*xori meæ fundum Cornelianum, & quæ nuptura dediſſe æſtimata & in ſpeciebus reſtitui volo*, reſpondi, non æſtimatum prædium in dotem datum, exceptum non videri. ſed vniuerſa dote prælegata, rerum æſtimatarum pretium non relictum. verum ipſas res, quales inuenirentur.

De fundo vxori pro dote & alii legato.

10 *Scæuola* lib. 8. Quæſtionum.

SI Seiæ pro dote centum fundus legatus ſit, idemque Mæuio, quod Mæuio Falcidia aufert, pro eo quaſi concurſus non fuerit, mulier plus vindicet. quia amplius ſit in dote mulieris.

Si mulier dotem ad quam ſtipulandam alium adhibuerat, viro reliquit.

11. *Paulus* lib. 7. Reſponſorum.

SEia cum nuberet Lucio Titio, dedit dotis nomine centum aureos, & adhibuit Quintum Mucium: qui nihil numerauit, ſed dotem ſtipulatus eſt, ſi morte mulieris ſolutum fuerit matrimonium. Seia moriens teſtamento ſuo ita cauit: *Lucio Titio marito meo cui maximas gratias ago, dari volo ſuper dotem quam ei dedi, aureos*. quæro cum inſtituit Lucium Titium conuenire Quintus Mucius ex ſtipulatu actionem, an repellere eum maritus poſſit ex verbis teſtamenti? Reſpondit, ſi Quintus Mucius mandante Seia, non donationis cauſa, ſtipulatus eſt heredibus mulieris eum teneri: & ideo Quintum Mucium exceptione repellendum eſſe. quod ſi donationis cauſa Seia ſtipulari permiſiſſet, videri eum in eum caſum qui morte mulieris extitit, mortis cauſa ſtipulatum: & ideo fidei eius committi potuiſſe in eum caſum dicendum fore.

De conditione implenda.

12. *Scæuola* lib. 3. Reſponſorum.

QVi dote in pecunia numerata, & æſtimatis rebus acceperat, vxori ita legauit: *Seiæ vxori meæ ſ amplius quæ tabulis ... continentur heredi meo exhibuerit, & tradiderit ſummam ... quam mihi pro ea pater eius ... dari volo: hoc amplius denarios decem*. quæſitum eſt cùm res in dotem datæ plures ipſo viuo ſumptæ eſſent, nec moriente marito fuerint, an quaſi ſub impoſſibili conditione legatum datum debeatur? Reſpondit, videri conditionem paritum: ſi quod ex rebus in dotem datis ſuperarat, in poteſtatem heredis peruenit.

Si filiusfamil. dotem ab vxore accepit, eiusque ſibi paterfam. factus legauit.

13. *Labeo* lib. 1. Pithanorum à Paulo Epitomatorum.

P*aulus*: Si filiusfamilias vxorem cùm haberet, dotem ab ea acceperat: deinde paterfamilias factus, dotem ei, vt ſolet, legauit: quamuis patri heres non erit, tamen id legatum debebitur.

De eo cui teſtator voluntatem ſuam declaraſſe aſſeratur eſt.

14. *Scæuola* lib. 15. Digeſtorum.

THeopompus teſtamento facto duas filias & filium æquis partibus inſtituit heredes, & codicillis ita cauit. Τὴν θυγατέρα μου Κλαυδίαν ... id eſt, *Filiam meam ... quam volens eram nuptui ... meo ... approbaui ... Polliano ... in æqualibus portionibus in quibus ... ſororem eius tradidi*. Pollianus à marito puellæ iuratus a ſcripſit e, voluiſſe patrem eandem quantitatem in dotem accipere etiam minorem filiam, quam maior accepiſſet: quæro an eandem ſummam dotis nomine coheredes extra partem hereditatis minoris filiæ præſtare debeant? Reſpondit, eum cuius notio eſt, æſtimaturum, vt eandem quantitatem ex communi præcipua minori filiæ dotis nomine detur.

De re obligata.

15. *Iulian.* lib. 2. de legatis ad Edictum prætoris.

LIcet placeat pignoratas res vel in publicum obligatas, heredem qui dare iuſſus eſt, liberare debere: tamen ſi is qui tales res in dotem accepit, dotem prælegauerit, non cogetur heres liberare eas, niſi aliud ſpecialiter teſtator dixerit.

Si vxori legetur dos, quæ alii reddenda erat.

16. *Paulus* lib. 2. ad Vitellium.

QVi dotem f à matre vxoris acceperat, & ſtipulanti ei promiſerat, teſtamento vxori dotem legauit. cum quæſitum eſſet, an vxor dotis ſummam conſequi poſſet: Reſpondit Scæuola non videri dari vxori, quod neceſſe ſit matri reddi. aliàs ſic reſpondit, non videri g, niſi manifeſtè vxor docuiſſet eam teſtantis voluntatem fuiſſe, vt onerare heredes duplici h præſtatione dotis vellet.

De legato vxori, quidquid ei comparaui & quod mihi detulit. & ſi quanta pecunia ad me nomine ſtipulationem dotis eius nomine peruenit.

17. *Scæuola* lib. 3. Reſponſorum.

VXori ita legauit: *vxori meæ, quidquid ei comparaui, & quod mihi doti à ... ſit factum*. quæſitum eſt dos prælegata videatur? Reſpondit, verbis quæ proponerentur, videri i & de dote legata loqui: niſi aliud teſtatorem voluiſſe probaretur.

1 ¶ *Titia vxori meæ, quanta pecunia ad me nomine ſtipulationem dotis eius nomine peruenit, ... conſignatis inſtrumentis* ... quæſitum eſt, an vtramque ſummam conſequi poſſit? Reſpondit, nihil proponi cur non poſſit.

DE OPTIONE, VEL ELECTIONE m legata.

TIT. V.

De ſeruis.

Vlpianus lib. 2. ad Sabinum.

DIVVS Pius Cæcilio Proculo reſcripſit, eum cui ſeruorum legata ſit electio, tres n poſſe o eligere.

De ſeruo, 1. De legato generali. 2. Si legatarius ſeruos eligerit.

2. *Idem* lib. 20. ad Sabinum.

QVotiens ſerui electio vel optio datur, legatarius p optabit quem velit q.

1 ¶ Sed & homine generaliter legato, arbitrium eligendi quem acciperet, ad legatarium pertinet.

2 ¶ Data igitur optione: ſi quis optauerit alienum r ſeruum, vel hominem liberum, videndum eſt an conſumpſerit optionem. & puto non conſumi.

3 ¶ Etiam ſ, cui centum amphorarum electio data ſit, acetum eligentem, non conſumere optionem, ſi id acetum elegerit, quod vini t numero, paterfamilias non habuit.

3. *Idem* lib. 23. ad Sabinum.

SCilicet ſi ante exhibitionem, hoc eſt, ante degustationem u acetum elegerit.

4. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

SCyphi electione data, ſi non x omnibus ſcyphis exhibitis legatarius elegiſſet, integram y ei optionem

a Quid ſi cautum eſſet? an maritus in ſolidum teneba-tur, ſi præſtos fuit tempore ſtipulationis? an nulla modo conuenitur, ſi cautum fuerit animo donandi, vt vult Iacobus de Rauenna? an tenetur ex ſtipulatione propria, non procuratoria, vt ex Cyno notat Bartolus.
b Imò in ſolidum, l. ſi procurator 22. & ſi alter 29. §. de procurat.
c Imò incontinenti dotem conſequi poteſt, ſi agere velit familiæ erciſcundæ, l. ſi filiæ 20. §. 2. & familiæ. Aut hic ſolutum eſt matrimonium: aut ſi ſolutum non eſt, incontinenti dotem vir recuperabit, ſi contra matrimonij ſuſtinebit.
d dotem reſponſum eſt cum patri heres extitit, & ad perceptionem dotis ſoluto matrimonio, poſt quàm heres extitit, admiſſus eſt. Cuiac. 21. obſer. 29.
e Qua actione? condictione incerti ad cautionem exigendam, l. 1. §. de condict. caus.
f Dotis nomine experiri poteſt aduerſus maritum vxor, ſi heres ſoceri non ſit ſoluendo, quæ actione vtilis vt hic. Imò & mandati, negotiorum incerti de dote, Bart. hic.
g ſub. certam ſeu expreſſam, Rogerius apud Bart. Atqui teneri videntur heredes etiamſi quantitas non fuerit expreſſa, l. plerumque 20. in rebus 17. §. de iure dot. Hic mancipia mortua ſunt ſine culpa heredis ſeu mariti.
h l. 1. §. 9. ſup. eod.
i Imò non tranſmittitur, nec mortuis mancipiis æſtimatio deberetur. arg. l. 26. §. 1. ſup. de l. 1. Hic legata eſt certa quantitas pretium non ſecuti pretium ſed ſecundo, nulla quantitate expreſſa.
k de hac æſtimatione, v. l. 10. §. de iure dot.
l ſuper dotem quæ marito ſuo mulier quid legat, ipſam dotem etiam legato intelligitur.
m Adhibitus ad ſtipulandum dotem, in dubio non videtur adhibitus animo donando Bart. adde l. 77. §. 1. §. de l. 3. l. 2. C. de iure deliberandi.
n Adhibitus animo donandi, intelligitur cauſa mortis, ſi mortis cauſa facta eſt donatio, Bart. l. 77. §. 2. §. de l. 2.
o Imò non potuit, l. 29. §. vlt. ſup. de pactis dotalibus.
p Dotalibus tabulis, vide quæ ſcripſi ad l. 19. ſup. de pactis dotalibus.
q Neque ita impoſſibile eſſet, neque eas res heredi mariti exhibere iuxta defuncti voluntatem.
r Id eſt, ſi conditio pro parte eſt poſſibilis, ſufficit ſi ei pareatur in eo quod poſſibile eſt, Bart.

a Dotis ſiue quantitatem per aliam pater declarare poteſt, vt ſcribit ... Cuiac. 18. c. 6.
b Atqui id videtur fieri non poſſe: cum vox teſti non credatur, l. 9. C. de teſtib. Aliud eſt in aliena voluntate aliquid certiorem: aliud, alicui ... teſtamentum ... infirmo, vt ſunt ... hoc facta, vide Alciat. 1. parerg. 19. v. l. 1. in fi. ... teſtator ... nominatim ſe æquales portiones ſeruari velle.
c Cautiones ... poſitiones quæ in aliculus ſpecialem voluntatem collocatæ ... ſpecialis dotis ... aut ſi poſſe relataram hoc ſubeat, ut ſol ... matrimoni ... hinc colligunt, quod non placet Alciato: quem vide 2. Parerg. ... tamen Mantica poſt Caſtrenſem & Cratettam notat, eſſe ſingulares admitti ad probandam coniecturam voluntatis defuncti, l. 1. Accurſii ... 16. n. 18.
d Iuramenti probandi cauſa admittetur.
e Teſtimonium ſcriptum ſuperiore teſtis poteſt.
f vide l. 57. ſupra de l. 1.
g non deberi ſimilem ... Cuiacius in l. 26. §. 5. ... Cuiac. 11. obſ. 13.
h aliàs id non eſt veriſimile teſtatorem voluiſſe.
i Si teſtator legat vxori quæ ei debet, videtur dotem relinquere, Bart.
k adde §. 5. ſupra de legatis.
l optionem eſſe legitimam, l. 77. ... Cuiacius ... Pie cùm ... vel ... publice familia, vel rebus legatis, heredi ... proximo ... verbis. l. 20. ... ſcriptum ... ad eam ...

De optione agit. §. 22. 23. Inſt. de legat. & vlt. C. com. de l. m. ... 44. Eclog. 8.
n multò magis duos, arg. l. 1. §. 8. de teſtibus ... ratio habeatur. Sin verò iuſſus eſt quis potioribus bona diſtribuere, ... eligere non poteſt, Bart.
o Sed iure tres eligere poteſt ... vt ad l. 85. inf. de verb. ſign. p l. 20. l. 24. de fur. l. 108. §. 2. ... §. 22. Inſt. de legat. Vlp. 24. §. 14.
q non tamen optimum, l. 37. ſup. de l. 1. r nihil agit. Nam optione data debet eligi de rebus hereditariis, Bart. ... 10. §. 38. 44. ...
ſ Acetum ſeruatum à patrefamilias vini numero haberi poteſt, l. 9. ...
t Degustatio ſola non facit electionem. adde l. 1. in pr. l. 4. §. 1. l. 15. ſup. de periculo ... ad hoc prodeſt, vt improbare liceat, l. 34. §. 5. ſup. de contrah. empt. ... de tritico.
x Ante exhibitionem rerum electio non tenet, niſi à ſciente facta.
y Vt denuo poſſit eligere.

manere

manere a placeret b: niſi c ex his dumtaxat eligere voluiſſet, cum ſciret & alios eſſe.

5. Africanus ‖ lib. 5. Quæſtionum. ‖

NEc ſolum ſi fraude heredis, ſed etiam ſi alia qualibet cauſa id euenerit.

De tempore præſtituendo ad eligendum.

6. Pomponius ‖ lib. 6. ad Sabinum. ‖

MAncipiorum electio legata eſt, ne venditio quandoque eligente legatario interpellaretur, decernere a debet prætor, niſi intra tempus f ab ipſo præfinitum elegiſſet, actionem legatorum ei non competere.

¶ Quid ergo ſi die præterito, ſed antequam g venderet heres, vindicare legatarius velit? quia non eſt damnum ſubiturus heres; propter quod decernere prætor id ſolet. & quid ſi die præterito, quem finierit prætor, heres aliquos ex ſeruis vel omnes manumiſerit? nonne prætor eorum tuebitur libertatem? ergo tuitione actio deneganda non eſt, ſi omnia in h integro ſint.

¶ Idem eſt & ſi pignori aliquos ex his ſeruis heres dederit poſt diem, vel vendiderit.

7. Paulus ‖ lib. 10. Quæſtionum. ‖

IMò & ſi quoſdam ſeruos diſtraxit, quoſdam retinuit, non eſt audiendus legatarius, ſi velit optare ex retentis ab herede, cùm iam iam diſpoſuerit i familiam heres.

1. De tempore numero 2. De collegatario 3. De rebus depoſitis.

8. Pomponius ‖ lib. 6. ad Sabinum. ‖

SI tibi electio ſerui, & mihi reliqui legati ſunt, decernendum k eſt à prætore, niſi intra certum tempus optaueris, petitionem tibi non l datum iri.

1 ¶ Si ex quatuor viriolis m duæ, quas elegiſſem, mihi legatæ ſint: ſint n duæ ſolæ relictæ ſint, hac ab initio duæ ſolæ fuerint, valet legatum.

2 ¶ Vnius hominis mihi & tibi optio data eſt, cum ego optaſſem ſi non mutaſſem voluntatem, deinde tu eundem optaueris, vtriuſque noſtrum ſeruum fiturum, quòd ſi antè deceſſiſſem, vel furioſus factus eſſem, non futurum communem, quia p non videor conſentire, qui ſentire q non poſſum. humanius autem erit vt & in hoc caſu, quaſi ſemel electione facta, fiat communis.

3 ¶ Si rerum depoſitarum electio mihi relicta ſit, & ad exhibendum cum eo, apud quem depoſitæ ſint, agere potero: & cum herede agere vt r depoſiti agendo, facultatem mihi eligendi præſtet.

De conditione alternatiua. 2. De libertate purè, vel ſub conditione relicta.

9. Iulianus ‖ lib. 32. Digeſtorum. ‖

CVm ita legatur: *Titio Stichum do lego ſi Pamphilum non elegerit*: ſimile eſt, atque ſi ita legatum fuiſſet: *Titio Stichum, aut Pamphilum, vtrum eorum volet, do lego.*

1 ¶ Quæſitum eſt ſi Stichus ſub conditione ſ liber eſſe iuſſus ſit, & mihi optio ſerui data eſſet, vel ſeruus generaliter legatus eſſet: quid iuris eſſet? Dixi commodiùs conſtitui, cum qui ſub conditione libertatem Sticho det, & optionem ſeruorum non cogitare de Sticho: ſicuti conſtat non cogitare eum de eo, cui præſentem libertatem dederit. ſecundùm quod ſi Stichum optauero vel elegero, nihil agam: & ex cæteris nihilominus optabo.

2 ¶ In eodem caſu quæſitum eſt, ſi optione ſeruorum data, antequam optarem conditio ſtatutæ libertatis defeciſſet, an Stichum optare poſſim? Puto Mucianæ ſententiæ aſſentiendum: quæ placet, ipſa libertate legatum perimi, non datione ſtatutæ t libertatis, quare ſiue viuo teſtatore, ſiue poſt mortem ‖ & ‖ ante aditam hereditatem conditio ſtatutæ libertatis defecerit: legatum erit vtile. nam ſicut pura u libertas, ita ſtatuta x libertas, aditæ hereditatis tempore vires accipit. ideoque ‖ Stichum optare poſſum.

De manumiſſione legatarij.

10 Idem ‖ lib. 34. Digeſtorum. ‖

SI Pamphilo ſeruo Lucij Titij, ſeruus generaliter legatus ſit, deinde Dominus Pamphili, poſtquam dies legati ceſſerit y, eum manumiſiſſet: ſi quidem Titius ſeruum vindicauerit: extinguitur Pamphili legatum: quia non eſſet in hereditate, qui poſſit optari. ſi verò z Titius legatum à ſe repudiaſſet: Pamphilum optare poſſe legatum conſtat. licet enim manumiſſione Pamphili duæ a perſonæ conſtituerentur, Titij, & Pamphili: vnius tamen rei legatum inter eas vertitur. & Titio vindicante, optio extinguitur: repudiante, a Pamphilus optare poteſt.

Si ſeruus legatus, vel ſeruus communis legetur.

11. Idem ‖ lib. 36. Digeſtorum. ‖

SI Eros Seio legatus ſit: & Eroti b fundus, deinde optio ſerui Mæuio data fuerit, iſque Erotem optauerit, fundus c ad ſolum d Seium pertinebit: quoniam aditæ hereditatis tempore is ſolus erit, ad quem poſſet legatum pertinere. Nam & cum ſeruo communi alter ex ſocijs legat, idcircò ad ſolum ſocium, totum legatum pertinet: quoniam die legati cedente ſolus eſt, cui per eum ſeruum poſſit adquirere.

De electione data heredibus.

12. Idem ‖ lib. 1. ex Miniſcio. ‖

SErvo generaliter legato: verius eſt, omnes heredes, ſi eis electio data eſt, eundem edare debere. ſi non conſentiant heredes, ex teſtamento eos teneri.

Si ſeruus proprius legetur ſine libertate. 2. Si emptor hereditatis optionem, poſtulet.

13. Paulus ‖ lib. 9. ad Plautium. ‖

SI optio ſerui data mihi fuerit, & Sticho aliquid teſtator ſine f libertate legaſſet, tunc ſequens legatum conſiſtit, cùm tota familia ad vnum, id eſt, Stichum, reciderit: vt quaſi purè legato, vtiliter ſit legatum. Nec aduerſatur Catoniana g, ſi voluntarius heres inſtitutus ſit: quia poteſt ante aditam hereditatem etiam ſi ſtatim deceſſerit, familia minui. Quòd ſi neceſſarius heres inſtitutus ſit, ſequens legatum propter Catonianam inutile eſt.

1 ¶ Pomponius ſcribit, emptore hereditatis poſtulante, vt is, cui ſerui optio legata ſit, optet: videndum eſſe, an prætor, vt id faciat, cogere debeat legatarium, quemadmodum ſi heres inſtitutus id poſtularet: quia poteſt per heredem id emptor conſequi. & quare non poſſit, non video.

De manumiſſione.

14. Iauolenus ‖ lib. 2. ex Caſſio. ‖

SI cum optio ſerui ex vniuerſa familia legata eſſet, heres aliquem, priùſquam optaretur, manumiſit, ad libertatem eum interim non h perducit: ſeruum tamen, quem ita manumiſerit, amittit: quia is aut electus, legato cedit, aut relictus, tunc liber oſtenditur.

Si ſeruus proprius legetur ſine libertate.

15 Idem ‖ lib. 2. Epiſtolarum. ‖

SErvo ſine libertate legato k, deinde optionem ſeruorum Mæuio dedi. is eundem ſeruum optauit. quæro, an id quoque, quod legatum eſt ei debeatur? Reſpondit: Non puto legatum huius ſerui nomine ad dominum pertinere.

Quando optetur.

16. Terentius Clemens ‖ lib. 13. ad legem Iuliam & Papiam. ‖

OPtione legata placet non poſſe ante aditam l hereditatem optari: & nihil agi ſi optaretur.

De electione omiſſa.

17. Idem ‖ lib. 17. ad legem Iuliam & Papiam. ‖

CVm optio duorum ſeruorum Titio data ſit, reliqui ex Mæuio legati ſint, ceſſante primo in electione s, reliquorum appellatione omnes x ad Mæuium pertinent.

De legato generali.

18. Scæuola ‖ lib. 13. Quæſtionum. ‖

HOmine legato, Neratius ait, nihil agi repudiato Pamphilo. itaque cum ipſum eligi poſſe a.

Si moriatur legatarius antequam eligat.

19. Paulus ‖ lib. 2. Sententiarum. ‖

ILlud aut illud *vtrum eligerit legatarius*, nullo à legatario electo, decedente eo poſt diem legati cedentem, ad heredem tranſmitti p placuit q.

Si legatarius ſemel elegerit.

20. Labeo ‖ lib. 2. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum. ‖

APud Aufidium lib. 1. relatum eſt, cum ita legatum eſt, *Veſtimenta, quæ volet, triclinaria r ſumito ſibique habeto*: ſi is dixiſſet, quæ vellet: deinde, antequam ea ſumeret alia ſe velle dixiſſet, mutare voluntatem eum non t poſſe, vt alia ſumeret: quia omne ius legati prima teſtatione x, qua ſumere ſe dixiſſet, conſumpſit: quoniam res continuo y eius ſit, ſimul ac ſi dixerit eam ſumere.

De legato cùm nupſerit.

21. Scæuola ‖ lib. 2. Digeſtorum. ‖

FIlium & vxorem heredes ſcripſit, filiam exheredauit, & ei legatum dedit, cùm in familia nuberet, centum: ‖ & cùm in familia nupſerit, ‖ his verbis, *Inſuper arbitrium Semproniæ matris eius mancipia decem, quæ eadem ſibi poſt aditam hereditatem meam à Sempronia vxore mea eligi volo. Quæ mancipia cum in familiam nupſerit, dari volo. Et ſi antequam nupſerit, aliquid ex mancipiis deceſſerit, tunc in locum eius arbitratu Semproniæ matris eius dari volo, dum ad tunc plenus numerus præſtetur. Quòd ſi Sempronia mater eius non elegerit, tunc ipſa ſibi quæ volet, eligat.* quæſitum eſt y cùm mater eleg-

a l. 9. §. 1. ſuprà de dolo.
b vt poſtea voluntatem mutare poſſit: alias non poteſt, l. 20. ſ. eod.
c renunciaſſe nunc iuri ſuo intelligitur.
d vide Cuiac. 5. ad Afric.
e l. 8. ſ. eod.
f hinc colligit Hotomanus 32. obſeru. Optionem purè ſieri ſolitam: ne aliòqui heres ſemper incerto ſuſpenſoque ſit animo: ſemel ſiebat. l. 20. ſ. eod. l. 5. ſup. de leg. 1. Seneca 3 de contro. Non oportet tibi amplius optare, quam ſemel. Omnis ſumma potentia ſalubriter hereditate conſeringitur ſine iniuria patris, nec ante aditam hereditatem. l. 10. ſ. et l. 1. l. 15. ſ. de liberali: exhibitio quoque vniuerſa rerum optandarum ſiebat, l. 3. §. 5. ſup. de exhib. l. 80. §. 3. ſ. de furtis. vt Lubec. 5. ad Afric.
g adde l. 7. ſuprà in integrum.
h l. 8. ſup. de dote prælegata. l. vlt. C. de reb. cred.
i quomodo alias alienando, pignorando, manumittendo, retinendo.
k l. 6. ſuprà eod.
l l. 28. ſ. de verb. ſign.
m viriolæ quid, dixi ad l. 19. §. de auro & arg. adde l. vlt. ſ. de auro.
n Falſa demonſtratio, legatum optionis non vitiat.
o naturaliter vel ſictè. ad id enim ſe porrigit legis ſictio, ad quod ius naturæ porrigitur.
p l. 33. in fin. ſ. de acq. Conſentire non intelligitur, qui ſentire non poteſt.
q Iure poſtum. l. 2. in fin. ſ. ſoluto.
r Exhibitio vt ſiat, agi ad exhibendum, ex teſtamento poteſt, Bart.
ſ optio cui data eſt, ſeruum purè vel ſub conditione manumiſſum eligere non poteſt, Bart.
t ſtatu libertatis, Hal. adde l. 81. in fin. ſup. de leg.
u l. 81. §. 9. ſup. de leg.
x ſtatuta libertas purè optatur.
y à die mortis ſcilicet. l. vnic. §. 5. C. de cad.
z Sensus eſt: ut electionis relictum ſeruo, competit eius domino poſt manumiſſionem, ſi vult, ſi non vult, ipſi ſeruo manumiſſo, Bart.

a Manumiſſione vel emancipatione ſeu ſolutione poteſtatis duæ aut plures perſonæ conſtitui dicantur hic, vt & à Theophilo manumiſſione perſonas, hoc eſt, patrem à filio ſeparari, atque diſcerni: quæ alias poteſtatis iure ac modo, vnius perſonæ loco iure ciuili habentur. Adeoque Ariſtoteles ſcribere filium patris quendam eſſe partem, adiecit rectè, πλὴν ὅταν ἤδη λάβῃ τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀξίαν καὶ χωρισθῇ ἀπ' αὐτοῦ, quod iure ciuili ſit emancipatione vel manumiſſione, & vtroque genere duæ perſonæ quodammodo conſtituuntur.

a Heredes quibus data eſt optio, conſentire debent.
b id eſt, ſeruo legato.
c id eſt, per legata ſeruo legato.
d non ad Mæuium: & ita legatum ſolùm ſerui legata, ad legatarium optionis non pertinet, Bart.
e l. 107. §. 1. ſ. de l. 1.
f l. 88. ſ. de cond. & dem.
g regula ſcilicet, l. 7. quæ & à pſb. manumitt.
h Seruus manumiſſus ab herede, ante electionem ſuſtra manumittitur, quod perſonam eligere debentis: vtiliter manumittitur, quod perſonam manumittentis.
i Cur? quia plenum dominium ſerui legati nō habet, adde l. 12. ſ. de manum.
k huiuſmodi legatum eſt inutile, l. 4. C. de legat.
l l. 10. in fin. ſ. de legat.
m v. l. 160. ſ. de verb. ſign.
n l. 39. ſuprà de l. 3.
o imo, non poteſt eligi, l. 27. §. 7. ſup. de pactis.
p olim non tranſmittebantur, §. 23. Inſt. de legat.
q v. l. 1. ſ. quando dies legatorum.
r Triclinaria veſtimenta, quibus in triclinio vtebantur.
ſ Vindicatione hoc legatum eſt.
t ſtatim poteſt, vide Accurſ. ad l. 23. in fin. ſ. de Hæreditatis ... & ſ. de aſſ. captis l. hominis familia. 67. ſuprà de leg. 2.
u ſemel enim ſit.
x quæ notaui ad l. 6. ſup. eod. adde l. 3. l. 84. §. 9. ſup. de leg. 1. l. 11. in fin. l. 33. in fin. ſuprà de leg. 2. l. 8. C. de inoff. teſtam. l. 17. C. de fideicom. l. 4. §. 2. ſ. de leg. commiſſoria & Duarenum ad cap. 21. de regulis iuris.
y optionem legari certis verbis ſolitam: hinc Hotomanus colligit 32. obſeru. adde Vlp. 24. §. 14.
z ex ſtatu traditionis

Universidad Rey Juan Carlos

ter a elegerit, an ea quæ ex his mancipiis ante nuptias adgnata ſunt ad puellam ſupra numerum decem mancipiorum pertineant? Reſpondit, cum mancipiorum legatum in tempus nuptiarum teſtator tranſtulit, id quod medio tempore ancillæ enixæ ſunt, ad filiam non b pertinere.

¶ Idem quæſiit, ante nuptias, eorundem mancipiorum fructus & vſus, an ad Semproniam matrem pertineant? Reſpondit, nihil proponi cur ad matrem pro ſolido pertineant.

Ex quibus rebus eligendum.

21. *Idem* ‖ lib. 17. Digeſtorum. ‖

MAritus vxori ſuæ codicillis per fideicommiſſum dedit prædia: item lances, quas elegerit, quatuor. quæſitum eſt, an ex his lancibus, quæ mortis c tempore ſint, eligere poſſit? Reſpondit, poſſe.

DE a TRITICO, VINO, VEL oleo legato.

TIT. VI.

De vino & aceto.

1. *Vlpianus* ‖ lib. 20. ad Sabinum. ‖

VIno legato acetum quoque continetur, quod paterfamilias vini c numero habuit.

De penu & vino. 1. De optione legata.

2. *Pomponius* ‖ lib. 6. ad Sabinum. ‖

CVm alij penum, alij vinum legatum eſſet, excepto vino, omne penum ad alium legatarium pertinebit.

1 ¶ Si centum amphoras, quas velles, tibi legatæ ſint, ex teſtamento agendo conſequi potes, vt degustare f tibi liceat: aut quanti interfuerit licere tibi degustare, ad g exhibendum agere potes.

De vino & aceto. 1. De vino & vaſis.

3. *Vlpianus* ‖ lib. 23. ad Sabinum. ‖

SI cui vinum ſit legatum centum amphorarum, cum nullum vinum reliquiſſet, vinum heredem empturum, & præſtaturum, non h acetum, quod vini numero fuit.

1 ¶ Si vinum legatum ſit, videamus an cum vaſis debeatur? Et Celſus inquit, i vino legato, etiamſi non ſit legatum cum vaſis, vaſa quoque legata videri. non quia pars ſunt vini vaſa, quemadmodum emblemata l argenti ſcyphorum fortè, vel ſpeculi k, ſed quia credibile eſt, mentem teſtantis eam eſſe, vt voluerit acceſſioni eſſe vino amphoras: & ſic (inquit) loquimur habere nos amphoras mille, ad menſuram vini referentes.

¶ In doliis l non puto verum: vt, vino legato & dolia debeantur: maximè ſi depreſſa m in cella vinaria fuerint: aut ea ſunt, quæ n per magnitudinem difficilè o mouentur.

¶ In cuppis autem ſine cuppulis puto admittendum & ea deberi: niſi pari modo immobiles in agro, veluti inſtrumentum agri, erant.

¶ Vino legato, vtres non debebuntur, nec culleos p quidem deberi dico.

De qualitate olei.

4. *Paulus* ‖ lib. 4. ad Sabinum. ‖

CVm certum pondus olei, non adiecta qualitate q, legatur, non r ſolet quæri, cuius generis oleo vti ſolitus fuerit teſtator: aut cuius generis ſoleunt ſiſtius regionis homines in vſu habeant. ſ & ideo liberum t eſt heredi, cuius vellet generis oleum legatario ſoluere.

De quantitate vini quod in fundo natum eſt.

5. *Iulianus* ‖ lib. 15. Digeſtorum. ‖

CVm certus numerus amphorarum vini legatus eſſet u ex eo quod in fundo Semproniano natum eſſet, & minus x natum eſſet, non y amplius deberi placuit: & quaſi taxationis vicem obtinere hæc verba, *Quod natum erit.*

De vino & vaſis: de ſeruis & peculio.

6. *Proculus* ‖ lib. 5. Epiſtolarum. ‖

CVi vinum heres dare damnatus eſt, quod in amphoris & cadis diffuſum z eſt, dari debet: etiamſi vaſorum mentio facta non eſt.

¶ Item quamuis cum vaſis cadis, legatum eſt: tamen id quoque quod in doliis, legatum eſſe videtur.

¶ Sicuti ſi ſeruos omnes cum peculio cuiuſque eorum legaſſet, etiam eos, quibus peculij nihil eſſet, legaſſe videretur.

De quantitate non adiecta. 1. De genitiuo rei impoſſibili.

7. *Iauolenus* ‖ lib. 2. ex poſterioribus Labeonis. ‖

QVidam heredem damnauerat dare vxori ſuæ vinum, oleum, frumentum, acetum, mella, ſalſamenta. Trebatius aiebat, ex ſingulis rebus non a amplius deberi, quam quantum heres mulieri dare voluiſſet, quoniam non adiectum eſſet, quantum ex quaque re daretur. Ofilius, Caſcellius, Tubero, omne quod quantum paterfamilias reliquiſſet, legatum putant. Labeo id probat, idque verum eſt.

1 ¶ *Aurio Titio tritici modios centum, qui b ſinguli pondo centum pendeant,* heres dato. Ofilius, nihil legatum eſſe; quod & Labeo probat: quoniam eiuſmodi triticum in rerum natura c non eſſet: quod verum puto.

De mora legatarij.

8. *Pomponius* ‖ lib. 6. Epiſtolarum. ‖

SI heres damnatus ſit dare vinum quod in doliis eſſet, & per legatarium ſtetit, quo minus accipiat: periculoſè heredem facturum, ſi id vinum effundat: ſed legatarium petentem vinum ab herede doli mali exceptione placuit ſummoueri, ſi non præſtet, id quod propter moram eius damnum paſſus ſit heres.

Vini appellatione quid contineatur. 1. De aceto legato. 2. De vino quod acuit. 3. De vino paterno, vel peculiari. 4. De vino veteri.

9. *Vlpianus* ‖ lib. 23. ad Sabinum. ‖

SI k quis vinum legauerit, omne c continetur, quod ex vinea natum vinum permanſit.

¶ Sed ſi mulſum ſit factum, vini appellatione non continebitur propriè. niſi fortè paterfamilias etiam de hoc ſenſit.

¶ Certè zythum d quod in quibuſdam prouinciis ex tritico, vel ſex] hordeo, vel ſex] pane conficitur e, non continebitur.

¶ Simili modo nec camum f, nec ceruiſia g continebitur, nec hydromeli h. Quid conditum? nec hoc puto, niſi alia mens teſtantis fuit. Oenomeli i planè, id eſt dulciſſimum vinum, continebitur k.

¶ Et paſſum l, niſi contraria ſit mens continebitur: Defrutum m non continebitur, quod potius conditura loco fuit.

¶ Acinaticium n planè vino continebitur.

¶ Cydoneum o & ſi qua p alia ſunt quæ non ex vinea ſiunt, vini appellatione non continebuntur.

¶ Item acetum vini appellatione non continebitur.

¶ Hæc omnia ita demum vini nomine non continentur, ſi q modo vini numero à teſtatore non ſunt habita. alioquin Sabinus ſcribit, omnia r vini appellatione contineri, quæ vini numero paterfamilias habuit. Igitur & acetum, quod vini numero paterfamilias habuit: & zythum, & camum, & cætera quæ pro hominum affectione atque vſu, vini numero habebantur. Quod ſi totum vinum, quod paterfamilias habuit, coacuit, non extinguitur legatum.

1 ¶ Si acetum quis legauerit, non continebitur legato acetū, quod vini numero teſtator habuit: embamma ſ autem continebitur: quia t aceti numero fuit.

2 ¶ Item ſi quis vinum, quod habuit, legauit: deinde ſhoc] coacuit: licet poſtea in aceti locum tranſlatum ſit à patrefamilias, vino legato continebitur: quia id quod teſtamenti facti tempore vinum fuit, demonſtratum eſt, & eſt hoc verum: niſi u voluntas aduerſetur.

3 ¶ Vino autem paterno legato, id demum legatum videtur, quod teſtator vini numero habuit, non quod pater.

¶ Item ſi peculiare vinum legatum ſit, id continebitur, quod ſerui habuerunt. Cur tam diuerſè? quod paternum vinum iam cœpit vſus x ipſius teſtatoris eſſe ac peculiare in vſu ſeruorum remanſit.

4 ¶ Item ſi vinum vetus y ſit legatum.

10. *Hermogenianus* ‖ lib. 2. Iuris Epitomarum. ‖

EX vſu teſtatoris legatum æſtimabitur: id eſt, quo annorum vino pro vetere vtebatur: quod ſi non appareat.

11. *Vlpianus* ‖ lib. 23. ad Sabinum. ‖

a Opſonium ſeu per procuratorem, cui id mandatum fuiſſet, poſſe. Hinc Hotomanus colligit 3. illuſtr.

b v. l. 14. ſuprà de vſufru.

c l. 34. §. 1. ff. de l. 3.

d 44. Eclog. 9.

e l. 9. verſ. hæc omnia & in fin. ſ. eod. l. 3. in fi. ff. de optione.

f de degustatione dixi ad l. 3. ſ. de optione.

g l. 38. in fin. ff. de iudiciis. l. 3. in fin. ff. de optione.

h imò id acetum præſtabit, l. 1. ſ. eod.

i Emblemata ſunt pars ſcyphorum vel ſpeculi, de quibus v. l. 7. §. 1. ff. ad exhibendum, l. 17. ſ. de auro. Paul. 3. ſent. 6. §. 89.

k ἐμπαιστικὰ vel ἐμβλήματα 44. Eclog. 9. c. 3.

l l. 14. l. 15. ſ. eod.

m Dolia non debentur vino legato: non enim pars ſunt vini, maximè ſi depreſſa ſint: vinum igitur ſolum debetur [illegible] 44. Eclog. 9. c. 3.

n Immobilibus rebus adnumerantur quæ per magnitudinem difficilè mouentur.

o Difficilè, id eſt, ſine fractione.

p ἀσκοὶ. Bel. Ald.

q bonitate.

r ſoleat legendum eſt, vt ex coniectura clariſſimi & doctiſſimi viri collega mei Iacobi Leſij, tunc quæri, & poſt, nec ideo liberum eſt.

ſ al. nec ideo, vt ſuprà.

t l. 75. ff. mandati.

u 44. Synop. cap. 5. Har. 10. §. 39.

x adde l. 39. §. 1. ff. de contr. empt.

y imò amplius, ac totum legatum debetur, l. 12. in fi. ſ. de alim.

z l. 9. l. 15. ſ. eod.

a imò eſt dare aperte: ſi quidem legatum indefinitum non valet, arg. l. 94. ſ. de verb. obl.

b Modij ſinguli tritici, certum pondo inſulti pendebant, ita triticum veteres non tantum menſuratione explorabant, ſed etiam ratione ac pondere.

a l. 108. §. 10. ſuprà de l. 1.

b Cuiac. 14. obſer. 19.

c Vinum eſt, quod ex vinea natum. At mulſum, zythum, camum, ceruiſia, hydromeli, conditum, oenomeli, paſſum, defrutum, acinaticium, cydoneum, acetum: vide hanc legem.

d Zythum quod ex fabis Illyrici, Cuiac. mihiem 29. valere ſcriptum, coagulatum et fabarum: eſt autem faba, ex hordeo vel frumento in liquorem conuerſa, potus in Illyrico potus.

e vel ex pane, (ſiue panico) conficitur, Cuiac. nec enim zythum ſit ex pane. Idem Alciatum reprehendit legentem, ſuprà, 12. obſer. 30.

f nec carni, Hal. & ita legit Dioſcorides apud Cuiac. ibid. Camum & cymum idem quod ſora. Cuiac. ibid. ex Aphis. ſed Hieronymus Mercurialis 5. Var. 1. putat camum eſſe potionis genus ex variis rebus confectum, perinde ac ceruiſia, non abſimile ſabaia potioni, quæ in Illyrico ex hordeo & frumento ſit, Anneiar. 26. hic adde Alciat. 2. prætermiſſorum.

g nec ceruiſia, Hal. 3. Cerere dicitur ſeu frumento.

h Hydromeli, potio ex aqua & melle: vetuſtate vini ſaporem adſciſcit. v. Dioſcor. idem cap. 13. 14. Plin. 17.

i Oenomeli potio ex vino & melle.

k Imò, oenomeli non continebitur. Mulſum enim non continebitur, in prior. ſuprà eod. Mulſum autem & oenomeli eadem ſunt Dioſcoridi & Plinio, & Alciat. 9. parerg. 2. duplex genus oenomeli ſtatuit: v. ibid.

l v. l. vlt. §. 1. ſ. eodem.

m Defrutum à deferuendo, idem de ſapa dicendum eſt, quæ à defruto non differt: niſi nomine & modo, & decoquendi menſura: defrutum mulſum eſt decoctum ad dimidium redactum deferuendo: ſapa, ad tertium. adde l. quæſitum 21. §. cellarium 9 ſup. de fundo inſtructo. de ſapa & defruto coquendis v. 14. Columell. 20. & 20.

n Acinaticium ex vuarum acinis aqua maceratis fit, idem quod lora: ſed contra id non placet Mercuriali. 5. Var. 1. Ex Caſſiodoro var. 12. Probat [illegible] prodromi generis eſſe, Galeno ſæpius in vſu medicamentorum nominatum, quod vt ferret, indicat Plinius 14. cap. 9, fuiſſe ſane dulcium genere: dulcia à vino [illegible] da fuiſſe, ſed ille malè [illegible] Acinaticium vino non continetur. Gellis [illegible] de [illegible].

o Cydoneum ex malis cotoneis; quod & cotoneum, Macrob. 7. Saturnal. 7. Dioſcorid. 3.

p vt piratica, & pomarica ex piris & pomis: aut etiam quæ ex cerealis, frumento & ſorbis, Virg. 3. Georgicon, & pocula læti Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis, Veneris ſorbola.

q v. l. 1. ſup. eod. vt in illa appellatione ea omnia continentur, quæ vini numero paterfamilias habuit, adde l. 2. in fin. ſup. eit. prox.

ſ Embamma. l. 9. in fin. ſup. de contrah. empt. acetum ſtiticium. τὸ ὄξος κατακεχυμένον quod & ὀξάλμην. vide Cuiac. 1. obſ. 1. & 13. obſer. 27. in fin.

t nam ei magna aceti portio admiſcetur, & ita l. 12. Columell. 73. de embammate non [illegible]: idem author 12. cap. 55. cuiuſdam ſinapis ad embammata idoneè mentionem facit. v. Mercurial. 3. var. 14. Embamma, intinctus dicitur, l. 9. in fin. ſuprà de contrah. empt. ſuccis varius enim eſt intingere. Dioſcorides interpres pro oleo vſurpat Cuiac. 15. obſer. 27. in fin. bene pro aceto ὀξὺ ἀποθέτων.

u l. 44. §. 2. in fin. ſup. de l. 1. l. 85. verſ. ſi vno caſu... ſuprà de leg. 3.

x al. vſui.

y Vinum vetus ex vſu teſtatoris accipimus, leg. 10. ſ. eod. vſu deficiente, veterem dicimus quod eſt anni prioris, leg. 11. leg. 12. ſ. eod. vide Zaſium l. Rubenſ. 14.

Universidad Rey Juan Carlos

a De vino [illegible] tradit hæc Gellius 13. Noctium Att. Vinum nouum refrigerat, vetus calefacit: medium, eſt prandium caninum: id eſt, pro vino non habendũ: ſi quidem canis vinũ non bibit: album, nigrum, vires: album, vrinam: medium ſeu gilnum ac [illegible] [illegible] efficit. Nouũ menſe Nouembri militib. dari moris erat: veteris enim difficilis erat erogatio l. 1. c. Cod. de erog. militaris annonæ.

b Definitio ſumpta à remotione contrarij.

c è contrario, nouum eſt quo nullum eſt recentius. v. Zaſ. 1. Reſp. 4.

d atque ita male [illegible] l. 3. ſupr. de vin. trit. definit vinum illud vetus eſſe, ſi vltra annum ſeruari non poſſit, ſimul ac clarum eſſe cœpit.

e quotannis, & annos ſingulos non defferant.

f l. 17. in fin. ſ. de annuis legatis.

g l. Harm. 10. §. 17.

h Forte legandũ in quæ vina [illegible] ſeiam vina diffuſa apte dicimus, at non vaſa diffuſa.

i Vino cum vaſis legato, vinum quod in doliis eſt, legatum Trebatius negat: Proculus concedit. dolia quidem non eſſe in vaſis vinariis, ſed tamen vino cum vaſis legato, vinum quod in doliis fuerit, legatum intelligi. Interim fatetur vino cum vaſis legato vinum quod in amphoris & cadis fuerit, legatum quoque & alia mente vina diffundi in cados & amphoras, alia in dolia.

VEtus accipietur, quod [k] non eſt nouum: idem & anni prioris [c] vinum appellatione veteris continebitur.

12. Paulus libro 4. ad Sabinum.

NAm aliter obſeruantibus quis finis, aut quod initium veteris vini ſumeretur [d].

De quantitate vini, quod in fundo naſcetur.

13. Vlpianus lib. 23. ad Sabinum.

EX eo vino quod in illo fundo naſcetur, heres meus amphoras decem quotannis e in annos ſingulos dato. quo anno natum non [f] fuiſſet ex ſuperiore anno eius fundi eum numerum amphorarum heredem daturum: Sabinus exiſtimat, quæ ſententia, ſi voluntas non aduerſetur, mihi quoque placet.

De doliis & vaſis.

14. Pomponius lib. 6. ad Sabinum.

VIno [g] legato, ea demum vaſa ſequuntur, quæ [h] ita diffuſa ſunt, vt non ad perpetuum vſum [i] vaſa reſeruarentur, veluti amphoræ & cadi.

15. Proculus lib. 2. Epiſtolarum.

VInum cum [i] vaſis legauit. negauit Trebatius, quod in doliis ſit, deberi. & ſenſum teſtatoris alium putat eſſe: verborum alium, ceterum dolia in vaſis vinariis non [k] eſſent. ego [l] etſi dolia in vaſis vinariis non ſunt, tamen non concederem [l] Trebatio, vinum quod in doliis eſſet, id eſt, quod in vaſis non eſſet, non eſſe legatum. Illud verum eſſe puto, cui vinum cum vaſis legatum erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffuſa ſeruamus, legatos eſſe [m]: vinum enim in amphoris & cados hac mente diffundimus, vt in his ſit, donec vſus cauſa probetur [n]: & ſcilicet id vendimus cum his amphoris & cadis. in dolia autem alia mente coniicimus, ſcilicet vt ex his poſtea vel in amphoras & cados diffundamus, vel ſine ipſis doliis veneat.

De dulcibus legatis.

16. Idem lib. 3. ex Poſterioribus Labeonis.

QVi vinum Surrentinum in venalibus habebat diffuſum, is cui vinum legauerat in [o] amphoris, omne illud quoque vinum quod in venalibus fuiſſet, legatum eſſe Labeo & Trebatius reſponderunt.

1 ¶ Cui dulcia [p] legata eſſent, ſi nihil aliud, teſtamento ſignificetur: omnia hæc eſſe legata: mulſum [q], paſſum [r], defrutum [ſ], & ſimiles potiones, item vuas [t], ficos, palmas [x], caricas [y].

2 ¶ Quod ſi ita eſſet legatum: *Vinum amphorarium, [illegible] & dulcia omnia:* nihil inter dulcia, niſi quod potionis fuiſſet, legatum [z] putat Labeo ex collatione [a] vini amphorarii, quod non improbo.

DE INSTRVCTO VEL INSTRVmento legato.

TIT. VII.

De numero legatorũ. 1. De alienatione fundi.

Paulus libro 4. ad Sabinum.

SIue [c] cum inſtrumento fundus legatus eſt, ſiue inſtructus: duo legata intelliguntur.

1 ¶ Fundo cum inſtrumento legato & alienato [d], inſtrumentum non vindicabitur ex ſententia defuncti.

De præceptione. 1. De dotibus.

2. Papinianus libro 7. Reſponſorum.

CVm pater pluribus filiis heredibus ſcriptis, duobus præceptionem bonorum aliæ præter partes hereditarias dediſſet pro partibus coheredum viriles habituros legatarios placuit.

1 ¶ Dotes [e] prædiorum, quæ Græco vocabulo [illegible] appellantur, cum non inſtructa leguntur, legatario non præſtantur.

Si is, cui fundus inſtructus legatus eſt, rogetur fundum reſtituere. 1. De ſeruis [illegible] manumiſſis.

3. Idem libro 8. Reſponſorum.

FVndum inſtructum libertis patronus teſtamento legauit, poſtea codicillis petit, vt morientes partes ſuas fundi ſuperſtitibus reſtituerent, nec inſtructi mentionem habuit, talem [f] in cauſam fideicommiſſi deductum videri placuit, qualis fuerat legatus: ſed [g] medii temporis augmenta [h] fœtuum & partuum, item detrimenta [ſ] fatalium fideicommiſſo contineri [g].

1 ¶ Minor viginti annis inſtructa prædia conſobrinę ſuę dari voluit: [x] quoſdam ſeruos prædiorum viuus manumiſit. non idcirco ſerui manumiſſi præſtabuntur, quod ad libertatem peruenire non poſſunt.

¶ Idem iuris eſt, cum ex quauis alia cauſa libertas non competit.

De bobus.

4. Iauolenus libro 2. ex Poſterioribus Labeonis.

CVm quidam duos fundos iunctos haberet, & ex altero boues cum opus feciſſent, in alterum reuerterentur, vtrumque fundum cum *inſtrumento* legauerat. Labeo Trebatius boues [h] ei [i] fundo ceſſuros putant, vbi opus feciſſent, non [k] vbi manere conſueuiſſent. Caſcellius contra. Labeonis ſententiam probo [l].

De fundo cum inſtrumento, vel fundo & inſtrumento, vel fundo inſtructo legato.

5. Labeo lib. primo Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI [m] [illegible] cui fundum & inſtrumentum eius legare vis, nihil intereſt, quomodo leges: *Fundum cum inſtrumento: an Fundum & inſtrumentum: an Fundum inſtructum.* Paulus. Imò contra. nam inter ea legata hoc intereſt, quod ſi fundo alienato [n] mortuus fuerit qui [o] ita legauit, ex hac ſcriptura *Fundum cum inſtrumento*, nihil [p] erit legatum: ex cæteris [q] poterit inſtrumentum eſſe legatum.

De debitore conſtituendo qui ſatis non fecit.

6. Scæuola lib. 16. Digeſtorum.

NEpoti legauerat, quæ certa regione prædia habuerat, vt inſtructa ſunt, cum vino, grano, calendario [r]. & adiecerat hæc verba, *Quidquid erit, cum moriar, in illa regione, & quidquid in quamcunque ſpeciem erit eiuſdem regionis, vel quod normaq; erit.* viua teſtatrice vnus ex debitoribus conſtituit, [illegible] viuente teſtatrice ſatis non fecit. quæſitum eſt, an quod ex ſententia codicis deberetur, ad nepotem pertineret? Reſpondit, nihil proponi cur non deberetur.

De mutatione voluntatis.

7. Idem libro 22. Digeſtorum.

TAbernam [ſ] cum cœnaculo Pardalæ manumiſſo teſtamento legauerat cum mercibus & inſtrumentis & ſupellectili quæ ibi eſſet. item horreum [t] vinarium cum vino & vaſis, & inſtrumentis & inſtitoribus, quos ſecum habere conſueuerat. quæſitum eſt, & cum viuo teſtatore inſula, in qua cœnaculum fuit, quod ei legatum erat, exuſta ſit, & poſt biennium eodem in loco conſtituta noua & horreum, quod eidem legatum erat, à teſtatore venierit [u], vini autem venditio dicta ſit, vt ex eo commoda venirent: an vniuerſa legata Pardula conſequi poſſit? reſpondit, ea in quibus voluntas mutata eſſet, non deberi.

De inſtrumento fundi.

8. Vlpianus lib. 20. ad Sabinum.

IN [y] inſtrumento fundi [x] ea eſſe, quæ fructus quærendi, cogendi, conſeruandi gratia parata ſunt, Sabi-

a l. 20. §. 1. [illegible] l. 1. §. 3. [illegible] l. 1. C. ad l. Falc.

b l. 44. §. 1. ſup. de legat. 2. [illegible] ferramenta & inſtrumenta agri cauſa repoſita. Vid. adde Non. [illegible] l. 9. [illegible] [illegible]. Ideò vel copioſa ſubſtantia [illegible], cathera pecuniam ſepoſitam à memoriis ſignificat apud Liberium & omne impoſi um auri. nam Auguſtinus adſcarret in [illegible] [illegible] hæc non habere non ileet. v. Cuiac ad Nov. 118. Quidquid enthecarum colligebat Sidonius apud Tertull. 8. adu. 9.

c al. ſed & medii.

d Vide Manticam 6. de coniect. vltim. voluntatum 4.

e l. 19. l. 20. l. 21. l. 24. §. 1. ſ. de legat. 1. l. 16. l. 50. in fi. ſ. de leg. 3. l. 19. §. 3. l. de auro.

f adde l. 24. §. 5. ſ. de legat. 1.

g non continetur. ita legit Martinus apud Accurſium, ita quoque emendat Antonius Faber 5. coniectur. quem vide.

h Boues aratorij pars inſtrumenti fundi dici ad Auſonio. Agricola. C. quæ res pignori.

i l. 12. §. 14. ſ. eod. l. 35. §. 3. ſ. de hered. inſtit.

k Conſuetudinem non ſemper ſequitur.

l Immò probandam non videtur. Nam duo faciunt pro Caſcellio. Vnum boues in eo fundo morari & in eum fundum reuerti ſolitos, ſeu conſuetudo. Alterum, quod veriſimile ſit in eodem fundo boues quoque opus feciſſe. ita veriſimile eſt, hic ita legendum eſſe: Labeo, Trebatius boues & fundo ceſſuros putant, vbi manere conſueuiſſent, non vbi opus feciſſent. Caſcellius contra. Labeonis ſententiam probo. Idque eò magis amplectendum videtur, quòd idem Labeo ſimilis ea parte ſententiæ

k non erant. Imò ſunt, l. 3. ſ. ſ. de vino [illegible] l. ſ. non concederent. m ſunt enim vaſa vinaria, & ad condendum vinum parata. Culei verò & vtres ad deferendum. Dolia verò ad perpetuum vſum cellæ deprimuntur, v. Cuiac. 2. obſ. 36. n Forte legendum, promatur, vel prodigatur. o in amphoris vino legato id etiam vinum debetur quod in venalibus ſit.

p Dulcium legato quid comprehendatur, v. Paul. 3. ſent. 6. §. 77. Plautus in Pſeudolo. Quid ſi opus ſiet vt dulce promat indidem: ecquid habet? murrinam, paſſum, defrutum, mellinam. Quiac. ib. Murrina quid eſt? Num vinum ex baccis myrthi factum: vt vult Iulius Scaliger in 6. Theophr. de cauſis plantarum 32. Num vinum, aut aliera potio odoribus condita [illegible] vt vult Iunius? Certè non eſt vinum [illegible] myrrhæ odore conditum, vt ait Plin. 14. c. 13. Mulieribus enim Romanis, myrrhina vti licuit. (Porrò de murrha adde illud Iuuenali 3. Spirabat Tyria murrha: Virgilius. Crines vibratos ferro murrhaque madentes Hor. 3. Carm. 14. murrheam nodo cohibere crinem.) vino non æquè [illegible] Gell. 23. Eam nectar veterum Græci: mulieres ipſæ murrinam [illegible]. Deinde murrinam inter dulcia refert Plautus, Myrrha verò eſt amara. Huiuſmodi vinum myrrhatum Iudæi Chriſto crucifixo obtulerunt. Rectè Mercurialis 5. variar. 1. ait ſolum myrrhinę nomen remanſiſſe: conſtare tamen dulcib. myrrhinam annumerari, eſſeque potionis mixtæ genus. q Mulſum v. l. 9. ſ. eod. r Paſſum vinum, l. 9. ſ. eod. quod ex vuis paſſis conficitur. Paſſa vua, quæ in ſole paſſa eſt aducr. Varro.

ſ Defrutum quid, dix. l. 9. ſ. eod. & l. 12. §. 10. ſ. de inſtructo. t ſapam adde Paulus l. 3. d. l. 10. u Paſſas ſc. & dulce vinum, Paul. ib. x Palmas hic accipe pro fructu ipſo, non pro arbore. Porrò de palma arbore, hoc ſingulare eſt eam pondere non cedere, ſed reniti 3. Gell. 6. Plin. Naturalium c. 32. vnde ſignum victoriæ, palma cuius magnæ glandes Nicolai dicebantur, v. Plin. Sympoſiac. 4. palmarum, munus victoriæ l. 3. §. [illegible] & [illegible] [illegible]. y Caricæ etiam poſſunt numerari inter poma, l. 205. ſ. de verb. ſig. Porrò caricas, ſiue cariotas palmarum fructus Caricas cum aſſe Iannuariis Calendis pauperes & clientes offerebant patronis. Martialis in Xenio. Aurea porrigitur Iani Cariota Calendis, ſed tamen hoc munus pauperis eſſe ſolet. [illegible] Hoc ſimiliter ſpata Iani carjota Calendis, [illegible] ſeit cum parvo ſordidus aſſe [illegible]. Mel quoque oblatum refert Ouidius 1. Faſtorum ibi. Quid vult palma ſibi rugoſaque carica dixi, Et data ſub niueo candida mella Cado. Cætera vide ib. z Generalia reſtringuntur ad caſus ſuperius expreſſos. a v. quæ notaui ad l. 2. in ſ. [illegible] de rebus dubiis, l. 93. §. 3. ſ. de leg. 3. & [illegible] [illegible] & [illegible] &c. 44. Eclog. 10.

c vide Cuiac. 7. obſ. 24.

d l. 5. in fin. ſ. eodem.

ipſius ſit in l. 39. §. 1. ſ. de auro & argento. m 2. Harm. 10. §. 40.

n Imò non contra §. 17. in fin. Inſt. de legatis. fundi inſtructi, quam fundi cum inſtrumento relicti legatum plenius eſt, l. 12. §. 28. ſ. eod.

o l. 1. in fin. ſupr. eod. §. 17. Inſt. de legatis.

p Cur? quia manifeſta eſt teſtatoris ſententia, l. 1. in fin. ſup. eod.

q l. 16. ſupr. de vſu & habitatione.

r adde l. 64. ſup. de leg. 3.

ſ l. 23. infra eod.

t Horrea in vrbe varia fuiſſe diſcimus ex Petri Victoris libello de regionibus vrbis Romæ. Et non tantùm frumentaria, ſed & vinaria, vt hic. l. 12. §. 39. §. 40. l. 20. §. 8. [illegible] l. 2. C. de priuilegiis. [illegible] apotheca frequentius ea appellabantur, mercium, inſtrumentorum, pignorum, rerumq; omnium mobilium ac pretioſiſſimarum, l. 3. §. 2. ſup. de officio præf. vigil. l. 6. ſup. de edendo. l. 19. §. 3. de iudiciis l. 7 [illegible] ſupr. de contrah. empt. l. 55. ſup. locati. l. 21. §. 8. ſ. de furtis. vbi etiam quædam de horreis diximus. l. 24. ſup. de legat. 1. l. 9. §. de pigneratitia act. l. 12. §. 39. §. 40. [illegible] l. 32. §. 4. l. de auro l. 10. §. 6. ſ. ad leg. Falcid. Apuleius 3. de Aſin. Atque ita effracturæ periculo horrea ſæpè obnoxia, l. 1. §. 4. ſupr. de off. præf. vigilum l. 51. ſup. locati. l. 1. l. 4. C. de locato.

u l. 65. in fin. ſupr. de legat. 1.

x l. 11. §. 12. ſ. legat. 3.

y 44. Eclog. 10. c. 2. [illegible] Harm. 10. §. 41. Varro 4. de ling. lat. num. 82.

z l. 24. §. 2. [illegible] §. 7. l. 16. §. vlt. l. 2. in fi. ſupra eod. l. 2. C. de verb. ſig.

Universidad Rey Juan Carlos

nus libris ad Vitellium euidenter enumerat.

¶ Quærendi a veluti b homines, qui agrum colunt, & qui eos c exercent, præpoſitive ſunt his, quorum in numero ſunt vilici d, & monitores e: præterea boues domiti, & pecora ſtercorandi cauſa parata: vaſaque vtilia culturæ, quæ ſunt aratra, ligones, ſarculi f, falces putatoriæ, bidentes, & ſi qua ſimilia g dici poſſunt.

¶ Cogendi h quemadmodum torcularia, corbes i, falceſque meſſoriæ, falces fœnariæ k, quali l vindemiatorij, exceptoriique, in quibus vuæ comportantur.

¶ Conſeruandi, quaſi dolia, licet defoſſa non ſint, & cupæ n.

1 ¶ Quibuſdam in regionibus accedunt instrumento, ſi villa cultior o eſt, veluti p atrienſes q, ſcoparij r, ſi etiam viridiaria ſ ſint, topiarij t: ſi fundus ſaltus u, paſtioneſque habet, greges x pecorum, paſtores, ſaltuarij y.

9. *Paulus* libro 4. ad Sabinum.

DE grege ouium ita diſtinguendum eſt: vt ſi ideo comparatus ſit z, vt ex eo fructus caperetur, non debeatur: ſi verò ideo, quia non aliter ex ſaltu fructus percipi poterit, contra: quia per greges fructus ex ſaltu percipiuntur.

10. *Vlpianus* libro 20. ad Sabinum.

SI reditus a etiam ex melle conſtat, alvei b, apeſque continentur.

11. *Iauolenus* libro 2. ex Caſſio.

EAdem ratio eſt in auibus, quæ in inſulis maritimis aluntur.

16. De instrumento domus. 17. De fundo instructo. 36. De imaginibus. 37. De pecudibus instructis. 39. De horreis instructis. 40. De ſupellectili. 42. De fundo instructo. 43. De domo instructa. 44. De ſeruis, qui in fundo morantur, legatis. 45. De his quæ ſunt in domo. 46. De fundo, ita vt instructus eſt legato, & alia re adiecta. 47. De horreis instructis, & eo quod in horreis eſt, alij ſpecialiter legato.

12. *Vlpianus* libro 20. ad Sabinum.

QVæſitum eſt, an frumentum c quod cibariis cultorum paratum foret, instrumento cederet? Et plurimis non placet, quia conſumeretur, quippe d instrumentum e eſt apparatus rerum diutius manſurarum, ſine quibus exerceri nequiret poſſeſſio. Accedit eo, quod cibaria, victus magis quàm colendi cauſa parentur. Sed ego puto, & frumentum, & vinum ad cibaria paratum instrumento contineri f: & ita Seruium reſpondiſſe auditores e eius referunt. Item nonnullis viſum eſt, frumentum, quod ſerendi f cauſa repoſitum eſt, instrumento contineri, puto, quia & instar culturæ eſſet, & ita conſumitur, vt ſemper reponeretur: ſed cauſa ſeminis nihil à cibariis differt.

1 ¶ Conſeruandi fructus cauſa, veluti granaria g (quia in his fructus cuſtodiuntur) vrceos, capſellas in quibus fructus componuntur: ſed & ea, quæ exportandorum fructuum cauſa parantur, instrumenti eſſe conſtat: veluti iumenta h, & vehicula i & naues & cupæ & culei.

2 ¶ Alfenus autem, ſi quoſdam ex hominibus aliis legauerit, cæteros qui in fundo fuerunt, non contineri instrumento ait: quia nihil animalis instrumenti eſſe opinabatur: quod non eſt verum k: conſtat enim eos l qui agri gratia ibi ſunt, instrumento contineri.

3 ¶ Quæritur, an ſeruus, qui quaſi colonus m in agro erat instrumento legato, contineretur? & Labeo & Pegaſus rectè negauerunt: quia non pro instrumento in fundo fuerat, etiam ſi ſolitus fuerit, & familiæ imperare.

4 ¶ Saltuarium x autem Labeo quidem putat eum demum contineri, qui fructuum ſeruandorum gratia paratus ſit, eum non, qui finium cuſtodiendorum cauſa. ſed Neratius etiam hunc. & hoc iure vtimur, vt omnes ſaltuarij contineantur.

5 ¶ Trebatius amplius etiam piſtorem a & tonſorem b qui familiæ ruſticæ cauſa parati ſunt, puta contineri: item fabrum, qui villæ reficiendæ cauſa paratus ſit, & mulieres, quæ panem coquant, quæque villam ſeruent: item molitores, ſi ad vſum ruſticum parati ſunt: item focariam c, & villicam d, ſi modò aliquo officio virum adiuuet: item lanificas e quæ familiam ruſticam veſtiunt, & quæ pulmentaria f ruſticis coquant.

6 ¶ Sed an instrumenti instrumentum legato instrumento continetur, quæritur. hæc enim, quæ ruſticorum cauſa parantur, lanificæ g, & lanæ & tonſores h & fullones, & focariæ i non agri ſunt instrumentum ſed instrumenti. puto igitur etiam focariam contineri: ſed & lanificas, & cæteros, qui ſupra numerati ſunt. & ita Seruium reſpondiſſe, auditores k eius referunt.

7 ¶ Vxores quoque, & infantes eorum, qui ſuprà enumerati ſunt, credendum eſt in eadem l villa agentes voluiſſe teſtatorem legato contineri: neque enim duram l ſeparationem iniunxiſſe credendus eſt.

8 ¶ Si aliqua parte anni in fundo paſcuntur pecora, aliqua parte his pabulum conducitur, vel ſerui ſi aliqua parte anni per eos ager colitur, aliqua parte in mercedem m mittuntur: nihilo ſeminus instrumento continentur n.

9 ¶ Cellarium o quoque, id eſt ideo præpoſitum vt rationes ſaluæ ſint, item oſtiarium, mulionemque instrumenti eſſe conſtat.

10 ¶ Et molas p & machinas, fœnum, ſtipulas, aſinum machinarium q, machinam frumentariam, vas æneum, in quo ſapa r coqueretur, & defrutum fiat, & aqua ad bibendum, lauandamque familiam paratur, instrumenti eſſe s, & cribra, & plauſtra, quibus u ſtercus euehatur.

11 ¶ Ea verò, quæ ſolo continentur instrumenti fundi non eſſe Caſſius ſcribit, veluti arundineta, & ſalicta, antequam cæſa ſint x: quia fundus fundi instrumentum eſſe non poteſt: at ſi cæſa y ſint, puto contineri: quia quærendo fructui deſeruiunt.

¶ Idem & in palis z, erit dicendum.

12 ¶ Si in agro venationes a ſint, puto venatores b quoque, & veſtigatores c, & canes &c. quæ ad venationem ſunt neceſſaria, instrumento contineri: maximè ſi ager d & ex hoc reditum habuit.

13 ¶ Et ſi ab aucupio reditus fuit, aucupes, & plagæ, & huius rei instrumentum agri instrumento continebitur. nec mirum, cùm & apes d instrumento, exemplo apium e contineri Sabinus & Caſſius putauerint.

14 ¶ Si quis eodem instrumento in pluribus agris vtatur, cuius agri ſit instrumentum, quæritur. & ego arbitror, ſi quidem appareat voluntas patrisfamiliæ, cui f potius agro deſtinauerat, eius eſſe instrumentum: cæteri enim agri ab hoc agro veluti mutuantur: ſi non appareat, nullius instrumento cedet, neque enim pro parte diuidemus instrumentum.

15 ¶ Supellex, cæteráque, ſi qua in agro fuerunt, quo instructior eſſet paterfam. instrumento fundi non continentur g.

16 ¶ Si domus ſit instrumentum legatum, videndum quid contineatur. & Pegaſus ait, instrumentum domus id eſſe, quod tempeſtatis arcendæ aut incendij h cauſa paratur, non quod voluptatis gratia. itaque neque ſpecularia i, neque vela quæ frigoris cauſa vel vmbræ in domo ſint, deberi k. Quæ ſententia Caſſij fuit, qui dicebat, inter instrumentum & ornamentum multum intereſſe. instrumenti enim ea eſſe, quæ ad tutelam domus pertinent, ornamenti quæ ad voluptatem, ſicuti tabulas pictas.

17 ¶ Vela autem Cilicia l instrumenti eſſe m Caſſius, quæ ideo parantur, ne ædificia vento vel pluuia laborent.

18 ¶ Acetum n quoque, quod extinguendi incendij cauſa paratur, item centones, ſiphones o, perticæ quoque,

a Paul. 3. ſent. 6. §. 37. l. 15. l. eo. b At per §. 6. infra. c v. §. 5. l. eod. d de officio villicæ v. Caton. 3. & 5. & 142. l. Colu. 9. e §. 5. l. eod. l. 16. in fin. l. eod. f l. 18. §. 3. l. eod. g §. 5. l. eod. h d. §. 5. l. eod. i d. §. 5. ... Paul. 3. ſent. 6. §. ... k Auditoris teſtimonium adiiciunt, vt hic. & hoc eadem lege in pr. l contubernalis. l. 41. §. 1. de leg. 3. Paul. 3. ſent. 6. §. 37. m ſeruit. n Imo non continentur, l. 19. in fin. l. eod. Paul. 3. ſent. 6. §. 46. o Paul. 3. ſent. 6. §. 72. Cellarium. Hal. p l. 18. §. 5. in fin. l. eod. q l. moledarium ... r ſaba Hal. Sapa eſt muſtum ad ... Varro apud Nonium. ſ Detrahere vt ſca. ... t Imo aſinus machinarius non eſt instrumenti ... u Varro 4. de lingua. Siricea ... colligendo ...

* v. Paul. 3. ſent. 6. § 35. b instrumenti fundi pars, homines ſeu ſerui. ... c ſub. homines. d Villicus eſt is qui præponitur rationibus ruſticis: fructibus percipiendis, & vniuerſo operi ruſtico. v. Colum. 1. ... e Monitores hic & Paulo 3. ſent. 6. §. 35. Varroni 4. de lingua. & Columellæ, qui ... f ſarcula. Hal. g vt ſalicta & arundineta, cæſa & pali, l. 12. §. 11. l. eo. h Paul. 3. ſent. 6. §. 36. i Corbes, vel falceſque Paul. d. loc. k moles olearias adiicit Paulus d. loc. l al. quales. m l. 2. de ... Paul. 3. ſent. 6. §. ... n adiiciuntur hic & Paulo vehicula ruſtica, ... o Villam cultiorem faciebant atrienſes & ſcoparij, vt viridiaria, topiarij: ſaltus, paſtioneſque, ſaltuarij: greges pecorum, paſtores ... p Atrienſis & ſcoparij opera ... vt villa cuſtodita benè, & cultior eſſe ... de Atrienſibus ... & ſcoparijs v. Colum. ...

r ... Synopſ. d. loco.
ſ ... l. 60. in fin. §. de leg. 3. Græcis ... ſunt enim ... viridia ſeu viridiaria.
t Topiarij ſunt qui topiis id eſt ... arbores aut herbas figurant in varias formas, v. l. 60. in fin. §. de leg. 3.
u ... Varro 4. de lingua ... Quos agros non colebant propter ſyluas aut id genus, vbi poſſent paſci & poſſidebant, ab vſu ſuo ſaltus nominarunt. ... x al. gregéſque.
y l. 12. §. 4. l. eod. v. Paul. 3. ſent. 6. §. 35. z adde l. 60. in fin. §. de leg. 3. ... a adde l. 22. §. 12. l. eod. b adde Paul. 3. ſent. 6. §. 38. c de frumento ... adde l. 18. §. 9. l. eod. ... e Auditores diſcipuli. ... f adde l. 28. §. ... g Granariis fructus cuſtodiuntur ... h Puta aſinus Paul. 3. ſent. 6. §. 37. Aſinus machinarius. §. 10. l. eod. ... i ... l hoc falſum eſt ... contineri l. 2. l. de ſupellectili.
l l. 19. l. eo. m de officio patrisfamilias erga colonos, v. ... n Saltuarij fructus ſeruabant & fines cuſtodiebant, l. 8. ... l. 15. ... l. 60. ... Paul. 3. ſent. 6. ...
o ... cuſtodibus l. 15. §. ...

aliúdve quid euehitur. x l. 25. l. eod. tunc enim ea pars fundi ... l. 17. §. de adil. empt.
y vtcunque non ſint cæſa vſuſfructuarij ſunt, cum quodam temperamento ... l. 17. l. 18. ſupr. de adil. empt.
z d. l. 9. d. l. 17.
a Paul. 3. ſent. 6. §. 61. b l. 99. §. 1. ſupr. de leg. 3. c Varro 4. de lingua ... veſtigator à veſtigiis ferarum quas indagat, vt venator à venatu. ... qui & iiſdem ſequi. d l. 12. l. eod. e l. 10. ſup. eod.
f cuius potius agro. Hal. l. 4. l. eod.
g Instructi tamen continentur §. 28. l. eod.
h Paul. 3. ſent. 6. §. 56.
i v. §. 25. l. eod.
k Imò debentur. §. 17. l. eod. l l. 17. §. 4. ſupr. de adil. empt. Vela Cilicia ſunt tegumenta aſpera ex pilis caprarum, quæ & ... ad ... ſunt ... apud Colum. ... Alciatus ... interpretatur texta de pilis in vſum nautarum & caſtrorum.
m Imò, non ſunt instrumenti §. 16. ſup. eod.
n Acetum ſoluitur omnibus humoribus crescentem flammam vehementer extinguit, dum per frigus ſuum calorem vincit elementi. ... Cui rei ... eſt quod Luitprandus ... cum nullo præterquam aceti liquore extingui. De aceto in ... l. 6. l. de cens.
o Siphones inter instrumenta, incendiis extinguendis ... apud Plin. in epiſt. ad Traianum de Nicomedenſium incendio. ... quæ aquis ſufflando fundunt. Meminit etiam ſiphonis ... ſpargentes ...

& ſca-

Universidad Rey Juan Carlos

a v. §. 12. ſ. eod.
b §. 2. l. 7. eo. l. 3. §. 3. ſup. de off. præf. vigil.
c ſcaphas, Hal. à ſcopis ſcoparij.
d Paul. 3. ſent. 6. §. 56.
e l. 242. §. 2. ſ. de verb. ſign. §. 18. inf. eodem.
f §. 18. eod.
g §. 12 ſup. eo.
h Pulſum quid v. Cuiac. 13. obſ. 11.
i extinguntur, vide Cuiac. 3. obſer. 13.
k ſigilla, ſigna habentia formã Deorum vel hominum.
l l. 17. ſ. de act. empt. l. 245. ſ. de verb. ſign.
m v. l. 242. inf. de verb. ſign.
n Imo non ſunt, l. 245. inf. de verb. ſign.
o §. 11. ſup. eo.
p de horologio, adde l. 41. §. 11. ſ. de leg. 1.
q de prothyro, l. 245. ſ. de verb. ſign. v. Cuiac. 14. obſ. 1.
r l. 15. ſup. de act. empt. l. 79. inf. de verb. ſign.
ſ l. 17. ſup. de act. empt.
t Specularia, §. 16. ſup. eo. l. 15. §. 6. ſ. de uſuf. Paul. 3. ſent. 6. (hinc ſpecularis lapis) integumenta ſunt ex ſpeculari lapide. Martial. Hybernis obiecta notis ſpecularia puros Admittunt ſoles, & ſine fæce diem. Alij legunt ſpecula.
u antepagmenta ſeu valuarum ornamenta [illegible]. Turneb. 8. aduerſ. 9. de pegmatis, v. Cuiac. in voce ſpecularia.
x l. 41. §. 10. ſ. de leg. 1.
y l. 8. ſup. eo.
z l. 16. ſupr. de uſu & habit.
a inſtructo ſcilicet, vt hic, non inſtrumento. §. 31. ſ. eo.
b §. 43. ſ. eo.
c Paul. 3. ſent. 6. §. 67.
d §. 31. §. 39. ſ. eod.
e Imo non continetur, v. l. 17. §. 1. ſ. eo.
f v. l. 12. ſ. de [illegible]
g l. [illegible] de ver. ſign. Paul. 3. ſent. 6. §. 39.
h v. l. 1. C. de ver. ſign.
i Apotheca eſt locus ad quæcumque res recondendas ſiue nouas.
k l. 1. in fin. C. de ver. ſign. non vt ibi abſumerentur, Paul. 3. ſent. 6. §. 41.
l Supellecticarii qui ſupellectilem curãt. Turneb. 8. aduer. 9.
m l. 15. §. 16. ſ. de iniur. id eſt pueri cum cereis: hinc pædagogianos Marcellinus lib. 26. vocat, quos pagios appellare ſolemus, v. Turneb. 8. aduer. 9. Senec. 12. ep. 123. fit mentio pædagogi, l. 13. ſ. de manum. vind.
n Contubernales, id eſt vxores eorum ſeruorum qui operantur in fundo. inſtrumento cedunt ne dura ſeparatio indicatur. Paul. 3. ſent. 6. §. 38. at non vxores eorum qui mercedem præſtare conſueuerunt ibid. §. 37. adde l. 12. §. 2. ſupra de leg. 3. & §. 7. ſup. eo.
o Paul. 3. ſent. 6. §. 51. l. 52. §. 7. ſup. de leg. 3.
p Bibliothecas etiam in fundis & prædiis veteres habuere.
q Bibliotheca & apotheca librorum diſcrimen.
r v. l. 41. §. 6. ſ. de [illegible]
ſ §. 12. ſup. eo. l. 5. §. vlt. ſ. eo.

& ſcalæ, & formiones, & ſpongias a, & amas b, & ſcopas c contineri plerique, & Pegaſus aiunt.

19 ¶ Tegulam d autem & tignum eius rei cauſa paratum, inſtrumento contineri: ſi ad huiuſmodi cauſam habeat tigna parata, ad alios vſus non determinata. Proinde & fulmenta ſi qua habebat huic rei neceſſaria, etiam ea inſtrumento domus continebuntur.

20 ¶ De velis, quæ in hypæthris e extenduntur, item de his quæ ſunt circa columnas, Celſus ſcribit magis ſupellectili adnumeranda: & ita Sabinum & Caſſium putare.

21 ¶ Canales autem & arpagones, & amas f, inſtrumento contineri conſtat.

22 ¶ Item perticæ, quibus aranea detergentur: item ſpongiæ g, quibus columnæ, pauimenta, podia h extergentur: ſcalæ, quæ ad lacunaria admouentur, inſtrumenti ſunt: quia mundi ad eam domum reſidunt.

23 ¶ Papinianus quoque lib. 7. Reſponſorum ait: Sigilla k & ſtatuæ l adfixæ, inſtrumento domus non continentur: ſed domus portio m ſunt n. quæ vero non adfixa ſunt, inſtrumento non continentur, inquit: ſupellectili enim adnumerantur, excepto horologio p æreo, quod non eſt adfixum. nam & hoc inſtrumento domus putat contineri, ſicut prothyrum q domus, ſi velamen eſt (inquit) inſtrumento domus continetur.

24 ¶ Fiſtulæ autem & canales & crateres, & ſi qua ſunt alia ad aquas ſalientes r neceſſaria, item ſeræ & claues ſ, magis domus portio quàm domus inſtrumentum ſunt.

25 ¶ Specularia t quoque adfixa, magis puto domus eſſe partem: vtei & in emptione domus & ſpecularia & pegmata u cedere, ſiue in ædificio ſint poſita, ſiue ad tempus detracta. Sed ſi non ſint repoſita, ad hoc tamen ſint, vt ſuppleantur, ſi qua deſint, inſtrumento potius x continebuntur.

26 ¶ Cancellos y quoque inſtrumento contineri puto.

27 ¶ Sed ſi fundus non ſit cum z inſtrumento legatus, ſed ita vt inſtructus ſit: quæſitum eſt an plus contineatur, quàm ſi cum inſtrumento legatus eſſet? Et Sabinus libris ad Vitellium ſcribit, ſecundum eſſe, plus eſſe cum inſtructus fundus legetur, quàm ſi cum inſtrumento: quam ſententiam quotidie increſcere & inualeſcere videmus. Quanto igitur hoc legatum vberius eſt, videndum eſt? Et Sabinus definit, & Caſſius apud Vitellium notat. Omnia quæ eo collocata ſunt, vt inſtructior eſſet paterfamilias, inſtructo (inquit) continebuntur: id eſt quæ ibi habuit vt inſtructior eſſet. Hoc ergo legato non agri inſtrumentum, ſed a proprium ſuum inſtrumentum reliquiſſe videtur.

28 ¶ Proinde ſi fundus ſit inſtructus legatus, & ſupellex continebitur b quæ illic fuit vſus ipſius gratia, & veſtis non ſolum ſtragula, ſed quã ibi vti ſolebat, menſæ quoque eboreæ c, vel ſi quæ aliæ, item vitrea d, & aurum, & argentum, vina e quoque, ſi quæ ibi fuerint vſus ipſius cauſa continentur, & ſi quid aliud vtenſilium f.

29 ¶ Sed ſi qua eo congeſſerat g non vſus ſui cauſa, ſed cuſtodiæ h gratia, non continebuntur: vina etiam quæ in apothecis i fuerint, non cedent. & hoc iure vtimur, vt quæ ibi paterfamilias quaſi in horreo habuit, hæc non contineantur.

30 ¶ Celſus quoque lib. 19. Digeſtorum ſcribit, fructus ibi repoſitos, vt venirent k, vel in alium vſum, quàm fundi conuerterentur, inſtructo fundo non contineri.

31 ¶ Idem Celſus eodem libro ait etiam ſupellecticarios l & cæteros hoc genus ſeruos contineri, id eſt miniſteria, quibus inſtructius erat in eo fundo, extra ea, quæ libertatem acceperunt, & qui ibi morari ſolebant.

32 ¶ Si inſtructum fundum legaſſet, ea pædagogia m, quæ ibi habebat, vt cum ibi veniſſet, præſto eſſent in triclinio, legato continentur.

33 Contubernales n quoque ſeruorum, id eſt vxores, & natos inſtructo fundo contineri verum eſt.

34 ¶ Inſtructo autem fundo, & bibliothecam o, & libros qui p illic erant, vt quotiens veniſſet, vteretur, contineri conſtat. ſed q ſi quaſi apotheca r librorum vtebatur, contra erit dicendum.

35 ¶ Neratius quoque lib. 4. Epiſtolarum Rufino reſpondit, inſtructo fundo & ſupellectilem, & vina, & mancipia non ſolum ad cultum cuſtodiamve ſ villæ, ſed etiam quæ vt ipſi patrifam. in miniſterio ibi eſſent, legato cedere.

36 ¶ Imagines quoque hæ ſolæ legato videntur quæ in aliquo ornatu villæ fuerunt.

37 ¶ Papinianus quoque, prædiis inſtructis legatis, mancipia non contineri, quæ temporis cauſa illic fuerunt, ac non eo animo tranſtulit paterfamilias, vt fundi, aut ſuum inſtrumentum faceret.

38 ¶ Idem reſpondit, prædiis inſtructis legatis, actorem a ex his in prouinciam miſſum, vt ordinario negotio ad priſtinum actum rediret, legato prædiorum cedere, quamuis nondum rediſſet.

39 ¶ Idem reſpondit, inſtructis hortis legatis, etiam vina, quæ ibi fuerunt, (quia domus eſſet inſtructior) contineri. aliud eſſe, ſi horrea b ibi habuit vnde inſtruebantur, vel in vrbe, vel in aliis prædiis.

40 ¶ Idem reſpondit, hortis per fideicommiſſum relictis cum ſupellectili c Claudio Hieroniano d, clariſſimo viro ab Vmbrio Primo, & menſas, & cæteram ſupellectilem, quam in hortos e paterfam. in proconſulatum profecturus contulerat, vt tutiore loco eſſent, contineri.

41 ¶ Idem reſpondit theriacam f quoque, & cætera medicamenta quæ ſeceſſus cauſa dominus ibi habuerit, & veſtem propter ſeceſſum ibi depoſitam, inſtructo fundo legato ineſſe.

42 ¶ Idem reſpondit domo, ſicut g vt inſtructa eſt cum omni iure ſuo legata, vſuarios h familiam, item artifices, quorum opera cæteris quoque prædiis exhibebantur, legato non contineri. hoſtiarii autem (inquit) vel topiarii i, diætarii k, aquarii, domum tantum deſeruientes continebuntur: ſed quod de artificibus alia factum eſt, ſi eius domus cauſa parati ſunt, licet aliis quoque prædiis commodabantur.

43 ¶ Idem reſpondit, domo inſtructa legata, menſas eboreas l, & libros m non contineri. ſed n & hoc falſum eſt. nam omne, quidquid in domo fuit, quo inſtructior ibi eſſet paterfamilias, continebitur. ſupellectilem o autem patrisfamiliæ inſtrumentum eſſe, nemo dubitat. Denique Neratius lib. 4. Epiſtolarum Marcello fratri ſuo reſpondit & veſtem domus inſtructæ legato contineri: maxime, inquit, in propoſita ſpecie, proponebatur enim, qui legauerat, argentum & rationes excepiſſe, nam qui hæc (inquit) excepit p, non poteſt non videri de cæteris rebus, quæ in ea eſſent, ſenſiſſe.

¶ Sed & ipſe Papinianus eodem libro Reſponſorum ait, patrem mercatorem ac fœneratorem, qui duos filios totidemque filias heredes inſtituerat, ita legaſſe: Filiis meis domum meam inſtructam do lego. [illegible] merces & pignora an continerentur, quæri poſſe? Sed facilem iudici voluntatis coniecturam fore, cæteris patris facultatibus examinatis q.

44 ¶ Celſus ſcribit ſeruis qui in fundo morantur, legatis, vicarios eorum non contineri: niſi appareat & de vicariis eum ſenſiſſe.

45 ¶ Papinianus quoque libro 7. Reſponſorum vxori r cui vir omnia quæ in domo erant, ab herede filia præſtari voluit, cautiones r debitorum emptionesque ſeruorum, non ſ videri legatas reſpondit: niſi (inquit) ex alia parte, & de ſeruis eum cogitaſſe appareret. ſcilicet vt eorum ſeruorum ei legatæ videantur emptiones, quos & ipſos voluit ad eam pertinere.

46 ¶ Si quis fundum ita vt inſtructus eſt, legauerit, & adiecerit cum ſupellectili, vel mancipiis, vel vna aliqua re, quæ nominatim expreſſa non erat t, verum minuit legatum, adiiciendo u ſpeciem? an vero non quæritur, & Papinianus reſpondit non x videri minutum, ſed potius ex abundanti adiectum.

47 ¶ Idem Papinianus libro 7. Reſponſorum ait, inſtructis hortis filio legatis, mater argentum muliebre filiæ legauerat. Reſpondit, etiam id argentum muliebre, quod in hortis habuit vt ibi eſſet inſtructior, ad filium pertinere.

De inſtrumento tabernæ cauponiæ, vel cauponæ, & vel ſalsamentariæ.

13. *Paulus libro 4. ad Sabinum.*

TAbernæ cauponiæ y inſtrumento legato, etiam inſtitores contineri, Neratius exiſtimat, ſed videndum, ne inter inſtrumentum tabernæ cauponiæ, & inſtrumentum cauponæ ſit diſcrimen, vt tabernæ non niſi loci inſtrumenta ſint, vt dolia, vaſa, ancones z, calices, trullæ a, quæ circa cœnam b ſolent traiici,

a l. 20. §. 3. ſ. eo.
b ſub. vinaria, de quibus dixi ad l. 7. ſ. eo.
c ſupellectili ab Claudio Herminiano clariſſimo viro, Vmbrio Primo [illegible] Cuiac. 1. obſ. 18.
d Hieronymiano. Hal. Herminiano alij ſtatiſ legendum eſt: Herminianus, Tertullianus ad Scapulam, Vt Polumus, inquit, æque & ceterorum quorundam præſidum tibi proponere, qui in hac vita ſua recordati ſint delinquiſſe, quod vexaſſent Chriſtianos, Claudius Herminianus in Cappadocia, cum indigne ferret vxorem ſuam ad hanc ſectam tranſiſſe, Chriſtianos crudeliter tractaret: ſolusque in prætorio ſuo vaſtatus peſte, cum viuus vermibus ebulliſſet: Nemo ſciat, aiebat, ne gaudeant Chriſtiani, v. Cuiac. 1. obſer. 18.
e in hortos vrbanos, comparabat è Briſſonio 4. ſel. 12. Meminerant quod horrea cuſtodiæ cauſa fiebant, non horti dixi ad l. 7. ſ. eod.
f Theriaca eſt medicamentum aduerſus omnium animantium venena, [illegible] Plin. 24. [illegible] ſiue quod ex carne viperina fiat, ſiue quod aduerſus venenata animalia prodeſt. [illegible] conficiatur, quæ vires habeat, vide Æliam 4. Turneb. cap. 47. & ſeqq. Paulum Æginetam 7. de re medica 11. v. Nicandrum. Pantaleon cap. 1. penul.
g Paul. 3. ſent. 6. §. 58.
h l. 60. §. 1. ſ. de leg. 3.
i l. 8. §. 1. l. 17. in fin. l. [illegible] in fin. ſ. de leg. 3. Topiarios dicitur à topijs, id eſt funiculis quibus frutices & arbuſculæ tenduntur in animalium aut rerum hiſtorias, [illegible] varietate, aſſimilantur, colliguntur, torquentur, de diæta ad l. 55. §.

Reclamantque, v. Turn. 18. adu. 15. & Diætarij, quæ notaui [illegible] §. ſupra de leg. 3. l Menſæ eboreæ, inſtructi fundi legato continentur §. 28. ſ. eo. m quos illic habuit ſtudiorum cauſa. §. 34. ſ. eo. n vel manifeſte vel tacite ab incendio, Paul. 3. ſent. 6. §. 55. o v. l. 1. ſ. de ſupellectile. [illegible] p Exceptio firmat regulam, l. 3. in prin. ſ. de penu. l. 63. [illegible] C. de [illegible] q vt ſi ſint exiguæ non cedant, [illegible] r l. 92. in ſi. ſup. [illegible] ſ Imo cedunt, Paul. 3. ſent. 6. §. 59. l. 36. ſupra de leg. 2. t vel quæ nominatim expreſſa erat vel quæ nominatim expreſſerat. Hotom. 3. obſ. 2. & 30. u Specierum enumeratione minuitur legatum generale: niſi ſpecies ex abundanti per errorem adiectæ ſint, v. l. 9. infra de ſupellect. x Imo modus videtur legato adiectus, l. 9. ſ. de ſupellect. ſolue, vt ibi. y l. 15. in fin. l. 23. ſ. eo. Paul. 3. ſent. 6. §. 62. z Ancones Calices inflexi, & angulum habentes inde enim nomen habent. a trulla, l. 19. §. 9. ſ. de auro, trulla, l. 36. ſ. de auro. trulli Feſto in Naſiterna. trullis, Paul. 3. ſent. 6. §. 66. quæ & batiaces, de trullis v. Cuiac. 17. obſer. 7. in his non trahebatur vinum, ſed fundebatur in pocula. [illegible] quoque appellat Nonius cap. 1. [illegible] Saluia [illegible] quæ à culinis in [illegible] aquam fundunt. Ibidem meminit Trullei & vinariæ trullæ [illegible] & Feſto Dius & Trua [illegible] in Antruare & Amtruare. b cœnum, Hal. aheneum, Alciat. 7. parerg. 3.

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

itemvernæ a eæ, & congiaria a ſextaria, & ſine ſi cauponæ autem, cum negociationis nomen ſit, etiam inſtitores b.

1 ¶ Inſtrumento balneario c legato, etiam balneatorem d contineri Neratius reſpondit.

14. Idem libro 2. ad Vitellium.

CONtinetur autem & fornicator e.

De ſeſſis: parasiſque tabernarum exercendarum, inſtruendarum, piſtrini cauponæ cauſa. 1. De domo inſtructa. 2. De fundo inſtructo, vel cum inſtrumento.

15. *Pomponius* libro 6. ad Sabinum.

SI ita teſtamento ſcriptum ſit, *quæ tabernarum exercendarum inſtruendarum, piſtrini, cauponæ cauſa facta parataque ſunt, do lego.* his verbis Servius reſpondit, & caballos f qui in piſtrinis eſſent, & piſtores, & in caupona inſtitores g, & focariam h, merceſque, quæ in his tabernis eſſent, legatas videri.

1 ¶ Domo inſtructa, reſponſum eſt, ſupellectilem legatam, non k etiam vina: quia domus vinis inſtructa intelligi non poteſt.

2 ¶ Mulier villæ cuſtos l perpetua, fundo, qui cum inſtrumento legatus eſſet, aut inſtructo continebitur, ſicuti ſaltuarius: par enim ratio eſt, nam deſiderant tam villæ, quam agri cuſtodiam illic, ne quid vicini aut operæ, aut fructuum occupent: ne quid cæterarum rerum, quæ in villa continentur. villa autem ſine ulla dubitatione pars fundi habetur m.

De inſtrumento villæ. 1. Vineæ. 2. De fundo inſtructo.

16. *Alfenus* libro 2. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

VIllæ n inſtrumento legato, ſupellectilem non o contineri verius eſt.

1 ¶ Vineæ & inſtrumento eius legato inſtrumentum vineæ nihil eſſe Servius reſpondit. qui eum conſulebat Cornelium reſpondiſſe alebat, palos, perticas, raſtros, ligones inſtrumenti vineæ eſſe, quod verius eſt.

2 ¶ Quidam uxori fundum, uti p inſtructus eſſet, in quo ipſe habitabat, legavit. conſultus de mulieribus laniſicis q an inſtrumento continerentur? Reſpondit, non quidem eſſe inſtrumenti fundi, ſed quoniam ipſe paterfamilias, qui legaſſet, in eo fundo habitaſſet, dubitare non oportere, quin & ancillæ r & cæteræ res, quibus paterfamilias in eo fundo eſſet inſtructus, omnes legatæ viderentur.

De inſtrumento pictoris. 1. Piſcatorio. 2. Balneario, fundi, cauponio.

17. *Marcianus* libro 7. Inſtitutionum.

ITem *pictoris* s inſtrumento legato, ceræ, colores ſimiliaque horum legato cedunt, item penicilli t & cauteria u, & conchæ x.

1 ¶ Inſtrumento *piſcatorio* contineri Ariſto ait naſſellas y, quæ piſcium capiendorum cauſa comparatæ ſunt. ſed & piſcatores contineri verius eſt z.

2 ¶ Inſtrumento *balneario* a legato, dictum eſt, balneatores a ſic inſtrumento contineri balneario, quomodo inſtrumento fundi ſaltuarium b, & topiarios c, & inſtrumento cauponio inſtitorem d, cum balneo ſine balneatoribus uſum ſuum præbere non poſſint.

De inſtrumento laniario. 1. De perſonis. 2. De inſtrumento fundi. 10. De inſtrumento medici. 11. De fundo inſtructo, & mancipiis nominatim legatis. 12. De fundo & his quæ ibi ſunt. 13. De villa ita ut inſtructa poſſedit, cum quibuſdam ſpecialiter legatis. 14. De domo inſtructa.

18. *Paulus* libro 2. ad Vitellium.

CVm de laniones inſtrumento quæritur, ſemota carne menſa, pondera e, ferramentaque laniandæ carnis cauſa præparata, item trutinas f, cultros, dolabras inſtrumento relinquimus.

1 ¶ Inſtrumento legato, aliquando etiam perſonas legantium neceſſe eſt inſpici, ut ecce g piſtorio inſtrumento legato, ita ipſi piſtores ineſſe videri poſſint, ſi paterfamilias piſtrinum exercuit. nam pluris eam intereſt inſtrumentum piſtoris, quam piſtrino parari h.

2 ¶ Aſinam i molendariam & molam negat Neratius inſtrumento fundi contineri.

3 ¶ Item caccabos l & patinas m in inſtrumento fundi eſſe dicimus: quia ſine his pulmentarium coqui non poteſt. Nec multum refert inter caccabos & aenum a, quod ſupra focum pendet. hic b aqua c ad potandum caleſit. in illis d pulmentarium e coquitur. Quod ſi aenum inſtrumento continetur, vel quoque quibus aqua in aenum infunditur, in idem genus rediguntur, ac deinceps in infinitum primis quibuſque proxima copulata procedunt. * optimum ergo eſſe Pedius ait, non propriam verborum ſignificationem f ſcrutari, ſed in primis, quid teſtator demonſtrare voluerit, deinde in qua præſumptione ſunt, qui in quaque regione g commorantur.

4 ¶ Cum de villico h quæreretur, & an inſtrumento ineſſet, & dubitaretur: Scævola conſultus reſpondit, ſi non penſionis certa quantitate, ſed fide dominica i coleretur, deberi.

5 ¶ Idem conſultus de mola k l molendaria reſpondit, ſi ruſticis eius fundi operariis moleretur, eam quoque deberi. eſt autem mola inferior pars molæ, catillus l ſuperior.

6 ¶ De bubulco quoque ita reſpondit, ſive de eo qui bubus ibi aratoribus, de eo qui boves eius fundi aratores paſceret, quæreretur, deberi.

7 ¶ De putatoribus m quoque ſimiliter reſpondit, ſi eius fundi cauſa haberentur, ineſſe.

8 ¶ Paſtores quoque & ſaltores ad legatarium pertinere.

9 ¶ Item cum fundus ita legatus eſſet, *ut Titiæ fundum Seianum, ita ut optime maximusque eſt cum* n *omni inſtrumento ruſtico, & urbano, & mancipiis, quæ ibi ſunt.* & quæreretur, an ſeminia o deberentur p? Reſpondit verius eſſe deberi, niſi aliud teſtatorem ſenſiſſe, heres probaret.

¶ Idem reſpondit de frumento repoſito q ad mancipiorum exhibitionem q.

10 ¶ In inſtrumento medici r eſſe collyria ſ & emplaſtra, & cætera eius generis t, Caſſius ſcribit.

11 ¶ Cui fundum inſtructum legaverat, nominatim mancipia legavit. quæſitum eſt, an reliqua mancipia, quæ non nominaſſet, inſtrumento cederent. Caſſius reſponſum eſſe, tametſi mancipia inſtructi fundi ſint, tamen videri eos ſolos legatos eſſe, quos nominati eſſent, quod appareret non intellexiſſe patremfamilias u, inſtrumento quoque ſervos adnumeravoriſſe x.

12 ¶ Sabinus, cui fundus, quoque ibi ſunt, legata ſunt, ei fundus, & omnia quæ in eo ſolita ſunt eſſe, quæque ibi maiore y parte anni morari, & hi qui in eum manendi cauſa recipere ſe conſueverunt, legati videntur, at ſi qua conſiſtere z in fundo congeſta, contractave ſunt, quo legatum conſtitueretur, ea non videntur legata eſſe.

13 ¶ Quidam cum ita legaſſet, *Villam meam ita ut ipſe inſtructam poſſedi, cum ſupellectili, tinacia, mancipiis, quæ ibi deprehenderunt, urbanis, & ruſticis, viginti quatuor aureis annuis, & decem aureis*, & quæreretur, cum in diem mortis ibi libros, & vitreamina, & veſticulam habuerit, an eadem omnia legato cederent, quoniam quædam eximere voluiſſet. Scævola reſpondit, ſpecialiter expreſſa, quæ legato cederent.

14 ¶ Domum inſtructam legavit cum omnibus adfixis, quæritur de inſtrumentis y debitorum, an ea legatarius habere poteſt? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non poſſe.

De inſtrumento fundi cui vilico.

19. *Paulus* libro 13. Reſponſorum.

SI mancipia a quæ poſt teſtamentum factum, in fundum Seiæ, relictum à teſtatore inſtructo fundi colendi gratia, in eodem fundo fuerunt, ea quoque inſtrumento fundi contineri reſpondi. quamvis enim ea mancipia teſtator demonſtraſſet, quæ tunc ibi eſſent, cum legaret, tamen non minuendi legati, ſed augendi a gratia & mancipiorum quoque fecit mentionem. cæterum inſtrumento fundi mancipia quoque colendi agri cauſa inducta, contineri non ambigitur.

---

a Congiarium vas congii unius capax, ſextarius ſextariorum: interdum minus ſuperatorium ſignificat.
b l.15.l.17.§.1.eod. imo inſtitores non cedunt, Paul. 3. ſent. 6.§.61.
c Paul. 3. ſent. 6. §. 65. l.17. in fin. inf. eodem.
d l.17.§.1.l. eo.
e Fornicator, vel (ut ab aliis legitur) Fornacator, id eſt qui fornacem balnei, caminumque ſuccendit, vide Turneb. 8. adverſ. 9. qui & fornacarius, in l. 17.§.9. ſup. ad l. Aquil. de furnario dicam ad l.24.§.7.ff. de damno.
f l.23. ſ. eod.
g Caballi. hinc caballarius l.14. C. de erogat. milit. annonæ. & caballatio in gl. Baſil.
h vi. l.13. in fin. pr. ſup. eod.
i de quo v. l.12.§.36. ſupra eodem.
k imo etiam vina, l.12.§.33. ſup. eo.
l v. l.12.§.4.& §.35. ſ. eod.
m Idemque alieno fundo legato, altera alteri cedit, Paul. 3. ſent. 6. §.68.
n adde l.35. ſup. de uſufr. legat.
o adde l.12.§.8. pro. ſ. eod.
p v. l.8. ſup. eo.
q v. l.12.§.5. ſup. eodem.
r Paul. 3. ſent. 6. §.64.
s penicilli, Paul. ibid.
t Paul. ibid. Cauteria ſunt quibus pictores [illegible] picturam tabularum inurebant, Turneb. 1. adverſ. 9. De hac pictura intellexit Ovidius, tabulaſque coloribus uris, cum in [illegible]. Encauſtice pictura genus à quo [illegible] eiuſdem artis & cauterium dicitur, l. 9. C. de agricolis [illegible] de [illegible] ad l.6. C. de diverſ. reſcript.
u addit ibid. Paulus & temperandorum colorum vaſa.
x naucellas, Hal. naviculas, Paul. 3. ſent. 6. §.66. y adde & retia, naſſas & hamos, Paul. ibid. Naſſa vocatur ſcirpus, Naſſa Gloſſis κύρτος [illegible].
z Paul. 3. ſent. 6. §.65. balneario, Hal.
a d. l.13. in fin. ſupra eod.
b v. l.12. §.4. ſupra eod. c vid. l.12.§.42. ſupra eod. d v. l.13. in fin. pr. ſ. eod. adde & lignum, ſpongias, [illegible] quæ [illegible] aquarum, & [illegible] quæ ligna deferunt, Paul. ibid.
e Carnes [illegible] ad pondus vendebant, colligere poſſis, de ponderibus [illegible] ad l. C. de ponderatoribus.
f Carnificino conſtat Romæ (ut & apud Græcos, teſte Plutarch. [illegible]) ad pondus vendi (ut & in quibuſdam Galliæ partibus ad hunc diem [illegible]) Lampridius in Alexandro. [illegible] libras, ad duos [illegible] utriuſque apud [illegible] 30. id [illegible] [illegible] lex [illegible] ut pondus [illegible] non [illegible] P. [illegible] l.1.§.11. ſupra de offic. præfect. [illegible] Armeniac. 36.
g Id eſt, ſervi qui piſtrinum exercent, quin & cribra, aſini molæ [illegible] quibus farina [illegible], Paul. 3. ſent. 6. §.64.
h l.12.§.10. ſupra eod. adde l.26. in fin. ſ. eod.

a Thermop. Hal. & quæ notavi ad l.18. §.2. ſupra de aſſ. aqua.
b al. hic id eſt aeno.
c Aqua calida veteres [illegible] [illegible] Aqua calida ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Parum [illegible] [illegible] [illegible] aqua [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſa [illegible] ad [illegible] [illegible] ſia, quod calidam [illegible] [illegible] Calic. [illegible] Martialis 8. epigram. 67. Caldam [illegible] aquam, [illegible] Iuvenalis [illegible] 5. calida gelidaque minister. hinc Thermopolium apud Plautum in Trinum. & Thermopolia apud eundem in [illegible] Curculione & Rudente, cauponæ in quibus aqua calida vendebatur, quam [illegible] Claudius ſuſtulit, Dion. Caligula cauponem interfecit, quod Druſillæ aquam calidam vendidiſſet, Dion. Hic Druſus [illegible] quod [illegible] ad [illegible] calidam [illegible] Dion. [illegible] Tiberius Claudius Nero [illegible] per [illegible] Petro [illegible] calidæ [illegible] [illegible] [illegible] calida [illegible] perigit [illegible] Martialis 37. [illegible] [illegible] legem [illegible] Tertiæ, [illegible] quam [illegible] [illegible] [illegible] 12. [illegible] calida [illegible]

[illegible] Si non potares, Seſtiliane, merum. Plautus Curculione. Calidam aquam [illegible] atque ebriati incedunt. & in Milite. Hic calidam [illegible] [illegible] calida & libata guſtu potio tradit Britannico. Plin. 7. cap. 53. Calidam [illegible] rio popoſcit. [illegible] aqua calida [illegible] [illegible] Seneca 3. [illegible] 4. cap. 9. Plin. [illegible] Ulpian. 1. [illegible] 4.
d Caccabus [illegible] ad pulmentarium coquendum.
e ad [illegible] Plaut. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] pulmentarium [illegible] Cuiacium 1. obſerv. 8. adde quæ ſcripſi ad Varronem [illegible] de caccabo.
f v. l.69. §. de leg. 3. g l.10. in fin. ſupra de legatis 3.
h l.8. ſupra eod. Paul. 3. ſent. 6. §.35.
i l.12. §.1. ſ. eod. k vid. l.30. in fin. ſ. eod.
l Catillus, quo operitur machina ſeu mola, Plutarchus in Philopœmene appellat [illegible] Livius [illegible] m Paul. 3. ſent. 6. §.37.
n Paul. 3. ſent. 6. §.43. o l.12. [illegible] p d. l.21. q id eſt alimenta.
r Medici ſunt qui medicamenta conficiunt, vulnera curant, [illegible] qui circumcidunt aut [illegible] l. [illegible] §. [illegible] Paul. [illegible] §.7. 13. [illegible] Paul. 3. ſent. 6. §.61.
t puta ferramenta, & apparatum omnem ad conficienda medicamenta, Paul. 3. ſent. 6. §.62. adde quæ dixi ad l.12.§.12. ſup. ad l.21.§.1.& 25. in fin. ſ. de [illegible]
u vide quæ notavi ad l.160.§.1. ſ. de reg. iur.
x l.33. ſupra de leg. 3. [illegible] in fin. ſ. de [illegible]
y adde l.21. [illegible] Adhærent ædibus omnino, inſtrumenta debitorum non continentur.
z v. l.12. §.4. ſupra eod.
a v. d. l.3. ſupra eodem.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Paulus reſpondit, villæ a inſtrumento neque fructus repoſitos b, neque equitium contineri. ſupellectilem autem legato cedere c. ſeruum verò arte fabrica peritum d, qui annuam mercedem præſtabat, inſtrumento villæ non contineri.

De fundo inſtructo. 2. De fundis inſtructis, & domo. De inſtrumento habitationis. 3. De prædiis ut inſtructa ſunt, cum dotibus & reliquis colonorum, & villicorum, & mancipiis & pecore omni, & peculiis, & cum actore. 4. De fundo cum inſtrumento, & his, quæ in eodem erunt. 7. De paſcuis. 8. De domibus inſtructis. 9. De verbis, ut poſſedi.

20. *Scæuola* [lib. 3. Reſponſorum.]

SEia ex parte heredi inſtituta, ſi heres erit, fundos ſpe præceptionem dederat inſtructos cum ſuis villicis & reliquis f colonorum, & codicillis ita ſcripſit: *Peto uti habeat ex ſeruis, Titia ſuo, fundos, quos reliqui, ita ut ſunt inſtructi cum inſtrumento, ſupellectili, peculiis, & villicis, cum reliquis colonorum & apothecis, habitatione,* quæſitum, an etiam ea quæ patriſſam, vſus quotidiani cauſa in fundis fuerunt, legato continerentur? Reſpondit, teſtamento quidem (vt proponeretur) Seiæ inſtruct g fundum legatum, verùm non h amplius deberi, quàm in codicillis i, quos ſanè poſt obſignationem teſtamentariæ ſcripturæ fecifſet, inſtructi appellatione contineri velle ſe manifeſtè oſtendiſſet.

1 ¶ Liberto ſuo quidam prædia legauit his verbis: *Seio liberto meo fundos, illum & illum do lego, ita ut inſtructi l ſunt, cum dotibus k, & reliquis colonorum, & ſaltuariis cum contubernalibus ſuis, & filiis & filiabus,* quæſitum eſt, an Stichus ſeruus, qui prædium vnum ex his coluit, & reliquatus eſt amplam ſummam, ex cauſa fideicommiſsi Seio debeatur? Reſpondit, ſi non fide dominica l, ſed mercede, ut extranei coloni ſolent, fundum coluiſſet, non deberi.

2 ¶ *Cum Seio alumno meo fundos meos illum m & illum ita ut inſtructi ſunt, & domum ſuperiorem dari volo,* quæſitum eſt, an etiam domum inſtructam dari voluerit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, ita videri deberi, niſi is, à quo peteretur, aliud teſtatorem ſenſiſſe manifeſtè doceret. at ſi habitationis n id eſt ædificij inſtrumentum legaſſet, non cedere ſeruos operæ alicui rei paratos.

3 ¶ Prædia, vt inſtructa ſunt, cum dotibus & reliquis colonorum, & villicorum, & mancipiis p & pecore omni legauit, & peculiis, & cum actore. quæſitum eſt, an reliqua colonorum, quæ finita conductione, interpoſita cautione, de colonia q diſceſſerant, ex verbis ſupraſcriptis legato cedant? Reſpondit, non videri de his reliquis eſſe cogitatum.

4 ¶ Idem quæſiit, in actore r legato, an vxor & filii legato cedant, cùm actor non in prædiis, ſed in ciuitate moratus ſit? Reſpondit, nihil ſ proponi, cur cedant t.

5 ¶ Idem quæſiit, cùm teſtator, facto teſtamento, in prouinciam ſit profectus, an ea mancipia quæ poſt profectionem eius, aut mortem, ſine cuiuſquam auctoritate, ſponte ſua ad parentes & notos ſibi homines in fundos legatos tranſiere, legato cedant? Reſpondit, non legatos eos, qui forte veluti commeantes tranſiſſent.

6 ¶ *Pamphila liberta mea dari volo fundum Titianum, cum inſtrumento & his quæ in eodem erunt cùm moriar.* quæſitum eſt, ſi Stichus ſeruus ex eo fundo ante annum mortis teſtatoris abductus, & in diſciplinam a traditus, poſtea in eum fundum non reuerſus ſit, an debeatur? Reſpondit, ſi habendi cauſa y miſſiſſet, non quo à fundo eum aliorſum transferret, deberi.

7 ¶ *Titiæ ſorori meæ fundum meum Græcianum, cum ſtabulo, & iuſ actura ruſtica quæ ibi ſunt.* quæritur, an fundi appellatione etiam paſcua x, quæ ad eum ſimul cum fundo pertinerent, & quæ ſemper in vſibus huius poſſeſsionis habuerat, legato cederent? Reſpondit, ſi prata fundo Græciano ita coniunxiſſet a, vt ſub vna fundi appellatione haberentur, ea quoque deberi.

8 ¶ Inſtructis b domibus legatis, tribarius c argento inuentus mortis Titiæ tempore in domibus non eſt repertus, ſed in horreis d tantiſper conditus. quæro, an is quoque præſtandus ſit? Reſpondit, ſi in domo eſſe ſoleret e, & quo tutiore loco haberetur, interim in horreum allatus eſſet, nihilo minus præſtandum.

9 ¶ Quod adiecit teſtator, *vti ſ poſſedi,* an hoc ſignificet ſicut inſtructa in diem mortis habuit, id eſt, cum mancipiis, pecoribus, inſtrumento ruſtico? Reſpondit, Non de iure quæritur.

De fundo legato ſine inſtrumento.

21. *Pomponius* [libro primo Fideicommiſſorum.]

CVm fundus ſine inſtrumento legatus ſit, dolia g, molæ h olearia i, & prælum k, & quæcumque infixa l inædificatáque m ſunt, fundo legato continentur. * nullo n autem ex his rebus, quæ moueri o poſſunt, paucis exceptis, fundi appellatione continentur.

¶ De molis tum a quæri ſolet, cùm ita inſerta vt inædificata ſint, vt partes ædificiorum eſſe videantur.

De fundo vt optimus maximuſque eſt. 1. De peculio.

22. *Paulus* [lib. 3. Sententiarum.]

FVndo legato, vt b optimus maximuſque eſt, retia apraria, & cætera venationis inſtrumenta continebuntur, quod etiam ad inſtrumenta pertinet, ſi c quæſtus d fundi ex maxima parte in venationibus conſiſtat.

1 ¶ Fundo legato *cum mancipiis, & pecoribus & omni inſtrumento ruſtico & vrbano,* peculium actoris e ante teſtatorem defuncti ſi ex eodem fundo fuerit, magis placet ad legatarium pertinere.

De inſtrumento tabernæ.

23. *Neratius* [lib. 2. Reſponſorum.]

CVm quæratur, quod ſit tabernæ f inſtrumentum, intereſſe, quod genus negotiationis in ea exerceri ſolitum g ſit.

De inſtrumento fundi.

24. *Paulus* [lib. 3. ad Neratium.]

FVndus qui locatus erat, legatus eſt cum inſtrumento: inſtrumentum, quod colonus in eo habuit, legato cedit. *Paulus.*

AN quod coloni fuit, an tantum h id quod teſtatoris fuit? Et hoc magis i dicendum eſt, niſi nullum domini fuit.

Idem k inſtrumentum, quod in fundo ſuſpicitur, non quod fundus ſuſtinere poteſt. Scæuola.

25. *Iauolenus* [lib. 2. ex Poſterioribus Labeonis.]

FVndi inſtrumento legato, id pecus cedere putabat Tubero quod is fundus ſuſtinere potuiſſet. Labeo contrà, quid enim ſi (inquit) ſi cum mille oues fundus ſuſtinere potuiſſet, duo millia ouium in eo fundo fuerint: quas oues potiſſimum legato ceſſuras exiſtimabimus? nec k quærendum eſſe, quid debuiſſet parari pecoris inſtrumenti fundi cauſa, ſed quid paratum eſſet l. non enim ex numero aut multitudine legata æſtimandum eſſe. Labeonis ſententiam probo.

1 ¶ Quidam, cum in fundo figlinas haberet figulorum opera, maiore parte anni, ad opus ruſticum vtebatur, deinde eius fundi inſtrumentum legauerat. Labeo, Trebatius, non videri figulos m in inſtrumento fundi eſſe.

2 ¶ Item cùm inſtrumentum omne legatum eſſet excepto pecore, paſtores opiliones, ouilia quoque legato contineri. Ofilius non rectè putat n.

De doliis, & viridariis quæ in eo ſunt. 1. De molis.

26. *Idem* o lib. 5. ex Poſterioribus Labeonis. p

DOlia a fictilia p, item plumbea, quibus terra adgeſta eſt, & in his viridaria q poſita, ædium eſſe Labeo, Trebatius putant: ita id verum puto, ſi r ita illigata ſint ædibus, vt ibi perpetuo poſita ſint.

1 ¶ Molas ſ manuarias quidem ſupellectilis, iumentarias autem inſtrumenti eſſe Ofilius ait. Labeo, Caſcellius, Trebatius neutras ſupellectilis, ſed potius inſtrumenti t putant eſſe, quod verum puto.

De prædiis cum ſeruis qui ibi erunt. 1. De fundo ita vt eſt inſtructus, cum omnibus rebus & mancipiis, & reliquis colonorum. 2. De fundo, & his quæ in eo ſunt. 4. De verbo ſicut eſt. 5. De fundis vt inſtructi ſunt, cum ſuis ſaltuariis & filiis.

27. *Scæuola* lib. 6. Digeſtorum.

PRædia maritima cum ſeruis qui ibi erunt u, & omni inſtrumento, & piſcatoribus qui ibi erunt, & reliquis x colonorum nutritori ſuo legauit. quæſitum eſt, an ſerui piſcatores y, qui ſolebant in miniſterio teſtatoris eſſe, & vbicunque z eum ſequi, & ex cuius rationibus expungebantur ante mortis teſtatoris tempore in prædiis legatis deprehenſi fuerint, legati eſſe videantur? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non eſſe legatos.

1 ¶ Adfini ſuo ita legauit: *Fundum Cornelianum Titianum vt eſt inſtructus, cum omnibus rebus & mancipiis & reliquis colonorum dari volo,* hæc teſtatrix Romæ b ibi ſ cauſa ex Africa veniens, mancipia quædam ex fundo ſupraſcripto, quo ciciliter per hyemem [operam eligeret c,] ſecum abduxit. quæſitum eſt, an ea mancipia fideicommiſſo cedant, cùm quædam ex his ruſticis officiis ad tempus d peregrinationis abducta ſint, relictis conſeruis, & filiis ſuis, & quædam matribus, & patribus? Reſpondit, mancipia, de quibus quæreretur, ſecundum ea quæ proponerentur, ex cauſa fideicommiſſi deberi.

2 ¶ Item quæſitum eſt, an fructus eiuſdem fundi, qui ibi in diem mortis coacti manſerint, fideicommiſſo cedant, cùm plenißima e teſtatricis erga adfinem voluntas ab eo quoque manifeſtetur, quod reliqua colonorum eiuſdem poſſeſsionis ad eum pertinere voluerit? Reſpon

a Paul. 3. ſent. 6. §. 68.
b in villa ſc.
c Ideò non cedit. l. 16. ſup. eod.
d L. 12. §. 8. in fin. §. eod. Paul. 3. ſent. 6. §. 40.
e Vide ad hunc locum Antonium Fabrum 1. Coniect. 7.
f 1. reliquatus debet à colono. l. 91. in fin. ſupr. de legat. 3.
g Inſtructum fundum, ita Cuiacius emendat, probatur ab Antonio Fab. 1. Coniect. 7.
h atque ita munuſculo ſpeciarum facta in codicillis, reſtringit legatum generis factum in teſtamento. Accur.
i Legato fundi inſtructi non cedit ſeruus qui colit data mercede. Bart.
k v. l. 1. ſup. eod.
l l. 8. §. 4. inf. eod.
m Copulatiue vt, qualificatio præcedentis legati repetit in ſequenti. Bart.
n De habitationis definitione, vide Hotom. 3. obſ. 23.
o v. l. 7. in f. & eod. l. 97. ſup. de l. 3.
p Paul. 3. ſent. 6. §. 47.
q de Colonia, alide l. 1. §. 2. ſ. de quid in loco publico.
r l. 12. §. 38. & eod. Paul. 3. ſent. 6. §. 44.
ſ Ideò cedere videntur l. 12. §. 2. & eod.
t ſemo legato quid contineat. v. l. 6. §. & l. 3.
u Paul. 3. ſent. 6. §. 42.
x adde l. 12. §. 38. ſup. eod.
y Cauſa finalis inſpicitur.
z Paul. 3. ſent. 7. §. 34.
a l. 8. §. eod.
b Paul 3. ſent. 6. §. 47.
c Gryphius. Hal. vrceolos. Alij legunt ancillando idoneus.
d De horreis, vide quæ ſcripſi ad l. 7. ſup. eod.
e Conſuetudo patrisfam. inſpicitur. l. 27. §. 3. & eod. l. 91. §. 1. ſupra de l. 3. & 426. ſ. eod.
h Paul 3. ſent. 6. §. 56.
i molæ olearię. Varr. 4. de lingua.
k l. 19. §. 3. ſupra de act. empt.
l incluſa adde & immobilia, v. l. 1. de lat. 9. obſ. 9.
m ¶ Infixa & inædificata, fundi legato cedunt.
n nulla autem Hal.
o Mobilia, fundi appellatione non continentur.

a nam immobilitate, & inædificata fundi legato comprehenduntur. l. 41. ſ. 69. §. 3. ſ. de legat. 1. l. 25. §. 3. ſ. d legat. 3. v. Paul. 3 ſent. 6. §. 47.
c l. 16. ſ. de vſufru.
d v. Paul. 3. ſent. 6. §. 47.
e ſup. ſeruii.
f l. 1. §. 1. & l. 17. in fin. ſ. eod. adde l. 3. §. de ceteris. empt. adde l. 34. §. de pign.
g Conſuetudo loci ac tabernæ inſpicitur.
h vt ſc. teſtator id tantum quod ſuum erat videatur legaſſe: facit l. 5. in fin. ſup. de l. 3.
i Labeo.
k Ideò, inquantum quam ſufficit inſpiciendum eſt. l. 12. §. de eſſ prædi.
l l. 60. §. 2. ſup. de l. 3.
m figlinas.
n & meritò, nam remoto principali (pecoribus ſc.) & acceſſorium, paſtor ſc. remouetur. l. 2. §. de peculio.
o v. l. 31. ſup. eod.
p v. Plin. 35. c. 12. v. ſuurnal. ſatyra 14. in fin.
q Viridaria, l. 8. §. 1. & eod. l. 13. §. de ſeruit. vrban. Vlp. de. Suet. in Tiberio 60. Lampridius in Heliogabalo 4. Vegeſ. quæ & viridia in l. 15. §. 1. de ſeruit. l. 3. §. de ſeru. vrban. l. 79. in §. 1 de verb. ſig. 8. Plin. lib. 6. ep. 5. c. 2. Sen. 15. epiſt. 3. Ciſterna viridibus ſubditis, Seneca 13. epiſt. Pli. 5. epiſt. ad Apollinarem 1. Martial. lib. 4. viridaria, l. 13. §. 4. ſupr. de vſu.
r dolia tamen vt non illigata ſint & defoſſa, inſtrumento cedunt, l. 8. in §. 1. ſup. eod.
ſ l. 12. §. 10. & l. 18. §. 5. ſup. eod.
t Ideò mola non eſt inſtrumenti l. 18. §. 2. ſup. eod.
u Serui piſcatoribus non adnumerandi ſunt ij piſcatores qui ſolebant eſſe in miniſterio teſtatoris & eum quocunque ſequi quique mortis eius tempore in prædiis maritimis non ſunt deprehenſi.
x i. penſionibus debitis à colonis, l. 101. §. 1. ſup. de legat. 3.
y Piſcatores ſerui, prædiis maritimis adſcribi.
z Quocunque.
a al. ſungebantur.
b Romam. Hal.
c per hyemem, ad oram legeret. Hal.
d adde l. 25. in fin. ſ. de hered. inſt.
e vide l. 69. ſupr. de legat. 3.

Universidad Rey Juan Carlos

Reſpondit, in huiuſmodi ſcriptura poſſe reſponderi, hoc ſolum quærendum, an manifeſte appareat defunctum id, de quo quæreretur, dari noluiſſe.

3 ¶ Libero a quem heredem ex parte ſcripſit, fundum per præceptionem dedit in hæc verba: *Pamphile libertæ præcipito, ſibique habeto fundum meum Titianum, & agellum Sempronianum cum inſtrumento, & his, quæ in eodem erunt, cum kalendario, familiáque, quæ in eo fundo morabitur, exceptis quos manumiſero.* quæſitum eſt, cum teſtator in eo fundo aliquantum vini in doliis habuerit, quod eiuſ totum vendiderat c, & partem tertiam pretij pro eo acceperit, an vinum in doliis remanens, ad libertum ex cauſa præceptionis pertineat? Reſpondit verbis quæ proponerentur, contineri, niſi manifeſte contrariam voluntatem coheredes approbent. In eo fundo inſtrumenta calendarij & nummos reliquit, reſponſum eſt de nummis quoque, vt ſupra reſponſum d.

4 ¶ Ita legatum eſt: *Sepiciæ ſorori meæ fundi patrui mei lolani partem dari volo ſicut e eſt, & alteram partem, ita vt in diem mortis ſuerit,* quæſitum eſt, an ex verbis ſupraſcriptis aſſeres, & prædia iam poſita parata que, vt immitterentur ædificio: item inſtrumentum vrbanum, & ruſticum, cum mancipiis, quæ fundi cauſa erant, ad legatarios pertineant? Reſpondit: Poſſunt hæc verba ſicut f eſt, ad inſtructum referri.

5 ¶ Fundos legauit in hæc verba: *Sempronio ſpari meo hos auſpicio fundos meos, ita vt inſtructi ſunt, Caſtianum, Nemianum, cum ſale ſalictis & filuis.* quæſitum eſt, cum ſiluæ, & ſalicta non in fundis ſupraſcriptis, ſed in adiectis g agellis, & quos ſimul teſtator comparauit, nec ſine his fundi coli poſſent, an legato cederent? Reſpondit, id tantum cedere legato, quod verbis comprehendiſſet.

De fundo inſtructo.

28. *Idem* lib. 13. *Digeſtorum.*

LVcius Titius fundum, vti erat h inſtructus, legauerat, quæſitum eſt, fundus inſtructus quemadmodum dari debeat, vtrum i ſicut inſtructus fuit mortis patrisfamiliæ tempore, vt quæ medio tempore adgnata aut in fundum illata ſunt, heredis ſint: an verò inſtructus fundus eo tempore k inſpici debeat, quo factum eſt teſtamentum? an verò eo tempore, quo fundus peti cœperit, vt quidquid eo tempore inſtrumenti deprehendatur, legatario proficiat? Reſpondit, ea quibus inſtructus ſit fundus, ſecundum verba legati, quæ ſint in eadem cauſa, cùm dies l legati cedat m inſtrumento contineri.

De inſtrumento nauis.

29. *Labeo* libro 4. *Pithanōn.*

SI nauem cum inſtrumento emiſti, præſtari tibi debet ſcapha nauis. *Paulus* Immò contrà: etenim ſcapha nauis non n eſt inſtrumentum nauis: etenim mediocritate o, non genere p ab ea differt. inſtrumentum autem cuiuſque rei neceſſe eſt alterius generis eſſe, atque ea quæque ſit. quod Pomponio lib. 7. epiſtolarum placuit.

DE PECVLIO q LEGATO.

TIT. VIII.

De alienatione, manumiſſione, morte.

Paulus lib. 4. ad Sabinum.

SEruo legato cum r peculio, & alienato, vel manumiſſo, vel mortuo s, legatum etiam peculij extinguitur.

2. *Gaius* libro 18. ad Edictum Prouinciale.

NAm quæ acceſſionum locum obtinent, extinguuntur t cum principales v res peremptæ fuerint.

3. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

AT x ſi ancilla cum ſuis y natis legata ſit, etiam z mortua ea vel alienata, vel manumiſſa, nati ad legatarium pertinebunt: quia duo a legata ſunt ſeparata.

4. *Gaius* lib. 18. ad Edictum Prouinciale.

SEd & ſi cum vicariis ſuis legatus ſit ſeruus, durat vicariorum legatum, & mortuo eo, aut alienato, aut manumiſſo.

De nominibus.

5. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

PEculio legato, conſtat heredem nomina peculiaria perſequi poſſe, & inſuper ipſum, ſi quid debeat ſeruo, reddere b legatario debere.

De corporibus, 1. De ære alieno, 2. De peculio vicarij, 4. De eo quod dominus debet, vel ſoluimus, 5. Vel heredi debetur.

6. *Vlpianus* lib. 25. ad Sabinum.

SI peculium legetur, & ſit in corporibus (puta fundo, vel ædes) ſi quidem nihil ſit, quod ſeruus domino, vel conſeruis, liberiſve domini debeat, integra corpora vindicabuntur a. ſin verò ſit, quod domino, vel ſupraſcriptis perſonis debeatur, diminui ſingula b corpora pro rata debebunt. & ita Iulianus & Celſus putant.

1 ¶ Et ſi fuerit legatum peculium, *non deducto ære alieno*, verendum ne inutile legatum ſit, quia id quod adiicitur, contra naturam legati ſit, ſed puto verum, (ad) hanc c adiectionem non vitiare legatum, ſed nihil ei addicere: nec enim poteſt creſcere vindicatio peculij per hanc adiectionem.

¶ Planè ſi proponas, legatarium naſtum poſſeſſionem rerum, exceptione doli aduerſus heredem vindicantem vti poteſt, habet enim in ſolidis rebus voluntatem æris alieni non deducendi.

¶ Sed & ſi dominus remittere ſe ſeruo, quod debet, vel nihil ſibi ſeruum debere ſignificauerit, valet hæc adiectio, quia nuda voluntate poteſt dominus ſeruo remittere, quod ei debet.

2 ¶ Vicario autem meo mihi legato, an & vicarij mei peculium ad me pertineat, quæritur? Et putamus contineri d legato vicarij eius peculium, niſi aduerſa ſit voluntas teſtatoris.

3 ¶ Si ſeruus, & vicarius eius, liberi eſſe iuſſi ſint, eiſque peculia ſua legata ſint, verba ſecundùm voluntatem teſtatoris excudienda, tanquam de duob. ſeparatiſque peculiis teſtatore locuto: & ſecundùm hæc vicarius vicarij non communicabitur, niſi hæc mens fuit teſtantis.

4 ¶ Sicut autem æs alienum hoc eſt, quod g debetur domino, minuit legatum peculium, ita per contrarium id h quod dominus debet ſeruo, augere debet. Sed huic ſententiæ aduerſatur reſcriptum imperatoris noſtri, & patris eius, quod ita eſt. Cum peculium ſeruo legatur, non etiam id conceditur, vt petitionem habeat pecuniæ, quam ſe in rationem domini impendiſſe dicit.

¶ Quid tamen, ſi hæc voluntas fuit teſtatoris? cur non poſſit conſequi? certè compenſari debet hoc quod impendit, cum eo quod domino debetur.

¶ An & quod dominus ſcripſiſſet k ſe ſeruo debere, peculio legato cederet? Pegaſus negat. idem Nerua. & cum Gneus Domitius filiæ ſuæ peculium, quod eius eſſet, legaſſet, & annuum, quod ei ſolitus erat dare, biennio non dediſſet, ſed in rationibus ſuis retuliſſet, filiæ ſe debere quinquaginta: Atilicinus exiſtimauit, legato non cedere, quod verum eſt, quia conſonat reſcripto.

5 ¶ Non ſolùm autem, quod domino debetur, peculio legato deducitur, ſed & ſi quid heredi p debitum ſuit.

De arrogatione.

7. *Pomponius* lib. 7. ad Sabinum.

SI quis creditori ſuo adrogandum k ſe dederit, & agetur de peculio cum adrogatore, idem puto dicendum quod de herede dicitur.

De eo quod heredi. 2. Vel conſeruo debetur. 3. De eo quod heredi. 5. Vel domino datum eſt. 6. De libertatibus legata debitori peculiari. 7. De peculio iuſſis legato. 8. Quo tempore ſpectatur quantitas peculij.

8. *Vlpianus* lib. 25. ad Sabinum.

DEnique Pegaſus reſpondit, ſi ſtatulibero, cui peculium legatum ſit, heres r interim crediderit, id ipſo iure detrahi ſ, & corpora ſingula etiam t per hoc æs alienum deminui.

1 ¶ Proinde ſi purè libertatem acceperit, & heres vel viuo domino, vel ante aditam hereditatem, ſeruo crediderit, legatum peculij minuetur ſecundum Iuliani ſententiam, licèt dominus ſerui nunquam fuerit.

2 ¶ Qui Stichum & Pamphilum ſeruos habebat, teſtamento eos manumiſit, & vnicuique peculium ſuum legauit, placet, quod alter debet, de peculio eius decedere, & alterius z accedere legato.

3 ¶ Item quæritur, ſi ſeruo libertas data ſit, ſi decem dederit heredi, & peculium que ei legatum ſit, an decem quæ dediſſet heredi, debeant de peculio decedere? Et eſt verius, quod Sabino placuit, hoc minus eſſe in peculio legato.

4 ¶ Plus ait Sabinus, ſi ſtatuliber ſeruum heredi vendiderit, perinde deſinere eum in peculio eſſe, atque ſi extraneo vendidiſſet.

5 ¶ His conſequenter quæritur, ſi ſeruus cum domino de libertate pacta fuerit, & partem pecuniæ dederit, & antequam reſiduum dederit, dominus deceſſerit, liberumque eſſe teſtamento iuſſerit cum peculio legato, an quod domino dederit, in peculio ſit imputandum? Et ait Labeo de peculio decedere. planè ſi nondum dederat, ſed domino tantum tradere pro depoſito apud eum ſteterit, id in peculio eſſe placuit.

6 ¶ Item ſi ſeruo peculium ſit legatum, & à debitore eius peculiari heres vetitus ſit petere, verum eſt, hoc minus eſſe in legato peculij, hoc eſt, detrahendum id quod debitori legatum eſt.

7 ¶ Inueniums, & ſi non ſit legatum peculium, velut legatum ſic accipitur, id eſt, in huiuſmodi ſpecie, quidam ſeruo libertatem, *ſi rationes reddidiſſet, & dederat, & ſi heredibus centum aureos dediſſet.* Imperator igitur noſter cum patre reſcripſit, peculium quidem non niſi legatum deberi, verùm ſi quaſi conditionibus præſcriptis paruit ſeruus, teſtatorem voluiſſe eum retinere peculium interpretamur, videlicet ex eo, quod ex peculio eum inferat centum inferre.

8 ¶ Verum

a v. d. ad hunc paragraphum Anton. Fabr. ... b l. 20. in fin. ... d contineri ſc. inſtrumenta ... f l. 22. in fin. ſup. ... g vide l. 3. ... l Tempus mortis teſtatoris an ſpectandum ... m Imò ea videtur legaſſe quæ teſtamenti tempore fuerunt ... p Genere differunt quæ ſunt ſub diuerſis generibus ... r Peculij & ſerui peculiaris differentia ... t l. 12. ... v Principali extinctis extinguitur acceſſorium ... z Imò non extinguuntur ... [illegible]

a Peculium quaſi vindicatur ... b Imò ... c l. ... d Imò ſeruo legato peculium eius res continetur ... h Dominus ſeruo pater filio ſcribens ſe debere ... k vide l. 3. infra eod. ... [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Vtrum autem id demum peculium accipimus, quod mortis tempore fuit, an verò, & quod poſtea acceſſit, applicamus, vel quod deceſſit, detrahimus? Et Iulianus aliàs accipiendum legatum peculij ait, ſi ipſi ſeruo legetur, aliàs, ſi alij. nam ſi ipſi, id tempus in legato ſpectandum, quo dies a legati cedit: ſi vero extraneo, mortis b tempus. ſic tamen, vt incrementa c ex rebus peculiaribus ad eum pertineant, vt putà partus ancillarum, vel fœtus pecorum. quod autem ex operis ſuis, vel ex alia re accedit, id ſi alij quàm ipſi legetur peculium non debebitur. Hoc vtrumque Iulianus ſecundum voluntatem teſtatoris ſcribit. cum enim ipſi ſeruo peculium legatur, veriſimile eſt, eum omne augmentum ad ipſum pertinere voluiſſe, cui patrimonium manumiſſo futurum eſt: cum alij, non ſic. tamen vt ſi in alterius perſona hoc eum ſenſiſſe apparet, idem dicatur.

De eo quod ordinario debet vicarius. 1. Si ſeruus conſeruum vulneret, ſcindat, frangat, ſurripiat. 2. Se vulneret, ſe occidat, fugiat.

9. *Paulus* ¶ lib. 4. ad Sabinum. ¶

ID quod ſeruo, qui d in ipſius peculio eſt, debetur, non deducitur ex legato peculio, quamuis conſeruus eius ſit.

1 ¶ Si conſeruum ſuum vulnerauerit e ſeruus, & viliorem fecerit, Marcellus non eſſe dubitandum, deduci ex peculio, quod domino intereſſet. nam quid intereſt, conſeruum vulneret, an ſcindat aliquid, vel frangat, an ſubripiat f? quo caſu ſine dubio minuitur peculium. ſed non g vltra ſimplum.

2 ¶ Sed ſi ſe vulnerauit, vel etiam occidit, nihil eſt deducendum hoc nomine. alioquin dicemus, & ſi fugerit, deducendum id, quanto vilior ſit factus propter fugam.

De eo quod patri, vel domino debetur.

10. *Pomponius* ¶ lib. 7. ad Sabinum. ¶

SI peculium ſeruo, vel filio prælegare h velis, ne deducatur id, quod tibi debebitur, ſpecialiter i ea quæ in peculio erunt, leganda ſunt.

De peculio futuro.

11. *Vlpianus* ¶ lib. 19. ad Edictum. ¶

ET quoque, qui nihil k in peculio habet, poteſt peculium legari. non enim tantum præſens, ſed etiam futurum peculium legari poteſt.

De morte ſerui.

12. *Iulianus* lib. 37. Digeſtorum. ¶

TVnc inutile legatum peculij fit, cùm ſeruus viuo teſtatore deceſſit l. cæterùm, ſi mortis tempore ſeruus vixerit, peculium legato cedet.

13. *Celſus* ¶ lib. 19. Digeſtorum. ¶

ALiter atque ſi ſeruus veſtitus legatus foret.

14. *Alfenus Varus* ¶ lib. 5. Digeſtorum. ¶

QVidam in teſtamento ita ſcripſerat, *Pamphilus ſeruus meus peculium ſuum cum morior, ſibi habeto, liberque* eſto. conſulebatur, rectène Pamphilo peculium legatum videretur, quod prius quàm liber eſſet, peculium ſibi habere iuſſus eſſet. reſpondit m in coniunctionibus ordinem n nullum eſſe, neque quicquam intereſſe, vtrum eorum primum diceretur, an ſi liberetur. quare recte peculium legatum videri, ac ſi prius liber eſſe, deinde peculium ſibi habere iuſſus eſt.

Si ſerui peculium ſit, aliſ autem ancillæ legentur, & ſit ancilla peculiaris.

15. *Idem* ¶ lib. 2. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum. ¶

SEruo manumiſſo peculium legatum erat. alio capite omnes ancillas ſuas vxori legauerat. in peculio ſerui ancilla fuit o: ſerui p eam eſſe reſpondit, neque referre, vtri prius legatum eſſet.

De eo quod vicarius debet domino.

16. *Africanus* ¶ lib. 5. Quæſtionum. ¶

STichus habet in peculio Pamphilum q, hunc dominus noxali r iudicio defenditis damnatus litis æſtimationem ſoluit. deinde Stichum teſtamento manumiſit: eique peculium legauit. quæſitum eſt, an quod Pamphili nomine præſtitum ſit, ex peculio vel ipſius Pamphili vel Stichi deducendum ſit? Reſpondit, Pamphili quidem de peculio vtique deducendum, quantacunque ea ſumma eſſet, id eſt, etiam ſi eum noxæ dedere expediſſet: quidquid s enim pro capite ſerui præſtitum ſit, in eo debitorem eum domini conſtitui. quod ſi Pamphili peculium non ſufficiat, tunc ex peculio Stichi non vltra pretium Pamphili deduci debere.

1 ¶ Quæſitum eſt, ſi ex alia t qua cauſa Pamphilus pecuniam domino debuiſſet, nec ex peculio eius ſeruari poſſet, an vſque u ad pretium eius ex peculio Stichi poſſit deduci? Negauit. neque enim ſimile id ſuperiori eſſe. ibi enim propterea pretium vicarij deducendum, quod eo nomine ipſe Stichus ob defenſionem x vicarij ſui domino debitor conſtituatur. at in propoſito, quia Stichus nihil debeat, ex eius peculio nihil eſſe deducendum, ſed ex Pamphili dumtaxat, qui certè ipſe in ſuo b peculio eſſe intelligi non poteſt.

Si dominus iudicium ſerui nomine acceperit.

17. *Iauolenus* ¶ lib. 2. ex Caſſio. ¶

QVi peculium ſerui legauerat c iudicium eo nomine acceperat, deinde deceſſerat. placuit, non aliter peculium ex cauſa legati præſtari, quàm ſi de c accepto iudicio heredi caueretur.

De creditoribus peculiaribus.

18. *Marcianus* ¶ lib. 6. Inſtitutionum. ¶

SI ſeruo manumiſſo peculium legatum fuerit, in eum ſine dubio creditoribus peculiaribus actiones non † competunt. ſed non aliàs heres peculium præſtare debet, niſi ei caueatur defenſum iri aduerſus creditores peculiarios.

De manumiſſione inter viuos.

19. *Papinianus* ¶ lib. 7. Reſponſorum. ¶

CVm d dominus ſeruum vellet manumittere, profeſſionem e edi ſibi peculij iuſſit, atque ita ſeruus libertatem accepit: res peculij profeſſioni ſubtractas, non videri manumiſſo tacitè conceſſas apparuit.

1 ¶ Teſtamento data libertate, peculium legauerat, eundémque poſtea manumiſerat: libertus f, vt & nomina & peculij actiones ei præſtarentur, ex teſtamento conſequetur.

2 ¶ Filiusfamilias, cui pater peculium legauit, ſeruum peculij viuo patre manumiſit g. ſeruus communis omnium heredum eſt exemptus peculio propter filij deſtinationem, quia id peculium ad legatarium pertinet, quod in ea cauſa, moriente patre, inuenitur.

20. *Marcianus* ¶ lib. 7. Inſtitutionum. ¶

NIhilque g intereſt, ſi antè † legatus, deinde inutiliter manumiſſus ſit, an contra.

De vicario.

21. *Scæuola* ¶ lib. 2. Quæſtionum. ¶

SI Sticho manumiſſo peculium legatum ſit, & Titio ſeruus peculiaris, quantum peculio detractum erit ob id quod domino debetur, tantum ei accedere, cui vicarius legatus eſt, Iulianus ait.

De eo, quod domino debetur, heredi ſoluto. 1. De vicario communi.

22. *Labeo* ¶ lib. 2. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

DOminus ſeruum teſtamento manumiſerat, & ei peculium legauerat. is ſeruus mille nummos domino debuerat, & eos heredi ſoluit. Reſpondi, omnes eas res deberi orcino, ſi pecuniam orcinus quam debuerat ſoluiſſet.

1 ¶ Dominus ſeruum qui cum eo vicarium communem habebat, teſtamento manumiſerat, & peculium ei legauerat. deinde † ipſum vicarium, qui communis erat, nominatim & ipſi, & liberto ſuo legauerat? Reſpondi partem quartam libertæ, & reliquam partem quartam libertæ futuram: quod & Trebatius.

De peculio relicto ei, qui iuſſus eſt liber eſſe, ſi rationes reddiderit. 1. De eo quod dominica ratio ſeruo debet. 2. De his quos teſtator iuſſit eſſe [illegible] *liberat.*

23. *Scæuola* ¶ lib. 15. Digeſtorum. ¶

DOminus Sticho ſeruo ſuo, qui bona liberti eius geſſit, cum pro parte dimidia teſtamento heres extiterat, in quibus negotiis geſtis, & Kalendaria fuerunt, teſtamento ſuo libertatem dederat, *ſi rationes reddidiſſet*, eique peculium ſuum per fideicommiſſum dedit. Stichus ſummas, quibus reliquatus erat tam ex Kalendario, quam ex variis cauſis reddidit, manentibus debitoribus pro quibus ipſe pecuniam heredibus patroni reſoluerat: libertatemque adeptus deceſſit. quæſitum eſt, an heredibus Stichi aduerſus nomina debitorum, pro quibus Stichus pecuniam heredibus patroni intulit, heredes patroni ex cauſa fideicommiſſi, compellendi ſint actiones præſtare, cum nihil aliud à Sticho patrono debitum fuerit? reſpondit præſtandum i.

1 ¶ Teſtamento codicilliſve ſeruos manumiſit, & peculia legauit, & de Sticho ita cauit: *Stichum ſeruum meum liberum eſſe volo, eique* [illegible] *& quidquid ex ratione loculorum meorum habet: rationes autem* [illegible] *eos omnibus quos hoc teſtamento manumiſi, peculia ſua conceſſi volo.* quæſitum eſt, an quod amplius ratione loculorum in diem mortis erogauit, Stichus ex peculio ſuo ab heredibus recipere debeat, cùm ex conſuetudine k domus eſſet, vt quidquid amplius ex ſuo in rationem l loculorum erogaſſet, dominica ratio ei deberet, atque ea ſolueret? Reſpondit, ſecundum ea, quæ propter conſuetudinem proponerentur, id quoque peculio legato contineri, quod & dominica ratio deberet, & ſoleret reddere.

2 ¶ Seruis libertates, legatáque dederat m & conditionem ita ſcripſerat: [illegible] id eſt, *Quoque reliqui liberi, atque ſui* [illegible] *eſſe volo*. quæſitum eſt, an peculia quoque legata his videbuntur? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non videri legata.

3 ¶ Item quæſitum eſt, an ex iiſdem verbis reliqua n rationum quaſi legata retinere poſſint, aut ſi res dominicas apud ſe habue-

telligitur, qui iubet ſeruum liberum eſſe ſub hac conditione, *ſi rationes reddiderit & heredi*, eo tempore iuſſerit. Iuſſiſſe enim intelligitur dominus, eum ex peculio inferre. Diminutionem quæ inducunt, augmentum operantur, & inutilis aliquot futura ſit diſpoſitio. *l. 93. ʃ. de uſufruct.* alias, non operantur diminutionem *leg. 72. in fin. ſupra de cond. & dem.*

a *al. l. 20.*
b *d. ʃ. 20. l. 83. ʃ. ad l. Falcid.*
c *d. ʃ. 20. l. pen. ʃ. de peculio. l. 18. ʃ. 10. fam. erc.* [illegible]
d Vicarius quod debet ordinario, peculium vicarij minuit.
e *l. 9. ʃ. 1. ſupra de peculio.*
f *l. 1. ʃ. 3. l. 9. ſupra de peculio.*
g Patrem ipſo iure à lege impoſitam, non augeri, etiam contra negantem, hinc colligit. *Bar.*
h Prælegari peculium cur dicitur, non legari? Prælegare eſt alteri quoquo modo remiſſum legare, vt *l. vlt. inf. eod. l.* [illegible] *ſi ſeruus 3. ʃ. de recept. qui arbit.* Sic obligatio prælegatur, *l. non ſolum 7. ʃ. penult. inf. de liberatione, vt de dote prælegata.*
i & ita nulla erit ambiguitas [illegible] ad hunc locum refert hoc Pontius. [illegible] ſucceſſione: omnia bona alicuius, [illegible] alieno [illegible] obnoxium fieri? Cæcilio inquit, tibi ſuccedi, vt ſigillarium debitoris bona comparet. Ita enim hunc [illegible] alieno ſubiiciere.
k *l. 50. ſup. de peculio.*
l *l. 1. ſup. eod. l. 2. ʃ. de pœnis.*
m Orationem ſc. adde *l. 15.* vide *inf. lib. 3. de ſtatu.*
n Imò ordo aliquis ſeruatur *l. 34. ſup. de uſufr.*
o vt vicaria ſc. *l. 73. in fin. ſup. de l. 3. v. l. 38. ʃ. 2. ʃ. de peculio.*
p Imò, non ſerui tantum, ſed & reliquarum ancilla erit communis, *l. 36. ſup. de legat. 1.*
q vide Cuiac. 5. ad *Afric.*
r vicarium ſc.
ſ adde *l. 11. ſup. de peculio.*
t Inuito beneficium dari interdum poſſe, hinc colligunt, adeo vt quiſque pro inuito ſoluere poſſit, cui ſit per vel minus ex [illegible] vel ſententia [illegible] tanda, niſi intra certum diem ſoluerit, *Bar. hic. Bald. in l. vlt. C. de precib. Decius in regula inuito 69. ʃ. de regul. iur.* vide quæ ſcripſi ad *l. 1.* [illegible] *de liberat.* [illegible]
u *l. 38. ʃ. 2. ʃ. de peculio.*

a adde *l. 41. ʃ. de negotiis.*
b vtcumque eſt in peculio ſuo. *l. 6. ʃ. 2.*
c *l. 18. ʃ. eod. l. 2. ʃ. 6* [illegible] *per l. Falc.*
† Cur ? liber ſtatus non teneatur de iis quæ geſſit in ſeruitute.
d vide Langebekium c. 38. *annotationum.*
e Peculij profeſſionem qui à ſeruo, quem manumittere voluit, edi ſibi poſtulat dominus: hac ipſo peculium ſui recepiſſe intelligitur potius quàm ſeruo conceſſiſſe. vnde ſequitur: Dominum qui contentus fuerit his quæ in huiuſmodi profeſſione continentur, ea quæ profeſſione illa non continebuntur, tacitè ſeruo conceſſiſſe, niſi fortè ea ſeruus per dolum ſubtraxit. Doloſi enim in omni cauſa exceptus eſt. Improfeſſa peculio non cedunt. Cætera quæ Accurſius hic adiicit falſa eſſe Langebekius notat c. 38. *annotationum.*
f Sine voluntate patris; idque iniuria, *l. 13. ʃ. de iure patron.*
g Imò intereſſe videtur, *l. 7. ʃ. de manumiſſ.*
† Peculium hic primo legatur, deinde vicarius, & ſtatus eadem hic legatur ſub diuerſis appellationibus: ſecus eſt ſi ſub eadem appellatione res eadem legetur. *l. cum* [illegible] *33. C. de legat.*
h *l. 21. ʃ. 1. ſup. de legat. 1.*
i *l. 5. ʃ. eod.*
k Quod dominus debet ſeruo, computatur in peculium, ſi talis erat domini conſuetudo. *Bar.*
l *l. 6. ʃ. 4. ʃ. eod.*
m *l. 119. ʃ. de l. 1. v. l. 5. ʃ. ſup. de adim. leg.*
n *l. 12. inf. de liberatione.*

Universidad Rey Juan Carlos

cine *a*, aut ſi qui eorum coloni prædiorum fuerunt, penſiones *b* Reſpondit, ſibi *c* reſponſum.

De ſeruo legato.

24. *Vlpianus* lib. 43. ad Sabinum.

SI legatus fuerit ſeruus, peculium excipere non *d* eſt neceſſe, quia non *e* ſequitur niſi legetur.

De vicario vicari.

25. *Celſus* lib. 19. Digeſtorum.

SI ſeruus liber eſſe iuſſus ſit, eique peculium legatum ſit, vicariorum eius vicarij legato continentur.

De fœnore quod pater filij nomine exercuit.

26. *Scæuola* lib. 3. Reſponſorum.

TItij filii à medio præcipito, ſumito, ſibique habeto damnas eſto: item aureos centum: alio deinde capite peculia filiis prælegauit, quæſitum eſt, an peculio prælegato, & centum aureis, & vſuræ eorum deberentur, cum rationibus breuiariis *f* in ære alieno & ſortem & vſuras inter cæteros creditores complexus ſit? Reſpondit, ſi id fœnus nomine *g* filij exercuiſſet, & vſuras, ita vt proponerentur, filio adſcripſiſſet, id quoque peculio legato deberi.

DE PENV *h* LEGATA.

TIT. IX.

Si heres penum dare, & niſi penum dederit, nummos dare damnetur.

Vlpianus lib. 24. ad Sabinum.

VXori ſuæ in annos ſingulos penoris aliquid heres dare iuſſus eſt, ſi *i* non dediſſet, nummos dare damnatus eſt. quærebatur, an penus legata peti poſſit, an verò ſolummodò ſit in præſtatione, & ſi non præſtetur, tunc quantitas petatur. Etſi quidem ſemel penus ſit legata, non per ſingulos annos, certo iure vtimur, *k* vt & Marcellus lib. 39. Digeſtorum apud Iulianum notat, in præſtatione eſſe duntaxat penum, quantitatem verò & peti poſſe. habebit igitur hæres oblationem tamdiu, quamdiu lis cum eo de pecunia conteſtetur, niſi forte aliud tempus vel mente vel verbis teſtator præſtituit. Quòd ſi in annos ſingulos penus legata ſit, per ſingulos annos penus adhuc poterit præſtari, ſi minus, ſumma per ſingulos annos petentur.

1 ¶ Quid ergo, ſi vna ſumma legata ſit, & primò penus non ſit præſtita? vtrùm tota ſumma debeatur, quaſi toto penoris legato transfuſo, an verò quantitas primi anni æſtimationis ſola ſit tranſlata, dubitari poteſt. Puto tamen, ſic voluntatem ſequendam teſtatoris, vt tota ſumma illico, poſtquam ceſſauerit heres dare penum vxori, præſtetur, heredis in deuotione coërcenda.

De vaſis.

2. *Marcianus* lib. 5. Regularum.

PEnu certa cum vaſis certis legata & conſumpta *l*, ne vaſa quidem cedunt legato, exemplo *m* peculij.

De his quæ vſui potuique ſunt. 1. Vel non. 2. De penu eſculenta. 3. De eſculentis. 4. De poculentis. 5. De aceto. 6. De vſui gratia paratis. 8. De frumento vel leguminibus. 9. De lignis, carbonibus, & cæteris per quæ penus conficitur, De ture, thure cereis. 10. De vnguentis, chartis, odoribus. 11. De vaſis.

3. *Vlpianus* lib. 22. ad Sabinum.

QVi penum legat, quid legato complectatur, videamus. & Quintus Mucius *n* ſcribit lib. 2. iuris ciuilis, penu legata contineri, quæ eſui potuique ſunt. idem Sabinus libris ad Vitellium ſcribit, quæ harum (inquit) patrisfamiliæ, vxoris, liberorumue eius, vel familiæ, quæ circa eos eſſe ſolet, item iumentorum *o*, quæ dominici vſus cauſa parata ſunt.

1 ¶ Sed Ariſto notat, etiam quæ eſui potuique non ſunt, contineri legato *p* vtputa ea, in quibus *p* eſſe ſolemus: oleum forte, garum *q*, muriam, mel, cæteráque his ſimilia.

2 ¶ Planè (inquit) ſi penus eſculenta legetur, Labeo lib. 4. poſteriorum ſcribit, nihil eorum cedere, quia non hæc eſſe, ſed per ea ſolemus. Trebatius in melle contrà ſcribit, meritò: quia mel eſſe ſolemus. Sed Proculus omnia hæc contineri rectè ſcribit, niſi contraria mens teſtatoris appareat.

3 ¶ Eſculenta vtrùm ea quæ eſſe, an & ea per quæ eſſe ſolemus, legauerit? Et ea quoque legato contineri credendum, niſi contraria mens patrisfamilias doceatur. mella certè ſemper eſculentæ *r* penui cedere.

¶ Lacertas quoque cum muria *s* ſuâ contineri, nec Labeo negauit.

4 ¶ Poculenta penu, ea, quæ vini loco paterfamilias habuit, continebuntur: ſupraſcripta verò non continebuntur.

5 ¶ Penori acetum *b* quoque cedere nemo dubitat, niſi extinguendi ignis *c* cauſa ſuit paratum. tunc enim nihil poculique non ſuit. & ita Ofilius lib. 16. actionum ſcribit.

6 ¶ Sed quod diximus, *vſus ſui gratia paratum*, accipiendum erit, & amicorum *d* eius, & clientium, & vniuerſorum, quos circa ſe habet: non etiam eius familiæ, quam neque circa ſe, neque circa ſuos habet: puta ſi qui ſunt in villis deputati, quos Quintus Mucius ſic definiebat, vt eorum cibaria contineri putet, qui opus non facerent. Sed materiam præbuit Seruio notandi, vt textorum, & textricum cibaria adijceret contineri. ſed Mucius eos voluit ſignificare, qui circa patremfam. ſunt.

7 ¶ Simili modo & iumentorum *e* cibaria penu continentur, ſed eorum iumentorum, quæ vſibus ipſius, & amicorum deſeruiunt. cæterum ſi qua iumenta agris deſeruiebant, vel locabantur *f*, legato non cedere cibaria eorum.

8 ¶ Siue autem frumentum, ſiue quid leguminis in cella *f* penuaria *g* habuit, *p* enoris legato continebitur. ſed & hordeum ſiue familiæ, ſiue iumentorum *h* gratia, & Ofilius ſcribit lib. 16. actionum.

9 ¶ Ligna, & carbones *i*, cæteráque, per quæ penus conficeretur, an penoris legato contineantur, quæritur? & Quintus Mucius & Ofilius negauerunt *k*, non magis quàm molæ (inquiunt) continentur. Idem & thus & ceras contineri negauerunt *l*. Sed Rutilius & ligna & carbones, quæ non vendendi cauſa parata ſunt, contineri ait. Sextus autem Cæcilius etiam thus, & cereos *m* in domeſticum vſum paratos contineri legato ſcribit.

10 ¶ Seruius apud Melam, & vnguentum, & chartas epiſtolares penoris eſſe, ſcribit. & eſt verius, hæc omnia, odores quoque contineri, ſed & chartas ad rationiculam, vel ad logarium *o* paratas contineri.

11 ¶ Vaſa *p* quoque penuaria quin contineantur, nulla dubitatio eſt. Ariſto autem ſcribit, dolia non contineri. & eſt verum ſecundum illam diſtinctionem, quam ſupra in vino fecimus. Nec frumentariæ leguminum thecæ, arculæ forte, vel ſportæ, vel ſi qua alia ſunt, quæ horrei penuarij, vel cellæ penuariæ inſtruendæ gratia habentur, non continentur. ſed ea ſola continentur, ſine quibus penus haberi non rectè poteſt.

De his, quæ in promptuario ſunt, 1. De eo qui fructus vendere ſolet. 3. De genere vocabuli penus. 4. De penu quæ Romæ eſt. 5. De penu vrbana. 6. De vino excepto.

4. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

NAm quod liquidæ materiæ ſit, quia per ſe eſſe non poteſt, capit *q* ſecum in acceſſionis locum id ſine quo eſſe non poteſt: vaſa autem acceſſio legatæ penus, non legata ſunt. Denique penu conſumpta, vaſa non debentur. Sed & ſi penum cum vaſis ſpecialiter ſit legatum, vaſa non debebuntur, vel conſumpta *r* penu, vel adempta.

1 ¶ Si cui, quæ in promptuario ſint, legata fuerint, non omnis penus legata eſt.

2 ¶ Item ſi quis ſolitus fructus ſuos vendere, penum legauerit, non omnia, quæ & promercij *f* cauſa habuit, legaſſe videtur, ſed ea ſola, quæ in penum ſibi ſeparabat. quod ſi promiſcuè vti ſolebat, tunc, quantum ad annuum vſum ei ſufficeret, familiæque eius *x*, cæterorumque, qui circa eum ſunt, legato cedet: quod ferè (inquit Sabinus) euenit in perſonis mercatorum, aut quotiens cella eſt olei, & vini, quæ vendere ſolebant, in hereditate relicta.

3 ¶ Nomen autem *penus* mihi traditum eſt omnibus *x* generibus dictum.

4 ¶ Si ita legetur, *Penum quæ Romæ ſit*, vtrùm, quæ eſt intra continentia, legata videtur, an verò ea ſola, quæ eſt intra murum? & quidem vrbes ferè omnes muro tenus *y* ſiniri, Romam continentibus *z*, & vrbem Romam æquè continentibus.

5 ¶ Quòd ſi vrbana penus ſit legata, omnem quæ vbique *a* eſt, legatam videri, Labeo ait: etiam ſi in villa ſit, vrbico vſui deſtinata, ſicuti *b* vrbica miniſteria dicimus, & quæ extra vrbem nobis miniſtrare conſueuerunt. Si autem extra vrbem, Romæ tamen ſit, ſed & ſi in hortis *c* ſit vrbi iunctis *d*, idem erit dicendum.

6 ¶ Si cui penus legata ſit præter vinum, omnis penus legata videtur, excepto vino. Sed ſi ita ſcriptum ſit, *Omnem e penum præter f vinum quod g Romæ erit*: ſola penus, quæ Romæ eſt, legata videtur. Et ita & Pomponius lib. 6. ad Sabinum ſcribit.

De eo quod bibitur. 1. De piperi, ligni, ſicco, cereis, taſeis, & cæteris huiuſmodi.

5. *Idem* lib. 4. ad Sabinum.

a *ſub. vel ſeruare* poſſunt.
b ſubintelligit, retinere poſsint.
c Quidnam contineret nec videri legatum, §. 2. l. eo.
d v. l. 29. *ſupra de mort. cauſ.*
e Imò ſequitur, *Paul. 3. ſent. 6. §. 34.* adde *l. 6. §. 1. l. eod.*
f Breuiaria rationes in epitomen & compendium redactæ, rationalis & legatarium videntur appellari in l. 3. §. 10. l. *de penu legata*. Suetonius in *Galba cap. 12.* breuiarium rationum dixit.
g quod pater pro filio ſtipulatur in profectitio peculio, id in dubio ei concedere videtur. *Harmen.* [illegible] 44. *Eclog. 12.* penum definiunt Græci [illegible] [illegible]. hic ea continentur [illegible] [illegible] *Eclog. ibid.* Penus eſt, quod eſculentum aut poculentum eſt, *Scæuola apud A. Gell.* quem *ibid.* vide: Penora, res ad victum quotidianum neceſſariæ *Paul. apud Feſtum*, Videtur penus vocari, quod huiuſmodi res ad victum neceſſariæ, intus & penitus recondantur. vide Forcatulum c. 1. 2. *Penus*. Eſt autem penus vel eſculenta l. 3. §. 1. §. 3. l. eod. vel poculenta, §. 4.
i l. 1. §. 8. *ſupra ad l. Falc.* l. 19. l. *quando dies leget.*
k l. 4. *in pr. l. eod.*
l l. 12. §. *alt. præm.* Scæuola *lib.* [illegible] *Gell.* 1.
n l. 5. *inf. eod.*
o §. 8. *in fin.* l. eo.
p *tota formam loquendi*, oleum garum, muriam, non eſſe eſui potuique, ſed in iis nos eſſe, ea quæ non eſt, ſed per ea tantum nos eſſe §. 2. l. eod. non ſunt eſculenta vel poculenta ſed eorum velut condimenta.
q i. liquamen ex piſce Siliuro confectum. *Ausol. 2. ebrarum* oxygarum liquamen acetarium, *Aſſilim. v. Cuiac. 9. obſ.* 9. vel eſt liquor piſcium ſalſus, quo olim piſces condiebant. [illegible] *Horat.* [illegible] Hinc [illegible] *2. Har. 4. 8.*

s 3. ſal ſarmentarium, adde Forcat. c. 8. *penus.* r §. 1. l. *eod* [illegible] 44. Ecl. 12. [illegible] Certa in *voce penus* legiſſe videtur amurcam. Muriam antiqui dixere liquamen, & Syrorum lingua ſic dici refert Aetius *apud Cuiac. 9. obſ.* 9. muria ſalis, & calore ſolis ſpiſſari, *v. Martial.* [illegible] 26. Muria componendæ rationem ſalſam conditum, & in furno percoctum, quo deinde in aquam miſſo Veſtales virgines vtebantur in ſacrificio.
t Lacertas. Lacertas Græcis [illegible] dictas, deinque argumento huius loci, apud Martialem 10. *Epig.* 48. non inſcitumque legemus, Secta coronabunt muriatos, (non [illegible] quo lacertos.

a v. §. 7. l. *eod.*
b adde l. 9. *ſup. de* [illegible]
c v. l. 18. §. 12. *ſup. de inſtructo.*
d l. 4. §. 1. l. *eod.*
e v. §. 8. l. *eod.*
f *In cella* dixit ad Feſtum.
g quæ & penaria Marciano dicitur, l. 26. *ſup. de* [illegible] §. 7. *ſup. eod.*
i l. 5. *l. eod.*
k male: Diſtinguendum eſt enim, vt paulò poſt diſtinguit Rutilius.
l male: diſtingue itaque vt paulò poſt diſtinguit Sextus Cæcilius.
m Cerei in domeſticum vſum parati penoris legato cedunt. 44. *Synopſ.* [illegible] c. 3.
n Græcis [illegible] *ibid.*
o [illegible] dicitur & [illegible] breuiaria, rationes dicuntur. l. vlt. *ſup. de* [illegible] *ibid.* [illegible]
q Quæ ſine alio eſſe non poſſunt, acceſſionis loco ea rapiunt ſine quibus non conſiſtunt.
r l. 2. *ſup. eod.*
ſ Promercij cauſa habentur, quæ venalia, vt ſunt cuſtodita, ſed quæ palàm venalia haberi ſolent.
t propoſitis pro, non augent. l. quod ſ [illegible] *ſup. de* [illegible]
u l. 66. §. 1. *ſup. de leg.* 3.
x l. 3. §. 6. *ſup. eod.*
y Penus omnibus generibus dicitur, hic penus, hæc penus, hoc penum. §. vlt. l. *eod.* l. 7. l. *de* [illegible] Nonius, *Terentius in Eunucho, & ibi Donatus.*
z l. 87. l. *de verb. ſig.*
a l. 2. l. *de* [illegible] *inf. de verb. ſig.*
b l. 12. l. [illegible]
b vrbica miniſteria, non ea tantum quæ in vrbe, ſed & quæ extra vrbem miniſtrant.
c de hortis dixi & habitationibus extensis in hortis, ad l. 66. §. 1. *ſup. de annu. legat.*
d Rectè ait, iunctis, nam extra vrbem hortis [illegible] inde qui in hortis abſentes non videntur [illegible] habentur l. [illegible] *de proc.*
e *al.* omnem ſequitur enim non, quod. Verum hæc particula refertur potiùs ad vinum quod antecedit, [illegible] Forſitan Forcatulum [illegible]
f id eſt, excepto vino. g Relatiuum reſtringere ſolum antecedens ad quod diſtinctionis cauſa, non id ad quod complendi gratia, refertur: licèt hoc propinquius ſit, hinc colligunt interpretes.

Non

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

Non omne, quod bibetur, in penu habetur, alioqui neceſſe eſt, vt omnia medicamenta, quæ biberentur, continerentur: imo ea demum penoris eſſe, quæ alendi causa biberentur, quo in numero antidotum non eſt: & ſane verè Caſſius ſenſit.

1 ¶ Sed quod quidam negauerunt, piper, & ligusticum, & careum, & laſer, & cætera huiuſmodi in penu non eſſe, improbatum eſt.

De inſtrumento piſtrini. De vaſis.

6. Idem lib. 20. ad Sabinum.

Inſtrumentum piſtrini, item vinaria vaſa coëmptoria ſpenu non continentur.

De omni penu.

7. Scæuola libro 3. Reſponſorum.

Penum omnem ... ad matrem ... quæro, ſi tutores pupilli eum ſolummodò penum deberi, quæ in cœnaculo eſſet, dicant: ſint autem & in horreis amphoræ, an hæ quoque deberentur. reſpondit, quidquid penoris vſus causa vbicumque habuiſſet, deberi.

DE SVPELLECTILE LEGATA.

TIT. X.

Definitio ſupellectilis. Quæ res hac ablatione contineantur.

1. Pomponius lib. 6. ad Sabinum.

SVPELLEX eſt domeſticum patrisfamiliæ inſtrumentum, quod neque argento, auróve facto, vel veſti adnumeretur.

2. Florentinus lib. 11. Inſtitutionum.

Ideſt res mouentes, non animales.

De vaſis. 1. De lectis & armariis. 3. De vitreis, argenteis, aureis, inargentatis, inauratis, gemmatis. 4. De murrhinis & cryſtallinis. 5. De materia ſupellectilis.

3. Paulus libro 4. ad Sabinum.

Supellectili legata hæc continentur: menſæ, trapezophora, delphicæ, ſubſellia, ſcamna, lecti etiam inargentati, culcitræ, toralia, imperia, vaſa aquaria, pelues, aquiminalia, candelabra, lucernæ, trulla.

1 ¶ Item vaſa ænea vulgaria, id eſt, quæ non proprio generi loco adtributa.

2 ¶ Præterea capſæ, armaria. ſed ſunt, qui rectè putant capſas & armaria, ſi librorum aut veſtium aut armamentorum gratia parata ſint, non eſſe in ſupellectili, quia ne hæ quidem ipſæ res, quibus adtributa eſſent, ſupellectilis inſtrumento cederent.

3 ¶ Vitrea eſcaria, & potoria in ſupellectili ſunt, ſicut fictilia, nec ſolum vulgaria, ſed etiam quæ in pretio magno ſunt: nam & pelues argenteas, & aquiminalia argentea, & menſas, & lectos inargentatos, vel inauratos, atque gemmatos, in ſupellectili eſſe non dubitatur: vſque adeò, vt idem iuris ſit, & ſi tota argentea, vel aurea ſint.

4 ¶ De murrhinis & cryſtallinis dubitari poteſt, an debeant adnumerari ſupellectili, propter eximium vſum & pretium: ſed & de his idem dicendum eſt.

5 ¶ Nec intereſt cuius materiæ ſint res, quæ ſunt in ſupellectili. ſed craterem argenteum non eſſe in ſupellectili, nec vllum vas argenteum, ſecundum ſeculi ſeueritatem nondum admittentis ſupellectilem argenteam. Hodie propter vſum imperitorum, ſi in argento relatum ſit candelabrum argenteum, argenti eſſe videtur, & error ius facit.

De lectis & ſedularis.

4. Idem lib. ſingulari de inſtrumenti ſignificatione.

Rhedæ & ſedularia ſupellectili adnumerari ſolent.

De tapetis, lectis, ſtragulis, toralibus, pellibus, ſedis.

5. Idem libro 4. ad Sabinum.

De tapetis quæri poteſt, ſubſellia, cathedralia, quibus inſterni ſolent, vtrum in veſte ſint, ſicut ſtragula, an in ſupellectili, ſicut toralia, quæ propria ſtragulorum non ſunt. & hoc magis placuit, ea ſupellectili contineri.

1 ¶ De tapetis autem veſtimentis, quibus inſternuntur vehicula, dubitari poteſt an ſint in ſupellectili. ſed dicendum eſt, potius inſtrumenti viatorij eſſe, ſicut pelles, quibus inuoluuntur veſtimenta. lora quoque, quibus hæ pelles conſtringi ſolent.

Definitio ſupellectilis. 1. De pugillaribus & codicibus.

6. Aliſtenus lib. 3. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

Supellectilis eas eſſe res puto, quæ ad vſum communem patrisfamiliæ paratæ eſſent, quæ nomen ſui generis ſeparatim non haberent. quare quæ ad artificij genus aliquod pertinerent, neque ad communem vſum patrisfamiliæ accommodatæ eſſent, ſupellectilis non eſſe.

1 ¶ Sed nec pugillares, & codices in ſupellectili ſunt.

Etymologia. 1. & definitio ſupellectilis. De materia, & ſpecie & de verbis & mente legantis.

7. Celſus libro 19. Digeſtorum.

Labeo ait, originem fuiſſe ſupellectilis, quòd olim his, qui in legationem proficiſcerentur, legari ſolerent, quæ ſub pellibus vſui forent.

1 ¶ Tubero hoc modo demonſtrare ſupellectilem tentat, inſtrumentum quoddam patrisfamiliæ rerum ad quotidianum vſum paratarum, quod in aliam ſpeciem non caderet, vt (verbi gratia) penum, argentum, veſtem, ornamenta, inſtrumenta agri, aut domus. Nec mirum eſt, moribus ciuitatis & vſu rerum, appellationem eius mutatam eſſe: nam fictili aut lignea, aut vitrea, aut ærea denique ſupellectili vtebantur, nunc ex ebore, atque teſtudine, & argento, iam ex auro etiam atque gemmis ſupellectili vtuntur. quare ſpeciem potius rerum, quam materiam intueri oportet, ſupellectilis potius, an argenti, an veſtis ſint.

2 ¶ Seruius fatetur, ſententiam eius qui legauerit, aſpici oportere, in quam rationem ea ſolitus ſit referre.

[illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

re, verum ſi ea, de quibus [c] non ambigeretur, quia in alieno genere eſſent (veluti eſcarium [b] argentum, aut penulas, & togas) ſupellectili quis adſcribere ſolitus [c] ſit, non idcirco exiſtimari oportere, ſupellectili legata ea quoque contineri: non [d] enim ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi vſu nomina exaudiri debere. id Tubero parum ſibi liquere ait: nam quorſum nomina, (inquit) niſi vt demonſtrarent voluntatem dicentis? equidem non arbitror quemquam dicere, quod non ſentiret, vt maximè nomine vſus ſit, quo id appellari ſolet. Nam vocis miniſterio vtimur: ceterum nemo exiſtimandus eſt dixiſſe, quod non mente agitauerit. Sed etſi magnopere me Tuberonis & ratio, & auctoritas mouet, non tamen à Seruio diſſentio, non videri quemquam dixiſſe, cuius [e] non ſuo nomine vſus ſit, nam etſi prior atque potentior eſt, quam vox, mens [f] dicentis, tamen nemo ſine voce [g] dixiſſe exiſtimatur, niſi forte & eos, qui loqui non poſſunt, conatu [h] ipſo & ſono quodam [g] τῆς ἀνάρθρου φωνῆς, [i] inarticulata voce, dicere exiſtimamus.

De argento.

8. *Modeſtinus* libro 9. Reſponſorum.

CVm quidam vxori ſuæ legauerat domum *cum [i] iure ſuo omni, & inſtrumento, & ſupellectili,* quærebatur [k], an videretur & argentum eſcale, & potorium legato contineri. Reſpondit, ſi quid [l] in ſupellectili argentum eſt, deberi, eſcale [m] autem, vel potorium argentum non deberi, niſi hoc quoque teſtatorem ſenſiſſe legatarius doceat.

De enumeratione ſpecierum. 1. De menſis, lectis, candelabris. 2. De pignore.

9. *Papinianus* libro 7. Reſponſorum.

LEgata ſupellectili, cùm ſpecies ex abundanti [n] per imperitiam enumerentur, generali legato non derogatur. ſi tamen ſpecies certi numeri demonſtratæ fuerint, modus generi datus in his ſpeciebus intelligitur.

¶ Idem ſeruabitur inſtructo prædio legato, ſi quædam ſpecies numerum certum acceperint.

1 ¶ Supellectilis menſas eſſe cuiuſcunque materiæ (ſcilicet vel argenteas, vel argento incluſas [o]) placet. Nam & argenteos [p] lectos, item argentea candelabra ſupellectili cedere, poſterior ætas [q] recepit: cùm & Vlyſſem ex auro & argento lectum vinentis arboris truncis ædificatum ornaſſe, quem Penelopa recognoſcendi viri ſignum accepit, voluit Homerus [r].

2 ¶ Supellectili ſua omni legata, acceptum argentum pignori [ſ] non continebitur: quia ſupellectilem ſuam legauit: vtique ſi non in vſu [a] creditoris id argentum voluntate debitoris fuit, ſed propoſitum [b] propter contractus fidem, ac reſtituendæ rei vinculum.

De veſte.

10. *Iauolenus* lib. 3. ex poſterioribus Labeonis.

QVi veſtem omnem, & res plurium generum ſupellectilis [d] expenſo ferre ſolitus [e] erat, is vxori ſupellectilem legauerat. rectè negabant, veſtem legato ceſſuram Labeo, Ofilius, Caſcellius: quia non [f] poſſet videri veſtis appellatione ſupellectilis contineri.

De vaſis.

11. *Idem* lib. 10. ex poſterioribus Labeonis.

VAſa ænea [g] ſalientis aquæ poſita, item ſi quid aliud magis deliciarum [h], quam vſus cauſa paratum eſſet, non eſſe ſupellectilis, Labeo, Trebatius putant.

¶ Murrea autem vaſa, & vitrea, quæ ad vſum edendi, & bibendi cauſa parata eſſent, in ſupellectili dicuntur [k] eſſe.

De vrbana ſupellectile, ſeu peregrina.

12. *Labeo* lib. 4. Pithanon à Paulo Epitomatorum.

QVemadmodum vrbanus ſeruus & ruſticus diſtinguitur non [l] locis, ſed genere vſus, ita vrbana penus & ſupellex ad vſum vrbanum, non ad locum vrbanum aut peregrinum dirigenda eſt. multúmque intereſt, penus & ſupellex ea, quæ in vrbe ſit, an vrbana [m] legetur, vel promittatur.

De habitatione.

13. *Modeſtinus* lib. 9. Reſponſorum reſpondit.

NVnquam [n] ex eo, quod ſupellectilem legauit maritus teſtamento, habitationem [o], in qua ſupellex fuit, legaſſe videtur: quare contra defuncti voluntatem habitationem ſibi mulierem vindicare procul dubio eſt.

De fundo vel domo legata.

14. *Calliſtratus* libro 3. de cognitionibus.

FVndo legato, inſtrumentum eius non [p] aliter legato cedit [q], niſi ſpecialiter id expreſſum ſit. Nam & domo legata, neque inſtrumentum eius, neque ſupellex aliter legato cedit, quàm ſi id ipſum nominatim expreſſum à teſtatore fuerit.

a l. 13. inf. ſup. de leg. 3. b eſcale, l. 8. inf. eodem. c l. 310. inf. eod. d Verba ſeu nomina non ex opinione hominis exaudiri oportet, ſed ex communi vſu. e qui non ſuo Hal. f l. 12. inf. l. 127. [illegible] g l. 20. ſup. de arbitr. l. 5. ſup. de verb. oblig. h conatu ipſo. Hal. i cum omni ſua cauſa & iure. k ex verbo ſuppellectilis ſc. l ut aliquod. m eſcarium, l. 7. [illegible] n adde l. 12. §. 16. ſup. de inſtructo. o v. quæ notaui ad l. 41. in fin. ſup. de [illegible] p vide quæ ſcripſi ad l. 3. ſup. eod. q l. 3. in fin. l. 7. §. 1. ſup. eod. [illegible] r 3. Odyſſ. ſ Pignus non continetur ſupellectilis legato, niſi in vſu creditoris fuit, voluntate debitoris, vt hîc: aut niſi in proprium patrimonium creditoris verſum fuerit, ceſſaſſe animum debitoris, l. 101. ſup. de leg. 3. Quid ſi pignus in eam quantitatem ſit [illegible] alienatum plane intelligitur, [illegible] 24. ſupra de pign. act. [illegible] l. 101. ſup.

a de leg. 3. [illegible] creditoris [illegible] in vſum publicum à creditore [illegible] b Pignora vel debitoris voluntate creditor poteſt. c Quid ſi legat ſuppoſitum. d [illegible] ſupellectilis legato [illegible] ſupellectilem legauit, veſtem omnem & res plurium generum ſupellectilis [illegible] penſo ferre ſolitus ſuit. e l. 7. §. 2. ſup. eo. f Cur ita? [illegible] exiſtimare, ſupellectilis appellatione veſtem contineri, [illegible] h Deliciarum cauſa potius quàm vſus gratia parata, ſupellectilis legato non continentur, [illegible] n Supellectilis appellatione non continetur habitatio in qua ſit ſupellex. o Supellectile vxori legata, domus in qua ſupellex legata eſt, non continetur. p [illegible] cedit. Paul. 3. ſent. 6. §. 34. q l. 2. in fin. ſup. de inſtructo.

LIBER TRIGESIMVS QVARTVS.

DE [a] ALIMENTIS [b] VEL CIBARIIS LEGATIS.

De aqua.

1. *Vlpianus* lib. 2. de omnibus tribunalibus.

SI alimenta fuerint legata, dici poteſt, etiam aquam [c] legato ineſſe, ſi in ea regione fuerint legata, vbi venundari [d] aqua ſolet.

De libertis, De fiſco.

2. *Marcianus* lib. 8. Inſtitutionum.

SI quis libertis [e] alimenta reliquerit, etſi legati fuerint ſerui, & rogati legatarij manumittere, ad fideicommiſſum admittuntur: vt & Diui quoque Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt.

1 ¶ Et licèt ad fiſcum [f] bona fuerint deuoluta, ex quibus alimenta debeantur, præſtanda ſunt, ſicuti ſi ad quemlibet ſucceſſorem tranſiiſſent.

De diuiſione alimentorum. De eligendo vno, qui ea præſtet.

3. *Vlpianus* libro 2. de Officio Conſulis.

SOlent iudices [a] ex cauſa alimentorum, libertos diuidere [b], quotiens plures ſunt heredes: ne à ſingulis heredibus minutatim [c] alimenta petentes diſtrahantur: quam diuiſionem perinde tueri oportet, atque ſi paterfamilias ipſe libertos diuiſiſſet.

¶ Solent & vnum eligere [d], per quem alimenta præſtentur, aut ex voluntate defuncti, aut arbitrio [e] ſuo, vt reſcripta ſubiecta oſtendunt: Exemplum libelli dati mihi à libertis. Filij mei vobis, iis ſcientes, ad exemplum iſtam rem pertinere: quia multi teſtamentis ſuis præſtari libertis iubent neceſſaria: quæ, quia minimi æris ſunt, ad nihilum perducuntur, cùm plures heredes cœperunt per ſucceſſiones exiſtere. qua de cauſa puto vos rectè facturos, ſi conuocatis Fauſtæ heredibus, procuratoribuſve [f] eorum, conſtitueritis, cui à ceteris dari debeat pecunia, ex cuius vſuris alimenta præſtentur. debebit autem is qui accipiet, cauere eis, qui dabunt, redditurum ſe, vt quiſque ex libertis deceſſerit, aliòve quo modo in ciuitate eſſe deſierit, tantum ex ſorte, quantum efficiet pro portione computatio. Diuus Pius Rubrio cuidam Teleſphoro reſcripſit: Conſules, vocatis his, à quibus vobis alimenta deberi ex cauſa fideicommiſſi contenditis, vel omnes ab vno, vel facta pro rata diſtributione, quis & à quibus percipiatis, decernent. Fiſcus enim, ſi eo nomine quid ab eo vobis deberetur: exemplum

a Alimentorum fauor in multis elucet. Primùm enim ex minimi verbi voluntate debentur, l. [illegible] poſſunt relinqui incapacibus, [illegible] in generali clauſula legata [illegible] intelliguntur [illegible] priuilegium habent exigendi: habet enim executor actionem, [illegible] tranſactiones paciſciora admittunt, l. 2. C. de iudic. [illegible] appellationem [illegible] inf. de appell. recip. nec compenſationem interdum, l. 5. C. de compenſat. [illegible] tempus in longius tempus protrahant, vt eò longius debeantur, l. 4. [illegible] pacto remitti non poſſunt ſine auctoritate iudicis. l. 8. ſup. de tranſact. [illegible] Rebuffus in tractatu [illegible] 14. de alimentorum [illegible]
b Dauer, ex materia d'alimens.
c Aqua alimentorum legato continetur. de aqua legata adde l. 14. §. 3. [illegible]
d l. 14. §. vlt. inf. eod. e l. 116. inf. eod.
f ſup. de Sylaniano. [illegible]

a forte Conſules et ex inſcriptione huius legis poteſt colligi: vel forte iudices à Conſulibus dati.
b vide, conſtitutum alimentarium, l. 8. §. 9. [illegible]
c Alimentorum ſaltem [illegible] plures [illegible] diſſicilior [illegible]
d vide l. 3. ſup. [illegible] adde [illegible] ad l. 2. C. de [illegible]
e adde l. 27. [illegible] de leg. 1. adde l. 32. §. 1. C. de epiſcop. f Citatio & indictio à procuratore [illegible] l. 21. §. 2. [illegible] §. 1. C. de epiſc. [illegible] de procur.
g vel. 56. in fin. ſup. de vſufr.

e Sequitur.

Universidad Rey Juan Carlos

a ſequetur. Tum nunc ſciatis, partes eorum, qui ſoluendo eſſe deſierint, non pertinere b ad onus reliquorum heredum.

De prædijs relictis in alimenta. 1. De alimentis purè legatis.

4. *Modeſtinus* libro 10. Reſponſorum.

T[illegible Greek text] ... *Libertis libertabuſque meis, quos viuus in teſtamento & codicillis manumiſi, vel manumiſero, dari volo tota prædia quæ in Chio inſula habeo, ut ad hoc, ut quæcunque viuunt nec acceperint, conſequantur ex his cibaria & veſtiaria omnia*; quæro, quam habeant ſignificationem, vtrum vt ex prædijs alimenta ipſi capiant, an verò vt, præter prædia, & cibaria, & veſtiaria ab herede percipiant, & vtrum proprietas, an vſuſfructus relictus eſt, & ſi proprietas relicta ſit, aliquid tamen ſuper ſeipſum inueniatur in reditibus, quàm eſt in quantitate cibariorum, & veſtiariorum, an ad hæredem patroni pertineat, & ſi mortui aliqui ex libertis ſint, an pars eorum ad fideicommiſſarios ſuperſtites pertinet, & an die cedente fideicommiſſi, morientium libertorum portiones ad hæredes eorum, an teſtatoris decurrant? Modeſtinus reſpondit, Videntur mihi ipſa prædia eſſe libertis relicta, vt pleno d dominio hæc habeant & non per ſolum vſumfructum. & Ideo & ſi quod ſuperfluum in reditibus, quàm in cibariis erit, hoc ad libertos pertineat.

¶ Sed etſi deceſſerit fideicommiſſarius ante e diem fideicommiſſi cedentem, pars eius ad f cæteros fideicommiſſarios pertinet: poſt diem autem cedentem ſi qui mortui ſint, ad ſuos hæredes hæc tranſmittent.

1. ¶ Lucius Titius teſtamento ſuo libertis libertabuſque cibaria & veſtiaria à liberis à ſuis h eiſdemque heredibus præſtari iuſſit, nulla conditione addita, quæro, an, ſi g ſine patroni liberis, ijdem liberti agant, cibaria & veſtiaria accipere poſſint? Modeſtinus reſpondit, nihil proponi, propter quod petitio eorum, quæ teſtamento purè legata ſunt, non competat.

De omnibus libertis.

5. *Idem* lib. 11. Reſponſorum.

VErba teſtamenti: *Omnibus libertis noſtris h cibaria præſtabitis pro arbitrio noſtro, non ignorantes, quos ex his cariores habuerim: item alio loco: Pertinacem, Polychronium, Hypatium commendo, & veſtiarium i ſuo & cibaria præſtetis*, peto, quæro, an omnibus cibaria debent dari, an his, quos commendauit, & cum hæredib. eſſe iuſſit. Modeſtinus reſpondit omnibus k libertis cibaria relicta proponi, quorum modum viri boni arbitrio ſtatuendum eſſe.

Quæ continentur appellatione alimentorum.

6. *Iauolenus* lib. 2. ex Caſſio.

LEgatis alimentis, cibaria, & veſtitus, & habitatio l debebitur m: quia ſine n his ali corpus non poteſt. cætera o quæ ad diſciplinam pertinent, legato non p continentur.

7. *Paulus* libro 14. Reſponſorum.

NIſi aliud teſtatorem ſenſiſſe probetur.

De legato præceptionis. De eo cui legatorum diuiſio mandatur.

8. *Papinianus* libro 7. Reſponſorum.

PEcuniæ ſortem alimentis libertorum deſtinatam, vnum ex heredib. ſecundum voluntatem defuncti præcipientem q cauere non r eſſe cogendam, ex perſona deficientium ſ partes cohæredibus reſtitui placuit, ob eam igitur ſpeciem poſt mortem omnium libertorum indebiti non competit actio, nec vtilis dabitur.

¶ Diuerſa a cauſa eſt b eius c cui legatorum diuiſio mandatur. Nam ea res præſentem d ac momentariam curam iniungit, alimentorum verò præbendorum neceſſitas, oneribus e menſtruis, atque annuis, verecundiam quoque poſſidentibus adſtringitur.

De modo miniſtro. 1. De cibariis & veſtiariis, quæ teſtator præſtabat.

9. *Idem* lib. 8. Reſponſorum.

ALio herede inſtituto, ita ſcripſit: *A te peto Gai Sei, quidquid ex hereditate mea ceperis, illis alumnis meis dari ſingulis denos aureos: cuiuſque ſummam penes te eſſe volo, cuius ex reditu centeſimas eis dari, et volo, reliquum reſtitui.* Nugaris conſiliorum noſtro reſpondi, quamuis deſtrahere f bona Gaius Seius, alio ſcripto herede, non poſſit; tamen, eum alumnis relictam pecuniam vt ſeruet ac reſtituat intra Falcidiam, recte petiturum g quod de ſuperfluo probari non poteſt.

1 ¶ Eum quoque libertum h inter eos, quibus cibariorum veſtiariorum patronus, quæ viuus præſtabat, reliquit, recte fideicommiſſum petiturum exiſtimaui qui annuos viginti aureos, & menſtruum frumentum atque vinum acceptauit m.

De herede inuenis. 1. De libertate & mora. 2. De arbitrio boni viri.

10. *Idem* lib. 9. Reſponſorum.

CVm vnus ex heredibus certam pecuniam præcipere iuſſus eſſet, de cuius ſorte libertis alimenta præſtaret, heredem quoque heredis ad præceptionem admitti placuit. ſi tamen plures n heredes heres habeat, intentionem quidem defuncti prima facie ſuffragari, ſed aliud probari non oportere. quid enim, ſi cæteros hæredes ſuos exterauit, & quietam ac verecundam atque etiam idoneam libertis conſulens, domum ſequi maluit: & ideo ab omnibus hæredibus hæredis alimenta præſtabuntur.

1 ¶ Verbis fideicommiſſi purè manumiſſo o præteriti quoque temporis alimenta reddenda ſunt, quamuis tardius libertatem receperit, nec hæres moram libertati fecerit. tunc enim explorari moram oportet, cùm de vſuris fideicommiſſi quæritur, non de ipſo fideicommiſſo.

2 ¶ Alimentis viri boni arbitratu filiæ relictis, ab herede filio pro modo legitimæ dotis, quam ſolam pater exheredatæ filiæ nubenti dari voluit, atque pro incrementis p ætatis, eam exhibendam eſſe reſpondi, non pro viribus hereditatis.

De reſtitutione damnati.

11. *Paulus* libro 10. Quæſtionum.

IS cui annua alimenta relicta fuerant, in metallum damnatus, indulgentia principis reſtitutus eſt. Reſpondi, eum & præcedentium q annorum rectè cepiſſe alimenta, & ſequentium r deberi.

De prædiis pro alimentis obligatis.

12. *Idem* libro 14. Reſponſorum.

LVcius Titius libertis ſuis cibaria & veſtiaria annua certorum nummorum reliquit, & poſteriore parte teſtamenti ita cauit: *Obligatos ſ eis eo tenſum fideicommiſſi fundos meos illum & illum, vt ex reditu eorum alimenta ſupra ſcripta percipiant.* quæritum eſt, an ſi quando t minores reditus prouenerint, quàm eſt quantitas cibariorum & veſtiariorum, hæredes ad ſupplendam eam onerari non debeant: vel ſi alio anno exceſſerint, an ſupplendum ſit, quod ſuperiore anno minus perceperint: Paulus reſpondit, cibaria & veſtiaria libertis defuncti integra u deberi, neque ex eo, quod poſtea prædia his pignoris iure teſtator obligare voluit, vt ex reditu eorum alimenta perciperent, minuiſſe eum, vel auxiſſe ea, quæ reliquerat, videri.

De tranſlatione legati. 1. Si legetur alicui, quoad cum illo morietur.

13. *Scæuola* lib. 4. Reſponſorum.

GAio Seio trecentos aureos legauit, vt ex vſuris eius ſummæ libertis cibaria & veſtiaria præſtaret, quæ ſumma, codicillis eandem ſummam teſtatis dari Gaio Seio, ſed x dari Pactio Mæuio voluit. quæro, an libertis fideicommiſſum debeat Mæuius? Reſpondit, Mæuium, niſi y aliud de quo non deliberaretur, doceat ſibi à teſtatore iniunctum, videri ſecundum voluntatem teſtatoris recepiſſe z ea onera, quæ adſcripta erant ei ſummæ, quæ in eum codicillis transferebatur.

1 ¶ Imperator Antoninus Pius libertis Sextiæ Baſiliæ. Quamuis verba teſtamenti ita ſe habeant, *vt, quoad cum Claudia Iuſto morari eſſetis, alimenta & veſtiarium legaui, ſed* tamen hanc fuiſſe defunctæ cogitationem, vt ...

a l. 7. §. ſup. de in rem verſ.
b l. 14 in f. C. familiæ erciſcund.
c Fundus pluribus ſi relinquitur vt alimenta percipiant, videtur plena proprietas eſſe relicta: quæ etiam ad hæredes & coniunctos transfertur.
d licet alimentorum, quæ morte finiri ſolent, mentio facta ſit, tamen & in hæredem legatarij hic fundus tranſmittetur, & alienari poterit conſulto Prætore. l. ſi à, in verba, ad alimenta, & cibaria veſtiaque nomine, cauſam legandi non vſumfructum exprimunt l. gen. l. ... l. 8. §. 12. ſup. de tranſact.
e licet ſi poſt. v. l. 2. l. C. de ſideic.
f l. 5. inf. de rebus dub.
g ſine patroni liberis viuere, hic, nihil aliud eſt quam extra domum liberorum patroni: hac ſententia, Legatis alimentis & veſtiario libertis nuncam conditionem non imponi libertis legatarijs, vt cum teſtatoris liberis viuant: quib. fortè commodius ſit domi ſuæ alimenta & veſtiaria accipere: ac quis hic cum Accurſio ſenſit, extraneos quoſdam vnà cum liberis inſtitutos, vel alienos ſubſtitutos fuiſſe liberis abſolutis. Sit igitur huius loci ille ſenſus, Alimentis relictis legatarios non cogi morari cum heredib. teſtatoris.
h meis, Hal.
i qui hæredes mei eſſis.
k l. vlt. inf. de reb. dub.
l nec tamen qui de eorum alterutro tranſigit, de altero tranſegiſſe cenſetur, l. 8. §. 12. ſ. de tranſ.
m l. vlt. & l. 43. §. de vſu & fr. Imò non debebitur, quippe alimentorum appellatione veſtitus & habitatio non continentur: nam qui alimentis renuntiant, neutri renunciant, l. 8. §. 12. ſ. de tranſact. Reſpondeo vbi de renunciatione alimentorum agitur, alimentorum voce duo illa non continentur. nam ſtrictè renunciationes interpretantur, vbi de legatis alimentis agitur, continentur, ac pleniorem interpretationem facimus.
n Vno conceſſo & omnia videntur conceſſa, ſine quib. id explicari non poteſt. Sicuti que alimentis legatis, veſtis & habitatio, vt hic. conceſſa iuriſdictione, media ad eam tendentia, l. 2. ſup. de iuriſd. rei vindicatione, actio ad exhibendum l. 56. §. 1. ſup. de procur. annis tabularum inſpectione, lectio l. 1. §. 5. inf. quemadmod. aper. area conceſſione, ſuperficies l. 44. §. 1. ver. placet, l. de oſſ. viſufructu conceſſo, acceſſus l. 10. inf. ſup. de ſer. vrban. hauſtu aquæ aditus & iter conceſſi intelligitur vt l. 20. §. 3. ſup. de ſeruitut. urban. l. 3. §. 3. ſup. de ſeruit. ruſt. ſeruus donatur, intelligitur liber. Nam quoties caſus omiſſus ſequitur & virtute expreſſi comprehendi poteſt, toties ad illum fieri debet extenſio: vt caſus omiſſus expreſſo contineri videatur vi ipſius vocabuli, aut alias antecedentis, aut coniuncti, aut conſequentis eius, aut ea neceſſaria cauſa ex eo emergente. Cuiac. in l. 2. ſup. de iuriſdict. vide ad hanc legem Roland. à Valle conſ. 22. o Imò continentur ea quæ ad diſciplinam pertinent legato alimentorum, l. qui filium, 4. §. vbi pupillus educari. Diſciplinæ debentur, ſi iure ſanguinis vel officij iudicis debentur alimenta: non debentur, ſi nudo teſtamento ſint relicta. p An pharmaca debentur ſi alimenta ſimpliciter alicui relicta, l. verbo victus 43. leg. 44. ſ. de verbor. ſignif. leg. cum dotem 22. §. ſi autem. ſ. ſup. ſoluto matrim. Quod ſi non ſimpliciter ſed apponantur relicta, minimi, non magni pretij pharmaca debentur l. 7. §. ſup. ... 10. ſup. ſoluto, l. 2. l. ... 12. ſup. de impenſ. An lectus debetur, l. ... 55. l. quæ ... 234. §. verbum ... ſ. de verbor. ſignif. q vt legatarium ſcilicet, non vt miniſtrum. r Cur non eſt cogendus? v. l. 17. l. 60. ſup. de leg. 3. §. Harmenop. 10. §. 26.
ſ diſtributorum ſcilicet.

a Heres cui quid prælegatum eſt cum onere alimentorum cauere non tenetur. Vel reddere cohæredibus deficientium portionem: ſecus ſi nudus ſit miniſter.
b Imò non eſt diuerſa quia cauere cogitur, l. ſiue 7. ... ſi cui plus quam per leg. Falcid. adde l. 8 ... plurium, 107. ſupra de legat. 1.
c l. 18. ſ. de leg. 2.
d l. 82. §. 1. ſup. de leg. 2.
e Alimenta collegiis legata tantatim, l. ſi quis ad declinandum 49. Cod. de epiſcop. priuatis menſtruatim præſtantur, vt hic, vide ſupra de liberis agnoſcendis. niſi talia ſint alimenta (pone exemplum in veſtimentis & lectis) quæ menſtruam ſolutionem non recipiant: ea enim annuatim ſoluenda.
f Verecundia & pudore perinde interdum adſtringimur vt obligatione ciuili. vnde colligit Bartolus eum excuſari qui verecundia fœdum omiſerit. v. l. 1. §. 5. quarum rerum actio non datur.
g legi, adſtringit.
h hoc verbo notat Bartolus tradat hic de executoribus teſtamentariis, quem vide adde l. 28. C. de epiſcopis & clericis.
i Executor teſtamenti, bona defuncti diſtrahere non poteſt, ſed actionem habet pro relictis alimentorum vſque ad Falcidiam.
k Executor, miniſter ſeu diſpenſator teſtamentarius legatorum petitionem habet, vt hic. & l. 107. ſup. de leg. 1. l. nulli 28. C. de epiſc. cleric. de quo plura ſcripſi ad d. l. 107.
l adde l. 37. in fin. ſup. de leg. 3.
m Acceptare quid v. l. 15. in fin. ſupra de annuis legatis.
n l. 16. inf. eod.
o l. 11. inf. eod. l. 18.
§. 1. inf. eod.
p adde l. 3. §. 2. ſ. vbi pupillus.
q l. 10. §. 1. ſup. eod.
r l. 15. ſ. de his quæ pro non.
ſ ita legati poſſit, l. 8. §. 15. in fin. ſupra de tranſactionib. l. 26. ſup. de pigneratit. l. 9. ſup. de annuis. l. 4. ſ. de ſeparationibus, l. 1. 2. C. commentio de legatis. ſed & pignus teſtamento rectè contrahi hinc colligitur, vt l. 8. §. 15. verſ. idem ſup. de tranſact. l. 26. ſup. pro ſocio. l. 1. Cod. communia de legat.
t l. 27. in fin. ſup. de annuis.
u vide Guidonem Papium deciſ. 5. Imò non integra l. 5. ſup. de vſufru.
x Legatum intelligitur tranſlatum in alium cum onere ſuo. adde l. legatum, 24. ſ. de adimen. leg.
y l. 74. ſup. de legat. 1. l. 31. in fi. ſup. de leg. 2.
z Imò non recepit, l. ſi ita, inf. ac adimendis. ibi legatum tranſlatum ſuit in eundem, qui in alterius.

Universidad Rey Juan Carlos

a Imò nõ debentur poſt mortem l. Seia. [illegible] legatum alicuius ſatore eius cum quo debet [illegible] b l. 10 in ſi. [illegible] c Alimenta ſimpliciter relicta ab aliquo, etiam mortuo eo à quo ſunt relicta, debentur legatario perpetuò, [illegible] d Imò non manet. Nam conditione in iuſta, caſu deficiente, deficit legatum, [illegible] e Morari qui cum aliquo iuſſus eſt legatarius [illegible] f Plus & pretium eſt, alimenta legatario offerre [illegible]

[illegible] ſtationem interpretor, vt & a poſt ſ mortem iuſſi eadem vobis præſtari voluerit. reſpondit, eiuſmodi ſcripturam ita accipi, vt neceſſitas alimentis præſtandis perpetuò c maneat d.

¶ Item conſultus de tali ſcriptura, *& omnes ſuos ſeruos, vel*, quæro, cùm manumiſſi ab herede, cum eo morari diu non, ſed ob e grauiorem ſeruitutem ab eo diſceſſerint, an alimenta his debeantur, quæ negat ſe præſtare, niſi f vice ſeruitutis iis vteretur g? Reſpondit, ſecundum ea quę proponerentur, deberi.

De relictis puero vel puellæ. 1. De pubertate. 2. de alimentis, quæ viuus præſtabat. 3. De aqua.

14. *Vlpianus* h libro 2. Fideicommiſſorum.

MElla ait, ſi puero i vel puellę alimenta relinquantur, vſque ad pubertatem deberi. ſed hoc verum non eſt. tam diu enim debebuntur, donec teſtator voluit; aut ſi non patet quid ſenſiat, per totum l tempus vitæ debebuntur.

1 ¶ Certè ſi vſque k *ad pubertatem* alimenta relinquantur, ſi quis exemplum l alimentorum, quæ dudum pueris & puellis dabantur, velit ſequi: ſciat Hadrianum conſtituiſſe, vt pueri vſque ad decimum m octauum, puellæ vſque ad quartumdecimum annum alantur. & hanc formam ab Hadriano datam obſeruandam eſſe Imperator noſter reſcripſit. ſed etſi generaliter pubertas non ſic definiatur, tamen pietatis intuitu in ſola ſpecie alimentorum hoc tempus ætatis eſſe obſeruandum, non eſt inciuile.

2 ¶ Sed ſi alimenta, *quæ viuus præſtabat*, reliquerit, ea demum præſtabuntur, quæ mortis tempore præſtare ſolitus n erat: quare ſi fortè variè præſtiterit, eius tamen temporis præſtatio ſpectabitur, quod proximum mortis eius fuit.

¶ Quid ergo ſi cùm teſtaretur, minùs præſtabat, plus mortis tempore, vel contrà? adhuc erit dicendum, eam præſtationem ſequendam quæ o nouiſſima p fuit.

3 ¶ Quidam libertis ſuis vt alimenta, *ita aquam q quoque per fideicommiſſum reliquerat*. conſulebar de fideicommiſſo, cùm in ea regione Africæ, vel fortè Ægypti res agi proponebatur, vbi aqua venalis r eſt. dicebam igitur, eſſe emolumentum fideicommiſſi, ſiue quis habens ciſternas id reliquerit, ſiue conueniat in fideicommiſſo, quanto ſ quis aquam ſibi eſſet comparaturus: nec videri inutile eſſe fideicommiſſum, quaſi t ſeruitute prædij, non v poſſeſſori vicinæ poſſeſſionis relicta.

¶ Nam & x hauſtus aquę, vt pecoris ad aquam appulſus, eſt y ſeruitus perſonę, ſ tamen ei z, qui vicinus non eſt, inutiliter relinquitur.

¶ In eadem cauſa & erunt geſtandi, vel in ſuo vuas premendi c vel areæ. Atque ad frumenta cæteráque legumina exprimenda vtendi. hæc enim aquę perſonæ relinquitur.

De alimentis relictis à legatario. 1. De his quæ teſtator præſtabat.

15. *Scæuola* i lib. 17. Digeſtorum.

A Filio herede ſcodicillis Seiæ decem reliquit, & alumno his verbis: *Mæuio infanti alumno meo [illegible] quæ à te Seia ſuſcipias & vſuram ei [illegible] vſque [illegible] præſtes, eaque ſuſcipias & [illegible]* quæſitum eſt an Seia, poſtquam legatum ſuum acceperit, poſſit pecuniam alumno relictam ſuſcipere: vel in ſuſpicienda ea ceſſante nomine alimentorum ex die mortis teſtatoris compellenda ſit agnoſcere? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, compellendam præſtare, cum fideicommiſſum ſit.

¶ Idem quærit, an heres quoque Seiæ in annos viginti alimenta præſtare debeat? Reſpondit, debere.

1 ¶ Teſtator concubinæ mancipia ruſtica numero octo legauit, & his cibaria præſtari iuſſit in hæc verba: *Eiſque mancipiis, quæ ſupra legaui, cibaria [illegible] viuo [illegible]* quæſitum eſt, cùm viuo teſtatore ſemper mancipia ruſtica tempore meſſium & arearum delegata fuerint, & eo tempore cibaria ex ratione domini ſui nunquam acceperint, excepto cuſtode prædij, an hæres eius quoque temporis, id eſt meſſis, & arearum, & cibaria concubinæ pro mancipiis ruſticis præſtare deberet? Reſpondit, eum cuius notio eſt æſtimaturum. *Claudius.* Meritò. nam ſi eodem modo, quo apud teſtatorem fuerunt, & apud concubinam futura legauit, non debebuntur eius temporis, de quo quęſitum eſt, cibaria. verùm ſi rectè in miniſterium vrbanum ab his transferentur, debebuntur.

2 ¶ Titia decedens teſtamento ita cauit: *omnibus libertis libertabuſque meis cibaria & veſtiaria, quæ à viua præſtabam, dari præſtarique volo.* quæſitum eſt, cùm tribus ſolis eo tempore, quo ea viuit, ſicut rationib. continebatur, cibaria & veſtiaria præſtiterit, an heres eius à cæteris quoque libertis conueniri poſſit, in verò tris tantum ſit obnoxius, qui rationib. ipſius cibaria & veſtiaria accepiſſe reperiuntur? Reſpondit, ab omnibus a.

De morte heredis. 1. De his, quæ teſtator præſtabat. De liberto paterno. 2. De legato generali, & ſpeciali. 3. De libertis communib.

16. *Idem* libro 18. Digeſtorum.

ALimenta & veſtiaria libertis ſuis dedit, quæſitum eſt, an quia nominatim à Moderato vno ex heredib. ſdari iuſſit teſtator, ſolus Moderatus debeat, non etiam poſt mortem Moderati heredes eius? Reſpondit, & heredes e teneri.

1 ¶ Libertis d libertabúſque, & item quos, quaſque teſtamento codicilliſue manumiſerat, *[illegible] quæ viua præſtabat, dari iuſſerat [illegible]* quæſitum eſt, an ad ea legata admittetur libertus paternus libertus e, cui ſcribere ſolebat ita, A [illegible] Reſpondit, cum cuius notio eſt, æſtimaturum, vt ſi quidem viuus ea & ei præſtabat, nomine ad fideicommiſſum admittetur, aliter verò non.

2 ¶ Baſilicę liberte decem dedit, quam cum Epictetum & Calliſtum liberos eſſe voluit, *[illegible]* quæſitum eſt, an ex alio & capite, quo generaliter libertis libertabúſque, cibaria & veſtiaria & habitationem reliquit, etiam Baſilicę deberetur? Reſpondit, ſecundum ea quę proponerentur, non i deberi, niſi hoc quoque ei datum probaretur. *Claudius.* Quia deſtinauerat alimentis eius vſuras pecuniæ, quas ſpecialiter ei prælegauerat.

3 ¶ Qui ſocietatem omnium bonorum ſuorum cum vxore m ſua per annos ampliùs quadraginta habuit, teſtamento eandem vxorem, & nepotem ex filia, ex quam partib. heredes reliquit, & ita cauit: *[illegible] quæ viuus [illegible] præſtabam,* quæſitum eſt, an & qui eo tempore, quo ſocietas inter eos permanſit, manumiſſi ab vtrique & communes liberti facti ſunt, ea quæ à viuente percipiebant, ſolida ex fideicommiſſo petere poſſint? Reſpondit, non ampliùs quàm quod vir pro n ſua parte præſtabat, deberi.

De ſeruis teſtatoris.

17. *Idem* lib. 19. Digeſtorum.

SEruos ad cuſtodiam p templi reliquerat, & his ab herede legauerat his verbis: *[illegible]* quæſitum eſt, cùm templum nondum r eſſet extructum ex die mortis, an verò ex eo tempore quo templum explicitum fuerit, percipere ſerui debeant legatum? Reſpondit, officio iudicis heredem compellendum ſeruis ſ relicta præſtare, donec t templum extruerentur.

[illegible]

18. *Idem* lib. 20. Digeſtorum.

LIbertis, quos teſtamento manumiſerat, alimentorum nomine menſtruos decem legauerat: deinde codicillis generaliter omnib. libertis menſtruos ſeptem, & annuos, veſtiarij nomine denos legauit. quæſitum

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

eſt, an & ex teſtamento & ex codicillis, libertis fideicommiſſum heredes præſtare debeant? Reſpondit, nihil proponi, cur non ea quæ codicillis data proponerentur, præſtari deberent. nam ab his quæ teſtamento cibariorum nomine legata eſſent, receſſum eſt propter ea quæ codicillis relicta ſunt.

1 ¶ Manumiſſis teſtamento, cibaria annua, *ſi cum matre morabuntur:* per fideicommiſſum dedit: mater filio triennio ſuperuixit, neque ei cibaria, neque veſtiaria eis præſtitit, cum in petitione fideicommiſſi liberti ceſſarent. ſed & filia, poſteaquam matri heres extitit, quoad vixit, annis quatuordecim interpellata de hiſdem ſoluendis non eſt. quæſitum eſt an poſt mortem filiæ à noviſſimo herede petere poſſint, & tam præteriti temporis, quàm futuri, id quod cibariorum nomine & veſtiarij relictum eſt? Reſpondit, ſi conditio extitiſſet, nihil proponi, cur non poſſent.

2 ¶ Ab hæredibus Stichum manumitti voluit, & eique, *ſi cum Seio moraretur,* cibaria & veſtiaria præſtari à Seio, deinde hæc verba adiecit: *Te autem Sei peto, vt cum ad annum viceſimum quintum peruenerit militiam ei comparari, ſi tamen is apud te reſederit.* quæſitum eſt, Sticho ſtatim libertatem conſecuto, prius autem defuncto Seio, quàm ad annum viceſimum quintum perueniret, an ab his ad quos bona Seij peruenerunt, militia Sticho comparari debeat. & ſi placet deberi, vtrum ſtatim militia comparanda ſit, an eo tempore, quo Seius annum viceſimum quintum expleturus fuiſſet, ſi ſuperuixiſſet? Reſpondit, cùm placeat comparandam, non ante deberi quàm id tempus ceſſiſſet.

3 ¶ Poſthumis hæredibus inſtitutis, & patre, & matre, & ſubſtitutione facta, ſeruos manumiſit, & peculia eis legauit, & annua, & certis libertis ſuis legata, & aliis exteris plura. deinde poſt teſtamentum factum nata filia codicillis ita cauit: *Si quid aſſumenti quod ante hoc tempus ſcripſi tibi dari volui: peto ab his, vti tenean*tur *perſonæ Titiæ filiæ meæ relinqui.* ſecundis autem tabulis facta pupillari ſubſtitutione, impuberib. libertis, quibus à parentib. libertates dedit, eo amplius alterum tantum, quantum in nummis, præter cibaria & veſtiaria dari voluit, quæſitum eſt, cum ſuperuixiſſet filia, teſtamento aperto & codicillis, poſtea autem deceſſerit, & fideicommiſſum datum ei de reſtituenda parte tertia ad heredes ſuos tranſmiſerit, an etiam cibariorum & veſtiariorum tertiæ partes ei per fideicommiſſum datæ eſſe videantur? Reſpondit, non videri.

¶ Idem quæſiit, an eorum, quæ codicillis per fideicommiſſum relicta ſunt, tertiæ partes ad filiam pertinere deberent? Reſpondit, non deberi.

¶ Idem quæſiit, an alterum tantum ex ſubſtitutione legatorum, deducta tertia parte quantitatis legatorum teſtamento datorum, computari debeat, et duæ partes quantitatis debeantur, præter codicillos quorum tertiam partem codicillis legatorum ad filiam ſuam pertinere voluit? Reſpondit integrum ex tabulis ſubſtitutionis deberi.

4 ¶ Cibaria & veſtiaria per fideicommiſſum dederat, & ita adiecerat, *quos libertos meos, vbi corpus meum poſitum fuerit, ibi meos morari iubeo: vt per adſtantiam filiorum meorum ad ſacrificium memoriæ meæ quotannis celebrent.* quæſitum eſt, vni ex libertis, qui à die mortis vſque ad heredes acceſſerit, neque ad ſepulchrum morari voluerit, an alimenta præſtanda ſint? Reſpondit, non præſtanda.

De cibarijs & alijs quæ viuus præſtabat.

19. Idem lib. 22. Digeſtorum.

TEſtamento ita cautum fuit, *Libertis meis cibaria, quæ viuus præſtabam, ab heredibus meis præſtari volo.* vnus ex libertis, ex voluntate patroni negotij ſui gratia, quadriennio ante diem mortis abfuit. ex hac cauſa cibaria quæ ante acceperat, mortis tempore non acceperit, et tamen liberto eodem teſtamento patronus, ſicut & aliis, quos viuus manumiſerat, legatum quinque dederat. quæſitum eſt, an ei quoque cibaria & reliqua, quæ ceteris libertis legata ſunt, debeantur? Reſpondendum, non.

De legato ſpeciali & generali. 1. De contubernali & libertis. 2. De reſiduo à legatario. 3. De conditione implenda.

20. Idem lib. 5. Reſponſorum.

S*Ticho ſeruo meo, liber eſto: cui decem aureos annuos dari volo.* qui deinde, interpoſitis nominibus, eiſdem Sticho & *contubernali eius, & libertis legauit, alimenta quæ viuus præſtabat.* deinde alio capite *libertis omnibus, quæ viuus præſtabat,* dari iuſſit. quæro, an Stichus, præter ſuum legatum & alimenta percipere poſſit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non poſſe.

1 ¶ Item *cum alimenta libertis vniuerſis ſuis reliquerit à republica & ex prædijs quæ ei legauit, dari voluiſſe.* quæro, Sticho contubernali & libertis vtrum ab herede inſtitutos, an à republica diaria & veſtiaria, quæ viuus dabat, præſtari deberent? Reſpondit poſſe benigna voluntatis interpretatione dici, iis quoque à republica præſtanda.

2 ¶ Titia vſumfructum fundi legauit Mæuio, eiuſque fidei commiſit, *vt ex reditu fundi præſtaret Pamphilo & Sticho conſeruis alimenta, quæ viua præſtabat.* quæro, an mortuo Mæuio, heres alimenta debeat? Reſpondit, nihil proponi, cur debeat præſtari ab herede Titiæ, ſed nec ab herede legatarij: niſi id teſtator manifeſte probetur voluiſſe, etiam finito vſufructu præſtari, ſi modò id quod ex vſufructu receptum eſſet, ei rei præſtandæ ſufficeret.

3. Mater filio herede inſtituto, per fideicommiſſum libertatem Pamphilo ſeruo dedit: eidem cibariorum nomine legauit quinos aureos & veſtiarij in ſingulos annos, quinquagenos, ſi cum filio eius moraretur. quæro, filio defuncto an alimenta debentur? Reſpondit, ſi conditioni paruiſſet, deberi & poſt mortem.

De diarijs vel cibarijs.

21. Vlpianus lib. 2. Fideicommiſſorum.

DIarijs vel cibarijs relictis, neque habitationem neque veſtiarium, neque calciarium deberi palam eſt: quoniam de cibo tantum teſtator ſenſit.

De quantitate non adſcripta. 1. Si is qui debet alimenta, vineas alimentariis reliquerit, vt habeant vnde ſe paſcant.

22. Valens lib. 1. Fideicommiſſorum.

CVm alimenta per fideicommiſſum relicta ſunt, non adiecta quantitate, ante omnia inſpiciendum eſt, quæ defunctus ſolitus fuerat ei præſtare: deinde, quid cæteris eiuſdem ordinis reliquerit. ſi neutrum apparuerit, tum ex facultatib. defuncti, & caritate eius, cui fideicommiſſum datum erit, modus ſtatui debebit.

1 ¶ Qui fratris ſui libertis alimenta debebat, is teſtamento vineas cum hac adiectione reliquerat: *Vt habeant, vnde ſe paſcant.* ſi pro alimentis vineas reliquiſſet, non aliter eis ex fideicommiſſi cauſa eas præſtari debere, quàm ſi teſtamenti obligatione heredes liberaſſent. aut, ſi id omiſſum fuiſſet, & poſtea ex teſtamento agerent, doli mali exceptione eutum heredem futurum. ſcilicet ſi non minus valent vineæ, quàm alimentorum æſtimatio. illam autem adiectionem, *Vt habeant vnde ſe paſcant,* magis ad cauſam prælegandi, quàm ad vſumfructum conſtituendum pertinere.

De aliquo alendo. De alimentorum appellatione.

23. Paulus lib. 4. ad Neratium.

ROgatus es, *vt quendam cibes:* et ad victum neceſſaria ei præſtare cogendus es. *Paulus:* Cur plenius eſt alimentorum legatum, vbi dictum eſt, & veſtiarium, & habitationem continent: imo ambo exæquanda ſunt.

DE AVRO, ARGENTO, MVNDO, ornamentis, vnguentis, veſte, vel veſtimentis, & ſtatuis legatis.

TIT. II.

De legato generali & ſpeciali. 1. De pondere.

1. Pomponius lib. 6. ad Sabinum.

SI alij veſtimenta, alij veſtis muliebris ſeparatim legata ſit, detractis muliebribus, & ei aſſignatis, cui ſpecialiter legata ſunt, reliquum alteri debetur.

¶ Idem eſt, cùm alteri mundus muliebris, alteri argentum omne legatum eſſet de argento, quod in mundo eſſet.

¶ Item ſi duæ ſtatuæ marmoreæ tibi, & deinde omne marmor legatum eſſet, præter duas, nulla ſtatua marmorea legata eſt tibi.

¶ Item, vrbanis ſeruis tibi legatis, ſi mihi diſpenſator legatus ſit.

1 ¶ Cui certum pondus argenti dare heres iuſſus ſit, ei pecuniam numeratam dando non ipſe liberatur, ſi in ea pecunia eadem æſtimatio fuerit, quod ita verum eſt, ſi non certum genus argenti legatum ſit.

De mundo cauſa parato & diuerſo.

2. Africanus lib. 2. Quæſtionum.

QVi tibi mandauerat, vt ornamenta in vſum vxoris ſuæ emeres, eidem vxori, vt ei aſſolet, legauit, quæ

a l. 19. inf. eod.
b Alimenta debita non ſoluta, poſſunt peti tam præterita quàm futura, Bart. & quid eodem libello, l. 3. 5. ſup. de iud. & l. 1. C. de ſolut.
c l. 10. §. 1. I. eod.
d teſtator.
e al. à te.
f adde & vide l. 14. inf. de manum. teſt.
g Innuente l. 6. 1. ſi [illegible] ad Treb.
h & in tempus certæ ætatis conditionem non facit [illegible] l. 23. Similiter, l. ſi [illegible] 26. I. de manum. teſt. An hic certum fuit teſtatorem diei adiectione, conditionem adſeriſſe, vt vult Iacobus Areti. An hic tempus adiiciatur oneratio ibi honorato?
i Dominatio legatorum relictorum in teſtamento, non pertinet ad legata, nec ad alimenta relicta ſupra in codicillis vel in tabulis pupillaribus. Bart.
k Imò videtur: & hæc clauſula refertur ad omnia relicta. l. vlt. ſupra, [illegible] hic ſpecialis eſt fauor alimentorum.
l Imò non integrum ſed ea quæ ſunt relicta in codicillis. ad [illegible] ibi ſimpliciter adiecit: quæ legauit his legatæ quæ in codicillis.
m nota genus legati adde l. 7. §. 2. I. de [illegible].
n Sarcofagus de quo [illegible] l. 7. §. de religioſ. l. 6. ſup. de ſepulchro violato C. Theod. dicitur autem [illegible] [illegible] genus hujuſmodi ſepulchrum ex lapide foſſili, corpora celerrime conſumente, qui in Troade pluribus locis naſcebatur, [illegible] lib. 6.
o Defunctorum & mortuorum memoriam [illegible] conſanguinei quidam genera [illegible] celebrare ſoliti, [illegible] anniuerſaria erant.
p Cauſa dubitandi erat, quod huiuſmodi legatum eſt ſpeciei ſeniculæ, l. [illegible] 71. Dicendum autem hic locum non habere in aliquam ſi liberis, Bart.
q Abſens propter negotia teſtatoris, vt præſens debet alimenta percipere. Bar.
r l. 25. in fin. l. 28. I. eod.
ſ an quia certa nomina adſignauit, ex quib. ſolutionem fieri voluit, vt putat Accurſius.
t & id Sticho, &c. Accur. Auguſt. 3 emend. 2.
u Contubernales ſeruorum vxores v. apud Accur. Aug. 3. emend. 2. adde l. 41. §. 2. ſup. de l. 3. l. 42. §. 3. ſup. de ſolut. lib.

a Quæ in re [illegible] ſtat benigna hæc interpretatio? An quod olim non poterat à legatario legari vt putat Accurſius? An quod contubernali & libertis non reliquit libertatem expreſſe, & tamen ij continentur appellatione libertorum, vt vult Iacobus de Aretio?
b quoad viueret. Haloand. adde l. 15. ſup. de annuis.
c Cùm ſoluitur legatum, ſoluitur quoque onus ei adiectum, niſi aliud voluntate teſtatoris appareat. Bart.
d l. 18. §. 1. ſup. eo. l. 20. I. de annuis. l. 1. C. ad leg. Fal.
e Diaria quotidiani victus, alio intellectu hæc vox ſignificat erogationes annonarum, ſportulas & ſalaria de quibus vide Nou. 57. militibus dabantur. Cicero 8. ad Atticum 11. Cæſar 3. de bello ciuili. Quidam legant viaria, alij viuaria, alij veſtiaria, quos improbat Accurſius.
f Imò, quia de cibo teſtator, ſemper habitatio & Veſtiarium debentur: Victus enim verbum hæc omnia comprehendit, l. vlt. I. eod. l. 43. l. 44. de verb. ſig.
g l. 14. ſup. de annuis.
h Si alimenta ſimpliciter legantur, debentur arbitrio boni viri, inſpectis his circumſtantiis.
i An hoc inquiritur, bona defuncti vendi oportere, vt alimenta præſtentur, ſi [illegible] non ſufficiunt. Propterea vendi non debet: ſed ex quantitate facultatum, alimenta præſtanda, l. ſuper, § 6. inf. ad Treb.
k vide quæ ſcripſi ad l. 11. §. 4. I. de vſu.
l Compenſandi an [illegible] ſi quid ei reliquit debitor, legatarius id petere non poterit, alij heredem liberet: quo omiſſo, doli mali exceptione repellitur.
m Idem eſt, grauare heredem, vt aliquid caueri & ab eo alimenta relinquere.
n [illegible] verbo Græci hic vice eius comprehendere & mundum & ornamentum, 44. Fal. & 18. 4. l. 13. l. 27. §. 20. l. 30. l. 32. §. 6. l. 19. I. eo.
o Veſtis muliebris, veſtimenta: argentum muliebre, mundi muliebris, ſtatuæ marmoreæ, marmoris, diſpenſator, vrbanorum ſeruorum appellatione continentur. Legato tamen ſpecierum generis legato derogatur. p l. 100. §. 1. I. de l. 3.
q Pondus argenti in genere qui debet liberatur æſtimationis ſolutione.
r dixi l. 9. l. 15. §. 1. eod.
ſ vel ſpecies l. 9. I. eod.
t vide ſubſc. 2. ad Afric.
u Maritus ita vulgò vxori legat, l. 45. I. de l. 3.

Universidad Rey Juan Carlos

eius cauſa parata erant, tu deinde poſt a mortem mandatoris, ignorans eum deceſsiſſe, emiſti: non debebuntur mulieri: quoniam ea verba b ad mortis tempus referuntur. At ſi viuente teſtatore, muliere autem mortua, emeris: non ineleganter dicetur, inefficax c hoc legatum eſſe, quando non poſsit verè dici, eius cauſa paratum videri, quæ prius deceſsit.

4 Eadem dicenda erunt, & ſi viuat quidem mulier, ſed diuerterit: & quæratur, an poſt empta ei debeantur, quaſi non videantur vxoris cauſa parata.

3. *Celſus* lib. 19. Digeſtorum.

VXori legauit, quæ eius cauſa parata ſunt, & ante mortem diuortit d. non deberi, quia adempta videantur. Proculus ait, nimirum facti quæſtio eſt: nam poteſt, nec repudiata, adimere voluiſſe.

De lanis purpureis.

4. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

CVm quidam libertum ſuum in Aſiam e miſiſſet ad purpuras f emendas, & teſtamento vxori ſuæ lanam purpuream legaſſet: pertinere ad eam, ſi quam purpuram viuo eo libertus emiſiſſet, Seruius reſpondit.

De teſtatricis cauſa paratis.

5. *Africanus* lib. 2. Quæſtionum.

APud Pumphidium g quæſtionum lib. 2. ita ſcriptum eſt: Si mulier mandauerit tibi, vt ſibi vniones vſus ſui cauſa emeres, ſi tu poſt mortem eius, cum putares eam viuere, emeris: Atilicinus negat eſſe legatos ei, cui mulier ita legauerit: *Ornamenta, quæ h mea cauſa parata ſunt, ... non enim eius cauſa videri parata eſſe, quæ iam mortua ea empta fuerint.

De ſolutione vel mutatione vel relictis. 1. De periſcelide & imagini.

6. *Marcellus* lib. ſingulari Reſponſorum.

SEia ab hærede Publio Meuio ita legauit: *Antoniæ Tertyllæ do lego auri pondo &c. & vniones decem cum hyacinthis.* poſtea vnionem ſoluit k, neque l vllum mortis tempore inter ornamenta ſua vnionem reliquit. quæro an hæres ex cauſa fideicommiſsi, æſtimationem rei, quæ in hæreditate non eſt, præſtare debeat? Marcellus reſpondit, non debere.

1 ¶ Item quæro ſi probari poſsit, Seiam vniones & hyacinthos quoſdam in aliam ſpeciem ornamenti, quod poſtea pretioſius fecit, additis aliis gemmis & margaritis, conuertiſſe, an hos vniones vel hyacinthos petere poſsit, & hæres compellatur ornamento poſteriori eximere, & præſtare? Marcellus reſpondit, petere non poſſe. * nam m qui fieri poteſt, vt legatum vel fideicommiſſum durare exiſtimetur, cum id, quod teſtamento dabatur, in ſua ſpecie n non permanſerit? nam quodammodo extinctum ſit, vt interim omittam, quod etiam diſſolutione ac permutatione tali voluntas quoque videatur mutata.

LVcius Titius teſtamento ita ſcripſit, *Heredem meum volo, ſiue quis eius nomine, vt in patria o mea ſaciat porticum publicam, in qua poni volo imagines p argenteas, ſiue marmoreas.* quæro, an legatum valeat? Marcellus reſpondit, valere: & operis, cæterorumque, quæ ibi teſtator poni voluerit, legatum ad patriam pertinere. intelligi enim ſ potuit, aliquod ciuitati accedere ornamentum.

De veſte mulieri.

7. *Paulus* lib. 8. ad Plautium.

SI ita eſſet legatum, *Veſtem meam argentum meum damnas eſto dare*: id legatum videtur, quod q teſtamenti r tempore fuiſſet: quia præſens tempus ſemper intelligeretur, ſi aliud comprehenſum non eſſet. nam cum dicit, *Veſtem meam, argentum meum*: hac ſ demonſtratione meum t præſens, non futuri u temporis oſtendit.

¶ Idem eſt, & ſi quis ita legauerit, *ſerui mei.*

De legato veſtis, mundum, ornamentaque muliebria.

8. *Idem* lib. 8. ad Plautium.

PLautius: Mulier ita legauit: *Quiſquis mihi hæres erit, Titiæ veſtem meam, x mundum, ornamentaque muliebria damnas eſto dare.* Caſſius ait, ſi non appareret, quid ſenſiſſet, omnem y veſtem ſecundum verba teſtamenti legatam videri. *Paulus*: Idem Iauolenus ſcribit, quia veriſimile eſt, (inquit) teſtatricem tantum ornamentorum vniuerſitati derogaſſe, quib. ſignificationem muliebrium accommodaſſet. accedere eo, quod illa demonſtratio *muliebria* neque veſti, neque mundo applicari, ſalua ratione recti z ſermonis, poteſt.

De pondere.

9. *Modeſtinus* lib. 9. Regularum.

CVm certum auri vel argenti pondus legatum eſt, ſi non a ſpecies b deſignata ſit: non materias ſed pretium c præſentis temporis præſtari debet.

De vxoris cauſa paratis. De falſa demonſtratione.

10. *Pomponius* lib. 5. ad Quintum Mucium.

QVintus Mucius ait: Si paterfamilias vxori vas, aut veſtimentum, aut quippiam aliud ita legauit, *Quod eius cauſa emptum paratumue eſſet*, id videtur legaſſe, quod d magis illius, quam communis vſus cauſa, paratum eſſet. *Pomponius*: Sed hoc verum eſt, non ſolum ſi ipſius viri & vxoris e communis e vſus, ſed etiam ſi liberorum eius, aut alterius alicuius, communis vſus fuerit. id enim videtur demonſtraſſe, quod proprio vſui vxoris comparatum ſit. Sed quod Quintus Mucius demonſtrat, vas, aut veſtimentum, aut quid aliud g efficit, vt falſa ſint, quæ ſubiecimus. multum enim intereſt, generaliter, an ſpecialiter legentur hæc. nam ſi generaliter (veluti ita, *Quæ vxoris cauſa comparata ſunt*) vera eſt illius definitio. ſi verò ita ſcriptum fuerit, *Veſtem illam purpuream*, vt certa demonſtraret: licet adiectum ſit, *Quæ eius cauſa empta paratáue eſſent*: licet neque empta, neque parata, neque in vſum ei data ſint, legatum omnimodo valet. quia * certo f corpore legato, demonſtratio g falſa poſita non h perimit legatum, veluti ſi ita ſit ſcriptum: *Stichum quem ex venditione Titij emi.* nam ſi neque emit, aut ex alia venditione emit, legatum nihilominus valet. Plane ſi ita legatum fuerit: *Vas aut veſtimenta, quæ vxoris cauſa parata ſunt*, tunc æquè erit vera Quinti Mucij ſententia, quo caſu ſciendum eſt: etiam ſi alienæ res hæ fuerint, quas putauit k teſtator ſuas eſſe, heredem teneri, vt eas det.

De auro, gemmis, margaritis quæ in eo auro ſunt.

11. *Proculus* lib. 5. Epiſtolarum.

SI quis legauerit aurum, gemmas, margaritas, quæ l in eo auro eſſent, etiam id aurum, cui neque gemmæ, neque margaritæ inhæſſent, legaſſe videtur.

De imagine.

12. *Papinianus* lib. 17. Quæſtionum.

SI imaginem m legatam hæres n deraſit, & tabulam ſoluit: poteſt dici, actionem ex teſtamento durare, quia legatum imaginis, non tabulæ o fuit.

De carrucha cum mulis. De veſte.

13. *Scæuola* lib. 15. Digeſtorum.

VXori quis legauit his verbis: *Mundum muliebrem omnem, ornamenta, & quidquid viuus dedi, donaui, eius cauſa p comparaui, confeci, id omne dari volo.* quæſitum eſt, an carrucha dormitoria q cum mulis, r cum ſ ſemper vxor vſa ſit, ei debeatur? Reſpondit, ſi eius vſus cauſa habita eſſet, deberi x.

¶ Idem quæſiit, an ex eadem clauſula veſtis, quam ancillis, vel lecticariis y eiuſdem vxoris ſuæ comparauerat, vel fecerat, præſtanda eſſet? Reſpondit, præſtandam z.

De ſtatua.

14. *Pomponius* lib. 6. ad Sabinum.

SI ſtatuam legauero, & poſtea ex alia ſtatua brachium ei adiecero: omnimodo ſtatua à legatario vindicari poteſt.

De proprietate, vſufructu fideicommiſſi.

15. *Scæuola* lib. 15. Digeſtorum.

SPecies auri & argenti Seia legauit, & ab ea petiit his verbis: *A te Seia peto vt quidquid tibi ſpecialiter legaui, auro, argento, id, cum morieris, reddas, reſtituas illi & illi vernis b meis. Quarum rerum vſumfructum dum viues, tibi ſufficere.* quæſitum eſt, an vſusfructus auri & argenti ſolus legatariæ debeatur? Reſpondit, verbis, quæ proponerentur, c proprietatem d legatam, addito onere fideicommiſsi.

De verbo ſeruare.

16. *Idem* lib. 11. Digeſtorum.

FIliam in poteſtate patris manentem mater ſcripſit hæredem, eique patrem M. eiuſm ſubſtituit, & ita ſcripſit: *Quiſquis mihi hæres erit fidei eius committo, vt ornamenta mea aurea, ancias, argentum, veſtimenta, quibus ego vſa ſum, ut ſeruari, & filiæ meæ reſtituantur.* e quæſitum eſt: cum filia recuſante, pater ex ſubſtitutione hæres extitiſſet, & inteſtato deceſsiſſet, filia autem bonis eius abſtinuerat: an fideicommiſſum petere poſsit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, videri patris vtiliter fideicommiſſum. *Claudius*: Quoniam verbo *ſeruandi*, quod ſcriptum eſt, videri in id tempus f dilatum fideicommiſſum, quo g ſui iuris futura eſſet iſſcui dabatur.

Dubio, quæ, aliſ vel incliſa ſunt.

17. *Vlpianus* lib. 21. ad Sabinum.

SI gemma ex anulo legetur, vel aliæ materiæ inclusæ, vel emblemata h: recte legantur, & ſeparantur, & præſtanda ſunt.

De ea

a Ius extinctum innuit. v. l. vnic. C. de caducis.
b i. particula *Relo*, l. 2. §. de eq. capto.
c vide in hunc locum Cuiacium *ibi.* & 29. obſer. 17. in pr.
d l. 49. §. pen. ſup. de l. 3.
e ſortè Tyrramiqua purpura conchilii, quæ fuit nobiliſſima ciuitas, v. § 34. in fin. Inſt. de action. Cuiac. 10. obſ. 17.
f Tyrias ſc. Cuiac. ibid.
g de Pupfidio aut Puſidio vide Cuiac. 3. obſ. 9. Eius fit etiam mentio in l. 19. ſ. de reb. autho.
h l. 2. ſup. eod.
i vide quæ dixi l. 19. §. pen. ſ. eod.
k Rei legatæ à ſuo principali ſeparatio legatum extinguit. Ne aliqui putes cum Accurſio, vniones ſolutos eſſe legatariæ: ſolutionem vnionis hoc loco ita accipimus, ut de lineo ademptos fuerit ac detractus: eóque ſenſu accipitur in l. 25. § 11. ſ. eod. vnde ſolutorum vnionum veliis interpretari ... liquefactum: quod & fieri ... poteſt 2. Vitruu. ... Plin. ... Macrob. ... Valer. ... Caligula ... facile, hic tamen minus conuenire ſuſpicio eſt.
l vide l. 106. inſ. de verb. ſign.
m al. neque enim fieri poſſe.
n mutata tamque forma, prope intermiſcur rei ſubſtantia, l. 9. § 3. ſ. ad exhib.
o al. patria mea.
p l. 2. in fi. ... vnrſ. ad exhib. ... ſup. de ...
q Meum & Tuum futura non continet, ſed præſentia tantum, vt hic vnde parant, collatis priuilegiis alicuius Academiæ, alteri ea priuilegia, quæ in præſenti tunc fuerint, conceſſa intelligi, non futura, vt poſt Guillielmum Curtum notat Corſetus ſingulari meum. vide Gironas, 9. 29.
r Imò, cauetis decetur, quæ, die legati cedente teſtatoris eſt. l. 28. ſup. de ... & l. 10. ſup. de l. 2. vide deciſiones Capellæ Tholoſanæ deciſ. 390.

t Negat tamen Molinæus 1. conſuet. gloſ. 5. n. 17. fieri reſtrictionem ad tempus teſtamenti, vi huius particulæ, meum, ſed ex vi & natura diſpoſitionis, quæ est præſentis temporis.
u adde l. 29. ſ. de reb. dubiis ...
x Imò, & eam ſignificat quam in vſus ſuos habuit. l. 25. § 6. ſ. eod.
y hanc particulam, meum expungit Cuiac. 10. obſ. 17.
z l. 33. ſ. eod.
* Recti ſermonis ratio ſeruanda; vide Cuiac. 17. obſer. 38. & quæ notaui ad l. 4. Cod. arbitr.

a l. 1. in fi. ſ. ad ...
b certum genus argenti. l. 16. ſup. eo.
c l. 15. inf. eod.
d Muliebris ſe propriè eſſe dicitur, quod omni ex parte noſtrum eſt, cuius nulla pars eſt alij communis.
e non igitur vxoris cauſa paratur, quod ipſius & aliorum cauſa paratur. Bar.
f de ſucceſſu vide l. 85. ſup. de legat. 3.
g v. l. 33. ſ. de cond. & dem.
h Cur non perinde ſufficit certum corpus deſignatum eſſe, licet improprie verbis demonſtretur.
i Cuiacius ſuo legit, vaſa aut veſtimentum, quæ vxoris, &c. 10. obſ. 17.
k l. 10. C. de legat.
l Relatiuum reſtringit antecedens ad quod refertur. Bar.
m imaginis legatum valet.
n adde l. 94. §. 1. l. 202. §. 11. ſup. de l. 1.
o deraſa ſcil. alioqui eſt imago aliud tabula eadem.
p l. 47. ſ. de l. 3.
q de carrucha legato, vide Paul. 3. ſent. 6. § 91.
r hunc mulæ carrucharia, l. ... §. 3. ſup. de ...
s al. qua.
t Cur debetur legatis quidquid viuus donauit.
u l. 65. § 1. ſup. de l. 2.
x Cur præſtanda legauit quicquid eius cauſa comparauit.
y adde l. 23. § 2. ſup. de rei vend.
z Additum ſemper primæ legatum non minuit. Bar.
a vide Cuiac. 15. obſ. 4.
b libertis ſcilicet, non ſeruis, ſeruis enim teſtator legarum de ... vide Cuiac. 10. obſ. 17.
c l. 39. ſup. de vſufr. l. 6. ... l. 3. vide Cuiac. 10. obſ. 39.
d Imo vſusfructus cum legatum ſit teſtatricis poſt mortem. l. 13. §. de vſufruct. accres.
e Imo neque vſumfructum neque proprietatem. l. 25. ſup. de vſufr. leg.
e l. ... §. pen. ſup. de l. 2.
f Poteſt legari filio, & legatum in tempus quo extiterit ſui iuris conferri. Bar.
g l. 29. infra ad Treb.
h Emblemata dicuntur, ea quæ vel alicuius ornatus cauſa adiunguntur. l. 19. §. 5. §. 6. l. 32. §. 1. eod. l. 7. §. 1. ſup. ad exhib. Paul. 3. ſent. 6. § 19. l. 3. §. 1. ſup. de rei vend.

Universidad Rey Juan Carlos

De eo quod teſtator quaſi donatum inſſit reddi. 2. De ſpeciebus in hereditate inuentis vel non.

38. *Scæuola* [a] lib. 22. Digeſtorum. [b]

QVi vxori ſuæ legauerat bonorum ſuorum decimam [c], & mancipia, & ſpecies argenti, quas expreſſerat [b], eidem annulos & veſtem reddi ab heredibus petiit, quaſi propria vxoris fuiſſent: quæſitum eſt, ſi vxoris non fuerint, an præſtari ex cauſa legati debe-rent? Reſpondit, legandi animo dediſſe ea videri, niſi [c] contrarium ab herede approbetur.

1 ¶ Idem teſtator fidei commiſit vxoris, vt quidquid ad eam ex teſtamento perueniſſet, alumno communi reſtitueret. quæſitum eſt, an etiam eas res, quas proprias vxoris ſuæ fuiſſe teſtator ſciat, eique reddi præcepit, alumno præſtare debeat? Reſpondit, ſi propriæ fuiſſent, non debere: ſi legato adquirerentur, debere.

2 ¶ Mulier teſtamento, & poſtea codicillis multas ſpecies veſtis, argenti, quas vel ipſa ſe confeciſſe, vel habere ſignificauit, ſpecialiter per fideicommiſſum reliquit. quæſitum eſt, an non aliæ legatariis cederent, quam quæ in hereditate inuentæ eſſent? Reſpondit, eas cedere, quæ inuentæ [d] eſſent.

De auro vel argento, 1. De pondere, 4. De vaſculis. 5. De argento. De veſtimentis, 6. De auro. 8. De argento. 9. Facto. 10. De vaſis. 11. De argento infecto, facto, celato. 12. Eſcario. 13. Quid cui cedat. 17. De gemmis, lapidibus, 18. margaritis. 19. murrhinis vaſis. 20. De auro. De gemmis, quid cui cedat.

19. *Vlpianus* lib. 20. ad Sabinum.

CVm aurum vel argentum legatum eſt: quidquid auri argentique relictum ſit, legato continetur, ſiue factum [e], ſiue infectum. pecuniam autem ſignatam placet eo legato non [f] contineri.

1 ¶ Proinde ſi certum [g] pondus auri ſit legatum, vel argenti, magis quantitas legata videtur: nec ex vaſis tantum [h].

2 ¶ Sed ſi argenti facti pondo centum ſint legata ex facto argento debebitur legatum. Vnde eſt quæſitum apud Celſum, an & vaſcula poſſit ſeparare? & ſcribit vaſcula non [i] ſeparaturum, licet ei optio fuerit relicta.

3 ¶ Idem Celſus lib. 19. quæſtionum quærit, ſi centum pondo argenti fuerint relicta, an replumbari debeant, vt ſic appendantur? & Proculus & Celſus aiunt, exempto plumbo appendi debere. nam & emptionibus replumbata [k] adſignantur, & in rationes argenti pondus ſic defertur. quæ ſententia habet rationem.

4 ¶ Planè ſi cui vaſcula argentea, vtputa lances quadratæ ſint legatæ, etiam plumbum [l] quo continentur [m], eum ſequetur.

5 ¶ Simili modo quæritur, ſi cui argentum legetur, an emblemata [n] aurea, quæ in eo ſunt, eum ſequantur. Et Pomponius lib. 5. ex Sabino diſtinguit multum intereſſe, certum pondus ei argenti facti legetur, an verò argentum factum: ſi pondus [o], non contineri: ſi argentum factum, contineri: quoniam argento cedit, quod ad ſpeciem argenti iunctum eſt. Quemadmodum claui [p] aurei & purpuræ [p] pars ſunt veſtimentorum. Idem Pomponius libris epiſtolarum.

ETſi non ſunt claui [q] veſtimentis conſuti, tamen veſte legata contineri.

6 ¶ Idem Celſus lib. 19. Digeſtorum, commentariorum ſeptimo ſcribit, auro legato ea quæ inaurata [r] ſunt, non deberi: nec aurea emblemata [ſ] quæ in abſidibus [t] argenteis ſint.

7 ¶ An autem auri appellatione anuli [u] aurei contineantur, quæritur? Et Quintus Saturninus lib. 10. ad edictum ſcribit, contineri.

8 ¶ Lectum [x] planè argenteum vel, [y] ſi qua alia ſupellex argentea fuit, argenti appellatione non continetur, ſi numero argenti habita non [z] eſt. Vt in iunctura [a] argentea lecto me dixiſſe, quòd non in argentario patrisfamilias reponebat. Sed nec candelabra, nec lucernæ argenteæ, vel ſigilla, quæ in domo repoſita ſunt, vel imagines argenteæ, argenti appellatione continebuntur: nec ſpeculum [b] vel [*] parieti adfixum, vel etiam quod mulier mundi cauſa habuit, ſi [c] modo non in argenti numero habita ſunt.

9 ¶ Argento facto legato, Quintus Mucius ait vaſa argentea contineri, veluti paropſidas [d], acetabula, trullas [e], pelues & his ſimilia, non tamen quæ ſupellectilis ſunt.

10 ¶ Sed cui vaſa [a] ſunt legata non ſolum ea continentur, quæ [b] aliquid in ſe recipiant [c] edendi [d] bibendique cauſa paratum, ſed & quæ aliquid ſuſtineant, & ideò ſcutellas, vel promulſidaria [e] contineri.

¶ Repoſitoria quoque continebuntur. nam vaſorum appellatio generalis eſt. dicimus vaſa vinaria, & naualia [f].

11 ¶ Infecti [g] autem argenti appellatio rudem [h] materiam continet, id eſt, non factam.

¶ Quid ergo, ſi cœptum [i] ſit argentum fabricari nondum perfectum? vtrum facti, an infecti appellatione continetur, dubitari poteſt. ſed puto magis facti. Certè ſi iam erat factum, ſed celabatur: facti appellatione continebitur.

¶ An & celati continebitur, quod celari cœpit [k]: & puto contineri, ſi cui fortè celatum [l] ſit argentum legatum.

12 ¶ Si cui eſcarium [m] argentum legatum ſit, id ſolum debebitur, quod ad epulandum in miniſterio habuit, [n] id eſt, ad eſum & potum [o].

¶ Vnde de aquiminario [p] dubitatum eſt, & puto contineri. nam & hoc propter eſum paratur. Certè [p] ſi caccabos [q] argenteos habebat, vel miliarium [r] argenteum, vel ſartaginem, vel aliud vas ad coquendum, dubitari poterit, an eſcario contineatur: & hæc magis coquinatorii [ſ] inſtrumenti ſunt.

13 ¶ Peruenimus & ad gemmas incluſas [t] argento, auroque, & ait Sabinus, auro argentóve cedere, ei enim cedit, cuius maior [u] eſt ſpecies. quod rectè expreſſum. ſemper enim cum quærimus, quid cui cedat: illud ſpectamus, quid cuius rei ornandæ cauſa adhibetur, vt acceſſio [x] cedat principali. cedent igitur gemmæ ſcalis vel lancibus, incluſæ auro argentóve.

14 ¶ Sed & in coronis menſarum gemmæ coronis cedent: & hæ menſis.

15 ¶ In margaritis quoque & auro idem eſt: nam ſi margaritæ auri ornandi gratia adhibitæ ſunt, auro cedunt. ſi contra, aurum margaritis cedet.

16 ¶ Idem & in gemmis anulis incluſis.

17 ¶ Gemmæ autem ſunt perlucidæ materiæ quas (vt refert Sabinus libris ad Vitellium) Seruius [z] a lapillis eo diſtinguebat: quod gemmæ eſſent perlucidæ materiæ, veluti ſmaragdi [y], chryſolithi [z], amethyſti [a]: lapilli autem contrariæ [b] ſuperioribus naturæ, vt obſiani [c], vehientani [d].

18 ¶ Margaritas autem nec gemmis nec lapillis contineri, ſatis conſtitiſſe [e], idem Sabinus ait, quia concha [f] apud rubrum [g] mare & creſcit, & coaleſcit.

19 ¶ Murrina [h] autem vaſa in gemmis non eſſe [i] Caſſius ſcribit.

20 ¶ Auro legato vaſa aurea continentur [k], & gemmis, gemmea [*] vaſa [*]: ſecundum hæc ſiue gemmæ ſint in aureis vaſis ſiue in argenteis, auro, argentóve cedent: quoniam hoc [l] ſpectamus, quæ res cuius rei ornandæ [m] cauſa fuerit adhibita, non quæ ſit pretioſior.

20. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

SI vt habiliter gemmæ geri poſſint, incluſæ auro fuerint, tum aurum gemmis, dicimus cedere [n].

De argento proprio. 1. De vnguentis. 2. De aquiminario.

---

a Decimam vxoribus legare ſolebant mariti. Quinimo iure antiquo viri & vxores inter ſe decimam tantum matrimonii nomine capere poterant, Vlp. 15.

b hoc non fuit contra ius antiquum, quoniam teſtamento addictur onus fideicommiſſi. l. 42. ſ. de l. 2. l. 28. ſupra de l. 3. adde l. vlt. ſup. de [illegible] l. 7. Cuiac. 10. obſ. 17.

c Et ſta recedimus à verborum proprietate, vt ſalvum ſit legatum.

d v. l. 26. ſ. 2. ſup. de l. 2.

e l. 78. ſ. 4. ſup. de l. 3. Paul. 3. ſent. 6. ſ. 86.

f l. 27. ſ. 1. l. eod.

g dixi ad l. 35. ſ. 5. C. de don.

h Imo caret. Nam argento legato vaſa continentur, l. 19. in fin. l. eod. Aliud eſt certum pondus legare, aliud argentum. [i] Solebant enim veteres paria vaſorum, aut bina paria aut plura plumbo colligare, vide Cuiac. 12. obſ. 37.

k replumbata, Cuiac. ibid.

l id eſt, modus plumbeus iure acceſſionis [*] eis cedet, v. Cuiac. ibid.

m l. 10. l. de pretio.

n v. l. 17. ſupra eo. Paul. 3. ſent. 6. ſ. 89.

o v. Cuiac. 12. obſ. 39.

p Claui ex purpura ſiebant, Cic. 2. de legib. Feſtus in Ricinium.

q l. 23. ſ. 1. 2. in fi. l. eod.

r Auro legato, neque inaurata neque aurea emblemata debentur.

ſ l. 17. l. eod. 32. ſ. 1. l. eod.

t Abſidæ ſunt lances rotundæ eſca [*] ſiue etiam tabulæ. adde ſ. 9. inf.

u Auri appellatione anuli etiam aurei continentur.

x Lectum argenteum hic vſurpat in neutro genere.

y Argenti appellatione non continetur lectus argenteus, ſupellex argentea, iunctura argentea, candelabra, lucernæ, ſigilla, imagines, ſpeculum argenteum.

z alias continebitur, l. 2. in fin. ſupra de ſupellect.

a πάλμας [illegible] 44. Ael. 1. Paul. 3. ſent. 6. ſ. 91.

b v. l. 25. ſ. 10. l. eod.

c Cur id dictum? Nempe quod luxurioſis mulieribus ſpecula ſiunt interdum tota paria corporibus auro argentóque cælata, denique gemmis adornata: quorum vnum ex his pluris fœmina conſtitit quam antiquarum dos fuit, illa quæ publicè dabatur Imperatorum pauperum filiabus: An tu exiſtimas ex auro nitidum filias Scipionis habuiſſe ſpeculum, cum illis dos fuiſſet æs graue? Non ſeciſſet illas ſenatus dotem, ſi habuiſſent, Seneca 1. Naturalium [illegible].

d l. 32. ſ. 1. l. eod. Parapſis, & acetabulum idem: illud Græcum, hoc Latinum vocabulum eſt. Heſychio ὀξύβαφον eſt, & παροψίς. Apſis, eſt vas in quo ponitur eſca: ſ. 6. ſup. eod. Parapſis, quod illi acetabulum, v. Cuiac. 10. obſ. 17.

e trullas vulgò, & mali.

a l. 32. ſ. 3. l. eod. adde l. 160. ſ. 3. ſ. de ſig. 1.

b Vaſa eo ſine parata, vt aliquid, in ſe recipiant.

c v. Paul. 3. ſent. 6. ſ. 86.

d Vaſorum alia edendi bibendive, alia ſuſtinendi cauſa, alia vt quid in iis reponatur.

e vaſa in quibus promulſis vel condimentum ponitur, v. Turneb. 28. obſer. 23.

f naucaria, niuaria, naualia, v. l. 3 [illegible] l. eadem.

g l. 27. ſ. 4. l. eod.

h Infectum argentum; rudis materia argenti.

i Cœptum fabricari argentum, facti argenti appellatione continetur: vt & factum, nondum tamen celatum.

k Cœptum cælari argentum, cælato argento continetur.

l Cælatum quid, v. Feſtum in caſa; hinc cælatura l. 12. ſ. ac eas ſericas.

m Eſcario argento legato, continetur omne argentum quod ad eſum & potum pertinet, etiam aquiminarium.

n l. 32. ſ. 3. ſ. eod. hæc verba *ad eſum & potum* adultera eſſe notat Cuiacius: aut legendum eſſe, item ad eſum & potum, 30. obſ. 17.

o v. l. 21. in fi. l. eo. v. l. 3. ſ. de ſupellectile; adde Cuiac. 10. obſ. 17.

p Eſcarium argentum à coquinatorio ſeu coquinatorio diſtinguitur. Eſcaria vaſa ſunt in quibus eſca ad eſcam parantur ſeu offeruntur: quæ nobis ſunt in miniſterio, dum edimus & potamus. Coquinatoria verò in quibus coquimus, vt ſunt caccabi, miliaria, ſartagines. q Caccabus eſt quo pulmentarium coquitur. r Miliarium eſt non vas ad milium coquendum, ſed ahenum, in quo aqua ad potandum caleſit, v. l. 38. in ſi. ſ. de aſſ. empt. v. Cuiac. 1. obſ. 6. Gloſſis Διψαγωγεῖα. ſ coquinarii, al v. l. pen. l. de pen. t Paul. 3. ſent. 6. ſ. 88. u Minus cedit maiori. x Acceſſio cedit principali, l. 29. l. 19. ſ. eod. ſ. 26. Inſt. de rer. diuiſ. l. 23. ſ. 5. ſupra de rei vind. y v. 16. Iſid. 7. de viridibus gemmis. z Gemmarum ſunt quædam genera ex ſpecie metallorum vel lapidum cognominata, *Chryſophis* aurum tantum videtur eſſe. *Chryſolitus* auro ſimilis eſt cum marini coloris ſimilitudine, hunc Aethiopia gignit. *Chryſelectros* ſimilis auro, ſed in colorem electri vergens matutina tantum aſpectu iucundus, capaciſſimus ignium, & ſi iuxta fuerit, citiſſime ardeſcens. *Chryſolampis* ex auro & igne vocata. Aurea eſt enim die & nocte ignea. *Ammochryſos* atque potius Pſammochryſos arenis auro intermixtis nunc bracteatam, nunc pulueris habet quadrulam, gignitur in Perſide. *Leucochryſos* colore aureo intercurrente candida vena. *Melichryſos* quod veluti per aurum lucet, ſic hæc gemma tranſlucet. *Chryſoprasius* gignitur in India vbi formicæ eruunt aurum. Sit auro ſimilis & habet naturam magnetis, niſi quod aurum augere traditur, 16. Iſid. 14. de auro. His addatur *Chryſopraſius* 16. Iſid. 15.

a Inter purpureas gemmas principatum Amethyſtus Indicus tenet, Iſid. 16. cap. 18. vbi inter purpureas gemmas refertur; ab eodem quoque Sapphyrus, Hyacynthus, Hyacynthizon, Ametiſteon, Chelidonia, Cyanea, Rodites. b Imo non ſunt contrariæ naturæ, eſt enim obſidianus, qui hic obſianus in genere vitri, nigerrimi coloris, aliquando & tranſlucidi, in ſpeculo parietum pro imagine, vmbras reddens, ex quo multi gemmas & imagines faciunt, 36. Plin. 27. in fin. c al. obſidiani, vt l. dixi. dicitur tamen obſius, Iſid. 16. c. 4. d Fortè Veientani, Iſid. 16. c. 15. de nigris Veientana, inquit, Italica gemma eſt, à Veientibus reperta, nigra facie, albis intermicantibus notis. e Iuriſconſultis ſcilicet: nam alii authores refragantur.

f Margarita namque conchæ pars eſt, potius quam gemmæ aut lapilli: vel conchæ partus, vt voluit Priſc. v. Cuiac. 10. obſ. 18. g inde Hieronymo, rubri maris grana, Tertull. de hab. de veſtimentis, rubri maris grana, & Martiali 6. epigrammate. Erithræi Capilli & 8. epig. 28. gemmæ Erythræis orta vadis dicuntur, v. Cuiac. ibid. h de murrinis, v. l. 3. ſ. 4. ſup. de ſupellect. i quia nec chryſtallina continentur, perinde ac vitrea & fragilia, Plin. 33. Murrina & chryſtallina ex eadem tellure effodimus, quibus pretium facit ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuria exiſtimata eſt habere, quod poſſit totum perire, v. Cuiac. 10. obſ. 18. adde Senecam epiſt. 124. k Imo non continentur, l. 19. in fin. l. eod.

l v. l. 19. in fin. l. eod. m al. ornandæ.

n Imo non cedunt, l. 31. l. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

21. *Pomponius* lib. 6. ad Sabinum.

IN argento potorio a utrum id dumtaxat ſit, in quo bibi poſſit: an etiam id, quod ad præparationem bibendi comparatum eſt, veluti colum nivarium b, & ueceoli, dubitari poteſt. ſed propius eſt, ut hæc quoque inſint.

1 ¶ Vnguentis legatis non tantum ea legata videntur quibus ungimur voluptatis cauſa, ſed & valetudinis c, qualia ſunt, commagena, glaucina d, crina e roſa, murra, coſtum f, nardum purum g. hoc quidem etiam, quo elegantiores ſint & mundiores unguntur fœminę.

2 ¶ Sed de aquiminario h Caſſius ait, conſultum ſe reſpondiſſe, cum alteri argentum potorium, alteri eſcarium legatum eſſet, eſcario i cedere.

De veſtibus & veſtimentis.

22. *Vlpianus* lib. 22. ad Sabinum.

VEſtimentum, id eſt, quod detextum eſt, etſi deſectum non ſit: id eſt, ſi ſit conſummatum. Quod in tela eſt, nondum pertextum, vel detextum, contextum appellatur. Quiſquis igitur veſtem legaverit, neque ſtamen neque ſubtemen legato continebitur.

23. *Idem* lib. 44. ad Sabinum.

VEſtis l, an veſtimenta legentur nihil refert.

1 ¶ Veſtimentorum ſunt omnia lanea, linteaque vel ſerica, vel bombycina m, quæ induendi n, præcingendi o, amiciendi p, inſternendi q, iniiciendi, incubandive r cauſa parata ſunt, & quæ his acceſſionis vice cedunt s, quæ ſunt inſitæ t picturæ u, claviquæ y, qui veſtibus inſuuntur.

2 ¶ Veſtimenta omnia aut virilia ſunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia aut familiarica z.

¶ Virilia a ſunt, quæ ipſius patris familiæ cauſa parata ſunt, veluti togæ, tunicæ, palliola, veſtimenta, ſtragula, amfitapa b, & ſaga, reliquaque ſimilia.

¶ Puerilia ſunt, quæ ad nullum alium uſum pertinent, niſi puerilem, veluti togæ prætextæ, aliculæ c, chlamydes, pallia quæ filiis noſtris comparamus.

¶ Muliebria ſunt, quæ matrisfamiliæ cauſa ſunt comparata, quibus vir non facilè uti poteſt ſine vituperatione, veluti ſtolæ d, pallia e, tunicæ f, capitia g, zonæ, mitræ h, quæ magis capitis tegendi, quam ornandi cauſa ſunt comparata, plagulæ i, penulæ k.

¶ Communia ſunt, quibus promiſcuè l utitur mulier cum viro: veluti ſi eiuſmodi penula m, palliumve eſt, & reliqua huiuſmodi, quibus ſine reprehenſione vel vir vel uxor utatur.

¶ Familiarica ſunt, quæ ad familiam veſtiendam parata ſunt: ſicuti ſaga n, tunicæ o, penulæ p, lintea, veſtimenta, ſtragula, & conſimilia.

3 ¶ Veſtis etiam ex pellibus conſtabit.

24. *Paulus* lib. 11. ad Sabinum.

CVm & tunicas, & ſtragula pellicea nonnulli habeant.

De ornamentis vel mundo muliebri.

25. *Vlpianus* lib. 44. ad Sabinum.

ARgumento ſunt etiam nationes quædam, veluti a Sarmatarum b, quæ pellibus teguntur.

1 ¶ Ariſto etiam concilia c veſti cedere ait, & tegmenta d ſubſelliorum e huic legato cedere.

2 ¶ Vittæ f margaritarum, item fibulæ ornamentorum magis, quàm veſtis ſunt.

3 ¶ Tapeta veſti cedunt, quæ aut ſterni aut iniici ſolent. Sed ſtragulas & babylonica g quæ equis inſterni ſolent, non puto veſtis eſſe.

4 ¶ Faſciæ crurales, pedulesque h, & impilia i veſtis loco ſunt, quia partem corporis veſtiunt.

¶ Alia k cauſa eſt udonum l, quia uſum calciamentorum præſtant.

5 ¶ Cervicalia m quoque veſtis nomine continentur.

6 ¶ Si quis addiderit veſtem ſuam, apparet de n eadem ſenſiſſe, quam ipſe in uſus ſuos habuit.

7 ¶ Culcitræ o etiam veſtis erunt.

8 ¶ Item pelles caprinę & agninæ veſtis erunt.

9 ¶ Muliebri veſte legata, & p infantilem contineri, & puellarum, & virginum q: Pomponius libro 22. ad Sabinum rectè ſcribit, mulieres r enim omnes dici, quæcumque ſexus fœminini ſunt.

10 ¶ Ornamenta muliebria ſunt quibus mulier ornatur: veluti inaures ſ, armillæ t, viriolæ u, annuli, præter ſignatorios x, & omnia, quę ad aliam rem nullam parantur, niſi corporis ornandi cauſa: quo ex numero etiam hęc ſunt, aurum, gemmę, lapilli: quia aliam nullam in ſe utilitatem habent.

¶ Mundus y muliebris eſt, quo z mulier mundior fit. Continentur eo ſpecula a, matulę b, unguenta, vaſa unguentaria, & ſi qua ſimilia dici poſſint, veluti c lavatio, ricus c.

¶ Ornamentorum hęc, vittę e, mitrę f, ſemimitrę, calantica g, acus h cum margarita, quam mulieres habere ſolent, reticula, crocuſantha i. Sicut & mulier poteſt eſſe munda, non & tamen ornata: ut ſolet contingere in his quę ſe emendauerint lotę in balneo, neque ſe ornauerint: & contra eſt aliqua ex ſomno ſtatim ornata, non tamen communda.

11 ¶ Margarita, ſi non ſoluta l ſunt, vel qui alij lapides, ſi quidem exemptiles ſint, dicendum eſt ornamentorum loco haberi. Sed etſi in hoc ſint ſoluti, ut componantur: ornamentorum loco ſunt. Quòd ſi adhuc ſint rudes lapilli, vel margaritę, vel gemmę, ornamentorum loco non erunt, niſi alia mens fuit teſtantis, qui hęc quoque, quę ad ornamenta parauerat, ornamentorum loco & appellatione comprehendi voluit.

12 ¶ Vnguenta, quibus valetudinis m cauſa ungimus, mundo non n continentur.

De auro & argento.

26. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

a l. 36. in fin. infra eod. Paul. 3. ſent. 6. §. 90.
b Colum nivarium. Hal. vas ad colandum vinum. Æxiar. 8. parerg. 8. de colandi nivarii, v. Martial. 12. epig. 111. de ſacco nivario 124. de lagena nivaria 116. adde 117. 118.
c l. 25. in fi. eod.
d glaucina, crinina Rhodina e myrrha. Hal.
e Farè Cyprino, à flore Cypri 4. Iſid. 12.
f Coſtum. v. l. vlt. §. 7. de public.
g nardinum purum. Hal. Nardinum purum, ut dum puræ nardus piſtica dicitur in Evangelio, quam & Marcellus lib. de medicamentis, & Theophylactus vocat [illegible], & gloſſæ veteres nardum piſticam, balſamum ſine emplaſtro, v. Cuiac. 8. obſ. fol. 164. de nardo adde l. vlt. §. 7. de publican.
h l. 19. §. 12. ff. eod. l. 3. ff. de ſupellect.
i Atqui aquiminario ad aquam, & ſic ad potum potius quam ad eſcam vtimur.
k ☞ l. 30. §. 2. ff. de leg. 3.
l l. 3. l. 22 ff. eod. l. 37. ſ. eod. Paul. 3. ſent. 6. §. 79.
m bombycina. Hal. Bombycina veſtis, hic & Paulo 3. ſent. 6. & 79. Iſid. 12. à bombyce vermiculo. adde Clementem Alexandrinum 2. Pædag. 10. Tert. lib. de pallio & 3. adverſ. Marcionem & 12. Plin. 3. [illegible] 2. Georg. n vt tunicæ, capitia. o vt zonæ, ſemizonæ, ſemicinctia, quæ veſtes præcinctoriæ à D. Auguſtino, & [illegible] v. Cuiac. 10. obſ. 18.
p vt pallia, quæ Tertullianus ait operire ſolitum idem, uno circumductu operiendi dixit, Paul. 3. ſent. 6. §. 79. & Varro amictum circumiectum, v. Cuiac. 10. obſ. 17.
q vt veſtes ſtratoriæ, aut ſtragulæ, veluti amphitapa, pſilotapa, pallia, peristromata, l. 45. ff. de verb. ſign. r vt tapeta quibus menſæ teguntur, l. 25. §. 3. ff. eod. [illegible] ſupra: vtitur tamen vtroque promiſcuè, l. 45. ff. de verb. ſign.
ſ vt calciamentalia. t cedunt inſitæ picturæ, vt ait Cuiac. 12. obſ. 24.
x Inſitæ, Petr. Pithœus apud Cuiac. 10. obſ. 17. [illegible]
[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

QVamuis a quædam ex veſte magis ornatus gratia, quàm quod corpus tegant, comparentur: tamen, quod eo nomine ſint reperta, potius à habenda eſſe veſtis numero quàm ornamentorum.

¶ Similiter ornamentorum eſſe conſtat quibus vti mulieres venuſtatis & ornatus cauſa cœperunt, neque referre, ſi quædam eorum alium quoque vſum præbeant, ſicuti mitræ, & anademata c. quamuis enim corpus tegant, tamen ornamentorum, non veſtis eſſe.

De argento 1. Sua. 3. De argento & auro facto. 4. De nomi auro. De auro facto vel infecto. De auro vel argento ſignato 5. De argento, 6 Facto.

27. *Vlpianus* lib. 44. ad Sabinum.

QVintus Mucius libro ſecundo iuris ciuilis ita definit, argentum factum d vas argenteum videri eſſe.

1 ¶ An cui argentum omne legatum eſt, ei nummi quoque legati eſſe videantur, quæritur: & ego puto, non e contineri, non facile enim quiſquam argenti numero nummos computat.

¶ Item argento facto legato, puto, niſi euidenter contra ſenſiſſe teſtatorem appareat, nummos non contineri.

2 ¶ Argento omni legato *quod ſuum* f eſſet, ſine dubio non g debetur id quod in credito eſſet. hoc ideo, quia h non i videtur ſuum eſſe, quod vindicari non poſſit.

3 ¶ Cui aurum, vel argentum factum legatum eſt, ſi fractum aut colliſum ſit, non continetur. Secundus enim exiſtimat, aurum vel argentum factum id videri, quo commode vti poſſimus. argentum autem fractum & colliſum non incidere in eam definitionem, ſed infecto contineri.

4 ¶ Cui legatum eſt aurum omne *quod ſuum eſſet* k *cùm moreretur* l, vindicare poterit, ſuum eſſe. Sed ſi quo diſtributio eius rei facta eſt: tunc intereſt, quomodo ſit legatum.

¶ *Si factum aurum* m legatum eſt, omne ad eum pertinet, cui legatum eſt, ex quo auro aliquid eſt effectum: ſiue id ſit, ſiue alterius vſiones n cauſa paratum eſſet, veluti vaſa aurea, emblemata, ſigna, anulum, muliebrem & cætera: quæ his rebus ſint ſimilia. Sed ſi infectum legatum eſt, quod eius ita factum eſt, vt eo, quod ad rem o comparatum eſt, non poſſit vti ſine refectione, quodque ab eo p patrefamilias infecti numero fuerat id videtur legatum eſſe.

¶ Si autem *aurum vel argentum ſignatum* legatum eſt, id paterfamilias videtur teſtamento legaſſe, quod eius aliqua forma eſt expreſſum: veluti, quæ Philippi q ſunt, itemque nomiſmata, & ſimilia.

5 ¶ Argento legato non puto, ventris cauſa habita ſcaphia r contineri: quia argenti numero non habentur.

6 ¶ Argentum factum rectè quis ita definierit, quod ſ neque in maſſa, neque in lamina t neque in ſignato, neque in ſupellectili u, neque in mundo x, neque in ornamentis inſit.

De inſtructo cauſa parato.

28. *Alphenus* *Varus* libro 7. Digeſtorum.

CVm in teſtamento alicui argentum, *quod vſus ſui cauſa paratum eſſet*, legaretur, itemque veſtis, aut ſupellex: quæſitum eſt, quid cuiuſque vſus cauſa parata videretur paratum eſſe, vtrumne id argentum, quod victus ſui cauſa paratum paterfamilias ad quotidianum vſum. paraſſet: an & ſi eas menſas argenteas, & eius generis argentum haberet, quo ipſe non temerè y vteretur, ſed commodare ad ludos, & ad cæteras apparationes ſolueret? Id magis placet, quod victus ſui cauſa paratum eſt, tantum contineri.

De auro argento facto. 1. De principali & acceſſoria.

29. *Marcianus* lib. 11. Inſtitutionum.

SI quando alterius generis materia auro, argentóve iniecta ſit, ſi factum aurum, vel argentum legetur, & id quod iniectum eſt, debetur.

1 ¶ Vtra autem vtrius materiæ ſit acceſſio, a viſu b atque vſu rei, conſuetudine patrisfamilias æſtimandum eſt.

De verbo Seu.

30. *Paulus* libro ſingulari de aſſignatione libertorum.

SI quis ita legauerit, *vxori meæ mundum ornamenta ſiue quæ eius cauſa parata ſunt*, do lego: placet omnia deberi. Si cui ſic eum ita legauerit, *Titio vaſa, quæ in cella habeo ſeu* b in *forte do lego*: eorum deberi. Hoc enim verbum ſeu, ampliandi legati gratia poſitum eſt.

De verbo, minor.

31. *Iabo* lib. 2. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

QVi lancem maximam, mincorem, minimam reliquerat, ita legauerat, *lancem minorem illi lego*: mediæ c magnitudinis videri legatam lancem reſponſum eſt, ſi non appareret, quam lancem ex his paterfamilias demonſtrare voluiſſet.

De argento facto. 1. De auro facto. 2. De argento potorio vel eſcario. 4. De verbo meum. 5. De argento & electro. 6. De verbo generali & ſpeciali. 7. De mundo muliebri. 8. Et infeſtat derecunt de re legata.

32. *Paulus* lib. 2. ad Vitellium.

PEdiculis d argenteis adiuncta ſigilla ænea, cæteraque omnia, quæ ad eandem ſimilitudinem e redigi poſſunt, argento facto cedunt.

1 ¶ Auro facto adnumerantur gemmæ annulis incluſæ: quippe annulorum ſunt. Cymbia e argentea quibus aurei illigata, margaritæ, quæ in ornamentis muliebribus contextæ ſunt, vt in his aſpectus auri potentior ſit, auro facto adnumerantur f. Aurea emblemata quæ in lapidibus g & aſpidibus h argenteis eſſent, & replumbari poſſent, deberi Gallus ait i: ſed Labeo improbat. Tubero autem, quod teſtator auri numero habuiſſet, legatum deberi ait. alioquin k aurata l, & incluſa vaſa alterius materiæ, auri numero non habenda.

1 ¶ Argento potorio vel eſcario legato, in his quæ dubium eſt, cuius generis ſint, conſuetudinem patrisfamilias ſpectandam, non etiam in his, quæ certum eſt cuius generis non eſſe.

3 ¶ Quidam primipilaris m vxori ſuæ argentum eſcarium n legauerat, quæſitum eſt, cùm paterfamilias in argento ſuo vaſa habuerit quibus & potabat o & edebat, an legato hæc quoque vaſa continerentur? Scæuola reſpondit, contineri.

4 ¶ Idem etiam quærebatur de tali legato. *Hoc amplius ſiue non debeſſiam ? ?* [illegible] *argentum ?* [illegible] *quæ alia muliebria apparentur*: cùm teſtatrix negotiatrix fuerit, an non ſolum argentum quod in domo vel intra horreum q vſibus eius fuit, legato cedat: ſed etiam quod in baſilica r fuit muliebre? reſpondit, ſi teſtatrix habuit proprium argentum ſ ad vſum ſuum paratum, non t videri id legatum, quod negotiandi cauſa venale proponi ſolebat: niſi de eo quoque ſenſiſſe is qui petat, probet.

5 ¶ Neratius Proculum refert, ita reſpondiſſe: vaſis electrinis u legatis, nihil intereſſe, quantum ea vaſa de quibus quæritur, argenti aut electri habeant.

¶ Sed vtrum argentum electro, an electrum argento cedat? ad ex aſpectus vaſorum facilius intelligi poſſe, quod ſi in obſcuro ſit, in pretiendum eius pro numero ea vaſa x, quo teſtamentum fecit, habuerit.

6 ¶ Labeo teſtamento ſuo Neratiæ vxori ſuæ nominatim legauit, *veſtem, mundum muliebrem, ornamenta muliebria, lanam, linum, purpuram, verſicoloria facta infectáque omnia*, &c. ſed non mutat ſubſtantiam y rerum non neceſſaria verbo rum multiplicatio: quia z Labeo teſtamento lanam ac deinde verſicoloria ſcripſit: quaſi deſit a lana tincta, lana eſſe. detractóque verbo verſicoloria, nihilominus etiam verſicoloria debebuntur: ſi non appareat aliam defuncti voluntatem fuiſſe.

7 ¶ Titia mundum muliebrem Septiciæ legauit, ea petebat, ſibi legata & ornamenta & monilia, in quibus gemmæ & margaritæ inſunt, & anuli, & veſtem tam coloriam, quam verſicoloriam. quæſitum eſt, an hæc omnia mundo continerentur. Scæuola reſpondit ex his quæ proponerentur, duntaxat argentum b balneare mundo muliebri contineri.

a dic idem eſſe de petteula, vt l. 13. §. 4. [illegible] [illegible] l. de ver. ſign.
b v. [illegible] ſign. 548. verbo [illegible]
c Minorem tamen apud Latinos interdum intelligi, hinc colligere poſſumus quæ mediæ ſit magnitudinis. Eodem ſenſu: minorem in hereditatem dici, qui eſt inter ſuſtum & dediticium: & minorem capitis deminutionem minorem ordinem, v. Cuſac. 10. obſ. 39. in fin.
d pendicalis vel pendiculis, [illegible] [illegible] [illegible]
e pocula ad modum cymbæ facta: Feſtus 30. [illegible]
f [illegible]
g hanc vocem [illegible] Cuiac. 8. obſ. 13. in fin.
h l. 19. §. 6. ſupr. eo.
i [illegible]
k Id eſt. Cæterum, Cuiac. 8. obſ. 38.
l Auro legato, inaurata, vel auro incluſa, auro compacta, & vincta non debetur.

a v. Petrum Fabrum 3. ſemeſt. 16. in prin.
b Principale attendi debet, non ſecundarium.
c Anademata id eſt, redimicula vt Pollux. [illegible] Cuiac. 10. obſ. 17. [illegible] Gloſſis [illegible] Sed quid? Alciatus 2. Prætermiſſorum [illegible]
d l. 19. §. 10.
e adde l. 19. §. 10. l. 78. §. 4. §. de leg. 3. Aliud putat [illegible] in Topicis, in [illegible] genere.
f Pro nominibus [illegible]
g l. 14. §. eod. [illegible]
h [illegible] non id poſſit dicere, quod vindicare nō poſſit. [illegible] adde l. 236. §. de ver. ſign.
i l. 7. [illegible] l. 3. de reb. cred.
k quod ſuum eſſet, Hal.
l [illegible]
m Aurum factum [illegible] [illegible]
n hoc verbo [illegible] [illegible] §. 2. §. de leg. 3. [illegible] [illegible] cap. 1.

o vt ea adhibem ad quam comparatum eſt, Hal. p ſuperius enim dicitur eius omne [illegible], quod tunc paterfamilias, cum moreretur, habuit, v. Cuiac. 10. obſ. 18.
q Qui & Philippei. Sunt aurei nummi à Philippo rege ita nominati [illegible] apud Plautum ſic numero, [illegible] Philippi regis [illegible] Philippi regis Macedoniæ.
r Scaphia vaſa ad purgandum aluum, ne aliquid putes cum Accurſio, genus cingoli. Scaphium etiam ſignificat vas potorium, Plaut. in Perſ. Cicero 6. in Verrem: ſed & vas quo horas deſignabant, imo & vas ad ignem & ſoſpitam [illegible] & ruſticum, quin etiam pars eſt corporis vicina femoribus ſed & tonſuræ inhoneſtioris genus, Iuuenal. [illegible] Martialis Fernandus 1. [illegible]
ſ Argentum factum eſt, quod neque in maſſa, vel lamina, vel in ſupellectili, vel in mundo, vel ornamentis. t lamina, Hal.
u l. 7. §. de ſupellectile.
x l. 25. §. 10. ſupra eod.
y non ſolum l. 203. §. de verb. ſign.
z l. 72. ſupra eod.
a l. 8. 5. §. 13. ſupra eod.
b Viſus & aſpectus iudicio multa committuntur, adde l. 32. §. 5. §. eod.

m Primipilaris. n Eſcario argento legato ea vaſa argentea debentur quibus paterfamilias potabat & edebat.
o Id eſt quod illi erat in promiſcuo vſu, v. Cuiac. [illegible]
p Aurata, vt & aurum multi, hoc venale venditum eſſe hac formula colligitur.
q De horreis, quæ ſcripſi ad l. 7. ſup. de ſupellectile.
r Quid ſi legat in [illegible] hic agitur de muliere auri & argenti negotiatrice, de auro & argento negotiandi cauſa venali, [illegible] Baſilicam hic intelliges ſori vel argentariorum.
ſ Cur argenti facit hoc loco mentionem in reſponſione, cùm ipſa quæſtio fuerit de auro: an vt intelligamus auro legato, argentum deberi.
t Auro legato non id intelligitur legatum, quod negotiandi cauſa venale proponi ſolet.
u Electri tria ſunt genera: vnum ex arboribus, quod & ſuccinum. aliud naturale, tertium fit de tribus partibus auri, & vna argenti, Seruius 8. Æneid. adde l. 4. ſup. de leg. l. 1. §. 1. de adquirendo rer. l. 5. [illegible]
x Aſpectui quædam committenda, v. l. 46. in fin. §. eod.
y Subſtantiam rerum teſtamento adſcriptarum non mutat verborum non neceſſaria multiplicatio, adde l. 69. §. de verb. ſig. z quamuis Labeo, Hal.
a Tincta lana, etiam lana eſt.
b argentum balneare, Cuiac. 20. obſ. 17. [illegible] adde Paul. 3. ſent. 6. §. 83.

Universidad Rey Juan Carlos

8 ¶ Item cùm inaures, in quibus duæ margaritæ *a* elenchi *b*, & ſmaragdi duo, legaſſet: & poſtea elenchos eiſdem detraxiſſet: & quæreretur, an nihilo minus, detractis elenchis, inaures deberentur. Reſpondit, deberi ſi maneant inaures, quamuis margaritæ eis detractæ ſint.

9 ¶ De alio idem reſpondit: cum quædam ornamentum mamillarum *c* ex cylindris *d* triginta quatuor, & tympanis *e* margaritis trigintaquatuor legaſſet: & poſtea quatuor ex cylindris, etiam ſex de margaritis detraxiſſet.

De veſte aut veſtimentis virili vel muliebri.

33. *Pomponius* lib. 4. ad Quintum Mucium.

INter veſtem *f* virilem & veſtimenta virilia nihil intereſt: ſed difficultatem facit mens legantis, ſi & ipſe ſolitus fuerit uti quadam veſte, quæ etiam mulieribus conueniens eſt. itaque ante omnia dicendum eſt, eam legatam eſſe, de qua ſenſerit teſtator: non quæ re vera aut muliebris, aut virilis ſit. nam & Quintus [Titius] ait, ſcire *g* ſe quendam ſenatorem muliebribus cœnatoriis uti ſolitum, qui, ſi legaret *h* muliebrem veſtem, non *i* videretur de ea ſenſiſſe, qua ipſe quaſi virili utebatur.

De omni auro ſuo. 1. De auro à cauſa parato.

34. *Idem* lib. 9. ad Quintum Mucium.

SCribit Quintus Mucius: *Aurum ſuum omne* paterfamilias vxori ſuæ legaſſet, id aurum, quod aurifici faciendum dediſſet, aut quod ei deberetur, ſi ab aurifice ei repenſum non eſſet, mulieri non deberetur. *Pomponius.* Hoc ex parte verum eſt, ex parte falſum.

¶ Nam de eo, quod debetur, ſine dubio, veputa ſi auri libras ſtipulatus fuerit, hoc *k* aurum quod ei deberetur ex ſtipulatu, non pertinet ad vxorem, cùm illius factum adhuc non ſit. Id enim quod ſuum eſſet, non *l* quod in actione haberet, legauit.

¶ In aurifice falſum eſt, ſi *m* aurum dederit, ita *n* vt ex eo auro aliquid ſibi faceret. nam tunc licet apud aurificem ſit aurum: dominium *o* tamen non mutauit: manet tamen eius qui dedit, & tantùm videtur mercedem præſtaturus pro opera aurifici. per quod eo perducimur, et nihilo minus vxori debeatur. Quod ſi aurum dedit aurifici, vt non tamen ex eo auro fieret ſibi aliquod corpuſculum, ſed ex alio: tunc quatenus dominium tranſit eius auri ad aurificem, (quippe quaſi permutationem feciſſe videatur) & hoc aurum non tranſibit ad vxorem.

1 ¶ Item ſcribit Quintus Mucius, ſi maritus vxori, cùm haberet quinque pondo auri, legaſſet ita: *aurum quodcumque vxoris cauſa paratum eſſet, vti heres vxori dato*: etiam ſi libra auri inde veniſſet, & mortis tempore amplius, quam quatuor libræ non deprehenderentur: in totis quinque libris heredem eſſe obligatum, quoniam articulus *p* præſentis *q* temporis demonſtrationem in ſe continet. Quod ipſum quantum ad *r* ipſam *ſ* iuris obligationem pertinet, rectè dicetur, id eſt, vt ipſo iure heres ſit obligatus. verùm ſciendum. Si in hoc alienauerit teſtator inde libram, quòd diminuere vellet ex legato vxoris ſuæ, tunc mutata voluntas defuncti locum faciet doli mali exceptioni, vt, ſi perſeuerauerit mulier in petendis quinque libris, exceptione doli mali ſubmoueatur. Sed ſi ex neceſſitate *t* aliqua compulſus teſtator, non quòd vellet deminuere ex legato, tunc mulieri ipſo iure quinque libræ auri debebuntur, nec doli *v* mali exceptio nocebit aduerſus petentem.

2 ¶ Quod ſi ita legaſſet vxori, *aurum quod eius cauſa paratum eſt*, tunc rectiſſimè ſcribit Quintus Mucius, vt hæc ſcriptura habeat in ſe *x* demonſtrationem *x* legati, & argumentum. ideòque ipſo iure alienata libra auri ampliùs quatuor pondo non remanebunt in obligatione, nec erit vtendum diſtinctione *y* qua ex cauſa alienauerit teſtator.

De pondere.

35. *Paulus* lib. 14. Reſponſorum.

TItia auiam meam cum qua ſine *x* contubernio viui, auri pondo quinque dari volo, quæro, an heredes ad præſtationem integræ materiæ auri, an ad pretium, & quantum præſtandum compellendi ſint. Paulus reſpondit, aut aurum ei, de qua quæritur, præſtari oportere, aut *y* pretium *z* auri, quanti comparari poteſt.

1 ¶ Item quæro: ſi lite conteſtata prætor ita pronuntiauit, vt materia præſtetur: an tutores audiendi ſint, ab hac ſententia pupillum, aduerſus quem pronuntiatum eſt, apud *a* ſucceſſorem eius in integrum reſtituere volentes? Paulus reſpondit, prætorem qui auro legato certi ponderis, materiam præſtari iuſſit, rectè pronunciaſſe videri.

De electione poculi.

36. *Scæuola* libro 3. Reſponſorum.

SEiæ dulciſſimæ poculum *b* aureum *c* quod elegerit ſibi heredem commoditatem debere. quæro: cùm in hereditate non ſint niſi trullæ *d*, ſchyphi, modioli, phialæ: an Seia de his ſpeciebus eligere poſſit? Reſpondit, cum omnia pocula *e* parata pocula dicantur, poſſe eam ex his eligere.

De ornamentis.

37. *Paulus* libro 21. Reſponſorum.

ORnamentorum *f* appellatione veſtem muliebrem non contineri, nec errorem heredis *g* ius mutaſſe reſpondi *h*.

De ſpeciebus in hereditate inuentis vel non. 1. De electione, 2. De ſigno ſtatuendo.

38. *Scæuola* libro 3. Reſponſorum.

TItia teſtamento, item codicillis multas ſpecies tam argenti, quàm veſtis ſpecialiter per fideicommiſſum reliquit. quæro, an non aliæ ſpecies legato cedant quàm quæ in hereditate inuentæ eſſent? Reſpondit, eas cedere quæ inuentæ eſſent: de cæteris cauendum *k* vt ſi inuentæ eſſent, præſtentur.

1 ¶ *Sempronia Pia hoc ampliùs coopertoria Tabiana l, & tunicas tres cum palliolo, quæ elegerit dari volo*, quæro, an ex vniuerſa veſte, id eſt, an ex ſynthesi *m* tunicas ſingulas, & *n* palliola Sempronia eligere poſſit? Reſpondit, ſi eſſent tunicæ ſingulares *o* cum palliolis relictæ, ex his duntaxat eligi poſſe: quod ſi non eſt *p*, heredem vel tunicas & palliola, ſed ex ſynthesi *q* præſtaturum, vel veram æſtimationem earum.

2 ¶ Seia teſtamento ita cauit: *Si mihi per conditionem humanam contigerit ipſa facultaſque autem, vt heredibus meis ſibi volo, ſubiectique ſignum ſ Deiæ libris triginta in illa ſacra adeò in patria Seiæ, ſubſcriptione mea t nomine meo*. quæſitum eſt, cùm *u* in eo templo non niſi aut ærea, aut argentea *x* tantum ſint dona: hæredes Seiæ verùm ex argento, an ex auro ſignum ponere compellendi ſunt, an æreum? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur argenteum *y* ponendum *z*.

De mundo muliebri. 1. 2. De legato argenti, quod ſibi erit.

39. *Iauolenus* lib. 2. ex Poſterioribus Labeonis.

SI vxori mundus muliebris legatus eſſet: ea tantummodò deberi, Ofilius, Labeo reſponderunt, quæ ex hereditate vtendi cauſa vxori [illegible] fuiſſent: aliter enim interpretantibus, ſummam fore captionem *b* ſi vaſcularius *c* aut faber argentarius vxori ita legaſſet.

1 ¶ Cùm ita legatum eſſet, *Argentum quod tecum ſit* [illegible] *meum*. Ofilius nec quod depoſitum *e* ſit *e* nec quod commodatum reliquiſſet, argentum legatum videri, reſpondit. Idem Caſcellius de commodato. Labeo, quod depoſitum eſſet ita deberi, ſi [illegible] cuſtodiæ cauſa non peperam, veluti theſauros, depoſitum eſſet, quia illa verba, *Quod tecum ſit*, [illegible] *eſſe h ſolebat*: & hoc probo.

2 ¶ Atteius Seruium reſpondiſſe ſcribit: cui argentum, quod in Tuſculano fundo, cùm moreretur, habuiſ-

a Margaritæ lingua Indica dicuntur, teſte Ariano: vniones, Latinè.

b Elenchus, eſt lapillus ex genere margaritarum, faſtigiatæ longitudinis, alabaſtri figura in pleniorem orbem deſinens, 9. Plin. 35. Auribus extenſis magnos committe elenchos *Iuuenalis ſatyra 6.* Porrò hoc notandum eſt margaritas elenchos [illegible] appellaris non margaritas & elenchos. Dicuntur & cum in modum, §. 9. l. *ſeq.* tympani margaritæ, non tympani & margaritæ.

c ornamenta mamillarum. *Hal. Martialis 14.* mamillare vocat, *v. Paſtorum.*

d cylindrus proteruitaris eſt orbiculata: in eo differt ab elencho, de quo ſuprà. Eſt & cylindrus gemmæ ac ſmaragdi ſpecies, 37. *Plin. 37. Iuuenal. ſatyr. 2.*

e tympanis *Hal.* Tympana margaritarum, *v. 6. Plinius 35.* quæ quia inſtar tympani ab vna parte tumidæ ſeu rotundæ ſunt, ab altera planæ: tympania nominantur: ſolidæ ſunt ſubſtantiæ, in quo differunt à phiſemata [illegible].

f Veſtis virilis & veſtimentum virile, idem.

g Viri interdum muliebribus cœnatoriis vtebantur.

h qui ſi legaret virilem. *Hal. 3. obſeru. 5.* vt hic ſenſus, Legato veſtis virilis abuſiuè muliebrem non contineri aliaſque ſenſus eſt, veſtis muliebris appellatione ea non continebitur, qua viri inhoneſtè vtuntur.

i Immo videtur de ea ſenſiſſe, *l.* 210. *in fin. Inſti. de* [illegible] *ſolut.* Aliud in ſtipulatione, aliud in legato.

k Qui omne ſuum aurum legat, aurum non legat quod in credito habet *l. 22. §. 7. ff.* [illegible]. *l* Imo nemo rectè dixerit, quod in actione tantum habet, cùm in id tantum agere, non id vindicare poſſit. *m* de duobus rerum locatarum generibus *v. l. 31. ff. locat.*

n Sunt argentum vxori qui legat, & id quoque argentum legaſſe intelligitur quod aurifici dedit aut appendit, vt ex eo aliquid ſibi faceret.

o Noſtrum eſt cuius dominium ipſi habemus.

p *l. 7. ſup. eo.*

q *l. 11. §. 12. ſup. de leg. 3.*

r *v. l. 10. in ff. l. 12. eo. tit.*

ſ de verborum vide *l. 13.* [illegible]

t habeat in ſe & diminutionem legati, & argumentum, ſic legit Cuiacius [illegible]

u [illegible] conditionem magis, quam demonſtrationem habet, *l. 8. ff. de leg.* [illegible] *l. 65. §.*

x Hinc illæ inſcriptiones, ſine vlla animi offenſa: ſine vlla animi leſura: ſine vlla querela: ſine vllo iurgio.

y Imò non videtur talis diſtinctio admittenda, ſed præciſè pretium dari debet, [illegible]

a Reſtitui pupillus poteſt *a* [illegible] ſucceſſore aduerſus ſententiam prioris.

b Quæſtio eſt, an ſi legata ſit electio poculi aurei, eligi poſſit *y* vtique poſſunt, *l. 9. §. 1. ff.*

c ex hoc verbo non ſumitur ratio dubitandi, perinde ac ſi vellet teſtatrix, legatarium legare poculi aurei, (quo caſu aureum non fuerit) organa ſi poculum, poſſe eligere: hoc æquius non patitur, & ea certa qualitate legata alteri præſtetur, longè diuerſa. Ratio dubitandi ſumitur ex verbo paratum, de quo §. *v. Codex. 15.* [illegible]

d vtriuſque trullis, ſcyphis, &c. conſumatur vinum, funditur tamen in pocula. Trulla major maior largiebatur, & vinum fundendo vino a potu poculo quam bibendo. Scyphis etiam & phialis tantò vtebantur ad bibendum, quod eſſent capaciores, & magna vaſa: eis oratores vtebantur ibi.

e in eis non tantum, vnde potatur, ſed etiam omnia potui parata.

f *l. 25. l. de* [illegible] *ſent. 8. §. 84.*

g ſolgando ſcil.

h Nulla enim eſt errantis voluntas, *l. 9. C. de iur. & fact. ignor.*

i *v. l. 13. l. 61. de leg. 3.*

k *v. l. 69. in fin. ff. de leg. 1.*

l à Tabia ciuitate Italiæ.

m Synthesim Accurſius locum atque domicilium ſcilicet, [illegible] Syntheſim Alciatus [illegible] eſſe ait: quod Galli *liturgia* vocant. Turnebus 23. *adu.* 19. ſynthesim veſtem quam populo Romano certis diebus publicè (vt Saturnalibus) vti licebat, Idem lib. 17. c. 18. pro veſte elegantiſſima & viris parum decora accipit. Alij, pro virili veſte, vt ex hoc Syntheſi, hoc loco, veſtis vniuerſa defuncti definitur, id eſt, & Tabiana, & aliis præterea in locis relicta: et ſic Scæuola, ſi electio trium coopertoriorum Tabianorum, & trium tunicarum cum palliolis relicta ſit, atque ſuperiora in vrbe Tabiana reperta ſint, heredem eo caſu teneri legatario ex omnia præſtare ex reliqua veſte defuncti quam forte aliis locis habuit: ſin minus, veram æſtimationem. Ferrario Expoſit. [illegible] ſyntheſis, veſtes in vno loco poſitæ, vt apud Martialem 2. [illegible] ſyntheſin [illegible] habere [illegible] Q. Serenum Sammonicum [illegible] *l. 54. §. 18. de leg. 3. l. 30. l. de alimentis.*

n an & palliola. *Hal.*

o tunicæ ſingulæ. *Hal.*

p quod ſi non eſſet. *Hal.*

q vel tunicam & palliolum ex ſynthesi præſtaturum. *Hal.*

r id eſt, ſi mihi quid humanitus non contigerit, & ſic ſuperſtes fuero.

ſ Imagines ponendas ſtatuendas [illegible] veteres, *v. l. 6. in fin. ſup. ad* [illegible] *in Senatuſcons.* *t* imaginibus templorum, quæ eas ponebant nomen ſuum inſcribebant. *u* Ratio dubitandi ſumitur à loci, quo legatum relictum eſt, qualitate.

x Pocula [illegible], an ærea, aut aurea, aut argentea, vt ex ſequentibus patet colligi.

y & ita in dubio, ſi ſignum deo ponere, in eo templo vbi nullum aureum ſed argenteum vel æneum aliquod ſignum reperitur, argenteum debebit. & hic Accurſius non malè ſenſit, Pauore religionis, intelligi legatum in dubio id quod maius eſt. *adde Ludouicum Romanum.* [illegible]

z Paris *l. 37. ſup. de leg. 1.* [illegible] non argenteum ponendum eſt, ſed [illegible]: cum ſit [illegible] *l. 39. §. 6. ſup. de leg. 2. l. 45. ſup. de leg. 2.*

a *d.* à viro. *b* ex vitiatis eſt, *l. 7. in fin. ſup. de tranſ.*

c *l. 61. l. de* [illegible] *d* al. domi.

e *l. 40. §. 8. ſuprà de leg. 3.*

f *Sic legitur in vulgatis,* [illegible] veluti theſauros, non ſi [illegible] cauſa depoſitum eſſet: Nam mox ſequitur *eſſe ſolebat*, ſimilis eſt error in *l. 4. ſup. ad exhibendo l. 17. §. 7. ſup. de act. empt.*

g al. domi.

h *l. 35. §. 3. ſup. de hered. Inſt. l. 4. ſup. de inſt.* [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

ſet, legatum eſſet & quod, antequam moreretur, ex vrbe in Tuſculanum iuſſu teſtatoris tranſlatum eſſet, deberi, contra ſi ne iuſſu a tranſlatum eſſet.

De argento viatorio. 1. De argento balneari. 2. De ornamentis vniuerſis.

40. *Scæuola* [a] lib. 17. Digeſtorum. [*]

MEdico ſuo contubernali [b] & communium expeditionum comiti inter cætera ita legauerat: *Argentum viatorium* [c] *meum dari volo*. quæſitum eſt, cum paterfamilias in diuerſis temporibus, reipublicæ cauſa abfuerat: quod viatorium [c] argentum hoc legato comprehenſum eſſe videtur? Reſpondit, quod habuiſſet argentum viatorium eo tempore, cum teſtamentum faciebat, deberi.

1 ¶ Vxori ſuo teſtamento ita legatum eſt: *Semproniæ dominæ* [d] *meæ hoc amplius argentum balneare* [e]. quæſitum eſt, an etiam id argentum, quo diebus feſtis in balneo vti conſueuit, legato cedat. Reſpondit, omne legatum videri.

2 ¶ Mulier decedens ornamenta legauerat *Seiæ ſub-la cuta ornamenta vniuerſa dari volo*. eodem teſtamento ita ſcripſerat, *Funerari me arbitrio viri mei volo, & inferri* [f] *mihi quæcunque* [f] *ſepulturæ meæ cauſa fieri ex ornamentis lineas* [g] *duas ex margaritis, & viriolas* [h] *ex ſmaragdis*. ſed neque heredes [i] neque maritus, cum humi corpus daret, ea ornamenta, quæ corpori iuſſus erat adijci [k], dederunt. quæſitum eſt, verum ad eam cui ornamenta vniuerſa reliquerat, pertineant an ad heredes? Reſpondit, non ad heredes, ſed ad legatariam pertinere.

DE LIBERATIONE [l] LEGATA. TIT. III.

De eo quod debetur. 1. De pignore.

1. *Vlpianus* [§] libro 23. ad Sabinum. [§]

OMnibus debitoribus ea [m] quæ debent, rectè legantur: licet domini eorum ſint.

1 ¶ Iulianus ſcripſit, ſi res pignori [n] data legetur debitori à creditore, valere legatum, habereque eum actionem, vt pignus recipiat, prius quàm pecuniam ſoluat. ſic autem loquitur Iulianus, quaſi [x] debitum non debeat lucrari. ſed ſi alia teſtantis voluntas fuit, & ad hoc pertinebit exemplo Iulitionis.

De reo & fideiuſſore. 1. De herede heredis.

2. *Pomponius* [*] lib. 6. ad Sabinum. [*]

HEredem damnatum [o] à *fideiuſſore non petere*, ab reo petere poſſe: ſed à reo [p] petere verum, ſi à fideiuſſore petat, reo ex teſtamento teneri Celſus putat.

1 ¶ Idem Celſus ait, [*] nullam dubitationem habere, quin herede petere à debitore vetito, nec heres [q] heredis petere poſſit.

An valeat legatum. 1. De chirographo reddito. 2. Vel dato ut reddatur. 3. De effectu huius legati. 4. An legatarius ſit cuius nomen non eſt ſcriptum in teſtamento.

3. *Vlpianus* [§] libro 23. ad Sabinum. [§]

LIberationem debitori [r] poſſe legari iam [ſ] certum eſt.

1 ¶ Sed etſi chirographum [t] quis decedens debitori ſuo dederit, exceptionem ei competere puto: quaſi [u] pro [x] fideicommiſſo huiuſmodi datione valitura.

2 ¶ Iulianus etiam libro 40. Digeſtorum ſcripſit: Si quis decedens Chirographum Seij Titio dederit: vt [y] *poſt mortem ſuam Seio daret, ſi* [z] *commaluiſſet, ſibi redderet*: deinde Titius, defuncto donatore, Seio dederit [a], & heres eius petat debitum: Seius doli exceptionem habet.

3 ¶ Nunc de effectu legati videamus. &, ſi quidem mihi liberatio ſit relicta, cùm ſolus ſim debitor: ſiue à me petatur, exceptione [b] vti poſſum: ſiue à non petatur, poſſum [c] agere, *vt liberer per acceptilationem*.

¶ Sed etſi cum alio ſim debitor, puta duo [d] rei fuimus promittendi, & mihi ſoli teſtator conſultum voluit [e], agendo conſequar, non [f] vt accepto liberer, ne [g] etiam conreus meus liberetur contra teſtatoris voluntatem: ſed pacto [h] liberabor [i].

¶ Sed quid ſi ſocij [k] fuimus, videamus, ne per acceptilationem debeam liberari, alioquin, dum [l] à conreo meo petitur, ego inquietor? Et ita Iulianus libro 32. Digeſtorum ſcripſit: ſi quidem ſocij non ſimus, pacto me debere liberari: ſi ſocij, per acceptilationem [c].

4 ¶ Conſequenter quæritur, an & ille ſocius, pro legatario habeatur, cuius [d] nomen in teſtamento ſcriptum non eſt, licet commodum ex teſtamento ad vtrumque pertineat, ſi ſocij ſunt. & eſt verum non ſolum eum, cuius nomen in teſtamento ſcriptum eſt, legatarium habendum: verùm eum quoque, qui non eſt ſcriptus, ſi & eius contemplatione liberatio relicta eſſet.

5 ¶ Vtrique autem legatarij habentur, & in hoc caſu, nam etſi quod ego debeo Titio, ſit ei legatum mei gratia, vt ego liberer nemo me negabit legatarium vt & Iulianus eodem libro ſcribit. & Marcellus notat, vtriuſque legatum eſſe, tam meum, quam creditoris mei; etſi ſoluendo fuero, intereſſe enim creditoris, duos reos habere.

4. *Pomponius* [§] libro 7. ex Plautio. [§]

QVid ergo eſt, cùm agere poterit [g] creditor ex teſtamento? non aliter heres condemnari debebit, quam [h] ſi caueatur ei *aduerſus debitorem defenſum iri*. Item agente debitore, nihil [i] amplius heres præſtare debet, quam vt eum aduerſus creditorem defendat.

De reo & fideiuſſore. 1. De patre & filio. 2. de marito.

5. *Vlpianus* [*] libro 23. ad Sabinum. [*]

SI quis reum habeat & fideiuſſorem, & reo liberationem leget: Iulianus ibidem ſcripſit, reum [l] per acceptilationem liberandum, alioquin [m] ſi fideiuſſorem cœperit conuenire, alia ratione reus conuenitur.

¶ Quid tamen ſi donationis [n] cauſa fideiuſſor interuenit: nec [o] habet aduerſus reum regreſſum vel quid, ſi ad fideiuſſorem pecunia peruenerit, & ipſe reum dederit, vice ſua ipſeque fideiuſſerit [p] pacto eſt reus liberandus. Atquin ſolemus dicere, [*] *pacti exceptionem* [p] *fideiuſſori dandam quæ reo competit*. ſed cum alia ſit mens legantis, alia paciſcentis, nequaquam [q] hoc dicimus.

1 ¶ Quod ſi fideiuſſori ſit liberatio legata, ſine dubio [r] vt & Iulianus ſcripſit) pacto erit fideiuſſor liberandus. ſed [r] & hic puto interdum acceptilatione liberandum, ſi vel reus ipſe vere fuit, aut in eam rem ſocius reus.

2 ¶ Idem Iulianus eodem libro ſcripſit, ſi [ſ] filiusfamilias debitor fuerit, & patri eius fuerit liberatio relicta, patrem pacto liberandum eſſe, ne etiam filius liberetur. & patri (inquit) refert, ſi ſit aliquid in peculio die legati cedente, nec ne. ſecuritatem enim pater per hoc legatum conſequitur, maximè (inquit) cum rei iudicandæ tempus circa peculium [u] ſpectetur.

¶ Huic patri ſimilem facit Iulianus maritum, cui vxor poſt diuortium liberationem dotis legauit. nam & hunc, licet die legati cedente, ſoluendo non ſit, legatarium eſſe: & verumque, ait, ſolutum repetere [x] non poſſe. ſed eſt verius, quod Marcellus notat, patrem petere poſſe. nondum enim erat debitor, cum ſoluerit: maritum non poſſe, quod debitum ſoluit, patrem enim etſi quis debitorem exiſtimauerit, attamen loco eſſe conditionalis [y] debitoris: quem ſolutum repetere poſſe, non ambigitur.

3 ¶ Sed ſi [z] damnatus ſit heres *filium liberare*, non adijcit Iulianus, verum acceptilatione filius, an pacto ſit liberandus: ſed videtur hoc ſentire, quaſi acceptilatione debeat liberari, quia [a] res patri quoque prodeſt, quod obtinendum eſt: niſi euidenter approbetur, contrarium ſenſiſſe teſtatorem: id eſt ne filius inquietetur, non, ne pater. tunc [b] enim acceptilatione eum non liberandum, ſed pacto.

4 ¶ Idem Iulianus ſcripſit, ſi pro filio pater fideiuſſerit [c], eique liberatio ſit legata, cum pacto liberandum, quaſi fideiuſſorem, non quaſi [d] patrem: &

a l. 21. §. de leg. 2. l. 7. §. 12. ſupra de inſtructo.
b Contubernales, qui eodem contubernio vtuntur vel vi contubernio, hoc eſt lecto, ac tentorio, vnde Feſtum in *Adcontubernalis*, & *Contubernalis*.
c Viatorium argentum quo in via & itinere vtimur. adde l. 7. [illegible] eod.
d [illegible] l. 19. §. 1. ſupra de auro.
e Balneare argentum, quo in balneis vtimur.
f Hodie non licet inferre mortuis pecuniam, quid eſt, ſepeliendum cum mortuo pecuniam, l. 4. §. 6. [illegible] ad l. Iul. pecul.
f [illegible] l. 14. §. 5. ſupra de religioſ. [illegible] l. 113. in fin. l. de leg. 1.
g [illegible] quæ ſcripſi ad l. 32. §. 23. [illegible]
h [illegible] l. 8. §. [illegible]
i Adde l. 16. §. 5. ſupra de religioſis.
k [illegible] [illegible] ſupra 44. [illegible]
l l. 3. [illegible] l. 86. in fin. ſupra de leg. 1. [illegible] de [illegible] §. 18. inf. de leg.
m l. 31. [illegible] eod. adde l. 3. ſup. de pactis.
n Legans debitori ſuo pignus ſibi obligatum, non præſumitur ei debitum remiſiſſe, vt hic. Nec legato acceſſorij (hoc eſt pignoris) legatum non intelligitur principale ſeu debitum, l. [illegible] pupillari 44. [illegible] vulgar. Quid ſi pignus par ſit debito? Aliud dicendum putat Bartolus, arg. l. qui habebat. 101. ſupra de leg. 3. quod Angelus, Caſtrenſi & Alexandro diſplicet: poteſt enim vel ſola pignoris obligati remiſſio, vtilis eſſe legatario: & in d. l. qui habebat, res pignori obligata, non fuit legata debitori, ſed alicui extraneo relicta.
o liberatio relinquitur varijs modis. Exempli, relinquatur, quæ [illegible] nominatam relinquitur, d. l. 3. eod. Idem eſt ſi tibi relinquo, id quod ipſe mihi debeas l. 8. [illegible] ſi dam-
ne heredem meum non petere, vt hic, ſi chirographum tibi legod, 3. §. 1. [illegible] eod.
p l. 5. [illegible] eod. [*]
q l. 53 ſup. de adq. hered. r [illegible] l. 1. ſup. eod. ſ Olim itaque non ſatis conſtabat: hodie conſtat, vt hic. & l. [illegible] ſup. eod. t l. 59. ſupra de leg. 3.
u Quaſi potiſſimum eſt nota improprietatis. x Imo valet vt donatio inter viuos, l. 2. [illegible] de don. l. 7. & l. Seia 42. in fin. [illegible] de donat. cauſa mort. An hic dixit teſtator mortis ſuæ cauſa inſtrumentum dare: An hæc donatio cauſa mortis, ideo ipſa quaſi fideicommiſſum eſt?
y l. 18. §. 2. [illegible] de mortis cauſa donationib.
z Quid ſi dare ſoli ſequeſtrorum tenebitur, l. ſi pupilli 6. §. ſi quis procurator 3. ſup. de negotiis. a l. 22. [illegible] l. 27. C. de fideicommiſſ. b Exceptionis ſubſidium, eſt agere ſiue actio, [illegible] l. 4. [illegible] de doli mali. c [illegible] l. 9. in fin. [illegible] de conſtitutis.
d l. 31. §. 2. [illegible] eod. e nempe quia mei vnius contemplatione relinquit.
f Acceptilationis & pacti differentia. Acceptilatio vim ſolutionis habet, pactum non habet. g Imo liberari non poſſum, quin mea liberatio proſit alteri, ſaltem pro ea parte, qua in me regreſſum habet, l. 1. C. de duobus reis. Contrarium verum.
h l. 5. §. 1. l. 10. in prin. [illegible] eod.
[illegible] pactum minime hic videtur neceſſarium, cum mihi competat exceptio [illegible]

nec vnlo pacto opus eſt, vbi exceptio eſt, l. hoc ſtipulatio, 19. §. Diuus, 2. infra vt legatorum, l. pro ſup. de pet. hered. Quoties exceptio doli adeſt, agi nõ poteſt [illegible] vt pacto ſe aduerſarius obliget: ſed vt nos pacto etiam liberet, de quo vide hic Bartolum.
a omnium bonorum vel in illo debito, ſic vt inter nos ſocium & dominum eſſet commune, l. [illegible] 9. l. de duobus reis.
b Conuenimur ab aduerſario mediatè vel immediatè. Mediatè per correum, ſeu contra noſtrum conreum.
c Differunt hæc ſic liberari per acceptilationem, & pacto. d l. 10. in fin. l. 12. in fin. l. de ſolut.
d Non nominatus in teſtamento, habetur pro legatario, ſi teſtator prodeſſe illi voluit, [illegible]
e imo non eſt verum: Non creditor non habetur vt legatarius, l. ſi [illegible] 49. §. ſi ſolio [illegible] & ſeq. ſup. de leg. 1. non habetur, niſi teſtator ei prodeſſe voluit.
f imo non intereſt plures reos ſoluendo habere, ſi vnum ſoluendo habeamus, l. ſi quis ſtipulatur Stichum 112. §. [illegible] l. de verb. obl. [illegible] Bart.
g [illegible] poſſit. [illegible]
h Formulam libelli obſerua, quo peto heredem compelli vt me contra debitorem defendat: aut ſi minime id faciat vt in quod intereſt mea damnetur, Bald.
i imo non id agit, vt heres tantum præſtet, quantum ipſe præſtaret creditori, l. 6. [illegible] Sic ſanè, ſi heres nolit defendere.
k Vide explicationem huius loci apud Antonium Fabrum 4. coniect. 18.
l l. 2. ſup. eo.
m l. 3. §. 2. in fin. ſup. eod.
n Fideiuſſor interueniens donationis cauſa fideiubens, l. 31. ſup. de pactis: l. 16. §. 1. ſup. ad Velleianum: l. 9. §. non ſolum, ſupra de ſenatuſc. Macedoniano.
o Fideiuſſor donationis cauſa fideiubens, regreſſum in reum principalem non habet.[*]
p l. 5. §. 3. ſupra eod.
q Imo pactum cum reo principali factum fideiuſſori prodeſt. l. ſi mulier 25. §. ſi ab ea 1. ſup. ad Velleianum.
r Fideiuſſor, cui relicta liberatio eſt, interdum pacto, interdum acceptilatione liberandus eſt.
ſ Pater pacto liberandus eſt, cuius filiofamilias debitori liberatio legata eſt.
t l. 6. §. 1. [illegible] eodem.
u l. 17. [illegible] eodem.
x l. 8. l. 9. ſupra de condict. indeb.
y l. 48. ſup. de cond. indeb.
z Filius cui liberatio eſt relicta, in dubio acceptilatione liberandus eſt, quoties non eum ſolum voluit liberatum eſſe teſtator, ſed & eius patrem: alias pacto tantum liberandus eſt.
a Acceptilatio facta filiofamilias debitori, prodeſt etiam patri: pacto verò facta liberatio, non prodeſt.
b Differentiam pacti & acceptilationis obſerua.
c Fideiubere pro filio pater poteſt, l. 1. §. 3. ſup. quod iuſſu.
d [illegible] l. 6. ſupra quæ cum eo qui in aliena poteſt.

ideo

Universidad Rey Juan Carlos

a Liberatione pater, filij fideiuſſori legata, interdum ipſe pater vel pacto vel acceptilatione liberandus eſt, pacto, ſi cum teſtator liberari voluit, quaſi fideiuſſorem: acceptilatione, ſi eum liberari voluit vt patrem. Priore non poſteriore caſu pater, cui ea liberatio eſt relicta, de peculio tenetur.
b Imo non id agere debet vt defendatur, l. 4. ſ. eod.
c quod habet vt filio ſuccedat, l. 6. ſ. quibus mod. ſuſ. patr. poteſt. hinc nota. Non habendam æſtimationem ſpei, quod quis alteri poſſit ſuccedere, Bart. Spes quidem eſt ac dici poteſt ſucceſſionis: verum ea ſpes illegitima eſt, l. vlt. C. de pactis; ‡ contra l. 3. ſ. ſed verum, ſ. de minorib.
d totum debitum.
e vid. § 1. de acceptilat.
f vel vt ne ad tempus petatur, ſ. 13. Inſt. de leg.
g Liberatione vnius rei ſub alternatione debitæ relicta liberatio alterius quoque rei relicta intelligitur, vt hic. Si tamen non liberabit in altera, l. quæ hominem 11. ſ. ult. 3. Ibi ſpecies liberatio eſt hic vnius partis alternatiuæ.
i l. 31. in fin. ſ. de nouat. l. 5. l. 8. ſ. de acceptilatione. Imo acceptilatio non comparatur ſolutioni, l. 49. in fin. ſ. de ſolution.
k vel ſolutum, l. 21. ſ. eod.
l Relictum à ſubſtituto, videtur relictum conditionaliter ab ipſo pupillo, l. 11. § 9. ſ. ad leg. Falc.
m v. l. 17. C. de fideicomm.
n certarei.
o l. 28. § 8. ſ. eo. ſ. 13. Inſt. de legatis.
p § 4. ſ. eod.
q l. 40. ſ. de rebus credit.
r l. 20. ſ. eod.
s Legatum perſonæ cohærens, vt eſt perſonalis ſeruitus, ad heredem non tranſit.
t Liberatione in rem collata, heres teſtatoris petere prohibetur, non modo à debitore relicta, ſed & à debitoris herede.
u l. 15. ſ. eod.

ideo de peculio poſſe conueniri: huc & ita demum putat, ſi dumtaxat quaſi fideiuſſorem voluit teſtator liberari: cæterum ſi & quaſi patrem, & de peculio erit liberandus.

6. Iauolenus libro 6. Epiſtolarum.

POſt emancipationem verò filij ſi eatenus b pater actionem habebit, quatenus aliquid ex peculio, aut in rem verſo præſtaturus eſt: id enim legatorum nomine ad patrem pertinebit, quod eius intererit.

1 ¶ Illud quæri poteſt, an eo quoque nomine pater ex teſtamento agere poſſit, vt etiam filius actione liberetur? Quibuſdam eo vſque extendi actionem placebat: quia patris intereſſe videatur, ſi peculium filio poſt emancipationem conceſſiſſet, integrum ius c eius permanere. Ego contra ſentio: nihil quicquam amplius patri præſtandum ex eiuſmodi ſcriptura teſtamenti puto: quàm vt nihil ex eo, quod præſtaturus heredi fuerit, præſtet.

De poſt. 1. De obligatione alternatiua. 2. De quantitate. 3. De herede damnato ſoluere creditori. 4. De conditione & petitione.

7. Vlpianus lib. 23. ad Sabinum.

NOn ſolùm autem, quod d debetur, remitti poteſt, verum etiam pars e eius, vel pars f obligationis, vt eſt apud Iulianum tractatum libro 33. digeſtorum.

1 ¶ Si is, qui ſtipulatus *Stichum aut decem*, damnauerit heredem Stichum non petere, legatum valere conſtat. ſed quid contineat videamus? Et Iulianus ſcribit, actionem ex teſtamento in hoc eſſe videri vt debitor accepto liberetur. quæ res vtique debitorem & g in decem liberauit h quia * *acceptilatio ſolutioni comparatur*. i & quemadmodum ſi Stichum ſoluiſſet debitor, liberaretur, ita & acceptilatione Stichi liberari.

2 ¶ Sed ſi debitorem decem damnatus ſit heres viginti liberare, idem Iulianus ſcripſit lib. 33 * nihilominus eſſe liberandum decem. nam ſi ei viginti accepto ferantur, in decem liberabitur.

3 ¶ Sed ſi duobus heredibus inſtitutis, alterum ex his damnauerit creditori ſoluere, valet legatum propter coheredem, eúmque ex teſtamento acturum, vt creditori ſoluatur.

4 ¶ Liberatio autem debitori legata ita demum effectum habet, ſi non fuerit exactum k id à debitore, dum viuat teſtator. cæterum, ſi exactum eſt, euaneſcit legatum.

5 ¶ Vnde quærit Iulianus, ſi ab impubere ſubſtituto ſit liberatio relicta, deinde impubes exegerit, quod debetur, an euaneſcat legatum? Et cùm conſtet pupillum in his quæ à ſubſtituto l relinquuntur, perſonam ſuſtinere eius, à quo ſub conditione legatur: conſequens eſt, ſubſtitutum actione ex teſtamento teneri, ſi pupillus à debitore exegerit.

6 ¶ Idémque eſt, & ſi pupillus non exegerit, ſed ſolummodo litem ſit conteſtatus, teneri eum, vt remittat actionem.

7 ¶ Nam & ſi debitori liberatio ſub conditione legata fuiſſet, & vel lis fuiſſet conteſtata, vel etiam exactum pendente conditione, ex teſtamento m actio maneret, liberatione relicta.

De debitore teſtatoris vel heredis vel alium. 1. De liberatione ad tempus. 3. De herede legatarij. 5. De rationibus reddendis. 6. De dolo. 7. De cauſa obligationis.

8. Pomponius lib. 6. ad Sabinum.

NOn ſolum noſtrum debitorem, ſed & heredis, & cuiuſlibet alterius n vt liberetur, legare poſſumus.

1 ¶ Poteſt heres damnari, vt o ad certum tempus non petat à debitore: ſed ſine dubio nec liberare eum intra id tempus debebit. & ſi debitor deceſſerit, ab herede p eius intra id tempus peti non poterit.

2 ¶ Illud videndum eſt, an eius q temporis intra quod petere heres vetitus ſit, vel vſuras vel pœnas petere poſſit. & Priſcus Neratius exiſtimabat, committere eum aduerſus teſtamentum, ſi petiſſet: quod verum eſt.

3 ¶ Tale legatum, *Nihil meo à ſolo r Lucio Titio ne petitod* heredem Lucij Titij non tranſit: ſi nihil viuo Lucio Titio aduerſus teſtamentum ab herede, eo quod ab eo exigere debitum tentauit, ſit commiſſum. * quotiens ſ enim cohæret perſonæ id, quod legatur, veluti perſonalis ſeruitus ad heredem eius non tranſit. t ſi non cohæret, tranſit.

4 ¶ Si verba liberationis ſo [illegible] ſint collata pro eo eſt, quaſi heres ab eo debitore, heredéque u eius petere vetitus ſit, vt adiectio heredis perinde nihil valeat, atque non eſſet valitura, ipſius debitoris perſona non comprehenſa.

5 ¶ Is qui *reddere x rationes iuſſus ſit*, non videtur

ſatisfacere, ſi reliquum a reddat, non editis rationibus.

6 ¶ Si heres vetitus *ſit agere cum eo qui negotia deſuncti geſſerit*, non videtur obligatio ei prælegata, quæ b dolo c vel ex fraude eius qui negotia geſſerit, commiſſa ſit, & teſtator id videtur ſenſiſſe: ideo ſi heres negotiorum geſtorum egiſſet, agens procurator ex teſtamento incerti, doli mali exceptione excludi poteſt.

7 ¶ Et ei d liberatio rectè legatur, apud quem depoſuero, vel cui commodauero, pignorive dedero, vel ei quem ex furtiua cauſa mihi dare oportet.

De reliquis. 1. De dolo.

9. Vlpianus libro 24. ad Sabinum.

SI e quis rationes f exigere vetetur: vt eſt ſæpiſſimè reſcriptum, non g impeditur reliqua h exigere, quas quis ſe i reliquauerit, & ſi quid dolo k fecit qui rationes geſſit. Quod ſi quis & hæc l velit remittere, ita debet legare: *Damnas eſto heres meus, quidquid ab eo exegerit illa vel illa actione, id ei reſtituere, vel actionem ei remittere.*

De reo fideiuſſore, & excuſare.

10. Iulianus lib. 33. Digeſtorum.

SI damnatus heres fuerit, *à fideiuſſore quidem non petere, quod autem reus debet Titio dare* pacisci m debet, ne à fideiuſſore petat, & aduerſus reum actiones n ſuas præſtare legatario. Quemadmodum damnatus heres *ne à reo petat*, & damnatus dare, quod fideiuſſor debet à reo acceptum o facere, & legatario litis æſtimationem ſufferre cogatur.

Si debitor fideiuſſori aut debitor creditori legauerit.

11. Idem lib. 36. Digeſtorum.

SI debitor *fideiuſſorem ſuum ab herede ſuo liberari* iuſſerit, an fideiuſſor liberari debeat? Reſpondit, debere. Item quæſitum eſt, an, quia mandati p actione heredes tenerentur, inutile legatum eſt, quod debitor creditori ſuo legat. Reſpondit, quotiens debitor creditori ſuo legaret: ita inutile q eſſe legatum, ſi nihil intereſſet creditoris ex teſtamento potius agere, quàm ex priſtina obligatione. nam & ſi Titius mandauerit Mæuio, vt pecuniam promitteret, deinde liberari eum iuſſerit à ſtipulatore: manifeſtum eſt, quantum intereſt repromiſſoris liberari potius r quam præſtare ex ſtipulatu, deinde mandati agere.

De rationibus reddendis.

12. Idem libro 39. Digeſtorum.

LVcius Titius, cum Erotem actorem haberet, codicillis ita cauit: *Erotem liberum eſſe volo* [illegible] *reddere volo eius temporis quod is ei poſt* [illegible] *ſubſcriptionem* t. Poſtea viuus Erotem manumiſit, in eodem actu habuit, rationéſque ſubſcripſit vſque in eum diem qui fuit antè pauciſſimos dies, quàm moreretur. heredes Lucij Titij dicunt, quaſdam ſummas & ſeruum adhuc Erotem, & poſtea liberum accepiſſe: neque in eas rationes, quæ à Lucio Titio ſubſcriptæ ſunt, retuliſſe. quæro, an heredes ab Erote nihil exigere debeant eius temporis quo Lucius Titius ſubſcripſit? Reſpondi, Erotem ex ea cauſa, quæ propter eum liberationem petere non u poſſit: niſi & hoc ſpecialiter ei remiſſum eſt.

De exceptione perpetua.

13. Idem libro 81. Digeſtorum.

SI creditor debitori, qui ſe exceptione x perpetua tueri poterat, legauerit quod ſibi deberet: nullius y momenti legatum erit. At ſi idem debitor creditori legauerit, intelligendum erit, exceptionem eum remitti creditori voluiſſe.

De die & conditione.

14. Vlpianus lib. 5. Fideicommiſſorum.

IDem eſt, & ſi in diem z debitor ſit, vel ſub conditione.

De herede heredis.

15. Idem libro 64. ad Edictum.

SI quis in teſtamento damnatus eſt, *ne à Titio debitum exigat*: neque ipſum, neque a heredem eius poteſt conuenire. nam neque heredis heres agere, neque ab heredis herede poteſt peti. Heredis autem heres poteſt damnari, ne exigat debitorem.

De locatione & conductione.

16. Paulus libro 9. ad Plautium.

EI cui fundum in quinquennium locauerā, legaui: *Quidquid e eum mihi dare facere oportet, oportebitve, vt ſinere heres ſibi habere.* Neratius Atilicinus, ſi heres prohiberet eum frui, ex conducto f, ſi iure locationis quid

a l. 13. § 1. ſ. de manum. teſt.
b Prohibitus petere à debitore, non intelligitur prohibitus id petere quod debitor dolo vel fraude ſubtraxit, nec ad dolo abſtracta extenditur liberatio debitori relicta.
c l. 9. ſ. eod.
d Quid liberatione relicta depoſitario, commodatario, creditori pigneratitio, obligationis tantum? quæ continentur? an dolus & culpa tantum quæ illis aſſignabitur continentur? an vero & [illegible] v. hic Bartolus. cæterum conductori legatam locatori, quidquid eum dare oportet, oporteb. vt, non veri luxum conductum legat. ſed liberationem penſionis. v. l. 16. ſ. eod. de qua vide Balum. 5. reſol. 27.
e v. Bartolum quæſt. 33.
f Præterita quaſtionis non futuræ, v. l. 20. ſ. eod.
g l. 8. § 6. ſ. eod. l. 20. in fin. ſ. eod. l. 119. in fin. ſup. de leg. 1.
h Reliquæ, reliquas l. vlt. § 5. ſ. eod.
i quia ipſe reliquauit, ſ. hic.
k l. 72. § 3. inſ. de cond. & dem.
l reliqua.
m l. 3. § 3. ſ. ſuper eodem.
n l. 29. in fin. ſ. de leg. 1.
o l. 5. § 1. ſ. eod.
p actio l 32. ſ. ſup. mandati.
q l. 23. l. 25. inſ. eodem.
r Cum quia intereſt eius, potius non ſoluere, quam ſolutum, tenetur ſi debitor legatum ualere. Bart.
ſ d. l. 1. 2 § 9. ſupra eodem.
t his verbis videtur prioris temporis liberatio relicta quiſſe.
u Liberatio à onere reddendarum rationum, ad reliqua non pertinet, niſi exprimatur, Bart. l. 20. § 3. eod. l. 28. ſ. eod. § de leg. 1.
y Imo [illegible] momenti; legatum enim liberatio parit ſolutum, vt legatum liberatio per acceptilationem, l. 4. § 2. ſ. ſ. eod.
z Id eſt pura poſt, v. l. 22. in fin. de leg. 1.
a l. 5. § 1. ſ. eodem.

n Rationes reddere, eſt edere rationes legendas & comparandas, tradere etiam libros rationum, & inſtrumenta quæ penes ſe [illegible], inſtruere heredem de ſingulis quæ [illegible], & non hoc tantum, ſed etiam reliqua ſoluere in ſolidum. [illegible] reddition [illegible] id eſt computatione & diſpunctione faciendo & dando conſiſtit, v. [illegible] § 2. ſupra de conditio. & [illegible]

b & ſic in dubio vel [illegible] liberationis intelligitur in rem [illegible] ei perſonam heredis comprehendat. c l. 5. in fin. ſupra de leg. 1.
d Conductori liberatio legari poteſt. e his verbis, quidquid eum mihi dare facere oportet, oporteb ... omne id videtur remiſſum, ad quod præſtandum actione perſonali debitor tenetur: remiſſa videtur tota locatio: Atque omne cui tenetur tenebatur ratione doli vel culpæ, vel reliquorum: item vt heres tenetur pati eum frui, vt gratuitam habitationem præſtet. [illegible] l. 19. § 3. ſ. eod.
f Vt ſi liberatæ ſint hæ perſonæ à depoſito, commodato. [illegible]

reriue

retineret, ex teſtamento fore obligatum illum: quia nihil intereſſet peteretur an retineret: totam enim locationem legatam videri.

17. *Iauolenus* lib. 2. Labeonis Poſteriorum.

Reliqua quoque in iudicio locationis venire.

18. *Paulus* lib. 9. ad Plautium.

Caſſius: Etiam ſi habitatio eo modo legata eſſet, gratuitam habitationem heres præſtare deberet. & præterea placuit agere poſſe colonum cum herede ex teſtamento, vt liberetur conductione, quod rectiſſime dicitur.

De cauſa obligationis.

19. *Modeſtinus* lib. 9. Regularum.

Cum ita teſtemur: *Heres meus* [illegible] *quod* [illegible] *negotia geſſit: & ſi quid eum mihi dare facere oportet, ne eum exigito*: damnatur heres ne creditas ab eo quoque pecunias exiget. in ſimili autem legato vix eſt vt de eo quoque legando paterfamilias ſenſerit: quod ſeruus eius peculij nomine deberet.

De herede debitoris. 2. De dolo curatorum, & eo quod apud ipſos eſt.

20. *Idem* lib. 10. Reſponſorum.

A*urelio Semproniano fratri ſuo. Nominis* [illegible] *debiti, neque exigere aliquid ab eo* [illegible] *eos quoque de ſorte, aut vſuris, nomine debiti: &* [illegible] *& libero te pignoribus tuis* [illegible] *& poſſeſſionem* [illegible]. Modeſtinus reſpondit, ipſum debitorem, ſi conueniatur, exceptione tutum eſſe. diuerſum in perſona heredis eius.

1 ¶ Caius Seius cum adoleuiſſet, accepit curatores Publium Mæuium & Lucium Sempronium: ſed cum idem Gaius Seius intra legitimam ætatem conſtitutus, cum in fatum concederet, teſtamento ſuo de curatoribus ſuis ita cauit: *Quoſ* [illegible] *rationem* [illegible] *ſibi* [illegible] *eſſe ſcio* [illegible]. quæro, an rationem curationis heredes adulti à curatoribus petere poſſint, cum defunctus (vt ex verbis teſtamenti apparet) confeſſus ſit, ſe omnem rem ſuam adminiſtraſſe? Modeſtinus reſpondit, ſi quid dolo curatores fecerunt, aut ſi quæ res teſtatoris penes eos ſunt, eo nomine conueniri eos poſſe.

Quibus modis legatum liberationis vel [illegible] *extinguitur.*

21. *Terentius Clemens* lib. 12. ad legem Iuliam & Papiam.

Si id quod mihi deberes, vel tibi vel alij legauero, idque mihi ſolueris, vel qualibet alia ratione liberatus à me fueris, extinguitur legatum.

1 ¶ Vnde Iuliano placuit, etſi debitori heres extiterit creditor, poſteaque ipſe creditor deceſſerit, legatum extingui. & hoc verum eſt: quia confuſione perinde extinguitur obligatio, ac ſolutione.

2 ¶ Sed ſi ſub conditione dato legato heres præoccupauerit, & exegerit debitum, aliud dici oportet: quia in arbitrio heredis eſſe non debet, vt quandoque conditione exiſtente, neque ipſi legatario debeatur legatum, ſi tum viuat, & capere poſſit, neque ei, ad quem hoc commodum peruenit, ſi legatarius capere non poſſit.

De exceptione & actione.

22. *Papinianus* lib. 19. Quæſtionum.

Q*uod mihi Sempronius debet, peto ut ei* [illegible]: non tantum exceptionem habere debitorem, ſed & fideicommiſſum, vt liberetur, petere poſſe, reſponſum eſt.

De procuratore.

23. *Idem* lib. 7. Reſponſorum.

Procurator *à quo rationem heres exigere prohibitus, eoque* [illegible] *procuratorem liberare* [illegible], pecuniam ab argentario debitam ex contractu, quem vt procurator feciſſet, iure mandati cogetur reſtituere, vel actiones præſtare.

Si debitor heredi poſt mortem teſtatoris ſoluerit.

24. *Idem* lib. 8. Reſponſorum.

Cum heres rogatur debitorem ſuum liberare, de eo tantum cogitatum videtur, quod in obligatione manſiſſet. itaque ſi quid ante tabulas apertas fuerit ſolutum, ad cauſam fideicommiſſi non pertinebit. quod autem poſt tabulas apertas ante aditam hereditatem ab eo qui voluntatem defuncti non ignorauit fuerit exactum, dolo proximum erit: ideóque repeti poterit.

De certa quantitate vel ſpecie adiecta vel non.

25. *Paulus* lib. 10. Quæſtionum.

Legaui Titio quod mihi debetur, vel adiecta certa quantitate ſiue ſpecie, vel non adiecta: aut ex contrario, æque cum diſtinctione: veluti *Titio x quod is debet*, vel ita, *Titio ſtichum quem is debet*. quæro, an per omnia requirendum putes an debitum ſit. & plenius rogo quæ ad hæc ſpectant attingas, quotidiana enim ſunt. Reſpondi: Si is cui Titius debebat, debitum ei remittere voluit, nihil intereſt, heredem ſuum iuſſit, vt eum liberaret, an prohibeat eum exigere. vtroque enim modo liberandus eſt debitor, & vtroque caſu competit vltro ad liberandum debitori actio.

¶ Quod ſi etiam centum aureorum, vel fundi debiti mentionem fecit, ſiquidem debitor nihil probetur, liberandus eſt: quod ſi nihil debeat, poterit dici quaſi falſa demonſtratione adiecta, etiam peti, quod comprehenſum eſt, poſſe. Sed poterit hoc dici ſi ita legauit, *centum aureos, quos mihi debet*: vel, x: *Stichum quem debet heres meus damnas eſto non petere.*

¶ Quod ſi & ſic dixit, *heres meus centum aureos, quos mihi* Titius *debet, damnas eſto ei dare*: etiam illud tentari poterit, vt petere poſſit, quaſi falſa demonſtratione adiecta, quod mihi nequaquam placet, cum damnandi verbum ad debitum referre ſe teſtator exiſtimauerit.

¶ Contra autem ſi debitor creditori leget, nullam vtilitatem video, ſi ſine quantitate legit. Sed & ſi id demonſtret, quod debere ſe confitetur, nulla vtilitas eſt, niſi in his ſpeciebus, in quibus emolumentum debiti ampliatur. Quod ſi centum aureos, quos ſe debere dixit, legauit: ſi quidem debet, inutile eſt legatum. certa enim nummorum quantitas ſimilis eſt Sticho legato cum demonſtratione falſa. idque & Diuus Pius reſcripſit, certa pecunia dotis accepta nomine legata.

De tutore & pupillo.

26. *Scæuola* lib. 7. Reſponſorum.

Tutor decedens aliis heredibus ſcriptis pupillo ſuo, cuius tutelam geſſit, tertiam partem bonorum dari voluit: *ſi heredibus ſuis tutelæ cauſa* [illegible] *liberauerit*: pupillus legatum prætulit, & poſtea nihilominus petit, quicquid ex diſtractione, aliave cauſa ad tutorem ſuum ex tutela peruenerit. quæro, an verbis teſtamenti ab his exactionibus excludatur? Reſpondit: ſi prius quam conditioni pareret, fideicommiſſum percepiſſet, & pergeret petere id in quo contra conditionem faceret, doli mali exceptionem obſtaturam: niſi paratus eſſet, quod ex cauſa fideicommiſſi percepiſſet, reddere, quod ei ætatis beneficio indulgendum eſt.

De peculio.

27. *Tryphoninus* lib. 8. Diſputationum.

Videamus, ſi ei, cum quo de peculio actio erat, liberatio teſtamento legata ſit, an ſi die, quo legata cedere ſolent, nihil in peculio ſit, legatarij loco habetur: atquin nondum debitor liberatus procedit vt emolumentum aliquod ex legato ad eum perueniat, niſi propter ſpem futuri peculij. numquid ergo in pendenti ſit, an legatarius fuerit, perinde atque ſi qua alia cauſa ſpem legati dubiam faceret.

De fideicommiſſo, Ne quid ex ratione tutelæ à pupillo exigatur. 1. De eo quod poſt teſtamentum debere cœpit. 3. De liberatione pure relicta. 4. De ratione [illegible]*. 5. De* [illegible] *fideicommiſſi. 6. De ſorte & vſuris. 7. De rationibus non reddendis à* [illegible]*. 8. De liberatione ad tempus. 9. De rationibus actus non reddendis à* [illegible]*. 10. De liberatione ad tempus. 11. De rationibus actus non reddendis. 12. De eo quod tutori debetur. 13. Et eo creditori legatur.*

28. *Scæuola* lib. 16. Digeſtorum.

Aurelius Symphorus fideiuſſerat pro tutore quodam, & decedens eiſdem pupillis legauit in hæc verba: *Aurelio* [illegible] *& Aurelio* [illegible] [illegible]. quæſitum eſt, ſi heres eius ex cauſa fideiuſſionis aliquid præſtiterit, an ab heredibus filiorum eius, pro quo fideiuſſerat, repetere poſſit? Reſpondit: verbis quæ proponerentur, id ſolum videri relictum fideicommiſſum, ne exigerent quod ex ratione tutelæ, quam ipſe Symphorus adminiſtrauerat, ab Aurelijs ſibi deberetur.

1 ¶ Teſtamento facto debitoribus liberationem reliquerat, poſt inciſo lino, & recognito teſtamento aliud teſtamentum fecit, in quo repetit legatum his verbis: *quibuſcumque legaui in eo teſtamento quod incideram, dari* [illegible] *& quæque ſcripta ſunt*: *volo*. quæſitum eſt, adita ex ſequenti teſtamento hereditate, an debitores, quibus priori teſtamento liberatio relicta erat, conſequi poſſint, vt etiam eius quantitatis nomine, quam poſt prius teſtamentum debere cœperant, liberarentur: & ſi ab his heredes petere cœperint, an doli mali

exceptio

Left margin notes:

[illegible] ſi in liberatione actione depoſiti & commodati, peti poſſit; vt vult Gulielmus Connanus, l. 6. in fin. ſup. eod. An potius liberatione hiſce perſonis relicta, dolus, culpa, & omnis alia huiuſmodi præſtatio remiſſa intelligitur, non autem ipſa res, ſeu ſpecies, vt cenſet Bartolus arg. l. Neſennius 46. §. fundum 1. de re iudicata l. fin l. 2 3. §. vlt. ſ. locati? Sane id verum exiſtimat Bartolus in liberatione ſpeciei; at non in liberatione pecuniæ. Hanc enim eſſe plenam & ab ipſa re liberationem.

a al. peteret.

b l. 2 4. in fin. ſup. locati. l. 30. in fin. ſ. de vſu & vſufr. l.

c quod iure. *Hal.*

d adde l. 8. §. pen. ſ. eod.

e al. exigi.

f l. 8. §. 3. ſup. eod. l. 28. §. 1. ſ. eod.

g al. a me.

h cauſa perlata, *Hal.* cum prelatis Alciatus legit: *Dolorum* nomine intelligit res quas paterfamilias ex vrbe rus adduxit. *Alc. 8. parerg.* 23. Sed Antonius Auguſtinus legit Capellatam, idque nomen poſſeſſionis fuiſſe ait Auguſtinus 3. emend. 7. adde Cuiac. 7. obſ. 16.

i Imo, non eſt diuerſum, l. 25. ſupra eod.

k Curator adoleſcenti, id eſt, puberi datur.

l dixi ad l. 27. ſup. de negotiis.

m Teſtamentum facere adultus poteſt, etiamſi curatorem habeat, vt hic.

n l. 7. §. 7. ſupra de adm. tut.

† 3. Harm. 11. §. 9. Liberatio curatoribus relicta, non extenditur ad dolum eorum & reliqua, vt l. 8. §. 6. ſ. eod. vide plura hic apud Bart. eod.

o l. 9. ſ. eod. l. 28. §. 9. ſ. eod. l. 3. §. 7. ſup. de adm. tut. [illegible] Cuiac. Brix.

p al. debeas, vel deberes.

q l. 7. §. 4. ſup. eod. [illegible] l. 24. in fin. infra eod.

r l. 3. §. 3. ſ. eod. l. 37. §. 4. [illegible] l. 3. [illegible] de doli except. 2. 5. [illegible]

ſ His verbis reſtringitur liberationis legatum: quæ ſi deeſſent, ac liberatus ſimpliciter fuiſſet procurator, aliud diceretur, l. 20. §. 1. ſupra eodem.

Right margin notes:

a Quotidiana plenius tractanda, l. 1. ſupra de ſeruitut. [illegible]

b l. 75. §. 1. ſup. de l. 1.

c hæc verba, vel Stichum quem mihi debet heres meus damnas eſto non petere, deſpungenda eſſe notat Antonius Faber 5. coniect. 2.

d Cuiac. 3. ad Afr. fol. 79. videtur velle ita intelligi. Decem quæ mihi debes, heres meus damnas eſto non petere: quia liberationem legauiſſe qualitatem, ſi nihil debeat Titius, nulla legati petitio eſt.

e Qua ratio eſt hic differentia? v. Ant. Fabrum ſola.

f id eſt donare, vel remittere.

g Falſa demonſtratio non vitiat legatum, v. l. 33. §. de cond. & dem.

h Cur ita? Qui neque modo, neque tempore, neque conditione, neque loco debitum differt, inutiliter legat, l. 29. ſupra de leg. 1.

i v. l. 66. ſupra de leg. 1.

k A legatario poſſumus liberationem relinquere heredibus noſtris.

l Agnito legato conditionali, legatarius impugnans conditionem remouetur.

m adde l. 5. §. 2. ſ. eod. l. 57. ſupr. de pec. l. 45. §. de iure dot.

n Spe legatarius quis nonnunquam dicitur, licet re non ſit legatarius. *Bart.*

o Quina, bina, dena & his ſimiles voces ſunt diſtributiuæ, v. quæ ſcripſi ad l. 50. §. 2. ſ. ad l. Falc.

p Liberatio relicta pupillo non extenditur ad eius tutorem.

q l. 30. C. de teſt.

r Legatum liberationis ad debitum tempore teſtamenti reſtringitur, non ad poſt contractum, *Bart.* Hoc eſt liberatio relicta debitoribus, refertur ad eos debitores, qui debitores erant tempore teſtamenti, vt hîc. *Fulgoſus conſ.* 37. Eadem ratione liberatione relicta debitoribus intelligitur relicta debitoribus pure non in diem, *Raph. conſ.* 170. etiam ſi videtur liberationem teſtator reliquiſſe, qui res eius poſſident: qui non propriè debitores dicuntur, *Bald.* in l.

[illegible] 18. C. de fideicommiſſ. & in l. 7. C. de falſa cauſa adiecta. tametſi rei vindica ione conueniri poſſint, §. 2. inſt. de act. l. 2. C. de alien. iud. mut. cauſa facta. Caſtrenſis l. 3. de [illegible].

Universidad Rey Juan Carlos

exceptione ſummouerentur? Reſpondit non liberari.

2 ¶ Titius Seio debitori ſuo ita legauit: *Do lego Seio denarios decem. Item do ei quidquid ſortis & vſurarum nomine mihi debebat.* præterea generaliter damnauit heredes, fideique eorum commiſit, vti ſtarent, reſtituerent vnicuique quidquid ei legaſſet. poſtea Seius aliam præterea pecuniam à Titio mutuatus eſt. quæro, an hæc quoque pecunia quæ a poſt teſtamentum factum data eſſet Seio, legata intelligatur? Reſpondit, cùm in præteritum tempus verba collata proponerentur, non eſſe poſterius credendum legatum.

3 ¶ Titius teſtamento facto & filiis heredibus inſtitutis, de patre b tutore ſuo quondam facto ita locutus eſt: *Seium patrem meum liberatum eſſe volo ab actione tutelæ.* quæro, hæc verba quatenus accipi debent: id eſt: an pecunias quas vel ex venditionibus rerum factis, aut ex nominibus exactis, in ſuos vſus conuertit, vel nomine ſuo fœnerauit filiis & heredibus teſtatoris, nepotibus ſuis debeat reddere? Reſpondit, eum cuius notio eſt, æſtimaturum c, *præſumptio enim propter naturalem c affectum facit, ut omnia patri videri concessa:* niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem ab heredibus eius approbetur d.

4 ¶ Mæuia e teſtamento ſuo alterum ex heredibus ſuis actione tutelæ voluit liberari his verbis: *Rationem tutelæ, quam egit Iulianus Paulus cum Antiſtio Ciceroni, peti ab eo volo, eóque omnino conſequenti liberatum eſſe volo.* quæro, an, ſi qua pecunia ex tutela apud eum remanſit, peti ab eo poſſit? Reſpondit, nihil proponi cur pecunia, quæ f pupillæ eſt, & apud tutorem poſita maneret, legata videretur.

5 ¶ Teſtamento ita ſcripſerat: *Titio adſui meo quidquid mihi quacunque ex cauſa debebat, remitti volo, atque amplius decem do.* codicillis ita ſcripſerat: *Titio hoc amplius adſui & debitori meo vſurarum pecuniæ, quam mihi debebat, ab herede meo, donec adoleuerit g. Quod ſi exigere vlius voluntatem meam putaueris, eius ſortis vſuram eidem Titio ab heredibus meis, donec vixerit, praeſtari volo.* quæſitum eſt, cum augendi potius, quam minuendi teſtator voluntatem habuerit, an heredes ex cauſa fideicommiſſi Titio teneantur, vt eum omni debito liberent? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, videri minutum legatum, quod primo dederat.

6 ¶ Legatum eſt teſtamento hoc modo: *Seio remitti volo, quidquid mihi ab eo debitum eſt. vel ſidero meum pro eo obligauit.* quæro vtrum id ſolum quod teſtamenti facti tempore debebatur legatum ſit, an etiam ſi quid ex ea ſumma, vſurarum à nomine poſtea acceſſit, legato cedat? Reſpondit, videri omnem obligationem eius debiti per fideicommiſſum ſolui voluiſſe.

7 ¶ Sticho teſtamento manumiſſo fundum inſtructum & alia legauit, & hæc verba adiecit: *ratiocinium reddere volo, quia i inſtrumenta penes ſe habet.* quæſitum eſt, an Stichus reliqua, quæ ex adminiſtratione actus debuerat, reddere debuerit? Reſpondi, Stichum eo nomine non teneri. *Claudius*: Nemo enim ex ſeruitutis actu k poſt libertatem tenetur, & conſultatio l ad ius debiti relata fuerat. retineri ergo reliqua poſſunt cum peculio, aut ex eo deduci, ſi legatum eſt m.

8 ¶ *Centumquinquaginta apud Apronianum depoſita habeo, apud ipſum eſſe volo, donec filius meus ad annos viginti perueniat, eiúſque pecuniæ vſuram exigi volo.* quæſitum eſt, an ex cauſa fideicommiſſi Apronianus conſequi poſſit, ne ante n tempus à teſtatore præſcriptum ea ſumma ab eo exigatur? Reſpondit ſecundùm ea quæ proponerentur, conſequi poſſe.

9 ¶ Filios heredes ſcripſerat, quorum fidei commiſit in hæc verba: *Ne à Gaio Seio vnicuique ullius rei ratio, quæ per menſam o eius, " ſiue extra " menſam " in diem mortis meæ geſta eſt, exigatur, eumque p omnium rerum liberetis.* quæſitum eſt, cum vniuerſas rationes in diem mortis ſuæ, q adminiſtrauerit, & r per menſam ſuam & "quæ" extra adminiſtrabantur, an ad rationes reddendas heredibus teneatur? Reſpondit, liberationem quidem ſecundùm ea, quæ proponerentur, legatam eſſe: ſed quatenus præſtanda ſit, ex ſ qualitate diſceptationis iudicem æſtimaturum.

10 ¶ Eum qui tutelam ipſius adminiſtrauerat, " & " fratrem ſuum, & alios," quoſdam " ſcripſit heredes, & tutori legauit, *quæ impenderit in ſe & fratrem ipſius, decem.* quæſitum eſt, an vtile eſſet in perſona eius fideicommiſſum? Reſpondit, ſi id dederit per fideicommiſſum quod debebatur, peti u non poſſe.

11 ¶ Idem quæſiit, ſi in tutoris perſona inutile eſſet, an in perſona fratris vtile videretur, quoniam illi profuerat, cuius & ipſius tutelam adminiſtraſſet? Reſpondit, fratri vtiliter eſſe legatum, cum ſuo debito liberetur.

12 ¶ Idem quæſiit: ſi tutor amplecteretur fideicommiſſum, ita vt quibuſdam x ſtari vellet verbis teſtamenti, in quibuſdam autem recedat, quod minorem quantitatem ſumptuum dicat fideicommiſſo contineri, quam ipſe erogauerat, an audiri deberet? Reſpondit, non x impediri eum ſcriptura teſtamenti, quominus omne, quod ſibi deberi probaſſet, petere poſſet.

13 ¶ Quidam ita legauit: *Sempronia vxori meæ quidquid iubeo a ab heredibus meis quinquaginta, & quæ manu b acceptorum chirographis particulatim in viginti nora.* quæſitum eſt, an, ſi verè vxoris debitor fuerit, fideicommiſſum continerit? Reſpondit, ſi debita fuiſſet, nullum eſſe fideicommiſſum.

14 ¶ Idem quæſiit, an ſi hanc pecuniam vt debitam apud iudicem petierit, & victa fuerit: an fideicommiſſum peti poſſit? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponuntur, poſſe ex cauſa fideicommiſſi peti, quod apparuiſſet non fuiſſe ex alia cauſa debitum.

De duobus reis.

29. *Paulus* lib. 6. ad legem Iuliam & Papiam.

SI is qui duos reos promittendi habet, damnauerit heredem, vt vtroſque liberet: ſi alter ex his capere non poſſit, nec ſocii ſint, delegari debebit is qui nihil capit a ei, cui hoc commodum lege competit. cuius petitione vtrumque accidit, vt & hoc commodum ad eum pertineat, & is qui capit, liberetur. Quod ſi ſocii ſint, propter e eum qui capax eſt, & ille capit f per conſequentias, liberato illo per acceptilationem, id enim eueniret, etiam ſi ſolum capacem liberare iuſſus eſſet.

De iudicio non exercendo.

30. *Idem* lib. 10. Quæſtionum.

PEtitor g vel poſſeſſor damnauit heredem ſuum, *ne communicet iudicium cautum*. de effectu legati quæritur? Et dictum, ita demum vtile videri legatum eſſe, ſi malam cauſam aduerſarius teſtatoris habuit, vt litigante herede vinci debuerit, tunc enim non tantum litis emolumentum, ſed etiam ſumptus heres legatario præſtare cogitur: nam in bona cauſa nihil videtur eſſe in legato, nec k propter e ſumptus. quod quidam exiſtimauerunt.

De ſolutione poſt teſtamentum facta. 2. De rationibus à liberto non reddendis. 3. De ratione tutelæ non repetenda. 4. De ſorte & vſuris. 5. De nouatione poſt teſtamentum facta.

31. *Scæuola* lib. 3. Reſponſorum.

CReditor debitori legauit ita: *Gaio Seio quidquid mihi ſub pignore hortorum ſuorum debuit, ab heredibus meis dari volo* m. quæro, cùm teſtator viuus à Seio aliquid receperit: an id ex cauſa legati peti poſſit? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponentur non poſſe.

¶ Idem reperit: & ait, ſ item ſ teſtatorem ante factos codicillos quibus legauit, penè omnem pecuniam ſortis & vſurarum recepiſſe, ita vt modicum ſortis & vſurarum debeatur: & quæſiit, an ei petitio competeret, propter verba ad præteritum relata *quidquid mihi debuit*? Reſpondit: Prius quidem ſecundùm ea quæ proponerentur, rectè reſponſum eſt. verum poſterius propter ea quæ in tempore adderentur, ita de iudice æſtimandum vt inſpiceret, oblitióne pecuniæ ſolutæ, an quod ex initio numerata eſſet, id ſenſiſſet, an confeſſo quod quantitatem quondam debitam, non ius liberationis dare voluiſſet.

1 ¶ Inter cætera liberto ita legauit: *Et ſ quidquid vino geſſit, rationem ab eo exigi veto.* quæritur, an cautas o, in quibus rationes a conſcriptæ ſunt, item reliquas p, ſecundùm accepta q & expenſa heredibus reddere debeat? Reſpondit, ea, de quibus quæreretur, poſſe heredem vindicare: id autem r quod conſtaret, qui remanent in hereditate, credidit, & in rem domini verſum eſſet, deſiiſſe in reliquis eſſe.

2 ¶ Titia, quæ duos tutores habuerat, ita cauit: *Rationem tutelæ meæ, quam egit Publius Maeuius cum Lucio Titio repeti ab eo nolo.* quæritur, an ſi qua pecunia apud eum ex tutela remanſit, peti ab eo poteſt? Reſpondit, nihil proponi, cur non pecunia, quæ pupillæ eſſet, & apud tutorem remaneret, legata videretur.

3 ¶ Item quæritur an contutor liberatus videretur? Reſpondit, contutorem non r liberari.

4 ¶ *Gaio Seio optimè merito hoc amplius lego contraſigno volo, neque ab eo peti, neque ab heredibus eius, quidquid mihi aut chirographis aut rationibus debitor eſt, vel quidquid à me mutuum acceperit, vel fideiuſſoribus pro eo obligaui.* quæro id ſolum verum quod eo tempore quo teſtamentum ſiebat debebatur, legatum ſit: an & ſi quid ex ea ſumma vſurarum ſ nomine poſtea acceſſit, legato cedat? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, videri omnem t obligationem Seio eius debiti per fideicommiſſum ſolui voluiſſe.

5 ¶ Item quæritur ſi poſtea nouatione facta, & ampliata ſumma, cœperit debere, an id, quod ex vetere contractu debebatur, nihilominus in cauſa legati duret, & an verò nouatione facta, quaſi nouus debitor ampliatæ ſummæ poſſit conueniri? Reſpondit, id duntaxat legatum videri, quod tunc debuiſſet: ſi tamen manſit in ea voluntate teſtator, quæ tunc fuiſſet.

r l. 3. §. 3. ſ. eod. Relatiuum ex ratione reſtelogit ſummam antecedens ad quod dicendi ac principaliter refertur, non ad quod acceſſoriè.
ſ l. 28. §. 6. ſ. eod.
t hinc & ex §. vlt. ſ. eod. collige, legatum liberationis porrigi ad debitum acceſſorium poſt teſtamentum contractum, & id nomen debitum quod primi loco ſucceſſit. *Bart.* v. quæ ſcripſi ad l. 28. §. 1. ſup. eod. 7. ſup. de ann.

a vide l. 102. ſup. de l. 3.
b Liberatio generalis patri relicta, continet liberationem reliquorum: ſecus in extraneo, *Bart.* de hac præſumptione v. *Alciat.* 3. præſumpt. 6.
c l. 50. in fin. ſ. de l. 3. l. 32. l. 102. in fin. ſ. de condit. & dem. *Valer.* 5. 4. v. *Alciat.* dicto loco.
d approbetur. al. e v. l. vlt. §. 2. ſ. eod.
f Liberatione generali ea remiſſa non videtur, quæ vindicare teſtator poterit.
g hoc verbum reperitur in l. 30. ſ. de adimendis vide *Cuiac.* 8. obſ. 36.
h Sortem remittens teſtator, intelligitur vſuras quoque remittere poſt teſtamentum contractas.
i 31. §. 4. ſ. eod.
k Ratione adiecta, ſolent legata reſtringi.
l i. ex eo quod cùm ſeruus eſſet, geſſit. l. 5. l. 2. l. 5. C. an ſeruus pro ſuo facto poſt manum. teneatur. l. 4. C. de reb. manum.
m Ex reſponſione colligimus, quid in ipſa interrogatione dictum aut cogitatum fuerit, vt hic, item poſitiones ex reſponſione rei: vt ex concluſione, exigitur antecedentia libelli intelligentia: adde & vide ſupr. 77. §. *Antiſtinus.* 20. ſup. de l. 2. l. epiſtolam 75. ſ. ad Treb. ne quod ſibi legatum eſt.
n l. 8. §. 1. ſ. eod. Liberatio cui ad tempus relicta eſt ſilentium interim aduerſario imponi petere poteſt.
o Menſæ argentariorum quid? dixi eſt l. 26. ſ. de conſtituta pecunia.
p Id eſt, quatenus vires legati patiuntur.
q l. 20. in fin. ſ. eod.
r Actum dominicum adminiſtrabat ſeruus, vel per menſam, vel extra.
ſ Legatum ut rationes exigantur, exactus excedi vel ampliari oportet, quatenus teſtatorem voluiſſe colligemus.
t Cur ita v. l. 25. de fid. 10.
u v. l. 75. inſt. de re iudic.
x Imò, impediri videtur, nec enim cuique conceſſum eſt, pro parte probare, & pro parte reprobare. l. 7. ſ. de probat.

a Iubeo Verbum eſt precarium, & rerumque ſignificat, vnde, ſiue capio, hæc verba *precatiua* dicuntur & inſerta & fideicommiſſi, ita verba hæc precaria ſunt, peto, rogo, volo, mando. l. 2. C. comm. de legatis 5. vlt. Inſt. de ſingulis rebus per fideicommiſſum, item, deprecor, cupio, iniungo, deſidero. l. 115. l. 118. de l. 1. & reliquos. l. 39. ſ. ad Treb. *Cuiac.* 4. ſent. Paul. 1. §. 6.
b Nuntum iure accipere eſt permiſſum, vt heredi & nouit contraria pareret duratione: dixi ad l. 31. §. 1. ſupra de donat. inter virum & vxorem.
c Si debitor fuiſſet, *Bal.*
d iunge l. 190. ſ. de verb. ſig. quæ eſt eiuſdem libri.
e Quod per ea non poſſum, poſſum interdum propter alium ſ puta etiam ſocium ſ l. 63. §. 7. ſup. de acquirend. & 4. infra de accept. tributione. 55. ſ. de acq. hered.
f Imò capere non debet. l. 5. §. 1. ſ. de donat. inter vir.
g hereditatis ſc.
h i. petitionem hereditatis. l. 4. C. de pluribus.
i Id eſt ſ ante teſtamentum legatum non poterat, legatum reſidua nihil proficeret.
k ſed nec propter hoc.
l principali in cauſa ſi legatum non valet propter ſumptum liberationis valebit.
m adde & hoc formulas legandi liberationem.
...
n l. 5. l. 2. ſ. eod.
p Reliquum, reliqua. v. l. 82. eod.
q Rationes duas partes ...

Universidad Rey Juan Carlos

DE ADIMENDIS VEL TRANSFERENDIS legatis vel fideicommiſſis.

TIT. IV.

De actu & itinere.

1. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

QVI actu a legato iter adimat, nihil adimit, quia nunquam actus ſine itinere eſſe poteſt.

De proprietate & uſufructu. 2. De parte.

2. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

FVndo legato adimi iuſ poteſt, *Fundum* [illegible] *legatum* [illegible] *uſumfructum* in legato relinquatur.

1 ¶ Sed & fructus adimi poteſt, vt proprietas relinquatur.

2 ¶ Item pars fundi legati adimi poteſt.

Conditionem non videtur adimi quem adſcribi poſſunt. De tranſlatione conditionali. 4. Legatum ſecundi. 5 [illegible] legatarius adimatur. 6. Si plus adimatur quam datum ſit. 6. Si aliud [illegible] aliud adimatur. 7. De incertitudine. 8. De pariter & [illegible] aliud adimatur. 9. De conditione. 10. De tranſlatione. 11. De vnda voluntate. De [illegible]. 14. & [illegible].

3. *Vlpianus* lib. 24. ad Sabinum.

SI quis ita legauerit: *Titio fundum do lego* [illegible] *Titius decesserit [illegible], Seio heres meus dare damnas eſto*, recte tranſlatum legatum videtur: ſed etſi iam mortuo eo cui legatum erat, eaſdem res tranſtulerit, Sempronio debetur.

1 ¶ Si quis Titio legauerit ſic: *Titio dato, aut ſi Titius ante deceſſerit quam acceperit, Sempronio dato*, ſecundum meram ſubtilitatem vtrique obligatum videri heredem: id eſt, & Sempronio & heredi Titij. ſed ſi quidem morte Titio ab herede facta eſt, ad heredes eius legati actio tranſmittitur, Sempronio repellendo. ſin autem nulla mora interceſſerit, tunc Sempronius legatum accipit, & non Titij heredes. ſed ſi ante diem legati cedentem deceſſerit Titius, ſoli Sempronio debetur legatum.

2 ¶ Idem dicendum eſt, & fideicommiſſa hereditate puero data, aut ſi ante reſtitutam deceſſiſſet, matri eius relicto, vt ſi puer ante diem legati cedentem deceſſiſſet, matri deberetur: ſi poſtea, ad pupilli heredes fideicommiſſum tranſmittatur, vtpote re ipſa mora ſubſecuta.

3 ¶ Sed & cum quis ita legaſſet, *heres meus Titio dato, [illegible] Sempronio dato*, ita demum Sempronio debetur, ſi dies eius in perſona Titij non ceſſiſſet.

4 ¶ Si quis ita legauerit: *heres meus Titio fundum dato, & ſi Titius eum fundum alienauerit, heres meus eundem fundum Seio dato*, oneratus eſt heres. non enim à Titio fideicommiſſum relictum eſt, ſi alienaſſet fundum, ſed ab herede: & legatum eſt, heres igitur debebit, doli exceptione poſita proſpicere ſibi cautione à Titio de fundo non alienando.

5 ¶ Si quis plus quam dedit, ademerit, ademptio valet, veluti ſi quis viginti legauerit, & quadraginta ademerit.

6 ¶ Si loci vſumfructum legat teſtator, & iter adimat, non valet ademptio, nec vitiatur legatum.

¶ Sicuti qui proprietatem fundi legat, iter adimendo, legatum non minuit.

7 ¶ Si duobus Titiis ſeparatim legauerit, & vni ademerit, nec appareat cui ademptum ſit, vtrique legatum debetur: quemadmodum & in dando, ſi non appareat cui datum ſit, dicemus neutri legatum.

8 ¶ Si Titio fundus purè, eademque ſub conditione legatus ſit, deinde poſtea ademptum ſit ſic, *Titio fundum, quem ſub conditione legaui, heres meus ne dato*, ex nulla datione debebitur, niſi ſpecialiter dixerit, purè eum legatum velle accipere.

9 ¶ Conditio legati an adimi poſſit, vel hereditatis, vel ſtatuliberi, videndum. Et Iulianus ſcribit, in ſtatu libero detractam conditionem non repræſentare libertatem. Papinianus quoque libro ſeptimodecimo quæſtionum ſcribit generaliter, conditionem adimi non poſſe: nec enim datur (inquit) conditio, ſed adſcribitur. quod autem adſcribitur, non poteſt adimi, ſed quod datur. ſed melius eſt, ſenſum magis, quam verba amplecti, & conditionem ſicuti adſcribi, ita & adimi poſſe.

10 ¶ Cum Titio centum teſtamento legaſſet, & eidem codicillis ita legaſſet: *Titio quinquaginta damnas [illegible] amplius heres meus dato*, non amplius quinquaginta legatarium petiturum.

11 ¶ Non ſolum autem legata, ſed & fideicommiſſa adimi poſſunt: & quidem nuda voluntate. Vnde quæritur, an etiam inimicitiis interpoſitis fideicommiſſum non debeatur. & ſi quidem capitales vel grauiſſimæ inimicitiæ interceſſerint, ademptum videri quod relictum eſt. ſin autem leuis offenſa, manet fideicommiſſum. Secundum hæc & in legato tractamus, doli exceptione oppoſita.

4. *Idem* lib. 23. ad Sabinum.

QVod ſi iterum in amicitiam redierunt, & pœnituit teſtatorem prioris offenſæ, legatum vel fideicommiſſum relictum redintegratur. ambulatoria enim eſt voluntas defuncti vſque ad vitæ ſupremum exitum.

Collatio ademptionis & tranſlationis.

5. *Gaius* lib. 2. ad Edictum vrbicum.

SIcut adimi legatum poteſt, ita & ad alium transferri, veluti hoc modo: *Quod Titio legaui, id Seio do lego*: quæ res in perſonam Titij tacitam ademptionem continet.

Quibus modis tranſlatio fit.

6. *Paulus* lib. 5. ad legem Iuliam & Papiam.

TRanſlatio legati fit quatuor modis: aut enim à perſona in perſonam transfertur: aut ab eo qui dare iuſſus eſt, transfertur, vt alius det: aut cum res pro re datur, pro fundo decem aurei: aut quod purè datum eſt, transfertur ſub conditione.

1 ¶ Sed ſi id quod à Titio dedi, à Mæuio dem: quoniam ſoleant eſſe duo eiuſdem rei debitores, tamen verius eſt hoc caſu ademptum eſſe legatum. nam cum dico, *quod Titium dare damnaui, Seius damnas eſto dare*, videor dicere, ne Titius det.

2 ¶ Item ſi pro fundo decem legentur, quidam putant non eſſe ademptum prius legatum. ſed verius eſt, ademptum eſſe. nouiſſima enim voluntas ſeruatur.

7. *Vlpianus* lib. 24. ad Sabinum.

QVod ſi alij legetur ſub conditione, quod alij purè datum eſt, non plenè receſſum videtur à primo, ſed ita demum, ſi conditio ſequentis extiterit. cæterum ſi hoc animo fuerit teſtator, vt omnimodo receſſum à primo putauerit, dicendum erit à primo ademptum legatum.

8. *Iulianus* lib. 37. Digeſtorum.

ET ideo ſi viuo teſtatore mortuus fuerit is, in quem tranſlatum legatum fuerit, nihilo magis ad eum, à quo tranſlatum fuerit, pertinebit.

Si quantitas bis relinquatur, bis debetur: niſi animo adimendi ſecunda voluntas ſola expreſſa ſit.

9. *Vlpianus* lib. 5. Diſputationum.

CVm centum, quæ quis purè reliquit, conditione adiecta iterum eidem legauit: ſi quidem quaſi aliam hanc ſummam eſſe voluit, & quod purè relictum eſt, ſtatim debebitur, & quod ſub conditione adſcriptum eſt, ſi conditio extiterit.

¶ Quod ſi eandem ſummam mutata voluntate ſub conditione reliquit, pura datio, conditionalis effecta videbitur. Quare ſi in eodem teſtamento in quo centum adſcripſerat, poſtea quinquaginta reliquerit: ſi quidem alia voluit eſſe hæc quinquaginta, centum quinquaginta debebuntur. ſin verò quinquaginta tantum deberi voluit, quinquaginta tantum debebuntur.

¶ Idem eſt, & ſi in codicillis hoc fuerit factum.

De ademptione, vel tranſlatione conditionali.

10. *Iulianus* lib. 37. Digeſtorum.

SI legatum purè datum Titio, adimatur ſub conditione, & pendente conditione Titius deceſſerit, quamuis conditio defecerit, ad heredem Titij legatum non pertinebit. nam legatum cum ſub conditione adimatur, perinde eſt, ac ſi ſub contraria conditione datum fuiſſet.

1 ¶ Quod ita legatum eſt: *Titio decem heres meus dato: ſi Titio non dederit, eadem decem Sempronio dato*: ſi moriatur Titius ante diem legati, Sempronius legatum vtiliter petet. tranſlatum enim legatum intelligi debebit.

De legato generis & ademptione ſpeciei.

11. *Idem* lib. 54. Digeſtorum.

QVi hominem legat, & Stichum adimit, non perimit legatum, ſed extenuat.

12. *Vlpianus* lib. 50. ad Sabinum.

VT Stichum legatarius eligere non poſſit.

De eo quem ſeruum poſſimus liberum vocauit.

13. *Marcianus* lib. 6. Inſtitutionum.

DIui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, cum teſtator poſtremis ſcripturis, quaqua ratione motus, [illegible] factum acquiſierit, cum in fideicommiſſo damnum eſſe poſſit: in legato vero necum lucrum verſetur.

a 2. ſolic. 13. An & quatenus legatum vitiatum, mutatum, extinctum, ſiue ſine directe inſpecta diſpoſitione legis vel principis, inſpecto modo vel forma legati, inſpecta materia ſiue forma rei legatæ, inſpecto ſtatu teſtatoris, legatarii, ſiue, caſu extrinſeco & tempore, vide apud Simonem de Prætis, lib. 4. de interpr. vlt. volunt. [illegible]
b addit Eclogæ [illegible]
c Ante legato, iter ab adimi non poteſt.
d adimit. [illegible]
e Cur, quia iter ad actum, eſt pars ſubſtantialis: non ſi autem ſubſtantialis ademptio nihil valet.
f Actus ſine itinere eſſe non poteſt.
g Imò eſſe poteſt, eſt enim ab itinere actus diuerſus.
h Negatiua oratio, ſi prior eſt [illegible]
k l. 3. §. vlt. l. [illegible]
l audis legatum.
m audis conditionem.
n al. Sempronio.
o audis quia heres liberatur [illegible] poſt euentum conditionis.
p l. 14. inſ. ad Treb.
q Verbum accipiendi verificatur, ſiue accipiat legatarius, ſiue per eum ſtet, quo minus accipiat.
r l. 20. in ſi. [illegible]
s l. 5. §. [illegible]
t [illegible] Facta legatarij quorias heres damnari [illegible] poteſt legatarius et cauere de illo non faciendo.
u l. 6. §. 5. ſup. de legat. 2.
x Plus qui adimit, quam dedit, & id quod minus eſt, ademiſſe intelligendus eſt.
y l. 10. in fin. inſ. de [illegible]
z al. neutri, al. vtrique.
& vtrumque ſic enim à quibuſdam legi ſcribit Bartolus.
b Ademptio ſi ad 2. [illegible] adimi [illegible]

que omnis diſpoſitio facta circa illis cum videtur. Bart. c l. 5 5. inſ. de cond. & demonſt.
d [illegible] conditio [illegible] l. 5. C. de [illegible].
e Non ſolum enim legata adimi poteſt, ſed & qualitas rei legatæ adiecta.
f pars enim adimi poteſt l. 2. in ſi. ſup. eod.
g Dictio [illegible] in caſibus inducit ademptionem. An dictio [illegible] poſita in lege noua ſufficit ad inſecundum veteris conſequentem? Bartolus poſt alios negare videtur. Iaſon autem ait, atque ita verius.

a ad adimendi formas refert l. 13. l. 16. l. 19. [illegible] ſu. ſup. de l. 1. §. 18. [illegible] 4. ſup. de vſuſruct. legat: l. 27. C. de fideic.
b adde l. 27. C. de [illegible]
c v. l. 9. [illegible] vi [illegible] de [illegible]
d Grauiſſimæ inimicitiæ, maiores partis bonorum vel ſtatus, l. 13. §. 12. Inſt. de excuſ. tutor. [illegible] Cod. de [illegible]
e l. 15. inſ. [illegible] inſ. de reg. iur.
f v. quæ ſcrip. ad l. 5. C. ſamilie.
g v. l. 5. 8. 5. in fin. ſup. de [illegible]
h §. 1. inſ. eod.
i Prioris obligationis commemoratione inducitur nouatio, l. 47. inſ. de verb. oblig.
k Tranſlatio in alium, tacitam ademptionem inducit. [illegible]
l eius cui legatur, & id eſt, ab eo à cuius perſona legatur.
n l. 10. §. 1. [illegible] 25. C. [illegible]
o v. l. 37. inſ. de cond. & dem.
p Cur ita? v. l. 5. [illegible] quando dies legat.
q His quatuor modis diuerſis relinquitur, bis debetur, niſi animo adimendi ſecunda voluntas fuerit expreſſa.
r Centum & quinquaginta, & ita hunc locum reſtituit Ant. Faber [illegible] & ea ſumma nox legatur. & id agit Vlpianus, vt doceat centum deberi, quantum ſit legatum.
s l. 42. in ſi. [illegible]
t v. l. 6. quando dies legat.
u pura quia deceſſit l. 3. §. 1. [illegible]
x Imò etſi deceſſerit antequam acciperet, legatum vtiliter petet: velut in fideicommiſſo vniuerſali receptum eſt, l. quidem [illegible] 5. inſ. ad Treb. An diuerſitatis hæc differentia eſt, quod in legato quæſitum iis dominium reſiduum non transfertur, ſicut in fideicommiſſo vniuerſali? [illegible] dominium non tranſit relicta, ſtatim tamen deberi incipit. in fideicommiſſo vero vniuerſali acceptatio, idem cognitio fideicommiſſi neceſſaria eſt. [illegible] in legato vero [illegible]

y adde l. 7. §. 1. ſup. de liberatione.
z Imò perimit l. vn. ſalua §. 3. [illegible] de libertatibus legat. [illegible] in legato generis: ſed [illegible] alternatiuo.
a [illegible] & adimere legatum differunt. Qui adimit, in totum perimit: qui [illegible] in totum perimit, qui partem tantum adimit.
b l. 6. in fin. ſup. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

poſtea eum liberum eſſe uoluerit; ex qua priori ſcriptura ei relicta fuerant, adempta uidentur a.

De legato inutili. 1. De ademptione ex his cauſis ex quibus datio non valet.

14. *Florentinus* ‖ lib. 11. Inſtitutionum. ‖

LEgata inutiliter data, ademptione non confirmantur: veluti ſi domino herede inſtituto, ſeruo ſ purè legatum, ſub conditione adimatur. nam * purè à legatum ſi ſub c conditione adimatur, ſub contraria conditione datum intelligitur d: & ideo confirmatur. ademptio autem quo minus, non quo magis legatum debeatur, interuenit.

1 ¶ * Quibus ex cauſis datio legati inutilis eſt, ex iiſdem cauſis etiam ademptio inefficax e habetur f veluti ſi viam g pro parte adimas, aut pro parte liberum eſſe veres.

De alienatione & redemptione ſerui legati.

15. *Paulus* lib. ſingulari de aſſignatione libertorum. ‖

CVm ſeruus legatus à teſtatore, & alienatus h rurſus redemptus ſit à teſtatore, non debetur à legatario, oppoſita exceptione k doli mali: ſané ſi probet legatarius nouam voluntatem teſtatoris, non l ſummouebitur.

Collatio inductionis & ademptionis.

16. *Idem* ‖ ex lib. ſingulari de iure Codicillorum. ‖

NIhil intereſt m, inducatur n quod ſcriptum eſt, an adimatur.

De priore & poſteriore ſcriptura.

17. *Celſus* ‖ lib. 22. Digeſtorum. ‖

NIhil prohibet o, priorem ſcripturam poſteriore p corrigere, commutare, reſcindere.

De donatione rei legatæ.

18. *Modeſtinus* ‖ lib. 2. Differentiarum. ‖

REm legatam ſi teſtator viuus q alij donauerit, omnimodo extinguitur legatum. nec r diſtinguimus, vtrum propter neceſſitatem rei familiaris, an mera f voluntate donauerit: vt, ſi neceſſitate donauerit, legatum debeatur: ſi nuda voluntate, non debeatur. hæc enim diſtinctio in donantis munificentiam non cadit: cùm * nemo t in neceſſitatibus liberalis exiſtat.

De fideicommiſſo relicto à legatario, cui legatum ademptum eſt.

19. *Idem* ‖ lib. 11. Reſponſorum. ‖

MOdeſtinus reſpondit. ‖

SI adimendo legatum, quod Mæuio relictum ſit, fideicommiſſum ab eo datum defunctus reuocare u noluit x, heredes y ex cauſa fideicommiſſi conueniri poſſe, recte probari.

De translatione in eum cui dederi non poteſt.

20. *Pomponius* ‖ lib. 2. ad Quintum Mucium. ‖

LIcet transferam legatum in eum z, cum quo nobis teſtamenti factio non eſt, ſiue in ſeruum proprium, cui ſine a libertate legauero: licet eis non debeatur, nec b illi tamen debebitur, cui fuerit ademptum c.

Cui adimi poteſt.

21. *Licinius Rufinus* ‖ lib. 4. Regularum. ‖

LEgatum nulli alij d adimi poteſt, quàm cui datum eſt, quapropter ſi filio, aut ſeruo alieno legatum fuerit, domino aut patri legatum adimi non e poteſt.

De inimicitiis.

22. *Papinianus* ‖ lib. 6. Reſponſorum. ‖

EX parte heres inſtitutus etiam legatum acceperat. eum teſtator inimicitiis grauiſſimis f perſecutus, cum teſtamentum aliud facere inſtituiſſet, neque perficere potuiſſet, prætermiſit. hæreditariæ quidem actiones ei non denegabuntur: ſed legatum ſi petat, exceptione doli mali ſummouebitur.

De poſſeſſione empta ex pecunia legata.

23. *Idem* ‖ lib. 7. Reſponſorum. ‖

PAter inter filios facultatibus diuiſis a filiam ex ratione primipili h commodorum trecentos aureos accipere voluit; ac poſtea de pecunia commodorum poſſeſſionem parauit c. nihilo minus fratres & coheredes ſorori fideicommiſſum præſtabunt d. Non enim abſumptum videtur, quod in corpus patrimonij verſum eſt. cùm autem, inter filios diuiſo patrimonio, res indiuiſas ad omnes coheredes pertinere voluiſſet: ita poſſeſſionem ex commodis comparatam diuidi placuerit, vt in eam ſuperflui pretij filia portionem hæreditariam accipiat. hoc enim conueniret, in bonis pecunia relicta e.

De translatione legati conditionalis. 1. De donatione rei legatæ.

24. *Idem* ‖ lib. 8. Reſponſorum. ‖

LEgatum ſub conditione datum f, cum transfertur, ſub eadem conditione transferri videtur, ſi non conditio priori perſonæ cohærebat: nam g ſi quis vxori ſuæ, ſi h liberos legauerit, repetita conditio non videbatur, quæ fuit in perſona mulieris neceſſaria i.

1 ¶ Pater hortos inſtructos filiæ legauit: poſtea quædam ex mancipiis hortorum vxori donauit k. ſiue donationes confirmauit, ſiue non confirmauit, poſterior voluntas filiæ legato potior erit l. Sed etſi m non valet donatio, tamen n minuiſſe filiæ legatum pater intelligitur.

De duobus prælegatis.

25. *Idem* ‖ lib. 9. Reſponſorum. ‖

ALteri ex heredibus præceptionem prædij dedit, mox alteri præſtari aduerſus debitorem actiones o ad eum p finem mandauit, quo prædium fuerat comparatum. cùm poſtea prædio diſtracto citra vllam offenſam eius, qui præceptionem acceperat, pretium in corpus patrimonij rediſſet, non q eſſe præſtandas actiones coheredi, reſpondi.

Si ſeruo legato legatum ſuerit.

26. *Paulus* ‖ lib. 9. Quæſtionum. ‖

SI r ſeruo cum libertate dato legato, & alienato, adimatur libertas: quamuis alieno inutiliter adimatur f, tamen legatum ad emptorem non perueniturum. & merito: conſtitit enim ademptio quia poſſit t redimi. ſicut datio cùm in eum confertur, qui teſtamenti faciendi tempore ſuit teſtatoris, deinde alienato codicillis libertas datur.

1 ¶ Quid ergo, ſi eum, quem liberum eſſe quis iuſſerat, manumiſerat viuus, deinde codicillis libertatem ei ademerit? videamus, an perdiderit legatum valida ademptio libertatis, quod quidam putant: ſed * ſuperuacua u ſcriptura non nocet legato.

27. *Idem* ‖ lib. 11. Quæſtionum. ‖

SEruus legatus eſt, & ei aliquid: ſi alienato eo adimatur, quod ei legatum eſt, valet ademptio: quia & legatum poteſt procedere, ſi redimatur.

1 ¶ Seruo legato, & inter viuos manumiſſo, ſi legatum adimatur, nullius momenti ademptio eſt: igitur legatum quod ipſi datum eſt, capiet. nam etſi rurſus in ſeruitutem reciderit, non tamen legatum eius reſuſcitabitur x. nouus y enim videtur homo eſſe.

De poſteriore ſcriptura.

28. *Ulpianus* ‖ lib. 5. Fideicommiſſorum. ‖

SI tibi certam rem legauero, & rogauero te, vt eam Titio reſtituas: deinde z eandem rem tibi fideicommiſero, nec rogauero te, vt alij eam præſtares: quæritur, an in tua poteſtate ſit ex cauſa fideicommiſſi eligere, vt fideicommiſſum non præſtes. & a magis poſteriorem b ſcripturam teſtamenti placuit ſpectari.

De liberto quem teſtator ingratum appellauit.

29. *Paulus* ‖ lib. 3. Sententiarum. ‖

LIbertus c, qui in priore parte teſtamenti legatum acceperat, & ingratus d poſtea e eadem ſcriptura à teſtatore appellatus eſt, commutata f voluntate, actionem ex teſtamento habere non poteſt.

a Imò non videtur: nec enim teſtimonio vel querelis teſtatoris fides adhibenda, l. 3. §. 3. 5. ad Syllanianum. Nou. 115. §. cauſa. Hic teſtator legatum tacitum ademit, ſi poſtea iudicium ingratum iudiget vult. item in dicta Nouella, teſtator vult auferre filio ſucceſſionem quæ ei lege debetur: hic beneficium indebitum.

b Adimens ſub conditione, dat ſub conditione.

c Ita, non adimere, dare eſt. Accurſius. dixi ad l. 29. in fin. ſup. de probat.

d Priuatione poſita ſeu conſtituta, videtur ſequi poſitio habitus. *Bart.*

e Imò non eſt inefficax: quia inutilis ademptionem perimit legatum. v. l. 20. inf. eod.

f & è contra, vt l. 26. inf. eod.

g vt l. 11. in fin. §. de ſeru.

h Teſtator ſuperuiuens ſi eam rem, quam reliquit, vendiderit, extinguitur fideicommiſſum. Paul. 4. ſent. 1. §. 6.

i non reconualeſcit. Cur ita? quia ſeruo herede cum libertate inſtituto, & poſt alienato, & mox redempto, inſtitutio conualeſcit, l. 9. §. 16. §. de hered. inſt. k l. 3. in fin. §. eod.

l vide l. 19. in fin. inf. de reg. iur. Imò ſummouebitur, l. 28. inf. eod. l. verum eſt 58. inf. de manumiſſ. in d. l. 18. diſtinguitur alienatio ſpontanea à neceſſaria, in d. l. verum 58. ſpecialis eſt fauor libertatis, niſi dicatur ex l. 4. §. 10. eſſe ſimilibus inimicitiis, cauſam adimendi teſtatore præſumi ſæcum auctore alienationem legati, nõ eſſe eandem voluntatis, mutari, ſed indiciam tantum.

m adde l. 3. in fin. ſup. eod.

n adimit legatum, qui inducit, l. 1. l. 2. §. 2. ſup. de his quæ

a Permutat[illegible] quam acuſſet inter liberos teſtamento diuidendo, vt hic, & l. 20. §. 1. l. eod. l. ſi ſic autem, 20. §. ſ. pater, §. 1. in ſuper. 39. §. pater §. 4. quæ ſunt 10. §. familiæ l. pater 35. & capitulo 21. [illegible] ſcriptura in C[illegible] Conſtitutiones nota liberos teſtatoris imperium diuiſit, Theodoſius l. vlt. C. Iuſtinianus 11.

b Primipilum, nomen militaris, à principio.

c paſſeſſione, & ſic pecunia in aliud tranſiit, l. 69. §. de legat. 1. Si ex pecunia legata per teſtatorem aliquid emitur, legatum extinguitur, ſi ea re empta praſtatur, *Bart.*

d imò non præſtabunt. Nam alienatione rei legata extinguitur legatum, l. 18. §. eod. Hic tamen pecunia legata eſt in emptione res alicuius: atque ita pecunia alienata eſt. Sic ſaneſeſt tamen non emptione pecunia in ſuo patrimonio retinuit teſtator, imò et res empta ſeruata ſunt in patrimonio, extinguitur etiam legatum ad. hic l. ſup. de auro. hic ſpecies legata hic quæ[illegible] in genere: genera non in facile perimuntur vt ſpecies.

e l. 25. in fin. §. familia.

f l. 95. §. de cond. & dem.

g Legatum intelligitur transferri cum ſua conditione, niſi conditio cohæreat perſonæ.

h vt l. 6. quæ dicta legatum.

i vide tit. 10. eiſ. 10.

k inutiliter ſcilicet.

l Contra, vel illo quod per donationem inutilem inducitur legati ademptio. *Bart.*

m dixi ad l. 18. ſup. eod.

in eſt. o tur tranſ. l. 1. in fin. ſup. eo. p l. 6. in fin. ſup. eo. l. 57. §. de cond. & dem.
q adde Paul. 4. ſent. 1. §. 9. r vt in alienatione l. 11. §. 12. ſup. de l. 3. dixi ad l. 5. §. de legatis. f Mera voluntas, quæ neceſſitatem non continet. *
t l. 29. §. de donat. Idem dixi Cuiacius 44. Ecloq. 17. Donare nemo præſumitur quoties rei familiaris neceſſitate premitur. u l. 9. ſup. de vſu & vſuf. l.
x In dubio autem non præſumitur reuocare velle.
y Legatum ſimpliciter ademptum apud heredem cum ſuo onere remanet, vt hic: ex contrario, quoties in alium transfertur, cum ſuo onere transfertur, l. Gaio 13. ſup. de alim. z l. 34. ſup. de l. 1.
a l. 4. C. de legat. b imò illi non debebitur: inutilis enim tranſlatio non perimit legatum arg. l. non ſtatim, de reg. in l. 13. §. de iure, l. ſi id quod 7. ſup. de reſcind. vend. Aliud in contractibus qui duorum voluntate conſtant: aliud in vltimis voluntatibus, vt hic, & l. plane 94. §. de l. 1. Atqui rurſus poſſis dicere, ademptione inutili non vitiari legatum, l. 34. in fin. ſup. eod. Ibi ademptio inutilis erat rei & ſubſtantiæ ratione: hic autem de inutili agitur, quæ vtilem habet in ſe ademptionem.
c Cui quæ facti ſunt, non tranſeunt ad alium, l. 44. inf. de cond. & dem.
d nec enim ei adimi poteſt, qui non habet.
e Imò poteſt: l. legatum ſeruo 7. ſup. de legat. l. l. 1. §. per ſeruum, §. de ſucceſſorio. Parentes & domini legata filiis & ſeruis poſſunt repudiare: & tamen legatum eorum filiis vel ſeruis, non poteſt illis adimi. Nam cum repudiant, monent iam rem, non ſuam repudiant. Adimi autem illis, quod ſuæ ipſæ capaces, cum non fuerint, non poteſt.
f adde l. 3. in fin. ſup. eod.

n Inutili donatione inducitur legati ademptio. o De hoc genere legatorum dixi ad l. 29. in fin. ſup. de comp. p Si teſtator vni heredum aliquid prælegat, & propter illam cauſam alij coheredi prælegat aliquid: ſi adimit prælegatum vni, intelligitur ademptum prælegatum alteri, licet expreſſe ademptum non fuerit. *Bart.*
q Prælegato vni adempto (vt ſequatur æqualitas) intelligitur & alteri prælegatum ademptum, de quo vide Manticam 5. de coniect. c. 50. & 59.
r vide Langlebeium cap. 23. annot.
f id eſt, adimi videatur. t l. 27. §. eod.
u Superuacuæ ſcripturæ non nocent legatariis, vide l. 17. C. de teſt.
x Imò reſuſcitabitur, l. 79. in fin. ſup. de l. 3.
y Nouus homo videtur eſſe, qui ex libertate in ſeruitutem rurſus cadit.
z id eſt, in alio teſtamento, l. 3. §. 7. ſup. ſi quis prius quàm per l.
a Tranſlatio legati facta ab vno in eundem, non videtur fieri cum onere, vt hic, ſecus ſi facta ſit in aliam perſonam, Langleb. ſubcenſ. 21. §. eod. l. Gaio 13. de alim. Adde etiam l. cum ſeruus 18. ſup. de cond. inſt. l. ex his 77. §. de cond. & dem.
b l. 6. in fin. ſup. eod.
c d. l. 3. ſup. eod.
d l. 13 ſup. eod. ſic ingratus, cum patronum non redemiſſe ab hoſtibus, vide Nouell. 115. c. 3.
e id eſt, ſecunda aut poſteriore.
f Mutaſſe voluntatem ſuam teſtator intelligitur, qui eum cui initio quid legauit poſteriore teſtamenti loco patrem ingratum vocauit.

De fidei

Universidad Rey Juan Carlos

De fideicommiſſo tranſlato ab herede ad legatarium. 1. De legato tranſlato in heredem ſi hereditatem omiſerit. 2. De ademptione modi. 3. De mutatione voluntatis pro parte. 4. De tranſlatione ob ſuſpicionem mortis eius à quo transfertur.

30. Scæuola libro 20. Digeſtorum.

Alumnę ſuæ plura legauerat: quædam ex his abſtulit: quædam vt præſtarentur, ab hærede ſuo petiit: in quibus & viginti dare voluit his verbis. *Hoc amplius heres meus ... dato ...* Atque vale viginti auri libras & adiecit. *Fidei tuæ committo, vt ... Semproniam ... ſeruos ... ſi putaueris ... tam ad ... ſuam familiam viginti auri libras ...* poſtea codicillis ad Mæuium legatarium eadem ô viginti libras auri tranſtulit, & fidei eius commiſit in hæc verba: *Viginti libras auri quas ... heres ... Sempronia alumna mea ... ſecundum ... Sempronia ... quinque & ...* quæſitum eſt, an Mæuius legatarius cogendus ſit poſt mortem ſuam viginti libras auri Semproniæ reſtituere, ſicut rogatus fuerat Attius hæres? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, viginti quidem auri libras non cogendum præſtare: ſed alia quæ ab eo alumnæ relicta ſunt, deberi & à Mæuio, & ab herede eius, donec viuit alumna.

1 ¶ Titia teſtamento Seiam libertam, eandémque collactaneam ex parte duodecima heredem inſtituerat. Pamphilo liberto ſuo prędia per fideicommiſſum dedit, in quibus & συγκτησιν h. 3. *inſtitutam prædiorum*, quę appellabantur circa Colonem, eidem liberto poſtea per epiſtolam alias g etiam res donauit, in quibus de Seia & Pamphilo ita eſt locuta: Τιτία τοῖς ... χαίρειν ... *Heredibus ... ſalutem ... ſi Seia collactanea mea heres non fiet ex parte ex qua eam ſcripſi, volo ei dari ...* quæſitum eſt, cùm Seia liberta omiſſa parte hereditatis ei teſtamento adſcripta, ex codicillis fideicommiſſum id eſt συγκτησιν circa colonem eligat, an ſi Pamphilus ex cauſa fideicommiſſi eadem prędia vindicet, i doli mali exceptione ſummoueri debeat? Reſpondit, tranſlatum videri fideicommiſſum prædiorum, id eſt συγκτησιν quę eſt circa Colonem, in Seiam libertam.

2 ¶ Ab heredibus petierat, vt ſi in prouincia deceſſiſſet, ſexaginta Lucio Titio darentur, vt is corpus eius curaret in patriam reportari. & adiecerat hæc verba: *Cui tanti ... ſi quid ex ea pecunia ſuperfuerit.* eadem die codicillos ad heredes ſuos ita ſcripſerat: *Peto à vobis, vt ſi in prouincia ſue in via aliquid mihi humanitus acciderit, corpus meum curetis & in Campaniam & in monumentum filiorum meorum referatur.* quæſitum eſt, an id, quod ſuperfuerit ex ſexaginta à Lucio Titio tacitè ademtum? Reſpondit, ademptum k videri.

3 ¶ Qui filias ex diſparibus portionibus teſtamento heredes inſtituerat, penè omnium bonorum ſuorum eodem teſtamento diuiſionem l fecit: deinde hęc verba adiecit: Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ... ὑπάρχοντα ... *Reliqua autem omnia bona ... filias ... Prima & Secunda, vel quæ ex his ſuperſit.* poſtea codicillis longè aliam m diuiſionem fecit bonorum inter eaſdem, inter quas & teſtamento diuiſerat: quædam tamen nulli nominatim dedit. quæſitum eſt, an Prima & Secunda filiæ ex verbis teſtamenti conſequi poſſint, vt ſolæ habeant ea, quæ nominatim nulli relicta ſunt in diuiſione quę nouiſſima à patre facta eſt? Reſpondit, non n à tota voluntate receſſiſſe videri, ſed in his tantum rebus, quas reformaſſet.

4 ¶ Cùm poſt apertas tabulas teſtamenti Priſcillianus vixerit: de cuius legato portioneque hereditatis, mater epiſtola ita cauerat: *Quoniam cognoui Priſcillianum filium meum ... ſuſpiciones ... ſi quid ei amplius legauerim, vt ſi quid ei humanitus p contigerit ... poſtea ex eadem infirmitate* q Priſcillianus deceſſit, quęſitum eſt, an legatum quoque eius ad Ianuarium, & Marianum ex cauſa fideicommiſſi pertineat? Reſpondit, poſſe videri ſi deceſſiſſet ex ea infirmitate, omnimodo & legatum ad eos, de quibus quæreretur, tranſtuliſſe.

Si ſeruus legatus transferatur in ſeruitium alteri legatum. 1. De ademptione fideicommiſſi relicti à legatario. 2. De capitali accuſatione. 3. De peculio.

32 Idem libro 14. Digeſtorum.

Filio ex parte heredi a inſtituto duos fundos cum mancipiis & inſtrumento omni legauit. Idem vxori plura legata, & ſeruos Stichum & Damam legauit. ſed cùm in altero ex fundis filio prælegatis cognouiſſet villicum b non eſſe, Stichum miſit, & tam rei ruſticæ, quàm rationibus fundi præfecit. quæſitum eſt, Stichus verum ad vxorem an ad filium pertineret? Reſpondit, cùm memor c erat eorum quę teſtamento cauiſſet, Stichum his prædiis, in quæ tranſlatus d eſt, acternam cedere, nec vxorem poſſe Stichum ex fideicommiſſi cauſa petere.

1 ¶ Matri ſuę heredi ex parte inſtitutæ quatuor prędia legauit, & fidei eius commiſit, *vt ex his duo ſuo restitueret.* deinde codicillis e ſocero ademit fideicommiſſum. quæſitum eſt, an nihilominus ex prælegatione ad matrem pertineret? Reſpondit nihil proponi cur ad matrem pertineret f.

2 ¶ Seia teſtamento ſuo legauit Titio auri pondo quinque. Titius accuſauit g eam, quod patrem ſuum mandaſſet interficiendum. Seia poſt inſtitutam accuſationem codicillos confecit: nec ademit Titio priuigno legatum: & ante finem accuſationis deceſſit: acta cauſa pronuntiatum eſt, patrem Titij ſcelere Seiæ non interceptum h. quæro, cùm codicillis legatum, quod teſtamento Titio dederat, non ademerit, an ab heredibus Seię Titio debeatur? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, non i deberi.

3 ¶ Filię, quam in poteſtate habebat, inter cętera legauit peculium. idem poſt factum teſtamentum pecuniam à debitore filię exegit, & in ſuam k rationem conuertit. quęro, an filia eo nomine cum hæredibus patris agere poſſit? Reſpondit, ſi probaret non adimendi animo factum, agere poſſe.

De pecunia numerata. De rebus corporalibus. 1. De libertate.

33. Venuleius libro 10. Actionum.

Detrahere l legatis, vel adiicere, ſi nihil præter numeratam pecuniam legatum ſit, promptum eſt. cùm m verò res corporales interuenient, & ſcriptura difficilior fit, & obſcura portio.

1 ¶ Cùm libertas adimitur, legata ſeruo relicta n nihil attinet adimi.

DE REBUS DUBIIS o.

TIT. V.

De alternatione & homonymia.

1. Papinianus libro 7. Reſponſorum.

FUNDUM p Mæuianum aut Seianum Titio legauerat. cùm vniuerſa poſſeſſio q plurium prędiorum ſub appellatione fundi Mæuiani r rationibus demonſtraretur ſ. Reſpondi, non t videri cæterâ u prædia legato voluiſſe defunctum cedere, ſi fundi Seiani pretium x à fundi Mæuiani pretio y non magna pecunia diſtingueretur.

De relicto ciuibus.

2. Idem lib. 9. Reſponſorum.

Ciuibus z ciuitatis a legatum vel fideicommiſſum datum, ciuitati b relictum videtur.

De ſermone ambiguo. De eo qui aliud dicit quàm vult.

3. Paulus libro 14. Quæſtionum.

In ambiguo c ſermone non d vtrumque dicimus, ſed id duntaxat quod volumus e itaque f qui aliud dicit

a v. l. 34. ſup. de prælegatis.
b Repetita conditio prioris legati non intelligitur, quoties in ſequenti alia conditio adiicitur. v. Mantican 10. de coniectur. n. 30.
c v. l. 18. §. 3. ſup. de liberatione legata.
d Si fideicommiſſum ab vno in alium transfertur cum onere ſpeciali, onus primo iniunctum in perſonam ſecundi, in quem transfertur cum onere ſpeciali, non videtur, tranſiſſe. Bart.
e His verbis fideicommiſſum innuitur.
f vide Alciat. 3. præſumpt. v. l. 33. §. 1. ſup. de legat. 3. l. 38. §. 2. ſupra de auro.
g Si de rebus ſpecialiter legatis, & ſub generali nomine continentis vna aliena legatur, ea in totum videtur eſſe legata, & legatario primo adempta. Bart.
h συγκτησις quid ſit, dixi ad l. 35. §. 3. ſuprà de leg.
i vide §. vlt. infra eodem.
k Per ademptionem oneris adiecti in vim modi, etiam legatum videtur ademptum, tunc enim duæ obligationes ſunt & quidem correlatiuæ. Hæres enim dare, legatarius modum implere cogitur. In correlatiuis autem vno ſublato aliud tollitur. Bart.
l Parentes nonnunquam bona ſua inter liberos teſtamento diuidebant. dixi ad l. 35. ſ. eod.
m Superſtes eſt, id enim περιοῦσα ſignificat. Omnes qui ſuperſunt. Cicero & Ariſtolaus ... ut vis vocem ... ſuperſit vitæ ... ad vocem ſuper.
n Quantum ad res reformatas, videtur ſublata voluntatem mutare, non quantum ad alias. Bart.
o adde l. 3. in fin. ſup. eod.
p §. 2. ſup. eo. l. 26. ſup. depoſiti §. 1. inſt. de donat. his verbis mors intelligitur. q l. 3 l. 4. infra de mortis cauſ. donat. Tranſlatio legati facta occaſione mortis ſperatæ ex præſenti, vel iam exiſtente infirmitate, tum demum effectum habebit, ſi ex eadem infirmitate legatarius moriatur, non ſi ex alia. Bart.

a ex parte heredes ſiul.
b de villico vide l. 18. §. de ſubſtitu.
c Præſumitur quiſque memor eſſe eorum quæ ſemel ſcripſerit. hoc an ſit perpetuo verum, vide Menoch. ... v. Lex ... §. de appellat.
d Si ſeruus legatus transfertur in ſeruitium, vt ibi perpetuo ſit, legatum eius factum videtur extinctum eſſe.
e Poteſt enim codicillis adimi §. 1. Inſtit. ... 24. 2. 29.
f non pertineret: ita emendat Anton. Faber 3. Coniect. 18.
g Accuſans teſtatorē criminis capitalis, videtur inimicus eſſe capitalis eſſe, ideóque legatum amittit, adde l. 3. in fi. ſ. eod.
h al. latet emorum.
i l. 1. §. de his quæ vt indig.
k l. 64. ſup. de leg. 3.
l l. 3. l. 63. ſup. eod.
m Corporalibus rebus pecuniam non adnumerant hinc colligunt. v. l. 94. §. 1. l. de ſolut.
n Cum quia per conſequentiam adempta intelliguntur.
o addit Alciat. ... 18. ... de incertis perſonis. ita eſt, malim coniungere huic titulo Titulum Codicis de incertis perſonis, quæ de verb. ſig. Et certè ita eſt, paſſim hoc titulo agi de incertis perſonis: vnde & interpretes hoc titulo paſſim tractant de amphibologia & ambiguitate, quæ vel ex ſingulis vel ex coniunctis vocibus oritur, de qua Quintilianus 7 Cæterum hic tractatus eſt ... ſeu ... l. 88. §. ad leg. Falcid.
p v. in hanc legem Cuiac. 8. obſ. 25.
q i. συγκτησις, l. 30. ſup. de liberat.

r ex hoc verbo naſcitur ambiguitas, nam fundi Mæuiani appellatione quidam Mæuianus ſpecialis & alius vniuerſalis cohærens intelligi poteſt: hæc ... rem dubiam facit.
ſ hoc genus probationis firmiſſimum eſt l. 91. §. 3. ſup. de leg. 3. t Et ita eſt. Nam fundo Mæuiano & Seiano legatis, ſi plures Mæuiani fundi fuerint in bonis teſtatoris, is Mæuianus legatus videbitur, cuius pretium non magna pecunia diſtinguetur à fundo Seiano. u i. vniuerſa illa prædia quæ appellatione Mæuiani comprehendebat. x Comparatio rerum adiunctarum dubitationem omnem tollit. Ex comparatione fundorum legatorum, ambiguitas ſoluitur. adde l. ... ſup. de ... Atque ita ex duobus Mæuianis fundis, is Mæuianus videbitur legatus qui magis accedet ad pretium Seiani. Cur ita ſit ... quod qui Mæuianum aut Seianum legat, æqualia legata inter ſe coniunxiſſe intelligitur. Ideóque in dubio ex Seiano fundo, qui certus eſt, Mæuiani qui incertus eſt, æſtimatio facienda erit. y pretio magis pecunia, &c. Hotom. 1. obſ. 3. reprehenſus à Raeberto 3. recept. 6.
z Ciuibus legari poteſt, l. 88. ſup. de leg. 2. Porro Azo & Accurſius hac voce adminiſtratores ciuitatis intelligit, ineptè tamen aut potius non neceſſariò. Ciuium enim nomen latiùs patet nec ſoli adminiſtratores Reipublicæ ciues ſunt. a indefinitè, non vni vel duobus. b eodem modo legimus, Relictum hieropylaco & ſacerdoti templi, templo deberi, l. 20. in fi. ... de annuis ... ideóque priuilegium conceſſum ciuibus loco & vniuerſitati conceſſum intelligi. Bald. Porro ciuitati relinqui poteſt, l. 122. ſup. de leg. 1. c v. 1. o. Gell. 12. d in ambiguo ſermone etſi duplex aut multiplex eſt interpretatio: tamen qui ambiguè loquitur, nō ad omnes eas interpretationes ſimul ſe refert, ſed ad vnam tantùm, nimirū ad eam quam vult: de qua denique intelligit. Non id demum dixiſſe videri debemus, quod lubiſ dicere voluimus. Itaque ſecundum eſt ... qui aliud dicat, quam velit, hoc eſt, vt qui ſermone ambiguo vtatur, neque id dicat quod vox ſignificat: neque id quod velit. Non enim dicit id quod vox ſignificat, quia aliud planè vult. Neque id quod vult, quia vox, qua ipſe vtitur, aliud ſignificat. e Prius enim eſt atque potentior

Universidad Rey Juan Carlos

quia vult : neque id dicit , quod vox ſignificat , quia non vult : neque id, quod vult, quia id non loquitur.

De eo quod conditionis implendæ cauſa datur.

3. *Idem* libro 19. Reſponſorum.

PAulus reſpondit id, quod conditionis implendæ cauſa datum eſt, ſive dubia ſit certa ſit incerta perſona dari debere [illegible], vt fideicommiſſi peti non poſſe compertum.

De nomine fideicommiſſarij non aſcripto.

4. *Idem* lib. 19. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, cùm nomen fideicommiſſarij teſtamento adſcriptum non ſit [d] nulli perſonæ neque certæ, neque incertæ datum fideicommiſſum videri relictum eſt [†].

De perſona incerta. 1. Si relegatus testamento [illegible].

5. *Gaius* libro 2. fideicommiſſorum.

QVidam relegatus e facto teſtamento poſt heredis inſtitutionem , & poſt legata quibuſdam data ita ſubiecit: *Si quis ex heredibus meis [illegible], quoniam hoc teſtamento mentionem habui, ſive quis alius reſtitutionem mihi impetraverit [f] ab imperatore, & [illegible], quibus ei gratias agere: volo dari ei, qui id egerit, à quoque [g] heredibus [illegible]*, vnus ex his quos heredes ſcripſerat, impetravit ei reſtitutionem: & antequam [h] id ſciret, deceſſit: cum de fideicommiſſo quæreretur, an deberetur: [i] conſultus Iulianus reſpondit, deberi. ſed etiam ſi non heres vel legatarius: ſed alius [k] ex amicis curaverit eum reſtitui, & ei fideicommiſſum præſtari.

1 ¶ Si tibi [l], & poſthumo ſuo vel alieno hæreditatem reſtituere quis rogaverit,

6. *Marcianus* lib. 7. Fideicommiſſorum.

VEl ex parte te & ex parte poſthumum heredem inſtituiſſet legatumve ſimiliter, vel fideicommiſſum dediſſet.

De iuſſo reſtituere, cui ex coheredibus velit.

7. *Gaius* lib. 1. Fideicommiſſorum.

VTrum ita poſthumus partem faciat [l], ſi natus ſit an & ſi natus non ſit, quæritur: Ego commodius dici puto, ſi quidem natus non eſt, minimè eum partem facere: ſed totum tibi ad te pertinere, quaſi ab initio tibi ſoli relictum: ſi autem natus fuerit vtroſque accipere, quaſi tantum cuique relictum eſſet: vno nato pars tibi dimidia debeatur: duobus natis, tertia tibi debeatur: tribus natis, quia trigemini æquoque naſcuntur, quarta debeatur. In noſtra quidem ætate Serapias Alexandrina mulier ad Diuum Hadrianum perducta eſt cum quinque [m] liberis, quos vno fœtu enixa eſt. ſed tamen quod vltra tres naſcitur, ferè portentoſum videtur.

1 ¶ Cùm quidam , pluribus heredibus inſtitutis, vnius fideicommiſiſſet vt cum *moreretur uni ex coheredibus, cui ipſe vellet [n] reſtitueret eam partem hæreditatis quæ ad eum perveniſſet*: veriſimilem eſt velle eſſe fideicommiſſum, nec enim in arbitrio eius, qui rogatus eſt, poſitum eſt, an omnino velit reſtituere, ſed cui potius reſtituat.[o] plurimum enim intereſt, vtrum in poteſtate [p] eius quem teſtator obligari cogitat, faciat, ſi velit dare, an poſt neceſſitatem dandi, ſolius diſtribuendi liberum arbitrium concedat.

2 ¶ Quæſitum eſt, ſi coheredes ex diſparibus partibus ſcripti ſint , vtrum partem ſuam in viriles partes reſtituere ſinguli debeant, an pro portionibus hereditariis, ex quibus heredes ſcripti ſint? Et placuit, ſi teſtator ita reſtitui iuſſiſſet partem , ſi aliquam pecuniam dediſſent, ſi quidem æquas partes illi fuerint dare, conveniens videri eſſe, etiam ex fideicommiſſo æquas partes ei reſtitui oportere: ſi verò diſpares in ea pecunia diſtribuenda ſignificavit teſtator , vt videantur [x] hereditariis portionib. congruere, conſentaneum [y] eſſe etiam fideicommiſſum [z] pro hereditariis partibus eis reſtitui debere.

De commorientibus.

8. *Paulus* libro 2. ſententiarum.

SI inter virum & vxorem donatio facta fuerit, priore defuncto, cui donatum eſt, ad eum [z] res redit, qui donauerat: quòd ſi ſimul, tam is cui donatum eſt, quam is qui donauerit, quæſtionis decidendæ gratia , magis placuit valere donationem: eò maximè quod donator non ſuperuixit, qui rem condicere poſſit.

9. *Tryphoninus* lib. 21. Diſputationum.

QVi duos impuberes filios habebat, ei qui ſupremus [a] moritur , alterum ſubſtituit. duo impuberes ſimul in naue perierant. quæſitum eſt, an ſubſtituto, & cuius hereditas deferatur. dixi: Si ordine vita deceſſiſſent, priori mortuo frater ab inteſtato heres erit. poſteriori ſubſtitutus: in ea tamen hereditate etiam ante defuncti filij habebit hereditatem. in propoſita autem quæſtione, vbi ſimul perierant : quia cum neutri [b] frater ſuperſtes fuit, quaſi vtrique vltimi deceſſiſſe [c] ſibi videantur: an verò neutri, quia comparatio poſterioris decedentis ex facto prioris mortui ſumitur? ſed ſuperior ſententia magis admittenda eſt , vt vtrique heres ſit. Nam & qui vnicum [d] filium habebit ſupremo morienti ſubſtituit, non videtur inutiliter ſubſtituiſſe: & proximus [e] adgnatus intelligitur etiam , qui ſolus eſt, quique neminem antecedit. & hic vtrique, quia neutri eorum alter ſuperſtes fuit , vltimi primique obierunt.

1 ¶ Cùm bello pater cum filio periſſet , materque filij, quaſi poſtea mortui bona vindicaret, adgnati [d] verò patris, quaſi filius ante periſſet: Diuus Hadrianus credidit, patrem [e] prius [f] mortuum.

2 ¶ Si cum filio ſuo libertus ſimul perierit [g], inteſtati patrono legitima defertur hereditas, ſi non probatur ſuperuixiſſe patri filius. hoc enim reuerentia patronatus ſuggerente dicimus.

3 ¶ Si maritus & vxor ſimul perierint, ſtipulatio de dote [h] ex capitulo: *Si in matrimonio mulier deceſſerit*, habebit locum, ſi non probatur illa ſuperſtes viro fuiſſe.

4 ¶ Si Lucius Titius cum filio pubere, quem ſolum teſtamento ſcriptum hæredem habebat, perierit, intelligitur ſuperuixiſſe filius [i] patri, & ex teſtamento heres fuiſſe, & filij hæreditas ſucceſſoribus eius deferetur, niſi contrarium approbetur.

¶ Quòd ſi impubes [l] cum patre filius perierit, creditur pater ſuperuixiſſe [m], niſi & hic contrarium approbetur.

De perſona incerta. 1. De conditione, Si primùm marem pepererit.

10. *Vlpianus* libro 6. Diſputationum.

SI fuerit legatum relictum ex cognatis meis *qui primus Capitolium aſcenderit*, & ſimul [n] duo venisse dicantur, nec appareat quis prior venerit, an impediatur legatum? vel, *ei qui maximus natu fuerit* & plures fecerint, vel ei qui maximus natu eſt, & duo pares natu ſint, ſed & ſi legatum Sempronio amico fuerit relictum, & duo ſint æqua charitate coniuncti.

¶ Sed & ſi duobus hominibus eiuſdem nominis fuerit legatum, puta Sempronio, mox Sempronio ademptum ſit, nec appareat cui ademptum ſit ; vtrum datio in vtraque perſona infringitur, an ademptio nulla eſt, quæri poteſt. Item ſi ex pluribus ſeruis eiuſdem nominis vni, vel quibuſdam libertas relicta eſt. & verius eſt in his omnibus et legatum & libertatem impediri: ademptionem [p] autem in vtrumque valere.

1 ¶ Plane ſi ita libertatem acceperit ancilla, *Si primùm marem pepererit, libera eſto*: & hæc vno vtero marem & fœminam peperiſſet [q] ſi quidem certum eſt, quid prius ediſſet, non debet de ipſius ſtatu ambigi, vtrum libera eſſet, necne. ſed nec filiæ : nam ſi poſtea edita eſt, erit ingenua : ſin autem hoc incertum eſt nec poteſt, nec per ſubtilitatem [q] iudiciorum manifeſtari : [r] in ambiguis rebus humaniorem [s] ſententiam ſequi oportet, vt tam ipſa libertatem conſequatur , quàm filia eius ingenuitatem , quaſi per præſumptionem [t] priore maſculo edito.

De perſona incerta ex ambiguo.

11. *Iulianus* libro 36. Digeſtorum.

QVotiens libertis vſusfructus legatur, & ei, qui nouiſſimus [t] ſuperuixerit, proprietas, vtile eſt legatum [u]: exiſtimo enim omnibus libertis proprietatem ſub hac conditione *ei qui nouiſſimus ſuperuixerit* [x] dari.

De oratione ambigua.

12. *Idem* libro 50. Digeſtorum.

QVotiens in actionibus, aut in exceptionibus ambigua oratio eſt, commodiſſimum eſt, id accipi [y], quo res, de qua agitur magis valeat, quàm pereat.

De particula, tam, de conditione, ſi illud aut illud [z], vel : ſi illud & illud; vel ſi quis filium non erit. De natura, maſculis vniuerſalis vel particularis.

13. *Idem* [a] lib. ſingulari de Ambiguitatibus.

SI is, qui ducenta depoſuit, ita leget: *Seio centum [b] ducenta quæ apud eum depoſui, heredes legò*, ſingula ſumma ſeparatim [illegible]

Marginal notes (left):

ueat liceaſſe, quam eius vox. l. 7. in fin. ſup. ad [illegible] l. 67. [illegible]

a poſſe legari in perſonam indefinitè [illegible] l. 10. inf. [illegible] atque ita damnè conditio conferri poteſt in perſonam incertam. l. 14. [illegible] l. 21. l. 22. inf. de ſtipulat.

b [illegible] dari poſſe.

c fideicommiſſariis incertis legari non poteſt. l. 18. 5. de [illegible] legat.

d omnimodo, & nulla eius demonſtratione penitus facta.

† id hodie, correctum videtur, l. 10. Cod. de incertis perſonis.

e ſi enim poteſt teſtamentum facere. l. 8. 5. ſup. qui teſtam.

f cum effectu ſc. nō ſolo conatu ; & ſic valet legatum incertis perſonis declarandis ex ſuturo euentu.

g cæterorum appellatione omnes comprehenduntur. l. 62. inf. de verb. ſign.

h l. 19. in fin. inf. de cond. & demonſt.

i vtrumque hic teſtator videtur velle gratificari et hæredi, à quo beneficium acceperit : ſi tamen ab alio vel extraneo beneficium acceperit, intelligitur et legare.

k 5. Marcellus. 16. 5. 30.

l ſi verum facit, vt quem habet coniunctum, ſit particeps, nec ei totum accreſcat.

m id eſt, non impedit coniunctum quominus totum accipiat. l. 16. in fin. ſup. de legat. 1.

n Legatum in contrahendi perſona deficiente, alteri coniuncto adcreſcit, l. 15. l. 26. in fin. ſup. de leg. 1. l. 24. l. 25. ſupra de hered. inſt. l. 20. in fin. inf. de cond. & demonſtr. l. vn. C. de caduc. 5. ſ. [illegible] de legat.

o trigemini. [illegible]

p quod et verum [illegible] vide quæ notaui ad l. 36. inf. de ſtatu. q l. 40. inf. de fideicommiſſ. libert.

r Vel ſi verbum liberam poteſtatem confert.

s ſubſtantia legati vel fideicommiſſi in arbitrium alterius conferri non poteſt: ſed electio & nominatio perſonæ. l. 11. 5. 7. 5. de leg. 3.

Marginal notes (right):

a [illegible] l. 34. [illegible]

b Proximus [illegible] & ſolus. l. [illegible] vnde legati. [illegible] ante aliquem eſt, & quem [illegible] eſt : ſuperſtes eſt, poſt quem nemo. l. 10. de vulgari. l. 1. [illegible] inf. de verb. ſig. 5. [illegible] de legit. agnat.

c quoque [illegible] ſeceſſit.

d [illegible] hic exclu[illegible] ad [illegible] l. 16. ſup. de [illegible]

e Patre & filio ſimul cum [illegible] in bello [illegible] præſumitur ſuperuixiſſe.

f Imò præſumitur filius [illegible] mortuus, 5. [illegible] inf. [illegible] ſic ſuperius [illegible] ad Trebell. In filio 5. [illegible] filius [illegible] præſumitur [illegible] ante [illegible] filio deceſſiſſe intelligitur , qui non probatur deceſſiſſe [illegible] : hic autem [illegible] liberis deceſſiſſe intelligitur, qui ſimul atque vna cum ipſo ſibi deceſſiſſe proponuntur.

g Si libertus & filius ſimul moriuntur, patroni fauore non præſumitur filium ſuperuixiſſe [illegible], & [illegible] præſumuntur poſt patrem mortui, cuius hereditas ad patronum non defertur.

h ſecunda ſcil.

i l. [illegible] & [illegible] ſi maritus & vxor ſimul moriantur. l. 3. [illegible] in fin. ſup. de reliq.

k Aſcendens [illegible] mortuus intelligitur, quàm deſcendens in [illegible] di caſibus ab ordine naturali mortalitatis dicitur argumentum. l. 15. ſup. de [illegible]

l aliud eſt in [illegible] l. [illegible]

m [illegible] enim impuberi [illegible]

Footnotes:

t l. 23. infra ad Trebellian. u vt videatur, Hal. x Correlatiuorum vno aliud declaratur & omne.

y Ab vnete commodum regulatur, Socin.

z l. 32. 5. 4. ſup. de donat. inter vir. l. 6. Cod. de don. inter vir. Paulus 2. ſentent. 23. 5. 1.

a ſupremus moreretur, Hal. l. 11. [illegible] de vulgari ; l. 3 [illegible] inf. ad Trebell.

b qui neuter frater ſuperſtes, Hal.

caſus magis videtur ſubiectus, l. 23. l. eod. aliud eſt in pubere. n [illegible] primo aliquid faciens [illegible] quemodo intelligenda ſit, ſi duo ſimul faciant, vide Alciat. 4. parerg. 10. [illegible] æquitate vtrique præſertim ſi [illegible] facile diuidi poteſt. o l. 28. [illegible] l. 3 [illegible] de [illegible] 3. 5. 7. ſup. de auro & arg. p ad ademptionem, & ita Decellus hic legit.

q [illegible] incertitudinis cauſa : quamuis [illegible] magnus ſit fauor. Ad plus autem cauſam, quod hic dicitur de libertate, transfert Socinus.

r Si de natiuitatis ordine non apparet, prior natus præſumitur ille ex quo mater libertatem conſequitur : & ita fauore libertatis maſculus cenſetur prior natus, [illegible] fin. l. eod. l. acta. 0. l. 5. C. de bon. quæ liberis. Dixi ad l. 8. ſup. de poſtul. l. 24. l. de [illegible] libert. l. 24. de fin. ſup. de conſtitut. pecunia. l. 13. 5. de liberis & poſthumis.

ſ Præſumptio hæc vnde oritur: præſumitur maſculus fortior: & ita [illegible] editus.

t id eſt, vltimus.

u Poſſum enim legare incerto alicui, dum poſtea certus fieri poſſit. [illegible] ſup. [illegible]

x adde l. 108. 5. 3. ſup. de leg. 1.

y Interpretatio nobis ea ſumenda eſt, [illegible] quod actum [illegible] ſi contrarium l. 21. inf. eod. l. 36. in fin. princ. inf. ad Trebell. l. 109. ſup. de leg. 1. de hac [illegible] vide Alciat. 3. præſumpt. 32. & ſic pro actore & ſtipulatore, [illegible] vtrumque ſumenda interpretatio eſt. l. 38. 5. 18. infra de verb. ſignif.

z dictio, [illegible] inter res legatas, idem importat quod [illegible] diſiunctiuè.

Universidad Rey Juan Carlos

raræ quidem certam habent demonſtrationem. conjectione a verò tali incidant in ambiguitatem. ſed dicendum eſt non trecenta, ſed quingenta deberi, quia duæ ſummæ iunguntur.

1 ¶ Si quis legat, *Fundum Seianum heres meus, Attio aut Dioni heres meus dato*: dubitatur quidem Dioni quidem, quo fundus legatus ſit, an Dio cum fundo legatus ſit. ſed magis b dicendum eſt, non ſolum fundum, ſed etiam ſeruum Dionem eſſe legatum: maximè ſi nullas iuſtas cauſas habuit Dioni legandi.

2 ¶ Cum c ita ſtipulationem concipimus: *Si hominem aut d fundum non dederis, centum dari ſpondes?* vtrumque e eſt faciendum, ne ſtipulatio committatur. ſi eſt ſine alterutrum, ne neutrum factum ſit, tenebit ſtipulatio.

¶ Idemque eſt euidenter, cùm propoſitis ſpecialiter pluribus rebus, quas fieri volumus, ita ſtipulamur: *Si quid eorum factum non erit*: veluti, *Stichum & Damam & Erotem heredi ſiſti*, quia eorum non fiunt, necesse eſt eum omnes ſeſſe ſiſtendos, vt ſtipulationi ſatisfiat.

¶ Vel, vt propius accedamus, ſingamus ita ſtipulationem factam: *Si Stichum & Damam & Erotem non ſiſtetis, decem dare ſpondes?* enim dubitabimus, quin æquè omnes ſiſti oporteat.

3 ¶ Verùm g ita concipias ſtipulationem: *Si illud aut illud factum non erit*: an hoc modo; *Si quid eorum factum non erit, quæ ver i ſeruum conſcripta ſunt*: hoc intereſt, quod quamuis altero facto verum ſit, hoc aut illud verè factum eſſe, non ideo tamen verum erit hoc aut illud factum non eſſe. nam ſimul ea poſſunt eſſe vera, quamuis inter ſe contraria ſunt, quia cùm ſignificatio non ex vniuerſo i, ſed ex aliquo m ſumitur, ſi veritatem aliquid inde ſit, veram efficit totam orationem. Sicut è contrario duæ orationes pugnantia & continentes ſimul falſæ ſunt, veluti ſi qui o liberorum partim puberes, partim impuberes deceſſerint. Nam & hoc falſum erit, omnes impuberes deceſſiſſe: & illud, omnes puberes deceſſiſſe, ad accidit, quia ſignificatio ſumitur ex vniuerſo: in quo p ſi aliquid falſum eſt, totam orationem falſam efficit. Animaduertendum igitur eſt, quid ſit de quo quæritur. Nam cùm ita concipio, *Si illud aut q illud non fuerit*, quæri debet, an aliquid factum non ſit. ſi illius r effectus hic eſt, vt neutrum fiat: ſolus autem vt vtrumque f fiat. nec in illo prodeſt, aliquid non feciſſe, ſi aliquid factum ſit: neque in hoc aliquid feciſſe, ſi aliquid factum non ſit.

4 ¶ Proinde ſi quis ita interroget, *Eorum quid, quæ obijciuntur tibi, feciſti?* ille neget: hoc exprimit: Eorum quid quę obijciuntur, non feci. id eſt, nihil horum feci.

5 ¶ Si quis autem plura in ſtipulatum deduxerit, quorum vnum a fieri velit, ita comprehendere debet: *Illud aut illud ſi ri ſpondes? ſi nihil eorum factum erit tantum dare?*

6 ¶ Item ſi paterfamilias in teſtamento ſita ſcripſerit: *Si quis mihi filius aut filia genitus x, heres mihi eſto y: Si mihi filius aut filia heres non erit, Seius heres mihi z eſto*: non ſatis voluntatem ſuam declarauit, ſi non aliter extraneum heredem eſſe volet, quàm ſi neque filius, neque filia heres ſit. hoc enim modo concipi oportet. *Si mihi neque filius neque filia heres erit*. poteſt autem interdum ſuperior ſcriptura eſſe neceſſaria, ſi quis, cùm filium & filiam habeat, vtrumque heredem inſtituere velit, ſed, ſine alter heres futurus ſit, extraneum miſcere: ſiue neuter, extraneum ſubſtituere. ſed procliuior eſt ſententia a teſtatoris ſic eſſe interpretanda b, vt, ſiue filius, ſiue filia nati ei fuerint: extraneus non admittatur, niſi ſpecialiter hoc teſtator expreſſerit.

De legato illis qui teſtamentum ſignauerint.

14. *Marcianus* libro 6. *Inſtitutionum.*

SI quis ita ſcripſerit, *Illis, qui meum teſtamentum ſignauerint c, heres meus decem dato*, Trebatius vtile legatum eſſe putat: quod Pomponius verius eſſe exiſtimat, quia ipſum teſtamentum confirmatur d teſtibus e adhibitis. quod verum eſſe exiſtimo.

De agnitione vel repudiatione legati.

15. *Idem* lib. 2. *Regularum.*

QVædam ſunt, in quibus res dubia eſt, ſed ex poſt facto retroducitur, & apparet a quid actum ſit. Vt ecce, ſi res legata fuerit, & deliberante legatario eam heres alij tradiderit b, nam ſiquidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla eſt: ſi verò repudiauerit c, valet.

¶ Tantundem eſt, & d ſi pecuniam hereditariam legatam crediderit heres. nam ſi quidem non repudiauerit legatarius, alienam pecuniam credidit: ſi verò repudiauerit, ſuam pecuniam crediſſe videtur. Quid ergo ſi conſumpta fuerit pecunia? vtique idem erit ex euentu dicendum.

De commorientibus.

16. *Idem* libro 3. *Regularum.*

QVod de pariter e mortuis tractamus f, & in alijs g agitatum eſt. vt ecce, ſi mater ſtipulata eſt, dotem à marito, mortua filia in matrimonio, ſibi reddi, & ſimul cum filia perit, an ad heredem matris actio ex ſtipulatu competeret? & Diuus Pius reſcripſit, non eſſe commiſſam ſtipulationem: quia mater filię non ſuperuixit h.

1 ¶ Item quæritur, ſi extraneus, qui dotem ſtipulatus, ſimul cum marito deceſſerit, vel cum ea propter quam ſtipulatus eſſet, an ad heredem ſuum actionem tranſmittat?

17. *Paulus* libro 12. ad *Plautium.*

IDem eſt, ſi dos vxori prælegata ſit, & ſimul cum marito perierit.

18. *Marcianus* libro 3. *Regularum.*

SEd & in illo quæritur, ſi pariter pupillus, & qui ei ſubſtitutus erat frater neceſſarius deceſſerit, an frater fratri extitit heres, an contrà. vel ſi duo inuicem neceſſarij ſubſtituti ſunt, & vnà perierint, an heredes extitiſſe videantur, vel alter alteri: hoc eſt, ſi inuicem hereditatem rogati fuerint reſtituere. In quibus caſibus ſi pariter deceſſerint, nec appareat quis ante ſpiritum emiſit, non i videtur alter alteri ſuperuixiſſe.

1 ¶ Sed & circa legem Falcidiam. ſi dominus cum ſeruis ſimul vita functus ſit, ſerui, quaſi in bonis eius mortis tempore fuerint, non computantur.

De cognatis & cognatione.

19. *Vlpianus* libro 25. ad *Sabinum.*

SI cognatis legatum ſit k, & hi cognati quidem eſſe deſierunt, in ciuitate autem maneant: dicendum deberi legatum. cognati enim teſtamenti facti tempore l fuerunt. Certè ſi quis teſtamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis m tempore factus eſt per adrogationem, facilius legatum conſequitur.

1 ¶ Si quis cognationi leget, idem eſt, atque ſi cognatis n legaſſet.

De collegijs.

20. *Paulus* libro 12. ad *Plautium.*

CVm ſenatus temporibus Diui o Marci permiſerit collegijs legari, nulla dubitatio eſt, quòd ſi corpori p cui licet coire, legatum ſit, debeatur. cui autem non licet, ſi legetur, non valebit, niſi ſingulis legetur. hi enim, non quaſi collegium, ſed quaſi certi homines, admittentur ad legatum.

De ambiguitate.

21. *Idem* libro 14. ad *Plautium.*

VBi eſt verborum ambiguitas, valet, quod acti q eſt: veluti cùm Stichum ſtipuler, & ſint plures Stichi r: vel hominem, vel Carthagini cùm ſint duæ s Carthagines: ſemper in dubijs id agendum eſt, vt quàm tutiſſimo loco res ſit bona fide contracta, niſi cùm apertè contra leges ſcriptum eſt.

De commorientibus.

22. *Iauolenus* libro 4. ex *Caſſio.*

CVm pubere filio mater naufragio t perijt, cùm explorari non poſſit, vter prior extinctus ſit, humanius eſt credere, filium u diutius vixiſſe.

23. *Gaius* lib. 2. ad legem Iuliam & Papiam.

SI mulier cum filio impubere naufragio x perijt, priorem filium y necatum eſſe intelligitur.

De eo quod ambiguè, vel perperam ſcriptum eſt.

24. *Marcianus* libro 11. *Digeſtorum.*

CVm in teſtamento ambiguè, aut etiam perperam ſcriptum eſt, benignè interpretari: & ſecundum id quod credibile z eſt cogitatum, credendum eſt.

De eo quem diſſimulat ſi ſignificaſſe.

25. *Celſus* libro 22. *Digeſtorum.*

QVi heredi non dicere vtilis ne liberum eſſe, ſibi ſi ſtatuliber vt *aut damnas ſit heres meus dare, et heres meus dare damnas eſto* teſtatoris voluntas, ſi quibuſdam a argumentis apparebit de quo dixit, adimplenda eſt.

De ambiguitate ſtipulationis.

26. *Iauol.* libro 26. *Digeſtorum.*

CVm quæritur in ſtipulatione, quid acti ſit, am-

a Hoc ambiguum quod Dioni, coniunctionem appellant.
b Scæuola eſt, ſi ſeruus accipi poteſt vt res legata, & vt legatarius, in dubio accipitur pro re legata.
c vide in hunc §. Hotom. obſ. 1.
d hominem & fundum. Hotom. ibid.
e vide l. 5. ſup. de rebus. dub.
f Cum plures res in ſtipulationem deducuntur, tot ſunt ſtipulationes, quot res: & ſingulæ debentur. l. 29. l. 16. inf. de verb. obligat. idem eſt cum plures res legantur, l. 2. ſup. de leg. 2.
g v. ad hunc §. Duaren. 2. var. 22. Cuiac. 5. obſerv. 3. Langebekium c. 39. Annot. ſecund. Hotom. 3. obſer. 2.
h factum erit. Quidam tempore Accurſij ita legeris. Hot. 3. obſ. 1.
i quæ vt non ferent. Cuiac. 5. obſ. 3. Hot. 3. repreh. 1 à Roberto 2 rec. 22.
k Nec enim ſemper ex duabus orationibus contrarijs, vna eſt vera, altera falſa: ſed duæ aduerſæ ſimul poſſunt eſſe falſæ: veluti omnis actio eſt in factum: Non omnis actio eſt in factum. vide Cuiac. 5. obſ. 3.
l . . .
m ex parte, de parte.
n v. l. 188. inf. de reg. iur.
o hanc particulam, quid, expungendam monet Hotom. 3. obſ. 1.
p in vniuerſali oratione, ſi falſa aliqua particula reperitur, totam enunciationem falſam efficiet. In vniuerſali denique ſi quid eſt falſum, tota oratio falſa eſt. Bald.
q ſi illud & illud. Hotom. obſerv. 1.
r In ſtipulatione copulatiua, de duobus non faciendis, neutrum fieri debet, ne pœna aliqua committatur. Caſtrenſ.
f & ſic dictio, quid, particularis dictionis, reſoluitur in vniuerſalem apud Iuriſconſultos: vt comprehendatur etiam minus quid. t ſenſus eſt, qui interrogatus, an quid eorum quæ obijciuntur, fecerit, reſpondet, Non feci: hæc reſpondet, Nihil feci. Cuiac. ibid. Totum negat.
u v. l. 130. §. 3. inf. de reg. iur.
x vtrique dixit genitus, gignatur. Haloand.
y audis inſtitutionem.
z audis ſubſtitutionem.
a procliuius eſt ſententiam teſtatoris, &c. Hal.
b interpretandam, Hal. ſenſus eſt, Alternatiuam ex tacita mente teſtatoris reſolui in coniunctiuam: ne videatur teſtator extraneum propriæ poſteritati præferre voluiſſe. Facin. In dubio quiſque ſuos prætuliſſe extraneis cenſendus eſt.
c audis legari incertis perſonis. adde l. 4. l. 8. ſup. eod.
d id eſt, etſi incerta ab initio teſtatoris perſona fuerit, ex ipſo tamen euentu poſtea certo apparet quis teſtamentum ſignauerit.
e hinc colligit Viglius ad §. 11. Inſtitut. de teſtament. ordin. Legatarium teſtem in teſtamento eſſe poſſe: ne ſi denegetur id ei, cautior, aut nunquam ad teſtamentum veniat. Id etiam probat Fornerius 2. ſelect. 12. Signatoribus itaque & teſtibus exiguus legati honos aſpergitur, vt eorum beneficio teſtamenti ſecuritur fides, quæ ne periret, vel inimicis teſtibus vteremur, eis relinqui poſſe receptum eſt. quod et verum ſit, vide Cuiacium 9. obſ. 37. in fin. vide tamen l. 23. §. de teſtam.

a Tunc ſcilicet probatur.
b & ita alienatio. l. 69. §. 1. l. 170. ſup. de leg. 1. l. 105. inf. de cond. & demonſt. l. 31. §. de acquir. . . . & ſic reſtringe l. vlt. §. 2. C. communia de legat.
c Legatario rem repudiante, fingitur res nunquam fuiſſe legatarij, ſed ſemper heredis. l. 8. in fin. ſup. de reb. cred.
d l. vlt. §. 3. C. commun. de leg.
e adde l. 17 l. 22. §. eod. vide Bart. in hanc legem.
f In legatis.
g puta in ſtipulationibus.
h excipe l. 23. inf. eod.
i Vt alter alteri ſit heres, necesse eſt vt ſupervixerit. Cuiac. Facin.
k purè non ſub conditione: vt poſt Buipum. Sotinum & Curtium notat Rolandus à Valle 4. conſ. 30. num. 1.
l tempus teſtamenti facti inſpicitur, non euentus. l. 24. inf. de leg. grad.
m Imò, legati cedentis. l. 24. inf. de leg. grad.
n adde l. 2. §. eod.
o Vlp. 4. §. 28.
p vide l. 8. 2. 2. C. de incert. perſon. §. 1. ſup. quod cuiuſque vniuerſ. l. 8. C. de hered. inſt.
q l. 12 §. eod. l. 8. §. eod. §. 66. ſup. de iudicijs. l. 72. §. de reg. iur.
r vnus in Africa, alter in Hiſpania.
t naufragio.
u l. 16 ſup. eo. adde l. 23 §. de inoff. . . . §. de bon. auto.
x ad, naufragio.
y eſt enim debilior. l. 10. ſup. eod. l. 26. de pact. dotal. l. 17. §. 5. l. ad Trebell. de hac præſumptione vide Alciat. 1. præſumpt. 49. excipe l. 10. §. eodem.
z Interpretatio debet fieri ſecundum id quod magis eſt veriſimile. Facin. 2. de c. 43. de . . .
a Paria ſunt verbis & relatione aliquid declarare. & pari procedunt, quod teſtator declarat propriis verbis, vel per relationem. Facin. adde l. 123. in fin. ſup. de leg. 1.
a dubia ſcilicet, & in ambiguis.

Universidad Rey Juan Carlos

biguitas contra *a* ſtipulatorem *b* eſt.

De incertitudine.

27. *Modeſtinus* lib. 1. Regularum.

SI quis de pluribus vnum manumitti * voluerit, nec apparebat, de quo manumittendo teſtator ſenſit: nulli *c* eorum fideicommiſſa *d* competit libertas.

De errore in verbis.

28. *Iauolenus* lib. 3. ex poſterioribus Labeonis.

QVi habebat Flaccum fullonem, & Philonicum piſtorem, vxori Flaccum piſtorem *f* legauerat. qui eorum, & num vterque deberetur? placuit primò eum legatum eſſe, quem teſtator legare ſenſiſſet *g*. quod ſi non appareret, primum inſpiciendum eſſe, an nomina ſeruorum dominus nota *h* habuiſſet. quod ſi habuiſſet, eum deberi qui nominatus eſſet, tametſi *i* in artificio erratum eſſet. ſin autem ignota nomina ſeruorum eſſent, piſtorem legatum videri, perinde ac ſi nomen ei adiectum non eſſet.

De clauſula ſin ſue poſita.

29. *Scæuola* libro 18. Digeſtorum.

PLures teſtamento manumiſerat, in queis Sabinam, & Cyprogeniam, cum quiſque eorum ad trigeſimum annū ætatis perueniſſent: &, cum liber quiſque eorum eſſet, certam ſummam dari voluerat, & coniuncta ſcriptura ita cauetur: *Sabinæ & Cyprogeniæ libertis meis,* *cum ad ſummam & annum peruenerint, ſingulis decem & hoc* ... *amplius alimentorum nomine in annos ſingulos, quod viuent, ſingulis decem.* quæſitum eſt, vtrum omnibus ... manumiſsis alimenta debeantur, an vero Sabinæ, & Cyprogeniæ ſolis? Reſpondit ſecundum ea quæ proponerentur, videri omnibus alimenta legata.

DE HIS QVÆ POENÆ *n* CAVSA relinquuntur *o*.

TIT. VI.

De relicto in pœnam eius cui per alium acquiritur.

1. *Africanus* libro Quæſtionum.

FILIO FAMILIAS vel ſeruo herede inſtituto, etiam ſi in patris dominiue pœnam illicite vel probroſè datum eſt: nullius † momenti legatum eſſe reſpondit. non enim id ſolum, quod in heredes, ſed omne, quod in cuiuſque lucrum aliquod ex vltima voluntate ſententia [illegible] pœnam in teſtamento ſcriptum ſit, nullius momenti habendum.

Diſtinctio pœnæ, conditionis, translationis.

2. *Marcianus* lib. 6. Inſtitutionum.

POEnam à conditione voluntas teſtatoris ſeparat *p*. & an pœna, an conditio, an translatio ſit, ex voluntate defuncti apparet: idque Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

DE REGVLA *q* CATONIANA *r*.

TIT. VII.

Regula prima de legato conditionali.

1. *Celſus* lib. 35. Digeſtorum.

CATONIANA regula ſic definit: * quod ſi teſtamenti facti tempore deceſsiſſet teſtator, inutile foret, id legatum, quandocunque *s* deceſſerit, non valere. Quæ definitio in quibuſdam falſa eſt.

1 ¶ Quid enim, ſi quis ita legauerit: *ſi poſt Kalendas mortuus fuero, Titio dato:* an cauillamur *u*? nam hoc modo, ſi ſtatim mortuus fuerit, non eſſe datū legatum, verius *x* eſt, quàm inutiliter datum.

2 ¶ Item ſi tibi legatus eſt fundus, qui ſcribendi teſtamenti tempore tuus erat, & eum viuo teſtatore alienaueris, legatum tibi debetur: quod non deberetur, ſi teſtator ſtatim deceſſiſſet.

2. *Paulus* libro 14. ad Plautium.

SEd & ſi ſic legauerit, *Filiæ meæ Titiæ nuptæ erit* z. ſufficere viſum eſt, ſi mortis tempore nupta inueniatur, licet teſtamenti facti tempore fuerit impubes.

De his quorum dies cedit poſt aditam hereditatem.

3. *Papinianus* libro 15. Quæſtionum.

CAtoniana regula non pertinet ad hereditates *a*, neque ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, ſed poſt aditam cedit hereditatem.

De conditionali inſtitutione.

4. *Vlpianus* libro 10. ad Sabinum.

PLacet Catonis regulam ad *b* conditionales *c* inſtitutiones non pertinere.

De nouis legibus.

5. *Idem* libro 12. ad Sabinum.

REgula Catoniana ad nouas leges *d* non pertinet.

DE HIS, QVÆ PRO *e* NON SCRIPTIS habentur.

TIT. VIII.

De eo quod quis ſibi adſcripſit in teſtamento.

1. *Iulianus* lib. 78. Digeſtorum.

SI quis hereditatem vel legatum adſcripſerit *f*, quæritur, an hereditas vel legatum pro non ſcripto habeatur. & quid, ſi ſubſtitutum habeat huiuſmodi inſtitutio? Reſpondit, Pars hereditatis, de qua me conſuluiſti, ad ſubſtitutum pertinet. nam Senatus, cum pœnas legis Corneliæ conſtitueret aduerſus eum, qui ſibi hereditatem vel legatum ſcripſiſſet, eodem modo improbaſſe videtur, quo improbatæ *g* ſunt illæ, *Quæ ex parte me Titius heredem ſcriptum in tabulis ſuis recitauerit, ex ea parte heres eſto.* vt perinde *h* haberentur, ac ſi inſerta teſtamento non fuiſſent.

De his quæ non intelliguntur.

2. *Alfenus Varus* libro 5. Digeſtorum.

QVæ in teſtamento ſcripta eſſent, neque intelligerentur, quid ſignificarent, ea perinde *i* ſunt ac ſi ſcripta non eſſent: reliqua *k* autem per ſe ipſa valent.

De damnatis in metallum. 2 De ſeruo alieno redempto à teſtatore. De his qui in eam cauſam peruenerunt.

3. *Marcianus* lib. 11. Inſtitutionum.

SI in *l* metallum damnato quid extra ſi cauſam alimentorum *m* relictum fuerit, pro non ſcripto eſt *n*, nec ad fiſcum pertinet. nam pœnæ ſeruus eſt, non Cæſaris. & ita Diuus Pius reſcripſit.

1 ¶ Sed etſi poſt teſtamentum factum heres inſtitutus vel legatarius in metallum datus ſit, ad fiſcum non pertinet.

2 ¶ Item ſi ſeruo alieno quid legatum fuerit, & poſtea à teſtatore redemptus ſit, legatum extinguitur. Nam quæ *p* in eam cauſam peruenerunt, à qua incipere non poterant, pro non ſcriptis habentur.

De eo qui non eſt in rebus humanis. 1. De captiuo.

4. *Vlpianus* lib. 13. ad legem Iuliam & Papiam.

SI eo tempore, quo alicui legatum adſcribebatur, in rebus humanis *q* non erat, pro non ſcripto hoc, habebitur.

1 ¶ Sed & ſi in hoſtium poteſtate *r* erat, quo *ſ* teſtamentum fiebat, neque ab hoſtibus rediit, pro non ſcripto erit.

¶ Et ita Iulianus ſcribit.

De eo quod quis ſibi adſcripſit.

5. *Paulus* lib. 11. Quæſtionum.

QVod quis ſibi adſcripſerit, ſi alij *t* reſtituere à teſtatore iuſſus eſt, cum onere fideicommiſſum id apud heredem remanet, quamuis pro *u* non ſcripto eſſet. Idem eſt & in teſtamento militis.

DE HIS QVÆ *x* VT INDIGNIS auferuntur *y*.

TIT. IX.

De eo qui patronum quaſi illicitæ mercis negotiatorem detulit.

1. *Marcianus* libro 6. Inſtitutionum.

DIVI Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, quaſi indignum carere legato ſeu fideicommiſſo libertum, qui ei teſtamento patroni relicta erant *z* cum patronum ſuum poſt mortem eius quaſi illicitæ *x* mercis negotiatorem detulerat, quamuis & præmium emeruit.

De bonorum poſſeſſione contra tabulas & pupillari ſubſtitutione. 1. De nuptiis illicitis. 3. De eo qui vim bona demonis.

2. *Idem* lib. 11. Inſtitutionum.

AVfertur hereditas ex aſſe, & ad fiſcum pertinet, ſi emancipatus filius contra *b* tabulas bonorum poſſeſſionem patris, vt præteritus petierit, & ex ſubſtitutione impuberis adierit hereditatem. 1 ¶ Item ſi quis contra *c* mandata duxerit vxorem ex ea prouincia, in qua officium aliquod gerit: quod ei ex teſtamento vxoris adquiſitum eſt, Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, retinere eum non poſſe, tanquam ſi tutor pupillam *d* contra decretum ampliſsimi ordinis in domum ſuam duxiſſet: vtroque, ergo caſu, etſi ex aſſe heres ...

... Senatuſconſultu vxorem duxit, l. 63. ſup. de ritu. ... *d* ... C. de ... *nia inter pupil.* *e* De in ſeruum ductione dixi ad l. ... *e* ... *l.* & *demonſt.*

a v. l. 4. §. 18. l. 99. ſ. de verb. obl.
b Et ſic ſecundum promiſſorem v. l. 99. ſ. de verb. oblig. & Cuiac. ... Ne diceris cum Bartolo & Socino hoc ideo eſſe quod hic incertitudo ſit rerum & perſonarum. Eſt enim hic rerum certitudo, pura libertatis *c* vel eius libertas, l. ... de Latina libertate. § ... de libert. Dicendum potius hic ſolum eſſe incertitudinem perſonæ & ignorari cui ſit relicta libertas. iure autem veteri, quod quia manumiſſio in eo non reperitur conſtare intelligendum eſt, ... appell. ... ſententiæ ... perſonæ libertatem dari non potuiſſe: cum placeret veteribus ſeruos nominatim liberos fieri oportere, §. 25. verſ. ... poſt. de legat. ... ſi quem liberum fieri in hac ſpecie dicerentur, ... forte liber fieret quem teſtator voluiſſet. contra ... maneret quem liberum eſſe voluiſſet, v. Mantica ... 3. num. 38.
d per fideicommiſſum relicta.
e incertitudinis ratione, ... legatum libertatis l. ... l. 3. de his que pro non ſcrip. l. 30. §. de teſtam. l. 127. de regul. ...
f ... ſub falſa demonſtratione legatum ſieri.
g in primis enim ſpectanda eſt teſtatoris voluntas.
h Ex contrario teſtatoris cognoſcitur eius voluntas, l. 12. §. 4. ſup. de vſu & habit.
i Magis attenditur demonſtratio per nomen proprium magis notam, quam per nomen artificij.
... Statuta ... triginta anni. vide quæ ſcripſi ad Vlp. ...
l Dictio, hoc amplius, eſt repetitio præcedentis legati. decem.
m l. 5. in fin. ſ. de aliment.
n Pœnæ cauſa legatum relinquitur; quod non gratia legatarij, ſed in pœnam & odium heredis relinquitur.
o vel ſcribantur in teſtamento, vel codicillis ... † Vlp. 25. §. 13. hodie vtiliter pœnæ nomine relinquitur, l. 1. C. eod. §. vlt. Inſtit. de leg. ... pœna ſit ... adiecta ... vel ...
p Si odio heredis id adpoſitum eſt, pœna eſt: ſi in fauorem legatarij, conditio.
q ea ſententia dicitur in l. 86. inf. de cond. & demonſt. Catonianæ vel Caſſianæ ... num. 10. adde ... §. 2. Inſt. de legat.
r per eam legata cedunt, non ab apertis tabulis (vt lex Iulia & Papia cadaca volebant) ſed à morte teſtatoris. vide ad hanc regulam Hotom. 1. obſer. 3.
ſ l. 29. l. 178. l. 201. inf. de reg. iur. Inſt. de inutil. ſtip. *t* Id eſt, poſt teſtamentum factum, vel ſtatim à teſtamento facto §. 1. l. 5. ... *u* Cauillatio ſit, quoties quis ſcienter falſo argumento vtitur aut verba captat. Cic. pro Cæcina. Quint. ... de cauillatione adde l. 177. l. 233. §. inf. de verb. ſign. ... inſt. ad Ter. *x* Imò, non eſt verum. v. l. 55. ſup. de her. inſt.
y An hoc mouit, ſub tali conditione legatum eſſe? Minimè.
z Intellige, quando eam ... gratia, etiam poſt teſtamentum teſtatoris.

Universidad Rey Juan Carlos

heres inſtitutus adierit hereditatem, fiſco a locus ſit. nam quaſi indigno ei aufertur hereditas.

2 ¶ Per contrarium autem dictâ iam ab eo, qui officium in prouincia gerebat, quàm à tutore b illicitè magis eſt vt dicatur capere illam c ex teſtamento: nec quaſi indignam eſſe repellendam.

3 ¶ Idem erit, ſi quis vxor ignorantis bona, vel partem bonorum alicuius cognati donauerit d: nam quaſi indigno aufertur.

De eo cuius negligentia & culpa teſtatrix mortua eſt.

3. *Idem* lib. 5. Regularum.

INdignum eſſe Diuus Pius illum decreuit, (vt & Marcellus lib. 12. digeſtorum refert) qui manifeſtiſſimè comprobatus eſt id egiſſe, vt per negligentiam e & culpam ſuam mulier, à qua heres inſtitutus erat, moreretur.

De accuſatione falſi.

4. *Vlpianus* f lib. 14. ad Edictum.

PApinianus lib. 5. Quæſtionum ait, ſi quis vnum heredem quaſi per falſum g adſcriptum accuſauit, legatum ei non auferri à coheredis delictum: quem non inquietauit.

De accuſatione teſtamenti. 2. De excuſatione tutelæ. 3. De accuſatione teſtamenti. 4. De manumiſſione. 5. De accuſatione teſtamenti, & de præmio quod datur his qui ſe deferunt.

5. *Paulus* lib. 1. de iure Fiſci.

POſt legatum acceptum, non tantum licebit falſum arguere teſtamentum, ſed & non iure factum contendere: inofficioſum h autem dicere non permittitur.

1 ¶ Ille, qui non iure factum contendit, nec obtinuit, non repellitur ab eo, quod meruit. Ergo qui legatum ſecutus, poſtea falſum dixit, amittere debebit, quod conſecutus eſt.

¶ De eo verò, qui legatum accepit, ſi neget iure factum eſſe teſtamentum, Diuus Pius ita reſcripſit: Cognati Nephronis licèt ab herede inſtituto acceperant legata: tamen ſi i eius conditionis fuerit vliue, vt obtinere hereditatem non poſſit, & iure inteſtati ad eos cognatos pertinet, petere hereditatem ipſo iure poterunt.

¶ Prohibendi k autem ſint, an non, ex cuiuſque perſona l, conditione & m ætate n, cognita cauſa à iudice, conſtituendum erit.

2 ¶ Amittere id quod teſtamento meruit, & eum placuit, qui tutor datus excuſauit o ſe à tutela. Sed ſi conſecutus fuerit, non admittitur ad excuſationem. Diuerſum puto in eo, qui legatum tantùm meruit, & à matre pupilli tutor petitus, excuſare ſe maluit. hic enim nihil p contra iudicium defunctæ fecit. Sed hoc legatum quod tutori denegatur, non ad fiſcum transferetur, ſed filio relinquitur: cuius vtilitates deſerere ſunt.

3 ¶ Si pater q accuſauerit teſtamentum, vel dominus, denegabitur ei actio etiam eius, quod filio eius vel ſeruo legatum eſt, ſi ad ipſos emolumentum rei peruenturum eſt. quod ſi perſonam illorum ſpectet, diuerſum dicendum eſt.

4 ¶ Si ſeruum ſuum rogatus ſit r manumittere, qui legatum meruit, vel etiam ipſi ſeruo vtrumque datum ſit, dicendum eſt, non debere obeſſe ſeruo factum domini: ſed à fiſco redimendum, vt manumittatur, ſi tamen velit ſeruum vendere: quia non poteſt cogi, qui iudicium ſpreuit ſ defuncti.

5 ¶ Si filiuſfamilias falſum accuſauerit teſtamentum: videndum eſt, an denegari debeat actio patri. & puto, ſi inuito t patre accuſauit, non eſſe denegandam patri actionem.

6 ¶ Si is, cui rogatus ſum legatum reſtituere, falſum dixerit, reſtituere id fiſco debebo.

7 ¶ Qui accuſauit falſum, heres u legatario extitit, vel heredi ſcripto: nihil hoc nocere dicendum eſt.

8 ¶ Similis eſt ſei, & qui inofficioſum dicit.

9 ¶ Ætati eius, qui accuſauit, ignoſcitur x: & maximè ſi tutor, vel curator dicere falſum vel inofficioſum velit: & ita Imperatores Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

10 ¶ His verò, qui teſtimonio ſuo intentionem accuſatoris adiuuauerunt, deneganda eſt actio: idque Diuus Seuerus decreuit.

11 ¶ Sunt qui putant, & rectè, & ei y denegandam, qui accuſatori adfuit, vel fideiuſſor pro eo extitit.

12 ¶ Quidam & præſidem indignum putant, qui teſtamentum falſum pronunciauit, ſi appellatione intercedente heres ſcriptus obtinuit.

13 ¶ Aduocatum fiſci, qui intentionem delatoris z exequitur, in omnibus officij a neceſſitas ſanè excuſat a.

14 ¶ Qui principale b teſtamentum arguit, & c à ſecundis a tabulis repellendus eſt, item à codicillis ad teſtamentum factis, licèt non confirmatis. Non idem ſeparandum eſt, ſi ſecundas tabulas, vel codicillos coarguit, quia non vtrumque hoc caſu improbaſſe videtur.

15 ¶ An libertas ei ſeruo data, qui teſtimonio b ſuo infringere voluerit teſtamentum, auferri debeat, videndum eſt. fideicommiſſum vtique non c eſt dignus conſequi: & de libertate Diuus Pius iudicauit, eſſe ea priuandum.

16 ¶ Ei qui tutor datus eſt, non prodeſt ad excuſationem, quod falſum dixit, ſed à legato d remouetur.

17 ¶ Qui mortis cauſa donationem e accepit à teſtatore, non eſt ſimilis in hac cauſa legatario.

18 ¶ Alia cauſa eſt eius, qui propter teſtamentum à legatario vel à ſtatulibero f accipere iuſſus eſt. hic enim vt indignus repellitur.

19 ¶ Et Falcidiæ beneficium heredi ſcripto auferri debere, Diuus Pius & Diuus Marcus ſtatuerunt.

20 ¶ Omnes, qui vt indigni repelluntur g ſummouendi ſunt à præmio, quod ſecundum edictum Diui Traiani datur his, qui ſe deferunt.

De vt nota.

6. *Marcellus* lib. 12. Digeſtorum. h

REſcriptum eſt à principe, * heredem ei i, quam amouiſſet, quartam non retinere. & ideo ſi is qui quadringenta habebat, vniuerſa quadringenta legauit, & heres centum ſubtraxiſſet: trecentorum quartam retinebit, ſeptuaginta quinque ſcilicet: & ducenta viginti quinque dabit legatariis "ex" centum, quæ ſubripuit, legatariis quidem dabit ſeptuaginta quinque reliqua, id eſt, viginti quinque, ad fiſcum venient.

De accuſatione teſtamenti.

7. *Modeſtinus* lib. 6. Differentiarum.

QVi Titij teſtamentum falſum dixit, nec obtinuit, heredi k eius heres exiſtere prohibendus non eſt: quia non principaliter l in Titij hereditatem ſuccedit.

De actionibus reſtit.

8. *Idem* lib. 9. Regularum.

INdigno herede pronuntiato, adempta hereditate, confuſas actiones reſtitui m non oportet.

De inimicitiis. 1. De maledictis. 2. De ſtatus controuerſia.

9. *Vlpianus* lib. 14. ad legem Iuliam & Papiam.

SI inimicitiæ capitales n interuenerunt inter legatarium & teſtatorem, & veriſimile eſſe cœperit teſtatorem noluiſſe, legatum ſiue fideicommiſſum præſtari ei, cui adſcriptum relictum eſt: magis eſt, vt legatum ab eo peti non poſſit.

1 ¶ Sed etſi palam & apertè teſtatori maledixerit o, & infauſtas voces aduerſus eum iactauerit, idem erit dicendum.

2 ¶ Si autem ſtatus p eius controuerſiam mouit, denegatur eius, quod teſtamento accepit, perſecutio: ex qua ſpecie ſtatim fiſco defertur.

De tacito fideicommiſſo. 1. Si fideicommiſſarius deſierit poſſe capere. 2. De tacito fideicommiſſo.

10. *Gaius* lib. 15. ad legem Iuliam & Papiam.

IN fraudem iuris fidem accommodat, qui vel id quod relinquitur, vel aliud tacitè q promittit reſtituturum ſe perſonæ, quæ r legibus ex teſtamento capere prohibetur, ſiue chirographum ſ eo nomine dederit, ſiue nuda pollicitatione repromiſerit.

1 ¶ Si quis ei, qui capere poſſit, rogatus fuerit reſtituere, & mortis tempore prohibeatur legibus hoc capere, non dubito, quin, etſi deſierit fideicommiſſum, ſoluere eum tamen t qui rogatus eſt reſtituere, manere ſ debet quia nulla fraus eius interueniſſe videtur. niſi ſi in futurum caſum fidem accommodauit, id eſt, vt ſi licet capere legibus prohiberi cœperit, reſtituat.

2 ¶ Rectè dictum eſt, ſi pater u filio, quem in poteſtate habebat, tacitam fidem interpoſuerit, non debere id filio nocere: quia parendi x neceſſitatem habuerit.

11. *Papinianus* lib. 15. Quæſtionum.

HEres, qui tacitam fidem contra leges accommodauit, in ea parte, qua fraudem adhibuit, Falcidia y non vtitur, & ita Senatus y cenſuit.

¶ Sed ſi maior modus inſtitutionis z, quàm fraudis fuit, quod ad Falcidiam attinet, de ſuperfluo quarta retinebitur.

De ſecundo herede ſcripto in priore teſtamento. De nouiſſimo herede excluſo.

12. *Idem* lib. 16. Quæſtionum.

CVm quidam ſcripſiſſet a heredes b, quos inſtituere non poterat, quamuis inſtituto nō valeret, neque ſuperius c teſtamentum ruptum eſſet, heredibus à tamen vt indignis, qui non habuerant ſupremam voluntatem [illegible]

Margin notes, left column:

a l. 23. inſ. eod.
b Indigna non eſt quæ nupſit officiali prouinciæ, vel tutori, vel curatori. ſup. de legat. 1. niſi fecerit magis tam inutile eſſe, l. 63. ſupra de ritu nupt. l. 27. ſup. de excuſ. tut.
c l. 29. l. 30. inſ. de donat. l. vlt. C. de paſt.
d vel l. 1. ſup. ad l. Aquil.
e Delictum iniuriæ adſcribi perſonam nō expedit. l. 5. inſ. de iniur. l. 2. in fin. ſup. de alimentis.
f adde l. 30. §. de acquir. vel om. l. 5. §. de falſis. l. 43. in fin. ſup. de bon. poſſ.
g l. 24. l. 25. l. 10. in fin. ſup. de inoff. l. 8. in fin. C. de inoff.
h ſiue à petitione hereditatis.
i puta, ſi mulier ſit. l. Hermog. l. 5. in fin. adde Cuiac. 5. obſeru. 9.
k puta, ſi miles vel ruſticus. l. 4. §. 22. ſup. de Syllaniano.
l puta ſi minor.
m l. 32. verſ. ceſſat. ſup. de excuſ. tut. l. 37. Synopſ. Baſil. 1. cap. 21. §. Harmen. 11. §. 41.
n l. 34. ſup. de excuſ. tut.
o v. Paul. 5. ſent. 12. §. 3.
p l. qui nihil accepit à teſtatore. l. 35. inſ. de fideic. lib. §. 1. verſ. quod ſi domini. inf. de fug. per fideicommiſſum. ſocius ſi accepit. l. 9. in fi. §. de fideicommiſſ. liber.
q In publicis iudiciis, filius pro eo accuſare inuito patre, l. 6. §. 1. de adult.
r v. l. 7. §. eod.
ſ v. tamen l. vlt. in fin. ſup. de inoff.
t v. Paul. 5. ſent. 12. §. eod. l. 8. §. 2. §. de bon. lib.
u minori ignoſcitur, cui beneficio principalis l. 22. in fin. inf. eod. adde l. 2. C. eod.
x Cur eiq. à voluntate accuſatori adfuit conſilio vel adiuuando.
y Delatoris quodammodo eſt patronus, fiſci patronus, vel l. vlt. C. de delatoribus. ſi verò ſine delatore agit, ipſe delator eſt potius quàm fiſci patronus.
z Neceſſitas officij excuſat delatorem, & delatori actionem. adde l. 2. §. eod. C. de delatoribus. vel l. vlt. adde l. pro. ſup. de pollic.
a Non ſit igitur ſimilis, vt delator, neque puniatur. Idem dicendum de delatis fiſcalibus. vide Cuiac. ad l. 1. C. de delator. Neque tenetur pœni ad expenſas, multò minus ad talionis pœnam. Cogendus eſt tamen delatorem nominare: ne prætextu vel colore officij, clam ſuas inimicitias exerceat.
b quid ſi codicillos? vide l. 15. §. eod.
c Tabulas principales, cum ſecundis tabulis & codicillis, connexæ ita & ſimilitudo.

Margin notes, right column:

a Secundis tabulis hic opponitur principale teſtamentum. vid. quæ ſcripſi ad l. 1. ſup. de vulg. & pupill. ſubſtit.
b Teſtis admiſſus aduerſus teſtamentum.
c Tale non eſt indignus. l. 29. in fin. l. de fideic.
d l. 6. ſup. de heredit. pet.
e adde l. 11. ſup. de inoff.
f Indignus heres priuatur etiam commodo quod accepit à ſtatulibero ſiue legatario. vide ad hunc locum Manticam 13. de tacitis & ambiguis conuentionibus 27. n. 29. vbi notat indignitatis cauſam referri vel ad portionem hereditatis incapaci reſtituendæ, vel ad teſtamentum quod heres ipſe accuſat.
g repelluntur. Hal.
h l. 24. l. 68. in fi. inf. ad leg. Falcid. Nou. 1. c. 2. dixi ad Accurſium Nou. 1. c. 2. & hac iure veteri.
i l. 5. §. 7. ſup. eo.
k ſed per alium heredem non denique voluntate ſcilicet teſtatoris heres factus eſt, ſed voluntate eius heredis.
l l. 17. l. 18. §. 1. §. eod. l. 29. in fi. §. de iure fiſci.
m l. 6. §. 17. §. 7. de excuſ. tut. l. 3. in fin. ſupra de alimentis. §. 11. Inſtit. de excuſ. tut.
n l. 1. in fin. inf. de iure patron.
o l. 17. §. pen. §. de excuſ. tut. §. 12. Inſt. de excuſ. tut.
p l. 103. ſup. de legat. 1.
q v. Vlp. 25. §. 17.
r Chirographo obligatus aut nuda pollicitatione. l. 3. inſ. de iure fiſci.
ſ l. vlt. inf. eod.
t vel dominus ſerui, vide l. 22. §. ad leg. Falcid.
u l. 13. inf. ad leg. Falcid. huc refer Goth. 2. cap. 7.
x Id eſt, quadrantem deducit, nec tamen vindicat ex eo teſtamento, ſi liberos habeat. Vlp. 25.
y id eſt, Senatuſconſulto Placentiano id cautum eſt, l. 59. in fin. ad leg. Falcid.
z in ſecundo teſtamento. Baſilic.
a vtin.
b & ſic heredes in priore teſtamento ſcripti quaſi indigni remouentur. Goth.
c vltimam.

Universidad Rey Juan Carlos

tacito, abſtulit *a* iam pridem ſenatus hereditatem. Quod Diuus Marcus in eius perſona iudicauit, cuius nomen penitus teſtamento teſtator induxerat *b*: cauſam enim ad præfectos *c* ærarij miſit. Verùm ab eo legata relicta ſalua manſerunt: de præceptionibus eidem datis voluntatis erit quæſtio. & legatum ei non denegabitur, niſi hoc euidenter teſtatorem voluiſſe appareat.

De matrimonio cum adultera.

13. *Idem* § lib. 32. Quæſtionum. §

CLaudius Seleucus Papiniano ſuo ſalutem. Mæuius in adulterio Semproniæ damnatus, eandem Semproniam non *d* damnatam duxit *e* vxorem, qui moriens heredem eam reliquit. quæro, an iuſtum matrimonium fuerit, & an mulier ad hereditatem admittatur. reſpondi neque tale *f* matrimonium ſtare, neque hereditatis lucrum *g* ad mulierem *h* pertinere, *i* ſed quod relictum eſt, ad *k* fiſcum *l* peruenire. ſed et ſi talis mulier virum heredem inſtituerit, & ab eo quaſi ab indigno hereditatem auferri dicimus.

De ſtupro.

14. *Idem* § lib. 33. Quæſtionum. §

MVlieremi, quæ ſtupro cognita in contubernio militis fuit, etſi ſacramento *k* miles ſolutus intra annum mortem obierit, non admitti ad teſtamentum iure militiæ factum: & id quod relictum eſt, ad *l* fiſcum pertinere, proximè tibi reſpondi.

De accuſatione codicillorum.

15. *Idem* § lib. 6. Reſponſorum. §

HEredi qui falſos codicillos *m* eſſe dixit, neque obtinuit, hereditas *n* non aufertur: ſi tamen aliquid à coherede codicillis acceperit, eius actio denegabitur. Itaque ſi bonorum inter heredes diuiſionem defunctus codicillis fecerit, partes quidem hæreditarias, in quibus legatum conſiſtere non potuit, tenebit, ſed Falcidiæ beneficio non vtetur, ſi tamen *o* in amiſſis portionibus erit, quod Falcidiam æquitate compenſationis recuſaret.

De accuſatione ſubiecti partus. 1. De concubina. 2. De matrimonio heredis inſtituti.

16. *Idem* § lib. 8. Reſponſorum. §

CVm tabulis *p* ſecundis pater impuberi filio fratris *q* filios coheredibus datis ſubſtituiſſet, ac ſubſtitui fratris filij poſt mortem pueri, matrem eius partus *r* ſubiecti ream poſtulaſſent, vt hereditatem patrui legitimam obtinerent: victis auferendam eſſe partem hereditatis ex cauſa ſubſtitutionis, reſpondi: quia ex teſtamento ſententiam *s* ſecundùm ſe dictam non haberent.

1 ¶ Quoniam *u* ſtuprum in ea contrahi non placuit, quæ ſe non *x* patroni concubinam eſſe patitur *y*, eius, qui concubinam habuit, quod teſtamento relictum eſt, actio non denegabitur, idque in teſtamento Coccei Caſsiani clariſsimi viri, qui Ruſinam ingenuam honore *z* pleno dilexerat, optimi maximique principes noſtri iudicauerunt: cuius *a* filiam *b*, quam alumnam *c* teſtamento Caſsianus nepti coheredem datam appellauerat *a*, vulgò quæſitam *b* apparuit.

2 ¶ Cùm heredis nomen, mutata voluntate paterfamilias inciſis tabulis induxiſſet *c*, atque ideo fiſco portiones emolumentum adiudicatum fuiſſet, eam rem legatarijs non obeſſe, qui retinuerant voluntatem, Diuo Marco placuit: & ideo cum ſuo onere fiſcum ſuccedere.

De vindictâ defuncti omiſſa.

17. *Idem* § lib. 15. Reſponſorum. §

HEredem qui ſciens defuncti vindictam inſuper habuit *d*, fructus *e* omnes reſtituere cogendum exiſtimaui, nec probe deſideraturum, actionem *f* confuſam reſtitui. Deceptum *g* autem ignoratione facti & bonæ fidei poſſeſſoris defenſionem habiturum, ante motam ſi. controuerſiam, *h* ſi ratio fructuum ſubducatur, nec improbè conſuſam *i* actionem reddi poſtulaturum.

De tacito fideicommiſſo. De morte non defenſa.

18. *Idem* § lib. 15. Reſponſorum. §

EVm, qui tacitum fideicommiſſum in fraudem legis ſuſcepit, eos quoque fructus, quos ante litem motam percepit, reſtituere cogendum reſpondi. quid bonæ fidei poſſeſſor fuiſſe non videtur, exemplo bonorum fiſco vindicatorum. ¶ Poſt motam de tacito fideicommiſſo controuerſiam, ante pretia fructuum percepta cum *k* vſuris *l* eſſe reſtituenda reſpondi: ſed quod ſi fructus in vſu habuit, eorum pretia percepta fuerant, reſtitui ſatis erit. Sed Diuus Seuerus bonorum tacitè relictorum, citra diſtinctionem *l* temporis, fructus duntaxat deberi, non *m* etiam vſuras eorum, benignè decreuit. quo iure vtimur.

1 ¶ Bonis venumdatis *n* ex cauſa taciti fideicommiſſi fiſco reſtitutis, heredem onus æris alieni non ſpectare conuenit. Nec aliud ſeruatur, morte non defenſa. Si ſeruitutibus confuſis *o* amiſerit, auxilio reſtitutionis non merebitur.

2 ¶ Pro parte hæres inſtitutus, præſtij legatum acceperat, & in hereditate non capienti reddendi tacitum miniſterium ſuſceperat: quanquam legatum pro ipſius parte non conſtitiſſet, ideoque portion miſſam pro herede poſſideret, tamen ei prædium integrum *p* eſſe relinquendum reſpondi: neque enim rationem iuris *q* ac poſſeſsionis varietatem inducere diuiſionem *r* voluntatis.

De impedito mutare teſtamentum.

19. *Paulus* § lib. 16. Reſponſorum reſpondit. §

SI ſcriptis heredibus ideo hereditas ablata eſt, quòd teſtator aliud teſtamentum mutata voluntate facere voluit, & impeditus *ſ* ab ipſis eſt, ab valeſcit iudicio priore receſsiſſe eum videri.

De morte non defenſa.

20. *Hermogenianus* § lib. 3. iuris epitomarum. §

EI *t* qui *u* mortem *x* vxoris non defendit *y*, vt indigno *z*, dos *a* aufertur.

21. *Paulus* § lib. 5. Sententiarum. §

POrtiones que eorum fiſco vindicantur, qui mortem libertorum *c* ſuſpectâ decedentium non defenderunt. omnes *d* enim heredes, vel eos, qui *e* loco heredis ſunt, officiosè *f* agere circa defuncti vindictam conuenit.

Si tutor teſtamentum falſum, & inofficioſum dixit.

22. *Tryphoninus* § lib. 5. Diſputationum. §

TVtorem, qui pupilli ſui nomine *g* falſum vel inofficioſum *h* teſtamentum dixit, non *i* perdere ſua legata, ſi non obtinuerit, optima ratione defenditur *k*. & libertum patris pupilli ſuo nomine capitis accuſatorem, non repelli à bonorum poſſeſsione contra tabulas, quia officij neceſsitas, & tutoris fides excuſata eſſe debet. Nec quiſquam iudicium calumnia *l* notabit tutorem, qui non ſuis ſimultatibus accuſationem ſub nomine pupilli inſtituit, ſed cogente fortè matre pupilli, vel libertis patris inſtantibus. Et ſi tutor reum aliquem

a Cur? Cum teſtator in priori voluntate [illegible] indicauit [illegible] placuiſſe odio [illegible] ad ſecundã voluntatem tranſiſſe. Græc.
b l. 6. in fin. inf. eo. l. 1. §. 7. inf. ſecund. tab.
c Præfecti ærarij cognoſcebant de cauſis [illegible]
d v. 6. Harmen. [illegible] ſi damnatam adulterij duxit, l. 37. §. de minor.
e Atqui damnatum & ſupplicio capitali eum affectum oportuit [illegible] An hoc ſtare adulterij pœna non fuit capitalis [illegible]
f Nemo poteſt cum ſure in vxorem ducere quam per adulterium polluit [illegible] quaſi indigna auferat quod à viro [illegible] relinquitur [illegible] Quid, quo ſenſu matrimonium adulteri cum adultera non eſt? Canoniſtæ id intelligunt verè eſſe, ſi adulterium commiſſum fuerit, data fide matrimonij contrahendi, moſtuo vxoris marito *a*. c. vlt. *g* l. 2. ſup. eod.
h Imò certis perſonis defertur. l. qui contra l. 4. C. de inceſt. unde hæc lex emendanda [illegible] ſolo iure videtur. Bart. *i* [illegible] *k* [illegible] l. 41. §. 1. ſup. de teſt. milit. *k* v. l. 11. inf. ad l. Iul. de adul.
l Imò quod relinquitur à milite ei quam per ſtuprum cognouit, non cedit fiſco. l. [illegible] non cedit fiſco [illegible] l. miles 41. §. 1. ſup. de teſt. milit. [illegible]
m adde l. 5. §. 14. ſup. eod.
n Cur non aufertur? Acceſſorium qui impugnat, eo tantum priuatur, ut non his quæ conſequi poteſt ex ſure principali. *o* adde l. 81. inf. ad l. Falc.
p Secundæ tabulæ pupillaris ſubſtitutio.
q Subſtituere filio impuberi, fratris filios poſthumos.
r Suppoſitum qui partum eſſe ait, ſecundas tabulas impugnat: ideoque ut indigno ei adimuntur quæ illis tabulis ei relicta.
ſ atque ita teſtamentum impugnabat. arg. l. 4. C. de hered. inſt.
t ſententia ſecundum ſe dicta non haberent. Ita legit & emendat Anton. Faber [illegible] conieff. 12. atque ita veteres quoſdam legiſſe notat Bart.
u adde l. 3. ſup. de concubin. [illegible] ad hanc legem [illegible] Anton. [illegible]
x Cum concubina homo ſtuprum committit iure ciuili [illegible] Falſi in concubina patrono iuncta, cum iure ciuili liberta multo honeſtius patroni fuerit concubina, quàm vxor [illegible] Vnde conſtat, concubinæ teſtamento relinqui poſſe, eique actionem non denegari. [illegible] & matri concubinæ, & liberis [illegible] relinqui poteſt: cum & turpis eſſe conſtat [illegible] inutile eſſe relictum.
y Vide Cuiacium 3. obſeru. 3.
z Honor hic plenus eſt maritalis, quo differt vxor à concubina l. 49. §. 4. in fin. ſup. de legat. 3. l. 31. inf. de donat. Concubinam [illegible] honeſtatem non habet [illegible] Nuptiæ facit plenus honor [illegible] vxor, materfamilias, domina, nomina ſunt dignitatis. Concubina quaſi nomen [illegible] Antonius Faber 3. coniect. 14.
a Indicauerunt, quam alumnam teſtamento Caſsianus nepti coheredem datam appellauerat, eam filiam vulgò quæſitam apparuit. Ita hunc locum reſtituit & emendat Antonius Faber 2. coniect. 14.
b cum idem Caſsianus poſt mortem Ruſinæ dilexiſſet.
c quòd non vide ceſſet.

parentis l. 1. ſup. de his quæ pro non ſcript. *z* vltra ſinem mariti. *a* Dos vxoris non aufertur à marito: ſi vxoris necem vltus fuerit: aliàs ita falſa videtur: [illegible] l. 20. [illegible]
x adde l. 25. §. eod. l. 25. §. de iure fiſci. *y* i. non vlciſcitur.
z indignus dote eſt maritus qui mortem vxoris non defendit.
a quam lucrari aliter potuit. *b* Imò non cedit fiſco, ſed heredibus mulieris l. [illegible] ab hiſtio. 30. §. vlt. ſup. ſolut. ibi vxor à marito: hic ab alio fuit interfecta. [illegible] vir nullo tamore dotem lucratus eſt poſteriore [illegible]
c indignus eſt qui mortem liberti non defendit, adde l. 20. §. [illegible] l. 15. in fin. §. de Silaniano.
d Heredes vel qui loco heredis ſunt, officiosè circa defuncti vindictam agere debent.
e Honorum poſſeſſores heredis loco ſunt.
f Officium præſtat defuncto, qui eius mortem vindicat.
g An eſt ad vtilitatem pupilli, ut putat Accurſius? An potius etiam tutori nomine accuſare poteſt [illegible] licet ſubſcribere nomine pupilli [illegible] alias ſubſcribat.
h l. 30. §. de inoff. [illegible] *i* Imò contrà l. 5. §. 11. [illegible] ſup. de inoff. hic neceſsitate officij accuſat: ibi voluntate.
k Eſt enim æquum ut qui neceſsitate officij teſtamentum accuſat, eo quod propria nomine mortali non priuetur. adde l. vlt. ſup. de poſtul.
l adde l. vlt. ſup. de poſtul. l. 2. C. qui accuſ. non poſſ. Paul. 5. ſent. 4. §. 9.

a quæritur, an ſi inde putat in legere.
b cæterum vulgò quæſitum fruſtra apparet [illegible]
c. Hinc ſtandi ratio decidendi [illegible] Caſſianus [illegible] fideicommiſſi [illegible]
d negligere: Inſuper habendi verbo vſus eſt Gellius [illegible]
e l. 1. ſup. eod.
f [illegible]
g l. 21. §. 1. ſup. de Silaniano.
h Quid ſi ignoratio iuris? [illegible] Ignorantia iuris non excuſat [illegible]
i Confuſæ actiones non reſtituuntur, niſi ignorantia [illegible]
k l. 1. C. eod. l. 17. §. 2. ſup. de vſur.
l eius fructus temporis, l. [illegible]
m etiamſi in bonæ fidei iudicium.
n Quod erit aliud quod ei innocuit, qui bona ex cauſa auferantur [illegible]
o l. 8. l. eod.
p in bonis quæ auferentur ex cauſa taciti fideicommiſſi ſupra [illegible]
q ſub hoſtili.
r Quid ſi legatum [illegible] fiſco [illegible] Nam pro parte ſcriptis prædium integrum eſſe relinquendum.
ſ indignus hereditate defuncti ſcriptus heres, qui defunctum impediuit ne teſtamentum mutaret.

Universidad Rey Juan Carlos

a vide l.5.§.9.ſ.eod.
b Plancianum, de quo l.49. in fin.ſ.ead. [illegible]

poſtulauerit pupilli nomine. & libro nonâ exſecutus, quod interim ad pubertatem pupillus perueniret, non oportet dici in Turpilianum eum S. C. incidiſſe. Adſcreta ſunt enim intra quamuis plura in eandem per ſententiam deuenerint, aliud tutoris, aliud legatarii. & cum non ſuæ perſonæ iure, ſed pupilli accuſauerit, propriam pœnam mereri non debet. Denique pupillo relicta in eo teſtamento vitiâ à principe conſeruata ſunt, perſonæ, adeo ille eſt accuſatoris defenſor & quaſi patronus. Idem & Sabinus libris ad Vitellium ſcripſit.

De tacito fideicommiſſo.

23 Gaius * lib. ſing. de tacitis fideicommiſſis.*

Si quilibet heres ex cuiuſcunque teſtamento tacite rogatus fuerit, ut quadrantem, quem legis Falcidiæ beneficio retinuerit, non capienti reſtituat, æquè locum erit S. C. neque enim multum intereſt inter tale fideicommiſſum, & cum quis id quod ad ſe ex hereditate peruenerit, reſtituere rogatus ſit.

Si teſtamentum non iure factum dicatur.

24. Papinianus * lib. 12. Quæſtionum.*

Si teſtamentum patris iure a factum filius negauit, quoniam de iure b diſputauit, non iudicium impugnauit, aut accuſauit, retinet defuncti voluntatem.

De tacito fideicommiſſo.

25 Idem h lib. 14. Reſponſorum.

Si gener c ſocerum heredem reliquerit, taciti fideicommiſſi ſuſpicionem ſola ratio paternæ d affectionis non admittit e.

1 ¶ Apud Scæuolam libro trigeſimo Digeſtorum Claudius notat.

Si viuo teſtatore deceſſerit is, cui illicitè f legatum relictum erat, non fiſco g hoc vindicatur, ſed apud h eum, à quo relictum eſt, remanet i.

a l.5.§.2.ſ.eod.
b Teſtamentum non iure factum [illegible] de iure tantum teſtamenti diſputans [illegible] iudicium defuncti impugnat.
c exor eſt incapax ex lege Papia decimaria, ideoque tacitū fideicommiſſum ei ſuperam relinquitur, ne hic hodie ea obligatione l. [illegible] C. de infirmanda pœnis cælibatus, non eſt incapax. d eſt enim loco parentis, l. 1 [illegible] ſup. ſoluto. e Præſumptio heredis non inducitur ex ſola conſanguinitate. Bart. f v. Titianus. Hos [illegible] c. 23. priuilegio piæ cauſæ. g hoc referendum ad caduca, de quibus videnda eſt l. vnic. C. de caducis. h id eſt apud heredem teſtatoris. i l. 10. §. 2. ſ. eod.

LIBER TRIGESIMVS QVINTVS.

DE a CONDITIONIBVS b ET DEMONSTRATIONIBVS ET CAVSIS c, ET MODIS d EORVM, quæ in teſtamento ſcribuntur.

Diuiſio legati. 1. De die certo, 2. De die incerto, 3. De conditione.

1. Pomponius * libro tertio ad Quintum Mucium.*

a De conditionibus multis diſputat Bartolus in explicatione legis 1. huius tituli, nimirum: Quid ſit conditio, quibus verbis inducatur: & verum ſemper deducatur hac dictione, *ſi*: An inducatur adverbio, præpoſitione quali, ei nominis, pronomine, verbo, participio, gerundio, ſupino.

b Inſertis, ſcilicet tam legatis quam fideicommiſſis & libertatibus 6. C. 46. περὶ τῶν [illegible] ἀὐτῶν [illegible] λεγομένων [illegible], i. de his quæ ſub conditione & die legata ſunt 44. Eclog. 25. adde [illegible] 30.

Legatis, quæ relinquuntur e, aut dies incertus f, aut conditio adſcribitur: aut, ſi nihil horum factum ſit, præſentia g ſunt, niſi h ſi vi ipſa conditio inſit.

1 ¶ Cum dies certus adſcriptus eſt, quamuis dies i nondum venerit, ſolui tamen poſſunt: quia certum eſt ea deberi iri.

2 ¶ Dies autem incertus k eſt, cum ita ſcribitur: *Heres meus cum morietur decem dato.* nam diem incertum mors l habet eius. & ideo ſi legatarius ante deceſſerit, ad heredem eius legatum non tranſit: quia non ceſſit dies viuo eo, quamuis certum m fuerit moriturum heredem.

3 ¶ Ineſt n autem conditio legati, veluti cum ita legamus: *Quod ex Arethuſa ancilla natum fuerit, heres dato: aut, Fructus, qui ex eo fundo percepti fuerint, heres dato o: aut, Seruum quem ob eam legauero, heres dato.*

Diuiſio conditionum. De tempore earum implendarum.

2. Vlpianus * lib. 5. ad Sabinum.*

Conditionum quædam ſunt, quæ quandoque p impleri poſſunt, etiam a viuo b teſtatore q impletæ, *Si nauis ex Aſia venerit*: nam quandoque venerit nauis, conditionem paritum videtur. quædam d, quæ non niſi r poſt mortem teſtatoris, *Si decem dederit: Si Capitolium aſcenderit.* nam ſ ut paruiſſe quis g conditioni videatur, etiam ſcire b debet i hanc conditionem inſertam: nam ſi fato k fecerit, non l videtur obtemperaſſe m voluntati.

a Conditiones omnes in teſtamento adiectæ, quæ et etiam viuo teſtatore implere, poteſtatiuæ, poſt mortem, & quidem ſcienter non ſecus ipſo. Quid ſi contractui vel legi adiectæ huiuſmodi conditiones? Idem. Non caſuales impletas eſſe poſt contractum ſufficit, etiam ſit ignorantibus qui contraxere. l. hac conditio 10. in f. l. eod. poteſtatiuæ ac facilès, implendæ poſt contractum à ſciente, non fato. b l. 11. in f. l. eod.

De conditione impoſſibili.

3. Vlpianus * lib. 5. ad Sabinum.*

Obtinuit impoſſibiles n conditiones teſtamento o adſcriptas pro p nullis habendas.

De conditione ſoluendi, 1. De patriciis, tum.

4 Pomponius * lib. 3. ad Sabinum.*

Si his q legatum eſt r, quibus ſ patronus t legata præſtat u, temperare x debet prætor conditionem y vt & patrono & x heredibus ſcriptis, pro portione dentur a conditionis explendæ gratia b.

1 ¶ Si ita ſcriptum ſit: *Si in quinquennio praetor*,

c de falſa cauſa adiecta legato vel fideicommiſſo 6. C. 44. Cauſa exprimit rationem, quæ nos mouet vt aliter legemus.

d περὶ τῶν ὑπὸ τρόπον καταλιμπανομένων 44. Eclog. 28. de his quæ ſub modo legata vel fideicommiſſa relinquuntur 6. C. 45. Vt hæc omnia legemus, Demonſtratio rem ipſam legatam notat: deſignat ac depingit: Conditio, ſuſpendit tranſmiſſionem legati: Modus oſtendit quid legatarium ex legato facere volumus.

e dies aut certus aut incertus, Haloand.
f vide §. 2. ſ. eod. quid & certus: v. §. 1. ſ. eod.
g Si dies certus aut conditio expreſſè vel tacitè legato non adiicitur, legatum purum intelligitur.
h v. §. 3. ſ. eod.
i Quod in diem debetur, ante ſolui poteſt, licet peti non poſſit l. 137. §. 2. in ſ. de verb. oblig.
k Si, cum heres morietur, legatur, conditionale legatum eſt, l. 4. l. 21. ſ. quando dies legatur.
l Mors habet diem incertum, licet ſit certa, ſ. eod.
m l. 63. in fin. ſupra de l. 3.
n ex re ipſa. l. 73. ſ. de verb. oblig. extrinſecus ſcilicet, non ex teſtamento. huiuſmodi tacitæ conditiones non faciunt legata conditionalia, l. 99. ſ. de verborum obligationibus. Tacitæ igitur ſunt conditiones, quæ inſunt: quæ velit nolit teſtator, inſunt tamen ac ſubintelliguntur. Accidunt autem ſex modis huius generis conditiones tacitæ: puta ex neceſſitate (et natura rei, & iuris diſpoſitione) tacita ademptione, repoſitione, legis ſubaudizione, præſumptione, qualitate legati, Baldus hic.
o his caſibus expectare legatarius debet donec fructus naſcantur & per rerum naturam præſtari poſſint. d. l. 99. l. 23. §. 1. ſ. de verborum obligationibus l. 39. in fin. ſupra de contrah. empt. hæc verba qualitatem in victum obtinent, l. 5. ſupra de vitiis.
p etiam viuo teſtatore vt mox ſequitur.

c veluti caſuales, quæ quod ex poteſtate honorari non pendeant, dici non poteſt teſtator ſenſiſſe, vt ab herede impleretur, ſed eſt tam euentus & implementum huiuſmodi conditionum ſpectaſſe. d ut poteſtatiuæ, in poteſtate heredis poſitæ.
e An ante vel poſt aditam hereditatem ſi implenda conditio ab herede, & in perſona heredis, poſt aditam hereditatem implenda eſt, alias non.
f Præſumitur quis non fato vel caſu, ſed implendæ conditionis animo Capitolium aſcendiſſe, quoties idem probatur ſciuiſſe conditionem ſibi adiectam. Fingitur ſeu præſumitur eo animo Capitolium aſcendiſſe.
g puta heres. h l. 11. ſ. eod.
i in omnes tenetur ſcire, l. 21. in fin. ſ. de adq. hered.
k id eſt, citra deliberationem ac ſcientiam, vel ſi ignorans.
l Cur non videtur? Conditionem poteſtatiuam implere, nihil aliud eſt, quam patri teſtatoris obſequi natura pendet ab animo, non à fato.
m Obtemperare, eſt conſentire. Qui ignorat, conſentire non poteſt. Conſenſus ſcientiam præſumit. l. 2. ſ. de iud. n l. 6. §. 1. ſ. eod. l. 16 in fin. ſ. de teſtaſſ. l. 50. §. 1. ſup. de hered. inſt. l. 1. l. 4. in fin. l. 6. l. 20. ſup. de cond. inſt. l. 11. §. 1. in fin. l. 104. §. 1. de fin. ſup. de leg. 1. §. 10. ſ. de hered. inſt.
o Impoſſibilis conditio ex legatis & inſtitutionibus reiicitur, l. 1. ſ. de cond. inſt. An & ex contractibus? Minime: impoſſibilis conditio voluntates vitiat, non vitiat contractus, l. non ſolum 31. ſ. de oblig.
p id eſt, vitiantur & non vitiant, l. 1. ſ. de cond. inſt. cum verba eorum, l. 6. l. 21. pro non ſcriptis accipiendæ ſunt, l. 6. in fin. ſ. de cond. l. 20. d. tit. l. 16. in ſ. ſup. de iniuſto. l. 104. §. de leg. 1. §. 10. ind. de her. inſt. pro non adiectis, l. 135. ſ. de reg. iur. perinde eſt ac ſi pure legatum eſſet l. 50. §. 1. ſup. de hered. inſt. nihil legato nocent, l. 12. §. 1. in ſ. ſup. de l. 1. q parentibus & liberis. r à liberto.
ſ id eſt, liberis, l. 64. in fin. ſ. ad Treb.
t Prætericus ſcilicet à liberto ſuo, & ſic rumpens teſtamentum eius. Pro tertia namque hodie bonorum poſſeſſionem ab inteſtato habet.
u accepta bonorum poſſeſſione contra tabulas liberti.
x non enim legatarii debent ea quæ dare iuſſi ſunt ſcripto heredi, ſed & vel ſcripto heredi in hac ſpecie dare, ſed pro portione ea dare ſcripto heredi & patrono defuncti, qui pro tertia, teſtamentum defuncti rupit, pro ea namque parte heres eſt. y Fingamus relictum legatariis aliquid ſub hac conditione, ſi ſcripto heredi decem dederint.
z quamuis non ſcripto heredi, ſed tantum bonorum poſſeſſori: & merito: nam quem ſequuntur commoda, eum & qui debent & onera ſequi.
a ea quæ teſtator voluit ſcriptis heredibus à legatariis dari. b ut eo pacto patronus, bonorum poſſeſſor, & ſcripti heredes voluntati defuncti pareant: itaque ita conditio heredi ſcripto adiecta in bonorum poſſeſſore obtinet.

Tito

Titio filius natus non eſt ... *decem Seia heres dato* : ſi Titius antè mortuus ſit, non ſtatim Seiæ decem debentur : quia hic articulus non extremi quinquennij tempus ſignificat.

De pupillo. 1. De ſeruo & filiofamilias.

5. *Paulus* libro 2. ad Sabinum.

CONditionibus pupillus, & ſine tutoris auctoritate parere poteſt : nec quem mouerit quòd expleta conditione neceſſarius heres aliquando eſſe poteſt, nam hoc iure poteſtatis fieri, non conditionis expletæ.

1 ¶ Item ſeruus vel filiusfamilias ſine iuſſu patris vel domini conditionem implere poſſunt : quia eo facto nemo fraudatur.

De arbitrio. 1. De conditione impoſſibili.

6. *Pomponius* lib. 3. ad Sabinum.

MVlta teſtamento non committitur ab herede vel legatario, vel eo, qui ex vltima voluntate aliquid lucratur, qui alicuius arbitratu monumentum facere iuſſus ſit, ſi is, cuius arbitrium eſt, non viuat, vel adeſſe non poſſit, aut nolit arbitrari nolit.

1 ¶. Si ſeruos certos quis manumiſiſſet, heres eſſe iuſſus erat, quibuſdam ex his ante mortuis, Neratius reſpondit, deſici eum conditione, nec æſtimabat parere poſſet conditioni, necne. Sed Seruius reſpondit, cum ita eſſet ſcriptum : *Si Stic & Pamphilum manumiſerit*, altera iam mortuo, non deſici conditione : idem eſt & apud Labeonem ſcriptum. Sabinus quoque & Caſſius, quaſi impoſſibiles eas conditiones in teſtamento poſitas, pro non ſcriptis eſſe. quæ ſententia admittenda eſt.

De conditione, quæ in non faciendo conſiſtit, & de cautione Muciana.

7. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

MVcianæ cautionis vtilitas conſiſtit in conditionibus, quæ in non faciendo ſunt conceptæ: vt putà *Si in Capitolium non aſcenderit* : *ſi Stichum non manumiſerit*, & in ſimilibus. & ita Ariſtoni, & Neratio, & Iuliano viſum eſt. quæ ſententia & conſtitutione Diui Pij comprobata eſt. Nec ſolùm in legatis placuit, verùm in hereditatibus quoque idem remedium admiſſum eſt.

1 ¶ Vnde ſi vxor maritum ſuum, cui dotem promiſerat, ita heredem ſcripſerit ex parte : *Si dotem quam ei promiſi, neque petierit, neque exegerit* : denuntiare eum poſſe coheredi, paratum ſe accepto facere dotem, vel cauere: & ita adire poſſe hereditatem. ſed ſi ex aſſe ſit inſtitutus maritus ſub ea conditione, quoniam non eſt, cui caueat, non impediri eum quominus adeat hereditatem. nam iure ipſo videtur impleta conditio, eo quòd non eſt, quem poſſit de dote conuenire ipſe adeundo hereditatem.

Qui debet cum aliquo eſſe, non tenetur cum eo omni momento manere. Bart.

8. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

SI quis ita legauerit: *Dum vxor mea cum filio erit, heres meus ei tantum dato*: ſi ea laſtiam patronum, de medio diſceſſit, et tamen conſilium retineret habendi ſecum liberos, deberi ei legatum, Trebatius, & Labeo aiunt: quia non omne momentum exigendum ſit, vt cum liberis ſit: ſed ut eam mentem, & id propoſitum habeat, ne filium à ſe abdicat, néve per eam fiet, quo minus cum ea filius educetur.

De conditione liberorum.

9. *Vlpianus* lib. 20. ad Sabinum.

SOlemus dicere, eum qui in tempus liberorum vxori legat, de his eam ſenſiſſe, quos cum tunc vxor haberet, cum teſtaretur maritus.

De conditione nuptiarum. 1. Si iam factum ſit quod conditionis loco ponitur.

10. *Vlpianus* lib. 22. ad Sabinum.

HÆc conditio, *Filia mea cum nupſerit*, talis eſt, vt qui teſtatus eſt, impleri ſolummodo conditionem voluerit : non ſatis egerit, quando & ideo ſi viuo teſtatore nupſerit poſt teſtamentum factum, impleta conditio videtur, præſertim cùm conditio hæc talis eſt, vt ſemel impleri debeat.

¶ Sed enim non omnes coniunctiones implent conditionem. putà enim nondum nubilis ætatis in domum mariti deducta, non paruit conditioni, ſed & ſi ei coniuncta ſit, cuius nuptiæ ei interdictum ſit, idem dicemus. an tamen nubendo poſtea parere conditioni poſſit, quaſi non nupſerit, dubitari poteſt. & ſi teſtator de primo nuptiali rogo ſenſit, puto defectam conditionem. benignè tamen dicendum eſt, nondum impletam conditionem, defectam.

1 ¶ Si ſic legatum ſit, *Si nauis ex Aſia venerit*, & ignorante teſtatore nauis venerit teſtamenti facti tempore : dicendum, pro impleta haberi.

¶ Et ſi cui ſic legatum eſt, *Cum pater erit*, ſimili modo hoc erit dicendum.

1. De conditionibus promiſcuis. 2. Vel non promiſcuis.

11. *Paulus* libro 4. ad Sabinum.

SI iam facta ſunt, quæ conditionis loco ponuntur, & ſciat teſtator, quæ iterum fieri poſſunt, expectentur, vt fiant : ſi verò neſciat, præſenti debeantur.

1 ¶ Item ſciendum eſt, promiſcuas conditiones poſt mortem impleri oportere, ſi in hoc fiant, vt teſtamento pareatur : veluti, *Si Capitolium aſcenderit*, & ſimilia : non promiſcuas, etiam à viuo teſtatore exiſtere poſſe : veluti, *Si Titius conſul factus fuerit*.

Exemplum cauſæ, diſiunctiuæ cauſæ, & pœnæ.

12. *Vlpianus* lib. 24. ad Sabinum.

SI ita legatum ſit : *Quoniam filius meus ex arca mea ſumptum ſuſtulit, heres meus filiæ decem è medio ſumito*, debetur legatum : quia idcirco relictum eſt, vt conditio filiorum exæquaretur. & ſanè hæc cauſa eſt. nam cauſa in præteritum, pœna in futurum confertur.

De conditione dandi.

13. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

SI fundus alicui legatus fuerit, ſi pupillo vel furioſo pecuniam dediſſet, videtur ſub expreſſe conditionem curatori, vel tutori dando.

De conditione implenda.

14. *Pomponius* lib. 8. ad Sabinum.

TItius ſi ſtatuam in municipio poſuerit, heres eſto. ſi paratus eſt ponere, ſed locus à municipibus ei non datur, Sabinus Proculus, heredem eum fore : & in legato idem iuris eſſe dicunt.

De conditione nuptiarum.

15. *Vlpianus* lib. 35. ad Sabinum.

CVi fuerit ſub hac conditione legatum, *Si in familia nupſerit*, videtur impleta conditio, ſtatim atque ducta eſt vxor, quamuis nondum in cubiculum mariti venerit. nuptias enim non concubitus, ſed conſenſus facit.

[illegible]

dicatur cuius euentus partim pendet ex caſu, veluti *Si Titio* [illegible]

h *l. 2. ſupra eodem.*

i Cauſa demonſtratur his vocibus, quoniam, [illegible]

k [illegible] l Pœna ſolet imponi, facturis vel non facturis aliquid.

m Conditio collata in perſonam domini vel pupilli poteſt in perſonam [illegible] impleri, & mariti, quia is repræſentat perſonam domini vel pupilli. [illegible]

n Statuæ ponendæ interdum legabantur, [illegible]

o nec enim cuiquam in loco publico citra conſenſum publicum id permittitur. Talis conditio partim pendet à legatario, partim ab aliis, quorum impedimentum [illegible] pro impleta reſpectu legatarij habebitur.

p nec enim per eum ſtat. [illegible]

q [illegible]

r Quid? vxor quando viro ducta cenſetur? [illegible]

[illegible]

conſenſus a fecit 6.

De his quæ extra teſtamentum incurrunt, vel ex teſtamento oriuntur.

16. *Gaius* libro 1. de teſtamentis ad Edictum Prætoris.

IN his, quæ extra teſtamentum incurrerent, poſſunt res ex bono & æquo interpretationem capere. Ea verò, quæ ex ipſo teſtamento orientur, neceſſe eſt ſecundùm ſcripti iuris rationem expediri.

De falſa demonſtratione. 2. De falſa cauſa. 3. De cauſa conditionaliter concepta. 4. De modo.

17. *Idem* lib. 2. de legatis ad Edictum Prætoris.

DEmonſtratio falſa eſt, veluti ſi ita ſcriptum ſit: *Stichum ſeruum, quem de Titio emi: fundum Tuſculanum, qui mihi à Seio donatus eſt.* nam ſi conſtat de quo homine, de quo fundo ſenſerit teſtator, ad rem non pertinet, ſi is, quem emiſſe ſignificauit, donatus eſſet, aut quem donatum ſibi eſſe ſignificauerat, emerit.

1 ¶ Igitur & ſi ita ſeruus legatus ſit, *Stichum cocum, Stichum ſutorem Titio lego,* licet neque cocus neque ſutor ſit, ad legatarium pertinebit, ſi de eo ſenſiſſe teſtatorem conueniat. nam & ſi in perſona legatarij deſignanda aliquid erratum fuerit, conſtat autem cui legare voluerit: perinde valet legatum ac ſi nullus error interueniret.

2 ¶ Quod autem iuris eſt in falſa demonſtratione, hoc vel magis eſt in falſa cauſa. veluti ita: *Titio fundum do, quia negotia mea curauit. Item, Fundum Titius filius meus præcipito, quia frater eius ipſe ex arca tot aureos ſumpſit.* licet enim frater huius pecuniam ex arca non ſumpſit, vtile legatum eſt.

3 ¶ At ſi conditionaliter concepta ſit cauſa, veluti hoc modo: *Titio, ſi negotia mea curauit, fundum do: Titius filius meus, ſi frater eius centum ex arca ſumpſit, fundum præcipito,* ita vtile erit legatum, ſi & ille negotia curauit, & huius frater centum ex arca ſumpſit.

4 ¶ Quòd ſi cui in hoc legatum ſit, vt ex eo aliquid faceret, veluti monumentum teſtatori, vel opus, aut epulum municipibus faceret, vel ex eo vt partem alij reſtitueret, ſub modo id legatum videtur.

De cautione Muciana.

18. *Idem* lib. 18. ad Edictum prouinciale.

IS cui ſub conditione non faciendi aliquid relictum eſt, ei ſcilicet cauere debet Muciana cautione, ad quem iure ciuili, deficiente conditione hoc legatum eaue hereditas pertinere poteſt.

De voluntate defuncti. 1. De ſcriptura, ſi heres non erit, vel quidquid mihi heres oportet dari.

Conditio quæ tacitè ineſt ſi exprimatur, legatum conditionale non facit, niſi voluntas aliter valuerit.
De iure.

19. *Vlpianus* libro 5. Diſputationum.

IN conditionibus primum locum voluntas defuncti obtinet, eaque regit conditiones. denique & in ea conditione: *Si filia mea cum Titio nupta erit:* placuit, non ſemper mortis tempus obſeruari, ſed voluntate patrocinante tardius produci.

1 ¶ Hæc ſcriptura: *Si primus heres erit, damnas eius eſto dare,* pro conditione non eſt accipienda: magis enim demonſtrauit teſtator, quando legatum debeatur, quàm conditionem inſeruit, niſi fortè hoc animo fecit teſtator, vt faceret conditionem. Proinde nec illud dicendum erit facere conditionem, *Quiſquis mihi heres erit, damnas eſto dare.* Sed ſi ſic leget: *Si Primus mihi heres non erit, damnas eſto Secundus dare,* & Primus heres extitit, legatum non debebitur. ſi Primus adierit cum Secundo, non extitiſſe conditionem nequaquam ambigendum eſt.

2 ¶ Si patronus contra tabulas bonorum poſſeſſione accepta debitam portionem occupet, legata quæ ſic data ſunt, *Si patrono heres non erit,* non debet coheres patroni præſtare.

3 ¶ Si à primo ita legatum eſt: *Si Secundus heres non erit, viginti Titio dato:* ſimili modo à Secundo, eidem Titio ita legatum eſt, *Si Primus heres non erit:* & ambo heredes extiterint, legati conditio deficiet: ſi alter heres extitit, alter heres non extitit, legatum debebitur.

De conditione turpi, vel iuriſiurandi.

20. *Marcellus* apud Iulianum libro 27. Digeſtorum notat.

NOn dubitamus, quin turpes conditiones remittendæ ſunt, quo in numero plerumque ſunt etiam iuriſiurandi.

21. *Iulianus* libro 31. Digeſtorum.

MVltum intereſt, conditio facti an iuris eſſet. Nam huiuſmodi conditiones, *Si nauis ex Aſia venerit: Si Titius conſul factus erit:* quamuis impletæ eſſent, impedient heredem circa adeundam hereditatem, quamdiu ignoraret eas impletas eſſe. Quæ verò ex iure venient, in his nihil amplius exigendum, quàm vt impletæ ſint: veluti ſi quis ſe filiumfam. exiſtimet, cum ſit paterfam. poterit adquirere hereditatem. quare & ex parte heres ſcriptus qui ignorat, an tabulæ teſtamenti apertæ ſint, adire hereditatem poterit.

De conditione nuptiarum.

22. *Idem* libro 35. Digeſtorum.

QVotiens ſub conditione mulieri legatur, *ſi non nupſerit,* & eiuſdem fideicommiſſum ſit, vt Titio reſtituat, ſi nubat, commodè ſtatuitur, & ſi nupſerit, legatum eam petere poſſe, & non eſſe cogendam fideicommiſſum præſtare.

De conditione dandi heredibus.

23. *Idem* lib. 43. Digeſtorum.

QVi duobus heredibus decem dare iuſſus eſt, & fundum ſibi habere, verum eſt, vt conditionem ſcindere non poſſit, ne etiam legatum ſcindatur. Igitur quamuis alteri quinque dederit, nullam partem fundi vindicabit, niſi alteri quoque numerauerit, aut illo omittente hereditatem, ei qui ſolus adierit hereditatem, tota decem dederit.

De conditione implenda.

24. *Iulianus* libro 55. Digeſtorum.

IVre ciuili receptum eſt, quotiens per eum, cuius intereſt conditionem impleri, fit quominus impleatur, vt perinde habeatur, ac ſi impleta conditio fuiſſet.

¶ Quod plerique & ad legata, & ad heredum inſtitutiones perduxerunt.

¶ Quibus † exemplis ſtipulationes quoque committi quidam rectè putauerunt, cùm per promiſſorem factum eſſet, quo minus ſtipulator conditioni pareret.

De conditione liberorum.

25. *Iulianus* libro 69. Digeſtorum.

CVm vir vxori, *quandoque liberos habebit,* fundum legauit, & mulier diuortio facto liberos ex alio procreauerit, deinde ſoluto ſecundo matrimonio ad priorem maritum redierit, non intelligitur expleta conditio, quod teſtatorem veriſimile non eſt de his liberis ſenſiſſe, qui ſe viuo ex alio ſuſcepti fuiſſent.

De conditione iuriſiurandi aut dandi faciendive. 1. De iure accreſcendi.

26. *Idem* libro 80. Digeſtorum.

HÆc ſcriptura: *ſi viginti dederit aut iurauerit ſe aliquid facturum,* vnam conditionem exprimit habentem duas partes. quare & quicunque heres ſcriptus erit ſub conditione, ſi iurauerit ſe decem daturum, aut monumentum facturum, quamuis verbis edicti ad hereditatem, vel legatum admittatur, tamen compellitur facere id quod facturum ſe iurare iuſſus eſt, dolo iureiurando remiſſo.

1 ¶ Cùm eadem res alteri purè, alteri ſub conditione legatur, aut cum alter purè, alter ſub conditione heres ſcriptus eſt, pars legati vel hereditatis, deficiente conditione, adcreſcit etiam heredi eius, cui purè legatum vel hereditas data eſt, ſi tamen hereditas eius adita fuerit.

De teſtatore qui iuſſit monumentum ad cuiuſdam exemplum ſibi fieri.

27. *Alfenus Varus* libro 5. Digeſtorum.

IN teſtamento quidam ſcripſerat, *vt ſibi monumentum ad exemplum eius quod in via Salaria eſſet Publij Septimij Demetrij, fieret: niſi factum eſſet, heredes magna pecunia multare.* & cùm id monumentum Publij Septimij Demetrij nullum reperiebatur, ſed Publij Septimij Damæ erat, ad quod exemplum ſuſpicabatur eum qui teſtamentum fecerat, monumentum ſibi fieri voluiſſe: quærebant heredes, cuiuſmodi monumentum ſe facere oporteret, & ſi ob eam rem nullum monumentum feciſſent, quia non reperirent, ad quod exemplum facerent, num pœna tenerentur? Reſpondit, ſi intelligeretur, quod monumentum demonſtrare voluiſſet is qui teſtamentum feciſſet, tametſi in ſcriptura non tam

e mutabilis affectio, l. 12. §. 13. de adim. leg. vid. l. 30. de reg. iur.
b id eſt, conſenſu diſtinguuntur aſpectu à concubinatu, l. 4. de concub. ſolo conſenſu, etiam ſine tabulis & ſcriptura.
c id eſt, in re dubia.
d incurrerit. *Hal.*
e Teſtamenta arbitrio viri boni interpretanda non oportet, v. *Menoch.* 3. de arbitr. 2.
f Aequum & bonum nos deducit ad humaniorem interpretationem, l. 10. in fi. de rebus dub.
g adde l. 69. de leg. 3.
h id eſt, monumenti, l. 33. eod. l. 8. §. 2. de fund. inſt.
i interueniſſet. *Hal.*
k Neq; enim falſa cauſa legato obeſt, l. 72. §. 6. l. 28. §. 51. eod. de legat.
l l. 5. §. 5. verſ. ſed ſi conditionaliter, de legat.
m v. l. 1. C. de his quæ ſub modo.
n v. l. 7. eod.
o v. *Menoch.* 3 de conſilio. ult. voluntatum 5.
p & diſcernitur à pœna, l. vlt. de his quæ pœnæ, & cauſa l. 12. eod.
q v. l. 6. C. de ſeditio.
r et ita ſufficit quod quandoque fuerit, ante mortis ſuæ tempus.
ſ Nam quæ tacitè inſunt, aliam conditionalem non faciunt. *Goth.*
t ſub. libertati.
u id eſt, ſub hac conditione.
x Verbum, heres verificatur etiam in herede Prætorio, *Sabin.* v. l. 117. de reg. iur. l. 1. §. 2. de poſſeſſ. in bon. poſs. l. 2. de bon. poſſ.
y Quia ſuccedens contra tabulas dicitur etiam heres. *Bald.*
z atque ita conditio, ſi heres erit, dicitur purificata, pro quacumque parte ſit heres. utroque maſculis exiſtentibus heredibus tamdiu ſeruing; excludantur, quamdiu reperiatur maſculus ex minima parte heres.
a l. 14. §. de cond. inſtit.
b Conditiones aliæ facti, aliæ iuris.
c facti ſeil.
d Facti conditio dicitur, quæ à teſtatore exprimitur, nec à lege ſubintelligitur; iuris, quæ à lege ſubintelligitur. *Goth.*

a impletæ ſint. *Hal.*
b iuris, non impedienti, l. 21. in ſi. de acquir.
c ignorauerit. *Hal.* adde l. 2. eo.
d Conditio iuris eſt quæ ex iure venit.
e In conditionibus iuris, ſufficit ſola veritas exiſtentiæ conditionis. In conditionibus facti præter exiſtentiam conditionis requiritur ſcientia heredis. *Cuiac.*
f l. 96. de adquir. hered.
g indefinitè, quid ſi vxori, ſi nupſerit, cogenda erit reſtituere, l. 24. de leg. 3. v. *Rainer.* 1. animad. l. 2. 3. v. *Ant. Mercatorem* 1. emar. l. 2. 3. proſcriptio 5.
h v. *Tiraquellum* 14. priuilegio pro cauſa.
† Hoc videtur abrogatum, *Nou.* 22. c. 44. Vnam enim ex duabus conditionibus cogitur vxor legataria eligere, aut nuptiis abſtinere, & legatum habere velit: aut ſi nuptias eligit, legato carere.
i Dandi conditio et quarum alia non deducitur: pro parte impleri non poteſt. l. 56. eo.
k l. 74. §. 1. de acquir. hered.
l l. 83. in ſin. eod. l. 50. in ſi. Vide contrah. empt. l. 20. in fin. l. 38. §. ſtatuliberi l. 53. §. 1. 5. de uſufruct. l. 3. in fin. de condit. inſtit. l. 50. in §. 1. &c. in ſi. de verb. oblig. l. 1. §. 13. de extraord. cog. l. 161. de reg. iur. l. 1. Cod. de inſt. & ſubſt. l. 2. Cod. de his quæ ſub modo.
m non impleri, v. *Hotom.* 4. obſer.
† Argumentum de vltima voluntate ad contractus obſeruandus l. 40. de paſt.
n v. *Vlp.* 15. verſ. præter.

o Cur in ſolo legatum factum à marito vxori in tempus liberorum, intelligitur de liberis communibus ex ſe non ex alio marito ſuſceptis. Verbum liberorum, in dubio intelligitur de liberis proſequentis hanc loquentis mariti.

p v. l. 114. de reg. iur. q vide quæ ſcripſi ad l. 4. C. quando dies leg.
r ſic legit Cuiacius 5. obſ. 1. in ſi. hæc ſcriptura, *Si iurauerit ſe viginti daturum aut aliquid facturum.*
ſ adde l. 23. §. 1. 3. de recept. arbitr. Cur ita? Vbi duæ conditiones alternatiuè ponuntur, videtur vna eſſe conditio quæ duas partes habeat.
t l. 8. §. 4. 5. de cond. inſt. u Conditio iuriſiurandi licet remittatur, id tamen quod in iuramento continetur, impleri debet. *Goth.*
x l. 7. ſupra de reb. dub. y Ius adcreſcendi tranſmittitur ad heredem, l. 9. de ſuis. Cur? adcreſcit portioni, non perſonæ, l. 33. in ſi. de uſufructu & quemadm.
z Inſcriptiones monumentorum fidem facere hinc colligunt. dixi l. 6. in fi. de relig. l. 6. C. de religioſis.
† Salaria via Romæ dicta quod per eam Sabini ſal à mari deferebant, v. *Feſtum Salarij & Salariam.*
a Demetrij nomen pro Dama ſumitur per parallogen: vt Cratini pro Cratiſt. l. 4. de manum. teſt.
b Autentico deficiente, id vnde exemplum ſumi oportet eſſe deficiens [illegible] in l. omnia priuilegia 15. C. de epiſcopis.
c v. l. 6. C. de relig.

eſſet,

eſſet, tamen ad id, quod ille ſe demonſtrare animo ſenſiſſet, fieri debere. ſin autem voluntas eius ignoraretur, pœnam quidem nullam vim habere, quoniam ad quod exemplum fieri iuſſiſſet, id nuſquam exteret, monumentum tamen a omnimodo ſecundum ſubſtantiam & dignitatem defuncti extruere debere.

De conditione, ſi illius arbitratu nupſerit. 1. De ſpecie quæ in locum alterius ſucceſſit.

28. *Paulus* ‖ lib. 2. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.‖

Filiæ b ſuæ ita quis legavit, ſ *Attia filia mea arbitratu Lucij Titij nupſerit, ei heres meus dato.* Titio ante teſtatorem mortuo, Attia nupſerat. quærebatur, an legatum ei deberetur? Reſpondit, deberi c.

1 ¶ *Attia uxor mea Optato d Philargyrum puerum, Agatheam ancillam, qui quæ eorum cum morior.* Is qui teſtamentum fecit, Agatheam, quam teſtamenti tempore habuit, vendidit, & poſtea ancillas emit. ex his uni Agatheæ nomen impoſuit. quæſitum eſt, an hæc legata videretur? Reſpondit, legatam videri e.

De conditione, Si in Capitolium aſcenderit.

29. *Iulianus* ‖ lib. 1. ad Vrſeium Ferocem.‖

Hæc conditio, ſ *ſi in Capitolium aſcenderit*, ſic recipienda eſt, ſi cum primum potuerit Capitolium aſcenderit f.

De iure accreſcendi.

30. *Idem* ‖ libro 1. ex Minicio.‖

Si ſeparatim mihi totus fundus purè, tibi ſub conditione legatus fuerit g, & tu deceſſeris antequam conditio extiterit, non h habeo neceſſitatem implere conditionem, utpote cum etiam ſi conditio defecerit, pars quam vindicaturus eras mihi adcreſcat i.

De conditione implenda.

31. *Africanus* k libro 2. Quæſtionum.‖

In teſtamento ita erat ſcriptum, *Stichus & Pamphila liberi ſunto, & ſi l in matrimonium coierint, heres meus his centum dare damnas eſto.* Stichus ante apertas m tabulas deceſſit: Reſpondit, partem Stichi defectam n eſſe: ſed & Pamphilam defectam conditione videri, ideóque partem eius apud heredem remanſuram. Sed etſi utrque viveret, & Stichus nollet p eam uxorem ducere, cum mulier parata eſſet nubere: illi quidem legatum deberetur, Stichi autem portio inutilis fiebat. Nam cum uni ita legatum ſit, *Titio, ſi Seiam uxorem duxerit, heres meus centum dato.* ſi quidem Seia moriatur, defecta conditione intelligitur: at ſi ipſe decedat nihil ad heredem ſuum eum tranſmittere, quia morte eius conditio defeciſſe intelligitur, utroque autem vivente, ſi quidem ipſe nolit uxorem ducere, quia ipſius facto conditio deficit, nihil ex legato conſequitur: muliere autem nolente nubere, cum ipſe paratus eſſet, legatum ei debetur.

De rationibus reddendis.

32. *Idem* ‖ libro 9. Quæſtionum.‖

Quatenus *rationes q reddere*, nihil aliud ſit, quàm reliqua ſolvere, tamen ſi & ſtatuliber, & heredis culpa, ſine fraude r tamen ſervi minus ſolverit, & bona fide redditas eſſe rationes, exiſtimatum fuerit, liberum fore. & niſi ita obſervetur, nemo unquam qui ſub conditione ita manumiſſus eſſet, unquam ad libertatem perventurum, ſi per imprudentiam ſ minus ſolutum eſſet.

¶ Hæc ita accipienda ait, ſi quando is qui rationes reddere iuſſus ſemper aliquem errorem, ſine dolo malo ita rationes ediderit, ut dominus quoque circa computationem erraret.

De falſa demonſtratione. 1. Si inter plures de nomine controverſia ſit. 2. De iure aureorum annulorum. 3. De conditione, ſi mea erit. 4. Vel ſi mei erunt.

33. *Marcianus* ‖ libro 6. Inſtitutionum.‖

Falſa x demonſtratio neque legatario y, neque fideicommiſſario nocet, neque heredi z inſtituto, velut ſi fratrem dixerit, vel ſororem, vel nepotem, vel quodlibet aliud. & hoc ita iuris civilis ratione a & conſtitutionibus Divorum Severi & Antonini cautum eſt.

1 ¶ Sed ſi controverſia ſit de nomine inter plures, qui probaverit ſenſiſſe de ſe defunctum, ille admittetur.

2 ¶ Sed ſi cui quaſi liberto, id eſt inter libertos, legatum fuerit, non b idcirco legatum amittit, quia poſtea anulos ab imperatore acceperit. nam honor c eius auctus eſt, non conditio mutata. & ita Divi Severus & Antoninus reſcripſerunt.

3 ¶ Si quis legaverit rem ita, ſi mortis tempore eius erit, nec tunc eius inveniatur, nec æſtimatio d eius legari videbitur.

4 ¶ Quid ergo, ſi quis ita ſcripſerit, *Stichum & Pamphilum Titio do lego ſi mei erunt, cum morior.* & unum ex his alienaverit a an vel alter poſſit à legatario vindicari? Placet vindicari. nam hunc b ſermonem, licet pluralis ſit, pro eo oportet accipi, atque ſi ſeparatim dixiſſet, *Stichum ſi meus erit, cum morior.*

De demonſtratione. 1. Differentia demonſtrationis & conditionis.

34. *Florentinus* ‖ libro 11. Inſtitutionum.‖

Nominatim c alicui legatur ita, *Lucio Titio*, an d per demonſtrationem e corporis, vel artificij vel officij, vel neceſſitudinis, vel adfinitatis, nihil intereſt. nam demonſtratio plerumque vice f nominis fungitur: nec intereſt g falſa an vera ſit, ſi certum ſit, quem teſtator demonſtraverit.

1 ¶ Inter demonſtrationem, & conditionem hoc intereſt, quòd demonſtratio h plerumque factam rem oſtendit, conditio futuram.

De lenißima libertatis conditione.

35. *Pomponius* ‖ lib. ſingulari Regularum.‖

Leniſsima i libertatis conditio ea intelligenda eſt, quæ ad libertatem perducit k, quamvis natura gravior & durior ſit l.

De uſitato in honorem conſulatus. 1. De tempore fideicommißi reſtituendi.

36. *Marcellus* ‖ libro ſingulari Reſponſorum.‖

Publius Mævius teſtamento ſuo ita cavit, *Quiſquis mihi heres heredéſve erunt, de lege faliquæ ſerant centum quadringenta* viro m Mævio Seius conſul deſignatus n eſt, & munus o edidit. deinde ex calendis Ianuarijs p conſulatum ingreſſus eſt, atque ita Mævius deceſſit: quæro, an quadringenta Seio debeantur? Marcellus reſpondit, deberi.

1 ¶ Titia codicillis de prædiis, quæ teſtamento Septiciæ reliquerat, ita cavit, *A te r Septicia, et filio meo, cum ad certum ſtatum eſſe quando poteſt reſtituas, quod ſ filius meus ſedecim annos non impleverit, peto, vel reddas t teſtamento Publio Mævio & Gaio Cornelio.* quæro, cum Septicia deceſſerit, deinde filius quintum decimum annum agens defunctus ſit, an repræſentetur fideicommiſſum quintodecimo anno impleto, & t heredes Septiciæ reſtituere id Publio Mævio & Gaio Cornelio debeant? Marcellus reſpondit, Septiciam ius, quod in his prædiis habuiſſet, heredi ſuo reliquiſſe, etenim u videri contra voluntatem teſtatricis repræſentationem fideicommiſſi deſiderari, x amplius ad ſubſtitutos pervenire, quàm ad puerum pervenire vel à Septicia vel ab heredibus potuiſſet. & verba quidem videntur repræſentare fideicommiſſum; ſed non y eſt veriſimile, ut maturius voluerit teſtatrix ad ſubſtitutos id transferre.

¶ Nec quicquam mutat, quòd Septicia ante deceſſit, nam etſi puer viveret, non prius Septiciæ heredes, quàm Septicia, poſſent conſequi.

De legato ut manumittatur.

37. *Paulus* ‖ libro ſingulari ad legem Fuſiam Caniniam.‖

Si quis eum, quem ipſe manumittere non poterat y, legaverit ita, *ut eum legatarius manumittat*, etſi à legato non repellatur z, non eſt compellendus, ut manumittat: quoniam tantiens ſecundum voluntatem teſtatoris facere compellitur, quotiens a contra legem nihil ſit futurum. idque Neratius ſcripſit. & tamen à legato non eſſe eum repellendum: quoniam b magis legatarium aliquod commodum teſtator in hoc ſervo, quam heredem, habere voluiſſet.

De quantitate non adſcripta in teſtamento.

38. *Idem* ‖ libro ſingulari de Iure Codicillorum.‖

Si ita ſcripſero, *quantum codicillis Titio legavero*, licet codicillis legatum explicetur, tamen ex teſtamento c valet, ſoláque quantitas in codicillo delata eſt. nam & apud veteres legata talia fuere, *quantum ei per epiſtolam d ſcripſero, quantum in illa aliave re percepero heres dato.*

Ad quæ referatur conditio. 1. De ſere.

39. *Iavolenus* ‖ lib. 2. ex poſterioribus Labeonis.‖

a Forma per teſtatorem expreſſa ſi non reperiatur, arbitrio boni viri declaranda fuerit, Accurs.
b Mors Titij non nocet ei qui quid facere eius conditio damnatus eſt, l. 72. §. 4. [illegible] eodem l. 3. §. demon. de leg.
c v. Cuiac. in hanc l. 17. obſer. 22.
d Optiſſimè legatam.
e Quotiens res empta idem nomen quod habebat res legata, & poſtea alienata, imponitur, iudicium eſt teſtatorem velle rem loco ſubrogari, & eſſe loco prioris.
f poſt mortem teſtatoris ſcilicet, l. 72. in fin. ſ. eod. Conditio poteſtativa ſtatim, ut potuit, implenda eſt.
g re ſumus coniunctione videtur plene receſſum à meo legato: conditio ſequentis expectanda eſt, l. 7. ſ. de adim.
h Ius non decreſcendi procedit ſine onere.
i id eſt ad me in ſolidum pertinet iure non decreſcendi, Accu. & ſic, in coniunctis re, habet locum ius adcreſcendi, & eſt non decreſcendi, Iacob. adcreſcendi, inquam, ſine onere.
k v. Cuiac. 2. ad Afric.
l ſ. Mo. 20. §. 45.
m v. Ulp. 24. §. 31. l. 4. C. arcan. ſuper. l. 104. ſ. eo.
n l. 59. ſ. eod.
o Cur? conditio pendens ex facto duorum, ſi caſu non facta unius defectu, non habetur pro impleta.
p l. 1. C. de inſt. & ſubſt. l. 1. eod. de his quæ ſub modo.
q l. 82. ſ. eod.
r Impleta conditio rationum reddendarum dicitur, ſi bona fide, rationes ſunt redditæ, licet in calculo ſit erratum, Hal. l. 74. ſ. ad adqu. hered.
ſ adde l. 37. in fin. [illegible] excuſatur.
t Cur? bona fide quod factum eſt, pœnam non meretur, v. Cuiac. 9. reſponſ. in hanc legem.
x Falſa demonſtratio non nocet. l. 17. ſupra eod. l. 34. l. 40. §. 4. ſu. [illegible] §. 2. l. 6. l. 108. §. 6. [illegible] §. 5. 2. 10. §. l. 102. §. 1. ſup. de leg. 3. l. 1. §. 8. ſup. de uſu; l. 10. circa fin. ſupra de auro; l. 83. verſ. quod ſi ferv. ſ. de liberatione. l. 28. ſup. de rebus dubiis. l. 2. & ult. C. de falſa cauſa adiect. §. 30. Inſtitut.
y Imò legatario nocet. nam falſa demonſtratio legati non facit legatum, l. 72. §. 7. eodem.
z v. l. 48. in fin. ſupr. de heredib. inſt.
a De iuris & conſtitutionum differentia, vide Cuiac. 7. obſ. 29.
b l. 3. ſ. de iure aur. anul.
c Annulorum aureorum iure honor augetur, conditio non mutatur, vide quæ ſcripſi ad l. 3. C. de bonis libert. & l. ult. ſ. de iure aureorum annulorum.
d Æſtimatio legati quando debeatur, vide Mantic. lib. 8. de coniect. §. 2.

a l. 2. in f. ſupr. de annu. leg.
b Pluralitas etiam ſortitur effectus ſeparationem, ſicut in ſingularitas rediguntur, ut hic. ſtem & communem effectum recipiunt. l. 8. §. 3. ſ. de pigneraticia act. l. 141. ſ. de reg. iur.
c Si nominatim, Hal.
d l. 90. ſ. de leg. 3.
e Theoph. inſtit. de adempt. liber. verſ. [illegible]
f l. 6. in §. ſup. de uſu fruct. l. 6. §. de [illegible]
g l. 33. ſup. eod.
h adde l. 12. ſupra eod. l. 6. ſup. de leg. 2. l. 2. §. de his quæ pœn.
i Poteſt enim libertas ſub pluribus conditionibus dari, l. 45. ſ. de manum. teſt.
k Facilius ſcilicet l. 7. ſ. de manum. teſt.
l domus inſtituta cum ſub his conditionibus, [illegible] decem dederit, [illegible] ſi cadaver alicuius ſepelierit, poſterior quidem gravior & magis impoſſibilis, facilius deducit ad libertatem: facilius, inquam, quia habetur pro non adiecta, l. 3. ſupra eodem.
m l. 90. circa fin. ſ. eod.
n Conſules alio tempore deſignabantur: alio magiſtratum ingrediebantur. adde l. 20. §. 6. ſ. de [illegible]
o Munera gladiatoria etiam conſules edebant ineunte imperio: [illegible] ſep. Cicero 2. Offic. Magnificentiſſima Pompeii munera ſecundo conſulatu, Suet. in Nerone cap. 4. Domitius Pater conſulatus [illegible] Venationes & in circo & in omnibus urbis regionibus dedit. Munera etiam gladiatoria ſed tanta ſævitia, ut neceſſe fuerit Auguſto, clam frustra [illegible] cœrcere, adde Nov. 105. c. 1.
p Conſules ex calendis Ian. [illegible]

lendis Ianuarijs conſulatum inibant. q ſcil. aliis, id eſt, Haloand.
r Subſtituere à legatario & fideicommiſſario poſſumus, l. 77. ſ. ad l. 92. §. 1. C. de fideicom.
ſ N. an heredes, Hal. adde l. 40. ſ. ad Treb.
t Repræſentatio fideicommiſſi.
u Poteſt tamen maturari. l. 62. §. 4. ſ. ad Treb.
x per legem Fuſi[am] Caniniam, ut ex inſcriptione huius legis colligitur, de qua v. tit. Inſt. de L. Fuſia Caninia & Ulp. t. 1.
y & ſic Falſus modus non vitiat, licet vitietur.
z v. l. 36. ſupra de uſu & uſufr. l.
a Omne iniunctum ſi deficit, cedit lucro eius, cui erat iniunctum, & ſic in re legata, legatarius cenſetur magis dilectus quam heres, Iaſo.
b l. 77. ſ. de her. inſt. l. 10. ſup. de condit. inſtit. l. 1. C. de codicillis.
c Teſtatoris voluntatem interpretari poſſumus ex eius epiſtola & memorialis manuſcriptis, ſi id voluerit, dum tamen ex comparatione literarum vel aliis legitimis coniecturis conſtet, ſchedulam qua de agitur, manu teſtatoris ſcriptam eſſe, facit l. Theopompus 10. ſ. de dote. Planè executores non tenentur ſequi voluntatem ſcriptam in epiſtola niſi veritas epiſtolæ quinque teſtibus comprobetur, cum poſſit eſſe ſuppoſititia, Alciatus 9. conſil. 557. num. 12. de teſtamento holographo v. Menoch. [illegible] de teſtamentis.

Universidad Rey Juan Carlos

Quæ conditio ad genus perſonarum, non ad certas & notas perſonas pertinet, eam exiſtimamus totius eſſe teſtamenti, & ad omnes a heredes inſtitutos pertinere: at quæ conditio ad certas perſonas accommodata fuerit, eam referre debemus ad eum duntaxat b gradum, quo hæ perſonæ inſtitutæ fuerint.

1 ¶ Cum ita in teſtamento ſcriptum erat, c Si aliquid de foro ſuo, neque adſcriptum erat, in quo foro: Labeo ait, ſi non appareat, quid mortuus ſenſerit, in eius municipij foro faciendum, in d quo e is qui teſtamentum fecerit, domicilium habuerit: quam ſententiam ego quoque probo.

De conditionibus impoſſibilibus. 1. De impenſis. 2. De conditione legatis generaliter & in teſtamento adiecta. 3. De eo quod dominus ſeruo ſuo debet. 4. De falſa demonſtratione. 5. De legato ad monumentum ædificandum.

40. Idem lib. 2. ex Poſterioribus Labeonis.

Quibus diebus vicinus tuus te via publica, cum ad parendum conditioni ire velles, ire prohibuerit, nec per ſe ſtaret, quo minus ageret, ob calumnias eum ſummouens, hi dies conditioni nõ imputabuntur.

1 ¶ Quidam ita legauerat, *Si Publius Cornelius heredi meo dederit tantum g quanti eum fundum Seianum feci, heres meus Publio Cornelio fundum Seianum dato.* Caſcellius aiebat, etiam pretium fundi dare debere. Ofilius impenſæ verbo negat pretium ſignificari h, ſed eas dumtaxat impenſas i, quas in eum poſteaquam emptus eſſet, fecit. Idem Caſcellius ſcribit, adiecto eo, quod non deductis fructibus impenſarum ratio haberi debeat. & hoc magis verum puto.

2 ¶ Quidam Titio centum legauerat, deinde infra ita ſcripſerat, *Quæ pecunia cuique legaui, eam heres meus, ſi mater mea morietur, dato.* mortuo patrefamilias Titius vixerat, & viua matrefamilias deceſſerat. mortua matre, heredibus Titij legatum deberi Ofilius reſpondit, quoniam non ſub conditione eſſet legatum, ſed ante legatum pure k, deinde dies ſoluendi adiecta. videamus, inquit Labeo, ne id falſum ſit, quia nihil intereſt, vtrum ita ſcribatur: *Quæ pecunia cuique legaui, eam heres meus, cum mater mea morietur, dato:* an ita, *ſi mater mea morietur, dato:* vtrobique l enim ſub conditione vel datum, vel ademptum eſſe legatum. Labeonis reſponſum probo.

3 ¶ Dominus ſeruo aureos quinque ſic legauerat, *Heres meus Sticho ſeruo meo, quem teſtamento liberum eſſe iuſſi, aureos quinque, quos in tabulis debeo, dato.* nihil ſeruo legatum eſſe Namuſa Seruium reſpondiſſe ſcribit, quia dominus ſeruo nihil debere potuiſſet. ego puto, ſecundum mentem teſtatoris naturale magis quam ciuile debitum ſpectandum eſſe. & eo iure vtimur.

4 ¶ Qui dotalem fundum nullum habebat, ita legauerat: *Fundum Cornelianum, quem ille mihi doti dedit, ei heres dato.* Labeo, Ofilius, Trebatius reſponderunt, fundum nihilominus legatum ſ eſſe, quia cum fundus Cornelianus in rerum natura ſit, demonſtratio falſa legatum non perimit t.

5 ¶ Thermus Minor, quorum arbitratu u monumentum ſibi fieri vellet, teſtamento ſcripſerat, deinde ita legauerat: *Lucio, Publio, Cornelio ad monumentum meum ædificandum mille heres meus x dato.* Trebatius reſpondit, pro eo habendum, ac ſi ita legatum eſſet, ſi ſatiſdediſſent ſe ita id monumentum ex ea pecunia facturos. Labeo Trebatij ſententiam probat, quia hæc mens teſtantis fuiſſet, vt ea pecunia in monumentum conſumeretur. idem & ego & Proculus probamus.

De conditione.

41. Vlpianus libro 34. ad Edictum.

Legata ſub conditione relicta non ſtatim, ſed cum y conditio extiterit, deberi incipiunt, ideoque interim delegari non potuerunt.

De conditione, ſi in poteſtate manſerit.

42. Africanus lib. 2. Quæſtionum.

Filiofamilias legatum eſt ſub hac conditione, ſi in poteſtate patris manſiſſet: magis patri legatum videri ait, & patrem eius nomine legatum petere.

¶ Idem iuris eſſe, & ſi ſeruo ſimiliter legetur. Argumentum rei eſt, quod, etſi cibaria ſeruis Titij legemus, procul dubio domini eſt, non ſeruorum legatum.

De bonorum poſſeſſione contra tabulas. 1. De lege Falcidia. 2. De partis capacitate. 3. De lege Falcidia.

43. Paulus lib. 8. ad Plautium.

Proculus. Rogatus eſt heres b a liberto a teſtatore, vt ſi ſibi decem dediſſet, hereditatem reſtitueret c. poſtea patronus d defuncti bonorum poſſeſſionem contra tabulas petierat, & partem e hereditatis, quæ debebatur, abſtulerat f. Proculus Caſſius, a fideicommiſſario pro rata, quod ſoluit, repetere g debere aiunt h. Paulus: Hoc iure vtimur. nam quemadmodum præſtatione fideicommiſſorum & legatorum heres exoneratur i per prætorem, ita etiam ipſe partem conſequi debet.

1 ¶ Diuerſum eſt in Falcidia interueniente, & minuente legatum: nam his caſibus nihil repetetur, quia in ſolidum conditioni paretur k.

2 ¶ Item ſimiliter ius dandi, ſi is cui legatum eſt, non poteſt partem hereditatis ſibi relictam totam capere, nam verius eſt, partem eum præſtare debere propter illos, qui auferunt ab eo quod plus relictum eſt, quam a lege conceditur.

3 ¶ Neratius libro 1. Reſponſorum ſcribit, ex duobus ſcriptis heredibus, ſi vnus rogatus ſit tibi hereditatem reſtituere, ſi Titio certam ſummam dares, & beneficio legis Falcidiæ in reſtituendo heres vſus, quanto l minus tibi præſtiterit, tanto minus te Titio præſtare, non eſſe iniquum.

Cui heredum eſt iuſſus [illegible] conditio. 4. De SC. Trebelliano. 6. De controuerſia hereditatis. 7. De SC. Trebelliano. 8. An conditio dandi recipiat diuiſionem.

44. Idem libro 9. ad Plautium.

Qui m heredi dare iuſſus eſt, ſeruo alieno inſtituto, non domino dare debet. nam & ſi alio herede inſtituto iuſſus eſt ſeruo Titij dare, ipſi ſeruo datur, quia, quæ ſoluta n ſunt ſeruo, manſerunt ad dominum. quemadmodum ſi mihi aut ſeruo Titij ſtipulatus ſim, non Titio, ſed ſeruo eius dari poteſt. & hæc vera ſunt.

1 ¶ Sed cum heredi dare iuſſus eſt, videamus, ne domino dandum ſit. & conſequens eſt, & hic ſeruo dari.

2 ¶ Certe ſtatuliber, quin domino dare debeat, non eſt dubium.

3 ¶ Contra, qui domino debet dare p, non implet conditionem dando ſeruo eius, niſi ſi dominus conſenſerit. nemo enim in tali ſpecie conditionem, neſciente vel nolente, implere poteſt.

4 ¶ Cum hereditas ex Trebelliano S.C. reſtituta eſt, heredi q dandum eſt, vt impleatur conditio, nec r hoc reſtituendum eſt ex cauſa fideicommiſſi.

5 ¶ Sed cum ſuſpectam adiit, & reſtituit, dubitabatur, an ei auferendum ſit: & benignius eſt, & in hoc caſu nihil ſ ei auferri.

6 ¶ Si autem, me herede inſtituto, controuerſia mihi fiat hereditatis, ſi cauet legatarius, euicta hereditate reddi legatum, & t ipſi cauendum eſt, reddi u quod dedit.

7 ¶ Sed ſi iuſſus ſis mihi decem dare, & accipere hereditatem ex S.C. decem tibi ex cauſa fideicommiſſi non reſtituam.

8 ¶ Si duorum x ſeruo legatum ſit ſub conditione dandi, non poſſe per partes conditioni pareri y quidam aiunt, ſed ſemel dandam pecuniam. ſed ego contra z puto a.

9 ¶ Si pars rei legatæ vſucapta b ſit, an in ſolidum parendum ſit, dubito: & poteſt dici pro parte c parendum ex ſententia teſtatoris.

10 ¶ Plautius, Vni ex heredibus fundum legauit, ſi centum heredibus dediſſet: deducet ſuam partem hereditariam d, & reliquam ſummam heredibus pro portione e eorum dabit. At ſi heres ex parte ita inſtitutus eſſet, *ſi heredib. decem dediſſet,* non aliter eſſet heres, quam ſi tota decem coheredib. dediſſet f, quia non ante ad hereditatem admitteretur, quam ſi omnem ſummam dediſſet. Nam cum & ſeruus teſtamento liber, & ex parte heres ita ſcriptus eſſet, ſi heredibus decem dediſſet, conſtitit, non g aliter eum liberum heredemque futurum, quam ſi tota decem coheredibus dediſſet. *Paulus.* Hoc iure vtimur.

De acceptilatione.

45. Idem lib. 16. ad Plautium.

Iulianus ait, ſi heredi legatarius, cui ſub conditione legatum erat, *ſi heredi decem dediſſet,* id quod ei deberet

a Quia verbum, heredes, comprehendit omnes gradus heredum. l. 1. ſup. de vulg.
b Cur ita, colligo ex lege 27. §. 4. inſra de pollic.
c vt l. 95. & l. 115. inf. de verb. oblig.
d Locus in teſtamentis interdum ſubintelligitur, vt ecce: Teſtator iuſſit fieri rem quampiam loco non adſcripto: in ea ciuitate id fieri, in qua teſtator domicilium habuit, vt hic. & l. 49. §. de [illegible].
e l. 26. C. de ſacr. eccleſ.
f vide l. 23. ſup. de cond. ind.
g Tunc legatarius ſub hac conditione, ſi impenſas eo in fundo erogauerit, heredi ſolas impenſas reſtituit, non fundi pretium: fructus tamen perceptos non lucratur.
h meliorationum pretium rei, non eſt in rem, ſed propter rem habendam & acquirendam impenſa. Bart.
i vide l. 9. C. de [illegible].
k Eadem res cum legatur vni pure, & alteri ſub conditione, legatum prius extinguitur. l. 89. inf. eod.
l Conditio vtroque hoc caſu conſtituitur, ſiue, ſi mater mea morietur, ſiue, cum mater mea morietur. Bald.
m Oratio conditionalis habet a contrario ſenſu implicitam negatiuam. Bald.
n Niſi conditionem facit. adde l. 2. §. de [illegible].
o adde l. 5. §. 3. de manumiſſ. teſtam. adde Alciat. 4. Parerg. 4.
p Conditio quacunque parte teſtamenti adiecta, legatum conditionale reddit. Bald.
q l. 33. inf. de ſolut. & l. 33. inf. de regul. iur. & ſi Quoties verba teſtatoris non poſſunt verificari in accipi proprie, puta de vero debito, & exigibili, quale eſt ciuile, verificantur & accipienda ſunt improprie de debito naturali. Iaſon.
r in reliquum, valet vt legatum, non vt dos. l. 21. in fin. inf. de verb. oblig. hinc collige per teſtamentum & vltimam confeſſionem non probari rem dotalem eſſe. l. 28. in fin. ſ. de liberat. leg. l. 27. in fin. inf. de verb. oblig.
ſ l. 33. ſup. eodem.
t l. 72. inf. eod. l. 29. ſup. de legat. 3.
u adde l. 6. ſup. eo. adde l. 21. ſup. de cond. cauſa data.
x ſi ſatiſdederint ſe monumentum ædificaturos.
y Conditio legatum ſuſpendit. l. 5. §. 2. inf. quando dies.
z v. Cuiac. 2. ad Afr. fol. 21.
a Interpretes hoc ad monachos extendunt, ſunt enim præpoſitis & Abbatibus ſuis ſeruorum loco. Bart. ad l. 8. ſup. de tranſact.
b [illegible] patronus. c puta Titius.

a vt perceptis ſibi decem.
b puta a Caio.
c Vendetet. Bal.
d prætericus ſc. a ſuo liberto.
e puta tertiam.
f eidem Caio.
g a Prætore.
h Diminuta reſtitutione ſicut diminuitur ei emolumentum, ita & onus augetur. Facit.
i a Caio fideicommiſſario.
k Falcidia interueniente heredis [illegible] non conſequentia. Bal. l. 5. C. de legat.
l Videl. fideicommiſſarius cui per fideicommiſſum aliquid relictum eſt ex legato Titio aliquid dare, tantum detrahit ex legatis quæ præſtare debet, quantum heres ei detraxit per Falcidiam. l. 4. §. 5. ſ. ad l. Falcid. l. 6. §. 1. inf. ad Trebell.
m legatarius ſc.
n Facti quæ ſunt ad dominum non tranſeunt. l. 2. §. 3. de acq. poſſeſſ. l. 2. §. de adimend. 9. de ſtipul. ſeru. l. 5. §. 6. §. de verb. ob.
o in eius perſona debet impleri conditio, in cuius perſona eſt formata, non in perſona aliena. Bal.
p Dare domino iuſſus, conditionem non implet dando eius ſeruo. Quæ ſi ſecus conſtitui, ea per ſeruum domino non acquiruntur.
q directo ſc. Nam conditio dandi heredi, intelligitur de directo herede, non vtili, puta fideicommiſſario. Et merito, nam verba quæ directe & ſtricte intelligi poſſunt, accipienda ſunt potius de eo quod directum eſt, quam quod obliquum. Bald. Et implenda eſt conditio heredi ſed eius commodo, licet alij hereditatem reſtituat ex fideicommiſſo. Quid ſi et ablata eſt hereditas vt indigno? Quid ſi heredi tatem vendidit? Idem Bart. Quia ſi minor reſtitutus in integrum huius nomine heres ſit [illegible] teles debebat. Imola negat dandum eſſe minori, [illegible] l. qui liberis §. 5. [illegible] ſ. de vulg.
r Conditionis implendæ gratia quæ datur heredi, ea fideicommiſſario reſtituere heres non debet. Cur nihil inferunt? An quod ridiculum ſit [illegible] auferatur, vt putat Ron. arg. l. vlt. C. de bon. quæ lib.
s Cauet legatarius heredi de legato ei reſtituendo, ſi ipſi heredi fuerit euicta hereditas: ita viciſſim legatario cauet heres de eo reſtituendo quod ab eodem legatario accepit conditionem implendi, ſeu implendæ conditionis gratia.
t Euincitur vbi legatum, datum implendæ conditionis cauſa, recipitur. Bald.
x & ſic communi.
y a diuerſis dominis ſc.
z Quemadmodum vnus plures repræſentat, idem iuris eſt in vno quod de pluribus ſeparatis, ſcilicet [illegible] Proculo 20. ſ. de leg. 2.
a & merito, quia ſeruus communis vicem dominorum ſuſtinet. l. 2. §. 4. ſ. de ſtip. ſeru.
b Sicut per alienationem voluntariam teſtatoris cenſetur reuocari legatum, l. 11. §. 12. ſ. de leg. 3. ita per alienationem cauſatam ab vſucapione. l. 18. [illegible]
c Diminuto legato per vſucapionem, diminuitur conditio. Bart. Emolumento legati per vſucapionem minuto, onus ei iniunctum minuitur. Bald. [illegible] heres ſubeat alia. e Iuſſus dare heredib. cenſetur iuſſus dare pro hereditaria portione, non viriliter. Iaſo. f & merito, quia hæc conditio eſt adiecta inſtitutioni, ideoque non ante heres eſſe poteſt, quam impleta conditio fuerit.
g adde l. 13 [illegible]

heredem

Universidad Rey Juan Carlos

heres accepto tuliſſet a non quidem videri conditioni paruiſſe, quaſi dederit, ſed quaſi per heredem ſtet, quo minus pareat: poſſe petere legatum, quaſi extiterit conditio.

Quando dies conditionis cedit.

46. *Idem* ‖ libro 3. ad Vitellium.

SI in b decem (exempli gratia) centeſimum imperatum eſt Stacolibero, vt pecuniam ſolueret c, neque initium temporis eius, quod futurum eſſet, adſcriptum eſt, adita d hereditate cedere dies incipit: quia e abſurdum f viſum eſt, ante diem praeterire, quam is exiſteret, quem oportet accipere: & hoc in omnibus qui heredi dare iuſſi ſunt, dicendum eſt: igitur & legatario ex adita hereditate ad parendum conditioni tempus computabitur.

De conditione expreſſa, quae non expreſſa nocet.

47. *Marcellus* ‖ lib. 14. Digeſtorum. ‖

SEruo libertatem ita dedit, *Erga mens vili g, liber eſto:* legatum vel hereditatem ſine conditione ei dedit, deinde eum alienauit, debebitur domino eius legatum vel hereditas, & iuſſu eius adiri poterit. nam id expreſſit, *Si meus erit,* in libertate danda: quo futurum erat, vt impediretur libertas, etiamſi expreſſum non eſſet. ſaepenumero tamen mutatur rei effectus, quamquam h id expreſſerit teſtator, quod, etſi non fecisset, ineſſet tamen.

De relicto, cum ad annum ſium peruenerit.

48. *Idem* ‖ lib. 15. Digeſtorum. ‖

NOn putabam diem fideicommiſſi veniſſe, cum ſextumdecimum i annum ingreſſus fuiſſet, cui erat relictum, *cum ad annum 16. peruenisset.* & ita etiam Aurelius k Imperator Antoninus ad appellationem ex Germania l iudicauit.

De relicto in annos decem.

49. *Celſus* ‖ libro 22. Digeſtorum. ‖

SI *in annos decem* heres dare damnatus, aut quis liber eſſe iuſſus eſt, nouiſſimo m eius temporis die legatum debebitur, & libertas obtingit.

De rationibus reddendis.

50. *Vlpianus* ‖ libro 2. de officio Conſulis. ‖

SI cui libertas data ſit directo ſub hac n conditione *ſi rationes reddidiſſet*, arbitrum o a conſulibus Diuus Pius dari permiſit his verbis: Aditi a vobis ampliſſimi conſules p arbitrum dabunt, qui excuſſis rationibus, non tantum quae reliqua ſunt Epaphroditi, conſtituent, verumetiam quas rationes, quaeque inſtrumenta tradere, aut exhibere dominis ſuis debeat. cuius ſententiae cum fuerit ſatisfactum, non impeditur Epaphroditi libertas.

De pluribus conditionibus disiunctis. 1. De conditione dandi heredi.

51. *Modeſtinus* ‖ libro 7. Differentiarum. ‖

SVb diuerſis conditionibus disiunctim poſitis liber eſſe iuſſus, eam conditionem eligere poteſt, quae ſibi leuior q eſſe videbitur: legato vero eo modo relicto, legatarium nouiſſime conditioni parere oportet.

1 ¶ Heredi decem dare iuſſus, & liber eſſe, & heredis liber r dando peruenit ad libertatem. quod non ſecus s liber in legatarij t perſona cuſtodiri Paullus ſcribit.

De conditione expreſſa vitiante.

52. *Idem* ‖ lib. 7. Differentiarum. ‖

NOnnunquam contingit, vt quaedam nominatim expreſſa officiant, quamuis omiſſa tacite intelligi potuiſſent, nec eſſent obfutura. quod euenit, ſi alicui ita legatur, *Titio decem do lego ſi Maeuius Capitolium aſcenderit.* nam quamuis in arbitrio Maeuij ſit, an Capitolium aſcendat, & velit efficere, vt Titio legatum debeatur, non tamen poterit aliis u verbis vtiliter legari, *Si Maeuius voluerit, Titio decem do.* nam * in alienam x voluntatem y conferri z legatum non a poteſt. Inde dictum eſt, * Expreſſa b nocent c, non expreſſa non nocent.

De conditione rationum reddendarum.

53. *Iauol.* ‖ libro ſingulari de Euremariciis. ‖

SI quis ſeruum liberum eſſe iuſſerit, *ſi heredi rationes reddidiſſet* e, poſtea quae ſeruum rationes reddere vetuerit, quaſi puram facturus libertatem, competit ex teſtamento libertas.

De prorogatione legatorum. 1. Si duobus legetur ſub conditione dandi.

54. *Iauolenus* ‖ libro 2. ex Caſſio. ‖

SI quis legata quibus a dies adpoſita non eſſet, *annua, bima, trima die dari iuſſit*, & alicui, *cum pubes eſſet*, pecuniam legauit, id quoque legatum annua, bima, trima die poſt pubertatem praeſtandum eſſe, in commentariis Gaij ſcriptum eſt, quia magis conditio, quam dies legato adiecta eſſet. contra ego ſentio, quia b fere dies ponitur ad prorogandam eam quae adpraeſens tempus non habet c aliquam temporis demonſtrationem, etiam quae in futurum legata ſunt, diesque pubertatis...

1 ¶ Duobus eadem res ſi c *heredi centum dediſſent*, legata eſt, ſi alter d ex his quinquaginta dederit, partem legati conſequetur, & pars eius, qui non dederit, alteri cum ſua conditione accreſcit e.

De conditione dandi impoſſibili.

55. *Idem* ‖ libro 13. Epiſtolarum. ‖

MAeuius, cui fundus legatus eſt, *Stichum redit*, cum quo teſtamenti factionem non habebat, *ducenta dediſſet*, conditioni parere debet, & ducenta dare, vt ad eum legatus fundus pertineat, licet ſummos non faciat accipientis. quid enim intereſt, vtrum tali perſonae dare iubeatur, an aliquo loco ponere, vel g in mare deiicere? neque enim illud quod ad talem perſonam perventurum eſt, teſtamenti nomine, ſed h mortis cauſa capitur.

An conditio dandi recipiat diuiſionem.

56. *Idem* ‖ lib. 14. Epiſtolarum. ‖

CVi fundus legatus eſt, *ſi decem dederit*, partem fundi conſequi non poteſt, niſi totam pecuniam numeraſſet. diſſimilis eſt cauſa, cum duobus eadem res ſub conditione legata eſt. in hac, enim quaeſtione ſtatim a teſtamento, quo pluribus conditio adpoſita eſt, diuiſa quoque in ſingulas perſonas videri poteſt, & ideo ſinguli cum i ſua parte & conditioni parere, & legatum capere poſſunt. nam quamuis ſumma vniuerſae conditionis ſit adſcripta, enumeratione k perſonarum poteſt videri eſſe diuiſa. in eo vero quod vni ſub conditione legatum eſt, ſcindi ex accidenti conditio non debet: & omnis numerus l eorum, qui in locum eius ſubſtituuntur, pro ſingulari perſona eſt habendus.

De operis.

57. *Pomponius* ‖ lib. 9. ad Quintum Mucium. ‖

QVaeſitum eſt, an ſi iuſſus fuerit ſeruus *operas extraneo dare, vt liber ſit*, conditio talis ſit recipienda, vt quemadmodum circa pecuniae dationem dicimus, ita & circa praeſtationem operarum dicamus? Sed hoc iure vtimur, vt quemadmodum dictum eſt ſi pecuniam ex peculio ſuo det extraneo, admitti eum ad libertatem: ita & ſi operas praeſtiterit, neceſſe ſit eum admitti ad libertatem. itaque ſi in propoſito ſapienter faciet heres, ſi impellerit eum quominus praeſtet & operas. hac enim ratione ſeruus perueniet quidem ad libertatem, ſed operis eius extraneus non vtetur.

De conditione nuptiarum.

58. *Idem* ‖ libro 10. ex variis lectionibus. ‖

SI ancillae alienae, *cum ea nupſiſſet*, legatum ſit, Proculus ait, vtile legatum eſſe, quia poſſit a manumiſſa nubere.

An morte. 1. Et exilio. 2. Vel maxima capitis deminutione legatum extinguitur.

59. *Vlpianus* ‖ libro decimotertio ad legem Iuliam & Papiam. ‖

INtercidit legatum, ſi ea perſona deceſſerit p, cui legatum eſt ſub conditione.

1 ¶ Quid ergo, ſi non deceſſerit q, ſed in ciuitate eſſe deſierit: puta alicui legatum, *ſi Conſul fuerit*, & is in inſulam deportatus r eſt, nunquid non interim extinguitur legatum, quia reſtitui ſ in ciuitate poteſt? quod probabilius t eſſe arbitror.

2 ¶ Non u idem erit dicendum, ſi ex poena in eum ſtatuta fuerit, quae irrogat ſeruitutem: quia x ſeruitus x morti adſimilatur y.

Diuiſio conditionum. 1. De fiſco.

60. *Paulus* ‖ libro 7. ad legem Iuliam & Papiam. ‖

IN facto z conſiſtentes conditiones varietatem habent, & quaſi tripartitam recipiunt diuiſionem, vt *quid detur, vt quid fiat, vt quid obtingat*, a vel retro *haec detur, ne fiat, ne obtingat*. ex his dandi faciendique conditiones in perſonas collocantur c aut ipſorum, quibus quid relinquitur, aut aliorum: tertia ſpecies in euentu ponetur.

1 ¶ Fiſcus iiſdem a conditionibus parere debet, quibus perſona, a qua ad ipſum, quod relictum eſt, peruenit, licet etiam cum ſuo onere hoc ipſum vindicet.

De conditione liberorum.

61. *Vlpianus* ‖ lib. 8. ad legem Iuliam & Papiam. ‖

SI vir vxori ad tempus liberorum legauerit, dubitari poteſt, an de his dixerit filiis ſenſiſſe teſtator, c conſequuntur, b l. 9. ſup. de ſuſpen. l. 2. ſ. de aliment. l. 6. ſup. de iure fiſci.

---

a Iuſſus dare, acceptum ferendo non paret conditioni. *Bal.* n. aliud dare, aliud liberare, quia dat, facit quid accipientis: qui liberat, nihil facit accipientis: acceptilatio licet vim habeat ſolutionis, non tamen dicitur proprie ſolutio. Igitur non dicitur impleta dandi conditio per acceptilationem. *Socin.* adde l. 49. 1. de ſolut.

b Si vetera. *Bal.*

c Iuſſus dare ſimpliciter, intelligitur iuſſus dare heredi. *Sal.*

d Tempus conditionis dandi heredi, non incipit currere, niſi poſt aditam hereditatem. *Socin.*

e Repetita conditio non cenſetur quae tacite ineſt: quia fruſtra & inutiliter eſſet expreſſa. *vo. Manticam* 10. *de coniect.* 6. *num.* 27.

f Dilatio temporis, non prius poteſt habere finem quam principium.

g cum moriar ſ.

h l. 6. 1. ſ. 3. 8. de leg. 1. v. quaſſmoraui ad l. 96. ſ. mandati.

i decimum quartum *Accur.* ad l. 5. 6. qui teſt.

k aliud autem iudicauit Imperator Hadrianus. l. 74. ſ. 1. l. ad Treb. adde l. 49. 3. de leg. 2. l. 43. *Ant.* quando dies leg.

l Germania Imperio Romano ſubdita fuit. Appellationes enim ex Germania ad Imperatorem fuiſſe hic locus indicio eſt. adde l. 12. ſ. de teſt.

m l. vltimo. Imo ſtatim, l. 9. in ſin. ſ. de manum. teſt.

n l. 47. ſ. 2. l. de ſideicom. liber.

o l. 53. in ſin. ſ. de iudic.

p Conſules arbitros dabant ad rationes magiſtratuum audiendas.

q l. 35. ſup. eod. l. 87. eod.

r l. 94. in ſ. 7. eo.

ſ Heredi etiam heredis dando ſit liber is qui iuſſus eſt heredi dare & ita liber eſſe.

t l. 109. ſ. eod.

u l. 68. ſup. de hered. inſt.

x Legatum expreſſe in alterius voluntatem non poteſt conferri: tacite & non ita verbis aperte poteſt.

y l. 32. l. 68. vnc. ſ. neque ſ qui: l. 70. ſup. de her. inſt. 64. ſup. de leg. 1. v. Cuius: 2. iiſ. 2. extraneo, vel heredi. l. ſinem 43. ſ. legatum 2. ſup. de leg. 1. l. fidei. liber. 13. 1. de fidei. liber.

z merum & profeſſum.

a expreſſum.

b Imo poteſt, l. 43. ſ. 2. ſup. de leg. 2.

c l. 68. ſup. de hered. inſt.

d vbi ſc. ratione expreſſi occurrit aliqua ratio vitiandi actus, *Bald.* n. l. 195. ſ. de reg. iur. e l. 2. ſ. 9. ſup. de alimentis.

f Sicut legata poſſunt adimi [illegible] & conditionem tamen per amotam conditionem videtur id remotum cui conditio erat adiuncta, ſed [illegible] *Bald.*

---

a l. 30. ſ. de leg. 2.

b Dies incerta interpellat per hominem ex quo dies eſt. *Bald.*

c i ſub hac conditione.

d l. 10. ſ. de ann.

e Accreſcit cum onere ſuo pars deficientis.

f Verbi verbum hic improprie vſurpatur. l. 157. ſ. de reg. iur.

g Atqui conditio in mare proiiciendi ſeruari non debet. quidam 27. ſ. de cond. inſt. Aliud in pecunia, aliud in homini reliquis.

h adde l. 8. ſup. de mort. cauſ.

i pro ſua. *Hal.* l. 44. ſ. 8. inſ. 5. eod. l. 13. ſ. 3. l. 15. ſ. 2. l. de ann. leg. l. 90. ſup. de vſuſ. legat.

k Enumeratio perſonarum vim diuidendi perſonam habet.

l Numerus eorum qui vnius in locum ſubſtituuntur pro vna perſona habetur. *Bal.*

m l. 23. *Iauol.* ſ. de cond. inſt.

n Conditio dicitur eſſe poſſibilis, quae etiam ſtatim natura poſſibilis eſt. *Bald.*

o An lex Iulia & Papia ſunt vna lex vel duae? negat Robertus 1. recept. lib. cap. 2. ait Anton. Mercator 1. anno. 2. in princ. & ſ. adde l. 43. l. 95. ſ. de ritu.

p l. 32. ſ. eod. l. 69. ſ. eod. l. 79. ſ. 6. ſ. de hered. inſt. l. 65. ſ. 2. ſ. de leg. 1. l. 21. ſ. 6. ſup. de leg. 2.

q naturaliter.

r Deportatione legatarij non extinguitur, ei legatum, ſed ſuſpenditur tantum.

ſ l. 104. ſ. eo.

t Depoſitio legatarij modum medium comparatum, idque exhibitionum caducarum & legis Papiae cauſa. vide Cuiacium ad l. 121. ſ. 2. ſ. de verb. oblig.

u Depoſitio ſeruitutem non integrat.

x & manumiſſio l. 9 2. ſ. de ſol.

y aſſimilatur. *Pauland.* adde l. 59. inſ. l. de cap. minut. l. 32. ſ. 6. l. de donat. inter vir. l. 209. ſ. de reg. iur.

z Qui facit, dat: dans qui facit. *Bald.* l. 28. inſ. de verb. oblig.

a al. contingit, ex quo ſitus: in euentu.

b l. 2. conſequuntur l. 10. ſ. 2. inſ. de adq. poſſ. l. 1. ſ. 6. in ſin. ſ. de fiſco inſ.

Universidad Rey Juan Carlos

qui poſt mortem eius nati fuiſſent: an his, qui viuo eo ab eo ſuſcepti fuiſſent poſt teſtamentum factum, cum manente matrimonio deceſſiſſet, verum æquum eſt proficere ei, ſiue viuo marito, ſiue poſt mortem naſcatur.

I. De conditione dandi & non ſolidi capientis.

61. *Terentius Clemens* lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

SEd ſi hoc ſpecialiter expreſſit teſtator, etiam ſi ex alio poſt mortem ſuam liberos procreauerit, nihilominus eum ad legatum admitti.

1 ¶ Cuidam non à ſolidum capienti, amplius legi conceſſæ portione relictum eſt, *ſi heredi aliquid dederit*, quærebatur, an id quod conditionis implendæ cauſa dederat, conſequi ex cauſa legati poſſit, quaſi non capiat id quod deroget: an verò id extra ſit, nec ideo magis ex bonis teſtatoris amplius capiat, quàm capturus eſſet, ſi ſine conditione legatum eſſet? Et Iulianus rectiſſime ſcribit, tantò amplius eum capturum, quantum conditionis implendæ cauſa dare eum oporteret, nec intereſſe heredi, an extraneo dare iuſſus ſit: quia computatione facta, quæ ſemper in perſona eius intendaretur, non amplius legi conceſſæ portionis ad eum ſubſideret.

2 ¶ Cum vir vxori, *ſi à liberis ne nupſerit*, in annos ſingulos aliquid legauit, quid iuris ſit Iulianus reſpondit, poſſe mulierem nubere, & legatum capere: quod ſi ita ſcriptum eſſet, *ſi à Fabeio impuberibus ne nupſerit*, legem locum non habere, quia magis cura liberorum quam viduitas iniungeretur.

63. *Gaius* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

CVm ita legatum ſit, *Si Titio non nupſerit*, vel ita, *Si neque Titio neque Seio neque Mæuio nupſerit*, & denique ſi plures perſonæ comprehenſæ fuerint, magis placuit, ſi cuilibet eorum ſi nupſerit, amittere legatum, nec videri tali conditione viduitatem iniunctam, cum alij quilibet ſatis commodè poſſit nubere.

1 Videamus & ſi ita legatum ſit, *Si Titio nupſerit*, & quidem ſi honeſtè Titio poſſit nubere, dubium non erit, quin aliter parendum conditioni, excludatur à legato, ſi verò indignus ſit nuptijs eius, ipſe Titius, dicendum eſt poſſe beneficio legis cuilibet nubere: quæ enim Titio nubere iubetur, cæteris omnibus nubere prohibetur. itaque ſi Titius indignus ſit, tale eſt quale ſi generaliter ſcriptum eſſet, *Si non nupſerit*. immò, ſi verum amamus, durior hæc conditio eſt, quàm illa, *Si non nupſerit*: nam & cæteris omnibus nubere prohibetur, & Titio, cui inhoneſtè nuptura ſit, [cum] nubere iubetur.

64. *Terentius Clemens* lib. 5. ad legem Iuliam & Papiam.

HOc modo legato dato, *Si Lucio Titio non nupſerit*, non eſſe legi locum Iulianus aiebat.

1 ¶ Quid ſi ita ſcriptum eſſet, *Si Ariciæ non nupſerit?* intereſſe, an fraus legi facta eſſet. nam ſi ea eſſet, quæ alibi nuptias non facilè poſſit inuenire, interpretandum ipſo iure reſcindi, quod fraudandæ legis gratia eſſet adſcriptum: legem enim, vtilem reipublicæ, ſobolis ſcilicet procreandæ cauſa latam, adiuuandam interpretatione.

Si heres pendente legati conditione deceſſerit.

65. *Paulus* lib. 62. ad Edictum.

LEgato ſub conditione relicto, ſi heres, à quo ſub conditione legatum eſt, pendente conditione moriatur, heredem ſuum obligatum relinquit.

De manumiſſione ſtatuliberi.

66. *Modeſtinus* lib. 10. Reſponſorum.

HEres ſtatuliberum, cui in euentum conditionis fideicommiſſum reſtituere rogatus erat, manumiſit. quæro, an fideicommiſſum ei præſtare debeat? Herennius Modeſtinus reſpondit: Quamquam ſtatuliberum heres manumiſerit, tamen fideicommiſſum, quod ſub iiſdem conditionibus relictum ei debetur, ita præſtare cogitur, ſi conditiones impletas eſſe præſtiterit, aut per eum ſteterit, quominus impleantur.

De cautione Muciana, & tranſlatione conditionali.

67. *Iauolenus* lib. 11. Epiſtolarum.

CVm ſub hac conditione fundus alicui legatus eſſet, *Si ſeruum non manumiſerit*, &, ſi manumiſerit, legatum fundi ad Mæuium translatum eſſet, legatarius de non liberando ſatiſdedit, & legatum accepit, & poſtea liberauit. quæro, an aliquid Mæuio debeatur? reſpondit: Si ita legatum erit, *Si ſeruum non manumiſerit*, ſtipulatione interpoſita, accipere ab herede legatum poterit: & ſi poſtea ſeruum manumiſerit, commiſſa ſtipulatione heredi, vel fundum, vel quanti ea res eſt, reſtituet. eoque caſu heres ei, cui ex ſequenti conditione legatum debuerit, reſtituet.

De conditione nuptiarum.

68. *Iauolenus* lib. 2. ex Caſſio.

SI ita legatum eſſet, *Cùm nupſerit*, ſi nupta fuerit & hoc teſtator ſciſſet, alterum matrimonium erit expectandum, vtique intererit, viuo an viuo teſtatore, an poſt mortem ea iterum nupſerit.

De legato, ſi voluerit.

69. *Gaius* lib. 13. ad legem Iuliam & Papiam.

SI ita expreſſum erit, *Titio ſi volueris de legato*, apud Labeonem Proculus notat, non aliter ad heredem legatarij pertinere, quàm ſi ipſe legatarius voluerit ad ſe pertinere, quia conditio perſonæ iniuncta videtur.

De conditione emancipationis.

70. *Papinianus* lib. 16. Quæſtionum.

DVos mater filios ſub conditione emancipationis ex partibus heredes inſtituit, eiſque plurium rerum præceptiones purè dedit. hereditatem adeuntes patrem à legatorum commodo illa quoque ratio debet ſummouere, quod emancipando eſſe filios, obſecutus voluntati, ſupremum iudicium vxoris ſuæ cuſtodiri voluit.

De ſatiſdando. 1. De non ſecundis nuptiis. 2. De iure libertatis. 3. De dote.

71. *Idem* lib. 17. Quæſtionum.

TItio centum, *ita vt à fundo non alienet*, legata ſunt, non eſſe cogendum Titium cauere Sextus Cæcilius exiſtimat, quoniam ad ipſum duntaxat emolumentum legati rediret.

¶ Sed ſi filio, fratri, alumno minus induſtrio proſpectum eſſe voluit, intereſſe heredis credendum eſt, atque ideo cautionem interponendam, vt & fundus cuſtodiatur, ac poſtea non alienaretur.

1 ¶ Titio centum relicta ſunt ita, *vt Mæuiam vxorem, quæ vidua eſt, ducat*: conditio non remittetur, & ideo nec cautio remittenda eſt. Huic ſententiæ non refragatur, quod ſi quis pecuniam promittat, ſi Mæuiam vxorem non ducat, Prætor actionem denegat: aliud eſt enim eligendi matrimonij pœnæ metu libertatem auferri, aliud ad matrimonium certa lege inuitari.

2 ¶ Titio centum relicta ſunt ita, *vt à monumento meo non recedat, vel vt in illa ciuitate domicilium habeat*. poteſt dici, non eſſe locum cautioni, per quam ius libertatis infringitur. Sed in defuncti libertis alio iure vtimur.

3 ¶ *Titio genero meo heres meus dotis Seiæ filiæ meæ nomine centum dato.* legati quidem emolumentum ad Seiam, quæ dotem habere incipit, pertinebit. ſed quia non tantum mulieri, ſed Titio quoque, cui pecuniam legauit, conſultum videtur, propter eum ipſe legatarius intelligitur, & legatum petere debebit.

¶ Si poſt diuortium genero pecuniam heres ſoluerit, æque liberabitur, quoniam in dotem ſolutio conuertitur.

¶ Conſtante autem matrimonio, etiam prohibente muliere, Titio rectè ſoluetur. hoc enim & mulieris intereſt, vt incipiat eſſe dotata. Nam & ſi quis ipſam quoque petitionem habere reſponderit, eaque pecuniam petat, neque dotis fieri velit, non dubie doli ſummouebitur exceptione.

¶ Ante nuptias verò Titio vel muliere defunctis legatum apud heredem manet. Quod ſi nolit eam vxorem ducere cauſa legati, quod ad mulieris perſonam attinet, ſatiſfactum intelligetur, ſed Titio legatum petenti nocebit exceptio doli. Sabinus autem exiſtimabat, nupta muliere Titio, ſine cautione legatum deberi, quoniam pecunia dotis efficeretur. ſed cùm ante nuptias, quia purum legatum eſt, peti poteſt, cautio Mucianæ pecuniæ reddendæ neceſſaria erit.

¶ Quod ſi matrimonio vtroque ſine cauſa ceciderit, neque ſoluendi ſit, numquid aduerſus heredem mulieri, quæ nihil reliquit, ſuccurri debeat ob eam pecuniam, quæ doti fuerat deſtinata? Sed quoniam ambo legati petitionem habuerunt, ſaluam habent, non ſolum pecuniæ vtroque aliter actionem.

1. De conditione, ſi à liberis non diſceſſerit. 2. De cautione fideicommiſſi non præſtita. 3. De cautione non exigenda. 4. De conditione, ſi arbitratu illius nupſerit. 5. vel, ſi non nupſerit. 6. De falſa cauſa. 7. De conditione falſa vel adiecta. 8. De falſa demonſtratione.

72. *Idem* lib. 18. Quæſtionum.

CVm tale legatum eſſet relictum, *Titio, ſi à liberis non diſceſſerit*, negauerunt eum rectè cauere, quia vel mortuis liberis legati conditio poſſit exiſtere, ſed diſplicuit ſententia. non enim voto matris opponi tam ominoſa non interponendæ cautionis interpretatio debuit.

1 ¶ Cum patronus liberto certam pecuniam legaſſet, ſi à liberis eius non diſceſſiſſet, permiſit Imperator velut Mucianam cautionem offerri. fuit enim periculoſum ac triſte, libertum coniunctum patroni liberis, eorundem mortem expectare.

2 ¶ Titius heredem inſtitutum rogauit poſt mortem ſuam hereditatem reſtituere: ſi fideicommiſſi cautio non fuiſſet petita, Mucianæ cautionis exemplum, ante conſtitutionem remiſſæ cautionis locum habere non poteſt, quod ſub viuo eo tacitè relictum eſt, impleri eundem potuit.

a a. quæ ſcripſi ad l. 4. C. quando dies legatorum.
b l. 9. §. eod.
c l. 31. in fi. §. eod.
d l. 5. C. de naturalibus liberis.
e vſque ad concurrentem quantitatem muneris cum reliſto, etiam non capiens capit: quia non videtur habere ex cauſa lucratiua. Bald.
† hodie non poteſt. Nou. 21. c. 44.
f l. 72. §. 4. eo.
g ad noua.
h Vidualitatem perpetuam inducens conditio remittitur. Bald.
i l. 64. §. eod.
k l. 2. C. de indic. vid. tollend.
l l. 72. §. 1. eo.
m l. 22. §. 43. ff. de ſoluto. l. 6. §. de iure patron.
n l. 10. ad l. Falc. Bald. Vxori carere marito melius eſt, quam malum maritum habere.
o l. 63. §. eo.
p Iuliæ & Papiæ, et indicat huius legis ſoſpitatio.
q Aliud: quæcunque iniuſto loco interdicto non poteſt, atque interdictus intelligitur.
r Ipſo iure reſcinditur quod fraudandæ legis cauſa factum eſt.
ſ l. 1. §. ſolut. Lex enim vtilis, extendenda eſt. eod.
t Legatum conditionale non perit, licet grauatus moriatur pendente conditione. Bald.
u ante conditionis euentum.
x præcederit. Bald. conſtitutis. alij.
y l. 73. §. eod.
z Legatarius in quē tranſlatio pœnæ cauſa fit capere de manu heredis, non de manu primi legatarij debet. Bald.
a verba conditionalis in dubio intelliguntur de futuro, Bald.
b l. 91. in fin. §. eod. 2. §. eo.

a Legatum valet in arbitrium legatarij collata conditione, vt hic. An & ſtipulatio in voluntatem ſtipulatoris ſit conſiſt Cuiac. 3. l. 17. ſ. ad verb. obl.
b l. declarauit. & ſic legatum collatum in voluntatem legatarij, non declarationem non tranſmittitur. Bald.
c adde l. 10. §. eo.
d & ſic ſub modo.
e adde l. 91. § eo. & l. 5. C. de pactis.
f l. c. eniptorum.
g Omnis qui cauet de modo implendo, tenetur cauere de modo implendo conſeruando, vt ſi quid contra fecerit, aut contrauenerit, rem reſtituat. Bald.
h l. 63. §. eo. Modus hic appellatur conditio vt l. eod. l. eo. l. C. de his quæ ſub modo.
i l. 2. C. de inutilib. ſtip.
k Debent enim matrimonia eſſe libera. l. 134. ſ. de verb. obl.
l vt l. 44. l. de manu. teſt. Patro quis non poteſt ſtringi ad domicilium vno tantum in loco habendum. Bald. Manumiſſi tunc & habitant quo iubet. l. 11. C. de oper. libert. & Cuiac. 14. obſ. 17. an ſubditi liceat patriam mutare ſciſſe Papon. c. arr. lib. 6. tit. des lettres de guaranties fol. 460.
m Poſſe ex hoc loco videri, iniquas eſſe inſtitutiones, quibus pactis certi loci incolatum ſeu domicilium liberti iniungunt.
n l. 12. in fin. §. de alimentis. Conditione infringi libertas ingenui non poteſt: liberti poteſt.
o l. 1. §. ſolut.
p l. 2. C. de ſtatuliberis.
q Si mulier nupſit, ſed diſſoluit.
r l. 18. §. de liberat. legat. adde l. vlt. C. de indic. vid. tollend.
ſ i. ad exemplum Mucianæ comparata, de hac particula vt quæ ſcripſi ad l. 1. §. 2. hic ſupra ſcrib.
t De Muciana cautione ſcripſi ad Nou. 22. c. 43.
u vt Cuiac. in hunc §. 14. obſ. 17.
x l. 101. §. vlt. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

3 ¶ Quid ergo, ſi ita ſcriptum ſit: *Peto poſt mortem meam* [illegible] *hereditatem, ita ut ſine fideicommiſſi petatur*, [illegible] *ratio exigatur*. ſine dubio per huiuſmodi verba non interponendæ quidem cautionis conditio videbitur adſcripta, rationi verò non exigendæ modus adhibitus, ſcilicet ut culpa, non etiam dolus ſit remiſſus intelligatur, idque in eius perſona, qui negotia geſsit, cuique rationis reddendæ neceſsitas fuerat teſtamento remiſſa, reſcriptum eſt.

4 ¶ *Si arbitratu Titij Seia nupſerit, heres meus ei fundum dato*. viuo Titio etiam ſine arbitrio Titij eam nubentem legatum accipere, reſpondendum eſt, eámque legis ſententiam videri, ne quod omnino nuptiis impedimentum inferatur.

¶ Sed ſi Titius viuo teſtatore decedat, licèt conditio deficit, quia tamen ſuſpenſa quoque pro nihilo fuerat, mulieri ſuccurretur.

5 ¶ *Maniæ ſi non nupſerit, fundum cum morietur lego*. poteſt dici & ſi nupſerit, eam confeſtim ad legatum admitti. Non idem probaturi ſi certus dies incertuſve alius legato fuerit adſcriptus.

6 ¶ Falſam cauſam legato non obeſſe, verius eſt, quia ratio legandi legato non cohæret. ſed plerunque doli exceptio locum habebit, ſi probetur alias legaturus non fuiſſe.

7 ¶ Falſam conditionem Caſsius & Celius Sabinus impoſsibilem eſſe dicerunt, veluti *Pamphilus ſi quod Titio debeo ſoluerit, liber eſto*, ſi modo nihil Titio fuit debitum. Quod ſi poſt teſtamentum factum teſtator pecuniam exſoluit, defeciſſe conditionem intelligi.

8 ¶ Falſam legati demonſtrationem non facere legatum, Salvius reſpondit: veluti ſi quis cum Titio nihil legaſſet, ita ſcriptum reliquerit *ex centum quæ Titio legavi, quinquaginta heres Seio dato*. idque ſumpſit ex defuncti voluntate, quia non animo legandi, ſed deminuendi legatum, quod falsò datum exiſtimaret, ita ſcriberet.

¶ Propter falſam tamen demonſtrationem legati non plus Seius adſequetur, quàm ſi verè demonſtratum fuiſſet.

De legato duobus ſub contrariis conditionibus & cautione Muciana.

73. *Idem* lib. 16. Quæſtionum.

Titio fundus, *ſi in Aſiam non venerit*: idem, *ſi peruenerit*, Sempronio legatus eſt. cùm in omnibus conditionibus, quæ morte legatariorum finiuntur receptum eſt, ut Muciana cautio interponatur, heres cautionem à Titio accepit, & fundum ei dedit, ſi poſtea in Aſiam peruenerit, Sempronio heres quod ex ſtipulatu cautionis interpoſitæ conſequi poteſt, utili actione præſtare cogitur. ſed ſi cautio medio tempore deceſſit, quæ ſollicitè fuerat exacta, non de ſuo præſtabit heres, ſed quia nihil ei poteſt obiici, ſatis erit actiones præſtari. ſi tamen Titius cùm in Aſiam veniſſet, Sempronius priùs quàm legatum acciplat, deceſſerit, heredi eius deberetur, quod defunctus petere potuit.

De iure accreſcendi.

74. *Idem* lib. 32. Quæſtionum.

Mulieri & Titio uſusfructus, *ſi ea non nupſerit*, relictus eſt. ſi mulier nupſerit, quandiu Titius & viuit, & in eodem ſtatu eſt, partem uſusfructus habebit: tantum enim beneficio legis ex legato conceſſum eſſe mulieri intelligendum eſt, quantum haberet, ſi conditioni paruiſſet. nec ſi Titius qui conditione defectus eſt, legatum repudiet, ea res mulieri proderit.

De die incerto.

75. *Idem* lib. 34. Quæſtionum.

Dies incertus conditionem in teſtamento facit.

De conditione ſi ſine liberis deceſſerit.

76. *Idem* lib. 6. Reſponſorum.

Fideicommiſſum à filiis relictum, *ſi quis ex his ſine liberis* [illegible], adoptionis commento non excluditur.

De repetitione conditionis vel libertatis 1. De cautione Muciana 2. & legato alieno, ſi mulier non nupſerit. 3. De tutoribus iuſsis ſub conditione ad vim gerendam accedere. 5. De remiſsione cautionis legatorum vel fideicommiſſorum.

77. *Idem* lib. 7. Reſponſorum.

Auia, quæ nepotem ſub conditione emancipationis pro parte heredem inſtituerat, ita poſtea codicillis ſcripſit: [illegible], conditionem emancipationis repetitam videri placet, quamuis auia nullam [illegible] in legatis, ut in hereditate ſubſtitutionem feciſſet. Nam & cùm ſeruus purè quidem liber, heres autem ſub conditione ſcriptus, & ſi heres non extiterit, legatum accipere iuſſus eſt, in legato repetitam videri libertatem Diuus Pius reſcripſit.

1 ¶ Muciana cautio locum non habet, ſi per aliam conditionem actio legati differri poteſt.

2 ¶ *Titio ſi mulier non nupſerit, heres centum dato*. quam pecuniam eidem mulieri Titius reſtituere rogatus eſt. ſi nupſerit mulier, die legati cedente, fideicommiſſum petet: remoto autem fideicommiſſo, legatarius exemplum Mucianæ cautionis non habebit.

3 ¶ Pater exheredato filio tutores dedit, eóſque, ſi mater eius, impubere filio conſtituto, vita deceſſiſſet, ad rem gerendam accedere iuſſit. cùm vxor [illegible] [illegible] ſub conditione tutores videbuntur dati, nec ſi quid aliud interea poſſit quæſiſſet, eius adminiſtratione prohiberi: cautio verò fideicommiſſi matri remiſſa. Quocunque iudicio voluntatis cautio legatorum vel fideicommiſſorum remitti poteſt. itaque ſi cautio [illegible] conditio legato vel fideicommiſſo perſcribatur, conditionem ea res non faciet. non enim deficiet, ſi quis cauere deſiderauerit, onere cautionis non ſecuto. quod aduerſus inuitum hodie iure publico ſequi non poteſt, poſtquam remitti poſſe cautionem placuit.

De conditione impleta. 1. De conditionibus diſiunctis.

78. *Idem* lib. 9. Reſponſorum.

Cùm pupillus aut tutor eius conditionem in perſonam pupilli collatam impedit, tam legati, quàm libertatis, iure communi conditio impleta eſſe videtur.

1 ¶ Diſiunctiuo modo conditionibus adſcriptis, alteram defeciſſe non oberit, altera vel poſtea impleta. Nec intereſt, in poteſtate fuerint accipientis conditiones, an in euentum collatæ.

De legato cùm morietur legatarius. 1. vel heres. 2. De cautione Muciana. 3. De uſufructu 4. De nuptiis.

79. *Idem* lib. 1. Definitionum.

Heres meus cùm ipſe morietur Titio centum [illegible] legatum eſt, quia non conditione, ſed mora ſuſpenditur. non poteſt enim conditio non exiſtere.

1 ¶ *Heres meus cùm ipſe morietur, centum Titio dato*. legatum ſub conditione relictum eſt. quamuis enim heredem moriturum certum ſit, tamen incertum eſt, an legatario viuo dies legati non cedat: & non eſt certum, ad eum legatum peruenturum.

2 ¶ Qui poſt Mucianam cautionem interpoſitam legatum accepit, ſi contra cautionem aliquid fecerit, ſtipulatione commiſſa etiam fructus heredi reſtituet. hoc enim legatarius & in exordio cauere cogitur.

3 ¶ Quamuis uſusfructus, cùm morietur legatarius, inutiliter legetur, tamen cautionis Mucianæ remedium uſufructu quoque ſub conditionem alicuius non faciendi legato locum habet.

4 ¶ Quod in fraudem legis ad impediendas nuptias ſcriptum eſt, nullam vim habet: veluti, *Titio patri centum, ſi filiam quam habet in poteſtate, non* [illegible] [illegible] *ſi pater eius uxorem non duxerit, heres dato*.

De conditione & modo.

80. *Scæuola* lib. 2. Quæſtionum.

Eas cauſas quæ protinus agentem repellunt in fideicommiſſo, non pro conditionalibus obſeruari oportet. eas verò, quæ habent moram cum ſumptu, admittemus cautione oblata. nec enim parere dicemus eum, cui ita datum ſit, *ſi monumentum fecerit*. & eum, cui datum eſt, ut monumentum faciat.

De cautionibus remittendis 1. De conditione impleta.

81. *Paulus* lib. 22. Quæſtionum.

Iulius Paulus Nymphidio. Quæſiſti ſi ita teſtamento cautum eſſet: *Sticho ſeruo* [illegible] [illegible] *liber eſto: eique decem heres dato*, an Sticho mortuo antequam rationes redderet, vel pararatos vel reliqua habente, libera eſſet mulier, & an de legato idem accipiamus. Libertate data *ſi rationes reddiderit*,

hanc

[illegible footnotes]

Universidad Rey Juan Carlos

hanc conditionem rationum reddendarum, vt iuſſus videatur reliqua reddere, ſi qua habet, cum fide actus ſui. quæ ſi a nulla ſunt, purè accepiſſe libertatem videbuntur. & ſi poſt aditam hæreditatem deceſſit, competente libertate, etiam legatum eos ſecutum eſt. quòd ſi, cùm adhuc reliqua haberet, deceſsit, ſub eadem conditione & contubernalis eius libertatem accepiſſe videtur, & defecta videbimur conditione. Sed non inelegaſiter illud dicetur, Stichum quidem ſub conditione manumiſſum, contubernalem autem eius purè, & illam b coniunctionem non ad coniungendam conditionem, ſed ad neceſsitudinem demonſtrandam pertinere.

1 ¶ Tunc demum pro c impleta habetur conditio, cum per eum d ſtat, qui, ſi impleta eſſet, debiturus erat.

De rationibus reddendis.

82. *Callistratus* libro 2. Quæſtionum.

CVm ſeruus ita liber eſſe iuſſus ſit, *ſi rationes e reddiderit, eique fundum heres dare damnas ſit*; videamus, vtrum conditio libertati propoſita ſit, an verò & legato. & quidem ſi libertati ſoli accipiamus propoſitam, nullus tractatus amplius ſupereſt. nam legatum purum inuenitur, & ideo inutile fit. quòd ſi conditio etiam legato inſita ſit, quod quidam rectè putant, ſimul cum libertate dies quoque legati vtiliter cedit. Quid ergo continetur his f verbis *ſi rationes reddiderit?* Quidam hoc aiunt, ſi reliqua reddiderit, quaſi nihil g interſit, vtrum ſub hac conditione *ſi reliqua*, vel ſi hac, *ſi rationes reddiderit*. Sed nos neque h conditionem meram putamus eſſe, quæ in datione exiſtit, neque meram conditionem, quæ in facto ſit, ſed eam conditionem, quæ ex mixtura quadam conſiſtit. nam non i vtique, ſi ille in ſolle k reliqua obtulerit, liber erit. non enim teſtator hoc ſenſit: ſed illud, vt rationes reddat, quemadmodum ſeruus reddere ſolet l, id eſt, legendas offerre rationes primùm, deinde computandas, vt explorari poſſint imputationes probè, an improbè, celerauerit, accepta rectè relata, an non rectè. Ita enim incipit m quidem res à facto, peruenit autem ad pecuniam. Inelt his verbis etiam, heredes notitia inſtrui rationum, vt ſciant, quid in quaque ratione ſcriptum ſit. nam quod ipſe viuus facturus erat, ab heredib. ſuis fieri iuſſiſſe intelligitur. Ille autem vtique non ſic ſolebat ſeruo ſuo oſtendenti reliqua, rationes ſubſcribere, ſed ita vt legeret n, examinaret, exciperet. Itaque cùm ſeruo ſub hac conditione teſtamento libertas datur, *ſi rationes reddiderit*, non hanc ſolam habet ſignificationem, ſi cautiones inſtrumentaque omnia actus ſui exhibuerit hæredi, ſed & ſi o reliqua ſoluerit.

De filio teſtatoris herede ſcripto ſub conditione.

83. *Paulus* libro 11. Reſponſorum.

LVcius Titius ita teſtamentum fecit. *Aurelius Claudius meus ex illa muliere ſuſ. filium meum ſi eſſe iudici probauerit, heres mihi eſto*. Paulus reſpondit, filium, de quo quæreretur, non ſub ea conditione inſtitutum videri, quæ q in poteſtate r eius eſt: & ideo teſtamentum nullius eſſe momenti s.

De conditione, ſi cum filio meo morati fuerint.

84. *Idem* libro 14. Reſponſorum.

IIs libertis alimentorum nomine, ſi cum filio meo morati fuerint, menſtruos denarios centenos, & veſtiaria dari volo. liberti in obſequio fuerunt, quamdiu adoleſcens ad militiam promoueretur. qua cauſa effectum eſt, vt quibuſdam Romæ relictis proficiſceretur. & apud u caſtra defunctus eſt. quæſitum eſt, an ab heredibus eius alimenta debeantur. Paulus reſpondit, conditionem quidem in perſona libertorum, qui cum filio defuncti morati ſunt, aut per eos non ſtetit, quo minus morarentur, mortuo filio teſtatoris defeciſſe non x videri: ſed ſi teſtator propter filij vtilitatem his, qui cum eo morati fuiſſent, alimenta præſtari voluit, contra voluntatem defuncti petentes audiri non oportere.

De verbis, cùm illi peti erint.

Legatum alicui, cùm petierit, non eſt conditionale. Ex Bart.

85. *Scæuola* libro 3. Reſponſorum.

TItia hæredis inſtituti liberos habentis filij fideicommiſit, vti rem eius vniuerſam reſtitueret filiis eius, liberiſve eorum, cùm y ipſi petiiſſent, ſine vlla iuris cauillatione. quæro an his verbis, *cùm illi à te petierint*, conditio fideicommiſſo adſcripta videatur? Reſpondit, Non videri.

De libertate ſub conditione, & legato relicto ſeruo.

86. *Marcianus* libro 3. Fideicommiſſorum.

IVlianus notat, eum, qui *Stichum dare & liberum eſſe* iuſſus eſſet, ſi à viuente manumiſſus eſſet, non aliter legatum, quod ei cum libertate datum eſſet, habiturum, quam ſi conditioni libertatis paruiſſet. Item in emptore, ſi alienatus eſſet. Sed id tunc a locum habet, cùm omnimodo ſimul cum libertate legatum adquiri potuit, licet legato impoſita non ſit, veluti cum in tempus libertatis legatum collatum eſſet.

¶ Cùm verò libertas ſub conditione, legatum autem præſenti die datum eſt, in hoc quæſtio eſt, an conſiſteret b legatum. etenim nec Catonianæ c ſententiæ locum in propoſito eſſe, quia etſi ſtatim teſtator deceſſiſſet, non tamen omnimodo inutile eſſet legatum: cùm poſſet conditio libertatis ante d aditam hæreditatem impleri, & legatum manumiſſo deberi, niſi fortè neceſſarius e hæres extitiſſet: tunc enim omnimodo inutile erit legatum iure ipſo, quia ſub conditione accepit libertatem.

De priore & poſteriore ſcriptura.

87. *Valens* libro 5. Fideicommiſſorum.

QVod traditum eſt, in legatis nouiſſimam ſieri libertatibus leuiſſimam g conditionem ſpectandam eſſe.

88. *Gaius* lib. 1. Fideicommiſſorum.

(ID eſt, quæ ipſi ſeruo commodior ſit.)

89. *Valens* libro 2. Fideicommiſſorum.

NOn ad ea duntaxat pertinet, quæ ſæpius ſub diuerſis conditionibus: ſed etiam, quæ priore purè h, deinde ſub conditione dantur. Itaque quod heres purè dare iuſſus eſt, quodve purè legatum eſt, cùm id ex i interuallo ſub conditione legatum eſt, poſterius valet. Si prius ſub conditione, deinde k purè legatum eſt, præſens debetur. Quod ſi purè legatum eſt, præſens debetur. Quod ſi purè legatum, ex continenti hæres ſub conditione damnatus aut rogatus eſt dare perinde eſt, ac ſi iuncta ſubiecta ſcriptura idem legatum eſſet, vel vt præſens vindicari, ſi hoc voluerit legatarius, vel, cùm conditio extiterit ab herede peti poſſit: niſi commemoratione l ſuperioris legati poſterius ſcriptum fuerit veluti: *Stichum quem illi legaui heres meus ei, ſi illud factum erit, dato*. tunc n. reuocandi animo præſens legatum & ſub conditione dandi ita ſcripſiſſe videtur. & ſi ante conditionem rem vindicet, doli exceptio locum habere poterit.

90. *Gaius* libro 2. Fideicommiſſorum.

PEr fideicommiſſum variè data libertate, non leuiſſima ſpectanda eſt, ſed nouiſſima: quia poſterior voluntas m potior haberi debet: cui conſonat etiam reſcriptum diui Antonini.

Diuiſio conditionum.

91. *Marcianus* lib. 2. Fideicommiſſorum.

COnditionum, quæ in futurum conferuntur, triplex n natura eſt, vt quædam ad id tempus quo teſtator viuat, quædam ad id, quod poſt mortem eius futurum ſit, quædam ad alterutrum pertineant. tempus autem vel certum vel infinitum comprehendatur. quæ omnia non minus in fideicommiſſis quàm in inſtitutionibus ac legatis incidere ſolent. Vt hæc conditio. *Titia ſi nubſerit*, non dubiè, niſi viuente teſtatore: illa autem, *ſi ad exequias funeris mei venerit*, niſi poſt mortem impleri non poſsit. Illa verò *Si filio meo nupſerit*, vel viuente o, vel mortuo p teſtatore impleri poſsit. Et prima quidem ac tertia ex relatis conditionibus infinitum tempus habent: quandoque enim nupſerit, impletur conditio. ſecunda ad certum tempus adſcripta eſt.

De emancipatione.

92. *Vlpianus* libro 5. Fideicommiſſorum.

SI cui legatum fuerit relictum, iſque rogatus ſit liberos ſuos emancipare, an cogi debeat manumittere: & retineo me dixiſſe, cogi eos à petitione fideicommiſſi. neque enim prætor fideicommiſſarius q eos ad libertatem tuetur vt ſeruos. Papinianum quoque libro nono reſponſorum ſcribere referebam, non r eſſe cogendum emancipare filios ſuos. Arbitror tamen extra ſ ordinem debere conſtitui, eum, qui agnouit id, quod ſibi relictum eſt hac contemplatione, vt liberos ſuos emanciparet t, cogendum s emancipare. neque enim debet circumueniri teſtantium voluntas. ſic deinde hoc accipiendum, quemadmodum ſi ſub conditione liberorum emancipandorum ei fuiſſet legatum vel ita relictum, vt eos emanciparet.

¶ Cui rei conſequens eſt, quod Diuus Seuerus reſcripſit. nam, cùm quædam mulier nepotes ſuos heredes inſtituiſſet, & ipſum filium coheredem filiis ſuis dediſſet, eoſque inuicem ſubſtituiſſet, rogaſſetque filium, vt filios emanciparet, non autem rogaſſet, vt hæreditatem eis reſtitueret, ex auctoritate Diui Seueri emancipare eos compulſus eſt, hiſque reſtituere hæreditatem: & adiectum eſt, ſi tardius id faceret, quaſi ex mora vſuras præſtaturum, videri x enim eum qui moram faceret emancipationi, moram reſtitutioni fideicommiſſi eum facere.

93. *Papinianus* libro 5. Reſponſorum.

MAter x filio ſuo coheredes ſine vlla conditione filios ipſius dedit, ac petiit, *vt filios ſuos emanciparet* y, ita vt curatores à prætore acciperent, filij videri fidei commiſſiſſe placuit, vt eas ſer. [illegible]

a in d. l. 38. §. 3. de ſtatulib.
b v. Mauricum 10. de coniunct. 5. n. 15. in ſi.
c Pro impleta conditio eſt, quæ mora aduerſarij non impletur.
d Impleta ei conditio intelligitur, per quem ſtat vt ne impleatur. v. l. 24. ſup. eod.
e l. 108. inf. eo. v. l. 5. 3. de ſtatulib. l. 89. in ſi. 3. de ver. ſign. v. que notant ad l. 8. ſup. familia.
f l. 32. l. 81. ſup. & l. 112. 3. eo. l. 31. 3. de ſtatulib.
g Rationes reddere & reliqua ſoluere, conditio eadem, vt hic & l. 8. § 5. ſup. de liber. legat.
h Rationum reddendarum conditio mixta ex faciendo & dando: Quid ita? incipit à faciendo, deſinit in pecuniæ dationem, vt inf. ea.
i Rationes reddere non videtur, qui chartas in quibus conſcriptæ ſunt rationes, tradit, qui edit rationes tantum, niſi & reliqua ſoluat: & è contra non videtur rationes reddere qui tantum offert in ſolle. & in ſacculo, l. 3. §. 6. de ſtatulib. vt ille Iuuenalis verſus, Si reddat veterem cum tota ærugine follem, hinc deponere ſaccellum, adde l. 18. 26. l. 29. l. 29. §. argent. in ſacculo ſoluere, l. 25. §. 1. in ſi. ſ. de vſufructu, & quemadmodum atque ita Bartolus intelligendam ait eſſe legem 19. C. de vſuris. in qua agitur de oblatione & conſignatione pecuniæ ad euitandas vſuras facienda.
k Argumentum à ſollis & conſuetudine.
m Rationum reddendarum conditio incipit à facto, & peruenit deinde ad pecuniam, hoc eſt, incipit à computatione & diſpunctione rationum, & deſinit in pecuniæ dationem.
n Rationes reddens parti aduerſarium debet, legere, examinare, excipere.
o Imo non cogitur reliqua ſoluere, l. 37. 3. de ſideic. liber. l. 5. C. ex formæ ex ſuo ſcilic.
p Probatio filiationis, conditio non eſt poteſtatiua, adde l. 15. C. de prob. l. 6. ſup. de his qui ſunt ſui vel Menoch. 2. de arbit. 1. caſu 88. n. 4. 9. q adde Aug. 5. Conſil. 5. & inſ. adde Menoc. 2. de arbi. 1. caſu 32. n. 3. 9. 10.
r Qui ſub tali conditione inſtituit, non iure teſtatur, l. 4. ſup. de her. inſt. l. 4. C. de
s Vtcunque tamen non probetur, lex cum dehoſt eſſe filium teſtatoris, qui ex eo eiuſque vxore natus eſt. l. 6. ſup. de his qui ſunt ſui; l. 6. inſ. ſup. de in ius vocando. Præſumitur filius tamen directè non probetur. t hinc colligimus Non ſufficere præſumptionem legis, vbi probatio formaliter requiritur. *Alciatus traſt. præſump. ſol. 60.*
u id eſt, in caſtris. x l. 3. C. de leg. y l. 48. 3. de verb. oblig.

a l. 66. ſup. eod.
b v. §. 32. Inſt. de legat.
c l. 13. ſup. de opin. Nou. 26. §. 1.
d l. vnic. §. 6. C. de caducis.
e l. 91. §. 3. ſupra de legat. 1.
f l. 81. l. 19. 3. eo. l. 8. in ſin. ſup. de ſtatuliberis l. 16. ſup. de vulgari. l. 6. l. 17. in ſin. 3. de alimentis l. 22. §. vlt. ſup. de leg. 3. l. 3. C. de conditio. l. 19. C. de fideicommiſſ.
g v. l. 35. ſup. eo.
h l. 40. §. 1. ſup. eo. l. 7 ſup. de adim.
i non coniuncta ſcriptura.
k l. 52. in ſin. l. 81. §. 7. l. 113. §. vlt. 3. de leg. 1. l. vlt. in ſin. 3. de ſtatuliber.
l Nouatio Indigatur commemoratione prioris obligationis v. l. 47. 3. de ver. oblig.
m l. 5. in ſ. ſup. de manumiſſ. 3. ſ.
n adde l. 16. ſup. de iniuſto.
o l. 56. l. 61. l. 68. ſup. eod. l. 7. C. de inſtitution.
p l. 19. ſup. eod.
q Fideicommiſſarius Prætor, qui de fideicommiſſis cognoſcebat, de quo dixi ad Vlpian. 25. §. 12.
r Emancipare filios legato legatarius non cogitur, vt hic non cogitur, inquam iure ordinario, ſeu ſecundum vulgarem formulam iuris, l. 114. §. 8. 3. de leg. 1. quia patria poteſtas inæſtimabilis eſt & ſancta. ſed iure extraordinario ſeu auctoritate principis, dixi l. 5. & l. 4. C. de emancipation. adde Paul. 4. ſent. 13. §. 1.
s Cui opponitur vulgaris forma iuris, l. 113. §. 3. ſo ſ. l. 114. §. 8. ſup. de leg. 1.
t Iuſto non eſt cogendus, l. 114. §. 8. ſup. de legat. 1.
u Moram qui in præcedenti committit, eandem in conſequenti committere videtur a caſtrenſi.
x pater filio. Menand.
y l. 70. ſupra eodem.

Universidad Rey Juan Carlos

conſtituatur, ad hæreditatem aviæ pervenire parere: nec ad eam pertinere, ſi portionem filiarum iure ſubſtitutionis quæſiſſet.

Differentia ſtatuliberi & legatarij in conditione dandi heredi, vel non heredi.

94. *Hermogenianus* lib. 4. iuris Epitomarum.

Cum ita datur libertas, *Si Titio* (qui non eſt hæres) *decem dederit*: certæ perſonæ demonſtratur, ac propterea in perſonam eius tantum conditio impleri poteſt. ſane ſi cum ceſſerit dies, pecuniam conditione comprehenſam ſtatuliber habuerit, iure conſtituto & nulli dando, conſequitur libertatem. Diverſa cauſa eſt legatarij, in cuius perſona placuit conditionem deficere, ſi antequam dederit legatarius pecuniam, Titius moriatur.

1 Ex his verbis, *Si heredi*, vel, *Si heredi Titio decem dederit, liber eſto*: non tantum heredi, ſed etiam heredis heredi dando, pervenit ad libertatem. & ſi nullus heredi ſucceſſerit, iure conſtituto, nulli dando ad libertatem pervenit.

De tranſlatione.

95. *Idem* lib. 4. iuris Epitomarum.

Legatum ſub conditione relictum, & ad alium tranſlatum, ſi non conditio perſonæ cohæreat, ſub eadem conditione tranſlatum videtur.

De verbo deſinere. 1. De nuptiis & libertate.

96. *Paulus* lib. 2. ad Neratium.

Titio uſusfructus ſervi legatus eſt, *& ſi ad eum pervenire deſiſſet*, libertas ſervo data eſt. Titius vivo teſtatore deceſſit, libertas non valet: quia conditio nec initium accepit. *Paulus*: Ergo & ſi viveret Titius & capere non poteſt, idem dicendum eſt. deſiiſſe enim non videtur, quod nec incepit.

1 Servi uſusfructus mulieri, *quoad vidua eſſet*, legatus, idem ſervus, *ſi ea nupſiſſet*, liber eſſe iuſſus eſt. ſi mulier nupſerit, liber erit: quia potior eſt legato libertas.

De Conditione iuriſiurandi.

97. *Idem* lib. 2. ad Neratium.

Municipibus, *ſi iuraſſent*, legatum eſt. hæc conditio non eſt impoſſibilis. *Paulus*: Quemadmodum ergo pareri poteſt? per eos itaque iurabunt, per quos municipij res geruntur.

De re legatarij.

98. *Idem* libro 3. ad Neratium.

Mea res ſub conditione legari mihi poteſt: quia in huiuſmodi legatis non teſtamenti facti tempus, ſed conditionis expletæ ſpectari oportet.

De conditione quæ tacitè ineſt.

99. *Papinianus* libro 18. Quæſtionum.

Conditiones extrinſecus, non ex teſtamento venientes, id eſt, quæ tacitè ineſſe videntur, non faciunt legata conditionalia.

De nuptiis.

100. *Idem* lib. 7. Reſponſorum.

Titiæ, *ſi non nupſerit*, ducenta: *ſi nupſerit*, centum legavit. nupſit mulier. ducenta non etiam centum reſidua petat. ridiculum eſt enim, eandem & ut viduam & ut nuptam admitti.

1. De liberis. 2. De verbis & voluntate. De verbo, [illegible]. 3. De conditione, ſi in matrimonio perſeveraverit. 4. De menſtruo vel annuo relicto.

101. *Idem* libro 8. Reſponſorum.

Pater Severianam Proculam Aelio Philippo cognato nuptiis teſtamento deſtinavit, eidem filiæ prædium, *ſi Aelio Philippo nupſiſſet*, verbis fideicommiſſi reliquit: quod *ſi non nupſiſſet*, idem prædium Philippo dari voluit. nondum viripotens puella diem ſuum obiit. Reſpondi, cum in conditionibus teſtamentorum voluntatem potius quàm verba conſiderari oporteat, Aelio Philippo fideicommiſſum ita datum videri, ſi et Procula defuncti filia nubere noluiſſet: quare cum ea prius quàm viripotens fieret, vita deceſſerit, conditionem extitiſſe non videri.

1 Ita fideicommiſſo dato, *Volo reſtituas ſi ſine liberis decedat*, conditio deficit ex voluntate, vel uno filio ſuperſtite relicto.

2 Conditionum verba, quæ teſtamento præſcribuntur, pro voluntate conſideramus. & ideo cum tutores teſtamento dati, quoniam interea puer adoleſcebat, id egerint, ut curatores ipſi conſtituerentur, conditio fideicommiſſi talis perſcripta, *Si tutelam in annum ætatis vicesimum geſſerint*, defeciſſe non videbitur.

3 Socrus nurui fideicommiſſum ita reliquerat, *Si cum filio meo in matrimonio perſeveraverit*. divortio ſine culpa viri poſt mortem ſocrus facto, defeciſſe conditionem reſpondi, nec ante diem fideicommiſſi cedere, quàm mori cœperit nupta, vel maritus: & ideo nec Mucianam cautionem locum habere, quia à morte viri conditio poſſit exiſtere.

4 Fideicommiſſa menſtrua & annua ſub ea conditione liberto relicta, *Quamdiu res patroni filiæ geſſerit*: etſi præſtari neceſſe eſt, filia prohibente res ſuas adminiſtrari, tamen voluntatem filia mutante conditionem reſummunt, quoniam plura ſunt.

De conditione ſuccedere, ſi ſine liberis deceſſerit.

102. *Idem* libro 9. Reſponſorum.

Cum avus filium ac nepotem ex altero filio heredes inſtituiſſet, à nepote petiit, ut, *ſi intra annum trigeſimum moreretur, hereditatem patruo ſuo reſtitueret*. nepos liberis relictis intra ætatem ſupraſcriptam vita deceſſit. fideicommiſſi conditionem coniectura pietatis reſpondi defeciſſe, quod minus ſcriptum, quàm dictum fuerat, inveniretur.

De tempore legati non exigendi.

103. *Paulus* libro 14. Quæſtionum.

Si ita legatum ſit, *Titio poſt decem annos dato ſi ſolo ab herede non exigerit*, & Titius intra decimum annum deceſſerit, ad heredem ſuum tranſmittat legatum: quia moriente eo conditio extitit.

Quo tempore teſtamenti [illegible].

104. *Idem* libro 14. Reſponſorum.

Eum, qui poſt apertum teſtamentum deportatus eſt, & reſtitutus, eiſ fideicommiſſum petere poſſe cuius conditio poſtea extitit, quàm civitatem Romanam reciperat.

De iure heredis in re legata ſub conditione.

105. *Pomponius* lib. 5. Epiſtolarum.

Si fundum à teſtatore ſub conditione legatum heres alij, pendente conditione legaverit, poſt exiſtentem conditionem, quæ priori teſtamento propoſita fuerat, neque proprietas à priori legatario receditur, nec locum religioſum in eo fundo heres facere, nec ſervitutem imponere poterit. ſed & impoſita ſervitus finietur exiſtente conditione.

De conditione, ſi Titio non nupſerit.

106. *Iulianus* lib. 35. Digeſtorum.

Hoc genus legati, *Si Titio non nupſerit*, perinde habendum eſt, ac ſi poſt mortem Titij legatum fuiſſet: & ideo nec Muciana ſatiſdatione interpoſita capere legatum poteſt. ſed & alij nubendo nihilo minus legatum conſequitur.

Utrum ſit legatum purum, an conditionale.

107. *Gaius* libro ſingulari de Caſibus.

Aliquando accidit, ut ſub conditione datum legatum, purum intelligatur: veluti quod ſub eadem conditione relictum eſt, ſub qua etiam heres alius inſtitutus eſt. item quod ſub hac conditione relictum eſt, *Si heres mecum adierit*. Ex diverſo quoque purum datum legatum, conditionale videtur: veluti quod ſub conditione ademptum eſt: quia ſub contraria conditione datum intelligitur.

De tacita repetitione.

108. *Scævola* libro 19. Digeſtorum.

Libertis omnibus legavit domum, & hæc verba adiecit, *ut in ea habitent liberti, ne de nomine exeat, & ut ad eum, qui novissimus ex libertis perveniat. & eo amplius ut ſi ſit libertis meis dari volo fundum Soſianum*: quæſitum eſt, an conditio adpoſita, *ne de nomine exiret*, ad ſequens quoque legatum pertineret? Reſpondit pertinere.

De rogato reſtituere hereditatem accepta centum nummis.

109. *Idem* libro 20. Digeſtorum.

A teſtatore rogatus, *ut acceptis centum nummis reſtitueret hereditatem Titiæ coheredi ſuæ*, adita hereditate deceſſit, ſimiliter & Titia, antequam daret centum. quæſitum eſt, an heres Titiæ, offerendo centum, ex fideicommiſſo partem hereditatis conſequi poſſit. reſpondit heredem conditioni parere non poſſe.

a Conditio dandi certæ perſonæ, perſonam non egreditur. Caſtr. addi l. 95. § eod.
b id eſt, conditionibus: quæ ſæpe & plurimum aut nulla aut levi ratione diſcrepant in iure communi.
c l. 3. § 1. & gen. ſ. eo.
d priori legatarij.
e l. 24. ſup. de adimend.
f l. 10. ſup. quemadmod. ſervit.
g Incertum tamen quod non cœpit, deſinere dicitur. l. 3. ſup. de uſufr. & quemadmod.
h Privatio præſupponit habitum. Ita deſinere non poteſt quod nec incepit, ut hic. v. l. 208. ſ. de regul. iur. Alci. l. 45. § 9. ſup. de aedilicio. & l. 14. ſ. de leg. 1.
k l. ultim. inf. de fundis.
l Libertas potior eſt legato alteri facto, ut in hac ſpecie ſervi uſusfructus legatus eſt mulieri quoad vidua eſſet, & ea nupſiſſet liber eſſe iuſſus eſt is ſervus. Fatendum eſt potius liberari ſervi, quàm nuptiis legatariæ, ad hunc modum legato, piam cauſam potiorem eſſe traductam, de quo vide Tiraquell. 8. privilegio piæ cauſæ. Ubi etiam notat, Conditionem impedientem matrimonium reiici, niſi ventat ſit pia cauſa, deficiente conditione, quippe huiuſmodi conditione non impleta, piam cauſam ſuccedere. Hæc ille: tamen ſi ex hac lege colligi poſſit matrimonij libertate potiorem eſſe manumiſſionem ſervi.
m l. 1. 2. 2. 3. de leg. 1.
n Ita non cogantur iurare: iuramenti conditio remittitur, l. 26 in ſ. princ. ſ. eo.
o per eos quibus ſumma Reipublicæ commiſſa eſt. l. 14. inſ. ad municip. per maiorem partem. l. 160. § 1. ſ. de reg. iur.
p l. 41. § 2. ſup. de leg. 1. non pure § 3 c. inſ. de legat. 3. Theoph. ubi dixi ad. ad l. 17. d. de legat.
q ex natura rei legata.
r non ex voluntate teſtatoris.
ſ Conditionum tacitarum varia exempla vide apud Oldendorpium, de ſupplet. lata ab authoritate, ſeu præiudicio. t l. 1. §. ultim. ſup. eod. l. 6. § quando dies leg. u Ideo faciunt. v. l. 2. in ſ ſup. eo.
x de exceptione contrarietatis, v. l. 1. d. ad c. 16. de exceptionib. per eam adverſarius appellatur contraria propoſitione y deſinatur, v. l. 30. l. 66. § de ritu. z l. 19. ſup. eod. a Iniuncta vita, non dicitur nolle nubere, ut quæ nubere etiam volens non poſſit. Nolle dicimur cuius contrarium poſſumus, v. l. 3. l. 4. inſ. de regulis.
b ut nubaſſe non videntur, qui velle non poſſunt. Bart.
c l. 6 § 1. & d. ad Sen. Trebell. l. 142. l. 163. inſ. de reg. iur.
d l. 7. in ſ. ſ. de ſupellectile.
e & ſexta tutela cum eſſet.
f Tutelam liberorum ad annum uſque decimum octavum parentum potius poteſt extendere.

a l. 72. § 1. ſup. eod.
b vide Bartholomæum Socinum in hanc legem, quam ad mortem uſque repetiit.
c Rogari teſtatorem liberi alteri hereditatem intelligitur rogati reſtituere ſub hac conditione, ſi ſine liberis ipſe deceſſerit, ut hic addet. C. C. de inſtit. l. 30. C. de fideicomm.
d ut cum patrui minus exiſtit rogatus nepotem ſi reſtituere poſſe hereditatem eorum, quàm popularis l. 3. C. de fideicomm. l. 5. C. de donationib. & que præſcriptione vide Alciat. 1. præſumpt. 9. c. l. 30. C. de fideicomm.
e Itaque nepos non rectè [illegible] patruo, ſed liberis proprijs. hic aliter liberis in conditione poſitis intelligi ad hereditatem vocari. l. 19. § 2. l. 43. § 6. de vulgari. l. C. de inſtitutionib. l. 48. C. de fideicomm. l. 52. ad Trebell.
f excludere extraneos. Magna hic tamen quæſtio occurrit. An nepos eo caſu rogatus moriens hereditatem filiis ſuis relinquere, denegare ei [illegible] poſſet Meminit. l. 4. ſ. 35. [illegible] ſ. ſeu. § indebitum [illegible].
g certam eſt enim aliter non eſt ſatisdationes exigere non poſſe.
h l. 31 ſup. eod.
i l. 69. in ſ. inſ. eod. l. 5. § 4. ſup. de legat.
l l. 8. ſup. de leg. l. 1. l. 17. ſup. de eod. auditor.
k 4. l. 11. inſ. ſup. quemad. ſervit.
l Conditio cum poteſt impleri ſine legatario, non impletur poſtulas uſus [illegible] ut hic. l. 4.
n Expreſſa eorum quæ tacite inſunt, nihil operantur. l. 1. § 2. inſ. de leg. 1. l. 22. § 1. de leg. 1. l. 22. § 1. quando dies leg.
q l. 6. § quando dies

a l. 22. § 1. l. quando dies legat. p eandem conditionem. Flor. dies leg. l. 20 ſup. ut adimend.
o Ut particula modum facit. ſ Similis poſitio eſt in l. 94. ſ de leg. 1. & l. 31. § 6. ſ. de leg. 2.
t libertos gentilitium nomen patronorum tuliſſe hinc colligitur, quod etiam colligitur, l. 77. § 15 ſup. de leg. 2. l. 38. § 1. l. 94. ſup. de leg. 3. Sueton. libro de reformatione [illegible]. Hinc Sparij Caruilii libertus Caruilius, Plutarch. [illegible] Problemat. & Pompeij magni libertus, Pompeius Lenæus, Plin. 5. Cornelij Syllæ [illegible]. Ciceronis libertus, Laurea Tullius 31. Plin. Cornelij Lentuli [illegible] Cornelius Alexander à Suida. Quin patronorum origine liberti cenſentur, l. ultim. C. de l. 6. in ſ. 1. ad municipal. Appellatione etiam familiæ continentur, l. 3. l. 6. ſup. [illegible]. Et tamen familiaria ſepulchra libertis patronum negare licet, l. 6. ſup. de religioſis.
u Dictio, eo amplius, non ſolum legati, ſed & conditionis antecedentis repetitionem facit.
x Modus hic appellatur conditio, ut l. 71. § 1. ſup. eo.
y l. 77. l. 83. ſup. eo. z Ablativum abſolutum facere conditionem hinc colligitur.
a ad fideicommiſſi partem. b quæ poterat reſtitui Titiæ, ſi ſuperſtes centum ſolviſſet heredi.
c leg. 51. in pr. leg. 104. § 1. ſup. de leg. 1.

Magno

Magno a ingenio de iure aperto b respondit, cum poteſt dubitari, an in propoſito conditio eſſet.

De pecunia data à ſtatulibero.

110. *Pomponius* lib. 9. Epiſtolarum.

Etiam ſi inuitis heredibus ex peculio ſtatuliber pecuniam Titio det, liber quidem fit ſed Titius, qui inuitis hæredibus ſciens accepit, pro poſſeſſore videtur eam pecuniam poſſidere, vt auocare c eam hi qui inuiti ſperunt, poſſint.

De rationibus reddendis.

111. *Idem* lib. 11. Epiſtolarum.

Qui ſub conditione rationum reddendarum d liber eſſe iuſſus eſt docere e debet, conſtare fidem omnibus, quæ ab eo geſta ſunt, vt neque f ſubtraxerit quid ex his quæ acceperit, neque expenſum rationib. præſcripſerit, quod non dederat ſed & quod reliquum per contextum ſcriptum eſt remanere apud eum, ſoluere debet. neque enim aliter liber eſſe poteſt, quam ſi hoc modo conditioni, ſub qua data eſt libertas, ſatisfecerit. Cæterum debitores, cum quib. ipſe contraxit, non præſtare cogendus eſt: ſed eo tempore quo his creditum eſt, eius conditionis fuiſſe, vt diligens paterfamilias his crediturus fuerit.

An conditio faciendi. 1. vel dandi recipiat diuiſionem. 3. vbi rationes reddenda.

112. *Idem* lib. 12. Epiſtolarum.

Tales conditiones, *ſi monumentum (puta) fecerit*, pluribus propoſitæ, non poſſunt niſi in omnib. ſimul perſonis exiſtere.

1 ¶ Item, *Si Symphoro & Ianuario centum Titio præſtiterit, fundum ei lego*. Symphoro mortuo an legatum periiſſet? ſed hoc quoque ſic puto interpretandum, vt ſi dum quiſque eorum viuet, præſtitiſſet: Sed benigna interpretatione dicendum, ſi non poſt moram Titij Symphorus deceſſit, debere partem dimidiam Ianuario dantem, partem fundi dimidiam legatarium eſſe conſecuturum.

2 ¶ De illo quoque quæritur, fundus quibuſdam legatus eſt, ſi pecuniam certam in funus impenſamque perferendi corporis in aliam regionem dediſſent. nam, niſi vterque dederit, neutri ſit legatum, quoniam conditio niſi per vtrumque expleri non poteſt. Sed hæc humanius interpretari ſolemus, vt cum duobus fundus legatus ſit, ſi decem dediſſent, & alteri dando partem, legatum quoque debeatur.

3 ¶ Priſcus reſpondit, ſtatuliberum non vtique ibi, vbi paterfamilias deceſſit, aut vbi ipſe relictus ſit, aut vbi à velit, rationes reddere debere, ſed interim proficiſci ad eum cui reddere debeat, vtique ſi is reipublicæ cauſa aberit: veriſſimum eſt autem aliàs p aliud ex perſona locoque eſſe æſtimandum.

De conditione antequam res ſuas adminiſtrare poſſet, deceſſiſſet.

113. *Paulus* Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris ſex libro ſecundo.

Cum filius rogatus fuiſſet à patre *ſi antequam res ſuas adminiſtrare poſſet*, q *deceſſiſſet, hereditatem Titio reſtituere*, & ex eſſet viginti annos deceſſiſſet: reſcriptum fideicommiſſum deberi.

AD LEGEM FALCIDIAM.

TIT. II.

Verba legis. 1. De mortuis apud hoſtes. 2. Si quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſſideat hereditatem. 3. De iuriſiurandi conditione remiſſa. 4. De eo quod legatum eſt ſeruo proprio, vel captiuo, vel poſtumo. 5. vel municipibus, vel Deo. 6. De re propria, vel aliena. 7. De corpore, quantitate, iure. 8. De legato pœnæ & legato decem, ſi pœnam non dederit. 9. De ſubſtitutis [illegible] *10. De dubio legato creditori. 11. Si legatarius poſſeſſionem* [illegible] *12. De conditione quanto amplius, quam per legem Falcidiam capere* [illegible] *13. De ſubſtitutione* [illegible] *14. De iure accreſcendi. 15. In arrogatione* [illegible] *16. De* [illegible] *17. De* [illegible] *18. Si debitor creditori ſucceſſerit. 19. De impenſa funeris & monumenti.*

1. *Paulus* lib. ſingulari ad legem Falcidiam.

Lex Falcidia lata a eſt, quæ primo capite liberam a legandi facultatem dedit vſque ad dodrantem b his verbis: *Qui ciues c Romani ſunt, qui eorum poſt d hanc legem rogatam teſtamentum facere volet, vt eam g pecuniam h eaſque res quibuſcumque i dare & legare volet, ius poteſtaſque eſto, vt in hac lege ſcriptum ſit*. Secundo capite modum legatorum conſtituit his verbis, *Quicumque ciuis Romanus poſt hanc legem rogatam teſtamentum faciet, is quantam cuique ciui Romano pecuniam iure publico dare legare volet, ius poteſtaſque eſto, dum* [illegible] *legatum* [illegible] *heredibus* [illegible] *teſtamento heredes capiant,* [illegible] *ſine fraude ſua capere liceat,* [illegible] *qui eam pecuniam dare iuſſus damnatus erit, eam pecuniam debeat dare quam damnatus eſt.*

1 ¶ Lex Falcidia etiam ad eos, qui apud hoſtes moriuntur, propter legem Corneliam pertinere videtur. quod ea lex perinde eorum teſtamenta confirmat, atque ſi in ciuitate deceſſiſſent. propter quam fictionem & lex Falcidia, & omnes teſtamentariæ pertinent: quæ tamen poſſint locum habere.

2 ¶ Ad eos qui, omiſſa cauſa teſtamenti, poſſident hereditatem, non pertinet lex Falcidia, ſed per edictum prætoris inducitur poteſtas legis.

3 ¶ Idemque eſt, ſi iuriſiurandi conditio remiſſa ſit.

4 ¶ Sed & ſi ſeruo ſuo teſtator data libertate legauerit, quia differtur id in tempus, quo liber futurus eſt, item ſi ei, qui apud hoſtes eſt, aut ei, qui nondum natus eſt, datum ſit aliquid: hæc lex locum habebit.

5 ¶ Ad municipium quoque legata, vel etiam ea quæ Deo relinquuntur, lex Falcidia pertinet.

6 ¶ Non ſolum autem ad res proprias teſtatoris legatas, ſed & alienas lex pertinet.

7 ¶ Et omne, quod ex bonis defuncti erogatur, refertur ad hanc legem, ſiue in corpore conſiſtat certo incertove, ſiue pondere, numero, menſura valeat, aut etiam ſi ius legatum ſit, vt vſusfructus, aut quod in nominib. eſt.

8 ¶ Item ſi ita legatum ſit, *heres meus Seio pœnam dato, ſi non decem, decem* [illegible] quidam putant omnimodo in legato decem eſſe, pœnam autem mortis cauſa capi, nec in Falcidiam imputare heredem poſſe. Ego autem didici, ſi in continenti heres pœnam ſoluerit, videri hoc legatum eſſe, & in legem Falcidiam imputari poſſe. & quod dixi in continenti, ita accipiendum, cum aliquo ſpatio. quod ſi iam mora facta ſoluerit hæres pœnam, tunc nec legatum eum accepiſſe, nec in Falcidiam imputari poſſe: iam enim tranſlatum legatum eſſe, & decem deberi.

a Scæuolam laudat Tryphoninus.
b al. aperte: al. non aperto.
c adde l. 10. §. 1. ſ. de ſtatulibero.
d l. 12. ſup. eod.
e Quemadmodum autem probabit ſe nihil ſubtraxiſſe? hoc ipſo quod ſubtraxiſſe non probatur, ſuper ſimili. C. qui vetiti.
f Rationes bona fide reddi non videntur, ſi quid expenſis falſo retulerit ſtatuliber, vel ſi quid ſubtraxerit acceptis.
g Quid? qua tandem ratione probaturus eſt, ſe verè præſcripſiſſe? An hac perſona ex earum numero eſt, quarum iuramento ſtari debeat. arg. l. ſi iam 7. l. ſi cui plus quàm per leg. Falcid. l. ſi quis pro redemptione 36. C. de donat. An tum demum cum probauerit virum bonum tantum fuiſſe expenſurum, arg. §. vlt. C. de adminiſtr. pupill. præſum. [illegible]
h l. 41. §. ſin. inſ. de fideicommiſſ. libertatib.
i vide quæ notaui ad l. 6. §. 2. ſ. de conſ. tut.
k Imò individua conditio poteſt per vnam impleri. l. pen. eo tit. Poteſt per vnum impleri vt ei proſit, non illis nisi contraria ſit voluntas defuncti.
l v. l. 23. ſ. de manumiſſ. teſtam. l. 44. ſup. de hered. inſtituend.
m l. 14. §. 3. ſup. de religioſ. v. Plin. 1. epiſt. 13.
n Rationes reddere ſtatuliberi debent, non vbi teſtator mortuus eſt, non vbi is ipſe relictus ſit, non denique, vbi velit, ſed apud eum, cui reddere debet: quod tamen iudicis arbitrio relinquitur, qui id æſtimaturus eſt ex qualitate loci, &c.
o l. 4. §. 6. ſ. de [illegible]
p Circumſtantiæ perſonarum & loci efficiunt, vt aliud & aliud æſtimetur.

a Nouell. 1. in pr. & c. 2.
b hæc verba vſque ad dodrantem [illegible] quia finis dodrantis ſecundo capite, non hic, primo capite, diriguntur. Cuiac. C. eod. Hæc etiam verba Haloander non legit.
c Omnes Quirites hac voce comprehenduntur, alterum erat principium legum, [illegible]
d nam nulla lex [illegible] legare vltra dodrantem bonorum.
[illegible] vt multiplicata legatariorum numero heres nihil caperet. poſtea lex Voconia vetabat quemquam plus alteri legare, quam ad heredem legantis perueniret. Hinc eueniebat vt pluribus legatariis exiſtentibus, vnus ſeſtertium aureus ab herede percipere. [illegible] nullus heres adire vellet. Ne id eſſet lata lex eſt Falcidia, vt quartam hereditatis penes heredem eſſe voluit, quoniam prohibito legare vltra dodrantem bonorum.

Iure ciuili, prætextum temporis reſpicit. e Rogata dicitur, quam populus interrogabatur, iuberetne legem eſſe. itaque in tabellis quib. ſuffragia ferebantur, ſcripta hæc verba erant, vti rogas. Goueau. f nec. n. alibi quam in teſtamento legatum relinquebatur §. 10. Inſt. de fideic. hered. g quam pecuniam, quaſque res, Duar. diſp. 58. ſiue pecuniam, ſiue res, [illegible] Cuiac. h Pecuniæ verbo intellige res hereditarias patrimonii, vel extra [illegible] in quibuſcunque, ſiue maribus ſiue fœminis. k per vindicationem. l per damnationem vel alium legandi modum.

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Idemque erit, & ſi ab initio ita legatum datum ſit: *ſi pænam a non dederis, decem dato*, quia hic pœnis non eſt legata, & pœna ſ datur, mortis cauſa capitur: quia deficit legati conditio.

9 ¶ Si vſusfructus legatus ſit, qui & diuidi b poteſt c, non ſicut cæteræ ſeruitutes indiuiduæ ſunt, veteres quidem æſtimandum totum vſumfructum putabant, & ita conſtituendum, quantum ſit in legato. Sed Ariſto à veterum opinione receſſit, ait enim poſſe à quarta in partem ex eo ſicut ex corporibus, retineri, idque Iulianus rectè probat.

¶ Sed *operis ſeruî* legatis, cùm neque e vſus, neque vſusfructus in eo legato eſſe videtur, neceſſaria eſt veterum ſententia, vt ſciamus, quantum eſt in legato: quia neceſſariò ex omnibus, quæ ſint ſolidis, pars decedere debet, nec pars operæ intelligi poteſt. Immo & in vſufructu, ſi quæratur, quantum hic capiat, cui vſusfructus datus eſt, quantum ad cæterorum legatorum æſtimationem, aut etiam huius ipſius, ne dodrantem excedat legatum, neceſſariò ad veterum ſententiam reuertendum eſt.

10 ¶ Si quis creditori ſuo, quod debet, legauerit: aut inutile legatum erit, ſi nullum commodum in eo verſabitur: aut ſi propter repræſentationis (putà) commodum vtile erit, lex quoque Falcidia in eo ſ commodo locum habebit.

11 ¶ Si legatarius poſſeſſionem nactus eſt, & non g poteſt auocari ei res, quia voluntate heredis errantis h nactus eſt poſſeſſionem, dabitur actio i hæredi, vt id, quod ſupra dodrantem eſt offeratur k.

12 ¶ Interdum omnimodo neceſſarium eſt, ſolidum ſolui legatario l interpoſita m ſtipulatione n, *Quanto amplius, quàm per legem Falcidiam capere licebit*. Veluti, ſi quæ à pupillo legata ſint o, non excedant modum legis Falcidiæ, veremur autem, ne impubere eo mortuo alia legata inueniantur, quæ commiſtione facta excedant dodrantem.

¶ Idem dicitur, & ſi principali teſtamento quædam ſub conditione legata ſunt: quæ an debeantur, incertum eſt, & ideo ſi hæres ſine iudice q ſoluere paratus ſit, proſpiciet ſibi per hanc ſtipulationem.

13 ¶ Id, quod ex ſubſtitutione cohæredis ad coheredem ſ peruenit, proficit legatariis t. is enim ſimilis eſt heres, ex parte purè, ex parte ſub conditione heredi inſtituto: ſed ea u quæ ab eo x legata ſunt, ſi omiſerit y hæreditatem z, non augebuntur, ſcilicet ſi ab eo a nominatim b data ſunt, non c *Quiſquis d mihi heres erit*.

14 ¶ Si e cohæredis mei portio f exhauſta ſit g mea integra, & illam vindicauero h. Caſſius confundendas i eſſe partes exiſtimat k, Proculus contrà: in qua ſpecie & Iulianus Proculo l adſenſit. quam ſententiam probabiliorem eſſe puto.

¶ Sed & Diuus Antoninus iudicaſſe dicitur committendas m eſſe vtraſque partes in computatione legis Falcidiæ.

15 ¶ Si coheredem meum n poſt aditam o hereditatem adrogauero p non dubitabitur, quin ſeparandæ q ſint portiones r perinde atque ſi coheredi meo heres extitiſſem.

16 ¶ *Si in annos ſingulos*, legatum ſit Titio, quia multa t legata & conditionalia ſ ſunt, cautioni s locus eſt u, quæ in edicto proponitur, *Quanto amplius acceperis, reddi*. 17 ¶ Id quod natura x hæreditati debetur y, & peti quidem non poteſt, ſolutum verò non repetitur z non eſſe computandum in hæreditate quidam putant a. Sed Iulianus & hæc ex euentu augere patrimonium ait non augere exiſtimat, & hereditario iure id quoque capi ideóque & in reſtitutionem hereditatis venturum.

18 ¶ Si debitor d creditori heres exiſtat, quamuis confuſione liberetur e, tamen locupletiorem hereditatem percipere videtur, vt computetur ei, quod debet, quamuis aditione ſ confuſum ſit.

19 ¶ De impenſa monumenti nomine facta, quæritur an deduci debeat. & Sabinus ita deducendum putat: ſi neceſſarium fuerit monumentum z extruere. Marcellus conſultus, an funeris h monumentique impenſa, quantam teſtator fieri iuſſit, in ære alieno deduci debeat? Reſpondit, non amplius eo nomine, quàm quod funeris cauſa conſumptum eſt, deducendum: nam eius quod in extructionem monumenti erogatum eſt, diuerſam eſſe cauſam, nec enim ita monumenti ædificationem neceſſariam eſſe, vt ſit funus i ac ſepultura. idcirco eum, cui pecunia ad faciendum monumentum legata ſit, Falcidiam paſſurum.

2. *Marcellus* ‖ libro 22. Digeſtorum.

NEc amplius concedendum erit, quàm quod ſufficiat ad ſpeciem modicam k monumenti.

De venditione hereditatis non ſoluendo. 1. De tranſactione. 2. De annuo legato reipublicæ relicto.

3. *Paulus* ‖ lib. ſingulari ad legem Falcidiam.

SI heres inſtitutus, eam hereditatem, quæ ſoluendo non eſt l, vendiderit m, vix quidem poterit perſuaderi non fuiſſe eam hereditatem ſoluendo, quæ emptorem inuenerit: verà autem ratione nihil legatariis debebitur, quia magis ex induſtria n emptoris habere videtur heres inſtitutus, quam ex bonis defuncti. nam & è contrario, ſi malè vendiderit res hereditarias, non erit hoc legatariorum detrimentum, ita ergo commodum debet eſſe heredis, ſi bene rem adminiſtrauerit.

1 ¶ Sed & ſi is, qui ſoluendo non eſt, legauerit, & hæres cum creditoribus decidérit o, ne ſolidum ſolueret, & ob eam deciſionem factum ſit, vt aliquid retineret, nihil tamen legatariis debebitur, quia eam pecuniam non ex hæreditate, ſed ex deciſione habet.

2 ¶ Item p ſi reipublicæ q in annos ſingulos legatum ſit r, cùm de lege Falcidia quæratur. Marcellus putat tantùm videri legatum, quantum ſufficiat ſorti ad vſuras trientes ſ eius ſummæ, quæ legata eſt, colligendas.

Si legatarius pendente legati conditione heredi ſucceſſerit, deinde legati conditio extiterit.

4. *Papinianus* ‖ libro 16. Quæſtionum.

FVndo legato mihi ſub conditione t, pendente legati conditione, heres u me heredem inſtituit, ac poſtea legati conditio extitit, in Falcidiæ ratione x, fundus non y iure hereditario, ſed legati, meus eſſe intelligitur †.

De pollicitatione.

5. *Idem* libro 8. Reſponſorum.

VErbis z legati vel fideicommiſſi non a neceſſariò b ciuitati c relinquitur, quod ex cauſa pollicitationis præſtari neceſſe eſt d. Itaque ſi debiti e modum teſtamento dominus f exceſſit, ſuperfluum duntaxat Falcidia minuetur g. Quare nec fideicommiſſi legatarij h poterit i.

¶ Quod ſi dies aut conditio legatum fecerit k, non vtilitatis l æſtimatio, ſed totum m petetur, quod datum eſt n: nec ſi viuo teſtatore o dies venerit, aut conditio fuerit impleta, fiet irritum quod ſemel competit.

De ſumptu funeris.

6. *Venuleius* ‖ libro 13. Stipulationum.

a vide l. 115. §. 2. inf. de verb. obl. b vſusfructus diuiduus eſt, l. 5. §. de vſufr. l. 19. ff. de vſufr. l. 14. §. quibus modis vſusfr. vide in hunc locum Hotoman. 1. ſ. [illegible] vbi notat quemadmodù vſusfructus diuidi poſſit. c quamuis ius ſit, & meritò: hic enim iuri corpora ſubſunt, hoc eſt, fructus qui diuidi poſſunt. d l. 8 inf. eod. l. 5. ſup. de vſufr. e imò vſus, l. 5. ff. de oper. ſeruor. f l. 5. inf. eod. g Cur non poteſt auocari poſſeſſio ei qui eam nactus eſt ab errante, cum errore acta nil valeant? l. 15. ſup. de iuriſd. h ſeu ſciens ſcilic. ſeu non exiſtimantis Falcidiam ſibi competere, cùm eſſet ignarus patrimonij. Aliud planè erit, ſi ſciens prudens legata promittat vel ſoluat [illegible]. Nam ſi ſoluerit ignorantia iuris, compenſatur ei qui donat, [illegible] i incerti conditio, non certi, l. 21. l. 32. ff. ad Treb. k auferatur. l cur enim eum remoretur incertitudo hæredis dubitantis, ſubitura ſit necne locum Falcidia? m Cur interponitur? ne ſcilicet lapſo facultatibus legatario, res heredi pereat qui neceſſario ſolida legata ſoluit. n l. 1. §. 9. ff. ſi cui plus quàm per legem. Cauet cui dat fideiuſſorem. o l. 1. §. 11. ſi cui plus quàm per legem. p Senſus eſt: Ante ſecundarum tabularum apertionem (quæ legis conſilio clauſæ manent) legata primis tabulis relicta, interim ſolida ſoluuntur cauta cautione *Quanto amplius*, quæ quidem cautio committitur apertis tabulis, ſi legata ſecundarum tabularum cum legatis primarum commiſta dodrantem excedant hæreditatis teſtatoris, Cuiacius ad l. 1. §. 8. ſi cui plus quàm.
q id eſt, arbitro, quem Prætor dare ſolet ad ineundam quantitatem patrimonij, l. 1. §. 6. l. cit. prox. r vide ad hanc legem Antonium Fabrum, 4. Coniect. 13.
ſ puta ad me eius ſubſtitutum peruenit. t vt id quod ad me ita peruenit augeat legata à me relicta. u Hæc non de ſubſtitutione intelligenda, ſed de iure adcreſcendi. x i. à me. y i. ſi omiſero, & eo caſu portio mei cohæredis mihi tamen non ſubſtituto adcreſcit. z additionem. Hal.
a id eſt, à me. b i. nomine eius expreſſo, l. 1. ff. de liber. [illegible] c i. non ita.
d hæc enim verba ſunt communia, ideóque meus coheres, quamuis mihi non ſit ſubſtitutus, legata à me relicta, quaſi à ſe relicta, ſolida præſtabit.
e v. Cuiac. 4. obſ. 33. & 15. c. 12. f Nihil hic de ſubſtitutione proponitur, ſed de portione deſerta adcreſcente, non repudiata: quod colligitur ex verbo vindicauero, quod mox ſequitur. g vt puta, quia vltra dodrantem legatû erat ab eo, legata erant ab eo tredecim, cum legatum XII. tantùm eſſet. h vt ita legatariis integra tredecim præſtem. i ac puta, quia ille partem vel repudiat, vel capere non poteſt: & ea mihi accedit, & ita onera eius portioni meæ non oneratæ accedit.
k & malè inſpex ſenſus eſt: Quemadmodum quod ex ſubſtitutione cohæredis ad me peruenit, legata à me relicta auget. §. 13. ff. eo. ita & accreſcens eius portio meis proficit legatariis, quia repudiante cohærede ex parte vtraque videor ab initio inſtitutus. Cuiac. l. imo Caſſio: fuit enim Iulianus Caſſianus. & ideo Cuiacius monet hic legendum eſſe *Caſſio* v. Cuiac. 27. obſ. 23. in fin. m non committendas, Cuiac. 4. obſ. 35. n cuius partem teſtator non grauauit, meam verò exhauſit. o aliud eſt ſi ante aditam. §. 13. ff. eo. & ita, Quod ex arrogatione cohæredis ad me peruenit, eſt, cum legatariis meis proficit eſt communi proficit. Cuiac.
p videor eo caſu eius vniuerſa bona acquiſiuiſſe. q vt ita non proſit legatariis, quibus à me legatum eſt, portio non grauata cohæredis mei. r l. 4. ſup. de acquir. l. 10. inf. quando dies leg.
ſ eorum enim dies non ſemel, ſed per ſingulos annos cedit, l. 11. ff. quando dies legat. Ea ratione in annuis legatis, & ſtipulationibus annuis ab initio cuiuſque anni computandum eſt tempus præſcriptionis, l. 7. §. vlt. Cod. de præſcript. 30. annor.
t l. 15 in fin. inf. eod.
u nec enim propter incertam conditionem fieri poteſt computatio.

a puta nihil poteſt, l. 56. in fin. inf. de reg. iur. b Sunt enim quidam, natura debita quæ ſoluta repeti poſſunt, ſed cum poſſit inuito heredi extorqueri, mirum non eſt ſi eius hereditatem non augeant, neque legatariis proficiant, vid. Cuiac. c & malè, inf. m. Cur ita vide l. 30. §. de ſolut. et lib. d vt l. 95. §. 2. eod. l. 45. §. vlt. ſup. de iud. e ab eo cui ſucceſſit. f Confundit enim ſuum cum defuncti bonis qui defuncti hereditatem adit: ignor qui adit eam, ſundit, ideóque ipſa confuſionem facit. g quia ſuprà l. 42. [illegible] h vide l. 60. §. 9. [illegible] i § 20. inf. eod. de ſumptu funeris, vide l. 14. §. 6. de religioſ. k De ſumptu funerum & ſepulcrorum dixi ad legem duodecim tabularum. l talis enim eſſe poteſt, l. 1. de hered. vel act. vend. l. 119. de verb. ſign. m hæreditatem ſcilicet minoris pretio quàm valeat, & quidem illas hæres habet ex Falcidia capere, non ex diſpoſitione defuncti: ideóque ea ſumma nil proderit legatariis. n Emptoris, putà, & hæreditas pretio, ſolida emiſſe videtur. Vnde colligitur, compenſatione legati extra rem eſſe, l. 47. §. 6. ff. ad Senatuſc. Treb. Bonis defuncti non adnumerari quod hæres ſua prudentia, vel induſtria conditione quæſiit. o id enim etiam poteſt ante hereditatem aditam. p Huius paragraphi rationem fructûmve ſe ignorare profitetur *Caſtrenſ.* ſed ad hanc legem *Cuiacius* videndus eſt, hic. q l. 3. C. ad Treb.
r l. 68. in fin. pr. inf. eod.
ſ Trientes vſuræ leues ſunt, vide *Capitolinum in Alex.* [illegible] concedi putem ſolitæ centeſimæ. Centeſima eſt quæ ſingulis menſibus conſtituunt [illegible]. De trientib. vſuris, vide Hotom. 1. de vſuris, l. 7. §. 17. ff. de pactis.
t putà à Titio. u Titij ſcilicet.
x id eſt, cum initur ratio patrimonij hæredis.
y l. 6. C. eod. † & meritò quia interveniente eo habere non videor, quod alia heredis inſtituto eram habiturus: ideóque neque in reſtitutionem hæreditatis id veniet, l. 68. §. 1. ad Treb. 2.
z Vide ad hanc legem Antonium Fabrum 4. Coniect. 12. a verbis legati vel fideicommiſſi non [illegible], hoc eſt ſimpliciter & liberaliter relinquitur, quod ex debiti cauſa præſtari neceſſe eſt.
b quia id ſine eo legato conſequi poteſt. c putà creditori.
d Cur? pollicitatio facta Reipublicæ obligat pollicentem, l. 1. §. 1. ff. de pollicitationibus.
e id eſt, eius quod ex ſua pollicitatione debuit.
f id eſt, teſtator. g ab herede ſcil.
h creditores ſcil.
i nam ſcil. teſtator nil de ſuo dat, niſi et plus legauerit, quàm debuit: tunc enim de ſuperfluo fideicommittere poteſt.
k i. ſi purè legauero ſtipulanti, quod illi in diem vel ſub conditione debui.
l vtilitatis hæc æſtimatio verſatur in repræſentatione, l. 1. §. 10. ſup. eod.
m Inde igitur Falcidia detrahetur, æſtimata tamen vtilitate legati quam diem vel conditio remiſſa afferet, l. 2. ſup. de dote præleg.
adde l. 82. ſup. de legat. 2.
n §. 10. inſt. de legatis.
o

Universidad Rey Juan Carlos

SI vir uxori hæres extiterit, & in funus eius impenderit, non videbitur totum quaſi hæres impendere, ſed deducto eo, quod quaſi dotis nomine quam ſuccedit, conferre debuerit.

De ſeruitute

7. Papinianus lib. 7. Quæſtionum.

LEge Falcidia interueniente legata ſeruitus, quoniam diuidi non poteſt, non aliter in ſolidum reſtituetur, niſi partis offeratur æſtimatio.

De ære alieno.

8. Idem lib. 14. Quæſtionum.

IN legem Falcidiam æris alieni rationem in hereditate relicti, quod vnus ex heredib. ſoluere damnatus ſit, ipſi ſolus habebit.

De fructu. 1. De partu ancillæ.

9. Idem lib. 19. Quæſtionum.

IN Falcidia placuit, vt fructus poſtea percepti, qui maturi mortis tempore fuerunt, augeant hæreditatis æſtimationem fundi nomine, qui videtur illo in tempore fuiſſe pretioſior.

1 ¶ Circa ventrem ancillæ nulla temporis admiſſa diſtinctio eſt: nec immeritò, quia partus nondum editus, homo non rectè fuiſſe dicetur.

De eo quod poſteà ad heredem peruenit.

10. Idem lib. 20. Quæſtionum.

QVod ſupra quadrantem apud heredem poteſt peruenire, ſupra dodrantem in pecuniam legatum non onerat heredem, veluti hæreditas pupilli, ſi forte ſubſtitutus ſit exhæredato, qui patri pupilli heres extitit.

De retentionibus omnis temporis 1. De morte ſerui cui ſub conditione libertas data fuerat. 2. De parte bonorum ablata. 4. Si ſeruus teſtamento manumiſſus decedat ante aditionem. De ſeruis qui moriente domino, ea valetudine affecti erant, vt viuere non poſſent, & his qui ſub eodem tecto fuerunt, cum dominus à familia necaretur. 5. De tabulis pupillaribus.

11. Idem lib. 20. Quæſtionum.

IN ratione legis Falcidiæ retentiones omnis temporis heredi in quadrantem imputantur.

1 ¶ Si ſeruus ſub conditione libertate data, vita deceſſit, ſi quidem impleta conditio quandoque fuerit, haredi non videbitur periſſe. quod ſi defecerit, in contrarium ratio trahit. ſed, quanti ſtatuliber moriens fuiſſe videbitur.

2 ¶ Imperator Marcus Antoninus decreuit, heredes, quib. pars bonorum ablata eſt, non in ampliorem partem, quam pro ea parte, quæ relicta eſt, legatorum nomine teneri.

3 ¶ Cum quidam, parte dimidia bonorum ademptæ, fuiſſet relegatus, idemque, prouocatione interpoſita, teſtamento poſtea facto obiiſſet, atque poſt mortem eius, non iuſte appellatum eſſet pronuntiatum: quæſitum eſt, verum æris alieni loco pars dimidia abſcederet, vt reſidua ſola videretur fuiſſe in bonis, an verò ſuccurri heredi neceſſarium eſſe videbitur? Sed videtur ſuccurri debere, cum animus litigantis [&] obtinendi votis hanc opinionem adiuuaret.

4 ¶ Si ſeruus teſtamento manumiſſus, ante aditam hereditatem decedat, heredi quidem periſſe intelligitur. ſed cuius pretij erit, qui ſi viueret, non eſſe æſtimaretur? Nam & eos, qui moriente domino, ea valetudine affecti fuerant, vt eos non poſſe viuere certum eſſet, tamen, ſi poſtea moriantur, hæreditati periſſe reſponſum eſt. Nec aliud in his, qui ſub eodem tecto fuerunt, cùm dominus à familia necaretur. 5 ¶ Quod vulgo dicitur, in tabulis patris & filij unam Falcidiam ſeruari, quam poteſtatem habeat, videndum eſt: Quamuis enim ſubſtitutus, quæ à pupillo relicta ſunt, cum filius heres extitit, vt æs alienum quodlibet debeat, tamen propter ea quæ data ſunt tabulis ſecundis, contributioni locus eſt. Secundum quæ poterit euenire, ne ſubſtitutus quicquam retineat, vel vt longè plus habeat quarta paternæ hæreditatis.

¶ Quid ſi ergo, ſi non ſufficiat pupilli hereditas legatis, cum patris ſuffeciſſet? de ſuo quadrante nimirum dabit ſubſtitutus: quoniam pater legauit de ſuo. nec ad rem pertinet, quod ex nullo teſtamento præſtatur vltra vires patrimonij, cum in hac parte iuris legata quæ tabulis ſecundis relinquuntur, quaſi primis ſub conditione relicta intelliguntur.

6 ¶ Si filio ſuo duos ſubſtituerit, & alterius portionem onerauerit, tractari ſolet, an ex perſona ſua Falcidiam poſſit inducere ſubſtitutus, quam pupillus non haberet, vel vnus pupilli ſubſtitutus. Et facilè quis dixerit conſequenter prioribus, quæ de patrimonij ratione dicta ſunt, non eſſe Falcidiæ locum: & vltra vires portionis conueniendum alterum ſubſtitutum. ſed verior eſt diuerſa ſententia, perinde huic quartam relinquendam exiſtimantium, atque ita ſi patri hæres extitiſſet. vt enim opes patris & contributio legatorum inde capiunt & formam & originem: ita plures ſubſtituti, ſubducta perſona pupilli, reuocandi ſunt ad intellectum inſtitutionis.

¶ Quid tamen dicemus de altero ſubſtituto, qui non eſt oneratus? ſi forte nondum legata pupillus à ſe relicta ſoluit, & aliquid vltra dodrantem ſit: in omnibus & ipſum Falcidiam habiturum? atquis quartam habet, neque idem patiatur inſtituti comparatio. rurſus ſi negemus, aliud apertè quam quod vulgò probatum eſt, reſpondetur. Itaque varietas exiſtet: vt is quidem, qui proprio nomine oneratus eſt, velut inſtitutus deſideret quartam, alter autem, qui non eſt oneratus vt ſubſtitutus, licet portio largiatur eius, non in ſolidum conueniatur propter calculi confuſionem. Hinc conſequens eſt, vt ſi pupillo de Falcidia cautum ſit, duobus committatur ſtipulatio, videlicet in eam quantitatem, quam vnuſquiſque ſibi retinere potuiſſet.

7 ¶ Quæſitum eſt, ſi quis pupillo coheredem ſubſtituiſſet, quemadmodum legis Falcidiæ ratio inquiri debeat: & quale eſt, quod vulgo diceretur, legatorum rationes ſeparandas? Dixi quantum ad legata, quæ pater à filio, item à ſubſtituto reliquit, nullam fieri poſſe ſeparationem, cum communi calculo ſubiiciantur, & inuicem inducant contributionem. ſed legata quæ ab inſtituto extero data ſunt, permiſceri ceteris non oportere. ideóque quartam pupillo datæ portionis habere ſubſtitutum, quamuis ſuam portionem habeat vt inſtitutus: & aliam cauſam eſſe eius, qui ex variis portionibus hæres ſcriberetur. ibi enim legatorum conſimili rationem non minus, quàm ſi ſemel fuiſſet nuncupatus ex ea portione, quæ conficeretur ex pluribus. neque referre, parte ſæpè, an ſub diuerſis conditionibus ſit hæres inſtitutus.

8 ¶ Si quis exhæredato filio ſubſtituit heredem inſtitutum, & ab eo tabulis quoque ſecundis legauerit, neceſſario ratio confundetur: cum ideò legata valere dixerit Iulianus à ſubſtituto relicta, quòd idem patri hæres extiterit.

Si creditor ſucceſſerit debitori.

12. Idem lib. 30. Quæſtionum.

SI debitor creditore hærede inſtituto, periſſet, vt in ratione legis Falcidiæ pecunia creditoris ſumma legatis reputaretur, ſine dubio ratione doli mali exceptionis apud arbitrum Falcidiæ defuncti voluntas ſeruatur.

De tacito fideicommiſſo.

13. Idem lib. 35. Quæſtionum.

SI tacitum fideicommiſſum ſeruus iniungente domino ſuſceperit, habiturum cum legis Falcidiæ beneficium, quia parere domino debuit, conſtitutum eſt. Idemque placuit in filio, qui fuit in patris poteſtate.

An dos imputetur in Falcidiam. 1. De nomine veteri ſtatu nondum emiſſo. 2. De tabulis pupillaribus.

14. Idem lib. 9. Reſponſorum.

PAter filiam, quæ à viro diuerterat, hæredem pro parte inſtituit, & ab ea petiit vt fratri & coheredi ſuo portionem hereditatis acceptam, ſubducta ſexta reſtitueret. admiſſa compenſatione dotis in Falcidiæ ratione, ſi pater dotem conſentiente filia non petiſſet, Falcidiam quidem iure hereditario, do-

a qui dotem et pacto poſt mortem vxoris lucrabatur.
b in cuius patrimonio erant ducenta, in dote centum.
c partem enim vt heres impendit: aliam vero partem de ſuo proprio, vt dominus dotis quam lucrifecit.
ſideoque ſi centum in funus vxoris impendit, quinquaginta tantum vt heres vxoris, hereditatis oneri imputabit: eoque facto Falcidiam à legatariis detrahet.
d l. 1. §. 9. ſup. eod. l. 80. in fi. inf. eo.
e quæritur quo modo de ea Falcidia detrahetur ab herede? ſi ſpectamus ſeruitutis legatæ naturam, ſeruitus legatario detrahi non poteſt: quia ſolida ſeruitus tribuenda eſt, d. l. 80. l. 76. §. de leg. 2. Igitur ne heres careat ſua Falcidia, eundum eſt ad æſtimationem ſeruitutis legatæ, vt ex ea quartam hæres detrahat.
f al. lege Falcidia.
g l. in ratione legis Falcidiæ ponenda.
h puta centum.
i puta Titius.
k ſingamus duos heredes relictos æquis partibus, ab eis plurima legata relicta, ab vno verò (puta Titio) nominatim centum relicta ſuiſſe Caio.
l creditori teſtatoris ſ. puta Caio.
m nominatim ſ.
n l. ſubſtitiebit. vt quemadmodum is heres qui nominatim iuſſus eſt creditori ſoluere, ſolus compelli poteſt ad ſolutionem: ita ſolus ex huiuſmodi legato deducit Falcidiam non eius coheres, l. 53. in fi. ſup. de leg. 2. Alij hæc verba variè interpretantur: Ipſe ſolus ſentiatur: Alij, ſolus deducet, vt Dynus: Alij, Ipſe ſolus deducet quem teſtator damnat, vt Bar.
o poſt mortem teſtatoris. p Aliud in immaturis & ſic Gouuanus intelligit l. 88. l. ad Trebell. q teſtatoris. r ideóque legatariis prodeunt vt plenius heres eis legata ſoluat, adde l. 15. in fi. ſup. de vulgar. ſ propter fructus. t Imò aliqua. Nam partus auget hæreditatem videtur, cùm ſit pars rei, l. 1. §. ne hoc reſcriptum. ſup. de ventre inſpic. & quod ex Pomponio, 73. §. de leg. 1. l. qui in vtero, 7. §. de ſtatu. u Partus nondum editus, non eſt homo. Sequitur enim Stoicorum ſententiam ἔμβρυα non eſſe animalia: ſed tamen Galenus [illegible], & libro [illegible] quomodo & leges Lycurgi & Solonis docent fœtum eſſe animal. nam qui abigit partum punitur: ſed hoc non tam quod animal quam quod ſpem animalis peremit, l. 2. ſup. de mortuo inferendo: idque ſi fictione quadam, qua partus habetur pro animali. Idem ſcribit Galenus lib. [illegible] v. Cuiac. ad l. 2. §. 6. ſup. de muſcſion. Tertullianus in apologetico. Nobis verò homicidio ſemel interdicto etiam conceptum vtero, dum adhuc ſanguis in hominem delibatur, diſſoluere non licet. Homicidij feſtinatio eſt, prohibere naſci: nec refert natam quis eripiat animam, an naſcentem diſturbet. homo eſt, & qui eſt futurus, & fructus omnis iam in ſemine eſt. x in pecuniam legatam, v. Cuia. quæſt. 36. in fi. y Quod ex alterius quamuis teſtatoris voluntate ac iudicio ad heredem peruenit, in Falcidiam non imputatur. z l. 1. §. 2. ſup. de vulg. 2. l. 50. §. eod. Retineri hic intellige legata quæ apud heredem ipſum remanent, qualia ſunt & quæ vel ab initio non conſtiterunt, vel quæ poſtea deficiunt. b puta per contra tabulas, vel querelam inofficioſi. c l. 43. §. 1. ſup. de nund. & dem. d Appellatio ſuſpendit ſententiæ effectum, l. 6. §. 1. ſup. de his qui notantur. hinc videri poteſt pars hæc obligata quod ammodo fuiſſe in bonis defuncti. e hinc videri poteſt, partem illam periiſſe hære di.
f [illegible]

a legata.
b Subſtitutus pupillo, hoc loco, legata à pupillo relicta integra ſoluit: quæ ab eo relicta non ſoluit, ſed contributioni locus eſt.
c l. 18. §. 1. ſ. de vulg. ſubſt.
d Contributio ſit heredi à legatario, vt hic & l. 14. §. 2. d. l. 15. l. 30. §. 7. l. 78. inf. eod. Contributio enim attendit quartam cuique debeatur.
e velut. Haloan. quod improbat Cuiacius 4. obſer. 34. in fin.
f al. Quid enim.
g hoc verbum, quodquam, expungit Gouuanus hic, Cuiacius vero defendit 4. obſ. 34.
h l. pupillaribus.
i vt enim opus. Hal. vt enim confuſio patrimonij. Rancontius & poſt eum Balduinus tractatu ad legem Falcidiam: vt enim opes patris formam capiunt & originem, & inde contributio legatorum, ita &c. Gouuanus hic.

Universidad Rey Juan Carlos

tem a autem iure proprio ad filium habiturum, reſpondi: quia dos in hereditate patris non inuenitur.

1 ¶ Auia nepotib. heredibus inſtitutis, fideicommiſit, vt quæ ipſi receperint, ea, quæ per legem Falcidiam ex eius teſtamento compenſent, ſoluta legata fratrib. & cohæredib. ſuis retinerent, rectè dubium fideicommiſſum reſpondi, ſed huius quoque onus in contributionem venire.

2 ¶ Duobus impuberib. ſubſtitutum, vtrique heredem exiſtentem, in alterius hæreditate Falcidia non vti conuenit, ſi de bonis alterius impuberis quartam partem hereditatis patris, quæ ad filios peruenerit, retineat.

3 ¶ Quid ſi frater fratri legitimus hæres extitit, & impuberi ſupremo ſubſtitutus, portio quidem paternorum bonorum, quam inteſtatus puer accepit rationi Falcidiæ non confundetur: ſed quartam eius tantum portionem ſubſtitutus retinebit, quam impubes accepit qui ſubſtitutum habuit.

De mortis cauſa donatione. 1. De ſtipulatione, ne Falcidia vtatur. 2. De annuis legatis. 3. Si creditor ſucceſſerit debitori. 5. De donatione inter virum & vxorem. 6. De fructibus. 7. De fideicommiſſo portionis ſupplendæ gratia. 8. De æſtimatione quartæ.

15. Idem lib. 13. Reſponſorum.

QVod a bonis hæres Falcidiæ contribuendum eſt à debitore, cui mortis cauſa pacto debitum remiſſum eſt, in factum conceptæ replicatione retinebitur.

1 ¶ Frater, cùm heredem ſororem ſcriberet, alium ab ea, cui donatum volebat, ſtipulari curauit, ne Falcidia vteretur, & vt certam pecuniam, ſi contra feciſſet, præſtaret, priuatorum cautione legib. non eſſe refragandum conſtitit, & ideo ſororem iure publico retentionem habituram, & actionem ex ſtipulatu denegandam.

2 ¶ Non idcirco minus Falcidiæ rationem in cæteris annuis legatis admitti viſum eſt, quod primo ac ſecundo anno ſine vlla detractione ſuiſſent legatario ſoluta.

3 ¶ Quod auus ex cauſa tutelæ nepoti debuit, cùm auo nepos ſolus heres extitiſſet, ratio Falcidiæ ſi poneretur, in ære alieno bonis deducendum reſpondi. nec ad rem pertinere, quod heredem auus, idemque tutor rogauerat, vt ſi ſine liberis ante certam ætatem decederet, tam hæreditaria quàm propria bona reſtitueret. non enim ex hoc hereditatem debito compenſatam videri, cùm vel ideo maximè declaretur, non eſſe compenſationem factam, quoniam heredem ſuum habere propria bona defunctus oſtendit.

¶ Planè ſi conditio fideicommiſſi fuerit impleta, fructus hæreditatis poſt mortem aui percepti, pari pecunia debito tutelæ compenſabuntur: ſed quartam hæres nepotis de bonis duntaxat, quæ moriens auus reliquit, retinebit.

4 ¶ Cum fideicommiſſum ex voluntate matris à patre moriente debitum filio, pater hæreditate ſua, quam in filium conferebat, compenſari voluit, quod filio deberet, ſi ratio Falcidiæ poni cœperit, ſinè quadrantis, quem ex bonis patris cum effectu percepit, compenſabitur, atque ita ſuperfluum æris alieni dodrantis tantum detrahetur.

5 ¶ Ex donationibus in vxorem collatis, quod heres eius reddere viro cogitur, in bonis mulieris non erit. nam ita fit locupletior, vt tanto pauperior eſſe videatur. quod autem heres inde minuit, viro non perit.

6 ¶ Fructus prædiorum ſub conditione verbis fideicommiſſi relictus, in cauſam fideicommiſſi non deductos, heres in ratione Falcidiæ ſic acceptos facere ſibi cogitur, vt quartam & quarta fructus ex die mortis, bonorum, quæ mortis tempore fuerunt, habeat. Nec ad rem pertinet, quando Falcidia lex admiſſa ſit: nam etſi maximè poſt impletam conditionem fideicommiſſum locum habere cœpit, tamen ex die mortis fructus quadrantis apud hæredem relinqui neceſſe eſt.

7 ¶ Fideicommiſſum portionis ſupplendæ gratia, pro qua mater filius hæredem inſtituit, eidem matri datum, ratione Falcidiæ minuitur, & eam pecuniam mater ſupra quartam portionis ſuæ percipiet.

8 ¶ Quarta, quæ per legem Falcidiam retinetur, æſtimatione, quam teſtator fecit, non magis minui poteſt, quàm auferri.

De Falcidia ab ſoluto non detracta.

16. Scæuola lib. 3. Quæſtionum.

SI ex pluribus reb. legatis heres quaſdam ſoluerit, ex reliquis Falcidiam plenam per doli exceptionem retinere poteſt: etiam pro his, quæ iam data ſunt.

1 ¶ Sed etſi vna res ſit legata, cuius pars ſoluta ſit, ex reliquo poteſt plena Falcidia retineri.

De teſtamento militari, & codicillis poſt miſſionem factis.

17. Idem lib. 6. Quæſtionum.

SI poſt miſſionem faciat codicillos miles, & intra annum decedat, ex teſtamento quod in militia iure militari fecit, plena legata: ex codicillis, habita Falcidiæ ratione præſtari debere dicimus. ſed res ita expedietur: ſi cum quadringenta haberet, teſtamento quadringenta, codicillis centum legauerit: ex quinta parte (id eſt octoginta, quæ ad legatarium ex codicillis perueniunt, ſi Falcidiam non pateretur) quartam (id eſt viginti) hæres retinebit.

De caſtrenſi peculio. De mortuo apud hoſtes.

18. Paulus lib. 11. Quæſtionum.

FIliusfamilias, qui militauerat, decedens patris ſui fidei commiſit codicillis, vt peculium ſuum caſtrenſe Titio poſt mortem reſtitueret. quærebatur, an vt hæres quartam deducere poſſit? Dixi legem Falcidiam inductam eſſe à Diuo Pio etiam in inteſtatorum ſucceſſionibus, propter fideicommiſſa. ſed in propoſito nec hæreditatem eſſe: quamuis placeret mihi extraneo herede inſtituto, fieri hereditatem aditione eius. nam cùm apud patrem remanet: ſuo priſtinum durat, & peculium eſt. Nec huic contrarium eſt, quod in teſtamento eius, qui apud hoſtes deceſſit, exercetur Falcidia: nam fictio legis Corneliæ & hæreditatem & heredem facit. Sed me non dubitare, quin debeat id quoque indulgeri legis beneficium: ſi quidem quod patrifamilias bona reſtituere cogitur, & hæres ſcriptus, omiſſa ex teſtamento aditione, exemplo edicti legatorum nomine conuenietur.

1 ¶ His conſequens erit, vt ſi ex fructib. medio tempore quartam & quartæ fructus habuerit pater, etiam Trebellianum ſenatuſconſultum inducamus, & vtiles actiones exerceri poſſint, ſi hæres ſit, & poſt reſtitutionem.

De venditione.

19. Scæuola lib. 8. Quæſtionum.

SI dignum decem fundum damnetur heres quinque vendere, ſine dubio quinque erunt imputanda Falcidiæ.

Si legetur domino heredis.

20. Idem lib. 9. Quæſtionum.

SI à ſeruo meo herede inſtituto mihi legetur, & mihi adquiratur hæreditas: negat Marcianus, id legatum in Falcidia computari: quia non debeatur.

De naturali obligatione. 1. de domino & ſeruo ſubſtitutis vel coheredibus.

21. Paulus lib. 12. Quæſtionum.

SI pupillus, cui ſine tutoris auctore decem mutua data ſunt, legata à creditore meruerit ſub hac conditione, ſi decem, quæ accepit, heredi reddiderit, vna numeratione

a Dos mulieris eſt peculium patrimonium, etiamſi ſit in patris poteſtate, vt hic. & l. 4. ſ. de collatione. Labeo. 3. ergo. ſ. de minoriſ. 5. vide l. 3. ſ. 5. de minoris. l. 16. ſ. de religioſ. l. 4. ſ. de collat. hinc colligo, quæ extra cauſam teſtamenti capiuntur in Falcidiam non imputari. Imò dos in quartam imputatur. l. 29. Cod. de inoff. & filia altero contenta eſſe debet, l. 22. ſ. 3. ſup. ſoluto.

c etenim dotem pater precario poteſt. l. vlti. ſ. ſ. ſup. de leg. 2.

d Nepotes rogare non poſſumus ne Trebellianum vtantur.

e vide quæ ſcripſi ad l. 93. inf. eod.

f Falcidiam deduci ex noſtro teſtamento prohibere non poſſumus: ex alieno, poſſumus.

g Res enim hæredum legari poſſunt.

h Res hæredem legare poſſumus: ſed tamen eius fideicommiſſi onus in contributionem venit.

i In ratione legis præcedo legata omnia contribuuntur, hoc eſt, ea quæ teſtator de ſuis bonis reliquit, & quæ de bonis hæredis, v. l. 11. ſ. 5. ſup. eod. k l. 42. ſ. de vulgari.

l Sè plurib. vnus ſubſtitutus vtrique directò ſuccedit, contributio locum habet: ſecus ſi vni directò, alteri per conſequentiam ſuccedit. Nam.

m mortuo ſcil. intra pubertatem.

n al. Quod de bonis.

o v. l. 14. ſ. 5. eod.

p Donationes mortis cauſa referuntur in cumulum bonorum, vt inde Falcidia detrahatur. Cuiac.

q de non petendo. v. l. 82. inf. eod.

r [illegible] ſic in Gloſſis Philoxeni. v. Theoph. Inſt. de except. replicatio in factum reſpondet exceptioni in factum

& implet conditionem, & liberatur naturali a obligatione b, vt etiam in falcidia hæredi imputentur; quamuis non imputarentur, ſi tantum conditionis implendæ cauſa data fuiſſent. Adeo autem & ſoluere videtur, vt repudiato legato, vel Sticho, qui legatus eſt, mortuo, nihil repetere poſſit.

1 ¶ Si ego & ſeruus meus heredes inſtituti ſimus ex diuerſis partibus, nec à ſeruo erogetur dodrans his quibus à me legatum eſt, contra falcidiam prodeſt, quod ex portione ſerui ad me peruenit ſupra falcidiã eius portionis. Ex contrario ſi ſeruo meo ſeruus, & mihi decem legata fuerint, ſerui falcidia ex decem mihi legatis non tenetur. exemplo eodem falcidiæ c, nam quartam retineo ex perſona d ſerui, quamuis de mea portione nihil exhauſtum ſit.

De prælegato. 1. De legatis ab herede, & fideicommiſſo à domino heredi relictis. 2. Si ſeruus domino ſubſtituatur. 3. De debitore qui non eſt ſoluendo.

22. Idem libro 17. Quæſtionum.

NEſennius Apollinaris Iulio Paulo. Ex facto, domine, ſpecies eiuſmodi incidit. Titia filias ſuas tres [illegible] æquis ex partibus ſcripſit heredes, & à ſingulis legata inuicem dedit, ab vna tamen ita legauit tam coheredibus eius, quàm extraneis, e vt falcidiæ ſit locus, quæro, an aduerſus coheredes ſuas, à quibus legata & ipſa accepit, vti poſſit falcidia, & ſi non poſſit, vel doli f exceptione ſummouenda eſt, quemadmodum aduerſus extraneos computatio falcidiæ iniri poſſit? Reſpondi g. Id quidem * quod à coherede legatorum nomine percipitur, non h ſolet legatariis proficere i, quo minus falcidiam patiantur, ſed k cùm is, qui legatum præſtaturus eſt, ab eodem aliquid ex teſtamento petit, non eſt audiendus, deſiderans vti aduerſus eum falcidiæ beneficio, ſi id, quod percepturus eſt l ex voluntate teſtatoris ſuppleat quod deducere deſiderat. Planè cæteris legatariis non vniuerſum quod coheredi præſtat, imputabit, ſed quantum daturus eſſet, ſi nihil ab eo perciperet.

1 ¶ Seruo herede inſtituto, ſi à domino fideicommiſſa, à ſeruo legata data ſunt, prius ratio legatorum habenda eſt, deinde ex eo quod ſupereſt, fideicommiſſorum. dominus enim ideo tenetur, quòd ad eum peruenit; peruenit autem, quod deductis legatis ſupereſt. Planè m falcidiam exercet.

2 ¶ Sed & ſi dominus, omiſſa hæreditatis aditione, ſeruum ſibi ſubſtitutum adire iuſſit, prius erogantur quæ ab ipſo domino data ſunt: tunc eorum, quæ à ſeruo relicta ſunt, ratio inibitur, ſi patitur falcidia.

3 ¶ Si debitori n liberatio legata ſit, quamuis ſoluendo non ſit, totum legatum computetur o, licèt nomen hoc non augeat hereditatem, niſi ex p euentu. Igitur ſi falcidia locum habeat, hoc plus videbitur legatum, quod hoc legatum eſſet. cætera quoque minuentur legata per hoc, & ipſum hoc per alia: capere enim videtur, eo quòd liberatur.

4 ¶ Sed ſi alij hoc nomen legetur, nullum legatum erit, nec cæteris contribuetur.

De fundo & via legatis.

23. Scæuola libro 15. Quæſtionum.

SI fundus mihi legetur & via, in falcidiæ ratione, ſi tantùm q ſit in via, quantum r amplius eſt in falcidia, integer fundus capietur, & ſ via perit.

¶ Sed ſi via legetur, nec ſoluendo ſit hereditas, non debebitur.

¶ Videndum etiam ſi fundo & via legata, minus ex vtroque deſideret, quàm ſit viæ pretium. Poteſt eadem t ratione dici, non tantùm fundum ſolidum capi, ſed u etiam vt doli x exceptio tantùm ſarciat, quantum deeſt, ne plus habeat, quàm falcidia deſiderat. Vt tunc ſolum via intercidat, quotiens plus Falcidia deſiderat, quàm eſt viæ pretium.

De rebus ab herede ſubtractis. 1. De partu ancillæ. 2. De fructibus rei hereditariæ.

24. Paulus libro 14. Reſponſorum reſpondit.

FAlcidiæ legis rationem ſi haberi oportet, ita habendam, ac ſi hæ res, quæ y ab herede ſubtractæ ſunt, in hereditate relictæ non fuiſſent.

1 ¶ Idem reſpondit, partus ancillarum ante diem fideicommiſſi editos, ad heredes eius, qui rogatus eſt, pertinere, eóſque in quartam & quartæ fructus computandos, ſi de lege falcidia quæſtio intercedit.

2 ¶ Idem reſpondit, fructus ex proprietate heredis, quæ legata eſt, poſt diem fideicommiſſi cedentem perceptos, etſi non ſint reſtituendi fideicommiſſario, heredi in quartam imputari non ſolere.

De patre & filio coheredibus. 1. De fideicommiſſo legatorũ.

25. Scæuola libro 4. Reſponſorum.

MAritum ſuum & filium communem æquis partibus hæredes inſtituit. quæſitum eſt, an in ratione legis Falcidiæ imputandum ſit marito, quod ad eum ex eadem hereditate per filium peruenit. reſpondit, ſi ex inſtitutione filij tantum retineat, quantum ad falcidiam ſatis ſit, nihil quartæ nomine deducendum. 1 ¶ A liberto, cui fundum legauerat, per fideicommiſſum Seiæ annua decem dedit. quæſitum eſt, ſi lex falcidia liberti a legatum minuerit, an Seiæ quoque annuum fideicommiſſum minutum videatur, cùm reditus largiatur annuam præſtationem? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, non videri minutum, niſi alia mens teſtatoris probetur.

De linea margaritarum, quæ eſt apud legatarium. 1. De ſtatuis.

26. Idem libro 5. Reſponſorum.

LIneam b margaritarum triginta quinque legauit, quæ linea apud legatarium fuerat mortis tempore, quæſitum eſt, an ea linea heredi reſtitui deberet propter legem Falcidiam? reſpondit, poſſe c hæredem conſequi, vt ei reſtituatur, ac ſi malit, poſſe vindicare d partem in ea linea, quæ propter legis Falcidiæ rationem deberet remanere.

1 ¶ Quæſitum eſt, an pretium ſtatuarum e Falcidiam pati debeat. reſpondit, debere.

An, poſſit teſtator prohibere retentionem Falcidiæ.

27. Idem libro 6. Reſponſorum.

SEius & Agerius fratres [illegible] vna [illegible] ſi ſaluus [illegible], legis Falcidiæ beneficio [illegible] heredes mihi ſunto, quos inuicem ſubſtituo. quod ſi [illegible] coheredes ſunto. quæſitum eſt, an hæredes inſtituti hereditatem adire poſſint, ſi conditioni parere nolunt, cùm habeant ſubſtitutos eadem conditione præſcriptæ? Reſpondit Seium & Agerium primo loco inſtitutos perinde adire poſſe, ac ſi ea conditio f quæ fraudis g cauſa adſcripta eſt, adſcripta h non eſſet.

Si patri legetur.

28. Marcianus libro 1. Fideicommiſſorum.

PAter i quoque in legatis, quæ filius ei dedit, alio hærede inſtituto, legis Falcidiæ rationem patitur.

De re à legatario vel fideicommiſſario heredi poſt tempus reſtituenda.

29. Paulus libro 2. Fideicommiſſorum.

SI à me tibi fideicommiſſum vel legatum ſit, [illegible] id poſt tempus rogatus ſis mihi reſtituere, non puto hoc imputandum eſſe in Falcidiam: quia incipio poſtea quaſi k fideicommiſſarius id recipere.

De eo quod accidit poſt mortem teſtatoris. De iuſſo vendere vel emere certo pretio. 2. De damnis poſt mortem teſtatoris illatis. 3. De eo quod heredi datur conditionis implendæ cauſa. De eo quod hæres non ſpecie conditionis accipere iuſſus eſt. 10. Si legatarius hæres, vel ſeruus hæredis, vel [illegible].

30. Marcianus libro 8. Fideicommiſſorum.

IN ratione legis Falcidiæ mortes l ſeruorum cæterorumque animalium, furta, rapinæ, incendia, ruinæ, naufragia, vis hoſtium, prædonum, latronum, debitorum facta peiora nominaque, omnia quodcunque damnum, ſi modo culpa legatarij careant, heredi m pereunt. Quemadmodum n ad heredis lucrum pertinent fructus o partus ancillarum, & quæ per ſeruos adquiſita ſunt (vt ſtipulationes, rerum traditiones, legata, hæreditate vel his data, cæteræ donationes) item ſeruitutes, quibus liberata prædia pretioſiora fierent, actiones adquiſitæ, vt furti, damni iniuriæ, ſimiléſque, quorum nihil in rationem legis Falcidiæ cadit.

1 ¶ Vendere p autem vel emere q iuſſus certo pretio fundum, aliámve quampiam rem, in legis Falcidiæ ratione, cùm quantum ſit legatum, requiratur, tantum eo nomine inducetur, quanto pluris minorísve ſit res ea quantitate, quam eo pretio teſtator accipi dariue iuſſit, ſed r vt ei quidem portioni, quæ legatis deductis facienda erit, amplius deducetur. quippe non mortis ſ cauſa capi id pretium: ſed eo deducto pretium reliquum legatum eſſe intellectum eſt.

2 ¶ Rurſus diligenter animaduertendum eſt, ne, quod dicitur, *damna poſt mortem teſtatoris illata ad ſolum heredem reſpicere*, vſquequaque & ſine vlla diſtinctione recipiatur. quod t enim u temporis lege Falcidia in eorum iuris foret, hoc idem fore in ea parte, quæ lege Falcidia conſtitueretur, hoc x attinet, damna poſtea facta non deduci, ne amota portio legatis fideive commiſsis detrahatur.

3 ¶ Verum eſt autem his ſolis, quæ pondere y numero, menſura conſtant, nec damnu poſtea incidens ex portione, quæ fieri † ad æſtimationem eorum bonorum, quæ mortis tempore fuerunt, quicquam detrahi.

4 ¶ Certis verò corporibus, & his [illegible] *Petenti quid [illegible]*

a Atqui conſtat pupillum naturaliter non obligari, l. 41. ſup. de condict. indeb. & quæ ſcripſi ad l. 59. ſ. de oblig. & act.
b d. l. 5. ſup. de fideiuſſ.
c eodem exemplo Falcidianam quartam. Cuiac. 7. obſeru. 35.
d l. 1. §. 14. ſup. eo. l. 78. in fi. eod.
e ſic lege, quàm extraneis: vt Falcidiæ ſit locus, quæro, &c.
f vide quæ ſcripſi ad l. 22. l. eo.
g ad poſteriorem quæſtionem ſcil. id eſt, quemadmodum aduerſus extraneos computatio Falcidiæ iniri poſſit.
h l. 74. l. 86. l. 91. ſ. eod.
i l. in quartam hæredis non imputatur, quod quis à coherede percepit, vt l. 9. inf. eo.
k Reſpondet priori quæſtioni: an ſcilicet cohæres prælegato honeratus, alium oneratum, ex eo detrahat Falcidiam.
l l. 35. §. 1. ſup. de hered. inſt.
m l. 6. ſup. ſi quis omiſſa cauſa.
n l. 83. l. eod. l. 30. §. 1. & vlt. [illegible]
o ad computationem.
p l. 56. §. 1. inf. eo.
q l. 122. in fi. ſup. de leg. 1. l. 70. ſup. [illegible]
r vulgat. quanta.
ſ nec Gouuanus reprehenſus ab Antonio Fabro 4. Coniect. 6.
t Eadem ratio, Briſſ. ratio.
u ſed & vtiam. Ita emendat vir clariſſimus & collega meus Iacobus Lectius.
x Falcidiæ retentio non ſit nulla exceptione oppoſita, vt quidam perperam putant: ſed ope exceptionis doli, vel in iudicium, vt hic. l. 21. l. 15. l. 16. l. 22. ſup. eod. l. 80. in ſ. [illegible] l. 21. in fin. ſup. ad Trebell. idque apud iudicem.
y l. 6. ſup. de his quæ vt indignis.

a l. 25. §. 1. ſ. de annuis.
b Linea margaritarum ornamentum eſt quod mulieres inſtruit collo ex margaritis contextum, Græci [illegible] vide Cuiac. 8. obſ. 2. hinc colligere poſſis, Falcidiam & legitimam detrahi ex quibuſcunque rebus, Ioan. Roman. 4. obſeru. 10. putat eam etiã detrahi ex quibuſcunque aliis rebus quàm corporib.
c l. 21. ſ. ad Treb.
d Falcidia lege non tantum quartæ retentionem dari, ſed etiam vindicationem hinc colligunt quod Cuiacius improbat 4. obſ. 2.
e Quia aliàs diuidi non poſſunt l. 80. in fi. l. eo.
f ne ſc. heres vtatur Falcidia, vt l. 15. in fi. ſ. eo.
g hodie valet huiuſmodi conditio: nempe vt heredes ſcripti caueant, contentos ſe [illegible] futuros, &c. Nouell. 1. c. 2.
h Conditio in fraudem adiecta, pro nõ adiecta habetur, Bal.
i Falcidiam etiam pater in legatis ſibi à filio relictis patitur.
k Quod heres exhibiturus eſt non iure hæreditatis, non imputatur in Falcidiam. Bar.
l vt l. 73. ſ. eo. Pone totam hereditatem defuncti, mortis eius tempore dignã 1200. legata in ea verò 900. petere vt ſuet Falcidiæ 300. manent apud heredem. Pone heredem hac exceptione vel hereditatem defuncti ita imminutam eſſe, vt 900. tantùm valeat, heredem denique poſtulare vt ex 900. Falcidiam detrahat.
m Quid ſi incendiarium [illegible] heredi pertinentia [illegible] Bartolus, arg. l. [illegible] §. 4. [illegible]
n Damna & lucra obuenientia hereditati poſt mortem teſtatoris, ad heredẽ ſpectant, non ad legatarios, vide tamen l. 2. ſ. eod.
o l. 73. ſ. eo.

p l. 19. ſup. eo. Vendere iuſſus rem minoris quàm valet pretio, quo plus res valebit, eò & plus in legato fuerit. per contrarium iuſſus emere maiori pretio, quo maius pretium rei fuerit, eo & plus in legato erit. q ſi tam dignam vtique, [illegible] emere iuſſus ſit hæres, quæque duntaxat legata intelliguntur, vt hic.
r Gouuanus monet hunc locum corruptum eſſe. ſ non mortis cauſa Gouuanus hic. vt ſi quæratur id quod pretij loco datur, deduci oporteat, cùm quæritur quantum in legato ſit? Reſpondent poſſe, ideo deduci, quia mortis cauſa non [illegible] duntaxat quod reliquum fuerit in legato erit. [illegible] l. 36. §. 1. ſ. de legat. u Patris ad patrem [illegible] ad tertium eſt.
x Quemadmodum heres damnum omne præſtat ſi Falcidiam nullo modo [illegible] habet, ita ſi in parte grauari Falcidiam habebit, in parte damnum ſentiet.
y Pecunia, frumento, vino.
† fieri ſolet Haloand.
z vide l. 37. ſ. de verborum obligationibus.

Universidad Rey Juan Carlos

genti, quod in illa hereditate habet, ſi ſine culpa heredis deperierint, vel deteriora ſunt facta, procul dubio aut nihil debebitur, aut eorum quę extabunt, qualia erunt ea portio debebitur, quæ per legem Falcidiam efficitur ex æſtimatione bonorum, quæ mortis teſtatoris tempore fuerint.

5 ¶ Incertæ autem res relictæ diſtinctionem recipiunt. nam ſi ex ſuis rebus incertam rem teſtator reliquiſſet veluti, *Argentum quod elegerit*, & omne argentum teſtatoris interiſſet ſine culpa heredis, nihil deberetur. ſin verò argenti pondus purè relictum eſſet: quamuis omne argentum teſtatoris deperiiſſet, admiſſa lege Falcidia portio eius quantitatis ſumetur, quę fuit in bonis eo tempore, quo teſtator deceſſit: nec ad imminuendam eam quicquam damna poſtea incidentia proficient.

6 ¶ Res tamen, quæ interierint, pro nulla parte, ac ne æſtimatio quidem debetur, non magis quàm ſi omnes res per ſpeciem numeratæ relictæ eſſent.

7 ¶ Tametſi autem legis Falcidiæ ratione, quæ d conditionis implendæ cauſa heredi ſunt data, in quartam non computantur, tamen id, quod non figura conditionis accipere iuſſus eſt ab eo, cui hereditatem reſtituere rogatus eſt, Celſo & Iuliano noſtro placuit computari: ſiquemadmodum ſi ea ſummâ heres vendere eas res iuſſus eſſet: quia non conditionis implendæ cauſa, ſed quodammodo pro pretio inferre ſunt iuſſi. Quo loco amplius quæſitum eſt, an fideicommiſſarius quoque inuitus cogatur dare eam ſummam, & g recipere hæreditatem, quaſi & ipſius fideicommiſſum eſſet. ſed id veriſimile non eſt, cùm talis oratio magis ipſius cauſa, quàm contra ipſum poſita videatur.

8 ¶ Cùm lex Falcidia interuenit, non h veniunt in contributionem i, quæ ipſi heredi à ſemetipſo k vel ſeruo eius legata fideive commiſſa ſunt.

¶ Alia cauſa eſt eorum, quæ in diem certam dantur. nam ſi libertatis l dies cœpit cedere, ei debebuntur, & in contributionem veniunt. Ac ne ea quidem, quæ quis ſeruis ſuis inutiliter m ſine libertate legauit fideive commiſit, in computationem eius legis cedunt.

9 ¶ Res, quas neque per fideicommiſſum relinqui poſſe certum eſt, in legis Falcidiæ computationem non venient.

De cautione, quantò amplius ceperit reddi.

31. *Pomponius* libro 7. Fideicommiſſorum.

IS, cui fideicommiſſum ſoluitur, ſicut is, cui legatum eſt, ſatiſdare debet n, quod amplius ceperit, quàm per legem Falcidiam ei licuerit, reddi. Veluti cùm propter conditionem aliorum fideicommiſſorum vel legatorum legis Falcidię cauſa pendebit. Sed & ſecundum o Caſſij & veterum opinionem, ſi à pupillo fideicommiſſa capiuntur, propter ea quæ à ſubſtituto erunt relicta, cauere debebit is cui ſoluatur. Nam quamuis repetitio ſit eorum, quæ fideicommiſſi nomine non debita ſoluentur; tamen ſatiſdato p cautum debet eſſe ei, à quo pecunia proficiſceretur, ne damnum ſentiat, deficiente eo cui ſolutum erit.

De actionibus pœnalibus. 1. De actionibus honorariis. 2. De cautione quantò amplius. 3. De legato annuo, bimo, trimo die. 4. De fidei legatarij commiſſo. 5. De libertate.

32. *Maecianus* libro 9. Fideicommiſſorum.

POEnales q actiones, ſiue r legitimæ ſ ſiue honorariæ, exceptis t popularib. in bonis actoris non ideo minus computandæ ſunt, quia morte eorum intercidere poſſunt. E contrario autem eædem actiones nihil bonis rei, defuncto eo detrahunt. ſed ne in actoris quidem bonis, defuncto eo, iniuriarum u actio poterit computari: quia & ipſa ſimul x cum eo intercidit, vt vſusfructus y & id, quod in z dies, menſes, annoſve ſingulos alicui, *quoad viuat*, debeatur. Etenim ea demum obligatio rei bonis diminutionem præſtat, quę in heredem tranſit. Nec contrarium eſt, quod viuente reo, eo minus in bonis eius intelligebatur. nam etſi ita ſtipulatus eſſet, vt cum moreretur, deberet ei incipere, tamen augerentur bona eius: quemadmodum ſi ipſe ſub eadem conditione promiſiſſet, defuncto eo minuerentur.

1 ¶ Honorarię quoque actiones, quę intra certum tempus à prætore promittuntur, cum bonis a actoris, defuncto eo, augmentum b rei c deceſſionem ve, ſi tales erunt, vt in heredem quoque tranſeant, præſtabunt.

2 ¶ Iulianus ſcribit, ſi vtriuſque heredis pars exhauſta eſt legatis, & alter ex heredib. cautionem d prætoriam acceperit, à legatariis, non ęqualiter, ſed pro ſuo modo legis Falcidię ratione, & actionem ex ſtipulatu habiturum. omnes n. prætorias ſtipulationes eiuſdem e interpretationis eſſe. nam conſtare, ex iudicatum ſolui ſtipulatione, ſiue à parte actoris, ſiue ſi rei plures heredes extiterint, non omnib. nec aduerſus omnes actionem contingere. ſed dumtaxat his, qui vicerint, & aduerſus victos: hiſque aduerſus quos res defenſa non eſſet, aduerſus eos ſ qui rem non defendiſſent.

a In hereditate rei pretioſiſſimæ repoſitoſ ſolitæ erant. l. 1. §. 2. ſup. de off. præfect. vigil. adde quæ de horreis ſcripſi ad l. 7. ſup. de inſtructo.
b l. 26. §. 1. ſup. de leg. 2.
c Electionis legatum incertum.
d l. 40. in fi. l. 44. l. 90. in ſu. ſ. eo.
e ab eo quibus res certas reſtituere rogatus eſt. ita emendat Antonius Faber 6. coniect. 3.
f §. 1. ſup. eod.
g hæc verba & recipere hereditatem, gloſſema eſſe exiſtimat enim. Faber 6. coniect. 3.
h Legata quæ non valent, non veniunt in rationem legis Falcidiæ. Bart.
i v. l. 11. ſup. eod.
k Nec enim poſſet heredi à ſemetipſo legari. l. 116. §. 1. ſup. de leg. 1.
l nam ſi libertatis dies cœpit cedere. Cuiac. 14. obſ. 10. in fin.
m §. 32. Inſtit. de leg.
n l. 1. §. ſi cui plus quam per leg. Falc.
o dixi l. 45. §. 1. ſup. eod.
p l. 1. §. 9. §. ſi cui plus quàm per l. Falc. & ad Trebell.
q Pœnales actiones (exceptis popularibus) in bonis actoris (imò & actoris ſunt) licet morte eorum intercidere poſſint.
r Pœnales actiones aut legitimæ ſunt aut honorariæ.
ſ vt furti nec manifeſti. Inſt. de oblig. ex del.
t Populares actiones in bonis non ſunt.
u Iniuriarum actio in bonis actoris, eo defuncto non computatur, l. 13. de iniuriis.
x Iniuriarum actio vna cum actore moriente, intercidit.
y vſusfructus morte fructuarii extinguitur.
z Debitum in diem quoad viuat creditor, eo mortuo extinguitur.
a cum bonis. Hal. in bonis. Gan.
b augmentum: cum rei deceſſionem. Petrus Faber apud Cuiac. 7. obſ. 35. adde Vertranium Maurum lib. 3. Fatro de lingua.
c rei verò deceſſionem. Gan.
d Cautio hęc quæ eſt? quod amplius quam per legem Falcidiam liceat reddi. dixi l. 1. §. 2. l. ſi cui plus quam per legem. interdum tamen officio iudicis interponitur hæc cautio, l. in ſolle 2. 7. de heredib. inſt. e l. 7. §. de Prætoriis ſtipul. f ſtipulatio interpoſita ab vno ex heredib. ad alios non porrigitur. Bart.

3 ¶ Annua, bima, trima die aureis centenis legatis, ex omnib. a ſummis, non b tantùm ex poſteriorib. portionem legis Falcidiæ detrahi placuit.

4 ¶ Si Titio viginti legatis portio per legem Falcidiam detracta eſſet, cùm ipſe quoque quinque Seio rogatus eſſet reſtituere: Vindius noſter tantùm Seio pro portione ex quinque detrahendam c ait, quantum Titio ex viginti detractum eſſet: quę ſententia & æquitatem & rationem magis habet, quia d exemplo heredis legatarius ad fideicommiſſa præſtanda obligabitur, nec, quia ex ſua perſona legatarius inducere legem Falcidiam non poſſit, idcirco quod paſſus eſſet, non imputaturum, niſi fortè teſtator ita fidei eius commiſiſſet, vt totum quicquid ex teſtamento cœpiſſet, reſtitueret.

5 ¶ Si autem manumittere ſeruum vel ſuum vel alienum rogatus ſit, omnimodo præſtare debebit libertatem. nec hoc contrarium eſt ſuperiori: quia e fauor d libertatis ſæpe & alias benigniores ſententias exprimit.

33. *Paulus* libro 3. Fideicommiſſorum.

SI ſeruus tibi legatus ſit, eumque e rogatus ſis manumittere, nec præterea capias, vnde quartam, quę per Falcidiam retineatur, recipere ſ poſſis, ſenatus cenſuit, ceſſare Falcidiam g.

34. *Marcellus* libro 42. Digeſtorum.

IVliani h notat i.

IN teſtatoris ſeruo non erit Falcidię locus. Si verò pecuniam k aliunde quid legauerit, ſideique legatarij commiſerit, vt alienum ſeruum vel legatarij manumitteret, locus erit.

35. *Vlpianus* lib. 6. Diſputationum.

PLanè ſi quid ſit præterea l legatum ipſi ſeruo, Falcidiæ locum fore ſenatus declarauit. Vnde Scæuola ait m in eo quod præterea ſeruo legatum eſt, ita Falcidiam admittendam, vt ſolidæ, & quod pro ſeruo præſtandum eſt, ſumatur.

36. *Paulus* libro 3. Fideicommiſſorum.

SEd ſi non ſeruus ipſe legatur ſit, ſed pecunia n, rogatuſque ſit legatarius *ſeruum ſuum manumittere*, Falcidiam patietur, & nihilominus o cogetur manumittere: quia p tanti æſtimaſſe videbitur ſeruum ſuum.

1 ¶ Quid ſi alienus ſeruus fuerit? In eo non plus quàm accepit ad redimendum cogitur impendere.

2 ¶ Sin verò heres ſeruum rogatus ſit manumittere, placet pretium q eius, vt æs alienum deducendum eſſe.

3 ¶ Si ſolus ſeruus legatus r & ſ fideicommiſſa libertate donatus fuerit, licèt Falcidia interueniente, totus vindicari t petive poteſt. ſed etſi aliud u præterea capiat legatarius, adhuc ſeruus totus peti poteſt, quartam autem vtriuſque ex legato retinendam, ne impediatur libertas.

4 ¶ Si incertum ſit an libertas præſtari debeat, veluti quod ſ ſub conditione, vel poſt x tempus data ſit, nunquid y incerto eo, an præſtetur, cùm poſſit aut ſeruus mori, aut conditio deficere, interim Falcidia admittenda eſt: deinde cùm libertas competere, vel deberi cœperit, tum legatarius illam partem recipiat, quam Falcidia detraxit? Cæcilio placebat, ſi quid ex operis eius medio z tempore conſecutus fuerit heres, id in pretium eius erogare eum debere propter legis Falcidię rationem.

37. *Valens* lib. 6. de fideicommiſſis.

EIus ſerui æſtimatio, perinde ac y ſtatuliberi fieri debet.

1 ¶ Sed & ſi heres ſeruum alienum rogatus eſt manumittere, placuit, vt etiam huius pretium ex æſtimatione hereditatis deduci debeat.

De ſtatulibero. 1. De ſeruis communi. 2. De ſeruo fructuario, pignorato, ſub lege commiſſoria diſtracto, ad diem addicto.

38. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris Epitomarum.

STatuliber, heredis non z auget familiam a.

1 ¶ Communes ſerui in vtriuſque b patrimonio connumerantur.

2 ¶ Cuius vſusfructus alienus eſt in dominio proprietatis connumeratur, pignori datus in debitoris c ſub lege commiſſoria diſtracti, item ad diem addicti, in venditoris.

Quorum ſeruorum pretium æri alieni loco deducitur.

39. *Paulus* lib. 3. Sententiarum.

ÆRis d alieni loco deducuntur non ſolum pretia eorum, quibus libertas data eſt, & eorum e qui ſupplicio ſunt affecti, ſed & eius, quem prætor propter ſ indicium proditę mortis g, vel detectę eorum h coniurationis, libertate donauit.

De teſtamentis vetitis. 1. De eo qui dat conditionis implendæ cauſa.

40. *Hermogenianus* lib. 4. Iuris Epitomarum.

item, ſi poſtea committetur ex ſtipulatione Prætoria ſoli vnius heredis, ipſe ſolus, non alij, tenebitur.
a v. l. 12. C. eo.
b Centum, annua, bima, trima die legata ſunt. Primorum annorum, penſiones plenæ ſoluæ ſunt plenè, hoc eſt, ſine detractione Falcidiæ. Quæritur an ex ex poſterioribus penſionibus Falcidiam deducere valeat hæres, ita poſſe ex omnibus, hoc eſt, anterioribus. Paret. adde l. 15. ſ. eo. in. ſ. iure. 2. C. eo.
c Imò nihil detrahendum. l. 25. in fi. ſ. eod. l. 99. ſ. de lege. 1. l. 77. §. 3. ſup. de leg. 2.
d Fauor libertatis facit vt quis loco ſuo libertatem præſtet, quamuis ipſe in legato læſus patiatur.
e l. 3. C. § 3. C. eo.
f [illegible]
g nec enim Falcidia libertatem minuit. l. 34. ſecund. l. 6. in fi. ſupra de Carbonian. edicto. l. 8. §. 9. ſup. de inoff.
h d. Iulianus.
i Quid notat Marcellus? ſenatuſconſultum ad ſeruum dominum teſtatoris pertinere.
k l. 36. inf. eo.
l l. 36. §. 3. l. ſi ſeruo legato, cui per fideicommiſſum libertatem reliquerimus, ſi quid præterea legauerimus, in eo legato Falcidia ponetur ex ſenatuſconſulto. Ita ſit, vt & heredi ſolus ſit Falcidiæ, & libertas non impediatur.
m l. 34. ſup. eod.
n & ſic alter præſtaturum atque.
o l. 70. ſup. de legat. 2.
p l. 39. l. eod.
q l. 33. ſup. eo.
r l. 35. ſup. eod. l. 56. §. 4. infr. eod. l. 5. ſup. ad leg. 1.
ſ veluti & ſub. Hal.
t l. 56. §. 3. l. eod.
u hanc particulam expungit Gouean.
x l. 56. §. 3. ſ. ad Trebell.
y non eſt enim ſtatuliber, cui per fideicommiſſum data eſt libertas. Directa libertas. Directa libertas vel poſt tempus, vel ſub conditione data ſtatuliberum facit. Gou.
z Qui propter incertam ſoli ſtatuliberi conditionem a ſubſtantiam bonis hereditatem ſub [illegible] a [illegible]

τῇ ἀγέλῃ τοῦ κληρονόμου, 41. Ecl. c. 36. & Scholion 56. ἐκ κληρονόμου.
b domini. c eſt enim dominus. l. 6. l. 9. C. de pignorat.
d v. l. 36. §. 1. ſup. eo. l. 2. C. eo.
e quod dominum non occidiſſent, l. 1. ſup. de Sylloniano.
f v. l. 4. l. de bon. lib. g domini ſc. Grae. hic.
h eorum. Hal. Ecl. c. 57. κατ' αὐτῶν aduerſus ipſos.

Ad

AD veterani a teſtamentum, ſiue paterfamilias, ſiue filiuſfamilias ſit, licet intra b annum miſſionis decedat, lex Falcidia pertinet.

1 ¶ Si c cui ſ d decem debiſſet, viginti fundus fuiſſet legatus, is in toto fundo legatarius habebitur.

De legato fructuum ſine cautione.

41. Paulus libro 9. ad Edictum.

DOlo e carere non videtur ſi iam mota f quis controuerſia hereditatis legata ſine h cautionibus det i.

De æſtimatione.

42. Vlpianus lib. 84. ad Edictum.

IN Falcidia æſtimatio pretii rerum ex k veritate facienda eſt.

De poſtliminio.

43. Vlpianus lib. 19. ad Edictum.

SErui qui apud hoſtes ſunt poſt mortem teſtatoris reuerſi, quod ad Falcidiam pertinet, locupletiorem faciunt hereditatem l.

De dato conditionis implendæ cauſa.

44. Idem libro 21. ad Edictum.

FAlcidia interuenire m non poteſt, ſi ſtatuliber de alieno dedit, non n de bonis defuncti, vel alias eſt homo liber, qui conditionem o impleuit.

De legato in diem. 1. Vel ſub conditione.

45. Paulus libro 60. ad Edictum.

IN lege Falcidia non habetur pro puro, quod p in diem relictum eſt. medii q enim temporis commodum computatur.

1 ¶ In his legatis, quæ ſub conditione relicta ſunt, Proculus putabat, cum quæritur de lege Falcidia, tantum eſſe in legato, quanti venire poſſunt. quod ſi eſt, & deductio ſic poteſt fieri, vt tantum videatur inde deberi, quanti nomen venire poteſt. ſed hæc ſententia non probatur. cautionibus r ergo melius res temperabitur.

De eo qui ſe daturum promiſit. 2. Vel per legem Falcidiam retinere poterat.

46. Vlpianus lib. 76. ad Edictum.

QVi quod ſ per Falcidiam retinere poterat, voluntatem teſtatoris ſecutus, ſpopondit ſe daturum t, cogendus eſt u ſoluere x.

De annuis legatis. 1. Quibus competit beneficium l. Falcidiæ.

47. Idem lib. 79. ad Edictum.

LEx Falcidia, ſi interueniat, in omnibus penſionibus locum habet. ſed hoc ex poſt facto y apparebit. etenim ſi in annos ſingulos legatum relictum eſt, quamdiu Falcidia nondum locum habet, integræ penſiones annuæ dabuntur. ſed enim ſi annus venerit, quo fit, vt contra legem Falcidiam vltra dodrantem aliquid debeatur, emendet, vt retro omnia legata ſingulorum annorum imminuantur.

1 ¶ Nunquam z legatariis a vel fideicommiſſariis, licet ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituitur ei hereditas, tribuitur legis Falcidiæ beneficium.

Si emptor venditori ſucceſſerit, vel contra.

48. Paulus lib. 2. ad Edictum Ædilium Curulium.

CVm emptor venditori, vel contra heres exſtitit, euicto homine b verum duplum in eo alienum deducere vel computare debeat, an ſimplum? duplum enim eſſet, c ſi alius heres extitiſſet d. Et benignius eſt, eodem herede exiſtente, ſimplum ei e imputari.

Si ſeruo legato legetur. 2. Si fundus & ad eum via legetur.

49. Idem lib. 12. ad Plautium.

PLautius f 1. Seruo, quem tibi legaueram, fundum legaui. Atilicinus, Nerua, Sabinus, primum in ſeruo rationem legis Falcidiæ habendam, & quota pars ex eo decederet, eam partem in fundo legato inutilem futuram: deinde ex reliquis partibus fundi legis Falcidiæ portionem deceſſuram, ſicut ex omnibus legatis. Caſſius quod ſeruo pars lege Falcidia decedat, incipere ſeruum fieri communem g heredis & legatarii: communi h autem ſeruo cum legatum ſit, totum a pertinere ad ſocium, quia in eam perſonam legatum conſiſtere poſſit: qua ratione ſemel ex fundo partem legis Falcidiæ deceſſuram. Paulus. Caſſii ſententia vtimur. nam & Diuus Pius reſcripſit, ſeruo communi fideicommiſſum datum, totum ad ſocium pertinere.

1 ¶ Interdum euenit, vt propter rationem legis Falcidiæ ſequens legatum extinguatur, veluti ſi fundus, & ad eum via legata ſit per alium fundum. nam ſi pars fundi remanſerit in hereditate, non poteſt procedere viæ legatum: quia per partem b ſeruitus adquiri non poteſt.

50. Celſus libro 14. Digeſtorum.

NOn eſt dubium, quin ea c legata, à quibus heres ſummouere exceptione d petitorem poteſt, in quartam ei imputentur, nec e cæterorum legata minuant.

51. Iulianus lib. 61. Digeſtorum.

NEc intereſt, vtrum ab initio quaſi inutile fuerit, an ex accidenti poſtea in eum caſum peruenit legatum, vt actio eius denegaretur.

52. Marcellus lib. 9. Digeſtorum.

EX aſſe patronum f heredem inſtituit libertus, cum ducentos g aureos in bonis haberet, & legauit filio centum h viginti, extraneo reliqua i. diminutio k legatis, quod extraneo l præſtat legatum: proficit filio ad conſequenda ſolida, quæ ei legata ſunt.

1 ¶ Quæcumque ex cauſa m legata non præſtantur, imputantur heredi in quartam partem, quæ propter legem Falcidiam remanere apud eum debet.

De legatis puris & conditionalibus.

53. Celſus n libro 17. Digeſtorum.

SI propter ea, quæ o ſub conditione legata ſunt, pendet legis Falcidiæ ratio, præſenti die data, non p tota vindicabuntur.

De fundo in familia relinquendo.

54. Marcellus libro 15. Digeſtorum.

PAter filium, ex quo tres habebat nepotes, heredem inſtituit, fideique eius commiſit, ne q fundum alienaret, & vt in familia eum relinqueret. filius decedens tres filios ſcripſit heredes. quærendum eſt, an omnino quaſi creditores vnuſquiſque in ratione legis Falcidiæ aliquid poſſit deducere: quia in poteſtate ſua habuit patrem, cui ex his potius relinqueret. ſed hac ratione, nemo in Falcidiæ ratione quicquam deducet quod vendendum, ne dare conſtituatur. vtique enim in alieno r ære habuit fundum: neceſſitate quippe obſtrictus fuiſſet filiis eum relinquendi.

De annuis legatis.

55. Idem libro 20. Digeſtorum.

CVm Titio in ſ annos ſingulos dena legata ſunt, & t iudex u legis Falcidiæ rationem inter heredem & alios legatarios habeat, viuo quidem Titio, tanti litem æſtimare debeat, quanti venire id legatum poteſt, in incerto poſito, quamdiu victurus ſit Titius: mortuo autem Titio non aliud x ſpectari debet, quam quid heres ex ea cauſa debuerit.

Si is cum quo de peculio agi poterat, heres creditori exſtitit. 2. De libertate. 4. Si vſufructus fuerit heredi quadrantem [illegible] debuerit.

56. Idem lib. 22. Digeſtorum.

CVm is y quo de peculio agi poterat, z heres creditori exſtitit, quæritur, cuius temporis peculium computari oporteat in Falcidia lege? Plerique y putant, quod tunc in peculio fuerit, cum adiretur hereditas, inſpiciendum. ego dubito z, quoniam a mortis tempus in ratione legis Falcidiæ ineunda placuit obſeruari. quid enim intereſt, peculium ſerui poſt mortem creditoris diminutum ſit, an debitor pauperior factus ſit?

1 ¶ Aliquis dicet, Quid ex contrario, ſi ante aditam hereditatem adquiſierit ſeruus? & ego quæram, ſi debitoris, qui tunc non b erat ſoluendo, ampliatæ facultates fuerint? & cum in illo placuerit, ex poſt facto vberiorem videri fuiſſe hereditatem, ſicuti cum conditio c crediti extitit poſt mortem, ita etiam peculii incrementum pleniorem faciat hereditatem.

2 ¶ Scæuola notat. Quid ergo ſi idem ſeruus defuncto & alii dena d debuit & vna decem habuit? augetur ſcilicet & his hereditas, decem, quæ defuncto naturaliter debebantur, in hereditate manentibus.

3 ¶ Is qui in bonis vnum dumtaxat ſeruum habebat, legauit eum Titio, & fidei eius commiſit, vt poſt triennium e manumitteret. debet ex eo quod interim ex operis ſerui ad Titium peruenire poteſt, quarta apud heredem remanere, quemadmodum ſi directo poſt triennium ſeruo libertatem dediſſet, eiuſque vſumfructum ei legaſſet, aut ei proprietatem per fideicommiſſum reliquit.

4 ¶ Si

a 94. l.17. ſ. eo. dixi ad l.52. C. de teſt. milit.
b l.92. ſ. eod. l.5. C. de teſt. milit.
c Exceptis quibuſque fundum heres dare iubetur, totus fundus legatus intelligetur, & de toto Falcidia detrahetur, & quæque extra quartam mortis cauſa capiuntur. adde l.19. ſ. eo. & ibi Gotof.
d id eſt, ſub conditione, l.76. ſ. eod.
e culpa. l.4. §.2. in f. ſ. ſi cui. præſ.
f geſtor ſcilicet negotiorum vel actor.
g aliud & non moram, l.32. §.4. C. de iure delib.
h l.9. §.4. ſupra ad exhibendum.
i præſtet, vel ſoluat.
k l.15. in fin. ſ. eod. l.60. in fin. l.62. in fin. l.63. ſ. eod. ſ. l.5. 4. in fin. ſupra de leg. 1.
l quia ſeguntur non fuiſſe capti. l.18. §.2. l. de captiuis.
m Falcidiam heres non deducere poſſit de eo quod ſtatuliber conditionis implendæ cauſa non heredi dare iubetur eſt? ſi ſtatuliber ex peculio ſuo dat, Falcidia in eo locum habet: ſi de alieno, non habet. Non enim in bonis defuncti fuit quod datum eſt. v. Langolium c. 20. annotationum.
n v. l.36. ſ. de mort. cauſ. donat.
o l.76. ſ. eod.
p v. l.5. l.53. §.4. ſ. eod.
q l.58. §.3. ſupra ad Treb.
r l.1. §.16. ſ. eo. l.1. §.7. l. vlt. præſ.
ſ l. vlt. ſ. eod.
t in plenam fidem exhibet teſtatori, l. vlt. C. eod. l.46. §. de pact. l.20. in fin. ſ. de donat. v. Cuiac. ad Nouell. l. fol. 539.
u imo non eſt cogendus. nam ſi cogitur, iuri publico, id eſt, legis Falcidiæ beneficio derogatur. derogari autem heredi non poteſt, l.15. §.1. ſ. eod.
x nec enim audiendus eſt ſuæ confeſſioni repugnans, v. l.20. in fin. ſ. de dolo.

y Imò ab initio computatio fieri debet, l.68. ſ. eod. z imo aliquando: idque etiam æquitas ſuadet: nam cum exemplo heredis ad legata præſtanda obligentur, æquum eſt etiam cum Falcidia vti l.32. §.4. ſ. eod.
a vt enim Trebelliano locus ſit, non ſufficit de hereditate rogatum eſſe, ſed quidem heredem rogari oportet, l.22. in fin. ſ. ad Treb. Legatarius autem non eſt heres.
b Fingamus enim emptorem duplam ſtipulatum, quo caſu res ei vendita euincetur. fingamus eundem ſuo venditori heredem eſſe: fingamus, rem ei euictam eſſe.
c is ſcilicet conſecuturus.
d id eſt, eà quo rem venditam emit.
e id eſt, ab eo, vt ſit ſenſus, Emptor idémque heres venditoris, vtrumque duplum ſimul ſtipulatus à venditore: ſi tamen ei res euincitur, ſimplum imputat æri alieno hereditatis, non duplum. adde l.2. §.35. in fin. ſ. de hered. vendit.
f v. Longiolium c.14. annot.
g Falcidia admiſſa ſeruus legatus fit communis inter heredem & legatarium, vt hic. C. ... fit communis: quia heres vtens iure ſuo, vt heres & dominus retinet Falcidiam iure hereditario, l.14. ſ. eod. iure teſtamenti l.92. ſ. de vulg.
h Communi ſeruo cum libertate, & ſine libertate legari poteſt, totúmque legatum ſocio ſeruo teſtatoris adquiritur, Paul. 3. ſent. 6. §.4. l.63. §.9. ſ. pro ſocio.

a Imo totum non pertinet, l.37. §.1. ſ. de adq. rer. l.9. §.2. ſ. de ſi. ſeru.
b adde l.150. in fin. ſ. de verb. ſig.
c l.11. ſ. eod. l.51. l.52. l.76. l.78. in fin. ſ. eod.
d Exceptione remoueri qui poteſt à legati petitione legatum habuiſſe non intelligitur, ideóque id genus legati heredi imputatur in quartam, neque cæterorum legata minuit.
e Imputatio in quartam ideo introducta eſt, vt quam minimum legata minuerentur: quippe Falcidia legata minuit.
f adde l.1. §.14. ſ. eo. præſ.
g & ita commaior eſſe contrario, v. §. poſſe. 2. Inſtit. de ſucceſſ. libertorum.
h Centum viginti extraneo, reliqua reliquis, Accurſ. quod non placet Hotomano.
i id eſt, octingentos v. Ant. Fabr. l. Coniectur. 15.
k exoneratio, Gotofr.
l extraneo non præſtatur. Got. hic. arg. §. prox. reprehenſus ab Antonio Fabro l. Coniectur. 15.
m l.1. §.7. ſ. eod. prox.
n Celſus & Proculo perfectus, cuius ſententia refutatur à l. 45. §.1. ſ. eod.
o v. l.30. ſ. eo.
p tamen tota, vt ... Gotof.
q adde l.32. in fin. ſ. de legat. 2. dixi 5. ſtudior. 17.
r Fideicommiſſariam hereditatem heres in pro alieno habet.
ſ Legatum annuum pendente conditione æſtimatur quanti vendi poteſt: poſt conditionis euentum, quanti eſt.
t Iudex legis Falcidiæ is dicitur, qui de lege Falcidia cognoſcit.
u imò cautio exigenda eſt, l.1. §.16. l.45. in fin. ſ. eo.
x pone exemplum in patre.
y vt Iulianus ſcil. l.83. ſ. eod.
z imo de eo non eſt dubitandum. Certum eſt enim peculii quantitatem, quæ aditæ hereditatis fuerat, in quadrantem imputari, l.85. ſ. eo.
a v. l.73. ſ. eod.
b adde l.12. §.3. ſupra eod.
c aut ipſe, l.72. §.1. ſ. eo.
d id eſt, poſt triennium ... ſupra eod.

Universidad Rey Juan Carlos

4 ¶ Stichum tibi, ſeruo tuo a decem legauit b, vel contra, tibi decem, ſeruo tuo Stichum, libertatemque Stichi fidei eius commiſit: lex Falcidia minuet legata: redimere ab herede partem debes, quemadmodum ſi tibi vtrumque legaſſet.

5 ¶ Sæpius euenit, ne emolumentum eius legis heres conſequatur. nam ſi centum aureorum dominus 25. alicui dederit, & eum inſtituerit heredem, & dodrantem legauerit, nihil aliud ſub occaſione legis Falcidiæ interuenire poteſt. quia viuus c videtur heredi futuro prouidere.

De dote.

57. *Idem*, libro 26. Digeſtorum.

CVm d dotem maritus alicui legauerit, vt vxori reſtituatur, non e habere legem Falcidiam locum dicendum eſt. & ferè in pleriſque ita obſeruatur, vt omiſſa interpoſiti, capientis perſona ſpectetur.

Quando l. Falcidiæ beneficium implorari poſſit.

58. *Modeſtinus* libro 9. Regularum.

LEgis Falcidiæ beneficium heres etiam poſt f longum g tempus mortis teſtatoris implorare h non prohibetur.

De eo qui id egit vt fideicommiſſum intercidat. 1. De tacito fideicommiſſo.

59. *Idem* libro 9. Pandectarum.

BEneficio legis Falcidiæ indignus eſſe videtur, qui id egerit, vt fideicommiſſum intercidat.

1 ¶ Præterea qui non i capienti rogatus eſt reſtituere hereditatem, SC. Planciano k non conceditur quartam retinere, ſed ea quarta, quam non retinuit, ad l fiſcum pertinet ex reſcripto Diui Pij.

De ſubſtit. pupillaribus. 1. De in litem iurando.

60. *Iauolenus* lib. 14. ex Caſſio.

CVm pater impuberi filio heredem ſubſtituit, id quod ei legatorum nomine à patre obuenit, cum hereditas ad ſubſtitutos pertinet, in computationem legis Falcidiæ non venit.

1 ¶ Legato perito m, cum in litem iuratum eſt, ratio legis Falcidiæ non eius ſummæ, in quam legatarius iurauit, haberi debet. ſed eius, quanti res vera, id fuit, quod peritum eſt, nam id, quod pœnæ cauſa adcreuit, in legem Falcidiam non incidit.

De re aliena legata.

61. *Idem* libro 4. Epiſtolarum.

ALienus fundus tibi legatus eſt: hunc heres cum emere, niſi infinito pretio non poſſet, emit multo pluris quàm quanti erat, qua emptione effectum eſt, vt legatarij à lege Falcidiam reuocarentur. quæro, cum ſi fundus tanti, quanti re vera emptus eſſet, legata non fuerant excedere ius legis Falcidiæ, an hoc ipſo heres inſtitutus partem reuocandi à legatariis ius habeat, quod ex voluntate defuncti pluris emerit fundum, quàm quanti erat? reſpondit, quod amplius heres, quàm pretium fundi, legatario ſoluit, id lege Falcidia imputari non poteſt. quia negligentia eius nocere legatariis non debet, vtpote cum inconſtituendo, veram ſæſtimationem præſtare poterat.

De duobus reis. 1. De æſtimatione.

62. *Vlpianus* libro 1. ad legem Iuliam & Papiam.

IN lege Falcidia hoc eſſe ſeruandum Iulianus ait, vt ſi duo rei promittendi fuerint, vel duo rei ſtipulandi, ſi quidem ſocij ſint, in ea re diuidi inter eos debere obligationem, atque ſi ſinguli partem pecuniæ ſtipulati eſſent, vel promiſiſſent. quod ſi ſocietas inter eos nulla fuiſſet, in pendenti eſſe, in vtrius bonis computari oporteat id quod debetur, vel ex cuius bonis detrahi.

1 ¶ Corpora, ſi qua ſint in bonis defuncti, ſecundum rei veritatem æſtimanda erunt, hoc eſt, ſecundum præſens pretium. nec quicquam eorum formali pretio æſtimandum eſſe ſciendum eſt.

63. *Paulus* libro 2. ad legem Iuliam & Papiam.

PRetia rerum non ex affectu, nec vtilitate ſingulorum, ſed communiter fungantur. Nec enim qui filium naturalem poſſidet, tanto locupletior eſt, quod eum, ſi alius poſſideret, plurimo redempturus fuiſſet.

¶ Sed nec ille, qui filium alienum poſſidet, tantum habet, quanti eum patri vendere poteſt. nec expectandum eſt, dum vendat: ſed in præſentia, non qua filius alicuius, ſed qua homo æſtimatur.

¶ Eadem cauſa eſt eius ſerui, qui noxa b nocuit. nec enim delinquendo quiſque pretioſior fit.

¶ Sed nec heredem poſt mortem teſtatoris inſtitutum ſeruum tanto pluris eſſe, quo pluris venire poteſt, Pedius ſcribit. eſt enim abſurdum, ipſum me heredem inſtitutum non eſſe locupletiorem, antequam adeam. ſi autem ſeruus heres inſtitutus ſit, ſtatim me locupletiorem effectum, cum multis cauſis accidere poſſit, ne iuſſu noſtro adeat, adquirit nobis certè, cum adierit. eſſe autem prepoſterum, ante nos locupletes dici, quàm adquiſierimus.

1 ¶ Cuius debitor ſoluendo non eſt, tantum habet in bonis, quantum exigere poteſt.

2 ¶ Nonnullam tamen pretio varietatem loca temporaque adferunt. nec enim tantidem Romæ & in Hiſpania oleum æſtimabitur. nec continuis ſterilitatibus tantidem, quanti ſecundis fructibus. dum hic quoque non ex momentis temporum, nec ex ea quæ raro accidat, caritate pretia conſtituantur.

Si cui legetur quanto minus per l. Falcidiam capere poterit.

64. *Vlpianus* lib. 13. ad legem Iuliam & Papiam.

SI in teſtamento ita ſcriptum ſit: *Heres meus Lucio Titio decem dare damnas eſto: & quanto quidem minus is per legem Falcidiam capere poterit, tanto amplius ei dare damnas eſto:* ſententiæ teſtatoris ſtandum eſt.

De conditione dandi.

65. *Paulus* libro 6. ad legem Iuliam & Papiam.

SI fundus legatus ſit quinquaginta dignus, ſub hac conditione, *ſi quinquaginta heredi dediſſet*: plerique putant, vtile eſſe legatum: quia conditionis implendæ cauſa datur. nam conſtat, etiam Falcidiam cum pati poſſe. ſed ſi quinquaginta aurei legati ſint, *ſi quinquaginta dediſſet*, dicendum, inutile eſſe legatum, & magis ridiculum eſſe.

De relicto in diem vel ſub conditione. 1. De ære alieno.

66. *Vlpianus* libro 18. ad legem Iuliam & Papiam.

CIrca legem Falcidiam, in eo, quod ſub conditione, vel in diem alicui relictum eſt, hoc obſeruandum eſt. ſi decem ſub conditione alicui fuerint relicta, eaque conditio poſt decennium forte extiterit, non videntur decem huic legata, ſed minus decem. quia interuallum temporis, & interuſurium huius ſpatij, minorem facit quantitatem decem.

1 ¶ Sicuti legata non debentur, niſi deducto ære alieno aliquid ſuperſit, nec mortis cauſa donationes debebuntur, ſed infirmantur per æs alienum. quare ſi immodicum æs alienum interueniat, ex re mortis cauſa ſibi donata nihil aliquis conſequitur.

De non ſolidi capacitate.

67. *Terentius Clemens* lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

QVotiens cuidam amplius legatum ſit, quàm ei capere liceret, & lex Falcidia locum haberet, prius Falcidiæ ratio habenda eſt: ſcilicet, vt deducto eo quod lex Falcidia exceperit, reliquum, ſi non excedat ſtatutam lege portionem, debeatur.

De æſtimatione alimentorum & vſusfructus. 1. Si heres rem propriam eſſe contendat, & hereditariam eſſe, conuincatur.

68. *Aemilius Macer* libro 2. ad Legem viceſimam Hereditatium.

COmputationi in alimentis faciendæ hanc formam eſſe Vlpianus ſcribit, vt à prima ætate vſque ad annum viceſimum quantitas alimentorum 30. annorum computetur, eiuſque quantitatis Falcidia præſtetur: ab annis verò viginti vſque ad annum viceſimum quintum, annorum viginti octo: ab annis viginti quinque vſque ad annos triginta, annorum 25. ab annis triginta vſque ad annos triginta quinque, annorum viginti duo: ab annis triginta quinque vſque ad annos quadraginta annorum viginti: ab annis quadraginta vſque ad annos quinquaginta tot annorum computatio fit, quot ætati eius ad annum 60. deerit, remiſſo vno anno: ab anno verò quinquageſimo vſque ad annum quinquageſimum quintum, annorum nouem: ab annis quinquaginta quinque vſque ad annum ſexageſimum, annorum ſeptem: ab annis 60. cuiuſcunque ætatis ſit, annorum quinque. Eoque nos iure vti Vlpianus ait, & circa computationem

a l. 36. §. 3. eod. b al. legauit & poſt commiſit. c in quartam Falcidiam non imputantur ea quæ heredi inter viuos donata ſunt, niſi ideo donata ſint vt integra heres legata præſtaret. d Falcidia non deducitur ex legato dotis vxori relegatæ. e Imo habet. f l. 15. §. 2. g An decennij? h Excipiendo non agendo. i incapaci. k l. 3. C. eod. m & non præſtito. n Quid Falcidia? o l. 69. §. eod. p Res quam heres ſua culpa amiſit, in eius quartam imputatur. q v. l. 23. r nam legatum per damnationem quo ſolo res aliena legari poteſt. s v. l. 42. t Cum ſtatu. u l. 13. ſupra ad l. Aquil. x l. 3. §. 5. y Formale pretium quo venal poſſit ſi valeretur diligenter, vt vult Goueanus an à teſtatore præſtitum. Si diligenter ſpectes, formale, hic opponitur vero, l. 63. formale aliquo poſſet dici commune, l. 63. quod communiter fit. Sunt enim ex ea formanda ab vniuerſa regione, non à quodam priuato, non ex momento temporis, non ex eo quod raro accidit, l. 63. in fin. eod. hac tamen lege formale pretium aliud eſt quam commune. Eſt igitur ſingulare.

z Quid? b Res tanti eſt, quanti venali poteſt. c ad arbitrium iudicis æſtimantur. d ſinguli. e atque ita liberum hominem.

a propter patriam poteſtatem. c propter hereditatem. d in l. Falcidia. e Si heres inſtitutus ſit, antequam adeam. f ſupra ad l. Aquil. g Quid enim ſi res mediocris? h Locuples. i l. 73. eod. k Cicero 3. in Verrem: Omnis frumentaria ratio ex temporibus eſt. l hoc eſt, optima annona & annona maxima vbertate. m In iis quæ ſub conditione. n l. 88. eod. o l. 19. eod. p l. 84. ſupra de leg. 1. q Si decem legata ſint ſub hac conditione. r l. 58. §. 5. ad Trebell. s Similiter mortis cauſa donationum & legatorum. t l. 17. in fin. de mort. cauſ. donat. u Donatio mortis cauſa non poteſt in fraudem creditorum. x v. l. 19. eod. y hic deducto fit ex vno legato duabus legibus, lege Falcidia & lege rehiſtituendo: gratia.

a de viceſima, v. Cuiac. 9. obſer. 24. Hanc ſecerin legem velut ſingularem & quæ parem non habet obſerua. b adde l. 5. ſupra de vſufruct. c adde l. 47. ſupra eodem.

vſusfru

vſusfructus a faciendam. Solitum eſt tamen a prima etate vſque ad annum trigeſimum, computationem annorum triginta fieri, ab eo vero qui ſuper triginta eſt, tot annorum computationem inire, quot ad annum ſexageſimum deeſſe videntur. nunquam ergo b quàm triginta annorum computatio initur.

¶ Sic c denique, & ſi reipublicæ vſusfructus legetur, ſiue ſimpliciter, ſiue ad ludos, triginta annorum d computatio fit.

1 ¶ Si quis ex heredibus rem propriam eſſe contendat, deinde hereditariam eſſe conuincatur e quidam putant, eius quoque Falcidiam non poſſe retineri, quia * nihil interuit, ſubtraxerit ſi an hereditariam eſſe negauerit, quod Vlpianus rectè improbat.

De vſufructu bonorum, & ære alieno.

69. *Pomponius* * lib. 5. ad Sabinum. *

VSufructu bonorum legato, æs alienum ex omnibus rebus deducendum eſt: quoniam * poſt ſenatuſconſultum nulla g res eſt, quæ non cadat in vſusfructus legatum.

De Falcidiæ ſtipulatione.

70. *Vlpianus* ‖ lib. 19. ad Sabinum. ‖

FAlcidiæ ſtipulatio ſtatim h committitur, vbi conditio legati vel debiti extitit.

De venditione hereditatis.

71. *Paulus* ‖ lib. 32. ad Edictum. ‖

POteſt heres in vendenda hereditate cauere, vt i, *de lege Falcidia interponitur ſolida legata praeſtentur*: quia ea lex heredis cauſa lata eſt, nec k ſtatus ei fit l, ſi ius ſuum diminuat heres.

De eo quod impenditur explicandarum venditionum cauſa.

72. *Gaius* * lib. 3. de legatis ad Edictum prætoris. *

QVantitas patrimonij, deducto etiam eo, quidquid explicandarum m venditionum n cauſa impenditur, æſtimatur.

De eo quod contingit poſt mortem teſtatoris. 1. De conditionali debito. 2. Vel legato. 3. Vel libertate. 4. De legatis in diem. 5. Et aequalitate iuris vel vltra dodrantem legauerit.

73. *Idem* ‖ lib. 32. ad Edictum Prouinciale. ‖

IN quantitate patrimonij exquirenda viſum o eſt, mortis p tempus ſpectari. Qua de cauſa ſi quis centum in bonis habuerit, tota ea legauerit, nihil legatarijs prodeſt, ſi ante aditam hereditatem per ſeruos hereditarios, aut ex partu ancillarum hereditariarum, aut ex fœtu pecorum tantum acceſſerit q hereditati, vt centum legatorum nomine erogatis habiturus ſit heres quartam partem, ſed neceſſe eſt, vt nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Et ex diuerſo, ſi ex centum ſeptuaginta quinque legauerit, & ante aditam hereditatem in tantum decreuerint bona (incendijs fortè aut naufragijs aut morte ſeruorum) vt non plus quàm ſeptuaginta quinque, vel etiam minus relinquatur, ſolida legata debentur: nec ea res damnoſa eſt heredi, cui liberum eſt non adire hereditatem: quæ res efficit, vt neceſſe ſit legatarijs, ne deſtituto r teſtamento nihil conſequantur, cum herede in portionem legatorum paciſci.

1 ¶ Magna dubitatio ſ fuit de his t, quorum conditio mortis tempore pendet, id eſt, an quod ſub conditione debetur, in ſtipulatoris bonis adnumeretur, & promiſſoris bonis detrahatur. Sed hoc iure vtimur u, vt, quanti ea ſpes obligationis venire poſſit, tantum ſtipulatoris quidem bonis accedere videatur, promiſſoris verò decedere: aut x cautionibus res explicari poteſt, vt duorum alterum fiat, aut ita ratio habeatur, tanquam purè debeatur, aut ita tanquam nihil debeatur: deinde heredes & legatarij inter ſe caueant, vt exiſtente conditione, aut heres reddat, quanto minus ſoluerit, aut legatarij reſtituant, quanto plus conſecuti ſint.

2 ¶ Sed etſi legata quædam purè, quædam ſub conditione relicta efficiant, vt exiſtente conditione, lex Falcidia locum habeat, purè legata cum cautione y reddantur, quo caſu magis in vſu eſt, ſolui quidem purè legata, perinde ac ſi nulla alia ſub conditione legata fuiſſent, cauere autem legatarios debere, ex euentu conditionis, quod amplius acceperint redditu iri.

3 ¶ Cuius generis cautio neceſſaria videtur, & ſi quibuſdam ſeruis eodem teſtamento ſub conditione libertas data ſit, quorum pretia, conditione exiſtente, bonis detrahuntur.

4 ¶ In diem k relicta legata alterius eſſe iuris, palàm eſt, cum ea omnimodo tam ipſi legatario, quàm heredibus eius deberi, certum eſt. ſed * tantò minus erogari ex bonis intelligendum eſt, quantum a interea, donec dies obtingit, lucraturus eſt ex fructibus vel vſuris.

5 ¶ Ergo optimum quidem eſt, ſtatim ab initio ita teſtatorem diſtribuere legata, ne vltra dodrantem relinquantur, quòd ſi excesserit quis dodrantem, pro rata portione, per b legem ipſo c iure minuuntur d. Verbi gratia, ſi is qui quadringenta in bonis habuit, tota ea quadringenta erogauerit, quarta e pars legatarijs detrahitur. ſi trecenta quinquaginta legauerit, octaua. quòd ſi quingenta legauerit habens quadringenta, initio quinta, deinde quarta pars detrahi debet. * antè enim detrahendum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt: deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

De eo quod heres habet iure hereditario, vel iure legati.

74. *Idem* * lib. 3. de legatis ad Edictum Prætoris. *

QVod autem dicitur, *ſi ex iudicio defuncti quartam habeat heres ſolida praeſtanda eſſe legata*, ita accipere debemus, ſi hereditario f iure habeat. itaque * quod g quis legatorum nomine à coherede accepit, in quadrantem ei non imputatur.

75. Ex lib. 40. Digeſtorum *Iuliani*, *Marcellus*.

SEd ſi ideo legatum ei datum eſt, vt *integra legata vel fideicommiſſa praeſtet*, denegauda erit actio legati, ſi lege Falcidia vti mallet.

De eo quod datur conditionis implendæ cauſa. 1. De legatis inutilibus.

76. *Gaius* * lib. 3. de legatis ad Edictum Prætoris. *

ID autem, quod conditionis h implendæ cauſa vel à coherede, vel à legatario, vel à ſtatulibero datur, in Falcidia non imputetur: quia i mortis cauſa capitur.

¶ Sanè ſi à k ſtatulibero peculiares nummos accipiat, pro ſua parte quadranti eos imputare debet: quia pro ea parte non mortis cauſa capere, ſed hereditario l iure eos habere intelligitur.

1 ¶ Qua ratione placuit legata, quæ legatarij non capiunt, cum apud heredes ſubſederint m, hereditario iure apud eos remanere intelligi: & ideo n quadranti * imputanda, nec quicquam intereſſe, vtrum ſtatim ab initio legatum non ſitan, quod legatum eſt, remanſerit.

De pluribus heredibus.

77. *Idem* * lib. 18. ad Edictum Prouinciale. *

IN ſingulis o heredibus rationem legis Falcidiæ componendam eſſe non dubitatur, & ideo ſi Titio & Seio heredibus inſtitutis ſemis hereditatis Titij exhauſtus eſt, Seio autem quadrans totorum bonorum relictus ſit, competit Titio beneficium legis Falcidiæ.

78. *Idem* * lib. 3. de legatis ad Edictum Prætoris vrbani. *

QVid † ſi alterutro eorum deficiente alter heres ſolus extiterit: vtrum perinde ratio legis Falcidiæ habenda ſit, ac ſi ſtatim ab initio is ſolus heres inſtitutus eſſet, an ſingularum portionum ſeparatim cauſa ſpectanda ſint? Et placet, ſi eius pars legatis exhauſta ſit, qui heres extiterit, adiuuari p legatarios per deficientem partem: quia ea non eſt legatis onerata, quia & legata, quæ apud heredem remanent †, efficiunt, vt cæteris legatarijs aut nihil, aut minus detrahatur: ſi vero defecta pars fuerit exhauſta r, perinde ſ in ea ponendam rationem legis Falcidiæ, atque ſi ad eum ipſum pertineret, à quo defecta fieret.

De teſtamentis duplicibus.

79. *Idem* ‖ lib. 14. ad Edictum Prouinciale. ‖

IN duplicibus t teſtamentis, ſiue de patrimonio quæramus ea ſola ſubſtantia ſpectatur, quam pater, cum u moreretur, habuerit: nec ad rem pertinet, ſi poſt mortem patris filius vel acquiſierit aliquid, vel deminuerit, ſiue de legatis x quæramus, tam ea y quæ in primis z, quàm ea, quæ in ſecundis tabulis relicta ſunt, in vnum contribuuntur a, tanquam ſi & ea quæ à filij herede reliquiſſet teſtator, à ſuo herede ſub alia conditione legaſſet.

De pupillari ſubſtitutione. 1. De legatis ſubſtituti.

80. *Idem* * lib. 3. de legatis ad Edictum Prætoris. *

SI is, qui quadringenta in patrimonio habebat, filio ſuo impubere herede inſtituto, ducenta legauerit, eique Titium & Seium heredes ſubſtituerit, & à Titio centum legauerit, videamus, quid iuris ſit, ſi nondum ſolutis legatis pupillus deceſſerit, & ob id ea

legatarij conſerunt heredi, l. 88. in ſi. 3. eod. y l. 5. 5. z De primis & ſecundis tabulis ſcripſi ad l. 1. 5. eod. quemadmodum aperiuntur.

a v. l. 18. ſ. 5. eod. b l. 11. ſ. 6. ſup. eo.

a mediet l. 8. ſ. 4. ſ. de tranſact. vlus Gothofr.

b Imò amplius, conſtat enim, alimenta cum vita finiri l. 8. ſ. 10. in fi. ſ. de tranſact.

c Imò aliter. nam legatum debetur reipublicæ vſque ad centum annos, l. 56. ſ. de vſufruct. l. 8. ſ. de vſu & vſufr. legato. v. Cuiac. lib. de praeſcript.

d v. Cuiac. Nou. 7.

e Mendacium puniatur. dixi l. 3. C. de ſenatuſconſ. Macedoniano, ſi à ſciente commiſſum eſt. eſt enim furi ſimilis, qui ſciens mentitur. vide plura apud Molinæum in Conſuetudines Pariſ. ſ. 4. num. 3.

f v. l. 24. eod. l 6. ſ. de his qui ſui, vel alieni iuris.

g vſusfructus vniuſcuiuſque rei legari poteſt. Pau. 3. ſent. 6. ſ. 17. l. 1. l. vlt. ſ. de vſufr. legato. Nulla res eſt quæ non cadat in vſusfructus legatum vel ſtipulationem. Nam ex ſenatuſconſulto remedio cautionis, etiam earum rerum quarum abuſus eſt, non vſus, vſusfructus conſtituitur, l. 1. l. 2. ſ. de vſufructu earum rerum quæ vſu conſumuntur.

h & poſt longum tempus l. 58. ſup. eo.

i Falcidiæ legi heres poteſt renunciare. v. Manticam 9. de coniecturis. vlt. voluntatum. num. 6.

k adde l. 46. ſup. de pactis.

l poteſt enim quilibet iuri ſuo renunciare, l. 29. C. de pactis.

m adde l. vlt. ſ. 9. C. de iure deliberandi.

n dic idem in eo quod expenſum eſt ad teſtamenti inſinuationem, inuentarij confectionem & huiuſmodi cauſas neceſſarias d. ſ. 9.

o Imò aliud viſum eſt Iuliano l. 82. ſ. eo.

p l. 30. l. 56. ſup. eo. l. 79. ſ. eo. l. 18. l. 35. ſ. ad Trebell. ſ. 1. Inſt. de lege Falcidia. & ibidem Theophil.

q l. 30. ſup. eo.

r Deſtitutum teſtamentum quod nam dicatur, v. l. 9. ſ. 2. ſ. de liberis.

ſ inter quos? inter Caſſianos & Proculianos, de qua dixi l. 45. ſ. 2. ſup. eod.

t l. 56. ſ. 1. in fin. ſup. eod. u Hæc eſt ſententia Proculi refutata à Paulo. d. l. 45. ſ. 1. x hæc eſt ſententia Sabini, Caſſij, Iuliani & contraria Pauli ſententia, quam Gaius quod poſteriore loco eam refert, probare videtur magis.

y l. 1. ſ. 3. ſ. ſiti. prae.

* l. 45. in pr. ſup. eo. l. 3. ſ. 3. ſ. cui plus quàm per leg. Falc.

a l. 58. ſ. 5. ſ. ad Treb.

b Falcidia lege ipſo iure legata minuuntur.

c 1. ex lege Falcidia.

d minui, id eſt, detrahi, retineri, denegari, reddi, dixi ad l. 30. ſ. de eſſ. cap. Quid? poſſiſne hoc ex loco colligere, lege Falcidia, quartæ etiam vindicationem dari? Cuiacius negat: aliud enim eſt, minuere legata per legem Falcidiam, aliud, vindicare quartam. v. Cuiac. 8. obſ. 2.

e l. 1. ſupra. hoc. eo. in pr.

f Falcidiam iure hereditario habendam eſſe hinc colligunt.

g l. 22. ſ. eod.

h Mortis cauſa capere quod conditionis implendæ cauſa à coherede vel fideicommiſſario accipitur, l. 40. l. 31. ſup. eo. l. 91. circa ſi. ſ. eo.

i Falcidiæ non imputatur, quod mortis cauſa capitur. k v. l. 36. ſ. de mort. cauſa donat.

l Mortis cauſa capere, & hereditario iure, opponuntur. Hæc, non illa, Falcidiæ imputantur.

m ſubſident apud heredes ſeu hereditario iure apud heredes remanent, quæ à legatarijs non capiuntur.

n Falcidiæ imputat heres, ea quæ hereditario iure à quocunque accipit.

o id eſt Falcidiæ, v. l. 50. ſup. eo.

p ac ſi plures eſſent hereditates, l. 11. eo. vbi Theoph. vide ſic hanc ſp. Cuiac. 4. obſ. 15.

† ſuperiori lege vterque ſ hereditatem adijt; hic vnus tantum, & hic portio non grauata accedit grauatæ.

q l. 13. ſup. eo.

† velut ſtatuliber relicta.

r & ſic portio grauata non grauatæ accedit. v. l. 50. ſup. eo.

ſ v. l. 22 in fi. ſup. eodem.

t Duplicia teſtamenta dicuntur in quib. ſibi quis heredem facit & filio impuberi. l. 11. ſ. 5. ſup. eo.

u v. l. 73. ſup. eod.

x ſiue de patrimonio, vt l. eo. ſiue de legatis quæramus, vt hic, quæ relicta ſunt in vnum contribuuntur.

Universidad Rey Juan Carlos

legata vtrique debent, ſolus heres Titius vtetur lege Falcidia. cùm enim ducenta ex hereditate pupilli ad eum pertineant, ducenta legatorum nomine debet: centum ex ducentis quæ pupillus debebat, & centum quæ ipſe dare iuſſus eſt. itaque ex vtraque quantitate quarta deducta habebit quinquaginta. in perſona verò ſeſi lex Falcidia non interueniet, cùm ad eum ex hereditate pupilli ducenta pertineant, & debeat legatorum nomine centum ex ducentis, quæ à pupillo relicta ſunt. quòd ſi pupillus ſoluat legata, debent curare a tutores pupilli, vt caueant legatarij.

1 ¶ Quædam legata diuiſionem non recipiunt. Vt ecce legatum viæ, itineris, actuſve, ad nullum enim ea res pro parte poteſt pertinere.

2 ¶ Sed & ſi opus municipibus heres facere iuſſus eſt, indiuiduum videtur legatum. neque enim vllum balineum aut " vllum " theatrum aut ſtadium feciſſe intelligitur, qui ei proprium formam b, quæ ex conſummatione contingit, non dederit. Quorum omnium legatorum nomine, etſi plures heredes ſint, ſinguli in ſolidum tenentur.

3 ¶ Hæc itaque legata, quæ diuiduitatem c non recipiunt, tota ad legatarium pertinent. Sed poteſt heredi hoc remedio ſuccurri, vt æſtimatione d facta legati, denunciet legatario, vt partem e æſtimationis inferat, ſi non inferat vtatur aduerſus eum exceptione f doli mali.

De vſufructu. 1. De dote. 2. De mulieris cauſa paratis.

81. Idem lib. 8. ad Edictum Prouinciale.

SEd uſusfructus g legatus venit in computationem legis Falcidiæ, nam diuiſionem recipit: adeò vt ſi duobus legatus fuerit, ipſo iure ad ſingulos h partes pertineant.

1 ¶ Dos relegata i, extra k rationem legis Falcidiæ eſt, ſc. quia ſuam l rem mulier recipere videtur.

2 ¶ Sed & de his quoque rebus, quæ mulieris cauſa emptæ, paratæ eſſent, vt hæ quoque extra modum legis eſſent: nominatim ipſa Falcidia lege expreſſum eſt.

Si is qui ſolum in nomine quadringenta in bonis habebat, ipſi debitori liberationem, alij quadringenta legauerit.

82. Vlpianus lib. 8. Diſputationum.

QVærebatur, cùm is, qui ſolum in nomine quadringenta in bonis habebat, ipſi debitori liberationem, Seio autem quadringenta legauerit: ſi debitor vel ſoluendo n non ſit, vel centum facere poſſit: quantum quiſque habeat interuentu legis Falcidiæ? Dicebam, legem Falcidiam ex eo, quod refici ex hereditate poteſt, quartam heredi tribuere, reſiduum dodrantem inter legatarios diſtribuere. Quare cùm o nomen minus ſoluendo eſt in hereditate, eius quod exigi poteſt pro rata ſit diſtributio, reſidui venditio facienda eſt, vt id demum in hereditate computetur, quanti nomen diſtrahi poteſt. Sed cùm debitori liberatio relinquitur, ipſe ſibi o ſoluendo videtur, & quod ad ſe attinet, diues eſt. quippe ſi ei mortis cauſa acceptò feratur id, quod debet, quadringenta cepiſſe videbitur, licèt nihil facere poſſit. ſenſiſſe enim liberationem plenam videtur, quamuis nihil facere poſſit, ſi ſoli ei liberatio relicta eſt. & ideo Falcidia interueniente, trecenta accepto illi ferri debent, reſidua centum durabunt in obligationem. & ſi quidem facere poſſe cœperit, exigentur ab eo duntaxat vſque ad centum. Idemque erit dicendum, & ſi mortis cauſa accepto ei quadringenta ferantur p: vnde ei eleganter dicitur, acceptationem in pendenti q fore, vt ſi quidem mortis tempore quadringenta tota inueniantur, in trecenta valeat acceptilatio: ſi vero præterea aliquid inueniatur, quod quadrantem ſuppleat heredi; in quadringenta acceptilatio proficiet. Quòd ſi debitor iſte quadringentorum, duntaxat r centum facere poteſt: quia ſibi ſoluendo eſt, neceſſe habebit centum refundere. Cùm igitur debitor ſibi ſoluendo ſit, eueniet, vt ſi, herede aliquo inſtituto, ipſi debitori liberatio, & alij quadringenta legata ſint, ſi quidem ſoluendo ſit, debitor, centum quinquaginta ex trecentis retineat, alia centum quinquaginta legatario præſtentur: heres centum habeat. Sin vero centum tantum facere poſſit, heredi ex refecto quarta ſeruanda eſt. ſic fiet, vt centum, quæ præſtari poſſunt, in quartas partes diuidantur: tres partes ferant legatarij, heres viginti quinque habeat, debitor, qui ſoluendo ſ non eſt, ſecum centum quinquaginta compenſet. de reſiduis centum quinquaginta, quæ exigi non poſſunt, venditio fiet nominis, idque quaſi ſolum in bonis fuerit, repræſentatur. Quòd ſi nihil facere debitor poſſit, æquè in centum quinquaginta accepto liberandus eſt: de reſiduo venditionem nominis faciendam Neratius ait. quod & nos probamus.

De peculio.

83. Iulianus " lib. 12. Digeſtorum. "

SI creditor filij tui heredem te inſtituerit, & legis Falcidiæ rationem ponas, peculij a quantitati, quod adiræ b hereditatis tempore fuiſſet, in quadrantem tibi imputabitur.

Qua cauſa heres agat, quamuis teſtator agere non potuerit.

84. Idem lib. 13. Digeſtorum.

REperitur caſus c quo heres agere poteſt, quamuis teſtator agere non potuerit, veluti ſi tutor, cùm ſolueret legata, non interpoſuerit ſtipulationem, *quanto plus quàm per legem Falcidiam capi liceret, ſolutum fuerit reddi*. pupillus quidem eo nomine tutelæ non agit: ſed heredi d eius hac quoque nomine tutor obligatus erit.

De dote.

85. Idem lib. 18. Digeſtorum.

SI dos e ſocero data eſt, & ſolus filius heres patri extitiſſet, dotem confeſtim, in computatione hereditaria, & Falcidiæ rationem, in ære alieno deducet f. aliter enim videbitur indotatam g vxorem habere. quod ſi filius extraneum h coheredem habeat, ipſe quidem ſemper, pro qua parte patri heres erit, dotem in ære alieno deducet, & coheres eius, ant equum dos à filio præcipiatur.

Si prælegatur ei qui iuſſus eſt hereditatem reſtituere.

86. [Scæuola] lib. ... Digeſtorum.

TItia i teſtamento ſuo Titium fratrem ſuum ex parte tertia heredem inſtituit, fideique eius commiſit, vt hereditatem k, *retenta quarta parte, Seruiæ* " *et* " *Proculo reſtituat*, eidem fratri, quædam " prædia " prælegauit. quæro, an Titius ea, quæ prælegata l ſunt ſolum pro ea parte hereditatis, quam rogatus eſt reſtituere, an m integra retinere debeat? Reſpondi, Titium legata integra retinere debere, ſed in partem quartam imputari oportere duodecimam n partem prædiorum: ſed ſi non eſſet adiectum, vt pars quarta deduceretur, totum o trientem p prædiorum legi Falcidiæ imputari oportere, quoniam contra q ſententiam matrisfamilias lex Falcidia induceretur.

De herede iuſſo vendere. 2. Si fideicommiſſarius heredi ſucceſſerit. 3. De conditione. 4. De pupillari ſubſtitutione.

87. Idem lib. 62. Digeſtorum.

QVi fundum ſolum in bonis centum relinquebat, ſi heredem ſuum damnauerit, vt eum quinquaginta Titio venderet, non eſt exiſtimandus amplius r quàm quinquaginta legaſſe. ideoque lex Falcidia locum non ſ habet t.

1 ¶ Item [ſi] is, qui duos fundos in bonis centum haberet, ſi me & Titium heredes inſtituiſſet, & damnaſſet me, vt Titio fundum Cornelianum quinquaginta venderem, & contra Titium damnaſſet, vt mihi fundum Seianum quinquaginta venderet, non animaduerto quemadmodum lex Falcidia locum habere poſſit, cùm vterque heredum vnius fundi partem dimidiam hereditario iure habiturus ſit, in qua pars dimidia hereditatis eſt. nam certè, qui damnatus eſt fundum Cornelianum vendere, Seiani fundi partem hereditario iure habet. item qui damnatus eſt Seianum fundum vendere, partem Corneliani fundi hereditario iure retinet.

2 ¶ Si quis heredem inſtituerit eum u, cui rogatus fuerat poſt mortem ſuam centum reſtituere, in ratione legis Falcidiæ centum deducere debet: quia ſi alius quilibet heres extitiſſet, hæc centum in ære alieno ponerentur.

3 ¶ Si x tu ex parte quarta, Titius ex parte quarta heredes ſcripti fueritis, deinde tu ex parte dimidia y heres inſtitutus fueris ſub conditione: & legata item libertates datæ fuerint, pendente z conditione, libertates competent, legata tota præſtabuntur. quia ſiue conditio extiterit, te herede exiſtente, vtraque a valent, ſiue conditio defecerit, tu & Titius heredes eritis. Lege Falcidia ſi hoc quæris, an exiſtente conditione miſcetur quadrans tuus & ſemis, atque ita b pro dodrante ratio ponenda eſt cum his, quibus à te purè herede legatum eſt: reſpondebimus miſceri duas partes.

4 ¶ Qui filium ſuum impuberem & Titium æqualis partibus heredes inſtituerat, à filio totum ſemiſſem legauerat c, à Titio nihil d. & Titium e filio ſubſtituerat, quæſitum eſt, cùm Titius ex inſtitutione adiiſſet, & impubere filio mortuo, ex ſubſtitutione heres extitiſſet, quantum legatorum nomine præſtare

a v. l. 32. in ſ. ſ. eo. b Forma indiuidua eſt. Pars forma aut operis nulla eſt, adde l. 1. 5. ſupra de cond. & demonſt. l. 11. §. 23. ſup. de leg. 3. c Legata indiuidua deſalcantur parte æſtimationis præſtita. Bart. l. 1. §. 14. ſup. de leg. 1. l. vlt. ſup. de ſit. leg. d Legatarius ſeruitutis æſtimationem debet offerre heredi, l. 26. in ſ. ſup. eo. l. 5. §. 1. de doli except. l. 26. §. de leg. 3. l. vlt. ſup. ſeru. leg. e l. 7. ſup. eo. f v. quæ ſcripſi ad l. 21. §. eod. g v. l. 1. §. 9. ſup. eod. h v. l. vlt. in ſin. ſup. de vſufru. & quemad. i Falcidia non detrahitur ex legato dotis relegatæ, vt hic. niſi dos relegata commodum aliquod repræſentationis habeat: tunc enim deducitur. Accurſius in l. cum dotem, 27. ſup. eo. Idem tamen contrarium ſentit in l. 3. C. de falſa cauſa adiecta legat. idque verius putat Goth. ... ſi patr. u. 51. de ... Craſſum. §. Falcidia q. 7. k l. 2. §. 3. l. de leg. præſt. l non ex lucratiua cauſa. Paul. 4. ſent. 1. §. 1. ſi tamen inſtrumentis vel teſtib. ſuam eſſe probauerit: alias ſi ſuam eſſe, ſolo mariti teſtamento probauerit, velut fideicommiſſum, decem ſuam petet, & Falcidiam in eo patietur d. l. 3. eod. m v. l. 22. in ſin. ſup. eod. n l. 67. §. 1. ſup. eo. o Debitor ſibi ipſi ſemper eſt & videtur diues. Bart. p Vel pactum ei fiat de non petendo. v. l. 25. ſup. eo. q Imò ſtipulatio ex præſenti vires accipit. l. 26. ſ. de ſtip. ſeru. r Tantum dicitur eſſe in bonis debitoris, quantum ab eo exigi poteſt. Bart. ſ l. 22. in ſ. ſ. eod.

a Filij enim peculium nomine patris continetur, potuit ... actione de peculio. b Imò non adita hereditate ... ſed mortis ... ſup. l. 56. §. 1. 73 ... vbi Marcellus & Gaius aliud exiſtimant. c Alia regularitas. Quæ actio ſibi non competit, heredi tres ... datur, & heredis eadem ... fundi ... adde l. 51. §. 3 ſup. de euict. d l. 86. in ſin. ... l. 1. §. 2. ... l. 1. §. de ... e Si ſilio patri ſuo dos data eſt ſuccedit in ſolidum vel pro parte, dotem vtens, ... alienum, deducit, v. l. 2. C. ſoluto m. ... f ſibi. Dotem apud eum eſſe debet qui onera matrimonij ſubiit, l. 56. §. 1. ſ. de iure dot. l. 22. §. pen. ſ. ſolut. g Dotem quantum ... patet ... ferenda: vt quæ indotatam ſine vxorem interpretatio, in dubio ... debeat. h filius ex teſtamento coheredem. Goth. i lex hac ſingularis eſt parum & concordantem. non habens. Bart. vide Forneum in hanc legem, & Antonium Fabrum 6. coniect. 4. k i. portionem hereditariam, vt in l. 3. §. 1. infra ad Treb. l Prælegata non veniunt in reſtitutionem & fideicommiſſum quando quis primò rogatus ſecundò prælegatur, vt hic, Bar. l. 12. ſup. eod. Quid ſi teſtator ... quod ... adde l. 3. §. 4. 5. ad Treb. m ac integra, ita legendum putat Antonius Faber 6. coniect. 4. n i. parti ... o totum prædium, Antonius Faber 6. coniect. 4. p quem ſuo hereditario habet, l. 50. h. t. Quartam detrahens ſibi prælegatorum, ... heres, ſolam quartam ...

q Falcidiam detrahi contra voluntatem teſtatoris hinc colligunt. ... trahens ſine voluntate defuncti, totam hereditariam partem quartam ſibi imputat: voluntate verò defuncti quartam detrahens prælegatorum in quartam imputat. r v. l. 19. ſup. eod. ſ Imò habet, cùm totum in legato eſſe videatur, l. 9. in ſ. ſ. eo. t quia heres habet penes ſe quinquaginta. u v. l. 6. C. eod. x Incertæ partis ratione non diuiditur actio pro hereditaria portione v. Bald. in l. 2. num. 6. C. de hered. act. & ibi Bart. y v. l. 59. §. 5. ſup. de hered. inſtit. z Conditio, exiſtat euentus vel defectus legata & libertates non vitiat, earum petitionem non differt, Bart. a legata & libertates. b l. 41. §. 6. ſup. de vulgari. c & ita pars impuberis onerata. d & ita pars Titij integra manet. e id eſt, non oneratum onerato ſubſtituit: hinc colligo, portione integra accedente deberet.

Universidad Rey Juan Carlos

deberet: & placuit ſolida legata eum præſtare debere: cum confuſi duo ſemiſſes efficerent, vt circa legem Falcidiam totius aſſis ratio haberetur, & ſolida legata præſtarentur. Sed hoc ita verum eſt, ſi filius, antequam patri heres exiſteret, deceſſiſſet.

4 ¶ Si verò patri heres fuit, non ampliora legata debet ſubſtitutus, quàm quibus pupillus obligatus fuerat: quia non ſuo nomine obligatur, ſed defuncti pupilli, qui nihil amplius, quàm ſemiſſis dodrantem præſtare neceſſe habuit.

5 ¶ Quod ſi extranei heredis ſemis totus legatus fuerit, iſque pupillo à quo nihil legatum erat, ex ſubſtitutione hæres extiterit: poterit dici, augeri a legata: & perinde agendum, ac ſi cuilibet cohæredi ſubſtitutus fuiſſet, eóque omittente hereditatem ex aſſe heres extitiſſet: quia ſemper ſubſtitutus rationem legis Falcidiæ ex quantitate bonorum, quæ pater reliquerit, ponet.

6 ¶ Eadem dicenda ſunt, & ſi pater duos impuberes heredes inſtituerit, & eoſdem inuicem b ſubſtituerit, deinde iure ſubſtitutionis ad alterum hereditas reciderit, & legis Falcidiæ ratio habenda ſit.

7 ¶ Qui filios impuberes duos habebat, alterum heredem inſtituit, alterum exhæredauit: deinde exheredatum c inſtituto ſubſtituit d, ac poſtea exhæredato e Mæuium, & ab eo legauit, & exheredatus fratri impuberi extitit heres: deinde impubes deceſſit cum iudicio patris facultates paternæ per cauſam hereditariam ex ſubſtitutione ad eum peruenient, poteſt dici, legata ab eo relicta præſtanda eſſe, habita ratione legis Falcidiæ in his bonis, quæ pater mortis f tempore reliquerit.

¶ Nec huic contrarium eſt, quod cum exheredato g pater legatum dederit, nihilo h magis ſubſtitutum legatis obligabitur: quia eo caſu non hereditatis paternæ portio, ſed legatum ad eum peruenit.

¶ Dicet aliquis: Quid ergo, ſi exhæredatus filius non ex ſubſtitutione fratri ſuo heres extiterit, ſed aut lege, aut per interpoſitam perſonam, atque ita impubes deceſſerit; ſic quoque exiſtimandus erit ſubſtitutus legata debere? Minimè. nam quantum intereſt exhæredatus filius ex ſubſtitutione fratri ſuo heres exiſtat, an alio modo, vel ex eo apparet, quod alias ab eo legare pater potuit, alias non potuit. eſt igitur rationi congruens, ne plus iuris circa perſonam ſubſtituti teſtator habeat, quam habuerat in eo, cui eum ſubſtituebat.

8 ¶ Cohæres à pupillo datus ſi pro parte ſua legata, habita legis Falcidiæ ratione, præſtiterit: deinde, impubere mortuo, ex ſubſtitutione hæres extiterit, & k ſemis pupilli legatis exhauſtus eſſet, ex integro legis Falcidiæ ratio ponenda erit. vt contributis legatis, quæ ab ipſo, & quæ à pupillo data fuerant, pars quarta bonorum apud eum remaneat. licet enim pupillo heres exiſtat, tamen circa legem Falcidiam perinde ratio habetur, ac ſi patri heres extitiſſet. Nec aliter augebuntur legata, quæ ab ipſo vltra dodrantem data fuerant, quam augentur, cum ex parte heres inſtitutus, & cohæredi ſuo ſubſtitutus, deliberante cohærede, legata, habita ratione legis Falcidiæ, ſoluat, deinde ex ſubſtitutione alteram quoque partem hereditatis adquirat.

De perplexitate. 3. De legato puro & legato conditionali.

88. *Africanus* l libro 5. Quæſtionum. m

QVi quadringenta habebat, trecenta legauit, deinde fundum tibi dignum centum aureis ſub hac conditione legauit, ſi n legi Falcidiæ in teſtamento ſuo locus non eſſet. quæritur, quid iuris eſt? o dixi τῶν ἀπόρων, *id eſt, ex perplexis* p hanc quæſtionem eſſe, qui tractatur apud dialecticos q τοῦ ψευδομένου r, *id eſt* [illegible], dicitur etenim s quidquid conſtituerimus verum eſſe, falſum reperietur. namque ſi legatum tibi datum valere dicamus, legi Falcidiæ locus erit, ideóque, deficiente conditione non debebitur. rurſus ſi, quia conditio deficiat legatum valiturum non ſit, legi Falcidiæ locus non erit. porrò ſi legi locus non ſit, exiſtente conditione legatum tibi debebitur. cum autem voluntatem teſtatoris eam fuiſſe appareat, vt propter tuum legatum, cæterorum legata minui nollet, magis eſt, vt ſtatuere debeamus tui legati conditionem defeciſſe.

1 ¶ Quid ergo dicemus, ſi ducenta legauit, & tibi ſimiliter ſub eadem conditione ducenta legata eſſe proponantur? nam aut extitiſſe, aut defeciſſe legati tui conditionem, vt aut totum, aut nihil tibi debeatur, & iniquum, & contra voluntatem teſtatoris exiſtimabitur. rurſus partem deberi, rationi a non congruit, quando neceſſe eſt, totius legati conditionem vel extitiſſe, vel defeciſſe. Ergo per exceptionem doli mali tota ea res temperanda erit.

2 ¶ Quare cùm quis tale quid conſequi velit, ſic conſequetur. *Si quo amplius legaui vel legauero, quàm per legem Falcidiam licebit, eum quadrantem ad ſupplendum quadrantem deduci oportet, ex eo legato, quod Titio dedi, heres meus damnas eſto dare.*

3 ¶ Qui b ducenta in bonis relinquebat, legauit mihi centum præſenti die, tibi æquè centum ſub conditione. poſt aliquantum temporis extitit conditio. Ita tamen, vt ex reditu c eius ſummæ, quæ tibi relicta eſt, non amplius quam 25. reciperet. Legis Falcidiæ ratio ita habenda erit heredi, vt 25. conferre ei debeamus, & amplius fructus quinquaginta medij d temporis, qui (verbi gratia) efficient quinque. Cum igitur triginta ſint conferenda, quidam putant, quina dena ab vtroque noſtrum conferenda eſſe. quod minimè verum eſt. Licet enim eandem quantitatem acceperimus, manifeſtum tamen eſt, aliquanto vberius eſſe meum legatum. Quare ſtatuendum erit, tanto minus in tuo legato eſſe, quantum ex fructibus eius heres perceperit. Secundum quod in propoſita ſpecie computationem ita iniri oportet, vt ex ſeptem partibus ego quatuor, tu tres conferamus e; quoniam quidem quarta pars amplius in meo, quàm in tuo legato eſt.

De alimentis. 1. De vſuris.

89. *Marcianus* libro 7. Inſtitutionum.

DIui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, pecuniam relictam ad alimenta puerorum Falcidiæ ſubiectam eſſe f: &, vt idoneis g nominibus collocetur pecunia, ad curam ſuam reuocaturum præſidem prouinciæ.

1 ¶ Diui Seuerus & Antoninus generaliter reſcripſerunt Bononio Maximo, * vſuras h præſtaturum eum, qui fruſtrationis cauſa beneficium legis Falcidiæ implorauit.

De iuſſo reſtituere hereditatem pecunia accepta.

90. *Florentinus* lib. 11. Inſtitutionum.

SI heres, cuius fideicommiſſum eſt, vt accepta certa pecunia hereditatem reſtituat, à voluntate eius, qui teſtamentum fecit, diſcedit i, & poſtea legis Falcidiæ beneficio vti volet, etſi non detur ei, quo accepto hereditatem reſtituere rogatus eſt, tamen fideicommiſſum reſtituere cogi debet: quoniam quod ei pater familiæ dari voluit, legis Falcidiæ commodum præſtat.

Quid imputetur in quartam.

91. *Marcianus* lib. 13. Inſtitutionum.

IN k quartam hereditatis, quam per legem Falcidiam heres habere debet, imputantur res, quas iure l hereditario capit, non m quas n iure legati vel fideicommiſſi vel implendæ conditionis cauſa accipit. nam hæc in quartam non imputantur.

¶ Sed o in fideicommiſſaria hereditate reſtituenda, ſiue legatum vel fideicommiſſum datum ſit heredi, ſiue præcipere, vel deducere, vel retinere iuſſus eſt, in quartam id ei imputatur. pro p ea vero parte quam accepit à coherede extra quartam, id eſt q quod à coherede accipitur. Sed etſi accepta pecunia hereditatem reſtituere rogatus ſit, id quod accipit, in quartam ei imputatur, vt Diuus Pius conſtituit r. *

---

poſteriori onerata, ex ſubſtitutione vulgari, aut pupillari, contributioni locum eſſe: ſecus, ſi onera integra accedat, v. tamen Cuiac. 15. obſ. 15. & 25. obſeru. 23. vbi de contributione hoc tractat.

a l. 1. §. 13. eod.

b Subſtitutio reciproca hac formula etiam concipi ſolet.

c Exhæredatus poteſt ſubſtitui inſtituto.

d quod poteſt, l. 1. §. 2. ſ. de vulgar.

e Exhæredato inſtituto, poteſt rurſus ſubſtitui.

f adde l. 78. ſ. eod.

g Exheredato filio legatum aſpergere, hoc eſt, legatum relinquere poſſumus.

h id eſt, nihilominus, v. l. 12. §. 1. ſ. de vi bonorum raptorum.

i v. in hunc §. Cuiac. 4. obſ. 25. & 15. obſ. 15.

k nec ſemis. Cuiac. 15. obſ. 15. in fin. & ad l. 4. in verbo ſ pupilli. ſ. de vſufructu, reprehenſus à Roberto 1. recep. 8.

l v. Cuiac. 5. ad Afr.

m adde l. 64. ſupra eodem.

n an debeatur legatum? ſi deberi dixeris, tunc ſequitur quaſi deficiente conditione vt nihil debeatur. ſi non deberi, tunc ſequitur quaſi exiſtente conditione vt totum debeatur. Nec enim ſcindi vnum idemque legatum poteſt, vt pro parte non valeat, v. Cuiac. ibid.

o Chryſippus ſcripſit περὶ τῶν ἀπόρων διαλεκτικῶν λόγων. Haloander, vt & Alciatus 4. de verb. ſign. legit τῶν ἀπόρων, id eſt de ſpicibus. Porrò τῶν ἀπόρων, id eſt eorum quæ exitum non habent, meminit Suetonius in Zenone Citieo, & Lucianus in Lapithis. Dialecticis generalis eſt appellatio: Soriten complectitur Pſeudomenon, Crocodilum, Electram, [illegible], de quibus vide ibid. Cuiac. Fabrum 1. c. 10. Non quia Ceratinæ aut Crocodilinæ poſſint hominem facere ſapientem, ſed quia illum ne in minimis quidem oporteat falli.

p Si perplexitas contingat ex accidenti præter teſtatoris propoſitum, ſecundum mentem teſtatoris iudicandum eſt, Bart.

q Dialectici hic, ſunt Stoici, apud quos multæ captiones referuntur. Sunt autem ex eis duæ præcipuæ, pſeudomenos & ſorites, vtriuſque meminit Cicero in Hortenſio & Lucullo. Auguſtinus contra Academicos: Hieronymus in Rufinum & in Iouin. De cauillatione & Sophiſmate agitur in lege 177. ſ. de verb. ſig. l. 65. ſ. de reg. iur. Sorites ab euidenter veris ad falſa interrogando deducit, Senec. 5. de benefic. 19. Sorites ille inexplicabilis ſubit, cui difficile eſt modum imponere, quia paulatim ſurripit, & non deſinit ſerpere. Pſeudomenon tale eſt, vt ſiue aias, ſiue neges, reperiatur ſtatim id falſum eſſe, Cuiac. ibid. adde Gell. 3. ſc. 10. & 9. cap. 15. & 16.

r Pſeudomenon ſyllogiſmum Cicero 2. de diuin. mentientem rationem interpretatur: nam quidquid ſtatueris verum eſſe, ſtatim reperitur falſum: vt in l. 9. ſ. de verborum obligationibus. tibi fundum dabo, niſi illi dedero: illi dabo, niſi tibi dedero.

s adde exempla ex l. 5. in fin. infra ad Trebellianum. l. 9. infra de verb. oblig.

---

a Stricte ſolùm, nam æquitas exceptionis doli mali, hoc conſequitur heres, vt eorum accipiat Titius iure legati, & ſecernitur voluntas defuncti.

b v. Cuiac. ibid.

c id eſt ex viuſu v. l. 24. §. de præſcriptis. Vſuræ quæ pendente conditione exiguntur ex quantitate legati, in legem Falcidiam imputantur, & quod deeſt pro rata ab omnibus legatariis ſuppletur, Bart.

d l. 58. §. 5. ſ. ad Trebell.

e in Falcidiæ legis ratione legatarij conferunt heredi. l. 79. ſ. eod.

f Imo ſubiecta non eſt. Ceſſat enim Falcidia in iis quæ ad pias cauſas relicta ſunt, Nou. 131. c. 12. Auth. ſimiliter, C. hoc tit.

g Idoneis nominibus, idoneiſque locupletes debitores.

h l. penult. ſupra de vſuris: l. 3. C. de vſur. & fruct. leg.

i Qui repellat id quod quartam minuit, quantum non deducit.

k adde l. 82. ſ. eod.

l In Falcidiam ea tantum imputantur, quæ iure hereditario capiuntur: in Trebellianicam verò, quæcunque iudicio teſtatoris, puta legati vel fideicommiſſi, hereditatis. l. 96. §. de leg. 3. Cur ita? lex Falcidia quartam partem hereditatis apud hæredem manere iubet: ergo nihil quod non eſt hereditarium pertinet in Falcidiam imputari: Trebellianum Senatuſconſultum voluit ſimpliciter apud heredem remanere quartam ex fideicommiſſo: ergo quicquid fideicommiſſi nomine heres habuerit, id ei in quartam imputabitur, v. Ripenſem, Alciatum hic & 8. paradox 4. Duarenum 2. diſput. 10. Contium 2. lect. 5. & 1. Subſeſſuum 15. Cuiac. 8. obſer. 4. Goueanum 1. [illegible] pra. Corraſium 2. Miſcell. 1. Interea monet Cuiacius, in quarta deductione idem omnino ius eſſe legatorum & fideicommiſſorum 8. obſ.

m Aliud eſt iure hereditario capere, aliud iure legati & fideicommiſſi, l. 22. ſupra eod. l. 96. ſup. de leg. 3.

n v. l. 22. ſupra eod.

o Atqui fideicommiſſa legatis exæquata, l. 1. ſup. de. leg. 1. Igitur non aliud eſt hic conſtituendum in fideicommiſſo quàm legato. Goueanus hunc locum emendat, & ita legit, *Sed & in.* Cuiacius putat hunc totum verſiculum generalis prioris ſententiæ explicandæ non reſtringendæ cauſa ſubiectum eſſe: quod tamen improbatur ab Antonio Fabro 6. coniect. 4. niſi forte legatur ſ. in quartam id ei non imputatur.

p Hic locus in Pandectis Florentinis aſteriſco notatus eſt, vt vel omnino tollendum vel emendandum ſuſpicari liceat. alij ita legunt non pro ea parte, & poſt, extra quartam enim eſt, quod ab herede accipitur. Ant. Faber 6. coniect. 4. ita legit, pro ea etiam parte quam à coherede accepit, ſed & ſi accepta, &c. atque ita hæc verba, extra quartam, id eſt quod ab herede accipitur, delenda eſſe cenſet.

q Imo non eſt: cum id quod à coherede accipitur, compenſari oporteat: & ita in quartam imputari, vt hic. & l. 22. ſup. eod. l. 24. C. familia. Aliud eſſe dicitur in Falcidia, aliud in Trebellianica. Imo non aliud: nec enim heres cogitur fideicommiſſum reſtituere quod à coherede accipit: l. 18. in fin. ſ. ad Trebell. Non cogitur: niſi ſupra quartam Trebellianicam habeat.

r Incluſa hæc ſellulis Cuiac. monet abeſſe ab Archetypo Florentino, & Baſil. lib.

non

Universidad Rey Juan Carlos

ſed & quod implendæ a conditionis cauſa fideicommiſſum hæredi datur: in eadem cauſa eſſe admittendum, ſciendum eſt. * ſi quid verò implendæ conditionis cauſa hæres accipiat à legatariis, in Falcidiæ computationem non prodeſſe: & ideo ſi centum prædium legaverit defunctus, ſi quinquaginta hæredi legatarius dederit, centum legato computationem fieri, & quinquaginta extra hereditatem haberi, ne in quartam ei imputentur.

De teſtamento militis & codicillis poſt miſſionem factis.

92. *Macer* lib. 2. de Re militari.

SImiles b teſtamento facto, partem dimidiam hæreditatis ſuæ tibi reſtitui iuſſerit, deinde poſt miſſionem factis codicillis, alteram partem Titio reſtitui rogaverit: ſi quidem poſt c annum miſſionis ſiue deceſſerit: & tibi & Titio hæres partem quartam retinebit: quia eo tempore teſtator deceſſit, quo teſtamentum eius ad beneficium principale pertinere deſierat. ſi verò intra annum miſſionis deceſſerit, ſolus Titius deductionem partis quartæ patietur: quia d eo tempore fideicommiſſum ei relictum eſt, quo teſtator iure militari teſtari non potuit.

De rogato reſtituere hereditatem pecunia accepta.

93. *Papinianus* [lib. 20. Quæſtionum.]

ACceptis e à Mævio centum f hæreditatem Mævio reſtituere pecuniamque g poſt mortem ſuam h Titio dare rogatus eſt i, quanquam hæc centum quartam bonorum efficiant; tamen, propter fideicommiſſum ſequens k, quartæ retentioni l locus erit: tunc m enim ex conſtitutione Divi Hadriani Falcidiæ ſatisfacit ea quantitas, cum apud hæredem remanet, ſed Falcidiam patietur ſolus, cui hæreditas relicta eſt. nam in n centum, quæ mortis cauſa capiuntur, admitti Falcidia non o poteſt.

¶ Planè, ſi quis ita ſcripſit, *accepta centum, peto reſtituas hereditatem*, neque perſonam dantis demonſtraverit: quaſi retentam & præceptam pecuniam, ſi quartæ ſufficiat, inducere Trebellianum.

An prælegata imputentur in Falcidiam.

94. *Scævola* lib. 21. Digeſtorum.

FIlio & filia p ſcriptis q heredibus ſingulis r certa prælegavit: ſed longe minus filiæ, cui etiam domum obligatam prælegavit cum inſtrumentis, & quidquid ibi fuerit, & adiecit hæc verba: *ſed ea conditione lego, ut, quidquid æris alieni in ea domo erit, Titius libertus filii mei exſolvat, & ſi tu utrique domus commune.* quæſitum eſt, ſi filia legis Falcidiæ beneficio uti volet ſ ad quartam retinendam: an ex hæreditate, quæ ei relicta eſt, deducto ære alieno, eius, quod ſuperfuerit, quartam conſequi debeat? Reſpondit, iure quidem id poſtulaturam: verum non aliàs ea quæ ei data ſunt, accepturam, ſi modo ea quartam ſuppleant: quam voluntati defuncti ſolvendum præſtando pareret.

De eo quod heres debebat defuncto. 1. De alimentis. 2. tutelis.

95. *Idem* lib. 22. Digeſtorum.

MAritus vxoris res t extra dotem conſtitutas adminiſtrauit u: eaque decedens ante rationem ſibi redditam adminiſtrationis, ex aſſe eundem maritum hæredem reliquit, eiuſque fideicommiſit, vt decem vncias filio communi, cum moreretur, reſtitueret, duas autem vncias nepoti. quæſitum eſt, an id quoque quod ex adminiſtratione rerum apud maritum reſediſſe conſtiterit, cum cæteris x bonis pro rata decem vnciarum filio reſtitui debeat? Reſpondit, id quod z debuiſſet hæreditati, in rationem venire debere.

1 ¶ Filiæ, quam mater rogauerat, ſi impubes deceſſiſſet, reſtituere hæreditatem Titio, patruus legitimus hæres extitit, in rationem legis Falcidiæ ponenda deſiderat deduci ſortes, ex quarum vſuris alimenta impubes defuncta e perſonæ teſtatricis ſuæ pluribus debita præſtitit. quæſitum eſt an, ſi eas deduxerit, cauere a debeat, defunctorum alimentariorum b portiones pro modo ſortium ſe reſtituturum? Reſpondit, debere cauere.

2 ¶ Poſt aditam hereditatem triennio exacto, legatariis hæres legem Falcidiam opponit: idcirco, quod adminiſtrauit tutelas teſtator, quarum ratio nondum reddita ſit, & quod neget, tantum redigi ex nominibus poſſe, quantum in cautione deductum eſt. quæſitum eſt, an rationes defuncti & omnium inſtrumentorum hæreditariorum & pupillarium rationem legatariis deſiderantibus, hæres deſcribendi c poteſtatem facere debeat: ne in poteſtate eius ſit proferre quod velit, & per hoc in fraudem legatarii inducantur? Reſpondit, ad iudicis officium pertinere, explorare ea, per quæ probetur, quantum ſit in bonis.

De eo qui paganus teſtamentum fecit, militiæ tempore codicillos.

96. *Idem* libro ſingulari Quæſtionum publicè tractatarum.

MIles d ſi, dum paganus erat, fecerit teſtamentum, militiæ tempore codicillos, lex Falcidia in codicillis locum non e habet, in teſtamento locum habebit f.

SI CVI PLVS, QVAM PER LEGEM Falcidiam licuerit, legatum eſſe dicetur g

TIT. III.

Summa. 1. De teſtamentis duplicib. 4. De ære alieno certo, vel incerto. 5. De fideicommiſſis. 6. De arbitro dando, vel cautione præſtanda. 7. De legatis purè & conditionaliter. 9. De viribus huius cautionis. 10. De mortis cauſa donationibus. 11. De parte vel tota reddenda. 12. De teſtamentis in quibus Falcidia locum non habet. 13. An legatarii caveant. 14. De portione debita patrono. 15. Si res legata apud legatarium interierit.

11. *Verbum, Amplius,* [illegible]

1. *Vlpianus* [lib. 79. ad Edictum.

SI cui plus, quam licuerit, legetur, & dubitari iuſtè poſſit, vtrum lex Falcidia locum habitura eſt, nec ne: ſubvenit prætor hæredi, vt ei legatarius ſatiſdet h, vt ſi apparuerit, eum amplius legatorum nomine cepiſſe, quàm è lege Falcidia capere licebit, quanti ea res erit, tantam pecuniam det, doluſque malus ab eo abfuturus ſit.

1 ¶ Neque intereſt, vtrum i in primis tabulis hoc fiat, an in pupillaribus, an in vtriſque. etenim legem Falcidiam ſemel eſſe admittendam, etiam k ſi duplex ſit teſtamentum, iam convenit: contributis legatis, tam his quæ ab ipſo pupillo, quam his quæ à ſubſtituto impuberi relicta ſunt.

2 ¶ Si non ſuffiſſet interpoſita ſtipulatio ex perſona pupilli, tutelæ actio heredi l pupilli adverſus tutorem competit. Sed (vt Pomponius ait) & ipſi pupillo & hæredi eius poterit committi ſtipulatio, m ipſi n, quo caſu, viuo eo, Falcidia incipit locum habere.

¶ De tutelæ quoque actione idem ſcribit.

3 ¶ Marcellus ait: Qui quadringenta in bonis habebat impuberem filium hæredem inſtituit, eique ſubſtituit o Titium & Seium. nihil à pupillo teſtator legauit, ſed à Titio trecenta. vtrum ducenta (inquit) præſtabuntur, an centum quinquaginta? nam trecenta nullo modo eum præſtare: mihi videtur verius, non amplius eum parte ſua erogare compelli: certè nec minus, ſecundum quod eueniret, vt non ſoli committatur ſtipulatio: ſed omnibus hæredibus interponenda eſt. ſed cauſa cognita Falcidiam locum habere: & legatorum modus facit & æris alieni onus.

4 ¶ Et ſi quidem euidens æs alienum eſt, vel certum, facilis eſt computatio. ſi autem adhuc incertum eſt, quia fortè vel conditio eius pendet, vel creditor litem conteſtatus eſt, & necdum lis finita eſt: dubitabatur, quantum legatariis deberetur propter incertum.

5 ¶ Hodie n tamen ſubſimile aliquid fit in fideicommiſſis.

6 ¶ Cum dicitur lex Falcidia locum habere, arbiter o dari ſolet *ad ineundam quantitatem bonorum*: tametſi vnus aliquid modicum fideicommiſſum perſequatur, quæ computatio præiudicare non debet cæteris, qui ad arbitrum miſſi non ſunt.

¶ Solet tamen ab herede etiam cæteris denuntiari fideicommiſſariis, *vt veniant ad arbitrum, ſi quo cauſam ſuam agant.* Plerumque & creditoribus, *vt de ære alieno probent*, habet tamen rationem in legatariis item in fideicommiſſariis: vt, ſi offerat integrum quod relictum eſt hæres deſiderans cauere ſibi hac ſtipulatione, audiatur.

7 ¶ Si legata quædam præſenti die relicta ſunt, quædam p ſub conditione: interponenda erit iſta ſtipulatio propter legata conditionalia: dummodo ea legata quæ præſenti ſunt, integra ſoluantur. Iulianus denique ſcribit, ſi purè & ſub conditione legata fuerint: nō exiſtente conditione lex Falcidia locum habeat, non aliter legatariorum, quæ purè data ſunt, actiones dari debere, quam ſi cautum fuerit heredi, quanto amplius, quàm per legem Falcidiam licuerit ceperit.

8 ¶ Idem Iulianus q ſcribit, eum cui quadrans ſub conditione, & dodrans purè legatus eſt, cauere debere, quanto amplius quàm per legem Falcidiam licuit, ceperit, reddi

9 ¶ Hæc

---

hic §e. Paratitlis, & [illegible]. Idem negat. Ea imputari, quæ conditionis implendæ cauſa, & legati fideicommiſſi iure dantur, arg. l. 14. C. fam. erciſc.
a l. 76. ſ. eod.
b l. 17. ſupra eod. l. vlt. infra eo.
c l. 40. ſ. eod. & l. 5. C. de teſt. milit.
d v. quæ ſcripſi ad l. 22. ſup. de teſt. milit.
e Poſtquam hæres acceperit centum
f Mævio.
g Hæc centum donationis mortis cauſa capit.
h ſub. eam.
i i. poſt mortem legatarij.
k ſub. Gaius.
l i. quia iuſſus eſt eadem centum reſtituere Titio.
m Falcidia lege retentio eorum dicitur quarta: non vindicatio, vt hic. l. 14. §. 1. ſupra eo. Nou. 1. idque & ſecundo capite, in quo ait, capiens, iure nimium retentionis. idem in S. C. Pegaſiano: nam quod in legatis lex Falcidia, idem in fideicommiſſis Pegaſianum ſubſequitur, §. ſed quia, Inſt. de fideic. hær. Libro 2. l. 7. ad Trebell.) Hodie eſt vindicatio ex conſtitutione Iuſtiniani, l. pen. C. ad l. Falc. quod ante Iuſtinianum non fuit: vnde hodie legatario occupanti legatum ſine voluntate hæredis, hæredi datur interdictum, quorum legatorum, vt recipiat rem legatam, ſibique Falcidiam ſeruet per retentionem, l. 1. C. quorum legatorum: vel ſi per errorem ſoluerit integrum legatum, datur condictio indebiti, d. l. heres 21. §. ſi legatarius, ſ. eo. Conſtat etiam ex ſtipulatione Falcidiæ, ſi interpoſita fuerit, condictionem eſſe. Sunt qui vindicationem eſſe putent ex lege in quartam. [illegible] 26, §. eo. quod Cuiac. negat & improbat 8. obſer. 2. vbi etiam tenet adverſus alios retentionem de qua hic agitur, fieri exceptione demum oppoſita doli, vel in factum. n Conditionis cauſa quod à fideicommiſſo hæres accipit, id hæredi in Falcidiam imputatur, ſi modo id quod ita acceptum eſt, apud hæredem remanſerit, vt hic. o Si hæres non grauatus vt hæres, ſed vt alius commodum ſenſerit, Falcidiam non deducit. p Imo patet, v. l. 2. C. de mort. cau. dona. An hic hæres quartam integram habet? An mortis cauſa donatarius Falcidiam non detraxit? An potius plenè Falcidia [illegible] ex mortis cauſa captione, quæ ea non prouenit ex voluntate teſtatoris, ſine proueniat, ab alio tamen quàm ab hærede? Nam ſi ab hærede, diſſentiunt interpretes [illegible] §. Falcidia. q qui in patris ſui [illegible] poteſtate poſiti erant. r æqualiter, qualiter compenſationi locus eſſet [illegible] legati cauſa accipio, quantum [illegible] Falcidiæ pro [illegible]. ſ aduerſus fratrem. t Quænam illæ res extra dotem conſtitutæ paraphernæ, ſeu parapherualia, l. hac lege 8. C. de pactis conu. [illegible] u ſub. & forte ea quanti dolit rationem, vnde in hac quantitate quærebatur, quorum tamen nullam vnquam reddere mariti reſtituere cogeretur. Reſpondebatur, cogi reſtituere, tametſi videri [illegible]. x l. 1. §. 15. ſ. eo. l. 9. §. vlt. ſ. de iure dot.

a l. 4. [illegible] ſupra de alimentis.
b Alimentarij ſunt, quibus alimenta relicta, l. 3. §. 4. ſ. de tranſact.
c Rationes atque inſtrumenta edere hæres cogitur ad conficiendam repliationem, l. 1. §. 2. ſ. de edendo, l. 2. ſup. [illegible] l. 1. ſ. de edendo, l. 1. C. de edendo.
d v. l. 17. ſup. ad. dixi ad l. 12. C. de teſt. milit.
e Cur? Falcidia locum non habet in codicillis facti à milite.
f Cur? Falcidia locum habet in teſtamento facto à pagano.
g & ab hærede præſtandam legatariis ſatiſdationem [illegible] Tractatur [illegible] ſub hoc titulo & ſtipulatione [illegible] & de ſtipulatione fructuarij, v. Cuiac. hic.
h l. 1. §. 12. l. 31. ſup. tit. prox.
i v. quæ ſcripſi ad l. 11. ſup. de vulg. & pupill. ſubſtitution.
k l. 11. §. 5. ſupra ad l. Falcid. §. 3. Inſt. de pupillari.
l l. 34. in fi. ſupra ad l. Falcid.
m l. 11. §. 9. ſupra ad l. Falcid.
n idem, poſt Senatuſconſultum Pegaſianum. vide Cuiac. 8. obſeruat. 5. vide l. 5. §. 2. de minor.
o l. 1. C. de impub. [illegible]
p l. 45. [illegible] l. 73. §. 2. ſup. ad l. Falcid.
q v. quæ ſcripſi l. 45. §. 1. ſupra [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

9 ¶ Hæc ſtipulatio ideo a locum habet: quia, etſi repeti poteſt id, quod ſolutum eſt: tamen fieri poteſt, vt non ſit ſoluendo is, cui ſolutum eſt, ac per hoc pereat, quod datum eſt.

10 ¶ In mortis cauſa quoque donationibus poteſt dici, hanc ſtipulationem eſſe interponendam.

11 ¶ Hæc verba ſtipulationis, *Quod amplius b legatorum nomine ceperis, quàm è lege Falcidia capere licebit*: non tantùm eum comprehendunt, qui amplius acceperit quàm c Falcidia permittit, vt reddat partem, habeat partem: verum etiam eum, qui totum deberet reſtituere. etenim ſciendum eſt, legem c Falcidiam interdum partem eius, quod datum eſt, interdum totum reuocare. cùm enim, habita ratione æris alieni, Falcidia inducatur, plerumque euenit, vt emergente debito, vel conditione æris alieni exiſtente, totum, quod legatum eſt, exhauriatur. ſed & libertatum conditio interdum exiſtens, efficiet legatum omnino non deberi. quippe cùm habita ratione libertatum, & deductis pretiis eorum, tunc demum legatorum ineatur ratio.

12 ¶ In quibuſdam e tamen teſtamentis Falcidia quidem locum non habet f verumtamen lex obſeruatur: vt licet quadrantem heres non retineat, tamen hactenus legata debeantur, quatenus patrimonij vires ſufficiunt: vtique deducto g ære alieno. item deductis pretiis eorum, qui libertatem in teſtamento vel directam, vel fideicommiſſariam acceperint.

13 ¶ Sed & legatario cauendum eſt, à h quo fideicommiſſum relinquitur.

14 ¶ Interdum non legis Falcidiæ, ſed etiam alterius legis i in hac ſtipulatione ratio facienda eſt, vtputa ſi patronus k ex aſſe heres inſtitutus ſit, & purè quincunx legatus ſit, & ſub conditione aliquid ſuprà debitam l patrono partem. nam in hunc caſum ratio facienda eſt illius legis l quæ patronos vocat, non m legis Falcidiæ.

15 ¶ Si res, quæ legata ſit, apud legatarium interierit: probandum eſt, exceptione ſuccurri ei n, qui promiſit o.

2. *Paulus* lib. 75. ad Edictum.

Etiam ſi, quanti ea res ſit, promiſit.

1. Quale ſit hoc edictum. 2. De legatis in diem, vel conditionalibus. 4. De alimentis. 5. De fiſco & cæteris. De [illegible] *6. De arbitrio boni viri. 9. An ſæpius committatur hæc ſtipulatio. 10. De cautione omiſſa.*

3. *Vlpianus* libro 79. ad Edictum.

Niſi ſi dolo ipſius aliquid factum ſit. tunc enim etiam ex doli clauſula quæ in iſta ſtipulatione continetur, tenebitur, & replicatione repelli poterit.

1 ¶ Hæc cautio, quæ propter legem Falcidiam interponitur, fideiuſſorum habet præſtationem p.

2 ¶ Si in plures dies pecunia legata eſt: cùm certum ſit legem Falcidiam locum habere, non ſtipulationi, ſed computationi locum eſſe Pedius ait, vt æſtimetur, quanti ſit quod in diem legatum eſt, & tantum credatur eſſe legatum, efficit æſtimatio, et pro modo eius ex omnibus legatis ſtatim legis Falcidiæ ratio habeatur.

3 ¶ Quotiens futurum eſt, vt palàm ſit & ante diem venientem, iam Falcidiam locum habere, totiens computatio eius fit. nam ſi conditio in mora eſt, expectabimus conditionem, quoad exiſtat. ſi autem dies ſupereſt q iam hic intercapedinis temporis habita ratione, atque æſtimatione, ſic de Falcidia diſputabimus, & committi ſtipulationem dicemus.

4 ¶ Quamuis autem omnes legatarij & fideicommiſſarij neceſſe habeant hac ſtipulatione cauere: tamen quibuſdam remitti Diui fratres reſcripſerunt: vtputà his r quibus minora s alimenta ſunt relicta. Pompeiæ enim Faullinæ reſcripſerunt ſic: Non eandem cauſam eſſe decem aureorum, quos annuos tibi teſtamento Pompeiæ Criſpianæ patronæ tuæ relictos proponis, atque ſui alimentorum & veſtiarij libertis relictorum, quibus propterea ſ cautionis onus remittendum exiſtimauimus.

5 ¶ Item ſciendum eſt fiſcum t hanc cautionem non pati, ſed perinde committi poſſe, ac ſi caueſſet. cæteros autem cuiuſcunque dignitatis ſint, licet iam legata perceperint, compelli u debere ad cauendum, Diuus Pius reſcripſit. ex quo reſcripto etiam illud accipimus, quod etiam poſt x ſoluta legata voluit ſtipulationem interponi.

6 ¶ Si legatarius heredi qui controuerſiam hereditatis patitur iam, vel ſperat, de reſtituendo legato ſibi præſtito cauerit, & euicta hereditas ſit, ſed negligentia y, vel dolo eius qui legatum præſtitit: dicemus non z committi ſtipulationem propter viri boni arbitrium, quod ineſt huic ſtipulationi a.

7 ¶ Item ſi ipſe b qui præſtitit legatum ex alia cauſa ſibi euicerit: (vtputà quia inuenitur ſequenti teſtamento heres ſcriptus, in quo legatum iſte legatarius non acceperat) dicemus committi ſtipulationem propter viri boni arbitrium.

8 ¶ Et generaliter vbicunque hereditatem, vel quantitatem, vel emolumentum præſtiterit is, qui hac ſtipulatione ſibi proſpexerat, dicendum eſt, ni committi tamen modò culpa abſit ab eo, qui ſtipulatus eſt.

9 ¶ Quæſitum eſt, an ſæpius a committatur? Et placet, etiam ſæpius eam committi ſi per partes ablata eſt hereditas.

10 ¶ Si legatum fuerit præſtitum ante interpoſitam hanc ſtipulationem: an condici poſſit, vt cautio illa interponatur, mouet quæſtionem. * quod ea, quæ per errorem omiſſa vel ſoluta ſunt, condici poſſunt. & hic ergo quaſi plus ſolutum videtur ex eo quod cautio intermiſſa eſt. & ait Pomponius, conditionem interponendæ ſatiſdationis gratia competere b. & puto hoc probandum quod Pomponius, vtilitatis gratia.

De cauſa cognitione. 1. De duobus hereditatem ſibi vindicantibus. 2. Si quis rem ſuam vel hereditariam tradat.

4. *Paulus* lib. 75. ad Edictum.

Hæc autem ſatiſdatio c locum habet, ſi iuſta cauſa eſſe videbitur. nam iniquum erat omnimodo caueri nomine illatæ controuerſiæ litis, cùm poſſint et luſoriæ d ſæpe fieri, ideoque eam rem prætor ad cognitionem ſuam reuocat.

1 ¶ Si duo ex teſtamento hereditatem in ſolidum ſibi vindicent: fortè quod eiuſdem nominis ſint: tam in poſſeſſorem, quàm in petitorem competunt actiones & creditoribus e & legatariis.

2 ¶ Hæc cautio vtique neceſſaria eſt, ſi quis pecuniam ſuam ſoluat, vel numerabat: ſi verò pecuniam hereditariam ſoluat, vel rem tradat, quidam non putant cauendum: quia nec teneri poteſt eo nomine victus, cùm non poſſideat, vel dolo fecerit, quominus poſſideat. hoc ſi ante motam controuerſiam ſoluat. quod ſi poſtea f, tenebitur culpæ nomine.

3 ¶ Sed cùm de nomine inter duos quæſtio eſt: numquid non ſit cauendum ei, qui hereditariam rem tradat, quia omnimodo vnus liberatur: quemadmodum ſi æs alienum hereditarium ſoluatur, ſed ſi petitor ſuam pecuniam ſoluat, aut rem ſuam tradat: non habet vnde retineat. & ideo neceſſaria ſit ei cautio.

De fideicommiſſo relicto à legatario.

5. *Marcellus* libro 21. Digeſtorum.

Videamus an ſtipulatio, *quæ amplius per Falcidiam* [illegible] h aduerſus eum non ſufficiat, qui legatum alij reſtituere ex fideicommiſſi cauſa debet. ſufficiet autem dici, nihil eius fideicommiſſum eſſe. cauebit ſcilicet legatario & is qui fideicommiſſum accipiet, niſi fortè maluerit legatarius, circumſcripto i ſublato heredi caueri. ſed & legatario præterea cauendum eſt, ſi (vt plerumque æquum eſt) pro rata ex fideicommiſſo retinere ei concedendum eſt: quamuis tantum ex legato apud eum erit remanſurum, vt ſufficere poſſit ad præſtandum fideicommiſſum.

De eo qui non poteſt ſatiſdare facilè.

6. *Calliſtratus* libro 4. de Cognitionibus.

Cum non facilè k ſatiſdationem offerre legatarius, vel fideicommiſſarius poſſit, & fortè [illegible] propter hoc à petitione liberalitatis l ex teſtamento ſubmoueatur: an quid onus ſatiſdationis ei remittendum erit, quod videtur m admitti reſcripto Diui Commodi in hæc verba: [illegible] de ea re notio eſt, [illegible] ſi comperierit, ideo cautionem à te exigi, vt à fideicommiſſi petitione auertas, onus ſatiſdationis tibi remitti curabit n.

De eo qui iuſſus eſt legata percipere ad diſtribuendum.

7. *Paulus* lib. 7. ad legem Iuliam & Papiam.

Diuus Pius ab eo, qui annua legata percipere ad diſtribuendum m iuſſus erat, vetuit cautionem exigi, *teſtamento parum* [illegible] niſi apertè cauere iuſſus eſſet.

8. *Marcianus* lib. 10. Fideicommiſſorum.

Si heres partem bonorum, vel etiam vniuerſa bona delata ad fiſcum diceret: conſtaret autem de fideicommiſſo: decretum eſt, vt petitori caueretur *a diuiſæ hereditatis reſtitui*, ſolueretur.

Si bona delata ad fiſcum dicantur.

9. *Idem* libro 12. Fideicommiſſorum.

Si non in controuerſia ſit proprietas, ſed vſusfructus, (poteſt n enim res, cuius proprietas Titio legata eſt, vſusfructus alij legari) tunc de eo reſtituendo non heredi, ſed p Titio caueri debet.

¶ Interdum & ſi ab herede legetur vſusfructus, Titio cauendum eſt, veluti ſi detracto vſufructu proprietas ei legetur, vſusfructus Seio: quid enim attinebit hoc caſu heredi caueri, ad quem emolumentum intercedentis vſusfructus non ſit ſpectaturum? Verum ſi vſufructu Seio legato, proprietas Titio ita legetur, vt [illegible] cùm ad Seium pertinere deſierit, habeat proprietatem: tunc heredi caueri oportebit [illegible] ab herede autem Titio, quia non ſit certum, vſusfructus interceptio ad Titium proprietas [illegible] reuerſuram.

LIBER

a l. 1. §. 11. l. 31. in fin. d. l. Falcid. l. 22. [illegible] ad Treb.
b hæc verba quod amplius, ſimiliter cautionem continet, adde l. 2. §. de hered. inſt. Eor.
c Falcidia interdum partem legati, interdum totum legatum ſumit.
d v. l. 6. C. eod.
e v. l. 7. C. eod.
f §. vltim. Inſt. ad l. Falc.
g v. l. 3. §. 4. ſ. eo.
h Papin. §. 2. Inſt. de ſucceſſ. libert.
i l. 51. ſuprà ad l. Falc.
k l. 69. in fin. ſ. ad Treb. Quæritur autem [illegible] illa debita patronis? Olim [illegible] ante Iuſtinianum. Succedunt à Marco, [illegible] ex bonis libertorum pro ſemiſſe [illegible] adde l. 7. d. §. 3. de bonis damnat. Hodie autem habent [illegible] de bonis libertorum [illegible] §. 3. Inſt. de ſucceſſ. libert.
l quæ lex illa eſt Papia quæ ſemiſſem addicit patrono in bonis liberti maiorem centenario, id eſt maius patrimonium habentis centum ſolidis. §. 3. Inſt. de ſucceſſ. liber.
m Dum quartam iure ciuili non detrahi. hinc colligit Bartol. [illegible] ex parte rogatus reſtituere, duas non detrahi, ſed qui ſub conditione tantum inſtitutus eſt, [illegible] Raynerius, [illegible] Reynaldus, [illegible] adde quæ ſcripſi ad l. 67. ſup. ad l. Falc.
n legatario.
o Id eſt qui cauit heredi ſe reſtituturum id quod plus ceperit, quam per legem Falcidiam licuerit.
p Cautio hæc fideiuſſorem exigit.
q l. 73. §. 4. ſup. ad l. Falc.
r de quibus non poteſt tranſigi ſine prætore, l. 8. §. 23. in fin. ſup. de tranſact.
ſ prætoria cautionis, Cuiac. ad l. 5. [illegible] de verb. oblig. arg. l. 31. ſuprà ad l. Falc.
t Nec enim ſolet fiſcus ſatiſdare, l. 1. §. 18. [illegible] leg. ſeruand.
u §. vlt. l. eod.
x l. 39. ſ. de condict. indeb.
y Euincitur ſi hereditas culpa heredis, nõ committitur ſtipulatio. Quod quis culpa ſua ſentit, id ab alio non recipit, l. 203. ſuprà de reg. iur. vbi vide Accurſ.
z vel quia paſſus eſt ſe vinci, v. l. 9. ſ. de leg.
a Hic tractatur de cautione [illegible] hereditate legata reddi quæ interponitur quoties dubitatur hereditatem heredi euinci.
b l. 23. ſ. de calumniat. Repetita legata tacitè in ſecundo teſtamento non videntur quæ in primo relicta ſunt: ideòque non debentur, eiſi in ſecundo teſtamento [illegible]

[illegible] Item ſubſtitutus qui in primo fuit. Caſus hic ſingularis eſt.
a Sæpius committi poteſt prætoria ſtipulatio quam quod ſingulariter interdicit committitur.
b Omiſſa per errorem cautio, tempore ſolutionis legati poteſt conditione incerti exigi, l. 5. §. 5. ſup. eod.
c Euicta hereditate legata reddi, de qua lex 5. §. 6. ſ. eod.
d Vani timoris iuſta excuſatio non eſt, l. 184. l. de reg. l. 13. C. de tranſ. l. 6. ſup. quod met. cauſa l. metum. C. quod metus cauſa.
e l. 41. ſuprà ad l. Falc.
f l. 48. § ad l. Falc. l. 44. ſ. mandati. l. 3. l. 8. hoc tit. l. 17. § de heres. pet.
g Legatarius debet cauere heredi fideicommiſſarius legatario: vel fideicommiſſarius heredi, cauſa [illegible] Bald.
h Et qui non poteſt ſatiſdare, remittitur ſatiſdatio. Bar.
i Teſtamentum liberalitatis genus.
k id eſt, ei remittenda eſt. [illegible] ſatiſdatio videtur neceſſaria, l. 27. in f. C. de epiſcop. audien.
l adde l. 2. Cod. de vſufr. & fructibus legatorum.
m adde l. 21. §. 4. ſup. de annuis. De huiuſmodi diſtributionibus ſeu executoribus teſtamentariis, v. quæ ſcripſi ad l. 107. ſuprà de leg. 1.
n l. 48. in f. ſuprà de leg. 2. l. 9. C. de legatis. l. 4. in fin. ſup. eod. l. 6. ſup. de his, [illegible] l. 27. ſuprà de pœnis.
o Vſusfructus vni poteſt legari: alteri proprietas.
p Cautio vſufructuario, rem reſtitui, debet interponi ei ad quem peruenit proprietas, non heredi [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

LIBER TRIGESIMVS SEXTVS.

AD SENATVSCONSVLTVM TREBELLIANVM a.

Argumentum. 1. Tempus. 2. Verba. 3. Effectus S. C. 5. De cauſa teſtati vel inteſtati. 6. De peculio caſtrenſi vel quaſi. 7. De bon. poſſ. & aliis ſucceſſoribus. 8. De fideicommiſſario reſtituente. 9. De fideicommiſſo purè vel in diem, & ſub conditione. 10. Si pater vel dominus heredis reſtituat. 11. Si pater filio reſtituat. 12. De tutore vel curatore. 15. De collegio vel corpore. 16. De præcepto fundo. 17. De præcepta quantitate, quæ ſemiſſem hereditatis continet. 18. De teſtamento militis. 19. De fideicommiſſario reſtituente. 20. De ſemiſſe reſtituendo. 21. De quantitate præcepta, quæ quartam continet.

1. *Vlpianus* lib. 3. Fideicommiſſorum.

EXplicito b tractatu, qui ad fideicommiſſa ſingularum c rerum pertinet, tranſeamus nunc ad interpretationem S.C. Trebelliani.

1 ¶ Factum eſt enim ſenatuſconſultum temporibus Neronis, octauo Calendas Septembres, Annæo d Seneca & Trebellio Maximo conſulibus e.

2 ¶ Cuius verba hæc ſunt. *Cùm eſſet æquiſſimum in omnibus fideicommiſſariis f hereditatibus, ſi qua de his bonis iudicia penderent, ex his g eos ſubire in h quos ius fructúſque transferretur, potius quàm cuique periculoſam i eſſe fidem ſuam: placet, vt actiones, quæ in heredem heredibúſque k dari ſolent, eas neque in eos, neque his dari, qui fidei ſuæ commiſſum ſic, vti rogati eſſent, reſtituiſſent, ſed his & in eos, quibus ex teſtamento fideicommiſſum reſtitutum fuiſſet, quo magis in reliquum confirmentur ſupremæ defunctorum voluntates l.*

3 ¶ Sublata eſt hoc ſenatuſconſulto dubitatio m eorum, qui adire hereditatem recuſare ſeu metu litium ſeu prætextu metus conſueuerunt.

4 ¶ Quanquam autem ſenatus ſubuentum voluit heredibus, ſubuenit tamen & fideicommiſſariis. nam in eo, quod heredes, ſi conueniantur, exceptione vti poſſunt, heredibus ſubuentum eſt. in eo vero, quod, ſi agant heredes, repelluntur per exceptionem, quódque agendi facultas fideicommiſſariis competit, procul dubio conſultum eſt fideicommiſſariis.

5 ¶ Hoc autem ſenatuſconſultum locum habet, ſiue ex teſtamento quis heres eſſet, ſiue ab inteſtato n, rogatúſque ſit reſtituere hereditatem.

6 ¶ In filij o quoque familias p militis iudicio, qui de caſtrenſi peculio vel quaſi q caſtrenſi teſtari poteſt, ſenatuſconſultum locum habet r.

7 ¶ Bonorum quoque poſſeſſores ſ vel alij ſucceſſores ex Trebelliano reſtituere poterunt hereditatem.

8 ¶ De illo quæritur, an is, cui ex cauſa fideicommiſſi reſtituta eſt hereditas ex Trebelliano ſenatuſconſulto, ipſe quoque reſtituendo] ex eodem SC. transferat actiones. Et Iulianus ſcribit, etiam ipſum t transferre actiones. quod & Mæcianus probat, & nobis placet.

9 ¶ Sed & quotiens quis rogatus duobus reſtituere hereditatem, alteri purè vel in diem, alteri ſub conditione, ſuſpectam u dicit ei, cui erat rogatus purè vel in diem reſtituere, interim vniuerſam hereditatem reſtitui ſenatus cenſuit: cùm autem extiterit conditio, ſi velit alias fideicommiſſarius partem ſuam ſuſcipere, tranſire ad eum ipſo iure actiones.

10 ¶ Si filio vel ſeruo herede inſtituto, rogatóque reſtituere hereditatem dominus, vel pater reſtituat: ex Trebelliano transferentur actiones, quod eſt, etiam ſi ſuo nomine rogati ſunt reſtituere.

11 ¶ Idem "erit", & ſi ipſi filio pater x rogatus ſit reſtituere hereditatem.

12 ¶ Sed & ſi tutor y vel curator adoleſcentis vel furioſi, rogatus ſit reſtituere hereditatem, ſine dubio Trebelliano locus erit.

13 ¶ Fuit quæſitum, ſi ipſi tutori rogatus ſit reſtituere pupillus, an ipſo auctore reſtitutionem facere poſſit. & eſt decretum à Diuo Seuero * non z poſſe tutori ſe auctore reſtituere hereditatem: quia in rem ſuam auctor eſſe non poteſt.

14 ¶ Curatori tamen adoleſcentis ab adoleſcente poterit reſtitui hereditas, quoniam neceſſaria non a eſt auctoritas ad reſtitutionem.

15 ¶ Si autem collegium b vel corpus ſit c, quod rogatum eſt reſtituere decreto eorum, qui ſunt in collegio vel corpore, in ſingulis, inſpecta eorum perſona, reſtitutionem valere, nec d enim ipſe ſibi videtur, quid harum reſtituere.

16 ¶ Si heres præcepto fundo rogatus ſit hereditatem reſtituere: ex Trebelliano S. C. reſtituet hereditatem, nec multum facit, ſi fundus e pignori datus eſt. neque f enim æris alieni perſonalis actio fundum g ſequitur, ſed eum, cui hereditas ex Trebelliano SC. reſtituta eſt. ſed cauendum eſt heredi à fideicommiſſario, vt ſi fortè fundus fuerit euictus à creditore, habeat * heres cautum. Iulianus autem cauendum non putat: ſed æſtimandum, quanti valet ſine hac cautione, hoc eſt, quanti vendere poteſt ſine cautione: & ſi poteſt tanti vendere non interpoſita cautione, quantum facit quarta pars bonorum, ex Trebelliano transituras actiones: ſi minoris, retento eo, quod deeſt, ſimiliter ex Trebelliano reſtitutionem fieri. quæ ſententia multas quæſtiones dirimit.

17 ¶ Si is qui quadringenta in bonis habeat, trecenta legauerit: & deductis ducentis rogauerit heredem Seio reſtituere hereditatem: an trecentorum onus fideicommiſſarius ſubeat, an verò hactenus, quatenus ad eum ex hereditate peruenit: Iulianus ait, competere quidem aduerſus eum trecentorum petitionem, non autem amplius quàm in ducentis actionem aduerſus fideicommiſſarium daturum, in heredem autem centum. & mihi videtur vera eſſe Iuliani ſententia: ne damnum fideicommiſſarius ſentiat vltra quam ad eum ex hereditate quid peruenit. *neminem enim oportere plus k legati nomine præſtare, quàm ad eum ex hereditate peruenit, quamuis l Falcidia ceſſet, vt reſcripto Diui Pij continetur.

18 ¶ Denique nec ex militis teſtamento plus legatorum nomine præſtatur, quàm quantitas eſt hereditatis, ære alieno deducto: nec ſo tamen quartam retinere fideicommiſſario permittitur.

19 ¶ Inde Neratius ſcribit: ſi heres rogatus reſtituere *omnem hereditatem non deducta Falcidia, rogare & ipſe* "vt" *alij reſtituat*: non vtique debere eum] detrahere fideicommiſſario ſecundo quartam: niſi liberalitatem tantam ad priorem fideicommiſſarium heres voluit pertinere.

20 ¶ [Sed] & ſi quadringenta habens, ducenta legauerit Titio, & partem dimidiam hereditatis Sempronio reſtituere rogauerit: ex Trebelliano reſtitutionem faciendam Iulianus ait, & legatorum petitionem ſcindi: ſic vt centum quidem petantur ab herede, centum verò alia legatarius fideicommiſſario petat. quod idcirco dicit Iulianus: quoniam, ſecundùm hanc rationem, integram quartam habet, id eſt centum integra.

21 ¶ Idem Iulianus ſcribit: ſi is, qui quadringenta in bonis habeat, trecenta legaſſet, & deductis centum rogaſſet heredem, vt hereditatem Sempronio reſtituat: debere dici, deductis centum reſtituta hereditate legatorum actionem n in fideicommiſſarium dari.

De hereditate fideicommiſſa, cuius dodrantem legata abſumunt.

2. *Celſus* "libro 21. Digeſtorum."

QVi † quadringenta reliquit, Titio trecenta legauit: heredis fideicommiſit, *vt tibi hereditatem reſtitueret*. iſque ſuſpectam o iuſſu prætoris adijt, & reſtituit. quærebatur, quid legatario dare deberes? Dicendum eſt: quia præſumptum eſt, voluiſſe teſtatorem, cum p onere legatorum fideicommiſſum reſtitui, tota trecenta te dare Titio debere. nam q heres hoc rogatus intelligi debet, vt r te ſuo loco conſtituat. & quod heres perſeruſus ſ omnibus hereditariis muneribus (id eſt, poſt legatorum dationem) reliquum habiturus foret, ſi non eſſet rogatus: & tibi reſtitueret hereditatem, id tibi reſtituat. quantum ergo haberet? nempe centum. hæc vt tibi daret rogatus eſt. Itaque ſic incunda

a C. C. 48. 1. Paul. ſent. 2. factum temporibus Neronis, l. 1. §. 2. J. eo. inſt. eo. de fideicommiſſariis hereditatibus, 2. inſt. 23. [illegible] de fideicommiſſis Vlp. 25. adde de S.C. Pegaſiano 2. Paul. ſent. 3.

b & ſic de ſingularibus fideicommiſſis prius tractauit Vlpianus, quàm de vniuerſalibus: cum contrarium omnino ſit ſeruatum in Inſtitutionibus.

c in hoc differt Trebellianicà à Falcidia.

d §. 4. Inſt. eod.

e ſuffectis, non ordinariis anno 815. vide Tacitum, nec enim in Faſtis repeniuntur. vide quæ ſcripſi ad Theophilum, §. 4. Inſt. de fideic. hered.

f hoc verbum abundare ait Cuiacius 12. obſ. 11. quia non tantum in fideicommiſſariis hereditatibus permiſſum hoc eſt, ſed etiam in directis, & in iis quæ aduntur in iure, vt onera ſubeant ij ad quos ius fructúſque transferetur.

g ex 11. ſchol. [illegible] ita legit Cuiacius 18. obſ. 11. in fin.

h fideicommiſſarius vniuerſalis, iuris eſt & fructus ſucceſſor, [illegible] appellatione, inſtitutus dici poteſt, l. [illegible] Eſt enim heres poſt factam [illegible] reſtitutionem, v. l. 63. [illegible]

i Vnicuique commiſſam fidem ſuam eſſe non oportet, v. Paul. 4. ſen. 12. [illegible]

k [illegible]

l voluntates conſueruntur. [illegible] quod verbum [illegible] ſolenne in ſenatuſconſultis.

m l. 4. J. eod.

n l. 78. in pr. J. eo. [illegible] §. 10. Inſt. [illegible] ab inteſtato? vel ideo* quod ex [illegible] ratione licita eſt erectio de herede teſtamentario ad heredem ab inteſtato & ſic, quæ non [illegible] expreſſè, ſed tacitè, grauare poſſunt. Ripoſſ.

o l. 114. ſupra de leg. 1.

p v. ad hunc locum Gentam. 2. variar. lect.

q poteſt enim rogari reſtituere. §. 11 Inſt. eod. l. 2. 2. in fin. J. eod.

r Nam cui teſtandi competit, is etiam fideicommittere poteſt.

ſ nam ad honorarios ſucceſſores pertinet hoc ſenatuſconſultum, l. 6. §. 1. l. 40. §. 1. J. eod. Heredis nomine comprehenditur etiam bonorum poſſeſſor. l. 19. §. 2. ſup. de cond. & dem.

t l. 55. §. 2. J. eod.

u adde l. 16. §. 4. J. eod.

x l. 40. §. 1. J. eod.

y v. d. [illegible]

z l. 37. §. 1. J. [illegible]

a v. l. 8. §. 1. J. de auct. [illegible]

b teſtamento [illegible] [illegible] heres, l. 6. §. 4. [illegible] de [illegible] [illegible]

c Hoc fieri quemadmodum poſſit: cum Vlpianus [illegible] fideicommiſſariam hereditatem municipibus [illegible] reſtitui poſſe, & ſenatuſconſulto [illegible] tamen & municipes [illegible] à liberto ſuo inſtitui non poſſe?

d Sibi ipſi nemo quidquam reſtituere dicitur.

e l. [illegible] §. 1. de [illegible] l. 15. §. 14. J. de hered. [illegible]

f v. l. 15. C. de [illegible] ad hunc locum [illegible]

g id eſt fundi [illegible] poſſeſſor & [illegible] certarum rerum non cogitur æs alienum defuncti ſoluere, l. [illegible]

h adde l. 14. [illegible] de con. ſur.

i [illegible] ad l. 63. ſup. ad l. Falc.

k l. 17. §. 2. J. eod. l. 15. in fin. [illegible] l. 94. in fin. [illegible] l. 70. §. [illegible] l. 77. §. 5. ſup. de leg. 2. [illegible] l. 2. [illegible]

l poteſt enim ea prohiberi, l. 22. in fin. J. eod.

m in teſtamento militis ceſſat Falcidia, [illegible]

n l. 30. §. 4. J. eod. [illegible]

† Hæc lex cæleris repetitur [illegible] Hoc tamen adiunge & l. 3. [illegible]

o Adire ſuſpectam hereditatem heres cogitur à iudice atque adeundo [illegible]

p fideicommiſſa cum onere legatorum reſtituuntur.

q Nam heres qui rogatus de [illegible] legatis hereditatem reſtituere, hoc rogatum intelligi debet, [illegible] Conuentum [illegible] ab Accurſ. [illegible]

r fideicommiſſarius vniuerſalis ſuo loco heredem conſtituit: id eſt eis eaſdem actiones debet.

ſ Perfuncti onerib. hereditariis, eſt legata præſtare, l. 33. ſupra de leg. 2. [illegible] dixi.

Universidad Rey Juan Carlos

a ex cauſa legati deducta Falcidia.
b ex cauſa fideicommiſſi, deducta Trebellianica, hinc colliges, duas quartas ex teſtamento detrahi poſſe, & tamen quæ notaui ad l. 3. inf. eod.
c Antonius Faber 4. Coniect. 19. in fi. putat hanc negationem tollendam eſſe, vel ſcribendum eſſe, non c, hoc eſt, in caſu propoſito, Bartolus legiſſe videtur puto.
d in multis dicta Maians. l. 7. C. ad l. Falcid.
e id eſt, ex legatis & ex fideicommiſſis, & ita videtur hic duæ quartæ ſimul detrahi : Falcidia videlicet & Trebellianica. hoc etiam confirmat l. 2. ſ. eod. Hic cauſam præbent mihi interpretes quærendi: An ſuus inſtitutus heres & fideicommiſſo grauatus duas quartas poſſit detrahere : vnam ſc. vt ſuus à legatis & fideicommiſſis, alteram ex iure naturali, quaſi naturali iure ſibi debitam. Poſſe dicitur conſuetudine generali recepta ex c. Raynutius extra de teſt. Nam & iure ciuili : dixeris poſſe: quod duæ illæ quartæ vario iure deſcendant : partim videlicet ex ſenatuſconſulto, partim ex naturali lege: & ius tanquam à filio, altera, tanquam ab herede ſcripto teſtatori: cæterùm mihi: Impediri quominus dupliciter quis deducat l. 82. ſup. ad l. Falc. præſertim ſi diuerſis temporibus id fiat, & quidem purè naturali iure ſub conditione vera ex S. C. Trebelliano, quod diximus, non eſt. Conſtat etiam filium agere poſſe ad legitimæ ſupplementũ l. 30. C. de inoff. quæ tamen non competit ei iure teſtamenti (nec enim teſtator eam integram reliquit) ſed legibus, iure hæreditario titulo, ſed naturali iure: & proinde huiuſmodi quartam ad eum deferri inuito etiam patre. Alteram verò quartam patris voluntate velut inſtitutus & grauatus reſtitutioni, detrahere poteſt velut quicunque extraneus. Id enim cum ſit permiſſum extraneo, multò magis liberis permittendum eſt, arg. l. 5. C. ad Trebell. Multa tamen in contrariam partem argumenta affert Decius. 17. [illegible] Eadem eſt in ſententia Cuiac. 3. obſeru. 3. ... [illegible] ... Quarto ſi res ita eſſet, interdum filius tres quartas detraheret, naturæ ſcilicet Falcidiam & Trebellianicam: neque mouebit interim in contrariam ſententiam hic textus. nam qui de hereditario aſſe (quadringentorum ſcil.) centum detrahit, quartam detrahit : qui 75. de 300. legatis, qui 25. de centum detrahit, is nihil aliud quàm centum (quæ aſſis ſunt quartam) detrahit. Quæ cum ita ſint, ... [illegible] ... & Trebellianica quibuſdam caſibus non detrahitur, vide Socin. reg. 337.

f Quid ſi fuerant redimendorum cauſa alienauerit : In quartam imputare eum id cogitur? an potius id eſt impunè liceiſſe dicemus? id videtur, de quo dicam plenius ad Nou. 39. c. 1. h ſicut ſupr. Hal.

g Grauatus reſtituere portionem intelligitur etiam grauatus reſtituere prælegata.
h imo non continetur. dixi ad l. 16. C. de fideicomm. Vide omnino Socin. reg. 303.
i l. 86. ſ. ad Falc. imo hereditariam, v. l. 15. C. ſidei. in Teſtamentarium quis v. l. 1. ſ. ſi quis cauſam.
k Hereditatem repudiare, qui dicit ſe nolle adire, v. Mant. [illegible]
l l. 17. infra. ſup. ſ. quæ amiſſa cauſa.

cunda eſt legis Falcidiæ ratio, quaſi heres trecenta Titio dare damnatus, tibi centum dare damnatus ſit. quo euenit, vt, ſi hereditatem ſua ſponte adiiſſet, daret Titio ducenta viginti quinque a, tibi ſeptuaginta quinque b. non c ergo plus Titio debetur, quàm ſi iniuſſu prætoris adita hereditas foret.

1. De teſtamentis in quibus Falcidia locum non habet. 2. De rogato reſtituere deductis legatis. 3. De rebus ab herede alienatis. 4. De iuſſo reſtituere portionem ſuam. 5. De fiſco. 6. Hereditas quæritur fiſco cum ſuis oneribus. Dion. Gr. Vat.

3. *Vlpianus* lib. 3. Fideicommiſſorum.

MArcellus autem apud Iulianum in hac ſpecie ita ſcribit : ſi ad heredis onus eſſe teſtator legata dixerit, & heres ſponte adit hereditatem, ita debere comparationem Falcidiæ iniri, ac ſi quadringenta per fideicommiſſum eſſent relicta, trecenta verò legata: vt in ſeptem partes trecenta diuidantur, & ferat quatuor partes fideicommiſſarius, tres partes legatarius. Quod ſi ſuſpecta dicta ſit hereditas, & non ſponte heres adiit & reſtituit: centum quidem de quadringentis, quæ habiturus eſſet heres, reſident apud fideicommiſſarium: in reliquis autem trecentis eadem diſtributio fiet, vt ex his quatuor partes habeat fideicommiſſarius: reliquas tres legatarius. nam [*] iniquiſſimum eſt, plus ferre legatarium ideo, quia ſuſpecta dicta eſt hereditas, quàm laturus eſſet, ſi ſponte adita fuiſſet.

1 ¶ Quod autem in ſuſpecta hereditate dictum eſt, hoc idem dici poteſt in his teſtamentis, in quibus lex Falcidia locum non habet. in militis d dico, & ſi qui ſunt alij.

2 ¶ Item Pomponius ſcribit: Si deductis legatis reſtituere quis hereditatem rogatur, quæſitum eſt vtrum ſolida legata præſtanda ſint, & quartam ex ſolo fideicommiſſo detrahere poſſit, an verò & ex legatis & ex fideicommiſſo quartam detrahere poſſit. Et refert, Ariſtonem reſpondiſſe, ex omnibus e detrahendam f, hoc eſt, ex legatis & ex fideicommiſſo.

3 ¶ Res, quæ ab herede alienatæ ſunt, in quartam imputantur heredi g.

4 ¶ Quidam liberis ſuis ex diſparibus partibus inſtitutis, datis præceptionibus, vt ſi ipſe maximam partem patrimonij inter liberos diuiſiſſet, rogauit eum, qui ſine liberis decederet, portionem ſuam fratribus reſtituere. Imperator noſter reſcripſit, præceptiones h quoque fideicommiſſo contineri i: quia non portionem hereditariam k teſtator commemorauit, ſed ſimpliciter portionem. In portionem autem & præceptiones videri cecidiſſe.

5 ¶ Si is, qui rogatus fuerit hereditatem reſtituere, ante quæſtionem de familia habitam vel tabulas aperuerit, vel hereditatem adierit, vel quid eorum, quæ ſenatuſconſulto prohibentur, fecerit, ac per hoc publicata fuerit hereditas: fiſcus cum ſuis oneribus hereditatem adquirit. quare commodum quartæ, quod erat habiturus heres inſtitutus, id ad fiſcum pertinet: & ex Trebelliano actiones tranſeunt. ſed & ſi prohibuerit teſtamentarium m introducere, vel teſtes conuenire, vel mortem teſtatoris non defendit, vel ex alia cauſa hereditas fiſco vindicata eſt : æquè quartæ quidem commodum ad fiſcum pertinebit : dodrans verò fideicommiſſario reſtituetur.

De herede adire & reſtituere compellendo.

4. *Idem* lib. 4. Fideicommiſſorum.

QVia poterat fieri, vt heres inſtitutus nolit n adire hereditatem, veritus ne damno adficeretur: proſpectum eſt, vt ſi fideicommiſſarius diceret ſuo periculo adire, & reſtitui ſibi velle, cogatur a heres inſtitutus à prætore adire, & reſtituere hereditatem. quod ſi fuerit b factum, tranſeunt c actiones ex Trebelliano, nec d quartæ commodo heres in reſtitutione vtetur. nam cùm alieno periculo adierit hereditatem, meritò omni commodo arcebitur. nec intereſt, ſoluendo e ſit hereditas, nec ne: ſufficit enim recuſari ab herede inſtituto. neque illud inquiritur, ſoluendo ſit hereditas, an non ſit. opinio enim, vel metus, vel color eius, qui noluit adire hereditatem, inſpicitur, non ſubſtantia hereditatis : nec immeritò : non enim præſcribi heredi inſtituto debet, cur metuat hereditatem adire, vel cur nolit: cùm variæ ſint hominum voluntates, quorundam negotia timentium, quorundam vexationem, quorundam æris alieni cumulum, tametſi locuples videatur hereditas, quorundam offenſas, vel inuidiam, quorundam gratificari volentium his, quibus hereditas relicta eſt, ſine onere tamen ſuo.

De hereditate honoraij, vel etiam, quæ corpore quæſtum fecit.

5. *Marcianus* lib. 6. Fideicommiſſorum.

SEd & qui magna præditus eſt dignitate vel auctoritate, harenarij, vel eius mulieris, quæ corpore quæſtum fecerit, hereditatem reſtituere cogetur.

De præſentia vel abſentia heredis. 1. De herede inſtituto & aliis ſucceſſoribus. 2. De ſuo herede. 3. De fiſco. 4. De municipibus. De collegio. 5. De fideicommiſſaria hereditate ſubſtituto vel legitimo heredi relicta. 6. De loco & die & eo, quod heres ſub conditione inſtitutus cauſa.

6. *Vlpianus* lib. 4. Fideicommiſſorum.

REcuſare autem non tantùm præſentes g, ſed etiam abſentes, vel per epiſtolam poſſunt. nam etiam h aduerſus abſentes poſtulare decretum : ſiue certior ſit eorum voluntas, recuſantium adire, & reſtituere hereditatem, ſiue incerta: adeò præſentia i eorum k non eſt neceſſaria.

1 ¶ Meminiſſe autem oportebit, de herede inſtituto ſenatum loqui l. ideoque tractatum eſt apud Iulianum, an inteſtato locũ habeat: ſed eſt verius, eoque iure vtimur, vt hoc ſenatuſconſultum m ad inteſtatos n quoque pertineat: ſiue legitimi, ſiue honorarij ſint ſucceſſores.

2 ¶ Sed & ad filium, qui in poteſtate eſt, hoc ſenatuſconſultum locum habet; & in cæteris neceſſariis o, vt à prætore compellantur p immiſcere ſe hereditati, ſic deinde reſtituere. quod ſi fecerint, tranſtuliſſe videbuntur actiones.

3 ¶ Si fiſco q vacantia bona deferantur, nec velit bona adgnoſcere, & fideicommiſſario reſtituere: æquiſſimum erit, quaſi vindicauerit, ſic fiſcum reſtitutionem facere.

4 ¶ Item ſi municipes r hereditatem ſuſpectam dicant, heredes inſtituti: dicendum erit, cogi eos adgnoſcere hereditatem, & reſtituere.

¶ Idemque erit & in collegio dicendum.

5 ¶ Titius heres inſtitutus, Sempronio ſubſtituto, rogatus ſ eſt ipſi Sempronio hereditatem reſtituere. inſtitutus ſuſpectam dicebat hereditatem: quæritur, an cogendus eſt adire & reſtituere hereditatem, & deliberari poteſt. Sed verius eſt, cogendum eum: quia intereſſe Sempronij poteſt, ex inſtitutione potiùs quàm ex ſubſtitutione hereditatem habere, vel legatis vel libertatibus onerata ſubſtitutione. Nam & ſi legitimus heres fuerit is, cui fideicommiſſaria hereditas relicta eſt, idem dicatur.

6 ¶ Si quis alio loco t reſtituere hereditatem iuſſus ſit, & ſuſpectam eam dicat: Iulianus ſcribit, cogendum u eum eſſe, ſimiliterque eũ, qui in diem rogatus eſt reſtituere.

7. *Marcianus* lib. 4. Fideicommiſſorum.

SEd ſciendum eſt imperatorum x quoque, quæ ad iter explicandum y neceſſaria eſſent, rationem haberi debere, nam ſi ita inſtitutus eſſet, (ſi z) Titio decem dediſſet : non aliter cogeretur, quàm ſi ei pecunia offeratur. Sed & ſalutis a ac dignitatis b ratio habenda erit. quid enim ſi morbo adplicitus Alexandriæ iuſſus ſuit adire vel c nomen d viſpellionis e teſtatoris ferre?

8. *Paulus* lib. 2. Fideicommiſſorum.

DE ætate quoque, & iure (id eſt, liceat ei eò ſire, necne) æſtimabitur.

1. De liberatione. 2. Quid præſtari debet qui ſuſpectam dicit hereditatem. 3. De conditione pecuniaria vel die.

9. *Vlpianus* libro 4. Fideicommiſſorum.

SEd & ſi alio loco iuſſus eſt adire, & reipub. cauſa abſit f: æquè cogendum adire hereditatem, & cauſam literæ ſalui conductus peti & impetrari ſolent. h de honeſti, v. Oldend. c. 18. de except. adde l. 63. ſ. 7. inf. eod.

a Heres per magiſtratus municipales ex auctoritate præſidis, fideicommiſſario poſtulante, hereditatem adire & reſtituere compellitur. Paul. 4. ſent. 4. ſ. 2.
b al. non fuerit.
c l. 28. ſ. de iudic.
d Legitima prinatur filius ſi hereditatem adire nolit l. 14. ſ. 1. l. 2. ſ. 2. ſ. eo. v. tamen ad hunc locum Socinum reg. 155.
e l. 9. ſ. 2. ſ. eod.
f l. 45. inf. eod.
g l. 12. l. 95. ſup. de adquir. her. l. vltim. ſup. de hered. qualit.
h v. l. 7. ſ. 3. C. eo.
i recuſatio tamen neceſſaria eſt.
k l. abſentium.
l l. 1. ſup. eod.
m v. l. 18. ſup. ad l. Falcid. l. 3. C. ad Trebell.
n Succedentes ab inteſtato, coguntur adire & reſtituere, v. l. 5. C. eod. ſ. 10. Inſt. eod. vbi dixi ad Theophilum.
o Sui coguntur adire & reſtituere.
p imò non compelluntur, arg. l. 27. ſ. 3. inf. eod.
q Fiſcus cogitur hereditatem adire, & reſtituere, Kan. adde l. 96. ſ. 1. ſup. de leg. 1.
r l. 1. ſ. 15. ſup. eo.
ſ adde l. 27. ſ. 12. inf. eod.
t Eo loco & tempore hereditas reſtituenda (ſi fieri poteſt) quo teſtator iuſſit, Bar.
u ſub. Res conditione ſit heres, vt non magnum detrimentum aut laborem ſentiat in itinere ſuſcipiendo, & eius profectio ſit admodum vtilis fideicommiſſario. Aliàs in ipſo loco domicilij reſtituere verbo hereditatem poteſt: quæ verbalis reſtitutio ſatis efficax eſt ad omnia iura hereditatis fideicommiſſario transferenda, vt ſuprà arbitrio, ſiue authoritate hereditatem alio loco ſuam adeat fideicommiſſarius & ita quoque hunc locum accipit Caſtrenſis.
x l. 11. inf. eod.
y adde l. 72. ſ. ad l. Falcid.
z l. ſub conditione, l. 31. ſ. 2. l. 63. ſ. 8. inf. eod.
a l. 8. in fi. Lud. de exceptione loci non tuti. v. Oldend. c. 17. de except. Hoc ob exceptione loci ſu...
c Inhoneſtæ conditiones remittuntur. d De conditione nominis ferendi, adde l. 63. ſ. 10. inf. eod. l. 9. in fin. inſ. de donat. Cic. 7. ad Attic. & epiſt. 126. Sueton. in Auguſto ... adde Papiam titulo de legatis in ...
e de Viſpellione alibi dixi.
f Citatus ad locum non tutum, citatus non videtur. Non tutus autem intelligitur, ſi eo accedere citatus non poſſit ſine diſcrimine aut periculo, quia vitæ honoris. adde Clementinam paſtoralis de re iudicata.
g nec tamen deſideratur heredis præſentia l. 6. ſuprà eodem l. 13. ſ. 1. l. 30. infrà eodem.

Universidad Rey Juan Carlos

reſtituere Iulianus ait, vbi abeſt. 1 ¶ Planè ſi quis petierit a ad deliberationem tempus, & impetrauerit b, deinde poſt tempus deliberationis adierit & reſtituerit hereditatem: non videtur coactus hoc feciſſe. Nec enim ſuſpectam coactus adit: ſed ſponte poſt deliberationem.

2 ¶ Quòd ſi ſuſpectam dicit, profiteri debet, *non ſibi expedire adire hereditatem*, neque hoc dici oportere, *non eſſe ſoluendo*: ſed profiteri eum oportet, *quod non putat ſibi expedire hereditatem adire*.

3 ¶ Si quis ſub conditione fuit heres ſcriptus, pendente c conditione nihil agit, tametſi paratus ſit reſtituere hereditatem.

10. *Gaius* lib. 2. Fideicommiſſorum.

SEd eſt ante diem vel ante conditionem reſtituta ſit hereditas, non transferuntur actiones: quia non ita reſtituitur hereditas, vt teſtator rogauit. planè poſteaquam extiterit conditio, vel dies venerit: ſi ratam habeat reſtitutionem hereditatis: benignius eſt, intelligi tunc translatas videri actiones.

De eo quod heredis intereſt non adire. 1. De tabulis pupillaribus. 2. De abſentia fideicommiſſarij & de eius morte ante hereditatem reſtitutam.

11. *Vlpianus* lib. 4. Fideicommiſſorum.

APud Iulianum relatum eſt, ſi legatum fuit heredi inſtituto relictum, *ſi heres non erit*, & ob hoc ſuſpectam dicat hereditatem ne perdat legatum: offerri ei oportere quantitatem legati à fideicommiſſario: deinde cogendum. nec illud admittit Iulianus, vt quaſi hereditatem non adiiſſet, ſic legatum à coherede petat: adiit d enim ſed magis arbitratur, id à fideicommiſſario ei præſtandum. Sed & ſi quid aliud ſua intereſſe dicet: non cogitur adire, niſi e ei damnum, vel lucrum à fideicommiſſario ſarciatur: vel à prætore onus remittatur, quod recuſat.

1 ¶ Idem Iulianus ait: ſi duo f fuerint à patre inſtituti cum filio eius impubere, & iidem ſubſtituti filio, ſufficere ei, qui fideicommiſſum in ſecundis tabulis accepit, vnum ex heredibus inſtitutis cogere adire patris hereditatem. hoc enim facto confirmatiſque patris tabulis, poterunt ex ſubſtitutione g ambo cogi adire & reſtituere hereditatem.

2 ¶ Vtrùm autem præſenti, an etiam abſenti reſtitui poſſit, procuratore adeunte prætorem videndum eſt. ego puto, abſenti quoque fideicommiſſario cogi poſſe heredem inſtitutum adire & reſtituere. nec verèri heredem oportere, ne forte in damno moretur. poteſt enim ei per prætorem ſuccurri: ſiue cautum ei ſiat, ſiue non: & ante h deceſſerit fideicommiſſarius, quàm ei reſtituatur hereditas. eſt enim huius rei exemplum capere ex reſcripto Diui Pij in ſpecie huiuſmodi. Antiſtia decedens Titium heredem inſtituit: & libertatem dedit Albinæ directam: eique filiam per fideicommiſſum reliquit, rogauitque, vt filiam manumitteret: ſed & Titium rogauit, vt manumiſſæ Albinæ filiæ reſtitueret hæreditatem. cùm igitur Titius ſuſpectam diceret hæreditatem: reſcriptum eſt à Diuo Pio, compellendum eum adire hæreditatem: quo adeunte, Albinæ competituram libertatem, eique filiam tradendam, & ab ea manumittendam, tutorémque filiæ manumiſſæ dandum, quo auctore reſtituatur hæreditas filiæ ſtatim i. quamuis ſic k fuiſſet ei rogatus reſtituere, cùm nubilem ætatem compleſſet: cum autem poſſit (inquit) euenire, vt ante decedat ea, cui fideicommiſſaria libertas & hæreditas relicta eſt, nec oporteat damno affici eum, qui rogatus adit hæreditatem: remedium dedit, vt ſi quid horum contigerit: perinde permittatur venum dari bona Antiſtiæ, ac ſi hæres ei non extitiſſet. Cùm igitur demonſtrauerit Diuus Pius, ſuccurri herede inſtituto, qui compulſus l adit: dici poteſt, etiã in cęteris cauſis exemplum hoc ſequendum: cubi venerit, reſtituatur fideicommiſſaria hæreditas ei m, qui compulit adire, & reſtituere ſibi hæreditatem.

De fideicommiſſo conditionali.

12. *Papinianus* libro 20. Quæſtionum.

SEd cùm ab hærede pro parte inſtituto fideicommiſſa hæreditas ſub conditione relicta eſſet: Imperator Titus Antoninus reſcripſit, non eſſe locum conſtitutioni ſuæ, neque pupillum extra ordinem iuuandum præſcriptũ nouum beneficium cum alterius iniuria poſtularetur.

1. De præſentia & abſentia heredis. 2. Si quæratur de teſtamento. 3. Vel de viribus fideicommiſſi. 4. Si prætor vel conſul. 5. Vel alius quorum ſit heres inſtitutus.

13. *Vlpianus* lib. 4. Fideicommiſſorum.

ILle, à quo ſub n conditione fideicommiſſum relictum eſt, cuſari o quod non poterit, ne conditio deficiat, & hæres actionibus cum nullo p damnum ſit futurum, ſecundùm ea quæ oſtendimus.

1 ¶ Iam igitur non deſideratur hæredis præſentia q.

2 ¶ Si de teſtamento aliquid quæratur, hæres non debet audiri ſi ſuſpectam ſibi hereditatem dicat. nam & ſi maxime dicatur, vel ius teſtandi non habuiſſe eum, qui teſtatus eſt, vel de viribus teſtamenti, vel de ſua conditione, non erit audiendus.

3 ¶ Quid ergo, ſi de viribus fideicommiſſi tractetur? hæc quæſtio prætermittenda non erit. ſed quid ſi ſquid fideicommiſſarius dicat? Adeat prius, & ſic de hoc quæratur: credo, interdum audiendum fideicommiſſarium, ſi cognitio prolixiorem a tractatum habeat, ſi ergo enim verba fideicommiſſi de longinquo petenda, & iuſtam deliberationem de quantitate fideicommiſſi incidere. dicendum erit compellendum eum adire, ne prius heres decedens fideicommiſſarium decipiat.

4 ¶ Tempeſtiuum eſt requirere b, per quem quis cogatur adire & reſtituere hæreditatem. veluti ſi prætor, aut conſul fuerit hæres inſtitutus, ſuſpectámque hereditatem dicat: an cogi poſſit adire, & reſtituere? & dicendum eſt, prætorem quidem c in prætorem, vel conſulem in conſulem nullum imperium habere. ſed ſi iuriſdictioni ſe ſubiiciant d, ſolet prætor in eos ius dicere. ſed & ſi ipſe prætor heres inſtitutus ſuſpectam dicat, ipſe ſe cogere non poterit: quia triplici e officio fungi non poteſt f & ſuſpectam dicentis, & coacti, & cogentis. ſed in his omnibus caſibus atque ſimilibus principale g auxilium implorandum eſt.

5 ¶ Si quis filiusfamilias h ſit, & magiſtratum gerat: patrem ſuum, in cuius eſt poteſtate, cogere poterit, ſuſpectam dicentem hæreditatem adire, & reſtituere.

1. De repudiatione hereditatis. 2. De abſtentione impuberis. 3. De effectu coactæ aditionis. 4. De quartæ retentione. 5. Qui poſſunt cogere heredem adire. 6. De fideicommiſſo pecuniario. 7. De hereditate reſtituenda. 8. De familia, pecunia, vniuerſitate, omnibus ſuis, patrimonio ſcilicet ſuo, rebus quicquid habet, cenſu, fortuna, ſubſtantia, peculio.

14. *Hermogenianus* lib. 14. Fideicommiſſorum.

NAm quod ad ius publicum i attinet, non ſequitur ius poteſtatis k.

1 ¶ Sed l & qui repudiauit m hæreditatem, cogetur adire & reſtituere ipſam hæreditatem, ſi iuſtæ cauſæ allegentur.

2 ¶ Planè ſi bona venierint n, non oportet prætorem o, ne quidem pupillum reſtituere, niſi ex cauſa, vt Diuus Pius reſcripſit.

3 ¶ Si quis compulſus adierit hæreditatem ex teſtamento, quod ſecundas p tabulas habebat: quæſitum eſt an q per aditionem r & tabulæ ſecundæ firmarentur: quod videbantur euaniſſe, non adita patris hereditate. Et Iulianus lib. 15. ſcribit, & ſequentes ſ tabulas confirmari. quæ ſententia veriſſima eſt. nemo enim dubitat, etiam legata præſtari, & libertates competere, & cetera t, quæcunque ſunt in teſtamento perinde valere, ac ſi ſua ſponte heres hæreditatem adiiſſet.

4 ¶ Qui compulſus adiit hereditatem, ſicuti ceteris u commodis caret, ita hoc quoque caſu careat, ne poſſit permittendo x quartam y retinere. & ita inuenio ab imperatore noſtro, & Diuo patre eius reſcriptum.

5 ¶ Non z omnis autem ſuſpectam hereditatem repudiatione amiſſam cogere poteſt adiri, & ſibi reſtitui: ſed is a demum, ad quem actiones tranſire poſſunt. neque enim æquum eſt, ad hoc quem compelli adire hæreditatem, vt emolumentum quidem hæreditatis reſtituat: ipſe verò oneribus hereditatis obſtrictus relinquatur.

6 ¶ Quare ſi fideicommiſſum pecuniarium alicui fuerit relictum, ceſſat compulſio, tametſi indemnitatis cautio offeratur.

7 ¶ Proinde qui hereditatem rogatur reſtituere, is demum compellitur reſtituere.

8 ¶ Sed & ſi quis bona rogatus ſit, vel familiam b, vel pecuniam c rogetur, vel vniuerſam ſubſtantiam.

15. *Paulus* lib. 2. Fideicommiſſorum.

VEl omnia ſua:

a c. l. 9. C. de iure delib.
b ſolet enim indulgeri tempus ad deliberandum, l. vlt. §. 13. in fin. C. de iur. delib.
c l. 63. §. 7. infra. hoc tit.
d Coacta aditio, aditio eſt. Cuius ea vis eſt, vt conditionem legati, ſub ea conditione, ſi heres non erit, deficere faciat, vt hîc. Eadem confirmat tabulas pupillares & alia teſtamento relicta: perinde ac ſi ſpontanea eſſet aditio.
e Adeuntem heredem fideicommiſſarius indemnem ſeruare cogitur: non modò vt ne damnum ſentiat, ſed vt ne lucrum amittat. vnde colligitur, in eo quod intereſt, non tantum damni, ſed & lucri rationem haberi, vt qui ſpondentem aliquē ſeruare tenetur, id præſtare quoque debeat, vt lucrum non amittat, l. 7. ſup. eod. l. 27. §. 14. l. 59. eod. in eo quod ſupra. h. eo.
f l. 17. §. 7. I. eo.
g an hoc inualidum ſubſtitutionem ex eiuſ vulgarem exigere aditionem ex teſtamento paterno: quaſi ex ea adiri non poſſe hereditas, nec ab ea ſ teſtamentum fideicommiſſum capere et vult Dynus. An potius fideicommiſſarium ſecundis tabulis datum poſſe ac debere poſt mortem pupilli cogere vnum ex inſtitutis in teſtamento paterno, adire ex eo hereditatem: vt ea ratione tabulæ pupillares, vnà cum ipſo fideicommiſſo confirmentur ac tandem etiam cogere omnes ſubſtitutos reſtituere iuſſos, hereditatem pupilli adire, eamque reſtituere: vt Cuneus, Oldradus, Bart. & Caſtrenſis exiſtimant?
h l. 44. in fin. prouer. quid ſi ſerui. ſup. eod.
i ſ. ante conditionem, vt dixi l. 31. l. 50. inf. eod. & l. 10. ſup. eod.
k l. 6. in fin. ſ. eo.
l l. 14. §. 1. ſup. eod.
m l. 61. §. eod.
n l. 6. in fin. §. eod.
o id eſt, conqueri.
p alias, non cogetur, l. 11. §. eod.
q vi. l. 4. §. eod.

[illegible]

o prætorem. Hal. per prætorem. Cuiac. Inſ. de hered. qualit. adde quæ ſcripſi ad l. 15. ſup. teſtamenta quemadm. aperiantur.
q Aditione hæreditatis coacta, confirmantur legata, fideicommiſſa, tabulæ pupillares, & cætera omnia.
r l. 55. §. 2. in princ. inf. eo. l. 4. C. eod. l. 11. l. 38. in fin. ſup. de vulgar. Qua illi ſ fideicommiſſarius vniuerſalis cui vel hereditas, vel eius quota, vel res hereditaria relinquitur. ſ dixi l. 12. §. 1. inf. eod.
t l. 38. in fin. ſup. de vulgari.
u l. 4. ſup. eod. l. 27. §. 3. l. eod.
x l. 55. §. 3. l. eod. l. 4. in f. C. eo. y Hereditatem qui coactus adiit, permittere, hoc eſt vlterò poſtea adire non poteſt, vt tali aditione nuda, quartæ beneficium conſequatur.
z Hereditatem adire non quouis petente cogendus eſt heres, nec enim cogitur eam adire niſi petente id fideicommiſſario vniuerſali. Igitur adire non cogitur legatariis vel fideicommiſſariis particularibus petentibus: cum in eos non ſunt onera defuncti, ſed commoda tantum. Periniquum autem eſſet, in legatarios ſola commoda transferri: penes heredem verò inuitum ſola onera.
a Rogatus de reſtituenda re vel quantitate, non poteſt compelli adire. ſecus ſi rogetur de vniuerſitate rerum, vel quota. Bart. b id eſt, ſubſtantiam quæ familia dicitur heredis in l. 38. ſup. ad leg. Falcid. à Græcis eodem titulo οὐσία appellatur, 3 t. Eclog. 1. cap. 36. adde l. vlt. C. de verb. ſignif.
c vide l. 222. ſ. de verb. ſignif.

1. De

Universidad Rey Juan Carlos

1. *De verbo* peruenire. 2. *De re vel quantitate vel vniuerſitate pertinente.* 3. *De rogato reſtituere deducto ære alieno, & legatis.* 4. *De rogatis reſtituere partem, vel duobus.* 5. *Si quis rogauerit heredem ſuum reſtituere hereditatem mulieri, quæ ad eum peruenerit, vel totam, vel partem eius.* 6. *De caſtrenſi peculio.* 7. *De duobus heredibus inuicem ſubſtitutis, & fideicommiſſo onerati.* 8. *Si ex fideicommiſſariis quidam* cogentur. 10. *De ſeruo duorum.* 11. *Si quis rogatus reſtituere filio ſuo.* 13. *Vel ſeruo ſuo cum libertate.* 15. *De herede, qui ſolidum capere non poteſt.* 16. *De ſeruo hereditario.*

16. *Vlpianus* lib. 4. Fideicommiſſorum.

COgi poterit. ¶ Hoc idem, & ſi *patrimonium* fuerit rogatus, & ſi *facultates*, & ſi *Quidquid habeo*, & ſi *cenſum meum*, & ſi *fortunas meas*, & ſi *ſubſtantiam a meam*, & ſi *peculium b meum* teſtator dixerit: quia pleriq; *patrimonium*, aut *ſubſtantiam*, patrimonium ſuum, peculium dicunt c, cogendus erit. de ſucceſſione enim ſua & hic rogauit. Nec ignoro in quibuſdam ex his Mæcianum dubitare d, & voluntatis eſſe dicere quæſtionem, vtrum de pecunia tantum, an & de ſucceſſione teſtator ſenſit, in ambiguo d tamen magis de ſucceſſione ſenſum dicomt e intercedat fideicommiſſum.

1 ¶ Sed & ſi quis ita rogauerit: *Quidquid ad te ex hereditate mea ſiue f bonis peruenerit, rogo reſtituas*: cogi poterit adire & reſtituere hereditatem ex Trebelliano ſenatuſconſulto: quanquam *peruenire* g propriè dicatur, quod deductis oneribus ad aliquem peruenit.

2 ¶ Et generaliter autem poteſt dici, ita demum quem non poſſe cogi adire, & reſtituere hæreditatem, ſi de re, vel quantitate h fuerit rogatus. cæterum ſi de vniuerſitate ſenſiſſe teſtatorem appareat, nulla quæſtio eſt, quin, ſiue ſuſpectam dicat, cogi poſſit: ſiue ſponte adit, ex Trebelliano tranſeant actiones.

3 ¶ Inde quæritur, ſi quis hæreditatem rogatus ſit reſtituere, *deducto ære alieno i, vel deductis legatis*, an ſuſpectam dicens cogi poſſit adire, & reſtituere hæreditatem: quia vi ipſa magis id quod ſupereſt ex hæreditate, quàm ipſam hæreditatem, reſtituere ſit rogatus: Et ſunt, qui putent, (vt Mæcianus) inutilem hanc deductionem. nec enim poſſe ex iure deduci quantitatem, non magis quàm ſi fundum, quis deducto ære alieno, vel deductis legatis reſtituere ſit rogatus. neque enim recipit fundus æris alieni vel legati minutionem. ſed Iulianum exiſtimare refert, Trebelliano ſenatuſconſulto locum eſſe: * & * ne dupliciter fideicommiſſarius oneretur: * & * cùm hæres æs alienum vel legatum deducit, & cùm conuenitur à creditoribus & legatariis: reſtituta ſibi ex Trebelliano hæreditate, debere aut deductionem eum non pati ab hærede, aut cauere illi hæredem, defenſum iri eum aduerſus legatarios, cæteroſque.

4 ¶ Si quis hæres inſtitutus, rogatus fuerit hæreditatem non totam, *ſed partem k reſtituere*: vel ſi duobus reſtituere ſit rogatus, & alter ex his velit ſibi reſtitui hæreditatem, alter recuſet l: ſenatus cenſuit vtroque caſu exonerari eum, qui ſuſpectam hæreditatem dicit, totámque hæreditatem tranſire ad eum, qui adire cogit.

5 ¶ Sed & ſi quis non hæreditatis ſuæ partem dimidiam rogauit hæredem ſuum reſtituere, ſed hæreditatem Seiæ quæ ad eum peruenerat vel totam, vel partem eius, hæréſque inſtitutus ſuſpectam dicat, cùm placeat, illud, quod Papinianus ait, ex Trebelliano tranſire m actiones: dici poterit, ſi ſuſpecta dicatur hæreditas, cogendum hæredem inſtitutum adire, & reſtituere hæreditatem: totámque hæreditatem ad eum, cui reſtituitur, pertinere.

6 ¶ Sed & ſi miles rogauerit *quas res Italicas reſtituere, vel res prouinciales*: dicendum eſt, ſuſpectam dicentem cogi adire, & reſtituere. nam (vt eleganter Mæcianus libro ſexto fideicommiſſorum ait) qua ratione ex certa re n miles o hæredem inſtituere poteſt, actionéſque ei dabuntur, pari ratione etiam ex Trebelliano tranſibunt actiones: & quamuis placeat, cùm quis hæreditatem bonaque, quæ ſibi ab aliquo obuenerent, vel quæ in aliqua regione habet reſtituere rogat, ex Trebelliano non tranſeant actiones: tamen contrà reſpondet in militis teſtamento ait. Nam ſicuti conceſſum eſt (inquit) militibus circa inſtitutionem ſeparare ſpecies bonorum: ita & ſi per fideicommiſſum ab inſtitutis hæredibus id fecerit, admitteremus Trebellianum ſenatuſconſultum.

7 ¶ Cùm quidam duos hæredes inſtituerit, eóſque inuicem ſubſtituerit, & ab iis petierit, *vt vterque, ſiue alter hæres eſſet, vel hæreditatem ſuam ex parte dimidia reſtitueret alteri poſt p quinquennium*, & ſcripti ſuſpectam ſibi hæreditatem dicant: fideicommiſſarius autem deſideret, ſuo periculo adire hæreditatem: cenſuit ſenatus, ambos q hæredes alterúmve cogi adire hæreditatem, & fideicommiſſario eam reſtituere: ita vt fideicommiſſario, & aduerſus eum actiones competant, quaſi ex Trebelliano reſtituta hæreditate.

8 ¶ Mæcianus ſcribit: cùm quis ex fideicommiſſariis abeſſet, & præſentes deſiderent, *ſuo periculo adiri hæreditatem, tranſiriſque in ſolidum actionibus in eum qui cogit*: abſentes, ſi velint fideicommiſſum ſuſcipere, à præſente petent. conſequenter ait, nec quartam eum retenturum r aduerſus fideicommiſſarios ſuos: quia nec hæres potuit.

9 ¶ Idem Mæcianus quærit, an his, qui duobus vel pluribus rogatus eſt reſtituere hæreditatem, cogente aliquo ſ adire poſſit, & in bonum, qui id non deſiderauerunt, portionibus Falcidiæ beneficio vti,

a *adde l. 3. C. de liberis præteritis.*
b Patrimonium ſuam reſtituit & ſcilicet ſuſceperit, an & hæreditatem ſuam reſtituere intelligendus fuerit? idem l. 78. §. 12. *l. eod.*
c Quid ita? olim redditus & cenſus veterum erat in pecore maximè.
d *v. l. 32. ſup. de reb. dub.*
e *d. l. 12.*
f *v. l. 83. ſup. de leg. 3.*
g *v. l. 164. inf. de verb. ſign.*
h *l. 13. circa fin. C. de hered. inſt.*
i Si aliquis in teſtamento rogetur expreſſe reſtituere *quod ſupereſt à debitis & legatis*, tale fideicommiſſum non eſt vniuerſale. *Bart.*
k §. 2. *in fin. Inſt. de fideic. hered.*
l *de recuſanda hæreditate, v. l. 85. ſup. de adquir. hered.*
m non tranſit, vulgo. *v. Cuiac. 2. obſ. 2.*
n *al. excepta re*: *ex certa re. Hal. l. 25. §. 1. ſup. famil. erciſc. & 17. ſup. de teſtam. milit. l. 1. & 2. C. de re milit.*
o aliud in pagano, *l. 78. ſup. de hered. inſt.*
p Rogatus reſtituere ad diem certam, poteſt interim cogi adire & reſtituere. *Bart.*
q *l. 11. §. 1. ſup. eo. l. 27. §. 5. l. eod.*
r *l. 28. inf. eod.*
ſ Conſilio valus

ſiue ipſi quoque deſiderent ſibi reſtitui, ſiue alius in locum eorum ſucceſſerit? Et cùm hodie hoc iure vtimur, vt totum tranſeat ad eum, qui cogit: conſequens erit dicere, quartæ retentionem amiſiſſe eum, qui coactus eſt, quia in ſolidum actiones tranſierint in eum qui cogit.

¶ Planè ſi proponas, fideicommiſſarium non ita coegiſſe, vt tota hæreditas in ſe transferatur: ſed cum cœperint cæteri deſiderare, ſibi reſtitui hæreditatem: dicendum, Falcidia eum vti poſſe.

¶ Rectè igitur Mæcianus ait, multùm intereſſe, vtrum totam reſtitui hæreditatem ſibi fideicommiſſarius deſiderauerit, an ſuam tantummodò partem. nam ſi ſola pars transfertur, in reſiduo Falcidiæ erit locus. ſi tota hæreditas tranſlata ſit, ceſſat huius legis beneficium.

10 ¶ Si ſeruo duorum rogatus a quis ſit reſtituere hæreditatem, & alter cogere velit ſuſpectam dicentem, alter reſtituere ſibi recuſet: hoc erit dicendum, quod b in duobus, quorum alter ſuſcipere voluit hæreditatem, alter non.

11 ¶ Si pater filio, quem in poteſtate habet rogetur reſtituere hæreditatem, an filius patrem ſuum, ſi ſuſpectam dicat hæreditatem, cogere poſſit? & non eſt dubium, patrem à filio per prætorem cogi poſſe c.

12 ¶ Sed etſi id fideicommiſſum ad caſtrenſe peculium ſpectaturum eſt, & filius familias is fuit, qui munus militiæ ſuſtinebat: aliòve d quo officio prægerat: multò magis dicendum erit, poſſe eum poſtulare, vt pater ſuus cogatur adire, & reſtituere hæreditatem: quamuis contra obſequium patri debitum videtur id deſiderauros.

13 ¶ Sed ſi ſeruo ſuo rogatus ſit cum libertate quis hæreditatem reſtituere: ſiue directa data ſit libertas: ſiue fideicommiſſaria: dici poterit, eum à ſeruo ſuo non e poſſe cogi adire hæreditatem, quamuis ſi ſponte adiſſet, cogeretur præſtare fideicommiſſariam libertatem, & hæreditatem: idque Mæcianus libro ſeptimo de fideicommiſſis ſcribit.

14 ¶ Idem quærit, ſi quis paratus ſit domino cauere de indemnitate, an poſſit cogi adire hæreditatem, maximè & ſi pretium ſerui offeratur? Et rectè ait, non oportere ſub incerto cautionis committere ſe aditioni hæreditatis.

15 ¶ Hi f, qui ſolidum g capere non poſſunt, ex aſſe heredes inſtituti, & rogati h reſtituere ſolidum, adire hæreditatem, & reſtituere cogentur: cùm i nihil oneris apud eos remanſurum ſit.

16 ¶ Si ego hæres inſtitutus, & rogatus ſim Stichum manumittere, vel alius legatarius: fidei autem meæ commiſſum ſit, vt Titio hæreditatem reſtituam, deinde Titij fidei commiſit, vt Sticho eandem redderet: Stichus cogere me poſſit k adire, & reſtituere hæreditatem.

17 ¶ Talis quoque caſus à Diuo Pio terminatus eſt. nam ſeruo vni ex hæredibus legato, per fideicommiſſum erat ab eo libertas data, & ab l altero hæreditas. Diuus etenim Pius reſcripſit Caſſio Dextro in hæc verba: Hermias ſi Moſco Theodoto ex parte hærede inſtituto à Pamphilo teſtatore legatus eſt, iſque Theodotus, poſtquam adierit hæreditatem, prius quàm à cohærede eiuſdem Pamphili adiretur hæreditas, ad iuſtam libertatem perduxit, & ob hoc in eum caſum res perducta eſt, vt is, qui legauit, inteſtatus eſſe non poſſit: Hermia poſtulante (mihi) *id Euareſtatus compellendus eſt periculo eius adire, & ex cauſa fideicommiſſi hæreditatem reſtituere.

De rogato heredem fieri. 1. *De rogato reſtituere hereditatem alterius, cui ſucceſſit.* 2. *De rogato heredem fieri.* 3. *De rogato dare, vel fideicommiſſum relinquere, vel libertatem adſcribere.* 4. *De conditione, ſi ſine liberis deceſſerit.* 6. *De rogato reſtituere filiis ſuis, vel cui ex his voluerit.* 7. *De conditione, ſi ſine liberis deceſſeri.* 8. *De conditione, ſi aliquo herede mortuo.*

17. *Idem* ℒ libro ſecundo Fideicommiſſorum.

EX facto tractatum a eſt, an per b fideicommiſſum rogari quis poſſit, vt aliquem hæredem faciat. & ſenatus cenſuit rogari c quidem quem, vt aliquem hæredem faciat, non poſſe: verùm p videri per hoc rogaſſe, vt hæreditatem ſuam q ei reſtituat: id eſt r, quidquid ex hæreditate ſua conſecutus eſt, vt ei reſtitueret.

1 ¶ Iulianus quoque libro quadrageſimo Digeſtorum fideicommiſſum tale valere ait: *Fidei tuæ committo, vt hereditatem Titij reſtituas*: cum eſſet is, qui rogatus eſt, à Titio hæres inſtitutus.

2 ¶ Non tantùm autem ſi hæredem *quem ſcripſero, potero rogare, vt hæredem faciat aliquem: verùm etiam ſi legatum illi, vel quid aliud reliquero. nam hactenus ſeruat obligari, quatenus quid ad eos peruenit.

3 ¶ Si quis caueret, *Dare, vel ſi das*, aut, *illi fideicommiſſum relinquas*, aut, *illi libertatem adſcribas*: admittenda ſunt. nam, cùm in hæredum inſtitutione ſenatus cenſuit valere, de cæteris quoque idem erit accipiendum.

a ex fideicommiſſariis, facit vt hæres amittat quartam voluerſum?, ſi contemplatione totius, non partis coegit.
a *l. 15. §. 1. l. eod.*
b Rogatus reſtituere ſeruo plurium, perinde eſt ac ſi eſſet rogatus reſtituere pluribus. *Bart.*
c petita venia, *l. 6. 1. ſup. de in ius voc.* Imò præcisè non eſt cogendus, *arg. l. 19. l. eod.*
d Quaſi caſtrenſe peculium veteribus non incognitum.
e Imò poteſt dominus ad petitionem ſerui cogi adire, *§. 16. l. eod.*
f Qui illi ſint, vide quæ ſcripſi ad *l. 42. ſ. de legat. 2. & l. 49. 13.*
g Qui non poteſt ſolidum ſibi capere, is capere poteſt vt alij reſtituat.
h *v. l. 52. l. de vulg. ſub.*
i Incapax inſtitutus poteſt vt capaci reſtituat, vide Tiraquel. 29. *priuil. piæ cauſæ.*
k Imò, non poteſt, *§. 13. l. eod.*
l Qui ab eo conſecutus eſt libertatem, poteſt alium cogere adire & reſtituere. *Bart.*
m videtur enim captare alteri hæreditatem.
n vide *l. 78. inf. eodem.*
o *v. l. 7. l. in fin. ſ. de hered. inſt.*
p & ſic verba directa quæ tunc directa valere non poſſunt, trahuntur ad fideicommiſſum. *Bart.*
q teſtatoris ſcilicet, proinde ſi te filio meo ſubſtituero ea ſpe nominatim, quod illum ſis inſtituturus, non valebit inſtitutio; quippe hoc caſu de tua, non mea hæreditate reſtituenda agitur.
r Verbum ſaluo ab aliquo prolatum, refertur ad res præſentes.
ſ *l. 1. §. 7. l. eod.*

Universidad Rey Juan Carlos

4 ¶ Si quis rogatus fuerit, vt, ſi a ſine b liberis deceſſerit, reſtituat hereditatem c: Papinianus libro octauo Reſponſorum ſcribit, etiam naturalem d filium efficere, vt deficiat conditio: & in libertino, eodem conliberto hoc ſcribit. Mihi autem, quod ad naturales liberos attinet, voluntatis quæſtio videbitur eſſe, de qualibus liberis teſtator ſenſerit. ſed hoc ex dignitate, & l ex ſ voluntate, & ex conditione eius, qui fideicommiſit, accipiendum erit.

5 ¶ Ex facto tractatum memini, rogauerat quædam mulier filium ſuum, vt ſi ſine liberis deceſſiſſet, reſtitueret hereditatem fratri ſuo. is poſtea deportatus, in inſula liberos ſuſceperat. quærebatur igitur, an fideicommiſſi conditio defeciſſet? Nos igitur, hoc dicebamus. e conceptos quidem ante deportationem, licet poſtea edantur, efficere vt conditio deficiat: poſt deportationem e verò ſuſceptos f, quaſi ab alio, non prodeſſe g: maximè cùm etiam bona cum ſua quodammodo cauſa fiſco fiat vindicanda.

6 ¶ Si quis h rogatur fuerit filiis ſuis vel cui ex his voluerit, reſtituere hereditatem: Papinianus libro octauo reſponſorum etiam deportato i ei tribuit eligendi facultatem, cui k liber factus fideicommiſſum reſtitui velit.

¶ Sed ſi ſeruus pœnæ fuerit conſtitutus, nullo ante concepto filio, iam parere conditioni non poterit: deceſſiſſeque ſine liberis videtur. ſed cùm decedit, electionem illam, quam Papinianus deportato dedit, huic dari non oportet.

7 ¶ Si quis autem ſuſceperit quidem filium, verùm viuum amiſerit l videbitur ſine liberis deceſſiſſe.

¶ Sed ſi naufragio, vel ruina, vel adgreſſu, vel quo alio m modo ſimul cum patre perierit, an conditio defecerit videamus. Et magis non defeciſſe arbitror, quia non eſt verum, filium eius ſuperuixiſſe n. Aut igitur filius ſuperuixit patri, & extinxit conditionem fideicommiſſi: aut non ſuperuixit, & extitit conditio. cùm autem quis ante, & quis poſtea deceſſerit, non apparet: extitiſſe conditionem fideicommiſſi magis dicendum eſt.

8 ¶ Si quis ita fideicommiſſum reliquerit, Fidei tuæ, fili committo, vt ſi ſine herede moriaris, reſtituas Seio hereditatem: videri cum de liberis o ſenſiſſe Diuus Pius reſcripſit. & ideo, cum quidam ſine liberis decederet, auunculum ab inteſtato bonorum poſſeſſorem habens, extitiſſe conditionem fideicommiſſi reſcripſit.

De fructibus. 3. De prælegato.

18. Idem p lib. 15. ad Sabinum. q

IN r fideicommiſſaria hereditatis reſtitutione conſtat non venire fructus s, niſi ex mora t facta eſt, aut cùm quis ſpecialiter u fuerit rogatus, & fructus reſtituere.

1 ¶ Planè fructus x in quartam y imputantur, vt eſt z & ſ reſcriptum.

2 ¶ Quotiens quis rogetur hereditatem reſtituere, id videtur rogatus reddere, quod fuit hereditatis, fructus autem non hereditati a, ſed ipſis rebus accepto feruntur.

3 ¶ Si legatum ſit heredi relictum, & rogatus ſit partionem hereditatis reſtituere, id ſolum non b debere eum reſtituere y, quod à coherede accepit. cæterùm quod à ſemetipſo ei relictum eſt, in fideicommiſſum cadit. & id Diuus Marcus decreuit.

De rogato dare filio ſuo. 1. De rogato hereditatem partiri. 2. De ſumptu in diſtrahendis, conſeruandiſue rebus facto.

19. Paulus c libro 3. ad Sabinum. d

VBi purè fideicommiſſum datum eſt, ſi adiectum ſit, Rogo des filio à me, ſi voluntas tua ſi cum ſenectute, reſtituendum eſt, videri in id b tempus dari, quo capere poteſt, id eſt, ſui iuris fiat.

1 ¶ Te rogo Luci Titi, hereditatem meam cum Ariſto partiaris: d ex ſenatuſconſulto Trebelliano in eum cui reſtituta eſt hereditas, actiones competere Ariſto ait: quia pro hoc accipiendum eſt, rogo hereditatem illam reſtituas: nec verba ſpectantur ſenatuſconſulti e, ſed ſententia quibuſcunque verbis: dum teſtator ſenſerit, vt hereditas ſua reſtituatur.

2 ¶ Qui in diſtrahendis conſeruandiſve rebus hereditatis ſumptus factus eſt, imputari heredi f debet g.

De relicto ad tempus liberorum.

20 Vlpianus h lib. 19. ad Sabinum. i

SEd & ſi ad tempus liberorum fuerit legatum relictum, & is vxore prægnante k deceſſerit, ad heredem ſuum transferat legatum.

De quarta retentione per errorem omiſſa.

21. Pomponius l lib. 22. ad Sabinum. m

HEres, cùm deberet quartam retinere l totam hereditatem reſtituit, nec caute k ſibi ſtipulatione propoſita. ſimilem eum eſſe Ariſto ait illis qui retentiones, quas ſolas habent omiſerunt: ſed poſſe l m, vel naneiſci n: & aduerſus agentem o doli mali exceptione vti poſſe eum, & decretorum denunciare, ne ſolueretur.

De iuſſa reſtituere filiorum, poſt mortem patris. 1. De ſeruis quibus libertas & fideicommiſſum relictum eſt. 2. De fructibus ante reſtitutionem perceptis. 3. De rerum periculo. De culpa heredis. De ſumptu in res hereditarias facto. 4. De dote. 5. Si quis hereditatem non quaſi heres reſtituere rogetur.

22. Vlpianus p lib. 4. Diſputationum. q

MVlier quæ duobus filiis in poteſtate patris reſictis alij nupſerat, poſteriorem maritum heredem inſtituit, eumque rogauit liberis ſuis, poſt mortem patris eorum, hereditatem ſuam reſtituere, vel ei, qui eorum ſupereſſet. eiſdem emancipatis à patre ſuo vitricus reſtituiſſe hereditatem dicebatur. mox alter ex filiis viuo patre deceſſiſſe. quærebatur, an is, qui ſupererat ex filiis, partem fratri ſuo reſtitutam petere poſſit, quaſi præmaturè datam. Scæuola Diuum Marcum in auditorio p. de huiuſmodi ſpecie iudicaſſe refert. Braſidas quidem Lacedemonius, vir prætorius, cùm filiis ſuis ab vxore diuortio ſeparatam morte q patris ſui iuris filiiſſet effecti, fideicommiſſum relictum eſſet, eos emancipauerat r. poſt emancipationem fideicommiſſum petebant. decreuiſſe igitur Diuum Marcum refert, fideicommiſſum eis repræſentandum ſi intellecta matris voluntate, quæ, quia non crediderat t patrem eos emancipaturum diſtulerat in mortem eius fideicommiſſum, non dilatura id in mortalitatem, ſi eum emancipaturum ſperaſſet. Secundum hæc dicebam, & in propoſita quæſtione decretum Diui Marci eſſe trahendum, & rectè fideicommiſſum vtriſque ſolutum.

1 ¶ Non eſt dubitatum, cogi u poſſe heredem inſtitutum adire, & reſtituere hereditatem ſeruis, ſiue directa, ſiue fideicommiſſaria libertas eis data fuiſſet: cùm aſpernari heres non deberet perſonam cogentis. habet enim hic quoque aditum, vt qui nondum petere fideicommiſſariam libertatem poſſit, nec directam ſibi vindicare x, propter ſpem tamen libertatis & hereditatis, adeat ad prætorem & per ſe habeat.

2 ¶ Si heres poſt multum temporis reſtituat, cùm præſenti die fideicommiſſum ſit, deducta quarta reſtituet, fructus y enim qui percepti ſunt, negligentia petentis, non iudicio defuncti percepti videntur.

¶ Alia cauſa eſt, ſi ſub conditione, vel in diem rogatus fuerit. tunc enim quod perceptum, ſummouet Falcidiam, ſi tantum fuerit, quantum quartam facit: & quartæ z fructus. nam fructus a qui medio tempore percepti ſunt, ex iudicio teſtantis percepti videntur.

3 ¶ Sed enim ſi quis rogetur reſtituere hereditatem, & vel ſerui deceſſerint, vel aliæ res perierint, placet non cogi eum reddere, quod non habet. culpæ b planè

poteſt, n ex ſententia Proculi. Omiſſa namque cautionis Procelliani [illegible] dicationem. o vide quæ ſcripſi ad l. 23. ſup. ad leg. Falcid. l. 18. §. 1. ſup. de vſufr. adde l. 43. ſup. de rebus creditis.

Marginal notes:

a dentes, hæc verba, à teſtatore non iuſſe prolata, num ſiſtic hereditatem alteri reſtituere poſt mortem ſuam, poſt ſuſceptos liberos eam cogetur reſtituere? Minimè. vt ſit. v. l. 102. ſ. de cond. & demonſtrat.

b v. l. 198. ſ. de verb. ſign.

c Mutetur ſpecies facti. demus, patri & eius liberis ſuis emphyteuſeos & fundi contractus adquiſitum, num ad naturales porrigetur? vide hic Bart.

d Naturales liberi efficiunt vt fideicommiſſi conditio deficiat: & ſic ſilius naturalis excludit ſubſtitutum. Bartol. multò magis legitimus, l. 30. C. de fideicomm. etiam ſi plures non ſint nati, ſed vnus, l. 148. ſ. de verb. ſignif. non idem in adoptiuo, l. 52. in fin. ſup. de leg. 2. & ſpurio. Nou. 89. c. vltim. Auth. ex complexu. C. de inceſt. Porrò huius legis ſententiam reſtringit Ripa octo modis, adde l. generaliter §. ſi cum autem. Cod. de inſt. & ſubſt. adde Boerium regula Vlij ſ. naturales 332.

e Quid ſi poſt huiuſmodi conceptum & exilium patris? Reſpondet ita majos efficere, vt deficiat conditio fideicommiſſi vt ita præſumatur ſubſtitutus.

f l. conceptos. v. Cuiac. 13. obſ. 15.

g Sunt tamen legitimi, quia matrimonium durat. l. 1. C. de repud. non tamen naſcuntur in poteſtate patris. cum per deportationem pater amiſit ea quæ ſunt iuris ciuilis, ideòque & patriam poteſtatem, l. 17. in fin. ſ. de pœnis. atque ita [illegible] eſt, in quo quis eſt legitimus filius, non tamen in poteſtate. h v. Cuiac. [illegible] §. 3. obſ. 10. i Deportatione (ſecus eſt in damnatione ad metallum) non perditur ius eligendi fideicommiſſum. Bart. k cui liberorum fideicommiſſum reſtitui velit. Cuiac. 3. obſ. 10. l Conditio. Si deceſſerit ſine liberis, intelligitur de ſuperuiuentibus ac ſuperſtitibus relictis: & ideo ſi liberi ante rogatum, vel ſimul cum eo moriantur, non faciunt conditionem fideicommiſſi deficere. Bart. m An bello? minimè. v. l. 9. §. 1. ſ. de reb. dub. n l. 23. ſup. de rebus dubiis. o Conditio. Si ſine herede deceſſerit, intelligitur de liberis. Sine herede hic moritur, qui moritur ſine liberis p. 5. Marcell. §. 76. Senſus eſt: iuſſus hereditatem reſtituere, nulla mentione facta fructuum, fructus non reſtituit. Cur? v. §. 2. ſ. eod. Caſus duos excipe de quibus hic ſi vniuerſale niſi, adde & niſi dixero: quidquid ad te peruenerit, vel quæcunque pecunia ad te peruenerit, reſtituito l. 32. §. 3 [illegible] vel peculium [illegible] reſtituito: his enim caſibus heres fructus etiam reſtituere cogitur, l. 3. ſ. de vſuris. & priore quidem caſu propter verba geminata, ſecundo, propter nomen collectiuum. Alberic. licèt tamen fructus regulariter heres non reſtituat, eos tamen in quartam ſuam imputat §. 1. ſ. eod. q [illegible] ſecus in maturis l. 9. ſup. ad l. Falc. r l. 23. ſup. de leg. 1. & ſic [illegible] ſecundum naturam actionis bonæ fidei, non ſtricti iuris [illegible]. Et Sabinus [illegible] (quatenus ad fructus, vſuras, & intereſſe) ſequi naturam actionis bonæ fidei. Rip. s l. 63. §. 3. eod. t eo præſertim caſu quo mora eſt commiſſa l. 38. §. [illegible] ſup. ad l. Falc. Trebellianicam ſc. An & in Falcidiam? Minimè. l. 30. §. ad l. Falc. [illegible] Videlicet. An & in quartam iure naturæ debitam? Minimè [illegible] de inofficioſ. u v. l. 23. ſup. de leg. 1. l. 83. ſup. [illegible] x immo quod fideicommiſſo grauatus accepit à coherede, cogitur id [illegible] l. 24. C. familiæ. Dic cogi, ſi ſupra quartam Trebellianicam habeat [illegible] ſecus ſi minus [illegible] idem eſt in lege Falcidia, l. 22. l. 91. ſup. ad Falc. y Prælegata non cadunt in fideicommiſſum hereditatis niſi [illegible] quia prælegata non veniunt appellatione hereditatis. Rip.

a l. 15. §. 1. [illegible] b Fideicommiſſum à patre relictum [illegible] & intelligitur [illegible] quo filius ſui iuris fiat. l. 5. l. eod. c & ſic [illegible] ter non rogitur à filio, ſed cogitur. l. 76. §. 1. l. 12. ſup. eod. d Ex ſententia Senatuſconſulti [illegible] ſeant adierer, [illegible] in eum [illegible] heres [illegible] hereditatem partiri. e fideicommiſſi, Accurſius [illegible] conditione. 3. in hunc locum [illegible] Patet [illegible] [illegible] ex ſcriptoris, quia S. C. ſecit ſenatuſconſultum, pro fideicommiſſi. f Imo heredi non imputatur ſumptus in [illegible] dis hereditariis facti, [illegible] ſup. ad leg. Falcid. [illegible] Marcelli [illegible] fideicommiſſum. g l. 22. §. 3. in fin. eod. l. 58. ſup. ad legat. 1. l. 32. §. 5. ſup. de vſufr. leg. l. 58. ſup. de vſufruct. & quemadmod. adde l. 72. §. ad l. Falc. h v. l. 18. ſ. quando dies legat. i Retentio datur quartæ ex fideicommiſſo, [illegible] ſulto Pegaſiano. Nam quod in lege [illegible] Falcid. idem in fideicommiſſis Pegaſiano ſubſequitur, & ſic quia [illegible] heredi. k v. l. 1. ſup. ſi cui plus quàm per leg. l l. 8. §. 1. l. 26. ſ. ad l. Falcid. l. 77. §. 2. ſup. de leg. 1. m l. 40. §. 1. ſup. de cond. indeb. ſub conditione intercedit: Idque [illegible] [illegible] vt [illegible] [illegible] dum hereditatem reſtitueret [illegible] ſeparare [illegible] ne [illegible] quod in l. 1. §. [illegible] ad l. Falcid. de [illegible] [illegible] [illegible] gradum [illegible] [illegible] res id quod [illegible] Procelliani [illegible] p ſub principiis.

q Vt mortis ſua emancipationem pater poteſtatem amittat. ideòque fideicommiſſum [illegible], quo caſu morte patris fiet ſui iuris fideicommiſſum [illegible] caſu à patre emancipabitur. r Emancipato filium, & illi mori, quod patriam poteſtatem, paria ſunt. l. 44. ſup. de inoff. teſt. s repræſentatio [illegible] Cuiac. [illegible] 15. à quæ emendatione dilectis 13. obſ. 25. Repræſentatum premature [illegible] præſtatur [illegible] l. 6. ſup. quod cum eo. [illegible] teſtamenti, leges [illegible] ſtatuti, collata in eum caſum, habentur pro diſpoſita & decreta in caſu omiſſo, [illegible] (ſi caſum præuidiſſet) teſtator vel legiſlator prouiſurus fuiſſet, l. [illegible] ſup. de [illegible] l. 102. ſup. de cond. & demonſtr. u l. 51. l. 52. [illegible] eod. l. 13. ſup. de [illegible] l. 85. in ſ. ſup. de hered. inſtit. adde Aretium, Alber. 10. x v. Paul. 4. ſent. 1. §. 18. y vide Socin. regul. 171. z Fructus quartæ reſtituendi l. 3. C. eod l. 15. §. 6. ſup. ad leg. Falcid. a vide quæ ſcripſi ad l. 51. ſup. de regul. iur. b Heres tenetur de dolo, & lata culpa dolo proxima.

Universidad Rey Juan Carlos

reddere rationem, ſed eius quę dolo proxima eſt. & ita Neratius libro primo Reſponſorum ſcribit.

¶ Sed & ſi eum diſtrahere deberet, non fecit, lata culpa, non levi, & rebus ſuis conſueta [a] negligentia: huiuſmodi rei rationem reddet.

¶ Sed & ſi ędes vſtę ſunt culpa eius, reddet rationē.

¶ Præterea ſi qui partus extant, & partuum partus: quia in fructibus hi non habentur.

¶ Sed & ipſe, ſi quem ſumptum [b] fecit in res hereditarias, detrahet.

¶ Quod ſi ſine facto eius, prolixitate temporis ędes viſę ſint: ęquiſſimum erit, nihil eum præſtare, cum culpa careat.

4 ¶ Cum proponeretur quidam filiam ſuam heredem inſtituiſſe, & rogaſſe eam, *vt ſi ſine liberis deceſſiſſet, hereditatem Titię reſtitueret*, eaque dotem marito dediſſe certę quantitatis, mox decedens ſine liberis, heredem inſtituiſſe maritum ſuum, & quęreretur an dos [c] detrahi poſſit? Dixi, non poſſe dici in everſionem fideicommiſſi factum, quod & mulieris pudicitię, & patris voto [d] congruebat: quare dicendum eſt, dotem decedere, et ſi, quod ſuperfuiſſet, [e] rogata eſſet reſtituere. quod ſi tantos fructus ex hereditate mulier percepit, vt inde potuerit [f] doti ſatisfieri: dicendum eſt, potius [g] fructibus hoc expenſum ferendum [h] quam fideicommiſſo.

5 ¶ Vt Trebelliano locus [i] eſſet, non ſufficit de hereditate rogatum eſſe, ſed quaſi [k] heredem rogari oportet. Denique ſi cui portio hereditatis fuerit legata, (legari [l] enim poſſe etiam portionem hereditatis placet nobis) rogatuſque [m] fuerit hanc partem reſtituere, dubio procul non fiet reſtitutio ex ſenatuſconſulto. ideoque nec [n] quarta retinetur.

De hereditate reſtituenda à coheredibus.

23. *Iulianus* libro 39. Digeſtorum.

QVotiens paterfamilias vnum vel duos heredes coheredibus ſuis reſtituere hęreditatem iubet, intelligitur eaſdem partes in fideicommiſſis facere, quas [o] in hereditate diſtribuenda fecerit.

¶ Sed ſi iubeantur hi, quibus fideicommiſſum datur, pecuniam numerare, atque ita fideicommiſſa recipere: ex quantitate pecunię, quam dare iubentur, voluntas colligenda eſt patrisfamilias. Nam ſi ex diſparibus partibus heredes ſcripti ęquas [p] partes dare iubentur, propius eſt vt viriles recipere debeant: ſi vero ſumma pecunię dandę congruit portionibus, hereditarias portiones accipere debebunt.

24. *Papinianus* libro 15. Quęſtionum.

NOnnunquam autem ex voluntate [q] varie reſcriptum & iudicatum eſt: videlicet ſi non ſub appellatione heredum, ſed propriis [r] nominibus expreſſis fideicommiſſum relinquatur.

De rogato reſtituere filio emancipato, aut ſi prius quid ei acciderit, matri eius. 1. De fideicommiſſo relicto heredi à domino eius. 2. De codicillis poſt mortem heredis aperiendis.

25. *Iulianus* libro 39. Digeſtorum.

QVidam ita teſtamento ſcripſerat, *A te, heres, peto, fideique tuę committo, vt quidquid ex hereditate mea ad te pervenerit, filio meo primo quoque die quo ſi poteris, quod ſi ei acciderit, matri eius deſcendat*, quęritur, cum, antequam adeatur hereditas, puer deceſſerit, an fideicommiſſum matri debeatur? Reſpondi, ſi puer antequam dies fideicommiſſi cedat, deceſſiſſet, fideicommiſſum tranſlatum eſſe ad matrem, poſtea autem quam dies fideicommiſſi ceſſit, deceſſerit, ad heredem pueri fideicommiſſum pertinere. Sed et ea voluntas fuit patrisfamilias, vt ſi ante reſtitutum fideicommiſſum puer deceſſiſſet, matri potius quam heredibus præſtaretur: peior æſtimabitur ex perſona [s] matris, & ex perſona heredis pueri. *Marcellus*: Sed teſtatoris voluntati congruum eſt, quandocunque puer deceſſerit, ſive antequam dies fideicommiſſi cedat, ſive poſtea, ad matrem transferri fideicommiſſum, ſi non iam puer hoc acceperit, atque ita iure vtimur.

1 ¶ Si ſervo herede ſcripto, dominus rogatus eſt eidem ſervo reſtituere hereditatem, cum liber eſſet: vtile [t] fideicommiſſum eſt.

2 ¶ Si quis filium ſuum ex aſſe heredem inſtituit, & codicillos, quos poſt mortem filii aperiri iuſſit, fidei eius commiſit, vt, *ſi ſine liberis deceſſiſſet, hereditatem ſuam ſorori ſuę reſtitueret*, & filius, cum ſciret, quod in codicillis ſcriptum eſſet, Stichum ſervum hereditarium teſtamento ſuo liberum eſſe iuſſit, heredes filii pretium eius ſervi ſorori defuncti præſtare debent, libertate [u] favore ſui ſervata: hoc amplius, etſi [x] ignoraſſet filius codicillos à patre factos, nihilominus heredes eius pretium præſtare debebunt, ne factum cuiuſquam alteri damnum afferat.

3 ¶ Sed & ſi ſervus ille à Sempronio heres inſtitutus ſit, eamque hereditatem, poſteaquam ex teſtamento fratris ad libertatem pervenerit, adierit: hereditatis quoque æſtimationem heredes fratris ſorori eius præſtare debent: quia, ſi manumiſſus non eſſet, iuſſu mulieris adire eam potuiſſet: ſi vero vivente filio Sempronius deceſſerit, hereditas in cauſa fideicommiſſi non deducetur: quippe ab ipſo filio adire iuſſus hereditatem ei adquireret.

a Conſueta in ſuis rebus negligentia, in alienis rebus adhibita, punitur, l. 24. §. 5. in fin. ſ. ſoluto.
b l. 19. in fin. ſ. eod.
c Nov. 39. c. 1.
d & officium l. 19. ſup. de ritu.
e al. poſſit.
f hinc colligitur, Patrem non teneri dotare filiam, quæ res ea habet vnde dotari poſſit. v. l. 19. ſup. de ritu.
† hoc abrogatum, l. 6. Cod. eo.
g al. ſic.
h adde l. 92. ſup. ad l. Falcid.
i Portio hereditatis legari poteſt.
k quaſi enim rogari, l. 1. §. 8. ſ. eod. §. 37. Inſt. de fideic. hered. & tit. de ſingulis rebus per fideic. in princ.
l l. 1. §. 37. in ſ. l. 78. ſ. eod. l. 63. §. 11. ſ. eod. l. 47. ſup. ad leg. Falcid.
m Repetitę in fideicommiſſis portiones videntur, quę in Inſtitutione fuerunt adpoſitę, niſi ex onere adpoſito, vel propriorum nominum adiectione inducatur aliud l. 78. §. 4. ſ. eod.
n l. 5. in fin. ſ. de reb. dubiis.
o id eſt, ex præſumpta voluntate.
p l. 54. in fin. ſup. de legat. 1.
q l. 3. ſup. de adimendis.
r quum reſtituat ſc. non priuſquam ceſſerit dies fideicommiſſi: vox enim prius, hic ambigua eſt.
ſ vide quæ ſcripſi ad l. 12. §. 4. ſ. de vſu.
t l. 16. §. 10. ſ. eo.
u Valet fideicommiſſum, per quod cogitur dominus reſtituere ſervo ſuo hereditatem, Bart.
x Servo reſtitutioni obnoxio libertas dari poteſt: is tamen qui tali ſervo libertatem confert, eius æſtimationem præſtare cogitur.
y Libertas fideicommiſſaria ſervo data valet, vt hic, l. 70. §. 1. ... legata data non valent: vide quę ſcripſi ad l. 11. de manumiſſ.
z l. 91. §. 1. ſup. de verb. obl. v. l. 63. ſ. de legat. 2.

De civitatibus & municipibus.

26. *Paulus* lib. ſingulari de Senatuſconſultis.

OMnibus civitatibus [a] quę ſub [b] imperio populi Romani ſunt, reſtitui debere & poſſe hereditatem fideicommiſſam, Apronianum [c] ſenatuſconſultum iubet. Sed & actiones in eas placuit ex Trebelliano transferri. Sed [d] municipes ad eas admittuntur.

1. De eo quod ſervus hereditarius adquiſiit. 2. Quid reſtituendum ab eo qui coactus adiit. 3. De ſubherede. 4. De fideicommiſſo relicto in tabulis pupillaribus. 6. De bonorum poſſeſſ. contra tabulas. 7. De actionibus hereditariis, vel ſuſpicione. 8. Si quis rogat ſuam hereditatem. 9. Vel aliam. 10. Vel ſuam & aliam reſtitui. 11. Si heres qui rogatus, vel debitor defuncti fuerit. De iudicio fam. erciſc. inter heredem & fideicommiſſarium. 12. De fideicommiſſo relicto filio qui patris contra tabulas bonorum poſſeſſ. 13. De patrono. 14. De rebus percipiendis. 15. De legato ſub conditione, Si heres non erit. 16. De ſemiſſe pure & altero ſemiſſe ſub conditione legato. 17. De rogato ſervos ſuos manumittere, & eiſdem hereditatem reſtituere.

27. *Iulianus* libro 40. Digeſtorum.

ITa tamen, vt hi [e], quibus reſtituitur hereditas, actorem eligant, & ad agendum, & ad excipiendas actiones.

1 ¶ Si ſervum hereditarium heres, qui coactus adierit, iuſſiſſet adire hereditatem ab alio eidem ſervo relictam, & tunc hereditatem, quam ſuſpectam ſibi eſſe dixerat, reſtituerit, an etiam eam hereditatem, quę per ſervum adquiſita eſſet, reſtituere deberet, quęſitum eſt? Dixi, non magis hanc hereditatem in reſtitutionem venire, quam quod ſervus hereditarius poſt aditam hereditatem ſtipulatus fuiſſet, & per traditionem accepiſſet: aut fructus, qui ex rebus hereditariis percepti fuiſſent, vtique ſi nulla mora fideicommiſſo facta fuiſſet. ſed ſi [g] quid ante [h] aditam hereditatem ſervus ſtipulatus fuiſſet, aut per traditionem accepiſſet, id reſtitui debebit, ſicut fructus [†] ante aditam hereditatem in reſtitutionem venient.

2 ¶ Qui ſuſpectam ſibi hereditatem dicit, nullum [i] commodum ex teſtamento conſequetur, quod habiturus non eſſet, ſi heres inſtitutus non fuiſſet, aut non adiiſſet. & ideo ſi pupillo ſubſtitutus fuerit ita, *Quiſquis mihi heres erit, idem filio meo heres eſto*: hereditatem, quę ex ſubſtitutione [k] ad eum pervenerit, reſtituere cogendus erit. ſi vero detracto hoc articulo, *Quiſquis mihi heres erit*, ſubſtitutus ita fuerit, *Titius filio meo heres eſto*: tunc ſi ſolus patri heres extiterit, nihilominus cogendus erit hereditatem pupilli reſtituere: ſi vero coheredem habuerit, retinebit [l] pupilli hereditatem, quia potuit, coherede adeunte, quamvis ipſe patris omiſiſſet hereditatem, ex ſubſtitutione adire.

3 ¶ Si pater filium, quem in poteſtate habebat, heredem ſcripſerit, & ab eo petierit vt hereditatem Sempronio reſtitueret, iſque ſuſpectam ſibi eſſe dicere potuerit: ex Trebelliano ſenatuſconſulto hereditas reſtituta, quare etſi non immiſcuerit ſe hereditati, nihilominus actiones [m] quę ei, & in eum competebant, ad Sempronium transferentur.

4 ¶ A patre heres ſcriptus, & exheredato filio ſubſtitutus, ſi rogatus fuerit hereditatem, quę ad eum ex ſubſtitutione pervenerit, Titio reſtituere, cogendus non eſt vivo pupillo patris hereditatem adire: primum, quia ſub conditione [n] fideicommiſſum datum eſt: deinde, quia [o] non probe de hereditate viventis pueri agetur: mortuo autem pupillo, compelli [p] debet hereditatem patris adire.

5 ¶ Quod ſi duo heredes à patre inſtituti fuerint, & vterque fideicommiſſum ſive exheredati filii hereditatem reſtituerent, ſatis erit vel vnum cogi adire. hoc enim facto etiam is, qui patris hereditatem non adiit, filii hereditatem adire & reſtituere cogetur.

6 ¶ Quotiens filius emancipatus bonorum poſſeſſionem contra tabulas accipit, nulla ratio eſt compellendi heredis ad reſtituendam hereditatem. & ſicut neque legata, neque fideicommiſſa cętera præſtare cogitur, ita ne ad reſtitutionem quidem hereditatis compelli debet. *Marcellus*: Plane [q] non eſt compellendus adire, ſi [r] iam filius bonorum poſſeſſionem acceperit: intercidit fideicommiſſum mortuo herede inſtituto, & omiſſa à filio bonorum poſſeſſione.

7 ¶ Qui ex Trebelliano ſenatuſconſulto hereditatem reſtituit, ſive petat à debitoribus hereditariis, ſive ab eo [ſ] petatur: exceptione reſtitutę hereditatis ſummoveri poteſt. actiones [t] autem fideicommiſſario competunt, quas habuit heres eo tempore, quo fideicommiſſum reſtituebat. *Marcellus*: Sed eas quoque actiones, quę ſub conditione erant, & quarum dies eo tempore non cedebat, fideicommiſſario competere placet. Sed antequam [u] reſtitueretur hereditas, exceptione aliqua heres

a l. 122. ſ. de leg. 1. adde l. 26. ſup. de negotiis geſtis, l. 5. in fin. C. de ſenſalib. & collegiis illicitis, v. l. 8. C. de hereditatibus ſuis.
b hinc colligere poſſis, Ad exteras civitates non tranſmitti fideicommiſſa.
c Apronianum ſenatuſconſultum factum eſt temporib. Divi Marci. adde Vlpian. 22. §. 5. in fin.
d al. ſed &.
e pars ſing. l. 1. l. 6. ſ. quod cuiuſque vniv. alias quidam legunt: vt hi.
f Fructus percepti negligentia non percepti, non reſtituuntur etiam ab herede coacto, Bart.
g Fructus ex rebus hereditariis percepti, non ſunt fideicommiſſarii, ſed percepti ante aditam hereditatem, v. Mantican 7. de conject. 19.
h Qualiter lucrata hereditate, veniunt in reſtitutionem, Bart.
† Fructus ante aditam hereditatem percepti, hereditatem augent.
i Qui adit coactus, commodum ex hereditate conſequi non debet l. 55. §. 3. eo. l. 9. l. 14. §. 4. eo. l. 55. §. 3. eod. l. 22. ſup. de vulgari.
k Quod quis habet ex ſubſtitutione pupillari, non venit in fideicommiſſum: vbi coactus adiit, Bart. adde l. 41. ſ. de vulgari.
l Ideo, non retinebit l. 10. §. 2. 3. de vulgari.
m Sui heredis exiſtentia fideicommiſſum conſtituit, vt per reſtitutionem transferat actiones, Bart. l. 27. §. 2. ſup. de vulgari.
n quaſi filius ante pubertatis annos vita deceſſerit.
o Viventis de hereditate non probe agitur.
p Propter fideicommiſſum relictum in ſecundis tabulis, cogitur quis adire ex primis, mortuo demum pupillo, Bart.
q Plane compellendus eſt adire Fran. Fab. apud Cuiac. 3. obſ. 6. reprehenſus à Roberto 1. ſenten. 15.
r ſi non iam filius, Fran. Fab. ib. ... legitimus per heredem ſcriptum cogitur vt adeat, & reſtituat: Ita præterius, ſi nondum bonorum poſſeſſionem contra tabulas acceperit, Cuiac. ibid.
ſ l. 49. ſ. eodem.
t l. vlti. §. 1. C. de fideicomm. libert.
u Remedia Trebelliani ſenatuſconſulti habent locum poſt reſtitutionem: ſecus antequam reſtituatur hereditas, Bart.

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 20. ff. 3. §. l. eo.
b l. 18. in fin. l. eod.
c l. 17. ſup. eod.

d Fideicommiſſario contra heredem datur actio, pro rebus indebitè retentis. Bart.
e Inter heredem & fideicommiſſarium pariter, competit familiæ erciſcundæ iudicium. Bart.
f Heres cogitur adire; quamuis fideicommiſſario poſſit alio remedio eſſe conſultum. Bart.
g Præteritus filius cenſetur, qui directò non eſt inſtitutus.
h Patronus poteſt cogi adire & reſtituere ante pœnitentiam. Bart.
i Per coactionem perdit quis prælegata, niſi ea percipiat ſub conditione, ſi heres non erit. Bart.
k Officium ſuum nemini damnoſum eſſe debet, v. l. 7. ſup. quemad. teſt. aper. l. 240. ff. de reg. iur. l. 6. §. 5. l. de ſerie l. 29. C. de Teſtibus.
l & ita vltra vires hæreditarias grauata eſt.
m vt l. 1. ſup. ſi cui plus quàm per legem Falcid.
n Prima quæſtio.
o Secunda quæſtio.
p Tertia quæſtio.
q Reſponſio ad primam quæſtionem.
r quam heres inſtituta detraxit à Publio Mæuio, quatenus heres erat inſtituta, & aliis legatariis.
ſ Reſponſio ad ſecundam quæſtionem.
t Reſponſio ad tertiam quæſtionem.
u Deciſio generalis. Heres grauatus vltra vires hæreditarias, id quod reſtitui vltimo loco debet, ſupplet ex fructibus iudicio teſtatoris perceptis. Si fructus percepti amplius quam quadrantem efficiant, quàm ſit pars quæ reſtitui debet, illud reſiduum penes hæredem remanebit. At ſi fructus non ſufficiunt, à ſingulis legatariis pro ſua parte detrahetur Trebellianica, vt ita ſatisfiat fideicommiſſario.

adeundus non eſt: cum hoc minus ex cauſa fideicommiſſi reſtituturus ſit.

8 ¶ Trebellianum ſenatuſconſultum locum habet, quoties quis ſuam hereditatem vel totam, vel pro parte ſ, fidei hæredis committit.

9 ¶ Quare ſi Mæuius te heredem inſtituerit, & rogauerit, vt hereditatem Titij reſtituas, tuque hereditatem Mæuij adieris: perinde à te fideicommiſſum petetur, ac ſi fundum, qui tibi à Titio legatus eſſet, reſtituere rogatus fuiſſes: ideóque ¶ & ſi ſuſpectam Mæuij hereditatem dixeris, cogi te non oportet eam adire.

10 ¶ Quid ſi Mæuius te rogauerit, & ſuam hereditatem & Titianam reſtituere, tuque ſponte adieris hereditatem, veteris legis Falcidiæ commodo, & partem quartam Mæuianæ hereditatis retinebis, dimidiam & quartam ex fideicommiſſo reſtitues: nec intererit, eidem vtramque hæreditatem, an alij Mæuianam, alij Titianam rogatus fueris reſtituere. ſed ſi ſuſpectam Mæuianam hereditatem dixeris, cogeris eam adire, & reſtituere ei cui rogatus fueris: is autem, cui Titianam hereditatem reſtituere rogatus fueris, non poterit te compellere ad adeundum.

11 ¶ Si ex Trebelliano hereditatem reſtituit heres, & fructus prædiorum retinet d, vel ipſa prædia, ſiue etiam debitor eius, qui teſtamentum fecit, fuerit: neceſſarium eſt, actionem aduerſus eum fideicommiſſario dari. Marcellus: Hoc idem neceſſariò faciendum eſt, cum parte e hereditatis reſtituta, familiæ erciſcundæ iudicium inter eum qui reſtituit hereditatem, & qui receperit, accipietur.

12 ¶ Qui rogatus eſt emancipato filio reſtituere hereditatem, cogi debet adire, & reſtituere: quamuis f filius contra g tabulas bonorum poſſeſſionem accipere poſſit.

13 ¶ Si patronus ex parte debita heres inſtitutus, & rogatus reſtituere hereditatem, ſuſpectam ſibi eſſe dicat: puto rectiùs facturum prætorem, ſi coëgerit eum adire hereditatem, & reſtituere: quamuis poſſit mutata h voluntate eam partem hereditatis retinere.

14 ¶ Si præceptis quibuſdam rebus heres rogatus ſit reſtituere hereditatem, & coactus eam adierit: an præcipere debeat? Reſpondi, eum qui i iuſſu prætoris adit hereditatem, omni commodo prohiberi debere.

15 ¶ Sed ſi eidem legatum eſſet ſub hac conditione, ſi heres non eſſet & ſuſpectam ſibi hæreditatem dicat: non aliter cogendus eſt adire, quàm vt legata, quæ ſub conditione, ſi heres non eſſet, data erant, reſtituantur: non quidem à cohæredibus, ne onerentur: ſed ab eo cui reſtituta fuerit hereditas. nam ſicut explendæ fidei gratia cogendus eſt adire hereditatem: ita ob k id ipſum damno adfici non debet.

16 ¶ Heres ex aſſe erat inſtituta conſobrina mea, & eius fideicommiſſum, vt partem dimidiam hereditatis ſtatim Publio Mæuio reſtitueret, alteram partem, cùm ipſa moreretur, eidem Publio Mæuio. præterea l alia aliis legata data ſ ſunt. ſ Mæuius partem dimidiam hereditatis ſtatim percepit, & cauit m, quod amplius quàm per legem Falcidiam licerat, cepiſſet, redditum iri. ſed & cæteri legata ſolida acceperunt, & ſimiliter de reſtituendo, quod amplius percepiſſent, cauerunt. mortua conſobrina mea, Publius Mæuius deſiderat ſibi alteram partem hæreditatis cum fructibus reſtitui. quæro itaque, quantum ei reſtituere debeam: verum n quod ſupra quadrantem bonorum penes conſobrinam remanſerat, nec amplius quicquam, an o & ab aliis quibus legata ſoluta ſunt, repetere quid debeam, & quantum. Item quæro, ſi quod ab his ex ſtipulatione percepero, & quod apud conſobrinam meam ſupra quadrantem remanſerat, non efficiat partem dimidiam hæreditatis: an p ex incremento & fructibus eius ſummæ quæ ſupra quadrantem bonorum penes conſobrinam meam remanſit, ſupplere ei debeam dumtaxat, ne partem dimidiam hæreditatis quantitas, quæ reſtitueretur, excedat: an verò, ſicut Publius Mæuius deſiderat, quidquid ſepoſito quadrante bonorum, eius quadrantis fructibus perceptum eſt, reſtitui ei debet q? Reſpondi: quod ſupra quadrantem r penes conſobrinam tuam remanſit, ſi adiectis fructibus quantitatem partis dimidiæ hereditatis, quæ mortis tempore fuit, non minuet: totum Publio Mæuio reſtituendum. Nec ſ ex ſtipulatione ab his, quibus legata ſoluta ſunt, repeti quicquam poteſt. Si verò fructus t quantitatem partis dimidiæ exuberant, quadranti tuo, & fructibus eius accedet. ſi verò fructus eius partis, quæ ſupra quadrantem apud conſobrinam tuam remanſerat, non implent quantitatem partis dimidiæ bonorum, ex ſtipulatione agi poterit.

¶ In ſumma u, ratio ita ponenda eſt, vt cùm omnimodo quadrantem excedit fructus, ſi in tantum exſtiterit, vt quantitatem partis dimidiæ bonorum excedat, etiam id quod exceſſerit, retineas.

17 ¶ Qui ſuos ſeruos rogatus eſt manumittere, & hiſdem hæreditatem reſtituere: detracto pretio ſeruorum, hereditatem reſtituere debebit.

De fideicommiſſo puro & conditionali.

28. *Africanus* ¶ libro 6. a Quæſtionum. ¶

Ex aſſe heres inſtitutus, partem hereditatis mihi purè, (tibi) ſub conditione reſtituere rogatus, cùm ſuſpectam diceret, poſtulante me adiit, & mihi totam b ex ſenatuſconſulto reſtituit. quandoque c conditio exſtiterit: an fructus partis ſuæ d reſtituere tibi debeam, non immeritò dubitabatur. Et plerique placet, non eſſe eos præſtandos: quia e nec ab herede præſtaretur, ſi ſua ſponte adiiſſet: ſufficiat autem, ius tuum tibi integrum conſeruari, non etiam meliorem conditionem tuam fieri.

1 ¶ Iidem tamen exiſtimabant, ſi ex aſſe heres inſtitutus, mihi quadrantem purè, tibi æquè quadrantem ſub conditione reſtituere rogatus ſit, & cùm ſuſpectam hereditatem diceret, coegerim eum adire: quandoque conditio exſtiterit, ſemiſſem tibi eſſe reſtituendum.

2 ¶ Sed nec lege Falcidia in propoſita ſpecie vſurum me puto: quamuis ſcriptus heres, ſi ſponte adiiſſet, vteretur.

De ſecundo teſtamento, in quo heres ex certis rebus inſtitutus eſt.

29. *Marcianus* ¶ lib. 4. Inſtitutionum. ¶

Si quis priore facto teſtamento, poſterius fecerit teſtamentum: etiamſi ex certis rebus in poſteriorum tabulis heredes inſtituit: ſuperius tamen teſtamentum ſublatum eſt, vt Diui quoque Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. cuius conſtitutionis verba retuli, cum alia quoque præterea in conſtitutione expreſſa ſunt. Imperatores Seuerus & Antoninus, Cocceio Campano. Teſtamentum g ſecundo loco factum, licet in eo certarum rerum heres ſcriptus ſit, iure valere, perinde ac ſi rerum mentio facta non eſſet: ſed teneri heredem ſcriptum, vt contentus rebus ſibi datis, aut ſuppleta quarta ex lege Falcidia, hereditatem reſtituat his, qui priore teſtamento ſcripti fuerant, propter inſerta fideicommiſſaria verba, quibus, vt valeret prius teſtamentum, expreſſum eſt, dubitari non oportet. & hoc ita intelligendum eſt, ſi h non aliquid ſpecialiter contrarium in ſecundo teſtamento fuerit ſcriptum.

De legatiue. 1. De verbo, meum, tuum. 2. Si filiofamilias vel ſeruo reſtituatur. 3. An actiones in ſolidum tranſeant in fideicommiſſarium. 4. De ſucti principe remiſſo.

30. *Idem* ¶ libro 8. Inſtitutionum. ¶

Si legatus i ſuſpectam hereditatem dicat, & legationis k tempore compellendus eſt accipere iudicium: quia hic non multum officio occupatur. & licet deliberare ſe dicat, an adeat, cogendus eſt adire: ſed non vt ſtatim reſtituat, ſed vt interim dominus putauerit ſibi expedire, commodo Falcidiæ vel teſtamento vtatur: vel, ſi non putauerit, reſtituat totam hereditatem, ne oneri a patiatur.

1 ¶ Si quis bona ſua, vel omnia ſua rogauerit reſtituere, fideicommiſſariam reſtitutionem eſſe intelligendum eſt. nam m neorum & nostram appellatione etiam actiones n contineri o dicendum eſt.

2 ¶ Si filiofamilias vel ſeruo reſtituatur, & poſtea pater vel dominus ratum p habuerit, tranſeunt ex Trebelliano ſenatuſconſulto actiones.

3 ¶ Multum q intereſt, verum qua r parte iure hæreditario retineatur, an verò in re vel pecunia. nam ſuperiore caſu actiones diuiduntur inter heredem & fideicommiſſarium: poſteriore ſ verò apud fideicommiſſarium ſunt actiones.

4 ¶ Et hæres inſtitutus, rogatuſque hereditatem reſtituere, præcepta aliqua ſumma, vel re certa: ſi in præceptione minùs quàm quarta pars eſſet, non amplius principem pati vindicaturum.

5 ¶ Sed & ſi ſine vlla præceptione rogatus fuerit hereditatem reſtituere, plerumque t quarta donata eſt à principibus. & ita Diuus Traianus, & Hadrianus, & Antoninus reſcripſerunt.

De eo cui pure. 1. Vel in diem libertas relicta eſt. 2. De conditione inſtitutionis implenda.

31. *Idem* libro 9. Inſtitutionum.

Si cui purè libertas, & per fideicommiſſum ſub conditione hereditas relicta eſt, cogitur u hæres adire hæreditatem, ſi ſuſpectam dicat, & reſtituere: & deficiente conditione libertas ei eripi non poteſt.

1 ¶ Si autem ei, qui in x diem libertatem accepit hereditas per fideicommiſſum relicta fuerit: ſuſpectâ eam interim non poſſe adiri, D. Pius Caſſio Hadriano reſcripſit: cùm non poſſit nondum libero hæreditas

a vide Cuiac. ad Afric.
b Intra hoc nullo incommodo adicitur, ſicuti adiiſſe aliena portio, & ipſo iure ſucceſſit, ſed auctoritate Senatuſconſulto, etiam ſine cautione. Cuiac. hic.
c l. quo tempore conditio exſtiterit.
d partitam. ſcilicet & Cuiac. in eo loc. ſuo.
e l. 26. §. 1. eod. l. 4. Cod. Iuſtum autem: qui fideicommiſſo aliquo purè honoratus eſt: & ad cuius partem heres adit, alteri fideicommiſſo facto conditionali fructus percipere ante euentum conditionis, non reſtituit. Cùm ita quia hereſ à ne compellatur adiit suo periculo, periculum onere ſuo, itemque non conditionis percipere in periculo, ad rem capitali eſt. At ſi is non ſponte adiiſſet, fructus pendente conditione perceptos non reſtitueret. Sine contra: fructus perceptos ab eo, cui fideicommiſſum purè relictum eſt ex parte fideicommiſſarij conditionalis ante euentum conditionis non reſtitui à fideicommiſſario conditionali.
f §. 1. Inſt. quibus mod. teſtam. infirm.
g vid. Antonium Fabrum 5. coniect. 10.
h Quæſiti Nouel. 33. in §. & in 1. & 15.
i qui legationis fungitur, arg. l. 66. l. 3. ſup. ſol. eod.
k vid. l. ſup. eod.
l l. vlt. ſupra.
m Bona vel omnia ſua qui relinquit, ſua bona aliorum etiam comprehendit. Et fideicommiſſum vniuerſale eſt quando quis iubetur reſtituere omnia bona vniuerſalia. vid. ſtatim ibi.
n Mouetur & nomen appellatione, actiones, iura, & nomina continentur. l. 52. l. de verb. ſign.
o & ita quoque poſt Traianum & Hadrianum, mare ſenatuſconſulta de ſingulis rebus, licet plerique Tritianum, dequoniam ſenatore videatur.
u Ino docis adiit, & pretia ſeruorum manumiſſorum deducta; niſi conſtituta ſit. Bart. v. l. 45.

ducenda videntur, l. 9. ſup. de legat. 3. p Non valet reſtitutio facta filio vel ſeruo, niſi conſentiente vel ratum habente eo in cuius poteſtate eſt fideicommiſſarius. Bart. v. l. 45. in pr. & in fin. l. eod.
q §. 9. & ibi Theophil. Inſtit. de fideicommiſſ. hæred.
r al. quarta. ſ vide l. 2. in fin. l. eod. & §. 9. Inſtit. eod.
t Si heres iuſſus eſt ſine vlla perceptione hereditatem reſtituere, nonnunquam contra ordinem condonatur ac remittitur ei quarta, ad voluntatem defuncti accedente reſcripto Principum, v. Cuiac. 3. ad Nou. 1.
u l. 12. §. 1. ſup. eod. x v. l. 52. §. 1. inf. eod.

reſtitui

reſtitui: nec a rurſus contra voluntatem defuncti libertatem eſſe præſtandam.

2 ¶ Si b ſub conditione heres inſtitutus, rogatuſque hereditatem reſtituere, non vult conditioni parere, & adire hereditatem: ſi facti c eſt conditio, debet parere, & adire, & reſtituere: vel ſi in dando ſit, offerente fideicommiſſario. recuſante autem herede factum adimplere, licentia dabitur fideicommiſſario ſecundum imitationem dationis factum implere. & tunc neceſſitas imponitur (adire) hereditatem.

¶ Cæteræ conditiones, quæ non ſunt in poteſtate heredis d, ad officium e prætoris non pertinent.

De fructibus.

32. *Celſus* f lib. 20. Digeſtorum. g

BAlliſta filiumfamilias heredem inſtituit ita: *Balliſta* [illegible] *g curato h calonia Philippenſium* i. *ſi hoc libens maluit, quantumque pecunia ex hereditate de bonis meis ad eum pervenit, eam k pecuniam omnem ad coloniam Philippenſium pervenire* ? Reſpondi, ex his verbis quæ propoſuit, l id eſt h pecuniam l, exiſtimo etiam fructus, quos ex hereditate percepit, reſtituere eum debere: perinde m quaſi ſpecialiter hoc teſtator expreſſiſſet.

33. *Marcianus* libro 8. Inſtitutionum.

SCribit Celſus libro viceſimo Digeſtorum: ſi, qui quadringenta in bonis habebat, petiit ab herede ſuo, *ut ſi ſine liberis moreretur, quanta n pecunia ex hereditate ſua ad eum perveniſſet, Mævio reſtitueret*: & o ex fructibus medio tempore quadringenta perceperit, & ſine liberis deceſſerit: heredem eius Mævio quadringenta debiturum: Et cùm diu multùmque tractaſſet, an cùm augmentum heres ſenſit, p & q periculum ſuſtineat, an per contrarium? noviſſimè ait, * *exiguum eſſe ad fideicommiſſarium damnum pertinere, ad quem augmentum non pertinet*: & an ad r ſupplendum (inquit) quodcumque ex quadringentis defuerit, etiam augmentum ad eum pertinebit: hoc eſt, ut uſque ad ſummam quadringentorum damna & fructus computentur. quod verius eſſe arbitror.

De commorientibus.

34. *Idem* libro 2. Regularum.

SI eius, qui noviſſimus s ex filiis mortuus eſt, partem hereditatis propinquo voluit pater reſtitui, & ſimul fratres diem ſuum obiiſſet, propinquum: ſi non oſtenderit quis noviſſimus obiiſſet, ad partem hereditatis non admitti. ſed matrem ex Tertylliano ſenatuſconſulto ad utriuſque hereditatem admitti conſtat.

De curatore furioſi.

35. *Ulpianus* t libro 6. de officio proconſulis.

CVm heres inſtituta furioſa rogata hereditatem eſſet rogata reſtituere, curatorem u eius ſecundum tabulas bonorum poſſeſſione accepta poſſe transferre actiones, Divus Pius decrevit.

De cautione heredi præſtanda à fideicommiſſario.

36. *Paulus* libro 13. ad Edictum.

CVm hereditas ex fideicommiſſi cauſa reſtituta x eſt, ſi ante y cum z herede compromiſſum eſt, puto fideicommiſſarium cavere debere a heredi: ſicut cùm heres multa, antequam reſtitueret, adminiſtravit. nam quod dicitur, *reſtitue cum operiere*, non eſt perpetuum. quid enim, ſi nihil eſt, quod retineatur? veluti cum omnia in nominibus ſunt, aut in corporibus, quæ non poſſideat. nempe enim is, cui reſtituta eſt, omnia perſequitur, & tamen heres iudiciis, quibus conventus eſt b, aut ſtipulationibus, quibus neceſſe habuit, promittere, [amittere] obſtrictus manebit. ergo non c alias cogetur reſtituere, quam ſi ei caveatur.

Quibus modis reſtituitur. 1. De pupillo & tutore.

37. *Ulpianus* lib. 16. ad Edictum.

REſtituta hereditas videtur, aut re a ipſa, ſi forte paſſus eſt heres poſſideri res hereditarias, vel totas, vel aliquas earum, hac mente, ut vellet reſtituere, & ille ſuſcipere: non ſi ex alia cauſa putavit te poſſidere.

¶ Sed & ſi poſtea ratum b habuit, idem erit dicendum.

¶ Sed & ſi verbo c dixit ſe reſtituere, vel per epiſtolam d, vel per nuncium reſtituas, audietur.

¶ Sed & ſi voluntate tua e alii reſtituerit, in f te tranſeunt actiones.

¶ Item ſi alius iuſſu meo reſtituit, vel ratam habuit reſtitutionem, tranſiſſe actiones videntur.

1 ¶ Pupillus autem ipſe debet reſtituere tutore g auctore: non h tutor ſine pupillo, niſi infans eſt, quia nec mandare actiones tutor pupilli ſui poteſt. Ne i ſe quidem auctore pupillum reſtituere potuiſſe hereditatem, Divus Severus in perſona Arrii Honorati pupilli decrevit, qui Arrio Antonino patruo & tutori ſuo reſtituerat.

2 ¶ Sed etſi pupillo ſit reſtituenda, non k poſſe pupillo ſine tutoris auctoritate reſtitui conſtat.

38. *Paulus* libro 20. ad Edictum.

NOn l enim l ſolutio eſt hereditatis reſtitutio, ſed & ſucceſſio, cum obligetur.

39. *Ulpianus* l lib. 16. ad Edictum. l

SEd nec ipſi tutori indiſtinctè l reſtitui poteſt.

De actionibus civilibus, vel prætoriis, vel naturalibus.

1. Qui reſtituunt. 2. Quibus reſtituitur.

40. *Paulus* libro 20. ad Edictum.

QVamvis ſenatus de his actionibus transferendis loquatur quæ iure civili heredi & in heredem competunt: tamen honorariæ m actiones tranſeunt. nulla enim ſeparatio eſt. Immò & cauſa naturalium n obligationum tranſit.

1 ¶ Perſona autem heredis inſtituti Trebelliano continetur. verùm hoc iure utimur, ut & ſucceſſor o heredis rectè ex Trebelliano reſtituat: veluti heres, bonorumve poſſeſſor, vel pater, dominuſve, quibus adquiſita eſt hereditas: omnes enim, quod iuris habent, ex Trebelliano SC. reſtituere debent. nec intereſt, is quiſinſtitutus eſt, an pater, dominuſve rogatus eſt reſtituere.

2 ¶ Nihil intereſt p, cui noſtro nomine reſtituatur, patrifam. ſit, an is qui in aliena poteſtate eſt.

41. *Gaius* libro 2. Fideicommiſſorum.

MVlier, an maſculus, & ideo ſervo quoque voluntate q noſtra, vel ſi ratum r habuerimus, reſtitui poteſt.

De iure ſepulchri.

42. *Paulus* libro 20. ad Edictum.

QVia perinde eſt, atque ſi mihi reſtituta eſſet hereditas.

1 ¶ Reſtituta hereditate iura ſ ſepulchrorum apud heredem t remanent u.

De iure accreſcendi.

43. *Ulpianus* libro 2. ad Edictum.

PApinianus x tractat: ſi quis heres inſtitutus ex ſemiſſe, rogatus ſit reſtituere hereditatem, & eam ſuſpectam dicens, compulſus adit, deinde fideicommiſſarius ignarus ſit y adcreviſſe portionem hereditatis poſt reſtitutionem ſcripto heredi: an opus ſit ei alia actione z? & ait, ſecundum eſſe eam poſſe. de illo planè [loco] ſolo quærendum ait, an ei opus ſit nova reſtitutione, poſteaquam portio adcrevit a.

De morte fideicommiſſarii, antequam hereditatem recipiat.

1. De uſuris, pradiorum & fructibus.

44. *Marcellus* libro 15. Digeſtorum.

POſtulante Sticho, qui eodem teſtamento libertatem, & fideicommiſſam hereditatem acceperat, heres ſuſpectam adiit. mox Stichus, antequam mutam in recipienda hereditate faceret, deceſſit, relicto herede Titio, quæro, an in Titium, ſi nolit recipere fideicommiſſam hereditatem, actiones b ex ſenatuſconſulto competant? Reſpondi: Quoniam ferè is qui compulſus eſt adire hereditatem, confeſtim ei reſtituet, de manumiſſo duntaxat ſenatuſconſulto comprehenſum eſt: nec heredis facta eſt mentio. poteſt tamen evenire ut reſtitutionem diſtulerit heres, veluti ſi pecuniam ei debuerit defunctus, quam retinere maluerit, quam petere: c cæterum exiſtimo, idem d in herede eius conſtituendum, quod in illo conſtitutum eſt. cur enim recuſaret, quam e recuſare non potuit is, cuius hereditatem ſuſcepit? Quod ſi fortè ante hereditatis reſtitutionem ſine herede deceſſerit libertus, perinde bona eius creditoribus hereditariorum, adde l. 4. §. 22. ff. de fideic. libert.

a Imò, libertas ante diem & conditionis rationes, ſervo ab herede dari poteſt. l. 32. ſuprà de dolo, l. 5. C. de ag. [illegible] liber. l. 3. §. 15. ff. de fideic. lib. l. un. §. 7. C. de Latina libert.

b vide Antonium Fabrum 6. Coniect. 11.

c Heres cogitur parere conditioni poteſtativæ, & non caſuali. *Bart.*

d quales ſunt quæ ſunt tempus, vel caſuales, v. l. 63. §. 7. ff. eod.

e id eſt, prætor non cogit heredem eam conditionem implere.

f Trebellianus, *Hal.*

g v. quæ ſcripſi ad l. 48. ff. de iure fiſci.

h de his cautionibus ex hac voce deciſionem legis habes: deberi ſcil. reſtitutionem fructuum fideicommiſſario in hoc caſu. Vult enim Balliſta heredem ſuum non ex teſtamento, & teſtamentaria cautione (qualis eſt quæ legatorum nomine fit, quæque fructuum incrementum non recipit, l. 1. §. 13. ff. ut leg.) ſed ex cautione conventionali fideicommiſſum præſtare. Huiuſmodi conventio ac cautio incrementum fructuum recipit. argum. l. 222. ff. de verb. ſign. conventionalis plenior eſt prætoria, quoniam id plerumque agere videntur contrahentes. non igitur huius legis deciſio pendet ex verbo eorum, tunc enim fructus non venirent, l. 57. ff. eod. non ex verbo quantacunque: tum rogatus reſtituere quicquid de hereditate ſuperfuerit, fructus non reſtituit, l. 13. ff. de leg. 2. non ex verbo pecunia, quia eo caſu etiam fructus lucratur heres, l. 33. ff. eod. v. Cuiac. 4. obſ. 39. adde quæ dicam ad l. 58. §. 7. ff. eod.

i quid enim intereſt, teſtator dixerit, quidquid, aut quanta, aut quæcunque?

i Colonia hæc iuris erat Italici. l. 8. ff. de cenſib.

k Pecuniæ verbum hic repetitur per Epanalepſin ſeu [illegible]. Huius rei occaſione dictum hic multa notant de [illegible] ex [illegible] interpretes. Huic Epanalepſi opponitur Periſſologia, ſuperflua verborum adiectio, quæ & inutilis, cuius multa ſunt exempla apud *Bart.* l. 1. §. 7. ff. de adilicio. Quod ſi eorundem verborum repetitio ſuperflua fuerit, Battologia fuerit. adde l. 11. ff. de adquir. hered. l hæc verba male interpretis eſſe ait Cuiac. 4. obſ. 39.

m Tacita videtur hæc defuncti voluntas, l. 3. §. 2. ſup. de uſufr. Imò, non videtur teſtator id expreſſiſſe, l. 69. §. 7. ff. eodem.

n vide quæ notavi ad l. 72. ſup. eod.

o l. 73. ſup. ad l. Falcid. p l. 27. §. 2. ff. eod.

q v. l. 9. ſuprà de reb. dub.

r Furioſi curator poteſt agnoſcere bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, & hereditatem reſtituere. *Bart.* ſ l. 7. C. eodem.

t l. 69. in fin. l. 78. §. pen. ff. eod.

u ſed cavere non debet, l. 19. §. 2. in fin. ff. de leg. 3.

x Heres reſtituere hereditatem iuſſus non tenetur creditoribus hereditariis, ſed his tantum cum quibus contraxit: ideóque fideicommiſſarius hereditatem ei reſtituenti, de indemnitate cavere cogitur.

y l. 27. §. 2. ſuprà de adilitio.

z id eſt, quam ſi Catullus utrum illius, an meâ, quid ad me? utor tam bene quam mihi paratum. Terentius Hecyra act. 2. ſcena 5. Habui illum, ac ex me eſſet natus. Ovid. Orta dies fuerat: tu deſine credere vatis, ſed cùm orta dies fuerit.

a Hereditatem ea ipſa heres reſtituit, cum patitur eam animo reſtituendi poſſideri à fideicommiſſario, animo fideicommiſſario & ipſe quoque poſſidere (mens enim & animus utriuſque concurrere debet, ut hic.) vel ſi ratam habuit poſſeſſionem, verſ. ſed & ſi poſtea. vel ſi verbo, aut epiſtola, aut per nuncium iuſſit reſtitui, verſ. ſed & ſi verbo. ſi voluntate fideicommiſſarii, alteri hereditatem reſtituit, verſ. ſed & ſi voluntate, ſi alium reſtituere iuſſit, aut ab alio factam reſtitutionem ratam habuit, verſ. item ſi alius.

b adde verſ. item ſi. l. eadem. l. 41. ff. eodem.

c l. 63. ff. eod. Re aut verbis reſtitui poteſt hereditas, & ſic tradendo vel patiendo.

d Epiſtola heres reſtituere hereditatem fideicommiſſario poteſt.

e id eſt, fideicommiſſarij. l. 65. ff. eod.

f Fideicommiſſarius, hereditate ab herede recepta reſtituti, que actiones hereditariæ exceptis: in eum denique tranſeunt actiones: eſſet enim eſt heres, ut l. 65. ff. eod.

g Hereditatem fideicommiſſariam pupillus ſine tutore auctore reſtituere non poteſt.

h Hereditatem fideicommiſſariam tutor ſine pupillo reſtituere non poteſt: niſi pupillus ipſe infans ſit.

i l. 1. §. 13. ff. eod.

k Cur? dixi l. 38. ſup. de pigneratitia act.

l eſt enim diſtinguendum, ut in l. 7. C. eod.

m adde l. 1. §. 7. ff. eodem.

n l. 64. ff. eod.

o l. 1. §. 10. ff. eod. l. 64. §. 2. ff. eod. l. 32. §. 4. ff. de leg. l. 6. ff. de leg. 3. l. 26. §. 1. ff. de neg. & de [illegible].

p Procuratoris ad lites perſona non ſpectatur. 11. & ſic non dicatur quiſquis ſit Procurator ad lites perſona, *Bart.* q l. 65. in fin. infra eodem.

r v. l. 27. ff. eod.

ſ De iure ſepulchri, [illegible] in [illegible] legem Cuiac. 12. obſer. 12. y fideicommiſſarius ignarus ſit, vel [illegible] adcreviſſe, Cuiac. ſic enim veteres legebant, Cuiac. 12. obſ. 12. adde Briſſon. in verbo ignorare, & verbo ignaraviſſe, & verbo ignorare & ignarus, v. [illegible] Tuſpr. [illegible].

bus fideicommiſſarius non ſit ſimilis vero heredi, v. Anton. [illegible] t [illegible]

z an opus ſit ei alia addictione, v. Cuiac. 12. obſ. 12.

a Adcreſcendi iure quod adquiritur, ad fideicommiſſarium pertinet, *Bald.*

b v. l. 7. in fin. C. eod. c Retinere facilius eſt, quàm petere.

d Heredi poteſt iniungi quod & defuncto potuit. Ad id, ad quod poterat compelli defunctus, poteſt compelli heres defuncti, licet verbis legis non comprehendatur. *Bart.* e ſcil. reſtitutionem facere. Heres recuſare non poteſt quod defunctus non potuit.

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 82. prius diſ-ſenſione, quis ſit hæres. vide Rolandum à valle 2. conſ. 10. num. 89.
b Actiones, ex prouiſione defuncti deſcendentes in reſtitutionem veniunt.
c Reſtitutio hæreditatis fit vel verbo, vel re ipſa.
d Actiones quæſitæ prouidentia defuncti in reſtitutionem veniunt: vel in hæredes primi gradus.
e Locationum obligatio etiam in hæreditate eſt.
f Hæreditatis appellatione continentur etiam vſuræ, penſiones, fructus, vt qui hæreditatem reſtituere iuſſus ſit, idem ſuperiora omnia reſtituere cogatur.
g Fructus qui percipiuntur mora non reſtituentis, veniunt in fideicommiſſum, etiam liberis primi gradus. Bart.
h Liberi primi gradus non tenentur ex fructibus fideicommiſſum ſupplere. Bart.
i Fideicommiſſarius in partem hæreditatis recipitur, id eſt, loco hæredis habetur. adde l. 5. §. 3. de ſus. & quos contra.
k Differentiam nota inter fructus perceptos ex prouidentia defuncti, & eos qui opera & induſtria hæredis percipiuntur.
l quia ſcilicet ita hæres fœnerando pecuniam hæreditariam, vſuras eius pecuniæ non præſtat fideicommiſſario. Cur? cum pecuniam ſuo periculo fœneraſſe proponitur.
m hæres hæreditatem reſtituere iuſſus, fructus ex hæreditate perceptos non reſtituit fideicommiſſario. Quid ita? quia hic proponitur hæres incolendo fundo, cogendiſue fructibus inſumpſiſſe operam.
n adde exempla in l. 22. §. 3. ſup. & l. 58. §. 3. inf. eod.
o de quibus adde l. 58. ſup. ſoluto.

ditariis vendere permittendum a eſt, ac ſi reſtituta hæreditate deceſſerit.

1. ¶ Sed in huiuſmodi quæſtione rogo reſpondeas, an rectè ſenſerim. Rogata eſt filia b ex aſſe hæres reſtituere *hæreditatis partem dimidiam, retentis legatis minimis, & aes alienum non magno*: vt legi Falcidiæ locus non ſit, mora facta [non] eſt reſtitutioni fideicommiſſi. deſidero verbo tenus c mihi reſtitui hæreditatem, vt ex Trebelliano ſenatuſconſulto agenti, & ex eo competentibus actionibus etiam vſuras debitas ex mortis die in tempus reſtitutionis perſequar. Item quæro & de penſionibus d: quia locationum e obligatio in hæreditate fuit: à hærede fructus nullos peto: ſed illa deſiderat reſpondere me, aut concedere ei actiones vſurarum, & penſionum non poſſum perſuadere hæreditatis f appellatione, quam rogata erat mihi reſtituere, etiam hanc ſtipulationem vſurarum ad me pertinere? Reſpondi: Omnia ei hæreditatis appellatione continentur: quantum enim? quod ad hoc, refert, inter hæc cætera (quæ) quæ ſub conditione ſunt promiſſa, aut in annos ſingulos, vel menſes: nihil intereſt. Sane pro fructu rei quæ hæreditate continetur, hæc cedunt: nec fructus fideicommiſſarium ſequitur, ſi mora g non interceſſit. Sed quia h non vt hæres fideicommiſſum (vt ſic dixerim) ſupplicat, poſtulet: ſed *quia vnus ex hæredibus*, deſiderer reſtitui ſibi: nequaquam id debet hæres recuſare. nam & quodammodo i in partem hæreditatis, ſenatus recipi voluit fideicommiſſarium, & haberi hæredis loco, pro qua parte ei reſtituta eſſet hæreditas. Sed cum hæreditarios nummos fœnerauerit k, aut ex fundis fructus perceperit, nihil eo nomine præſtat ei cui hæreditas per fideicommiſſum relicta eſt, ſi non interceſſit mora: ſcilicet, quia l ſuo periculo fœnerauit, colendoue m fundo, vel in cogendis fructibus impendit operam. nec n æquum erat, alterius (vt ſic dixerim) procuratorem conſtitui. Nullum autem impendium, vel opera intercedit hæredis, cum his modis, de quibus eſt quæſitum, augmentum (hæredis) recepit.

De eo qui non vult quartam retinere.

45. *Modeſtinus* lib. ſingulari de Eurematicis.

QVi totam hæreditatem reſtituere rogatus, quartam retinere non vult, ſiditque p obſequium defuncti precibus præſtare deſiderat, ſua ſponte adire debebit hæreditatem, quaſi ex Trebelliano eam reſtituturus. ſualerim q tamen ſuſpectam potius dicat hæreditatem, coactuſque à prætore reſtituat. hoc enim caſu ex ſupradicto Trebelliano reſtituere videtur: expoſitaque hæreditatio mero vniuerſas actiones in eum transferri qui recepit hæreditatem.

De mora fideicommiſſi à tempore hæreditatem recipiat.

46. *Sæuola* lib. 11. Epiſtolarum.

SEius Saturninus archigubernus r ex claſſe Britannica teſtamento fiduciarium s reliquit heredem Valerium Maximum trierarchum t, à quo petiit, *vt filio ſuo Seio Oceano, cum ad u annos ſedecim peruenisset, hæreditatem reſtitueret*. Seius Oceanus, antequam impleret annos, defunctus eſt. nunc Mallius Seneca, qui ſe auunculum Seij Oceani dicit, proximitatis nomine hæc bona petit. Maximus autem trierarchus ſibi ea vindicat ideo, quia defunctus eſt is, cui reſtituere iuſſus erat, quæro ergo, vtrum hæc bona ad Valerium Maximum trierarchum hæredem fiduciarium pertineant, an ad Mallium Senecam, qui ſe pueri defuncti auunculum eſſe dicit? Reſpondi: Si Seius Oceanus, cui fideicommiſſa hæreditas ex teſtamento Seij Saturnini, cum annos ſedecim haberet à Valerio Maximo fiduciario hærede reſtitui debeat, priuſquam præfinitum tempus ætatis impleret, deceſſit: fiduciaria hæreditas ad eum pertinet, ad quem cætera bona Oceani pertinuerint: quoniam dies fideicommiſſi viuo Oceano ceſſit: ſcilicet ſi prorogando x tempus ſolutionis, tutelam magis hæredi fiduciario permiſiſſe, quàm incertum diem fideicommiſſi conſtituiſſe videtur.

De naturali debito.

47. *Pomponius* lib. 7. variarum lectionum.

SI hæredi eius, cui natura debuerit, aliquis ſoluerit ei, cui fideicommiſſa hæreditas relicta ſit, id reddendum eſt.

De rebus ſubtractis.

48. *Paulus* lib. 14. Reſponſorum.

PAulus reſpondit: Si certa portio hæreditatis alicui relicta proponitur, & is res hæreditarias quaſdam ſuratus ſit, in his rebus, quas ſubtraxit, denegari ei petitionem oportere, rectè reſpondetur.

De creditoribus hæreditariis.

49. *Papinianus* lib. 3. Quæſtionum.

CVm hæreditas ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituitur, ſi res vrgeat a & metus erit ne per moram forte fideicommiſſarij dies actionis exeat, hæres iudicium ſuſcipere cogitur.

1. ¶ Similique modo, filio de poſſeſſione contra tabulas deliberante, ſcriptus hæres à creditoribus hæreditariis conuenitur.

De iuſſo reſtituere filio ſuo.

50. *Idem* lib. 11. Quæſtionum.

IMperator Hadrianus, cùm Vibius b Cerealis c filio ſuo Vibio Sitmonidi, *ſi ſui iuris d poteſtate ſua eſſe deſijſſet*, *hæreditatem reſtituere rogatus eſſet*, ac multa in f fraudem g fideicommiſſi fieri probarentur, reſtitui h hæreditatem filio iuſſit, ita i ne quid in ea pecunia quandiu filius eius viueret k, iuris haberet. l nam m quia cautiones non poterant interponi conſeruata n patris poteſtate, damnum o conditionis propter fraudem inflixit. poſt decretum p autem auctoritatem, in eo hæreditate filius multi comparari debuit, ſi res à poſſeſſoribus petit, vel etiam cum debitoribus agi oporteret. ſed parentes reſidiis ex acceſſionibus hæreditatis emolumentum r præſtari.

De legatis deducendis.

51. *Idem* lib. 17. Quæſtionum.

CVm hæres deductis legatis hæreditatem per fideicommiſſum reſtituere rogatur, non placere ea legata deduci, quæ f peti non poterant. Sed cum vxori pro patre hæredi ſcriptæ dos prælegetur, eaque deductis legatis hæreditatem reſtituere rogatur, etiamſi quartam, quam per legem Falcidiam retinet, tantum efficiat quantum in dote eſt, tamen pro ſua portione dotis prælegatæ partem deducet: cum enim vtrumque conſequitur, nihil intereſt inter hanc mulierem, & quemuis alium creditorem, hæredem inſtitutum, & hæreditatem reſtituere rogatum.

¶ Idem probatur, & ſi non deductis legatis fideicommiſſum ab ea relictum ſit.

Si rei legatæ legatarius dominus factus ſit. & ſi ſeruus ab altero ex hæredibus libertatem, ab altero fideicommiſſum hæreditatis acceperit.

52. *Idem* lib. 19. Quæſtionum.

SI res aliena Titio legata fuerit, iſque domino rei hærede inſtituto periit, et hæreditatem Mæuio reſtituat. Mæuius legatum inutiliter petet. non enim poterit conſequi quod ad inſtitutum, id eſt, rei dominum peruenire non poterat.

1. ¶ Seruus ab altero ex hæredibus libertatem, ab altero fideicommiſſum hæreditatis accepit: ſi neuter adire velit, nullo proprio partes eruunt quia neque propter ſolam libertatem compellitur adire, neque is, à quo libertas data non eſt, eruere eum: qui nondum liber eſt, vt adeat, compellitur: & ſenatuſconſulto locus eſt, cum ab omnibus directa vel fideicommiſſa libertas ab eo datur, à quo hæreditas quoque relinquitur: ſed ſi forte is, à quo libertas data eſt portionem ſuam repudiauit, vel conditione excluſus eſt, cum portio eius ad alterum peruenerit, cerendi poterit adire x cogendum. quid enim intereſt, quo iure debitor libertatis & hæreditatis idem eſſe cœperit.

Si ſeruus libertas à legatario, hæreditas ab hærede relicta ſit.

53. *Idem* lib. 20. Quæſtionum.

NOn eſt cogendus hæres ſuſpectam adire hæreditatem ab eo, cui libertas à legatario y, hæreditas ab hærede relicta eſt, cum ſtatus hominis ex legato pendeat, & nemo ſe cogatur obſtringere hæreditariis actionibus propter legatum. quid enim ſi z inter moras non manumittente legatario ſeruus deceſſerit? ſi autem viuo teſtatore legatarius deceſſerit: benignè

a l. 27. §. 7. ſup. ed.
b Iunius. Hal.
c Reſtitutus leu ſcil.
d id eſt, in id tempus, quo ſui iuris eſſet.
e vt l. 19. §. 2.
f Quid, vt ſibi in fraudem fit, reſtituere cogitur. l. 25. §. 11. & 12.
g Pater diſſipans fideicommiſſum cogitur filio ad ſtatim in poteſtate, reſtituere etiam ante conditionem exiſtentem. Bart.
h candem omni parti, reſtitui hæreditatem, liberè gratis, etiam poſt a conſtituto, vt ſupra l. vlt. inf. [illegible]
Quid ſi pater [illegible] [illegible]

q Quartam qui retinere non vult, conſultius facit, ſi coactus cedit, quam ſi ſponte. Bar. Paul. 4. Sent. 3. §. 2. & vlt.
r Seius Saturninus archigubernius. Hal. archigubernum, id eſt, claſſis præfectus, ſeu gubernatorum primus.
s Fiduciarius hæres ſic dicitur in quo teſtator ſpem fiduciamque conceptam reſtituendæ hæreditatis poſt mortem ſuam, hic (& in ſi.) ea. l. 67. in fin. eod. hinc fiduciaria hæreditas, in fin. h. eod.
t Trierarchus triremis princeps.
u Tempus certæ ætatis ex præſumpta voluntate defuncti, propter ſummam perſonæ conuenientem datum facit, non conditionem.
x l. 26. §. 3. quando dies legat. l. 5. C. quando dies.

i Bona aduenticia pleno iure ad filium familias pertinent, verum & ea non is alienare citra voluntatem patris non poteſt, l. vlt. §. filio C. de bon. quæ liber.
k nam filio mortuo, etiam reſtituta, ea hæreditas ad patrem deuoluitur. adde l. 8. §. qui inſtantes.
l vt Cuiac. ad l. 6. §. quid reſtans.
m Cautio de reſtituenda hæreditate filio, inter patrem & filium interponi non poteſt propter authoritatem patriæ poteſtatis, quæ efficit vt lis nulla inter patrem & filium eſſe poſſit, l. in modo 4. ſup. de iudiciis.
n adde l. 7. inf. vt legatorum. hæc cautio præſtatur filio emancipato, vt d. l. 7. non filiofamilias, vt hic. vide quæ ſcripſi ad Nouell. 41. c. 11. adde caſum legis vlt. C. de ſent. paſſ.
o Damnum conditionis hic dicitur, vt damnum voluntatis, l. 25. §. 1. [illegible] Hadriani.
p ab Hadriano interpoſiti. hoc enim lege decretum quoddam Hadriani [illegible] eſſet ſeruat. q lege, filius miſſi. r Emolumenti nomine propriè ſignificantur fruges, fructus & alia emolumenta, vt l. 5. §. item ſi [illegible] [illegible] [illegible]. Falcid. in illo Cæſaris loco 1. de bello Gall. ſine magno commeatu, & emolumento ab eo ſortè, quod fruges emolantur, vt illa periti loco: Granaria emolis.
ſ Dubium legatorum non fit de ſeparata inualidum.
t Dos prælegata deducitur vt debitum, nec impedit quartæ Trebellianicæ deductionem, & C. ad leg. Falc. u ea. l. 53. §. ea. x vt l. 22. §. ed.
y l. 52. §. 1. ſup. eod. z Inter moras, hoc eſt interim, l. 26. ſup. de manumiſſ. teſt.

reſponde

reſponderetur, cogendum adire, cum in ipſius ſit poteſtate, manumiſſo reſtituere hereditatem.

De rogato reſtituere quidquid ex hereditate ſuperfuerit, & alijs de collatione bonorum.

54. *Idem* libro 19. Quæſtionum.

Titius b rogatus eſt, quod ex hereditate ſuperfuiſſet Mævio reſtituere, quod medio tempore alienatum c vel diminutum eſt, ita quandoque peti non poterit d, ſi e non intervertendi fideicommiſſi gratia tale aliquid factum probetur: verbis enim fideicommiſſi bonam fidem ineſſe conſtat. Divus autem Marcus, cum de fideicommiſſaria hereditate cognoſceret, his verbis, *Quidquid ex hereditate mea ſuperfuerit, rogo reſtituas*, & viri boni arbitrium ineſſe credidit. iudicavit enim erogationes, quæ ex hereditate factæ dicerentur, non ad ſolam fideicommiſſi deminutionem pertinere: ſed pro rata patrimonij, quod heres proprium habuit, diſtribui oportere. quod mihi videtur non tantum æquitatis ratione, verum exemplo quoque motus feciſſe. cum enim de conferendis bonis fratribus ab emancipato filio quæreretur: præcipuum autem, quod in caſtris fuerat adquiſitum militi, relinqui placeret: conſultus Imperator, ſumptus, quos miles fecerat, non ex eo tantummodo patrimonio, quod munus collationis pati debuit, ſed pro rata etiam caſtrenſis pecuniæ decedere oportere conſtituit.

¶ Propter huiuſmodi tractatus Mævius fideicommiſſi nomine cautionem exigere f debet g, quod eo pertinet: non ut ex ſtipulatione petatur, quod ex fideicommiſſo peti non poterit: ſed ut habeat fideiuſſores eius quantitatis, quam h ex fideicommiſſo petere potuit.

De operis & cauſis quæ reſtitui non poſſunt. 1. De eo cui in tempus libertas directo data eſt. 2. De fideicommiſſo reſtituendo. 3. De eo qui ſupremas defuncti preces deſeruit. 4. De heredis herede. 5. De hereditate vendita.

55. *Idem* libro 20. Quæſtionum.

Si patroni filius extraneo reſtituerit ex Trebelliano i hereditatem, operarum actio, quæ k transferri non potuit, apud heredem manebit: nec ei nocebit exceptio, cum eadem prodeſſe non poſſit ei, qui fideicommiſſum accepit. & generaliter ita reſpondendum eſt, non ſummoveri heredem, neque liberari ex his cauſis, quæ non pertinent ad reſtitutionem.

1 ¶ Imperator Titus Antoninus reſcripſit, in tempus l directo data libertate, non eſſe repræſentandam hereditatis reſtitutionem, quando perſona non eſt, cui reſtitui poteſt.

2 ¶ Qui fideicommiſſam hereditatem ex Trebelliano, cum ſuſpecta m diceretur, n totam recepit o, ſi ipſe quoque rogatus ſit alij reſtituere, totum p reſtituere cogetur. & erit in hac quoque reſtitutione Trebelliano locus: quartam enim Falcidiæ pare fideicommiſſarius retinere non potuit. Nec ad rem pertinet, quod niſi prior, ut adiretur hereditas deſideraſſet, fideicommiſſum ſecundo loco datum intercidiſſet. Cum enim ſemel adita q eſt hereditas, omnis defuncti voluntas rata conſtituitur.

¶ Non eſt contrarium, quod legata cætera non ultra dodrantem præſtat. aliud eſt enim ex perſona heredis conveniri: aliud proprio nomine defuncti precibus adſtringi. Secundum quæ poteſt dici, non eſſe priorem tantum deſiderantem cogendum inſtitutum adire, ubi nulla portio remanſura ſit apud eum: utique ſi confeſtim vel r poſt tempus cum fructibus rogatus eſt reddere. ſed & ſ ſine fructibus rogatus eſt reddere, non erit idonea quantitas ad inferendam adeundi neceſſitatem. nec ad rem pertinebit, ſi prior etiam libertatem acceperit, ut enim pecuniam, ita nec libertatem ad cogendum inſtitutum accepiſſe ſatis eſt. Quod ſi prior recuſaverit, placuit ut ſecunda via ſecundus poſſit poſtulare, ut heres adeat, & ſibi reſtituat.

3 ¶ Quid ergo, ſi non alij, ſed ipſi heredi rogatus ſit reſtituere? quia non debet eidem quandoque quarta reddi, quam perdidit, propter huius portionis retentionem erit audiendus.

¶ Sed nec illud tranſitoriè t omittendum eſt, inſtituto, qui coactus eſt adire, fideicommiſſi petitionem denegandam eſſe: cur enim non videatur indignus u, ut qui deſtituit ſupremas defuncti preces, conſequatur aliquid ex voluntate? quod ſecius probabitur, ſi poſt impletam conditionem coactus eſt adire. nam ſi pendente conditione, durum erit idem probare, cum & Falcidiam pœnitendo potuit inducere.

¶ Nec ignoro poſſe dici, nullo modo fideicommiſſi petitionem denegandam ei, qui iura ſepulcrorum w adquiri inſequutum. Adeo ſcilicet nihil apud eum ex ea parte, quam dereliquit, voluit relinquere: ut nec x Falcidiam exercere poſſit, nec præceptio apud eum relinquatur, nec ſubſtitutio quoque ſecundarum tabularum ita facta, *Quiſquis mihi heres erit, filio meo heres eſto*, eidem ducetur.

4 ¶ Cum Titiana hereditas ex Trebelliano Senatuſconſulto reſtituta eſt, Mævianam hereditatem, quam Titius defunctus ex Trebelliano Sempronio reſtituere debuit, & ipſe reſtituere poterit; ſicut alius quilibet ſucceſſor.

a Nov. 108. ſuper. & c. 2.
b vide Manticam 4. de coniect. 4. in fin.
c Rogatus reſtituere ſuperfuturum hereditatis, non poteſt profundere, diſſipare bona fideicommiſſo obnoxia, licet tamen ei diminuere boni viri arbitratu.
d hodie ad dodrantem diminuere poteſt ex omni cauſa: quintum & quadrantem certis ex cauſis. Nov. 108. c. 1. 2. Aliud eſt ſi quis ſimpliciter rogetur hereditatem reſtituere. Hæc ſunt diverſa grauari ad hereditatem reſtituendam: & grauari ad id tantum reſtituendum quod ex hereditate ſuperfuerit.
e l. 25. §. 16. ſolo hered. petit. l. 3. §. 5. ff. de uſufr.
f hoc etiam correctum eſt Novell. 108.
g ab herede ſcil. cum non reddit eo tempore, ut ſe reſtituturum quadrantem, & de dolo caveat. Novell. 108.
h hoc non debet, l. 6. C. eod. ſolue, dicta lex 6. locum habet in filio iuſſo reſtituere filijs ſuis, exceptis certis caſibus: hæc lex & dicta Novella 108. locum habeat in filio iuſſo fratri reſtituere.
i v. l. 6. C. de liber. & ſuis ignorantia.
k l. 42. in fin. ff. eo.
l l. 41. §. 1. ff. eod.
m l. 63. §. 11. ſuper.
n ab herede.
o ab herede ſcilicet: quem coëgit adire & reſtituere.
p l. 1. §. 3. ff. eod.
q Diſpoſita in teſtamento dependent & confirmantur ab adita hereditate. l. 31. §. 1. ff. de conſtit. pec.
r id eſt interim vel deſinitoriè, vide l. 7. §. 6. ad Trebell.
ſ l. 27. §. 2. ſupra eodem.
t Indignus eſt fideicommiſſo, qui deſeruit ſupremas defuncti preces.
u l. 42. l. eod.
x l. 14. §. 4. ſupra eodem.

5 ¶ Actiones temporarias Trebelliani ſolent eſſe, evicta hereditate ab eo, qui poſteaquam fideicommiſſam reſtituit hereditatem, victus eſt: ſcilicet ante a reſtitutionem lite cum eo conteſtata. poteſtas enim exactionis tollit intellectum reſtitutionis, indebito fideicommiſſo conſtituto.

¶ Placet ſi fideicommiſſum ab eo quoque qui poſtea vicit relictum eſt, quia poſſeſſor in ratione reddendæ hereditatis partem, quam fideicommiſſario reſtituit, heredi reputare defendi poteſt, actiones Trebelliani durare.

De herede in poſſeſſionem mittendo. De alienatione facta à fideicommiſſario ante reſtitutionem.

56. *Idem* libro 7. Reſponſorum.

Filiam fratribus cum b rebus acceptis, hereditatem reſtituere pater voluit: ante reſtitutam hereditatem in poſſeſſionem h hereditatis filiam quoque mitti placuit, cum autem interea filij res c bonorum in ſolidum diſtraxiſſent, item alias pignori dediſſent: hereditate poſtea d reſtituta, conſtitit ex eo facto cæterarum quoque portionum venditiones, item pignora confirmari.

De fructibus. 1. De verbis & voluntate. 2. De gradibus fideicommiſſi, & electione heredi commiſſa.

57. *Idem* lib. 18. Reſponſorum.

Heredes mei, quidquid ad eos ex hereditate bonisve meis pervenerit, e id omne poſt mortem ſuam reſtituant patriæ meæ coloniæ Beneventanorum. nihil f de fructibus g pendente conditione perceptis petitum videri conſtitit.

1 ¶ Cum ita h fuerat ſcriptum: *Fidei filiorum meorum committo, ut, ſi quis i eorum ſine liberis prior diem ſuum k obierit, portem ſuam ſuperſtiti l fratri reſtituat: quod ſi utrique ſine liberis diem ſuum obierint, omnem hereditatem ad m neptem meam Claudiam pervenire volo.* defuncto altero ſuperſtite filio, noviſſimo autem ſine liberis, neptis prima quidem facie propter conditionis verba non admitti videbatur: ſed cum in fideicommiſſis voluntatem n ſpectari conveniat, abſurdum eſſe reſpondi, ceſſante prima ſubſtitutione, partis nepti portionem denegari, quam totam habere voluit avus, ſi noviſſimus fratris quoque portionem ſuſcepiſſet.

2 ¶ *Peto de te, uxor cariſſima, uti cum morieris, hereditatem meam reſtituas filijs meis, vel uni eorum o, vel nepotibus meis, vel cui volueris, vel cognatis meis, ſi cui voles ex tota cognatione mea.* Inter filios reſpondi ſubſtitutionem fideicommiſſi factam videri: circa nepotes autem, & cæteros cognatos facultatem eligendi datam. ex cæteris autem cognatis, ſi nepotes ſupereſſent, non recte mulierem electuram propter gradus p fideicommiſſi perſcriptos q. deficiente vero gradu nepotum, ex cognatis quam velit perſonam eligi poſſe.

Si heres ante reſtitutionem ſucceſſerit debitori hereditario. 1. De periculo nominum. 2. De uſuris. 3. De præcipuis prædijs vel prædiorum. 4. vel reditus. 5. De fructibus, uſuris, & penſionibus. 6. De uſuris, de tempore uſu & periculo. 7. De fructibus. 8. De pignore.

58. *Idem* libro 9. Reſponſorum.

Deducta quarta parte reſtituere rogatus hereditatem r, prius quam reſtitueret, hereditario debitori heres extitit: quoniam actio eo confuſa s, per Trebellianum redintegrari non poteſt, pecuniæ quoque debitæ dodrans ex cauſa fideicommiſſi petetur. ſed in eum diem, quo actio confuſa eſt, uſuræ præteriti temporis, quæ in obligatione vel in officio iudicis fuerunt computabuntur: poſterioris ita demum ſi mora fideicommiſſo facta ſit.

1 ¶ Cum hereditas ex cauſa fideicommiſſi in tempus reſtituenda eſt, non idcirco nominum periculum ad heredem pertinebit, quod heres à quibuſdam pecuniam exegerit x.

2 ¶ Cui poſt tempus hereditatem reſtituere rogatus, uſuras y à debitoribus hereditarijs perceptas, quarum dies poſt mortem creditoris ceſſit, reſtituere non cogitur, quibus non exactis, nominum ultimarum z actio (nam hereditaria z ſtipulatio fuit) ex Trebelliano transferretur. & ideo nec indebiti repetitio erit.

a ſed ſi poſt, l. 63. §. 4. l. eod.
b adde Paul. 3. ſent. 5. §. 11. vbi vide Cuiac. lib. 10. 2. C. de Edicto D. Hadriani.
c id eſt res quaſdam ex bonis.
d ius ſupervenientis auctoris, confirmat ius ſucceſſoris, Cæpolla.
e l. 40. in fin. l. 83. ff. de legat. 3.
f l. 15. ff. de leg. 3.
g imo, fructus venient, l. 32. in fin. ff. eod.
h v. Ripenſem qui ad hunc §. integrum pene volumen edidit.
i An hæ voces ſint particulares vniuſ & non diſtributiuæ, v. Ripenſ. hic.
k id eſt mortis, v. hic Ripenſem.
l audis filios inſtitutos, & invicem ſubſtitutos.
m de hac dictione, utraque collectiva ſit, an disjunctiva, v. hic Ripenſ.
n audis duobus inſtitutis, & invicem ſubſtitutis, neptem ſubſtitui hinc colligi, ſubſtitutam in tota hereditate duobus inſtitutis & invicem ſubſtitutis, cenſeri ex mente teſtatoris vocatam ad portionem vltimi, in cuius ſide perſona extitit conditio, Ripenſ.
o l. pen. §. de leg. 1. l. 7. §. 1. 1. de ſuppellectile. Sui beneficij quiſquis eſt optimus interpres. Interpretari ſuum beneficium quiſque ſolet: vel eius eſt interpretari qui beneficium dedit.
p Quia quibus ex coniecturis hic ſumitur voluntas defuncti? an ex inſtitutione reciproca facta inter oneratos, ut vult Caſtrenſis? an ex perſona nepotis ſubſtituta, ut vult Bartolus? v. hic Ripenſem. Sed tamen Iulius Clarus hinc colligit, in dubio teſtatoris mentem peſſimi conſiderandam & conformem iuri communi & Ruino, 3. pecun. §. ... quæſt. 70 vag. 6.
q ſi enim ſcilicet, hiſque verbis inducitur tacita ſubſtitutio, quæ locum non habet, niſi poſterior conditione ſubintellecta: non quod alij valent, vel non poſſint ad fideicommiſſum admitti, Ripenſ.
r hinc naſcitur quæſtio, utrum his verbis uxori detur electio? an verò inter filios facta ſit ſubſtitutio? Poſterius verum eſt.
ſ Ordo ſcripturæ ſervandus eſt.
t ſed unde colligitur hæc teſtatoris intentio? ex ordinata affectione defuncti, quæ cadit inter perſonas ſub eadem alternatione comprehenſas: adde l. 77. §. 32. ff. de leg. 2. u l. 80. in fin. l. eod. Debitum ab herede per aditionem confuſum, in obitum ex teſtamento devolutum, &c.
x Exigere enim à quibuſdam, non facit heredem teneri de periculo aliorum, niſi in culpa fuerit. l. procurator 35. §. 3. de rebus credit.
y l. 44. ſupra eod.
z In fideicommiſſarium actio uſurarum transfertur, ut hic, pigneratitia ſeu hypothecaria non transfertur, l. 59. §. 7. l. eod. Quid ſi in ſtipulatione vſurarum hereditaria eſt, ut hic? cæteræ non ſunt hereditariæ.
& Hereditariæ ſtipulationes dicuntur, quæ concepta à defuncto: licet accedant principali, quæ hereditaria eſt.

¶ Ac

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Ac ſimiliter hereditario creditori ſi medij temporis non ſoluantur vſuræ, fideicommiſſarium in his quoque Trebellianum tenebit. Nec ideo querelæ locus erit, quod de fructibus heres, quos iure ſuo percipiebat, fœnus non ſoluerit.

¶ Quod ſi fœnus heres medij temporis ſoluerit, eo nomine non erit retentio, cùm *a* proprium negotium geſsit, quippe ſortem reddere creditori coactus, fideicommiſſario nihil vſurarum medij temporis imputabit.

3 ¶ Acceptis centum ſi centum, *b* hereditatem rogatus reſtituere, totam pecuniam iure Falcidiæ percipere videtur. & ita Diui Hadriani reſcriptum intellectum eſt, tanquam ſi ex bonis nummos retenturus fuiſſet. Quod tunc quoque reſpondendum eſt, cùm pro parte hereditatem coheredi ſuo reſtituere rogatur.

¶ Diuerſa *h* cauſa eſt prædiorum pro hereditaria parte retentorum: quippe pecunia omnis de portione retineri poteſt, prædiorum autem alia portio non niſi à coherede qui dominium habet, accipitur. Cùm autem prædia maioris pretij, quàm portio hereditatis eſſent: in ſuperfluo prædiorum petenti fideicommiſſario Falcidiam interuenire viſum eſt. concurrentem enim pecuniam compenſari placuit.

4 ¶ Hereditatem poſt mortem ſuam exceptis *i* reditibus reſtituere rogatus ancillarum partus non *k* retinebit: nec fœtus pecorum, qui ſummiſſi gregem retinent.

5 ¶ Ante diem fideicommiſſi cedentem fructus & vſuræ, quas debitores hereditarij, cùm poſtea ceſsiſſet dies, ſoluerunt: item mercedes prædiorum ab herede perceptæ, portioni quadrantis imputabuntur *c*.

6 ¶ Cum autem poſt mortem ſuam rogatus hereditatem reſtituere res hereditarias diſtrahere non cogitur heres: fortiùs, quæ de pretiis earum redigi potuerant, vſuræ propter vſum ſ medij temporis perceptæ non videbuntur. denique nec periculum mancipiorum aut vrbanorum prædiorum præſtare cogitur. ſed nihilominus vſus *g*, & caſus eorum quadrantem quoque deminuit.

7 ¶ Quod ex hereditate ſuperfuiſſet, cùm moreretur reſtituere rogatus, fructus ſuperfluos reſtituere non *h* videtur rogatus, cum ea verba diminutionem quidem hereditatis admittant, fructuum autem additamentum non recipiant.

8 ¶ Heres eius, qui bonorum ſuperfluum *l* poſt mortem ſuam reſtituere fuerat rogatus, pignori *k* res hereditarias datas, ſi non in fraudem id factum ſit, liberare non cogitur.

De obligatione naturali & pignore. De legato, ſi heres non emiſiſſet. 1. De eo quod heres non tempore bonis acceperit.

59. Paulus libro 4. Quæſtionum.

Debitor *l* ſuo pignore, creditorem heredem inſtituit, eumque rogauit reſtituere hereditatem filiæ ſuæ, id eſt teſtatoris: cùm nollet *m* adire vt ſuſpectã, coactus iuſſu prætoris adijt, & reſtituit. cum emptorem pignoris non inueniret, deſiderabat *n* permitti ſibi iure *o* dominij id poſsidere. Reſpondi: Aditione *p* quidem hereditatis confuſa obligatio eſt.

¶ Videamus autem, ne & pignus liberatum ſit ſublata naturali *q* obligatione. atquin ſiue poſsidet creditor actor, ſiue heres eum, ſiue non poſsidet, videamus de effectu rei. & ſi poſsidet, nulla actione à fideicommiſſario conueniri poteſt: neque pigneratitia, quoniam hereditaria eſt *r* actio, neque fideicommiſſum, quaſi minus reſtituerit, rectè petetur: quod eueniret, ſi nullum pignus interceſsiſſet. poſsidet enim eam rem quaſi creditor *ſ*. ſed etſi fideicommiſſarius rem teneat, & hic Seruiana actio tenebit. verum eſt enim, non eſſe ſolutam pecuniam, quemadmodum dicimus, cum amiſſa eſt actio propter exceptionem. Igitur non tantum retentio, ſed etiam petitio pignoris nomine competit, & ſolutum non repetetur. remanet ergo propter *u* pignus naturalis obligatio. Vnde reſ autem integra non putarem compellendum adire, niſi *x* prius de indemnitate eſſet ei cautum, vel ſoluta pecunia eſſet. Nam & cum de lucro † heres ſcriptus adijt, quod fortè legatum accepit, ſi heres non extitiſſet: reſponſum eſt, non eſſe cogendum adire, niſi legato præſtito, vel quidem potuit dicere cogendum eſſe heredem adire, quodammodo contra voluntatem defuncti, qui legando heredi, ſi non adiiſſet, in ipſius voluntate poſuit aditionem. ſed cùm teſtator alterutrum dederit, nos vtrumque ei præſtamus.

1 ¶ Ea quæ dotem dabat, pacta erat cum marito, vt *mortua ſe in matrimonio, dotis pars matri eius redderetur*, nec eo nomine ſtipulatio à matre interpoſita eſt. *a* moriens deinde matrem & maritum ſuum heredes fecerat, & à matre petierat, vt *hereditatem Titio reſtitueret*. index addictura *a* de hereditate diuidenda partem dotis, quaſi *b* ex vtili pacto, pro parte matri adiudicauerat. quæreſit, ſi quæ non eſſe reſtituendam putò, quia non *c* quaſi heres, ſed *d* quaſi mater ex pacto *e* accepit, nec occaſione hereditatis, ſed errore *f* ex pacto eam habuit.

De patrono ex debita portione inſtituto.

60. Idem libro 11. Quæſtionum.

Patronus ex debita portione heres inſtitutus, ſextam partem reſtituere rogatus reſtituit, non tranſeunt ex Trebelliano actiones *g*, quoniam non *b* fuit debiti, quod reſtituit. & ideo ſi per errorem fecit, etiam repetetur.

De eo cui tantam datur, quantum pro vncia hereditatis competeret.

61. Idem libro 14. Reſponſorum.

Paulus reſpondit, his verbis: *Sempronij heredem te non ſcribo, ſolidum per inſtitutionem, tibi que et dari volo tantum, quantum pro vncia hereditatis competeret*, videri quidem magis, quantitatem, quàm portionem hereditatis relictam. ſed ſic accipiendum, vt videatur de vncia *k* etiam reſtituenda ſenſiſſe.

De dote. 1. Quando fideicommiſſum reſtituendum.

62. Scæuola libro 4. Reſponſorum.

A Filia petiit, *vt ſi liberis ſuperſtitibus moreretur, partem dotis, quæ ad eam ex bonis patris peruenisset: quod ſi ſine liberis, vniuerſam fratri reſtitueret*. quæritur, defuncta ea in matrimonio, ſuperſtite filia *m*, an heres eius, cum patre erat, partem reſtituere debeat? Reſpondit, id quod in dotem fuiſſet, non *n* contineri in partem hereditatis quæ reſtituenda eſt. ſed etſi ex promiſſione dotis aliquid debitum ſit, æris alieni loco habendum.

1 ¶ Alumno certam pecuniam legauit, *& eam recipi à Sempronio mandauit, & certas vſuras ei dari quoad ad vigeſimum annum peruenerit*: deinde alumni fideicommiſit *ſi ſine liberis decederet, partem reſtituere Sempronio, partem Septiciæ*. quæſitum eſt, defuncto alumno intra annum vigeſimum, an ſubſtitutí fideicommiſſum *p* petere poſsint, an verò in id tempus ſuſtinere *q*, quo ſi viueret, alumnus vigeſimum annum impleret? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur poſſe *r*.

De dominio rerum reſtitutarum. 1. De actionibus hereditariis. 2. De reſtitutione hereditatis. 3. De actionibus hereditariis. 4. De hereditate acquiſita per ſeruum hereditarium. 5. De mora fideicommiſſarij. 7. De inſtitutione conditionali. 11. An fideicommiſſarius quartam detrahat. 12. An de Falcidia ab herede detrahatur voluntate fideicommiſſum à fideicommiſſario relictũ. 13. De inſtituto, qui ſubſtitutum habet. 14. De heredum poſſeſſ. fideicommiſſo. 15. De vſufructu qui non eſt ſoluendo.

63. Gaius libro 2. Fideicommiſſorum.

Facta *ſ* in fideicommiſſarium reſtitutione ſtatim *t* omnes res in bonis fiunt eius, cui reſtituta eſt hereditas *u*, etſi *x* nondum earum nactus fuerit poſſeſsionem.

1 ¶ Si is qui hereditatem ſibi reddi ab herede ſtipulatus ſit, eique ex ſtipulatu *y* agenti reſtituta fuerit hereditas, conſtat nihilominus transferri actiones: hoc ita eſt, ſi is, cum quo actum ſit, reſtituat hereditatem. Si verò ob id quod non reſtituerit, æſtimatione hereditatis condemnatus fuerit, remanent actiones hereditariæ apud eum qui condemnatus eſt: actor autem quantitatem conſequitur.

2 ¶ Si heres ſcriptus reſtituerit hereditatem, & poſtea de hereditate controuerſiam paſſus, victus ſit, aut lite ceſſerit *z*, durare actiones conſtitit in fideicommiſſarium ſemel translatas.

3 ¶ Si quis maiorem *a* partem reſtituerit, quàm rogatus eſt in eam partem, quæ exceſsit, non transferuntur actiones: ſed cum perceptis aliquis re, aut ſumma rogatus ſit heres reſtituere, & omiſſa retentione totam hereditatem reſtituerit, rectè dicitur transferri actiones.

4 ¶ Si heres ante reſtitutam hereditatem ſeruum hereditarium heredem ab aliquo inſtitutum iuſſerit adire hereditatem, negat Iulianus, debere hanc hereditatem reſtitui, quia de eo rogatus non eſſet, & hoc eſt faciendum, requirendum tamen & illud eſt, num

a *l. 4. §. 62. qui potiores.* b *l. 77. §. de leg. 1.* c *v. Marcellum 2. de conditi. 22. nam. 38. 37.* d Imò, reſtituere partus non cogitur, *l. 14. in fin. §. de vſufru.* e *l. 18. l. 23. §. 2. §. eod. l. 8. §. 11. §. de inoffic. teſt. l. 18. in fin. l. 30. in fin. l. 45. l. 66. l. 73. §. 4. l. 88. §. ad leg. falcid.* f v. Cuiacium 24. obſ. 40. g Id eſt, dominatio ac depretiatio, *l. 20. §. 6. §. vlt. l. 2. §. de pet. hered.* vſus enim nonnunquam pro vſucapione ſumitur, *l. ner vt l. 20. ſup. ex quibus cauſ. maior.* h Imo, videtur rogatus, *l. 3. §. 2. §. de vſufru.* Cuiacius 22. obſer. 20. hanc negationem expungit. i Heredes interdum rogantur reſtituere hereditatem: interdum ſuperfluum hereditatis: id eſt, quod eis ſupererit ex hereditate. k Pignori obligare poteſt hereditatem heres qui ſuperfluum hereditatis reſtituere iuſſus eſt, ſi modo non in fraudem eiſdem hereditatem pignorabit. l Id eſt debitor, qui rem ſuam aliquam creditori obligauit. m Hereditatem adire ſuſpectam nemo cogitur. n *v. l. 1. C. de iure dominij impetrando.* o *l. 24. §. de pigneratitia.* p Hereditatis aditione confunditur obligatio. q Aditio quæ ſe confit, naturalem obligationem non perimit, *Bart.* r non eſt actio. Ita legit Cuiacius 7. ad Africanum. in explicatione legis 21. §. de fideiuſſoribus, hoc ſenſu pigneratitiam actionem non tranſire in fideicommiſſarium, cum non ſit hereditaria, *arg. l. 73. ſup. eod. l. 58. §. 2. ſup. eodem.* ſ Dominium rei pigneratæ, quod peruenit ad creditorem irreuocabiliter non perimit hypothecariam ei competentem, *Bart.* t aut potius quaſi Seruiana §. 7. *Inſt. de act.* u non propter res alias. Confuſione tollitur perſonalis obligatio, non realis, vt pigneratitia, vide Cuiac. 9. ad Afric. fol. 211. x vt l. 11. ſupra eodem. † De lucro agitur, heres ſcriptus, quod fortè, &c.

a Addictura, ſiue cum centum, ſcilicet igitur index, dixit index, vt dicitur non ſit hic legi adiecta [illegible]. b Aſcendentibus ex liberis [illegible] deſcendentes [illegible] non quæritur, *Bart.* addel. 28. §. 4. §. de pact. dotalib. l. 45. ſup. ſolutn. c Quod peruenit ad heredem, vt heredem, non venit in fideicommiſſum, *Bart.* d & ſic datur quodammodo ſeparationem dicit. Bald. e ſcilicet. f Quod quis habet ex errore forenſi, in reſtitutione non venit, *Bart.* vide Molinæum in hanc legem l. 1. [illegible] num. 33. l. 5. §. 12. §. de iure dot. l. 64. §. 5. ſolutn. l. 3. §. de iure dot. l. 3. in fin. ſup. de ſtatu. v. l. 6. ſupra quod cum eo. l. 5. in fin. l. de diuerſ. & temp. l. 1. §. 4. l. 1. de iure fiſci. g Reſtitutione facta fideicommiſſi non tranſeunt actiones ex Trebelliano, *Bart.* h Curtius l. 27. §. 15. ſ. eod. i Hæc quoque ſit in fideicommiſſis, ſiue in ſolutione, locum eſt Trebelliano, *Bart.* k Iuſta ſolutio tantum pecuniæ quanta eſt æſtimatio talis rei, perinde ſoluere pecuniam quæ eſt in obligatione, vel ipſam rem, l. 84. in fin. §. ſolutn. l. 92. §. ut legat. 1. l. in plurali. m & ſic vnà, v. l. 101. §. 1. §. de cond. & demonſt. n Dos data, ſive petendi per operam ſit, in fideicommiſſum non cadit, *Bart.* v. l. 78. §. eod. o ex ea pecunia ſcilicet. p id eſt pecuniam alumni fideicommiſſam. q erat enim dilatio facta alumno ſolutione dato admiſſendi. r quia ceſſante cauſa dilationis ceſſat dilatio. dilatio adpoſita erat in gratiam alterius quo mortuo ceſſat fauor dilationis.

ſ Fideicommiſſarius facta reſtitutione effectu ipſo eſt heres, vt hic & l. 37. ſup. eod. quodammodo inſtitutus dici poteſt, l. 19. §. 2. ſup. de caſtren. milit. iure ſucceſſor, l. 1. §. 2. ſup. eod. t v. l. 35. in fin. ſup. de cond. & demonſt. u Per reſtitutionem verbalem tranſeunt omnia iura in fideicommiſſarium, *Bart.* l. 37. ſupra eodem. x Si fideicommiſſum deducitur in ſtipulationem, & reſtituitur, & tranſeunt actiones per Trebellianum: ſecus, ſi litis æſtimatio ſit ſoluta, *Bart.* y Sententia vel renunciatio poſt reſtitutionem procedens, fideicommiſſario non præiudicat, *Bart.* z Pro eo, quod indebitè reſtituitur reſpectu quoq; non tranſeunt actiones: ſecus ſi reſpectu rei certæ, *Bart.*

Universidad Rey Juan Carlos

cum incremento a reſtituere hæres rogatus ſit hæreditatem. (ſi) enim hoc fuerit ſubſecutum, etiam eam hæreditatem reſtituere cogitur, niſi euidentiſſimis probationibus fuerit ab herede adprobatum, contemplatione b ſui ſeruum eſſe hæredem inſtitutum.

5 ¶ Reſcripto Diui Antonini ſignificatur, * vt * ſi quis accepta à Titio pecunia, quæ quartam hæreditatis continet, rogatus ſit ei reſtituere hæreditatem, licet c tardius detur pecunia, ſine vſuris eam dari debere: quia quanto tardius quiſque pecuniam dat, tanto tardius ad fideicommiſſum peruenit, & medij temporis fructus perdit. Quamobrem ſi ante datam pecuniam tenuerit hæreditatem, fructus, quos percepit, reſtituere heredi eum oportere.

6 ¶ Idem iuris eſt & ſi quis ita heredis fideicommiſerit, *Rogo ſi Titius tibi centum dederit, reſtituas ei hereditatem meam.*

7 ¶ Si d ſub conditione heres inſtitutus ſit, qui ſuſpectam ſibi hæreditatem eſſe dicit, ſi neque difficultatem, neque turpitudinem vllam habeat conditio, nec impendium e aliquid: iubendus eſt parere conditioni, & adire, & ita reſtituere. ſi verò turpis, aut difficilis ſit conditio, apertè iniquum eſt cogi f eum explere eam alterius gratia: ſed & remitti eam ab initio viſum eſt. plus enim g tribui à prætore ei, qui fideicommiſſum petit, quàm teſtator voluit, abſurdum eſt. vtique autem teſtator, niſi expleta ſit conditio, neque ſcriptum heredem ad hereditatem vocauit, neque per hunc illi voluit reſtitui hereditatem.

8 ¶ Si dandæ h pecuniæ conditio adſcripta eſt heredi, debere i offerre pecuniam is qui poſcit fideicommiſſum, vel hereditatem impleta conditione poſſit adire, & reſtituere.

9 ¶ Quòd ſi conditio adſcripta eſt, & ea eſt, quam prætor remittit, ſufficere edictum, vt Iulianus ait. hactenus iubendus eſt, vt † conſequatur prætoriis actionibus vti, aut petat bonorum poſſeſſionem ſecundùm tabulas, vt ita nanctus actiones, tunc reſtituta hereditate transferat eas ex ſenatuſconſulto.

10 ¶ Si verò nominis i ferendi k conditio eſt, quam prætor exigit, rectè quidem facturus videtur ſi eam expleuerit. nihil etiam mali eſt, honeſti hominis nomen adſumere. nec enim in famoſis & turpibus nominibus hanc conditionem exigit prætor. ſed tamen ſi recuſet nomen ferre, remittenda eſt ei conditio, vt Iulianus ait, & permittendæ vtiles actiones, aut bonorum poſſeſsio ſecundum tabulas danda eſt, vt i nanctus actiones, transferat eas ex ſenatuſconſulto.

11 ¶ Si cùm l ſuſpectam videret hereditatem, poſtulante m me, iuſſu prætoris adieris, & reſtitueris mihi, ita vtar legis Falcidiæ n beneficio aduerſus legatarios, ſi tu quoque ea lege vti poteras, & quatenus vti poteras. nam o ſi quid præterea à me alicui per fideicommiſſum relictum ſit, id quaſi p à legatario relictum non venit in computationem eius legis, ſed extrinſecus numeratur.

12 ¶ Si Titius rogatus ſit hæreditatem Mæuio reſtituere, Mæuius Seio certam pecuniam, & Titius quartæ retinendæ beneficio aduerſus Mæuium vſus fuerit, Neratius ſcribit, Mæuium q quoque Seio eo minus æquum eſſe præſtare, ne r ipſe de ſuo damnum ſentiat.

13 ¶ Iulianus ait, ſi heres inſtitutus Titio rogatus ſit reſtituere, ſubſtitutus Mæuio, & inſtitutus ſuſpectam ſibi hæreditatem eſſe dicat, deſiderante Titio ſ iubendum eum adire & reſtituere.

14 ¶ Si quis bonorum poſſeſſoris fideicommiſerit de hereditate reſtituenda, & is paſſus fuerit diem bonorum poſſeſsionis agnoſcendæ tranſire, aut per hoc tempus, quo is cui reſtitui debebit hereditas, aliqua ex cauſa non potuit adire prætorem, & poſtulare, vt petita bonorum poſſeſsione reſtituatur ſibi hereditas, ſuccurri ei debet. id eſt, vt reſtituatur tempus t bonorum poſſeſsionis admittendæ, exhibendi fideicommiſſi gratia.

15 ¶ Admonendi autem ſumus u, ſi is qui ſoluendo non ſit, Titio herede inſtituto ſeruum liberum eſſe iuſſerit, & rogauerit Titium hereditatem eidem reſtituere: vix eſſe, vt Titius recuſans adire hereditatem cogatur; nam licet deſiderante ſeruo Titius adierit hæreditatem, non tamen poteſt libertas ſeruo competere, quaſi x in fraudem creditorum data, licet Titius locuples ſit: qua de cauſa nec hæreditas ei reſtitui poteſt. ſed ex ſententia b legis dicendum eſt, perinde c habendum, ac ſi is ſeruus ſolus liber & heres ſcriptus eſſet, nec Titius heres eſſet.

De naturali obligatione. 1. De neceſſariis heredibus ſub conditione inſtitutis. 2. De morte heredis vel fideicommiſſarij ante reſtitutionem. 3. De patrono ex parte debita inſtituto.

64. Marcianus lib. 4. Fideicommiſſorum.

SI eius pupilli, cui ſine tutoris auctoritate pecunia credita erat d, reſtituta ex eo ſenatuſconſulto mihi fuerit hereditas, ſi ſoluam e creditori, non repetam: atquin hæreſ ſi poſt reſtitutionem ſoluat, repetet non ob aliud, quàm quod ab eo in me naturalis ſ obligatio tranſlata intelligitur. & ſi eius mihi reſtituta ſit hereditas, qui pupillo ſine tutoris auctoritate credidérit, ſi ſoluerit mihi pupillus, non repetet. at ſi heredi ſoluerit, repetet: non repetiturus, ſi ante reſtitutionem ſoluiſſet.

1 ¶ Si neceſſarij hæredes ſub conditione quamuis leuiſſima hæredes ſint inſtituti, cui parere ſolent: g dicendum eſt, cogi reſtituere hæreditatem deſiderantibus his, quibus reſtituere rogati ſunt: quia ſi etiam neceſſarij h hæredes, fideicommiſſæ i hæreditatis reſtituendæ gratia, conditioni parere erunt compellendi.

2 ¶ Si quis rogatus reſtituere hæreditatem, deceſſit antequam eam reſtitueret, hæres i eius poterit hereditatem reſtituere, & ex Trebelliano ſenatuſconſulto tranſeunt actiones. ſed ſi duo ei heredes extitiſſent vti quiſque reſtituiſſet, pro ea parte tranſituras actiones. nam & ſi ipſe partem reſtituiſſet, pro parte interim tranſituras, verius eſt. ſed & ſi plures heredes extiterunt ei, qui rogatus eſt reſtituere hereditatem, ſi quidam interim reſtituerint vel cum ei, cui reſtitui debuit, plures heredes extiterint, vt cui reſtituta erit, is pro ea parte ex hoc ſenatuſconſulto habebit actiones.

3 ¶ Si patroni ex parte debita k hæres inſtitutus rogatus fuerit eam liberis exheredatis defuncti liberti reſtituere, ſi ſua ſponte adierit, erit Falcidiæ locus: ſi coactus, in ſolidum tranſeunt actiones ex hoc ſenatuſconſulto.

De hereditate reſtituenda ſeruo, vel domino eius. 1. De fideicommiſſo conditionali. 2. De ambitione vel iudicatum. 3. De fideicommiſſario infante, vel ſurdo, vel abſente, vel muto. 4. De rebus aliquibus traditis iuſſu fideicommiſſarij.

65. Idem libro 5. Fideicommiſſorum.

SEruo inuito domino, vel ignorante, non rectè reſtituetur hereditas. ſed ſi l poſtea ratum habuerit, confirmabitur reſtitutio: verùm ipſi domino adquiruntur actiones: nec, quia hereditatis adquiſitionis ſimilis eſt hæc reſtitutio, iuſſum præcedere oportet. ſed ſ vt dictum eſt, etiam ratihabitio ſubſequi poterit, exemplo bonorum poſſeſsionis. Neque intereſt quod ad propoſitum attinet, ipſi domino, an ſeruo quis rogetur reſtituere hereditatem, nec in ea re conſenſu, aut opera ſerui opus eſt: atquin in bonorum poſſeſsione, vel in adeunda hereditate conſenſus eius neceſſarius eſt. itaque ſi qui ſuſpectam dicant hæreditatem, poſtulante domino compellendi erunt adire, & reſtituere hæreditatem.

1 ¶ Si teſtator rogaſſet heredem, vt reſtituat hereditatem mulieri, ſi non nupſiſſet, dicendum erit compellendum m heredem, ſi ſuſpectam dicat hereditatem, adire, & reſtituere eam mulieri, etiam ſi nupſiſſet.

¶ Idem in cæteris quoque conditionibus Iulianus noſter probat, quæ ſimiliter niſi fine vitæ expleri non poſſunt, ſecundum quam ſententiam cautione præſtita his, quorum intereſt, ab his, quibus reſtitui ſub iiſdem conditionibus hæres rogatus eſſet, reſtituet hæreditatem.

2 ¶ Cùm prætor, cognita cauſa per errorem, vel etiam ambitione iuberet, hereditatem vt ex fideicommiſſo reſtitui, etiam publicè n intereſt reſtitui o, propter rerum iudicatarum auctoritatem p.

3 ¶ Si pupillo q infanti reſtituere hereditatem quis rogatus ſit, ſi ſponte adierit, etiam ſeruo eius, & ipſi pupillo tutore auctore reſtituetur hæreditas. ſi quidem eo quod fari non poteſt, non r magis ea res impedietur, quàm in muto pubere volente ſibi reſtitui hæreditatem. ſi autem heres recuſet adire hæreditatem, quemadmodum res expediri poſsit, difficile eſt: quia neque tutore deſiderante periculo pupilli adire hereditatem, Trebelliano ſenatuſconſulto locus ſit futurus: neque pupillus ipſe id deſiderare poſsit, cùm fari non

poſsit:

a Quod pendente dilatione per heredicarium ſeruum acquiritur, in reſtitutionem non venit, ſicut nec alij fructus iudicio reſtituendi perceptis. Bart. l. 18. ſup. eod. l. 43. §. 2. ſup. de legat. 2.
b l. 21. in ſi. ff. de vſuſf. & quem.
c Licet fideicommiſſarius pecuniam tardius ſoluat, quàm dare debet, ad vſuras non tenetur. Bart.
d de ſententia huius paragraphi vide Antonium Fabrum 6. coniectur. 11.
e impedimentum. Hal.
f l. 1. in ſi. ff. eod. l. 64. §. 2. l. eod.
g Cur? Prætor vltimarum voluntatum cuſtos eſt, non euerſor l. 20. in ſi. ff. de cond. l. 24. C. de teſtibus.
h 9. l. 7. ff. eo.
† id eſt, heres prætextu ſe velle heredem eſſe, vel bonorum poſſeſsionem ſecundum tabulas petat.
i Nominis ſui ferendi conditionem pleruque legatariis, fideicommiſſariis & heredibus teſtatores imponebant: qua de re vide l. 7. in ſi. ff. eod. Clementem 5. epiſt. vbi alios latè. Oſtendit c. 101. Quintilianus 25. Declam. Declam 49. cum pactas feminas quoque compellere. C. 7. ad Att. 8.
k Qui ita inſtitutus, adoptatur non iure, ſed tamen confirmatur à populo vel à principe. An adoptio fieri poſsit in teſtamento, v. Cuiac. 7. obſ. 7.
l l. 55. §. 2. ſup. eo.
m & ita iuſſus adierit.
n Falcidia detrahitur aduerſus legatarios.
o Si heres coactus hereditatem adiit, fideicommiſſarius Falcidiam detrahet in relictis ab herede, ac quam reliquiſſe.
p v. l. 22. in ſi. ſup. eodem.
q Quatenus deſalcatis à primo fideicommiſſario, eatenus defalcat ipſe à ſuo legatario. Bart.
r l. 69. in ſi. ff. de cond. & demonſt.
ſ ſubſtituto & ſic, fideicommiſſarius præfertur ſubſtituto vulgariter. Bartolus.
t Si inſtitutus paſſus eſt ſibi tempus agnoſcendæ bonorum poſſeſsionis, fideicommiſſario ſuccurritur, vt reſtituatur & agnoſcere cogatur: Bartolus id extendit ad inſinuationem, vt omiſſa ab inſtituto, non noceat fideicommiſſario l. 16. ff. ex quibus cauſ. maior.
u Temporis præſcriptio interdum magis nocet, quam expreſſa in iure quærendo, non quæſita.
x Qui ſoluendo non eſt, vt ex ſeruis ſuis vni relinquere libertatem poteſt etiam in fraudem creditorum directo, ita eidem hereditatem per fideicommiſſum relinquere poteſt, libertatem verò vel directo, vel per fideicommiſſum, vel ...ſ ... de ... 32. ſ. de heredib. inſtituendis.

a Libertas in fraudem creditorum regulariter dari non poteſt.
b Quæ illa ſententia eſt? Ius ac poteſtas quo licet domino directò ſeruum vnum cum libertate inſtituere etiam in fraudem creditorum: idque fauore publico, videlicet vt habeat heredem teſtator l. & quia defuncti non intereſt, d. §. de inutil. legat.
c l. 23. in ſin. ff. de teſtam. militis.
d ſub. tutore ſcilicet. Hic enim error impedit repetitionem naturalis debiti ſoluti.
e & qui ea ſoluta fuerat locupletior l. 11. ff. ad leg. Falcid.
f Naturales obligationes omnino tranſeunt in fideicommiſſarium, ve hoc modo heres nihil prorſus debeat, l. 40. ff. de. Naturalis autem obligatio dicitur ex qua locupletior factus eſt.
g ſcilicet, ſi talis ſit vt ei pareri non oporteat, l. 63. §. 7. ſup. eod.
h Neceſſarij etiam heredes conditionē reſtituendi fideicommiſſi parere compellendi ſunt.
i l. 40. ſup. eo.
k Quæ pars patrono debita eſt? ſemis, §. 2. §. 3. Inſt. de ſucceſſ. lib. l. 1. §. ſeq. ſup. ſi cui plus quàm per l. Falcid.
l Ratihabitio namque comparatur mandato. adde §. vlt. l. eod. atqui iuſſus præcedere debuit ut hereditatem adeat; vide hic Bart.
m Hodie non compellitur reddere, ſi mulier nubat. Nou. 22. c. 44.
n l. 18. ſup. de iuſticia.
o Supereſt tamen appellatio l. 5. §. 2. ſ. de appellat.
p quæ ius facit, l. 12. l. qui & à quibus manumiſ. l. 27. §. 2. ff. de rei vind. l. 50. ſ. ex parente l. 3. in pr. & §. 1. ſup. de piſ. l. 50. §. 2. ſup. de leg. l. 207. ſ. de reg. iur. l. 6. l. de except. rei iudicatæ, l. 3. de popul. act.
q Hereditas reſtitui poteſt pupillo infanti cum auctoritate tutoris eius.
r Muti & infantis similitudo.

Universidad Rey Juan Carlos

poſſe, quod aliquatenus circa mutos expediri poteſt. nam ſi auditus capaces ſunt, vel interrogati nutu a poſſint ſignificare b velle ſe, periculo ſuo hæreditatem adire, quomodo abſentes per nuntium. ſed & infanti non dubito omnimodo ſubueniendum, idque ex ſimilitudine c iuris ciuilis d vel honorarij conſtituendum eſt. ſiue enim hæres inſtitutus eſſet, non dubiè pro hærede, tutore auctore gerere poſſe videtur, ſiue de bonorum poſſeſſione agitaretur, peti ei per tutorem poſſet. ideóque & hæres compelli per tutorem poteſt adire & reſtituere hæreditatem.

¶ Quo e exemplo & mutus, qui nihil intelligere poteſt, per curatorem adiuuatur.

4 ¶ Si ſingulares ab hærede traditæ ſunt iuſſu f meo, deinde eas vendiderim, non dubitabimus, mihi intelligi factam reſtitutionem.

¶ Idem erit, & ſi iuſſu meo tradantur cui ego ex fideicommiſſo, aliáve qua cauſa eas præſtare debuerim, vel in creditum ire vel donare voluerim.

De inſtituto ſi cohæres adiiſſet. 1. De procuratore fideicommiſſarij abſentis. 2. De actione legis Aquiliæ. 3. Vbi fideicommiſſarius conueniri debet.

66. *Paulus* libro 2. Fideicommiſſorum.

Qvi ita inſtitutus eſſet *ſi cohæres eius adiiſſet*, vti poteſt lege Falcidia, etſi cohæres eius coactus adiiſſet, modò g ſi h ipſe non coactus adierit hæreditatem.

1 ¶ Etiam abſentis procuratori (ſi) deſideraret, poſſe reſtitui hæreditatem ex hoc ſenatuſconſulto, Iulianus ſcripſit. ſi i tamen caueat de rato habendo, ſi non euidens abſentis voluntas eſſet. ſed dicendum eſt, vt hæres, qui ſuſpectam dicat, non ſit compellendus adire, ſi incertum ſit, an mandauerit, quamuis ei caueatur, propter fragilitatem k cautionis. quod ſi ſponte adierit hæreditatem, l non magna captio eſt, ſed actiones, ſi non mandauit, tranſibunt eo tempore, quo ratum habuerit.

2 ¶ Si damnum in ſeruo hæreditario datum ſit, licet per ſeruum hæreditarium hæredi competere actio cœpit, non tamen tranſit legis l Aquiliæ actio ad fideicommiſſarium: hæ enim actiones tranſeunt, quæ ex bonis defuncti pendent m.

3 ¶ Si legatus n Romæ compulſus adierit hæreditatem & reſtituerit, cogetur o Romæ actiones pati fideicommiſſarius, quamuis hæres p non cogetur.

4 ¶ An vbi defunctus conueniri debuit, & fideicommiſſarius debeat, videndum. ſi ſua ſponte hæres adiit, & reſtituit hæreditatem, an tribus locis fideicommiſſarius defendi debeat, vbi defunctus, & vbi hæres, & vbi ipſe domicilium habet? oportet itaque ibi fideicommiſſarium conueniri, vbi q vel domicilium habet, vel maior pars reſtitutæ hæreditatis habetur.

Si fideicommiſſarius, poſtquam adire coegit, reciperare noluit. 1. De fraudatorio interdicto. 3. De fideicommiſſario qui ſolidum capere non poteſt.

67 *Valens* libro 3. Fideicommiſſorum.

SI poſtulante me, ſuſpectam hæreditatem ex decreto prætoris adieris, & nec ego poſtea eam mihi reſtitui velim, nec bonis me immiſcere, hoc fieri debet, vt (quod Octaueno non ineleganter videbatur) à prætore perinde r actiones in me dentur, ac ſi hæreditatem recepiſſem. quod eſt iuſtius.

1 ¶ Etiam eo tempore, quo creditorum fraudandorum conſilium inieris, citra periculum interdicti ſ fraudatorij hæreditatem ſuſpectam adibis, & reſtitues mihi. quia & remoto fideicommiſſo liberum t tibi fuerat nolenti adire hæreditatem, creditores tuos tali commodo fraudare, & ego nihil turpiter faciam, recipiendo eam hæreditatem, quam remota poſtulatione mea, creditores compellere te, vt adires, non poterint.

2 ¶ Sed & (ſi) filius ſuus heres patri, rogatus ſit à patre, hæreditatem mihi reſtituere, cùm ſuorum creditorum fraudandorum conſilium iniiſſet, tanquam ſuſpectam ex decreto prætoris reſtituerit mihi, vix fraudatorio interdicto locus erit. quia bonis patris eius venditis, nihil proprium creditores eius ex ea hæreditate ferre potuerint. niſi fortè proprij creditores filij audiri debeant, ſi poſtulent, vt dimiſſis patris, eius bona vendere ſibi permittatur.

3 ¶ Si donationis cauſa ſuſpectam hæreditatem ſibi hæres dixerit, & reſtituerit ei, qui ſolidum capere non poſſit, auferetur a ei id quod capere non poteſt.

¶ Idem dicendum eſt, & ſi citra conſilium donandi fiduciariùs à hæres id fecerit.

De vſuraria qui non eſt ſoluenda.

68. *Idem* lib. 4. Fideicommiſſorum.

SI hæres ab eo, qui, cùm moreretur, ſoluendo non ſuit, rogatus hæreditatem reſtituere, ſuſpectam ſibi dicit, dubium non eſt, quin hodie c coactus ex Trebelliano ſenatuſconſulto reſtituere poſſit. ſed etſi ſua ſponte adierit, ex eodem ſenatuſconſulto reſtituturus eſt. quamuis cùm ſumma, aut d certum corpus per fideicommiſſum ab eo, qui ſoluendo e non fuit, datum eſt, perinde non debeatur, atque ſi legatum eſſet. eo enim caſu legatarij, ſuperiore hæredis vice fungi eum, cui fideicommiſſum relictum eſt.

1 ¶ Si totam hæreditatem rogatus reſtituere tu ſponte adieris, & ſine deductione quartę partis reſtitueris, difficile quidem crederis per ignorantiam magis, non explendi fideicommiſſi cauſa, hoc feciſſe: ſed ſi f probaueris per g errorem te quartam non retinuiſſe, reciperare eam poteris.

De cautione euictionis.

69. *Marcianus* libro 8. Fideicommiſſorum.

DE euictione h prædiorum, vel mancipiorum, vel cęterarum (rerum) cauere hęres, cùm reſtituit hęreditatem non debet. quinimo in contrarium caueri i ſo hęrede oportet, ſi quid ex his euictum eſſet, quę ab ipſo hęrede veniſſent.

Si fideicommiſſario hæredi poſt tempus reſtituere rogatus. 1. De alienatione aut manumiſſione, aut damno dato ab hærede. 2. De temporali actione.

70. *Pomponius* libro 2. Fideicommiſſorum.

SI hęres inſtitutus Titio rogatus fuerit reſtituere hęreditatem, & rurſus Titius hæredi poſt tempus, ſufficiunt directę k actiones hæredi.

1 ¶ Si hęres l, antequam fideicommiſſam hæreditatem reſtitueret, alienauerit m quid ex hęreditate, aut ſeruum hęreditarium n manumiſerit, aut ruperit quid, vel fregerit, vel vſſerit, non competit in eum vlla ciuilis actio, reſtituta poſtea hęreditate ex Trebelliano ſenatuſconſulto, ſed ex fideicommiſſi cauſa erit hoc quod deperierit perſequendum.

¶ Sin verò poſt reſtitutam hæreditatem horum quid admiſerit hæres, dicendum o eſt, lege p Aquilia cùm eo agi poſſe, ſi ſeruum fortè hęreditarium aut vulnerauerit, aut occiderit.

2 ¶ Si temporalis actio in hęreditate relicta fuerit, tempus, quo hęres experiri ante reſtitutam hæreditatem potuit, imputabitur ei, cui q reſtituta fuerit.

De iure deliberandi.

71. *Marcianus* libro 10. Fideicommiſſorum.

OMnes qui de hæreditate r deliberent s, deſiderante eo qui ſuo periculo velit t adire hæreditatem, cogentur adire, ſed non ſtatim reſtituere, ſed vt completo tempore deliberationis (ſi) expedire ſibi comperient hæreditatem, retinerent commodum teſtamenti eo iure, quo ſi ſponte adiiſſent: ſin verò contra oneroſam crediderint, reſtituta ea exonerentur actionibus hæreditariis.

De præceptione fundi alieni.

72. *Pomponius* lib. 4. Fideicommiſſorum.

HEres præcepto fundo rogatus erat hæreditatem reſtituere. fundus alienus erat. Ariſto aiebat, euidentem eſſe voluntatem teſtatoris, vt ita demum (ſi) ipſius eſſet ſed ſibi ſuperius placere. ideóque æſtimatio eius retinenda u eſt.

De pignore. 1. De ſeruitutibus.

73. *Marcianus* libro 13. Fideicommiſſorum.

SI hæres pecuniam hæreditariam x crediderit, & in eam cauſam pignora acceperit, actiones non y competunt ei, cui reſtituta fuerit hæreditas aduerſus ipſa pignora. ſed aliqua dubitatio remanebit, ſi in eum contractum, qui z ex a defuncto fuerit interpoſitus, hæres, antequam reſtitueret hæreditatem, pignus

a Muto ſolo plerumque ſubiiciunt, l. 93. §. 1. ff. de adq. hered. l. 5 2. in fin. ff. de obl. & act. ſic muto etiã relinquitur fideicommiſſum, Vlp. 25 §. 3. Mutus eſt etiam voluntatis ſignificatio.

b ſignificare. Hal.

c Quæ illa ſimilitudo eſt? Quemadmodum tutore auctore pupillus infans hæreditatem iure ciuili, vel bonorum poſſeſſionem iure prætorio petere poteſt: ita eodem tutore auctore cogi poteſt heres fiduciarius adire hæreditatem & reſtituere.

d Ius ciuile & honorarium hic appellat, paulo poſt, hæreditatem & bonorum poſſeſſionem, vtramque tutore auctore pupillus infans petit.

e Mutus qui nihil omnino intelligere poteſt, per curatorem ita adiuuatur, vt pupillus infans.

f Paria ſunt hæreditatem fideicommiſſario reſtitui vel alteri, eius iuſſu ſeu voluntate.

g Coacta aditio facit vt conditio, ſi heres eſſet, exiſtiſſe videatur. denique coacta aditio, aditio eſt, pene in omnibus, prodeſt, inquam, fideicommiſſario nõ ipſi adeunti l. 4. l. 31. ſup. eod.

h l. 19. ſup. de cond. & demonſt.

i v. quæ ſcripſi ad l. 6. §. 3. ſup. quod cuiuſque vniuerſ. nomine.

k Hinc illud Plauti in Aſinaria. verum eſt, nihil cautio eſt. ſic legendum monet Muretus 8. variar. 11. Qui cautionem habet ſæpe litigare cogitur, at cui ſoluta pecunia eſt, ei res omnis in tuto eſt. ideo ſcriptores noſtri, incertum cautionis euentum dicunt. l. 6. in fi. ſup. quod falſo tutore. & Seneca ſyngraphas cautionéſque vocat, vacua habendi ſimulachra. hæc Muretus.

l l. 7. §. 1. in fin. ſup. l. 25. ſupra ad l. Aquiliam.

m ſcil. & erant adquiſitæ à defuncto: quæ repentè in hæreditate iacenti adquiſitæ. Nam hæreditas iacens repræſentat defunctum: ſecus ſi poſt aditam hæreditatem: tunc enim hæreditariæ non dicuntur, ſed hæredis patrimonij.

n vide l. 30. ſup. eodem.

o Fideicommiſſarius ſortitur forum ex perſona propria & defuncti, non hæredis.

p Eſt enim legati perſonale officium l. 28. §. 1. ff. de iudiciis. Exceptio perſonæ hæredis cohærens, non tranſit in fideicommiſſarium.

q Fideicommiſſarius eo reſtituta eſt hæreditas, ibi conueniendus eſt vbi domicilium habet, vel pars maior reſtitutæ hæreditatis habetur, non vbi hæres qui hæreditatem ei reſtituit, domicilium habet.

r Cogitur hæreditarias actiones pati fideicommiſſarius, qui hæredem coegit adire. l. 11. in fi. l. 44. ſup. eo. l. 1. §. 6. ff. de ſeparationibus.

ſ In interdictum fraudatorium quis incidit per aditionem factam à ſuo vel extraneo. De interdicto fraudatorio, adde l. 96. ff. de ſolutionibus.

t Cur ita? vide legem 6. ſ. quæ in fraud. credit.

a Plus fideicommiſſario hæres non reſtituit, quàm ipſe fideicommiſſarius à defuncto capere potuit, l. 46. ff. de iure fiſci.

b De eo dixi ad legem 46. ſup. eo.

c Hodie id eſt, poſt Senatuſconſultum Pegaſianum. v. Cuiac. Sicuti ſi. de hac particula Hodie v. l. 7. §. 2. ff. de bonis.

d Ex hac diſtinctio quidam colligit, aliud eſſe ſummam, aliud corpus. v. l. 94. §. 1. ff. de ſolutionibus.

e Legata ex teſtamento eius qui ſoluendo non fuit, nimo inutiliſſima, l. 17. ff. de manum. teſt. dotur.

f Probanti error iuris non ſolet eſſe probatur. dixi ad cap. 47. de regul. iur.

g §. 5. Inſtit. ex l. g. §. 15. ſup. de hæreditatibus inſti. tuend.

h Hæres inſtitutus non cauet de euictione, ſed ſibi cauetur à fideicommiſſario. Sen. l. 77. §. 8. ſup. de legatis 2. Cur ita? v. l. 45. in fin. ſup. de legat. 1.

i v. l. 36. ſup. eo.

k Vt necesse non ſit, vtilibus vti, vnde colligũt Directam alteram nobiliorem & meliorem eſſe vtili & ne præſtare vtilim miniſtare, id eſt quieſcere, l. 1. §. 3. ſup. de ſeruitut.

l Ex damno dato ante reſtitutionem, ex teſtamento: poſt reſtitutionem verò, actione legis Aquiliæ hæres tenetur. l. 11. §. 2. cũ ſeqq. ff. iunctam de l. pacis adiicitur 104. ff. de ſolutionibus.

n Libertas ſeruo fideicommiſſo data valet, vt ibi & l. 25. §. 2. ſup. eod. ſeruo legato data non valet. de quo vide quæ ſcripſi ad l. 35. ff. de manumiſſionibus.

o adde legem 68. §. 2 ſup. eod.

p Negligentia hæredis in ſingularibus rebus adquirendis, nocet fideicommiſſario.

q adeunda.

r v. l. 30. ſup. eod.

ſ etiam ſtatim.

t Adiiſſe hæreditatem intelligitur qui poſt deliberandi tempus elapſum diſſe: r Expedit nobis hæreditatem adire.

u l. 77. §. 8. ff. de legatis ſecundo.

x l. 21. ff. de fideiuſſoribus. y Actio hypothecaria non tranſit ad fideicommiſſarium, ſi hæres antequam reſtitueret hæreditatem à debitore hæreditario pignus acceperit.

z Hæreditarij contractus hæreditaria actio, vel ſtipulatio quæ à defuncto fuit interpoſita.

a qui à defuncto.

Accepit,

Universidad Rey Juan Carlos

accepit. ſed nec ſic quidem ipſe ad ᵗ[illegible] utetur a ex fideicommiſſo: tamen habet a nurus heredem à ſilio nem, vt b ei cedat c pro pig. o. is commodo actionem.

1 ¶ Cùm ex Trebelliano SC. reſtituitur hereditas, ſeruitutes, quas mutuò prædia heredis & teſtatoris habent, nihilominus valent.

De prohibitione teſtari, antequam liberos habeat. 1. De anno cœpto.

74. *Paulus* lib. 2. Decretorum.

QVi filium & filiam habebat, teſtamentum fecit, & ita de filia ſua cauerat, [illegible], id eſt, *Mando tibi non teſtari, donec liberi tibi ſint*, pronunciauit Imperator, fideicommiſſum ex hac d ſcriptura deberi e, quaſi f per g hoc, quod prohibuiſſet eam teſtari, petiſſet, vt fratrem ſuum heredem faceret, ſic enim accipiendam eam ſcripturam, ac ſi hereditatem ſuam rogaſſet eam reſtituere.

1 ¶ Fabius Antoninus impuberem filium Antoninum & filiam Honoratam relinquens, exheredatis his, matrem eorum Iuniam Valerianam heredem inſtituit, & ab ea trecenta, & quædam res filiæ reliquit, reliquam omnem hereditatem filio Antonino, *cùm h ad annum 20. annis peruenisset*, voluit reſtitui, quòd ſi ante annum 20. deceſſiſſet filius, eam hereditatem Honoratæ reſtitui præcepit. mater inteſtata deceſſit, vtriſque liberis legitimis heredibus relictis. poſtea filius annum agens plenum nonumdecimum, & ingreſſus viceſimum, necdum à tamen eo expleto, deceſſit, filia herede Fauia Valeriana ſua relicta, à qua auita fideicommiſſum & ex teſtamento patris portionem hereditatis petebat, & apud præſidem obtinuerat. tutores Valerianæ filiæ Antonini, egeſtatem eius prætendebant, & recitabant Diui Hadriani conſtitutionem, in qua, quantum ad munera k municipalia iuſſerat eum annum, quem quis ingreſſus eſſet, pro impleto numerari. Imperator autem noſter l motus & æquitate rei, & verbis teſtamenti, *Si ad annum viceſimum ætatis*, quamuis ſcire ſe diceret, à Diuo Marco non excuſatum à tutela eum, qui ſeptuageſimum m annum ætatis ingreſſus fuiſſet, nobis & legis Aliæ Sentiæ argumenta proferentibus, & alia quædam contra petitricem n pronunciauit.

Et is qui credebatur futuros heres ex aſſe, commiſit fideicommiſſo, & conceſſum habeat. 1. De regula vt faciat procurare ad filium ſuum.

75. *Scæuola* lib. 18. Digeſtorum.

EPiſtolam o ad heredem ſuum (in) hæc verba ſcripſit: *Titius Cornelio heredi ſuo ſalutem. Ad te pene ſociali, quoniam ad te deuoluta eſt pars mariti mei: ſcias pars Sempronij contrarie quandam mei contraria p fortuna [illegible], & per hoc totum in rerum apud te eſſe ſimiliter q. vt reddas r reſtituas Caio Seio vnciam quoque*. quæſitum eſt, cùm Sempronius in integrum reſtitutus ſ ſit ab Imperatore t, à quo fuerat deportatus u, & adierit hereditatem, an is quoque rogatus ſit, vt ex ſua portione reſtituat hereditatem? Reſpondit, Sempronium quidem non proponi rogatum, Cornelium autem heredem x debere pro y rata portione maternarum defuncti rerum reſtitutionem Seio facere.

1 ¶ Mulier heredes inſtituit fideicommiſſo, vt retenta parte quarta, reliquam z partem reſtitueret nurui quondam ſuæ, cuius fidei commiſit in hæc verba, *Rogo te, vt id quod ad te ex bonis meis peruenerit facias a peruenire ad filium tuum*, quæſitum eſt, quando hoc fideicommiſſum reſtituere debeat, vtrùmne poſt mortem ſuam, an iam nunc? Reſpondit, ad tempus b, quo nurus moreretur, fideicommiſſum aptandum eſſe.

De ſubſtitutione facta in codicillis.

SCæuola reſpondit, ſi pater filium ſuum impuberem ex aſſe ſcripſerit heredem, eique codicillis ſubſtituerit, deinde filius impubes deceſſerit, licet ſubſtitutio a inutilis ſit, quia c codicillis hereditas neque a dari, neque adimi c poteſt, tamen d benigna e interpretatione placet, vt mater, quæ f ab inteſtato pupillo ſucceſſit, ſubſtitutis g fideicommiſſo obligetur. quod ſi h inuicem fuerunt ſubſtituti, & in fideicommiſſo ſubſtitutionem valere, vtóque eorum mortuo qui ſuperſunt, totum accipiunt.

De his qui rogantur fideicommiſſo, donec bonis liberos educaverint. 1. De conditione, ſi ſine liberis deceſſerit.

77. *Idem* lib. 20. Digeſtorum.

HEredibus inſtitutis filijs vtriuſque ſexus, ſingulos rogauit, vt qui ſine liberis decederet, partem ſuam hereditariæ ſorori fratrive reſtitueret, aut ſi frater ſororve non eſſet, matri ſuæ: & hæc verba adiecit, *Paſque liberi tamſſint hoc fideicommiſſo teneri ſoluitur volo donec liberos liberos conceperint*. quæſitum eſt, ſi quis ex liberis duos filios procreauerit, quamuis ſuperſtites i non reliquerit, an heredes eius fideicommiſſum debeant? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, videri fideicommiſſi onere liberatos. †

1 ¶ Titius nepotes ex filia, & furioſam filiam ſuam heredes inſtituit, & fideicommiſit filiæ, *vt ſi ſine liberis deceſſiſſet, pars ei data perueniret ad cohæredes*. furioſam ipſe Titius in matrimonio collocauit, & enixa eſt filia poſt mortem patris. quæſitum eſt, defuncta furioſa, ſuperſtite ex huiuſmodi coniunctione partu filiæ, an fideicommiſſum ad cohæredes pertineret? Reſpondit, cùm k filium reliquiſſe proponeretur fideicommiſſum non deberi. *Claudius* Nam etſi l matrimonium cum furioſa non m fuit, ſatis tamen factum eſt eiuſmodi n.

De iuſſu habere omnia communia. 1. De vnus voluiſſe ſeu exemptione. 2. De ſubſtitutione ſerui per fideicommiſſum manumiſſi. 3. & de eo qui rogatus eſt ei ſeruo manumiſſo reſtituere, quicquid ad ſe peruenerit. 4. De iure accreſcendi. 5. De rogata reſtituere fratribus. 6. Si is cuius fideicommiſſum eſt, patiatur fundum abſtrahi à creditore. 7. Si ante vor mortuo ſucceſſerit. 8. De verbis communicationis cauſarum & de concordantibus. 9. De dote. 10. De portione vnius ex fideicommiſſarijs deficiente. 11. De detractione quartæ. 12. De rebus & mercede ſeruorum in alimenta relictis. 13. An prohibitum alienari prohibitum veniat in fideicommiſſum vniuerſale. 14. De dote. 15. De iudicio cœpto cum herede, qui reſtituit. 16. De minore quantitate quam debeatur reſtituta, & de inſtrumentis poſtea repertis.

78. *Idem* libro 21. Digeſtorum.

LVcius o Titius inteſtato p moriturus, cùm haberet vxorem & ex ea filiam emancipatam, codicillis hæc verba inſeruit. *Peto itaque q ut amicos hi codicillis ad vxorem & filiam. Itaque rogo r, quicquid aut ego reliquero, aut vos ipſæ habetis ſ, commune t vobis ſit. Quod ſi nos ego rogaui, vos pro veſtra pietate facietis*. filia inteſtati patris bonorum poſſeſſionem accepit. quæſitum eſt, an aliqua pars hereditatis Lucij Titij ex cauſa fideicommiſſi à filia matri debeatur? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, deberi, ſi etiam vxor parata ſit in commune bona ſua conferre.

1 ¶ Mænia duos filios heredes reliquerat, & eodem teſtamento ita cauit. *Fidei autem heredum meorum committo vt à bonis ſubſtantia mea ſit pro depoſito ſepoſita apud Caium Seium & Lucium Titium, (quos etiam ſi inuiſſet u, curatores ſubſtituo x) donec deceſſerint, rationibus illis, vt hi reſtituant ex portionibus ſuis, ſic iam ad annos 25. peruenerit, pro portione*. vel ſi [illegible] quæſitum eſt, an fideicommiſſum præſtari à tempore heredibus Lucio Titio, & Seio debeat? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, Lucium Titium, item Gaium Seium fideicommiſſum petere non poſſe.

2 ¶ Tres heredes ſcripſit, Mæuium fratrem ſuum ex dodrante, Seium ex ſextante y, Stichum eiuſdem Seij ſeruum, filium autem naturalem Mæuij, ex vncia. & fidei commiſit Seij, vt Stychum manumitteret, in hæc verba, *A te peto Sei, vt ſi Stichum manumitteres, dedi vnde fuerit*. ſed & codicillis ſic cauit, *Peteres ex qua fuit Stichum heredem ſ quam Seius conuenerſum z neque ad Mæuium ſpectem namum, [illegible] Stichi ſi [illegible] eundem fidem & pietatem tuam, quicquid ad te peruenerit ex hereditate mea. Sticho filio tuo reſtituas, quod vt facias, fidei tuæ committo*. quæſitum eſt, cùm Seius adierit hereditatem, & propter hoc compulſus Stichum manumiſerit b, an vnciam hereditatis, ex qua Stichus heres inſtitutus eſt, Sticho manumiſſo reſtituere debeat? Reſpondit, non proponi Seium rogatum, vnciam ei reſtituere.

Marginal notes:

a admitteretur.
b Actiones quæ heredi ſua prouiſione competunt, non tranſeuntur facta reſtitutione per Trebellianum, ſed noua ceſſione opus eſt, *Bar.* Decimus apertius; Actio hypothecaria non tranſit in fideicommiſſarium. ſi heres antequam reſtitueret hereditatem, à debitore hereditario pignus accepit. Nam ſeparandæ obligationis fideiuſſoris ab obligatione pignoris nulla eſt ratio. neque enim eſt hereditaria, neuter contractus eſt hereditarius. vide cætera in l. 58. §. 2. l. 50. *ſup. eod.* Denique actiones illæ tamen iure non competunt niſi cedantur, vt ſ. eod.
c Coli poſſe inuentarij beneficium hinc colligunt Imò eò amplius colligitur, Heredem cogi id omne fideicommiſſario cedere quod opera ſua induſtriáve adquiſierit. adde l. 22. *ſup. de conſtituta pecunia*, l. 8. *ſuprà quibus modis pignus*. l. 9. §. 1. *quod legatorum*. l. 52. *in fin. ſuprà de admin. tutorum*.
d Vetans aliquem teſtari, videtur rogare de hereditate reſtituenda venientibus ab inteſtato.
e Imo, non debetur, l. 77. §. 24. *de legat. 2.* l. 88. §. 1. *de legat. 3.* l. 52. *ſup. de vſu & vſufruct. legat.*
f Prohibitus teſtari priuſquam liberos habeat, intelligitur rogatus hereditatem fratribus reſtituere.
g Fideicommiſſarum ſubintelligimus ex prohibitione alienandi, vide *Simonem de Præcis 3. de interpretatione vltimarum voluntatum dubitat. 1. ſolut. 9.*
h v. Cuiac. ad l. 5. *ſup. qui teſtam.*
i Num annus cœptus habeatur pro impleto, vide Cuiac. *ibid.*

Codicillis ſubſtitutio fieri non poteſt ſtricto iure.
b *Lege. 2. de codic. inſti. l. 6. C. de leg. codicill.*
c Adimit hereditatem, qui indirectò ſubſtituit, ſeu ſubſtitutum dat. Eſt igitur ſubſtitutio adempticis ſpecies.
d *vide Cuiac. 10. obſer. 25.*
e Benignæ interpretationes ſemper quærendæ & alijs præferendæ.
f Mater pupillo filio ab inteſtato ſuccedit.
g Mater filio pupillo (cui pater codicillis ſubſtituit) ſuccedens ab inteſtato, ſubſtitutis fideicommiſſi nomine obligatur.
h Subſtituere de herede in heredem & de deſcendente in deſcendentem, poſſumus. Vide Simonem de Præcis 3. de interpretatione vltimarum voluntatum, dubit. 1. ſolut. 10.
i Cui legatum eſt, ſi liberos ſuſceperit, conditioni paruiſſe videtur, ſi ſemel binos ſuperſtites habuerit, nec requiritur, vt mortis ſuæ tempore binos relinquat, vt hic, ſecus est ſi decreto, ſi ſine liberis deceſſerit, v. l. 17. §. 4. *ſup. eod.*
† Cui ſtatuſ idem, quod quocunque tempore hæc conditio obtineat, v. *l. vlt. C. de inſtit. & ſubſtit.*
k v. l. 6. *Cod. de inſt.*
l Ratio dubitandi.
m Imò, furioſus non contrahit matrimonium, v. quæ notaui ad l. 13. §. 1. *de off. præſid.*
n vt ſufficiat quocunque modo liberos ſuſtuliſſe.
o Eadem verba reperiuntur in l. 39. §. 3. *de leg. 2.*
p *vid. l. 5. ſuprà eodem.*
q *l. vlt. §. 3. de legat. 2.* ita legend. poſſit argum. l. 11. *de leg. 1.*
r Fideicommiſſum tacitum his verbis inducitur, *l. 7. §. 3. ſuprà de legat. 1.*
ſ [illegible] habebitis, vel habetis: à me ſcil.
t Poſſunt aliqui grauari de bonis inuicem communicandis, *Bar.* Quid? pro qua parte bona communia erunt? æqualiter, d. l. vlt.
u de iure ſcilicet, nam teſtamento curator non datur, §. 5. *Inſtit. de curator.*
x *l. 6. in fin. ſuprà de tutel.*
y ex duabus vncijs. adde §. 5. *Inſt. de hered. inſt.*
z Controuerſia mouetur iure vel facto, in iudicio vel extra: *Accurſ. Bart. addo Bald. ad l. 2. C. de tranſactionibus.*
a Controuerſiam in re legata non mouere iuſſus, intelligitur iuſſus legatarium habere legatarium ad eum planè modum quo roſerat.
b *l. 16. §. 16. ſ. eod.*

k v. l. 8. ſ. *de excuſat.* l Antonius Caracalla. m v. l. vlt. *de C. qui ætate ſe excuſ.*
n Amicam ſcil. atque in hic annus cœptus habetur pro completo. Imò non eſt habendus pro completo, l. 46. *ſuprà de excuſationib.* & *de manumiſſionib.* v. *Cuiac. ibid.*
o Epiſtola heredem rogare poſſumus de reſtituenda alteri hereditate. Eadem ratione per epiſtolam legare poſſumus. An & per nuncium etiam legare poſſumus? Poſſe negat Mantica 1. *de coniectur.* 11. *in fin.* vt ſi quis cui placeat, *Vade, & dic Titio me ei centum legaſſe*. vide plura de epiſtola ibidem, apud eundem Manticam.
p Contraria fortuna vel pro deportari, adde l. 77. §. *de legat. 2.*
q Speratus heres alter eſt, alius neglò iam heres.
r al. reddas & reſtituas.
ſ Reſtitui deportati poſſunt ab Imperatore, atque ita hereditatem adire.
t Princeps reſtituere deportatum poteſt.
u Deportati bona deferuntur ad proximos eius heredes ab inteſtato.
x Reſtituere quartam vnciam rogatus vt heres Primi & Secundi: ſi Primi tantum non Secundi heres fuerit, pro parte Secundi non cenſetur reſtituere rogatus, quia Secundo heres non fuit, ſed Primo.
y l. 8. nomen vnciæ.
z l. 89. *ſuprà eodem.*
a Inter, non ad comput. ſed ſtatim, l. 4. *in fin. ſ. de leg. 3.*

Universidad Rey Juan Carlos

3 ¶ Idem quæſiit, an, ſi aliquam controuerſiam Seius de vncia hac, ex qua Stichus inſtitutus eſt, facere velit, & Mæuius vnciam ex cauſa fideicommiſſi à Seio fuerit conſecutus, vtrum hanc ſolam vnciam, ex qua Stichus inſtitutus eſt, an verò, & dodrantem, ex quo ipſe Mæuius inſtitutus eſt, eidem Sticho reſtituere debeat? Reſpondit, de omni reſtituendo, quod ad Mæuium quoquo modo peruenit, teſtatricem ſenſiſſe.

4 ¶ Pater puerum & puellam heredes inſtituit: eóſque inuicem ſubſtituit a, & ſi neuter heres eſſet, eis plures ſubſtituit † ſubſtitutóſque inuicem ſubſtituit b, ſ his verbis: *ſubſtitutos heredes inuicem ſubſtituo*: eorundem c filiorum fidei commiſit, vt qui eorum vita d ſuperaſſet, & ſine liberis intra annum 30. moreretur, hereditatem his quos heredes ſubſtituerat, reſtituat. filius vita ſororem ſuperauit, & intra 30. annum ſine liberis deceſſit. quæſitum eſt, ex ſubſtitutis vno e defuncto ante filium, pars eius, quæ ad cæteros ſubſtitutos, qui ſuperuixerent, pertinet, vtrum pro virilibus, an pro hereditariis portionibus, quibus ſunt ſubſtituti, pertineat? Reſpondit, conſequens eſſe pro † his partibus quibus ſ ſubſtituti eſſent, fideicommiſſum pertinere.

5 ¶ Mæuia filium heredem inſtituit ex quincunce g, Titiam filiam ex quadrante h, Septicium filium ex triente i, cuius fideicommiſit in hæc verba: *Te rogo fili Septici, ſi intra 20. annum ſine liberis morieris, quidquid ex hereditate mea ad te peruenerit, hoc fratribus k tuis reſtituas* l. quæſitum eſt, an Septicio filio defuncto intra 20. annum, ſine liberis, hoc fideicommiſſum vtrum pro portionibus hereditariis ad fratrem & ſororem eius pertineat, an verò æqualiter? Reſpondit, pro parte hereditaria.

6 ¶ Titia ex aſſe heres ſcripta partem dimidiam hereditatis Mæuiæ rogata reſtituerat, fundum à teſtatore obligatum luere noluit, ſed eum vendente creditore mandauit m redimendum Seiæ. quæſitum eſt, an Titia ex cauſa fideicommiſſi Mæuiæ teneatur? Reſpondit, cum rogata hereditatem reſtituere proponatur, nihil proponi, cur non teneatur. *Claudius*, Subeſt enim præſtari oportere id, quanto pluris fundus fuit, quàm ad creditorem peruenire oportuit.

7 ¶ Gaio Seio ex ſemiſſe, Titia ex quadrante, & aliis ex reliquis portionibus heredibus inſtitutis ita cauit: *Fidei autem veſtræ mando, Gai Sei, & Lucia Titia vti poſt obitum veſtrum vtriuſque reſtituatis Titio & Sempronio ſemiſſem patrimonij n & portionem eius, quam vobis dedi*. quæſitum eſt, cum vterque adierint hereditatem, & poſtea Gaius Seius defunctus ſit, Lucia Titia herede inſtituta, an hæc Lucia Titia partem dimidiam ſemiſſis, quam rogatus erat Gaius Seius reſtituere, protinus debeat, an verò, poſt ſuam demum mortem, vniuerſum fideicommiſſum tam ex ſua perſona, quàm ex Gaij Seij datum reſtituere debeat? Reſpondit Luciam Titiam ſtatim o teneri p, vt partem dimidiam ſemiſſis ex perſona Seij reſtituat.

8 ¶ Filiam ſuam heredem ſcripſit, & nepotem, quem ex ea habebat, ei ſubſtituit, & ita cauit: *Lucia Titia fratris mei filia q, quam ducentos aureos relinquo r, quo legato ſcio illam contentam eſſe, quoniam ſcripſi vniuerſam rem meam, eo quod filium meum & nepotem meum heredes ſcripſi, vniuerſam ſubſtantiam eis commendaſſe. Quos tuendos commendo* ſ. filia adita patris hereditate, diuertit à marito. quæſitum eſt, an Titius quondam eius maritus, ſuo vel filij ſui nomine, ex fideicommiſſo communionem bonorum conſequi poſſit viua quondam vxore ſua, vel poſt mortem eius? Reſpondit, nihil fideicommiſſi datum genere proponi, præter ducentos aureos.

9 ¶ Idem quæſiit, eandem vxorem marito herede ſcripto fideicommiſiſſe, *vt cum moreretur, filio communi omne quod ad eum ex hereditate ſua t perueniſſet, reſtitueret*, an illæ quoque res & poſſeſſiones, quæ in dotem datæ, & poſt diuortium reſtitutæ mulieri fuerant, fideicommiſſo continerentur? Reſpondit, quod mulier in bonis ſuis reliquiſſet, id fideicommiſſo contineri. *Claudius*, & aliàs de eodem facto conſultus, ita reſpondit, ſiue reſtitutæ ſint res ſecundum id quod ſupra reſponſum eſt, in bonis mulieris computari: ſiue non ſint reſtitutæ, quia ex ſtipulatione de dote reddenda interpoſita reſtituendæ ſint, eo auctiorem hereditatem computari.

a Sub. vulgariter & ex diuerſis partibus, & ſubſtitutio capitalis.
b ex diuerſis partibus, *Caſtrenſ.*
c Hæc ſecunda ſubſtitutio eſt.
d Vita alterum ſuperat, qui ſuperſtes relictus eſt.
e Idem eſt ſi nullus fuiſſet defunctus, & omnes venirent ad fideicommiſſum poſt mortem vltimi morientis, ſuccederent enim pro iis portionibus quibus fuiſſent vulgariter ſubſtituti.
† portiones adſcriptæ in ſubſtitutione vulgari, cenſentur repetitæ in fideicommiſſo vniuerſali iiſdem facto.
f id eſt pro portionibus hereditariis, non virilibus, portio deficienti adcreſcit, *l. 23. ſup. eodem.*
g id eſt quinque vnciis.
h id eſt tribus vnciis.
i id eſt, ex quatuor vnciis.
k Quid ſi nullos fratres, ſed ſorores tantum reliquerit? ſororibus debebitur. atque ita appellatione fratrum intelliguntur ſorores. Ancharanus hanc regulam reſtringit, vt ea locum non habeat, vbi de odio agitur, adde *l. 35. ſupra de pactis*: adde *l. vltim. ſ. hoc tit.*
l pro parte enim hereditaria ſcilicet, vt mox ſequitur.
m Mandans enim, ipſe emere videtur, *l. 22. ſ. 3. ſuprà mandati*. vide quæ ſcripſi ad *l. 1. C. de iure dominij impetrando.*
n id eſt, ſemiſſem patrimonij in partes diuiſi, *ſeu* diuiſione. *id eſt*, duo per vnam figuram, cum diuerſa reſtringuntur in vnam coniunctionem: vel quoties vnum duobus exprimitur quale illud, Pateris libabat & auro: pateris aureis *Virgil. 2. Georgicon.* vel *Seruius*, *Sic*, *ſignare*, pro arguendo coniuncte, *l. 3. ſ. poſſumus, ſuprà*, *manu*, *tempus*.

a Duobus rogatis poſt mortem reſtituere, ſi vnus eorum moriatur, pro eius parte competit ſtatim fideicommiſſi petitio, vno decedente, ſi atque locus ſubſtituto, adde *l. vltim. ſ. pen. ſuprà de leg. 2.*
p Imo, ſtatim non tenetur. Quoties enim quis reliquit poſt mortem aliquorum perinde eſt ac ſi relictum eſſet poſt mortem omnium, *l. 34. in fin. prin. ſuprà de vſufr. leg.*
q Idem poteſt eſſe mihi, & fratris filius, & gener. Valet enim iure ciuili inter duorum fratrum liberos matrimonium. *ſ. 4. Inſtit. de nupt.* vide *l. 19. C. de nuptiis.*
r Verbum, *relinquo*, eſt precarium, vide *Cuiac. 4. Paul. ſent. 1. ſ. 6.*
ſ commendo fidei patris, *Haloand.*
t In bonis mulieris dos numeratur, ſiue ea ſit reſtituta ſiue non ſit reſtituta. Ideóque maritus ab vxore grauatus quod ad eum ex bonis vxoris peruenit reſtituere tenebitur.

10 ¶ Quæ habebat filium, & ex eo nepotem, vtroſque in mariti poteſtate, maritum ex aſſe ſcripſit heredem, eiúſque fidei commiſit in hæc verba. *a Titius maritus meus mihi heres erit, cuius fideique eius committo: quidquid ex hereditate mea ad eum peruenerit, cum morietur, reſtituat Gaio filio noſtro, ita tamen, vt decem quidem vncias ſolus b habeat, duas autem vncias Seius nepos habeat. quod vt fiat, fidei eius Titij heredis mei committo.* pater emancipauit filium, nepotem amiſit, & ſuperſtite filio deceſſit. quæſitum eſt, an priore c parte ſcripturæ vniuerſa hereditas patris ex cauſa fideicommiſſi, filio debeatur, & illa ſequentia d verba, *ita tamen, vt decem vncias filius, duas autem nepos habeat*, ex voluntate defunctæ ita demum locum haberent, ſi die fideicommiſſi cedente filius & nepos eorum in natura eſſent: cum autem non ſuperuixit ad diem fideicommiſſi nepos, ſequens ſcriptura ceſſet? Reſpondit, ea quæ proponerentur oſtendere, decem duntaxat vncias filio datas.

11 ¶ Heres inſtitutus, vxori rogatus *totam hereditatem reſtituere*, reſtituit detracta quarta. quæſitum eſt cùm vxor quartam partem hereditatis præſenti die, & reliquam poſt tempus alij rogata à teſtatore fuiſſet reſtituere, an id e, quod heres ei detraxiſſet quartæ nomine, in reſtituendo fideicommiſſo imputare poſſit? Reſpondit, quatenus cepiſſet, fideicommiſſo obſtrictam.

12 ¶ Heredum fidei commiſit, vt quidquid ex parte tertia hereditatis peruenerit ad eos, id redderent Gaio Mæuio alumno teſtatoris, cum fuerit annis 25. & ſubiunxit hæc verba: *interim ſex vſuſſis f pendatis ei, qui ad vos peruenerit, alatis eum vſuris pro quantitate, omnibus vobis reddibis. Hoc amplius eidem alumno meo haud non celerius & ſemper ſeruorum qui cum artificio ſuo mecum erunt, alere poteris.* quæſitum eſt, cum alimenta mediò minora præſtiterint heredes ſcripti, quam vſuræ ſummæ redactæ competebant, an & reſiduas præſtare compelli debeant totius temporis, an ex die quo 15. expleſſet, & cum ſerui legati ei ſpecialiter, vt ex mercedibus aleretur, ſtatim venierint, vtrum mercedes an vſuras petere debeant? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, teſtatorem videri de omni reditu g & mercede ſeruorum reſtituenda ſenſiſſe.

13 ¶ Pluribus heredibus inſtitutis, in quibus & libertis tribus ex dodrante, eiſdem fundos per præceptionem dedit, & ab his petiit, *ne eos alienarent, & vt qui vita ſuperaſſet ſolidos eoſdem fundos acciperet.* deinde vnius ex his libertis Oracilij fidei commiſit, *vti quidquid ad eum ex hereditate bonisve peruenißet, deducto pro ea ſuæ ære alieno, & legatis* h *poſt 20. annos reſtituat Titio.* quæſitum eſt, an etiam partes tertias fundorum prælegatorum cum colibertis eidem deducere deberet? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non debere reſtituere præceptionem quam ipſe teſtator & legata excipi voluiſſet.

14 ¶ Maritus, vxore inſtituta herede ex parte tertia k, & pluribus ei fideicommiſſis datis, dotem quoque prælegauit his verbis, *Sola vnam vero dari volo & filiis meis ſummam dotis eius quæ mihi pro ea illata eſt*: eiuſdémque vxoris fidei commiſit, *vt partem hereditatis & quæcunque ei legaſſet, poſt mortem ſuam Titio filio communi reſtituat*. quæſitum eſt, an ſummam quoque dotis inter cætera legata ex cauſa fideicommiſſi filio ſuo reſtituere debeat? Reſpondit non alias l niſi manifeſtum eſſet, de dote quoque reſtituenda teſtatorem ſenſiſſe, atque etiam ſi ſenſiſſet, & hoc fuerit adprobatum, ita eius quoque petitionem fore, ſi non minus in quantitate, quæ Falcidiæ nomine remaneret, foret, quàm in quantitate dotis.

15 ¶ Rogatus hereditatem reſtituere Septicio, *cum erit annis 20.* interea fundos, quos defunctus pignori acceperat, vendidit, & propterea pignoratitia iudicio à debitore conuentus, deceſſit, herede relicto Sempronio, & iudicio nondum finito, reſtituit hereditatem Septicio. quæſitum eſt, an m iudicio nihilominus ipſe condemnari debeat, cum potuit retinere, vel caueri ſibi id quod ex cauſa iudicati præſtaturus eſſet? Reſpondit iudicij n executionem nihilominus aduerſus heredem & poſt reſtitutam hereditatem manſiſſe.

16 ¶ Heres eius, qui poſt mortem ſuam rogatus erat *vniuerſam hereditatem reſtituere*, minimam o quantitatem, quam ſolam in bonis fuiſſe dicebat, his, quibus fideicommiſſum debebatur, reſtituit. poſtea repertis inſtrumentis, apparuit quadruplo amplius in hereditate p fuiſſe. quæſitum eſt, an in reliquum fideicommiſſi nomine conueniri poſſit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, ſi non q tranſactum r eſſe poſſe.

a Gaius hic priore loco ſolus fideicommiſſarius nominatur.
b Hoc ſecundo loco, pars certa relinquitur filiis, qui antea ſolus nominatus fuerat fideicommiſſarius.
c Qua is ſolus erat fideicommiſſarius.
d Nihil igitur intereſt, an ab initio, an in ſequenti clauſula ſint partes aſſignatæ: & hoc ſolum conſideretur, an ex certis partibus ei ſit relictum. Pars ſunt itaque ſimpliciter relictum per partes modificare, & ab initio quid per partes relinquere. *Bart.*
e Quatenus heres detraxit à fideicommiſſario, eatenus fideicommiſſarius à ceteris extrahit, *l. 63. ſ. 11. ſuprà ad l. 43. ſuprà de iud. & demonſtr. l. 32. in fin. ſuprà ad l. Falcid.*
f *l. 1. ſ. 19. ſuprà eodem.*
g id eſt, ex omni quod ex vno modico refici poterit.
h Paupertate legata, vult hereditas tota, cuius ſi legans efficiatur diues, ut hic. adde *l. 36. ſuprà eodem.* adde *Cuiac. Catone in ſuæ paupertas, Conradus ſingulari 17. tit. in l. 16. ſuprà eodem.*
i *l. 45. ſ. 1. ſup. de legat. 2.*
k Cuiac. 11. obſeru. 16. reſtituit neciquitas hic narrat, quæ vxori tam habenti ſolius rei capacitatem, liceat legare vſum fructum tertiæ partis bonorum: & cum liberos haberet, eiuſdem partis proprietatem. hoc idem notat 16. obſeru. 17. adde Vlpian. 15. de dotibus. dixi ad l. 4. C. quando dies legat.
l hæc verba, *legata reſtituatur*, non porrigentur ad debitæ præſtiteri, niſi probetur teſtatorem ſic ſenſiſſe. *Bart.*
m teſtatoris contra eum heredem, facta reſtitutione durat aduerſus ipſum & heredem eius. *Bart.*
n pignoratitij.

o puta quintam, id eſt, non ſolidam, non vniuerſam, *l. 77. ſ. 9. ſuprà de legat. 2.*
p ſcil. hereditate.
q Res de nouo repertæ non reſtitutæ debent reſtitui: niſi prima reſtitutio per modum tranſactionis fuerit celebrata, *Bart. l. 29. C. de tranſact.*
r Imò, etſi tranſactum, tranſactio non extenditur ad res ignoratas tempore tranſactionis: ſiquidem per errorem quis non ſuam tranſegit, quàm decipiatur, *l. 9. ſ. 2. ſ. 3. de tranſact.* ſed ibi heres fuit in dolo: hic non fuit.

Universidad Rey Juan Carlos

De restitutione minoris.

79. *Idem*] libro singulari Quæſtionum publicè tractatarum.]

SI pupillus parenti ſuo hęres extitit, & fideicommiſſum hæreditatis partem reſtituit, mox abſtinetur *a* paterna hæreditate, optio deferenda eſt fideicommiſſario, vt aut portionem quoque pupilli *b* adgnoſcat, aut toto diſcedat *c*: aut omnimodo bona vendenda ſunt *d*, vt id quod ſuperfluum eſt *e*, pupillo ſeruetur *f*. & ſi in ſolidum bona venire non poſſunt, omnimodo actiones fideicommiſſariæ deneganda erant, erat enim in poteſtate illius, vniuerſum ſuſcipere, & ſi quid plus eſſet, pupillo ſeruare.

De creditoribus hæredibus.

80. *Idem* libro 5. Digeſtorum.

MAtrem & auunculum, eoſdemque creditores *g* ſuos, hæredes ſcripſit Lucius Titius, & eorum fidei commiſit, vt poſt mortem reſtituerent quod ex re ſuperfuerit, Septicio. hæredes non militari teſtatoris ſuperfuerit, Septicio. hæredes non modicam partem bonorum teſtatoris conſumpſerunt, & multos hęredes reliquerunt: quibus ſcientibus, multa corpora, quæ remanſerunt ex bonis Lucij Titij, Septicius poſſedit. quæſitum eſt, an id quod Lucius Titius debuit matri & auunculo, hæredes eorum à Septicio petere poſſint? Reſpondit, non poſſe. *Claudius.* Aditione enim hæreditatis confuſa *h* obligatio interciderat. ſed fideicommiſſi repetitio erat, cuius æquitas defecit his, qui multa ex hęreditate conſumpſiſſe proponuntur.

De tribus filiis inſtitutis ex quibus duo inuicem vulgariter ſubſtituti ſunt, & per fideicommiſſum rogati ſunt portionem ſuam exceptis bonis maternis & auitis, tertio ei, qui ſuperſtes, reſtituere.

81. Paulus *i* Imperialium *k* ſententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris 6. *l* lib. 1. ſeu Decretorum *m* libro 11. *n*

IVlius Fœbus teſtamento facto, cùm tres liberos hæredes inſtitueret, Fœbum, & Heracliam ex eadem matre, Polycraten ex alia, æquis portionibus, petiit à Polycrate minore fratre, vt accepto certo prædio, hęreditatem fratribus *p* concederet, & inuicem eos, qui ex eadem matre erant, ſi qui eorum hæres non fuiſſet, ſubſtituerat: Polycrati, ſi intra pubertatem deceſſiſſet, ſecundas tabulas fecit, quas matri eius commendauit *q* aperiendas *r*, ſi impubes obiiſſet. deinde petiit à prioribus, vt ſi quis eorum ſine liberis deceſſeret, portionem ſuam exceptis bonis maternis eorum, & auitis, ei vel eis, qui ſupereſſent, reſtitueret. Heraclia ſoror mortua ſine liberis, fratrem Fœbum hæredem inſtituit. Polycrates fideicommiſſum petierat, & obtinuerat apud Aurelium Proculum proconſulem Achaiæ: appellatione facta, cùm ſolum Fœbus egiſſet, *aduerſario ſed ab altera parte abſente*, victus eſt, quia ei vel eis, verba vtrunque fratres complectentur, atqui inuicem duos illos tantum ſubſtituerat. ſed & voluntas hęc patris videbatur, qui exceperat eorum bona materna, quia Polycrates aliam matrem & quidem ſuperſtitem habebat: cuius etiam fideicommiſſum erat, vt legata, quę ei dederat inteſtata, moriens Polycrati filio ſuo reſtitueret.

a & mox abſtinetur, id enim licet minori, *Cod. ſi minor ab hæred. ſe abſtin.*
b Variatum ſc.
c niſi velit vniuerſam hæreditatem diſtrahi. l. *eod.*
d vt ſcil. ſatisfiat creditoribus defuncti.
e ex pretio venditæ hæreditatis.
f ſi fortè iterum ſe reſtitui poſtulet. Atqui ſeruari poteſt ſuperfluum pupillo: cum eo caſu minor omiſſa hæreditate & repudiata, eáque vendita ſit repellendus, l. 24. §. 2. *ff. de minor.* vtique ſeruatur pupillo, quia fideicommiſſarius nō agnita vniuerſa hæreditate, ſe ea indignum fecit.
g Eidem creditori & hæredi licet conſumere ex, ex fideicommiſſo, quod vniuerſum reſtituere iuſſus eſt.
h *l. 58.* ff. *eod.*
i Eadem eſt inſcriptio, in *l. vlt.* ff. *de iure patronat. v. Cuiac. 2. obſ. 26.*
k *al.* Imperalium.
l totidem enim libros decretorum Antonini & Seueri Paulus ſcripſit. Seueri, inquam, vt in *l. 9. ff. ad decur.*
m Decreta, ſunt ſententiæ prolatæ in cognitionibus cæſarum, vel ab ipſorum Imperatore, vel ex vigiliis.
n Libro primo. *Cuiac. 2. obſeru. 6.* idem enim ſunt decretorum & imperalium ſententiarum in cognitionibus prolatarum libri, quinimo, decreta nihil aliud ſunt, quàm Imperatorum ſententiæ prolatæ in cognitionibus, de quibus poſtea (ſi quid dubij in iis accidiſſet) principes rogabātur l. 97. ff. de leg. 3. l. vlt. ff. de iure fiſci.
o & ſic vtrique erat.
p Appellatione fratrum: ſorores hic continentur, vt l. 78. §. 5. ff. eo. & l. 35. ff. de pactis.
q ſcilicet commendauit.
r v. l. 1. *Inſt. de pupill.* 2. *Cai. Inſt.* 3. ... ad l. 12. ff. eod. quemadmodum aperiantur.
f *aduerſa parte abſente* ... ſupra *Nou.* 49. ... *Nou.* 53. 90. id eſt, aduerſario abſente, vna tantum parte præſente. Quæ productiones teſtium ... appellantur altera, aperiendi forma eſt, quæ fit vtraque parte præſente ... Manque pars cauſa alio ſenſu dicitur in *l. 13. §. 2. ff. de iureiurando.* quod ex hac ſolum parte reo condicitur, qua ſuis eſt, hæres, aut ex illa, qua & fur eſt ipſe, neque dolo malo contrectauit, *v. Cuiac. 4. obſ. 32. & ad Nou. 49.*
t *d. l. 52. adde v. lib. 5. tit. 3. Vlp. 24. §. 30.*
u Dies legatorum variè cedere dicitur. Plerumque enim quæritur quando dies legati cedat, vel propter tranſmiſſionem, vel propter obligationem, vel propter petitionem, vel propter dominij tranſlationem.
x *v. l. vnic. C. de caducis.* Purè cedit dies cum incipit deberi legatum, venit dies, cùm debitum peti poteſt, *l. 213. ff. de verb. ſign.* cedit à morte teſtatoris, *l. 5. ff. eod.* peti poteſt ab adita hæreditate, *l. vnic. §. 5. C. de caducis.*
y *l. 7. §. 3. ff. eodem.*
z Legatum ſeruitutis perſonalis cedit ab adita hæreditate.
a Quid legatum ſeruitutum realium quando cedat à mortis tempore *ſupra.*
b *l. 9. ff. eodem.*

QVANDO DIES *u* LEGATORVM VEL fideicommiſſorum cedat *x*.

TIT. II.

De tabulis pupillaribus.

1. Paulus libro 2. ad Sabinum.

MORTVO patre, licèt viuo pupillo, dies legatorum à *y* ſubſtituto datorum cedit.

De vſufructu, vſu, habitatione.

2. Vlpianus libro 15. ad Sabinum.]

SI purè ſit vſusfructus *z* legatus, vel vſus *a* vel habitatio *b* neque eorum dies ante aditam hæreditatem cedit, neque petitio ad hæredem tranſit. idem & ſi ex die ſit vſusfructus relictus.

3. *Idem* lib. 5. Diſputationum.

NAm cùm ad hæredem non transferatur, fruſtrà *a* eſt, ſi ante quis diem eius cedere dixerit.

De legato cùm hæres, 1. Vel cùm legatarius morietur.

4. *Idem* lib. 19. ad Sabinum.

SI *cùm hæres morietur*, legetur: conditionale *b* legatum eſt *a*. denique *c* viuo hærede defunctus legatarius ad hæredem non transfert.

1 ¶ Si verò, *cùm ipſe legatarius morietur*, legetur ei, certum eſt, legatum ad hæredem tranſmitti *g*.

De morte legatarij poſtquam dies ceſſit. 1. De legato purè vel in diem. De vſufructu. 2. De legato conditionali. 6. Quibus diebus hæreditas legatariis præſtatur. 7. Cui acquiritur legatum.

5. *Idem* lib. 20. ad Sabinum.

SI poſt *h* diem legati cedentem legatarius deceſſerit, ad hæredem ſuum transfert legatum.

1 ¶ Itaque ſi purum legatum eſt, ex die mortis *i* dies eius cedit.

¶ Si verò poſt diem ſint legata relicta, ſimili modo atque *k* in puris dies cedit: niſi fortè id fuit legatum, quod *l* ad hęredem non tranſit. nam huius dies non antè cedit, vtputa ſi vſusfructus ſit poſt annum relictus hanc enim ſententiam probamus.

2 ¶ Sed ſi ſub conditione ſit legatum relictum, non prius dies legati cedit, quàm *m* conditio fuerit impleta, ne quidem ſi ea ſit conditio, quę in poteſtate ſit legatarij.

3 ¶ Sed ſi ea conditio ſuit *n* quam prętor remittit *n*, ſtatim dies cedit.

4 ¶ Idemque & in impoſſibili *o* conditione, quia pro puro hoc legatum habetur.

5 ¶ Item ſi qua conditio ſit, quę per legatarium non *p* ſtat, quo minus impleatur, ſed aut per hæredem, aut per eius perſonam, in cuius perſona iuſſus eſt parere conditioni, dies legati cedit: quoniam pro *q* impleta habetur, vtputa ſi iuſſus ſim *hæredi decem dare*, & ille accipere nolit.

¶ Sed & ſi ita mihi legatum ſit, *ſi Seiam vxorem duxero*, nec ea velit nubere, dicendum erit, diem legati cedere, quòd per me non ſtat, quo minus paream conditioni, ſed per *r* alium ſtat, quo minus impleatur conditio.

6 ¶ Iiſdem autem diebus, id eſt, iiſdem penſionibus, hæredi *s* præſtabitur legatum, quibus legatario ipſi præſtabatur.

7 ¶ Si cùm dies legati cedere inciperet, alieni quis iuris eſt, deberi his legatum, quorum *t* iuri fuit ſubiectus, & ideò ſi purum legatum fuerit, & poſt diem legati cedentem liber factus eſt, apud dominum legatum relinquet. ſed ſi vſusfructus *u* fuerit legatus licet poſt mortem teſtatoris ante aditam *x* tamen hæreditatem ſui iuris efficiatur, ſibi legatum adquirit.

De ademptione conditionali. 1. De legato extrinſecus ſuſpenſo. 2. De codicillis.

6. Paulus libro 3. ad Sabinum.

QVod purè datum eſt, ſi *n* ſub conditione adimatur, quaſi ſub conditione legatum habetur.

1 ¶ At ſi extrinſecus *x* ſuſpendatur legatum non ex ipſo teſtamento, licet antè decedat legatarius, ad hæredem tranſmiſiſſe legatum dicimus. veluti ſi rem dotalem maritus legauerit extero, & vxori aliquam pro dotali re pecuniam, deinde deliberante vxore de electione dotis, deceſſerit legatarius, atque legatum electa ſit mulier, ad hæredem tranſire legatum, ſubtum eſt. idque & Iulianus reſpondit. magis *y* enim mora, quàm conditio, legato iniecta videtur.

2 ¶ Eorum legatorum quę in codicillis relicta ſunt, perinde *z* dies cedit, atque teſtamento relictorum.

De aditione hæredis. 3. De legato relicto à ſubſtituto vulgariter. 4. vel pupillariter. 6. Si ſeruo legatur.

7. *Vlpianus* libro 20. ad Sabinum. *

HEredis aditio moram legati quidem petitioni facit *a* ceſſioni *b* diei non facit.

1 ¶ Proinde † ſiue purè inſtitutus, cunctis adeat, ſiue ſub *c* conditione, per conditionem impediatur, legatarius ſecurus eſt.

2 ¶ Sed & ſi nondum natus ſit hæres inſtitutus, aut apud hoſtes ſit, ſimiliter legatario non nocebit, eo quòd dies legati ceſſit.

3 ¶ Inde dicimus, & ſi à ſubſtituto *d* legatum ſit relictum, quamdiu inſtitutus deliberat, defuncto legatario non nocebit, ſi poſtea hęres inſtitutus repudiauit, nam ad hęredem ſuum tranſtulerit petitionem.

4 ¶ Tantundem & ſi ab impubere ſubſtituto legetur nam ad hęredem ſuum legatum transfert.

5 ¶ Tractari tamen poteſt, ſi impuberi ſubſtituto legatum poſſe differum. Hic enim aditio hæreditatis non differt diei ceſſionem, ſed petitionem.

a Si dies legati nō ceſſit à die mortis, ad hæredem legatarij non transfertur legatum: ſi ceſſit, transfertur, *l. 5. §. 1. l. 16. in fi. l. eo. l. vn. § 6. C. de caducis.*
b Conditionale eſt legatum quod confertur in mortem hæredis: ſecus, ſi in mortem legatarij.
c *l. 13. in fi. l. eo. l. 12. in fi. C. de leg. l. 1. §. 2. l. 79. ff. de cond. & dem. v. l. 32. ff. hoc. tit.*
d Sub die enim incerto relictum eſt, qui habetur conditionis loco *l. 75. ſup. de cond. & demonſt.*
e l. & ideò, ſi viuo hærede.
f Cur? mortuus eſt antequam impleta eſſet conditio.
g Cur? moriendo conditionem impleuit.
h Legatum tranſmittitur ad hæredem poſt diei ceſſionem *l. 3. C. eo.*
i Cui certum eſt, *v. l. 26. ſup. de vſufr. leg.*
k *l. 21. ff. eo. l. vnic. §. 5. C. de caducis.*
l Vſusfructus ad hæredem non tranſit. *l. 3. ſup. eo.*
m *l. 21. ſup. de cond. & dem. l. vnic. C. de caducis.*
n Qualis eſt iuſiurandi *l. 8. ſup. de cond. & demonſt.* & quæ contra bonos mores, *l. 63. § 9. ſup. ad Trebell.*
o Purum habetur quod ſub impoſſibili conditione relictum eſt, *l. 3. ff. de cond. & dem.*
p *v. l. 161. ff. de reg. iur.*
q *l. 24. ff. de cond. & dem. l. 8. C. de inſt. & ſubſt. l. 4. C. de cond. inſert.*
r *l. 17. ſup. de cond. & demonſt.*
s *l. 11. ff. de reg. iur.*
t *l. 14. in fi. ſup. eo.*
u *l. 9. l. 10. ſup. de adim. l. 200. in fin. ſup. de cond. & dem.*
x Conditio tacita ex teſtamento procedens, impedit diem legatorum cedere, ſecus ſi extrinſecus veniat *l. 99. ſup. de cond. & dem.*
† Præcedentia Sabini fuerunt, hæc Pauli ad Sabinum.
y Differentiam moræ & conditionis obſerua.
z *l. vlt. C. eo. l. 2. §. 2. l. 16. ſup. de iure codicil.*
a nec enim ante aditam hæreditatem debetur, *l. 32. ſup. de leg. 2.*
† Sabini præcedentia fuerant, hæc Vlpiani ad Sabinum.
b Ceſſiſſe diem legati, & petere legatum poſſe differunt.
c *v. l. 19. §. 2. ff. eod.*
d *v. l. 1. ſup. eod.*

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 27. §. 1. ſ. ro.
† ſuperior verſiculus Sabini fuit: hic verò Vlpiani ad Sabinum ſcribentis: vt & l. 8. ſ. eod.
b Vel ſi cui, Cuiac. 4. obſ. 33 & 16. obſ. 36.
c & eidem ſeruo. Cuiac. 18. obſ. 26.
d l. vnic. §. 6. C. de caduc.
e d. §. 6.
f l. 2. §. eod. adde l. 2. §. 5. ſ. eo.
g decur ſi poſt aditam.
† Hæc Vlpiani ſunt ad Sabinum, præcedentia verò Sabini.
h v. l. 4. §. de annui. l. 1. §. 16. ſ. ad S. Pal.
i Legatum annuum non eſt vnum, ſed multiplex: adde §. 2. l. eod.
k l. 1. C. & l. 1. §. de vſufr. legat.
l Annua legata initio cuiuſque anni cedunt.
m annuum ſcil.
n d. l. 1. ſ. eo.
o l. 20. l. 26. §. 2. ſ. eo.
p v. l. 42. ſ. de ver. oblig.
q l. 5. ſupra, de annuis.
r in ſingulis menſibus, v. l. 8. §. 29. ſup. de tranſact. ſic aliàs quot diebus apud Liuium lib. 5. quot Kalendis Plaut. Stich. 1. diri ad Varronem 4. de lingua.
ſ l. 19. in fin. ſup. de ſtipul. l. 23. ſup. de leg.
t l. 23. in ſ. ſup. de adilitio.
u l. 4. ſupra.
x quia eſt conditionale legatum. nam dies incertus facit conditionem. l. 75. de cond. & demonſt.
y exſpectandum. Cuiac. 18. obſ. 16.
z l. 21. ſup. de vſufruct. legat.
a l. 26. §. 3. ſup. de cond. indeb.

tus damnatus ſit, ſi intra pubertatem filius deceſſerit, Seio centum dato: an viuo pupillo defunctus Seius ad hæredem transferat, quaſi a ea conditio ſit expreſſa, quæ inerat? Et magis eſt ad hæredem legatarij tranſire.

6 ¶ Interdum aditio hæredis legato moram facit, vtputa † ſi fortè ſeruo manumiſſo vel ei b cui ſeruus legatus eſt, & ideo c ſeruo aliquid legatum ſit. nam ſeruo d legati relicti ante aditam hæreditatem dies non cedit.

8. Idem libro 24. ad Sabinum.

Nam cum e libertas non priùs competat, quàm adita hæreditate, æquiſſimum viſum eſt, nec legati diem antè cedere. alioquin inutile fieret legatum ſi dies eius ceſſiſſet, antequam libertas competeret. quod euenit, ſi ſeruo purè legetur, & liber eſſe ſub conditione iubeatur, & pendens conditio inueniatur, & poſt aditam hæreditatem.

De habitatione filiofamilias, vel ſeruo legata.

9. Idem h lib. 21. ad Sabinum.

SI habitatio i filiofamilias vel ſeruo legata ſit, puto non adquiri domino vel patri legatum, & ſi ante aditam hæreditatem filius vel ſeruus deceſſerit. nam † cum perſonæ cohæreat, rectè dicitur ante aditam hæreditatem diem non cedere.

De annuo, menſtruo, vel diurno legato.

10. Idem lib. 23. ad Sabinum.

Cum in annos ſingulos legatur, non vnum legatum eſſe, ſed plura k conſtat.

11. Iulianus l libro 37. Digeſtorum.

Nec ſecus, ſi ſingula quæ in annos ſingulos legentur, vt in annum primum mille aurei, in ſecundum homo, in tertium frumentum.

De legato generis. 8. De electione alij quàm legatario commiſſa.

12. Vlpianus libro 23. ad Sabinum.

Nec l ſemel diem eius cedere, ſed per ſingulos ꝗ annos.

1 ¶ Sed vtrùm initio cuiuſque anni, an verò finito anno cedat, quæſtionis fuit? Et Labeo, Sabinus, & Celſus, & Caſſius, & Iulianus in omnibus, quæ in annos ſingulos relinquuntur, hoc probauerunt, vt initio r cuiuſque anni huius legati dies cederet.

2 ¶ Inde Iulianus ait, hoc ſ legatum ſi ſeruo relinquatur, deinde poſt primum vel alterum annum ſit liber, ſibi eum adquirere.

3 ¶ Item Celſus ſcribit quod & Iulianus probat, huius legati diem ex die mortis cedere, non ex quo adita eſt hæreditas: & ſi forte poſt multos annos adeatur hæreditas, omnium annorum legatario debeti.

4 ¶ Sed & ſi quotannis ſit legatum, mihi videtur etiam in hoc initium u cuiuſque anni ſpectandum, niſi fortè euidens ſit voluntas teſtatoris in annuas penſiones ideo diuidentis, quoniam non legatario conſultum, ſed hæredi proſpectum voluit, ne vrgeretur ad ſolutionē.

5 ¶ Si in habitatione aliquid vel in diſciplina legetur, ſic annua x vel quotannis, quibus y diebus penſio debetur habitationis, vel mercedis diſciplinarū, iiſdē intelligitur legatum relictū, ſecundū coniecturā voluntatis facta.

6 ¶ Nouiſſimè Pomponius ſcribit, nihil intereſſe, vtrùm in annos ſingulos, vel quotannis quid in ſingulos menſes vel quot z menſibus, an in ſingulos dies, vel quot diebus legetur, ipſe quoque huic ſententiæ accedo. proinde, & ſi annui legentur tot aurei, idem erit dicendum.

7 ¶ Si cui bona generaliter ſit legatus, & antequam vindicet, deceſſerit, ſi ad hæredem ſuum legatum transferre.

† ¶ 8 Si Titio ſit (ſic) legatum, Quem ſeruū elegerit, & Seius poſt electionem deceſſerit, locus eſt vindicationi ſemel acquiſitæ.

De conditione quam certum eſt extituram.

13. Pomponius lib. 8. ad Sabinum.

HVIuſmodi legatum, *Cùm illud factum fuerit ſiue non* a *fuerit* † *illi do lego*, ad hæredem non tranſit, niſi alter caſus viuo legatario extiterit, quoniam cauſa, ex qua debeatur, præcedere ſ ſemper debet. nec quia certum eſt, alterutrum futurum, omnimodo debebitur. nam talia a legatum, *Cùm morietur heres dato*, certum eſt debitum ‖ iri: ‖ & tamen ad hæredem legatarij non tranſit, ſi viuo hærede decedat x.

De vſufructu, & alienatione. 2. De legato filiofamilias, vt ipſi ſoluatur. 3. Cui acquiritur legatum.

14. Vlpianus ‖ libro 24. ad Sabinum.

SI *vſusfructus aut decem, vtrum legatarius voluerit*, ſint legata, verumque ſpectandum y, & mortem teſtatoris, (&) aditionem hæreditatis: mortem, propter decem: aditionem, propter vſumfructum. quamuis enim electio ſit legatarij, tamen nondum z electioni locus eſſe poteſt. cum proponatur, quæ a nondum teſtatorem deceſſiſſe, aut eo mortuo hæreditas nondum adita. 1 ¶ Inde quærit Iulianus, ſi poſt mortem teſtatoris legatarius decedat, an ad hæredem transferatur? Et libro trigeſimo ſeptimo digeſtorum ſcribit, poſſe dici, decem transtuliſſe, quia mortuo legatario dies legati cedit. argumentum Iulianus pro ſententia ſua affert tale, *Stich. decem, aut ſi pepererit, ſtundum hæres dato*. nam ſi antequam pariat, inquit, a deceſſerit, ad hæredem ſuum decem tranſmittet. 2 ¶ Si ita quis legauerit filiofamilias, vt a ipſi ſoluatur: poteſt procedere legatum, nec imputari heredi a cur non patri, ſed potius filio ſoluat. finge enim hoc nominatim expreſſum ita, *vt filio ſoluat*. certè b ſi pater petat exceptione erit repellendus.

3 ¶ Si dies legati ceſſerit, deinde legatarius in ius alienum peruenerit, ipſi potius debetur legatum in cuius ipſe ius peruenit. tranſeunt c enim cum eo, quæ ei debebantur. ſed ſi ſub conditione fuerit legatum, non tranſit, ſed expectabit d conditionem, eique adquiretur, cuius iuris erit, conditionis exiſtentis tempore. quod ſi e ſui iuris fuerit eo tempore, ſibi potius adquiret.

De morte patris & emancipatione.

15. Idem lib. 5. Diſputationum.

SI ita eſſet liberis fideicommiſſum relictum, *ſi morte patris ſui iuris eſſent effecti*: nec mortalitate patris, ſed emancipatione f patres familiarum conſtituti ſint, deberi eis fideicommiſſum nemo dubitauerit, diemque eius emancipatione ceſſiſſe qui morte patris cederet.

De alternatiuo. 1. De vſufructu ſeruo legato.

16. Iulianus lib. 35. Digeſtorum.

CVm ita legatum eſt, *Stichum, vel quod ex Pamphila natum erit, heres meus dato*: non ante dies legati eius cedet: quàm g aliquid ex Pamphila natum fuerit, aut certum fuerit, naſci non poſſe.

1 ¶ Cum ſeruo h legato, antequam hereditas eius, qui legauerat, adiretur, vſusfructus ab alio legatus fuerit, & prior hereditas eius, qui vſumfructum legauerit, adita fuerit: nulla ratio efficit diem legati cedere exiſtimemus, antequam ea quoque hereditas, ex qua ſeruus legatus erat, adeatur: cum neque in præſentia vllum emolumentum hereditati adquiratur: & ſi interim ſeruus mortuus fuerit, legatum extinguatur i: quare adita hereditate exiſtimandum eſt, vſumfructum ad eum, cuius ſeruus legatus eſſet, pertinere.

2 ¶ Quod ſi ſeruus, cui vſusfructus legatus fuerit, ipſe legatus non fuerit, dicendum eſt, vſumfructum ad hereditatem k pertinere, eo quod dies eius ante aditam hereditatem non ceſſerit.

Si ſeruo legatum aut filiofamilias legetur.

17. Idem lib. 36. Digeſtorum.

CVm legato l ſeruo aliquid legatur, dies eius legati, quod ſeruo datur, non mortis tempore, ſed aditæ hereditatis cedit. & ideo impedimento non eſt regula iuris, quo minus manumiſſo legatum debeatur. quia etſi confeſtim paterfamilias moreretur, non in eandem perſonam & emolumentum legati, & obligatio iuris concurreret.

¶ Perinde igitur eſt hoc, de quo quæritur, ac ſi m, filio herede inſtituto, patri legatum eſſet. quod conſiſtere intelligitur, eo quod quamuis ſtatim paterfamilias moriatur, poteſt emancipatus adire hereditatem, vt patri legatum debeat.

De conditione liberorum.

18. Idem libro 37. Digeſtorum.

IS, cui ita n legatum eſt, *Quandoque o liberi habuerit*, ſi prægnante vxore relicta deceſſerit, intelligitur expleta conditione deceſſiſſe, & legatum valere. ſi tamen poſthumus natus fuerit.

De legato ſub conditione in aliud tempus translato. 1. De conditione, ſi quid non dederit. 2. De pœna & conditione. 3. De eo quod ſub conditione debetur legato.

19. Idem ‖ libro 70. Digeſtorum. ꝑ

CVm ſine præfinitione temporis legatum ita datum fuerit: *Vxori meæ penum heres dato. ſi* q *non dederit centum dato*: vnum legatum intelligitur r centum: quæ ſtatim peti poteſt. pœnæ autem cauſa eò tantum pertinet, vt ante litem conteſtatam tradita penu, heres liberetur.

1 ¶ Quod ſi ita ſcriptum ſit, *Si penum intra Kalendas non dederit, centum dato*: non efficitur ſ, vt duo legata ſint, ſed vt centum legata ſub conditione videantur. idcirco ſi vxor ante kalendas deceſſerit, heredi ſuo neque penum relinquet, quæ legata non eſt: neque ea centum, quia dies legati ceſſerit.

2 ¶ Cùm ab eo mihi fideicommiſſum datum eſt, cui ſub conditione legatum eſt: quemadmodum q ſi hærede reſtituto ſub conditione, purè mihi legetur.

3 ¶ Si debitori, quod ſub conditione debet, legatum eſt, præſens legatum eſt: atque ex teſtamento ſtatim poteſt, vt liberatio præſtetur: & ſi poſt mortem teſtatoris deceſſerit, ad hæredem tranſmittit actionem.

4 Hæc dicenda erunt, & ſi non ipſi debitori, ſed alij cuilibet ſimiliter legatum eſſe proponatur.

De annuis legatis.

20. Marcianus libro 6. Inſtitutionum.

SI cum præfinitione annorum legatum fuerit, veluti *Titio dare vſque ad annos decem*: Iulianus libro 30. Digeſtorum ſcribit, intereſſe. & ſi quidem alimentorum nomine legatum fuerit, plura eſſe legata, & ſequentiorum annorum legatum legatarium mortuum ad hæredem non tranſmittere. ſi verò non pro alimentis legauit, ſed in plures penſiones diuiſit exonerandi hæredis gratia, hoc caſu ait omnium annorum vnum eſſe legatum, & intra decennium decedentem legatarium etiam futurorum annorum legatum ad hæredem ſuum tranſmittere. quæ ſententia vera eſt.

a l. Heredi non eſt imputanda hæc ignorantia, nec enim ſponte cum legatariis contrahit: non legatarios facit, ſed in ipſos incidit per teſtamentum hereditatis, vide Cuiac. 7. obſ. 16.
b Qui filio alicuius legat, vt ipſi ſoluatur, hoc velle intelligitur, vt ex eo legato vſumfructum pater legatarij conſequatur, adde Anton. exiſtimat. l. de lege ...
c v. l. 25. ſup. de adimendis.
d ſed exſpectamus, Hal.
e l. 5. C. de caduc. tollen.
f In tempus emancipationis, vel cum ſui iuris quis eſſe fideicommiſſum relictum, quocunque modo patria poteſtate liberatus debebitur, Paul. ... §. 12. idemque eſt, vno caſu excepto ... ad Trebell. l. 5. §. 12. C. de inſtitutionib.
g l. 18. ſ. eo.
h l. 27. ſ. eod.
i v. l. 3. ſup. eo.
k l. heredem, ... ſ. 6. l. de legat. 1. vide Cuiacium 25. obſer. 40.
l l. 16. §. 3. ſup. eod.
m v l. 21. ſup. de leg. 1.
n l. 20. l. ad Treb. l. 153. l. de verb. ſ. l. 187. l. de regul. iur.
o Legatum eſt, ſi quando liberos, Hal.
p adde l. 24. ſ. eod. l. 1. §. 6. ſup. ad l. Falcid. l. 1. ſup. de penu.
q l. 7. ſup. eod. l. 23. in ſ. ſ. eod.
r l. 32. §. 4. ſup. eod.

De

Universidad Rey Juan Carlos

De die 1. De conditione.

21. *Paulus* libro 2. ad Vitellium.

SI dies appoſita legato non eſt, præſens a debetur, aut confeſtim b ad eum pertinet, cui datum eſt: adiecta, quamuis longa ſit, ſi certa eſt, *veluti Kal. Ianuarijs centeſimis*, dies quidem legati ſtatim cedit, ſed ante diem peti non poteſt.

1 ¶ At ſi incerta c (quaſi *d cum pubes e erit, cum in familiam nupſerit f, cum magiſtratum g inierit, cum aliquid demum*) quod ſcribendo h comprehendere ſit commodum (*fuerit*) niſi tempus, conditioue obtigit, neque res pertinere k neque dies legati cedere poteſt.

2 ¶ Si ſub conditione, qua te heredem inſtitui, ſub ea l conditione Titio legatum ſit, Pomponius putat, perinde hujus legati diem cedere, atque ſi purè relictum eſſet, quoniam certum eſſet, herede exiſtente debitum iri, neque enim per conditionem heredum fieri incerta legata: nec multum intereſſe tale m legatum ab hoc: *Si heres erit, dato.*

De legato cum, vel ſi quatuordecim annorum ſactus erit. 1. De conditione, ſi heres adeat.

22. *Pomponius* libro 5. ad Quintum Mucium.

SI Titio, *cum* n *annorum quatuordecim eſſet factus*, legatum fuerit, & is ante quartum decimum annum deceſſerit, verum eſt ad heredem ejus legatum non tranſire: quoniam non ſolum diem ſed & conditionem hoc o legatum in ſe continet, ſi effectus eſſet annorum quatuordecim. qui autem in rerum natura non eſſet, annorum quatuordecim non eſſe non intelligeretur p. Nec q intereſt, vtrum ſcribatur: *Si annorum quatuordecim factus erit*, an ita: cum priore ſcriptura per conditionem tempus demonſtratur, ſequenti per tempus conditio: vtrubique tamen eadem conditio eſt.

1 ¶ Quædam autem conditiones etiam ſupervacuæ q ſunt. Veluti ſi ita ſcribat: *Titius heres eſto. Si Titius hereditatem meam adierit, Mævio decem dato*: nam pro non ſcripto ea conditio erit, vt omnimodo ad heredem Mævij legatum tranſeat, etiam ſi Mævius ante aditam hereditatem deceſſerit. Et idem ſi ita fuerit ſcriptum: *Si Titius hereditatem meam adierit, intra dies r centum, Mævio decem dato*: nam hoc legatum in diem exitum ſub conditione: quia definitio Labeonis probabilis eſt dicentis* id demum legatum ad heredem legatarij tranſire, quod certum ſit debitum iri, ſi adeatur hereditas.

2 ¶ Si tamen duos heredes inſtituam: & ſi alter ex his adeat hereditatem alicui legem ab omnibus heredibus: non erit pro ſupervacua ea conditio, ſed in portionem quidem coheredis valebit: in ipſius autem, cujus perſona in conditione comprehenſa eſt, ſupervacua erit, perinde atque ſi ſolo coherede inſtituto, eo modo legatum eſſet.

De annuis legatis.

23. *Vlpianus* lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

CVm in annos ſingulos s legatum relinquitur: ſine dubio per annos ſingulos, inſpecta conditione legatarij, ait capere. & ſi plurium ſeruus ſit, ſingulorum dominorum erunt perſonæ ſpectandæ.

De legato ſub conditione in alium translato. 1. De conditione, ſi quid non detur.

24. *Paulus* lib. 6. ad legem Iuliam & Papiam.

SI penum heres dare damnatus ſit, vel fundum: & ſi t non dediſſet, decem ego accepi, & penum legatum & tranſlatum u eſſe in decem, ſi noluerit penum heres dare: & tunc pecuniam deberi, cum interpellatus fundum non *dediſſet. & ſi interea deceſſerit legatarius, tunc heredi ejus non niſi fundum deberi, namque cum dictum eſt,* *At Publicius fundum dato*, perfectum eſt legatum: & cum dicit: *Si non dederit, decem dato*, ſub conditione fundi legatum ademptum videri eo caſu, quo centum deberi cœperint: quorum quia conditio vivo legatario non extiterit, fortè quia interpellatus heres non ſit, euenerit, vt ademptio nihil egerit, fundique legatum duraverit.

1 ¶ Planè ſi ſic legatum ſit: *Si penum non dederit, decem dato*, dicimus non eſſe penum legatum.

De particulis aut. 1. De eo quod reſtatur naturaliter debetur. De conditione extrinſecus expectanda.

25. *Papinianus* libro 18. Quæſtionum.

CVm illud aut illud legatur, enumeratio plurium rerum disjunctiuo modo comprehenſa plura legata non facit x. Nec aliud probari poteſt, ſi quis ſi fundum alterum, vel alterum ſub conditione legauerit. nam, pendente conditione y non erit electio: nec ſi moriatur, ad heredem tranſiſſe z legatum videtur.

1 ¶ *Heres meus Titio dato, quod mihi Seius a debet*. ſi Seius pupillus ſine tutoris auctoritate nummos accepiſſet, (nec) b locupletior factus eſſet, & petitor ad c præſens debitum verba retulit, quia nihil d eius debet, nullius momenti legatum erit. quod ſi verbo debiti naturalem e obligationem, & futuram f ſolutionem cogitauit, interim nihil (ſi) Titius petet quaſi tacitè conditio inſerta ſit: non ſecus ac ſi ita dixiſſet, *Titio dato quod pupillus ſoluerit*. vel ſi legaſſet, quod ex Arethuſa natum erit, vel fructus, qui in illo fundo naſcentur g. *Contrarium non eſt* quod ſi medio tempore legatarius moriatur, & poſtea partus edatur, fructus perveniant, pecuniam pupillus exſoluat, heres legatarij petitionem habet. namque dies legati, cui conditio non adſcribitur, quamuis extrinſecus h ſpectanda ſit, cedit.

De pecunia relicta ex reditu prædiorum. 1. De testatore [illegible] 2. De annuis legatis. 3. De menſtruis cibariis manumiſſis relictis.

26. *Idem* libro 7. Reſponſorum.

FRatrio Maſſadero fratri meo dari volo quinquaginta ex reditu prædiorum meorum [illegible]. poſtea g non h videri conditionem i additam, ſed tempus ſoluendæ pecuniæ prolatum k videri reſpondit. fructibus l inſi m relictæ pecuniæ non perceptis, vbertatem eſſe neceſſariam anni ſecundi.

1 ¶ Cum ab heredib. alumno centum dari voluiſſet teſtator, eam pecuniam ad alium transferri, *vt is [illegible]*, intra viceſimum quintum annum eo defuncto, tranſmiſſum ad heredem pueri fideicommiſſum reſpondi: nam certam n ætatem ſorti ſoluendæ præſtituram videri, non purè fideicommiſſo relicto conditionem inſertam. cum autem fideicommiſſum ab eo peti non poſſet, penes quem voluit pecuniam collocari propter hæc verba: *[illegible] o reddere*, fideicommiſſum ab heredibus petendum qui pecuniam dari ſtipulari debuerunt: ſed* fideiuſſores ab eo non petendos, cuius fidem ſequi defunctus maluit.

2 ¶ Pater annua tot ex fructu bonorum, quæ vxori legauit, acceſſura filij patrimonio præter exhibitionem, quam æquè matri mandauit, *ad annum [illegible]* vxorem præſtare voluit: non plura p, ſed vnum q eſſe fideicommiſſum certis penſionibus diviſum apparuit. & ideo filio intra ætatem ſupraſcriptam diem functo reſidui temporis ad heredem fideicommiſſum eius tranſmitti, ſed non initio cuiuſque anni peti pecuniam oportere, quod ex fructibus vxori datæ pater filio præberi voluit. cæterùm ſi pecuniam annuam pater alimentis filij deſtinaſſet, (non) dubiè perſona r deficiente ſ cauſa præſtandi videtur s extincta.

An conditio adiecta fideicommiſſo conſiſtat in legato repetito.

27. *Idem* libro 9. Reſponſorum.

FIlium familias exporte purè inſtituit heredem, eique fideicommiſſum dedit, & cod. eo teſtamento ita cauit: *Quod ego Seiobus Ti. ſuius heredem inſtitui, [illegible] ſi in patris poteſtate liberatus fuerit.* quæſitum eſt, an à coheredibus eius adita hereditate, legati filio familias dati dies ceſſerit? Reſpondit, ſi purè ſit datum, à coherede filij pro hereditaria parte fideicommiſſum peti poſſe.

1 ¶ Menſtruos denarios denos manumiſſis legauit, quæſitum eſt, cum abſentibus heredibus ex ſenatuſconſulto u libertatem ſunt conſecuti, ex quo tempore eis cibaria debeantur? Reſpondit ſecundum ea quæ proponerentur ex eo tempore his cibaria debeantur, quo liberi eſſe cœperint.

De fundo inſtructo.

28. *Idem* libro 4. Reſponſorum.

SI fundus inſtructus relictus erit, quæritur quemadmodum dari debeat, vtrum ſicut inſtructus fuit mortis tempore, an eo tempore, quo facti ſunt codicilli, an quo peti cœpit? Reſpondit, ea x quibus inſtructus ſit fundus, cum y dies legati cedat, deberi.

De legato quandoque dato.

29. *Valens* libro 1. Fideicommiſſorum.

REſpe, *quandoque heres meus Titio decem dato*, vtique decem heres debebit: ſed quando, dubitari poteſt: vtrum z cum a primum potuerit, & dies cedit, & ab ipſo petetur.

De conditione nuptiarum.

30. *Labeo* libro 3. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

a In obligationibus, in quibus dies non ponitur, præſenti die pecunia debetur, v. l. 41. §. 1. de verb. oblig.
b à die mortis teſtatoris, l. 5. §. 1. l. 75. in fi. ſup. ad Treb.
c v. l. 1. §. 2. l. 54. §. de cond. & dem.
d v. l. 32. §. 16. inf. de verb. ſign.
e id eſt, veluti.
f l. 10. §. de cond. & demonſt.
g l. 3. C. de inſt. & ſubſt.
h quod ſcribendo, Hal. ſcrib. ſcribenti.
i ei cui legatur, ſcilicet.
k Si ſub conditione, vel ex die certa nobis legatum eſt, legatum ad nos non pertinet, antequam dies vel conditio exiſtat. l. 45. in fi. ff. de leg. 2. de die certa. adde l. 38. §. 6. 3. de verb. oblig.
l Quod ſub ea conditione relictum eſt, ſub qua etiam heres alius inſtitutus eſt, etiam ſi ſub conditione datum ſit, purum tamen intelligitur. l. 107. ſup. de cond. & demonſtr. adde l. 7. §. 5. ſup. hoc tit.
m Si quis heres ſub conditione inſtitutus eſt, & ab eo legatum, eo caſu legatum mihi purè debetur. l. 19. §. 2. ſup. eod.
n adde l. 75. l. 107. ff. de cond. & dem.
o l. 99. §. 1. ſup. de leg. 1 adde l. 4. ſup. eo. ſi non intelligit. Hal.
p v. l. 45. §. 3. inf. de verb. oblig.
q Supervacuæ conditiones adiectæ conditionem iuris non mutant. l. 3. C. de ſi. diminut. l. 9. §. 1. ſup. de aliis. pignoratitia ſtatis l. 7. in §. C. de reuoc. donat.
r Penna centeſima: in his enim centum diebus heredibus adiri debet. adde l. 3. §. 2. de admin. Vlpian. 22. §. 27. 28 & ſequentib. l. 5. §. 1. ſup. de acquir. vide quæ dixi ad l. 2. C. qui admitti. De cretione adde Ciceronem 13. ad Att. 5.
s v. l. 4. ſup. de annuis.
t adde l. 16. l. eod.
u hinc colligit penam, pœnæ nomine nouari poſſe. adde l. 43. in fi. l. de pign. & act.
x Si illud, aut illud legatum ſit, vnum legatum eſt, l. 27. ſup. de leg. 1.
y Pendente conditione, legatarius eligere non poteſt.
z Qui pendente conditione moritur, ad heredem legatum non transfert.
a pupillus ſc.
b & locupletior. Cuiacius ad l. 127. §. de verb. oblig. reprehenſus à Roberto, 1. recept. 27. adde & eundem Cuiac. 27. obſerv. 4. & ad tit. quib. mod. toll. oblig. Haud dubiè non male negatio hic legitur. Nam hic dicitur pupillum nihil debere. Quod ſi legeris, locupletior factus eſt, vt emendat Cuiacius minus aliquid deberet. Hic itaque ſit ſenſus, pupillum ſine tutoris authoritate nummos accipientem, neque eo minus locupletiorem factum quidem 'debere intelligi, non obligari. Quod lex 59. §. de verb. oblig. negat pupillum obligari naturaliter, intellige de pupillo penitus impubere, nec locupletiore facto, præſertim ſi tutoris authoritas nõ acceſſit l. 43. §. de cond. indeb. Quod lex 21. ſup. ad l. Falcid. ait pupillum obligari naturaliter, intellige de pubere & locupletiore.
a forte legendum, teſtator.
b l. nihil in præſenti debet pupillus: non poteſt quidquam in præſenti exigi à pupillo, qui nummos accepto non eſt factus locupletior. Huiuſmodi nummum exigere à pupillo qui id ſumpſit ſine tutore ſuo non poteſt.
c vide l. 59. inf. de oblig.
d à veluto, quandocunque.
e eo caſu ſcribi intelligitur conditio l. 1. in fin. §. de cond. & demonſt. l. 73. §. de verb. obl.
f extra ſcripturam teſtamenti.
g propter ea, Cuiac. 13. obſ. 26.
h Imo videtur conditio addita l. ſup. de tritico.
i quæ tacitè inedo ſolet huiuſmodi legatis, ſi fructus naſcantur, l. 1. in fin. ſup. de cond. & dem. l. 73. inf. de verb. obl.
k vt ſi ſenſus, Si cui legauero quinquaginta ex reditu fundi Tuſculani, neque quinquaginta ex reditu eiuſdem percepta ſint, non priuabitur legatarius ſui legati commodo: ſed anni ſequentis vbertas expectabitur. Aliud erit, ſi tibi amphoram vini (quod ex fundo Tuſculano natum erit) legauero: nunc enim ſi minus fructuum natum fuerit, nihil debebitur. Cur hæc verba, quod natum erit, nuncupationis vicem obtinent, l. 5. ſup. de tritico.
l ex fructib. fundi relicta pecunia, non percepta Hal.
m ſui pecuniæ, l. ſi ad modum legatæ pecuniæ fructus ex fundo non ſic perceptus, vt non ſufficiat reditus ad exſoluendam pecuniam legatam, Duar. 1. diſp. 22. n l. 46. in fin. ſup. ad Treb.
o Curandi verbum non inducit fideicommiſſum, nec fidem alterius ſequi, ſed diligentiam aliquam tantum l. §. qui ſine manumiſſione ad libertatem.
p non vnum ſed plura, l. 10. ſup. eo. l. 1. §. 34 ſup. ad Treb. l. 4. ſup. de annuis.
q Iuriſdictionem cumulationis ſolam præſtationum non impedit hinc colligunt, l. 11. ſup. de iuriſdict. cùm plures præſtationes vnius loco habeantur. r nota regulam.
ſ Alimenta cum vita deficiunt. lib. §. §. 10. in ff. ſup. de tranſact. s imo non videtur extincta, dixi ad l. 13. in fin. ſup. de annuis leg.
u Rubriano l. 26. §. 1. de fideic. libert.
x ea quibus, Hal.
y Inſtructus fundus ſi relinquitur, dies legati cedentis inſpiciatur Duar.
z Dandi quandoque debitor intelligitur dare oportere, cùm primum commodè potuerit.
a l. 49. ſup. de condit. & dem. v. l. 125. inf. de verb. ſign.

Universidad Rey Juan Carlos

QVod pupillæ legatum eſt, *quandoque a nupſerit*, ſi ea minor, quàm viripotens ô nupſerit, non c ante ei legatum debebitur, quàm viripotens eſſe cœperit: quia non poteſt videri nupta, quæ virum pati non poteſt.

De conditione ſi hæres non erit.

31. *Scæuola* f libro 14. Digeſtorum.

VXori ex parte ſextante hæredi inſtitutæ ſubſtituit & heredem fidei commiſit, ſi vxor hæres non erit, dotem ei & alia quædam dari. poſt mortem mariti, vxor ante conditionem, & priuſquam adeat hæreditatem, deceſſit d, quæſitum eſt, an dies fideicommiſſi, cùm moritur, ceſſiſſe videatur, ideóque heredibus eius debeatur? Reſpondi, ſi vxor prius deceſſit, quàm hereditatem adiret, videri diem fideicommiſſi ceſſiſſe.

VT LEGATORVM, SEV FIDEICOMMISſorum ſeruandorum cauſa caueatur f.

TIT. III.

De die cauti. De dolo. 1. De dignitate & facultatib. heredis. 2. Ratio huius cautionis & non cauentur. 3. De legatariis & eorum ſucceſſorib. 4. Vel procuratoribus, 5. De legatariis alterius iuri ſubiectis. 6. De heredib. & eorum ſucceſſorib. 7. De fideicommiſſario vniuerſali. 8. De his qui per alios heredes exiſtunt, vel honorariis ſucceſſorib. 9. De delegato. 10. De fideicommiſſo. 11. Si cui relictum ſit, & ſi id perdidiſſet, ſibi relictum. 12. Si quis ex aſſe, vel ex parte legatum debeat. De inſtituto, vel ſubſtituto. 13. De fructib. & vſuris. 14. De legato conditi. 15. De procuratore legatarij abſentis. 16. De reb. & pretio earum. 17. De decem quæ ſunt in arca, vel & vſufructu eorum, alij legato. 18. De fiſco. 19. Quatenus heres legatariis teneatur ex ſtipulatu. 20. De legatario qui eſt in poteſtate alterius: & eodem vt deberi legata ſub diuerſis vel contrariis conditionibus.

1. *Vlpianus* libro 79. ad Edictum.

LEGATORVM nomine ſatiſdari oportere g prætor h putauit, vt quibus teſtator dari fieriue voluit, his i diebus detur vel fiat, dolúmque malum abfuturum k ſtipuletur.

1 ¶ Semper autem ſatiſdare cogitur, cuiuſcunque ſit dignitatis m, vel facultatum quarumcunque heres.

2 ¶ Nec ſine ratione hoc prætori viſum eſt, ſicuti hæres incumbit poſſeſſioni bonorum, ita legatarios quoque carere non debere bonis defuncti, ſed aut ſatiſdabitur eis, aut ſi ſatis non datur, in poſſeſſionem n bonorum venire prætor voluit.

3 ¶ Non ſolum autem omnibus legatariis ſatiſdari oportet: o ſed & ſucceſſorib. p legatariorum ſatiſdari debere iam conſtat, quamuis iſti non † ex iudicio defuncti, ſed ſucceſſionis neceſſitate, quaſi ad æs alienum admittantur.

4 ¶ Sed & procuratorib. legatariorum ſatiſdandum eſt, eóque iure vtimur.

5 ¶ Plane ſi ei q qui in poteſtate alicuius erit, legatum ſit, cauetur ei, cuius iuri ſubiectus eſt.

6 ¶ Non ſolum autem legatorum nomine hæredes cauent, ſed & ſucceſſores eorum.

7 ¶ Is r etiam, cui ex ſenatuſconſulto reſtituta eſt hæreditas, nihilominus ad cautionem compellitur.

8 ¶ Nec non & qui per alios hæredes exiſtunt, ſiue honorarij s ſucceſſores, ad ſatiſdationem cōpelluntur.

9 ¶ Planè ſi quis ſoluta ſtipulatione, litem de legato conteſtatus eſt, probandum eſt, ceſſare t debere † ſtipulationem.

10 ¶ Idemque in fideicommiſſis quoque probandum eſt.

11 ¶ Si cui ita ſit legatum vel fideicommiſſum relictum, & *ſi id perdidiſſet, vt ſibi reſtitueretur*, videamus, an ſatis ſequentis legati ſiue fideicommiſſi petere poſſit. mouet quæſtionem, an fideicommiſſum hoc ſiue legatum debeatur, & quoties debeatur, & an ipſe legatarius cauere debeat ſe non perditurum? De his omnib. extat reſcriptum Diui Pij ad Iunium Mauricium tale: Clodio Fructulo, ſecundum ea quæ epiſtola continentur, legata ſiue fideicommiſſa ex teſtamento Clodij Felicis præſtari debent citra neceſſitatem cauendi, nihil ex iis deminuturum ſe; nam quod fidei heredis ab eodem teſtatore commiſſum eſt, vt ſi Fructulus perdidiſſet, quod ei in teſtamento relictum eſt, rurſus heres ei id reſtitueret, non eo pertinet, vt aut Fructulo priorum legatorum nomine ſatiſdatio iniungenda, aut onerandus ſit hæres in infinitum, vt quotiens id perdiderit, reſtituere ei tantundem debeat, ſed vt per fideicommiſſum poſterius duplicata legata eius videantur. nec amplius ad periculum hæredis pertineat, ſi quid poſtea is conſumpſit, ex ſoluto ei poſteriore fideicommiſſo. Reſcripto ergo oſtenſum, x legatarium hæredi non debere cauere, ſe non perditurum.

¶ Verſa vice an heres de ſequenti legato ſiue fideicommiſſo cauere debeat, quæritur? Et putem, non oportere ei caueri, cùm in ſuo arbitrio habeat, ne perdat id quod ſibi relictum eſt, quamuis ſi quis inſpexerit, quod ſub conditione relictum eſt, dicere debeat, ſatiſdationem exigendam.

12 ¶ Certè ſiue ex aſſe, ſiue ex parte quis legatum debeat, cauere debet, ſiue inſtitutus ſit heres a, ſiue ſubſtitutus.

13 ¶ Belliſſimè † quæritur, an hæc ſtipulatio incrementum ex fructibus vel vſuris ſentiat? Et rectè placuit, ex mora incrementum habituram ſtipulationem, (vt) id quod oportebit comprehendat.

14 ¶ Si quis ſub conditione à legatum ſtipulatus, pendente conditione deceſſerit, ſtipulatio euaneſcit, ſi quaſi nec legatum (non) tranſmittitur.

¶ Huic ſtipulationi eaſdem cauſas & conditiones ineſſe ſciendum c eſt. proinde ſi qua d ſit exceptio, quæ petenti legatum opponi ſolet, eandem ex ſtipulatu e quoque agenti opponendam eſſe placet.

15 ¶ Procuratori eius, qui abſens eſſe dicitur, & ſtipulanti legati nomine ſpondeat heres. Obſeruari, ita cauere debere, ſi f is cuius nomine cauetur, viuat, videlicet ne teneatur illo ante defuncto.

16 ¶ Item quæritur, in hanc ſtipulationem vtrum ipſæ res veniant, quæ legatæ ſunt, an verò pretia earum? Et eſt verius, in hanc ſtipulationem res vel pretia deduci.

17 ¶ Si decem, quæ g in arca erant, mihi legata ſint, tibi eorum vſusfructus legatus ſit, ſi purè vtrúmque legatum ſit relictum, is cui proprietas legata eſt, ipſo iure decem vindicabit, fructuarium autem ex ſenatuſconſulto acturum, & quinque h vſumfructum petiturum conſtat. ſed cùm decem vindicat proprietarius, per exceptionem doli repelli, quia fructuarius de reſtituendis quinque heredi cauit. Planè ſi decem aureorum poſſeſſionem legatarius habeat: Marcellus ait, dandam vel heredi vel fructuario vtilem actionem in legatarium, ſi modò ei cautum.

¶ Sed ſi ſub conditione ei decem legata ſint, fructuarium interim decem, oblata cautione, habiturum. legatario verò, cui proprietas relicta eſt, interim legatorum ſtipulatio præſtanda eſt: ſed ſi omiſerit ſtipulationem, exiſtente conditione, ad exhibendum eum poſſe agere Marcellus ait. ſed ſi ignorans † hæres legatum decem fructuario dedit, ad exhibendum eum non teneri palam eſt: ſuccurrendum tamen legatario aduerſus fructuarium, Marcellus ait.

18 ¶ Si ad fiſcum portio hereditatis peruenerit, ceſſabit iſta ſtipulatio: quia * nec k ſolet fiſcus l ſatiſdare.

19 ¶ Qui minorem partem hereditatis poſſidet, cùm ex maiore parte heres ſit, ſiquidem ipſo iure minuatur portio hæreditatis, ſecurior erit hæres: neque enim ex maiore parte ex ſtipulatu tenetur legatariis, quam ex qua hæres eſt. ſi verò nomen quidem hæredis apud eos integrum maneat, verumtamen effectu minus habeant hæreditatis, & cauerint legatorum nomine, videntur onerari: quia ipſo iure pro ea parte legata debent, pro qua hæredes ſunt. ſed enim æquiſſimum eſt non maiorem partem legatarijs ſoluere, quam cuius habent emolumentum. hoc autem euenit, cum m hæredibus pro aliqua parte ex Trebelliano reſtituitur. nam pro rata exonerandi ſunt hæredes eius partis nomine cuius emolumentum ſibi ablatum eſt.

20 ¶ Si ei qui in alterius poteſtate erit, incerta die legatum fuerit, cauebitur ei qui habet eum in poteſtate, non præciſè n, ſed ſub conditione o, ſi cum eius legati dies cedit, in poteſtate ſit. cæterum ſi ſui iuris inuenitur, iniquum eſſe viſum eſt patri cautum eſſe, cùm alij legatum debeatur. quanquam enim ſine hac adiectione caueretur, verumtamen exceptione patrem vel dominum ſubmoueremus, ſi exiſtentis conditionis tempore non haberent eos in poteſtate. euenit tamen ſecundum hoc, vt in caſum non ſit de legato cautum. nam ſi exiſtentis conditionis tempore ſui iuris ſunt, non erit cautum.

2. *Papinianus* libro 28. Quæſtionum.

NEc, ſi fortè velit pater caueri, *nomine p* [illegible], compellendus erit heres legatum, quod iam filius petere poteſt, alij q quàm cui debetur, exſoluere.

3. *Vlpianus* lib. 79. ad Edictum.

SEd & ipſis, qui ſunt in poteſtate r, cauendum eſt, quemadmodum ſolet caueri, ſi eadem res duob. ſ ſub diuerſis vel contrariis conditionibus relicta ſit. duobus enim ſatiſdatur, ſed in vtroque caſu iiſdem perſonis ſatiſdationem ſubiturus.

4. *Idem* libro 75. ad Edictum.

SI ex cauſa fideicommiſſi ſit apud aliquem hereditas, nec legatorum ſatiſdat, in poſſeſſionem aduerſus eum legatarius mittitur.

De herede capto ab hoſtibus. 1. De appellatione, & abſent. de cautionibus honorariis. 2. Si heres ſatiſdare neget. 3. Vbi cauendum. 4. De pretio rerum diſtractarum.

5. *Papinianus* libro 28. Quæſtionum.

POſtquam hæres ab hoſtibus captus eſt, conditio legati cuius nomine propoſita ſtipulatione cautum fuerat, extitit. fideiuſſores interim teneri negant t: quia neque dies, neque perſona eſſet, ad quam verba ſtipulationis dirigi u poſſint.

1. ¶ Imperator

a id eſt, quandocunque.
b l. 4. ſup. de ſponſalib.
c hanc. ſup. de cond. & demon. Nuptiarum conditio nuptiis inualidis non impletur. Bart.
d Conditio, ſi heres non erit, moriente [illegible] pura efficitur.
e ſubſtitutis eadem ratione cauet heres, l. 12. 13. ſup. qui ſatiſdare.
f legatariis, ab herede, eiuſue ſucceſſorib. l. 1. §. 6. l. eod. & quando ex ea cauſa ſatiſdari debeat. 6. C. 53. Aſpectius Ecloga περὶ ἀσφαλείας τῆς γενομένης παρὰ τῶν κληρονόμων τοῖς ληγαταρίοις. Eclog. 44. tit. 12. nam de cautione à legatariis hæredi præſtanda ſuperius dictum fuit. tit. ſi cui plus quam per l. Falc. Porrò hæc cautio quæ ab herede præſtatur vulgaris dicitur in l. 114. §. 3. l. de leg. 1. in ea ſtipulatur legatarius heres aut diſpenſator legatorum promittit, l. 94. §. 3. in fin. ſup. de leg. 1. ad promittit fideiuſſor quem dat heres. Eius formulam vide apud Cuiac. [illegible]
g ab herede, l. 8. §. 4. ſub qui ſatiſd.
h eſt enim hæc ſtipulatio prætoria, c. Theoph. §. 2. inſt. de diuiſione ſtipulationum.
i l. 1. §. 6. ſup. quando dies leg.
k eodem modo heredi legatariis ſatiſdat. l. 1. §. ſi cui plus quam per leg.
l niſi teſtator remiſerit ſatiſdationem, v. l. 7. C. eod. niſi fiſcus ſit heres §. 18. l. eod. niſi filium filio ſuo dare iubeat, l. 6. C. ad Treb. niſi ſit caſibus in quibus fuiſſet nulla ſeparatio, l. 6. in f. l. eod. v. ſis Accurſium.
m Dignitas & facultas non excuſat ab hac ſatiſdatione.
n l. 4. l. 5. §. 10. l. 4. & l. 15. §. 1. l. eod.
† Heredum alij iudicio defuncti heredes; alij ſine iudicio defuncti. ſicut l. 8. ſup. de vulgari.
p l. 3. l. 10. l. 5. §. de prætoriis ſtipulat. l. 98. §. 2. de leg. 1. & §. 24. in f. l. eod.
q qui ſuccedunt iure Prætorio, l. 15. §. 1. l. c. bonorum poſſeſſores, dixi ad l. 24. in f. l. familiæ herciſcundæ. [illegible] ex l. 2. C. ad Treb.

ƒ legatorum, c nec caſtor, Vulgat. & malè, ſic Eclog. 44. tit. 12. in f. [illegible] vide l. 8. l. 1. [illegible] & l. 21. §. 18. l. de leg. 3.

a Id eſt, ſiue directo, ſiue per obliquum. l. 4. [illegible]
† hoc verbum extat in l. 1. §. 4. l. quod legatorum, l. 7. §. 3. ſup. quod vi aut clam, l. 1. §. 5. inf. quarum rerum.
b v. l. 5. §. 1. l. 15. l. eod.
c quæ ſolent ipſi legato.
d l. 7. §. de cond. ind.
e ex hac ſtipulatione.
f i. cauere debet ſub conditione, non purè.
g v. l. 37. §. de vſu, & vſufr.
h adde l. 19. l. de vſufr. legat.
i vid. l. 63. ſup. de leg. 2.
k i. non. ac l. 3. §. 10. l. de Carbonian. ed.
l l. 3. §. 5. ſup. ſi cui plus quam per leg. Nam fiſcus ſemper idoneus eſſe creditur intelligitur, & ſoluendo l. 2. in fin. ſup. de fundo dotali.
m §. 7. ſup. eod.
n ἀπεριγράφως, §. 1. Inſt. de l. Aquil. abſolutè, l. ſemper §. 1. de iure immunit.
o hanc colligit Cuiac. 12. obs. 8. diem incertum conditionem dici poſſe: nec inter conditionem & diem incertum differentiam eſſe, ad d. l. 75. ſup. de cond. & demonſt.
p De hac formula dixi ad [illegible]
q Pater, licet ſit coniuncta perſona filio, non tamen citra voluntatem filij ei ſolui poteſt. adde l. 3. ſup. [illegible]
r l. 1. §. 5. ſupra.
ſ vel pluribus: nam [illegible] ſingulis ſatiſdandum. [illegible]
t teneantur tamen poteſt. v. l. 94. §. 2. in f. l. de ſolut.
u cur potius hic non teneantur quam in ſpecie legis 10. l. eod. v. omnino l. 15. obs. 7.
x Ideo tenetur fideiuſſor, vtrumque ergo heres neque pollicitor ſit, l. 1. §. 14. inf. ſup. depoſiti.
y dirigi Haloand.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Imperator Marcus Antoninus Iulio Balbo reſcripſit, eum, à quo res fideicommiſſæ petebantur, cum appellaſſet, cauere a vel, ſi b caueat aduerſarius, transferri c poſſeſſionem debere c. Rectè placuit principi, poſt d prouocationem quoque fideicommiſſi cautionem interponi. quod enim ante ſententiam, ſi petitionis dies moraretur e, fieri debuit ſ, tam amitti poſt victoriam, dilata petitione non oportuit. ſed quare non caueret g de fideicommiſſo, qui prouocauerit, ſi caueret aduerſarius, ad eum poſſeſſionem eſſe transferendam reſcripſit: cum alia h ſit edicti conditio. non enim exigitur à legatario vice mutua cautum: ſed vicariæ cuſtodiæ gratia poſſeſſio datur, & qui obtinuit, in poſſeſſionem per prætorem aut præſidem inducitur i. ſed prætor quidem in omnium rerum poſſeſſione, quæ in cauſa hæreditaria permanent, omnimodo fideicommiſſi ſeruandi gratia eſſe permittit. princeps autem earum rerum nomine, de quib. fuerat iudicatum, mutuas admiſit cautiones. ſicuti cùm de bonis ſuis conferendis k filius, accepta poſſeſſione, cauere non poteſt: qui emancipatus ei actiones, defertur conditio cauendi fratrib. ex forma iuriſdictionis, quod ex portione fratris fuerint conſecuti, cum bona propria conferre cœperit, ſe reſtituturos. ſed ſi nec ipſi cauere poſſint, vtiliter probatum eſt, virum bonum l à prætore eligendum, apud quem vt ſequeſtrem m fructus deponantur: quique vtiles actiones à prætore datas exerceat. poſſeſſio autem ex reſcripto n ſupra relato non aliter ad eum, qui fideicommiſſum petit, transfertur, quam o ſi cauerit, tamen maximè aduerſarius non per inopiam, ſed per contumaciam cauere noluerit. ſed ſi is, qui vicit p, non poſſit cauere, vel res deponenda, vel iuriſdictio q reſtituenda erit.

2 ¶ Si dies aut conditio r legati, fideicommiſſi petitionem actionemve differre dicatur: & ideo ſatiſdatio deſideretur, hæres autem per calumniam poſtulari contendat, & relictum neget, non aliter audiendus erit, qui caueri poſtulat, quam ſi ſcripturam, qua relictum adfirmat, exhibuerit.

3 ¶ Cùm quærebatur, vbi ſ fideicommiſſi ſeruandi cauſa caueri oporteat: Imperator Titus Antoninus reſcripſit, ſi domicilium Romæ non haberet hæres, & omnis hæreditas in prouincia eſſet, ad ſatiſdationem fideicommiſſi nomine in prouincia fideicommiſſarium remittendum eſſe. Quare ſi hæres in eum locum, cauendi gratia, remitti deſideret, vbi domicilium habet, legatarius autem ibi caueri poſtulet, vbi eſt hæreditas, non erit hæres remittendus. idque Imperator Titus Antoninus reſcripſit.

4 ¶ Quibus literis adiectum, t & ſi u bona iam diſtracta ſunt vel teſtatoris permiſſu x vel concedente legatario; pretium eorum fideicommiſſi ſeruandi cauſa in depoſito habendum.

De ſumma incerta. 1. De rebus publicis.

6. *Vlpianus* lib. 6. Fideicommiſſorum.

SI quando incerta ſumma u eſt fideicommiſſi, [eius] qui cognoſcit, taxatione x quoque fideiuſſores petuntur.

1 ¶. Admonendi autem ſumus, rebus y publicis z remitti ſolere ſatiſdationem fideicommiſſorum, etiam ſi quando neceſſitas dandi intercedat. repromiſſio planè exigenda eſt, voluntati defuncti ſtatui.

De legato filio vel ſeruo à patre dominóve.

7. *Paulus* lib. 2. Manualium.

FIlio a vel ſeruo ſub conditione à patre dominóve hærede inſtituto legatum eſt. huius legati ſatis petere non poſſunt. ſed pendente conditione emancipatus à vel manumiſſus ſi ſatis petant, quæritur, an audiendi ſint, ne beneficium patris, dominíve ipſis oneroſum a ſit: an ſibi imputare deberent, qui dederunt eis poſtulandi aduerſus ſe facultatem. ſed melius eſt per mediocritatem cauſam dirimere, vt cautioni c tantum cum hypotheca ſtatim rerum committantur.

a vel ſi non caueat. *Hal.*
b l. 1. §. 2. *ſup. eod.* Poſſeſſio præter cauſa eadem iudicis iure transferri poteſt, dixi ad l. 6. *in fin. inf. de carboniano.*
c Fauore teſtamenti & ſententiæ, cùm heres appellans cauerit, transfertur vera poſſeſſio rerum per ſententiam adiudicatarum, in legatarium vel fideicommiſſarium heredi cauentem.
Ideoque hic caſus eſt ſpecialis qui ad miſſionem ex edicto extendi non debet. vide Molin. §. 2. [illegible] Gloſ. 1. n. 5.
d & ita poſt condemnationem: ergo & poſt litem conteſtatam: atqui poſt litem conteſtatam non cauetur? *l. 1. §. 9. ſ. eod.* Solue, id eſt antequam lis demum conteſtetur in iudicio appellationis. *Cuia. 15. obſ. 10.*
e id eſt, ſi nondum peti legatum, nondum lis de legato conteſtari poteſt. ergo & ante ſententiam, & ante litem conteſtatam. atque ita poſt litem conteſtatam heres ſatiſdat legatario. *v. Cuiac. 15. obſer. 10. v. l. 1. §. 5. ſup. eod.* malim ita hunc locum accipere. Quemadmodum hæres cauere legatariis cogitur, ſi petitionis diem moratur, ita cauere legatariis cogitur quib. cauere ſententia iuſſus eſt. Deterior eſt enim cauſa condemnati heredis, quam nondum conuenti.
f per hæredem ſcil.
g ſed quare non caueat. *Hal.* ſed quare non cauerit. *Cuia. 1. ſeuerus Paul. 12. §. 1.*
h Differentiam reſcripti Marci, & edicti Prætoris obſerua.
i an ita vt hæredem expellat? Minimè, *l. 5. inf. ſin. prox.* niſi magna ſubſit contumacia. *l. 7. in fin. inf. quib. ex cauſ. in poſſeſſ.*
k *l. 1. l. 16. inf. de collat. bon.*
l curatorem, *l. 1. §. 1. de collat. bonor.* in ſpeciale eſt. cum regulariter prohibita eſt ſequeſtratio, *l. 1. C. de probib. ſequeſtr.*
m Marci Antonini *in pr. huius §.*
o v. quæ notaui ad *l. 25. §. 16. ff. de donat.*
p is qui vicit. *Hal.*
q i. ex edicto Prætoris, is qui vicit fideicommiſſi ſeruandi cauſa, ſimul in poſſeſſionem omnium bonorum cuſtodiendorum cauſa eſſe iubetur. Edictum à reſcripto D. Marci differt: Qui edicto mittitur in poſſeſſionem, ſolus non poſſidet: qui ex reſcripto ſolus poſſidet. *vnde, ſed quare, ſup. ea. v. Cuiac. 1. ſeu. Paul. 12. §. 1.*
r Cauetur etiam legati conditionalis nomine, *l. 15. l. 20. l. 28. ſup. de pign.*
ſ *l. 8. §. 6. ſup. qui ſatiſdare.*
t adde *l. 1. §. 4. ſup. de reb. eor.*
u finge annuum relictum, non adiecta quantitate.
x Incertum fideicommiſſum iudex taxare poteſt: idque facit conſiderata perſona defuncti, *l. 14. ſup. de annuis. l. 4. C. de alb. comp. & l. 5. C. ſi quis alteri vel ſibi ſub alter. nom. vel alien. pecun. emerit.* Eodem ratione incertam dotem iudex definit. *Bald. in l. vlt. C. de ſent. quæ ſine certa quantit.* (niſi dos à marito ſimpliciter fuerit legata) *l. vlt. C. de falſa cauſa adiect.* Idem dicendum, ſi quantitas relicta fuerit arbitrio boni viri, tunc enim incerta quantitas non videtur relicta, ſed ea demum quæ patrimonio defuncti conſentanea eſt, *l. 1. in fin. ſup. de leg. 2.* Eodem modo incerta legata ad pias cauſas non vitiantur, *l. Stichum 12. ſup. de leg. 3. l. quidam teſtam. 50. ſup. de legat. 1.* aliis caſibus, incertum legatum non debetur, hoc eſt, quoties non apparet, quid, quale, quantumve debeatur, *l. ſi ſic 75. §. 1. 3. de leg. 1.* y & illuſtribus, *l. 17. C. de dignitatib.* z eadem remittitur in aliis cauſis, immobilium poſſeſſionibus, *l. 13. ſup. qui ſatiſd.* a Filius & ſeruus emancipati nomine legati exigere poſſunt caueri ſibi. b *v. l. 50. inſ. ad Trebell.*

Quando dies ſtipulationis cedit, aut venit.

8. *Vlpianus* lib. 48. ad Sabinum.

CVm legatorum nomine ſatiſdatum eſt, ſimul d dies legatorum ceſſit, protinus iiſdem diebus etiam ex ſtipulatione debentur e.

9. *Paulus* lib. 12. ad Sabinum.

NOn tamen vt ſtatim peti poſſint, deberi ſ enim dicimus, & quod die certa præſtari oportet, licet dies nondum venerit.

De morte heredis qui ſatiſdedit.

10. *Pomponius* lib. 26. ad Sabinum.

SI à te hærede legatum mihi ſit ſub conditione, tuque, poſtquam adieris hæreditatem, ſatiſdederis legatorum, & poſt mortem tuam, ante aditam tuam hæreditatem, conditio legati extiterit: Sabinus ait, fideiuſſores mihi teneri g: quia omnimodo dari oportet legatum, & (ſi) in rem eſſet concepta ſtipulatio.

De procuratore heredis.

11. *Gaius* lib. 13. ad Edictum Prouinciale.

SI legatarij aduerſus me in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa miſſi ſunt, procurator, vel quis alius meo h nomine cauerit, perinde mihi prætor accommodat interdictum, quo iubeantur diſcedere legatarij poſſeſſione, ac ſi ego cauiſſem.

De cautione remiſſa à teſtatore.

12. *Marcianus* lib. 7. Inſtitutionum.

LIcet, vt i non petatur cautio, conditio teſtamento ſcripta fuerit, non videtur conditio. & ideo k licet deſideraverit quis caueri ſibi, non videtur conditione defectus, quia poſtquam remitti talem cautionem iure publico placuit, nec onus cautionis ſequitur, ne quidem conditio intelligitur.

Si quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſſidet hæreditatem.

13. *Neratius* lib. 7. Membranarum.

EI quoque, (cui) legatorum actio datur in eum, qui prætermiſſa l inſtitutione, ab inteſtato poſſidet hæreditatem, legatorum ſatiſdatur & niſi ſatiſdabitur, in poſſeſſione legatorum ſeruandorum cauſa mittitur. nam hæc quoque prætor perinde ſalua eſſe vult, atque ea quæ iure ciuili debentur. Idem Ariſtoni placet.

De fideicommiſſis. 1. Si certum ſit non eſſe locum fideicommiſſo.

14. *Vlpianus* lib. 79. ad Edictum.

HÆc ſtipulatio & in fideicommiſſis locum habet, ſiue m purè fideicommiſſum ſit relictum, ſiue ex die certo, vel ſub conditione: ſiue res aliqua, ſiue hæreditas, ſiue ius aliquod relictum eſt.

1 ¶ Diuus quoque Pius reſcripſit, quoties o euidens res n eſt, vt p certum ſit nullo modo fideicommiſſo locum eſſe: periniquum eſſe, ſuperuacua cautione onerari hæredem.

De legato præſenti. 1. & de S. C. Trebelliano. 2. De fideicommiſſo ab inteſtato.

15. *Paulus* lib. 75. ad Edictum.

ETiam q de præſenti legato locum habet hæc ſatiſdatio: quoniam nonnullas moras r exercitio iudicij habet.

1 ¶ Si & ab hærede inſtituto legatorum ſatis acceperit legatarius, & à Trebelliano fideicommiſſario: vtraque quidem ſtipulatio committetur: ſed exceptione ſe tuebitur hæres, quia cauere non debuerit. ſed ſi pars ſ hæreditatis reſtituta ſit, ab vtroque cauendum eſt.

2 ¶ Etiam ſi ab inteſtato debeatur fideicommiſſum, locum habet hæc ſtipulatio.

Si duo eiuſdem nominis de legato contendant.

16. *Gaius* libro 7. ad Edictum Prouinciale.

SI duo eiuſdem nominis [de] legato t contendant u, vtriſque ſatiſdatur, nec onerari hæredem, cum poſſit eoſdem fideiuſſores ad vtramque ſtipulationem adhibere, qui & ipſi non onerantur x cum ſcitur tamen ſit, vt vni tenerentur.

De hæreditate ſeruorum.

17. *Paulus* lib. 52. ad Edictum.

SI ab vno ex hæredib. legatorum ſatis accipimus, cum ab omnibus hæredibus nobis legatum eſſet, ſi pars cohæredis accreſcat promiſſori, in totum fideiuſſores tenentur y, ſi ſolidum legatum is cœperit debere.

De cautione remiſſa à teſtatore. 1. De depoſito. 2. Si tutor cohæres pupilli in ſolidum cauerit.

18. *Scæuola* lib. 29. Digeſtorum.

QVæ filium legitimum relinquebat, patrem eundemque y colibertum ex aſſe ſcripſit hæredem, fideique eius commiſit, vt, *quidquid ad eum ex hæreditate eius perueniſſet, cum moreretur, reſtitueret filio infantium, ut ipſi* ſui: & hæc verba adiecit, *ſatis z à ſuis patri meo exigi veto.*

a oneroſum eſt enim: quia illius deinceps ſibi acquirit, non patri. dixi ad l. vnic. in fin. C. de emancip. l. 3. inſ. ſi à parente.
c adde l. 33. §. 3. C. de epiſcop. & ibidem Caſtrenſem.
c vide Nouell. 22. cap. 42.
d ſimul ac dies. *Hal.*
e adde tamen l. 9. inf. eod.
ſ *l. 213. ff. de verb. ſign.*
g Vel potius fideiuſſores hic tenentur, quam in caſu legis quintæ, *ſup. eod. v. Cuiac. 15. obſerua. 9.*
h *l. 6. in fin. ſ. ſi qui grauis, l. 40. in fin. ſ. de ſolutionibus.*
i *l. 2. l. 4. l. 7. C. vt in poſſeſſ. leg.*
k *l. 77. in fin. ſup. de cond. & demonſtr.*
l *l. 2. ff. ſi quis omiſſa cauſa.*
m al. ſiue purè.
n Exceptionem parit quæſitam ſiue vel Princeps nutare non poteſt. *l. 2. Cod. de. precibus Imperatori offer.*
o vid. l. 1. C. vt in poſſeſſ.
p *l. 1. §. 3. & vlt. l. 2. l. 3. ſ. ſit. prox.*
q non tantum de conditionali. *l. 1. §. 4. l. 3. §. 2. ſup. eod. l. 28. ſup. de pignor.*
r *l. 51. ff. de iudiciis.*
ſ *v. l. 4. ſup. eod.*
t de legato contendunt. *Hal.*
u quid enim ſi in nomine legatarij dubitatum ſit, *l. 4. ſ. pro legato.*
x *l. 1. l. quod legatorum,* Cur? an quod in omnem cauſam accepit, *l. 56. §. 2. de ff. de fideiuſſoribus arg. l. 56. §. 1. in ſ. ſol. de fideiuſſ.*
y potuit enim filius vna cum matre manumitti.
z Teſtator ſatiſdationem ſeu onus ſatiſdationis remittere poteſt hæredi et, ſiue illius hæreditatem grauato. Quid ſi hæres bona ſua diſſipet? cauere non cogitur, vt hic, ergo. An reſtituere cogitur? Ait Accurſius, negant. *l. Imperator 50. ſup. ad Trebell.* aut rem ſequeſtrandam eſſe: aut cauere cogi: aliud enim eſt inde cauere & ſatiſdare fideiuſſore dato.

Universidad Rey Juan Carlos

quæſitum eſt : cùm iſte Seius ſubſtantiam ſuam diſſiparet a, & vereretur pater fideicommiſſarij, ne inane fideicommiſſum conſtitueret, an ad ſatiſdationem fideicommiſſi nomine patrem defunctæ compellere poſſit ? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non compellendum cauere b.

1 ¶ Idem quæſiit, teſtatricem apud maritum ſuum, ex quo filium reliquerat, res depoſuiſſe non exacta cautione depoſitionis, an ea res patri heredi reſtitui debeat : an verò, quoniam c emolumentum totius hereditatis ad filium defunctæ reuerti deberet apud maritum remaneret, apud quem dos remanſiſſet ? Reſpondit, quod mulieris manifeſtè, nec d in dote fuiſſet, reſtituendum eſſe heredi.

2 ¶ Tutor, qui & cohæres pupilli erat, abſente pupillo, cùm admonuerunt eum legatarij fideicommiſſi nomine, in ſolidum ipſe cauit e. quæſitum eſt, an in pupillum adultum factum danda ſit vtilis actio? Reſpondit, dandam.

VT IN f POSSESSIONEM LEGATOrum vel fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa eſſe liceat g.

TIT. IV.

De cautione remiſſa à teſtatore. 1. Quibus ex cauſa legatorum vel fideicommiſſorum mittitur in poſſeſſionem. 2. De liberatione relicta 3. De legato ſoluto. 4. De hereditate non adita.

1. *Vlpianus* lib. 52. ad Edictum.

SI quis, cùm vetitus eſſet h ſatis accipere, acceperit, an repeti i ſatiſdatio k, ita poſſit, vt heres condicat liberationem ? Et quidem (ſi) ſciens hæres indebitum cauit, repetere l non poteſt. quid deinde ſi ignorauit remiſſam ſibi ſatiſdationem ? poteſt condicere m: ſi verò hoc non potuiſſe remitti crediderit, nunquid condicere poſſit, qui ius ignorauit ? adhuc tamen benignè quis dixerit ſatiſdationem condici poſſe.

¶ Quid deinde, ſi commiſſa ſit ſtipulatio? fideiuſſores putamus exceptione vti poſſe, an non ? & magis eſt, vt vtantur exceptione : quia ex ea cauſa intercesſit ſatiſdatio, ex qua non debuit.

1 ¶ Non n exigit prætor, vt per hæredem ſtet, quo minus caueat. ſed contentus fuit, per legatarium vel fideicommiſſarium non ſtare, quo minus ei caueatur. quare ſi non fuerit, qui interpelletur cautionis nomine (hic eſt is à quo legatum fideiue commiſſum relictum eſt) omnimodo poterit legatarius, & fideicommiſſarius in poſſeſſionem ex hoc edicto mitti : quia verum eſt, per eum, cui caueri oportebit, non fieri, quo minus caueatur.

¶ Non o tamen & ſatiſdatio debet offerri legatario. ſed ſufficit, ſiue deſiderauerit ei non caueri, ſiue non habeat p à quo ſatis deſideret.

2 ¶ Si debitori liberatio ſit relicta, non eſt exigenda cautio : quia habet penes ſe legatum. quippe, ſi conueniatur, exceptione doli mali vti poſſit.

3 ¶ Et q cui legatum ſolutum eſt, cum conſtet r legatum ſ r non deberi, Diuus Pius ad Auidium Equeſtrem reſcripſit, non debere prætorem ſatiſdationem admittere.

4 ¶ Tunc ante aditam hæreditatem ſatiſdandum de legatis eſt, cum adhuc dubium eſt, an hæreditas adeatur. cæterum ſi certum ſit, repudiatam, vel omiſſam hæreditatem, vel abſtentos neceſſarios hæredes, fruſtra hoc edictum imploratur : cum certum ſit, legatum, vel fideicommiſſum non deberi ſ.

2. *Idem* lib. 79. ad Edictum.

SI autem certum ſit, hæreditatem necdum aditam fuiſſe, nec ſatiſdatio, nec poſſeſſio locum habet.

Si is à quo ſatis petitur, velit ſtatim conſtare de fideicommiſſo. 1. De calumnia. 2. De procuratore ſatis deſiderante. 3. Si ſemel fuerit ſatiſdatum.

3. *Idem* lib. 52. ad Edictum.

SI is t, à quo ſatis petitur, offerat † cognitionem, & dicat, *hodie conſtet u de fideicommiſſo; hodie agamus*, dicendum ceſſare ſatiſdationem, cùm poſſit ante † de fideicommiſſo, quàm de ſatiſdatione conſtare.

1 ¶ Nec non illa cognitio imploranda erit ab hærede, ſi fortè dicatur per calumniam x ſatis peti. hoc enim commune eſt omnium ſatiſdationum. Diuus enim Pius reſcripſit, eum, apud quem ſatis petitur, debere explorare y, num per calumniam ſatis petatur: de qua re ſummatim debet cognoſcere.

2 ¶ Si procurator z ſatis legatorum deſideret, ſi quidem mandatum ei ſit, non habebit neceſſe de rato cauere, ſed erit ei ſatiſdandum. ſi verò dubitetur, an mandatum ſit, vel non ſit, de rato cautio erit exigenda.

3 ¶ Si ſemel fuerit ſatiſdatum, quæſitum eſt, an etiam rurſus cauendum ſit, ſi fortè dicatur, egenos fideiuſſores eſſe datos ? & magis eſt, vt caueri non a debeat. hoc enim Diuus Pius reſcripſit Pacuuio Licinianio : ipſum enim ſibi imputare ſuo expenſum ferre debere, qui minus fideiuſſores idoneos accepit. neque enim oportet per ſingula momenta onerari eum, a quo ſatis petitur.

4. *Papinianus* lib. 28. Quæſtionum.

PLanè ſi noua b cauſa allegetur, veluti quòd fideiuſſor deceſſerit, aut etiam rem familiarem inopinato fortunæ impetu amiſerit, æquum erit præſtari cautionem.

De effectu miſſionis in poſſeſſionem. 1. De damno infecto. 2. De pluribus legatarijs pluribuſue creditoribus. 4. De legatarijs & creditoribus. 5. De rebus hereditarijs, vel non. 6. De his quarum proprietas ad heredem pertinet. 7. De agris vectigalibus. De pignore. 8. De partu, ſœtu, fructibus. 9. De rebus bona fide emptis. 10. De depoſito vel commodato. 11. De duob. hæredibus. 12. De tabulis pupillaribus. 13. De alio ſucceſſore grauato. 14. De herede heredis. 15. De dote. 16. De rebus hereditatis ſ[illegible] & de mora. 17. De cuſtodia & fructibus. [illegible] De legatarijs ſtatim vel [illegible] 24. [illegible] 25. De alio ſucceſſore [illegible] 26. De [illegible] ab eo qui in poſſeſſionem miſſus eſt. 27. Si miſſus in poſſeſſionem non admittatur. 28. De ſiſte legatarij commiſſo.

5. *Vlpianus* lib. 52. ad Edictum.

IS c cui legatorum fideiue commiſſorum d nomine non cauetur e, miſſus f in poſſeſſionem, non g pro domino h eſſe incipit ſ neque tam poſſeſſio rerum ei, quàm cuſtodia k datur. neque enim expellendi l heredem ius habet, ſed ſimul cum eo poſſidere iubetur, vt ſaltem tædio perpetuæ cuſtodiæ extorqueat hæredi cautionem.

1 ¶ Si alius damni infecti nomine miſſus ſit in poſſeſſionem, alius legatorum ſeruandorum cauſa: poſſe m eum, qui legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſionem miſſus eſt, etiam damni infecti cauſa in re : qui, ſi ſatiſdederit, non aliter decedere poſſeſſione debebit, quàm ſi ei cautum fuerit, etiam eo nomine, quo ſe damni infecti obligauit.

2 ¶ Si plures legatarij miſſi in poſſeſſionem deſiderauerint, omnes venire debent in poſſeſſionem. is enim qui ex cauſa legatorum poſſidet, ſibi, non alij poſſidet. Alia n eſt cauſa, cùm creditores rei ſeruandæ cauſa mittuntur in poſſeſſionem. nam is qui poſſidet, non ſibi, ſed omnibus poſſidet.

3 ¶ Qui prior miſſus eſt legatarius in poſſeſſionem, non præfertur ei o, qui poſtea mittitur. inter legatarios enim nullum ordinem obſeruamus, ſed ſimul omnes æqualiter tuemur.

¶ 4 Poſtquam vel ſeruandæ p creditores poſſidere cœperint, legatorum ſeruandorum gratia miſſus in poſſeſſionem, creditoribus q potior non habebitur r.

5 ¶ Qui in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa mittitur, in poſſeſſionem quidem rerum hæreditariarum omnimodo veniet, hoc eſt, earum quæ in cauſa hæreditaria manent. cæterarum autem, quæ in cauſa hæreditaria non erunt, non ſ alias mittitur, quàm ſi dolo malo in ea cauſa eſſe deſierit : nec ſemper, ſed cauſa cognita.

6 ¶ Bonorum t autem appellatione hæ res comprehenſæ videbuntur, quarum proprietas ad hæredem pertinet.

7 Sed & ſi vectigales u agri ſunt, & ſi quæ pignora teſtatori data, in eorum quoque mittetur poſſeſſionem.

8 ¶ Sed & in partus ancillarum, & fœtus pecorum, idem fructus, æquè omnimodo legatarius & fideicommiſſarius mittetur.

9 ¶ Sed & ſi rem alienam defunctus bona fide emerit, in poſſeſſionem eius mittendum legatarium conſtat. nam & hæc x res in cauſa hæreditaria eſt.

10 ¶ Si depoſita res apud defunctum fuerit, vel commodata, locum miſſio non habet : quia non ſunt iſtæ res hæreditariæ y.

11 ¶ Si ex duobus hæredib. alter ſatiſdare ſit paratus, alter non, in partem eius miſſio locum videtur habere debet. Miſſi itaque legatarij impediunt etiam eum, qui ſatiſdedit, rei adminiſtratione. quare ſuadendum erit hæredi, vt in aſſem ſatiſdet, ne adminiſtratio eius impediatur.

12 ¶ Si ab impuberis ſubſtituto legata ſint relicta, & impubes deceſſerit : miſſio non ſolum in ea bona, quæ teſtatoris fuerunt, verum ad ea quoque, quæ impubes adquiſiit, locum habebit : nam hæc quoque hæreditaria ſunt : viuo autem impubere, neque miſſio, neque ſatiſdatio locum habet.

13 ¶ Si hæres non ſit, à quo fideicommiſſum relictū

a ut litigio contēſti non poteſt peti etiamſi heres dilapidet.
b quia ad contra voluntatem teſtatoris pertinet, l. 11. ſup. eod.
c Preſ. rectè poteſt, quod in continenti reſtitui oportet.
d Igitur quod in dote non fuerit, non erit reſtituendum patri.
e vel. [illegible] ſi quis cautionibus, adde l. 26. C. de admin. tut. l. vlt. in princ. ſup. cautum ex ſolidi exacta.
f 6. C. ſ. [illegible]
g non ſatiſdante ſcil. hærede, aliàs nullius momenti eſt ciuiles, quæ vim executionis in contumacem non habet. Aeſchines apud [illegible]
h à teſtatore l. 12. l. vlt. l. sic. prin.
i ab herede ſc.
k præſtita legatario ſc.
l indebitum à ſciente ſolutum non repetitur, l. 1. ¶. de cond. indeb.
m condictione ſine cauſa ; vel incerti, l. 1. ¶. de cond. ſine cauſa.
n vt mittatur quis in poſſeſſionem non exigitur contumacia, ſed conuenientia.
o Cautionem legatario offerre heres non cogitur.
p eo caſu ſatius eſt ad damnum denunciari. l. 5. §. 2. 3. inf. de noui oper. l. 4. §. 5. inf. de damno.
q & cui legatum eſt, cum conſtet, &c. Cuiac. 4. obſeru. 33.
r l. 4. in fin. ¶. tit. prox.
ſ non deberi. Accurſ. l. 19. ¶. de legatis. 101.
t ſ. ſi heres, à quo legatum petit ſatiſdari ſibi legati nomine, dixerit ademptum vel inutile legatum eſſe, & incontinenti ſe id probare velle dicere : de hac exceptione prius cognoſcendum eſt, quàm de ſatiſdatione : non eſt diſputandum de eo quod ſtatim conſtare poteſt. [illegible]
† officio iudicis.
u hodie conſtat. Hal.
† intra breue tempus arbitrio iudicis : vel intra tempus, [illegible] quod ſit examinatio, an fideiuſſores ſint idonei : vel petendum eſt de calumnia iuramentum, v. Bar. hic.
x l. 2. §. penult. ¶. eod. l. 14. in fin. ¶. tit. prox. l. 43. ¶. de iud. [illegible]
y l. 1. C. eod.
z l. 1. §. 4. ſuprà tit. prox.
a ideò caueri debent, l. 10. in fin. ¶. qui ſatiſd. adde l. 22. §. [illegible] ſup. ſolut.

a l. 11. §. 18. ¶. de leg. 3. l. [illegible] ſup. vt leg.
b l. 10. in fin. ¶. qui ſatiſdare, v. l. 14. l. de ſtipulat. [illegible] vide quæ ſcripſi ad l. ſ. Cod. de [illegible] quid enim ſi fideiuſſores dati non ſint idonei ? l. 13. ſup. de hered. petit. l. 4. ¶. de præſcr. ſtipulat. l. 13. §. 2. ¶. de conſtituta.
c l. legatarius ipſe.
d ſoluendorum.
e ab herede defuncti.
f ex primo decreto.
g Legatarius cui non cauetur, ſi ſit miſſus ſe in poſſeſſionem rerum, nunquam tamen dominus eſt, vt hic, niſi data ſit ei res in ſolutum ex ſecundo decreto, tunc enim res in bonis eius eſt, l. 2. ¶. [illegible] ſup. ſi ex [illegible]
h non propterea tamen nanciſcitur, ſed ius pignoris, l. 5. in fi. l. 5. C. vt in poſſ. leg. pro pignore, non vt dominus poſſidet l. 3 [illegible] ſup. de leg. 1. adde l. 3 [illegible] pro emptore : l. 26. ſup. de pignor.
i Imò pro domino poſſidet, l. 2. §. 1. ¶. ſi ex noxali cauſa. l. ſi ſtatim. §. [illegible] 35. ¶. de damno. Et miſſione legatorum ſeruandorum cauſa, eſt decretum conceſſi poteſt.
k is non poſſidet, ſed poteſt videri, l. 1. §. 9. ¶. quod legatorum. cuſtodiæ cauſa in poſſeſſionem rerum hæreditariarum mittitur, adde l. 23. §. [illegible] cuſtodia & obſeruatio rerum ei conceditur, l. 12. ¶. quib. ex cauſ. in poſſ. l. 2. in fin. ¶. de acquir. poſſ.
l l. 15. §. 20. inf. de damno.
m Sed poteſt ? miſſus in poſſeſſionem earum bonorum habere debet, l. Prætor [illegible] non ſolùm poſſidere [illegible] l. ſi ſtatim. 15. §. ſi quis [illegible] ¶. de damno. Carere autem ſe damno infecto [illegible] & cuſtodia rebus adhibere ſe [illegible] ſic ipſum recipere ab eo cui in [illegible]
n l. 15. §. 41. inf. de damno. o Cuiuſlibet eſt cauſa ? An quia legatarij cauſam creditoribus habeant creditores meruiſſent ?
p l. 3. in fi. inf. de acquir. poſſ. q bonorum tamen ſeparationem petere poſſunt, l. 6. inf. de ſeparationib. r niſi poſtquam miſſus eſt in poſſeſſionem legat. ſeruandi cauſa, æs alienum hæres contraxit : tunc enim creditoribus hæredis, legatarius eſt potior l. 3. Cod. eod.
ſ l. 1. inf. eod.
t l. 19. inf. de verb. ſign.
u emphyteuticæ, l. 15. ſup. qui ſatiſd.
x l. 5. §. 2. ſup. de rebus eorum. y conſentur tamen quodammodo hæreditariæ in petitione hæreditatis, l. 19. ſup. de hered. pet.

eſt, ſed

Universidad Rey Juan Carlos

eſt, ſed alterius nominis ſucceſſor: dicendum eſt, vt edicto locus ſit, & dolo eius ſit æſtimandus.

14 ¶ Sed & ſi heredis heres ſit, qui dolo fecit, eque nocere debebit.

15 ¶ Dolum a accipere debemus & culpam latam. ſed non omnem dolum, ſed qui in necem legatariorum & fideicommiſſariorum factus eſt.

16 ¶ Imperator Antoninus b Auguſtus reſcripſit, certis ex cauſis etiam in propria c bona heredis legatarios & fideicommiſſarios eſſe mittendos d: ſi poſt ſex e menſes, quam adiri pro f tribunali fuerint iuſſi, quorum de ea re notio eſt, in ſatiſfactione ceſſatum eſt. inde fructus percepturos, quoad voluntati defunctorum ſatisfiat. Quod remedium ſeruaretur & aduerſus eos qui ex qua cauſa fideicommiſſo moram faciunt.

17 ¶ Satisfactionis verbum licet latius pateat, tamen ad exſoluendum legatum referetur.

18 ¶ Proinde & ſi remiſſa ſit ſatiſdatio, reſcriptum locum habebit, quia mora ſit ſolutioni.

19 ¶ Sex autem menſium puto continuum tempus: non poſſeſſionem g, computandum.

20 ¶ Ceſſatum non accipimus, ſi pupillus tutorem non habeat, nec curatorem furioſus vel adoleſcens. nam fruſtratio non debet huiuſmodi perſonis nocere, quæ ſunt indefenſæ.

¶ Certe ſi hereditas iacuerit aliquo tempore, hoc tempus de medio trahendum eſt.

21 ¶ Quæri poterit, an in vicem vſurarum hi fructus cedant, qui in fideicommiſſis debentur. & citra exemplum pignorum ſequimur, id quod ex fructibus percipitur, primum in vſuras, mox, ſi quid ſuperfluum eſt, in h ſortem debet imputari.

¶ Quinimo, & ſi amplius quam ſibi debetur, perceperit legatarius, exemplo pigneratitiæ actionis etiam vtilis actio ad id refundendum dari debebit.

¶ Sed pignora quidem quis & diſtrahere poteſt. hic autem frui tantum ei conſtitutio permiſit, vt ſeſtinetur ad ſententiam.

22 ¶ Qui legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſionem mittitur, & i fructus k cuſtodire l, & cætera debebit, & pati quidem heredem colere agros, & fructus redigere: ſed cuſtodire legatarium fructus oportebit, ne ab herede conſumantur. quod ſi heres fructus nolit cogere, permittendum erit legatario cogere fructus, & coactos ſeruare.

¶ Quinimo ſi m tales ſint fructus, quos primo quoque tempore venire n expediat, vendere quoque legatario permittendum eſt, & pretium ſeruare.

¶ In cæteris quoque rebus hereditariis miſſi in poſſeſſionem hoc erit officium o, vt vniuerſas res hereditarias colligat, & ibi cuſtodiat, vbi domicilium defunctus habuit. & ſi nulla domus ſit, habitationem p conducat q, vel horreum quoddam, in quo res collectæ cuſtodiantur. & puto, ita legatarium cuſtodire res hereditarias debere, vt r neque heredi auferantur, neque depereant, deterioresve fiant.

23 ¶ Quod ſi ex conſtitutione ſ quis in poſſeſſionem mittatur: curandum eſt, ne vis t fiat venienti & fruenti legatario.

24 ¶ Satisfieri voluntati defuncti ſic accipitur, quoad voluntati defuncti vel ex fructibus, vel aliunde ſatisfiat.

25 ¶ Conſtitutio autem Diui Antonini pertinet ad eos, a quibus vtiliter fideicommiſſum relictum eſt: (&) quamuis heredes non ſint: par enim vtilitas eſt.

26 ¶ In poſſeſſionem miſſus legatorum ſeruandorum cauſa, ſi litem eo nomine conteſtatus ſit, non antè decedere poſſeſſione debet, quam ei pro lite u fuerit cautum.

27 ¶ Miſſus in poſſeſſionem, ſi non admittatur, habet interdictum x propoſitum, aut per viatorem y, aut per officialem præfecti, aut per magiſtratus introducendus eſt in poſſeſſionem.

28 ¶ Miſſio autem locum habebit, non tantum ſi quis idipſum, quod legatum eſt, rogatus ſit, verumetiam ſi quid vel ex eo vel pro eo reſtituere fuerit rogatus.

29 ¶ Si Titio purè legatum fuerit, & eius fideicommiſſum ſub conditione, vt Sempronio reſtitueret: non iniquè prætorem ſtatuturum Iulianus ſcripſit, ſi antequam legatum conſequatur legatarius, fideicommiſſi conditionalis ſatis non det, vt magis Sempronio det legati perſecutionem, vt is legatario ſatisdet, deficiente conditione reddi decem. ſed & ſi receperit Titius ab herede decem, æquum eſſe Iulianus ait, cogi eum inuicem a ſatiſdare, aut ipſa decem tradere, & Sempronium Titio cauere. & hoc iure vtimur. id enim & Marcellus ait.

30 ¶ Quid ergo, ſi legatum ſub conditione ſit relictum, & ſi fideicommiſſum, atque fideicommiſſis ſatiſfactum? æquiſſimum, fideicommiſſarium nomine legati ſatis accipere ab herede, ſi ei legatarius non caueat, ſcilicet vt & ipſe legatario caueat. quod ſi iam accepit legatarius ab herede ſatis, decernendum erit, ex qua ſatiſdatione magis fideicommiſſario quam legatario dandam actionem: in eum ſcilicet caſum, quod fideicommiſſi eius conditio extitit: ipſius etiam legati perſecutio danda erit fideicommiſſario, ſi nondum ſolutum eſt, & conditio eius extitit: ſcilicet ſi fuerit fideicommiſſarius paratus cauere legatario.

De vſufructu pecuniæ legato & cautione remiſſa. 1. Quibus ex cauſis fideicommiſſarius de poſſeſſione decedit.

6. *Iulianus* libro 38. Digeſtorum.

SI pecuniæ numeratæ vſusfructus legatus eſſet, & in teſtamento cautum vt ea nomine ſatiſdaretur: proptereà non eſt legata: ſed legatario b permittendum ſatiſdare, & vſumfructum pecuniæ habere, & propemodum in hac propoſitione c nullæ prætoris erunt partes, quia niſi d ſatiſdetur, agi cum herede non poterit.

1 ¶ Qui fideicommiſſi ſeruandi cauſa in poſſeſſionem miſſus eſt, non prius de poſſeſſione decedere debet, quam ei fideicommiſſum ſolutum e, aut eo nomine ſatiſdatum f fuerit. nam quod g ſi integra re fieret, in poſſeſſionem non mitteretur, id, cum offeretur h, diſcedere à poſſeſſione debet.

De vnaue.

7. *Modeſtinus* libro 3. Regularum.

DVm venter in poſſeſſionem i eſt, nullus legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſionem eſſe poteſt.

De hereditate reſtituta.

8. *Papinianus* lib. 6. Quæſtionum.

SI legatorum ſatis non datur reſtituta hereditate, in earum quoque rerum poſſeſſionem legatarius mittendus erit, quæ dolo malo eius, cui reſtituta eſt hereditas, in hereditaria k cauſa deſierunt.

De herede condemnato. 1. De duobus legatarijs.

9. *Idem* libro 19. Quæſtionum.

ETiam ſi condemnatus heres fuerit, nec pecuniam ſoluat: legatarius poteſt deſiderare l mitti in poſſeſſionem.

1 ¶ Cùm ſub conditionibus contrariis eadem res duobus m legetur, ſi non caueatur, vterque mittitur in poſſeſſionem.

Si nullæ ſint res hereditariæ, in quas mitti poſſit.

10. *Paulus* libro 3. n Sententiarum.

SI nullæ ſint res hereditariæ, in quas legatarij vel fideicommiſſarij mittantur, in rem quidem heredis mitti non poſſunt, ſed per prætorem o denegatas heredi actiones ipſi perſequantur p.

De re qua relicta erat ab alio poſſeſſa. 1. De ſtatulibero.

11. *Hermogenianus* lib. 4. Iuris Epitomarum.

SI fideicommiſſorum vel legatorum ſeruandorum cauſa miſſus in poſſeſſionem, eam rem teneas, quæ mihi per fideicommiſſum relicta eſſet, æquius eſt me eam habere, cui ea ipſa relicta eſt, quam te, qui alterius fideicommiſſi nomine ingreſſus in eam eſſes.

¶ Nam & ſi mihi ſub conditione legatum eſt, & tu medio tempore in q poſſeſſionem eius factus fueris legatorum ſeruandorum cauſa, deinde conditio impleta eſſet, non denegabitur mihi eius rei integra perſecutio. ¶ Sic enim & ſi ſtatuliberum ex eadem cauſa poſſidere cœpiſſet: impleta conditione iuſtam libertatem eius impedire non poteſt.

1 ¶ Si rei ſeruandæ cauſa in poſſeſſionem miſſus eſſet proprius creditor heredis, & rei r per fideicommiſſum mihi relictæ adeptus fuerit, nihil me per eam lædi oportere conuenit: non magis, quam ſi ipſo herede eam rem pignori accepiſſet.

De municipibus.

12. *Marianus* libro 12. Fideicommiſſorum.

MVnicipiis ſ fideicommiſſum relinqui poſſe dubium non eſt. ſed ſi non caueatur, aduerſus t municipes quidem non dubitabimus ex hoc edicto iri in poſſeſſionem poſſe. ipſos verò municipes, ſi his non caueatur, non idem aſſecuturos: ſed extraordinario remedio opus erit, videlicet vt decreto prætoris actor eorum in poſſeſſionem mittatur.

De miſsione ex edicto.

13. *Calliſtratus* lib. 3. Edicti monitorij.

QVamuis miſſiona u res legata ſit, vel per fideicommiſſum relicta: tamen ſi non ſoluatur ab herede, vel x eo nomine caueatur, cùm caueri oporteat, in poſſeſſione omnium y bonorum, quæ ex ea hereditate ſunt, legatarium ſiue fideicommiſſarium prætor legatorum ſeruandorum cauſa mittit.

a l. 38. ſ. de dol. except. b v. l. 6. C. eod. c l. 6. C. eo. Paul. 4. ſent. 1. ſ. pen. d de hac miſſione vide Zaſium in l. 2. ſ. initium, in verbo, vindictam, ſ. de origin. iuris. e Legatarij poſt ſex menſes quam petere cœperunt, etiam in res proprias heredis inducuntur, & inde fructus percepturi quoad ſatisfiat, vt hic, & l. vn. in ſi. C. eod. f vide quæ notaui ad ſ. 19. ſ. eod. g ſeſſionum, Duar. 2. diſp. 16. Zasius, Roeſſius, arg. ſ. 16. ſ. eod. l. 2. ſ. 2. quia ordo in bonorum poſſeſſ. Idem ſenſit Gouean. apud Cuiac. 2. obſ. 38. Seſſionum dies ſunt quibus Prætor pro tribunali ſedet qui continuis admenſi, non tamen ſemper vtiles, nam ſæpe ſic vt dies ſeſſionum non ſemper quis habeat experiundi poteſtatem. Contra dies vtiles plerunque ſunt, quamuis ſeſſionum non ſint, vtpote ſi res talis ſit quæ de plano & feriatis diebus poſſit experiri. Vtilis annus conſtat ex 365. diebus vtilibus, de quibus v. Cuiac. ibid. h prius tamen in expenſas quas fecit. i Seruat legata, qui fructum cuſtodit, qui patitur heredem colere agros, & fructus redigere, qui non patitur heredem fructus abſumere: qui ipſe, moram admittente herede, cogit fructus, & coactos ſeruat, qui fructus (qui ſeruari non poſſunt) vendit & eorum pretium ſeruat: qui res omnes hereditarias colligit, cuſtodit, vbi domicilium defunctus habuit: qui earum ſeruandarum cauſa habitationem vel horreum conducit. k poteſt tamen vendere & locare, l. 9. ſ. 2. ſ. de rebus auctor. iud. l Officium miſſi in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa, quale ſit. m l. 27. ſ. de rebus auctoritat. iud. n Sequeſtratio rerum quæ ſeruari non poſſunt, quoties ſit, toties res illæ vendi, & earum pretia in ſequeſtri cauſa eſſe debent. adde l. ſtilum 20. C. de agricol. & cenſitis. l. vlt. ſ. de adquir. rer. o l. 12. in ſin. ſ. quib. ex cauſ. in poſſeſſ. p ſcilicet, habitationem. q Conducere habitationem, vel horreum fructuum ſeruandorum nomine miſſus in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa poteſt. r l. 5. ſ. eod. ſ Miſſionis ex reſcripto & edicto, variæ ſunt differentiæ. Ex edicto miſſio ſit ab initio ante aditam hereditatem, l. 3. in ſi. ſ. eod. ex reſcripto, poſt aditam: & ſex menſes, ſ. 20. ſ. eod. Præterea edictum non requirit moram heredis. l. 1. ſ. vlt. reſcriptum ſup. eod. reſcriptum verò exigit, d. 5. 2. ſ. 18. ſ. eod. Per edictum ſit miſſio in bona hereditaria, ſ. 1. 5. 16. ſ. eod. Miſſus ex edicto, de poſſeſſione recedit præſtita ei ſatiſdatione, l. ſi legatorum aduerſus 11. ſ. vlt. 1. Miſſus ex reſcripto non recedit, niſi plenè ei ſatisfactum ſit, l. ſi pecunia 6. in ſin. ſ. eod. t Miſſus in poſſeſſionem legatorum cauſa, venientibus & fruentibus iam legato, legatarius vim facere non debet. u Id eſt, iudicatum ſolui, v. Cuiac. 10. obſ. 19. x l. 1. ſ. 9. ſ. quod legat. l. 3. ſ. 2. ſ. ne vis fiat. y Formam inducendi alicuius in poſſeſſionem obſerua. An verò iudex legatario id ius tribuere poteſt, vt priuata authoritate res hereditarias apprehendat? Minimè puto.

a l. 49. ſ. de iudic. liber. b l. 1. C. de vſufr. c Propoſitio, quid eſſet dixi ad l. 20. ſ. 1. ſup. de heredit. vendit. d Vſufructuarius mobilium rerum ſatiſdare debet, etiam ſi remiſſa ſit ei cautio à teſtatore, v. l. 1. C. de vſufr. e ſi miſſio facta fuit quia non ſoluebatur. f ſi miſſio facta fuit, quia non ſatiſdabatur. g Integra, qui ſi integra re id ei fieret. h l. 51. ſuprà tit. prox. i rerum defuncti. k l. 5. ſ. 5. ſ. eod. l ſcilicet, vel ex reſcripto, vel ex edicto, vel iudicis officio, l. 4. à Diuo 15. ſ. ſi rerum quæ ſub. de re iudic. m v. l. 3. ſuprà tit. prox. n Hæc non extat inter cæteras Pauli ſententias, lib. 3. quinimo apud eundem reperies lib. 4. tit. 1. ſ. 17. Eum cui ab herede fideicommiſſum non præſtatur, non ſolum in res hereditarias, ſed in proprias heredis induci. Ideòque locus hic ſatis oſtendit, Pauli ſententias quæ circumferuntur hodie, non Authenticas Pauli, ſed Epitomen tantùm earum nudam eſſe. o ſacit, l. 1. ſ. 2. ſ. quod cuiuſque vniuerſit. p quo ordine colligo ex l. 15. ſ. 2. ſ. de re iudic. q de hac loquendi formula ſcripſi ad l. 28. C. de ſurtis. r l. 2. C. de bon. auctor. ſ l. 122. ſ. de leg. 1. l. 26. ſ. ad Trebell. & l. 3. ſ. 5. 18. t l. 2. ſ. 2. ſ. quod cuiuſque vniuerſit. u Etiam pro re minima legatarius mittitur in poſſeſſionem omnium bonorum heredit. x Cautio ſolutionis ſubſidium. y Imò, vnius capacare, l. 1. in ſin. ſ. quibus ex cauſ. in poſſeſſ.

Universidad Rey Juan Carlos

a adde l.27. §. de inoff. [illegible] b Quid ſi aliæ mulieres [illegible] Quid ſi filius vel nepos? Aliud, ne-[illegible]

De locū vescendi cauſa decedentibus.

14. *Labeo* libro 2. Poſteriorum à Iauoleno Epitomatorum.

QVæ legatorum ſeruandorum cauſa in bonis eſt, in cauſa veſcendi a deminuet, ſi filia b. neptis, proneptis, vxórve eſſet, nec nupta ſit, nec ſuum quicquam habeat.

De loco ſacro religioſo. De conſecratione. De manumiſſione.

15. *Valens* libro 7. Actionum.

INterdum licet dolo malo fecerit heres, quo minus res in cauſa hereditaria maneant, non poterit in poſſeſſionem earum legatarius mitti. veluti ſi locum religioſum fecerit: aut quid publicè conſecrauerit, permiſſu a ſcilicet Imperatoris, aut aliquem non in fraudem creditoris manumiſerit.

mulieres [illegible] a adde l.69. [illegible]

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM

PARS SEXTA †,

LIBER XXXVII.

DE a BONORVM POSSESSIONIBVS b.

† Septima pars incipit infrà Titulo de verborum obligati. [illegible] a [illegible] 23. de poſſeſſionibus [illegible] b hoc verbo quid intelligatur [illegible] † quæ à Prætore dantur ſcriptis heredibus ſecundum tabulas [illegible] contra tabulas verò ſeu teſtamentum defuncti dantur liberis [illegible] parentis, vel liberorum [illegible] furioſo, infanti, cæco, ſurdo, muto [illegible] liberis impuberibus quibus ſit controuerſia ſtatus & bonorum paternorū [illegible] parenti qui filium manumiſit [illegible] Alia eſt edictalis [illegible] alia decretalis [illegible] Illa per edictum mortui Prætoris, hæc per Prætorē viuū

a ſub. mortui. b Quid? quæ differentia eſt bonorum poſſeſſionis agnitæ & ei agitæ? An hæc edictalis, illa decretalis? c l.34. [illegible] d [illegible] e Quid ſi [illegible] f [illegible] g Imò, non poteſt per alium [illegible] hereditas per alios quæri non poteſt, bonorum poſſeſſio [illegible] h An mandatum ſpeciale exigitur [illegible] i per procuratorem [illegible] k Per negociorum geſtorem poteſt adquiri bonorum poſſeſſio [illegible] l [illegible] † Bonorum poſſeſſio [illegible]

De commodis & incommodis, & rerum dominio.

1. *Vlpianus* lib. 39. ad Edictum.

BONORVM poſſeſſio admiſſa, commoda c & incommoda hereditaria, itemque dominium rerum d, quæ in his bonis ſunt, tribuit. nam hæc omnia e bonis f ſunt g coniuncta.

Collatio heredis & bonorum poſſeſſoris.

2. *Idem* lib. 14. ad Edictum.

IN omnibus enim vice h heredum bonorum poſſeſſores habentur i.

Bona quemadmodum accipiantur. Definitio bonorum poſſeſſionis. 3. De iuuito. 4. De vniuerſitatibus. 5. De patre vel filio. 6. De captiuo. 7. Per quas perſonas acquiritur. 8. Vbi datur bonorum poſſeſſio. 9. De iure accreſcendi.

3. *Idem* lib. 39. ad Edictum.

BOna autem hic (vt plerumque ſolemus dicere) ita accipienda ſunt, vniuerſitatis k cuiuſque ſucceſſionem, qua ſuccedirur in ius demortui, ſuſcipiturque eius rei commodum & incommodum. nam ſiue ſoluendo ſunt bona, ſiue non ſunt, ſiue damnum habeat, ſiue lucrum, ſiue in corporibus ſunt, ſiue in actionibus l: in hoc loco propriè bona appellabuntur.

1 ¶ Hereditatis autem, bonorumve poſſeſſio (vt Labeo [re] ſcribit m) non n vti rerum poſſeſſio accipienda eſt, eſt enim iuris o magis, quàm corporis poſſeſſio. denique etſi nihil corporale eſt in hereditate, attamen rectè eius bonorum p poſſeſſionem adgnitam Labeo ait.

2 ¶ Bonorum q igitur poſſeſſionem ita rectè definiemus, ius r perſequendi ſ retinendique t patrimonij, ſiue rei, quæ cuiuſque, cùm moritur, fuit.

3 ¶ Inuito u autem nemini bonorum poſſeſſio adquiritur.

4 ¶ A municipibus x, & ſocietatibus, & decuriis y, & corporibus, bonorum poſſeſſio z adgnoſci poteſt. proinde ſiue actor eorum nomine admittat, ſiue quis alius, rectè competet bonorum poſſeſſio. ſed etſi nemo petat vel agnouerit bonorum poſſeſſionem nomine municipij, habebit municipium bonorum poſſeſſionem prætoris a edicto b.

5 ¶ Dari autem bonorum poſſeſſio poteſt tam patrifamilias, quàm filijs familias: ſi d modò e ius teſtandi habuit, de peculio caſtrenſi vel quaſi caſtrenſi.

6 ¶ Sed & eius qui f apud hoſtes deceſſit, bonorum poſſeſſionem admitti poſſe, quamuis in ſeruiente deceſſit, nulla dubitatio eſt.

7 ¶ Adquirere quis bonorum poſſeſſionem poteſt g vel per ſemetipſum, vel per h alium i. Quòd ſi, me non k mandante, bonorum poſſeſſio mihi petita ſit, tunc competet, cùm l ratum habuero, id quod actum eſt. Denique ſi † antè deceſſero, quàm ratum habeam, nulla dubitatio eſt, quin non competat mihi bonorum poſſeſſio: quia neque ego ratum habui, neque heres meus ratum habere poteſt, cùm ad eum non tranſeat ius bonorum poſſeſſionis.

8 ¶ Si cauſa cognita bonorum poſſeſſio detur, non alibi dabitur, quàm pro tribunali m: quia neque decretum de plano interponi, neque cauſa cognita bonorum poſſeſſio alibi quàm pro tribunali dari poteſt.

9 ¶ In bonorum poſſeſſione ſciendum eſt ius eſſe n adcreſcendi o. proinde ſi plures ſint, quibus bonorum poſſeſſio competit, quorum vnus admiſit bonorum poſſeſſionem, cæteri non admiſerunt.

4. *Gaius* lib. 8. ad legem Iuliam & Papiam.

VEluti quòd ſpreuerant ius ſuum: aut tempore bonorum poſſeſſionis finito, p excluſi ſunt, aut antè mortui ſunt, quàm peterent bonorum poſſeſſionem. (

5. *Vlpianus* lib. 39. ad Edictum.

EI, qui adnaſit, adcreſcent q etiam hæ portiones quæ cæteris competerent, ſi petiſſent bonorum poſſeſſionem.)

Diuiſio bonorum poſſeſſionis. 1. De notis.

6. *Paulus* lib. 41. ad Edictum.

SEd cùm patrono quidem, contra tabulas certæ r partis bonorum poſſeſſionem prætor polliceatur, ſcripto autem heredi, ſecundum tabulas, alterius partis competit, non eſſe ius adcreſcendi. igitur non petente ſcripto ſecundum tabulas, alterius quoque partis nominatim patrono poſſeſſionem pollicetur ſ: cùm cæteri, quibus adcreſcendi ius eſt, ſemel debent adgnoſcere bonorum poſſeſſionem.

1 ¶ Bonorum poſſeſſionis beneficium multiplex eſt, nam quaſdam t bonorum poſſeſſiones competunt contra voluntatem: quaſdam ſecundum voluntatem defunctorum, nec non ab inteſtato habentibus ius u legitimum, vel non habentibus propter capitis deminutionem. Quamuis enim iure ciuili deficiant liberi qui propter capitis deminutionem deſierint ſui heredes eſſe: propter æquitatem tamen reſcindit eorum capitis deminutionem x prætor. ¶ Legum y quoque tuendarum cauſa dat bonorum poſſeſſionem.

non aliud datur & cognoſcitur. Quid ſit bonorum poſſeſſio, v. l.3. §.2. [illegible] Hodie formulæ veteres petendæ bonorum poſſeſſionis non ſunt in vſu, vide quæ notaui ad §. vlt. Inſt. eod. adde Cuiac. 17. obſ. 19. Dabantur bonorum poſſeſſiones à Prætore, in Vrbe; à Præſidibus in Prouinciis, v. [illegible] de differentia bonorum poſſeſſionis & hereditatis v. Mauricium [illegible] c omne ius mortui, res ſingulas, nomina. l.37. [illegible] de adq. hered.

d Id eſt poſſeſſionis, non proprietatis. nec enim Prætor dominium tribuit, ſed poſſeſſionem tantùm, & retentionem. e Imò non hæc omnia tribuit, [illegible] ſup. ad Trebell. l. cum heredes 23. ff. de adq. poſſ.

f Bonis inhærent commoda, incommoda, dominia. g Imò bonorum appellatione incommoda non continentur, l. mulier 72. ff. de iure dot. h ad eos enim ſua transferuntur, quod per cauſam hereditatis heredi nanciſcuntur, l.13. ff. contra tabulas, heredis loco in omni cauſa à prætore habentur, l.117. ff. de reg. iur. quia hereditatis appellatione venit bonorum poſſeſſio, l.138. ff. de verb. ſign. i id eſt, heredis loco conſtituuntur beneficio prætoris, ideòque [illegible] agunt, ſed cum his agitur [illegible] actionibus opus eſt, in quibus heredes eſſe fingantur, Vlp. 28. §. vlt.

k Bona, ſiue vniuerſitatis ſucceſſio & rerum ſingularum & vniuerſarum, etiam dominium, l.37. ff. de adq. her. l Corporalibus rebus non adnumerantur actiones; [illegible] iura incorporalia. m [illegible] l. ex contractu 44. ff. de re iudic. n Bonorum poſſeſſio, qua de hic agitur, differt à rerum poſſeſſione de qua agitur lib. 41. tit. 2. Rerum poſſeſſio, nuda eſt rei detentio: hæc autem ius & vtile dominium rerum hereditariarum continet. o l.50. ff. de her. pet. l.44. ff. de adq. poſſ. Imò facti v. l.1. §.4. ff. de adq. poſſ. p bonorum poſſeſſionem. v. Cuiac. in hunc locum [illegible] formula, titulus, quo vindicantur actiones hereditariæ [illegible] ſ eſt enim perſecutio, l.178. §.2. ff. de verb. ſign. imploratur officium iudicis. t in eo differt à petitione hereditatis (quæ non competit poſſidenti) & à nuda poſſeſſione. Nuda poſſeſſio facti eſt, & poteſt eſſe ſine iuris dominio. Hæc poſſeſſio, iuris eſt vniuerſi [illegible] poteſt eſſe ſine rei detentione: quippe alius poteſt tenere hereditatem, v. Vlp. tit. 25. §. vlt. u l. vlt. C. vnde legitimi, & vnde cognati. Si tamen quis heres ſcribatur, licet illico per Prætorem reſtituatur, l.21. [illegible] adde l. 85. ff. de adq. [illegible]

x Municipij, ſocietatis, decuriæ, & corporis differentia. y quid decuriæ. v. quæ notaui ad l.1. C. de decurial. [illegible] z Quæſita teſtamento: Imò ab inteſtato, ſi libertum habeant, l. conſilium 3. §. [illegible] de liber. vniuerſit.

vt hic, quia ſua tribuit, Bart. hic. Edictalis quocunque die, & de plano [illegible] Edictalis, ordinaria eſt, decretalis non item. v. Cuiac. [illegible] eod. [illegible] lem ſatis erat agnoſcere, decretalem ſolemnibus verbis petere [illegible]

n [illegible] l.67. ff. de adq. hered. l.9. [illegible] de non petentis partes. o ſub. hoc modo petitione ſeu agnitione. p [illegible] enim bonorum poſſeſſio liberis & parentibus intra annum, [illegible] intra centum dies. Hi omnes ſi non intra iuſtum tempus petierunt, [illegible] admittebantur, perinde ac ſi ſuperiores non fuiſſent, [illegible] per ſeptem gradus [illegible] bat. Vlp. 28. §.10. §.11. q l.3. in fin. ſup. eod.

r l.1. C. de bonor. poſſeſſ. contra tabulas liberti.

ſ Quo iure ſcripto herede repudiante, patronus bonorum petet? [illegible] legitimâ? An ſecundum tabulas? An extraordinariâ quadam [illegible] tentia placet Bartolo.

t §.1. verſ. aliæ autem. §.3. Inſtitut. eod.

u vt ſunt ſui & cæteri ſimiles. x puta emancipationem [illegible] l.15. C. de legit. hereditat. Inſtit. in princ. verſ. aliquando.

y vt 3. vt ex legibus & ſenatuſconſultis bonorum poſſeſſio detur.

2 ¶ Notis

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Notis *a* ſcriptæ tabulæ non continentur edicto, quia notas literas non *b* eſſe, Pedius libro viceſimo quinto ad edictum ſcribit.

De ſeruo, abſente, non petente, ſeruiana. 7. De impubere & eius tutore, vel patre.

7. *Vlpianus* lib. 1. ad Sabinum.

SErvus bonorum poſſeſſionem *c* rectè admittere poteſt, ſi prætor de conditione eius certus *d* ſit. Nam & abſenti *e* & non *f* petenti *g* dari bonorum poſſeſſio poteſt: ſi hoc ipſum prætor non ignoret. Ergo & fœmina poterit alij bonorum poſſeſſ. petere *h*.

1 ¶ Impubes *i* nec bonorum poſſeſſ. admittere, nec iudicium *k* ſine tutoris auctoritate accipere poteſt, quia tutor pupillo *l*, & pater infanti *l* filio bonorum poſſeſſionem petere poſſunt.

2 ¶ Dies, quibus tutor aut pater *m* ſcit, cedere placet.

8. *Paulus* lib. 8. ad Plautium.

TVtor *n* autem bonorum poſſeſſ. pupillo competentem repudiare non *o* poteſt *p*: quia tutori petere *q* permiſſum eſt, non etiam repudiare *r*.

Si dominus ſit an pupil pateris necne.

9. *Pomponius* lib. 3. ad Sabinum.

SI plures gradus ſint poſſeſſionis admittendæ: quamdiu incertum ſit, perierit, necne, poſteriori diem non procedere conſtat.

De ſcientia & ignorantia.

10. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

IN bonorum poſſeſſionibus iuris ignorantia *s* non prodeſt, quo minus dies cedat. & ideo hæredi inſtituto, & ante apertas tabulas dies cedit. ſatis eſt enim ſcire mortuum eſſe, ſeque proximum cognatum fuiſſe, copiámque *u* eorum, quos conſuleret, habuiſſe. ſcientiam enim non *x* hanc accipi, quæ iuris prudentibus ſit, ſed eam, quam quis aut per ſe habeat, aut conſulendo prudentiores adſequi poteſt.

De patre.

11. *Caius* lib. 14. ad Edictum Prouinciale.

SI pupillo tutor bonorum poſſeſſionem petierit: & plus incommodi quàm commodi hæc bonorum poſſeſſio habeat, tutor tutelæ iudicio tenetur *y*.

De vetere, fiſco, captiuo. & Si ius ciuile prohibeat hæreditatem capi.

12. *Vlpianus* libro 48. ad Edictum.

NOn eſt ambigendum, quod plerumque *z*, & contra fiſcum *a*, & contra rempublicam admitti debeant quidam *b*, vt puta venter: item furioſus, item is qui captiui bonorum poſſeſſionem petit. 1 ¶ Vtcumque *c* lex, vel ſenatus, vel conſtitutio capere hæreditatem prohibet: & *d* bonorum poſſeſſio ceſſat.

De pœna capitali & relegatione.

13. *Africanus* libro 5. *e* Quæſtionum.

EDicto prætoris bonorum poſſeſſio his denegatur, qui rei capitalis damnati ſunt, neque in integrum reſtituti ſunt *f*. Rei *g* autem capitalis damnatus intelligitur is, cui pœna mors, aut aquæ & ignis interdictio ſit. Cùm autem in relegationem quis exit, ad bonorum poſſeſſionem admittetur.

De accuſatione teſtamenti.

14. *Papinianus* libro 15. Quæſtionum.

CVm quidam propinquus falſum teſtamentum accuſaret, ac poſt longum ſpatium temporis probaſſet: licèt dies eſ petendæ poſſeſſionis, quam fortè exitus *h* accuſationis petere debuit, ceſſiſſe videtur *i*: attamen, quia hoc propoſito accuſationem inſtruit, vt ſuum ſibi ius ſeruet, adgnouiſſe *a* ſucceſſionem non immeritò videbitur *k*.

De matre impuberis.

15. *Paulus* libro 11. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, petitionem matris filiam non *l* adquiſiſſe, filiæ impuberi bonorum poſſeſſionem *m*: niſi ſi is, qui eam dedit, euidenter voluit eam impuberi dare.

De furioſo, & ratihabitione.

16. *Idem* libro 3. Sententiarum.

QVotiens is, cui bonorum poſſeſſio ab altero poſtulata eſt, furere cœperit: magis probatur, ratum *n* eum videri habuiſſe. rati *o* enim habitio ad confirmationem prioris poſtulati pertinet.

SI TABVLÆ TESTAMENTI extabunt *p*.

TIT. II.

De nomine hæredis deleto: & tabulis poſt mortem teſtatoris interitentibus.

1. *Paulus* libro 3. ad Sabinum.

HÆREDI, cuius nomen inconſulto *b* ita deletum ſit, vt *i* penitus legi non poſſit, dari bonorum poſſeſſio minimè poteſt. quia ex coniectura non propriè ſcriptus videretur. quamuis *k* & poſt prolatas tabulas deletum ſit teſtamentum: bonorum poſſeſſio competat. nam & ſi mortis tempore tabulæ fuerint, licèt poſtea interierint, competet bonorum poſſeſſio: quia verum fuit, tabulas extare.

DE BONORVM POSSESSIONE *l* FVrioſo *m*, infanti *n*, muto, ſurdo, cæco competente.

TIT. III.

De furioſo & infante.

1. *Papinianus* libro 15. Quæſtionum.

FVRIOSO Titius ſubſtitutus eſt. bonorum poſſeſſionis tempus quamdiu furioſus in eadem conditione eſt, neque inſtituto, neque ſubſtituto cedit *o*. nec ſi curator furioſi nomine poſſeſſionem accipere poteſt. idcirco ſpatium temporis, quod ſcientibus *p* præfinitum eſt, videbitur cedere. nam & pater *q* infanti filio poſſeſſionem accipit: quo tamen ceſſante, infans non excluditur. Quid ergo, ſi curator accipere noluit? nónne iuſtius *r* atque vtilius erit, ad eundem modum proximo cuique poſſeſſionem dari, ne bona iaceant? quo admiſſo, ſubſtitutus cautionem præſtare cogitur *s* omnibus, quibus bona reſtitui debent: ſi fortè inſtitutus in eodem furore deceſſerit, aut compos mentis effectus, ante mortem obierit, quàm hæreditatem agnoſceret. nam & fieri poteſt, vt viuo furioſo, ſubſtitutus decedat. nec tamen furioſus obſtat cæteris, ſi prius & ipſe deceſſerit, quàm hæreditatem adquireret.

De muto, ſurdo, cæco.

2. *Vlpianus* libro 39. ad Edictum.

MVtus *t*, ſurdus, cæcus bonorum poſſeſſionem admittere poſſunt *u*, ſi, quod agatur, intelligant.

DE BONORVM POSSESSIONE contra tabulas *x*.

TIT. IV.

De liberis præteritis naturalib. vel adoptiuis, 1. De iure & ordine, 2. De poſtumis & captiuis, 6. De liberis ſui iuris. 7. De filio emancipato & adoptato. 8. De deportatione, & ſeruitute pœnæ.

1. *Vlpianus* libro 39. ad Edictum.

IN contra tabulas bonorum poſſeſſionem liberos accipere debemus, ſiue naturales *y*, ſiue adoptiuos, ſi neque *z* inſtituti, neque exhæredati *a* ſunt.

1 ¶ Vocantur autem ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem liberi eo iure, eoque ordine, quo vocantur ad ſucceſſionem ex iure ciuili.

2 ¶ Hæc autem clauſula etiam ad poſtumos videtur pertinere.

a ſub. inuſitatis, non indubitatis, arg. l. 9. §. ſi quis, ſup. de hæred. inſtit. v. Tiraquell. 53. priuil. pia cauſa. de teſtamento notis conſcripto, v. quæ notaui ad Nouell. 107. c. 1.
b Notæ, literæ non ſunt. hinc aliud eſt, notis dictare teſtamentum, & literis perſcribere. l. 40. ſup. de teſt. militar. adde quæ ſcripſi ad l. 33. ſup. ex quibus cauſis maiores.
c quam? An ſibi delatam vel domino ſuo vtramque? l. 7. C. qui admitti. Quomodo? vt iudex non vt priuatus: quod vtile eſt aditis interdicti ad l. hoc autem 5. §. qui ex cauſis in poſſ.
e l. 3. §. 7. ſup. eod.
f etiam ſeruo. Nam ſi abſenti & non petenti dari poteſt, multò magis dabitur ſeruo petenti.
g Quid ſi quo caſu abſenti & non petenti datur bonorum poſſeſſio, num ſtatim eidem adquiritur, ſi tadem ita voluit, l. pen. inſ. eod. An potius neceſſaria eſt ratihabitio? l. 3. §. adquirere 7. ſup. eod.
h licèt non poſſit pro alio intercedere, niſi certis caſibus, v. l. 41. l. 54. ſup. de procuratoribus.
i l. 8. ſup. de adq. hæred.
k l. 8. inſ. eo. l. 7. C. qui admitti.
l l. 1. inſ. de bonor. poſſeſſ. furioſo.
m hæc verba, aut pater, perperam eſſe poſita notat Cuiacius 14. obſ. 8. vbi & hanc quæſtionem explicat.

An dies, quibus pater ſciuit, filio infanti competere bonorum poſſeſſionem, cedant filio. Ibidem inter cætera notat, Filium non videri ſcire quod ſcit pater. Municipes ſcire videri quod ſciunt hi, quib. ſumma reipublicæ commiſſa eſt: & pupillum, quod ſcit tutor: dict. ad l. 2. C. qui admitti ad bonorum poſſeſſ.
n qualis pater. l. 12. C. de iur. delib. adde l. vlt. C. de bon. quæ liber. l. [illegible] qui §. vlt. ſup. ſiue adquir. hæred.
o Imò poteſt, l. ſi ad pupillum 11. ſup. de auctoritate tutor. An poteſt conſentiente pupillo, arg. l. 1. §. tutor. l. de ſucceſſ. edicto, potuit 5. C. de iur. delib. An verò conſentientibus amicis & iudicibus, cùm hæc repudiatio ſpecies ſit alienationis, arg. l. magis puto 5. §. ſuaſimus l. 8. non poſſim 9. ſup. de rebus eorum. Quin vt hoc ita ſit, videtur tamen dicendum tutorem poſſe repudiare, cùm poſſit adquirere, l. ſi ſa. oſſ. 18. ſup. de adquir. hæred. l. qui potest 174. inf. de reg. iur. An ſaltim in his qui res aliorum adminiſtrant: quas ſanè non adminiſtrare, cùm eos ſpoliant? An potius dicemus eum qui ſuo nomine poſſit adquirere, eundem repudiare poſſe, niſi prohibeatur: qui autem alieno adquirat, repudiare non poſſe?
p quia alienam repudiare: quod non permittitur, l. 1. §. 1. inſ. de ſucceſſ. edict.
q & agnoſcere, l. 7. C. qui admitti.
r Repudiare alienat.
s adde l. 5. C. qui admitti.
t l. 8. l. 9. ſup. de iur. & facti ignor.
u v. l. 9. §. 3. ſup. de iuris & facti ignor.
x v. l. 2. in fin. inſ. quis ordo.
y l. 11. ſup. de auctor. tutor.
z Imò ſemper: quippe fiſcus vltimus admittitur l. vn. §. pen. C. de caduc. toll. Nouell. 1.
a Quid? An differentia eſt fiſci & Reipublicæ? v. l. Reipublic. 4. C. quib. ex cauſ. maior. b Cur hæ perſonæ potius admittuntur quàm aliæ? ut quodam ſpeciali videntur admitti, igitur & facilius excludi, l. vbi militis 34. §. militia 1. ſup. de teſtam. milit. c ſimiliſmodo hæreditatis & bonorum poſſeſſionis. d & ita, Eiuſdem iuris ſunt hæreditas & bonorum poſſeſſio, l. 3. in fin. inſ. vnde leg. v. l. 2. ſup. eod. e v. Cuiac. 5. ad Afr. in pr. f à principe vel Senatuſconſ. v. Cuiac. ibi. g Capitalis pœna, mors aut aquæ & ignis interdictio, l. 28. inſ. de pœnis. adde l. 2. inſ. de public. iud. l. ſi verò 5. §. qui pro rei. ſup. qui ſatiſdare. h Atqui certè eſſe non poſſunt, quoties facto alieno falſum teſtamentum dicitur, l. cùm falſum 46. ſup. de adq. hæred. Proſternatur hic teſtamentum factum certa die: qua die certus ſum abfuiſſe teſtatorem, et quia eum illo eadem die alibi fuiſſe. adde l. Paconius 86. §. vlt. 5. ſup. de adquir. hæred. l. optimam. 14. in fi. C. de contr. ſtipul.
a Imò non videtur agnouiſſe, agendo inofficioſi, l. poſthumo 6. §. quemadmodum 7. §. de inofficioſ. l. Aureliae 63. ſup. de adq. hær.
b hoc ipſo ſcilicet quod falſum accuſauit. l. 3. C. de repudiand.
c Imò, per matrem adquiritur filio dominium, arg. l. 25. §. depoſiti.
d adde l. 24. inſ. [illegible]
e v. l. 1. C. qui admitti.
f hic titulus generalis eſt ad omnes tabul. ſucceſſiones. Cuiac. hic in ſuis paratitlis. Idem tamen negat vllos eſſe in Pandectis titulos generales 7. obſ. 32.
g libero ſcil. prætericis poſthumum bonorum poſſeſſione contra tabulas data, Cuiac. hic. Olim dicebatur Profenuntur, Cicero 2. in Verrem, hodie exhibetur. Sufficit enim extare, licèt non proferantur, l. 1. §. 2. inſ. ſecund. tab.
h l. 1. §. 1. ſup. de his quæ in teſt. l. 10. de ſup. l. infam. quemadmod. l. 2. l. 13. C. de teſtam.
i Sed puta propriè dici non poteſt quod ſcriptum non percipitur, adde l. 1. §. de his quæ in teſtam. delentur.
k Inſtrumentum plenum initio ac non cancellatum ediſci exhiberi ſufficit: nec murarum eius auctoritas, ſi poſt cancellatum exhibeatur l. vlt. C. de fide inſtrum.
l quod Eclogæ vocat ἀγαθῶν. 40. tit. 1.
m An hæc bonorum poſſeſſio facti vel iuris eſt? Accurſius facti eam eſſe putat, vt ad fructus percipiendos, tantummodo proſit: non vt vergi efficiant hæres per bonorum poſſeſſionem: contra Bartolus iuris eſſe exiſtimat, l. vlt. §. ſed. & ſed ſi C. de curat. furioſ.
n Quid? hæc bonorum poſſeſſio à ſuo iuris vel facti iuris l. 5. §. infanti. 15. C. de iure delib. adquirit enim bonorum poſſeſſionem quæ eis iure & ad hæredes ſuos tranſmittit.
o Ius petendæ bonorum poſſeſſionis furioſo nunquam deperit adde l. 22. T. de bon. poſſ. p v. l. 2. C. qui admitti. q v. d. l. 2. l. 3. §. quis ordo in bonorum poſſ.
r huiuſmodi cautionis neceſſitas remiſſa videtur. l. vlt. §. vlt. C. de curat. furioſ. Bartolus putat curatorem cauere non cogi, ſubſtitutum cogi.
s l. 93. §. 1. ſup. de adquir. hæred. t Probant hæc vitia poſſunt et ipſis aliorum. [illegible] u Imò non poſſunt: curatoribus enim reguntur, l. 2. ſup. de curator. furioſ. [illegible] poſſunt ſi penitus ignorent quid agatur, [illegible] ad Treb. x quem Prætor liberis pollicetur. 4. C. 12. 40. Ed. 3. y Vlp. 28. §. 2.
z & ſic præteriti. a inſti.

Universidad Rey Juan Carlos

3 ¶ Sed etſi ab hoſtib. a poſtliminio, redierint filij: Pomponius putat, ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem eos admitti.

4 ¶ Si ex trib. filiis vnus ab hoſtibus captus ſit, duobus, qui ſunt in ciuitate, b eſſis bonorum poſſeſſio competit.

5 ¶ Idem & in poſtumo. nam quamdiu poſtumus ſperatur, in ea cauſa eſt, vt partem faciat.

6 ¶ Et ſui iuris factos liberos inducit in bonorum poſſeſſionem prætor. ſiue igitur emancipati ſunt, ſiue aliàs exierunt de patris poteſtate, admittuntur ad bonorum poſſeſſionem, ſed adoptiui patris non poteſt. vt enim admitti poſſit, ex liberis b eſſe eum oportet.

7 ¶ Qui habebat filium, habebat & nepotem ex eo: filium emancipauit, & adoptauit in locum nepotis, deinde emancipauit. quæritur an nepoti obſtet? & mihi magis videtur, hunc nepotem non excludi, ſiue pater eius in adoptione manſiſſet quaſi nepos, ſiue emancipatus eſſet. patruo enim, & emancipato patre, nepotem quoque cum patre ſuo ex edicto admitti.

8 ¶ Filium habuit, & ex eo nepotem, filius emancipatus vel in poteſtate manens, deportatus eſt. quæritur an nepoti noceat. & verius eſt, in vtroque caſu nepotem admittendum: deportatos enim mortuorum c loco habendos. d

9 ¶ Si & pater & filius deportati ſint & ambo reſtituti: dicemus ad bonorum poſſeſſionem admitti filium. Sed & ſi filius in metallum damnatus, vel alia pœna, quæ ſeruum efficit, reſtitutus ſit: nihilo minus admittetur: g aliter non. h

2. *Hermogenianus* lib. 3. Iuris Epitomarum.

IDemque eſt, & ſi pater pœna i & ſeruus efficiatur, & poſtea reſtituatur e.

De emancipatis & eorum liberis. 1. De nepote adoptato in locum filij, & in eo iure retento, vel emancipato. 4. De filio emancipati. 6. Si emancipatus præteritus arrogandum ſe dederit. 7. Si nepotem cum filio. 8. Vel filius eius in adoptionem dederit. 9. Si pater peruenerit in adoptionem ſerui iam filius non. 10. De liberis qui iure inſtitui non poſſunt. 11. Si quis ex liberis. 13. Sub conditione. 14. Quæ in ipſius poteſtate non ſit. 15. Vel ſeruus eius ſit heres ſcriptus. 16. De legato.

3. *Vlpianus* libro 39. ad Edictum.

NOn ſ tantum autem ipſi emancipati admittuntur ad bonorum poſſeſſionem, verum etiam hi quoque qui ex his nati ſunt.

1 ¶ Si duos habens nepotes, alterum emancipatum loco filij adoptauerit: videndum, an ſolus ille quaſi filius admittatur, quod ita ſcil. proceſſiſſet, quaſi patrem eius nepotis, quem retinuerat, ſic adoptauerit. melius eſt autem dicere, poſſe eum ſolum ad bonorum poſſeſſionem peruenire.

2 ¶ Sed ſi ſit hic nepos emancipatus, verum eſt dicere, non admitti eum quaſi filium. hic enim quaſi filius non g eſt ex liberis, cum iura adoptionis emancipatione finita ſint.

3 ¶ Si filium habens, & ex eo nepotem, in locum filij nepotem adoptauero, ambo admittentur. planè ſi fuerit ſi emancipatus nepos, non admittetur: quia pater eum præcedit.

4 ¶ Si quis poſt emancipationem quæſitum ſibi filium patri ſuo in adoptionem dederit in locum filij, æquiſſimum eſſe prætori quod cuiuis adrogato filio, idcircóque patri ſuo iungendus eſt. ſed ſi emancipatus hic nepos poſt adoptionem proponatur, æquiſſimum erit eum abſtinere. recipit enim locum ſuum, nec debet patri ſuo iungi.

5 ¶ Si emancipatus filius, vxore k non ex voluntate patris ducta filium fuerit ſortitus, dein nepos, patre iam mortuo, ad bonorum poſſeſſionem aui velit venire: admittendus eſt ad eam, non enim per retentionem is, qui filius iuſtus eſt, efficietur non filius, cum poſſeſſio, quo magis admittatur, non quo minus, adhibeatur. nam etſi tam ignominioſam l duxerit vxorem filius, vt dedecori ſit tam ipſi, quàm patri, mulierem talem habere: dicemus & ex ea natum, ad bonorum poſſeſ. aui admitti. cum poſſit auus iure ſuo vti, eumque exhæredare m. nec enim minus in hoc nepote is, qui de inofficioſo cogniturus eſt, merita n nepotis, quàm patris eius delicta perpendet.

6 ¶ Si emancipatus filius præteritus, ante petitam bonorum poſſeſſionem adrogandum o ſe dederit: amittit contra tabulas bonorum poſſeſſionem.

7 ¶ Si quis filio ſuo emancipato p nepotem, quem ex eo retinuerat, dederit in adoptionem, nepos iſte ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem aui ſui admittitur, q patre eius antè defuncto: quia r in eius eſt familia. quia & ipſe admitti potuit ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas.

8 ¶ Idemque eſt, & ſi emancipatus filium, quem poſt emancipationem quæſierat, patri ſuo in adoptionem dederit & deceſſerit. nam & hic nepos iſte ad bonorum poſſeſ. patris ſui admitti debet, quaſi non ſit in alia familia.

9 ¶ Si pater r alicuius peruenerit ſ in adoptiuam familiam, filius non, poſſit? Et arbitror, humaniorem eſſe hanc ſententiam, vt filius hic: quamuis non ſit in eadem familia in qua pater, ad bon. poſſeſ. tamen eius admittatur.

10 ¶ Liberi, qui inſtitui hæredes iure † non poſſunt t, nec u contra tab. bonorum poſſeſ. petere poſſunt. Hæc autem verba, *inſtitui non poſſunt*, ad mortis x tempus referantur.

11 ¶ Si quis ex liberis hæres ſcriptus ſit, ad contra tabulas bonorum poſſeſſ. vocari non debet. cùm enim poſſet ſecundum tabulas habere poſſeſſionem, quid a bonum eſt ei contra tabulas dari? Planè, ſi alius e committat edictum; & ipſe ad contra tabulas bonorum poſſeſſ. admittetur.

12 ¶ Sed ſi ſub d conditione ſcriptus ſit, bonorum poſſeſſionem contra tabulas accipere non poteſt: & ita Iulianus quoque libro viceſimotertio digeſtorum ſcripſit. Quid ergo ſi e defecerit conditio? verum eſt, eum contra tabulas accipere bonorum poſſeſſionem.

13 ¶ Si ſub ea conditione filius emancipatus hæres ſit inſtitutus, quæ in ipſius poteſtate non f eſt: quia ſcriptus hæres eſt, bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas accipere poteſt: & deſerit nec contra tabulas poteſt. & ſi fortè defecerit conditio, tuendus erit à prætore in tantum, quantum ferret, ſi contra tabulas bonorum poſſeſſionem accepiſſet.

14 ¶ Sed etſi nepos h ſub huiuſmodi conditione ſcriptus ſit hæres, idem i erit dicendum.

15 ¶ Si quis ex liberis non ſit ſcriptus hæres, ſed ſeruus eius ſcriptus ſit, cumque iuſſerit adire hæreditatem: denegari ei debet bonorũ poſſeſſio, contra tabulas.

16 ¶ Idemque eſt, & ſi legatum k relictum ſibi vel ſeruo ſuo elegerit: nam & hic dicemus, bonorum poſſeſſionem contra tabulas debere denegari.

Si quis hæres extiterit vel non. 1. De nepote ex filio in poteſtate & ſequentibus gradibus. 2. De teſtamentis fœminarum. 3. De prætereuntibus poſtumis, & inſtitutione iam nati.

4. *Paulus* libro 41. ad Edictum.

ILlud notandum eſt quod bonorum poſſeſſio contra tabulas, quæ liberis promittitur, locum habet l, ſiue quis hæres extiterit, ſiue non m. & hoc eſt, quod dicimus, *contra ipſum teſtamentum* a *liberis competere* bonorum poſſeſſionem, quod in patrono contra y eſt.

1 ¶ Si z quis filium, quem in poteſtate habuit, inſtituerit hæredem, vel exhæredauerit, & a ex eo nepotem omiſerit, bonorum poſſeſſioni locus non eſt: quia non eſſet nepos ſuus hæres futurus.

¶ Eadem ſunt & in ſequentibus gradibus.

2 ¶ Ad teſtamenta fœminarum ſ edictum contra tabulas bonorum poſſeſſionis non pertinet: quia ſuos s hæredes non habent u.

3 ¶ Si quis eum, qui in vtero eſt, prætermiſerit: etiam nondum nato eo, alius qui hæres inſtitutus eſt, bonorum poſſeſ. contra tabulas admittere poteſt: quia iniquum eſt, neque quaſi ſcriptum poſſe petere bonorum poſſeſſionem, quamdiu x contra tabulas peti poteſt, nec contra tabulas, quamdiu non naſcitur præteritus: vt, etſi antè moriatur, bonorum poſſeſſionis beneficium ad hæredem tranſmittat, quod maximè neceſſarium eſt in filio emancipato ſcripto hærede, qui nec hæreditatem interim adire poteſt.

5. *Iulianus* libro 24. Digeſtorum.

SEd & ſi deceſſerint, antequam y peterent bonorum poſſeſſionem: non eſt iniquum z, prætorem decernere, hæredibus eorum ſaluum fore commodũ bonorum poſſeſſionis ſecundum tabulas, vel cõtra tabulas.

De filio & nepote, & emancipatione, & adoptione.

6. *Paulus* libro 41. ad Edictum.

SI emancipatus filius nepotem procreauerit a, & ita deceſſerit, deinde auus eius: nepos b ad aui bonorum poſſeſſionem venire poteſt.

1 ¶ Quod ſi c & filium & nepotem emancipauerit: viuente quidem filio nepos non veniet: poſt mortem autem eius, ad bonorum poſſeſſionem aui veniet.

2 ¶ Nepote quoque ſolo emancipato, & auo mortuo, deinde patre eius, nepos præteritus accipiet patris bonorum poſſeſſionem: quia ſuus hæres eſſet futurus patri, ſi poteſtate aui non exiſſet.

3 ¶ Filio emancipato ſi nepos retentus ſit, & vtrique præteriti: vtrique accipient bonorum poſſeſſionem.

4 ¶ Si filius emancipatus, in adoptiua familia nepotẽ ſuſtulerit d, ne nepos † quidẽ ad bonorum poſſeſſionem aui naturalis veniet. Sed etſi emancipatus filius

a l. 1. §. 17. inf. de coniur.
b l. 3. §. 3. inf. eod. §. 1. 2. in fin. Inſt. de hæred. quæ ab inteſt.
c Deportatus mortui loco habetur. l. 63. §. 10. ſup. pro ſocio. l. 29. §. 5. in pr. ſup. de lib. & poſth. l. 4. §. 2. inſ. de bon. libert.
d imò, non ſunt habendi. l. 59. inf. de cond. & demon. l. 5. §. 1. 3. de bon. damnat. & l. 1. §. 2. de ventr. inſpic.
e At enim is qui aliqua ratione ſeruus factus eſt, cognationem non retinet. §. 7. inſ. vnde cognati.
f admittuntur autem ipſi. §. 3. Inſt. de exhæred. liberorum.
g l. 1. §. 6. ſup. eod.
h l. 1. §. 6. inf. de coniungend.
i v. Cuiac. in hunc §. 3. obſeru. 5.
k Nepos ex filio meo, qui non eſt voluntate mea duxit exorem) filio meo (eu patre eius premortuo) poteſt ad bonorum poſſeſſionem aui, hoc eſt meam venire.
l adde l. 12. ſup. de ſponſal. l. 15. ſup. de ritu. Nouell. 115. c. 3. vide 2. Cod. 7.
m ergo multo magis filium non damnare: vide l. 19. ſup. de ritu.
n vel. l. 19. C. de inoffic.
o §. 12. inf. de hæred. quæ ab inteſt.
p Patri ſuo emancipato filius dari in adoptionem poteſt.
q Datus in adoptionem non exceptione l. 6. in f. l. eod. ſed ex ſua familia vni poſſeſſionem contra tabulas habet, vt hic.
r id eſt, is de cuius bonis agitur.
ſ Factum patris filio non nocet, l. 2. l. 17. in fin. l. 22. eod. l. 1. §. 5. inf. ad Trebel.
t id eſt, viriliter in eum ſuam & ciuitatem.
u ut ſunt deportati. l. 1. C. ſub hæred. inſtit.
x Non eſt locus contra tabulas, vbi ſecundum tabulas bonorum poſſeſſio haberi poteſt.

a Qui mortis tempore inſtitui non poteſt, nec contra tabulas petere poteſt.
b quod bonum eſt, ibid.
c qui aliis non admitteretur. Et ſic intendam ſuas alterius conſequitur, quod ex alterius perſona non haberet. l. 3. in ſin. ſup. quæ in fraud.
d Etiam ſub conditione inſtitutus deficiente conditione ſcriptus contra tabulas poſſeſſionem non poſtulat. hic colligere videtur Bartolus, interpretationem inſtitutam, ſuſa caſu ſuperueniente extinctam.
e dixi l. 14. §. 10.
f Etiam ſcriptus hæres ſub conditione non poteſtatiua, hæres ſcriptus eſt.
g l. 1. ſub l. ſecund. tab.
h Nihil intereſt ipſi hæres ſcriptus, an ſeruus: nam ſeruo hæredem ſcripto ſui, vt à contra tabulas arceatur, vt his, & §. 14. l. eod.
i v. Cuiac. ad l. 19. §. ſup. de his & poſth.
k Legatarios contra tabulas bonorum poſſeſſionem non petit.
l ...
qui ipſe dicere contra ipſum teſtamentum 40. Eclog. 3. c. 43.
m ſiue quis hæres adierit, vel ſcriptus ſit. Aut adituri hæreditatem cum petere filio contra tabulas bonorum poſſeſſionem, quod mirum eſt cum inter ſolutam hæreditatem filio non competit querela inoffic. l. 8. §. 10. in fin. ſup. de inoff. cauſas differentiæ vide apud Bartolum hic.
n id eſt, etiamſi nullus ſit adeuntium.
p nec enim poteſt patronus contra tabulas liberti petere bonorum poſſeſſionem, niſi hæreditas ſit adita.
q Epitoſi Baſilicon 40. tit. 1. c. 4. l. 1. §. 6. inf. de coniungendis cum emancip.
ſ l. 1. C. de inoff.

Fœminæ ſuos hæredes non habent: nec enim in poteſtate liberos habent aut habere poſſunt. §. 5. in fin. Inſt. de hæred. qual. l. 13. §. de ſuis & legitim. vel non habent tales quæ contra tabulas habeant: vel præteritio mater, vel habetur pro exhæredatione. l. 3. C. de inoff. exhæredatis autem non datur contra tabulas l. 4. inſ. ſed hodie hoc corrigitur. Nou. 1. 5. exheredes, Auth. ex cauſa p præteritionis, C. de liberis præteritis.
x l. 5. inſ. eod. l. 84. ſup. de acquir. vel omit. hæred. l. 12. inſ. de Carbon. l. 3. §. 10. §. de ſuis & legitimis.
y l. 2. ſub eod. x aliàs regulariter, bonorum poſſeſſio, vel hæreditas non adita vel non agnita non tranſmittuntur, vide hic Accurſ.
a non idem ſi adoptauerit. §. 3. Inſt. de hæred. ab inteſt.
b adde de nepote l. 7. inſ. eod.
c §. 2. §. vlt. inſ. eod.
d l. 3. inſ. de coniungendis.
† hodie videtur is venire nepos in ſuam virilem. l. 3. in fin.

pro creatis

Universidad Rey Juan Carlos

procreatis nepotibus in adoptionem ſe dederit, vt cum filij ſequuntur, idem erit.

¶ Plane ſi is, qui apud adoptiuum auum procreatus eſt, emancipatus ſit: veniet ad bonorum poſſeſſionem aui naturalis.

¶ Adoptio tamdiu nocet quamdiu quis in familia aliena ſit. cæterum emancipatus ad bonorum poſſeſſionem parentum naturalium veniet: ſed emancipato viuis eis, non etiam poſt mortem eorum. hoc enim verius eſt, poſt mortem eorum emancipatum non admitti.

7 *Idem* libro 14. ad Edictum Prouinciale.

SI tertium fuerit in poteſtate a nepos a filio emancipato: admittitur e nepos, viuo auo, ad patris bonorum poſſeſſionem.

De exhæredatis. 4. De exhæredato, & inſtituto. 5. De præterito à primo gradu & exhæredato à ſecundo. 6. Si quis ſe exhæredem ſcripſit. 7. De arrogatione exhæredati. 8. De poſtliminio. 10. De dato in adoptionem, quem ſpeciem inſtitutum adigiſe contra tabulas.

8. *Vlpianus* libro 40. ad Edictum.

NOn putauit prætor exhæredatione d notatos e & remotos ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem admittendos: ſicuti nec iure ciuili teſtamenta parentum turbant. ſanè ſi velint inofficioſi f querelam inſtituere, eſt in ipſorum arbitrio.

1 ¶ Aliqua parte tabularum exhæredem ſcribi non ſufficit: ſed eo gradu, contra quem petitur bonorum poſſeſſio. vnde ſi g à primo gradu exhæredatus ſit filius, à ſecundo præteritus, & primo gradu ſcripti non petierint bonorum poſſeſſionem, poterit contra tabulas accipere bonorum poſſeſſionem.

2 ¶ Non quæuis exhæredatio ſummouet filium à contra tabulas bonorum poſſeſſione, ſed quæ ritè h facta eſt.

3 ¶ Si ab vno ex heredibus ſit i filius exhæredatus, Marcellus libro 9. Digeſtorum ſcribit filium non k videri exhæredatum: idcirco contra tabulas bonorum poſſeſſionem peti poſſe contra vtrumque heredem.

4 ¶ Si exhæredatus ſit filius, & inſtitutus: obtinente eo gradu, in quo inſtitutus eſt, puto commiſſo edicto ab alio filio, contra tabulas eum bonorum poſſeſſionem petere poſſe.

5 ¶ A primo gradu k præteritus eſt filius, à ſecundo exhæredatus: ſi in l primo gradu ſcripti non l ſint in rebus humanis mortis tempore teſtatoris: dicendum eſt, contra tabulas bonorum poſſeſſionem præteritum petere non poſſe, hereditas enim in ſecundo gradu verſatur, non in primo, ex quo neque adiri hereditas, neque bonorum poſſeſſio peti poteſt.

¶ Sed ſi poſt mortem teſtatoris deceſſerint heredes ſcripti: idem Marcellus putat contra tabulas bonorum poſſeſſionem ſemel natam competere m.

¶ Sed etſi defecerit conditio inſtitutionis: adhuc tantundem dicit, præteritum ab eo gradu filium contra tabulas bonorum poſſeſſionem petiturum.

¶ Idem ſcribit etſi poſthumus, qui inſtitutus fuit, non fuerit natus. nam adhuc contra tabulas bonorum poſſeſſionem competere filio Marcellus ait.

6 ¶ Si quis ſua manu ſi exhæredem ſcripſit n an contra tabulas bonorum poſſeſſionem poſſit accipere, videamus: Et Marcellus libro 9. digeſtorum, nocere ei hanc exhæredationem ait. quia † ſenatus hoc pro non ſcripto non facit, quod contra eum eſt o.

7 ¶ Si quis emancipatum filium exhæredauerit, eumque poſtea adrogauerit: Papinianus lib. 12. quæſtionum ait, iura naturalia in eo præualere. idcirco exhæredationem nocere.

8 ¶ Sed in extraneo p Marcelli ſententiam probat, vt exhæredatio ei adrogato poſtea non noceat.

9 ¶ Poſtliminio autem reuerſo filio, dicendum eſt exhæredationem ante factam nocere.

10 ¶ Si filium in adoptiua familia conſtitutum pater naturalis exhæredauerit, deinde ſit filius emancipatus: nocebit ei exhæredatio.

11 ¶ In adoptionem datos filios non q ſummoueri prætor voluit, modo heredes inſtituti ſint: & hoc iuſtiſsimè eum feciſſe Labeo ait. nec enim in totum extranei ſunt. ergo ſi fuerint heredes ſcripti, accipient contra tabulas bonorum poſſeſſionem. ſed ipſi ſoli non committent r edictum, niſi fuerit alius præteritus ex liberis, qui ſolent committere edictum. ſed ſi ipſe ſcriptus non ſit, ſed alius qui ſ eſt adquirere hereditatem poteſt: non eſt in ea cauſa, vt eum ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas admittamus.

12 ¶ Vt autem admittantur ad bonorum poſſeſſionem ex ſ liberis eſſe eos oportet. cæterum ſi adoptiuum filium dedi in adoptionem, & heredem ſcripſi: commiſſo per alios edicto, bonorum poſſeſſio contra tabulas ei non dabitur.

13 ¶ Datur autem ei, qui in adoptiua familia eſt, contra tabulas bonorum poſſeſſio, ſi eo gradu heres ſcriptus ſit, contra quem peti poteſt bonorum poſſeſſio.

14 ¶ Non eſt nouum, vt emancipatus a præteritus plus iuris ſcriptis heredibus fratribus ſuis tribuat, quàm habituri eſſent, ſi ſoli b ſuiſſent. quippe ſi filius, qui in poteſtate patris eſt, ex 12. parte heres ſcribatur emancipato præterito, dimidiam partem beneficio emancipati occupat: qui, ſi emancipatum fratrem non haberet, 12. partem habiturus eſſet. Sed ſi ex parte minima ſit heres inſtitutus, non pro ea parte, qua inſtitutus eſt, tuendus eſt: commiſſo c edicto, ſed amplius per bonorum poſſeſſionem habere poteſt. * prætori d enim propoſitum eſt, cum contra tabulas bonorum poſſeſſionem dat, eas partes vnicuique liberorum tribuere, quas e, inteſtato patre mortuo in hereditate habiturus eſſet, ſi in poteſtate manſiſſet. & ideo ſiue emancipatus, ſiue is qui in poteſtate manſit, ſiue in adoptionem datus ex minima parte heres ſcriptus ſit: non redigitur ad eam portionem ex qua inſtitutus eſt, ſed virilem accipit.

De dato in adoptionem.

9. *Gaius* lib. 14. ad Edictum Prouinciale.*

VTrum autem pater adoptiuus viuit, an defunctus eſt, nihil intereſt. nam hoc ſolum quæritur, an in adoptiua familia ſit.

4. De liberis qui contra tabulas habere non poſſunt. 5. De exhæredatis. 6. De his qui propter alios contra tabul. poſſeſſ. bonor. petunt.

10. *Idem* libro 40. ad Edictum.

SI poſt mortem teſtatoris heres inſtitutus filius in adoptionem ſe dederit, bonorum poſſeſſionem contra tabulas accipere poteſt f: quia ſcriptis heredibus inſtituti non ſolet nocere adoptio.

1 ¶ Si filius in adoptionem datus auo materno, heres inſtitutus ſit à patre naturali: commiſſo per alium edicto, magis eſt, vt bonorum poſſeſſionem accipere poſſit. nec enim exigimus, vt adeat hereditatem: ſed ſufficit, vt ei delata ſit, adquirique poſſit.

2 ¶ Si in adoptionem datus, poſteaquam iuſſu g patris adoptiui hereditatem adiit, emancipatus fuerit: poteſt h contra tabulas i bonorum poſſeſſionem accipere k: hereditatemque ipſe potius habebit, quàm pater adoptiuus.

3 ¶ Illud notandum eſt, quod & ſi adierit hereditatem in adoptionem datus, contra tabulas ei datur, alias autem ſi quis legatum, * ſi quis portionem l ſibi datam agnouerit: à contra tabulas bonorum poſſeſſione repellendus eſt.

4 ¶ Liberi, qui contra tabulas habere non poſſunt, nec partem faciunt, ſi per alios committatur edictum. quò enim bonum eſt eis fauere, vt partem faciant, nihil habituris?

5 ¶ Exhæredati liberi quemadmodum edictum non committunt: ita nec commiſſo per alios m edicto n, cum illis venient ad bonorum poſſeſſionem. vnaque o eis querela ſupereſt, ſi de inofficioſo dicant.

6 ¶ His, qui propter p alios contra tabulas bonorum poſſeſſionem petunt, non expectant vt præteriti bonor. poſſeſſionem accipiant: verum ipſi quoque bonorum poſſeſſionem petere contra tabulas poſſunt. * cùm q enim ſemel beneficio aliorum ad id beneficium fuerint admiſsi: iam non curant, petant illi, nec ne, bonorum poſſeſſionem.

De dato in adoptionem. 1. De diuiſione bonorum poſſeſſionis.

11. *Paulus* libro 41. ad Edictum.

SI in adoptionem datus, ſub conditione ſcriptus ſit heres à naturali patre: alio committente contra tabulas edictum, & ipſe veniet. ſed ſi defecerit conditio, repellitur ab ea poſſeſſione. Idem puto & in eo, qui purè quidem, ſed non iure ſcriptus ſit heres.

1 ¶ Exemplo iuris legitimi r & bonorum poſſeſſio contra tabulas diſtribuetur. igitur nepotes ex vno filio vnam partem habebunt.

De iure accreſcendi. 1. De filio exhæredato in priore teſtamento, & præterito in poſteriore.

12. *Gaius* libro 8. ad Edictum Prouinciale.*

SI duobus filiis, & ex altero filio duobus nepotibus bonorum poſſeſſio competat, & alter ex nepotibus non petat, pars eius fratri † adcreſcit. Si vero ex filiis alter non petat, tam fratri, quàm nepotibus, id prodeſt. nàmque tunc duo ſemiſſes ſiunt, ex quibus alterum filius, alterum nepotes conſequuntur.

1 ¶ Si prius teſtamentum extet iure factum, quo filius exhæredatus eſt, ſequens imperfectum, in quo præteritus ſit filius, poſteriore teſtamento præteritus

rectè

a ad.
b de nepote, adde l. 6. §. eod.
c Cur? quia ſuus futurus erat patri ſuo, ſi pater non fuiſſet emancipatus.
d Exhæredatis non datur bonorũ poſſeſſio contra tabulas: imo ne quidem iure ciuili teſtamenta parentum turbant. ſi tamen velint, poſſunt de inofficioſo experiri.
e ſup. Inſt. 40. tit. 3. l. 7. l. vlt. §. de liberis, infamiæ ſpecies exhæredatio. l. 20. §. eod. l. 1. §. de coniungendis cum emancipato liberis.
f l. 23. §. de inofficioſo.
g Quid ſi à primo præteritus, à ſecundo exhæredatus? An contra tabulas dabitur, vel non dabitur? vide hic, Accurſ.
h ſolenniter, Accurſius, adde Donelli in Enchiridio Pariſiis, in verbo, inutilis materies.
i l. 3. §. 2. ſuprà de liberis.
k id eſt ab inſtitutis, adde l. 1. §. 7. §. de ventr. in poſſ. mitt.
l vt bonorum poſſeſſio contra tabulas peti poſſit, ſufficit bonorum poſſeſſionem peti: vel hereditatem adiri potuiſſe poſt mortem defuncti.
m in quem? An contra inſtitutos in ſecundo gradu? An contra ipſum teſtamentum? v. l. 4. ſup. eodem.
n id poteſt accidere filio patri ab temperanti l. 23. in fin. § de ſuis.
† Scribere inſtrumentum pro ſe, licet quis prohibeatur: cæteroſe tamen ſcribere non prohibetur.
o An & id quod pro ſcribente ſingamus Titium ſe filio teſtatoris iuſſu eum adſcripſiſſe? vtique ſuſpectus eſt. Ideoq; non admittetur vt teſtamentarius: dari tamen & confirmari inuenitur. præterea poterit nec exceptionem habebit l. 18. in §. §. de falſis.
p l. 12. in fin. pr. §. de verb. oblig.
q l. 10. §. eod. l. 1. §. 12. §. de ventr.
r Committere edictum dicitur, paulo poſt.
ſ Bonorum poſſeſſio vnis liberis propriè accreſcit, non datur parenti. ad ſin. C. vnde liberi.

a l. 2. §. 3. §. de coniungendis.
b ſuiſſent ſcil.
c Commiſſum edictum, vt §. 11. ſuprà eod. committere edictum.
d prætoris, Accurſ.
e l. 1. §. de ſui. l. 1. §. 5. 2. §. eod.
f nec enim in totum extranei ſunt: ſufficit eos heredes inſtitutos eſſe, l. 8. §. 11. ſup. eod.
g Iuſſus patris adoptiui excuſat filium, adeo vt licet agnouerit ac emancipatum poſſit tamen venire contra tabulas. Cur? vt ſibi quærat potius quam patri. At hodie ſibi proprietatem adquirit & conſequenter hæc lex correcta: Accurſ. & Bart.
h Cur? iuſſu patris adoptiui adiit emancipatus. vide quæ ſcripſi ad l. 14. in fin. eodem.
i commiſſo per alium edicto.
k patris naturalis.
l Idem dicendum eſt in eo qui legatum elegit. l. 3. in fin. §. eod. l. 5. §. 2. §. de leg. præſt.
m non exhæredatos ſcil.
n vnque quia præteriti.
o imo præter querelam quæ hic eis competere dicitur, videntur admitti ad ſucceſſionem ab inteſtato, l. vlt. ſup. de liberis.
p beneficio aliorum, vt l. eo. l. 3. §. 11. §. eod. l. 14. l. eo.
q Beneficio, quod habeo propter te, poſſum vti etſi tu inuito, Bart. imo & ſi nece, & beneficio ipſo tibi ſublato. Pone enim ea priuilegia Capuæ conceſſa ab Imperatore, quæ Romæ, ponè priuilegia Romæ vrbis extincta? Capuæ ſua priuilegia ſarta & integra permanebunt, vide Caſtrenſem in l. omnia priuilegia 33. C. de epiſcopis.
r id eſt, quo ordine hereditas defertur iure ciuili, eodem & bonorum poſſeſſio, l. 2. §. 1. §. eod.
† ſoli ſcil. non parenti. Coniunctio in legatis, duobus modis fit. Interdũ enim plures vocantur ad idem ex eadem diſpoſitione, diuerſa tamen ratione: interdum eadem ratione. Hi ius adcreſcendi habent, illi non habent, Cur? illi ex eadem ratione ſunt coniuncti.

Universidad Rey Juan Carlos

rectè petet bonorum poſſeſſionem *a*, ſi *b* remoto quoque filio potiores ſunt in ea hereditate, poſterio- re teſtamento ſcripti heredes: & ita ius habet, et cum is, contra quem filius petit bonorum poſſeſſionem, amoto filio poſſit obtinere hereditatem, filius quoque rectè videatur petere bonorum poſſeſſionem: ſi verò ille non poſſit obtinere hereditatem, filius quoque excludatur.

De prædiis & ſeruis hereditariis & annui iuris. De nepote dato in adoptionem. 3. De diuiſione bonor. poſſeſſ.

13. *Iulianus* lib. 23. Digeſtorum.

CVm *c* emancipatus bonorum poſſeſſionem contra tabulas accipit, ſcriptus *d* heres ei hereditatem petenti cogendus eſt, & prædia & ſeruos hereditarios præſtare. omne enim ius transferri æquum eſt, quod per cauſam hereditariam ſcriptus heres nanciſcitur, ad eum, quem prætor heredis *e* loco conſtituit.

1 ¶ Qui duos filios, & ex altero eorum nepotem habeat, eum in adoptionem dedit, & heredem inſtituit præterito altero filio, quæritur, quid in his ſeruari debeat, vtrum in partem patris ſui admittatur, an virilem portionem habeat? Reſpondi: In adoptionem datus nepos, & heres ſcriptus, quamdiu pater eius aut in poteſtate aut emancipatus eſt, non poteſt contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere. ſed & ſi pater eius, antequam bonorum poſſeſſionem acciperet, deceſſerit: non admittitur *f* nepos ad bonorum poſſeſſionem.

2 ¶ Si pater emancipato filio præterito, heredes ſuos ſcripſerit filium, quem in poteſtate habebat, & alterum, quem in adoptionem dederat, ex quo duos nepotes in familia reliquerat, qui & ipſi teſtamento præteriti ſint: bonorum poſſeſſionem pro parte *g* tertia emancipatus, pro parte tertia is, qui in poteſtate remanſit, pro parte tertia qui in adoptionem datus eſt, & filij eius ſimul habebunt: ita vt ſextans patri, ſextans nepotibus cedat.

3 ¶ Si pater ex duobus filiis alterum habentem filios emancipauerit, & vnum ex nepotibus, quem antè emancipauerat, in locum filij adoptauerit, præterito deinde emancipato deceſſerit: æquius erit, nepoti, qui in locum *h* filij venerit, ſuccurri, & in tres partes hereditatem deduci: vt vnam habeat, qui in poteſtate remanſerit: alteram nepos adoptatus in locum filij, tertiam emancipatus cum filio ſuo qui nepotis loco fuerit. Sed et ſi, mortuo filio alter ex nepotibus in locum filij adoptatus fuerit: tres partes in bonis fient. cum ſit æquius, eum qui in locum filij adoptatus eſt, non minus habere, quàm ſi non ex numero nepotum, ſed extraneus adoptatus eſſet.

De eo qui iudicium defuncti approbauit. 1. De nepote ex filio dato in adoptionem, vel emancipato & adrogato.

14. *Africanus* libro 4. Quæſtionum.

SI duobus filiis emancipatis, alter heres inſtitutus ſit, alter præteritus: ſi inſtitutus adierit: quamuis verbis edicti parum expreſſum ſit: tamen non poſſe eum petere bonorum poſſeſſionem, reſpondit: quia iudicium patris ſecutus ſit. nec enim emancipatum, ſi legatum acceperit *k*, admitti ad bonorum poſſeſſionem, ſiue ab heredibus inſtitutis, ſiue ab his qui contra tabulas petierint, acceperit.

¶ Sed *l* illud obſeruandum, vt prætor eum, qui heres inſtitutus adierit in eam partem, qua ſcriptus ſit, tueri debeat: dum tamè non *m* ampliorem, quàm habiturus eſſet, ſi bonorum poſſeſſionem accepiſſet, vt hactenus deteriorem cauſam ſuam fecerit: quod, ſi ex minore parte ſit inſtitutus, eam duntaxat retinere poſſit, & quod *n* extraneis *o* quoque legata præſtare cogatur.

¶ Quod ſi is qui in poteſtate eſt, heres inſtitutus ſit: quoniam neceſſarius heres ſit *p* non aliud dici poſſe, quàm & ipſum petere poſſe bonorum poſſeſſionem, ſi modo hereditati ſe non immiſcuerit, tunc *q* enim quia iudicium patris comprobaſſe videtur, *r* in eodem loco, quo emancipatum, haberi debere.

1 ¶ Filius in adoptiua familia, vxore ducta, filium ſuſulit, eumque poſt mortem patris adoptiui emancipauit. hunc nepotem contra tabulas aui naturalis decreto *ſ* poſſe petere bonorum poſſeſſionem, reſpondit *t*.

¶ Item ſi filius emancipatus, ſublato filio & emancipato, adrogandum ſe dederit, & mortuo adoptiuo patre deceſſerit: & contra patris & contra aui tabulas ex decreto hunc admitti, minimè dubitari debere: ne alioquin ab omnium bonis excluderetur.

De emancipato præterito, qui doli exceptionem heredi oppoſuit.

15. *Marcianus* lib. 5. Regularum.

SI præteritus filius emancipatus exceptionem doli mali aduerſus heredi patris oppoſuerit *a*, de eo quod patri debuit: non poſſe eum contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere exiſtimo: nam hoc *a* ipſo quaſi repudiaſſe bonorum poſſeſſionem. quod ita intelligendum eſt, ſi heredem petentem debitum, noluerit filius repellere illa exceptione, *Si non contra tabulas bonorum poſſeſſio filio dari poſſit.* ſed magis doli exceptione vſus eſt.

Si filius emancipatus nepoti in poteſtate relicto fideicommiſſum hereditatem reliquerit.

16. *Pomponius* lib. 4. ad Sabinum.

SI emancipatus filius nepoti in poteſtate aui relicto ab extraneo herede fideicommiſſam hereditatem, ſi liberatus aui poteſtate fuiſſet, reliqu... reſpectus aui ſit, quaſi conſumpturus bona nepotis ... dandam bonorum poſſeſſionem.

Si pater filio emancipato ſe dederit in adoptionem.

17. *Vlpianus* lib. 35. ad Sabinum.

SI *b* pater *c* ſe dederit in adoptionem, nec ſequatur eum filius, emancipatus ab eo antea factus: quia in alia familia ſit pater, in alia filius: bonorum poſſeſſionem contra tabulas non *d* poteſt filius eius habere: & ita Iulianus ſcripſit. Marcellus autem ait, iniquum ſibi videri, excludi eos à bonorum poſſeſſione, cùm pater ſe dedit in adoptionem: vbi enim filius non datur in adoptionem, at pater ſe dat: nullum patrem filio aſſignat. quæ ſententia non eſt ſine ratione.

De conditionali exheredatione vel inſtitutione. 1. De legato, fideicommiſſo, mortis cauſa donatione.

18. *Hermogenianus* lib. 3. Iuris Epitomarum.

SEd *e* ſub conditione exheredatus, contra tabulas bonorum poſſeſſionem petet, licet ſub conditione heres inſtitutus à contra tabul. bonorum poſſeſſione excludatur. certo *e* enim iudicio liberi à parentium ſucceſſione remouendi ſunt.

1 ¶ Ei ſi qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accepit, tam legati, quàm fideicommiſſi exactio, ſed & mortis cauſa donationis retentio denegatur. nec intereſt, per ſemetipſos, an per alium quæratur.

Si heres exiſtit vel non.

19. *Tryphoninus* libro 15. Diſputationum.

QVod vulgo dicitur *g* *liberis autem bonorum poſſeſſionem contra tabulas h eſſe*, ſic intelligendum eſt, vt ſufficiat extitiſſe tabulas mortis tempore patris, ex quibus vel adiri hereditas, vel ſecundum eas bonorum poſſeſſio peti potuit: quamuis *i* neutrum eorum poſtea ſecutum ſit, vel ſequi potuit. nam ſi vel omnes inſtituti ſubſtitutique ante teſtatorem deceſſerint, vel is ſcriptus heres fuit, cum quo teſtamenti factio non ſuit: petiti contra tabulas inane eſt, quæ ſine effectu forent.

De ſuo exheredato & emancipato præterito.

20. *Idem* lib. 19. Diſputationum.

FIlium, quem *k* in poteſtate habebat, exheredauit *l*, emancipatum præterit *m*. quæſitum eſt, quatenus emancipatus bonorum poſſeſſionem habiturus ſit. Dixiſti ſcripti heredes extranei adierint hereditatem, repellendum eſſe filium qui manſit in poteſtate: quod ſi hi repudiauerint hereditatem, quod facilè ſunt facturi, nihil laturi ex hereditate propter eum, qui contra tabulas accepit bonorum poſſeſſionem: filius ab inteſtato patris ſuus heres deprehendetur: emancipatus autem petens contra tabulas bonorum poſſeſſionem, ſolus habebit bonorum poſſeſſionem.

¶ Sed cum exheredatio *n* non † adita hereditate ex teſtamento, nullius ſit momenti: ideòque non obſtare eam: nec quo minus contra tabulas libertorum patris accipiat bonorum poſſeſſionem. Iulianus rectè reſpondit: ne teſtamentum per omnia irritum ad notam *o* exheredationis ſolam proceſſiſſe videatur: redit res ad inteſtati exitum, vt aduerſus filium ſuum ex aſſe heredem ab inteſtato patre emancipatum prætor in parte dimidia tueatur.

¶ Erit ergo venale beneficium ſcripti heredis, extranei: vt, cum ipſe iure hereditatis *p* nihil ſit conſecuturus, adeundo repellat filium in poteſtate relictum: prætereque aſſem emancipato filio iure contra tabulas bonorum poſſeſſionis: ſi autem omiſerit hereditatem, in portionem bonorum exheredatum effectum *q* admittet iure factum ſolum ſuum heredem.

¶ Sed quemadmodum prætor emancipatum tuetur, ſi adita *r* non fuerit hereditas: ita nec filius, qui in poteſtate remanſit, aditione adhibita in totum expellendus erit: ſed ad hereditatis *ſ* petitionem admittendus eſt ex cauſa inofficioſi querelæ contra emancipatum mouendæ.

1 ¶ Videamus *t* tamen iſto caſu quo vtrique ad bona patris veniunt, an ei conferre debeat emancipatus. nam neque ex hac parte edicti verbis id facere cogitur, vnde contra tabulas accepit bonorum poſſeſſionem (quæ inter eos, quibus ita bonorum poſſeſſio datur, cauet de collatione ab emancipato iubet. iſte enim, qui manſit in poteſtate, quod exheredatus nominatim fuit, non eſt vocatus ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas) neque ex illa parte edicti, qua, inteſtato patre mor-

tuo euin

a poſſeſſionem ſi remoto, &c. *b* ſeq. Vrſil. ex cod. Viglian ex Baſilicis ita reſtituit, nõ ſubexiſtente filio, v. Viglium, & ex eo autem ſcis. Iuſtit. quib. mod. teſtam. *c* Syn. Baſ. 40. tit. 3. cap. 9. *d* ſcil. extraneus, l. 1. §. 3. de collatione. *e* nam in omnibus vice heredum bonorum poſſeſſores habentur, l. 2. & de bon. poſſ. *f* nec per ſe, quia eſt inſtitutus: nec per alium, quia nemo eſt qui poſſit committere edictum, cum alteri ſit ſubſtitutus, Accurſ. adde l. 8. §. 15. & eod. *g* quam habet ab inteſtato, v. l. 8. in fin. & eod. ſcitur igitur emancipatus per edictum de coniungendis, coniungitur nepotibus in poteſtate retentis, ita & filius in adoptionem datus, alio conſtituente edictum filiis ſuis coniungitur. *h* adde l. 3. §. 4. & eodem. *i* vide Cuiac. 4. ad Afric. fol. 56. *k* ſecus eſt, ſi periculo & accepit poenitentiam egerit, l. 8. §. de bon. liber. *l* v. l. 3. §. 11. & eo. in poſſe in dodrantem fuiſſe inſtitutum. *m* l. 16. in fin. §. de leg. præſt. *n* [illegible] *o* [illegible] tantum, l. 15. §. 1. verſ. ſed ſi ſcriptus, §. ult. pr. 1. v. Cuiac. ibid. *p* ita legendum eſt, non, ſi, & Græci ita exprimunt, [illegible] v. Cuiac. 4. ad Afr. ibi. *q* ſi hereditati ſe immiſcuit. *r* vt bonorum poſſeſſionem contra tabulas non petat. *ſ* id eſt, data ei decreto bonorũ poſſeſſione contra tabulas aui naturalis, quia vivus aui naturali, à patre ſuo naturali emancipatus fuit, licet ab auo adoptiuo nunquam fuerit emancipatus, Cuiac. ibid. *t* nam ſi excluditur à bonis patris, & ab aui bonis excluditur: quia per patrem bona aui conſequitur, l. 20. §. 1. de bon. liber. *a* atqui videtur exceptio doli non poſſe obſtei heredibus patris, l. 4. §. 16. in fine de doli mali.

a Hereditati renuntiare videtur, qui debitum ſibi exigit, l. 1. ſupr. de condit. indeb. *b* Syn. Baſ. 40. tit. 3. c. 11. *c* de cuius ſucceſſione agitur, l. 5. §. 9. & eod. *d* hanc negationem omittunt Græci. *e* certo iudicio liberi à parentum ſucceſſione remouendi, vt hic conſtitutum eſt, non ſub conditione, ſed pure. *f* Qui contra tabulas bonorũ poſſeſſionem accepit, legata, fideicommiſſa, mortis cauſa donatione priuatur, l. 2. ſup. de his quæ vt indignis. *g* adde l. 10. in ſi. & l. vlt. pro. *h* id eſt, contra ſignatas teſtatoris tabulas, non contra heredem, ſignum enim tabulæ dicuntur, de quo v. Cuiac. 11. obſer. 14. adde l. 4. & eod. *i* vide hanc legem Antonium Fabrum 2. coniect. 19. circa finem. *k* adde l. vlt. & de liberis, l. 13. §. 1. de doli mali except. *l* pater ſcil. *m* adde, & extraneos inſtituit. *n* Exheredatio, non adita hereditate ex teſtamento, nullius eſt momenti. † v. l. 12. §. 5. & de bon. liber. *o* Exheredatio, notæ ſpecies, l. 8. & eod. *p* ciuilis, quòd emancipatum non agnoſcit, §. 9. Inſt. de hered. qua ab inteſt. *q* eſſicit admittit, Cuiac. 3. obſer. 1. & eſt, in effectu, v. Menardum 4. Variar. 8. *r* l. 8. §. 10. & de inoff. teſtam. *ſ* Actio de inofficioſo eſt petitio hereditatis, quæ ex cauſa inofficioſi teſtamenti datur, vt hic, l. 10. ſup. de inoffic. teſt. l. ſi quis filium 14. C. de inoffic. l. 3. C. de petit. hered. *t* vide l. 1. Cod. de inoff.

Universidad Rey Juan Carlos

tur, emancipatus ad bonorum poſſeſſionem admiſſus, ad collationem compellitur; quia & ſi frater ab inteſtato heres ſit, emancipatus tamen non inde a accepit bonorum poſſeſſionem? Et vereor b, ne hactenus filio ſuo profuerit factum heredis ſcripti non adeuntis: vt eum ad portionem admitteret bonorum paternorum, non etiam eorum, quæ emancipatus propria habuit: & hoc ſit conſequens illi quod cum ex minore parte ſcriptus à patre hæres relictus in poteſtate, admiſſo fratre emancipato ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem eius beneficio c plus conſequatur, quamuis edicti verbis collatio inducatur ex mente prætoris deneganda ſit eam reſpondetur: multo magis autem huic conferri non oportet: quia & à patre exhæredatus, à prætore ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas non vocatus, occaſione omiſſæ hæreditatis à ſcripto hærede nihil habituro propter delatam emancipato à prætore contra tabulas bonorum poſſeſſionem, nomen d ſui hæredis adeptus eſt.

2 ¶ Legata tamen ex parte ſua iſte emancipatus liberis & parentibus præſtare cogetur, non e ſolida, ſed diminuta in dimidium f, quod relinquitur manenti in poteſtate. Sed nec aduerſus eum conſtituendæ actionis legatorum ratio eſt, qui merito iure inteſtato heres exiſtit. Sed qui accepit contra tabulas bonorum poſſeſſionem, etiamſi non fuerit adita hereditas à ſcripto, præſtat legata ea parte teſtamenti data, contra quam bonorum poſſeſſio accepta eſt.

¶ Erit ergo melior hoc caſu conditio in familia g relicti filii, quàm foret ſi exhæredatus non eſſet.

De filio dato in adoptionem vel emancipato & nepote in poteſtate retento. 1. De adoptato à filio emancipato.

11. *Modeſtinus* lib. 6. Pandectarum.

SI is qui filium, & ex eo nepotem in poteſtate habebat, filium in h adoptionem dedit nepote retento in poteſtate, poſtea filius emancipatus à patre adoptiuo, deceſſit extraneis heredibus inſtitutis: filius huius, qui in poteſtate aui remanſit, contra tabulas patris ſui bonorum poſſeſſionem petere poterit: quamuis nunquam in poteſtate huius fuerit. Ideo nec debuiſſe in poteſtate eſſe videtur. nam ſi aliter obſeruatur, nec ſi emancipatus filius fuerit, nepos ex eo qui in poteſtate aui remanſit, bonorum poſſeſſionem contra tabulas petere poterit.

1 ¶ Idemque iuris eſt, ſi emancipato filio, nepos ex eo in poteſtate aui remanſerit, & poſtea patri ſuo in adoptionem datus fuerit. i. contra tabulas aui bonorum poſſeſſionem petere poterit i, quia per adoptionem aliena familia non fuerit.

2 ¶ Sed ſi emancipatus filius meus adoptauerit extraneum filium: is, qui adoptatus eſt, filius contra tabulas meas bonorum poſſeſſionem petere non poterit: quia nunquam i nepotis loco apud me fuit.

DE LEGATIS PRÆSTANDIS, CONtra tabulas bonorum poſſeſſione petita. k

TIT. V.

De æquitate huius tituli. 1. De gradu & ſexu parentium & liberorum. 2. De dato in adoptionem, & adoptiuo. 3. De poſthumis.

1. *Vlpianus* lib. 40. ad Edictum.

HIC titulus æquitatem l quandam habet naturalem, & ad aliquid nouam: vt qui iudicia patris reſcindunt per contra tabulas bonorum poſſeſſionem, ex iudicio eius quibuſdam perſonis m legata & fideicommiſſa præſtarent: hoc eſt liberis & parentibus, vxori nuruique dotis nomine legatum.

1 ¶ Generaliter autem parentes n & liberos prætor excepit: nec gradus liberorum parentiumue enumerauit: in o infinitum p igitur q eis præſtabitur.

¶ Sed nec perſonas proſecutus eſt: vtrùm ex virili ſexu, an ex fœminino deſcendant. Quiſquis igitur ex liberis, parentibuſque fuerit, ad legati petitionem admittetur: ſed ita demum, ſi iura cognationis ſint inter eos.

2 ¶ Liberos autem etiam eos ad legatorum petitionem admittimus, qui in adoptionem dati ſunt, vel etiam [in] adoptiuos, dummodò maneant liberi.

3 ¶ Poſthumis liberis legata relicta vtique præſtabuntur.

2. *Iulianus* lib. 23. Digeſtorum.

ET ideo ſi prægnante vxore filius emancipatus fuerit, & bonorum poſſeſſionem contra tabulas acceperit, legatum nepoti r præſtare debebit.

De mortis cauſa donationibus. 1. De liberis, parentibus, fratribus, ſororibus. 2. Si ipſis parentibus liberiſve relictum ſit aut ſubiectis iuri eorum perſonis. 3. De coniunctis. 4. De fideicommiſſo coniunctis perſonis. 5. Ab extraneo. 6. De modo. 7. De legato vtiliter vel inutiliter dato.

.16. §. de dote collat.
b de hac voce dixi ad l.45. in fin. §. de ritu.
c l.1. §.4. ſ. col.
d Exhæredatione ſuorum nomen amittit, hinc colligit Cuiacius Nouell. 3. l. 1. §. poſt ſuos, ſ. de ſuis eodem inter legitimos, ob eam cauſam non vocari: imò & legitimorum nomen amittere, cùm qui non ſunt ſui, nec legitimi ſint. l. ſcripſi, 7. inf. vnde liberi. Quinimo inter extraneos non vocari, quia nominatim ſubmoti ſunt hæreditate: vt ea ratione peior ſit exhæredatorum, quàm extraneorum conditio. Nam extranei veniunt contra mentem teſtatoris, conſtitutionis beneficio: exhæredati veniunt contra verba. Quid igitur? inter quos vocari poſſent? inter legatarios & fideicommiſſarios forſitan, ſi quid eis legatum fuerit: quia bonis omnibus excluſi non ſunt, & quod auferunt non tam his perſonis adſcitur, quàm bonis aliis defuncti quæ ad eos pertinent. poſſunt inter ſubſtitutos vocari, ſi ſubſtituti ſint, licet expirauerit ſubſtitutio, quia & hos hæreditate non omnino excluſit teſtator, quem & non primo, ſecundo gradu ad hæreditatem inuitauit.
e l.10. §.2. ſ. de legatis præſtandis.
f Legata pro dimidia præſtat emancipatus coniunctis perſonis: ſuis non ita. Ratio
g vide Roeuardum 5. Variar. 1.
h l.3. §.9. ſup. eo.
i l.10. §.2. infra, de bonis vet.
k ex æquitate aliàs, ex ſummo iure, reſciſſo teſtamento per contra tabulas neque legata neque libertates debentur, l.2. §.6. ſ. de inoff.
l Tituli ab æquitate ſacratum commendantur l.1. ſ. tit. prox.
m liberis & parentibus l.3. C. eodem tit.
n l. vlt. in f. ſ. eod.
o l.4. in f. ſ. de in ius voc. l.56. l.220. ſ. de verb. ſig.
p imò, ad certum vſque, l.6. §.7. ſ. de gradibus.
q Generalia generaliter intelligenda ſunt.
r adde l. vlt. ſ. eo.

3. *Vlpianus* lib. 40. ad Edictum.

SEd & ſi mortis cauſa donationes ſint collatæ, credo, tuendæ ſunt. ſi autem excepti non ſunt, auferendas eis puto mortis cauſa donationes.

1 ¶ Liberis autem tantum & parentib. prætor proſpexit: non etiam fratri, & ſorori conſeruabit a legatum.

2 ¶ Hoc autem ſolum debetur, quod ipſis parentibus relictum eſt, & liberis. cæterum ſi ſeruo b eorum fuerit adſcriptum, vel ſubiectæ iuri eorum perſonæ, non debetur. nec enim quærimus, cui adquiratur: ſed cui c honos habitus ſit.

3 ¶ Sed & ſi coniunctim ei fuerit legatum relictum cum eo, cui non præſtatur: ſua tamen † portio ei conſeruabitur.

4 ¶ Item ſi quis ex his perſonis rogatus ſit reſtituere extero, quod ſibi relictum eſt: dicendum, non eſſe legatum præſtandum: quia d emolumentum ad eum non reſpicit.

5 ¶ Sed ſi proponas, extero legatum, rogatúmque eum præſtare hoc alicui ex liberis parentibuſque: conſequenter dicemus, præſtari debere.

6 ¶ Hoc amplius, & ſi extraneo relictum ſit ſub hoc modo, vt alicui ex liberis præſtet: æquiſſimum erit dicere non debere ei prætorem denegare actionem.

7 ¶ Ea autem legata ſola præſtant, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipiunt, quæ vtiliter data ſunt. verùm idcirco non debentur, quòd filius contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipit.

4. *Iulianus* e lib. 23. Digeſtorum. e

CVm propter hoc plerumque e ſcripti hæredes omittant hæreditatem, cùm ſciunt f emancipatum aut petiiſſe, aut petiturum contra tabulas bonorum poſſeſſionem.

De tabulis pupillaribus. 2. De bonorum poſſeſſ. contra tabulas. 5. Si legatum ſit liberis & extraneis. 6. De portione hereditatis conſeruanda. 7. Si ſupra ea quam quantitatem ſint relicta. 8. De portione hereditatis conſeruanda.

5. *Vlpianus* lib. 40. ad Edictum.

FIlium quis impuberem hæredem ſcripſit, eique ſubſtituit: emancipatum autem filium præteriit. deinde vterque filius acceperunt bonorum poſſeſſionem. legata ſunt etiam g ſubſtituto impuberis relicta, non tantum liberis & parentibus, verum etiam extraneis. quæritur an, mortuo impubere, cogatur ſubſtitutus ea præſtare? Et ſi quidem ab impubere relicta ſunt, ſolis liberis, parentibuſque præſtanda ſunt. ſin verò (à) ſubſtituto impuberis: omnibus eum præſtare oportet: habita ratione legis Falcidiæ: ſcil. vt partis dimidiæ, quæ ad eum ex bonis patris peruenit, quartam (i. totius aſſis ſeſcunciam h) retineat.

1 ¶ i Quod k ſi impubes ex vncia duntaxat inſtitutus heres fuerit; magis eſt, ſemiſſem l vſque legata præſtaturum, habita ratione legis Falcidiæ: licet enim ex vncia fuerit impubes inſtitutus: tamen, quod acceſſit, augebit legata à ſubſtituto relicta.

2 ¶ Omnibus autem liberis præſtari legata prætor voluit, exceptis his liberis, quib. bonorum poſſeſſionem prætor dedit ex cauſis ſupra ſcriptis. nam ſi dedit bonorum poſſeſſionem: non putat legatorum eos perſecutionem habere. Conſtituere igitur apud ſe debet, verùm contra tabulas bonorum poſſeſſionem petat, an verò legatum perſequatur. ſi elegerit k contra tabulas, non habebit legatum: ſi legatum elegerit, eo iure vtimur, ne petat bonorum poſſeſſionem contra tabulas.

3 ¶ Si quis contra tabulas bonorum poſſeſſionem acceperit, deinde poſtea apparuerit, eum ex his liberis non fuiſſe, qui eam bonorum poſſeſſionem accipere poſſunt: ex his tamen eſſe, quibus legata præſtantur: obtinuit, non eſſe ei denegandam petitionem legatorum: ſiue ordinariam l bonorum poſſeſſionem petierit, ſiue Carbonianam.

4 ¶ Non ſolùm autem legatum denegatur ei m, qui bonorum poſſeſſionem accepit: verumetiam ſi quid aliud ex voluntate acceperit. Cui conſequens eſt, quod Iulianus ſcripſit, ſi fratri ſuo impuberi ſubſtitutus ſit, acceperitque contra tabulas bonorum poſſeſſionem, denegari ei perſecutionem hereditatis fratris impuberis mortui: cui à patre ſubſtitutus eſt.

5 ¶ Si legata fuerint relicta liberis & extraneis: licet vtrorumque præſtatio Falcidiæ locum faceret, legatáque liberorum recideret, tamen nunc ob hoc, quòd extraneis non præſtantur, legata liberorum augentur n.

6 ¶ Sed & ſi portio hæreditatis fuerit adſcripta ei, qui ex liberis parentibuſve eſt: an ei conſeruanda ſit, vt ſolent legata? Et Iulianus ſæpiſſimè ſcripſit, in portione o quoque hæreditatis idem, quod in legato, p ſeruandum. cuius ſententia reſcripto Diui Pii comprobata eſt: cùm hæreditates p non modò honeſto titulo, ſed & pleniore q honore tribuantur.

a al. conſeruabit.
b l.27. infra.
c hoc ideo adiecit: quòd veteres honori ducebant, ſi quantumlibet modicum ſibi ſupremo morientis iudicio relinqueretur, l.5. §.6. inf. eod. l.52. §.2. ſ. de iudiciis. Cicer. pro Quintio. Heredem reliquit hunc Quintium, vt ad quem ſummus mœror morte veniebat, ad eundem ſummus honor quoque perueniret. Idem pro Cæcina. vſumfructum omnium bonorum ſuorum Cæſenniæ legauit, Magnus honor eſt ei, ſecundus mulieri fuiſſet ſi alterorum eſſe licuiſſet. Quintilianus in declamationibus. Inſtitutus prima loco heres: non facio litius honoris controuerſiam. Valer. 7.c.7. Conſiderentur teſtamenta, quæ honorem hæreditatis transferunt. Per contrarium iniurioſum atque turpe putabant parentum teſtamento præteriri l.8. l.20. ſ. eo. l.8. ſ. de inoff. vnde probat loco Cicero obiicit Antonio, quod ex amicorum teſtamento nullam accepiſſet hereditatem. adde Briſſonium 4. ſtud. 19.
† v. quæ ſcripſi ad l.75. in fin. ſup. de cond. & dem.
d imò, ob eam cauſam, & quia excluſus eſt legato, fideicommiſſum præſtare cogitur l.43. ſupra pro ſocio. conſ. ſocier.
e l.12. inf. eo.
f al. ſciant.
g l.34. in f. l.35. ſ. de vulg. l.103. in f. ſup. de leg. 3.
h Seſcuncia, vncia cum dimidia l.41. ſup. de vulg.
i l. vlt. §. vlt. ſup. de leg. 3.
k l.10. §.3. ſupra contra tab.
l edictum, v. Cuiac. obſ. in fi. de bon. poſſ. cui opponitur decretalis: de qua dixi l.1. §. decretalis 7. infra ſucceſſorio edicto.
m l.22. ſup. de vulgari.
n Imò non augentur §. vlt. in f. inf. eod.
o v. l.7. inf. eo.
p v. quæ ſcripſi ad l.3. §.2. ſup. eo. & ad l.26. §. ſi quis omiſſa cauſa teſt. adde l.3. C. de neceſſariis hæred. inſt.
q plenior erat honos. Hal.

7 ¶ Ad

Universidad Rey Juan Carlos

7 ¶ Ad eum autem modum talibus perſonis ſuccurrendum eſt, vt ampliore *a* quidem quàm virili portione hæreditatis data, vſque ad virilem cunantur *b*: in minorem autem caſibus actiones his tribuantur, quatenus ſcriptæ ſunt. Idem obſeruatur & circa legata, fidei *v* commiſſa, quę his data fuerint, & in mortis cauſa donationibus.

8 ¶ Is autem, cui portio hereditatis conſeruatur, vtrum omnibus, an tantum exceptis perſonis legata cogatur præſtare? Et magis *c* probatur *d* exceptis perſonis ſolis præſtanda *e*, nec tamen ſolius commodo id cedit. nam ſi legatis onerata ſit portio tam liberorum parentûmve, quàm extraneorum, id quod *f* extraneis non præſtatur, liberis, parentibúſve proſuturum non dubitamus.

¶ Igitur ita demum quod extraneis non præſtatur, communicatur *g* cum *h* eo, qui contra tabulas petit, ſi non legatariis liberis parentibúſque damnum ſit.

De bonor. poſſeſſ. contra tab. & vſque ad quam quantitatem ſuccurritur.

6. *Iulianus* lib. 23. Digeſtorum.

SAluius Ariſto Iuliano ſalutem. Qui filium emancipatum habebat; præterito eo, patrem ſuum, & extraneum hæredem inſtituit, & patri legatum dedit. filius contra tabulas bonorum poſſeſſionem petit. quæro, ſi vterque hereditatem adiiſſet, aut alter ex his, aut neuter, an, & *i* quantum legatorum nomine patri debeatur? Reſpondit: Sæpe *k* animaduerti, hanc partem edicti, qua emancipatus accepta contra tabulas bonorum poſſeſſione, liberis & parentibus legata præſtare iubetur, habere nonnullas reprehenſiones. nam ſi dodrans legatus fuerit, plus habiturus eſt is cui legatum erit, quàm emancipatus. decreto itaque iſta temperari debebunt: vt hæreditatis partem emancipatus præſtet, ita, ne ſcriptus hæres amplius habeat, quàm emancipatus: & legatorum modus temperetur, vt nihil *l* plus ex legatis ad aliquem perueniat, quàm apud emancipatum bonorum poſſeſſionis nomine remanſurum eſt.

7. *Tryphoninus* lib. 16. Diſputationum.

NAm, ſecundùm conſtitutionem Diui Pij ad Tuſcium Fuſcianum Numidiæ legatum, placuit, parentes & liberos hæredes quoque inſtitutos tueri *m* vſque ad partem virilem exemplo legatorum, ne plus haberent ex inſtitutione tales perſonæ, quàm ad eum perventurum eſſet, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accepit.

Quæ ſit virilis portio. 1. De portione hereditatis & legatis eidem relictis. 2. De libertatibus. 3. De vxore & nuru.

8. *Vlpianus* lib. 40. ad Edictum.

VIrilis portio *o* quemadmodum accipienda ſit, videamus, pone duos eſſe, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipiunt, vnum eſſe ex liberis, parentibúſque, virilis tertia erit portio: ſed ſi tres ſunt, qui contra tabulas acceperunt, quarta erit virilis, hoc idem & in legatis obſeruabitur.

¶ Sed ſi vnus ſit ex liberis, qui accepit contra tabulas bonorum poſſeſſionem, plures ſint, qui ex liberis parentibúſque legata acceperunt: ſic hoc accipiendum eſt, vt filius præteritus ſemiſſem habeat, cæteri omnes, qui ſunt ex liberis parentibúſve, ſemiſſem.

1 ¶ Si quis ex liberis parentibúſque & hæres inſtitutus ſit, & legatum acceperit: vtrum tantum portionem ei conſeruamus, an verò & legatum, an alterutrum, quod elegerit: & magis eſt, vt vtrumque *o* conſeruetur, ſed ſic, ne amplius *p* in vtroque quam virilem habeat.

2 ¶ Si adierit hæreditatem is, cui virilis conſeruatur: libertates competent *q* ex neceſſitate per adſtionem. verumtamen videndum eſt, an de dolo actione teneatur, qui adit, & magis eſt vt, ſi denunciante eo, qui præteritus accepit contra tabulas bonorum poſſeſſionem, hic adiit hæreditatem, poſſicente eo portionem virilem; ſit quod ei imputetur. & de dolo actione teneatur. damno enim adficit hæreditatem, dum competunt libertates.

3 ¶ Si quid vxori, nuruique fuerit legatum præter *r* dotem: accepta contra tabulas bonorum poſſeſſione non præſtabitur.

4 ¶ Nurus *ſ* autem appellatione & pronurum cæteráſque contineri nulla dubitatio eſt.

5 ¶ Cùm autem dotis *t* nomine legatur, non puto, ad virilem, vxorem, nurúmve redigendam *u*: cùm mulier iſta ad æs alienum veniat.

6 ¶ Non ſolùm autem dotem prælegatam prætor complectitur, verum etiam ſi pro dote aliquid fuerit relictum, veputa ſi dos in rebus ſit, & pro rebus ei quantitas relinquatur, vel contrà: dum tamen hoc nominetur, quod pro dote relinquitur.

De gradibus heredum.

9. *Paulus* lib. 41. ad Edictum.

SEd etſi plus ſit in legato, quàm in dote, dabitur illis actio.

10. *Vlpianus* lib. 40. ad Edictum.

SEd etſi pro dote ex parte *a* aliqua eandem hæredem ſcripſerit, tuendam eſſe puto.

1 ¶ Eſſe autem vxorem mortis tempore exigemus. Si nurui dotem prælegauerit, eáque mortis tempore nupta ſit, nullum legatum eſt: quia dos nondum debeatur. ſed cùm & conſtante matrimonio aduerſus hæredes ſoceri dabitur actio: dicendum eſt, etiam prælegatę dotis petitionem dari debere.

2 ¶ Non omnia, quæ ab omnibus gradibus relicta ſunt, legata præſtare eum oportet, qui contra tabulas petit: ſed ex ſola *b*, quæ in eo gradu data ſunt, contra quem bonorum poſſeſſionem accepit. Sed nonnunquam contra alium quidem gradum petita eſt bonorum poſſeſſio, ex alio verò legata præſtanda ſunt, vt ecce: duo gradus heredum facit: emancipatum præterit: ab vtroque tamen gradu liberis & parentibus legata adſcripſit: ait Iulianus, Si quidem aliquis ex primo gradu viuit: ea legata præſtabit, quæ liberis & parentibus à primo gradu data ſunt. ſin verò nemo viuit eorum, ea quę à ſequenti. Quòd ſi neque *c* ex primo gradu, neque ex ſecundo quiſquam in rebus fuerit humanis, cùm teſtator moritur: tunc ab inteſtato magis bonorum poſſeſſionem præterito filio competere, nec legata cuiquam pręſtanda. Quòd ſi poſt mortem teſtatoris ante aditam hereditatem inſtituti deceſſerint, contrà ipſos quidem videri petitum: verumtamen ab eis relicta legata non eſſe pręſtanda, ſed quę à ſubſtitutis relicta ſunt.

11. *Paulus* lib. 40. ad Edictum.

AT vbi inſtitutus & ſubſtitutus viuant, licèt nemo adeat hereditatem, ea tamen legata deberi dicimus, quę ab inſtituto data ſunt *d*.

12. *Vlpianus* lib. 40. ad Edictum.

SIue autem *e* omiſerint inſtituti, ſiue *f* non omiſerint: dicendum eſt, legata, quę ab ipſis relicta ſunt, pręſtanda: quamuis ſecundo gradu inſtitutis, omittentibus eis adierint hæreditatem *g*.

13. *Tryphoninus* lib. 2. Diſputationum.

ITem à ſubſtituto legata deberi dicimus, ſi inſtitutus conditione defectus eſſet, quæ in ipſius poteſtate non fuit. nam ſi eam, quæ in ipſius poteſtate fuit, non impleuit, pro eo habendus eſt, qui noluit adire hereditatem: quando nihil habiturus emolumenti, conditioni meritò non paruerit.

De vno ex emancipatis inſtituto, & altero præterito. 1. De relicto ab vno ex filijs heredibus.

14. *Vlpianus* lib. 40. ad Edictum.

NOnnunquam contra tabulas bonorum poſſeſſionem quis habet iure *h* ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionis, veputa hæres inſtitutus eſt emancipatus filius; alius emancipatus præteritus: inſtitutus accepit contra tabulas bonorum poſſeſſionem, præteritus omiſit. apertiſſimum eſt, vt cogatur omnibus *i* perinde legata pręſtare, atque ſi commiſſum edictum non fuiſſet. nec enim occaſio emancipati præteriti debet inſtitutum lucro adficere *k*: cùm præteritus iure ſuo *l* non vtatur.

1 ¶ Si ab vno ex filiis herede inſtituto, nominatim alieni ex liberis parentibúſque legatum datum ſit, & acceperit bonorum poſſeſſionem contra tabulas cum aliis: melius *m* eſt probare, omnes *n* qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem acceperunt cogendos id legatum pręſtare.

De filio præterito, vel inſtituto. 1. De vno ex emancipatis inſtituto, & altero præterito. 2. Vſque ad quam partem hereditatis hæres ſcriptus tuendus ſit. 3. De eo qui dotem non habet. 4. De legato ſub conditione dandi heredi.

15. *Paulus* lib. 41. ad Edictum.

IS qui in poteſtate *o* eſt, præteritus legata non debebit pręſtare *p*. etſi contra tabulas bonorum poſſeſſionem petierit *q*, quia, & non petita bonorum poſſeſſione, inteſtati hereditatem obtineret. neque enim exceptio doli mali huic noceat, & abſurdum eſt, eum cogi legata pręſtare, quia bonorum poſſeſſionem petierit, cùm & ſine hac hæreditatem habiturus ſit ſuo iure. Vnde ſi duo præteriti ſint, emancipatus, & is qui in poteſtate eſt: quidam nec *r* emancipatum pręſtare debere legata exiſtimant: quia effectu fratris auferre partem dimidiam: cùm, etſi hic non peteret, ſuus ſolus rem habiturus eſſet.

¶ Quid ergo eſt, vbi præteritus ſit ſuus? verius eſt quod diximus eſt. Vbi verò ſcriptus eſt, & voluntatem patris habet, debet teneri legatariis, etiam ſi omi-

a quàm legata, & ſic verbum legati ad hereditatem transfertur l. 220. ſ. de ver. ſign.
b v l. 17. ſ. de iuſto, c v. quæ ſcripſi ad l. 15. ſ. 5. l. eo.
d ſ. complures putant l. 15 ſ. 1. l. eod. an omnibus dubito l. 16. in ſ. ſ. eegem.
e ab eo qui adiit. l. 46. ſ. de vulg. & pupillari l. 35. ſ. de vulgari.
g Imò non communicatur: neque portio liberorum augetur his ipſis quæ extraneis non præſtantur, ſ. 3. l. ead. An hic dicemus hic non prodeſſe iure adcreſcendi, ſed iure non decreſcendi: An hic prodeſt, quia re coniuncti ibi non prodeſt, quia disiuncti? An potius hic legatum includuum eſt, ibi diuiduum? An verò hic præſtantur legata ab eo qui eum habeat voluntatem defuncti, ideo magis onerari poteſt: ibi non præſtantur ab eo qui cum bonorum poſſeſſionem contra tabulas petit voluntatem defuncti impugnat.
h Qui ſpeciali iure legatum habet, idem habet ius non decreſcendi, licèt non habeat ius adcreſcendi, Bart.
i v. l. 7. infra eo.
h Regula ſæpe vitioſa l. 1. l. omnis definitio, ſ. de regulis iuris.
l Hi, quibus legatum vel portio hereditatis conſeruatur, ultra virilem non admittuntur, Bart.
m l. 4. ſ. 3. ſ. 6. ſ. eo. l. 8. ſ. 1. infra eo.
n de qua dictum ſ. 6. l. 7. ſ. eo. adde de virili, legem 145. ſ. de verb. ſign.
o Imò non vtrunque habiturus eſt, cum legata præcipua non habeat l. 2. ſ. 2. ſ. eo.
p l. 7. ſupra eo.
q l. 23. ſ. 1. ſ. de manumiſſ. teſt. l. 28. ſ. 1. ſ. de fideic. libert. Imò libertates non competunt rupto teſtamento, l. Papinianus, ſ. 5. ſi ex cauſa, ſ. de inoff. ibi rumpitur per querelam, hic per contratab. atque ita teſtamentum iure ciuili valet.
r v. l. 1. ſup. eo.
ſ l. 50. l. de verb. ſign. adde l. 6. ſ. 1. ſ. de gradibus.
t Dotem legat, non tantùm qui tuſam dotem, ſed & qui certam ſummam aut aliquid pro dote legat, adde l. 20. ſ. eo. *u* aut iniqua dos relegata extra rationem legis Falcidiæ eſt, vel ideo quòd rem ſuam mulier recipere videtur.

a l. 5. ſ. 6. ſ. eo.
b l. 20. in fi. contra tabulas.
c l. 19. ſ. eo. ſi pro.
d Curtius: quia vero præterito, ſecundi repudiata qui ſi adiiſſent, ſubſtitutus excluderetur l. ſed ſi ſiaro. ſ. de inoff. & alio ſuſtin.
e l. 5. ead.
f ſub. ſed decreſcerint hereditatem adita, petita iam bonorum poſſeſſione contra tabulas; per ſilium.
g Quid ſi omiſerit præteriti inſtitutus omiſit; ideo, qui petit bonorum poſſeſſionem contra tabulas, ſiue, dicta alio loco l. cum emancipatus 13. ſup. in ſ. ideo qui quò legata ipſa ſpectabant, perinde habetur ac ſi inſtituti non adiiſſent.
h edicto.
i l. 19. ſ. 1. ſ. eo.
k adde tamen l. 18. ſup. ſ. vlt. præs non lucro legatarum, ſed hereditatis, quia hæreditas quaſi debita eſt l. vlt. C. de codicil.
l iure ſuo ſtatim, Hal.
m Imò deterius æquius eſt omnes teneri, quam teſtator onerauit: ut ea re teſtatoris voluntas ſeruetur l. in conditionibus 19. ſ. de cond. & dem. Dic ideo eum in ſolidum hic teneri, quod ei cæteri pars detraheretur, qui (ſi nihil ei detraheretur) in ſolidum teneretur, adde l. ſi filia ſ. 3. de cond. ...

ſi omiſerit bonorum poſſeſſionem. 1. ¶ Sed ſi vnus emancipatus heres ſcriptus ſit, alter a præteritus, & vterque contra tabulas bonorum poſſeſſionem acceperint: & inſtitutus eadem b præſtat, quæ præteritus. Sed ſi ſolus heres inſtitutus contra tabulas bonorum poſſeſſionem acceperit, omnibus c debebit legata præſtare, perinde atque ſi adiiſſet hereditatem.

¶ Sed ſi ſcriptus d quidem adierit hereditatem, præteritus autem bonorum poſſeſſionem acceperit: hic e quidem, qui bonorum poſſeſſionem acceperit, certis f perſonis legata debebit.

¶ De ſcripto autem quæritur g. & complures h putant certis i perſonis & eum præſtare debere: quod puto verius eſſe. nam & prætor hac ratione eum tuetur, quod ex liberis eſt, qui contra tabulas petere potuerunt.

2 ¶ Ita autem tuendus eſt in partem dimidiā, ſi aut ex maiore parte quàm dimidia, heres inſtitutus ſit, aut ex ſemiſſe. quod ſi ex minore parte quàm dimidia inſtitutus ſit, dicemus non ex maiore parte, quàm inſtitutus ſit, tuendū eum eſſe. qua enim ratione maiorem partem habere poteſt, cùm nec bonorum poſſeſſionem accepit, nec ex maiore parte inſtitutus ſit?

3 ¶ Ei, quæ dotem non habet, nullum legatum debebitur k, licet ſub prætextu dotis legetur.

4 ¶ Si extraneo herede inſtituto, ſub hac conditione exceptę perſonę legatum ſit, *ſi heredi dotem dederit*: ita ei legatorum actio dabitur, ſi ei, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accepit, dederit: non ſi heredi inſtituto. quia abſurdum eſt, illum commoda hereditatis habere, alium l onera ſuſtinere in præſtando legato. ſed & ſi Titio iuſſus fuerit dare, non illi, ſed filio dare debet.

De ſuo præterito & emancipato inſtituto.

16. *Vlpianus* lib. 4. Diſputationum.

SI m duo proponantur eſſe, vnus n in poteſtate præteritus, alius emancipatus inſtitutus: apparet commiſſum eſſe edictum per eum, qui in poteſtate eſt, & ambo petiſſent contra tabulas bonorum poſſeſſionem: is quidem, qui in poteſtate manſit, cùm rem ab inteſtato habeat, non præſtabit liberis & parentibus legata: emancipatus verò nunquid nec ipſe præſtat: quia ei rem auferret qui præſtaturus non erat, ſi ſolus eſſet: ſed verius eſt, vel hunc ſaltem debere liberis & parentibus præſtare legata.

¶ Proinde ſi contra tabulas non accepit, dicendum eſt, tuendum eum in partem & vtique liberis parentibuſque legata præſtaturum.

¶ Sed an & omnibus, dubito o: et tamen quia plena fruatur voluntate, plenum & obſequium præſtare teſtatoris iudicio pro ſua parte debet.

De inſtituto vel legato.

17. *Iulianus* lib. 38. Digeſtorum.

SI emancipato filio præterito, pater extraneum heredem inſtituiſſet, & ab eo rem legaſſet: eàque adita hereditate dolo ſcripti heredis periſſet, aduerſus emancipatum vtilis actio dari debebit, ei ſcilicet perſonæ, cui filius legata præſtare cogitur: quia prætori propoſitum eſt, ſine p iniuria cęterarum q perſonarum bonorum poſſeſſionem contra tabulas teſtamenti dari.

De præteritione filij emancipati inſtitutione nepotis ex eo in poteſtate retenti, & filij ſui, & legato relicto ei nepoti.

18. *Africanus* lib. 4. r Quæſtionum.

NEpos qui in poteſtate manſit, & filius ſuus ſ heredes inſtituti ſunt, nepoti legatum dedit, pater eius emancipatus petit bonorum poſſeſſionem. nepos legato contentus eſt? Quidam in eum ſolum; qui in poteſtate eſſet, legati actionem nepoti dandam reſponderunt: quia ei nihil auferatur: & emancipatus partem filij ſic occupet, in qua onus legatorum non conſiſteret. Sed rectius dicetur, in emancipatum ſolum dandam actionem nepoti, & quidem non vltra quadrantem t.

19. *Idem* libro 5. Quæſtionum.

QVia & ſi omnes petiſſent bonorum poſſeſſionem, ſemis nepotis inter eum & patrem eius diuidetur.

De legatis, donationibus cauſa mortis, portionibus hereditarijs.

20. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

SI filius emancipatus contra tabulas bonor. poſſeſſionem petierit, tuendos quidem liberos & parentes conſtat. ſed ſi variè donatum fuerit exceptis perſonis à teſtatore mortis cauſa, pro rata conferens ad virilem emancipato. ſicut accidit in portionibus hereditatis, & legatis.

1 ¶ Inteſtato autem mortuo patre, ſuper donationibus mortis cauſa factis, non † poterit filius queri u, quoniam comparatio nulla legatorum occurrit.

De portione hereditatis quam excepta perſona habere poterit repudiata.

21. *Papinianus* lib. 13. Quæſtionum.

SI portio a hereditatis, quam excepta perſona beneficio b legis habere potuit, repudietur: pro ea quoque parte filius, qui bonorum poſſeſſionem accepit, non alijs, quam exceptis perſonis, legata præſtabit.

Dote quod prælegatum eſt filio heredi ſcripto.

22. *Idem* lib. 5. Reſponſorum.

BOnorum poſſeſſione contra tabulas teſtamenti præterito emancipato filio data, ſcriptus heres alter filius qui poſſeſſionem accepit, vel iure c ciuili contentus non accepit, legata præcipua non d habebit.

De ſeruis quibus propter bonorum poſſeſſionem contra tabulas libertas non competit.

23. *Hermogenianus* lib. 5. Iuris Epitomarum.

HIs, quibus vel relictum, vel viriles Diuus Pius conſeruari conſtituit e, ex ſeruis qui libertatem propter bonorum poſſeſſionem contra tabulas acceptam conſequi non poterant, nihil habebunt.

Quo tempore ſpectetur, an ſit perſona excipienda.

24. *Tryphoninus* lib. 16. Diſputationum.

INteruenit illa quæſtio, quando numero liberorum eſſe debeat is, cui legatum datum eſt, vt id ferre poſſit à filio contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipiente? Et placet ſufficere, in ea neceſſitudine tunc eſſe, quando f dies legati † cedit.

De filio emancipato exheredato, nepote ex eo in poteſtate retento, ex parte inſtituto, & altero filio emancipato præterito. 1. De nepote ex filio dato in adoptionem.

25. *Marcellus* lib. 9. Digeſtorum.

QVi filium emancipauerit, & nepotem ex eo retinuerat in poteſtate, teſtamento filium exheredauit, nepotem ex aliqua parte inſtituit heredem, & alium filium emancipatum præteriit: Poteſt defendi, nepotem quoque bonorum poſſeſſionem contra tabulas petere poſſe. nam pro ea parte, qua quiſque inteſtato ſuus heres eſſet, ſi pater ſuus heres non eſſet, bonorum poſſeſſio defertur.

1 ¶ Is, cuius filius in adoptione erat, nepotem quem filius poſtea procreauerat, ſcripſit heredem: emancipatum filium præteriit. non habet nepos ex edicto bonorum poſſeſſionem: tuendus tamen exemplo parentium g & liberorum quibus legata præſtare coguntur, qui bonorum poſſeſſionem contra tabulas acceperunt.

2 ¶ Si fortè ex eodem filio retinuerat nepotem vnum, pluréſve, indubitatè pro ea parte tuendus eſt, pro qua pater tuetur, ſi ex filia nepos aut mater defuncti heredes inſtituti eſſent. nam his comparatur.

DE h COLLATIONE i.

TIT. VI.

Ratio edicti. 1. Inter quos datur collatio. 2. De in integrum reſtitutione. 3. De inſtitutione filij in poteſtate, & extranei. 4. Si inſtitutus ſuus [illegible] *vel non. 5. De emancipato inſtituto* [illegible] *8. De morte ſui. 9. De cautione. 12. De remiſſione bonor. paternor. De delegatione debitoris paterni. De re data pro portione conferenda. 13. Si vnâ cautione conferatur, cum duobus* [illegible] *14. De adoptione & emancipatione. 15. De peculio caſtrenſi, vel quaſi. 16. De eo quod dignitatis nomine à patre datum eſt, vel debetur. 17. De* [illegible] *18. Si legatum ſit emancipato, cum pater moritur. 19. Si filio à patre herede,* [illegible] *20. De dote. 21. De quarta debita ex conſtitutione Diui Pij. 22. De peculio caſtrenſi. 23. De diminutione ſubita, &* [illegible] *24. De portionibus collationum.*

1. *Vlpianus* lib. 40. ad Edictum.

HOC titulus k manifeſtam habet æquitatem l; cùm enim prætor ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas emancipatos admittat, participeſque faciat cum his qui ſunt in poteſtate bonorum paternorum: conſequens eſſe credit, vt ſua quoque bona in medium conferant, qui appetant paterna m.

1 ¶ Inter eos datur collatio, quibus poſſeſſio data eſt n.

2 ¶ Planè ſi minorem, vel alium quem reſtituere in integrum ſolet prætor, reſtituerit ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas petendam, quam omiſerat: vtique etiam collationis commodum ei reſtituit.

3 ¶ Si ex dodrante ſuit inſtitutus filius qui erat in poteſtate, extraneus ex quadrante, emancipatum accipientem contra tabulas, pro quadrante tantum bona ſua collaturum Iulianus ait: quia ſolum quadrantem fratri abſtulit o. argumentum pro hac ſententia affert Pomponius, quod filius emancipatus p nepotibus ex ſe natis ſolis conferre cogitur.

4 ¶ Pater

a Et agitur de emancipato præterito, ſed de inſtituto, qui cum patris habeat voluntatem, magis mereri poſſe videtur: & ideo plura hic apud Bart.
a & ſic duo hic erant liberi.
b Imò, non eadem, l. 5. ſup. eod.
c l. 14. ſup. eo.
d inſtitutus.
e præteritus.
f cum etiam omnibus, l. 5. & l. 14. ſup. contra tabulas.
g verum certis tantum perſonis præſtare debeat legata, an vero omnibus.
h magis probatur, l. 5. §. 8. ſup. eodem.
i & tamen, an omnibus detur, dubitari poteſt, v. l. 16. in fin. l. eod.
j Imò, omnibus etiam extraneis, l. 14. ¶ tit. prox.
k Imò debebitur, l. 3. C. de falſa cauſa adiecta legato. An hic certa quantitas non ſuit expreſſa ibi expreſſa? An dotem verum ſuiſſe & eſſe oportet, quoties teſtamentum ſit irritum per contra tabulas, quid ad dotem inciditur, tanquam ad alienum? ſecus ſi teſtamentum non ſit irritum per contra tabulas? v. Bart. hic.
l vbi lucrum, ibi periculum collocandum eſt, l. vlt. §. 3. in fi. C. de fur. Conditio implenda in perſona eius qui contra tabulas petiit.
m de quæſtione huius legis, vide Antonium Fabrum 5. coniect. 13.
n l. 15. l. eod.
o magis probatur, l. 5. in fi. ſup. eod. complures probant, l. 17. §. 1. ſup. eod. Ea oratio negatiua magis eſt, quam affirmatiua, l. 16. §. 1. & de teſt. tutel. l. 3. ſupra de teſt. milit. Dubitans negat, l. 41. §. ad L. Aquil. vide Cuiac. ad Afric. fol. 57. in fin.
p l. 37. C. de legit. hered.
q al. cæterum, ſimilis textus eſt in l. 3. C. de conuenien. fiſci debitoribus & l. 2. ſupr. qui potiores in pign.
r v. Cuiac. 4. ad Afric.
ſ in poteſtate. l. 6. §. de iure patronatus.
t l. 19. §. eod. l. 1. §. 11. l. vltim. §. de coniungendis.
† hodie poteſt l. 3. C. de inoff. donationibus.
u An hæc verba ad bonorum poſſeſſionem, non ad querelam inofficioſi refer.

a Legitima.
b hoc edicto de legatis præſtandis.
c id eſt ſucceſſione iuris ciuilis.
d Imo, habebit, l. 7. §. vlt. l. 3. §. 6. ſup. eod.
e §. 3. l. 7. eod.
f Tempus mortis debet inſpici in gratiam filij, cui facta eſt ſubſtitutio, Bald.
† Imo, requiritur tempus teſtamenti, l. 1. ſup. de regula Caton. (ſed hic legatum debetur perſonæ ratione: ſecus ſi aliàs, l. 1. l. 5. §. quando autem, §. de iure fiſci) Imo mortis, l. 19. §. de vulg. ſub.
g l. 1. §. 1. ſup. eod.
h de collationibus 6. C. 20. de collatione bonorum, Hal. Collatio, eſt contributio bonorum propriorum cum paternis, vt ea poſtea æqualiter inter coheredes diuidantur. Porro in collationis tractatu hæc ſententia notanda ſemper eſt. Collationem vel recipi vel caueri collationis fieri, vel tanto minus capiendo, l. 1. §. 11. & 12. §. eod. l. 5. C. eod. Nou. 97.
i bonorum ſuorum ſcil. ſcientia ab emancipatis liberis, qui ad contra tabulas poſſeſſionem patris admittuntur à Prætore. Æquum eſt enim, vt cum liberi in poteſtate adquirant patri quicquid adquirunt: vt etiam emancipati, quæ ſibi acquiſierunt, in communem hereditatem conferant atque ita æqualiter omnia pro virilibus portionibus diuidant. de Collatione, 9. Paul. 3. ſent. 9. §. vlt.
k Tituli ab æquitate rerum ipſarum commendari ſolent, l. 1. §. tit. proxim.
l de hac æquitate paulo ante dixi.
m hæc eſt æqualitas maxima concordiæ: quia vt dicitur, τὸ ἴσον πόλεμον οὐ ποιεῖ.
n æqui poſſeſſio datur emancipatis, inter quos collatio non eſt, l. 9. ff. eodem.
o extraneo vero ſorem, l. 13. §. de bon. poſſ. contra tabulas.
p l. 1. §. 13. l. de coniungendis.

Universidad Rey Juan Carlos

4 ¶ Pater filium, quem in poteſtate habebat, & extraneum heredem ſcripſit, emancipatum præteriit, bonorum poſſeſſionem contra tabulas vterque filius accepit: poteſt non incommodè dici, emancipatum ita demum conferre fratri ſuo debere, ſi aliquid ei ex cauſa hereditatis abſtulerit. nam ſi minore ex parte, quàm dimidia, is qui in poteſtate erat, heres ſcriptus fuerit: iniquè videbitur collationem poſtulare ab eo a, propter quem amplius hereditate paterna habiturus eſt.

5 ¶ Totiens igitur collationi locus eſt, quotiens aliquo incommodo affectus eſt is qui in poteſtate eſt, interuentu emancipati. cæterùm, ſi non eſt, collatio ceſſabit.

6 Vel maximè autem tunc b emancipatum conferre non oportet: ſi etiam iudicium patris meruit †: nec quicquam amplius nanciſcitur, quam ei pater dedit.

7 ¶ Sed & ſi legatis meruit ſemiſſem vel tantum, quantum contra tabulas bonorum poſſeſſionem occupat: dicendum eſt, non eſſe cogendum ad collationem.

8 ¶ Ibidem Iulianus ait, ſi bonorum poſſeſſione accepta deceſſerit is qui in poteſtate eſt, ad collationem bonorum cogendum emancipatum: vt tantum heredi eius conferat, quantum conferret ipſi, ſi viueret. Quid ſi ante acceptam c bonorum poſſeſſionem deceſſerit ſuus, heredem eius prætor "eiu" tueri debebit (inquit) pro ea parte, qua heres ſcriptus fuit is qui in poteſtate erat: non tamen vltra virilem. ad collationem autem non admittit eum in hunc caſum: quia bonorum poſſeſſio admiſſa non eſt.

9 ¶ Iubet autem prætor ita fieri collationem, vt rectè caueatur d.

¶ Caueri e autem per ſatiſdationem oportere Pomponius ait.

¶ An pignoribus caueri poſſit, videamus? Et Pomponius lib. 79. ad edictum ſcripſit, & reis f, & pignoribus rectè g caueri de collatione. & ita ego quoque puto.

10 ¶ Si frater cauere non poſſit †, curator h portionis eius conſtituitur i, apud quem refecta pecunia collocetur: vt tunc demum recipiat quod redactum eſt, cum bona propria contulerit. Quod ſi per contumaciam k actiones denegatæ ſunt, oblata poſtea cautione recipit priſtinum ius.

11 ¶ Quamuis autem edictum prætoris de cautione loquatur, tamen etiam re l poſſe fieri collationem, Pomponius libro 79. ad Edictum ſcripſit. Aut enim re (inquit) aut cautione facienda collatio eſt. Igitur diuidat (inquit) bona ſua cum fratribus: & quamuis non caueat, ſatisfacit m edicto. Sed & ſi quadam diuidat, de quibuſdam caueat: æquè dicimus n eum ſatisfeciſſe. Sed cùm poſſint eſſe quædam in occulto, non ſatis confert, qui non cauit, quamuis diuidat. Si igitur conſtet inter partes, quid ſit in bonis emancipati, ſufficiens collatio eſt diuiſio o: ſi non conſtet, ſed dicantur quædam non eſſe in commune redacta: tunc * propter incertum p cautio erit interponenda.

12 ¶ Sed & ſi q tantum fortè in bonis paternis emancipatus remittat, quantum ex collatione ſuum habere debet, dicendum r eſt, emancipatum ſatis contuliſſe videri. Idem & ſi nomen paterni debitoris delegauerit, vel fundum remve aliam dederit pro portione bonorum quæ conferre debuit.

13 ¶ Si cùm duobus conferre deberet, alteri contulerit, alteri non, vel cum cauet, vel cum diuidit: videndum eſt, vtrum ſextantis tantum ei auferatur emolumentum, an verò trientis totius detrahi debeat. & puto, ſi ſ quidem per contumaciam t non caueat, totius trientis ei denegandas actiones. nec enim videtur cauiſſe, qui non omnibus cauit. quòd ſi per inopiam, ſextantis tantum denegandas: ſic tamen, vt poſſit ſupplere cautionem, vel collatione, vel cæteris modis, quibus ſupra diximus: aut curator u conſtituatur rem ei ſaluam facturus, haberi enim debet ratio eius, qui non per contumaciam collationem non implet.

14 ¶ Is quoque qui in adoptiua x familia eſt, conferre cogitur: hoc eſt, non ipſe y, ſed is qui eum habet, ſi maluerit contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere. Plane ſi hic adoptiuus pater ante bonorum poſſeſſionem petitam emancipauerit eum, non cogetur ad collationem. & ita reſcripto Diuorum fratrum expreſſum eſt. Sed ita demum adoptiuus emancipatus collatione fratres priuabit, ſi ſine fraude z hoc factum ſit.

15 ¶ Nec caſtrenſe a, nec quaſi caſtrenſe peculium fratribus confertur. hoc enim præcipuum eſſe oportere, multis conſtitutionibus continetur.

16 ¶ Sed an id quod dignitatis nomine à patre datum eſt, vel debetur, conferre quis in commune cogatur, videamus? Et ait Papinianus libro 13. quæſtionum, non eſſe cogendum. hoc enim propter onera dignitatis b præcipuum haberi oportere. Sed ſi adhuc debeatur, hoc ſic interpretandum eſt, vt non ſolus oneretur is qui dignitatem meruit, ſed commune ſit omnium heredum onus hoc debitum.

17 ¶ Qui ab hoſtibus captus, poſt mortem patris rediit a, licet moriente patre nihil habuit, cùm apud hoſtes fuerit, tamen & ad bonorum poſſeſſionem admittetur, & conferet, ſcilicet ea, quæ moriente b patre haberet, ſi ab hoſtibus captus non fuiſſet. ſed etſi redemptus ab hoſtibus mortis tempore patris inueniatur, æquè collatio erit facienda.

18 ¶ Si emancipato legatum fuerit, cum c pater moritur, etiam hoc conferre debet.

19 ¶ Si ab ipſo patre herede inſtituto, filio eius fideicommiſſum fuerit relictum, cum moritur d an id conferendum eſt, quoniam vtile eſt hoc fideicommiſſum? & eueniet, vt pro eo habeatur, atque ſi poſt mortem patris relictum fuiſſet: nec cogetur hic conferre: quia moriente eo (eius) non fuiſſet.

20 ¶ Emancipatus e filius, ſi dotem habeat ab vxore acceptam: hoc minus f conferet, etſi ante vxor deceſſerit.

21 ¶ Si impubere g adrogato ſecundum Diui Pij reſcriptum g quarta h debetur, videndum eſt, an ſi patris naturalis bonorum poſſeſſionem petat, conferre quartam debeat. quæſtio in eo eſt, an heredi ſuo relinquat quartæ actionem, an non? Et magis eſt, vt ad heredem transferat: quia perſonalis actio eſt i. igitur etiam de quarta conferenda cauere eum oportebit. Sed hoc ita demum, ſi iam nata eſt quartæ petitio. cæterùm ſi adhuc pater adoptiuus viuat, qui eum emancipauit, dicendum eſt cautionem quoque ceſſare. * præmatura k eſt enim ſpes l collationis, cum adhuc viuat is, cuius de bonis quarta debetur.

22 ¶ Si is qui bona collaturus eſt, habeat filium peculium caſtrenſe habentem, non cogetur vtique peculium eius conferre m. ſed ſi iam tunc mortuus erat filius, & caſtrenſe peculium habuit, cum moritur n is, cuius bonorum poſſeſſio petenda eſt, an conferre cogatur? cum autem vindicari id patri non ſit neceſſe, dici oportebit conferendum. non enim nunc adquiritur, ſed non adimitur. Amplius dico, & ſi inſtitutus fuerit à filio heres, necdum adierit, habeátque ſubſtitutum, quia non magis nunc quæritur peculium quàm nunc non alienatur, conferri debere.

23 ¶ Confertur autem, etiam ſi quid eius non fuerit, dolo o malo autem factum ſit, quò minus eſſet: ſed hoc ſic accipiendum eſt, vt hoc demum conferatur, quod eius eſſe deſiit dolo malo. cæterùm ſi id egit ne p adquireret, non venit in collationem. nam hæc & ſibi inſidiatus q eſt.

24 ¶ Portiones collationum ita erunt faciendæ. vtputà duo ſunt filij in poteſtate, vnus emancipatus habens trecenta: ducenta fratribus confert. ſic centum, facit enim eis partem, quamuis is ſit, cui conferri non ſolet. Quòd ſi duo ſint filij emancipati habentes trecenta, & duo in poteſtate, æquè dicendum eſt ſingulos r ſingulis, qui ſunt in poteſtate centena conferre, centena retinere, ſed ipſos inuicem ſ nihil conferre.

¶ Dotis quoque collatio in eundem modum fiet, vt quicunque confert, etiam t ſuam u perſonam numeret in partibus faciendis.

De nepote poſtumo. 1. De ære alieno. 2. De rebus quæ poſt mortem patris perierunt. 3. De ſtipulatione vel legato conditionali. 4. De actione Saluiana vel furti. 5. de tribus emancipatis & duobus in poteſtate. 6. Si ex emancipato filio nepos emancipatus moriente patre ſuo & aut bonorum poſſeſſionem vt liberis accepit. 7. De ſupertit. conſentientibus patre. 8. Si ex duobus emancipatis vnus conferat & alter non. 9. De cautione.

2. Paulus lib. 41. ad Edictum.

CVm emancipati x filij nomine nepotem poſtumum, poſt aui mortem editum dicimus bonorum poſſeſſionem accipere oportere, neceſſarium erit dicere, bona ſua eum conferre: licet non poteſt dici mortis tempore aui bona habuiſſe, qui ipſe nondum in rerum natura erat. Igitur ſiue hereditatem à patre, ſiue legatum acceperit, hoc conferre debebit.

1 ¶ Illud autem intelligendum eſt, filium in bonis habere, quod deducto y ære alieno ſupereſt.

¶ Sed ſi ſub conditione debeat, non z ſtatim id deducere debebit, ſed id quoque conferre. contra autem caueri ei oportebit ab eo qui in poteſtate eſt, vt exiſtente conditione defendatur pro ea parte quam contulit.

2 ¶ De illis, quæ ſine culpa filij emancipati poſt mortem patris perierunt, quæritur ad cuius detrimentum ea pertinere debeant. & plerique putant ea quæ ſine a dolo & culpa perierint, ad collationis onus non pertinere, & hoc ex illis verbis intelligendum eſt, quibus prætor viri boni arbitratu iubet conferri bona. vir autem bonus non ſit arbitraturus conferendum id, quod nec habet, nec dolo nec culpa deſiit habere.

3 ¶ Id quoque quod ſub conditione ex ſtipulatu debetur emancipato b, conferri debet c.

¶ Digeſtorum

a l. 20. §. 1. verſ. & hoc ſi. conſequenter, ſup. contra tab. b leg. C. eod. † d. l. 1. hodie nihil intereſt pater fuerit teſtatus, nec ne, Nou. 18. c. 6. c v. leuu. C. de his qui ante apert. d Vlp. 28. §. 4. e In cautione perſonis hoc perpetuum eſt, vt vel pignore vel fideiuſſoribus caueatur, alias contumaci denegantur actiones. f Interdum id ſit. nam ſatis eſt aliàs, & ſolis fideiuſſoribus caueatur, l. 1. §. qui ſatiſd. g Nemo tamen cogitur pignoribus cauere præcisè, l. 7. §. de ſtip. prætor. † per inopiam. h vir bonus, l. 1. §. 1. ſuprà vt leg. cauea. i adde l. 2. in fine, eod. k §. 13. eod. l. 8. §. eod. l Ne ſit collatio, re ipſa, ſeu rerum ipſarum collatione, hoc eſt diuiſione, l. eod. cui opponitur per cautionem collatio. m ſi conſtet inter partes quid ſit in bonis emancipati. nam ſi non conſtet, ſed dicantur quædam non eſſe in commune redacta, tunc propter incertum cautio erit interponenda, verſ. ſed cum l. Vlpianus hac diſtinctione adhibita Pomponij ſententiam mitigat. n diſtingue vt ſuprà dictum eſt. o id eſt, poſt diuiſionem. p l. 5. §. de fam. l. 1. §. de procuratoris. q id eſt, tanto minus cauere, l. 5. §. eod. Nou. 97. Compenſationem ſpecieri ad ſpeciem hinc fieri colligunt, v. Bart. hic. r Conferi aut contuliſſe is videtur, qui tantum ex bonis deſiniit remittit, quantum ex collatione coheres habere debet. ſ Imò, vt per contumaciam non cauent, poſtea admittendus eſt quoque, l. 10. in fin. l. eo. t §. 13. §. eod. u l. 1. in fin. l. de numeris. x l. 1. l. eod. l. 2. l. de dotis collat. y l. 5. l. eo. z l. 5. in prin. l. de vsucapione. a l. 1. l. 27. §. eod. l. 3. de caſtrenſ. peculio § 1. quod quibus non eſt prouiſ. b l. 20. §. 6. ſuprà ſimilia.

a In eo compenſetur patrimo. l. 1. §. 2. §. contra tab. b l. 6. C. de collation. c l. 12. §. 10 ſup. de leg. 3. v. Paul. 4. ſent. l. §. 11. d l. 3. §. 3. eod. e l. 5. C. eod. f Impuberi, vide Cuiac. ad l. Paul. ſent. 13. §. vlt. g §. 3. & ſeq. Theophil. Inſtit. de adop. l. 22. §. de adop. l. C. de adop. l. §. ſup. de inoff. teſt. l. ſi quis in familia patris. h Quarta ſemel, ob. l. Pij antoniniſ in hereditatem ... dic. Cuiac. ad l. 5. de in integ. i Id eſt, quia concedit rem hereditariæ petitio nunc, vt ita ſcil. impuberi ſibi vindicat quam heres ... rogati ... tem, ſed ipſi in perſonam: & ſic has actiones conſert. v. Cuiac. apud Paul. 1. ſent. 13. 5. ob. k Impuberi eſt, qui ſollicitus eſt de ... heredes l. 2. §. 2. ſuprà de vulgari. l Nouiſſimè Pactione ... legitime ... hinc colligunt, vide tamen Sechem ... 288. m quia non eſt ſuum, ſed filij, l. 1. §. de SC. Maced. n Quod quæritur poſt mortem, ... gitur, ... collationem. o ſecus ſi non dolo malo, l. 1. §. 2. ſup. eod. Dolus in rem & poſſeſſionem repræſentat. p v. l. 134. §. de reg. iur. q & idem non fraudatur, l. 145. §. de reg. iur. r l. 3. §. 2. §. eod. l. 3. C. eod. ſ Emancipati inter ſe olim non conferebant. t Conferens, ſuam etiam perſonam numerat in partibus faciendis. u & ſic virilem deducit, l. 3. §. 1. eo. x Cum nepos ex filio nato eſt poſt mortem, ſi patrem potest contra tabulas ... & debet conferre ... nec tempore mortis aui in rerum natura neo ſit. y l. 6. in fin. C. eod. l. 3. §. de ... l. 1. §. 4. C. de bonis que lib. z d. l. 1. §. 10. l. eod. l. 3. §. 1. eod. d. l. §. 1. C. eod. a l. 1. §. 23. §. eod. b d. l. ab emancipato. c Quid tamen, l. 58. §. de ... oblig. l. 18. §. de reg. iur.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Diuerſum eſt in legato conditionali: quia etſi in poteſtate manſiſſet, & poſt mortem patris conditio extitiſſet, ipſe haberet actionem.

4 ¶ Emancipatus filius, ſi iniuriarum a habet actionem, nihil conferre debet: magis b enim vindictæ, quàm pecuniæ, habet perſecutionem.

¶ Sed ſi furti habeat actionem, conferre debebit.

5 ¶ Si tres emancipati, duo in poteſtate ſint: Gaius Caſſius lib. 7. iuris ciuilis tertias c conferendas putat: vt emancipati, quia inuicem non conferunt, vnius loco ſint. nec indignari eos oportere, ſi plus conferant, & minus accipiant: quia in poteſtate eorum fuerit, bonorum poſſeſſionem omittere. Iulianus quoque Caſſij ſententiam ſequitur.

6 ¶ Si ex emancipato filio nepos emancipatus, mortuo patre ſimul & auo, bonorum poſſeſſionem vtriuſque acceperit, cùm vterque eorum ſuum hæredem reliquerit: eo modo collatio explicari poteſt: vt, ſi (verbi gratia) centum in bonis habuit: & patruo quinquaginta, & fratri quinquaginta conferre debet. hoc enim ratio facit, ſiue perſonas, ſiue portiones numeremus.

7 ¶ Si duo d nepotes ex filio mortuo emancipati, bonorum poſſeſſionem aui petant: vtrùm dimidias, an quartas patruo conferre debeant, quæritur. Et verius eſt, ſemiſſes conferre eos oportere, quia & ſi viuo eo, cùm in eius poteſtate eſſent, ducenta (puta) adquiſiſſent, centum filius, centum duo fratres per hæreditatem aui haberent.

8 ¶ Si duo emancipati bonorum poſſeſſionem petierint, & vnus contulerit, alter non contulerit: huius portio tantum ei e, qui in poteſtate eſt, prodeſſe debet, non etiam emancipato. quoniam eius cauſa, qui in poteſtate eſt, denegantur ei actiones.

9 ¶ Si per inopiam emancipatus cauere non poſſit, non f ſtatim ab eo transferenda g eſt poſſeſſio, ſed ſuſtinendum h, donec poſſit inuenire fideiuſſores, vt tamen de his, quæ mora deteriora futura ſunt, his qui in poteſtate ſunt, actio i detur, ipſique caueant in medium collaturos, ſi cautum k eis fuerit.

1. De Carboniano edicto. 2. Quibus confertur. de diuiſione bon. 4. De dote. 5. Si poſt cautionem vel collationem bon. poſſeſſio omittatur. 6. De duobus filiis, ſuo & emancipato, quæſitis nepotibus ex dicto emancipato, altero in poteſtate retento, altero adoptato in locum filij.

3. *Iulianus* l libro 23. Digeſtorum.

PRætor non ſub conditione collationis k bonorum poſſeſſionem contra tabulas promittit: ſed demonſtrat, quid data bonorum poſſeſſione fieri oporteat. Alioquin magna captio erit emancipati, ſi non aliter bonorum poſſeſſionem accipere intelligeretur, niſi cauiſſet de collatione. Nam ſi interim ipſe deceſſiſſet, hæredi ſuo nihil relinqueret l. Item ſi frater eius deceſſiſſet, non admitteretur ad bonorum poſſeſſionem.

¶ Quid ergo eſt? intelligendum eſt bonorum poſſeſſionem accipere, & antequam caueat. ſed ſi non cauerit, ita obſeruabitur, vt tota hæreditas apud m eum, qui in poteſtate fuerit, remaneat n.

1 ¶ Emancipatus filius controuerſiam o facit impuberi, qui ſe filium & in poteſtate patris fuiſſe dicit, quæritur p bona ſua ei emancipatus conferre debeat. *Paulus* notat: Puto conferendum eſſe exacta q cautione: vt victus, ſicut hæreditatem ita & quæ contulit, ſuum præſtet.

2 ¶ r *Iulianus*: ſ Quotiens contra tabulas bonorum poſſeſſio datur, emancipati bona ſua conferre debent his ſolis t, qui in poteſtate patris fuerint. hoc quemadmodum expediri oporteat, quæri ſolet. nam ſi bona à patre relicta, & emancipatorum in medium conferantur, & in viriles ſ partes ſummantur: euenit, vt u & emancipatis quoque collatio ab ipſis facta proſit. Videamus ergo; ne commodiſſimum ſit, emancipatos quartam partem ex bonis paternis ferre, ex ſuis tertiam. quod ecce x exemplo manifeſtius fiet: ponamus patrem quadringenta reliquiſſe, & duos in poteſtate filios, duos emancipatos; ex quibus alterum centum, alterum ſexaginta in bonis habere. is, qui centum habebit, centum triginta tria & trientem feret: is verò, qui ſexaginta contulerit: centum viginti. atque ita eueniet, vt collationis emolumentum ad ſolos, qui in poteſtate remanſerint, perueniat.

3 ¶ Emancipati bona ſua conferre cum his qui in poteſtate fuerunt, iubentur.

4 ¶ Quare ſicut is, qui in poteſtate eſt, dotem x vxoris præcipit: ita emancipatus quoque, quaſi y præcipuam retinere debet.

5 ¶ Emancipatus præteritus, ſi dum deliberat, cauerit de bonorum collatione, nec bonorum poſſeſſionem petierit, agente fratre ex ſtipulatu, ipſo iure tutus erit. Sed & ſi pecuniam contulerit condictione z eam repetet: omiſſa enim bonorum poſſeſſione incipit pecunia ſine cauſa eſſe apud hæredem.

a vel adulterij, l. 25. §. 1. ſ. ſoluto.
b l. 15. §. 40. ſ. de iniur. l. 10. §. 2. ſ. ſi quis cautionibus. dixi ad l. 7. C. de reuoc. donat.
c & ſic viriles l. 1. in ſi. ſup. eo. l. 3. §. 2. ſ. eod.
d Si ex filio mortuo duo nepotes extiterint, emancipati & præteriti, ſi petant contra tabulas bonorum poſſeſſionem in bonis aui, debent conferre ſemiſſem.
e l. 1. §. ſup. 2. eod.
f Ita vt nec modicum, nec magnum tempus abſumatur, l. 1. §. 10. ſup. eod.
g Poſſeſſio primum cauſa interim transfertur eodem iudicio dixi ad l. 6 in ſi. ſ. de Carboniano.
h l. 13. ſ. de ſolutionib.
i al. actio: vide Vlpianum 2. 1. §. 26. dixi plenius ad l. 20. §. 1. ſ. de liberali cauſa.
k al. cautionis.
l quia pendente conditione deceſſit, l. 10. §. 7. C. de cad. tol. Conditionis implendæ ius ad heredem non tranſit.
m l. 2. §. 7. ſup. eo.
n ſub. interim, & ruſus remaneat, ſi poſſidet. Sin minus, petat ſibi reſtitui.
o ſub. ſtatus.
p id eſt, an. Bique more Græcorum. Eadem forma loquendi reperitur in l. vnica. ſupra de dote prælega. l. 20. §. 7. ſ. qui de ſtat. eod.
q l. 15. ſ. de Carboniano.
r l. 3. in ſi. ſup. eod.
ſ l. 1. 2. §. 1. ſup. eo.
t Exempla rem manifeſtiorem reddere ſolent & debent, vt hic: adde l. 53. in ſi. ſup. ad l. Aquil.
u ſcilicet legendum, atque ita.
x l. 1. §. 30. ſup. eo.
y Retentio, quaſi præceptio eſt: qui retinet, quaſi præcipit.
z Collatio eſt cauſam ſecuta, cauſa non ſecuta condicitur. item, Conferre bona non eſt ſignum neceſſarium immixtionis heredis. diximus l. 15. C. de cond. cauſa data.

6 ¶ Qui duos a filios in poteſtate habebat, & ex vno eorum nepotem b, emancipauit filium ex quo nepotem habebat: deinde emancipatus filius pronepotem creauit filium quem auus in locum filij adoptauit, & vel inteſtatus, vel teſtamento facto, prætérito emancipato filio, deceſſit. quæſitum eſt, quid de bonorum poſſeſſione, quid de collatione iuris eſſet? Reſpondi: Bonorum, de quibus quæritur, tres partes fieri debent, ex quibus vna pertinet ad filium, qui in poteſtate remanſit: altera ad nepotem, qui in locum filij adoptatus eſt: tertia ad emancipatum filium & nepotem, qui in poteſtate remanſerit: ita vt pater ſoli ei conferat, cum quo bonorum poſſeſſionem accipiat.

De dote.

4. *Africanus* a libro 4. Quæſtionum.

FIlium emancipatum dotem, quam filiæ ſuæ nomine dedit, conferre non debere: quia c non ſicut in matrisfamilias bonis eſſe dos d intelligatur, ita & in patris, à quo ſit profecta.

Et is qui vocatur ad bonorum poſſeſſionem ſit in poteſtate alterius. 2. De ſtipulatione collationis committenda, & quanti quis ex ea condemnatur.

5. *Vlpianus* a libro 79. ad Edictum.

SI quis filium habeat ſui iuris, & ex eo nepotem in poteſtate ſua, conſequenter erit dicendum, ſi nepos patris ſui emancipati accipiat bonorum poſſeſſionem, de conferendis ſuis e quoque bonis cauere eum debere, & eſſe ſimilem ei qui adoptauit f. hoc enim Diui fratres reſcripſerunt, vt ad collationem auus compellatur.

¶ Planè eodem reſcripto adiectum eſt ſic: Niſi fortè auus iſte nullum ex his bonis fructum adquirere vult, paratúſque g eſt de poteſtate nepotem dimittere, vt ad emancipatum omne emolumentum bonorum poſſeſſionis perueniat. Nec idcirco ea filia, quæ poſt emancipationem nata patri hæres extitit, iuſtè queri poterit, (inquit) quòd eo facto collationis commodo excluditur: cum auo quandoque defuncto, ad bona eius ſimul cum fratre poſſit venire.

¶ Hæc in patre adoptiuo ratio reddi non poteſt, & tamen & ibi h idem h dicemus, ſi ſine dolo malo emancipauerit.

1 ¶ Stipulatio autem collationis tunc committitur, cùm interpellatus cum aliquo ſpatio k, quo conferre potuit, non facit: maximè cum boni viri arbitratu collationem fieri, edicto prætoris inſertum eſt.

2 ¶ Siue ergo in totum collatio facta non eſt, ſiue in partem facta, locum habebit hæc ſtipulatio.

3 ¶ Et ſiue quis non conferat ex hac ſtipulatione ſiue dolo fecerit, quo minus conferat: quanti ea res erit, in tantam pecuniam condemnabitur.

De dote.

6. *Celſus* ‡ libro 10. Digeſtorum. ‡

DOtem, quam dedit auus paternus, an poſt mortem aui, mortua in matrimonio filia, patri reddi oporteat, quæritur. occurrit æquitas rei k, vt quod pater meus propter me filiæ meæ nomine dedit, perinde ſit l, atque ipſe dederim, quippe officium n aui circa neptem ex officio o patris erga filium pendet. & quia pater filiæ, ideo auus propter filium nepti dotem dare debet p. quid ſi filius a patre exhæredatus eſt? Exiſtimo non abſurdè etiam in exhæredato filio idem poſſe defendi, nec infauorabilis ſententia eſt: vt hoc ſaltem habeat ex paternis, quod propter illum datum eſt.

De nepotibus qui in locum filij ſucceſſerunt.

7. *Idem* a libro 13. Digeſtorum.

SI nepotes in locum filij ſucceſſerunt, vna portio his conferri debet, vti bonorum poſſeſſionis q vnam partem habeant. ſed & ipſi ita conferre debent, quaſi omnes vnus eſſent.

De mutatione.

8. *Papinianus* ‡ libro 5. Quæſtionum. ‡

NOnnunquam prætor variantem r non ſ repellit, & conſilium mutantis non aſpernatur. Vnde quidam filium emancipatum, qui de bonis conferendis cauere fratribus noluit t, audiendum poſtea u putauerunt, ſi vellet oblata cautione beneficium bonorum poſſeſſionis exercere. tametſi reſpondere poteſt, videri x eum poſſeſſionem repudiaſſe, qui formam poſſeſſionis conſeruare noluit. Sed benignior y eſt diuerſa ſententia: maximè cùm de bonis parentis z inter fratres diſputetur. quam tamen facilius admittendam exiſtimo, ſi intra tempus delatæ poſſeſſionis cautionem offerat. nam poſt † annum, quàm delata eſſet

bonorum

a l. 1. §. 9. ſ. de coniungendis.
b v. Cuiac. 4. ad Afric. fol. 58.
c v. l. 1. in fin. ſ. de dote colla. ſ. Harm. §. 5. 34.
d Dos mulieris propriùm patrimonium eſt, etiamſi ſit in patris poteſtate, v. l. 24. ſup. ad l. Falcid.
e l. 1. §. 24. ſup. eo.
f de adoptiuo, adde l. 1. §. 14. ſup. eodem.
g l. 6. ſ. vnde liberi.
h Spatium aliquod conferendi, dandum eſt conferenti l. 105. v. l. 23. ſ. de ſolut. l. 1. §. 48. ſup. ad l. Falc.
i quandiu interiſſet dolo cautum fuiſſe, l. 2. l. 3. l. 19. §. vei poſſidet. l. 3. ſ. de ſoluto adlegat.
k quæ ſuadet ſc. vt dos ab auo paterno data nepti, eo mortuo, ad parentem filiæ dotatæ reuertatur.
l Perinde ſit. Imò non perinde eſt, ſi quidem dos eo caſu ad patrem filiæ dotatæ non redit l. 79. ſup. de iure dot. ſic hac præſumptione v. Alci. 1. præſump. 17.
m vt non conferatur, l. 4. ſup. eo.
n Officium aui circa neptem mediatum eſt, hoc eſt pendet ex officio patris circa filium.
o Dotare filiam pater, vt & auus neptem ex filio cogitur.
p Auus paternus neptem dotare cogitur, v. quæ notaui ad l. 19. ſupra de ritu.
q l. 1. §. 17. inſra de coniungendis.
r l. 1. 1. C. de rebus creditis & commendatis, l. 1. §. 10. ſup. eod.
ſ v. l. 75. ſ. de reg. iur.
t Hereditatem non repudiat, qui dicit ſe nolle conferre, v. Mantic. 12. de coniect. vltim. volunt. 14.
u v. quæ ſcripſi ad l. vltim. C. de repud. her. l. 3. ſupra de iure delib.
x ſub. ſtrictè iure.
y Benigniorem ſententiam & interpretationem amplecti debemus, maximè quoties de bonis paternis inter fratres diſputatur. Ita fauendum filio circa hereditatem paternam ſine videatur repudiaſſe.
z Parentis appellatione intelliguntur omnes aſcendentes.
† Hodie id mutatum, l. vlt. C. de repudianda.

Universidad Rey Juan Carlos

bonorum poſſeſſio, voluntariam moram cautionis admittere difficilius *a* eſt.

De filio emancipato & eius liberis.

6. *Idem* [b] libro 5. Reſponſorum. [c]

FIlius emancipatus inteſtati patris bonorum poſſeſſionem accepit, nepos ex eodem in familia retentus, ſemiſſem hereditatis cum emolumento *c* collationis habebit.

¶ Idem nepos ſi poſtea poſſeſſionem Inteſtati patris acceperit, fratri poſt emancipationem patris quęſito, & in familia retento, bona ſua conferre cogetur.

De ſuo & emancipato.

10. *Scævola* libro 5. Quæſtionum.

SI filius in poteſtate heres inſtitutus adeat, & emancipato petente bonorum poſſeſſionem contra tabulas, ipſe non petat, nec conferendum eſt ei. & ita edictum ſe habet. ſed magis *d* ſentio, vt quemadmodum pro parte hereditatem retinet iure eo, quòd bonorum poſſeſſionem petere poſſet, ita & conferri ei debeat, vtique cum interdum per bonorum poſſeſſionem patiatur.

De his quæ poſt mortem patris filio reddi debuerunt.

11. *Paulus* [i] libro 11. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, ea quæ poſt *e* mortem patris filio reddi deberent, emancipatum filium, quamuis prius conſecutus ſit, quàm deberentur, fratri qui in poteſtate patris relictus eſt, conferre non debere: cùm poſt mortem *f* patris non tam ex donatione *g*, quàm ex cauſa debitoria poſſidere videatur.

De ventre miſſo in poſſeſſionem, & de poſtumo.

12. *Idem* [i] libro 41. ad Edictum. [k]

SI prægnantem quis vxorem reliquerit, & ea ventris nomine in poſſeſſionem miſſa fuerit, interim ceſſat collatio, nam antequam naſcatur, non poteſt dici in poteſtate morientis fuiſſe. ſed nato *h* conferetur.

DE [l] DOTIS COLLATIONE [k].

TIT. VII.

Si filia petat bonorum poſſeſſionem, vel non. 1. De ſtipulatione. 2. De filio & nepote neptéque ex altero filio. 3. De nepte & patruo eius. 4. De nepote & nepte ex alio filio. 5. De impenſis. 6. Si diuortio facto maritus non ſit ſoluendo. 7. De dote promiſſa ſub conditione. 8. De fratre liberando ex pollicitatione dotis. 9. Si emancipatus, qui contra tabulas bonor. poſſeſſ. accepit, filiam dotatam habeat.

1. *Vlpianus* [l] lib. [m] 40. ad Edictum. [n]

QVamquam ita demum ad collationem dotis prętor cogat filiam, ſi petat bonorum poſſeſſionem, attamen & ſi non petat, conferre debebit, ſi modo ſe bonis paternis miſceat. & hoc Diuus Pius Vlpio Adriano reſcripſit, etiam eam quæ non petierit bonorum poſſeſſionem ad collationem dotis per arbitrum *i* familiæ erciſcundæ poſſe compelli.

1 ¶ Si in ſtipulatum deducta *m* ſit dos: ſi quidem ipſa mulier ſtipulata ſit, vel ipſi negotium geſtum *n*, æquè conferre cogetur. ſi verò alii quęſita eſt ſtipulatio, dicendum eſt ceſſare collationem, & eſt tantum promiſſa *p* ſit dos, collatio eius fiet *q*.

2 ¶ Si ſit nepos, & neptis ex *r* eodem filio, & dotata ſit neptis, ſit & filius, non pater eorum, neptis omnem dotem ſoli fratri collatura eſt. emancipata autem neptis dotem & bona ſua ſoli nepoti, non etiam patruo conferet.

3 ¶ Sed ſi ſit neptis ſola, non etiam nepos ex eodem, tunc confertur patruo, itemque nepoti *t* vel nepti *u* ex alio.

4 ¶ Sed & ſi duæ neptes ſint ex diuerſis filiis conferent & inuicem, & patruo: ſi ex eodem patre, tantum inuicem conferent.

5 ¶ Cùm dos confertur, impenſarum neceſſariarum ſit detractio: cæterarum non.

6 ¶ Quod ſi iam factum diuortium eſt, & maritus non ſit ſoluendo, non [†] debebit integra dos computari mulieri, ſed id quod ad mulierem poteſt peruenire: hoc eſt, quod facere maritus poteſt.

7 ¶ Si ſub conditione pater vel extraneus [†] dotem promiſerit, cautione opus erit: vt tunc conferat mulier dotem, cùm dotata eſſe cœperit.

8 ¶ Filiam quæ ab inteſtato [†] patri heres ſit, conferre quidem dotem oportet, conſtitutum autem eſt, vt ex pollicitatione *x* dotis *y* pro parte dimidia fratrem ſuum liberet. æquius enim eſt, in ſolidum de ſuo eam dotatam eſſe.

9 ¶ Si emancipatus filius, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accepit, filiam dotatam *z* habeat, non debet dotem eius conferre: quia *x* in bonis eius non eſt.

De in adoptionem data.

2. *Gaius* [a] libro 14. ad Edictum Prouinciale. [b]

FIlia in adoptionem data, & heres inſtituta, debet ſicut emancipata, non ſolùm bona ſua, ſed & dotem quæ ad eam pertinere poterit, conferre: ſi adhuc pater adoptiuus viuit, hac neceſſe habebit conferre.

De filia heredis inſtituta.

3. *Vlpianus* [a] libro 14. Diſputationum. [b]

SI filia fuerit heres inſtituta *a* collatione dotis non ſungetur *b*. vnde ſi commiſſo ab altero edicto neceſſe habuerit contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere, dicendum eſt, quoniam nullam iniuriam fratri facit, non debere eam dotem conferre, nam quod habuit ex iudicio, conuertitur *c* ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem.

¶ Planè ſi ex minore parte fuit heres inſtituta, & alia quędam in eam contulit, contra tabulas bonorum poſſeſſio aucta portione eius, dicendum erit collationis munere eam fungi: niſi forte contenta fuerit portione, ex qua inſtituta eſt. tunc enim dicendum eſt, ex iudicio parentis eam venientem non debere munus collationis ſuſtinere.

De legato.

4. *Pomponius* [a] libro 3. ad Quintum Mucium. [b]

SI pater pro filia dotem promiſerit, deinde exheredatæ *d* vel etiam emancipatę & præterite *e* legatum dederit, habebit *f* filia etiam dotem præcipuam, & legatum.

De terentio. 1. De vſura, vſuris & fructibus.

5. *Papinianus* [i] libro 5. Reſponſorum. [i]

FIlius emancipatus qui poſſeſſionem contra tabulas accipere potuit, inteſtati patris poſſeſſionem accepit. atque ita filia quæ manſit in poteſtate cum eiuſdem familiæ fratre heres inſtituta poſſeſſionem inteſtati patris errorem fratris emancipati ſecuta, accepit dotem *g* ſcripto fratri conferre non *h* cogetur, cùm ea poſſeſſio fruſtra petita ſit, & filia fratris voluntatem *i* virilis partis retineat *i*, vt omnes triennes habeant, & bonorum poſſeſſio vnde liberi fungatur pro contra tabulas eſſe petita.

1 ¶ Filia quæ ſoluto matrimonio dotem conferre debuit, moram collationi fecit, viri boni arbitratu cogetur vſuras quoque dotis conferre: cùm emancipatus frater etiam fructus conferat, & filia partis ſuæ fructus percipiat.

De parente inoſſicioſo.

6. *Idem* [i] libro 6. Reſponſorum. [i]

PAter filium emancipatum heredem inſtituit *k*, & filiam exheredauit, quæ inoſſicioſi lite perlata, partem dimidiam hereditatis abſtulit? Non eſſe fratrem bona propria conferre cogendum reſpondi. nam & libertates *l* competere placuit.

7. *Paulus* [i] libro 11. Reſponſorum. [i]

NEc ipſa dotem fratribus ſuis conferet, cùm diuerſo iure fratres ſunt heredes.

De ea quæ ſe bonis paternis abſtinuit.

8. *Papinianus* [a] libro 11. Reſponſorum. [b]

PAter nubenti filię quaſdam res præter *m* dotem dedit, eámque in familia retinuit, ac fratribus ſub *n* conditione *o* ſi dotem, &c. quę vaſatrici maledicti, contuliſſet *p*, coheredem adſcripſit. cùm filia *q* ſe bonis abſtinuiſſet, fratribus res in dotem datas vindicantibus exceptionem doli placuit obſtare: quoniam pater filiam alterutrum habere voluit.

Qui non vult hereditatem non cogitur ad collationem. Rot.

9. *Tryphoninus* [a] libro 6. Diſputationum. [b]

FVit quæſtionis, an ſi ſua heres filia patri cum fratribus contenta dote abſtineat ſe bonis, compellatur eam conferre? Et Diuus Marcus reſcripſit, non compelli abſtinentem *r* ſe ab hereditate patris. ergo non tantùm data apud maritum remanebit, ſed & promiſſa exigetur etiam à fratribus & eſt æris alieni loco: abſceſſit enim à bonis patris.

DE [†] CONIVNGENDIS [ſ] CVM emancipato liberis eius.

TIT. VIII.

Summa. 1. Et aquitas edicti. 2. De filio in adoptionem dato, vel emancipato. 3. De filio ſuo exheredato, & emancipato extraneo inſtituto. 4. De prægnatione vel inſtitutione, vel exheredatione filij. 6. Quæ requirantur vt huic edicto locus ſit. De poſtumo. 7. De ordine. 8. De poſtliminio. 9. Si pater ex duobus filiis alterum emancipauerit, & nepotem ex eo in locum filij adoptauerit, & poſtea emancipato deceſſerit. 10. De aequitate portionis ad nepotem pertinente. 11. De diuiſione hereditatis. 12. De iure accreſcendi. 13. De cautione.

1. *Vlpianus* [ſ] lib. 40. ad Edictum. [ſ]

SI quis ex his, quibus bonorum poſſeſſionem prætor pollicetur, in poteſtate parentis, cùm moreretur, non fuerit ei, liberi, quos in eadem familia habuit ſi

[†] hodie emancipati ſuis liberis exæquati ſunt. ideóque filium proximi excludunt. Nou. 118. c. 1. atque ita hic titulus non eſt in vſu. Pater enim liberos ſuos tanquam proximior excludet.

[ſ] l. 5. in pr. inſ. & tab. 28. l. 3. ſup. de collat. bon. l. 9. C. de collat.

ad vos

a non tamen impoſſibile eſt.
b l. 9. C. eod. vl. l. 1. §. 3. de coniungendis.
c Aſſiduis. rerum conferendarum.
d l. 1. §. 7. de dot. coll.
e l. 1. §. 19. & l. 10.
f v. Cuiac. 4. obſ. 34. vbi tradit, Momentum moriendi vitæ potius, quam morti tribui.
g adde caſum legis 3. §. ſi pen. ſupra de bon. iud.
h l. 11. C. eod. ſed natio non fuerit, ita videtur legiſſe Hypoliteus.
i adde l. 1. §. 20. 9. vlt. l. 4. l. 6. 1. tit. praxim. Differt hic titulus à ſuperiore, velut ſpecies à genere.
k à filiab. facienda ſc. Tenentur, o. filia, non modo emancipata, ſed etiam ſua: his quibuſcum bonorum poſſeſſionem accipiunt, vel ſi bonis ſe immiſcent, dotem conferre, l. 12. l. 17. l. 19. C. de collat. l. 8. §. familiæ erciſc.
l vt l. 8. C. de coll.
m ſtipulanti promiſſa, l. 1. C. de coll.
n l. pen. §. de neg.
o al. ſed ſi.
p §. 3. ſ. eod. l. 2. l. 17. C. de collat.
q al. quomodo. v. d. l. 2. & §. 1. l. vlt.
r l. 1. in ſi. l. de coniungendis.
s per ipſam mulierem conferentem, vel per eius maritum.
t l. 4. C. de collat. Hodie id abrogatum, l. vlt. C. de coll. l. 4. §. 2. ſupra de bon. damn.
† Hodie etiam ex teſtamento conferre cogitur, Nou. 17. c. 6.
x v. §. 1. in ſi. l. 10. l. 3. C. de collat.
u l. 1. l. 4. ſupra de collat. §. Harm. 3. §. 34. vel à patre, l. 6. ſup. de collat.
z l. 4. ſup. de collat. bonor.
y adde l. 3. §. 14. ſup. de coll. l. 5. §. 11. ſup. de bon. poſſ. contr. tab.

a l. 13. ſup. ſ. quis omiſſa cauſa.
† hodie ſungetur. Authen. ex teſtamento. C. eod.
b i. dotem non conferat, v. Duar. 1. diſput. 4. ſc 1. collationis munere fungi.
c ſecundum alterius, ea quaſi inuita.
d vt l. vlt. in fin. l. eodem.
e l. 10. C. de collat. ſtreis.
f ſi modo velit ſuccedere, & contenta eſſe maliciose & legato, l. 1. ſup. eod.
g l. 3. ſup. tit. l. 8. 7. eadem.
h ſiue inſtituto l. 1. l. 3. C. eod. hodie cogeretur Nou. 17. c. 6.
i de hac proteſtatio dici ad l. 17 de §. 1. de conpromiſſionibus.
k & ita diuerſo iure emancipatus & is qui in poteſtate eſt vocatur, adde l. 20. §. 1. ſup. eod.
l v. l. 19. §. de acceptilatione.
m Hæ res, paraphernæ & extradotales.
n pater extremo iudicio hic confirmat donationem factam filiæ, v. in parte ſecunda Tit. 5. ſum. 1 l. 6. 3.
o v. quæ ſcripſi ad l. 1. C. de collat.
p Collationi locare eſſe ex teſtamento, hinc notat Bartolus.
q v. l. vlt. in ſi. l. eadem.
r Conferre dotem non cogitur quæ hereditate patris abſtinet, l. 4. l. 8. ſup. eod.
† An hic titulus hodie correctus eſt, ſublata differentia emancipatorum & eorum qui ſunt in poteſtate, Nouell. de hered. ab inteſtat. §. 1. Accurſius putat, Bartolus tiſtimat hunc titulum tantum eſſe correctum ſi ab inteſtato ſuccedatur; ſecus Nicol. Tarant. & Cuiacius. l. commiſſarum 13. C. de legitimis heredibus.) vel ſi teſtamento aliquid prætermittitur, vel exhereditatio nulla ratione dictum ſit, ad ſpecialem cauſam pertinentibus, hunc titulum ne hodie quidem correctum eſſe, quoniam quis emiſſionem iure ciuili ſuccedere vellet iure prætorio, bonorum poſſeſſione contra tabulas.

Universidad Rey Juan Carlos

ad eos hereditas ſuo nomine a pertineret b, neque notam c exheredationis meruerunt d, bonorum poſſeſſio eius partis datur, quæ ad eum pertineret, ſi in poteſtate permanſiſſet: ita vt ex ea parte dimidiam, reliquam liberi eius habeant, hiſque duntaxat bona ſua conferat.

1 ¶ Hoc e edictum æquiſſimum eſt: vt neque emancipatus ſolus veniat, & excludat nepotes in poteſtate manentes: neque nepotes iure f poteſtatis obiiciantur g patri ſuo.

2 ¶ Et in adoptionem datus filius & hæres inſtitutus, ad hoc edictum pertinet, vt ei iungatur nepos, qui in aui ſui naturalis poteſtate eſt.

¶ Iungitur h autem nepos patri ſuo emancipato, ſiue pater præteritus ſit, ſiue inſtitutus. Et hæc erit differentia inter in adoptionem datum, & emancipatum: quòd in adoptionem quidem dato non aliàs iungitur, niſi inſtituto, & alio committente edictum: emancipato autem, ſiue ſit inſtitutus emancipatus, ſiue ſit præteritus.

3 ¶ Filio in poteſtate ex beſſe, emancipato ex triente hærede inſtituto, Iulianus ait nepotem præteritum, petita contra tabulas bonorum poſſeſſione, patruo ſextantem, patri vnciam ablaturum.

4 ¶ Si pater emancipatus exhæredatus ſit, nepotibus ex eo præteritis, qui erant in poteſtate retenti, nepotes admittuntur, abſurdum enim eſt, cùm patri nepotes i iungantur, inſtituto eo vel exhæredato non admitti.

5 ¶ Sed & ſi patruus eorum, qui erat in poteſtate, ſit præteritus, pater exheredatus, debent nepotes admitti, nam exheredatus j pater eorum pro mortuo k habetur l.

6 ¶ Si pater in poteſtate manens exheredatus vel inſtitutus ſit, nepotem ex eo, ſiue in poteſtate manentem, ſiue emancipatum, ad bona aui m neque vocari, neque vocandum eſſe Scæuola ait. toties enim nepoti conſulendum eſt, quoties in poteſtate retentus eſt, patre emancipato. Liberos itaque eſſe in familia oportet n, vt huic edicto locus ſit. eius ſcilicet familiæ, cuius bonorum poſſeſſio petitur. Sed & ſi poſtumus natus ſit ex emancipato, ante emancipationem conceptus, idem erit dicendum.

7 ¶ Liberos autem non omnes ſimul vocat prætor, ſed gradatim, hoc eſt, eos qui ſui futuri nepotes ſi ſunt: ſi minùs, eos qui ſunt inferioris gradus: nec eos miſcebimus. planè ſi ſint ex emancipato nepos, & ex nepote eius alio, pronepos, dicendum erit vtrumque ei iungi, ambo enim ſ in ſ ſuorum loco ſucceſſerunt.

8 ¶ Si poſtliminio nepos redierit, dicendum eſt eum patri emancipato coniungi.

9 ¶ Si pater ex duobus o filiis, quos in poteſtate habuit, alterum emancipauerit, & nepotem ex eo in locum filij adoptauerit, & præterito emancipato deceſſerit, Iulianus ait, nepoti in locum filij adoptato ſuccurri oportere: vt quaſi filius portionem habeat, quam haberet, & ſi extraneus adoptatus eſſet. ſic fiet (inquit) vt filius qui in poteſtate fuit, tertiam partem: nepos in locum filij adoptatus, aliam tertiam: emancipatus filius cum nepote altero retento in poteſtate partiatur. nec enim minus debet ferre nepos in locum filij adoptatus, quàm ſi ab extraneo p eſſet adoptatus.

10 ¶ Illud non intereſt, quota portio hereditatis ad nepotem pertineat, an per quàm modica. nam & ſi modica q ſit, attamen dicemus eſſe locum huic parti edicti.

11 ¶ Inter ipſum filium & liberos eius diuiditur hereditas, ita vt ipſe dimidium, liberi dimidium habeant. Proinde pone ſolum eſſe filium emancipatum, & nepotes in poteſtate duos, neminem præterea ex liberis: habebit emancipatus dimidiam partem hereditatis, & aliam dimidiã duo nepotes, vt quadrantes ferant.

¶ Sed & ſi ſit præterea alius filius, r eueniet vt filius habeat dimidiã partem hæreditatis, ex quo nepotes non ſunt, alius filius ſemiſſe cum filiis ſuis, ita vt quadrantem hereditatis ipſe ferat, quadrans inter liberos eius diuidatur. ¶ Sed ſi ambo filij ſint emancipati, & habeant ſinguli nepotes, eueniet vt ſinguli ſingulos ſemiſſes cum nepotibus ſuis diuidant, ita vt ipſi quidẽ quadrantes ferant, nepotes autem ſeiſſos quadrantes. Et ſi alter duos filios, alter tres habeant, quadrans vnius inter duos, alius inter tres diuiditur.

12 ¶ Si quis ex nepotibus portionẽ ſuam omiſerit s, eueniet vt non ad patrem eius, ſed magis ad fratrem pertineat. Sed & ſi omnes nepotes omittant, patruo nihil adcreſcet, ſed ſoli patri. Quod & ſi pater omiſerit, tunc patruo ſ adcreſcet.

13 ¶ Emancipatus filius, ſi quidem nepotes in aui poteſtate non habeat fratribus ſuis t conferet. ſed ſi ſint nepotes u, voluit eum prætor filiis ſuis, qui ſunt in poteſtate, ſolis x conferre. meritò: quia veniendo ad bonorum poſſeſſionem, illis ſolis y iniuriam facit.

14 ¶ Nunc videamus, quantum z eis conferat? & quidem ſemper, cum fratrib. emancipatus confert, virilem ſibi detrahit. vtrum & in eo caſu virilem detrahat an verò quia dimidiam partem habeat bonorum poſſeſſionis, dimidiam partem etiam bonorum ſuorum conferat? Et puto dimidiam tantùm bonorum ſuo a partem conferre. nam etſi alius emancipatus ſit filius, alius in poteſtate retentus: filius emancipatus his duob. nepotib. vnam partem tantùm conferet, & patruo eorum, qui in poteſtate manſit, vnam partem dabit, tertiam ipſe habebit. nec quod nepotib. confertur à patre emancipato, ipſi patri conferent: hoc enim non de bonis aui, ſed propter a bona poſtea eis acceſſit.

15 ¶ Eueniet igitur, vt pater emancipatus, ſi centum in bonis habeat, quinquaginta ſibi detrahat, reliqua quinquaginta omnib. nepotib. (ſiliis ſuis) conferat: aut ſi vnum nepotem habeat, & duos ex alio pronepotes, ita diuidat quinquaginta, vt nepos habeat viginti quinque, pronepotes ex alio viro viginti quinque. nam & bonorum poſſeſſionis ambo vnam partem habent.

16 ¶ Si ſit filius in poteſtate, alius emancipatus, ex defuncto b vnus nepos in poteſtate, alius c nepos d emancipatus, eleganter Scæuola tractat, patruus emancipatus ſi quantum nepotibus, quantum fratri ſuo conferat. Et ait poſſe dici, tres eum partes facere: vnam ſibi, vnam fratri e, vnam ſiliis e collaturum: quamuis f hi minus g quàm patruus ex hereditate aui concurrente patre h ſint habituri. quæ ſententia vera eſt.

17 ¶ Sed etſi ſint duo i nepotes ex eodem filio, hique emancipati ſ unt, j & ex altero eorum pronepos in poteſtate defuncti, partem habebit nepos vnus, aliam nepos cum filio ſuo.

18 ¶ Sed etſi nepos, & ex alio nepote defuncto duo pronepotes: vnus ex pronepotib. emancipatus ſoli fratri ſuo conferet: vel ſi frater non eſt, ſoli patruo, non etiam patruo k maiori.

De legatis exceptis perſonis præſtandis.

2. *Paulus* [lib. 41. ad Edictum.]

NIhil in hac parte edicti cauit prætor, vt legata exceptis l perſonis nepos præſtet. Sed poteſt ſuperior ſermo & ad hunc caſum referri. nam abſurdum eſt, patrem quidem eius legata præſtare, ipſum verò plus habere, cùm eadem conditione in eandem partem vocantur.

De duobus filiis emancipato altero in poteſtate retento, & nepote à filio poſt emancipationem ſuſcepto.

3. *Marcellus* [lib. 9. Digeſtorum.]

QVi duos filios habebat, alterum ex his emancipauit, nepotem ex eo in poteſtate retinuit. emancipatus filium ſuſtulit, & à patre exheredatus eſt. quæro, cùm frater eius & ipſe emancipatus præteritus ſit, & nepotes ex emancipato filio ab auo heredes inſtituti, quid de bonorum poſſeſſione iuris ſit. & quid ſi interiit, ſi emancipatum quoque, ex quo nepotes erant nati, præteritum eſſe ponimus? Reſpondi: Si filium retento ex eo nepote emancipauerit, & emancipatus procreauerit filium, & hæres vterque nepos inſtitutus fuerit, pater eorum exheredatus, alius filius præteritus m, ſolus † filius præteritus bonorum poſſeſſionem contra tabulas petere poterit. exheredatus enim obſtat filiis ſuis poſt emancipationem ſuſceptis. nepoti tamen retento in poteſtate bonorum poſſeſſio dari debet: quoniam & pater eius emancipatus præteritus eſſet, ſimul cum eo bonorum poſſeſſionem accipere poſſet, propter id caput edicti, quod à Iuliano introductum eſt, & ex noua n clauſula. nec debet deterioris eſſe conditionis, quia pater eius exheredatus ſit, idque ei præterito quoque præſtari oporteb̃it. ſed fratris eius, qui poſt emancipationem natus eſt, diuerſa conditio eſt, conſeruanda eſt tamen & illi ad virilem partem hereditas, ſicut etiam Imperator Antoninus o in perſona neptis ex filia reſcripſit.

De filio emancipato nepotibus in poteſtate retentis, & nepotibus poſt emancipationem ſuſceptis.

4. *Modeſtinus* [libro 6. Pandectarum.]

EMancipato p quis filio retinuit ex eo nepotes in poteſtate. filius emancipatus ſuſcepit poſtea liberis deceſſit. placuit in aui poteſtate manentes, ſimul cum his qui poſt emancipationem nati ſunt, decreto bonorum poſſeſſionem accipere: manente eo, vt ſi velit auus ſibi per nepotes adquiri q bona ſua conferat, aut nepotes emancipet r, vt ſibi emolumentum paternæ hereditatis adquirant: adquiſita.] Diuus Marcus reſcripſit.

Si nepos exheredatus heredi ſcripto ſucceſſerit.

5. *Idem* [lib. 6. Differentiarum.]

SI nepos exheredatus hæres extiterit ſ ei quẽ auus heredẽ fecerat, deinde pater eius emancipatus teſtamento præteritus accipiat contra tabulas patris bonorum poſſeſſionẽ, iungi patri ſuo nepos non poteſt.

a ſecus fuerit, & per mediam perſonam ad eos perueniet hereditas l. 5. inf. eod.
b id eſt, per ſe dictum vocabimur.
c Exheredatio notæ ſpecies, l. 8. l. 20. ſup. de bon. poſſ. contra tab.
d iuſte ſcil. alioquin ſi iuſte exheredati ſunt, querelam non proponent. v. l. 23. ſup. de inoff.
e Hoc edictum introductum eſt vt ius ciuile prætorio componeretur ſeu conciliaretur.
f hoc ſolo colore quòd in poteſtate ſui aui fuerint.
g i. præferantur per legem 12. tab. quæ ſolos nepotes vocat §. 5. Inſt. de exhered. liber.
h Imò, non iungitur, l. 10. in pr. verſ. omnia igitur, C. de adopt. non iungitur (ſi detur in adoptionem extraneo) ſecus ſi auo.
i Exheredatus quoties pater eſt, nepotes admittuntur: & ita nepotes non iunguntur patri hoc caſu, imò, iunguntur, l. 23. ſup. de inoff.
k Exheredatus quando habeatur pro mortuo, v. Bar. in §. 6. l. eod. n. 3.
l Imò, non habetur pro mortuo exheredatus, l. ſi quis ex teſtamento 12. l. de bon. lib. Non habetur pro mortuo, ſi inualida eſt ipſa exheredatio, vt quia non eſt adita hereditas, l. filius 20. ſiue cùm, ſupr. de bon. poſſ. contra tab. vel, quia ſiue non eſt facta. l. non putauit. §. 5. quinquagin. 2. eod. tit.
m Imò, vocatur iure ſuo, & vt nepos, l. 5. §. 5. emancipatio in fin. ſup. de bon. poſſ. contra tab. l. ſi quis filium 3. & C. de inoff. Non admittitur ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas, ſed ad querelam, vt quia non fuit inſtitutus, vel exheredatus.
n d. l. 5. §. 1. vnde liberi: l. 5. §. 3. §. 4. & 6. C. comm. vtril.
o l. 13. in fin. ſup. contra tabulas. l. 5. §. vlt. ſup. de collat. bon.
p l. 13. §. vlt. ſup. contra tab.
q Modica vero etiam rerum continetur actio facit §. 16. Inſt. de vet. diuiſ.
r v. quæ ſcripſi ad l. vn. C. quando non petentium partes.
ſ Imò nepotibus, l. 5. in fin. l. vnde liberi. l. 5. inf. vnde liberi.
y qui fuerant in defuncti poteſtate, non aliis. Pater itaque liberis ſuis confert quibus ſolis iniuriam facit. z de hac quæſtione v. Cuiac. 3. obſ. 29.

t ſoli. u in aui poteſtate. x l. 1. §. 3. in fin. ſ. de collat.

a adde l. 13. in fi. ſup. de penult.
b ex defuncto alio emancipato duo nepotes in poteſtate eleganter Scæuola tractat, & Cuiac. 3. obſ. 29.
c ſub. qui eſt in poteſtate.
d l. 7. ſup. de collatione.
e Quorum vnus eſt in poteſtate: alter emancipatus. Neque emancipatus emancipato non confert l. 35. § 5. de collat. Directo non confert, ſed obliquè, & effectu trientem integrum nepos (qui in poteſtate aui fuit) accipit à patruo emancipato, quem mox cum fratre ſuo emancipato diuidit, id eſt, ſiliis in poteſtate partitur illum trientem cum altero fratre emancipato.
f quia non Meruerunt. forte legendum quoniam non minus, quàm patruus ex hereditate aui concurrentes patruo ſint habituri.
g Imò nihil, ſi pater concurrit, id eſt, ſuccedit: nec certè non minus ſi concurrit patruus.
h d. patruo, vt l. dictum eſt. Cæterùm nec dicamus cum Accurſio, hic agi de [illegible] in poteſtate [illegible] quã vnum ex [illegible] emancipatum [illegible] Nec enim filius [illegible] poteſtate poſitus filium emancipare poteſt. Quid igitur? fingemus filiũ emancipatũ filium ſuum ruſſus emancipaſſe. Quod tamen ut ſit ſit, tueri poterit: quemadmodum emancipatus pater nepotẽ emancipato conferat, d. l. 1. §. 5. ſup. de collat.
i l. 2. §. 2. ſup. de dote collat.
k Paulo maiorem hic accipit pro patruo magno, v. Cuiac. 3. obſ. 29.
l de quibus vide l. 1. & paſſim ſup. de legat. præſtand.
m l. 6 §. 4. ſupra contra tab.
† hodie non ſolũ filio, ſed & nepoti virilis datur verbis vltimis huius edicti.
n Nouam clauſulã appellat, nuper tam, & non ita pridem excogitatam à Iuliano. ſic nouum edictum in leg. 1. §. ſi pater, 13. l. de ventre in poſſeſſ. mittend. noua ratio leg. 32. §. ſi unarum 13. in fin. ſ. de donat. inter vir.

o leg. 7. eod. p hanc legem Cuiacius indicat ſuſpicionem eſſe, & à ſuo titulo reſectam & in minus proprium locum tranſlatam: de quo vide eundem 3. obſ. 37.
q leg. 1. §. 14. ſ. de collat. r vide l. 6. l. vnde liberi.
ſ vide quæ ſcripſi ad l. 194. inſ. de regul. iuris, quæ eſt diſſidens libel.

Universidad Rey Juan Carlos

tis, ſed vt extraneus excluderetur: qui a non ſuo nomine auo hæres extiterit.

De nepote adoptiuo.

6. *Scæuola* libro 5. Quæſtionum.

SI quis filium habens in poteſtate, extraneum in nepotis locum quaſi ex eo filio natum adoptet, mox filium emancipet, non iungetur hic nepos filio emancipato: quia deſiit eſſe emancipato ex liberis.

De nepote ſuſcepto poſt filii emancipationem.

7. *Tryphoninus* libro 16. Diſputationum.

SI poſt emancipationem filij ſuſceptus ex eo fuerit nepos, conſeruanda illi erit portio. ſed quanta, videamus. finge enim patruo ſcripto hæredi coheredem datum hunc nepotem: patrem autem eiuſdem præteritum accepiſſe contra tabulas bonorum poſſeſſionem. quod ad edictum prætoris attinet, ſemiſſes honorum fient. nunc vero poſt conſtitutionem Diui Pii, ſi conſeruatur pars nepoti, verum virilis, an quarta debeat ſeruari? nam ſi in aui natus poteſtate fuiſſet, coniungebatur in vnam partem cum patre ſuo. & proponamus eſſe alium ex eodem nepotem in familia aui. duo vnam quartam habituri erant, patre eorum accipiente contra tabulas bonorum poſſeſſionem, ſi fuiſſent in aui poteſtate. an ergo nunc in ſequentiam tuendus ſit, qui non in familia retentus eſt? & cui abſcedet pars, quæ huic ceſſura eſt: patri eius tantum, an & patruo? & puto & patruo. nam & legatum eidem datum præſtaret.

DE VENTRE IN POSSESSIONEM mittendo, & curatore eius.

TIT. IX.

Ratio & ſumma edicti. 1. De ea quæ eſt prægnans, vel ſe prægnantem dicit. 2. De ſubiecto. De exheredatione. 3. Falsa poſtumi. 4. De aborsu. 5. De exheredatione conditionali. 6. De exheredatione à primo gradu, & præteritione à ſecundo. 7. Vel contra. 8. De vxore capti ab hoſtibus. 9. De exheredatione naſcituri intra vel poſt tres menſes. 10. De ea quæ vxor eſſe deſiit. 11. Si filius emancipatus vel in adoptionem datus ſit. 14. Si negetur vxor, vel nurus vel prægnans eſſe. 15. De cauſa Carboniana. poſſeſſio datur. 16. De duabus prægnantibus. 17. De curatore ventri & bonis dando. 19. De ſumptibus in mulierem faciendis, & de officio dicti curatoris. 23. Ex quibus eligitur curator. 24. Si omnino ſit curator conſtituendus. 25. Vel ſit conſtitutus. 27. De partu vel aborsu & ea quæ non eſt prægnans.

1. *Vlpianus* libro 41. ad Edictum.

SICVTI liberorum eorum, qui iam in rebus humanis ſunt, curam prætor habuit, ita etiam eos, qui nondum nati ſunt, propter ſpem naſcendi non neglexit. nam & hac parte edicti eos tuitus eſt, dum ventrem mittit in poſſeſſionem vice contra tabulas bonorum poſſeſſionis.

1 ¶ Prægnantem eſſe mulierem oportet omnimodo, nec dicere ſe prægnantem ſufficit. quare nec tenet datio bonorum poſſeſſionis, niſi vere prægnas fuit & mortis tempore, & eo quo mitti in poſſeſſionem petit.

2 ¶ Totiens autem mittitur in poſſeſſionem venter, ſi non eſt exhæredatus, & id quod in vtero erit inter ſuos hæredes futurum erit.

¶ Sed & ſi incertum ſit, aliquo tamen caſu poſſit exiſtere quo, qui editur, ſuus futurus ſit, ventrem mittemus. æquius enim eſt, vel fruſtra nonnunquam impendia fieri, quàm denegari aliquando alimenta ei qui dominus bonorum aliquo caſu futurus eſt.

3 ¶ Quare & ſi ita exhæredatio facta ſit: *Si mihi filius natus fuerit, exhæres eſto.* quia filia naſci poteſt, vel plures filiæ, vel filius & filia, venter in poſſeſſionem mittetur. ſatius eſt enim ſub incerto eum, qui exhæredatus ſit, aliquando etiam eum qui exhæredatus ſit, quàm eum qui non ſit exhæredatus, fame necari. ratumque eſſe debet, quod demiſſum eſt, quamuis is naſcatur, qui repellitur.

4 ¶ Idem erit dicendum, & ſi mulier, quæ fuit in poſſeſſione, abortum fecisset.

5 ¶ Sed & ſi ſub conditione poſtumus ſit exhæredatus, pendente conditione Pedij ſententiam admittimus, exiſtimantis poſſe ventrem in poſſeſſionem mitti: quia ſub incerto vtilius eſt ventrem ali.

6 ¶ Si venter ab inſtitutis exhæredatus ſit, à ſubſtitutis præteritus, Marcellus negat in poſſeſſionem eum mitti poſſe viuentibus inſtitutis: quia exhæredatus eſt. quod verum eſt.

7 ¶ Per contrarium autem ſi ab inſtitutis præteritus ſit venter, à ſubſtitutis exhæredatus, viuis inſtitutis mittendus eſt in poſſeſſionem: quod ſi non viuunt, negat mittendum: quia ad eum gradum deuoluta hæreditas eſt, à quo exhæredatus eſt.

8 ¶ Si filius ab hoſtibus captus ſit, vxor eius prægnas in poſſeſſionem ſoceri bonorum mittenda eſt. nam aliquo caſu ſpes eſt, id quod naſcitur, inter ſuos hæredes futurum, vt puta ſi pater eius apud hoſtes decedat.

9 ¶ Sed & ſi quis ventrem exhæredaſſet, *Qui mihi intra menſes tres proximos mortis meæ natus erit, exhæres eſto*, vel, *qui post tres menſes*: venter in poſſeſſionem vtique mittetur: quia aliquo caſu ſuus hæres futurus eſt. & ſanè benigniorem eſſe prætorem in hac parte oportebit: ne qui ſperatur, interim necetur.

10 ¶ Rectiſſime autem prætor nuſquam vxoris fecit mentionem: quia fieri poteſt, vt mortis tempore vxor non fuerit, quæ ſe ex eo prægnantem dicit.

11 ¶ Etiam ex emancipato venter ad poſſeſſionem admittetur. Vnde apud Iulianum lib. 27. Digeſtorum quæritur, ſi emancipatus quis ſit, vxore iam prægnate, deinde deceſſiſſet, & pater eius mortuus ſit, an venter in poſſeſſionem emancipati patris mitti poſſit. & rectiſſime ſcripſit rationem non eſſe, cur venter quem edictum admittit, repelli debeat. eſt enim æquiſſimum partui conſuli, qui natus bonorum poſſeſſionem accepturus eſt. Sed & ſi auus viueret, ſimiliter ventrem admittemus.

12 ¶ Si filius in adoptionem datus, deceſſerit prægnate vxore, tunc deinde adoptator defunctus fuerit, mittetur venter in poſſeſſionem aui adoptiui.

¶ Sed an etiam in eius, qui in adoptionem dederat filium, mittetur, videamus? Et ſi hic nepos poſtumus hæres ab auo naturali inſtitutus ſit, mittetur in poſſeſſionem: quia & nato ei, ſi nemo ex liberis ſit alius, bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas dari poteſt: aut ſi ſint liberi præteriti, etiam contra tabulas cum ipſis poteſt accipere.

13 ¶ Si pater nuru prægnate filium emancipauerit, non in totum repelli vterus debet: namque natus ſolet patri ex nouo edicto iungi. Et generaliter, quibus caſibus patri iungitur natus, admittendus eſt venter in poſſeſſionem.

14 ¶ Si ea quæ in poſſeſſionem vult ire, vxor negetur, vel nurus vel eſſe vel fuiſſe, vel ex eo prægnas non eſſe contendatur, decretum interponit prætor ad exemplum Carboniani edicti. Et ita Diuus Hadrianus Claudio Proculo prætori reſcripſit, vt ſummatim de re cognoſceret: & ſi manifeſta calumnia videbitur eius, quæ ventris nomine in poſſeſſionem mitti deſiderat, nihil noui decerneret: ſi dubitari de re poterit, operam daret ne præiudicium fiat ei, quod in vtero eſt: ſed ventrem in poſſeſſionem mitti oportet. apparet itaque, niſi manifeſta ſit calumniatrix mulier, debere eam decretum eligere, & vbi omnino ſuſte dubitari poterit, an ex eo prægnas ſit: decreto tuenda eſt, ne præiudicium partui fiat.

¶ Idemque eſt & ſi ſtatus mulieri controuerſia fiat.

15 ¶ Et generaliter, ex quibus cauſis Carbonianam bonorum poſſeſſionem puero prætor dare ſolitus eſt, ex hiſdem cauſis ventri quoque ſubuenire prætorem debere non dubitamus: eo facilius, quod fauorabilior eſt cauſa partus, quam pueri. partui enim in hoc fauetur, vt in lucem producatur: puero, vt in familiam inducatur. partus enim iſte alendus eſt, qui & ſi non tantum parenti, cuius eſſe dicitur, verùm etiam reipublicæ naſcitur. 16 ¶ Si quis prima vxore prægnate facta, mox aliam duxerit, eamque prægnatem fecerit, dicemque ſuum obierit: edictum ambobus ſufficiet: videlicet cùm nemo contendit, nec calumniam dicit.

17 ¶ Quotiens autem venter in poſſeſſionem mittitur, ſolet mulier curatorem ventri petere: ſolet & bonis. Sed ſi quidem tantum ventri curator datus ſit, creditoribus permittendum in cuſtodia bonorum eſſe. ſi verò non tantum ventri, ſed etiam bonis curator datus eſt, poſſunt eſſe ſecuri creditores: cùm periculum ad curatorem pertineat

pertineat. ideirco curatorem bonis ex inquisitione dandum, idoneum scilicet, oportet creditores curare: vel si quis alius est, qui non edito partu successionem speret.

18 ¶ Hoc autem iure vtimur, vt idem curator & bonis & ventri detur. sed si creditores instent, vel qui sperat se successurum, diligentius atque circumspectius id fieri debebit, & plures, si desiderentur, dandi sunt.

19 ¶ Mulier autem in possessionem missa, ea sola, sine quibus a fœtus sustineri, & ad partum vsque produci non possit, sumere b ex bonis debet. & in hanc rem curator c constituendus est, qui cibum, potum, vestitum, tectum d mulieri præstet pro facultatibus e defuncti, & pro dignitate eius atque mulieris.

20 ¶ Deminutio autem ad hos sumptus fieri debet: primum f ex pecunia numerata: si ea non fuerit ex his rebus, quæ patrimonia onerare magis impensio, quàm augere fructibus consueuerunt.

21 ¶ Item, si periculum est, ne interim res vsucapiantur, vel debitores tempore liberentur, idem curare debet.

22 ¶ Ita igitur curam hoc quoque officio administrabit, quo solent curatores atque tutores pupillorum.

23 ¶ Eligitur autem curator aut ex his, qui tutores dati sunt postumo: aut ex necessariis adfinibusque, aut ex substitutis, aut ex amicis defuncti, aut ex creditoribus: sed vtique is, qui idoneus videbitur: aut si de personis eorum quæstio mouetur, vir bonus eligitur.

24 ¶ Quod si nondum sit curator constitutus (quia plerumque aut non petitur, aut tardius petitur, aut serius datur) Seruius aiebat, res hæreditarias hæredem institutum vel substitutum, obsignare non debere, sed g tantum pernumerare h & mulieri adsignare.

25 ¶ Idem ait, ad custodienda i ea, quæ sine custodia salua esse non possent, custodem ab hærede ponendum, vt puta pecoris: & si nondum messis, vindemiaque facta sit, & si fuerit controuersia, quantum diminui oporteat, arbitrum dandum.

26 ¶ Curatore autem constituto, hæc omnia cessare puto, conscribere k tamen curatori debent & vendenti, & inuentarium l rerum facienti.

27 ¶ Tamdiu autem venter in possessione esse debet, quamdiu aut pariat, aut abortum m faciat, aut certum n sit eam non esse prægnantem.

28 ¶ Et si sciens prudensque se prægnantem non esse consumpserit, de suo eam id consumpsisse Labeo ait.

Si editus repellatur.

2. *Paulus* lib. 41. ad Edictum.

SEd & si eum ediderit, qui repulsus est, discedere debet.

De sumptibus bona fide factis.

3. *Hermogenianus* lib. 3. Iuris Epitomarum.

SVmptus o autem ab ea facti bona fide, non repetuntur.

De habitatione. 2. De cibariis seruorum.

4. *Paulus* lib. 41. ad Edictum.

HAbitatio p quoque si domum defunctus non habuit, conducenda erit mulieri.

1 ¶ Seruis quoque mulieris, qui necessarij sunt, ad ministerium eius secundum dignitatem cibaria præstanda sunt.

De alimentis mulieri præstandis. De debito soluendo.

5. *Gaius* lib. 14. ad Edictum Prouinciale.

CVrator ventris alimenta q mulieri statuere debet, nec ad rem pertinet, an dotem habeat, vnde sustentare se possit: quia videntur, quæ ita præstantur, ipsi præstari, qui in vtero est.

1 ¶ Curator ventri datus soluendi r debiti rationem habere debet: vtique eius, quod s sub pœna, aut pignoribus pretiosis debetur.

De institutione extranei postumi.

6. *Vlpianus* lib. 41. ad Edictum.

EXtraneo t postumo hærede instituto, non aliter venter in possessionem mittitur, nisi u mater aliunde se alere non possit: ne forte ei, qui nouus bonorum possessor x futurus est, denegasse alimenta videamur.

De causa intestati. 1. De causæ cognitione. 2. De ventre cum aliis aut solo ad possessionem admittendo.

7. *Idem* lib. 41. ad Edictum.

VBicunque ab intestato admittitur quis, illic & venter y admittitur: scilicet si talis fuerit is, qui in vtero est, vt si in rebus humanis z esset, bonorum possessionem petere posset: vt in omnib. & partib. edicti pro superstite a habeatur is qui in vtero est.

1 ¶ Interdum non passim, sed b cum causæ cognitione mitti venter in possessionem debet, si quis sit, qui controuersiam referat. Sed hoc tantum ad eum ventrem erit referendum, qui cum liberis admittitur. cæterum si mittatur vnde legitimi, vel qua alia ex parte: dicendum est, non esse causæ cognitionem necessariam. nec enim æquum est, in tempus pubertatis ventrem vesci de alieno, in tempus pubertatis dilata controuersia. Sed enim placet, omnes controuersias, quæ quasi statum controuersiam continent, in tempus pubertatis differri: sed non vt in possessione sit status controuersia dilata, sed sine possessione.

2 ¶ Quamuis autem prætor ventrem in possessionem mittat cum his quibus possessionem dederit: attamen etiam solus a venter admittetur ad bonorum possessionem.

De accusatione adulterii.

8. *Paulus* lib. 1. de Adulteriis.

SI ventris nomine mulier missa sit in possessionem, Diuus Hadrianus Calpurnio Flacco, differendam b accusationem c adulterij rescripsit: ne quod præiudicium fieret nato.

De sumptibus in alimenta ventris factis.

9. *Vlpianus* lib. 15. ad Sabinum.

CVm venter mittitur in possessionem, quod in ventris alimenta deminutum est, detrahitur velut æs d alienum.

De tempore quo natus, vel conceptus est postumus. De omnibus partibus edicti.

10. *Paulus* lib. 7. Quæstionum.

POstumus e natus quocunque f tempore, qui tamen temporis morte conceptus g iam erit, potest agnoscere bonorum possessionem. nam & ventrem prætor ex h omnibus edicti partibus mittit in possessionem bonorum: non missurus scilicet, si ei nato daturus non esset bonorum possessionem.

DE CARBONIANO EDICTO. TIT. X.

Summa. 1. Si pro pupillo satis non detur. 2. Quibus competit hoc edictum. 4. Si pater controuersiam faciat. 5. Si impuberi, 6. Vel defuncto dicatur esse seruus. 7. De fisco. 8. De substitutione vel exhæredatione. 9. De accusatione partus subiecti.

1. *Vlpianus* lib. 41. ad Edictum.

SI cui controuersia fiet, an a inter liberos sit, & impubes sit, causa cognita perinde possessio datur, ac si nulla de ea re controuersia esset, & iudicium b in tempus pubertatis causa cognita differtur.

1 ¶ Eum, qui controuersiam facit, si pro pupillo satis ei non detur, simul in possessionem eorum bonorum esse prætor iubet.

2 ¶ Non tantum masculi, sed & fœminæ ex virili sexu descendentes, Carboniani commodum habebunt.

3 ¶ Et generaliter dicimus, his demum Carbonianum competere, quibus c contra tabulas bonorum possessio competit. his verò non competere, qui repelluntur à contra tabulas bonorum possessione.

4 ¶ Si quis non ab aliquo hanc controuersiam patiatur, quod inter liberos non sit, sed ab ipso patre, vt puta nepos, qui se retentum in potestate aui dicit ab emancipato, cui iungi desiderat: an differri debet? & magis est, vt differatur. parui n. refert, quis ei controuersiam faciat, cum, etsi d testator eum negauerit ex liberis, non tamen exhæredem scripserit, Carboniano possit esse locus.

5 ¶ Sed & si quis non tantum ex liberis negetur esse, verum e seruus f etiam esse dicatur, forte ex ancilla editus, Iulianus scripsit, adhuc Carboniano locum esse: quod & Diuus Pius rescripsit, nam vel magis g consulendum est his quibus maius periculum intenditur. nam si aliter obseruetur, inuenta h erit ratio, quemadmodum audacissimus quisque maiore iniuria impuberem afficiat, quod & plura & grauiora de eo mentiatur.

6 ¶ Sed etsi i ipse defunctus seruus esse dicatur, idem k erit dicendum.

7 ¶ Sed & si fiscus facit impuberi controuersiam, Carbonianum edictum potest locum habere.

8 ¶ Pomponius libro septuagesimonono ad edictum scripsit, cum filius hæres vel exhæres scriptus est,

a l. 4. §. 5. inf. eod.
b l. 5. §. 3. inf. de Carboniano.
c An curator constituatur ventri & bonis? An potius, hanc curam geret, et quæ ventri ad victum necessaria sunt, ex præscripto interim dum curator bonis constituitur, aliàs impensas suppeditat.
d l. 4. inf. eod. l. 1. §. 4. inf. de [illegible].
e ad eas circumstantias sæpissimè recurritur, l. 2. §. 1. sup. vbi pupill.
f Ordinem & progressum sumptuum faciendorum, & sic etiam in sumptus aliquos insumendarum obserua, adde leg. à Diuo 15. inf. de re iudic.
g Sequestratio quibus casibus interdicta, & eisdem non censetur interdicta pernumeratio & descriptio. Neque obstat l. [illegible] quippe descriptio, qua de illo loco agitur, idem est, quod executio & in fiscum incorporatio.
h i. annumerare. Dictio, per, omne significat, l. 90. l. de verbor. signif.
i Custodem apponere Curator debet de iis reb. quæ sine custodia saluæ esse non possunt.
k Curatores bonis dati, res omnes conscribere debent.
l Inuentarium rerum facere debet curator datus bonis. l. 1. inf. de curat. bon. da.
m Abortus vel abactus venter, partus esse non videtur. l. 2. & l. 3. C. de postum.
n l. 1. §. 2. sup. eod.
o l. 1. §. 19. supra eod.
p d. §. 19.
q d. l. 1. §. 21. §. eod.
r d. l. 4. inf. de solut.
s Extraneus hic dicitur, qui neque legitimus neque cognatus est, nam legitimus vel cognatus omnino mittitur in possessionem, & non tantum si sustinetur, sed etiam si ab intestato succedit. vide Cuiac. lib. [illegible] de extraneo.
t Quilibet posthumus & extraneus mittitur in possessionem, si aliunde non habet vnde se alat.
u & deinceps, l. 1. §. 2. in fin. sup. eod. l. 10. inf. eod.
x l. vlt. inf. eod.
y l. 1. in pr. sup. eod.
z d. l. vlt. inf. eod.
a l. 7. l. 23. sup. de statu.
b Imo summatim & citra cognitionem causæ mitti sufficit. l. 1. §. 14. [illegible] l. seruus. 7. l. de bon. poss. Hæc missio in possessionem, facti est. deminuendi [illegible]

iudicium aut differt possessioni vel protrahit, idque summaria sufficit cognitio. vel ibi possidere vult donec nascatur: hic autem ad pubertatis vsque tempus. & hoc verior quam si cum quibusdam dixeris, hic ventrem: hic agnatum mitti, vel ibi extraneos resistere, hic descendentes. vide Bart. hic.
a l. 13. in fin. inf. de manumiss. test.
b Imo non differtur, l. 1. C. de fals. non differtur quoties agitur de matre punienda: differtur, si accusetur de adulterio vel partu supposito, hoc enim casu vocantur tutores.
c vide l. 3. inf. de pœnis.
d quod deminuitur in alendo ventre, æris alieni loco est hæreditati.
e l. 10. in fin. inf. vnde cognati. l. 6. §. de suis.
f legitimo tamen: vide Nou. 49.
g l. 2. §. 2. sup. eod.
h Ex omnibus partib. edicti mitti in possessionem, siue mitti siue ex testamento, siue ab intestato, siue per vnde liberi, siue per legitimi: An potius hic vult iurisconsultus quemcunque in possessionem mitti, qui si nasceretur, haberet bonorum possessionem à Prætore, l. 6. C. 17. 3. Paul. sent. 1. 4. Theod. 3. apertius Ecloga [illegible] lib. 1. de filio cui sit controuersia an sit impubes [illegible]
k Videtur Cn. Carbo auctor huius edicti fuisse, quem legimus apud Valerium 5. & 6. Pompeij pueritiæ & bonorum patris eius (de quibus controuersiam patiebatur) acerrimum defensorem & protectorem fuisse. Cuiac. hic.
l decretum forte interposuit cum Prætor esset, quod postea, vt vtile, in edictum translatum. vide Cui. ex. l. 3. §. 5. inf. eod. l. 2. C. eod.
n nec vel fœmina. l. 3. inf. eod.

o vtrumque de statu, & bonis paternis p l. 10. sup. de suis. q Pater filio [illegible] etsi eum ex liberis esse neget, vt hic. Eadem ratione matris adseueratio filio non nocet, l. imperatores 29. §. mulier 1. sup. de prob.
r l. 1. C. de edict. D. Hadriani.
f Edictum loquitur tantum de controuersia, an puer sit inter liberos defuncti (quæ quæstio est de statu familiæ) sed porrigitur facillimè etiam ad statum capitis, l. 3. §. hoc. vide Cuiac. eod.
t & in Herodianus [illegible] Cuiac. eod.
u quod esse non debet. l. 1. §. 20. §. de transactio.
x l. 3. C. de edicto D. Hadriani.
y Imo aliud. l. filius. 8. 4. de petit. hæred.

Universidad Rey Juan Carlos

Carbonianum edictum ceſſare, quoniam is filius eſſe negetur, qui a hæres quaſi ſcriptus habet bonorum poſſeſſionem, etiamſi filius non eſt: vel repellitur quaſi exhæredatus, etſi filius eſſe videatur. niſi forte poſthumus (inquit) eſt hæres inſtitutus, & natus negetur eſſe filius, ſed ſubiectus eſſe dicatur. quo caſu eius partis tantum danda eſt ei bonorum poſſeſſio, ex qua inſtitutus eſt.

9 ¶ Idem ait, cùm quidam exhæredem ſcripſiſſet filium, quod diceret *eum c ex adulterio d conceptum*: quia fieret et hac controuerſia, an inter liberos ſit, ex hac parte edicti et bonorum poſſeſſionem competere: cum ſi ſine elogio e exhæres ſcriptus eſſet, non haberet bonorum poſſeſſionem. Idemque & ſi ita ſit ſcriptum, *quiſquis eſt qui filium meum ſe eſſe dicit, exhæres eſto*: quia non f eſt filius exhæredatus.

10 ¶ Si quis filium ſuum hæredem inſtituerit ex minima parte ſic, *ille qui ex illa natus eſt, hæres eſto*, non g quaſi filium ſuum: deinde hic contendat patrem inteſtatum deceſſiſſe, ſeque ſuum hæredem eſſe: intereſt, h cohæredes eius vtrum negent eum filium i, an verò contendant teſtamentum valere. ſi teſtamentum valere contendunt, controuerſia non eſt differenda & Carbonianum ceſſat. quòd ſi filium eum negant, & ad ipſos potius quaſi ad conſanguineos hæreditatem pertinere dicunt: data bonorum poſſeſſione impuberi, controuerſia in tempus pubertatis differtur.

11 ¶ Si mater ſubiecti partus arguatur k, an differenda ſit quæſtio propter ſtatum pueri, quæritur? Et ſi l quidem pupilli ſtatus in dubium deducatur; differri quæſtio in tempus pubertatis debet, cùm metus poteſt eſſe, ne minus idonee defendatur. cum verò mater rea poſtulatur, vtique integra fide & maiore conſtantia cauſam defenſura m recenti n tempore dubium non eſt, cognitionem fieri oportere: & poſt euentum cognitionis, ſi ſuppoſitum o partum apparuerit: actiones hæreditariæ puero denegandæ ſunt, p omniaque perinde habenda, atque ſi hæres ſcriptus non fuiſſet.

2. *Marcianus* lib. 14. Inſtitutionum.

Licet mulier, quæ partum ſubiecisse dicitur, deceſſerit: tamen ſi q participes maleficij ſint, in præſenti cognoſcendum eſt. ſi autem nemo ſit, qui puniri poſſit, quia omnes participes r facinoris forte deceſſerint: ſecundum Carbonianum edictum in tempus pubertatis differenda cognitio eſt.

De bonor. poſſeſſione contra tab. vel ab inteſtato, vel ſecundum tabulas. 1. De legatis fideicommiſſis. 2. De ſcripto hærede. 3. De cauſæ cognitione ſecundum Carbonianum. 4. De cauſa cognitionis. 5. De accuſatione partus ſubditi. 7. Si mater filio qui ſtatus controuerſiam faciebat, ſucceſſerit. 8. Si duo impuberes patiantur ſtatus controuerſiam & alter eorum pubuerit. 9. De petitore & poſſeſſore. 10. Si duo impuberes ſtatus faciant controuerſiam. 11. De liberali cauſa. 12. Si debitores controuerſiam impuberi faciant, & hæreditatem ad agnatum ab inteſtato pertinere contendant. 13. De effectu Carbonianæ poſſeſſionis. 14. De tempore huius poſſeſſionis & ſatiſdatione propter hanc quæſitæ.

3. *Vlpianus* lib. 41. ad Edictum.

Carbonianum edictum aptatum eſt ad ſ contra tabulas bonorum poſſeſſionem, & inteſtati: cùm & in ſecundum tabulas, in quibuſdam caſibus poſſit videri neceſſarium edictum: veluti ſi paterfamilias ita inſtituerit, *poſthumus mihi hæres eſto, vel poſthumus hæres eſto*, & negetur eſſe verum, quod in teſtamento ſcriptum eſt.

1 ¶ Et cùm de fideicommiſſis t vel u de legatis quæritur, differri u poteſt cauſa in tempus pubertatis: id enim Diuus Pius Claudio Hadriano reſcripſit.

2 ¶ Quamuis ſcripto hæredi non x promittitur bonorum poſſeſ. ex edicto Carboniano y certum ſit: tamen quæſtionem ſtatus in tempus pubertatis differri proculdubio eſt. ergo ſi quidem de parentis bonis ſimul & de ſtatu controuerſia fiat, hoc edictum locum habuerit. ſin verò tantum z ſtatus, differetur quæſtio in tempus pubertatis, ſed non ex Carboniano, ſed ex conſtitutionibus.

3 ¶ Puberi quamuis minori viginti quinque annis Carbonianum non ſuccurrit a. Sed, (ſi) cùm eſſet pubes, quaſi impubes obrepſerit a, bonorumque poſſeſſionem acceperit, dicendum erit, nihil eum egiſſe. Nam etſi impubes eſſet, mox pubes factus, finietur bonorum poſſeſſionis emolumentum.

4 ¶ Cauſæ cognitio b in ea vertitur, vt ſi manifeſta calumnia appareret eorum, qui infantibus bonorum poſſeſſionem peterent, non daretur bonorum poſſeſſio. ſummatim c ergo, cùm petitur ex Carboniano bonorum poſſeſſio, debet d prætor cognoſcere. & ſi quidem abſolutam e cauſam inuenerit, euidenterque probatur filium non eſſe, negare debet ei bonorum poſſeſſionem Carbonianam. Si verò ambiguam cauſam, hoc eſt, vel f modicum pro puero facientem, vt non videatur euidenter filius non eſſe, dabit ei Carbonianam bonorum poſſeſſionem.

5 ¶ Duæ autem ſunt cauſæ cognitionis g: vna dandæ Carbonianæ poſſeſſionis, quæ habet commodum h illud, vt perinde i atque ſi nullam controuerſiam pateretur impubes poſſeſſionem accipiat. alia cauſæ cognitio illa, vtrum differri k debeat in tempus pubertatis cognitio, an repræſentari. Hoc autem diligentiſſimè prætori examinandum eſt, an expediat pupillo repræſentari l cognitionem, an potius differri in tempus pubertatis, & maxime inquirere hoc a m cognatis, matre, tutoribúſque pupilli debet. finge n eſſe teſtes quoſdam, qui dilata controuerſia aut mutabunt conſilium, aut decedent, aut propter temporis interuallum non eandem fidem habebunt. Vel finge eſſe anum o obſtetricem, vel ancillas, quæ veritatem pro partu poſſint inſinuare, vel inſtrumenta ſatis idonea ad victoriam, vel quædam alia argumenta, vt magis damnum patiatur pupillus, quòd differtur cognitio, quàm compendium, quod non repræſentetur p. Finge, pupillum ſatiſdare q non poſſe, & admiſſis in poſſeſſionem, qui de hæreditate controuerſiam faciunt, multa poſſe ſubtrahere, nouare, moliri: aut fidei, aut iniqui prætoris erit, rem in tempus pubertatis differre cum ſummo eius incommodo, cui conſultum velit. Diuus etiam Hadrianus ita reſcripſit: Quod in tempus pubertatis res differri ſolet, pupillorum cauſa fit, ne de ſtatu periclitentur, antequam ſe tueri poſſint. cæterum ſi idoneos habeant, à quibus defendantur, & tam expeditam cauſam, vt ipſorum interſit, maturè de ea iudicari, & tutores eorum iudicio experiri volunt, non r debet aduerſus pupillos obſeruari, quod pro ipſis excogitatum eſt: & pendere ſtatus eorum cùm iam poſſit indubitatus eſſe.

6 ¶ Si mater impuberis, ſubiecti partus rea poſtulata cauſam obtinuerit, poterit ſ adhuc ſupereſſe ſtatus quæſtio: vt putà ſi dicatur aut non eſſe ex ipſo defuncto conceptus, aut ex ipſo quidem, ſed non ex matrimonio t editus.

7 ¶ Si is qui ſtatus controuerſiam filio faciebat, & ſolum ſe filium dicebat, deceſſerit, & mater ei hæres extiterit: ſi quidem, eandem controuerſiam impuberi mater faciat, qui ſe ex illo natum adfirmat, quam filius eius faciebat, ſcilicet vt neget eum filium, idcircoque ad ſe totam hæreditatem ex perſona ſui filij defuncti pertinere" dicere" in tempus pubertatis differre Iulianus ait: quia nihil intereſt, ſuo, an hæreditario nomine controuerſiam faciat.

¶ Planè ſi mater u concedat, hunc quoque defuncti filium eſſe, idcircóque partem dimidiam hæreditatis ſolam ſibi vindicet ex bonis paternis, non erit iudicium in tempus pubertatis differendum. non x enim de paternis y, ſed de fraternis bonis impuberi fit controuerſia.

8 ¶ Ibidem Iulianus quærit. Si duo impuberes patiantur ſtatus controuerſiam, & alter eorum pubuerit, expectari z alterius quoque pubertas debet. ſcilicet vt ſic de vtriuſque ſtatu quæratur, ne aliquod præiudicium fiat impuberi per puberis perſonam.

9 ¶ Parui refert, vtrum petitor ſit impubes, an poſſeſſor qui ſtatus controuerſiam patitur a. nam ſiue poſſideat, ſiue petat, in tempus pubertatis differtur.

a vide l. 2. e. ſup. de inoff.
b Carbonianum non datur, bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas habenti.
c Exhæredationes plerumque ſiebant adiecto elogio, ſeu adiecta cauſa, vt hic, quod ex adulterio conceptus. & alibi: quem ſcio ex me natum non eſſe, l. ſi poſthumus 19. §. vlt. ſup. de liberis & poſthum. Illa ſi illius filius exhæres eſto, l. 3. item 25. ſup. de liberis & poſthum. quod ob damnationem Opianici pecuniam acceperit, Cic. pro Cluentio, quod meretricem amaret, 7. Quint. l. 4. Mater mea quæ mihi cum cariſſima tum dulciſſima fuit, quæque mihi vixit, biſque eadem die vitam dedit: exhæres eſto. 9. Quint. 2.
d imo rectè exhæredatur, l. 3. ſup. de liberis & poſthum.
e v. l. 14. ſ. de lib.
f Imò eſt, l. 3. ſup. de liber. & poſthum. Valet exhæredatio etſi ſe filium probet.
g l. 5. Cod. de ex- [illegible]
h Carbonianum, locum non habet ſi quæſtio ſit de bonis tantum: ſecus ſi de bonis, ſimul & ſtatu, l. 3. §. 2. inf. eod.
i Atque ita teſtamenti reſciſſa portionis ei attributæ inſtitutionem valere negans, l. 4. Cod. de her. inſti.
k hoc crimen capitale eſt, l. 1. Cod. ad leg. Cornel. de falſis.
l Status quæſtio differtur, quoties pupilli ſtatus in dubium reuocatur: ſecus ſi mater rea poſtuletur.
m deſenſura, recenti tempore dubium non eſt cognitionem fieri oportere. ſic ea verba diſtinguenda & interpretanda eſſe ſcribit Cuiac. 20. obſeru. 24.

a Obrepſiſſe [illegible] non valet [illegible]
b [illegible] l. magis puto 5. §. pen. ſup. de reb. eor. b de qua vide l. 2. ſup. eod.
c Imò tamen cauſa cognita, l. 1. Cod. l. iudices 3. C. de iudic. Porro in cauſis ſummariis, quæ non [illegible] ſemiplenam probationem ſufficere hinc colligunt.
d Atqui in poſſeſſoriis locum non habet regula, [illegible]
e abſoluta cauſa, euidens, cui nec apparent ambages.
f Ambiguam cauſam hic facit vel modicum pro puero facientem.
g aliæ, cognitiones.
h Carbonianæ poſſeſſionis hoc eſt commodum, vt impubes poſſeſſionem accipiat, perinde ac ſi nullam controuerſiam pateretur.
i vide l. 1. ſin. eod.
k l. 27. inſ. de liberali.
l Repræſentari cognitio dicitur, cum non differtur in tempus.
m Teſtes in cauſa cognatorum & [illegible]
n teſtium interrogatio non eſt differenda, quoties periculum eſt ne ſera interrogatione, ne conſilium mutent, moriantur, obliuiſcantur. Porro teſtes ita abſentes, interrogari poſſe ex hoc loco ſatis colligitur: adde l. 40. ſup. ad legem Aquiliam.
o quæ aliàs [illegible] aliæ quæ natura

n id eſt, in præſenti, v. l. 2. ſ. eod. ſic in recenti dicitur, l. 31. §. 2. inf. de reb. auth. iud. l. 25. ſ. de pœnis.
o l. 2. infrà eod.
p atqui res inter alios iudicata (puta inter matrem & tertium) aliis nocere non debet. Sed hæc regula diſtinctionem habet, vide l. 63. ſ. de re iudic. & ſententia lata aduerſus matrem pueri non nocet, l. 1. C. ad leg. Cornel. de falſis.
q An viuente reo ex participibus criminum, poſſit agi ciuiliter de crimine [illegible] vide hic apud Bar.
r puta obſtetrices, Paul. 2. ſentent. 24. §. vlt.
ſ l. 3. §. 3. eod.
t ſubaudi, bonorum poſſeſſionem.
u l. 6. §. 5. inf. eod.
x Imò ſcripto hæredi datur Carboniana bonorum poſſeſſio, vt indicio huius legis. An ſcripto hæredi tum non datur? An potius etiam non ſcripto hæredi datur, quoties ſtatus quæſtio eſt?
y ſed iure communi, l. 1. l. 2. inf. quorum bonorum. l. 2. C. de edict. Diui Hadriani.
z non de parentis bonis.
a quidnam ſi verò pupillo impuberem ſucceſſorum? Minimè, vide Paulum 3. ſentent. 1. §. 15.

vita non cogitur teſtimonium dicere, l. 8. ſup. de teſtament. ad l. 21. ſup. de probat.
p v. l. 4. §. 5. ſup. de ventre.
q Satiſdationem vel omnibus etiam aliis naſſim perdi facile eſt.
r In odium & fraudem alicuius verti non debet quod eius fauore introductum eſt, vide l. 25. ſup. de legib. l. 6. C. de legib. l. 19. in fin. C. de fide inſtrum. l. 5. §. 1. C. de ſecundis nuptiis. Imò plerumque impetrata reſcripta ac beneficia nocent impetranti, l. 1. ſup. quod quiſque iuris.
ſ Imò non poterit; Nam matris abſolutio prodeſt partui, l. [illegible] §. quæſitum 6. inf. de adulteriis. Prodeſt, quoties de eodem facto quæritur aduerſus filium, de quo ipſa mater abſoluta eſt. Niſi dicas ſpeciale in lege contraria, hoc eſt, in adulteriis, propter ſequens matrimonium, cui leges admodum fauent.
t legitimo ſcilicet. Sic Scholg. 40. eiuſd. 5. [illegible]
u Mater non negat hunc quoque. Hal.
x Imò Carbonianum locum habet, etiamſi non ſit contentio de bonis paternis, l. 6. infra eod.
y vide l. 7. §. 7. eod.
z Imò non debet expectari, l. 17. ſup. eod. l. 13. inf. eod. vide Bar.
a quoties ſcilicet agitur poſſeſſorie, non petitorio. Bar.

10 ¶ Si

Universidad Rey Juan Carlos

10 ¶ Si duo impuberes inuicem faciant ſtatus controuerſiam, intereſt, vtrum quiſque ſe ſolum filium dicat, an & a ſe. nam ſi ſe ſolum dicat filium, dicendum eſt, debere controuerſiam ad vtriuſque pubertatem differri, ſiue petitor, ſiue poſſeſſor ſit.

¶ Si verò alter ſe ſolum, alter & ſe dicat: ſi quidem ille adoleuerit, qui ſe ſolum dicat, adhuc differtur controuerſia propter pueritiam b eius, qui & ſe dicit: ſed de parte c non de toto, de parte enim vtrique nec d litigatur. quòd ſi ille adoleuerit, qui & ſe dicit, ille impubes ſit, qui ſe ſolum dicit, non differtur controuerſia, nec enim pariter impubes ſtatus controuerſiam ſed facit: cum hic pubes & a ſe dicat, & illum non neget filium.

11 ¶ Si quis liber & hæres eſſe iuſſus, ſtatus controuerſiam impuberi faciat, qui filius eſſe, & teſtamentum patris rupiſſe dicitur, Iulianus ait, vtraque iudicia, & hæreditatis & libertatis, in tempus pubertatis differenda, neutrum enim eorum ita explicari poteſt, vt non conditioni eius, qui ſe filium eſſe contendat præiudicetur. Cæteræ quoque libertatis quæſtiones ex teſtamento pendentes e in tempus pubertatis differuntur.

12 ¶ Cùm extaret impubes, qui ſe filium defuncti diceret, debitoreſque f negarent eum filium eſſe defuncti, & inteſtati hereditatem ad agnatum, qui fortè trans mare abierit g pertinere: neceſſarium erit puero Carbonianum edictum. ſed & abſenti erit proſpiciendum, vt cautio præſtetur.

13 ¶ Miſſum autem ex Carboniano in poſſeſſionem, ſtudent prætores poſſeſſorem conſtituere h. quòd ſi i cœperit aut hereditatem petere quaſi bonorum poſſeſſor Carbonianus, aut ſingulas res rediſſimè Iulianus libro viceſimo quarto Digeſtorum ſcribit, exceptione eum ſummouendum. contentus enim eſſe debet hac prærogatiua, quòd poſſeſſorem eum prætor tantiſper conſtituit. ſi igitur vult hæreditatem, aut ſingulas k res petere, petat l (inquit) directa actione quaſi heres, vt ex petitione iudicari poſſit, an quaſi ex liberis hæres ſit, ne ex ſummo Carbonianæ m bonorum poſſeſſionis initium aduerſariis afferat. duæ ſententia habet rationem, & æquitatem.

14 ¶ Hæc autem poſſeſſio intra n annum datur: ſicuti ordinariæ quoque, quæ liberis dantur, intra annum dantur.

15 ¶ Sed oportebit hunc, qui ſe filium dicit, non ſolum Carbonianam bonorum poſſeſſionem accipere, verum etiam ordinariam o agnoſcere.

16 ¶ Currant autem tempora ad vtramque bonorum poſſeſſionem ſeparatim, ordinariæ quidem, ex quo patrem ſuum deceſſiſſe ſcit, & facultatem bonorum poſſeſſionis petendæ habuit: Carbonianæ verò ex eo tempore, ex quo controuerſiam ſibi fieri cognouit.

4. *Iulianus*, lib. 24. Digeſtorum.

IDeo ſi ex prima p parte edicti bonorum poſſeſſionem non q petierit, aliàs poterit ex ſequenti parte edicti ad exemplum Carboniani accipere bonorum poſſeſſionem, aliàs non poterit. nam ſi confeſtim poſt patris mortem controuerſia ei facta fuerit, an inter liberos bonorum poſſeſſionem accipere poſſit, ſimul ad vtriuſque edicti cauſam annus ceſſiſſe videbitur. Si verò interpoſito tempore ſecerit controuerſiam ſibi moueri, poterit etiam finito tempore, intra quod ex prima parte bonorum poſſeſſionem acceperat, ex ſequenti bonorum poſſeſſionem petere, quam cùm acceperit, perpetuò poſſeſſoriis r actionibus vtetur. ſed ſi poſt pubertatem contra eum iudicatum fuerit, denegabuntur ei actiones.

Si controuerſiam faciens ex liberis ſit. 2. De aduerſario pupilli in poſſeſſionem mittendo. 3. De denegatione verſione s cauſa. 4. De aduerſario in poſſeſſionem miſſo. 5. De adminiſtratione.

5. *Vlpianus* libro 41. ad Edictum.

SEd ſi is, qui controuerſiam impuberi facit, ex liberis ſit, eueniet vt ſiue caueat t hic, cui ſtatus fit controuerſia, ſiue non caueat, attamen ſimul ſit in poſſeſſionem.

1 ¶ Si impubes non defendatur, idcircóque miſſus ſit in poſſeſſionem, etiam aduerſarius eius, actiones hereditarias quis exercebit? Et ait Iulianus libro viceſimoquarto Digeſtorum, curatorem conſtitui debere, qui omnia curet, actiones exerceat.

¶ Denique ſcribit, etiam eum qui cum impubere miſſus eſt in poſſeſſionem, actiones poſſe aduerſus curatorem intendere, nec eſſe prohibendum: nullum enim per hoc præiudicium hæreditati fieri. nam & aduerſus ipſum pupillum, ſi ſatiſdediſſet, rectè experiretur.

2 ¶ Quoties impubes ſatis non dat, mittitur in poſſeſſionem aduerſarius eius, ſiue ſatiſdet, ſiue non det, ſi velit aduerſarius committi ſibi adminiſtrationem, ſatiſdare debet pupillo. cæterum ſi ſatis non det, debet u curator conſtitui, per quem bona adminiſtrentur.

¶ Aduerſarius autem ſi ſatiſdederit, res, quæ tempore perituræ a aut deteriores futuræ ſint, diſtrahere debet. item à debitoribus, qui tempore liberabuntur, exigere debet: cætera cum pupillo poſſidebit.

3 ¶ An autem veſcendi b cauſa, deminuere poſſit is, qui ex Carboniano miſſus eſt, videamus? Et ſi quidem ſatis impubes dedit, ſiue decreuit præſes, ſiue non: demonet veſcendi cauſa, & hoc minus reſtituet hereditatis petitori. quòd ſi ſatiſdare non potuit, & aliter alere ſe videtur non poſſe, deminuendi cauſa vſque ad id quod alimentis eius neceſſarium eſt, mittendus eſt. nec c mirum debet videri, hereditatem propter alimenta minui eius quem fortaſſe iudicabitur filium non eſſe, cùm omnium d edictis venter in poſſeſſionem mittatur. & alimenta mulieri præſtentur propter eum, qui poterit non naſci, omniſque cura debeat adhiberi, ne e fame pereat filius, quàm ne minor hæreditas ad petitorem perueniat, ſi apparuit filium non eſſe.

4 ¶ Maximè autem puto, ſi miſſus fuerit in poſſeſſionem aduerſarius, f deſiderandum à prætore, ne inſtrumenta g in poſſeſſionem ſuam redigat. Cæterum h decipietur pupillus, dum vel inſtruitur aduerſarius eius, vel etiam intercipere ea poteſt.

5 ¶ Cùm autem in ſatiſdatione i & pupillus & aduerſarius eius ceſſant, curator conſtituendus eſt, qui bona adminiſtret, & quandoque ei qui iudicio vicerit, reſtituat.

¶ Quid tamen, ſi tutores pupilli velint adminiſtrare? Non erunt audiendi, niſi ſatis dederint nomine pupilli, aut curatores quoque iidem ipſi ſint conſtituti.

De bonis maternis. 1. De bonis paternis & maternis vel fraternis. De bonorum poſſeſſione ab inteſtato. 3. De controuerſia ſtatus, & hæreditatis, vel ſtatus tantum. 4. De aduerſario pupilli in poſſeſſionem miſſo. 5. De ſumptibus in pupillum faciendis. De actore & reo.

6. *Paulus* libro 41. ad Edictum.

DE bonis matris k an decretum l interponendum ſit, quæritur, & decretum quidem non m eſt interponendum, dilatio autem longiſſima danda eſt, quæ n in tempus pubertatis extrahet negotium.

1 ¶ Planè ſi ſimul de paternis & de maternis bonis controuerſia ſit, vel etiam de fratris, & has controuerſias in tempus pubertatis differendas eſſe o Iulianus reſpondit.

2 ¶ Huic autem edicto locus eſt, etiam ſi ab inteſtato ad bonorum poſſeſſionem veniant liberi, tametſi ex inferioribus partibus petant, qua legitimi vocantur, quoniam ſui ſunt: vel ex illa, qua cognatis datur.

3 ¶ Ita demum autem huic edicto locus eſt, ſi ſtatus & hæreditatis p controuerſia ſit. nam ſi tantùm ſtatus, quòd (puta) ſeruus dicatur eſſe, nec q vlla bonorum controuerſia ſit, hoc caſu liberale iudicium ſtatim r explicandum erit.

4 ¶ Qui pupillo controuerſiam facit, ſi ſimul cum eo in poſſeſſionem miſſus eſt, ali ex bonis defuncti non debebit, nec quicquam de bonis deminuere: hæc enim poſſeſſio pro ſatiſdatione cedit.

5 ¶ Non ſolùm alimenta pupillo præſtari debent: ſed & s in ſtudia u, & in cæteras neceſſarias impenſas debet impendi pro modo facultatum x.

6 ¶ Poſt pubertatem y quæritur, an actoris partes ſuſtinere debeat, qui ex Carboniano miſſus eſt in poſſeſſionem. & reſponſum eſt, rei z partes eum ſuſtinere debere, maximè ſi a cauit. ſed & ſi non cauerat, ſi nunc paratus ſit cauere, quaſi poſſeſſor conueniendus eſt. Quòd ſi nunc non b caueat, poſſeſſio c transfertur ad aduerſario ſatis offerente, perinde atque ſi nunc primùm ab eo peteretur hæreditas.

De adoptione. 2. De exheredatione. 3. Si mater impuberis in quæſtionem libertatis vocetur. De cauſæ cognitione. 4. De effectu Carb. decreti. 6. De exheredatione. 7. De bonis liberti. 8. An ſimul pupillo Carboniana, & ſcriptis heredibus ſecundum tabulas bonorum poſſeſſio detur.

7. *Iulianus* libro 24. Digeſtorum.

SI impubes negetur iure adoptatus, & ideo paternæ hæreditatis ei controuerſia fiat, non d erit iniquum ſimile e Carboniano decretum interponi.

1 ¶ Item ſi impubes in adoptionem datus eſſe dicatur [illegible]

a Et, particula ſimplicat, id eſt, continet aliam.

b Paul. 3. ſent. 1. §. 1.

c id eſt, non litigatur, vt vti Nec accipiatur pro Non. vt in legibus xij. tabularum: ſi ei cuſtos nec eſcit: & ſi aliorum furto quod nec manifeſtum erit. adde l. 7. §. 18. ſup. vt ſigaturum [illegible]

d Hæc dictio Et, implicat, vt Bar. vt §. 10. ſup. eod.

e Si propter debita particularia quæſtio ſtatus inferatur impuberi, differtur in tempus pubertatis. Bar.

f adde l. 7. in fin. ſup. de hered. pet.

g abierat. Hal.

h Hoc eſt miſſum in poſſeſſionem tuetur, ut non de nouo poſſeſſorem facit.

i Poſſeſſoria hereditatis petitio datur bonorum poſſeſſoribus, exceptis Carbonianis, vt hic. hoc eſt miſſum in poſſeſſionem ex hoc edicto tuetur Prætor: non tamen qui ita miſſus eſt in poſſeſſionem ex Carboniano edicto, hæreditatem, res ve ſingulas vindicare poteſt, niſi ſe filium eſſe pleuè probare velit.

k l. vlt. inf. eod.

l dixi l. 47. inf. de iure fiſci. 1.

m filiationis ſummariè cognita. §. 4. verſ. ſummariè ſup. eod.

n l. 2. §. 9. inf. ad Trebell.

o id eſt, non ſolùm extraordinariè, ſed etiam ordinariè vide Cuiac. Inſtit. de bon. poſſeſſ.

p Prima pars edicti, ſiue contra tabulas? An bonorum poſſeſſio ordinaria? nam ſequens Carboniana extraordinaria eſt.

q hanc negationem expungit Auguſtinus 2. Emend. 3. & Tauretius reſ. c. 3.

r poſſeſſor his actionibus. Hal.

ſ hic incipit agere Iuriſconſultus de ſatiſdatione & tertium caput edicti exponere.

t Mitti in poſſeſſionem quis poteſt bonorum impuberis non defenſi.

u l. 1. in fin. inſ. de muneribus.

a l. 48. in fin. ſup. de adminiſtratione tutorum. l. 23. §. 1. ſup. de her. inſt.

b v. l. pen. ſup. vt in poſſeſſ. legat.

c ratio dubitandi.

d omnibus partibus edicti l. vltim. ſ. de ventre in poſſ.

e Famis arcendæ ſumma ratio eſt. Infantis cauſa ſupplicium matris differtur: hinc colligunt non modo vt pariat, ſed vt nutriat, ſi modò ab alio educari non poſſit. adde l. prægnantis, 3. ſ. de pœn.

f vincitur.

g hæreditaria.

h fortè legendum, cæterum quin, ſ. nam alioqui.

i l. 13. l. 16. 3. eod.

k Atqui Carbonianum locum tantum habere videtur, in bonorum paternorum quæſtione, l. 3. §. 7. in fin. ſup.

l Carbonianum ſcilicet.

m Cur ita? hoc edictum introductum eſt ad ſimilitudinem edicti contra tabulas, l. 3. §. 1. ſup. eod. ſed in teſtamento fœminarum bonorum poſſeſſio contra tabulas locum non habet, l. 4. §. 2. ſup. contra tabulas.

n v. l. 3. §. 2. L. m. n ex conſtitutione vel interpretatione Iuriſconſultorum. Accurſ. Bart.

p l. 3. l. m. dixi ad l. 4. C. de hered. act.

q Miſſio in poſſeſſionem vim habet cautionis. Bart. adde l. ſi ſolus. 15. §. eleganter. 19. & §. ſeparatim, inſ. de damno.

r Iam differtur, vt l. eod. & l. 3. §. 2. ſup. eod. differtur ex conſtitutione, non ex hoc edicto.

ſ l. 13. de fin. l. eo.

t Alimenta cui debentur, idem debet etiam conſequi expenſas neceſſarias ad liberales artes diſcendas. v. ſup. l. legatis c. ſup. de alimentis.

u ſtudiorum conſ. ſi facta impenſa neceſſariis quodammodo adnumerantur, huc facit l. 9. ſup. vbi pupillus.

x adde & pro qualitate per. [illegible] & ſtudiorum impenſa ita fieri ſolent, arg. l. 12. §. de leg. 3. y l. 84. 3. eo. l. 38. ſ. de quæſt. z & de quis ex petitore ſit reus. Bar. a d. l. 15. l. 5. 7. de hered. pet. b Paul. 2. ſent. 1. §. 8. & d. l. 5. C. de her. act. c Poſſeſſio transfertur pœnæ cauſa eodem iudicio, vt l. 4. &c l. vlt. C. de rei vindic. l. 1. in fin. 2. de collat. l. 3. l. vti poſſidetis. l. pupillum. ſ. de impenſ. l. 1. ſ. vt legatorum ſeruand. d imò eſt iniquum, vt inf. eod. Hic de vtili Carboniano: ibi de directo. e Cur ſimile Carboniano decretum dicitur? An quia Carbonianum propriè inductum propter liberos legitimos & naturales: hic autem loquitur de adoptiuis, ideóque propriè hoc edictum locum non habet: An potius quòd Carbonianum olim ſolennibus verbis conceptum erat, quæ cùm hodie ceſſent, ſolennibus veterum formulis ſublatis, Carbonianum hodie [illegible] militudinem antiquæ ſolennitatis ſit interpretandum? hoc poſterius puto [illegible]. Nam cùm hoc edictum ad ſimilitudinem bonorum poſſeſſionis contra tabulas ſit inductum l. 3. ibid. ſup. eod. & illud in adoptiuis liberis habeat locum, hoc edictum quoque obtinebit.

Universidad Rey Juan Carlos

catur, & ideo negetur naturalis patris hereditas ad eum pertinere: quia & hoc caſu quæritur, an iure a filij hæreditatem obtinere poſſit, locus erit b Carboniano edicto.

2 ¶ Cùm verò proponitur exheredatus eſſe, non eſt neceſſarium, controuerſiam pubertatis differri; quia c non de iure filij, ſed de teſtamenti iure quæritur.

3 ¶ Si mater eius cui & de libertate & de hereditate paterna controuerſia ſit, in quæſtionem libertatis vocatur: iudicium de matre non ſemper in tempus pubertatis differendum erit, nam & ipſi qui ſubiectus d eſſe dicitur, ex cauſa repræſentari ſolet. e.

4 ¶ Quotiens Carbonianum decretum interponitur: eodem loco rem haberi oportet, quo eſſet, ſi nulla controuerſia fieret ei, qui bonorum poſſeſſionem acceperit.

5 ¶ Cùm autem ex duobus fratribus ex hoc decreto miſſis, alter pro parte ſua paternam hereditatem non defendit, compellitur alter totam defendere, aut vniuerſa creditoribus cedere.

6 ¶ Interdum etiam exhæredatus filius ex Carboniano decreto bonorum poſſeſſionem accipiet, ſi non contra tabulas petit bonorum poſſeſſionem, ſed ab inteſtato vnde liberi: quia neget tabulas teſtamenti patris tales eſſe, vt ſecundum eas bonorum poſſeſſio dari poſſit, & dicatur non eſſe filius.

7 ¶ Si pupillus liberti paterni bonorum poſſeſſionem petet, negaretur autem filius patroni eſſe: quia de paternis f bonis nulla controuerſia ei ſi fieret, differendum hoc iudicium non eſt. Si verò poſt interpoſitum Carbonianum decretum hæc quoque controuerſia moueretur, hoc iudicium g in id tempus differri debet. 8. Quæſitum eſt, an ſimul & pupillus ex Carboniano, & ſcripti hæredes ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem haberent? Reſpondi, ſi filius h non eſſet, aut ſi non accepiſſet contra tabulas vel ab inteſtato bonorum poſſeſſionem, ſimul & ipſum ex Carboniano & ſcriptos heredes ſecundum tabulas habituros bonorum poſſeſſionem.

Siue patrem pupilli, 1. ſiue pupillum ipſum dicam eſſe in poteſtate mea.

8. *Africanus* ¶ lib. 4. k Quæſtionum. ¶

DEceſſit i, quem ego filium meum & in mea poteſtate eſſe dico, extitit impubes k, qui eum patremfamilias l, & ad ſe hereditatem pertinere dicat, decretum neceſſarium eſſe reſpondi m.

1 ¶ Item emancipatus deceſſit inteſtato ſuperſtite filio impubere, qui ſe ei ſuum eſſe dicit, ego contendo, ante emancipationem conceptum n, atque ideo in mea poteſtate eſſe, & bona emancipati ad me pertinere. & quidem hunc filium eſſe conſtat, ſed hactenus de ſtatu eius quæritur, l quòd l in poteſtate patris fuerit. meum, ſententia o tamen edicti proculdubio ex Carboniano admittitur. p.

Si ſuppoſitus dicitur pupillus.

9. *Neratius* ¶ lib. 6. Membranarum. ¶

QVod Labeo ſcribit, quotiens ſuppoſitus q eſſe dicitur pupillus, cum quo de patris eius hereditate controuerſia eſt, curare prætorem debere, vt is in poſſeſſione ſit: de eo puto eum velle intelligi, qui poſt mortem patris familiæ, qui ſe ſine liberis deceſſere credidit, filius eius eſſe dici cœpit: nam eius, qui agnitus eſt ab eo, de cuius bonis quæritur, iuſtior in ea re cauſa eſt, quàm poſtumi.

De iuriiurando.

10. *Marcellus* ¶ lib. 7. Digeſtorum. ¶

CVm mulier, deferente r herede iurauerit, ſe prægnatem eſſe, bonorum poſſeſſio ex ſ edicto Carboniano dari debet: vel denegari, ſi illa heredi detulit iuſiurandum: cùm cauſa cognita detur poſſeſſio: ne aut heredi bonorum poſſeſſio data faciat præiudicium, aut denegata ius ordinarium t eripiat pupillo.

Si non ſit quæſtio hereditatis paternæ.

11. *Papinianus* ¶ lib. 13. Quæſtionum. ¶

CVm ſine beneficio prætoris, qui patitur controuerſiam, filius heres eſſe poteſt, fortè quia ſcriptus eſt, edicto Carboniano locus non u eſt. ac ſimiliter cùm certum eſt, quamuis filius ſit, eum tamen heredem non fore: veluti ſi Titio hærede inſtituto, poſtumus aut impubes exheredatus x, negetur filius.

¶ Nec ad rem pertinet, quod intereſt illius, in quibuſdam filium eſſe, veluti y propter fratris z ex alia matre nati bona, vel iura libertorum & ſepulchrorum. iſtos enim caſus ad Carbonianum conſtat non pertinere.

De herede ſcripto vel legitimo, contra quem impubes qui ſuſtinetur dicitur ex edicto primo bonorum poſſeſſ. petit.

12. *Idem* ¶ lib. 14. Quæſtionum. ¶

a de quo v. l. 9. §. 5. &. de l. §. vlt. Inſt. de adopt. lib. 2. §. pen. ſup. de acquir. poſſ.
b ex ſententia edicti, non ex verbis, duos alios caſus v. in l. 8. 3. eod.
c In querela inofficioſi teſtamenti non quæritur an ſit filius, ſed an valeat teſtamentum vel non: atque ita verum bonis excluditur.
Ideoque cum ſis ſit de bonis tantum, non ſimul de bonis & ſtatu, nulla dilatio admittitur.
d id eſt, ſuppoſitus.
e ſi expediat, l. 3. §. 5. ſup. eod.
f l. 3. §. 7. verſ. ſi plane ſupra eod. l. 32. in fin. inf. eod.
g v. l. 3. §. 2. & eo.
h v. Cuiac. 4. ad Afric. fol. 19.
i puta Titius, filius meus.
k puta quidam genitus, vel potius filius Titij defuncti nepos meus.
l & ita hic agitur de ſtatu patris pupilli.
m nam parum intereſt, filius eſſe negetur, an ſui filij habere, non negatur eſſe filius defuncti, dicitur tamen filius eius qui erat in aliena poteſtate.
n & ita tunc fuiſſe, & nunc eſſe in mea poteſtate.
o Quoties conſtat quem eſſe ex liberis, dubium eſt tamen an ſit in poteſtate vel ſui iuris, Carboniana poſſeſſio locum habet, non quidem ex ipſis verbis edicti, ſed ex ſententia tantum.
p ex hoc caſu & ſuperiore colliges, locum eſſe edicto Carboniano, ſiue patrem pupilli, ſiue pupillum ipſum dicam eſſe in poteſtate mea, Cyrillus apud Cuiac. 4. ad Afric. ibi.
q l. 1. in fin. §. eo.
r l. 3. §. 5. ſup. de iureiur.
ſ l. ex edicto de ventre in poſſeſſ. mittendo, venter in poſſeſſionem propriè bonorum poſſeſſio Carboniana, ſed ventre in poſſeſſionem mittendo, l. 1. §. de ventr. in poſſ. mitt. eod.
t Imò ne quidem extraordinarium ius filio mater eripiet. l. 1. in §. 5. eod. l. 3. §. pen. ſup. de iureiur. Nam filio aufert, ſed ſibi tantum præiudicium facit.
u l. 3. §. 2. ſup. eod.
x Exheredatum Carbonianam non habet à prætore, niſi prius ex iure ciuili querelam inofficioſi mouerit & obtinuerit.
y Fratrem non pronunciari interdum mea intereſt; puta propter fratris hereditatem, quod in cauſis præiudicij, maximè notandum. 2 l. 6. §. 1. ſup. eod.

SCriptus heres, contra quem filius impubes, qui ſubiectus dicitur, ex edicto primo bonorum poſſeſſionem petit, exemplo legitimi, ſecundùm tabulas interim accipere non poteſt. quod ſi medio a tempore ſcriptus, vel ille, qui inteſtati poſſeſſionem habere potuerit, moriantur: heredibus eorum ſuccurrendum erit: Quid b enim, ſi non potuerunt adire hæreditatem iure ceſſante, vel ob litem in dubio conſtitutæ?

De adulterij quæſtione.

13. *Paulus* ¶ lib. 11. Reſponſorum. ¶

TItia poſt mortem mariti ſui poſtumum enixa eſt, eidem Titiæ crimen adulterij c Sempronius apud præſidem prouinciæ obiecit. quæro, an in tempus pubertatis quæſtio adulterij differri debeat, ne præiudicium poſtumo fiat? Paulus reſpondit, ſi ei pupillo, de quo quæritur, bonorum paternorum quæſtio non moueatur, ſine cauſa tutores deſiderare, adulterij quæſtionem in tempus pubertatis pupilli differri.

De petitione, & re.

14. *Scæuola* ¶ lib. 2. Reſponſorum. ¶

QVæritur, an impubes qui bonorum poſſeſſionem ex Carboniano accepit, ſi, antequàm poſſeſſio ad eum tranſlata fuerit, pubes d factus ſit, petitoris e partibus fungi debeat? Reſpondit, in f eo quod à poſſeſſore petet, probationem ei incumbere.

De poſſeſſione, vel perſecutione, debiti exactione, collatione.

15. *Hermogenianus* ¶ lib. 3. iuris Epitomarum. ¶

HÆc bonorum poſſeſſio, ſi ſatis datum g ſit, non tantùm ad poſſeſſionem adipiſcendam, ſed h ad res etiam perſequendas, & debitum exigendum, & collationem bonorum, & dotis, & omnium, quæ conferri diximus, prodeſt.

16. *Paulus* ¶ lib. 41. ad Edictum. ¶

SEd ſicuti de bonis paternis emancipato cauetur, ita de illis, quæ ipſe confert, cauendum eſt.

DE BONORVM POSSESSIONIBVS k ſecundum tabulas l.

TIT. XI.

De materia in qua ſcriptum eſt teſtamentum. 1. De ſupremis tabulis. 2. Si tabulæ non proferantur, vel non aperiantur. 3. Si extent vel non. 4. De ſcientia heredis. 5. De duobus codicibus. 8. De teſtamentis ſublatae. 10. De lini inciſione. 11. De tabulis raſis, vel lineatis, vel ſuperductis, vel inciſis, vel raſis.

1. *Vlpianus* ¶ lib. 39. ad Edictum. ¶

TABVLAS teſtamenti accipere debemus omnem m materiæ figuram n. ſiue igitur tabulæ, ſiue ligneæ, ſiue cuiuſcunque materiæ o, ſiue chartæ p, ſiue membranæ ſint: vel ſi è corio q alicuius animalis, tabulæ rectè dicentur.

1 ¶ Non autem omnes tabulas prætor ſequitur hac parte edicti, ſed ſupremas r, hoc eſt, eas quæ nouiſſime ita factæ ſunt, poſt quas ſ nullæ factæ ſunt. ſupremæ enim hæ ſunt, non quæ ſub ipſo mortis tempore factæ ſunt, ſed poſt quas nullæ factæ ſunt, licet hæ veteres ſint.

2 ¶ Sufficit autem extare tabulas, etſi non proferantur, ſi certum ſit eas extare. igitur etſi apud furem ſint: vel apud eum, apud quem depoſitæ ſunt, dubitari non oportet, admitti poſſe bonorum poſſeſſionem. nec enim opus eſt aperire eas, vt bonorum poſſeſſio ſecundùm tabulas agnoſcatur.

3 ¶ Semel autem extitiſſe tabulas mortuo teſtatore deſideratur, tametſi t extare deſierint. quare, & ſi poſtea interciderunt, bonorum poſſeſſio peti poterit.

4 ¶ Scientiam u tamen exigimus, vt ſciat heres extare tabulas, certiuſque ſit delatam ſibi bonorum poſſeſſionem.

5 ¶ Si quis in duobus x exemplaribus y fecerit teſt. in vtrum & aliud extet, aliud non extet, tabulæ extare videntur, per quæ poteſt bonorum poſſeſſio-

a dum pendet ius teſtamenti, l. 4. in f. ſup. contra tabul.
b Hereditas non adita interdum tranſmittitur, v. hic.
c adde l. 8. ſup. de ventre in poſſ.
d non pubertatis ſuſtinet bonorum poſſeſſio & ſic à Græcis dicitur pubes factus, v. Cuiac. ad Afric. fol. 20.
e eundem tranſlata poſſeſſione rerum ſi pubertatis poſſeſſor Carbonianus, petitoris partes ſuſtinebit aduerſario poſſeſſore, ſatisdatus pars eſt. l. 9. in fin. ſup. eod. v. Cuiac. apud Vuel. l. ſi ſtat. §. 1.
f Probationem ſic incumbens, qui à poſſeſſore quid petit: ſed eique non poſſeſſoribus ſed aduerſus intentionem, l. 2. ſup. de probat. l. 23. C. de edendo, l. 23. C. de probat.
g l. 5. in fin. ſup. eo. l. 1. eod. 3. §. 1. ſup. de collat.
h Imò non ad res perſequendas datur, nec enim miſſus in poſſeſſionem, ex Carboniano poteſt rem vindicare, l. 3. §. miſſos, ſup. eod. hic agit aduerſus debitores ſibi aduerſus principalem aduerſarium, ac quia hic ſatiſdedit, tertios iam hoc fieri, aduerſus ſingulos poſſeſſores.
i l. 3. in fin. eod.
k Quæ ſunt, quæ dantur ſcriptis heredibus ſeil. & non vt extatis heredibus extra ordinem, v. l. 2. de bon. poſſ. ſecundum tab.
l Quæ diximus ſupremas & ſpectetur ſuperſignatæ. Sed quid actiones haec bonorum poſſeſſionem exceptione quo ſcilicet plenis vim conſiſtendæ hereditatis parentum vtrum bullius poſſidere videtur, qui actione prætoris poſſidet, l. 18. Inſt. de acquir. poſſ. m l. 4. ſ. eod. l. 22. in fin. C. de teſtam. §. 12. Inſt. de teſtam.
n Figuram materiæ appellat, qualitatem ſeu formam.
o Materia hic ſumitur pro eo quo aliquid continetur: alias pro eo ex quo quid fieret ex vino & melle, mulſum, §. ſi alienam 27. Inſt. de rerum diuiſ. pro eo quo quid ædificatur, l. 53. ſup. de leg. 3. pro occaſione, l. 1. ſup. ad Macedon.
p Inſtrumenta publica cum tacitis, papyraceis, ac ligneis tabulis perſcribi atque etiam publicari poſſunt, eamque fidem faciunt, quam aliæ ſcripturæ facerent. adde l. librorum 52. §. de legat. 3. l. in commodato. 17. §. 3. ſup. commodati.
q An & in ipſo pariete & lapidibus? ſic videtur l. 35. C. de teſtam. milit. Quid, ſcriptis marmoribus aliiſve lapidibus num plena fides adhibenda? Vide l. monumentorum 6. C. de religioſis.
r vide l. 4. in fin. ſup. de alimentis. l. 2. §. de inſtit. l. 21. C. de teſtament. §. 2. Inſtit. quibus mod. teſtam.
ſ ſupremum, id eſt, à quo nullum aliud eſt. adde l. 163. Inf. de verb. ſign.
t l. 28. ſup. qui teſtam. l. 15. §. 2. inf. de reg. iur.
u v. 22. l. 32. ſup. de adquir. her. l. 1. §. 1. §. de bonis & ſubſt. legat.
x Teſtamentum in duobus exemplaribus facere cuiu poteſt. l. vnum 24. ſup. qui teſtam. §. ſed & vnum 13. Inſt. de teſtam. l. vlt. ſup. de his quæ in teſtam. delentur. l. Sempronius 47. de leg. 2. l. 3. §. 1. §. de his quæ in teſtam. delentur. Ita Auguſti teſtamentum duobus codicibus ſcriptum Suet. in Octauio, c. 101. & in Tiberio c. 23.
y authenticis.

Universidad Rey Juan Carlos

6 ¶ Sed etſi in duobus a codicibus ſimul ſignatis alios atque alios hæredes ſcripſerit, & vtrumque extet, ex vtroque quaſi ex vno competit bonorum poſſeſſio: quia pro vnis tabulis habendum eſt b, & ſupremum vtrumque accipiemus.

7 ¶ Sed ſi vnum fecerit teſtator quaſi teſtamentum, aliud quaſi exemplum: ſi quidem id extat, quod voluit eſſe teſtamentum, bonorum poſſeſſio petetur: ſi verò id quod exemplum c erat, bonorum poſſeſſio peti non poterit, vt Pomponius ſcribit.

8 ¶ Exigit prætor, vt is cuius bonorum poſſeſſio datur, vtroque d tempore ius teſtamenti faciendi habuerit e, & cùm facit teſtamentum, & cùm moritur.

¶ Proinde ſi impubes f, vel furioſus g, vel quis alius ex his qui teſtamentum facere non poſſunt, teſtamentum fecerit, deinde habens teſtamenti factionem deceſſerit: peti bonorum poſſeſſio non poterit.

¶ Sed & ſi filiusfamilias putans ſe patremfamilias, teſtamentum fecerit, deinde mortis tempore paterfamilias h inueniatur, non poteſt bonorum poſſeſſio ſecundum peti.

¶ Sed ſi filiusfamilias veteranus de caſtrenſi faciat, deinde emancipatus, vel aliàs paterfamilias factus deceſſerit, poteſt eius bonorum poſſeſſio peti.

¶ Sed ſi quis i vtroque tempore teſtamenti factionem habuerit, medio tempore non habuerit, bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas peti poterit.

9 ¶ Si quis autem teſtamentum fecerit, deinde k amiſerit teſtamenti factionem vel furore, vel quod ei bonis interdictum eſt, poteſt eius peti bonorum poſſeſſio: quia iure teſtamentum eius valet. & hoc generaliter de omnibus huiuſmodi dicitur, qui amittunt mortis tempore teſtamenti factionem, ſed ante factum eorum teſtamentum valet.

10 ¶ Si linum l, quo ligatæ ſunt tabulæ, inciſum m ſit, ſi n quidem alius contra voluntatem teſtatoris inciderit, bonorum poſſeſſio peti poteſt: quod ſi ipſe teſtator id fecerit, non o videntur ſignatæ p, & ideo bonorum poſſeſſio peti non poteſt.

11 ¶ Si roſæ ſint à muribus tabulæ, † vel linum aliter ruptum, vel vetuſtate putrefactum, vel ſitu, vel caſu, & ſic videntur tabulæ ſignatæ, maximè ſi proponas, vel r vnum linum tenere. Si ter forte vel quater linum eſſet circumductum dicendum eſt, ſignatas tabulas eius extare, quamuis velancia, vel vna ſit pars vni s.

De ordine bonorum poſſeſſionis contra tabulas, & ſecundum tabulas. 1. De filio ſub conditione inſtituto. 2. De parte. 3. De tabulis pupillaribus. 4. De gradibus heredum. 6. De duobus gradibus inſtitutis ſub contrariis conditionibus. 7. De nomine hæredis inducto, vel incognito a teſtatore ſcripto. 8. De ſubſtituto heredi ex parte. De iure accreſcendi. 9. De ſeruo herede ſcripto.

2. *Idem* libro 41. ad Edictum.

ÆQuiſſimum ordinem prætor ſecutus eſt. Voluit enim, primò ad liberos bonorum poſſeſſionem contra tabulas pertinere, mox, ſi inde non ſit occupata, iudicium defuncti ſequendum. Expectandi igitur liberi erunt, quamdiu bonorum poſſeſſionem petere poſſunt. quòd ſi tempus fuerit finitum, aut antè deceſſerint s, vel repudiauerint t, vel ius petendæ bonorum poſſeſſionis amiſerint, tunc reuertetur bonorum poſſeſſio ad ſcriptos u.

1 ¶ Si ſub conditione y heres inſtitutus x filius ſit, Iulianus peræque putauit, ſecundum tabulas competere ei, quaſi ſcripto, bonorum poſſeſſionem, qualiſqualis conditio ſit, etiam ſi hæc, *Si nauis ex Aſia venerit.* & quamuis defecerit conditio, prætor a tamen filium, qui admiſerit ſecundum tabulas, tueri debebit ac ſi contra tabulas acceperit. quæ tuitio ei, qui emancipatus eſt, neceſſaria eſt.

2 ¶ Pro qua quiſque parte hæres ſcriptus eſt, pro ea accipiet bonorum poſſeſſionem, ſic tamen, vt, ſi non ſit qui ei concurrat, habeat ſolus b totam bonorum poſſeſſionem. quamdiu tamen ex heredibus vnus deliberat, verum admittat bonorum poſſeſſionem, an non, portio bonorum poſſeſſionis eius coheredi non defertur.

3 ¶ Si primus quidem ita ſubſtitutus ſit: ſi c intra decem: ſecundus, ſi poſt decem intra quatuordecim annos, ſi quidem intra decem deceſſerit: primus ſolus hæres erit, & accipiet bonorum poſſeſſionem: ſi verò poſt decem, intra quatuordecim, ſecundus ſolus hæres erit, & accipiet bonorum poſſeſſionem. nec ſibi iunguntur, cùm ad ſuam quiſque cauſam ſubſtitutus ſit.

4 ¶ Defertur bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas primo gradu ſcriptis d hæredibus e mox, illis non petentibus, ſequentibus non ſolùm ſubſtitutis, verùm ſubſtituti quoque ſubſtitutis f per ſeriem ſubſtitutos admittimus. Primo gradu autem ſcriptos accipere debemus omnes, qui primo loco ſcripti ſunt, nam ſi cui ad adeundam hæreditatem proximi ſunt, ita & ad bonor. poſſeſ. admittendum.

5 ¶ Si quis ita ſcripſerit: *Primus ex parte heres eſto. ſi primus heres non erit, Secundus heres eſto, & in alia parte dimidia heres eſto. Si non erit, quamuis heres eſto* primus & tertius priores ad bonorum poſſeſſionem vocabuntur.

6 ¶ Si quis ita inſtituerit heredes: *Titia ex ſextante heres eſto: ſi non Seium vxorem duxerit, ex dodrante ei heres eſto: ſi vxorem duxerit, ex quadrante heres eſto.* Si quidem mortua fuerit Seia, æquas partes habituros heredes conſtat: quod ſi ab altero vxor ducta fuerit, dodrantem & quadrantem eis competere: bonorum autem poſſeſſionem, antequàm exiſtat conditio, neutrum petere.

7 ¶ Si conſultò ſit inductum nomen heredis, inducitur probatur bonorum poſſeſſionem petere eum non poſſe, quem linquere non poterit, qui heres ſcriptus eſt non conſilio teſtatoris, nam pro non ſcripto eſt quem ſcribi noluit c.

8 ¶ Si duo ſint heredes inſtituti, Primus, & Secundus, & Secundo Tertius ſubſtitutus, omittente Secundo bonorum poſſeſſionem, Tertius d ſuccedit, quod ſi tertius noluerit hereditatem adire, vel bonorum poſſeſſionem accipere, recidit bonorum poſſeſſio ad Primum: nec erit g ei h neceſſe petere bonorum poſſeſſionem, ſed ipſo iure ei adcreſcet e. heredi enim ſcripto, ſicut portio hereditatis, ita & bonorum poſſeſſio adcreſcit.

9 ¶ Si ſeruus heres ſcriptus ſit, ei domino defertur bonorum poſſeſſio, ad quem hereditas pertinebit. ambulat enim cum domino bonorum poſſeſſio: quare ſi mortis tempore Stichus heres inſtitutus fuit ſeruus Sempronij, nec Sempronius eū iuſſit f adire, ſed vel deceſſit, vel etiam eū alienauit, & cœpit eſſe Septicij, euenit, vt ſi Septicius eum iuſſerit, Septicio deferatur bonorum poſſeſſio: ad hunc enim hereditas pertinet. vnde ſi per multos dominos tranſierit ſeruus, tres vel plures, nouiſsimo g dabimus bonorum poſſeſſionem.

De ventre.

3. *Paulus* libro 41. ad Edictum.

VErum eſt, omnem h poſthumum, qui moriente teſtatore in vtero fuerit, ſi natus ſit, bonorum poſſeſſionem petere poſſe.

De charta.

4. *Vlpianus* libro 41. ad Edictum.

CHartæ i appellatio & ad nouam k chartam refertur, & ad deleticiam. proinde & ſi in epiſthographo l quis teſtatus ſit, hinc peti poteſt bonorum poſſeſsio.

De conditione.

5. *Idem* libro 4. Diſputationum.

SI ſub conditione m heres quis inſtitutus ſit, & accepta bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas, conditio defecerit: interdum euenit, vt res poſſeſſori concedenda ſit: vt putà ſi filius ſit emancipatus ſub conditione heres inſtitutus, nam ſi defecerit conditio, attamen ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionem eum accipere Iulianus ſcribit: ſed & ſi is fuerit, qui ab inteſtato bonorum poſſeſſor futurus eſſet, tuendum eſſe ſcripſit, & hoc iure vtimur.

1 ¶ Videndum, an legata ab eis debeantur. & filius quidem quaſi contra tabulas bonorum poſſeſſione acceptam rem n habere videtur: cæteri verò quaſi ab inteſtato, & ideo filius liberis parentibuſque o legata relicta ſolis præſtare cogetur, cæteris non.

¶ Planè ei, cui ab inteſtato fideicommiſſum relictum eſt, erit præſtandum, quaſi videatur hoc ipſo fraudatus, quod ex teſtamento petita ſit bonorum poſſeſſio.

6. *Idem* libro 8. Diſput.

HI demum ſub conditione hæredes inſtituti bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, etiam pendente conditione, nec dum impleta, petere poſſunt, qui p vtiliter ſunt inſtituti. quod ſi inutiliter quis ſit inſtitutus, nec ad bonorum poſſeſſionem inutilis inſtitutio proficit.

De ſignis.

7. *Iulianus* libro 23. Digeſtorum.

CVm tabulæ teſtamenti plurium q ſignis ſignatæ eſſent r, & quædam ex his non parent, ſeptem ſ tamen ſigna maneant: ſufficit t ad bonorum poſſeſſionem dandum, ſeptem teſtium ſigna comparere, licet non omnium, qui ſignauerint, maneant ſigna.

De parte vacua. 1. De ſubſtitutione pupillari. 2. De errore ſcriptoris vel cognominis. 3. De nomine inducto. 4. De ſubſtitutione pupillari.

8. *Idem* libro 24. Digeſtorum.

SI ita ſcriptum ſit, *Sempronius ex parte dimidia heres eſto. Titius ſi nauis ex Aſia venerit ex parte tertia heres eſto. Idem Titius ſi nauis ex Aſia non venerit, ex parte ſexta heres eſto:* Titius non ex duabus portionibus heres ſcriptus, ſed ipſe ſibi ſubſtitutus intelligi debet. vtrumque non ex maiore parte, quàm tertia ſcriptus videtur. ſecundum hanc rationem, cùm ſextans vacuus relinquatur bonorum poſſeſſionem Titius accipiat, non ſolùm tertiæ partis, ſed etiam quæ ex ſextante [illegible] adcreſcit.

[illegible]

a v.l.24. ſup. qui teſt. l.3. §.1. de teſt. milit. l. 5. inſt. de teſt. l. vlt. §. de his, quæ in teſtam. delent.
b Cur? quia vterque codex ſimul ſignatus eſt, & ſic vterque ſupremus intelligitur. In his quæ ſimul ſiunt nihil prius aut poſterius eſt, l. [illegible] C. de teſt. [illegible]
c quia ex duobus actibus præſumitur pro benigniore [illegible]
† Ex teſtamenti exemplo bonorum poſſeſſio peti non poteſt.
d v.l.19. ſup. qui teſtam.
e v. quæ ſcripſi ad l. [illegible] C. qui teſtam.
f d.l.19.
g l.16. ſup. qui teſtam.
h d.l.16. & inſt. quibus non eſt permiſſ. [illegible]
i l.8. C. qui teſt.
k Exemplum pone in capitis [illegible] l.4. C. de captiuis & poſtliminio reuerſis.
l Lind appellatione quidam intelligunt linum aliud ab eo in quo ſigilla teſtium erant: vel linum hic intelligendum eſſe non omnino inciſum, ſed quandam tantum eius partem. Verius eſt tamen de lino ipſo principali hic agi, quo videlicet tabellæ colligatæ erant, & in quo ſigna teſtium impreſſa.
m l.1. §. 8. [illegible] linea.
n Hæc controuerſia arbitrio boni iudicis dirimenda.
o v. quæ notaui ad l. 22. §. qui teſtam.
p Tabulæ ex quibus bonorum poſſeſſio petitur ſeptem teſtium ſignis ſignatæ eſſe debent, l. 2. C. eodem.
† Quid ſi mures [illegible] tes dates raſerint, v.l.13. §. 6. ff. eod.
q l. pen. Cod. de teſtam.
r vel hic ponitur pro ſolum.
ſ l. vnius [illegible]
t l.1. §.7. infra de ventr. [illegible] l. 5. §. 3. de ſuis.
u l.4. §. quis ordo in bon. poſſ.
x § 4. [illegible] eod.
y l.23. de hered. inſt.
z v.l.5. [illegible] eod.
a l.3. [illegible]
b l.28. in §. §. de liberis. l.41. [illegible] de vulg. [illegible] de verb. [illegible]

z v.l.23. ſup. de condit. inſt.
b l.3. §. 2. inſ. eod. l.1. §. de his quæ in teſt. delentur.
c l.15. in fin. C. de teſtam.
d ſubſtitutus præferetur conjunctis expreſſè [illegible] l. vnic. C. de caducis. Adde, hoc amplius, C. de ſideicomm. vel tacitè [illegible] ex voluntate teſtatoris præſumatur, l.30. in §. 5. de vulgari. Subſtitutionis ius potentius eſt adcreſcendi iure. Subſtitutio facit ceſſare ius adcreſcendi.
e vt qui veam partem petitam agnouerit, l.53. §.3. [illegible] de hered. inſt.
f Vtilem bonorum poſſeſſorem dari nuncupatis heredibus hinc colligunt.
g §. 1. verſ. alius. Inſt. de hered. inſt.
h v.l.4. ſup. de libe. & poſthum.
i v.l.1. ſup. eod.
k Noua charta eſt in qua nondum eſt vnquam quidquam ſcriptum eſt.
l Opiſthographus eſt in qua vel auerſa charta ſcripta. Martial. Plinius, Plin. 3. ep. 5. à tergo etiam ſcripta. Iuuenal. 1. Adde Porphyrionem ad Horat. [illegible] Theodoret. Hermopolitan ad l. on. inſ. de [illegible] Epiſt. [illegible] appellat [illegible] chartam ſcriptam à tergo chirographi. Cuiac. 2. obſ. 16. in fin.
m l.2. §.1. ſup. eo.
n hereditatem vt dixi l.15. ſup. de legat. præſtand.
o vel vxori, l.1. §. de leg. præſt.
p l.2. in fin. ſup. de acq. hered.
q quàm ſeptem.
r d. [illegible]
ſ l.2. eod.
t ſufficit enim & ſolemnis numerus teſtium non deficit.
u l.13. §.2. ſup. de hered. inſtit. §. 7. Inſt. de hered. inſt. l.4. ſup. de leg. l.6. [illegible] de [illegible]
x ſubſtituebant ſiui veteres plerumque filio impuberi [illegible] in [illegible]

hæres eſto: ſicut hæreditatem vindicat, perinde ac ſi verum hoc mihi adiectum non eſſet, ita bonorum quoque eius poſſeſſionem accipere poteſt.

2 ¶ Sed & cùm in a prænomine cognomine erratum erit, ei ad quem hæreditas pertinet, etiam bonorum poſſeſſionem accipit.

3 ¶ Is autem, cuius nomen in teſtamentum voluntate b teſtatoris perductum eſt, ſicut ad adeundam hæreditatem, ita ad petendam bonorum poſſeſſionem ſcriptus non intelligitur, quamuis nomen eius legatur.

4 ¶ Quidam teſtamentum in tabulis ſibi fecit, filio autem impuberi c per d nuncupationem ſubſtituit. reſpondi, ſententiam prætoris in danda bonorum poſſeſſione eam eſſe, vt ſeparatim patris, ſeparatim filij heredes æſtimari debeant. nã quemadmodũ ſcripto filij hæredi ſeparatim ab hæredibus patris, ita nuncupato poteſt videri ſeparatim à ſcriptis patris hæredibus bonorum poſſeſſio dari.

9. Pomponius libro 2. ad Sabinum.

VT bonorum poſſeſſio ſecundũ pupillares tabulas admitti poſſit, requiritur, an e patris teſtamentum ſignatum ſit, ſcilicet ſecundæ tabulæ reſignatæ proferantur.

De ſeruo ſub conditione inſtituto.

10. Paulus lib. 2. ad Plautium.

SI ſeruus ſub conditione hæres inſtitutus ſit, an bonorum poſſeſſionem accipere poteſt, dubitatur. & Scæuola noſter probat, poſſe f.

De tabulis pupillaribus. 1. De filio reuerſo ab hoſtibus. 2. De capitis deminutione teſtatoris.

11. Papinianus libro 13. Quæſtionum.

QVi ex liberis vere impuberi ſupremum g mortis, et Titium heres eſto duobus pergere defunctis, ſi ſubſtitutus ignoret, vter nouiſſimus deceſſerit, admittenda eſt Iuliani ſententia, qui propter incertum conditionis, etiam prioris poſſe peti poſſeſſionem bonorum reſpondit.

1 ¶ Filius hæres inſtitutus, poſt mortem g patris ab hoſtibus redit. bonorum poſſeſſionem accipere, & anni tempus à quo rediit, ei computabitur.

2 ¶ Teſtamento facto, Titius adrogandum ſe præbuit, ac poſtea ſui iuris effectus, vita deceſſit. ſcriptus hæres, ſi poſſeſſionem petat, exceptione doli mali ſummouebitur: quia dando ſe h in i adrogandum teſtator, cum à capite fortunas quoque ſuas in k familiam & domum alienam transferat.

¶ Plane ſi ſui iuris effectus, codicillis aut alijs literis l eodem teſtamento ſe mori velle declarauerit, voluntas, quæ defecerat, iudicio m recenti rediſſe intelligitur non ſecus, ac ſi quis aliud teſtamentum feciſſet, ac ſupremas tabulas incidiſſet, vt priores ſupremas relinqueret. Nec putauerit quiſquam, nuda voluntate conſtitui teſtamentum. non enim de iure teſtamenti maxime quæritur, ſed viribus exceptionis, quæ in hoc iudicio quamquam actori opponatur, ex perſona tamen eius, qui opponit, æſtimatur.

De nuncupatione heredis & portionis.

12. Paulus lib. 7. Quæſtionum.

VT ſcriptus hæres agnoſcere poſſit bonorum poſſeſſionem, nuncupandum patri, vt & demonſtratus videri poſſit: licet ſine parte heres inſtitutus ſit, nam qui p ſine parte inſtitutus eſt, vacantem portionem, vel aliam q totam occupat.

¶ Quod ſi ita hæres ſcriptus ſit, vt interdum r excludatur teſtamento, eo ſ quod non inuenitur pars, qua inſtitutus eſt, nec bonorum poſſeſſionem petere poteſt. id euenit, ſi quis ita hæredem inſtituerit: Titius heres ex parte priore inſtitutus non hæredem ſcriptum habet, heres eſto: vel, Quanta ex parte Caius hæredem ſcriptum habet, heres eſto ſi ſcriptus non inueniatur.

¶ Quod ſi ita ſcripſerit, Titius ſi eum priore teſtamento ſcriptum hæredem habet, vel, ſi eum codicillis ex hæredem ſcripſerit, ex ſcriptis heres, aliquoties accipiet bonorum poſſeſſionem, quaſi ſub conditione hæres ſcriptus.

SI A PARENTE QVIS MAnumiſſus u ſit x.

TIT. XII.

... 1. De perſonis manumiſſorum. 2. De nepote manumiſſo ab auo. Deinde adrogato à patre. 3. Si quid parens à filio acceperit. 4. Si filius militare cœperit. 5. De liberis manumiſſoris. 6. De querela inoſſicioſi.

1. Vlpianus lib. 45. ad Edictum.

EMANCIPATVS à parente a, in ea cauſa eſt, vt in contra tabulas b bonorum poſſeſſione, liberti c patiatur exitum. quod æquiſſimum prætori viſum eſt: quia à parte beneficium d habuit bonorum quærendorum. quippe ſi filiusfamilias eſſet, quodcunque ſibi adquireret, eius emolumentum patri quæreret. & ideo æquum eſt in hoc, vt parens e exemplo patroni ad contra tabulas f bonorum poſſeſſionem admittatur.

1 ¶ Enumerantur igitur edicto perſonæ manumiſſorum ſic: *Is eo, qui à patre, auóve paterno, proauóve paterno* ... *patre*.

¶ Nepos ab auo manumiſſus, dedit ſe adrogandum patri g ſuo, ſiue manens in poteſtate patris deceſſerit, ſiue manumiſſus diem ſuum obiit, ſolus admittetur auus ad eius ſucceſſionem ex interpretatione edicti. quia perinde defert prætor bonorum poſſeſſionem, atque ſi ex ſeruitute h manumiſſus eſſet. porro ſi hoc eſſet, aut non eſſet adrogatus, quia adrogatio liberti admittenda non eſſet: & obrepſerit, patroni tamen nihilo minus ius integrum maneret.

3 ¶ Si parens vel accepit pecuniam, vt i emanciparet, vel poſtea viuus in eum filius, quantum ſatis eſt, contulit, ne k iudicia eius inquieter, exceptione doli repelletur l.

4 ¶ Eſt & alius caſus, quo bonorum poſſeſſionem contra tabulas parens non accipit, ſi forte filius militare m cœperit. nam Diuus Pius reſcripſit, patrem ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem venire non poſſe.

5 ¶ Liberos autem manumiſſoris non venire ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem filij, conſtat, quamuis patroni veniant.

6 ¶ Parentem autem accepta contra tabulas bonorum poſſeſſione, & ius n antiquum, quod & ſine manumiſſione habebat, poſſe ſibi defendere, Iulianus ſcripſit. nec enim ei nocere debet, quod iura patronatus habebat, cum ſit & pater.

De actione Fauiana & Caluiſiana.

2. Gaius libro 15. ad Edictum Prouinciale.

NOn o vſque adeo exæquandus eſt patrono parens, vt etiam Fauiana aut Caluiſiana actio ei detur. quia iniquum eſt, ingenuis hominibus non eſſe liberam rerum p ſuarum alienationem.

De turpi vel non turpi herede. 1. De fideicommiſſis.

3. Paulus lib. 8. ad Plautium.

PAconius ait: Si turpes q perſonas r (veluti meretricem) à parente emancipatus & manumiſſus heredes fecit, totorum bonorum contra tabulas poſſeſſio parenti datur, aut conſtitutæ parti, ſi non turpis hæres eſſet inſtitutus.

1 ¶ Si filius emancipatus teſtamento ſuo patrem ſuum præterierit, ſiue hæredem inſtituerit, fideicommiſſa non cogetur pater præſtare ex ſua parte, quæ ei debetur, etiam ſi adierit hæreditatem.

¶ Sed & ſi filia vel neptis manumiſſa ſit, & pater, vel auus præteritus petat bonorum poſſeſſionem, eadem quæ in filio dicenda ſunt.

De operis.

4. Marcellus libro 9. Digeſtorum.

PAtris qui filium emancipauit, de his quæ libertatis cauſa impoſita fuerint, prætor nihil edicit. & ideo ſ fruſtrà pater operas ſtipulabitur de filio t.

De teſtamento emancipato.

5. Papinianus libro 11. Quæſtionum.

---

a l. 4. C. de teſt. l. 7. C. de leg. § 2. 9. inſt. de leg.
b & de conſtitut. l. 2. § 9. ſupr. eod.
c l. 10. in pr. ſup. de vulg.
d Subſtitutio per nuncupationem fieri poteſt: nec requiritur ſcripturam adhibitam, l. 2. C. eod.
e et patris, Hal. adde l. 3. 9. in prin. ſup. ... & quæ ſcripſi ad ...
f Seruum bonorum poſſeſſionem rectè admittere poteſt, l. 7. ſup. de bonor. poſſ.
g l. 34. l. 42. ſup. de ...
h l. 32. in fin. ſ. de hered. inſtit.
i effectus adrogationis.
k Adrogatus in familiam & domum alienam ſe transfert, ex vna familia in aliam: ex vno nomine in aliud alterius familiæ nomen, vt hic, Gentem itamutat adoptio, at non genus, l. 1. ... Et enim genus à natura, & ſic naturæ immutabile ſecundum quod, nobilem ex ignobili adoptio facit, ſi gentem ſpectes, (cum & Ciceronem ſociaſſe ſe Piſonis familiæ vt ſe nobilitaret Trebellius Pollio ſcribat 19. Tyrannis) non ſi genus, niſi ad agatur, ſpecialiter adoptione facta apud Principem, ... 10. ... quia hac nobilitas ducitur ex genere. vide plura apud Cuiacium obſeru. 50.
l munitis tamen quinque teſtibus l. ... Cod. de teſtament.
m ... Cod. qui teſt. facere.
n ... hodie ſi quis hanc fiſco ... ſi oppoſuit id teſtamentum non valuiſſe, vtiliter excipietur de inofficioſis codicillis: non et ipſo iure teſtamentum valeat, ſed magis pro fideicommiſſum.
o ... ad cauſam fideicommiſſi & codicillorum vim teſtamenti transire ... ſed in propoſito ſup. de militari teſtam. idque expreſſa omnino in codicillis voluntate, vt hic l. ... Octauian. quaſi. vis.
p hæredis. & ſic bonorum poſſeſſionem ...
q l. 17. ſup. de hered. inſt.
r ad quem ſe deuenitur ex pleno priore l. 55. in fin. ſup. de hered. inſt.
s incertum.
t in quo ſcriptus ſit. Qui in nulla parte inuenitur inſtitutus, excluditur teſtamento. l. 27. § 4. in fin. ſupra de hered. inſt.
u Aptius ... ἀποκατάστασις ... παρὰ τῶν ...
x manumiſſus. ... ... de poſſeſſione, quæ petitur ab eo qui liberos manumiſit.
... non ſimpliciter emancipatur, tunc enim habet alia antiqua & patria iura in ... emancipatio ... manumiſſio ... ita emancipatus liberto aſſimilatur, § 2. inſt.
... bonorum poſſeſſionem patri (exemplo patroni) petere poteſt.

a & qui patrem ſuum teſtamento præterit.
b quam ſecundæ eius partes.
c liberti exitum ... quid eſt? ... ſup. de ...
d Beneficium emancipationis, in bonorum quærendorum.
e l. pater, ... Schol. ... § 1. l. 1. ... l. 16. ſup. de legit. tut. ... ſup. de inoff. ... Cod. de inoff.
f Ideo ad contra tabulas ... ſup. de inoff.
g Filius à patre adrogari poteſt.
h Qui emancipatur à patre, libertoque ex ſeruitute manumiſſo ſimiliter.
i Præſcriptionis grata parens noſtra ... emancipari ... in ... pretio emancipationis ſibi dari parentes deſiderabit, non quaſi exactus poſt emancipationem, ſed vt huius conditionis ... emancipatum in officio & vt magis curarentur à filio, l. 107. inf. de verb. oblig. Placitus ... Nunquam nimis carere poſſet parentem ſuum ſi ... opera ... emancipatio ... poſſent: hæc cum ſoli liberti imponantur, l. ... ad l. ... ſtipulit.
k Pactum ... ſucceſſionem ... hinc colliges, vide quæ notaui ad l. 17. in fin. C. de pactis. l. ... C. de emancipat. liber.
l Pactum ... nihil ... in poteſtate ... redeat ... poſt hæc ... iudicia ... vide l. ... emancip. cum non ſit de futura ſucceſſione repudianda, ſed de ... quæ patronis debentur.
m Patronus contra ea bona liberti omnino non admittitur, quæ in caſtris ſunt quæſita, l. 30. ſup. de teſt. milit. l. 3. § 6 inf. de bonis lib.
n Ius antiquum querela inofficioſi, Vlpian. inſtitut. de inoff. teſt. Cuiacius 8. obſeruat. 3. ius antiquum, eſt querela: ius nouum, bonorum poſſeſſio contra tabulas ... Eclog. lib. ... retinendæ tertiæ cum emancipamus, l. vltim. C. de emancipat. liberorum l. 1. § ... in fin. C. de bonis maternis, l. 6. C. de bonis quæ liberis, § 2. inſtit. per quas perſonas nobis adquiritur.
o Manumiſſio ſerui quæ fit à domino, differt à manumiſſione filij, quæ fit à patre. Quæ fit à domino, libertum facit (qui Stoicis ... non tamen ciuitas, vt ex Cryſippo Athenæus refert.) Quæ fit à patre ingenui conditionem non mutat. liberto non eſt libera rerum ſuarum alienatio, quam ingenuo manumiſſo ſeu emancipato eſſe iniquum eſt, vt hic, ſi quidem emancipatus vendidit, in id parti ... denique manumiſſori filio non competit Fauiana, aut Caluiſiana: quæ tamen competit patrono, ſi quid in eius fraudem libertus alienauerit. v. plura apud Cuiacium Conſultatione vltim.
p l. 70. ſup. de rei vind. l. 2. ſup. de in litem iurand. l. 9. ſup. ... l. vlt. ... de ... l. 9. C. de ... l. 2 ... C. mandati. q Turpis perſona eſt meretrix.
r eodem modo fratribus competit querela aduerſus teſtamentum fratris, turpibus perſonis inſtitutis, l. 27. C. de inoff.
ſ Operas emancipato filio pater imponere non poteſt: vt hic. licet patronus poſſit liberto, l. 1. ... de obſequiis.
t vide l. 10. ... de obſequiis.

Dicat

Universidad Rey Juan Carlos

Diuus Traianus filium, quem pater malè contra pietatem afficiebat a, coëgit emancipare. quo poſtea defuncto pater, vt manumiſſor, bonorum poſſeſſionem ſibi competere dicebat. ſed conſilio Neratij Priſci, & Ariſtonis ei propter neceſſitatem ſoluendæ pietatis b denegata eſt c.

DE BONORVM POSSESSIONE EX teſtamento militis d.

TIT. XIII.

De his qui ſunt in hoſtico loco. 1. De Nauarchis, trierarchis, remigibus, nautis, vigilibus. 2. De eo, qui non eſt in numeris.

1. *Vlpianus* lib. 45. ad Edictum.

NOn dubium eſt, quin debeant ratæ voluntates eſſe eorum, qui in hoſtico loco e ſupremo iudicia ſua quoque f modo ordinaſſent, ibidémque diem ſuum obiiſſent. quanquam enim differt conditio militum ab his perſonis, quas conſtitutiones principales ſeparant, tamen qui in g procinctu h verſantur, cùm eadem pericula experiantur, iura quoque eadem merito ſibi vindicant. Omnes igitur omninò, qui eius ſunt conditionis, vt iure militari teſtari non poſſint, ſi in hoſtico i deprehendantur, & illic decedant, quomodo velint, & quomodo poſſint, teſtabuntur, ſiue præſes prouinciæ ſit, ſiue legatus, ſiue quis alius, qui iure militari teſtari non poteſt.

1 ¶ Item nauarchos k & trierarchos claſſium iure militari poſſe teſtari nulla dubitatio eſt.

¶ In claſſibus omnes remiges l, & nautæ milites ſunt.

¶ Item vigiles m milites ſunt, & iure militari eos teſtari poſſe nulla dubitatio eſt.

2 ¶ Si quis militum ex alio numero n tranſlatus ſit in alium, quamuis & hinc ſit exemptus, & illo nondum peruenerit, tamen poterit iure militari teſtari. eſt enim miles, quamuis in numeris o non ſit.

DE IVRE PATRONATVS.

TIT. XIV.

De querelis patronorum aduerſus libertos.

1. *Vlpianus* libro 9. de Officio Proconſulis.

PAtronorum querelas aduerſus libertos præſides p audire, & non tranſlatitie r exequi debent, cùm, ſi ingratus ſ libertus ſit, non impunè ferre eum oporteat. ¶ Sed ſi quidem inofficioſus t patrono patronæ, liberiſve eorum ſit, tantummodo u caſtigari eum ſub comminatione aliqua ſeueritatis non defuturæ, ſi rurſum x cauſam querelæ præbuerit, & dimitti oportet.

¶ Enim verò ſi contumeliam fecit, aut conuicium eis dixit, etiam in exilium temporale dari debebit.

¶ Quod ſi manus intulit, in metallum dandus erit.

¶ Idem y, & ſi calumniam aliquam eis inſtruxit, vel delatorem ſubornauit, vel quam cauſam aduerſus eos tentauit.

De negotiatione illicita.

2. *Idem* libro 1. Opinionum.

LIberti homines negotiatione z licita prohiberi à patronis non debent a.

De tutore qui ſe excuſauit.

3. *Marcianus* libro 2. Inſtitutionum.

SI quis tutor datus, cùm ſibi legata eſſet ancilla, & rogatus eam manumittere manumiſerit, adgnito legato, & tutela pupilli ſe excuſauerit b, Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, hunc eſſe quidem patronum, ſed omni commodo patronatus carere c.

De liberis patroni.

4. *Idem* libro 5. Inſtitutionum.

IVra libertorum patronorum liberis d, cùm pater eorum erat perduellionis e damnatus, ſalua eſſe diui Seuerus & Antoninus benigniſſimè reſcripſerunt. ſi verò ex alia cauſa e parentum liberis iura libertorum ſalua ſunt.

De liberto qui patrono delatores ſubmiſit. 1. Ne alimentis.

5. *Idem* lib. 13. Inſtitutionum.

DIuus Claudius libertum, qui probatus fuerit patrono delatores ſummiſiſſe a, qui de ſtatu eius facerent ei quæſtionem, ſeruum e patroni eſſe iuſſit cum libertum.

1 ¶ Imperatoris noſtri reſcripto cauetur, vt, ſi patronus libertum ſuum non aluerit d, ius patroni perdat.

De iureiurando ne nubat liberta, vel liberos tollat. 1. De ſtipulatione operarum aut in ſingulas aureorum &c. 2. De libertis qui liberos tollere non poſſunt. 3. De iureiurando liberta, ne patrono nubat. 4. De remiſſione iuriſiurandi ne nuptias contrahat.

6. *Paulus* libro 2. ad legem Æliam Sentiam.

ADigere iureiurando, ne e uxor liberta, vel liberos tollat, intelligitur f etiam is, qui libertum iurare patitur g. Sed ſi ignorante eo ſuus h filius adegerit, ſtipulatus fuerit, nihil ei nocebit: certè ſi iuſſu patroni ſtipulatus fuerit, nihil ei nocebit: certè ſi iuſſu patroni is, qui in poteſtate eſt, idem fecerit, dicendum eſt, eum hac lege teneri.

1 ¶ Stipulatus eſt centum operas, aut in ſingulas aureos quinos dari, non videtur contra legem ſtipulatus, quia in poteſtate k liberti eſt, operas dare.

2 ¶ Quamuis nulla perſona lege excipiatur: tamen l intelligendum eſt, de m his legem ſentire, qui liberos tollere poſſunt. itaque ſi caſtratum libertum iureiurando quis adegerit n, dicendum eſt, non puniri patronum hac lege.

3 ¶ Si patronus libertam iureiurando o adegerit, vt ſibi nuberet, ſi quidem ducturus eam adegit, nihil contra legem feciſſe videbitur: ſi verò non ducturus, propter hoc ſolum adegit, ne alij nuberet, fraudem legi factam Iulianus ait, & perinde patronum teneri, ac ſi coëgiſſet p iurare libertam non nupturam.

4 ¶ Lege Iulia q de maritandis ordinibus remittitur r iuſiurandum, quod liberto in hoc impoſitum eſt, ne vxorem ducat, libertæ ne ſ nubant: ſi modo nuptias contrahere rectè t velint.

De ancilla non proſtituenda. De querelis patronorum aduerſus libertos.

7. *Modeſtinus* libro ſingulari de Manumiſſionibus.

DIuus Veſpaſianus decreuit, vt ſi qua hac lege venierit, ne proſtitueretur, & ſi proſtituta eſſet, vt eſſet libera, ſi poſtea ab emptore alij ſine conditione venijt, ex lege venditionis liberam eſſe, & libertam prioris u venditoris.

1 ¶ Mandatis Imperatorum cauetur x, vt etiam in prouinciis præſides y de querelis patronorum ius dicentes ſecundùm delictum admiſſum liberti z pœnas irrogent. Interdum illi a pœnæ à liberto ingrato exiguntur, vel pars bonorum eius aufertur, & patrono datur, vel fuſtibus cæditur, & ita abſoluitur.

De manumiſſo à filiofam. milite. 1. De diſtracto ea lege vt intra tempus manumittatur.

8. *Idem* libro 6. Regularum.

SEruum à filiofamilias milite manumiſſum, Diuus Hadrianus reſcripſit militem libertum ſuum facere, non patris.

1 ¶ Seruus non manumiſſus libertatem conſequiturus, qui ex lege diſtractus a eſt, vt manumittatur intra tempus, quod ſuperueniens, licet non manumittatur, faciet tamen libertum emptoris.

De filiis patronorum qui non ſucceſſiones patrecibus. 1. De reo capitalis damnato. De iudice ſiagitij. De capitis accuſatione.

9. *Modeſtinus* libro 9. Regularum.

FIlij hereditate paterna ſe abſtinentes, ius b quod in libertis habent paternis, non amittunt c. Idem & in emancipatis.

1 ¶ Vt in bonis liberti locum quidam non haberent, lege excipiuntur, reo capitalis damnatus, ſi reſtitutus non eſt, ſi index cuius flagitij fit, ſi uel ſecret..., vel ſi... maior annis 25. cùm eſſet, capitis d accuſauerit libertum paternum.

10. *Terentius Clemens* lib. 9. ad legem Iuliam & Papiam.

EVm patronum, qui capitis e libertum accuſaſſet, excludi à bon. poſſeſſione contra tabulas placuit Labeo exiſtimabat f, capitis g accuſationem eam eſſe,

a vide Clem. pro Cluentio: alias non facilè parens cogitur emancipare, l. 5. in fin.].vnde liberi, adde l.4. C.de emancip. v. Iuxta regula pater ad filium 266.
b id eſt, paternæ poteſtatis. Poteſtas in ſeruos longè alia eſt quàm ſeruitute eſt regnum, id domini patria eſt potestas. Quod ſorte tyrannis, id domi dominium. Ter. in Apologet. Gratius eſt nomen pietatis quam poteſtatis. Hinc ſit vt magis patres familias, quam domini vocentur. Cuiac. ad l. 132.].de verb. oblig.
c Syn. Baſ. 55. tit. 3. ex tit. 2 l. 1. c. 40.
d vel eorum qui ſunt in hoſtico & procinctu.
e Hoſtico, Hel. hoſtico loco i. e. τῇ πολεμίᾳ. Nouus 35. ... hoſtico ... meminit lex vltima ſup. de teſtam. milit. & hoſticium, hoſticolum, procinctu, l. ...
f tam exiguæ ſolemnitates ſufficiunt in teſtamento militum, ſup. de teſtam. milit. in pr. l. 1. ſup. de teſt. milit.
g haec ſententiam Bartol. extendit ad peſtis tempus, vt eo cuique libere debeat teſtari vt poſsit, in tanta ſcilicet plerumque teſtium & hominum penuria, de quo v. l. 8. ... & l. vlt. C. de teſt.
h id eſt, in ipſa expeditione, dum ſunt procinctu & expediti ad bellum.
i dic vt ſupra.
k nauarchi, naui ... trierarchæ, triremi præſunt, v. l. 46.]. ad Treb.
l qui remos agunt. m l. 3. §. 4. ſup. de teſtam. mil.
n Numerus eſt catalogus in quo militum nomina erat perſcripta. Latius eius publicis expenſis ...facta, eſt militum idemque nec iure militari teſtatur, cum primis in numeros relatus eſt, miles habetur, l. 42. ſup. de teſt. milit.

o Numeros tamen hic pro ordine & turma accipitur. o i. ordine & turma. ſufficit enim in numerum aliquem relatum eſſe, licet non ſit in numeris. 7 C.l.4. de patr. & liber. 49. Eil. 1. C.Q.8 extat 3. Decretalium 38 tit. de iure patronatus, ſolo nominis ſono haec congruit. eſt enim eo loco ius patronatus, ius quo is qui Eccleſiam condidit vel clericum conſtituit, Epiſcopo miniſtrum offerre poteſt, vt ab eo, ſi idoneus iudicatus fuerit ordinetur, v. Rochum de Curte, tracta. de iure patronatus, Duar. 5. de ſacris Eccleſ. in fin. c. 4. q l. 7. §. 1.]. de ... vt Præfecti vrbi Romæ. l. 1. §. 2]. de offic. praef. vrb. facit l. 10. eod. l. 2. ſup. de offic. praeſ.
r citra dilationem vel minorem cognitionem: de plano. facit l. 9. §. 3. ſup. de off. proconſ. ſ liberti hæc admiſſa in patronum hoc loco recenſentur, ingratus, inofficioſus, contumelioſus, conuicium, manus inferre, calumniam inſtruere, delatorem ſubornare vel quam cauſam aduerſus patronum tentare. t debet enim officium patrono, l. 5. C. de negot. u minus enim eſt delictum in non faciendo, quam faciendo, Bart. x iteratio auget pœnam, l. 28. §. 3.]. de pœnis.
y Paria ſunt accuſare, calumniari, ac manus inferre: Bart. l. 9. §. 1.]. de his quib. vt indign. z l. 18.]. eod. l. 45.]. de oper. libert.
a Aliàs poſſe prohiberi videntur, l. 26.]. de oper. libert.
b Atqui ſe excuſare non poteſt l. ex ſententia 19. ſup. de teſtam. tut. An ibi ſatis non fuit ſe excuſaſſe? An legatum acceperit eius rei ignarum?
c atque ita poteſt eſſe penes aliquem ius patronatus ſine effectu, Bart.
d l. 5. C. de obſequiis. e Patronatus iura quæ in extraneum heredem tranſire non

poſſunt, non tranſeunt etiam in fiſcum, patrono ipſo perduellionis damnato. adde l. 3.]. de interdictis & releg. l. 1. Cod. de bonis liber. l. vlt. quis 3. C. ad l. Iul. maieſt.
c Imo in aliis cauſis liberi priuantur eo iure, l. 3.]. de interdict.
b facit l. 1. in fin.]. eod.
c l. 6. in fin.]. de lib. agnoſc.
d v. l. 33.]. de bon. libert.
e v. l. vltim. ſup. eodem.
f Adigit iureiurando, qui iurare patitur.
g cum poſſit prohibere, v. l. 50.]. de reg. iur.
h v. l. vlt.] qui & à quibus manumiſſ.
i d. l. vlt. in fin.
k v. l. 10.]. de iure dot.
l Lex generaliter loquens, reſtringitur per rationem, Bart. ceſſante legis ratione, lex ipſa ceſſat.
m Priuilegia non extenduntur ad eos qui indigent ſuo priuilegio.
n ſcil. ne nubat aut liberos tollat, §. vltim. in pr. huius legis.
o v. l. 8. ſup. de iure iurand. 31.]. qui & à quib. manum.
p v. l. 6. 3. ſup. de cond. & demonſt.
q nota ad hoc caput legis Iuliæ ... rium reſtituit alia capita ex l. 27. C. de nupt. v. Duar. 1. diſput. 40.
r remittitur: alias vel permittitur, hoc nota legem remittere iuramentum, l. 26.]. qui ſatiſd. l. vlt. ſup. ad manucip.
ſ dic vt ſ. eod.
t l. cui, & illicitè, l. 5. §. 5.]. de fid.
u l. 4. c.]. de in ius vocand. l. 34.]. de ædilit. edict. v. l. 1. in fin. C. ſi mancip. ita venier.
x v. l. 1.]. eod.
y adde aliud ex ... l. in fin. ſup. de adſign. lib.
z l. 3 §. 8 l. 11.]. de bon. libert. l. 3. §. 4. ... in fin.]. de adſign. lib. l. 3. §. ... ſup. de fun. l. 30. §. 2.]. qui & à quibus manumiſſ. l. 6. in pr.]. de in fin.]. de caſtrenſ. pecul.
a v. l. 5.]. qui ſint manumiſſ.
b obſequia, operas bonorum poſſeſſionem.
c liberi ſum libertorum non habent vt liberi: vt hic. Idem in emphyteuſi, adde l. vt iuriſiurand. 7. §. ſi liber. 6.]. de operis libert. Bart.
d v. l. 10.]. eodem.
e l. 9. in fin]. eo l. 10. §. 1].]. de in ius vocand. l. 3. §. 9 l. 42.]. de bon. libert. l. 33. §. 1. in fin]. de fideicommiſſ. libert.
f Accuſat capitis, qui eius delicti ſiue criminis accuſat, cuius pœna ſit mors vel exilium.
g facit l. 14. §. 3.]. de bon. libert.

Universidad Rey Juan Carlos

eſſe, cuius pœna mors, aut exilium eſſet. Qui *s* nomen detulit, accuſaſſe *b* intelligendus eſt *c* niſi abolitionem petit. Idque etiam Proculo placuiſſe, Seruilius refert.

11. *Vlpianus* lib. 10. ad legem Iuliam & Papiam.

IS autem nec ad legitimam hereditatem *d*, quæ ex lege XII. tabularum defertur, admittitur.

De inſtitutione liberti quaſi filij.

12. *Modeſtinus* lib. 1. Reſponſorum.

GAius Seius decedens teſtamento ordinato, inter filios ſuos Iulium libertum ſuum, quaſi & ipſum filium ex parte heredem nominauit. quæro, an huiuſmodi ſcriptura *e* poſſit liberto ſtatum conditionis mutare. Modeſtinus reſpondit, ſtatum mutare non poſſe.

De ſeruo peculiari.

13. *Idem* lib. 1. Pandectarum.

FIliusfamilias ſeruum peculiarem *f* manumittere non poteſt: iuſſu *g* tamen patris manumittere poteſt: qui manumiſſus, libertus fit patris.

De iureiurando, de ſententia.

14. *Vlpianus* lib. 5. ad legem Iuliam & Papiam.

SI iurauero *me patronum eſſe*, dicendum eſt, non eſſe iuſiurandum patronum non facit, aliter *i* atque *ſi patronus eſſe pronunciatum* ſit. tunc enim ſententiæ *k* ſtabitur.

Ad legem Aeliam Sentiam de iureiurando liberti.

15. *Paulus* libro 8. ad legem Iuliam & Papiam.

QVi contra legem Aeliam Sentiam adiurandum libertum adegit, nihil iuris habet nec ipſe, nec liberi *l* eius.

De alienatione facta à liberto.

16. *Vlpianus* lib. 10. ad legem Iuliam & Papiam.

SI libertus minorem ſe centenario *m* in fraudem legis fecerit, ipſo iure non valebit id quod factum eſt. & ideo, quaſi in centenarij liberti bonis locum habebit patronus. quidquid igitur quaque ratione alienauit, ea alienatio nullius momenti eſt.

1 ¶ Planè *n* ſi qua alienauerit in fraudem patroni, adhuc tamen poſt alienationem maior centenario remaneat: alienatio quidem vires habebit *o*, verumtamen per Fauianam *p* & Caluiſianam actionem reuocabuntur ea quæ per fraudem ſunt alienata. & ita Iulianus ſæpiſſimè ſcribit, eoque iure vtimur. Diuerſitatis autem ea ratio eſt. Quoties in fraudem legis fit alienatio, non valet quod actum eſt. in fraudem autem fit, cum quis ſe minorem centenario facit ad hoc ut legis præceptum euertat. at cum alienatione facta nihilominus centenarius eſt, non videtur in fraudem legis factum, ſed tantum in fraudem patroni: idcirco Fauiano vel Caluiſiano iudicio reuocabitur, id quod alienatum eſt.

2 ¶ Si quis plures res ſimul alienando minorem ſe centenario fecerit, quarum vna reuocata, vel omnium partibus, maior centenario efficitur, verum reuocatas omnes *q*: an pro rata ex ſingulis, ut centenarium eum faciamus? magiſque eſt ut omnium *r* rerum alienatio facta nullius momenti ſit.

3 ¶ Si quis planè non ſemel *s* alienauerit, ſed quaſdam *f* res antè, quaſdam poſtea, alienatio earum rerum, quæ poſtea alienatæ ſint, ipſo iure non reuocatur, ſed priorum non poſterioribus Fauiano locus erit.

De capitali accuſatione.

17. *Idem* lib. 11. ad legem Iuliam & Papiam.

DIui fratres *u* in hæc verba reſcripſerunt *x*: Comperimus à peritioribus *y* dubitatum aliquando, an nepos contra tabulas aui liberti bonorum poſſeſſionem petere poſſit, ſi eum libertum pater parricidij cùm annorum 25. eſſet, capitis accuſaſſet *z*: & Proculum ſanè non leuem iuris auctorem in hac opinione fuiſſe, ut nepoti in huiuſmodi cauſa non putaret dandam bonorum poſſeſſionem. cuius ſententiam nos quoque ſecuti ſumus, cum reſcriberemus ad libellum Caſsiæ Longinæ. ſed & Volutius Mæcianus *a*, amicus *b* noſter, ut & iuris ciuilis præter veterem & bene fundatam peritiam anxiè diligens, religione reſcripti noſtri ductus, ſicut coram nobis adfirmauit, non arbitratum ſe aliter reſpondere debere. ſed cum & ipſo Mæciano, & aliis *c* amicis noſtris, iuriſperitis adhibitis, plenius tractaremus, magis *d* viſum eſt, nepotem neque verbis, neque ſententia legis, aut edicti prætoris ex perſona vel nota patris ſui excludi *e* à bonis aui liberti. plurium etiam iuris auctorum, ſed & Saluij Iuliani amici noſtri, clariſsimi viri hanc ſententiam fuiſſe.

1 ¶ Item quæſitum eſt, ſi patroni filius capitis accuſauerit libertum, an hoc noceat liberis ipſius. & Proculus quidem in hac fuit opinione, nocere. Nos autem patroni filio, liberis eius nocere negauit *e*. ſed hic idem, quod Iulianus, erit dicendum.

De negotiatione.

18. *Scæuola* libro 4. Reſponſorum.

QVæro, an libertus prohiberi poteſt à patrono, in eadem colonia, in qua ipſe negotiatur, idem genus negotij exercere. Scæuola reſpondit, non poſſe prohiberi *f*.

De liberto ingrato.

19. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

INgratus libertus eſt, qui patrono obſequium non præſtat, vel res eius, filiorumve *h* tutelam adminiſtrare detrectat.

De liberto aſſate vel heredata.

20. *Idem* libro 3. Sententiarum.

SI cùm teſtamento facto, decedente liberto, poteſtas datur patrono, vel libertatis cauſa impoſita *i* pertinet vel partis bonorum poſſeſsionem, ita & cum inteſtato deceſſerit, earum rerum electio ei manet.

De reſtitutione damnati. 1. Si patronus ex parte inſtitutus, id quod deeſt ad ſupplendam debitam portionem per ſeruum ſumere debeat. 2. De duobus patronis. 3. De liberis liberti.

21. *Hermogenianus* lib. 5. Iuris Epitomarum.

SIue patronus, ſiue libertus deportetur, & poſt *k* reſtituatur, amiſſum patronatus & petendæ contra tabulas bonorum poſſeſsionis ius recipitur: quod ius ſeruatur, & ſi in metallum patronus vel libertus damnatus reſtituatur.

1 ¶ Excluditur contra tabulas bonorum poſſeſsione patronus, & ſi ex vncia heres inſtitutus, & id quod deeſt ad ſupplendam debitam portionem, per ſeruum iudicio liberti ſine conditione † & dilatione ei ex hereditate vel legato ſiue fideicommiſſo quæri poteſt.

2 ¶ Ex duobus patronis vnus ex debita *n* parte heres inſtitutus ſine *n* conditione & dilatione, contra tabulas bonorum poſſeſsionem petere non poterit, licet ſi minor ei portio eſſet relicta, & contra tabulas bonorum poſſeſsionem petiiſſet, alia etiam portio ei adcreſcere *o* potuiſſet.

3 ¶ Naturales liberi liberti exheredati facti, alio ex parte herede inſtituto, ſi per ſeruum ex alia parte parenti ſucceſſerint, obiiciuntur patrono.

4 ¶ Liberti filius heres inſtitutus, ſi bona repudiauerit, *p* patronus non excluditur.

De filio patroni.

22. *Gaius* libro ſingulari de Caſibus.

SAtis conſtat, [ut] etiam ſi *q* in poteſtate ſit parentis filius patroni, nihilominus legitimo iure ad eum pertinere hereditatem.

De ſeruo qui aliquem celauerit necem, meruit libertatem. 1. De manumiſſis per errorem.

23. *Tryphoninus* lib. decimoquinto Diſputationum.

SI filius patris necem inultam reliquerit, quam ſeruus detexit, & meruit *ſ* libertatem, dixi non habendum pro patroni filio, quia indignus *t* eſt.

1 ¶ Cùm ex falſis *u* codicillis qui veri aliquo tempore crediti ſunt, heres ignorans quaſi ex fideicommiſſo libertatem ſeruis præſtitiſſet: reſcriptum eſt à Diuo Hadriano, liberos quidem eos eſſe, ſed æſtimationem ſui præſtare debere: & hos libertos manumiſſoris eſſe rectè probatur, quia ſaluum eſt etiam in his libertis ius patroni.

De libertorum & aliment orum eis debitorum diuiſione.

24. *Paulus* Imperialium *x* ſententiarum in cognitionibus prolatarum ſiue decretorum ex libris ſex libro primo.

CAmelia Pia ab Hermogene appellauerat, quod *y* diceret iudicem de diuidenda hereditate inter ſe & coheredem non tantum res, ſed etiam libertos diuiſiſſe: nullo enim iure id eum feciſſe. Placuit nullam eſſe libertorum diuiſionem: alimentorum *z* autem diuiſionem à iudice inter coheredes factam, eodem modo ratam eſſe.

a Accuſaſſe patronum videtur qui nomen detulit.
b d. l. 14. §. 9.
c Imo non eſt dicendus accuſaſſe. l. qui cum maior 14. §. accuſaſſe 8. ſ. de bonis libert. An dicemus, eum qui nomen alterius detulit accuſaſſe videri non ſententia legis, ſed ſerie, & formula verborum inſpecta? An potius eum accuſaſſe, cum delationi operam atque induſtriam adiungit, delationis ad exitum producendæ cauſa?
d l. 17. ſ. de bonis libert.
e facit l. 1. & 5. C. de teſtam.
f l. 2. C. qui manumitt. non poſſunt.
g l. 16. ſ. de manumiſſionib.
h l. 45. §. 1. ſup. de ritu nupt. ſiue, quantum ad vocationem in ius d. l. §. 1. ſuprà de in ius vocand.
i Differentiam iuramenti & ſententiæ obſerua.
k al. ſententiæ.
l Imo, liberi eius, ut innocentes, ius patronatus habent, l. 8. §. 7. ſup. de in ius vocand.
m Centenario minor quis? vide in d. l. 16. ſ. de bon. lib. §. 2. Inſt. de ſucceſſ. libert.
n Mitius agitur cum homine quam cum lege, ut hic. Imò durius agitur cum homine quam cum lege. l. Calſus 23. ſuprà de arbitr. l. amplius non peti 25. Inſt. vnicuique habere verbum poſt ab homine prolatum intelligitur per litis contradictionem à lege, per ſententiam, l. in fundum 16. §. poſtiſſet, ſ. de bonis libert.
o Alienatio facta in fraudem legis, ipſo iure non valet: in fraudem hominis, valet, ſed per reuocationem reſcinditur. Bart.
p cui ſ. actio, v. l. 1. & 5. in fraud. patr.
q Cur omnium? quia per primam alienationem factus eſt minor centenario. Bart.
r non ſimul.
ſ atque ita per partes.
t ſed prior. Hal. adde l. 1. C. de reuoc. donat. l. 27. §. 3. ſ. de legat. 2.
u Id eſt, Marcus Antoninus Philoſophus, & Aelius Verus, ut patet in Aelio.
x ad Quintilium l. 16. §. 4. in fin. ſ. de bon. libert.
y Principes conſili peritiorem conſulto atque ſententia ius dicere oportet.
z hanc vocem patris corrupte putat, v. obſ. 13.
a vel 14. ſupra de bonis libert.
b de quo v. Iul. Capitolin. in.
c Sic ſolent interdum principes conſiliarios ſuos, Amicos ſuos appellare, ſicut qui manumiſſi ... legitimum ... ſed.

a hinc colligit Alciatus, ibi maiorem ſolere præſtari, vbi plenior eſt numerus conſultantium. l. præſumptio.
b Volutius etiam Iuriſconſultus potest dici. l. 95. ſ. de regulis iuris.
c Imo delictum patris nocet filio, l. quæſitum 38. ſ. de bonis libert.
d imo, videtur excludendum, l. 38. ſ. de bon. libert.
e l. 16. l. 43. de bon. libert.
f l. 2. ſup. eod.
g l. 9. aut obſequia l. 9. in fin. C. de oper. libert. l. 4. in fin. C. de obſeq. patron.
h l. 2. C. qui potest tutores.
i patronorum & maternorum, l. vel. de bonor. poſſeſſ. contra tabulas libert.
k l. 3. §. 1. ſ. de bon. libert.
l ex idem ius ſi ſe damnatus ad metallum reſtitutus, quod eſt in detinatis reſtitutis.
† adde §. 2. ſ. eod.
v. quæ ſcripſi ad l. 32. ſ. de inoffic.
videntur autè hæc verba eſſe ex Iuſtiniani conſtitutione de iure patronatus in qua hæc verba leguntur, ...
Inde porcio debita patrono parti eſſe debeſt die & conditione ...
ex omni onere legati & fideicommiſſi, l. 28. ſup. de iu. ...
quo fit, ut patronus qui legem Papiam ſe conſiſtit fideicommiſſario cauſa, non tenetur, l. ſ. patronus 20. ſ. de donat. ibi diximus.
m d. l. 3. §. 10. ſ. de bon. libert.
n dixi ad §. 1. ſup. eod.
o ius adcreſcendi locum habet in legitima parentis ... ergo & in legitima filiorum.
p l. 6. §. 2. ſ. de bonis libert.
q l. 39. ſ. de bonis libert.
r v. l. 4. ſ. de bon. libert.
ſ ſeruus ſcilicet.
t Cur? quia oul patris necem inuitam reliquit, indignus eſt patronatu iure: huiuſmodi filius in illud patroni iuri ſuo non ſucceſſit.
u v. l. 47. ſ. de manum. teſt.
x Similis eſt epigraphe in l. vnic. ſ. ad Treb.
y l. 41. in fin. ſ. familiæ.

z & ſic in vno capite poteſt ſententia valere, in alio non valere, v. notam l. 3. ... Pia patiltur.

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible Greek marginal note] ... 3. Gel 37.

b *C. C. B.* huiuſmodi obſequium *mala* vocat Eclogæ 49. *tit.* 2.

c militia non diſſoluit ea quæ ſunt naturalis iuris.

d quæ parentibus debetur *l. 3. C. de patria poteſt.*

e hinc pertinet *l. 9. l. 20. l. eo. l. 3. l. 4. C. de patria poteſtate. l. 16. ff. de in ius vocando l. 8. ff. de probat. l. 35. ff. de ritu l. 5. §. 15. ſup. de agnoſc. liber.*

f etiam à patre *l. 3. C. de patria poteſt.*

DE OBSEQVIIS a PARENTIBVS ET patronis b præſtandis.

TIT. XV.

De militibus 1. De collibertis, 2. De iniuriis.

1. *Vlpianus* lib. 1. Opinionum.

Etiam militibus c pietatis d ratio in e parentes conſtare debet. quare ſi filius miles in patrem aliqua commiſit, pro modo delicti puniendus eſt f.

1 ¶ Et inter collibertos matrem & filium pietatis ratio ſecundum naturam ſalua eſſe debet.

2 ¶ Si filius matrem aut patrem, quos venerari g oportet, contumeliis adficit, vel impias h manus eis infert, præfectus i vrbis delictum ad publicam pietatem pertinens, pro modo eius vindicat.

3 ¶ Indignus militia iudicandus eſt, qui patrem & matrem, (à) quibus ſe educatum dixerit, maleficos appellauerit.

De actione de dolo, aut iniuriarum, 1. Vnde vi.

2. *Idem* lib. 14. Digeſtorum.

Honori parentium ac patronorum tribuendum eſt, vt quamuis per procuratorem iudicium accipiant, nec actio de dolo, aut iniuriarum k in eos detur: licet l enim verbis edicti non habeantur infames ita condemnati, tamen ipſa & opinione hominum non effugiunt infamiæ m notam. 1. ¶ Interdictum n quoque vnde vi o non eſt aduerſus eos reddendum.

De eo qui nummis acceptis manumiſit.

3. *Marcellus* libro ſingulari Reſponſorum.

Titius puerum emit, quem poſt multos annos venire iuſſit, poſtea exoratus, accepto ab eo pretio, eum manumiſit. quæro, an eum filius & hæres manumiſſoris vt ingratum accuſare poſſit. reſpondit poſſe, ſi nihil aliud, eſſet impedimento. nam plurium p intereſſe, à ſuo ſeruo quis, vel etiam ab amico eius acceptis nummis dederit libertatem, an ab eo ſeruo, qui cum eſſet alienus, in fidem eius deuenit. etenim ille, etiam ſi non gratuitum, beneficium tamen præſtitit. ille nihil amplius quàm operam ſuam accommodare videri poteſt.

De accuſatione liberti ingrati.

4. *Marcianus* lib. 2. Publicorum iudiciorum.

Et procuratorem q ingratum libertum poſſe r accuſare, Diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

De actione calumniæ. 1. De famoſis actionibus, quæque doli vel fraudis habent mentionem. De ſeruo corrupto.

5. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

Parens, patronus, patrona, liberiue a aut parentes patroni, patronæue, neque ſi ob negotium faciendum vel non faciendum pecuniam accepiſſe dicentur, in factum actione b tenentur. 1. ¶ Sed nec famoſæ actiones aduerſus eos dantur: nec hæ quidem quæ doli c vel fraudis habent mentionem.

6. *Paulus* lib. 11. ad Edictum.

Nec ſerui d corrupti agetur.

1. De condemnatione. 2. De exceptione doli vel metus. De interdicto vnde vi, vel quod vi. 3. De iureiurando calumniæ. 4. De calumnia. De ceteris partibus edicti. 5. De interuenientibus pro aliis.

7. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

Licèt famoſæ non ſint. 1. ¶ Et in quantum e facere poſſunt, damnantur. 2. ¶ Nec exceptiones f doli g patiuntur, g vel vis h metuſue cauſa, vel interdictum i vnde vi, vel quod vi patiuntur. 3. ¶ Nec i deferentes iuſiurandum de calumnia iurant.

4 ¶ Nec non & ſi ventris nomine in poſſeſſionem calumniæ cauſa miſſa dicatur patrona, libertus hoc dicens non audietur, quia de calumnia patroni queri non debet. his enim perſonis etiam in ceteris partibus edicti honor habebitur. 5 ¶ Honor autem his perſonis habebitur ipſis, non k etiam interuentoribus eorum, & ſi forte ipſi pro aliis interueniant: honor habebitur.

De herede liberti.

8. *Paulus* lib. 10. ad Edictum.

Heres liberti l omnia iura integra extranei hominis aduerſus patronum defuncti habet.

Vt honeſta & ſancta videatur perſona patris, vel parenti.

9. *Vlpianus* lib. 66. ad Edictum.

Liberto, & filio ſemper m honeſta n & ſancta perſona patris, ac patroni videri debet.

De operis.

10. *Tryphoninus* lib. 27. Diſputationum.

Nullum ius libertatis cauſa impoſitorum habet in mancipato filio, quia nihil impoſi libertis ſolet: nec quiſquam dixit, iureiurando obligari filium patri manumiſſori, vt libertum patrono. nam ° pietatem liberi parentibus, non o operas debent.

De uſu artis.

11. *Papinianus* lib. 13. Reſponſorum.

Liberta ingrata non eſt, quod p arte ſua contra patronæ voluntatem vtitur.

g *Nov. 22. §. 23.*

h *Nov. 115. c. 3. §. 1. & 3. ſ. ſinduorum 24. §. 2. verſ. porro.* Idem in liberto *l. 1. ſup. de iure patronatus l. vlt. Cod. de liberi.*

i præfectus vbi cognoſcebat de obſequio patronis debito & liberorum *l. 1. §. 10. ff. de offic. præfect. vrb.*

k Liberto aduerſus patronum iniuriarum actio non datur *l. 11. §. 7. ff. de iniuriis.* nec emancipato filio emancipato in patrem iniuriarum actio datur. Datur autem ſi atrox ſit iniuria: liberis in poteſtate, nullo modo *l. 7. §. 3. ff. de iniuriis.* l aliàs actio iniuriarum infamat *v. l. 7. ff. de iniuriis.* m Bonorum venditionem debitori notam aliquam infamiæ intuliſſe, hinc colligas: v. quæ ſcripſi ad Nouellam 43. n *l. 7. §. 1. ff. eo. l. 1. §. 43. ff. de vi & vi.* o Eadem ratione putant parenti ſuo eſſe filij verbo vnde vi, vel iniurias, C. de eunuchis, propinquorum, adde quæ ſcripſi ad *Nov. 117.* 2. 14. p *l. 1. C. de bon. libert.* q *l. 35. §. 1. ff. de procuratoribus vide Pan. 5. ſent. 16.* §. 12. r Imò non poteſt quis accuſare ingratum per procuratorem. nam ingratitudine reuocatur libertus in ſeruitutem, ideoque capitalis cauſa videtur, quam per procuratorem inſtituere non poſſumus *l. ſi actio 13. §. vel autem, ff. de bonor. poſſ. l. ſeruum, §. ad victoria, ff. de publicis iudiciis.* Cauſa hæc non criminaliter ſed ciuiliter inſtituta fuit, quod excipitur in lite per procuratorem non inſtituenda.

a *l. 5. §. 1. ſup. de agnoſc.*

b id eſt, natura duntaxat ſibi ſpecie l. vnde eius in ff. ſup. de dolo.

c d. *l. 11.*

d Corrupti ſerui actio famoſa *l. 5. ſup. pro ſocio.* quia perſonæ dolum malum notat.

e vide *l. 16. in ff. ff. de re iudicata.*

f *l. 4. §. 16. ff. de doli mali.*

g vide *l. 4. in ff. ff. de doli mali.*

h *l. ſecunda, in ff. ſup. eo. l. 1. §. 43. ff. de vi & vi.*

i hæc negatiua legi 34. §. 4. ff. de iureiurando. & Cuiacio reſtituitur.

k vide *l. 10. in ff. ff. de in ius vocand.*

l *l. 4. §. 16. ff. de doli excep.* an idē eſt in herede filij quod liberti? negat lex 5. §. 18. ff. *de agnoſcend.*

m Cur addidit ſemper? etiam ſi inhoneſta ſit perſona parentis vel patroni, parens tamen filio, patronus liberto, ſemper honeſtus & ſanctus videri debet, non iiſdem oculis liberi & liberti ſuos parentes & patronos intueri debent quibus ceteros intuentur. *l. vlt. §. vlt. Cod. qui & aduerſus quos reſtitui. Nov. 22.* & ſuperſtitis & defuncti parentis ac patroni perſona liberis & libertis habenda eſt.

n ideoque pietas, reuerentia, obſequium parenti debetur *l. 1. ſup. ead.* obedientia *l. 1. 2. ſup. de collatione* comprehendi poteſt, quod Pytagoras & Græci dicunt. [illegible Greek] o *l. 4. ff. ſi quis à parente.*

p Arte ſua vel inuito etiam patrono libertus poteſt; ea vtens inuito patrono, ob id non cenſetur ingratus *l. 2. l. 18. ſup. tit. prox. l. 45. ſ. de operis.*

LIBER TRIGESIMVS OCTAVVS.

DE a OPERIS LIBERTORVM.

Definitio operarum.

1. *Paulus* libro ſingulari de variis Lectionibus.

Operæ ſunt diurnum b officium c

Ratio edicti. 1. De iudicio operarum.

2. *Vlpianus* ° libro trigeſimo octauo ad Edictum. °

Hoc edictum Prætor d proponit coarctandæ perſecutionis libertatis cauſa impoſitorum. animaduertit enim ° rem iſtam, libertatis cauſa impoſitorum præſtationem vltra exceuiſſe, vt premeret e atque oneraret libertinas perſonas.

1 ¶ Initio igitur prætor pollicetur ſe iudicium operarum daturum in libertos & libertas f.

Si opera petatur ante diem præſtitam. 1. Operas non diuidi.

3. *Pomponius* lib. 6. ad Sabinum.

Operas ſtipulatus, ante peractum a diem b operam eius diei petere non poteſt. 1. Nec pars c operæ per horas ſolui poteſt: quia id eſt officij diurni. itaque nec ei liberto, qui ſex d horis duntaxat antemeridianis præſto fuiſſet, liberatio eius diei contingit.

De morte vnius ex duobus patronis. De herede extraneo.

4. *Idem* lib. 4. ad Sabinum. °

A Duobus manumiſſus, vtrique operas promiſerat. altero ex his mortuo, nihil eſt, quare non filio e eius, quamuis ſuperſtite altero, operarum detur petitio, nec hoc quicquam commune habet cum hæreditate, aut bonorum poſſeſſione. ° perinde enim operæ à libertis, ac pecunia credita, petuntur. hæc ita Ariſto ſcripſit: cuius ſententiam puto veram: nam etiam præteritarum operarum actionem dari heredi extraneo ſine metu exceptionis placet. dabitur igitur & viuo altero patrono.

De poſthumis.

5. *Vlpianus* lib. 15. ad Sabinum.

Si quis operas ſit ſtipulatus ſibi liberiſque ſuis, etiam ad poſthumos peruenit ſtipulatio.

De herede.

6. *Idem* lib. 36. ad Sabinum.

a v. *C. l. 3.* Paul. 2. *ſent. tit.* 32. Cuiac. legit, de operibus libertorum. idem apud Paulum [illegible] 49. *Eclog.* 3. Gell. [illegible] ... [illegible] *l. 2. ſup. de ...*

b Diurnum dicitur officium, vel quia per ſingulos dies datur *l. 20. §. 5. ff. de ſtatuliber.* vel quia per diem laboratum eſt *l. 3. ff. eo. l. 2. in ff. ff. de annuis.* nec etiam deberi poſſunt operæ. ſed Iuriſconſultus ad id quod frequentius ſit, reſpexit. *v. Zaſ. in ſeq.* ... §. c ... omnes tamen officiales: ſunt enim quædam fabriles. *l. 6. ff. eo.* Ruſſilius *l. 1. §. 2. ff. tit. prox.* e vltra modum. *Hal.* hinc illud, quæ onerandæ libertatis cauſa promiſſa ſunt, exigere non poſſumus *l. 3. §. 5. in ff. ff. quar. rer. act.*

a adde *l. 2. inf. ſup. de annuis.*

b quo iudicia ſuccedit. *l. 15. §. 1. ff. eod.*

c *l. 15. §. 1. ff. eo.*

d *v. l. 2. ff. de annuis.*

e Operarum ſtipulatio tranſit ad liberos, *l. 22. §. 1. inf. eod.*

f Nam liberorum appellatione continentur poſthumi. Donari libertis etiam naſcituro et & iam natis aliquid poſſe, hinc colligunt, dixi ad *l. 5. C. de naturalib. liberis.*

Fabri

Universidad Rey Juan Carlos

Fabriles *a* operæ, cæteræque, quæ quaſi *b* in pecuniæ præſtatione conſiſtunt, ad hæredem tranſeunt. officiales verò non tranſeunt *d*.

De iuſiurando. 2. De manumiſſo ex cauſa fideicommiſſi. 5. De impubere. 6. De liberis patroni. 9. Vel patronæ.

7. *Idem* ° lib. 28. ad Sabinum. °

VT iuſiurandi *e* obligatio contrahatur, libertum eſſe *f* oportet *g* qui iuret, & libertatis cauſa iurare.

1 ¶ Planè quæritur, ſi quis liberto ſuo legauerit, ſi filio ſuo iurauerit ſe decem operarum nomine præſtaturum, an obligetur iurando. & Celſus libentius obligari eum ait *h*, paruique referre, quam ob cauſam de operis libertus iurauerit. & ego Celſo adquieſco.

2 ¶ Iurare autem debet poſt manumiſſionem *i*, vt obligetur: & ſiue ſtatim, ſiue poſt tempus iurauerit, obligatur.

3 ¶ Iurare autem debet operas, donum *k*, munus *l* ſe præſtaturum, operas qualeſcunque, quæ modo probè iure licito *m* imponuntur.

4 ¶ Reſcriptum eſt à Diuo Hadriano, & deinceps, ceſſare operarum perſecutionem aduerſus eum, qui ex *n* cauſa fideicommiſſi ad libertatem perductus eſt.

5 ¶ Dabitur & in impuberem, cùm adoleuerit, operarum actio. ſed interdum, & quamdiu impubes eſt. nam huius quoque eſt miniſterium, ſi fortè vel librarius *o*, vel nomenculator *p*, vel calculator ſit, vel hiſtrio, vel alterius voluptatis artifex.

6 ¶ Si liberi patroni ex inæqualibus partibus eſſent inſtituti, vtrum pro parte dimidia, an verò pro hereditariis habeant operarum actionem? Et puto veriùs liberos pro æqualibus *q* habituros actionem.

7 ¶ Parui autem refert, in poteſtate fuerint liberi, an verò emancipati.

8 ¶ Sed ſi in adoptionem datum hæredem ſcripſerit patronus, magis eſt, vt operæ ei debeantur.

9 ¶ Nec *r* patronæ liberi ſummouentur ab operarum petitione.

De petitione partis. 1. Fideiuſſore.

8. *Pomponius* ‖ lib. 2. ad Sabinum. ‖

SI quando duobus patronis iurauerit libertus operas ſe daturum, Labeoni placet, & deberi & peti poſſe partem *ſ* operæ: cùm ſemper præteritæ operæ, quæ iam dari non poſſit, petatur. quod contingit, ſi vel ipſis patronis iuretur *t*, vel promittatur, vel communi eorum ſeruo, vel complures hæredes vni patrono exiſtant.

1 ¶ Pro liberto iurante fideiubere *u* quemquis poſſe placet.

De exiſtentia operarum. 1. Quibus edi operæ poſſunt.

9. *Vlpianus* ‖ lib. 34. ad Sabinum. ‖

OPeræ *y* in rerum natura non ſunt *x*.

1 ¶ Sed officiales *a* quidem ſuturę: nec cuiquam alii deberi poſſunt, quam patrono: cùm proprietas earum & in edentis perſona, & in eius, cui eduntur, conſiſtit *b*. fabriles autem, aliæve eius generis ſunt, vt à quocunque cuicunque ſolui poſſint. Sanè enim, ſi in artificio *c* ſint, iubente patrono & alii edi poſſunt.

De ſeruo, patroni ſtipulante operas. 1. De perſona ſolutioni adiecta.

10. *Pomponius* ‖ lib. 15. ad Sabinum. ‖

SEruus patroni à liberto malè ita ſtipulatur, *Operas mihi dare ſpondes?* itaque patrono *d* dari ſtipulandum eſt.

1 ¶ Libertus operarum nomine ita iurando, *Patrono aut Lucio Titio*, ſoluere Lucio non poteſt, vt à patrono liberetur.

11. *Iulianus* ‖ lib. 22. Digeſtorum. ‖

NIhil autem intereſt *e* extraneus ſit Lucius Titius, an filius.

12. *Pomponius* ° lib. 15. ad Sabinum. °

QVia aliæ operæ erunt, quæ Lucio Titio dantur.

1 ¶ Sed ſi libertatis cauſa pecuniam promittat libertus egenti *f* patrono, aut Titio: omnimodo adiectio Titii valet.

De empto hac lege, vt manumittatur. 1. De eo cui libertatis cauſa bona addicuntur. 2. De petitione, præteritione, ceſſione, indictione operarum. 3. De liberto vxorem habente. 4. De nuptiis libertæ.

13. *Vlpianus* ‖ lib. 38. ad Edictum. ‖

SI quis hac lege emptus ſit, vt *g* manumittatur, & ex conſtitutione Diui Marci peruenerit ad libertatem, operæ ei impoſitæ nullum effectum *h* habebunt.

1 ¶ Sed nec cui bona addicta ſunt ex conſtitutione Diui Marci libertatium conſeruandarum cauſa *a*, poterit operas petere, neque ab his qui directas, neque ab his qui fideicommiſſarias acceperunt. quamuis fideicommiſſarias *‖* libertates *‖* qui acceperunt, ipſius liberti efficiantur. non enim ſic ſunt liberti, vt ſunt proprii, quos nulla neceſſitate cogente manumiſimus.

2 ¶ Iudicium de operis tunc locum habet, cùm operæ præterierint *b*. præterire autem non poſſunt, antequam incipiant cedere. & incipiunt, poſteaquam fuerint indictæ.

3 ¶ Etiam *c* ſi vxorem habeat libertus, non prohibetur patronus operas exigere.

4 ¶ Si impubes ſit patronus, voluntate eius non videtur liberta nupta, niſi tutoris *d* auctoritas voluntati acceſſerit.

5 ¶ Rari quoque habitio patrono obeſt in nuptiis libertæ.

14. *Terentius Clemens* ‖ lib. 8. ad legem Iuliam & Papiam. ‖

PLanè, cùm *e* deſierit nupta eſſe, operas peti poſſe omnes ‖ ferè ‖ conſentiunt.

De aduerſa valetudine liberti.

15. *Vlpianus* ‖ lib. 38. ad Edictum. ‖

LIbertus qui poſt indictionem operarum valetudine *f* impeditur, quo minus præſtet operas, non tenetur. nec enim poteſt videri per eum ſtare, quo minùs operas præſtet.

1 ¶ Neque promitti, neque ſolui, nec deberi, nec peti pro *g* parte poterit opera.

¶ Ideò Papinianus ſubiicit: Si non vna, ſed plures operę ſint, & plures heredes extitent patrono, qui operas ſtipulatus eſt, verum eſt obligationem operarum numero *h* diuidi. Denique Celſus lib. 12. ſcribit, ſi communis libertus patronis duobus operas mille daturum ſe iurauerit, aut communi eorum ſeruo promiſerit, quinquagenas potius deberi, quàm ſingularum operarum dimidias.

De operis, quæ tempore manumiſſionis præſtabantur, & quæ poſtea exercere cœperunt. 1. Quales operæ præſtentur.

16. *Paulus* ‖ lib. 40. ad Edictum. ‖

EIus artificii, quod poſt manumiſſionem didicerit libertus, operas debebit præſtare, ſi hæ ſint, quæ quandoque honeſtè *i*, & ſine periculo vitæ præſtantur: nec ſemper hæ, quæ manumiſſionis tempore præſtari debuerunt. ſed ſi turpes operas poſtea exercere cœperit, præſtare debebit eas, quas manumiſſionis tempore præſtabat.

1 ¶ Tales *k* patrono operæ dantur, quales ex ætate, dignitate, valetudine, neceſſitate, propoſito, cæteriſque eius generis, in vtraque perſona æſtimari debent.

17. *Idem* ‖ libro ſingulari de iurepatronatus. ‖

NEc audiendus eſt patronus, ſi poſcit operas, quas vel ætas recuſat, vel infirmitas corporis non patitur, vel quibus inſtitutum vel propoſitum vitæ minuitur *l*.

De alimentis liberti.

18. *Idem* ‖ lib. 40. ad Edictum. ‖

SVo *†* victu *m* veſtituque operas præſtare debere libertum, Sabinus ad Edictum prætoris vrbani lib. 5. ſcribit.

¶ Quod ſi ale re ſe non poſſit, præſtanda eſt à patrono alimenta.

19. *Gaius* ‖ lib. 14. ad Edictum Prouinciale.

AVt certè ita exigendæ ſunt ab eo operæ, vt his quoque diebus, quibus operas edat, ſatis *n* temporis ad quæſtum faciendum, vnde ali poſſit, habeat.

Vbi operæ edi debeant

20. *Paulus* ‖ lib. 40. ad Edictum. ‖

QVod niſi fiat: prætorem ipſam patrono denegaturum operarum præſtationem. idque eſt verum, quia * vnuſquiſque, quod ſpopondit, ſuo *o* impendio dare debet, quamdiu id quod debet, in rerum natura eſt.

1 ¶ Ex prouincia libertum Romam venire debere ad reddendas operas, Proculus ait: ſed qui dies interea ceſſerint, dum Romam venit, patrono perire, dummodo patronus, tanquam vir bonus, & diligens paterfamilias Romæ moraretur, vel in prouinciam proficiſcatur. cæterùm, ſi vagari *p* per orbem terrarum velit, non eſſe iniungendam neceſſitatem liberto, vbique *q* eum ſequi.

21. *Iauolenus* ‖ lib. 6. ex Caſſio. ‖

OPeræ enim loco edi debent, vbi patronus moratur, ſumptu *r* ſcilicet & vectura patroni *ſ*.

Quando operæ edi debeant. 1. De liberis patroni. 2. De tempore ad curam corporis liberto relinquendo.

22. *Gaius* ‖ lib. 13. ad Edictum Prouinciale. ‖

a quæ & artificiales ſunt. *l.* ... ut pictoriæ & ſimiles, quæ in artificio conſiſtunt.
b *l.* 4 *verſ. pertinde ſup. eo.*
c puta vt decem dentur. *vide l.* 48. ... *de verb. oblig.* ...
d Artificiales operæ cum voluntate domini præſtari poſſunt. officiales verò ſoli domino præſtantur. ...
...
g ... non operet *l. vlt. ff. de liberali cauſa.*
h *l.* 24. *ff. de manum. teſt.*
i libertus factus *l.* 4. *in pr. ff. eo.*
k inter donum & munus eſt differentia *l.* 18. *l.* 194. *l.* 214. *ff. de verb. ſig.*
l *d. l. vlt. ff. de liberali cauſa.*
m *l. ita ne libertus oneretur l.* 32. *ff. eod.*
n *l.* 29. *ff. eo.*
o *v. l.* 92. *ff. de regulis.*
p ita appellatur ... nomenclator ... de quibus dixi ad *l.* 15. ... Nomenclator à nomine calando quod nomina ... dominis ... Seneca ... Horat. 1. Epiſt. 6. ...

... eodem modo ſuccedunt in feudo 2. Feudor. 8.
r *l.* 5. *C. de obſequiis.*
ſ *l.* 4. *ff. ...*
u *l.* 5. *C. eod.* x *l.* 41. *ff. eod.*
y officiales ſc. ... quam indicentur ſc. priuſquam dies venerit quo præſtandæ ſunt. *v. l.* ... *ſup. de oper. ſeru.*
a de quibus *v. l.* 23. ... *eod.* ...
... *l.* 38. ... *c l.* 6 fabriles. d vel eius liberis. ... *g l.* 2. *C. eod.* *h l.* 30. ...

a *v. Inſt. de eo cui libert. cauſa bona addicuntur.* ...
b *l.* 3. *l.* 8. ... *l.* 24. *ff. eod.*
c Vxori patronum præferre libertus in quibuſdam debet, vel ita ... ab operis præſtandis patrono libertus non liberatur etiamſi vxorem habeat.
d *l.* 2. ... *C. de nupt.*
e ... ad eam cauſam.
f *l.* 23. ... *ſup. de ſtatuliber.*
g *l.* 3. *ſup. eod.*
h *l.* 54. ... *de verb. oblig.*
i adde *l.* 7. ... *ff. eod.*
k *l.* ... *ff. eod.* ...
l ... eò à liberto ... ætatem ... *l.* 38. *ff. eod.*
m Operæ artificiales præſtantur edentis ſumptu & victu, vt hic, officiales, patroni. *l.* ...
† imo patroni. *l.* 21. *l.* 33. *ff. pro. l. eod.*
n *l. pro. Inſt. eod.*
o niſi conſuetudo loci aliter ſe habeat *Bart.*
p * Vagabundum patronum libertus ſequi non cogitur ... Eadem ratione vagabundum dominum vaſſallus ſequi ... vagabundus ... Bartolus & ... probat Antonius ... vagabundus.
q Vbicunque ... *Inſt. de ſeruit.* ...
r ſumptum hic non pro victu, ſed pro aliquo neceſſario impendio

citra victum interpretatur ... & ſi liberto artificii architecto vel fabro patronus præſtet ... & ſimilium ... ipſo liberto ... alia *l.* 29. *ſup. eod.* ...
ſ ... ipſius liberti *l.* 18. *ſup. eo.*

Cum

Universidad Rey Juan Carlos

CVm patronus operas ſtipulatus ſit, tunc ſcilicet committitur ſtipulatio, cùm a popoſcerit, nec libertus præſtiterit. nec intereſt, adiecta ſint hæc verba, cùm b poſcero, an non ſint adiecta. aliud enim eſt de operis, aliud de cæteris rebus. cùm enim operarum editio nihil aliud ſit, quàm officii præſtatio: abſurdum eſt credere, alio die deberi officium, quàm quo is vellet, cui præſtandum eſt.

1 ¶ Cùm libertus promiſerit patrono operas ſe daturum, neque adiecerit, liberiſque eius: conſtat, liberis c eius ita demum deberi, ſi patri heredes extiterint. Heredes tamen extitiſſe liberos parenti ita demum prodeſſe ad operarum petitionem Iuliano placet, ſi non d per alium heredes extiterint. Itaque ſi quis, exheredato emancipato filio, ſeruum eius heredem inſtituerit, & per eum ſeruum heres extiterit filius, repelli eum ab operarum petitione debere, perinde ac repelleretur patronus, qui operas non e impoſuiſſet, vel quas impoſuit, reuendidiſſet.

2 ¶ In omnibus operis præcipue obſeruandum eſt, vt temporis f ſpatia, quæ ad curam corporis neceſſaria ſunt, liberto relinquantur.

Differentia harum operarum quas libertus promiſit, ex fabrilium vel pictoriarum. 1. De duobus patronis, de liberto agrotante.

23. *Iulianus* lib. 22. Digeſtorum.

HÆ operæ, quas libertus promiſit g, multum diſtant à fabrilibus vel pictoriis operis, denique ſi libertus faber aut pictor fuerit, quamdiu h id artificium exercebit, has operas patrono præſtare cogitur. quare ſicut fabriles operas quis poteſt ſibi aut Titio ſtipulari, ita patronus à liberto operas ſibi aut Sempronio rectè ſtipulatur. & libertus obligatione ſoluetur, ſi tales operas i extraneo dederit, quales patrono præſtando liberaretur.

1 ¶ Si patroni plures conſulto in diuerſas regiones diſceſſerint, & liberto ſimul operas indixerint, poteſt dici, dieni operarum cedere, ſed libertum non obligari, quia non per eum, ſed per patronos ſtaret, quò minus operæ dentur. Sicut accidit, cùm k ægrotanti liberto operæ indicuntur.

¶ Quod ſi diuerſarum ciuitatium patroni ſint, & in ſua quiſque moretur, conſentire debent in operis ab eo accipiendis. durum alioquin eſt, cùm qui ſe liberare poteſt decem diebus operando, ſimul operis indictis, ſi in accipiendis non conſentiant, compelli ad præſtandam alteri quinque operarum æſtimationem.

Quando dies operarum cedit, aut, operæ peti poſſunt.

24. *Idem* lib. 52. Digeſtorum.

QVoties certa ſpecies operarum in ſtipulationem deducitur, veluti pictoriæ, fabriles, peti quidem non poſſunt, niſi præterita l: quia etſi non verbis, at re ipſa ineſt obligationi tractus m temporis: ſicuti, cùm Ephesi dari ſtipulemur, dies committetur. Et ideo inutilis n eſt hæc ſtipulatio, *operas tuas pictorias centum hodie dare ſpondes?* Cedunt tamen operæ ex die interpoſitæ ſtipulationis. ſed operæ, quas patronus à liberto poſtulat, confeſtim non cedunt, quia id agi inter eos videtur, ne o ante cederent, quàm indictæ fuiſſent: ſcilicet, quia ex commodo patroni libertus operas edere debet. quod in fabro, vel pictore dici non conuenit.

De locatione operarum.

25. *Idem* libro 65. Digeſtorum.

PAtronus qui operas liberti ſui locat, non ſtatim intelligendus eſt mercedem ab eo capere. ſed hoc ex genere operarum, ex perſona patroni atque liberti colligi debet.

1 ¶ Nam ſi quis pantomimum p, vel archimimum libertum habeat, & eius q mediocris r patrimonii ſit, vt non aliter operis eius vti poſſit, quàm locauerit eas: exigere magis operas, quàm mercedem capere exiſtimandus eſt.

2 ¶ Item plerumque medici ſ ſeruos eiuſdem artis libertos t perducunt, quorum operis perpetuo vti non aliter poſſunt, quàm vt eas locent.

¶ Ea & in cæteris artificibus dici poſſunt.

3 ¶ Sed qui operis liberti ſui vti poteſt, & locando pretium earum conſequi mallet, is exiſtimandus eſt mercedem ex operis liberti ſui capere.

4 ¶ Nonnunquam autem ipſis libertis poſtulantibus, patroni operas locant. quo facto, pretium u magis operarum, quàm mercedem, capere exiſtimandi ſunt.

De liberto medico.

26. *Alfenus Varus* lib. 7. Digeſtorum.

MEdicus libertus x, quod putaret, ſi liberti ſui medicinam non facerent, multò plures imperantes y ſibi habiturum, poſtulabat, vt ſequerentur ſe, neque opus facerent. id ius eſt, necne? Reſpondit, ius z eſſe dummodo liberales a operas ab eis exigeret, hoc eſt, vt acquieſcere a b meridiano tempore, & valetudinis, & honeſtatis ſuæ rationem habere ſineret.

1 ¶ Item rogauit, ſi eas operas liberti dare nollent, quanti oporteret æſtimari? reſpondit, quantum ex illorum operis fructus, non quantum ex incommodo dando illis, ſi prohiberet eos medicinam facere, commodi patronus conſecutus eſſet.

Quibus præſtantur operæ.

27. *Iulianus* lib. 1. ex Minicio.

SI libertus artem pantomimi exerceat, verum eſt, debere eum non ſolum ipſi patrono, ſed etiam amicorum ludis gratuitam operam præbere: ſicut eum quoque libertum, qui medicinam exercet, verum eſt, voluntate patroni curaturum gratis amicos eius. neque d enim oportet patronum, vt operis liberti ſui vtatur, aut ludos ſemper facere, aut ægrotare.

Si liberta communis nupſerit.

28. *Paulus* libro ſingulari de iure patronatus.

SI duorum pluriumve communis liberta, vnius patroni voluntate nupſerit, alteri patrono ius operarum manet.

De herede extraneo & filio patroni.

29. *Vlpianus* lib. 64. ad Edictum.

SI operarum iudicio actum fuerit cum liberto, & patronus deceſſerit, conuenit, tranſlationem heredi extraneo non e eſſe dandam: filio autem, & ſi heres non extat f, etſi g lis conteſtata non fuerat, tamen omnimodò competit, niſi h exheredatus ſit.

De numero operarum collato in arbitrium patroni.

1. *De nuptiis libertæ.*

30. *Celſus* lib. 12. Digeſtorum.

SI libertus ita iurauerit, *dare ſe i quot k operas patronus arbitratus ſit*, non aliter ratum fore arbitrium patroni, quàm l ſi æquum arbitratus ſit. Et ferè ea mens eſt perſonam arbitrio ſubſtituentium, vt, quia ſperent eum rectè arbitraturum, id faciant, non quia vel immodicè m obligari velint.

1 ¶ In libertam, quæ voluntate patroni nupſit, præteritarum ante nuptias operarum actio datur.

De operis non impoſitis.

31. *Modeſtinus* lib. 1. Regularum.

OPeris non n impoſitis manumiſſus, etiam ſi ex ſua voluntate aliquo tempore præſtiterit, compelli ad præſtandas, quas non promiſit, non poteſt.

De pecunia promiſſa libertatis onerandæ cauſa.

32. *Idem* libro 6. Pandectarum.

IS qui onerandæ o libertatis cauſa pecuniam patrono repromiſerit, non tenetur: vel patronus, ſi pecuniam exegerit, bonorum poſſeſſionem contra tabulas.

De alendo liberto.

33. *Iauolenus* lib. 6. ex Caſſio.

IMponi operæ ita, vt ipſe libertus ſe alat, non p poſſunt.

De diminutione, augmento, mutatione, & interitu operarum.

34. *Pomponius* libro 22. ad Quintum Mucium.

INterdum & diminutionem, & augmentum, & mutationem recipere obligationem operarum ſciendum eſt. Nam dum q languet libertus, patrono operæ perire r cœperunt, perennt. ſed ſi liberta, quæ operas promiſit, ad eam dignitatem perueniat, vt inconueniens ſit præſtare patrono operas, ipſo iure hæ intercident.

De liberta maiore 50. annis.

35. *Paulus* libro 2. ad legem Iuliam & Papiam.

LIberta maior quinquaginta s annis operas præſtare patrono non cogitur.

De ſocietate.

36. *Vlpianus* lib. 11. ad legem Iuliam & Papiam.

LAbeo ait, libertatis cauſa ſocietatem t inter libertum & patronum factam, ipſo iure nihil valere, palam eſſe.

Lex Iulia de liberis libertos habente. 1. De liberis amiſſis. 3. De perſona cui promiſſum eſt. 4. De delegatione. 5. De operis ſolutis, aut præteritis. 6. De pretio & condemnatione. 7. De poſthumo, vel iam mortuo. 8. De fideiuſſoribus & expromiſſoribus.

37. *Paulus* lib. 2. ad legem Iuliam & Papiam.

QVi u libertinus duos x pluresve à ſe genitos natáſve in ſua poteſtate habebit, præter eum, qui artem ludicram ſecerit, quiue operas ſuas, vt cum beſtiis pugnaret, locauerit, ne quis eorum operas doni, muneris, aliudve quicquam libertatis cauſa patrono, patronæ, liberiſve eorum, de quibus iurauerit, vel promiſerit obligatúſve erit, dare, facere, præſtare debeto. & ſi quamdiu tempore duo in poteſtate habuerit, vel vnum quinque

quinquennium 4. Liberabitur operarum obligatione.

1 ¶ Amiſſi autem liberi ad eas operas, quæ poſtea imponuntur, proſunt, vt Iulianus ait.

2 ¶ Sed & ſi vno amiſſo obliget ſe, deinde alter naſcatur, multo magis, Pomponius ait amiſſum huic iungi, vt liberetur.

3 ¶ Nihil autem intereſt, vtrum ipſi promittat patrono b, an eis qui in poteſtate eius ſunt.

4 ¶ Sed ſi creditori ſuo libertum patronus delegauerit, non poteſt idem dici, ſolutionis enim vicem continet hæc delegatio. Poteſt tamen dici, ſi in id quòd patrono promiſit, alij poſtea delegatus ſit, poſſe eum liberari ex hac lege c. Nam verum eſt, patrono eum expromiſiſſe, quamuis patrono nunc non debeat. quod ſi ab initio delegante patrono libertus promiſerit, non liberari eum.

5 ¶ Non ſolum futurarum d, ſed etiam e præteritarum operarum liberatio fit.

6 ¶ Iulianus etiam ſi iam petitæ ſunt operæ, liberis ſublatis abſolutionem faciendam. ſed ſi iam operarum nomine condemnatus eſt, non poteſt liberari, quoniam iam pecuniam debere cœpit.

7 ¶ Poſtumus liberti heredes patris ſui non liberat, quod proficiſci liberatio à liberto debet, nec quiſquam poſt f mortem liberari intelligi poteſt, ex lege autem nati liberi proſunt.

8 ¶ Etiam ſi in perſona liberti collata liberatio eſt: fideiuſſores quoque liberabuntur ex ſententia legis. Quod ſi libertus expromiſſorem g dederit, nihil hoc caput ei proderit.

De operis quæ ſine turpitudine aut periculo præſtari non poſſunt. 1. Si libertus poſt manumiſſionem artificium didicerit, aut exercere deſierit.

38. *Calliſtratus* lib. 3. Edicti monitorij.

Hæ demum impoſitæ operæ intelliguntur, quæ ſine turpitudine h præſtari poſſunt, & ſine periculo vitæ. nec enim, ſi meretrix manumiſſa fuerit, eaſdem operas patrono præſtare debet, quamuis adhuc corpore quæſtum faciat. nec arenarius i manumiſſus tales operas, quia k iſtæ ſine periculo vitæ præſtari non poſſunt.

1 ¶ Si tamen libertus artificium exerceat l, eius quoque operas patrono præſtare debebit, & ſi poſt manumiſſionem id didicerit. quod ſi artificium exercere deſierit, tales operas edere debebit, quæ non contra dignitatem eius fuerint. veluti vt m cum patrono moretur, peregrè proficiſcatur, negotium eius exerceat.

De pecunia promiſſa ſi operæ non dentur.

39. *Paulus* lib. 7. ad Plautium.

Si ita ſtipulatio à patrono facta ſit, *Si decem dierum operas non dederis, viginti n nummos dare ſpondes?* videndum eſt, an nec 20. actio danda ſit, quaſi onerandæ o libertatis gratia promiſſi ſint: nec operarum, quæ promiſſæ non ſint, an verò operæ duntaxat promiſſæ fingi debeant, ne patronus omnimodo excludatur. & hoc prætor quoque ſentit, operas duntaxat promiſſas.

1 ¶ Sequens illa quæſtio eſt, an libertus imperare debeat, ne maioris ſummæ, quàm 20. condemnetur, quia videtur, quandammodo patronus tanti p operationem 20. ſed iniquum eſt, nec oporret liberto hoc indulgere, quia non debet ex parte obligationem comprobare, ex parte tanquam de iniqua queri.

Si bona patroni venierint.

40. *Papinianus* lib. 20. Quæſtionum.

Si bona patroni venierint, operarumque poſt venditionem prætericrum, actio patrono dabitur. & ſi alere ſe poſſit q, ante venditionem præteritarum non dabitur, quoniam r ex ante geſto agit.

De liberto qui operarum obligatione dimiſſus eſt.

41. *Idem* lib. 5. Reſponſorum.

Libertus, qui operarum obligatione dimiſſus ſ eſt, atque ita liberam t teſtamenti factionem adſecutus eſt, nihilominus obſequii verecundiæ u tenetur.

¶ Alimentorum x diuerſa cauſa eſt y, cum x inopia patroni per inuidiam libertum conuenit.

De manumiſſione in cauſa fideicommiſſi.

42. *Idem* lib. 9. Reſponſorum.

Cerdonem a ſe manumiſſum manumitti volo, ita vt operas heredi præſtet. non cogitur manumiſſus promittere. ſed & ſi promiſerit, in eum actio non b debetur. nam iuri publico c derogare non potuit, qui fideicommiſſariam libertatem dedit.

De militia.

43. *Idem* lib. 19. Reſponſorum.

Operis obligatus militiæ a nomen non ſine iniuria patroni dabit b.

De mora.

44. *Scæuola* lib. 4. Quæſtionum.

Si libertus moram c in operis fecerit, fideiuſſor tenetur. mora fideiuſſoris nulla eſt. ſed b in homine debito fideiuſſor etiam ex ſua mora in obligatione retinetur.

De negotiatione.

45. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

Libertus d negotiatoris veſtiarij e an f eandem negotiationem in eadem ciuitate, & eodem loco inuito patrono exercere poſſit? Reſpondit, nihil proponi, cur non poſſit, ſi nullam læſionem ex hoc ſentiet patronus.

De concubina patroni.

46. *Valens* lib. 1. Fideicommiſſorum.

Liberta ſi in concubitu g patroni eſſet, perinde h ac ſi nupta eidem eſſet, operarum petitionem in eam dari non oportere, conſtat.

De manumiſſione ex cauſa fideicommiſſi.

47. *Idem* lib. 6. Fideicommiſſorum.

Campanus i ſcribit, non debere prætorem pati, donum, munus, operas imponi ei qui ex fideicommiſſi cauſa manumittatur. ſed ſi k cum ſciret poſſe ſe id recuſare, obligari ſe paſſus ſit, non l inhibendam operarum petitionem, quia donaſſe m videtur.

De nuptijs libertæ.

48. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

Sicut patronus, ita etiam patroni filius, & nepos, & pronepos, qui libertæ nuptiis n conſenſit, operarum exactionem amittit o. nam p hæc, cuius matrimonio conſenſit, in q officio mariti eſſe debet.

1 ¶ Si autem nuptiæ, quibus patronus conſenſit, nullas habeant vires, operas exigere patronus non prohibetur.

2 ¶ Patronæ, item filiæ, & nepti, & pronepti patroni, quæ libertæ nuptiis r conſenſit, operarum exactio non denegatur, quia his nec ab ea, quæ nupta eſt, indecorè præſtantur.

De liberto communi.

49. *Gaius* libro ſingulari de Caſibus.

Duorum libertus poteſt aliquo caſu ſingulis diuerſas operas vno tempore in ſolidum edere, veluti ſi librarius ſ ſit, & alij patrono librorum ſcribendorum operas edat, alter verò peregrè cum ſuis proficiſcens operas cuſtodiæ domus ei indixerit. nihil enim vetat, dum cuſtodit domum, libros ſcribere. hoc ita Neratius libris membranarum ſcripſit.

Quales operæ edendæ. 1. De alendo eo qui operas edit, & temporis ſpatio relinquendo.

50. *Neratius* lib. 1. Reſponſorum.

Operarum editionem pendere ex t æſtimatione edentis, nam dignitati u, facultatibus, conſuetudini, artificio eius conuenientes edendas.

1 ¶ Non ſolum autem libertum, ſed etiam alium quemlibet operas edentem, alendum, aut ſatis x temporis ad quæſtum alimentorum relinquendum, & in omnibus tempora ad curam corporis neceſſariam relinquenda.

Quibus caſibus operæ non patrono debeantur.

51. *Paulus* lib. 2. Manualium.

Interdum operarum manet petitio, etiam ſi ius patroni nōn ſit, vt euenit in fratribus eius, cui adſignatus eſt libertus, aut nepote alterius patroni, extante y alterius patroni filio.

DE BONIS a LIBERTORVM. TIT. II.

Ratio edicti. 1. de edicto Rutilij. 2. Et poſſeſſione prætoria.

1. *Vlpianus* lib. 42. ad Edictum.

Hoc edictum à prætore propoſitum eſt honoris, quem liberti patronis habere debent, moderandi gratia. Namque (vt Seruius ſcribit) antea ſoliti fuerunt à libertis duriſſimas a res exigere, ſcilicet ad remunerandum tam grande b beneficium, quod in libertos confertur, cùm ex ſeruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur.

a v. quæ notaui ad l. 5. C. de ſuſpectis expoſitis.
b v. l. 10. ſ. eod.
c Iulia ſcil. de maritand. ordinibus, l. 6. C. eodem, cuius verba referuntur, § hoc tit.
d futurarum operarum liberatio eſſe poteſt.
e Præteritæ igitur operæ difficilius remittuntur quam futuræ.
f vt l. vnic. C. vt actiones ab heredibus & in heredes. § 13. Inſt. de inutil. ſtipul. l. 11. l. vlt. C. de contr. ſtipul.
g hinc conſtat fideiuſſorem ab expromiſſore differre. Fideiuſſor, cum alio obligatur. Expromiſſor vero ſolus, quaſi reus principalis. Qui dat fideiuſſorem, non liberatur: qui dat expromiſſorem, liberatur. Expromiſſione & nouatio, non fideiuſſione, l. 64. § 5. ſupra ſoluto. l. 1. § 3. ſolut. [illegible] de verb. oblig.
h l. 26. in fin. ſup. eodem.
i de harenario, v. l. 4. § 1. de accuſ.
k Libertus ſalutem propriam patroni ſaluti præferre poteſt, vt hic. Item in vaſallo, Gloſ. [illegible] feud. [illegible] in loco à libertis ad vaſallum 25.
l l. 23. ſ. eod.
m l. 20. ſup. eod. v. l. 12. C. eod.
n Pro operis patroni interdum certam ſummam à libertis ſtipulabantur, vt hic. [illegible]
o l. 32. ſ. eod.
p l. 26. in f. ſ. eo.
q aliter ſcilicet & aliunde citra operas & operarum [illegible]
r v. l. 4. § 1. de cur. bon. dand.
ſ Egentem patronum libertus obligatione operarum ſolutus alere cogendus eſt pro modo facultatum ſuarum, v. Paul. 2. ſent. vlt. § vlt.
t Teſtamenti, id eſt, teſtandi liberam facultatem adſequitur libertus, operarum obligatione dimiſſus ſolutus, ita patrono hoc caſu bonorum poſſeſſio contra tabulas denegatur, ac ſi operas exegiſſet aut vendidiſſet.
u Verecundiæ obligatio non cenſetur liberto remiſſa, operis ei remiſſis.
x Hinc colligunt, Patrem cogi filium inopem redimere atque etiam alere, & [illegible] pietatis officia in eum exercere, licet ei legitimam ſemel dederit, non tamen cogi filio alteram legitimam dare. [illegible]
y ab obſequiis. z hic locus mihi videtur corruptus: niſi ita accipias, [illegible] inuidiam libertum conuenio, [illegible] ſed enim conqueror me inopem à liberto [illegible] vili noualſ. a Cerdo qui & [illegible] homo vilis eſt, qui [illegible] quæſtus cauſa exercet: à κέρδος quod Græcis lucrum eſt.
b Imò dabitur, l. 47. in fin. ſ. eod.
c adde l. 15. ſup. ad l. Falc.

a Miles eſſe libertus non poteſt, qui operas patrono debet.
b Cur hoc colligo ex l. 34. ſup. eod.
c l. 8. in fin. ſ. eo. v. l. 88. [illegible] oblig.
d v. l. 2. ſup. de inſt. act.
e veſtiarius negotiator.
f adde l. 26. ſup. eod. Libertus eiuſdem negotiationis cuius patronus, eadem non tantum in ciuitate, ſed & loco eodem ſeu vico, inuito patrono eam negotiationem exercere poteſt, ſi nullam læſionem ex hoc patronus ſentiat.
g in concubinatu, Hal.
h Qui libertam duxit, operas ei remiſiſſe videtur, l. 14. eod.
i Ex hoc I.C. Campani, ſcilicet [illegible] meminit [illegible] de ad hunc [illegible] Menochius [illegible] arbitr. [illegible]
k l. 29. [illegible]
l imò ſoluendo eam non ſi petitio, l. 42. ſup. [illegible]
m Donare enim videtur, qui eſſe [illegible] præſtat, l. 29. [illegible]
n Operas libertæ remittere videtur, qui cum liberta nuptias contrahit: l. 11. in fin. C. eod. l. 2. C. de obſequiis.
o Imò non [illegible]
p [illegible] habet [illegible] eodem.
q Operarum præſtationem libertæ nuptæ [illegible] hiberna, [illegible] eſſe debet: [illegible] Operas & officium diſtingui. Operas patrono, officium marito debetur.
q vxor mariti officium [illegible]
r l. 2. C. de obſequiis, l. 11. in fin. C. [illegible]
ſ l. 7. § 5. ſup. eod. adde l. 92. [illegible]
t v. l. 16. in f. ſup. eodem.
u l. 13. ſupr. eodem.
x l. 2. [illegible]
y l. 23. in fin. [illegible]
a § 6. 4. Paul. 3. ſent. 2. de ſucceſſione libertorum. Iuſtin. § vlt. [illegible]

[illegible] Rutilio teſte, [illegible] de bon. libert. Hic igitur tractatur de bonorum poſſeſſionibus contra tabulas liberti quæ patrono præterito dantur. Datur etiam et ab inteſtato, vnde legitimi. vide Caium, hic, & l. 1. ſup. de operis libert.
b ingratitudinis, l. 176. in fin. ſ. de reg. iur.

1 ¶ Sed

1 ¶ Et quidem prætor Rutilius edixit, ſe amplius non daturum patrono quam operarum a & ſocietatis b actionem, videlicet, ſi hoc pepigiſſet, vt niſi ei obſequium præſtaret libertus, in ſocietatem admitteretur patronus.

2 ¶ Poſteriores prætores certæ c partis bonorum poſſeſſionem pollicebantur. videlicet enim imago ſocietatis induxit eiuſdem partis præſtationem, vt quod viuus ſolerat ſocietatis nomine præſtare, id poſt mortem præſtaret.

De morte patroni & ſucceſſorio edicto. 1. De filio patroni emancipato qui nepotem in poteſtate sui retinuerat.

2. *Pomponius* lib. 4. ad Sabinum. d

SI patronus à liberto præteritus, bonorum poſſeſſionem petere potuerit contra tabulas, & antequam peteret, deceſſerit, vel dies ei bonorum poſſeſſionis petere deceſſerit, liberi d eius, vel alterius patroni agnoſcendæ præterierit, liberi d eius, vel alterius patroni petere poterunt ex illa parte edicti, qua primis non petentibus, aut etiam nolentibus ad ſe pertinere, ſequentibus datur, atque ſi priores ex eo numero non eſſent.

1 ¶ Sed ſi patronus hæres inſtitutus, viuo liberto deceſſiſſet ſuperſtitibus liberis, quæſitum eſt, an illi contra tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem petere poſſint? Et eò decurſum eſt, vt mortis tempus quo defertur bonorum poſſeſſio, ſpectari debeat, an patronus non ſit, vt ſi ſi ex prima parte edicti liberi eius bonorum poſſeſſionem petere non poſſint.

2 ¶ Si filius emancipatus nepotem in poteſtate ſua reliquiſſet, bonorum poſſeſſionem partis dimidiæ dandam ei filio liberti liberti, quamuis iure ipſo legitima hæreditas ad nepotem pertineat: quia & contra tabulas eius liberti & filio potius bonorum poſſeſſio partis debitæ daretur.

De iure aureorum anulorum. 1. De natali reſtitutu. 2. De impetratione liberæ teſtamenti factionis. 3. De empto hac lege vt manumittatur. 4. De eo qui nummos accepit, vt manumitteret. 5. Si quis requiratur vt patronus contra tabul. bonorum poſſeſſ. accipere poſſit. 6. De liberto caſtrenſi. 7. De deportatione, & reſtitutione. 8. De manumiſſo à filiofam. militis. 9. De capitali accuſatione. 10. Si patronus ſit hæres inſtitutus, vel non. 11. De inſtitutione conditionali. 15. De debita portione patrono relicta vel donata. 20. Debitæ partis quo tempore, & quomodo accipitur.

3. *Vlpianus* libro 41. ad Edictum.

ETiam ſi ius anulorum e conſecutus ſit libertus à Principe, aduerſus huius tabulas venit patronus, vt multis reſcriptis continetur. hic f enim viuit quaſi ingenuus, moritur quaſi libertus.

1 ¶ Planè ſi natalibus g redditus ſit, ceſſat contra tabulas bonorum poſſeſſio.

2 ¶ Idem & ſi ei à principe liberam teſtamenti factionem impetrauit.

3 ¶ Sed & ſi hac lege emit quis, vt i manumittat, ad hanc partem edicti pertinebit.

4 ¶ Si quis nummos k accepit, vt manumitteret, non habet contra tabulas bonorum poſſeſſionem.

5 ¶ Vt patronus contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere poſſit, oportet hereditatem aditam eſſe, aut bonorum poſſeſſionem petitam. ſufficit autem vel vnum l ex heredibus adiiſſe hæreditatem, bonorumve poſſeſſionem petiiſſe.

6 ¶ Patronus contra ea bona liberti omnino non admittitur, quæ in caſtris m ſunt quæſita.

7 ¶ Si deportatus patronus reſtitutus n ſit, liberti contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere poteſt.

¶ Idemque & in liberto deportato & reſtituto dicendum eſt.

8 ¶ Si quis filius familias ſeruum de o caſtrenſi peculio manumiſerit, ex conſtitutione Diui Hadriani patronus eſt, admittique poterit ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem, vt patronus.

9 ¶ Si capitis p libertum accuſauerit is cui adſignatus eſt, non poteſt is petere contra tabulas bonorum poſſeſſionem, fratribuſque ſuis non obſtabit. ſed hi contra tabulas bonorum poſſeſſionem petent, quemadmodum peterent ſi ex altero filio nepotes eſſent, * libertus enim qui alteri ex filiis adſignatur non deſinit alterius filij libertus eſſe. amplius dicendum eſt, etiam ſi omiſerit frater bonorum poſſeſſionem: alter frater cui q adſignatur, non poteſt ſuccedere, & contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere.

10 ¶ Totiens ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas inuitatur patronus, quotiens r non eſt hæres ex debita portione inſtitutus.

11 ¶ Si patronus ſub conditione ſit inſtitutus, eáque conditio viuo teſtatore extitit, contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere non poteſt.

12 ¶ Quid ergo, ſi mortis tépore pependit, extitit tamen, antequam patrono deferatur bonorum poſſeſſio, hoc eſt ante aditam hereditatem? an inſpiceretur ex hac parte edicti? & magis eſt, vt aditæ hereditatis tempus ſpectetur, hoc enim iure vtimur.

13 ¶ Si tamen in præteritum collata a ſit conditio, vel ad præſens, non videtur ſub conditione inſtitutus, aut enim impleta eſt, & purè inſtitutus eſt: aut non eſt, b & nec hæres inſtitutus eſt.

14 ¶ Si libertus patronum ſuum ita hæredem ſcripſerit, *Si filius meus me viuo morietur, patronus hæres eſto*, non malè videtur teſtatus, nam ſi deceſſerit filius, poterit hic exiſtente conditione accipere bonorum poſſeſſionem.

15 ¶ Si debita patrono portio legata ſit, & ſi ſcriptus hæres non fuerit, ſatis ei factum eſt.

16 ¶ Sed ſi & inſtitutus ſit ex parte minore, quàm ei debetur, reſidua verò pars ſuppleta eſt ei legatis ſiue fideicommiſſis: & ita ſatisfactum ei videtur.

17 ¶ Sed & mortis cauſa c donationibus poterit patrono debita portio ſuppleri. * nam mortis cauſa donationes vice legatorum funguntur.

18 ¶ Sed & ſi non mortis cauſa donauit libertus patrono, contemplatione tamen debitæ portionis donata ſunt, idem erit dicendum: tunc enim vel quaſi mortis cauſa imputabuntur, vel quaſi adgnita repellent patronum à contra tabulas bonorum poſſeſſione.

19 ¶ Si patrono conditionis implendæ d cauſa quid datum ſit, in portionem debitam imputari debet, ſi tamen de bonis ſit liberti profectum.

20 ¶ Debitam autem partem eorum quæ e, cùm moritur, libertus habuit, patrono damus. mortis enim tempus ſpectamus. Sed & ſi dolo malo fecit, quo minus haberet: hoc quoque voluit prætor pro eo haberi, atque ſi in bonis eſſet.

De eo qui necem domini detexit. 1. De liberto capto ab hoſtibus. 2. De deportatione vel capitinitate patroni. 3. De fideicommiſſaria hereditate.

4. *Paulus* lib. 44. ad Edictum.

SIneceam f domini detexerit ſeruus, prætor ſtatuere ſolet, vt liber ſit: & conſtat eum quaſi ex ſenatuſconſulto libertatem conſecutum, nullius g eſſe libertum.

1 ¶ Si libertus captus ab hoſtibus, ibi deceſſerit, propter legem Corneliam h, quæ teſtamentum ſic confirmat, atque ſi in ciuitate deceſſerit, patrono quoque bonorum poſſeſſio danda erit.

2 Si deportatus i patronus ſit, filio eius competit bonorum poſſeſſio in bonis liberti, nec impedimento eſt ei talis patronus, qui mortui k loco habetur.

¶ Et diſſimile eſt, ſi patronus apud hoſtes ſit, nam propter ſpem l poſtliminij obſtat liberis ſuis.

3 ¶ Si extraneus à liberto hæres inſtitutus, rogatus ſit filio hereditatem reſtituere, cùm ex ſenatuſconſulto Trebelliano reſtituta hæreditate hæredis m loco filius habetur, patronus ſummouendus eſt.

De patrono & liberis eius. 1. De filio patroni emancipato & nepote ex eo in poteſtate retento.

5. *Gaius* lib. 15. ad Edictum prouinciale.

LIbertinus qui patronum, patronique liberos habet, ſi patronum ex parte debita hæredem inſtituit, liberos eius in eamdem portionem ſubſtituere debet, vt licèt patronus viuo liberto mortuus fuerit, ſatisfactum videatur liberis eius.

1 ¶ Si patroni filium emancipatum, & nepotes n ex eo, qui in aui familia remanſit, libertus habeat: filio o patrono, non etiam nepoti ſatisfacere debebit libertus, nec ad rem pertinet, quod ad parentis bona pariter vocantur.

De liberis liberti. 1. Si teſtamentum in quo patroni filia ſcripta eſt, falſum dicatur, eáque iudicio pendente deceſſerit. 2. De filiis patroni. 4. De eo qui inuicium defuncti liberti agnouit.

6. *Vlpianus* libro 43. ad Edictum.

ET ſi ex modica parte inſtituti ſint liberi liberti, bonorum poſſeſſionem contra tabulas patronus petere non poteſt. nam & Marcellus libro 9. digeſtorum ſcripſit, quantulacunque ex parte heredem inſtitutum liberti filium patronum expellere p.

1 ¶ Cum patroni filia hæres inſtituta eſſet à liberto, falſumque q teſtamentum dictum eſſet, in quo ſcripta erat, & appellatione interpoſita & pendente diem ſuum obiiſſet, hæredibus eius Diuus Marcus ſubuenit, vt id haberent, quod haberet patroni filia ſi viueret.

2 ¶ Si filius liberti hæres ab eo inſtitutus abſtinuerit r, quamuis non ſit hæres, patronus admittitur.

3 ¶ Sed & ſi per in fraudem reſtitutionem is qui mixtus eſt paternæ hereditati, vel qui adiit hæreditatem, abſtinuerit ſe, poterit quis patronum admittere.

4 ¶ Patronus, patronique liberi, ſi ſecundum voluntatem mortui liberti hæreditatem adierint, ſ legatúmve aut fideicommiſſum petere maluerint, ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem non admittuntur.

7. *Gaius* libro 15. ad Edictum Prouinciale. t

NAm abſurdum s videtur, licere eidem partim comprobare iudicium defuncti, partim euertere.

8. *Vlpianus* libro 43. ad Edictum. *

SI verò non habuit effectum petitio eius, dico non impediri, quo minus adiuuetur. Quinimo & ſi ſic adiit, quaſi ex debita portione inſtitutus, mox apparuit eum minorem partem, quam ſperauit accepiſſe: æquiſſimum eſt admitti eum ad ſuum auxilium. Sed & ſi teſtato conuenaſſet heredem, vt ſibi legatum ſolueretur, mox pœnituiſſet u, puto eum poſſe adiuuari

a v. l. 5. §. de operis libert.
b Imò videtur nullo modo conſiſtere poſſe ſocietas inter patronum & libertum v. l. 36. §. tit. prox.
c dimidiæ. §. 3. inſtit. de ſucceſſ. libert. adde l. 1. §. penult. §. ſi cui plus quam per l. Falc. & ad eam dimidiam ius erat bonorum poſſeſsionis contra tabulas liberti. Vlpian. tit. 26. Quintilianus in declamatione: cui titulus eſt, Anulo teſtis. Huic, inquit, debeo, animus operas, teſtamentum.
d d. §. 3.
e l. 5. in fin. §. de iure aureor.
f Anulo donati deteriore erant conditione quàm natalibus reſtituti. Hi conditionem mutant, quippe cum eis natalibus reſtitutis; in quibus homines ſuerunt omnium nec naturali, neque ciuili iure deſcripto, v l. 2. §. de natal. reſtit. Illi honore quidem augentur, conditionem tamen non mutant, iura tantum & munia ingenuitatis dum viuunt habent, vt hic. v. quæ ſcripſi ad l. 3. Cod. de iur. aur. l. 31. §. 2. & de cond. & dem. Nau. 74. ideo libertinis anulus dabatur vt quaſi ingenui viuerent. ita Muſæ medico eidemque liberto Auguſtus anulum dedit. Dion.
g l. 2. circa §. §. de natalib.
h v. quæ ſcripſi ad l. 3. in fin. C. qui teſtam. facere.
i v. l. 45. §. de rit. nupt.
k v. d. l. 45.
l nam ante aditam hæreditatem ſic accipere debemus, antequam ſc. vel ab vno adeatur l. 2. §. 8. l. ſi in qui teſtam.
m l. 1. §. 4. ſup. ſi quis à paren. l. 37. l. de inoff.
n l. 12. in pr. §. de iure patr. Quid ſi patronus in hæreditam lapſus ſit? ius patronatus quod habuit, receſſit recipiet arg. huius legis in l. ſed ſi C. de in ius voc. l. quia adſignatio ... naſi ob hæreſim ſententia iudicis ſuum ius patronatus amiſerit. ius enim ſuum ita amiſſum non recipiet, arg. l. de libe exer. de dilat. ... de inoſſ. teſtam. Gloſſ. in l. maxime. §. 19. q. 7.

o v. l. 8. ſup. de iure patron. l. 45. §. 3. de ritu. p v. l. 10. ſup. de iure patron. q qui adſignatus non eſt. poteſt ſuccedere, ſiue legis Accurſius.
r l. 6. in ſi. l. eod. l. 21. §. 2. §. de iure patron.

a v. l. 16. ſup. de iniuſto.
b l. 8. §. 3. §. eo.
c Inſtit. de donat.
d l. 8. §. l. eod.
e l. 44. §. 2. §. eo.
f v. l. 31. §. de proeſt. ſemper l. 1. §. ex quib. cauſ. ſerui pro præmio. l. 5. ſup. de iure patr. l. 5. §. qui ſunt manum. l. 39. §. ad l. Falc.
g v. l. 3. §. 3. ſup. de legitim. tutor. Nullius, id eſt, Orcinus, familiæ l. 43. §. de manumiſſ. teſt. v. Cuiac. 3. obſ. 23. Orcus quem ademit, nullius eſt libertus niſi Orci, id eſt, Plutonis & Charontis.
h l. 28. ſup. de vulgari.
i adde l. 7. ſup. de his qui ſunt ſui.
k l. 23. ſup. familiæ. l. 18. §. 5. l. 60. l. eo. m v. Nou. 1. c. 1. §. 2.
n al. nepotem ex eo, vt §. eod. nepoti mutato vulgate.
o l. 23. in fin. §. eo. l. 3. §. 4. ſup. de legitim. patron.
p v. l. 17. §. eo.
q l. 42. §. 3. §. eod.
r l. 20. in ſi. l. 52. in ſi. l. 21. l. 31. in ſi. §. de iure patron. l. 1. §. 9. §. ad Trebell.
ſ l. 3. §. 10. ſup. eo.
t Abſurdum eſt pro parte comprobare teſtamentum, pro parte euertere. vt hinc conſtet indiuiduum ius eſſe teſtamenti l. 39. ad ſi. ſup. tit. prox.
u l. 8. §. 14. ſup. de inoff.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Si patronus legatum ſibi relictum adgnouerit, idque fuerit euictum a; competit ei legitimum auxilium, quia id, quod ſperauit ſe habiturum, non habet. Sed & ſi non totum euictum ſit, verùm aliquo minus habet, quàm putauit, erit ei ſubueniendum.

2 ¶ Si ſeruo vel filio ſuo aliquid relictum patronus agnouerit b, perinde à contra tabulas bonorum poſſeſſione repelletur, atque ſi adgnouiſſet ſibi relictum.

3 ¶ Sed & ſi mortis cauſa c donationem agnouerit, dicendum eſt, repelli eum à contra tabulas bonorum poſſeſſione. Sic tamen, ſi poſt mortem liberti adgnouit: cæterum ſi ei viuus libertus donauit, ille d accepit, non idcirco erit repulſus à contra tabulas bonorum poſſeſſione: quia poteſt dicere, ſperaſſe, quod in teſtamento quoque gratus circa eum fieret: remittique ei debet ab eis decedere, vel ea compenſare in portionem pro rata.

4 ¶ Quare dicitur e, & ſi conditionis f implendæ cauſa quid fuerit datum patrono poſt mortem liberti repelli eum à contra tabulas bonorum poſſeſſione, quaſi adgnouerit iudicium.

5 ¶ Si patronus minor annis 25. liberti iudicium adgnouerit, in integrum reſtitui eum oportere g exiſtimamus h, vt poſſit contra tabulas accipere.

De ſeruo conuenerſo.

9. *Paulus* ‖ libro 42. ad Edictum.‖

QVi in ſeruitutem i libertum paternum petierit k, nec l nomine liberorum à bonorum poſſeſſionem accipere poteſt.

De liberto plurium, 1. De liberis patroni à parente inſtitutis vel exheredatis vel præteritis.

10. *Vlpianus* ‖ libro 44. ad Edictum. ‖

SI ex patronis alicui ſatisfactum non erit, ita vt alij amplius m ſua portione ex bonis liberti relinquatur ei cui ſatisfactum nō erit, ita actio dabitur, vt eius portio ſuppleatur ex eo, quod extraneo heredi, & quod patrono ſupra ſuam portionem relictum eſt. Eadem ratio & in pluribus patronis ſeruabitur.

1 ¶ Iulianus ait, eum, qui ab auo ſuo exhæredatus n eſt, à bonis libertorum eius ſummoueri, à patris verò ſui libertorum bonis non excludi. quòd ſi à patre ſit exhæredatus, ab auo non ſit, non ſolùm à libertorum paternorum bonis, verùm etiam ab aui quoque excludi debere o: quia per patrem auitos libertos conſequitur. quòd ſi pater eius ſit ab auo exhæredatus, ipſe non ſit, poſſe nepotem auitorum libertorum contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere.

¶ Idem ait, ſi pater me exhæredauit, auus meus patrem meum, & prior auus deceſſerit, ab vtriuſque libertis me repelli. ſed & ſi antè p pater deceſſiſſet, poſtea auus, dicendum erit, nihil mihi nocere patris exhæredationem ad auitorum libertorum bona.

11. *Iulianus* lib. 26. Digeſtorum.

QVòd ſi pater meus à patre ſuo ſit exhæredatus, ego neque à patre meo, neque ab auo, mortuo quidem patre q & aduerſus auitos & aduerſus paternos libertos ius habebo r, viuente s patre: quamdiu t in poteſtate eius ero, non peram contra tabulas auitorum libertorum bonorum poſſeſſionem, emancipatus non ſummouebor.

12. *Vlpianus* lib. 44. ad Edictum.‖

SI patronus teſtamento iure militari facto filium ſilentio t exhæredauerit, debebit u nocere ei exhæredatio. verum eſt enim hunc exhæredatum eſſe.

¶ ¶ Si quis liberum filio ſuo adſignauerit, eumque exhæredauerit, admitti poteſt ad bonorum liberti poſſeſſionem.

2 ¶ Si quis non mala mente x parentis exhæredatus ſit, ſed alia ex cauſa, exhæredatio ipſi non nocet, veputà pone furoris cauſa exhæredatum eum, vel ideò quia impubes erat, heredemque inſtitutum rogatum ei reſtituere hereditatem.

3 ¶ Si quis, cùm eſſet exhæredatus, pronunciatus vel perperam ſit exhæredatus non eſſe, non repellitur, rebus y enim iudicatis ſtandum eſt.

4 ¶ Si filius patroni exhæredatus, in partem obtinuerit de inofficioſo, in partem victus ſit, videamus, an noceat ei exhæredatio: & nocere arbitror, quia teſtamentum valet à quo exhæredatus eſt.

5 ¶ Ex teſtamento autem z, ex quo neque z adita hereditas eſt, neque petit bonorum poſſeſſio, liberis exhæredatio non nocet. abſurdum eſt enim in hoc tantùm a valere teſtamentum, vt exhæredatio vigeat, cùm alias non valeat.

6 ¶ Si patroni filius priore gradu ſit heres ſcriptus, ſecundo exhæredatus, huic non nocet exhæredatio, cùm voluntate patris vel extiterit hæres, vel exiſtere potuerit. neque enim debet videri pater indignum b exiſtimaſſe filium bonis libertorum, quem ad hereditatem ſuam primum vocauerit.

¶ Ac ne eum quidem exiſtimandum eſt ſummoueri à bonis liberti c, qui ſui primo gradu exhæredatus, & idem ſubſtitutus eſt.

¶ Ergo is, qui inſtitutus ſit heres vel primo gradu, vel ſequenti, vel alioquo gradu, licèt exheres ſit eodem teſtamento, non eſt ſummouendus à liberti bonis.

7 ¶ Si patroni filius emancipatus noluerit adire hereditatem, vel qui in poteſtate eſt, retinere: nihilominus liberti bonorum poſſeſſionem habebit a.

13. *Iulianus* lib. 26. Digeſtorum.

FIlius patroni exhæredatus, quamuis nepos ex eo heres ſcriptus fuerit, bonorum poſſeſſionem contra tabulas paternorum libertorum accipere non poteſt. licèt enim neceſſarius exiſtat patri ſuo, non per ſemetipſum, ſed c per alium, ad hæreditatem admittitur, & certè conſtat, ſi emancipatus filius exhæredatus fuerit, & ſeruus eius hæres ſcriptus, & ſi iuſſerit ſeruo hereditatem adire, & ita patri ſuo heres extiterit, non habebit contra tabulas paternorum libertorum bonorum poſſeſſionem.

De capitali accuſatione, petitione in ſeruitutem, teſtimonio, aduocatione contra libertum.

14. *Vlpianus* ‖ libro 45. ad Edictum.‖

QVi e cùm maior natu eſſet, quàm 25. annis, libertum capitis accuſauerit d, aut in ſeruitutem petierit, e remouetur f à contra tabulas bonorum poſſeſſione.

1 ¶ Si verò accuſauerit minor, dicendum eſt, hunc non excludi, ſiue ipſe, ſiue tutor eius, vel curator accuſauerit.

2 ¶ Sed ſi minor g quidem inſtituerit accuſationem, maior autem factus ſententiam acceperit, benignè erit dicendum, ignoſci ei debere, quia minor cœpit, neque enim imputare ei poſſumus, cur non deſeruit accuſationem, vel cur abolitionem non petierit: cùm alterum ſi feciſſet, in Turpillianum incideret, alterum non facile impetraret. Certè, ſi abolitione publicè data h, repetit (iam) iam maior, dicendum eſt hunc eſſe remouendum. maior, n. factus, poteſt ſine timore deſerere abolitam accuſationem.

3 ¶ Is demum videtur capitis i accuſaſſe, qui tali iudicio appetit, cuius pœna aut ſupplicium habuit, aut exilium, quod ſit vice deportationis, vbi ciuitas amittitur.

4 ¶ Si tamen quis libertum eo crimine accuſauerit, cuius pœna non eſt capitis, verumtamen iudicanti placuit augere pœnā, non obeſt hoc patroni filio. neque enim imperitia, aut ſeueritas iudicantis obeſſe debet patroni filio, qui crimen leuius importauit.

5 ¶ Sed ſi non accuſauerit, ſed teſtimonium in caput liberti dixit, aut ſubiecit accuſatorem, puto eum à contra tabulas remoueri.

6 ¶ Si lib. rtus maieſtatis patroni filium accuſauit, & patroni filius calumniæ eum capitis puniri deſiderauit, non debet repelli hoc edicto. idem puto, & ſi ab eo petitus retorſit k in eum crimina: ignoſcendum l enim eſt ei, ſi voluit ſe vlciſci prouocatus.

7 ¶ Si patris mortem defendere neceſſe habuerit, an dicendum ſit, hic quoque ei ſuccurrendum, ſi libertum paternum propter hoc accuſauit, medicum forte patris aut cubicularium, aut quem alium qui circa patrem fuerat? Et puto ſuccurrendum, ſi affectione & periculo paternæ ſubſtantiæ, ducente neceſſe habuit accuſationem vel calumniationem inſtituere.

8 ¶ Accuſaſſe autem eum dicimus, qui crimina obiecit, & cauſam peroratam vſque ad ſententiam effecit m: cæterum, o antè quieuit, non accuſauit. & hoc iure vtimur. Sed ſi appellatione interpoſita deſiit, benignè dicetur, non pertuliſſe accuſationem.

¶ Si igitur, pendente appellatione deceſſit libertus, patroni filius admittetur ad bonorum poſſeſſionem: quia ſententia libertus morte ſubtractus eſt.

9 ¶ Si patroni filius aduocationem p accuſatori liberti præſtitit, non q eſt repellendus. r neque enim aduocatus accuſat q.

10 ¶ Si pater teſtamento cauerit r, *vt accuſaret libertus, quaſi venenum ſibi paraſſet aut quid aliud in ſe admiſiſſet*, magis eſt, vt ignoſci liberis s debeat, qui non t ſponte accuſauerunt u.

11 ¶ Sed & ſi accuſauerit libertum, & probauerit crimen patroni filius, poſteàque hic libertus ſit reſtitutus, non erit repellendus. crimen enim, quod intendit, etiam perfecit x.

15. *Tryphoninus* ‖ libro 17. Diſputationum.‖

IDem eſt, etſi crimen quidem, quod in liberto probatum eſt, meruerat capitis pœnam: benignius y autem punitus eſt libertus, veluti tantum relegatus: de calumniatore enim ſenſit prætor.

De liberis exhæredatis vel eius qui in ſeruitutem libertum paternum petiit, 5. De patrono qui bonorum poſſeſſionem contra tabul. accepit, à iudicio liberti repellendo. 10. De eo qui ſubſtituitur eſt patrono. 11. De filio patroni ſubſtituti, & vino teſtatore defuncti.

16. *Vlpianus* ‖ libro 45. ad Edictum.‖

IN ſeruitutem z petiſſe nō is videtur, qui ei, qui in poſſeſſ. erat ſeruitutis, petenti ſe in libertate contradi-

x Expedit enim peccata vindicari non eſſe l. 18. §. de iniuriis.
y interdum enim id accidit l. 54. C. de caſſ. in quib. ſalutaribus.
z v. l. 9. §. ead.

a adde l. 46. §. de ſolut.
b l. 4. in f. ead.
c l. 3. §. 17. ſup. eod.
d Donatio non eſt ſine acceptione, v. Cuiac. 12. obſ. 28. adde quæ ſcripſi ad l. 25. Cod. de ſacroſ. eccleſ.
e d. l. 3. §. 19. ſ. eo.
f ad adeundam hereditatem ſc. Minoribus enim etiam ſubuenitur in hereditate, l. 7. §. 6. ſup. de minorib. v. l. 1. & 2. C. ſi vt omiſſam hered.
g l. 14. C. eo. l. 13. §. 1. §. de ſolutionum. liber.
h calumniatoris ſc. i imò piſſet accipere l. 18. l. 49.
k ſuorum ſc. quibus ideo nocere videtur, & ſic Delictum patris filiis noceret.
l l. 34. ſ. eo.
m v. l. 27. §. eo. vbi dixi.
n v. quæ ſcripſi ad l. 3. C. de collat. & l. 6. §. de iniuſto.
o vid. l. 14. in f. l. eo.
p l. 18. l. eo. imò non habebo l. 3. §. eod. Hic nullam iniuriam fecit liberto; ibi verò fecit.
q l. 38. in fin. §. eo.
r l. 10. in fin. §. eo.
s l. 18. verſ. ſi emancipati §. eo.
t quem ſcit ſe habere l. 9. C. de teſtam. milit.
t Miles ſilentio ſeu præteritione poteſt liberos ſuos exhæredare, v. l. 9. C. de teſt. milit. Quid, ſilentio exhæredare, quid eſt? ſilentio exhæredamus filium, cum liberis præteritis alios inſtituimus heredes. Guido Papa ſingul. 345.
u imò non nocebit l. 47. in f. §. eo. v. Cuiac. 14. obſ. 12.
x non notæ gratiâ, ſed alio conſilio adiectâ l. 47. §. ſed. nam multi non notæ cauſâ exhæredant liberos: nec vt eis obſint, ſed vt eis conſulant l. 18. ſup. de liber. addel. 16. §. 1. ſup. de curatore furioſ.
y v. quæ ſcripſi ad tit. C. de pœna iudicis qui male iudicauit.
z l. 1. §. de iniuſto l. 20. verſ. ſed cùm exhæredatis ſup. de contr. tabul. l. 1. §. quis ordo in bonor. poſſ. l. 191. §. de reg. iuris l. 14. C. de ſolut.
a l. 6. vbi.
b vide Cuiac. 14. obſ. 11.
c patris ſc.

a Imò ſubmouetur à bonis liberti aui l. 47. in f. §. eod.
b adde l. 44. §. 1. l. 4. §. 3. ſup. de reg. hered.
c patronus, verba edicti attendere quæ ex lege Papia videntur, petita l. 10. §. de iure patron.
d Nou. 22. c. 47.
e v. l. 8. ſup. eo.
f Imò non remouetur l. 6. §. vnde cognati.
g Alciat in delictis ignoſcitur l. 5. §. 3. de his qui not. infam.
h v. l. 8. C. ad Turpill.
i Capitis ſeu capitalis pœna eſt, cuius pœna mors aut exilium eſt l. 20. verſ. Labeo, §. de iur. patron. l. capitalium 28. §. de pœnis.
k & ſic, libertum eum à patrono obiectum, ille defendit contra obiectam patronum, non vocari. §. de in ius voc. quemadmodum è contrario is in ſeruitutem non petiit, qui aſſerenti ſe in libertatem contradicit l. 16. §. eo.
l adde l. 4. in fin. ſup. ad l. Aquil.
m è contrario: ſi à lite conteſtata deceſſit, ille nocere non debet: quia ad ſententiam non deuenit l. 16. §. 3. in ſide l. 14. §. 2. de inoff.
n Imò & is etiam accuſaſſe dicitur, qui nomen tantum detulit l. 7. in fin. §. de iure patron.
o interdum arg. l. 37. C. de ſolutio.
p Imò eſt repellendus l. vlt. ſup. de inoff.
q l. 5. §. 13. ſup. de his quæ vt indignis, idemque multum interest inter aduocationem, & teſtimonij dictionem v. l. 54. ſupr. de teſt.
r Probationem duci ex literis testamenti non debere, hinc colligunt, v. tamen l. 3. §. 1. §. de ſilanian.
s ſeruitutis liberorum deſuncti accuſationes, vt eiſdem mandato & precepto.
t ſed iuſſu patris
u quia non ſponte, ſed mandato, vt teſtamento. l. 47. §. 1. in f. §. eo.
x ſi ſeruitus reſtitutionem accuſationem & effecit receptionem heredis non interest hoc ſuperſedere. C. de calumniatoribus.

Niſi

Universidad Rey Juan Carlos

x ¶ ... verſus is, qui ex libertate petit in ſeruitutem.

2 ¶ Sed & ſi quis non totum ſuum, ſed, pro parte, vel vſumfructum in eo ſuum dicat, vel quid aliud, quod habere non poteſt in eo, niſi ſeruus ſit, an repellatur, quaſi in ſeruitutem petierit? quod eſt verius.

3 ¶ Si petierit in ſeruitutem, & obtinuerit, mox cognita veritate paſſus ſit in libertate morari, non debet ei obeſſe, maximè ſi habuit iuſtam cauſam erroris.

4 ¶ Petiſſe in ſeruitutem non videtur, qui ante litem conteſtatam deſtitit. Sed & ſi poſt litem conteſtatam, dicendum eſt nec id nocere debere: quia non vſque ad ſententiam durauit.

5 ¶ Si patroni filius ſit vel exheredatus, vel ſi in ſeruitutem libertum paternum petiit, vel capitis accuſauerit libertum, non nocet hoc liberis eius, qui in poteſtate non ſunt. & hoc Diui fratres Quintilius reſcripſerunt.

6 ¶ Si quis bonorum poſſeſsionem contra tabulas liberti acceperit, ab omni liberti iudicio repellitur. nec tantum ſi ipſi liberto heres fuerit ſcriptus, verum etiam ſi impuberi filio ſubſtitutus. nam & Iulianus ſcripſit, ſi poſt petitam bonorum poſſeſsionem, adierit impuberis filij liberti hereditatem patronus, denegari ei debere actiones.

7 ¶ Sed & ſi quid codicillis fuerit patrono relictum, vel mortis cauſa donatum, ſimili modo horum quoque perſecutio denegabitur.

8 ¶ Nonnunquam planè poſt petitam bonorum poſſeſsionem dabitur patrono legati perſecutio, ſi nihil ad emolumentum eius peruenturum ſit, quia fortè rogatus eſt alij reſtituere.

9 ¶ Praeterea non tantum, quod ipſis nominatim datum eſt, id ſe praetor denegaturum ait, verumetiam ſi quid perſonas ad ipſos per alios peruenturum, vt puta per ſubiectas perſonas, quod quidem ſunt habituri, non reſtituturi.

10 ¶ Dabimus legati petitionem patrono, ſi ſeruo patroni dederit libertatem, pretio eius patrono praelegato.

11 ¶ Ei qui ſubſtitutus erit patrono, qui contra tabulas poſſeſsionem petierit, actio eius partis, cuius patrono poſſeſsio data erit, non datur.

12 ¶ Si patronus ſit ſubſtitutus, & patronus viuo teſtatore deceſſerit, filium patroni petentem contra tabulas bonorum poſſeſsionem, non ſolum ſubſtituti partem occupare, verùm omnibus heredibus pro parte aliquid auferre conſtat.

De patrono, patrona, & proximis patroni, patronæ.

17. *Idem* libro 47. ad Edictum.

Liberto ſine liberis mortuo, in primis patronus & patrona bonorum poſſeſsionem accipere poſſunt, & quidem ſimul. ſed & ſi patrono & patronæ proximi ſunt aliqui, ſimul admittuntur.

De liberis patroni patronæve.

18. *Paulus* libro 43. ad Edictum.

Patronæ quidem liberi etiam vulgo quæſiti accipient maternl liberti bonorum poſſeſsionem, patroni autem non niſi iure quæſiti.

De patrono in ſuſto.

19. *Vlpianus* libro 3. Diſputationum.

Si patronus ex minore parte quam legitima heres inſtitutus falſum teſtamentum dixiſſet, nec obtinuiſſet: non eſt ambiguum, contra tabulas ei non deferri bonorum poſſeſsionem, quia quod ſuſtò ſuo perdidit hereditatem, cùm temerè falſum dixit.

¶ Quod ſi ex debita parte fuerit inſtitutus, ſiue adiit, ſiue non, à contra tabulas bonorum poſſeſsione repellitur, quaſi debitam ſibi portionem acceperit: nec poterit contra tabulas bonorum poſſeſsionem petere.

De patrono inſtituto ſub conditione iuriſiurandi. 1. De legatario rogato reſtituere patrono. 2. Si pars debita patrono relicta ſit coniunctim cum alio. 4. De eo quem libertus ſubſtituit filio ſuo emancipato. 5. De fideicommiſſo filij emancipati, ſi ſibi ... liberti patris hereditatem reſtituere.

20. *Iulianus* libro 25. Digeſtorum.

Libertus ſub conditione iuriſiurandi, quam prætor remittere ſolet, patronum inſtituit heredem. non puto dubitandum, quin à bonorum poſſeſsione ſubmoueatur. verum eſt enim, eum heredem factum.

1 ¶ Si Titio legatum iuſſerit, eiuſque fideicommiſſum, vt patrono reſtitueret, denegatur legatorum actio Titio, ſi patrono pro debita parte à ſcripto hærede fuerit ſatisfactum.

2 ¶ Libertus patronum & extraneum coniunctim ex parte dimidia hæredem ſcripſit. quadrans, ex quo inſtitutus erat patronus, totus ipſi imputari debebit, & ſecundum ex debita ſibi parte omnibus hæredibus pro portione cuiuſque auferre.

3 ¶ Idem ſeruari conueniet in legato, quod patrono coniunctim & Titio datum fuerit, vt pars legati in portionem debitam patrono imputetur, ex reliqua parte tantum Titio detrahatur, quantum ab herede pro rata portione.

4 ¶ Si libertinus filium emancipatum ſub conditione hæredem inſtituerit, & deficiente conditione ſubſtitutus adierit: quæro, vtrùm patrono aduerſus ſubſtitutum in partem debitam prætor, an emancipato filio in totam hæreditatem ſuccurrere debeat? Reſpondi, cùm pater filium ſub conditione primo gradu heredem inſtituit, & deficiente conditione, ſub qua filius hæres inſtitutus eſt, ad ſecundum gradum hæreditas pertinet, vel adhuc pendente conditione filius deceſſerit, patrono partis debitæ bonorum poſſeſsionem aduerſus ſubſtitutum competere.

¶ Idemque eſt, & ſi filius vel non petierit bonorum poſſeſsionem tempore excluſus, vel repudiauerit.

¶ Si verò deficiente conditione hereditas ad filium pertineat, emancipatum potius tuebitur prætor aduerſus ſubſtitutum.

¶ Exiſtimo autem quotiens ſub conditione heres filius ſcribitur, aliàs neceſſariam eſſe exheredationem à ſubſtituto, aliàs ſuperuacuam. nam ſi id genus conditionis fuerit, quæ in ipſius poteſtate filij eſſet, veluti ... puta, etiam omiſſa conditione filium locum ſubſtitutis facere. ſi verò conditio non fuerit in poteſtate filij, veluti, ... tunc ſubſtitutus non admittitur, niſi filius ab eo nominatim exhæredatus fuerit.

5 ¶ Si libertus filium emancipatum heredem inſtituerit, eiuſque fideicommiſerit, vt totam hereditatem Sempronio reſtitueret, & filius, cùm ſuſpectam ſibi hereditatem diceret, iuſſu prætoris adierit eam, & Sempronio reſtituerit: non inique patrono bonorum poſſeſsio partis debitæ dabitur, perinde ac ſi non filius, ſed is cui hereditas reſtituta eſt, liberto heres extitiſſet. Item cum filius hæreditatem liberti patris omiſerit, & coheres eius totius hæreditatis onus ſuſceperit, danda erit patrono bonorum poſſeſsio. vtroque enim caſu non filio ſed extraneo pars ſcriptus.

De vno ex tribus patronis ceſſante.

21. *Idem* libro 26. Digeſtorum.

Ex tribus patronis vno ceſſante bonorum poſſeſsionem petere, duo reliqui partes habebunt.

De manumiſſo à filiofam. milite.

22. *Marcianus* libro 1. Inſtitutionum.

Si filiusfamilias miles manumittat, ſecundùm Iuliani quidem ſententiam, quam libro vigeſimo ſeptimo Digeſtorum probat, patris libertum facit. ſed quamdiu (inquit) viuit, præfertur filius in bona eius patri. ſed Diuus Hadrianus Flauio Apro reſcripſit, ſuum libertum eum facere, non patris.

De patrono qui ſe dedit in adoptionem. 1. De filio patroni & nepotibus ex altero filio. 2. De filio duorum patronorum.

23. *Iulianus* libro 27. Digeſtorum.

Si libertus præterito patrono extraneum inſtituerit heredem, & patronus, antequam contra tabulas bonorum poſſeſsionem petierit, in adoptionem ſe dederit, deinde ſcriptus omiſerit hereditatem, patronus totorum bonorum liberti poſſeſsionem vt legitimus petere poteſt.

1 ¶ Si libertus inteſtato deceſſerit, relictis patroni filio, & ex altero filio duobus nepotibus, nepotes non admittentur, quamdiu filius erit: quia proximum quemque ad hæreditatem liberti vocari, manifeſtum eſt.

2 ¶ Si autem ex duobus patronis alter vnum filium, alter duos reliquiſſet, dixi viriles inter eos partes fieri.

De duobus patronis.

24. *Idem* libro 65. Digeſtorum.

Communi liberto, ſi ex duobus patronis alter iuſiurandum exegerit, ne vxorem ducat, vel viuo liberto deceſſerit, is, qui extra hanc culpam fuerit, vel ſuperuixerit, partis vtriuſque debitæ bonorum poſſeſsionem ſolus habebit.

Si debitores communicent ab herede liberti.

25. *Idem* libro 1. ad Vrſeium Ferocem.

Quamdiu patrono bonorum poſſeſsio partis debitæ dari poteſt, exceptio debitoribus datur aduerſus heredem petentem. ... bonorum poſſeſsionem propter debita contra tabulas petere poſſit.

De liberto qui die cedente legati deceſſit.

26. *Africanus* libro 2. Quæſtionum.

Liberto octoginta habenti, fundus quadraginta legatus eſt is, die cedente legati, deceſsit extraneo herede inſtituto, reſpondit, poſſe patronum partem debitam vindicare, nam videri defunctum mortis tempore ampliorem habuiſſe quam centum, ſtatim hereditas eius propter computationem legati pluris venire poſſit, neque referre, heres inſtitutus repudiet legatum liberto relictum, necne. nam, & ſi de lege Falcidia quæratur vtile legatum, quamuis repudiatum, in quadrantem hereditatis imputatur legatariis.

De nepote patroni exheredato.

27. *Idem* libro 4. Quæſtionum.

Viuo filio ſi nepos exhæredatur, nocebit ei exheredatio ad bona libertorum auitorum.

Si in libertinum animaduerſum ſit. 1. Si libertus vnciam patri ... ſibi ... aut fugerit.

28. *Florentinus* libro 10. Inſtitutionum.

Si in libertinum animaduerſum erit, patronis eius pars, quæ in bonis eius habituri eſſent, ſi is in quem animaduerſum eſt, ſua morte deceſſerit, eripiendum non eſt, ſed reliquam partem bonorum, quæ ad manumiſſorem iure ciuili non pertineat, fiſco eſſe vindicandam placeat.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Eadem ſeruantur in bonis eorum, qui mortem accuſationis mortem ſibi conſciuerint, aut fugerint a, quæ in damnatorum bonis conſtituta ſunt.

De manumiſſione ex cauſa fideicommiſſi.

29. *Marcianus* libro 9. Inſtitutionum.

QVi b ex e cauſa fideicommiſſi c manumittitur, eſt quidẽ libertus manumiſſoris, & tam contra tabulas, quàm ab inteſtato ad bona eius venire poteſt quaſi patronus, ſed operas ei imponere non poteſt, nec impoſitas ab eo petere e.

2 ¶ Sed ſi defuncto filio f ſuo legauit ſeruum & rogauit vt eum manumittat ea mente, vt plenum ius patroni habeat, defendendum eſt, poſtea eum operas iure imponere.

De periciene in ſeruitutem.

30. *Gaius.* lib. 2. ad Edictum prætoris vrbani, tit. de liberali cauſa.

SI quis libertum paternum in ſeruitutem ex voluntate perierit, vt cauſam euictionis g ſibi conſeruet, non amittit beneficium bonorum poſſeſſionis.

Si libertus patroni fundum, quem ab eo alienum emerat, legauit.

31. *Marcianus* lib. 9. Digeſtorum.

PAtrono libertus fundum, quem ab eo alienum emerat, legauit: & conſtituit patronus ad ſe pertinere legatum. contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere non poteſt h, etſi nihil profecit ei legatum i, quia alienam rem legauerit ei libertus: quia patronus ipſe eum liberto vendiderat.

De bis manumiſſo.

32. *Idem* libro 10. Digeſtorum.

SI libertus meus in ſeruitutem redactus, poſtea ab alio k liberatus eſt, & eius coeperit eſſe libertus, præteritur mihi in contra tabulas bonorum poſſeſſione, qui eum manumiſit.

Si patronus non alterit libertum.

33. *Modeſtinus* lib. ſingulari de Manumiſſionibus.

SI patronus non l aluerit libertum; lex Ælia Sentia adimit eius m libertatis cauſa impoſita, tam ei, quàm ipſi, ad quem ea res pertinet. item hereditatem ipſi & liberis eius, niſi n hæres inſtitutus ſit, & bonorum poſſeſſionem, præter quàm ſecundum tabulas.

De duobus patronis altero præterito, altero ex ſemiſſe hærede inſtituto.

34. *Iauolenus* libro 3. ex Caſſio.

SI libertus, cùm duos patronos haberet, alterum præterit, alterum ex ſemiſſe fecit hæredem, & alteri extraneo ſemiſſem dereliquit, ſcriptus quidem patronus debitam ſibi partem [illegible] habet de cetera o autem parte patroni: quæ ſupra debitum ei relicta eſt, & de ſemiſſe extraneo relicto, alteri patrono pro rata portione ſatis fieri oportet.

Si libertus à quo herede patroni vſumfructum fundi legauerit, filiumque eius inſtituerit heredem.

35. *Idem* libro 3. Epiſtolarum.

A Liberto ſuo hærede Seius p vſumfructum fundi Mæuio legauit. ſ 35 q libertus q Mæuio r hærede relicto ſ deceſſit. quæro, cùm contra tabulas teſtamenti t petierit filius Seij: adverſus Mæuium, vtrum deducto vſuf. pars debita ei fundi reſtituenda ſit, an ſolida: quia eorum bonorum acceperit poſſeſſionem, quæ liberti, cùm moreretur, fuerunt? & reſpondit Vſumfructum in cauſam priſtinam reſtituendum putò. optimum itaque erit arbitrum poſtulare, vt arbitrio eius vſusfructus in integrum reſtituatur.

De liberto qui non eſt ſoluendo.

36. *Idem* libro 8. Epiſtolarum.

LIbertus, qui ſoluendo non erat, præterito patrono extraneos x reliquit hæredes. quæro, an poſſit patronus petere contra tabulas bonorum poſſeſſionem. reſpondit: Cum à ſcriptis heredibus adita eſt hereditas, patronus contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere poteſt: quia ſoluendo y hæreditas eſt, quæ inuenit heredem, & ſanè abſurdum eſt, ius patroni in petenda bonorum poſſeſſione contra tabulas aliorum z comparatione, non iudicio ſ ipſius patroni æſtimari, ut forteque patrono, quod modicum vindicaturus eſt. Multi enim caſus interuenire poſſunt, quibus expediat patrono petere bonorum poſſeſſionem, quamuis æris alieni magnitudo, quam libertus reliquerit, facultates patrimonij eius excedat. Veluti ſi prædia ſunt aliqua ex bonis liberti, in quibus maiorum a patroni ſepulchra ſint: & magni æſtimat patronus, hæreditatem poſſeſſionem pro parte ea ad ſe pertinere, vel aliquod mancipium, quod non pretio, ſed affectu ſit æſti-

mandum, non ergo ideo minus habere debet ius petendæ bonorum poſſeſſionis, qui animo potius, quàm aliorum comparatione bona liberti æſtimat: cùm eo ipſo ſufficere patrimonium videri poſſit, quod & hæredem habeat, & bonorum poſſeſſorem.

De his, quæ libertatis cauſa impoſita ſunt, liberto remiſſis. 1. De liberis nec non vindicatis.

37. *Vlpianus* lib. vndecimo ad legem Iuliam & Papiam.

IVlianus ait, ſi patronus libertatis cauſa impoſita libertæ remiſerit b, filium eius à bonorum poſſeſſione ſummoueri, ſcilicet quia nec contra tabulas teſtamenti liberti bonorum poſſeſſionem accipiat, quotiens pater eius donum c, munus, operas liberto remiſerit.

1 ¶ Planè ſi patroni filius libertatis cauſa impoſita remiſerit d, nihilominus familiam bonorum poſſeſſionem contra tabulas liberti accipere eſt: quia filius remittendo libertatis cauſa impoſita, fratrem ſuum non ſummouet.

2 ¶ Si libertus heredem ſcripſerit iſque priuſquam de familias quæſtionem haberet, adierit hæreditatem, patronum ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem non admitti, Iulianus ait. debuit enim & patronus liberti necem vindicare. quod & in patrona erit dicendum.

De nepotibus patroni ex filio exheredato. 1. Si filius liberti omiſerit patris hereditatem.

38. *Terentius Clemens* libro 9. ad legem Iuliam & Papiam.

QVæritur, an filio exheredato etiam nepotes ex eo à bonorum poſſeſſione liberti excludantur. quod vtique ſic dicendum eſt, vt viuo filio, donec in poteſtate eius liberi manent, non admittantur ad bonorum poſſeſſionem: ne qui ſuo nomine à bonorum poſſeſſione ſummouentur, per alios ſ eam conſequantur. ſin autem emancipati à patre fuerint, vel alio modo ſui iuris effecti, ſine aliquo impedimento ad bonorum poſſeſſionem admittantur.

1 ¶ Si filius liberti omiſerit patris ſui hereditatem, hoc patrono proficiet.

De patroni filia in adoptionem data.

39. *Idem* lib. 10. ad legem Iuliam & Papiam.

PAtroni filia, ſi in adoptiua ſ familia ſit, ad bona libertorum paternorum admittitur.

De filio patroni exheredato.

40. *Idem* lib. 12. ad legem Iuliam & Papiam.

SI pater exheredato filio ita cauit, vt eius in libertum ſaluum ei eſſet, nihil ei ad hanc rem nocet & ex hæreditatio.

De ſeruo patrono, cui quod debitum portionem ſatisfactum eſt, impoſito.

41. *Papinianus* libro 12. Quæſtionum.

SI libertus patrono, quod ad debitam portionem attinet, ſatisfaciat u, inuito u tamen aliquid extorquere conetur quiſ ſummendum eſt quantitate Quid enim, ſi ex parte debita inſtituto præceptum præterea legentur q, & rogetur ſeruum proprium, qui ſit decem vel minoris pretij, manumitteret? iniquum eſt, & legatum velle percipere, & libertatem ſeruo non dare ſed parte debita accepta & legato temperate, & libertatem imponere non cogi, ne ſeruum forte de ſe malè meritum cogatur manumittere. Quid ergo, ſi ſolo eodem hærede inſtituto, idem libertus petierit & ſubſtitutum habebit, quæ decreti remedium poterit procedere, vt accepta debita portione, cætera pars ad ſubſtitutum perueniat, ita vt, ſi forte ſeruus redimi potuiſſet, præſtaretur libertas: ceſſante verò ſubſtitutione, patronum hæreditatem liberti amplectentem prætor, qui r de fideicommiſſo cognoſcit, libertatem ſeruo eum imponere cogat ſ.

De filio patroni exheredato à patre & arrogato à fratre. Si quis alio iure veniat quàm eo quod amiſit. 1. Si libertus aliorum bonorum caſtrenſium, aliorum cæterorum heredem fecerit. 2. Si filius liberti heredes ſubſtitutos dicatur. 3. Si patroni filia heres teſtamento pendente [illegible] ſuſſe inſtituenti, accesſerit.

42. *Idem* libro 13. Quæſtionum.

FIlius, qui patri hæres extitit, fratrem exhæredatũ adrogauit, atque eo hærede eo relicto defunctus eſt. bonorum poſſeſſionem liberti [illegible] naturalis exhæredatus non habebit. nam * cui non t exheredatio [illegible] adoptio noceret, nocere debet exhæredatio: quoniam [illegible] edicto inrogaretur, adoptionis remedio non obliteraretur. [illegible] qui alio iure venit, quàm eo quod amiſit, ob noxei [illegible] ſed prodeſt quod habet. ſic dictum eſt, patrono [illegible] non obeſſe quod quaſi patronus delegauit, [illegible]

1 ¶ Papinianus Caſtrenſium bonorum Titium, & libertus fecit hæredem cæterorum alium, adita eſt à Titio hæreditas. magis mihi placebat, nondum patronum poſſe iam contra tabulas petere poſſe, verum illa quæſtio interuenit, an omittente eo, qui reliqua bona accepit, pertine Titio [illegible] quæ ſi pares eiuſdem hæreditatis accepiſſet, verius mihi videtur, [illegible] iure [illegible] cætera. Titius igitur hæres non poterit [illegible] manumiſſorem, cum Titio nihil [illegible] bonis cæteris [illegible] nondum ad eadem teſtamenta pertinent.

a Fugiens ſtatim dominio compareant, & bona eius publicantur, verbi ſui ipſos occultatores eſt. Nouel. 5 [illegible] ſua ſententia ſ ſuſpectus. l. 7. §. 1. ſup. de ſuſpect. atque ita, qui olim in exilium voluntarium ierant, poſtea aqua & igni interdicebantur. Interdictionem ſequebatur bonorum publicatio, v. Cuia 7. obſ. 22.
b l. 1. C. de bon. poſſ. contra tabulas liberti.
c & ſic qui plero datore non eſt manumiſſoris.
d l. 7. §. 4. ſup. de oper. libert.
e excipe legem 47. §. ult. prox.
f l. 3. §. 1. inf. de fideic. libert.
g adde l. 3. inf. de iniuriis.
h quia liberti agnouit teſtamentum.
i Vt in ſpecie l. 15. ſup. de dote.
k adde caſum l. [illegible] [illegible]

[illegible]

u l. 1. §. 11. ſup. h. t. quia in fraud patroni d [illegible] Quæ illa mancipia [illegible] non pretio [illegible] affirmare ſolerent [illegible] patronus noſtri nobis [illegible] effectum & affectus opponentis [illegible] Denique aliud eſt pretium [illegible] Res cum [illegible] proprio aſſe [illegible] quod [illegible] comunigio [illegible] l. 103. ſup. de [illegible]

a ſed, ſcilicet, Aſſiduus enim interdum habeat ratio. l. 54. ſup. mandati.
b Si patronus remiſerit liberto impoſitas ei operas, à petitione bonorum poſſeſſionis contra tabulas liberti repellitur. l. 20. §. de iur. patr. [illegible] de oper. libert. [illegible] de bon. poſſ. contra tabul. liberti. 51. ſup. de [illegible]
d Reſolucte dicit, ut Cicero [illegible]
e l. 3. tit. de his quib. ut indig.
f Imò ſi fieri [illegible]
[illegible]
n Id eſt, ab inteſto.
o vitetia.
p patrono.
q per libertum.
r fideicommiſſo.
ſ al. cogat.
t Non exheredatio quod [illegible]
u Sic [illegible] Cuiac. [illegible]
x Excluſus [illegible]
z l. 3. ſup. de [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Cùm filius liberti impubes, qui ſubiectus dicitur, ex prima parte bonor. poſſeſſionem accipiat, an patronus defuncti poſſeſſionem accipere poſſit, quæſitum eſt. & ſine dubio, qui ſequentis gradus ſunt, non † admittuntur interim. * cum enim præcedit alia poſſeſſio, qui ſequitur accipere non poteſt a. Planè ſi contra eum, qui ſubiectus dicitur, fuerit iudicatum, data non intelligitur.

¶ Sed & in patrono, pendente controuerſia, idem erit dicendum. planè quod ad patroni quoque perſonam pertinet, differri controuerſia debebit.

3 ¶ Si falſum à liberti teſtamentum ab aliis in prouincia dictum, atque ita res per appellationem extracta eſſet: defuncta medio tempore patroni filia, quam libertus hæredem inſtituerat: filio mulieris ſeruauit Diuus Marcus eam partem bonorum, quam filia patroni vel iure inteſtati, ſi vixiſſet, habere potuit e.

De patrono ſubſtituto hæredi ex ſemiſſe.

43. *Idem* § lib. 14. Quæſtionum. §

IVlianus putat, patronumque Titio pro parte dimidia hærede inſtituto ſubſtitutus, eo deliberante d, bonorum poſſeſſionem contra tab. accepit, ſi poſtea Titius non adierit hæreditatem, nihil ei, qui adiit hæreditatem, abſtuliſſe: non magis quàm ſi ſub conditione fuiſſet inſtitutus. igitur Titio deliberante, res in incerto erit e, veriúſque temis ex ſubſtitutione in poſſeſſionem conſecratur, an Titio adeunte ſingulis hæredibus partes debitæ auferantur.

Si à patrono ex debita portione inſtituto fideicommiſſum relinquatur purè, eique eorundem legetur ſub conditione. 1. Si patrono inſtituto ſeruus legetur ad ſupplendam debitam portionem. 2. Quo tempore ſpectatur quantitas bonorum liberti.

44. *Paulus* § lib. 5. Quæſtionum. §

SI patronum ex debita portione hæredem inſtituas, & purè roges fundum dare, eique ſub conditione tantundem leges, in conditionem fideicommiſſum redigitur. erit tamen & hic, quod moneat onerabitur e enim patronus ſatiſdatione fideicommiſſi. Sed dicendum § eſt § ab eo fideicommiſſario cauendum, à quo patrono legatum eſt, vt vndique patronus ſuum ius habeat immunitum.

1 ¶ Patronus hæres inſtitutus, legato ei ſeruo, per quem ſuppleretur debita ei portio, non petet contra tab. bonorum poſſeſſionem, quamuis ſeruus clauſis tabulis deceſſit.

2 ¶ Si ex bonis, quæ mortis f tempore fuerant, debitam partem dedit libertus in hæreditate vel legato, ſeruus tamen poſt mortem liberti reuerſus g ab hoſtibus augeat patrimonium, non poteſt patronus propterea queri, quòd minus habeat in ſeruo, quàm haberet, ſi ex debita portione eſſet inſtitutus.

¶ Idem eſt § & § in alluuione, cùm ſit ſatisfactum ex his bonis, quæ mortis tempore fuerunt.

¶ Idem eſt § & § ſi pars legati liberto relicti ab eo, cui ſimul datum erat, vel hæreditatis, nunc illis abſtinentibus, adcreſcat.

De inſtitutione patroni & ſerui eius, vel ſerui tantum.

45. *Idem* § lib. 9. Quæſtionum. §

SI patronus ex ſexta ½. & ſeruus eius ex reliqua parte ſit heres inſtitutus: nec ex ſerui portione fideicommiſſum debetur. at ſi ſeruus duntaxat heres inſtitutus eſt, puto nec hic ex debita portione præſtandum.

Si patronus deceptus falſum iudicium ſecutus ſit.

46. *Idem* § lib. 3. Reſponſorum. §

PAulus reſpondit: Patronus, qui deceptus † falſum iudicium teſtatoris ſecutus eſt, bonorum poſſeſſionem contra tab. teſtamenti liberti petere non prohibetur.

De nepote patroni exhæredato. 1. De eo qui ex voluntate patris accuſauit libertum. 2. De libera teſtamenti factione liberto conceſſa. 3. De nepote patroni poſt mortem aui concepto. 4. De filio patroni militis ab eo præterito.

47. *Idem* § lib. 11. Reſponſorum. §

PAulus reſpondit, exhæredationem nepotis, quæ non notæ k gratia, ſed alio conſilio adiecta eſt, nocere ei non oportere, quominus contra tabulas libertorum aui bonorum poſſeſſionem petere poſſit.

1 ¶ Quæro, an ſi Titia patroni filia iactat † Titium patrem ſuum, prius quàm moreretur, literas ad ſe feciſſe, quibus adiiceret, per libertos ſuos maleficiis appetitum, eáſque literas § ſe § ſecutam, poſt mortem patris libertos accuſare, an aliquid ei prodeſſe poſſit hæc excuſatio? Paulus reſpondit eam, quæ ex voluntate patris accuſauit, non debere repelli à bonorum poſſeſſione contra tabulas: quoniam non ſuum iudicium, ſed alienum executa eſt.

2 ¶ Patroni filius epiſtolam talem liberto emiſit: *Sempronius Pollio liberto ſuo ſalutem. Ob merita tua, ſed eique tuam, quam mihi ſemper exhibuiſti, concedendi libertatem m teſtamenti factionem.* quæro, an patroni filio nihil e relinquere debeat. Paulus reſpondit, eum libertum de quo quæritur, liberam teſtamenti factionem conſecutum non videri n.

3 ¶ Paulus reſpondit nepotem etiam poſt mortem aui conceptum, ſuperſtitem liberto, bonorum poſſeſſionem contra tabul. liberti aui petere poſſe, & ad hæreditatem legitimam eius admitti. reſponſum enim Iuliani tantùm ad hæreditatem legitimam, item bonorum poſſeſſionem aui pertinere.

4 ¶ Paulus reſpondit, quamuis filij à patre milite præteriti, pro exhæredatis habeantur, tamen non a eouſque ſilentium patris eis nocere debere, vt § & § à bonis libertorum auitorum repelli debeant.

¶ Idem b reſponſum c eſt etiam de bonis libertorum paternorum.

De eo qui libertum effracturæ crimine accuſauit.

48. *Scæuola* § lib. 2. Reſponſorum. §

QVæro de eo qui libertum effracturæ d crimine accuſauit e? Reſpondit, ſi eiuſmodi effracturæ crimine accuſatus ſit, ex quo, ſi probaretur, in metallum datus eſſet, denegandam bonorum poſſeſſionem.

De liberto adrogato per obreptionem.

49. *Paulus* § lib. 3. Sententiarum. §

LIberto per f obreptionem g adrogato h, ius ſuum patronus non amittit i.

De patrono, cuique quod eſt in eius poteſtate ex minore parte inſtituto. 4. De patrono qui hæreditatem reſtituit. 5. De filio patroni arrogato à liberto. 6. De liberatione patrono legata.

50. *Tryphoninus* § lib. 17. Diſputationum. §

NIhil intereſt, ipſe patronus ſcriptus heres ex minore parte, adierit hæreditatem, an k ſeruum ſuum ſcriptum iuſſerit adire hæreditatem, quam retinet. nihilo minus enim repulſus erit à contra tabulas bonorum poſſeſſione.

1 ¶ Si tamen antequam iuberet liberti hæreditatem adire ſeruum vendiderit, aut manumiſerit, & ita ipſe nouus libertus, aut emptor, heredes extiterint, verbis edicti non prohibetur patronus accipere contra tabulas bonorum poſſeſſionem.

2 ¶ Sed nunquid prætor ei denegare poſſeſſorias actiones debeat, ſi fraudem edicto eius facere voluit, vt pretio vberiore percepto, vel tacita l pactione etiam hæreditatis ex inſtitutione delatæ commodum, & bonorum poſſeſſionis contra tabelas haberet? faciliórque m ſuſpicio, per filium ſcriptum hæredem, quamuis emancipatum adeuntem, liberti hæreditatem ipſum patronum habere, cùm * omnia quæ noſtra ſunt, liberis noſtris vos n paremus.

3 ¶ Si tamen clauſis o adhuc tabulis teſtamenti liberti, cùm ignoraret iudicium eius patronus, eorum quid, quæ ſuprà ſcripta ſunt, circa inſtitutum ſubiectum iure ſuo fecit, amota fraudis ſuſpicione, ſuo iure § in § bonorum poſſeſſione contra tab. vtetur.

4 ¶ Si patronus ex debita p portione à liberto ſcriptus, rogatúſque hæreditatem reſtituere, ſuſpectam dixit, & compulſus adire, cùm retinere poſſet, reſtituerit, non poterit accipere contra tab. bonorum poſſeſſionem: & quia adgnouit iudicium liberti: & quia ſpreuit, & quaſi damnauit eam poſſeſſionem.

5 ¶ Longè diſtat ab hoc patroni filius, quem libertus adrogauit, & ex minore parte hæredem ſcripſit, cùm nemo ex familia patroni alius eſſet. quamquam enim hic ipſo iure, quippe q ſuus hæres deprehenditur, ſi tamen ſe non immiſcuit hæreditati ut patris, ſed r abſtinuit quaſi patroni, tamen filius admittendus eſt ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem.

6 ¶ Si debenti patrono certam pecuniam, liberationem libertus reliquiſſet, iſque viſus eſt, aduerſus heredem petentem debitum doli exceptione, aut acceptilatione liberatus eſt debito propter legatum: dicendum eſt, eum non poſſe accipere contra tabulas bonorum poſſeſſionem f.

Si pater accuſauit manumiſſum libertum.

51. *Labeo* lib. 2. Pithanon à Paulo Epitomatorum. §

SI eundem libertum & tu capitis accuſaſti, & pater tuus manumiſit, non poterit tibi eius liberti bonorum poſſeſſio ex edicto prætoris dari. *Paulus*: Immo contrà accidet, ſi quem ſeruum accuſaueris, deinde is patris tui factus ſit, & is poſtea eum manumiſit.

DE a LIBERTIS VNIVERSITATIVM b.

TIT. III.

1. *Vlpianus* § lib. 49. ad Edictum.

MVNICIPIBVS c plenum ius in bonis libertorum libertarum defertur, hoc eſt id ius quod etiam patrono.

1 ¶ Sed an omnino petere bonorum poſſeſſionem poſſint, dubitatur. mouet enim, quòd q conſentire non poſſunt? Sed per alium e poſſunt petita bonorum poſſeſſione ipſi adquirere. ſed quâ è ratione ſenatus cenſuit ei vt reſtitui eis ex Trebelliano hæreditas poſſit: qua d ratione alio ſenatuſconſulto, heredibus e eis inſtitutis à liberto, adquirere hæreditatem permiſſum eſt, ita f bonorum quoque poſſeſſionem petere dicendum eſt.

2 ¶ Temporáque bonorũ poſſeſſionis petendæ omnium municipibus, collegiis, vniuerſitatibus etiam dari contra tab. libertorum ſuorum. Quo ex loco pariter obſeruamus collegia licita, manumittendorum ſeruorum ius habuiſſe, ...l. 3. § 6 ... de manum. quæ ſeruis. ... quæ ſcripſi ad l. vlt. C. de ſeruis reipub. manum. ... Veterum ius ad municipia ſeculo extenditur. ... l. 17. § 8 ... ad ... poſſ. ... Arguméntum ex iure fideicommiſſi petendi ad ſucceſſionem liberti petendam. adde Vlp. 24. § 5. ... ad Treb. & Argumentum, ab hæreditatis petitione, ad bonorum poſſeſſionis petitionem ... l. ... inſt. ... § 3. ... l. de bon. poſſ.

Marginal notes:

† Hodie admittuntur; vid. d. qui admitti ad bonorum poſſeſſ.

a Cor ita? colligo ex lege 25. § 7. ... de hær. ſiſi.

b l. 6. § 1. ſup. eo.

c l. ſed eſt decem ... § ... de bonor. poſſeſſ. contra tab.

d Si patronus, dum deliberat inſtitutus & ſubſtitutus, bonor. poſſeſſionem contra tab. liberti petit, & tenetque l. inſtitutus moritur, patronus ſuccedit ab inteſtato.

e l. 5. § 29. l. 43. de poſſeſſ.

f l. 3. in fi. ſup. eo.

g Serui ab hoſtib. reuerſi, poſt mortem teſtatoris augent hæreditatem. l. 43. § ad leg. Falc.

h quæ non facit certiam patrono debitam. § 3. Inſt. de ſucceſſ. libert.

† Legitimam hæreditatem vindicare non prohibetur is, qui, cum ignoraret vires teſtamenti, iudicium defuncti ſecutus eſt, l. 6. ſup. hæred. de pet.

k vide l. 12. § 2. ſup. eod.

l adde l. 9. § eod. m l. 14. in fi. § 3. eo.

n i. immunem à relinquenda mihi legitima.

o patroni filio aliquid relinquendum. l. 3. ſup. de bon. poſſ. § 3. Inſt. de ſucceſſ. libert.

p v. quæ not. ad l. 3. ſup. quid iniuſtum. l. 13. C. de iniuſt. de libera teſtamenti factione, vide Cu ... obſ. 12.

q Pro exhæredatis habentur qui præteriti ſunt à patre milite. Præteriti à patre milite, quaſi exhæredati eſt, v. l. 9. § 6. de teſt. milit.

Quaſi exhæredati ſunt, inquam, quippe præteritio quæ habetur pro exhæredatione, non propriè eſt exhæredatio.

a Imò, contraque l. 13. ſup. eod. ... inſt. 14. obſ. 12.

b Imò non idem l. 12. in fi. ſup. eod.

c reſponſum non eſt, v. Cuiac. 14. obſeru. 5.

d de eo crimine agitur in l. 1. C. de locat. Effractores ſunt, qui vi fores vel parietes effringunt, de quorum pœna, ... l. 7. § 1. ... de eff. præfecti vigil. l. 6. § 1.

e de pœna: vide Cuiac. 10. obſ. 27.

f v. l. 10. ſup. de iure patronatus.

f Qui per obreptionem adrogatur, conditionem ſuam celat: ideóque non ſit ingenuus, nec patronum iure ſuo excludit, l. 10. § 1. ſup. de iu ... vac.

g Obreptionis animo adire quid ſit, vide l. 29. inſ. de falſ.

h In filium.

i Libertus ita ... non ſit ingenuus, man et ſemper libertus, l. ... § de ſtat.

k ... l. 4. in fi. § ...

l Tacita pactio hic dicitur, & apud Plin. ... epiſt. ... alibi, tacita ſumma, l. 47. § 1. ... de paſſ. tacitum mutuum, Grl. 22. tacitum fideicommiſſum, h. e. fraudulentum. Nam plerunque tacitum cum dicimus, fraudes intelligimus.

m In filio praeſumitur facilior ſuſpicio, quam in alio, vide quæ notaui ad l. 67. ſup. de ritu.

n l. 15. ſup. de ſucceſſ. l. 3. ... vnde liberi. l. 7. ... de bonis damn. l. 13. § 2. verſ. ... C. de legit. hæred. ideóque non præſumuntur parentes ſuos liberos decipere velle. l. 67. § 3. l. de ritu.

o clauſis tab.

p tertia. § 3. Inſt. de ſucceſſ. libert.

q Sui, ipſo iure hæredes ſunt.

r Abſtinendi & ſe immiſcendi differentia.

f l. 1. § 2. ſup. de leg. præſt.

a de libertis municipum, & aliis vniuerſitatum.

u ſenſus eſt: Bonorum poſſeſſionem ...

Universidad Rey Juan Carlos

dere in mancipibus ex indeque quo decernere de patro- na potuerunt. quod & Papinianus reſpondit.

DE ADSIGNANDIS a LIBERTIS b.

TIT. IV.

Tempus & verba S. C. 1. De numero libertorum & liberorum. 2. De liberto qui eſt apud hoſtes. 3. Quibus modis adſignatur. 4. Vel adſignatio adimitur. 5. De filio exhæredato. 7. Vel repudiante. 8. Si ſit ex patrono filius vnus, ex altero duo, & vni eorum libertus adſignatus eſt.

1. *Vlpianus* lib. 4. ad Sabinum.

SENATVSCONSVLTO, quod factum eſt Claudianis temporibus, Velleo Ruffo & Oſterio c Scapula conſulibus, de adſignandis libertis in hæc verba cauetur: *Si, qui duos pluréſve liberos iuſtis nuptijs quæſitos in poteſtate haberet, de liberto libertáve ſua ſignificaſſet, cuius ex liberis ſuis eum libertum eamve libertam eſſe vellet: is eáve, quandoque is qui eum eámve manumiſiſſet, inter viuos vel teſtamento, in ciuitate eſſe deſiiſſet, ſolus ei patronus ſoláve patrona eſſet, perinde atque ſi ab eo eáve libertatem conſecutus, conſecutáve eſſet. Vtique, ſi ex liberis quis in ciuitate eſſe deſiiſſet, neque ei liberi vlli eſſent, cæteris eius liberis, qui manumiſit, perinde omnia iura ſeruentur, ac ſi nihil de eo liberto, eáve liberta parens ſignificaſſet.*

1 ¶ Quamuis ſingulari ſermone ſenatuſconſultum ſcriptum eſt: tamen & plurib. liberis, & plures libertos libertáſve poſſe adſignari, certum eſt. d

2 ¶ Is quoque libertus, qui apud hoſtes eſt, adſignari poteſt.

3 ¶ Adſignare autem quis poteſt quibuſcunque e verbis, vel nutu f vel teſtamento g, vel codicillis, vel viuus.

4 ¶ Adimere h adſignationem etiam nuda voluntate poterit.

5 ¶ Sed & ſi exhæredato filio libertum quis adſignauerit, valet adſignatio, nec nocet ei nota i exhæredationis, quantum ad ius patronatus.

6 ¶ Sed ſi poſt adſignationem fuerit exhæredatus, non k ſemper exhæredatio adimet adſignationem, niſi hoc animo l facta ſit.

7 ¶ Sed ſi is, cui adſignatus eſt, repudiauerit, puto verius, quod m Marcellus ſcripſit, poſſe admitti fratres eius.

8 ¶ Si ſit ex patrono filius vnus, ex altero duo, & vni eorum libertus adſignatus eſt, videndum quot partes fiant hæreditatis liberti, vtrum tres, an duas habeat is, cui adſignatus eſt: id eſt, ſuam, & fratris: an verò æquales partes fiant, quoniam per adſignationem n alius excluditur. & Iulianus libro ſeptuageſimoquinto ſcripſit magis eſſe, vt beſſem hic habeat, qui fratrem excludit: quod verum eſt, quandiu frater eius viuat, vel admitti potuit ad legitimam hæreditatem. cæterum ſi fuerit capite o minutus p, æquales partes habebunt.

Si is cui adſignatus eſt, decedat relicto filio, & fratre & altero patroni filio.

2. *Pomponius* lib. 4. Senatuſconſultorum.

SEd ſi is, cui adſignaſſem, deceſſiſſet relicto filio, & fratre, & alterius patroni filio, ſemiſſem habiturum eum nepotem, quem eſſet filius meus is qui viuis habiturus, ſi ego eum libertum non adſignaſſem.

De nepote patroni. 4. De liberis eius cui adſignatus eſt. 7. Si duob. adſignetur.

3. *Vlpianus* lib. 13. ad Sabinum.

IDem erit dicendum, & ſi is qui filium & nepotem habebat, nepoti libertum adſignauerit, admittetur nepos ad legitimam hæreditatem, licet ſit alterius patroni filius, & hoc contingit patre q vivo. cæterum, ſi ille non eſſet, nihil ei prodeſſet adſignatio ad deminuendum ius alterius patroni filij.

1 ¶ Poſſe autem & nepoti q adſignari certum eſt, & præferri filio nepotem adſignatoris conſtat r.

2 ¶ Vnde quæri poterit, an, ſi filium habeat, & ex eo nepotem, poſſit, quaſi duos habeat in poteſtate, ius ſenatuſconſulti inducere? In qua ſpecie, cum placeat, etiam ei, qui in poteſtatem receſſerit eſt, adſignari: quare non admittimus, cum vtrumque eſſe in poteſtate negare non poſſumus?

3 ¶ An autem ad legitimam hæreditatem admitti poſſit hic, qui eſt in poteſtate, tractari poterit: & cum f multi ſint caſus, quibus & libertum habere, qui in poteſtate eſt, poſſit: cur non huc quoque admittendum ſit, vt per eum pater ad legitimæ hæreditatis admittatur emolumentum? quod & Pomponio rectè videtur. habent autem libertos etiam filij familias, vt putà ſi caſtrenſem t ſeruum eorum quis manumiſerit.

4 ¶ Emancipatos quoque filios eius, cui adſignatus eſt libertus, habere commodum ſenatuſconſulti puto, non vt ad legitimam hæreditatem admittantur ſed ad ea quæ poſſunt. 5. ¶ Secundum quod liberto inteſtato defuncto, quoniam ad legitimam hæreditatem admitti non poſſunt, videndum, ne admittatur filius adſignatoris in familia remanens, an non, & putem, emancipatos per prætorem præferendos.

6 ¶ Liberos autem eius, cui adſignatus eſt, accipere debemus non ſolùm filios, verum etiam nepotes a & neptes, & deinceps deſcendentes.

7 ¶ Si quis duobus adſignauerit libertum, & alter in ciuitate eſſe ſine liberis deſierit, alter non.

4. *Pomponius* lib. 4. Senatuſconſultorum.

VEl b viuus noluerit ad ſe ſe hæreditatem liberti pertinere.

5. *Vlpianus* lib. 14. ad Sabinum.

VTrum portio eius qui c in ciuitate eſſe deſiit, vel repudiauit, in familiam redeat, an verò ei potius adcreſcat d, in cuius perſona durat adſignatio? Et Iulianus libro ſeptuageſimoquinto ſcripſit, adſignationem in huius e ſolius perſona locum habere, & ſolum admittendum. quod eſt verum.

1 ¶ Quod ſi non ſine liberis deceſſerit, an cum viuo admittantur? Et putat adhuc ſolum admittendum. defuncto autem eo, liberos alterius ſuccedere, non in familiam libertum redire.

2 ¶ Sed ſi ex duobus iſtis alter filios, alter nepotes reliquerit, an ſimul ad legitimam hæreditatem admittantur? Et puto, ordinem inter eos faciendum.

De ſeruo legato qui habet vim adſignationis.

6. *Marcianus* lib. 7. Inſtitutionum.

SI ſeruus liber eſſe iuſſus fuerit, & filio legatus, deinde viuus teſtator eum manumiſerit, ad filium libertus quaſi adſignatus pertinet. hoc ita eſt, ſi ſit expreſſum eſt, vel certè intelligat non quaſi ſeruum eum legaſſe, ſed quaſi libertum adſignaſſe.

Quibus modis adſignatur. De iure & effectu adſignationis.

7. *Scæuola* lib. 2. Regularum.

ADſignare, & pure f, & ſub conditione g, & per epiſtolam h, vel teſtationem i, vel chirographum poſſumus, quia k adſignatio liberti, neque l quaſi legatum, neque quaſi fideicommiſſum percipitur, denique nec fideicommiſſo onerari poteſt.

An liberi manumiſſoris adſignare poſſint.

8. *Modeſtinus* lib. 7. Differentiarum.

LIberi patroni, quanquam & ipſi in pleriſque m cauſis manumiſſoris iure cenſentur, tamen paternum libertum liberis ſuis adſignare n non poterunt, etiam ſi eis à parente fuerit adſignatus. Idque & Iulianus, & Marcellus probant.

De filio emancipato.

9. *Idem* lib. 9. Pandectarum.

VTrum ei tantùm, qui in poteſtate ſit, an etiam emancipato o filio adſignare libertum patronus poſſit, ſi modò non pauciores quàm duos præterea in poteſtate habeat, dubitari ſolet? Et magis eſt poſſe p.

De adſignatione ſub conditione, vel in diem. 1. De duobus adſignationibus, pura & conditionali.

10. *Terentius Clemens* lib. 12. ad legem Iuliam & Papiam.

SVb conditione q vel in r diem liberto adſignato, interim, pendente die vel conditione, omnia perinde obſeruabuntur, ac ſi adſignatus non eſſet. itaque mortuo eo interim, ad omnes liberos hæreditas, & bonorum poſſeſſio pertinebit.

1 ¶ Si vni ſ purè t, alij ſub conditione libertus adſignatus ſit, eum cui purè adſignatus ſit, pendente conditione ſolum patroni ius habere dicendum eſt.

De alimentis.

11. *Papinianus* lib. 14. Reſponſorum.

ALimentorum u cauſa libertos filiis adtributos filiis adſignatos non videri reſpondi. cùm ea ratione libertis x conſuli patronus voluerit, quo facilius voluntatis emolumentum conſequantur, ſaluo iure communi.

De duobus patronis.

12. *Pomponius* lib. 2. Epiſtolarum.

SI ex duobus patronis alter eorum filio ſuo libertum adſignauerit, non obſtat, quo minus alter patronus ius ſolidum ſuum haberet.

De manumiſſione, & adſignatione eodem teſtamento facta. 1. De poſthumis. 2. Si quis ex liberis in ciuitate eſſe deſierit. 3. De adſignatione ex die vel in diem.

13. *Idem* lib. 4. Senatuſconſultorum.

TEſtamento y poterit quis & ſeruum manumittere, & eundem vt libertum adſignare.

1 ¶ De liberis z, qui ſunt in poteſtate, ſenatus locutus eſt. ergo de poſthumis nihil hoc ſenatuſconſulto prouiſum eſt. magis a tamen puto, etiam poſthumos contineri.

2 ¶ Quod inquit ſenatus b, *Si ex liberis quis in ciuitate eſſe deſiiſſet*, cum ſignificat, qui in perpetuum in ciuitate eſſe deſierit, non etiam ſi quis ab hoſtibus captus reuerti poſſit c.

3 ¶ Ex die d quoque certa adſignari poteſt.

a de adſignatione libertorum. 3. Inſt. 9. ... b ſenſus eſt, ſi vni liberorum à parente adſignatus eſt libertus, is ſolus patronus erit eui libertus adſignatus erit: non ideo tamen in perpetuum repellentur cæteri à bonorum poſſeſſione contra tabulas, vel vnde legitimi, v. Cuiac. hic. c Aſterio. Inſt. eod. Hoſtorio, Theoph. ibid. d Inſtit. eod. l. 30. in fin. inſt. qui & à quibus manumiſſ. e l. 7. l. 13. inſt. eo. §. vlt. Inſt. eod. f Nutu adſignari libertus poteſt. Nutu pleraque ita conſiſtunt, vide l. 52. in fin inſ. de obligationibus. g vel ab inteſtato, §. 3. Inſtit. eod. Porrò hinc colligunt, in teſtamento poſſe contrarium haberi, quia de re ſibi ad l. 21. in fin. ſup. qui teſtamenti. h Ademptio fit etiam nuda voluntate, & quibuſcunque verbis: non in ea re formalia quædam verba ſunt inuenta. Theoph. i Exhæredatio notæ & iniuriæ ſpecies, v. l. 3. ſup. de bonorum poſſeſſ. contra tabul. k l. 47. ſup. de bon. libert. l Animus in exhæredatione perſpicitur. Vnde fit, vt adſignatus filio libertus exhæredato poſt filio, adſignatus maneat: niſi exhæredatio animo quoque adimendæ adſignationis facta ſit. m Vni libertum qui adſignat, alterum excludit. n vide Vlp. 27. §. vlt. o l. 23. l. 59. ſup. de bonis libert. p al. in patrui vita. q Nepoti quoque libertus adſignari poteſt, §. 2. Inſtit. eod. r vnde? Iubeat teſtator & erit ita, Nou. 21. ſ Libertum habere poteſt etiam is qui in poteſtate eſt, puta filius familias, miles caſtrenſes ſeruum, cum eiuſque à ſe manumiſſum. t l. 1. ſup. de iure patronat.

u l. 2. ſup. de alimentis. x l. 46. l. 48. in fi. ſup. de ritu. vide Paul. 3. ſent. l. 5. 2. y l. 1. §. 3. l. 7. ſup. ee. z Liberorum appellatione continentur poſthumi. a Poſthumo etiam libertum adſignare poſſumus: vt ſit ea parte eadem ratio poſthumi & iam nati. b §. 1. ſup. ee. c Itenim auget hæreditatem, l. 43. §. ad leg. Falc. l. 44. §. 2. 5. de bon. libert. adde l. 7. ſup. eod.

ſed

Universidad Rey Juan Carlos

a Imò poſſe videtur l. 10. ſup. eod.
b puta alienatum &c. 5. ſeu de lege Fauiana. Paul. 3. ſent. 3. ſenſus eſt, Non licere liberto familiam ſuam, hoc eſt bona ſua in fraudem patronorum minuere. [illegible] 6.
c à liberto teſtato ſc. id patronus actione Fabiana reuocare poterit adusque ſuam legitimam. l. 3. §. 2. inf. eod. Inteſtato verò Caluiſiana d. l. 3. §. 3. l. eod. v. apud Oldendorpium praxim huius actionis claſ. 6. act. 2.
d l. 1. C. e. t.
e tertia, §. 3. Inſt. de ſucceſ. libert.
f adde l. 16. §. 6. ſ. de hered. petit.
g Mortis cauſa donationes comparantur legatis. §. 1. Inſt. de donat.
h In eo non videtur fraudare patronum, quia paternis pietas non eſt reprehendenda. §. 10. inf. eod.
i Argumentum à legato ad donationem cauſa mortis.
k adde l. 19. in ſi. ſ. de verb. oblig.
l & ſic ex poſt facto.
m etſi non adquiſiit. Bal. adde l. 6. ſ. quæ in fraud. cred.
n l. 3. in ſi. ſ. quæ in fraud. cred.
o l. 56. l. de re iud.
p ſicut iniuriarum actio in bonis noſtris non computatur ante litem conteſtatam l. 28. inf. de iniur. ita nec querela inofficioſi teſtamenti v. Cuiac. 17. obſ. 17.
q Actio de inofficioſo multa ſpecialia ab hæreditatis petitione habet, quaſi vindictæ perſecutionem habet, vt hic. (qua de cauſa etiam accuſatio appellatur) datur in eum qui iuſto titulo poſſidet, reſciſſoria eſt.
r Imò poſſe videtur. arg. §. 7. ſ. eo. item.
ſ v. §. 2. l. eod.
t vlcus ſc.
u ob id quod mortis cauſa donatum eſt.
x ob id quod inter viuos donatum eſt. v. l. 16. §. 6. ſ. de hered. pet.
y de iuſto pretio dixi ad l. 50. inf. de ſeruis.

ſed vſque in diem certum vix a poteſt. nam ipſe ſenatus huic negotio finem præpoſuit.

SI QVID b IN FRAVDEM PATRONI factum ſit c.

TIT. V.

Summa. 1. De dolo. De mortis cauſa vel aliter factis donationibus. de legatis. 2. De eo quod donatum vel legatum eſt filio patroni. 3. De omni geſto. 4. De dolo alienantis, vel accipientis. 5. Si aduerſus compatronum donatum ſit. 6. De acquiſitione omiſſa. 7. De eo qui in lite vinci voluit. 8. De actione omiſſa. 9. De tranſactione. 10. De donatione. 11. De pluribus donatariis. 12. De venditione, emptione, locatione, conductione, permutatione. 14. De venditione, & pretij donatione. 17. De mutuatione. 18. De promiſſione. 19. De fideiuſſione, oppignoratione. 20. Mandatore. 21. De parte, & de his quæ diuidi non poſſunt. 22. Si ſeruo aut filiofam. donatum, vel cum eo contractum ſit. 26. Qualis ſit hæc actio. De ſucceſſoribus. 27. De filio patroni. 28. De fructibus.

1. *Vlpianus* lib. 44. ad Edictum.

SI quid dolo malo liberti factum eſſe dicetur, (ſiue teſtamento facto, ſiue inteſtato libertus deceſſerit) quo minus quam pars d debita e bonorum, ad eorum quem perueniat, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere poſſunt, cognoſcit prætor, & operam dat, ne ea res f ei fraudi ſit.

1 ¶ Si alienatio dolo malo facta ſit, non quærimus, verùm mortis cauſa facta ſit, an non ſit. omnimodo reuocatur. Si verò f non ſit dolo malo facta, ſed aliàs, tunc actori probandum erit, mortis cauſa factam alienationem. Si.n. proponas, mortis cauſa factam alienationem, non requirimus, verum dolo malo facta ſit, an non ſit. ſufficit enim docere mortis cauſa factam. nec immeritò: mortis g cauſa enim donationes comparantur legatis: & ſicut in legatis non quærimus dolo malo factum ſit, an non ſit: ita nec in mortis cauſa donationibus.

2 ¶ Quod autem mortis cauſa filio donatum eſt, non reuocatur h. nam i cui liberum fuit legare filio, quantum vellet, is donando non videtur fraudaſſe patronum.

3 ¶ Omne autem, quodcumque in fraudem patroni geſtum eſt, reuocatur.

4 ¶ Dolum accipere nos oportet eius qui alienauit, non eius, cui alienatum eſt. & ita euenit, vt qui fraudis vel doli conſcius non fuit, carere debeat re in fraudem patroni alienata, etſi putauit ingenuum, nec credidit libertinum.

5 ¶ Aduerſus compatronum, qui contra tab. bonorum poſſeſſ. omiſit, Fauiana non competit, ſi k non plus ſit in eo quod donatum eſt, quam pars debita patrono. Quare ſi mortis cauſa ei donatum ſit, partem faciet compatrono quemadmodum legatarius patrono l facit.

6 ¶ Vtrum autem ad ea ſola reuocanda Fauiana pertinet, quæ quis libertus de bonis deminuit, an etiam ad ea quæ non adquiſiit, videndum eſt? Et ait Iulianus lib. 26. Digeſtorum, ſi hæreditatem libertus non adierit fraudandi patroni cauſa, vel legatum repulerit, Fauianam ceſſare. quod mihi videtur verum, quamuis enim legatum retrò noſtrum ſit, niſi repudietur: attamen cum repudiatur, retrò noſtrum non fuiſſe palam eſt.

¶ In cæteris quoque liberalitatibus, quas non admiſit is libertus, cui quis donatum voluit, idem erit probandum, Fauianam ceſſare: ſufficit enim patrono, ſi nihil de ſuo in necem eius libertus alienauit, non m ſi non adquiſiit.

¶ Proinde etſi, cùm ſub conditione ei legatum eſſet, id egit ne conditio exiſteret: vel ſi ſub conditione ſtipulatus fuerit, maluit deficere conditionem: dicendum eſt, Fauianam ceſſare.

7 ¶ Quid, ſi in lite vinci voluit? Si quidem condemnatus eſt data opera, vel o in iure confeſſus: dicendum erit, Fauianam locum habere. quod ſi noluit obtinere, cum peteret, hic videndum? Et puto, hunc diminuiſſe de patrimonio. actionem enim bonis diminuit, quemadmodum ſi paſſus eſſet actionis diem abire. 8. ¶ Sed ſi (puta) querelam p Inofficioſi quam potuit, vel quam aliam q forte inſtitutam r, vel finitam, inſtituere noluit, non ſ poteſt patronus ob eam rem Fauiana experiri. 9 ¶ At ſi tranſegit in fraudem patroni, poterit patronus Fauiana vti.

10 ¶ Sed ſi libertus filiam dotauit, t hoc ipſo quod dotauit, non videtur fraudare patronum: quia pietas patris non eſt reprehendenda. 11 ¶ Si pluribus in fraudem libertus donauerit u vel pluribus mortis cauſa, æqualiter patronus aduerſus omnes, in partem ſibi debitam, ſiue Fauiana x ſiue Caluiſiana y experietur.

12 ¶ Si quis in fraudem patronorum rem vendiderit, vel locauerit, vel permutauerit: quale ſit arbitrium iudicis, videamus. Et in re quidem diſtracta deferri conditio debet emptori, vtrum malit rem emptam habere iuſto pretio, an verò à re diſcedere pretio recepto. neque omnimodo reſcindere debemus venditionem, quaſi libertus ius vendendi non habuerit: ſed fraudemus pretio emptorem, maxime cum de dolo eius non diſputamus: ſed de dolo liberti. 13 ¶ Sed ſi emerit in fraudem patroni libertus, æquè dicendum, ſi magno emit, a in pretio releuandum patronum, conditione à non ipſi delata, an velit ab emptione diſcedere, ſed venditori, vtrum malit de pretio remittere, an potius rem, quam vendidit, recipere perſoluto pretio.

¶ Et in permutatione b, & in locatione c & conductione ſimiliter idem obſeruabimus.

14 ¶ Sed ſi rem quidem bona fide vendiderit, & ſine vlla gratia libertus, pretium autem acceptum alij donauit, videndum erit, quis Fauiana inquietetur, vtrùm qui rem emit, an verò is qui pretium dono accepit? Et Pomponius libro 83. rectè ſcripſit, emptorem non eſſe inquietandum. fraus enim patrono in pretio facta eſt. eum igitur qui e pretium dono accepit, Fauiana conueniendum.

15 ¶ Et aliàs videamus, ſi dicat patronus, rem quidem iuſto f pretio veniſſe, verumtamen hoc intereſſe ſua, non eſſe venundatam, inque hoc eſſe fraudem, quòd venierit poſſeſſio, in quam habet patronus affectionem g vel opportunitatis, vel vicinitatis, vel cæli, vel quod illic educatus ſit, vel parentes ſepulti ſint: an debeat audiri volens reuocare? Sed nullo pacto erit audiendus. fraus enim in damno accipitur pecuniario h.

16 ¶ Sed ſi forte & res vilius diſtracta ſit, & pretium alij donatum, vterque Fauiano iudicio i conuenietur, & qui vili emit, & qui pecuniam accepit muneris: is tamen qui emit, ſi malit rem reſtituere, non aliàs reſtituet m, quam ſi pretium quod numerauit, recipiat. Quid ergo ſi delegatus emptor ſoluit ei, cui donabat libertus, an nihilo minus recuperaret n. & magis eſt, vt recuperare debeat, licet pretium ad alium peruenit, qui ſoluendo non eſt. nam & ſi acceptum pretium libertus prodegiſſet, diceremus nihilo minus eum qui lædit, recipere debere: ſi velit ab emptione diſcedere.

17 ¶ Si mutuam pecuniam libertus in fraudem patroni acceperit, an Fauiana locum habeat, videamus: & quod remedium in hoc eſt accepit mutuam: ſi quod accepit, donauit, conuenit eum patronus, cui donauit libertus. ſed accepit, & prodegit: non debet perdere qui mutuam dedit: nec ei imputari cui dedit.

18 ¶ Planè ſi o non accepit, & ſpopondit ſtipulanti, erit p Fauianæ locus.

19 ¶ Si fideiuſſit apud me libertus, vel rem ſuam pro alio pignori dedit in necem patroni, an Fauiana locum habeat, videamus. & nunquid cum damno meo non debeat patrono ſubueniri. neque enim donauit aliquid mihi, ſi pro aliquo interuenit, qui non fuit ſoluendo. eòque iure vtimur. igitur creditor non poterit Fauiana conueniri. debitor poterit quidem: ſed poteſt & mandati. planè ſi deficiat mandati actio, quia q donationis cauſa interuenit, erit Fauianæ locus.

20 ¶ Sed & ſi r mandator extitit, pro aliquo libertus, idem erit probandum.

21 ¶ Quamuis autem in partem Fauiana competat, attamen in his, quæ diuidi non ſ poſſunt, in ſolidum competit, vtputà in ſeruitute.

22 ¶ Si ſeruo meo vel filiofam. libertus in fraudem patroni quid dederit, an aduerſus me iudicium Fauianum competat, videamus? Et t mihi videtur ſufficere aduerſus me, patremque, arbitrioque iudicis contineri, tam id quod in rem verſum eſt, condemnandi, quàm id quod in peculio.

23 ¶ Sed ſi iuſſu patris contractum cum filio eſt, pater vtique tenebitur.

24 ¶ Si cum ſeruo in fraudem patroni libertus contraxerit, iſque fuerit manumiſſus u, an Fauiana teneatur, quæritur. Et cùm dixerimus, dolum tantum liberti ſpectandum, non etiam eius cum quo contraxit, poteſt x manumiſſus iſte Fauiana non y teneri.

25 ¶ Item quæri poteſt, manumiſſo, vel mortuo, vel alienato ſeruo, an intra annum agendum ſit? & ait Pomponius agendum.

a emptorem intendam iniuriæ beneficio legis 2. C. de reſcind. vend. hinc colligas eodem modo certo emptori conſulitur. l. 18. ſup. de contrah. emp. & minorib. l. 27. §. 1. [illegible] ſup. de minoribus. & ei [illegible] vt eſt. l. 13. §. 1. ſup. de act. emp. & marito placet æſtimatas res dotales (in quibus vice curatoris emptor) ſi quidem æſtimatio emptionem facit l. 1. ſup. de æſtimatoria l. 6. Cod. [illegible] l. 1. Cod. de oblig. l. 19. inf. de oblig. & actio. Cuiacius tamen negat dictam legem opitulari maioribus 25. annis. 18. obſ. 12. quo nomine reprehenditur à Roberto 2. Animad. 13. defenditur ab Antonio Mercatore 2. not. 13. Vide Molinæum inter duas ſuperiores opiniones notatum, dum ait, non videri emptoribus, ſi ſint æqui, ex remedio dictæ legis 2. ſubueniendum eſſe, ſicut venditoribus. §. 12. conſuet. 47.
b non qualiſcunque, ſed conditionis.
c hinc etiam colligit Robertus 2. Animad. 14. quod & notat Speculator lib. 4. parte 3. de reſcind. vend. n. 13. Beneficium dictæ legis 2. C. de reſcind. vend. etiam in permutationibus & locationibus obtinere. Et hoc quoque non negat Molinæus §. 12. conſuet. 47. negat tamen ſupplementum æſtimationis omnino in præſentia fieri, vt quæ diſconuenerat, & ſit contra pactum intentionem & naturam actus: ideóque non eſſe admittendam. Subtiliter Cuiac. 16. obſ. 28. ait reſtitutionem eo caſu permitti ei qui de permutatione conqueritur, non vt emptori rei alienæ, ſed vt venditori. idem ſentit Antonius Mercator 2. notat. 14. d atque ita datur reſtitutio læſo in conductione. idem Speculator. ibid. arg. l. 29. ſup. de ædilicio. an etiam [illegible] putat Connanus, & poſt eum Robertus. [illegible] communem opinionem [illegible] operarum locatarum idem Roberto videtur 2. animaduerſ. 14. e atque ita pretium loco rei ſuccedit, vt conueniatur is qui iuſto pretio emit à liberto: conueniatur is qui à liberto rei venditæ pretium ex donationis cauſa accepit. f v. l. 45. l. de ſeru. g Variis de cauſis venditio reprehendi [illegible] puta ſi non iuſto pretio res venierit: deinde, vt iuſto pretio res ſit vendita, [illegible] tamen & opportunitas [illegible]. Priore caſu alienatio reuocatur, poſteriore, non æquè. adde l. 36. ſup. de hæ. [illegible] l. 4. §. 8. de leg. 2. i l. 22. C. de admin. tut. k quod in rei locum ſucceſſit. l ſic appellatur quæque. §. 22. l. eo. m [illegible] eſt omnium reſtitutionum, vt ſcil. quemadmodum reſtituendum [illegible] eſſe non capit, ita lucrum [illegible] cum alterius iniuria non debeat. l. vn. C. de reputationib. l. 7. §. 5. [illegible] §. 4. 2. de vſuris. n recuperare. Bal. o l. 3. inf. quæ in fraud. cred. l. 3. C. de don. mort. cauſ. p aduerſus fideiuſſorem. q l. 32. ſup. de paſt. r et idem ſit in mandatore, quod in fideiuſſore dictum eſt. ſ ſeruitutes diuidi non poſſunt l. 25. [illegible] de aqua pluu. [illegible] de verb. oblig. t Fauianum iudicium datur aduerſus parentes & dominos, ſi libertus patroni quid eis dederit: ſed & ipſi parentes [illegible] ſi iuſſu patris vel domini contractum fuerit §. 23. l. eo. x Fauiana tenetur ſeruus manumiſſus cum quo libertus in fraudem patroni ſui contraxit. y [illegible]

26 ¶ Hæc actio in perſonam a eſt, non in rem: & in heredem competit, & in cæteros ſucceſſores, & heredi, & cæteris ſucceſſoribus patroni. & b non eſt hæreditaria, id eſt, ex bonis liberti, ſed propria patroni.

27 ¶ Si libertus in fraudem patroni aliquid dederit, dein, defuncto patrono, viuo liberto, filius patroni acceperit bonorum poſſeſſionem contra tabulas liberti, an Fauiana vti poſſit, ad reuocanda ea, quæ ſunt alienata? Et eſt verum, quod & Pomponius probat lib. 83. item Papinianus libro quarto decimo quæſtionum, competere ei Fauianam, ſufficere enim, quod c in fraudem patronatus factum ſit. magis enim fraudem d rei, non perſonæ accipimus.

28 ¶ In hanc actionem etiam fructus e veniunt, qui ſunt poſt litem conteſtatam percepti.

2. *Marcianus* lib. 3. Regularum.

IN Fauiana & Caluiſiana actione rectè dicetur, etiam præteritos f fructus venire: quatenus prætor omnem fraudem libertorum vult reſcindere.

De patrono inſtituto ex parte debita. 1. De tempore huius actionis. 2. De patrono inſtituto ex aſſe. 3. Vel ſuccedente ab inteſtato. 4. De pluribus patronis. 5. Si patrono debita portio, aut aliquid amplius relictum ſit.

3. *Vlpianus* lib. 44. ad Edictum.

SI patronus heres inſtitutus ex debita parte, adierit hereditatem, dum ignorat aliqua libertum in fraudem ſuam alienaſſe, videamus an ſuccurri ignorantiæ eius debeat, ne decipiatur liberti fraudibus? Et Papinianus libro 14. quæſtionum reſpondit, in eadem g cauſa manere ea, quæ alienata ſunt, ideòque patronum ſibi imputare debere, qui cùm poſſet bonorum poſſeſſionem accipere contra tabulas propter ea, quæ alienata vel mortis cauſa donata ſunt, non fecit.

1 ¶ Hæc actio in perpetuum datur: quia h habet rei perſecutionem.

2 ¶ Patronum i ex aſſe heredem inſtitutum, volentem Fauiana actione vti, prætor admittit: quia erat iniquum excludi eum à Fauiana, quia non ſponte adiit hereditatem, ſed quia bonorum poſſeſſionem contra tabulas petere non potuit.

3 ¶ Si inteſtatus libertus deceſſerit, patronus adeundo hereditatem eius, reuocat per Caluiſianam k actionem ea quæ alienata ſunt dolo malo, quo minus pars ex teſtamento debita bonorum liberti ad patronum liberóſve eius perueniret: idque eſt: ſiue petita ſit à patrono ab inteſtato bonorum poſſeſſio, ſiue non ſit.

4 ¶ Si plures ſint patroni & patronæ, ſinguli virilem l tantum reuocabunt, vel Caluiſiana.

5 ¶ Si libertus inteſtatus deceſſerit, relicta patrono debita portione, aut aliquo amplius, aliquid etiam alienauerit, Papinianus lib. 14. quæſtionum ſcribit, nihil eſſe reuocandum. nam qui potuit aliquid relinquere quid teſtamento, ſi debitam portionem patrono relinquat, præterea donando, nihil videtur in fraudem facere.

De omni quodcunque dolo malo alienatum eſt. 1. De pluribus patronis, aut patronorum liberis.

4. *Idem* lib. 43. ad Edictum.

QVodcunque dolo malo liberti alienatum eſt, Fauiana actione reuocatur.

1 ¶ Et, ſi plures patroni ſint, omnes vnam partem habebunt, ſed ſi viriles m non petent, portio cæteris adcreſcet n. Quod in patronis dixi, & in liberis patroni eſt. ſed non ſimul venient, ſed patronis deficientibus o.

De eo qui accepit: aut alij dari iuſſit. 1. De in litem iurando.

5. *Paulus* lib. 42. ad Edictum.

TEnetur Fauiana actione tam is, qui accepit ipſe, quàm qui iuſſit p alij dari id quod ipſi donabatur. 1 † In actione Fauiana, ſi res non reſtituantur, tanti damnabitur reus, quanti actor in litem iurauerit q.

Si filiofam. minori 25. annorum credatur.

6. *Iulianus* lib. 26. Digeſtorum.

SI libertus, cum fraudare patronum vellet, filio familias r contra ſenatuſconſultum ſ pecuniam crediderit, non erit inhibenda actio Fauiana: quia libertus donaſſe t magis in hunc caſum intelligendus eſt in fraudem patroni, quàm contra ſenatuſconſultum credidiſſe.

7. *Scæuola* lib. 5. Quæſtionum.

ERgo, & ſenatuſconſultum locum non x habet, & ceſſat y Fauiana, cùm exigi poſſit.

8. *Iulianus* lib. 26. Digeſtorum.

SEd ſi minori, quam viginti quinque annis natu filiofam. crediderit, cauſa cognita z, ei ſuccurri debet.

De donatione bene meritis, & legato.

9. *Idem* lib. 64. Digeſtorum.

VIuus à libertus donare bene merentib. amicis poteſt. legare b verò nec bene c merentibus amicis poteſt, qui patroni partem minuat.

SI res alienata [illegible] 10. *Africanus* li. 1. e Quæſtionum

SI id, quod à liberto in fraude alienatum eſt [illegible] exceſſerit h actio patroni ceſſat: quemadmodum a ſi pecuniam in fraudem abiiciſſet, ait etiam b ſi is, qui mortis cauſa à liberto accepiſſet, eam rem vendidiſſet c & bonæ fidei emptor eam vſuceperit.

De conſenſu patroni.

11. *Paulus* lib. 3. ad legem Æliam Sentium.

NOn videtur patronus fraudari eo, quod e conſentit. ſic & quod volente patrono libertus donauerit, non poteſt Fauiana reuocari.

Si quis alij mandauit vt acciperet.

12. *Iauolenus* lib. 3. Epiſtol.

LIbertus cùm fraudandi patroni cauſa fundum Seio tradere vellet, Seius Titio mandauit d, vt eum acciperet, ita vt inter Seium & Titium mandatum contraheretur. quæro, poſt mortem liberti patronus vtrum cum Seio dumtaxat, qui mandauit, actionem habet, an cum Titio, qui fundum retinet, an cum quo velit, agere poſſit? Reſpondit: In eum, cui donatio quæſita eſt, ita tamen ſi ad illum res peruenerit, actio datur, cum omne negotium, quod eius voluntate geſtum ſit, in condemnationem eius conferatur. nec poteſt videri id præſtaturus, quod alius poſſidet, cum actione f mandati conſequi rem poſſit. ita vt aut ipſe patrono reſtituat, aut eum, cum quo mandatum contraxit, reſtituere cogat. Quid ergo dicemus ſi is, qui in re interpoſitus eſt, nihil dolo fecit? non dubitabimus, quin omnimodò cum eo agi non poſſit. quid enim, non † poteſt videri dolo feciſſe, qui fidem ſuam amico commodauit, quæ alij quàm ſibi, ex liberti fraude adquiſiit.

De quarta debita ex conſtitutione Diui Pij impuberi arrogato.

13. *Paulus* lib. 10 ad legem Iuliam & Papiam.

COnſtitutione Diui Pij cauetur de impubere g adoptando, vt ex bonis quæ mortis tempore illius qui adoptauit, fuerunt, pars quarta h ad eum pertineat, qui adoptatus eſt. ſed & bona ei, quæ adquiſiit patri, reſtitui iuſſit: ſi cauſa cognita emancipatus fuerit, quartam perdit. ſi quid itaque in fraudem eius alienatum fuerit i, quaſi per Caluiſianam vel Fauianam actionem reuocandum eſt k.

SI TABVLÆ TESTAMENTI NVLLÆ extabunt, vnde liberi m.

TIT. VI.

Continuatio, 1. Ordines ſucceſſionum ab inteſtato. 2. Quibus caſibus ſuccedatur ab inteſtato 5. De liberis. 6. naturalibus vel adoptiuis. 7. De filio emancipato & adoptato nepote ex eo. 8. Si heres inſtitutus non habeat voluntatem 9. De cohæredatione emancipati & præteritione filij in poteſtate.

1. *Vlpianus* lib. 44. ad Edictum.

POSTEAQVAM prætor locutus eſt de bonorum poſſeſſione eius qui teſtatus eſt: tranſitum fecit ad inteſtatos: eum ordinem n ſecutus, quem & lex duodecim tabularum ſecuta eſt. fuit enim ordinarium ante de iudiciis teſtantium, dein ſic o de ſucceſſione ab inteſtato loqui.

1 ¶ Sed ſucceſſionem ab inteſtato in plures partes diuiſit. fecit enim gradus varios, primum p liberorum, ſecundum legitimorum, tertium cognatorum, deinde viri & vxoris.

2 ¶ Ita autem ab inteſtato poteſt competere bonorum poſſeſſio, ſi neque ſecundum q tabulas neque contra tabulas bonorum poſſeſſio agnita ſit.

3 ¶ Plane ſi tempora quidem petendæ bonorum poſſeſſionis ex teſtamento largiebantur, verumtamen repudiata r eſt bonorum poſſeſſio, dicendum erit, ab inteſtato bonorum poſſeſſionem iam incipere: cum enim is qui repudiauit, petere bonorum poſſeſſionem non poteſt poſt repudiationem: conſequens erit, vt ab inteſtato poſſe peti incipiat.

4 ¶ Sed & ſi ex Carboniano edicto bonorum poſſeſſio data ſit, magis eſt, vt dicere debeamus, ab inteſtato nihilominus poſſe peti. vt enim ſuo loco oſtendimus, non impedit bonorum poſſeſſionem edictalem Carboniana bonorum poſſeſſio.

5 ¶ Rectè autem prætor à liberis s initium fecit ab inteſtato ſucceſſionibus, vt ſicuti contra tabulas ipſis t deferet, ita & ab inteſtato ipſos vocet.

6 ¶ Liberos autem accipere debemus, quos ad contra tab. bonorum poſſ. admittendos diximus tam naturales v quàm adoptiuos. ſed adoptiuos hactenus admittimus, ſi fuerint in poteſtate. cæterum, ſi ſui x iuris fuerint, ad bonorum poſſeſſionem non inuitantur, quia adoptionis iura diſſoluta ſunt emancipatione.

7 ¶ Si quis filium ſuum emancipatum in locum nepotis adoptauit, & emancipauit, cum haberet & nepotem ex eo, quæſitum eſt apud Marcellum, an adoptio reſciſſa impediat nepotem? Sed cum ſoleat emancipato patri iungi nepos, quis non dicat, eſſi adoptatus ſit, & quaſi filius, nihilo minus filio ſuo eum non obſtare? quia quaſi filius adoptiuus eſt in poteſtate, non quaſi naturalis.

8 ¶ Si heres inſtitutus non habeat voluntatem vel quia inciſæ a ſunt tabulæ, vel quia cancellatæ vel quia [illegible]

a Ita eſt, cur in Fauiana fraus rei magis quàm perſonæ accipiatur? [illegible]
b Hereditarium non eſt, contrario quod hæredi [illegible] & in hæredem datur. c ea quæ in fraudem patroni quoquo modo alienata ſunt, Fabianianam ab ipſo patrono, quàm eius liberis reuocantur. [illegible]
d §. 4. ſup. eod.
e l. 38. §. 4. ſup. de vſur.
f quia verbum reſtituendi plenam habet ſignificationem. d. l. 38. §. 11.
g Imò reuocantur [illegible]
h Rei perſecutoriæ actiones perpetuæ ſunt.
i vide Gouveanum [illegible]
k de Caluiſiana vide [illegible] apud Oldendorp. [illegible]
l [illegible]
m ius adcreſcendi in actione Fauiana locum habet.
n & in vtilibus [illegible]
o v. quæ [illegible]
[illegible]
[illegible] donatio non poteſt [illegible]
[illegible] patroni: legare tamen bene merentibus, non poteſt. Quid intereſt, cum patroni legando minueret, vt hic. Atqui donando etiam minuit pars non debetur patrono in donatione, ſed ex teſtamento.
[illegible]
c in cauſ. [illegible]
[illegible]

a Nobis non exſtare dicuntur quæ abiicimus, quæ quis à nobis acceptaſſet alienauit, quæ quis à donatario nobis accepta vſucepit.
b dominia ſ. [illegible] adquiſita ante mortem liberti. alioqui conſtat non vſucepere.
c Qui rei quæ conſentit, in eum non fraudatur. [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible] quid enim patet.
g Impuberi adrogato datur quaſi Fauiana vel Caluiſiana, ſi quid adrogator fecit, quominus quarta ſua [illegible] perueniret.
h [illegible]
i per adrogatorem,
k per eum qui adrogatus eſt.
l i. de bonorum poſſeſſionibus ab inteſtato. [illegible]
m [illegible]
n [illegible]
o Formæ [illegible]
p [illegible]
q [illegible]
r [illegible]
s [illegible]
t primis. [illegible]
v [illegible]

te de res quæ in ſenatuſconſulto de [illegible] hereditatis hic verbis notantur [illegible] & aliis, [illegible]

numerantur: a noles & adoptiua. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

alia ratione voluntatem teſtator mutauit, voluitque inteſtato decedere, dicendum eſt, ab inteſtato eum habituros eos qui bonorum poſſeſſionem acceperunt.

9 ¶ Si emancipatus *a* filius exheres fuerit, is autem, qui in poteſtate fuerat, præteritus: emancipatum petentem ab inteſtato bonorum poſſeſſionem *vnde liberi*, tueri debet prætor vſque ad partem dimidiam, perinde atque ſi nullas tabulas pater reliquiſſet.

De filio emancipato vel patrono, prætermiſſis.

2. *Iulianus* lib. 27. Digeſtorum.

EMancipatus præteritus, ſi *b* contra tabulas bonorum poſſeſſionem non *c* acceperit, & ſcripti heredes adierint hereditatem, ſua culpa amittit paternam hæreditatem. nam quamuis ſecundum tabulas bonorum poſſeſſio petita non fuerit, non tamen eum prætor tuetur, vt bonorum poſſeſſionem accipiat vnde liberi.

¶ Nam *d* & patronum præteritum, ſi non petat contra tabulas bonorum poſſeſſionem ex illa parte edicti, vnde *e* legitimi vocantur, non ſolet tueri prætor aduerſus ſcriptos hæredes.

Quibus caſibus ſuccedatur ab inteſtato.

3. *Vlpianus* libro 8. ad Sabinum.

BOnorum poſſeſſio poteſt peti ab inteſtato, *f* ſi certum ſit tabulas non extare ſeptem *g* teſtium ſignis ſignatas.

De capitis deminutione.

4. *Paulus* libro 1. ad Sabinum.

LIberi & capite minuti per edictum prætoris ad bonorum poſſeſſionem vocantur parentium, niſi adoptiui *h* fuerint. hi enim & liberorum nomen amittunt poſt emancipationem.

¶ Sed ſi naturales emancipati *i* & adoptati *k* iterum emancipati *l* ſint, habent *m* ius naturale liberorum *n*.

De coniungendis cum emancipato liberis eius. 1. De liberis qui non ſunt in poteſtate. 2. De parte filij emancipati qui non petijt bonorum poſſeſſionem.

5. *Pomponius* libro 4. ad Sabinum.

SI quis ex his, quib. bonorum poſſeſſionem *o* prætor pollicetur, in poteſtate parentis, de cuius bonis agitur, cum is moritur, non fuerit: ei liberiſque, quos in eiuſdem familia habebit, ſi ad eos hereditas ſuo nomine pertinebit, neque nominatim exheredes ſcripti erunt, bonorum poſſeſſio eius partis datur, quæ ad eum *p* pertineret, ſi in poteſtate permanſiſſet, ita vt ex ea parte dimidiam habeat, reliquum liberi eius, hiſque duntaxat bona ſua conferat.

1 ¶ Sed & ſi filium & nepotem ex eo pater emancipauerit, filius ſolus veniet ad bonorum poſſeſſionem, quamuis capitis deminutio per edictum nulli obſtet.

¶ Quin etiam hi quoque, qui in poteſtate nunquam fuerunt, nec ſui hæredis locum obtinuerunt, vocantur ad bonorum poſſeſſionem parentum. nam ſi filius emancipatus reliquerit in poteſtate aui nepotem, dabitur ei qui in poteſtate relictus ſit patris emancipati bonorum poſſeſſio, & ſi poſt emancipationem procreauerit *q* ita nato dabitur aui bonorum poſſeſſio, ſcilicet non obſtante ei patre ſuo.

2 ¶ Si *r* filius emancipatus non petierit bonorum poſſeſſionem, ita integra ſunt omnia nepotibus, atque ſi filius non fuiſſet, vt quod filius habiturus eſſet petita bonorum poſſeſſione, hoc nepotibus ex eo ſolis, non etiam reliquis accreſcat.

De bonis filij emancipati.

6. *Vlpianus* libro 39. ad Edictum.

SI pater filium emancipauerit, nepotem retinuerit, deinde filius deceſſerit *ſ*, & rei æquitas & cauſa edicti, quo de bonorum poſſeſſione liberis danda cauetur, efficit vt eius ratio habeatur, & bonorum poſſeſſio inteſtato patris detur, vt tamen bona ſocori, quæ neceſſaria heres patri extitit, conferre cogatur auus, qui per eum bonorum poſſeſſionis emolumentum adquiſiturus eſt, niſi forte auus ille nullam ex his fructum adquirere vult, paratuſque *t* eſt de poteſtate nepotem dimittere, vt ad emancipatum emolumentum omne bonorum poſſeſſionis perueniat. Nec ideirco ſoror, quia patri heres extitit, iuſte queri poterit, quod eo facto à collationis commodo excluditur: cum *u* quandoque inteſtato deſuncto, ad bona eius ſimul cum fratre poſſit venire.

Quo tempore filius ſuccedat. 1. De bonis parentum vel liberorum.

7. *Papinianus* libro 19. Quæſtionum.

SCripto *x* hærede deliberante filius exhæredatus mortem obijt, atque ita *y* ſcriptus heres omiſit *z* hæreditatem, nepos ex illo *a* filio ſuſceptus, auo ſuus hæres erit. neque pater videbitur obſtitiſſe, cuius poſt mortem legitima defertur hereditas. Nec dici poteſt hæredem, *b* ſed *c* non ſuum nepotem fore, quod proximum gradum nunquam tenuerit, cùm & ipſe fuerit in poteſtate, neque pater eum in hac ſucceſſione præuenerit, & alioquin, ſi non ſuus hæres eſt, quo iure heres erit, qui ſine dubio non eſt agnatus. Cæterum cùi non ſit exhæredatus nepos, adiri poterit ex teſtamento hereditas à ſcripto hærede, filio mortuo: quare qui non obiſſet iure inteſtati, iure teſtati videbitur obſtitiſſe.

1 ¶ Non ſic *a* parentib. liberorum, vt liberis parentium debetur hæreditas: parentes *b* ad bona liberorum ratio *c* miſerationis admittit, liberos naturæ ſimul & parentium commune votum *d*.

Si quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſſideat.

8. *Idem* lib. 6. Reſponſorum.

FIlius familias vt proximus cognatus, patre conſentiente poſſeſſionem agnouit, quamuis per conditionem teſtamento datam, quod in patris poteſtate manſeriſſ, ab hæreditate ſit excluſus, tamen vtiliter poſſeſſionem adgnouiſſe videbitur, nec in edicti ſententiam incidet, quoniam poſſeſſionem ſecundum tabulas non adgnouit, cum inde rem *e* habere non poterit, nec in filij poteſtate conditio fuerit, nec facile pater emancipare filium cogi poterit.

De capitis deminutione.

9. *Paulus* libro 11. Reſponſorum.

SI poſteaquam filius emancipatus bonorum poſſeſſionem patris petiit, ſtatum ſuum mutauit: nihil obeſſe ei quo minus id quod adquiſiit, retineat. quod ſi prius conditionem ſuam mutauit, bonorum poſſeſſionem eum petere non poſſe.

VNDE *f* LEGITIMI. *g*

TIT. VII.

Quo tempore ſpectatur ſuus legitimus heres.

1. *Iulianus* lib. 27. Digeſtorum.

HAC verba edicti, *Tum h quem ei heredem eſſe oporteret, ſi inteſtatus mortuus eſſet*, *i* ſic accipiuntur, ſi ſuo & cum decedere, & cum quodam temporis ſpatio accipiuntur: ſ non ad *k* mortis teſtatoris tempus referuntur, ſed ad id, quo bonorum poſſeſſio peteretur, *l* & ideo legitimum heredem, ſi capite deminutus eſſet, ab hac bonorum poſſeſſione ſummoueri palam eſt.

Si ſui repudiauerint. 1. De ſexu & ſtatu defuncti. 2. De ſexu ſucceſſoris. 3. Si ſtatus defuncti incertus ſit. 4. De his qui lege vel SC. vocantur ad hereditatem, vel bonorum poſſeſſionem.

2. *Vlpianus* lib. 46. ad Edictum.

SI repudiauerint ſui ab inteſtato bonorum poſſeſſionem, adhuc dicemus, obſtare *m* eos legitimis: hoc eſt his, quibus legitima poteſt deferri hæreditas: idcirco quia repudiando quaſi liberi bonorum poſſeſſionem hanc *n* incipiunt habere quaſi legitimi.

1 Hæc autem bonorum poſſeſſio non tantum maſculorum defertur, verum etiam fœminarum, nec tantum ingenuorum verum etiam libertinorum. communis eſt igitur pluribus. nam & fœminæ poſſunt vel conſanguineos vel adgnatos habere. item libertini poſſunt patronos, patronaſque habere.

2 ¶ Nec tantum maſculi hanc bonorum poſſeſſionem accipere poſſunt: verumetiam fœminæ.

3 ¶ Si quis deceſſerit, de quo incertum *o* eſt, verum pater familias, an filius familias ſit, quia pater eius ab hoſtibus captus adhuc viuat, vel quod alia cauſa ſuſpendebat eius ſtatum, magis eſt, ne poſſit peti bonorum ſecundum poſſeſſio, quia nondum inteſtatum eum eſſe apparet. cum incertum ſit an teſtari poſſet. cum igitur cœperit certi ſtatus eſſe, tunc demum petenda eſt bonorum poſſeſſio, non cùm certum eſſe cœperit, inteſtatum eſſe; ſed cùm certum eſſe cœperit, patrem familiâs eſſe.

4 ¶ Hæc autem bonorum poſſeſſio omnem vocat qui ab inteſtato poteſt eſſe heres, ſiue lex *p* 12. tabul. eum legitimum heredem faciat, ſiue alia lex, ſenatuſue conſultum.

¶ Denique mater, quæ ex ſenatuſconſulto venit *q* Tertylliano, item qui *r* ex Orphitiano ad legitimam hæreditatem *ſ* admittuntur, hanc bonorum poſſeſſionem petere poſſunt.

3. *Paulus* lib. 43. ad Edictum.

GEneraliter ſciendum eſt, quotieſcunque vel lex vel ſenatus defert hereditatem, non etiam bonorum poſſeſſionem ex hac *t* parte eam peti oportere. cum verò etiam bonorum poſſeſſionem dari iubet, tunc ex illa parte, qua ex legibus peti deberet, ſed & ex hac parte poterit.

Quo tempore ſpectatur ſuus legitimus heres.

4. *Iulianus* lib. 27. Digeſtorum.

SI ex duobus fratribus alter deceſſerit teſtamento iure facto, dein deliberante hærede, alter quoque inteſtatò deceſſerit, & ſcriptus heres omiſerit hæreditatem, patruus legitimam hereditatem habebit. nam hæc verba, *Tum quem heredem eſſe oporteret*, ad id tempus referuntur, quo primum ab inteſtato bonorum poſſeſſio peti potuiſſet.

Differentia adgnatorum & cognatorum. 1. Si ſpes ſit ſui heredis.

5. *Modeſtinus* lib. 3. Pandectarum.

INter *x* adgnatos & cognatos hoc intereſt, quòd in *y* adgnatis & cognati continentur, in cognatis non *z* vtique

a l. 10. ſup. contra tabulas.
b Præteriti emancipati bonorum poſſeſſionē contra tabulas accipere poſſunt. Quid ſi nō acceperint & ſcripti heredes adierint ſua culpa amiſerint paternā hereditatē? An forte bonorum poſſeſſionem vnde liberi petere poſſunt? ne hanc quidē hac lege.
c l. 17. ſ. de iniuſt. l. 2. inf. de except. rei iud.
d Argumentum à patrono præterito non petente bonorum poſſeſſionē ex parte edicti, vnde legitimi, & eo ratione exclusi, ab omni petitione bonorum poſſeſſionis, ad filium emancipatum præteritum, qui contra tabulas bonorū poſſeſſionem non petiit.
e de qua titulo proximo.
f inteſtatus dicitur qui non reliquit tabulas ſeptem teſtium ſignis ſignatas.
g l. 12. C. de teſt. l. 2. C. de bon. poſſeſ. ſecund. tab.
h v. tamen §. 10. Inſtit. de hered. quæ ab inteſt.
i à patre naturali.
k ab extraneo.
l ab eodem extraneo.
m abſque vllo impedimento vocātur ab inteſtato, Grati.
n in bonis patris ſui naturalis, l. 2. §. 6. ad Tertull.
o contra tabulas ſeu ab inteſtato, Grati.
p l. 1. §. 4. de ſuis. §. 2. verſ. ſed ea emanc. Inſt. de hered. quæ ab inteſt. vide l. 3. de coniungend.
q l. 26. ſup. contra tabulas.
r adde l. 2. C. de poſthum. heredib. inſt.
ſ ſubaudi, inteſtatus, relicto nepote in poteſtate aui atque ita videbatur ſine pignore inteſtatus.
t l. 5. C. de collat. bonor. l. 1. §. 12. ſup. de coniungend. cum emancip.
u l. 1. §. 8. de ſuis.
x poſt mortem exhæredati.
y repudiante.
z exhæredato.

a l. 1. ſup. eod. & Paul. 2. Cor. 12. nu. 14. Non debent filij parentib. theſauros congerere, ſed parentes filiis, adde l. 15. ſup. de inoff.
b §. vlt. Inſtit. de legit. agnat. ſucceſſ. Nou. 118. c. 2.
c ideoque luctuoſa ſucceſſio dicitur, l. vlt. C. de inſtit. & ſubſt. adde §. 1. 5. 6. Inſtit. de SC. Tert. l. 15. ſ. de inoff. teſt.
d l. 7. inf. de bon. damnat. l. 50. §. 2. in fin. ſup. de bon. liber. l. 26. ſ. ſi quis omiſſ. cauſ.
e i. hereditatem. Res, eſt hereditas aut bona. Anton. 9. epiſt. ad Clementinum: ſed ſunt hæredes ſine re, ſunt & cum re. hinc Bonorum poſſeſſionem cum re accipere, l. 25. C. de inoff. bonorum poſſeſſionem rémque obtinere, l. 12. ſup. de iniuſt. hoc refer quod ait Vlpianus 28 in fin. bonorum poſſeſſionem aut cum re dari aut ſine re, v. Cuiac. Inſtit. quibus modis teſtam. inf. & 4. obſ. 24.
f 6. Cod. 15. & 6. Bal. 3. 1.
g 1. agnati.
h eum quem.
i v. l. 1. in ſi. ſ. ex quib. cauſ. in poſſ.
k l. 2. §. 6. ſ. de ſuis.
l l. 12. ſ. de ſuis.
m l. 17. §. 2. ſup. de adquir. hered.
n vnde legitimi.
o l. 1. §. 3. ſ. ad Tertul.
p l. vn. inf. vt ex legibus.
q id eſt, quæ ex ſenatuſconſulto Tertulliano admittitur ad petenda bona liberorum.
r liberi ſcil.
ſ matris.
t l. 3. Cod. SC. Orphitiano. l. 4. C. de legit. hereditat.
u l. 2. §. 6. ſ. de ſuis.
x Eadem verba extant apud Paulum 4. ſent. 8. § 1. adde l. 10. § 4. ſ. de gradib. l. 2. § 1. ſ. de ſuis.
y Omnis adgnatus eſt cognatus, non autem cognatus eſt adgnatus.
z Imo continentur, vt ſpecies ſub genere, l. 10. § 2. ſ. de gradib. § 1. Inſtit. de legitima agnatorum ſucceſſione: ſed in tenendam explicationem 39.

& agnati: verbi gratia, patris frater, id eſt patruus & agnatus eſt, & cognatus: matris autem frater, id eſt auunculus a cognatus eſt, adgnatus non eſt.

1 ¶ Quamdiu ſpes eſt, ſuum hæredem aliquem defuncto exiſtere, tamdiu conſanguineis locus non eſt, puta ſi defuncti vxor prægnas ſit, aut defuncti filius apud hoſtes ſit.

De iure conſanguinitatis.

6. *Hermogenianus* lib. 3. Iuris Epitomarum.

NAti ſ poſt mortem patris, vel poſt captiuitatem, ſiue deportationem: ſed & hi, qui tempore, quo capiebatur, vel deportabatur pater, in poteſtate fuerunt, ius inter ſe conſanguinitatis habent, cum hæredes patri non ſ extiterint, ſicuti exhæredati.

UNDE ſ COGNATI ſ.

TIT. VIII.

Summa. 1. Cognati etymologia. 2. De ſeruili cognatione. 3. De gradu. 4. De adoptione. 5. Proximitas quomodo. 6. Et quo tempore accipitur. 8. De concepto ante vel poſt mortem eius, de cuius bonorum poſſeſſione agitur. 9. De eo qui exſecto ventre editus eſt. 10. De gradu. 11. De poſtliminio.

1. *Vlpianus* lib. 46. ad Edictum.

HAc bonorum poſſeſſio nudam habet prætoris indulgentiam ſ, neque ex iure ciuili originem habet. nam eos inuitat ad bonorum poſſeſſionem, qui iure ciuili ad ſucceſſionem admitti non poſſunt, id eſt, cognatos.

1 ¶ Cognati autem appellati ſunt, quaſi ex vno nati, aut (vt Labeo ait) quaſi commune naſcendi initium habuerint.

2 ¶ Pertinet autem hæc lex k ad cognationes non ſeruiles, nec enim facile k vlla ſeruilis videtur eſſe cognatio.

3 ¶ Hæc autem bonorum poſſeſſio, quæ ex hac parte edicti datur, cognatorum gradus ſex complectitur, & ex ſeptimo l duas perſonas, ſobrino m & ſobrina natum, & natam.

4 ¶ Cognationem n facit etiam adoptio. etenim quib. fiet agnatus hic, qui adoptatus eſt, iiſdem etiam cognatus fiet. nam vbicunque de cognatis agitur, ibi ſic accipiemus, vt etiam adoptione cognati facti contineantur.

¶ Euenit igitur, vt is qui in adoptionem datus eſt, tam in familia naturalis patris iura cognationis retineat, quam in familia adoptiua naneiſcatur: ſed eorum tantum cognationem in adoptiua familia nanciſcetur, quibus fit adgnatus, in naturali autem omnium retinebit.

5 ¶ Proximus autem accipietur etiam is, qui ſolus o eſt, quamuis proprie proximus ex pluribus dicitur.

6 ¶ Proximum accipere nos oportet eo p tempore, quo bonorum poſſeſſio defertur.

7 ¶ Si quis igitur proximus cognatus, dum hæredes ſcripti deliberant, diem ſuum obierit, ſequens quaſi proximus admittetur. hoc eſt, quicunque fuerit tum deprehenſus proximum locum obtinens.

8 ¶ Si quis proximior q cognatus naſci ſperetur, in ea conditione eſt, vt dici debeat, obſtare eum ſequentibus r. Sed vbi ſ natus non eſt, admittemus eum qui poſt ventrem proximus videbatur. Sed hoc ita demum erit accipiendum, ſi hic qui in vtero eſſe dicitur, viuo eo, de cuius bonorum poſſeſſione agitur, fuit conceptus. nam t ſi poſt u mortem, neque obſtabit alii, neque ipſe admittetur: quia non fuit proximus cognatus ei quo viuo nondum animax x fuerit.

9 ¶ Si qua prægnas deceſſerit, & vtero exſecto y partus ſit editus, in ea conditione eſt partus iſte vt matris ſuæ accipere bonorum poſſeſſionem poſſit vnde proximi cognati. Sed poſt ſenatuſconſultum Orphitianum, & vnde legitimi petere poterit, quia mortis tempore in vtero fuit.

10 ¶ Gradatim z autem admittuntur cognati ad bonorum poſſeſſionem, vt qui ſunt primo gradu omnes a ſimul admittuntur.

11 ¶ Si quis apud hoſtes fuerit mortis tempore eius, de cuius bonorum poſſeſſione quæritur, dicendum eſt bonorum poſſeſſionem peti ab eo poſſe.

Ratio & ſumma edicti. De vulgo quæſitis. De prægnante manumiſſa.

2. *Gaius* lib. 16. ad Edictum Prouinciale.

HAc parte proconſul a naturali æquitate motus, omnib. cognatis promittit bonorum poſſeſſionem, quos ſanguinis ratio vocat ad hæreditatem, licet iure ciuili deficiant.

¶ Itaque etiam vulgo b quæſiti liberi matris, & mater talium liberorum, item ipſi fratres inter ſe, ex parte bonorum poſſeſſionem petere poſſunt: quia ſunt inuicem ſibi cognati.

¶ Vſque adeo, vt prægnas c quoque manumiſſa ſi pepererit, & is qui natus eſt, matri, & mater ipſi, & inter ſe quoque, qui naſcuntur, cognati ſint.

De capitis deminutione.

3. *Iulianus* libro 27. Digeſtorum.

CApitis deminutione perimuntur cognationes, quæ per adoptionem adquiſitæ ſunt. igitur ſi poſt d mortem (verbi gratia) fratris adoptiui intra centeſimum e diem adoptiuus frater capite deminutus fuerit, bonorum poſſeſſionem accipere non poterit, quæ proximitatis nomine fratri defertur. ſ prætorem enim non ſolum mortis tempus, ſed etiam id quo bonorum poſſeſſio petitur, intueri palam eſt.

De ſpurio.

4. *Vlpianus* lib. 6. Regularum.

SI ſpurius g inteſtato deceſſerit, iure conſanguinitatis, aut agnationis, hæreditas eius ad nullum pertinet: quia h conſanguinitatis, itemque agnationis iura à patre i oriuntur: proximitatis autem nomine, mater eius, aut frater eadem matre natus, bonorum poſſeſſionem eius ex edicto petere poteſt.

De capitis deminutione.

5. *Pomponius* lib. 4. ad Sabinum.

LEgitimis capite deminutis k non datur bonorum poſſeſſio iure hæredis legitimi: quia non eadem cauſa eorum eſt, quæ liberorum: ſed gradu cognatorum ſimilius vocantur.

De accuſatione.

6. *Vlpianus* lib. 45. ad Edictum.

COgnatis accuſatio nihil ſ obeſt ad ſucceſſionem, ſi accuſauerint l cognatos ſuos.

De ſeruitute & manumiſſione.

7. *Modeſtinus* libro 6. Regularum.

IS, qui aliqua ratione ſeruus factus eſt, manumiſſione m nulla ſ ratione recipit cognationem.

De vulgo quæſitis.

8. *Idem* libro 14. Reſponſorum.

MOdeſtinus reſpondit, non ideo minus ad auiæ maternæ bona ab inteſtato nepotes admitti, quod vulgo n quæſiti proponuntur.

De octaui gradus adgnato. 1. De filio fratris.

9. *Papinianus* lib. 6. Reſponſorum.

OCtaui o gradus adgnato iure legitimi hæredis, etſi non extiterit hæres, poſſeſſio defertur, vt proximo autem cognato, quamuis extiterit hæres, non defertur.

1 ¶ Fratris filius pro parte hæres inſtitutus, cum patruum ſurdum p eſſe contenderet q, atque ideo teſtamentum facere non potuiſſe, poſſeſſionem, vt proximus cognatus accepit, ex die mortis, temporis haberi rationem placuit: quia veriſimile r non videbatur, tam coniunctum ſanguini, defuncti valetudinem ignoraſſe.

De ea quæ reliquit ſororem vterinam, & matrem prægnantem.

10. *Sceuola* libro 2. Reſponſorum.

INteſtata reliquit ſororem Septiciam diuerſo patre natam, & prægnatem matrem ex alio marito. quæro, ſi mater hæreditatem repudiauerit, dum adhuc prægnas eſt, poſteaque enixa fuerit Semproniam: an etiam Sempronia bonorum Titiæ poſſeſſionem accipere poſſit? Reſpondit, ſi mater hæreditate excluſa eſt, eam quæ (vt proponeretur) poſtea nata eſt, accipere poſſe.

DE SVCCESSORIO ſ EDICTO.

TIT. IX.

Ratio edicti. 1. Quibus non poſſeſſionem repudiare poſſunt. 6. Effectus repudiationis. 7. De decretali bonorum poſſeſſione. 8. De matre prioris. 9. De ſpatio petendi, etc. 10. Si prior ſit excluſus. 11. An quis ſibi ſuccedat, etc. De anno liberis & parentib. ad petendam bonorum poſſeſſionem conceſſo. 13. De ſubſtituto ſratri impuberi. 14. De liberis & parentib.

1. *Vlpianus* libro 49. ad Edictum.

SVCCESSORIVM edictum idcirco propoſitum eſt, ne a bona hæreditaria vacua ſine domino diutius iacerent, & creditoribus longior a mora fieret.

¶ Ere y igitur prætor putauit, præſtituere tempus his, quibus bonorum poſſeſſionem detulit, & dare inter eos ſucceſſionem, vt maturius poſſint creditores ſcire vtrum habeant, cum quo congrediantur, an vero bona vacantia fiſco ſint delata, an potius ad poſſeſſionem bonorum procedere debeant, quaſi ſint ſucceſſore defuncto.

1 ¶ Vnus

a v. d. l. 10.
b l. 1. C. vnde liberi: dixi ad Vlp. 26. 6. 7.
c l. 1. §. 10. in ſi. de ſuis. §. 1. in fin. Inſt. de legit. agnat. ſucceſſ.
d d. l. 1. §. 9. 7. de ſuis. e C. 6. 15. & 45. Eclog. 2.
f id eſt, per fœminam coniuncti.
g cur ita? quia Prætor per eam admittit eos qui iure ciuili admitti non poſſunt.
h vel ex vno communiter orti, vel ab eadem orti, l. 1. §. 1. l. de gradib.
i hoc edictum, eodem modo lex Fabiana dicitur à Paulo 3 Sent. 3.
k in ſtatum, non enim parcimus his nominibus, etiam in ſeruis, l. 10. §. 5. l. de gradibus, §. 1. Inſtit. de ſeruili cognat.
l l. 9. inf. eod.
m §. vlt. Inſtit. de ſucceſſ. agn.
n l. 23. l. 26. l. 44. ſup. de adoptionib. Faciune nobilem adoptio, vel nobilem ex plebeio? facit, ſi genitum ſpectes: cum & Ciceronem ſe ſic aſſe Pſonum familiæ, per ſe nobilitaret. Trebellius Pollio ſcribat 19. (Tyrannos) non ſi genus (eſt enim genus à natura, ideoque immutabile) mi ſit adoptio ſpecialiter apud principem, id eſt, niſi id ſpecialiter agatur adoptione facta apud principem, arg. l. 10. §. 3. 5. de in ius vocando et ita adoptans propagat eum honorem ad ſuos liberos: ita reſpondet Cuiac. conſult. 56. Feudi nobilis conceſſione ſiue quis nobilis? ſiet videtur vt qui vult conſequens velit etiam antecedens, l. 3. 3. de iuriſdict. & vt alius valeat potius quam pereat. Quid adoptione ſit ne quis ex nobili ignobilis, ex patricio plebeius? Fit; mutare genus ſua ſponte licet, & ſe deſeruari etiā facere. Rauatione, ex matrimonio patricij generis, mulier vt ero (ſi velit) in plebem tranſit, vt de Virginia ſcribit Liuius 10. niſi donata ſit à principe ornamentis coniugij nobilioris, quod veteres imperatores aſſinib. ſuis [illegible] ſe hoc maxime qui maritos nobiles non habuerant, ne innobilitatæ manerent, Lampridius ſcribit in Heliogabalo. Principes id nonnunquam permittere conſuerunt, l. vlt. ſup. de ſenatoribus. Plebeia ſane genere mariti nobilitatur ex noua conſtitutione l. mulieres 13. C. de dignit. v. Cuiac. conſult. 56.
o Proximus proprie & improprie ſumitur. Proprie, vbi plures ſunt & in his vnus eſt proximus, improprie, quoties vnus atque idem ſolus eſt: eum enim ſolum ſi conſequenter et ſit & proximum, l. 9. 2. de rebus dubiis.
p l. 2. §. 9. l. de ſuis.
q l. 2. §. de ſuis. de proximiore cognato, v. Cuiac. 10. obſ. 27.
r l. 3. 3. §. pars hæred. aut non ſuccedit, l. 6. §. 1. l. 6. l. de ſuis.
s Neque conceptus & natus poſt mortem eius de cuius, l. qui admitti, v. Bartol. ſup. de inteſto duobus modis tamen reſtringe cum Decio.
t l. 2. ſup. ſecundum tab.
x anima! fuerit. Hal. v. quæ dixi ad l. 9. 5. ad l. Falc.
y Exſecto ventre matris editus ad legitimam hæreditatem admittitur, l. 1. §. 5. ad Tertul.
z Gradatim admitti, eſt gradu ſuo admitti. Hic enim vox plures gradus indicat
a d. 1. §. 2. §. 4. l. de ſuis. §. 5. Inſt. de legit. agnat. ſucceſſ.

a Cur non Prætor ſumpſit hoc ius ex edicto Prouinciali.
b l. 2. l. 2. in. l. 1. §. 2. l. 2. §. ad Tert.
c ancilla ſcilicet. §. 3. l. ad Tert.
d l. 11. l. de ſuis.
e l. 1. §. 8. in fin. de prin.
f de quo v. §. 1. Inſt. de legit. agnat. ſucceſſ.
g vide l. 2. ſup. eo. §. 4. Inſt. de ſucceſſ. cog.
h Conſanguinitatis & proximitatis differentia hæc eſt. Conſanguinitas & agnatio à patre: proximitas etiam à matre.
i & legitimis capite d. §. 1. l. de gradib.
k §. 2. Inſt. de ſucceſſ. cog.
l [illegible] l. 14. ſup. de ſucceſſ. l. [illegible] criminaliter.
m l. 2. §. 4. l. 2. l. ad Tert. l. 6. C. de ſuis. §. 6. Inſt. de cap. deminut.
n hodie recipit, Inſt. de ſeruili cogn. quemadmodum & olim id non recipi, hoc beneficio ſi ſocium reſtituit, Paul 4 Sent. 8. §. n l. 1. verſ. itaque etiam l. vlt. l. 3. §. 2. Inſ. ad Tertul.
o nec tamen legitimis, in l. 3. 5. eod. ſed & decimo, §. vlt. Inſt. de ſucc. cognat.
p vide Cuiac. 3. Paul. Sent. 5. 4.
q Proximitatis ſcientia inter ſanguine proxime coniunctos, addel. v. 6. C. de longi. temp.
r l. 6. §. de bon. poſſeſſ.
s d. l. 16.
t hoc capite, l. 2. §. 3. ſup. de iure & facti ignorantia.
u in prim. verſ. adhuc animo. §. 6. Inſt. de bon. poſſeſſ. v. l. ſup. de interrogat. in iure.
x ad ſua recuperanda. Baſil.
y Et ita dixit et l. 3. decem cod. [illegible]
z l. 69 in ſi. ſup. de acquirenda.
a vide l. vlt. inf. eadem.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Vnuſ enim quiſque ſuam a bonorum poſſeſſionem repudiare poteſt, alienam b non poteſt.

2 ¶ Proinde procurator meus ſine mea voluntate meam bonorum poſſeſſionem repudiare non poteſt.

3 ¶ Per ſeruum delatam bonorum poſſeſſionem, dominus repudiare poteſt.

4 ¶ Tutor c impuberis an repudiare poſſit bonorum poſſeſſionem videamus? Et magis eſt ne poſſit: ſed ille d ex auctoritate tutoris repudiare poteſt.

5 ¶ Furioſi curator nequaquam poterit repudiare: quia nec dum delata eſt.

6 ¶ Qui ſemel e noluit f bonorum poſſeſſionem petere, perdidit g ius eius, etſi tempora largiantur: vbi enim noluit, iam cœpit ad alios pertinere bonorum poſſeſſio, aut fiſcum inuitare.

7 ¶ Decretalis h bonorum poſſeſſio an repudiari poſſit, videamus. & quidem diebus finiri poteſt, ſed repudiari eam non poſſe verius eſt: quia nondum delata eſt, niſi cum fuerit decreta. rurſum poſteaquam decreta eſt, ſera repudiatio eſt: quia, quod adquiſitum eſt repudiari non poteſt.

8 ¶ Si intra centeſimum i diem mortuus ſit prior, ſtatim ſequens admitti poteſt.

9 ¶ Quod dicimus intra dies centum bonorum poſſeſſionem peti poſſe; ita intelligendum eſt, vt & ipſo k die centeſimo bonorum poſſeſſio peti poſſit, quemadmodum intra l Kalendas etiam ipſæ Kalendæ ſunt. Idem eſt, & ſi in diebus centum dicantur.

10 ¶ Quibus ex edicto bonorum poſſeſſio dari poteſt, ſi quis eorum aut dari ſibi noluerit m, aut in diebus ſtatutis n non admiſerit, tunc cæteris bonorum poſſeſſio perinde competit, ac ſi prior ex eo numero non fuerit.

11 ¶ Sed videndum eſt, an inter cæteros ipſe quoque qui excluſus eſt, admittatur. vt puta filius eſt in poteſtate, delata eſt ei bonorum poſſeſſio ex prima parte, vnde liberis defertur, excluſus eſt tempore, aut repudiatione, cæteris defertur. ſed † ipſe ſuccedat ſibi ex hac ſucceſſoria parte? Et magis o eſt, vt ſuccedat, vt vnde legitimi poſſit petere: & poſt hos ſuo ordine ex illa parte, vnde proximi cognati vocantur. & hoc iure vtimur, vt admittatur. poterit igitur ex ſequenti parte ſuccedere ipſe ſibi.

¶ Item hoc dici poterit & in ſecundum tabulas bonorum poſſeſſione, vt ſi ſecundum tabulas non petierit bonorum poſſeſſionem is qui potuit & ab inteſtato ſuccedere, ipſe p ſibi ſuccedat.

12 ¶ Largius tempus parentib. liberiſque petendæ bonorum poſſeſſionis tributum in honorem q ſanguinis videlicet. quia r arctandi non erant, qui pene ad propria ſ bona veniunt ideoque placuit, eis præſtitui annum t: ſed ita moderatè, vt neque ipſi vrgerentur ad bonorum poſſeſſionis petitionem, neque bona diu iacerent. Sanè nonnunquam vrgentibus creditoribus interrogandi u ſunt in iure, an ſibi bonorum poſſeſſionem admittant, vt ſi repudiare ſe dicant, ſciant creditores, quid ſibi agendum eſſet: ſi deliberare ſe adhuc dicant, præcipitandi non ſunt.

13 ¶ Si quis autem à patre ſuo impuberi filio ſit ſubſtitutus, non intra annum, ſed intra diem centeſimum bonorum poſſeſſionem petere poterit.

14 ¶ Non ſolum autem, cum ſuo x nomine veniunt liberi parenteſque, hoc eis tribuitur: verum etiam ſi ſeruus eius, qui ex liberis parentibuſque eſt, hæres inſtitutus eſt, intra annum competit bonorum poſſeſſio: perſona enim ea eſt, quæ meruit hoc beneficium, quæ petat.

15 ¶ Sed & ſi pater, emancipati filij bonorum poſſeſſionem contra tabulas accipere velit, anni tempus ei competere conſtat.

16 ¶ Et generaliter ait Iulianus ex omnibus cauſis liberis parentibuſque y intra annum bonorum poſſeſſionem competere.

De reſtitutione prioris cognati aduerſus bonorum poſſeſſionem acceptam.

2. Papinianus ‖ lib. 6. Reſponſorum. ‖

INferioris † gradus cognatus beneficium edicti ſucceſſorij non habuit, cum prior ex propria parte poſſeſſionem accepiſſet. Nec ad rem pertinuit, quod ſuſtinendi facultatem ob auxilium ætatis prior cognatus acceperat: igitur fiſco vacantia a bona recte deferri placuit.

a non alienam vt eod. & tamen, per ſeruum delatam dominus repudiare poteſt, §. 3. eo.
b §. 4. 5. 5. 7. eod. l. 13. l. 14. ff. de adq. hæred. l. 8. ff. de bon. poſſeſſ. l. vltim. C. de bon. quæ liber. l. 16. ff. de reg. iur.
c l. 8. inſtra de bon. poſſeſſ.
d l. 5. C. de repudiand.
e l. 13. ff. de acquir. hæred. l. 6. §. 2. & 3. vn. de liber. §. 5. verſ. ſi quis itaque inſt. de bon. poſſeſſ.
f Repudiare hæreditatem vel bonorum poſſeſſionem videtur qui dicit, Nolo bonorum poſſeſſionem petere.
g Pone filiam tricenſis excluſam eſſe matris hereditate teſtamentaria: Bartolus putat eandem intra alios 30. annos admitti ex edicto, vnde liberi, poterit ſus intra id ſpatiū, vnde liberi non petiiſſe: idem putat eandem admitti intra alios 30. annos ad petendam bonorum poſſeſſionem vnde cognati. adde Baldum in l. ſi vt §. C. de iure delib.
h l. Carboniana, quæ ſola decreto & cauſa cognita adquiritur: & ea quæ ad Carbonianę vicem, ventri & furioſo conceditur, opponitur ordinariæ & ſimplici edictali, quæ ſine decreto & cauſę cognitione datur. Zaſer. 2. reſp.
i l. 2. C. eod. l. 2. ff. ſecund. tab. l. 18. C. de iure delib.
k v. l. 133. ff. de verb. ſign. 12. Gell. 13.
l 12. Gell. 13.
m l. 5. §. 20. ff. ad Trebell.
n v. l. 69. ff. de adq. hæred.
† ad. Sed vtrum ipſe
o Cur ita v. l. 91. ff. de reg. iur.
p l. 17. §. 1. ff. de adq. hæred.
q Sanguini eiuſque honori aliquid merito indulgetur.
r Quid ſi iudex poteſt minuere tempus alicui datum vel adeundę hæreditati, vel petendę bonorum poſſeſſioni vel ad deliberandum? poteſt, eo fine vt detur curator bonis, per quem vt ſatisfiat creditoribus argum. l. 1. ff. de curator. bonis dan. non vt ſucceſſio excludatur. ſ Atqui iudex ex cauſa tempus moderari, creſcere, vel minuere poſſe videtur. l. ad peremptorium, 60. ff. de iudic. Poteſt utique ſed ex cauſa non paſſim tamen vel indefinitè, vt putat Decius ad l. 10. in §. ff. de iure delib. l. 9. in ſ. C. de iure delib. ſcaci nec facere poteſt, vt qui hæres ſit, hæres eſſe deſinat. v. Pyrrhum diſp. 13.
ſ Suos Græci hac αὐτοκληρονόμους appellare: quia dicuntur heredes non fieri, ſed ad poſſidentur. v. Cui. inſt. de her. qual. & diff. obſ. 16. adde l. 11. ff. de liberis. t l. 4. C. qui admitti ad bon. u l. 5. ff. de interrog. x l. 1. ff. de bo. poſſ. y Vlp. 28. §. 10. §. 11. ff. eod.
† Proximioris gradus cognatus (pone, frater) minor annis 25. bonorum poſſeſſionem agnouit vnde proximi cognati. deinde beneficio ætatis reſtitutus eſt, vt ſe abſtineret: inferioris gradus cognatus non admittitur. Cur? quia prior & proximior cognatus illum ſemel excluſit, nec regreſſus cuiquam eſt ad ius quo ſemel excluſus eſt. Quis igitur admittetur? fiſcus hoc l. & l. 1. ſ. eo. Putatque Albericus hodie hanc legem correctam eſſe, quod cognati hodie ab inteſtato ſuccedant Nouell. 118. c. 4. Cætera vide apud Alciatum 4. Paradox. 19.

DE GRADIBVS ET AFFINIBVS, & nominibus eorum.

TIT. X.

Diuiſio graduum cognationis. 2. An æqui ſuccedant, qui ſunt eiuſdem gradus. 3. De gradu primo. 4. Secundo. 5. Tertio. 6. Quarto. 7. Quinto.

1. Gaius ‖ lib. 8. ad Edictum Prouinciale. ‖

GRadus cognationis alij ſuperioris c ordinis ſunt, alij inferioris, alij ex tranſuerſo, ſiue à latere.

¶ Superioris ordinis ſunt parentes: inferioris, liberi: ex tranſuerſo ſiue à latere, fratres, & ſorores, liberique eorum.

1 ¶ Sed ſuperior quidem, & inferior cognatio à primo gradu incipit: ex tranſuerſo ſiue à latere nullus eſt primus gradus, & ideo incipit à ſecundo. Itaque in primo d gradu cognationis ſuperioris quidem & inferioris ordinis cognati poſſunt concurrere: ex tranſuerſo vero nunquam eo gradu quiſquam concurrere poteſt. at in ſecundo, & tertio, & deinceps in cæteris poſſunt etiam ex tranſuerſo quidam concurrere & cum ſuperioris ordinis cognatis.

2 ¶ Sed admonendi ſumus, ſi quando de hæreditate vel bonorum poſſeſſione quæramus, non ſemper eos, qui eiuſdem gradus ſint, concurrere.

3 ¶ Primo e gradu ſunt ſupra, pater, mater: infra, filius, filia.

4 ¶ Secundo f gradu ſunt ſupra, auus, auia: infra, nepos neptis: ex tranſuerſo, frater ſoror.

5 ¶ Tertio g gradu ſunt ſupra, proauus, proauia: infra, pronepos proneptis: ex tranſuerſo, fratris ſororiſque filius, filia, & conuenienter patruus, amita, auunculus, matertera.

6 ¶ Quarto h gradu ſunt ſupra, abauus, abauia: infra, abnepos, abneptis: ex tranſuerſo, fratris ſororiſque nepos neptis: & conuenienter patruus i magnus, amita magna, id eſt, aui frater, & ſoror. auunculus magnus, matertera magna, id eſt, auiæ frater, & ſoror: item fratres patrueles, ſorores patrueles, k. qui quæve ex duobus fratribus progenerantur: item conſobrini l. conſobrinæque, id eſt, qui quæve ex duabus ſororibus naſcuntur, quaſi conſororini. item amitini m, amitinæ, id eſt, qui quæve ex fratre & ſorore propagantur. ſed ferè vulgus iſtos n omnes fratres communi appellatione conſobrinos vocat.

7 ¶ Quinto o gradu ſunt ſupra, atauus atauia: infra, adnepos, adneptis: ex tranſuerſo, fratris & ſororis pronepos, adneptis: ex tranſuerſo, fratris & ſororis pronepos, proneptis: & conuenienter propatruus, & proamita, id eſt proaui frater, & ſoror, proauunculus, & promatertera, i. proauiæ frater, & ſoror: item fratris patruelis, ſororis patruelis filius, filia: & ſimiliter conſobrini, conſobrinæ, item amitini amitinæ filius, filia, propior p ſobrino, propior ſobrina: q hi ſunt patrui magni amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius, filia.

2. Vlpianus ‖ lib. 46. ad Edictum. ‖

HOc eſt patris eius, de cuius cognatione quæritur, conſobrinus, conſobrina, ſiue frater patruelis.

De gradu ſexto. 1. & ſeptimo. 2. De duplicitate perſonarum.

3. Gaius ‖ lib. 8. ad Edictum Prouinciale. ‖

SExto r gradu ſunt ſupra, tritauus ſ tritauia: infra, trinepos, trineptis: ex tranſuerſo, fratris & ſororis abnepos, abneptis: & conuenienter abpatruus, abamita, i. abaui frater, & ſoror, abauunculus, abmatertera, id eſt, abauiæ frater, & ſoror. t item patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ nepos, neptis: item fratris patruelis, ſororis patruelis, conſobrini, conſobrinæ, amitini, amitinæ nepos, neptis, propatrui, proamitæ, proauunculi, promaterteræ filius, filia. item u qui ex fratribus patruelibus aut conſobrinis aut amitinis vndique propagantur x, qui propriè ſobrini y vocantur.

1 ¶ In ſeptimo z gradu quam multæ eſſe poſſint perſonæ, ex his, quæ diximus, ſatis apparet.

2 ¶ Admonendi tamen ſumus, parentium liberorumque perſonas ſemper duplari, auum enim & auiam, tam maternos quam paternos intelligemus, item nepotes, neptesque, tam ex filio quam ex filia, quam rationem ſcilicet in omnibus deinceps gradibus ſupra, infraque ſequemur.

De gradibus vltra ſeptimum. 1. Cognationis etymologia. 2. De naturali vel ciuili cognatione. 3. De affinibus. 8. De cauſa cognationis, vel affinitatis. 9. De ſtemmatibus. 10. De capitis deminutione.

4. Modeſtinus ‖ libro 12. Pandectarum. ‖

NOn facilè autem, quod ad noſtrum ius attinet, cum de naturali cognatione quæritur, ſeptimum gradum quis excedit: quatenus vltra eum ferè gradum a rerum natura cognatorum vitam conſiſtere non patitur b.

1 ¶ Cognati

a v. l. 8. ff. eod.
b Pau. ſent. 11. de gradibus cognationum 3. Inſt. & cap. ... Nouell. ... 5. de conſanguinitate & affinitate 4. Decret. 14.
c Inſt. eod. Nouell. 118. c. 1.
d v. l. 10. §. 12. infra eodem.
e v. d. l. 10. §. 13. ff. eodem.
f d. l. 10. §. 13. infra eodem.
g d. l. 10. §. 14. ff. eodem.
h v. d. l. 10. §. 15.
i de quo in l. 10. §. 15. ff. eo.
k Patrueles fratres qui ex duobus fratribus nati 3. Gaius §. 5.
l Conſobrini qui ex duab. ſororibus nati.
m Amitini qui ex fratre & ſorore nati.
n An amitinos etiam intelligit non etiam patrueles.
o v. d. l. 10. §. 16.
p Propiores ſobrinis ſunt hi qui propiore gradu ſunt quam ſobrini: quia ſobrini ſunt conſobrini filij, l. 10. Sed 7. ſ. eo.
q l. 10. §. 16. verſ. ſ. eodem.
r l. 10. §. 17. ff. eo.
ſ al. tricauus, tritauia.
t item patrui magni amitæ magnæ, auunculi magni materteræ magnæ nepos neptis qui ex fratribus, &c. Hotoman. 1. obſeru. 12. quod Cuiacio diſplicet, 14. obſ. 11.
u vndique propagati. Hotom. 1. obſ. 12.
x Sobrinus eſt patris vel conſobrini filius, & matris conſobrinæ filius, Feſtus.
y l. 10. §. 18. ff. eod.
z ſed nec vlla ex gradibus nomina ſuperius ſunt Pau. 4. ſentent. 11. §. 8.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Cognati ab eo dici putantur, quod *a* quaſi vna communiterve nati, vel ab eodem orti, progenitive ſint.

2 ¶ Cognationis ſubſtantia bifariam apud Romanos intelligitur *b*. Nam quædam cognationes iure ciuili, quædam naturali connectuntur *c*, nonnunquam vtroque iure concurrente & naturali & ciuili copulatur cognatio.

¶ Et quidem naturalis cognatio per ſe ſine ciuili cognatione intelligitur, quæ per fœminam deſcendit, quæ *d* vulgo liberos peperit.

¶ Ciuilis autem per ſe, quæ etiam legitima dicitur, ſine iure naturali cognatio conſiſtit per adoptionem.

¶ Vtroque iure conſiſtit cognatio, cùm iuſtis nuptiis contractis copulatur.

¶ Sed naturalis quidem cognatio hoc ipſo nomine appellatur, ciuilis autem [cognatio,] licet ipſa quoque per ſe pleniſſimè hoc nomine vocetur, propriè tamen adgnatio vocatur, videlicet, quæ *e* per mares contingit.

3 ¶ Sed quoniam quædam *f* iura inter adfines quoque verſantur, non alienum eſt hoc loco de adfinibus quoque breuiter diſſerere.

¶ Adfines *g* ſunt, viri & vxoris cognati, dicti ab eo, quod duæ cognationes, quæ diuerſæ inter ſe ſunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. namque coniungendæ adfinitatis cauſa fit ex nuptiis *h*.

4 ¶ Nomina verò eorum hæc ſunt, ſocer, ſocrus, gener, nurus, nouerca, vitricus, priuignus, priuigna.

5 ¶ Gradus autem adfinitati nulli *i* ſunt.

6 ¶ Et quidem viri pater vxoriſque, ſocer, mater autem eorum, ſocrus appellatur, cùm apud Græcos propriè viri pater ἑκυρὸς, mater verò ἑκυρὰ vocitetur, vxoris autem pater πενθερὸς, & mater πενθερὰ vocatur.

¶ Filij autem vxor, nurus, filiæ verò vir gener appellatur.

¶ Vxor liberis ex alia vxore natis nouerca dicitur, matris vir ex alio viro natis vitricus *l* appellatur. eorum vtrique natos aliunde priuignos *m* priuignáſque vocant.

¶ Poteſt etiam ſic definiri ſocer *n*: vxoris meæ pater, ego illius ſum gener *o*. Socer *p* magnus dicitur vxoris meæ auus, ego illius ſum progener. Et retro pater meus vxoris meæ ſocer eſt, hæc illi nurus. & auus meus ſocer magnus eſt, illa illi pronurus. Item proſocrus *q* mihi vxoris meæ auia eſt, ego illius ſum progener *r*. Et retro mater mea vxoris meæ ſocrus eſt, illa huic nurus. & auia mea, ſocrus magna eſt, & vxor mea illi pronurus eſt. ¶ Priuignus *ſ* eſt vxoris meæ filius ex alio viro natus, *t* poſſibilorum *ſ*eruitus. & in contrarium vxor mea liberis, quos ex alia vxore habeo, *nouerca* *t* dicitur. liberi mei illi priuigni.

¶ Viri frater, *leuir* apud Græcos δαὴρ *u* appellatur, vt eſt apud Homerum *x* relatum. ſic enim Helena ad Hectorem dicit:

Δᾶερ ἐμεῖο κυνὸς κακομηχάνου ὀκρυοέσσης.

id eſt,

Leuir mi canis, omnis mali conſarcinatricis, horridæ.

¶ Viri ſoror, *glos* *y* dicitur, apud Græcos γάλως *z*.

¶ Duorum fratrum vxores, *Ianitrices* *a* dicuntur, apud Græcos εἰνάτερες. quod vno verſu idem Homerus ſignificat.

Ἤ που ἐς γαλόων ἢ εἰνατέρων εὐπέπλων.

id eſt,

Aut alicubi leglorumaut in alterum ſpecioſè peplis.

7 ¶ Hos itaque inter ſe, quod adfinitatis cauſa parentium liberorúmque loco habentur, matrimonio copulari nefas *b* eſt.

8 ¶ Sciendum eſt, neque cognationem, neque adfinitatem eſſe poſſe, niſi nuptiæ *c* non interdictæ ſint, ex quibus adfinitas contrahitur.

9 ¶ Libertini libertinæque inter ſe adfines eſſe poſſunt.

10 ¶ In adoptionem datus, aut emancipatus, quaſcunque cognationes adfinitateſque habuit, retinet: adgnationis iura perdit. ſed in eam familiam, ad quam per adoptionem venit, nemo eſt illi cognatus, præter patrem, eóſve, quibus adgnaſcitur, adfinis autem ei omnino in ea familia nemo eſt.

11 ¶ Is cui aqua & igni interdictum eſt, aut aliquo modo capite *e* diminutus eſt, ita vt libertatem & ciuitatem amitteret, & cognationes & adfinitates omnes, quas ante habuit, amittit.

5. Pomponius libro 6. ad Plautium.

SI filium naturalem emancipauero *f* & alium adoptauero, non eſſe eos fratres. ſi filio meo mortuo Titium adoptauero, videri eum defuncti fratrem fuiſſe, Aristo ait.

De nuru. 1. De ſponſalibus.

6. Vlpianus libro 3. ad legem Iuliam & Papiam.

LAbeo ſcribit, nepotis ex filia mea nati vxorem, nurum mihi eſſe.

1 ¶ Generi & nurus appellatione ſponſus *h* quoque & ſponſa continetur. item ſoceri & ſocrus appellatione ſponſorum parentes contineri videntur *i*.

De priuigno.

7. Scæuola *lib. 4. Regularum.*

PRiuignus etiam is eſt, qui vulgo *a* conceptus ex ea natus eſt, quæ poſtea mihi nupſit. æquè & is qui, cùm in concubinatu erat mater eius, natus ex ea eſt, eáque poſtea alij nupta ſit.

De ſponſalibus.

8. Pomponius *lib. 1. Enchiridij.*

SEruius rectè dicebat, ſoceri *b* & ſocrus, & generi & nurus *c* appellationem, etiam ex ſponſalibus adquiri *d*.

Diuiſio graduum cognationis.

9. Paulus *lib. 4. Sententiarum.*

STemmata *e* cognationum directo limite in duas lineas ſeparantur, quarum altera ſuperior, altera inferior, ex ſuperiore autē & ſecundo gradu tranſuerſæ lineæ pendent, quas omnes latiore tractatu habito in librum ſingularem contexuimus.

De vſu cognitionis graduum & adfinium. 1. De nomine cognationis. 2. De cognatis & adgnatis. 3. De ſuis. 4. Quid interſit inter adgnatos & cognatos. 5. De ſeruili cognatione. 6. De cognatione & adgnatione. 7. De parentibus & liberis. 8. De tranſuerſalibus. 9. De gradibus dignoſcendis. 10. Gradus vnde dicantur. 11. De enumeratione ſingulorum graduum. 12. Primi. 13. Secundi. 14. Tertij. 15. Quarti. 16. Quinti. 17. Sexti. 18. & Septimi.

10. Idem libro ſingulari de gradibus & adfinibus, & nominibus eorum.

IVriſconſultus cognatorum gradus & adfinium noſſe debet, quia legibus hereditates *f* & tutelæ ad proximum quemque adgnatum redire conſueuerunt. ſed & edicto prætor proximo cuique cognato dat bonorum poſſeſſionem.

¶ Præterea lege *m* iudiciorum publicorum contra adfines & adgnatos teſtimonium *n* inuiti dicere non cogimur.

1 ¶ Nomen cognationis à Græca voce dictum videtur. ϲυγγενεῖς enim illi vocant, quos nos cognatos appellamus.

2 ¶ Cognati ſunt *o*, & quos adgnatos lex duodecim tabularum appellat, ſed hi ſunt per patrem cognati ex eadem familia. Qui autem per fœminas *p* coniunguntur, cognati tantum nominantur.

3 ¶ Proximiores ex adgnatis ſui *q* dicuntur.

4 ¶ Inter adgnatos igitur & cognatos hoc intereſt, quod inter genus & ſpeciem. nam *r* qui eſt adgnatus, & cognatus eſt. non vtique autem qui cognatus eſt, & adgnatus eſt. alterum enim ciuile *ſ*, alterum naturale nomen eſt.

5 ¶ Non parcimus *t* his nominibus, id eſt, cognatorum, etiam in ſeruis *u*. itaque parentes, & filios, fratreſque etiam ſeruorum dicimus: ſed ad leges, ſeruiles cognationes non pertinent.

6 ¶ Cognationis origo, & per fœminas *x* ſolas contingit. frater enim eſt, & qui ex eadem matre tantum natus eſt. nam qui *y* eundem patrem habent, licet diuerſas matres, etiam adgnati ſunt.

7 ¶ Parentes vſque ad tritauum † apud Romanos proprio vocabulo nominantur: vlteriores, qui non habent ſpeciale nomen, maiores *z* appellantur.

¶ Item liberi vſque ad trinepotem, vltra hos poſteriores *a* vocantur.

8 ¶ Sunt & ex lateribus cognati, vt fratres, ſororeſque, & ex his progenati. item patrui, amitæ, & auunculi, & materteræ.

9 ¶ Nam quotiens quæritur, quanto gradu quæque perſona ſit, ab eo incipiendum eſt, cuius de cognatione quærimus: & ſi ex inferioribus, aut ſuperioribus gradibus eſt, recta linea ſurſum verſum, vel deorſum tendentium, facilè inuenimus gradus, ſi per ſingulos gradus proximum quemque numeramus. nam qui ei *ſ* qui mihi proximo gradu eſt, proximus eſt, ſecundo † gradu eſt mihi. ſimiliter enim accedentibus ſingulis creſcit numerus.

¶ Idem faciendum in tranſuerſis gradibus. ſic frater ſecundo gradu eſt, quoniam patris vel matris per

a l. 4. §. 2. ſup. vnde cognati. † hodie vna. Nou. 118. c. 4. b al. conneċtuntur, al. continentur. c vide Rouardum ſ. Variar. 1. d Vulgo quæſiti ſi ex eadem matre, inter ſe cognati ſunt natura. e Adgnatio per mares contingit. f l. 10. §. 1. eod. g Dixi ad Feſtum in Adfines. h & ſponſalibus, l. 7. ſup. de condict. cauſa data. i Adfines hæ perſonæ dicuntur in l. 37. C. de nuptiis. k Imo ſunt quidam. l. 10. l. eod. l Vitricus matris meæ poſt obitum patris mei maritus: de quo vide quædam apud Caiac. ... m vide Feſtum in Priuignus ... n ſocer, ſocrus, qui quæve generum vel nurum ſibi ſociat ... o Gener, generi augendo adſcitus ... p id eſt qui generum ſibi ſociat ... q magna ſocrus ... r v. Feſtum. ſ primus natus. t Nouerca ...

... *num.* 39. & ſeq. n l. 1. ſup. eod. i Tranſuerſa linea ... oritur ex ſuperiore, in inferiori nulla eſt linea tranſuerſa ... qua & lateralis ... Non ſolùm, inquit, ... ſed etiam ex obliquo, & ex tranſuerſo venientibus ... tur. v. Cuiac. apud Paul. 4. Sent. 11. §. 1.

k atqui ſuperius dixit nullos eſſe adfinium gradus. l. 4. §. 5. ſup. eod.

l Graduum cognitio prodeſt ad hereditates, tutelas, bonorum poſſeſſiones, teſtimonia, vt hîc: adde & ad matrimonia. m v. quæ ſcripſi de lege Iulia iudiciorum publicorum ad l. 4. ſup. de teſt. n Teſtimonium aduerſus adgnatum vel adfinem nemo inuitus dicere in publico iudicio cogitur. v. d. l. 4.

o Imò non ſunt. l. 5. ſup. vnde legitimi. adde Vlp. 21. §. 4. l. 35. §. 1. ... p l. 7. ſup. de legit. tutorib. q ... qui proximiores ex adgnatis ... l. 2. l. 1. de ſuis. r l. 1. ſup. vnde legitimi. ſ l. 4. §. 2. ſup. eod. t non ... frequenter. l. 4. ſup. eod. u ... de ſeruili cognatione. x v. l. 1. §. 1. ſup. vnde cognati. y Etiam fœminæ: Nam ſoror inter fœminas ſola adgnata eſt.

† Imò in infinitum. l. 1. §. 1. ... de iis grad. z Maiores qui vltra tritauum.

a Poſteriores qui vltra trinepotem. ... appellari vltra ... graduum ... Alciatus ...

† iure ciuili: canonico verò ſecundo gradu. ſed in fratris quoties graduum ... gradum dimenſionandi ſunt ex ciuili iure, non ex Canonico ...

ſima, per quos coniungitur, prior numeretur.

10 ¶ Gradus autem dicti ſunt à ſimilitudine ſcalarum a, locorúmve procliuium, quos ita ingredimur, vt à proximo in proximum, id eſt, in eum, qui quaſi ex eo naſcitur, tranſeamus.

11 ¶ Nunc ſingulos gradus numeramus.

12 ¶ Primo b gradu cognationis ſunt c ſurſum verſum duo, pater, & mater. deorſum verſum duo, filius, & filia, qui tamen & plures eſſe poſſunt.

13 ¶ Secundo d gradu duodecim e perſonæ continentur hæ: Auus f, hoc eſt patris, & matris pater. item auia ſimiliter tam paterna, quàm materna. Frater quoque per vtrumque parentem accipitur, id eſt aut per matrem tantum, aut per patrem, aut per vtrumque, id eſt ex vtroque parente eodem. ſed hic numerum non auget, quòd nihil differt hic ab eo, qui eundem patrem habet tantum, niſi quòd is eoſdem cognatos tam paternos, quàm maternos habet. & ideo euenire ſolet in his, qui diuerſis parentibus nati ſunt, vt qui meo fratri frater ſit, meus cognatus non ſit. pone me fratrem habere ex eodem tantùm patre, illum habere ex eadem matre, illi inter ſe fratres ſunt, mihi alter cognatus non eſt. Soror ſimiliter numeratur, vt frater: Nepos quoque dupliciter intelligitur, ex filio vel filia natus. Idem eſt & in nepte.

14 ¶ Tertio g gradu perſonæ continentur triginta duo h. Proauus, qui quadrifariam i intelligitur. eſt enim aut paterni, aut materni pater, item auiæ paternæ, aut auiæ maternæ pater. Proauia quoque quatuor perſonas complectitur. eſt enim aut aui paterni, aut auiæ paternæ mater. item aui materni, & ſimiliter auiæ maternæ mater.

¶ Patruus, (is autem eſt patris frater,) & ipſe dupliciter intelligendus eſt, ex patre vel matre. Auia paterna mea nupſit patri tuo, peperit te, aut auia paterna tua nupſit patri meo, peperit me: ego tibi patruus ſum, & tu mihi. id euenit, ſi mulieres k alterа alterius filio nupſerit. nam qui ex his maſculi nati fuerint, inuicem patrui l ſunt. quæ fœminæ, inuicem amitæ. item maſculi fœminis ſimiliter patrui, fœminæ illis amitæ. Si vir & mulier, ille filiam eius duxerit, illa filio eius nupſerit, qui ex patre adoleſcentis nati erunt, ex matre puellæ natos, fratris filios, illi eos patruos, & amitas appellabunt.

¶ Auunculus eſt matris frater. eadem ſignificatione, qua in patruo diximus, contigit. ſi duo viri alter alterius filiam duxerint: qui ex his maſculi nati fuerint, inuicem auunculi: quæ fœminæ, inuicem materteræ erunt. & eadem ratione maſculi puellis auunculi, & illæ illis erunt materteræ.

¶ Amita eſt patris ſoror, ſicut ſuprà accipienda.

¶ Matertera eſt l matris ſoror, ſimiliter vt ſuprà.

¶ Illud notandum eſt, non quemadmodum patris matriſque fratres & ſorores, patrui, amitæ, auunculi, materteræ dicuntur, ita fratris ſororiſque filios filias nomen ſpeciale cognationis habere: ſed ita demonſtrari, fratris ſororiſque filios filias, quod quidem & in aliis accidere, ex poſterioribus apparet.

¶ Pronepos quoque & proneptis quadrifariter intelliguntur. aut enim ex nepote ex filio, aut ex nepote ex filia deſcendunt, aut ex nepte ex filio, aut ex nepte ex filia propagantur.

15 ¶ Quarto m gradu perſonæ continentur octoginta n. Abauus o, cuius intellectus in octo perſonas porrigitur. eſt enim proaui paterni, aut materni pater, quos ſingulos duplici modo intelligendos diximus, aut proauiæ paternæ, aut maternæ pater: quæ & ipſæ ſingulæ dupliciter accipiuntur. Abauia & hæc octies numeratur. eſt enim proaui paterni, aut materni, item proauiæ paternæ aut maternæ mater. Patruus p magnus eſt frater aui. qui auus, item frater, cùm duobus modis intelligantur: quatuor perſonas hoc nomen amplectitur, vt ſit aui paterni, vel materni frater, qui vel eodem patre, id eſt proauo, vel tantùm matre eadem id eſt proauia natus eſt. qui autem mihi patruus magnus eſt, is patri meo vel matri meæ patruus q eſt. Amita magna r eſt aui ſoror. aui autem, item ſoror (vt ſuprà diximus) dupliciter intelliguntur, & ideo hîc quoque quatuor perſonas intelligimus. ſimiliter quæ patris mei, vel matris meæ amita eſt, mihi erit amita magna. Auunculus magnus eſt auiæ frater. quatuor perſonæ huic nomini eadem ratione ſubiectæ ſunt. mihíque is eſt auunculus magnus, qui patri meo vel matri meæ auunculus eſt.

¶ Matertera magna eſt auiæ ſoror quatuor modis & hæc ob eandem cauſam intelligitur. ea quæ patri meo, vel matri meæ matertera eſt, mihi matertera magna vocatur.

¶ Eodem gradu ſunt & illi, qui vocantur fratres patrueles, item ſorores patrueles, (amitini, amitinæ,) conſobrini, conſobrinæ. hi autem ſunt, qui ex fratribus vel ſororibus naſcuntur. quod quidam ita diſtinxerunt, vt eos quidem qui ex fratribus nati ſunt, fratres patrueles s, item eas, quæ ex fratribus natæ ſunt ſorores patrueles, ex fratre autem & ſorore amitinos t, amitinas: eos verò & eas, qui quæve ex ſororibus nati natæve ſunt, conſobrinos u conſobrinas, quaſi conſororinos: ſed plerique x hos omnes conſobrinos vocant, ſicut Trebatius.

¶ Sub hac appellatione nominum perſonæ cadunt ſedecim, hæ: Patrui filius, item filia, bifariam (ſicut ſuprà) numerantur. nam patruus mei frater eſſe poteſt, vel ex patre ſolo, vel etiam ex matre ſola. Amitæ filius, item filia. Auunculi filius, item filia. materteræ filius, item filia. amita, auunculo, matertera accepto duplici intellectu ſecundum eandem rationem. Fratris ſororiſque nepos ac neptis eadem ratione ſunt. Sed & frater, item ſoror, nepóſve & neptis, dupliciter accepti continebunt perſonas ſedecim, ſic: Fratris eodem patre nati nepos ex filio, nepos ex filia. Fratris eadem matre, alio patre nati nepos ex filio, nepos ex filia. Fratris eodem patre nati neptis ex filio, neptis ex filia. Fratris alio patre eadem matre nati, neptis ex filio, neptis ex filia. eadémque cauſa octo perſonæ efficient, vt aliæ octo accedant ex ſorore natorum nepotes neptéſque. & ſimiliter numerantur à nobis. Fratris autem mei nepos neptiſque me patruum magnum appellant ſororum fratrúmque meorum nepotes neptéſque, item mei inter ſe, conſobrini ſunt. Abnepos, abneptis. hi ſunt pronepotis pronepiis filius filia, nepotis, neptiſve nepos neptis, filij filiæve pronepos proneptis. nepote vel ex filio nato vel ex filia, nepte vel ex filio nata vel ex filia acceptis, vt ad ſingulas perſonas gradu deſcendamus, ſic: Filius, nepos, pronepos, abnepos. Filius, nepos, pronepos, abneptis. Filius, nepos, proneptis, abnepos. Filius, nepos, proneptis, abneptis. Filius, neptis, pronepos, abnepos. Filius, neptis, pronepos, abneptis. Filius, neptis, proneptis, abnepos. Filius, neptis, proneptis, abneptis. Similiter hæ perſonæ enumerabuntur propoſita filia, & ſic fient ſedecim.

16 ¶ Quinto a gradu perſonæ continentur centum octoginta quatuor b. Atauus ſcilicet & atauia. atauus eſt abaui vel abauiæ pater, proaui vel proauiæ auus, aui auiæque proauus, patris vel matris abauus. huius appellatio perſonas complectitur ſedecim, enumeratione facta tam per mares, quàm per fœminas: vt ſic ad ſingulas perueniamus: Pater, auus, proauus, abauus, atauus. Pater, auus, proauus, abauia, atauus. Pater, auus, proauia, abauus, atauus. Pater, auus, proauia, abauia, atauus. Pater, auia, proauus, abauus, atauus. Pater, auia proauus, abauia, atauus. Pater, auia, proauia, abauia, atauus. Pater, auia, proauia, abauus, atauus. ſimiliter matris perſona propoſita numeratio fiet. Atauia totidem perſonas continet eadem ratione numeratas, id eſt, ſedecim. Patruus c maior, eſt proaui frater patris vel matris patruus magnus, ſub hoc nomine erunt perſonæ octo, & ſic enumerabuntur: Pater, auus, proauus, abauus, frater proaui. Pater, auus, proauus, abauia, frater proaui. Pater, auia, proauus, abauus, frater proaui. Pater, auia, proauus, abauia, frater proaui.

¶ Totidem erunt, matris perſona & proauo eius propoſitis.

¶ Ideo autem fratrem d proaui enumerantes ante e abauum ponimus, quod (vt ſuprà ſignificauimus) non f aliter venietur ad eum, de quo quæritur, niſi per eos tranſitum erit, ex quibus naſcitur g.

¶ Auunculus h maior eſt proauiæ frater, patris vel matris auunculus magnus. eadem dinumeratione hic quoque octo perſonas computabimus, hoc tantùm immutato, vt is frater proauiæ ponatur. Amita i maior, ea eſt proaui ſoror, patris vel matris amita magna. quod ad numerum & expoſitionem perſonarum, eadem erunt, immutato hoc, vt proaui ſoror ad extremum ponatur. Matertera maior, hæc eſt ſoror proauiæ, patris vel matris matertera magna. numerus perſonarum idem eſt, vt in nouiſſimo ponatur proauiæ ſoror. Hos omnes à patruo maiore, quos retulimus, quidam appellant ita: Propatruus k, proauunculus, proamita, promatertera. quos tamen ego ita nomino, illi contrà fratris vel ſororis pronepotem me demonſtrant.

¶ Patrui magni filius filia. hi ſunt aui fratris filius filia, proaui aut proauiæ nepos neptis ex filio [filia.] patris vel matris conſobrinus conſobrina: octo perſonas & hic computabimus, quòd auus & frater (vt iam dictum eſt) dupliciter accipiuntur: & ideo patrui magni filius quatuor ſimpliciter, totidem filia. Amitæ magnæ filius, filia. hi ſunt aui ſororis filius filia, proaui proauiæ nepos neptis ex filia, patris vel matris conſobrinus, conſobrina. numerus perſonarum idem qui ſuprà. Auunculi magni filius, filia. hi ſunt auiæ fratris filius filia, proaui aut proauiæ nepos neptis ex filio, patris vel matris conſobrinus aut conſobrina. numerus idem. Materteræ magnæ filius, filia. hi ſunt auiæ ſororis filius filia, proaui proauiæ nepos neptis ex filia, patris vel matris conſobrinus conſobrina, computatio eadem.

¶ Perſonæ, quas enumerauimus à patrui magni filio, ei, de cuius cognatione quæritur, propiùs ſobrino vocantur. nam (vt Maſſurius ait) quem quis appellat propiorem l ſobrino, qui eſt patris matriſve conſobrinus aut conſobrina, ab eo conſobrini conſobrinæve filius filia nominatur.

¶ Patrui, nepos, neptis. hi ſunt aui paterni vel auiæ paternæ pronepos proneptis ex nepote, vel ex nepte filia natis, conſobrini conſobrinæ filius filia, octo perſonas continebunt, quatuor nepos, quatuor neptis: quia & patruus dupliciter accipitur, & nepos vel neptis ſub ſingulis patruorum perſonis duplicatur. Amitæ nepos, vel neptis. hi ſunt aui paterni vel auiæ paternæ pronepos proneptis ex nepote vel nepte filia natis, conſobrini conſobrinæ filius filia. numerus idem eſt. Auunculi nepos neptis. hi ſunt aui materni vel auiæ maternæ pronepos proneptis. cætera eadem quæ in patrui nepote vel nepte. (Materteræ nepos neptis. hi ſunt aui materni vel auiæ maternæ pronepos proneptis ex nepote vel nepte filia natis. perſonarum numerus idem.)

¶ Illa

Margin notes (left):

a & Idea aſcendentem & deſcendentem appellati. Gradus cognationum vetuſtiſſimam deſcriptionem, v. apud Cuiac. 6. obſer. 40.
b l. 1. §. 13. ſ. eo. §. 1. inſt. eod. Paul. 4. ſent. 11. §. 1.
c Primus gradus continet quatuor perſonas.
d l. 1. §. 1. §. 4. ſ. eod. §. 2. inſt. eod. Paul. 4. ſent. 11. §. 2.
e Secundus gradus continet duodecim perſonas.
f vide Feſtum in Auus.
g l. 1. §. 5. ſ. eo. §. 3. inſt. eod. Paul. 4. ſent. 11. §. 3.
h Tertio gradu continentur perſonæ triginta duo.
i quadrifariter dicit, vt infra quadrifariam τετραχῶς, τετραμερῶς & vt plurifariam in l. 5. §. 4. ſ. de iure immunitatis.
k ſi mulier.
l v. Feſtum in Matertera.
m l. 1. §. 6. ſ. eo. §. 4. inſt. eod. Paul. 4. ſent. 1. §. 4.
n Quarto gradu continentur perſonæ octoginta.
o v. Feſtum.
p l. 1. §. 6. ſuprà eodem.
q v. Ferrandum 2. explicationum 12.
r l. 17. §. 2. ſ. de ritu. nup. l. 5. 6.
s amitini, amitæ meæ filii.
t patrueles mihi, ſunt patrui mei filij.
u Conſobrini mihi, ſunt auunculi & materteræ meæ filij, auunculis vero materteræ filias, de quo l. 1. ſ. de parricidiis.
x id eſt, vulgus. l. 1. §. 6. in fin. ſ. eo.

Margin notes (right):

a l. 1. §. 7. ſ. eod. §. 5. inſt. eo. Paul. 4. ſent. 11. §. 5.
b Quinto gradu continentur perſonæ 184. alij ſequunt 192.
c v. Feſtum in Maior patruus.
d id eſt, patruum maiorem.
e id eſt, prius abauum numeramus.
f hæc verba ſatis oſtendunt quemadmodum facienda ſit dinumeratio graduum, à filio ad patrem perueniemus ſic: à nepote ad auum peruenitur per patrem: ad abauum per proauum: ad patruum maiorem per abauum. Nam abaui filij ſunt meus proauus & propatruus.
g nam ſemper ſpectanda eſt perſona à qua quis generatur.
h vide Feſtum in Maior auunculus.
i v. Feſtum in Maior amita.
k In his cognitionibus particula, Pro, gradum adijcit. & ſic in adnatione linea dicitur profratri, pronepos, pronurus. l. 4. §. 6. ſuprà eod.
l melius apertiùs exprimitur quis ſit propior ſobrino. Propior conſobrino eſt natus conſobrino. l. 1. C. vnde legitimi. l. 1. in § ſeq. eo. tit. 2. C. tam. de ſuccesſionib. v. Feſtum in Propior ſobrino.

Universidad Rey Juan Carlos

a l.3. ſup. tod. §.6. Inſtit. eod. Paul. 4. ſent. 11. §.4.
b Sextus gradus continet perſonas 448.
c Tritauus, tertius auus.
d abaui frater, l.4. ſup. eod.
e abauiæ frater, d. l.4.
f abaui ſoror, d. l.4.
g abauiæ ſoror, d. l.4.
h Ab eo ſemper eſt incipiendum, nam quoties quæritur quoto gradu quæque perſona ſit, ab ea incipiendum eſt, de cuius cognatione quæritur, §.9. & ſ. eod.
i Sobrini Græcis ἀνεψιαδοῖ & ἀνέψιοι ἐξάδελφοι: Conſobrini ἐξάδελφοι & πρωτεξάδελφοι: ſobrinorum filii τριτεξάδελφοι, [illegible] Paul. 21. §.6.

¶ His omnibus quos ad patrui nepotem propoſuimus, is, de cuius cognatione quæritur, propius ſobrino eſt: nam patris vel matris eorum conſobrinus eſt.

¶ Fratris pronepos, proneptis, continebunt hi perſonas ſedecim, fratre dupliciter, & pronepote & pronepte ſingulis quadrifariam (vt ſuprà demonſtrauimus) acceptis. Sororis pronepos, proneptis, ſimiliter ſedecim perſonas continent. Adnepos adneptis, hi ſunt abnepotis vel abneptis filius, filia, pronepotis, vel proneptis, nepos neptis, nepotis vel neptis pronepos proneptis, filij vel filiæ abnepos abneptis. numerabuntur ſub hac appellatione triginta duo perſonæ: quia abnepos ſedecim habet, & totidem abneptis.

17 ¶ Sexto a gradu continentur perſonæ quadringentæ quadraginta octo b, hæ: Tritauus. eſt autem tritauus patris & matris atauus, aui vel auiæ abauus, proaui proauiæ proauus, abaui vel abauiæ auus, atauí vel atauiæ pater. dictus quaſi tertius c auus. perſonas autem complectitur triginta duo. geminetur enim neceſſe eſt numerus qui in atauo fuit, immutatione per ſingulas perſonas propter atauiam facta, vt ſedecies tritauus intelligatur atauí pater, & totiens atauiæ. Tritauia ſimiliter numerata faciet perſonas triginta duo. Patruus maximus, is eſt abaui frater, abaui & abauiæ filius, patris vel matris patruus maior. perſonas continebit ſedecim, ſic: Pater, auus, proauus, abauus, atauus abaui frater. Pater, auus, proauus abauus, atauia, frater abaui. Pater, auus, proauia, abauus, atauus, frater abaui. Pater, auus, proauia, abauus, atauia, frater abaui. Pater, auia, proauus, abauus, atauus frater abaui. Pater, auia, proauus, abauus, atauia, frater abaui. (Pater, auia, proauia, abauus, atauus, frater abaui.) Pater, auia, proauia, abauus, atauia, frater abaui.

¶ Totidem erunt matris appellatione propoſita.

¶ Auunculus maximus. is eſt abauiæ frater, patris vel matris auunculus maior. & numerus idem & perſonarum expoſitio eadem, quæ ſuprà: hoc duntaxat immutato, vt pro abaui fratre, abauiæ fratrem ponas. Amita maxima ea eſt abaui ſoror, patris vel matris amita maior. cætera, vt in patruo maximo, immutato hoc tantùm, vt, vbi eſt abaui frater, ponatur abaui ſoror. Matertera maxima, ea eſt abauiæ ſoror, patris vel matris matertera major. cætera vt ſupra: ad extremum duntaxat pro abauiæ fratre propoſita abauiæ ſorore. Hos omnes, quos à patruo maximo poſuimus, quidam his nominibus deſignant: Abpatruus d, abauunculus e, abamita f, abmatertera g. itaque & nos indifferenter hos ponemus. quos ego autem appello abpatruos, abauunculos, abamitas, abmaterteras, illi me demonſtrant fratris ſororiſque abnepotem.

¶ Patrui maioris filius filia. hi ſunt proaui fratris filius filia, abaui abauiæ per proauum nepos neptis ex filio. perſonæ ſub hoc erunt ſedecim, enumeratione ſic ducta, vt in quinto gradu, cùm patruum maiorem demonſtraremus, fecimus, adiecto duntaxat filio, filia: quia filius patrui maioris totidem neceſſe eſt perſonas complectatur, quot patruus maior, id eſt octo. totidem ex filiæ perſona computatis, is numerus efficietur, quem ſupra poſuimus. Amitæ maioris filius filia, hi ſunt proaui ſororis filius filia, abaui abauiæ per proauum nepos neptis ex filia. & hic eadem ratione perſonas dinumerabimus totidem. Auunculi maioris filius filia. hi ſunt [proaui] proauiæ fratris filius filia, abaui abauiæ per proauiam nepos neptis ex filio. eadem hic dinumeratio facienda eſt, quæ in patrui maioris filio filia. Materteræ maioris filius filia. hi ſunt proauiæ ſororis filius filia, abaui abauiæ per proauiam nepos neptis, ex filia circa numerum perſonarum & expoſitionem, vt ſupra.

¶ Hi omnes quos propoſuimus à patrui maioris filio, ſuo auiq; [eſſe] eius de cuius cognatione h quæritur, fratribus & ſororibus eorum, conſobrini conſobrinæve ſunt, at patri matrique eiuſdem, fratribuſque & ſororibus vtrius eorum propiùs ſobrinis.

¶ Patrui magni nepos vel neptis, amitæ magnæ nepos vel neptis, auunculi magni nepos vel neptis, materteræ magnæ nepos vel neptis, hæc ſingula nomina, continent perſonas ſexaginta quatuor. nam cùm patrui magni (verbi gratia) perſona quadrifariam intelligatur, nepotis obiectum, geminatur is numerus nepote duntaxat adnumerato: & quadruplatur is, qui geminatus erat. duplicatur etiam nepte computata, & tantum vnius dinumerationem proponimus exempli gratia: Pater, auus, proauus, frater aui, qui eſt patruus magnus, filius eius, nepos eiuſdem ex filio, item neptis. Pater, auus, proauia, frater aui, qui eſt patruus magnus, filius eius, nepos eius ex filio, item neptis. (Pater, auus, proauus, frater aui, qui eſt patruus magnus, filia eius, nepos eiuſdem ex filia, item neptis.) Pater, auus, proauia, frater aui, qui eſt patruus magnus, filia eius, nepos eiuſdem ex filia, item neptis, totidem & eadem ratione exponuntur matris nomine antepoſito, id eſt vt aui materni fratris nepotes & neptes computemus. item in amita magna, id eſt aui ſororis nepotes neptéſque enumerabimus: idemque in auunculo magno, id eſt auiæ fratris. eadem ratione in matertera magna, id eſt auiæ ſororis. ex quibus vniuerſus numerus completur ſexaginta quatuor.

¶ Hi omnes proaui aut proauiæ eius, de cuius cognatione quæritur, pronepotes & proneptes, eiuſdem aui auiæve fratris ſororiſve nepotes, neptéve & conſobrini, eorum eiuſdem auus auia, patruus magnus, amita magna, auunculus magnus, matertera magna. erunt autem patri matrique eiuſdem fratréſque & ſorores vtrius eorum propius ſobrino. ipſi ſobrini i eſt, & inuicem hi ſibi illi ſobrini.

¶ Patrui pronepos, patrui proneptis continebunt perſonas octo, nam vtriuſque ſic ſunt ſedecim, ſic: Pater, auus, patruus, filius patrui, nepos eiuſdem ex filio, pronepos eiuſdem ex nepote filio nato, item proneptis. Pater, auus, patruus, filius patrui, nepos eiuſdem ex filio, pronepos ex nepote filio nato, item proneptis. Pater, auus, patruus, filia patrui, nepos eiuſdem ex filia, pronepos ex nepote filia nato, item proneptis. Pater, auus, patruus, filia patrui, nepos eiuſdem ex filia, pronepos ex nepote filia nato, item proneptis. Pater, auus, patruus, filius patrui, neptis eiuſdem ex filio, pronepos ex nepte filio nata, item proneptis. Pater, auia, patruus, filius patrui, neptis eiuſdem ex filio, pronepos ex nepte filio nata, item proneptis. Pater, auus, patruus, filia patrui, neptis eiuſdem ex filia, pronepos ex nepte filia nata, item proneptis. Pater, auia, patruus, filia patrui, neptis eiuſdem ex filia, pronepos ex nepte filia nata, item proneptis. Amitæ pronepos, proneptis, totidem perſonas eadem ratione & is continet: tantummodo pro patruo amita ſumpta. [Item] Auunculi pronepos, proneptis: item pro patruo auunculo poſito. Materteræ pronepos, proneptis, & hic, vbi patruus poſitus eſt matertera enumerata, eundem numerum perſonarum inueniemus.

a propinquitas, ſocium.
b Filia neptis pronepos, &c.
c l.1. §.1. ſupra eodem.
a Septimus gradus continet 1024 perſonas, atque ita superioribus in hoc tritauus continet perſonas, 1784. Vltimi ſeptimi gradus nomina nec reperta ſunt: nec cognatio porrò, vt [illegible] [illegible] Paul. 4. ſent. 11. §.ult.

¶ Hi omnes eius, de cuius cognatione quæritur, conſobrinorum nepotes neptéſve ſunt.

¶ Fratris ſororiſque abnepos, abneptis, efficiunt perſonas ſexaginta quatuor, vt ex ſupraſcriptis apparere poteſt. Trinepos, trineptis, hi ſunt filij filiæve adnepos adneptis, nepotis neptis abnepos, abneptis, pronepotis proneptiſve, pronepos proneptis, abnepotis abneptiſve, nepos neptiſve, adnepotis adneptis filius filia. hæ appellationes demonſtrant perſonas ſexaginta quatuor: nam triginta duo trinepos complet, totidem trineptis. ab nepote enim numerus quadruplatus in ſe efficit triginta duo: ipſo nepote duas ſignificante, pronepote quatuor, abnepote octo, adnepote ſedecim. his accedunt trinepos trineptis, vna ex adnepote *nati,* altera ex adnepte: per ſingulos autem gradus ideo geminatio fit, quia maribus adiiciuntur fœminæ, ex quibus proximus quiſque progenitur a. & numerabuntur ſic: Filius, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, pronepos, abnepos, adnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, pronepos abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abnepos, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, pronepos, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, pronepos, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, pronepos, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, pronepos, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atnepos, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, pronepos, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, pronepos, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abnepos, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, pronepos, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, pronepos, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, nepos, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, nepos, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, pronepos, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filius, neptis, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis. Filia, neptis, proneptis, abneptis, atneptis, trinepos, item trineptis.

18 ¶ Septimo a gradu perſonæ continentur mille a viginti quatuor, hæ: Tritaui, tritauiæque tritauiæ pater, mater. perſonas efficiunt centum vigintiocto: tritaui enim patres tot ſunt, quot ipſius tritaui: item eiuſdem matres totidem: ſiunt ſexaginta quatuor. ideo numerus tritauiæ patris, matriſque. Atauí atauiæ frater ſororve. hi ſunt tritaui filius filia: abaui abauiæve patruus, auunculus, amita, matertera: proaui proauiæ patruus magnus, auunculus magnus, amita magna, matertera magna: aui auiæve propatruus, proauunculus, proamita, promatertera: [illegible] patris vel matris abpatruus, abauunculus, abamita, abmatertera. ſiunt perſonæ atauí fratris triginta duo, com ſedecim, quas atauus exhibet, accedant totidem propter fratris duplicem perſonam, neceſſe eſt. nam ſedecim fratres atauí ex patre computentur, & ſedecim ex matre. ſimiliter atauí ſorores triginta duo, ſiunt ſexaginta quatuor. & totidem atauiæ fratris, item ſororis.

¶ Patrui maximi filius, filia. hi ſunt atauí nepos, neptis ex filio, abaui fratris filius, filia. Amitæ maximæ filius, filia. hi ſunt atauí nepos neptis ex filia abaui ſororis filius, filia. Auunculi maximi filius, filia. hi ſunt atauí nepos neptis ex filio, abauiæ fratris filius, filia. Materteræ maximæ filius, filia. hi ſunt atauí nepos, neptis ex filia, abauiæ ſororis filius, filia.

¶ Hæ omnes perſonæ, quas à patrui maximi filio enumerauimus, proaui proauiæque eius, de cuius cognatione quæritur, conſobrinæ ſunt, auique eiuſdem propiùs ſobrinus. ſingulæ appellationes continent perſonas ſedecim, quia cum patruus maximus ſedecim efficiat, filius eius eandem habet enumerationem, totidémque filia. & ſic ex omnibus his quas à patrui maximi filio comprehendimus, ductæ per octo ſedecim

ſedecies, centum viginti octo. ¶ Patrui maioris nepos perſonas continet ſedecim: eſt enim abaui abauiæ pronepos, & cùm abauus octiens numeretur, nepotes his octiens computati ſuprascriptum numerum efficiunt. Patrui maioris neptis item. Auunculi maioris nepos neptis, eadem ratione perſonas complebunt triginta duas. Amitæ maioris nepos neptis, eadem ratione item. Materteræ maioris nepos, neptis item. Et ſic ex omnibus colliguntur centum viginti octo. His perſonis auus auia eius, de cuius cognatione quæritur, propius ſobrinæ ſunt: pater, mater, ſobrinus, ſobrina: is de cuius cognatione quæritur, ſobrino natus eſt, hic proximo nomine definitur parentis ſui ſobrinus d. vt Trebatius ait. Rationem quoque nominis hanc reddit, quòd vltimi à cognationum gradus ſobrinorum ſunt. itaque ſobrini filium rectè proximum nomen. ab eo ipſo huius ſobrini filius dicetur. & ideo eos qui ex ſobrinis nati ſunt, inter ſe proximum e nomen appellare. hos enim d nullum proprium habere nomen, quo inter ſe vocentur.

¶ Patrui magni pronepos proneptis. Auunculi magni pronepos proneptis. Amitæ magnæ pronepos proneptis. Materteræ magnæ pronepos, proneptis. Ex his omnibus centum viginti octo perſonæ efficiuntur, quæ ſingulæ appellationes ſedecim complent. nam cum (exempli gratia) patruus magnus quadrifariam intelligatur, ad ſingulorum patruorum magnorum perſonas quadruplicatus pronepos, item proneptis triginta duas perſonas reddet, tóque quater numeratæ illum, quæ propoſita eſt, ſummam efficiunt. Eorum patres matréſque ei, de cuius cognatione quæritur, ſobrini ſobrinæque ſunt. ipſe autem iiſdem ſobrino ſobrinâve natus.

¶ Patrui abnepos, abneptis. Auunculi abnepos, abneptis. Amitæ abnepos, abneptis: materteræ abnepos, abneptis. hæc ſingula vocabula ſenas denas continent perſonas. verbi enim gratia, patrui abnepos ſic enumerabitur, vt bifariam patruo accepto, quater pronepos, totiens proneptis ducatur, & ſic ad eorum filios veniatur ſedecies computatos. eadem ratione ad filiam. item in cæteros. & per hoc ex omnibus efficietur numerus perſonarum centum viginti octo. Hi ſunt ei, de cuius cognatione quæritur, conſobrinorum pronepotes, proneptéſque. Eorum, de cuius cognatione quæritur, patrui maximi, auunculi maximi, amitæ maximæ, materteræ maximæ, filius, filia. Item proaui proauiæ conſobrinus.

¶ Fratris ſororiſque adnepos, abneptis, perſonas continent centum viginti octo. Trinepotis filius, item filia. trineptis filius, item filia. hi centum viginti octo ſunt: quod, cùm trinepos trineptíſque (vt ſupra demonſtrauimus) ſexagintaquatuor impleant, filius eorum eadem enumeratione, totidémque filia computabitur.

VNDE e VIR ET VXOR f.

TIT. XI.

De matrimonio iuſto vel iniuſto. 1. Quo tempore, an ſit vxor, ſpectatur, & de diuortio.

1. *Vlpianus* g lib. 47. ad Edictum. h

VT bonorum poſſeſſio peti poſſit, *vnde vir & vxor*, iuſtum eſſe matrimonium oportet g. cæterum ſi iniuſtum h fuerit matrimonium, nequaquam bonorum poſſeſſio peti poterit, quemadmodum nec ex teſtamento adiri hereditas, vel ſecundum tabulas peti bonorum poſſeſſio poteſt. nihil k enim capi propter iniuſtum matrimonium poteſt.

1 ¶ Vt autem hæc bonorum poſſeſſio locum habeat, vxorem eſſe oportet mortis tempore. ſed ſi l diuortium quidem ſecutum ſit, verumtamen m iure durat matrimonium, hæc ſucceſſio locum non habet. hoc autem in huiuſmodi ſpeciebus procedit: Liberta ab inuito patrono diuortit n. lex Iulia o de maritandis ordinibus retinet illam in matrimonio, dum eam prohiberet alij nubere inuito p patrono. Item Iulia de adulteriis, niſi certo p modo diuortium factum ſit, pro infecto habet.

DE VETERANORVM q ET militum ſucceſſione r.

TIT. XII.

De pœna capitali.

1. *Macer* libro 2. de re militari.

MIlitis a qui capite puniri meruit, teſtamentum facere concedendum b Paulus & Menander ſcribunt: eiúſque bona inteſtatis ſi punitus ſit, ad cognatos eius pertinere c. ſi tamen ex militari d delicto, non ex communi punitus eſt.

De inteſtato & de bonis caſtrenſibus.

2. *Papinianus* e lib. 16. Reſponſorum. e

BOna militis inteſtati defuncti caſtrenſia fiſco non vindicantur, cùm heres legitimus ad finem quinti gradus extitit e, aut proximus f cognatus eiuſdem gradus intra tempus poſſeſſionem acceperit.

QVIBVS g NON COMPETIT bonorum poſſeſſio.

TIT. XIII.

Si heredis inſtituti dominus aut pater dolo fecerit ne teſtamentum mutaretur.

1. *Iulianus* h lib. 18. Digeſtorum. h

SEruo meo herede inſtituto dolo feci, ne i teſtamentum mutaretur, eúmque poſtea manumiſi. quæſitum eſt, an actiones ei deneganda eſſent. Reſpondi. Hic caſus verbis edicti non continetur. ſed æquum eſt, ſi dominus dolo fecerit, ne teſtamentum mutaretur, quo ſeruus eius heres ſcriptus erat, quamuis manumiſſus adierit hereditatem, ei denegari: cum k etiam emancipato filio denegentur, ſi pater dolo fecerit, ne teſtamentum mutaretur.

VT EX LEGIBVS SENATVSVE conſultis bonorum poſſeſſio detur l.

TIT. XIV.

Edictum. 1. De bonorum poſſeſſione aliqua ex alia parte edicti. 2. Si quis ex lege ad hereditatem vocetur.

1. *Vlpianus* m lib. 49. ad Edictum. m

PRætor ait, *Vti me qua que lege, ſenatuſve conſulto bonorum poſſeſſionem dare oportebit, ita dabo.*

1 ¶ Nunquam bonorum poſſeſſio, quæ ex alia parte edicti adempta eſt, impedit illam bonorum poſſeſſionem.

2 ¶ Cùm ex lege duodecim tabularum quis habet hereditatem, hinc non petit, ſed inde, *Tum is quem heredem eſſe oportet.* quippe cùm non alias n hinc competat bonorum poſſeſſio, quam ſi lex ſpecialiter deferat bonorum poſſeſſionem.

QVIS ORDO p IN POSSESSIONIBVS ſeruetur q.

TIT. XV.

Ordo ab Inteſtato. 1. Quibus caſibus inteſtatus quis dicatur. 2. De liberis in poteſtate vel emancipatis.

1. *Modeſtinus* r lib. 6. Pandectarum. r

INteſtati his s gradus vocantur, primùm ſui t heredes, ſecundo legitimi, tertiò proximi cognati, deinde vir & vxor.

1 ¶ Siue tabulæ teſtamenti non extent, ſiue extent, ſi ſecundum eas, vel contra eas bonorum poſſeſſionem nemo t accepit, inteſtati detur bonorum poſſeſſio u.

2 ¶ Inteſtati patris liberis bonorum poſſeſſio datur non tantum his qui in poteſtate parentis vſque in mortis tempus fuerunt, ſed emancipatis x.

Singulos dies bonorum poſſeſſionum admittendarum vtiles eſſe. 1. De diebus ſeſſionum. 3. Si preſes prouinciæ ſit in proxima ciuitate. 4. De ventre. 5. Scientia quomodo accipitur.

2. *Vlpianus* lib. 49. ad Edictum. a

VTile tempus eſt bonorum poſſeſſionum admittendarum. ¶ Ita autem vtile y tempus eſt, vt ſinguli dies in eo vtiles ſint, ſcil. vt per ſingulos dies & z ſcierit, & a potuerit admittere. cæterum quacunque die neſcierit, aut non potuerit, nulla dubitatio eſt, quin dies ei non cedat.

a patrui ſui ſobrino, *Auton. Aug.*
b ideóque qui poſt ſobrinos reperiuntur, vocantur ſobrino nati: propriis nominibus non appellatur, v. *Paul. 4. ſent. 11. §. vlt.*
c Proximum nomen ſobrino quod eſt ſobrini filius.
d Poſt ſobrinos cognati nullum proprium nomen habent, ſed circumlocutione quadam abſumpta vocantur, ſobrinorum filij, nepotes, pronepotes & deinceps.
e *§. vlt. 18. & 45. Eclog. 5. l. 9. in fi. ff. de leg. 3.*
f Succedunt ſibi inuicem ſcilicet. vir & vxor inuicem ſibi ſuccedunt ab inteſtato nullis relictis liberis, aut parentibus & cognatis τῶ ὀνησίῳ ἀποκληρία. id eſt, fiſco excluſo, *Bal. 45. tit. 5.* Hinc *Lotiem. C. de legit. hered.* Fiſco noſtro iure matrimonij præponimus. Olim etiam ſuccedebat viro vxor, quæ in manum viri conuenerat: ſuccedebat, inquam, vt filius. Quid, vxor defuncti, tum excludit collegium decurionum, in quo maritus ipſe fuit? Ait Alberic. *hic & l. 1. C. eod. l. fin. C. de hered. decur.*
g Sic, vbi iniuſtum eſt matrimonium, ibi nulla dotis aut donationis exactio. *§. 12. Inſtit. de nupt.*
h iniuſtum eſt matrimonium quod contractum eſt, non obſeruatis legibus.
i *l. 27. ſup. de vſu & vſufr. leg. l. 13. ſupra de his quæ vt indign.*
k *l. 9. C. communia de ſucceſſionibus.*
l Hinc colligunt, communionem & ſocietatem coniugum inter ſe huic ſucceſſioni locum dediſſe: cum diuortio facto, non ſit locus huic edicto. Dicitur tamen poſſe ſocietatem illam inter coniuges vitæ atque affectum conſequi, in iis tantum quæ matrimonij ipſius ſunt, puta, cohabitatione & ſimilibus: at non in aliis, puta, patria poteſtate, origine, conditione, ſucceſſione, ſed hæc non obſtant. Nam in aliis rebus, quæ extra ipſum matrimonium ſunt, communio ipſa coniugum aliquid præſtat, vt in accuſatione, *l. vniuerſis 4. C. de tribulus capitalem heres.* in donationibus. *l. 1. ſuprà de donat. inter vir. & vxor. v. Pyrrhum diſput. 19.*
m Diuortium eſſe poteſt, & tamen iure durare matrimonium.
n *l. 1. in fin. C. de operis libert.* o *l. 10. ſuprà de diuortijs.*
p Certa formula, *v. l. 2. §. 3. de diuortijs: l. 43. de adulterijs.*
q Veterani ſunt, militia, honeſta miſſione dimiſſi.
r Quæ iura ſpecialia habet à ſucceſſione paganorum.

a Id quaſi militi competit.
b *l. 11. ſupr. de teſt. milit.*
c quod non eſt in paganis, *l. vlt. de bonis dam.* Quanquam quæ hic dicuntur, hodie etiam locum habent in paganis, vide ibidem quæ notaui.
d dixi ad *l. 14. C. de teſt. milit.*
e *l. 6. §. 7. verſ. quam diſtulſimus, ff. de iniuſto.*
f id locum habet in milite damnato. In non damnato, militi ab inteſtato ſuccedunt cognati vſque ad ſeptimum gradum: & poſt eos legio, ac vexillatio, *l. 6. ff. de iniuſto. l. 2. C. de hered. decurionum.*
g v. in hunc locum *Cuiac. 11. obſ. 14.*
h eis qui renunciarunt, qui tempore ſunt excluſi, qui ſe indignos ea reddiderunt.
i *l. 1. §. 1. ff. ſi quis aliquem teſtari.*
k Argumentum à maiori: ſi enim ſeruum dominus, ad patrem filium emancipantem. *v. l. 1. ff. ſi quis à parente manumiſ.*
l & ex aliis partibus non ſit bonorum poſſeſſio ſcilicet.
m *l. 3. in fin. ſup. de hered. pet. §. 3. Inſt. de bon. poſſ. l. 2. in fin. ſup. vnde legitimi.*
n *v. l. 27. ſupr. de vulg. ſub.*
o eſt igitur hæc bonorum poſſeſſio ſubſidiaria.
p Hic titulus parum differt à titulo de ſucceſſorio edicto, de quo ſupr.
q is vtique, vt primo ſui: deinde legitimi, tertio cognati; poſt vir & vxor.
r *v. l. 1. ſup. vnde liberi.*
s Ordo inteſtati & poſſeſſionum hic eſt, eorum ſcilicet, qui ſunt ſui, legitimi, cognati, vir & vxor.
t *v. l. 164. ff. de verb. ſign.*
u Quoties nemo bonorum poſſeſſionem vel ſecundum vel contra tabulas adſpiſcitur, totiens defunctus inteſtatus dicitur, *l. 9. §. 2. verſ. ſed & ſi heres, ſup. de liberis. l. 64. ff. de verb. ſign. l. 281. ff. de reg. iur. l. 9. C. de pro hered. l. 1. ff. tit. proxim.*
x *v. l. 17. C. de leg. hered. §. cato ipſum & ſeq. Inſt. de bon. poſſeſſ.*

y Vtile tempus eſt, cuius ſinguli dies vtiles ſunt: quibus quis ſcierit & potuerit admittere bonorum poſſeſſionem delatam.
z his verbis dies vtiles ſignificantur. dixi ad Ciceronem 1. de Orat.
a Dies vtiles dicuntur, in quibus quis ſcivit & potuit admittere bonorum poſſeſſionem, adde *l. 2. §. de hered. Inſt. l. 8. C. qui admitti. vide Duar. 1. diſp. 16.*

¶ Fieri

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Fieri autem poteſt, vt qui initio ſcierit, vel potuerit bonorum poſſeſſionem admittere, hic incipiat neſcire, vel non poſſe admittere. ſcilicet, ſi cum initio cognouiſſet eum inteſtatum deceſſiſſe, poſtea quaſi certiore nuncio allato dubitare cœperit, nunquid teſtatus deceſſerit, vel nunquid viuat, quia hic rumor poſtea perceperat.

¶ Idem & in contrarium accipi poteſt, vt qui ignorauit initio, poſtea ſcire incipiat.

1 ¶ Dies bonorum poſſeſſionibus vtiles eſſe palam eſt. ſed *a* non ſeſſionum *b* numerabuntur, ſi modo ea *c* ſit bonorum poſſeſſio, quæ de plano peti potuit.

¶ Quid ſi ea quæ cauſæ cognitionem pro tribunali deſiderat, vel quæ decretum expoſcit? ſeſſiones erunt nobis computandæ, quibus ſedit is: quibúſque per ipſum prætorem factum non eſt, quo minus daret bonorum poſſeſſionem.

2 ¶ In bonorum poſſeſſione, quæ pro tribunali datur, illud quæritur ſi ſe dedit *d*. quidem prætor pro tribunali, ſed poſtulationibus non dedit: poteſt dici, tempus ad bonorum poſſeſſionem non cedere, cum præſes aliis rebus, aut militaribus, aut cuſtodiis, aut cognitionibus fuerit occupatus.

3 ¶ Si præſes prouinciæ in proxima fuit ciuitate, accedere debet ad vtilitatem temporis ratio itineris, ſcilicet numeratione viginti *e* millium paſſuum facta: nec enim exſpectare debemus, vt præſes prouinciæ veniat ad eum, qui bonorum poſſeſſionem petiturus eſt.

4 ¶ Si venter in poſſeſſionem miſſus ſit, bonorum poſſeſſionis tempus non cedere ſequentibus *f*, nequaquam ambigendum eſt. nec tantum intra centeſimum diem, verumetiam quamdiu naſci poſſit. nam etſi natus fuerit, ante ei deferri bonorum poſſeſſionem ſciendum eſt.

5 ¶ Scientiam *g* eam obſeruandam Pomponius ait, non quæ cadit in iuris prudentes, ſed quam quis aut per ſe, aut per *h* alios adſequi potuit, ſcilicet conſulendo prudentiores, vt diligentiorem patremfamilias conſulere dignum ſit.

De ſcientia patris.

3. *Paulus* lib. 44. ad Edictum.

CIrca tempora bonorum poſſeſſionis patris *i* ſcientia ignoranti filio non *k* nocet *l*.

De iure accreſcendi. De tempore quod datur filio.

4. *Iulianus* lib. 28. Digeſtorum.

SI cohæredi tuo ſubſtitutus fuiſſes, & bonorum poſſeſſionem acceperis, quando cohæres tuus conſtituerit *m* nolle petere bonorum poſſeſſionem, tibi data tota intelligitur *n*. cohæres tuus amplius petendæ bonorum poſſeſſionis facultatem non habebit.

1 ¶ Filius non ſolum ſi tanquam filius *o*, ſed & ſi tanquam adgnatus, vel tanquam cognatus ad bonorum poſſeſſionem vocatur, annuum ſpatium habet, ſicuti pater filium manumiſiſſet *p*, quamuis vt manumiſſor bonorum poſſeſſionem accipiat, tamen ad bonorum poſſeſſionem accipiendam annuum ſpatium habet.

Si filiofamilias aut ſeruo bonorum poſſeſſio delata ſit.

5. *Marcellus* lib. 9. Digeſtorum.

CVm filiofamilias bonorum poſſeſſio delata eſt, dies quibus certiorare *q* patrem non poteſt, vt vel iubeat adgnoſci bonorum poſſeſſionem, vel ratam habeat agnitionem bonorum poſſeſſionis, non cedunt. fingamus, ſtatim primo die, quo fuerit delata, adgnouiſſe eum bonorum poſſeſſionem: certiorare patrem, vt comprobet, non poſſe: non cedent dies centum, incipient autem cedere, cum certior fieri poterit: præteritis *r* autem centum diebus, fruſtra ratum habebit.

1 ¶ Quæri poteſt, ſi cùm poſſet filius petere bonorum poſſeſſionem, patre ita abſente *ſ*, vt certiorare eum non poſſit, vel etiam fuerit, petere neglexerit, an peti amplius non poſſit. ſed vt quid noceat, non petitam bonorum poſſeſſionem, quæ, ſi petita eſſet, tamen non ante adquireretur, quam pater comprobaſſet?

2 ¶ Si ſeruus alienus heres inſtitutus venîſſet, quæritur, an poſteriori domino dies bonorum poſſeſſionis petendæ imputari oporteret: & placet, quantum priori domino ſuperfuerit, ei imputari.

a Seſſionum dies qua vocantur, *Bouzeſ'μoì* ſunt, quibus Prætor, vel Præſes ſedet pro tribunali, poſſunt non eſſe vtiles, vt hic, & l. 4. §. fin. *eodem* 19. §. *vt in poſſeſſionem legatorum*. Poſſunt, inquam, non eſſe vtiles, ſi ea ſit poſſeſſio quæ de plano peti poſſit, ſecus ſi tribunal vel decretum expoſcit.

b ex hoc verbo reſtituenda eſt lectio legis 5. §. 19. *ſup. vt in poſſeſſ.*

c Bonorum poſſeſſio alia de plano peti poteſt, alia cauſæ cognitionem pro tribunali deſiderat & decretum expoſcit.

d ſi ſedit, l. 2. §. 41. ff. *ad Tert.*

e v. l. 3. ff. *de verb. ſign.*

f l. 1. §. 2. ff. *vnde cognati.*

g l. 10. *in fin. ſup. de bon. poſſ.*

h l. 12. §. 1. ff. *de iuris & facti ign.*

i l. 5. ff. *eod.*

k Imo nocet, l. 7. in fi. ff. *de bon. poſſ.* dixi ad l. 2. C. *qui admitti.*

l & merito, v. l. 5. *de iuris & facti.*

m v. l. 15. ff. *de adq. hered.*

n id eſt, accreuiſſe intelligitur, v. l. 3. *in fin. ſupr. de bon. poſſeſſ.*

o l. 1. §. 11. ff. *de ſucceſſ. edicto.*

p v. l. 1. C. *ſi à parente quis manumiſ.*

q iuſſus enim parentis præcedere debet, l. 25. §. 4. ff. *de adq. hered.*

r l. 24. ff. *ratam rem haberi.*

ſ l. 30. *ſup. de adq. hered.*

t v. l. 1. C. *qui admitti ad bon. poſſ.*

u Tranſit à bonorum poſſeſſionibus ad ſucceſſionem ab inteſtato. hinc titulus Codicis, *de ſuis & legitimis liberis, & ex filia nepotibus ab inteſtato ſuccedentibus* 6. C. 54. hinc titulus generalis conſcriptus à Paulo his verbis, *de inteſtatorum ſucceſſione* 4. *ſent.* 8. & ab Vlpiano, titulus 26. & C. Theodoſiano 5. tit. 1. *de legitimis hered.* & in Baſilicis, de ſucceſſione aſcendentium, deſcendentium, & reliquorum cognatorum 45. tit. 1. & à Iuſtiniano *Inſt.* & *Nou.* 118. *de hered. qua ab inteſt. deferuntur.*

x Sui ſunt, qui in poteſtate teſtatoris ſunt, l. 1. §. 2. ff. *eod.* §. 2. *Inſt. de her. qua ab inteſtato.* *Nou.* 118. *Vlp.* tit. 26. & 6. C. 57. de legitima agnatorum ſucceſſione, 3. *Inſt.* 2. Legitimi ſunt conſanguinei, agnati, cognati.

DE *x* SVIS *x*, ET LEGITIMIS *y* heredibus.

TIT. XVI.

Qui dicantur inteſtati. 1. De ſuis heredibus. De mora ſibi fideicommiſſariæ libertati. 2. De ſi xx. De natura & adoptione. 3. De damnato perduellionis. 4. De nepotibus nepotibúſque ſuccedentibus in locum parentum ſuorum. De conſanguineis.

1. *Vlpianus* lib. 12. ad Sabinum.

INteſtati propriè appellantur, qui cum *a* poſſent teſtamentum facere, teſtati non ſunt. Sed & is qui teſtamentum fecit, ſi eius hereditas adita non eſt, vel ruptum vel irritum eſt teſtamentum, inteſtatus non impropriè dicetur deceſſiſſe. Planè qui teſtari non potuit, propriè non eſt inteſtatus: puta impubes, furioſus, vel cui bonis interdictum eſt. ſed hos quoque pro *b* inteſtatis accipere debemus. Eum quoque, qui ab hoſtibus captus eſt *c*, quoniam per legem Corneliam *d* ſucceſſio his defertur, quibus deferretur, ſi in ciuitate deceſſiſſet. nam & eius hereditas ſuiſſe creditur.

1 ¶ Quæri poterit, ſi ex ea quæ in fideicommiſſa libertate moram *e* paſſa eſt, conceptus & natus ſit, an ſuus patri exiſtat. & cum placeat, eum ingenuum naſci, vt eſt à Diuis Marco & Vero, & Imperatore noſtro Antonino Auguſto reſcriptum, cur non in totum pro manumiſſa hæc habeatur, vt vxor ducta ſuum pariat? nec mirum ſit, ex *f* ſerua ingenuum naſci, cum & ex captiua reſcriptum ſit ingenuum naſci. Quare autem dicere, etſi pater huius pueri eiuſdem ſortis fuerit, cuius mater poſt moram paſſa in libertate fideicommiſſa, ipſeque moram paſſus eſt, ſuum eum patri naſci exemplo captiuorum parentium, cum quibus redit. ¶ Ergo ſiue poſtea pater eius poſt moram manumittatur, recipiet eum in poteſtate, ſiue ante deceſſerit, definiendum erit ſuum exiſtere.

2 ¶ Suos *g* heredes accipere debemus, filios, filias, ſiue naturales *h*, ſiue adoptiuos *i*.

3 ¶ Interdum etiam filius ſuus heres excluditur, fiſco prælato, *k* vt puta ſi perduellionis *k* fuerit damnatus pater poſt *l* mortem ſuam. hoc quo? vt nec iura ſepulchrorum hic filius habeat.

4 ¶ Si filius ſuus heres eſſe deſiit *m*, in eiuſdem partem ſuccedunt omnes nepotes nepteſque ex eo nati, qui in poteſtate ſunt. quod naturali æquitate contingit. Filius autem ſuus heres eſſe deſinit, ſi capitis deminutione *n*, vel magna, vel minore, exiit de poteſtate. Quod ſi filius apud hoſtes ſit: quamdiu viuit, nepotes non ſuccedunt. proinde etſi fuerit redemptus, nondum ſuccedunt ante luitionem. ſed ſi interim deceſſerit: cum placeat eum ſtatu *o* recepto deceſſiſſe, nepotibus obſtabit.

5 ¶ Sed ſi quis non deſiit eſſe in poteſtate, ſed nunquam cœpit, vt puta ſi filius meus, viuo patre meo, ab hoſtibus captus eſt, mox ibi, me patrefamilias facto, deceſſerit, nepotes *p* in eius locum ſuccedent.

6 ¶ Non minus autem nepotes ſuccedunt in locum parentium.

7 ¶ Interdum licet parens alicuius in poteſtate eſſe non deſierit, ſed nec cœperit, tamen dicimus ſuccedentes *q* liberos ſuos exiſtere, vt puta adrogaui eum, cuius filius *q* ab hoſtibus erat captus: nepos autem in ciuitate: mortuo filio adrogato, mortuo & captiuo apud hoſtes, pronepos iſte ſuus heres mihi erit.

8 ¶ Sciendum eſt autem nepotes & deinceps interdum etiam ſi parentes eos mortis tempore præceſſerunt, tamen poſſe ſuos heredes exiſtere, quamuis ſucceſſio in ſuis heredibus non ſit. quod ita procedit, ſi *r* paterfamilias teſtamento facto deceſſerit exhæredato *ſ* filio, mox deliberante herede inſtituto filius deceſſit, poſtea deinde repudiauit heres inſtitutus, nepos poterit ſuus heres eſſe, vt & Marcellus libro 10. ſcripſit, quoniam nec delata eſt filio hereditas.

¶ Idem erit dicendum, & ſi filius ex cauſa ſub conditione quæ fuit in arbitrio ipſius, vel nepos ſub omni *t* inſtitutus, non impleta conditione deceſſerint. nam dicendum erit, ſuos poſſe ſuccedere, ſi modo *u* mortis teſtatoris tempore, vel in rebus humanis, vel ſaltem concepti fuerint, idque & Iuliano, & Marcello placet.

9 ¶ Poſt *x* ſuos ſtatim conſanguinei vocantur.

10 ¶ Conſanguineos autem Caſſius definit eos qui ſanguine inter ſe connexi ſunt. & eſt verum eos eſſe conſanguineos, etiam *y* ſi ſui heredes non extiterunt patri, vt puta exheredatos *z*. ſed etſi pater eorum deportatus fuerit, nihilominus eos inter ſe eſſe conſanguineos, licet patri ſui heredes non extitiſſent. Et qui nunquam in poteſtate fuerunt, erunt ſibi conſanguinei, vt puta qui poſt captiuitatem patris naſcuntur, vel qui *a* poſt mortem.

11 ¶ Non ſolum autem naturales, verumetiam adoptiui *b* quoque iura conſanguinitatis habebunt cum his qui ſunt in familia, vel in vtero, vel poſt mortem patris nati.

De adgnatis, qui ſoli vocantur. 1. Qui dicantur adgnati. 2. De gradu, & dicit ſtatu in capite. 3. De naturalibus vel adoptiuis. 4. De proximo vel vltimo, & tempore proximitatis ſpectando.

2. *Idem* libro 13. ad Sabinum.

POſt conſanguineos *c* admittuntur adgnati, ſi conſanguinei non ſunt: merito: nam ſi ſunt conſanguinei, licet non *a* heredit heredes extiterint

a *Inſt. eo. in princ. Inſt. de hered. qua ab inteſt.* l. *ſiquis ſup. hered.*

b Differentiam obſerua inteſtati & pro inteſtato.

c v. l. 11. *ſupra quemadmodum.*

d at legitima tutela hereditaria, que ſtatuerat, Paul. 5. ſent. 4. §. 8. adde l. 22. *ſupr. capitula.*

e v. l. 2. §. 3. l. *de Tertul.*

f Ex ſerua & captiua ingenuus naſci poteſt, adde l. 4. l. 14. C. *de ſideicom. liber.*

g §. 2. *Inſt. ſup.* ſcribitur qualitate & differentia 2. Cai. 3. 5. 1.

h l. 1. §. 6. *ſuo de liberi.*

i vide l. 1. §. 1. l. *de bonis damnatorum.*

k §. 2. *Inſt. de hereditatibus qua ab inteſt.*

l l. ſolam, *Iul. leg. Iuliam maieſt.*

m l. 5. *ſupra vnde liberi.*

n v. l. 11. *ſ. eod.*

o id eſt, libertate.

p id eſt, qui ſunt mihi ex ipſo mei nepotes vel neptes. Aeſ.

q l. 10. C. eod. ſ. r. iul. *de ſuis & legitimis.*

r l. 7. *ſupra vnde liberi.*

ſ l. 7. *Inſt. eod.*

t ſub quauis conditione.

u l. 5. *eod.*

x l. 1. C. *vnde de ſucceſſ. Nou.* 118. cap. 3.

y l. 6. *in fin. ſupra vnde legitimi.*

z Exhæredati conſanguinei ſui eſſe de ſuccedendo, l. 10. §. 1. *in fin.* ff. *de bonorum poſſeſſ. contra tab.* v. *Cuiac. Nou.* 1.

a l. *vlt.* ff. *vnde legitimi.*

b Conſanguinitatis iura accipiunt adoptiui, ac hi conſanguinei non ſunt impropriè, ſed propriè conſanguinei dicuntur, ſicut ad L. vlt. C. *de ſuis & legitimis.*

c *de quibus l.* *legis* 10. *Sapie.*

Universidad Rey Juan Carlos

tem, legitimis non † defertur, ſed hoc ſic erit accipiendum, ſi *a* nec ſperantur eſſe certe ſui ſi vel naſci conſanguineus, vel de captiuitate reuerti poteſt, adgnati impediuntur *b*.

1 ¶ Adgnati autem ſunt, cognati virilis ſexus ab eodem orti, nam poſt ſuos & conſanguineos ſtatim mihi *c* proximus eſt conſanguinei mei filius, & ego ei. patris quoque frater, qui patruus appellatur. deinceps que cæteri, ſi quis eſt hinc orti, in infinitum.

2 ¶ Hæc Hereditas proximo *d* agnato *id eſt* ei, quem nemo *e* antecedit, defertur, & ſi plures ſint eiuſdem gradus, omnibus *g*, in *h* capita ſc. vtputà duos fratres habui, vel duos patruos. vnus ex his vnum filium, alius duos reliquit: hæreditas mea in tres *i* partes diuidetur.

3 ¶ Parui autem refert, adgnatus hic natiuitate, an *k* adoptione ſit quæſitus. nam qui adoptatur, iiſdem fit adgnatus, quibus pater ipſius fuit, & legitimam eorum hæreditatem habebit, vel ipſi eius.

4 ¶ Legitima hæreditas tantum proximo *l* defertur. Nec intereſt, vnus ſolus ſit, an ex duobus prior pluribuſve, an duo pluréſve ab eodem gradu venientes, qui vel cæteros antecedant, vel ſoli ſint, quia & eſt proximus *m*, quem nemo antecedit, & is vltimus, quem nemo ſequitur: & interdum idem primus poſtremuſque, qui ſolus *n* occurrit.

5 ¶ Interdum viteriorem adgnatum admittimus, vtputà fecit quis teſtamentum, cum haberet patruum, & patrui filium, deliberante hærede ſcripto, patruus deceſſit, mox hæres inſtitutus repudiauit hæreditatem: patrui filius admittetur.

¶ Ergo & bonorum poſſeſſionem petere poteſt.

6 ¶ Proximum non eum quærimus, qui tunc fuit, cum moreretur paterfamilias, ſed eum qui tunc *o* fuit, cùm inteſtatum deceſſiſſe certum eſt.

¶ ſecundùm quæ etſi ſuus erat qui præcedebat, vel conſanguineus, ſi nemo eorum cum repudiatur hæreditas, viuit, proximum eum accipimus, qui tunc, cùm repudiatur hæreditas, primus eſt.

7 ¶ Vnde *p* belle quæri poteſt, an etiam poſt repudiationem adhuc demus ſucceſſionem. propone, hæredem ſcriptum rogatum reſtituere hæreditatem, repudiaſſe eam, cùm nihilominus compelli poſſit adire hæreditatem, & reſtituere, vt Diuus Pius reſcripſit. finge eum ſuperuixiſſe centum diebus, (verbi gratia) & interim proximum deceſſiſſe. mox & eum qui erat rogatus reſtituere: Dicendum, poſteriorem admitti cum *q* onere fideicommiſſi.

De bonis libertorum. De ſuis hæredibus & patrono. 1. De manumiſſione voluntaria, vel neceſſaria. 2. De ſeruo dotali manumiſſo. 3. De emptis vt manumittantur. 4. De eo qui necem domini detexit. 5. Ad l. Aeliam Sentiam, de iureiurando. 6. De municip. 7. De milite. 8. De principe. 9. De his qui ſunt in vtero.

3. *Idem* [lib. 14. ad Sabinum.]

INteſtato liberto *r* mortuo, primùm ſuis deferri hæreditatem verum eſt. ſi hi *s* non fuerint, tunc patrono.

1 ¶ Libertum accipere debemus eum *t* quem quis ex ſeruitute ad ciuitatem Romanam perduxit, ſiue ſponte, ſiue neceſſitate, quoniam rogatus fuit eum manumittere *u*. nam & ad huius legitimam hæreditatem admittitur.

2 ¶ Si dotalem *x* quis ſeruum manumiſit, ipſe patronus habetur, & ad legitimam hæreditatem admittetur.

3 ¶ Is planè, quem hac lege emi, vt manumittam, & ſi ex conſtitutione Diui Marci *y* peruenerit ad libertatem: tamen *z* vt eadem conſtitutione expreſſim cauetur, meus libertus eſt, & legitima eius hæreditas mihi defertur.

4 ¶ Qui ſi necem *&* domini detexit, & ex ſenatuſconſulto libertatem meruerit *a*, ſiquidem adſignauit prætor, cuius libertus ſit, ſine dubio eius erit, & ei legitima hæreditas defertur. quòd ſi non addidit, efficitur quidem ciuis Romanus, ſed eius erit libertus, cuius proximè fuerit ſeruus, & ad legitimam hæreditatem ipſe admittetur: niſi ſi ſeu quaſi indigno denegando fuerit hæreditas.

5 ¶ Si quis libertam ſic iureiurando adegit, ne illicitè nubat, non debere incidere in legem Æliam Sentiam. Sed ſi intra certum tempus ne ducat, neve aliam, quàm de qua patronus conſenſerit, vel non niſi collibertam, aut patroni cognatam: dicendum eſt, incidere eum in legem Æliam Sentiam, nec ad legitimam hæreditatem admitti.

6 ¶ Si municipes *c* ſeruum manumiſerint, admittentur ad legitimam hæreditatem, in bonis liberti vel libertæ inteſtatorum.

7 ¶ Miles manumittendo ſeruum peculiarem *a* ſuum faciet libertum, & ad legitimam hæreditatem eius admittetur.

8 ¶ Principem ad bona libertorum ſuorum admitti, pluſquam manifeſtum eſt *b*.

9 ¶ Vtique & ex lege duodecim tabularum ad legitimam hæreditatem is qui in vtero *c* fuit, admittitur, ſi fuerit editus. Inde ſolet remorari inſequentes ſibi agnatos quibus præfertur, ſi fuerit editus.

¶ Inde *d* & partem *e* facit his qui pari gradu ſunt: vtputà frater vnus eſt, & vterus, vel patrui filius vnus natus, & qui in vtero eſt.

10 ¶ Eſt autem tractatum, pro qua partem faciat: quia ex vno vtero plures *f* naſci poſſunt, & placuit, ſi in rerum natura certum ſit, hanc quæ ſe dicit, prægnatem non eſſe, ex eſſe iam eſſe hæredem hunc, qui iam natus eſt, quoniam & ignorans *g* hæres ſit. quare ſi medio *h* tempore deceſſerit, integram hæreditatem ad hæredem ſuum tranſmittit.

11 Poſt decem *i* menſes mortis natus, non admittetur ad legitimam hæreditatem.

12 ¶ De eo autem, qui centeſimo octogeſimo ſecundo die *k* natus eſt, Hippocrates *l* ſcripſit *m*, & Diuus Pius Pontificibus reſcripſit, iuſto tempore videri natum: nec videri in *n* ſeruitutem conceptum, cùm mater ipſius ante centeſimum octogeſimumſecundum diem eſſet manumiſſa.

De capite deminutione parentis.

4. *Pomponius* [libro 4. ad Sabinum.]

HIs, quorum parens capite minutus eſt, legitimæ hæreditatis ius & *o* in cæteris perſonis, & inter ſe retinent *p* & alii aduerſus eos.

Quo tempore ſpectetur an ſit proximus agnatus.

5. *Vlpianus* [lib. 46. ad Edictum.]

SI quis cùm haberet fratrem & *q* patruum: deceſſerit teſtamento facto, deinde pendente conditione hæredum ſcriptorum, frater inteſtato deceſſerit, mox conditio defecerit *r*: patruum poſſe vtriuſque adire legitimam hæreditatem conſtat.

De concepto poſt mortem avi.

6. *Iulianus* [libro 59. Digeſtorum.]

TItius exhæredato filio extraneum hæredem ſub conditione inſtituit, quæſitum eſt, ſi poſt mortem patris pendente conditione filius vxorem duxiſſet, & filium procreaſſet, deceſſiſſet, deinde conditio inſtituti hæredis defeciſſet, an ad hunc poſthumum nepotem legitima hæreditas aui pertinere: Reſpondit. Qui poſt mortem aui ſui concipitur, is neque legitimam hæreditatem eius tanquam ſuus hæres, neque bonorum poſſeſſionem tanquam cognatus accipere poteſt *s*. quia lex duodecim tabularum eum vocat ad hæreditatem, qui moriente eo, de cuius bonis quæritur, in rerum natura fuerit.

7. *Celſus* [lib. 28. Digeſtorum.]

VEl *t* viuo eo conceptus eſt, quia *u* conceptus quodammodo *x* in rerum natura eſſe exiſtimatur.

De cognatis. 1. De eo qui moriente concepto.

8. *Iulianus* [libro 59. Digeſtorum.]

ITem prætor edicto ſuo, proximitatis *y* nomine bonorum poſſeſſionem pollicetur his qui *z* defuncto mortis *&* tempore cognati fuerint. Nam quod in conſuetudine nepotes cognati appellantur etiam eorum, poſt quorum mortem concepti ſunt, non pro-

† Hodie defertur. §. 7. [illegible] *Inſt. de legit. agnat. ſucceſſ.*
a l. 5. §. 8. *ſupra* [illegible] *de cognat.*
b §. 1. *Inſt. de legit. agnat. ſucceſſ.*
c v. l. 14. *C. de legit. agnat. ſucceſſ.*
c v. l. 14. *C. de legit. hered.*
d §. 4. [illegible] *vnde cogn.*
e Proximus eſt, quem nemo antecedit.
f v. l. 92. *l. de ver. ſignif.*
g Gradu æquales æque pars, patri iuxta ſunt in ſuccedendo.
h In capita hereditas diuidebatur, quoties in tot partes diuiditur quot heredes ſunt.
i & ita iure ciuili in capita diuiditur hereditas inter duorum fratrum liberos. hinc Vlpian. tit. 26. §. 4. Agnatorum hereditates diuiduntur in capita, veluti ſi ſit frater ſolus, & alterius fratris duo pluréſve liberi, hoc etiam facit lex 1. §. [illegible] *ſup. fratr. hoc*. in qua mortuo fratre agitur de hæreditate diuidenda inter filium fratris defuncti & vxores fratrum defunctorum prægnantes. & Caius 2. *Inſt.* Omnes fratrum filii patruo ſuo ab inteſtato ſuccedunt, non in ſtirpes, ſed in capita. idem etiam ſtatuit Carolus Quintus in Comitiis Spirenſibus, anno 1529. vt refert Myſingerus [illegible] 94. quem v. Idem etiam probat Zaſius [illegible] aduerſus communem opinionem ſed nemo melius ea de re quam Hotomanus diſſeruit, quem v. 14. *illuſtr.*
k Adoptiui ſunt etiam adgnati. §. 2. *Inſt. de legit. agn.*
l Proximis defertur legitima hæreditas.
m nota, qui proximi, vltimi, primi & poſtremi dicantur.
n Solus qui eſt cognatus, idem eſt primus & poſtremus.
o l. 5. 7. [illegible] l. 1. 4. *in fin. ſupra vnde legit.*
p v. Interpretationem huius §. *Apud Cuiac.* [illegible] *obſ.* 12.
q hæc verba cum fideicommiſſi, delenda eſſe exiſtimat Antonius Faber [illegible] *Inſt. de ſucceſſ. libert.*
r v. l. 47. *ſup. de bonis libert.*
s l. 6. *C. de ſuppreſſiuis.*
t vel quis etiam [illegible] *ſup. de vita.*
u [illegible] *Inſt. de manumiſſ.* y v. 42. 45. *ſup. de ritu.* z l. 1. *ſup. de* [illegible]
& v. *Inſt. qui* [illegible] *ad liber.*
b adde l. 6. *ſupra de* [illegible] c v. l. [illegible] *ſupra de libertis vniuerſ.*

a v. l. 8. *ſup. de bonis libert.*
b Idem enim ius commune cum cæteris habet, etiam in ſucceſſionibus, l. 9. *Cod. qui admitt.*
c l. [illegible] *Cod. eod.* §. 2. *in fin. Inſt. de hered. quæ ab inteſtato*, v. l. 1. *de ventre in poſſeſſ.* v. l. 30. §. 1. *ſup. de adq. hereditate.*
d Cur inde venter ſiue vterus, vt remorantur ſubſequentes adgnatos, ita partem facit his qui in pari gradu ſunt.
e Partem facere eſt admitti ad partem, partem cum alio conſequi, cum alio partiri.
f v. l. 3. 5. *ſi pars hered.* l. 36. *l. de ſolution.*
g ignorans etiam heres fit.
h l. dum pendet ius teſtamenti, expectatur vel deduceret [illegible] *ſupra ſchol.*
i v. Nov. [illegible]
k i. qui ad initium ſeptimi menſis natus eſt. nam ex ſententia Græcorum ſingulis menſibus 30. dies tribuimus: & ita 182. dies ſeptimum menſem inchoant. Hippocrates lib. 2. Epidem. [illegible] dies 210. pro nouem menſibus ponit. Partus partus [illegible] matri prodeſt. l. 12. *ſup. de ſtatu*. Qui ante ſeptimum vel octauo menſe naſcuntur, non ſunt vitales. Huius rei rationem Plut. [illegible] Pythagorei [illegible] ratio, neque admiſit, vt ſeptimo menſe (210. dierum) aut 10. menſe partus maturus videatur. Idem ſentit Cenſorinus lib. de die natali. Septimo igitur menſe partus iam maturus eſt, eo quod in omnibus numeris ſeptenarius plurimum poſſit. adde Macrobium l. in ſomnium 6. Ambroſ. [illegible] ad Horontianum. Plinium 7. c. 5. 3. Gel. 20. Philonem *de antiquitate* [illegible] Tertul. *cap.* 19. *de anima.* Cauſam ad aliam, planetas & corpus naturam refert Schroeter lib. 3. de iudic. Ait enim Saturnus, (vt potè antiquiorem cæteris) fœtum dirigere primo menſe, & materiam conſtringere. Iouem ſecundo eodémque menſe motum & rationem conferre. Martem, tertio menſe ſanguinem. Solem, quarto menſe calore ſuo membra præcipua formare, ea que menſe rationalem animam inſtillari ſcribit. Venerem, quinto menſe ſeruare formam & venuſtatem: Mercurium, ſexto menſe carnes & venas arterias. Lunam ſeptimo menſe perficere conceptum propter plenitudinem & perfectionem ſignorum planetarum concurrentem: ideóque partum fieri vitalem. A Luna, Saturnum octauum menſem dirigere, qui natura ſua frigidus, partum [illegible] & ita partum parum vitalem facit. Nono menſe iterum dominari fingit [illegible] ante (plurimum enim eo valet) partum ex tenebris ad lucem proferre. hæ ſunt nugæ Aſtronomicæ: quas ideo hic inſerui, vt ſtudioſi [illegible] caueant ne velut folia Sybillæ vel oracula ſequantur. adde quæ [illegible] l. 3. [illegible] *de poenis. Leonem Novell.* 17. *in fin. & ab libro* 12. *ſupra de* [illegible] 3. *Gel.* 10.
l Perito cuilibet in arte ſua credendum: verbi gratia, Hippocrati & medicis, vt hic. l. 12. *ſup. de ſtatu hominum.* philoſophis, l. 75. *ſup.* [illegible] Demoſthenes. l. 2. Theophraſtus l. 6. *ſup. de legib.* Cicero l. 7. § 4. [illegible] Homerus *Inſtit. de empt.* ruſticorum prouerbia etiam allegantur. l. [illegible] *ſup. de legat.* 3. maiores, l. 5. *ſup. de iuriſdict.* obſtetricibus quoque creditur. *ſup. de inſpic. ventre.*
m lib. [illegible]
n l. 32. *ſup. de ſtatu.*
o cur ita, colligo ex l. 8. *Inſ. de reg. iur.*
p l. 2. § 6. *ſup. eod.*
q l. 1. §. 8. *ſup. eod.* §. 7. *Inſtitut. de hered. quæ ab inteſt.* l. 6. *in fin.* [illegible] *ſup. de* [illegible] l. 2. §. 2. *lib.* 28. *in fin. ſup. vnde cognati.* l. vltim. *in fin. ſup. de ventre in poſſeſſ.*
r l. 7. l. 26. *ſupra de ſtatu.*
s Proximis defuncti mortis eius tempore, prætor bonorum poſſeſſionem pollicetur.
t lib. [illegible] *ſupra vnde cognati.*

Universidad Rey Juan Carlos

prie, ſed per abuſionem : ſi potiùs ... eſt, per ... acceſſit.

1 ¶ Si quis prægnantem vxorem reliquiſſet, & matrem, & ſororem: ſi viua vxore matre mortua fuiſſet, deinde vxor peperiſſet, ad ſororem ſolam legitima hereditas pertinet, quia certum eſſet, matrem eo tempore deceſſiſſe: quo legitima hæreditas, ad eam non pertinebat.

De iure accreſcendi. De ſubſtituto coheredi.

9. Marcianus libro 5. Inſtitutionum.

SI ex pluribus legitimis hæredibus quidam omiſerint adire hæreditatem, vel morte, vel qua alia ratione impediti fuerint, quo minus adeant, reliquis, qui adierint, adcreſcit illorum portio, & licet deceſſerint antequàm adcreſceret, hoc ius ad hæredes eorum pertinet.

¶ Alia cauſa eſt inſtituti hæredis, & cohæredis ſubſtituti: huic enim viuo defertur ex ſubſtitutione hæreditas, non etiam ſi deceſſerit, heredem eius ſequitur.

De patre & matre defuncti.

10. Modeſtinus libro 6. Differentiarum.

SI ad patrem manumiſſorem filij inteſtati legitima hereditas perueniat, vel non manumiſſori bonorum poſſeſſio competat, mater defuncti ſummouetur.

De capitis deminutione.

11. Pomponius lib. 10. ad Quintum Mucium.

CApitis deminutione perimuntur legitimæ hæreditates, quæ ex lege 12. tabularum veniunt, ſiue viuo aliquo, ſiue antequàm adeatur hereditas eius, capitis deminutio interceſſit, quoniam deſinit ſuus heres, vel adgnatus rectè dici: quæ autem ex legibus nouis, aut ex ſenatusconſultis, non vtique.

De agnatione inter filium & patrem.

12. Idem lib. 30. ad Quintum Mucium.

FIlius patri adgnatus proximus eſt.

De ſæmina.

13. Gaius lib. 10. ad legem Iuliam & Papiam.

NVlla fœmina aut habet ſuos hæredes, aut deſinere habere poteſt propter capitis deminutionem.

De ſucceſſione ſui heredis.

14. Idem lib. 13. ad legem Iuliam & Papiam.

IN ſuis heredibus aditio non eſt neceſſaria, quia ſtatim ipſo iure heredes exiſtunt.

Si pater captus ſit ab hoſtibus.

15. Papinianus libro 29. Quæſtionum.

SI pater apud hoſtes moriatur, defunctum iam filium ciuitate filium, credimus patrem familias deceſſiſſe, quamuis patria poteſtate, quamdiu vixerit, non fuerit in plenum liberatus: itaque heredem habiturus eſt idem non reuerſo patre.

¶ Sed ſi poſtliminio redierit pater iam defuncto filio quidquid medio tempore per eum quæſitum eſt, habebit: & non eſt mirum, ſi peculium quoque defuncti præſtem filij deferetur patri, cum ex eo natus poteſtatis ipſius fiat per ſuſpenſi iuris conſtitutionem.

Si pater inſtrumento dotali comprehenderit, filiam ita accepiſſe, ne quid aliud ex hæreditate patris ſperaret.

16. Idem lib. 12. Reſponſorum.

PAtrem inſtrumento dotali comprehendit, filiam ita dotem accepiſſe, ne quid aliud ex hæreditate patris ſperaret, eam ſcripturam ius ſucceſſionis non mutaſſe conſtitit: priuatorum enim cautionem legum auctoritate non cenſeri.

AD SENATVS CONSVLTVM Tertullianum & Orphitianum.

TIT. XVII.

¶ De Senatusconſulto Tertulliano. De matre ingenua, vel libertina. 1. Et ne de cuius ſtatu dubitatur. 2. De vulgo quæſitis. 3. De ea ſeruitute quæſito ſiue concepto. 4. De eo qui poſt mortem matris in ſeruitutem deductus. 5. De ventre exſecto. 6. De eo qui operas ſuas, vt cum beſtiis pugnaret, locauit. De pœna capitali. 7. Si vnus filius ſub conditione inſtitutus ſit & conditio deficit. 8. De capitis deminutione. 9. Si vetus libertinus vetus ex ſe hæreditatem pertinere. 12. De iudicato, tranſactio, iuſiurando.

1. Vlpianus libro 12. ad Sabinum.

SIVE ingenua, ſiue libertina mater eſt, admitti poſſunt liberi ad hæreditatem eius ex ſenatusconſulto Orphitiano.

1 ¶ Si ea ſi mater, de cuius ſtatu dubitatur, verùm materfamilias ſit, vt puta quoniam pater eius ab hoſtibus captus eſt: ſi certum eſſe cœperit matremfamilias eſſe, liberi admittentur.

¶ Vnde tractari poteſt an medio tempore, dum ſtatus pendet, ſuccurri eis per prætorem debeat, ne, ſi medio tempore deceſſerint, nihil ad hæredem tranſmittant. & magis eſt, vt ſubueniatur, vt in multis caſibus placuit.

2 ¶ Sed & vulgo quæſiti admittuntur ad matris legitimam hæreditatem.

3 ¶ Interdum & in ſeruitute quæſito eſt concedenda hereditas legitima, veluti ſi poſt mortem fideicommiſſariæ libertati matris ſuæ factum natus ſit.

¶ Certè ſi poſt manumiſſionem matris fuerit natus, licèt in ſeruitute conceptus, ad legitimam eius hereditatem admittetur. Sed & ſi apud hoſtes conceptus, à captiua procreatus, cum ea redit, ſecundum reſcriptum Imperatoris noſtri & Diui patris eius ad Ouinium Tertyllum, poterit ex hoc ſenatusconſulto admitti, quaſi vulgo quæſitus.

4 ¶ Filio qui mortis tempore matris ciuis Romanus fuit, ſi ante aditam hæreditatem in ſeruitutem deducatur, legitima hereditas non defertur, nec ſi poſtea liber factus ſit, niſi forte ſeruus pœnæ effectus, beneficio principis ſit reſtitutus.

5 ¶ Sed ſi matris exſecto ventre filius editus ſit, magis dicendum eſt, hunc quoque ad legitimam hereditatem admitti. nam & inſtitutus ſecundum tabulas, & ab inteſtato vnde cognati, & multo magis vnde legitimi bonorum poſſeſſionem petere poteſt. argumento eſt quod venter in poſſeſſionem ex omni parte edicti mittitur.

6 ¶ Qui operas ſuas, vt cum beſtiis pugnaret, locauit, quive rei capitalis damnatus, neque reſtitutus eſt, ex ſenatusconſulto Orphitiano ad matris hereditatem non admittebatur. ſed humana interpretatione placuit eum admitti.

¶ Idem erit dicendum, & ſi hic filius in eius ſit poteſtate, qui in cauſa ſuprascripta ſit, poſſe eum ex Orphitiano admitti.

7 ¶ Sed ſi mater teſtamento facto filium heredem ſcripſerit vnum ſub conditione, cùm plures haberet, ſi conditione pendente bonorum poſſeſſionem petierit, & poſtea conditio defecit, æquum eſt, cæteris etiam filijs legitimam hæreditatem non auferri. quod & Papinianus libro 16. quæſtionum ſcripſit.

8 ¶ Capitis minutio ſalvo ſtatu contingens liberis nihil nocet ad legitimam hereditatem. nam vetus ſola hæreditas, quæ lege duodecim tabularum defertur, capitis minutione perimitur: nouæ vel ex lege, vel ex ſenatusconſultis delatæ, non perimuntur capitis deminutione. Proinde ſiue quis ante delatam, ſiue (poſt) delatam, capite minuatur, ad legitimam hereditatem admittetur, niſi magna capitis deminutio interueniat, quæ vel ciuitatem adimit, vt puta ſi deportetur.

9 ¶ *Si vetus filiorum, eorum ... quibus quàm legitima hæreditas refertur, vetus ... ad ſe eam hæreditatem pertinere, ius antiquum ...* Hoc ideo dicitur, vt quamdiu vel vnus filius vult legitimam hæreditatem ad ſe pertinere, ius vetus locum non habeat. itaque ſi ex duobus alter adierit, alter repudiauerit hereditatem, ei portio adcreſcet. & ſi forte ſit filius, & patronus, repudiante filio, patrono defertur.

10 ¶ Si quis adita matris hæreditate, per in integrum reſtitutionem fuerit abſtentus, an ius antiquum poſſit locum habere? verba admittunt ius poſſe, *non adſit inquit eam hæreditatem pertinere.* nam & hic non vult, etſi aliquando voluit: & dico, poſſe ius antiquum locum habere.

11 ¶ Vtrùm autem ei defertur ſucceſſio qui tunc legitimus deprehenditur: an verò ei, qui tunc fuit, cùm filio defertur? vt ecce puta proponamus fuiſſe defunctæ conſanguineum, eiuſque filium: deliberante filio, defunctæ conſanguineum obiiſſe, poſtea filium repudiaſſe matris hæreditatem, an conſanguinei filius admitti poſſit? & Iulianus rectè putat circa Tertyllianum, locum eſſe ſuccedendi agnato.

12 ¶ Quod ait ſenatus, *quæ iudicata, tranſacta, ſiue finita ſunt, rata maneant,* ita intelligendum eſt, vt iudicata recipere debeantur ab eo, cui iudicanti ius fuit: tranſacta, ſcilicet bona fide, vt valeat tranſactio: finita, vel conſenſu vel longo ſilentio ſopita.

De Senatusconſulto Tertylliano. De matre ingenua vel libertina. 1. De ... quæ vulgo quæſitis. ... libertinus eſſet ... 3. De ſtatu matris tempore ... & partus.

... [illegible] non poſſunt. ... Factum eſt autem hoc ſenatusconſultum à D. Pio, ... Tertullo & Sacerdote conſulibus ... quo filii matribus ſuis ſuccedunt. ... neceſſaria fuerit, quia legibus duodecim tabularum ... vtrumque capienda hæreditatis inter matrem & liberos ... liberis ſuis ... defendendum eſt ex Nouella ... magis ex parte hoc ... qui eam ob cenſum non ... fuerit.

partus. 4. De muliere famoſa. De iubente pupillaribus, & arrogatione impubere. 6. De libertis. 15. Vel parentibus. 17. vel agnato: & patre naturali adoptato, & matre. 18. vel fratre conſanguineo, & matre, & patre adoptato & emancipato. 20. De matre repudiante, vel deliberante. 23. De tutoribus vel 30. curatoribus petendis, & adminiſtrare cogendis. 47. Si mater ſi prohibita iure ſuum vindicare.

2. *Idem lib. 13. ad Sabinum.*

Siue ingenua ſit mater, ſiue libertina a, habebit Tertullianum commodum 1 ¶ poſtum autem vel bitam accipere debemus, ſiue iuſte ſint procreati, vel vulgo c quæſiti. Idque in vulgo quæſitis & Iulianus libro quinquageſimonono digeſtorum ſcripſit.

2 ¶ Sed ſi filius vel filia libertini ſi ſint effecti, mater legitimam hereditatem e vindicare non poterit; quoniam mater eſſe huiuſmodi f filiorum deſiit g idque & Iulianus ſcripſit, & conſtitutum eſt ab Imperatore noſtro.

3 ¶ Sed & ſi in ſeruitute conceptis filium, & manumiſſa ediderit, ad legitimam eius hereditatem admittetur.

¶ Idemque & ſi ſerua pœnæ concepit, & reſtituta h edidit. ¶ Hoc idem, & ſi libera concepit, & edidit ſerua pœnæ, mox reſtituta eſt.

¶ Sed & ſi libera concepit, i & k in ſeruitutem redacta edidit, mox manumiſſa eſt, ad legitimam hereditatem eius admittetur. †

¶ Item ſi adhuc prægnans manumiſſa eſt, dicendum erit, prodeſſe. ¶ Et in ſeruitute l edita filij ad legitimam hereditatem mater admittetur. vt puta ſi poſt moram k factam in fideicommiſſa libertate peperit, vel apud hoſtes & cum eo redijt, vel ſi redempta edidit.

4 ¶ Si mulier ſit famoſa ad legitimam hereditatem liberorum admittetur. 5 ¶ Impuberem, cui pater ſecundas tabulas fecit, tunc certum eſt inteſtatum deceſſiſſe, cum omiſerint ſubſtitui hereditatem eius. Quare & ſi impubes l adrogatus ſit, dicendum eſt, matrem ad bona eius admitti, quæ haberet, ſi inteſtatus deceſſiſſet.

6 ¶ Liberi defuncti, ſui quidem obſtabunt m matri eius, tam virilis ſexus quàm fœminini, tam naturales n quam adoptiui, matremque excludunt. bonorum poſſeſſores ſ verò o etiam non ſui. & quidem p ſoli naturales. Adoptiui autem liberi poſt emancipationem ita admittuntur, ſi ex liberis naturalibus fuerint. vt puta nepos naturalis ab auo adoptatus. nam licet ſit emancipatus, bonorum poſſeſſione accepta matri obſtabit.

7 ¶ Si verò apud hoſtes eſt filius, vel naſci ſperatur q, pendet ius matris, donec redierit, vel naſcatur.

8 ¶ Sed ſi ſint ſui heredes, verum hereditas ad eos non pertineat, videamus an mater admittatur. vt puta abſtinuit ſe hereditate. Africanus & Publicius temptant dicere, in caſum p, quo ſe abſtinent ſui, matrem q venire: & tunc ei obſtent quotiens rem habeant, ne nudum nomen ſui heredis noceat matri. quæ ſententia æquior eſt.

9 ¶ Sed ſi quis deceſſiſſet relicta filia, quam in adoptionem legitime dederit, relicta & matre: diuus Pius decreuit, ceſſare ſenatuſconſultum Tertyllianum, & ſimul eſſe admittendas ad bonorum poſſeſſionem vnde r proximi cognati matrem & filiam. Sed quod idem Iulianus ſcripſit, matrem ex Senatuſconſulto non poſſe admitti, ſi filia in bonorum poſſeſſione petenda ceſſauerit, verum non erit. ſuccedit enim filiæ & ideo dicendum erit, matrem, donec filia bonorum poſſeſſionem petere poteſt, bonorum poſſeſſionem accipere non poſſe, quoniam ſuccedere quaſi legitima ſperaretur ſ.

10 Si bonorum poſſeſſione accepta, filius emancipatus abſtinuerit t ſe hereditate per in integrum reſtitutionem u, verum eſt, ſenatuſconſultum poſſe locum habere. ſed ſi fuerit rurſus immixtus, rurſus debet mater abſtinere. 11 ¶ Si quis ex liberis, dum eſt in vtero, in poſſeſſionem miſſus ſit, mox natus ſit, & ante bonorum poſſeſſionem acceptam deceſſerit, an matri noceat, videndum, quaſi bonorum poſſeſſor? Et puto non nocere, ſi non ſuus patri adgnaſcitur. Neque enim ſufficit mitti in poſſeſſionem, niſi † natus quoque acceperit bonorum poſſeſſionem. ¶ Igitur & ſi furioſo decreto petita ſit poſſeſſio, & priuſquam ipſe mentis compos factus bonorum poſſeſſionem petierit, deceſſerit, matri non obſtabit. 12 ¶ Sed ſi quis cum ſiſtus controuerſiam pateretur, Carbonianam ſolam acceperit, an noceat matri bonorum poſſeſſio, quæſitum quidem eſt? Sed cum hæc tempore x finiatur, dicendum eſt, matri poſt tempus non nocere, aut ſi impubes deceſſerit, matrem poſſe admitti. 13 ¶ Sed ſi infanti per tutorem petita ſit poſſeſſio, licet ſtatim deceſſerit, dicendum erit, matri obſtituſſe, non enim ſimilis eſt ei, quæ furioſo datur.

14 ¶ Ita demum autem mater ſenatuſconſulti beneficio excludetur, ſi filius adiit legitimam hereditatem. cæterum, ſi omiſerit y legitimam hereditatem z mater ex ſenatuſconſulto Tertylliano admittetur.

¶ Sed ſi non ſit iſte filius legitimus heres, ſed ſint a, qui cum eo admittantur, nec in partem eorum mater ex ſenatuſconſulto erit vocanda.

15 ¶ Obſicitur a matri pater in vtriuſque bonis, tam filij quàm filiæ, ſiue ingres, ſiue bonorum poſſeſſor exiſtat. Sed neque a auus, neque proauus in Tertylliano matri nocent, quamuis fiduciam contraxerint.

¶ Pater autem tantum naturalis b, non etiam adoptiuus matri noceat. verius eſt enim, cum pater eſſe deſierit, & matre eum excludi, ſed nec ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas eum admitti, cum pater eſſe deſierit.

16 ¶ Vndecunque autem acceperit bonorum poſſeſſionem pater naturalis, ſiue legitimus, ſiue contra tabulas, ex quauis parte excludit matrem.

17 ¶ Si ſit agnatus defuncti, & naturalis pater ſit in adoptiua familia ſit & mater admittimus matrem, quoniam patrem adgnatus excludit c.

18 ¶ Si ſit conſanguinea ſoror defuncti, ſit & mater, ſit & pater adoptatus, vel emancipatus. ſi conſanguinea velit habere hereditatem, matrem ex ſenatuſconſulto vna cum ea venire, patrem excludi placet. ſi conſanguinea repudiet, matrem ex ſenatuſconſulto propter patrem non venire. & quamuis alias non ſoleat mater expectare conſanguineam, velit necne adire hereditatem, nunc tamen expectaturam. conſanguinea enim eſt, quæ patrem excludit. repudiante igitur conſanguinea, bonorum poſſeſſionem habebit mater cum patre, quaſi cognata. ſed & in hac moram patietur, nec ante accipiet bonorum poſſeſſionem, quàm pater petierit: quoniam, omittente eo, poteſt ex ſenatuſconſulto ſuccedere.

19 ¶ Sed ſi & ſi ipſa mater eadem ſit & ſoror conſanguinea, (vt puta quoniam pater matris nepotem ſuum ex filia adoptauit) ſit præterea & pater naturalis, hæc mater, ſi quidem quaſi conſanguinea veniat, excludet patrem, ſi ius conſanguineæ repudiauit, vel capitis deminutione amiſit, ex ſenatuſconſulto venire propter patrem non poteſt. repudiante verò patre, rurſum ex ſenatuſconſulto poteſt venire.

20 ¶ Si mater hereditatem filij, filiæve non adierit ex ſenatuſconſulto Tertylliano, in bonis eorum antiquum ius ſeruandum eſt: cum enim eſſet prælatio, matre omittente ſenatuſconſulti beneficium, ius ſuccedit vetus.

21 ¶ Sed ſi mater repudiauerit bonorum poſſeſſionem, de adeunda autem hereditate deliberat c, dicendum erit, adgnatum non ſuccedere, quoniam nondum verum eſt, non adiiſſe matrem 22 ¶ Quod autem diximus, ius antiquum ſeruari matre non adeunte, cui perſonæ deferatur hereditas, videndum: vtrum ei quæ nunc proxima inuenitur cum mater repudiat, an ei quæ fuit cum inteſtato deceſſiſſe certum eſt. vt puta fuit patruus, cum inteſtato decederet, & patrui filius, cum mater repudiaſſet: patruo nondum delatam hereditatem, atque ideo, defuncto eo matre deliberante: patrui filium vocari.

23 ¶ Si f mater non g petierit tutores idoneos filiis ſuis, vel prioribus excuſatis reiectiſue non confeſtim aliorum nomina ediderit, ius non habet vindicandorum ſibi bonorum inteſtatorum filiorum: & quidem ſi non petit, incidet (in conſtitutionem,) ait enim, *vel non petere*, ſed à quo non petere? loquitur quidem de prætore conſtituto, ſed puto & in prouinciis locum habere, etiam ſi à magiſtratibus municipalibus non petat, quoniam & magiſtratibus municipalibus h dandi neceſſitas iniungitur.

24 ¶ Quid ergo ſi petiit, ſed admonita, vel à libertis vel à cognatis? an incidat in ſenatuſconſultum? Et puto eam incidere, ſi compulſa fecit, non ſi cum petere non cunctaretur, admonita eſt.

25 ¶ Quid ſi pater eis pueri prohibuerat tutorem, quoniam per matrem l rem eorum adminiſtrari voluit: incidet, ſi nec petat, nec legitimè tutelam adminiſtrat.

26 ¶ Quid ſi penitus egenis filiis non petit, ignoſcendum eſt i eis.

27 ¶ Sed ſi forte abſens à libertis præventa eſt, vel ab aliis, dicendum eſt eam non excludi, niſi forte, cum fruſtraretur, id contigit.

28 ¶ Filiis autem non petendo, punitur. vtique & filiabus.

¶ Quid ſi nepotibus k? ſimiliter non petendo punitur. 30 ¶ Quid ſi curatores non petiit? verba reſcripti deficiunt. ſed dicendum eſt, ſi quidem impuberibus curatores non petiit, eandem eſſe rationem: ſi iam puberibus ceſſare l debere.

30 ¶ Quid ſi cum prægnas m eſſet bonis non petiit curatorem dico in ſententiam incidere. Nam & ſi apud hoſtes habuit impuberem, idem erit dicendum.

31 ¶ Quid ſi furioſo n tutorem vel curatorem non petiit? magis eſt, vt incidat.

32 ¶ Non ſolùm autem, quæ non petiit, coërcetur, ſed & quæ defunctoriè o petiit, vt reſcripto declaratur, vel priuilegio munitum, vel oneratum tribus (puta) tutelis. ſed ita demum, ſi data opera hoc fecit.

33 ¶ Quid ergo, ſi tales petiit, & ſuſceperunt nihilominus, vel decenti ſunt, excuſata erit mater.

34 ¶ Quid ſi indignos p, id eſt, minus habiles ad tu-

a Matres libertinæ liberi ſub ab inteſtato ſuccedunt vt ingenuæ.
b eſt enim heres liberorum ſuorum.
c l. 1. §. 2. ff. eod. & 2. ſup. vnde cognati.
d Maxima & media capitis deminutio ſimilis eſt morti: atque adeo vt mors, ita ius ſanguinis vtraque minutio perimit. Igitur mater mea nihil mater mea eſſe deſinet, ſi ſeruo aut peregrino effecto.
e Filij.
f l. 1. ff. ſup. vnde cognati.
g §. 6. Inſt. de capit. deminut.
h l. 1. ff. vnde cog.
† mater remanet: ad ſtatum naſcendi tempore quem habuit, redit.
i l. vlt. in fin. C. ad SC. Orphyt.
k l. 1. § 3. ff. eod.
l l. 3. § 9. ff. eod.
m §. 3. Inſt. de SC. Tertul. l. 11. in fi. C. de ſuis & legit.
n l. 5. inf. eod.
o quia ſi in vero.
p 4. l. 4. in fin. ſup. vnde liberi.
q §. 14. inf. eod.
r §. 15. Inſt. de bo. poſſ. quæ ab inteſtato.
ſ Speratur, l. 8. C. eod.
t Minor beneficio reſtitutionis in integrum abſtinere poteſt hereditate.
u 10. §. 10. ff. eod.
† Atqui patris hereditas non adita, tranſmittitur, l. 8. C. de iur. Archidiacon. heres non tranſmittit: vt vult Azo.
x anno ſc. l. 3. §. vlt. ſup. de Carboniano.
y §. 8. ſup. eod.
z Quinimo vbi eſt filius matrem excludit. Cyrillus.
a id eſt, prætercuri. l. 2. C. eod. §. 3. verſ. patre. inf. eo. l. 10. ff. ac ſum. interdum non præfertur. Nouel. 118. 2. 8.

a Differendum eſt & patris obſcuram. Pater matrem ſuccedendi excludit non auus. alib. verſ. pater.
b vide l. 3. inf. eo.
c excludit. Nel. cur ita? colliges ex l. 15. §. 3. inf. de diuerſ. & temporalibus.
d l. 1. §. 10. ff. de ſuccesſ.
e l. 17. §. 2. ſub. adquir. hered.
f Tutores idoneos filiis ſuis petere mater cogitur: Imò & tutoribus excuſatis vel reiectis, aliorum nomina edere. Quod ſi non edide rit, ius vindicandi bona inteſtatorum filiorum non habebit. Quid: à quibus petet? à prætore in vrbe, in prouinciis à magiſtratibus municipalibus, vt hic. Quid ſi admonita à libertis vel cognatis tutorem petiit? ſi compulſa, hoc eſt, coacta petiit, hanc pœnam patitur: non ſi cunctata eſt tamen in petendis tutoribus, §. 24. inſ. ra. Quid ſi vetita eſt à marito, petere? in hanc quoque pœnam incidet. §. 25. Quid ſi egenis filiis non petiit? non incidet, §. 26. inſ. Quid ſi quia abſens, præuenta eſt ab aliis? non incidet quoque; niſi cum fruſtraretur, aut animo fruſtrandi abſens fuit. § 27. Quid ſi filiabus & nepotibus non petiit. §. 28. inſ. aut curatores etiam puberibus, vis, non petiit? incidet quoque, §. 29. quemadmodum & bonis ventris aut impuberis apud hoſtes non petiit. §. 30. vel furioſo, §. 40. Quid ſi defunctoriè, priuilegio munitum petiit data opera? idem, §. 41.
g l. 6. C. qui dare tutores l. 3. C. qui petant tutores, h. l. 3. ſup. de tutor. & curator. dat. ab his.
i l. 16. ſup. de ſuſpect. tutor.
k Quid de matre conſtituti tit. id ad tutores extenditur, vide quæ notaui ad Nou. 94.
l l. 6. C. qui petant tutores, cur ita? colligitur ex l. 2. §. 4. ſ. qui petant tutor.
m Mater ſecus ſi prægnans, non tamen curatorem ſi non petierit ventri.

tor, Bart. n l. 3. ff. de tut. o l. 2. §. 1. ff. qui pet. tut. p Non excuſatur mater quæ indignos tutores filiis petierit, ſunt enim pœna nullum tutorem, & indignos petere

Universidad Rey Juan Carlos

velam petierit, quoniam ſciebat prætorem eos non daturum? quid tamen ſi dedit eos prætor, matris petitionem ſecutus? tam quidem prætoris delictum eſt, ſed & matris puniunt conſilium.

35 ¶ Igitur ſi fortè excuſati ſint illi, vel improbati, debet mater alios ſine mora petere.

36 ¶ Ergo ſiue non petierit, ſiue idoneos non petierit, punietur, etiam ſi dati fuerint minus idonei, prætore errante.

37 ¶ Idoneos autem vtrùm facultatibus, an & moribus petere debeat, dubitationis eſſe poteſt? Puto autem, facilè ei ignoſci, ſi a locupletes ſint hi, quos petiit.

38 ¶ Sed ſi & ſi prioribus excuſatis, reiectiſve, non conſeſtim aliorum nomina ediderit, punitur.

39 ¶ Quid ergo, ſi non fuerint omnes excuſati, vel non omnes reiecti? Videndum an ei imputetur, cur in locum excuſati non petiit, & puto imputandum.

40 ¶ Quid ſi deceſſerint quidam? Puto licèt verba deficiant b, ſententiam c conſtitutionis locum habere.

41 ¶ Sed quod diximus reiecti; verum ſic accipimus, à prætore non dati, an & ſi ſuſpecti fuerint remoti, vel ob negligentiam, vel ignauiam repulſi? etiam hos quis ſeſectos rectè dicet.

¶ Ergo, & ſi latitent. ſed longum eſt, nam nec hoc ei imputetur, cur ſuſpectos non fecit: alioquin, ſi & ſi latitarent, poterit edicto deſiderare, vt eos prætor adeſſe iuberet, & ſuſpectos eos remoueret, ſi deceſſent.

42 ¶ Quid ſi non compulit eos miſcere ſe tutelæ? Et cum plenum d officium à matre deſideremus, & hæc ei curanda ſunt, ne in hereditate ei obſtent.

43 ¶ *Conſeſtim* autem ſic erit accipiendum, vbi primum potuit, id eſt, prætoris copiam habuit huic rei ſedentis e: niſi forte infirmitate impedita eſt, vel alia magna cauſa, quæ etiam mandare f eam ad petendos tutores impediret: ita tamen, vt nullo modo annale g tempus excederet. ſi enim mortalitate filij præuenta eſt, nihil matri imputetur h.

44 ¶ Tractari bellè poteſt, ſi pupillo amplum legatum ſub conditione ſit relictum, *ſi mater non habuerit*, & propterea ei mater non petierit, ne conditione deficeretur i, an conſtitutio ceſſet. & puto ceſſare ſi damnum minus ſit cumulo legati, quod & in magiſtratibus municipalibus tractatur apud Tertyllianum k, & putat dandam in eos actionem, quatenus plus eſſet in damno, quàm in legato, niſi forte quis putet, conditionem hanc, quaſi vtilitati publicæ l oppugnantem m, remittendam, vt alias pleraſque, aut verba cauillatus n imputauerit matri: cui curatores non petierit. ſinge autem plenius conditionem conſcriptam, nónne erit matri ignoſcendum? aut hoc imputatur matri, cur non deſiderauit à principe conditionem remitti? & puto, non eſſe imputandum.

45 ¶ Ego, etiam ſi mater ei, qui ſoluendo non erit, non petiit tutorem, puto ignoſcendum. conſuluit enim ei, vt minus inquietetur quaſi indefenſus.

46 ¶ Et ſi fortè quis vxorem communis filij matrem, heredem ſcripſit, rogauitque remiſſa etiam ſatiſdatione, vt filio pubeti facto reſtitueret hereditatem, nec mater ei petiit tutores: debet dici, ceſſare conſtitutionem, cùm patris o voluntatem ſecuta ſit, & nihil haberet filio tutores non petierit.

¶ Quod ſi ei remiſſa ſatiſdatio non fuerit, contra erit: quoniam vel propter hoc debuit tutores habere: ſed ſi fortè impubes poſt matris ceſſationem p fuerit adrogatus, & impubes obierit, dicendum erit, matri aduerſus adrogatorem non competere ex ſtipulatu actionem. 47 ¶ Videndum eſt, matre q prohibita ius ſuum vindicare, vtrùm ceteros admittamus, atque ſi mater non eſſet, an ipſam heredem dicimus fieri, vel aliud nomen ſucceſſionis induere, ſed denegamus ei actiones. & inuenimus reſcriptum ab Imperatore noſtro Antonino Auguſto & Diuo patre eius Mammææ Maximinæ, pridie Idus Apriles, Plautiano iterum conſule, matre remota eos admitti, qui venirent, ſi mater non fuiſſet. ergo & adgnati, ceterique ſuccedent: aut, ſi nemo ſit, bona vacabunt r.

De patre adoptiuo.

3. *Modeſtinus* ‖ lib. 8. Regularum. ‖

a Locuples intelligitur qui æquè locuples eſt vt pupillus. l. 2. §. 2. ſup. qui petant tutor. Quid ſi vtrum ſit, non ita tamen locuples vt pupillus? Mater plures petere debebit, qui coniuncti ſint æquè locupletes vt pupillus.

b v. §. 29. eod.

c Imò, contrarium omnino verum eſt. Eo enim caſu mater in verba conſtitutionis incidit, ſed ſententia excuſatur, l. 4. §. 1. ſup. qui petant tutores.

d Imò plenum officium à matre non requiritur, l. 4. §. 4. ſup. qui petant tutores.

e de dantis. Hel. l. 7. §. 2. ſ. quis ordo in bon. poſſ.

f l. 2. C. qui petant tutor.

g Cur? hæc vedit annum non excedit. Baſil.

h al. imputabitur.

i Defici conditione eſt, deſectu conditionis damnum ſentire.

k De quo dixi ad d. l. vl. C. de curatore furioſi.

l vide l. 9. l. 15. de cond. inſtit.

m id eſt, relaxantem.

n De cauillatione dixi ad l. 1. §. de regulis Catoniana.

o v. §. 25. eod.

p in petenda ſatiſdatione.

q v. l. 1. C. de ſucc. edicto.

‖ Et eodem libro.

PAtrem adoptiuum a matri non obeſſe plerique probant b.

De liberis matris ex diuerſis matrimonijs.

4. *Idem* ‖ lib. 9. Regularum. ‖

MAtris inteſtatæ defunctæ hereditatem ad omnes eius liberos pertinere, etiam ſi ex diuerſis c matrimoniis nati fuerint, ratis eſt.

De filiis in adoptiua familia relictis. 1. De nepotibus ex illis. 2. De patre & auo & matre defunctis.

5. *Paulus* ‖ libro ſingulari ad Senatuſconſultum Tertyllianum.

AEquiſſimum d ‖ viſum ‖ eſt, omnes filios matri e præferri, etiam ſi per adoptionem f in familiam relicti eſſent.

1 ¶ Sed nepos ex adoptiuo filio natus ex verbis ſenatuſconſulti matri obſtabit.

2 ¶ Si ex filio nepotem g auus manumiſerit, iſque patre & auo & matre ſuperſtitibus deceſſerit, poteſt quæri, quis potior eſſe debeat. nam h ſi mater excluſerit auum manumiſſorem, qui patri anteponitur, edicto prætoris inducetur pater defuncti. quo admiſſo, deſinit ſenatuſconſulto locus eſſe, & rurſus auus vocabitur. itaque rectius eſt, auo ius ſuum conſeruare, qui & contra ſcriptos heredes bonorum poſſeſſionem accipere ſolet.

De filijs qui ſunt in aliena poteſtate. 1. Si filius qui ſe nolle adire hereditatem matris dixit, voluntatem mutet.

6. *Idem* ‖ libro ſingulari ad ſenatuſconſultum Orphitianum. ‖

FIlij mater ex hoc ſenatuſconſulto i, etiam k ſi in aliena poteſtate ſit, ad hereditatem admittitur.

1 ¶ Filius, qui ſe nolle l adire hereditatem m matris dixit, an poteſt mutata voluntate adire, antequam conſanguineus vel adgnatus adierit, videndum, propter hæc verba, *ſi nemo filiorum volet hereditatem ſuſcipere*, quia extenſiua ſunt. & cùm verba extenſiua ſint, pœnitentia eius vſque ad annum admittenda n eſt: cùm & ipſa filij bonorum poſſeſſio annalis eſt.

De fratre vel ſorore adoptiuis.

7. *Idem* ‖ libro ſingulari ad Senatuſconſultum Tertyllianum & Orphitianum. ‖

SI quis inteſtatus deceſſerit relicta matre, & fratre conſanguineo, vel ſorore, quamuis per adrogationem quæſitis, eadem iura in perſona matris ſeruantur, quæ & naturalibus extantibus liberis.

Si filius defuncti emancipatus deliberet.

8. *Gaius* ‖ libro ſingulari ad Senatuſconſultum Tertyllianum. ‖

IN ſuſpenſo o eſt ius matris, ſi filius defuncti emancipatus deliberet de bonorum poſſeſſione petenda.

De liberis in aliena poteſtate.

9. *Idem* ‖ libro ſingulari ad Senatuſconſultum Orphitianum. ‖

SAcratiſſimi principis noſtri p oratione cauetur, vt matris inteſtatæ q hereditas ad liberos, tametſi in aliena poteſtate erunt, pertineat.

De peculio caſtrenſi. 1. De eo, qui ſuſpendiſſet ſui matris, ſolidum.

10. *Pomponius* ‖ libro ſecundo Senatuſconſultorum.

SI filius familias miles non ſit teſtatus de his quæ in caſtris adquiſierit, an ea ad matrem pertineant, videndum eſt. ſed non puto r. magis enim iudicio militum hoc beneficium conceſſum eſt, non vt omnimodo quaſi patres familiarum in ea re ſint.

1 ¶ Quando in pendenti ſ eſt, an quidam perſonæ poſſint obſtare matri: & caſus eueniſſet vt non inducerentur, matri ius integrum erit, quod medio tempore appenderit t: veluti ſi filio inteſtato mortuo poſthumus ei filius potuerit naſci, nec natus ſit, aut mortuus editus, vel ſi quod etiam filius, qui in hoſtium poteſtate erat, poſtliminio non ſit reuerſus.

a l. 2. §. 15. eod.

b Cur? an ne vincat naturam & iniquum ſit adoptiuum parentem præferri eius naturali? an pater adoptiuus, adoptiuum ſuum hic emancipauit.

c l. 4. in fin. C. de ſecund. nup. Nov. 22. c. 29.

d v. Cuiac. 6. obſer. 23.

e igitur & auia magis patronus. l. 5. §. 1. inf. de bonis damnat.

f l. 2. §. 6. eod.

g l. 1. §. 1. ſupra ſi quis à parente manumiſſ.

h locus eſt vivi decreto, de quo dixi ad l. 88. l. ad leg. Fal.

i Inſtit. eod.

k Mater, licèt in aliena poteſtate ſit, tamen filij ſui heres.

l eod. Manifeſtum ſit, decenduſque, iuſtum. ſo.

m vide l. 6. C. de repudianda hered.

n l. 1. §. 9. eod. Imò non eſt admittenda l. 5. C. de iure & facti ignorant. qui dicit ſe nolle adire, poſtea non poteſt poenitere & adire. l. ſi. C. de repud. hered. An qui dicit Nolo adire, non repudiare ſed differre tantum hereditatis aditionem intelligitur. An hic eſt ſpecialis in hereditate materna et paterna? de qua vide hic.

o l. 1. §. 9. eod.

p Hadriani, Antonini & Commodi, & ita abrogatæ leges XII. Tab. de qua vide Vlpian. 26. §. 7. Paul. 4. ſent. 8. § 3.

q Inſtit. eod.

r pertinere ſcilicet: atqui eo ſpectat à patre occupari. vide l. 2. ſ. de caſtrenſ.

ſ v. l. 2. inf. eod.

t appendendo.

LIBER

LIBER TRIGESIMVS NONVS.

DE a OPERIS NOVI NVNTIATIONE.

Summa. 1. De operibus futuris vel præteritis. 2. De aditione prætoris. 3. De nuntiatione ſuo vel alieno nomine. 4. De omnibus diebus. 5. De abſentibus, ſeruis & ignorantibus. 6. Quis ſit poſſeſſor. 7. Si quis poſt nuntiationem ante remiſſionem ædificauerit. 8. De ignorante quod opus fiat. 9. De iuriſdictione prætoris. 10. De pacto. 11. Quid ſit opus nouum facere. 12. Quæ opera hoc edictum complectitur. 13. Si quis ædificium vetus fulciat. 14. De loco vbi opus fit. 15. Propoſitio dicendorum. 16. De finali. 17. De efficientes cauſa nuntiationis. 18. De ædificatione in mari, vel in littore. 19. De iure ſuo conſeruando, vel damno depellendo. 20. De vſufructuario.

1. *Vlpianus lib. 52. ad Edictum.*

HOC b edicto c promittitur d, vt, ſiue iure e, ſiue iniuria f opus fieret, per nuntiationem inhiberetur g, deinde remitteretur h prohibitio hactenus, quatenus i prohibendi ius is, qui nuntiaſſet, non haberet k.

1 ¶ Hoc autem edictum, remediumque operis noui nuntiationis, aduerſus futura opera inductum eſt, non aduerſus præterita l: hoc eſt aduerſus ea quæ nondum facta ſunt, ne fiant m: nam n ſi quid operis fuerit factum, quod fieri non debuit, ceſſat edictum de operis noui nuntiatione, & erit tranſeundum ad interdictum, quod vi aut clam factum erit, vt reſtituatur: quod & in loco o ſacro, religioſóve & quod in flumine publico, ripáve publica factum erit: nam his interdictis reſtituetur, ſi quid illicitè factum eſt.

2 ¶ Nuntiatio ex hoc edicto non habet neceſſariam prætoris aditionem p: poteſt enim q nuntiare quis, etſi eum non adierit.

3 ¶ Item nuntiationem & noſtro & alieno nomine facere poſſumus r.

4 ¶ Item nuntiatio omnibus diebus ſ fieri poteſt.

5 ¶ Et aduerſus abſentes etiam, t & l inuitos, & ignorantes operis noui nuntiatio procedit.

6 ¶ In operis autem noui nuntiatione poſſeſſorem u aduerſarium facimus x.

7 ¶ Sed ſi is, cui opus nouum nuntiatum eſt, ante remiſſionem x ædificauerit, deinde cœperit agere, ius ſibi eſſe ita ædificatum habere, prætor actionem ei negare debet, & interdictum à in eum de opere reſtituendo reddere.

8 ¶ Poteſt autem quis nuntiare etiam ignoranti, quod z opus fieret.

9 ¶ Et poſt operis noui nuntiationem committunt a ſe litigatores prætoriæ iuriſdictioni.

10 ¶ Inde quæritur apud Celſum libro duodecimo digeſtorum: ſi poſt opus nouum nuntiatum conueniat tibi cum aduerſario, vt opus faceres, an danda ſit conuentionis exceptio? Et ait Celſus, dandam b, nec eſſe periculum, ne pactio priuatorum iuſſui prætoris antepoſita videatur, quid enim aliud agebat c prætor, quàm [hoc?] vt controuerſias eorum dirimeret? à quibus, ſi ſponte d receſſerunt, debebit id ratum habere e.

11 ¶ Opus nouum facere videtur, qui aut ædificando, aut detrahendo aliquid, priſtinam faciem f operis mutat.

12 ¶ Hoc autem edictum non omnia opera complectitur: ſed ea ſola, quæ ſolo coniuncta ſunt g, quorum ædificatio a, vel demolitio videtur opus nouum continere. Idcirco placuit, ſi quis meſſem faciat b, arborem ſuccidat, vineam putet, quamquam opus faciat, tamen ad hoc edictum non pertinere, quia ad ea opera, quæ in ſolo fiunt, pertinet hoc edictum.

13 ¶ Si quis ædificium vetus fulciat, an opus nouum nuntiare ei poſſumus, videamus? Et magis eſt, ne poſſimus: hic enim non opus nouum facit, ſed veteri c ſuſtinendo remedium adhibet.

14 ¶ Siue autem intra oppida, ſiue extra oppida in villis, vel agris opus nouum fiat, nuntiatio ex hoc edicto locum habet, ſiue in priuato, ſiue in publico opus fiat.

15 ¶ Nunc videamus d, quibus e ex cauſis fiat nuntiatio, & quæ perſonæ f nuntient g, quibúſque nuntietur, & in quibus locis h fiat nuntiatio, & quis effectus ſit nuntiationis.

16 ¶ Nuntiatio fit aut iuris noſtri conſeruandi cauſa, aut damni i depellendi, aut publici iuris tuendi gratia.

17 ¶ Nuntiamus autem, quia ius aliquod prohibendi habemus, vel vt damni infecti caueatur nobis ab eo qui fortè in publico, vel in priuato quid molitur, aut ſi quid contra leges edictáve principum, quæ ad modum k ædificiorum facta ſunt, fiet: vel in ſacro, vel in loco religioſo, vel in publico, ripáve fluminis, quibus ex cauſis & interdicta proponuntur.

18 ¶ Quòd ſi quis l in mari, vel in littore ædificet, licèt in ſuo non ædificet, iure tamen gentium ſuum m facit. Si quis igitur velit ibi ædificantem prohibere, nullo iure prohibet, neque opus nouum nuntiare, niſi ex vna cauſa poteſt, ſi fortè damni infecti velit ſibi caueri.

19 ¶ Iuris noſtri conſeruandi, aut damni depellendi cauſa opus nouum nuntiare poteſt is, ad quem res pertinet.

20 ¶ Vſufructuarius o autem opus nouum nuntiare ſuo nomine non poteſt, ſed procuratorio n nomine nuntiare poterit, aut vindicare vſumfructum ab eo p, qui opus nouum faciat, quæ vindicatio præſtabit ei, quod eius intererit, opus nouum factum non eſſe.

2. *Iulianus [lib. 49. Digeſtorum.]*

SI autem domino prædij nuntiauerit, inutilis erit nuntiatio: neque q enim, ſicut aduerſus vicinum, ita aduerſus dominum agere poteſt, ius ei non eſſe inuito ſe altius ædificare, ſed (ſi) hoc facto vſusfructus deterior fiet, petere vſumfructum debebit.

De prædio prouinciali. 1. De loco communi. 3. De ſuperficiario. 4. Si quid in publico fiat.

3. *Vlpianus [lib. 52. ad Edictum.]*

IN prouinciali r etiam prædio ſi quid fiat, operis noui nuntiatio locum habebit ſ.

1 ¶ Si in loco communi quid fiat, nuntiatio locum habebit aduerſus vicinum.

¶ Planè ſi vnus noſtrum in communi loco faciat, non t poſſum ego ſocius opus nouum ei nuntiare, ſed eum prohibebo communi diuidendo iudicio, vel per prætorem u.

2 ¶ Quòd ſi ſocius meus in communi inſula opus nouum faciat, & ego proprium habeam, cui nocetur: an opus nouum nuntiare ei poſſim? Et putat Labeo non poſſe nuntiare: quia poſſum eum alia ratione prohibere ædificare, hoc eſt vel per prætorem, vel per arbitrum communi diuidendo, quæ ſententia vera eſt.

3 ¶ Si ego ſuperficiarius ſim, & opus nouum fiat à vicino, an poſſim nuntiare? mouet, quod quaſi inquilinus ſum x. Sed prætor mihi vtilem y in rem actionem dat, & ideo & ſeruitutium cauſa actio mihi dabitur, & operis noui nuntiatio debeat mihi concedi.

4 ¶ Si in publico aliquid fiat, omnes ciues opus nouum nuntiare poſſunt.

4. *Paulus [lib. 48. ad Edictum.]*

NAm reipublicæ z intereſt, quàm plurimos ad defendendam ſuam cauſam admittere.

k nec in eo Prætor ſibi contrarius eſt: hoc enim poſtremum facit cum cauſa cognitione. l. 1. §. 13. 7. eod.
m nec enim quæ iam facta ſunt prohiberi poſſunt, cum facta infecta eſſe nequeant. n Poſt factum eſt interpellatio communitio.
o l. 1. §. 2. 7. de ſuperſit.
p melius eſt tamen ſi per prætorem nuntietur. l. 5. §. 10. 7. eod.
q hic vario reddimus per poſitionem principij.
r ſi modo mandatum plenum habeamus: aut, ſi de eo dubitamus, caueamus de rato.
ſ etiam feriatis, qualeſcunque illi ſint.
t id eſt, etiamſi eam poſſideat. l. 5. §. 10. 7. eod. l. 7. §. 2. 7. quod vi aut clam.
u præterquam ſi nuntiatio fiat de ſeruitute, neget enim Zaſius ob ſeruitutem ſeruitutem transferri poſſeſſionem. 1. Reſpon. 6.
x id eſt antequam ei ſit remiſſa nuntiatio.
y de quo vide l. 20. 7. eod.
z id eſt, quale.
a id eſt, committere ſolent.
b l. 3. §. 1. 7. quod vi aut clam.
c nota boni iudicis officium, adde l. 17. §. 1. ſup. de vſufr. & quemadmodum l. 21. in ſi. 7. de rebus creditis. l. 13. 7. de iudiciis.
d Concordia paruæ inter litigantes inita ſine iudicis authoritate, niſi de crimine publico agatur.
e quid ſi pertinaciter illi litigent? Zaſius ait eos coërceri poſſe à iudice vt concordiam ineant, aut vrbe diſcedant, præſertim ſi tales ſint perſonæ quæ ciuilem ſtatum perturbare vel labefactare poſſint. num. 8.
f Mutatio qualitatis intrinſecæ opus nouum facit. l. 1. §. 3. de oper. oblig.
g Opus hominis ſcilicet.

r ſtipendiario, tributario. vide l. vn. C. de vſucap. transform. quæ tributa ſoluebant, ſunt tamen in proprietarij dominio.
t Socius ſocio poſſine nouum opus nuntiare v. Zaſ. n. ...
u vide ad hanc legem Zaſium 1. ...
x atque ita non videtur poſſe nuntiare: nec etiam id licet vſufructuario adverſus extraneum. l. 1. in ſi. 7. eod.
y ſuperficiario, ratione vtilis dominij, poteſt propria nomine nouum opus nuntiare.
z & præſentium abſentium. l. 33. §. 2. ſup. de procurat.

Universidad Rey Juan Carlos

De pupillo. 1. De ſeruo. 2. Vbi & quem nuntiare oportet. 3. Si plurium ſit res in qua opus fit. 6. Vel cui opus nocet. 7. Si quis prætori nuntiare velit. 8. Si quis in ædes noſtras immittat, aut in loco noſtro ædificet. 9. De cauſis nunciationis. 10. Si quis in ædibus vel in ius faciat. 11. De riuis, vel cloacis purgandis, & generaliter his quorum mora periculum eſt allatura. 14. De iureiurando calumniæ. 15. De demonſtratione loci in quo nunciatur. 16. Si in pluribus locis opus fiat. 17. De ſatisdatione. 18. De procuratore.

5. Vlpianus lib. 52. ad Edictum.

De pupillo quæſitum eſt? Et Iulianus libro duodecimo Digeſtorum ſcripſit, pupillo non eſſe operis noui a nuntiationis executionem dandam, niſi b ad ipſius priuatum commodum res pertineat, veluti ſi luminibus eius officiatur, aut proſpectui obſit.

¶ Non aliter autem pupilli rata habebitur nuntiatio, quam ſi interueniente tutore auctore.

1 ¶ Seruo c autem opus nouum nuntiari poteſt d. Ipſe verò nuntiare non poteſt, neque nuntiatio vllum effectum habet.

2 ¶ Nuntiationem autem in re præſenti faciendam, meminiſſe oportebit, id eſt eo e loco, vbi opus fiat, ſiue quis ædificet, ſiue inchoet ædificare.

3 ¶ Nuntiari autem non vtique domino oportet. ſufficit enim in re præſenti nuntiari ei qui in re præſenti fuerit, vſque adeo vt etiam fabris f vel opificibus, qui eo loci operantur, opus nouum nuntiari poſſit.

¶ Et generaliter ei nuntiari opus nouum poteſt, qui in g re præſenti fuit domini operiſve nomine. Neque refert quis ſit ille, vel cuius conditionis, qui in re præſenti fuit. Nam & ſi ſeruo nuntietur, vel mulieri, vel puero h vel puellæ, tenet nuntiatio. ſufficit enim in re præſenti operis noui nuntiationem factam ſic, vt domino poſſit renuntiari.

4 ¶ Si quis forte in foro domino i opus nouum nuntiet, hanc nuntiationem nullius eſſe momenti explorati ſſimum eſt. in re enim præſenti & (pene dixerim) ipſo opere hoc eſt in re ipſa, nuntiatio facienda eſt, quod idcirco receptum eſt, vt confeſtim per nuntiationem ab opere diſcedatur. cæterùm, ſi alibi fiat nuntiatio, illud incommodi ſequitur, quod dum venitur ad opus, ſi quid fuerit operis per ignorantiam factum, euenit, vt contra edictum prætoris ſit factum.

5 ¶ Si k plurium res ſit in qua opus nouum fiat, & vni nuntietur, rectè facta nuntiatio eſt, omnibuſque l dominis videtur denuntiatum.

¶ Sed ſi vnus ædificauerit poſt operis noui nuntiationem, alij qui non ædificauerint, non tenebuntur. neque enim debet nocere factum alterius ei m, qui nihil fecit.

6 ¶ Si plurium dominorum rei opus noceat, vtrum ſufficit vnus ex ſociis nuntiatio, an verò omnes nunciare debeant? Et eſt verius, vnius nuntiationem omnib. non ſufficere: ſed eſſe ſingulis nuntiare neceſſe. quia & fieri poteſt, vt nuntiatorum alter habeat, alter non habeat ius prohibendi.

7 ¶ Si quis ipſi prætori n velit opus nouum nuntiare o: debet, vt interim p reſpondeat, non poſſe ſe nuntiare, & ſi nuntiauit poſtea, & quod retro q ædificatum erit, deſtruendum erit, quaſi repetito r die nuntiatione facta.

8 ¶ Sed & ſi in ædes noſtras quis immittat, aut in loco noſtro ædificet, æquum eſt, nos operis noui nuntiatione ius noſtrum nobis conſeruare.

9 ¶ Et belle Sextus Pedius definit, triplicem eſſe cauſam operis noui nuntiationis: aut naturalem ſ aut publicam, aut impoſititiam. Naturalem: cum in noſtras ædes quid immittitur, aut ædificatur in noſtro. Publicam cauſam, quotiens leges aut ſenatuſconſulta, conſtitutioneſque Principum per operis noui nuntiationem tuentur t. Impoſititiam, cum quis, poſtea quam ius ſuum deminuit, alterius auxit: hoc eſt u, poſteaquam ſeruitutem ædibus ſuis impoſuit, contra ſeruitutem fecit.

10 ¶ Meminiſſe autem oportebit, quotiens x quis in noſtro ædificare, vel in noſtrum immittere vel proiicere vult, melius eſſe, eum per prætorem y, vel per manum (id eſt lapilli z ictum a) prohibere, quam operis noui nuntiatione. cæterùm operis noui nuntiatione poſſeſſorem eum facimus b, cui nuntiauerimus. Aut

ſi in ſuo c quid faciat, quod nobis noceat, tunc operis noui denunciatio erit neceſſaria. Et ſi forte in noſtro aliquid facere quis perſeuerat, æquiſſimum erit, interdicto d aduerſus eum quod vi aut clam, aut vti poſſidetis vti.

11 ¶ Si quis riuos e, vel cloacas f velit reficere, vel purgare, operis noui nuntiatio merito prohibetur, cum publicæ ſalutis & ſecuritatis interſit, & cloacas g & riuos purgari.

12 ¶ Præterea generaliter prætor cætera quoque opera excepit, quorum mora periculum aliquod allatura eſt. nam in his quoque contemnendam putauit operis noui nunciationem. Quis enim dubitat, multo melius eſſe, omitti operis noui nuntiationem, quam impediri operis neceſſarij vrgentem extructionem. Totiens autem hæc pars locum habet, quotiens dilatio periculum h allatura eſt.

13 ¶ Proinde ſi quis cum opus hoc mora periculum allaturum eſſet, nunciauerit opus nouum, vel ſi in cloacis, vel ripa reficiendis aliquid fieret: dicemus, apud iudicem quæri debere an talia opera fuerint, vt contemni nunciatio deberet. nam ſi apparuerit vel in cloaca, riuove, ripave, cuius mora periculum allatura eſſet: dicendum eſt, non eſſe verendum, ne ſibi hæc nunciatio noceret.

14 ¶ Qui opus nouum nuntiat, iurare debet, non calumniæ cauſa opus nouum nuntiare.

¶ Hoc iuſiurandum auctore prætore defertur. idcirco non exigitur, vt iuret is ante i, qui iuſiurandum exigat.

15 ¶ Qui nunciat, neceſſe habeat demonſtrare, in quo loco k opus nouum nunciet, ſcituro eo cui denunciatum eſt, vbi poſſit ædificare, vbi interim, abſtinendum eſt.

¶ Totiens autem demonſtratio facienda eſt, quotiens in partem ſit nunciatio. cæterùm, ſi in totum opus fiat, non eſt neceſſe demonſtrare, ſed hoc ipſum dicere.

16 ¶ Si in pluribus locis opus fiat, vtrum vna nuntiatio ſufficiat, an vero plures ſint neceſſariæ? Et ait Iulianus libro quadrageſimo nono digeſtorum, quia in re præſenti ſit nunciatio, plures l nunciationes eſſe neceſſarias, & conſequenter plures remiſſiones m.

17 ¶ Si is, cui renunciatum erit, ex operis noui nuntiatione ſatisdederit n, repromiſeritve, aut per eum non o ſtet, quominus boni viri p arbitratu ſatiſdet, repromittatve, perinde eſt, ac ſi operis noui nunciatio omiſſa q eſſet.

¶ Habet autem hoc remedium vtilitatem: nam remittit vexationem ad prætorem veniendi, & deſiderandi, vt miſſa fieret nuntiatio.

18 ¶ Qui procuratorio nomine nuntiauerit, ſi r non ſatiſdabit, *eum rem dominum ratam habiturum* nuntiatio omnimodo remittitur, etiam ſi verus ſit procurator.

19 ¶ Qui remiſſionem ſ abſentis nomine t deſiderat, ſiue ad priuatum, ſiue ad publicum ius ea remiſſio pertinet, ſatiſdare cogitur u ſuſtinet enim partes defenſoris x. ſed hæc ſatiſdatio non pertinet ad ratihabitionem, ſed ad operis noui nuntiationem.

20 ¶ Si procurator autem opus nouum mihi nuntiauerit, & ſatis acceperit, deinde interdicto aduerſus eum vtar, ne vim mihi faciat, quominus ædificem, ex interdicto eum oportet iudicatum ſolui ſatiſdare, quia y partes ſuſtinet defenſoris.

6. Iulianus lib. 41. Digeſtorum.

Et ideo neque exceptiones z procuratoriæ opponi ei debent, nec ſatiſdare cogendus eſt, ratam rem dominum habiturum.

1. De tutore, vel curatore.

7. Vlpianus libro 52. ad Edictum.

Et ſi ſatiſdationem non dabit ſummouendus erit ab exſecutione operis noui, & adeo eis quas domini nomine intendit, debent ei denegari.

1 ¶ Et tutor, & curator a opus nouum rectè nuntiant.

De vicino proximo vel ſuperiori, 1. De eo quod ante nuntiationem factum eſt, in reſtitutionem referendo. 3. Quo caſu opus faciens ſatiſdare debet, 3 aut promittere. 4. De effectu nuntiationis. 5. De conditio faciendi vt probetur, quod poſtea ædificatum ſit. 6. De morte & alienatione.

8. Paulus libro 48. ad Edictum. a

Non ſolùm proximo b vicino, ſed etiam ſuperiori opus facienti nuntiare opus nouum poterit. nam & ſeruitutes c quædam interuenientibus mediis locis vel publicis vel priuatis eſſe poſſunt.

1 ¶ Qui opus nouum nunciat, ſi quid operis iam factum erit, in reſtitutionem d referre debet, vt appareat quid poſtea factum ſit.

a Leg. 10. publici ...
c Cur enim ad inquirendam ... non ſufficiat ſeruo denunciare? ...
d Vide Molineum ...
e Vide Zaſium ...
r Communes res vtriuſque ... debent.
s ſeruitutis hæc eſt natura, vt ve predij ſeruientis minuat, quod qui facit, nouum opus facere intelligitur. Et hinc Bartolus & Guido Papius quæſt. 81. colligunt. Timeri nondum dies agendi, vel ſiſtendi aduerſarij, vel pignoris capiendi venit, interim tamen creditoris ſuperiorum aliquid fieri, poſſe creditorem libello à iudice petere eorum poteſtatem ſibi fieri, vt ita appareat rem vel iſtam, vel ab eo pignus capiat ſuis ... conſtitutis, vt ſic valere prohibitionem Prætoris alteri factam ... vt non ædificet, vel vendat vel, ... clauſulam ſi ſenſerit ... promptam executionem formet. Repreſ. hic num. 19. 24.
t Nuntiatio ſit, vel per prætorem, vel per lapilli iactum ſeu ictum (de quo vide l. 5. § 1. ſup. ſi ſeruitus vindicetur) vel modis etiam per interdictum prohibito, item per actionem eiuſdem ſeu confeſſoriam ſeu negatoriam.
x Solemnior hæc prohibendi operis per lapilli iactum hodie non eſt in vſu. Sic enim hodie prohibitio vel per prætorem vel eo abſente ab eo cuius intereſt opus ædificari.
a Lapilli ictus vel iactus ſymbolum ſuit veteribus prohibitionis operis noui.
b Vide l. 1. § 6. ſupra.

certi, quam poſt eam acceptam id quod intereſt conſequi. o factam aut per me nondum quamuis ... l. 20. § 5. ... eod. recurrendum eſt ad arbitrium boni viri. q l. remiſſa. r Vbi dicitur de mandato procuratoris nunciantis, cauendum eſt de rato. s i. qui petit ſibi remitti nunciationem noui operis.
t puta ut procuratore abſentis. u Iudicatum ſolui & de opere demoliendo ... quo petat remiſſionem fieri nunciationis ... eod. ... clara. x Ideoque cauere debet. l. 35. in ſi. de procurat. ... l. 3. in fi. de exception. a adde ... b ... immediate. ... eod. d § 5. l. ... l. 14. § 9. ſup. de religioſis.

a. ¶

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Si, cum poſſem te iure prohibere, nuntiauero tibi opus nouum, non alias ædificandi ius habebis, quam ſi ſatiſdederis a.

3 ¶ Quod ſi nuntiauero tibi, ne quid contra leges in loco publico facias, promittere b debebis: quoniam de eo opere, alieno iure contendo, non meo: & tanquam alieni iuris petitor, repromiſſione contentus eſſe debeo.

4 ¶ Sciendum ſit c, facta operis noui nuntiatione, cui nuntiatum eſt, abſtinere oportere, donec caueat d, vel donec remiſſio nuntiationis fiat: tunc enim, ſi ius ædificandi habes, rectè ædificabit.

5 ¶ Sed vt probare poſſit, quid poſtea ædificatum ſit, modulos e ſumere f debet is qui nuntiat, qui vt ſumantur, conſtentque, prætor decernere ſolet.

6 ¶ Morte eius qui nuntiauit, extinguitur g nuntiatio h, ſicut alienatione, quia his modis finitur i ius prohibendi.

7 ¶ Quod ſi is, cui opus nouum nuntiatum erat, deceſſerit, vel ædes alienauerit, non k extinguitur operis noui nuntiatio. idque ex eo apparet, quod in ſtipulatione, quæ ex hac cauſa interponitur, etiam hæredis mentio fit.

De creditore.

9. *Gaius* l. ad Edictum vrbicum, titulo de operis noui nunciatione. l

CReditori l, cui pignoris nomine prædium tenetur, permittendum eſt, de iure (id eſt de ſeruitute) opus nouum nunciare, nam ei vindicatio ſeruitutis datur.

Ferum nunciatio fiat in rem an in perſonam. Quibus nunciari poſsit.

10. *Vlpianus* l lib. 45. ad Sabinum. l

OPeris noui nunciatio in rem m fit, non in perſonam. Et ideo furioſo n, & infanti fieri poteſt, nec tutoris authoritas in ea nunciatione exigitur.

11. *Paulus* l lib. 11. ad Sabinum. l

CVilibet enim intelligenti, veluti fabro o, nunciatum, infantem & furioſum tenet.

De cautione.

12. *Idem* l lib. 13. ad Sabinum. l

EX operis noui nunciatione ſi cauetur p, tanti q ſtipulatio r committitur ſ, quanti iudicatum ſit.

De procuratore.

13. *Iulianus* l lib. 41. Digeſtorum. l

CVm procurator opus nouum nunciat, & ſatiſdat t rem ratam dominum habiturum, & remiſſio u in domini x perſonam confertur y.

1 ¶ Si dominus opus nouum nunciauerit † intra diem, quæ ſtipulatio ex operis noui nunciatione interpoſita comprehenſa eſſet, committitur ſtipulatio q. ſi præterita ea die dominus nunciaret, non committitur. Nam & ipſi domino, cum ſemel nunciauerit, non a permittitur iterum nunciare, quamdiu ſtipulatio ex operis noui nunciatione teneret.

2 ¶ Si in remiſſione à patre eius, qui opus nouum nunciauerat, procurator interueniat, id agere prætorem oportet, ne falſus b procurator abſenti noceat, cùm ſit indignum quolibet interueniente beneficium prætoris amitti.

De ſeruitute.

14. *Idem* l lib. 49. Digeſtorum. l

QVi c viam d habet, ſi opus nouum nunciauerit aduerſus eum, qui in via ædificat, nihil agit e: ſed ſeruitutem vindicare f non prohibetur.

De officio iudicis aduerſus poſſeſſorem non defendentem, cùm de ſeruitute agit.

15. *Africanus* libro 9. Quæſtionum. l

SI priuſquam g ædificatum eſſet, ageretur, ius vicino non eſſe ædes altius tollere, nec res ab eo h defenderetur, partes iudicis non alias futuras fuiſſe ait, quam vt eum, cum quo ageretur, cauere iuberet i non *priùs ſe ædificaturum, quàm vltrò iuſſiſſet, ius ſibi eſſe altius tollere*. ¶ Idemque è contrario k, ſi id cùm quis agere vellet, ius ſibi eſſe l inuito aduerſario m altius tollere, eo non defendente, ſimiliter (inquit) officio iudicis continebitur, vt cauere aduerſarium iuberet, *ne opus nouum ſe nunciaturum, nec ædificanti vim facturum* n.

¶ Eáque ratione haſtenus is qui rem non defenderet, puniretur, vt de iure ſuo probare nec eſſe haberet. id enim eſſe, petitoris partes l ſuſtinere.

Si prætor iuſſerit nunciari, deinde prohibuit.

16. *Vlpianus* l lib. 53. ad Edictum. l

SI opus nouum, prætor iuſſerit nunciari, deinde c prohibuit d, ex priore renunciatione agi non poteſt, quaſi aduerſus dictum e eius factum ſit.

De procuratore.

17. *Paulus* l lib. 57. ad Edictum. l

SI procurator f opus nouum facientem prohibuerit, domino g competit, Quod vi aut clam interdictum.

De ædibus communibus. 1. De dominio vel poſſeſſione ſoli, in quo opus fit.

18. *Papinianus* l libro 3. Quæſtionum. l

ÆDibus communibus, ſi ob opus nouum nunciatio vni fiat, ſi h quidem ex voluntate omnium opus fiat: omnes nunciatio tenebit. ſi verò quidam ignorent, in ſolidum obligabitur, qui contra edictum prætoris fecerit.

1 ¶ Nec ad rem pertinet, cuius ſolum ſit, in quo opus fiat: ſed quis eius ſoli poſſeſſor inueniatur, modò ſi eius nomine opus fiat.

De operis noui executione, vel denunciatione denegata.

19. *Paulus* l libro Quæſtionum l

SCiendum eſt, denegata executione operis noui h nihilominus integras legitimas k actiones manere, ſicut in his quoque cauſis manent, in quibus ab initio operis noui denunciationem prætor denegat.

Interdictum reſtitutorium. 1. Ratio interdicti. 2. De loco vacuo, vel ædificato. 3. De iure vel non iure facto. 4. De ſatiſdatione, vel remiſſione: 5. De iure vel non iure facto. 4. De ſatiſ[illegible] ante remiſſionem, vel illud quod loco remiſſionis habetur. 5. De parato ſatiſdare. 6. De tempore. De ſucceſſoribus. De eo, qui fecit, vel ratum habuit. 8. De ſucceſſoribus. 9. Interdictum prohibitorium. 10. Summa & ratio interdicti. 11. Si quis iure vel non iure ædificet. 12. Cui competit interdictum. 13. De cautione. 14. De tempore. De ſucceſſoribus.

20. *Vlpianus* l lib. 71. ad Edictum.

PRætor ait: *Quem in locum nunciatum eſt, ne quid operis noui fieret, qua de re agitur: quod in eo loco, antequam nunciatio miſſa fieret, aut in ea cauſa eſſet, vt remitti deberet, factum eſt, id reſtituas.*

1 ¶ Interdictum l hoc proponitur ex huiuſmodi cauſis: edicto expreſſum eſt, ne poſt operis noui nunciationem quicquam operis fiat, antequam vel nunciatio miſſa n fiat, vel vice nunciationis miſſæ o ſatiſdatio de opere reſtituendo fuerit interpoſita. Qui igitur facit, etſi ius faciendi habuit, tamen contra interdictum p prætoris facere videtur: & ideo hoc deſtruere cogitur.

2 ¶ Siue autem vacuus p locus ſit, vbi nunciatum eſt, ſiue ædificatus eſt, æquè huic interdicto locus eſt.

3 ¶ Ait prætor: *Quod factum eſt, reſtituas.* quod factum eſt, iubet reſtitui, neque intereſt, iure factum ſit q, an non. ſiue iure factum eſt, ſiue non iure factum eſt, interdictum locum habebit.

4 ¶ Quidquid autem ante remiſſionem fit, vel illud r quod loco remiſſionis habetur, pro eo habendum eſt, atque ſi nullo iure factum eſſet.

5 ¶ Si quis paratus fuerit ſatiſdare ſ, deinde actor ſtipulari noluit: ea cauſa eſt, vt remitti debeat nam cùm per t actorem fiet: apparet, in cauſa eſſe vt remitti debeat.

6 ¶ Hoc interdictum perpetuò u datur,

¶ Et heredi x cæteriſque ſucceſſoribus y competit.

7 ¶ Aduerſus ipſum quoque, qui opus fecit, vel x factum ratum habuit, interdicto locus erit.

8 ¶ Planè ſi quæratur, an in hæredem a eius, qui opus fecit, interdictum hoc competat: ſciendum eſt, Labeonem exiſtimaſſe, in id quod ad eum peruenit, duntaxat dari oportere, vel ſi quid dolo malo ipſius factum ſit, quo minus perueniret. Nonnulli putant factam actionem in factum eſſe dandam, quam interdictum. quod verum eſt.

9 ¶ Deinde ait prætor: *Quem in locum nunciatum eſt, ne quid operis noui fieret, qua de re agitur, ſi de ea re ſatiſdatum eſt: quod eius cautum ſit, aut per te ſtat, quo minus ſatiſdetur: quo minus illi in eo loco opus facere liceat, vim fieri veto.*

10 ¶ Hoc interdictum prohibitorium b eſt, ne quis prohibeat facere volentem eum, qui ſatiſdedit: etenim pertinet ad decus c vrbium, ædificia non derelinqui.

11 ¶ Nec quicquam intereſt, iure d quis ædificet, an non iure l ædificet, l cùm ſit ſecurus is e, qui opus nouum nunciauit, poſteaquam ei cautum eſt.

Marginal notes (left): a l. 5. §. 17. ſuprà eodem. b id eſt, repromittere. c al. eſt. d Cautio hæc, locum remiſſionis eſt. e §. 1. ſup. eod. l. 1. §. 4. [illegible] f vbi Robertum 2. Animaduerſ. 14. & Mercatorem 2. Notat. 14. Porrò modulos ſumere non eſt ſpatium operis facere, ſed admetiri opus quod iam ædificatum ſit. g Imò non extinguitur, datur enim perpetuò, l. 20. §. 6. ſup. eod. h ſi res ſit integra ſcil. Zaſ. i Morte finitur voluntas, v. Sebaſtianum Medicem tract. de morte. k ex hoc & ſuperiori §. colligit, Noui operis nunciationem in perſona nunciatis eſſe perſonalem: in perſona eius cui nunciatum eſt, eſſe realem Zaſ. l habent prædium pignoratum, poteſt opus nouum nunciare, Bald. adde l. 16. §. de ſeruitutib. l. vlt. in fin. de remiſſionibus. m & ideo quæ ſuper eo fertur ſententia, medio datur, l. vlt. §. 1. eod. n vt quæ notant ad l. 5. §. 3. §. eod. o l. 5. §. 3. §. eod. p de opere demoliendo ſcil. q Cautio de demoliendo committitur ad intereſſe per ſententiam declarandum, Bald. r ſolet enim interponi ſtipulatio, l. 21. §. eod. ſ niſi fiat demolitio. t l. 5. §. 18. ſuprà eodem. u Procurator ad aliquid obſtricta, videtur conſtitutus ad omnia quæ dependent ab illo. x Procuratore nunciante remiſſio in perſonam domini confertur, Zaſ. y confertur ſi dominus. Contra apud Cuiac. 1. obſ. vlt.

† & ei cautum fuerit de demoliendo opere, niſi intra certum diem docuerit ædificator de iure ſuo. Et de nouo ædificanti vetatur ſcilicet, atque ita ſolet ſemel nunciatione & recepta ſatiſdatione de nouo opere demoliendo intra certum tempus, ante diei cuiuſdam nunciari non poteſt. a Nunciatio non eſt geminanda.

b Falſus procurator remittere nunciationem noui operis non poteſt. Cum falſus procurator non geſſit, nec repræſentat perſonam domini, l. 23. in fin. [illegible] c vide Cuiac. in hanc legem 1. obſ. 17. d id eſt, ſeruitutem ruſticam.

e Imò videtur vtiliter nunciare: nam cui ſeruitus competit, ius nunciandi habet. l. vult §. 3. de remiſſ. f ſeruitutis ruſticæ ratione non nunciatur nouum opus, ſed agitur confeſſoria. g vide ad hanc legem Alciatum hic, vide Zaſ. 3. intellect. 4. & Cuiac. 9. ad Afric. ſol. 117. h ædificante ſcilicet hic quæritur, quæ ſit pœna non defendentis. Cæterùm hic non defendens ſeparandus à latitante: latitantis enim pœna grauior eſt. i Pœna non defendentis ſe poſt nunciationem eſt, vt ex reo fiat actor: & caueat non priùs ſe ædificaturum quam intra certum tempus, quod iudex præfinierit, egerit, ius ſibi eſſe, inuito reo, altius ædificare, interea poſſeſſor manet.

k ſuperiore caſu, agebam ius vicino non eſſe ædes altius tollere. hic, ago ius mihi eſſe, inuito aduerſario altius tollere.

l Pœna non defendentis, hæc eſt vt ex reo fiat actor, & caueat ſe vim non facturum ædificanti: & ſic ex poſſeſſore ſit non poſſeſſor, quaſi aduerſario ceſſerit poſſeſſionem: & ſic intellige l. 36. ſuprà de procur. l. 45. §. tit. ſeq.

Marginal notes (right): a quia reſtitutio præſumitur libera. an id ſit verum, vide Alciatum 2. [illegible] pro negatiua, l. 8. in fin. ſuprà de præſcriptis. b hunc locum Contius l. [illegible] refert ad §. 2. in ſ. [illegible] ad exhibendum, vbi dicitur. [illegible] cauſa cum quid poſſidet, nihilominus adeunt partes ſuſtinere, vide quæ ibid. notaui. c Iudicem poſſe renouare interlocutoriam, ſi modici præiudicij hinc colligunt ſuo ſecus tenere non poſſe, niſi parte citata, Zaſ. v. l. 14. §. de re iudicata. d Probationi iudiciis ſtandum eſt, licet antea index contrarium pronunciaret. e edictum, Hal. f vel defenſor meus. g Procurator meus nunciando, mihi adquirit interdictum, quod vi aut clam, l. 72. ſuprà de procuratorib. h die ve in l. 5. §. 5. eod. i quia à Prætore fugantur nouum opus nunciatum ſolum, eiuſdem publicum purganti nunciantem reſpice ædificantem velle prohibere: prætorem id eò pari ob cauſam publicam poterit Prætor ex poſt facto executionem denegare. k alias ſcilicet, l. in fin. l. 14. in fin. eod. l. 5. §. 2. l. de iur. l. 10. §. 4. §. de remiſſ. l edictum hoc Cuiacius ita legit: [illegible] legis §. 6. l. 16. ſuprà eod. l. pen. & vlt. §. eod. ſed tamen interdictum legitur §. 10. & [illegible] eod. m id eſt, antequam fiat remiſſio. n remiſſa. o edictum, Cuiac. ibid. p Differentia loci vacui & ædificati, q l. 1. §. eod. r id eſt, ante ſatiſdationem. ſ ve i. ſi. duabus fecit [illegible] hoc ſoribus, vel ſignoribus oblatis, alias cum qui verò ſolo offert non ſatiſfacit, argum. l. 7. in fin. §. de procuratorib. Ideòque verbalis oblatio illa non

ſufficiet, adde l. 52. de diſtract. pignor. & l. §. 17. ſup. eod. u Imò morte extinguitur, l. 8. §. 6. ſuprà eod. quia honorariæ actiones, poſt annum non dantur, l. 35. §. de oblig. & act.

x §. vlt. §. eod. y ſingularibus, Zaſ. z Ratum habere factum opus, facere, potis. a l. 22. §. eodem.

b Duplex hic edictum prohibitorium eſt, Primum, ex parte nunciantis, Alterum de quo hic agitur, quod ædificanti, qui ſatiſdedit, competit ne vis fiat ei.

c l. vlt. §. ne quid in loco publico, vt. Alciſ. 5. Rubr. 2.

d l. 1. ſuprà eodem.

e Cautione nobis adquiſitur ſecuritas. Securitas nobis præſtatur per cautionem, l. 21. §. 2. §. eodem.

Universidad Rey Juan Carlos

14 ¶ Hoc autem interdictum competit ei, qui ſatiſdedit.

15 ¶ Adjicitur & illud, *Aut per te ſi ſtetit quominus ſatis detur:* proinde ſi ſatis datum non eſt, ſed per promiſſorem interdicto huic locus non erit. neque enim permittendum ſolent a publico ædificare, priùs quàm appareat, quo iure quis ædificet.

16 ¶ Et ſi ſatiſdatum ſit, cautum tamen à non perſeueret, interdictum ceſſat.

17 ¶ Si aliquando ſtetit per nunciatorem, quo minus ſatiſdetur: nunc ſtetit non ſtat, interdictum ceſſat.

18 ¶ Hoc interdictum etiam poſt annum, & heredi cæteriſque ſucceſſoribus competit.

Qui caſu caueat. 1. De effectu ſatiſdationis. 2. Quibus caſibus committitur. 3. opus factum quomodo accipitur. 4. In quid ſtipulatio committitur. 5. De pluribus ædificantibus. 6. vel nunciantibus.

21. *Idem* lib. 80. ad Edictum.

Stipulatio de operis noui nunciatione interponi ſolet, quotiens a vicinus dicit ius ſibi eſſe prohibere vicinum, opus nouum inuito ſe facere.

1 ¶ Si quis autem vult poſt opus nouum nunciatum impunè ædificare, offerre debet ſatis nunciatori. quod ſi fecerit, vtrique conſultum eſt: & ei qui nunciauit, quoniam cautum habet de opere reſtituendo: quam ei cui nunciatum eſt, quia moleſtia eius non impeditur. antequam enim caueat, quidquid ædificauerit, interdicto reſtitutorio deſtruere compellitur.

2 ¶ Habet autem iſta ſtipulatio conditionem, vt ita demum committatur, ſi iudicatum fuerit, ſiue ante rem iudicatam cauſa quæ acciderit, neque res defendatur. & de dolo malo ſubiicitur clauſula.

3 ¶ Opus autem factum accipimus, non ſi vnum, vel alterum cæmentum ſit impoſitum, ſed ſi proponatur inſtar quodam operis, & quaſi facies quædam facta operis.

4 ¶ Siue autem res iudicetur, ſiue res non defendatur, ſtipulatio in id committitur, vt res viri boni arbitratu reſtituatur.

¶ Quod ſi ita reſtitutum non erit, quanti ea res erit, tantam pecuniam dabit, ſi hoc petitori placuerit.

5 ¶ Quæſitum eſt, ſi plures domini ædificent, an omnes cauere debeant. Et ait Labeo, vnum cauere debere: quia reſtitutio operis fieri pro parte non poſſit.

6 ¶ Idem ait, ſi plures nuncient, curandum eſſe vt vni caueatur, ſi inter eos conueniat. Plane ſi non conueniat, & ſingulis eſſe cauendum.

7 ¶ Idem dicit, adiiciendum eſſe in ſtipulatione, vt tantum præſtetur, quanti vniuſcuiuſque intereſt, ſi hoc maluerint. cæterùm ſi ita fiet (inquit) cautum, *Quanti ea res erit*: dubitaturum eum ad totius corporis æſtimationem hæc verba referantur, an ad id quod eius intereſt, qui ſtipulatur: ego puto, & ſi fuerit vni ita cautum *Quanti ea res erit*: defendi poſſe ſtipulationem ſufficere, ad operis enim quantitatem ea refertur.

De herede ædificantis.

22. *Marcellus* libro 15. Digeſtorum.

Cui opus nouum nunciatum eſt, ante remiſſam nunciationem opere facto deceſſit. debet heres eius patientiam deſtruendi operis aduerſario præſtare: nam & in reſtituendo huiuſmodi opere eius, qui contra edictum fecit, pœna verſatur. porrò autem in pœnam heres non ſuccedit.

Si venditori nunciatum ſit, & emptor ædificauerit.

23. *Iauolenus* lib. 7. Epiſtolarum.

Si is, cui opus nouum nunciatum erat, vendidit prædium, emptor ædificauit: emptorem an venditorem teneri putas, quod aduerſus edictum factum ſit? Reſpondit: Cum operis noui nunciatio facta eſt, ſi quid ædificatum eſt, emptor, id eſt, dominus prædiorum tenetur. quia nunciatio operis non perſonæ fit: & is demum obligatus eſt, qui eum locum poſſidet, in quem opus nouum nunciatum eſt.

DE DAMNO INFECTO, ET DE ſuggrundis, & protectionibus.

TIT. II.

De magiſtratibus municipalibus.

1. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum.

Cum res damni infecti celeritatem deſiderat, & periculoſa dilatio prætori videtur: ſi ex hac cauſa ſibi iuriſdictionem reſeruaret, magiſtratibus municipalibus delegandum hoc rectè putauit.

Definitio damni infecti.

2. *Gaius* lib. 28. ad Edictum Prouinciale.

Damnum infectum eſt, damnum nondum factum, quod futurum veremur.

Etymologia damni & damnationis.

3. *Paulus* libro 47. ad Edictum.

Damnum & damnatio ab ademptione, & quaſi deminutione patrimonij dicta ſunt.

De die prorogando, vel tranſeunda. 1. De miſſione in poſſeſſionem. 2. & de eo qui non admittit. 3. De officio prætoris vel præſidis, & magiſtratuum municipalium. 5. De denunciatione facienda ante miſſionem in poſſeſſionem. 7. De actione in magiſtratum, qui quid eorum, quæ ſupra ſcripta ſunt, non curauit.

4. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum.

Dies cautioni præſtitutus ſi iniecur prætoris, vel præſidis officium erit, ex cauſa vel eum notare, vel protelare eum. & ſi hoc locale exigit inquiſitionem, ad magiſtratus municipales hoc remittere.

1 ¶ Si intra diem a prætore conſtituendum non caueatur, in poſſeſſionem eius rei mittendus eſt.

¶ Eius rei ſic accipe, ſiue tota res ſit, ſiue pars ſit rei.

2 ¶ An tamen is, qui eum admittit, etiam pœnis à magiſtratibus coërceatur? Non puto, ſed in factum actione tenebitur. nam & ſi à prætore miſſus non admittatur, eadem actione vtendum eſt.

3 ¶ Duas ergo res magiſtratibus municipalibus prætor vel præſes iniungit: cautionem & poſſeſſionem. cætera ſuæ iuriſdictioni reſeruauit.

4 ¶ Si forte duretur non caueri, vt poſſidere liceat (quod cauſa cognita fieri ſolet) non duumuiros, ſed prætorem vel præſidem permiſſuros: item vt ex cauſa decedatur de poſſeſſione.

5 ¶ Prætor ait: *Cum ei qui aberit prius domum denunciari iubebo.* ¶ Abeſſe autem videtur & qui in iure non eſt, quod & Pomponius probat.

¶ Verecundè autem prætorem denunciari iubere, non extrahi de domo ſua.

¶ Sed *domum*, in quo dixit, *denunciari*, ſic accipere debemus, vt etſi in aliena domo habitet, ibi ei denuncietur. Quod ſi nec habitationem habeat ad ipſum prædium erit denunciandum, vel procuratori eius, vel certè inquilinis.

6 ¶ Totiens autem prætorem exigere denunciationem intelligendum eſt, ſi ſit, cui denuncietur. Cæterùm ſi non ſit, velut quod hereditaria inſula eſt,

a In eo loco ædificare. ita emendat Antonius Faber 3. coniectur. 2. in ſequentes vide, ſunt enim hæc verba in eo loco edicti verba.

b Fideiuſſio propter iuſtas futuras deprehenditur, toties facienda eſt, niſi fideiuſſores dati ab initio fuerint inopes, & eorum inopiam aduerſarius ſciuerit, l. 8. ſup. vt in poſſ. legat. adde l. 4. §. de [illegible]

c Alioquin ſi tunc fuerit, vltima mora noceret, l. 26. ſuprà ſolut.

d ne vis fiat, ſcilicet.

e l. 1. §. 17. ſ. eo.

f eat ſtat. v. l. 20. §. 13. ſup. eod.

g Interdicto reſtitutorio in nouis operib. id aſſequimur, vt aduerſarius deſtruere factum opus teneatur.

h recitam. adde l. 4. §. 8. infra eit. tit.

i Factum quoties præciſè eſt in obligationem, actoris eſt eligere; [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

nec *a* dum hereditas adita, vel ſi heres non exiſtit, nec inhabitetur, ceſſat hæc pars edicti. Sed tamen ſi tius *z* libellum ſi ad ipſas ædes proponere *e* ſieri enim poteſt, vt ita monitus, defenſor exiſtat.

7 ¶ In eum *a*, qui quid eorum, quæ ſupra ſcripta ſunt, non curauerit *b*, quanti ea res eſt cuius damni infecti nomine cautum non erit, iudicium † dabitur. quod non *f* ad quantitatem refertur, ſed ad id quod *g* intereſt *h*: & ad vtilitatem venit, non ad pœnam *i*.

8 ¶ Hoc autem iudicium certam conditionem habet, ſi poſtulatum eſt. cæterum qui non poſtulauit, experiri non poteſt *k*. Poſtulare *l* autem propriè hoc dicimus, pro tribunali petere *m*, non *n* alibi.

9 ¶ Si tam vicinum *o* vbi municipium ſit *p*, vt magiſtratu ſe non interponente, poterit prætor vel præſes adiri, poteſt dici, ceſſare *q* hanc actionem aduerſus magiſtratus, quaſi nihil interſit, cùm in ſua poteſtate fuerit, à prætore vel præſide deſiderare, in poſſeſſionem mitti.

10 ¶ Hæc autem actio cùm vel habeat perſecutionem, & heredi, & in heredem *q*, & perpetuò datur.

De dominio poſt miſſionem acquirendo. 1. Si plures cauere debeant, aut caueri ſibi deſiderent. 2. De proprietario & fructuario.

5. *Paulus* § lib. 1. ad Edictum. *b*

PRætoris officium eſt *r*, vt miſſus *ſ* in poſſeſſionem *a* etiam eam per longi *t* temporis ſpatium in ſuum dominium *x* capere poſſit *d*.

1 ¶ Si plures ſint domini, qui cauere debeant, & aliquis non caueat, in portionem eius mittetur.

¶ Et contrà, ſi aliquot ſint qui caueri ſibi deſiderent *f*, & alius pretioſiores, alius viliores habeat ædes, ſiue vnius domus plures habeant diſpares partes: tamen non magnitudine *g* dominij quiſque, ſed æqualiter *h* mittentur *i* omnes in poſſeſſionem.

2 ¶ Si & dominus proprietatis, & fructuarius *k* deſideret ſibi caueri damni infecti, vterque audiendus eſt. nec enim iniuriam ſentiet promiſſor, non plus *l* cuique præſtaturus, quàm quod eius intereſt.

De damno dato non interpoſita cautione.

6. *Gaius* § lib. 1. ad Edictum Prouinciale §.

EVenit, vt nonnunquam damno dato nulla nobis competat actio, non interpoſita *m* antea cautione: veluti ſi vicini ædes ruinoſæ in meas ædes ceciderint: adeò vt pleriſque placuerit, nec cogi quidem eum poſſe, vt rudera *n* tollat, ſi modò omnia quæ iacent, pro derelicto habeat.

Edictum. Interpretatio primæ partis. 1. De damno facto vel infecto. 2. Si antequam caueatur, ædes deciderint.

7. *Vlpianus* *x* lib. 53. ad Edictum. *y*

PRætor ait: *Damni infecti ſuo nomine promitti, a alieno ſatiſdari ꝑ iubeo ei, qui iurauerit q. non calumniæ cauſa id ſe poſtulare, eúmue, cuius nomine aget, poſtulaturum fuiſſe, in eum diem, quam cauſa cognita ſtatuero. Si controuerſia erit, dominus ſit, néc ne, qui cauebit: ſub † exceptione ſatiſdari iubebo. de eo opere quod in flumine publico, ripáve eius fiet, in eamdem rem ſatiſdari iubebo. Eum cui ita non cauebitur, in poſſeſſionem eius rei cuius nomine, vt caueatur poſtulabitur, ire: & cùm iuſta cauſa eſſe videbitur, etiam poſſidere iubebo. In eum, qui neque cauerit, neque in poſſeſſione eſſe, neque poſſidere paſſus erit, iudicium dabo: vt tantum præſtet, quantum præſtare eum oporteret, ſi de ea re ex decreto meo, eiúſve, cuius de ea re iuriſdictio fuit, quæ mea eſt, cautum fuiſſet. Eiuſdem nomine in eius poſſeſſionem miſero, ſi ab eo qui in poſſeſſione erit, damni infecti nomine (non) ſatiſdabitur, eum a quo non ſatiſdabitur, ſimul in poſſeſſione eſſe iubebo.*

1 ¶ Hoc edictum proſpicit damno nondum facto *a*, cùm cæteræ actiones ad damna, quæ contigerunt, ſarcienda pertineant, vt in legis Aquiliæ actione, & aliis. de damno verò facto nihil edicto cauetur. cùm enim animalia, quæ noxam commiſerunt, non *y* vltra nos ſolent onerare, quàm vt noxæ ea dedamus: multo magis ea quæ anima carent, vltra *z* nos non deberent onerare, præſertim cùm res quidem animales *a*, quæ damnum dederint, ipſæ extent: ædes autem ſi ruina ſua damnum dederunt, deſierint extare.

2 ¶ Vnde quæritur, ſi antequam caueretur, ædes deciderunt, neque dominus rudera velit egerere *b*, eáque derelinquat: an ſit aliqua aduerſus eum actio? Et Iulianus conſultus: ſi priuſquam damni infecti ſtipulatio interponeretur, ædes vitioſæ corruiſſent, quid facere deberetis, in cuius ædes rudera decidiſſent, vt damnum ſarciretur. Reſpondit, ſi dominus ædium, quæ ruerunt, vellet tollere, non aliter permittendum, quàm vt *c* omnia, id eſt, & quæ inutilia eſſent, auferret: nec ſolùm de futuro, ſed & de præterito damno cauere eum debere: quòd ſi dominus ædium quæ deciderint, ...

Marginal notes:

a *aduerſus defunctum quomodo agatur*, ... *de curat. bonis dando.*

b Libellus ad ipſas ædes etiam citra contumaciam nonnunquam proponi ſolet, vt in ſubhaſtationibus immobilium, vel cum hæres beneficio inuentarii adit hereditatem: vel cum diffamatur quis à multis: nec enim ratione incertitudinis, ... neque nominare ... debent ij quorum intereſt. Interdum vlterius progredimur, quòd edes voce præconis aduerſarium abſentem citamus, quod poſſim non liceat, ſed certis tantum caſibus ...

Hoc enim iure ſingulari receptum eſſe in damni infecti & noui operis actione, vt miſſus in poſſeſſionem ex ſecundo decreto ſtatim fiat dominus. In aliis cautum (ſingamus creditori rem in ſolutum datam eſſe) æquiri tantum præſcribens.

f ex ſecundo decreto.

a rei cuius poſſeſſor non erat dominus. nam ſi dominus erat, ſecundum decretum ... iure dominium ſine temporis interuallo. ...

Hæc Accurſij ſententia communiter probatur. Ratio in ſpeciem Baldus & Bolognius aſſeruntur, quod videlicet is qui ſecundum decretum in re aliena poſſidet vel dominium habere videatur pro derelicto.

h neque ita, ſecundum decretum ... ad præſcribendum ius dominij. *Bald.* ... damni infecti & noui operis actione, ... dominio capere ...

alijs cauſis cauſam tantum præſcribendi adquirit: & illis caſibus ... [illegible]

[illegible]

nihil facis interdictum reddendum ei, in cuius ædes rudera *a* deciderint, per quod vicinus compellerer aut tollere *b*, aut totas ædes pro derelicto habere. *c*

4 Gaius ad Edictum prætoris vrbani titulo de damn. infecto.

QVod † forte tunc recte dicetur, cum non ipſius *d* negligentia, ſed propter aliquod impedimentum *e* ſibi non proſpexit *f*.

De impenſis ad ſuccedere. 2. De cruſta ex fundo vicini lapſa in fundum alterius, & de arboribus. 3. De rate in agrum alterius delata. 4. Si ſuperficies. 5. Vel vſusfructus alienus ſit.

9. Vlpianus lib. 53. ad Edictum.

HOC *g* amplius Iulianus poſſe dici, compellendum eum, vt etiam de præterito damno caueret: quod *h* enim re integra cuſtoditur, hoc non inique etiam poſt ruinam ædium præſtabitur. Integra autem re vnuſquiſque cogitur aut de damno infecto cauere, aut ædibus carere, quas non defendit.

¶ Denique, inquit, ſi quis propter anguſtias temporis, aut quia reipublicæ cauſa aberat, non potuerit damni infecti ſtipulari, non inique prætorem curaturum, vt dominus vitioſarum ædium aut damnum ſarciat, aut ædibus careat. ſententiam Iuliani vtilitas comprobat.

1 ¶ De *i* his autem, quæ vi fluminis importata ſunt, an interdictum dari poſſit, quæritur? Trebatius refert, cum Tiberis abundaſſet, & res multas multorum in aliena ædificia detuliſſet, interdictum à prætore datum, ne *k* vis fieret dominis, quo minus ſua tollerent, auferrent *l*, ſi modo *m* damni infecti repromitterent.

2 ¶ Alfenus quoque ſcribit, ſi ex fundo tuo cruſta *n* lapſa ſit in meum fundum, eamque petas, dandum *o* in te iudicium de damno iam facto *p*. idque Labeo probat: nam arbitrio iudicis, apud quem res prolapſæ petentur, damnum, quod ante ſenſi, non contineri. nec aliter dandam actionem, quam vt omnia *q* tollantur, quæ ſunt prolapſa.

¶ Ita demum autem cruſtam vindicari poſſe idem Alfenus ait, ſi non coaluerit, nec vnitatem *r* cum terra mea fecerit. Nec arbor poteſt vindicari à te, quæ tranſlata in agrum meum cum terra mea coaluit. Sed nec ego potero tecum agere *ius* (*mihi*) *non* *ſ eſſe ita cruſtam habere*, ſi iam cum terra mea coaluit: quia mea facta eſt *ſ*.

3 ¶ Neratius autem ſcribit, ſi ratis *t* in agrum meum vi fluminis delata ſit, non *u* aliter tibi poteſtatem tollendi faciendam, quam ſi de præterito *y* quoque damno mihi caueris.

4 ¶ Quæſitum eſt, ſi ſolum ſit alterius, ſuperficies alterius, ſuperficiarius vtrum repromittere *x* damni infecti, an ſatiſdare debeat. & Iulianus ſcribit, quotiens ſuperficiariæ inſula vitioſa eſt, dominum & de ſoli & de ædificij vitio repromittere *a* aut eum, ad quem ſuperficies pertinet, de vtroque ſatiſdare: quod ſi vtrumque ceſſet, vicinum in poſſeſſionem mittendum.

5 ¶ Celſus certe ſcribit, ſi ædium tuarum vſusfructus *b* Titij eſt: damni infecti aut dominum repromittere, aut Titium ſatiſdare debere. Quod ſi in poſſeſſionem miſſus fuerit is, cui damni infecti cauendum fuit, Titium vti frui prohibebit.

¶ Idem ait, eum quoque fructuarium, qui non reficit *c*, à domino vti frui prohibendum: ergo & ſi de damno infecto non cauet, dominuſque compulſus eſt repromittere, prohiberi debet frui.

10. Paulus lib. 48. ad Edictum.

QVamuis *d* alienus vſusfructus ſit, dominum pro *e* quiritere oportere Caſſius ait. Niſi proprietarius in totum repromittat, vel fructuarius ſatiſdet, mitti oportet in poſſeſſionem eum, cui non caueatur *f*.

Sed niſi proprietario repromittendi fructuarius caueat, denegandam ei ſuccus petitionem Iulianus ſcribit. Sed ſi fructuarius de ſoli vitio quid præſtiterit, ius domini ad eum transferri oportet.

De pignore, de re empta à non domino.

11. Vlpianus lib. 53. ad Edictum.

QVid de creditore dicemus, qui pignus accepit? vtrum repromittere *b*, qui ſuum ius tuetur, an ſatiſdare, quia *c* dominus non eſt *d*, debebit? Quæ ſpecies eſt in contrario latere apud Marcellum agitata, an creditori pignoratitio damni infecti caueri debeat. & ait Marcellus inutiliter *f* ei caueri. idemque etiam de eo cauendum, qui à non domino emit. nam nec in huius perſona committi ſtipulationem. æquiſſimum tamen puto, huic *g* proſpiciendum, id *h* eſt creditori *i*, per ſtipulationem *k*.

12. Paulus lib. 48. ad Edictum.

HIs qui pignori rem acceperunt, potior *l* eſt is, cui damni infecti non cauetur *m*, ſi poſſidere, & per longum tempus rem capere ei permiſſum fuerit.

De eo qui domicilium vel aliud ius habet. 2. Si inter ædes meas & vitioſas ſint aliæ ædes non vitioſæ. 3. De iureiurando calumniæ. Quibus cauendum eſt. 4. De eo qui deambulat, vel lauat, vel diuertit. 5. De vicinis & eorum inquilinis, & inquilinorum vxoribus, & his qui cum eis morantur. 7. De monumento. 8. De ſuperficiario & fructuario. 9. De bona fide emptore. 10. De opere noui nunciatione. De actione negatoria. De interdicto quod vi aut clam. 11. Si ab eo qui in poſſeſſionem ædium, quia ſibi non cauebatur, miſſus fuit, cautio deſideretur. 12. De iureiurando calumniæ. 5. De eo cui quod tamen ſeruus habet.

13. Vlpianus lib. 53. ad Edictum.

QVi bona fide à non domino emit, videndum eſt vtrumne quid repromittat, non etiam ſatiſdet. quod quibuſdam videtur. habet autem rationem, vt magis repromittat, quam ſatiſdet. ſuo enim nomine id facit *n*.

1 ¶ Siue corporis dominus, ſiue ius quis habet, (vt puta ſeruitutem) de damno infecto cauere putō eum repromittere debere, non *p* ſatiſdare: quia ſuo nomine id facit, non alieno.

2 ¶ Cum inter ædes meas & tuas ſint aliæ ædes non vitioſæ, videndum eſt, vtrum tu ſolus mihi cauere debeas, an vero & is, cuius ædes vitioſæ non ſunt, an ille ſolus, & an ambo: & magis eſt, vt ambo cauere debeant, quia fieri poteſt, vt ædes vitioſæ in ædes non vitioſas *q* incidentes damnum mihi dent: quamuis poſſit quis dicere, non vitio incolumium ædium hoc factum, ſi aliæ in eas incidentes damni cauſam præbuerunt. ſed cum proſpicere *r* ſibi potuerit, damni infecti cautionem non proſpexerit, merito conuenietur.

3 ¶ Qui damni infecti caueri ſibi poſtulat, prius de calumnia iurare debet. Quiſquis igitur iurauerit *t* de calumnia, admittitur ad ſtipulationem.

¶ Et non inquiretur, vtrum intereſt eius, an non, vicinas ædes habeat, an non habeat. Totum tamen *u* hoc iuriſdictioni prætoriæ ſubiiciendum, cui cauendum ſit, cui non.

4 ¶ Cæterum neque *x* ei, qui in meo deambulet, neque ei qui in meo lauet, vel in mea taberna diuertat, caueri debet.

5 ¶ Vicinis plane, inquilinisque eorum, & inquilinorum vxoribus cauendum eſſe ait Labeo. Item his, qui cum his morantur.

6 ¶ De illo quæritur, an inquilinis ſuis *y* dominus ædium cauere poſſit, & Sabinus ait, inquilinis non eſſe cauendum. Aut enim ab initio *z* vitioſas ædes conduxerunt; & habent, quod ſibi imputent: aut in vitium ædes inciderunt, & poſſunt ex conducto *a* experiri. quæ ſententia verior eſt.

7 ¶ Si quis iuxta *b* monumentum ædificauerit, vel iuxta ædificium ſuum monumentum fieri paſſus ſit, de damno infecto ei poſtea cauendum non erit: quia rem illicitam admiſit. aliàs autem, ſi monumento ædificium noceat, in quo nihil ſit, quod imputari poſſit ei ad quem ius monumenti pertinet, cauendum eſſet ei, ad quem ius monumenti pertinet.

8 ¶ Superficiarium *c*, & fructuarium *d* damni infecti vtiliter ſtipulari hodie *e* conſtet *f*.

9 ¶ Sed ei, qui bona fide à non domino emit, damni

Margin notes, left column:

a nota interdictum quo agimus aduerſus vicinum, vt tollat rudera, vide l. 6. ſup. eod.

b à contrario, ſi ex mea domo in tuam aream rudera acciderint, competit mihi in te actio vt ea exhibeas l. 5. §. 2. ſ. ad exhibend.

c dic vt in l. pen. ſ. eod.

† i. vt ædibus careat in cuius ædes damnum dederint.

d id eſt, damnum paſſi.

e domus eum reipublicæ cauſa abfuiſſe aut propter anguſtias temporis ſtipulari ſibi non potuiſſe, l. 9. inf. eod. domus nunc primum ab hoſtib. reuerſum ſarcinulas colligere, aduocatum quærere, l. 15. in fin. l. 26. ſupra ex quibus cauſ. maiores.

f ſenſus eſt, ſi vicinus ſciens, prudens, à me cautionem damni infecti non exigat, vtcumque domus mea in eius domum deciderit, illi non teneor, l. 6. ſup. eod. niſi rudera nolim tollere. tunc enim vicinus coget me aut ea tollere, aut ædes pro derelicto habere, l. 7. in fin. ſup. eod. idem confirmat Nouella Leonis 95. ideoque alterutrius electionem habet reus. At ſi per anguſtias temporis, aut abſens reipublicæ cauſa, vicinus non exegit à me cautionem, non tantum rudera ex eius area cogor egerere, ſed etiam damnum ei datum præſtare. Cur ita? vide l. 9. inf. eod.

g id eſt, vel hæc quæ ſequitur ratio confirmat æquitatem legis 7. in fin. leg. & ſup. eod.

Notes:

h nec enim id inuitum, ædium quæ ruinam minantur dominum ſemper ad damnum reſarciendum vltro cogi, ſemper, inquam, id eſt, ſiue ab eo cautio ſit exacta, ſiue non ſit exacta. *h* ſenſus eſt, quod ante damnum datum exigi poteſt, multo magis poſt damnum illatum poteſt exigi, nam ius agendi minus competit ante damnum quam poſt damnum: & ſic à re integra ad rem deſtructam hoc argumentum ſumitur. *i* l. 4. in f. ſ. de reb. cred. *k* præterea ſed deerit aliquid, l. 7. §. 2. ſ. de adquir. ſer. dom. *l* l. 39. in f. ſ. ad leg. Aquil. *v.* quæ not. ad l. 5. §. 3. ad exhibend. *l* Fluminis vi quæ in fundum noſtrum importantur non ſunt noſtra, ſed priorum dominorum, niſi fundo noſtro coaluerint.

m Æquum eſt, cuique permitti res ſuas ex fundo alterius tollere, modo alteri caueat, ſe citra damnum eius res ſuas ſublaturum, §. 2. ſ. eod. l. 15. circa ſ. i. ad exhib.

n de auulſa terræ cruſta. v. Nou. Leon. 97. *o* eo caſu ſcil. *p* i. de præterito, non de futuro. Præteritum dicitur quod illatum eſt cruſtæ caſu. Futurum, quod inferri poteſt dum cruſta legitur. *q* l. 7. §. vlt. ſ. eod.

r Coalitio namque & vnitio, modus eſt transferendi dominij, l. 26. §. 2. ſ. de adquir. rer. *ſ* Negatoriam actionem non ſolum in ſeruitutibus locum habere, ſed etiam in iuribus aliis incorporalibus, hinc colligunt.

t An emptorem poſſum cogere, vt vinum quod emit tollat. Agam vel Hardam. Zaſ. arg. l. 1. §. 3. ſ. de peric. *u* l. 5. §. 4. ſ. ad exhib. *x* Petro ob depoſitionem ſtatuam detineri poſſe hinc colligunt, v. tamen quæ ſcripſi ad l. 39. §. 1. ſup. ad leg. Aquil.

y hoc ſpeciale eſt non enim idem eſt in caſu §. 1. ſ. eo. cur tam varie? in rate non religanda præſumi poteſt negligentia domini, qui aliter natem religare poterat. In caſu §. 1. ſ. eo. negligentia nulla fuit. *z* v. l. 7. ſ. eod.

a Dominus repromittit, ſuperficiarius ſatiſdat. *b* Proprietarius repromittit, fructuarius ſatiſdat. *c* medietatem, id eſt, ad refectionem tenetur, l. 7. §. 2. ſ. de vſufr. & quemad. *d* Damni infecti cautio locum habet etiam in his ædibus, quarum vſusfructus ſit alienus. *e* i. repromittere de damno infecto. *f* l. 9. in f. ſ. eo.

debet, l. 10. ſ. eod. quin & ſuperficiarius (qui i. ſeruitutem realem habet, l. 1. §. 3. ſ. de ſuperf.) ſatiſdare tenetur, l. 9. §. 4. ſ. eod. atque ita, qualiſcumque ſuperficiarius dominum ſatiſdare debet.

q vitioſæ domus non vitioſæ eum hac modum nocebit: cogitur tamen non vitioſarum ædium dominus cauere propter ædes vitioſas vicini.

r magis ruina pariuntur quam aguat.

ſ Imputatur negligentia ei qui proſpicere potuit nec proſpexit. † l. 7. ſ. eod.

t Poſt iuramentum calumniæ, iudicem de veritate inquirere poſſe hinc colligitur.

u Cur ita? quia ad tempus exiguum valde, in meo verſatur.

x l. 18. §. 3. ſ. eod. *y* l. 33. ſ. eod.

z Indignus eſt auxilio, qui ab initio fuit negligens.

a Vide l. 27. in pr. ſ. locati.

b l. vlt. ſ. ſinium regund. l. 12. C. de ædificijs priuatis.

c l. 39. §. 2. ſ. eod.

d l. 20. ſ. eod. l. 7. ſ. de vſufruct.

e Hodie, id eſt ex noua iuriſprudentia.

f Cur conſtat? ſuperficiarius & fructuarius dantur vtiles actiones, ſ. de ſuperficiebus.

Margin notes, right column:

a l. 7. C. de vſufr.

b vide l. 7. ſuprà eod.

c l. 9. §. 4. ſupra eodem.

d Dominus tamen pignoris videri poteſt, ſi apud eum pignus pretium ſuerit & obligatum vt à debitore pignus lui non poſſit, l. 101. ſup. de verb. ſ. notra enim debitor dominus repromittere, non ſatiſdare.

e vtique cauere debet, licet ſenſ. conſcribat hoc qualiſcumque realis, quaſi habetur pro poſſeſſore, Zaſius.

f ſtricto iure, ſed ex æquitate, inf. eod. & ſic Marcellus ſtricto iure, Vlpianus æquitatem defendit.

g creditori, ſequitur ad & qui à non domino bona fide emit, ſic bona fide poſſeſſor cauere debet: nam ei cautio oportet add. l. 13. ſ. eod.

h Hac ratione, id eſt, creditori per ſtipulationem. Antonius Faber 2. Coniect. 17. putat eſſe verba intrepolata, non Vlpiani.

i Creditor pignoratitius, ſeu hypothecarius cautionem damni infecti exigere poteſt.

k cur itaque in pignore quæritur? ius reale, creditoris ius eſt manifeſtum.

l æqui miſſus ex ſecundo decreto haberi alio quam creditore ſuo eo poteſt. ſi ita eſt, qui ante eum eſt creditor, potior eſt, argum. l. 11. ſup. qui potiores.

m & in poſſeſſionem ex ſecundo decreto miſſus eſt.

n id eſt, habetur loco domini.

o Qui ius habet, puta ſeruitutis, repromittere tenetur, de damno ſuo ſatiſdare non tenetur, l. 30. ſ. eod.

p ſeruitutem realem habet [illegible]

inf[ecti]

infecti ſtipulationem non a competere b Marcellus ait c.

10 ¶ Si quis opus nouum d nuntiauerit, an nihilominus damni infecti e ei caueri debeat, Iulianus tractat? Et magis probat, caueri ſ oportere g. Nam h & ſi qui egerit, ius aduerſario non i eſſe, alterius tollere ædificium, caueri debere k.

¶ Item eum, aduerſus quem interdictum quod vi aut clam competit, cauere l debere m Iulianus ait: quia n non eſt cautum, neque de vitio ædium, neque de damno operis.

11 ¶ Si quis, quia ſibi non cauebatur, in poſſeſſionem ædium miſſus fuerit, deinde is cuius ædes fuerunt, cùm præterea alias ædes haberet, deſideret ab eo qui in poſſeſſionem miſſus eſt, vt ſibi damni infecti, harum ædium nomine, quarum in poſſeſſionem miſſus eſt, caueret: an ſit audiendus, videamus? Et Iulianus ſcribit: Is, qui vitioſis ædibus ceſſerit, ſi integras retinuerit, numquid improbè caution ab eo, qui vitioſas ædes cœpit poſſidere, cautionem exigit: cùm ideo poſſeſſionem amiſerit quia & ipſe damni infecti ſatis non dederat. & ſane * parum probè poſtulat ab eo caueri ſibi earum ædium nomine, quarum ipſe o cauere ſuperſedit: quæ ſententia vera eſt p.

12 ¶ Si quis ſtipulaturus iurauerit, nec fuerit ſtipulatus: an poſtea ei ſtipulari volenti iurandum ſit, videamus. & puto, iterum iurandum: quia poſſit fieri, vt aut tunc, aut modo calumnietur.

13 ¶ Si alieno q nomine caueri mihi damni infecti poſtulem: iurare debeo, *non calumniæ cauſa id eum, cuius nomine cautum poſtulo, fuiſſe poſtulaturum.*

14 ¶ Sed ſi eius nomine poſtulem, qui ſi ipſe poſtularet, iurare non compelleretur: (veluti patronus vel parens) dicendum eſt, locum iurandum non eſſe: r de quo enim ille non iuraret? nec, qui vice eius poſtulat, in hac ſtipulatione debet iurare.

15 ¶ Huic ſtipulationi debet dies ſ eſſe inſertus: intra quem ſi quid damni contigerit, cautio locum habet. neque enim in infinitum t obligatus eſſe debet ſtipulatione. Ipſe igitur prætor diem dabit ſtipulationi, æſtimatione habita ex cauſa u. & ex qualitate eius damni, quod contingere ſperatur.

14. *Paulus* lib. 48. ad Edictum.

IN cauſæ cognitione etiam longinquitas x ſoli y, & operis magnitudo z ſpectanda eſt a.

¶ *Interpretatio ſecundæ partis. 1. Verba edicti. De ſatiſdatione & tempore ſtipulationi præſtituto. 3. De vitio loci vel operis. 4. De tempore intra quod ſtipulatio committitur. 5. Interpretatio verborum, De eo opere. 6. De via publica. 7. & cæteris locis publicis. 10. De publico loco publicè reficiendo.*

11 ¶ *Interpretatio tertiæ & quintæ partis. De eo in cuius poſſeſſionem mittitur. 13. De pluribus in poſſeſſionem mittendis. 16. De acquiſitione dominij. 17. De pluribus in poſſeſſionem miſſis. 19. & ſimpliciter ab vno eorum facta. 20. An dominus ... poſſeſſionem, & de ſecunda decreto. 24. De ſumptibus ... qui ... 26. de ædib. vectigalibus. 27. De prædio vectigali. 28. Si ante prætor de damni ſtipulatione ... dominium conſequi. 29. De pupillo. 30. De inſula fulcienda, vel reficienda. 31. Si cautio offeratur miſſo in poſſeſſionem, 33. vel iuſſo poſſidere. 34. Si ædes ruerint ante miſſionem. 35. Si quis ... ruinæ ... poſſeſſionem, vel non acceſſerit.*

36 ¶ *Interpretatio quartæ partis. De cauſa actionis in factum. Quid in eam veniat, & de tempore in quod extenditur.*

15. *Vlpianus* lib. 53. ad Edictum.

SI finita ſit dies ſtatuta in cautione: iterum a arbitratu prætoris ex integro erit cauendum.

1 ¶ Si verò ſine adiectione diei b ſtipulatio fuerit interpoſita: ſi quidem ex conuentione c quandoque fuerit commiſſa, ex ſtipulatu agitur d: ſi verò per errorem e, magis eſt illud dicendum, finito die in quem alioquin caueri ſolet f, deſiderandum eſſe à prætore, vt liberetur.

2 ¶ Deinde ait prætor g. *De eo opere ſi quod in flumine publico, ripáve eius fiet, in annos decem ſatiſdare h iubebo.* Hic exigitur ſatiſdatio, & tempus ſtipulationi præſtituit idcirco, quia in publico fit. cùm autem in alieno fiat, ſatiſdationem prætor iniunget i.

3 ¶ Notandum quòd non etiam de loci vitio, ſed de operis tantum cauetur. quamuis ſi in priuato fiat & de loci, & de operis vitio caueatur. ſed cùm locus publicus ſit: non erat neceſſe, ibidem opus facienti de alio vitio quàm operis, ſatiſdare damni infecti.

4 ¶ Si quid igitur damni intra decem annos acciderit, id ſtipulatione continetur.

5 ¶ Et quod ait prætor, *de eo opere,* ſic accipe, de eo damno, quod ex opere fit.

6 ¶ Si quid in via publica fiat m, quia n in alieno fit, ſatis dandum eſt.

7 ¶ Sed prætor cauſa cognita, tempus o pro p conditione operis determinabit.

8 ¶ Siue autem quis muniat viam, ſiue quid aliud in via publica faciat, debebit cautio locum habere, ne q per hoc damno priuati contingantur r.

9 ¶ De cæteris locis publicis nihil ſpecialiter cauetur, verum ex generali ſ ſermone, quaſi in alieno fiat, ſatiſdari t debebit damni infecti.

10 ¶ Si publicus locus publicè reficiatur, rectiſſimè Labeo ſcribit, eoque iure vtimur, de damno infecto non eſſe cauendum u. *Si quid vitio loci aut operis factum* ... ne x quid noceat ... vicinis, damnive detur. 11 ¶ Ex hoc edicto, ſi non caueatur, mittitur in poſſeſſionem à prætore in eam y partem, quæ ruinoſa eſſe videtur. 12 ¶ An verò in totas ædes miſſio locum habeat, videamus? Et extat Sabini ſententia in totas z ædes mittendum. alioquin ſi ex ſuperficie (inquit) damnum timeatur, non habebit res exitum. nec profuturum a in poſſeſſionem eius rei mitti, quam quis poſſidere non b poſſit, aut ei non c expediat. & verior eſt Sabini ſententia.

13 ¶ Sed ſi in plures partes diuiſa domus ſit, vtrum in partem, an in totam domum poſſidendam mitti quis debeat, videamus? ſi tam ampla domus ſit, vt & ſpatia inter vitioſam partem intercedant, & eam quæ vitium non facit: dicendum in eam ſolam partem mitti. Si verò vnita d ſit contextu ædificiorum, in totam. Itaque & in ſpatioſis domibus melius decernet, in eam e partem domus mittendum, quæ vitioſa parti vnita eſt. Cæterum ſi modica portiuncula ædium ampliſſimarum vitium faceret, quale erat f dicere, totas ædes iubendum poſſidere eum, cui damni infecti non caueretur, cùm g ſint ampliſſimæ?

14 ¶ Item quid dicemus, ſi inſula adiacens h domui vitium faciat, vtrum in inſulæ poſſeſſionem, an verò in totius domus poſſeſſionem mittendum ſit? Et magis eſt, vt non in domus poſſeſſionem, ſed in inſulæ mittatur.

15 ¶ Si plures ſunt, qui poſtulent vt caueatur: omnes mitti in poſſeſſionem ſolent.

¶ Idemque Labeo probat, & ſi prius quis in poſſeſſionem miſſus ſit, & alius mitti deſideret. nam non ſpectabimus ordinem i, ſed habebunt ambo poſſeſſionem.

¶ Quòd ſi iam prior poſſidere iuſſus ſit, & alius damni infecti caueri deſideret k, tunc niſi caueatur, mittetur in poſſeſſionem poſterior.

a Imo competit, l. 21. ſup. eo. Ad hanc Marcelli opinionem reſpexit Accurſius & Archidiaconus ... ſatis eſt.

b Cur tam variè? Fructuarius & ſuperficiarius cautionem habent à domino: bonæ fidei poſſeſſor, à non domino.

c ſi non competit, igitur & exceptio dominij ... atque dominij exceptio referri non poteſt in iis cauſis, quæ celeritatem deſiderant, l. 3. ſup. ad exhib.

d Iam factum ſc.

e Id eſt, needum facti.

f Imo non oportet: nam vno remedio aliud tolli ſolet, §. 6. I. eo. An hæc duo remedia extraordinaria ſunt: vt ne alterum altero tollatur l. quemadmodum. 29. §. magiſtratus 7. ſup. ad l. Aquil. An vt ſint æquo iure ordinaria, alibi alio tamen non tollitur, cum ad res diuerſas dentur?

g Atque ita duo remedia diuerſa concurrere poſſunt.

h Argumentum à ſimili ſumptum. ... qui egerit negatoria actione. Negatoriam hic ſimpliciter ſume, vt in §. 2. Inſtit. de actionib.

k Interea ſcilicet dum agitur cauſa proprietatis, atque ita cautio damni infecti, & negatoria in rem, concurrunt. Negatoria ad tuendam libertatem fundi: Cautio, propter ruinam inceptam ædificij.

l Imo cauere non debet: nam vt confeſſoria, l. ſeruitutes ... quæ 4. §. in confeſſoria, 2. 3. ſi ſeruitus vindicetur. ita interdicto. Id quod intereſt noſtra conſequimur ſi ſit ſane: ſed confeſſoria datur ad id quod extra rem; interdictum ad id quod in eo ipſo intereſt. m De damno ſcil. Interea dum agitur de cauſa principali. n quaſi dicat: Vtrumque negatoria mihi competat, vel interdictum, quod vi aut clam, non eſt tamen mihi de vitio operis conſultum.

o Non eſt cauendum ei qui ex contumacia cauere noluit. hæc eſt talionis pœna, l. 6. ſup. de his qui vt indign. p atqui dupliciter puniri videtur contumax contra legis præcepta. Nam ob eius contumaciam aduerſarius in poſſeſſionem ædium eius mittitur: ac præterea ipſi contumaci, damni infecti propter alias eius ædes non cauetur. videtur & miſſus in poſſeſſionem mihi cauere debere l. damni 13. §. ſi vicinus 12. ſ. eod. etiamſi contra me in poſſeſſionem miſſus ſit, l. 5. §. 2. in ſin. ſup. vt legatorum nomine caueat. vide hic Bart. q l. 39. §. 3. [illegible]

[illegible]

a Finita prima die, ... alia dari poteſt ex cauſa. Bald.

b Id eſt, ſi hæc cautio, ſi quid intra eam ... damni contigerit, non fuerit interpoſita.

c i. cum conueniſſet expreſsè inter partes, ne dies adiiceretur ſtipulationi, & poſtea damnum metuebatur.

d vt quoties damnum apparuerit caueatur.

e dies fuerit omiſſa ſc. eo quod credebat promiſſor ſe ſemper teneri.

f Nam in dubio recurrendum eſt ad conſuetudinem. Conſuetudo conuentiones partium interpretatur. l. 31. §. 20. ſ. de ædil. edict.

g l. 7. in pr. ver. z. ſup. eod.

h i. de damno futuro ex eo opere §. 5. i. eo. vnde notant, particulam hanc *De*, rationem remotam aſſignificare.

i tempus huic ſtipulationi ſubiicitur.

k hic exigitur ſatiſdatio.

l l. 7. §. eod. pro ... l. 19. in fin. ſ. eod. Imo non iniungit l. 9. §. 6. ſ. de ſtipul. Prætor.

m conſenſu publico.

n §. 2. in fi. ſ. eod.

o ſatiſdandi.

p l. 13. l. 14. ſ. eod.

q ne hoc damno priuati contingat.

r & ita qui vicinis officit tenetur cauere.

ſ Specialis vbi clauſula deficiunt, ad generalem recurrimus, cuius vis eſt omnia complecti quæ non ſunt expreſſè in ſpecie, l. 55. ſ. de verb. oblig. Generalis enumeratio omnes ſuas ſpecies continet t. hæc oratio 4. infra ſi ingenuus eſſe dicetur, l. in ſraudem ... §. vlt. ſup. de teſt. milit.

t ... l. 7. ſup. eod.

u quia reſpublica cauere non ſolet l. 6. in ſ. ſup. vt legatar.

x Reipublicæ non licet aliquid in publico loco reficiendo, quod priuatis noceat, facere. y hoc vt ſit intelligendum, explicat § 12. ſ. eod.

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

16 ¶ Iulianus ſcribit, cum qui in poſſeſſionem damni infecti nomine mittitur, non prius incipere per longum tempus dominium capere, quàm ſecundo decreto à prætore dominus conſtituatur.

17 ¶ Si ante hoc decretum alius quoque in poſſeſſionem miſſus fuerit, æqualiter ambo ædium ſiunt domini: ſcilicet cum iuſſi fuerint poſſidere.

¶ Si verò iam conſtituto domino eo qui primus in poſſeſſionem miſſus eſt, Titius damni infecti ſibi caueri deſiderabit: ceſſante primo cauere, ſolus Titius erit in poſſeſſione.

18 ¶ Cùm autem plures mittuntur in poſſeſſionem, æqualiter mittuntur, nõ pro rata damni quod vnumquemque contingeret: & meritò. Nam & cùm vnus mittitur, non pro portione damni mittitur, ſed in totum. cùm igitur plures mittuntur, æqualiter omnes quaſi in totũ miſſi cõcurſu partes habebunt.

19 ¶ Sed ſi quis eorum miſſus in poſſeſſionem, ſumptum fecerit, deinde iubeatur poſſidere, an ſumptum conſequi poſſit is qui fecit? & quo iudicio? Et placet, cõmuni diuidundo iudicio conſequi eũ poſſe.

20 ¶ Si quis autem in poſſeſſionem miſſus, nondum poſſidere iuſſus ſit: an dominus decedere poſſeſſione debeat, videamus? Et ait Labeo, non decedere, ſicuti nec cum creditores vel legatarij mittuntur, idque eſt verius.

21 ¶ Non autem ſtatim, vbi miſit prætor in poſſeſſionem, etiam poſſidere iubet, ſed tunc demum, cùm iuſta cauſa videbitur. Ergo interuallum aliquod debebit intercedere: quod erit pro derelicto ædes longo ſilentio dominus videatur habuiſſe, aut omiſſo in poſſeſſionem, & aliquandiu commorato nemo caueat.

22 ¶ Si fortè dominus reipublicæ cauſa abeſt, aut ex alia iuſta cauſa, aut in ea ſit ætate, cui ſubueniri ſolet probandum eſt, non debere prætorem feſtinare ad decernendum, vt iubeat poſſidere.

¶ Sed etſi decreuerit, nemo dubitat, in integrum reſtitutionem indulturum.

23 ¶ Vbi autem quis poſſidere iuſſus eſt, dominus deiiciendus erit poſſeſſione.

24 ¶ Si qua ſint iura debita his, qui potuerant de damno infecto ſatiſdare, denegãda erit eorum perſecutio aduerſus eum, qui in poſſeſſionem miſſus eſt. & ita Labeo probat.

25 ¶ Item quæritur in pignoratitio creditore, an pignoris perſecutio denegetur aduerſus eum qui iuſſus ſit poſſidere? Et magis eſt, vt ſi neque debitor repromiſit, neque creditor ſatiſdedit, pignoris perſecutio denegetur.

¶ Quod & in fructuario rectè Celſus ſcribit.

26 ¶ Si de vectigalibus ædibus non caueatur, mittendum in poſſeſſionem dicemus, nec iubendum poſſidere: nec enim dominium capere poſſidendo poteſt: ſed decernendum, vt eodem iure eſſet quo foret is, qui non cauerat: poſt quod decretum vectigali actione vti poterit.

27 ¶ Sed in vectigali prædio, ſi municipes non cauerint, dicendum eſt, dominium per longum tempus adquiri.

28 ¶ Eleganter quæritur, ſi dum prætor de danda ſtipulatione deliberat, damnum contigerit, an facere poſſit? Et miſſio quidem ceſſabit. Prætor tamen decernere debet, quicquid damni contigerit, vt de eo quoque caueatur, aut, ſi putat, quod vtiliter actionem daturus ſit, decernat.

29 ¶ Si pupillus tutorem non habeat, quo auctore damni infecti promittat: quaſi non defendatur, miſſio in poſſeſſionem locum habebit.

30 ¶ Si quis damni infecti in poſſeſſionem miſſus ſit, fulcire eum, & reficere inſulam debere, ſunt qui putent: eãmque culpam præſtare exemplo eius, qui pignoris accepit: ſed alio iure vtimur: cùm enim ob hoc tantum miſſus ſit, vt vice cautionis in poſſeſſione ſit, nihil ei imputari, ſi non refecerit.

31 ¶ Item videamus ſi ei cautio offeratur, poſteaquàm miſſus eſt, an non prius decedere debeat, quàm ſi ei caueatur etiam de eo damno, quod contingit, poſteaquàm miſſus eſt in poſſeſſionem? Quod quidem magis probatur: repetita igitur die promittendum erit. hoc amplius, de impenſis quoque, ſi quas fecerit, erit ei cauendum.

32 ¶ Illud quæritur ex quo tempore damni ratio habeatur: verum ex quo in poſſeſſionem ventum eſt, an verò ex quo prætor decreuit, vt eatur in poſſeſſionem? Labeo, ex quo decretum eſt. Sabinus ex quo ventum eſt in poſſeſſionem. Ego puto cauſa cognita modò hanc modò illam ſententiam probandam: plerumque enim ſubuenitur etiam ei, qui miſſus in poſſeſſionem, aliqua ex cauſa aut non venit, aut tardius venit in poſſeſſionem.

33 ¶ Poſteaquàm autem quis poſſidere iure dominij à prætore iuſſus eſt, nequaquam locus erit cautionis oblationi. & ita Labeo. cæterum nullus (inquit) finis rei inuenietur. Et eſt hoc veriſſimum, ſepoſito eo, quod quibuſdam vel ætate, vel qua alia iuſta cauſa ſubuenitur.

34 ¶ Si iam ruerant ædes, an in poſſeſſionem ruinæ vel areæ mittendus ſit nihilo minus is cui cautum non eſt, videamus? Et magis eſt, vt mitti debeat, & ita Labeo. ſed adiicit, ſi poſteaquàm decreuerit prætor, eum in poſſeſſionem mittendum, tunc ædes deciderint, & puto Labeonis ſententiam veram.

¶ Proinde & ſi refecit aliquid, erit audiendum, non prius eum diſceſſurum quàm ſi ei ſatiſdetur, & de præterito caueatur. Poteſt autem & in factum actione recuperare hoc quod impendit. Sed non amplius quàm quod boni viri arbitratu factum ſit.

¶ Idem eſt, & ſi alius iuſſu eius vel mandatu eorum quid ſine dolo malo fecerit, & eo nomine condemnatus ſit, aut dederit ſine dolo malo.

35 ¶ Si quis metu ruinæ deceſſerit poſſeſſione, ſiquidem cùm adiuuare rem non poſſet id fecit. Labeo

ſcribit

ſcribit: *n* integrum ius eum habere, perinde ac ſi in poſſeſſione perſeueraſſet: quod ſi cùm poſſet ſuccurrere, maluit relinquere, *o* amiſiſſe eum prætoris beneficium *p*, neque, ſi poſtea ſuccurri ſibi velit, audiendum eum. Caſſius autem ait, ſi metu ruinæ receſſerit non hoc animo *q*, vt ædificia derelinqueret, reſtituendum in poſſeſſionem. Eum tamen, qui miſſus in poſſeſſionem non acceſſerit, *r* ſi difficiles fuerint, beneficium prætoris amiſiſſe ſcribit. Hoc ita accipiendum erit, ſi venire in poſſeſſionem neglexit; non ſi, dum venit ruerent.

36 ¶ Si quis ex hoc edicto à prætore in poſſeſſionem miſſus, non eſt admiſſus *f*, in factum actione vti poterit, vt tantum præſtetur ei, quantum præſtari ei oporteret, ſi de ea re cautum fuiſſet. extenditur enim actio *g* in id tempus quo damnum committitur.

16. Paulus lib. 80. ad Edictum.

ANtequàm damnum detur, impunitum *h* eſt factum eius, qui neque promiſit, neque admiſit in poſſeſſionem: ſi tamen ante damnum datum vel cauit *i*, vel poſſeſſione ceſſit.

De eo qui eſt in aliena poteſtate. 1. De his qui pro aliis interueniunt. 3. De tempore actionis. De ſucceſſoribus. 4. De alienatione prædij.

17. Vlpianus lib. 53. ad Edictum.

SI quis miſſum in poſſeſſionem, cùm eſſet in aliena poteſtate *k*, non admiſerit: plerique putant noxalem *l* actionem eo nomine competere.

1 ¶ Quid deinde, ſi procurator prohibuerit? vtrùm in ipſum, an in dominum dabimus? Sed verius eſt in ipſum *m* dandam.

2 ¶ Sed & in actore municipum, tutore *n* cæteriſq; qui pro aliis interueniunt, idem erit dicendum.

3 ¶ Actio ita quę in factum eſt *o*, perpetuò dabitur *p*, & heredi, & in heredem *q* cæteróſque *r*, itemque cæteris perſonis.

4 ¶ Iudex qui de damno infecto cognoſcit, etiam *f* alienato *t* prædio ab eo cum quo actum *u* fuerit, damnum æſtimare ſolet omne, quodcumque ante *x* iudicium contingit.

De eo cuius in bonis res eſt, aut cuius periculo res eſt. 1. De vſucapione. 2. De fructuario. 3. De inquilino. 4. Si quis in conducto ſolo ſuperficiem impoſuit. 5. De ædibus poſt ſtipulationem comparatis. De ædibus communibus. 6. De his quæ poſt ſtipulationem in domo haberi cœperunt. 7. De emptore & venditore. 11. De re vitioſa. 12. Si inuicem deſideretur caueri. 13. De pupillo. 14. De mandato. 15. De actione in factum ex quarta parte huius edicti, & interdicto vnde vi & Publiciana actione. 16. De procuratore.

18. Paulus libro 48. ad Edictum.

DAmni infecti ſtipulatio competit non tantùm ei, cuius in bonis res eſt, ſed etiam cuius periculo res eſt *y*.

1 ¶ Sed quod opere facto conſecutus ſit dominij capione *z* promiſſor, non tenetur eo nomine *a* Pomponius ait, quia nec loci *b*, nec operis vitio, ſed publico iure *c* id conſecutus ſit.

2 ¶ Eiuſdem vſusfructus ædium eſt, de vitio earundem ædium caueri non oportet *d*, etiſi *e* alias vicinas habeat, quia reficiendi habet facultatem *f*. nam qui viri boni arbitratu vti deberet, *g* reficiendi quoque poteſtatem conſequitur. Ergo nec proprietarius *h* audiendus eſt, ſi velit ſibi caueri à fructuario ædium nomine, quas vicinas fructuario habeat, quia habet cum fructuario actionem, vt viri boni arbitratu is fruatur.

3 ¶ Sed inquilino meo, ſi vicinas ædes habeat, cauere debebo damni infecti propter eas ædes.

4 ¶ Ei qui in conducto ſolo ſuperficiem impoſuit *l* dominus ſoli, quod vitio ſoli *k* damnum futurum ſit, cauere non debebit: nec ſoli domino ſuperficiarius: quia inuicem *l* ex conducto & locato habent actionem: de quas tamen actiones vltra culpam *m* nihil venit. plus autem in ſtipulationem venit damni infecti, quod quidem vitium eius eſſe dicitur.

5 ¶ Si is qui vnas ędes habebat, ſtipulatus fuerit, deinde vicinas comparauerit: an earum quoque nomine quas poſt interpoſitam ſtipulationem comparaſſet, promiſſorem obligaret, quæſitum eſt. Iulianus ſcribit *a*, videndum, ne earum dumtaxat nomine cautum habeat, de quibus inter eum & promiſſorem initio actum fuerit. Cui *c* conſequens videri poſſe *d*, vt & cùm ædium communium nomine duo ſocij ſtipulentur, de eo dumtaxat damno caueri videatur, quod in parte ædium cuique ſocio datum fuerit. Siue ergo reſpondente alteram partem quis ex his, ſiue adiudicata, ſocietati non ſaugeri promiſſoris obligationem. Pomponius, relata Iuliani ſcriptura, dicit nō ſe improbare.

6 ¶ Si autem *g* res aliquas *h* poſt ſtipulationem *i* interpoſitam *k* in domo habere cœperit ſtipulator, quæ ex ruina vicinarum ædium perierint, agere ex ſtipulatu poteſt, licèt tunc, cùm ſtipularetur, hæ res non fuerint.

7 ¶ Emptor prædij, ſi ante traditionem ſtipulatus ſit, cautum *l* habebit de eo damno quod poſt traditionem factum erit.

8 ¶ Venditorem autem ædium priùs quàm poſſeſſionem tradat *m*, ſtipulari oportet *n*: quia latius *o* quoque rei culpam præſtat.

9 ¶ Sed quid fiet, ſi venditor ſine culpa ſtipulari non potuerit *p*, & ob hoc emptor ſtipulatus fuerit? nomine damnum patitur *q* an hoc damnum in aliena re acciderit, reuoluitur autem ad emptorem, quia actionem ex empto non habet? Sed nihil in hac cauſa proficit ſtipulatio *p*, niſi in id quod poſt traditionem accidit: quia *r* dum venditoris cuſtodia eſt, is ſtipulari debet, omnémque diligentiam emptori præſtare. & quod *f* alia actione *t* quæri poteſt, id in ſtipulationem damni infecti omnino non deducitur.

10 ¶ Sed ſi venditor interpoſuerit ſtipulationem, etiam id damnum continebit, quod poſt traditionem emptori contigerit, quod eſſe iniquiſſimum Atilicinus ait: quoniam ſi emptor quoque damni infecti ſtipulatus eſſet, duobus promiſſor eiuſdem nomine obligaretur: niſi fortè id contra ſe habeat, quia in hoc ſit ſtipulatio, quanti ea res erit: vt poſſit videri, nihil intereſſe iam venditoris, ſtipulatione damni infecti interpoſita.

11 ¶ Sabini ſententia vera eſt, exiſtimantis, vt, ſi domi ædificator intra diem ſtipulationi comprehenſum ſupra parietem meum domus deciderit, eumque vitiauerit, dicet poſt diem ſtipulationis paries deciderit, poſſim agere, quia damnum iam tunc *u* acceperit, cùm paries vitioſus factus ſit, nec quicquam obſtare, quo minùs, etiam antequàm decidat, agi poſſit. & ſi ita *x* concuſſus ſit paries, vt nulla ratione recipi poſſit: idcirque deponendus eſt, non minoris litem æſtimandam, quàm ſi deciſſet.

12 ¶ Si vicinas ædes habeamus, & inuicem deſideremus damni infecti caueri: nihil obſtabit quominùs & ego in tuarum ædium poſſeſſionem mittar, & tu in meatum *y*.

13 ¶ Si pupillus *z* prohibuit iri in poſſeſſionem damni infecti placet: in eum non iniquè competere hanc in factum actionem *a*.

14 ¶ Si mandatu meo alius prohibuerit, in me *b* hæc actio competit.

15 ¶ Non ſolùm autem eum, punit prætor qui in poſſeſſione eſt *c*, ſed etiam eum, qui poſſidere paſſus non fuerit *d*, cùm aliòquin, ſi is qui iuſſu prætoris cœperat poſſidere, & poſſidendo dominium capere, aut non admiſſus, aut electus inde fuerit, vtile interdictum *e* vnde vi, vel Publicianam actionem habere poteſt.

¶ Sed ſi in factum actione egerit, his actionibus experiri non poteſt, cùm prætor id agat *f*, ne damnum patiatur actor, non vt in lucro verſetur.

16 ¶ Si procurator *g* meus damni infecti ſtipulatus ſit, cauſa cognita mihi ex ea ſtipulatione actio competit.

De abſentibus. 1. De ædium vel operis vitio. De loco vbi damnum futurum eſt.

19. Gaius ad Edictum prætoris vrbani, titulo de damno infecto.

EOrum qui bona fide abſunt *b*, in ſtipulatione damni infecti ius non corrumpitur, ſi reuerſis cauendi ex bono & æquo poteſtas datur, ſiue domini ſint, ſiue aliquod in ea re ius habeant, qualis eſt creditor *k*, & fructuarius & ſuperficiarius *m*.

1 ¶ Siue ædium vitio, ſiue operis, quod vel in ædibus *n*, vel in loco vrbano, aut ruſtico priuato, publicóve *o* fiat, damni aliquid futurum ſit: curat prætor, vt timenti damnum caueatur.

De fructuario & proprietario.

20. Gaius lib. 19. ad Edictum Prouinciale.

INter fructuarium *p* & dominum proprietatis ita damni infecti cautio locum habet, ſi fructuarius

quidem

a adiudicatum indefinitè: idque merito ab eius ſententia rec. dicit, l. ead. b ſe eſſe negligentem. c quia negligenti non ſuccurritur, l. 26. ſup. ex quibus cauſ. maior. d qui in dubio ſemper præſumitur, vt ſit ſcelus. In dubio non præſumi animum deſerendi. e per multum tempus, v. Zaſ. hîc num. 2. f l. 4. §. 2. & l. 4. §. 2. ad vi ſol. ſi. g An actionis verbo condemnatio intelligi debeat an potius eius effectus exercitium (ſeu executio)? h l. 6. ſup. eo. i Cauendo vel delinquendo, poteſt purgare mora[m], ante ruinam cauendo vel cedendo. k De ſacto ſerui non admittentis miſſum, tenetur dominus noxaliter. l Noxam committit ſeruus qui miſſum non admittit. m procuratorem ſc. Et ſic procurator, licet ſit conſiliarius in cauſa de delicto tenetur. n contra prohibentem. o quemadmodum & in eo caſu, quo quia legatorum cauſa miſſus non admittitur. alias regulariter contra prohibentem eſt annalis, l. 1. §. vlt. ſ. ne vis fiat. p l. 29. §. 1. ſ. eo. q An datur in ſingularem ſucceſſorem damnum, l. 24. §. 1. ſ. eo. r Licèt res mouetur quam lis orditur, ſi alienata, propter hoc tamen non ceſſat damni infecti iudicium. ſ Litteras ſuper damno infecto non facit rem litigioſam, non poſſit res alienari. res aliqua litigioſa non poteſt alienari, l. vlt. ſ. de litigioſis. t Qua actione hîc agetur, hypothecaria vel ex ſtipulatione? in quem etiam agetur ſi hypothecaria agetur, conuenietur & qui primus poſſedit, & qui nunc poſſidet, eſt enim hæc natura hypothecariæ vt rem ſequatur. Si ex ſtipulatione agetur, idem fieret, ſi modò aduerſus heredem primi poſſeſſoris agetur, non aduerſus eum qui ab eo comparauit. & ita videtur hunc locum intereſſe. u multo magis & id quod poſt iudicium contigit, l. ædiles 23. ſ. eam ſcientiam. x plenè iure. y ratione vtilis dominij, vel alterius ſimilis iuris, veluti vſusfructus vel ſuperficij, l. 9. in §. 5. eo. idque is ad quem rei periculum ſpectat, poteſt iure poſtulare vt ſibi caueatur. z vſucapione, Hal. a Ex ſtipulatione damni infecti interpoſita, nemo tenetur de damno quod poſt præſcriptionem euenerit. Generalibus enim verbis nihil venit niſi quod ex natura contractus ſit. b Damnum quod non venit vitio ſoli, ſed extrinſecùm quæſitum præſcriptione, dicitur publico iure quæſitum. c l. vſucapionem l. 3. ſ. de vſucap. & ſic lu. d ſed de vitio ſoli l. 20. ſ. eo. e l. vt proprietario ædium vicinarum. f l. quia ipſe ſibi præcauere aduerſus damnum poteſt, fruſtra ab alio ſibi caueri deſiderat. g debet. Hal. h Fructuario proprietarius, proprietario fructuarius ædium vicinarum nomine. k l. 39. §. 2. l Actio locati mutua oritur inter ſuperficiarium & dominum. m ſecundum Bartoli iuxta & legem l. 23. ſ. de reg. iur.

a Damni infecti ſcil. b v. ſingularem huius loci reſolutionem apud Zaſium, ſ. Tit. 33. vbi ſcribit, prærogatiuam pręcis conceſſam, eis etiam ſtatutis locum habere: & ita omnes eſſe immunes. c quidſibus tamen ſi ſe. d Argumentum à ſimili. e poſſe putamus Hal. f Futuras ad res ſtipulationem damni infecti non pertinere hinc colligitur. g caſus à ſuperiore diuerſus in quo de rebus immobilib. agitur. h mobiles, puta ſupellectilem. i damni infecti ſcil. k à domino vicinarum ædium. l l. 34. ſup. de dol. m emptori. n à vicino damnum vitioſam habente. o l damnum, quod etiam ante traditionem accedit, l. 38. ſ. eod. p vt quia erat abſens. q Cur ita? quia ante traditionem res eſt venditoris, non emptoris; vt ſtipulatio facta ab emptore ex cauſa ad rem alterius extendi non debet. r ſ. ante traditionem. ſ l. 31. in §. 1. eo. ad d. l. 4. in fin. ſup. de vſur. t puta ex empto. u Finis quoſlibet neceſſariam conſequentiam ad principium habet, principium inſpiciemus. Bart. x Ruiſſe tunc ædificium cenſetur, quoties eſt ita concuſſum, vt ruere ſit neceſſe. y hæc enim pœna eſt non cauentium, l. vlt. ſ. ne vis fiat. z doli capax. a Pupillus propter dolum ita non reſtituitur. b Per alium qui prohibet ipſe prohibere videtur. c ad. eſt ex primo decreto. d ex ſecundo decreto, hinc etiam nota in poſſeſſione eſſe, ſcil. poſſeſſione vero, iure eſt. e Miſſus ex ſecundo decreto tria remedia habet, interdictum vnde vi, Publicianam, & in factum actionem. f Damno vitando magis ſtudet prætor, quàm lucro capiendo. g l. 39. §. 5. ſ. eo. h l. 5. §. 22. ſup. eo. i l. 5. in d. l. 15. §. 2. ſup. eo. k l. 11. ſup. eo. l l. 9. §. vlt. l. 13. §. 9. l. 18. § 2. ſup. eo. m d. l. 9. §. 4. d. l. 13. §. 2. ſup. eo. n item in ædificiis vitetur ceſſatur. l. 5. l. 13. ſ. de aqua. o l. 15. §. 2. ſup. eo. l. 31. ſ. eo. p l. 13. §. 8. ſup. eo.

Universidad Rey Juan Carlos

quidem de ſoli vitio ſ caueri ſibi deſideret, dominus verò proprietatis de operis vitio, ſi quid fructuarius ædificet. nam de ruina ædium neuter ab altero cautionem deſiderare poteſt. fructuarius ideo, quia refectio a ædium ad eius ipſius onus non b pertinet: proprietarius ideo, quia viitata ſtipulatio, qua de re reſtituenda fructuarius cauet, ad hunc quoque caſum porrigitur.

De filiofamil. inquilino.

21. *Paulus* § lib. 8. ad Plautium. §

SI filiusfamilias c inquilinus ſit, videamus, an damni infecti nomine in poſſeſſionem ædium vicinarum mittendus ſit. quæritur d enim an filiusfamilias non videtur damnum pati, ſi res peculiares ſint & pater poſſit ſtipulari, ſi quid ei damni fiat? ſic placet, vtrumque eorum in poſſeſſionem mitti, niſi ſic filius conduxerat, vt eius periculo ædes eſſent. tunc enim, quia ſolus tenetur ex locato, rectè dicetur ipſum mittendum in poſſeſſionem, niſi ei caueatur.

De proprietario & fructuario. 1. Si quis à duobus earundem ædium nomine ſibi caueri deſiderat.

22. *Idem* * lib. 10. ad Plautium. *

SI proprietarius de damno infecto repromiſiſſet, vel fortè aliquid præſtitiſſet, aut contra fructuarius aliquid præſtitit: iniquum eſt, alterum ſine f damno vti ædibus, aut ædes habere. & ſi obtulerit proprietarius aliquid, non eſt fructuario permittendum vti, niſi contulerit. Idemque fructuario præſtandum eſt, vt proprietarius cogatur ei conferre. Ergo & ſolum retinebit g fructuarius ſi ædes ceciderint, donec præſtetur ei damnum: et, quod haberet vicinus miſſus in poſſeſſionem, id fructuarius habeat, qui damnum vicino ſarcit.

¶ Eadem erunt, & ſi minimum h damnum detur.

1 ¶ *Plautius*: Si ab eo, quem dominum eſſe negarem, vellem ſub hac exceptione, *ſi dominus non eſſet*, ſatiſdari, ab eo verò, quem dominum eſſe dicerem, purè repromitti: conſtitit non debere me impetrare i, ſed debere me eligere k, à quo velim mihi caueri.

Si non in ſolidum caueatur.

23. *Vlpianus* § lib. 63. ad Edictum. §

IN ſtipulatione damni infecti, quæ ædium nomine interponitur, niſi l in ſolidum fuerit cautum, mittetur in poſſeſſionem m.

De locis publicis vel priuatis. 1. De ſucceſſoribus vniuerſalibus vel particularibus. 2. De vitio ædium, loci operiſue. 3. De operis vitio & damno extrinſecus contingente. 6. Si aliter quàm promiſſo opus fecerit. 7. De furno. 8. Damno vel nulla ope occurri poteſt. 9. De vi tempeſtatis. De vitiorum. 11. De impulſu fluminis. 12. Quando damnum dari videatur. De puteo aperto.

24. *Idem* § lib. 81. ad Edictum. §

FLuminum publicorum communis n eſt vſus, ſicuti viarum publicarum, & littorum.

¶ In his igitur publicè licet cuilibet ædificare, & deſtruere, dum tamen hoc ſine incommodo cuiuſquam fiat. Propter quod operis duntaxat nomine cum ſatiſdatione cauetur o: de vitio loci nihil cauetur: hoc eſt operis quod quis facit. ceterùm ſi ex loci vitio damnum timeatur p, minimè q dicendum eſt damni infecti ſtipulationem interponi oportere: quis enim dubitat, neminem eſſe, à quo ſtipuletur, cum nemine r nihil faciente locus ipſe publicus damnum inferat ſui natura? Ad ea igitur opera ſtipulatio pertinet, quæcunque priuatim fiunt.

¶ Quid ergo, ſi publicè opus fiat? de vitio eius quid facienus? Et planè vel princeps ſ adeundus eſt, vel, ſi in prouincia fiat, præſes prouinciæ. Sed quod dictum eſt, operis vitio, ſic accipiendum eſt etiam ſi proponas, non tantùm tempore, quo opus fit, ſed etiam ſi poſtea contingat. quid enim ſi ideo, quia malè ædificatum erat, corruit?

1 ¶ Adiicitur in hac ſtipulatione & heredum t nomen, vel ſucceſſorum, eorumque ad quos ea res pertinet: ſucceſſores autem non ſolum qui in vniuerſa u bona ſuccedunt, ſed & hi, qui x in rei tantùm dominium ſucceſſerint, his verbis continentur.

2 ¶ Sed vt ne y quid ædium, loci, operiſve vitio damnum factum ſit, ſtipulatio interponitur de eo ſine ſatiſdatione: quæ non ſolum ad totas ædes, ſed etiam ad partem z ædium pertinet. Vitium autem ædium & loci eſſe Labeo ait: quod accidens extrinſecus a infirmiores eas facit. denique nemo dixit, paluſtris loci, vel harenoſi nomine quaſi vitioſi, committi ſtipulationem, quia naturale vitium eſt, & ideo nec b ea ſtipulatio interponitur, neque interpoſita committetur.

3 ¶ Hæc ſtipulatio vtrùm id ſolùm damnum contineat, quod iniuria fit, an verò omne damnum, quod extrinſecus c contingat? Et Labeo quidem ſcribit, de damno dato non poſſe agi, ſi quid fortè terræ motu, aut vi fluminis, aliòve quo caſu fortuito acciderit.

4 ¶ Seruius quoque putat ſi ex ædibus promiſſoris vento tegulæ deiectæ damnum vicino dederint, ita eum teneri, ſi ædificij vitio id acciderit, non ſi violentia ventorum, vel qua alia ratione, quæ vim haberi diuinam d. Labeo & rationem adiicit, quod, ſi hoc non admittatur, iniquum erit. quod enim tam firmum ædificium eſt, vt fluminis, aut maris, aut tempeſtatis, aut ruinæ, incendij, aut terræ motus vim ſuſtinere poſſit?

5 ¶ Idem Seruius putat, ſi controuerſia à aquæ inſulam ſubuerterit, deinde ſtipulatoris ædificia ceciderint, nihil eum ex ſtipulatu conſecuturum: quia id nec operis, nec loci vitio factum eſt.

¶ Si autem aqua vitiet fundamenta, & ſic ædificium ruiſſet, committi ſtipulationem ait. multùm enim intereſſe, quod erat alioquin firmum, vi fluminis lapſum ſit protinus: an verò ante ſit vitiatum, deinde ſic deciderit. & ita Labeo probat. etenim multum e intereſſe, quod ad Aquiliam pertinet, ſtrum quis hominem occidat, an verò factum imbecilliorem.

6 ¶ Quamquam autem ſtipulatio committitur, cum vitio operis damnum factum ſit, tamen ſi opus factum eſt ab eo, quem promiſſor prohibere non potuit, ſtipulatio non committetur.

¶ Planè ſi e prohibere potuit, committetur.

¶ Sed ſi quis promiſſoris nomine fecerit, vel eius pro quo promiſſum eſt, aut alius, qui prohiberi potuerit, ſtipulatio iſta committetur.

7 ¶ Præterea ſi furni e nomine damni infecti fuerit cautum: deinde furnarij f culpa damnum datum fuerit: non venire in hanc ſtipulationem pleriſque videtur.

8 ¶ Caſſius quoque ſcribit, quod contra ea damnum datum eſt, cui g nulla ope occurri poterit, ſtipulationem non tenere.

9 ¶ Item apud Viuianum relatum eſt: ſi ex agro vicini arbores vi tempeſtatis confractæ, in meum agrum deciderint, eóque facto vitibus meis, vel ſegetibus nocent, vel ædificia demoliunt h, ſtipulationem iſtam in qua hæc comprehenduntur, *ſi quid arborum lapſu vitio acciderit*, non eſſe vtilem: quia i non arborum vitio, ſed vi ventorum damnum mihi datum eſt: Planè ſi vetuſtate k arborum hoc fiebat, poſſumus dicere, vitio arborum damnum mihi dari.

10 ¶ Idem ait, ſi damni infecti ædium mearum nomine tibi promiſero, deinde hæ ædes vi tempeſtatis in tua ædificia ceciderint eáque diruerint, nihil ex ea ſtipulatione præſtari, quia nullum damnum vitio mearum ædium tibi contingit: niſi fortè ita l vitioſæ meæ ædes fuerint, vt qualibet vel minima tempeſtate ruerint. Hæc omnia vera ſunt.

11 ¶ Sed & quod Labeo putat, verum eſt, referre m vtrum impulſu fluminis ruit ædificium, an deterius ante factum poſtea ceciderit.

12 ¶ Item uideamus, quando damnum dari videatur. ſtipulatio enim hoc continet, quod vitio ædium, loci, operis damnum ſit. Vt puta in domo mea puteum aperio: quo aperto venæ putei tui præciſæ ſunt, an tenear? Ait Trebatius, non teneri me damni infecti: neque enim exiſtimari n operis mei vitio damnum tibi dari in ea re, in qua iure o meo vſus ſum. ſi tamen tam altè foſſam in meo, vt paries tuus ſtare non poſſit, damni infecti ſtipulatio committetur.

Si luminibus officiatur.

25. *Paulus* § lib. 78. ad Edictum. §

TRebatius ait, etiam eum accipere damnum, cuius ædium luminibus p officiatur.

De eo, qui iure quid in ſuo facit.

26. *Vlpianus* * lib. 81. ad Edictum. *

PRoculus ait, cum quis iure q quid in ſuo faceret, quamuis promiſiſſet damni infecti vicino, non tamen eum teneri ea ſtipulatione. veluti ſi iuxta mea ædificia habeas ædificia, eáque iure r tuo altius tollas, aut ſi in vicino tuo agro cuniculo ſ vel foſſa aquam meam auoces. quamuis enim & hic aquam mihi abducas, & illic luminibus u officias, tamen ex ea ſtipulatione actionem mihi non competere: ſcil. quia non debeat videri is damnum facere, qui x eo veluti

plcis cuius lumini aeque ædibus officitur. Damni ſpecies eſt lumina vicini officere. u l. 24. in fi. ff. eod. l. 8. 21. de aqua pluuia. l. 6. 5. 6. 3. quæ in fraudem credit. l. 3. 5. 2. 7. de libero homine exhib. l. 5. l. 1. 29. 5. de reg. iur. x quæ ſcripſi l. 1. 5. 5. 7. de de incendio. t l. 8. l. 9. C. de ſeruitutib. ſ l. 1. C. de munerib. Cuniculus, foramen ſubterraneum. Feſt. l. 21. l. aqua pluuia l. 3. 5. 6. de vini. r Aquam vicino velim abducere, damnum eſt. u. l. 1. o. C. de ſeruit. & aqua. u l. 9. l. 14. 5. de ſeruitutib. hac. x ſententia hæc mihi perturbata videtur: hanc tamen interim ſic expediendam puto. Quod tuo iure iuxta mea ædificia ſolidè altius quod eadem ſit, tanto vicino tuo agro cuniculo tuo, vel foſſa aquam meam auocas, damnum mihi ex hoc edicto facere non videris, quia iure tuo facis. hoc autem ædificium pertinet ad eos qui damni iure non ſuo faciunt, at altius cùm id ita mihi liceret non ſuſtuliſſe eram id te facere paſſus ſum, i. beneficium id à me eo accepiſti: damnum non facio, quippe damnum is non facit, qui eo iure vti licet, & ſibi commodum bene prohibet. (ita hunc locum lego atque emendo) multaſque interea ſic prohibet. (In eodem damnum quis facit in aliquem locum, quod adhuc ſarcitur vel prohibitus. (In eodem ſuo emendo hunc locum. Eſt verò in hac ſententia vicinus, idem quod autem damnum tibi ſ ante hunc diem, inſtans, quò altius tollo: multùm igitur intereſt, damnum tibi faciam an lucrum: quo me patiente vtebaris antehac) tibi accedunt. Illud te inuito facere non paſſum, ſi hoc paſſus etiam te inuito. Viderint alij aliud interpretari: mihi nunc ſaltem non melius occurrit, ad hunc locum interpretatio vel emendatio.

lucro

a magni pretij.
b hanc negationem Haloander non habet.
c ſumptuum magnarum expenſarum refectionem debet. l. 7. 5. 2. l. 65. ſide uſuf. & quemad.
d adde l. 13. ſi quis eius in poſſ.
e ſ. Prætore, l. 13. 5. 3. 8. eod.
f l. c. niſi conferat, niſi contulerit. Nam & fructuarius proprietario, ſi quid damni infecti præſtiterit, cogitur conferre: vt & vice verſa proprietarius fructuario. Hæc æquitas eſt cuius hoc loco fit mentio.
g Retinere fundi ipſum fructuarius poteſt, interim dum ei conferat proprietarius partem eius, quod ipſe fructuarius damni infecti nomine aduerſario præſtitit.
h Minima interdum curantur à iuriſconſultis.
i Petitio debet eſſe pura non conditionalis, etiam ſi officio iudicis aliquid petatur.
k l. vlt. C. de reb. credit.
l atqui hoc eſſe non poteſt, nec, n. in ſolidum cauere neceſſe eſt, l. 6. 5. 7. l. comm. diuid.
m Cur ita, v. l. 17. 5. iud. ſolui.
n l. 4. in fin. 5. de rer. diuiſ. l. 3. 1. ne quid in loco publ.
o l. 15. 5. 3. eo.
p tantum ſc.
q d. l. 15. 5. 10. ſup. eod.
r Negationes duæ interdum negant magis, non affirmant, vt ait in illo loco Lucilij. Nihil neminem habere. ſic Cato, iampridem ſunt ciues quos non miſeret neminis: adde quæ ſcripſi ad l. 82. 5. de verb. obl. l. 257. 5. de verb. ſig. Cuiac. 20. obſ. 26.
ſ adde l. 2. 5. 16. 5. ne quid in loco publ.
t l. 17. 5. 3. 5. eod.
u l. 9. 5. 12. ſup. de hered. inſt.
x l. 14. 5. 5. vers. quidem, 5. quod vi aut clam.
y ne id operis, loci, ædiumve vitio damnum, &c. Hal.
z extrinſecus viſum accidere dicitur, quod non eſt naturale, vt mox ex ſequentibus apparet.
a i. caſu.
b l. 43. 5. eo.

a v. l. 25. 5. 6. ſup. locati. Fortuitos caſus nullus humanum conſilium præuidere poteſt. Hæc vis, quam diuinam ſiue celeſtem interdum naturalem vt tranſitorius ... humanam (veluti latronum) beſtialem, (vt graſſationes, prædonum) ... vitalem.
b l. impetu, Accurſius, vi fluminis ... aut maioris vi erat.
c ſed ... nihil intereſt ... ſit ... quæritur ... tenetur, lege Aquilia tenetur. l. 7. 5. 1. ad l. Aquil.
d v. l. 169. 5. de reg. iur.
e l. 27. 5. 15. 5. ad l. Aquil.
f Furnarius qui ſeſe ... l. 1. 5. ...
g ... paſſus, amplius ... ſed ... vtramque ... dicere, ſi ... vel ... dicere ... mihi ...
h ... ſolet ...
i ... non ... vt ... ſi ... poteſt ...
k Vetuſtas in arboribus vitium eſt.
l Vitioſæ ſunt ædes, quæ facilè poſſunt labi vel decidere.
m effectu, n. tribuitur ei exitus quæ neceſſarius ſequitur, & eis nihil non poteſt.
n de hac præſcriptione, vid. l. 7. ... n. 23.
o Licet cuique in proprio ædificare ſuam ad vtilitatem licet per eadem commoditatem alterius ... ſuperius v. l. 26. inf. eod.
p Damnum eſt luminibus vicini officere, ... quæ in fraudem creditorum ...

Universidad Rey Juan Carlos

lucro, quia adhuc utebatur, prohiberetur, multumque a intereſſe b utrum damnum quis faciat, an lucro, quod adhuc faciebat, uti prohibeatur. mihi videtur vera eſſe Proculi ſententia.

De pluribus dominis.

27. *Paulus* libro 78. ad Edictum.

PLures c earundem ædium domini, ſinguli ſtipulari debent ſine adiectione partis d, quia de ſuo quiſque damno ſtipulatur. quinimo pars e adiecta partis partem faciet. Contra ſi plures domini ſint vitioſarum ædium, pro ſua f quiſque parte promittere debet: ne ſinguli inſolidum obligentur.

Quid veniat in hanc ſtipulationem.

28. *Ulpianus* libro 81. ad Edictum.

IN hac ſtipulatione venit, quanti g ea res erit. Et ideo Caſſius ſcribit, eum qui damni infecti ſtipulatus eſt, ſi propter metum ruinæ ea ædificia, quorum nomine ſibi cauit, fulſit, impenſas eius rei ex ſtipulatu conſequi poſſe. Idemque iuris eſſe, cum propter vitium communis parietis qui cauit ſibi damni infecti, onerum eorum releuandorum gratia, quæ in parietem incumbunt, ædificia ſua fulſit.

¶ In eadem cauſa eſt detrimentum quoque propter emigrationem h inquilinorum, quod ex iuſto metu factum eſt.

¶ Ariſto autem non malè adiicit, ſicuti hic exigit Caſſius, ut iuſtus metus migrandi cauſam præbuerit, ita in eius perſonam, qui fulſit, eundem Caſſium dicere debuiſſe, ſi iuſto metu ruinæ fulcire coactus eſt.

29. *Gaius* lib. 28. ad Edictum Prouinciale.

SEd & ſi conducere hoſpitium nemo velit propter vitium ædium, idem erit dicendum.

De ſeruitute.

30. *Ulpianus* lib. 81. ad Edictum.

DAmni infecti ſtipulatio pertinet, etiam ſi quid eius operis, quod in fundo meo aquæ ducendæ cauſa, vitio damnum mihi contigerit, ſolet enim opus in alieno fieri, cum i iure ſeruitutis, quam quis habet alieno agro impoſitam, opus in alieno faciat.

1 ¶ Utrum autem de hoc opere promittere, an ſatiſdare debeat videamus k. Mouet, quod in alieno facit: qui l autem de alieno cauet, ſatiſdare debet, niſi de ſuo repromittere.

¶ Unde Labeo putabat, eum, qui modulorum m aut riui faciendi cauſa opus faceret, etiam ſatiſdare debere: quia & in alieno ſolo faceret: ſed cum de opere quod facit, exigatur ſtipulatio, conſequens erit dicere, ſufficere repromiſſionem. quodammodo enim de re ſua cauet.

2 ¶ Quod dictum eſt aquæ ducendæ cauſa, exempli o gratia ſcriptum eſt. ceterum ad omnia opera ſtipulatio accommodabitur.

De his qui vias publicas muniunt. Si controuerſia ſit, dominus ſit, an non, à quo cautio exigitur.

31. *Paulus* lib. 78. ad Edictum.

QVi vias publicas muniunt, ſine damno p vicinorum id facere debent.

1 ¶ Si controuerſia ſit, dominus ſit necne, is à quo cautio exigitur, ſub exceptione ſatiſdare iubetur q.

De ædibus communibus. 1. Si alia actione damnum ſarciri poſſit.

32. *Gaius* lib. 28. ad Edictum Prouinciale.

SI r ædibus meis proximæ ſint ædes meæ f & tuæ: quæritur, an, ſi hæ vitium mihi faciant, cauere mihi debeas pro damno proprium mearum ædium: ſcil. pro qua parte dominus exiſtis. & hoc plerique placet. ſed mouet me, quod ipſe meas t ædes reficere poſſim, & impenſas pro ſocio, aut communi diuidundo iudicio, pro parte conſequi. nam & ſi unas ædes communes tecum habui, eæque vitium faciant, & circa refectionem earum ceſſare videaris, noſtri præceptores negant u, cauere te debere, quia ipſe reficere poſſim, recepturus pro parte, quod impenderim, iudicio ſocietatis aut communi diuidundo. Ideo & interpoſitam cautionem nihil utilem futuram: quia alia ratione damnum mihi poſſet ſarciri. & eſt planè noſtrorum præceptorum hæc ſententia, ut credamus, x inutilem x eſſe damni infecti ſtipulationem, quo caſu damnum alia y actione ſarciri poſſit. quod & in ſuperiore caſu intelligendum eſt.

De inquilino.

33. *Ulpianus* lib. 42. ad Sabinum.

INquilino z non datur damni infecti actio: quia poſſit ex conducto agere, ſi a dominus eum migrare prohiberet.

34. *Paulus* libro 10. ad Sabinum.

VTique ſi pro præterita penſione ſatiſfacere paratus fuit. alioquin iuſta retentio b pignoris domino fieri videretur. Sed etſi quaſi pignora c retinuerit, & ea interierint ruina vicinarum ædium: poteſt dici etiam pigneratitia actione locatorem teneri, ſi potuerat e eas res in locum tutiorem d transferre.

De pariete communi demoliendo.

35. *Ulpianus* libro 42. ad Sabinum.

IN parietis communis demolitione ea e quæri oportere, ſi ſatis aptus fuerit oneribus ferendis, an non fuerit aptus f.

36. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

SEd ita idoneum eſſe plerique dixerunt, ut utrarumque ædium onera g, quæ modò iure imponantur, communis paries ſuſtinere poſſit.

37. *Ulpianus* libro 42. ad Sabinum.

NAm ſi non fuit, utique demoliri eum oportuit h. nec debet, ſi i quid damni ex hac cauſa attigit, is qui demolitus eſt, teneri, niſi ſumptuoſè k aut parum bonus nouus paries ſit reſtitutus.

¶ Quod ſi fuerit idoneus paries, qui demolitus eſt: in actionem damni infecti venit id quanti intereſſuit l actoris, eum parietem ſtare, meritoque ſi non debuit demoliri, reſtituere m eum debet propria ſumptu.

¶ Sed & ſi quis reditus n ob demolitionem amiſſus eſt, conſequenter reſtitui eum Sabinus voluit.

¶ Si forte habitatores migrauerunt, aut non tam commodè habitare poſſunt, imputari id ædificatori poteſt.

De tempore & venditore. 1. In aliam partem poſſeſſionem mittitur. 2. De æſtimatione noui parietis.

38. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

EMptor ædium ante traditam ſibi poſſeſſionem ideo inutiliter ſtipulatur, quia venditor omnem diligentiam ei præſtare debet. tunc o certè utiliter ſtipulatur, cum omnis culpa à venditore aberit. veluti ſi precario emptori in his ædib. eſſe permiſit, cuſtodiamque ei aſſuturus tradidit.

1 ¶ Si agri p nomine non caueatur: in eam partem agri mittendum eſt, ex q qua periculum timeatur. cuius rei ratio hæc eſt: quod in ædificiis partes quoque reliquæ à vitioſa parte traherentur: at in agris non idem eſt. ſed dicendum eſt, ut in domibus quoque maioribus interdum cauſa cognita prætor ſtatuere debeat, in cuius partis poſſeſſionem is cui non caueatur, mitti debeat.

2 ¶ Deducto r veteris parietis pretio, ſi quid amplius ſit, æſtimari f debet. & ſi quid ex veteri in nouum coniectum ſit, deduci t ex æſtimatione oportet.

De pariete communi. 1. Si domus in controuerſia ſit. 2. De ſuperficie & ſolo. 3. De procuratore. 4. De æſtimatione.

39. *Pomponius* lib. 21. ad Sabinum.

INter quos paries communis eſt u ædificiorum nomine, quæ quiſque propria habet, ſtipulari damni infecti ſolet. ſed x tunc ea cautio neceſſaria eſt, cum aut alter x ſolus ædificat, & vitium ex opere futurum eſt, aut alter pretioſiora ædificia habet, & plus damni ſenſurus ſit decidente pariete. alioquin, ſi æquale y periculum eſt, quantum quis vicino præſtat, tantum ab eo conſequitur.

1 ¶ Si domus in controuerſia ſit, dicendum eſt, damni infecti onus poſſeſſoris eſſe, cum id, quod præſtiterit, imputare domino prædij poſſit. quod ſi non caueat, poſſeſſionem ad petitorem: qui cauere damni infecti ſibi velit, transferant. nam iniquum eſt ſtipulatorem compelli, relicto prædio, ex quo damnum vereatur, dominum quærere.

2 ¶ Damni infecti ſtipulatio latius patet. & ideo & ei qui ſuperficiariam z inſulam habet, utilis eſt ea ſtipulatio ſi quid in ſuperficie damnum datum fuerit. & nihilominus & ſoli domino utilis eſt, ſi ſolo damnum datum fuerit, ut tota ſuperficies tolleretur: ... dabitur enim dominus ſoli in penſione percipienda.

3 ¶ Alieno à nomine ſtipulari ita licet, ut quod damnum domino datum ſit, comprehendatur. cauere autem debebit is, qui ſtipulabitur, dominum ratam c rem habiturum. exceptio quoque d procuratoria ſtipulationi inſerenda erit, ſicuti in ſtipulatione legatorum. quod ſi ei non cauebitur, mittendus eſt in poſſeſſionem procurator omnimodo, ut ei exceptio procura-

a non eſt eadem ratio damnum ſarcire, & lucrum efficere. vide hic Accurſ.
b Differentia eſt inter damnum emergens, & lucrum ceſſans. Semper tamen facilius permittitur lucri impedimentum, quam damni datio. Bald.
c l. 5. §. 1. ſup. eo.
d partis appellatione, ſignificatur dimidia, l. 164. §. 1. de verb. ſignif.
e Partis nomine quandoque dimidia, quandoque dimidiæ dimidia ſignificatur.
f l. 40. §. 1. l. 42. §. eod. l. 2. §. 2. inf. de præt. ſtipul.
g l. 37. inf. eod.
h adde l. 27. in f. ſup. locati, v. Cuia. 8. ad Afric. fol. 130. in fi.
i Seruitutem habens poteſt in fundo ſeruiente ea facere quæ ad ſeruitutem continent ſine præiudicio domini, l. 9. ſup. de ſeruit.
k Pro opere quod iure ſeruitutis facio, caueo non ſatiſdo. Bald.
l Satiſdandi & repromittendi differentia. ſatiſdamus de alieno opere: repromittimus de noſtro.
m l. 1. §. 6. in f. de ſtipul. præt.
n Alij legunt modiolos: quorum alios erogatorios, alios acceptorios fuiſſe notant, ex Vitruuio & Frontino, libro de aquæductibus: at hic moduli, videntur formæ aquarum aut tubuli.
o Similium idem eſt iudicium: Exempli cauſa quod dicitur, ad omne ſimile porrigitur. Bald.
p l. 15. §. 18. l. 24. ſup. eod.
q Timenti damnum cauere debet. l. 19. in fin. ſup. eodem.
r An ſocius ſocio de damno cauere compellitur? vide apud Antonium Fabrum 2. Coniect. 9.
f i. communes.
t hinc colligere poſſumus, Neminem eſſe quod communi cum alio habeo. v. Paulum 5. ſent. 10. §. 2.
u Qui communes ædes habent, inter ſe non repromittunt l. 43. §. 1. inf. eod.
x hac eſt, non neceſſariam. Anton. Fab. ibid. Monetur autem quod hic quæſtio non ſit, An ſocius ſocio de damno infecto cauere poſſit, ſed an cauere debeat. Reſpondet vero Iuriſconſultus inutilem eſſe ſtipulationem, id eſt, caueri non debere, quia ſocio alia actione, & remedio ciuili poſſe conſultum eſſe. Fruſtra autem is qui ciuile remedium habet, honorarium deſiderat, l. 1. ſup. de Publ. quod & apertius declarat l. 39. infra, ubi dixi. y l. 18. §. 9. in fin. ſup. eo. z l. 13. §. 6. ſup. eo. a adde l. 27. in f. §. 1. loc.

a l. 9. ſup. loc. cond. ſup. de pign.
b v. l. 6. l. in quib. cauſis pign.
c ad id igitur tenentur, ut in eo eſt in culpa l. 5. l. 9. C. de pign. l. 3. C. de pact.
d Pignora accepta creditor tenetur in tutiſſimo loco deponere, facit l. 27. in fin. ſup. de admin. tut. l. 9. C. de pign. act.
e adde l. 3. l. 4. l. 31. l. 37. l. 39. l. 42. eod.
f alias nulli vicino parietem communem demoliri permittitur, quia non ſolus dominus eſt. l. 7. ſup. de ſeruitutibus urban. & vitioſo communi actio, communi diuidundo, vel interdictum uti poſſidetis. l. 12. C. communi. diuid.
g v. l. 13. l. 19. C. de ſeruit. v. hac.
h Paries non idoneus à vicino poteſt deiici.
i Cicero in Topic. in loco ab æſtimatione.
k Qui ſumptuoſum aut parum idoneum communem parietem ædificat, ſibi vicinum non obligat, vicino obligatur.
l l. 12. ſup. eo.
m Qui demolitus eſt idoneum parietem, ſuo ſumptu eum reficere debet.
n Ob demolitionem parietis communis interdum ædium domus amittitur.
o l. 18. §. 7. l. eod.
p Agri & fundi nomine etiam caueri. l. 24. §. 9. l. eo. l. 19. ſup. de rei vind.
q l. 15. §. 11. 5. eod.
r l. 39. in f. §. eod.
f adde l. 1. ſup. communi diuid.
t v. Paul. 5. ſent. 10. §. 1.
u Damni infecti ſtipulatio duobus ædibus neceſſaria eſt inter ſocios ... non eſſe, utitur tamen interdum ... l. 32. in f. ... l. damni 43. §. cum pariete inf. eod.
x Damni infecti ſtipulatio inter ſocios neceſſaria eſt, cum unus ex ſociis ædificat, alter non ædificat, eo enim qui ædificat opere damnum timetur. Nam ſi uterque ædificat, ... hanc ſtipulationem conſtare ... l. 43. §. 1. eo. Cur hoc caſu ſtipulatio neceſſaria eſt? quia in iudicio communi diuidundo, aut pro ſocio damnum factum ſarciri non poteſt, cum utrumque iudicium non aliter locum habeat, quam ſi de re communi agatur, quod hic non euenit. Ponimus enim facti proprias ædes ex communium ruina damnum paſſas fuiſſe. Et vere ita eſt, cum dicimus damni infecti ſtipulationem neceſſariam eſſe, cum illius qui ſibi timet, indemnitati alia actione conſultum eſſe non poteſt, l. 32. ſup. eod.
y Paritas damni compenſationem inducit. z adde l. 46. §. 1. C. de pro. bonis.
a l. 13. §. 8. l. 18. §. 14. ſup. eo.
b l. 13. §. 13. l. 18. in f. l. eo. ... c Per cautionem rati perſona legitimatur, poſt cuius ſatiſdationem nulla exceptio procuratoria opponitur. Bald. d de qua v. l. 29. §. 4. Romanis.

Universidad Rey Juan Carlos

toria non noceat. 4 ¶ In æſtimando nouo pariete ratio *a* haberi debet eius impenſæ, quæ modum probabilem *b* non excedet in vetere eius cultu: non quæ luxum adgrauet.

1. De pariete communi. 2. De pluribus aſtantibus. 3. vel vitio. 4. De pluribus in poſſeſſionem mittendis.

40. *Vlpianus* lib. 43. ad Edictum.

Ex damni infecti ſtipulatione non oportet infinitam *c*, vel immoderatam æſtimationem fieri, vtputa ob tectoria, & ob picturas. licet enim in hæc magna erogatio facta eſt, attamen ex damni infecti ſtipulatione moderatam æſtimationem faciendam: quia *d* honeſtus modus ſeruandus eſt, non immoderata *e* cuiuſque luxuria ſubſequenda.

1 ¶ Quotiens communis *f* parietis vitio quid accidit, ſocius ſocio nihil præſtare debet: cum communis rei vitio contigerit.

¶ Quod ſi quia alter eum preſſerat, vel onerauerat, idcirco damnum contigit, conſequens eſt dicere, detrimentum hoc, quod beneficio *g* eius contingit, ipſum ſarcire debere.

¶ Quod ſi æqualiter vtriuſque oneribus preſſus decidit, rectiſſimè Sabinus ſcripſit, [parietem *h*] vtrumque cauſam eſſe.

¶ Sed ſi alter plures, vel pretioſiores res amiſerit: melius eſt dicere, quia *i* ambo onera impoſuerant, neutri aduerſus alterum competere actionem.

2 ¶ Quotiens ex damni infecti plures *k* agunt, quia in eadem re damnum paſſi ſunt, id eſt in ædibus, non debet vniuſquiſque eorum in ſolidum agere, ſed in partem experiri. neque enim damnum, quod *l* pluribus datum eſt, *m* cuique in ſolidum *n* datum eſt. *l* ſed in partem datum eſſe videtur, & ideo vnicuique in partem competere actionem Iulianus ſcripſit.

3 ¶ Item ſi plurium *o* ſint ædes, quæ damnoſæ imminent, vtrum aduerſus vnumquemque dominorum in ſolidum competit, an in partem? Et ſcripſit Iulianus, quod & Sabinus probat, pro dominicis partibus conueniri eos oportere.

4 ¶ Si plures domini ſint ædium, qui damni infecti ſibi proſpicere volunt, nec quiſquam eis damni infecti caueat: mittendi omnes *p* in poſſeſſionem erunt; & quidem æqualibus *q* partibus, quamuis diuerſas portiones dominij habuerint. & ita Pomponius ſcribit.

De re communi reficiendo.

41. *Pomponius* libro 21. ad Sabinum.

In reficiendo communi pariete, ei potius facultas ædificandi præſtatur, qui *r* magis idoneè reficere parietem velit.

¶ Idemque dicendum, & ſi de eodem itinere, riuóve reficiendo inter duos, vel plures quæratur.

De ſeruo communi.

42. *Iulianus* libro 58. Digeſtorum.

Si ſeruus communis damni infecti ſtipulatus fuiſſet, perinde *s* habetur ac ſi ipſi domini ſua voce pro partibus ſtipularentur.

De vento, aut alia vi extrinſecus admota. 1. De pariete communi.

43. *Alfenus Varus* libro 2. Digeſtorum.

Damni infecti quidam vicino repromiſerat *t*. ex eius ædificio tegulæ, vento deiectæ ceciderant in vicini tegulas, eáſque fregerant. quæſitum eſt, an aliquid præſtari oporteret? Reſpondit, ſi vitio ædificij, & infirmitate factum eſſet, debere præſtari: ſed ſi tanta vis venti fuiſſet, vt quamuis firma ædificia conuelleret, non debere: & quod in ſtipulatione *v* eſt, *ſiue quid ibi ruet*, non videri ſibi ruere, quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinſecus admota caderet: ſed quod ipſum per ſe concideret.

1 ¶ Cùm parietem *x* communem ædificare quis cum vicino vellet, priuſquam veterem demoliret, damni infecti vicino repromiſit *y*, adeóque reſtipulatus *z* eſt. poſteaquam paries ſublatus eſſet, habitatores ex vicinis cœnaculis emigraſſent *a*, vicinus ab eo mercedem, quam habitatores non redderent, petere vult. quæſitum eſt, an rectè petet? Reſpondit: non *b* oportuiſſe eos, cùm communem parietem ædificarent, inter ſe repromittere: neque vllo modo alterum ab altero cogi potuiſſe: ſed ſi maximè repromiſiſſent, tamen non oportuiſſe ampliùs, quàm partis dimidiæ: quo ampliùs ne ex ea re quidem quiſquam, cùm parietem communem ædificaret, repromittere deberet: ſed *c* quoniam tamen totum repromiſiſſent, omne quod detrimenti ex mercede vicinus feciſſet, præſtaturum *c*.

2 ¶ Idem conſulebat poſſéne, quod ob eam rem dediſſet, rurſus repetere: quoniam reſtipulatus eſſet à vicino, ſi quid ob eam rem quod ibi ædificatum eſſet, ſibi damnum datum eſſet, id reddi: cum & ipſam hanc pecuniam quam daret propter illud opus perderet? Reſpondit, non poſſe: propterea quia non operis vitio *d* ſed ex ſtipulatione id amitteret.

Si ædes corruerunt, priuſquam prætor adiretur: vel in poſſeſſionem ire ſit iuſſus vicinus. 1. De pignore.

44. *Africanus* lib. 9. *e* Quæſtionum.

Cum poſtulaſſem, *vt mihi damni infecti promitteres*, ſi noluiſſes, & priuſquam prætor adiretur, ædes tuæ corruerunt, & damnum mihi dederunt, potius eſſe ait, vt nihil noui prætor conſtituere debeat, & mea culpa damnum ſim paſſus, qui tardius experiri cœperim. at ſi cum prætor, vt *a* promitteres, decreuiſſet, & te non promittente, ire me in poſſeſſionem iuſsiſſet, & priuſquam eo veniſſem, corruerunt: perinde omnia ſeruanda eſſe exiſtimauit, atque ſi poſteaquam in poſſeſſionem veniſſem, damnum datum eſſet.

1 ¶ Damni infecti nomine in poſſeſſionem miſſus *b*, poſſidendo dominium cepit *c*, deinde creditor eas ædes *d* pignori ſibi obligatas perſequi vult. non ſine ratione dicetur, niſi impenſas *e* quas in refectionem *e* fecerim, mihi præſtare ſit paratus, inhibendam aduerſus me perſecutionem. Cur ergo non *f* emptori quoque id *g* tribuendum eſt, ſi fortè quis inſulam pignoratam emerit *h*, non rectè hæc inter ſe comparabantur, quando is, qui emit ſua voluntate negotium gerat. Ideóque diligentius à venditore ſibi cauere *i* poſſit, & debeat. quod non æquè & de eo, cui damni infecti non promittatur, dici poteſt.

De opere deſtruendo.

45. *Scæuola* lib. 12. Quæſtionum.

[A quo fundus peteretur: ſi rem noſtit.] †

Ædificatum habes: ago, *tibi ius non eſſe habere*, non defendis: ad me *k* † poſſeſſio transferenda *l* eſt. *i*, non quidem vt protinus deſtruatur opus: (iniquum enim eſt, demolitionem protinus fieri) ſed vt id fiat, niſi *m* intra certum tempus egeris, ius tibi eſſe ædificatum habere.

De domo diruta extruenda. 1. De domo ſumptu publico extructa.

46. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

Ad curatoris *n* reipublicæ officium ſpectat, vt dirutæ domus à dominis extruantur.

1 ¶ Domum *o* ſumptu publico extructam *p*, ſi dominus ad tempus pecuniam impenſam cum vſuris reſtituere noluerit, iure eam reſpublica diſtrahit.

De eo quod ex vnis ædibus in alterum vſum conuerſum eſt.

47. *Neratius* libro 6. Membranarum.

Quod conciſe *r* dominum *ſ* ædium dominus ex aliis ædibus in aliarum vſum conuertit, non ſolum ſi contignatio, quia id ſuſtinebitur *t* oneret ex parte earum ædium, in quarum vſum conuerſum erit, earum fiet: ſed etiam ſi tranſuerſa contignatio tota in aliarum ædium parietibus ſedebit *t*.

¶ Sed & Labeo in libris poſteriorum ſcribit: binarum ædium dominum vtriſque porticum ſuperpoſuiſſe, iſque cum aditu ex alteris ædibus dato, alteras ædes, ſeruitute oneris porticus ſeruandæ impoſita vendidiſſe: totam porticum earum *x* ædium eſſe, quas retinuiſſet, cum per longitudinem vtriuſque domus extenſa eſſet tranſuerſæ contignationi quæ ab vtraque parte parietibus domus, quæ veniſſet, ſuſtineretur. Nec tamen conſequens eſt, vt ſuperior pars ædificij, quæ nulli coniuncta ſit, neque aditum *x* aliunde habeat, alterius ſit, quàm cuius eſt id, cui ſuperpoſita eſt.

De demolitione domus.

48. *Marcianus* libro ſingulari de Delatoribus.

Si *y* quis ad demoliendum negotiandi *z* cauſa vendidiſſe domum, partémve domus, fuerit conuictus, vt emptor & venditor ſinguli pretium, quo domus diſtracta eſt præſtent, conſtitutum eſt.

¶ Ad opus autem publicum *a* ſi transferat marmora, vel columnas, licito iure facit.

DE *b* AQVA ET *c* AQVÆ PLVVIÆ *d* ARCENDÆ *e*.

TIT. III.

De aqua pluuia arcenda. De cauſa & effectu actionis. Definitio aquæ pluuiæ. Si aqua pluuia per ſe noceat, vel mixta cum alia. 1. De opere ex quo damnum timetur. Si naturaliter aqua noceat. 2. De paludo. De eo quod arandi factum eſt. 4. De foſſa. 5. De ſulcis. 6. De ſalicibus. 7. De eo quod fructuum percipiendorum. 8. Vel agri colendi cauſa fit. 9. De ſulcis. 10. Si aqua naturaliter decurrat aut opere facto. 11. Si quis aquam pluuiam in ſuo retinuerit, vel ſuperficialem ex vicini fundo in ſuum deriuet.

Margin notes:

a adde l. 37. l. 38. in fin. ſup. eod.
b Quidquid eſt vltra modum, adgrauat.
c l. 13. in fin. ſup. de ſerui. vrban.
d adde l. 37. l. 32. in fin. ſup. eod.
e Luxuria, magna erogatio. vt l. 1. & pen. 3. de ædilitio, & Aut. Ang. 4. Nouembr 21. adde l. 15. §. de curatore furioſi & aliis.
f vt l. 3. eod.
g vitio eius.
h pariatem, id eſt parem redditam.
i Maioris & ſocialis damni ratio non habetur, vbi culpa damni alteri potest imputari, Bald.
k l. 27. ſup. eod.
l Impoſſibile eſt vt plures damnum capiant in ſolidum, Bald.
m vt l. 5. §. 1. ſ. eo.
n l. 15. §. 15. ſ. eo.
o Ex primo decreto ſit miſſio in partes æquales, d. l. 15. §. 18. ex ſecundo decreto pro dominiis, Bald.
p Is qui magis idoneus eſt, præfertur in reædificatione, vt hic. in accuſatione l. 16. l. de accuſ. vt. Accurſ.
q Vox ſerui, vox domini. §. 4. in fin. Inſtit. de inutilibus ſtip. excipe l. 2. & l. 38. l. de ſtipul. ſeruor.
r generaliter.
s l. 24. §. 4. ſup. eo. de regula adde l. 5. §. 1. ſuprà ad l. Aquil.
t Stipulatio verbis generalibus concepta nihil præter naturam contractus ipſius continet, ideóque ex contractu ſuper quo interponitur interpretanda eſt.
v vt l. 35. l. 39. ſup. eodem.
x adde l. 32. ſ. eo.
y Reſtipulari eſt contra ſtipulari. dixi ad Ciceronem Orationem pro Roſcio Comœdo.
z l. 37. in fin. ſuprà eodem.
a l. 32. ſup. eod.
b Promiſſiones ſpontaneæ ex certa ſcientia interpoſitæ, ſicum ſuo iure vſuram reſtitutum: & vtiles ſunt, licet inſolitæ ſint. l. 4. in fin. ſup. ſi quis cautionib.
c Damnum quod quis ex ſua contractu ſentit ſibi imputare debet non alteri.
d l. 24. in fin. l. 30. ſup. eod.
e vide Cuiac. 9. ad Afric. fol. 119.
f pro tribunali. Huiuſmodi poſtulatio in ſtar actionis habet, ideóque actio dicitur, l. 35. ſup. eo. l. 3. §. 2. l. 21. §. 3. ſup. prox. & l. Gratia & ſocid.

a ſequitur decretum ſuperius.
a A Prætore interponuntur tria decreta: Primum, cauendi, ſecundum, cuſtodiæ, tertium, poſſeſſionis.
b ſub. & poſſidere iuſſus. Nam non ſequitur poſſidendo dominium cepi.
c l. 15. §. 16. ſ. eo.
d l. 15. §. 31. ſup. eodem.
e ſcilicet in extraditionem, l. 29. §. 2. ſup. de pignorib.
f adde l. 29. §. 2. ſ. de pignorib.
g vt conuentio hypothecaria ſit ducta impenſa.
h ſub. & in ea ſumptus fecerit, vt ſuprà, ſecus ſi nouum ædificium, l. 29. §. 2. ſuprà de pignorib.
i hæc verba ſunt ſuperuacua.
k l. 16. ſup. ſ. ſeruitut.
l vide quæ notaui l. 15. §. 1. in prin.
m in ædificatione: ſecus ſi creditor, & præuenit inſtituere actionem.
n Tempus circum agendi litigatori datur, vt proſpicere inde poſſit.
o Curator reipublicæ, idem prouocator reipublicæ dicitur.
p adde l. 3. §. 2. de inſtitoria actione.
r Duæ quæ appellantur l. 36. l. vlt. ſuprà de ſer. vrban.
ſ in agro eſt.
t Cùm ius alicui publicum & loca publica, vt l. 1. §. 1. vnde vi ad leg. l. 7. l. de adificationibus, ſecus causa agi publica.
x aedibus, §. ſuprà.
y Senatusc. l. 52. adde l. 7. 3. de officio præſid.
z negotium à demolienda.
a Si priuatus deinde facere non reſtituit, propter reipublicæ ſumptum.
b adde l. 3. §. 10. ſup. pro ſocio, l. 1. C. de quibus cauſ. & l. vlt. cod. de ædificiis.
c de concluſ. l. 1. §. 19. vnde vi, ſuprà iuſſu ſuo.
d concluſ. binarum, Bal.
e iuſſit, inutile.

impoſita erit. *u* Concluſæ & porticus cedit illis ex quibus tantum habeat aditus.

z l. 91. in fin. ſup. de legatis tertio.
y Syn. Baſil. 19. Tit. 1. ex lib. 58. Tit. 10. cap. 70.
z l. 52. ſuprà de contr. empt. l. 42. prudentiam. §. 1. ſuprà de legatis 1. l. 2. l. 7. Cod. de ædific. priuat. à l. 41.
b περὶ τῶν ἐκ ὄμβρων ὑδάτων ἀπὸ τῶν κατασχέσεων 50. Eclog. 53.
c agris noxia, nam ſi ædificio vel oppido nocebit, alia actione venditur. vt l. 1. §. 17. 3. eodem.
d Pluuia aqua, cœleſtis & ſonialis. l. 1. 3. eodem.
e actione ſcilicet, vt eam vicinus noceat. id eſt auertat. l. 2. §. 9. 3. eodem. Hæc autem actio ex legibus 12. tabularum originem habet: pertinet ad eam damnum etiam infectum, l. 1. cuius formulam vide in l. 14. 3. eod. Hanc actionem exercitam eſt actio in Africa, vt Aggenus ſcribit lib. 2. cum enim ſit regio calidiſſima, nihil magis in querela eſt, quam ſi quis inhibuerit aquam pluuiam in agrum vicini influere. vide Cuiac. hic.

Universidad Rey Juan Carlos

12. vel in ſuo fodiens vicini fontem auertat. 13. De ſuperiore & inferiore. 14. Si ipſius loci natura nocet. 15. Si aqua naturaliter nocet, vel opere facto. De aqua pluuia vel quæ imbre creſcit. De opere agri colendi cauſa facto. 17. De agro, ædificio, oppido. 18. De loco ex quo aqua oritur. 19. Si ex ædificio vrbano vel ruſtico id noceat. 20. De opere ex quo ſit quominus aqua profluat. 22. De opere ſublato. 23. De aggeribus vel foſſis. De lege agrorum & vetuſtate.

Vlpianus lib. 43. ad Edictum.

SI cui aqua pluuia damnum dabit, actione aquæ pluuiæ arcendæ auertetur aqua.

¶ Aquam b pluuiam dicimus, quæ de cœlo cadit, atque imbre excreſcit, ſiue per ſe hæc aqua cœleſtis noceat, vt Tubero ait, ſiue cum alia mixta ſit.

1 ¶ Hæc autem actio locum habet in damno nondum facto, opere tamen iam facto, h. e. de eo opere, ex quo damnum timetur: totienſque locum habet, quotiens manufacto opere agro aqua nocitura eſt. id eſt, cùm quis manufecerit, quo aliter flueret, quam natura ſoleret ſi fortè immittendo eam aut maiorem fecerit, aut citatiorem d aut vehementiorem: aut ſi comprimendo redundare effecit. quòd ſi naturâ aqua noceret, ea actione non continetur.

2 ¶ Neratius ſcribit, Opus, quod quis fecit, vt aquam excluderet, quæ e exundante palude in agrum eius confluere ſolet, ſi ea palus aqua pluuia ampliatur f, eaque aqua repulſa eo opere agris vicini noceat, aquæ pluuiæ actione cogetur tollere.

3 ¶ De eo opere, quod agri colendi cauſa aratro factum ſit, Quintus Mucius ait, non competere hanc actionem. Trebatius autem, non g quod agri, ſed quod frumenti dumtaxat quærendi cauſa aratro factum ſit, ſolum excepit.

4 ¶ Sed & foſſas agrorum ſiccandorum cauſa factas, Mucius ait fundi colendi cauſa fieri h. non tamen i oportere k corriuandæ aquæ cauſa fieri. * Sic enim debere quem meliorem agrum ſuum facere, ne l vicini deteriorem faciat.

5 ¶ Sed & ſi quis arare & ſerere poſſit etiam ſine ſulcis aquariis k teneri eum, ſi quid ex his, licèt agri colendi cauſa, videatur feciſſe. quòd ſi aliter ſerere non poſſit, niſi ſulcos aquarios fecerit, non teneri. Ofilius autem ait, ſulcos agri colendi cauſa directos ita, vt in vnam pergant partem, ius eſſe facere.

6 ¶ Sed apud Seruij auctores l relatum eſt, ſi quis ſalicta poſuerit, & ob hoc aqua reſtagnaret m, aquæ pluuiæ arcendæ agi poſſe, ſi ea aqua vicino noceret.

7 ¶ Labeo etiam ſcribit ea, quæcunque frugum n fructuúmque recipiendorum cauſa fiunt, extra hanc eſſe cauſam, neque referre, quorum fructuum percipiendorum cauſa id opus fiat.

8 ¶ Item Sabinus, Caſſius opus manufactum in hanc actionem venire aiunt. niſi o ſi quid agri colendi cauſa fiat.

9 ¶ Sulcos tamen aquarios p qui ἐλικες q appellantur, ſi quis faciat, aquæ pluuiæ actione eum teneri ait.

10 ¶ Iidem aiunt, ſi aqua naturaliter r decurrat, aquæ pluuiæ arcendæ actionem ceſſare. quòd ſi opere facto aqua aut in ſuperiorem partem repellitur, aut in inferiorem deriuatur, aquæ pluuiæ arcendæ actionem competere.

11 ¶ Iidem aiunt, aquam pluuiam in ſuo retinere, vel ſuperficientem f ex vicini t in ſuum deriuare, dum opus in alieno non fiat, omnibus ius eſſe. * prodeſſe enim ſibi vnuſquiſque dum alii non nocet, non prohibetur. nec quiſquam hoc nomine teneri.

12 Denique Marcellus ſcribit, cum eo, qui in ſuo fodiens, vicini fontem u auertit, nihil poſſe agi: nec de dolo actionem. & ſanè non debet habere: ſi non x animo vicino nocendi, ſed ſuum agrum meliorem faciendi id fecit.

13 ¶ Item ſciendum eſt, hanc actionem vel ſuperiori aduerſus inferiorem competere, ne aquam, quæ natura fluat, opere facto inhibeat per ſuum agrum decurrere. & inferiori aduerſus ſuperiorem, ne aliter aquam mittat, quàm fluere natura ſolet y.

14 ¶ Huic illud etiam applicandum, nunquam competere hanc actionem, cùm ipſius loci natura nocet z. nam (vt veteres quis dixerit) non a aqua ſed loci natura nocet b.

15 ¶ In ſumma puto, ita demum aquæ pluuiæ arcendæ locum actionem habere, ſi aqua pluuia, vel quæ c pluuia creſcit, noceat, non naturaliter, ſed opere facto, niſi ſi agri colendi cauſa id factum ſit.

16 ¶ Imbre autem creſcere eam aquam, quæ colorem mutat, vel increſcit.

17 ¶ Item ſciendum eſt, hanc actionem non aliàs locum habere, quàm ſi d aqua pluuia agro noceat.

¶ Cæterum ſi ædificio vel oppido noceat, ceſſat e actio iſta agi autem ita poterit, *ius non eſſe ſtillicidia flumina immittere*. Et ideo Labeo & Caſcellius aiunt, aquæ quidem pluuiæ arcendæ actionem ſpecialem b eſſe: de fluminibus & ſtillicidiis, generalem: & vbique agi ea licere. Itaque aqua quæ agro nocet, per aquæ pluuiæ arcendæ actionem coërcebitur.

18 ¶ Nec illud quærimus, c vnde oriatur d. nam & ſi publico e oriens, vel ſi ex loco f ſacro per fundum vicini deſcendat, iſque opere facto in meum fundum, eum auertat: aquæ pluuiæ arcendæ teneri eum Labeo ait.

19 ¶ Caſſius quoque ſcribit ſi aqua ex ædificio vrbano noceat, vel agro, vel ædificio ruſtico: agendum de fluminibus & ſtillicidiis.

20 ¶ Apud Labeonem autem inuenio relatum, ſi ex agro meo aqua fluens noceat loco f qui eſt intra continentia, hoc eſt, ædificio g non poſſe me aquæ pluuiæ arcendæ conueniri. quòd ſi ex continentibus profluens in meum agrum defluat, eique noceat, aquæ pluuiæ arcendæ eſſe actionem.

21 ¶ Sicut autem opus factum, ſi vt aqua pluuia mihi noceat, in hanc actionem venit, ita per contrarium quæritur, an poſſit aquæ pluuiæ arcendæ agi, ſi vicinus opus fecerit, ne aqua, quæ alioquin decurrens agro meo proderat, huic proſit. Ofilius igitur & Labeo putant, agi non poſſe, etiamſi intereſt mea ad me aquam peruenire. h hanc enim actionem locum habere, ſi aqua pluuia noceat, non i ſi non proſit.

22 ¶ Sed & ſi vicinus opus tollat, & ſublato eo aqua naturaliter ad inferiorem agrum perueniens noceat, Labeo exiſtimat, aquæ pluuiæ arcendæ agi non poſſe. * ſemper enim hanc eſſe ſeruitutem inferiorum k prædiorum, vt natura profluentem aquam excipiant. Planè ſi propter id opus ſublatum vehementior * aqua * profluat, vel corriuetur, aquæ pluuiæ arcendæ actione agi poſſe, etiam Labeo confitetur.

23 ¶ Denique ait conditionibus agrorum quaſdam leges l eſſe dictas: vt quib. agris magna ſint flumina, liceat mihi ſcil. in agro tuo aggeres vel foſſas habere. ſi tamen lex non ſit agro dicta, agri naturam eſſe ſeruandam, & ſemper m inferiorem ſuperiori ſeruire. at hoc incommodum naturaliter pati inferiorem n agrum à ſuperiore, compenſareque debere cum alio commodo. ſicut enim omnis pinguitudo terræ ad eum decurrit, ita etiam aquæ incommodum ad eum defluere: ſi tamen lex agri non inueniatur o, vetuſtatem p vicem q legis tenere. ſanè enim * & * in ſeruitutib. hoc idem ſequimur, vt ubi ſeruitus non inuenitur impoſita, qui diu r vſus eſt ſeruitute, neque vi, neque precario, neque clam habuiſſe longa conſuetudine vel ex iure impoſitam ſeruitutem videatur. Non s ergo cogemur t vicinum aggeres munire, ſed nos in eius agro muniemus: eritque iſta quaſi u ſeruitus, in quam rem vtilem actionem habemus, vel interdictum.

De publica authoritate. De vetuſtate. 4. De foſſa purganda. De aggere vi aqua deiecto. 6. Si aqua fluens iter ſuum ſtercore obſtruxerit. 7. De agro aquarum concurſu excauato. De foſſa loco facta, cuius memoria non exſtat. 8. Memoriam veteris quomodo accipiatur. 9. De eo quod aquam à ſe auertit. 10. De ſeruitute.

2. Paulus lib. 49. ad Edictum.

IN ſumma tria x ſunt, per quæ inferior locus ſuperiori ſeruit: lex z, natura y loci, vetuſtas a, quæ ſemper pro lege habetur, minuendarum b ſcilicet litium cauſa.

1 ¶ Apud Labeonem proponitur foſſa vetus eſſe agrorum ſiccandorum cauſa, nec memoriam c extare, quando facta eſt. hanc inferior vicinus non purgabat. ſic fiebat, vt ex reſtagnatione e eius aqua fundo noſtro noceret f. Dicit igitur Labeo, aquæ pluuiæ arcendæ cum d inferiore agi poſſe: vt aut ipſe purgaret, aut te pateretur in priſtinum ſtatum eam redigere.

2 Præterea ſi in conſolo foſſa ſit, neque purgari vicinus patiatur eam partem e quæ tibi accedat, poſſe te magis agere aquæ pluuiæ arcendæ, Labeo ait.

3 ¶ Caſſius autem ſcribit, ſi qua opera, aquæ mittendæ cauſa publica auctoritate facta ſint, in aquæ pluuiæ arcendæ actionem non venire f in eadémque

a Hæc erant verba legis XII. Tabularum: Si aqua pluuia nocet, l. 21. ff. de ſtatuliberis.
b v. Cic. in Topicis, locò à coniugatis.
c nihil refert, an aliquid per ſe noceat, an alij mixtum, Bald.
d citatiorem, Hal. [illegible]
e Non licet aquam ab antiqua ſua exundatione excludere, ita vt vicino noceatur.
f creſcit, §. 15. 5. eod.
g Opera manufacta, niſi agri colendi cauſa fiant, in actionem aquæ veniunt. [illegible]
h fieri oportere, Hal.
i l. 8. §. 4. 5. 6. ff. ſi ſeruit. vind. l. 21. in pr. ff. quod vi aut clam: l. 13. ff. de ſeruit. [illegible]
k §. 9. ſ. eod. l. 24. §. 5. ſ. eo.
l ſup. auditores, vt alibi dici.
m l. 2. §. 28. ff. ne quid in loco publ.
n l. frugem 77. ff. de verb. ſig.
o §. 5. ſ. eo.
p §. 5. ſ. eo.
q [illegible] appellantur. Hal. [illegible] Florentinam vix probare poſſim, quatenus vox ἕλικες Græcè ſcribitur, ſiquidem id verbum ea ſignificatione non reperio à Græcis vſurpari. De elicibus Columella 2. c. 8. [illegible] ſulcos aquarios, quos noſtri elices vocitant [illegible] [illegible] Fœſtus, elices ſulci aquarij, per quos aqua collecta educitur è liris. Ideo magis amplector & probo, quod Ioſephum Scaligerum in ea ſententia fuiſſe poſtea reperi apud Feſtum in voce Elices, Elicatorem, [illegible] Alias 2. [illegible] Aug. [illegible] 10.
s [illegible] ſuperficientem. Hal. t ſub fundo, Helleniſmus: vt notant Petrus Victorius & Antonius Auguſtinus 2. emend. 1. u l. 21. hered. 26. ff. de damno. x l. 1. §. 6. ſ. eo. y Tria ſunt per quæ fundus inferior ſuperiori ſeruit, lex, natura loci, conſuetudo, quæ pro lege ſemper accipitur, [illegible] z vnum 16.
a Aqua & loci naturæ nocentis differentia.
b Natura loci inferior fundus ſeruit ſuperiori. c §. 2. ſ. eo. d Atqui differentia magni eſt, noceatur vrbano ædificio vel ruſtico, Accurs. §. vit. ſ. eiu.

prit. Sed ibi agitur de cautione damni infecti, quæ diuerſa eſt ab hac actione.
a Imò non ceſſat l. 19. ſ. vlt. ſ. de damno.
b Cur aquæ pluuiæ actio, ſpecialis; de fluminibus, generalis eſt? Aquæ pluuiæ actio datur, ſi agro noceatur, h. e. prædio ruſtico: de fluminibus & ſtillicidiis datur, etiam tum cum noceatur prædio vrbano, & hoc ſenſu dicitur actione de fluminibus & ſtillicidiis vbique agi licere. Quòd ſi aqua pluuia ædificio vel oppido noceat, negatoria de ſeruitutibus actio dabitur, vt hic.
c al. quæremus.
d al. oriatur.
e al. ex publico.
f quo loco? v. l. 60. ſ. de verb. ſig.
g al. ædificia.
h non iure ſuo vtitur, l. 26. ſ. de damno.
i l. 2. §. 5. [illegible]
k Inferiorum locorum hæc eſt natura, vt ſuperioribus ſeruiant. l. 2. [illegible] §. 23. ſ. eod.
l Quænam illæ leges? more apud veteres recepto hæ leges priuatis quidem agris dabantur à patribus ſamil. qui cas continuabant: adſignatis verò agris vel colonicis ab his qui veteranos colonoſque ex lege deducebant. Hyginus 2. de limitibus, Siculus Flaccus lib. de conditionibus agror. [illegible] limites ſecundum legem colonicam, in [illegible] publico ſeruire debere ſcripſit, de his legibus accipi poteſt. l. 8. ſ. ad l. Iul. peculatus, adde Briſſonium 4. ſelect. 6.
m §. 23. ſ. eo.
n inferiores agri ſuperioribus neceſſariò ſeruiunt.
o Vetuſtas vicè legis obtinet. At ea cuius non extat memoria? An potius vetuſtas decem etiam annorum intelligi poteſt?

p Vetuſtas vicem legis obtinet adde l. 1. ſ. de ſeruit. vrba. l. 1. 2. 7. C. de ſeru. & aqua. q Τὸ Diu, quidam accipiunt pro eo tempore cuius memoria non extiterit. Bartolo τὸ Diu, eſt etiam decennium, arg. l. ſi cum hæreditate 10. §. [illegible] ſ. qui & à quib. manumiſſi. r Imò qui ſeruitutem debet, eam reficere debet. l. etiam debere 33. ſ. de ſeruit. vrb. An id ſpecialiter eſt in ſeruitute oneris ferendi? [illegible] l. 15. ſ. de ſeruit. l. 6. §. 2. ſ. ſi ſeruit. vind.
t Quaſi ſeruitus, impropria ſeruitus non propria, ex qua non directa, ſed vtilis datur actio vel interdictum, vt hic. u [illegible] x [illegible] l. 1. §. vlt. ſ. eod. y Seruitus eſt idcirco quod natura loci facit, vt è ſuperiore ſcilicet loco in inferiorem quid effluerez. z l. conſuetudo acquiſitiua, præſcriptio. a l. 13. §. 13. in ſ. ſ. de vſufr.
b l. 2. §. in ſi. ſ. eod. c §. 6. l. eo. l. 2. §. 6. ſ. eo.
d ſuperior aduerſus inferiorem hic agit, vid. 2. ſ. conſinis aduerſus conſinem; §. 3. ſ. eo. inferior aduerſus ſuperiorem.
e ſub. maxime. nam idem dicendum eſſet, ſi totam foſſam purgare vellet, l. ſi adeo, 12. l. comm. diuid. l. cum duo. 52. §. item ſi 12. ſ. item lecla 15. ſ. pro ſocio.
f eſt enim ſtabile quod publica authoritate ſit, Bald.

opinio

confuſa eſſe ea, quorum memoriam vetuſtas a excedit.

4 b ¶ Apud Aufidium verò relatum eſt, eum foſſam, ex qua ad inferiorem fundum aqua deſcendit, cogendum eſſe vicinum à purgare, ſiue extet foſſæ memoria, ſiue non extet. quod & ipſe puto probandum.

5 ¶ Item Varus ait, Aggerem qui in fundo vicini erat, vis aquæ deiecit, per quod effectum eſt, vt aqua pluuia mihi noceret. Varus ait, ſi naturalis agger fuit, non poſſe m vicinum cogere aquæ pluuiæ arcendæ actione, vt eum reponat, vel reponi ſinat.

¶ Idemque c putat, & ſi manifeſtus fuit neque memoria eius extaret. quod ſi extet, putat aquæ pluuiæ arcendæ actione eum teneri. Labeo autem, ſi manu factus ſit agger, etiam ſi memoria eius non extat, agi poſſe vt reponatur. d nam hac actione neminem cogi poſſe, vt e vicino proſit, ſed ne noceat, aut interpellet facientem quod iure facere poſſit.

¶ Quanquam f tamen deficiat aquæ pluuiæ arcendæ actio, attamen opinor vtilem actionem vel interdictum mihi competere aduerſus vicinum ſi velim aggerem reſtituere in agro eius, qui factus mihi quidem prodeſſe poteſt, ipſi verò nihil nociturus eſt. hæc æquitas g ſuggerit, etſi iure h deficiamur.

6 ¶ Apud Namuſam relatum eſt, ſi aqua fluens, iter ſuum ſtercore obſtruxerit, & ex reſtagnatione i ſuperiori agro noceat, poſſe cum inferiore agi, vt ſinat purgari. hanc n. actionem non tantum de operib. eſſe vtilem manu factis, verum etiam in omnibus, quæ k non ſecundum voluntatem ſint. Labeo contra Namuſam probat l. ait. n. naturam m agri ipſam à ſe mutari poſſe. & ideo, cùm per ſe natura agri fuerit mutata, æquo n animo vnumquemque ferre debere, ſiue melior, ſiue deterior eius conditio facta ſit. Idcirco & ſi terræ motu, aut tempeſtatis magnitudine o ſoli cauſa mutata ſit, neminem cogi poſſe, vt ſinat in priſtinam loci conditionem redigi. ſed p nos etiam in hunc caſum æquitatem admiſimus.

7 ¶ Idem Labeo ait, ſi in agro tuo aquarum concurſus locum excauauit, aquæ pluuiæ arcendæ q actione r agi non poſſe tecum à vicinis. Planè ſi foſſam iure factam, aut cuius memoria non s extat, agi tecum poſſe aquæ pluuiæ arcendæ, vt reficias.

8 ¶ Idem Labeo ait, cùm quæritur an memoria extet facto opere, non diem q & conſulem, ad r liquidum exquirendum, ſed ſufficere ſi quis ſciat factum: hoc eſt ſi factum eſſe non ambigatur, nec vtique neceſſe eſſe, ſupereſſe qui meminerint: verum etiam ſi qui audierint eos, qui memoria tenuerint.

9 ¶ Idem Labeo ait, ſi vicinus flumen, torrentem auerterit, ne aqua ad eum perueniat, & hoc modo ſit effectum, vt vicino noceatur, agi cum eo aquæ pluuiæ arcendæ non poſſe. aquam enim arcere ſ hoc eſſe t, curare ne influat. quæ ſententia verior eſt: ſi modò u non hoc animo fecit, vt tibi noceat, ſed x ne ſibi noceat.

10 ¶ Illud etiam verum puto, quod Ofilius ſcribit: ſi fundus tuus vicino ſeruiat, & propterea aquam recipiat, ceſſare aquæ pluuiæ arcendæ actionem, ſic tamen, ſi y non vltra modum noceat. Cui conſequens eſt, quod Labeo putat: ſi quis vicino ceſſerit, ius ei eſſe aquam immittere, aquæ pluuiæ arcendæ eum agere non poſſe.

De fullonicis. 1. De aquis calidis. 2. De irrigatione. 3. De loco in quo opus fit. 4. De fructuario.

3. *Vlpianus* lib. 53 ad Edictum.

APud Trebatium relatum eſt, eum in cuius fundo aqua oritur, fullonicas z circa fontem inſtituiſſe, & ex his aquam (vicini) in fundum vicini immittere cœpiſſe. ait ergo, non teneri eum aquæ pluuiæ arcendæ actione. ſi tamen aquam conſpurcat, vel ſi ſpurcam a quis immittat, poſſe eum impediri plerisque placuit b.

1 ¶ Idem Trebatius putat, eum cui aquæ fluentes calidæ noceant, aquæ pluuiæ arcendæ cum vicino agere poſſe, quod verum non eſt. neque enim aquæ calidæ, aquæ pluuiæ ſunt c.

2 ¶ Si vicinus, qui aruum d ſolebat certo tempore anni rigare, pratum illic fecerit, cœperitque aſſidua irrigatione vicino nocere, ait Ofilius, neque damni infecti, neque aquæ pluuiæ arcendæ actione e eum teneri: niſi locum complanauit, † eoque facto citatior aqua ad vicinum peruenire cœpit.

3 ¶ Aquæ pluuiæ arcendæ non aliàs eum teneri, qui in ſuo opus faciat, receptum eſt: eóque iure vtimur.

4 ¶ Quare ſi quis in publico a opus faciat, hæc actio ceſſat. ſibique imputare debet is, qui damni infecti cautione ſibi non proſpexit. Si tamen in priuato opus factum ſit, & publicum interueniat, de toto agi poſſe aquæ pluuiæ arcendæ Labeo ait.

4 Neque fructuarius b, neque cum eo aquæ pluuiæ arcendæ agi poteſt c.

De domino operis. De ſepulchro. 1. De alienatione. 2. De domino & colono, & procuratore.

4. *Idem* libro 53.

QVanquam autem cum domino operis tantum aquæ pluuiæ arcendæ actio ſit, tamen Labeo ſcribit, ſi quis ſepulchrum ædificauerit, ex quo aqua noceat, etiam ſi operis dominus eſſe deſierit loco facto religioſo: attamen magis probandum eſt (inquit) aquæ pluuiæ arcendæ eum teneri. fuit enim dominus cùm d opus faceret. & ſi iuſſu iudicis compulſus opus reſtituerit, non eſſe ſepulchri violati actionem.

1 Iulianus quoque ſcribit, ſi poſt iudicium aquæ pluuiæ arcendæ ſuſceptum fundum alienauerit is, cum quo actum eſſet de præterito damno, & de opere reſtituendo, id ſtatuere iudicem debere, quod ſtatueret, ſi nulla alienatio facta eſſet. nam & fundo alienato nihilominus iudicium manere, & damni rationem venire f etiam eius, quod poſt alienationem contingit.

2 ¶ Idem Iulianus ſcribit, aquæ pluuiæ arcendæ actionem non g niſi cum domino eſſe. Idcircoque ſi colonus, ignorante domino, opus fecerit, dominum fundi nihil amplius, quàm patientiam præſtare debere: colonum autem interdicto quod vi aut clam impenſam quoque reſtituendi operis, & damnum, ſi quod ex eo datum fuerit, præſtare cogendum. ſi tamen dominus deſideret, caueri ſibi damni infecti ab eo, ex cuius prædio nocet, æquiſſimum erit, caueri oportere.

3 ¶ Item ſi non ego, ſed procurator h meus tale opus fecerit, vt aqua pluuia noceat vicino: aduerſus me hactenus erit actio, quatenus aduerſus colonum i. ipſe autem procurator interdicto quod vi aut clam conueniri poterit, ſecundùm Iuliani ſententiam, etiam poſt opus reſtitutum.

5. *Paulus* lib. 49. ad Edictum.

SI colonus k inſciente l domino, opus fecerit, ex quo aqua vicino noceat: Labeo reſpondit, colonum interdicto quod vi aut clam teneri, dominum verò fundi aquæ pluuiæ arcendæ actione. quia is ſolus reſtituere opus poteſt. ſed patientiam m duntaxat eum præſtare debere, ſi ei damni infecti ſtipulatione caueatur, & ſi quam impenſam in reſtitutione operis fecerit, conſecuturum à colono locati actione. niſi ſi quis ideo non putet, quoniam non fuerit neceſſe, ipſum reſtituere.

¶ Sed ſi iuſſu n domini feciſſet, etiam interdicto dominum teneri.

Si tertius opus fecerit, vnde decurrens aqua per fundum primi noceat. 1. De fundo plurium. 2. De agro communi & proprio. 4. De alienatione fundi. 5. Vtrum hæc actio ſit in rem an in perſonam. 6. De opere reſtituendo. De damno quod ante vel poſt litem conteſtatam contingit. 7. Si is qui conuentus eſt, fecit vel non. 8. De æſtimatione.

6. *Vlpianus* lib. 53. ad Edictum.

SI tertius vicinus opus fecerit, vnde decurrens aqua per o fundum primi vicini mei mihi noceat: Sabinus ait, poſſe me vel cum primo vel cum tertio conſiſto primo agere p quæ ſententia vera eſt.

1 ¶ Si ex plurium fundo decurrens aqua noceat vel ſi plurium fundo noceatur placuit: eóque iure vtimur q, vt ſiue plurium fundus ſit, ſinguli in partem experiantur, & condemnatio in partem fiat: ſiue cum pluribus agatur, ſinguli in partem conueniantur, & in partem fiat condemnatio.

2 ¶ Inde quæritur, ſi communi agro meo, & r proprio agro tuo aqua noceat, an agi poſſit aquæ pluuiæ arcendæ. Et putem agendum. ſic tamen, vt pars damni præſtetur.

3 ¶ Verſa quoque vice, ſi communis ager ſit, qui nocet proprio: poterit aquæ pluuiæ arcendæ agi, vt quis damnum conſequatur, ſed in partem.

4 ¶ Si quis prius quàm aquæ pluuiæ arcendæ agat, dominium ad alium transtulerit fundi, deſinit r habere aquæ pluuiæ arcendæ actionem: eáque ad eum ſ tranſibit, cuius ager eſſe cœpit. cùm enim damnum futurum contineat, ad eum qui dominus erit, incipit actio pertinere: quamuis, cùm alterius dominium eſſet, opus à vicino factum ſit.

5 ¶ Aquæ pluuiæ arcendæ actionem: ſciendum eſt non in t rem, ſed perſonalem eſſe.

6 ¶ Officium autem iudicis hoc erit, vt, ſi quidem à vicino opus factum ſit, eum iubeat u reſtituere, damnúmque ſarcire, ſi quid poſt x litem conteſtatam contigit: quòd ſi ante y litem conteſtatam damnum contigit, tantùm opus reſtituere debebit, damnum non ſarciet.

a l. 30. ſup. eo. §. 1. ead. l. 23. in fi. ſ. eo. l. 28. ſup. de probat.
b ſol. ſuperiorem, vt dixi §. 1. eo.
c Partis ſunt, natura ipſa extare, & tempore cauſas non extet memoria.
d Aquæ pluuiæ actione etſi nemo cogitur vicino prodeſſe, cogitur tamen non nocere. e l. 1. §. 13. eo.
f Rigore iuris ceſſat actio directa: ex æquitate contra rigorem iuris oritur vtilis. Bart.
g de qua v. l. 1. §. de interrogat.
h Iuri ſtricto opponitur æquitas, vt hic.
i l. 1. §. 6. ſ. ead.
k Natura agri cuiuſque ipſa à ſe mutari poteſt.
l i. in omnib. quæ manu non ſiunt; qualia ſunt quæ terræ motu, vel alia tempeſtate eueniunt, vt l. eo. & paulo antè exemplum allatum eſt de aqua fluente iter ſuum ſtercore delato obſtruente. Hæc ſunt ſine hominis voluntate non ſiunt, ſed caſu.
m Ariſtum ſecutus ſequendo; ſed mox æquitatem ſuadente Labeone, probat.
n Naturale infortunium æquo animo ferendum eſt.
o mutatam ſoli cauſam terræ motu vel alia tempeſtate, cogitur vicinus meus inferior, pati me in priſtinam loci conditionem redigere.
p §. 1. ſ. eo.
q Probaturus memoriam extare, non cogitur diem & annum dicere: ſufficit ei de auditu teſtimonium l. dicere, [illegible] vt hic. l. 28. ſ. de probat. adde Socinum reg. 407.
r Hoc loquendi genus etc. [illegible] Tomo 1. adde l. 28. ſup. de probat. Hic autem ad liquidum opponitur [illegible].
ſ Arcet aquam, qui curat ne influat. v. Feſtum in Arcere.
t Aquam arcet qui impedit ne influat, ſi modo id non fecit vt tibi noceat, ſed ne ſibi aqua noceat.
u l. 5. C. de ſeruit. adde quæ notaui ad l. 5. §. 1. in fin. ſ. de [illegible] Calar. ad l. 8. ſ. de public.
x Poteſt quis facere quod ſibi prodeſt, etiam ſi vicino noceat incidenter. Bald.
y Trebatij fit mentio in l. 2. §. 27. ſ. de origine iuris. [illegible]
z fullonum officinas l. 13. §. 8. ſ. [illegible]
a vel ſi ſpurcam quid immittat. Vulgat. adde l. 2. §. 13. [illegible]
b Cur ita ? de naturali [illegible]
c Aqua calida non pluit de cœlo; igitur non eſt pluuia l. 1. §. 1. eo. [illegible]
d Vulgat. [illegible] ad l. 41. ſ. de damno. [illegible] Complanare agrum ſolebat, qui [illegible] Palladium lib. 10.

a l. 18. §. 1. ead.
b adde l. 4. §. ſ. [illegible]
c directa ſed vtilis l. 21. ſ. eo.
d v. quæ not. ad l. 23. §. 1. [illegible]
e [illegible] l. 23. §. 2. [illegible] de iniur.
f Redhibitio verò actione [illegible] ni præſtandum, [illegible] Bald.
g l. 5. §. pen. ſ. eo. l. 18. ſ. eo.
h adde l. 13. §. 1. ſ. ead.
i Procuratoris delictum non tenetur dominus niſi ad patientiam. Bar. adde l. 2. ſ. eo.
k idem dicitur in cultore, & quocunque pro alio poſſidente.
l ignorante, l. 4. §. 2. ſ. eo.
m Coloni factum non præiudicat domino, niſi ad patientiam: quod & ob ipſam patientiam dominus damnum ſentiat, id à colono repetet. Bald.
n [illegible] quod vi aut clam.
o Paris ſunt facere, & facta [illegible] id eſt. [illegible] qui opus fecit, [illegible] ſtio aquæ pluuiæ arcendæ datur. Bald.
p Inter electionem & paſſus, electio aquæ pluuiæ pro tota damnum compellit. Bald.
q [illegible] & [illegible] Bald.
r [illegible] ſorte ceſſet.
ſ Actio in rem ſcripta tranſit ad ſingulares ſucceſſores. [illegible] t Aquæ pluuiæ arcendæ actio perſonalis eſt in rem ſcripta: itéque pro damno futuro tranſit in ſingularem ſucceſſorem. Bart.
Quid? quæ actiones perſonales à perſonalib. in rem ſcriptis diſtinguuntur? [illegible] non ex contractu vel quaſi contractu competunt, ſed ex legis diſpoſitione vel facto delictiue [illegible] cauſa. [illegible]
u Tyraquellum [illegible] hac actione pluuiæ arcendæ [illegible]
x Hæc actio non [illegible] quod [illegible] ſi [illegible]
y adde l. 14. [illegible]

7 ¶ Celſus ſcribit: ſi quid ipſe feci, quo tibi aqua pluuia noceat, mea impenſa tollere me cogendum. ſi quid alius, qui ad me non pertinet, ſufficere vt patiar te tollere. Sed ſi ſeruus meus fecit, aut is, cui hæres ſum, hoc fecit: ſeruum quidem noxæ dedere debeo: quod autem is, cui hæres ſum, fecit, perinde a eſt, atque ſi ipſe feciſſem.

8 ¶ Æſtimationem autem iudex faciet ex rei veritate, hoc b eſt eius damni quod apparuerit datum.

De eo qui loco cedit.

7. *Paulus* libro 19. ad Edictum.

IS, cum quo aquæ pluuiæ arcendæ agitur, quod opus fecit, licet cedere c loco paratus ſit, cogitur accipere iudicium: quoniam & ſuo d nomine conuenitur, vt opus tollat.

1 ¶ Aliud eſt in bonæ fidei emptore e. hic enim tantum patientiam præſtat. igitur, ſi & fundo cedat, audiendus eſt. plus enim præſtat.

¶ De aqua ducenda. Quorum conſenſus requiritur in iure aquæ ducendæ concedendo.

8. *Vlpianus* lib. 53. ad Edictum.

IN concedendo iure aquæ ducendæ non tantum eorum, in quorum loco aqua oritur: verum eorum f etiam, ad quos eius aquæ vſus pertinet, voluntas exquiritur: id eſt, eorum quibus ſeruitus aquæ debebatur. nec immeritò. * cum enim minuitur g ius eorum, conſequens fuit exquiri, an conſentiant.

¶ Et generaliter ſiue in corpore, ſiue in iure loci, vbi aqua oritur, vel in ipſa aqua habeat quis ius, voluntatem h eius eſſe ſpectandam placet.

9. *Paulus* lib. 49. ad Edictum.

IN diem addicto i prædio, & emptoris & venditoris voluntas exquirenda eſt: vt, ſiue remanſerit penes emptorem, ſiue receſſerit: certum ſit, voluntate domini factam aquæ ceſſionem.

1 ¶ Ideo autem voluntas exigitur, ne dominus ignorans iniuriam accipiat. * nullam enim poteſt videri iniuriam accipere, qui k ſemel l voluit.

2 ¶ Non autem ſolius eius, ad quem ius aquæ pertinebit, voluntas exigitur in aquæ ceſſione: ſed etiam domini locorum: etſi, dominus vti ea aqua non poſſit, quia m recidere ius ſolidum ad eum poteſt n.

De voluntate præcedente & ratihabitione. 2. De flumine nauigabili, aut per quod fit aliud nauigabile.

10. *Vlpianus* libro 53. ad Edictum.

SI autem plures ſint eiuſdem loci domini, vnde aqua ducitur, omnium o voluntatem eſſe ſequendam non ambigitur p. Iniquum enim viſum eſt, voluntatem vnius ex modica fortè portiuncula domini præiudicium ſociis facere.

1 ¶ An tamen ſubſequi voluntas poſſit, videamus? Et placet nihil intereſſe q, verum præcedat voluntas aquæ ductionem, an ſubſequatur. quia & poſteriorem voluntatem prætor r tueri debet.

2 ¶ Si flumen nauigabile ſit, non oportere prætorem concedere ductionem ex eo fieri, Labeo ait, quæ flumen minus nauigabile efficiat.

¶ Idemque eſt, & ſi per hoc aliud flumen fiat nauigabile.

Si cui (iter) actus debeatur. De cuniculo, Specu. 1. ¶ De aqua pluuia arcenda. De communi fundo. 6. De opere manu facto. De vi fluminis.

11. *Paulus* lib. 49. ad Edictum.

SVpra s iter alienum arcus t aquæ ducendæ cauſa non iure fiet. Nec is, cui iter, actus debetur, pontem, qua poſſit ire, agere, iure extruet.

¶ At ſi ſpecu u, non y cuniculum x, ſub riuo aget, aqua corrumpetur, quia ſuffoſſo eo aqua manabit, & riuus ſiccatur.

1 ¶ Caſſius ait, ſiue ex communi fundo, ſiue communi aqua noceat, vel vnum cum vno agere poſſe, vel vnum ſeparatim a cum ſingulis, vel ſeparatim ſingulos cum vno, vel ſingulos cum ſingulis. ſi vnus egerit, & reſtitutio operis, litiſque æſtimatio facta ſit, cæterorum actionem euaneſcere. item ſi cum vno actum ſit, & ſi præſtiterit, cæteros liberari. idque quod ſociorum nomine datum ſit, per arbitrum communi diuidundo recuperari b poſſe. & ex ſociis non vtique cum eo agendum, qui opus fecerit: nec minus cum quoque damnum reſtituere debere, qui auctor c operis fuit.

2 ¶ Apud Ferocem Proculus ait, ſi cum vno dominorum actum ſit, qui opus non fecerit, debere eum opus reſtituere ſua impenſa: quia communi diuidundo actionem habet. ſed ſibi magis placere, patientiam d dumtaxat eum e præſtare oportere: quia ſua culpa actor id patiatur, qui non egit f cum eo, a quo opus factum ſit. & eſt iniquum cum, qui non fecit, id reſtituere oportere: quoniam e communi diuidundo agere poteſt. quid enim fiet, ſi ſocius eius ſoluendo non fuerit d?

3 ¶ Officium autem iudicis inter duos accepti quale futurum ſit, dubitare ſe Iulianus ait: ſi fortè vnius fundus fuerit, cui aqua noceat. ſi verò in quo opus factum, ſit plurium, & cum vno eorum agatur: verum & eius damni nomine, quod poſt litem conteſtatam datum ſit, & operis non reſtituti in ſolidum condemnatio fieri debeat: quemadmodum cum ſerui communis nomine noxali e iudicio cum vno agitur, condemnatio in ſolidum fieri quoniam quod præſtiterit, poteſt à ſocio recipere: an verò is, cum quo agitur, pro parte ſua & damni dati, & operis non reſtituti, nomine damnandus ſit, in actione damni infecti f, cum eius prædii, ex quo damnum metuatur, plures domini ſint, & cum vno eorum agatur: licèt opus, ex quo damnum futurum ſit, indiuiduum ſit, & ipſæ ædes ſolumque earum non poteſt pro parte dumtaxat damnum dare: nihilominus eum, cum quo agitur, pro ſua parte condemnari. magiſque exiſtimat, id ſeruandum in aquæ pluuiæ arcendæ actione, quod in actione damni infecti: quia vtrobique non de præterito g, ſed de futuro damno agitur.

4 ¶ Quod ſi is fundus, cui aqua pluuia nocet, plurium ſit, agere quidem vel ſingulos poſſe: ſed damni, quod poſt litem conteſtatam datum ſit, non h amplius parte ſua conſecuturum. item ſi opus reſtitutum non fuerit, non amplius, quàm quod pro parte eorum interfuerit, opus reſtitui, condemnationem fieri oportere.

5 ¶ Si ex priuato i agro in agrum communem aqua immittatur, Ofilius ait ſocium cum eo agere poſſe.

6 ¶ Trebatius exiſtimat, ſi de eo opere agatur, quod manu factum ſit, omnimodo reſtituendum id eſſe ab eo, cum quo agitur. ſi verò vi fluminis ager deleatus ſit, aut glarea k deiecta l aut foſſa limo repleta, tunc patientiam dumtaxat præſtandam.

De alienatione. De ſucceſſoribus.

12. *Idem* libro 16. ad Sabinum.

EMptor, niſi ſimulata m venditio eſt, cæterique ſucceſſores, vel reſtituere, ſi velint, opus factum, vel patientiam præſtare debent. nam actori moram ſuam nocere debere manifeſtum eſt.

¶ In eadem cauſa eſt etiam ſocius eius qui opus fecit. ſi ipſe auctor non fuit.

¶ Idemque in donato fundo, legatóve eſt.

13. *Gaius* ad Edictum Prætoris vrbani, titulo de aquæ pluuiæ arcendæ.

SEd venditor n aut donator interdicto quod vi aut clàm de damno & impenſis ab actore factis tenebitur.

1. De eo quod ſubſedit. De vitio. De manu facto 2. De damno futuro vel præterito. 4. De opere poſt litem conteſtatam facto.

14. *Paulus* lib. 49. ad Edictum.

ANtæus o ait, ſi is qui opus fecerit potentiori vendiderit prædium, quatenus p deberet dominus eſſe, agendum cum eo quod vi aut clàm. quod ſi damnus præterierit, de dolo iudicium dandum q.

1 ¶ Cùm agitur aquæ pluuiæ arcendæ, de facto quod nocet, quæritur.

¶ Idemque r ſi vitio loci pars aliqua ſoli ſubſederit ſ, quamuis per eam cauſam aqua pluuia inferiori noceat, nulla competit actio.

¶ Idem fortaſſe dicitur ſi in agro manu factum aliquid ſubſederit.

2 ¶ In hoc iudicium, ſicut in damni infecti t, futurum damnum venientem relinquis ferè omnibus iudiciis præteritum præſtetur.

3 ¶ De eo, quod ante datum eſt, quod vi aut clàm agendum u de eo, quod poſt ſententiam iudicis futurum eſt, damni infecti cauere oportet, vel ita opus reſtituendum eſt, vt nullum periculum damni ſuperſit.

4 ¶ De eo opere, quod poſt litem conteſtatam factum eſt, nouo iudicio agendum eſt.

15. *Idem* lib. 16. ad Sabinum.

SEd interdum opus & quod poſt litem conteſtatam factum eſt, tolletur: ſi id quod anteceſſit, tolli ſine eo non poteſt.

De alienatione.

16. *Pomponius* libro 10. ad Sabinum.

POſt x venditionem & traditionem quod nocitum ſit ei fundo, de quo ante iudicium acceptum ſit aquæ pluuiæ arcendæ nihilominus eo iudicio venditorem poſſe conſequi: non quia venditoris, ſed quod rei damnum datum ſit. idque cum emptori reſtituere debere. Sed ſi, antequam noceatur, is, cum quo actum ſit, vendat prædium agendum cum emptore: vel mercenarium cum eo qui vendiderit, ſi iudicij y æſtimandi cauſa diſcet ſit.

a Deſcendi ſtatum, factum hæredis eſſe intelligitur.
b Veritas id dicitur, quod apparet, vt hic.
c Cedere loco Gallis eſt, deguerpir. Theodoſius: [illegible] allodem ſuis manibus guerpiſſerunt, id eſt dimiſerunt. Extat & verbum [illegible] apud Ammonium [illegible].
d Ceſſione non liberatur, qui ex ſuo facto conuenitur, vt [illegible] l. 38. [illegible] ſup. de vſufr. l. 7. in fin. ſup. de damno.
e qui ei qui nocuit ſuccedit.
f Quod alium tangit, eius conſenſu perfici debet, l. 10. inf. eo. l. vlt. § de vſuf. [illegible] l. 1. § 21. § quod leg. l. 4. C. de ſeruit. & aqua l. vlt. in fi. C. de [illegible].
g Non licet ſeruitutem vel ius alicuius eo ſcilicet tollere vel minuere. v. quæ ſcripſi ad l. 4. inf. de aqua quotid.
h ſcil. ex poſt facto.
i v. l. 1. ſup. de in diem addict.
k Volenti nulla fit iniuria.
l v. l. 75. § de reg. iur.
m Speiscauſa aliquid cauendum eſt. l. 9. ſup. vſuf. quem. [illegible]
n Inſpicitur quod euenire poteſt. hinc quæritur, [illegible] An proceſſus factus cum [illegible] Bald. præiudicare.
o v. l. 8. § eo.
p Imò, maioris partis conſenſus ſufficit, l. 19. § ad municip.
q Paria ſunt conſentire à principio vel poſt.
r Cur prætoris hic fit mentio? dixi l. 9. in fi. § eod.
s l. 2. inſ. de flumin.
t l. 14. § de ſeruit. ruſtic.
u Arcus aquæ ducendæ cauſa olim ſiebant. vide Plin. [illegible] Frontinum de aquæductibus.
x at ſi ſpecum. [illegible] Specus eſt locus, ex quo deſpicitur, l. 1. § 3. [illegible] Ducere per ſpecum [illegible] per apertum & occultum [illegible] autem Græci [illegible] appellant. Græci hic cuniculum interpretantur canalem apertum, [illegible] differre notat Cuiac. 16. obſ. 17 quod et melius [illegible] emendat, vt mox indicabo. y at ſi ſpecu cuniculum Cuiac. ibid. z De cuniculo adde l. 26. ſup. de damno.

a Incertè, ſeu id quod intereſt diuidi poteſt in partes. b id quod intereſt præſtitum ab vno ſociorum, recuperatur ab alio pro rata. c mandando ſcilicet vel ratum habendo. [illegible] auctor, Baldus, & ſic paria ſunt, ſecum habere.

a Qui ex facto conſortis conuenitur, ad ſolam patientiam tenetur. vide l. 4. l. 5. in fin. § eod.
b qui non agit, tod. Actor eſt in culpa, qui non dirigit actionem contra obligatum.
c ſenſus eſt: Nemo cogitur pro alio ſoluere licèt ab eo poſſit repetere, v. l. 171. § de reg. iur.
d & ſic ſublatum conſortis conſortem non obligat.
e l. 5. l. 8. ſup. de noxal.
f Futuri damni eſt hæc cautio. vt hic dixi l. 14. § 2. § eo.
g l. 5. § 5. ſup. eod. l. 14. § 2. § eod.
h § 2. § eod. l. 6. § eod.
i l. 6. § 1. § eod.
k Glareis vias extra vrbem ſubſternebant veteres. Liuius libro 14. in fin. Cenſores vias ſternendas ſilice in vrbe: glarea extra vrbem ſubſternendas marginandaſque primi omnium locauerunt. Tibul. 1. Elegia 7. in fin. Namque opibus congeſta tuis hic glarea dura ſternitur.
l l. 2. § 1. 5. 6. ſup. eod.
m Succeſſor non dicitur, qui titulum ſimulatum habet, l. 55. ſupra de contrahenda emptione.
n l. 16. inf. eod. l. 5. § 2. ſup. de alienat. iudic.
o Atteius, Val. Hal.
p Quatenus, id eſt, quia, vel licet, [illegible] l. 49. § de verbor. obl.
q Imò, de dolo non datur, quia alia actio competit, l. 1. § 6. ſupr. de dolo.
r vide l. vlt. ſup. locat.
ſ Subſident, quæ dehiſcunt, vel decreſcunt. Ouidius 1. Metamorph. Iuſſit & extendi campos, ſubſidere valles, Fronde tegi ſyluas, lapidoſos ſurgere montes. quo in loco montes ſurgere, valles ſubſidere dicuntur. Gloſſa ſubſident, [illegible]
t v. l. 13. § 3. ſup. eod.
u l. 2. ſup. de ſuperficie. l. 1. § 4. § de except. rei iud.
x l. 3. § 12. ſup. de aliena. [illegible]
y l. 6. § 4. vide l. 3. ſup. eod. l. 6. [illegible] de alien. iudic.
z l. 3. § 2. ſup. de alienatione iud.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ De aqua ducendâ. De uno uſu. 1. De lapide. De conſuetudine. 2. ¶ De aqua hauſtu,an locus medius impediat ſeruitutem.

17. *Paulus* lib. 15. ad Plautium.

SI priùs nocturnæ *a* aquæ ſeruitus mihi ceſſa fuerit, deinde poſteà alia ceſsione diurnæ quoque ductus aquæ conceſſus mihi fuerit: & per conſtitutam tempus nocturna duntaxat aqua vſus fuerim amitto *b* ſeruitutem aquæ diurnæ, quia hoc caſu plures ſunt ſeruitutes diuerſarum cauſarum.

1 ¶ Rectè placuit, non aliàs per lapidem *c* aquam duci poſſe,niſi hoc in ſeruitute conſtituenda comprehenſum ſit. non *d* enim conſuetudinis eſt,vt qui aquā habeat, per lapidem ſtatum ducat. Illa autem, quæ ferè in conſuetudine *e* eſſe ſolent, vt per fiſtulas aqua ducatur,etiam ſi nihil ſit comprehenſum in ſeruitute conſtituenda,fieri poſſunt: ita tamen,vt nullum damnum domino fundi ex his detur.

2 ¶ Via publica intercedente *f* hauſtus ſeruitutem conſtitui poſſe placuit.& eſt verum. ſed non ſolum ſi via *g* publica interueniat,ſed & ſi flumen publicum *h*, eodem caſu,quo interueniente flumine publico, vias itineris,actus,ſeruitus imponi poteſt, id eſt,ſi non ſit impedimento tranſeunti magnitudo *i* fluminis.

3 ¶ Sic & ſi non proximo meo prædio ſeruitutem vicinus debeat, ſed viteriori, agere potero ius eſſe mihi ire agere ad illum fundum ſuperiorem: quamuis ſeruitutem ipſe per fundum meum non habeam ſicut interueniente via publica vel flumine, quod vado tranſiri poteſt.

¶ Sed loco ſacro vel religioſo,vel ſancto *k* interueniente, quo fas non ſit vti, nulla eorum ſeruitus imponi poterit.

4 ¶ Sed ſi fundus medius alterius inter me & te intercedit,hauſtus ſeruitutem fundo tuo imponere potero, ſi mihi medius *l* dominus iter ad tranſeundum ceſſerit,quemadmodum ſi ex flumine publico perenni hauſtus veſtim vti, cui flumini ager tuus proximus ſimiliter mihi ad flumen cedi poteſt.

De aqua pluuia arcenda. De loco publico. 1. ¶ De aqua ducenda per viam publicam.

18. *Iauolenus* lib. 10. ex Caſſio.

SI in publico *m* opus factum eſt, quâ *n* aqua pluuia noceret,agi non poteſt: interueniente *o* loco publico agi poterit. cauſa eius rei hæc eſt, quòd ea actione non tenentur,niſi domini ſoli.

1 ¶ Sine permiſſu *p* principis aqua per viam publicam duci non poteſt.

De aqua pluuia arcenda, de pariete vicini.

19. *Pomponius* lib. 14. ad Quintum Mucium.

LAbeo *q* ait, ſi pariete *r* vicino opus faciam, ex quo ei aqua pluuia noceat, non teneri me actione aquæ pluuiæ arcendæ.

20. *Idem* lib. 34. ad Sabinum.

SEd hoc ita ſi non per errorem ſiue imperitiam deceptus fuerit. nulla *s* enim voluntas errantis eſt.

Si venis inciſis aqua perueniens ad vicinum deſierit.

21. *Idem* lib. 32. ad Quintum Mucium.

SI in meo aqua erumpat, quæ ex tuo fundo venas habeat, ſi eas venas inciderís *u*, & ob id deſierit ad me aqua peruenire, tu non videris vi feciſſe, ſi nulla ſeruitus mihi eo nomine debita fuerit: nec interdicto quod vi aut clam teneris.

De vſufr. fundi legato. 1. Quomodo res ſit reſtituenda. 2. Si fructuarius opus fecerit.

22. *Idem* lib. 10. ex variis lectionibus.

SI vſusfruct. fundi legatus fuerit, aquæ pluuiæ arcendæ actio hæredi & cum hærede eſt,cuius prædium fuerit. Quid ſi ex opere incommodum aliquod patitur fructuarius, poterit quidem interdum vel interdicto experiri quod vi aut clam.

¶ Quòd ſi ei non competeret,quærendum eſt,an vtilis ei quaſi *x* domino actio aquæ pluuiæ arcendæ dari debeat: an verò etiam contendat ius ſibi eſſe vti frui. ſed magis eſt,vtilem *y* aquæ pluuiæ arcendæ ei actionem accommodare.

1 ¶ Non aliter *z* reſtituiſſe rem videtur is qui opus fecit,quam ſi aquam coërceat.

2 ¶ Sed etſi fructuarius opus fecerit,per quod aqua pluuia alicui noceat erit quidem actio legitima cum domino proprietatis:an verò etiam vtilis in fructuarium actio aquæ pluuiæ arcendæ danda ſit, quæſitum eſt:& magis eſt,vt detur.

De authoritate publica. 1. De agro vectigali. 2. De aggeribus.

23. *Paulus* lib. 16. ad Sabinum.

QVod principis aut ſenatus iuſſu *a*, aut ab his qui primi agros conſtituerunt, opus factum fuerit, in hoc iudicium non venit.

1 ¶ Hæc actio etiam *a* in vectigalibus *b* agris locum habet.

2 ¶ Aggeres iuxta flumina in priuato facti,in *c* arbitrium aquæ pluuiæ arcendæ veniunt, etiam ſi trans flumen noceant. Ita ſi memoria *d* eorum extet, & ſi fieri non debuerunt.

De aratione & ſulcis. 1. De ſulcis aquariis. 2. De foſſis. 3. De lacubus.

24. *Alfenus* libro quarto Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

VIcinus loci ſuperioris pratum ita arabat, vt per ſulcos, itemque porcas *e* aqua ad inferiorem veniret. quæſitum eſt,an per arbitrium aquæ pluuiæ arcendæ poſſit cogi,vt in alteram partem araret, ne ſulci in eius *f* agrum ſpectarent. Reſpondit non poſſe *g* eum facere, quo minus agrum vicinus, quemadmodum *h* vellet, araret.

1 ¶ Sed ſi quos ſulcos tranſuerſos aquarios *i* faceret, per quos in eius agrum aqua deflueret, hoc eum operiret, ſper arbitrium *l* aquæ pluuiæ arcendæ poſſe cogere.

2 ¶ Sed & ſi foſſas feciſſet, ex quibus aqua pluuia poſſet nocere: arbitrum, *ſi* in *apparet futurum vt aqua pluuia noceret*, cogere oportere foſſas eum explere: & niſi faceret,condemnare: tametſi *n*, antequam adiudicaret,aqua per foſſas nunquam fluxiſſet.

3 ¶ Lacus cùm aut creſcerent *o*, aut decreſcerent, nunquam neque acceſſionem, neque deceſſionem in eos vicinis facere licet.

De via.

25. *Iulianus* lib. 5. ex Minucio.

IS, cuius fundo via debetur, aquæ pluuiæ arcendæ agere poteſt fundi ſui nomine: quoniam deteriore *p* via facta fundo nocetur.

¶ De aqua ducenda. De vetuſtate.

26. *Scæuola* lib. 4. Reſponſorum.

SCæuola reſpondit, ſolere eos qui iuri dicundo præſunt *q*, tueri ductus *r* aquæ,quibus auctoritatem vetuſtas daret, tametſi ius *ſ* non probaretur.

DE PVBLICANIS *t*, ET VECTIGALIBVS *u*, & commiſſis *x*.

TIT. IV.

Edictum. 1. Qui ſint publicani,& vnde nomen habeat. 2. Ratio edicti 3. Cauſa huius edicti. aſſinum vt bonorum raptorum,legis Aquiliæ,& furti 5. Familia quomodo accipitur. 6. De ſeruis exhibendis,& de noxæ deditione.

Vlpianus lib. 55. ad Edictum.

PRÆTOR ait: *Quod publicanus eius publicani y nomine vi ademerit, quòdue z familia publicanorum, ſi id reſtitutum a non erit, in duplū aut ſi poſt annum agetur, in ſimplum iudicium dabo. Item ſi damnum iniuria furtúmue factum eſſe dicetur, iudicium dabo. Si id ad quos ea res deſiderabit, non exhibebitur b in dominos ſine noxæ deditione iudicium dabo.*

1 ¶ Hic titulus ad publicanos pertinet. Publicani autem ſunt,qui publico fruuntur *c*. nam inde nomen habent, ſiue fiſco vectigal pendant, vel tributum conſequuntur & omnes qui quid à fiſco conducunt, rectè appellantur publicani.

2 ¶ Dixerit aliquis: Quid vtique hoc edictum propoſitum eſt? quaſi non & alibi prætor prouiderit furtis,damnis,vi *d* raptis,ſed è re putauit, & ſpecialiter aduerſus *e* publicanos edictum proponere.

a Nocturnæ aquæ, quàm noctu tantum ducere licet: diurnæ, quam etiam interdiu aut in æſtiua, tantum. *l.* 10. §. 1. ¶ *quotidi.*

b Aquam diurnā, ſeu aquæ diurnæ ſeruitutem amittimus, aqua nocturna tantum vtentes.

c adde *l.* 4. §. 5. *de ſi. ſi prædi.*

d eadem eſt ratio in lege 24. *ſup. de vſuſr.* inſecta non per viſa.

e Conſuetudinem quoque ſequi licet: puta arbitro, in arbitrio ferendo: procuratori, in mandato abſentis expediendo, *l.* 3. *l.* §. 20. *ſup. de ædilicio.*

f Media via publica intercedente ſeu interueniente, ſeruitutem aquæ hauſtus non impedit, vt hic. ſed nec intermedium flumen publicum, ſi non ſit impedimento tranſeunti magnitudo fluminis.

g Publica via inter medias ſeu interuenitus non impedit ſeruitutem hauſtus imponi.

h Flumen publicum ius viæ non impedit, *l. vlt.* §. *de ſeruit. ruſtic.*

i d. *l. vlt. in fi.* §. *de ſeruit. ruſtic.*

k Sacer, religioſus vel ſanctus locus medius impedit ſeruitutem eſt. *l.* 14. *in fi.* §. *de ſeruitutib.*

l *l.* 7. §. 1. *ſupra comm. prædior.*

m non in ſuo *l.* 3. §. 3. *ſup. eod.*

n quo *Hal.*

o *l.* 14. §. 2. *ſup. de ſeruitutib.*

p *l.* 1. §. 42. *l. de aqua quotidiana.*

q al. Sabinus, & ita legit Alberic.

r & ideo *l.* 2. *l.* 6. *lib.* 50. *ſup. de pignor. c. is qui certe. de reg. iu.* 6.

ſ Qui per errorem patitur, non conſentit.

t v. *l.* 57. §. *de oblig.*

u *l.* 1. §. 12 *ſup. eo. l.* 24. *in fine ſup. de damno.*

x Vſusfructuarius eſt quaſi dominus: Domino, directa: quaſi domino, vtilis actio datur. Ideóque hæc actio aquæ pluuiæ arcendæ fructuario non datur: vt quæ ſoli domino & in dominum detur.

y non directam, *l.* 3. *in fin.* §. *10.*

z Rem reſtituit, qui aquam coërcet.

a aut publica authoritate, *l.* 2. §. 3. §. *eod.*

a Dominii appellatione, vtilis dominium ſeu vtile dominium habens etiā continetur, vt notat, Bero vindicantem cauſa non cadere, ſi vtile tantum rei dominium ſuum eſſe probauerit.

b adde *l.* 5. *in f. arbor. furt. cæſar.*

c vt aggeres tollat, vel refici faciat.

d *l.* 1. §. 3. *ſupra eod.*

e Porca quæ intra duos ſulcos fiunt, quas ut Varro dici, quod porrigant frumentum. *Feſtus* in Porcas, vnde *Feſtus*, Porcæ rari ſulci qui ducuntur aquæ deriuandæ cauſa, dicti quod porcant, vel porceant, id eſt prohibeant aquam frumentis nocere. Nam ceteri ſaltus ſulci, ſi vni à lirantur. Nonio porca eſt terra inter duos ſulcos elata: quod ea ſeges frumenti oriatur vel ſpiſ ſulcorum quæ viam ſe ſuis feminis prohibeant. v. *Nonium* c. 1. in Porca, *ſeu Porca* c. 1. in *Porca.*

f vicini.

g adde *l.* 1. §. 5. *ſup. eod.*

h Agros noſtros arare quemadmodum volumus, poſſumus: atque ſulcos tranſuerſos pro directis facere cogendi ſumus etiam, ſi directi ſulci aqua vicino poſſit nocere.

i *l.* 1. §. 4. *ſup. eod.*

k ſuoſè in ſuis, id eſt alterius.

l v. *l.* 28. *ſup. de probat.*

m Formulam actionis aquæ pluuiæ arcendæ obſeruat.

n vt aqua pluuia agi poſſe, ſufficit opus nocere poſſe, licèt nondum nocuerit. o Lacus interdum creſcunt aut decreſcunt, *l.* 60. *ſup. de contrah. empt. l.* 12. *inf. de adq. rer. dom.* p Qui deteriorem viam facit,fundo nocet. q Prætor iuri dicundo quid eſſet,& qui illi,qui iuri dicundo præſunt,notatum à me eſt in *l.* 2. §. 6. *ſup. de origine iuris.*

r & quamcumque ſeruitutem. ſ titulus ſe *l.* 10. *ſup. ſi ſeru. vindic. l.* 3. §. 4. *l. de aqua quotidiana.*

t περὶ τελῶν δημοσίων, ἤ τελωνῶν ἤ τελωνῶν. 56. *Eclog.* 1. De fraudibus publicanorum vide Liuium 25. & Suidam. v. *Cuiac. hic.* de audacia eorundem vide *l.* 12. *inf. eod.* u 4. *C.* 61. 4. & *C. Theod.* 11. Poſſis addere 52. *C.* 65. 11. & *C.* 50. Vectigal eſt portorium quod fiſco debetur,vel Reipubl. merces nomine eſt mercium, non mercatorum. Nam & non mercatores ſoluunt vectigal. Quid ſtipendium à tributo differat, v. *Cuiac.* 7. *obſeru.* 3. quid tributum à vectigali vide eundem 3. *obſeruat.* 3. vide *Theophil.* §. *per traditionem* 40. *Inſtit. de rerum diuiſ.* x Commiſſum Græci τὸ κλεπτοτελωνήσιμον appellant hinc titulus περὶ κλεπτοτελωνήσεως 56. *Eclog.* eſtque mercium caſus quæ ad publicanum profeſſæ non ſunt: vel pœna omiſſæ profeſſionis, vel periculum mercium ad ſeruum mercium improfeſſarum. Commiſſum dicitur,quod in legem Cæſaris committat qui profeſſionem mercium omittit. Varro de re ruſtica ad publicanum profitentur, ne legem cenſoriam omittat. vide *Cuiac. C. eod.*

y quod publicanus eius publici nomine,&c. ſic enim legitur in Baſilicis τοῦ τελώνου. *Cuiacius hic.* z Familiæ ſeu famuli factum domino aſcribitur ſeu imputatur, quoties famulus ipſe delinquit in eo miniſterio, officio, negotiove, cui à domino ſuo præpoſitus eſt. meritò enim qui præpoſuit ita negligentem hominem, ſibi ſuæque negligentiæ id imputare debet. de quo vide Capit. in *Tr. de cauſa*, & ibi *Auſtrelium* dec. 95. adde ſeq. item 6. §. in fictum 1. *ſupra ſi quæ mens.* vel *l.* 8. 3. *furti aduerſus nautas*, & *ſeruo corrupto* 3. *inf. eod.* quæ ex propoſito *l.* ſi *finium* 27. §. *ſi ſeruitutem* 9. §. *Proculus* 10. *ſup. ad l. Aquiliam* 5. 4. *inf. eo.* 1. 5. 1. eo. b 5. 6. *inf. eo.* c qui publica vectigalia conducta habent. *l.* 12. *in fin. inf. eod.* d adde *l.* 2. §. 20. *infra vi bonorum raptorum.* e *l.* 195. §. 2. *inf. de verborum ſignificatione.*

3 ¶ Quòd

Universidad Rey Juan Carlos

3 ¶ Quod quidem edictum in aliqua parte minus a eſt: quippe cùm in duplum datur: cùm vi bonorum raptorum in quadruplum b ſit, & furti manifeſti æquè in quadruplum c.

4 ¶ Et reſtituendi facultas publicano vi abreptum datur: quod ſi fecerit, omni onere exuitur, & pœnali actione ex hac parte edicti liberatur. Vnde quæritur, ſi quis velit cum publicano non ex hoc edicto, ſed ex generali vi bonorum raptorum, damni iniuriæ vel furti agere an poſſit. & placet poſſe. Idque Pomponius quoque ſcribit. eſt enim abſurdum meliorem eſſe publicanorum cauſam, quàm cæterorum effectam opinari.

5 ¶ Familiæ d nomen hic non tantùm ad ſeruos e publicanorum referemus, verùm & qui in numero familiarum ſunt publicani. Siue igitur liberi ſint, ſiue ſerui alieni, qui publicanis in eo vectigali miniſtrant, hoc edicto continebuntur. Proinde & ſi ſeruus publicani rapuit, non f tamen in ea familia conſtitutus, quæ publico vectigali miniſtrat, hoc edictum ceſſabit.

6 ¶ Quod nouiſſimè g prætor ait: *Si hi quos exhibebunt h, in dominos ſui noxæ deditione iudicium dabo*: hoc proprium eſt huius edicti: quòd ſi non exhibeantur ſerui, competit iudicium ſiue noxæ deditione, ſiue habeant eos in poteſtate, ſiue non i: ſiue poſſint exhibere, ſiue non poſſint.

2. *Gaius* ¶ lib. 21. ad Edictum Prouinciale.¶

NEc liceat k domino abſentem defendere.

3. Si plures ſerui furtum vel damnum admiſerint.

3. *Vlpianus* ¶ lib. 55. ad Edictum.

CVm, ſi exhibuiſſent, noxali iudicio conuenirentur. Idcirco autem tam dura conditio eorum effecta eſt, quia debent l bonos ſeruos ad hoc miniſterium eligere.

1 ¶ Quod ait, *in dominos*, ſic accipiendum eſt, in ſocios vectigalis, licet domini non ſint.

2 ¶ Ante m autem actorem dicere oportet, quem vel quos deſideret exhiberi, vt ſi non exhibeantur, hinc agatur. Sed ſi dicatur, *exhibe n omnes vt poſſim dignoſcere quis ſit*, puto audiendum.

3 ¶ Si plures ſerui id furtum vel damnum admiſerint, hoc debet ſeruari, vt ſi tantum o præſtetur, quantum ſi vnus liber feciſſet, abſolutio fiat.

De herede publicani. 1. De rebus quas in vſus aduehendas ſibi mandant præſides. 2. De conſuetudine.

4. *Paulus* ¶ lib. 52. ad Edictum.¶

SI publicanus, qui vi ademit, deceſſerit, Labeo ait in hæredem p eius, quò locupletior factus ſit, dandam actionem.

1 ¶ De rebus, quas in vſus aduehendas ſibi mandant præſides, Diuus Hadrianus præſidibus ſcripſit: vt quotiens quis in vſus q ſuos aut r eorum qui prouinciis exercitibúſve præſunt, aut procuratorum ſuorum, vſus ſui cauſa mittet, quendam emptorum s ſignificet libello manu ſua ſubſcripto, eúmque ad publicanum mittat: vt ſi quid amplius quàm mandatum eſt, transferret, id muneficium t ſit.

2 ¶ In omnibus vectigalibus fere conſuetudo f ſpectari ſolet, idque etiam principalibus conſtitutionibus cauetur.

De re reſtituta. 1. Duplum quomodo accipitur.

5. *Gaius* ad Edictum prætoris vrbani, titulo de publicanis.

HOc edicto efficitur, vt ante acceptum quidem iudicium reſtituta re actio euaneſcat: poſt acceptum verò iudicium nihilominus pœna duret. ſed tamen abſoluendus t eſt etiam, qui poſt acceptum iudicium reſtituere paratus eſt.

1 ¶ Quærentibus autem nobis, vtrum duplum totum pœna ſit, & præterea rei ſit perſecutio, an in duplo ſit: & rei perſecutio, vt pœna ſimpli ſit, magis placuit, vt res in duplo ſit u.

De multis publicanis.

6. *Modeſtinus* ¶ lib. 2. de pœnis.¶

SI multi publicani ſint, qui illicitè quid exegerunt, non multiplicatur dupli actio x ſed omnes partes x præſtabunt & quod ab alio præſtari non poteſt, ab altero exigetur. ſicut Diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. nam inter criminis reos & fraudis participes multum eſſe y conſtituerunt z.

De poſſeſſoribus & vectigalib. præteriti temporis. 1. De pœna commiſſi pupillo remittenda.

7. *Papirius Iuſtus* ¶ lib. 2. De conſtitutionibus.¶

IMperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt: in vectigalib. ipſa a prædia b non perſonas conueniri. & ideo poſſeſſores c etiam d præteriti temporis vectigal ſoluere debere, eóque exemplo a actionem, ſi ignorauerint, habituros b.

1 ¶ Item reſcripſerunt pupillo c remittere ſe pœnam commiſſi, ſi intra diem trigeſimum d vectigal intuliſſet.

De heredibus eius qui vectigal fraudauit.

8. *Papinianus* ¶ lib. 13. Reſponſorum.¶

FRaudati vectigalis crimen e ad heredem f eius qui fraudem contraxit, commiſſi ratione tranſmittitur.

1 ¶ Sed ſi vnus ex pluribus heredibus eum numem g cauſa vectigalis ſubripiat, portiones cæteris non auferuntur.

De conductore & conductore vectigalium.

9. *Paulus* ¶ lib. 5. Sententiarum.¶

LOcatio vectigalium, quæ calor h licitantis i vltra modum ſolitæ conductionis inflauit k, ita demum admittenda eſt, ſi fideiuſſores idoneos, & cautionem is qui licitatione vicerit l offerre paratus ſit.

1 ¶ Ad conducendum vectigal inuitus m nemo compellitur: & ideo impleto tempore conductionis elocanda n ſunt.

2 ¶ Reliquatores o vectigalium ad iterandam conductionem, antequam p ſuperiori conductioni ſatisfaciant, admittendi non ſunt.

3 ¶ Debitores fiſci itemque reipublicæ vectigalia conducere prohibentur q ne ex alia cauſa eorum debita onerentur, niſi fortè tales fideiuſſores r obtulerint, qui debitis eorum ſatisfacere parati ſint.

4 ¶ Socij vectigalium ſi ſeparatim partes adminiſtrent, alter ab altero minus ideo in ſe portionem transferre iure deſiderat.

5 ¶ Quod illicitè ſ publicè priuatímque exactum eſt, cum altero tanto t paſſis iniuriam exſoluitur per vim verò extortum cum pœna tripli reſtituitur. amplius extra ordinem u plectuntur. alterum enim vtilitas priuatorum, alterum vigor publicæ x diſciplinæ poſtulat.

6 ¶ Earum rerum vectigal, quarum y nunquam præſtitum eſt, præſtari non poteſt. Quod ſi præſtari conſuetum indulgentia publicani omiſerat, alias exercere non prohibetur.

7 ¶ Res exercitui paratas z, præſtationi vectigalium ſubijci non placuit.

8 ¶ Fiſcus ab omnium vectigalium præſtationibus immunis eſt. Mercatores autem, qui de fundis fiſcalibus mercari conduerunt, nullam immunitatem a ſoluendi publici vectigalis vſurpare poſſunt.

Vectigalia neque inſtitui neque reformari poſſe ſine præcepto Principis. 1. De penſionibus non ſolutis à conductoribus.

10. *Hermogenianus* ¶ lib. 5. Epitomarum.¶

VEctigalia ſine b imperatorum præcepto neque præſidi, neque curatori c, neque curiæ conſtituere, nec præcedentia reformare, & his vel addere, vel deminuere licet.

1 ¶ Non ſolutis vectigalium penſionibus, pellere d conductores, necdum etiam tempore conductionis completo, vel ab his vſuras ex mora exigere permittitur.

Quæ hoſtibus vendi non poſſunt. 1. De agris publicis qui in perpetuum locantur. 2. De illicitè in nauem impoſitis. 3. De ... 4. De emptione rei, quæ commiſſo vindicatur. Quo caſu conductor in eum conductore cogitur.

11. *Paulus* ¶ lib. 5. Sententiarum.¶

COtem e ferro ſubigendo f neceſſariam, hoſtibus quoque venundari, vt ferrum g, & frumentum, & ſales h, non ſine periculo capitis licet.

1 ¶ Agri publici qui in perpetuum locantur, à curatore ſine i auctoritate principali reuocari non poſſunt. 2 ¶ Dominus nauis ſi illicitè aliquid in naue vel ipſe vel vectores k impoſuerint, nauis quoque fiſco vindicatur. Quòd ſi abſente domino id à magiſtro vel gubernatore aut proreta, nautáve aliquo id factum ſit, ipſi quidem capite puniuntur commiſſis mercibus, nauis autem domino reſtituitur l. 3 ¶ Illicitarū m merc-

a hoc edictum mitius eſt iis quibuſdam, quàm vi bonorum raptorum.
b Inſt. vi bonorum raptorum. in princ. c. §. 4. Inſt. de oblig. quæ ex delicto.
d familiam habebant publicani in ſalinis, agris, portubus, cuſtodiis. *Cicero pro lege Manilia.*
e l. 11. §. 2. ſ. eod.
f Zaſius (opinor, vt iocor ſecus lectori reponat) hinc colligit, clericorum concubinas non eſſe fori eccleſiaſtici: cùm hic familiæ nomine, iuſta ac legitima familia intelligatur.
g l. 1. in pr. & §. 3. ſup. eod.
h l. 3. §. 4. ſup. ad exhib.
i tunc liberantur, & non habeant. l. 13. §. 3. inſ. eod.
k nec liceret. *Haloand.* Imò liceret. l. 21. §. ſup. de noxalibus.
l l. 7. §. 4. *Lamuna*, compones.
m Ordinem procedendi in hac actione obſerua.
n l. 3. §. 7. ſ. ad exhibend. l. 2. C. ad exhibend. vide quæ notaui ad Nouell. 90. cap. 1. & Bolonitiſcarum 2. cap. 2. num. 20.
o l. 32. ſ. ad leg. Aquil.
p vide l. vlt. §. 13. inſ. eod.
q l. 9. §. 7. inſ. eod. vide quæ notaui ad leg. 29. §. de reſt.
r id eſt, muneribus obnoxium, vide ... ad fin. de ... l. 13. C. Theodoſ. de annon. & tributis. l. 9. l. 13. C. Theodoſ. de indulgent. debitorum.
ſ l. 9. §. 6. inſ. eod.
t Mora per litis conteſtationem cum effectu non committitur. *Accurſ.*
u vide tamen l. 9. §. 5. ſ. eod.
x & ita fiet exactio pro parte, niſi alter non ſit ſoluendo. *Haro.*
y multum intereſſe. *Hal.*
z Cur ita? Qui fraudis ſunt participes, tenentur in ſolidum ſine diſcuſſione: qui rei ſunt criminis, poſſunt lucrari beneficio diſcuſſionis. a vide quæ ſcripſi ad l. 7. *Cod. de cenſibus & cenſitoribus.*
b Vectigalia res ipſæ præſtant, non perſonæ, vt hic l. 9. §. 5. ſuper. de legat. 1. l. 3. C. de annonis & tributis. ſic indictiones (quarum nomine conſ. tinetur tributaria & annonaria functio) non perſonis, ſed rebus indici ſolent. l. 3. C. de annonis & tribut. c id eſt, emptores. l. 36. inſ. de iure fiſci. adde l. 14. ſ. eod. d vide quæ ſcripſi ad l. 2. C. ſine cenſu.

a ex empto. *Cuiac.* c. eiuſ. 7.
b ... ſcientibus non datur actio ex empto.
c l. vlt. §. 9. ſ. eod.
d v. quæ notaui ad l. 1. C. ſi propter publicam penſitationem.
e Crimen eſt vectigal fraudare. l. 14. ſ. eod. Sciendum tamen Scholaſticis illud ænigma placere, Licet ... id eſt, fraudare gabellam, de quo plenius v. Socinum reg. 64.
f l. 11. §. 3. l. 14. ſ. eod.
g ſeu communem. *Vulg. Hal.* τὸ κοινὸν ... 56. *Eclo.* 1. cap. περὶ ... Alij vero munera interpretantur etiam obligatam ... quod Cuiacio diſplicet. Municare dixere Latini pro communicare. Fenſto ... & mentum pro commento; vide Cuiac. 9. obſ. 14. in f.
h quæ calore licitantis inflatur. *Hal.* Porro calorem licitantis dixit, vt alibi idem noſter Paulus calorem iracundiæ. l. 48. ſ. de regul. iur. Calor licitantis Ciceroni, l. ad Atticum. 14. eſt cupiditas nimia licitantis.
i Licitantem perperam Philelphus in Epiſtolis ... interpretatur licitatorem Gallis, le plus offrant.
k al. inflatur, admittenda eſt, ... Alciat. 1. Diſpunct. 32.
l l. 4. C. de vectigalibus & commiſſ. in l. 3. §. 6. ſ. de iure fiſci. l. 7. l. 11. C. de locato.
n tempore conductionis licitatores alloquendi ſunt. *Hal.* tempore conductionis relocanda ſunt. *Vulgat.*
o licitatores. *Haloand.* Reliquator eſt qui reliqua traxit. l. 202. §. 2. ſ. de ſolut.
p l. 4. C. de ſuſceptorib. prep. lib. 10.

q v. l. vn. C. ne tutor vel curator vectig. r l. 7. C. de locato. ſ l. 1. 2. C. Noua vectigalia. t l. 5. in fin. ſup. eod. u exilio perpetuo, 59. Eclog. tit. 4. vſurarios ac fœneratores extra ordinem puniri hinc colligunt, alij ad l. 20. C. ex quibus cauſ. infamia. x vide l. 95. §. 1. ſ. de ſolutionibus. y l. 4. in fin. ſ. eod. l. 3. §. 6. inſ. de iure fiſci. z l. 4. §. 1. ſup. eod. a ... 56. Eclog. 1. c. 1. ... c. 7. b C. Noua vectigalia inſtitui non poſſe.
c ... 56. Eclog. 1. cap. 8. id eſt, procuratori Cæſaris, de qua voce vide quæ notaui ad l. 5. C. de iure fiſci vbi plenius de Catholicis, vide Cuiacium.
d Gabellarum emptores ſi ſua die ſubire termino ſoluere deſierint, ſtatim eis poteſt auferri gabella, ſi communicari viſum ita fuerit. *Caſtrenſis.*
e 56. Eclog. 12. περὶ ... f id eſt, acuendo. Horat. fungar vice cotis, acutum Reddere quæ ferrum valet, exors ipſa ſecandi. Ferri aciem cretari cotibus dixit Plinius 18. cap. 28.
g Hoſtibus ferrum, frumentum, & ſalem, & cotem ferro ſubigendo vendere capitale eſt. adde l. 1. l. 2. C. quæ res exportari.
h adde l. 11. C. de vectigalibus. i vide quæ notaui ad l. 27. ſup. de euict. vide l. 1. in fin. C. ſi per vectigal. k adde tit. C. quæ res exportari.
l Ignoranti. l. vlt. §. 11. inſ. eod. m illicitæ merces olim quædam fuerant, vt hic l. 6. §. 3. de offic. præſid. l. fin. 1. in fin. ſup. de his quibus vt indignis. l. vn. Cod. de litoribus & itinerum cuſtod. Tit. 5. aduerſ. Marcianum in princ. Quæ fuerint illæ merces ac negotiationes illicitæ præter exemplo de purpura venditione ...

Universidad Rey Juan Carlos

cum perſecutio heredem *a* quoque adſtigit.

4 ¶ Rem rem quæ commiſſo vindicata eſt, dominus emere non prohibetur vel per ſe, vel per alios *k*, quibus hoc mandauerit.

5 ¶ Qui maximos fructus ex redemptione vectigalium conſequuntur, ſi poſtea tanto locari non poſſunt, ipſi ex prioribus penſionibus ſuſcipere compelluntur †.

De audaciaque temeritate publicanorum compeſcenda. 1. Verba edicti. 2. Familia quomodo hic accipitur. 3. Qui ſunt publicani.

12. *Vlpianus* lib. 38. ad Edictum.

QVantæ *c* audaciæ *d*, quantæ temeritatis ſint publicanorum factiones, nemo eſt qui neſciat. idcirco prætor ad compeſcendam eorum audaciam hoc edictum *e* propoſuit.

1 ¶ *Quod familia f publicanorum g furtum feciſſe dicetur, item ſi damnum iniuria fecerit, & id, ad quos ea res pertinet, non exhibebitur h, in dominum i ſine noxæ deditione iudicium dabo.*

2 ¶ Familiæ *k* autem appellatione hic ſeruilem familiam contineri ſciendum eſt.

¶ Sed & ſi bona fide publicano alienus ſeruus ſeruiet, æquè continebitur. Fortaſſis & mala fide. plerumque enim vagi ſerui & fugitiui in huiuſmodi operis etiam à ſcientibus habentur.

¶ Ergo & ſi homo liber ſeruiat, hoc edictum locum habet.

3 ¶ Publicani *l* autem dicuntur, qui publica vectigalia habent conducta.

De venditione, manumiſſione, fuga. 3. Morte ſerui. 4. De tempore huius actionis, & ſucceſſoribus.

13. *Vlpianus* lib. 13. ad Edictum Prouinciale.

SEd & hi qui ſalinas *m*, & cretifodinas, & metalla habent, publicanorum loco ſunt.

1 ¶ Præterea & ſi quis vectigal conductum à repub. ciuitatis municipij habet, hoc edictum locum habet.

2 ¶ Siue autem vendidit ſeruum, vel manumiſit, vel etiam fugit ſeruus, tenebitur ſerui nomine, qui tunc factioſam familiam habuit.

3 ¶ Quid tamen, ſi ſeruus deceſſerit? videndum an publicanus teneatur, quaſi facti ſui nomine: ſed puto, qui *n* facultatem non habet exhibendi, nec dolus eius interceſſit, debere eum liberari *o*.

4 ¶ Hanc actionem perpetuam dabimus, & heredi, cæteriſque ſucceſſoribus.

De dominio rei commiſſæ. De herede, & quolibet poſſeſſore.

14. *Vlpianus* libro 8. Diſputationum.

COmmiſſa vectigalium nomine etiam ad *p* heredem tranſmittuntur. nam quod commiſſum eſt, ſtatim deſinit eius eſſe qui crimen *q* contraxit, dominiumque rei vectigali adquiritur. ea propter commiſſi perſecutio, ſicut aduerſus quemlibet poſſeſſorem *r*, ſic & aduerſus heredem competit.

De tecibus ante certum diem non exhibendis.

15. *Alfenus Varus* libro 7. Digeſtorum.

CÆſar, cum inſulæ Cretæ *ſ* cotorias locaret, legem ita dixerat: *Ne quis præter redemptorem poſt Idus Martias cotem ex inſula Creta fodito, neve eximito, neve auehito.* cuiuſdam nauis onuſta cotibus ante Idus Martias ex portu Cretæ profecta, vento *t* relata *u* in portum erat, deinde iterum poſt Idus Martias profecta erat. conſulebatur, num contra legem poſt Idus Martias ex inſula Creta cotes exiſſe viderentur: Reſpondit, tametſi portus *x* quoque, *y* qui inſulæ eſſent, omnes eius inſulæ eſſe viderentur: tamen eum qui ante Idus Martias profectus ex portu eſſet, *z* & relatus tempeſtate in inſulam deductus eſſet, ſi inde exiſſet, non videri contra legem feciſſe. præterea, quod iam initio euectæ cotes viderentur, cùm & ex portu nauis profecta eſſet.

De ſeruo aſſore, vel delinquente. De rebus peculiaribus. 3. De ſeruis venalibus vel nouitijs. De nouitijs vel veteranis. 4. De ſeruis qui in fuga ſunt. 5. Si quis ſe ignoraſſe dicat. 6. De officio publicani. 7. Species pertinentes ad vectigal. 8. De anno ſi tempeſtate. 9. De vehente qui in ſola profeſſione tenetur. 10. De eo qui per errorem in cauſam commiſſi inciderit. 11. De eo quod colonus vel ſeruus domini iniciet in prædio ſeruum. 12. Si quis profeſſus non ſoluerit. 13. De heredibus. 14. De indebito ſoluto.

16. *Marcianus* lib. ſingulari de Delatoribus.

INterdum nec vendendus *a* eſt [is] ſeruus *b* qui in

commiſſum cecidit *a*, ſed pro eo æſtimatio à domino danda eſt. Diui enim Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, cùm is ſeruus, qui actum *b* domini geſſiſſe diceretur, in commiſſum cecidiſſet, venire *c* non debuiſſe, ſed pro eo viri boni arbitratu æſtimationem oportuiſſe dari.

1 ¶ Idem autem eadem *d* epiſtola *e* reſcripſerunt, ſi quis improfeſſus ſeruus fuerit, & probabitur in mini dicatur, aut aliud quid grauius admiſiſſe, vt cognoſcat procurator: & ſi in his cauſis *f* eſſe *g* comperitus ſit, æſtimetur, & ad pœnam domino tradatur.

2 ¶ Idem Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, mancipiis commiſſis res peculiares non *h* eſſe in eadem cauſa, niſi hoc, quod proprio nomine in cauſam commiſſi incidit.

3 ¶ Quotiens qui mancipia inuecta profeſſus non fuerit, ſiue venalia, ſiue *i* vſualia *k*, pœna commiſſi eſt, ſi tamen nouicia *l* mancipia fuerint, non etiam veterana *b*. Sunt autem veterana, quæ anno continuo in vrbe ſeruierint: nouicia autem mancipia intelliguntur, quæ annum nondum ſeruierint.

4 ¶ Serui qui in fuga *i* ſunt in commiſſum non cadunt: cùm ſine voluntate domini fines egreſſi *k* ſunt: & ita principalibus conſtitutionibus cautum; ſicut Diuus quoque Pius ſæpiſſimè reſcripſit, *ne l* (inquit) in poteſtate ſeruorum ſit, inuitis vel ignorantibus dominis fugæ ſe tradendo, poteſtati dominorum ſe ſubtrahere.

5 ¶ Licet quis ſe ignoraſſe *m* dicat, nihilominus eum in pœnam vectigalis incidere, Diuus Adrianus conſtituit.

6 ¶ Diui quoque Marcus & Commodus reſcripſerunt, non imputari publicano quod non inſtruxit tranſgredientem: ſed illud cuſtodiendum, ne decipiat profiteri volentes.

7 ¶ Species pertinentes ad vectigal *n*: cinnamomum *o*, piper *†* longum, piper album, folium *p* pentaſphęrum *q*, folium barbaricum, coſtum *r*, coſtamomum *ſ*, nardi ſtachys *t*, caſſia turiana *u*, xylocaſſia, ſmyrna *x*, amomum *y*, zingiberi *z*, malabathrum *a*, aroma Indicum, chalbane *b*, laſer *c* [Alcheluctia,] *d* ſargogalla *e*, onyx *f* Arabicus, cardamomum *g*, xylocinnamomum *h*, opus byſſicum *i*, pelles Babylonicæ *k*, pelles Parthicæ *l*, ebur, ferrum *m* Indicum, carpaſum *n*, lapis vniuerſus *o*, margarita, ſardonyx *p*, ceraunium *q*, hyacinthus *r*, ſma-

[illegible]

k fines ingreſſi. [illegible]

[illegible]

Cæſar, Crete ſed in[illegible] ... Vir inquit, videritis quid ... ſupplicio non libero.

x x quæ. ſ ſico. y priuati.

ragdus a, adamas, ſaffirinus b, callainus c, beryllus d, chelmiæ, [hopia] e, Indica, vel f adferas metaxa g, veſtis ſerica, vel ſubſerica, vel arithmeta h, carbaſea, nema ſericum i, ſpadones k, Indici leones, leænæ, l pardi, & leopardi, pantheræ l, purpura, item [marocorum m] lana, fucus n, capilli Indici.

8 ¶ Si propter neceſſitatem o aduerſæ tempeſtatis expoſitum onus fuerit, non debere hoc commiſſo vindicari, Diui fratres reſcripſerunt.

9 ¶ Diuus quoque Pius reſcripſit: cum quidam intra legitimam p ætatem eſſe dicebatur, & vſus q cauſa mancipia duxiſſet, & in ſola r profeſſione errasset, ignoſcendum eſſe ei.

10 ¶ Diui quoque fratres reſcripſerunt, cùm quidam non per fraudem, ſed ſ per errorem t in cauſam commiſſi incidiſſet: vt duplo vectigali contenti publicani ſeruos reſtituant.

11 ¶ Magnus u Antoninus reſcripſit: ſi colonus, vel ſerui domini prædij ferrum x illicitè in prædio fecerint, ignorante domino, nulla pœna dominum teneri.

12 ¶ Si quis profeſſus y apud publicanum fuerit, non tamen vectigal ſoluerit z, hoc concedente a publicano, vt ſolent facere: Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, res in commiſſum non cadere. cùm enim (inquiunt) profeſſiones recitantur, commiſſum ceſſat: cùm poterit ſatisfieri fiſco ex bonis publicanorum vel fideiuſſorum.

13 ¶ Pœnæ ab heredibus peti non poſſunt, ſi non eſt quæſtio mota viuo eo qui deliquit b. & hoc ſicut in cæteris pœnis, ita & in vectigalibus eſt.

14 ¶ Si quid autem indebitum per errorem c ſoluentis publicanus accepit, rurſus eum reſtituere oportere, Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

DE DONATIONIBUS d.

TIT. V.

De donatione ſimplici, & ea quæ ſub conditione contrahitur.

Iulianus [libro 17. Digeſtorum.]

Donationes complures ſunt. ¶ Dat aliquis ea mente, *vt ſtatim velit accipientis fieri, nec vllo caſu ad ſe reuerti* e, & propter nullam aliam cauſam facit, quàm vt liberalitatem f & munificentiam exerceat. hæc propriè donatio appellatur. ¶ Dat aliquis, *vt tunc demum accipientis fiat, cùm* g *aliquid ſecutum fuerit*, non propriè donatio appellabitur: ſed totum [hoc] donatio ſub conditione eſt. ¶ Item cùm quis ea mente dat: *vt ſtatim quidem faciat accipientis, ſi tamen aliquid ſecutum fuerit, aut non fuerit, velit ad ſe reuerti*: non propriè donatio dicitur, ſed totum hoc donatio eſt, quæ ſub conditione ſoluatur, qualis eſt *mortis* h *cauſa* donatio.

1 ¶ Igitur cùm dicimus, *inter ſponſum* i *& ſponſam* donationem valere, propria appellatione vtimur, & factum demonſtramus, quod ab eo proficiſcitur, qui k liberalitatis [gratia] aliquid dat, vt confeſtim faciat accipientis, nec l vnquam vllo facto ad ſe reuerti velit. Cùm verò dicimus, ſi hac mente donat ſponſus ſponſæ, vt nuptiis non ſecutis res auferatur, poſſe repeti: non contrarium priori dicimus, ſed concedimus inter eas perſonas fieri donationem eam quæ ſub conditione ſoluatur m.

Si filiusfamilias iuſſu patris. 2. Aliáſve iuſſu alterius promiſerit. 5. De conditione impleta poſt ſecutam vel mortem donatoris. 6. De morte donatoris antequam res perferatur ad donatarium. 7. Quid interſit inter cauſam & conditionem.

2. *Idem* [libro 60. Digeſtorum.]

Si cùm filiusfamilias pecuniam donare vellet, patris iuſſu a eam promiſit, valet donatio, perinde ac fideiuſſorem dediſſet.

1 ¶ Si verò pater donaturus Titio pecuniam, iuſſerit filium ſuum eam promittere: poterit dici, intereſſe, debitor filius patri ſuo fuerit, nécne. nam ſi tantundem filius patri debuit, quantum promiſit, valere donatio intelligitur: perinde ac ſi quemlibet alium debitorem pater iuſſiſſet pecuniam promittere.

2 ¶ Cùm verò ego Titio pecuniam donaturus, te b qui mihi tantundem donare volebas, iuſſero Titio promittere, inter omnes perſonas donatio perfecta eſt.

3 ¶ Aliud iuris erit, ſi c, pecuniam, quam me tibi debere exiſtimabam, iuſſu tuo ſponderim ei cui donare volebas, exceptione enim doli mali tueri me potero: [& ſ] præterea incerti condictione ſtipulatorem compellam d, vt mihi acceptum faciat ſtipulationem.

4 ¶ Item ſi ei e, quem creditorem tuum putabas, iuſſu tuo pecuniam, quam me tibi debere exiſtimabam, promiſero: petentem doli mali exceptione ſummouebo. & amplius incerti agendo cum ſtipulatore, conſequar, vt mihi acceptam faciat ſtipulationem.

5 ¶ Si pecuniam mihi Titius dederit abſque vlla ſtipulatione, ea tamen conditione, vt tunc demum mea fieret, cum Seius conſul factus eſſet, ſiue furore eo, ſiue mortuo, Seius conſulatum adeptus fuerit, mea fiet.

6 ¶ Sed ſi quis donaturus mihi pecuniam dederit alicui, vt ad me perferret, & ante f mortuus erit, quàm ad me perferat: non fieri pecuniam domini g mei conſtat.

7 ¶ Titio decem donaui ea conditione, *vt inde Stichum ſibi emeret*, quæro, cùm homo, antequam emeretur, mortuus ſit, an aliqua actione decem recipiam. Reſpondit: Facti magis, quàm iuris quæſtio eſt h. nam ſi decem Titio in hoc dedi, *vt Stichum emeret*, aliter non daturus: mortuo Sticho, condictione repetam. ſi verò alias quoque donaturus Titio decem, quia interim Stichum emere propoſuerat, dixerim in hoc me dare, vt Stichum emeret k: cauſa magis donationis, quàm conditio dandæ pecuniæ, exiſtimari debebit: & mortuo Sticho, pecunia apud Titium remanebit.

3. *Vlpianus* [lib. 76. ad Edictum.]

Et generaliter hoc in donationibus definiendum eſt, multum intereſſe, cauſa donandi fuit, an conditio: ſi cauſa fuit, ceſſare repetitionem l: ſi conditio, repetitioni locum fore.

De donatione per interpoſitam perſonam.

4. *Paulus* [lib. 17. ad Sabinum.]

Etiam per interpoſitam m perſonam donatio conſummari poteſt.

De aſſectione honeſta vel non honeſta.

5. *Vlpianus* [Libro 32. ad Sabinum.]

Affectionis gratia neque honeſtæ n, neque inhoneſtæ donationes ſunt prohibitæ. Honeſtæ, erga benemerentes amicos o, vel neceſſarios: inhoneſtæ, circa meretrices p.

Si dominus rem eximi aut accipi permiſerit.

6. *Idem* [libro 42. ad Sabinum.]

Qvis ſaxum mihi eximere q de ſuo permiſit r donationis cauſa: ſtatim cùm lapis exemptus eſt, meus fit. neque prohibendo me euehere, efficit vt meus eſſe deſinat: quia quodammodo ſ traditione meus factus eſt. planè ſi mercenarius t meus eximit, mihi eximit. ſed ſi is qui à me emerat, ſiue mercede conduxerat, vt pateretur eum ſibi iure eximere, ſi antequam eximat, me pœnituerit, meus lapis durat. ſi poſtea, ipſius factum auocare non poſſum. quaſi u traditio enim facta videtur, cùm eximitur domini voluntate. ¶ Quod in ſaxo eſt, idem erit etiam, ſi in arbore cæſa vel dempta acciderit.

De filiofamilias donante.

7. *Idem* [libro 44. ad Sabinum.]

Filiusfamilias donare non poteſt x, neque ſi liberam y peculij adminiſtrationem habeat. non z enim ad hoc ei conceditur libera peculij adminiſtratio, vt perdat a. 1 ¶ Quid ergo, ſi iuſta ratione motus donet? nunquid poſſit dici locum eſſe donationi? quod magis probabimus b.

2 ¶ Item videamus, ſi quis filiofamilias liberam peculij adminiſtrationem conceſſerit, vt c nominatim d adijceret, ſic ſe ei concedere, vt donare quoque

a Smaragdus viridis gemma, cui poſt magaritas & vniones primum tribuunt dignitatem. à viridi colore dictus. vt quo herbas virentes exuperet, & circa ſe aërem repercuſſum inficiat. ſculpunt hæc gemmas nulla gratiæ eſt refectio. Huius corpus extenſum imagines reddit vt ſpeculū. Quippe Nero Cæſar gladiatorum pugnas in ſmaragdo ſpectabat. huius genera duodecim, v. apud Iſidorum 16. cap. 7.
b ſapphyrus, *Vulg. Hal.*
c callinus, *Vulg.* Græcis καλλαινος Venetum: καλλαινός Venetus.
d Beryllus Chelydonius, *Hal.* beryllus cylindrus, *Vulgat.*
f opera Indica, *Vulgat.* omnia Indica, *Hal.* aſt Hagium quod attinet, veneni etiam genus eſt apud Dioſcoridem 4. & 20. Plin. 18. & 25. c. 10.
f vela Sarmatica metaxa, *Hal.*
g à metaxa metaxarij. v. quæ notaui ad l. 10. C. de ſacrilegio.
h velo cincta, *Vulgat. Haloand.*
i id eſt, filum ſeu ſtamen, quod apud Seras conficitur. Cuius meminit Suidas in voce σηρικὸν νῆμα, dicens ἀπὸ τῶ σηρῶν, quod eſt filum à ſolo compaεν.
k l. 2. C. de Eunuchis.
l de Pantheris diximus ad l. 40. ſup. de ædilitio edicto.
m à pecorum lana, *Vulg.* item lana, *Haloand.*

n ſuccus, *Vulgat.* fucus, purpuriſſum. o vide l. 15. ſ. eadem. p dixi ad l. 27. ſup. de minor. q v. 5. 3. ſ. eadem. r Cur in ſola profeſſione erraſſe dicitur: quia nullum vectigal iſtorum ſeruorum nomine debuit, v. d. 5. 3. Hinc colligere poſſumus, profiteri quemque cogi vel ea quæ vectigal non pendunt, v. Cuiac. 14. obſ. 3. ſ v. d. 5. 3. ſup. eod. t Aliud eſt error, aliud ignorantia. Per errorem in commiſſi cauſam incidit, qui putabat publicano ſatisfactum, l. 5. 5. eod. Ignorare verò nemini licet quod ad ius publicum ſpectat, v. Cuiac. 14. obſ. 3. u Magnus Antoninus Caracalla Seueri Imperatoris filius. x Fabricam armorum, vel ferrariam priuato habere non licuit, v. l. vnic. C. vt armor. vſus. y Profeſſio mercium apud publicanum facta, excuſat mercatorem à pœna commiſſi. z Vectigalis ſolutio præ cimemon exigitur, ne res in commiſſum cadat: cùm ſufficere poſſit ſola profeſſio. a atque ita publicanus poteſt vectigal remittere. b vel ſi non ex delicto defuncti fiſcus locupletior, l. 4. ſ. eod. c ſolui, non ſorti, d. 1. ſ. de cond. indeb. d ſ. eod. 5. 4. 2. ſol. 7 C. Th. 13. & 14. Paul. 5. ſent. 11. 3. Harm. 1. 3. Decret. 24. 4. Iul. Clar. 5. ſent. In ſ. donatio, inter viuos ſcil. & qui donare poſſunt, & qui non poſſunt 47. Eclog. 1. mortis cauſa. v. tit. prox. ſ. C. eod. Nouell. 87. inter virum & vxorem, v. ſup. de donation. inter vir. & v. 5. Fr. de donat. ante nupt. 5. C. 1 de inofficioſis. v. C. de inofficioſ. donat. & 2. C. Theod. 20. ſeu immenſis donationibus vide Nouell. 92. de donationibus quæ ſub modo, vide C. de donat. quæ ſub modo de reuocandis donationibus, vide C. de reuocan. donat. 7. C. Theodoſ. 13. & 2. Harm. 1. 07. Eclog. 1.
e Donatio Ariſtoteli 4. Topicor. eſt δόσις ἀναπόδοτος id eſt, donatio ita perfecta ab aliquo, vt nullo caſu reuocetur. exceptis tamen cauſis legitimis, quas retuli ad tit. C. de reuocand. donat. Vt perficiatur, v. l. 28. C. eod. f huiuſmodi donatio fit nullo cogente, v. l. 29. ſ. eod. g huc pertinet l. 1. 3. ſ. C. de donat. quæ ſub modo vel condict. vel ex certo tempore conficiuntur. h ſ. de mortis cauſa. i v. C. de donat. ante nupt. l. 27. ſ. de don. int. vir.
k Donatio his notis cognoſcitur, ſi is qui dedit non tantum liberalitatis gratia dedit, ſed ita liberalitatis gratia dedit, vt faceret accipientis, vt nunquam ad ſe vllo facto reuerti vellet.
l Donator tamen ita donare præſumitur, vt à donatario ingrato reuocare donationem velit, C. de reuocandis donationibus.
m Donationem puram ſub conditione reſoluendam, non eſſe propriè donationem hinc colligent.

a l. 9. 5. 1. ſ. eod. b l. 33. 5. 3. inf. eodem. c l. 7. infra de dolo except. d 5. 4. ſ. eod. v. l. 31. ſ. de condict. indeb. l. 5. 5. 9. ſ. de iure dot. e l. 7. in fin. ſ. de doli excep. f l. 3. C. de oblig. g l. 41. ſup. de reb. cred. h Conditio hic accipitur pro modo, v. l. 71. ſ. 1. l. 108. ſup. de cond. & demonſt. i Defectus cauſæ finalis non impulſiuæ, parat donatori condictionem ob cauſam. k Cauſæ & conditionis differentia, v. l. 3. ſ. eod. Porrò cauſa hic pro modo accipitur. l Quod ex cauſa donatum eſt, non repetitur: quod conditionis implendæ cauſa datum eſt, repeti poteſt. m adde l. 16. ſ. eo. n Non ſolùm honeſtis, ſed & inhoneſtis perſonis donari inter viuos poteſt: vt hic. [illegible] id eſt, honeſta donatio valet 47. Eclog. 1. cap. 1. Inhoneſtæ tamen inhoneſtis perſonis, ſpretis fratribus, non poſſunt. l. 27. C. de inoff. teſt. o Amicos appellamus, non laud notitia coniunctos, v. l. 223. 5. 1. infr. de verb. ſign. p Meretrici donari poteſt, vt hic. & concubinæ l. 31. ſ. eadem. quia [illegible] ſecus, l. 4. 5. 3. ſ. de cond. ob turp. cauſ. l. 12. 5. 11. ſup. mandati: [illegible] ſocietas ſecus de dolo l. 5. C. de donat. inter viros. q l. 34. ſup. de dolo l. 16. ſ. de præſcrip. r Promiſſio capiendi, non eſt vera ac mera donatio: ideoque re integra poteſt reuocari. adde l. 8. C. de oblig.
ſ non ſeet.
t Mercenarius meus quod eximit: mihi eximit.
u Lapidem quaſi tradit, qui patitur eum ex ſuo fundo eximi.
x vide ad hunc locum Claud. de 3. donat. &c.
y Liberam attenditur quis adminiſtrationem habeat, donare non poteſt, l. 28 5. 2. ſ. de pact. in 5. 2. 5. quæ res pig. l. 7. 5. 2. ſ. de donat. inter virum, niſi iuſta de cauſa, 5. 1. 1. eod. z liberam peculij adminiſtrationem ſeruo filióue familias ea mente nemo concedere præſumitur, vt is peculium poſſit perdere, adde l. 8. de reg. iur. in 6.
a Donans perdere videtur. Donare eſt perdere.
b Qui iuſta ratione donat non conditur.
c alias, &.
d Facti quæſtio eſt, quæ hic quæritur, Liceat nécne filiofamil. donare, l. 1. 5. 1. ſup. quæ res pignori.

Universidad Rey Juan Carlos

poſſit, an locum habeat donatio? Et non dubito, donare quoque eum poſſe. 3 ¶ Nonnunquam etiam ex a perſona b poterit hoc colligi. pone enim, filium eſſe ſenatoriæ vel cuius alterius dignitatis: quare non dicas videri patrem, niſi ei ſpecialiter donandi facultatem ademit, hoc quoque conceſſiſſe, dum liberam dat peculij adminiſtrationem.

4 ¶ Pari autem ratione, qua c donare filiusfamilias prohibetur, etiam mortis cauſa donare prohibebitur. quamuis enim ex patris voluntate d mortis quoque cauſa donare poſſit: attamen, vbi ceſſat voluntas, inhibebitur hæc quoque donatio.

5 ¶ Sed enim meminiſſe oportebit, ſi cui donare quoque permiſſum eſt, niſi e ſpecialiter etiam mortis cauſa donare fuerit permiſſum, non f poſſe mortis cauſa donare.

6 ¶ Hæc omnia locum habebunt in paganis. Cæterùm qui habent caſtrenſe peculium, vel quaſi caſtrenſe, in ea conditione ſunt, vt donare & mortis cauſa, & non mortis cauſa poſſint, cùm g teſtamenti factionem habeant.

De libertatis cauſa impoſitis.

8. *Paulus* lib. 15. ad Sabinum.

QVæ liberti h impoſita libertatis cauſa præſtant, ea non donantur i. res k enim pro his intercesſit l.

De habitatione. De pacto de non petendo. 1. De fructibus. 2. De filiofamil. iuſſu patris donante. 3. De donatario capaci & incapaci.

9. *Pomponius* libro 33. ad Sabinum.

IN ædibus alienis habitare m gratis, donatio videtur. Id enim ipſum capere videtur qui habitat, quòd mercedem pro habitatione non ſoluit. Poteſt enim & citra n corporis donationem valere donatio, veluti ſi donationis cauſa cum debitore meo paciſcar, ne ante certum tempus ab eo petam.

1 ¶ Ex rebus donatis fructus o perceptus, in rationem donationis non computatur. Si verò non fundum, ſed fructus perceptionem tibi donem, fructus percepti venient in computationem donationis.

2 ¶ Quod filiusfamilias patris iuſſu p aut voluntate q donauit, perinde eſt ſ ac ſi pater ipſe donauerit: aut ſi mea voluntate rem meam tu nomine tuo Titio dones. 3 ¶ Donari non poteſt niſi r quod eius fit cui donatur.

De abſente.

10. *Vlpianus* lib. 15. ad Sabinum.

ABſenti ſ ſiue t mittas, qui ferat: ſiue, quod u ipſe habeat, ſibi habere eum iubeas, donari rectè poteſt. Sed x ſi neſcit rem, quæ apud ſe eſt, ſibi eſſe donatam, vel miſſam ſibi non acceperit, donatæ rei dominus non fit, etiam ſi per ſeruum eius, cui donabatur, miſſa fuerit: niſi ea mente ſeruo eius data fuerit, vt ſtatim eius fiat.

De acceſſionibus vel donare.

11. *Gaius* libro 3. de legatis ad Edictum prætoris vrbani.

CVm de modo donationis quæritur, neque partus y nomine, neque fructuum, neque penſionum, neque mercedum vlla donatio facta eſſe videtur.

Quatenus donator teneatur.

12. *Vlpianus* libro 3. Diſputationum.

QVi ex donatione ſe obligauit, ex reſcripto Diui Pij, in quantum z facere poteſt, conuenitur. ſed enim id quod creditoribus debetur a, erit detrahendum: hæc verò, de quibus ex eadem cauſa b quis obſtrictus eſt, non debebit detrahere c.

Si ſeruo communi vel procuratori tradatur.

13. *Idem* lib. 7. Diſputationum.

QVi mihi donatum volebat, ſeruo communi meo & Titij rem tradidit: ſeruus vel ſic d accepit, quaſi ſocio adquiſiturus, vel ſic, quaſi mihi & ſocio. quærebatur, quid ageretur. & placet, quamuis ſeruus hac mente acceperit, ut ſocio meo, vel mihi & ſocio adquirat, mihi e tamen adquiri. Nam etſi procuratori meo hoc animo rem tradiderit, vt mihi adquirat, ille quaſi ſibi adquiſiturus acceperit: nihil agit in ſua perſona, ſed mihi adquirit.

De alieno fundo excolto.

14. *Iulianus* lib. 17. Digeſtorum.

QVi alienum fundum donationis f cauſa excoluit, nullam retentionem propter impenſas g faciet: quia domini res ab eo iniectæ continuò efficit.

De crimine capitali.

15. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

POſt h contractum capitale i crimen k, donationes l factæ non valent m ex conſtitutione Diuorum Seueri & Antonini, [niſi n] condemnatio ſecuta ſit.

De ſcriptura, ſilium heredis mei me donaſſe.

16. *Vlpianus* lib. 2. Reſponſorum.

EX hac o ſcriptura, *Scient p heredes mei me veſtem vniuerſam, ac res cæteras, quaſcumque in diem mortis meæ mecum habui, illi & illi libertis meis viuum donaſſe*, dominium ad libertos benigna q interpretatione pertinere.

De nouatione & acceptilatione.

17. *Idem* libro 58. ad Edictum.

SI in ſtipulatum iudicatum r nouationis ſ cauſa deductum ſit, & ſtipulatio, donationis cauſa, accepto lata t: dicendum eſt, locum liberationem habere t.

De negotio mixto cum donatione. 1. De ſeruo tradito, vt poſt quinquennium manumittatur. 3. De vſucapione.

18. *Idem* libro 71. ad Edictum.

ARiſto ait, cum mixtum u ſit negotium, cum donatione obligationem non contrahi x eo caſu, quo donatio eſt, & ita & Pomponium eum exiſtimare refert. 1 ¶ Denique refert Ariſtonem putare, ſi ſeruum tibi tradidero ad hoc, *vt eum poſt quinquennium manumittas*, non poſſe ante quinquennium agi: quia donatio aliqua ineſſe videtur. Aliter y atque (inquit) ſi ob hoc tibi tradidiſſem, *vt continuò manumittas*. hic enim nec donationi locum eſſe, & ideo eſſe obligationem. Sed & ſuperiore caſu, quid acti ſit, inſpiciendum Pomponius ait. poteſt enim quinquennium non ad hoc eſſe poſitum, vt aliquid donetur.

2 ¶ Item Ariſto ait, ſi donationis cauſa in hoc tradatur ſeruus, vt poſt quinquennium manumittatur, ſit autem alienus, poſſe dubitari z, an vſucapiatur: quia aliquid

a L. 2. [illegible] ad l. 12. §. 5. [illegible]
b vide exemplum in l. 18. inf. ff. de [illegible]
c Argumentum à donatione ſimplici ad donationem mortis cauſa.
d Donanti mortis cauſa filio patrem conſentire ſufficit: voluntas tamen requiritur ob iuſſum, vt Guido Papæ deciſione 213. docet. e Vaſallum de feudo ſuo teſtari etiā pro anima non poſſe hinc Alciato colligit, c. 124. Feudorum, quem vide.
f quidam poſſe: cum donationem verbum mortis cauſa donationem contineat: l. 67. de [illegible] de verborum ſignif.
g Argumentum ab vltima voluntate ad actum inter viuos.
h & operis iis à quibus redempti ſunt, l. 34. in fin. ff. eodem.
i patronus liberto.
k id eſt, libertas.
l operæ quas præſtant liberti patronis, non donantur, ſed libertatis à patrono acceptæ gratia penſantur.
m l. 27. ſ. eo.
n Sufficit in donatione ſeruitutis pacti, vt donatarius ſeruitutis res incorporales conſentur tradi.
o l. 11. ſ. eod.
p l. 2. ſupra eod.
q Ratihabitio et voluntas quæ ſequitur [illegible] ad l. 16. §. 1. ff. de pign.
r Donatio non dicitur, niſi ex transferatur dominium actu vel habitu, Caſtrenſ. Nemo transfert dominiū quod non habet, l. 14. C. eod. Res quæ donatio [illegible] ſubijciuntur, atque in commercio ſunt, poſſumus donare. An donatio inter viuos omnium bonorum præſentium & futurorum, nullis ſibi reſeruatis valeat? Quidam ipſo iure non valere dicunt, Clar. 4. ſent. 19. valere exiſtimo, l. 35. §. 4. C. eod. teſtamento tamen cum donationem reuocari [illegible], non tantum pro parte, vt putat Clarus ex communi opinione 4. ſent. 20. v [illegible], cum liberam teſtandi facultatem donator ſibi præripiat: quod contra bonos mores eſt, l. [illegible] C. de pact. v. Clarus 4. ſent. 19. vbi etiam tractat de donatione bonorum præſentium tantum, bonorum futurorum, omnium bonorum ſuorum, mobilium & immobilium, hereditatis ſuæ, præſentium & futurorum, & de donatione, in qua donator ſibi reſeruat aliquid, vel vſumfructum. Reuocatur quoque tacitè huiuſmodi donatio, ſi poſt donationem perfectam naſcuntur liberi donatori, l. 8. C. de reuoc. donat. poteſt quoque reuocari expreſſè à liberis poſt mortem patris vel matris, l. 1. & ſeqq. C. de inoff. donat. Quid donatio omnium bonorum, [illegible] facta Eccleſiæ, [illegible], non valere priùs negat, [illegible] Clarus ex communi opinione 4. ſent. 20. ſ Donatio abſenti (etiam Eccleſiæ) [illegible] ex opinionem communem refert Clarus 4. ſent. 13. [illegible] non valet: niſi [illegible] nuncius vel epiſtola donantis, l. 4. ff. eod. l. 6. C. eod. vide Clar. 4. ſent. 11. niſi denique fiat coram notario, [illegible] Clarus 4. ſent. 13. vide [illegible] 12. [illegible] 18. in prior. t vide l. 2. §. 6. ſ. eod.
u Traditio in iis rebus, quæ penes donatarium ſunt, non requiritur. [illegible] ſemel traditum eſt, magis tradi non patitur. Vel melius: Probatio traditæ vel non traditæ poſſeſſionis, non tam in iure quàm in facto conſiſtit: ideóque ſufficit ad probationem, ſi res corporaliter teneatur, Paul. 5. ſent. 11. §. 2.
x Donatio quæ ſit abſenti, non aliter valet, quam ſi [illegible] agnouerit: Nec enim eſt donatio ſine acceptione: & rectè in illis locis Comici, Dos eſt X. talenta. Accipio, [illegible] interpres, Niſi, inquit, dixiſſet, Accipio, dos non eſſet. Datio enim acceptando confirmatur: nec poteſt id videri datum, quod non eſt acceptum. Hodie quia exemplo [illegible] donatio ſolo conſenſu perficitur, non tamen [illegible] non videtur perfecta, antequam donatarius eam ratam habuerit, excepto caſu comprehenſo in l. 19. C. de ſacroſ. Eccleſ. fauore Eccleſiæ, adde [illegible] 42. y Quid ita? An quod partus & ſimiles non augent donationem, l. 9. §. 1. ff. eod. aut qui [illegible] donauit, fructus ex ea re [illegible] non donauit. z l. 33. in fin. ff. de iure dot. l. 19. [illegible] ff. de reg. iur. §. 38. Inſtit. de action.

a Si qui ex donatione conuenitur [illegible] dolo, [illegible] poſſe intelligitur, l. 54. ff. ſoluto matr. l. 19. in fin. ff. de re iudic. b donationis ſcilicet.
c Occupantis in melior eſt conditio, d. l. 19. Cum vnius rei in duos donatio confertur, potior eſt ille cui res tradita eſt: nec igitur intereſt poſterior, an prior acceperit, Paul. 5. ſent. 11. §. 4.
d l. 37. in fin. ff. de adquir. rer.
e aequo [illegible] donatoris, non ſerui accipientis [illegible] ſpectatur.
f in ſeruitio non ſemper præſumitur in eo qui ſciens alienum fundum excoluit, vide quæ not. ad l. 38. ff. de hered. pet.
g quantum ſentibus [illegible] Faber Papa [illegible] ſeruitutem [illegible] ſenſisſe, l. Nec [illegible] de donation.
h l. 24. C. de donat. inter virum & vxorem. Item ſi ante crimen [illegible] de donatione inter virum & vxorem agitur, l. 32. §. 7. ff. de don. inter vir. & vx. item [illegible] fiſcum ſibi [illegible] donatio, [illegible] l. 14. §. 3. ff. qui & à quibus manum.
i In fraude deliciti admittendi donaſſe videbitur, ſi omnia bona donauerit, ſi contumaciæ perſonæ, vel ſi clam donauerit, ſi quam proximè ſequitur delictum, & donauerit bona ſua in eiuſmodi [illegible] publicationis ſeu confiſcationis [illegible] ſuorum, adde Gandinum tract. de maleficiis, rubric. de bonis maleficiorum [illegible].
k Vſuras manifeſtum [illegible] poteſtatem donare mortis cauſa [illegible] refert Clarus ex communi opinione Doctorum, l. 2. §. donatio. 5. 7. l non tamen perduellionis, l. 31. in fin. ſ. eod. m An & [illegible] contractus [illegible] dicemus, m factæ valent: Vulg. n ſi condemnatio, [illegible]. Ex tribus variis lectionibus tres diuerſæ ſententiæ hinc naſcuntur: Vulgata ait, donationem factam poſt contractum crimen capitale valere, niſi condemnatio ſecuta ſit: Florentina, non valere, niſi condemnatio ſit ſecuta: Haloandri, non valere ſi condemnatio ſit ſecuta. Vulgata & Haloandri verior eſt. Porrò res ita diſtinguenda eſt: Reus qui deliquit poſt contractum crimen, ante accuſationem, ignorantibus [illegible] in præiudicium fiſci titulo oneroſo, non lucratiuo, vendere poteſt. Poſt accuſationem, aut incarcerationem etiam bona ſua [illegible] adminiſtrare poteſt, l. 46. §. 6. ff. de iure fiſci [illegible] l. 41. ff. de ſoluti. Nam alienare vel donare [illegible] nullas accuſato [illegible] nulla immobilia [illegible] ſupellectilem, [illegible] ampla ſuppetere? [illegible] Paponi [illegible] habet poteſtatem alienandi: [illegible] & [illegible] innocentiam ſuam probandam [illegible]. Id enim & [illegible] Papa 5. Notar. §. [illegible] de donatione [illegible] facienda alienaſſe: [illegible] vtilis erit alienatio [illegible] niſi condemnatio alienantis ſit ſecuta, tunc enim ſententia ad tempus delicti [illegible] & alienatio reuocabitur, l. 7. in fin. ff. de mort. cauſ.
o Verba enunciatiua donationis in vltimis diſpoſitionibus inducunt diſpoſitionem fideicommiſſi vel legati, Bart. hic num. 1. p hoc teſtamento ſcilicet [illegible] per epiſtolam de donatione [illegible] facta [illegible] non conſtet, l. [illegible] eod.
q Cur benigna dicitur hic fieri interpretatio? quia conſilio conſtituti præiudicat, l. 25. in fin. ſ. de probat. & in dubio ſemper ita interpretandum eſt vt [illegible] l. 12. ff. de rebus dub. r id eſt, quod mihi debes ex cauſa iudicati. ſ [illegible] ex cauſa iudicati nouari poteſt, & accepto ferri. t l. 3. C. de acceptil.
u l. 57. in fin. ſupr. de donat. inter vir. Partim miſcetur [illegible] rem tibi dono non ſimpliciter, ſed ex cauſa l. 1. in princ. ſ. [illegible] eod.
x id eſt, donatarius non obligatur donatori.
y Multum intereſt: Pamphilum tibi tradam vt poſt quinquennium manumittas, an vt continuò eundem manumittas. [illegible] caſu, quinquennales operas donaſſe tibi videor, non tamen te obligari (niſi aliud conuentum ſit) ne intra quinquennium eum manumittas: ſed hoc tantum velle, vt poſt quinquennium eum manumittas, nec ante agere poſſim, quia donatio aliqua, id eſt, operarum quinquennalium eſſe videtur. Poſteriore caſu nihil tibi donare videor, ſed tantum te obligare vt manumittas.
z poteſt enim res aliena donata vſucapi, l. 24. l. 33. ff. de mort. cauſ.

Universidad Rey Juan Carlos

a Alienam donare poſſum: ſolus tamen iure domini.
b Inuitus donator de euictione rei donatæ promittere non cogitur; nec eo nomine, ſi promiſerit, conuenitur: quia lucratiuus rei poſſeſſor ab euictionis actione ipſa iuris ratione depellitur, Paulus 5. ſent. 11. §. 5. Quid ſi expreſſe ſtipulatione caueatur, l. 2. C. de euic. c ſcienter, l. 22. in fi.]. de verb. oblig.
d l. 1. §. 1.]. de pollicit. Nouell. 123. cap. 3.
e iam delatum vel aliquo in ambitus primordio initum. Cuiac.
f l. 1. §. 1. inf. de pollicit.
g l. 34. in fin.]. eo.
h Contractum innominatum poſſe concipi per ſi, hoc eſt, ſub conditione: regulariter per vt, id eſt, ſub modo; hinc colligunt.
i Donatio quæ fit ob cauſam futuram: non propriè donatio eſt, ſed eius cautum gratiæ remuneratio.
† Fideiubendi cauſa pecuniam accipere poſſumus, l. 6. in fi. inf. mandati, l. 13. C. ad Velleian.
k tunc poteſt, vide l. 27. ſup. de prin. cauſa. l. 32. inf. de acq. rer. domin. l. 62.]. de verb. oblig.
l inuito non donatur. l. 69. l. 156. in fi.]. de reg. iur.
m v. l. 1. §. 6.]. eo.
n l. 16. §. 1. ſuprà mandati, l. 77. §. 6. ſup. de leg. 2. l. 32. in fi.]. de ſolutionib.
o Seruus naturaliter obligatur.
p quis ſoluit id quid debebat naturaliter, & ſic ſolutio naturalis debiti nõ eſt donatio.
q Ob cauſam datio, non eſt donatio, l. 34. in fi. inf. eod.
r v. l. 7. in fin. l. 63. §. 10. ſup. ad Trebell.
ſ nempe vt meum meum ferret.
t olim dimidia, hodie tertia, §. 3. Inſt. de ſucc. liber.
u Per errorem non ſcienter, vt in l. 4. in fin.]. ſi quis omiſſionibus.
x Patronus qui legem Papiã ſe omiſſurum fideicommiſſo cauit, non tenetur, vt hic: qua ratione de ſeruiliter, liberos qui legem Glicianam ſe omiſſuros cauerunt, non teneri: cum tamen hanc extraneus qui ſe legem Falcidiam omiſſurum cauit, conueniatur. l. vlt. C. ad legem Falcidiam. adde quæ ſcripſi ad Nouell. 18. cap. 3.
y adde l. 37. §. 2. ſup. de legat. 3. z legendum ſtarſit vel ſupplendum: verum tenetur, qui, æ id eſt, cautioni, ſponſioni: Græcorum imitatione qui cautionem ἐμπαγγελίαν vocant. l. 25. ſup. de probat. b Confeſſioni, id eſt, ſponſioni ſuæ obuiare non licet. l. pen. Cod. de pact. c ſcienter, l. 9. C. ad l. Falc. d vide Cuiac. ad Nouel. fol. 139.
e præcedente, Hal.
f l. 46. ſup. ad legem Falc. g l. 1. §. 11.]. quar. rer. actio.
h Ciarie ſcil. vide Cuiac. ad eiu. de caus. eo lege.
Vide per totum non vi. latius, l. 24. Cod. eod. Nou. 162. c. 8.

aliquid donationis interueniret, & hoc genus quæſtionis in mortis cauſa donationibus verſari Pomponius ait. & magis putat ſi velit ita donetur, vt poſt quinquennium manumittatur, poſſe dici, vſucapionem ſequi.

3 ¶ Labeo ait, ſi quis mihi rem alienam a donauerit, inque eam ſumptus magnos fecero, & ſic euincatur, nullam b mihi actionem contra donatorem competere. planè de dolo poſſe me aduerſus eum habere actionem ſi dolo c fecit.

De rep. 1. De mercede officij. 2. De volente acquirere. 3. De pecunia credita, vt alij reddatur: Et de morte creditoris. De morte mandantis. 4. De promiſſione obligati naturaliter. 5. De promiſſione ob cauſam. 6. Vel ob rem.

19. Idem ‖ libro 76. ad Edictum ‖

Hoc iure vtimur, vt in rebus d publicis, cùm de donatione quæritur, illud ſolum ſpectetur, vtrum ob cauſam aliquam iuſtam reipublicæ promittat quis, vel polliceatur, an non: vt ſi ob honorem e aliquem promittat, teneatur: ſi minus, non f.

1 ¶ Labeo ſcribit, extra cauſam donationum eſſe talium g officiorum mercedes, vt puta ſi tibi adfuero h, ſi † ſatis pro te dedero, ſi qualibet in re, opera vel gratia mea vſus fueris.

2 ¶ Non poteſt k liberalitas nolenti l adquiri.

3 ¶ Si quis dederit m pecuniam mutuam Titio reddendam Seio, cui donatum volebat, deinde Titius, mortuo donatore, Seio dediſſe proponatur, erit conſequens dicere pecuniam Seij fieri: ſiue mortuum ſciuit, ſiue ignorauit is qui dabat: quia pecunia fuit donantis. ſed ſi quidem ignorauit n mortuum, erit liberatus, ſi ſic mutuam pecuniam accepit ſoluendam Seio.

¶ Si autem mandauero tibi vt pecuniam Titio des, cui donare volebam, & tu ignorans me mortuum, hoc feceris: habebis aduerſus heredes meos mandati actionem: ſi ſciens, non habebis.

4 ¶ Si quis ſeruo pecuniam crediderit o, deinde is liber factus, eam expromiſerit, non erit donatio p, ſed debiti ſolutio.

¶ Idem in pupillo, qui ſine tutoris auctoritate debuerit, dicendum eſt, ſi poſtea tutore auctore promittat.

5 ¶ Sed & hæ ſtipulationes, quæ ob q cauſam fiunt, non habent donationem.

6 ¶ Denique Pegaſus putabat ſi tibi centum ſpopondero hac conditione, ſi iuraſſes te r nomen meum laturum, non eſſe donationem: quia ob ſ rem facta eſt, res ſecuta eſt.

De parte debita patrono. 1. De lege Falcidia.

20. Marcellus ‖ libro 22. Digeſtorum ‖

Si patronus ex debita parte t heres inſtituatur, & libertus filici eius commiſit, vt quid daret, & hoc ſtipulanti fideicommiſſario promiſerit u, non erit cogendus ſoluere: ne x pars y ex legibus verecundiæ patronali debita, minuatur.

1 ¶ De illo dubitari poteſt, qui z quod per Falcidiam retinere poterat voluntatem teſtatoris ſecutus ſpopondit ſe daturum. Sed magis eſt, vt non poſſit ſuæ confeſſioni a obuiare: quemadmodum enim ſi ſoluiſſet, eiſdem teſtatori ſuo adimpleſſe videbatur, & nulla ei repetitio conceſſa fuiſſet: ita & ſtipulatione b procedente c contra fidem teſtatoris, quam ſ adgnouit, venienti ei merito occurretur.

De delegatione.

21. Celſus ‖ libro 28. Digeſtorum ‖

Vt mihi donares, creditori meo delegante g me, promiſiſti, factum valet. ille enim ſuum recepit.

1 ¶ Sed ſi debitorem meum tibi donationis immodicæ cauſa promittere iuſſi, an ſummoueris donationis exceptione, necne, tractabitur. & meus quidem debitor exceptione te agentem repellere non poteſt: quia perinde ſum, quaſi exactam à debitore meo ſummam tibi donauerim, & tu illam ei credideris. ſed ego, (ſi quidem pecuniæ à debitore meo nondum ſolutæ ſint) habeo aduerſus debitorem meum reſciſſoriam in id quod ſupra legis h modum tibi promiſit, ita vt in i reliquum tantummodo tibi maneat obligatus. Sin autem pecuniam à debitore meo exegiſti, in hoc quod modum legis excedit, habeo contra te condictionem.

De mora & vſuris de bona fide.

22. Modeſtinus ‖ libro 8. Differentiarum ‖

Etiam qui donationis cauſa pecuniam, vel quid aliud promiſit, de a mora ſolutionis, pecuniæ vſuras b non debere, ſummæ æquitatis eſt: maximè c cùm in bonæ fidei contractib. d donationis ſpecies e non deputetur.

De vſuris. 1. De mente capto.

23. Idem ‖ libro 15. Reſponſorum. ‖

Modeſtinus reſpondit, creditorem futuri temporis vſuras & remittere, & minuere pacto f poſſe, nec in ea donatione ex ſumma quantitatis aliquid vitij incurrere.

1 ¶ Modeſtinus reſpondit, mente captum g donare non poſſe.

De fideiuſſore.

24. Iauolenus ‖ libro 14. ex Caſſio.

Fideiuſſori eius qui donationis cauſa pecuniam ſupra modum legis promiſit, exceptio dari debet etiam inuito h reo, ne ſi forte reus ſoluendo non fuerit, pecuniam fideiuſſor amittat.

De re data, vt nomine dantis donetur.

25. Idem ‖ lib. 6. Epiſtolarum ‖

Si tibi dederim rem, vt i Titio meo nomine donares, & tu tuo nomine eam ei dederis, an factam eius putes? Reſpondit: Si rem tibi dederim, vt Titio meo nomine donares, eámque tu tuo nomine ei dederis: quantum ad iuris ſubtilitatem, accipientis facta non eſt, & tu furti obligeris: ſed benignius k eſt, ſi agam contra eum qui rem accepit, exceptione doli mali me ſummoueri.

De nuda ratione.

26. Pomponius ‖ lib. 4. ad Quintum Mucium. ‖

Nuda l ratio m non n facit aliquem debitorem o: ergo quod donare libero homini volumus, licet referamus in rationes noſtras debere, nos tamen nulla donatio intelligitur.

De habitatione præceptori donata.

27. Papinianus ‖ libro 29. Quæſtionum. ‖

Aquilius Regulus iuuenis ad Nicoſtratum p rhetorem ita ſcripſit: *Quoniam & cum patre meo ſemper fuiſti, & me eloquentia & diligentia tua meliorem reddidiſti; dono & permitto tibi habitare in illo cœnaculo, eóque vti.* defuncto Regulo, controuerſiam r habitationis patiebatur Nicoſtratus. & cùm de ea re mecum contuliſſet, dixi poſſe defendi, non ſ meram donationem eſſe, verum t officium magiſtri quadam mercede remuneratum Reguli, ideóque non videri donationem ſequentis u temporis irritam eſſe. quòd ſi expulſus Nicoſtratus veniat ad iudicem, ad x exemplum interdicti y, quod fructuario proponitur, defendendus erit, quaſi loco poſſeſſoris conſtitutus, qui vſum cœnaculi accepit.

De hereditate.

28. Idem ‖ libro 3. Reſponſorum. ‖

a l. ob mortem.
b l. 3. §. 2.]. eod.
c l. 9. §. 1.]. de vſur.
d Donatio non contractum eſt, ſed non bonæ fidei: hinc colligere poſſis. Eſt igitur ſtricti iuris, præſertim ſi ſtipulatio ei inferta fuerit, l. 3. §. 5. C. eo. Atqui contractus eſſe non poteſt, cùm vnus tantum obligetur: Non eſt quidem ex eorum contractuum genere, qui vltro citroque ſunt obligatorij, l. 18.]. eod. eſt tamen conuentio, cum donatario fieri debeat traditio, l. 9. in fin. ſup. eo. traditio autem ei non fit, niſi eo item conſentiente, l. 19. §. 2. ſup. eod. & pactum in duorum conſenſu, l. 1.]. de pactis traduntur. Quid? num nominatus aut innominatus eſt contractus donatio? nominatus: habes enim elegans nomẽ, eamque communẽ opinionem refert Clarus 4. ſent. §. donatio, quæſt. 1. ideóque ut inſtar cæterarum contractuum nominatorum non poteſt reuocari: vt ex communi opinione Clarus reſtu lit, ibidem.
e Contractus donationis (nam hic ſpecies pro contractu accipitur) non eſt bonæ fidei, ſed ſtricti iuris. Donationes præſertim ſtrictè accipimus.
f Vſuræ pacto donari poſſunt, l. 35. §. 5. C. eo.

nari poſſint. Hæredi non tantùm vſuræ, ſed & quiduis donari poteſt, l. 35. §. 5. C. eo.
g Mente captus & furioſus donare non poteſt, vt hic: adde l. 6. in fin.]. de verb. oblig. ſeruus, l. 28. §. 1. ſup. de pact. filius familias, v. l. 7. ſup. ex pupillus, l. 11. inf. de adq. ver. prodigus ſeu is cui bonis interdictum eſt, l. 6.]. de verb. obl. An reus criminis? v. l. 15. ſup. eo. an mulier ſine conſenſu mariti? v. l. 6. C. de reuoc. don. h Rei cohærentes exceptiones etiam fideiuſſori competunt v. l. 6. §. 1. inf. de except.
i l. 37. inf. de ſolut. k Æquitas iuri ſtricto præfertur. l l. 49. in fin. ſup. de pecul. l. 6. §. 4. in fin. ſup. de peculio legato. m vel traditio, l. 38. inf. de adquirer. dom. n into facit, l. 6. in fi. ſup. eod. o niſi fiat ex cauſa, l. 6. §. 3. ſup. de edendo, l. 14. ſup. de negot. l. 1. C. de edendo. p Nicoſtratus hic Rhetor fuit Papiniani æuo. Suidas.
q Ex his verbis colligunt interpretes, in donatione remuneratoria, nominatim cauſas donationis eſſe exprimendas, nec ſufficere verbis quibuſdam generalis bene meritorum mentionem fieri, ne per hanc inſertionem generalis clauſulæ de bene meritis, inſinuationis neceſſitatem callidè quis effugiat, v. Mynſing. 4. obſ. 75. & 82. Quid ſi non ſint expreſſa? valebit, ſi modò donator iuramento expreſſerit merita ſubeſſe: valebit quoque, ſi donatarius merita poſtea probarit, v. Mynſing. 4. obſ. 75. r Quæ in re? aut quæ dubitandi cauſa hic fuit? mortuo eo qui gratuitam habitationem alicui conceſſit, dicendum videbatur heredes eius, habitationem à defuncto conceſſam reuocare poſſe, l. 32.]. eo. v. Cuiac. 17. obſ. 33. denique dicendum videbatur hoc genus donationis in donatoris permiſſionem ac voluntatem totum collatum fuiſſe: donatoris autem morte, voluntatem eius extinctam videri. ſ Donatio remuneratoria, vt antidoralis non eſt propriè donatio, vt hic: l. 34. inf. eo. l. 9. l. 18. §. 1. 5. & vltim. ſup. eod. l. 17. ſup. de præſcrip. v. Clarum ex communi opinione, §. donat. q. ſent. 3. Idem ibidem refert, valere huiuſmodi donationem, & ſi de meritis donatarij non conſtet aliter quam per aſſertionem donantis (niſi donatum ſit prohibitæ perſonæ) neceſſe tamen eſſe, vt eiuſmodi donationi donatoris merita æqualia ſint. Huiuſmodi porrò æquamentum reſpectis meritis attendi & determinari arbitrio iudicis, hæc ille, qua in re iudicem ſibi ſuggerere nonnulli donatarij debere. hinc etiam colligit: inſinuationem in huiuſmodi remuneratoriis donationibus non exigi, nec huiuſmodi donationes propter ingratitudinem reuocari, v. quæ notaui ad l. 34. §. 1.]. eod.
t ratio decidendi, atque ita lex 32. in fin. inf. eod. huic legi contraria, referenda eſt ad meram donationem: hæc lex, ad impropriam.
u i. donator Rhetori eidémque magiſtro ſuo, non tantùm in vita ſua habitationem donauit, ſed & poſt mortem ſuam, hoc eſt, donatoris.
x Cur dicit ad exemplum interdicti quod fructuario proponitur? Quia hic habitatio donata dicitur & relicta. Eſt autem ſimilitudo habitationis & vſusfructus relicti. Alij tamen (vt Iacobo Anton.) placet, facultatem tantùm habitandi, non ius ipſum ipſamque ſeruitutem habitationis relictam hic fuiſſe.
y vnde vi, ſi poſſidebat & deiectus ſit, l. 3. §. vnde vi.]. de vi & vi ar. ſin minus, officium iudicis competit, l. & ideo, 12. §. vlt. ſup. de caus. ſur. l. & non ſolum, 19. ſup. de pet. hered. l. vlt. §. ſed in ſecundo, C. de ſurtis, l. cum quæ 23. inf. de neg. geſtis.

Universidad Rey Juan Carlos

Hæreditatem pater ſibi relictam filiæ a ſui iuris effectæ donauit b, creditoribus hæreditariis filia ſatisfacere debet: vel ſi hoc minimè faciat, & creditores contra patrem veniant, cogendam eam per actionem præſcriptis c verbis, patrem aduerſus eos defendere.

Quid ſit donare. 1. De confeſſione. 2. De bonis viuentis

29. Idem lib. 21. Reſponſorum.

Donari videtur, quod nullo d iure cogente conceditur.

1 ¶ Quidam in iure interrogatus, nihil e ſibi debere *a eorum herede* reſpondit: eum actionem iure amiſiſſe reſpondi. licèt enim non tranſactionem, ſed donationis hæc verba eſſe quis accipiat: attamen eum qui in iure confeſſus eſt, ſuam confeſſionem infirmare non poſſe.

2 ¶ Donationem quidem partis bonorum proximæ cognatæ viuentis f nullam fuiſſe conſtabat. verùm ei, qui donauit, ac poſtea iure prætorio ſucceſſit, quoniam aduerſus bonos g mores & ius gentium feſtinaſſet, actiones hæreditarias in totum denegandas reſpondit h.

30. Marcianus lib. ſingulari de Delatoribus.

Nam ei ut indigno i aufertur hæreditas.

De concubina. 1. De rebus à matre filiæ nomine viro traditis. 2. De peculio non adempto. 3. De depoſito. 4. De crimine perduellionis.

31. Papinianus lib. 12. Reſponſorum.

Donationes in concubinam k collatas, non poſſe reuocari conuenit l, nec ſi matrimonium inter eoſdem poſtea fuerit contractum, ad irritum recidere, quod antè iure valuit. an autem maritalis m honor & affectio pridem præceſſerit, perſonis n comparatis, vitæ coniunctione conſiderata, perpendendum eſſe reſpondi: neque enim tabulas o facere matrimonium.

1 ¶ Species extra dotem p à matre filiæ nomine viro traditas, filiæ, quæ præſens fuit, donatas, & ab ea viro traditas videri q reſpondi. nec matrem offenſam, repetitionem habere: vel eas rectè vindicare, quòd vir cauiſſet, extra dotem uſibus puellæ ſibi traditas, cùm ea ſignificatione non modus donationis declaretur, nec ab uſu proprietas ſeparetur, ſed peculium à dote puellæ diſtingueretur. iudicem tamen æſtimaturum, ſi mater iure contra filiam offenſa, eas reuocare velit: & vereundiæ maternæ congruam, bonique viri arbitrio competentem ferre ſententiam.

2 ¶ Pater, qui filiæ, quam habuit in poteſtate, mancipia donauit r, & peculium ſ emancipatæ non ademit t, ex poſt facto donationem videbatur perfeciſſe.

3 ¶ Eiuſmodi lege depoſita in æde ſacra u, *ut ipſe ſolus qui depoſuit, tolleret, aut poſt mortem domini Aelius Speratus*, non x videri celebratam donationem reſpondi.

4 ¶ Ratas y donationes eſſe non poſſunt poſt crimen perduellionis z contractum: cùm heredem a quoque teneat, & ſi nondum poſtulatus vita deceſſerit.

De uſu domus precario conceſſo.

32. Scæuola lib. 5. Reſponſorum.

Lucius Titius epiſtolam talem miſit: *Ille illi ſalutem: hoſpitio illo, quandiu volueris, b utaris ſuperioribus diætis omnibus gratuito: idque te ex voluntate mea facere, hac epiſtola notum tibi facio.* quæro, an heredes eius habitationem prohibere poſſunt? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, heredes eius poſſe c mutare voluntatem.

De conſtituta pecunia. 1. De pecunia donata vt donatori credatur. 2. De muto vel ſurdo. 3. Si quis primo donaturus, ſecundo promiſerit.

33. Hermogenianus lib. 6. Iuris Epitomarum.

Qui id quod ex cauſa donationis ſtipulanti ſpoponderat, ſolui conſtituit, actione conſtitutæ pecuniæ non in ſolidum, ſed in quantum facere poteſt, conuenitur: cauſam enim a & originem conſtitutæ pecuniæ, non iudicij poteſtatem præualere placuit. ſed & condemnatus ex cauſa donationis, in actione iudicati non fruſtra deſiderat, in quantum facere poteſt, conueniri.

1 ¶ Ea lege, donationis cauſa, pecunia Titio numerata, vt ſtatim donatori mutuo detur, non impeditur c dominij tranſlatio, ac propterea, iiſdem nummis donatori creditis, nouum dominium in his quæritur.

2 ¶ Mutus & d ſurdus donare non prohibentur.

3 ¶ Si cùm Primus tibi donare vellet, & tu donandi Secundo voluntatem haberes, Primus Secundo ex voluntate e tua ſtipulanti promiſerit, perficitur donatio. & quia nihil Primus Secundo, à quo conuenitur, donauit, & quidem in ſolidum, non in id quod facere poteſt, condemnatur.

¶ Idque cuſtoditur, & ſi delegante f eo, qui donationem erat accepturus, creditori eius donator promiſerit. & hoc enim caſu creditor ſuum negotium gerit.

De mutuo. 1. De erepto à latrunculis vel hoſtibus.

34. Paulus lib. 5. Sententiarum.

Si pater emancipati filij nomine, donationis animo pecuniam fœnerauit, eámque filius ſtipulatus eſt: ipſo iure perfectam donationem ambigi non poteſt.

1 ¶ Si quis aliquem à latrunculis g vel hoſtibus eripuit, & aliquid pro eo ab ipſo accipiat, hæc donatio irreuocabilis eſt h, non i merces eximij laboris appellanda eſt: quod contemplatione ſalutis k certo l modo æſtimari non placuit.

De nominibus peculiaribus. 1. De pignore. 2. De mutuo.

35. Scæuola lib. 31. Digeſtorum.

Ad eum quem manumiſerat m epiſtolam miſit in hæc verba: *Titius Sticho liberto ſuo ſalutem. Cùm te manumiſerim, peculium quoque tuum tibi, quidquid habes tam mobilibus, quàm in rebus nominibus, ſiue in numeratis, ut tibi concedere, hac epiſtola manu mea ſcripta notum tibi facio.* eundem libertum teſtamento ex beſſe ſcripſit heredem, Sempronium ex triente, nec peculium Sticho legauit, nec actiones præſtari iuſſit. quæſitum eſt, verum in aſſem Sticho actio detur eorundem nominum, quæ in peculio habuit, an vtriſque hæredibus pro portionibus hæreditariis? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, vtriſque heredibus pro hæreditariis portionibus competere.

1 ¶ Lucius Titius fundum Mæuiæ donauit, & ante traditionem eundem fundum poſt dies paucos Seio pignori obligauit, & intra dies triginta Mæuiam in vacuam poſſeſſionem eiuſdem fundi induxit. quæro, an donatio perfecta ſit? Reſpondit, ſecundum ea, quæ proponerentur, perfectam: verùm credi o eum fundum n pignoris obligationem habere.

2 ¶ Auia ſub nomine Labeonis nepotis ſui mutuam pecuniam dedit, & vſuras ſemper cepit: & inſtrumenta debitorum à o Labeone recepit p, quæ in hæreditate eius inuenta ſunt. quæro an donatio perfecta eſſe videatur? Reſpondit, cùm debitor Labeoni obligatus eſt, perfectam donationem eſſe.

DE MORTIS CAVSA q DONATIONIBUS r & capionibus s.

TIT. VI.

Quid ſit Mortis cauſa donare. 1. De donatione Telemachi.

Marcianus lib. 9 Inſtitutionum.

Mortis cauſa donatio eſt ſ, cùm quis habere ſe t vult u, quàm eum cui donat, magiſque eum x cui donat, quàm heredem ſuum.

a His emancipata ſcilicet, alias non eſt donatio. l. 25. C. de don. int. vir.
b ea lege ſcilicet, vt creditoribus ſatisfaceret, l. 22. C. eod.
c vide l. 9. l. 22. C. eod.
d l. 67. §. 1. ſup. de leg. 2. l. 28. in fi. de adimendis [illegible] 47. §. de operis liber. l. 97. in fin. infra de verb. ſignif. l. 51. in fin. l. 82. ſ. de reg. iur. l. 6. C. de revoc. donat.
e Qui confitetur in iure debitorem ſibi non teneri, videtur eum ex cauſa donationis liberare.
f Viuentis bona qui donat, eius hæreditate indignus eſt, vt hic: & l. 2. §. de his quæ ut indign. vult tamen pactum eius qui exonerationem ſeu libertatem bonorum viuentis ſtipulatur. l. [illegible] §. 17. ſup. de pact. ſic rectè ſtipulamur, quæ bonum factum ſocietatis l. 5. § de ſoc. ſupra pro ſocio. ſic qui bona ſua obligauit, quoque bona obligat, quæ ex ulterius ſucceſſione habiturus eſt, l. vlt. C. quæ res pign. poſſumus quoque de hæreditate eius quem mortuum putamus, ſtipulari, l. 4. C. de pactis. & de eius hæreditate certis legibus paciſci. l. vlt. C. de pactis.
g vide l. vlt. C. de pact. Boni mores ciuitatis: ius gentium, mores omnium gentium.
h Hal. reſpondi.
i l. 2. in fin. ſup. de his quæ vt indign.
k l. 5. ſup. eod. l. 3. §. 1. in fin. ſup. de donat. int. vir.
l niſi à milite factæ ſint, l. 5. C. de don. inter vir. & uxor. vide Papon. 2. Notar. lib. 5. titul. de donation. fol. 382. 383.
m vide l. 16. §. 1. ff. de his quæ vt indig.
n Præſumitur matrimonium ex perſonarum comparatione, & vitæ coniunctione. o Tabulæ non faciunt matrimonium, l. 9. l. 13. de nuptiis. Quintilianus 5. c. 11. Nihil obſtat quominus iuſtum ſit matrimonium mente, etiam ſi tabulæ deſignatæ non fuerint. Nihil enim proderit ſignaſſe tabulas, ſi mentem matrimonij fuiſſe non conſtat. Quid? teſtium ſubſcriptio vel ſubnotatio num iudiciariis in actis exigitur? Bartolus negat exigi. vide tamen Socinum regul. 384.
p Id eſt, paraphernales vide l. 9. §. 3. ſup. de iure dot.
q Vtcunque traditio donatario (puta vxori) facta non ſit, ſed eius nomine alteri (puta marito) utilis eſt.
r Inutiliter: liberis enim noſtris in poteſtate, donamus inutiliter.
ſ ex hac voce Cuiacius monet legendum peculium, non pecuniam, in l. 7. C. ſoluto matrimonio 17. obſerv. 6.
t l. 7. C. eodem.
u Hinc ratio dubitandi ſumitur.
x Præſumere in dubio non ſolemus donationem.
y perfectas. Hal.
z In aliis ſecus. l. 15. ſup. eod.
a l. pen. & vlt. C. ad legem Iuliam maieſt. l. 9. §. 2. C. de bonis proſcript.
b quandiu voluerim. ita emendat Antonius Faber 2. Coniectur. 19. vt donationis ſtatem ſuſpendat in donatarij voluntatem, non in donatarij. Nam ſi in voluntatem donatarij ſtatis donationis collatus eſſet, heredes donatoris eam non reuocarent, quam tamen hic reuocant.
c Imò non poſſunt. vide quæ notaui ad l. 27. ſup. eodem. Donator perfecta etiam donatione, mutare voluntatem in illo poteſt quæ ab eius mera voluntate dependent.

a Etiam poſt conſtitutam, & poſt rem iudicatam donationis nomine, donator conuenitur in id tantum quod facere poteſt. Cur non attenditur conſtitutum, non attenditur res iudicata; ſed attenditur ſola donatio; id eſt cauſa & origo conſtituti ac donati. l. 41. §. de re iudicata.
b l. 20. ſup. de reb. cred.
c imò impeditur l. 5. §. de ſolutionibus.
d l. Mutus, vel ſurdus: vel mutus & ſurdus, ex caſu, litterarum tamen ignarus. l. 10. C. qui teſtam.
e l. 2. §. 2. ſ. eod.
f l. 41. §. de re iudicata.
g hic locus à Triboniano videtur interpolatus. vide Paul. 5. ſent. 11. §. 6.
h Donatio remuneratoria, (qualis hæc ei qui latrunculis vel hoſtibus donatorem eripuit) eſt irreuocabilis: nec enim proprie eſt donatio. v. l. 27. §. eod. Vtcunque eo nomine in laborem donatum ſit, non reuocatur ea donatio, vt immodica. Paul. 5. ſent. 11. §. 6. quamuis iuſtam modum excedat, 27. Eclog. c. 56. de qua ſæpe dubitatum fuerat, quod revocabat certo modo, ceteraque prodiga donationes fuere iniectæ. Theod. Nou. de [illegible] Codic. [illegible] & aliorum diſcrimen ex Iuſtiniano fuiſſe olim donationem per-midam 200. aureorum, deinde 300, deinde 500 ſ. ſanciuntur 34. l. vlt. §. vlt. C. de donationibus.
i ſic reſtitue ex Paulo: ſi eiusmodi donatio, non merces eximij laboris appellanda eſt, quia contemplationem ſalutis certo modo æſtimari non placuit: Paul. 5. ſent. 11. §. 6. Sic ferè Cicero pro Cluentio ſi hæc, inquit, ſolatia legatorum, non merces [illegible] appellanda eſt, v. Cuiac. apud Paul. ibid. k adde l. 8. l. 19. §. 1. l. 27. ſup. eo. l Ideoque apud Veteres non fuiſſe licitum donare in infinitum ſine inſinuatione, vide l. mod. eod. in l. 8. ſup. eod. n Si fundus pignoratus venierit, manet cauſa pignoris. l. 18. §. 2. ſup. de pignor. o id Labeonem, vulgat. p Qui pecuniam mutuo dat ſuo alterius nomine, & vſuras, & inſtrumenta à debitoribus eiuſdem nomine accipiendo, mutuo intelligitur. q §. C. 57. §. 1. Inſt. de donat. Nou. 87. Paul. 3. ſent. 7. 47. Eclog. 3. adde 3. Harmenop. 1. quid ſit mortis cauſa donatio, v. l. 1. l. 31. eod. r & capionibus vulgat. Hal. mortis cauſa capio, eſt adquiſitio, differt à mortis cauſa donatione. Mortis capio, eſt quidquid mortis alicuius occaſione percipitur. l. 8. l. 31. l. 31. l. 38. l. eo.
ſ l. 35. §. 2. §. eo. §. 1. Inſt. de donat. adde Paul. 3. ſent. 23. §. 1.
t conſertur enim in caſum mortis ſecutæ, nec ante perfecta eſſe intelligitur, quàm mors contigerit. In hac quoque in extremis & articulo mortis conſtitutum eſſe non ſufficit. ſed vt ſit expreſſa mortis mentio, exigitur per donationem inter viuos alioqui habetur. l. 42. in fin. §. eod. Quid ſi in inſtrumento donationis huiuſmodi quis promiſerit ſe donationem nunquam reuocaturum: donatio inter viuos præſumitur. l. 27. §. eo. vide Chorum 4. ſent. 4.
u mauult vulgat. vult magis, Haloand. ſufficit velle, nec enim hæc donatio indiget inſinuatione, vt donatio inter viuos. l. 4. C. eod.
x ſimilitudinem mortis cauſa donationis & legati obſerua. Sequentes adde: quod res donatario ipſi adquiritur, licet non ſit tradita, l. 1. l. 2. ſup. de Publiciana: quod pœnitenti eam reuocare licet, l. 30. infra eodem. quod vt legatum lege Falcidia minuatur, l. 27. inf. eodem, qua de re vide Cuiac. 23. obſeru. 23. vide

z ¶ Sic

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Sic *a* & apud Homerum *b* Telemachus donat Piræo.

Species mortis cauſa donationum.

2. *Vlpianus* libro 32. ad Sabinum.

IVlianus libro ſeptimo decimo Digeſtorum tres *c* eſſe ſpecies mortis cauſa donationum ait.

¶ Vnam, cùm quis nullo præſentis *d* periculi metu conterritus, ſed ſola cogitatione *e* mortalitatis donat.

¶ Aliam eſſe ſpeciem mortis cauſa donationum ait, cùm quis imminente *f* periculo commotus, ita donat vt ſtatim fiat accipientis.

¶ Tertium genus eſſe donationis ait, ſi quis periculo motus, non ſic det, vt ſtatim faciat accipientis: ſed tunc demum, cùm mors fuerit inſecuta.

De periculo cuius cauſa donatur.

3. *Paulus* *h* lib. 7. ad Sabinum.

MOrtis cauſa donare licet, non tantùm infirmæ valetudinis cauſa: ſed periculi etiam propinquæ *g* mortis, vel ab hoſte *h*, vel à prædonibus, vel ab hominis potentis crudelitate, aut odio, aut nauigationis ineundæ.

4. *Gaius* libro 1. Rerum cotidianarum ſiue aureorum.

AVt *i* per inſidioſa loca iturus.

5. *Vlpianus* lib. 2. Inſtitutionum.

AVt ætate feſſus *k*.

6. *Paulus* lib. 7. ad Sabinum.

HÆc *l* omnia inſtans periculum demonſtrant *l*.

De pœna capitali.

7. *Vlpianus* lib. 32. ad Sabinum.

SI aliquis mortis cauſa donauerit, & pœna fuerit capitis affectus, remouetur donatio vt imperfecta, quamuis cæteræ donationes *m* ſine *n* ſuſpicione pœnæ factæ valeant.

Quid ſit mortis cauſa capere. 1. De donatione vt ſi donator conualuerit recipiat.

8. *Idem* libro 7. ad Sabinum.

QVi pretio accepto hæreditatem prætermiſit, ſiue ad ſubſtitutum peruentura ſit hæreditas, ſiue ab eo ab inteſtato ſucceſſurus: mortis cauſa capere videtur: nam quidquid propter alicuius mortem obuenit, mortis cauſa capitur *o*. quam ſententiam & Iulianus probat. & hoc iure vtimur.

¶ Nam & quod à ſtatuliberi *p* conditionis implendæ cauſa capitur, vel à legatario, mortis cauſa accipitur, & quod pater dedit propter mortem filij, vel cognati, mortis cauſa capi Iulianus ſcripſit.

1 ¶ Denique & ſic *p* poſſe donari ait, vt, ſi conualuerit, recipiatur.

Qui poſſunt mortis cauſa capere.

9. *Paulus* libro 3. ad Sabinum.

OMnibus *q* mortis cauſa capere permittitur, qui ſcilicet & legata *r* accipere poſſunt.

De ſubſtitutione.

10. *Vlpianus* libro 42. ad Sabinum.

EI cui mortis cauſa donatum eſt, poſſe ſubſtitui *ſ* conſtat in hunc modum, vt promittat alicui, ſi ipſe capere non poſſit, vel ſub alia conditione.

Si mortis cauſa filio ſui pater donet.

11. *Idem* lib. 33. ad Sabinum.

MOrtis cauſa filij *t* ſui pater rectè donare poterit, etiam conſtante matrimonio filij.

Si mulier pecuniam accepit vt ex ventris nomine in poſſeſſionem mitti deſideret.

12. *Idem* libro 44. ad Sabinum.

SI *u* mulier *x* ventris nomine per calumniam, vt in poſſeſſionem mitti deſideret, pecuniam accepit, ſorte dum ſubſtituto patrocinatur, vt inſtitutum *y* aliqua *z* ratione excludat, mortis cauſa eam capere, Iulianus ſæpius ſcribit *a*.

De donatione rei alienæ. 1. Species mortis cauſa donationum.

13. *Iulianus* lib. 17. Digeſtorum.

SI alienam *a* rem mortis cauſa donauero, eaque vſucapta fuerit, verus dominus eam condicere non poteſt, ſed ego, ſi conualuero. 1 ¶ *Marcellus* notat: in mortis cauſa donationibus etiam facto quæſtiones ſunt.

¶ Nam & ſic poteſt donari, vt *b* mortis cauſa donatio ſit, ſi ex valetudine donator mortuus fuerit, res non reddatur: & vt reddatur, ſi conualuerit, aut ſi prior ex eadem valetudine donator deceſſerit, ſi ſatis non tamen valetudo eſſet.

¶ Sed & ſic donari poteſt, vt non aliter reddatur, quàm ſi prior ille qui acceperit deceſſerit.

¶ Sic quoque poteſt donari mortis cauſa, vt nullo *b* caſu ſit eius repetitio, id eſt *c*, nec ſi conualuerit quidem donator *d*.

De impenſis in rem donatam factis.

14. *Iulianus* libro 18. Digeſtorum.

SI mortis cauſa donatus fundus eſt *e* & in eum impenſæ neceſſariæ, atque vtiles factæ ſint *f*: fundum vindicantes *g*, doli mali exceptione ſummouentur, niſi pretium earum reſtituant *h*.

De militibus. Collatio harum donationum & legatorum.

15. *Idem* libro 27. Digeſtorum.

MArcellus notat: Cùm teſtamento relinquendi cui velint, adepti ſint filij familias milites *i* liberam facultatem: credi poteſt ea etiam remiſſa, quæ donationes mortis cauſa fieri prohibent. *Paulus* notat: Hoc & conſtitutum eſt, & *k* ad exemplum *l* legatorum mortis cauſa donationes reuocatæ ſunt.

De reuocanda donatione.

16. *Iulianus* lib. 29. Digeſtorum.

MOrtis cauſa donatio, etiam dum pendet *m*, an conualeſcere poſſit donator, reuocari poteſt.

De creditoribus fraudatis. Collatio harum donationum & legatorum.

17. *Idem* lib. 47. Digeſtorum.

ET ſi *n* debitor conſilium creditorum fraudandorum non habuiſſet, auelli res mortis cauſa ab eo donata debet. nam cùm legata ex teſtamento eius *o*, qui ſoluendo non fuit, omnimodo inutilia ſint: poſſunt videri etiam *p* donationes mortis cauſa factæ reſcindi debere: quia legatorum inſtar *q* obtinent.

Si quis mortis alienæ cauſa donet. 1. De delegatione. 2. De chirographis datis, vt ſi donator conualuerit, donatoris domum. 3. De donatione rei obligatæ.

18. *Idem* libro 60. Digeſtorum.

MOrtis cauſa capimus non tunc ſolum, cùm quis ſuæ mortis cauſa nobis donat: ſed & ſi propter alterius mortem id faciat, veluti ſi quis filio *r* vel fratre ſuo moriente, donet Mæuio ea conditione, vt ſi conualuerit alteruter eorum, reddatur ſibi res: ſi deceſſerit, maneat apud Mæuium.

1 ¶ Si donaturus mihi mortis cauſa, debitorem tuum creditori meo delegaueris, omnimodo cepiſſe videbor tantam pecuniam, quanta à creditore meo liberatus fuero. Quod ſi ab eodem ego ſtipulatus fuero, eatenus *s* cepiſſe exiſtimandus ero, quatenus debitor ſoluendo fuerit. nam etſi conualuiſſet creditor, idemque donator, condictione, aut in factum actione debitoris obligationem duntaxat reciperet.

2 ¶ Titia chirographa debitorum ſuorum Septicij & Mæuij donatura illis, Ageriæ dedit, & rogauit eam vt *u* ea *x* ſi deceſſiſſet, illis daret *y*: ſi conualuiſſet, ſibi redderet, morte ſecuta, Mæuia Titiæ filia hæres extitit. Ageria autem vt rogata erat, chirographa *z* Septicio & Mæuio, ſupraſcriptis dedit. quæritur, ſi Mæuia heres ſummam, quæ debebatur, ex chirographis ſupraſcriptis petat, vel ipſa *a* chirographa, an exceptione excludi poſſit. Reſpondit, Mæuiam vel pacti conuenti, vel doli *b* mali exceptione ſummoueri poſſe.

3 ¶ Qui hominem noxæ nomine, vel aliàs obligatum, mortis cauſa acceperit, tantum *c* cepiſſe intelligendus eſt, quanti *d* is homo venire potuiſſet.

¶ Idem in fundo, qui obligatus eſt, obſeruari poterit, vt pretium excutiatur.

Si filiofam. donatur, ſi donatarius in adoptionem ſe dederit aut rem alienauerit.

19. *Idem* libro 80. Digeſtorum.

SI filio familias res mortis cauſa data fuerit, & conualuiſſet donator, actionem de peculio cum patre habet.

gam notaui ad l. olaim *Cod. eodem.* Clarus verò ſic aliter mortis cauſa donationem, quod modum, ordinationē, & dum in ipſo ſuſe deducitur, ſimiles comparari contractui. poſtquam verò in eſſe eſt deducta, effecta & efficia, id eſt poteſtate vltimam voluntatem conſeri, niſi quòd vltima voluntas adita hæreditate confirmatur: donatio verò mortis cauſa, ſola morte donatoris, etiam hæreditate non adita, l. 1. & 2. *C. eo. Clar. §. fin.*

a Poëtarum authoritatem in iuriſq́; cauſis decidendis allegari poſſe hinc colligitur, adde l. 1. *ſup. de cont. empt.*

b Donationis mortis cauſa origo, iuris gentium eſt.

c dic apertius, aut citra metum mortis præſentis, ſed ob ſolam cogitationem mortalitatis donamus, aut in ipſo periculo, idque bifariam. Nam vel ita donamus, vt ſtatim res fiat accipientis: vel tum demum cum mors noſtra ſecuta fuerit.

d ſ. imminentis.

e l. 31. §. 2. *verſ. curſus circa. ſu. l.* 35. §. 4. *l. eo.* l. 42. §. 1. *ff. de donat. inter vir.*

f l. 3. *ſ. eo.*

g l. 1. *ſ. eo.* l. 35. §. 2. *verſ. vnde ſcil.* l. 37. §. 4. *ſ. eo. in pendentis Paul. 2. ſent.* 23. §. 1. inſtantis. l. 6. *ſ. eod.* præſentis. d. §.

h Cauſæ huius donationis ſunt valetudo, peregrinatio, nauigatio, bellum. *Paul. ibi & 3. ſent.* 7. §. 1. & ſimiles, l. 4. 5. *ſ. eod.*

i ſupple: aut quod per loca inſidioſa itur.

k ſupple: aut ætate feſſi.

l quæ ceſſito competit ius reuocandi, d. l. 29. *ſ. eod.*

m aliud erit, ſi ſunt ſuſpecti. l. 15. *ff. de donat.*

n v. l. 38. *ſ. eo.*

o l. 38. §. 2. *ſ. eo.* l. 55. *in pr. ff. de cond. & demonſt.*

p d. l. 13. §. 1. *ſ. eo.*

q l. 35. l. 37. *ſ. eo.* quidam verò legata accipere nõ poſſunt: poſſunt, l. 8. *C. de epiſc.* collegia illicita: l. 8. *C. de her. inſt.* damnati in metallum. l. 3. *ff. de his quæ pro non ſcriptis.* deportati: l. 2. *C. de hæreticis:* liberi eorum qui maieſtatis ſunt damnati: l. 5. *C. ad l. Iul. maieſt.* mulier nubens intra annum luctus: l. 1. *C. de ſecund.* (quod iure Canonico mutatum eſt c. *pen. & vlt. de ſecund. nupt.*) auctiſes inceſtuoſo concubitu, *Nou.* 89. c. vlt. l. vlt. §. *C. de fideic.* & ita alteri, quàm inſtituto, poteſt ſubſtitui, l. 39. *ff. de her. inſt.* l. 41. *in pr. ff. de vulgari* l. vnic. *C. de caduc.*

r l. 28. *ſ. eo.* l. 26. *in pr. ſup. de don. int. vir.*

u vxor defuncti. x à marito.

y vt ſic fœtus ſive venter obiu ſubſtituto. *Baſ.*

z quia gratuito non accepit, v. l. 33. *infra. eo.*

a l. 3. § 3. *ſ. de don.*

b Donationis mortis cauſa conditio, pacto ſeu lege mutari poteſt. Poſſum ita mortis cauſa donare, vt omnimodo me mortuo ex ea valetudine, res tibi à me donata mortis cauſa non reddatur. *verſ. Nam & ſic quoque*, vt omnimodo, conſtanter ſibi verba: vel accipere: hæc ſenſus. Poſſum res ita tibi donare mortis cauſa, vt ex ea valetudine me mortuo, omnimodo res non reddatur, omnimodo, i. et iam ſi reuocem rem donatam. Nam per cautionem donare ita poſſum, vt ſi prior deceſſeris, rem reddas, ſi modò id reſtitui mihi velis ſignificaueris. *verſ. & vt reddatur.* Poſſum quoque ita donare, vt non aliter res donata reſtituatur, quàm ſi donatarius prior deceſſerit. *verſ. Sed & ſic.* Poſſum & ita donare, vt nec ſi conualuero, rem donatam reddas. *verſ. ſic quoque.* At hæc quarta ſpecies prima videtur ſimulationem eſt. Interest multum an ius donationis per exceptam valetudinem reuocandæ, mihi eripias, an hic. An verò ita donem, vt nulla omnino voluntate reddas donatam reuocem mihi.

a l. 1. *in pr. ſ. eo.*

b l. 27. *ſ. eo.*

c & ideo, nec ſi. *Hal.*

d donator, reuocantium. *Hal.* Huiuſmodi nomen donationis inter viuos ſortitur.

e & tradita.

f à donatario ſc.

g donatores ſcil. vel donatoris heredes poſt donationem reuocatam.

h Quid ſi donatarius fructus ex re donata percepit eorum ſiue cum expenſis ſiet compenſatio, l. 48. l. 65. *ſup. de rei vindic.*

i Donare mortis cauſa de caſtrenſi ſuo filius familias poteſt, perinde ac ſi pater familias eſſet.

k Donatio mortis cauſa per creditores reuocatur, ſi ex donatione fraudari reipſa, non tantum conſilio fuerint.

l l. 37. *ſ. eo.* §. 1. *poſt. eo.* legatorū inſtar obtinet, l. 17. *de ſ.* l. vnic. *C. de.* 30. *eo.* §. 2. v. quæ notaui ad l. vlt. *C. hic ſic.*

m non expectatur ceſſatio valetudinis, l. 30. *ff. de reb. cred.* n In fraudem vendita reuocant creditores, ſi fraus interuenit vendentis & emptoris. & vendentis donata inter viuos reuocant, ſi fraus donatoris interueniat, etiamſi nulla donatarij fuerit, donata verò teſtamento reuocant, ſi fraus ex ipſa interuenit. licèt teſtator, vel legatarij nullam fraudem admiſerint. Quod obtinet in mortis cauſa donatione, quæ ita ad exemplum legatorum reuocata dicitur.

o Legatum ex teſtamento eius qui ſoluendo non eſt, omnimodo inutile eſt, l. 66. *ſup. ad Treb.* l. 12. *C. de teſt. milit.* p l. 66. *in ſ. ſup. ad l. Falc.*

q l. 15. *in ſ. ſ. eo.* r l. 12. *ſ. eo.* ſ l. 3. 4. *eo.* t l. 31. §. 2. *ſ. eo.*

u i. tantum videor accipere, quantum facere poteſt. *Baſ.* x Mandatum poſt mortem mandatoris ſolutum ante mortem non reuocatur. y l. 5. §. 3. *h. ad liberationem.* z Chirographum qui mandat reddi debitori, debitorem ipſum liberaſſe intelligitur. a nam chirographo legato continetur actio, l. 59. *ſup. de leg.* 3.

b d. §. 2. l. 28. *in ſ. infra. eo.* c Donatio rei quæ cuinoi pecuniæ, tanti cenſetur & æſtimanda eſt quanti ea conditionem eius ſuſtinet, & periculum eius ſuſcipiendi vendi poteſt. d l. 3. §. 16. *ſup. ad Treb.*

Universidad Rey Juan Carlos

¶ At ſi pater familias *a*, cùm mortis cauſa donationem accepiſſet in adoptionem ſe dederit, res ipſa à donatore repetitur.

¶ Nec huic ſimilis eſt is qui rem quam mortis cauſa acceperat, alij porrò dederit: nam donator huic non rem, ſed pretium *b* eius condiceret.

De legati non capaci, ſolidi ſub conditione dandi.

20. *Idem* lib. 2. ad Vrſeium Ferocem.

EI *c* qui non amplius parte capere *d* poterat, legatus eſt fundus, ſi decem dediſſet hæredi: non totam ſummam *e* is dare debet, vt partem fundi haberet, ſed *e* partem duntaxat pro rata, qua legatum conſequitur.

De eo qui pecuniam accepit vt adiret.

21. *Idem* libro 2. ad Vrſeium Ferocem.

EVm qui, vt *f* adiret hæreditatem, pecuniam accepiſſet, plerique, in quibus Priſcus quoque, reſponderunt, mortis cauſa eum capere.

Quo tempore capacitas donatarij ſpectetur.

22. *Africanus* lib. 1. *g* Quæſtionum.

IN mortis donatione [illegible] non *i* tempus donationis *k*, ſed mortis intuendum eſt, an quis capere poſſit.

Si filioſam. vel ſeruo donetur.

23. *Idem* libro 2. *l* Quæſtionum.

SI filio familias mortis cauſa donatum ſit, & viuo donatore moriatur filius, pater viuat: quæſitum eſt quid iuris ſit *m*? Reſpondit, morte *n* filij conditionem competere, ſi modo ipſe potius filio quàm patri donaturus fuerit: alioquin, ſi quaſi miniſterio eius pater vſus ſit, ipſius patris mortem ſpectandam eſſe.

¶ Idque iuris fore, & ſi de perſona ſerui *o* quæratur.

De acceptilatione.

24. *Idem* lib. 9. Quæſtionum.

QVod debitori acceptum factum eſſet, mortis cauſa ſi conualuerit donator etiam *p* tempore liberato *q* ei poteſt condici. namque *r* acceptilatione interueniente abitum, ab iure priſtinæ obligationis, eamque in ius conditionis transfuſam.

De teſtato, vel inteſtato. 1. De filioſam.

25. *Marcianus* libro 9. Inſtitutionum.

TAm *ſ* is, qui teſtamentum facit, quàm qui non facit, mortis cauſa donare poteſt *t*.

1 ¶ Filiusfamiliâs, qui non *u* poteſt facere teſtamentum, nec *y* voluntate patris, tamen *mortis cauſa donare patre permittente poteſt.*

De donatione reciproca & commorientibus.

26. *Idem* libro 2. Regularum.

SI, qui inuicem *z* ſibi mortis cauſa donauerunt, pariter *a* deceſſerunt, neutrius heres repetet: quia neuter alteri ſuperuixit.

¶ Idem iuris eſt, ſi pariter maritus & vxor ſibi donauerint.

Si donetur mortis cauſa, vt nullo caſu reuocetur.

27. *Idem* libro 5. Regularum.

VBi ita donatur mortis cauſa, vt nullo *b* caſu reuocetur, cauſa donandi magis *c* eſt, quàm mortis cauſa donatio. & ideo perinde *d* haberi debet, atque alia quæuis inter viuos donatio, ideoque inter viros & vxores non valet, & ideo nec *e* Falcidia locum habet, quaſi in *mortis cauſa donatione.*

De eo qui ſcripſit tabulas vel chirographum inania eſſe, nec quidquam deberi.

28. *Marcellus* libro ſingulari Reſponſorum.

AVunculo ſuo debitori mortis cauſa donaturus, quæ debebat, ita ſcripſit, *tabulæ f vel chirographum g* [illegible], *vt ſtamque ſunt, inania* h eſſe, neque eum ſoluere debere, quæro, an hæredes, ſi pecuniam ab auunculo defuncti petant, exceptione *i* doli mali tueri ſe poſſint? † Marcellus reſpondit, poſſe: nimirum *k* enim contra voluntatem defuncti hæres petit ab eo.

De reuocatione donationis. De vindicatione & conditione.

29. *Vlpianus* libro 17. ad Edictum.

SI mortis cauſa res donata eſt, & conualuit qui donauit: videndum, an habeat in rem actionem. Et ſi quidem quis ſic donauit, *vt ſi mors contigiſſet, tunc haberet, cui donatum eſt*, ſine dubio donator poterit rem vindicare *a*: mortuo eo, tunc is cui donatum eſt.

¶ Si verò ſic, *vt iam nunc haberet, redderet ſi conualuiſſet, vel de prælio, vel peregrè rediſſet*: poteſt defendi, in rem competere donatori, ſi quid horum contigiſſet: interim autem ei cui donatum eſt.

¶ Sed & ſi morte præuentus ſit is, cui donatum eſt, adhuc quis dabit in rem donatori *d*.

30. *Idem* libro 21. ad Edictum.

QVi mortis cauſa donauit, ipſe ex pœnitentia condictionem *e* vel vtilem actionem habet.

Quid ſit mortis cauſa capere. 1. De acceptilatione. 2. Quæ mortis cauſa capi dicuntur. 3. Si quis iuſſerit debitorem ſuum alij expromittere. 4. De acceptilatione.

31. *Gaius* lib. 8. ad Edictum Prouinciale.

MOrtis cauſa capitur, cùm propter mortem alicuius capiendi occaſio obuenit, exceptis *f* his capiendi figuris *g* quæ proprio nomine appellantur. certè enim & qui hæreditario, aut legati, aut fideicommiſſi iure capit, ex morte alterius nanciſcitur capiendi occaſionem. ſed quia *h* proprio nomine hæ ſpecies capiendi appellantur, ideo ab hac definitione ſeparantur *i*.

1 ¶ Iuliano placet, licèt ſoluendo *k* non ſit debitor, cui acceptum latum ſit, videri ei mortis cauſa donari.

2 ¶ Sine donatione autem capitur, veluti pecunia quam ſtatuliber *l*, aut legatarius alicui conditionis implendæ gratia numerat, ſiue extraneus ſit qui accepit, ſiue hæres.

¶ Eodem numero eſt pecunia, quam quis in hoc accipit, vt vel adeat *m* hæreditatem, vel non adeat, quique in hoc accipit pecuniam, vt legatum omittat.

¶ Sed & dos quam quis in mortem mulieris à marito ſtipulatur, capi ut ſanè mortis cauſa, cuius generis dotes receptitia *n* vocantur.

¶ Rurſus id quod mortis cauſa donatur, aut in periculum *o* mortis datur, aut cogitationem mortalitatis, quod nos quandoque morituros intelligimus *p*.

3 ¶ Si iuſſeris mortis cauſa, debitorem tuum mihi aut creditori meo expromittere *q* decem, quid iuris eſſet, quæritur, ſi iſte debitor ſoluendo non ſit? Et ait Iulianus: Si ego ſtipulatus fuerim, tantam pecuniam videri me cepiſſe, in quantum debitor *r* ſoluendo fuiſſet. nam etſi conualuiſſet (inquit) donator, obligationem duntaxat debitoris recipere deberet. Si verò creditor meus ſtipulatus fuerit, tantam videri me pecuniam accepiſſe, in quantum à creditore meo liberatus eſſem.

4 ¶ Per accepti quoque lationem egens *s* debitor liberatus, totam eam pecuniam, qua liberatus eſt, cepiſſe videtur.

De morte.

32. *Vlpianus* lib. 76. ad Edictum.

NOn videtur perfecta donatio mortis cauſa facta, antequam *u* mors inſequatur.

De vſucapione.

33. *Paulus* lib. 4. ad Plautium.

QVi alienam *x* rem mortis cauſa traditam vſucepit, non ab eo videtur † cepiſſe, cuius res fuiſſet, ſed ab eo qui occaſionem vſucapionis præſtitiſſet.

De ſtipulatione in annos ſingulos.

34. *Marcellus* libro 28. Digeſtorum.

MOrtis cauſa donatio, etiam ſic conſtitui poteſt, vt quid ſtipuletur *y* in annos ſingulos, quoad viueret. ſcilicet vt poſt *z* mortem promiſſoris incipiat exactio.

Quibus donari poteſt. 1. Etymologia donationis. 2. Quid interſit inter ſimplicem & mortis cauſa donationem. 3. De repetitione. 4. De cauſis & ſpeciebus mortis cauſa donationum. 5. De ſideiuſſore. 6. De acceptilatione. 7. De ſtipulatione in annos ſingulos.

35. *Paulus* libro ſexto ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatus cenſuit placere, mortis cauſa donationes factas in eos, quos *a* lex prohibet capere, in eadem cauſa haberi, in qua eſſent, quæ teſtamento his legata eſſent, quibus capere per legem non liceret.

¶ Ex

a Vel iuſſit.
b l. 44. l. ea.
c puta filio naturali: vel ei cui Falcidia detrahitur.
d Referenda eſt hæc lex ad ſecundam partem inſcriptionis huius tituli, hoc eſt, ad mortis capiones.
e l. 44. in fin. ſup. de cond. & dem.
f l. 38. §. 2. l. ea.
g v. Cuiac. 2. ad Afric. fol. 8.
h quoties ſc. quæritur capax ſit donatarius necne.
i Capacitas vel incapacitas donatarij mortis cauſa, inſpicitur tempore mortis, non tempore donationis, Caſtr.
k l. actus interpoſiti: contra quàm in legatis, in quibus teſtamenti faciendi tempus ſpectatur ex regula Catonis.
l v. Cuiac. 2. ad Afric. fol. 25.
m l. cuius mors inſpicitur, adde l. vlt. l. ea.
n Donatio mortis cauſa facta filio familias, ſi ſolo ante donatorem præmortuo expirat: ſecus ſi facta ſit patri, per mediam tamen perſonam ipſius filij.
o vt in d. l. vlt.
p l. etiam ſi tempore liberatus ſit.
q Qui liberatur eſt acceptilatione mortis cauſa non poteſt vti præſcriptione aduerſus donatorem, qua tenetur ſi liberatus non eſſet.
r l. ſubtilitate iuris videtur in hac ſpecie debitor liberatus per acceptilationem, ex æquo tamen & bono acceptum ſeruari creditori non necet: quia videtur per eam acceptilationem obligatio debitoris transfuſa in conditionem cauſa dati, cauſa non ſecuta.
ſ Donare mortis cauſa vel ſolùm teſtamento vel ab inteſtato poſſunt Caſtrenſ. eadem ratione codicilli fiunt vtroque modo, l. conficiuntur. 2. l. ab inteſtato, 26. ſup. de iure codicill. t l. 9. T. ea. l. 32. §. 8. in fi. ſup. de donat. int. vi. u imo non poteſt, nam pupillus nec teſtamentum facere poteſt, nec mortis cauſa donare, l. 1. §. 1. ſup. de iure & facto.
y l. 6. ſupra qui teſtam. z vt l. vlt. C. qui teſt. a Quæro, an donatio viciſſitudinaria ſeu reciproca ſit propriè donatio: ad hoc enim vtilis eſt illa quæſtio, vt ſciamus indigeat inſinuatione. nam Clarus ex communi opinione negat propriè donationem eſſe, q. ſuor. 2. in fi. Cur ita? quia propter viciſſitudinem habet onus adiectum, quia tantum quis dat, quantum habere ſperat. & ideo non poteſt propriè dici donatio, a l. 33. §. 14. ſup de don. int. vir. b l. 13. in fi. T. ea. l. 35. §. 4. verſ. nam non obſtante tali clauſula, permittitur reuocatio: quia talis donatio tranſit in aliâ donationē, & ſortitur potiùs nomen donationis inter viuos [illegible] n. 11. Clarus q. ſuor. §. donatio q. 4. in fi. [illegible] qualitatē donatio quæ de [illegible] nullo iure poſſit reuocari, penitus à natura donationis mortis cauſa [illegible]. adde Gratium [illegible] donatio mortis cauſa q. 1. 9. q. 5. 6. d Pactum adiectum contractus [illegible], ipſum contractum non vitiat, ſed eum mutat in aliud contractus [illegible] cancellari poſſe [illegible] ſi creditor tabulas debitoris ſui [illegible] vel mandet inanes eſſe: & vt pragmatici loquuntur, caſſa & irrita. [illegible] chirographa vbicunque ſunt, inania eſſe. h donatio in ipſa liberatione [illegible] ſiue [illegible] traditio. Fit & in hunc modum liberando donatio quæ nihil aliud eſt, quàm pactum de non petendo.

a l. 13. §. 1. T. ea.
† poſſe.
b Dolo facit hæres qui ab alio quid petit contra defuncti voluntatem.
c dicto, ſi dominium eorum translatum ſit: [illegible] translatum Accurſius: adde l. 35. §. 2. T. de vſur.
d habet etiam conditionem, v. l. 30. l. ea.
e l. 39. §. 2. T. in l. 9. §. de reb. cred. l. 76. ſup. de iure dotium. l. 1. ſup. de cond. cauſa data.
f Definitio per contrarij enumerationem.
g Figuras vocat modos, cauſas, genera, vt l. 1. infra de oblig.
h Mortis capio, ſpecies iuſt. negatiſ nominata.
i Aliud eſt legatum, fideicommiſſum, mortis cauſa capio, & mortis cauſa donatio.
k l. 21. §. 1. ſupra, ad l. Falcidiam.
l l. 8. verſ. nam quod, ſupra m.
m l. 21. ſup. eodem.
n Dos receptitia dicitur, quam is qui dedit vt ſibi redderetur ſtipulatus eſt. Vlp. 6. §. 5. ſeruas exceptione, de qua meminit Gellius 17. cap. 6. & Nonius Marcellus, in Receptitium, neque dotalis eſt, neque paraphernalis, quia ad virum non deferturo [illegible].
o aut in periculo mortis. Baldus 2. l. 7. ſup. ea.
p al. intelligamus. q l. 18. §. 1. ſup. ea.
r à tuo debitore.
ſ tuus.
t per acceptilationem quoque egens debitor. Hal. l. 22. §. per ſin. et l. Fal. u l. 39. in f. l. ea. l. 4. §. 1. l. de dol. mali.
x l. 18. §. 3. ſup. eod. l. 44. ſup. de donat. int. vir.
† videtur.
y Mortis cauſa ſtipulatio ſeruatur ſeni, ut ait Antonius Faber, quæ ita fit, vt morte promiſſoris confirmetur, at quidam dicunt, eſſe ſtipulationes non fuiſſe cauſa. Fr. ſtar.
z l. 35. ſupra eod.

a quæ illis perſonæ. dixi ad Vlpianum. Tit. 15. b vide l. 8. ſupra eodem.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Ex hoc ſenatuſconſulto a multæ variæque quæſtiones agitantur, de quibus pauca referemus.

1 ¶ Donatio dicta eſt à dono, quaſi dono datum, rapta † à Græco, nam hi dicunt δῶρον καὶ δωρεῖσθαι, *id eſt, donum & donare.*

2 ¶ Sed mortis cauſa donatio longè differt ab illa vera b & abſoluta donatione, quæ ita proficiſcitur, vt nullo caſu reuocetur c, & d ibi qui donat, illum potius, quàm ſe habere mauult: at is qui mortis cauſa donat, ſe cogitat: atque amore vitæ recepiſſe potius quàm dediſſe mauult, & hoc eſt, quare vulgò dicitur: Se potius e habere vult, quàm eum cui donat: illum deinde potius, quàm heredem ſuum.

3 ¶ Ergo qui mortis cauſa donat, qua parte ſe cogitat, negotium gerit, ſc. vt cùm conualuerit f, reddatur ſibi. Nec dubitauerunt Caſſiani, quin condictione repeti poſſit, quaſi re non ſecuta propter hanc rationem, quòd ea quæ dantur, aut ita dantur, vt g aliquid facias, aut vt ego aliquid faciam, aut vt Lucius Titius, aut vt aliquid obtingat. & in iſtis condictio ſequitur.

4 ¶ Mortis cauſa donatio fit multis h modis.

¶ Aliàs extra ſuſpicionem vllius periculi, à ſano & in bona valetudine poſito, i & k cui ex humana ſorte mortis cogitatio eſt.

¶ Aliàs ex metu mortis, aut ex præſenti l periculo, aut ex m futuro: ſi k quidem terra, marique, tam in pace, quàm in bello, tam domi quàm militiæ, multis l generibus mortis periculum metui poteſt.

¶ Nam & ſic poteſt donari, vt omnimodo ex ea valetudine donatore mortuo, res non reddatur: & vt reddatur, etiam ſi prior ex eadem valetudine deceſſerit, ſi tamen mutata voluntate reſtitui ſibi voluerit.

¶ Et ſic donari poteſt, vt non aliter reddatur, quàm ſi prior ille, qui accepit, deceſſerit.

¶ Sic quoque poteſt donari mortis cauſa, vt nullo m caſu ſit repetitio, n id eſt, o ne ſi conualuerit quidem donator.

5 ¶ Si quis ſocietatem p per donationem mortis cauſa inierit, dicendum eſt, nullam ſocietatem eſſe.

6 ¶ Si duobus debitoribus mortis cauſa donaturus creditor, vni acceptum o tulit, & conualuerit eligere poteſt, vtrum eorum condicat.

7 ¶ Sed qui, mortis cauſa in annos ſingulos pecuniam ſtipulatus eſt, non eſt ſimilis ei, cui in annos ſingulos legatum eſt. nam, licet multa p eſſent legata, ſtipulatio tamen vna eſt, & conditio eius cui expromiſſum eſt, ſemel q inuenda eſt.

De eo quod datur conditionis implendæ cauſa.

36. *Vlpianus* * libro 8. ad legem Iuliam & Papiam.*

Quod conditionis r implendæ cauſa datur, licet non ex bonis mortui proficiſcitur, capere tamen ſupra modum non poterit is, cui certum modum ad capiendum lex ſ conceſſit. Certè s quod à ſtatu libero t conditionis implendæ cauſa datur, indubitatè modo legati x conceſſo imputatur: ſic tamen ſi mortis tempore in peculio id habuit. cæterùm ſi poſt mortem vel etiam ſi alius pro eo dedit, quia non fuit ex his bonis, quæ mortis tempore teſtator habuit, in eadem nunc cauſa, in qua ſunt quæ à legatariis dantur.

Collatio legati & mortis cauſa donationis. 1. De venditione rei donatæ.

37. *Idem* * lib. 15. ad legem Iuliam & Papiam.*

Illud generaliter meminiſſe oportebit: donationes mortis cauſa factas, legatis comparatas y. quodcunque igitur in legatis iuris eſt, id in mortis cauſa donationibus erit accipiendum z.

1 ¶ Iulianus ait, Si quis ſeruum mortis cauſa ſibi donatum vendiderit, & hoc viuo donatore fecerit, pretij condictionem donator habebit ſi conualuiſſet, & hoc donator elegerit. alioquin & ipſum ſeruum reſtituere compellitur.

Quid interſit inter mortis cauſa donationem & capionem.

38. *Marcellus* * libro 1. ad legem Iuliam & Papiam.*

Inter mortis cauſa donationem, & omnia quæ mortis cauſa quis ceperit, eſt earum rerum differentia. Nam mortis cauſa donatur, quod præſens præſenti dat. à mortis cauſa capi intelligitur, & quod a non cadit in ſpeciem donationis. Item enim cùm teſtamento quis ſuo Pamphilum ſeruum ſuum liberum eſſe iuſſit, ſi mihi decem dederit; nihil mihi donaſſe videbitur. & tamen, ſi accepto à ſeruo decem, mortis cauſa accepiſſe me conuenit.

¶ Idem accidit, quòd quis ſit heres inſtitutus ſi mihi decem dederit. nam accipiendo ab eo qui heres inſtitutus eſt, conditionis explendæ eius cauſa, mortis cauſa capio.

De manumiſſione ſerui donati.

39. *Paulus* * lib. 17. ad Plautium.*

Si is cui mortis cauſa ſeruus donatus eſt, eum manumiſit, tenetur condictione a in pretium ſerui: quoniam ſcit, poſſe ſibi condici, ſi conualuerit donator.

De viro & vxore.

40. *Papinianus* * libro 29. Quæſtionum.*

Si mortis cauſa inter virum b & vxorem donatio facta ſit, morte ſecuta reducitur c ad id tempus donatio, quo interpoſita fuiſſet.

De eo quod ſtatuliber de peculio dat.

41. *Idem* * libro 2. Reſponſorum.*

Quod ſtatuliber d vni ex heredibus de peculio dedit, ei, qui accepit, in Falcidiæ rationem venit, & in hereditatis e petitionem, item ex Trebelliano reſtituitur.

¶ Ex peculio autem videtur dari, quod ſtatuliber domini ſui accepit, & dedit: & quod ab alio, nomine ipſius eo præſente datur, propè eſt vt ab ipſo datum intelligatur.

De donatione proprietatis ſine, vt poſt mortem donatarij ad donantem reuertatur, & poſt mortem donantis ad liberos donatarij bona pertineant. 1. Quibus præſumitur eſſe donatio à moriente facta.

42. *Idem* * lib. 13. Reſponſorum.*

Seia, cùm bonis ſuis traditionibus factis, Titio cognato donationis cauſa ceſſiſſet, vſumfructum f ſibi recepit: & conuenit, *vt ſi Titius ante ipſam* vita* deceſſiſſet, proprietas g ad eam rediret, ſi poſtea ſuperſtite ſua liberis Titij mortua fuiſſet, tunc ad eos bona pertinerent.* Igitur ſi res ſingulas heredes Lucij Titij vindicent, doli non inutiliter opponetur exceptio. Bonæ h fidei autem iudicio conſtituto, quærebatur, an mulier promittere debeat, ſe bona, cùm moreretur, filiis Titij reſtituturam? incurrebat hæſitatio non extorquendæ donationis, quæ nondum in perſonam filiorum initium acceperat i. Sed nunquid interpoſita cautione prior donatio, quæ dominio tranſlato pridem perfecta eſt, propter legem in exordio datam retinetur, non ſecunda promittitur? verum k ergo certa conditionis donatio fuit, an quæ mortis conſilium l ac titulum haberet? ſed denegari non poteſt, mortis cauſa factam videri. ſequitur, vt ſoluta priore donatione, quoniam Seia Titio ſuperſtes fuit, ſequens extorqueri videatur, muliere denique m poſtea ſidem functa, liberi Titij, ſi cautionem ex conſenſu mulieris acceperint, contributioni propter Falcidiam ex perſona ſua teneantur.

1 ¶ Cùm pater in extremis vitæ conſtitutus, emancipato l filio quædam ſine vlla m conditione redhibendi donaſſet, ac fratres & cohæredes eius bonis contribui donationes, Falcidiæ cauſa, vellent: ius antiquum ſeruandum eſſe reſpondi. non enim ad alia conſtitutionem pertinere, quàm quæ lege certa donarentur, & morte inſecuta quodammodo bonis auferrentur, ſpe retinendi perempta: cùm autem qui abſolutè n donaret, non tam mortis cauſa, quàm morientem donare.

De viro & vxore.

43. *Neratius* * lib. 1. Reſponſorum.*

F[illegible] inter p virum & vxorem mortis cauſa donationem ita fieri, ſi donator iuſtiſſimum mortis metum habeat. *Neratius* q: Sufficere exiſtimationem donantis hanc eſſe, vt moriturum ſe putet r. quam ſi iuſtè necne ſuſceperit ſ, non quærendum: quod magis tuendum eſt.

Si ſeruo donatum ſit.

44. *Paulus* * lib. 7. Manualium.*

Si ſeruo s mortis cauſa donatum ſit, videamus cuius mors inſpici debeat, vt ſit locus condictioni, domini an ipſius ſerui. ſed magis eius inſpicienda eſt, cui donatum eſſet. ſed tamen poſt mortem antè apertas tabulas teſtamenti manumiſſum hæc donatio non ſequitur.

a Facta ad legem Iuliam & Papiam.
† tracta à Græcis.
b hinc colligere poſſumus. Donationem inter viuos veram eſſe donationem, mortis cauſa minus propriam: veram eſſe donationem, quæ reuocari non poteſt; impropriam, quæ poteſt reuocari.
c niſi ex ingratitudine, v. C. *de reuocandis donationib.*
d al. Nam ibi.
e l.1. ſ. eod.
f l.30. ſ. eod.
g l.5. ſ. *de præſcr.*
h v. l.2. *ſuprà eodem.*
i l.3. *ſup. eod.*
k l.3. ſ.2. ſ. *de ſuccedio.*
l v. l.3. l.4. l.5. ſ. *eodem.*
m v. l.17. *ſuprà eodem.*
n l.5. *in fin.* ſ. *pro ſocio,* l.32. ſ.24. *ſuprà de don. inter vir.*
o adde l.24. *ſuprà eodem.*
p Legata annua, plura ſunt legata, vt hic. l.4. l.11. ſ. *de annuis.* Stipulatio mortis cauſa annua, eſt vna, vt hic.
q tempore mortis, Sch. l.22. ſ. *eod.*
r Quæro, an donatio conditionalis ſit proprie donatio? hac poſt communem opinionem ait Cuiac. 4. ſ. 2. licet enim oppoſita conditionem annexam habeat, iſta tamen conditio non eſt qualitas quæ ſubſtantiam & proprietatem actus [illegible].
ſ Non Falcidia, ſed Iulia & Papia vt inſcriptio legis oſtendit. Cuiac. 7. obſer. 24.
t v. Cuiacium lib. 7. obſ. 20.
u l.41. ſ. eod. l.43. l.76. ſ. *ad l. Falcid.* l.13. ſ.6. ſ. *de hered. pet.*
x legatis conceſſo, Cuiac. *ſol. de lege Falcid.* modo legi conceſſo. Cuiac. ex lib. 7. obſ. 24.
y l.15. *in fin.* l.17. ſ. *eod.* v. Cuiac. obſ. 28.
z Imò non eſt accipiendum: nam legatum abſenti relinqui poteſt, l.38. ſ. *de mort. cauſ. don.* filiusfamilias teſtari nequit, & tamen donare poteſt, l.25. *in fin.* ſ. *eodem.* Accuſans teſtamentum de falſo, perdit legatum: non tamen donationem cauſa mortis, l.5. ſ.17. *ſup. de iure fiſci.* mortis cauſa donatio ipſo iure interdum reuocatur; legatum non ita: mortis cauſa donatio capitur interdum ab alio quam ab herede, legatum verò donatiu eſt ab herede præſtandum. Donatarius ad reddendam rationem poſſeſſionis tenetur, non legatarius, v. ad l. l.5. *ſup. eod.*
a l.8. l.12. l.36. *ſuprà eod.* l.41. ſ. *eod.*

a l.19. *in fin. ſup. eodem.*
b l.1. l.20. l.25. ſ. *de don. inter vir.* Paul. 2. *ſent.* 13. ſ. *vlt.*
c proprietate, vt l.11. ſ. *de don. inter vir.* & poſſeſſione. l.36. ſ. *de don. inter vir.*
d l.36. *ſup. eod.*
e l.13. ſ.6. *in fin.* ſ. *de hered. pet.*
f poteſt enim ſine donatio concipi. l.28. C. *de don.*
g l.2. C. *de donat. quæ ſub modo.*
h hinc Dorotheus notat, Doli exceptionem oppoſitam bonæ fidei iudiciis ſemper ſuperuacuam tamen nomine ab alio interpretari reprehenditur, lib. 47. Baſ. defenditur vero à Cuiacio 3. obſ. 17.
i & quod nemo debeat eſſe ſollicitus de bonis viuentis, l.2. ſ.2. ſ. *de vulgari.*
k Donatio mortis cauſa dicitur ſeu cenſetur in dubio, quando facta eſt mortis mentio, vt hic. receditur tamen ab hac coniectura certis argumentis, vt ſi ſine mortis mentio temporis ſint, hoc eſt, vt certum aliquod tempus demonſtretur à quo donatio incipiat. idem dicendum ſi donetur Titio, eiuſque heredibus: vel ſi propter merita, vel ſi vinculo ſuccedere detur, item ſi donator promiſit donationem ratam habere vel conſtituit pure ſe donationem nomine tenere ac poſſidere: vel ſi ſic donauit, vt donatarius haberet & teneret vel ſi conſtituto aliam donauit. de quo vide plura in Roland. à Valle 1. conſ. 67.
l & ſic extraneo. Hinc colligit Cuiacius. Nec antea heredem non detrahere Falcidiam ex donationibus inter viuos: ſunt heredes diuerſæ altera, Nou. 92. c.1.
m ſed Cuiacius vbi nou. l.27. ſ. eod.
n Licet enim in extremis & articulo mortis conſtitutus donet, & tamen non dixerit ſe mortis cauſa donare, vel mentionem mortis non fecit, in dubio præſumitur donatio eſſe inter viuos. o dicit ſcilicet. p l. quia ſin. ſ. *de don. inter vir.* q cuius ſententiæ & opinio. r tunc enim donat. ſ ſuſcipietur, Græc. t vide l.23. *ſuprà eodem.*

Universidad Rey Juan Carlos

LIBER QVADRAGESIMVS.

DE MANVMISSIONIBVS a.

De eo qui attigit vltimum diem vicesimi anni.

1. *Vlpianus* b libro 6. ad Sabinum. b

PLacuit eum b, qui calendis Ianuarij natus, poſt c ſextam noctis pridie Kalendas quaſi annum viceſimum compleuerit, poſſe manumittere †. non enim maiori viginti annis permitti manumittere: ſed minorem manumittere vetari. iam autem minor d non eſt e, qui diem ſupremum agit anni viceſimi.

De ſeruo legato.

2. *Idem* b libro 17. ad Sabinum. b

SI heres deliberante legatario, ſeruum legatum manumiſerit, mox legatarius f repudiauerit, manumiſſum liberum fore placet.

De ſeruo pignorato.

3. *Paulus* b lib. 39. ad Edictum. b

SEruus pignori datus, etiam ſi g debitor locuples eſt, manumitti non poteſt.

De ſeruo ſuis nummis empto.

4. *Vlpianus* * lib. 6. Diſputationum. *

IS qui ſuis h nummis emitur, epiſtola i Diuorum fratrum ad Vrbium Maximum in eam conditionem redigitur, vt libertatem adipiſcatur.

1 ¶ Et primò quidem nummis k ſuis non propriè videtur emptus dici, cùm ſuos nummos ſeruus habere l non poſſit. Verùm conniuentibus m oculis credendum eſt, ſuis nummis eum redemptum, cùm non nummis eius qui eum redemit, comparatur. proinde ſiue ex peculio, quod ad venditorem pertinet, ſiue ex aduentitio lucro, ſiue etiam amici beneficio, vel liberalitate, vel prorogante n eo, vel repromittente, vel ſe delegante, vel in ſe recipiente debitum redemptus ſit, credendum eſt, ſuis nummis eum redemptum. ſatis eſt enim, quod is qui emptionis ſuum nomen accommodauerit, nihil de ſuo impendit.

2 ¶ Si ab ignoto emptus ſit, poſtea autem pretium o ſuum obtulerit, dicendum erit, non eſſe audiendum: ab initio enim hoc agi debet, vt imaginaria p fieret q emptio, & r per fidem contractus inter emptorem & ſeruum agatur.

3 ¶ Sine igitur non hoc ab initio eſſet actum, vt ſuis nummis redimeretur, ſiue hoc acto, nummos ſeruus non dedit, ceſſabit libertas.

4 ¶ Vnde quæri poterit, ſi cùm hoc ab initio eſſet actum, emptor feſtinauit, & pretium numerauit s, an poſtea ei ſatisfacto, ſeruus conſtitutione vti poſſit? Et puto, poſſe.

5 ¶ Proinde & ſi ei nummus prorogauit t emptor, cùm ei pariauerit u, poterit ad libertatem peruenire.

6 ¶ Sine autem exprimatur in contractu (veluti in emptione) hoc, vt manumittatur, ſiue non exprimatur, verius eſt libertatem competere.

7 ¶ Ergo & ſi forte quis ſic comparauerit ſuis nummis, ne eum manumittat, benigna eſt opinio dicentium, hunc ad libertatem peruenire, cùm & nomen emptionis imaginarius iſte emptor accommodet, & præterea nihil ei abſit.

8 ¶ Nihil autem intereſt, à quo quis ſuis nummis ematur, à fiſco, vel à ciuitate, vel à priuato cuiuſque ſit ſexus is qui emit.

¶ Sed & ſi minor ſit viginti annis qui vendiderit a, interueniet conſtitutio.

¶ Nec comparantis quidem ætas ſpectatur. nam & ſi pupillus emat, æquum eſt, eum à fidem implere, cùm ſine damno eius hoc ſit futurum.

¶ Idem & ſi ſeruus eſt.

9 ¶ In illis ſanè ſeruis non interuenit conſtitutio, qui in totum perduci ad libertatem non poſſunt, vt puta b ſi b exportandus c vel hac lege venierit, vel teſtamento d hanc conditionem acceperat, ne vnquam manumitteretur.

10 ¶ Suis autem nummis redemptus, etſi totum pretium non numerauerit, ex operis tamen ipſius acceſſerit aliquid, vt repleri pretium poſſit, vel ſi quid ſuo merito adquiſierit, dicendum eſt e libertatem competere.

11 ¶ Quod ſi partem ſuis nummis redimeret, cùm partem ſerui haberet, ad conſtitutionem non pertinebit, non magis quàm qui cùm proprietatem haberet, vſumfructum redemit.

12 ¶ Sed quid, cùm fructuarius eſſet, & proprietatem redemit? in ea conditione eſt, vt ad conſtitutionem pertineret.

13 ¶ Sed b & b ſi duo ſeruum redemerint, alter proprijs nummis, alter b nummis ſerui, dicendum erit, conſtitutionem ceſſare. niſi fortè is qui proprijs nummis redemit, manumittere fuerit paratus.

14 ¶ Sed & ſi partem quis redemit, pars altera ex cauſa lucratiua acceſſerit, dicendum erit, conſtitutionem locum habere.

De eo qui rationibus redditis liber eſſe iuſſus eſt.

5. *Marcianus* f * lib. 2. Inſtitutionum. *

SI quis dicat, ſe ſuis g nummis emptum, poteſt conſiſtere cum domino ſuo, cuius in fidem confugit, & queri, quòd ab eo non manumittatur: Romæ quidem apud præfectum vrbi, in prouincijs verò apud præſides, ex ſacris conſtitutionibus Diuorum fratrum: ſub ea tamen denuntiatione, vt is ſeruus qui hoc intenderit, nec impleuerit h, in opus metalli detur. niſi fortè dominus reddi eum ſibi maluerit. vtique non maiore ex ea cauſa pœnam conſtituturus.

1 ¶ Sed & ſi *rationibus redditis* liber eſſe iuſſus fuerit, arbiter i in ſeruum & dominum, id eſt heredem, datur de rationibus excutiendis.

Si dominus ſeruo à quo pecuniam pro libertate acceperat libertatem & peculium legauerit.

6. *Alfenus Varus* b libro 4. Digeſtorum. b

SEruus peculium k ob libertatem pactus erat, & eam domino dederat, dominus, prius quàm b eum b manumitteret, mortuus erat, teſtamentóque liberum eſſe iuſſerat, & ei peculium ſuum legarat conſequebat, quam pecuniam domino dediſſet ob libertatem, an eam ſibi heredes patroni reddere deberent, nec ne? Reſpondit, ſi eam pecuniam dominus, poſteaquam accepiſſet, in ſuæ pecuniæ rationem habuiſſet, ſtatim deſiſſe eius peculij eſſe: ſed ſi interea, dum eum manumitteret, acceptam ſeruo retuliſſet, videri peculij fuiſſe, & debere heredes eam pecuniam manumiſſo reddere.

De ſeruo peculiari manumiſſo à filiofam. & peculio prælegato.

7. *Idem* * lib. 7. Digeſtorum. *

DVo filijfamilias peculiares ſeruos ſeparatim l vterque habebant. ex his alter ſeruulum ſuum peculiarem viuo m patre manumiſit. pater vtrique teſtamento peculium prælegauerat. quærebatur, ſeruus ille verum amborum, an eius à quo manumiſſus erat, libertus eſſet? Reſpondit n, ſi prius teſtamentum pater feciſſet, quàm filius eum liberum eſſe iuſſiſſet, vnius eſſe libertum: ideo quòd eum quoque filio legaſſe videretur. ſed ſi poſtea teſtamentum pater feciſſet, non videri eam mentem eius fuiſſe, vt eum qui manumiſſus eſſet, legaret, eiuſque ſeruum, quoniam prælegatus non eſſet, mortuo patre amborum ſeruum fuiſſe.

De ſeruo pœnæ. 1. De reo criminis capitalis. 2. De lege Cornelia damnato, vel damnando. 3. De manumiſſo vt criminibus ſubtraheretur.

8. *Marcianus* * libro 3. Inſtitutionum. *

QVi pœnæ ſerui efficiuntur, indubitatè o manumittere p non poſſunt, quia & ipſi ſerui ſunt. 1 ¶ Sed nec q rei capitalium criminum manumittere ſeruos ſuos poſſunt, vt & ſenatus cenſuit.

2 ¶ Diuus quoque Pius Calpurnio reſcripſit, libertates ab eo, qui iam lege Cornelia damnatus eſſet, vel cùm futurum proſpiceret damnaretur, ſeruis datas non competere.

3 ¶ Sed ne quidem illos ad iuſtam libertatem peruenire Diuus Hadrianus reſcripſit, qui ideo manumiſſi ſunt r, vt crimini ſubtraherentur.

De prohibito manumitti.

9. *Paulus* * libro ſingulari Regularum. *

SEruus hac lege venditus *ſ. ne manumittatur*, vel teſtamento prohibitus manumitti, vel à præfecto t, vel à præſide prohibitus ob aliquod delictum manumitti, ad libertatem perduci non poteſt.

De corpo-

a Paul. 4. ſent. 12. 48. Eccl. 1. ad de Viſp. 3. & 1. Inſt. 6. & c. adde tit. C. eòd. de manumiſſ. 7. tit. 23. Synopſ. B. 48. tit. 1.
b l. 5. ſuprà qui teſtam.
c id eſt, poſt inchoatam eiuſdem anni diem vltimam: dies enim à nocte incipit, more Romano, l. 8. ſuprà de ferijs.
† poſtea licuit ab anno 17. §. vlt. Inſt. quib. ex cauſ. man. Hodie poſſunt teſtamento manumittere anno 14. Nou. 119. cap. 2.
d l. 66. ſ. de verb. oblig.
e Imo eſt, l. 3. §. 3. ſ. de minorib.
f l. 31. ſ. de teſtamento milit. l. 31. ſup. de manumiſſis teſtamento.
g l. 5. inſ. ſ. qui & à quib. manum.
h l. 5. in pr. l. 19. in fin. l. eod. l. 76. ſ. de ſolutio. l. 84. in fi. ſ. de heredit. inſt.
i Quæ infra paſſim vocatur conſtitutio.
k v. Senec. 30. epiſtolarum l. 1.
l l. 53. in pr. ſup. de iniurijs. §. 3. Inſt. per quas perſonas cuique.
m v. Senecam 7. de beneficijs. Conniuentibus oculis, eſt non inſpecta ſtricti iuris ratione, vel, vt Græci exponunt, dominum veritatem ſimulante. Metaphora ducta ab his, qui quid videant, videri tamen videre nolunt, & quaſi oculos claudunt. Sic conniuentibus oculis hodie dicimus ſeruos capere legata quæ reliquit dominus, ſine libertatem, v. l. pe. C. de neceſſarijs quod dotem dare, l 3 §. 3. de iure dotium. eadem conniuentia dicimus ſeruos facere teſtamenta. Plinius 8. Epiſt. 16. Permitto quoque ſeruis quaſi teſtamenta facere: eaque vt legitima cuſtodio. dixi ad Vlp. 1. §. 5. vide Cuiac. 2. ad Afric. fol. 19. n l. 19. §. 6. in fin. ſup. locati. o l. 12. in fin. C. de manumiſſ.
p de quo v. l. 16. in pr. ſ. de reg. iur.
q al. hæc. r Per fidem contractus, vel potius per fidem contractum inter emptorem & ſeruum agi quid eſt? nos hunc locum paulo apertius exponemus: Suis nummis ſeruus quemadmodum emptus dici poſſit ſtricto iure non poteſt: vt qui nihil ſuum ac proprium habeat: conniuentia tamen & quaſi diſſimulatione iuris ſure, et ſic loquar, vulgato oculóque ab eo negotio auertente, ſeruus ſuis nummis emptus dici poteſt. Quomodo? non ſi emptoris nummis comparatur: nihil enim de ſuo impendere debet emptor §. 1. ſup. eod. adde, vt ſi ab ignoto emptus ab initio, deinde ei pretium ſuum offerat, ſuis nummis ſeruus emptus non dicatur. Ab initio conniuentibus oculis domini fieri debet imaginaria hæc venditio, & per fidem contrahi inter emptorem, ſeruum (adde & dominum eundem venditorem) hoc enim ſupplendum ad huius loci interpretationem duxi. Atque illa fides eſt? Primum fides in eo elucet, quod emptor, vt ante dixi, nihil de ſuo numerare debet (nam ſi id ſieret, ſuis nummis fruſtra ſeruus diceretur emptus) ſed alterius potius. Deinde fides in eo elucet, quod cum nihil ſuum habeat ſeruus, ſuis tamen nummis emptus dicitur. Vnde verò illi nummi? ſi ex peculio quod ad venditorem dominum pertinet, pretium ſui numerat, vel ſi ex aduentitio aliquo lucro, ſi amici alicuius beneficio vel liberalitate, vt eo prorogante, vel repromittente, vel ſe delegante, vel in ſe recipiente debitum, redemptus ſit. His modis venditore domino neque pecuniam à ſeruo ſuo propriè, neque ab emptore recipiente, mera ac ſola fide ſeruus venditus & emptus dicitur: humano ac benigno iure. denique fidem quem vel in huiuſmodi negotio implere minor etiam eo, ſuaſit debet, §. 8. [illegible] à domo ſua, non reſpectans vt à ſeruo acciperet, Scholiaſtes Græcus.
s [illegible] Baſil. t prorogat, Hal. & male. u Pariare eſt ita rationes reddere, vt pares ſint, ex pari ſit acceptis.

a v. l. 11. conſtitutam ſ. ex cauſa. ſ. de minorib. l. 9. §. 2. l. qui & à quib. manum.
b v. quæ ſcripſi ad §. 2. ſup. eod.
c l. ſ. ſeruus exportandus veniat.
d v. l. vlt. in C. qui non poſſunt ad libertatem.
e v. §. 1. in pr. ſ. eodem.
f Marcellus Græcè.
g v. l. 4. in pr. ſ. eodem.
h l. 1. in fin. ſ. de fugitiuis. l. 38. l. de pœnis.
i In iis cauſis de quo v. quæ ſcripſi ad l. 1. §. 7. ſ. ſi à qui teſtamento liber eſſe.
k l. 8. §. 5. de peculio leg.
l atque ita ſinguli filij duo filiifamilias ſeruum proprium habebant, Scholiaſtes Græcus.
m & conſentiente, l. 16. l. eod. l. 13. ſ. de iure patronatus.
n ſane nihil intereſt videtur, l. 1. §. 8. de pecul. leg.
o id eſt, nullo modo.
p l. 2. ſ. de bonis damnat. & reliquis.
q v. l. 11 in pr. ſ. qui & à quib. manumiſſ.
r l. 2. in pr. ſ. qui & à quib. manumiſſ.
ſ l. 9. §. vlt. ſ. qui & à quib. manumiſſ. l. 6. C. ſi mancipium ita l. 7. C. eodem manumiſſ.
t vbi v. l. 1. §. 1. ſ. de offic. præfect. vrbi.

Universidad Rey Juan Carlos

De empta hac lege vt manumittatur.

20. *Idem* Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris 6. * libro 2.*

ÆLianus debitor fiſcalis Euemeriam ancillam ante annos multos emerat hac lege, vt manumitteret, eamque manumiſerat. procurator, cum bona debitoris non ſufficientia quæreret, etiam Euemeriæ ſtatus quæſtionem faciebat. Placuit non eſſe iuri fiſcali locum: quo omnia bona debitorum iure pignoris tenerentur, quia ea lege empta eſt: & ſi non manumitteretur, ex conſtitutione *a* Diui Marci ad libertatem perueniret.

De ſeruo legato ſub conditione.

21. *Idem* * lib. 64. ad Edictum.*

SEruum, qui ſub conditione legatus *b* eſt, interim *c* hæres manumittendo liberum non facit.

De ſeruo plagiario.

22. *Idem* lib. 50. ad Edictum.

LEge Fauia *d* prohibetur ſeruus, qui plagium admiſit, pro quo dominus pœnam intulit, intra *e* decem annos manumitti. in hoc tamen non teſtamenti facti tempus, ſed mortis, intuebimur.

De ſeruo furioſo.

23. *Pomponius* * lib. 1. ex Plautio.*

SEruus furioſi ab *f* agnato curatore manumitti non poteſt, quia in adminiſtratione patrimonij manumiſsio non eſt.

¶ Si autem ex fideicommiſſi cauſa deberet libertatem furioſus, dubitationis *g* tollendæ cauſa ab adgnato tradendum ſeruum, vt ab eo, cui traditus eſſet, manumittatur, Octauenus ait.

Apud quem manumitti poteſt. 1. De Principe.

24. *Paulus* * lib. 16. ad Plautium.*

APud eum cui *h* par imperium eſt, manumittere non poſſumus *i*. Sed prætor *k* apud conſulem *l* manumittere poteſt.

1 ¶ Imperator cum ſeruum manumittit, non *m* vindictam imponit, ſed cum voluit, fit liber is qui manumittitur, ex lege Auguſti.

De manumiſſione mortis cauſa.

25. *Marcellus* lib. 25. Digeſtorum.

MOrtis cauſa ſeruum manumitti poſſe non eſt dubitandum. quod non ita tibi intelligendum eſt, vt ita liber eſſe iubeatur, vt ſi conualuerit dominus, non fiat liber. ſed quemadmodum ſi vindicta cum liberare abſoluere ſe, quia moriturum ſe putet, mors eius expectabitur. ſimiliter & in hac ſpecie in extremum tempus manumiſſoris vitæ confertur libertas, durante ſcilicet propter mortis cauſæ tacitam conditionem voluntate manumiſſoris. quemadmodum cum rem ita tradiderit, vt moriente eo fieret accipientis, quæ ita demum alienatur, ſi donator in *n* eadem permanſerit voluntate.

De filio familias minore viginti annis.

26. *Modeſtinus* * lib. 1. Regularum.*

SI *o* conſentiente patre filius minor annis viginti ſeruum eius manumiſerit, patris faciet libertum, & vacat *q* cauſæ probatio ob patris conſenſum.

De peculio caſtrenſi.

27. *Idem* * lib. 6. Regularum.*

SErui *r* quos filius familias in caſtris quæſiit, non in patris familias computabuntur. nec enim pater tales filij ſeruos manumittere poterit.

De venditore & promiſſore.

28. *Gaius* * libro duodecimo ad legem Iuliam & Papiam.*

EVm qui venierit venditor, & promiſſor. [&] quem promiſerit, manumittere poſſunt *ſ*.

Si quis pecuniam accepit vt manumittat.

29. *Papinianus* lib. 30. Quæſtionum.

SI quis ab alio nummos acceperit, vt ſeruum ſuum manumittat, etiam ab inuito libertas extorqueri poteſt, licet plerumque pecunia eius numerata ſit, maximè ſi frater vel pater naturalis pecuniam dedit: videtur enim ſimilis ei, qui *t* ſuis nummis redemptus eſt.

u De minore viginti annis. 2. De venditione vt manumittatur, 3. Poſt certum tempus.

30. *Idem* * lib. 10. Reſponſorum.*

CAuſam minor viginti annis, qui ſeruum donatum manumittendi *x* gratia accepit, ex abundanti probat, poſt Diui Marci litteras ad Aufidium Victorinum: etenim ſi non manumiſerit, ad libertatem ſeruus perueniet. 1 ¶ Non idem in fideicommiſſaria libertate iuris eſt, cuius cauſam minor debet probare. nam libertas, niſi *a* ita manumiſſo non competit.

2 ¶ Puellam ea lege vendidit, vt poſt annum ab emptore manumitteretur: quod ſi non manumiſiſſet, conuenit, vt *b* manus iniiceret: aut *c* denos aureos compenſaret. non ſeruata fide, nihilo minus liberam ex ſententia conſtitutionis fieri reſpondit: quoniam manus *d* iniectio plerumque auxilij ferendi cauſa interueniat †. itaque nec pecunia petetur, cum emolumentum legis voluntatem venditoris ſecutum ſit.

3 ¶ Tempore alienationis conuenit, vt homo libertatis cauſa traderetur, poſt quintum annum ſuſceptæ manumittetur, & vt certam mercedem interea magiſtrum præberet. conditionem libertati mercedes non facere, ſed obſequio temporariæ ſeruitutis modum præſtitutum eſſe reſpondi. neque enim in omnibus libertatis cauſa traditum comparari ſtatulibero.

De ſeruo dotali.

21. *Idem* * lib. 15. Reſponſorum.*

SEruum *e* dotalem *f* vir qui ſoluendo eſt conſtante matrimonio manumittere poteſt. ſi autem ſoluendo non eſt, licet alios creditores non habeat, libertas ſerui impeditur, vt conſtante matrimonio deberi dos intelligatur.

De filio familias.

22. *Idem* * lib. 2. Definitionum.*

NEpos ex filio *g* voluntate *h* aui, vt filius voluntate patris *i*, poteſt manumittere, ſed manumiſſus, patris vel aui libertus eſt.

Si quis emit vt manumitteret, pronunciatur ſeruus.

23. *Idem* * lib. 15. Reſponſorum.*

GAius Seius Pamphilam hac lege emit, vt intra annum manumitteret. deinde intra annum Seius ſeruus pronunciatus eſt. quæro, an ex lege venditionis finito anno, Pamphila libertatem conſecuta ſit? Paulus reſpondit, cum ea *k* conditione ancillam emptam, domino adquiſitam, cum qua conditione venisſe proponeretur.

De ſententiis. 1. De teſtibus.

24. *Hermogenianus* * lib. 1. Iuris Epitomarum.*

LEge Iunia Petronia *l* * ſi *m* diſſonantes pares *n* iudicum exiſtant ſententiæ, pro † libertate pronunciari iuſſum.

1 ¶ Sed & ſi teſtes non diſpari numero tam pro libertate, quam contra libertatem dixerint, pro libertate pronunciandum eſſe ſæpe conſtitutum eſt.

De infantibus.

25. *Gaius* lib. 1. de Manumiſſionibus.

IVris ratio efficit, vt infantibus *p* quoque competat *q* libertas.

De ſeruo furioſo.

26. *Iauolenus* lib. 4. ex Poſterioribus Labeonis.

SEruum furioſum omni genere manumiſſum, ad libertatem perduci putat poſſe Labeo.

DE MANVMISSIS VINDICTA *r*.

TIT. II.

De prætore, eodemque tutore.

1. *Pomponius* * lib. 1. ad Sabinum.*

APud *ſ* prætorem, eundemque tutorem poſſe pupillum ipſo auctore manumittere conſtat.

De fructuario minore viginti annis.

2. *Vlpianus* lib. 18. ad Sabinum.

SI minor ſit annis viginti *t* fructuarius *u*, an conſentire libertati poſſit? & puto, conſentiendo *x* poſſe ad libertatem perducere.

De ſeruo legato.

3. *Idem* * lib. 4. Diſputationum.*

SI hæres ſeruum legatum manumittat, mox *y* repudiet legatarius, retro competit libertas. ¶ Idemque eſt, & ſi duobus pariter ſeruus legetur, & poſt alterius manumiſſionem † alter repudiauerit: nam & hic retro libertas competit.

De nomine pupilli, qui filio promiſerat ſeruum manumittere. 1. De ſeruo communi manumiſſo & manumiſſoribus. 2. De minore viginti annis & ſeruo communi vel pignorato.

4. *Iulianus* lib. 42. Digeſtorum.

SI pater filio permiſerit ſeruum manumittere & interim deceſſerit inteſtato, deinde filius ignorans patrem ſuum mortuum, libertatem impoſuerit, libertas ſeruo fauore libertatis contingit, cum non appareat mutata eſſe domini voluntas.

q id eſt, non exigitur cauſæ probatio propter conſenſum patris.

r l. 9. vt denique infra de tutor. & curat. Graec. Dukes appellat author Synopſeos Baſilicon, hic caſtrenſes ſeruos.

ſ lege 3. C. de his qui à non domino.

t vide l. 4. in princ. ſupra eod.

u l. 20. in pr. l. 26. § 2. infra de manumiſſis vind.

a l. 2. l. 3. C. ſi manc. ita fuerit.

b Libertas ſeruo legato data non valet, vt hic. adde l. ſi locus 34. §. 2. de religioſis. quæ tamen valet data ſeruo fideicommiſſo, l. quidam 13. §. pen. l. ſi hæres ſeruum 70. ſup. ad Treb. Cur tam varie? Legatum magis hæredem adſtringit, quam fideicommiſſum: maximè vbi concurrit libertatis fauor.

c l. 29. in ſi. §. qui & à quibus.

d De Plagiariis, quæ & lex Fauia, ut à Græcis hic dicitur.

e l. 17. in ſi. §. qui & à quibus.

f l. vlt. ſup. de curatore furioſi. l. 12. §. qui & à quibus. l. 6. C. qui manumittere non poſſ.

g l. 81. §. de reg. iur. l. 56. §. mandati. 9. ſup. de teſtam. tut.

h l. 1. §. in princ. §. de manumiſſ. vind.

i quia in collegam non eſt iuriſdictio. at prætor collegam tutorem dare poteſt. l. 9. in ſin. ſup. de tutoribus datis. vacat iuriſdictioni, qui vacat manumiſſioni. actoris actio non eſt iuriſdictionis. l. 6. §. 2. ſup. de tutel. At apud collegam poteſt, cauſa probata, manumittere etiam minor. l. vnica in ſin. ſup. de offic. procon. ſic interpretatur Cuiac. 7. obſeru. 17. apud collegam cauſam probamus, non ipſi apud nos manumittimus. Cauſam nos ipſi non probamus ne videamur nobis noſtræ cognitores eſſe. manumittimus apud nos, quia domini ſumus, & delegato magiſtratu ſeruum ad libertatem perducere poſſumus.

k i. minor magiſtratus apud maiorem.

l apud Proconſulem. ita legit Accurſius.

m Cur non impoſuit? Princeps ſolutus eſt ſolennibus manumiſſionum, vide quæ ſcripſi ad l. 4. C. ſed l. Falcid.

n i. ſi mors ſequeretur interea l. 2. in fin. ſupra de mortis cauſa.

o v. l. 3. ſup. de ſeruo vigore.

p l. 22. l. 20. l. 23. §. de iure patronat.

a Cur ita? ſed ſemper certa eſt facta hominum non item.

b Fortè legendum, manus iniiceret ſedere. Manus enim iniectionem ſibi receptam ſeu habent in huiuſmodi ſpeciebus venditores.

c l. 22. §. 1. ſup. de verb. obl. l. 6. in pr. C. ſi mancip. ita venierit.

d v. l. 9. ſup. de ſeruis exportandis.

† i. cum ſit libera per legem.

e l. 3. §. 2. ſ. de ſolut. & legit. l. vlt. in ſi. C. de ſeruo pign. dato manumiſſo. l. 3. C. de iure dotium.

f l. 1. C. de ſeruo pig. dat. manum.

g v. l. 8. ſup. eo.

h v. l. 16. ſup. vbi dixi.

i an etiam matris? v. l. 2. §. vlt. C. communia de manu.

k l. 1. l. 3. C. ſi mancip. ita venierit.

l al. Petronia.

m l. 21. §. 3. ſup. de teſtib. Nou. 90. c. 3. v. l. 38. §. de re iudicata. l. 3. §. 1. ſ. de alienatione iudic.

n ita ſi commune ſeruum vnus ex ſociis viuxit, deditius non eſt, ſi poſt manumittatur. Nã inter pares numero ſententias clementior ſeuerior i præfertur, Paulus 4. ſent 12. §. 5. Nec eo minus is abſolutè nocens eſt, quem vnus pœnæ cauſa vinxit, alter non vinxit. & vt Paulus illo loco ait, abſolutè nocens non fuit is ſeruus.

o v. l. 10. §. de reg. iur.

p Infans etiam manumitti poteſt, adde l. 1. C. commu. de ſucceſſ.

q & reliqui poſſit.

r & apud conſilium 7. C. l. apud prætorem, Conſulem, Proconſulem. Vlp. 1. §. 7. Vindicta eſt feſtuca, cuius impoſitione (apud magiſtratũ qui legis actionem habet) ſerui ad ciuitatem Romanam perducebantur.

ſ Vlp. 1. §. 7.

t l. 4. in ſi. eo.

u v. Vlp. 1. §. 18. & hic Cuiac.

x non manumittendo, v. leg. 16. §. de reg. iur. adde quæ ſcripſi ad Vlp. 1. §. 19.

y v. l. 2. §. de manu.

† ſed ſi ſine repudiet, ſiue non repudiet legatarius ſeruo competit libertas l. 2. C. de communi ſeruo manumiſſo.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Sin autem a ignorante filio voluiſſet pater per nuncium, & antequam filius certior fieret, ſeruum manumiſiſſet, liber non fit. nam vt filio manumittente ſeruus ad libertatem perueniat, durare oportet patris voluntatem: nam ſi mutata fuerit, non erit verum volente patre filium manumiſiſſe.

1 ¶ Quotiens dominus ſeruum manumittat, quamuis b exiſtimet alienum eſſe eum, nihilominus verum eſt, voluntate domini ſeruum manumiſſum. & ideo liber erit. Et ex contrario, ſi ſe Stichus non putaret manumittentis eſſe, nihilominus libertatem contingere c. Plus d enim in re eſt, quàm in exiſtimatione. & vtroque caſu verum eſt, Stichum voluntate domini manumiſſum eſſe.

¶ Idemque iuris eſt, & ſi dominus & ſeruus in eo errore eſſent, vt neque ille ſe dominum, nec hic ſe ſeruum eius putaret.

2 ¶ Minor viginti annis dominus nec communem quidem ſeruum ſine conſilio rectè manumittit. Paulus notat: ſed ſi e pignori obligatum ſibi minor viginti annis manumitti patiatur, rectè manumittitur. quia non f tam manumittere is, quàm non impedire manumittentem intelligitur.

De eo qui conſilium præbet.

5. *Iulianus* "eodem libro."

AN apud ſe manumittere poſſit is, qui conſilium præbeat, ſæpe quæſitum eſt: Ego quum meminiſſem Iauolenum præceptorem g meum & in Africa h & in Syria i ſeruos ſuos manumiſiſſe, cum conſilium præberet, exemplum eius ſecutus, & l in prætura & conſulatu meo quoſdam ex ſeruis meis vindicta liberaui, & quibuſdam prætoribus conſulentibus me, idem ſuaſi.

De ſeruo communi.

6. *Idem* "lib. 2. ad Vrſeium Ferocem."

SEruum communem quin à minoribus l viginti annis dominis poſſit apud conſilium manumitti, quamuis vnus k ex ſociis cauſam adprobauerit, dubium non eſt.

Vbi manumitti poteſt.

7. *Gaius* "lib. 1. Rerum Cotidianarum ſiue aureorum."

NOn eſt omnino neceſſe pro l tribunali manumittere, itaque plerumque in tranſitu m ſerui manumitti ſolent, cùm aut lauandi, aut geſtandi n, aut ludorum o gratia prodierit Prætor, aut proconſul: legatuſve p Cæſaris.

De præſentia lictoris.

8. *Vlpianus* "lib. 5. ad Edictum."

EGO, cum in villa q cum prætore fuiſſem, paſſus ſum apud eum manumitti, & ſi r lictoris ſ præſentia non eſſet.

Quibus ex cauſis minor viginti annis manumittitur.

9. *Marcianus* "lib. 13. Inſtitutionum."

IVſta cauſa manumiſſionis eſt, ſi t periculo vitæ, infamiæve u dominum ſeruus liberauerit.

1 ¶ Sciendum eſt x, quælicunque cauſa probata ſit & recepta, libertatem tribuere oportere: nam Diuus Pius reſcripſit, cauſas probatas reuocari non oportere, "dum" ne alienum ſeruum poſſit quis manumittere. nam cauſæ probationis contradicendum: non etiam cauſa tam probata retractanda eſt.

De filio ſurdi, muti, vel furioſi.

10. *Idem* "lib. 3. Regularum."

SVrdi vel muti patris filius iuſſu y eius manumittere poteſt. ¶ Furioſi verò filius non poteſt manumittere.

Quibus ex cauſis minor viginti annis manumittit.

11. *Vlpianus* "lib. 6. de officio Proconſulis."

SI minor annis viginti manumittit, huiuſmodi ſolent cauſæ z manumiſſionis recipi, ſi a filium, filiamve, fratrem, ſororemve naturalis b ſit.

12. *Idem* "lib. 2. ad legem Æliam Sentiam."

VEl ſi ſanguine eum contingit: (habetur c enim ratio cognationis.)

13. *Idem* "lib. de officio Proconſulis."

SI collactaneus d, ſi educator e, ſi pædagogus ipſius, ſi nutrix f, vel g filius filiave cuius eorum, vel alumnus, vel h capſarius, id eſt, qui portat libros: vel ſi in hoc manumittatur, vt procurator ſit, dummodo non minor annis decem & octo ſit. præterea & illud exigitur, vt non vtique vnum ſeruum habeat, qui manumittit.

¶ Item ſi i matrimonij cauſa virgo vel mulier manumittatur, exacto prius iuramento, vt intra m ſex menſes vxorem eam duci oporteat: ita enim ſenatus cenſuit.

14. *Marcianus* "lib. 4. Regularum."

ALumnos a magis mulieribus conueniens eſt manumittere. ſed & in viris receptum eſt, ſatiſque eſt permitti eum manumitti, in quo nutriendo propenſiorem animum fecerint.

1 ¶ Sunt qui putant etiam fœminam poſſe matrimonij cauſa manumittere, ſed ita, ſi forte conſeruus ſuus in hoc ei legatus eſt.

2 ¶ Et ſi ſpado velit matrimonij cauſa manumittere, poteſt b.

¶ Non idem | eſt | in caſtrato.

De pluribus ſimul manumiſſis. 3. De abſente. 4. De duobus manumittentibus, matrimonij cauſa. 5. De præſide alterius prouinciæ.

15. *Paulus* "lib. 1. ad legem Æliam Sentiam."

ETiam conditionis implendæ cauſa minori viginti annis manumittere permittendum eſt; veluti ſi quis ita heres inſtitutus ſit, (ſi) ſeruum ad libertatem perduxerit.

1 ¶ Ex præterito tempore plures cauſæ eſſe poſſunt: veluti quod dominum c in prælio adiuuauerit, contra latrones tuitus | ſit, quod ægrum ſanauerit: quod inſidias detexerit: & longum eſt, ſi exequi voluerimus, quia multa merita incidere poſſunt, quibus honeſtum ſit libertatem cum decreto præſtare, quas e æſtimare debebit is, apud quem de ea re agatur.

2 ¶ Plures vindicta pariter manumitti poſſunt, & ſufficit præſentia ſeruorum, vt vel plures manumitti poſſint.

3 ¶ Abſens quoque cauſam probare per f procuratorem poterit.

4 ¶ Si duo matrimonij cauſa manumittent, recipi cauſa non g debet.

5 ¶ "Hi" qui in Italia, vel alia prouincia domicilium habent, apud h alterius prouinciæ præſidem conſilio adhibito manumittere poſſunt.

Quibus ex cauſis minor xx. annis manumittit.

16. *Vlpianus* "lib. 2. ad legem Æliam Sentiam."

ILlud in cauſis i probandis meminiſſe iudices oportet, vt non ex luxuria, ſed ex affectu deſcendentes cauſas probent: neque enim deliciis, ſed iuſtis affectionibus dediſſe iuſtam libertatem legem Æliam Sentiam credendum.

2 ¶ Si quis minori viginti annis hac l lege ſeruum dederit, aut pretio accepto, vel donationis cauſa, ſed vt eum liberum faciat, poteſt ille cauſam manumiſſionis iſtius iuſtam probare. hoc ipſum allegans, legem datam, & perducere ad libertatem: ergo hic debet oſtendere, hoc inter ipſos actum, vt proinde vel ex lege donationis, vel ex affectione eius qui dedit, res æſtimetur.

Apud quem manumitti poteſt.

17. *Paulus* | lib. 50. ad Edictum. |

APud m proconſulem, poſtquam n vrbem egreſſus eſt, vindicta manumittere poſſumus.

1 ¶ Sed o & apud legatum p eius q manumittere r poſſumus.

18. *Idem* | lib. 16. ad Plautium."

APud ſ filium familias magiſtratum manumitti poteſt, etiam ſi ipſe filius familias manumittere non t poteſt.

1 ¶ Apud u collegam x ſuum prætor manumittere non poteſt.

2 ¶ Filius quoque voluntate patris apud patrem manumittere poterit.

Si prægnans matrimonij cauſa manumiſſa pariat.

19. *Celſus* | lib. 29. Digeſtorum. |

SI minor annis apud conſilium matrimonij cauſa prægnantem manumiſerit, eaque interim pepererit, in pendenti erit, ſeruus, an liber ſit quem ea peperit.

Quibus cauſis minor viginti annis manumittit. 4. De Conſule minore viginti annis.

20. *Vlpianus* "lib. 2. de officio conſulis."

SI y rogatus ſit minor viginti annis manumittere per fideicommiſſum, incunctanter z debet ei permitti. etſi ſi proprium ſeruum rogatus ſuit manumittere a, hic enim conferenda b erit quantitas emolumenti quæ ad eum peruenit ex iudicio eius, qui rogauit cum pretio eorum quos rogatus eſt manumittere.

1 ¶ Sed & ſi hac lege ei ſeruus fuerit donatus, vt manumittatur, permittendum erit manumittere, & c conſtitutio Diui Marci ſuperueniens cunctationem conſulis dirimat. 2. ¶ Matrimonij c cauſa manumittere ſi quis velit, & is ſi quid non indignè huiuſmodi conditionis vxorem ſortiturus ſit, ei erit concedendum.

3 ¶ Mulieri quoque volenti ſuum filium naturalem, vel quem ex ſupraſcriptis manumittere, permittendum eſſe Marcellus ſcribit.

4 ¶ Conſul d apud ſe poteſt e manumittere, etiamſi euenerit, vt f minor annis viginti ſit.

a l. 25. §. vlt. qui & a quib.
b de errore v. l. 4. de manum. inſt. & l. 39. in pr. de pubic.
c §. 1. Inſt. de ingen. Imo minus, l. 13. ſup. de adq. hered.
d v. l. 1. ſup. eo.
e Manumittere & non impedire manumiſſionem diſparata ſunt, ſeu differentia, vt & alia: vendere & venditioni conſentire, l. 160. de reg. iur.
f l. 20. in fin. ſ. eo. l. 2. ſup. de off. præſid.
g Iauolenus præceptor Iuliani, l. 2. in fi. ſ. de origine iuris.
h Iulianus prætor fuit & Conſul.
i v. 48. Bal. 2. c. 4.
k tantum ex ſociis ſcilicet.
l l. 7. eo §. 2. Inſt. de libertin.
m in tranſitu quæ fieri poſſint, dixi ad Nou. 90. c. 2. v. quæ notaui de proceſſu iudicum ad l. 4. C. de dilat.
n [illegible]
o v. Nou. 105. c. 1.
p l. proſes l. 17. in fi. ſ. eo.
q ſecreto loco dixi ad l. 7. C. de repud.
r adde l. 22. ſ. eo.
ſ De lictore adde l. 23. ſ. eo. 12. Gell. 3. Feſt. in lictoria. 20. l. 15. §. 1. ſ. eo.
u Fama & vita æquiparantur, l. 8. § 2. 3. quod metus cauſa. Dumbeniolum in Enchirid. pariem, in verbo, Infamia.
x l. 1. C. eo. §. 6. Inſt. quibus ex cauſis manum. licet.
y l. 4. ſup. eo l. 22. ſ. eo. l. 9. §. 1. in fi. C. de contrahenda ſtipu. [illegible]
z l. 12. l. 13. l. 14. l. 16. l. 20 circa fi. ſ. eod. §. 5. Inſt. quibus ex cauſ. manu. non licet.
a ſi pater, Theoph. §. 5.
b v. l. 72. §. 3. 5. de leg. 1.
c Cognationis habenda eſt ratio.
d l. Gaius 1. §. 7.
e cui opponitur alumnus, l. 14. ſ. eo.
f l. 1. §. 7. ſup. de ſuſpect.
g Cuius enim parentes amamus, vel amauimus, eorum & liberos amare æquum eſt.
h Capſarius, qui portat libros, Suetonius in Nerone, cap. 36. Iuuenal. Satyra 10. alio ſignificatu accipitur capſarius in l. 1. ſ. de off. præfect. vigil. & alio in l. vlt. C. de bone [illegible]ſtratoribus, l. 12 C. de proxenet. & v. Cuiac. 2. obſ. 16. §. 5. Inſt. quib. ex cauſ. manum. non licet. l. 1. §. 1. ſ. de paſtolicide. [illegible] v. l. 13. in pr. ſ. qui & à quib. manumit.
m Minor viginti annis ancillam manumittere matrimonij cauſa poteſt, dummodo intra ſex menſes iuret ſe eam ducturum, vt hic, quod caput ad l. Æliam

Sentiam pertinet. & Alumni ſunt iſti quos aliquis enutrit, vt nutritius, [illegible]
b quia ſpado contrahere poteſt, l. 39. §. 1. ſup. de iure do.
c l. 9. in pr. ſ. eo.
d ad tutandum [illegible]
e Similiter ad cauſam [illegible]
f v. quæ notaui ad l. 1. C. eo.
g Cur non debeat vel ſecutus iure magis eſſe non poteſt, dixi ad l. 7. C. de lubens.
h l. 36. ſ. de adq. § 3. 5. l. 4. quib. ex cauſ. manu. non licet.
k magiſtratus.
l v. l. 20. in pr. ſ. de manumiſſ. ſ. m l. 2. ſup. de off. præſid.
n & in in ſchola, v. notis & recitato l. 3. ſ. de off. proconſ. Plin. Epiſt. ad Fabatum. Vbi vi ſpreta & ſuperbe iunctur & dependent imperium hoc eſſe poteſtatem voluntaria iuriſdictionis & ſed & ſigna imperij fui, ſed ſaſces videlicet.
o Differentia proconſulis & legati Cæſaris, ſeu Præſidis, ille in ſe non voluntariam iuriſdictionem habent, hic non habent, ad in Cuiac. 15. Præs. Anglica l. Eliſt 3.
p Ibi non poſſunt l. 2. §. 1. ſ. de off. procon. & lega.
q Alij legunt Cæſaris; atque ita putant ex notatio, ſcilicet vice & Caſ. Iuuentari, eiit poſſemus & quo prouinciam ingreſſus eſt. Alij ita legunt, Apud legatum Proconſulis apud quem legis actio non eſt, manumitti nō poſſumus l. 3. ſ. de off. Proconſ. legatus autem Cæſaris ſpecialem eſſe à Præſide.
a non poſſemus, cuius l. ubi l. & ibi ob. 19. & ita coſtat corrupta d. l. 2. verum recte emendatur à Roberto 3. ſenten. 39. l. 2. ſup. de off. Proconſ.
ſ non poteſt l. non, l. C. de off. conſul.
u l. 20. in pr. ſup. de manum.
x l. vlt. in fin. ſup. de off. proconſ.
y l. 20. in pr. ſup. de manum.
z incunctanter eſt, ſine cunctatione, ſine mora, ſine dilatione.

a ſeruus in alienum minorib. l. 29. §. 1. 2. ſ. de fideic. libert. b ſunt l. 8. §. non-
den. 10. ſ. de excuſat. c v. l. 13. ſ. eo. d v. l. 5. de pr. ſ. eo. e ſub poſt probatione
à collega cauſam manumittendi, & ita accipienda eſt lex vna. in l. 8. de off. Proc.
f Imo minor non poteſt, l. vn. in fi. ſup. de off. conſ.

De Præfecto

Universidad Rey Juan Carlos

De præfecto Aegypti.

21. *Marcellus* * libro 2. Pandectarum. *

APud a præfectum Aegypti poſſum ſeruum manumittere ex conſtitutione Diui Auguſti b.

De filiofam. manumittente.

22. *Paulus* * lib. 12. Quæſtionum. *

PAter ex prouincia ad filium ſciens Romæ agentem epiſtolam fecit, qua permiſit ei, *quem vellet ex ſeruis, quos in miniſterio ſecum hic habebat, vindicta liberare.* poſtquam filius Stichum manumiſit apud prætorem, quæro an fecerit liberum. reſpondi, Quare non hoc conceſſum credamus patri, vt permittere poſſit filio, ex his quos in miniſterio haberet, manumittere? ſolam enim electionem filio conceſſit, cæterum c ipſe d manumittit.

De ſolemnitate vnde manumiſſionis dominis.

23. *Hermogenianus* * lib. 1. Iuris Epitomarum. *

MAnumiſſio per lictores hodie, domino tacente, expediri ſolet & verba f ſolemnia, licet non dicantur, vt dicta accipiuntur g.

De pupillo manumittente.

24. *Paulus* * libro 1. ad Neratium. *

PVpillus, qui h infans i non eſt, apud conſilium recte manumittit. *Paulus.* Scilicet tutore auctore, ita tamen, vt peculium k eum non ſequatur.

25. *Gaius* * lib. 1. de Manumiſſionibus. *

SI tutoris habendi cauſa pupillus manumittat, probationis eſſe cauſam Fufidius ait. Nerua filius contra ſentit. quod verius eſt. namque perabſurdum eſt in eligendo l tutore firmum videri eſſe iudicium pupilli, cuius in omnibus rebus et infirmum iudicium tutore auctore regitur.

DE MANVMISSIONIBVS m, QVÆ ſeruis ad vniuerſitatem n pertinentibus imponuntur.

TIT. III.

1. *Vlpianus* * lib. 5. ad Sabinum. *

DIuus Marcus omnibus o collegiis, quibus p coeundi ius eſt, manumittendi q poteſtatem dedit.

De hereditate libertorum.

2. *Idem* * lib. 14. ad Sabinum. *

QVare hi r quoque legitimam f hereditatem liberti vindicabunt.

De peculio.

3. *Papinianus* * libro 14. Reſponſorum. *

SEruus ciuitatis, iure manumiſſus, non t ademptum peculium retinet. ideóque u debitor ei ſoluendo liberatur.

DE MANVMISSIS TESTAMENTO x.

TIT. IV.

Si ſæpius libertas detur.

1. *Vlpianus* * libro 4. ad Sabinum. *

CVM ſæpius datur ſeruo libertas, placet y eam fauore valere ex qua peruenit ad libertatem.

Si ſeruus ſubſtituatur, & liber eſſe iubeatur.

2. *Idem* * lib. 5. ad Sabinum. *

SI quis ita heredem inſtituerit, *Titius heres eſto. Si Titius z heres non erit, Stichus heres eſto. Stichus liber eſto*: non eſſe Stichum liberum Ariſto ait, Titio herede exiſtente. mihi videtur poſſe dici, liberum fore, quaſi non vtique alio gradu acceperit libertatem, ſed duplicitérque iure vtimur.

De milite minore xx. annis.

3. *Pomponius* * lib. 3. ad Sabinum. *

NEc militi a minori annis viginti permittitur, poſſe teſtamento ſuo ſeruum manumittere.

Si manumiſſo legetur.

4. *Idem* * libro 2. ad Sabinum. *

SI quis ita ſcripſerit, *Stichus liber eſto, eique b meos decem dato*, nulla dubitatio eſt quin debeantur, ei etiam ſi eum paterfamilias viuus manumiſerit.

1 ¶ Sed & ſi ſic: *Stichus liber eſto, ſiue ſtatim c, ſiue poſt tempus: eique, cum liber erit, heres meus decem dato*: idem dicendum eſt.

2 ¶ Illud a conſtabit, *Si libertate data ſic fuerit legatum, Eique ſi eum vindicta liberauero heres meus decem dato*: licet ex nimia ſubtilitate ſeparatum b eſt à teſtamento, attamen humanitatis c intuitu valebit legatum, ſi viuus eum d manumiſerit.

De ſcriptura nouiſsima vel leuiſsima.

5. *Idem* * lib. 5. ad Sabinum. *

IN libertatibus e leuiſſima ſcriptura ſpectanda eſt; vt ſi plures ſint, quæ manumiſſio facilior ſit, ex leuiſſima intelligatur. Sed in f fideicommiſſariis libertatibus nouiſſima ſcriptura ſpectatur.

De ſeruo cuius vſusfructus eſt alterius.

6. *Vlpianus* * libro 18. ad Sabinum. *

SI fructuarium g dominus proprietatis heredem ſcripſerit, & ſeruo ſub conditione ſit libertas data, quoniam i interim ſit heredis, confuſione k facta vſusfructus, ſi extiterit conditio, perueniet l ad libertatem m.

De conditione, ſi mihi nullus filius erit cum moriar.

7. *Idem* * libro 19. ad Sabinum. *

NEratius ſcribit, eius cui libertas ſic data eſt: *Si mihi nullus filius erit cum moriar, Stichus liber eſto*, impediri libertatem poſtumo nato. ſed dum ſperatur naſci, verum in ſeruitute remanere dicimus. an vero ex poſt facto reſpondemus retro liberum fuiſſe, nullo filio nato, quod magis arbitror probandum.

De conditione rationum reddendarum.

8. *Pomponius* * lib. 5. ad Sabinum. *

SI ita ſit ſcriptum, *Stichus, ſi rationes o diligenter tractaſſe videbitur, liber eſto*: diligentiam deſiderandam quæ domino, non quæ ſeruo erit vtilis, coniuncta fide bona, & in reliquis quoque reddendis.

De legato vt manumittatur. 1. De prohibito manumitti.

9. *Vlpianus* * libro 24. ad Sabinum. *

SI quis ita legatus ſit, vt manumittatur, ſi manumiſſus non fuerit, liber eſſe p iuſſus eſt, eique legetur, & libertatem competere, & legatum deberi ſæpe reſponſum eſt.

1 ¶ Quod conſtitutum eſt, vetitum in teſtamento ad libertatem perduci, non poſſe manumitti, hoc ad eos pertinere puto, qui teſtatoris fuerunt, vel heredis. ſeruo enim alieno id irrogari non poterit.

De peculio legato & vicario manumiſſo. 1. De libertate relicta ſeruo legato.

10. *Paulus* * lib. 4. ad Sabinum. *

SI peculium prælegatum ſit, q & vicarius liber eſſe iuſſus ſit, liberum eum eſſe conſtat. * multum q enim intereſt inter genus, & ſpeciem. ſpeciem enim eximi de genere placet, quod eſt in peculio legato, & vicario manumiſſo.

1 ¶ Si ſeruus legatus r, liber eſſe iuſſus eſt, liber eſt. ſed ſi prius liber eſſe iuſſus poſtea legatus ſit, ſi quidem eiuſdem voluntas ſit teſtatoris, quod ſ ademit libertatem t, cum i placeat hodie u etiam libertatem adimi poſſe, legato eum cedere puto. quod ſi in obſcuro ſit, tunc fauorabilius x reſpondetur, liberum fore y.

1. De libertate domino ſeruo relicta ſub conditione dandi. 2. Si vnus ex heredibus adierit.

11. *Pomponius* * lib. 7. ad Sabinum. *

SI legato ſeruo & fideicommiſſa libertas relicta eſt z, vel heres, vel legatarius eum cogitur manumittere.

1 ¶ *Si Stichus & Pamphilus decem dederit, liberi ſunto*, poteſt a alter quinque dando liber eſſe, quamuis alter non dederit.

2 ¶ Cum teſtamento ſeruus liber eſſe iuſſus eſt, vel à vno ex pluribus heredibus inſtitutis adeunte hereditatem, ſtatim liber eſt.

De conditione iuriſiurandi.

12. *Vlpianus* * libro 50. ad Edictum. *

SI quis libertatem ſub c iuriſiurandi conditione reliquerit, edicto prætoris locus non erit, vt iuriſiurandi conditio remittatur: & merito. nam * & quis remiſerit conditionem libertatis, ipſam libertatem impedit, dum competere aliter non poteſt, quàm ſi paritum fuerit conditioni.

a Apud quos manumitti poſſis, v. Vlp. 1. §. 7. adde Cuiac. in l. 3. C. de comite largitionalium thenſaurorum libro 10.
b Præfectus Aegypti Auguſtalis, inde dictus, quod ab Auguſto inſtitutus.
c Poteſt filius tamen, l. 16. infra ſit. prox.
d Dominium non transferri, niſi à domino, hinc colligitur & v. l. teſt. §. ſi procurator. ſup. de precario, licet poſſeſſio poſſit transferri. dixi ad l. 13. ſi de adq. poſſeſſ.
e adde l. 8. C. eo.
f Solemnia hæc verba refert Feſtus in manumitti. Manumitti, inquit, dicebatur ſeruus ſacrorum cauſa, cum dominus eius modo tenens caput, modo membrum aliud eiuſdem ſerui, ita dicit. *Hunc hominem liberum eſſe volo, ac pro eo aeri puri, probi, profani mihi ſolui, ve pretio, quod alio eualuit, & ſtatuere* iure ſuo. Ita cominus verbis & manu hominem liberum mittebat. adde Feſtum in Puri. vbi etiam dixi. adde Vlp. 19. §. 1. & iſ. ſcolium 1. ſtirps ſtarum 11.
g præſumitur per decretum: Præſumitur decretum ex vera & iuſta cauſa, & ſolemniter interpoſitum. de qua præſumptione, v. Alciat. 3. præſumpt. 10.
h Infans minor annis ſeptem, l. 18. C. de iur. delib.
i v. quæ ſcripſi ad l. vnic. C. de peculio eius qui libertatem meruit.
k Infans apud conſilium ſeruum manumittere non poteſt niſi tutore auctore. Quo eo caſu, peculium ſerui, ſeruum manumiſſum non ſequitur, vt hic, quod ſingulare eſt, l. vlt. ſ. tit. prox.
l atqui procuratorem eligere poteſt. l. 13. C. eo.
m C. de ſeruis Reipub. manumittendis 7. tit. 9.
n Vniuerſitates, vt hic, collegia l. 1. §. eo. ciuitates, ſeruos ſuos habuere, l. vlt. ſ. eod.

a Vt l. 1. C. Zenoniana. c. 24. Annotationum.
b Accipi putat hac formula, teſtator ſuum eſſe à libertate vel ſeparatum legatum eſſe. Nec aliter hunc locum accipimus. Quod ſi teſtator ita adſcribit, Stichus liber eſto, eique heres meus decem dato, decem debentur, tametſi teſtator viuus eum manumiſerit: licet teſtamento manumittere eum voluiſſe videri poſſit: quod ita adſcripſit teſtamento, Stichus liber eſto, hac l. in pr. Quid ſi Titius teſtamento adſcripſit Sticho, ſi eum vindicta liberauero, heres meus decem dato, vt hic, neque viuus eum manumiſerat (ita videtur legendum hic in fin.) quaeri poſſit, quid in hac ſpecie conſtitui oporteat? licet nimia ſubtilitate teſtator videatur noluiſſe Stichum manumittere teſtamento, ſed vindicta. humanitate tamen intuitu valebit id legatum, & eum alio, quam vindicta modo manumiſerit. Atque in priore caſu, valet legatum ſi viuus eum manumiſerit, tametſi videatur teſtamento manumittere voluiſſe: Poſteriore quoque valebit legatum ſi teſtamento manumiſerit, licet inter viuos manumittere voluiſſe videatur. Nam qui dicit, vindicta ſe liberatum iri, ſubtilitate nimia ſeparat à teſtamento hanc manumiſſionem, vt hic.
c Humanitas hic nimiæ ſubtilitati opponitur.
d al. eum non manumiſerit.
e v. l. 3. ſup. eo. & l. 45. ſ. eod.
f l. 35. ſ. de cond. & demonſt.
g v. l. 90. ſup. de cond. & dem.
h l. 2. ſ. de manumiſſ. vindicta.
i ſub Conditione manumiſſus, interim dum expectatur conditio, ſeruus eſt heredis. k Confunditur vſusfructus, reliquo fructuario proprietate, tranſit deníque proprietas recta via in fructuarium, vt hic. Vt & quoties eum ſeruum legat, ſeruus ſi heredis, l. 1. C. communia de legat.
l Cur tradidi ad Vlpianum 1. §. 19.
m fideicommiſſariam, l. 29. in ſ. C. eod. n cum conditioni ſit ſatisfactum, v. l. 13. §. 1. in fin. ſ. de ſtatulib. o l. 22. in pr. ſ. de ſtatulib. p l. 19. ſ. eod l. 3. ſup. de her. codic. l. 91. §. 2. ſupr. de leg. 1. l. 8. C. de fideic. * q Generis legatum à ſpecie multum differt, vt hic peculium generis nomen eſt: vicarius qui in peculio, ſpecies. Itaque peculio legato, ſi vicarius eiuſdem peculij liber eſſe iuſſus eſt, ſpecies eximitur de genere. r v. l. 18. ſ. eod. l. vlt. ſ. de ſtatulib. l. 19. ſup. de leg 2.
ſ v. l. 50. ſ. de ſideic. libert.
t Adimi libertas data hodie poteſt.
u Hodie, id eſt poſt multas veterum diſputationes: aut reiecta veterum ſubtilitate. * x Fauorabilior ſequitur in libertatibus: vt in obſcuro pro libertate reſpondeatur.
y v. l. vlt. in fin. ſup. de vulg.
z directo ſcil. & ita hunc locum ſuppleat Græci.
a v. l. 56. circa medium. ſup. de cond & demonſt.
b v. l. 1. § 8. ſ. ſi is qui teſtamento liber.
c l. 36. in pr. ſ. eod. l. 7. §. 2. ſ. de operis libertorum, adde l. 13. §. 5. ſ. de ſtatulib.

o l. 8. l. 2. C. de ſeru. reip. manumit. p Collegiis omnibus non eſt ius coeundi, v. l. 1. l. 3. §. 1. ſ. de collegiis. q Collegia ſeruos ſuos manumittere etiam poſſunt. r l. vn. ſup. de libert. vniuerſ. ſ Collegia libertis ſuis legitimi heredes ſunt legitimam hereditatem libertorum ſuorum vindicare.
t Peculium manumiſſus inter viuos, vna cum ipſa manumiſſione & libertate conſequitur. Itaque vt ne manumiſſum peculium ſequatur, peculium ei adimi oportet, v. l. 53. ſupra de peculio. u Peculium quoties ſeruus manumiſſus ſequitur, toties eidem peculium ſolui à debitore poteſt.
x 7. C. 2. tit. Teſtamento liberi ſunt, lex 12. tabularum facit, quæ confirmat quod datum legatum eſt, Vlp. 1. §. 5.
y l. 45. l. 56. ſ. eod.
z v. l. 14. ſ. eod.
a l. 4. C. de teſt. milit.
b eique heres meus, vulg. Hal. c libet poſt.

1 ¶ Proinde

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Proinde & ſi legatum quis cum libertate acceperit, non aliter legatum habebit, niſi conditioni iuriſiurandi paruerit.

2 ¶ Sed ſi purè libertatem acceperit, legatum ſub iuriſiurandi conditione, putat Iulianus lib. 31. Digeſtorum, remitti ei conditionem iuriſiurandi.

3 ¶ Idem puto dicendum, & ſi libertati † quoque iniecta conditio ſit, ſed teſtator eum viuus manumiſerit. nam & hic conditio legati remittetur a.

De conditione inſulæ ædificandæ, ſtatuæ ponendæ. 1. membri pingendi, nauis fabricandæ, rationum reddendarum. 3. De ancilla cum liberis manumiſſa, & eiusque de ventre in poſſeſſionem mittendo.

13. *Idem* § lib. 5. Diſputationum. §

SI ita fuerit ſeruis duobus libertas data, ſi inſulam ædificauerint, vel ſi ſtatuam poſuerint, diuidi b hæc conditio non poterit. ſolummodo illud habebit dubitationem, an altero faciente, ſatisfactum voluntati videatur: ideòque ad libertatem perueniat. quod magis eſt: niſi aliud expreſſit teſtator. faciendo tamen ſibi conditionem impleuit, alteri non c, quinimò extinguitur ei conditio. nec enim amplius parere conditioni poteſt, cùm ſemel expleta ſit.

1 ¶ Idem quæri poteſt, & ſi fabris duobus, vel pictoribus, ſi membrum d depinxiſſent, vel ſi ſi fabricaſſent nauem. quid adſcriptum ſit, nam voluntatis erit quæſtio. nam alteri alterius facti conditionem iunxerit. quæ res efficit, vt quoad alter ceſſat, alteri quoque, qui facere paratus eſt, conditio deficiat: quod ſi ex his, quæ ſcripſit vel dixit, oſtenditur contentus eſſe teſtator, vel alterum facere, res erit expedita, nam alter faciendo, aut & ſibi & ſocio proderit, aut ſibi tantum, prout voluiſſe teſtatorem apparuerit.

2 ¶ Hæc quæſtio & in eo tractatur, ſi quis libertatem dederit ſeruis duobus, ſi rationes reddiderint. Iulianus enim tractat, ſi alter reddere ſit paratus, alter non ſit, ſi an alter per alterum impediatur. & rectiſſimè ait, ſi quidem g ſeparatim rationes geſſerunt, ſufficere ad libertatem adipiſcendam ei qui ſuas rationes reddit: ſi â verò ſimul, non aliàs videri alterum paruiſſe, niſi vtriuſque reliqua exſoluerit.

¶ In reliquis accipere debemus, vt & i ipſa volumina rationum reddantur.

3 ¶ Sed & ſi ancilla cum k *filiis libera eſſe* iuſſa ſit, & ſi nullos habeat, erit libera: vel ſi habeat quidem, filij autem eius ad libertatē pertinere non poſſint, idem erit dicendum: ex ſi ipſa libera non eſſe poſſit, filij tamen eius peruenient ad libertatem. Nam hæc adiectio l *cum filiis* non facit conditionem m, niſi n nihil proponas aliam ſententiam teſtatoris fuiſſe, tunc enim pro conditione erunt hæc verba accipienda. Conditionem autem non facere argumento o eſt & edictum Prætoris, quo ita cauetur, *Ventrem cum liberis in poſſeſſionem eſſe iubebo*, placet enim, & ſi nulli liberi ſint p, ventrem tamen ex edicto in poſſeſſionem mittendum.

Si ſeruus purè liber ſcribatur, & heres ſub conditione.

14. *Idem* § lib. 8. Diſputationum. §

CVm ſeruus purè liber ſcribatur, & heres q ſub conditione, placet deficiente conditione habere eum libertatem.

De conditione, ſi legatarius non manumiſerit.

15. *Iulianus* lib. 32. Digeſtorum. §

S*Tichum Sempronio do lego. Si Sempronius Stichum intra annum non manumiſerit, idem Stichus liber eſto*, quæſitum eſt, quid iuris ſit. reſpondi: hoc modo libertate data, *Si Sempronius non manumiſerit, Stichus liber eſto*, Sempronium, niſi manumiſerit, nihil iuris in Stichum habiturum, ſed liberum eum futurum.

De relicto cum quis triginta annorum erit.

16. *Idem* libro 36. Digeſtorum. §

SI ita ſcriptum fuerit, *Cùm Titius annorum triginta erit, Stichus liber eſto, eique heres meus fundum dato*, & Titius antequam ad annum 30. perueniret, deceſſerit, Sticho libertas competet, ſed legatum non debebitur. nam fauore libertatis receptum eſt, vt mortuo Titio tempus ſupereſſe videretur, quo impleto libertas contingeret. circa legatum defeciſſe conditio viſa eſt.

De libertate relicta, cùm morietur. De conditione non faciendi. 2. De verbis, ita vt. 3. De verbis, poſt annos.

17. *Idem* libro 42. Digeſtorum.

LIbertas, quæ in r vltimum vitæ tempus s confertur, (veluti *Stichus cùm morietur, liber eſto*) nullius momenti exiſtimanda eſt.

1 ¶ Hæc autem ſcriptura, *Stichus, ſi Capitolium non aſcenderit, liber eſto*, ita accipienda eſt, ſi cùm primum potuerit, Capitolium non aſcenderit. ille enim modo peruenit Stichus ad libertatem, ſi facultate data aſcendendi Capitolium abſtinuerit.

2 ¶ Hæc ſcriptura teſtamenti, *Pamphilus liber eſto, ita vt filio meo rationes reddat*, an ſub conditione libertas data videretur, quæſitum eſt, reſpondi, purè quidem datam libertatem & illam adiectionem, *ita vt rationes reddat*, conditionem libertati a non b iniicere: tamen, quia manifeſta voluntas teſtantis exprimeretur, cogendum c eum d ad rationes reddendas e.

3 ¶ *Poſt annos* indiſtinctè liber eſſe iuſſus, poſt f biennium liber erit. idque & fauor libertatis exigit, & verba patiuntur. niſi ſi aliud ſenſiſſe patremfamilias manifeſtiſſimis g rationibus, is à quo libertas relicta eſt, probauerit.

Si poſt vnum ex heredibus mortem liber eſſe iuſſus ſit. 1. De conditione, cùm moriar. 2. De verbis, ad annum liber eſto.

18. *Idem* lib. 2. ad Vrſeium Ferocem.

QVi duos heredes inſtituebat, poſt alterius mortem ſeruum liberum eſſe iuſſerat. is ex cuius morte libertas pendebat, viuo teſtatore deceſſerat. Sabinus reſpondit liberum h futurum.

1 ¶ Hæc i conditio, *cùm moriar liber eſto*, vitæ tempus complectitur, & idcirco inutilis eſſe videtur. ſed melius eſt, verba benignius interpretari, vt poſt mortem ſuam videatur teſtator ei libertatem reliquiſſe.

2 ¶ Sed multò magis hæc, *Ad k annum liber eſto*: vel ita accipi poteſt, *Poſt annum, quàm moriar, liber eſto*. & licet l hoc modo accipiamus, *Poſt annum, quàm hoc teſtamentum factum erit, liber eſto*, ſi cum eo, vt intra annum teſtator decedat, inutilis non erit.

De legato relicto ei quem heres rogatus eſt manumittere.

19. *Idem* lib. 3. ad Vrſeium Ferocem.

QVidam heredem ſuum rogauerat, vt ſeruum m manumitteret: deinde, ſi heres eum non manumiſerit, liberum eſſe iuſſerat, eique legauerat. heres eum manumiſit: plerique exiſtimant, hunc ex n teſtamento libertatem conſequi. ſecundùm hoc legatum quoque ei debetur.

De conditione, ſi promeruerint.

20. *Africanus* § libro 1. o Quæſtionum. §

SEruos legauit & caueat ita, *Rogo ſi ſi p promeruerint q, digni vt libertate exiſtimem*. prætoris hæ partes ſunt, vt cogat libertatem præſtari: niſi ſi r quid tale hi ſerui admiſerint, vt indigni ſint, quo libertatem conſequantur; non etiam vt talia officia ab his exigantur, pro quibus libertatem mereri debent. arbitrium tamen eius erit qui rogatus ſit, quo tempore quemque velit manumittere, ita vt ſi viuus non manumiſiſſet, heres eius ſtatim libertatem præſtare cogatur.

De verbo immò.

21. *Idem* libro 4. § Quæſtionum. §

S*Tichus, immò t Pamphilus liber eſto.* Pamphilum liberum futurum reſpondit, quodammodo enim emendaſſe errorem ſuum teſtatorem. idemque iuris fore etiam ſi ita ſcriptum fuerit, *Stichus liber eſto, immò u Pamphilus liber eſto.*

De conditione rationum reddendarum.

22. *Idem* libro 9. x Quæſtionum.

QVi filium impuberem heredem inſtituit, *Stichum rationes y argenti, quod ſub cura eius eſſet, reddita liberum eſſe iuſſerat*. is ſeruus, parte argenti ſubtracta, cum tutore diuiſit z, atque ita tutor ei parem rationem adſcripſit a. conſultus, an Stichus liber eſſet? Reſpondit non eſſe liberum: Nam quod aliquin placeat, ſi ſtatuliber pecuniam dare iuſſus tutori det b, vel per tutorem ſtet, quo minus conditioni pareatur, peruenire eum ad libertatem ita accipiendum, vt bona fide & citra fraudem c ſtatuliberi, & tutoris id fiat, ſicut & in alienationibus rerum pupillarium ſeruatur. Itaque & ſi offerente ſtatulibero pecuniam tutor in fraudem pupilli accipere nolit, non aliter libertatem contingere, quàm ſi ſeruus fraude careat: eadémque & de curatore dicenda.

1 ¶ Item quæſitum eſt, rationem argenti reddere iuſſus, in quem modum intelligendus ſit conditioni paruiſſe, id eſt, an ſi quædam vaſa d ſine culpa eius perierint, atque ita reliqua vaſa heredi bona fide adſignauerit, perueniat ad libertatem? Reſpondit, peruenturum. nam e ſufficere, ſi ex æquo & bono rationem reddat, denique quam rationem bonus paterfamilias reciperet; ea heredi reddita impletam conditionem videri.

Hi, vt conſtat ex quibuſdam inſcriptionibus, dicebantur ſerui ab argento, vel potorio: ut alius ab auro, alius à veſte matutina, alius à ſtudiis, alius à commentariis. z Dividit. hic eſſe idem quod rationes reddidiſſe: idem quod calculiſe... potius idem quod partem argenti à ſe ſubtracti recepiſſet. deinde id eſt congruenter accepta expenſis, nihil eſſe reliqui vel ſolui ſſe reliqua. ... teremque rationum paginam fecit, quæ ſubſcriptio apocha dicitur ... bonis Græcis ... id eſt cautio de ſolutæ pecuniæ ...

b l. 22. in pr. ... de ſolutio.

c Apocha à tutore extorta per fraudem, fraudis tutore ipſo etiam participe, ... nihilominus liberum, Cuiac. ibid.

d l. 41. §. vlt. ... de ſtatulib. e Rationes ...

De validitate teſtamenti, & aditione hereditatis. 1. De puritate, die, conditione.

23. *Marcianus* libro 1. Inſtitutionum.

TEſtamento manumiſſus, ita demum fit liber, † ſi teſtamentum valeat, & ex eo adita ſit hereditas: vel ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſſideat hereditatem.

1 ¶ Teſtamento data libertas competit, purè quidem data, ſtatim c quàm adita fuerit hereditas, vel ab vno ex heredibus: ſi in diem autem libertas data eſt, vel ſub conditione: tunc competit libertas, cùm & dies venerit, vel conditio extiterit.

Quid ſit manumiſſum nominatim.

24. *Gaius* libro primo Rerum cotidianarum, ſiue aureorum.

NOminatim d videntur liberi eſſe iuſſi, qui vel ex artificio, vel officio, vel quolibet f alio modo euidenter denotati eſſent, veluti *Diſpenſator meus, Cellarius meus, Cocus meus, Pamphili ſerui mei filius.*

De aditione hereditatis.

25. *Vlpianus* libro 4. Regularum.

TEſtamento liber eſſe iuſſus, tum fit liber, cùm adita h fuerit hereditas qualibet ex parte: ſi modò ab eo gradu, quo liber eſſe iuſſus eſt, adita fuerit, & purè quis manumiſſus ſit.

De libertate vtiliter data.

26. *Marcianus* lib. 1. Regularum.

DIuus Pius & Diui fratres fauorabiliter reſcripſerunt, cùm ſeruo cum libertate ſubſtituto legatum erat, ſi i hæres non eſſet, non adſcripta libertate, perinde haberi, atque ſi adſcripta eſſet & libertas.

Qui poſſint neceſſarium heredem facere.

27. *Paulus* lib. 3. ad legem Æliam Sentiam.

QVi ſoluendo non erunt apud conſilium manumittendo ad libertatem perducere, poſſunt etiam neceſſarium heredem facere, et hæc ipſa k neceſſitas l probabilem faciat manumiſſionem.

De conditione, ſi non vetuero vel ſi non ſcribero.

28. *Idem* libro ſingulari de Iure Codicillorum.

S*Tichus ſi codicillis eum non vetuero liberum eſſe, liber eſto,* ſic eſt atque ſi diceret, *Stichus ſi in codicillis non eſſe conſcripſero, liber eſto*: nam & hæres ſic inſtitui poteſt.

De filio proiecto.

29. *Scæuola* lib. 23. Digeſtorum.

VXorem prægnantem repudiauerat n, & aliam duxerat, prior o enixa filium expoſuit, hic ſublatus ab alio educatus eſt, nomine patris vocitatus, vſque ad vitæ tempus patris, tam ab eo quàm à matre, an vinorum numero eſſet, p ignorabatur. mortuo patre teſtamentoque eius, quo filius neque exheredatus, neque heres inſtitutus ſit, recitato, filius & à matre, & ab auia paterna agnitus, hereditatem patris ab inteſtato quaſi legitimus poſſidet. quæſitum eſt, hi qui teſtamento libertatem acceperunt, vtrum liberi, an ſerui ſint? Reſpondit, filium quidem nihil præiudicij paſſum fuiſſe, ſi pater eum ignorauit, & ideo cùm in poteſtate ſit ignorantis patris eſſet, teſtamentum non valere. ſerui autem manumiſſi ſi per quinquennium in libertate morati ſint, ſemel datam libertatem infirmari, contrarium ſtudium fauore libertatis eſt.

De ſeruis qui ſunt apud hoſtes.

30. *Vlpianus* libro 19. ad Edictum.

SI ſerui, qui t apud hoſtes ſunt, liberi eſſe iuſſi ſunt, ad libertatem perueniunt, quamuis u neque teſtamenti, neque mortis tempore teſtatoris, ſed hoſtium fuerunt.

De homonymiis.

31. *Paulus* lib. 26. ad Edictum.

CVm ex pluribus eodem nomine ſeruis, vnus liber iuſſus, non ſ appareat qui ſit, nullus liber eſt.

De abſtentione. De manumiſſione in fraudem creditorum.

32. *Vlpianus* libro 65. ad Edictum.

SCiendum eſt, neceſſario herede exiſtente, quamuis ſe abſtineat, tamen libertates competere: ſi modò non in fraudem legis Æliæ Sentiæ datæ fuerint.

De libertate ad tempus data.

33. *Paulus* lib. 12. Quæſtionum.

LIbertas ad x tempus dari non y poteſt.

34. *Idem* libro 74. ad Edictum.

IDeoque ſi ita ſcriptum ſit, *Stichus z vſque ad annos decem liber eſto*, temporis adiectio ſupernacua a eſt.

Quibus libertas directo dari poteſt.

35. *Idem* lib. 30. ad Edictum.

SErnius exiſtimabat, eis poſſe ſeruis dari teſtamento directam libertatem, qui a vtroque b tempore, & quo teſtamentum fit, & quo moritur, teſtatoris fuerunt. quæ ſententia vera eſt.

De conditione, ſi iurauerit ſe operas daturum.

36. *Idem* lib. 7. ad Plautium.

SEruum teſtamento ita manumiſit, *Si c iurauerit ſe Camurlio filio meo decem operarum daturum, liber eſto.* quæritur quid iuris ſit. & ſciendum eſt: iurando ſeruum conditionem implere, ſed non teneri operarum nomine: quia niſi poſt manumiſſionem iuret, non obligatur.

Quid ſit manumiſſum nominatim.

37. *Idem* lib. 9. ad Plautium.

NOminatim d codicillis manumiſſus videtur ſeruus, cuius nomen teſtamento continetur.

De libertate data cùm per leges licebit.

38. *Idem* lib. 12. ad Plautium.

LIbertas teſtamento ſeruo ita dari poteſt, *Cùm per leges e licebit, liber eſto.*

De conditione, ſi heres alienauerit, vel ſi heredis eſſe deſierit.

39. *Idem* lib. 16. ad Plautium.

S*Tichus ſeruus meus ſi eum heres alienauerit, liber eſto.* inutiliter libertas datur, quia in f id tempus confertur, quo alienus futurus ſit. nec contrarium eſt g, quod ſtatuliber etiam ſi venierit, ex teſtamento libertatem conſequitur. Quippe h vtiliter libertas data, facto heredis non perimitur. Aut quid in legato eo modo dato dicemus? diuerſum enim nulla ratione dicetur. nam inter libertatem & legatum, quantum ad hanc cauſam, nihil diſtat. Igitur nec ſi directò datur libertas, *Si heredis mei eſſe deſierit, liber eſto*, quia nullum caſum vtilem habet.

De libertate relicta ſeruo relicto.

40. *Pomponius* lib. 5. ex Plautio.

IVlianus ait, cùm idem homo & per fideicommiſſum detur i alicui, & liber eſſe iubeatur, heredem libertatem præſtare debere. non enim cogetur (inquit) ex cauſa fideicommiſſi æſtimationem ſufficere, cùm debitam libertatem reddiderit.

1 ¶ Sed & cùm ſub conditione ſeruo libertas per fideicommiſſum detur, & ipſe præſenti die daretur, non aliter tradere eum cogetur, quàm vt caueatur, exiſtente conditione libertati eum reſtitui. nam in omnibus ferè cauſis fideicommiſſas libertates pro directo datis habendas. Sed Ofilius aiebat, ſi adimendi legati cauſa fideicommiſſam libertatem teſtator dediſſet, ea vera eſſe. ſi verò onerari heredem à teſtatore legatarius oſtenderit, æſtimationem nihilominus legatario præſtandam.

De verbis, anno duodecimo, vel poſt annum duodecimum. 1. De conditione, ſi annua, bimum, trimum, ſoluerit. 2. De verbo, intra.

41. *Idem* lib. 7. ex Plautio.

SI ita fuerit libertas relicta, *Stichus ſeruus meus anno duodecimo, poſtquam ego mortuus ero, liber eſto*, veriſimile eſt k principio l duodecimi anni eum liberum eſſe. nam hoc mortuum ſenſiſſe, & in m hos ſermones, *duodecimo anno, & poſt n duodecim annos*, multum intereſt. & ita loqui ſolemus, *duodecimo anno eſt*, cum quanquam liber ex duodecimo anno veniſſet, aut præteriſſet: & qui o duodecimo anno liber eſſe iubetur, omnibus p anni diebus liber eſſe iuſſus eſt.

1 ¶ Sed ſi ita ſit ſcriptum in teſtamento, *Stichus ſeruus meus, heredi meo mille nummos annua, bima, trima, poſtquam ego mortuus ero, ſi ſoluerit, ſatiſue fecerit, liber eſto*, non poteſt is ſeruus, niſi triennio præterito liber eſſe, niſi præſentem eam pecuniam ſoluat, aut ſatiſfaciat. compenſanda etenim eſt heredi libertatis celeritas præmaturæ pecuniarum ſolutioni.

2 ¶ Labeo ſcribit, ſi ſic libertas relicta ſit, *Stichus intra annum, poſt quam mortuus ero, liber eſto*, ſtatim q eum liberum eſſe. nam & ſi ita ſit, *Si intra annum decimum heredi meo dederit, liber eſto*, ſtatim r ſoluendo eo liberum eſſe ſine mora futurum.

De verbis, Iubeo illius liberum eſſe volo.

42. *Marcellus* lib. 26. Digeſtorum.

SI quis ita ſcripſerit, *Iubeo illius ſ liberum eſſe volo*, & ſeruus libertatem petere poteſt: & ille ſi ve habeat libertum.

De teſtamento, codicillis, & cauſa inteſtati.

43. *Modeſtinus* libro ſingulari de Manumiſſionibus.

LIbertates directæ & t teſtamento, & codicillis teſtamento confirmatis rectè dantur. fideicommiſſæ, & ab inteſtato u, & codicillis x non confirmatis relinqui poſſunt.

De modo.

44. *Idem* libro 10. Reſponſorum.

MÆuia decedens ſeruis ſuis, nomine Sacco, & Eutychiæ, & Irenæ, ſub conditione y libertatem reliquit his verbis: *Saccus ſeruus meus & Eutychia & Irene ancillæ meæ, omnes ſub hac conditione liberi ſunto, vt z mon-*

† l. 12. C. eod. l. 24. §. 11. ſ. de fideicomm. liber.
a l. 3. C. eo. l. 2. C. de fideicommiſſ. liber.
b Teſtamento manumiſſus fit liber non modò ſi teſtamentum valet, & ex eo adita ſit hereditas, ſed & ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſſideat hereditatem.
c Vlp. 2. §. 22.
d Nominatus videtur qui vel ex artificio vel officio vel quolibet alio modo euidenter denotatur, l. 23. l. eod.
e l. 37. inf. eodem §. 25. verſ. libertas Inſt. de leg. vide omnino Paul. 4. ſent. 14. §. 1. dixi ad Vlp. 1. Sent.
f vt ſi patrem ſerui teſtator demonſtret. Raſtica.
g l. 41. §. 1. ſup. de leg. 3. Staeli 22. epiſt. l. 23. Cellarij, coqui commicarantur.
h l. 55. in fin. ſup. eod. l. 27. §. fin. ſ. de legat. 2.
i vide l. 14. ſ. eodem.
k Cauſæ manumittendi eo capite continentur. l. 11. l. 15. ſ. eod. § 5. Inſt. quibus manumitt. non licet.
l Neceſſitas facit vt ea probabilia videantur, quæ ante alioquin dicebantur, vnde l. 162. ſ. de reg. iur. vide quæ notaui ad l. 14. C. de ſacr. Eccl. l. 1. C. de patr. qui filios diſtrahunt. l. 7. ſ. de adminiſtr. tut. l. 5. ſupra de petit. heredit. in neceſſariis diſcedimus à communibus iuris regulis. Neceſſitas facit ex illicito licitum.
m Talis manumiſſio mortuo teſtatore vim ſuam obtinet, arg. l. 9. infra de verb. obligat.
n maritus ſc.
o Repudiata.
p l. 21. in prin. ſupra de bon. poſſ.
q l. 24. §. 7. inf. de fideic. liber.
r atqui vtroque tempore in poteſtate eſſe debuerint. l. 35. inf. eod.
ſ l. 10. in pr. ſup. de reb. dub.
t putà filio, qui eſt ſuus & neceſſarius §. 2. Inſt. de her. qual.
u l. 3. C. eod. x verbi gratia ad decem vſque annos. y Quid ſi ad tempus data fuerit: tempus adiectum velut ſupervacuum auferemus, & ſic libertas competet, l. 34. inf. eod. z l. 3. §. ſ. ſup. eod. l. 33. ſ. eod. l. 41. §. 15. inf. de fideic. libert.
a vide l. 15. inf. de regulis iuris.

a Trò mortem requiritur. l. 30. in ſ. ſ. eod.
b §. 1. verſ. nec aliter. Inſt. de ſingulis rebus per fideic.
c vide l. 12. in pr. ſup. eod.
d vide l. 14. ſ. eo. vide Paul. 4. ſent. 14. §. 2.
e l. 11. ſup. ad manumiſſ.
f l. 28. §. 1. ſup. re quibus cauſis maiores.
g adde l. 58. ſ. de vſuf. & quemadmo.
h quippe, Hal.
i id eſt, legatarij vide l. 14. ſ. de leges. 12.
k l. 47. §. 3. inf. de fideicomm.
l ſic annus incœptus habetur pro completo. vide l. 16. in princ. ſ. eod. idque fauore libertatis, vt hic. & fauore piæ cauſæ, vide Tiraquellum 22. priuilegio piæ cauſæ.
m ei, iacere.
n Imò aliud videtur cum expectandæ ſint omnes partes anni. l. 42. l. de verb. obl.
o id eſt, quolibet die anni duodecimi. l. 42. inf. de verb. oblig.
p vide l. 217. ſ. de verb. ſign.
q imò nouiſſimo die anni. l. 49. ſ. de condit. & demonſtr. licet annua penſio debeatur in fine anni, id tamen libertatis plerumque cauſarum fauore non obtinet. Alcia.
r Aliud eſt in operis. l. 20. §. 5. ſ. de ſtatulib.
ſ l. 41. in princ. ſ. de fideicomm. libert.
t l. 16. in pr. inf. de fideicomm. liber. §. 3. Inſtit. de libertinis.
u §. 10. Inſtit. de fideic. commiſſ.
x l. 1. C. eod. Paul. 4. ſentent. 9. 10. 2. Gaius 7.
y id eſt, modo.
z vt, particula modum inducit. Manumiſſio ita facta; Saccus ſeruus liber eſto, vt quotannis lucernam accendat monumento meo, intelligitur facta ſub modo. Curſius ſignat. Manumiſſio.

Universidad Rey Juan Carlos

mento a meo abeunt muſſa lucernam b accendant, & ſolemnia c mortis peragant. quæro, cùm adſiduo monumento Maulæ Succus, & Eutychia, & Nirene non adſint, an liberi eſſe poſſint? Modeſtinus reſpondit, neque contextum d verborum totius ſcripturæ, neque mentem teſtatricis eam eſſe, e vt libertas ſub conditione f ſuſpenſa ſit, cùm liberos eos monumento adeſſe voluit: officio tamen iudicis eos eſſe compellendos, teſtatricis iuſſioni parere.

De pluribus conditionibus.

45. *Idem* ¶ libro 1 Pandectarum. ¶

QVod * vulgò dicitur, ſub pluribus conditionibus data libertate, leuiſſimam conditionem ſpectandam eſſe, ita verum eſt, ſi ſeparatim conditiones ſint datæ. quod ſi coniunctim datæ ſunt, niſi k omnibus paruerit, liber non erit.

De pœna metallorum & reſtitutione.

46. *Pomponius* ¶ lib. 7. ex variis lectionibus. ¶

ARiſto Neratio Appiano reſcripſit, teſtamento liber eſſe iuſſus, *cùm annorum viginti eſſet* l, antequam ad eam ætatem perueniret, ſi in metallum damnatus ſit, & poſtea reſtituatur, ſine dubitatione cum libertate legatum ad eum pertinere: neque metallorum pœna ius eius mutari. Nec aliud, ſi heres eſſet ſub conditione inſtitutus: futurum enim eum etiam neceſſarium.

Quibus caſibus xx. aurei à manumiſſis præſtantur.

47. *Papinianus* ¶ lib. 6. Quæſtionum. ¶

CVm m ex falſis codicillis per errorem libertas, licet non debita, præſtita tamen ab herede fuiſſet, viginti n ſolidos à ſingulis hominibus inferendos eſſe heredi, Princeps conſtituit.

1 ¶ Sed & ſi conditionis implendæ gratia ſeruum inſtitutus manumiſerit, ac poſtea filius de o inofficioſo agendo vicerit p, vel teſtamentum falſum fuerit pronuntiatum, conſequens erit, idem in hac ſpecie fieri, quod in falſis codicillis conſtitutum eſt.

De ſeruis communibus.

48. *Idem* ¶ libro 10. Quæſtionum. ¶

SI ſocius teſtamento libertatem ita dederit, *Pamphilus, ſi eum ſocius manumiſerit, liber eſto.* Seruius reſpondit, ſocio manumittente, communem fieri libertum familiæ q atque manumiſſoris. Neque enim nouum aut incognitum eſt, vario r iure communi mancipio libertatem obtingere.

De teſtamento militis.

49. *Idem* ¶ libro 6. Reſponſorum. ¶

TEſtamento militis ita manumiſſum, *Seruum in libertate eſſe iubeo*, directam libertatem iure ſ militiæ cepiſſe placuit.

De addictione bonorum libertatum conſeruandarum cauſa.

50. *Idem* ¶ lib. 10. Reſponſorum. ¶

QVod Diuo Marco pro libertatibus conſeruandis placuit, locum habet irrito teſtamento facto, ſi bona venumdentur, alioquin vacantibus fiſco vindicatis, non habere conſtitutionem t locum, apertè cauetur.

1 ¶ Seruos autem teſtamento manumiſſos, vt bona ſuſcipiant, iure u cautionem idoneam offerre, non minus quàm cæteros defuncti libertos aut extraneos x, declarauit. Quod beneficium minoribus annis heredibus ſcriptis auxilium bonis præſidiorum more ſolito deſiderantibus non aufertur.

De meritis & offenſa.

51. *Idem* ¶ lib. 14. Reſponſorum.

TEſtamento centurio ſeruos ſuos venire prohibuit, ac petiit *prout y quiſque meruiſſet, eos manumitti.* libertates vtiliter datas reſpondit z. cùm, ſi a nemo ſeruorum offenderit, omnes ad libertatem peruenire poſſunt, quibuſdam per offenſam excluſis, reſidui in libertatem perueniunt.

1 ¶ Cùm ita teſtamento adſcriptum eſſet: *Si quis qui ſine offenſa fuerunt, liberi ſunto*: conditionem adſcriptam videri placuit. cuius interpretationem talem faciendam, vt de his in libertate danda cogitaſſe non videatur, quos pœna cœrcuit, aut ab honore miniſtrandi, vel adminiſtrandæ rei negotio remouit.

De modo.

52. *Paulus* ¶ libro 12. Quæſtionum. ¶

IMperatores Miſſenio Frontoni. Teſtamento militis his verbis adſcripta libertate, *Stephanum ſeruum meum liberum eſſe volo vel iubeo*, adita hereditate, libertas competit. & ideo ea, quæ poſtea adiecta ſunt, *Ita tamen vt cum herede meo ſi quandiuque vixerit ſit. Quod ſi vt eius reus aut contemptſerit, aut ſeruitium recuſauerit*, ad reducendam libertatem, quæ competit, non ſunt efficacia.

¶ Idem & in paganorum teſtamentis obſeruatur.

De rationibus reddendis.

53. *Idem* ¶ lib. 11. Reſponſorum. ¶

LVcius Titius ſeruo libertatem dedit, *Pradanum a Aelium b filii mei fide. dediſſet Gaio Seio filio ſuo.* Cùm c annos pubertatis egreſſus fuiſſet Gaius Seius, à curatoribus, eiuſdem conſentiens ſeruus, etiam apud iudicem omnis ſatisfecit, exacta cautione à curatoribus, pronuntiatum eſt, liberum eum eſſe. nunc Gaius Seius filius teſtatoris negat, curatoribus ſuis rectè pecuniam ſolutam. quæro, an iure ſoluta ſit quantitas? Paulus reſpondit, curatoribus quidem adoleſcentis reliquam rationem, vt conditio teſtamento adſcripta impleatur, non iure exſolutam videri: ſed ſi d, præſente adoleſcente, pecunia illata eſt, vel in rationibus eius relata, impletam conditionem videri, ac ſi ipſi ſolum fuiſſet.

De errore in ſyllaba. 1. De pactis heredum & creditorum. De manumiſſione in fraudem creditorum.

54. *Scæuola* ¶ libro 4. Reſponſorum. ¶

QVi a habebat ſeruum Cratiſtum, teſtamento ita cauit, *Seruus meus Cratinus liber eſto.* quæro, an ſeruus Cratiſtus ad libertatem peruenire poſſit, cùm teſtator ſeruum Cratinum non habebat, ſed hunc ſolum Cratiſtum? Reſpondit, * nihil obeſſe, quod in ſyllaba ſ errâſſet.

1 ¶ Scripti teſtamento heredes, ante aditam hereditatem pacti ſunt cum creditoribus, vt parte dimidia contenti eſſent. & ita decreto à prætore interpoſito, hereditatem adierunt. quæro, an libertates in eo teſtamento datæ g competierint? Reſpondit, ſi teſtator fraudandi h conſilium non habuiſſet, competere libertates.

Si per ſeruum non ſtet quo minus conditio impleatur.

55. *Marcianus* ¶ lib. 2. Fideicommiſſorum. ¶

LIbertate ſub conditione data, hùc iam decurſum eſt, vt ſi i per ſtatuliberum non ſtet, quo minus conditioni pareat, quamuis ne per heredem quidem ſtet, tamen ad libertatem perueniat. Quod credo reſpondere oportere, & ſi per fideicommiſſum vtique hereditariis ſeruis libertas data fuerit.

1 ¶ Non abſurdè & de heredis ſeruis idem dicetur.

2 ¶ De his autem, quos redimendos habebit, non iuſtè dubitamus. ſi quidem eo caſu iniquum erit, heredem perinde compelli debere redimere eos, atque ſi conditio impleta eſſet. quod fortè dominus prohiberet conditioni parere, vt & pretium perciperet, & in conditionem non rogaret k.

De libertate directa & fideicommiſſaria eidem relicta.

56. *Paulus* ¶ lib. 1. Fideicommiſſorum. ¶

SI quis ſeruo teſtamento dederit libertatem & directò, & per fideicommiſſum, in poteſtate ſerui eſt, vtrum l velit ex directo m, an ex fideicommiſſo n ad libertatem peruenire. & ita Marcus Imperator reſcripſit.

De manumiſſione in fraudem creditorum.

57. *Gaius* ¶ libro 3. de Manumiſſionibus. ¶

SI o locuples egenti heres extiterit, videamus, an ex res teſtamento datis libertatibus proficiant, vt creditores fraudari [non] videantur. & ſunt ſunt quidam, qui cùm heres locuples extiterit, tale p eſſe crediderunt, quale ſi ipſe teſtator adiunctis poſtea facultatibus deceſſiſſet. ſed mihi traditum eſt, hoc iure nos vti, vt ad rem non q pertineat, locuples an egens heres extiterit: ſed quarum facultatium teſtator deceſſerit. Quam ſententiam Iulianus adeo ſequitur, vt exiſtimet, ne eum quidem libertatem conſecuturum, quem is qui ſoluendo non eſſet, ita r liberum eſſe iuſſiſſet, *Cùm æs alienum ſolutum erit, Stichus liber eſto.* ſed non hoc eſt conſequens Sabini & Caſſii ſententiæ, quam & ipſe ſequi videtur, qui exiſtimat, conſilium quemque manumittentis ſpectare debere. nam qui ſub ea conditione ſ ſeruum ſuum liberum eſſe iubet, adeo ſine fraudis conſilio liberum eſſe iubet, vt apertiſſimè t curaſſe videatur, ne creditores ſui fraudarentur.

De alienatione ſerui qui liber eſſe iuſſus eſt.

58. *Marcianus* ¶ lib. 3. Fideicommiſſorum. ¶

VErum eſt enim, qui liber eſſe iuſſus eſſet x, alienatû à teſtatore y ſi ante aditam eius hereditatem rurſus z hereditarius fieret, mox a adiretur hereditas, ad libertatem peruenire b.

Pediſſequis manumiſſis, quo tempore ſpectetur an ſit pediſſequa. 1. Si puer manumiſſus in hereditate manumiſſi dicantur. 2. De verbis, niſi diligenter rationem reddiderit liber ne eſto.

59. *Scæuola* ¶ lib. 23. Digeſtorum. ¶

TItia ſeruis quibuſdam, & ancillis nominatim directas libertates dedit, deinde ita ſcripſit: *Et pediſſequas c meas, quarum nomina in codicillis meis ſcripta ſunt, liberas eſſe volo.* quæſitum eſt, an Eutychia, quæ teſtamenti teſtatoris tempore in pediſſequis non fuit, ...

a Lucernæ monumentis & ſepulcris veterum accenſæ, l. 7. 5. 2. 2. de cond. & dem.
b Epulis in ſepulchris & monumentis veterum adhibitus.
c Sacrificia hæc pro mortis & defunctis fiunt: cuiuſmodi pro mortuis extitere ſacrificia, vel apud gentiles, quæ de re ſeriah plenius in legibus xii. tabularum.
d Mentem atque voluntatem defuncti colligimus ex contextu verbiſque ipſius teſtamenti l. 75. in fin. ſup. de leg. 3. ex vicinis ſcripturis l. 21. §. 1. in fin. ff. de teſtam. ex his quæ præcedunt, & ſequuntur, l. 19. l. 50. in fi. ſup. de leg. 1. ex aliiſdemque teſtamenti partibus l. 15. C. de fideicommiſſ.
e vide l. 17. § 2. ſup. eod.
f Imò modus conditio eſt, l. 1. C. de his quæ ſub modo.
g ſub. ſecundo, vt colligi poteſt ex l. 20. ſup. de liberis & poſthumis.
h l. 35. 5. de cond. & demonſt.
i vide l. 1. 2. 5. ſup. eadem.
k l. 72. §. 2. ſup. de cond. & demonſt.
l Cur hoc expreſſum? vel ideo quod quid ad ciuitatem Romanam perduci ſolebant, his ita teſtamento libertatem dabant. l. 39. §. 2. ſup. famil. herc. l. 3. de reb. dub. l. 3. in fin. ff. de ſtatulib. in eo qui certa liberatur, nulla ætatis habita eſt ratio. vid. Cuiac. ad Vlp. m l. 25. §. 1. ſup. de iure patron. l. 2. C. de fideic. lib. l. vlt § 2. C. de petit. her. eod.
n vide quæ notaui de pretio ſeruorum ad l. 1. §. 3. C. de communi. ſeruo. o Leuinerit teſtamentum. Cuiac.
p l. obtinuerit, vt in l. 1. C. de appellationibus. Præfect. Præt. Plin. 6. epiſt. ſcripturam tenuiſſe Varenii refert Horatius 1. epiſt. 6. Quo cauſæ triſte tenentem, vide Cuiac. ibid.
q id eſt, orcinum, v. Cuiac. 3. obſ. 23.
r ex vltima voluntate, inter viuos. Accurſ.
ſ In pagano ſecus. l. 7. C. de teſt. milit.
t hanc diui Marci.
u vel. 4. §. 9. 3. de fideicommiſſ. libert.

a vide l. 5. in pr. l. 13. in fin. ſup. eod.
b Aliud eſt quod quis gerit. Aliorum ſerui inde dicti.
c & Ieſ poſt eius pubertatem Baſilica.
d præſentia conſenſum operatur l. 6. §. 3. l. de conſt. & ſolutum tutoris pupillo nocebat, l. Lucius 46. § 10. vlt. 5. 1. de adminiſt. tutor.
e Parallage, quæ ſit literarum tranſmutatione. Sic enim pro Cratiſto, hic Cratinus legitur, vt in l. 17. ſup. de cond. & demonſt. Demetrii nomen pro Dama ſcribitur.
f Error in ſyllaba non nocet, vt l. 54. ſup. de manumiſſ. teſtam. vt & in literis, vt in parte, de his inſtitutum, vt in decreto ſine interpretatione. carum ſ. ad rubricam, de repetit.
g per diuiſionem, ſi vel l. 1. per & a ... manumiſſ.
i Conditio non impedit libertatem, ſi non ſtat per eum cui ſoluendum quominus impleatur, & ab non rogaret.
l Eſt in electione ſerui poſt eorum conditionem an ex modo eſſe liberta, orcinus an ex libertate, vel heredis ex l. 5. ſup. eod. In his qui fideicommiſſo libertas, quæ in directo vagitur, ſupplentur, fideicommiſſariam, eiuſdem verbis fuerit, quæ ex iure valite liberari, m vt ſi orcinus & aduerſa relicta libertas, l. 48. in fin. ſup. poſt.
n vt ſi accedit heres.
o v. l. 5. de prioſ. qui & a prin. manumiſſ.
p varia dubitandi l. 38. §. 1. in fin. ſupra & ab.
q liber diſtingui cederet pauperi, nam ideo libertatem teſtamento data magis valere.
r l. 1. in fi. ſi qui & à quib. manum.
ſ ſi liber eſſe ... à cum æs alienum ſolutum erit ſic.
u Argumentum à contrario ſtulo. ex apertiſſima verborum ſignificatione duci hinc colligit Bartol. ad de rem in l. quod antiquum 15. C. de fid.
x atque à morte ſuperioris.

y extrarii, quibus libertas non eſt relicta, vel 6. l. 15. §. fin. C. eod. y l. 20. de iure Z. eod. z Paulus idem eſt.
a Meritum videtur qui non demeritus reperitur, l. 2. eod. b adde l. 5. in fin. de iurisdict. l. 41. l. de fideicomm. c non ad tempus libertas dari non ... l. 2. §. 6.

testatoris tempore in poteſtate non fuit, l. 35. ſup. eod. y.
a d. 1. ad Vlpian. 1. §. 23. a l. 23 & l. 5. infra eodem. b Legata res ſine cauſa ſi poſt alienationem eius redempta fuerit, ? debetur atque ſic hinc colligit Tiraquellus qui privilegia pia cauſa. c quæ dominum ſequuntur. Te-

Universidad Rey Juan Carlos

facti tempore inter pediſſequas libertatem acceperat, mortis autem tempore inueniatur actori a in contubernio à tradita, ex generali capite pediſſequarum libertatem conſequi poſſe? Reſpondit nihil impediri libertatem pediſſequæ, quod, mortis demum tempore pediſſequa eſſe deſiit.

1 ¶ Puram & directam domini ſui teſtamento libertatem Stichus acceperat, & ex hæreditate multa per c fraudem amouiſſe dicitur. quæſitum eſt, an non ante in libertatem proclamare debeat, quàm ea, quæ ex hæreditate amouiſſe probari poterit, hæredibus reſtituere? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, eum de quo quæreretur, liberum eſſe. *Claudius*: Videtur abſoluiſſe & id de quo quæritur, nam hæredibus ſatis conſultum eſt edicto de furtis.

2 ¶ Lucius Titius teſtamento ſuo ita cauit, *Oneſiphorus, niſi à diligentiæ rationum tranſferit, liber ne eſto.* quæro an Oneſiphorus ex his verbis libertatem ſibi vindicare poſſit? Reſpondit, verbis, quæ proponerentur, libertatem adimi e potius, quàm dari.

De cauſa.

60. Idem f lib. 24. Digeſtorum.

TEſtamento ita cauit: [Greek text, illegible] id eſt, *Dauus Eutychi ſeruus uiuat ſolidi, quæ prius ſi gradum ſi, poſteaquam mater eius ad libertatem peruenit.* quæro, an ſi ſi do non probet ſe poſt manumiſſionem matris ſuæ natum poſſit his verbis teſtamenti libertatem conſequi? Reſpondit, non oportere eiuſmodi conſultationem præiudicium g parare.

De libertate relicta in vltimum tempus vitæ. De conditione, ſi in Capitolium non aſcenderit. 1. Vel ſi Capuam ierit. 2. De prohibitione manumitti ante conſtitutionem.

61. Pomponius h lib. 11. Epiſtolarum.

SCio quoſdam efficere volentes, ne ſerui i ſui l vnquam ad libertatem perueniant, hactenus ſcribere ſolitos, *Stichus h, cum moriemur liber eſto.* Sed & Iulianus ait,* libertatem, quæ in vltimum vi æ i tempus conferatur, nullius momenti eſſe, cum teſtator impediendæ magis, quàm dandæ libertatis gratia ita ſcripſiſſe intelligitur.

¶ Et ideo etiam ſi ita ſit ſcriptum, *Stichus, ſi in Capitolium non aſcenderit, liber eſto*: nullius momenti hoc eſſe, ſi appaæret in vltimæ vitæ tempus conferri libertatem teſtatorem voluiſſe, nec Mucianæ cautioni locum eſſe.

1 ¶ Et ſi ita in teſtamento ſcriptum fuerit, *Stichus ſi Capuam ierit, liber eſto*, aliter liberum non eſſe k quàm ſi Capuam ierit.

2 ¶ Hoc amplius Octauenus l aiebat, ſi quis in teſtamento ſub qualibet conditione libertate ſeruo data ita ſcripſiſſet: *Ante conditionem in ieris eum ab hærede liberum fieri*, nihil valere hanc adiectionem.

DE FIDEICOMMISSARIIS n libertatibus.

TIT. V.

De heredibus præſentibus, abſentibus, & latitantibus.

1. Vlpianus f lib. 14. ad Edictum.

SI quidem ex his, qui fideicommiſſam libertatem debeant o, præſentes ſint, alii ex iuſta cauſa abſint, alii latitent, proinde is, cui fideicommiſſaria libertas relicta eſt, liber erit, atque ſi ſoli qui adeſſent, & qui ex iuſta cauſa abeſſent, rogati eſſent. pars ergo latitantis his proficit.

¶ *De addictione bonorum libertatum conſeruandarum cauſa.*

2. Idem lib. 60. ad Edictum.

SI quis p inteſtatus q decedens, codicillis dedit libertates, neque r adita ſit ab inteſtato hereditas, fauor conſtitutionis ſ Diui Marci debet locum habere. & hoc caſu, quæ iubet libertatem competere ſeruo t, & bona ei addici, ſi idonee † creditoribus cauerit de ſolido quod cuique debetur, ſoluendo.

De addictione in rem cui bona addicta ſunt.

3. Idem f lib. 65. ad Edictum.

IN quem etiam u vtiles actiones plerunque creditoribus x competunt.

Si certum ſit, vel incertum, an exiſtat ſucceſſor. 1. De abdicatione & reſtitutione in integrum. 3. De præſentia vel abſentia eorum qui libertatem acceperunt. 5. De die & conditione libertatis. 6. De conditione dandorum decem. 7. De fideicommiſſaria libertate. 8. De cautione præſtanda, quid comprehendatur decreto. 12. Qui ad libertatem perueniunt quorum liberti fiant. 13. Quid comprehendatur addictione. 14. De tutela. 15. De ſeruis alienis. 16. Si legatarius rogatus ſit manumittere. 17. De fiſco. 18. De minore viginti annis. 19. De libertate relicta in fraudem creditorum. 20. De bonis à fiſco non agnitis. 21. De iure eius cui bona addicta ſunt. 22. Et de eorum conuentione. 23. Si pluribus bona addicta ſint.

4. Idem f lib. 60. ad Edictum.

ERgo, quandiu y incertum ſit, vtrum exiſtat ſucceſſor, an non, ceſſabit conſtitutio: cum certum eſſe cœperit, tunc erit conſtitutioni z locus a.

1 ¶ Si is a qui in integrum reſtitui poteſt abſtinuerit ſe hæreditate, an quamdiu b poteſt in integrum reſtitui, exiſtimamus conſtitutionem ceſſare? quia non eſt certum ab inteſtato neminem ſucceſſorem extare? Eſt tamen verius, admittendam conſtitutionem.

2 ¶ Quid ergo, ſi poſt addictionem libertatum conſeruandarum cauſa factam, in integrum ſit reſtitutus? Vtique non erit dicendum, reuocari c libertates, quæ ſemel competierunt.

3 ¶ Illud videamus, vtrum præſentes eſſe debent, qui libertatem acceperunt, an verò non? Et * cum inuitis illis poſſint bona propter libertatem addici d, vtique etiam abſentibus.

4 ¶ Quid ergo, ſi quidam præſentes ſint, quidam abſentes videamus, an etiam abſentibus competat libertas? & poteſt dici exemplo e aditæ hæreditatis competere libertatem etiam abſentibus.

5 ¶ Si ex die data ſit libertas, an dies expectandus ſit? & puto expectandum f. ante ergo non addicentur.

¶ Quid deinde, ſi ſub conditione data ſit libertas? Et ſi quidem aliquæ purè, aliquæ ſub conditione, vtique addici ſtatim poſſunt. ſi omnes ſub conditione: quid conſequens erit dicere: vtrum expectandum, vt conditio exiſtat, an verò ſtatim addicimus, tunc demum competitura libertate, ſi extiterit conditio? quod magis erit probandum.

¶ Addictis itaque bonis, * directæ libertates purè g datæ, ſtatim h competunt, ex i die, cùm dies venerit. conditionales, cùm conditio extiterit.

¶ Nec erit ab re exiſtimare, etiam pendente conditione libertatum, licèt omnes ſub conditione datæ ſint, conſtitutionem locum habere. vbi enim libertatis ſpes eſt, ibi dicendum eſt vel modica data occaſione, quod ſine damno creditorum futurum eſt, addictionem admittendam.

6 ¶ Si ſub conditione *dandorum decem* libertas data ſit, ſiue hæredi dare iuſſus ſit, qui libertatem accepit, ſiue non ſit dictum cui k, an dando ei cui bona addicenda ſunt, perueniat ad libertatem, quæri poteſt? Et magis eſt vt ei dare debeat, cui bona addicta ſunt: quaſi tranſlata conditio videatur. certè ſi alij quàm hæredi dare iuſſus ſit, ipſi cui iuſſus eſt dabit.

7 ¶ Si qui fideicommiſſam libertatem acceperunt, non l ſtatim, vbi addicta bona ſunt, liberi ſunt, ſed fideicommiſſam libertatem poſſunt conſequi, hoc eſt, manumittendi ſunt ab eo m, cui addicta bona ſunt.

8 ¶ Addici ita demum bona voluit ſ n *idoneè creditoribus cautum fuerit de ſolido, quod cuique debetur.* Ergo cauendum eſt idoneè. Quid eſt *idoneè* o? ſatiſdato p vtique, aut pignoribus datis. Sed ſi ei fides habita fuerit promittenti ſine ſatiſdatione, idoneè cautum videbitur.

9 ¶ Creditoribus caueri quemadmodum debet? vtrum ſingulis, an verò omnium nomine vni ab ipſis creato? Et oportet, officio q iudicis conſtituti, conuenire creditores, vnumque r creare, cui caueatur omnium nomine.

10 ¶ Illud videndum, ante caueri debet creditoribus, & ſic addici bona, an verò ſub conditione hæc ſint addicenda, ſi fuerit cautum? Et puto, ſic comprehendendum decreto, ſi omnia ex conſtitutione Diui Marci facta ſint.

11 ¶ De ſolido vtique ſic accipiemus, de ſorte, & vſuris debitis.

12 ¶ Hi, qui ad libertatem peruenerunt, quorum liberti fiant, conſtitutio oſtendit, vt qui directam libertatem ſ, orcini eius liberti, niſi forte is, qui addici ſibi bona deſiderat, ita velit addici, vt etiam hi, qui directam libertatem acceperunt, ipſius liberti fiant.

13 ¶ Qui autem volunt ipſius liberti fieri, verum manumittendi ſint ab eo: an vero ipſa addictione hoc comprehendendum, hac conditione ſibi addici bona, vt hi etiam, qui directam libertatem acceperunt, ipſius fiant liberti? & puto, hoc eſſe probandum, vt ipſa addictione hoc comprehendatur. idque verba quoque conſtitutionis t admittunt.

14 ¶ Cùm autem ſeruus libertatem nanctus eſt, vtique etiam tutelam eius habebit* is *cui bona addicta ſunt.

15 ¶ Si alienos u ſeruos rogauerat hæredem manumittere, vtrum dicimus conſtitutionem locum habere? an verò ceſſabit conſtitutio? Magis que eſt, vt locus ſit conſtitutioni. addictis enim bonis redimere, & præſtare libertatem cogitur à prætore x.

16 Si non hæres, ſed y legatarius rogatus fuerit manumittere: nunquid ceſſet conſtitutio, quod legatis non debitis nec libertates poſſunt deberi, magiſque eſt, vt eadem fauor ſit. omnibus enim generaliter voluit libertatem præſtare, quibus competeret, ſi hæreditas adita fuiſſet.

17 ¶ Eadem conſtitutio proſpexit vt ſi fiſcus bona admiſerit, æquè libertates competant.

a ſeruus ſe. b Contubernium inter ſeruos, non matrimonium eſt l. 5. C. de inceſtis. c l. 23. in pr. infr. de fideicommiſſ. lib. d de vi, poteſtate & effectu huius particulæ niſi, vide Alciat. parad. lib. 4. e v. l. 40. §. 2. ſup. de condit. & demonſt. l. 4. §. 2. ſ. de ſtatulib. f quia ſi non ſit primogenitus poſt libertatem matris dic. vt infra eo. g quia falſa demonſtratio non vitiat legata. l. 17. in pr. ſ. de cond. & demonſtr. h v. l. 17. in princ. ſup. eod. & l. 4. §. 2. ſ. de ſtatulib. i manumiſſ. ſe. k l. 3. in pr. inf. de ſtatulib. l Sabinus, Naſſidius. m conditionis euentum. n de fideicommiſſariis libertatibus, Paul. 4. ſent. 13. 7. C. 4. 48. Fideicommiſſariæ libertates verbis precariis relinquuntur. o l. 26. in ſi. l. 23. §. 3. inf. eod. p §. 3. inſt. de eo cui libert. cauſ. q Codicill. etiam ab inteſtato fieri poſſunt. r Adita hæreditate exigitur ad ea confirmanda quæ teſtamento relicta. An & in codicillis confirmandis aditio hæreditatis ab inteſtato neceſſaria eſt? Roffredus negat: Iacobus Arctius & Bartolus aiunt. ſ de qua in pr. & §. 1. inſt. de eo cui libert. t id eſt, vni ſeruo. † v. l. 4. §. 8. inf. eod. u v. l. 4. 4. pen. inf. eod. x defuncti. y §. 4. inſtit. de eo cui libert. z bonis venditis de qua l. 2. ſup. eod. a & proinde bonorum addictionis, d. l. 2.

a §. 5. inſt. de eo cui libert. cauſ. b Exceptio iure communi, non ſpeciali inſigniuntur. c v. l. 3. C. de teſt. manumiſſ. d l. 26. inſ. de reg. iur. e i. vt quemadmodum adita hæreditate competunt libertates etiam ignorantibus: ita bonis addictis. f diem libertatis dandæ. g purè, vulg. h ab adita hæreditate. i Legata in diem vel ſub conditione, poſt diem & conditionem eſſectum adſumunt. k eo caſu hæredi dandum eſt, l. 22. inſ. de ſtatuliberis. Conditionis implendæ facultas ad hæredem tranſit. l §. 1. verſ. & ſi quidem, inſt. de eo cui liber. cauſ. m l. 44. §. 1. ſ. de manum. teſt. l. 15. §. 1. in pr. & ſi. C. de teſtam. manumiſſ. §. 1. Et in ſecundum, inſt. de eo cui lib. cauſ. n v. l. 6. vlt. C. de teſt. manumiſſ. o Idoneè cauet qui ſatiſdat, aut pignus dat, vel cui fides habita eſt. p l. 59. in ſi. ſup. mandati. q Iudex poteſt ex officio ſuo cogere collegia & vniuerſitates, vt ſyndicum ſibi conſtituant, & per eum litigent. Iacobus Arctius, Bartolus, Albericus. r l. 3. §. 7. ſup. de admin. tut. l. 1. §. de curat. bon. dando. ſ §. 1. vers. & ſi quidem. inſt. de eo cui lib. cauſ. Is qui directò liber eſſe iuſſus eſt, Orcinus fit libertus. Is cui per fideicommiſſum data eſt libertas, non teſtatoris, ſed manumiſſoris fit libertus. Vlpian. 2. §. 8. t Diui Marci ſcilicet, de qua l. 2. ſup. eod. in princ. & §. 1. inſt. de eo cui libert. u poteſt enim extraneo per fideicommiſſum libertas dari Vlp. ibid. §. 11. x Quid ſi dominus nolit vendere? extinguitur libertas. Vlp. ibid. §. 11. y Vnicuique ſeruo dari libertas poteſt per fideicommiſſum. Vlp. ibid. §. 10.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Ergo ſiue iacent a bona fiſco b ſpernente, ſiue adgnouerit, conſtitutio locum habet. Cæterùm ſi alia ratione agnoſcat, apparet, ceſſare debere conſtitutionem. Quare & ſi caducis c legionis bona delata ſint, idem erit probandum.

18 ¶ Idem ſi d minor 20. annis dedit libertatem, dicemus non competere, niſi "ſi" fideicommiſſam. hæc enim competeret, ſi modò potuit cauſam e probare minor 20. annis, ſi viuus manumitteret.

19 ¶ Si in fraudem creditorum f libertas data ſit ab eo, qui mortis tempore ſoluendo non eſt, an competat? & ſi quidem fiſcus bona non adgnouerit, fortè competet libertas: quia ſolidum creditoribus offertur, atquin, ſi adita hæreditas fuiſſet, non competeret. certè ſi fiſcus adgnouit hæreditatem, facilius probabitur, ceſſare libertatem, niſi "ſi" quis verba conſtitutionis ſecutus dixerit, ipſum ſibi imputare debere, qui addici ſibi hac conditione bona voluit, vt libertates competant, ſi quis autem exemplum aditæ hæreditatis fuerit ſecutus, directæ libertates non competent, ſi conſilium g & euentus fuerit fraudandorum creditorum, nec fideicommiſſæ præſtabuntur, ſi euentu fraudentur creditores.

20 ¶ Si bona fuerint à fiſco h non adgnita, eáque addicta libertatis conſeruandæ gratia, an poſſit fiſcus poſtea adgnoſcere? Et magis eſt, ne poſſit. Planè, ſi non certioratis præfectis † ærario, bona fuerint libertatis conſeruandæ cauſa addicta, videndum eſt, an conſtitutioni locus ſit? Et ſi quidem talia fuerunt, vt agnoſci deberent, addictio ceſſat. ſi verò i non fuerunt, addictioni locus eſt.

21 ¶ Is autem, cui bona addicta ſunt, bonorum poſſeſſori k aſſimilari l debet m, & ſecundum hoc & iura n ſepulchrorum poterit habere.

22 ¶ Item videamus an conueniri o à creditoribus poſſit hæreditariis actionibus an verò non, niſi ex cautione, quam interpoſuit? Magiſque eſt, vt non aliter conueniatur, quàm ex ea cautione, quam interpoſuit.

23 ¶ Si duobus pluribúſve addicta fuerint bona, & communem rem p, & communes libertos habebunt, & ſecum familiæ herciſcundæ iudicio experientur.

De herede abſente.

IN fideicommiſſariis libertatibus, ſi abſente hærede prætor pronuntiaſſet libertatem deberi, & liber, & defuncti libertus, ſi & ſeruus eius fuit, aut hæredis q ſi ſeruus hæredis ſit. imo & ſi ſine ſucceſſore hæres deceſſerit, conſeruandam eſſe r libertatem, ſenatus Hadriani temporibus cenſuit.

De pecunia legata, 1. Vt ſeruus manumittatur, & de lege Falcidia.

6. *Idem* lib. 60. ad Edictum.

DEcem legata ſunt, & rogatus eſt legatarius *Stichum emere, & manumittere.* Falcidia interuenit, & minoris ſ emi ſeruus non poteſt. quidam putant dodrantem accipere t debere u legatarium, nec emere compellendum. Idem putant, etiam ſi ſeruum ſuum rogatus ſit manumittere, & dodrantem ex legato acceperit, non eſſe compellendum manumittere.

¶ Videamus x, ne vtique in hac x ſpecie aliud dicendum ſit. Sed in ſuperiore x ſunt, qui putant cogendum y legatarium redimere ſeruum, & ſe oneri ſubieciſſe, dum accipit vel dodrantem: ſed ſi paratus ſit retro reſtituere, quod accepit, an audiendus ſit, videndum. ſed cogendus hæres z tota decem præſtare, perinde a atque ſi adieciſſet teſtator, vt integra præſtentur.

7. *Vlpianus* lib. 63. ad Edictum.

SI cui legata ſint centum ita, vt ſeruum alienum redimat, & manumittat, & bonis hæredis venditis, partem, non totum perſequatur, non aliàs debet conſequi legatum b, quàm ſi cauerit, ſe manumiſſurum. ſed hoc tunc demum, ſi ſufficiat portio, quam accepit, ad ſerui pretium, paratúſque ſit dominus tanti "eum" vendere. alioquin exceptione doli debebit legatarius repelli.

De legatario rogato manumittere.

8. *Pomponius* lib. 7. ex Plautio.

EVm, cui mille nummi legati fuiſſent, ſi rogatus fuiſſet viginti c ſeruum d manumittere, non cogi fideicommiſſam libertatem præſtare e, ſi legatum non caperet, conſtat.

De alienatione ſerui prohibita.

9. *Marcellus* lib. 15. Digeſtorum.

CVm fidei hæredis commiſiſſet, ut a *ſeruus alienus fieri, cùm non pateretur*: expertus auteſt confeſtim, vt fuerit alienatus b, petere libertatem. Sed vbi alienatio non eſt voluntaria, ſed neceſſitas alienandi c ex cauſa teſtatoris pendeat, propè eſt, vt nondum d debeat præſtari fideicommiſſum: quod poteſt videri defunctus nihil ſenſiſſe de huiuſmodi caſu alienationis.

1. Si is cui libertas debebatur venit.

10. *Idem* lib. 16. Digeſtorum.

QVidam in teſtamento ſcripſerat: *Illum & illum ſeruos meos e vendi nolo.* ſi f ideo eos noluit venundari, vt ſi veneant ad libertatem perueniant, præſtanda erit libertas. nam & illi videtur libertas relicta, de quo ita ſcriptum eſt: *Nolo g alij, quàm tibi ſeruiat.* ſecundùm hæc igitur, "ſi" quoquo modo vendere tentauerit ſeruum, confeſtim peti poterit libertas. nec quominus præſtet libertatem, proderit hæredi, ſi eum redemerit, quia ſemel extitit conditio.

1 ¶ Is cui libertas debebatur, veniit, ſi vult ab hærede manumitti, non erat interueniendum ei, cùm hæres præſens erit, emptor latitauit: quoniam poterat vti ſenatuſconſulto h, vt quaſi teſtamento ad libertatem perueniat.

2 ¶ Is cui ex fideicommiſſo libertas debebatur, ab eo, qui ſoluendo non erat, paſſus eſt ſe bonæ fidei emptori tradi: exiſtimas, in manumiſſum conſtituendam i actionem exemplo eius, qui liberi hominis emptorem ſimulata ſeruitute decepit. Ego quoque adducor, vt putem rectè aduerſus venditorem k actionem competere: & magis ſimilem videri ſtatulibero, qui pridie l quàm ex teſtamento ad libertatem perueniret, idem fieri paſſus eſt.

De auctoritate tutoris.

11. *Modeſtinus* lib. 1. Differentiarum.

EX cauſa fideicommiſſi ſeruo libertatem dare m ſine tutoris auctoritate pupillus non poteſt.

De commendatione ne cui alij ſeruiant, & de publicatione bonorum. 1. De legatario rogato manumittere. 2. De hæreditate fiſco vindicata.

12. *Idem* libro ſingulari de Manumiſſionibus.

IMperator Antoninus, cùm Firmus Titiano Tragœdos n tres legaſſet, & adieciſſet, *Quos tibi commendo, ne o cui alij ſeruiant*, publicatis p bonis Titiani, reſcripſit, debere q eos publice manumitti.

1 ¶ Et legatarius r, non minus ſ quàm hæres, rogari poteſt ſeruum manumittere, & ſi t ante manumiſſionem deceſſerit, ſucceſſores eius debent manumittere.

2 ¶ Diuus Antoninus & Pertinax reſcripſerunt, hæreditate fiſco vindicata, quoniam tacitè quis rogatus erat ei, qui capere non poterat, reſtituere hæreditatem: & directò, & per fideicommiſſum datas libertates deberi.

De mora.

13. *Idem* lib. 9. Regularum.

SI prægnas ancilla u moram non ſtudio manumiſſoris, ſed fortuitò x patiatur, ne manumitteretur, liberum quidem non pariet: ſed cogetur qui manumittere debuit, natum matri tradere, vt per eam perueniat ad libertatem.

De libertate in coniunctum ex hæredibus arbitrium collata.

14. *Idem* lib. 10. Reſponſorum.

LVcius Titius teſtamento facto Seiam vxorem ſuam, item Titiam filiam communem æquis portionibus ſcripſit hæredes, item alio capite: *Erotem ſeruum meum qui y & Pſyllus vocatur liberum eſſe volo z, ſi a vxori meæ placuerit*: cùm itaque Seia vxor Lucij Titij abſtinuerit ab eadem hæreditate, & ex ſubſtitutione portio eius ad Titiam filiam peruenerit b, quæro, an Eroti, qui & Pſyllus vocatur, ex his verbis ſupraſcriptis libertas competit. Modeſtinus Eroti, quod vxor teſtatoris hæreditate ſe abſtinuit, non obeſſe reſpondit.

¶ Item quæro, an Seia vxor, quæ ſe hæreditate abſtinuit, petenti Eroti libertatem iuſtè contradicere poſſit. Modeſtinus reſpondit, Seiæ diſſenſum nullius d eſſe momenti.

De iure hæredis in ſeruum manumittendum, & de eius ſerui alienatione.

15. *Idem* lib. 3. Pandectarum.

SI quis ex cauſa fideicommiſſi manumiſſurus eſt, nullo e modo deteriorem eius ſerui conditionem facere poteſt. ideóque nec vendere eum interdum alii poteſt, vt ab eo, cui traditus eſt, manumittatur. & ſi tradiderit, redimere illum cogitur f, & manumittere. intereſt enim nonnunquam, à ſene g potius manumitti, quàm à iuuene.

De ſeruis propriis vel alienis.

16. *Licinius Rufinus* lib. 5. Regularum.

a Vacantia bona non eſſe hæreditatem hinc colligit Bart. vnde curſus narant ſiſcum ad legata præſtanda teneri.
b §. 10. *inf. eo.* §. 1. *de ſin. Inſt. de eo cui lib. cauſ.*
c ſi quæ ducis. *Hal.* alij legunt ſi caducis legionibus. Cuiacius ad 28. *Vlp.* §. 7. legit caducariis legibus, l. tollis, v. *eandem in l. 3. C. de bonis vacantibus.* alij legunt, ſi ad ducis legiones, vel ad duces: vel ſi ducis legioni: vel, ſi militis legioni.
d l. 5. C. eod. v. l. 4. C. de teſt. milit.
e Cauſa probata manumittit minor, ſi cauſam probauerit apud conſilium. In conſilium adhibentur Romæ quinque ſenatores, & quinque equites Romani; in prouincia viginti recuperatores, ciues Roman. Vlp. 1. §. 30. *Theophil.* §. 4. *Inſtit. quibus ex cauſ. manumitt.*
f Sed non licet per legem Æliam Sentiam, Vlp. 1. §. 12.
g v. l. 23. J. *qui & à quibus.*
h §. 17. J. eo.
† Præfectorum ærario munus fuit bona, quæ fiſco deferuntur, ſpernere vel agnoſcere, l. 13. *inf. de iure fiſci. Vlp.* 1.
i adde l. 3. §. 1. J. *de iure fiſci.*
k id eſt, hæredi prætorio, quaſi hæredi.
l Bonorum poſſeſſoris & eius cui bona ſunt addicta ſimilitudo.
m non hæredi.
n adde l. 42. in ſi. ſup. ad Trebel. l. 6. *inf. de relig.*
o l. 5. ſup. eod.
p Rei vocabulo hæreditatem intelligi, dixi ad l. 15. §. de legat. præſtand.
q id eſt, alienus l. 47. §. 1. J. eod.
r & ita erit orcinus, l. 30. §. 10. J. eod.
ſ quam decem, vt ſit ſenſus: Si tamé poteſt ſeruus emi quantum legatum eſt, etiam ſi legata modum legis excedant fauore libertatis, perinde eſt ac ſi id teſtator prohibuiſſet, ne ex legato detraheretur Falcidia. v. Cuiac. ad l. 8. eod. ... 35. J. de minor.
t an his verbis adſirmamus. Duarenus negat. u quando ſeruum manumittit extraneum. y v. l. 14. §. 13. J. eod. z & ſic Falcidia libertatem minuit l. 8. §. 9. ſup. de inoff. v. l. 33. J. ad leg. Falcid.
a Falcidiam facit apertè vetat detrahi, qui integrum legatum præſtari iubet, v. Cuiac. ad Nouell. 1. & l. 38. §. vlt. §. ad l. Falcid. Quia hoc amplius, hoc legatum colligunt, Falcidiam ex pia legato non detrahi, de quo vide quæ ſcripſi ad l. 1. §. 5. §. ad l. Falcid. & Nou. 131. c. 12. adde Tiraquel. 26. priuilegio piæ cauſæ.
b l. 18. J. eo. c dignum ſeil. & ſeum. e l. 33. ſup. de minorib.

a v. l. 40. ſup. de hæred. inſt.
b quia vtique neceſſitatem alienandi imponit.
c l. 21. circa ſi. J. eod.
d l. vt non cohæret, hoc enim in verba, particulam, vacat, vt in Virgilij loco, à Phœbi ... faciat, v. Cuiac. 15. obſ. 7.
e l. 24. §. 1. J. eod.
f Voluntatis igitur his quæſtio eſt, an his verbis voluerit ſeruo ad libertatem peruenire.
g adde l. 12. in pr. J. eod.
h Rubriano, quo eſt diuerſum habes, v. l. 28. in pr. J. eod.
i in factum l. 28. in pr. J. de liber. cauſa.
k venditorem.
l l. ſtulo nat. v. l. 7. §. 2. inf. de in iurijs.
m v. l. 20. ſup. de manumiſſ. vind. Paul. 4. ſent. 13. §. vltimo.
n Tragœdos ſeruos interdum legabant veteres.
o l. 2. l. in pr. l. 24. §. 7. J. eod.
p Alienari non prohibita, non poteſt publicari, adde l. ſi in libertinum ... liber. Lucius 42. J. de iure fiſc. de quo vide Marcum Antonium Peregrinum lib. 5. de iure fiſci, l. 2. c. 100. 101. 102.
q vt ne ſeruus fiſco contra voluntatem defuncti. Græci.
r l. 23. §. 1. J. eod.
ſ §. 2. ſup. de liberalibus ... Vlpian. 25. §. 18. ... Caius 7. §. 2.
t Decedente eo à quo fideicommiſſa libertas eſt relicta, hæredes eius eam præſtare ſunt cogendi, Paul. 4. ſent. 13. §. 2.
u cui deberet libertas.
x Mora ſeruitutis v. l. 3. C. de partibus.
y Nomen contrahendi ... ſtrationis ple... cauſa ... ſubijci ... poſit hinc colligit Natal.
z Volo: hoc, inquam, verbum Paulus libertatem voluntatis arguit, vt quaſi verbum, eo liberum, ſed hæredis arbitrio. Quid verbum placuerit dicetur.

a l. 8. C. eod. b Vox placeri, viri boni arbitrium notat, libertatem conferri non poſſe in meram voluntatem hæredis, l. fideicommiſſaria 13. J. eod. ſed in arbitrium boni viri, v. Menoch. lib. de arbitrarijs.
c v. l. 26. § 6. J. eod.
d Cur ita? Qui inſtituitur hæres & ſit fideicommiſſarius, fideicommiſſarius eſſe non poteſt, niſi ſit hæres. Bart.
e l. 24. §. 21. J. eod.
f & ita eligit, v. l. 20. J. eod.
g Sanem quàm iuuenem patronum habere intereſt.

Liberta

Libertates etiam per a fideicommiſſum dari poſſunt, & quidem largiùs quàm directò. nam non tantùm proprijs, b ſed & c alienis ſeruis per fideicommiſſum libertas dari poteſt. ita tamen vt vulgatibus d verbis, & quibus euidenter voluntas teſtatoris exprimi poſſit.

De verbis, cùm tibi viſum fuerit.

17. Ex libro 21. Digeſtorum Scæuolæ Claudius.

Cum tibi d viſum fuerit manumittere, vtiliter datur fideicommiſſa libertas.

De conditione, ſi bene ſe rationibus geſſerit.

18. Scæuola ❘ lib. 23. Digeſtorum.

Teſtamento ita cauit *Pamphilus, ſi bene ſe geſſerit rationibus meis, liber eſto*. quæſitum eſt, cùm manente eodem teſtamento poſt aliquot e annos deceſſerit, nec [vllæ f] querelæ locus de Pamphilo circa rationes patroni ſit, an ex teſtamento libertatem ſit conſecutus. reſpondit, nihil proponi, cur non ſit conſecutus.

De hærede abſente. 1. De fideicommiſſ. vxoris legatariæ.

19. Idem ❘ lib. 24. Digeſtorum ❘

Hærede inſtituto marito g per fideicommiſſum libertatem ſeruis dedit, in quibus & Sticho actori mariti. quæſitum eſt, cùm abſente domino illi præſidem prouinciæ adierint, vt libertas ſibi præſtaretur, quaſi ex h iuſta cauſa hæres abeſſet, & præſes prouinciæ pronunciauerit libertatem i deberi, an agi cum Sticho poſſit, vt rationem actus à ſe adminiſtrati reddere compellatur? Reſpondit, non poſſe.

1 ¶ Vxori dotem, & alias res plures legauit, & eius fidei commiſit, *vt Aquilinum ſeruum proprium mulieris apud conſilium manumitteret*. id negat ſe facere debere, quòd ipſius proprius eſſet. quæro, an libertas ei debeatur? Reſpondit, vxorem, ſi ex teſtamento non ſolùm dotem, ſed etiam cætera legata præſtari ſibi ❘ vellet, compellendam k ex cauſa fideicommiſſi Aquilinum manumittere, eúmque, cùm liber erit, petiturum ea, quæ ſibi legata ſunt.

Ad SC. Trebellianum.

20. Pomponius ❘ lib. 7. Epiſtolarum ❘

Apud Iulianum ita ſcriptum eſt: Si heres rogatus ſeruum manumittere, ex Trebelliano ſenatuſconſulto hereditatem reſtituerit, cogi debebit manumittere, & ſi latitabit, vel ſi l iuſta ex cauſa aberit: prætor, cauſa cognita, ſecundùm ſenatuſconſulta ad eas cauſas pertinentia pronunciare debebit. ſi verò ſeruum ſuſceperit m, is cui hæreditas reſtituta fuerit, ipſum n competit o manumittere. & eadem in perſonam eius obſeruari conueniet, quæ circa emptores cuſtodiri ſolent. An hæc vera putes? nam ego diſcendi cupiditate, quam ſolam viuendi rationem optimam in octauum p & ſeptuageſimum annum ætatis duxi, memor ſum eius ſententiæ, qui dixiſſe fertur: Καὶ τὸ ἕτερον q πόδα ἐν τῷ σορῷ ἔχων προσμαθεῖν τι βουλοίμην. id eſt, *Et ſi r alterum pedem in tumulo haberem, non pigeret aliquid addiſcere*? Belliſſimè Ariſto & Octauenus ſ putabant, hunc ſeruum, de quo quæreretur, fideicommiſſæ hæreditatis non eſſe: quia teſtator rogando heredem, vt eum manumitteret, non videtur de eo reſtituendo ſenſiſſe. ſi tamen per errorem ab hærede datus fuerit, ea dicenda ſunt, quæ Iulianus ſcribit.

Si teſtator rogauit, vt ſeruus ſtatuliberum alienet ſuperiùs.

21. Papinianus ❘ lib. 19. Quæſtionum ❘

Roge t, vt Stichum alterius u ſtatuliberum capere ſi intelligi y datam fideicommiſſam libertatem, placuit principi. * quid enim tam contrarium x eſt ſeruituti a, quàm libertas? nec tamen quaſi poſt mortem heredis data videbitur. quod eo pertinet, vt ſi viuus eum alienauerit, confeſtim libertas petatur: nec b prodit ad impediendam libertatis petitionem, ſi retinuerit eum, cuius ſemel conditio extitit.

¶ Idem probandum eſt, & ſi c non voluntaria alienatio ab herede facta eſt. nec refragabitur, quòd non per ipſum alienatio facta eſt. fuit enim quaſi ſtatuliber, & quacumque ratione conditio impleta eſt.

De legatario rogato manumittere. 1. De duobus ex tribus ſeruis manumittendis. 2. De herede abſente vel non exiſtente.

22. Idem ❘ lib. 22. Quæſtionum ❘

Si legatario fundi decem pretij d nomine relicta ſint in hoc, (vt ſeruum ſuum manumittat: quam- uis fundi legatum agnouerit, ſi tamen pecuniæ propter interuentum Falcidiæ non agnouerit, cogendus eſt & pecuniam accipere, habita legis Falcidiæ ratione, & ſeruo fideicommiſſariam libertatem præſtare, cùm ſemel fundi legatum agnouit.

1 ¶ A duobus heredibus, qui tres a ſeruos habebat, petiit, *vt duos ex his quos voluiſſent, manumitterent*. altero hæredum latitante b, alter declarat, quos velit manumittere. poteſt dici, fieri liberos, vt perinde libertas competat, ac ſi præſens c ſolus manumittere potuiſſet.

¶ Quòd ſi ex ſeruis vnus deceſſerit, ſiue iuſta ex cauſa abiit heres, ſiue fieri non poſſit, à quo pretium eſt, decernente prætore, duos qui ſuperſunt, fieri liberos conuenit.

2 ¶ Cùm is, qui fideicommiſſam libertatem præſtare debet d, iuſta ex cauſa abeſt, aut latitat: aut quidam præſentes ſunt, alij ex iuſta cauſa abſunt, nonnulli fruſtrandi gratia, fideicommiſſi copiam ſui non faciunt: aut ei, qui libertatem debuit, heres non extitit: aut e ſuus heres hæreditate ſe abſtinuit, prætor pronunciare debet, *ex teſtamento Lucij Titij fideicommiſſam libertatem f competere*. idque ſenatuſconſulto demonſtratum eſt, quo ſenatuſconſulto comprehenſum eſt, ne dubium & obſcurum eſſet, cuius libertus fieret, prætorem pronunciare debere, qui ex iuſta cauſa, & qui detrectandæ libertatis gratia abſit.

De compilata hæreditate. De rationibus geſtis. 1. De herede heredis, & ad SC. Trebell. 2. De caſtrenſi peculio. 3. De die. 4. De die & conditione.

23. Idem ❘ lib. 9. Reſponſorum ❘

Fideicommiſſaria libertas prætextu g compilatæ h hæreditatis, aut i rationis geſtæ k non l differtur.

1 ¶ Fideicommiſſariam libertatem ab hærede non præſtitam cogendus m eſt heredis heres, qui reſtituit ex Trebelliano ſenatuſconſulto hæreditatem, præſtare, ſi eius perſonam n eligat, qui manumittendus eſt.

2 ¶ Seruum peculij caſtrenſis, quem pater fidei commiſſi verbis à o legitimo * filio ^ hæredibus liberari voluit, filium militem, vel qui militauit, ſi patris heres extitit, manumittere cogendum p reſpondi: quoniam proprium manumiſſe defunctus poſt donationem in filium collatam exiſtimauit. portionem enim à fratre domino q fratrem eundémque cohæredem citra damnum r voluntatis redimere non cogendum. nec ob eundem errorem ſ cætera, quæ t pater in militiam profecturo filio donauit, fratri, qui manſit in u poteſtate, conferenda: cùm x peculium caſtrenſe filius etiam inter legitimos hæredes præcipuum retineat.

3 ¶ Etiam fideicommiſſaria libertas à filio y poſt certam ætatem eius data, ſi ad eam puer non peruenit z, ab herede filij præſtituta die reddatur. quam ſententiam iure a ſingulari b receptam, ad cætera c fideicommiſſa relicta porrigi non placuit.

4 ¶ Seruum à filio poſt quinque annos, *ſi eo temporis mercedem diurnam c filio præſtitiſſet*, manumitti voluit. biennio proximo vagatus d, non præſtiterat. conditione defectus videbatur. ſi tamen heres filius aut tutores eius miniſterium ſerui per biennium elegiſſe e, eam f rem ex præterito, quod per heredem ſteciſſet, impedimento reſiduæ conditioni non eſſe conſtitit.

Qui poſſunt fideicommiſſariam libertatem adſcribere. 1. De ſeruo principis vel municipij, vel cuiuſuis alterius. 2. De ſeruis hoſtium. 3. De homine libero. 4. De ſeruo poſthumi. 5. De ſeruo dementis in vtroque. 6. Vel accepto et dato ex dementia in manuſcript. 7. De peculio ne poſſet ſeruiat. 8. De prohibito alienari. 9. De tutore. 10. De ſeruo pignorato. De fauore libertatis. 11. De agnatione poſthumi. 12. De legatario rogato manumittere. 13. Si quid debitum ex altero ad hæredem peruenit, vel non. 14. De legatario rogato manumittere. 15. De aſtimatione & vſucapione.

24. Vlpianus ❘ lib. 5. Fideicommiſſorum ❘

Ex ſeruo vide quæ notaui ad l. 5. Inſt. de iure immunitatis.

a v. l. 43. ſup. de manumiſſ. teſt. §. 2. Inſtit. et ſingul. reb. fideicommiſſ. relictis.

b l. 14. in fin. §. de leg. 2. §. Inſt. de reb. per fideicomm.

c vulgaria verba

d quæ vulgo accipiuntur pro precatiis, quæ ſunt peto, rogo, volo. l. 41. inf. eod. mando, fideicommitto, §. vlt. Inſt. de ſingul. reb. l. 2. Cod. comm. de legat. deprecor, cupio, iniungo, l. ſideiro. l. 115. l. 118. ſup. de leg. 1. tutore. l. 28. § pen. ſup. de libera. leg. relinquo. l. 78. § 2. ſup. ad Treb. Committendum eſt percarium. l. 12. C. eod. l. 11. §. 2. ſuprà de leg. 3. niſi teſtator prohibetur eo verbo fideicommittere voluiſſe nomen ex nouis conſtitutionibus omne verbum ad fideicommittendum vtile eſt. v. Cuiac. ad 4. Paul. t. §. 6.

d' v. l. 46. §. 4. 3. eodem.

e poſt multos annos. Græc.

f i. ſi ſit ſatisfactum voluntati defuncti. v. l. 13. §. 1. in fin. l. de ſtatulib.

g ab vxore.

h l. 12. §. 1. ſuprà eodem.

i v. 21. §. fin. l. eo.

k quis aliquid accepit à teſtatore. l. 23. §. 2. l. eod. l. 13. §. 2. l. de ſtatulib. ſeruus ſi nihil recepit. v. l. 5. §. 4. ſuprà de his quæ vt indign.

l l. 19. l. 22. §. 1. ſup. eodem.

m vſuceperit. Græci apud Cuiac. 13. obſ. 16.

n l. 15. in fin. §. eo. l. 23. l. 24. §. 22. l. 29. in prin. l. 31. in prin. §. eod. l. 9. §. 2. §. de ſtatulib.

o conuenit. Hal.

p Pomponius ad octauum & ſeptuageſimum ætatis annum peruenit.

q adde l. 65. §. 3. ſup. de leg. 1.

r Sic Solon apud Cic. lib. de ſenectute, gloriatur ſe quotidie addiſcentem ſenem fieri: & ipſe Cicero 9. epiſt. famil. vlt. adde Suidam in Marcus. Haud poſſem, inquit, viuere, niſi in literis viuerem. & tamen turpis & ridicula res eſt elementarius ſenex. Senec. 5. Epiſt. 36. vt & nihil turpius quam ſenex viuere incipiens. Idem 2. Epiſt. 13. in fin. quemadmodum & nihil turpius, quam grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum quo ſe probet diu vixiſſe, præter ætatem. Idem 1. de tranquillitate 3. ſ Sabinus. Græc.

t vide Cuiac. ad hanc l. 15. obſ. 5. u vide l. 11. ſup. eod.

x l. 41. §. 1. infrà eodem.

y his verbis, ſuperioribus ſcilicet. vt ſit ſenſus, his verbis data videtur libertas fideicommiſſaria ſub conditione, ſi ratiocinio alienetur. Nam qui alienam ſeruitutem ſeruus experiri non vult, ſtatuliber ſit, vide Cuiac. ibid.

a Contraria eſt ſeruituti libertas.

b §. 1. in fine Inſt. de libertinis. b l. 70. ſup. eod.

c l. 9. in fin. ſup. eod. l. 69. §. 1. ſup. de leg. 2. v. Cuiac. 16.

d & ſic eum vocat. v. l. 5. §. 3. ſup. de leg. 1.

a Legis Cincialæ modus hic ſentitur à teſtatore.

b Electione duobus data, ſi vnus eorum latitet, quod eligere noluit, qui non latitabit, is ſolus eligere poterit, facit l. 2. §. ſi plures. ſup. de exercitoria. l. 19. verſ. item ſi poſt. ext. de ſtatl.

c i. ac ſi vnus potuiſſet duos ſeruos manumittere.

d l. 19. in princ. ſup. eodem.

e aut ſi ſuus.

f v. l. 15. C. de fideicom. liber.

g l. 5. C. de crimine expilatæ hæreditatis. v. l. 59. §. 1. ſup. de manumiſſ. teſt. προφάσει τῆς κλοπῆς τοῦ κληρονομικοῦ. Bas. 48. Eclog. 4. c. 23.

h l. pen. C. de crimine expilatæ h. l. C. de teſtam. manumiſſ.

i v. l. 12. §. 1. l. eod.

k à ſeruo cui relicta eſt libertas.

l 57. inf. eod.

m v. l. 10. l. eod.

n v. l. 37. de pra. l. eodem.

o Pluribus, vniuerſitati vel capitulo ſi aliquid mandatur, & id per vnum expediri poteſt, id illi tantum videtur eſſe mandatum, tenetur ille implere. adde cap. cum ſeſt. 7. extr. de reſcriptis. vide tamen l. ſi ſtichus 86. §. pen. ſup. de leg. 1.

p v. l. 19. §. 2. ſup. eodem.

q Hæc vox deeſt, vt, ait gloſſema.

r Damnum conditionis ita dicitur in l. ſuprema 50. l. ad Trebell.

ſ Error hic iuris nocet: eſt enim aduerſus iuri publico: at error facti non nocet. l. 3. in fin. ſup. de ſuis & legitim.

t Caſtrenſia ea ſunt, quæ pater in militiam profecturo filio donat.

u Cuiac. legit, in poteſtate, vt in l. hoc nobis 7. Inſt. de vulgari. Ita enim loquuntur alij auctores eſſe in pupillibus, in ſenioribus, in nouiſſimis. alibi cum hic dicatur fratrem paganum manſiſſe in poteſtate, innuitur, alterum filium militem ſolutum fuiſſe poteſtate: quod eſt falſum. Primùm enim ſi ita foret, patris heres non eſſet, vt alter frater, cum tamen hic ambo heredes proponantur. Deinde militia patriam poteſtatem non ſoluit. l. filiusfam. 35. ſup. de vſuc.

x Caſtrenſe peculium præcipuum filius retinet inter legitimos heredes.

y l. 41. §. 9. inf. eod. l. 16. ſup. de manum. teſtam. 19. inf. de ſtatulib. l. 10. C. de fideicommiſſ. libert. z Iuri ſingulari opponitur ius commune. l. 78. ſup. de cond. & demonſtr. quæ huic legi iungenda. Eſt vero hoc ius ſingulare, benignum ius, vt l. 15. ſup. de reb. cred. aliud enim iure communi. Nam quoties deficit conditio legati, non debetur, argum. l. 55. l. 56. ſup. de cond. & demonſtr.

a Singulare ius eſt quod contra regulas iuris eſt receptum. l. 16. ſup. de legib.

b excipiunt nonnulli piam cauſam. vide Tiraquell. 23. priuil. piæ cauſæ.

c vnde? ex ſua induſtria, locatione operarum, ſeu quæſtu diurno.

d pati per orbem terrarum. e elegiſſent.

f id eſt, quod biennio proximo ſeruus filio miniſterium præbuerit, non diurnam mercedem. miniſterium præoptaret filio vel tutor quam mercedem, ex præterito tempore, hoc eſt triennio, quo ſeruus conditioni paruit non eſt impedimento reſiduæ conditioni, id eſt, ea ex non efficit, ... ſeruum conditioni paruiſſe biennio reſiduo, quia & per ſeruum ſtetit, quo minus & ex biennio pareret conditioni.

Universidad Rey Juan Carlos

GEneraliter * dicemus, eos poſſe fideicommiſſariam libertatem adſcribere a, qui fideicommiſſum pecuniarium b poſſunt c relinquere.

1 ¶ Et principis ſeruo, vel municipij, & d cuius alterius, fideicommiſſa libertas adſcripta valet.

2 ¶ Hoſtium ſeruo etſi fideicommiſſaria libertas fuerit adſcripta, poteſt tractari an non ſit inefficax. Et fortaſſis qui dixerit indignum eſſe, ciuem f Romanum fieri hoſtium ſeruum: ſed ſi in caſum relinquatur, in quem noſter eſſe incipit: quid prohibet dicere, libertatem valere?

3 ¶ Si homini libero fuerit libertas per fideicommiſſum adſcripta, & is in ſeruitutem redactus proponatur, petere poteſt libertatem: ſi modo mortis g tempore, vel conditionis exiſtentis inueniatur ſeruus.

4 ¶ Seruo eius, qui nondum in rebus humanis eſt h, libertas recte per fideicommiſſum relinquetur.

5 ¶ Si ſeruus in metallum fuerit damnatus, libertatem ſperare non poterit. Quid ergo, ſi fideicommiſſaria libertas i & relicta ſit, & pœna metalli, indulgentia principis ſit liberatus? Et eſt reſcriptum ab Imperatore noſtro, hunc in dominium prioris domini non reſtitui. cuius tamen ſit, non adijcitur. certè cùm fiſci ſ efficiatur, ſperare poteſt fideicommiſſariam libertatem.

6 ¶ Ex damnata in k metallum concepto & nato fideicommiſſaria libertas dari poterit. quid mirum, cùm etiam venundari eum poſſe quaſi ſeruum, Diuus Pius reſcripſit.

7 ¶ Si petitum à teſtatore fuerit, ne l *poſtea ſeruitute ſeruiat*, placuit, fideicommiſſariam libertatem datam videri. nam qui hoc petit, *ne poſtea ſeruiat*, videtur petere, vt libertas ei præſtetur.

8 ¶ Sed & ſi ita ſcripſit, *Ne eum m aliena, ne eum venias*: idem erit dicendum, ſi modo n hoc animo fuerit adſcriptum, quòd voluerit eum teſtator ad libertatem perduci, cæterùm ſi alia mente id ſcripſit (vt puta quia conſilium dabat hæredi retinere talem o ſeruum, vel quia coërcere voluit ſeruum, & cruciatu ne meliorem dominum experiatur, vel aliqua p mente q non tribuendæ libertatis animo) dicendum eſt, ceſſare libertatis præſtationem, & ita Celſus libro viceſimo tertio digeſtorum ſcribit. Non tantum enim verba fideicommiſſi, ſed & mens teſtatoris tribuere ſolet libertatem fideicommiſſariam. Sed cum ex præſumptione libertas præſtita eſſe videtur, hæredis eſt, contrariam voluntatem teſtatoris probare.

9 ¶ Si quis tutorem ideo ſcripſerit, quia r liberum putauit, certiſſimum eſt, neque libertatem peti poſſe, neque tutelam libertatis præſtationi patrocinari. & ita s & t Marcellus lib. xv. Digeſtorum, & Imperator noſter cum patre reſcripſit.

10 ¶ Si quis ſeruo ſ pignorato directam libertatem dederit, licèt videtur iure ſubtili inutiliter reliquiſſe: attamen, quaſi t & fideicommiſſaria libertate relicta, ſeruus petere poteſt, vt ex fideicommiſſo liber fiat. fauor enim libertatis ſuadet, vt u interpretemur, & ad libertatis petitionem procedere teſtamenti verba, quaſi ex fideicommiſſo fuerat ſeruus liber eſſe iuſſus. nec x enim ignotum eſt, *quòd multa contra iuris rigorem pro libertate ſint conſtituta*.

11 ¶ Ex teſtamento y, quod adgnatione poſthumi ruptum eſſe conſtitit, neque † directas libertates competere, neque fideicommiſſarias deberi, ſi z quis non a à legitimis quoque hæredibus paterfamilias reliquerit, ſatis conſtat.

12 ¶ Si quis alienum vel ſuum ſeruum rogatus ſit manumittere, & minus ſit in eo, quod accepit iudicio teſtatoris, plus ſit in pretio ſerui, an cogatur vel alienum redimere, vel ſuum manumittere, videndum eſt. & Marcellus ſcripſit, cùm ceperit a legatum, cogendum omnimodò ſuum manumittere. & ſanè hoc iure vtimur, vt * multùm b intereſt, ſuum quiſque rogatus ſit manumittere, an alienum. ſi ſuum, cogetur manumittere, etiam ſi modicum accepit: quòd ſi alienum, non alſtàerit cogendus quàm ſi tanti poſſit redimere, quantum ex iudicio teſtatoris conſequutus ſit.

13 ¶ Proinde conſequenter Marcellus ait, eum quoque, qui hæres inſtitutus eſt, ſi c quidem aliquid ad eum deducto ære alieno peruenit, cogendum eſſe ſuum manumittere, ſi verò nihil peruenit, non eſſe cogendum.

14 ¶ Planè ſi fortè minus relictum eſt alicui, verùm creuit legatum ex aliqua cauſa, æquiſſimum erit, tanti eum cogi redimere, quantum ad eum peruenit, nec cauſari debere, quòd minus illi relictum ſit, cum creuerit ei legatum per teſtamenti occaſionem, nam etſi ex d mora fructus, vſuræve fideicommiſſo acceſſiſſent, dicendum eſt, libertatem præſtandam.

15 ¶ Proinde etſi ſerui pretium decreuit, dicendum eſt, redimere cogendum.

16 ¶ Quòd ſi legatum ſit imminutum, videndum, an cogatur ſeruum manumittere, qui ſpectaſſe e legatum vberius conſecuturum: & putem, ſi legatum refundere ſit paratus, non eſſe cogendum: ſi verò, qua alia contemplatione agnouit legatum, quod ex inopinato deminutum eſt, parato igitur ei à legato recedere, concedendum erit, niſi fortè reſiduum legatum ad pretium ſufficit a.

17 ¶ Quid ergo, ſi plures ſeruos rogatus ſit manumittere, & ad quorundam pretium ſufficiat id quod relictum eſt, ad omnium non ſufficiat, an cogendus ſit quoſdam manumittere? & putem, debere eum cogi, vel eos, quorum pretium patitur manumittere. Quis ergo ſtatuet, qui potius manumittitur? vtrùmne b ipſe legatarius eligat, quos manumittat, an hereditaris ſequendus c ſit? Et fortaſſis quis rectè dixerit ordinem c ſcripturæ ſequendum d: quòd ſi ordo non pareat, aut libertati e eos oportebit, ne aliquam ambitionis, vel gratiæ f ſuſpicionem prætor ſubeat: aut meritis cuiuſque allegatis arbitrari eos oportet.

18 ¶ Simili modo dicendum eſt, cui ſi redimere cuius ſit, liberos quoque præſtare, nec pecunia, quæ legata eſt, ſufficiat ad redemptionem omnium, quibus libertas data eſt. nam & hic idem erit, quod ſuprà probauimus.

19 ¶ Si cui legatum ſit relictum, iſque rogatus ſit ſeruum proprium manumittere, & id, quod legatum eſt, præſtare: an fideicommiſſaria libertas præſtanda ſit? Quoſdam mouet, quia, ſi fuerit coactus ad libertatem præſtandam, ex neceſſitate ad fideicommiſſi quoque præſtationem erit cogendus z, cui putant non eſſe cogendum. Non enim mihi legatum fuiſſet relictum, & id rogatus eſſem Titio reſtituere conſeſſim, & præterea fideicommiſſam libertatem ſeruo meo præſtare, ſine dubio diceremus, non eſſe me cogendum ad libertatis præſtationem: quia nihil pretij nomine videor accepiſſe. Planè ſi fortè poſt tempus fuerit rogatus reſtituere ſibi legatum relictum, dici poteſt, propter medij temporis fructum cogendum eum manumittere.

20 ¶ Si *rogatus quis ſit fundum, cùm moriatur, alij* [illegible] *præſtare*, ſiſ tantum ex fructibus fundi perceperit, quantum eſt in fideicommiſſo, cogendum eum præſtare. ſic ſit vt & in pendenti fideicommiſſum pecuniarium, & fideicommiſſæ libertatis præſtatio.

21 ¶ * Quotiens autem fideicommiſſaria libertas relinquitur efficaciter, in ea b cauſa eſt, vt neque alienatione, neque vſucapione extingui poſſit, ad quemcunque etiam peruenerit is ſeruus, cui fideicommiſſa libertas relicta eſt, cogi ſi eum manumittere. & ita eſt ſæpiſſime conſtitutum. Cogetur igitur is, ad quem ſeruus peruenerit, fideicommiſſam libertatem præſtare c, ſi hoc maluit is, qui rogatus eſt. Iatius enim acceptum eſt, vt etſi ſub conditione fuit ei libertas relicta, & pendente conditione alienatus ſit: attamen cum ſ ſua cauſa alienetur. Quod ſi nolit ab eo manumitti, ſed potius ab eo velit ad libertatem perduci, qui erat rogatus eum manumittere, audiri eum oportere, Diuus Hadrianus & Diuus Pius reſcripſerunt. Quinimò & ſi iam manumiſſus eſt, velit tamen potius e eius libertus fieri, qui erat rogatus eum manumittere, audiendum eum, Diuus Pius reſcripſit. Sed etſi ex perſona manumiſſoris, vel ſi ex quacunque cauſa manumiſſus oſtendere poteſt ſe ſummiſſa manumiſſione, vel etiam læſum, ſuccurri ei ex his conſtitutionibus oportet, ne contra voluntatem defuncti durior eius conditio conſtituatur. Planè ſi ea ſit defuncti voluntas, vt vel à quocunque manumitti voluerit, dicendum eſt, conſtitutiones ſuprà ſcriptas ceſſare.

25. *Paulus* lib. 3. Fideicommiſſorum.

SI heres, qui vendidit ſeruum g, ſine ſucceſſore deceſſerit, emptor autem extat, & velit ſeruus, defuncti libertus eſſe, non emptoris, non eſſe eum audiendum, Valens ſcripſit, ne emptor & pretium g & libertum perdat.

De ſeruo mortalitatis neceſſitate, vel bonorum publicatione ad alium perducto. De rogato manumittere cùm moreretur. De manumiſſo ab alio, quam ab eo, qui rogatus eſt. De fauore & effectu fideicommiſſariæ libertatis. 5. De mora. 6. De legato habito pro non ſcripto. 7. Ad SC. Rubrianum, Dasumianum, & Iuncianum. 8. Si liberos dederit vel non. 9. De conditione. 10. De abſentia. 11. Vel præſentia rogati manumittere.

26. *Vlpianus* lib. 5. Fideicommiſſorum.

CVm verò is, qui rogatus [non] eſt *alienum ſeruum manumittere*, mortalitatis ſ neceſſitate, vel bonorum publicatione, ad alium ſeruum perduxit, magis opinor, conſtitutionibus r eſſe locum, ne deterior conditio fideicommiſſæ libertatis fiat. Nam & cùm quidam rogatus eſſet, cùm moreretur, ſeruum manumittere, idque deceſſiſſet libertate ſerui non data: perinde eum habendum, conſtitutum eſt, atque ſi ad libertatem ab eo perductus eſſet. poteſt enim eo teſtamento dare libertatem, vtique directam.

Baſil. & Græcis. Cùm aliquis moriens aut bonis eius publicatis ſeruum conducit ad alterius dominium. r de quibus (generaliter) 24. in ſu. ſ. eod. in principio.

¶ Sic

a & certè etiam fideicommiſſi poſſunt ad rem aliquam præſtandam, eiuſdem etiam libertas fideicommiſſi poteſt. Vlpian. 2. § 9.
b De differentia fideicommiſſariæ libertatis & fideicommiſſi pecuniarij, vide Cuiac. 15. obſeruat. 5. in fin.
c id eſt qui teſtari poſſunt, l. 2. ſup. de leg. 1.
d & cuiuſuis alterius.
e l. 30. in fin. ſup. de manumiſſ. teſt.
f Rogatus ancillam manumittere, vtique rogari ſemper intelligi de iuſta & legitima libertate, id eſt, ciuitate Romana: vide Cuiac. 12. obſeru. 20.
g v. l. vlt. § 8. C. de caducis.
h & ei qui eſt in ventre. l. 14. C. de fideic. lib.
i v. l. 8 in fin. C. de ſententiam paſſis.
k v. l. 4. C. de pœnis.
l v. l. 32. in pr. ſup. eod. adde l. 42. § 1. eod.
m l. 10. in princ. ſuprà eodem.
n l. 17. § 1. ſ. qui & à quibus manumiſſ. l. 20. C. de lib. cauſa.
o verpura vtilem.
p vel alia.
q conſideratione, Græci.
r l. 32. ſup. de teſt. tutela. § 1. Inſtit. qui teſtam. tutores dari poſſunt.
ſ ſus.
t v. l. 9. Cod. de fideicom. lib.
u vt ſic interpretemur verba directa quaſi ex fideicommiſſo ſit relicta libertas.
x § vlt. Inſt. de donat.
y vide l. 23. ſ. de manum. teſt. l. 45. ſ. eod.
† Ab inteſtato venientes non præſtant onera ſcriptis heredibus impoſita, vt hic vide tamen Authentic. ex cauſa C. de liberis præteritis.
z l. 3. 4. eod.
a id eſt, ignorauerit.
b Idem dicendum in minore. l. 20. in princ. ſ. de manumiſſ. vin.
c l. 6. circa fin. ſup. eod. [illegible] C. ad l. Falc.
d Fideicommiſſo ex mora fructus & vſuræ accedunt.
e ſperauit ſeſe [illegible]

a ſuffecit quod apud eum remanet.
b l. 10. [illegible]
[illegible]
d Iure ordo ſcripturæ [illegible]
e Sufficit [illegible]
f Cicero [illegible] ad Quintum fratrem [illegible]
g adde l. 16. § 13. ſ. ad Trebell.
h Cui fideicommiſſaria libertas relicta eſt, ſi ſtatu liberi locum obtinet. l. 13. ſ. eod. l. 51. § 3. [illegible] § 1. & 2. [illegible]
i l. 26. ſ. de teſtib. [illegible]
k v. l. 10. [illegible]
l Quæ alienantur, cum ſua cauſa tranſeunt. [illegible] liber ſit alienatus ab herede ſub [illegible] quo, libertatis conditione ſeruum [illegible]
m l. 45. [illegible]
n Durior libertis ſit conditio ſi [illegible] habet patronum.
p cui relicta erat libertas à defuncto.
q l. 44. [illegible]
r decet hæc [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Sic fit, vt quotiens quis libertatem accepit fideicommiſſariam, ſi ab alio, quàm qui erat rogatus, manumittatur, auxilium conſtitutionum habeat: perindéque habeatur, atque ſi ab eo manumiſſus fuiſſet. quoniam * fideicommiſſis libertatibus fauor exhibetur, nec intercidere ſolet deſtinata a fideicommiſſo libertas, qui enim ea donatus eſt, in poſſeſſionem libertatis interim h eſſe videtur c.

1 ¶ Apparet igitur, ſubuentum fideicommiſſis libertatibus, vt in d re mora facta eſſe his videatur, & ex e die quidem, quo libertas peti potuit, matri tradeventur manumittendi cauſa; ex die verò, quo petita eſt, ingenui naſcantur. Plerumque enim per ignorantiam vel per timiditatem eorum, quibus relinquitur libertas fideicommiſſa, vel per ignorantiam f iuris ſui, vel per auctoritatem & dignitatem eorum, à quibus relicta eſt, vel ſerius petitur, vel in totum non petitur fideicommiſſa libertas, quæ res obeſſe libertati non debet.

¶ Quod igitur defendimus, ita determinandum eſt, vt ingenui quidem exinde naſcantur, ex quo mora libertati facta eſt, manumitti autem partu dici debeat, ex quo peti libertas potuit, quamuis non ſit petita.

¶ Certè minoribus g 25. annis & in hoc tribuendum eſt auxilium, vt videatur in h re mora eſſe. nam qua ratione decretum, & à Diuo Seuero i conſtitutum eſt, in re moram eſſe circa pecuniaria fideicommiſſa, quæ minoribus relicta ſunt, multò magis debet etiam in libertatibus hoc idem admitti.

2 ¶ Cum quidam Cecilius ancillam, quam pignori obligauerat, dimiſſo creditore, per fideicommiſſum manumitti voluiſſet, & heredibus creditorem non liberantibus, infantes k, qui poſtea erant editi, veniſſent à creditore: Imperator noſter cum patre reſcripſit ſecundum ea quæ Diuo Pio placuerint, ne pueri ingenuitate deſtinata fraudarentur, pretio emptori l reſtituto perinde coingenuos fore, ac ſi mater eorum ſuo tempore manumiſſa fuiſſet.

3 ¶ Idem Imperator noſter cum patre reſcripſit, ſi poſt quinquennium mortis teſtatoris tabulæ teſtamenti apertæ eſſent, vel codicilli, & partus medio tempore editus ſit, ne fortuita m mora ſeruitutem partui irrogauerit, matri partum tradendum, vt ab ea ad libertatem perducatur.

4 ¶ Apparet igitur ex hoc reſcripto, item eo, quod à Diuo Pio reſcriptum diximus, noluiſſe eos moram libertati fortuitam nocere ei, cui fideicommiſſa libertas data eſt.

5 ¶ Non tamen n ſi à ſubſtituto impuberis fideicommiſſa libertas data ſit ancillæ, quæ viuo impubere partum ediderit, vel ſi poſt tempus, vel ſub conditione libertatem acceperit, & ante diem, vel conditionem partum ediderit, ad libertatem partus perducetur. quia horum alia conditio eſt: non enim moram fortuitam o, ſed ex voluntate teſtantis paſſi ſunt.

6 ¶ Si q pro non ſcripto habitus ſit ſeruus alicui legatus, cui ſeruo per fideicommiſſum libertas adſcripta eſt, quæſtionis r eſt, num fideicommiſſa libertas debeat intercidere; & an ſi ſeruus petat fideicommiſſam libertatem ab eo, penes quem remanſiſſet, pro non ſcripto habito legato, quod erat relictum ei, qui eum rogatus fuerat manumittere, vel ſi ipſe ſeruus, vt ſuprà dictum eſt, fuit legatus, an libertas non debeat intercidere? Et putem debere dici, fideicommiſſam libertatem ſaluam eſſe, licet ad eum nihil peruenerit qui cum rogatus erat manumittere. cogetur igitur libertatem præſtare is, ad quem peruenit legatum, quia libertas fideicommiſſa nullum impedimentum pati debet.

7 ¶ Subuentum libertatibus eſt ſenatuſconſulto, quod factum eſt temporibus Diui Traiani, Rubrio ſ Gallo & Cælio Hiſpone conſulibus t, in hæc verba. *Si hi, à quibus libertatem præſtari oportet, euocati à prætore, adeſſe x noluiſſent: ſi cauſâ y cognita prætor pronunciaſſet, libertatem his deberi: eodem iure ſtatum ſeruari, ac ſi directò manumiſſi eſſent.*

8 ¶ Hoc ſenatuſconſultum ad eos pertinet, quibus ex cauſa fideicommiſſi libertas debeatur. Proinde ſi libertas non deberetur, obreptum q. tamen prætori eſt de libertate pronunciari, nunquam ex hoc ſenatuſconſulto libertas non a competit. & ita Imperator noſter cum patre ſuo reſcripſit.

9 ¶ Euocari autem à prætore oportet eos, qui fideicommiſſam libertatem debent. cæterùm niſi fuerint euocati, ceſſat Rubrianum ſenatuſconſultum. Proinde denunciationibus b & edictis, litteriſque c euocandi ſunt.

10 ¶ Hoc ſenatuſconſultum ad omnes pertinet latitantes d, quos fideicommiſſam libertatem præſtare oportet. Proinde ſiue heres rogatus, ſiue quis alius, ſenatuſconſulto locus eſt. omnes enim omnino qui deberent fideicommiſſam libertatem præſtare, in ea cauſa ſunt, vt ad SC. pertineant.

11 ¶ Quare ſi heres quidem latitet, legatarius autem, vel fideicommiſſarius, qui rogatus ſit libertatem præſtare a præſens ſit, ſenatuſconſultum deficit, & nihilominus impeditur libertas. proponamus enim, legatarium nondum dominium ſerui nactum eſſe.

27. *Paulus* lib. 3. Fideicommiſſorum.

ITaque hoc caſu à principe adeundus eſt, vt & in hoc caſu libertati proſpiciatur.

De abſente & emptore, & præſente venditore. 1. De his qui non latitant, ſed venire contemnunt. 2. De pluribus heredibus. 3. Quorum ſit libertus. 4. S. C. Iuncianum. 5. Qui dicantur ex iuſta cauſa abeſſe.

28. *Vlpianus* lib. 5. Fideicommiſſorum.

SI eum ſeruum, cui erat fideicommiſſa libertas relicta, diſtraxerit is, qui erat rogatus, & emptor quidem latitet, is autem, qui rogatus erat, præſens ſit. an c Rubriano S.C. locus ſit? Et ait Marcellus Rubrianum locum habere: quia abeſt, quem manumittere oportet.

1 ¶ Hæc autem verba, *Adeſſe noluiſſent* d, non vtique exigunt, vt latitet is, qui libertatem præſtare debebit: nam etſi non latitet, contemnat autem venire, S.C. locum habebit.

2 ¶ Idem obſeruatur, etiam ſi plures heredes conſtituti, fideicommiſſam libertatem præſtare rogati, non iuſta ex cauſa abeſſe pronunciati fuerint.

3 ¶ Eorum, qui ex iuſta cauſa abeſſent, & eorum, qui e præſentes fideicommiſſæ libertati moram non facient, perinde libertus erit, atque ſi ſoli rogati ad iuſtam libertatem perduxiſſent.

4 ¶ Si quis ſeruum f non hereditarium rogatus manumittere, latitet, factum eſt S. C. Aemilio Iunco & Iulio Seuero conſulibus, in hæc verba: *Placere ſi quis ex his qui fideicommiſſam libertatem ex quacumque cauſa debent ſeruo, qui mortis tempore eius, qui rogauit, non fuerit, ei qui adeſſe vocaretur, prætor cognoſceret: & ſi in ea cauſa eſſe videret, vt ſi præſens eſſet manumittere cogi deberet, id ita eſſe pronunciet. Cumque ita pronunciaſſet, idem iuris erit quod eſſet ſi ita, vt ex fideicommiſſo manumitti debuiſſet, manumiſſus eſſet.*

5 ¶ Ex * iuſta cauſa abeſſe eos g demum dicendum eſt, qui non habent iniuſtam h cauſam abſentiæ, cum i ſufficiat, quod non in fraudem libertatis abſint, quo magis videantur ex iuſta cauſa abeſſe.

¶ Cæterum non eſt neceſſe, vt reipublicæ cauſa abſint. Proinde ſi alibi domicilium quis habeat, aliubi petatur fideicommiſſaria libertas, dicendum eſt, non eſſe neceſſe euocari k eum, qui fideicommiſſam libertatem debere dicitur: quia etiam abſente eo, ſi conſtiterit libertatem deberi, pronunciari poteſt, iuſta de cauſa eum abeſſe, nec libertum perdat. namque eos, qui apud ſedes ſuas & domicilium ſuum ſunt, nemo dubitabit, ex iuſta cauſa abeſſe.

De alienatione.

29. *Paulus* lib. 3. Fideicommiſſorum.

SI quis, poſteaquam in ea cauſa eſſe cœperit: vt ex fideicommiſſo manumitti deberet, alienatus ſit, is l quidem, cuius interim ſeruus erit m, manumittere cogetur: ſed hic non diſtinguitur, iuſta, an non iuſta cauſa abſit: omnimodò enim libertas n ei ſeruatur.

Si quaſi abſente eo, qui mortuus erat, decretum ſit interpoſitum. 1. De infante. 3. De pupillo. 4. De infante. 5. De furioſo. 8. De muto & ſurdo. 9. Si rogatus manumittere non habeat ſucceſſorem. 10. Vel habeat abſtinentem ſe. 12. Cuius ſit ille libertus. 13. Si alter ſine ſucceſſore deceſſerit, alter ex iuſta cauſa abſit. 14. Si dubitetur an ſucceſſor extet. 15. Si heres ei qui libertatem debet, aliquid ſine libertate reliquerat. 16. De ætate, conditione, mora debentium libertatem. 17. De irritis codicillis.

30. *Vlpianus* libro 5. Fideicommiſſorum.

CVm, quaſi abſente quodam, decretum fuiſſet interpoſitum, *ex iuſta cauſa abeſſe*, is o autem mortuus iam eſſet: Imperator noſter reſcripſit, in heredis perſonam transferendum p decretum, eóque loco ius eſſe, quaſi hunc ipſum ex eadem q cauſa abeſſe pronunciaſſet.

1 ¶ Si r infans ſit inter eos, qui manumittere debent: ſenatus cenſuit: cùm eius ætas impedierit, vt liberi, liberæque ſint hi, quibus libertates ex cauſa fideicommiſſi præſtari oportet.

2 ¶ Hoc idem erit dicendum, & ſi ſolus ſit heres inſtitutus, qui fari non poteſt.

3 ¶ Si verò pupillus tutorem habet, iſque nolit ad libertatem præſtandam auctor eſſe: adeò non debet impedimento eſſe neque pupillo, vt libertos non habeat: neque libertati, vt Diui fratres reſcripſerunt, ex cauſa fideicommiſſi libertatem præſtari debere ſeruo, perinde atque ſi ab ipſo pupillo ſ. tutore auctore, manumiſſus eſſet.

4 ¶ Quicunque igitur caſus inciderit, quo is, qui fari non poteſt, fideicommiſſæ libertati ſubiectus eſt, accommodabimus mentem ſenatuſconſulti, quæ etiam ad heredem infantem t, rogati trahenda eſt.

5 ¶ Adeundus eſt u autem etiam ex hac cauſa prætor, præſertim cùm reſcripto Diui Pij effectum eſt, vt ſi quidam ex rogatis præſentes ſint, alij latitent, alij ex cauſa abſint: intercedente infantis perſona, non omnium libertus efficiatur, ſed tantùm infantis, & x eorum, qui ex iuſta cauſa abſint, vel etiam præſentium.

y v. l. 28. §. 3. l. 20. ſ. eod. Cauſa cognita ſit ſcilicet quod ſit vna & altera parte præſente.
z Decreta non valent nec ſunt valida. l. 9. C. de prec. & aliis rebus ...
a ... Aliud eſt impetrare libertatem indebitam per obreptionem ...
b ſi domi ſunt, c. vlt. de eo qui mittitur in poſſ. c ſi in vrbe ſint.
d ſi abſentes ſint. Citantur ſuæ denunciationibus, edictis, literis.
e l. 17. in princ. C. eodem.

Universidad Rey Juan Carlos

6 ¶ Si plures hæredes ſunt inſtituti, & inter eos, qui fari non poteſt a: ſed non ipſe rogatus ſit ſeruum manumittere, non oportere intercidere libertatem ob hoc, quod cohæredibus ſuis vendere eum infans non poſſit. Et extat quidem ſenatuſconſultum Vitraſianum. Sed & Diuus Pius Caſſio Dextro reſcripſit, ita rem explicari, vt partes ſeruorum, quibus per fideicommiſſum libertas data eſt, iuſto precio æſtimentur: atque ita ſeruus ab his, qui rogati ſunt, manumittatur. Hi autem, qui eos manumiſerunt, pretij nomine perinde b fratribus & cohæredibus c ſuis obligati erunt, atque ſi ob eam rem ex iudicati cauſa cum his agi poſſit.

7 ¶ In d furioſi perſona Diuus Pius reſcripſit, fideicommiſſam libertatem non e impediri ſub conditione ſcripti hæredis, quem compotem mentis non eſſe adfirmatur. Igitur ſi conſtiterit, ei rectè datam per fideicommiſſum libertatem, decretum interponetur, quod id ipſum complectatur.

8 ¶ Ad exemplum infantis ergo & muto f & ſurdo ſubuenietur.

9 ¶ Sed & ſi quis ſine hærede, vel alio ſucceſſore deceſſerit, qui fideicommiſſam libertatem præſtare debebat, adito Prætore libertatem præſtandam eſſe, cenſuit ſenatus.

10 ¶ Sed & ſi ſuus hæres g ſe abſtinuerit, libertati fideicommiſſæ per ſenatuſconſultum ſubuentum eſt: tametſi non eſt ſine hærede, qui ſuum hæredem habet, licèt abſtinentem ſe.

11 ¶ Idem dicendum, & ſi minor vigintiquinque annis adierit hæreditatem eius, qui libertatem fideicommiſſam debebat: & in integrum ſit reſtitutus h abſtinendi cauſa.

12 ¶ Quærendum eſt autem, cuius libertus i ſit, ex conſtitutione enim ſeruo libertas perinde competit, atque ſi ex teſtamento libertatem conſecutus eſſet. Erit igitur libertus orcinus k non eius qui fideicommiſſam libertatem debebat.

13 ¶ Si alter ſine ſucceſſore deceſſerit, alter ex iuſta cauſa abſit: extat reſcriptum Diuorum Marci & Veri perinde dicentium eum ad libertatem peruenturum, ac ſi ab eo, qui ſine ſucceſſore deceſſit, & ab eo, qui ex iuſta cauſa abeſſet, ad libertatem, vt oportuit, perductus eſſet.

14 ¶ Eleganter quæri poteſt, cum l hæres ſine ſucceſſore decedit, vtrum expectari debet, donec certum ſit, hæredem vel bonorum poſſeſſorem non exſtiturum, an verò, etiam dum incertum eſt, forte deliberante hærede ſcripto, poſſit ad libertatem peruenire? & melius eſt expectari oportere, quo ad certum eſſe cœperit, ſucceſſorem non exſtiturum.

15 ¶ Imperator noſter Antoninus reſcripſit, eum cui fideicommiſſa libertas debetur m, ſine libertate aliquid ex teſtamento hæredis accipere poſſe.

16 ¶ Diuus etiam Marcus reſcripſit, fideicommiſſas libertates neque n ætate, neque o conditione, neque mora non præſtantium, tardiuſve reddentium corrumpi aut in deteriorem ſtatum perduci.

17 ¶ Quanquam ex ſcriptis p codicillis q libertates non debeantur: attamen ſi hæres hos codicillos ratos r habuit, & ex his quædam præſtitit, & ſeruos, præſtandæ fideicommiſſæ libertatis gratia, in libertate morari voluit, ad iuſtam s libertatem eos perueniſſe, reſcripto Imperatoris noſtri & Diui patris eius declaratur.

De ſeruo alieno. 1. Si poſtumus ei naſcatur, qui filium rogauit manumittere. 2. De eo qui alienare prohibitus eſt. 3. De patrono qui petit bonorum poſſeſſionem contra tabulas. 4. Si dominus noluit, vel ſi vult ſeruum vendere, vt manumittatur.

31. Paulus lib. 3. Fideicommiſſorum.

Alieno t ſeruo dari poteſt per fideicommiſſum libertas, ſi tamen eius ſit, cum quo teſtamenti factio eſt.

1 ¶ Cum inteſtato u moriturus x, fidei filij commiſiſſet, vt ſeruum manumitteret, & poſtumus ei natus fuiſſet, Diui fratres reſcripſerunt, quia diuidi y non poteſt, ab z vtroque præſtandam.

2 ¶ Qui fideicommiſſariam libertatem debet, etiam a eo tempore, quo alienare prohibitus erit manumittere poterit.

3 ¶ Si patronus contra tabulas bonorum poſſeſſionem acceperit, quia eum b præterierit libertus, non cogetur vendere ſeruum proprium, quem rogatus erat à liberto ſuo manumittere.

4 ¶ Si is c, cuius ſeruus eſt, nolit eum vendere, vt manumittatur c, nullæ d prætoris partes ſunt. Idem eſt, & ſi pluris e iuſto vendere velit. Sin autem certo quidem precio, quod non prima facie videtur eſſe iniquum, dominus ſeruum vendere paratus eſt; is verò, qui rogatus eſt manumittere, immodicum id eſſe inſiſtit, tunc prætoris partes erunt interponendæ, vt iuſto pretio volente domino dato, libertas ab emptore præſtetur. Quòd ſi & dominus vendere paratus ſit, & ſeruus velit manumitti, contendit eſt hæres redimere, & manumittere: niſi dominus velit ſeruum manumittere, vt actio ſibi pretij in hæredem detur. Idque faciendum eſt, etiam ſi hæres lateat. Et ita Imperator Antoninus reſcripſit.

a l.51.§.10. ſ. eod.
b Præſtitionis fata interdum ſecundum ſenatuſconſultum, etſi fata non ſit, lex aliquando fingit ſcientiam fatam eſſe vbi fata non eſt & executioni mandatur ac ſi fata eſſet. v. Barcolum in l. ſi quis pro emptore 15. ſ. de vſucapionibus vbi de fictionibus tractat.
c v. l.49. in fi. ſ. eod.
d l.26. in pr. ſ. eod.
e hoc ipſo ſolo quod infantis: Gotti.
f Mutus & ſurdus infanti comparantur.
g eius qui rogatus eſt manumittere.
h v. l.31. in princ. ſup. de minoribus.
i Orcinus libertus, Orci libertus l.5. in fin. ſup. eod. Charonitis, Plutonis, Charonianus Theophilo ea forma, qua etiam Senatores (quorum meminit Suetonius) & à Plutarcho in M. Antonio Charonitæ, v. Cuiac. ad §.p.3. §.8. adde & quæ notaui ad l.49. ſ. eod. & verò orcinum hic ſignat defuncti ſeu teſtatoris libertum eſſe, non eius qui fideicommiſſam libertatem debet.
k v. l.4. C. de leg.
l l.1.6 ſup. eod.
m l.2.§.6 ſup. eo.
n neque ſtatu, l.26. ſ. eod.
o l.21.§.6 ſ. eod.
p Codicilli vt & teſtamenta, ſcripti vitium pati poſſunt.
q Ex codicillis ſcriptis ne quidem libertas debetur niſi eos hæres ratos habuerit.
r Codicillos ſcriptos hæres ratos habere poteſt.
s ad ciuitatem Romanam, vide quæ notaui ad l.24.§.2. ſup. eod.
t V. ſ. 1.5.13.
u Ab inteſtato fideicommiſſa relinqui poſſunt.
x l.29. circa fin. ſup. de vna lib.
y Libertas diuidi & pro parte præſtari non poteſt, vt hic.
z & ſic libertus hoc caſu tenetur, vide l.11. de iure codicillorum.
a l.51.§.1. ſ. eod.
b v. l.20. ſup. de leg. 2.
c id eſt vt manumittatur.
d Inuitus nemo rem ſuam vendere cogitur, aut non iuſto pretio vendere cogi poteſt, etiam à iudice, adde l. Nemo. C. de iudic.
e idem eſt, ſi nolit vendere, l.14. in fi. ſup. de leg. 3.

1. De ſeruo ſuo. 2. De re aliena certa pecunia redimenda, & aliis præſtanda.

32. Marcianus lib. 5. Fideicommiſſorum.

Sed ſi alienare quidem ſit paratus, non autem tamen id velit facere a, quàm ſi ſibi b pretium ſatisfiat, non erit manumittere compellendus, ne & ſeruum manumittat, & interdum nihil, aut minus conſequatur, ſi forte is c qui rogatus eſt manumittere, ſoluendo non ſit.

1 ¶ Inuito d tamen ſeruo, neque alij, neque domino eam rem perſequi concedendum eſt: quia non tale ſit hoc fideicommiſſum, ex quo domino quid adquiratur: alioquin ipſi datum videretur. Quod poteſt contingere, ſi teſtator pluris e eum ſeruum quàm quanti eſt redimi ac manumitti voluit. Nam tunc & domino erit fideicommiſſi perſecutio, cuius intereſt, præter verum pretium id quod plus ei iuſſus eſt dare, conſequi: & ſerui, vt ad libertatem perueniat.

2 ¶ Quod eueniet, & ſi rem alienam certa f pecunia redimere, atque alij præſtare hæres vel legatarius intelligerentur. Namque tunc, & domino rei, & cui eadem præſtare deberet, perſecutionem g eſſe. Vtriuſque enim intereſſe, & domini, vt præter pretium accipiat h, quo pluris eam teſtator redimi iuſſit: & eius, cui relicta eſt, vti eam habeat.

De filio defuncti rogato ſeruum patris ſui manumittere. 1. An ſit locus SC. Rubriano, libertate data ſub conditione. 2. Si legatarius rogatus manumittere nolit accipere.

33. Paulus lib. 3. Fideicommiſſorum.

Si filius defuncti rogatus fuerit ſeruum ſui patris manumittere, licentium eſt, poſſe eum etiam contra tabulas i habere, & operas imponere. Hoc n. poniſſet etiam ſi directam libertatem accepiſſet, quaſi patroni filius.

1 ¶ Erit Rubriano k ſenatuſconſulto locus, etiam ſi ſub conditione libertas data ſit, ſi modo per ipſum ſeruum non fiet, quo minus conditioni pareat. Nec refert in dando, an in faciendo, an in aliquo caſu conditio conſiſtat. Imò etiam amittit libertum hæres, ſi conditioni impedimentum fecerit, etſi filius defuncti ſit, quamuis l alio iure habiturus ſit libertum. Non nullam m enim & hoc pœnam patitur. Nam & ſi in n ſeruitutem petierit, aut o capitis accuſauerit, perdit bonorum poſſeſſionem contra tabulas.

2 ¶ Si is, cui ſeruus legatus eſt, rogatus fuerit vt eum manumitteret, & nolit eum accipere, compellendus eſt, actiones ſuas ei præſtare, (cui) ſeruus velit, ne intercidat libertas.

Si alij manumittendus tradatur. 1. De minore viginti annis. 2. De ſeruo legato vt manumittatur, qui niſi manumittatur, liber eſſe iuſſus eſt.

34. Pomponius lib. 5. Fideicommiſſorum.

In cuius p fideicommiſſo libertas relicta eſt, non q eſt tradendus alij, vt ab eo manumittatur, & fiat alterius libertus, quam qui rogatus eſt manumittere.

1 ¶ Campanus ait, ſi minor annis viginti rogauerit hæredem, vt proprium ſeruum manumittat, præſtandam ei libertatem: quia hîc lex Ælia Sentia locum non habet.

2 ¶ Seruus legatus erat Calpurnio Flacco, iſque rogatus erat eum manumittere, & ſi non manumiſiſſet, idem ſeruus Titio legatus erat, & is quoque rogatus erat, vt eum manumitteret, ſi non manumiſiſſet, ſeque liber eſſe iuſſus erat. Salenus dicit, inutiliter legatum fore, & ex teſtamento eum continuò liberum futurum.

De manumittendi neceſſitate non remittenda.

35. Marcianus libro 15. Fideicommiſſorum.

Gaij Caſſij non eſt recepta ſententia exiſtimantis, s hæredi & legatario remittendam interdum proprij ſerui manumittendi neceſſitatem, ſi vel viſus tam neceſſarius eſſet, vt eo carere non expediret, velut diſpenſatoris, pædagogi vel liberorum, vel tantum delictum eſt ſeruo, vt ultio remittenda non eſſet: vtilem eſt enim ipſos in ſua poteſtate habuiſſe. nam ſi potuiſſent diſcedere à cauſa teſtamenti, quia non omiſit, debere voluntati defuncti obſequi.

De infante, furioſo, captiuo, eo quem religio aut alia iuſta cauſa moratur, pupillo. 1. De eo qui per ignorantiam defenditur. 2. De iuriſdictione non interpellanda.

36. Idem lib. 16. Fideicommiſſorum.

Neque u infantem x, neque furioſi, neque ab hoſtibus capti, neque, hi quos y religio, aut honeſtior cauſa z, vel calamitas aliqua, vel maiores res familiaris, aut capitis famæve periculum, aut ſimilis cauſa moratur, Rubriano ſenatuſconſ. continentur a. Ac ne pupilli b quidem, qui tutores non habent, aut eos habeant quos earum quæ cauſa detinet. Sed nec ſi hi data opera ſui poteſtatem non faciunt, puto pupillis libertos eripi c: quia & iniquum eſt, factio tutoris, qui fortiùm ſoluendo non ſit, pupillum damno adfici. & ſenatuſconſulto non continentur alias qui quidem qui ex cauſa fideicommiſſi debet præſtare libertatem. Quod ergo eſt;

a adde l.1. C. de his qui à non dom.
b v. obligari in hæreditate legatarius vel familia.
c de pretio.
d æquitati ſeruo Romanam ciuitatem relinquere licuit l. vlt. §. 2. verſ. liber eſſe C. de teſt. manumiſſ.
e idem & §. non pretio iuſto mae vel diminuto l. 66. ſup. de leg. 1.
f ſeruo maiore quàm valeat.
g fideicommiſſi ſeruo.
h è contrario certo pretio damnatus facere, neceſſe habet tanti vendere, quanti damnatus eſt, etiam minoris, quam res valeat l. 49. in fi. ſup. de leg. 1.
i libertis l.5. §. de bon. poſſ. contr. tab.
k de quo l.26. §. 7. ſup. eod.
l Difficilius id amittimus quod proprio labore habemus, quàm quod ex alieno: quod per nos habemus, quàm aliunde. adde l. quid Principis §4 l.5. de legib. ſ. ſup. de leg. 2.
m l. ſiquam.
n v. l.9. ſup. de bon. libert.
o v. l.10. ſup. de iure patronatus: l.14. ſup. de his qui.
p l.24.§.6. ſup. Vaſallo inuito fundum alienare non poſſe hinc colligit: contra: idem ... diro alienari non poſſe in domini dominum. vide quæ ad eam rem notaui l. ſeruitutem 21.
q l.37. inf. de fideicommiſſ.
r pædagogi, ſui & vt liberorum, v. l.13. §.16. inf. de iudiciis.
s in dominium ſi.
t v. l.5. §.4. in fi. ſ. de his qui ſunt ſui iuris.
u v. l.30. §.1 ſup. eo.
x v. l.30. §.6 ſup. eod.
y v. l.53 in prin. inf. de ... ſeruari: quæ ſeriptura l.1. ſup. de in ius voc.
z verſ. quia ... l.11. §.4 ſ. eod.
a nec igitur videntur ſui patroni.
b v. Paul. 4. ſent. 13. §. vlt.
c niſi ... contra pupillo non noceat.

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Daſumiano a ſenatuſconſultis ſubuenitur his, quo cautum eſt de his, qui e iuſta ex cauſa abeſſent, vt nec libertas impediatur, nec libertis eripiatur his, qui fraude careant.

1 ¶ Si per procuratorem quis defendatur ſemper iuſta ex cauſa abeſſe d dicitur, nec libertas e eripitur.

2 ¶ Nihil facit ad interpellandam iuriſdictionem eius f, qui de fideicommiſſa libertate cognoſcit priuilegium cuiuſque vel ciuitatis, vel corporis vel officij, in quo quiſque eſt, vel conditio perſonarum.

Si ſeruus rationes adminiſtraſſe dicatur.

37. *Vlpianus* lib. 6. Fideicommiſſorum.

SI purè data ſit fideicommiſſa libertas, & is ſeruus g rationes adminiſtraſſe dicatur: Diuus Marcus reſcripſit, moram h libertati non eſſe faciendam, ex continenti tamen i arbitrum dandum eſſe, qui computationem ineat. Verba reſcripti ita ſe habent. *Aequius videtur Trypho en cauſa fideicommiſſi praeſtari libertatem quae ſine conditione reddendarum rationum data eſſe* [illegible] *qui hominem fuerit, ubi praetoriae quaeſtionis, libertati moram fieri, quae tamen repraeſentata cum ſolem arbiter a praetore erit dandus apud quem rationes, quas adminiſtraſſe eum apparuit, ei fide reddat.* Tantum igitur rationes reddere cogetur.

¶ Sed an & reliqua reſtituere debeat, nihil dicitur? Nec puto k cogendum, nam l de eo, quod in ſeruitute geſſit, poſt libertatem conueniri m non poteſt. Corpora ſolanè rationum & ſi quas res vel pecunias ex his detinet, cogendus eſt per praetorem reſtituere, item de ſingulis inſtruere n.

De teſtamento imperfecto.

38. *Paulus* libro 3. Decretorum.

IN teſtamento, quod o perfectum non erat, alumnae p ſuae libertatem & fideicommiſſa dedit, cùm omnia vt ab inteſtato egiſſent, quaeſiit Imperator, an ei ex cauſa fideicommiſſi manumiſſa fuiſſet? Et interlocutus eſt, etiam ſi q nihil ab inteſtato pater petiiſſet, pios tamen filios debuiſſe manumittere eam, quam pater dilexiſſet. pronunciauit igitur, rectè eam manumiſſam, & ideo r fideicommiſſa s etiam ei praeſtanda t.

Si ſeruo alieno quaſi proprio libertas relicta ſit. Si teſtator dixit heredem gratiam relaturum.

39. *Idem* libro 13. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, etſi a alienus inueniatur ſeruus, quem vt ſuum teſtator ab vno ex heredibus voluerit manumitti, tamen cogendum eum, qui rogatus eſt, redimere eum, & manumittere, quoniam non putauit ſimilem eſſe cauſam libertatis y, & fideicommiſſi pecuniarij.

1 ¶ Paulus reſpondit, his verbis: [illegible] *Credo mihi, Zoile gratias tibi referri filios meos Marcialis; imo non tibi ſolum, ſed & filiis tuis.* plenam voluntatem defuncti continere circa benefaciendi coniunctis perſonis Zoilum: qui ſi ſerui ſint, *nihil eſt* z *gratum a his praeſtari poſſe, quàm libertatem,* ideoque praeſidem debere ſequi voluntatem defuncti.

De ſimplici donatione. 1. De poſitione, ut manumittatur.

40. *Idem* lib. 15. Reſponſorum.

LVcius Titius Septiciae filiae ſuae naturali Concordiam ancillam ſuam donauit. idem poſtea teſtamento filiae ſuae cum aliis quibuſdam ancillam ſupraſcriptam legauit vt manumitteretur. quaero, an Septicia filia naturalis ancillam ſupra ſcriptam manumittere cogi poſſit? Paulus reſpondit, ſi viuo patre naturali donatio ancillae ſit, neque patris naturalis iudicium in caeteris legatis filia agnouit b, non poſſe eam compelli, ancillam propriam ex cauſa fideicommiſſi manumittere.

1 ¶ Lucius Titius Stichum ſeruum Maeuio legauit, & petiit, vt neque ab eo, neque ab herede eius vnquam manumitteretur. Paulus reſpondit, teſtatorem potuiſſe poſtea hunc ſeruum ad libertatem perducere: quia non c ſibi legem dixiſſet, ſed legatario.

De eo quem teſtator voluit poſt certum tempus ſeruum liberum eſſe. 1. De conditione impleta. 2. De tutoris fideicommiſſi. 4. De conditione, ſi heredi placuerit. 5. De ancilla cum liberis redimenda & manumittenda. 6. De arbitrio abſque neceſſitate manumittendi permiſſo. 7. De rationibus dandis. 8. De peculio reddendo. 10. De rationibus reddendis. De conditione cum filius ſexdecim annos impleuerit. 14. De eo quod debetur à heredibus. 15. De tempore in quo liberto. [illegible] 16. De conditione, ubi filia in familia conſtituta, de rationibus reddendis.

41. *Scaeuola* lib. 4. Reſponſorum.

THais ancilla mea cùm heredi meo ſeruierit annos decem, volo a ſit mea libera. quaeritur, cum libertam ſuam eſſe voluerit, nec id heres facere potuerit, nec directa purè data ſit libertas, an etiam poſt decem annos in ſeruitutem remaneret? Reſpondit, nihil proponi cur non Thaidi libertas b debeatur.

1 ¶ Lucius Titius ita cauit: *Maeui fili cariſſime, te rogo, vt ſi Stichus & Damas & Pamphilus te promeruerint, c, ære alieno liberato d, ne e alterius quàm meam ſeruitutem experiantur.* quaero, an ſi per heredem ſteterit, quò minus aes alienum exſolueretur ex cauſa fideicommiſſi libertatem conſequi poſſint? Reſpondit, non quidem imputandum heredi, ſi pro commoditatibus rei ſuae adminiſtrandae, aes alienum tardius exſoluerit: verum ſi manifeſte ſtudium non ſoluendi ei rei paratum, vt libertatibus mora fieret, probaretur, repraeſentandas f libertates.

2 ¶ Tutoris, quem & ipſum teſtamento liberis dederat, fideicommiſit, de manumittendis ſeruis ipſius tutoris, ſed is à tutela excuſatus fuerat. quaero, an eiſdem ſeruis libertatem praeſtare deberent tutores, qui in locum excuſati dati, tutelam adminiſtrarent? Reſpondit, ſecundum ea quae proponerentur, libertates & ab heredibus ſcriptis videri datas.

3 ¶ *Seius ſeruus liber eſto, & Stichum ſeruum meum quem pater manumittat.* Seius eodem teſtamento tutor datus, à tutela ſe g excuſauit. quaeritur, an nihilo minus fideicommiſſa libertas debeatur? Reſpondit, nihil proponi cur non debeatur.

4 ¶ Sorore ſua herede inſtituta, de ſeruis ita cauit: [illegible] *id eſt, Volo, & a te peto, ſoror ſuauiſſima, vt Stichum & Damam aſſeras intra anni ſpatium, quod tantum vitae ſtatim manumiſſi, tibi eſſe commendatiſſimos. Quid ſi ipſi tibi quoque probentur, expoſui tibi meam ſententiam.* quaero ſi paratis actoribus rationes reddere, heres libertatem non praeſtet, dicendo, eos non i placere ſibi, an audienda eſſet? Reſpondit, non ſpectandum, quod heredibus diſpliceret, ſed id, quod k viro bono poſſet placere, vt libertatem conſequantur.

5 ¶ Lucia Titia heredum fidei commiſit, vti Pamphilam ancillam *Seiae cum filiis eius redimerent, & manumitterent:* & iuridicus m, quanti ſinguli eſſent redimendi, aeſtimauit. medio tempore Pamphila antequam pecunia ſoluerent, peperit. quaero, id quod natum eſt ex Pamphila, verum ad heredes Seiae, an ad heredem Titiae pertineat? Reſpondit, id quod natum eſt ex Pamphila, eius quidem eſſe, cuius ea fuerat, tunc cum pareret: verum heredem o, ſi moram fideicommiſſae libertati fecit, compellendum partum quoque ad libertatem perducere.

6 ¶ Lucius Titius ita teſtamento cauit: *Medicus tibi commendo & liberos & libertos meos iudicio meo, vt habeas liberos p, & medicos, quod ſi ego libertatem eis dediſſem, verius ſum quod ſerui mea cariſſima, ſeruos medici ſerui eius manumiſſi ab ea, qui ſalario capiat.* quaero, an fideicommiſſa libertas ſupraſcriptis competere poteſt? Reſpondit, ſecundum ea quae proponerentur, non neceſſitatem heredibus impoſitam, ſed arbitrium permiſſum.

7 ¶ Titius Sticho ſeruo ſuo libertatem dedit, ſi *rationes ſic dederit.* quaero, an ratio per eum geſta ita putari r debeat, vt damna, quae caſu contigerunt ad negotia reliquorum non pertineant? Reſpondit, in negotiis quod voluntate domini adminiſtraſſe proponatur, ea damna, quae caſu ita acciderint, vt ſeruo nihil poſſit imputari, non pertinere ad reliquorum ſommam.

8 ¶ Item quaero, cum omne peculium reddere iuſſus ſit, an ita peculium computari debeat, vt id ſolum peculij eſſe videatur, quod quaque ex cauſa domino debeat ſupereſſet? Reſpondit, in ea ſpecie, de qua quaeretur, non debere deduci ex peculio quod domino debeatur.

9 ¶ Item quaero, an ſi ex reliquis in peculium aliquid conuerterit, deduci hoc ex peculio reddendo debeat? Reſpondit ſi id, quod ex cauſa quae proponeretur in peculium verſum eſt, reliquorum nomine debetur, ſi id, quod reliquum eſt, ſolutum eſt, fieri ſatis conditioni, ſi id, quod reliquum eſt peculij, ſoluatur.

10 ¶ Libertatem ita teſtamento dedit, *Cupitum ſeruum meum* t *Marcianus filius meus ſedecim u annis impleuerit, ſi rationes reddiderit x liberum eſſe volo.* poſt mortem teſtatoris tutores Cupido exactionem commiſerunt, iſque nummos redactos expenſauit eiſdem tutoribus, deinde filius impubes deceſſit, cui mater heres extitit, & tutorem tutelae iudicio filio condemnatum habuit. Cupitus ad libertatem proclamat eo tempore, quo, ſi viueret Marcianus annos ſedecim aetatis habiturus eſſet, offerens rationes vnius anni in diem mortis teſtatoris x, quod egeſſet. quaeſitum eſt y, an eas quoque rationes, quas tutore ſubſcripto ſuerunt ... tutorum periculo ſuo egerunt, Cupido reddere compelli debeat? reſpondit.

a Daſumiano. Vel. l. 51. §. 4. [illegible] eodem.
b Pone Stichum ſeruum filio ſuo tutorem datum: eundem filium rogatum manumittere eundem Stichum. ipſe quaeſtio [illegible] quia pupillus non poteſt Stichum ſine tutoris auctoritate manumittere, l. [illegible] l. 11. ſup. eod. Rurſum ei tutorem habeat tutor dari non poteſt, l. ſtatu ſer. 26. ſup. de teſta. tutela. Quid igitur pupillus vbi ſe abſente habebitur: & ex Senatuſconſulto Daſumiano petendi libertas ſeruis competet atque ex cauſa fideicommiſſi manumiſſi cenſentur. vide Paulum 4. ſent. 13. §. vlt.
c v. in princ. ſup. eod.
d Inſtit. de iis per quos agere. in princ. verſ. [illegible]
e impediendam coitandam.
f l. Praetoris liberalis vide quae notaui ad l. vlt. C. vbi cauſa ſtatus.
g l. 25. in princ. ſup. eod. l. 21. in princ. C. de neg. geſt.
h Rationum reddendarum conditio non fruſtra libertati ſeruorum ſolet adijci: ſi hae enim omiſſa, ſeruus purè, manumiſſus non cogitur reliqua omnia ſoluere vtique, idque ſuſtinet ex regula quae vult ſeruum de eo quod in ſeruitute geſſit poſt libertatem conueniri non poſſe l. 3. §. ſi quis uſſ. liber. l. vlt. C. an ſeruus ex ſuo facto. l. 1. C. de noxal. act.
i l. 43. ſup. de liberali cauſa.
k Imo cogendus, l. 83. in fin. ſup. de cond. & demonſt.
l v. l. 5. C. an ſeruus ex ſuo facto.
m v. l. 17. ſup. de neg. geſt.
n Alter rationum, pars ipſius rationis ſunt.
o heredem.
p v. l. 1. C. de teſt. manum.
q De alumno, vide quae ſcripſi ad l. 3. C. quae res pig. Ex teſtamento etiam imperfecto heredes alumnae conferuntur.
r Ex imperfecto teſtamento ſi quid traditum autem nomine translatum ſit, valet v. l. 2. d. & 3. C. de fidei. l. 9. §. 3. ſup. de iure & facti. y etiamſi nihil ab inteſtato.
s vide quae notaui ad l. 30. ſup. de probat.
t relicta. u ex imperfecto teſtamento, v. in hunc locum Cuiac. ad l. 29 ſup. qui teſtam. x o. l. 4. ſup. de manum. vindict. y §. 4. Inſt. de legat.
z legendum neque.
a Libertate nihil gratius praeſtari poteſt & inaeſtimabilis, §. vlt. Inſt. qui & ex quib. cauſ. manumitt. Terentius vocat, ſummum pretium.
b ſcire, ſi agnouerit, d. l. 13. C. eod.
c l. pen. ſup. de appell. v. l. 7. 3. §. ſup. de don. ſtat. [illegible]

a v. l. 42. ſup. de manum. teſt. His verbis, fideicommiſſa libertas competit, §. vlt. Inſt. de ſingulis rebus per fideic. relict.
b Fideicommiſſaria, nam directa ſi competit ab adita hereditate, l. 23. ſup. de manum. teſt.
c adde l. 21. ſup. eod.
d i. poſtquam aes alienum ſoluerit & creditoribus ſatisfecerit.
e hac formula fideicommiſſa libertas videtur data, l. 24. §. 7. ſup. eod.
f facto aut voluntate heredis non expectatis, l. 25. §. eod.
g v. l. 38 in pr. ff. de excuſ. tutor.
h crediderint.
i Placere verbum non continet omnem poteſtatem & liberum arbitrium ſed id quod viro bono placeat.
k d. l. 46. §. 3. verſ. cauerunt ſed.
l Iudex aeſtimare debet, quanti ſinguli aliqua occurrit in pretij aeſtimatione.
m iuridici voce intellige quemcunque iudicem.
n v. d. l. 53. §. 1. ſup. eod.
o hae verba cenſetur fideicommiſſaria libertas data, l. 15. C. eod. adde quae notaui ad l. 16. ſup. eo.
p Medicinam per libertos exercebant veteres, dixi ad l. 25. §. 2. l. 26. ſup. de operis libertorum. l. 2 §. 5. Cod. de communi ſeruo.
q Putari rationes dicuntur hae, vt aliud ſumptus putari l. 31. §. 5. ſup. de aedil. edict. dixi ad Varronem 5. de lingua.
r l. 22. §. 1. ff. de manum. teſt.
ſ l. 22. in fin. ſup. de manum. teſt.
t v. l. 25. §. pen. ſup. eod.
u quatuordecim. Cuiacius ſcribit ceteram creatum ex illis a ſexto xvi. & xiv. [illegible] obſ. 2. adde §. 25. Inſt. eod.
x cum rationes reddiderit.
y d. §. 2. in fin. §. §. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

ſpondit, * eum, de quo quæritur, conditioni rationis reddendæ ita videri paruiſſe, ſi omne ex eo, quod geſſit (&) rectè deſiderari poteſt, reddiderit. nam alteram conditionem humaniore interpretatione ita accipi poſſe, vt defuncto pupillo tempus a, quo ſi viueret, ſedecim annos impleret, expectare, ſatis fuerit.

11 ¶ *Stichus & Damas ſerui mei ſi b rationes reddiderint, liberi ſunto.* quæſitum eſt, an non ſolum rationes, verum ſi qua alia conſilio c & fraude eorum amota ſunt, præſtari ab his debeant, vt ad libertatem perueniant? Reſpondit rationum d reddendarum conditione contineri omne, quod quoque genere ſerui actum fidemque reſpiceret.

12 ¶ Intra e certa tempora conditioni reddendarum rationum non paruerunt: poſtea parati erant: quæſitum eſt, an perueniant ad libertatem? Reſpondit, ſi per f ipſos ſtetiſſet, quo minus intra tempora præſcripta, conditioni parerent, non idcirco liberos fore, quod poſtea rationes velint reddere.

13 ¶ *Ab heredibus meis peto, fideique eorum committo, cùm filius meus ſi decimo g annos impleuerit, Stichum rationibus redditis manumittant.* quæro, an eundem ſeruum teſtator in diem vſque pubertatis filij ſui actum h agere voluerit? Reſpondit, manifeſtum eſſe teſtatorem i huius quoque actus rationem à Sticho reddi voluiſſe.

14 ¶ *Stichus ſeruus meus iubeo vt det præſtet filiæ & vxori meæ heredibus meis ſine vlla controuerſia vel mora, & vt ipſum manumittant, fidei eorum committo.* quæſitum eſt, cùm vxor ab hæreditate abſtinuerit, vtrum duobus, an filiæ præſtare debeat? Reſpondit, filiæ, quæ heres ex aſſe extitiſſe proponeretur, pro ſolido k dandum.

15 ¶ Herede filio ſuo ex aſſe inſtituto, libertatem dedit in hæc verba, *Decembri diſpenſatori meo, Seuero vilico & Victorinæ vilicæ Seueri contubernali, ſi in l annos octo liberi ſunto, quia in miniſterio filij mei eſſe volo. Te autem Seuere fili cariſſime, peto vti Decembrem & Seuerum commendatos habeas quibus poſſunt m libertatem non dedi, vt idonei mi miſterio haberes, quæ fiero te & liberos idoneos habituros.* quæro, cùm eo tempore, quo Titius teſtamentum faciebat, filius eius annorum fuerat nouem, & Titius poſt biennium & ſex menſes deceſſerit, anni octo, in quos libertas erat dilata, ex teſtamenti facti tempore, an verò ex mortis numerari debeant? Reſpondit, poſſe videri, teſtatorem eos annos octo dilatæ libertatis comprehendiſſe, qui computandi ſunt à die teſtamenti n facti, niſi aliud voluiſſe teſtatorem probaretur.

16 ¶ *Spendophorus cùm filio meo in familia manſerit, ſi rationes idoneè o filio meo adminiſtratas reddiderit, liber eſto.* filius, cùm adhuc impubes eſſet, viuo patre deceſſit, & ex ſubſtitutione Seius hæres extitit. quæro cùm Spendophorus a rationes pupilli p non adminiſtrauerit, & viuo patrefamilias deſierit ipſius rationes adminiſtrare, & ſi viueret, Titia annos haberet amplius duodecim, an ex teſtamento liber ſit? Reſpondit, ſi nullas rationes adminiſtraſſet, quas reddere hæredi deberet, ſecundum ea quæ proponerentur, liberum eſſe.

17 ¶ *Stichum rationibus redditis manumitti volo.* Stichus arcarius q probante domino nomina r fecit, & rationem vllum fecit. quæro, an ſi qui minus ſoluendo fuerint debitores, quibus aſſ exactores erant applicati, nondum videatur conditioni ſatisfactum? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non pertinere ad ſeruum reddendarum rationum, quòd ſoluendo non eſſent debitores.

Si inſtitutus & ſubſtitutus in continenti deceſſerint.

42. *Marcianus* lib. 7. Fideicommiſſorum.

ANtoninus Auguſtus Pius noſter a quo militum teſtatorum per omnia rata eſſet voluntas ſuprema, cùm & inſtitutus & ſubſtitutus in continenti, priuſquam adirent hæreditatem deceſſiſſent, eos quibus ab his & libertas & hæreditas à milite per fideicommiſſum data eſſet, perinde liberos & hæredes eſſe iuſſit, ac ſi vtrunque directo accepiſſent. Eorum autem, qui à pagano libertatem & hæreditatem x per fideicommiſſum acceperant, cùm æquè incontinenti & inſtitutus & ſubſtitutus deceſſiſſet, ſatis habuit libertatem confirmare.

De eo quem poſtea dominus vinxit.

43. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

FIdeicommiſſa libertas non debetur ei y, quem poſtea z vinxit a dominus.

De ſeruo contendente cum domino.

44. *Pomponius* lib. 7. ad Sabinum.

DE libertate fideicommiſſaria, præſtanda ſeruus cum domino rectè contendit.

De debitore rogato à creditore ancillam ſuam manumittere. 1. De legatario rogato manumittere. 2. De ſtatu eius cui fideicommiſſaria libertas debetur.

45. *Vlpianus* lib. 5. Diſputationum.

SI debitor rogatus ſit à creditore ancillam ſuam pigneratam manumittere, defendendum eſt, * fideicommiſſariam libertatem vtiliter relictam à debitore. Quid a enim intereſt, certa quantitas ab eo relinquatur, an fideicommiſſaria libertas? ſiue plus ſit in pretio, ſiue minus, cogitur libertatem præſtare, ſi modò ſemel adgnouit voluntatem creditoris.*

¶ Adgnouiſſe autem ſic accipimus, ſi fortè, cùm conueniretur ab hærede, vſus eſt exceptione, vel aliàs voluntatem ſuam oſtendit. nam ſi conueniatur debitor ab herede creditoris, doli exceptione vti poteſt in id, quod intererit debitoris, ancillam ſuam habere.

1 ¶ In fideicommiſſaria libertate, quamuis quis b modicum legatum fuerit conſecutus, neceſſe habet ſeruum ſuum manumittere. pecuniarium enim fideicommiſſum ſi diuiſum c fuerit ſatis iniuriam facit d libertati, quàm fideicommiſſario. *ſatius eſt igitur, eum qui adgnouit legatum, onerari: quàm libertatem intercidere.

2 ¶ Quotiens ſeruo vel ancillæ fideicommiſſaria libertas relinquitur, in e ea conditione eſt, vt quoad manumittatur, ſeruilis conditionis ſit. & quidem ſi nullam moram præſtandæ libertati, qui præſtare debet, fecit, nihil de ſtatu eorum mutatur. ideoque eos f interim legari poſſe, ſed cum ſua cauſa conſtat.

De libertatis datione collata in arbitrium alterius.

46. *Idem* lib. 6. Diſputationum.

FIdeicommiſſa libertas ita g poteſt dari. *Heres ſi volueris fidei tuæ committo, vt Stichum manumittas*, quamuis h nihil aliud in teſtamento poteſt valere ex i nutu heredis.

1 ¶ Planè & ſi ita, *Si Stichus voluerit*, poteſt ei libertas adſcribi.

2 ¶ Sed & ſi ita adſcriptum ſit, *Si Seius voluerit, Stichum liberum eſſe volo*, mihi videtur poſſe dici valere libertatem: quia conditio potius eſt: quemadmodum ſi mihi legarem eſſet, *ſi Titius capitolium aſcenderit.*

3 ¶ Quod ſi ita ſcriptum ſit, *Si heres k voluerit*: non valebit: ſed ita demum, ſi totum in voluntate ſecit heredis ſi l ei ſiluerit. Cæterum ſi arbitrium illi m quaſi viro bono dederit, non dubitamus, quin libertas debeatur. Nam & cùm libertatem deberi placuit: *Si tibi videbitur, peto manumittas*: ita enim hoc accipiendum, ſi tibi quaſi viro bono videbitur. Nam & ita relictum, *Si voluntatem meam probaueris*, puto deberi. Quemadmodum *Si n ei meruerit o quaſi virum bonum* vel, *Si non offenderit quaſi virum bonum*, vel, *ſi comprobaueris*, vel, *ſi eum probaueris*, vel, *ſi dignum putaueris*. Nam & cùm quidam Græcus verbis ita fideicommiſſum dediſſet: τὸ δεῖνα, ἐὰν ἀρέσκῃ, ἐλευθερίαν δοθῆναι θέλω, id eſt, *Si ei probaueris libertatem dari volo*, à Diuo Seuero reſcriptum eſt, fideicommiſſum peti poſſe.

4 ¶ Quamquam autem * in p heredis arbitrium conferri, an debeatur q, non poſſit: quando r tamen debeatur, conferri poteſt.

5 ¶ Quidam cùm tres ſeruos legaſſet, fidei heredis ſui commiſit, *vt ex his duos quos vellet, manumitteret*. fideicommiſſa libertas valebit, & quos ex his vellet heres, manumittet. quare ſi eos vindicaret legatarius, quos heres vult manumittere, exceptione doli repelletur.

De adgnatione poſthumi. 1. De abſtentione heredis. 3. De ſeruo purè legato & ſub conditione manumiſſo. 4. De verbis, ancillas meas liberas eſſe volo.

47. *Iulianus* libro 42. Digeſtorum.

SI pater duos filios hæredes inſtituerit, & adgnatione poſthumi ruptum teſtamentum fuerit: quamuis hereditas pro duabus partibus ad eos pertineat: tamen fideicommiſſæ libertates præſtari non debent: ſicut ne legata quidem aut fideicommiſſa præſtare coguntur.

1 ¶ Si cùm t alienum ſeruum hæres rogatus ſit manumittere, item communem, vel eum in quo vſusfructus alienus eſt, ſatiter: non iniquè ſenatuſconſulto libertatibus ſuccurretur.

2 ¶ Si Sticho libertas per fideicommiſſum data fuerit ſub conditione *ſi rationes reddidiſſet*, & is abſente herede paratus ſit reliqua ſoluere, prætoris officio continetur u, vt virum bonum eligat, cuius arbitrio rationes computentur, & pecuniam, quæ ex computatione colligitur, deponat: atque ita pronuntiet, libertatem ex cauſa fideicommiſſi deberi.

¶ Hæc autem fieri conueniet, ſi heres ex iuſta cauſa abierit. Nam ſi latitauit, ſatis erit liquere prætori, per ſeruum non ſtare, quominus conditioni pareat: atque ita pronunciare de libertate oportebit.

3 ¶ Cùm ſub conditione legato ſeruo libertas datur x, non y aliter fideicommiſſario z tradi debet, quàm vt caueatur, *exiſtente conditione traditum iri a eum.*

4 ¶ Quædam cùm in extrema eſſet valetudine b, præſentibus honeſtis viris complurbus, & matre ſua, ad quam legitima hereditas eius pertinebat, ita locuta eſt. *Ancillas meas Maniam & Iriam liberas eſſe volo*, & inteſtata deceſſit. quæro c, ſi mater d ex ſenatuſconſulto legitimam e hereditatem eius non vindicaſſet, & hereditas ad proximum cognatorum pertinuiſſet: an fideicommiſſa

a adde l. 50. circa ſi. eo. b l. 4. C. de teſtam. manumiſſ. c l. 40. in prin. ſ. de ſtatulib. l. 4. C. de teſt. manum. d Rationum reddendarum conditione continetur id omne quod quoquo genere debitoris actum, fidemque reſpicit: proinde ſi quid conſilio vel fraude amouit, debitor id præſtare cogitur. e l. 23. in pr. ſ. de ſtatulib. f v. l. 20. §. 3. ſ. de ſtatulib. g quindecim, Hal. quinquedecim, Cuias. error ex calculi ex notis xvi & xiv. vide Cuiac. 2. obſ. 2. adde §. 10. ſ. eo. h Actum agere ſubijcit eius rei adminiſtrare. i §. 20. ſ. eod. k l. ſolidum. Cur? propter abſtentionem matris. l vide l. 33. ſup. de manum. teſtam. m l. 18. in fin. de manum. n Idoneè rationes reddere eſt fideliter reddere. o v. Alciat. 2. parerg. 18. & 12. c. 5. p l. 16. in fin. ſ. de ſtatulib. q Dixi ad Nouell. 147. cap. 2. & l. ad Africanum 7. r De nominum obligatione ſcripſi ad l. 1. ſup. de annuis legatis. Nomina non pluriã, ſed plures contrahere dicebantur. Sic non vagus ſed vatus nomen facere dicebatur: ibidem dixi. adde l. 12. §. 11. ſup. mandati. ſ nec poſtea quidquam ſeneraret eſt aut ſenori dedit. t l. 111. in fin. ſup. de cond. & dem.

u Caracalla? quod tamen nonnulli ad Antoninum pium referunt, dixi l. vlt. ſ. de veteranis. x vide l. 14. ſup. de manum. teſtam.

y v. l. 53. in fi. ſ. de manum. teſt. z l. poſt libertatem datam. a v. Paul. 4. ſent. 13. §. 4. 6. 7. 8. & ſebus dedititium, Vlpianus 1. §. 11. Gaius 1. Tit. 1. §. 4. Vincti ſerui, dedititiorum olim conditionis. b §. 1. inſt. de ſing. rebus per fideic. relict.

a l. quid intereſt an creditor rogauerit debitorem aliquid dare certam quantitatem, an ancillam liberare? b v. l. 24. §. 13. eo. c ſi diuiſum. d ſacit ſati libertati, quam ſi. e l. 29. inſ. de ſtatulib. f l. 15. ſ. de ſtatulib. g in arbitrium heredis fideicommiſſaria libertas relinqui poteſt. adde l. 7. §. 1. ſup. de rebus dubiis. h v. l. 43. §. pen. ſ. de leg. 2. i Ideſt, ex mera & libera voluntate. v. l. 24. ſup. de leg. 2. ſed ex eius arbitrio tanquam viri boni, l. 75. ſ. de leg. 1. k §. pen. inſ. eod. l Libertas relictum hac formula ſi voluerit, & ſi ſiluerit, deberi non poteſt. m Arbitrium viri boni & merum differunt. l. 41. §. 4. ſup. eod. n l. 41. §. 1. ſup. eo. l. 11. §. 8. ſup. de legat. 3. o obſeruatio. p v. l. 43. §. pen. ſup. de leg. 2. q libertas ſcil. r §. 3. ſup. eod. l. 11. §. 7. de leg. 3. In heredis arbitrium deberi ſed debiti ſubſtantia conferri non poſſit tempus ſeu quo tempore debeatur poteſt. ſ Teſtamentum rumpitur adgnatione poſthumi non inſtituti: itaque ruptis libertates, legata, fideicommiſſa non debentur, vnde l. 24. §. 1. ſup. eod. vide tamen Anchoritio ac adde C. ... ſed ... loquitur in ... hic in poſthumo præterito ... t l. 5. ſup. ... u l. 50. in prin. ſ. de cond. & dem. x pure ab herede grauanda. y l. 40. circa pr. de manumiſſ. teſtam. z id eſt, legatario. a ſ. traditum iri. b Ex Tertylliano. ſub. ad Tertyll. in princ. c v. l. 36. §. 8. eo. d Mater igitur cognato debenti in teſtato ſucceſſione præfertur. e Legitimam hereditatem, quæ ab inteſtato, l. 2. Sub inueſtitus, ſup. de hered. petit.

Libertas

Universidad Rey Juan Carlos

libertas deberetur? Reſpondi, deberi. nam eam, quæ in extremis dixiſſet, *Ancillam meam illam & illam liberam eſſe volo*, videri ab omnibus ᵃ, qui legitimi heredes, aut bonorum poſſeſſores futuri eſſent, petiiſſe, vt hoc fieri poſſit.

De legato vt manumittatur.

48. *Idem* lib. 42. Digeſtorum.

CVm in teſtamento ſcriptum eſt, *Stichum Titio lego, vel herede meo dato ſit*, vt ᵇ *eum Titius manumittat*, dixi, petenti legatario Stichum, exceptionem doli mali obſtaturam ᶜ, niſi caueat ſe libertatem ſecundum voluntatem defuncti præſtaturum.

De eo qui latitat.

49. *Africanus* libro 9. ᵈ Quæſtionum.

SI is cui ſeruus legatus eſt, rogatus manumittere, latitet, orcinum ᵉ fieri libertum, reſpondit.

¶ Idem fore, etſi non legatarij, ſed heredis fideicommiſſum eſſet. Sed & ſi non omnium, ſed quorundam heredum fideicommiſſum ſit, æquè dicendum, orcinum ᶠ fieri. in eos autem, qui latitauerint, coheredibus ᵍ, à quibus redimendæ partes eſſent, vtilem actionem eo nomine dari debere, vel etiam familiæ herciſcundæ iudicio rectè eos acturos.

De ſeruo legato & per fideicommiſſum manumiſſo.

50. *Marcianus* lib. 7. Inſtitutionum.

SI ſeruus legatus & per fideicommiſſum manumiſſus ſit: Ceruidius Scæuola conſultus putabat, nouiſſimam ſcripturam valere, ſiue libertas ſit, ſiue legatum, quia ʰ cùm libertatem datam poſtea placeat ⁱ adimi, & per legatum conſtat poſſe adimi.

¶ Sed ſi in obſcuro ſit, qua mente poſt libertatem legauit eundem ſeruum ᵏ: in ˡ obſcuro libertatem præualere. quæ ſententia mihi quoque verior eſſe videtur.

Qui poſſunt manumittere, 2. De pecunia legata, vt ſeruus ematur & manumittatur, 3. De ſtatu eius cui debetur fideicommiſſaria libertas, 4. De abſentia rogati manumittere, 10. De emptore, 11. De coherede præſente, & de impubere, 12. De rogato manumittere matrimonij cauſa.

51. *Idem* lib. 9. Inſtitutionum.

NOn tantum ipſe, qui rogatus ᵐ eſt manumittere, ad libertatem perducere poteſt, ſed & ſucceſſores eius, ſiue ex emptione, ſiue quo alio modo ſucceſſerint. Sed etſi nemo ſucceſſor extiterit, ad fiſcum ſit tranſit, vt libertas ab eo præſtetur.

1 ¶ Is autem qui rogatus eſt manumittere, etiam ⁿ eo tempore, quo alienare prohibetur, poteſt manumittere.

2 ¶ Si alienum ſeruum quis rogatus fuerit manumittere, cum ei pecunia certa legata eſſet, vt emat eum, & manumittat, & dominus nolit eum vendere, legatum retinet ex voluntate defuncti.

3 ¶ Cui per fideicommiſſum libertas debetur, liberi ᵒ quodammodo loco eſt, & ſtatuliberi locum obtinet, vel eo magis, quòd nec ᵖ in alium transferendus eſt, vt aut libertas eius impediatur: aut iura patronorum grauiora experiatur.

4 ¶ Senatuſconſulto Daſumiano ᑫ cautum eſt, vt *ſi ʳ ex iuſta ſ cauſa abſit ᵗ, qui fideicommiſſam libertatem debet, & hoc pronunciatum fuerit, perinde libertas competat, atque ſi, vt oportet, ex cauſa fideicommiſſi manumiſſus eſſet.*

5 ¶ Abeſſe autem is intelligitur, qui à tribunali abeſt.

6 ¶ Et quia heredibus tantùm cautum erat, adiectum eſt eodem ſenatuſconſulto, vt *quicunque fideicommiſſam libertatem debeat ex quacunque cauſa pronunciatum fuerit, eum abſens abeſſe, perinde liberum, atque ſi, vt oporteat cauſa fideicommiſſi manumiſſus eſſet.*

7 ¶ Sed Articuleiano ᵘ ſenatuſconſulto cauetur, *vt in prouincijs præſides prouinciæ cognoſcant, licet heres ˣ non ſit eius prouinciæ.*

8 ¶ Sed & ſi ʸ non hereditarium ſeruum quis rogatus fuerit manumittere, ſed proprium, ex ſenatuſconſulto Iunciano poſt pronunciationem peruenit ad libertatem.

9 ¶ Siue ᶻ iuſta ex cauſa abeſt, ſiue latitet, ſiue præſens non vult manumittere, pro abſente eum haberi, Diuus Pius reſcripſit.

10 ¶ Emptor quoque vt manumittat, eodem ſenatuſconſulto expreſſum eſt.

11 ¶ Et præſens coheres perinde manumittat, atque ſi traditum à coherede accepiſſet. Quod & in impuberis perſona coheredis ᵃ, qui non erat rogatus manumittere, eundem principem reſcripſiſſe, relatum eſt.

12 ¶ Sed ſi matrimonij cauſa quis manumittere rogatus eſt, non eſt cogendus eam vxorem ducere, ſed ſufficit fideicommiſſa libertas.

De ſeruis alienatis à creditore.

52. *Vlpianus* lib. 1. Reſponſorum.

POſteaquam à creditore alienati ſunt ſerui, quibus fideicommiſſa libertas adſcripta eſt, non niſi ex iuſta cauſa aduerſus heredem ſubueniri eis poſſe.

De mora. §1. De editione debita.

53. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

SI quis à rogatus ancillam manumittere, moram fecerit: ſi interea enixa fuerit, conſtitutum eſt, huiuſmodi partum liberum naſci, & quidem ingenuum ſed ſunt Conſtitutiones, quibus cauetur, ſtatim ex quo libertas deberi cœperit, ingenuum naſci. & hoc magis eſt ſine dubio ſequendum ᵇ, quatenus libertas non priuata, ſed publica res eſt, vt vltrò is qui eam debet, offerre debeat.

1 ¶ Sed ſi, nondum debita libertate, fideicommiſſa ancilla peperit, ſtudio ᶜ tamen heredis fuerit effectum, vt nondum libertas deberetur, vtique quòd tardius adiit hereditatem, vt qui nati ſint ex ancilla, ſerui eius fiant, placet manumittendos ᵈ ſed tradi matri oportere, vt ab ea manumittantur & liberti potiùs matris fiant. nam ᵉ quos ᶠ indignus eſt heres ſeruos habere, ne quidem libertos habebit.

54. *Marcianus* lib. 16. Fideicommiſſorum.

SI mater ᵍ, poſtquam filium acceperit, vel qui in eius locum ſucceſſit, præſtare noluit libertatem, compellendi ſunt. Ampliùs ſi mater aut nollet ſibi filium tradi, aut in rerum natura eſſe deſiſſet, non ab re eſt dicere, nihilominus ita natis ab herede libertatem præſtari.

55. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

SEd etſi ʰ non data opera tardius adierit, ſed dum de adeunda hereditate deliberat, ſicut dictum eſt. & ſi poſtea cognouit, ſe heredem inſtitutum, quàm ancilla peperit, placet, hoc quoque caſu ſubueniendum eſſe. hoc tamen caſu ipſe manumittere debebit, non matri tradere.

1 ¶ Sed ſi directò libertas data fuerit ancillæ & horum aliquid euenerit: quemadmodum natis ſubuenietur? nam ibi quidem petitur fideicommiſſa libertas, & ⁱ prætor paruulis ſubuenit: cùm verò directò libertas datur non petitur. ſed etiam hoc caſu puto nato ſubueniendum eſſe, vt aditus prætor in rem matri ſ decernat actionem exemplo fideicommiſſariæ libertatis. Sic denique & Marcellus lib. 16. Digeſtorum ſcripſit, & ante ᵏ aditam hereditatem vſucaptis, qui teſtamento manumiſſi ſunt, ſubueniendum eſſe, vt eis libertas conſeruetur, vtique per prætorem, quamuis his & imputari poſſit, quare vſucapti ſunt. in paruulis autem nulla ſi deprehenditur culpa ſ.

An conditio appoſita in primo gradu, cenſeatur repetita in ſecundo.

56. *Marcellus* libro ſingulari Reſponſorum.

LVcius Titius teſtamento ᵏ ita cauit: *Si quos codicillos reliquero, valere volo. Si quis mihi ex Paula, quæ vxor mea fuit, intra decem menſes natus natáue erit, ex ſemiſſe heredes ſunto. Gaius Seius ex ſemiſſe heres eſto. Stichum & Pamphilum ſeruos meos & Erotem & Diphilum peto & fidei heredum committo, vt ſi cum ad pubertatem liberi mei peruenerint manumittant*: deinde nouiſſima parte ita cauit. *Quod ſi mihi liberi nati non erunt, aut heres pubertatem acceſſerint, tunc heredes ex paribus partibus ſunto Mæuius & Mæuius. Legata, quæ prioré in teſtamento quo filios & Seium inſtitui ᵐ ſ legaui, præſtari volo*, hoc eſt ⁿ & à ſequentibus heredibus. deinde codicillis ita cauit: *Lucius Titius heredibus primis & ſubſtitutis ſalutem, peto, vt ea quæ teſtamento caui legaui, & ea, quæ codicillis contradixero, præſtetis*. quæro, cùm liberi Lucio Titio nati non ſint, an Sticho & Pamphilo & Eroti & Diphilo ſeruis, conſeſtim fideicommiſſa libertas præſtari debeat. Marcellus reſpondit conditionem, quæ libertati eorum, de quibus quæreretur, ſi filij heredes extitiſſent, adſcripta eſſet, repetitam ° non videri: ideóque conſeſtim libertatem præſtandam eſſe ᵖ: & ᑫ à primis & à ſubſtitutis heredibus. nam (ut ſuprà ſcriptum ſ eſt) petiit, vt quæ teſtamento cauiſſet, præſtarentur. cauit autem de libertate eorum ſeruorum. atquin ſub conditione cauit, & ſi alterius generis conditio eſſet, expectanda eſſet. ſed non eſt veriſimile vt hoc in illa conditione cogitauerit, cùm fidei ſubſtitutorum committeret: & admitti ad hereditatem non poſſent, ſi impleretur conditio.

DE ADEMPTIONE LIBERTATIS ᵃ.

TIT. VI.

Si libertas lege adimatur.

1. *Terentius Clemens* lib. 18. ad legem Iuliam & Papiam.

CVm libertas lege ᵖ adimatur ᑫ, aut ʳ pro non data haberi ſ debeat ᵗ, aut certè perinde obſeruari, ac ſi à teſtatore adempta eſſet.

DE STATVLIBERIS ᵃ.

TIT. VII.

Definitio. 1. De conditione expreſſa & vi ipſa.

1. *Paulus* ᵇ libro quinto ad Sabinum.

STatuliber eſt, qui ſtatutam & deſtinatam in ᶜ tempus vel conditionem libertatem habet ʸ.

1 ¶ Siout

ᵃ Verba in codicillis prolata, directa videntur ad omnes ab inteſtato venientes quicunque & quacunque gradu illi ſint.
ᵇ v. l. 2. C. de his quæ ſub modo.
ᶜ l. 7. ſ. eod.
ᵈ v. Cuiac. 9. ad Af. fol. 115.
ᵉ & directò, idque ex Rubriano, v. l. 26. §. 7. ſ. eod.
ᶠ v. quæ notaui de orcino, ad l. 30. §. 12. ſuprà eod. adde quod Lucretius ſtatuit orci charoneas ſcrobes vocat. Aretæus medicus ... [illegible]; v. Cuiac. hic, alij dicunt horcinum. Vlp. 2. §. 8. ... [illegible]
ᵍ adde l. 30. §. 5. ſ. eod.
ʰ l. 14. ſ. de leg. 2. l. 20. ſup. de manumiſſion.
ⁱ l. 14. in pr. ſ. de leg. 1. v. l. vlt. §. 1. ſ. de vulg.
ᵏ aut ſoluſs vel onerans ſeu grauatus, Græc.
ˡ v. l. 20. ſ. eod.
ᵐ Succedendi verbum extenditur ad omnem ſucceſſionem, quocunque modo ea fiat. ita vox ſuccedendi communis eſt.
ⁿ v. l. 31. circa pr. ſ. eod.
° Is cui per fideicommiſſum libertas data eſt, non eſt liber, ſed liberi quodam modo locum tenet ſtatuliber, ſed ſtatuliberi locum obtinet.
ᵖ v. l. 24. § 21. ſ. eodem.
ᑫ Daſumiano, Hal. l. 36. in ſi. pr. ſup. eod. v. Paul. 4. ſent. 13. § vlt.
ʳ v. l. 36. in prin. ſuprà eod.
ſ adde §. 9. ſeq.
ᵗ v. §. 5. ſeq.
ᵘ Articulianum ſenatuſconſultum appellant Græci hoc ſenatuſconſultum.
ˣ qui libertatem præſtare debet.
ʸ v. l. 47. §. 1. ſ. eodem.
ᶻ Abſens quis hic eſt ſiue ex iuſta cauſa abſit, ſiue latitet, ſiue præſens nolit manumittere.
ᵃ l. 30. §. 5. ſup. eodem.
ᵇ l. 26. §. 1. verſ. ... [illegible] ſuprà eod. l. 3. in fi. ſ. eod. l. 2. ſuprà de ſtatulib.

ᵃ l. 41. §. 5. ſ. eod. l. 55. ſ. eod.
ᵇ v. l. 3. ſ. eod.
ᶜ adde l. 3. §. vlt. in prin. ſ. de incendio.
ᵈ accipit ſeſtertes manumitteret, Accurſ.
ᵉ l. 53. §. 1. ſ. eod.
ᶠ atqui ſilij ſubrepti actioné mater non habet, l. 38. in prin. ſ. de furtis, licet parte habeat, l. 1. ſ. de vi vind.
ᵍ l. 9. §. vltim. ſ. de ſtatulibe.
ʰ nihil itaque eis imputabitur quod vſucapti ſint.
ⁱ adde l. 12. ſ. de ſtatu. Poſthumos exheredari non poſſe, hinc colligere poſſis: cùm exheredationis cauſa nominatim hodie ſint inſtituendi, Nouell. 115. c. 2. Nemo autem ſani iudicij poſſit dicere infantem poſſe ingratum à matre ſua vocari, l. 33. C. de inoff.
ᵏ id eſt, priori parte teſtamenti.
ˡ hæc eſt conditio de qua eſt quæſtio an à ſubſtitutis ſit repetita.
ᵐ id eſt, prima parte teſtamenti.
ⁿ Repetitam non intelligitur quod repetitum vitiaret, Har. v. l. 113. & pen. ſ. de leg. 2. & l. 69. in pr. ſup. de cond. & dem.
° Sicut libertas dari, ita & adimi tam teſtamento, quam codicillis teſtamento confirmatis poteſt et tamen eodem modo adimatur, quo data eſt, Vlp. l. 2. in fin. adde l. 23. ſ. & pen. & Tit. Inſt. de ademptione legatorum 2. Indiu. 21.
ᵖ propter impedimentum iuris, l. 76. §. 4. ſ. eo.
ᑫ lege adimitur.
ʳ Libertas teſtamento relicta, quæ lege adimitur, vel pro non data habetur, vel à teſtatore adempta videtur.
ſ haberi debet.
ᵗ lege: debet, debet id eſſe.

ᵃ Vlp. 2. ſtatuliberi, ... [illegible]
ᵇ ... [illegible] ſtatuliber, v. l. 1. ſ. eod.
ᶜ id eſt, ex tempore, v. l. 17. ſ. de manum. eſt.
ʸ id eſt, cui teſtamento libertas ... [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Fiunt autem ſtatuliberi vel conditione expreſſa, vel vi ipſa.

¶ Conditione expreſſa quid eſt manifeſtum eſt.

¶ Vi ipſa, cum creditoris fraudandi cauſa manumittuntur: nam dum incertum eſt, an creditor iure ſuo vtatur, interim ſtatuliberi ſunt: quoniam fraus cum effectu in lege Ælia Sentia accipitur.

De alienatione, vſucapione, manumiſſione. De hereditatis aditione. 1. De tabulis pupillaribus. 2. De ſeruo cum libertate inſtituto ex parte. 3. Vel ſubſtituto.

2. *Vlpianus* lib. 4. ad Sabinum.

Qui ſtatuliberi cauſam adprehendit, in ea conditione eſt vt ſiue tradatur, ſalua ſpe libertatis alienetur: ſiue vſucapiatur: cum ſua cauſa ſ vſucapiatur, ſiue manumittatur, non perdat ſpem ordini liberti. Sed ſtatuliberi cauſam non prius ſeruus naniſcitur, niſi adita vel ab vno ex inſtitutis hereditate. Cæterum ante aditionem ſiue tradetur ſiue vſucapietur, ſiue manumittetur, ſpes ſtatu libertatis intercidit.

1 ¶ Sed ſi impuberis tabulis libertas ſeruo ſit adſcripta, an viuo pupillo, poſt aditionem videlicet hereditatis patris, ſtatuliber fit? Caſſius negat. Iulianus contra exiſtimat. quæ ſententia verior habetur.

2 ¶ Plus ſcripſit Iulianus, & ſi legatus ſit ſeruus ab herede patris, liber eſſe iuſſus in pupillaribus tabulis: præualere libertatis donationem.

3 ¶ Si primis tabulis ſub conditione ſeruus cum libertate ex parte dimidia heres ſit inſtitutus, an ſtatuliberi cauſam obtineat, vt adeunte coherede cum ſua cauſa vſucapiatur: cum à ſemetipſo acceperit libertatem, non poteſt ſtatuliberi cauſam obtinere.

¶ Planè ſi conditio hereditatis deficiat, quo caſu ſecundum Iulianum vel libertatem apiſcitur ... dicendum eſt, ſtatuliberi cauſam obtinere, eo quod non à ſemetipſo, ſed à coherede accepiſſe libertatem creditur.

4 ¶ Quocumque gradu pupillo ſeruus cum libertate ſubſtitutus ſit, neceſſarij cauſam obtinet, quæ ſententia vtilitatis cauſa recepta eſt: & à nobis probatur. Celſus quoque putat lib. 15. cum libertate ſubſtitutum ſtatuliberi cauſam obtinere.

De conditione implenda. 1. De conditione dandi heredi. Si heres ſtatuliberum impediat, quo minus impleat conditionem. 5. Si ſtatuliber minor. 6. Vel plus dederit, quam iuſſus ſit. 7. De venditione ſtatuliberi. 8. De operis. 9. De nummis ſubreptis vel redactis ex re ſurrepta. 10. De conditione implenda. 11. De aditione dilata. 12. De conditione, cum decem dare pararet. 13. De eo quod annua, bima, trima die dandum eſt. 15. De conditione ſi quinquennio heredi ſeruierit. 16. De conditione ſi tres ſeruierit. 17. De venditione ſtatuliberi iuſſi heredi ſeruire.

3. *Idem* libro 27. ad Sabinum.

Statuliberos conditioni parere oportet, ſi nemo eos impediat, & ſi conditio poſſibilis ſit.

1 ¶ Sed ſi in heredis perſona iuſſus ſit parere conditioni, quid dici debeat? Si quidem paruit conditioni, ſtatim liber eſt, etiam inuito herede. quod ſi non patitur heres parere, puta offert decem, quæ dare iuſſus erat, procul dubio liber eſt, quia per heredem ſtare videtur, quo minus conditionem impleat. Et parui refert, de peculio ei offeratur, an aliò accepta. receptum eſt enim, vt ſeruus peculiariter quoque nummos dando perueniat ad libertatem, ſiue ipſi heredi, ſiue alij dare iuſſus eſt.

2 ¶ Inde quæritur, ſi forte debeatur pecunia huic ſeruo vel ab herede, quod in domini rationem plus erogauerat, vel ab extraneo, nec velit heres debitorem conuenire, vel ſtatulibero ſoluere pecuniam: an debeat ad libertatem peruenire, quaſi moram per heredem patiatur? Et aut legatum huic ſtatulibero fuit peculium, aut non. Si legatum peculium fuit, Seruius ſcribit, moram eum libertatis pati, ab hoc ipſum, quod ei aliquid ex ratione dominica debetur, nec ei ab herede præſtaretur. quam ſententiam Labeo probat.

¶ Idem Seruius probat, & ſi in eo moram faciat heres quod nolit exigere à debitoribus. nam peruenturum ad libertatem ait. Mihi quoque videtur verum quod Seruius ait. Cum igitur veram putemus ſententiam Seruij videamus an etſi non fuerit prælegatum peculium ſeruo, idem debeat dici. conſtat enim ſtatuliberum de peculio poſſe dare, vel ipſi heredi iuſſum, vel alij. & ſi cum dare impediat, perueniet ſtatuliber ad libertatem.

¶ Denique etiam remedij loco hoc monſtratur domino ſtatuliberi, vt eum extraneo iuſſum dare prohibeat, ne & nummos perdat cum ſtatulibero proinde defendi poteſt, etſi non vult exigere, vel ipſe ſoluere, vt hic habeat, vnde conditioni pareat, libertatem competere. & ita Caſſius quoque ſcribit.

3 ¶ Non ſolùm autem, ſi dare iuſſum dare prohibeat, ſtatuliber ad libertatem peruenit: verum etiam ſi aſcendere Capitolium iuſſum, aſcendere vetet. item ſi Capuæ dare iuſſum, Capuam ire prohibeat: nam, qui prohibet ſeruum proficiſci, intelligendus eſt impedire magis velle libertatem, quam operis ſerui vti.

4 ¶ Sed & ſi iuſſum coheredi dare, non patiatur vnus ex hæredibus dare, æquè liber erit, ſed & cui iuſſus erat dare, & liber eſſe, familiæ erciſcundæ iudicio ab eo, qui impedit, conſequetur quod ſua intererat, prohibitum ſtatuliberum non eſſe.

5 ¶ *Si decem iuſſus dare, & liber eſſe*, quinque det, (non e) peruenit ad libertatem, niſi totum det. interim igitur vindicare quinque nummos dominus eorum poteſt. ſed ſi reſiduum fuerit ſolutum, tunc etiam id alienatum, cuius ante dominium non erat translatum ita pendebit præcedentis ſummæ alienatio: ſic tamen, vt non à retrò nummi ſiant accipientis, ſed tunc, cùm reſidua ſumma fuerit ſoluta.

6 ¶ Si plus quàm iuſſus erat, dederit ſtatuliber (putà decem iuſſus dare, viginti dedit) ſiue numerauit, ſiue in ſacculo dedit, peruenit ad libertatem, & ſuperfluum poteſt repetere.

7 ¶ Si quis ſeruum iuſſum *decem dare & liberum eſſe*, vendiderit ſine peculio, vtrùm ſtatim liber ſit, quaſi prohibitus videatur de peculio dare, hoc ipſo, quòd ſine peculio diſtractus eſt: an verò, cùm fuerit prohibitus peculium tangere & puto, tunc demum liberum fore, cum volens dare prohibeatur, non ſtatim, vbi venit.

8 ¶ Si quis ſeruum iuſſum *decem dare & liberum eſſe*, operari prohibeat, vel ſi, quod ex operis ſuis meret, abſtulerit ei heres: vel ſi quod ex mercedibus ſuis coëgit, heredi dederit: an ad libertatem perueniat? & puto, ſi quidem ex operis dederit, vel vndecumque dederit, ad libertatem peruenturum. Quòd ſi prohibeatur operari, non fore liberum: quia operari domino debet. planè ſi ei ablata fuerit pecunia ex operis collecta, liberum fore arbitror: quia de peculio dare prohibetur. ſanè ſi teſtator, vel ex operis vt det, iuſſit prohibitum operari, ad libertatem peruenturum non dubito.

9 ¶ Sed & ſi argento ſubtracto, vel rebus aliis diſtractis, nummos contractos dederit, perueniet ad libertatem: quamuis, ſi nummos ſubtractos dediſſet, ad libertatem non perueniret. nec enim videtur dediſſe, ſed magis reddidiſſe. ſed nec ſi alios ſubripuerit nummos, & heredi dederit, ad libertatem perueniet: quia auelli nummi ei qui accepit poſſunt. Planè ſi ſic conſumpti fuerint, vt nullo caſu auelli poſſint, competet libertas.

10 ¶ Non ſolùm autem ſi heres moram faciet libertati, ſed & tutor, vel curator, vel procurator, vel alius quiuis, in cuius perſona conditioni parendum eſt, libertatem competere dicemus: & ſanè hoc iure vtimur in ſtatulibero, vt ſufficiat per eum non ſtare, quominus conditioni pareat.

11 ¶ Si quis heredi *in diebus triginta proximis mortis teſtatoris dare iuſſus fuerit*: deinde heres tardius adierit: Trebatius & Labeo, ſi ſine dolo malo tardius adierit, dantem cum intra dies triginta aditæ hereditatis, ad libertatem peruenire. quæ ſententia vera eſt: ſed quid, ſi data opera traxit? an ſtatim, (et) adita eſt hereditas ad libertatem perueniat? quid enim ſi tunc habuit, poſt aditam habere deſiit? ſed & hic expleta videtur conditio: quoniam per eum non ſteterit, quo minus impleatur.

12 ¶ Si quis ſic acceperit libertatem, *cùm decem dare poterit, liber eſto*: Trebatius ait, licèt habuerit decem, vel idoneus fuerit ad adquirendum, & conſeruandum peculium, tamen non aliàs ad libertatem peruenturum niſi dederit, aut per eum non ſteterit, quo minus det. quæ ſententia vera eſt.

13 ¶ Stichus *annua, bima, trima die decem aureos heredi ſi dederit*, liber eſſe iuſſus eſt. ſi prima penſione ſteterit per heredem, quo minus acciperet decem, expectandam eſſe trimam penſionem placet: quia & tempus adiectum eſt, & adhuc ſuperſunt duæ penſiones. ſed ſi eadem decem ſola habeat, quæ obtulit ad primam penſionem: an etiam ad ſequentem quoque proſit, ſi offerat: & an & ad tertiam, ſi ſequens penſio non ſit accepta? Et puto, ſufficere hæc eadem & pœnitentiæ heredi locum non eſſe. quod & Pomponius probat.

14 ¶ Quid ſi ſeruus *qui annua, bima, trima die iuſſus eſt decem dare*, tota ſimul offerat heredi, non expectata die? vel decem primo anno dans, ſecundo anno viginti obtulit? Benignius eſt, eum in libertatem peruenire, cum vtriuſque prouidentia iuuetur, & ſerui, quatenus maturius in libertatem perueniat: & heredis, quatenus dilatione interempta, illicò accipiat, quod poſt tempus conſequi poterit.

[illegible] ... obtulit & ſtatulibere coactus eſt conditioni implendæ ... ſupra de condit. cauſa data. Quod benigne receptum eſt, & ... vt ſtatuliber ex eo peculio dando, quaſi ex ſuo ... pecunia perueniat ad libertatem, ... quaſi voluerit dominus, vt & ex decem poſſit dare ex peculio ſuo ... l. 13. §. 4. in fin. l. eod. ... infra de captiuis. ... erogauerit, Hal.
Si per heredem factum ſit, quo minus ſtatuliber conditioni pareat, perinde liber ... ac ſi conditio expleta fuiſſet, Vlp. 2. §. 3.
§. 3. l. eod. vide l. ... §. 3. l. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

15 ¶ Si ita ſit libertas ſeruo data, *ſi quinquennio heredi ſeruierit*, deinde eum heres manumiſerit, ſtatim a liber b ſit et quaſi per eum ſit effectum, quo minus ei ſeruiat. quamuis, ſi non pateretur eum ſibi ſeruire c non ſtatim perueniret, quàm ſi quinquennium perteriſſet. ratio huius rei euidens eſt, manumiſſus enim amplius ſeruire non poteſt. At is quem quis non patitur ſibi ſeruire, poſtea pati poteſt intra quinquennii tempus. Atquin iam quinquennio ei ſeruire non poteſt: ſed vel d minus poteſt.

16 ¶ Item Iulianus lib. 16. Digeſtorum ſcripſit: ſi Arethuſæ libertas ita ſit data, *ſi tres ſeruos pepererit*: & per heredem ſteterit e quo minus pepererit (puta quod ei medicamentum dediſſet, ne conciperet) ſtatim liberam futuram eſſe: quid enim expectamus? Idemque ſ & ſ ſi egiſſet heres vt abortum faceret: quia & vno vtero potuit f tres edere.

17 ¶ Item ſi heredi ſeruire iuſſam ſtatuliberam heres vendidit, & tradidit, credo, ſtatim ad libertatem peruenire.

De abſentia heredis cui dare oportet. 1. De prolixitate temporis & difficultate conditionis. 2. De morte eius cui iuſſus eſt ſtatuliber annos ſeruire. 3. De decem duobus dandis. 4. De conditione, ſi per triennium ſeruierit, vel operas dederit. 5. Annus quo ſtatuliber ſeruire iuſſus eſt, quomodo accipiatur. 6. De ſolutione per partes. 7. De conditione, ſi Titius Capitolium aſcenderit. 8. Annus quo ſtatuliber ſeruire iuſſus eſt, quomodo accipiatur.

4. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

Cum hæres reipublicæ cauſa abeſſet, & pecuniam ſtatuliber haberet, vel expectari eum debere, donec redeat is, cui dare debet, vel deponere in ædem pecuniam conſignatam oportet, quo ſubſecuto, ſtatim ad libertatem peruenit.

1 ¶ Non g eſt ſtatuliber, cui libertas in h tam longum tempus collata eſt, vt eo tempore, is, qui manumiſſus eſt, viuere non poſſit: i aut ſi tam difficilem, imò penè impoſſibilem conditionem adiecerit, vt aliunde ea libertas obtingere non poſſit, veluti k *ſi heredi millies l dederit: aut m, cùm morietur, liberum eſſe iuſſerit.* ſic enim libertas inutiliter n datur, & ita Iulianus ſcribit. quia nec animus dandæ libertatis eſt.

2 ¶ Seruire Titio anno, & liber eſſe iuſſus, Titio mortuo non ſtatim liber fiet, ſed cùm annus tranſierit. quod videtur non tantum ſub conditione, ſed etiam ex tempore data libertas. etenim abſurdum eſt, maturius eum liberum fieri, cùm conditionem non implet, quàm futurus foret, ſi eam expleret.

3 ¶ Si duobus o decem dare, liber eſſe iuſſus ſit, & vnus quinque accipere p noluerit: melius eſt dicere poſſe eum eadem quinque alteri offerentem ad libertatem peruenire.

4 ¶ *Stichus ſi Titio per triennium ſeruierit*, vel, *ſi illi tantum operas dederit, liber eſto.* conſtat hoc modo libertatem vtiliter dari poſſe, nam q & alienus ſeruus ſeruire nobis poteſt, ſicuti liber q, & multo magis operas dare, niſi teſtator ſeruitutis appellatione dominium magis, quam operam intellexit. ideoque, ſi prohibet heres Titio ſeruire, peruenit ad libertatem.

5 ¶ *Stichus ſi heredi meo anno ſeruierit, liber eſto.* quærendum eſt, annus quomodo accipi debeat, an qui ex continuis diebus trecentis r ſexaginta quinque conſtet, an quibuslibet ſ? Sed ſuperius t magis intelligendum Pomponius ſcribit.

¶ Sed etſi quibuſdam diebus, aut valetudo, aut alia iuſta cauſa impedimento fuerit, quominus ſeruiat, & hi anno imputandi ſunt. ſequitur enim nobis intelleguntur etiam hi, quos curamus ægros, qui cupientes ſeruire propter aduerſam valetudinem impediuntur.

6 ¶ Item ſi decem hæredi dare iuſſus fuerit: hæres etiam per partes accipere, fauore libertatis, cogendus u eſt x.

7 ¶ Ita liber eſſe iuſſus, *ſi Titius Capitolium a aſcenderit*: ſi Titius nolit aſcendere, impeditur libertas. idemque iuris eſt in ſimilibus cauſis, & conditionibus.

8 ¶ Item Caſſius ait ei, *qui ſeruire iuſſus eſt anno b*, illud tempus, quo in fuga ſit vel in controuerſia, pro libertate non procedere c.

De rationibus reddendis. 1. De pecunia danda.

5. *Pomponius* lib. 8. ad Sabinum.

Statuliber *rationem reddere iuſſus*, reliquum quod apparet, ſoluit, de eo d, quod obſcurius e eſt ſatiſdare paratus eſt f. Neratius & Ariſto rectè putant liberum fore, ne multi ad libertatem peruenire non poſſint, incerta g cauſa rationis, & genere negotii huiuſmodi.

1 ¶ Statuliber, qui non rationes reddere, ſed h pecuniam iuſſus eſt dare: numerare i debet, non fideiuſſorem dare.

De pœna capitali. 1. De captiuitate. 2. De emptore cum ad quem alio iure dominium ſtatuliberi tranſit. 4. De iuſſo dare filiofamilias heredi. 5. De emptore ſtatuliberi.

6. *Vlpianus* lib. 27. ad Sabinum.

Si ſtatulibera ſerua pœnæ facta ſit † & poſt damnationem ſtatutæ libertatis conditio extiterit: quamuis ipſi ſtatuliberæ nihil proficiat, partui tamen proficere oporteat, vt perinde liber naſcatur, atque ſi mater damnata non eſſet.

1 ¶ Quid tamen, ſi qua conceperit in ſeruitute: deinde ab hoſtibus capta pepererit ibi poſt exiſtentem conditionem? an liberum pariat? Et interim quidem quin ſeruus hoſtium ſit, nequaquam dubium eſt. ſed verius eſt poſtliminio eum liberum fieri: quia, ſi mater in ciuitate eſſet, liber naſceretur.

2 ¶ Planè ſi k apud hoſtes eum concepiſſet, & poſt exiſtentem conditionem edidiſſet, benignius dicetur competere ei poſtliminium, & liberum eum eſſe.

3 ¶ Statuliber parendo conditioni in perſona emptoris, peruenit ad libertatem. Et ſciendum, hoc ad ſtatuliberos omnis l ſexus pertinere.

¶ Non ſolum autem ſi venierit m hæc conditio ad n eum tranſit, qui emit: verum etiam ad omnem quicunque quoquo iure dominium in ſtatulibero nacti ſunt. ſiue igitur legatus ſit tibi ab hærede ſtatuliber, ſiue adiudicatus, ſiue vſucaptus à te, ſiue traditus, vel aliquo iure tuus factus, ſine dubio dicemus, parere conditioni in perſona tua poſſe.

¶ Sed & in hæredem emptoris idem dicitur.

4 ¶ Si filius familiâs heres ſit inſtitutus, & ſtatuliber filio dare iuſſus eſt & liber eſſe: ſiue filio, ſiue patri dando peruenit ad libertatem. quia & ad patrem hereditatis emolumentum peruenit.

¶ Sed & ſi poſt mortem filij, patri dederit o quaſi heredis heredi, liber erit. Nam & ſi quis extraneo dare iuſſus ſit, & liber eſſe, deinde p hic q heredi heres extiterit, non quaſi in extranei perſona, ſed quaſi in heredis, conditioni parebit.

5 ¶ Statuliber decem dare iuſſus, & liber eſſe, ſi quinque datis diſtractus ſit, reſidua p quinque emptori dabit.

6 ¶ Si ſeruus tuus ſtatuliberum emerit, tibi daturus, quod heredibus dare iuſſus eſt: ſed & ſi tuo ſeruo dederit, ſi modo is eum peculiari nomine emit, neque ei tu peculium ademiſti, puto liberum fore, ſcil. vt eo modo tibi dediſſe intelligatur, perinde atque ſi tua voluntate cuiuis alij tuorum ſeruorum dediſſet.

7 ¶ Si quis non dare decem, r liber eſſe ſ ſed *rationibus redditis*, t liber eſſe iuſſus ſit, an ad emptorem hæc conditio tranſeat, videamus. Et aliàs ſciendum eſt, eas ſ demum conditiones ad emptorem tranſire quæ ſunt in dando. cæterum, t quæ ſunt in faciendo, non tranſeunt. vtputa ſi filium eius litteras edocuerit, hæ. n. perſonis eorum u cohærent, quib. adſcribantur. Rationum autem reddendarum conditio, quod ad reliqua quidem attinet, in danda pecunia conſiſtit, quo autem ad ipſa volumina rationum tradenda percontandaſque & examinandas rationes, & [in] diſpungendas x atque excutiendas factum habet.

¶ Nunquid ergo, reliqua quidem & emptori dando perueniat ad libertatem; cætera in perſona hæredis conſiſtant? Puto igitur, & ad emptorem, reliquorum ſolutionem tranſmitti. ſic fiet, vt diuidatur conditio. & ita Pomponius libro octauo ex Sabino ſcripſit.

De alienatione vſusfructus.

7. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

Vſusfructus y alienatio conditionem ſtatuliberi ſecum non z trahit.

De iuſſo dare non adiecto cui. 1. Si partes ſuas qui ſunt heredum diuerſis emptoribus vendiderit.

8. *Pomponius* lib. 8. ad Sabinum.

Ita liber eſſe iuſſus, *Si decem dederit liber eſto*, heredi a dare debet. nam * qui non habet cui det b, heredi dando, ad libertatem peruenit.

a l. vlt. §. 1. C. de Latina libertate tollenda.
b etiamſi non ſeruierit quinquennio.
c Imò non ſtatim enim contra defuncti voluntatem libertas eſt præſtanda, l. 31. §. 1. ſ. ad Trebell.
d i. Poteſt ſaltem aliquot annis vel menſibus vel diebus ſeruire.
e §. 13. ſ. eod.
f Tres vno vtero edi poſſunt. l. 15. ſup. de ſtatu hominum. l. 3. ſupra ſi pars hæreditatis petatur. & plures l. 36. ſ. de ſolutionibus.
g vid. Antonium Fabrum 6. Coniect. 12.
h v. l. 17. inſ. ſup. de manumiſſ.
i adde l. 50. in ſ. ſ. eod. in princ. ſup. de manumiſſ. teſt.
k Hæc conditio non modò difficilis, ſed penè impoſſibilis, de qua paulo antè.
l millies. vulg. Haloand. & male: nam ſeqvimus ſub hac conditione, *Si decem millia heredi dederit*, libertatem valituram: apud Vlp. §. 2. §. 4. & facilis ea eſt conditio. *Si millies dederit*. Millies ergo legendum. eſt enim ea ſumma diffi[c]ilis homini patrimonium, continens decies cêtena millia numorum, vel ex Budei æſtimatione, vicies quinquies centena millia aureorum nummorum, quibus hodie vtimur. vide Auguſt. 2. Emendat. 6. in fin. ſed ecce iuuat ex magni Iuriſconſulti obſeruationibus, 21. c. 30. Cuiacij, inquam, hoc addere. Baſilica, meâ hunc locum interpretari hoc modo, *ſi heredi centum myriadas nummorum dederit*, & poſtea Dorotheum, *ſi chiliadas*. Nam Chiliades ſunt inferiores myriadibus: & illa, *ſi centum myriadas*, non eſt adeò difficilis: quippe cum centum myriades efficiant duntaxat decies centena millia, ſicut ducenta vicies centena millia, & tercenta in confirmatione Græca Iuſtiniani, de confirmatione Digeſtorum: triciens centena millia, i. vt vulgo loquitur, tres milliones & tercentena igitur, decentæ duo milliones: centum verò vnum millionem. At millies efficiunt myriadum, hæ decem millia myriadum: quæ vulgus hiſtoriæ exprimit 1000000000. & his verbis centum milliones.
m Hæc adiectio nullam libertati conditionem adijcit, ſed ipſam tantum libertatem differt in tempus poſt mortem quo viuere non poſſit. Sed cum hac lege duæ adiectiones proponantur, quarum vna ſit *ſi millies dederit*. hoc eſt non modo difficilis ſed penè impoſſibilis: altera in tam longum tempus collata, vt eo tempore manumiſſus non poſſit viuere, non abs re fuerit, ſi hic legerimus, aut M. ann. id eſt mille annorum erit. Nam hac ratione vtraque formula habituri ſumus conditiones penè impoſſibiles: vnam ſi millies heredi dederit: alteram in longiſſimum tempus protractam hoc modo cum mille annorum erit.
n atqui huiuſmodi conditio pro non ſcripta habetur §. 10. Inſt. de hered. inſtit.
o id eſt, ſub hac conditione ſi duobus decem dederit. p vide l. 10. §. 1 ſ. eod.
q nam ſeruire, eſt facti iterum eſſe, iuris.
r Annus 365. diebus conſtat l. 51. §. 2. ſ. ad l. Aquil. l. 98. in princ. inf. de verb. ſign. & l. 34. v. Suet. in Iulio Caſare, c. 40. vide Suenerium ad l. 98.
ſ an qui biſſexto, vulg.
t id eſt, annus hic accipiendus eſt continuis 365. diebus continuis.
u atque ita fiet liber 48. Eclog. 7. cap. 5. in fin.
x Imò non eſt cogendus, argum. l. 3. §. 5. ſup. eod. l. 18. Inſ. eod.

a adde l. 3. §. 3. ſ. eod.
b l. 14. §. 1. l. 39. §. 3. ſ. eo. l. 58. in fin. ſ. de ſtatuliberis.
c 43. Eclog. 5. c. 5. ſchol. b.
d v. l. 1. §. 11. ſup. de cuſt. bon.
e de quo dubitatur.
f Obſcuritas rationis non impedit libertatem. ſi ſtatuliber paratus eſt pro his ſatiſdare l. 37. in ſ. ſ. eo. l. 82. ſ. de cond. & dem. l. 1. §. 11. in fin. ſup. de collationib. l. 3. C. de procuratorib.
g incerta cauſa rationis & genere. Hal.
h Rationum reddendarum & pecuniæ dandæ conditiones inter ſe differunt. Qui pecuniam dare iubetur numerare debet, non fideiuſſorem dare. Qui rationes reddere, aliquando implêſſe videtur conditionem, & ſit liber, ſi de eo quod eſt in rationibus obſcurius, aut liquidum minus, paratus ſit fideiuſſorem dare, ne aliquin cohibeatur occaſio perueniendi ad libertatem incerta exiſtente cauſa rationis & genere negotij eiuſmodi, & vt Græci interpretantur, διὰ τὸ ἄδηλον τῶν λογισμῶν ἢ τὸ γένος τῆς διοικήσεως αὐτῶν. adde aliã differentiam ex l. 3. §. 6. ſ. eod.
i Pecuniam dat qui eam non numerat, ſed dat fideiuſſorem.
† hodie nemo ſit pœnæ ſeruus. Nou. 22. c. 8.
k & hæc apud vulg. v. l. 9. l. de captiuis.
l i. non ſolum ad maſculos, ſed etiam ad fœminas eam pertinet. Hal.
m v. l. 1. §. 6. ſ. eod.
o v. l. 34. in pr. ſ. eod.
p adde l. 3. ſ. ſ. eo. q v. l. 27. in ſ. ſ. eo.
r Ablatiuè abſoluti conditionem faciunt.
ſ Conditiones perſonæ cohærentes ad alium non tranſeunt. Perſonæ autem cohærent, quæ in faciendo conſiſtunt: vt ſit.
t Conditio in dando & faciendo differentia, illæ ad emptorem tranſeunt, non hæ.
u l. vlt. §. 9. & §. 10. C. de com. leg.
x Diſpungere, eſt conferre accepta, & data l. 56. ſ. de verb. ſign.
y Vſusfructus ſolus ſi in ſtatulibero fuerit alienatus, ad emptorem vſusfructus conditio tranſfertur: Græci. z trahat, videtur, v. Vlp. 3. §. 3.
a l. 22. ſ. eod. b d. l. 22. l. 4. §. 6. ſ. de ſtat. liber.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Si partes ſuas quiſque heredum diuerſis ementibus vendiderit: quas portiones heredibus dare ſtatuliber debuit a, eaſdem dabit emptorib. Labeo autem ait ſi nomina duntaxat hæredem in teſtamento poſita ſint, viriles b partes eis dandas: ſi verò ita, *Si heredibus dedit*, hæreditarias.

De iure ſtatuliberi. De noxa deditione. 1. De venditione ſtatuliberi. 2. De noxa deditione. 3. De aditione hereditatis. De vſucapione.

9. *Vlpianus* lib. 28. ad Sabinum.

STatuliberum medio c tempore ſeruum d hæredis eſſe, nemo eſt qui ignorare debeat. ea propter noxæ dedi poterit: ſed deditus, ſperare adhuc libertatem poterit. nec enim deditio e ſpem illi adimit libertatis.

1 ¶ Si f ſtatuliberum non eadem conditione g hæres vendat h, cauſa eius immutabilis eſt i, & hæreſe ab i eo poteſt ſimili modo, vt ab hærede. ſi tamen ſuppreſſerit conditionem ſtatuliberi, & ex empto quidem tenetur: grauiores autem etiam ſtellionatus crimen important ei, qui ſciens diſſimulata k conditione ſtatus libertatis, ſimpliciter eum vendiderit.

2 ¶ Illud tractatum eſt an liberatio contingat ei qui noxæ dederit ſtatuliberum: & Octauenus putabat liberari. & idem dicebat, & ſi ex l ſtipulatu ſtichum deberet m, eumque ſtatuliberum ſoluiſſet, nam & ſi ante ſolutionem ad libertatem peruenliſſet, extingueretur obligatio tota: ea. n. in obligatione conſiſtere, quæ pecunia lui præſtarique poſſunt:º libertas autem pecunia lui non poteſt, nec reparari poteſt. quæ ſententia mihi videtur vera.

3 ¶ Statuliberi conditio ita demum immutabilis eſt, ſi adita hereditas fuerit. ceterum ante p aditam hæreditatem in propriam vſucapitur ſeruitutem, libertatiſque ſpes intercipitur, ſed adita poſtea hæreditate ſpes libertatis fauore ſui redintegrabitur q.

De venditione ſtatuliberi & mendacio venditoris.

10. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

SI decem dare iuſſum hæres r vendiderit & tradiderit, dixeritque adſcriptum libertati ſ *viginti dediſſe*, ex empto erit actio cum venditore, aut ſi dupla promiſſa erit ob euictionem duntaxat duplæ repetitio erit: ex empto ob mendacium q.

De pecunia ab herede donata ſtatulibero.

11. *Pomponius* lib. 14. ad Sabinum.

SI heres pecuniam donaſſet ſtatulibero, vt *ei ſic eam daret & liber eſſet*: non fieri liberum Ariſto ait. ſed ſi in plenum ei donaſſet, fieri liberum.

12. *Iulianus* lib. 7. Digeſtorum.

SI quis teſtamento libertatem acceperit ſub conditione *ſi decem dederit*: debet pro ſ hereditaria parte heredibus reliqua ſoluere t, etiamſi nomina quorundam heredum ſint in conditione poſita.

De conditione, ſi heres teſtamento ſuo eum manumiſerit. 1. De nummis peculiaribus. 2. De rationibus reddendis à duobus. 3. De liberatione. 4. De ſeruo heredis. 5. De adoptione [illegible]

13. *Idem* libro 43. Digeſtorum.

SI quis ita libertatem dediſſet, *Stichus, ſi eum heres meus teſtamento ſuo non manumiſerit, liber eſto*, ſecundum voluntatem defuncti hoc ſignificari videtur, ſi teſtamento ſuo heres non adſcripſerit ei libertatem. quare ſi quidem heres libertatem ſeruo teſtamento ſuo dederit, defectus conditione videbitur. ſi non dederit, impleta conditione vltimo vitæ tempore heredis ad libertatem perueniet.

1 ¶ Seruus communis liber eſſe iuſſus ita, *ſi decem dederit*, ex peculio dare poteſt, quod quoquo modo adquiſitum habuerit. nec refert apud heredem id, an apud ſocium fuerit: & heredi x, an extraneo dare iuſſus ſit. nam per omnia cauſæ ſtatuliberi applicantur a. qui a conditionis implendæ gratia alienare b peculiares nummos poteſt.

2 ¶ Si duo ſerui *rationibus redditis* liberi eſſe iuſſi fuerint, & ſeparatim rationes geſſerint: non c dubiè ſeparatim quoque conditioni parere poterint.

¶ Sed ſi actus eorum communiter geſtus, ita immixtus fuerit, vt ſeparari d non poſſit: neceſſariò alterius ceſſando alterius libertatem impediet: nec videbitur conditio in alterius perſona impleta: niſi id quod computatione rationum habita reliquum fuerit, aut vterque, aut alter totum ſoluerit.

3 ¶ Qui ita liber eſſe iuſſus eſt, *Si Capitolium aſcenderit*: confeſtim vt inuaserit, quamuis Capitolium non aſcenderit, liber erit e.

4 ¶ Seruus heredis *non ipſius heredis dare* iuſſus, & liber eſſe ad libertatem perueniet: quia poteſt teſtator, & ſine vlla dandi conditione, heredis a ſeruum manumittere iubere.

5 ¶ Hæc ſcriptura, *Stichus ibim erit b annorum triginta, liber eſto. Stichus ſi decem non dederit, liber ne eſto*. hanc vim habet: Stichus ſi decem dederit, & ad annos triginta peruenerit, liber eſto. namque c ademptio libertatis, vel legati ſub conditione facta, incipit e contrariam conditionem legato vel libertati quæ prius data erat, inijcere.

De mercede pro operis data à ſtatulibero qui decem dare debebat. 1. De fuga ſtatuliberi qui dare operas annis ſeptem debebat.

14. *Alfenus Varus* lib. 4. Digeſtorum.

SEruus, qui teſtamento domini, cum decem heredi dediſſet, liber eſſe iuſſus erat: heredi mercedem referre pro operis ſuis ſolebat. cum ex mercede heres amplius decem recepiſſet, ſeruus liberum eſſe aiebat. de ea re conſulebatur. reſpondit, non videri liberum eſſe: non d enim pro libertate, ſed pro operis eam pecuniam dediſſe, nec magis ob eam rem liberum eſſe, quàm ſi fundum à domino conduxiſſet, & pro fructu fundi pecuniam dediſſet.

1 ¶ Seruus, *cum e heredi annorum ſeptem operas dediſſet*, liber eſſe iuſſus erat. is f ſeruus fugerat, & annos ſeptem in fuga fecerat g? Cum ſeptem anni præteriiſſent, reſpondit non eſſe liberum. non enim fugitiuum operas domino dediſſe. quare h niſi totidem dies, quos abfuiſſet, ſeruiſſet non fore liberum.

¶ Sed & ſi ita ſcriptum eſſet, *vt cum liber eſſet, cum ſeptem annis ſeruiſſet*, potuiſſe liberum eſſe, ſi tempus fugæ reuerſus ſeruiſſet.

Si ſtatuliber locupletiorem fecerit hereditatem. 1. Lex venditionis de pecunia ſoluenda à ſtatulibero.

15. *Africanus* lib. 9. Quæſtionum.

MOrtuo k herede ſi ſtatuliber l locupletiorem hereditatem eadem pecunia, quantam dare ſit iuſſus fecerit, veluti creditoribus ſoluendo, cibaria familiæ dando: ſtatim eum ad libertatem eſſe venturum exiſtimauit.

1 ¶ Heres, cum ſtatuliberum *decem dare* iuſſum venderet, conditionem pronuntiauit, & traditioni legem dixit, vt ſibi potius, quàm emptori eadem decem darentur. quærebatur, vel eorum ſtatuliber pecuniam dando, libertatem conſequeretur. reſpondit, heredi dare debere.

¶ Sed ſi talem legem dixiſſet, *vt emptori alteri ſtatuliber pecuniam daret*: reſpondit, & hoc caſu conuentionem valere, quia o heredi videtur ſoluere, qui ex voluntate eius alij ſoluit.

De partu ſtatuliberæ.

16. *Vlpianus* libro 4. Regularum.

STatulibera n quidquid peperit, hoc ſeruum heredis eſt.

De decem dando.

17. *Neratius* libro 3. Membranarum.

SI *decem heredi dediſſet*, iuſſus eſt liber eſſe. decem habet, & tantundem domino debet. dando hæc decem, non liberabitur o. nam quod ſtatulibero ex p peculio ſuo dare explendæ conditionis cauſa conceſſum eſt ita interpretari q debemus, vt non etiam ex eo dare poſſit, quod extra peculium eſt. Nec me præterit, hos nummos peculiares poſſe dici: quamuis, ſi nihil præterea ſeruus habeat, peculium nullum ſit. ſed dubitari non oportet, quin hæc mens r fuerit ſtatuliberum conſtituentium, vt quaſi ex patrimonio ſuo dandi eo nomine ſeruo poteſtas eſſet: quia id ſ maximè ſine iniuria dominorum t concedi videbatur. quòd ſi vltra quis progredietur, non multum aberit, quin etiam eos nummos u quos domino ſubripuerit dando ſtatuliberum conditioni ſatisfacturum exiſtimet.

De decem triennio dandis.

18. *Paulus* libro ſingulari de Libertatibus dandis.

SI triennio *dena dare* iuſſus, primo anno viginti obtulerit: non accipiente herede, non ſtatim liber eſt, quia etſi acceperit heres, nondum x liber eſſet y.

De conditione, ſi filius 14. annum compleuerit.

19. *Vlpianus* lib. 14. ad Edictum.

SI ſeruus liber eſſe iuſſus ſit z, & legatum ei datum, ſi filius quartumdecimum annum compleuerit. & filius ante deceſſerit, libertas fauore competet die veniente: legati autem conditio deficit.

De peculio legato ſtatulibero. 1. De nummis peculiaribus conditionis implendæ cauſa dandis. 2. De compenſatione. 3. De nummis cum conditionis implendæ gratia dandis vetuit heres [illegible] & heredi prohibente dare. 4. Cui dare poſſit iuſſus dare heredi. 5. De operis. De ſtatulibero a ciuitate ſoluto. De iuſſo ire Capitolium. 6. De conditione, ſi heres non manumiſerit.

20. *Paulus* lib. 16. ad Plautium.

SI peculium ſeruo legatum ſit, qui iuſſus eſt alij *decem dare, & ſic liber eſſe*: & heres eum prohibuerit a dare peculio.

a l. 6. §. 3. ſup. eo. l. 27. l. 34. §. 1. in ſi. eod.
b Imo hereditarias. l. 12. ſ. eo.
c id eſt, quamdiu pendet conditio, Vlp. 2. §. 2.
d l. 11. in prin. ſ. de leg. 2.
e Noxæ deditio ſpem libertatis ſtatulibero non adimit.
f l. 69. §. 5. ſ. de euict.
g ſed deteriore puta, ne hoc loco ſeruiat: aut ne vnquam manumittatur. 48. & ſeq. 5. t. 81.
h vl. l. 24. §. 22. ſ. de ſtatu lib.
i l. 20. ſ. de ſtatu lib.
k l. 3. §. 1. ſ. de ſtellionatu.
l l. 50. ſ. de verb. oblig.
m vl. l. 31 & l. 51. ſ. de verb. oblig.
n l. 55. in ſi. ſup. de ſtatu. liber l. 49. §. 4. ſ. de euict.
o v. quæ ſcripſi ad l. 1. ſ. ſi ſeruus vindicetur.
p l. 44. §. ſin. ſ. de adq. rerum dom. adde l. 40. l. 69. §. 3. in fin. ſ. de euict.
q l. 69. §. 5. ſ. de euict.
r l. 19. §. 2. infrà eodem.
ſ Cur pro hereditaria parte cuique reliqua ſoluere debet, cum hic nomina heredum ſint aperte expreſſa, & certi iuris ſit nominibus propriis expreſſis viriles præſtari, l. 54. §. vlt. l. ſi heredis 38. ſ. de leg. 1. l. vnum. ex quo cum 21. ſ. ad Treb. Accurſius ſe in gyrum vertit, neque exitum habet. Dicamus: nominis quorundam heredum non ſoluti ſed reliquorum ſed conditioni reddendæ rationis adiecta fuiſſe: adde Langebekium cap. 14. emend.
t Imo & eo caſu viriles dantur, l. 8. in fi. ſ. eo.
u adde l. 40. §. fin. ſ. eod.
x l. 3. in pr. ſup. eod. l. 7. in fin. ſup. de manum. teſtam. l. 8. in fin. ſup. de ſtatu liberis. l. 4. ſ. qui ſine manum. ad liber.
y al. id.
z l. 3. §. 1. §. 11. ſ. eodem.
a al. applicatur, legendum ita videtur: nam per omnia cauſa ſtatuliberi applicatur, vt conditionis implendæ gratia alienare peculiares nummos poſſit.
b l. 3. §. 1. in fin. ſuprà eod. l. 23. §. 1. ſ. eod.
c id eſt, indubiè.
d vel dicidi. l. 13. ſ. de manum. teſt. l. pen. C. de cond. inſert.
e Cur ita? quia aſcenſio Capitolij in conditione non fuit, ſed decem dare iuſſum primum fuerat, conditioni paruit. at non idem eſt in contrario, ſi Capitolium aſcenderit non dato pecunia, tunc enim conditio ſtringendi cenſetur, l. 44. ſ. de cond. dem. teſt.

a v. l. 10. §. 8. ſ. de ſtatu. lib.
b diei id eſt, l. §. 11.
c Quoties legatum ſub conditione adimitur, intelligitur ſub contraria conditione datum eſſe, l. 10. ſup. de adimend. l. 34. ſup. de leg. ced.
d Non venit nummos implet conditionem, l. 9. ſuprà de cond.
e Cum particula conditionis ſit eis.
f v. l. 4. §. 1. ſ. Fugitiuus non ſeruit: fuga non ſine tempus compenſare poteſt interim poteſt.
g Ratione annorum in fuga hic delictum, vt in l. [illegible] ſ. ad l. Iul. de adulter. dies in cubando facere. & in l. 2. ſ. de receptis, Nouell. de non ſine fere. & in inſcriptione quadam memoria C. ſ. L. Secunda vixit annos multos [illegible] ſed pariter ſe parauit quæ vixit annos [illegible] DXVII. cum marito ſuo [illegible] DXX.
k l. 3. §. 3. in fin. ſ. eo. l. 55. in ſ. de ſtatu. lib. eod.
l vide Caſtel. ad Aff. ſol. 135.
m aliud ſubaudi, Cuiacius.
n qui verbi gratia iuſſus eſt dare decem domino & eſſe liber.
o l. 4. §. 6. ſ. eod. adde l. 21. l. 49. ſ. de ſolut.
p l. 28. §. 5. ſup. de ſtatu liber. l. 3. ſ. de ſtatu liber.
q Imò liber eſt, v. l. 10. §. 1. infra eodem.
r Statuliber conditionem condi implere poteſt, dando ex peculio quod habuit apud dominum, non apud alium: vide quæ ſcripſi ad hanc legem. ſ. §. 1. eod.
ſ Sane peculiares legem hereditates [illegible] fuerent.
t id eſt, concedere eandem tacite eſt eum dominus voluntatem ſuiſſe, vt etiam ex peculio ſuo decem daret ad libertatem conſequendam cuiſque.
u vt dat ex ſuo.
x l. 35. ſ. eodem. heres per præſens.
a ſ. id eſt, citra damnum voluntatis dominorum.
b l. 3. §. 9. ſup. eod.
x Imo ſtatim liber eſt, cogitur enim accipere, l. 1. §. 6. ſupra eod.
y Cur? quia nondum conditionem impleuit.
z vl. l. 19. §. ſin. ſ. de ſtatu. liber. adde l. 16. ſup. de manumiſ.
a cauſa dubitandi in eo conſiſtit, l. 3. in prin. ſuprà eod. l. vlt. circa fin. C. de conditionib. inſer.

deinde

Universidad Rey Juan Carlos

deinde manumiſſus peculium petat ex cauſa legati, an per doli exceptionem eam ſummam, quam daturus eſſet, deducere heres poſſit, vt ipſi a proſit non manumiſſio, quod ea pecunia data non eſt: an verò indignus ſit heres, qui contra voluntatem defuncti fecit, eam pecuniam lucrari? Et cùm ſeruo nihil b obſit, & libertas ei competit, inuidioſum eſt heredem fraudari.

1 ¶ De illo quæritur, ſi inuito herede det, aut neſciente, an faciat nummos accipientis? Et Iulianus verè exiſtimat ex hac cauſa conceſſam videri c ſtatuliberis alienationem nummorum etiam inuito herede, & ideo facere eos accipientis pecuniam.

2 ¶ Quod ſi heredi dare iuſſus eſt decem, & eam ſummam heres debeat ſeruo, ſi velit ſeruus eam pecuniam compenſare d, erit liber.

3 ¶ Is cui ſeruus pecuniam dare iuſſus eſt, vt liber eſſet, deceſſit? Sabinus, ſi decem habuiſſet parata, liberum fore: quia f non ſtaret per eum, quo minus daret. Iulianus autem ait fauore libertatis, conſtitutum g iure hunc ad libertatem peruenturum, etiam ſi poſtea habere cœperit decem.

¶ Adeò autem conſtitutum potius iure, quam ex teſtamento, ad libertatem peruenit: vt ſi eidem & legatum ſit mortuo eo, cui dare iuſſus eſt, ad libertatem quidem perueniet, non autem & legatum habiturus eſt: idque & Iulianus putat, vt in hoc cæteris legatariis ſimilis ſit.

¶ Diuerſa cauſa eſt eius, quem hæres prohibet conditioni parere. hic enim ex teſtamento ad libertatem peruenit.

4 ¶ Heredi autem iuſſum dare etiam h heredis heredi dare poſſe Diuus Hadrianus reſcripſit, & ſi hunc ſenſit teſtator, etiam in legatarijs idem dicendum eſt.

5 ¶ * Quædam conditiones natura ſui nec poſſunt eodem tempore impleri, ſed neceſſariam habent temporis i diſtinctionem, velut cùm decem operarum k iuſſus eſt dare: quia * operæ per ſingulos l dies dantur, igitur & ſi ſingulos aureos det ſtatuliber, poteſt dici, eum impleſſe conditionem.

¶ Alia cauſa eſt operarum, quia hæ neceſſariò ſingulæ edendæ ſunt. ſed & ſi hæres accipere noluerit, non ſtatim liber erit, ſed cùm tempus tranſierit, per quod operarum quantitas conſumatur.

¶ Idem dicendum eſt, ſi iuſſus Capuam n ire, & liberari eſſe, hæres prohibeat ire. tunc enim erit liber, cùm peruenire Capuam potuiſſet. * Ineſſe o enim videtur tempus tam operarum præſtationi, quàm itineri.

6 ¶ Si ita quis acceperit libertatem, Stichus, ſi heres eum non manumiſerit, liber eſto: poterit ab herede manumitti, non p contra voluntatem teſtatoris adimitur ei libertas q, ſed r non tam continuum tempus exigendum eſt, vt præcipitari cogatur heres, vel ex peregrinatione celerius reuerti ad manumittendum, vel adminiſtrationem rerum neceſſariarum intermittere: nec rurſus tam longum, vt quamdiu viuat, protrahatur manumiſſio: ſed modicum s, quo primum poſſit ſine magno incommodo ſuo hæres manumittere. quòd ſi tempus t adiectum fuerit, illud ſpectabitur.

De conditione, ſi rationes diligenter tractaſſe videbitur. 1. De iuſſu dare, non adiecto cui. 2. De verbis, cui eorum volet rogo reſtituas.

21. *Pomponius* libro 7. ex Plautio.

LAbeo libro poſteriorum ita refert: *Calenus diſpenſator meus ſi rationes a diligenter tractaſſe videbitur, liber eſto, ſuaque omnia & centum habeto.* diligentiam x deſiderare eam debemus, quæ domino non quæ ſeruo fuerit vtilis: erit autem ei diligentiæ coniuncta fides bona, non ſolum in rationibus ordinandis, ſed etiam y in reliquo reddendo. Et quod ita ſcriptum eſt, *Videbitur*: pro hoc accipi debet, videri poterit. ſic & verba legis duodecim tabularum veteres interpretati ſunt, *Si aqua pluuia nocet*, i. ſi nocere poterit. Et ſi quæreretur, cui eam diligentiam probari oporteat: heredum z arbitratum viri boni more agentium ſequi debebimus. veluti ſi iuſſus qui certam pecuniam dediſſet, liber eſſe iuſſus eſt, non adſcripto eo a, cui ſi dediſſet, eo modo poterit liber eſſe, quo poſſet, ſi ita fuiſſet ſcriptum, *Si heredi dediſſet.*

1 ¶ Pactumeius Clemens aiebat, ſi ita fideicommiſſum relictum, *Cui eorum volet, rogo, reſtituas*, ſi nullum elegiſſet, cui reſtitueret, omnibus deberi, Imperatorem Antoninum conſtituiſſe.

De iuſſu dare non adiecto cui, ſi quidam ex heredibus quibus dari debet nominati ſint. 2. Si heredibus nominatis extraneus vel extranei iungantur.

22. *Paulus* lib. 5. ad Vitellium.

QVi *pecuniam dare* iuſſus eſt, niſi adiectum ſit cui det, b heredibus c dare f debet pro partibus hereditariis, pro ea enim parte vniſque accipere debet, pro qua dominus eſt.

1 ¶ Si quidam ex heredibus (quibus) dare debeat d nominati ſint, dabit his pro hæreditarijs e portionibus.

2 ¶ Si hæredibus nominatis etiam extraneus iunctus ſit, extraneo viriles, cæteris hereditariæ dari debent. Et ſi non ſolum Titium, ſed etiam a adiecit ſeruos, hos virilem partem habiturus, cohæredes autem hæreditarias, Iulianus ſcribit.

De dando intra quinquennium. 1. Si per heredem ſtat quominus rationes reddantur.

23. *Celſus* libro 22. Digeſtorum.

SI a *intra quinquennium Titio decem dederit, liber eſto*, nec Titio, vel hæredi, vel emptori poſt quinquennium dabit.

1 ¶ Si rationes reddidiſſet, liberum eſſe iuſſum non patitur hæres, rebus b peculiaribus venditis, reliqua ſoluere, perinde liber eſt quaſi conditioni paruerit.

De promiſſione.

24. *Marcellus* libro 16. Digeſtorum.

STichus *ſi heredi meo decem promiſerit, vel operas daturum ſe iurauerit, liber eſto*: poteſt c expleri conditio, ſi promiſerit. nam ſpopondiſſe aliquis ſignificatione dici poteſt, etiam d ſi non ſit ſecuta obligatio.

De venditione ſtatuliberi.

25. *Modeſtinus* libro 9. Differentiarum.

STatuliberos e venundari f poſſe, leges duodecim tabularum putauerunt: duris g autem conditionibus in venditione minimè onerandi ſunt: veluti ne intra loca ſeruiant h, neve vnquam manumittantur.

De rationibus reddendis.

26. *Idem* libro 9. Regularum.

LIbertate ſeruo ſub conditione *rationes reddita* teſtamento data, hæres non ſolum ſcriptam rationem exigit, verum etiam i quæ ſine ſcriptura ab eo adminiſtrata eſt.

1 ¶ Seruus iuſſus *reddita ratione ad libertatem peruenire*, ſi licet k nullam adminiſtrauerit rationem, nihilominus erit liber.

Si is cui dare iuſſus eſt, redemerit ſtatuliberum, eumque vendiderit.

27. *Idem* lib. 1. Pandectarum.

SI is cui dare iuſſus eſt, redemerit ſtatuliberum, eumque rurſus alij vendiderit, nouiſſimo l emptori dabit. iam enim cùm apud eum, cui dare iuſſus eſt, dominium quoque ſerui peruenit, ſi eum alienet, conditionem quoque ab eo ad emptorem tranſire, Iuliano placuit.

De rationibus intra triginta dies à morte teſtatoris reddendis, & hereditate poſt xxx. dies adita. 1. De eo quod ſtatuliber comparauit.

28. *Iauolenus* libro 6. ex Caſſio.

SI hæreditas eius, qui ſeruum intra dies triginta mortis ſuæ, *ſi rationes reddidiſſet*, liberum eſſe iuſſerat, poſt dies triginta adita eſt: iure quidem ſtricto ita manumiſſus, liber eſſe non poteſt, quoniam conditione deficitur: ſed m fauor libertatis eò rem perducit, vt reſpondeatur, * expletam conditionem n, ſi per eum cui data eſſet, non ſtetit, quominus expleretur.

1 ¶ Statuliber antequam conditio libertatis obtigerit, ſi quid comparaſſet: peculio legato non ceſſurum, in libris Gaij & Caſſij ſcriptum eſt: niſi id legatum in tempus libertatis collatum eſſet: videamus ne, cum o peculium & acceſſionem & deceſſionem habeat, augmentum p quoque eius peculij, ſi modò ab hærede ei ablatum non ſit, legato ceſſurum ſit. & magis hoc iure vtimur.

Collatio ſtatuliberi & ſerui. 1. De iuſſu dare heredi & de controuerſia hereditatis.

29. *Pomponius* lib. 18. ad Quintum Mucium.

STatuliberi q cæteris ſeruis noſtris nihilo penè differunt. Et ideò quod r ad actiones vel ex delicto venientes, vel ex negotio geſto, contractuve pertinet: eiuſdem conditionis ſunt ſtatuliberi, cuius cæteri. Et ideo in publicis s quoque iudiciis eaſdem pœnas patiuntur, quas cæteri ſerui t.

1 ¶ Quintus Mucius ſcribit: Paterfamilias in teſtamento ſcripſerat, *Si Andronicus ſeruus meus heredi meo dederit decem, liber eſto*. deinde de his bonis cœperat controuerſia eſſe, qui ſe lege u heredem aiebat eſſe, is eam hereditatem ad ſe pertinere dicebat: alter, qui hereditatem poſſidebat, aiebat teſtamento ſe heredem eſſe. ſecundum eum ſententia dicta erat, qui teſtamento x aiebat ſe hæredem eſſe. deinde Andronicus quærebat, ſi y ipſi viginti dediſſet, quoniam ſecundum eum ſententia dicta eſt, futurúſne eſſet liber: an nihil videatur ſententia, qua vicit, ad eam rem valere, quapropter ſi viginti hæredi ſcripto dediſſet, & res contra poſſeſſorem iudicata eſſet, illum in ſeruitute fore? Labeo hoc quod Quintus Mucius ſcribit, ita putat verum eſſe, ſi re vera lege ab inteſtato hæres fuit is qui vicit, nam ſi iniuria iudicis victus eſſet ſcriptus verus hæres ex teſtamento, nihilominus eum paruiſſe conditioni, ei dando, & liberum fore. ſed veriſſimum eſt, quod & Ariſto Celſo reſcripſit, poſſe dari pecuniam hæredi a ab inteſtato, ſecundum quem ſententia dicta eſt, quoniam lex a duodecim tabularum emptionis b verbo omnem

Alien

Universidad Rey Juan Carlos

alienationem complexa videretur: non intereſſet, quo genere quiſque dominus eius fieret. & ideò hunc quoque ea lege contineri, ſecundùm quem ſententia dicta eſt. & liberum futurum eum, qui ei dediſſet pecuniam, hunc autem, id eſt poſſeſſorem hereditatis, cui data eſſet ſumma a, ſi victus eſſet hereditatis petitione, cum cæteris eam b quoque pecuniam victori reſtituere debere.

De conditione, ſi heres non alienauerit.

30. *Idem* ‖ libro 7. ex variis lectionibus. ‖

Si ita liber eſſe iuſſus ſit *Stichus, ſi eum heres non alienauerit, liber eſto*: etiam ſi ſtatuliber eſt, alienari c tamen poterit.

De legato ſub conditione rationū editarum. 1. De eo qui cum rationes dederit cum contubernali ſua liber eſſe iuſſus eſt.

31. *Gaius* ‖ lib. 13. ad legem Iuliam & Papiam. ‖

Si ſeruo ſub conditione *d rationum editarum* legatum ſit, per eam conditionem eum iuſſum eſſe legatum accipere, vt pecuniam e reliquorum reddat, non dubitatur.

1 ¶ Et ideò etiam quæſitum eſt f, *Stichus, cum rationes dederit cum contubernali ſua liber eſto*: an, mortuo Sticho ante conditionem, contubernalis eius libera eſſe poſſit: Iulianus dixit quæſtionem eſſe in hac ſpecie, quæ & in legatis agitatur, *Titi cum Seio do*, an altero deficiente alter ad legatum admittatur. quod magis ſibi placere: perinde g ac ſi ita ſcriptum eſſet, *Titi & Seii*.

¶ Alium etiam eſſe quæſtionem an contubernali quoque conditio iuncta ſit? Quod magis eſſe h. Itaque ſi à nulla reliqua Stichus habuerit, ſtatim eam liberam eſſe. ſi habuerit reliqua, debere eum numerare pecuniam. nec tamen liciturum ex ſuo peculio dare: quia id illis permiſſum ſit, qui principaliter pro ſua libertate pecuniam dare iubentur.

Si heredibus dare iuſſus, ab altero illorum venierit.

32. *Vlpianus Rufinus* ‖ lib. 1. Regularum. ‖

Si duobus heredibus inſtitutis, ſeruus liber eſſe iuſſus ſit, ſi decem heredibus dederit i: ab altero ex heredibus venierit, & traditus fuerit pro parte k alteri ex heredibus, à quo non venierit, dando pecuniam liber erit.

De iure ſtatuliberi.

33. *Papinianus* ‖ libro 2. Quæſtionum. ‖

Statuliberorum iura per heredem l fieri non poſſunt duriora.

An heredi heredis dari debeat. 1. De rationibus reddendis.

34. *Idem* ‖ libro 21. Quæſtionum. ‖

Seruus, ſi heredi decem dederit, liber eſſe iuſſus eſt. Statuliberum heres eum manumiſit, ac poſtea defunctus eſt, heredis heredi pecunia danda non eſt. quod enim placuit m, heredis heredi dari oportere, tunc meminerimus locum habere, cùm prior heres dominus accepturus pecuniam fuit, quæ cauſa facit ambulatoriam (vt ita dixerim) conditionem. duæ ſunt enim cauſæ, per quas in priore heredis perſona conditio impleatur: dominij ratio, item perſonæ demonſtratio prior cauſa tranſit n in omnem ſucceſſorem a quem peruenerit ſtatuliber per dominij tranſlationem. ſequens perſonæ dumtaxat eius, qui demonſtratus eſt, adhæret.

1 ¶ Imperator Antoninus reſcripſit, *iuſſum rationes reddere & liberum eſſe*, ſi heres cauſabitur accipere rationes, nihilominus liberum fore. Quod reſcriptum ita accipi debet, vt, ſi reliqua non trahat, liber ſit: quòd ſi trahat, ita demum, ſi obtulerit eam quantitatem, quæ refundi debuit ex fide veritatis: non enim libertati o ſufficit heredem p in mora fuiſſe ſi non id fiat q per ſtatuliberum, quod, remota mora, libertati adſtare deberet. Quid enim, ſi ita manumiſſum, *Decem ſi in Hiſpaniam proficiſcar anno proximo ſolueris, liber eſto*. Romæ remanſit heres, neque proficiſci paratus eſt, nunquid dicturi ſumus, ſtatim ante fructus coactos liberum fore? nam & cum Romæ ſtipulatio concipitur ita, *Centum in Hiſpania dare ſpondes?* ineſſe r tempus ſtipulationi, quò poſſit in Hiſpaniam perueniri, nec ante iure agi placuit.

¶ Sed ſi heres, acceptis rationibus & reliquis computatis, donare ſe eas ſtatulibero non habenti quod inferat, proſcribat, aut etiam litteris ad eum miſſis palàm faciat ſ: conditio libertatis impleta videbitur.

¶ Quid ergo, ſi neget, ſe reliqua t traxiſſe, atque ideò, quia per heredem ſteterit vt accipiat rationes liberum factum u: heres autem, neque ſe feciſſe moram, & reliqua debere ſtatuliberum, contendat? apud eum qui de libertate cognoſcat, an conditio ſit impleta, conſtabit. cuius officio continebitur, de mora conſiderare, nec minus computare rationes: &, ſi reliqua trahi compererit, non eſſe liberum pronuntiare.

¶ Sed ſi nunquam negauit reliqua debere, cùm autem conueniret heredem, x & y rationes offerre propoſuiſſet, dedicaturum quidquid in reliquis eſſe conſti-

terit, & eius pecuniæ reum z numerare paratum idoneum obtuliſſet, & heres in mora fuit: ſententia pro libertate dicetur.

Si venditor ſtatuliberi peculium retinuerit.

35. *Idem* ‖ lib. 9. Reſponſorum. ‖

Non videbitur per ſtatuliberum b ſ non c] ſtare, quo minus conditio libertatis exiſtat, ſi de peculio d quod apud e venditorem ſ ſeruus habuit, pecuniam conditionis offerre non poſſit: ad g alienum enim peculium voluntas h defuncti porrigi non potuit.

¶ Idem erit, & ſi cum peculio ſeruum venditor, ſide i rupta, peculium retinuerit. quanquam enim ex empto ſit actio, tamen k apud emptorem peculium ſeruus non habuit.

De ſeruo cum libertate ſubſtituto.

36. *Idem* ‖ libro 1. Definitionum. ‖

In * tabulis l ſecundis filio ſeruum data libertate ſubſtitutum, iure ſtatuliberi prudentes muniendum, quod vtilitas recipit: ſcilicet vt cum ſua cauſa alienaretur, ne patris teſtamentum puer filius reſcindat.

¶ Quæ iuris auctoritas, † citra dilectum m ordinis ad ſecundum quoque, vel tertium ſubſtitutum porrecta eſt.

De legato vt manumittatur: & niſi manumittatur liber ſit.

37. *Gaius* ‖ libro ſingulari de Caſibus. ‖

Si ita ſcriptum ſit: *Stichum Titio do, vt eum manumittat: ſi non manumiſerit, liber eſto*: ſtatim Stichum liberum eſſe.

De herede impediente conditionem impleri.

38. *Paulus* ‖ lib. 1. ad Neratium. ‖

Non omne ab heredis perſona interueniens impedimentum ſtatulibero pro n expleta conditione cedit: ſed o id dumtaxat, quod impediendæ libertatis factum eſt.

De ſtatuliberi legato. 1. De conditione quando ſolutum ſatisfactum erit. 2. De pecunia quemadmodum ſtatulibero ad negotiandum dediſſet. 3. De operis annorum ſeptem ſoluendis. 4. De mortuo eius cui dari iubebat. 5. An extraneus pro ſeruo dare poſſit.

39. *Iauolenus* ‖ lib. 4. ex Poſterioribus Labeonis.

Stichum Attio do lego, & ſi is ei nummos centum dederit, liber eſto. ſi ſeruus ex teſtamento nummos Attio p dediſſet, eos repetere heredem non poſſe, Labeo exiſtimat: quia Attius eos à q ſeruo ſuo acceperit, non ab heredis ſeruo. Eum autem ſtatuliberum eſſe, Quintus Mucius, Gallus, & ipſe Labeo putant. Seruius, Ofilius, non r eſſe. Superiorem ſ ſententiam probo: ita tamen vt is ſeruus heredis, non legatarij ſit: vtpote cùm legatum ſtatulibertate t collatum.

1 ¶ *Stichus liber eſto quando ae alienum meum ſolutum, creditoribuſue meis ſatisfactum erit*, quamuis heres locuples extitiſſet u: tamen non prius Stichum liberum futurum, quàm creditores pecuniam aut ſatis accepiſſent, aliòue quo modo ſibi cauiſſent, Labeo, Ofilius reſponderunt.

2 ¶ Si heres ſeruo pecuniam ad x negotiandum dediſſet: ſtatuliberum, eam ipſam numerando, liberari ex teſtamento non poſſe Labeo, Trebatius reſponderunt. quia y reddere z eam magis quàm dare videretur. ego puto, ſi peculiares nummi fuerunt, ex teſtamento eum liberum futurum.

3 ¶ *Dama ſeruus cum heredi meo annorum ſeptem operas ſoluerit liber eſto.* & is ſeruus intra ſeptem annos a in iudicio publico eſſet, & ſeptimus annus præteriiſſet: Seruius ait eum non liberari debere: Labeo eſſe b poſtea ſoluiſſet annorum ſeptem operas, liberum futurum, quod verum eſt.

4 ¶ *Si Stichus Attio mille nummos dederit, liber eſto.* Attia viuo teſtatore c deceſſit. non poſſe Stichum liberum eſſe, Labeo, Ofilius reſponderunt, Trebatius, ſi ante teſtamentum factum Attia deceſſiſſet, idem ſi poſtea, eum liberum futurum. Labeonis & Ofilii ſententia rationem quidem habet. ſed hoc iure vtimur, vt is ſeruus ex teſtamento liber ſit.

5 ¶ Si ſeruus operas extraneo dare iuſſus eſſet, nullus d nomine ſerui ſuas operas dando, liberare ſeruum poteſt e. quod in pecunia aliter obſeruatur. vtpote

Marginal notes (left):

a v. l. 13. § 6. ſ. de pet. hered.
b alias, Ad, vel Aut, ἀμφισβητεῖς pro tam. vt l. 23. ſ. de adqu. hered. Cuiac. 1. obſer. 7. & ad l. 51. ſ. de vſurpat. & 3. obſ. 38.
c Imò alienari non poteſt. l. 13. Cod. de teſt. manum.
d v. l. 82. circa pr. ſuprà de cond. & demonſt.
e Rationes reddere iuſſus & ab his redditis legatum accipere, cum primum pecuniam reliquorū reddiderit legatum accipere poterit. l. 89. in fin. ſ. de verb. ſign.
f hinc colligere poſſumus verbum, cum, non facere conditionem, vide l. 13. § 3. ſuprà de manum. teſt.
g dicendum eſt ſcilicet.
h Rationum reddendarum conditione libertati propoſita, purè relicta libertas videtur ſeruo, qui nulla reliqua habuit: ſi parlatrix non reliquatur apparuerit, l. Labeo 82. ſuprà de cond. & dem. l. 4. C. de manum. teſt.
i & ab altero, *Hal.*
k & alia parte emptori. l. 6. § 3. ſ. eod.
l l. 25. ſ. eod. l. 13. C. de teſt. manum. dixi ad Vlpianum 2. § 3.
m l. 6. § 4. verſ. ſed & ſ. l. 20. § 4. ſup. eod.
n v. l. 2. § fin. ſup. eodem.
o id eſt, ad libertatem obtinendam.
p adde l. 40. § pen. ſ. eod.
q id eſt, ſi non obſeruauerimus reliqua.
r l. 20. § pr. in fin. ſ. eod. adde l. 137. ſ. de verb. obl.
ſ v. l. 45. ſ. de cond. & dem.
t Reliqua ſunt quæ rationibus ſubductis debita remanent: reliqua, ſi dicitur apud quem remanent pecunia ſubductis rationibus. Reliqua habere, idem quod reliquari.
u ſe contendit ſeruus liber.

Marginal notes (right):

a v. l. 5. § 1. ſ. ſolut. matr.
b Cui dicitur liberate data ſub conditione, heredi decem dediſſet.
c hæc parenteſis Nam ſunt in Haloan. Et certè hic redd. id eſt ſignificare, peculio relicto ſtare, quaſi conditio impletur.
d l. 3. § 1. ſ. eod.
e quid ſi apud venditorem peculium habuit. l. 3. § 1. ſupra eo.
f ſtatuliberum ſerui poteſt vendere, etiam ſine peculio. l. 25. ſ. eod.
g Statuliber conditionem dandi ex aliena peculio implere non poteſt. poteſt quidem ex peculio quod apud ſe habeant ex l. 17. ſ. eo. l. 3. § 1. ſ. de cauſis & poſſidendis: at non ex eo quod apud heredem, vendtorem, que venditorem. Proinde cum ſeruus ex eo peculio decē dare non poſſit, per heredē non ſtat vel debitur quominus decem dici quæ mecū dare ad ipſum in peculio quod habuit apud heredem, peculij ab ea pecunia conſtare & non heredi concepit eſſe.
h Teſtatoris voluntas, vt Haloander, ſe poteſt, quæ apud vltimum poſſe liberi & conditionem impleri, deducta ex voluntate defuncti. l. 26. ſupra eodem.
i Etiam nergit qui ſtatuliberum cum peculio vendit, nec praeſtat tradit, ſed autem hac nopti ſtatuliber per adionem bonæ fidei (quod) de dolo.
k ſtatus et habere actionem quam tenet. l. 204. ſ. de regulis.
l l. 2. § 3. vide in fin. ſup. eod. n. 43. § 8. de leg. 1.
† dembilia.
m ita legitur in l. 3. la. l. ſol. quæſt. 1. 4. § 10. ſ. de vulg. nec dementer, vt legit Haloand. & hanc lectionem Pollux confirmat. Diſſeſus ſequit, militare in qui ſignificatur amatus à legendo dicti ſunt. & ita non temerè recedendum eſt à Pandectarum Florentinarum ſcriptura, quarum editio felix iuris ſtudioſis docuit docuiſque multa. Bart. ſimiliùmque interpretem traditionem aſſiſit maxima ex parte. Cuiac. 6. obſ. 7. ſententia quidem huius loci talis eſt: nihil referre quo gradu ſeruus cum libertate filio impuberi ſubſtituatur primo, ſecundo vel tertio, cùm vel ſibi vel filio impuberi plures gradus ſubſtitutionis fieri poſſe, l. 36. ſup. de vulgari.
n l. 39. § fin. ſup. de fideic. libert. o id eſt, facit eum impleſſe conditionem.
p l. 3. in pr. & § 8. ſup. eod. l. 38. § 3. ſup. de fideic. libert. q legatario.
† id abrogatum in fin. ſ. eod. r & reale. ſ Labeonis, Mucij, Galli.
t id eſt, cum conditio extiterit. ſic enim Græci interpretantur, vt interpretetur darſionem libertatis. aliud eſt ſtatuliberum, aliud datio ſtatuliberatis. v. Cuiac. 9. obſ. 27. u arg. l. 14. C. de contr. l. 88. ſup. eod.
x v. l. 64. ſ. de verb. ſig. z Reddendi ac dandi differentia.
a l. 4. in fin. ſuprà eod. b v. l. 20 circa fin ſ. eod.
c l. 20. § 4. in pr. ſup. eod. d l. 13 in prin. ſup. de manum. teſt.
e Cur? quia in faciendo conſiſtunt generaliter per alium non poſſunt fieri, vid l. 31. ſ. de ſolut.

cum

Universidad Rey Juan Carlos

cum extrantis, pro eo ſeruo dando pecuniam, ſeruum liberaret.

De rationibus reddendis. 1. De peculio heredi vero dando. 2. De morte eius cui dari debebat. De rationibus reddendis.

40. *Scæuola* [a] lib. 24. Digeſtorum. [b]

STicho libertas data eſt: *Ab heredibus meis peto, fideique eorum committo, vt rationibus redditis Stichum manumittant.* quæſitum eſt cum ampla pecunia exacta poſt mortem teſtatoris ſibi commiſſa reliquetur, & qualdam ſummas à colonis [c] exactis à rationibus non intulerit, hæreditatemque ſpoliauerit, apertis etiam horreis, ſublatiſque ſuppellectili & veſte, & apothecis exhauſtis: an non prius ei fideicommiſſa libertas debeatur, quàm ea quæ mala ratione reliquatus eſt, quæ furatus eſt, repoſuerit? Reſpondit, non [d] prius [e] ei fideicommiſſam libertatem præſtandam, quàm & reliqua, & omnia quæ per eum abeſſent, reſtituiſſet.

1 ¶ *Pamphilum liberum eſſe, peculio ſuo heredibus vero dato,* quæſitum eſt, cùm plus domino debeat, quàm in peculio habeat: & omnes res, quas in peculio habebat, bona fide heredibus dederit: an libertas ex teſtamento competat? Reſpondit, nihil proponitur non competere [f].

2 ¶ Pamphilo liberto, quem hæredem ex parte inſtituerat, Stichum ſeruum prælegauerat, & ei libertatem his verbis dederat: *Ita vt, ſi ſibi ex die mortis meæ per annos continuos quinque, menſtruos ſexagenos dederit, tunc eum manumittas.* Pamphilus ante quinquennium moriens, heredibus inſtitutis filio & vxore, de eodem Sticho ita cauit: *Stichum ſeruum, qui mihi teſtamento patroni mei certa conditione relictus eſt, idem dari [g] præſtari filio & vxori meæ ea conditione volo, vt [illegible] eum tempore peracto manumittant.* quæſitum eſt, (ſi) Stichus ſexagenos nummos menſtruos non præſtiterit, an impleto quinquennio fideicommiſſa libertas ei debeatur? Reſpondit, niſi [h] præſtitiſſet, fideicommiſſa libertatem non deberi.

3 ¶ Seruus teſtamento ita manumiſſus eſt: *Stichus ſeruus meus actor, ſi [i] rationem omnem actus ſui heredi meo reddiderit, eoque nomine ſatisfecerit, liber eſto, eique cùm liber erit, dari volo vigenti & peculium ſuum.* quæſitum eſt, an ſi rationes, quas egit per multos annos, ſine [k] ſubſcriptione [l] teſtatoris heredi reddere paratus ſit, liber ex teſtamento fiat: cùm propter grauem valetudinem teſtator non potuerit rationibus ſubſcribere, teſtamento tamen ſubſcripſerit? Reſpondit, ſi ex fide [m] ratio redderetur, reliquaque inferantur, liberum fore.

4 ¶ Item quærerent ea, quæ exacta ſunt per adiutores [n] eius, neque calendario [o] illata ſunt, aut fraudulenter acta [p] huiuſcemodi aſſerta poſſint: cum eſſet in propoſitus? Reſpondit: ſi id eſſet [q] quod culpæ eius debetur imputari, ſpectare ad rationis reddendæ neceſſitatem.

5 ¶ Item quæro, an eorum quoque nomine ratio haberi debeat, quod neque à conductoribus prædiorum neque à villicis penſiones exegerit, & inſuper etiam præmutuum [r] eis dederit? Reſpondit, ſupra reſponſum eſt [s].

6 ¶ Item quæro, an eo nomine teneatur, quòd omnem rem ſuam id eſt peculium, exportauerit, antequam rationes redderet? Reſpondit, nihil eam rem impedire conditionem, ſi modò ratio redderetur.

7 ¶ Titius teſtamento ſeruos actores ſingulos diuerſis perſonis legauit cum adiectione, *Si rationes heredi reddiderint*: deinde propiori capite ita ſcripſit: *Omnes actores quos legaui, vel manumiſi, intra quartum menſem mortis meæ rationes reddere volo & dominis quibus à me legati ſunt reddi*: [t] infra [u] deinde alios actores liberos eſſe iuſſit æquè cum hac adiectione, *Si rationes heredi reddiderint.* quæro: cùm per heredem fiat, quo minus reddantur: verùm ſtatuliberi eſſe deſinant: an nihilominus quandoque poſſint, reddita ratione & reliquis illatis, libertatem ex teſtamento conſequi? Reſpondit,[x] legata quidem, & libertates non aliàs competere, quàm rationes reddite eſſent, aut [y] per heredem ſtaret, quò minus redderentur: verùm iudicaturo æſtimandum, vtrum tempus conditioni legatorum libertatiumque additum videatur: [z] an [a] libero tempore reddere volentibus reliqua heredibus, quattuor menſes appoſiti ſint, ſollicito teſtatore conditionem, & moram eorum ſuperſcribente. melius autem eſt, præſumptionem pro ſtatuliberis eſſe.

8 ¶ Argentarius coactor [y], cùm penè totam fortunam in nominibus haberet, ſeruis actoribus libertatem ita dedit: *Quiſquis mihi heres erit [f] Damæ ſeruo meo actori ſui, qui agitat nomine eius & Pamphili conſeruì ſui, heredi meo rationes reddiderit, pariterque [z] ſeruis à die mortis meæ intra menſes ſex liberi eſto.* quæſitum eſt, an hæc verba, *Pariterque ſeruis*, ad omnia nomina pertineant, exceptis perditis, aut hoc ſignificeret, ſi omnem pecuniam ab omnibus exegerint, & heredi ſoluerint, vel eo nomine ſatisfecerint: & ſi in exactione nominum ceſſauerint intra ſex menſes, libertas illis non competat? Reſpondit, manifeſtam eſſe conditionem verbis teſtamenti ſuprà ſcriptis poſitam. igitur ita demum liberos fore, ſi aut ei pareant, aut [b] per hæredem ſtet, quò minus pareant.

De conditione, ſi ſeruierit: vel ſi triennio operas dederit. 1. De promiſſione.

41. *Labeo* [a] libro primo Pithanon à Paulo Epitomatorum. [b]

SI quem ſeruum tuum, ad certum [c] tempus ſtatuliberum relinquere vis: nihil intereſt, utro modo caueas: *Si ſeruierit heredi, Si triennio operas dederit, liber eſto.*

1 *Paulus*: Si quis liber eſſe iuſſus fuerit, ſi decem heredi promiſiſſet: quamquam ea promiſſio nullam rem [d] habitura eſt, tamen promittendo liberabitur.

De legato vxori, quæ cum ea nupſiſſet, liber eſſe iuſſus eſt.

42. *Idem* [e] lib. 3. Pithanon. [f]

SI quis eundem hominem vxori ſuæ legauerit, & cùm ea nupſiſſet, liberum eſſe iuſſerit, & ea [g] ex lege [h] nupſerit: liber fiet is homo.

QVI SINE MANVMISSIONE [i] AD libertatem perueniant.

TIT. VIII.

De vendito vt manumittatur.

1. *Paulus* [a] libro 5. ad Plautium. [b]

SI ſeruus venditus eſt [k], *vt intra tempus manumitteretur*: etiam ſi ſine herede deceſſiſſent, & venditor & emptor, ſeruo libertas competit. & hoc Diuus Marcus reſcripſit.

¶ Sed etſi mutauerit venditor voluntatem, nihilominus libertas competit [l].

De habito pro derelicto.

2. *Modeſtinus* [k] libro 6. Regularum. [l]

SEruo, quem pro derelicto [k] dominus ob grauem [l] infirmitatem habuit, ex edicto [m] Diui Claudij competit libertas.

De vendito vt manumittatur.

3. *Calliſtratus* [a] lib. 3. de Cognitionibus. [b]

EVm, qui ita venit [n], *vt [o] intra tempus manumitteretur*, cum dies præſtandæ libertatis venerit, viuente venditore, & perſeuerante in eadem voluntate, perinde [p] haberi, ac ſi ab eo, à quo debuit manumitti, manumiſſus eſſet: mortuo autem venditore, non eſſe heredum eius voluntatem explorandam: Diuus Marcus cum filio ſuo reſcripſit.

4. *Vlpianus* [a] libro 3. ad Sabinum. [b]

E[q] qui hac lege emptus ſit, *vt à viuo emptore manumittatur*, ſtatim [r] mortuo eo competit libertas.

De nece domini detecta.

5. *Marcianus* [a] libro 5. Regularum.

QVi [s] ob necem detectam domini præmium libertatis conſequitur, fit orcinus [t] libertus.

De vendito vt manumittatur. 1. De lege vendititionis, ne proſtituatur.

6. *Idem* [a] lib. ſingulari ad formulam hypothecariam. [b]

SI quis obligatum [u] ſeruum hac lege emerit, *vt manumittat*: competit libertas ex conſtitutione Diui Marci, licèt bona omnia quis obligauerit [x] quæ habet habiturúſve eſſet.

1 ¶ Tantundem dicendum eſt, & ſi lege hac emerit [y], *ne proſtituatur*, & proſtituerit.

7. *Paulus* [a] lib. ſing. de libertatibus dandis. [b]

IMperator noſter cum patre ſuo conſtituit in eo, qui, cum poſſit [y] abducere proſtitutam ancillam, pecunia accepta manus iniectionem vendidit, vt libera eſſet. nihil enim intereſſe, ipſe [z] abducas, & proſtituas, an [a] patiaris proſtitutam eſſe, pretio accepto, cùm poſſis eximere.

De donato vt poſt mortem donatoris ſit liber.

8. *Papinianus* [a] lib. 9. Reſponſorum. [b]

---

a denial.
b exſtat.
c v. l. 41. §. 14. ſ. de fidei. liber.
d cave, acciditur enim furti caula libertas eſt diſſerenda 48. Eclog. 1.
e Cur non, prius? vel ideo, quod ſtatuliberi delinquentes vel contrahentes, eadem quæ cæteri ſerui ſuſtinent, 48. Eclog. 5. c. 25.
f Imò non competet libertas. l. 17. in princ. ſup. eo.
g v. l. vlt. §. pen. ſ. de cond. indeb.
h Conditio ab herede eſt implenda.
i Actores ſerui ea conditione plerumque manumittebantur, ſi actus ſui omnem rationem reddidiſſent, eóque nomine ſatisfeciſſent, vt hic. & §. 7. 8. eod.
k Subſcriptio teſtatoris non eſt neceſſaria ſeruo eius libero eſſe volo, ſi rationes reddiderit. Ita reddidiſſe rationes, ſeruus videbitur etiamſi dominus eis non ſubſcripſerit.
l Subſcribit actum qui ſubſcribit probare intelligitur. l. 1. §. 8. ſ. de falſis. modò per errorem non ſubſcripſerit, l. 3. §. 1. 2. quibus modis pignus. modò ſubſcriptio non fiat ab eo velut teſte, non vt principali. Aliud enim eſt actum aliquem ſua ipſius cauſa confirmare, & teſtimonij tantum dicendi ferendive cauſa velut teſtem ei interesse. l. 34. §. 1. ſup. de leg. 2.
m Ex fide rationes reddendæ.
n Adiutores ſeruis actoribus erant: hiem adminiſtri, Baſil.
o Calendarium acceptí & expenſi ratio.
p actori
q & ſta diligentia requiritur. v. l. 21. in princ. ſ. eod.
r Promutuum dare, Galli advancer, promutuum, Græci προχρέωσις, l. 15. §. 6. ſup. loc.
s l. cuius imputatio eſt. Actor igitur cum procuratoris vice fungatur, tenetur domini heredibus ob vendimec colonorum & inquilinorum non exactas.
t v. l. 10. §. 5. ſ. eo.
u Incluſa ſunt gloſſema Triboniani.
x heredum, quæ ſæpe euenit. l. 34. §. 1. ſup. eod.
y De coactoribus argentariis alibi dixi.
z l. ſic compenſaueris hinc & inde, vt nihil debeat, l. vlt. §. penult. ſup. de cond. indeb.
a l. 8. in princ. ſup. de cond. & demonſt.

a Statuliber rationes reddere iuſſus, fit liber, ſi quædam vaſa perierint ſine culpa eius, modò quæ reliqua fuerint ſunt reddat, l. 22. ſup. de manumiſſ. teſt.
b Paria ſunt conditioni ſatisfacere, aut per aduerſarium ea in re impediri. e puta ſeptem annorum, l. 13. eo.
d l. obligationem, v. l. vlt. in princ. ſ. de lib. cauſa.
e vide l. 10. §. 1. ſ. de manum. teſt. l. 96. in §. ſ. de cond. & demonſt.
f Iulia Miſcellan. In hunc locum Gundlacium ad Nov. 22. c. 43. vbi dixi.
g Pro præmio ſcilicet 7. C. T. [illegible]
h Venditus vt intra certū tēpus manumitteretur, mortuo venditore, fine eius facto liber eſt: conſtitutione D. Marci, vt hic & l. 3. §. eo. Imò liber eſt, etiam ſi venditor intra id tempus mutet voluntatem, vt hic, multo magis ſi perſeueret in eadem voluntate, ita accipio l. 3. §. eod. Quid ſi venditor deceſſerit relictis heredibus? etiamſi tempus manumittendi adiectum nondum præterierit, heres, cum venditoris ea parte voluntas non exploratur: vel ſine eorum facto liber eſſe poterit, d. l. 3. in fin. Quid ſi non venditum ſed donatum vt intra certum tempus manumitteretur & donatarius mortuus ſit? Diui Marci conſtitutio, de qua ſuprà dictum eſt, ad donatum ita ſeruum extenditur, l. 8. inf. eod.
i Imò, non competit: cùm liber actor non videtur quàm venditor in ea voluntate durauerit, d. 3. ſup. de ſeruo exportando.
k Ex emptore vel de emptore.
l Baſil. 48. Eclog. 2. 3.

Manumiſſ. vlt. l. ſeq. vnic. §. 3. C. de Latina liber. vide Nouell. 153. in princ. vide l. 2. C. de bonis libert.
m de quo vide Suidam in Claudio leg. vnic. §. 3. C. de Latina lib.
n vide quæ ſcripſi ad l. 8. ſ. eo. & ad l. 1. ſ. eo. vbi hanc legem expoſui.
o l. 2. §. 6. ſ. de iure patr. l. 2. C. ſi mancip. ita venier.
p Seruus venditus ea lege vt intra certum tempus ab emptore manumitteretur, emptore intra conſtitutum tempus non manumittente, ipſo iure liber eſt: & ipſum emptorem patronum habet. Ita patronus eſt interdum etiam, is qui non manumiſit, quod penè incredibile. l. 3. 4. §. 1. 3. de liberali cauſa.
q l. 10. in princ. ſ. de bon. lib. v. l. 4. §. de bon. liber. l. 3. §. 4. ſ. de fid.
r Baſil. 48. Eclog. 2. c. 5. ſ. per venditorem alij.
u Id eſt, licet generaliter ſit obligatus, vide l. 29. ſ. qui, et a quib. l. 3. C. de ſeru. pign. dato. x l. 1. in princ. C. ſi mancip. ita venierit ne proſtituatur. l. vn. §. 10. C. de Latina libertate tollend.
y poſtea. Hal. z venditor ſeil.
a d. l. 1. verſ. quod ſi cum patientiam, C. ſi mancip. ita venier. ne proſtituat.

Universidad Rey Juan Carlos

MAncipia mater filiæ a donauerat, *vt poſt mortem b ea poſt c mortem ſuam eſſet libera.* cùm donationis legi non eſſet obtemperatum, ex ſententia d conſtitutionis e Diui Marci, libertates obtingere, matre conſentiente, reſpondi. quod ſi ante filiam mater vita deceſſit, omnimodò.

De venditis vt manumittantur.

9. *Paulus* § libro 5. Quæſtionum. §

LAtinus Largus vendidit ancillam ita, vt *manumitteretur*, non addito tempore. quæro, quando ex conſtitutione incipit ei libertas competere, ceſſante emptore in manumittendo? Reſpondi: Inſpiciendum eſt, quid actum ſit: vtrùm, cùm f primùm potuiſſet, vt manumitteret: an vt in poteſtate eſſet emptoris, quando vellet manumittere. Priore caſu facilè tempus deprehendi poterit. poſteriore vtique moriente g emptore competit libertas. Si non appareat quid conuenerit, fauor prioris inducet opinionem: id eſt, vt intra duos menſes, ſi ambo præſtò ſunt, tam ſeruus, quàm emptor eius. ſerno enim abſente, niſi emptor intra quatuor menſes impoſuerit libertatem ex conſtitutionibus ad libertatem eripitur.

QVI, ET A QVIBVS MANVMISSI liberi non fiunt h i & l ad legem Æliam Sentiam. l

TIT. IX.

De furdo.

1. *Vlpianus* § libro 1. ad Sabinum. §

CElsus libro duodecimo Digeſtorum vtilitatis k gratia motus l, ſurdum ita natum manumittere m poſſe ait.

De relegato.

2. *Idem* § lib. 3. ad Sabinum. §

SEruo competere libertas non poteſt, ſi relegatus n moratus ſit in vrbe.

De optione legata & de legato generali.

3. *Gaius* § libro ſecundo de legatis ad Edictum vrbicum o. §

SI optio hominis data ſit, vel indiſtinctè homo legatus ſit: non poteſt hæres, quoſdam ſeruos vel omnes manumittendo, aut minuere, aut minuere p ius electionis, ſiue optione ſiue electione ſerui data, quodammodo ſinguli ſub conditione legati videntur.

De ſeruo pignorato.

4. *Vlpianus* § lib. 3. Diſputationum. §

SEruum pignori datum manumittere q non poſſumus.

De hæreditate non ſoluendo & hærede locupiete. 1. De conditione ſi creditoribus ſolidum ſolutum fuerit. 2. De ſeruo qui in obligatione eſt vel extra obligationem.

5. *Iulianus* § lib. 64. Digeſtorum. §

CVm r hæreditas ſoluendo non eſt, quamuis heres ſ locuples exiſtat, libertas ex teſtamento (non) competit.

1 ¶ Si ſ autem is, qui ſoluendo non eſt, hoc modo libertatem dederit, *Si creditoribus meis ſolidum ſolutum fuerit, Stichus liber eſto*: non poteſt videri fraudandorum creditorum liberos eſſe iuſſiſſe.

2 ¶ Si Titius nihil amplius in bonis quam Stichum & Pamphilum habeat, eaſque ſtipulanti Mæuio ita promiſerit, *Stichum aut Pamphilum dare ſpondes?* t deinde, cùm alium creditorem non haberet, Stichum manumiſerit: libertas per legem Æliam Sentiam u reſcinditur. quamuis enim ſuit in poteſtate Titij vt Pamphilum daret: tamen, quamdiu eum non dederit, quia interim mori poſſit, non ſine fraude ſtipulatoris Stichum manumiſit. Quod ſi ſolùm Pamphilum dari promiſiſſet, non dubitarem, quin Stichus ad libertatem perueniret, quamuis ſimiliter Pamphilus mori poſſit. x multum enim intereſt cuſtinecatur ipſa ſtipulatione is qui manumittitur, an extra obligationem ſit. Nam & qui os aureos quinque Stichum & Pamphilum p guori dederit, cum vterque eorum quinum aureorum ſit a, neuter manumitti poteſt z: ſi Stichum ſolum pignori dederit, a Pamphilum non videtur in fraudem creditoris manumittere.

6. *Scæuola* § lib. 16. Quæſtionum. §

IVlianus de eo loquitur, qui in ſubſtantia à nihil aliud habeat. nam ſi habeat, quare non dicemus, vnū poſſe manumitti: quia & vno mortuo, ſoluendo eſt c & vno manumiſſo, ſoluendo eſt, nec aduentitij d caſus computandi e ſunt. alioquin & qui vnum, & certum ex ſeruis ſuis promiſit, neminem manumittet.

Quo tempore conſilium fraudulentum obſeruatur. 1. De minore viginti annis.

7. *Iulianus* § lib. 2. ad Vrſeium Feroccm. §

SI quis integris facultatibus codicillos confirmauit, deinde, cùm conſilium creditorum fraudandorum cepiſſet, libertates codicillis dederit: obtineri non poteſt, quo minùs lege libertates interpellarentur. nam conſilium teſtatoris fraudulentum non eo tempore obſeruatur, quo codicilli confirmantur, ſed quo g libertas codicillis datur.

1 ¶ Minor annis viginti, cùm ſeruum manumittere vellet, nec iuſtam cauſam ad conſilium manumittendi haberet, tibi eum h vt manumitteres, dedit. negauit eum Proculus liberum eſſe: quoniam fraus i legi facta eſſet.

De eo qui ſub conditione debet. 1. De militari teſtamento.

8. *Africanus* § lib. 3. Quæſtionum. §

CVm is qui ſub i conditione debet, manumittat ſideicommiſſi k cauſa, lex Ælia l Sentia locum habet m.

1 ¶ Si miles priore militari teſtamento facto libertates dederit in fraudem creditorum, & non ſoluendo moriatur, impediuntur libertates.

De manumiſſo ob cauſam. 1. De eo quem dominus in capitali crimine non defendit. 2. De prohibitis manumitti.

9. *Marcianus* § libro 1. Inſtitutionum. §

ILle ſeruus liber non erit, qui o coëgerit, vt eum dominus manumittat, & ille perterritus ſcripſit liberum eum eſſe.

1 ¶ Item nec ille liber fieri poteſt, qui à domino non eſt defenſus in capitali crimine, poſteàque abſolutus eſt.

2 ¶ Qui hac lege venierint *ſi ne manumittantur*, vel qui teſtamento prohibiti ſint manumitti, vel iuſſu præſidis prouinciæ, licèt manumittantur, tamen ad libertatem non perueniunt.

Qui ſint in fraudem creditorum manumiſſi.

10. *Gaius* § libro primo Rerum cottidianarum ſiue aureorum. §

IN fraudem r creditorum manumittere videtur, qui vel iam eo tempore, quo manumittit, ſoluendo non eſt, vel datis libertatibus deſiturus eſt ſoluendo s eſſe. ſæpe enim de facultatibus ſuis amplius quàm in his eſt ſperant homines. quod frequenter accidit his, qui tranſmarinas negotiationes, & aliis regionibus, quàm in quibus ipſi morantur, per ſeruos atque libertos exercent. quod ſæpè attriti iſtis negotiationibus, longo tempore id ignorant t, & manumittendo ſine fraudis conſilio indulgent ſeruis ſuis libertatem.

De debitore ciuitatis. 1. Vel fiſci.

11. *Marcianus* § libro 13. Inſtitutionum. §

IN fraudem y ciuitatium manumiſſi z ad libertatem non veniunt, vt ſenatus cenſuit.

1 ¶ Sed nec in fraudem fiſci datas libertates procedere principalibus conſtitutionibus cauetur. Sed Diui fratres reſcripſerunt. Non vtique à debitore fiſci manumiſſeri libertates impediuntur. ſed a ita, ſi cùm non erat ſoluendo, in fraudem manumiſit.

De mancipiis per manumiſſionem quæſtioni non ſubtrahendis.

12. *Vlpianus* § libro 5. de Adulteriis. §

PRoſpexit legiſlator, ne mancipia per manumiſſionem à quæſtioni ſubducantur, idcircóque prohibuit ea manumitti certóque dierum præſtituit, intra quem manumittere non liceat.

1 ¶ Ipſa igitur, quæ diuertit, omnes omnimodo ſeruos ſuos manumittere vel alienare prohibetur: quia ita verba faciunt: *ne quem quidem ſeruum, qui extra miniſterium eius mulieris fuit, vel in agro vel in prouincia poſſit manumittere, vel alienare.* quod quidem perquam d durum eſt. ſed e ita lex ſcripta eſt.

---

a l. 2. C. ſi mancip. ita fuer. alien.
b eo caſu verbum non facit liberum.
c Ideò ſeruum alienat, in eo non ſtatim fideicommiſſum non relinquitur à donatario. l. 37. ſupra de legat. 3.
d Ita hæc verba donationi conditionem ſine modum potius imponunt, non fideicommiſſum continent.
e non ex verbis, hoc igitur iudicio non obtinuit, ſed inualuit, authore Papiniano qui id introduxit. Conſtat enim Papinianum poſſediſſe palmam iuriſprudentiæ, & multa adinueniſſe noua, & mira in eiuſdem amplificaſſe ius ciuile.
e Quid, ſi ex ſola conſtitutione D. Marci pertinuit ad ſeruos venditos. l. 1. & l. 3. ſupra eo. Ita extenditur ad donatos: hac ſententia: In donatis ſeruis ea lege, vt manumittantur, exigi omnimodo manumiſſionem donatoris: vt exigitur in ſeruis eadem lege venditis. Similis eſt extenſio in l. 1. C. ſi mancipium.
f l. 4. C. ſi mancipium ita fuerit.
g l. 4. ſup. iniuſti.
h manumittere non poſſunt ſe 7. C. 2 I. alias qui manumittere non poſſunt. 7. C. 11. 16. 8.
i lex Ælia Sentia vetat manumitti in fraudem creditorum. 7. C. 11. 38. & ſeq.
g. huc refert Vlpianus l. 1. § 12. 13. & 16.
k Nam aliud olim fuit: quippe olim mutus, ſurdus vindicta ſeruum manumittere libro nō poterat. Sic: inter amicos vel per epiſtolam poſſet manumittere: licet quoque vt ad iuſtā libertatem peruenire poſſit, cordicione venditionis excipere poterat. Paul. 4. ſent. 12. 5.
2. adde leg. ſeruus furioſi 13. ſ. de manumiſſ. 1. diſtrictio, 10. C. qui teſtam.) quod ſolennia verba, quæ in manumiſſione interueniebant, ſolere aut efferi aut exaudiri non poſſit. ſed cum ea verba ſolennia omnino ſublata ſint, l. manum. 3. C. de manum. vind. & publicæ vtilitatis ratio hoc ſuadere poterit & hodie vindicta manumittere ſurdum ita natum, nō nullo modo poteſt [illegible]
q l. 17 § vlt. [illegible] C. de ſeruo pignor. dato manum.
r Iuſtinian. [illegible]
s l. 8. in prin. [illegible]
t l. 27. [illegible] ſupra de manumiſſ.
u vide l. 23. in princip. [illegible]

a & ſi ſtabilitas in ſingulis [illegible]
b l. qui nihil aliud habet [illegible]
c Manumiſſo vnū nullo, vt certū quod [illegible]
d [illegible]
e [illegible] ad officium pag. 156.
f l. 10. ſup. de manum. vin.
g clausula
h v. l. 4. ſupra ſi ſeru. ſiue. cap.
i v. l. 29. ſup. de obligat.
k v. l. ſi [illegible] leg. 3. ad [illegible]
l l. 27 in pr. ſu.
m fraudandorum creditorum cauſa. Ita enim legitur in l. 16. § 1. & 2. l. 15. l. 20. § 1. 3. qui [illegible]
n [illegible]
o [illegible]
p Miles in fraudem creditorum ſeruos manumittere non poteſt. l. 13. ſup. de teſtam. milit.
q l. 17 in pr. l. vl. adde l. 33. [illegible] ad [illegible]
r l. 25. ſup. de [illegible] l. 5. de publicanis.
s l. 1. § 3. de manumiſſ.
t l. 16. § 2. l. ad leg. ſalc. quia manumiſſione in princ.
u præcedunt enim non impediuntur libertates ſed & [illegible] fraudandi habentis § 3. vel fiſco manumiſſi [illegible] bei manumiſ[illegible]
x vide quæ notavi ad l. 15. [illegible]
z l. 2. § 6. de ſeruo

y l. 45. in princ. inf. de iure fiſci. z debitore ciuitatis pignori.
b l. 8. in fine ſupra de manum. l. 3. C. de adulteriis.
c ſex, ſexaginta dierum, dict. l. 3. § Id concurrenti l. 3. C. ad l. Iul. de adulteriis.
d l. 2. § 30. ſup. de Silian. l. 65. § 2. ſ. ad SC. Trebell.
e Clementiores leges iudices eſſe non oportet. Nouell. 31 cap. [illegible] Tocimer. reg. 90 adde elegans exemplum ex Mariano l. [illegible]
f quid iuris? an ideo iudici id inquirendum, quia ſcriptum? An potius æquitas ſtricto iuri præferenda? [illegible] ſtricto iuri aequitas præferenda dum eſſe ſ. [illegible] apud Gallos [illegible] æquitati præferre debet. nam, vt ſcribit Ariſtoteles, æquitas nihil aliud, eſt quam ſupplementum eius quod lex prætermiſit. [illegible]

© Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Sed etſi poſt diuortium ſeruum mulier parauit, aut alia ratione adquiſiit: æquè (quod ad verba attinet) manumittere non poterit. & ita Sextus quoque Cæcilius adnotat.

3 ¶ Pater verò, in cuius poteſtate filia fuerit,ea tantùm mancipia prohibetur manumittere alienaréve, quæ in vſu filiæ fuerunt tributa.

4 ¶ Matrem quoque prohibeat manumittere alienaréve ea mancipia, quæ in miniſterium filiæ conceſſerat.

5 ¶ Sed & auum & auiam prohibuit *e* manumittere,cum horum quoque mancipia quæſtione *b* poſtulari poſſe, lex voluerit.

6 ¶ Sextus Cæcilius rectè ait, anguſtiſſimum *c* tempus legem præſtituiſſe alienandis manumittendiſve ſeruis. Finge (inquit) ream adulterij intra ſexagenſimum diem poſtulatam *d*. quæ cognitio tam facilè expediri potuit adulterij, vt intra ſexagenſimum diem finiatur: & tamen licere mulieri quamuis poſtulare adulterij, ſeruum ſuſpectum *e* in adulterio, vel quæſtioni neceſſarium, quod ad verba legis attinet, manumittere. Sanè in hunc caſum ſubueniendum eſt,vt deſtinari ſerui quaſi conſcij vel quaſi nocentes, non debeant *f* manumitti ante finitam cognitionem.

7 ¶ Pater mulieris, vel mater, ſi intra ſexagenſimum diem *g* decedant, ex his ſeruis, quos in miniſterium filiæ dederint, neque manumittere, neque alienare poterunt.

13. *Paulus* lib. 3. de Adulteriis.

QVòd ſi *h* intra diem ſexagenſimum manumiſerit, erit ſeruus ſtatuliber *i*.

14. *Vlpianus* lib. 4. de Adulterijs.

SEd ſi maritus † intra ſexagenſimum diem deceſſerit an manumittere, vel alienare iam poſſit ſuprà ſcriptas perſonas, videamus. & non puto poſſe: quamuis accuſatore mulier deficiatur marito: cùm pater accuſare *k* poſſit.

1 ¶ Et ſimpliciter quidem lex mulierem prohibuit intra ſexageſimum diem diuortij manumittere.

2 ¶ Siue autem diuertit, ſiue repudio dimiſſa ſit, manumiſſio impedietur.

3 ¶ Sed ſi morte mariti ſolutum ſit matrimonium, vel aliqua *l* pœnaritius manumiſſio non impedietur.

4 ¶ Sed etſi bonâ gratiâ finierit matrimonium, dicitur, manumiſſionem vel alienationem non impedit.

5 ¶ Sed & ſi conſtante matrimonio mulier, dum *m* diuortium *n* cogitat, manumittat vel alienet, & ſi hoc dilucidis *p* probationibus fuerit approbatum quaſi in fraudem legis hoc factum ſit: non debet alienatio valere, vel manumiſſio.

6 ¶ Alienationem omnem *q* omnino accipere debemus.

Si pater filio permiſerit manumittere.

15. *Paulus* lib. 1. ad legem Iuliam.

QVæſitum eſt, an is qui maieſtatis *r* crimine reus factus ſit, manumittere *ſ* poſſit, quoniam *s* ante damnationem dominus eſt: Et Imperator Antoninus Calphurnio Critoni reſcripſit, ex eo tempore, quo quis propter facinorum ſuorum cogitationem iam de pœna ſua certus eſſe poterat, multo prius conſcientia delictorum, quàm damnatione ius datæ libertatis eum amiſiſſe.

1 ¶ Iulianus ait: ſi poſteaquàm filio permiſit pater manumittere, filius *u* ignorans patrem deceſſiſſe, manumiſit vindicta, non fieri eum liberum: ſed etſi vinit pater, & voluntas *x* mutata erit, non videri volente patre filium manumiſiſſe.

De minore xx. annis. 2. De manumiſſione in fraudem creditorum & qui dicuntur creditores. 3. De Debitore fiſci. 4. De debitore conditionali. 5. Si voluntate patris filium manumiſerit.

16. *Idem* lib. 3. ad legem Æliam Sentiam.

SI, cùm fideicommiſſa libertas debeatur, minor viginti annis ſeruum vendat, vt manumittatur, vel quia hac lege enterat: non impedietur alienatio.

1 ¶ Si partem, quam in communi ſeruo habet minor viginti annis, manumittendi cauſa tradat, nihil aget. Sed ſi, cùm ipſe cauſam probare poſſet, tradiderit: nulla fraus intelligetur.

2 ¶ Ne quis *y* creditorum fraudandorum cauſa ſeruum manumittat, hac lege cauetur. *Creditores autem appellantur, quibus *z* quacunque ex cauſa actio cum fraudatore competat.

3 ¶ Ariſto reſpondit, à debitore fiſci, qui ſoluendo non erat, manumiſſum, ita reuocari in ſeruitutem debere, ſi non diu in libertate fuiſſet, id eſt, non minus decennio *a*. planè ea quæ in fraudem fiſci in a finus eius collata ſunt, reuocanda.

4 ¶ Si ſub conditione alicui pecunia debeatur: quaſi ſtatuliber erit, à debitore manumiſſus: vt *c* pendeat libertas ex conditione.

5 ¶ Si voluntate patris filius manumiſerit, ſiue pater, ſiue filius ſciat ſoluendo patrem non eſſe: libertas impedietur *d*.

De manumiſſione coacta. 1. Si mentitus dominus ne à magiſtratibus caſtigaretur, dixit eſſe liberum. 2. De prohibitis manumitti intra certa tempora.

17. *Idem* libro ſingulari de Libertatibus.

SI priuatus coactus *a* à populo *b* manumiſerit, quamuis voluntatem accommodauerit, tamen non erit liber. nam & Diuus Marcus *c* prohibuit, ex adclamatione populi manumittere.

1 ¶ Item non fit liber, ſi *d* mentitus dominus, ne à magiſtratibus *e* caſtigaretur, dixit eſſe liberum, ſi non fuit voluntas manumittendi.

2 ¶ In his quos *f* intra certa tempora non licet manumittere, ſi teſtamento acceperint libertatem, non teſtamenti facti, ſed competentis *g* libertatis tempus inſpiciendum eſt.

De hereditate aucta, vel diminuta. 1. Si ſeruus iuſſus ſit heredi dare tantum quanti eſt, & liber eſſe.

18. *Idem* lib. 16. ad Plautium.

SI mortis tempore *h* ſoluendo ſit hereditas, ſi tamen (cùm) aditur deſierit eſſe ſoluendo, libertas à teſtatore in fraudem creditorum relicta, non competet. nam ſicut *i* aucta hæreditas prodeſt libertatibus, ita nocet diminuta.

1 ¶ Si is cui libertas relicta eſt, iuſſus ſit hæredi dare tantum quanti eſt & liber eſſe. videamus, an adhuc fraus ſit creditorum, quia heres mortis cauſa accepturus eſt, an verò, ſi alius pro eo, vel ipſe non de peculio det, nulla ſit fraus? ſed ſi hæres locuples *k* non proficit ad libertatem: nec qui dat pecuniam, prodeſſe poteſt.

Si is qui manumiſit poſtea ſeruus pronuncietur.

19. *Modeſtinus* lib. 1. Regularum.

NVlla competit libertas data ab eo *l*, qui poſtea ſeruus ipſe pronuntiatus eſt.

De ſeruo alieno manumiſſo.

20. *Idem* libro ſingulari de enucleatis caſibus.

SI ſeruo *m* alieno libertas, non conſentiente domino, data eſt, valere ex auctoritate iuris non poteſt: quamuis poſtea manumiſſor domino hæres extitit. nam licet eius, iure cognationis, qui manumiſit, hæres extitit: non ideo aditione hæreditatis libertatis datio confirmatur.

De manumiſſione matrimonij cauſa.

21. *Idem* lib. 1. Pandectarum.

MAtrimonij cauſa manumitti ancilla à nullo alio *n* poteſt, quàm *o* qui eam vxorem ducturus eſt.

¶ Quòd ſi alter manumiſerit matrimonij cauſa, alter eam vxorem ducat: non erit libera. Adeò vt nec, ſi intra ſex quidem menſes eam repudiatam poſtea manumiſſor vxorem duxerit, liberam eam fieri Iulianus reſponderit, quaſi de his nuptiis ſenatus ſenſerit, quæ poſt manumiſſionem, nullis aliis interpoſitis, ſecutæ fuerunt.

De curatore furioſi.

22. *Pomponius* lib. 23. ad Quintum Mucium.

CVrator *p* furioſi ſeruum eius manumittere non poteſt.

De ſeruo legato.

23. *Idem* lib. 4. ex variis lectionibus.

SEmper in fraudem creditorum libertas datur ab eo qui *q* ſciret ſe ſoluendo non eſſe: quamuis *r* bene dediſſet merenti hoc.

De pluribus manumiſſis ab eo, qui habet creditores.

24. *Terentius* Clemens lib. 9. ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis habens creditores, plures manumiſerit, non omnium libertas impedietur: ſed qui primi *ſ* ſunt, liberi erunt, donec creditoribus ſumma ſoluatur quam rationem Iulianus ſolet dicere: velut, duobus manumiſſis, ſi vnius libertate fraudentur: non vtriuſque, ſed alterutrius impediri libertatem: & plerumque poſtea ſcriptum *t*, niſi ſi quando maioris pretij ſit is, qui antè nominatus ſit: nec ſufficiat, poſteriorem retrahi in ſeruitutem *u* prior autem ſufficiat. nam hoc ſequenti *u* loco ſcriptum, ſolum ad libertatem pertinenturum.

De prioribus & nouis creditoribus.

25. *Papinianus* lib. 5. Reſponſorum.

IN fraudem creditorum, teſtamento datæ libertates, prioribus creditoribus dimiſſis, propter nouos creditores irritæ *x* ſunt.

De ſeruo pignorato.

26. *Scæuola* lib. 4. Reſponſorum.

PIgnori obligatum ſeruum debitoris hæres manumiſit. quæſitum eſt, an liber eſſet. reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, ſi pecunia etiam nunc deberetur, non eſſe manumiſſione liberum factum. *Paulus*: Soluta *y* ergo pecunia, ex illa *z* voluntate liber fit.

a Nec tulla de adulteriis ſcil.
b de adulteriis, Græci, vel ſi legendum eſt in quæſtionem.
c diuortio neceſſum: nec, quod eſt curandum ſexageſima dierum, vt. ſupr. l. ead.
d v. l. 13. inf. ead.
e l. vn. C. de mulieribus quæ ſe propriis ſeruis.
f v. Inſt. de hered. inſt. in princ.
g l. vlt. circa fin. C. de adult.
h l. 12. §. 6. I. ead.
i ſtatim liber, vulg. Hal. ſtatuliber eſt ſtatuliber, & ſtatim liber. Statuliberi non ſtatim liberi ſunt, ſed ex die tantum vel conditione. Cuiac. cit.
† qui propter adulterium vxoris ab ea diuortit.
k l. 14. C. qui accuſare non poſſunt.
l l. 1. C. de repud.
m Nou. 22. c. 4.
n An alienatio facta ante delictum valet, v. quæ not. ad l. 15. ſ. de don.
o vel vt crimini ſubtraheretur, l. 2. in fin. ſ. de manum.
p Dilucidè probatur alienatio fraudulenter, eſſe facta ante delictum, ſi omnium bonorum, ſi perſonæ coniunctæ, ſi clam, ſi paulò ante delictum, ſi denique ita facta ſit rei alienatio, vt poſſeſſio remanet penes donantem, ad. de l. 15. ſuprà de donat.
q v. l. 1. vlt. in pr. C. de reb. alien. non alienand. adde Nou. 7 1.
r perduellionis, l. 31. in fin. ſ. de don.
ſ l. 8. §. 1. ſ. de manumiſſ.
s Dominium rerum ſuarum nemo amiſerit ſola accuſatione criminis maieſtatis, ſed ſententia ſola, & damnatione; ſua tamen alienare non poteſt ea quo tempore de crimine maieſtatis cogitauit & de ſua pœna certus eſſe potuit.
u l. 4. circa prin. ſ. de manum. vind.
x voluntas eius mutata, vulgat.
y v. l. 10. ſup. ſup. eod.
z v. l. 17. §. pen. ſ. eod.
a alibi, diu, biennium ſignificat, l. 50. ſup. locati.
b v. Petrum Fabrum ſ. ſemeſtr. 22. c l. 40. fin. ſup. de ſtatulibere.
d De magiſtratu æquè id explicatũ non fuit ante orationem Diui Marci, l. 3. C. qui manumitti non poſſunt.

a v. l. 9. in princ. ſup. eod.
b v. l. 12. C. de pænis.
c d l. 3. & Hadrianus rogante populo vt quemdam agitatorem manumitteret, per tabellam reſpondit, à ſe peti id non debere. Alias Suetonius in Tiberio, c. 47. refert Auguſtum in ſpectaculo coactum Actium Comœdum manumittere, v. Cuiac. 2 1. obſ. 32.
d v. l. 24. §. 9. ſ. de fideicom. lib.
e magiſtratibus quibus id licebat, municipales enim magiſtratus, ſeu duumuiri, in ſeruos caſtigationem habuere, v. l. 12. ſ. de iuriſd. & adde quæ ſcripſi ad l. 26. ſ. ad municip.
f l. 12. ſup. de manumiſſ.
g v. l. vn. §. 6. C. de caducis.
h v. l. 5. in princ. ſup. eod.
i l. 57. §. 1. ſup. de manum. teſt.
k l. 5. vn. l. 19. §. 2. ſ. de ſtatulib.
l v. l. 1. C. vt ne ſtatu defunct.
m l. 4. in vn. l. 5. C. de his qui à non domino manum. l. 2. C. de mancipijs & colon.
n minore ſcil. l. 13. §. fin. ſ. de manumiſſ. vind. §. 5. Inſt. quibus manumitt. non licet.
o quam qui eam manumiſſam ducere poteſt, Grad.
p v. l. 13. ſup. de manumiſſ.
q l. 5. in fin. ſ. de manumiſſ. l. 4. §. 19. vn. Si quis antè cum, ſ. de ſtatulib. l. 15. l. 53. in fin. l. ca in fin. eod. §. 3. Inſtit. vt quib. ex cauſ. manumit. non licet. l. 1. C. qui manum. non poſſ.
r Fraudem feciſſe creditoribus videtur, qui non ſoluendo, ſeruum ſuum manumiſit etiamſi dignum manumiſerit, Bal. etiamſi benemerentem manumiſerit, Grad.
ſ Primi in ordine manumiſſi, Inſtit. liberi. v. l. 83. §. 1. ſ. de hered. inſt.
t v. l. 24. §. 17. ſ. de fideic. libert.
u v. l. 15. ſup. de hered. inſt.
x Imò rata eſſe debent, l. 15. ſ. quæ in fraud. cred. ſolutis his nos ſatiſfactum creditoribus qui erant creditores tempore datæ libertatis.
y l. 53. in fin. ſ. de pignor. §. C. de ſeruo pign. dato manumiſſ.
z ſ. ex priore voluntate debitoris.

Universidad Rey Juan Carlos

De debitore in diem, vel ſub conditione: & de cauſa ex qua debet. 1. De ſeruo pignorato.

27. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris Epitomarum.

IN fraudem creditorum manumittitur, liberque eſſe prohibetur, ſiue dies ſoluendæ pecuniæ iam ceſſit, ſiue in diem vel ſub a conditione b ſit debitum.

¶ Diuerſa cauſa eſt legati ſub conditione relicti: nam antequam conditio extiterit inter creditores legatarius iſte non habetur.

¶ Ex omni c autem cauſa creditoribus in hac parte lex d Ælia Sentia proſpexit: inter e quos fideicommiſſarium etiam eſſe placuit.

1 ¶ Pignori f datus g ſeruus, antequam debiti nomine ſiat ſatis, ſine conſenſu creditorum manumitti non poteſt. ſed pupilli creditoris citra tutoris auctoritatem conſenſus nihil libertati prodeſt, ſicuti non prodeſt, ſi fructuarius pupillus manumiſſioni ſimiliter conſentiat.

De ſeruo heredis legato.

28. *Paulus* lib. 3. Sententiarum.

HÆres ſeruum proprium, quem teſtator legauerat, manumittendo nihil agit: quia ſcientiæ vel ignorantiæ h eius nullam placuit adiuberi rationem.

De ſeruo pignorato. 1. De ſeruo ſub conditione legato.

29. *Gaius* lib. 1. de Manumiſſionibus.

GEneraliter i pignori datus ſeruus, ſine dubio pleno iure debitoris eſt, & iuſtam libertatem ab eo conſequi poteſt, ſi lex Ælia Sentia non impediat libertatem: id eſt, ſi ſoluendo ſit, nec ob id creditores videantur fraudari.

1 ¶ Sub conditione ſeruus legatus, pendente conditione pleno iure heredis eſt. ſed nullam libertatem k ab eo conſequi poteſt, ne legatario iniuria fieret.

De ingrati accuſatione.

30. *Vlpianus* lib. 4. ad legem Æliam Sentiam.

SI quis hac lege ſeruum emerit, vt manumittat, & non manumittente eo, ſeruus ad libertatem peruenerit ex conſtitutione l Diui Marci, an poſſit vt ingratum accuſare, videamus? Et dici poteſt, cum non ſit manumiſſor, hoc ius eum non habere.

1 ¶ Si filius meus ex voluntate m mea manumiſerit, an vt ingratum eum accuſandi ius habeam, dubitari poteſt: idcirco, quia non manumiſi? Sed pro eo habendus ſum ac ſi manumiſiſſem.

2 ¶ Sed ſi caſtrenſem n ſeruum filius meus manumittat, dubio procul hoc ius non habebo: quia non ipſe manumiſi, ipſe plane filius accuſare poterit.

3 ¶ Tamdiu autem o accuſare quis poterit, quamdiu perſeuerat patronus.

4 ¶ Quoties autem patroni libertum volunt accuſare: vtrum omnium conſenſus neceſſarius ſit, an vero & vnus poſſit, videamus? Et eſt verius, ſi ſaltem in vnum hoc commiſerit, eum vt ingratum accuſari: ſed omnium conſenſum neceſſarium, ſi ſint eiuſdem gradus.

5 ¶ Si pater libertum vni ex filiis adſignauerit, p ſolum eum accuſare poſſe, Iulianus ſcripſit, ſolum enim patronum eſſe.

De viduitate libertæ iniuncta.

31. *Terentius Clemens* lib. 5. ad Legem Iuliam & Papiam.

QVæſitum eſt: ſi libertam patronus iureiurando q adegiſſet, r ne ex liberos impuberes s haberet: quid iuris eſſet. Iulianus dicit, non videri contra legem Æliam Sentiam feciſſe eum, qui non perpetuam viduitatem libertæ iniunxiſſet.

De mercede operarum.

32. *Idem* lib. 8. ad legem Iuliam & Papiam.

SI non voluntate patroni is, qui in eius poteſtate ſit, iuſiurandum adegerit, vel ſtipulatus fuerit, non incidet in legem. videbitur enim id ipſum dolo malo facere.

1 ¶ Non prohibentur lege Ælia Sentia patroni à libertis t mercedes capere: ſed obligare eos. itaque ſi ſponte ſua libertus mercedem patrono praſtiterit, nullum huius legis præmium conſequetur.

2 ¶ Is qui operas, aut in ſingulas eas certam ſummam promiſit, ad hanc legem non pertinet: quoniam operis praſtando poteſt liberari. ¶ Idem Octauenus probat, & adiicit: Obligare ſibi libertum, vt mercedem operarum capiat, is intelligitur, qui hoc ſolum agit, vt vtique mercedem capiat etiamſi ſub titulo u operarum eum ſtipulatus fuerit.

DE IVRE x AVREORVM y anulorum z.

TIT. X.

De alimentis. 1. De colluſione.

1. *Papinianus* lib. 1. Reſponſorum.

INTER cæteros alimenta liberto a relicta non b ideirco non debentur, quia c ius aureorum anulorum ab d Imperatore libertus acceperit.

1 ¶ Diuerſum in eo probatur: qui iudicatus ingenuus, colluſione e per alium patronum detecta, conditioni ſuæ redditus, alimenta ſibi, quæ tertius patronus reliquerat, præberi deſiderat. hanc enim etiam f beneficium anulorum amitterer placuit.

2. *Idem* lib. 15. Reſponſorum.

INtra g quinque annos, pro ingenuitate ſententia dicta, reſciſſa fuerat. victum anulorum aureorum beneficium, quod ante ſententiam pro ingenuitate dictam acceperit, ac depoſuit, non retinuiſſe reſpondi.

De diſſenſu, vel ignorantia patroni.

3. *Marcianus* lib. 1. Inſtitutionum.

DIuus Commodus & ius anulorum datum ademit illis h, qui inuitis i, aut ignorantibus patronis acceperant.

De feminis.

4. *Vlpianus* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

EIiam k fœminæ l ius anulorum aureorum impetrare poſſunt: & iura ingenuitatis impetrare, & m natalibus reſtitui poterunt.

De iure ingenuitatis. De hereditate.

5. *Paulus* lib. 9. ad Legem Iuliam & Papiam.

ISi qui ius anulorum impetrauit, vt n ingenuus habetur o, quamuis ab hereditate eius patronus p non excludatur.

6. *Vlpianus* lib. 3. ad Legem Iuliam & Papiam.

LIbertinus ſi ius anulorum impetrauit, quamuis iura ingenuitatis ſuo iure patroni nanctus ſit, tamen ingenuus intelligitur: & q hoc Diuus Hadrianus reſcripſit.

DE NATALIBVS RESTITVENDIS r.

TIT. XI.

De acceptione.

1. *Vlpianus* lib. 2. Reſponſorum.

A PRINCIPE natalibus ſuis reſtitutum eum qui ſe ingenuum natum Principi adfirmauit ſ, ſi ex ancilla natus eſt, t nihil videri impetraſſe.

De ingenuitate, quibus natalib. reſtituitur. De ſucceſſione. De conſenſu patroni.

2. *Marcianus* lib. 1. Inſtitutionum.

INterdum & ſerui nati ex poſt facto iuris interuentu u ingenui fiunt. vt ecce ſi libertinus à x principe natalibus ſuis reſtitutus fuerit. Illis enim vtique natalibus reſtituitur in quibus initio omnes homines fuerunt, non in quibus ipſe naſcitur, cum ſeruus natus eſſet. Hic enim, quantum ad totum ius pertinet, perinde habetur, atque ſi ingenuus natus eſſet. Nec y patronus eius poteſt ad ſucceſſionem venire. Ideoque imperatores non facile ſolent quemquam natalibus reſtituere, niſi z conſentiente patrono.

De ingenuitate.

3. *Scæuola* lib. 6. Reſponſorum reſpondit.

QVæris an ingenuitatis iure vtatur is quem ſanctiſſimus & nobiliſſimus Imperator natalibus ſuis reſtituit. ſed ea res nec dubitationem habet, nec vnquam habuit quin exploratum ſit, ad a omnem ingenuitatis ſtatum reſtitui eum qui iſto beneficio Principis vtatur.

De conſenſu filij patroni.

4. *Paulus* lib. 4. Sententiarum.

NEc filio patroni b inuito libertus natalibus ſuis reſtitui poteſt. quid enim intereſt, ipſi patrono, an filiis eius fiat iniuria?

De conſenſu patroni. De ingratitudine.

5. *Modeſtinus* lib. 7. Regularum.

PAtrono c conſentiente debet libertus ab Imperatore natalibus reſtitui: ius enim patroni hoc impetrato amittitur.

a in fraudem creditorum, cui ſub conditione debetur, manumitti ſeruus non poteſt. Is cui ſub conditione debetur, etiam creditor eſt: vide l. 54. inf. de verborum ſignif. & obligationem transfert in heredem, & mitti in poſſeſſionem ſolet, v. Cuiac. 10. obſeru. ideo ante diem nunquam agit, ſed male, l. penultimam 36. ſup. de rebus cred.
b l. 8. in pr. ſ. eod.
c l. 16. §. 2. ſ. eod. l. 1. in fin. C. qui manum. non poſſ.
d l. 6. ſup. eod.
e Creditoris appellatione fideicommiſſarius quoque continetur: adde l. 10. ſ. de verb. ſignif.
f v. l. 4. ſup. eod.
g Creditoribus.
h l. 91. §. 2. deſ. de verb. oblig.
i Pignus pleno iure debitoris eſt, vt hic: non creditoris, v. l. 6. circa pr. ſ. tit. prox.
k l. 18. ſup. de manumiſſ.
l l. 1. C. ſi mancip. ſeru. ita alie. vt manumit.
m v. l. 2. in fin. C. eod. de manum.
n v. l. 8. inf. de iure patron.
o l. 10. in princ. ſ. de adſignand. libert.
p Videtur perpetua libertæ à patrono indici non poteſt; ſed temporaria tantum, v. l. 8. §. 2. ſup. de iure patron.
q Iureiurando recte adigo, ne ſi bona mea nubat quamdiu eius filij erunt impuberes. [illegible]
r l. 15. in fin. ſ. de aſſignand. libert.
s Obligatio difficilius permittitur, quam adquiſitio.
t l. 6. §. 1. ſup. de iure patron.
u Titulus hic calor.
x d. C. 2. Nouel. 78. de quo v. Cuiac. 7. obſeru. 14.
y hodie non tantum benemeritis, ſed omnibus manumiſſis ius aureorum anulorum datum eſt. No. 78.
z Ius aureorum anulorum olim dabatur plerumque libertinis diriuctibus. hinc Arnobius lib. 4. Pecunia donat anulos & priora loca in ſpectaculis. Ditioribus, inquam, i. habentibus in bonis millia quadringenta, qui cenſus erat equeſtris, Suetonius in Iulio. Ius anulorum cum millibus quadringentis v. Cuiac. eod. In munere ſcribebant Equites aut certe quaſi Equites. Tac. 2. vnde etiam ferreum anulum deponebant: hinc Papinius 3. Manumiſſ. genus, ſeruique ignobile ferreum Equit. paſſim vſurpabatur tempore Plinij lib. 33. c. 1. ſub Alexandro Seuero nunquam, Lampridius.

a Ius aureorum anulorum ſolo libertis concedebatur, l. 1. Cod. eod. Cuiac. in Paratit. 13. in fin. eod. Paſſim, i. 1. ſub Diocl. iure anulorum natalium Tacit. 7. Hiſt. anuli ius aſſignabantur: plebs enim quae debat quoque fugitiuos [illegible] 13. Plin. 1. ſuccedentes alij non tamen equites qui [illegible] cauſa anulorum geſtare v. Macrob. 3. Plin. Ceſſan. 7. Papirius lib. 4. ſat. 41.
b ratione, v. l. 33. §. 2. ſup. de cond. & demonſt.
c Ius aureorum anulorum impetrans libertus, non ideo libertatis eſſe deſinit. Proinde alimenta ſibi, à liberto & patrono relicta, recte conſequetur.
d Ius aureorum anulorum ab Imperatore impetrauit.
e vide l. de colluſione.
f l. non tamen aliis exceptis natalibus, in aliis iura aureorum anulorum amiſit.
g v. l. 1. de iure liberorum.
h l. 4. ſ. de iure patron. Cod. l. vlt. ſ. de [illegible]
i Inuito acceptante patrono, libertus ius anulorum impetrare non poteſt. Plin. 10. epiſt. Rogatur Imperatorem quod à ſe vellet iuſtitia patrono ius anulorum ab Imperatore peteret. Rogo ſe ius Quiritium liberis, quod à ſe petere patrono petit, v. Cuiac. 7. obſ. 14.
k A veteris inſtitutis aureorum anulorum tribuit et liberti, vel patroni equites, non poteſt autem ſeruus eſſe, arg. l. 3. de regul. iuris.
l Feminæ poſſunt impetrare ius anulorum, & ingenuitatis & natalium.
m [illegible], ſcilicet, pro ii qui ius anulorum impetrauerit & natalibus reſtituti idem eſt.
n l. 5. eod. v. C. ad l. Viſell.
o Ius ius anulorum non præſtat ingenuitatem, l. 1. Cod. eod. p l. 3. in princ. ſupra de bon. lib.
q certis caſibus, vt hic. Gl. ſ. vlt. adde l. 3. ſ. tit. proximo.
r l. 10. C. 8. natalium reſtitutionem, Nou. 78. [illegible] appellat. Porrò ius Quiritium, ciues Romanos, anuli equites: natalium reſtitutio, & conſenſu eorum & patronorum ipſorum reſpectu libertos ingenuos facit: vt obſequiis ſoluti ſint, & iudicio ingrati, v. Cuiac. 4. eod. ſ Falſo.
t quia obreptum eſt principi, l. 2. l. 4. C. ſi contra ius.
u l. 3. l. 5. ſ. eod. l. 2. C. de iur. aureor.
x l. 13. §. 1. C. de nuptiis. y l. 3. circa princ. ſup. de bon. lib.
z Princeps poteſt legitimare ſpurios, & ius legitimandi concedere cum hoc adiectione, non obſtante vel etiam iure patronatus: vel etiam ſit quorum intereſt, quorumque de præiudicio agitur, v. Rol. à Valle 1. conſ. 6. num. 30. Ideo legitimatio quæ fit à parte cognatorum conſenſum non exigit. a l. vlt. ſ. tit. proximo.
b v. l. 3. ſup. tit. proximo. c v. l. 3. in princ. ſup. de agno.

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Libertinus qui natalibus reſtitutus eſt, perinde habetur, atque ſi ingenuus factus, medio tempore maculam a ſeruitutis non ſuſtinuiſſet.

DE LIBERALI b CAVSA.

TIT. XII.

Qui & quibus ex cauſis pro aliis de libertate litigare poſſunt.

1. *Vlpianus* lib. 54. ad Edictum.

SI quando is, qui in poſſeſſione ſeruitutis conſtitutus eſt, litigare de conditione ſua non patitur, quòd fortè ſibi ſuóque generi vellet aliquam iniuriam inferri, in hoc caſu æquum eſt, quibuſdam c perſonis dari licentiam pro eo litigare. Vt d putà parenti, qui dicat filium in ſua poteſtate eſſe: nam etiam e ſi nolit filius, pro eo litigabit. ſed etſi in poteſtate non ſit, parenti dabitur hoc ius: quia ſemper parentis intereſt f filium ſeruitutem non ſubire.

1 ¶ Verſa etiam vice dicemus, liberis g parentium etiam inuitorum eandem h facultatem dari. neque enim modica filij ignominia eſt, ſi parentem ſeruum habeat.

2 ¶ Idcirco viſum eſt, cognatis etiam i hoc dari debere.

2. *Gaius* ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali cauſa.

QVoniam ſeruitus eorum ad dolorem noſtrum iniuriámque noſtram porrigitur.

3. *Vlpianus* lib. 54. ad Edictum.

AMplius puto naturalibus k quoque hoc idem præſtandum, vt parens filium in ſeruitute quæſitum & manumiſſum poſſit l in libertatem vindicare.

1 ¶ Militi etiam pro neceſſariis m ſibi perſonis de libertate litigare permittitur.

2 ¶ Cùm verò talis nemo n alius eſt, qui pro eo litiget, tunc neceſſarium eſt, dari facultatem etiam matri, vel filiabus, vel ſororibus eius, cæteriſque mulieribus, quæ de cognatione ſunt, vel etiam vxori o: adire prætorem, & hoc iudicare, vt cauſa cognita & inuito ei ſuccurratur.

3 ¶ Sed & ſi libertum meum, vel libertam p dicam, idem erit dicendum.

4. *Gaius* ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali cauſa.

SEd tunc patrono conceditur pro libertate liberti q litigare, ſi eo ignorante, libertus venire ſe paſſus eſt.

5. *Vlpianus* (lib.) 54. ad Edictum.

INtereſt enim noſtra, libertos libertaſque habere.

1 ¶ Quod ſi plures ex memoratis perſonis exiſtant, qui velint pro his litigare, prætoris partes interponendæ ſunt, vt eligat r, quem potiſſimum in hoc eſſe exiſtimat. quod & in pluribus patronis obſeruari debet.

6. *Gaius* ad Edictum prætoris vrbani.

BEnignius autem hoc perſequendum eſt: vt, ſi furioſus ſit, & infans eſt, qui in ſeruitutem trahitur, non ſolum neceſſariis perſonis, ſed etiam extraneis hoc s permittatur.

De eo qui ſe venali vel alia ratione in ſeruitutem deduci paſſus eſt. 1. De eo qui ſciens vel ignorans liberum emit. 4. Si quis à familia necatus eſſe dicatur, 5. De actore & reo.

7. *Vlpianus* lib. 54. ad Edictum.

LIberis etiam hominibus, maximè ſi maiores viginti annis venum ſe dari paſſi ſunt, vel in ſeruitutem quaqua ratione deduci, nihil obeſt: quominus poſſint in libertatem proclamare, niſi ſi fortè ſe venundari paſſi ſunt, vt participauerint x pretium.

1 ¶ Si quis minor y viginti annis, ad partiendum pretium, venum z ſe dari paſſus eſt, nihil ei hoc poſt viginti annos nocebit. Sed ſi ante quidem ſe venum dedit, poſt a vicenſimum autem annum pretium partitus eſt: poterit ei libertas denegari.

2 ¶ Si quis ſciens b liberum emerit, non denegatur venditio in libertatem proclamatio aduerſus eum, qui eum comparauit: cuiuſque ſit ætatis qui emptus eſt. idcirco quia non eſt venia dignus qui emit, etiam c ſi ſcientem prudentémque ſe liberum emerit.

¶ Sed enim ſi poſtea alius eum emerit ab hoc qui ſciuit, ignorans: deneganda eſt ei libertas.

3 ¶ Si duo d ſimul emerint partes: alter ſciens, alter ignorans, videndum erit: numquid is, qui ſcit, non debeat nocere ignoranti? quod quidem magis eſt.

¶ Sed enim illa erit quæſtio: partem ſolam habebit is, qui ignorauit, an totum. & quid dicemus de alia parte? an ad eum qui ſcit, pertineat? Sed ille indignus eſt quid habere, quia ſciens emerit: rurſum, qui ignorauit, non poteſt maiorem partem dominij habere, quàm emit. euenit igitur, vt ei proſit, qui eum comparauit ſciens, quod alius ignorauit.

a Seruilis maculam quandam infert, l. 2. Tit. prox.
b l. 7. C. 16. Paul. 5. ſent. 1. 4. C. Theod. 8.
c parenti, liberis, cognatis, §. eod.
Interdum vxori & extraneis, l. 3. §. 2. hâc. §. eod.
d l. 27. in pr. ſup. de minorib. l. 1. §. 2. §. quando appell. ſit.
e Inuito plerumque datur beneficium, dixi ad l. 6. C. de captiuis.
f vide exemplum illuſtre in l. 2. §. 24. ſup. de origine iuris. id enim parentum amori datur, v. §. vlt. Inſt. de nuptiis. l. 1. §. 2. §. de obſequiis.
g an etiam naturalibus concedatur videtur, arg. l. 3. §. eod.
h vt parentum ſuorum libertatem defendant, eóſque à ſeruitute, licet volentes arceant.
i Prater parentes & liberos.
k adde l. 6. 7. & præſertim l. 8. ſup. de pign. l. 71. §. 3. ff. de leg. 1. idque pietatis intuitu l. 41. §. 1. in fin. §. 5. ff. de leg. 3.
l v. Nouell. Leon. 100.
m v. l. 9. C. de procuratorib.
n v. l. 6. §. de appellat.
o hoc ſpeciale eſt, aliàs id non permitteretur, l. 1. 2. in fin. §. ad Velleian.
p v. l. 4. §. eod.
q l. 3. in fin. ſup. eo. l. 7. §. eod. l. 19. Cod. eodem.
r adde l. 7. in fin. ff. de poſt. Nouell. 120. c. 6.
s adde l. 3. in fin. l. 3. ſuprà de poſtulando.
t vt pro eorum libertate litigent.
u l. 5. C. eod.
x vt participarent, vide l. 1. in princ. §. quibus ad libert. l. 5. Cod. de liberali cauſa.
y aliàs non, l. 16. C. eod.
z Tradi.
a d. l. 1. in fin. §. quib. ad libert.
b v. l. 33. in princ. §. eod.
c id eſt, etiamſi eum emerit, qui ſciebat ſe liberum eſſe, & ſi ita.
d l. vlti. §. ſimil. penult.

4 ¶ Sunt & aliæ a cauſæ ex quibus in libertatem proclamatio denegatur, veluti ſi b quis ex eo teſtamento liber eſſe dicatur, quod teſtamentum aperiri prætor vetat, quia teſtator à familia necatus eſſe dicatur: cùm enim in eo ſit iſte, vt ſupplicio fortè ſit afficiendus, non debet liberale iudicium ei concedi.

¶ Sed & ſi data † fuerit, quia c dubitatur verùm nocens ſit, an innocens, differtur liberale iudicium, donec conſtet de morte eius qui necatus eſt. apparebit enim, vtrùm ſupplicio afficiendus ſit, an non.

5 ¶ Si* quis ex ſeruitute in libertatem proclamat, petitoris d partes ſuſtinet. ſi e verò ex libertate in ſeruitutem petatur, is partes actoris ſuſtinet, qui ſeruum ſuum dicit.

¶ Igitur cùm de hoc incertum eſt, vt poſſit iudicium ordinem accipere, hoc ante apud eum, qui de libertate cogniturus eſt, diſceptatur, vtrùm ex libertate in ſeruitutem, aut contra agatur.

¶ Et ſi fortè apparuerit, eum qui de libertate ſua litigat, *in libertate ſine dolo malo fuiſſe*, is qui ſe dominum dicit, actoris partes ſuſtinebit, & neceſſe habebit ſeruum ſuum probare. Quod ſi pronunciatum fuerit, eo tempore quo lis præparabatur, *in libertate eum non fuiſſe, aut dolo malo f fuiſſe*: ipſe qui de ſua libertate litigat, debet ſe liberum probare.

De vſufructuario. 1. De pluribus aduerſus eum qui de libertate litigat, conſiſtentibus: & quibus ex cauſis ad eundem iudicem eatur.

8. *Idem* libro 55. ad Edictum.

COgnitio de liberali cauſa g vſufructuario non datur, etiamſi dominus quoque velit (hoc eſt, qui ſe dominum dicit) mouere ſtatus controuerſiam.

1 ¶ Si plures ſibi dominium ſerui vindicant, dicentes eſſe communem: ad i eundem iudicem mittendi erunt. & ita ſenatus cenſuit. Cæterùm ſi vnuſquiſque *ſuum eſſe in ſolidum* k, non in partem, dicat, ceſſat ſenatuſconſultum. neque enim timor eſt, ne variè iudicetur: cùm vnuſquiſque ſolidum dominium ſibi vindicet.

2 ¶ Sed etſi alter vſumfructum totum, alter proprietatem ſerui vindicet: item ſi alter dominium, alter pignoratum ſibi dicat, idem l iudex erit. & parui refert, ab eodem, an ab alio ei pignori datus ſit.

9. *Gaius* ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali cauſa.

SI pariter aduerſus eum, qui de libertate litigat, conſiſtant fructuarius m & proprietarius, fieri poteſt vt alteruter abſit. quo caſu, an præſenti ſoli permiſſurus ſit prætor aduerſus eum agere, dubitari poteſt: quia * non n debet alterius colluſione aut inertia alterius o corrumpi. ſed rectiùs dicitur, etiam alterutri eorum permittendum agere, vt alterius ius incorruptum maneat.

¶ Quòd ſi adhuc nondum finito iudicio ſuperuenerit, ad p eundem iudicem mittatur: niſi ſi q iuſtam cauſam afferat, quare ad eum mitti non debeat: fortè ſi eum iudicem inimicum ſibi eſſe adfirmet.

1 ¶ Idem r dicemus, & ſi duo pluréſve domini f dicantur, & quidam præſto ſint, quidam abeſſent.

2 ¶ Vnde in vtroque s caſu diſpiciamus, an ſi is qui prior egerit, victus ſit, proſit ei quod poſterior vicerit: vel contrà: id eſt, vt cùm omnino alteruter vicerit, proſit etiam alteri, ſicut prodeſt heredi liberti, quod in fraudem patroni ſerui manumiſſi ſint? ſi cui placeat prodeſſe, conſequens eſt, vt cùm idem petit, exceptione rei iudicatæ obiiciatur replicatio: ſi cui verò placeat non prodeſſe, is habebit ſequentem dubitationem: vtrùm id, in quo quis victus eſt, nullius erit, an eius eſſe debeat, cum quo actum ſit, an potius eius qui vicerit: ſcilicet vt vtilis actio detur ei qui vicerit, minimè autem prætor pati debeat, vt u pro parte quis ſeruus ſit.

Quid ſit ſine dolo malo in libertate eſſe.

10. *Vlpianus* * lib. 55 ad Edictum.*

QVod autem diximus x, *in libertate fuiſſe*, ſic eſt accipiendum, non vt ſe liberum doceat is qui liberale iudicium patitur, ſed in poſſeſſione libertatis ſine dolo malo fuiſſe.

¶ Quid ſit autem ſine dolo malo fuiſſe, videamus. nam Iulianus ait, omnes qui ſe liberos putant, ſine dolo malo in libertate fuiſſe, ſi modò ſe pro liberis gerant, quamuis ſerui ſint. Varus autem ſcribit, eum qui ſe liberum ſciat, dum in fuga ſit, non videri ſine dolo malo in libertate eſſe: ſed ſimul atque deſierit quaſi fugitiuus ſe celare, & pro libero agere, tunc incipere ſine dolo malo in libertate eſſe. etenim

rog. p l. 8. §. 1. ſuprà eodem. q Libello recuſationis cauſa inferenda, v. l. 16. C. de iudiciis.
r quod diximus eſſe in fructuario & proprietario litigante.
f pro parte, non in ſolidum, v. l. 8. §. 1. ſup. eod.
t de quo initio legis dictum eſt, & §. 1.
u l. 29. §. de exceptione iudic.
x l. 7 in fin. eod. l. 12. §. eod.

a præter ſuperiorem, §. 2. §. eo.
b l. 1. & ſeqq. ſit. §. de Senatuſcon.
† datam, ita legit Albericus & liberale iudicium hac voce intelligit.
c Dubitationis cauſa ſuſpenditur iudicium.
d l. 5. in fin. C. eod. l. 1. l. 20. §. de probationib. l. 15. C. de probat.
e In libertatem proclamet quis & in ſeruitutem petatur differentia eſt. Ille petitoris hic rei ſuſtinet partes.
f l. 12. §. 2. §. eod. l. 21. in princ. C. eod. l. 15. C. de probat.
g l. 9. in princ. §. eodem.
h fructuarius recte de ſtatu agit, & ſi velit dominus.
i l. 9. §. eod. vide quæ ſcripſi ad l. 5. C. arbitrium tutelæ.
k v. l. 9 §. 1. §. eo.
l Quæcunque pluribus vel in plures competunt, de eis plerumque omnes ad eundem iudicem eunt: vt ſi plures vendiderint dominium ſerui, vel vnus dominium, alter vſumfructum, vt hic, §. 1. §. eod. & l. 9. §. eo. l. 1. l. 2. ſuprà de quib. reb. ad eundem iudicem eatur. vt & ſi plures tutelæ reuocantur, l. 5. C. arbitrium tutelæ. l. 1. aut ſi certum perſonæ plures correi, Nouell. 99. Quæritis.
n Priuata iudicia ſæpè vnum iudicem habere ſolent à lege. Aliæ ſpeciés cauſa, etiamſi vnus à duobus duntaxat eandem rem, atque ex eadem cauſa petet, aut duo ab vno, aut plures à pluribus, quod accidere in hereditatis litibus, interim ſolemus: d. l. 8. quia, quamuis in multis perſonis, cauſa tamen vna eſt, niſi conditio perſonarum quæſtiones variauerit, v. l. 1. ſup. de quib. reb. ad eundem iudicem.
m vide l. 30. in pr. §. eod.
n adde l. 155. §. de reg. iur.
o alterius Pandect. Flor. pro alterius ius, v. quæ ſcripſi ad l. 8. §. 1. §. arbit. ſimiles caſus: niſi legere malis, alteri ius, vt ſit alteri generandi caſu hic accipiatur, de quo vide Briſſonium in parerg.

nit, cum qui ſcit ſe liberum, deinde pro fugitiuo agit, hoc ipſo a quod in fuga ſit, pro ſeruo agere.

a vide l. 1. Cod. de long. temp. præſcrip. quæ pro liber.

11. *Gaius* ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali cauſa.

Licet fugæ tempore pro libero ſe geſſerit, dicemus enim eum in eadem cauſa eſſe.

3 *Ad quod tempus refertur probatio poſſeſſionis libertatis.* 4. *De eo cui operæ debentur.* 5. *De damno quod bona fide poſſidenti datum eſt.*

12. *Vlpianus* lib. 55. ad Edictum.

Igitur ſciendum eſt, & liberum b poſſe dolo malo in libertate eſſe, & ſeruum poſſe c ſine dolo malo in libertate eſſe.

1 ¶ Infans d ſubreptus bona fide in ſeruitute fuit, cùm liber eſſet, deinde cùm de ſtatu ignarus eſſet, receſſit, & clam in libertate morari cœpit. hic non ſine dolo malo in libertate moratur.

2 ¶ Poteſt & ſeruus ſine dolo e malo in libertate morari f, vt putà teſtamento accepit libertatem, quod nullius momenti eſſe ignorat. vel vindicta ei impoſita eſt ab eo quem dominum eſſe putauit, cùm non eſſet: vel educatus eſt quaſi liber, cùm ſeruus eſſet.

3 ¶ Et generaliter dicendum eſt, * Quotiens quis iuſtis rationibus ductus, vel non g iuſtis, ſine calliditate tamen, putauit ſe liberum, & in libertate moratus eſt, dicendum eſt hunc in ea cauſa eſſe, vt ſine dolo malo in libertate fuerit, atque ideo poſſeſſoris commodo fruatur.

4 ¶ Probatio autem ad id tempus refertur h, cùm ſine dolo malo in libertate fuerit, quo primum in ius aditum eſt.

5 ¶ Si operæ alicui debeantur, is quoque liberali iudicio experiri poteſt.

6 ¶ Si quod i damnum mihi dederit, qui ad libertatem proclamat, illo tempore, quo bona fide mihi ſeruiebat: (veluti ſi ego bona fide dominus noxali iudicio conuentus, & condemnatus, litis æſtimationem pro eo obtuli) in id mihi k condemnabitur.

13. *Gaius* ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali cauſa.

Illud certum eſt, damnum hoc ſolum in hac in factum actione deduci, quod dolo, non etiam quod culpa factum ſit. Ideóque licet abſolutus hoc iudicio l fuerit, adhuc tamen poſtea cum eo poterit lege Aquilia agi, cùm ea lege m etiam culpa teneatur.

1 ¶ Item certum eſt, tam res noſtras, quàm res alienas, quæ tamen periculo noſtro ſunt, in hanc actionem deduci: veluti commodatas, & locatas.

¶ Certè depoſitæ n apud nos res, quæ noſtro periculo non ſunt, ad hanc actionem non pertinent.

b §. 1. ſ. eod.
c §. 2. ſ. eod.
d Infans autem dicitur qui nondum ſeptimum ætatis annum exceſſit, l. 18. C. de iure deliber.
e & bona fide, l. 2. Cod. de long. temp. præſcript. quæ pro liber.
f v. l. 10. in prin. ſuprà eod.
g vide l. 14. C. ad l. Fab. de plagiar.
h l. 7. in fin. ſuprà eodem.
i l. 3. l. 4. ſ. eod.
k l. 13. ſ. eod.
l liberali.
m l. 44. in princ. ſup. ad l. Aquil.
n Depoſitum periculo depoſitarij non perit.

De his qui dolo paſſi ſunt ſe venundari.

14. *Vlpianus* libro 55. ad Edictum.

Rectiſſimè prætor calliditati eorum, qui, cùm ſe liberos ſcirent, dolo malo paſſi ſunt ſe pro ſeruis venundari, occurrit. dedit enim in eos actionem o.

1 ¶ Quæ actio totiens locum habet, quotiens non eſt in ea cauſa is qui ſe venire paſſus eſt, vt ei ad libertatem proclamatio denegetur.

2 ¶ Dolo autem non p eum feciſſe accipiemus, qui non vltrò inſtruxit emptorem, ſed qui decepit q.

15. *Paulus* lib. 51. ad Edictum.

Id eſt, ſiue virilis ſexus, ſiue fœminini ſit, dummodò eius ætatis ſit, vt dolum capiat.

16. *Vlpianus* lib. 55. ad Edictum.

Imò, eum qui finxit ſe ſeruum, & ſic venit decipiendi emptoris cauſa.

1 ¶ Si r tamen vi metùque compulſus ſit hic qui diſtractus eſt, dicemus eum dolo carere.

2 ¶ Tunc habet emptor hanc actionem, cùm s liberum eſſe neſciret. nam ſi ſcit liberum, & ſic emit, ipſe ſe circumuenit.

3 ¶ Quare ſi filiuſfamilias emit, ſi quidem ipſe ſcit, pater ignorauit, non adquiſiit patri actionem, hoc ſi peculiari nomine egerit.

¶ Cæterùm ſi patre mandante, hîc quæritur an filij ſcientia noceat? Et puto adhuc nocere: quemadmodum u procuratoris nocet.

4 ¶ Planè ſi filius ignorauit, pater ſcit, adhuc dico repellendum patrem, etiam ſi peculiari nomine filius emit: ſi modò pater, præſens fuit, potuitque filium emere prohibere.

17. *Paulus* lib. 51. ad Edictum.

In ſeruo & in eo x qui mandato noſtro emit, tale eſt, vt ſi certum hominem mandauero emi, ſciens liberum eſſe, licet is cui mandatum eſt, ignoret, idem ſit: & non competat ei actio.

¶ Contra autem ſi ego ignoraui, procurator y ſcit, non eſt mihi deneganda.

18. *Vlpianus* lib. 55. ad Edictum.

In tantum ergo tractatur, quantum dedit, vel in quantum obligatus eſt: ſcilicet in duplum.

1 ¶ Sed vtrum pretium tantum, an etiam id quod pretio acceſſit, duplicetur, videamus? Et puto omne

o in factum, v. l. 21. in princ. ſ. eod. quæ eſt pœnalis prætoria ex edicto: Edictum autem huiuſmodi fuiſſe videtur. Si quis cum ſe liberum eſſe ſciret, dolo malo paſſus fuerit ſe venundari ei qui emerit, in quantum dedit vel obligatus eſt in duplum actionem dabo.
p Dolo non eum tantum feciſſe accipimus qui decepit, ſed qui non vltro inſtruxit emptorem. puta ſi ſe ingredientem ſeruum ſilentio & ſic decipit qui quid falsò adſtruxit. ſortè etiam hic decipit, qui tacet nec inſtruit. vide l. 1. §. 1. ſ. de actione. empt. l. 15. in fin. ſuprà de peric.
q vide in hanc legem Cuiacium 8. ad Afric. pag. 200.
r vis & metus à dolo excuſat.
s l. 4. l. 6. ſuprà de contrahend. empt.
u ſcientia procuratoris, domino: filij patri nocet, l. 17. l. 22. in fin. l. 51. §. 1. ſ. de aedilit. edict.
x In ſeruo.
y adde l. 36. in fin. ſuprà eod.

omnino, quod propter emptionem vel dedit.

19. *Paulus* lib. 50. ad Edictum.

Vel permutauit, vel compenſauit eo nomine; (nam a & is dediſſe intelligendus eſt.)

20. *Vlpianus* lib. 55. ad Edictum.

Vel obligatus eſt, duplari debere.

1 ¶ Proinde ſi quid cuidam ob hanc actionem licito iure dedit, dicendum eſt in hoc edictum cadere, duplarive b.

2 ¶ Obligatum, vel ipſi venditori accipere debemus, vel alij obligatum. Nam quod dedit, ſiue ipſi venditori, ſiue alij ex iuſſu eius: ſiue ipſe, ſiue alius dederit, æquè continebitur.

3 ¶ Obligatum c accipere debemus, ſi d exceptione ſe tueri non poteſt. cæterùm ſi poteſt, dicendum non eſſe obligatum.

4 ¶ Interdum euenit, vt is qui comparauit, habeat in quadruplum actionem. nam in ipſum quidem qui ſciens pro ſeruo venit, hinc habet in duplum actionem, & præterea in venditorem, vel eum qui duplam promiſit, in duplum actio eſt.

21. *Modeſtinus* lib. 1. de pœnis.

Vtique eius duplum, quod propter emptionem vel dedit, vel obligatus eſt. Secundum quæ id quod alter eorum ſoluerit, nihil ad exonerandum alterum pertinebit: quia e placuit hanc actionem pœnalem eſſe.

¶ Et ideo poſt f annum non datur.

¶ Nec cum ſucceſſoribus, cùm ſit pœnalis, agetur. [Cum] actionem quæ ex hoc edicto oritur, manumiſſione g non extingui rectiſſimè dicetur: quia * h verum eſt auctorem conueniri non poſſe, poſt quem ad eum qui ad libertatem proclamauit, perueniebatur.

22. *Vlpianus* lib. 55. ad Edictum.

Non ſolus autem emptor, ſed & ſucceſſores eius hac i in factum actione agere poterunt.

1 ¶ Emere ſic accipiemus, etiamſi per k alium quis emerit, vtputà procuratorem l.

2 ¶ Sed etſi plures emerint, omnes habebunt hanc actionem, ſic tamen, vt ſi quidem pro partibus emerint, pro parte pretij habeant actionem. enimuerò ſi vnuſquiſque in ſolidum habeat actionem, nec alterius ſcientia alteri nocebit, vel ignorantia proderit.

3 ¶ Si cum liberum eſſe emptor neſcit, poſtea autem ſcire cœpit, hoc ei non nocebit: quia tunc ignorauit. Sed ſi tunc ſciuit, poſtea dubitare cœpit, nihilum proderit.

4 ¶ Heredi & cæteris ſucceſſoribus ſcientia ſua nihil nocet, ignorantia nihil prodeſt.

5 ¶ Sed ſi m per procuratorem ſcientem quis emerit, ei nocet: ſicuti n tutoris quoque nocere Labeo putat.

6 ¶ Hæc actio poſt annum non datur, cùm ſit honoraria, eſt autem & pœnalis o.

a Dediſſe intelligitur, qui permutauit vel compenſauit, l. 4. §. 3. ſ. de ... l. 27. ſ. de ... qui compenſat ...
b vide l. 18. ſuprà eadem.
c Obligatus intelligitur, qui exceptione ſe tueri non poteſt. Contra non obligatus intelligitur qui exceptione ſe tueri poteſt. ...
d vide l. 10. ſ. de ...
e l. 11. §. 2. in fin. ſ. ad leg. Aquil.
f l. 35. ... ſuprà de ...
g v. l. 15. ſuprà de ...
h ... quia hic accipitur pro quamuis ...
i l. 17. in pr. & ... l. 20. in fin. ſ. de ...
k Per alium qui emit, ipſe emiſſe videtur.
l ...
m v. l. 36. ... in fin. ſ. eod.
n ... l. 2. qui admin.
o Pœnalis actio non poſt annum datur.

De vſufructu liberi hominis vendito. 1. Quibus ad libertatem proclamare liceat, vel non. 2. Si mater & filius de libertate litigant.

23. *Paulus* lib. 50. ad Edictum.

Si vſumfructum tibi vendidero liberi hominis, & ceſſero, ſeruum effici eum dicebat Quintus Mucius: ſed dominium ita demum fieri meum, ſi bona p fide vendidiſſem: alioquin ſine q domino fore.

1 ¶ In ſumma ſciendum eſt, quæ de venditis r ſeruis, quibus denegatur s ad libertatem proclamatio, dicta ſunt, etiam ad donatos, & in dotem datos referri poſſe: item ad eos qui pignori t ſe dari paſſi ſunt.

2 ¶ Si mater & filius de libertate litigant, an coniungenda ſunt vtrorúmque iudicia, an differenda eſt cauſa filij, donec de matre conſtet: ſicut Diuus quoque Hadrianus decreuit. nam cùm apud alium iudicem mater litigabat, apud alium autem filius, Auguſtus dixit ante de matre conſtare oportere, ſic deinde de filio cognoſci.

De effectu liberalis cauſæ ordinatæ, & de actionibus ei qui de ſtatu ſuo litigat, vel in eum competentibus.

24. *Idem*, libro 51. ad Edictum.

Ordinata x liberali cauſa, liberi y loco habetur is qui de ſtatu ſuo litigat: ita vt aduerſus eum quoque, qui ſe dominum eſſe dicit, actiones ei non denegentur, quaſcunque intendere velit. quid enim ſi quæ tales ſint, vt tempore z aut morte intereant? quare non concedatur ei litem, contestando in tutum eas redigere?

1 ¶ Quin etiam Seruius ait, in actionibus annuis ex eo tempore annum cedere, ex quo a lis ordinata ſit.

2 ¶ Sed ſi cum aliis experiri velit, non eſt quærendum, an lis ordinata ſit, ne inueniatur ratio, quemadmodum ſubiecto b aliquo qui libertati controuerſiam moueat, interim actiones excludantur. æquè enim exeuntem iudicij liberalis, aut vtilis aut inutilis ſi actio eius efficietur.

3 ¶ Sed

p velut ex ſpe ... ſ. ...
q v. l. ... ſuprà ...
r ... ſeruis ... ſ. ... ſuprà ...
s ... denegatur ... ſ. de ... ſeruum.
t venditionis ... ad donationes ... & pignoris ... Cum ... ſ. ...
x ... colliges ... liberalis ... ſ. ... eod.
y ... ſ. ... eod.
z v. l. 1. ... ſuprà ...
a ... in fin. ſ. ... annalis ...
b ... de ... ſ. ...

Universidad Rey Juan Carlos

3 ¶ Sed ſi quas actiones inferat dominus, quæritur an compellendus ſit ſuſcipere a iudicium. & placitur an compellendus ſit ſuſcipere ipſum ad que exiſtimant, ſi in perſonam agat, ſuſcipere ipſum ad b litis conteſtationem, ſed ſuſtinendum iudicium, donec de libertate iudicetur nec videri præiudicium libertati fieri, aut voluntate domini in libertate eum morari. nam ordinato liberali iudicio, interim pro libero habetur. & ſicut ipſe agere, ita cum ipſo, quoque agi poteſt. cæterum ex euentu aut vtile iudicium erit, aut nullum, ſi contra libertatem pronunciatum fuerit.

4 ¶ Si is qui in libertatem proclamat, furti aut damni iniuria ab aliquo arguatur, Mela ait interim eum cauere debere c iudicio ſe ſiſti: ne melioris conditionis ſit d, qui dubiæ libertatis eſt, quam qui certæ. ſed ſuſtinendum iudicium, ne præiudicium libertati fiat.

¶ Atque ſi cum poſſeſſore hominis furti agi cœperit, deinde is, cuius nomine agebatur, in libertatem proclamauerit ſuſtinendum iudicium, vt ſi liber iudicatus ſit, in ipſum transferatur iudicium, & ſi damnatio facta ſit, iudicati actionem potius in eum dandam.

1. Si ſæpius ad libertatem proclametur. 2. De effectu liberalis cauſæ ordinatæ, & acquiſitione per eum qui de ſuo ſtatu litigat.

25. Gaius ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali cauſa.

SI cui de libertate ſua litiganti optio legata ſit, quæcunque hereditate a ei relicta dicuntur, eadem & de optione tractari poſſunt.

1 ¶ Interdum ex ſintegro datur ad libertatem proclamatio, veluti ei qui adfirmat ideo ſe primo iudicio victum, quòd ſtatuta g libertas nondum ei obtigerat, quam nunc dicit ſibi obtigiſſe.

2 ¶ Licet vulgò dicatur, *poſt ordinatum h liberale iudicium hominem, cuius de ſtatu controuerſia eſt, liberi loco eſſe:* tamen ſi ſeruus ſit, certum eſt nihilominus eum, quod ei tradatur, vel ſtipuletur, per inde domino adquirere, atque ſi non de libertate eius quæreretur. tantum de poſſeſſione videamus: cùm ipſum poſt litem ordinatam deſinat dominus poſſidere. Sed magis eſt vt adquiratur, licet ab eo non poſſideatur. & cum placuit per ſeruum i quoque nos poſſeſſionem adquirere & poſſe: quid mirum etiam per hunc, de quo quærimus, adquiri?

De actione iniuriarum.

26. Idem lib. 10. ad Edictum Prouinciale.

QVi ex libertate in ſeruitutem petit, ſi iudicii de euictione ſeruandi cauſa, contra libertatem agit, iniuriarum l actione non conuenitur.

Vtrum cauſa liberalis ſit in tempus pubertatis differenda. 1. De abſentia eius qui ſtatus controuerſiam faciebat. 2. Vel patiebatur.

27. Vlpianus libro 2. de officio conſulis.

DIui fratres Proculo & Munatio m reſcripſerunt: Cùm Romulus, de cuius ſtatu quæritur, pupillaris ætatis ſit, an exigente Varia Hedone matre, & conſentiente l Vario Hermete tutore, ad tempus pubertatis cauſa n differenda ſit, veſtræ o grauitatis eſt, ex fide perſonarum quod vtile eſt pupillo conſtituere.

1 ¶ Si ea perſona deſit cognitioni, quæ alicui ſtatus controuerſiam faciebat, in eadem cauſa eſt, qui de libertate ſua litigat, qua fuit, priuſquam de libertate controuerſiam pateretur. Sanè hoc lucratur, quod is qui eam ſtatus controuerſiam faciebat, amittit litem p cauſam. Nec q ea res ingenuum facit eum qui non fuit: nec enim penuria r aduerſarij, ingenuitatem ſolet tribuere.

Rectè ſ atque ordine iudices, puto facturos, ſi hanc formam fuerint conſecuti, vt vbi deeſt is qui in ſeruitutem petit, electionem aduerſario deferant, vtrum malit cognitionem circumduci, an audita cauſa ſententiam proferri. & ſi cognouerint, pronuntiare debebunt, ſeruum illius non videri. neque hæc res captionem t vllam habet u: cum non ingenuus pronunciatur, ſed ſeruus non videri.

¶ Quod ſi ex ſeruitute in ingenuitatem ſe allegat, melius fecerint, ſi cognitionem x circumduxerint: nec ſine aduerſario pronuncient, ingenuum videri, niſi magna cauſa ſuadeat, & euidentes probationes ſuggerant, ſecundum libertatem pronunciandum: vt etiam reſcripto Hadriani continetur.

2 ¶ Quod ſi is qui pro ſua libertate litigat, deſit, contradictor verò præſens ſit; melius erit iniungere y cauſam eius, ſententiamque proferri. ſi enim liquebit z, contra libertatem dabit a. euenire autem poteſt, vt etiam & abſens vincat. nam poteſt ſententia etiam ſecundum libertatem ferri.

Quid ſi voluntate domini eſſe in libertate.

28. Pomponius lib. 12. ad Quintum Mucium.

NOn a videtur domini voluntate ſeruus in libertate eſſe, quem dominus ignoraſſet ſuum eſſe, & eſt hoc verum. is enim demum voluntate domini in libertate eſt b, qui poſſeſſionem libertatis ex voluntate domini conſequitur.

De militia.

29. Arrius Menander lib. 1. de re militari.

QVi de libertate ſua litigans, nec dum ſententia data, militiæ ſe dedit, in pari cauſa cæteris c ſeruis habendus eſt, nec exonerat eum, quòd pro libero habetur in quibuſdam. & licet liber appareret exauctoratus d, id eſt, militia remotus caſtris eiicietur e, vtique qui ex ſeruitute in libertatem petitus ſit, vel qui non ſine dolo malo in libertate moratus eſt.

¶ Qui verò per calumniam petitus in ſeruitutem eſt f, in militia g retinebitur.

1 ¶ Qui ingenuus pronunciatus eſt, ſi ſe militiæ dedit, intra h quinquennium retractata ſententia, nouo domino reddendus eſt.

De duobus ſeparatim pro parte in ſeruitutem petentibus.

30. Iulianus lib. 5. ex Minicio.

DVobus i petentibus hominem in ſeruitutem pro parte dimidia ſeparatim, ſi vno iudicio liber, altero ſeruus iudicatus eſt, commodiſſimum eſt eo vſque cogi iudices, donec conſentiant. ſi id non continget, Sabinum refertur exiſtimaſſe duci ſeruum debere ab eo qui vicſſet: cuius ſententiæ Caſſius quoque eſt, & ego ſum. Et ſanè ridiculum eſt, arbitrari eum pro parte dimidia duci, pro parte libertatem eius tueri k. commodius l autem eſt, fauore libertatis liberum quidem eum eſſe, compelli autem pretij ſui partem viri boni arbitratu victori ſuo præſtare.

Si filius patri qui manumiſerat eius ſeruum, ſucceſſerit.

31. Vlpianus lib. 1. Reſponſorum.

FIlium ob hoc quòd patri m heres extitit, prohiberi n à patre ſuum ſeruum manumiſſum in ſeruitutem petere.

De bonis eorum qui ex ſeruitute aut libertinitate in ingenuitatem vindicati ſunt.

32. Paulus libro 6. Regularum.

DE bonis eorum qui ex ſeruitute aut libertinitate in ingenuitatem vindicati ſunt, ſenatuſconſultum factum eſt, quo cauetur, de his quidem qui ex ſeruitute defenſi eſſent, vt id duntaxat ferrent, quod in domum o cuiuſque intuliſſent, in cætera p autem bonis, qui poſt manumiſſionem repetere originem ſuam voluiſſent, hoc amplius vt quod poſt manumiſſionem quæſiſſent, hoc amplius vt quod poſt manumiſſionem quæ adquiſiſſent, non ex re manumiſſoris ſecum ferant cætera bona relinquerent illi, ex cuius familia exiſſent.

De eo qui ſe venundari paſſus eſt.

33. Paulus libro ſingulari de Liberali cauſa.

QVi ſciens q liberum emit, quamuis & ille ſe pateretur venire: tamen non poteſt contradicere ei qui ad libertatem proclamat. ſed ſi alij eum ignoranti vendiderit, denegabitur r ei proclamatio.

De rationibus reddendis.

34. Vlpianus libro ſingulari Pandectarum.

IMperator Antoninus conſtituit, non aliàs ad libertatem proclamationem culquam permittendam, niſi ſ prius adminiſtrationum rationes reddiderit, quas, cùm in ſeruitute eſſet, geſſiſſet.

De ſeruis ad templi cuſtodiam deſtinatis.

35. Papinianus libro 9. Reſponſorum.

SEruos ad templi t cuſtodiam, quod ædificari Titia voluit, deſtinatos u, neque manumiſſos, heredis x eſſe conſtitit.

De ſeruo abducendo.

36. Idem libro 12. Reſponſorum.

DOminus, qui obtinuit y, ſi velit ſeruum ſuum z abducere a, litis æſtimationem pro eo accipere non cogetur.

De priuata conuentione.

37. Calliſtratus libro 2. Quæſtionum.

COnuentio b priuata neque c ſeruum quemquam, neque libertum alicuius facere poteſt.

De venditione qui profeſſus eſt ſe manumiſſurum. 1. De venditis hac lege, vt manumittantur. De eo qui pretium accepit, vt ancillam manumitteret.

38. Paulus libro 15. Reſponſorum.

PAulus reſpondit: ſi (vt proponitur) poſt perfectam ſine vlla conditione emptionem, poſtea emptor ex voluntate ſua literas emiſit, quibus profiteretur, ſe *poſt certum tempus manumiſſurum eum quem emerat*: non d videri eas literas ad conſtitutionem Diui Marci pertinere.

a Inſtantiam vel ſententiam, *Gloſſ. hîc.*
b Ad, poſitur incluſiuè, vt l. ſi *amor 7. ſuprà ſoluto matrim. l. mariti. 29. ſi. quinquennium 7. l. de adulterijs.*
c Melioris eſſe conditionis non debet debius quam certus, l. 4. circa pr. l. eis. *pron.*
d adde l. 20. ſuprà de leg. 1. vide l. 6. *ſup. de adoption.*
e Cuiacius tamen negat l. de optione, ſtricti onem fuiſſe actum legitimum, vtcunque optio ſit actus legitimus.
f l. 2. C. eod. l. 27. ſ. de iudiciis, l. 5. §. 4. verſ. cæteri. ſ. de except. rei iud.
g de qua dixi ad l. 2. ſ. ſi is qui teſtamento.
h l. 24. ſ. eod. l. 14. C. eod.
i v. Pauli 4. ſent. 14. §. 3.
k vide l. 12. §. 4. ſ. de uſufr. l. 1. §. 4. ſ. de acq. poſſeſſ.
l vide l. 12. ſupr. de ſolutio.
m Conſules hi videntur fuiſſe, quod & inſcriptio huius legis ſuadet, & quod mox ſequitur, veſtræ grauitatis eſt conſtituere. Id ſi fuerit, ſuſceſſi fuerunt non ordinarij, cum inter nomina eorum faſtis adnumerantur.
n l. 3. §. 6. ſupra de Carboniano.
o Conſules in vrbe cognoſcebant de cauſa ſtatus, vide quæ notaui ad l. vltim. C. vbi cauſa ſtatus.
p l. 53. in pr. ſ. de re iudic.
q l. 7. C. de ingenuis manum.
r d. l. 7.
ſ Eadem formula reperitur in l. 4. §. 4. ſup. de off. procoſ. l. 2. ſuprà ad Velleianum: apud Cic. pro Quinctio. & Philipp. 5. & in Oratione Claudij apud Tacitum de verbo Rectè dixi plura ad l. 11. in ſi. ſuprà de auctor. tut.
t v. quæ notaui ad l. 14. in fin. ſup. de probat.
u reſpectu abſentium l. 8. ſ. ſi libera. ſupra.
x id eſt, protelari, differri.
y ſcandere, ita legit Cuiac. Conſtem. 17. vel agi.
z l. 36. 1. de re iudic. l. 22. C. de fide inſtr. hæc verba non damnantis, aut ſententiam ferentis, ſed dubitantis, Senec. 2. contr. Aut fer ſententiam, aut quod facillimum eſt; in huiuſmodi rebus nega tibi liquere. *Idem* 8. *Epiſt.* adde 14. *Gell.* 2.
a id eſt, proferet ſententiam ſecundum te, *Sic* Plin. 7. *Epiſt.* ſecundum nos, Suet. Claudio, ſecundum præſentes, ſecundum te litem do, 2. *Valer.* 3. *Cic* pro Roſcio Comœdo, *Gell.* 10. *Senec. præfat.* 7. Declamationum. Tacit. 4. vide Briſſon. 2. Select. 1. vide Cuiac. 6. obſ. 27. b l. 40. C. eod. l. 2. §. 2. ſ. de aſſeſſoribus

a Cur? velle ſeruum non videtur, qui ſuum ignorat.
b adde l. 38. in pr. ſ. de acq. poſſeſſ.
c l. 3. l. 10. ſ. de re militari.
d Militia liberatur iudicij ratione ei cauſa pendentis, l. 8. ſ. de re milit. l. 3. C. qui mil.
e Caſtris eiici ſolebat milites ignominia dimiſſi, dixi ad l. 2. §. 2. ſ. de his qui notant.
f & vicit, *Baſil.*
g miles remanet.
h v. l. 2. ſ. de collus. detegen.
i v. l. 9. in pr. ſup. eodem.
k paſſiue hoc vocabulum hic vſurpatur, vt l. 17. ſupra de iudiciis.
l Curioſius fauendum eſt libertati, in l. 7. C. eod.
m Imò non prohibetur, quia parentis ſeruo libertatem conferre non poteſt. l. 9. Cod. de manum. teſt.
n Qui ex poſſeſſione ſeruitutis vindicanis ſe in libertatem, bona quæ in domum poſſidentis intulit, ſecum efferre & exportat.
o Qui ex libertinitate vindicant ſe in ingenuitatem, ea demum bona ſecum ferunt, quæ poſt manumiſſionem de ſuo adquiſierunt, non ex re manumiſſoris.
p l. 7. §. 2. ſup. eod. v. l. 4. ſupra tit. prox.
q Imò non denegabitur: quia conuentione priuata nemo fieri ſeruus poteſt. l. 37. ſ. eod.
r l. vlt. C. quibus ad lib. proclam.
ſ Ad templorum cuſtodiam ſerui nonnunquam legati ſunt.
t id eſt, votos ad cuſtodiam templi, l. 3. in pr. ſ. de pollicitationib. l. 3. C. de ſeruis.
u Serui legati ad templi ædificandi cuſtodiam, interim ſunt heredis, non ipſius templi aut Dei, vt hic. Cur ſunt heredis? quia nec dum conſecrati ſunt, nec templo dedicati. Ideoque manumitti non poſſunt, niſi ab herede: quòd ſi conſecrati eſſent, ſerui eius Dei eſſent, cuius templum foret, vt Martiales, Lariæ & in Sicilia venerij ſerui miniſtri Veneris Erycinæ apud Ciceronem Diuinatione & de Araius vbi de Agonide quadam habe-

dicata Veneri. y rei vindicatione. z ſibi adiudicatum ſententia iudicis.
a vtique poteſt, l. 68. ſup. de rei vind. b l. 10. C. eodem.
c Imò poteſt conuentione ſeu venditione ſei liber ſeruus effici. l. 37. ſ. eod.
d nec eſt talis liber.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Idem reſpondit, conſtitutionem quidem Diui Marci ad libertatem eorum mancipiorum pertinere, quæ hac lege venierint *vt poſt tempus manumitterentur*: ſed eundem fauorem libertatis conſequendæ cauſa, etiam eam mereri, pro b qua dominus pretium accepit, vt ancillam ſuam manumitteret: cuius idem etiam libertatem habiturus ſit.

2 ¶ Quæſitum eſt, an emptor ſeruo rectè libertatem dederit nondum pretio ſoluto.

¶ Paulus reſpondit, ſeruum, quem venditor emptori tradidit, ſi ei pro pretio c ſatisfactum eſt, & nondum pretio ſoluto, in bonis emptoris eſſe cœpiſſe.

3 ¶ Gaius Seius Stichum ſeruum Lucio Titio vendidit, ita vt Titius Stichum poſt triennium manumitteret, ſi continuo triennio ſeruiſſet: ſed nondum exacto tempore triennij Stichus fugit, & poſt aliquantum temporis defuncto Titio reuertit. quæro, an obſtet Sticho ad aſſequendam d ex venditione libertatem, quod ante triennium deceſſerit.

¶ Paulus reſpondit, ſecundum ea quæ proponuntur, expleto e tempore, poſt quod Stichus manumitti debuit, libertatem ei competiſſe.

Si quis vltro de ingenuitate ſua probare deſideret. 1. † De calumnia mouentis controuerſiam ſtatus. 2. De tutoribus & curatoribus. 3. De viro & vxore.

39. *Idem* § lib. 5. Sententiarum. §

CVi neceſſitas probandæ de ingenuitate ſua non incumbit, vltro f ſi ipſe probare deſideret, audiendus eſt.

1 ¶ Qui de ingenuitate cognoſcunt, de calumnia g eius qui temerè controuerſiam mouit, ad modum exilij poſſunt ferre ſententiam.

2 ¶ Tutores vel curatores pupillorum, quorum tutelam & res adminiſtrauerint, poſtea ſtatus quæſtionem facere non poſſunt.

3 ¶ Maritus vxori eidémque liberæ ſtatus quæſtionem inferre non prohibetur.

De eo qui ſe venundari paſſus eſt.

40. *Hermogenianus* § lib. 5. Iuris Epitomarum. §

CVm pacto partitionis h pretij maior viginti annis venalem † ſe præbuit: nec poſt manumiſſionem ad libertatem proclamare poteſt.

De probatione. 1. De rebus amotis vel damno facto ab eo qui proclamat in libertatem.

41. *Paulus* § lib. ſingulari de Articulis liberalis cauſæ. §

SI i in obſcuro ſit, in quo fuerit ſtatu is qui pro libertate ſua litigat, prior audiendus eſt probare volens ſeipſum in libertatis eſſe poſſeſſionem k.

1 ¶ Iudex autem qui de libertate cognoſcit, etiam de l rebus amotis damnóve magno facto cognoſcere debet. fieri enim poteſt, vt fiducia libertatis & ſubripere quædam, & corrumpere, atque conſumere ex bonis, quibus ſeruiebat, auſus ſit.

Si is qui perperam liber pronunciatus eſt, poſtea liber eſſe cœperit contra quem fuerat iudicatum.

42. *Idem* libro 4. Poſteriorum.

SI ſeruus m quem emeras ad libertatem proclamauit, & ab iudice perperam pro eo iudicatum eſt, & dominus eius ſerui, poſt rem contra te iudicatam, te hæredem fecit: ant aliquo nomine is tuus eſſe cœpiſſet, putere eum tuum eſſe poteris: nec tibi obſtabit rei iudicatæ præſcriptio. *Iauolenus.* Hæc vera ſunt.

De his quæ prolatione in libertatem intercepit.

43. *Pomponius* § libro 3. Senatuſconſultorum. §

DE his qui bona eorum, quibus ſeruiebant, intercepiſſent, deinde ad libertatem proclamabant, Hadrianus Imperator reſcripſit, cuius reſcripti verba hæc ſunt: Sicut non eſt æquum fiducia libertatis, quæ ex fideicommiſſi cauſa præſtanda eſt, intercipere hæreditariam pecuniam: ita nec libertati præſtandæ moram quæri oportet. quàm primùm ergo o arbitrum dare debeat, apud quem conſtaret quid ſeruari poteſt hæredi, antequam ad ſeruum manumittendum compelleretur.

De his quæ libertatis cauſa imponuntur.

44. *Venuleius* lib. 7. Actionum.

LIcet dubitatum antea fuit, vtrum ſeruus duntaxat, an libertus p iurando patrono obligaretur, in his quæ libertatis cauſa imponuntur: tamen verius eſt non aliter quàm liberum obligari.

¶ Ideo autem ſolet q iuſiurandum à ſeruis exigere, vt hi religione adſtricti, poſteaquam ſuæ poteſtatis eſſe cœpiſſent, iurandi neceſſitatem haberent: dummodò in continenti, cùm manumiſſus eſt, aut iuret, aut promitteret.

1 ¶ Licet autem circa donum, munus q, operas, etiam vxorum perſonas inſerere.

2 ¶ In eum qui impubes iurauerit, ſ ſcilicet ſ qui & iurare potuerit r, danda eſt vtilis actio operarum nomine, cùm pubes tamen factus erit: poteſt ſ tamen & impubes t operas dare, veluti ſi nomenclator u ſit, vel hiſtrio y.

a Serui venditi ea lege vt ab emptore manumittantur, emptore ceſſante, ipſo iure ad libertatem eripiuntur ſine manumiſſione, vt l. 2. §. qui ſine manumiſſ. Quid ſi ſeruus huiuſmodi quem habiturus eſt patronum? ipſum emptorem? quod ſunt paradoxon? vt is ſcilicet ſit patronus qui non manumiſit. Cur ſit patronus? lex facta eius repræſentatur l. vlt. C. eo.

b l. 9. C. ſi mancip. ita fuerit alien.

c vide l. 10. l. 35. §. de contrah. empt.

d ad conſequendam. *Hal.*

e v. l. 14. circa fin. ſup. de fideicom.

f l. 14. in fin. ſup. de probat.

g l. 31. C. eod.

h l. 31. §. 1. ſup. de ſtatu hom. v l. 6. §. 5. §. de iniuſto rupt. Partitionis pretij hanc puto fuiſſe rationem in venditis liberatibus, vt creditori (cui ſatisfaciendum erat à debitore) pars pretij numeraretur, pars altera maneret penes debitorem ipſum venditum, vt hoc ſaltem ſolatium in ſua ſeruitute haberet, vel peculii quiddam, velut proprium, poſſideret.

† hæc hodie, correcta Nouella Leon. 59.

i Liberalis cauſa ſi in obſcuro ſit, &c. *Hal.*

k poſſeſſione.

l v. l. 12. §. 6. 7. eo.

m vide l. 32. §. 4. verſ. cæterum. l. de except. rei iudic.

n l. 37. in pr. ſup. de fideic. lib.

o ſi. 7. in pr. ſup. de oper. lib. l. 24. in fi. l. pen. in fin. ſup. de ſtatu.

p ſine iureiurando operæ à ſeruis non exiguntur: l. 7. §. de oper. lib. non ſola promiſſione, l. 3. C. eo ſimus ex ſuo ſacto.

q l. 7. §. 3. ſup. de operis libert.

r vt pote proximus pubertati.

ſ l. 31. C. de reſ. vend.

t Imb. non poteſt l. 2. 3. §. 3. ſup. de reſ. l. quib. ſup. de oper. ſeruor.

u Impuberes operas interdum dare poſſunt. Quomodo? ſi nomenclatores vel hiſtriones ſint.

x de quo v. quæ notaui ad l. 7. §. 5. §. de operis.

y hinc colligit Alciatus 2 præſumpt. 40. Non præſumi impuberem dare poſſe operas, niſi ſit nomenclator vel hiſtrio: infames aliaqui, vide Suet. in Tiberio 40.

QVIBVS AD LIBERTATEM a proclamare non licet.

TIT. XIII.

De maiore, 1 † Vel minore xx. annis qui ſe venundari paſſus eſt.

1. *Vlpianus* § lib. 2. de officio Proconſulis. §

MAIORES viginti annis ita demum ad libertatem proclamare non poſſunt, ſi pretium b ad ipſum, qui venditus eſt, peruenerit.

¶ Ex cæteris autem cauſis, quamuis maior viginti annis ſe venundari paſſus ſit, ad libertatem ei proclamare licet.

1 ¶ Minori autem viginti annis ne quidem ex cauſa ſuprà ſcripta debet denegari libertatis proclamatio: niſi maior annis viginti factus, durauit in ſeruitute, tunc c enim ſi pretium partitus d ſit, dicendum eſt denegari ei debere libertatis proclamationem.

Si quis ſeruum quem per vim accepit, teſtamento liberum eſſe iuſſit.

2. *Marcellus* § libro 24. Digeſtorum. §

SErvum quis per vim à Titio accepit; & teſtamento liberum eſſe iuſſit. quamquam ſoluendo deceſſerit, non erit e ille liber, alioquin fraudaretur Titius: qui non procedente quidem libertate, cum herede eius e agere poteſt: at, ſi ad libertatem ſeruus peruenerit, nullam actionem habiturus eſt: quia f nihil, videtur hæres ex defuncti dolo conſecutus.

De his qui venire ſe patiuntur, vel ex mulieribus quæ ſe venire paſſæ ſunt, naſcuntur.

3. *Pomponius* § libro 11. Epiſtolarum, & variarum lectionum. §

EIs qui ſe paſſi ſunt g venire, ad libertatem proclamandi licentiam denegari. quæro, an & ad eos qui ex mulieribus quæ ſe paſſæ ſint venire, naſcuntur, iſta ſenatuſconſulta pertineant.

¶ Dubitari non poteſt, quin ei quoque quæ maior viginti annis venire ſe paſſa eſt, ad libertatem proclamandi licentia fuerit deneganda. His quoque danda non eſt, qui ex ea nati tempore ſeruitutis eius erunt.

Si ſeruiſſet, cui iſ cui libertas fideicommiſſaria debebatur, ſe vendi paſſus eſt.

4. *Paulus* § lib. 12. Quæſtionum. §

LIcinnius Rufinus h Iulio Paulo: Is cui fideicommiſſa libertas debebatur, poſt vigeſimum annum venire ſe paſſus eſt. Quæro, denegandum ſit ei ad libertatem proclamare? Mouet me exemplum i cuiuſuis liberi hominis cum eo conſecutus [eſſet] libertatem, ſe vendidiſſet, denegaretur ei ad libertatem proclamare. nec debet k meliori loco intellegi, quod in ſeruitute conſtitutus, paſſus eſt ſe venundari, quàm ſi eſſet libertatem conſecutus. ſed è contrario mouet me, quòd in hoc, de quo quæritur, venditio conſtitit, & eſt qui veneat. in libero autem homine neque venditio conſtitit, & nihil l eſt quoniam m veneat. peto itaque pleniſſimè inſtruas. Reſpondit: n Venditio quidem tam ſerui quàm liberi contrahi poteſt, & ſtipulatio de euictione o contrahitur. non enim de eo loquimur, qui ſciens p liberum emit, nam aduerſus hunc nec ad libertatem proclamatio denegatur. Sed is qui adhuc ſeruus eſt, etiam inuitus venire poteſt: quamuis & ipſe in eo malus ſit, quod de conditione q ſua diſſimulat: cùm in ſua poteſtate habeat, vt ſtatim ad libertatem perueniat. Quod q quidem non poteſt ei imputari, cui nondum libertas debetur. Pone ſtatuliberum paſſum ſe venundari, nemo dicturus eſt r ſuperueniente conditione quæ non fuit in eius poteſtate, libertatis petitionem ei denegandam. Idem puto etiam ſi in ipſius poteſtate fuit conditio. ſed in propoſito magis probandum eſt, vt ſ denegetur ei libertatis petitio, qui potuit petere libertatem, & maluit t ſe venundari, quia indignus eſt auxilio prætoris fideicommiſſarij u.

De duobus emptoribus hominis liberi.

5. *Idem* § lib. ſingulari ad Senatuſconſultum Claudianum. §

SI duo x liberum hominem maiorem annis viginti emerimus, vnus ſciens eius conditionem, alter ignorans, an non propter eum qui ſcit, ad libertatem ei proclamare permittitur, ſed propter eum qui ignorans ſeruus efficitur? ſed non etiam eius qui ſcit, ſed tantùm alterius.

SI y INGENVVS ESSE DICETVR.

TIT. XIV.

De re inter alios iudicata.

1. *Marcellus* § lib. 7. Digeſtorum. §

SI libertus alterius alio y agente ingenuus pronunciatus eſſe dicetur, ſine z vlla exceptione temporis, patronus eius cognitionem ſolet exercere.

De eo qui ſe venire paſſus eſt. 1. De quo ingenuis 2. Saturninus

a addit Rutger Ruland [illegible] in Ingenuitatem, & lib. 2. ch. 1 in Codice vero, & eis. ſeruos qui ad libertatem proclamare non prohibentur.

b l. 7. §. 2. ſup. de liberali cauſa. l. 5. C. de liber. cauſ.

c l. 1. 7. §. 1. ſup. de liber. cauſ.

d v. quæ de hac partitione dixi ad Nou. Leon. 59.

e l. 9. §. 5. §. 7. ſup. de eo quod met.

f De dolo defuncti in eius hæredem non datur actio, ſi nihil ex eius dolo conſecutus ſit.

g de quib. v. l. 6. C. de iniuſt.

h Licinius Rufinus, Iulij Pauli contactus.

i Pari ſunt enim, eſſe in ipſa liberatione & inter conditionis. Indignus eſt auxilio Prætoris fideicommiſſarij, qui in articulo obtinendæ libertatis fideicommiſſariæ venire ſe.

k v. l. 24. §. vlt. §. ſit. prox.

l v l. 10. ſup. quæ admod. ſeruitut.

m quod veneat. *Hal.*

n v. l. 70. §. 3. ſup. de ædilicio. adde §. vlt. in fi. Inſtit. de inoffic.

o l. 4. l. 5. l. 6. 3. l. 70. §. de euict. eod. §. vlt. Inſt. de empt. & vend. l. 33. ſup. eit. prox.

p Malus præſumitur qui de ſua conditione diſſimulat.

q Malus in percendi non admittitur, qui iure petere non poſſit.

r Libertas denegatur ei quæ iam abiecit.

ſ Eligens quod priuat, auxilij beneficióque indignus eſt.

t de quo dixi ad Pi. 21.

u l. 7. §. 1. ſup. tit. prox.

x ſi libertus ingenuus eſſe dicetur, Paig. *Hal.* ſunt ſecundo huiuſmodi ſuaſi ſi qui ingenuus eſſe dicetur, et in ingenuitatem proclamandi poteſtatem faciunt. Præiudicium itaque hic continetur de ingenuitate & libertinitate.

y l. vlt. ſubtracta emptione, v. 1 l. C. de ingen. manumiſſ.

z nulla excluditur præſcriptione temporis. *Baſil.* nullum ex eo pariter præiudicium. *Graeci.* Ad

Universidad Rey Juan Carlos

2. *Saturninus* lib. I. de officio proconſulis.

QVi ſe vitio paſſus eſſet manumitti, vt pretium ad ipſum perueniret, prohibendum a de libertate contendere Diuus Hadrianus conſtituit. Sed interdum ita contendendum permiſit, ſi pretium ſuum reddidiſſet.

1 ¶ Qui ſe ex libertinitate ingenuitati aſſerant †, non b vltra † quinquennium, quam manumiſſi fuiſſent, audientur.

2 ¶ Qui poſt quinquennium repperiſſe inſtrumenta c ingenuitatis ſuæ adſeuerant, de ea re ipſos principes adire oportere cognituros.

Interpretatio verborum, quibus vtitur lib. 3. De aliquo manumiſſori.

3. *Pomponius* lib. 5. Senatuſconſultorum.

HOc ſermone d, *Agnita cauſa*, de nullis aliis intelligendum eſt Senatum ſenſiſſe, quàm ingenuis.

1 ¶ Verbo autem, *e diuagentur*, etiam hoc intelligendum eſt, vt quæcunque ex re eius à quo manumiſſi erant, adquiſita habeant, reſtituant f.

¶ Sed id quemadmodum accipiendum ſit, videndum eſt, vtrùmne quæ ignorantibus dominis abſtuliſſent, item quod ex his adquiſitum reddere debeant, an vero etiam conceſſa & donata à manumiſſoribus amplexi ſint, quod magis eſt.

De quinquennio.

4. *Papinianus* libro 12. Quæſtionum.

ORatio quæ prohibet apud conſules aut præſides pronunciatum poſt g quinquennium à die manumiſſionis in ingenuitatem proclamare, nullam cauſam aut perſonam excipit.

De re inter alios iudicata.

5. *Idem* libro 10. Reſponſorum.

PAtronum poſt quinquennium † ſententiæ pro ingenuitate dictæ, quo ignorante g res iudicata eſt, non eſſe præſcriptione temporis ſummouendum reſpondi.

De quæſtione an ſit libertus, vel an ſit illius libertus.

6. *Vlpianus* lib. 38. ad Edictum.

QVotiens de hoc contenditur, an quis libertus ſit: ſiue operæ petantur, ſiue obſequium deſideretur, ſiue etiam famoſa actio intendatur, ſiue in ius vocetur, qui ſe patronum dicit, ſiue vlla cauſa interueniat, redditur h præiudicium i.

¶ Sed & quotiens quis libertinum quidem ſe confitetur, libertum autem Gaij Seij ſe negat, idem præiudicium datur k. Redditur autem alterutro deſiderante. Sed actoris partibus ſemper l, qui ſe patronum dicit, fungitur, probareque libertum ſuum neceſſe habet, aut ſi non probet, vincitur.

NE m DE n STATV DEFVNCTORVM poſt quinquennium quæratur.

TIT. XV.

De priuatis & fiſco. 1. Si per alterius quæſtionem fiat præiudicium ei, qui ante quinquennium deceſſit, ſi ingenuus pronunciatus eſſe dicitur. 4. De retractatione in deteriorem, vel meliorem conditionem.

1. *Marcianus* lib. ſingulari de Delatoribus.

DE ſtatu defunctorum o poſt p quinquennium quærere non licet, neque priuatim, neque fiſci nomine. 1 ¶ Sed nec eius ſtatus retractandus eſt, qui intra quinquennium deceſſit, ſi per huius quæſtionem præiudicium futurum eſt ante quinquennium mortuo.

2 ¶ Imò nec de viui ſtatu quærendum eſt, ſi quæſtio huius præiudicium facit ei qui ante quinquennium deceſſit. & ita Diuus Hadrianus conſtituit.

3 ¶ Sed interdum & intra quinquennium non licet de ſtatu defuncti dicere. nam oratione q Diui Marci cauetur, vt ſi quis ingenuus pronunciatus fuerit, liceat ingenuitatis ſententiam retractare: ſed viuo eo qui ingenuus pronunciatus eſt, non* etiam* poſt mortem in tantum vt etiam ſi cœpta quæſtio fuit retractationis, morte eius extinguatur, vt eadem oratione cauetur.

4 ¶ Si quidem in deteriorem r conditionem quis ſtatum retractaret, ſecundum ea quæ dixi præſcribendum eſt. ¶ Quid ergo ſi in meliorem? veluti pro ſeruo libertus dicatur: quare non admittatur? quid enim ſi ſeruus quis dicatur, quaſi ex ancilla natus quæ ante quinquennium mortua eſt? quare non liceat probare liberam fuiſſe? hoc enim & pro mortua eſt, & vt Marcellus lib. quinto de officio conſulis ſcripſit poſſe, ego quoque in auditorio publico idem ſecutus ſum.

De filiis eius cuius memoria non ſuit retractata. 1. De pupillo. 2. De lite ante mortem illata.

2. *Papinianus* lib. 14. Reſponſorum.

NOn eſſe libertatis quæſtionem filiis inferendam, propter matris vel patris memoriam poſt a quinquennium à morte non retractatam conuenit.

1 ¶ Nec in ea re b, quæ publicam tutelam meruit, pupillis c agentibus reſtitutionis auxilium tribuendum eſt, quod quinque annorum tempus, cum tutores non haberent, exceſſerit.

2 ¶ Præſcriptio d quinque annorum, quæ ſtatum defunctorum tuetur, ſpecie litis ante mortem illatæ non fit irrita, ſi veterem cauſam, deſiſtente qui mouit, longo e ſilentio finitam probetur.

De retractatione in meliorem conditionem.

3. *Hermogenianus* lib. 5. iuris Epitomarum.

ANte quinquennium defuncto f ſtatus honeſtior g, quam mortis h tempore fuiſſe exiſtimabatur, vindicari non prohibetur. ideirco etſi quis in ſeruitute moriatur, poſt quinquennium liber deceſſiſſe probari poteſt.

De edicto Diui Neruæ. 1. De quæſtione nummaria.

4. *Calliſtratus* lib. 2. de Iure fiſci.

PRimus i omnium Diuus Nerua edicto k vetuit, poſt quinquennium mortis cuiuſque de ſtatu quæri.

1 ¶ Sed & Diuus Claudius Claudiano reſcripſit, ſi per quæſtionem nummariam præiudicium ſtatui videtur fieri, ceſſare quæſtionem.

DE COLLVSIONE l DETEGENDA m.

TIT. XVI.

Ratio & forma Senatusconſulti.

1. *Gaius* lib. 2. ad Edictum prætoris vrbani, titulo, de liberali cauſa.

NE quorundam dominorum erga ſeruos nimia indulgentia n inquinaret ampliſſimum ordinem, eo quòd paterentur ſeruos ſuos in ingenuitatem proclamare, liberóſque iudicari, Senatuſconſultum o factum eſt Domitiani temporibus, quo cautum eſt, *Vt ſi quis probaſſet per colluſionem quicquam factum, ſi iſte homo ſeruus ſit, fieret eius ſeruus, qui detexiſſet colluſionem.*

De quinquennio. 4. De extraneis.

2. *Vlpianus* lib. 4. de officio Conſulis.

COlluſionem detegere ingenuitatis poſt ſententiam p intra quinquennium q poſſe Diuus Marcus conſtituit.

1 ¶ Quinquennium autem continuum vtique accipiemus.

2 ¶ Sicubi planè ætas eius, cuius retractatur colluſio, differendam retractationem in tempus pubertatis, vel alterius rei ſuadet, quinquennium non currere dicendum eſt.

3 ¶ Quinquennium autem non ad perficiendam retractationem, ſed ad inchoandam puto præſtitum. aliter atque circa eum qui ex libertinitate ſe in ingenuitatem petit.

4 ¶ Oratione Diui Marci cauetur, vt etiam extraneis, qui pro altero poſtulandi ius haberent, liceret detegere colluſionem.

De iuſto contradictore.

3. *Calliſtratus* lib. 4. de Cognitionibus.

CVm non r iuſto contradictore quis ingenuus ſ pronunciatus eſt, perinde inefficax eſt decretum, atque ſi nulla iudicata res interueniſſet. idque principalibus conſtitutionibus cauetur.

De ſtatu eius qui per colluſionem dicitur pronunciatus ingenuus.

4. *Vlpianus* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

SI libertinus per colluſionem t fuerit pronunciatus ingenuus, colluſione detecta, in quibuſdam cauſis quaſi libertinus incipit eſſe. Medio tamen tempore, antequam colluſio detegatur, & poſt ſententiam de ingenuitate latam, vtique quaſi ingenuus accipitur.

De retractatione ſententiæ pro ingenuitate. 1. Si plures ad detegendum accedant.

5. *Hermogenianus* lib. 5. iuris Epitomarum.

SEntentiam pro ingenuitate dictam, & colluſionis prætextu ſemel u retractare permittitur. 1 ¶ Si plures ad colluſionem detegendam pariter accedant, cauſa cognita, quis debeat admitti, comparatis omnium moribus, & ætatibus, & x cuius magis intereſt, ſtatui oportet.

a quinquennium accipiam ex l. 2. & l. 5. § ſin. C. de ingenuis manumiſſ. hodie. b l. 1. ſup. quib. ad libertatem proclamare non licet. † adſeruant. *Hal.* c l. 4. 7. eo. d hodie etiam poſt quinquennium ſ. vlt. C. vbi cauſa ſtatus. e v. Capitol. de M. Antonino Philoſopho. vbi de probandæ ingenuitatis modo agitur. f Senatuſconſulti vt inſcriptio docet. g l. 1. in fin. C. de ingen. manumiſſ. h vi. l. 2. ſup. eo. † ab ſe Tit. prox. i ignorante patrono qui iudicatus fuit ingenuus in eum etiam poſt quinquennium actione agitur, etſi non opponitur ei caſu patrono quinquennij exceptio. *Cuiac.* k l. 5. § 18. ſup. de agnoſ. lib. l. l. 15. C. de ing. manum. l Præiudicij nomine actio & exceptio intelligitur. m l. 18 ſup. de probat. n Imò non ſemper. l. 34. ſup. de probat. Hic enim actorem eſſe, ſecundum cuius intentionem data & concepta eſt actio: vt ſi ita detur actio, *Si paret Lucium eſſe patronum*, Lucius actoris partes ſuſtinet. quod ſi ita. *Si paret Gaium ingenuum eſſe*, Gaius actor eſſe intelligitur. v. Theophilum § præiudiciales 13. Inſtit. de actionibus. § ult. 57. m Huius conſtitutionis author fuit Nerua. l. 4. l. eo. vt & M. Antoninus Philoſophus, teſte Capitolino. n de 7. C. 23. o aliud eſt in viuis. l. vlt. C. vbi cauſa ſtatus agi debeat. p l. 4. l. eo l. 4. C. eo. q hac voce notat Cuiac. C. e. putat hoc Senatuſconſultum factum D. Marci temporibus, cum & Capitolinus ſcribat Marcum imperatorem de ſtatu defuncti intra quinquennium quæri iuſſiſſe. l. 3. § nec. l. 3. § de iure annulorum aureorum. l. 29. § vlt. ſup. de liberali. r Si quidem deteriorem conditionem faciet qui ſtatum retractaret. *Hal.*

a l. poſtquam parter & matre quæque ante inde deceſſerunt in libertate. b i. libertate. c Etiam pupillis tutores non habentibus currit hæc præſcriptio. d l. 2. C. eo. e ſcil. vtriuſque. *Accurſ.* f ſcribe, defuncti vel defunctorum. g l. 1. § 4. ſup. eo. h i. quàm qui erat tempore mortis. i Imo M. Antoninus primus fecit teſte Capitolino. k hoc edicto. *Hal.* l l. 7. C. eo. l. 1. in § 5. de iure aureorum annulorum. Colluſionem Belga vocat ſuperquæſtionem. Colluſio eſt quando inter duos aſt. tit. 12. ad de § extraneis. l. m Epitome huius tituli hæc eſt: Quod colludente domino vel patrono ingenuus pronunciatus eſt, ſeruus aut libertus fit eius qui detexit colluſionem intra quinquennium. n Hac de cauſa Alexander Seuerus libertinos nunquam in equeſtrem ordinem recepit, teſte Lampridio. o Neratianum ſc. vel Nirudanum de quo v. l. 2. C. eo. p l. 2. ſup. de iure aureor. l. 29. inſt. ſup. de liberali. q continuum. § 1. 3. eo. r Contradictor iuſtus in iudicio eſſe debet, vt iudicium valeat. v. l. 1. C. de ingen. manumiſſ. l. vlt. C. de edicto D. Hadriani tollendo. ſ v. l. ingenuum. 25. ſupra de ſtatu. l. 1. C. quando prouocare. t l. 1. ſupra eo l. 1. 2. C. eo. l. 4. eo ſu. C. de ſeruis fugitiuis. u Semel retractatur colluſionis ſententia, non iterum. x l. 3. l. de popularibus.

LIBER

LIBER QVADRAGESIMVS PRIMVS.

DE ADQVIRENDO a RERVM DOMINIO b.

De iure gentium & ciuili. 1. De occupatione animalium, & de ediciis ex illis.

1. *Gaius* lib. 2. Rerum cotidianarum ſiue aureorum.

QVARVNDAM c rerum dominium nanciſcimur d iure gentium, quod ratione naturali inter omnes homines pęrę que ſeruatur, quarundam iure ciuili, id eſt, iure proprio ciuitatis noſtrę. Et quia antiquius ius gentium cum ipſo genere humano proditum eſt, opus eſt ut de hoc prius referendum ſit.

1 ¶ Omnia f igitur animalia, quę terra, mari, cœlo g capiuntur, id eſt, feręh beſtię, i & volucres, piſces, capientium fiunt.

2. *Florentinus* lib. 6. Inſtitutionum.

VEl quę ex his apud nos ſunt i edita.

3. *Gaius* lib. 2. Rerum cotidianarum ſiue aureorum.

QVod enim nullius eſt, id ratione naturali occupanti conceditur. 1 ¶ Nec intereſt k, quod ad feras beſtias & volucres, utrum in ſuo fundo quiſque capiat, an in alieno l. Planè qui in alienum fundum ingreditur, venandi aucupandiue gratia m, poteſt n à domino, ſi is prouiderit, iure prohiberi, ne ingrederetur.

2 ¶ Quidquid autem eorum ceperimus, eo uſque noſtrum eſſe intellegitur o, donec noſtra cuſtodia coërcetur. cùm verò euaſerit cuſtodiam noſtram, & in naturalem p libertatem ſe receperit, noſtrum eſſe deſinit, & rurſus occupantis fit.

4. *Florentinus* lib. 6. Inſtitutionum.

NIſi q ſi manſuefacta emitti ac reuerti ſolita ſunt.

1. De vulneratione, 2. De apibus 5. De pauonibus, columbis, apibus, ceruis & ceteris animalibus manſuefactis. 6. De gallinis & anſeribus, 7. De captis ab hoſtibus, & de animalibus ferū, & de poſtliminio.

5. *Gaius* libro 2. Rerum cotidianarum ſiue aureorum.

NAturalem r autem libertatem recipere ſ intellegitur, cùm vel oculos noſtros effugerit, vel ita ſit in conſpectu noſtro, ut difficilis ſit eius perſecutio.

1 ¶ Illud quęſitum eſt, an fera beſtia, quę ita vulnerata ſit, ut capi poſſit, ſtatim noſtra eſſe intellegatur.

¶ Trebatio t placuit ſtatim noſtram eſſe, & eo uſque noſtram videri, donec eam perſequamur: quòd ſi deſierimus eam perſequi, deſinere noſtram eſſe, & rurſus fieri occupantis. itaque ſi per hoc tempus, quo eam perſequimur, alius eam ceperit eo animo, ut ipſe lucrifaceret, furtum videri nobis eum commiſiſſe.

¶ Plerique non aliter putauerunt eam noſtram eſſe, quàm ſi eam ceperimus, quia multa accidere poſſunt, ut eam non capiamus: quod u verius eſt.

2 ¶ Apium quoque natura fera eſt. itaque quę in arbore noſtra conſederint, antequam à nobis alueo x concludantur, non magis noſtrę eſſe intelleguntur, quàm volucres quę in noſtra z arbore nidum fecerint. Ideo ſi alius eas incluſerit, earum dominus erit.

3 ¶ Fauos b quoque ſi quos hę fecerint, ſine c furto quilibet poſſidere poteſt. Sed (ut ſupra quoque diximus) qui in alienum fundum ingreditur, poteſt à domino, ſi is prouiderit, iure prohiberi ne ingrederetur.

4 ¶ Examen d quod ex alueo noſtro euolauerit, eo e uſque noſtrum eſſe intelligitur, donec in conſpectu noſtro eſt, nec difficilis eius perſecutio eſt. alioquin occupantis f fit.

5 ¶ Pauonum g & columbarum h fera natura eſt i. Nec k ad rem pertinet quod ex conſuetudine auolare & reuolare ſoleant.

¶ Nam & apes idem faciunt, quarum conſtat feram eſſe naturam.

¶ Ceruos l quoque ita quidam manſuetos habent, ut in ſyluas eant, & redeant: quorum & ipſorum feram eſſe naturam nemo negat. ¶ In his autem animalibus quę conſuetudine abire & redire ſolent, talis regula m comprobata eſt, *ut eouſque n noſtra eſſe intellegantur, donec o reuertendi animum p habeant, quòd ſi deſierint reuertendi animum habere, deſinant noſtra eſſe, & fiant occupantium.* Intelleguntur autem deſiiſſe reuertendi animum habere tunc, cùm reuertendi conſuetudinem deſeruerint.

6 ¶ Gallinarum q & anſerum non eſt fera natura, palam eſt enim alias r eſſe feras gallinas & alios feros anſeres s.

¶ Itaque ſi quolibet modo anſeres mei & gallinę meę turbati u, turbatęue adeo longius euolauerint, ut ignoremus ubi ſint, tamen nihilo minus in noſtro dominio tenentur. Qua de cauſa furti x nobis tenebitur, qui quid eorum lucrandi animo adprehenderit.

7 ¶ Item quę ex y hoſtibus capiuntur, iure z gentium ſtatim a capientium fiunt b.

6. *Florentinus* ¶ lib. 6. Inſtitutionum.

ITem quę c ex animalibus dominio noſtro eodem iure ſubiectis nata ſunt.

De his quę ad fluuiina & maria pertinent. De alluuione. 2. De vi fluminis, 3. De inſula 5, De alueo 6. De inundatione. 7. De ſpecificatione. 8. De confuſione, 10. De his quę ſolo cedunt. De ædificatione. 13. De plantatione, & de his quę ſunt in confinio.

7. *Gaius* ¶ libro 2. Rerum cotidianarum ſiue aureorum.

ADeo quidem ut & liberi homines in ſeruitutem deducantur, qui tamen ſi euaſerint hoſtium poteſtatem, recipiunt priſtinam libertatem.

1 ¶ Pręterea quod per alluuionem d agro noſtro flumen adiecit, iure gentium e nobis adquiritur f.

¶ Per alluuionem autem id videtur adici, quod ita paulatim adiicitur, ut intelligere non poſſimus quantum quoquo momento temporis adiciatur.

2 ¶ Quòd ſi g vis fluminis partem aliquam ex tuo prędio detraxerit, & meo prędio attulerit, palam eſt eam tuam permanere h. Planè ſi longiore tempore fundo meo hęſerit, arboreſque, quas ſecum traxerit, in meum fundum radices egerint, ex eo tempore videtur meo fundo adquiſita eſſe. 3 ¶ Inſula i quę in mari naſcitur (quod raro accidit) occupantis fit k. nullius enim eſſe creditur. ¶ In flumine nata, (quod frequenter accidit) ſi quidem mediam partem fluminis tenet, communis eſt eorum, qui ab utraque parte fluminis prope ripam prędia poſſident, pro modo latitudinis cuiuſque prędii, quę latitudo prope ripam ſit. quòd ſi alteri parti proximior ſit, eorum eſt tantùm, qui ab ea parte prope ripam prędia poſſident.

4 ¶ Quòd ſi uno latere perruperit flumen, & alia

a 1. Inſtit. 1. & 2. Harm. 1. in Baſilicis [illegible] ſcil. 50. Eel. 1. quibus modis, quibus & à quibus perſonis adquiratur.
b quoad proprietatem ſcil. idque propriè: uſumfructum verò & poſſeſſionem, improprie. Propriè enim dominium eſt proprietas: poſſeſſio verò uſus rei, Duarenus 1. diſput. 17. Ita dominium definit. Ius de re aliqua corporali plenè ac liberè diſponendi, extra quam ſi quid lege prohibeatur. Dominium aliud directum, aliud utile, ut Emphyteuticariorum vaſalli, ſuperficiarii, utrum penes alium eſſe poteſt, aliud penes alterum. Plenum dominium eſt, cum uſufructui cohæret proprietas: nudum, quod & directum dici poteſt, cum ſeparatum eſt ab uſufructu. Aſſinia dominii ſunt, quaſi dominium quod eſt penes eum qui rem à non domino bona fide accepit: & iure, quod competit ei cui ius pignoris vel hypothecæ, vel ſeruitutis perſonalis vel realis (quo vocabulo etiam intellige cenſum, decimas & ius poſſidendi) debetur: Eſt & aliquod ſpe dominium penes liberos, qui bonorum paternorum ſpe domini ſunt. §. 2. Inſt. de her. qualit. & differ.
c Syn. Baſ. 50. c. 1. & 1. 3. in prin. Baſ. & §. 11. Inſt. de rer. diuiſ.
e ubi id exigente ſcil. ſic enim citra & negligentia & confuſio, quam parit communio, tollitur.

f Syn. eod. d. c 1. g ἀγρὸς Theophil. §. 12. Inſt. de rer. diuiſ. id eſt, aëre. h Venationis, aucupii & piſcationis hinc ſunt, l. 13. l. ad l. Aquil. l. vn. C. de venat.
i vide l. 6. ⁋. eodem.
k §. 12. Inſt. de rer. diuiſ.
l Venari in aliena ſylua, & alieno lacu, ſtagnóue piſcari licere, iure Romano hinc colligit Cuiac. 4. obſ. 2. vide tamen l. 13. in §. 1. de iniuriis. Mores tamen ius Romanum ſubegiſſe, adeo ut nec in flumine quidem publico piſcari, neque in agris liberè venari aut aucupari liceat.
m l. 16. ſup. de ſeruit. ruſtic. l. vn. C. de Theſaur.
n l. 5. §. 3. ⁋. eo.
o l. 3. §. 10. ſup. ſi quadrupes.
p l. 5. in pr. ⁋. eo.
q l. 44. ⁋. eod.
r l. 3. in ſi. ſup. ea l. 44. ⁋. eodem.
ſ §. 13. Inſt. de rerum diuiſ.
t Trebatii ſententia, fera vulnerata ſit eius qui vulneraſſet: Gaii ſententia, occupantis, barique. ſed aliter Fridericus diſtinguit apud Radeuicum, l. c. 26. de geſtis Friderici. Si quis, inquit, cum canibus venatoriis ſiue Moloſſis, feram inuenerit & perſecutus fuerit, ut ei potius quàm occupanti cedat: ſi eum canibus leporariis ſiue laconicis, ut occupanti cedat: ſi lancea vel gladio vulnerauerit aut occiderit, eiuſdum caperit, ut eius ſit, non occupantis: ſi telo, baliſta, aut arcu emiſſo occiderit, ut eius ſit, non occupantis [illegible] tamen, donec conſtat poſteriores Iuriſconſultos & Imperatores diligentius quandam tractaſſe quàm priores: modis ſeueris quibuſdam & nouis diſtinctionibus introductis.
u l. 55. [illegible] l. ... §. 1. Inſt. de rer. diuiſ.
x ἀσμὸν ſiue alueum Græci vocant, & [illegible] Theoph. Inſt. de rer. diuiſ.

a l. 26. ſupra de ſeruit. ruſtic.
b [illegible] 50. Eel. 1. c. 2.
c l. 26. in pr. l. de furtis.
d examen [illegible] Theoph.
e l. 1. §. 15. ⁋. de adquir. poſſeſſ.
f quia intereſt l. 5. ſup. eo.
g §. 15. Inſt. de rer. diuiſ. l. 37. ⁋. de furtis.
h v. Cuiacium 7. 17. Quæſtionum.
i Pauo tamen manſuetus hiſce patet, l. 37. ⁋. de furtis. Imo pauonem agreſtem [illegible] loco, refert Varro 3. de re ruſtica 5. & Camius 9. Signat. ao. 1086.
k Imo per leuem conſuetudine nunquae auolandi & reuolandi [illegible] natura manſueta.
l §. 15. Inſt. de rer. diuiſ.
m l. 4. ſup. eo.
n Imo [illegible] §. ſup. ſum.
o l. 2. §. 2. ſup. ſum.
p [illegible] quoniam animam in brutis intelligere non poſſumus, animus pro reuertendi conſuetudine [illegible] [illegible] ut ait Theophilus §. [illegible] Inſt. de rer. diuiſ. & vide tres diſtinct. [illegible] Theophil. & Harm. 2. tit. 1.
q §. 16. Inſt. de rer. diuiſ.
r [illegible] Theoph.
s [illegible] Theophil. ibid. & gallorum gallinaceorum [illegible] meri.
u adde ſalam l. [illegible] ⁋. eod.
x Medica etiam in re furtum committitur. [illegible] [illegible] ordinarium. §. 18. Inſt. de actiion. [illegible] dicio pro re modica dari poteſt, l. 1. §. 10 ſupra de tutel. [illegible]. Subſidiaria, ut de dolo non poteſt, l. 9. §. 3. ⁋. de dolo.
y l. 7. l. 51. ⁋. eod. l. 5. §. 7. ⁋. eit. pr. & §. 17. Inſt. de rer. diuiſ.
z Legitima hinc ſeruitus, de qua Ariſtoteles 1. Polit 9.
a quod [illegible] voca Theophilus §. [illegible] Inſt. de rer. diuiſ.
b non ſemper, l. 21. in ſi. ⁋. de captiuis.
c §. 19. Inſt. de rer. diuiſ.
d l. 1. in ſi. C. de alluuionibus §. 20. Inſt. de rer. diuiſ. Alluuio, [illegible], l. [illegible] dario, [illegible], l. adaggeratio, dicitur Theophilo.
e Alluuio eſt modus adquirendi iure gentium.
f l. 12. §. 16. ⁋. eod.
g §. 21. Inſt. de rer. diuiſ. l. 4. in ſi. ſupra de rei vind.
h [illegible] ⁋. de [illegible]. i §. 22. Inſt. de rer. diuiſ. adde l. 65. ⁋. eo.
k Nullius ita quod fuit primi eſſe poteſt.

parte

Universidad Rey Juan Carlos

parte nouo riuo fluere cœperit, deinde infrà nouus iſte riuus in veterem ſe conuerterit, ager qui à duobus riuis comprehenſus, in formam inſulæ redactus eſt, eius eſt ſcilicet cuius & fuit.

5 ¶ Quòd ſi toto naturali alueo relicto flumen aliàs fluere cœperit, prior quidem alueus eorum eſt qui propè ripam prædia poſſident, pro modo ſcilicet latitudinis cuiuſque prædij, quæ latitudo propè ripam ſit: nouus autem alueus eius iuris eſſe incipit, cuius & ipſum flumen, id eſt, publicus iuris gentium. Quòd ſi poſt aliquod temporis ad priorem alueum reuerſum fuerit & flumen, rurſus nouus alueus eorum eſſe incipit, qui propè ripam eius prædia poſſident.

¶ Cuius tamen totum agrum nouus alueus occupauerit: licèt ad priorem alueum reuerſum fuerit flumen: non tamen is, cuius is ager fuerat, ſtrictâ ratione quicquam in eo alueo habere poteſt. quia & ille ager, qui fuerat, deſiit eſſe, amiſſa propria forma, & quia vicinum prædium nullum habet, non poteſt ratione vicinitatis vllam partem in eo alueo habere, ſed vix eſt, vt id obtineat.

6 ¶ Aliud ſanè eſt, ſi cuius ager totus inundatus fuerit, namque inundatio ſpeciem fundi non mutat. & ob id, cum receſſerit aqua, palàm eſt eiuſdem eſſe, cuius & fuit.

7 ¶ Cùm quis ex aliena materia ſpeciem aliquam ſuo nomine fecerit: Nerua & Proculus putant, hunc dominum eſſe qui fecerit, quia quod factum eſt, antea nullius fuerat.

¶ Sabinus & Caſſius magis naturalem rationem efficere putant, vt qui materiæ dominus fuerit, idem eius quoque quod ex eadem materia factum ſit, dominus eſſet, quia ſine materia nulla ſpecies effici poſſit. veluti ſi ex auro, vel argento, vel ære, vas aliquod fecero, vel ex tabulis tuis nauem, aut armarium, aut ſubſellia fecero, vel ex lana tua veſtimentum, vel ex vino & melle tuo mulſum, vel ex medicamentis tuis emplaſtrum, aut collyrium, vel ex vuis, aut oliuis, aut ſpicis tuis vinum, vel oleum, vel frumentum.

¶ Eſt tamen etiam media ſententia rectè exiſtimantium, ſi ſpecies ad materiam reuerti poſſit, verius eſſe, quod & Sabinus & Caſſius ſenſerunt. ſi non poſſit reuerti, verius eſſe, quod Neruæ & Proculo placuit. vt ecce vas conflatum ad rudem maſſam auri, vel argenti, vel æris reuerti poteſt. vinum verò, vel oleum vel frumentum, ad vuas, & oliuas, & ſpicas reuerti non poteſt. ac ne mulſum quidem ad mel & vinum, vel emplaſtrum, aut collyria ad medicamenta reuerti poſſunt.

¶ Videntur tamen mihi rectè quidam dixiſſe, non debere dubitari, quin alienis ſpicis excuſſum frumentum eius ſit, cuius & ſpicæ fuerant. cùm enim grana, quæ ſpicis continentur, perfectam habeant ſuam ſpeciem, qui excuſſit ſpicas, non nouam ſpeciem facit, ſed eam, quæ eſt, detegit.

8 ¶ Voluntas duorum dominorum miſcentium materias, commune totum corpus efficit, ſiue eiuſdem generis ſint materiæ, veluti vina miſcuerunt, vel argentum conflauerunt; ſiue diuerſæ, veluti ſi alius vinum contulerit, alius mel, vel alius aurum, alius argentum, quamuis & mulſi, & electri noui corporis ſit ſpecies.

9 ¶ Sed etſi ſine voluntate dominorum caſu confuſæ ſint duorum materiæ vel eiuſdem generis, vel diuerſæ, idem iuris eſt.

10 ¶ Cùm in ſuo loco aliquis aliena materia ædificauerit, ipſe dominus intelligitur ædificij. quia omne *quod inædificatur ſolo cedit*. Nec tamen ideo is, qui materiæ dominus fuit, deſiit eius dominus eſſe, ſed tantiſper neque vindicare eam poteſt, neque ad exhibendum de ea agere, propter legem 12. tabularum, qua cauetur: *ne quis tignum alienum ædibus ſuis iunctum eximere cogatur, ſed duplum pro eo præſtet.*

¶ Appellatione autem tigni omnes materiæ ſignificantur, ex quibus ædificia fiunt.

¶ Ergo, ſi aliqua ex cauſa dirutum ſit ædificium, poterit materiæ dominus nunc eam vindicare, & ad exhibendum agere.

11 ¶ Illud rectè quæritur, an ſi id ædificium vendiderit is, qui ædificauerit, & ab emptore longo tempore captum poſtea dirutum ſit, adhuc dominus materiæ vindicationem eius habeat. cauſa dubitationis eſt, an eo ipſo, quo vniuerſitas ædificij longo tempore capta eſt, ſingulæ quoque res, ex quibus conſtabat, captæ eſſent. quod non placuit.

12 ¶ Ex diuerſo, ſi quis in alieno ſolo ſua materia ædificauerit, illius fit ædificium cuius & ſolum eſt. & ſi ſcit alienum ſolum eſſe, ſua voluntate amiſiſſe proprietatem materiæ intelligitur. itaque neque diruto quidem ædificio vindicatio eius materiæ competit. ¶ Certe ſi dominus ſoli petat ædificium, nec ſoluat pretium materiæ, & mercedes fabrorum, poterit per exceptionem doli mali repelli: vtique ſi neſcit, qui ædificauit, alienum eſſe ſolum, & tanquam in ſuo bona fide ædificauit. nam ſi ſcit, culpa ei obijci poteſt, quòd temere ædificauit in eo ſolo, quod intelligeret alienum.

13 ¶ Si alienam plantam in meo ſolo poſuero, mea erit. ex diuerſo ſi meam plantam in alieno ſolo poſuero, illius erit. ſi modò vtroque caſu radices egerit. antequam enim radices egerit, illius permanet, cuius & fuit. ¶ His conueniens eſt, quòd ſi vicini arborem ita terra preſſeris, vt in meum fundum radices egerit, meam effici arborem. rationem enim non permittere, vt alterius arbor intelligatur, quàm cuius fundo radices egiſſet. Et ideo propè confinium arbor poſita, ſi etiam in vicinum fundum radices egerit, communis eſt.

8. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

Pro regione cuiuſque prædij. 1 ¶ Sed & ſi in confinio lapis naſcatur, & ſunt pro indiuiſo communia prædia, tunc erit lapis pro indiuiſo communis, ſi terra exemptus ſit.

De ſatione. 1. De his quæ quaſi ſolo cedunt. De ſcriptura. 2. De pictura. 3. De traditione. 5. De quaſi traditione, & primum de voluntate vel ex cauſa non transferente dominium tradita. 6. De traditione clauium. 7. De miſſilibus. 8. De his quæ in compoſitione leuande nauis cauſa ejiciuntur.

9. *Gaius* lib. 2. Rerum cottidianarum ſiue aureorum.

Qua ratione autem plantæ, quæ terra coaleſcunt, ſolo cedunt, eadem ratione frumenta quoque, quæ ſata ſunt, ſolo cedere intelliguntur. ¶ Cæterùm ſicut is, qui in alieno ſolo ædificauit, ſi ab eo dominus ſoli petat ædificium, defendi poteſt per exceptionem doli mali: ita eiuſdem exceptionis auxilio tutus eſſe poterit, qui in alienum fundum ſua impenſa conſeuit. ¶ Literæ quoque, licèt aureæ ſint, perinde chartis membranisque cedunt, ac ſolo cedere ſolent ea quæ ædificantur, aut ſeruntur.

¶ Ideoque ſi in chartis membranisve tuis carmen vel hiſtoriam, vel orationem ſcripſero, huius corporis non ego, ſed tu dominus eſſe intelligeris. Sed ſi à me petas tuos libros, tuasve membranas, nec impenſas ſcripturæ ſoluere velis, potero me defendere per exceptionem doli mali. vtique ſi bona fide eorum poſſeſſionem nanctus ſim.

2 ¶ Sed non, vti literæ chartis membranisve cedunt, ita ſolent picturæ tabulis cedere, ſed ex diuerſo placuit, tabulas picturæ cedere.

¶ Vtique tamen conueniens eſt, domino tabularum aduerſus eum, qui pinxerit, ſi is tabulas poſſidebat, vtilem actionem dari. qua ita efficaciter experiri poterit, ſi picturæ impenſam exſoluat. alioquin nocebit ei doli mali exceptio. vtique ſi bona fide poſſeſſor fuerit, qui ſoluerit. Aduerſus dominum verò tabularum ei qui pinxerit, rectam vindicationem competere dicimus, vt tamen pretium tabularum inferat, alioquin nocebit ei doli mali exceptio.

3 ¶ Hæ quoque res, quæ traditione noſtræ fiunt, iure gentium nobis adquiruntur. nihil enim tam conueniens eſt naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre ratam haberi.

4 ¶ Nihil autem intereſt, vtrùm ipſe dominus per ſe tradat alicui rem, an voluntate eius aliquis.

¶ Qua ratione ſi cui libera negotiorum adminiſtratio ab eo qui peregrè proficiſcitur, permiſſa fuerit, & is ex negotijs rem vendiderit & tradiderit, facit eam accipientis.

5 ¶ Interdum etiam ſine traditione nuda voluntas domini ſufficit ad rem transferendam. Veluti ſi rem, quam commodaui, aut locaui tibi, aut apud te depoſui, vendidero tibi: licèt enim ex ea cauſa tibi eam non tradiderim, eo tamen, quòd patior eam ex cauſa emptionis apud te eſſe, tuam efficio.

6 ¶ Item ſi quis merces in horreo repoſitas vendiderit

a id circumlu-uionem Gloſſ. manu ſcriptis, dixi, ad Feſtum.
b l.30.§.2.l.56.l.65.§.1.l.1.C.de alluuionib. §.22.de ſtit.inſt.de rer.diuiſ.
c §.23. inſt.de rer. diuiſ.
d l.38.§.ead.
e l.30. §.3.ſ.eod.
f Imò obtinet. §.24.inſt.de rer.diuiſ.
g §.24.
h Cur? quia hæc mutatio temporaria eſt.
i §.25.inſt.de rer. diuiſ.
k l.78.in fin.ſ.de furtis.l.9.§.3.ſ.ad exhib.
l l.26.ſ.eo.
m §.25.inſt.de rer. diuiſ.l.19.§.10.ſ. de inſtruct.
n l.Gaius.§.7.
o l.24.ſ.eo.
p l.27.§.1.eo.
q æquis ſcomentum ad ſpicas non reuertitur. §.25.in ſ.inſt.de rer.diuiſ.
r etiam nequam excutiantur.
ſ §.28.inſt.de rer. diuiſ.
t l.3.ſupra de rei vindic.
u §.27.inſt.de rer. diuiſ.
x non idem iuris eſt.Hoto.4.obſ.12. Theophilus de rerum diuiſ.
y §.29.inſt.de rer. diuiſ. æquè quod ædificatur non fit immobile, l.13.§.eod.
z licet pretioſius ſit ſolo, veluti ſi marmoreis lapidibus quis ædificet.
a l.49.ſuprà de rei vind. l.2.C.de ſeruitut.
b l.23.§.6.ſuprà de rei vind.
c l.6.ſ.ad exhibendum.
d Caius verba vide apud Feſtum in voce, Tignum: de quo plenius ſcripſi ad leges duodecim Tabularum.
e l.vn.§.1.ſ.de tign. iuncto.
f l.30.infrà de adquir.poſſeſſ.
g §.30.inſt.de rer. diuiſ.
h §.10.ſ.eo.l.5.C.de rei vind.l.2.Cod.de ſeruit.l.§.7.ſ.de rei vind.
i longius tamen mercedis repetere poteſt.l.5.inſt.de rei vindic.§.quæ notaui ad l.ſ.de hær.pet.
k Imò, diruto ædificio vindicare poteſt §.10.inſt.ſ.eod.l.37.ſuprà de rei vind. v.l.2.C.de rei vindic.
l v. Hegiam 4.miſcell.7.
m §.31.inſt.de rer. diuiſ.l.5.§.3.ſup.de rei vind.l.11.C.de rei vind.

a vicini arbor ita terram preſſeris, aut ſcripſeris, vt apud Theophilum §.31. ἐρριζώσεν ſiſet.
b v. Frontinum de limitib. agrorum. Theophil. Schola. Baſil. ... ἀρ̃ ἐγ ... ἀ ... ἀρ̃ ἐκ ...ſες ... v.Cuiac.inſt.eg. v.Hot.1.obſ.12.& 3.obſ.3. Non autem ita habet. Arbor in confinio poſita vtrinque radices habens, communis eſt: non in confinio poſita, & quaſdam radices in vicini agrum agens nulla parte eſt vicini. l.vit.§.quod vi. omnes radices agens in vicinum agrum non eſt mea, ſed eius vnde originem habet. l.6.in ſin.ſ.arbor.furt. c l.19.ſ.commu.diuid.l.83.ſ.pro ſocio & τοῖς ... Theoph.
d & ſint pro indiuiſo. Cuiac.inſt.eo.
e §.32.inſt.de rer. diuiſ.
f non donandi animo, ſecus ſi donandi, l.14.ſup.de donat.
g §.33.inſt.de rer. diuiſ. l.3.§.14.ſ.ad exhibendum.
h i.licèt pretioſiores ſint chartis.
† Menſingeras in §.32.inſt.de rer.diuiſ. alij communi calculo doctorum hodie receptum eſſe, vt tabula ſcripturæ cedat.
i §.34.de rer.diuiſ.non idem iuris eſt.Hoto.4.obſ.22. Non vt literæ chartis, ita tabulæ picturæ cedunt, vt hic, & d.§.34.aliud viſum eſt Paulo in l.23.§.3.ſ.de rei vind. & Caio 2.inſt.1.
k Traditione conſequimur rerum dominia.
l l.20.ſ.eo. §.40.inſt.de rer.diuiſ.l.20.C.de pactis.l.12.C.de rei vin.

non nuda tamen, ſed quæ facta ſit ex titulo aliquo ad transferendum dominium idoneo, l.31.ſ.eo. Cæterum traditio quid eſt? non ἐκ χειρὸς εἰς χεῖρα μετάδοσις, l. de manu in manum tranſlatio: quia ea definitione reciproca, non valeret. ... ita intelligi poteſt. ſic itaque Cuiacius definit: Traditio quæ fit ex tua parte ... poſſeſſionis, l.3.§.de adquirenda poſſeſſ.l.28.ſ.de verb.obl. Cuiacius 19.obſ.19. Theophilus §.περὶ τῶν ... inſt.de rer.diuiſ. to l.8.C.de indeb. Paria ſunt enim per ſe vel per alium factum expliſcare.
n §.42.inſt.de rer.diuiſ. l.9.ſup.de procur.
o §.43.inſt.de rer.diuiſ. l.9.ſup.de procur.
p Procurator cum libera adminiſtratione, poteſt vendere & tradere, vt hic. exigere, permutare, ſoluere l.58.ſ.de procuratorib. Cui verò rerum, omnium, vel vniuerſorum bonorum adminiſtratio conceſſa eſt (i. procurator generalis) alienare ſine mandato ſpeciali non poteſt, l.63.ſ.de procur. vt nec pignerare, niſi forte ... ab eo qui ſolebat ſub pigneribus credere, l.12.ſup.de pign. nec poteſt conſtituto venditioni, l.7.§.1.ſ.quibus modis pign. non poteſt etiam tranſigere, l.60.de procur. & ita differt procurator generalis cum libera, à procuratore generali ſine libera. Quid? is qui liberam habet, poteſt ne paciſcendo efficere ut dominus appellet? Minimè, vide Ancharanum 3. q.10. num.3.
q id eſt, quatenus negotiorum exigit adminiſtratio, catenus rata erit hæc alienatio, ſi ad negotia ei commiſſa pertinebit.
s aliud eſt ſi donauerit: donatio mandati fines excedit. Imò, non facit. nec enim poteſt ſine ſpeciali mandato vendere, l.16.C.de procur.l.40.ſ.de procurat. ſolae, dictæ leges pertinent ad procuratorem generalem ſine libera.
t §.44.inſt.de rer.diuiſ.
u Patientia interdum transfertur dominium & cogitatione. ficta rei praeſentia & traditio perficitur, cùm autem ob aliam cauſam facta nunc ad inſtans negotium accommodatur, ac refertur, vt hic, & in l.12.ſ.hoc.

dederit

Universidad Rey Juan Carlos

dederit, ſimul atque claues *a* horrei tradiderit *b* emptori, transfert proprietatem mercium ad emptorem.

7 ¶ Hoc amplius, interdum & in incertam perſonam collocata voluntas domini, transfert rei proprietatem. vt ecce, qui miſſilia *c* iactat in vulgus: ignorat enim, quid eorum quiſque excepturus ſit: & tamen, quia vult quod quiſque exceperit, eius eſſe, ſtatim eum dominum efficit.

8 ¶ Alia cauſa eſt earum rerum, quæ in tempeſtate maris, leuandæ nauis cauſa *d* eiiciuntur. hæ enim dominorum permanent, quia non eo animo eiiciuntur, quod quis eas habere non vult, ſed quod magis cum ipſa naue periculum maris effugiat. qua de cauſa ſi quis eas fluctibus expulſas, vel etiam in ipſo mari nanctus, lucrandi animo abſtulerit, furtum committit.

Per quas perſonas nobis acquiritur. 1. De ſeruis noſtris. 3. De his in quibus vſumfructum habemus. 4. De bona fide poſſeſſis. 5. De differentia fructuarij & bonæ fidei poſſeſſoris.

10. *Idem* * lib. 2. Inſtitutionum. *

ADquiruntur nobis non ſolum per noſmetipſos, ſed etiam per eos *e*, quos in poteſtate habemus, *f* item per ſeruos in quibus vſumfructum habemus, item per homines liberos, & ſeruos alienos, quos bona fide poſſidemus. de quibus ſingulis diligentius diſpiciamus.

1 ¶ Igitur quod ſerui *g* noſtri ex *h* traditione nanciſcuntur, ſiue quid ſtipulentur, vel ex qualibet alia cauſa adquirant *i*, id nobis adquiritur. ipſe enim qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuum habere poteſt.

¶ Ideóque ſi heres inſtitutus ſit, niſi noſtro iuſſu *k*, hereditatem adire non poteſt. & ſi iubentibus nobis adierit, hereditas nobis adquiritur, perinde atque ſi nos ipſi heredes inſtituti eſſemus.

¶ Ex his conuenienter ſcilicet legatum nobis per eundem adquiritur.

2 ¶ Non ſolum autem proprietas per eos, quos in poteſtate habemus, adquiritur nobis, ſed *l* etiam poſſeſſio. cuiuſque enim rei poſſeſſionem adepti fuerint, id nos poſſidere videmur.

¶ Vnde etiam per *m* eorum longam poſſeſſionem dominium nobis adquiritur.

3 ¶ De *n* his autem ſeruis in quibus tantum vſumfructum habemus, ita placuit, vt quidquid ex re noſtra, vel ex operis ſuis adquirant, id nobis adquiratur. ſi quid verò extra eas cauſas perſecuti *o* ſint, id ad dominum proprietatis pertinet.

¶ Itaque *p*, ſi is ſeruus heres inſtitutus ſit, legatúmve quid, aut ei donatum fuerit, non mihi, ſed domino proprietatis adquiritur.

4 ¶ Idem placet de eo *q* qui nobis bona fide poſſidetur, ſiue liber ſit, ſiue alienus ſeruus: quod *r* enim placuit de vſufructuario, idem probatur etiam in bonæ fidei poſſeſſore.

¶ Itaque quod extra duas cauſas adquiritur, [illegible] vel ad ipſum pertinet, ſi liber eſt: vel ad dominum eius, ſi ſeruus eſt.

5 ¶ Sed bonæ *f* fidei poſſeſſor, cùm *s* vſuceperit ſeruum, quia eo modo dominus fit, ex omnibus cauſis per eum ſibi adquirere poteſt. vſufructuarius verò vſucapere ſeruum non poteſt: primùm, quia non poſſidet *u*, ſed habet ius vtendi fruendi: deinde, quoniam ſcit ſeruum alienum eſſe.

De pupillo.

11. *Martianus* * libro 3. Inſtitutionum. *

PVpillus *x*, quantum ad adquirendum, non indiget tutoris auctoritate. alienare verò nullam rem poteſt, niſi præſente tutore auctore, & ne quidem poſſeſſionem, quæ eſt naturalis, vt Sabiniamis viſum eſt: quæ ſententia vera eſt.

De Lacubus, ſtagnis. 1. De ſpecie facta ex ære meo, & argento alterius.

12. *Calliſtratus* * lib. 2. Inſtitutionum. *

LAcus *y*, & ſtagna licet interdum creſcant, interdum exareſcant *z*, ſuos tamen terminos retinent.

Ideóque in his ius alluuionis non adgnoſcitur.

1 ¶ Si ex ære meo & argento tuo conflato, aliqua ſpecies facta ſit, non erit ea noſtra communis: quia cùm diuerſæ materiæ æs atque argentum ſit, ab artificibus ſeparari *a*, & in priſtinam materiam reduci *b* ſolet.

De procuratore. 1. De tutore.

13. *Neratius* * lib. 6. Regularum. *

SI procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eique ſit tradita meo nomine, dominium mihi, id eſt *c* proprietas adquiritur *d* etiam ignoranti.

1 ¶ Et tutor pupilli, pupillæ ſimiliter vt procurator *e*, emendo nomine pupilli, pupillæ, proprietatem illis adquirit etiam ignorantibus.

De littore & ædificio ibi poſito. 1. Ædificio ſublato.

14. *Idem* * lib. 5. Membranarum. *

QVod *f* in littore *g* quis ædificauerit *h*, eius erit. nam littora publica *i* non *k* ita ſunt, vt ea quæ in patrimonio *l* ſunt populi, ſed vt ea quæ primùm à natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium peruenerunt. nec diſſimilis *m* conditio eorum eſt, atque piſcium & ferarum, quæ ſimul atque adprehenſæ ſunt, ſine dubio eius, in cuius poteſtatem peruenerunt, dominij fiunt.

1 ¶ Illud videndum eſt ſublato ædificio, quod in littore poſitum erat, cuius conditionis is locus ſit. hoc eſt, vtrùm maneat eius, cuius fuit ædificium, an rurſus in priſtinam cauſam recidit *n*, perindéque publicus ſit, ac ſi nunquam in eo ædificatum fuiſſet. quod *o* propius eſt, vt exiſtimari debeat, ſi modo recipit priſtinam littoris ſpeciem.

De ædificio in ripa poſito.

15. *Idem* * libro 5. Regularum. *

QVi autem in ripa fluminis ædificat, non ſuum facit *p*.

De agris limitatis & his qui hoſtibus deuictis ea conditione conceſſi ſunt vt in ciuitatem venirent.

16. *Florentinus* * lib. 6. Inſtitutionum. *

IN agris limitatis *q* ius alluuionis locum non habere, conſtat *r*. idque & Diuus Pius conſtituit. Et Trebatius ait, agrum qui, hoſtibus deuictis, ea conditione conceſſus ſit, vt in ciuitatem veniret, habere alluuionem, neque *ſ* eſſe limitatum: agrum autem manucaptum, limitatum fuiſſe, vt *t* ſciretur, quid cuique *u* datum eſſet, quid venijſſet, quid in publico *x* relictum eſſet.

De ſeruo communi.

17. *Vlpianus* * lib. 1. ad Sabinum. *

SI duo domini ſeruo communi rem tradiderint, adquirit *y* alteri *z* ab altero.

k Littora ſunt quidem publica, ſed non ita publica, vt quæ ſunt in patrimonio populi Romani, ſed iis magis accedunt, ſimilia'ue ſunt, quæ primùm à natura prodita & in nullius adhuc dominium peruenerunt.

d Cur ita? Qui in ripa ædificat, in alieno fundo ædificat. ſi quidem riparum proprietas eſt eorum quorum prædiis inhærent.

De ſeruo hereditario.

18. *Idem* § lib. 4. ad Sabinum. §

PEr hereditarium a ſeruum, quod b eſt c eiuſdem hæreditatis, heredi adquiri non poteſt, & maximè ipſa hæreditas.

De libero homine bona fide ſeruiente.

19. *Pomponius* § lib. 3. ad Sabinum. §

LIber homo qui bona fide mihi ſeruit, id quod ex operis ſuis c, aut ex re mea parauer, ad me pertinere ſine dubio Ariſto ait. quod verò quis ei donauerit aut ex negotio geſto adquiſierit, ad ipſum pertinere.

¶ Sed hæreditatem legatumve non adquirit mihi per eum, quia d neque ex re mea, neque ex operis ſuis id ſit: nec vlla eius opera eſſet in legato, in hereditate aliquatenus e, quia per ipſum aditur. quod & Varium Lucullum aliquando dubitaſſe. ſed verius eſſe non adquiri, etiam ſi teſtator ad me voluiſſet pertinere. Sed licèt ei minimè adquirit, attamen ſi voluntas quidem teſtatoris apparet, reſtituendam eſſe ei hæreditatem. Sed Trebatius, ſi liber homo bona fide ſeruiens, iuſſu eius, cui ſeruiat, hæreditatem adiiſſet: heredem ipſum fieri, nec intereſſe, quid ſenſerit, ſed quid fecerit. Labeo contra, ſi ex neceſſitate id feciſſet: quod ſi ita, vt & ipſe vellet, ipſum fieri heredem.

De traditione, 2. De adquiſitione per liberam perſonam.

20 *Vlpianus* " lib. 29. ad Sabinum."

TRaditio nihil f amplius transferre debet vel potest ad eum, qui accipit, quam eſt apud eum, qui tradit. ſi igitur quis dominium in fundo habuit, id tradendo g transfert: ſi non habuit, ad eum qui accipit, nihil h transfert i.

1 ¶ Quotiens autem dominium transfertur, ad eum qui accipit tale transfertur, quale k fuit apud eum qui tradit. ſi ſeruus fuit fundus, cum ſeruitutibus tranſit l. ſi liber, vti fuit: & ſi fortè ſeruitutes debebantur fundo, qui traditus eſt, cum iure ſeruitutum debitarum transfertur. Si quis igitur fundum dixerit m liberum, cum traderet eum qui ſeruus ſit, nihil iuris ſeruituti fundi detrahit: verumtamen obligat ſe, debebitque præſtare, quod dixit.

2 ¶ Si ego & Titius rem emerimus, eaque n Titio & quaſi meo procuratori tradita ſit: puto mihi quoque quæſitum dominium, quia placet, per liberam perſonam omnium rerum poſſeſſionem o quæri poſſe, & per hanc p dominium.

De eo qui bona fide ſeruit. De alienatione rei quam non poſſidet.

21. *Pomponius* " lib. 13. ad Sabinum."

SI q ſeruus meus tibi bona fide r ſeruiret, & rem emiſſet, traditaque ei eſſet. Proculus ſ. nec meam fieri, quia ſeruum non poſſideam, nec t tuam, ſi non ex re tua ſit parata. Sed ſi liber bona fide tibi ſeruiens emerit, ipſius fieri.

1 ¶ Si rem meam poſſideas, & eam velim tuam eſſe, fiet tua, quamuis u poſſeſſio apud me non fuerit.

De ſeruo vi, clam, vel precario poſſeſſo.

22. *Vlpianus* § lib. 40. ad Sabinum. §

NEmo ſeruum vi x poſſidens, aut clam, aut precario, per hunc ſtipulantem, vel rem accipientem poteſt adquirere.

De eo qui bona fide ſeruit.

23. *Idem* " lib. 43. ad Sabinum".

QVi bona y fide alicui ſeruiat, ſiue ſeruus alienus eſt, ſiue homo liber eſt, quidquid ex re eius, cui ſeruit adquirit, ei adquirit, cui bona fide ſeruit.

¶ Sed & ſi quid ex operis ſuis adquiſierit, ſimili modo ei adquirit. nam & operæ quodammodo ex re eius, cui ſeruit, habentur, quia iure operas ei exhibere debet, cui bona fide ſeruit.

1 ¶ Tamdiu autem adquirit, quamdiu bona fide ſeruit. cæterum ſi cœperit ſcire, eſſe eum alienum, vel liberum: videamus, an ei adquirit. quæſtio in eo eſt, vtrum initium ſpectamus, an ſingula momenta? & z magis eſt, vt ſingula momenta a ſpectemus b.

2 ¶ Generaliter dicendum eſt, quod ex re ſua, hoc eſt eius, cui bona fide quis ſeruit, ei adquirere non poteſt, ſibi eum adquiſiturum. quod autem non c ex re eius ſibi adquirere non poteſt, ei adquiſiturum, cui bona fide ſeruit.

3 ¶ Si quis duobus bona fide ſeruiet, vtrique adquiret, ſed ſingulis ex re ſua. Quod autem ex re alterius eſt, vtrum pro parte ei cui bona fide ſeruit, pro parte domino, ſi ſeruus ſit, aut ſi liber ſit d, ei § cui bona fide ſeruit, § an verò ei debeat adquirere totum, ex cuius re eſt, videamus: quam ſpeciem Scæuola quoque tractat libro ſecundo quæſtionum. ait enim, ſi alienus ſeruus duobus bona fide ſeruiat, & ex vnius eorum re adquirat, rationem facere, vt ei ſi duntaxat b in ſolidum c adquirat. ſed ſi adiiciat eius nomen, ex cuius re ſtipulatur, nec dubitandum eſſe ait, quin ei ſoli adquiratur. quia & ſi ex re ipſius ſtipularetur, alteri ex dominis nominatim ſtipulando ſoliditi ei ſoli adquiret. ſit in d inferioribus probat, vt quamuis non nominatim, nec iuſſu meo, ex re tamen mea ſtipulatus ſit: cum pluribus bona fide ſeruiret, mihi adquirat. nam & illud receptum eſt, vt quotiens communis ſeruus omnibus adquirere non poteſt, ei e ſoli eum adquirere, cui poteſt. & hoc Iulianum quoque ſcribere ſæpe retuli. eoque iure vtimur.

De ſpecificatione.

24. *Paulus* § lib. 14. ad Sabinum. §

IN omnibus, quæ ad eandem ſpeciem f reuerti g [non] poſſunt h, dicendum eſt, ſi materia manente ſpecies i duntaxat fortè mutata ſit (veluti ſi ex meo ære ſtatuam, aut argento ſcyphum feciſſes) me eorum dominum manere.

25. *Calliſtratus* " lib. 2. Inſtitutionum."

NIſi voluntate domini alterius nomine id factum ſit, propter conſenſum enim domini tota res eius fit, cuius nomine facta eſt.

1. De acceſſione, 2. De arbore alibi tranſlata. 3. De lana purpurata.

26. *Paulus* " lib. 14. ad Sabinum."

SEd ſi meis k tabulis nauem feciſſes, tuam nauem eſſe, quia cupreſſus l non maneret m, ſicuti nec lana veſtimento facto, ſed cupreſſeum, aut laneum corpus fieret.

1 ¶ Proculus indicat, hoc iure nos vti, quod Seruio & Labeoni placuiſſet: in quibus o propria qualitas e expectaretur p, ſi quid additum erit, toto cedit q: vt ſtatuæ pes, aut manus r, ſcypho fundus ſ, aut candelabro t, lecto fulcrum u, naui tabula x, ædificio cæmentum y: tota enim eius ſunt, cuius ante fuerant z.

2 ¶ Arbor radicitus eruta, & in alio poſita, priuſquam coaluerit, prioris domini eſt, vbi coaluit a, agro cedit: & ſi rurſus eruta ſit, non ad priorem dominum reuertitur. nam credibile b eſt, alio terræ alimento aliam factam.

3 ¶ Si meam lanam c feceris purpuram d, nihilominus meam eſſe Labeo ait, quia nihil intereſt inter purpuram, & eam lanam, quæ in lutum, aut cœnum cecidiſſet, atque ita priſtinum colorem perdidiſſet.

De acceſſione, plumbatione, ferruminatione. 1. De medicamentorum & vnguentorum confectione. 2. De ferruminatione.

27. *Pomponius* " lib. 30. ad Sabinum."

QVidquid " in " facto e argento alieni argenti addideris, non eſſe tuum totum argentum ſi fatendum eſt. at contrà ſi tuum ſcyphum alieno plumbo plumbaueris g, alienóve argento ferruminaueris, non dubitatur ſcyphum tuum eſſe, & à te rectè vindicari.

1 ¶ Vbi ſimul plura contribuuntur, ex quibus vnum medicamentum fit, aut h coctis i odoribus vnguenta facimus, nihil hic ſuum verè dicere poteſt prior dominus. quare poſſiſſimum exiſtimo, cuius nomine factum ſit, eius eſſe. 2 Cum partes duorum dominorum ferrumine cohæreant, hæ cum quæreretur vtri cedant: Caſſius ait pro portione rei æſtimandum, vel pro pretio cuiuſque partis. Sed ſi neutra alteri acceſſioni eſt, videamus ne aut vtriuſque eſſe

Left margin notes:

a l. 43. § ſupra de acq. hered.
b Hereditarius ſeruus eſt, qui eſt hereditatis defuncti, ex his, quæ defunctus in ſua hæreditate reliquit.
c vt l. 23. § ex re ſ. 4. inſt. de rer. diuiſ. adde l. 3. § 3. [illegible]
d Hereditatis aditio non conſiſtit in operis.
e in hereditatis aditione facti eſt aliquid. eſt alias animi & conſilii plus quam facti, vt quæ ſcripſi ad l. [illegible] de adquir. poſſ. [illegible]
f l. 69. [illegible] de contr. empt. l. 3. in ſi. ſup. de pig. l. 54. l. 120. [illegible] de reg. iur. [illegible]
g l. 9. § 3. ſup. eo.
h vel poſſeſſionem, l. 18. § 1. [illegible] de adquir. poſſ.
i Directa ſc. non indirectè: transfert enim cauſam vſucapiendi, l. 46. [illegible] in ſi. ſup. de contr. empt.
k & ſi bona ſpe ſpem quoque [illegible] mittet. l. 67. [illegible] de vſufr.
l l. 23. § 2. [illegible] de ſeruit. ruſt. l. 69. [illegible] de contr. empt. [illegible]
m aliter, ſi non dixerit. non cogitur eum liberum præſtare, v. l. 59. [illegible] de contrah. empt.
n al. eaque et Titio & meo procuratori, &c.
o l. 21. in ſi. ſup. eod. l. 53. [illegible] [illegible] de adquir. poſſ. [illegible] per quas perſonas cuique adquir.
p Cui dominium ex cauſa rerum poſſeſſione cœpit. [illegible] de adq. poſſ. [illegible]
q al. ſi cum ſeruus meus: &c.
r l. 9. [illegible] eod.
ſ qui diuerſa ſecta fuit.
t Cum igitur [illegible] ſit domini, ſi non ex eius pecunia & alienus ſeruus quid adquiſierit, non ſit domini. ſi ex pecunia bonæ fidei poſſeſſoris aut ex operis ſuis quæſiuit, l. 23. [illegible]
u l. 9. § 5. [illegible] de aclil.
x v. l. 34. in ſi. [illegible] de ſtip. ſeruor.
y l. 1. v. l. 19. [illegible] l. 1. § 6. [illegible] de adq. poſſ. l. 7. in ſi. [illegible] pro

Right margin notes:

a vt ei domino [illegible]
b [illegible]
c l. 19. [illegible] de ſtipul. ſeruor.
d Scæuola variauit, v. Cuiacium [illegible] ad Africanum.
e l. 25. § 3. ſup. de vſufruct.
f l. 7. § 7. ſup. eo.
g ad eundem habitum quem antea habuit.
h reuerti poſſunt. Hal. & rectè.
i Qui ex metallo prorſus alieno nouam ſpeciem facit, formam nouam addit, non ſit tamen rei dominus, eo caſu forma cedit materiæ. Qui ex liquidis prorſus alienis nouam ſpeciem facit, rei ſit dominus, eo caſu forma vt prævalens, ſubſtantiam ad ſe trahit, niſi forma rei voluntate domini [illegible] l. 25. [illegible] Cur tam diuerſi [illegible] caſus generaliter locum habet, vt ſcilicet forma dans eſſe rei alienam ad ſe trahat: quia quod ita factum eſt, antea nullius erat. l. 7. § 7. ſup. eod. Imo, ne erat quidem, cum ſit noua ſpecies. Ideoque is qui fecit, dominus habendus eſt, eo magis quod cum ſpecies non poſſit ad priorem materiam reſolui, materia habetur pro deperdita, & idcirco non poſſit vindicari. Potuit vel ideo admitti, quod ſpeciem non videatur nouam formam ſuſcepiſſe, quam tam facilè poſſit in ſuam priſtinam & eandem materiam reſolui ac reduci: & ita totum habere poteſt quod Proculus ſenſit.
k ex meis. vulg. Hal.
l [illegible]

Footnotes:

emp. l. 20. infrà de ſtip. ſeru. l. 1. C. de rei vind. Inſt. per quas perſonas cuique, in pr. [illegible] inſt. per quas perſon. nob. adq. z hæc verba, & magis eſt, vt ſingula momenta ſpectemus, gloſſam eſſe putat Antonius Faber [illegible]
a Imo, ſingula momenta non ſpectamus, ſed caſum tantum [illegible] l. 25. in ſi. [illegible] de vſufr. b al. ſpectamus, & generaliter, &c. c quod autem ex re alterius, vulg. Hal. [illegible] l. 20. [illegible] de ſtip. ſeru. Cuiacius 4. obſ. [illegible] & 17. obſ. [illegible] [illegible] 21. vulgatam defendit quoque Antonius Faber. [illegible] d [illegible] an verò ei debeat, &c. [illegible]

[illegible] ſup. de rei vind. m Qui ex cupreſſo aliena nauem, ex lana aliena veſtimentum facit, nauis ac veſtimenti dominium adquirit. ergo & ex ligno aut marmore alieno ſtatuam quis fecerit, ſtatuæ ſit dominus qui eam fecerit. n [illegible] o [illegible] proprium qualitatem, propriam ac ſpecialem formam habet. [illegible] p ſpectaretur vulgo. q toto cedere. Hal. [illegible] [illegible] quamdiu ei inhæret [illegible] l. 23. § 2. § 5. ſup. de rei vind. poteſt tamen agi ad exhibendum vt ſeparetur [illegible] ad exhib.
r vel brachium, [illegible] ſup. de auro. [illegible] t adde l. 21. [illegible] [illegible] eo caſu etiam dicitur. hinc [illegible] brachialis. [illegible] Iuuen. [illegible] Scaliger apud [illegible] [illegible] à Græcis dicitur [illegible] u Fulcrum ſequitur lecti legatum l. 52. in ſi. ſup. de leg. 3. [illegible]
x l. 61. [illegible] de rei vind. [illegible] de rerum diuiſ. y l. 3. in ſi. l. 39. [illegible] de rei vind.
z i. talia acceſſoria ei cedunt cui indiuiduè adiecta ſunt.
a i. radices egit. l. 7. § 13. [illegible] l. 5. § 3. [illegible] de rei vind. l. 9. § 2. [illegible] de damno. § 31. Inſt. de rer. diuiſ. b nota rationem decidendi.
c infectam ſc. d in tectis purpuræ. Hal. e Quidquid infecto argento, vulg. quidquid facto argento. Hal. f ſed commune pro rata prædiorum, l. 3. § 2. ſup. de rei vind.
g Plumbatura plumbo fit, confuſionem non facit. Ferruminatio confuſionem facit, v. l. 23. § 5. [illegible] de rei vind. [illegible] ferruminatio, quæ chryſocolla fit [illegible] ærugine [illegible] & nitro. h [illegible] odorib. [illegible] hic de duobus de medicamento ſc. & vnguento, [illegible] [illegible] non [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

dicenda ſit, ſicuti maſſa confuſa, aut eius cuius nomine ferruminata eſt. ſed Proculus & Pegaſus exiſtimant, ſuam cuiuſque remanere.

De ædificato ſupra parietem vicini.

28. *Idem* * lib. 33. ad Sabinum.*

SI ſupra a tuum parietem vicinus ædificauerit, proprium *eius* eſſe quod ædificauerit, Labeo & Sabinus aiunt: ſed Proculus, tuum proprium, quemadmodum b tuum fieret, quod in ſolo c tuo alius ædificaſſet, quod verius eſt.

De inſula.

29. *Paulus* ‖ lib. 16. ad Sabinum. ‖

INter d eos qui ſecundum vnam ripam prædia habent, inſula in flumine nata, non pro indiuiſo communis fit, ſed e regionibus quoque diuiſis: quantum enim ante cuiuſque eorum ripam eſt, tantum, ‖ veluti linea in directum per inſulam transducta, quiſque eorum in ea habebit certis regionibus.

1. De ripa fluminis, & arbore ibi nata & aluta, 2. De inſula & aluuio, 3. De inundatione & natura fluminis. 4. De ædificato in mari.

30. *Pomponius* ‖ lib. 44. ad Sabinum. ‖

EGo f ſi inſula nata adcreuerit fundo meo g, & inferiorem h partem fundi vendidero, ad cuius frontem inſula non reſpicit, nihil ex ea inſula pertinebit ad emptorem, eadem ex cauſa, qua h nec ab initio quidem eius fieret, ſi iam tunc, cum inſula naſceretur, eiuſdem partis dominus fuiſſet.

1. ¶ Celſus filius, ſi in ripa fluminis, quæ ſecundum agrum meum ſit, arbor nata ſit, meam i eſſe ait, quia ſolum ipſum meum priuatum eſt, vſus autem eius publicus k intelligitur, & ideo, cum exſiccatus eſſet alueus, proximorum fit: quia iam populus eo non vtitur.

2. ¶ Tribus modis inſula l in flumine fit. vno, cum agrum, qui alvei non fuit, amnis circumfluit: altero, cum locum, qui alvei eſſet, ſiccum relinquit, & circumfluere cœpit: tertio, cum paulatim colluendo locum eminentem ſupra alueum fecit, & eum alluendo auxit. Duobus poſterioribus modis priuata inſula fit eius, cuius ager propior fuerit, cum primum extitit. nam & natura fluminis hæc eſt, vt curſu ſuo mutato, alvei cauſam mutet, nec quicquam intereſt, vtrum de alvei duntaxat ſolo mutato, an de eo quod ſuperfuſum ſolo & terræ ſit, quæratur. vtrumque enim eiuſdem generis eſt. Primo autem illo modo cauſa proprietatis non mutatur.

3. ¶ Alluuio m agrum reſtituit eum, quem impetus fluminis totum abſtulit. Itaque ſi ager, qui inter viam publicam & flumen fuit, inundatione fluminis occupatus eſſet, (ſiue paulatim occupatus eſt, ſiue non paulatim) ſed eodem impetu receſſu fluminis reſtitutus, ad priſtinum dominum pertinet. flumina enim cenſitorum n vice funguntur, vt ex priuato in publicum addicant, & ex publico in priuatum. Itaque ſicuti hic fundus, cum alueus fluminis factus eſſet, fuiſſet publicus, ita nunc priuatus eius eſſe debet, cuius antea fuit.

4. ¶ Si pilas o in mare iactauerim, & ſupra eas inædificauerim, continuo ædificium meum fit. item ſi inſulam in mari ædificauerim, continuo mea fit. quoniam id quod nullius ſit, occupantis fit.

De nuda traditione. 1. De theſauro.

31. *Paulus* * lib. 31. ad Edictum.*

NVnquam nuda p traditio q transfert dominium, ſed ita ſi venditio r, aut aliqua ſ iuſta cauſa præceſſerit, propter quam traditio ſequeretur.

1. ¶ Theſaurus t eſt vetus quædam depoſitio pecuniæ u, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. ſic n. fit x eius, qui inuenerit, quod non alterius ſit. Alioquin ſi quis aliquid vel lucri y cauſa, vel metus, vel cuſtodiæ, condiderit ſub terra, non eſt theſaurus, cuius etiam furtum fit.

De acquiſitione per ſeruos.

32. *Gaius* * lib. 11. ad Edictum Prouinciale.*

ETiam z inuitis a nobis per ſeruos adquiritur pene ex omnibus cauſis.

De ſeruo peculij caſtrenſis. 1. De re caſtr. ſubtracta. 2. De ſeruo hereditario.

33. *Vlpianus* * lib. 4. Diſputationum.*

IN eo quod ſeruo caſtrenſi a ante aditam hereditatem filii familias militis legatur, vel eo, quod ſtipulatur ſeruus, tractatur apud Marcellum libro viceſimo, ex cuius perſona vel ſtipulatio vires habeat vel legatum, & puto verius, quod & Scæuolæ videtur, & ipſe Marcellus tractat, ſi quidem adeatur hereditas, omnia vt in hereditario ſeruo: ſi adita non ſit, vt in proprio patris eſſe ſpectanda. Et ſi vſus fructus fuerit huic ſeruo relictus, modo patri videri delatum, modo heredi. nec a perſona in perſonam creditur tranſiſſe.

1. ¶ Eadem diſtinctione quis vtetur, etiam ſi res fuerit ſubtracta, aut ceſſare, aut non, furti actionem dicet. ſi ex teſtamento adierit, quoniam hereditati furtum non fit. aut ſi non adierit, patri dabitur furti actio. nam & condictio.

2. ¶ Quotiens ſeruus hereditarius ſtipulatur, vel per traditionem accipit, ex perſona defuncti vires conſumit, vt Iuliano placet. cuius & valuit ſententia, teſtantis perſonam ſpectandam eſſe, opinantis.

De hereditate.

34. *Idem* * lib. 4. de Cenſibus.*

HEreditas enim non heredis perſonam, ſed a defuncti ſuſtinet, vt multis argumentis iuris ciuilis comprobatum eſt.

De errore tradentis.

35. *Idem* * lib. 7. Diſputationum.*

SI procurator meus vel tutor pupilli, rem ſuam quaſi meam, vel pupilli, alij tradiderint, non receſſit ab eis dominium, & nulla eſt alienatio: quia nemo errans b rem ſuam amittit. c.

De conſenſu in corpore, & diſſenſu in cauſa traditionis.

36. *Iulianus* * lib. 13. Digeſtorum.*

CVm in corpus quidem, quod traditur, conſentiamus, in cauſis vero diſſentiamus, non a animaduerto, cur inefficax ſit traditio. veluti ſi ego credam, me ex teſtamento tibi obligatum eſſe, vt fundum tradam, tu exiſtimes, ex ſtipulatu tibi eum deberi.

¶ Nam & ſi pecuniam numeratam tibi tradam donandi gratia, tu eam quaſi creditam e accipias, conſtat, proprietatem ad te tranſire f, nec impedimento eſſe, quod circa cauſam dandi atque accipiendi diſſenſerimus.

De ſeruo pigneratitio. 1. De ſeruo communi. 4. De ſeruo vnius. 5. De ſeruo fructuario. 6. De ſeruo communi. De procuratore.

37. *Idem* * lib. 44. Digeſtorum.*

PEr ſeruum, qui pignori g datus eſt creditori, nec poſſeſſio adquiritur: quia nec ſtipulatione, nec mancipatione h, nec vllo alio modo per eum ſeruum quicquam ei adquiritur, quamuis poſſeſſio i penes eum ſit.

1. ¶ Si vnus ex dominis, ſeruo communi pecuniam donauit, in poteſtate domini eſt, quemadmodum k ſeruo communi pecuniam donet. nam ſi hoc ſolum egerit, vt ea ſepararetur a ſuis rationibus, & in peculio ſerui ſit, manebit l eiuſdem domini proprietas. ſi vero eo modo pecuniam ſeruo communi donauerit, quo modo alienis ſeruis donare ſolemus, fiet ſociorum communis proportione, quam in ſeruo habebunt.

2. ¶ Sed, vt ſequens quæſtio locum habeat, conſtituamus ſocium ita ſeruo communi pecuniam donaſſe, vt proprietatem ſuam manere vellet, ſi ex hac pecunia ſeruus fundum comparauerit, erit is fundus communis ſociorum pro m portione dominij. Nam & ſi furtiuis nummis ſeruus communis fundum comparauerit, ſociorum erit pro portione dominij.

¶ Neque n. vt fructuarius ſeruus ex re fructuarij non adquirit proprietario: ita & communis ſeruus ex re alterius domini non adquirit alteri domino. ſed quemadmodum in his, quæ aliunde adquiruntur, diuerſa conditio eſt fructuarij & ſerui communis (veluti cum alter fructuario non adquirat, alter dominis adquirat) ita quod ex re quidem fructuarij adquiſitum fuerit, ad eum ſolum pertinebit: quod ex re alterius domini ſeruus communis adquiſierit, ad vtrumque dominum pertinebit.

3. ¶ Sicut ſeruus communis ſtipulando nominatim alteri ex dominis, ita per traditionem accipiendo, ſoli ei adquirit.

4. ¶ Quod vnius ſeruus, per traditionem accipiendo, ſe accipere dixerit domino & Titio, partem domino adquiret: in parte nihil agit.

5. ¶ Fructuarius ſeruus, ſi o dixerit, ſe domino proprietatis per traditionem accipere ex re fructuarij, totum domino adquiret, nam & ſi ſtipulando ex re fructuarij, domino proprietatis adquireret.

6. ¶ Si cum mihi donare p velles, iuſſerim te ſeruo communi meo & Titij rem tradere, iſque hac mente acciperet, vt rem Titij faceret, nihil q agetur. Nam & ſi procuratori meo rem tradideris, vt meam faceres, is hac mente acceperit, vt ſuam faceret, nihil agetur.

¶ Quod ſi ſeruus communis hac mente acceperit, vt duorum dominorum faceret, in parte alterius domini nihil agetur.

De agro & via publica à flumine ſublatis, deinde reſtitutis.

38. *Alfenus Varus* ‖ lib. 4. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum. ‖

ATtius fundum habebat ſecundum r viam publicam, vltra viam flumen erat, & ager Lucij Titij. flumen paulatim primo omnem agrum, qui inter viam & flumen eſſet, ambedit ſ, & viam ſuſtulit, poſtea

rurſus

[illegible] vagus eſtum excuſſum artuls. Scribitur apud Nonium.
a Paria ſunt ædificare in ſolo alieno & ſupra parietem alienum.
b l. 2. C. de rei vind. adde l. 50. §. 1. ſup. ad l. Aquil.
c l. 30. ſup. de rei vind. l. 15. ſup. de vſufruct.
d v. Magium 4. miſcell. 2.
e l. 1. §. 6. 7. de flumin. §. 22. inſt. de rer. diuiſ. de inſula tractatum edidit Bartolus.
f qui ſua longitudine inſulam ſuperat.
g Exiſtimam inſula adde l. 56. §. eo.
h adde l. 52. in ſ. ſup. de act. empt.
i Arbores in ripa natæ eorum ſunt, qui confines agros habent. l. 5. ſup. de rer. diuiſ. §. 4. inſt. de rer. diuiſ.
k d. §. 4.
l adde l. 7. §. 4. 5. ſup. eod.
m Decrementum aquæ quodcunque. adde l. 30. §. eod.
n Caſſiodorus 3. Varior. Aeri menſor, inquit, more vaſtiſſimi fluminis aliis ſpatium tollit: aliis terram concedit. v. Cuiac. inſt. de rer. diuiſ. in verbo, quod ſi vis.
o l. 1. §. 8. l. 3. §. 1. ſ. ne quid in loco publico.
p Nuda non eſt, cum fit a vero domino l. 54. §. de reg. iur. cum qui liberam tradendi poteſtatem habet, eamque ſciens voluntate & animo transferendi ex iuſta cauſa rem corporalem & non prohibitam alienari tradit. Item nuda non eſt, quæ fit non ignoranti cauſam ſpecialis traditionis, l. 18. §. de reb. credit. Nudum quoque modo v. hic apud Albericum.
q v. nuda ratio l. 26. ſup. de donatione.
r l. 1. §. 60. ſup. de depoſiti. item vide.
ſ Verbi gratia mutui l. 2. ſupra de rebus credit. ſoluti, donati.
t a quibuſdam inter veteres ita hæc ſcribitur dictio: Theſaurum (inquit Donatus) ſecundum veteres Græcos ſine litera N proferebant, rediuis Firmicus addit theſaurum & theſaurus dici v. Cuiac. 9. obſer. 26.
u vel condita ab ignotis dominis, tempore vetuſtiori [illegible] (vel monilia, vt legit Cuiacius [illegible] C. de theſaur.) Caſſiodorus ſi theſaurum [illegible] depoſitiuam pecuniam, quæ longa vetuſtate competentem dominum amiſit.
x l. 67. §. de rei vind. l. 15. [illegible] ad exhib.
y Cur lucri? An quod auari pecunias ſuas ita deponunt interim, dum expectant numerorum pretia augeri?
z l. 62. [illegible] §. 2. de rer. diuiſ.
a Imo, inuito nihil adquiritur, l. 19. §. 2. ſupra de donat.
b l. 19. l. de caſtr. peculio. inuito beneficium non datur l. 69. de reg. iur.

a v. l. 53. ſupra de hered. inſt.
b l. 7. in ſ. ſupra de vſufr. c. quemad. ad l. [illegible] de adquir. poſſ.
c amiſit.
d Imo et [illegible] l. 2. §. de rei vind. [illegible] eſt, quod [illegible]
f [illegible] l. 18. ſup. de condictione. v. Alciat. 3. parerg. 15. Iulian. Tralles, ſi [illegible] vel promiſſo. præceſſit: ſi vel nuli non tranſit.
g l. 1. §. 15. inſ. de adquir. poſſ.
h traditione.
i naturaliter.
k adde l. 49. in ſ. infra eo. l. 10 in ſin. ſup. de vſu & habitat. l. 16. ſup. de precario.
l v. l. 49. ſupra l. Pab.
m l. 45. ſup.
n l. 5. §. de ſtip. ſeruor.
o l. 23. §. 6. ſupra de vſufr.
p l. 13. ſup. de donat.
q Imo aliquid agitur: nec enim mens procuratoris ſpectanda. l. 13. ſupra de donat.
r Secundum viam eſt, quod prope eam eſt.
ſ abedit. Pegas. ambedo, eſt circumedo. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

tertius minutatim receſſit, & alluuione e in antiquum locum redit. Reſpondit, cùm flumen agrum, & viam publicam ſuſtuliſſet, eum agrum eius factum eſſe, qui trans flumen fundum habuiſſet, poſtea cùm paulatim e: retro rediſſet, ademiſſe ei, cuius factus eſſet & addidiſſe ei, cuius trans viam eſſet: quoniam eius fundus proximus flumini eſſet. id autem quod publicum fuiſſet, nemini acceſſiſſe: nec tamen impedimento viam eſſe, ait, quo minus ager, qui trans viam alluuione relictus eſt, Attij fieret: nam ipſa quoque via fundi eſſet.

De ſeruo furtiuo bona fide empto.

39. *Iulianus* * libro 3. ex Minicio.*

Etiam furtiuus ſeruus bona à fidei emptori adquirit, quod ex re eius ſtipulatur, aut per traditionem accipit.

De bonæ fidei poſſeſſore.

40. *Africanus* * libro 7. c Quæſtionum.*

Quæſitum d eſt, ſi is cui liber homo bona fide ſeruiret, deceſſerit, eique is heres extiterit, qui liberum eum eſſe ſciat, an aliquid per eum adquirat. non eſſe ait, vt hic bona fide poſſeſſor videatur, quando ſciens e liberum poſſidere cœperit: quia & ſi fundum ſciens quis legauerit, heres, qui eum legatum eſſe ſciat, proculdubio fructus ex eo ſuos non faciet. & multò magis ſi teſtator eum alienum bona fide emptum poſſedit. & circa ſeruorum igitur operam ac miniſterium eandem rationem ſequendam, vt ſiue proprij, ſiue alieni, vel legati, vel manumiſſi teſtamento fuerint, nihil per eos heredibus, qui modò eorum id non ignorarent, adquiratur. etenim ſimul hæc ferè cedere, vt quo caſu fructus prædiorum conſumptos f ſuos faciat bona fide poſſeſſor, eodem per ſeruum ex opera, & ex re ipſius ei adquiratur.

De ſtatuis in ciuitate poſitis.

41. *Vlpianus* * libro 9. ad Edictum.*

Statuas in ciuitate poſitas, ciuium g non eſſe: idque Trebatius & Pegaſus: dare tamen operam prætorem oportere, vt quod ea mente in publico poſitum eſt, ne liceret priuato h auferre, nec ei qui poſuerit. tuendi ergo ciues erunt & aduerſus petentem exceptione, & actione aduerſus poſſidentem iuuandi.

De ſubſtitutione.

42. *Paulus* ‖ libro 11. ad Edictum ‖

Subſtitutio quæ nondum competit, extra k bona noſtra eſt.

De ſeruo bona fide poſſeſſo. 1. De rebus incorporalibus. 2. De ſeruo fructuario.

43. *Gaius* * lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Seruus qui bona fide poſſidetur, id quod l ex re alterius eſt, poſſeſſori non adquirit.

1 ¶ Incorporales res traditionem m & vſucapionem non n recipere manifeſtum eſt.

2 ¶ Cùm ſeruus, in quo alterius vſusfructus eſt, hominem emit, & ei traditus ſit, antequam pretium ſoluat, in pendenti o eſt, p cui proprietatem adquiſierit. & cùm ex peculio, quod ad fructuarium pertinet, ſoluerit, intelligitur fructuarij homo fuiſſe. cùm verò ex eo peculio, quod proprietarium ſequitur, ſoluerit, proprietarij ex poſt facto fuiſſe videtur.

De capto à beſtiis. De naufragio.

44. *Vlpianus* ‖ libro 19. ad Edictum. ‖

Pomponius tractat: Cùm paſtori meo lupi r porcos eriperent, hos vicinæ villæ colonus, cum robuſtis canibus & fortibus, quos pecoris ſui gratia paſcebat, conſecutus, lupis eripuit, aut canes extorſerunt: & cùm paſtor meus peteret porcos, quærebatur, vtrum eius facti ſint porci, qui eripuit, an noſtri maneant s: nam genere quodam t venandi id erant nancti. cogitabat u tamen, quemadmodum x terra marique capta, cùm in ſuam naturalem laxitatem peruenerant, deſinerent eorum eſſe qui ceperunt, ita ex bonis quoque noſtris capta à beſtiis marinis & terreſtribus, deſinant noſtra eſſe, cùm effugerunt beſtiæ noſtram perſecutionem. quis denique manere noſtrum dicit quod auis tranſuolans ex area, aut ex agro noſtro tranſtulit, aut quod nobis eripuit? ſi igitur deſinit, ſi fuerit ore beſtiæ liberatum, occupantis erit, quemadmodum piſcis, vel aper, vel auis, qui poteſtatem noſtram euaſit, ſi ab alio capiatur, ipſius fit. Sed putat y potius noſtrum manere tamdiu quamdiu reciperari poſſit: licet in auibus, & piſcibus & feris verum ſit, quod ſcribit.

¶ Idem ait, etſi naufragio z quid amiſſum ſit, non ſtatim noſtrum eſſe deſinere. denique quadruplo y teneri eum, qui rapuit.

¶ Et ſanè melius eſt dicere, & quod à lupo eripitur, noſtrum manere, quamdiu & recipi poſſit id quod ereptum eſt. Si igitur manet, ego arbitror, etiam furti competere actionem. licet enim non animo furandi fuerit colonus perſecutus, quamuis & hoc animo potuerit eſſe. ſed etſi non hoc animo perſecutus ſit, tamen cùm repoſcenti a non reddat, ſupprimere, & intercipere videtur: quare & furti, & ad exhibendum teneri eum arbitror, & vindicari exhibitos ab eo porcos poſſe.

plus enim Scaliger ... vocem eſt ... quam ... & Syriſca ... intelligitur ... Scaliger ... Coronæ.
a id eſt, receſſit, l. 5. §. 1. l. 30. §. 3. ſuprà eodem.
b l. 7. §. 1. in fin. ſup. de ſtip. ſeru.
c w. Cuiac. 7. ad Africanum. l. 21.
d w. quæ ſcripſi ad hanc legem titulo §. de vſuris & fructib. legatorum.
e Bonæ fidei poſſeſſor, fructus conſumptos ſuos facit, l. 4. §. 19. infrà de vſurpat. §. 35. inſt. de rer. diuiſ.
f l. 25. §. de vſufru. tunc videtur eſſe fructuſ & malæ fidei poſſeſſor. Arg. de ... vide quæ de ea re notaui ad l. 22. C. de rei vind.
g ſingulorum ſcilicet, nec eorum qui poſuerunt, aut heredum.
h etiam emptori bonorum debitoris. l. 29. ff. de reb. auctor.
i id eſt, ne quidem ei.
k adde l. 25. ff. de verb. ſign.
l l. 49. ff. eod.
m nisi fictum ſcil. aliàs non iure non traduntur. l. 4. §. 26. l. de vſucap. nec poſſidentur. l. 3. in fin. ſuprà de ſeruit. quia, tangi non poſſunt. §. 1. Inſtit. de reb. corporalib. traditio enim ... [illegible]
n propriè ſcilicet, quaſi traditionem tamen & vſurpationem recipiunt.
o l. 25. ff. de vſufr.
p ... l. 50. ... l. 45.
q manent. l. 8. in ff. ſ. familiæ.
r id eſt, quodammodo, ... formulam loquendi. ... genere quodam ... genere quodam dominium, ... genere poſſeſſionis, ... de adquir. poſſ. genere quodam patrocinium. ... Cuiac. 4. obſ. 8.
ſ & malè, ... eod.
t l. 3. l. 5. ff. eod.
u & malè, ... Cuiac.
x l. 18. §. 1. ff. ... præſcr.
y l. 1. ff. de incendio.
z l. 8. in fin. ſuprà familiæ, ... cap. 44.

De ſeruo communi.

45. *Gaius* * lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Communis ſeruus ſi ex re alterius dominorum adquiſierit, nihilominus b commune c id erit. ſed is ex cuius re adquiſitum fuerit, communi d diuidundo iudicio eam ſummam præcipere poteſt: nam fidei bonæ conuenit, vt vnuſquiſque e præcipuum habeat, quod ex re eius ſeruus adquiſierit. * ſed ſi aliunde e ſeruus communis adquiſierit, *omnibus ſociis pro parte dominij hoc adquiritur.

De non domino præbente dominium.

46. *Vlpianus* § libro 65. ad Edictum. ‖

Non eſt nouum f, vt qui dominium non habeat g, alij dominium h præbeat. nam & creditor, pignus vendendo, cauſam i dominij k præſtat, quam ipſe non habuit l.

De ſeruo fructuario.

47. *Paulus* ‖ libro 50. ad Edictum ‖

Fructuario m hereditas adquiri non poteſt, quod in operis ſerui hereditas non n eſt.

De bonæ fidei emptore, & fructibus, & vſucapione.

48. *Idem* * libro 7. ad Plautium.*

Bonæ o fidei emptor non dubiè p, percipiendo fructus etiam ex aliena q re, ſuos interim r facit. non tantùm eos, qui diligentia & opera eius peruenerunt, ſed omnes ſ, quia quod ad fructus attinet loco t domini penè eſt.

¶ Denique etiam priuſquam percipiat u, ſtatim vbi à ſolo ſeparati ſunt, bonæ fidei emptoris x fiunt.

¶ Nec intereſt y ea res, quam bona fide emi, longo tempore capi poſſit, necne, veluti ſi pupilli z ſit, aut vi a poſſeſſa, aut præſidi contra legem repetundarum donata, ab eóque abalienata ſit bonæ fidei emptori.

1 ¶ In b contrarium quæritur, ſi eo tempore, quo mihi res traditur, putem vendentis eſſe, deinde cognouero alienam eſſe, quia perſeuerat per longum tempus capio, an fructus meos faciam? Pomponius, verendum c, ne d non ſit bonæ fidei poſſeſſor, quamuis capiat. hoc enim ad ius, id eſt capionem, illud ad factum e pertinere, vt (ſi) quis bona aut mala fide poſſideat.

¶ Nec contrarium eſt, quod longum tempus currit. nam è contrario is qui non poteſt capere g propter rei vitium, fructus ſuos facit.

2 ¶ Et ouium fœtus in fructu ſunt, & ideo h ad bonæ fidei emptorem pertinent, etiam ſi prægnantes venierint, vel i ſubreptæ ſint.

¶ Et ſanè, quin lac ſuum faciat, quamuis plenis vberibus venierint, dubitari non poteſt. idémque in lana k iuris eſt.

De ſeruo fructuario. De homine libero qui bona fide ſeruit.

49. *Idem* * libro 9. ad Plautium.*

Quod fructuarius ex re ſua donat l ex re eius eſt. Sed ſi eo animo id fecerit, vt ad proprietatis dominum pertineat, dicendum eſt illi adquiri. ſi autem extraneus ei donet, indubitatè ſoli proprietario adquiritur. Eadem dicemus in homine libero, qui bona fide mihi ſeruit, vt ſi ei aliquid donauerim, meum ſit.

a l. 1. §. 5. ff. de delt ... adde l'aul. 4. ſent. 7. § 3.
b id eſt, nullo more.
c dic tamen, vt ff. eodem.
d l. 19. l. 28. §. 1. l. de ſtip. ſeruor. l. 24. ſup. communi diuidundo.
e l. 63. §. 1. ff. eod.
f ſed ... potius iniquum videtur, l. 20. ſuprà eodem.
g prædium, vt creditor: aut ... nondum, ſed ſpe tamen, vt l. 63. ſup. de vſufr.
h id eſt, cauſam dominij.
i id eſt, occaſionem, modum & facultatem adquirendi dominij.
k vſucapiendi, l. 74. ſup. de contrah. emptione.
l §. 1. & ibi Theophilus, inſt. quibus alienare licet, l. 15. C. de ... [illegible]
m Seruus fructuarius hereditatem non adquirit, ſed proprietario, l. 49. ff. eod.
n Aditio hereditatis non eſt in opera ſeruili, l. 45. ſup. de adq. hereditate.
o ab initio & poſt, l. 2. C. ſi quis ignorans.
p id eſt, ſine dubio.
q §. vlt. I. eo.
r id eſt, dum poſſidet, ſcilicet ante euictionem & litis conteſtationem, l. 2. C. de pet. hered. l. 22. C. de rei vind.
ſ id eſt, ab alio ſatos, l. 25 §. 1. ſup. de vſufr. An naturales? Etiam naturales, vt hic. Id tamen negat lex 45. de ſta. ff. de vſur. An dicemus omnes fructus eum lucrari, hoc eſt, à ſe & ab alio ſatos? An tunc demum omnes eum lucrari, ſi titulum aliquem præter bonam fidem habeat? An & eos qui excedunt operam & culturam? ex quibus manifeſtè videtur factus locupletior? hoc velle videtur lex 3. C. de pet. hered.
t l. 25. §. 1. de vſuris, & Bart. in l. certe 9. ſup. de ... u perfectè ſe perfectè colligit, qui non tantum oliuam & vuam legit, ſed qui vinum & oleum fecit, l. 78. ſup. de rei vind. x ergo ſi antequam fructus colligat, ... is cum eo ... ſuos non facit, l. 22. C. de rei vind. ... fructuarius decedens, fructus maturos, nondum tamen perceptos, ad heredem non tranſmittit, non idem eſt in eo cui legatus eſt fructus in annos ſingulos. l. 27. ſup. de vſufr. y quod ad fructus lucrandos attinet, ſc. vel vt fructus meos faciam.
z Res pupilli vſucapi non poteſt, ... ſup. ... Sed quid? Græci videntur legiſſe, velati ſi pupilli ... vtrumque verum eſt, de pupillaribus ſuprà oſtendi, de publicis extat lex 9. ... de vſurp. quam vide.
a ... b hunc paragraphum explicaui in l. 25. ff. de vſufr.
c Vereri ſe qui dicit, negat vel dubitat, ... l. 45. in fin. ff. de vſur.
d Imò eſt bonæ fidei poſſeſſor & rectè fructus percipit, quamdiu fundus non eſt euictus, l. 25 in fin. ... de vſufr. An hic Paulus dubitat, nec adfirmat? ... quod aliis placet, hic paragraphus ... eſt dicta lex 25 ... bonam fidem habere deſinere, qui poſtea cognouit rem alienam eſſe, & tamen longo tempore licet fructus ſuos non faciat.
e id eſt vſucapio, ad ius: perceptio fructuum ad factum, id eſt naturalem æqualitatem referuntur. Paulus verbum ita ſumitur in l. 10. ff. de capite minutis, l. 41. ſuprà de peculio.
f id eſt, non ſequitur: vſucapit, ergo fructus ſuos facit: nec contrà non vſucapit, ergo fructus ſuos non facit. Cur? ſ interdum vſucapere poſſum: nec tamen interim fructus meos facio, & contrà interdum vſucapere non poſſum, & tamen fructus meos facio. hinc colligitur fructus meos facere conſtantem bonam fidem eſſe debere: vſucapiam ſufficere ab initio bonam fidem habuiſſe.
g vſucapere.
h v. l. 8. infrà de vſurb.
i venierint: quæ ſubreptæ, Cuiac. 15. obſ. 20. & ad l. 4. in verbo lana, ff. de vſurp.
k l. 4. §. 19. ff. de vſurpat.
ſpiuo ... in quo habet ... fructum, adde l. 37. §. 1. ... ff. de vſufr. ...

Universidad Rey Juan Carlos

Et ideo Pomponius ſcribit, quamuis donauerim ei operas ſuas, tamen quidquid ex operis ſuis adquiret, mihi adquiri.

De extruſtione in littore publico vel in mari.

50. *Pomponius* lib. 6. ex Plautio.

QVamuis quod in littore publico, vel in mari extruxerimus, noſtrum fiat, tamen decretum prætoris adhibendum eſt, vt id facere liceat. Imò etiam manu prohibendus eſt, ſi cum incommodo cæterorum id faciat. nam ciuilem eum actionem de faciendo nullam habere, non dubito.

De transfuga. 1. De rebus hoſtilibus.

51. *Celſus* libro 2. Digeſtorum.

TRansfugam iure belli recipimus.

1 ¶ Et quæ res hoſtiles apud nos ſunt, non publicæ, ſed occupantium fiunt.

Quid ſit habere in bonis.

52. *Modeſtinus* lib. 7. Regularum.

REm in bonis noſtris habere intelligimur, quotiens poſſidentes, exceptionem, aut amittentes, ad reciperandam eam actionem habemus.

Per quos perſonas nobis adquiritur.

53. *Idem* lib. 14. ad Quintum Mucium.

EA quæ ciuiliter adquiruntur, per eos qui in poteſtate noſtra ſunt, adquirimus, veluti ſtipulationem. quod naturaliter adquiritur, ſicuti eſt poſſeſſio, per quemlibet volentibus nobis poſſidere adquirimus.

54. *Idem* lib. 31. ad Quintum Mucium.

HOmo liber hereditatem nobis adquirere non poteſt, qui bona fide nobis ſeruit, adquiret ſibi tamen ſponte ſua, ſciens conditionem ſuam, adierit. nam ſi iuſſu noſtro adierit, neque ſibi, neque nobis adquiret, ſi non habuerit animum ſibi adquirendi. quod ſi eam mentem habuit, ſibi adquiret.

1 ¶ Item promittendo nobis liber homo qui bona fide nobis ſeruit, vt emendo, vel vendendo, vel locando, vel conducendo, obligari ipſo iure poterit.

2 ¶ Sed damnum dando, damni iniuriæ tenebitur, vt tamen culpam in damno dando exigere debeamus grauiorem, nec tamen leuem, quàm ab extraneo.

3 ¶ At ſi iuſſu noſtro quid in re noſtra gerant, vel abſentibus nobis quaſi procuratores aliquid agant, danda erit in eos actio, non ſolum ſi eos emerimus, ſed etiam ſi donati fuerint nobis, aut ex dotis nomine, aut ex legato pertinere ad nos cœperint, aut ex hereditate, eadem præſtabuntur, nec ſolum ſi noſtros putauerimus, ſed & ſi communes, aut fructuarios, vt tamen, quod adquirituri non eſſent, ſi re vera communes aut vſuarij eſſent, id hodieque non adquirant.

4 ¶ Quidquid tamen liber homo, vel alienus, qui bona fide nobis ſeruit, non adquirit nobis, id vel ſibi ſi liber, vel alienus ſeruus domino ſuo adquiret excepto eo quod vix eſt, vt liber homo poſſidendo vſucapere poſſit, quia nec poſſidere intelligitur, qui ipſe poſſideretur. ſed nec per ſeruum alienum, quem nos bona fide poſſidemus, dominus peculiari nomine ignorans vſucapere poterit, ſicuti nec per fugitiuum quidem, quem non poſſidet.

De apro qui in laqueum inciderat ſoluto, vel abducto. De poculo alterius ex naue ejecto.

55. *Proculus* libro 2. Epiſtolarum.

IN laqueum, quem venandi cauſa poſueras, aper incidit: cùm eo hæreret, exemptum eum abſtuli. num tibi videor tuum aprum abſtuliſſe? & ſi tuum putas fuiſſe, ſi ſolutum eum in ſyluam dimiſiſſem, eo caſu tuus eſſe deſiſſet, an maneret? & quam actionem mecum haberes, ſi deſiſſet tuus eſſe, num in factum dari oporteret? quæro. Reſpondit, Laqueum videamus, ne interſit in publico an in priuato poſuerim: & ſi in priuato poſui, vtrum in meo, an in alieno: & ſi in alieno, vtrum permiſſu eius cuius fundus erat, an non permiſſu eius poſuerim: præterea, vtrum in eo ita hæſerit aper, vt expedire ſe non poſſit ipſe, an diutius luctando expediturus ſe fuerit. Summam tamen hanc puto eſſe, vt ſi in meam poteſtatem peruenit, meus factus ſit. ſin autem aprum meum ferum in ſuam naturalem laxitatem dimiſiſſes, eo facto meus eſſe deſiſſet, & actionem mihi in factum dari oportere, veluti reſponſum eſt, cùm quidam poculum alterius ex naue ejeciſſet.

De inſula & alueo.

56. *Idem* libro 8. Epiſtolarum.

INſula eſt enata in flumine contra frontem agri mei, ita vt nihil excederet longitudo regionem prædij mei: poſtea aucta eſt paulatim, & proceſſit contra frontes & ſuperioris vicini, & inferioris. quæro, quod adcreuit, vtrum meum ſit, quoniam meo adiunctum eſt, an eius iuris ſit, cuius eſſet, ſi initio ea nata eius longitudinis fuiſſet. Proculus reſpondit, Flumen iſtud, in quo inſulam contra frontem agri tui eam natam eſſe ſcripſiſti, ita vt non excederet longitudinem agri tui, ſi alluuionis ius habet, & inſula initio propior fundo tuo fuit, quàm eius qui trans flumen habebat, tota tua facta eſt, & quod poſtea ei inſulæ alluuione acceſſit, id tuum eſt, etiam ſi ita acceſſit, vt procederet inſula contra frontes vicinorum ſuperioris atque inferioris, vel etiam vt propior eſſet fundo eius, qui trans flumen habet.

1 ¶ Item quæro, ſi cùm propior ripæ meæ enata eſt inſula, & poſtea totum flumen fluere inter me & inſulam cœpit, relicto ſuo alueo, quo maior amnis fluebat: numquid dubites, quin etiam inſula mea maneat: & nihilominus eius ſoli, quod flumen reliquit, pars fiat mea. rogo, quid ſentias, ſcribas mihi. Proculus reſpondit: Si cùm propior fundo tuo initio fuiſſet inſula, flumen relicto alueo maiore, qui inter eam inſulam fuerat, & eum fundum vicini, qui trans flumen erat, fluere cœpit inter eam inſulam & fundum tuum, nihilominus inſula tua manet. ſed alueus, qui fuit inter eam inſulam & fundum vicini, medius diuidi debet, ita vt pars propior inſulæ tuæ, tua, pars autem propior agro vicini, eius eſſe intelligatur. intelligo, vt & cùm ex altera parte inſulæ alueus fluminis exaruerit, deſiſſe inſulam eſſe, ſed quo facilius res intelligeretur, agrum qui inſula fuerat, inſulam appellant.

De ſeruo vxori donato.

57. *Paulus* lib. 6. ad Plautium.

PEr ſeruum donatum à marito, nec ex re quidem eius, cui donatus eſt, adquiri quicquam poſſe, Iulianus ſcribit: hoc enim in eorum perſona conceſſum eſt, qui bona fide ſeruiunt.

De re ex mari extracta.

58. *Iauolenus* libro 11. ex Caſſio.

QVæcumque res ex mari extracta eſt, non ante eius incipit eſſe, qui extraxit, quàm dominus eam pro derelicto habere cœpit.

De re mandatu alterius empta.

59. *Calliſtratus* libro 2. Quæſtionum.

REs ex mandatu meo empta, non prius mea fiet, quàm ſi mihi tradiderit, qui emit.

De horreo mobili poſito in alterius prædio.

60. *Scæuola* lib. 1. Reſponſorum.

TItius horreum frumentarium nouum ex tabulis ligneis factum mobile in Seij prædio poſuit: quæritur, vter horrei dominus ſit: reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non eſſe factum Seij.

De hereditate per ſeruum hereditarium.

61. *Hermogenianus* lib. 6. Iuris Epitomarum.

HEreditas in multis partibus iuris pro domino habetur: adeòque hereditati quoque vt domino per ſeruum hereditarium adquiritur. in his ſanè in quibus factum perſonæ operæue ſubſtantia deſiderantur, nihil hereditati quæri per ſeruum poteſt. ac propterea, quamuis ſeruus hereditarius heres inſtitui poſſit, tamen quia adire iubentis domini perſona deſideratur, heres expectandus eſt.

1 ¶ Vſusfructus qui ſine perſona conſtitui non poteſt, hereditati per ſeruum non adquiritur.

De his, quæ non ſola ſed per vniuerſitatem acquiruntur.

62. *Paulus* libro 2. Manualium.

QVædam quæ non poſſunt ſola alienari, per vniuerſitatem transeunt, vt fundus dotalis ad heredem, & res cuius aliquis commercium non habet. nam etſi legari ei non poſſit, tamen heres inſtitutus dominus eius efficitur.

De theſauro.

63. *Tryphoninus* libro 7. Diſputationum.

SI is qui in aliena poteſtate eſt, theſaurum inuenerit, in perſona eius, cui adquirit, hoc erit dicendum, vt ſi in alieno agro inuenerit, partem ei adquirat: ſi verò in parentis dominiue loco inuenerit, illius ſit, ſi autem in alieno, pars.

1 ¶ Si communis ſeruus in alieno inuenerit, vtrùm pro dominij partibus ſemper æquis adquiret? & ſimile eſt, atque in hereditate, vel legato, vel quod ab alio donatum ſeruo traditur: quia & theſaurus donum fortunæ creditur, ſcilicet, vt pars quæ inuentori cedit, ad ſocios pro qua parte ſerui quiſque dominus eſt pertineat.

p Non poteſt, qui bona fide nobis ſeruit, ſibi adquirere. ... Cuiac. ... in Baſilicis legi notat ...

2 ¶ Si communis ſeruus in domini vnius fundo proprio inuenit, de parte quæ ſoli domino ſemper cedit, non eſt dubium, quin ſolius domini prædij ſit; verùm, an aliquid ex parte ferat alter ſocius, videndum eſt. & numquid ſimile ſit, atque cùm ſtipulatur ſeruus iuſſu vnius domini, aut per traditionem aliquid accipit, vel nominatim a alteri? quod magis dici poteſt.

3 ¶ Quod ſi ſeruus in quo vſusfructus alienus eſt, inuenerit in eius locum b, qui ſeruum proprium habet, an totum illius ſit, & ſi in alieno, an partem eidem adquirat, an verò fructuario? inſpectio in illo eadem eſt. Finge, terram fodientem ex operis ſerui adquiratur [illegible], quod verò inueniſſe, vt hoc dicatur fructuarij eſſe, quod verò fortuito in abdito loco poſitum, nihil agens, ſed aliter ambulans inuenit, proprietatis domini ſit.

¶ Ego nec illius ad fructuarium pertinere partem arbitror: nemo enim ſeruorum opera theſaurum quærit. nec † ea propter tunc terram fodiebat, ſed alij rei operam inſumebat, & fortuna c aliud dedit.

¶ Itaque ſi in ipſius fructuarij agro inuenerit, † puto partem ſolam, et agri dominum, habiturum, alteram ad eum, cuius in ſeruo proprietas eſt, pertinere.

4 ¶ Quod ſi creditor inuenerit, in alieno videbitur inueniſſe. partem d itaque ſibi, partem debitori præſtabit, nec recepta pecunia reſtituere, quod iure inuentionis, non creditoris ex theſauro apud eum permanet. ſit. Quæ cùm ita ſint, & cùm ex principis e auctoritate creditor, vt proprium agrum tenere cœpit iure dominij, intra conſtitutum luendi tempus f, pignoris cauſa verſitur: poſt tranſactum autem tempus, theſaurum in eo inuentum ante ſolutam pecuniam totum reſtituere [illegible] bit, oblato verò intra conſtitutum tempus debito, quoniam vniuerſa penſantur, atque in ſimplici petitione reuocantur, reſtitui debebit, ſed pro parte ſolatore, quia dimidium inuentori ſemper placet relinqui.

De ædificante in cenſum.

64. *Quintus Mucius Scæuola* libro ſingulari ὅρων.

Quæ quiſque aliena g in cenſum dederit h, nihilo magis eius fiunt i.

De epiſtola. 1. De inſula.

65. *Labeo* lib. 6. Pithanon à Paulo Epitomatorum.

Si epiſtolam tibi miſero non erit ea tua, antequam tibi reddita fuerit. *Paulus*: imò contra k, nam ſi miſeris ad me tabellarium tuum, & ego reſcribendi cauſa literas tibi miſero, ſimul atque tabellario tuo l tradidero, tuæ fient.

¶ Idem accidet in his literis, quas tuæ duntaxat rei gratia miſero. veluti ſi petieris à me, vt te alicui commendarem, & eas commendatitias m tibi miſero literas.

1 ¶ Si qua inſula in nomine propria tua eſt, nihil in ea publici eſt. *Paulus*: Imò in eo genere inſularum, ripæ fluminis, & littora mari proxima publica n ſunt, non ſecus atque in continenti agro idem iuris eſt.

2 ¶ Si qua inſula in flumine publico, proxima tuo fundo nata eſt: ea tua eſt. *Paulus*: Videamus, ne hoc falſum ſit de ea inſula, quæ o non ipſi alueo fluminis cohæret, ſed virgultis, aut alia qualibet leui materia ita ſuſtinetur in flumine, vt ſolum eius p non tangat atque ipſa mouetur. hæc enim propemodum publica, atque ipſius fluminis eſt inſula.

3 ¶ *Paulus*: Si inſula in flumine nata tua fuerit, deinde inter eam inſulam & contrariam ripam alia inſula nata fuerit, menſura eo nomine erit inſtituenda à tua inſula, non ab agro tuo, propter quem ea inſula tua facta fuerit. nam quid intereſt, qualis ager ſit, cuius propter propinquitatem poſterior inſula, cuius ſit, quæratur?

4 ¶ *Labeo* q libro eodem: r Si id s quod in publico innatum aut ædificatum eſt, publicum eſt, inſula t quoque, quæ in flumine publico nata eſt, publica eſſe debet ſ.

De partu ancillæ.

66. *Venuleius* libro 6. Interdictorum. u

Cum prægnans mulier legata, aut x vſucapta, aliòve quo modo alienata pariat, eius y fient partus, cuius eſt ea cui z emeretur, non cuius tunc fuiſſet, cùm conciperet.

DE ADQVIRENDA, VEL amittenda poſſeſſione &.

TIT. II.

Etymologia. 1. Effectus. 2. Per quas perſonas acquiritur. De acquiſitione per mancipia [illegible]. 3. De pupillo & furioſo. 4. De donatione inter virum & vxorem. 5. De acquiſitione per alium. De his quæ ſunt in noſtra poteſtate. 6. De bona vel male fide poſſeſſore. 7. De ſeruo communi. 8. De ſeruo fructuario. 9. De [illegible] poſſidendi. 10. De furioſo. 11. De [illegible]. 12. De ancilla. 13. De ſeruo pupilli. 14. De ſeruo, qui in fuga vel prouincia eſt. 15. De ſeruo pignorato. 16. De ſeruo hereditario, vel empto, vel donato. 17. De ſeruo prælegato. 18. De ſeruo communi. 19. De [illegible] ſerui. 20. De procuratore, tutore, curatore. 21. De procuratore, de re præſenti. 22. De municipibus.

1. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

Poſſeſſio appellata a eſt (vt & Labeo ait) à ſedibus b, quaſi c poſitio: quia naturaliter d tenetur ab eo, qui ei inſiſtit, quam Græci κατοχὴν dicunt.

1 ¶ Dominiumque rerum ex ſ naturali g poſſeſſione cœpiſſe Nerua filius ait, eiuſque rei veſtigium remanere de his, quæ terra, mari, cœloque capiuntur. nam hæc protinus h eorum fiunt, qui primi poſſeſſionem eorum adprehenderint.

¶ Item bello i capta & k inſula l in mari enata, & gemmæ m, lapilli, margaritæ in littoribus n inuentæ, eius fiunt, qui primus eorum poſſeſſionem nactus eſt.

2 ¶ Adipiſcimur o autem poſſeſſionem per noſmet ipſos p.

3 ¶ Furioſus q, & pupillus r ſine tutoris auctoritate non poteſt incipere poſſidere: quia affectionem tenendi non habent, licet maximè corpore ſuo rem contingant: ſicuti ſi quis dormienti ſ aliquid in manu ponat. Sed pupillus tutore auctore incipiet poſſidere. Ofilius quidem & Nerua filius, etiam ſine tutoris auctoritate poſſidere incipere poſſe pupillum aiunt: eam enim rem facti non t iuris eſſe. quæ ſententia recipi poteſt, ſi u eius ætatis ſint, vt intellectum x capiant.

4 ¶ Si vir vxori cedat poſſeſſione y donationis cauſa, plerique putant poſſidere eam z: quoniam res facti a infirmari iure ciuili non poteſt. & quid attinet dicere, non poſſidere mulierem, cùm maritus, vbi noluit poſſidere, protinus amiſerit poſſeſſionem?

5 ¶ Item adquirimus poſſeſſionem per ſeruum b, aut filium c, qui in poteſtate eſt. & quidem earum rerum, quas peculiariter d tenent, etiam ignorantes, ſicut Sabino, & Caſſio, & Iuliano placuit: quia noſtra voluntate intelligantur poſſidere, qui eis peculium habere permiſerimus.

¶ Igitur ex cauſa e peculiari & infans & furioſus ſ adquirunt poſſeſſionem, & vſucapiunt: & heres, ſi hereditarius ſeruus emat.

6 ¶ Sed & per eum quem bona g fide poſſidemus, quamuis alienus ſit, vel liber, poſſeſſionem adquiremus.

a l. 37. §. 3. ſupra eodem.
b al. locum.
† Statuum eſſe [illegible] capiens, [illegible] ex publico. [illegible] quidem [illegible], ſed fortuna ex cauſa? [illegible] Magiſtratui [illegible] deberi: quia [illegible] velit [illegible] adprehendi, non [illegible].
c vide §. 2. ſupra eodem.
d l. unic. C. de theſau. §. 39. verſ. at ſi quis in alieno. Inſt. de re. diuiſ.
e vide l. 1. C. de iure domini impetrando.
f biennij, olim anni, l. vlt. C. de iure domin.
g l. 4. §. 1. inf. de cenſ. l. 4. l. 7. C. de dona. l. 8. C. de vſucap. Cic. pro Flacco. Conſtabat inter omnes [illegible] Decianum [illegible] facere poſſe, cum [illegible] habitaturum.
h al. dedicaret.
i Imò, ſed videntur: l. 60. ſupra de furt.
k Imò, non contra, l. 69. ſup. eo.
l l. 6. §. 2. ſupra de negot.
m [illegible] C. quod [illegible] l. 12. §. 12. ſup. mandati.
n l. 5. inſt. [illegible] in loco publ. l. 112. Inſt. de verb. ſign. §. 5. Inſt. de rerum diuiſ.
o Inſula quædam ipſi alueo fluminis non cohærent, ſed virgultis aut alia qualibet materia leui ita ſuſtinentur, vt ſolum eius non tangat, ſed mouetur.
p ſub. alvei fluminis.
q non ſi id quod in publico. Nec. l. [illegible] ſub. [illegible] à Roberto [illegible] cap. 1.
r in inſula quoque. Hal.
ſ Imò priuatorum eſt. l. 7. §. 3. ſup. eo.
t aut vendita, aliòve quo modo alienata pariat, eius fiet partus cuius eſt ea cum [illegible] non [illegible] tunc fuiſſet, cùm conciperet. Cuiac. ad 4. Paul. [illegible] 9. §. 5. [illegible] non [illegible] Holandri editio.
u l. 12. Cod. de rei vindic.
x al. quamuis ſit ſeruus [illegible] ancilla [illegible] tempore, ita & an [illegible] partus.
y adde. & retinendæ 7. c 32. hinc interdicta poſſeſſionis adipiſcendæ, §. 3. retinendæ, §. 4. recuperandæ poſſeſſionis, § 6. Inſt. de interdict.

a Etymon nota.
b à pedibus & vt Labeo ait, quaſi pedû poſitio. Verum vix eſt vt vulgatam lectionem defendere quiſquam poſſit: nec enim dicitur quia pedibus [illegible] [illegible] naturalis [illegible] dibus dicatur potius quam ab alia corporis parte. Inde quoque [illegible] Curiae eiuſ [illegible] mobiles poſſident. Ex Florentina lectione colligit Hotomanus, ex ſimul poſſe, adquirere poſſeſſionem [illegible] ac ſymbolum [illegible] alicuius, dicta cauſa, poſitionem. Quam opinionem videtur confirmare l. 3. §. 5. in fin. [illegible]
c Alliſio vocabuli, vide Aleiat. 1. diſpunct. 2.
d φυσικῶς [illegible].
e & iuxta. Quidam vero poſſeſſionis definitionem [illegible] [illegible], id eſt, cum poſſidemus animo opinioneque domini. Theoph. 2. [illegible] Inſt. per quas perſonas cuique [illegible] 39. Eclog. 2. cap. 60. opinione domini poſſeſſio, l. 22. §. 2. ſup. [illegible] Naturali vero eidem Theoph. 20.

Inſtit. de interd. eſt [illegible] κατοχή. Sic quaſi poſſeſſio eſt, incorporalis rei [illegible]. Vlp. alibi ſic definitur [illegible] 40. Eclog. 2. cap. 1. & cap. [illegible] Tertium ſpeciem eſſe, putà naturalem & ciuilem, [illegible] Cuiac. 9. obſ. 33. [illegible] Cauſa dominij efficiens eſt [illegible] negat. [illegible] Materia [illegible] de qua ſit contentio. Forma, traditio & [illegible] Finis, emolumentum quo [illegible] præſidium parant [illegible] vacua poſſeſſionis. [illegible] inde bona quaſi à beando dicta, l. 49. de verb. ſign. Nouem. 11. [illegible] g qui [illegible] tantùm eſt poſſeſſio, à Bartolo corporalis appellatur. h an [illegible] [illegible] k ab eo qui ſe ipſa [illegible] & eſt [illegible] quid ſi Bouem [illegible] dedam Mauij capturum [illegible] in priore dominio? [illegible] Quid Mauij immobilia [illegible] eundem Mauium [illegible] vide l. 20. §. 1. inf. de captiuis. Quid autem & equi [illegible] l. 2. inf. de captiuis. Cur tam [illegible] amitti præſumuntur, l. 2. l. de captiuis. Immobilium autem [quæ in dominio ſunt ſubditorum] defenſionem debet princeps. Quid immobilia hoſtium [illegible] fiunt occupantis, [illegible] §. 1. de captiuis.
l Inſula in mari nata primò ſit occupantis: [illegible] ratione Venetæ imperio ſubiicis quidam negant. Quid [illegible] Quidam occupantis eſſe [illegible] pro derelicto habentes l. 1. inf. pro derelicto: l. qui agros [illegible] C. de omni agro.) Alij eſt cedere putant qui territorij ſit dominus: alij iuriſdictionem ſolum territorij [illegible] cedere exiſtimant. m Gemmæ & lapilli [illegible] differe hinc colligunt, vt qui [illegible] [illegible] prohibeantur [illegible] n Quid ſi in montibus aliòve loco [illegible] vbi naſcuntur gemmæ & lapilli quis [illegible] dimidium inuentoris, dimidium domini loci [illegible] nihil [illegible] inuentori? [illegible] argum. l. 7. §. 13. ſup. ſolut. [illegible] via, cum [illegible] l. 3. de ſtatu.
o id eſt, [illegible]. p & per alios, §. 5. inf. eod.
q per ſe ſcil. nam curator furioſi adquirere furioſo [illegible]. Ergo furioſus nunquam ſibi poſſeſſionem adquiret? [illegible] vide l. 18. §. 1. inf. eod. an patri in cuius eſt poteſtate: hoc ait. §. 5. [illegible]
r l. 32. inf. eod. ſ Dormiens non adquirit poſſeſſionem, [illegible] interſcalatiue [illegible] l. 31. §. 3. inf. de vſucap. vide Tiraquell. tract. de pœnis temp. cauſa 5. t Poſſeſſio facti potius eſt quam animi [illegible] & animi eſt, l. 40. inf. eod. ſic [illegible] animi eſt & facti l. [illegible] de adquir. rer. domin. [illegible] infanti etiam tradita poſſeſſio adquiritur, l. 3. C. eod.
u [illegible] 40. Eclog. 2. c. 1. [illegible] adde l. 4. §. 2. T. de vſucap. x intellectum capiant. [illegible] adde §. 9. inf. eod.
y poſſeſſionem. Hal. l. 46. l. de don. inter virum & [illegible] dominium [illegible] l. 13. ſup. de donat. inter vir.
z vt poſſeſſio. Poſſeſſio eſt facti, vt hic, & l. 12. §. 1. inf. de [illegible] l. 49. inf. eod. l. 3. §. 1. ſup. de bonor. poſſ. [illegible] ipſam poſſeſſionis adquiſitionem eſſe facti: adquiſitam iam poſſeſſionem eſſe iuris?
b vide l. 49. inf. eo. c vel l. 4. inf. eod. d & ita ex re patris, ex alia [illegible] ſtatu tamen [illegible] §. 1. Inſtit. per quas perſonas cuique.
e & ita intellige 40. Eclog. 2. c 2.
f Imò furioſus non adquirit, §. 10. inf. eod. l. 18. §. 1. inf. eod.
g ſeruus ſiue mala fide & ſiue liber [illegible] l. 34. in. fin. inf. de [illegible]

Vniverſidad Rey Juan Carlos

a *l. 43. §. 1. sup. de adquir. rer.* b *l. 1. §. 8. inf. de reg. iur.* c *l. 3. §. 3.* d *l. 52. inf. eod.* e *l. 31. sup. de vſuf.* f *eod. tit.* g *l. 3. in fin. supra eod.* h cur ? ita eſt in ſeruo : cum parens per filium ſeruumue adquirat poſſeſſionem. i Per impuberem & pupillum adquiritur poſſeſſio, vt hic. non per furioſum. k Impuber poteſt dari procurator ad poſſeſſionem adquirendam, vt hic. l Quid ſi ſeruus ... m *l. 24. sup. de lib. cauſ.* n qui fuit ex Proculianis. o aliud eſt Ariſtoteli. p ſeruus fugitiuus ... q *l. 37. sup. de adquir. rer. dom.* r id eſt, creditorem & debitorem, & ita hic conſtat poſſeſſionem adquiſitam, & tamen nemini adquiſitam. ſ & ſic debitor ſeruum à ſe vere pignoratum non poſſidet : & tamen

6 ¶ Quòd ſi mala fide eum poſſideamus, non puto adquiri nobis poſſeſſionem per eum. Sed nec vero domino aut ſibi adquiret, qui ab alio poſſidetur.

7 ¶ Per communem, ſicut per proprium, adquirimus etiam ſinguli in ſolidum, ſi hoc agat ſeruus, vt vni adquirat, ſicut in dominio adquirendo.

8 ¶ Per eum, in quo vſumfructum habemus, poſſidere poſſumus, ſicut ex operis ſuis adquirere nobis ſolet. nec ad rem pertinet, quod ipſum non poſſidemus. nam nec filium.

9 ¶ Cæterum & ille, per quem volumus poſſidere, talis eſſe debet, vt habeat intellectum poſſidendi.

10 ¶ Et ideo ſi furioſum ſeruum miſeris, vt poſſideas, nequaquam videris adprehendiſſe poſſeſſionem.

11 ¶ Quod ſi impuberem miſeris ad poſſidendum, incipies poſſidere : ſicut pupillus, maxime tutore auctore, adquirit poſſeſſionem.

12 ¶ Nam per ancillam quin poſſis nanciſci poſſeſſionem, non dubitatur.

13 ¶ Pupillus per ſeruum ſiue puberem, ſiue impuberem adquirit poſſeſſionem, ſi tutore auctore iuſſerit eum ire in poſſeſſionem.

14 ¶ Per ſeruum, qui in fuga ſit, nihil poſſe nos poſſidere, Nerua filius ait : licet reſpondeatur, quamdiu ab alio non poſſideatur, à nobis eum poſſideri, ideoque interim etiam vſucapi. Sed vtilitatis cauſa receptum eſt, vt impleatur vſucapio, quamdiu nemo nanctus ſit eius poſſeſſionem.

¶ Poſſeſſionem autem per eum adquiri, ſicut per eos quos in prouincia habemus, Caſſij & Iuliani ſententia eſt.

15 ¶ Per ſeruum corporaliter pignori datum, non adquirere nos poſſeſſionem Iulianus ait : ad vnam enim tantum cauſam videri eum à debitore poſſideri, ad vſucapionem, nec creditori, quia nec ſtipulatione, nec vllo alio modo per eum adquirat, quamuis eum poſſideat.

16 ¶ Veteres putauerunt, non poſſe nos per ſeruum hereditarium adquirere, quod ſit eiuſdem hereditatis. Itaque, agitatur, num hæc regula longius producenda ſit, vt ſi plures ſerui legati ſint, per vnum an poſſint cæteri poſſideri. Idem tractatus eſt, ſi pariter empti, vel donati ſunt. Sed verius eſt, ex his cauſis poſſe me per vnum reliquorum adquirere poſſeſſionem.

17 ¶ Si ex parte heredi inſtituto ſeruus legatus ſit, propter partem, quam ex cauſa legati habet, adquiret fundi hereditarij poſſeſſionem.

18 ¶ Idem dicendum eſt, ſi ſeruum communem iuſſero adire hereditatem, quia propter partem meam adquiro.

19 ¶ Hæc quæ de ſeruis diximus, ita ſe habent, ſi & ipſi velint nobis adquirere poſſeſſionem. nam ſi iubeas ſeruum tuum poſſidere, & is eo animo intret in poſſeſſionem, vt nolit tibi, ſed potius Titio adquirere, non eſt tibi adquiſita poſſeſſio.

20 ¶ Per procuratorem, tutorem, curatoremue, poſſeſſio nobis adquiritur. Cum autem ſuo nomine nacti fuerint poſſeſſionem, non cum ea mente, vt operam dumtaxat ſuam accommodarent, nobis non poſſunt adquirere. Alioquin, ſi dicimus per eos non adquiri nobis poſſeſſionem, qui noſtro nomine accipiunt, futurum, vt neque is poſſideat, cui res tradita ſit, quia non habeat animum poſſidentis : neque is qui tradiderit, quoniam ceſſerit poſſeſſione.

21 ¶ Si iuſſerim venditorem procuratori rem tradere, cum ea in præſentia ſit, videri mihi traditam Priſcus ait : idemque eſſe, ſi nummos debitorem iuſſerim alij dare. Non eſt enim corpore & actu neceſſe adprehendere poſſeſſionem, ſed etiam oculis & affectu. Et argumento eſſe eas res, quæ propter magnitudinem ponderis moueri non poſſunt, vt columnas, nam pro traditis eas haberi, ſi in re præſenti conſenſerint. & vina tradita videri, cum claues cellæ vinariæ emptori traditæ fuerint.

22 ¶ Municipes per ſe nihil poſſidere poſſunt, quia vni conſentire non poſſunt.

¶ Forum autem, & baſilicam, hiſque ſimilia non poſſident, ſed promiſcue his vtuntur. Sed Nerua filius ait, per ſeruum, quæ peculiariter adquiſierint, & poſſidere & vſucapere poſſe. ſed quidam contra putant, quoniam ipſos ſeruos non poſſideant.

2. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

Sed hoc iure vtimur, vt & poſſidere, & vſucapere municipes poſſint. idque eis & per ſeruum, & per liberam perſonam adquiratur.

De rebus corporalibus. 1. De animo & corpore. 2. De parte incerta. 3. Quis ... [illegible] *18. De commodatione ... 19. ... 20. De re vendita ... 21. Diuiſiones & ſpecies poſſeſſionis.*

3. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

Poſſideri autem poſſunt, quæ ſunt corporalia.

1 ¶ Et adipiſcimur poſſeſſionem corpore & animo, neque per ſe animo, aut per ſe corpore.

2 ¶ Quod autem diximus, & corpore & animo adquirere nos debere poſſeſſionem, non vtique ita accipiendum eſt, vt qui fundum poſſidere velit, omnes glebas circumambulet : ſed ſufficit quamlibet partem eius fundi introire, dum mente & cogitatione hac ſit, vti totum fundum vſque ad terminum velit poſſidere.

per eum vſucapio, itaque ſit ex ficta poſſeſſione, & ſine vera poſſeſſione procedere poteſt vſucapio. t Pignori qui ſeruum dedit, ſeruum ad vſucapionem non ad poſſeſſionem adquirendam. [illegible]

[illegible]

traditam adquirimus. f Hinc Tertull. lib. de velandis virginibus ... [illegible]

k vel ſolum communem. l. 25. §. 1. sup. ... [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a Incertũ eſt, quod neſcitur: quid quæ legis ſumque ſit, not. ſi. l. 74. l. 75. ſ. de verb. oblig.
b de traditione vel ſuccrit, dicam ad l. 5. l. eod.
† hoc utique incertum eſt, & quæ rei, & loco. Cæterum res poſſidetur ſ cuius qualitas & locus exprimitur, vide l. 26. l. eod.
c Plato 11. de legib. Theſaurum inuenientis non vult fieri ſed deum conſuli.
d Propter adminiſtrandum affectum & animum, ſolutur defectus in naturali poſſeſſione.
e Theſaurus licet ſit in fundo reconditus, non tamen eo ignorante poſſidetur. Qui neſcit vel ignorat, non poſſidet, id eſt, non poteſt incipere poſſidere. Qui vero iã poſſidet, non viceapit.
f Qui ſcit alienum, non uſucapit.
g i. neſcit dominũ rei, & ſic non ob ſuam, bonæ fidei ſumitur.
h Theſaurus cum fundo non poſſidetur, niſi locus notus ſit.
i Res non dicitur incerta niſi adtrectata ſit, l. 13. l. de ſideiuſſorib.
k i. ciuilis, ut ita loquamur comparatiuibus & ſuſtineas ad uſucapiendum.
l Imo non poſſumus, v. l. 4. Cod. de contrah. empt.
m l. 25. & 7. ſ. ſimilis.

2 ¶ Incertam a partem rei poſſidere b nemo poteſt: veluti ſi hac mente ſis, vt quidquid † Titius poſſidet, tu quoque velis poſſidere.

3 ¶ Neratius & Proculus c & ſolo animo non poſſe nos acquirere poſſeſſionem, ſi non antecedat naturalis poſſeſſio. Ideoque ſi theſaurum in fundo meo poſitum ſciam, continuo me d poſſidere, ſimul atque poſſidendi affectum habuero: quia, quod deſit e naturali poſſeſſioni, id animus implet.

¶ Cæterum quod Brutus & Manilius putant, eum qui fundum longa poſſeſſione cepit, etiam theſaurum cepiſſe, quamuis neſciat in fundo eſſe, non eſt verum. is enim, qui neſcit e non poſſidet theſaurum: quamuis fundum poſſideat. ſed & ſi ſciat, non capiet longa poſſeſſione: quia f ſcit alienum g eſſe.

¶ Quidam putant, Sabini ſententiam veriorem eſſe, nec alias eum qui ſcit, poſſidere, niſi h ſi loco motus ſit: quia non ſit ſub cuſtodia noſtra. quibus conſentio.

4 ¶ Ex pluribus cauſis i poſſidere eandem rem poſſumus: vt quidam putant m: & eum qui uſuceperit o, & pro emptore & pro ſuo poſſidere. ſic enim & ſi ei qui pro emptore poſſidebat, heres ſim, eandem rem & pro emptore, & pro herede poſſideo p. nec enim, ſicut dominium non q poteſt niſi ex vna r cauſa contingere, ita & poſſidere ex vna duntaxat cauſa poſſumus s.

5 ¶ Ex contrario plures eandem rem in ſolidum poſſidere non poſſunt t. Contra naturam u quippe eſt, vt cum ego aliquid teneam, tu quoque id tenere videaris.

¶ Sabinus tamen ſcribit, eum qui precario dederit, & ipſum poſſidere x, & eum qui precario acceperit x.

¶ Idem Trebatius probat exiſtimans, poſſe alium iuſtè, alium iniuſtè poſſidere: duos iniuſtè, vel duos iuſtè non poſſe. quem Labeo reprehendit: quoniam in ſumma poſſeſſionis non multum intereſt iuſtè quis, an iniuſtè poſſideat. quod eſt verius. non magis enim eadem y poſſeſſio apud z duos eſſe poteſt, quam vt tu ſtare videaris in eo loco a, in quo ego ſto, vel in quo ego ſedeo, tu ſedere videaris.

6 ¶ In amittenda quoque poſſeſſione affectio eius qui poſſidet, intuenda eſt. Itaque ſi in fundo ſis, & tamen nolis eum poſſidere: protinus amittes poſſeſſionem.

¶ Igitur amitti & animo ſolo b poteſt c, quamuis acquiri non poteſt.

7 ¶ Sed & ſi animo ſolo poſſideas, licet alius d in fundo ſit, adhuc tamen poſſides.

8 ¶ Si quis nuntiet, domum à latronibus occupatam, & dominus timore e conterritus, noluerit f accedere: amiſiſſe eum poſſeſſionem placet.

¶ Quod ſi ſeruus vel colonus, per g quos corpore poſſidebam, deceſſerint, * deceſſerintve, * animo retineo poſſeſſionem.

9 ¶ Et ſi alij tradiderim h, amitto poſſeſſionem i. Nam conſtat poſſidere nos, donec aut noſtra voluntate diſceſſerimus, aut vi deiecti fuerimus.

10 ¶ Si ſeruus, quem poſſidebam, pro libero ſe gerat, vt fecit Spartacus a, & iudicium liberale pati paratus ſit, non videbitur à domino poſſideri, cui ſe aduerſus litem præparat. ſed hoc ita verum eſt, ſi b diu in libertate moratus. alioquin ſi ex poſſeſſione ſeruitutis in libertatem reclamauerit, & liberale iudicium implorauerit, nihilo minus in poſſeſſione mea eſt c, & animo eum poſſideo, donec liber fuerit pronuntiatus c.

11 ¶ Saltus f hybernos g æſtiuoſque animo poſſidemus, quamuis certis h temporibus eos relinquamus.

12 ¶ Cæterum animo noſtro, corpore i etiam alieno poſſidemus, ſicut diximus k, per colonum, & ſeruum. Nec mouere nos debet, quod quaſdam res etiam ignorantes poſſidemus, id eſt, quas ſerui peculiariter parauerunt. nam videmur eas eorundem & animo l & corpore poſſidere.

13 ¶ Nerua filius, res mobiles m, excepto n homine, quatenus o ſub cuſtodia noſtra ſint, hactenus poſſideri: id eſt, quatenus, ſi velimus, naturalem poſſeſſionem nancisci poſſimus. Nam pecus ſimul atque aberrauerit, aut vas ita exciderit, vt non inueniatur, protinus deſinere à nobis poſſideri, licet à nullo poſſideatur: diſſimiliter atque ſi ſub cuſtodia mea ſit, nec inueniatur: quia præſentia eius ſit, & tantum ceſſat q interim diligens inquiſitio.

14 ¶ Item feras beſtias, quas viuariis r incluſerimus, & piſces, quos in piſcinas ſ coniecerimus, à nobis poſſideri t. Sed eos piſces, qui in ſtagno ſint, aut feras, quæ in ſyluis circumſeptis † vagantur u, à nobis x non poſſideri: quoniam relictæ ſunt in libertate naturali. alioquin, etiam ſi quis ſyluam emerit, videri eum omnes feras poſſidere. quod falſum eſt.

15 ¶ Aues autem poſſidemus, quas incluſas habemus y, aut ſi quæ manſuetæ factæ, cuſtodiæ noſtræ ſubiectæ ſunt.

16 ¶ Quidam rectè putant, columbas quoque, quæ ab ædificiis noſtris z euolant, item apes, quæ ex alueis a noſtris euolant, & ſecundum conſuetudinem redeunt b, à nobis poſſideri.

17 ¶ Labeo & Nerua filius reſponderunt, deſinere me poſſidere eum locum, quem flumen c aut mare occupauerit d.

18 ¶ Si rem apud te depoſitam furti faciendi cauſa contrectaueris, deſino poſſidere. ſed ſi eam loco non moueris, & infitiandi animum habeas, plerique veterum, & Sabinus & Caſſius rectè reſponderunt poſſeſſorem me manere: quia furtum ſine contrectatione e fieri non poteſt, nec animo furtum admittatur.

19 ¶ Illud quoque à veteribus præceptum eſt, neminem f ſibi ipſum cauſam poſſeſſionis mutare g poſſe.

20 ¶ Sed ſi is qui apud me depoſuit, vel commodauit, eam h rem vendiderit mihi, vel donauerit: non videbor cauſam poſſeſſionis mihi mutare, qui ne poſſidebam quidem.

21 ¶ Genera i poſſeſſionum tot ſunt, quot & cauſæ acquirendi eius, quod noſtrum non ſit, velut pro emptore, pro donato, pro legato, pro dote, pro herede, pro noxæ dedito, pro ſuo: ſicut in his, quæ terra, marique, vel ex hoſtibus capimus, vel quæ ipſi, vt in rerum natura eſſent, fecimus. Et in ſumma magis vnum genus eſt poſſidendi k, ſpecies infinitæ.

a Ideo in ſe qui cum Craſſo depugnauit, v. Plutarch. in Craſſo. v. Liuii epitomen 95. 96. 97. meminit Spartaci Cicero 6. ad Atticum 2. & 5. Veſtina 2. & de haruſpicum reſponſ. cuius & c. 20. Velleius 2.
b Seruus pro libero ſe gerens, dominum proprietate non exuit, niſi diu moratur in libertate, vel liber eſſe iudicatus fuerit.
c An decem annis inter præſentes & viginti inter abſentes, l. 16. § 1. qui & à quibus ? an biennio, arg. l. 8. C. de uſucapione dixerunt? poſtremum ait Zaſ. hic. num. 4.
d l. 12. § 5. ſ. de u. ſuſ. [illegible]
e Lata ſententia pro libertate, dominus ſtatim priuatur poſſeſſione.
f Quod hic dicitur de ſaltibus ad omnia prædia pertinet, l. 1. § 25. ſ. de vi & vi.
g in quibus pecora hyeme vel æſtate paſcuntur.
h Saltus hybernos & æſtiuos animo retinemus, l. 44. in fin. l. 47. l. 27. eod. l. 1. § 25. ſ. de vi & vi. Paul. 5. ſent. 2. § 1. Har. 5. § 67.
i In ſumma, poſſeſſionem acquirimus animo & corpore. Animo utique noſtro, corpore noſtro vel alieno, Paul. 5. ſent. 2. § 1.
k § 8. l. eod. § 5. Inſt. de interdictis.
l Res peculiares animo & corpore ſeruorum poſſidemus, l. 44. § 1. l. eod.
m l. 47. l. eod.
n Ne alioquin ſit in poteſtate ſerui, [illegible]

n l. inchoauerit uſucapere. o & ita ex duabus cauſis diuerſo tempore concurrentibus, & ex diuerſis perſonis poteſt quis rei quo tamen voluerit, v. Socin. hic num. 19. p l. 14. § 2. in fin. de except. rei iud. l. 3. § 9. l. de itinere actuque priu. § 5. § 6. Inſt. de legat. q Quod noſtrum eſt, in dominio noſtro eſſe amplius non poteſt. Dominium non poteſt acquiri ex duabus cauſis: quia illud, quod eſt iam perfectum, nouam formam non recipit: Nemo poteſt rei ſuæ dominium acquirere. r Licet in acquirendo dominio plures cauſæ concurrant, vna tamen præfertur. Adde titulum pro emptore, & titulum pro ſuo. Recte dicuntur plures cauſæ, ſi ſpectes poſſeſſionem, vel dominium effectum, namque continetur vna. Poteſt tamen qui vtile dominium habet, acquirere directum ex alia alias limitationes, v. apud Zaſ. hic num. 22. & ſeq. s eodem reſpectu, l. 5. § vlt. l. commodati. l. 19. l. de precario. Imo poſſumus, l. 15. § 4. l. de precario. ſolue, lex illa ſumpta eſt ex libris Sabini, cuius opinio hic reprehenditur. quinimo poſſunt, l. 3. l. vel poſſideas? ſolue, lex etiam illa ex Trebatio & Sabino ſumpta eſt, v. quæ ibi notaui. At c. tercio diuerſis poſſeſſ. l. 15. § 18. l. de damno. ſolue, Plures ibi mittuntur vt cuſtodiant non vt poſſideant: poſt ſecundum decretum, pro ſuis partibus poſſident, v. Cuiac. 9. obſ. 32. Idem in duobus de[illegible] vaſallus ab aliero vaſallo inſeudatus cum illo poſſidet, diuerſo tamen reſpectu, creditor & debitor fundum pignoratum ſimul poſſident, ſecundum quoſd. l. 3. § 15. l. eod. poſſunt quoque duo [illegible] vel ex ſeparatim poſſidere, cum tamen vnus eorum verus ſit poſſeſſor. Sic maritus ſecundum quid & exercens dotem poſſidet, vxor vero proprietate. Poteſt etiam prædo poſſidere abſentia bona; ſed inefficaciter. poteſt quoque penes vnum ipſum dominium vtilis poſſeſſio directa, penes alium, vaſallum, emphyteutam, ſubalternum. An penes vſufructuarium ſit poſſeſſio, an detentio, vide Zaſ. hic num. 28. t quippe vulg. Mal. u l. 4. § 1. l. de precario. x & ita duo poſſidebunt, d. l. 15. § 4. l. de precar. y c. de probat. z adde l. 15. l. de Barn.

a Corpus vnum vt in duobus locis, vt hic & l. 5. in fi. § 3. commodati. Ita duo corpora in vno loco eſſe non poſſunt. Corpora ſe occupare, & ſimul eſſe natura non permittit. Dimenſiones nequeunt ſe inuicem ſubire. Sic dimenſio ſuum locum occupat vt obſtaculo ſit, ne quæuis alia dimenſio & quæuis aliud corpus pariter vnaque cum ea eundem locum occupare ac replere poſſit. Penetratio dimenſionum natura eſt impoſſibilis. vnis ſi duarum eſſe poteſt ſubſtantiarum penetratio, & trium & quatuor & infinitarum eſſe poterit. Par. c. in iis omnibus caſibus ſcilicet ratio, Quod ſi ita ſemel nulla rerum corporearum inter ſe eſſet diſtinctio, ſed ſpharum inter ſe inuicem confuſa commixtio quam ad cuiuſdam naturæ cuiuſque [illegible] ſatis ſuperque demonſtrat. Et hæc quidem Philoſophi veriſſime docent. b Leg. in fin. l. eod. cur non vtrumque vt in acquirendo, vt duorum ſimilium contrariorum eadem ſit ratio? c Imò non poteſt, v. l. 8. l. 7. ſ. ad l. 6. in fin. l. 25. in fin. l. eod. e ſolum vltra periculum vitæ, nam ſi periculum vitæ timet aliud dicendum eſt: l. 9. l. eod. f l. 7. l. eod. g Per ſerui & coloni corpus poſſidemus. h & ſi alij tradiderim. Hal. at ſi alij tradiderint, [illegible] i naturalem & ciuilem: naturalem, quia alius poſſidet: ciuilem, quia ciuilis [illegible] non habet cui [illegible].

quietus & quando voluerit eum poſſideamus recte. o Mobilium tamen nuſpiam ſeruum comprehendi hinc collige. p § 3. l. eo. q Præſentes ſunt dicitur quam habere poſſumus, ſi eum diligenter quærimus. r l. 62. § 1. l. de uſufr. Viuaria ſunt ſepta quædam loca in quibus feræ viuæ paſcuntur. Græci [illegible] vocant. Antiqui Romani appellabant leporaria, 1. Gell. 2. & leporaria Varro 3. de re ruſt. 3. viuaria apriorum & ferarum ſylueſtrium primus Fuluius Hirpinus inſtituit in Tarquinienſi k. Plin. 52. (Huiuſmodi leporia Varro 3. de re ruſt. 13. [illegible] vocat) oſtreorum Sergius Aurata in Baiano 9. Plin. 54. ſ Piſcinæ ſunt quæ in aqua dulci & ſalſa incluſos piſces habent ad villam, Varro 3. de re ruſt. 3. de piſcinis vide eundem Varronem 3. de re ruſt. c. 17. t At enim non ſunt piſcium, non ſunt fundi? l. 15. ſeq. de act. empt. ſolue, Plura à domino poſſidentur quàm quæ ſunt fundi. † videtur legendum, [illegible]. u Hinc illud Iuuenalis Sat. 4. Non dubitaret Fugitiuum dicere piſcem, Depaſtumque diu viuaria Cæſaris. x Imo poſſideri videntur venditis enim ædibus piſces, qui ſunt in piſcina, venditoris ſunt, l. 15. l. 17. l. 18. ſeq. de act. empt. y Loca in quibus ſunt reſidue [illegible] dicuntur Varro 3. de re ruſt. c. 3. z locus in quo nutriuntur columbæ, [illegible] dicitur Varroni 3. de re ruſt. 7.
a locus in quo apes nutriuntur, [illegible] & [illegible] appellat Varro 3. de re ruſt. 16. & aluearia 1. Gell. 2. b l. 5. § 2. ſ. de rer. diuiſ.
c Inundatione dominus perdit poſſeſſionem. d diu ſi, non ad paucos dies, & ſic accipe legem 26 § 4. l. eod. nam ex conſuetudine, vt in Ægypto.
e Furtum contrectatione fit non ſolo animo, v. l. 1. l. de furtis.
f l. 5. C. eod. l. 33. § 1. l. de uſurp. l. 6. § 3. l. de ſeparat.
g Poſſeſſionem ex iuſta in iuſtam l. 6. l. eo. ex iniuſta in iuſtam, l. 3. § 3. de prox. de iniuſta in iuſtam l. 6. § 1. l. eod. de nulla in aliquam, vt hic. de aliqua in nullam, l. 19. l. eo. de nulla in nullam, d. l. 6. l. eo. [illegible] poſt obſerua.
h l. 2. ſupra de noxſ.
i ſ. ſpecies, vt in fin. h. eod. tot ſunt tituli poſſidendi quot poſſidendi occaſiones [illegible]. Theoph. § 3. Inſt. de interd.
k Scilicet ſi ſpectamus verum, directum, ac primum genus poſſidendi, nihil aliud illud fuerit, quàm rei inſiſtere naturaliter, & poſſeſſionem detinere. Sin vero velis, & ad ciuilitatem ipſum genus poſſidendi accommodabimus, ciuilis naſcitur poſſeſſio, ſin autem res quas poſſidemus, alia deuenerit titulo emptionis, alia donatione, & ſic infinitæ cauſæ poſſidendi ſunt. Sin vero animum poſſidendi ſpectabimus, bona fide, vel mala. § 23. l. eod. poſſidemus. Cæterum de duplici poſſeſſione naturali & ciuili, vide Cuiacium 9. obſeruat. 32.

Universidad Rey Juan Carlos

22 ¶ Vel etiam poteſt diuidi poſſeſsionis genus in duas ſpecies, vt poſſideatur aut bona fide, aut non bona fide.

23 ¶ Quod autem Quintus Mucius inter genera poſſeſsionum poſuit, ſi quando iuſſu magiſtratus rei ſeruandæ a cauſa, vel quia damni infecti non caueatur, [illegible] poſſidemus, ineptiſſimum eſt: nam qui creditorem rei ſeruandæ cauſa, vel quia damni infecti non caueatur, mittit in poſſeſsionem, vel ventris nomine, non poſſeſsionem, ſed cuſtodiam à rerum & obſeruationem concedit. Et ideo cùm damni infecti non cauente vicino, in poſſeſsionem miſſi ſumus, ſi id longo tempore fiat, etiam poſſidere nobis, & per longam poſſeſsionem capere prætor, cauſa cognita, permittit.

De filiofamilias.

4. *Vlpianus* lib. 67. ad Edictum.

QVidquid filius peculiari c nomine apprehenderit, id ſtatim d pater eius poſſidet, quamuis ignoret in ſua poteſtate filium. Amplius, etiam ſi filius ab alio tanquam ſeruus poſſideatur, idem erit probandum.

De occupante rem ſibi debitam.

5. *Paulus* lib. 63. ad Edictum.

SI ex ſtipulatione tibi Stichum debeam, & non tradam eum, tu autem a nanctus fueris poſſeſsionem, prædo es. Æque ſi vendidero, nec tradidero rem, ſi non voluntate mea nanctus ſis poſſeſsionem, non pro emptore poſſides, ſed prædo es.

De clandeſtina poſſeſsione. 1. Si quis profectò ad nundinas poſſeſsionem occupauerit.

6. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

CLam poſſidere eum dicimus, qui furtiuè f ingreſſus eſt poſſeſsionem, ignorante g eo, quem ſibi controuerſiam facturum ſuſpicabatur, & ne faceret, timebat. Is autem, qui, cum poſſideret non clam, ſe celauit h: in ea cauſa eſt, vt non videatur clam poſſidere. non enim ratio obtinendæ poſſeſsionis, ſed origo nanciſcendæ exquirenda eſt. nec quemquam clam poſſidere incipere, qui ſciente aut volente eo, ad quem ea res pertinet, aut aliqua ratione bonæ fidei poſſeſsionem nanciſcitur. Itaque (inquit Pomponius) clam nanciſcitur poſſeſsionem, qui futuram controuerſiam metuens ignorante eo, quem metuit, furtiuè i in k poſſeſsionem ingreditur.

1 ¶ Qui ad nundinas profectus neminem reliquerit, & dum l ille à nundinis redit, aliquis occupauerit poſſeſsionem, videri eum m clam poſſidere, Labeo ſcribit. Retinet n ergo poſſeſsionem is qui ad nundinas abiit. Verùm ſi reuertentem dominum non o admiſerit, vi magis intelligi poſſidere, non clam.

7. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

ET ſi nolit in fundum reuerti, quod vim maiorem vereatur, amiſiſſe poſſeſsionem videbitur, & ita Neratius quoque ſcribit.

De animo & corpore.

8. *Idem* lib. 65. ad Edictum.

QVemadmodum nulla poſſeſsio acquiri niſi animo & corpore poteſt: ita nulla amittitur, niſi in qua vtrumque p in contrarium actum eſt.

De eo qui noſtro nomine eſt in poſſeſsione.

9. *Gaius* lib. 25. ad Edictum prouinciale.

GEneraliter quiſquis omnino noſtro nomine ſit in poſſeſsionem, veluti procurator, hoſpes, amicus, nos poſſidere videmur.

De conductione & precario, differentia inter poſſidere, & eſſe in poſſeſsione.

10. *Vlpianus* lib. 69. ad Edictum.

SI quis ante conduxit, poſtea precario rogauit, videbitur diſceſſiſſe à conductione. Quod ſi ante rogauit, poſtea conduxit, conduxiſſe videbitur. potius enim hoc procedere videtur, quod nouiſſimè factum eſt. & hoc Pomponius ait.

1 ¶ Idem Pomponius belliſſimè tentat dicere, numquid qui conduxerit quidem prædium, precario autem rogauit, non vt poſſideret, ſed vt in poſſeſsione eſſet, eſt autem longè diuerſum: aliud a eſt enim poſſidere, longè aliud in poſſeſsionem eſſe: denique rei ſeruandæ cauſa, legatorum, damni infecti non poſſidentur, ſed ſunt in poſſeſsione cuſtodiæ cauſa: quod ſi factum eſt: vtrumque procedit.

2 ¶ Si quis & conduxerit, & rogauerit precario vt poſſideret: ſi quidem nummo vno conduxit, nulla dubitatio eſt, quin ei precarium ſolum teneat: quia conductio nulla eſt, quæ eſt in vno nummo. ſin verò a pretio, tunc diſtinguendum quid prius factum eſt.

De ambulatione precaria.

11. *Paulus* lib. 65. ad Edictum.

IVſtè poſſidet a, qui auctore prætore poſſidet.

De vſufructuario. 1. Differentia proprietatis, & poſſeſsionis vel poſſidentis. De rei vindicatione.

12. *Vlpianus* lib. 7. ad Edictum.

NAturaliter b videtur c poſſidere is qui vſumfructum habet.

1 ¶ Nihil d commune e habet proprietas f cum poſſeſsione. & ideo non g denegatur ei interdictum vti poſſidetis, qui cœpit à rem vindicare. non enim videtur poſſeſsioni renunciaſſe, qui rem vindicauit i.

De lapidibus in flumine demerſis. De fugitiuis. 1. De acceſsione poſſeſsionis.

13. *Idem* lib. 72. ad Edictum.

POmponius refert, cùm lapides k in Tiberim demerſi eſſent naufragio l, & poſt tempus extracti m, an dominium in integro ſit per id tempus, quo erant merſi. Ego dominium me retinere puto, poſſeſsionem non puto. Nec eſt ſimile fugitiuo n. namque fugitiuus idcirco à nobis poſſideri videtur, ne ipſe o nos priuet poſſeſsione. at in lapidibus diuerſum eſt.

1 ¶ Cùm quis vtitur adminiculo p ex perſona auctoris q: vti debet cum ſua cauſa, ſuiſque r vitiis. Denique addimus in acceſsione de vi & clam, & precario s venditoris.

2 ¶ Præterea quæritur, ſi quis hominem venditori redhibuerit, an acceſsione vti poſſit ex perſona eius? & ſunt, qui putent, non poſſe: quia venditionis eſt reſolutio, redhibitio u. alij emptorem x venditoris acceſsione vſurum, & y venditorem z emptoris, quod magis probandum puto.

3 ¶ Si liber homo vel alienus ſeruus, cùm bona fide ſeruirent, comparauerint, & alij acquiſierint poſſeſsionem: neque liberum, neque ſeruum dominum debere vti acceſsione.

4 ¶ Quæſitum eſt, ſi a heres prius non poſſederat, an teſtatoris poſſeſsio ei accedat? Et quidem in emptoribus poſſeſsio interrumpitur, ſed non è idem in heredibus plerique probant. quoniam plenius eſt ius ſucceſsionis, quàm emptionis, ſed ſubtilius eſt, quod in emptorem, & in heredem c id quoque probari.

5 ¶ Non autem ea tantum poſſeſsio teſtatoris heredi procedit, quæ mortis fuit iuncta: verùm ea quoque, quæ vnquam d teſtatoris fuerit.

6 ¶ In dote quoque, ſi datores fuerit, vel ex dote recepta, acceſsio e dabitur f vel marito, vel vxori.

7 ¶ Si is qui precario conceſsit, acceſsione velit vti ex perſona eius cui conceſsit, an poſsit, quæritur. ego puto eum qui precario conceſsit, quamdiu manet precarium, acceſsione vti non poſſe g. ſi tamen receperit poſſeſsionem rupto h precario, dicendum eſſe i, accedere poſſeſsionem eius temporis, quo precario poſſidebatur.

---

nionem inter ſe habent aliquam, quorum alterum alteri [illegible] vindicationis, quæ datur proprietatis nomine, interdictū quod datur ad poſſeſsionem vti quis poſſet. Igitur proprietas & poſſeſsio nomine [illegible] ne inter ſe habere, poteſt tamen & hoc rectè colligi. Qui rem vindicat [illegible] nunciat eius poſſeſsioni. non ſunt igitur eadem proprietas & poſſeſsio, cum ſi eſſent idem, [illegible] rei vindicationi non poſſet deinceps poſſeſsorio agere vel interdicto vti.

e Separanda eſt poſſeſsio à proprietate. l.52. ſ.eod. [illegible] ſ.1. vel poſſid. Stulta, inquit Seneca, mortalium auiditas proprietatem poſſeſsionemque diſcernit. v. Cuiac. 9. obſ. 8. f ſeu dominium. g Regulariter renunciatio poſſeſsionis poteſt conſiſtere cum petitorio [illegible] nunciat poſſeſſorio. h An pendente iudicio petitorio [illegible] l.18. [illegible]

i Senſus huius paragraphi eſt, Si verò vindicauerim, ac ſi non poſſiderem, [illegible] men melius cognito [illegible] taque formula, vti poſſidetis experiri: Cuiac. 7. obſ. 38. [illegible] k idem in immobilibus interdum, [illegible] l [illegible] m Res mobilis ſic amiſſa vt non facilè reuenire poſſit non [illegible] nium, ſed poſſeſsionem nobis eripit. n cuius neque dominium neque poſſeſsionem amittimus, l. 3. §. 14. [illegible] o [illegible] in eius poteſtate ſe poſitum [illegible] in fin. ſup. ad l. Aquil. p l. de iure aliquo, acceſsione. Acceſsio eſt coniunctio temporum auctoris & ſucceſſoris ad perficiendam vſucapionem. q Auctor eſt de à quo cauſam aliquis habet, atque ita mihi emptori auctor eſt venditor: [illegible] donatario donator. r ſuo incommodo, l. 20. [illegible] s [illegible] ſua conditione, l. 23. in fin. [illegible] t omnibus & perſonalibus & realibus. nam vitia realia rem ſequuntur, & eos qui rem conſequuntur: perſonalia, et ſucceſſorem etiam deſcendunt, nec tolli poſſunt, niſi ſucceſſor per [illegible] ſcripſit, de quibus v. quæ notaui ad Nou. 119. c. 7. [illegible] u [illegible] poſtea, vnde [illegible] Græci ita vertunt [illegible] 12. obſ. 33. u Redhibitione ſoluitur venditio. x l. 6. [illegible] y Quod iuris eſt in contractu, idē iuris eſt in diſtractu, ergo vtrobique [illegible] partium interuenire debet. An ſenſendum [illegible] debemus, ſi in contractu debemus? negat Molinæus 3. conſuet. 24. §. 15. & ſeqq. z [illegible]

a Si primus heres poſſideret. Hal. b Imo idem l. eod. c ſenſus eſt. Poſſeſsionem teſtatoris heredi prodeſſe, ſi medio tempore res à nullo poſſeſſa fuerit, l. 20. [illegible] l. de vſurp. d quæ nunquam. Hal. Demus Titium rem [illegible] tradidiſſe: Habes rei poſſeſsionem [illegible] teſtatoris [illegible] tur l. 34. §. 1. ſ. de vſurp. Atque ita, heres non modò [illegible] poſſeſsionem quæ ſuit apud defunctum tempore mortis, ſed & quæ poſt ſuit apud hereditatem vacantem. e l. 40. l. 10. §. 1. ſup. de iur. dot. f An [illegible] rinſecus conſerttur [illegible] care, quàm titulum. g Cur ita? [illegible] ſicuti [illegible] auditus ſunt [illegible] ex l. 15. ſ. eod. h Precario conſtante poſſeſsio accipientis non prod. ſi ei qui dedit [illegible] cario prodeſt.

i & ſic precario ſoluto [illegible] fundus tanquam fuiſſe poſſeſſus ab ipſo [illegible]

a §. 1. ſup. eod.
b ad vſucapiendam ſcil.
c l. 14. in fin. inf. de vſurpat.
d l. vlt. inf. de diuerſ. & tempor.
e §. 1. ſup. eod.
f rem pupilli ſcil.
g Imò non datur, l. 7. §. 3. inf. pro emptore.
h mobilem ſcil. l. 5. inf. de vſucapt.
i Surripitur nobis res clam: eripitur verò per vim.
k Paria ſunt eam vel vi rem nobis ſubtrahi.
l Furto vel rapina nobis eriptam poſſeſſio.
m An ſeruum & rapina ſoli poſſidenti ſat. v. Rogerium hic.
n Quodam verò remedium erit ad rem mobilem recuperandam? vtrumque interdictum recuperandæ, nisi res mobiles furtiuè [illegible], l. 1. §. 6. inf. de vi & vi. An adipiſcendi competet vtrique, ſi de re legata agatur, l. 1. [illegible] legatorum. An vtrubi, & retinendæ? [illegible] l. 1. §. vtrubi. An beneficium cauſale Redintegrandæ [illegible].
o An Innocentius de c. ſæpe, extra de reſtit. ſpol. & ita quoque ſentit Zaſius hic num. 9.
p l. 17. inſra. §. de vſucap.
q id eſt ſubſecerit, l. 33. §. 6. inf. de furt.
r adde l. 12. ſup. eo.
ſ l. 1. §. 4. ſup. eod. l. 1. ſuprà de donat. l. 13. §. 1. ſupr. de bonis. ſ. 1.
t vide Cuiac. 6. obſerv. 4.
u rei immobilis ſcilicet, quia qui ſic deiicitur interdictum habet recuperandæ, quod pro re mobili non datur, l. 1. §. 6. inf. de vi & vi.
x Deiectus, pro poſſeſſore habetur.
y Qui habet actionem ad rem, rem habere videtur, cum ipſam habere, l. 52. ſup. de adquir.

8 ¶ Ex facto quærebatur, ſi quis manumiſſus, ex cauſa peculiari habeat conceſſo ſibi peculio, deinde dominus velit, retracta poſſeſsione, acceſsione vti an poſsit. & placuit, non eſſe dandam hanc acceſsionem, quæ a clam habita eſt prædone poſſidente.

9 ¶ Si iuſſu iudicis res mihi reſtituta ſit, acceſsionem eſſe mihi dandam b placuit.

10 ¶ Sed & legatario c dandam acceſsionem eius temporis, quo fuit apud teſtatorem, ſciendum eſt. ¶ An heredis poſſeſsio ei accedat, videamus? Et potius ſiue purè, ſiue ſub conditione fuerit relictum, dicendum eſt: id temporis, quo heres poſſedit ante exiſtentem conditionem vel reſtitutionem rei, legatario proficere. Teſtatoris autem ſemper prodeſt legatario, ſi legatum verè fuit, vel fideicommiſſum.

11 ¶ Sed & is, cui res donata eſt, acceſsione vtetur ex perſona eius, qui donauit.

12 ¶ Acceſsiones in eorum perſona locum habent, qui habent d propriam poſſeſsionem. cæterum acceſsio nemini proficit, niſi ei qui ipſe poſſedit.

13 ¶ Præterea ne vitioſæ e quidem poſſeſsioni vlla poteſt accedere: ſed nec vitioſa ei quæ vitioſa non eſt.

14. Paulus lib. 68. ad Edictum.

SI ſeruus vel filiusfamilias vendiderit, dabitur acceſsio eius, quod penes me fuit, ſcilicet ſi volente me, aut de peculio, cuius liberam peculij adminiſtrationem habuerunt, vendiderant.

1 ¶ Tutore quoque vel curatore vendente, ſi dabitur f acceſsio eius temporis quo pupillus vel furioſus poſſedit.

De re ſurrepta vel vi rapta. De fugitiuo.

15. Gaius lib. 26. ad Edictum Prouinciale.

REm h quæ nobis ſubrepta i eſt, perinde k intelligimur deſinere l poſſidere m, atque eam quæ vi nobis erepta eſt n. Sed ſi is o, qui in poteſtate noſtra eſt, ſubripuerit, quamdiu apud ipſum ſit res, tamdiu non amittimus poſſeſsionem, quia per p huiuſmodi perſonas adquiritur nobis poſſeſsio. Et hæc ratio eſt, quare videamur fugitiuum poſſidere, quod is quemadmodum aliarum rerum poſſeſsionem interuertere q non poteſt, ita ne r ſuam quidem poteſt.

De donatione inter virum & vxorem.

16. Vlpianus lib. 73. ad Edictum.

QVod vxor viro, aut vir vxori donauit, ſ pro poſſeſſore poſſidetur.

De vi deiecto. 2. De animo amittendi.

17. Idem lib. 76. ad Edictum.

SI quis vi t de poſſeſsione u deiectus ſit, perinde x haberi debet ac ſi poſſideret, cum y interdicto de vi reciperandæ poſſeſsionis facultatem habeat.

1 ¶ Differentia z inter dominium & poſſeſsionem hæc eſt: quod dominium nihilo a minus eius manet, qui dominus eſſe non vult: poſſeſsio autem recedit, vt b quiſque conſtituit nolle poſſidere. Si quis igitur ea mente poſſeſsionem tradidit, vt poſtea ei reſtituatur, deſinit poſſidere.

De poſſeſsione ſuo vel alieno nomine. 1. De re tradita furioſo. 2. De re empta. 3. De clandeſtina vel violenta poſſeſsione.

18. Celſus lib. 23. Digeſtorum.

QVod c meo nomine poſſideo, poſſum d alieno nomine poſſidere e: nec f enim muto mihi cauſam poſſeſsionis, ſed deſino poſſidere, & alium poſſeſſorem miniſterio g meo facio: nec idem eſt poſſidere, & alieno nomine poſſidere. Nam poſſidet, cuius h nomine poſſidetur. Procurator alienæ poſſeſsioni præſtat miniſterium i.

1 ¶ Si furioſo k, quem ſuæ mentis eſſe exiſtimas, eo quod fortè in conſpectu inumbratæ l quietis fuit conſtitutus, rem tradideris, licet ille non erit adeptus poſſeſsionem, tu poſſidere deſinis. ſufficit quippe dimittere poſſeſsionem, etiam ſi non transferas: illud enim ridiculum eſt, dicere, quòd non aliter vult quis dimittere, quàm ſi transferat: immo vult dimittere, quia exiſtimat ſe transferre.

2 ¶ Si genitorem, quod emerim, deponere a in mea domo iuſſerim, poſſidere me certum eſt, quanquam id nemo dum attigerit. aut ſi vicinum mihi fundum mercato venditor in mea turre demonſtret b, vacuamque ſe poſſeſsionem tradere dicat: non minus poſſidere cœpi, quàm ſi pedem finibus intuliſſem.

3 ¶ Si dum in alia parte fundi ſim, alius quis clam animo poſſeſſoris intrauerit c, non deſiiſſe illico poſſidere exiſtimandus ſum, facilè expulſurus finibus, ſimul ſciero.

4 ¶ Rurſus ſi cum magna vi ingreſſus eſt exercitus, eam tantummodo partem, quam intrauerit, obtinet.

De conductione rei bona fide emptæ. 1. Ne quis ſibi mutare cauſam poſſeſsionis.

19. Marcellus libro 17. Digeſtorum.

QVi bona fide alienum fundum emit, eundem à domino conduxit d: quæro, vtrum deſinat poſſidere, an non? reſpondi, in promptu eſt, vt poſſidere deſierit.

1 ¶ Quod ſcriptum eſt e apud veteres, neminem ſibi cauſam poſſeſsionis poſſe mutare, credibile eſt, de eo cogitatum, qui & corpore & animo poſſeſsioni incumbens, hoc ſolum ſtatuit, vt alia ex cauſa id poſſideret, non ſi quis dimiſſa poſſeſsione f prima, eiuſdem rei denuo ex alia cauſa poſſeſsionem naniſci velit.

De re commodata.

20. Idem lib. 19. Digeſtorum.

SI quis rem g, quam vtendam dederat, vendiderit, emptorique tradi iuſſerit, nec ille h tradiderit i, alias k videbitur poſſeſsione dominum interuertiſſe, & ac contra l. Nam nec tunc quidem ſemper dominus amittit poſſeſsionem, cum repoſcenti ei commodatum non redditur. quid enim, ſi alia quæpiam fuit iuſta m & rationabilis cauſa n non reddendi, non vtique vt poſſeſsionem eius interuerteret?

De precario. 1. De naufragio. 2. De iactu in mare. 3. De precario.

21. Iauolenus lib. 7. ex Caſsio.

INterdum o eius poſſeſsionem, cuius p ipſi non habemus, alij tradere poſſumus: veluti cum is qui pro herede rem poſſidebat, antequam dominus fieret, precario q ab herede eam rogauit.

1 ¶ Quod ex naufragio r expulſum eſt, vſucapi non poteſt: quoniam non eſt in derelicto, ſed ſ in deperdito.

2 ¶ Idem iuris eſſe exiſtimo in his rebus quæ iactæ t ſunt: quoniam non u poteſt videri id pro derelicto habitum, quod ſalutis x cauſa interim dimiſſum eſt.

3 ¶ Qui alienam y rem precariò rogauit, ſi eandem à domino conduxit, poſſeſsio ad dominum reuertitur.

De poſſeſsione quæ retineri non poteſt.

22. Idem lib. 13. ex Caſsio.

NOn z videtur poſſeſsionem adeptus is, qui ita nactus eſt, vt eam retinere non poſsit.

De aditione hereditatis. 1. De captiuis. 2. De homine libero.

23. Idem lib. 1. Epiſtolarum.

CVm heredes inſtituti b ſumus, adita hereditate, omnia quidem iura ad nos tranſeunt: poſſeſsio c tamen niſi d naturaliter comprehenſa ad nos non pertinet e.

1 ¶ In his qui in hoſtium poteſtatem peruenerunt, f in iure retinendo iura rerum ſuarum ſingulare ius eſt: corporaliter tamen poſſeſsionem amittunt. neque enim poſſunt videri aliquid poſſidere, cum g ipſi ab alio poſſideantur. ſequitur ergo, vt reuerſis his noua poſſeſsione opus ſit, etiam ſi nemo medio tempore res eorum poſſederit.

2 ¶ Item quæro, ſi vinxero liberum hominem, ita vt eum poſſideam: an omnia, quæ is poſſidebat, ego poſſideam per illum? Reſpondit: Si vinxeris hominem liberum, eum te poſſidere non puto: quòd cum ita ſe habeat, multo minus per illum res eius à te poſſidebuntur. neque enim rerum natura

a l. 79. [illegible]
b Viſu ſolo & aſpectu poteſt adquiri poſſeſsio, l. 1. §. 21. ſup. eod. §. 1. inf. eo. adde l. 6. ſuprà de rei vend.
c l. 6. in fin. ſup. eo.
d Conducens rem ab aliquo, eum poſſeſſorem facit: ipſe verò tantummodo rem detinet. Qui poſſidet, cogitatione dominium detinet, l. 37. l. eod. vel ita: Conducens à domino rem per me emptam, in poſſeſsione rei eſſe deſino.
e id eſt, veriſimilius & manifeſtius eſt.
f l. 3. §. 19. ſup. eo.
g mobilem vel immobilem, l. 1. 2. ſup. commodati.
h Commodatarius ſcil.
i & ſic paria ſunt, ipſi domino rem denegare, & alij denegare qui iuſſu domini petierit, l. 12. in fin. de vi & vi. & de ſola negatione poſſeſsionem [illegible] l. 47. inf. eo.
k id eſt, interdum.
l & ita diſtinguendum eſt.
m Commodatarius iuſtè rem alteri dare, ſi ſine iuſta cauſa eam non dederit poſſeſsionem domini interuertit.
n quænam illa eſt? ſi [illegible] commodatarius [illegible] l. 15. inf. [illegible] l. 17. §. 2. §. ſuprà commodati.
o Imò nunquam, l. 20. ſup. de adquirere.
p al. quam.
q l. 41. inf. de precario.
r l. 44. [illegible] ſup. eit. prin.
ſ Deperditi & pro derelicto habiti differentia.
t l. 8. ſuprà de lege Rhodia.
u Imò poteſt, l. 43. §. 1. inf. de furtis.
x Salutis cauſa quod quis eiicit, pro derelicto id non habere intelligitur. adde Aciſot. 3. Ethic. 1.
y Alienam rem precario habens, poſſidere poteſt: ſi eam à domino conducit, poſſidere deſino, v. quæ ſcripſi ad l. 28. ſup. de [illegible]

z de differentia dominij & poſſeſsionis quædam dixi ad l. 12. §. 1. ſuprà eodem.
a Dominium nuda voluntate non amittitur, poſſeſsio amittitur, cur ita? Dominium ſine facto noſtro non amittitur. Traditionibus & vſucapionibus non nudis pactis dominia transferuntur. l. 20. C. de pactis. Porro, nuda voluntate dominium abdicari, qui eam habet pro derelicto: in his quæ pro derelicto habentur, amittendæ rei argumenta certiſsima ſpectantur. b l. 10. §. 4. l. 44. in fin. inf. eod.
c pura res mobiles & immobiles. An & ſeruitutes videntur, ſunt enim incorporales etiam ſunt, ideoque nec poſſidentur, vide l. 3. §. 2. ſup. eod. Imò videntur poſſideri, d. l. 1. in fin. l. 2. §. 3. ſup. pro ſocio: idque communi opinione in praxi ſeruatur. d vide quæ ſcripſi ad l. 26. C. de donationibus.
e id eſt, conſtituere, & ſic ex ſolo conſtituto, ſine traditione, adquiritur poſſeſsio. Qui poſſeſsionem alicuius rei habeo, conſtituere poſſum, vt eam tuo nomine poſſideam, huiuſmodi conſtituto poſſeſſorem facio: adde Cuiac. l. 19. C. 23 [illegible] vide Rolandum à Valle 1. conſ. 54. f Ratio dubitandi, ſumpta ex l. 3. §. 19. ſup. eod.
g officium illud eſt procuratoris, l. 1. §. 20. ſup. eod.
h Is propriè poſſidet, cuius nomine poſſidetur, non is qui in poſſeſsione eudem præſtat miniſterium alteri.
i l. 13. §. 12. ſuprà de hered. pet. l. 35. ſuprà de pec. conſtituta. vide Cuiac. 18. obſerv. 19.
k vide l. 1. §. 3. ſup. eod. l. 7. §. 2. ſup. de publiciana.
l [illegible] in eo quo quietis [illegible] poſitus eſt, quem quidem domino conducto, poſſidere deſino, v. quæ ſcripſi ad l. 28. ſup. de [illegible]
z l. 27. inf. eodem.
a Poſſideri non videtur, quod auocari poteſt, l. 3. ſup. de [illegible] ſed nec eum adeptum, qui eam retinere non poteſt: ſic non videtur traditum quod auferri poteſt, l. 3. §. 5. l. 7. 72. in fin. inf. de ſolut. nec exclaſis, qui poteſt retineri, 5. ſup. de in [illegible] nec legatum quod ademptum, l. 17. Cod. de legatis, nec acceptum quod [illegible] debet, l. 6. C. de [illegible] adde l. 2. in fin. [illegible] poſſidere.
b Quid ſi ab inteſtato, heredes ſumus?
c id eſt, dominia. Dominium tranſit ius et poſſeſsione. Poſſeſsio non adquiritur ſucceſsione.
d Poſſeſsionis & iuris differentia. adita hereditate omnia iura tranſeunt ad heredem: poſſeſsio non tranſit niſi naturaliter comprehenſa. Hinc notant, ſi [illegible] dominium transferri in filium, vel tradi ſucceſsionem ante ſolam [illegible] à domino intra diem & annum. [illegible]
e l. 30. §. 5. inf. eodem.
f huic legi, conſtitutio Gallica, [illegible] quæ non tantum in ſuis heredibus locum habet, vt in l. 30. [illegible] ſed etiam in extraneis.
g Qui poſſidetur ab alio poſſidere non poteſt, [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

recipit, vt per eum aliquid poſsidere poſsimus, quem ciuiliter *a* in mea poteſtate non habeo.

De poſſeſſione per ſeruum.

24. *Idem* § libro 14. Epiſtolarum. §

QVod ſeruus meus, ignorante te, vt poſsideret *b*, id ne tu non poſsides? quoniam is qui in tua poteſtate eſt, ignoranti tibi non corporalem poſſeſsionem, ſed iuſtam poteſt adquirere. ſicut & id quod ex peculio ad eum peruenerit, poſsidet: nam cum per ſeruum dominus quoque poſsidere dicitur, ſumma ſcil. cum ratione, quia quod ex iuſta cauſa corporaliter à ſeruo tenetur, id in peculio ſerui eſt, & peculium, quod ſeruus ciuiliter quidem poſsidere non poſſet, ſed naturaliter tenet, dominus creditur poſsidere.

¶ Quod verò ex maleficiis *d* adprehenditur, id ad domini poſſeſsionem ideo non peruenit, quia nec peculij cauſam apprehendit.

De re amiſſa. 1. De colono, inquilino, ſeruo. 2. De amittenda poſſeſſione, quam ſolo animo habemus.

25. *Pomponius* § lib. 23. ad Quintum Mucium. §

SI id, quod poſsidemus, ita *e* perdiderimus, vt ignoremus, vbi ſit, deſinimus poſsidere.

1 ¶ Et per colonos *f*, & inquilinos, aut ſeruos noſtros poſsidemus. Et ſi moriantur, aut furere incipiant, aut alij locent *g*, intelligimur nos retinere poſſeſsionem. Nec inter colonum, & ſeruum noſtrum, per quem poſſeſsionem retinemus, quicquam intereſt.

2 ¶ Quod *h* autem ſolo animo poſsidemus: quæritur verùmne vſque eò poſsideamus, donec alius corpore ingreſſus ſit, vt potior ſit illius corporalis poſſeſsio, an verò (quod quaſi magis probatur) vſque eo poſsideamus, donec reuertentes nos aliquis repellat, aut nos ita animo deſinamus poſsidere, quod ſuſpicemur *i* repelli nos poſſe ab eo, qui ingreſſus ſit in poſſeſsionem, & videtur vtilius eſſe.

De certa vel incerta parte.

26. *Idem* § lib. 26. ad Quintum Mucium. §

LOcus certus *k* ex fundo & poſsideri, & per longam poſſeſsionem capi poteſt. & certa pars pro indiuiſo, quæ introducitur vel ex emptione, vel ex donatione *l*, vel qualibet alia ex cauſa.

¶ Incerta *m* autem pars nec *n* tradi, nec capi poteſt, veluti ſi ita tibi tradam, *Quidquid mei iuris in eo fundo eſt.* nam qui ignorat, nec tradere, nec accipere id, quod incertum eſt, poteſt.

De furore.

27. *Proculus* § lib. 5. Epiſtolarum. §

SI is, qui animo poſſeſsionem ſaltus retineret, furere *o* cœpiſſet, non poteſt, dum fureret, eius ſaltus poſſeſsionem amittere: quia furioſus non poteſt deſinere animo poſsidere.

De conductione, emptione, ſtipulatione, precario.

28. *Tryphoninus* *p* § lib. 2. Quæſtionum. §

SI aliquam rem poſsideam, & eandem poſtea conducam *q*, an amittam poſſeſsionem? Multum refert, in his quid agatur. primùm enim refert, vtrùm ſciam me poſsidere, an ignorem. & vtrùm quaſi non meam rem conducam, an quaſi meam: & ſciens meam eſſe, vtrùm quaſi proprietatis reſpectu, an poſſeſsionis tantùm. Nam & ſi rem meam tu poſsideas, & ego emam *r* à te poſſeſsionem eius rei, vel ſtipuler, vtilis erit *s* emptio, & ſtipulatio *t*. & ſequitur, vt & precarium, & conductio, (ſi) ſpecialiter poſſeſsionis ſolius conducendæ, vel precario rogandæ animus interueniat.

De pupillo.

29. *Vlpianus* § lib. 30. ad Sabinum. §

POſſeſsionem pupillum ſine tutoris auctoritate amittere poſſe conſtat: non vt animo *t*, ſed vt corpore deſinat poſsidere. quod *u* enim eſt facti *x*, poteſt amittere. Alia † cauſa eſt, ſi forte animo poſſeſsionem velit amittere. hoc enim non poteſt.

De toto & partibus. 1. De loco religioſo, vel ſacro. De libero homine. 2. De damno infecto. 3. De occupato à mari, vel flumine, ſi poſſeſſio in alterius poteſtatem peruenerit. 4. De mobilibus. De manumiſſione ſerui per quem poſſidebam. De ſpecificatione. 5. De herede eius qui per colonum poſſidebat. 6. De commodato vel locatione, vel depoſito per plures perſonas ambulantibus.

30. *Paulus* § lib. 15. ad Sabinum. §

QVi vniuerſas *y* ædes poſsidet, ſingulas res, quæ in ædificio ſunt, non videtur poſsediſſe.

¶ Idem dici debet & de naue & de armario.

1 ¶ Poſſeſsionem amittimus multis modis: veluti ſi mortuum in eum locum intulimus, quem poſsidebamus. namque locum religioſum aut ſacrum non poſſumus poſsidere, etſi contemnamus religionem, & pro priuato eum teneamus, ſicuti hominem liberum.

2 ¶ Item cum prætor iuſſit eos in poſſeſsionem rei iuſsis, quod damni infecti non promittebatur, poſſeſsionem iuſtam dominum amittere Labeo ait.

3 ¶ Item, quod mari aut flumine occupatum *z* ſit, poſsidere non † deſinimus: aut ſi is, qui poſsidet, in alterius poteſtatem peruenit.

4 ¶ Item quod mobile eſt, multis modis deſinimus poſsidere. ſi aut noſmus *a*, aut ſeruum (putà) manumittamus, item ſi quod poſsidebam in aliam ſpeciem tranſlatum eſt, veluti veſtimentum ex lana factum.

5 ¶ Quod per colonum *a* poſsideo, heres *b* meus, niſi *c* ipſe nanctus poſſeſsionem, non poterit poſsidere: retinere enim animo poſſeſsionem poſſumus, apiſci *d* non poſſumus.

¶ Sed quod pro emptore poſsideo, per colonum etiam vſucapiet, etiam heres meus.

6 ¶ Si ego tibi commodauero, tu Titio, qui putet tuum eſſe, nihilominus ego id poſsidebo.

¶ Et idem erit, ſi colonus meus fundum locauerit, aut is, apud quem depoſuerant, apud alium rurſus depoſuerit. Et id quamlibet per plurium perſonam factum obſeruandum ita erit.

De colono exeunte & redeunte.

31. *Pomponius* § lib. 32. ad Sabinum. §

SI colonus non deſerendæ poſſeſsionis cauſa exiſſet *f* de fundo, & eo rediſſet, eundem locatorem poſsidere placet.

De pupillo. 1. Si conductor rem vendidit, & ab emptore conduxit. 2. De infante & pupillo.

32. *Paulus* § lib. 15. ad Sabinum. §

QVamuis pupillus *g* ſine tutoris auctoritate non obligetur, poſſeſsionem tamen per eum retinemus.

1 ¶ Si conductor rem vendidit, & eam ab emptore conduxit *h*, & vtrique *i* mercedes præſtitit: prior locator poſſeſsionem per conductorem rectiſsime retinet *k*.

2 ¶ Infans *l* poſsidere rectè poteſt, ſi † tutore auctore cœpit. nam iudicium infantis ſuppletur auctoritate tutoris. vtilitatis enim cauſa hoc receptum eſt, nam alioquin nullus eſt ſenſus *m* infantis accipiendi poſſeſsionem.

¶ Pupillus tamen etiam ſine tutoris auctoritate poſſeſsionem nanciſci poteſt.

¶ Item infans peculiari nomine per *n* ſeruum poſsidere poteſt.

Si venditor mandauit emptorem in vacuam poſſeſſionem induci.

33. *Pomponius* § lib. 32. ad Sabinum. §

FVndi venditor etiamſi mandauerit alicui, *vt emptorem in vacuam poſſeſſionem induceret*: priuſquam id fieret, non rectè emptor per *o* ſe in poſſeſsionem veniet. ¶ Item ſi amicus venditoris, mortuo eo, priuſquam id ſciret, aut non prohibentibus *p* heredibus, id fecerit, rectè poſſeſsio tradita erit. Sed ſi *q* id fecerit, cùm ſciret dominum mortuum, aut cum ſciret heredes id facere nolle, contrà erit.

De errore. 2. De adquiſitione per ſeruum.

34. *Vlpianus* § lib. 7. Diſputationum. §

SI me in vacuam poſſeſsionem fundi Corneliani miſeris, ego putarem *r* me in fundum Sempronianum miſſum, & in Cornelianum iero, non adquiram poſſeſsionem, niſi forte in nomine tantum erraueriumus, in corpore conſenſerimus.

¶ Quoniam autem in corpore conſenſerimus, an à te tamen recedet poſſeſsio, quia animo *ſ* deponere & mutare nos poſſeſsionem poſſe, & Celſus & Marcellus ſcribunt, dubitari poteſt. & ſi animo adquiri poſſeſsio poteſt, numquid etiam adquiſita eſt? Sed non puto errantem *t* adquirere, ergo nec *u* amittet poſſeſsionem, qui quodammodo ſub conditione receſsit de poſſeſsione.

1 ¶ Sed ſi non mihi, ſed procuratori *x* meo poſſeſsionem tradas, videndum eſt, ſi ego errem, procurator meus non erret, an mihi poſſeſsio adquiratur? Et cùm placeat, ignoranti *y* adquiri, poterit & erranti: Sed ſi procurator meus erret, ego non errem, magis eſt, vt adquiram poſſeſsionem.

2 ¶ Seruus quoque meus ignoranti mihi adquiret poſſeſsionem. Nam & ſeruus alienus, (Vitellius ſcribit) ſiue à me, ſiue à nemine poſsideatur, poteſt mihi adquirere poſſeſsionem, ſi *z* nomine meo eam adipiſcatur, quod & ipſum admittendum eſt.

De iudicio contrario poſſeſſionis.

35. *Idem* § lib. 5. de omnibus tribunalibus. §

EXitus *a* controuerſiæ poſſeſsionis hic eſt tantùm, vt prius pronunciet iudex, vter *b* poſsideat. ita enim fiet, vt is qui victus eſt de poſſeſsione, petitoris partibus fungatur, & tunc *c* de domino *d* quæratur.

De re pignorata.

36. *Iulianus* § lib. 13. Digeſtorum. §

QVi pignoris cauſa fundum creditori tradit, intel-

f Animo poſſeſsionem amittere poſſumus. *t* Errans non adquirit.

u Non amittit poſſeſsionem, qui quodammodo ſub conditione de poſſeſsione receſsit.

x l. 20. in fin. ſup. de adquir. rer. domin.

y l. 49. in fin. inf. eod. l. 1. C. eod. l. 13. ſup. de adquir. rer. dom.

z l. 31. §. 2. inf. de vſurp.

a Id eſt futuræ, conditio, vel aliàs aliquin, [illegible] Calceati, Ectum [illegible] poſſeſsionis hic eſſe effectum poſſeſsionis.

b l. 24. ſupra de rei vindic. l. 1. §. 3. inf. vti poſſid. quia hoc [illegible] poſſidere, & nihilominus petere. vt [illegible] poſſeſſio [illegible].

c Poſſeſsorium retinendæ prius decidendum, quo poſtea petitorium [illegible] l. 1. C. vbi [illegible].

d dominio, *Haloand.*

Marginal notes, left:

a Iure ciuili quis non ſit ſeruus. hoc ſolo quod à priuato vſurpetur. Quem ſi ſeruo vindicem in poteſtate mea non habeo.

b Id eſt, tenet naturaliter, nihil enim ſeruus ciuiliter poſsidet. l. 49. inf. eod.

c l. 1. §. 6. ſup. eod. l. 44. ſup. ae eod. & de condict. l. 21. §. de adquir. rer.

d Poſſeſsio ſerui maleficio domino non adquiritur, l. 49. de adquir. rer.

e l. 44. inf. eod.

f vide l. 9. ſupra eadem.

g l. 30. in fin. l. eod.

h l. 44. in fin. infra eadem.

i vide l. 6. in fin. ſup. eadem.

k adde l. 3. §. 2. 5. eadem.

l l. 22. C. de præſcr. longi temporis.

m l. 8. l. 32. §. 2. inf. de vſurp.

n ſed quaſi tradi quia certi poteſt.

o vide l. 1. §. 2. ſup. eod. l. 3. §. 4. inf. de vſurpat.

p vide ad hanc legem Ripenſem.

q Reſpectu ſolius poſſeſsionis poteſt res mea à me conducti, precario rogari, cui & in ſtipulationem deduci. Ripenſ.

r Rei noſtræ, ab alio poſſeſſæ, poſſeſsionem emere & ſtipulari poſſumus.

s vide l. 82. inf. de verb. oblig.

t Poſſeſsionem naturalem ſine tutore pupillus amittere poteſt.

u Poſſeſsio naturalis facti eſt. Cur an quia minimi momenti eſt, ſi cum dominio comparetur, & eò amplius retineri poteſt?

x et poſſeſsio naturalis l. 1. ſup. eo quis conf. [illegible]

*† Pupillus animo deſinere non poteſt: quidam naturalem poſſeſsionem ſicut quilibet alius amittere poteſt.

y l. 15. inf. de vſurp. l. 2. §. 6. inf. pro empt. l. 7. §. 11. ſup. de adquir. rer. l. 23. in pr. ſupra de rei vind. l. 8. l. [illegible]

z ad pænam dicendo ad [illegible] & [illegible] l. 1. §. 17. ſup. eod.

† [illegible]

a vide l. 7. ſupra eadem.

Marginal notes, right:

a l. 40. §. 1. infra, l. 60. §. 1. ſupra locat.

b l. 23. ſup. eod.

c l. 25. ſup. eod.

d v. l. 3. ſup. eod.

e l. 15. §. 1. [illegible]

f [illegible] Cod.

g l. 1. §. 7. & 1. ſup. eod. l. 9. §. 1. inf. de vſurpat.

h Conductor ab emptore rem poteſt ipſe etiam vendere.

i & uni domino & emptori.

k [illegible] l. 29. §. [illegible] ductor [illegible]

l l. 1. §. 3. ſup. eod. [illegible] l. 50. [illegible] Cuiac. 4. obſeruat. 34.

† hodie ſine tutore poteſt. l. 3. Cod. l. 29. Cod. de donat. Quidam tamen dicunt res [illegible] in quibus [illegible] habere poteſt, infantem poſsidere poſſe: [illegible] poſſe.

m Augustinus 15. de Ciuitate Dei [illegible] quomodo [illegible] dominus [illegible] ſcripta, vide Cuiac. 4. obſeruat. 34.

n l. 24. l. de vſurpat.

o Emptor in poſſeſsionem [illegible] cauſa eſt [illegible] poſſeſsionem [illegible] apprehendere non poteſt. l. 5. ſup. eod. l. 6. §. [illegible] infra.

p Mandatum ſolutum ſuper [illegible] quod mandatum [illegible] morte [illegible] heredes [illegible].

q procurator [illegible] non poſſe [illegible] heredes [illegible] in [illegible] poſſeſsionem [illegible] potuit [illegible]

r Error corporis non nominis, poſſeſsionis adquiſitionem impedit. l. 9. ſup. de contrah. empt. l. 2. §. 6. [illegible] pro emptore.

Universidad Rey Juan Carlos

ligetur a poſſidere c. ¶ Sed etſi eundem precariò rogauerit, æquè per diutinam poſſeſſionem capiet. nam cùm poſſeſſio e creditoris non impediat capionem, longè minus precarij rogatio d impedimento eſſe [non e] debet f. cùm plus iuris in poſſeſſione habeat, qui precariò rogauerit, quàm qui omnino non poſſidet.

37. Marcianus libro ſingulari ad formulam hypothecariam.

RES pignoris nomine data, & poſſeſſione tradita, deinde à creditore conducta g conuenit, vt is qui hypothecam dediſſet, pro colono in h agro, in ædibus autem pro inquilino ſit: per eos creditor poſſidere i videtur.

De eo qui abſenti ſeruo ſcribit, vt in libertate moretur. 1. De conditione. 2. De ſeruo tradito heredi debitoris.

38. Iulianus lib. 44. Digeſtorum.

QVi abſenti ſeruo ſcribit k, vt in libertate moretur, non eam mentem habet, vt ſtatim velit ſerui poſſeſſionem dimittere l ſed magis deſtinationem ſuam in id tempus conferre, quo ſeruus certior factus fuerit.

1 ¶ Si quis poſſeſſionem fundi ita tradiderit, vt ita demum cedere ea dicat, ſi ipſius fundus eſſet, non videtur poſſeſſio tradita, ſi fundus alienus ſit. Hoc amplius exiſtimandum eſt, poſſeſſionem m ſub conditione tradi poſſe, ſicut res n ſub conditione traduntur, neque aliter accipientis fiunt, quàm conditio extiterit.

2 ¶ Si is, qui Titio ſeruum vendiderit, heredi eius eum tradiderit, poterit heres rerum hereditariarum poſſeſſionem per eum apprehendere, quia non ſeruus iure hereditario, ſed actio ex empto ad eum pertinet. nam & ſi ex ſtipulatu, vel ex teſtamento ſeruus teſtatori debitus fuiſſet, & heres eum accepiſſet, non prohiberetur rerum hereditariarum poſſeſſionem per eundem acquirere.

De re ſequeſtrata.

39. Idem lib. 2. ex Minicio.

INtereſſe puto: qua o mente apud ſequeſtrum p deponitur res. nam q ſi omittendæ poſſeſſionis cauſa, & hoc aperte r fuerit approbatum, ad vſucapionem poſſeſſio eius partibus ſ non procederet. at t ſi cuſtodiæ cauſa deponatur, ad vſucapionem eam poſſeſſionem victori procedere conſtat.

Si ſeruus dominum de poſſeſſione deiecerit. 1. De morte vel diſceſſu coloni. 2. De clandeſtina poſſeſſione.

40. Africanus lib. 7 x Quæſtionum.

SI de eo fundo, quem cùm poſſiderem, pignori tibi dedi, ſeruus tuus y te deiiciat, adhuc te poſſidere ait: quoniam nihilominus per ipſum ſeruum poſſeſſionem retineas.

1 ¶ Si forte colonus, per z quem dominus poſſideret, deceſſiſſet, propter a vtilitatem receptum eſt, vt per colonum poſſeſſio b & retineretur, & contineretur c quo mortuo non ſtatim dicendum, eam interpellari, ſed tunc demum, cùm dominus poſſeſſionem apiſci neglexerit. Aliud exiſtimandum ait, ſi colonus ſponte poſſeſſione diſceſſerit d. Sed hæc ita eſſe vera ait, ſi nemo extraneus eam rem interim poſſederit, ſed ſemper in hereditate coloni manſerit.

2 ¶ Seruum tuum à Titio bona fide emi, & traditum poſſedi e, deinde cùm compeririſſem tuum eſſe, ne eum peteres, celare f cœpi: non ideo magis hoc tempore clam poſſidere videri me, ait.

¶ Nam verò g quoque, ſi ſciens tuum ſeruum non à domino emerim, & tum clam eum poſſidere cœpiſſem, poſtea certiorem te fecerim, non ideo deſinere me clàm poſſidere.

3 ¶ Si ſeruum meum bonæ fidei emptori clàm abduxerim: reſpondit non videri me clàm poſſidere: quia neque precarij rogatione, neque conductione ſuæ rei dominum a teneri: & non poſſe cauſam clandeſtinæ poſſeſſionis ab his duabus cauſis ſeparari.

De ingreſſu in fundum iure famil. ſalutis.

41. Paulus lib. 1. Inſtitutionum.

QVi iure familiaritatis b amici fundum ingreditur, non c videtur poſſidere: quia non d eo animo ingreſſus eſt, vt poſſideat, licet corpore in fundo ſit.

De ſeruo communi. 1. De procuratore.

42. Vlpianus lib. 4. Regularum.

COmmunis ſeruus, etiam ſi ab e vno ex dominis communium nomine poſſideatur f, ab omnibus poſſideri intelligitur.

1 ¶ Procurator, ſi quidem mandante domino rem emerit, protinus illi acquirit poſſeſſionem. quòd ſi ſua ſponte emerit, non niſi ratam g habuerit dominus emptionem.

Si emptor ſciat partem eſſe alienam. 1. Vel vſumfructum eſſe alienum. 2. Vel rem eſſe pigneratam.

43. Marcianus lib. 3. Regularum.

SI quis fundum emerit, cuius particulam h ſciebat eſſe alienam: Iulianus ait, ſi pro diuiſo ſciat alienam eſſe, poſſe tum reliquas partes longa poſſeſſione capere: ſed ſi pro indiuiſo, licet ignoret, quis ſit locus, æquè eum capere poſſe, quod ſine vllius damno pars, quæ putatur eſſe vendentis, per longam poſſeſſionem ad emptorem tranſit.

1 ¶ Sed & Pomponius ſcripſit lib. 5. variarum lectionum: ſi ſciat vel putet alienum eſſe vſumfructum bona fide diutina poſſeſſione capere poſſe i.

2 ¶ Idem, inquit, & ſi emero rem, quam ſciam pignori obligatam.

De pecunia condita. 1. De acquiſitione per ſeruum. 2. De amittenda poſſeſſione, quam per noſmetipſos, vel per alios habemus.

44. Papinianus lib. 23. Quæſtionum.

PEregrè profecturus, pecuniam in terra cuſtodiæ cauſa condiderat, cùm reuerſus locum theſauri in memoria non repeteret, an deſiſſet pecuniam poſſidere: vel ſi "poſtea" recognouiſſet locum, an confeſtim poſſidere inciperet, quæſitum eſt? Dixi, quoniam cuſtodiæ cauſa pecunia condita proponeretur, ius k poſſeſſionis ei, qui condidiſſet, non videri peremptum. nec l infirmitatem memoriæ, damnum afferre poſſeſſionis, quam alius non inuaſit: alioquin reſponſuros, per momenta ſeruorum, quos non viderimus, interire poſſeſſionem.

¶ Et nihil intereſt, pecuniam in meo, an in alieno condidiſſem, cùm ſi alius in meo condidiſſet, non aliàs poſſiderem, quàm ſi ipſius rei poſſeſſionem ſuper terram adeptus fuiſſem. itaque nec alienus locus meam propriam aufert poſſeſſionem, cùm ſupra terram, an infra terram poſſideam, nihil intereſt.

1 ¶ Quæſitum eſt, cur ex peculij cauſa per ſeruum ignorantibus m poſſeſſio quæreretur? Dixi, vtilitatis cauſa iure ſingulari receptum, ne cogerentur domini per momenta n, ſpecies & cauſas peculiorum inquirere. nec tamen eo pertinere ſpeciem iſtam, vt animo videatur acquiri poſſeſſio. nam ſi non ex cauſa peculiari quæratur aliquid, ſcientiam quidem domini eſſe neceſſariam, ſed corpore ſerui quæri poſſeſſionem.

2 ¶ Quibus explicitis, cùm de amittenda poſſeſſione quæratur, multum o intereſſe p dicam, per noſmetipſos, an per alios poſſideremus. Nam q eius quidem, quod corpore noſtro teneremus, poſſeſſionem amitti vel animo, vel etiam corpore r, ſi modò eo animo inde digreſſi fuiſſemus, ne poſſideremus: eius verò, quod ſerui, vel etiam coloni corpore poſſidetur, non aliter amitti poſſeſſionem, quàm eam alius ingreſſus fuiſſet, eàmque amitti ſ nobis quoque ignorantibus.

¶ Illa quoque poſſeſſionis amittendæ ſeparatio eſt. nam ſaltus t hybernos & æſtiuos, quorum poſſeſſio retinetur animo.

45. Idem lib. 2. Definitionum.

LIcèt neque ſeruum, neque colonum ibi habeamus,

46. Idem libro 23. Quæſtionum.

QVamuis ſaltus propoſito poſſidendi fuerit alius u ingreſſus, tamdiu priorem poſſidere dictum eſt, quamdiu poſſeſſionem ab alio occupatam ignoraret. Vt x enim eodem modo vinculum obligationum ſoluitur, quo quæri adſolet: ita non y debet ignoranti tolli poſſeſſio, quæ ſolo animo tenetur.

De amittenda poſſeſſione rei mobilis, vel ſe mouentis.

47. Idem lib. 26. Quæſtionum.

SI rem mobilem apud te depoſitam, aut ex commodato tibi poſſidere, neque reddere conſtitueris, confeſtim amiſiſſe me poſſeſſionem vel ignorantem, reſponſum eſt. cuius rei forſitan illa ratio eſt, quòd rerum mobilium z neglecta atque omiſſa cuſtodia, quamuis eas nemo alius inuaſerit, veteris poſſeſſionis damnum afferre conſueuit, idque Nerua filius libris de vſucapionibus retulit.

a Debitor ſ. eundem pignoratum poſſidet, quoad vſucapionem, l. 1. §. 15. ſ. eod. l. 16. l. 33. §. 4. ſ. de vſurp. & quandam ſatiſdationem, l. 15. §. 2. ſup. qui ſatiſdare.
b quam ipſe creditor etiam poſſidet. l. 1. §. 15. ſ. eod. l. 35. in fin. ſupra de pign.
c Etiam ſi creditor poſſideat pignus, non tamen impedit, quo minus debitor pignus vſucapere poſſit.
d ex ſtris in fin. ſ. de precar.
e hæc particula expungenda eſt, nec legitur quoque ab Haloandro.
f Debitor ſcilicet. Debitor vſucapere poteſt per creditorem poſſidentem vel precario ſibi concedentem.
g l. 1. §. 1. 21. in fin. ſ. eod. l. 73. ſupra de contrah. empt. l. 16. in fin. ſ. de pign. l. 37. ſ. de pign. act.
h Coloni, in agris, inquilini, in ædibus, vt hic.
i l. 6. 7. ſ. de condit. l. 2. C. ſi quis alteri vel ſibi.
k Epiſtola manumiſſione ſerui poſſeſſio [illegible] ſ. de libertinis [illegible]
l Cur ita? colligo ex l. 28. ſ. de ſtatulib.
m l. 34. in fin. pr. ſ. eod.
n i. dominium & proprietatem, l. 3. §. 7. ſ. de iur. dot.
o Animus ſequeſtrum diſtinguit ab omiſſa poſſeſſione.
p Sequeſtrem & ſequeſter quid ſit? v. in l. ſequeſter 110. ſ. de verb. ſignif. l. 6. [illegible] ſ. depoſiti.
q Sequeſtratæ rei, communi partium conſenſu poſſeſſio etiam in dubio amittitur, niſi in contrarium actum ſit: ideóque interpellatur vſucapio.

r Atqui ſemper ſequeſter poſſidet. l. 17. §. 1. ſupra depoſiti.
ſ Aperte probata res quando dicatur? hoc ipſo quod contrarium etiam non probatur. t id eſt, victori, vt l. eod. u Sequeſtrum manu partium conſenſu, an cuſtodiæ tantum cauſa fiat, intereſt. Priore caſu poſſeſſio amittitur, non poſteriore. Partium conſenſu facta ſequeſtratio voluntaria: quæ ſimpliciter iudice, coacta & inuita, ſeu in inuitum. Neque hac non amittitur poſſeſſio, l. 3. §. vlt. ſ. eod. Prior ſemper licita eſt ac permiſſa, l. 5. ſ. depoſiti, l. ſi ſolemnem 39. ſ. de ſolutio. Poſterior certis tantum caſibus, l. 1. C. de prohibita ſequeſtratione. Pone res ſequeſtratas, tempore perituras: vendi debent: & pecunia ex his redacta in ſequeſtro eſſe intelligenda, l. ſilio 20. C. de agricolis, l. vlt. C. [illegible] Pone ſequeſtrum rem ſequeſtratam amiſiſſe: an inter ipſa damnum aliquod datur? an ſi ſequeſtri aliqua competit actio? [illegible] x v. Cuiac. 7. ad Afric. fol. 125. y l. 35. [illegible] ſ. eod. l. 33. in fin. ſ. de vſurp.
z l. 30. §. 4. ſ. eod. l. 1. C. communia de vſucap. Colonus mihi poſſidet, non ſibi.
a v. [illegible] C. eod. b contineretur. Hal. Cuiac. hic. c Africanus hoc his omnino [illegible] & diſceſſerit, inter quæ etiam Sabiniani ſtatuebant eſſe diſcrimen. v. Cuiac. hic.
d hæc verba referuntur ad priorem ſpeciem ſi colonus deceſſiſſet, non ad poſteriorem, ſi diſceſſiſſet. Cuiac. ibid. e l. 41. §. 2. ſ. de vſurpat.
f Celare, eſt poſſe certiorem dominum facere, & non facere. quia ex re contrahitur clandeſtina poſſeſſio, non ſi non poſſit facere certiorem. vetus eſt enim verbum Pythagoræ [illegible] vide Cuiac. hic. adde l. 12. ſ. eodem.
g id eſt, è conuerſo, vt l. 60. ſupra de cond. & demonſt. l. 22. §. 2. verſ. item ſ. de [illegible]

a dominium tenere [illegible] Hal. [illegible] r in meum precario rogauero, [illegible] quidem precarium tamen poſſideo precario, ſed pro meo l. 4. §. 3. ſ. de precario.
b l. 2. ſ. de vſufructu.
c atque ei interdictum competit. l. 8. §. 7. [illegible]
d ſi eo animo, l. 3. ſ. eod. l. 20. ſup. quemadm. ſeruit.
e l. 23. ſup. eod.
f quod in dubio præſumitur, arg. l. [illegible] 51. §. pro ſocio.
g l. 24. ſup. de neg. geſt. l. 5. ſ. rem ratam hab.
h l. 46. §. 1. ſ. pro empt.
i atqui non eſt iuſta poſſeſſio, vbi bona fides abeſt, l. 2. C. ſi aduerſ. credit.
k Poſſeſſiones [illegible] l. 3. §. 8. ſ. de acq. poſſ. [illegible]
l v. l. 3. ſ. ad Velleianum.
m v. l. 8. §. 15. ſ. de vſufr.
n adde l. 3. §. 11. ſ. eod.
o Cur multum intereſt inter poſſeſſionem quam nos retinemus & per colonum? vide hic Bart.
p Poſſeſſionem aliam animo & corpore noſtro retinemus, aliam corpore alieno, animo noſtro.
q Poſſeſſionem vel animo vel corpore amittimus eius rei quam noſtro corpore tenemus. Corpore, ſi aliquam amittimus, ſi modo eo animo inde digreſſi fuerimus ne poſſideremus.
r l. 3. §. 6. §. 11. l. 8. l. 25. §. 1. ſ. eod. l. 4. C. eod. l. 8. §. 15. ſ. de vi & vi arm. §. 5. verſ. qui autem, Inſtit. de interdict.
ſ Ideò non amittitur nobis ignorantibus: cùm hoc caſu animo noſtro per corpus alienũ poſſideamus, l. 40. in fin. ſ. eod.
t l. 3. §. 11. ſ. eod.
u v. l. 6. in fin. ſ. eod.
x Tollendæ & diſſoluendæ obligationis, quæ contrahendæ, eadem eſt ratio, l. [illegible] ſ. de reg. iur.
y Imò poteſt ignoranti, l. 44. in fin. ſ. eodem.
z l. 3. §. 13. ſ. eod. aliud in immobilibus, l. 46. in fin. ſ. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

a addi l. 3. §. 13. ff. eod.
b id eſt ſemel.
c [illegible]
d ſeu aliquis, vel Titius.
e l. 3. §. 16. ff. eod.
f Cur hanc vocem addiderit idem de dominio intelligamus.
g l. 1. §. 16. ff. eod. §. 10. l. 20. in fin. ff. de acquir.
h dixi l. 18. ff. de acq. rer. dom.
i l. 32. ff. eod.
k Poſſeſſio quoque animi eſt, non tantum facti.
l immo plurimum facti. l. 19. ff. ex quibus cauſ. maior. imò facti non iuris. l. 1. §. 3. l. 29. in fi. ff. eo. l. 44. §. 4. ff. de vſurpat.
m plurimum ex iure haberi. in pr. ff. eo. vide Cuiac. multis probantem, Naturalem poſſeſſionẽ non tantum facti, ſed & iuris eſſe, 38. obſ. 24.
o l. 54. §. 1. ff. eod.
p adde l. 17. in fin. ff. de procur.
q Per filium putatiuum nobis non quæritur.
r l. 1. §. 14. ff. eod.
s l. 13. §. 1. ff. eod.
t Imò nullum interest, l. 3. §. 14. ff. eod.
u corpori quodam genere. Cuiac. Cod. l. 7.
x de hac loquendi formula ſcripſi ad l. 44. in pr. ff. de acq. rer.
y id eſt, Titius.
z vide l. 12. §. 1. ff. eod.
a Nam vſufructuarius non poſſidet ſibi, ſed alij. l. 6. §. 2. ff. eod. l. 5. §. 2. ff. ad exhibendum, l. 6. §. 2. ff. de precario, l. 1. C. comm. de vſucap.
b [illegible]
c hæc prohibitio fit a magiſtratu. l. 3. in fin. ff. uti poſſid.
d Vacua eſt quam nemo detinet. dixi ad l. 68. in fin. de acq. rer. dom.
e [illegible]
f Vſurpatio quid? v. l. 2. ff. eod. De vſurpationibus libros ſcripſit Appius l. 2. ff. de orig. iur.
g [illegible] commentarius de vſucapionib. [illegible] de vſucapione transformata [illegible]

¶ Idem ſcribit, aliam cauſam eſſe hominis ſ commodati omiſſa cuſtodia. nam poſſeſſionem tandiu veterem fieri h, quamdiu nemo alius eum poſſidere cœperit: videlicet ideo, quia poteſt homo propoſito i redeundi, domino poſſeſſionem ſui conſeruare, cuius corpore cæteras quoque res poſſumus poſſidere.

¶ Igitur earum quidem rerum, quæ ratione vel anima carent, confeſtim amittitur poſſeſſio: homines autem retinentur, ſi reuertendi animum habeant.

De prædijs donatis cum ſeruis.

48. *Idem* lib. 10. Reſponſorum.

PRædia cum ſeruis donauit, eorumque ſe tradidiſſe poſſeſſionem, literis declarauit. ſi vel vnus ex ſeruis, qui ſimul cum prædijs donatus eſt, ad eum qui donum accepit, peruenit, mox in prædia remiſſus eſt, per ſeruum prædiorum poſſeſſionem quæſitam, cæterorumque ſeruorum, conſtabit.

De ſeruo fructuario. 1. De his qui in aliena poteſtate ſunt. 2. De procuratore.

49. *Idem* lib. 2. Definitionum.

POſſeſſio quoque l per ſeruum, cuius g vſuſfructus meus eſt, ex re mea, vel ex operis ſerui acquiritur mihi: cùm & naturaliter i à fructuario teneatur, & plurimum k ex iure l poſſeſſio mutuetur.

1 ¶ Qui in aliena poteſtate ſunt, rem peculiarem tenere poſſunt: habere poſſidere non m poſſunt: quia poſſeſſio non tantum corporis, ſed & iuris n eſt.

2 ¶ Etſi poſſeſſio per procuratorem ignoranti o quæritur, vſucapio verò ſcienti competit: tamen euictionis actio domino contra venditorem inuito procuratore, non datur, ſed per actionem mandati ea cedere p cogitur.

De filio putatiuo. 1. De ſeruo in fuga agente.

50. *Hermogenianus* lib. 5. Iuris Epitomarum.

PEr eum, quem iuſto ductus errore, filium q meum, & in mea poteſtate eſſe exiſtimo, neque poſſeſſio, neque dominium, nec quicquam aliud ex re mea mihi quæritur.

1 ¶ Per ſeruum in fuga r agentem, ſi neque ab alio poſſideatur, neque ſe liberum eſſe credat, poſſeſſio nobis acquiritur.

De rebus emptis.

51. *Iauolenus* lib. 5. ex Poſterioribus Labeonis.

QVarundam s rerum animo poſſeſſionem apiſci nos ait Labeo, veluti ſi aceruum lignorum emero, & eum venditor tollere me iuſſerit, ſimul atque cuſtodiam poſuiſſem, traditus mihi videtur. Idem iuris eſſe vino vendito, cùm vniuerſæ amphoræ vini ſimul eſſent.

¶ Sed videamus (inquit) ne hæc ipſa corporis traditio ſit, quia nihil t intereſt, vtrum mihi, an & cuilibet iuſſerim, cuſtodia tradatur. In eo puto hanc quæſtionem conſiſtere, an etiam ſi corpore aceruus, aut amphoræ apprehenſæ non ſunt, nihilominus traditæ videantur: nihil video intereſſe, vtrum ipſe aceruum, an mandato meo aliquis cuſtodiat. vtrobique animi x quodam u genere poſſeſſio erit æſtimanda.

Differentia poſſeſſionis, & vſusfructus item poſſeſſionis & proprietatis. 1. De prohibito ædificare. 2. De prohibitione ne ingrediendi vis fiat.

52. *Vlpianus* lib. 1. Interdictorum.

PErmiſceri cauſas y poſſeſſionis, & vſusfructus non oportet, quemadmodum nec poſſeſſio z, & proprietas miſceri debent. namque impediri poſſeſſionem, ſi alius fruatur a: neque alterius fructum amputari, ſi alter poſſideat.

1 ¶ Eum qui ædificare b prohibeatur, poſſidere quoque prohiberi manifeſtum eſt.

2 ¶ Species inducendi c in poſſeſſionem alicuius rei eſt, prohibere ingredienti vim fieri, ſtatim enim cedere aduerſarium, & vacuam d relinquere poſſeſſionem iubet: quod multo plus eſt, quàm reſtituere.

De vitioſa poſſeſſione.

53. *Idem* lib. 5. Interdictorum.

ADuerſus extraneos e vitioſa poſſeſſio prodeſſe ſolet.

DE VSVRPATIONIBVS f & vſucapionibus g.

TIT. III.

Ratio vſucapionis.

1. *Gaius* libro 21. ad Edictum Prouinciale.

BOno a publico b vſucapio introducta eſt, ne c ſcilicet quarundam rerum diu, & ferè ſemper incerta dominia eſſent: cum ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas ſtatuti temporis ſpatium.

Quid ſit vſurpatio.

2. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

VSurpatio eſt vſucapionis interruptio f. Oratores g autem vſurpationem frequentem vſum vocant.

Quid ſit vſucapio.

3. *Modeſtinus* lib. 5. Pandectarum.

VSucapio h eſt i adiectio k dominij l per continuationem m poſſeſſionis temporis lege definiti.

Propoſitio dicendorum. 1. De patre vel filioſam. 2. De pupillo. 3. De furioſo. 4. De ſeruo. 5. De fructibus, & partu ancillæ. 6. De furtiuis. 23. An vi poſſeſſa. 29. De ſeruitute & libertate.

4. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

SEquitur de vſucapione dicere. Et hoc ordine eundum eſt, vt videamus, quis poteſt vſucapere, & quas res, & quanto tempore.

1 ¶ Vſucapere poteſt ſcilicet paterfamilias. Filius familias, & maximè miles in caſtris acquiſitum vſucapiet.

2 ¶ Pupillus n ſi tutore auctore cœperit poſſidere, vſucapit. ſi non tutore auctore poſſideat, & animum poſſidendi habeat, dicemus, poſſe o eum vſucapere.

3 ¶ Furioſus q, quod ante furorem poſſidere cœpit, vſucapit. Sed hæc perſona ita demum vſucapere poteſt, ſi ex ea cauſa poſſideat, ex qua vſucapio ſequitur.

4 ¶ Seruus pro r herede poſſidere non poteſt.

5 ¶ Fructus, & partus ancillarum, & fœtus pecorum: ſi defuncti non fuerunt ſ, vſucapi poſſunt.

6 ¶ Quod autem dicit lex Atinia u, vt res furtiua non vſucapiatur, niſi in poteſtatem eius x, cui ſubrepta eſt, reuertatur y: ſic acceptum eſt, vt in domini poteſtatem debeat reuerti, non in eius vtique, cui ſubreptum eſt. Igitur creditori ſubrepta, & ei cui commodata eſt, in poteſtatem domini redire debet.

7 ¶ Labeo quoque ait, ſi res peculiaris ſerui mei ſubrepta ſit me ignorante: deinde eam nanctus ſit, videri z in poteſtatem meam rediſſe. Commodius dicitur, etiam ſi ſciero rediſſe, "eam" in meam poteſtatem. Nec enim ſufficit, ſi eam rem, quam perdidit, ignorante me ſeruus apprehendat, ſi modo in peculio eam eſſe volui. nam ſi nolui, tunc exigendum eſt vt ego facultatem eius nanctus ſim.

8 ¶ Idemque "&" ſi ſeruus meus rem mihi ſubripuerit, deinde eandem loco ſuo reponat, poterit vſucapi, quaſi in poteſtatem meam redierit. vtique ſi neſcij. nam ſi a ſciui, exigimus, vt rediſſe ſciam in meam poteſtatem.

9 ¶ Item ſi eam rem, quam ſeruus ſubripuerit peculiari nomine teneat, non videri b in poteſtatem meam reuerſam, Pomponius ait: niſi ita habere cœperimus, quemadmodum habuimus, antequam ſubriperetur: aut cùm reſciſſemus, in peculio eum habere conceſſimus.

10 ¶ Item Labeo, ſi rem, quam apud te depoſueram, lucrifaciendi cauſa vendideris: deinde ex pœnitentia c redemeris, & eodem ſtatu habeas: ſiue ignorante me, ſiue ſciente ea geſta ſint d, videri in poteſtatem meam rediſſe ſecundum Proculi ſententiam, quæ & vera eſt.

¶ Si pupilli res ſubrepta ſit, ſufficere dicendum eſt, ſi e tutor eius ſciat, rediſſe eam in dominum pupilli. Et ſi furioſi f, ſufficere curatores ſcire.

11 ¶ Tunc in poteſtatem domini rediſſe dicendū eſt, cùm poſſeſſionem eius nanctus ſit iuſtè, vt g auelli non poſſit. ſed & tanquam ſuæ rei. nam ſi ignorans rem mihi ſubreptam h emam: non videri in poteſtatem meam reuerſam.

a Quæ ſunt introducta vſucapionis [illegible] Atque ita ſi ciuile [illegible] bono publico [illegible] An dicemus eam contra quem præſcribitur, culpa ſua & ignauia id damnum ſentire [illegible]
b Quo in re reſtat hoc bonum publicum? [illegible]
c Introducta vſucapio hic dicitur, quod à iuriſconſultis inducta plura de verbo [illegible] dixi & [illegible]
d Vſucapiones Cicero [illegible] ita præſcriptiones introductas [illegible]
e [illegible] Tabularum [illegible]
f [illegible] interpellatio [illegible]
g de poſſeſſione [illegible]
h vſucapio dominij acquirendi alius modus.
i definitionem quid [illegible] qui aliquid per

vſum capit. k adiectio, ita legit Vlp. in l. 29. §. 8. & §. [illegible]
l directi, vt vult Marianus non etiam vtilis, vt vult Accurſius. [illegible] Bart. Accurſium ſequitur. [illegible] enim vſucapione dominia directa vt præſcriptione vtile dominium acquiri, l. 2. C. in quib. cauſ. ceſſ. long. temp. præſcr. [illegible] dominium acquiri velit; directum [illegible] alium ibi intelligendum erit, vt tacite aliquid iuri communi addidiſſe videatur, l. 1. in fin. C. ſi aduerſus [illegible] m l. 31. §. 3. ff. eod.
n pro anno, vel biennij; rerum mobilium, anni: immobilium biennii. [illegible] ſed vide Tit. Inſt. de vſuc. o v. l. 32. [illegible] de acq. poſſ. [illegible] infantes. Billat. n. pupillus ex parte ab infante. Nam infans acquirere [illegible] non poteſt poſſeſſionem ſine tutore. l. quamuis, §. infans. ff. de acq. poſſ. [illegible] Aſſic. ſol. 54. p l. quamuis 32. §. infans, 2. ff. de acq. poſſ. Atqui hereditatem adire ſine autore non poteſt maior infante, l. pupillum 49. ff. de acq. her. Cur tam varie? An quia aditio animi potius conſiſtit quam facti, [illegible] oporteat tutoris auctoritate? v. [illegible] q l. [illegible] ff. eod.
r l. 118. ff. de reg. iur. ſ [illegible] ſed ſi in hereditate defuncti non fuerunt [illegible] dendi naſcitur. Cuiac. ibi. t ab herede [illegible] aliter acquiri non poteſt quàm vſucapione, l. [illegible] ff. de vſucap. [illegible] Paul. [illegible] pro iure & heres acquiſita non pro herede, ſed pro ſuo, l. 2. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

13 ¶ Sed etſi vindicauero rem mihi ſubreptam, & litis æſtimationem a accepero, licèt corporaliter eius non ſim nanctus poſſeſſionem, vſucapietur b.

14 ¶ Idem dicendum eſt, etiam ſi voluntate mea alij tradita ſit.

15 ¶ Heres qui c in ius defuncti ſuccedit: licèt apud eum ignorantem d ancillam furtiuam eſſe, conceperit ea & pepererit, non tamen vſucapiet.

16 ¶ De illo quæritur ſi ſeruus meus ancillam, quam ſubripuit, pro libertate ſua mihi dederit, an partum apud me conceptum vſucapere poſſim. Sabinus & Caſſius non putant, quia poſſeſſio, quam ſeruus vitioſe nanctus ſit, domino noceret, & hoc verum eſt e.

17 ¶ Sed & ſi, vt ſeruum meum manumitterem, alius mihi furtiuam ancillam dederit, eaque apud me conceperit, & pepererit, vſu me non capturum. Idemque fore: etiam ſi quis eam ancillam mecum permutaſſet, aut in ſolutum dediſſet: item ſi donaſſet.

18 ¶ Si antequam pariat, alienam eſſe reſcierit emptor, diximus, non poſſe eum vſucapere: quod ſi neſcierit, poſſe. quòd ſi cum iam vſucaperet, cognouerit alienam eſſe, initium f vſucapionis intueri debemus, ſicut in emptis rebus placuit.

19 ¶ Lana ouium furtiuarum, ſi quidem apud furem detonſa eſt, vſucapi non g poteſt, ſi verò apud bonæ fidei emptorem, contra: quoniam in fructu eſt, nec vſucapi debet, ſed ſtatim emptoris fit. Idem in agnis dicendum, ſi conſumpti ſint, quod verum eſt.

20 ¶ Si ex lana furtiua veſtimenta feceris, verius eſt, vt ſubſtantiam h ſpectemus: & ideo veſtis furtiua erit.

21 ¶ Si rem pignori k datam debitor ſubripuerit, & vendiderit: vſucapi eam poſſe l Caſſius ſcribit: quia in poteſtatem domini videtur perueniſſe, qui pignori dederit: quamuis cum eo furti agi poteſt. quod puto rectius m dici.

22 ¶ Si tu me vi n expuleris de fundi poſſeſſione, nec apprehenderis poſſeſſionem, ſed Titius o in p vacuam poſſeſſionem intrauerit: poteſt longo tempore capi res. quamuis enim interdictum vnde vi locum habeat, quia verum eſt, vi me deiectum, non tamen verum eſt, & vi poſſeſſum.

23 ¶ Cæterum etiam ſi mala fide fundum me poſſidentem deieceris, & vendideris: non poterit capi, quoniam verum eſt, vi poſſeſſum eſſe, licet non q à domino.

24 ¶ Idem dicendum eſt r in eo qui eum expulit, qui pro herede poſſidebat, quamuis ſciat eſſe hereditarium.

25 ¶ (* Si ſ fundum alienum bona fide poſſidentem quis ſciens eſſe alienum expulerit, vſucapere non poteſt *) quoniam vi poſſidet.

26 ¶ Si dominus fundi poſſeſſorem vi deiecerit: Caſſius ait, non videri in poteſtatem eius rediſſe, quando interdicto vnde vi reſtituturus ſit poſſeſſionem.

27 ¶ Si viam habeam per tuum fundum, & tu me ab ea vi expuleris, per longum tempus non vtendo amittam † viam, quia nec u poſſideri intelligitur ius incorporale: nec de via quis, id eſt, x mero iure detruditur.

28 ¶ Item ſi occupaueris vacuum poſſeſſionem, deinde venientem dominum prohibueris: non videberis vi poſſediſſe.

29 ¶ Libertatem y ſeruitutum z vſucapi poſſe, verius eſt: quia eam vſucapionem ſuſtulit lex a Scribonia b, quæ ſeruitutem conſtituebat c, non etiam eam, quæ libertatem præſtat ſublata ſeruitute.

¶ Itaque ſi cùm tibi ſeruitutem deberem, ne mihi (puta) liceret altius ædificare, & per ſtatutum tempus altius ædificatum habuero, ſublata d erit ſeruitus.

De interruptione poſſeſſionis.

5. *Gaius* lib. 21. ad Edictum Prouinciale.

Naturaliter interrumpitur poſſeſſio, cum e quis de poſſeſſione vi deiicitur, vel alicui res eripitur: quo caſu non aduerſus eum tantum, qui eripit, interrumpitur poſſeſſio: ſed aduerſus omnes.

¶ Nec eo caſu quicquam intereſt, is qui vſurpauerit, dominus ſit, necne.

¶ Ac ne illud quidem intereſt, pro ſuo quiſque poſſideat, an ex lucratiua cauſa.

De computatione temporis.

6. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

In vſucapionibus f non à g momento ad momentum, ſed totum poſtremum diem computamus e.

7. *Vlpianus* lib. 27. ad Edictum.

Ideoque qui hora ſexta diei f Kalendarum Ianuariarum poſſidere cœpit, hora ſexta noctis g pridie Kalendas Ianuarias implet vſucapionem.

De ſeruo.

8. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

Labeo & Neratius reſponderunt, ea quæ ſerui peculiariter nancti ſunt, vſucapi poſſe: quia hæc etiam ignorantes h domini vſucapiunt. Idem Iulianus ſcribit.

1 ¶ Sed eum qui ſuo nomine nihil vſucapere poteſt, ne i per ſeruum quidem poſſe, Pedius ſcribit.

De rebus corporalibus. De rebus ſacris, ſanctis, publicis.

De liberis hominibus.

9. *Gaius* lib. 4. ad Edictum Prouinciale.

Vſucapionem recipiunt maximè res corporales m, exceptis rebus ſacris n, ſanctis, publicis o populi Romani p, & ciuitatum, item liberis hominibus.

De bona fide. 1. De ſeruitutibus. 2. De partu animalis ſubrepti.

10. *Vlpianus* lib. 16. ad Edictum.

Si aliena res bona fide empta ſit, quæritur, vt vſucapio currat, vtrum emptionis initium, vt bonam fidem habeat, exigimus, an traditionis. & obtinuit Sabini & Caſſij ſententia, traditionis q initium ſpectandum.

1 ¶ Hoc iure vtimur, vt ſeruitutes r per ſe nuſquam longo tempore capi poſſint, cum ædificiis poſſint.

2 ¶ Scæuola ſ libro 11. quæſtionum ſcribit Marcellum exiſtimaſſe: Si bos apud furem concepit, vel apud furis heredem, pariatque apud furis heredem, vſucapi ab herede diſtractum vitulum non poſſe. ſicutique quemadmodum nec ancillæ partum. Scæuola autem ſcribit, ſe putare, vſucapere poſſe † & partum t, nec enim eſſe u partum rei furtiuæ partem, cæterum, ſi eſſet pars, nec ſi apud bonæ fidei emptorem peperiſſet, vſucapi poterat.

De captiuo.

11. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

Neque ſeruus, neque per ſeruum dominus, qui apud hoſtes eſt, poſſidet x.

De emptione ab eo quem prætor vetuit alienare.

12. *Idem* * lib. 21. ad Edictum. *

Si ab eo emas, quem prætor vetuit alienare y, idque tu ſcias, vſucapere non potes.

De pignore. 1. De emente à furioſo. 2. De emente mandato alterius.

13. *Paulus* lib. 5. ad Plautium.

Pignori z rem acceptam, vſu non a capimus: quia pro alieno poſſidemus.

1 ¶ Eum qui à furioſo à bona fide emit, vſucapere poſſe e reſponſum eſt.

2 ¶ Si mandauero tibi vt fundum emas, ex ea cauſa traditum tibi, diutina poſſeſſione capis: quamuis poſſis videri non pro tuo poſſidere: cum nihil interſit, quòd mandati iudicio tenearis.

De acceſſione poſſeſſionum.

a l. 48. ſ. de furtis.
b Imo non vſucapietur, l. 10. cod. de furtis.
c l. 9. ſ. de bon. poſſ. l. 24. l. 119.
d l. 11. ſ. de diuerſ. l. 3. C. ſe manc. de vſucap. l. 5. vlt. eod. de vſucap.
e Imo non eſt verum, l. 9. l. 10. ſ. pro emptore.
f l. 4. ſ. eod.
g v. Cuiac. 15. obſ. 30. probantem partus conceptos apud furem, & editos apud bonæ fidei emptorem, vſucapi poſſe.
h l. 48. in fin. ſ. de acquir. l. 48. ſ. 5. ſ. de furt.
i [illegible]
k l. 5. ſ. pro emptore.
l Imo non poteſt, l. 6. C. de vſucap. pro emptore.
m Rectior eſt hic Caſſij, quàm Labeonis & Proculi ſententia.
n hic agitur de vi poſſeſſ. & lege Plautia & Iulia.
o puta bonæ fidei poſſeſſor, l. 33. ſ. 2. ſ. eod.
p Vacua eſt autem poſſeſſio quam nemo detinet, l. 68. in fin. ſ. de contr. empt. l. 2. ſ. 1. ſ. de adq. empt.
q & non domino vi poſſidet, qui vi dominum, imo & non dominum deiicit, l. 1. ſ. 30. ſ. de vi & vi l. 3. ſ. de poſſ. deiic.
r & ſic fundus vſucapi nõ poteſt: quoniam vi poſſidet is qui expulit.
ſ hic ſtellulis inclusa archetypum Florentinum deſunt: [illegible]
† Libertas ſeruitutis poteſt præſcribi, cum mala fide, [illegible] Mala fidei poſſeſſor per longum tempus poteſt præſcribere fundi immunitatem ſeruitutis: igitur & libertatem ſibi acquirere, mihique ius ſeruitutis eripere, [illegible] Iure Canonico, aliud receptum, cap. vlt. de præſcript. de qua quæſtione dixi ad l. 32. § 1. ſ. de ſeruitutib. [illegible] adde l. 12. ſ. quemadmodum ſeruit. amittuntur. vide [illegible] tract. de præſcript. part. 4. cap. 3. quæſt. 3.
u l. 10. ſ. eod. l. 14. ſ. de ſeruitutib. l. 27. ſ. de ſeruit. vrbanor. v. l. 3. ſ. de acquirend. poſſeſſ.
x l. ſcil. vel l. 10. ſ. de vindic. alias hoc vocabulum eſt [illegible] aut [illegible] Cuiac. hic.
y l. 6. ſ. de ſeruit. vrban. Paul. 1. ſent. 17. ſ. 1. & ſ. 2.
z Vſucapionem ſcil. Cuiac. hic. quem v. adde l. 10. ſ. ſi ſeruitus vindic.
a quæ & plebiſcitum. Cuiac.
b Vetonia, Hal. Porrò de lege Scribonia & ſublatis ſeruitutum vſucapione [illegible] & cur ſeruitutes vſucapi ea non patiantur: quo iure introducta fuerit [illegible] ſeruitutum vſucap. [illegible] Quemadmodum an e Scriboniam legem iure ciuili, ſeruitutes vſucapi potuerint: Quid ſubierit lex Scribonia, & vſucapio ſeruitutum honoraria quomodo ſit introducta: & verum in ſeruitutibus ruſticorum prædiorum lex Scribonia locum habuerit: & an titulus in vſucapione ſeruitutum fuerit neceſſarius: & an bona fides etiam neceſſaria fuerit, v. apud Raeardum [illegible] ad legem Scriboniam.
c Lex Scribonia vetabat ſeruitutes vſucapione acquiri [illegible]
d & ita poterit quis per vſucapionem [illegible]

a l. 17. ſ. de acquir. poſſ.
b l. proæm. vt ind. l. de iur. poſſ. Accurſ. Cuiac. hic & apud Vlpian. 20. in verbo, vt [illegible] & Gilbert Regius 2. [illegible] 20. Reprehenſ à Roberto 2. recept. 13.
c aliud in perſonalibus actionibus, l. 6. ſ. de obl. & act. & aetate l. 3. ſ. 3. ſ. de minor.
d non ab hora ad horam, ſed tantum poſtremum diem inſpicimus; non diuidimus diem momentis, ſed poſtremum tantum diem computamus id eſt, inſpicimus.
e vt qui poſtremũ diem attigerit, eum vſucepiſſe dicamus: ergo non ab hora in horam, ſed à die ad diem ſic computatio, l. 7. ſ. eod. l. 15. ſ. de diuerſ.
f Hora ſexta diei meridies, vt igitur dicas, mediam noctem hic ſignificari. vt quidam Iuriſconſultus hic adſcripſerat: ſexta diei hora eſt meridies l. 2. in fin. ſ. de annuis, l. 3. ſ. de oper. libert. hinc illa indignatio operariorũ apud Matt. 20. aduerſus vineæ dominum, quòd tantam mercedem dediſſet iis qui vndecima opus fecerant, quàm iis qui à ſexta & tertiaque hora, hi enim, poſtremũ ſc. totius diei caloris pondus ſuſtinuerant: illi verò vna tantum hora in vinea fuerant. Porrò à quarta ad decimam horam oues tondebantur ſalubriter, Varro 2. de re ruſt. [illegible] horam ſecundã & decimam diei recitabantur teſtamenta. Pom. 4. [illegible] [illegible] [illegible]

iuxta duodecima (id eſt, iam ſero) hora ædificare cœpit [illegible] adde l. 20. C. de tranſact. [illegible] Craſſo, matutino tempore Parthos oppugnat. adde [illegible] Horæ ſingulæ quibus rebus deſtinatæ Romanis [illegible] v. Auſon. Auguſt. [illegible] [illegible] Martialem [illegible] Epigram. 8.
g à qua dies more Romano incipit. l. 8. ſ. de feriis: vel vt ait Macro. [illegible] de verb. ſign. ſeptima: quod intellige de inſpicientium exacta. Porrò ſexta hora noctis mediam noctem ſignificat.
h adde l. 5. ſ. qui poſſunt [illegible] ſ. de manumiſſ.
i v. Cuiac. 21. obſ. 17.
k l. 1. ſ. 1. ſ. pro emptore. Paria ſunt interdum ſcire & ignorare.
l Imo interdum poſſum per alium, quod per me non poſſum, v. l. 3. in fin. ſ. [illegible] pignor.
m non incorporales, l. 4. ſ. 27. eod. An ſeruitutes? v. Mercer. 3. obſ. 15. adde l. 10. ſ. 1. ſ. eod.
n l. 45. ſ. eod. l. 8. ſ. poſſ. eod. l. 6. C. de oper. publ. l. 5. C. ne rei dominic. vel [illegible]
o l. 45. ſ. eod. [illegible] negant Iuriſconſulti quidquam [illegible]
o hinc Seneca 14. 15. & epiſt. 80. [illegible] quod publicum eſt.
p Cuiac. hic & 20. Vlp. in fin. hoc loco permotus, monet ibidem legendum, [illegible] vel publicum popul. Romani.
q l. 48. ſ. eod. r v. Cuiac. 3. obſ. 34. adde l. 4. in fin. ſ. eod.
ſ Q. Ceruidius, Cuiac. hic. † id vetat Nouella Leonis 49.
t l. 33. ſ. eod. Ea fuit etiam opinio Q. Mucij, Cicero [illegible]
u l. 26. ſ. de verb. ſign. imo eſt, l. 42. ſ. 1. ſ. de furt. Solus Vlpianus hic non probat ſententiam Scæuolæ, v. Cuiac. 11. obſ. 20. x [illegible]
y Iure à prodigo, qui vt alienare à furioſo. v. Merc. 3. obſ. [illegible]
z Imo [illegible] annis capimus in iure hereditatis pignoris, [illegible]
a [illegible]
e l. 2. ſ. 16. ſ. pro emptore.

14 Idem

14. Idem lib. 23. ad Plautium.

ID tempus venditionis a prodeſt emptori, quo b, antequam venderet, poſſedit. nam ſi poſtea nanctus eſt poſſeſſionem venditor, hæc poſſeſſio emptori non proficiet.

1 ¶ In re legata, in acceſſione c temporis, quo teſtator poſſedit, legatarius quodammodo d quaſi e heres eſt.

De captivo. 1. De fugitivo. 2. De bona fide.

15. Idem lib. 15. ad Plautium.

SI is qui pro emptore poſſidebat, ante vſucapionem ab hoſtibus captus ſit, videndum eſt an heredi eius procedat vſucapio. nam interrumpitur vſucapio. & ſi ipſi reverſo non prodeſt, quemadmodum heredi eius proderit? Sed verum eſt, eum in ſua vita deſiiſſe poſſidere: ideoque nec f poſtliminium ei prodeſt, vt videatur vſucepiſſe. Quod ſi ſervus eius, qui in hoſtium poteſtate eſt, emerit: in pendenti eſſe vſucapionem, Iulianus ait. nam ſi dominus reverſus fuerit, intelligi vſucaptum g: ſi ibi deceſſerit, dubitari an per legem Corneliam ad ſucceſſores eius pertineat. Marcellus, poſſe plenius fictionem legis accipi. quemadmodum enim poſtliminio reverſus, plus iuris habere poteſt in his quæ ſervi egerunt, quam his quæ per ſe, vel per ſervum poſſidebat, cum ad hoſtes perveniret: nam hereditatem in quibuſdam vice h perſonæ fungi receptum eſt: ideoque in ſucceſſoribus locum i non k habere vſucapionem.

1 ¶ Si ſervus quem poſſidebam fugerit l, ſi pro libero ſe gerat, videbitur à domino poſſideri: ſed hoc tunc intelligendum eſt, cum ſi apprehenſus fuerit, non ſit paratus pro ſua libertate litigare. nam ſi paratus ſit litigare, non videbitur à domino poſſideri, cui ſe adverſarium præparavit.

2 ¶ Si quis bona fide poſſidens, ante m vſucapionem amiſſa poſſeſſione cognoverit eſſe rem alienam, & iterum nanciſcatur poſſeſſionem, non capiet vſu: quia initium ſecundæ poſſeſſionis vitioſum eſt.

3 ¶ Si ex teſtamento, vel ex ſtipulatu res debita nobis tradatur, eius temporis exiſtimationem n noſtram intuendam, quo traditur: quia conceſſum eſt ſtipulari rem, etiam quæ promiſſoris non ſit.

De pignore.

16. Iavolenus lib. 4. ex Plautio.

SErvi nomine, qui pignori datus eſt, ad o exhibendum cum creditore, non cum debitore agendum eſt: quia qui pignori dedit, ad p vſucapionem tantum q poſſidet. quod ad reliquas omnes cauſas pertinet, qui accepit, poſſidet r, adeo vt adiici s poſſit & poſſeſſio eius qui pignori dedit.

Pro adiudicato.

17. Africanus lib. 17. Digeſtorum.

SI per errorem de alienis fundis, quaſi de communibus, iudicio communi dividundo accepero, ex adiudicatione t poſſidere cœpero, longo tempore capere poſſum u.

De fiſco & bonis vacantibus.

18. Modeſtinus lib. 5. Regularum.

QVamvis adverſus fiſcum x vſucapio non procedat: tamen y ex bonis vacantibus z, nondum tamen nunciatis, emptor prædii ex iiſdem bonis exſtantis, rectè diutina poſſeſſione capiet: idque conſtitutum eſt.

De acceſſione poſſeſſionis.

19. Iavolenus lib. 1. Epiſtolarum.

SI hominem emiſti, vt ſi aliqua conditio exſtitiſſet, inemptus fieret: & is tibi traditus eſt, & poſtea conditio emptionem reſolvit a: tempus, quo apud emptorem fuit, accedere venditori debere exiſtimo: quoniam eo genere retroacta a venditio eſſet redhibitioni ſimilis, in qua non dubito tempus eius, qui redhibuerit, venditori acceſſurum, quoniam b ea venditio propriè dici non poteſt.

20. Idem lib. 4. Epiſtolarum.

POſſeſſio teſtatoris ita heredi procedit, ſi c medio tempore à nullo poſſeſſa d eſt.

Si poſſeſſor rem domino locaverit, aut vendiderit.

21. Idem lib. 6. Epiſtolarum.

EI, à quo fundum pro herede diutius poſſidendo capturus eram, locavi eum: an vllius momenti eam locationem exiſtimes, quæro. quod ſi nullius momenti exiſtimas, an durare nihilominus vſucapionem eius fundi putes. Item quæro, ſi eidem vendidero eum fundum, quid de his cauſis, de quibus ſupra quæſii, exiſtimes? Reſpondit, Si is, qui pro herede fundum poſſidebat, domino eum locavit, nullius momenti locatio eſt: quia a dominus ſuam rem conduxiſſet. ſequitur ergo, vt ne poſſeſſionem quidem locator retinuerit. ideoque longi temporis præſcriptio non durabit. In venditione b idem iuris eſt, quod in locatione, vt emptio ſuæ rei conſiſtere non poſſit.

De herede & hereditate.

22. Idem lib. 7. Epiſtolarum.

HEres & hereditas tametſi duas appellationes recipiunt, vnius c perſonæ tamen vice d funguntur.

De toto & partibus.

23. Idem lib. 9. Epiſtolarum.

EVm, qui ædes mercatus eſt, non puto aliud, quam ipſas e ædes poſſidere. nam ſi ſingulas res poſſidere intelligetur, ipſas ædes non poſſidebit: ſeparatis enim corporibus, ex quibus ædes conſtant, vniverſitas ædium intelligi non poterit. accedit eo, quod ſi quis ſingulas res poſſidere dixerit, neceſſe erit dicat, poſſeſſione ſuperficiei temporibus de mobilibus ſtatutis f locum eſſe, ſolum ſe capturum eſſe ampliori. quod abſurdum, & minimè iuri civili conveniens eſt, vt vna res diverſis temporibus capiatur. vt puta cum ædes ex duabus rebus g conſtant, ex ſolo h, & ſuperficie, & vniverſitas earum poſſeſſionem i temporis immobilium rerum omnium mutet.

1 ¶ Si autem columna iuncta fuerit: puto, te ex k empto cum venditore rectè acturum, & eo genere rem ſalvam habiturum.

2 ¶ Si autem demolita l domus eſt, ex integro res mobiles poſſidendæ ſunt, vt tempore, quod in vſucapione rerum mobilium conſtitutum eſt, vſucapiantur. & non poteſt rectè vti eo tempore, quo in ædificio fuerunt. nam quemadmodum eas ſolas & ſeparatas ab ædificio non poſſediſti, ſic nec penes m te ſingulæ aut ſeparatæ fuerunt, & cohærentibus his in ædificio, depoſitis ædibus, quæ hoc quoque vſum continent. neque n enim recipi poteſt, vt eadem res, & vt res ſoli, & tanquam mobilis ſit poſſeſſa.

De lege prohibitiva. 1. De defuncto & herede.

24. Pomponius lib. 24. ad Quintum Mucium.

VBi o lex p inhibet vſucapionem q, bona fides poſſidenti nihil prodeſt.

1 ¶ Interdum etiam: ſi non fuerit inchoata vſucapio à defuncto, procedit heredi eius, veluti ſi vitium r quod obſtabat non ex perſona, ſed ex re, purgatum fuerit. Ex re, ſi puta fiſci ſ res eſſe deſierit, aut furtiva, aut vi t poſſeſſa.

De poſſeſſione.

25. Licinius Rufinus lib. 1. Regularum.

SIne u poſſeſſione x vſucapio contingere non poteſt.

De ſuperficie.

26. Vlpianus lib. 29. ad Sabinum.

NVnquam ſuperficies y ſine ſolo capi longo tempore poteſt.

De titulo opinato.

27. Idem lib. 31. ad Sabinum.

CElſus z lib. 34. errare † eos ait, qui exiſtimarent, cuius rei quiſque bona fide adeptus ſit poſſeſſionem, pro ſuo vſucapere eum poſſe, nihil referre, emerit necne, donatum ſit necne, ſi modò emptum vel donatum a ſibi exiſtimaverit: quia neque pro legato, neque pro donato, neque pro dote vſucapio valeat, ſi nulla donatio, nulla dos, nullum legatum ſit.

¶ Idem & in litis æſtimatione placet, vt niſi verè quis litis æſtimationem ſubierit, vſucapere non poſſit.

De ſervo furioſi vel infantis.

28. Pomponius lib. 15. ad Sabinum.

SI ſervo à furioſi vel infantis res tradita ſit b, vſu per eum eas perſonas capere poſſe conſtat.

De eo quod ex aſſe heres alii quaſi pro parte heredi tradidit.

29. Idem lib. 22. ad Sabinum.

CVm ſolus heres eſſem, exiſtimarem autem, te quoque pro parte heredem eſſe, res hereditarias pro parte tibi tradidi, propius eſt, vt vſu eas capere non poſſis: quia nec pro herede vſucapi poteſt, quod ab herede poſſeſſum eſt c: neque aliam vllam habes cauſam poſſidendi. ita tamen hoc verum eſt, ſi non d ex tranſactione id factum fuerit. Idem dicimus, ſi tu quoque exiſtimes te heredem eſſe: nam hic quoque poſſeſſio veri heredis obſtabit tibi.

a Venditoris, Hal.
b l.13. §.2. & ſeq. de diverſ.
c l.13. §.10. ſup. de acq. poſſ.
d Duas notas diminutionis adiicit, vt oſtenderet legatarium propriè non eſſe. ſimile dicendi genus eſt in l.7. §.6. ſ. de pact.
e Legatarius quaſi heres eſt: & heredis latiſſima appellatione continetur. adde Bart. ad l.42. §.2. ſ. de leg. 1. vt & fideicommiſſarius. l.5. §.1. ſ. quod cum eo. Bonorum poſſeſſor. l.1. §.9. ſ. ad Treb. l.19. §.2. ſ. de cond. & demonſtr. l. vlt. l.29. §. vlt. quib. conſ. maior.
f l.24. §.3. ſup. ex quib. cauſ. maior.
g vel, l.51. in fin. ſ. de hered. inſt.
h Locum habere, Cuiac. hîc.
i l.1. C. de long. tempor. præſcr. quæ pro libertate.
k l.7. §.4. ſup. pro emptore.
l l.5. in fin. ſup. ad exhib.
m l.33. §.9. Iavol. l.1. §.15. ſ. de acq. poſſ.
n vel ad ſimilem caſum. nam hæreditatem non exiſtimandum eſt, quin ſervus poſſideatur: vt ſi ſervus fugerit, noſtram ei ſervitutem eſſe.
p l.37. in fin. ſupra pign.
q addict. Hal. adiici eſt adiici ac accedere, facit l.14. ſ. de diverſ. & temporal. præſcr. ſic Baſilica.
r Ancharius iudicium facit vt etiam in eo quod nobis traditur tanquam noſtrum, transferatur vſucapiendi conditio. Kan.
s quo titulo? ex adiudicatione.
t l.13. in fin. ſ. ad l. Falc. l. omnes. de uſuc. ...
u Etiam ſi bonis, Cuiac. hîc.
x ratione ſcilicet quibus poſt mortem nullus heres exſtitit, res fiſco deferuntur ex lege Iulia caducaria. Vlp. 28. §.1. in fin.
y Quadriennii, in cauſa bonorum vacantium: quinquennii, in cauſa commiſſi. l.1. C. de quadriennii.
z l.13. §.2. ſup. de acq. poſſ.
a id eſt, reſciſſa. Quid? hoc pacto reſolutio, quod in integrum reſtituatur dominium ipſo iure ſine traditione: & emptio pure redintegrari, veluti ſi conditione eſt, venditor erat dominus, l.1. ſup. de donat. Bartolus tamen id in vtramque partem diſputat.
b Quanquam Cuiac. hîc. quem vide.
c l.6. in fin. ſup. pro emptore. l.13. §.4. ſup. de acq. poſſ.
d Poſſeſſio poteſt, hîc dicitur, ... vt ſtipulationem ſtipulari, l.3. §.23. iudicatum ſolvi.

a Rei ſuæ locatio non eſt.
b & pignus. l.45. ſ. ... eod.
c l. delet. & heredis cum domino dicitur: quia idem & hereditas ipſa domina. l.31. in fin. ſ. de her. inſt.
d l.31. in fin.
e vt l.30. ſup. de acq. poſſ.
f l. triennio, C. de vſuc. transf. eod. in pr.
g l. partibus, in fortè, prædiorum de ſolis partibus, de toto dixi. ad l.2. ſup. de acq. poſſ.
h Solum eſt pars ædium. l.49. ſup. de verb. ſignif.
i poſſeſſionem temporis immobilium rerum dominium mutet. Hal. Cuiac. hîc.
k ex quo vendidit l.42. §.1. ſup. de evict.
l l.23. in fin. ſup. de rei vind.
m l. non quodammodo poſſideram. l.7. §.23. ſ. de verb. ſign.
n Res vna & eadem mobilis & immobilis ſimul cenſeri non poteſt.
o §.2. Inſt. ad l.4. C. pro donat.
p Verbi gratia, decem tabularum, lex Atinia, Hoſtilia, Plautia, Iulia de vi, Scribonia, lex Iulia repetundarum, lex Iulia de fundo dotali.
q Vſucapi non poſſunt quæ alienari prohibita ſunt, tamen bona regale 3.
r vt l.13. C. de vſuc. poſſ.
ſ l.18. ſup. ad l.1. C. commu. de vſucap.
t vt l.vlt. C. de vi bonor. rapt.
u l.44. in fin. ſ. eod.
x civili.
y Superficies ſolo cedit: & quod ſuper ſolum eſt ædificatum. ſuperficies ſolo cedit. Superficies vsurpari ſegreg. ... de ſervit. ruſt.
z vide repetitionem huius legis apud Franciſcum Balduinum, vbi hoſtiles cæteras notat: Poſſidentem titulo putatitio vſucapiant. ſi tamen iuſta error ... ſit, vſucapere ſecus, ſi iniuſta. reprobata quorundam ſententia, qui non diſtinguunt inter falſum & inſtum errorem. Contra ... ita hunc locum accipit: ſi cauſa putativa ſufficit ad præſcribendum etiam cum bona fide, ſi non ſubeſt iuſta cauſa petendi. † id tamen receptum eſt iure Canonico, de quo vide Socin. regula 307. & Baldum in repetitione huius legis.

a Vide l.1. pro donato.
b l.1. §.5. & 2. l.32. in fin. ſup. de acq. poſſ. l.26. C. de don. l.10. §.2. ſup. de acquir. rer. dom.
c ex cauſa occultari. Accurſ. & alii. vt l.17. §.1. ſup. eod.
d Tranſactionis ex cauſa iuſtam poſſeſſionis habentes cauſam, vſucapere poſſunt, l.8. C. de vſucap. pro empt.

De iure

Universidad Rey Juan Carlos

De rerum mixtura & ſimplici corporum genere.

30. *Idem* libro 30. ad Sabinum.

Rerum mixtura facta an vſucapionem cuiuſque præcedentem interrumpit, quæritur. Tria autem genera ſunt corporum: vnum, quod continetur vno ſpiritu, & Græcè ἡνωμένον, id eſt vnitum, vocatur, vt homo, tignum, lapis, & ſimilia. Alterum, quod ex contingentibus, hoc eſt pluribus inter ſe cohærentibus, conſtat, quod συνημμένον, id eſt connexum vocatur, vt ædificium, nauis, armarium. Tertium, quod ex diſtantibus conſtat, vt corpora plura non ſoluta, ſed vni nomini ſubiecta, veluti populus, legio, grex. Primum genus in vſucapione quæſtionem non habet: ſecundum & tertium habet.

1 ¶ Labeo libris epiſtolarum ait, ſi is, cui ad tegularum vel columnarum vſucapionem decem dies ſupereſſent, in ædificium eas conieciſſet, nihilominus eum vſucapturum, ſi ædificium poſſediſſet.

¶ Quid ergo in his quæ non quidem implicantur rebus ſoli, ſed mobilia permanent, vt in anulo gemma? in quo verum eſt, & aurum, & gemmam poſſideri, & vſucapi, cum vtrumque maneat integrum.

2 ¶ De tertio genere corporum videndum eſt. non autem grex vniuerſus ſic capiatur vſu, quomodo ſingulæ res, nec ſic, quomodo cohærentes. quid ergo eſt? Etſi ea natura eius eſt, vt adiectionibus corporum maneat, non item tamen vniuerſi gregis vlla eſt vſucapio, ſed ſingulorum animalium ſicuti poſſeſſio, ita & vſucapio. nec ſi quid emptum immixtum fuerit gregi, augendi eius gratia, idcirco poſſeſſionis cauſa mutabitur, vt ſi reliquus grex dominij mei ſit, hæc quoque ouis, ſed ſingulæ ſuam cauſam habebunt, ita vt ſi quæ furtiuæ erunt, ſint quidem ex grege, non tamen vſucapiantur.

De errore iuris. 1. Tempus continuum numerari. 2. De ſeruo qui in libertate moratur. 3. De ſeruo, filio, colono, inquilino. 4. De furioſo. 5. De tempore vacuo. 6. De defuncto & herede.

31. *Paulus* lib. 32. ad Sabinum.

Nunquam in vſucapionibus, iuris error poſſeſſori prodeſt. & ideo Proculus ait, ſi per errorem initio venditionis tutor pupillo auctor factus ſit, vel poſt longum tempus venditionis peractum, vſucapi non poſſe, quia iuris error eſt.

1 ¶ In vſucapionibus mobilium continuum tempus numeratur.

2 ¶ Seruus, licet in libertate moretur, nihil poſſidet, nec per eum alius. atquin ſi nomine alicuius, dum in libertate moratur, nanctus fuerit poſſeſſionem, adquiret ei, cuius nomine nanctus fuerit.

3 ¶ Si ſeruus meus vel filius peculiari, vel etiam meo nomine quid tenet, vt ego per eum ignorans poſſideam, vel etiam vſucapiam, ſi is furere cœperit, donec in eadem cauſa res fuerit, intelligendum eſt, & poſſeſſionem apud me remanere, & vſucapionem procedere, ſicuti per dormientes quoque eos, idem nobis contingeret.

¶ Idemque in colono & inquilino, per quos poſſidemus, dicendum eſt.

4 ¶ Si vi aut clam aut precariò poſſeſſionem nanctus quis, poſtea furere cœperit, & poſſeſſio, & cauſa eadem durat. & hoc quod precario furioſus habet, quemadmodum interdicto quoque vti poſſidetis ſeruiri nomine rectè experimur eius poſſeſſionis nomine, quam ante furorem per ſe, vel poſt furorem per alium nanctus eſt.

5 ¶ Vacuum tempus quod ante aditam hereditatem, vel poſt aditam interceſſit, ad vſucapionem heredi procedit.

6 ¶ Si defunctus emit, heres autem putat eum ex donationis cauſa poſſediſſe, vſu eum capturum Iulianus ait.

Si fur rem furtiuam à domino emerit. 1. De errore iuris. 2. De parte incerta.

32. *Pomponius* lib. 32. ad Sabinum.

Si fur rem furtiuam à domino emerit, & pro tradita habuerit, deſinet eam pro furtiua poſſidere, & incipiet pro ſuo poſſidere.

1 ¶ Si quis id, quod poſſidet, non putat ſibi per leges licere vſucapere: dicendum eſt, etiam ſi erret, non procedere tamen eius vſucapionem: vel quia non bona fide videatur poſſidere: vel quia in iure erranti non procedat vſucapio.

2 ¶ Incertam partem poſſidere nemo poteſt. Ideo ſi plures ſint in fundo, qui ignorent, quotam quiſque partem poſſideat, neminem eorum mera ſubtilitate poſſidere Labeo ſcribit.

De partu ancillæ furtiuæ. 1. De cauſa poſſeſſionis ſibi non mutanda. 2. De vi deiecto. 3. De ceſſione poſſeſſionis. 4. De pignore, commodato, depoſito.

33. *Iulianus* lib. 44. Digeſtorum.

Non ſolum bonæ fidei emptores, ſed & omnes, qui poſſident ex ea cauſa, quam vſucapio ſequi ſolet, partum ancillæ furtiuæ vſu ſuum faciunt. idque ratione iuris introductum arbitror. nam ex qua cauſa quis ancillam vſucaperet, niſi lex duodecim tabularum vel Atinia obſtaret, ex ea cauſa neceſſe eſt partum vſucapi, ſi apud eum conceptus & editus eo tempore fuerit, quo furtiuam eſſe matrem eius ignorabat.

1 ¶ Quod vulgo reſpondetur, *ipſum ſibi cauſam poſſeſſionis mutare non poſſe*, totiens verum eſt, quotiens quis ſciret ſe bona fide non poſſidere, & lucri faciendi cauſa inciperet poſſidere: idque per hæc probari poſſe: Si quis emerit fundum ſciens ab eo, cuius non erat, poſſidebit pro poſſeſſore: ſed ſi eundem à domino emerit, incipiet pro emptore poſſidere: nec videbitur ſibi ipſe cauſam poſſeſſionis mutaſſe.

¶ Idemque iuris erit etiam ſi à non domino emerit, cum exiſtimaret eum dominum eſſe. Item ſi à domino heres inſtitutus fuerit, vel bonorum eius poſſeſſionem acceperit, incipiet fundum pro herede poſſidere.

¶ Hoc amplius, ſi iuſtam cauſam habuerit exiſtimandi ſe heredem vel bonorum poſſeſſorem domino extitiſſe, fundum pro herede poſſidebit, nec cauſam poſſeſſionis ſibi mutare videbitur.

¶ Cum hæc igitur recipiantur in eius perſonam, qui poſſeſſionem habet: quanto magis in colono recipienda ſunt, qui nec viuo, nec mortuo domino vllam poſſeſſionem habet. & certè ſi colonus mortuo domino emerit fundum ab eo, qui exiſtimabat ſe heredem eius vel bonorum poſſeſſorem eſſe, incipiet pro emptore poſſidere.

2 ¶ Si dominus fundi homines armatos venientes extimuerit, atque ita profugerit, quamuis nemo eorum fundum ingreſſus fuerit, vi deiectus videtur. ſed nihilominus & prædium, etiam antequam in poteſtatem domini redeat, à bonæ fidei poſſeſſore vſucapitur: quia lex Plautia & Iulia ea demum vetuit longa poſſeſſione capi, quæ vi poſſeſſa fuiſſent, non etiam ex quibus vi quis deiectus fuiſſet.

3 ¶ Si mihi Titius, à quo fundum petere volebam, poſſeſſione ceſſerit, vſucapionis cauſam iuſtam habebo. Sed & is, à quo ex ſtipulatu fundum petere volebam, cedendo mihi poſſeſſionem, ſi ſoluendi cauſa id fecerit, eo ipſo efficiet, vt fundum longo tempore capiam.

4 ¶ Qui pignori rem dat, vſucapit, quamdiu res apud creditorem eſt. ſi creditor eius poſſeſſionem alij tradiderit, interpellabitur vſucapio. & quantum ad vſucapionem attinet, ſimilis eſt ei qui quid depoſuit, vel commodauit, quos palam eſt deſinere vſucapere, ſi commodata vel depoſita res alij tradita fuerit ab eo qui commodatum vel depoſitum accepit.

¶ Planè ſi creditor nulla conuentione hypothecam contraxerit, vſucapio debitoris perſeuerabit.

5 ¶ Si rem tuam cum bona fide poſſiderem, pignori tibi dem ignoranti tuam eſſe, deſino vſucapere: quia non intelligitur quis ſuæ rei pignus contrahere. at ſi nulla conuentione pignus contractum fuerit, nihilominus vſucapiam: quia hoc quoque modo nullum pignus contractum videtur.

6 ¶ Si rem pignori datam creditoris ſeruus ſubripuerit, cum eam creditor poſſideret, interpellabitur vſucapio debitoris.

poſſeſſione non ſubuertit a. ¶ Sed etſi debitoris ſeruus ſubripuerit, quamuis creditor poſſidere deſinat, tamen debitori vſucapio ducat: non ſecus, ac ſi eam creditor debitori tradidiſſet. nam quantum ad vſucapiones attinet, ſerui b, ſubtrahendo res, non faciunt deteriorem dominorum conditionem.

¶ Facilius obtinebitur, ſi precario poſſidente debitore, ſeruus eius ſubripuerit. nam conductio idem c præſtat, quod ſi apud creditorem res eſſet. poſſidet enim hoc caſu creditor.

¶ Sed & ſi vtrumque interceſſerit, & precarii rogatio, & conductio, intelligitur d creditor poſſidere & precarii e rogatio non in hoc interponitur, vt debitor poſſeſſionem habeat, ſed vt ei tenere rem liceat.

De re peculiari à ſeruo vendita.

33. *Alfenus Varus* lib. 1. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

SI ſeruus, inſciente f domino, rem peculiarem vendidiſſet, emptorem vſucapere poſſe.

De homine cuius vſusfructus legatus eſt ſurrepto.

35. *Iulianus* Libro 1. ad Vrſeium Ferocem.

SI homo, cuius vſusfructus legatus erat, ab herede nunquam poſſeſſus, ſubreptus fuiſſet: quæſitum eſt, quia heres f furti actionem non g haberet, an vſucapi poſſit? Sabinus reſpondit, nullam eius rei vſucapionem eſſe, cuius h nomine furti agi poſſet. agere autem furti eum qui fruі deberet poſſe i. Quod ſic accipiendum eſt, vt fructuarius poterit vti frui. aliter enim homo in cauſa non perduceretur. ſed ſi viuente iam & fruenti ablatus homo fuerit, non ſolùm ipſe k ſed etiam heres furti agere poterit.

De re à non domino alienata.

36. *Gaius* lib. 2. Rerum quotidianarum ſiue aureorum.

POteſt l pluribus modis accidere, vt quis rem alienam aliquo errore deceptus tanquam ſuam l vendat fortè aut donet: & ob id à bonæ fidei poſſeſſore res vſucapi poſſit. Veluti ſi heres rem defuncto commodatam aut locatam, vel apud eum depoſitam, exiſtimans hereditariam eſſe, alienauerit.

1 ¶ Item ſi quis aliqua exiſtimatione deceptus, crediderit ad ſe hereditatem pertinere, quæ ad eum non pertineat, & rem hereditariam alienauerit: aut ſi m is, ad quem vſusfructus ancillæ pertinet, partum eius exiſtimans ſuum eſſe, quia & fœtus pecudum ad fructuarium pertinet, alienauerit.

37. *Idem* lib. 2. Inſtitutionum.

FVrtum non committit. furtum enim ſine n affectu furandi non committitur o.

1 ¶ Fundi quoque alieni poteſt aliquis ſine p vi nancisci poſſeſſionem, quæ vel ex negligentia domini vacet q, vel quia dominus ſine ſucceſſore deceſſerit, vel longo tempore abfuerit.

38. *Idem* lib. 2. Rerum quotidianarum ſiue aureorum.

QVam rem ipſe quidem non poteſt vſucapere, quia intelligit alienum ſe poſſidere, & ob id malæ r fidei poſſidet. ſed ſi alij bona fide accipienti tradiderit, poterit ſ is vſucapere: quia neque vi poſſeſſum, neque furtiuum poſſidet. aboliſta eſt enim quorundam veterum ſententia, exiſtimantium etiam fundi locive furtum fieri.

De ſuperficie.

39. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

SI ſolum vſucapi non poteſt, nec t ſuperficies vſucapietur.

De tempore vacuo.

40. *Neratius* libro 4. Regularum.

COeptam vſucapionem à defuncto, poſſe & ante u aditam hæreditatem impleri conſtitutum eſt.

Si rem domino ſurreptam procurator eius adprehenderit.

41. *Idem* lib. 7. Membranarum.

SI rem ſubreptam mihi procurator meus adprehendit, quamuis per x procuratorem poſſeſſionem apiſci nos, iam ferè conueniat: nihilo magis eam in poteſtatem meam rediſſe, vſuque capi poſſe exiſtimandum eſt: quia contra ſtatuti capiuntur y erit.

De prædio dotali ſi venditur domino ſucceſſerit.

42. *Papinianus* lib. 3. Quæſtionum.

CVm a vir prædium dotale vendidit ſcienti, vel ignoranti rem dotis eſſe, venditio non valet b. quam defuncta c poſtea b muliere in matrimonio, confirmari c conuenit, ſi tota dos lucro mariti ceſſit.

¶ Idem iuris eſt, cum is qui rem furtiuam vendidit, poſtea domino heres extitit d.

De bona vel mala fide.

43. *Idem* lib. 22. Quæſtionum.

HEres eius qui bona fide e rem emit, vſu non capiet ſciens alienam, ſi modò ipſi poſſeſſio tradita ſit, continuatione verò non impeditur heredis ſcientia.

1 ¶ Patrem vſu non capturum, quod filius emit, propter ſuam vel filij ſcientiam, certum eſt f.

De iuſto errore. 1. De ratihabitione. 2. Quo tempore ſpectatur bona fides. 3. De tempore vacuo. 4. De errore. 5. De pignore, de ui poſſeſſo. 6. De furore. 7. De filio vel ſeruo captiuo.

44. *Idem* lib. 23. Quæſtionum.

IVſto errore g ductus Titium filium meum, & in mea poteſtate eſſe exiſtimaui, cùm adrogatio non iure interueniſſet, eum ex re mea quærere mihi non exiſtimo. non enim conſtitutum eſt in hoc quod in homine libero, qui bona fide ſeruit, placuit: ibi propter h aſſiduam & quotidianam comparationem ſeruorum ita conſtitui, publicè intereſſit: nam frequenter ignorantia liberos emimus. non autem tam facilis i frequens adoptio vel adrogatio filiorum eſt.

1 ¶ Conſtat, ſi rem alienam ſcienti mihi vendas, tradas autem eo tempore, quo k dominus ratum habet, traditionis tempus inſpiciendum, remque meam fieri.

2 ¶ Et ſi poſſeſſionis non contractus initium l, quod vſucapionem pertinet, inſpici placet: nonnunquam tamen euenit, vt non initium præſentis poſſeſſionis, ſed cauſam antiquiorem traditionis, quæ bonam fidem habuit, inſpiciamus. Veluti circa partum eius mulieris, quam bona fide cœpit poſſidere. non enim ideo minus capietur vſu puer, quod alienam matrem, priuſquam eniteretur, eſſe cognouit.

¶ Idem in ſeruo poſtliminio reuerſo dictum eſt.

3 ¶ Nondum m aditæ hereditatis tempus vſucapioni datum eſt, ſiue ſeruus hereditarius aliquid comparat, ſiue defunctus vſucapere cœperat. ſed hæc iure n ſingulari recepta ſunt.

4 ¶ Filiusfamilias emptor alienæ rei, cùm patremfamilias ſe factum ignoret, cœpit rem ſibi traditam poſſidere. cur non capiat vſu, cùm bona fides initio poſſeſſionis adſit, quamuis eum ſe per errorem eſſe arbitretur, qui rem ex cauſa peculiari quæſitam o nec poſſidere poſſit? Idem dicendum erit & ſi ex patris hereditate ad ſe peruenisse rem emptam non p ſeruì præſumptione credat.

5 ¶ Non mutat vſucapio r ſuperueniens pro emptore vel pro herede quo ſ minus pignoris perſecutio ſalua ſit, vt t enim vſusfructus vſucapi u non poteſt: ita perſecutio pignoris, quæ nulla ſocietate dominij x coniungitur y, ſed ſola z conuentione conſtituitur, vſucapione rei non perimitur.

6 ¶ Eum qui poſteaquam vſucapere cœpit, in furorem a incidit, vtilitate ſuadente relictum b eſt, ne languor animi c damnum etiam in bonis adferat, ex omni cauſa implere d vſucapionem.

7 ¶ Si cùm apud hoſtes dominus aut pater agit, ſeruus aut filius emat, an & tenere incipiat? Si quidem ex cauſa peculij poſſedit, vſucapionem inchoat, nec impedimento domini captiuitatem eſſe, cuius ſcientia non eſſet in ciuitate neceſſaria. ſi verò non ex cauſa peculij comparetur, vſu non capi, nec e iure poſtliminij quæſitum intelligi: cùm prius eſſe, vt quid vſucaptum f diceretur, poſſeſſum foret. ſin autem pater ibi deceſſerit: quia tempora captiuitatis ex die, quo capitur, morti iunguntur, poteſt dici filium & poſſediſſe ſibi & vſucepiſſe intelligi.

De locis iuris gentium, vel publicis. 1. De ſeruo hereditario.

45. *Idem* lib. 10. Reſponſorum.

PRæſcriptio longæ poſſeſſionis ad obtinenda loca iuris gentium g publica, concedi non ſolet. quod ita procedit, ſi quis ædificio funditus diruto, quod h in litore poſuerat i, aut dereliquerat k ædificium l, alterius poſtea eodem loco extructo occupantis datam exceptionem opponat: vel ſi quis quod in fluminis publici diuerticulo ſolus pluribus annis piſcatus ſit, alterum eodem iure prohibeat m.

a l. 33. in fin. ſup. de adq. poſſ. ſubuertere aliàs ſtrandat. Pleuius ſucceſſione: vel qui ipſi verſere, vel qui alij ſubuertendos prebent.
b v. l. 40. ſupra de adq. poſſ.
c v. §. 4. ſup. eod. adde l. 37. ſuprà de pign.
d vide omnino Tiraquellum de iure conſtituti poſſeſſorii, parte 5. limitatione 2. l. 18. inſ. de ſolut.
e l. 10. ſup. de prec.
f ad eſt, ſciente, ſic in c. 5. legis Mant. ...
f l. 33. §. 2. ſup. de vſu. cor.
g Imo habere, l. 20. C. de furtis: Agitur hic de legatario, ſed herede partem.
h Vſucapi non poterit is, cuius nomine furti agi poteſt.
i imò is non ſemper poteſt, l. 17. l. 53. inſ. de furtis.
k §. 4. inſ. eod.
l Atque ſine dolo malo. §. 1. inſ. eo.
m §. 5. inſ. eod.
n v. l. 52. in fi. inſ. de furtis. §. 18. inſ. de oblig. ex delict. §. 5. & §. inſ. hoc tit.
o Imo committitur, l. 77. inſ. de furtis.
p §. 7. inſ. eod.
q Præſcriptio non currit contra ciuiliter poſſidentem.
r Perſumitur malæ fidei quis eſſe, qui alienum ſciens poſſidet, & ita decuerio in titulum habere.
s Clandeſtini vitium perſonale eſt, non reale, neque rem ipſam afficit vitio reali, vt furtiuum afficit, Bart. Alberic. hic.
t Moliniz. & Sabin. §. 7. verſ. abolita, inſt. eod. 38. adde l. 49. §. 12. ſup. quod met. Veterum appellatione hic in libris intelliguntur Brutus, Manilius, Sabinus, Labeo, v Cuiac. hic.
u Argumentum à ſolo ad ſuperficiem, l. 26. ſuprà eod.
x l. 31. §. 3. inſ. eod. l. 6. in fin. inſ. tit. prox. l. 30. ſup. ex quib. cauſ. maior.
y l. 2. §. 7. ſup. eodem.
z Captioſa interpretationes in legibus, ſtatutis, & conſuetudinibus non admittenda.
a Dominium ſine poſſeſſione duobus caſibus adquiri, quidam ex hac lege colligunt, v. Accurſ. l. 16. ſuprà de fundo dotali.
b ob legem Iuliam, v. l. vnic. §. 15. C. de rei vxor. act.

a l. 7. ſup. de poſſe ... definit.
b Cùm hæc caſu prohibitionis prohibita.
c Confirmatur alienatio ex cauſa ſuperueniente.
d l. 1. C. ſi aduerſ. ...
e ſcienti ſolà ...
f Imò diſtinguendum, l. 5. 43. inf. pro emptore.
g Iuſti ſcil. adde l. 11. Cod. de liberali cauſa adde l. 30. C. de donationib.
h Atque à ſolo magiſtrato gelta fuerat, vt eſt de beneficio ... apud Sennec. 17.
i aſſiduam facilis & tam frequens.
k adde l. 26. §. 1. ſupr. de pign.
l l. 4. §. 18. ſup. eod. Initium poſſeſſionis ſpectamus, ... C. de vſucap. transform. vt ſuperueniens mala fides vſucapionem non noceat.
m Bona fides exigitur non tantum initio adeptæ, ſed etiam continuatæ poſſeſſionis, l. 9. ſupra de adquir. rer. l. vn. C. de vſucap. transform.
n l. 31. §. 5. ſup. eo. l. 4. §. 33. ſup. de vſuc. l. 15. ...
o Iura hereditate ... capta per defunctum vſucapio procedit iure ſingulari.
p l. 44. §. 1. ſup. de adq. poſſ.
q v. l. 31. in ſi. ſup. ſoluto.
r vtentiſ ſolliuit deceaſſent. ... C. de ...
ſ l. 1. §. 2. l. de pig. ...
t Vſucapio ſi pro emptore vel pro herede, vel cum pignoris ... Cur vſufructum neutra vſucapione perimitur ... nec pignus, nec vſusfructus ... perſecutionis ... contingat.
u l. 19. §. 3. ſup. de vſuf. l. 35. ſup. eod. hoc minus vſucapi.
x dominio, ſcil.
y l. 5. ſul. ſupra de pigneribus.
z Imma de pignore conſtituendo, l. 5. ...

a Inſtit. quibus modis re contrahitur oblig. a. l. 4. §. 5. ſupra eodem.
b receptum, Hal. quod placet Cuiacio, alij, relictum, alij reſiduum ... ſtrenum atque rerum ſanctum.
c Animi vitium eſt furor, non corporis.
d v. quæ notaui ad l. 7. §. 3. ſuprà de Publiciana.
e v. l. 19. in fin. ſup. ex quib. cauſ. maior.
f l. 15. & 23. ſuprà eod.
g v. l. 9. ſup. eod.
h v. Cepolam cont. 2 15. & 2 49.
i depoſuerat, Hal. quod non placet Cuiacio hic.
k hoc verbum ab hiſtoriis ... aliquod ſcitum notat Cuiac. hic.
l ædificioque alterius poſtea eodem loco extructo occupanti datam. &c. Hal. quod probat Cuiacius hic.
m Imo prohiberi poteſt l. 7. inſ. de diuerſ. ſolutione qui ſolitus eſt piſcari in aliquo diuerticulo & deſiit, prohibere non poteſt, vt hic, qui non deſiit, poteſt, v. Bald. Accurſ. & Cuiac. hic.

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ Poſt mortem domini ſeruus hereditarius peculii nomine rem cœpit tenere. vſucapionis primordium erit tempus hereditatis a aditæ, quemadmodum etenim vſucapietur, quod ante defunctus non poſſederat?

Pro ſoluto.

46. *Hermogenianus* lib. 5. Iuris Epitomarum.

PRo ſoluto vſucapit, qui rem debiti cauſa recipit, & non tantum quod debetur, ſed & quodlibet pro debito ſolutum, hoc titulo vſucapi poteſt.

De ignorantia.

47. *Paulus* lib. 3. ad Neratium.

SI emptam rem mihi, procurator ignorante me meo nomine apprehenderit, quamuis poſſideam, eam non vſucapiam: quia vt ignorantes vſucaperemus, in peculiaribus tantum rebus receptum eſt.

De tituli opinione quo tempore ſpectatur bona fides.

48. *Idem* lib. 2. Manualium.

SI exiſtimans debere tibi tradam, ita demum vſucapio ſequitur, ſi & tu putes debitum eſſe.
¶ Aliud, ſi putem me ex cauſa venditi teneri, & ideo tradam: hic enim, niſi emptio præcedat, pro emptore vſucapio locum non habet.
¶ Diuerſitatis cauſa in illo eſt: quod in cæteris cauſis ſolutionis tempus inſpicitur, neque intereſt cum ſtipulor, ſciam alienum eſſe, nec ne, ſufficit enim me putare meum eſſe, cum ſoluis. in emptione autem & contractus tempus inſpicitur, & quo ſoluitur: nec poteſt pro emptore vſucapere, qui non emit, nec pro ſoluto, ſicut in cæteris contractibus.

De re ſubrepta.

49. *Labeo* libro 5. Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI quid eſt ſubreptum, id vſucapi non poteſt, antequam in domini poteſtatem peruenerit. *Paulus*: Imo forſitan & contra. Nam ſi id quod mihi pignori dederis, ſubripueris, erit ea res furtiua facta: ſed ſimul atque in meam poteſtatem venerit, vſucapi poterit.

PRO EMPTORE.

TIT. IV.

De litis æſtimatione.

Gaius lib. 6. ad Edictum Prouinciale.

POſſeſſor, qui litis æſtimationem obtulit, pro emptore incipit poſſidere.

De titulo opinato. De bona fide. 2. De conditione. De errore. 3. De lege commiſſoria. 4. De in diem addictione. 5. De pacto vt ſi res diſplicuerit intra diem certum, inempta ſit. 6. De traditione rei non emptæ pro re empta, vel vnâ cauſa re empta. 7. De ... 8. De tutore. 9. Vel procuratore emente. 10. De ſeruis. 15. De pupillo vendente. De errore iuris vel facti. 16. De furioſo vendente. 17. De eo qui vſucapiebat, vendente. 18. De ... poſſeſſionis. 20. De litis conteſtatione. De donatione.

2. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

PRo emptore poſſidet, qui re vera emit, nec ſufficit, tantum in ea opinione eſſe eum, vt putet ſe pro emptore poſſidere, ſed debet etiam ſubeſſe cauſa emptionis. Si tamen exiſtimans me debere, tibi ignoranti tradam, vſucapies.
¶ Quare ergo, & ſi putem me vendidiſſe, & tradam, non capies vſu? ſcilicet, quia in cæteris contractibus ſufficit traditionis tempus. ſic denique, ſi ſciens ſtipuler rem alienam, vſucapiam, ſi cum traditur mihi, exiſtimem illius eſſe. at in emptione & illud tempus inſpicitur, quo contrahitur. igitur & bona fide emiſſe debet, & poſſeſſionem bona fide adeptus eſſe.
1 ¶ Separata eſt cauſa poſſeſſionis & vſucapionis. nam verè dicitur quis emiſſe, ſed mala fide. quemadmodum qui ſciens alienam rem emit, pro emptore poſſidet, licet vſu non capiat.
2 ¶ Si ſub conditione emptio facta ſit, pendente conditione emptor vſu non capit.
¶ Idemque eſt, & ſi putet conditionem extitiſſe, quæ nondum extitit: ſimilis eſt enim ei, qui putat ſe emiſſe.
¶ Contra ſi extitit, & ignoret: poteſt dici ſecundum Sabinum, qui potius ſubſtantiam intuetur, quam opinionem, vſucapere eum.
¶ Eſt tamen nonnulla diuerſitas: quod ibi, cum rem putat alienam, quæ ſit venditoris, affectionem emptoris habeat: at cum nondum putat conditionem extitiſſe, quaſi nondum putat ſibi emiſſe: quod apertius quæri poteſt, ſi cum defunctus emiſſet, heredi eius tradatur, qui neſciat defunctum emiſſe, ſed ex alia cauſa ſibi tradi, an vſucapio ceſſet.

a l. 9. in fin. ſup. de Publiciana.
b Hic & in vulgata, & Haloandri editione incipit titulus, Pro ſoluto, quod Auguſtinus improbat. 2. emendat. ego verò non improbo, eſt enim pro ſoluto titulus, vt hic. vide ad hunc locum Cuiacium tractatu de vſucapione pro ſoluto, vbi notat hunc titulum alii eſſe generaliorem: explicat quoque huius Tituli neceſſitatem, ſcilicet, an vſucapio pro ſoluto locum habeat indiſtinctè in contractibus nominatis, excepta ſtipulatione, & quæ requirantur, vt hic Titulus competat.
c l. 1. §. 22. ff. pro emptore.
d l. 3. ff. pro ſuo.
e l. 2. ff. de prec.
f audio. v. Pithanon. 18.
g l. 10. ſup. eod. l. 2. in princ. ff. pro emptore.
h v. l. 1. ff. pro emptore.
i §. 2. Inſt. eod. l. 2. Cod. de vſucap. pro donato.
k Ignorante: l. 5. ff. ... dic vt ibi notaui.
l 7. Cod. 16. ...
m æſtimatio emptionis ſpecies l. 3. ... eod. l. 46. ſup. de rei vind. l. 3. ſup. de æſtimatoria.
n l. 3. ff. pro donato l. 24. ſup. iii pign.
o l. 45. ſup. iii ...
p vide l. 48. in fin. ſup. de vſucap.
q Cur? poteſt quis poſſidere, non tamen vſucapere: poteſt enim accidere vt ... & tamen non vſucapiat, quod mala fide eam re emerit.
r Hæc bonam fidem exigit; illa non exigit. Non omnis qui poſſidet etiam vſucapit: & è contra.
ſ Separatorum diuerſa ratio, l. 19. ſup. de contr. empt.
t l. 2. ſup. de in diem addict. l. 2. Cod. de præſcr. long.
u l. 8. ... pend. conditione ſup. de peric.
x Subſtantia potius, id eſt veritas ſit, quam opinio, vt §. 15. ... Imo minus integra, l. 34. ſup. de acq. poſſeſſ.
y l. 3. circa fin. ſup. de vſurpat.

3 ¶ Sabinus, ſi ſic empta ſit, vt niſi pecunia intra diem certum ſoluta eſſet, inempta res fieret, non vſucapturum, niſi perſoluta pecunia. ſed videamus, vtrum conditio ſit hoc, an conuentio. ſi conuentio eſt, magis reſoluetur, quam implebitur.
4 ¶ Si in diem addictio facta ſit (id eſt, niſi ſi quis meliorem conditionem attulerit) perfectam eſſe emptionem, & fructus emptoris effici, & vſucapionem procedere, Iulianus putabat. alii & hanc ſub conditione eſſe contractam, ille non contrahi, ſed reſolui dicebat. quæ ſententia vera eſt.
5 ¶ Sed & illa emptio pura eſt, vbi conuenit, vt ſi diſplicuerit intra diem certum, inempta ſit.
6 ¶ Cum Stichum emiſſem, Dama per ignorantiam mihi pro eo traditus eſt. Priſcus ait, vſu me eum non capturum: quia id quod emptum non ſit, pro emptore vſucapi non poteſt.
¶ Sed ſi fundus emptus ſit, & amplius ſit in finibus poſſeſſum, totum longo tempore capi: quoniam vniuerſitas eius poſſideatur, non ſingulæ partes.
7 ¶ Eius bona emiſti, apud quem mancipia depoſita erant: Trebatius ait, vſu te non capturum: quia empta non ſint.
8 ¶ Tutor ex pupilli auctione rem, quam eius putabat eſſe, emit: Seruius ait, poſſe eum vſucapere: in cuius opinione decretum eſt, eo quod deterior cauſa pupilli non fit, ſi propter eum habeat emptorem. & ſi minoris emerit, tutelæ iudicio tenebitur, ac ſi alii minoris addixiſſet, idque & à Diuo Traiano conſtitutum dicitur.
9 ¶ Procuratorem quoque, qui ex auctione, quam mandatu domini facit, emerit, plerique putant, vtilitatis cauſa, pro emptore vſucapturum.
¶ Idem poteſt dici, & ſi negotia domini gerens ignorantis emerit, propter eandem vtilitatem.
10 ¶ Si ſeruus tuus peculiari nomine emat rem, quam ſcit alienam, licet tu ignores alienam eſſe, tamen vſu non capies.
11 Celſus ſcribit, ſi ſeruus meus peculiari nomine apiſcatur poſſeſſionem, id etiam ignorantem me vſucapere: quod ſi non peculiari nomine, non niſi ſcientem me, & ſi vitioſe cœperit poſſidere, meam vitioſam eſſe poſſeſſionem.
12 ¶ Pomponius quoque in his, quæ nomine domini poſſideantur, domini potius quam ſerui voluntatem ſpectandam ait. quod ſi peculiari, tunc mentem ſerui quærendam: & ſi ſeruus mala fide poſſideat, tamque dominus nanctus ſit, vt ſuo nomine poſſideat, adempto puta peculio, dicendum eſt, vt eadem cauſa ſit poſſeſſionis: & ideo vſucapio ei non magis procedat.
13 ¶ Si ſeruus bona fide emerit peculiari nomine, ego vbi primum cognoui, ſciam alienam, procedere in vſucapionem Celſus ait, initium enim poſſeſſionis ſine vitio fuiſſe. ſed ſi eo ipſo tempore quo emit, quanquam id bona fide faciat, ego alienam rem eſſe ſciam, vſu me non capturum.
14 ¶ Sed, quod non bona fide ſeruus meus emerit, in pactionem libertatis mihi dederit, non ideo me magis vſucapturum: durare enim primam cauſam poſſeſſionis, idem Celſus ait.
15 ¶ Si à pupillo emero ſine tutoris auctoritate, quem puberem eſſe putem, dicimus vſucapionem ſequi: vt hic plus ſit in re, quam in exiſtimatione. quod ſi ſcias pupillum eſſe, putes tamen pupillis licere res ſuas ſine tutoris auctoritate adminiſtrare, non capies vſu: quia iuris error nulli prodeſt.
16 ¶ Si à furioſo, quem putem ſanæ mentis, emero, conſtitit vſucapere vtilitatis cauſa me poſſe: quamuis nulla eſſet emptio: & ideo neque de euictione actio naſcitur mihi, nec Publiciana competit, nec acceſſio poſſeſſionis.
17 ¶ Si eam rem quam pro emptore vſucapiebas, ſcienti mihi alienam eſſe vendideris, non capiam vſu.
18 ¶ Sciens heredi vitioſi defuncti poſſeſſio prodeſt: quamuis medius heres poſſeſſionem eius nanctus non ſit.
19 ¶ Si defunctus bona fide emerit, vſucapietur res, quamuis heres ſcit alienam eſſe.
¶ Hoc & in bonorum poſſeſſione, & in fideicommiſſariis, quibus ex Trebelliano reſtituitur hereditas, cæteriſque prætoriis ſucceſſoribus obſeruatum eſt.
20 ¶ Emptori tempus venditoris ad vſucapionem procedit.
21 ¶ Si rem alienam emero, & cum vſucaperem, eandem rem dominus à me petierit, non interpellari vſucapionem meam litis conteſtatione. Sed ſi litis æſtimationem ſufferre maluerim, ait Iulianus cauſam

contra l. pen. et ult. C. de annali exceptione

z Hæc verba, vel ... ſine tempore ..., Colacius expungit. hic, quæ nomine à Roberto reprehenſa ... 2. animad. 27. defenditque ab Antonio Mercatore 2. not. 27. v. eundem Cuiac. 13. obſ. 29. in fin. v. Fabrum 3. coniect. 18.
a Imo competit l. 7. §. 2. ff. de publiciana. Competit actio furioſo ex æquo vel competit aduerſus extraneum, ſi ſane furioſus rem ſuam vendidit, non ſi ſuam ac propriam.
b Cuiacius ad l. 156. §. plerumque ff. de reg. iur.
c l. 44. §. 1. ff. de vſucap.
d l. 14. l. 15. §. 2. ff. de diuerſ. l. 76. ff. de contrah. empt. ... ſup. de vſucap.
e adde l. 18. C. de præſcript. longi.

a l. 2. ſup. de lege commiſſoria.
b hoc autem Proculus probare videtur.
c l. 6. ſup. de in diem.
d ex his eſt Vlpianus. Sed Paulus cum Vlpiano reprehendit, & ... nomen ſuperimitere l. 40. ſup. de ... emt.
e l. 2. ſupra de in diem. l. 1. ſupra de lege commiſſoria.
f l. 3. ſup. de contra. empt.
g l. 34. ſup. de acq. poſſ.
h l. 30. ſup. de acq. poſſ.
i Emere rem pupilli ex auctione tutor poteſt, vt hic: eadem ratione Comites patrimonii ſed & rerum priuatarum, vt & palatini, & patroni fiſci ex auctione fiſcali, res emere poſſunt, ſic ... C. de fide & iure haſtæ fiſc. non aliter, C. de ... vend.
k Ignorans: Cuiacius adde l. 49. §. 2. ſup. de acq.
l Ignorante me: Hal. adde l. 8. ſup. de vſucap. l. 2. l. pro ſuo.
m l. 62. ſup. de vſucapionib.
n ordo eſt inuerſus, vt hic plus ſit in exiſtimatione, quàm ſit in re. Cuiac. ibid.
o Imo plus non eſt, §. 2. ſup. eod. §. 11. Inſt. de legat. l. 13. l. 15. ff. de acquir. poſſeſſ.
p l. 31. ff. de vſucap.
q Error iuris nulli prodeſt.
r v. Antonium Fabrum 2. coniect. 18.
ſ ſcens ſi ſcientiâ ... 13. §. 1. ff. de ...
t conſtitutum eſt, Hal. v. l. 13. ff. de vſurpat.
u Vtilitatis publicæ cauſa quæ ſingulariter permittuntur.
x Imo non poteſt: nam pupilli res vſucapi non poteſt, l. 72. de acq. hered. l. 10. ff. quemadm. ſeruit.
y Imo valet emptio, ſi ſue tempore interualli furoris ſpectes, ſit ipſius furoris, valet enim tempore interualli furoris. l. 2. Cod. de contrahend. emptione. Nemo autem ſupinus eſt, vt cum verè furioſo contrahere velit.

poſſeſſionis

Universidad Rey Juan Carlos

poſſeſſionis mutari a ei qui litis æſtimationem ſuſtulerit. Idemque eſſe, ſi dominus ei qui rem emiſſet à non domino, donaſſet. Eaque ſententia vera eſt.

De litis æſtimatione.

3. *Vlpianus* lib. 75. ad Edictum.

Litis æſtimatio ſimilis c eſt emptioni.

De emptore, qui ſciebat partem eſſe alienam.

4. *Iauolenus* lib. 2. ex Plautio.

Emptor fundi partem eius alienam d non eſſe ignorauerat e. reſponſum eſt, nihil eum ex eo fundo longa poſſeſſione capturum. quod ita verum eſſe exiſtimo, ſi quæ pars aliena eſſet in eo fundo, emptor ignorauerat. Quod ſi certum locum eſſe ſciret, reliquas partes longa poſſeſſione capi poſſe, non dubito.

1 ¶ Idem iuris eſt, ſi is qui totum fundum emebat, pro indiuiſo partem aliquam alienam eſſe ſcit. eam enim duntaxat non capiet. cæterarum partium non impeditur longa poſſeſſione capio.

De pignore ſubrepto.

5. *Modeſtinus* lib. 10. Pandectarum.

Si rem f, quam tibi pignorauit g, ſubripuero, eamque diſtraxero, de vſucapione dubitatum h eſt? Et verius i eſt, vtiliter k cedere tempora vſucapionis.

De precario. 1. De emptore qui ſciebat quaſdam ex rebus emptis eſſe alienas. 2. De tempore vacuo.

6. *Pomponius* lib. 32. ad Sabinum.

Qui, cùm pro herede vel pro emptore vſucaperet, precario rogauit, vſucapere non poteſt quod porro inter eas res intereſt, cùm vtrobique deſinat ex prima cauſa poſſidere qui precario vult habere?

1 ¶ Si ex decem ſeruis, quos emerim, aliquos l putem alienos, & qui ſint, ſciam: reliquos m vſucapiam n. quod ſi ignorem o, qui ſint alieni, neminem p vſucapere poſſum.

2 ¶ Poſt mortem eius, qui hominem emerit, expleto tempore, quod defuiſſet ad vſucapionem, quamuis eum hominem heres poſſidere non cœpiſſet, fiet tamen eius. ſed ita hoc, ſi q nemo eum poſſediſſet.

De parte fundi aliàs emptio addita. 1. De eo qui mandato ſeruî emit, & manumiſſo traditur. 3. De tutore. 4. De bona fide. 5. De prohibitio alienationi. 6. De procuratore vendente. 7. De re furtiua. 8. De libero homine bona fide ſeruiente.

7. *Iulianus* lib. 44. Digeſtorum.

Qui fundum pro emptore poſſidebat, antequam diuturnam poſſeſſionem impleret, deceſſit. ſerui, qui in poſſeſſionem relicti fuerant, diſceſſerunt relinquendæ eius gratia. quæſitum eſt, an nihilominus r heredi tempus longæ poſſeſſionis procedere poteſt? Reſpondit: etiam diſcedentibus s ſeruis hoc tempus heredi procedere.

1 ¶ Si fundum Cornelianum pro emptore longa poſſeſſione capiam, & partem ex vicini fundo ei adiiciam, verum eam quoque partem reliquo tempore pro emptore capiam, an integro ſtatuto tempore? Reſpondit, partes, quæ emptioni fundi adiiciuntur, propriam ac ſeparatam conditionem habent. & ideo poſſeſſionem quoque earum ſeparatim nanciſci oportere, & longam t poſſeſſionem earum integro ſtatuto tempore impleri.

2 ¶ Seruus meus Titio mandauit, vt fundum ei emeret, eique manumiſſo Titius poſſeſſionem tradidit. quæſitum eſt, an longa poſſeſſione caperet? Reſpondit, ſi ſeruus meus mandauerit Titio, vt fundum emeret, & manumiſſo ei Titius fundum tradiderit, cum putaret & peculium ei conceſſum eſſe, vel etiam cum ignoraret peculium conceſſum non eſſe, nihilominus a ſeruum diutina poſſeſſione capere: quia aut ſcit ſeruus peculium ſibi conceſſum non eſſe, aut ſcire debet: & per hoc ſimilis eſt ei, qui ſe creditorem eſſe ſimulat. quòd ſi ſcierit Titius peculium manumiſſo conceſſum non eſſe, donare potius, quàm indebitum fundum ſoluere intelligendus eſt.

3 ¶ Si tutor rem pupilli ſubripuerit, & vendiderit, vſucapio non contingit, x prius quàm res in poteſtatem pupilli redeat: nam tutor in re pupilli tunc domini y loco habetur, cùm tutelam adminiſtrat, non z cùm pupillum ſpoliat a.

4 ¶ Qui bona fide alienum fundum emit, & poſſeſſionem eius amiſit b, deinde eo tempore apprehendiſſet, quo ſcit rem alienam eſſe, non capiet longo tempore, quia initium ſecundæ poſſeſſionis vitio non caret. nec ſimilis eſt ei, qui emptionis quidem tempore putat fundum vendentis eſſe, ſed cum traditur, ſcit alienum eſſe. Cùm enim ſemel amiſſa fuerit poſſeſſio, initium rurſus recuperatæ poſſeſſionis ſpectari oportet c. Quare ſi eo tempore redhibeatur homo, quo emptor ſcit alienum eſſe, vſucapio non contingit.

quamuis antequam venderet, in ea cauſa fuerit, vt vſucaperet.

¶ Idem iuris eſt in eo, qui de fundo deiectus, poſſeſſionem per interdictum reciperauit, ſciens iam alienum eſſe.

5 ¶ Qui ſciens emit ab eo quem prætor vt a ſuſpectum b heredem deminuere vetuit, vſu c non capiet.

6 ¶ Procurator tuus ſi fundum, quem centum aureis vendere poterat, addixerit triginta aureis, in hoc ſolum, vt te damno adficeret, ignorante emptore, dubitari non oportet, quin emptor longo tempore capiat. Nam & cùm ſciens quis alienum fundum vendidit ignoranti, non interpellatur longa poſſeſſio.

¶ Quod ſi emptor cum procuratore colluſit, & eum præmio corrupit, quo d vilius mercaretur, non intelligetur bonæ fidei emptor, nec longo tempore capiet, & ſi aduerſus petentem dominum vti cœperit exceptione *rei venditæ & traditæ*, replicationem doli vtilem futuram eſſe.

7 ¶ Furtiua res non intelligitur rediiſſe e in domini poteſtatem, quamuis poſſideret eam, ſi modo ignorauerit ſubreptam ſibi eſſe. ſi igitur ſeruum, qui tibi ſubreptus erat, ignorans tibi eum eſſe, pignori dedero, & ſoluta pecunia, eum Titio vendidero, Titius vſucapere non poterit.

8 ¶ Liber f homo, qui bona fide nobis ſeruit, iiſdem modis ex re noſtra acquirit nobis, quibus per ſeruum noſtrum acquirere ſolemus. quare ſicut traditione g, ita vſucapione rem noſtram faciemus, interueniente libera perſona, & ſi peculio nomine, quod nos ſequi debet emptio contracta fuerit, etiam ignorantes vſucapiemus.

De vendente conſumpturo pecuniam.

8. *Idem* lib. 3. ex Minicio.

Si quis cùm ſciret venditorem pecuniam ſtatim conſumpturum, ſeruos ab eo emiſſet, plerique reſponderunt, eum nihilominus bona fide emptorem eſſe, idque verius eſt: quomodo enim mala fide emiſſe videtur, qui à domino emit? niſi fortè & is qui à luxurioſo & protinus ſcorto daturo pecuniam, ſeruos emit, non vſucapiet.

De partu ancillæ furtiuæ.

9. *Idem* lib. 3. ad Vrſeium Feroceni.

Qui ob l pactionem libertatis ancillam furtiuam à ſeruo accepit, poteſt m partum eius quaſi emptor vſucapere.

10. *Idem* lib. 1. ad Minicium.

Seruus domino ancillam, quam ſubripuerat, pro capite ſuo dedit. ea concepit. quæſitum eſt, an dominus eum partum vſucapere poſſit? Reſpondit: Hic dominus quaſi emptor partum vſucapere poteſt. namque res ei abeſt pro hac muliere, & genere n quodammodo venditio inter ſeruum & dominum contracta eſt.

De errore falſæ cauſæ.

11. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum.

Quod vulgo traditum eſt, eum *qui exiſtimat ſe quid emiſſe, nec emerit, non poſſe pro emptore vſucapere*: hactenus verum eſſe ait, ſi p nullam iuſtam cauſam eius erroris emptor habeat. nam ſi fortè ſeruus vel procurator, cui emendam rem mandaſſet, perſuaſerit ei, ſe emiſſe, atque ita tradiderit, magis eſſe, vt vſucapio ſequatur.

12. *Papinianus* lib. 10. Reſponſorum.

Miſſo r legatario in poſſeſſionem, res pro emptore vſucapiuntur, ſalua ſ prætoris pignoris cauſa.

De denuntiatione.

13. *Paulus* lib. 5. Reſponſorum.

Alienam aream bona fide emit t, & ante impletam diuturnam poſſeſſionem ædificare cœpit, et denuntiante u domino ſoli intra tempora diutinæ poſſeſſionis perſeuerauit. quæro, vtrum interpellata ſit, an cœpta durauerit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, non x eſſe interpellatum y.

De re communi.

14. *Idem* lib. 29. Digeſtorum.

Ineſtate ſororis hereditas obuenit duobus fratribus, quorum alter abſens erat, alter præſens. præſens etiam abſentis cauſam agebat, ex qua hereditate ſuo & fratris ſui nomine fundum in ſolidum vendidit Lucio Titio bona fide ementi. quæſitum eſt, cum ſcierit partem fundi abſentis eſſe, an totum fundum longa poſſeſſione capere? Reſpondit z, ſi credidiſſet a mandatu fratris veniſſe, per longum tempus capere.

x Non eſt interpellatum, *L.cit. C.de vſu*.
y interpellatam, *Hal.*
z ex eadem cauſa, *l.1.2.0.7. de vſur. ſup.*
a Emptor non eſt malæ fidei poſſeſſor qui ſcit rem eſſe alienam, ſi tamen credat venditorem mandatum habere vendendi: proinde qui rem alienam ſciens eam comparat ab eo quem putat vendendi mandatum habere, eam longo tempore poteſt præſcribere. Per contrarium qui emit ab aliquo tanquam negotiorum geſtore, vel curatore perſonæ, malæ fidei poſſeſſor ſiet, ſi venditorem mandatum vendendi non habere ſcierit.

Universidad Rey Juan Carlos

PRO HEREDE VEL PRO poſſeſſore.

TIT. V.

De bonis viui.

Pomponius libro 32. ad Sabinum.

PRo herede ex viui bonis nihil vſucapi poteſt, etiamſi poſſeſſor mortui rem fuiſſe exiſtimauerit.

De prætorio pignore. 1. De cauſa poſſeſſionis ſibi non mutanda.

2. Iulianus lib. 44. Digeſtorum.

QVi legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſionem mittitur, non interpellat poſſeſſionem eius, qui pro herede vſucapit. cuſtodiæ enim cauſa rem tenet. quid ergo eſt? etiam impleta vſucapione, ius pignoris retinebit, et non prius diſcedat, quam ſi ſolutum legatum ei fuerit, aut eo nomine ſatiſdatum.

1 ¶ Quod vulgo reſpondetur, ipſum ſibi cauſam poſſeſſionis mutare non poſſe, ſic accipiendum eſt, vt poſſeſſio non ſolum ciuilis, ſed etiam naturalis intelligatur. Et propterea reſponſum eſt, neque colonum, neque eum apud quem res depoſita, aut cui commodata eſt, lucri faciendi cauſa pro herede vſucapere poſſe.

2 ¶ Filium quoque donatam rem à patre pro herede negauit vſucapere Seruius. ſcilicet qui exiſtimabat, naturalem poſſeſſionem penes eum fuiſſe viuo patre. Cui conſequens eſt, vt filius à patre heres inſtitutus, res hereditarias à patre ſibi donatas, pro parte cohæredum vſucapere non poſſit.

De re quam putat heres eſſe hereditariam.

3 Pomponius lib. 23. ad Quintum Mucium.

PLerique putauerunt, ſi heres ſim, et putem rem aliquam ex hereditate eſſe, quæ non ſit, poſſe me vſucapere.

De teſtamenti factione.

4. Paulus lib. 5. ad legem Iuliam & Papiam.

COnſtat eum, qui teſtamenti factionem habet, pro herede vſucapere poſſe.

PRO DONATO.

TIT. VI.

De errore falſæ cauſæ. 1. De patre & filio. 2. De viro & vxore.

PRo donato is vſucapit, cui donationis cauſa res tradita eſt, nec ſufficit opinari, ſed & donatum eſſe oportet.

1 ¶ Si pater filio quem in poteſtate habet, donet, deinde decedat, filius pro donato non capiet vſum, quoniam nulla donatio fuit.

2 ¶ Si inter virum & vxorem donatio facta ſit, ceſſat vſucapio.

¶ Item ſi vir vxori rem donauerit, & diuortium interceſſerit, ceſſare vſucapionem Caſſius reſpondit, quoniam non poſſit cauſam poſſeſſionis ſibi ipſa mutare. Alias ait poſt diuortium ita vſucapturam, ſi eam maritus conceſſerit, quaſi nunc donaſſe intelligatur. Poſſidere autem vxorem rem à viro donatam, Iulianus putat.

De liti contestatione.

2. Marcellus lib. 22. Digeſtorum.

SI is qui alienam rem donauerit, reuocare conſtituerit donationem, etiam ſi iudicium edidit, nec tamen cœperit vindicare, curret vſucapio.

De viro & vxore.

3. Pomponius lib. 24. ad Quintum Mucium.

SI vir vxori, vel vxor viro donauerit, ſi aliena res donata fuerit, verum eſt quod Trebatius putabat, ſi pauperior is qui donaſſet, non fieret, vſucapionem poſſidenti procedere.

De patre & filia.

4. Idem libro 32. ad Sabinum.

SI pater filiæ donauerit, quæ in poteſtate eius erat, & eam exheredauerit, ſi id heres eius ratum habeat, exinde ea vſucapiet donationem, qua ex die ratam heres donationem habuerit.

De manumiſſione.

5. Scæuola libro 5. Reſponſorum.

QVi pro donato cœperat vſucapere, manumittendo nihil egit, quia nec dominium nanctus fuerit, quæſitum eſt, an vſucapere deſierit. reſpondit, eum de quo quæritur, omiſiſſe videri poſſeſſionem, & ideo vſucapionem interruptam.

De venditione facta donationis cauſa.

6. Hermogenianus lib. 2. Iuris Epitomarum.

DOnationis cauſa facta venditione, non pro emptore, ſed pro donato res tradita vſucapitur.

PRO DERELICTO.

TIT. VII.

De re à domino habita pro derelicto.

Vlpianus lib. 12. ad Edictum.

SI res pro derelicto habita ſit, ſtatim noſtra eſſe deſinit, & occupantis ſtatim fit, quia iiſdem modis res deſinunt eſſe noſtræ, quibus acquiruntur.

2. Paulus lib. 54. ad Edictum.

PRo derelicto rem à domino habitam ſi ſciamus, poſſumus acquirere.

1 ¶ Sed Proculus non deſinere eam rem domini eſſe, niſi ab alio poſſeſſa fuerit. Iulianus deſinere quidem omittentis eſſe, non fieri autem alterius, niſi poſſeſſa fuerit. & recte.

De parte.

3. Modeſtinus lib. 6. Differentiarum.

AN pars pro derelicto haberi poſſit, quæri ſolet. ¶ Et quidem ſi in re communi ſocius partem ſuam reliquerit, eius eſſe deſinit, vt hoc ſit in parte, quod in toto. Atquin totius rei dominus efficere non poteſt, vt partem retineat, partem pro derelicto habeat.

De causa ſua.

4. Paulus lib. 15. ad Sabinum.

ID quod pro derelicto habitum eſt, & haberi putamus, vſucapere poſſumus, etiam ſi ignoramus, à quo derelictum ſit.

De ceptione. 1. De re à domino habita pro derelicto.

De vaſſallibus.

5. Pomponius lib. 32. ad Sabinum.

SI id quod pro derelicto habitum poſſidebas, ego ſciens in ea cauſa eſſe, abs te emerim, me vſucapturum conſtat. nec obſtare, quod in bonis tuis non fuerit. Nam & ſi tibi rem ab vxore donatam, ſciens emero, quia quaſi volente & concedente domino id faceres, idem iuris eſt.

1 ¶ Id quod quis pro derelicto habuerit, continuo meum fit. ſicuti cum quis æs ſparſerit, aut aues amiſerit, quamuis incertæ perſonæ voluerit eas eſſe, tamen eius fierent, cui caſus tulerit, eaque cum quis pro derelicto habeat, ſimul intelligitur voluiſſe alicuius fieri.

Si quis falſo exiſtimauerit rem pro derelicto habitam eſſe.

6. Iulianus lib. 3. ad Vrſeium Ferocem.

NEmo poteſt pro derelicto vſucapere, qui falſo exiſtimauerit rem pro derelicto habitam eſſe.

De iactu mercium.

7. Iulianus lib. 2. ex Minicio.

SI quis merces ex naui iactatas inuenit, num ideo vſucapere non poſſit, quia non videntur derelictæ, quæritur? Sed verius eſt eum pro derelicto vſucapere non poſſe.

De alimentis ancillæ nutricis.

8. Paulus libro 18. Reſponſorum.

SEmpronius Thetidi filiæ quæſtionem facere tentabat, quæ ſibi de ſuis ſumptibus, quia iam tertio continuatis à Procula nutrice Thetidis in ſoluendis alimentis, reſpondit, non ſe habere, vnde alimenta eidem exoluat, ſed debere eam ex parti ſuo reſtituere Lucio Titio, iſque ex illa in teſtamentum redegit, vt poſtea nullam quæſtionem pateretur ab eodem Sempronio. Lucius Titius, ſeu Proculæ ſolutis alimentis, puellam vindicta manumiſit. quæro an poſſit reſcindi libertas Thetidis? Paulus reſpondit, quoniam dominus ancillæ, ex qua Thetis

occupantis, ſi ſciuit eam pro derelicto habitam, ſi autem [illegible] eius, ſed aliena [illegible] qui occupat, non ſtatim adquirit ipſius rei dominium, ſed vſucapionis conditionem, idem eſt & eo qui ab eo cauſam habet.

f & Sabiniani, quorum obtinuit ſententia. l. 43. §. 35. inf. de furtis.

g ſolo animo.

h Commune eſt propriè, quod indiuiſum: proprium quod iam diuiſum.

i Partis ad partem eadem eſt ratio, quæ totius ad totum eſt. l. 76. ſup. de rei vind.

k l. 57. in fin. ſup. de adquir. rer. dom. l. 82. in fin. ſup. de acq. hered.

l Qui eſt aſſe dominus eſt, partem pro derelicto habere non poteſt.

m alioquin mala fide vſucapiemus. l. 6. inf. eod.

n ab alio ſciſt.

o Paria ſunt alienare & alienari conſentire. vide Duarenum tractatu Pactum in verbis Conſentire.

p v. l. 9. §. 7. ſup. de acq. rer. dom. l. 46. inf. de rer. diuiſ. l. 8. ſup. de contr. empt.

q §. 46. Inſt. de rer. diuiſ. l. 2. l. de contr. empt. [illegible]

† amiſerit.

r l. 4. ſup. eod. l. 1. ſup. de donat.

ſ l. 8. ſup. de [illegible].

t Pro derelicto poſtea habitæ.

u Ancilla mea eſt, quæ ex ancilla mea nata eſt.

† Nutricia actione peti poſſunt. l. 1. §. 14. inf. de extraord. cognit.

x Thetidem.

y Non poteſt reſcindi, quoniam ante manumiſſionem non erat libera, ſed [illegible] ipſo quod capta eſt [illegible].

b id eſt, litem fuerit conteſtatam. Cur ita? vſucapio litis conteſtatione non interrumpitur. l. 2. de [illegible] l. 18. ſupra de rei vindic.

c l. 25. in fin. ſup. de donat. inter vir.

d l. 4. §. 1. inf. pro ſuo.

e l. 4. C. de his qui à non domin.

f Nec compleram vſucapionem, nec eſt adquiſitum dominium vſucapienti.

g Non dominus manumittendo ſeruum, poſſeſſionem amittit: ideoque vſucapio interrumpitur.

Universidad Rey Juan Carlos

mata eſt. Theſidem pro derelicto habuiſſe videtur a, potuiſſe eum à Lucio Titio ad libertatem perduci.

PRO LEGATO b.

TIT. VIII.

De titulo vero, vel opinato.

Vlpianus lib. 6. Diſputationum.

Legatorum nomine is videtur poſſidere c, cui legatum d eſt e: pro legato enim poſſeſſio & vſucapio nulli alij quàm f cui legatum eſt, competit.

2. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

Si poſſideam aliquam rem, quam g putabam mihi legatam, cùm non eſſet, pro legato non vſucapiam.

3. *Papinianus* lib. 23. Quæſtionum.

Non magis quàm ſi quis emptum exiſtimet, quod non h emerit.

De re aliena legata. De legato adempto in Codicillis. De nomine legatarij homonymo.

4. *Paulus* libro 53. ad Edictum.

Pro legato poteſt vſucapi, ſi res aliena i legata ſit, aut teſtatoris quidem ſit, ſed adempta codicillis ignoratur: in horum enim perſona ſubeſt iuſta cauſa k, quæ ſufficit ad vſucapionem.

¶ Idem poteſt dici, & ſi in l nomine erit dubitatio, veluti ſi Titio legatum ſit, cùm ſint duo Titij, vt alter eorum de ſe cogitatum exiſtimauerit.

Si dominus rei legatæ viuat.

5. *Iauolenus* lib. 7. ex Caſſio.

Ea res, quæ legati m nomine tradita eſt, quamuis dominus eius viuat, legatorum tamen nomine vſucapietur n.

6. *Pomponius* lib. 32. ad Sabinum.

Si is cui tradita eſt, mortuũ eſſe exiſtimauerit.

De teſtamenti factione.

7. *Iauolenus* libro 7. ex Caſſio.

Nemo poteſt legatorum nomine o vſucapere, niſi p is cum quo teſtamenti factio eſt, quia ea q poſſeſſio ex iure teſtamenti proficiſcitur.

De ingreſſo in poſſeſſionem non traditam.

8. *Papinianus* lib. 23. Quæſtionum.

Si non traditam poſſeſſionem ingrediatur ſine r vitio legatarius, legatæ rei vſucapio competit.

De legato rectè vel non iure relicto, vel adempto.

9. *Hermogenianus* lib. 5. Iuris Epitomarum.

Pro legato vſucapit, cui rectè ſ legatum relictum eſt: ſed etſi non iure legatum relinquatur, vel legatum ademptum eſt, pro legato vſucapi poſt t magnas varietates obtinuit.

PRO DOTE u.

TIT. IX.

De tempore. 1. De rebus ſingulis vel vniuerſis in dotem datis. 2. De nuptiis.

Vlpianus libro 31. ad Sabinum.

Titulus x eſt vſucapionis, & quidem iuſtiſſimus y, qui appellatur pro dote, vt qui z in dotem rem a accipiat b, vſucapere poſſit ſpatio ſolemni, quo ſolent qui pro emptore vſucapiũt.

1 ¶ Et nihil refert, ſingulæ res, an pariter vniuerſæ c in dotem darentur.

2 ¶ Et primùm de tempore videamus, quando pro dote quis vſucapere poſſit, vtrum poſt tempora nuptiarum, an verò & ante nuptias.

¶ Eſt quæſtio d vulgata an ſponſus poſſit (hoc eſt, qui nondum maritus eſt) rem pro dote vſucapere: & Iulianus inquit, Si ſponſa ſponſo ea mente tradiderit res, vt non ante eius fieri vellet, quàm nuptiæ ſecutæ ſint, vſus quoque capio ceſſabit: ſi tamen non e euidenter id actum fuerit, credendum eſſe id agi Iulianus ait, vt ſtatim res eius fiant. & ſi alienæ ſint, vſucapi poſſint. quæ ſententia mihi probabilis videtur. Ante nuptias autem non pro dote vſucapit, ſed pro ſuo.

3 ¶ Conſtante autem matrimonio pro dote vſucapio inter eos locum habet, inter quos eſt matrimonium. Cæterùm ſi ceſſet matrimonium, Caſſius ait, ceſſare h vſucapionem, quia & dos nulla i ſit.

4 ¶ Idem ſcribit, etſi putauit k maritus eſſe ſibi matrimonium, cùm non eſſet, vſucapere eum non poſſe, quia nulla dos ſit, quæ ſententia habet rationem.

1. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

Si æſtimata l res ante nuptias tradita ſit, nec pro emptore, nec pro ſuo ante nuptias vſucapietur.

De re communi.

3. *Neratius* libro 25. Digeſtorum.

Duæ filiæ inteſtato patri heredes exſtiterant, & mancipia communia ſingulæ in dotem dederunt, & poſt aliquot a annos à morte patris, familiæ erciſcundæ iudicium inter eas dictatum eſt, quæſitum eſt, cùm mariti bona fide mancipia in dotem accepta ut dotalia, multis b annis poſſederunt, an vſucepiſſe videantur eſſi qui accipiebant, dantis credidiſſent eſſe? Reſpondi, nihil proponi, cur non vſucepiſſent.

PRO SVO c.

TIT. X.

De cauſis poſſidendi ex quibus dominium acquiritur.

Vlpianus lib. 25. ad Edictum.

Pro e ſuo poſſeſſio talis eſt, cùm dominium nobis adquiri putamus, & ex ea cauſa poſſidemus ex qua adquiritur, & præterea pro ſuo, vt puta f ex cauſa emptionis, & pro emptore, & pro ſuo poſſideo, item donata, vel legata, vel pro donato, vel pro legato etiam pro ſuo poſſideo.

1 ¶ Sed ſi res mihi ex cauſa iuſta, putà emptionis, tradita ſit, & vſucaptam incipio quidem & ante vſucapionem pro meo poſſidere. Sed an deſinam ex cauſa emptionis poſt vſucapionem, dubitatur: & Mauricianus dicitur exiſtimaſſe non deſinere.

De occupatione, de alluuione, de nouo, de fructibus.

2. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

Eſt ſpecies poſſeſſionis, quæ vocatur pro ſuo. hoc enim modo poſſidemus omnia, quæ mari, terra, cœlo capimus, aut quæ alluuione fluminum noſtra fiunt. Item quæ ex rebus alieno g nomine poſſeſsis nata h poſſidemus, veluti partum hereditariæ aut emptæ ancillæ, pro noſtro poſſidemus. ſimiliter fructus rei emptæ, aut donatæ, aut quæ in hereditate inuenta eſt.

De falſa cauſa.

3. *Pomponius* lib. 22. ad Sabinum.

Hominem, quem ex ſtipulatione te mihi debere falsò i exiſtimabas, tradidiſti mihi. ſi k ſciſſem, mihi nihil debere, vſu eum non capiam: quia ſi neſcio, verius eſſe vt vſucapiam: quia ipſa traditio ex cauſa, quam veram eſſe exiſtimo, ſufficit ad efficiendum, vt id quod mihi traditum eſt, pro meo poſſideam. & ita Neratius ſcripſit, idque verum puto.

De partu ancillæ furtiuæ. 1. De clandeſtina poſſeſſione. 1. Si pater cum filiis bona partitus ſit. 3. De falſa cauſa.

4. *Paulus* lib. 32. ad Sabinum.

Si ancillam furtiuam l emiſti bona fide, & quod ex ea natum, & apud te conceptum eſt, ita poſſediſti, vt intra conſtituti vſucapioni tempus cognoſceres matrem eius furtiuam eſſe. Trebatius omni modo quod ita poſſeſſum eſſet, vſucaptum eſſe. Ego ſic puto diſtinguendum, vt ſi neſcieris intra ſtatutum tempus, cuius id mancipium eſſet, aut ſi ſcieris, neque potueris certiorem dominum facere, aut ſi potueris quoque, & feceris certiorem, vſucaperes. ſin verò, cum ſcires, & poſſes, non feceris certiorem, contrà eſſe. tunc enim clàm poſſediſſe videberis. neque idem & pro ſuo & clàm poſſidere poteſt.

1 ¶ Si pater cum filiis bona quæ habebat partitus ſit, & ex ea cauſa poſt mortem patris ea teneant, quod inter eos conuenit, vt ea diuiſio rata ſ eſſet, vſucapio his procedat pro ſuo in his rebus, quæ alienæ in bonis patris inueniuntur.

2 ¶ Quod legatum non ſit, ab herede tamen perperam traditum ſit, placet, à legatario vſucapi, quia pro ſuo poſſidet.

Ratio vſucapionis. 1. De errore falſæ cauſæ.

5. *Neratius* lib. 5. Membranarum.

Vſucapio rerum etiam ex aliis cauſis concesſa, interim propterea, quæ noſtra exiſtimantes poſſideremus, conſtituta eſt, vt aliquis litium finis eſſet.

a Pro derelicto deratam habere videtur, qui alimenta ei denegat, & alij bradi mandat.
b q4 & seq. 15 v. Ideſt, Capone pro capta.
d & vſucapere.
e ſcilicet.
f a non domino ſcilicet.
f v. l. 27. ſuprà de vſucap.
g l. 1. ſuprà pro derelicto.
h l. 2. & l. 18. ſup. pro emptore.
i Aliena res legata alicui, poteſt per legatarium vſucapi.
k erronis vel ſidei.
l l. 16. ſup. de legat. nomine.
m aliud in titulo pro herede, l. 1. ſup. pro herede.
n non vſucapitur tamen hereditas viuentis, v. l. 2. ſup. pro herede.
o id eſt, titulo legati.
p l. 6. 5. eod. l. 4. ſup. pro herede.
q pro legato.
r id eſt, ſciente & conſentiente herede, vel Prætoris authoritate.
[illegible]

[illegible]

donato, derelicto, legato, dote, & ſuo: ſed ex aliis quam plurimis [illegible] ceſſis: l. 13. § 1. ſuprà de vſurpationib. ſoluto: l. 43. ſup. de vſurpationibus [illegible] dedito: l. 3. § 21. ſup. de acqu. poſſeſſ. iudicato: adiudicato: l. 3. ſup. de [illegible] publiciana: l. 17. ſuprà de vſurpationib. translato: l. 29. ſup. de vſucap. [illegible] de vſucap. pro emptore: fideicommiſſo, l. 13. § 10. ſup. de adquirenda poſſeſſione [illegible] Cuiac. hic.

y Vſucapionem introductam, vt aliquis litium eſſet finis: l. 1. ff. de vſucap. v. Ciceronem 2. Officiorum, vbi de Arato Sicyonio: Plutarchum in Arato.

z l. 2. ſup. de aqua & aquæ pluuiæ [illegible] bono publico. l. 1. ſup. de vſucap. [illegible] iniquum eſſe res noſtras ſine facto noſtro ad alium transferri. l. 11. [illegible] [illegible] l. 14. § 1. ſuprà de regul. iuris. temporum [illegible] non tollere: l. 44. § 1. ſup. de obligationib. natura aequum eſſe neminem cum alterius iniuria fieri locupletiorem, l. 6. § 3. ſuprà de negotiis: l. 14. [illegible] de condict. indeb. l. 17. § 1. in fin. ſup. de iuſtit. l. 25. ſuprà [illegible] ſpondeo: qui tanto tempore rem ſuam non perſequitur, videtur eam alienare [illegible] in vſucapione [illegible] temporis interuentu [illegible] certo tempore, putà negligentia domini, bonum publicum litium ſinem [illegible] Et, qui vſucepit pro ſuo, videtur [illegible]: de quo vide [illegible] de vſucapionibus.

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 11. ſuprà pro emptore.

2 ¶ Sed & id quod quis cùm ſuum eſſe exiſtimaret, poſſederit, vſucapiet, etiam ſi falſa fuerit eius exiſtimatio; quod tamen ita interpretandum eſt, vt probabilis error poſſidentis vſucapioni non obſtet, veluti ſi ob id aliquid poſſideam, quòd ſeruum meum, aut eius, cuius in locum hereditario iure ſucceſsi, emiſſe id falsò exiſtimem, quia alieni a facti ignorantia tolerabilis b error eſt.

in facto verò proprio non excuſatur. l. 7. ſup. ad Vel. error neque præſumitur. l. ſi heres 68. in fi. ſ. ad Treb. l. quiſquis 15. C. de teſtam. [illegible] l. qui ſi 90. ſup. de [illegible] v. tamen Socin. regul. 175. In alieno verò ignorantia præſumitur, & excuſat. v. tamen Socin. reg. 176. l. 9. ſup. de iuris & facti ignorantia.
b v. l. 2. l. 3. ſuprà de iuris & facti ignorantia.

a Aliena facti ignorantia tolerabilis error eſt [illegible]

LIBER QVADRAGESIMVS SECVNDVS.

DE RE a IVDICATA b, ET DE EFFECTV c ſententiarum d, & de interlocutionibus e.

a De ſententia & re iudicata 2. Extra 27. l. in Sexto 14. 2. Clement. 2. b 7. C. 52. 4. Cod. Theod. 14. [illegible] 3. de ſententia & re iudicata 2. Extra 27. adde 1. Nov. 4. c. & [illegible] [illegible] [illegible] Sententiam reſcindi non poſſe 50. de fructibus & litium expenſis 51. [illegible] Theod. 16 vſuris rei iudicatæ 54. adde [illegible] ſi non competente iudice iudicatum eſſe dicatur 48. ſi ex falſis inſtrumentis, vel teſtimoniis iudicatum ſit 58. inter alios acta, vel iudicata aliis non nocere 60. de pœna iudicis qui malè iudicauit 49. quibus res iudicata non nocet 56. comminationes, epiſtolas, programmata, ſubſcriptiones, auctoritatem rei iudicatæ non habere 57. ſi plures vna ſententia condemnati ſunt 55. quomodo & quando iudex ſententiam proferre debeat, præſentibus partibus, vel vna parte abſente 43. de ſententia quæ ſine certa quantitate profertur 46. de ſententiis ex breuiculo recitandis 7. C. 44. (vt. ex in Codice Theodoſiano, ex periculo [illegible]) de executione rei iudicatæ 7. C. 53.
d Omnium, præſertim Præcoris 4. Cod. 42. de ſententiis quæ pro eo quod intereſt 7. Codic. 47.
e Iudicum 7. C. d. 45. Porrò interlocutio eſt ſententia de articulo cauſæ quodam, non de ſumma eius. vide l. 14. infra eod. f id eſt, Cauſa.

Definitio rei iudicatæ.

Modeſtinus lib. 7. Pandectarum.

Res iudicata g dicitur h, quæ i finem k controuerſiarum pronuntiatione l iudicis m accipit n: quod vel o condemnatione, vel abſolutione contingit.

De tempore ſententiæ exequendæ.

2. Vlpianus lib. 6. ad Edictum.

Qvi pro p tribunali cognoſcit q, non ſemper tempus iudicati r ſeruat, ſed nonnunquam arctat, non nunquam prorogat ſ pro cauſæ qualitate t & quantitate, vel perſonarum obſequio u, vel x contumacia. ſed perrarò intra ſtatutum y tempus ſententiæ exequentur: veluti ſi alimenta conſtituantur, vel minori viginti quinque annis ſubuenitur.

De poteſtate condemnandi & abſoluendi.

3. Paulus lib. 17. ad Edictum.

Qvi damnare z poteſt, is abſoluendi quoque b poteſtatem habet c.

De domino & procuratore. 1. De tutore vel curatore. 2. De municipibus & municipe. 3. De ſolutione & ſatisfactione. 4. De conditionibus ut intra certos dies ſoluat. 6. condemnatus quomodo accipitur. 7. Iudicati quomodo accipitur. 8. De iudicato [illegible].

4. Vlpianus lib. 58. ad Edictum.

Si d ſe non obtulit procurator, iudicati actio in eum denegabitur, & in dominum dabitur. ſi ſe obtulit, in ipſum dabitur. ¶ Obtuliſſe autem ſe liti videtur non is, qui in rem ſuam procurator datus ſit e. nam huic alia ratione recuſare iudicati actionem non poteſt, quia f hic non in alienam, ſed in ſuam rem procurator factus eſt.

1 ¶ Tutor quoque vel curator in ea conditione ſunt, vt non videantur à videri ſe liti obtuliſſe. idcircóque debet denegari in eos iudicati actio.

2 ¶ Actor e municipum poteſt rem iudicatam recuſare: in municipes d enim iudicati actio dabitur.

3 ¶ Ait prætor, condemnatus vt pecuniam ſoluat. à iudicato ergo hoc exigitur, vt pecuniam ſoluat.

¶ Quid e ergo, ſi ſoluere quidem paratus non ſit, ſatisfacere f autem paratus ſit: quid dicimus? Et ait Labeo, dediſſe hoc quoque adici, Neque ex nomine ſatisfaciat. fieri enim poſſe, vt idoneum expromiſſorem g habeat, ſed ratio h pecuniæ exigendæ hæc fuit, quod noluerit prætor obligationes ex obligationibus fieri i. idcirco ait, vt pecuniam ſoluat. Ex magna † tamen & idonea cauſa accedendum erit ad Labeonis ſententiam.

4 ¶ Si ex conuentione litigantium cautum ſit poſt rem iudicatam ei, cui quis condemnatus eſt, euenies, vt hic k & recendatur, ſi modò nouatio l interceſſit m. cæterum ſi non nouandi cauſa id factum eſt, manebit ordo executionis. ¶ Sed n etſi pignora accepta ſint, vel fideiuſſores in rem iudicatam, conſequens erit dicere, non ceſſare executionem o. quippe cùm acceſſerit p aliquid rei iudicatæ, non ſit à re iudicata receſſum. ¶ Idem obſeruandum eſt in eo, cuius procurator condemnatus eſt. 5 ¶ Si quis condemnatus ſit, vt intra certos dies ſoluat, vnde ei tempus iudicati actionis computamus? vtrùm ex quo ſententia prolata eſt, an verò ex eo ex quo dies ſtatutus præterit? Sed ſi quidem minorem q diem ſtatuerit iudex tempore legitimo, repleatur ex lege, quod ſententiæ iudicis deeſt. Sin autem ampliorem r numerum dierum ſua definitione iudex amplexus eſt, computabitur eo & legitimum tempus, & quod ſuperficit iudex præſtitit ſ.

6 ¶ Condemnatum t accipere debemus eum, qui ritè u condemnatus eſt, vt ſententia valeat x. cæterùm ſi aliqua ratione ſententia nullius y momenti ſit, dicendum eſt, condemnationis verbum non tenere z.

a ſed is qui ſine mandato, pro eo comparuit, & litigauit qui mandatum quod non habet, ſe habere nihilominus affirmat.
b In tutorem non fit executio, ſed in eius pupillum. l. 2. ſup. de adminiſtrat. tutor. l. 7 ſup. quando ex facto tutor. vel ſi tute per calumniam egit, vide l. 4. Cod. de adminiſtrat. tutor.
c Cur? ex neceſſitate eo funguntur munere & officio, quod non debet eis damnoſum eſſe. l. 20. C. de adminiſtr. tutor.
d Contra municipes condemnatos fit executio, non contra ſindicum.
e Ratio dubitandi ſumitur ex lege 7. 2. [illegible] de ſolutionibus.
f id eſt, ſatisdare, vel alio modo quam ſolutione, ſatisfacere.
g Id eſt, Fideiuſſorem propriè, alias expromiſſor is eſt qui pro non obligato ſideiubet. l. 7. §. 2. ſup. de dolo. l. 75. ſup. ad Vell.
h ſiue colliga. Verba Prætoris præciſè intelligenda.
i eo enim conſeſſi nullus eſſe locus ſolet. † ſatisfactio iudicati nomine ſolutione deficiente, magna ex cauſa admittenda eſt: adde l. 11. ſup. de rebus credit. k vt hic etiam recedatur [illegible], vel accedatur, ſuppl. ad Labeonis ſententiam.
l l. 2. C. de execut. rei iudic. l. 13. ſupra de iudiciaria actione. m Nouationis enim ea natura eſt, vt primam obligationem perimat & nouam conſtituat. l. 1. ſupra de nouationibus, atque ita perpetuam nouæ obligationis non tranſit in obligationem nouatam. n Senſus eſt, Ob nouationem ceſſat executio ſententiæ: ob fideiuſſionem & pignora data, non ceſſat. o etiam perſonalem. Vtcumque creditor habeat pignora, poteſt perſonali actione vti in debitorem. l. [illegible] ſup. de pignor. actione.
p id eſt, cùm capiuntur pignora & fideiuſſores vtin [illegible] rei iudicatæ, executionem rei iudicatæ id impedire non debet.
q Syn. Baſil. 7. titul. 7. ex l. 9. titul. 5. cap. 2. Si iudex minus tempus ſtatuit contra condemnatum, lex ſupplet iuſtum tempus; Nec obſtat lex 2. ſupra eodem. quod ea rarò locum habeat. r Cum iudex plus temporis quàm lex ſtatuit, prorogatio valet.
ſ Latior eſt poteſtas iudicis in prorogando tempore iudicati, quàm in arctando. Hoc caſu, lex ſupplet dilationem: illo ſententia valet, ſed poteſt appellari.
t Synopſis Baſilicon [illegible]
u ſeruato iuris ordine. adde l. 7. C. vt de ſtatu defunctorum; l. 1. in fin. ſuprà ad Tertullian. Non ſeruatur iuris ordo, ſi pars non eſt citata, ſi iudex eſt incompetens. De cauſis nullitatis vide Oldendorpium in tractatu de re iudicata cap. 1. & ſequent.
x Nullitatis exceptio executionem impedit. Contra nullitate condemnatum, non eſt exceptio [illegible].
y Sententia, quæ nulla eſt, non meretur executionem, ſaltèm ſi nullitas incontinenti probari poteſt: ſi ſententia reuocari non poteſt: ſi iudex aliter incompetens eſt, ſi nullitas fundetur in falſis probationibus habitis aduerſus iuſta ex cauſa abſentem: ſi ſententia lata ſit aduerſus contumacem etiam ſubitò: ſi ſententia nulla ſit quòd in ea forma legis, vel ſtatuti ſit omiſſa, vel quòd procurator mandatum non habuerit, vel ea, inſtrumentis nullius momenti lata, vel nullitas notoria eſt, vel proceſſus nullus fuit, vel iudex incompetens exiſtit, vel omiſſa citatio, vel litis conteſtatio, v. Socinum regul. 122. Amarraniſium de executione ſententiæ 26.
z Niſi victor tres conformes ſententias habeat, appellatione non ſuſpenſa. Rebuff. Zaſius in Clement. 1. de re iudicata. Quemadmodum autem condemnatus impedire ipſam executionem: ſi in continenti ſe cauſam nullitatis comprobaturum obtulerit, ſ[illegible] l. 2. C. de execut. rei iudic.

g Res iudicata à ſententia differt. Sententia per modum agentis vel inſtrumenti; Res iudicata per modum patientis ſe habet. Materia rei iudicatæ lis ipſa.
h hæc definitio effectu (ibi, finem) materia (ibi, controuerſiarum) inſtrumentali & formali (ibi, pronuntiatione, & ibi condemnatione, abſolutione) & efficiente (ibi, iudicis) cauſa conſtat. i ſiuè ſequelam, cum finem controuerſia pronuntiatione iudicis accipit. k In hoc differt ſententia à iuſſu vel interlocutione, de qua lex 14. l. eod. l. 14. §. 6. ſup. de his qui notantur. & opinione. l. 6. §. 1. l. de iniuriis. & reſp. l Pronuntiatio iudicis quid eſt definitiua ſententia l. 14. l. eod.
m Res iudicatæ (inquit Paulus 5 ſentent. 5. §. 1.) videntur ab his qui imperium poteſtatemque habent; vel qui ex auctoritate eorum inter partes dantur: itemque à magiſtratibus municipalibus vſque ad ſummam qua ius dicere poſſunt, itemque ab iis qui ab imperatore extra ordinem petuntur. Ex compromiſſo iudex ſumptus rem iudicatam non facit: ſed ſi pœna inter eos promiſſa ſit, pœna in iudicium deducetur, & ex ſtipulatu peti poteſt. hæc ille: quibus adde l. 1. C. de recep. l. 2. §. 1. arbitr. Iudex ergo hic fuerit ordinarius, delegatus, arbiter.
n id eſt, Res iudicata dicitur, cum cauſa per iudicem terminata eſt.
o Sententia nulla eſt quæ neque abſolutionem, neque condemnationem continet.
p l. 1. §. 8. l. ad Turpillianum. q Non delegatus, quia inferior non poteſt ſe iurisdictioni ſuperioris immiſcere, ſed ordinarius. Is enim poteſt omnem dilationem legis ex iuſta cauſa mutare, non collere, vide Zaſ. hic num. 3. 4. 5.
r Quod olim erat duorum menſium hodie quatuor. l. 2. 3. C. de vſuris rei iudic. de quo vide Forſterum 2. Selectar. 15. ſ Hinc exceptio temporis anguſti (ad quam refer legem 1. ſuprà, ſ quo caſu [illegible]; l. 1. ſup. de [illegible]) & etiam denegationis accipiens l. 52. §. 1. l. eod. t l. 72. in fin. ſup. de iudiciis. l. 8 [illegible] l. 4. ſup. de [illegible] l. 4. §. [illegible] inf. de incendio.
u obedientia. x vt ſunt litigatores contumaces.
y legibus vel conſtitutionibus. z qui condemnare, vulgat.
a l. 7. l. et conſt. l. 37. inf. de regulis iuris.
b Cur? an quod plus ſit damnare quàm abſoluere; an quod abſoluendi cauſa fauorabilior ſit. l. 47. inf. de [illegible]. c & è contra, Qui poteſt abſoluere, poteſt condemnare: ex aduerſo qui vnum eorum non poteſt, alterum non poteſt.
d Contra procuratorem aut quemcunque legatorum adminiſtratorem, non debet executio fieri, niſi liti ſe obtulerit, vel in rem ſuam conſtitutus ſit: adde l. 25. l. 55. l. 67 ſuprà de procuratorib. vel niſi ſponte ſua poſt mandatum [illegible], ſatiſdat, [illegible] niſi iudicati nomine caueat. l. 69 ſup. de procuratoribus. An ob negligentiam tenetur ad expenſas litis [illegible], vide Zaſ. hic num. l. 9.

Universidad Rey Juan Carlos

7 ¶ Soluiſſe accipere debemus, non a tantum eum, qui ſoluit, verùm omnem omnino b, qui ea obligatione liberetur eſt, quæ ex cauſa iudicati deſcendit.

8 ¶ Celſus ſcribit, ſi noxali condemnatus, eum ſeruum, in quo vſusfructus alienus c eſt noxæ dediſti, poſſe tecum adhuc agi iudicati. ſed ſi vſusfructus interierit, liberari eis.

De actione & iuriſdictione. 1. De quantitate non expreſſa in condemnatione.

5. *Idem* ¶ lib. 59. ad Edictum. ¶

Ait prætor, *Cuius de ea re iuriſdictio eſt.* melius e ſcripſiſſet, *Cuius de ea re notio eſt.* etenim notionis f nomen etiam ad eos pertineret, qui iuriſdictionem non habent, ſed habent de quauis alia cauſa notionem g.

1 ¶ Si iudex aliquem ſic condemnet, *vt quod habet ex teſtamento vel codicillis Manij, reſtituerat Titio,* ſic accipiendum eſt, quaſi h quantitatem i nominauit, quæ teſtamento, vel codicillis k relicta eſt.

¶ Sed & ſi fideicommiſſum ſine ſcriptura l pronunciatum, idem erit probandum.

De milite. 1. De iudicio noxali. 2. De eo qui iudicati bona, authoritate ſua diſtraxit. 3. De tempore iudicati actionis. Quid perſequatur. De heredibus.

6. *Idem* ¶ libro 66. ad Sabinum. ¶

Miles, qui m ſub armata militia n ſtipendia meruit condemnatus o eatenus quo p facere poteſt, cogitur ſoluere q.

1 ¶ *Decem aut noxæ deditio,* condemnatus r iudicati in decem tenetur ſ. facultatem enim noxæ dedendæ ex lege accipit. at is qui ſtipulatus eſt *decem aut noxæ dederi,* non poteſt decem petere. quia in ſtipulatione ſingula per ſe veniunt, eáque ſingula ſeparatim ſtipulari poſſumus t. at iudicium ſolius noxæ deditionis nullum u eſt, ſed pecuniariam condemnationem ſequitur. & ideo iudicati x decem agemus. his enim ſolis condemnatur. noxæ deditio in ſolutione eſt, quæ è lege tribuitur.

2 ¶ Qui y iudicati z bona auctoritate ſua a diſtraxit, furti actione, & vi bonorum raptorum, ſeſtenetur b.

3 ¶ Iudicati actio perpetua c eſt d, & rei perſecutionem continet. Item heredi, & in heredem competit.

De tempore quod datur Iudicatis.

7. *Gaius* ¶ libro ad Edictum prætoris vrbani titulo de re iudicata. ¶

Intra dies conſtitutos e, quamuis iudicati f agi non poſſit, multis g tamen modis iudicatum liberari & poſſe hodie non dubitatur: quia conſtitutorum dierum ſpatium pro iudicato, non contra iudicatum per legem conſtitutum eſt.

De interitu rei ex ſtipulatu petitæ.

8. *Paulus* ¶ lib. 5. ad Plautium. ¶

Si homo ex ſtipulatu petitus, poſt litem conteſtatam deceſſerit l, abſolutionem non m faciendam, & fructuum n rationem habendam placet.

De furioſo.

9. *Pomponius* ¶ lib. 5. ex Plautio ¶

Furioſo p ſententia à iudice vel ab arbitro dici non poteſt q.

De eo qui ſe pro patrefamilias finxit.

10. *Marcellus* ¶ lib. 2. Digeſtorum. ¶

Qui cùm ſe pro patrefamilias fingeret a, mutuam pecuniam accepit, & exheres à patre, vel emancipatus ſit, quamuis b facere non poſſit, debet condemnari c.

De æſtimatione.

11. *Celſus* ¶ lib. 5. Digeſtorum. ¶

Si *Kalendis fieri aliquid* ſtipulatus ſum d, nempe e quandocunque poſt Kalendas accepto iudicio, tam ſi ſtadis id fieri, ex eo g enim tempore quicquid æſtimatur, quod nouiſſime ſolui poterit.

De depoſito & commodato.

12. *Marcellus* ¶ lib. 4. Digeſtorum. ¶

In depoſiti vel commodati iudicio, quamquam à dolo aduerſarij res i abſit, condemnato ſuccurri ſolet, vt ei actionibus k ſuis dominus cedat l.

De obligationibus faciendi.

13. *Celſus* ¶ libro 6. Digeſtorum. ¶

Si quis ab alio decem, ab alio ſatiſdare m ſtipulatus eſt, æſtimandum erit, quantum ſtipulatoris intereſſit ſatiſdari. idque aut tantundem n erit, aut minus, aut interdum etiam nihil o. neque enim p veni q timoris vlla r æſtimatio eſt ſ, verum forte ſoluta t, nullum iam pretium æſtimationis eſt, aut quantum ex ſorte fuerit ſolutum, tantundem ex æſtimatione decedet.

1 ¶ Si u quis promiſerit *prohibere x ſeruo aliquid damnum ſtipulatori paſſurum*, & y facit. neque ex ea re damnum ſtipulator patietur, & ſatis, ita habeatur facit z, quod promiſit. ſi minus, quia a non facit, quod promiſit, in pecuniam numeratam condemnatur. ſicut euenit b in omnibus faciendi obligationibus.

De merecibus ſoluendis.

14. *Idem* ¶ lib. 25. Digeſtorum. ¶

Quod iuſſit c, vetuitve d prætor e, contrario f imperio tollere f, & repetere g licet: de ſententiis k contra l.

a ſilius eoìdo dubitauit ſumitur ex lege 49. *ſuprà de ſolutionibus.*
b Soluiſſe dicitur condemnatus quocunque genere ſe liberet, dummodo ſe plenè perfecteque liberet.
c l. 9. §. 4. *ſup. de dolo.* l. 69. *ff. de ſolution.*
d Paul. 5. *ſent.* 5. §. 1.
e Notionis verbo continetur iuriſdictio, & de quauis alia cauſa notio.
f l. 99. *ff. de verborum ſignificat.*
g al. cognitionem.
h Paria ſunt, certum exprimi in ſententia, vel ſe referre ad aliquid certi continentia: verbis exprimere, vel exprimere per relationem. §. 32. *inſt. de actionibus.* vide l. 59. l. 60. adde l. 6. *ſupra de rebus creditis.*
i certam. Ino incertam. l. 75. §. 6. *ff. de verb. oblig.*
k facit lex 77. *ff. de heredibus inſtituendis*: vide l. 59. §. 1. *eod.* l. 1. l. 2. *C. de ſententiis quæ ſine certa quantitate.*
l l. 22. *C. de fideicommiſſ.* puta nuncu l. 26. *ſup. de legatis* 3.
m l. 18. *ff. eod.*
n igitur hoc privilegium ad alios non conſtituitur. Cum qualitas adiecta coërcet ac reſtringit diſpoſitionem.
o in ſolidum.
p adde l. 173. *ff. de regulis iuris.*
q Hæc igitur executio præemptoria erit, & poſt iudicium opponi poterit. Quod ſi renunciauerit huic beneficio, nihilominus frui abitur, datum eſt enim id perſonis miſſum non indiuiduæ, puta Titio: vide Zaſ. hic. num. 4.
r ex lege Aquilia. ſ id eſt, non obligatur ex cauſa iudicati niſi in decem: quia noxæ dedendi facultatem habet ex legibus. t adde, quia electio eſt debitoris. l. 10. In fi. *ſup. de iure dotium.* u excepto legis 5. §. 2. In fi. *ff. quæ ſententiæ ſine appellat.* vide Zaſ. [illegible] x Scilicet eſt: hoc caſu decem principaliter ſunt in cauſa iudicati, & ea tantum petam, licet lex ſibi permittat ſeruum noxæ dedere. adde l. 26. §. 5. *ſup. de noxalibus* [illegible] y creditor ſcilicet.
z id eſt, condemnati debitoris. a id eſt, propria: & ita ex iuſta ſententia quæſitum iuris factum [illegible] quamquam putet Zaſius, etiam ſine iudice [illegible] ſi ſententia [illegible] permiſſum [illegible] abſolutoria ſecum trahit exceptionem, l. 1. §. 2. *ſup. ut in poſſeſſ. legat.*
b. Quatenus quadrupli. [illegible] apud quoque creditum et edicto D. Marci l. 13. *ſup. quod metus cauſa.* [illegible] incurrit etiam in pœnam legis 7. *C. vnde vi.* c Imo, non eſt perpetua, vide Paul. 5. *ſent.* 5. §. 7. eſt enim Prætoria: nam ab edicto Prætoris proficiſcitur, ideóque eſt annalis.
d Vtiliter ex quaſi contractu, quia iudicio perficitur. l. 3. §. 11. *ff. de peculio.* e Puta quatuor menſium. l. 2. l. 3. *C. de vſur. rei iudic.*
f Iudicati autem agitur iure actionis vel officio iudicis: hoc caſu libellus non eſt neceſſarius. g id eſt, his omnibus quibus tolli poteſt obligatio.
h l. 37. §. 1. *ff. de verb. oblig.* i Condemnat dilationem debiti regulariter conceditur [illegible] l. 68. *ſup. de rei vindic.* l. 7. *C. de executione rei iudic.*
l Sententia licet ferri non poteſt de homine mortuo, vel in mortuum, durat tamen [illegible] & fructuum præteritorum ratio habetur.
m vide quæ ſcripſi ad l. [illegible] *ſup. de rei vindic.*
n Specie peremptâ poſt litis conteſtationem, adhuc durat inſtantia propter fructus.
o ad quod, vſque tempus [illegible]
p id eſt, ei & in eum.
q Poſt ea eo videbatur, quod furioſus comparatur minori. l. 7. §. 11. *ff. quibus ex cauſ. in poſſeſſ.* valet autem ſententia pro minore lata abſente curatore. l. 14. *C. de* [illegible] quod ætas non obſit minori in rebus vtilibus [illegible] ſiquid minor contrahere poſſit vtiliter: quod furioſus adquirat ex contractu vel quaſi. [illegible] Ratio deſideratur furioſus caret ſenſu: ideóque citari non poteſt, obligari ex conſenſu, vel contrahere.

a l. 4. §. 1. l. 8. [illegible] *quod cum eo qui in aliena.*
b Filiusfamilias mendacij noxius etiam ex mutuo & ſolido condemnatur: aliàs ex contractu, hic conſequitur in ſolidum.
c Cur itaſ? quia mentitus eſt, vide l. 23. *in fi.* [illegible] l. 4. §. 22. *de doli mali.* l. 8. [illegible] *ad legem Falcidiam.* l. 10. §. 1. *ff. de* [illegible] Marcellus. l. 3. *ſup. de* [illegible] Marcello.
d neque ſat.
e id eſt, & nunc eſt poſt Kalendas litem conteſtatam eſt.
f l. 72. *ff. de verborum oblig.*
g id eſt, Kalendis ipſis.
h Ratio dubitandi ſumpta ex abundum contraria. l. 69. *ſup. de rei vindic.*
i Depoſita vel commodata.
k Condemnato, licet dolo malo rem interdictam abſentiæ ſunt tradendæ.
l Item ceſſio non debet: *add.* l. 69. neglectis ſolutionibus quas interpretes [illegible] 69. ad ius [illegible] hanc legem ad [illegible] iuriſconſultus hic vetuit prætermiſſa in [illegible] l. 69. Aequitas hæc [illegible] ſcilicet qui depoſuit teneatur ei cedere actiones, quia eſt iniquum, vt rei [illegible] depoſitario recuperet, & pretium rei ſimul accipiat. l. 22. *ff. de* [illegible]
m Promiſerat ſatiſdare pro debitore, tenetur autem in quod intereſt, quatenus reus non ſoluit, vt hic. & l. 112. §. 1. *ff. de verborum oblig.*
n Quantum ex valet, interdum idem eſt quod ipſum rei pretium, & nihil ſoluit aduerſarius qui dare promiſit. [illegible] l. 4. *ſup. de* [illegible] partem tantum ſoluit: nihil ſi totum ſoluit. l. 12. *ſup. de* [illegible]
o adde legem vltimam, *ff. de ſtipulat. prætoriis.*
p id eſt, nihil eſt quod timeat ſtipulator, cum quia hic decem promiſit non ſoluendo: nec ideo interim ſua intereſſe fingere debet ſatiſdari [illegible] cum is non ſoluendo in totum vel partem factus fuerit. [illegible] ſunt computandi vel ſpectandi, l. 6. *ſupra qui & à quib. manumiſſ.* & Græci [illegible] Nulli aliquid vel [illegible] trahebant. q l. 6. *ſup. quod cum eo.* [illegible] *cui plus quam per leg. Falcid.* l. 124. *ff. de regul. iur.* l. 13. *C. de tranſact.*
r Interdum tamen varius timor æſtimatur. l. 3. §. 8. *ff. de ad exhibendum.* [illegible]
ſ ſatiſdatio ſcilicet ſtipulatoris futura. t al. aut ſoluta ſors.
u In obligationibus faciendi ſeu facti, poſt moram ſuccedit obligatio, in id quod intereſt. x Promiſſio indemnitatis, eſt promiſſio facti.
y & facit, ne quod ex ea re damnum ſtipulator habeat, ſicut & promiſit. z Ideóque non tenebitur. a Promiſſor indemnitatis non faciens quod promiſit, in quod intereſt tenetur & condemnatur, l. 72. *ff. de verborum oblig.* quod in obligationibus facti locum obtinet.
b l. 81. *inf. de verborum obligat.*
c Iuſſus & ſententia iudicis differunt. Non omne quod iudex iubet, ſententia eſt, vt hic.
d In interlocutoria, ſcilicet interloquendo quid ſit interlocutio ſupra [illegible]
e id eſt, ordinarius, idem in delegato, c. *cum ceſſante de appellat.* & [illegible] l. 9. *in fin. ſup. de offic.* Non idem in arbitratore, Zaſ. hic num. 8. & notaria, ex [illegible] inſtrumentum confectum & traditum non licet corrigere. Almeda [illegible] eſſent non licet: ſicut depoſitionem mutare, idem num. 53. Quod ſucceſſor, vide legem 27 *ſuprà de arbitris.*
f In Gall. iudex neque interlocutoriam, neque definitiuam reuocare poteſt.
f Reuocare etiam in deterius, poteſt etiam reuocare partibus [illegible] vſque menſem: *Azo* Accurſ. Bart. hic. [illegible] nem: multo magis abſentibus partibus reuocare poteſt, ſi ſit ipſa cauſæ cognitionem non exigit.
g id eſt, confirmare, interpretari.
h ad definitiuam vſque ſententiam: & ſi interlocutoria reuocari poteſt, definitiua non poteſt, vide Zaſ. hic num. 32. interdum etiam vlcus, [illegible] ſi cauſa fit maioris præiudicij, vide Zaſ. hic num. 30. [illegible] iam mandata executioni ſententia interlocutoria, [illegible] interlocutionem comprobauerit, [illegible] finitiuam ſententiam ſuperiore iudicio [illegible] agatur, l. 1. C. de [illegible] niſi interlocutoria ſimul cum definitiua, aut vim habeat definitiuæ, [illegible] conſultudo contraria ſit, [illegible] agnoſcit, vide Zaſ. hic num. 20. & ſequen. Quid ſi res tertia [illegible] condemnationem abſoluere non poteſt. Barbatus Repetit. num. 51.
i Sententiam interlocutoriam, non definitiuam, iudex reuocare poteſt. Quid ſi talis interlocutoria ſit vt non ſperetur definitiua? vide hac Bartolum, [illegible] 5. 16. & 17.
k Definitiuis ſcil. l. 27. *ff. de pœnis* l. 15. *C. de pœnis.* & de appellatione ſententiæ in dubio intelligitur definitiuæ. [illegible] Accurſ. in l. 1. §. [illegible]
l Hoc locum habet etiam ſtatutum & [illegible] ratione. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Quæ ſententiam exequantur. 2. De pignoribus capiendis, & diſtrahendis. 3. Vel emptori addicendis. 4. Si rerum quæ pignoris iure capta ſunt, controuerſia fiat. 5. Si res ſit pignerata quæ pignori capta eſt. 6. Si controuerſia emptori moueatur. 7. Si emptor pretium non ſoluat. 8. De nominibus. 11. De pecunia quæ penes argentarium, vel alium eſt. 12. De pecunia depoſita, vel repoſita.

15. *Vlpianus* lib. 3. de officio conſulis.

A Diuo Pio reſcriptum eſt, magiſtratus *a* populi Romani vt iudicum *b* à ſe *c* datorum vel arbitrorum ſententiam exequantur hi, qui eos dederunt *d*.

1 ¶ Sententiam Romæ dictam etiam in prouinciis *e* poſſe Præſides, ſi hoc iuſſi *f* fuerint, ad finem perſequi *g*, Imperator noſter cum patre reſcripſit.

2 ¶ In venditione itaque pignorum captorum facienda, primò *h* quidem res mobiles *i* & animales pignori capi iubent, mox diſtrahi, quarum pretium ſi ſuffecerit, bene eſt, ſi non ſuffecerit, etiam ſoli pignora capi iubent, & diſtrahi. quod ſi nulla mouentia ſint, à pignoribus ſoli initium faciunt. Sic denique interloqui ſolent, *ſi mouentia non ſint, vt ſoli quoque capiantur*. nam à pignoribus ſoli initium faciendum non *k* eſt. quod ſi nec quæ ſoli ſunt, ſufficiant, vel nulla ſint ſoli pignora, tunc peruenietur etiam ad iura *l*. exequuntur itaque rem iudicatam præſides iſto modo.

3 ¶ Si pignora, quæ capta ſunt, emptorem non inueniant, reſcriptum eſt ab Imperatore noſtro & Diuo patre eius, vt addicantur *m* ipſi, cui quis condemnatus eſt. addicantur autem vtique ea *n* quantitate, quæ debetur. nam ſi creditor maluerit pignora in creditum poſſidere, iſque eſſe contentus, reſcriptum eſt, non *o* poſſe eum, quod amplius ſibi debetur, petere, quia velut pacto tranſegiſſe *p* de credito videtur *q*, qui contentus fuit pignora poſſidere. nec poſſe eum in quantitatem certam pignora tenere, & ſuperfluum petere.

4 ¶ Si rerum, quæ pignoris iure captæ ſunt, controuerſia fiat *r*, conſtitutum eſt ab Imperatore noſtro, ipſos, qui rem iudicatam exequuntur *ſ*, cognoſcere debere de proprietate *t*, & ſi cognouerint eius fuiſſe, qui condemnatus eſt, rem iudicatam exequentur. Sed ſciendum *u* eſt, ſummatim *x* eos cognoſcere debere, nec ſententiam eorum poſſe debitori præiudicare, ſi fortè hi *y* diſtrahendam eam rem putauerint, quaſi eius ſit, qui controuerſiam mouit *z*, non eius, cuius nomine *a* capta eſt: nec eum, cui reſtituta eſt *b*, ſtatim habere per ſententiam debere, ſi fortè iure ordinario coeperit ab eo res peti *c*. ſic euenit, vt omnibus integris tantum captioni *a* res iudicata proficiat *b*. Sed illud debet dici, vbi controuerſia eſt de pignore *c*, id dimitti debere, & capi aliud, ſi quod eſt ſine controuerſia *d*.

5 ¶ Quòd ſi res ſit pignerata, quæ pignori capta eſt, videndum eſt, an ſic diſtrahi poſſit, vt dimiſſo creditore, ſuperfluum in cauſam iudicati conuertatur. & quamquam non *e* cogatur creditor rem, quam pignori accepit, diſtrahere: tamen in iudicati executionem ſeruatur, vt ſi emptorem inuenerit res, quæ capta eſt, qui dimiſſo priore creditore ſuperfluum ſoluere ſit paratus, admittenda ſit huius quoque rei diſtractio. nec videtur deterior conditio creditoris fieri ſuum conſecuturi, nec prius res pignoris dimiſſuri, quàm ſi ei fuerit ſatisfactum.

6 ¶ Si poſt addictum pignus aliqua controuerſia emptori moueatur, an ſit cognitio *f* eiuſdem iudicis qui ſententiam executus fuerit, videndum eſt. & cum ſemel emptio perfecta *g* ſit, eiuſque qui comparauit periculum *h* vertatur. non puto locum eſſe cognitioni: certè, poſteaquam inductus eſt emptor in poſſeſſionem, nonne ceſſabunt partes eorumdem iudicum *i*?

¶ Idemque *k* & ſi ipſi, cui quis iudicatus eſt, res fuerit addicta.

7 ¶ Sed ſi emptor cui pignora ſunt addicta exequente *l* iudice *m*, pretium non ſoluat, vtrum aduerſus emptorem porrigere *n* manus *o* debeant iidem iudices, qui ſententiam exequuntur, videndum eſt. Et non puto eos vltra procedere. Cæterùm longè res abibit *p*. quid enim dicemus? condemnabunt emptorem & ſic exequentur aduerſus eum ſententiam? an ſtatim pro iudicato habebunt? & quid, ſi neget *q* ſe emiſſe, aut exſoluiſſe contendat? Melius igitur erit, ſi non ſe interponant *r*, maximè cum nec habeat actionem aduerſus eum is cui iudicatum fieri deſideratur, nec iniuria afficiatur. Oportet enim res captas pignori, & diſtractas, recenti *ſ* pecunia diſtrahi, non ſic, vt poſt tempus pecunia ſoluatur. Certè ſi ſe interponant, hactenus debebunt interuenire, vt ipſam rem addictam capiant & diſtrahant, quaſi non vinculo pignoris liberatam.

8 ¶ Sic quoque iudices exſequentur *a* iudicatum, vt nomina *a* iure pignoris capiant, ſi nihil aliud ſit, quod capi poſſit, poſſe enim nomen iure pignoris capi Imperator noſter *x* reſcripſit.

9 ¶ Sed vtrum confeſſum nomen tantum capi poſſit, an etiam ſi neget quis ſe debere, videamus. Et magis eſt, vt id *y* duntaxat capiatur, quod confitetur, cæterum ſi negetur, æquiſſimum erit, diſcedi à nomine *z*, niſi fortè quis exemplum ſecutus corporalium pignorum, vltrà proceſſerit, dixeritque ipſos iudices debere de nomine cognoſcere, vt cognoſcunt de proprietate, ſed contrà reſcriptum eſt.

10 ¶ Item quid dicemus, vtrum ipſi iudices conueniant nomen, exigèntque id quod debetur, & in cauſam iudicati conuertent: an verò vendent nomen, vt pignora corporalia ſolent? Et neceſſe eſt, vt quod eis facilius *a* videatur ad rem exſequendam, hoc faciant.

11 ¶ Sed & ſi pecunia penes argentarios ſit, æquè capi *b* ſolet.

¶ Hoc amplius & ſi penes alium quem deſtinata tamen ei, qui condemnatus eſt, ſolet pignoris iure capi, & conuerti in cauſam iudicati.

12 ¶ Præterea pecuniam quoque depoſitam nomine condemnati, vel in arcam recluſam ſolent capere, vt iudicato ſatiſfiat.

¶ Hoc amplius & ſi pupillaris pecunia in arcam repoſita ſit ad prædiorum comparationem: & citra permiſſum prætoris ab eo, qui exſequitur iudicatum, ſolet capi, & in cauſam iudicati conuerti.

De his qui non in ſolidum conueniuntur.

16. *Idem* lib. 63. ad Edictum.

SVnt † qui *c* in id, quod facere poſſunt, conueniuntur *d*: id eſt, non deducto ære alieno *e*.

¶ Et quidem ſunt hi ferè.

¶ Qui pro ſocio *f* conueniuntur: ſocium autem omnium *g* bonorum accipiendum *h* eſt.

¶ Item parens *i*.

17. *Idem* lib. 65. ad Edictum.

PAtronus *k* patrona, liberique eorum, & parentes.

¶ Item maritus *l* de dote in id quod facere poteſt conuenitur.

18. *Idem* lib. 66. ad Edictum.

a Magiſtratibus populi. *Hal.*
b Iudicem datum *ψηφιζομένην* vocat author *Syn. Baſil.* 55. tit. 8. ex lib. 9. tit. 3. c. 13.
c Ordinarij iudices ſententias ſuorum delegatorum & arbitrorum exequuntur.
d Non igitur delegati? id verum ciuili iure: ſecus iure canonico: quo receptum eſt, vt delegati ab ordinariis poſſint ſententias ſuas exequi, *c. cum ab Eccleſiarum, de offic. ordin.* An idē in delegato principis? Accurſius negat, Bart. ait, quòd & praxi & Canonico quoque iure receptum eſt, *c. ad quærimoniam ſignificaſti, eo titulo de off. deleg.*
e Ecce contrà & hic extra territorium. *l. 45. in f. i. de iud.*
f Vix toto iure manifeſtius quàm hic oſtenditur origo mandati illius quod Galli vocant *Pareatis*. Iuſſum hic interpretor (vt & *Budæum* *ſ. de Ripuil. 6*) eius qui & Romæ prouincialibus iudicibus imperat id eſt, principis. arg. *l. 13. §. 3. C. de iudiciis*. tunc enim relatio ad ſuperiorem fieri debet, aliàs enim ex hac in prouincialem, vt par in parem non habet imperium *l. 12 §. 1. l. de reb. auth. iud. l. 50. §. 1. T. de excuſ. tutor.* Eſt quidam alius modus præter ſuperiorem exequendæ extra territorium ſententiæ: cùm ſcilicet par à pari, id eſt, Romanus à prouinciali petit vt executioni mandet ſententiam Romæ dictam, & ita reſtringendam & intelligendam puto legem 5. §. 12. ff. de reb. eo. qui ſub. Hinc origo literarum quæ requiſitoria dicuntur, arg. *l. 8. inſto. pr. inc. C. de Epiſcop. audien.* quas Nouella 134. cap. 5. verſ. *ſi verò repoſſeſſionem*, appellat ... Harum literarum in aliis rebus maximus vſus eſt, velut in euocandis teſtibus alterius prouinciæ, *l. 3. in fin. ff. de teſtib.* & eorum depoſitione tranſmittenda *l. 7. ff. de teſt. quemadm. aper.* adde *Nouell. 90. cap. 5.* etiam euocandis, v. *l. 7. §. de cuſtodia* ... literas publicas appellat *Nouell. 17. c. 14.*
g I. exequi.
h Nota progreſſum & ordinem iuris in venditionibus faciendis, pignorum ex cauſa iudicati captorum Mobilia, res ſoli, iura. His coniunge, *l. 5. §. 9. l. 10. ff. de reb. eor. & l. 15. in fin. T. de religioſ. l. 22. C. de admin. tut. Nou. 7. cap. 1. & 120. c. 47.* Is ordo non ſeruatur in Gallia. adde *Guid. Pap. deciſ. 281.* Edictum Franciſci I. anno 1539. art. 174. Nam ab immobilibus incipere licet: excipe tamen res minorum, v. *Zuing. 2. Areſtorum. 7. areſt. 3.*
i Lego mobiles, animales. author enim Synopſeos quatuor hic rerum genera conſtituit, ... k *l. 8. T. quod cuiuſque vniuerſ.* l & nomina, v. *§. 8. in fin. ſ. eod.* m *l. 10. C. de diſtr. pign.* & victor in poſſeſſionem *l. 3. C. de execut. rei iud.* & dominium adipiſcitur, *l. vlt. in fin. Cod. ſi in cauſa vel iud. pignus*, & iure dominij poſſidet *l. 2. §. vlt. C. de iur. dom. impet.*
n Ne cum multis interpretibus intelligas pro ea quantitate, ſeu ſumma quæ debetur, ſiue maior ſit, ſiue minor: poteſt enim pignus plus vel minus valere. Ea igitur hic quantitas, id eſt tanta ſeu pro rata debiti: ne ſi fortè pluris aut minoris valeat, alterutri (id eſt, debitor aut creditor) afficiatur iniuria. ... tamen poſſe video vt creditor volens, vtiro pignore contentus ſit, ... pignus fortè modici valoris non dubitem aut pro magno debito addicatur. Et notanda eſt horum verborum differentia. Cùm addicitur pignus pro rata debiti pignus addicitur: cum adiudicatur, non ita perpenditur menſura debiti cum datur in ſolutum id non ſit niſi conſenſu videatur, vide *Zaſ. ad §. 6. Instit. 6. 7. 8.* adde *Alcian. 4. Parad. 6.*
o Beneficium legis 2. Cod. de reſcindenda venditione locum non habet quoties creditori res adiudicatur, vide *Socin. reg. 135. & 136.*
p Beneficium legis 2. Cod. de reſcindenda venditione non datur tranſigenti: *l. 6. §. 1. ff. de cond. indeb.* q De hac præſumptione, v. *l. vlt. C. ad Velleian.*
r A quodam tertio: ſenſus eſt, ſi à tertio aliqua controuerſia in executione iudicati vel inciderit, iudex executionis ſummatim cognoſcere debet.
ſ I. executores. t Pignoris, cum pignus ſit debitoris ac contradicentis.
u adde §. 8. l. eod. & quod ſcripſi ad l. vlt. §. 3. ſup. de eo quod met. cauſ.
x De ſummaria cognitione vide *l. 9. C. de iudiciis*.
y executores ſcil.
z Id eſt, tertij, ſe opponentis. a à quo capta eſt.
b Ne dicas creditorem cum Accurſio: intellige contradictorem illum tertium, nam vox ... expreſſa tantum eſt, ſicque ad creditorem referri non poteſt, cuius hic non ſit mentio, vide *Zaſ. eod. n. 6.*
c Per debitorem, ſcilicet.

a I. ad vſucapionem.
b Si fortè debitor rem ſuam non vindicet ſecùs eſt, Q. liber poteſt eſt ipſam vindicare coram iudice ordinario, ſi intenderit ſe potiora iura habere eo non inſpecto, quod contradictor pignus adiudicatum ſenſit. *Zaſ. hic n. 16.*
c mota à tertio. Poteſt enim tertius & quilibet intereſſe prætendens contradicere in iudicio inter duos moto, v. *Zaſ. hic n. 14.*
d vt ita ſatisfiat ... adde *§. 8. l. ind. & l. C. quando fiſcus vel priuat.*
e v. *l. 6. ſup. de pign.*
f Poſt venditum & addictum pignus ceſſat cognitio iudicis exequentis, ſi modo pretium ſit ſolutum, *§. 7. l. eod.*
g Plenitudo non eget addictione.
h emptoris enim eſt periculum rei venditæ.
i Interrogationem non ſecuta reſponſione ſemper affirmare, hinc colligunt.
k Quod intelligit in quouis emptore, idem iuris eſt in eo qui emit ex adiudicatione.
l vide *§. 6. ſup. ea. §. 8. ſ. eod.*
m Re vendita per iudicem, pretio nō ſoluto, ceſſat eius cognitio & officium, niſi ea res aliter ... vt præſenti pecunia diſtrahatur.
n vide *Ant. Fabr. 5. coniector. 16.*
o I. extendere iuriſdictionem.
p in infinitum.
q Per calumniam ſcil.
r Interponant, ... & male.
ſ In ſubhaſtationibus, non habenda fides eſt de pretio: idem obſeruatur in rebus fiſci *l. 5. ſ. de iure fiſci*, & omnibus mandatum habentibus vendendi. Idem eſt quoque in executoribus teſtamentorum. Atque ita hæc formula præcipitur apud Plantum in ... Omnia venium, ... pecunia. t *l. §. 6. 7. ſup. eod.* u adde *§. 3. ſup. eod. l. 5. c.* ...
x Actionem. y confeſſum ſc. z pignori capiendo.
a Poſſum igitur vel exigere debitum, vel vendere, vel ipſis creditoribus addicere. b Galli primùm accipiunt: deinde poſtulant nomina ita accepta ſibi tradi, & in ſolutum dari.
† Hoc in Gallia non obtinet. c de quibus §. 36. 37. 38. *Inſt. de action.*
d Exceptionem obſerua: Conueniendus ſum, quatenus facere poſſum de qua, vide Oldendorpium *cap. 55. de excep.*
e *l. 49. ſ. eod.*
f *l. 22. in fin. ſ. eod.*
g Imo idem eſt, vt non ſit omnium bonorum, *l. 63. ſup. pro ſocio.*
h Socius autem omnium bonorum accipiendus eſt, *Hal.*
i *l. 7. §. 1. ſup. de obſeq. §. 38. Inſt. de act. l. 16. ſup. de ſolut.*
k *d. §. 38.*
l *l. 20. & 21. ſequ. l. vlt. C. de rei vxor. act. §. 37. Inſt. de actionib.*

Universidad Rey Juan Carlos

ITem miles *a*, qui ſub *b* armata militia ſtipendia meruit condemnatus, eatenus quatenus facere poteſt, cogitur ſoluere.

19. *Paulus* lib. 6. ad Plautium.

INter eos, quibus ex eadem cauſa debetur, occupantis *c* melior conditio eſt: nec deducitur, quod eiuſdem conditionis hominibus debetur, ſicuti fit in de peculio actione. nam & hic occupantis melior eſt cauſa.

¶ Sed etſi cum patre *d*, patronóve agatur, non eſt deducendum æs alienum: maximè quod eiuſdem conditionis perſonis debebitur, vt liberis, libertis.

1 ¶ Is quoque qui ex cauſa donationis *e* conuenitur in quantum facere poteſt, condemnatur, & quidem is ſolus deducto *f* ære alieno. Et inter eos, quibus ex ſimili cauſa pecunia debetur, occupantis *g* potior erit cauſa. Imò nec totum, quod habet extorquendum ei puto, ſed & ipſi *h* ratio habenda eſt, ne *i* egeat.

20. *Modeſtinus* lib. 2. Differentiarum.

NOn *k* tantùm dotis *l* nomine maritus, in quantum facere poſſit, condemnatur: ſed ex aliis quoque contractibus ab vxore iudicio conuentus, in quantum facere poteſt *m*, condemnandus eſt, ex Diui Pii conſtitutione.

¶ Quod & in perſona mulieris æqua lance ſeruari æquitatis ſuggerit ratio.

21. *Paulus* lib. 6. ad Plautium.

SIcut autem cum marito agitur, ita *n* & cum ſocero *o*, vt non vltra facultates damnetur.

¶ An ſi cum ſocero *p* ex promiſſione dotis agatur, in id quod facere poteſt, damnandus ſit? quod & id æquum eſſe videtur. ſed alio iure vtimur *q*, vt & Neratius ſcribit *r*.

22. *Pomponius* lib. 15 ad Quintum Mucium.

SEd hoc ita accipiendum eſt, ſi à ſocero dos ex promiſſione petatur ſoluto *ſ* matrimonio, verum ſi manente matrimonio dos ab eo petatur, ſuccurrendum vtique eſt, vt ne maioris ſummæ condemnetur, quàm quantum facere poteſt.

1 ¶ Quod autem de ſociis *u* dictum eſt, vt & hi, in quantum facere poſſint, condemnentur: cauſa cognita ſe facturum prætor edicit.

¶ Cauſæ cognitio autem in hoc erit, vt negantis ſe ſocium eſſe, aut ex doli clauſula obligato non ſuccurratur.

23. *Paulus* lib. 6. ad Plautium.

SI cum procuratore mariti de dote actum fuerit, ſi quidem viuo marito condemnatio fiet in quantum facere poteſt, fiet damnatio. nam & defenſor *y* mariti in id quod ille facere poteſt, damnatur: mortuo verò marito, in ſolidum.

24. *Pomponius* libro 4. ex Plautio.

ET ſi fideiuſſor acceptus ſit rei, vel actionis: non proderit ei *z*, ſi perſona, pro qua fideiuſſit, in quantum facere poteſt, condemnanda eſt.

1 ¶ Si maritus ſoluendo non fuerit, licèt ipſi marito proſit, quod facere non poſſit: (id enim perſonæ mariti præſtatur) heredi *a* eius hoc non proderit.

25. *Paulus* lib. 60. ad Edictum.

SCiendum eſt heredes *b* earum perſonarum non in id quod facere poſſunt, ſed in integrum teneri.

Si conuenerit inter litigatores quid pronuntietur.

26. *Vlpianus* lib. 75. ad Edictum.

SI conuenerit inter litigatores *c* quid *c* pronuntietur: non abs re erit, iudicem huiuſmodi ſententiam proferre *e*.

De ſententia iniuſta, & appellatione non recte facta.

27. *Modeſtinus* lib. 2. Reſponſorum.

PRæſes prouinciæ *f* vſuras vſurarum condemnauit *g* contra leges *h* & ſacras conſtitutiones. ideoque Lucius Titius contra prolatam ſententiam iniuſtam præſidis appellauit *i*. quæro, cùm non ſecundùm legem *k* hic Titius prouocaſſet, an exigi poſſit pecunia *l* ſecundùm condemnationem? Modeſtinus reſpondit, ſi ſententia certa quantitas continetur, nihil proponi, cur iudicati agi non poſſit *m*.

De ſententiis diuerſis.

28. *Idem* lib. 12. Reſponſorum.

DVo iudices dati *a* diuerſas ſententias dederunt. Modeſtinus reſpondit, vtramque ſententiam in pendenti eſſe *b*, donec competens *c* iudex vnam earum confirmauerit.

De tempore quod datur iudicato.

29. *Idem* lib. 7. Pandectarum.

TEmpus quod datur iudicati *d*, etiam heredibus eius, cæteriſque, qui non locum eius ſuccedunt, tribuitur *e*, videlicet, quod ex tempore deeſt. quia cauſæ magis quàm perſonæ, beneficium præſtituitur.

De donatore.

30. *Pomponius* lib. 7. Variarum lectionum.

CVm ex cauſa donationis promiſſa pecunia eſt: ſi dubitatum ſit, an ea res eò vſque donatoris facultates exhaurire poſſit, vt vix quicquam ei in bonis relictum ſit, actio in *f* id quod facere poſſit danda eſt: ita vt *g* & ipſi donatori aliquid ſufficiens relinquatur. quod maximè inter liberos & parentes *h* obſeruandum eſt.

De tempore quod datur tam ad ſoluendum, quàm ad vendenda pignora.

31. *Calliſtratus* lib. 2. Cognitionum.

DEbitoribus non tantùm petentibus dies ad ſoluendum dandi ſunt *i*, ſed & prorogandi, ſi res exigat. ſi qui tamen per contumaciam *k* magis quàm quia non poſſint explicare pecuniam, differant ſolutionem pignoribus captis compellendi ſunt ad ſatisfaciendum ex forma quam Caſſio Proconſuli Diuus Pius in hæc verba reſcripſit. Hi qui fatebuntur *l* debere aut ex re iudicata neceſſe habebunt reddere, tempus ad ſoluendum detur, quod ſufficere pro facultate cuiuſque videbitur, eorum qui intra diem vel ab initio datum ſiue *m* prorogatum ſibi, non reddiderint, pignora capi: eáque, ſi intra duos *m* menſes non ſoluerint, vendantur. *n* quid ex pretiis ſuperfit, reddatur ei cuius pignora vendita erant.

Si iudex non exiſtimauit contra conſtitutiones pronunciare.

32. *Idem* lib. 1. Cognitionum.

CVm prolatis *o* conſtitutionibus contra eas pronuntiat iudex, eo quòd non exiſtimat *p* cauſam de qua iudicat per eas iuuari: non videtur contra *q* conſtitutiones ſententiam dediſſe. ideóque ab eiuſmodi ſententia appellandum eſt. alioquin rei iudicatæ ſtabitur.

De teſte falſo.

33. *Idem* lib. 5. Cognitionum.

DIuus Hadrianus aditus per libellum *r* à Iulio Tarentino, & indicante *ſ* eo, falſis *t* teſtimoniis, conſpiratione aduerſariorum teſtibus pecunia corruptis religionem iudicis circumuentam eſſe: in integrum cauſam reſtituendam *u* in hæc verba reſcripſit: Exemplum libelli dati mihi à Iulio Tarentino mitti tibi iuſſi. Tu, ſi tibi probauerit *x*, conſpiratione aduerſariorum & teſtibus pecunia *y* corruptis oppreſſum ſe: & rem ſeuerè vindica: & ſi qua à iudice tam malo exemplo circumſcripto iudicata ſunt in integrum reſtitue.

De eo qui victum vel ſtratum inferri iudicato non patitur.

34. *Aelius Rufinus* lib. 13. Regularum.

SI *z* victum vel ſtratum inferri quis iudicato non patiatur, vtiles in eum pœnalis actio danda eſt vel (vt quidam putant) iniuriarum cum eo agi poterit.

De retractione ſententiæ.

35. *Papirius Iuſtus* lib. 2. Conſtitutionum.

IMperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt, quamquam ſub obtentu nouorum inſtrumentorum reſtitui negotia minimè *a* oporteat, tamen in negotio publico, ex cauſa permittere ſe huiuſmodi inſtrumentis vti.

Si vni iudicum non liquet. De plurium ſententia.

36. *Paulus* lib. 17 ad Edictum.

POmponius libro 37. ad Edictum ſcribit: Si vni ex pluribus iudicibus de liberali cauſa cognoſcentibus, de re non liqueat, cæteri autem conſentiant, ſi is qui tueris ſibi non *b* liquere, eo quieſcente, cæteros, qui conſentiant, ſententiam proferre: quia etſi diſſentiret, plurium *c* ſententia obtineret.

Quo caſu omnes intelliguntur iudicare.

37. *Marcellus* lib. 3. Digeſtorum.

TVnc autem vniuerſi iudices intelliguntur iudicare, cùm *d* omnes adſunt.

a l. 6. ff. eod.
b l. 6. in fin. ff. de caſtrenſi peculio.
c l. 22. §. 4. C. de iure delib.
d l. 49. ff. eod.
e vide l. 12. ff. de donationib.
f l. 54. ff. ſolut.
g l. 47. ff. de reg. iur.
h al. ipſius.
i l. 50. ff. eod.
k v. Cuiac. 24. obſ. 38.
l l. 17. ff. eod.
m Relatiuorum idē ius eſt, adde l. 41. ff. de reg. iur.
n v. Zaſ. 1. reſponſ. 9. & 1. intellect. 5.
o l. patri ipſius mariti, l. 17. in fin. ff. ſolute.
p id eſt patri vxoris.
q ſed alio & alio iure vtimur: ita emendat Ant. Faber. 1. coniect. 14 Cuius lectionis ſenſus eſt: æquum quidem eſſe ſocerum ex promiſſione dotis ſoluto matrimonio non in ſolidum condemnari, ſed alio & alio iure nos vti id eſt. eum nunc in ſolidum condemnari, nunc non condemnari: regulariter non condemnari: ex cauſa tamen & perſona [illegible] ſi dolo dotem promiſerit, vel ſi talis perſona ſit quæ vix aliquo honore digna videatur ſecundum diſtinctionem, l. pro. ff. de iur. dot.
r Imò, contrarium iuſtius eſt, l. 17. ff. ſolute.
ſ Nam conſtante matrimonio, certo iure vtimur, ſocerum ſc. ſupra quam facere poſſit non teneri, nec ſi dolo dotem promiſerit, aut eo honore indignus ſit, aſſirmatis ſcribatur, & l. [illegible]
t iudiciis inde non reſpecto ea an aliqua ſit cauſa propter quam ſocer in ſolidum condemnari debeat, vt in l. [illegible] 33. ff. de cond. indeb. vtique [illegible] diſtinctione, ſeu non admiſſa ea diſtinctione: An ex peculio fratris creditori ad fratrem debitorem aliquid peruenerit.
u l. 16. ff. eod. x Amittit priuilegium, qui in priuilegium commiſit. l. 67. in pr. ff. pro ſocio. y l. 63. §. 1. ff. pro ſocio. z v. l. 10. ff. de fideiuſſorib.
a l. 25 l. 41. de in pr. ff. eod. l. 63. §. 2. ff. pro ſocio.
b extraneos ſc. (quo refer l. 12 & l. 15. ff. ſolut. non ſuos, l. 18. ff. ſoluto.
c hoc, qui in ſolidum conueniri poterant.
d pone conueniſſe vt ne in ſolidum reus damnetur.
e ſine huiuſmodi arbitrium nullum eſt, l. 19. ff. de arbitris, quam vide.
f in vſuras, ſcil. g Ne intelligas iudicem hac expreſſa formula vſum fuiſſe, Condemno Titium in vſuras vſurarum, ſed his fortè verbis, Condemno Titium in mille, & cùm quæ ſummam vi ſua ſortéque vſuras vſurarum continuiſſe. Nam iuris error expreſſus vitiat ſententiam, tacitè intellectus non vitiat, & ſi faciat ſententiam iniuſtam, vt l. 10. ff. de appel. l. 8. §. 2. ff. quæ ſententiæ ſine appellatione.
h l. 16. §. 1. ff. de cond. indeb. l. vlt. C. de vſur.
i tacitus fortè quam oportuit.
k appellationum ſc.
l i. e. eam vſurarum ſummam.
m & ita, Sententia iniuſta, à qua ritè non eſt appellatum executionem non differt. Cur ita? quia tacitè continet, non directo vel palam leges impugnat, ſed ius tantum ipſius litigatoris, qua in re ſibi imputare merito poteſt, ſi non ritè appellauerit.

x & ſic talis ſententia mero iure non reſcinditur.
y id eſt, pecunia ſe probare non teneatur. ſufficit ſi probentur preſſibus corrupti.
z vide quædam ad hanc legem apud Hotom. 24. obſ. 24. Forcatum, 2. ſelect. 6.
a l. 4. C. eod.
b l. 17. in fin. ff. de liberali cauſa vide Cuiac. 6. obſeru. 26.
c l. 57. l. 39. ff. eod.
d l. 36. in fin. ff. eod. adde l. 10. ff. de iureiur.

a Sic ſenatus conſulti [illegible] vbi agit de iudicibus [illegible] ſententia.
b ſed in [illegible] ff. eod.
c l. 1. b qui delegauit.
d iudicatur, eaq.
e quia etiam [illegible] ſ. ſ pendente ſuper. ſat.
f l. 12. ff. de donat.
g l. 19. in fin. l. 49. in fin. ff. eod. l. 63. ff. de re. l. 173. ff. de reg. iur.
h l. 16. in fin. ff. eod.
i [illegible] ff. eod.
k vide exemplum in l. 2. C. de fid.
l Paul. 5. ſent. 5. §. 4.
m duos menſes ex intelligas iudicato, [illegible] ſed pignoribus venditis [illegible] vt in l. 2. Cod. Theod. de diſtr. pign. [illegible] Cuiac. 12. obſ. 23. [illegible] tur ſtatim de debitorum [illegible]
n Prolata [illegible]
o id eſt, legibus ad [illegible]
p id autem eſſe [illegible] ſentia [illegible]
q v. l. 36. ff. de appell. l. 1. §. 2. ff. quæ ſententiæ ſine appellatione.
r Libello [illegible] Principi [illegible] de [illegible] ad [illegible] ſententia [illegible]
ſ [illegible] appellatione [illegible] contra ſententiam [illegible]
t [illegible] ex falſis inſtrumentis vel teſtibus, [illegible] iure [illegible] Socinum reg. 364. 365. & 405.
u Reſtitui cauſa in integrum, extra ordinem, vide l. 3. C. ſi ex falſ. inſtr. [illegible]

De ſenten

a vide Montlam Emanuelis Conſtrol. cap. 6. & Seneam 3. Controu.
b 2. Cmiac. l. 2. obſ. 16.
c opinione.
d l. 24. ſup. de manumiſſ.
e dicta ad leges XII. Tabularum.
f l. 13. l. 125. l. 128. l. 154. inf. de regul. iuris. Præſumitur enim in dubiis pro reo: de qua præſumptione, vide Alciat. 3. præſ. 44.
g l. 18. ſup. de arbitris: l. 4. C. quando prouocare. l. 2. inf. de decret. ab ordine.
h Cur ita? vide l. 28. inf. de regulis iuris. Poſſum dicere: quid prauiores ſumus ad liberandum, l. 47. ſ. de obligat. Alias rationes vide apud Ariſtotelem in problemat. Rex dexter latus dabatur, ſorte non honoris cauſa, ſed quod eo loci cuſtodia [illegible] Nam rei ſapientes dicuntur in iure l. 33. ſ. 2. C. de iudiciis.
i vide l. 39. ſup. [illegible]
k vide Forcatulum Cupidin. 20. num. 6.
l Hæc commoda erant pecuniaria, de quibus vide Cuiac. ad. [illegible] ſupra de excuſat. tutor. fol. 364.
m id eſt, quæ Niconiceis meritis ob coronas in ſacris certaminibus dantur.
n Coronæ ſacræ, quæ in ſacris certaminibus, victoribus dabantur: l. 5. C. quæ res pignori.
o de ſacris coronis adde l. 5. C. quæ res pignori. l. vnicam C. de athletis: de ſacris certaminibus l. 4. ſup. de his qui notantur infamia.
p arbitræ. dic idem in militum, & profeſſorum, & ſacerdotum beneficiis, vaſallorum ſeudis & bonis alienari extra familiam prohibitis, vide Zaſ. hic.

De ſententiis diuerſis.

38. *Paulus* lib. 17. ad Edictum.

INter *a* pares *b* numero iudices ſi diſſonæ ſententiæ *c* proferantur: in liberalib. quidem cauſis (ſecundum quod à Diuo Pio conſtitutum eſt) pro *d* libertate ſtatutum obtinet, in aliis autem cauſis pro *e* reo. quod & in *f* iudiciis publicis obtinere oportet.

1 ¶ Si diuerſis ſummis condemnent iudices, minimam ſpectandam eſſe Iulianus ſcribit.

De abſolutoria vel contraria ſententia vnius iudicis.

39. *Celſus* lib. 3. Digeſtorum.

DVo *g* ex tribus iudicib. vno abſente iudicare non *h* poſſunt: quippe omnes iudicare iuſſi ſunt.

¶ Sed ſi adſit, & contrà ſentiat, ſtatur duorum *i* ſententiæ. quid enim minus verum eſt, omnes iudicaſſe?

De pœnis quæ propter ſacras coronas præſtantur.

40. *Papinianus* lib. 10. Reſponſorum.

COmmodis *k* præmiorum *l* quæ propter *m* coronas *n* ſacras *o* præſtantur, condemnato *p* placuit interdici, & eam pecuniam iure pignoris in cauſam iudicati capi *q*.

De his qui non conueniuntur in ſolidum.

41. *Paulus* lib. 14. Quæſtionum.

NEſennius Apollinaris: Si te donaturum mihi delegauero creditori meo, an in ſolidum conueniendus ſis? & ſi in ſolidum conueniendus, an diuerſum putes, ſi non creditori meo, ſed ei cui donare volebam, te delegauero? & quid de eo qui pro muliere cui donare volebat, marito eius dotem promiſerit? Reſpondi: nulla creditor exceptione ſummouebitur, licet is, qui ei delegatus eſt, poterit vti aduerſus eum, cuius nomine promiſit. cui ſimilis eſt maritus: maximè ſi conſtante matrimonio petat. & ſicut *r* hæres donatoris in ſolidum condemnatur *s*, & ipſe fideiuſſor *t*, quem in donando adhibuit, ita & ei cui non donauit, in ſolidum condemnatur.

1 ¶ Fundum quis donauit, ſi non reſtituat, vt quiuis poſſeſſor, damnandus eſt. ſi autem fundum reſtituit, fructuum nomine, ſi non eos conſumpſit, in ſolidum condemnandus eſt. potuit enim non periclitari, ſi ſtatim reſtituiſſet. ſi dolo *u* deſiit poſſidere, in litem iurabitur, & tanti ſequetur condemnatio.

2 ¶ In ſolidum condemnatur donator, actione iudicati, niſi *x* in quantum facere poteſt: non tenetur beneficio competentiæ *y*.

Si ſententia mutatur vel ſuppleatur.

42. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

PAulus reſpondit *z*, reſcindere quidem ſententiam *y* ſuam præcedentem prætorem non poſſe: reliqua autem *x* quæ ad conſequentiam quidem iam ſtatutorum pertinent, priori tamen ſententiæ deſſunt, circa condemnandum reum, vel abſoluendum, debere *a* ſupplere, ſcilicet eodem die.

De pluribus condemnatis.

43. *Idem* lib. 16. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, eos *b* qui vna ſententia in vnam quantitatem condemnati ſunt, pro portione virili *c* ex cauſa iudicati conueniri *d*. & ſi ex ſententia aduerſus tres dicta, Titius portionem ſibi competentem exſoluit: ex perſona cæterorum ex eadem ſententia conueniri eum non poſſe.

De abſtinente pupilla, quæ nomine hereditario condemnata fuerat.

44. *Scæuola* lib. 5. Reſponſorum.

EX contractu paterno actum eſt cum pupilla tutore auctore, & condemnata eſt. poſtea tutores abſtinuerunt eam, bonis paternis: & ita bona defuncti ad ſubſtitutum, vel ad cohæredes *e* peruenerunt. ſi quæritur, an hi ex cauſa iudicati teneantur? Reſcripſit: dandam in eos actionem, niſi culpa tutorum pupilla condemnata eſt *a*.

De actis circumducendis. 1. De amplianda vel minuenda pœna damnatorum. 2. De minoribus indefenſis.

45. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

ACta apud ſe habita *b*, ſi partes conſentiant, & iudex hoc permiſerit *c*, poteſt iubere ea *d* die circumduci, niſi vel negotium, vel lis terminata eſt *e*.

1 ¶ De amplianda vel minuenda *f* pœna *g* damnatorum poſt ſententiam dictam, ſine principali auctoritate nihil eſt ſtatuendum.

2 ¶ Contra indefenſos minores, tutorem vel curatorem *h* non habentes, nulla ſententia proferenda eſt *i*.

De actorum emendatione.

46. *Hermogenianus* libro ſecundo Iuris epitomarum.

ACtorum verba *k* emendare, tenore ſententiæ perſeuerante, non eſt prohibitum.

De præſentibus & abſentibus.

47. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

DE vnoquoque negotio præſentibus *l* omnibus *m*, quos cauſa contingit *n*, iudicari oportet. aliter enim iudicatum tantum inter præſentes tenet *o*.

1 ¶ Qui apud fiſcum cauſam defendere ſæpius *p* conuenti neglexerint, rebus iudicatis ſubiiciendi ſunt. quod eo apparet, ſi ſæpè conuenti præſentiam ſuam facere noluerint.

Vt decreta latinè interponantur.

48. *Tryphoninus* lib. 2. Diſputationum.

DEcreta à prætoribus latinè *q* interponi debent *r*.

De eo qui patri non ſucceſſit. De donatore.

49. *Paulus* lib. 2. Manualium.

ET exheredatum, vel eum, qui ſe paterna hereditate abſtinuit, nec ex ipſius contractu, niſi in id, quod facere poteſt, condemnandum.

¶ Quemadmodum autem facere poſſe credatur, videndum eſt: vtrùm deducto *s* omni ære alieno, vt in, qui ex donatione conueniuntur, vt maritus, & patronus: nullo *t* deducto ære alieno? Et induſtriæ iuris eſt, ad ſimilitudinem viri & patroni ei detrahendum. pinguius *u* enim donatori ſuccurrere debemus, quàm ei, qui verum debitum perſoluere compellitur.

50. *Tryphoninus* lib. 13. Diſputationum.

NE liberalitate ſua inops fieri periclitetur.

De eo qui dolo fecit vt bona eius venderentur. 1. Si creditor miſſus in poſſeſſionem admiſſus non ſit, ſed quanti eius intereſſerit condemnatus ſit.

51. *Paulus* lib. 2. Manualium.

SI quis dolo fecerit, vt bona eius venirent, in ſolidum tenetur. 1 ¶ Si quis *x* creditorem miſſum in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa non admiſerit: i *y*

a nec dicat eo caſu dari actionem in pupillam: ſic potius in pupilli tutores dari: aut in iuſtos quidem ſucceſſores: ſed eo illo capite eos teſtimus: quo pupilla ſolſiſſet [illegible], ſi hereditate pupilla non abſtinuiſſet.
b ante ſententiam definitiuam.
c ideo iudicis permiſſio requiritur, quia forte eius intereſt acta ſeruari.
d l. 43. in ſi. ſup. eo. & merito non quæ inconuenientia ſunt, videntur ab initio fuiſſe.
e Poſt ſententiam latam nec partium nec iudicis conſenſu poſſunt acta circumduci, niſi expreſſè partes à ſententia & deciſione recedant. Nam manente ſententia, intereſt ad vlandas rixas & honorem iudicis conſeruandum, vt acta ſint ac ſeruentur integra.
f l. 1. in fin. inf. de quæſtionibus. l. 6. ſ. 11. l. de pœnis: l. 1. C. ſentent. reſcindi non poſſ. l. 3. C. [illegible] minuitur, epiſtolæ, programmate, ſed tamen minuendi verbo Zaſius 2. [illegible] intelligit dilatione pœnæ, argument. l. 3. in f. de pœnis.
g aliud eſt in mulcta l. 6. in fin. ſup. de offic. procōſ. Mulcta differt a pœna, de quo vide l. 131. inſ. de verb. ſignific.
h Quid ſi procuratorem habuerint? quid ſi mulier minor annis ſine curatore, per maritum tamen egerit? in his caſibus puto valere ſententiam, ſi ſententia dicta vtilis fuerit minori: l. 2 [illegible] de procur.
i & ſi prolata erit, non nocebit: l. 6. in fin. C. quomodo & quando iudex. niſi, vt ante dixi ſententia vtilis fuerit minori: niſi denique maior 14. annis, ſeu pubes iurauerit ſe acta rata habiturum, quod iuramentum eum faciat maiorem, vide auth. Sacramenta, C. ſi aduerſ. vendit.
k quæ forte ſunt inepta, ambigua vel ſuperuacua.
l Ea quæ altera parte abſente decernuntur, vim rerum iudicatarum non obtinent, Paul. 5. ſent. 5. ſ. 5. Porro præſens citari non debet is. ſit enim citatio vt abſens comparet: adde Socinum, regul. 385. m & vocatio, l. 39. ſup. de adoption. præſentibus verò vel fictè. nam per interpretationem contumax dicitur præſens.
n puta legatariis, fideicommiſſariis, l. 14. in fin. inf. de appellat. aduerſus ſiſci. l. 3. 5. [illegible] l. 7. inf. de iure fiſci l. 7. C. quomodo & quando iudex: fideiuſſoribus, & aliis, vide Oldendorpium in tract. de re iudicata c. 1. 14. & 30. Cum agitur de proſequenda lite aduerſus defunctum mota, citandi ſunt hæredes ad reſumendam & redintegrandam litem, vide C. ne [illegible] o etiam ſi de re aperta ac manifeſtaria agatur Hyppolit. de Marſiliis, hic num. 10. aut actu aliquo extraiudiciali, puta ab arbitratore, num. 33. de eo reuocando quod per ſe nullum ſit, num. 36. 46. 47. de præiudicio miſſimo. 43. de iudicis 49. etiamſi ſummus Pontifex num. 11. & ſequen. vel princeps num. 26. & ſequen. cognoſcat. Item etiam ſi ex ſtatuto arbiter ſolemnibus iuris omiſſis cognoſcere poſſit. num. 26. vel abſentibus partibus, n. 27. Quinimo etſi ſtatuto ipſo permittente creditor authoritate ſua poſſit in ipſum debitorem manum iniicere eiuſque capere, num. 28. denique etiam ſi ſtatutum omnes exceptiones excludat. 32. aut parte abſente ferenda eſſet ſententia 34. Porro ſeragiota ad hanc regulam exceptiones vide apud eundem Hippolytum de Marſiliis à num. 67. ad 118.
p l. 14. in fin. inſ. de appellat.
+ hodie tranſlato Byzantium imperio, etiam Græcè interponi hæc conſcripi poſſunt ſententiæ l. 12. C. de ſentent. & interlocut. Sed quid? Forcatulus in ſphæra ſua legali verè latinè putat: hic pro ea oratione accipi, quæ à quoque facilè poſſit intelligi.
q Cautum fuerat ante tempus Ciceronis ne quis Romæ oraret Græcè Valerius 2. [illegible] idque fortè ad propagandam nominis Romani gloriam. Ideoque Tiberius cùm in Senatu monopolij verbo vteretur, excuſauit ſe ac ſi in leges peccaſſet: vtrique tamen Græcè loqui affectabant, qua de re grauiter Iuuenalis conqueritur Satyr. 3. Non poſſum ferre Quirites Græcam vrbem, omnia Græcè: conſumitur Græcè.
r l. 3. ſ. 4. verſ. prætdr. de minorib. l. 2. ſupra, quod cuiuſq.
s l. 16. l. 19. ſup. eod. l. 53. l. 54. ſup. ſolut. [illegible] ſ. 3. ſup. pro ſocio.
t d. l. 54. u pinguius, id eſt plenius, latius. l. 49. ſup. eod. l. 14. inf. de except. vel inf. vide l. 2. in f. ex quib. cauſ. in poſſeſſ.
x puta is qui emit à debitore, & poſſeſſore fundi: l. 3. 5. pen. ſup. de hered. pet. l. 95. ſ. 9. inf. de ſolut. y Hæc verba, ſi proſtiterit creditori, refert Antonius Faber 4. coniecturarum 19. ad eum qui creditorem miſſum in poſſeſſionem rei ſeruandæ [illegible]

q in ſubſidium ſcilicet l. 4. C. de executione rei iudicatæ. imò videntur capi non poſſe, cum pignerari non poſſint [illegible] l. 5.
r l. 24. in fin. ſup. eodem.
s Imò, non in ſolidum: ſed parcendum marito qui donatorem ad ſolutionem non præcipitauit: l. 33. ſup. de iure dot. l. 12. ſup. ſoluto: vide Cuiac. 12. obſeru. 27.
t vide l. 10. inf. de fideiuſſoribus.
u l. 5. ſ. 3. ſup. de in litem iurando.
x Cur ita? vide l. 33. ſup. de donationibus.
y deficiunt ſcilicet, l. 14. ſupra l. 1. C. ſent. reſcindi non poſſ.
z vt taxationes expenſarum, l. 3. C. de fructibus & litium expenſis.
aa cito vel requiſitus.
b l. 10. ſ. 3. l. de appell. l. 1. l. 2. C. ſi plures vna ſententia.
c Cur ita? quia natura copulatiuæ, eſt partiri in partes æquales, ſi agitur de ſententia, vt hic. vel de ſtipulatione, vt l. 11. ſ. 1. inf. de duob. reis: vel de mandato, l. 52. ſ. 3. ſup. mand. vel de legato, l. 53. ſup. de leg. 1. vel appellatione l. 10. ſ. 3. inf. de appell.
d niſi fiſcum regundorum agatur, tunc enim non perſonarum numerus, ſed fundorum quantitas conſideratur, l. 4. ſ. 3. ſupra finium regundor. niſi & ex quæ ſit individua, aut de maleficio agatur, niſi partes beneficio diuiſionis renunciant.
e quid ſi neque ſubſtitutum, neque cohæredes habuit, ad quos bona peruenire potuerint? Accurſius ait ad fiſcum pertinere: quod non placet Cuiacio, 12. obſeruat. 20.
f Sententia poteſt executioni mandari, tam aduerſus condemnatum quàm eius ſucceſſorem.

Universidad Rey Juan Carlos

venditor a præſtiterit creditori, quanti eius intereſſet: quæſitum eſt, an debitor b liberetur? Et puto improbum eſſe eum c qui velit iterum d conſequi, quod accepit.

De actione rerum amotarum.

52. *Tryphoninus* lib. 12. Diſputationum.

SI rerum amotarum cum viro agatur, quamquam videatur ea quoque actio præcedentis ſocietatis e vitæ cauſam habuiſſe, in ſolidum condemnari debet: quoniam f ex malè contractu & delicto oritur.

De contumacia.

53. *Tryphoninus* lib. 1. Iuris Epiſtolarum.

COntumacia g eorum qui ius dicenti non obtemperant, litis h damno coërcetur.

1 ¶ Contumax eſt, qui tribus i edictis propoſitis, vel vno k pro tribus, quod vulgò peremptorium appellatur, literis euocatus, præſentiam ſui facere contemnit.

2 ¶ Pœnam contumacis non patitur, quem aduerſa valetudo l, vel maioris cauſæ m occupatio defendit.

3 ¶ Contumaces non videntur n ſi qui, cùm obedire deberent, non obſequuntur: id eſt, qui o ad iuriſdictionem eius, cui negant obſequi, pertinent.

54. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

COntra a pupillum indefenſum p, eumque, qui reipub. cauſa abeſt, vel minorem 25. annis propoſitum peremptorium nihil momenti habet.

1 ¶ Is qui ad maius auditorium vocatus eſt q, ſi litem inchoatam r deſeruit, contumax non videtur s.

De ſententia non corrigenda.

55. *Vlpianus* lib. 51. ad Sabinum.

IVdex, poſteaquam ſemel ſententiam dixit, poſtea iudex eſſe deſinit. & hoc iure vtimur, vt iudex, qui ſemel vel pluris, vel minoris condemnauit, amplius corrigere t ſententiam ſuam non u poſsit. ſemel enim malè ſeu benè officio functus eſt.

De confeſsione facta.

56. *Idem* lib. 19. ad Edictum.

POſt rem x iudicatam, vel iureiurando y deciſam, vel confeſsionem in iure z factam, nihil quæritur. poſt orationem Diui Marci: quia in iure confeſsi pro a iudicatis habentur.

De minore 25. annis.

57. *Idem* lib. 2. Diſputationum.

QVidam conſulebat b, an valeret ſententia à minore 25. annis iudice c data d? Et æquiſsimum eſt, tueri ſententiam ab eo dictam: niſi e minor decem & octo f annis ſit.

¶ Certè ſi magiſtratum minor gerit, dicendum eſt, iuriſdictionem eius non improbari. Et ſi fortè ex conſenſu iudex minor datus ſit ſcientibus his, qui in eum conſentiebant, rectiſsimè dicitur, valere ſententiam. proinde ſi minor prætor, ſi conſul ius dixerit, ſententiamve protulerit, valebit: princeps enim, qui ei magiſtratum dedit, omnia gerere decreuit.

De pignoribus captis, & diſtractis, cùm ſententia non præceſsiſſet.

58. *Idem* lib. 7. Diſputationum.

SI cùm g nulla h ſententia præceſsiſſet, capta ſunt & diſtracta pignora: poſſunt reuocari.

Vt condemnatio certa ſit. & De vſuris.

59. *Idem* lib. 4. de omnibus tribunalibus.

IN ſententiis i ſufficiet, ſi k expreſſerit iudex ſummam ſententiæ, abſoluere iuſſerit, vel præſtari, vel quo alio verbo a hoc ſignificauerit.

1 ¶ Amplius eſt reſcriptum: etſi in ſententia non ſit ſumma adiecta, ſi b tamen id, quod petitur, expreſſerit c & iudex ait: *Solue d quod petitum eſt*: vel, *quantum petitum eſt*: valere ſententiam.

2 ¶ Qui ſortis e quidem condemnationem faciunt, de vſuris autem ita pronunciant, *Vſuras f ſ quæ competunt*, vel *quæ competunt, vel præſtato*: non g rectè pronunciant. debent enim de vſuris quoque cognoſcere, & certam facere condemnationem.

3 ¶ Si quis ex edicto peremptorio poſt h mortem ſit condemnatus, non i valet k ſententia: quia morte rei peremptorium ſoluitur, ideóque, vt l re integra, de cauſa notio præſtabitur: & quod optimum patuerit, ſtatuetur.

De morbo ſontico.

60. *Iulianus* libro 5. Digeſtorum.

QVæſitum l eſt: cùm alter ex litigatoribus febricitans m diſceſsiſſet, & iudex n abſente eo pronunciaſſet: an iure videretur pronunciaſſe? Reſpondit: Morbus ſonticus o etiam inuitis litigatoribus, ac iudice, diem differt. ſonticus autem exiſtimandus eſt, qui cuiuſque rei agendæ impedimento p eſt. litiganti porrò quid magis impedimento eſt, quàm motus q corporis contra naturam, quem febrem appellant? igitur ſi rei iudicandæ tempore alter ex litigatoribus febrem r habuit, res non videtur iudicata.

¶ Poteſt tamen dici, eſſe aliquam & febrium s differentiam. nam ſi quis ſanus aliàs ac robuſtus, tempore iudicandi leuiſsima u febre correptus fuerit: aut ſi quis tam veterem x quartanam habeat, vt in ea omnibus negotiis ſupereſſe ſoleat, poterit dici, morbum ſonticum non habere.

[illegible] cui prior reus condemnatus fuit.

61. *Idem* libro 45. Digeſtorum.

IN iudicati actione y non z prius ratio haberi debet eius, cui prior reus condemnatus fuerit a.

De ſententia non mutanda.

62. *Alfenus Varus* libro ſexto Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.

CVm quæreretur, iudex, ſi perperam iudicaſſet b, an poſſet eodem c die iterum iudicare d? Reſpondit, non e poſſe f.

An ſententia, inter alios dicta, aliis præiudicet.

63. *Macer* lib. 2. de Appellationibus.

[Left margin notes:] [illegible] non admiſit, quem nonnulli veterum, minus Latino vocabulo appellarunt. Hic tamen ſpectare legi poſſe, & præſtiterit creditori delecta voce [illegible], vel debitori, vel emptori aliáve ſimili.

a debitor, *Cuiac.* [illegible] 4. *Paul ſent.* 7. § vlt. & ad l. 43. *ſupra de pact.* & ad §. 14. *in verbis ſecundum hæc, l. quod* [illegible] *conſ.* & 22. *obſeru.* 23. *in fin.* quod Hotomano diſplicet 5. *obſeru.* 18. quidam ex veteribus legerunt, [illegible], G æ l emptor, alij venditoris vocabulo intelligunt emptorem nominis: alij, emptorem cui fraudatur venditio. Quo magis hunc locum ſpecto, video venditoris verbo poſſe intelligi creditorem in poſſeſsionem miſſum qui alteri creditori ſatisfecit: poteſt & intelligi is cui creditor rem vendidit: poteſt etiam intelligi poſſeſſor. Ab his enim vel illis pecuniam ſibi debitam creditor, excepto nihil intereſt, temperentur creditor quia ſi iſtam ad eum excludendum ei ſatisfactum fuiſſe.

b a debito, *Hotom.* 5. *obſ.* 18.

c creditorem.

d Creditor ſuum conſecutus, nihil aliud petere debet, *l.* 56. *de regul. iur.* *l.* 20. *ſup. de præſcr.* *l.* 3. § 5. *ſup. manda.* *l.* 3 [illegible] *de oblig.* & *actio.* Bona quippe fides bis idem non exigit.

e *l.* 5. *ſup. de vi* [illegible] *l.* 21. *in fin. ſupra* [illegible]

[Right margin notes:] a vt puta, [illegible] dentur quo [illegible] ſenſu [illegible] 21. § 1. *ſup. de* [illegible] quod ſuba [illegible] ſeſtamento [illegible] *l.* 5. *ſup.* [illegible] in ſtatu [illegible] iudices [illegible] ſolæ præter [illegible] ſententiæ [illegible] *Cod. ſupra de* [illegible] Omne debi [illegible] ſolue cum [illegible] *l.* 3. *C. de ſententiis quæ ſine certa quantitate proferuntur.* ſententia ſaepe [illegible] Etenim ſententiam quæ certum condemnationem habeat. An idem eſt ſi ſententia, in ſententia? Quæro [illegible] debeat, ſolue, [illegible] placet, pro eo parte qui ſolutum [illegible] ex lex 21. § 3. *ſup. de* [illegible] quæ tamen [illegible] dubitationem habet. nam [illegible] verbis [illegible] ad [illegible] ad [illegible] ad apocham, quæ contrà ſententiam, in ſe contineat, [illegible] id cum [illegible] ſententia [illegible] *l. ſup.* [illegible] opinione [illegible] *l.* 1 [illegible] iudicat ad [illegible] appellation [illegible] ſi [illegible] iuſta, vel iniuſta appellatione [illegible] *l.* 6. *C. de appellatio.*

g non venientis, non reſtituentis, non reſpondentis, recedentis. h *l.* 66. *ſup. de rei* [illegible] § 1. *de appellat.*

i *l.* 73. *ſup. de iudiciis.* k *l.* 72. *ſup. de iudic.* *Paul. 5. ſent.* 5. § 6. *l.* 8. *C. quomodo & quando.* l *l.* 60. *ſeſ. eod.* m neceſsitate, *l.* 10. *C. quomodo & quando iudex.*

n Contumax non cenſetur qui iudici non ſuo non obtemperat.

o adde *l.* 7. *in fin. ſup. de minorib.* p *l.* 45. *in fin. ſup. eod.* Porro, infans citari non poteſt, ſed eius tutor. Supra infantiam & ſeptimum annum conſtitutus, poteſt, ſed cum tutore, ſi habet; ſi non habet, tutor ei datur ei poſtulanti: alias, citatus ſine tutore non eſſet contumax. [illegible] *C. ſi propter publicas penſitat.*

q æquè videtur vocari non poſſe. *l.* 2. *in fin. ſup. de in ius vocando.*

r ſi minori auditorio. ſ ſit enim eo cum gratificatione [illegible] *l.* 1. § 4. *ſupra de* [illegible] t *l.* 57. *ſ. de pœn.* u vno poteſt. *l.* 42. *ſup. de minoribus.*

x [illegible] rem iudicatam, iuſiurandum, confeſsionem.

y *l.* 1. *C. de rei. cred.* z *l.* 1. § 7. *ſup. ſi quid in fraud. patron.* *l.* 4. *C. de repudiandis* [illegible] *Nouel.* 90. *c.* 5. Iudicati confeſsio habet obligationem & executionem paratam. *l.* 17. *ſup. de in ius vocando*, confeſſus eam poteſt retractare vel impugnare ob ſubſequentem [illegible] vlteriam non poteſt, nec eiuſmodi confeſsio ſi [illegible] in Inſtrumento notarij non cedit. adde *l.* 6. § 2. *ſup. de* [illegible] Tranſactio apud acta, etiam ſine ſcriptura valet. *l.* 18. *C. de tranſact.* adde *l.* omnium 29. *C. de teſtam.*

a Confeſsi pro iudicatis habentur.

b *v.* [illegible] 22. e dato.

d Ratio decidendi ſumitur ab ipſa qualitate iudicis, & aliis legibus quibus ſua cuique magiſtratus ætas definita erit. de quo vide Cuiac. 17. *obſ.* 39.

e Minor regulariter non poteſt eſſe iudex. *l.* 41. *ſup. de arbitr.* *l.* 12. *ſup. de iud.*

f [illegible] 18 annorum [illegible] dicitur ab Accurſio in iudice, & ab aliis, prima lanugo.

g Ab executione non eſt inchoandum, *l.* 3. *C. de execut. rei iudicatæ.*

h Duplex eſt interpretatio. Prior, ante latam ſententiam non ſunt diſtrahenda pignora. Alterius miniſter eſt proceſſus, quæ inde ſequuntur ſunt venditiones, reuocari poſſunt.

i Nihil refert quibus verbis ſententia lata ſit, dum eius verba abſolutionem vel condemnationem contineant.

k Iudex in ſententia cauſam adiicere non debet, vide tamen exceptiones apud Socinum regula 244.

a [illegible] vel benè iudicatum, *l.* 8. *ſuprà de minorib.* b *l.* 28. *ſuprà de oblig.*

c Falſum igitur eſt, quod quidam putant, in aſſertoriis aliò [illegible] ſpectari, ſed in probatoriis tantum. d de formulis ſententiarum [illegible] ad *l.* 1. § 5. *l.* 3. *ad Turpill.* e ſors & vſuræ appoſitæ.

f *l.* 3. *C. de ſententiis quæ ſine certa quantitate* [illegible] *l.* 31. *ſup. de vſuris.*

g Imò rectè: nam hodie vſuræ rei iudicatæ certæ ſunt, *l.* 3. *C. de vſuris rei iudicat.*

h Sententia contra mortuum lata, eſt ipſo iure nulla.

i *l.* 57. *in fin. ſup. de iudiciis.* *l.* 2. *C. quæ ſententiæ ſine appellatione*, ſi tamen ſolid [illegible] in aliquo actu iudiciali mors litigatoris fuerit iudicata. Et amplius Gabriel [illegible] tat 2. *practi. obſeru.* 100. *num.* 3. 4. 5. 6. 7. *de morte litigantis iudici conſtito* celere, vt iudici, non vt priuato. Ad hæc, poſt publicatam ſententiam, mortuo litigante in iudicio allegata ſententiam per interlocutionem in heredes mandari: ſi ante concluſionem cauſæ partium altera deceſſerit, nec implorato iudicis officio, [illegible] tionem ad cauſam ex facto reperendam, in quo ſublata [illegible] contra heredes decretò. Iure tamen in procuratorem defuncti ſententiam ferri poſſe, vt qui poſt litem conteſtatam litis dominus factus ſit *l.* 23. *C. de procuratoribus*: hic modò heredes [illegible] tas iſtius vitari. Caeterùm ſententiam in rem eius, qui viuere [illegible] ferri poſſe, *l.* 30. *ſup. de fideicommiſſ. libert.*

k Imò, valere videtur, ſi quidem ferri poteſt ſententia *l.* 23. *C. de procuratoribus.*

l vide Myſingerum 6. *obſ.* 57. m vt quæ ſcripſi ad *l.* 27. *ſup. de* [illegible]

n Sciens ſcilicet, & prudens. Quòd ſi ignorauit, ſententia valet: heredi tamen defuncti potentiæ ad appellandum reſtituitur, *l.* [illegible] *ſup. de in integr.* *l.* 7. *C. quomodo & quando iudex.* o *l.* 4. § 5. *ſup. de aedilitio quem* [illegible] Græci appellant, *Feſtus.* hinc ſontica cauſa apud Feſtum: Gloſſis [illegible] p diffindit.

q *l.* 50. § 2. *ſup. eod. Feſtus*: *l.* 10. *in fin. ſup. de receptis arbitris* [illegible] cum pacto iudicata. r Febris, eſt motus corporis contra naturam.

s Qui olim febricitant, & hodie morbidus cenſetur. v. Alciato 2. *præſump.* 34.

t Febrium differentiæ naturaque tria genera præcipua ſunt, aut enim [illegible] dit calor in ſpiritibus, aut in humoribus putreſcentibus, aut in ſolidis humani corporis partibus. Prior febris, [illegible]: Secunda, putrida: Tertia, hectica. vide Fuchſium 3. *inſtitut.* 10.

u Leuiſsima febris, quæ & febricula, *l.* 1. § 8. *& ſup. de aedilicio.* x vetus quartana.

y Id eſt, dum ad executionem proceditur, per eam executionem [illegible] interdum etiam per nexum & nobile officium iudicis.

z Imò, prius, *l.* 19. *ſup. eod.* *l.* 10. *ſuprà qui potiores.* vide Faurerium 1. *ſelect.* 18. & Cuiacium 9. *obſeru.* 17.

a Quorum igitur An communiter omnium creditorum iudicati actione agentium, & apponentium ſe ei qui ad executionem feſtinat, vt vult [illegible] debiti, cuique ex bonis debitoris ſatisfiat: An occupantis agere ex cauſa iudicati [illegible] is præferatur ei cui reus prius condemnatus eſt, vt qui prior ſententiam [illegible] nihil ſtatuit quod velle videtur Cuiac. 9. *obſeru.* 37. An potius eius qui prior [illegible] poſticeo, vt vult lex 2. *ſup. qui potiores*? Denuo verò creditori, tempore poſteriori rem adiudicatam, non prorſum creditorum etiam ratio, potior habebitur [illegible] vel pro rata? Placuit qui [illegible] in immobilia agatur [illegible] aliena, poſſeſsio ad poſteriores transferri poteſt.

b circa rem principalem, non circa acceſſoria, *l.* 43. *ſup. eod.*

c Ratio decidendi ſumpta ex lege 42. *in fin.* *l.* 45. *ſup. eod.* d in eadem cauſa ſcilicet.

e Ratio decidendi ſumitur ex lege 55. *in fin. ſup. eod.*

f Imò, poſſe videtur, *l.* 1. *C. de ſent.* *l.* 6. *C. quomodo & quando iudex*: *l.* 4. *Cod. de* [illegible]

Sæpe

Universidad Rey Juan Carlos

Sæpè a conſtitutum b eſt, *res inter alios iudicatas aliis non præiudicare.*

¶ Quod tamen quandam diſtinctionem habet c, nam ſententia inter alios dicta aliis quibuſdam etiam ſcientibus d obeſt e: quibuſdam verò, etiam ſi contra ipſos iudicatum ſit, nihil g nocet h. Nam ſcientibus nihil præiudicat, veluti i ſi ex duobus heredibus debitoris alter condemnatur. nam alteri integra defenſio eſt, etiam ſi cum coherede ſuo agi ſcierit. Item k ſi ex duobus petitoribus l alter victus acquieuerit, alterius petitioni non præiudicatur. idque ita reſcriptum eſt.

¶ Scientibus ſententia (quæ inter alios data eſt) obeſt, cùm quis de ea re, cuius actio vel defenſio primùm ſibi competit, ſequenti agere patiatur m. Veluti n ſi o creditor experiri paſſus ſit p debitorem de proprietate pignoris, aut q maritus ſocerum vel vxorem de proprietate rei in dote acceptæ, aut r poſſeſſor ſ venditorem de proprietate rei emptæ. & hæc ita ex multis conſtitutionibus intelligenda ſunt.

¶ Cur autem his quidem ſcientia nocet, ſuperioribus verò non nocet. illa ratio eſt: quòd qui ſcit coheredem ſuum agere, prohibere eum, quo minus vti velit, propria actione vel defenſione vtatur, non poteſt: is verò, qui priorem dominum defendere cauſam patitur, ideo propter ſcientiam præſcriptione rei, quamuis inter alios iudicatæ, ſummouetur: quia ex voluntate eius de iure, quod ex perſona agentis habuit, iudicatum eſt. Nam & t ſi libertus meus, me interueniente, ſeruus vel libertus alterius iudicetur, mihi præiudicatur.

¶ Diuerſa cauſa eſt, ſi fundum à te Titius petierit, quem ego quoque, ſed non ex perſona Titii, ad me pertinere dico. nam quamuis contra Titium, me ſciente, iudicatum ſit, nullum tamen præiudicium patior: quia neque ex eo iure, quo Titius victus eſt, vindico: neque potui Titio intercedere, quo minus iure ſuo vteretur, ſicuti & de coherede ſuprà diximus.

An vſuræ curſum appellatione perdunt.

64. *Scæuola* [lib. 25. Digeſtorum.]

NEgotiorum geſtorum condemnatus appellauit, & diu negotium tractum eſt. quæſitum eſt, appellatione eius iniuſta pronunciata, an quo tardius u iudicatum ſit, vſuræ pecuniæ in condemnatum x deductæ medii temporis debeantur? Reſpondit, ſecundùm ea quæ proponerentur, dandam vtilem actionem.

DE CONFESSIS y.

TIT. II.

De effectu confeſſionis.

Paulus [lib. 56. ad Edictum.]

COnfeſſus z pro a iudicato eſt b, qui quodammodo ſua ſententia damnatur c.

De errore.

1. *Vlpianus* [lib. 58. ad Edictum.]

NOn d fatetur, qui errat e, niſi ius ſ ignorauit.

De legato.

3. *Paulus* [lib. 9. ad Plautium.]

IVlianus ait, confeſſum, *certum ſe debere legatum*, omnimodo damnandum, etiam ſi in rerum g natura non fuiſſet, etſi iam à natura receſſit, ita tamen vt in æſtimationem eius damnetur: quia confeſſus, pro h iudicato habetur.

De lege Aquilia.

4. *Idem* [lib. 15. ad Plautium.]

SI is cum quo lege Aquilia a agitur, confeſſus eſt *ſeruum occidiſſe*, licèt non occiderit: ſi tamen occiſus ſit homo, ex confeſſo tenetur.

De morte ſerui, quem quis ſe debere confeſſus eſt.

5. *Vlpianus* [lib. 27. ad Edictum.]

QVi *Stichum debere* b ſe confeſſus eſt, ſiue mortuus iam Stichus erat, ſiue poſt litis conteſtationem deceſſerit, condemnandus eſt.

De confeſſo certum vel incertum dare. 1. De rei vindicatione & aliis actionibus. De interdictis. 3. De abſentia aduerſarii. 4. De confeſſione procuratoris, tutoris, vel curatoris. 5. Vel pupilli vel minoris. 6. De tempore quod datur iudicato.

6. ¶ *Idem* [lib. 5. de omnibus tribunalibus.]

CErtum c confeſſus d, pro iudicato erit e: incertum ſ non erit.

1 Si quis incertum confiteatur, vel corpus g ſit confeſſus, *Stichum vel fundum dare ſe oportere*: vrgeri debet, vt certum confiteatur h.

¶ Item eum, qui rem confeſſus eſt, vt certam quantitatem fateatur.

2 ¶ Sed & ſi fundum vindicem meum eſſe, tùque confeſſus ſis i perinde i habeberis, atque ſi dominii mei fundum eſſe pronunciatum eſſet.

¶ Et ſi alia quacumque k actione ciuili, vel honoraria, vel interdicto exhibitorio, vel reſtitutorio, vel prohibitorio, dum quis conuenitur, confiteatur: dici poteſt, in his omnibus ſubſequi prætorem voluntatem orationis Diui Marci debere. & omne omnino, quod quis confeſſus eſt, pro iudicato haberi.

¶ Dabitur igitur ex his actionibus, ex quibus dies datur ad reſtituendam rem, confeſſo tempus ad reſtituendum l: &, ſi non reſtituatur, lis æſtimabitur.

3 ¶ Si quis, abſente l aduerſario, confeſſus ſit, videndum, numquid non debeat pro iudicato haberi, quia nec qui iurat de operis, obligatur: nec ſoleat m quis abſenti condemnari.

¶ Certè n procuratorem, tutorem, curatorémve præſentem eſſe ſufficit o.

4 ¶ Sed an & ipſos procuratores, vel tutores, vel curatores fateri ſufficiat, videamus? Et non puto ſufficere p.

5 ¶ In pupillo q tutoris auctoritatem exigimus.

¶ Minorem à confeſſione ſua reſtituemus r.

6 ¶ Confeſſi vtique poſt confeſſionem tempora ſ quaſi ex cauſa iudicati habebunt.

De arbitro poſt confeſſionem dato.

7. *Africanus* [lib. 5. Quæſtionum.]

CVm fideicommiſſum peteretur, heres confeſſus u eſt debere x: arbiter y ad reſtituendum datus, comperit nihil deberi. quæſitum eſt, an poſſit abſoluere z? Reſpondi, poſſe intereſſe, qua ex cauſa nihil debeatur. Nam a ſi ob id, quòd nullum fideicommiſſum fuerit, non debere eum abſoluere. Si b verò quia teſtator forte ſoluendo non erat, aut c quòd heres omne ſolutum eſſe apud prætorem dixerat, &, cùm controuerſia & computatio difficilior eſſet, arbiter datus fuerit: ſaluo d officio eum abſoluturum. has enim partes eius eſſe, vt, ſi in computatione nihil inueniatur, poſſit abſoluere, ſed & ex ſuperiore caſu ad prætorem remittere debeat, vt abſoluatur.

De re quæ in rerum natura non eſt, vel incertum eſt.

8. *Paulus* [lib. 9. ad Sabinum.]

NOn omnimodo confeſſus condemnari debet rei nomine, quæ an in rerum e natura eſſet, incertum ſit.

DE CESSIONE BONORVM ſ.

TIT. III.

De creditore ob reſtitutionem ediſtionem.

Vlpianus [lib. 17. ad Edictum.]

a non ſemper. l. 3. §. de Carboniano. b vide tit. C. res iud. alios. l. 31. in fin. ff. de iud. l. 16. §. qui potiores. l. 29. ff. de except. l. 1. ff. de except. rei iud. l. 14. §. 1. ff. de appellat. c etiam ſcientibus. d l. 1. in fin. ff. de Carboniano. e non obeſt. Hal. quod Cuiac. probat 12. obſ. 25. f Huius prioris regulæ exempla quatuor hic proponuntur. Primum in verbo veluti §. 1. eod. Secundum, in verbo, aut maritus ſocerum. Tertium in verbo, aut poſſeſſor venditorem. Quartum, in verbo nam & ſi liber. g Iudicatum ſcientibus nil nocet. Accurſium: Cuiac. 12. obſ. 25. h Huius ſecundæ regulæ duo afferuntur argumenta: vnum, in verbis, veluti ſi ex duobus heredibus debitoris alterum in verſiculo item ſi ex duobus. i primum exemplum ſecundæ regulæ. k alterum exemplum ſecundæ regulæ. l id eſt, heredibus creditoris, non creditoribus, Accurſ. Zaſ. hîc n. 23. m v. l. 4. C. de pignorib. n primum exemplum prioris regulæ. o coniectatur hæc lectio à Bernardo 2. ſeu. de ſeru. & res iud. & ita habent Baſilica, ... Cuiac. 12 obſ. 25. & adde l. 4. ff. c. 3. de appel. Zaſius legit ſi creditori debitor: prius vetus interpres, ſi debitori creditor. p ſciens prudens ſcilicet, aliàs ſecus, & ſic accipe legem 3. de pignorat. l. 17. in fin. l. 29. in fin. ff. de except. rei iud.

q ſecundum exemplum prioris regulæ. Si gener ſocerum aut emptor venditorem l. eod. de dominio rei emptæ, vel in dotem datæ, coram iudice agere permiſerit, ſententia contra authores lata, eis ſcientibus præiudicat: primò quod potior defenſio marito & emptori competat: quòd authores ab iis prohiberi poterant: quòd hi voluntatem ſuam interpoſuiſſe cenſeantur, qui eos à quibus cauſam habuerant ſuis partibus diſputare permiſerunt, v. Zaſ. 2. counſell. 27. adde l. 33. in fin. ff. de donat. inter vir. r tertium exemplum prioris regulæ. ſ id eſt, emptor. t Quartum exemplum prioris regulæ: cuius hic ſenſus eſt: Si libertus, interueniente patrono, alterius libertus vel ſeruus eſſe contenditur, ſententia contra libertum lata præiudicat patrono, v. Zaſ. in hunc locum 2. counſell. 27. u l. 41. ff. de vſuris. hinc colligit Zaſ. creditores deceptos à ſuis debitoribus intereſſe lucri ceſſantis petere poſſe. x al. condemnationem. y 7. C. 59. ... 9. Eclog. 4. Confeſſos autem hic accipe in iure poſt litem conteſtatam: ita differat hic titulus à titulo de interrog. lib. 11. 3. z Porro confiteri voce & literis quis poteſt: Conuinci verò non niſi ſcriptura aut teſtibus poteſt, Paul. 5. ſent. 5. §. 3. a l. 3. in fin. l. 6. in pr. & §. 2. in fin. l. 20. Paul. 5. ſent. 5. §. 2. l. 7. §. 12. in fin. ff. de interrogat. l. 1. C. hoc tit. l. 14. in fin. C. de repud. b niſi facta ſit coram iudice extraneo, id eſt, non ſuo. v. Socin. reg. 62. & 66. c Ideòque ex die confeſſionis, tempus ſolutionis præſtitutum computatur, Paul. 5. ſent. 5. §. 2. & l. 6. in fin. ff. eod. d Confeſſio per errorem facta reuocari poteſt. l. 47. de reg. iur. & v. Socin. reg. 64. & 65. e v. l. 57. ff. de oblig. f Si quis perſuaſus ſolùm ſe ſciens bona eſſe ... (vt ait Theodoret.) ſolus eſt in iure ſe debere legata integra, habetur pro iudicato, v. Cuiac. C. eod. g l. 5. l. vlt. ff. eod. h l. 3. ff. eod.

a l. 25. in fin. ff. ad l. Aquil. b Paul. 2. ſent. 1. §. vlt. c l. 3. ff. eod. d in iure & præſenti, v. §. eod. e l. 1. ff. eod. f ſi incertum ſit. g Confeſſio incerta, corpore, genere, & quantitate non valet. h olim obligatos, præſumitur etiam hodie mihi obligatos. de quo vide Alciat. 2. præſumpt. 12. i Confeſſio in realibus valet ad dominium. k Confeſſio omnis valet, ſi ea tamen in iudicio, vel vbi magiſtratus eſt competens, niſi, vt vult Nouell. 90. rogati interfuerint teſtes quinque. l Paul. 5. ſent. 5. §. 5. l. 47. ff. de re iud. l. 7. C. quomodo & quando iudex. vide Oldendorp. c. 14. de re iud. v. Socin. reg. 63. m Imo, abſens quis condemnari poteſt. l. 13. §. 2. in fin. C. de iudiciis. n Præſens eſſe in iure dicitur, qui ibi procuratorem, vel curatorem, vel tutorem habet. o v. l. 53. in fin. ff. de manumiſſ. teſtam. p Confeſſio procuratoris, tutoris, curatoris non ſufficit, vt hic, niſi neceſſitate eis impoſita reſpondendi, confeſſi fuerint. ſic enim intellige l. 25. §. 1. ff. ad l. Aquil. niſi quis habeat mandatum confitendi, & abſentem defendendum, de ſolicato ſatiſdederit. Procurator aliàs qui vltro confitetur, ei quem defendit non præiudicat, ſed ſibi. l. 9. §. 4. ff. de interrogat. q Pupillus authoritate tutoris reſpondere poteſt. l. 3. Cod. qui legitim. perſonam ſtandi. r Obligatur igitur minor ſua confeſſione, atqui ſententia in minorem indefenſum lata nulla eſt. l. 4. ff. de re iud. Igitur potius obligatur minor confeſſione ſua, quàm ſententia. adde l. 27. ff. de inoffic. teſtam.

ſ Id eſt, quatuor menſes, 9. Eclog. 4. c. 6. Paul. 5. ſent. 5. §. 2. t v. Cuiac. 5. ad Afric. fol. 38. u per errorem ſcilicet. x ſe ſcilicet fideicommiſſum. y Arbiter ſolet dari ad exequendam reſtitutionem fideicommiſſi. l. 3. in fin. ff. de legat. 2. l. 22. ff. de legat. 3. z poſſe videtur, quia confeſſus non videtur qui errat in facto. l. 2. ff. eod. adde l. 3. ff. de re iud. a Qui reſtitutioni ſeu executioni datus eſt arbiter, errantem in facto non poteſt abſoluere: ſed ad Prætorem remittere poteſt abſoluendum. b Qui computationi, & ad ineundam computationem bonorum datus eſt arbiter, vt ſcilicet æſtimaret, fideicommiſſum debitum ſit necne: errantem abſoluere poteſt. c aut etiam. Dynus. d Saluo officio abſoluet qui in abſoluendo officium non excedit. e l. 3. ff. eod. f Qui bonis cedere poſſunt 7. C. 71. ... 7. Eclog. lib. 9. tit. 7. fol. 71. & Nou. 135. de qua bonis cedere cogatur. De ceſſione bonorum hæc notanda. Legibus 12. Tabularum receptum fuiſſe, vt qui debitores eſſent, non ſoluendo, vincirentur. In carcerem coniicerentur (quod poſtremum à Corn. Scipione Aſiatico legimus apud Valer. 4. 4. 1.) verberarentur, quin & corporis darent creditoribus. *Varro 6. de lingua latina.* (Qui ita ſeruiebat, Nexus dicebatur) capitis pœnas darent. Permiſſum etiam erat creditoribus ſi vellent, partiri corpus addicti 20. *Gell.* 1 quam legem mos publicus repudiauit 5. *Quint. Inſtit.* Itaque (vt ait Tertullian. *Apologetico*) conſenſu publico ea crudelitas po-

Universidad Rey Juan Carlos

Ren craſa eſt: & in pudoris notam capitis pœna conuerſa fuit, bonorum adhibita proſcriptione: ſuffundere maluit (vſus ſcilicet, vel conſuetudo P. Romani) hominis ſanguinem (id eſt, illud ſanguinis vt pudor debitoribus [illegible]) quàm effundere. hæc ille. Ad eam venditionem refer legem 65. §. 1. ff. pro ſocio. Anno eſtà vrbis 427. lex lata ne quis nexus, aut compedibus, ob pecuniam acceptam creditori ſeruiret, Liuius 8. Deinde Caio Popilio rogante, dictatore Sylla, conſtitutum fuit, vt qui bonorum copiam eiuraret (id eſt qui iuraret ſe in bonis non habere) Nexus ne eſſet. Varro 6. de lingua Latina in pr. vbi pleniſſimè dixi, quid eſſet Nexus & bonorum copiā eiurare. adde Feſtum in eiurare. quam legem penè abolitam lex Iulia renouauit, introducto ceſſionis bonorum beneficio, l. 4. C. qui in bonis cedere. Quoniam tamen bonorum ceſſio debitori infligebat [illegible] Nou. 135. hi qui ex [illegible] non ſoluendo, exempti ſunt à ſeſtertio: ideoque ij non cogantur velut decoctores bonis cedere. Nos enim Adelantes excantidiari in amphitheatro ſolebat. Spartianus. Eandem legem apud Bruxios fuiſſe Nicolaus auctor eſt apud Arrebatum cap. 42. iiſdem licet equitibus locus in theatro negatus erat lege Roſcia theatrali. Veriſimile eſt etiam eos virgis interdum caſtigatos, vt oſtendit Hotomanus 24. Illuſt.

Reditor *a*, qui ob reſtitutionem ædificiorum crediderit, priuilegium *c* exigendi datur.

De his qui in locum priorum creditorum ſuccedunt.

2. *Idem* lib. 21. ad Edictum.

IN perſonalibus actionibus, qui poſtea quidem contraxerunt, verùm vt pecunia eorum ad priores *d* creditores perueniat, in locum eorum ſuccedunt.

De bonis nondum venditis, & de pœnitentia.

3. *Idem* lib. 58. ad Edictum.

IS qui bonis ceſſit, ante rerum venditionem vtique bonis ſuis non caret. quare ſi *e* paratus fuerit *f* ſe defendere, bona eius non veneunt.

Si is qui bonis ceſſit, poſtea aliquid acquirat. De eo qui bonis ceſſit non inquietando.

4. *Idem* lib. 59. ad Edictum.

IS qui bonis ceſſit, ſi quid poſtea *g* acquiſierit: in quantum facere poteſt *h* conuenitur *i*.

1 ¶ Sabinus & Caſſius putabant, eum, qui bonis ceſſit *k*: ne quidem ab aliis, quibus debet, poſſe inquietari *l*.

De pœnitentia.

5. *Paulus* lib. 58. ad Edictum.

QVem pœnitet *m* bonis ceſſiſſe, poteſt, defendendo ſe, conſequi, ne bona eius veneant.

Si is qui bonis ceſſit poſtea aliquid acquirat.

6. *Vlpianus* lib. 64. ad Edictum.

QVi bonis ſuis ceſſit, ſi modicum *n* aliquid poſt *o* bona ſua vendita acquiſiuit: iterum bona eius non veneunt.

¶ Vnde ergo modum hunc æſtimabimus? vtrum ex quantitate eius quod acquiſitum eſt, an verò ex qualitate? Et putem, ex quantitate *p* id æſtimandum eſſe eius, quod quæſiit: dummodò illud ſciamus, ſi quid miſericordiæ *q* cauſa ei fuerit relictum, puta menſtruum, vel annuum, alimentorum nomine, non oportere propter hoc bona eius iterato *r* venundari. nec enim fraudandus eſt alimentis quotidianis.

¶ Idem, & ſi vſusfructus ei ſit conceſſus *ſ* vel legatus, ex quo tantum percipitur, quantum ei alimentorum nomine ſatis eſt.

7. *Modeſtinus* lib. 5. Pandectarum.

SI debitoris bona venierint, poſtulantibus creditoribus permittitur, rurſum *t* eiuſdem debitoris bona *u* diſtrahi, donec ſuum conſequantur, ſi tales *x* tamen facultates acquiſitæ ſunt debitori, quibus prætor moueri poſſit.

De eo qui non debere agnoſcit, neque eſt condemnatus, neque in iure confeſſus.

8. *Vlpianus* lib. 27.

QVi cedit bonis, antequam *y* debitum agnoſcat *z* condemnetur, vel in iure confiteatur: audiri non debet.

De ceſſione in iure, vel extra ius. De nuncio. De epiſtola.

9. *Marcianus* lib. 15. inſtitutionum.

BOnis cedi non tantum in iure, ſed etiā † extra ius poteſt. Et ſufficit *a*, & per † nuntium, vel per epiſtolam, *b* id declarari.

QVIBVS † EX CAVSIS IN poſſeſſionem *c* eatur.

TIT. IV.

Quibus ex cauſis in poſſeſſionem mittitur.

Vlpianus lib. 72. ad Edictum.

TRes *d* ferè cauſæ ſunt, ex quibus in poſſeſſionem † mitti ſolet: vel *e* ſeruandæ cauſa, item legatorum *f* ſeruandorum gratia *†* & ventris *g* nomine. damni enim infecti nomine ſi non cauetur, non ſeruandorum nomine fit miſſio, ſed rei *h* tantum, de qua damnum timetur *i*.

Iudicio ſiſti.

2. *Idem* lib. 5. ad Edictum.

PRætor ait *k*, *In bona eius, qui iudicio ſiſtendi cauſa fideiuſſorem dedit: ſi neque poteſtatem ſui faciet, neque defenditur: iri iubebo.*

1 ¶ Poteſtatem autem ſui non facit *n*, qui id agit, ne aduerſarius eius copiam ſui habeat. Ergo latitantis bona iubet poſſideri.

2 ¶ Quid ſi non latitet, ſed abſens non defendatur? nonne videtur poteſtatem ſui non facere?

3 ¶ Defendi autem videtur, qui per abſentiam ſuam in nullo deteriorem cauſam aduerſarii faciat *o*.

4 ¶ Hæc verba, *Defenditur*, [illegible] *p*, id eſt, *ſeſque & eum aliquanto*, ſcripta ſunt, vt neque ſufficiat vnquam defendiſſe, ſi non duret defenſio: neque obſit, ſi nunc offeratur.

De pupillo & furioſo.

3. *Idem* lib. 59. ad Edictum.

APud Iulianum quæritur, ſi communem rem cum Titio pater pupilli habuerit, & communi diuidundo iudicio pupillus non defendatur, nihilque erit, cuius nomine, propter perſonam patris, condemnatio fieri debeat: vtrum venire bona patris oporteat, an verò rei ſeruandæ cauſa poſſideantur? Et ait † Iulianus: Si quidem pater aliquos fructus percepit, aut fecerit rem deteriorem, bona eius venire poſſunt. ſi verò nihil ſit propter quod patris bona veneant, pupilli *r*, poſſideri †. Marcellus autem notat: Periquam iniquum eſſe, eum qui nihil cum pupillo contraxit, expectare eius pubertatem. quæ ſententia habet rationem. Ideòque cùm contractus ex † perſona patris deſcendat, dicendum erit, non eſſe expectandam pupilli pubertatem.

1 ¶ Contractum cum pupillo poteſt dici, etſi cum ſeruo *t* eius contractum ſit. competit enim aduerſus eum de peculio actio.

¶ Vnde probandum eſt, ex omnibus cauſis, ex quibus aduerſus pupillum actio datur, hoc idem ſeruandum. Et facilius erit hoc probandum in ſeruo, qui in rem *u* domini vertit, aut iuſſu eius *x*, aut ſi tutore *y* cum eo agi poſſit.

2 ¶ Ego puto: Et ſi cum tutore eius contractum eſt, ex qua cauſa actio in pupillum datur: magis eſſe edicto locum ſit, quaſi *z* cum eo contractum ſit.

3 ¶ Si pupillus heres extiterit *a* alicui, eoque ea cauſa legata debeat: videndum eſt, an huic edicto locus ſit. magiſque eſt, vt Marcellus ſcribit, etiam pupilli poſſe bona poſſideri *b*, eſſeque in arbitrio hereditariorum creditorum, quid potius eligant. etenim videtur impubes contrahere, cùm adit *c* hereditatem.

4. *Paulus* lib. 58. ad Edictum.

SEd & is, qui miſcuit *d* ſe, contrahere † videtur.

5. *Vlpianus* lib. 59. ad Edictum.

HÆc autem locum habent, quoties pupillus non defendatur à quocunque, ſiue à tutore vel curatore: ſiue habeat tutorem pupillus, ſiue non habeat. cæterùm ſi *e* extiterit aliquis, qui defendere ſit paratus, ceſſabit rei ſeruandæ cauſa poſſeſſio.

a hanc legem & ſequentem ſuo titulo aberrare quis non videt? vtique, ſi Pandectæ Florentinæ pateretur, ad titulum *de priuilegiis creditorum* referendæ eſſent: quod etiam Petro Pithæo placuiſſe video 2. *aduer. ſub. 8. in fin.*
b l. 25. ff. de reb. cred. v. l. 5. ff. qui potiores l. 26. l. 34. ff. de reb. auth. iud.
c v. l. 25. ff. de reb. cred.
d l. 1. §. 7. in fin. ff. qui potiores l. 24. in fin. ff. de reb. auth. l. vlt. C. de priuil. fiſci.
e v. l. 5. ff. eod.
f l. 7. in fin. eod. §. vlt. Inſt. de action.
g atque ita bonorum ceſſio non tollit ciuilem obligationem.
h habet igitur exceptionem bonorum ceſſionis aduerſus omnes, de qua vide §. vlt. Inſt. de replicationib. & [illegible] cap. 25. de exceptionib. & ſic in bonorum ceſſione res inter alios acta aliis præiudicat: à nullis enim creditoribus conueniri poteſt. [illegible] 7.
i Imò non conuenitur l. 6. §. vlt. in fin. ff. de offic. præſid.
k metu quorundam creditorum.
l Curita: quia ceſſio eſt indiuidua. Nemo ceſſit bonis in partem: ideòque effectus qui in vno obtinet, ad omnes extenditur. Zaſ. hic num. 4. adde [illegible]
m Pœnitere poteſt qui bonis ceſſit l. 3. ff. eod.
n adde l. 7. in fin. ff. eod. [illegible] Bal. c. 5.
o Nam antea, cum venderentur bona ex lege Iulia, debebat ei ad victum quidem & cultum quicquam relinquebatur, v. [illegible]
p Bartolus & Zaſius hoc accipit non de rei pretio, ſed prouentu, hoc ſenſu: in aliquid [illegible] quatenus facere poteſt, quantitas reditiuum eius inſpicitur, non quantitas rerum quas habet. Bart. addit hunc caſum ſingularem eſſe ac miſerationis.
q Miſericordiæ cauſa datum, capi niſi immiſericorditer non poteſt. adde l. 34. ff. de re iudic. [illegible]
r i. ſurſum l. 7. ff. eod. ſ Interdum. t [illegible] Bal. c. 8.
u poſt ceſſionem acquiſita.
x vide l. 4. l. 6. ff. eod.
y Cedi bonis non poteſt, niſi liqueat de debito,
z vel extra iudicium, vel in iure confitendo, vel ſententia.
† Hoc non ſeruatur in Gallia.
a ſola voluntate: l. 6. C. eod. [illegible] tamen quibuſdam modo præſens ſolennitate fieri ſolet, de qua vide Albericum lib. de ſtatutis in verbo ceſſio. Quin Accurſius hunc titulum legendum eo modo in cathedra oſtendebat teſte Dyno & Bartolo [illegible]

a Hoc tempore [illegible] intelligere [illegible] Paul. [illegible]
† Hoc quoque non ſeruatur in Gallia, vide ordinationem Regis Ludouici XII. art. 70.
b vel programmate [illegible]
† hic etiam [illegible] in vſu apud Gallos.

c [illegible] l. 3. ff. [illegible]
d l. 4. in fin. ff. de eo, cui [illegible]
† vulgariter [illegible]
c l. 6. l. 7. ff. eod. l. 22. §. 2. ff. eod. [illegible] de [illegible]
f l. 5. vt in poſſ. legat.
g l. 29. [illegible]
h l. 3. §. 2. ff. de damno.
i al. timetur.
k hoc primo [illegible]
l vide [illegible]
m Contraria [illegible]
n quæ ex pupillo [illegible]
o Defendens [illegible]

aut qui ad litem vſque litem non perducit. §. 4. ff. eod. Porrò defendere eſt idem facere quæ faceret principalis, ſi adeſſet, 3 [illegible]
p [illegible], ſubaudi cum exceptione vt. l. 1. ff. [illegible] vt alibi, [illegible] l. 28. ff. de probat. l. 13. ff. de [illegible] §. 2. ff. [illegible]. Eſtque tractatus, ſignum quæ non ſolùm ad [illegible] præteritam ad futurum tempus referatur. q Durare debet defenſio, [illegible] fit, adde l. 30. §. 6. ff. de in rem verſo. † & male, verſ. Marcellus ſ. eod.
r l. 5. ff. de [illegible] † dic vt ſ. eod. verſ. Marcellus autem. ſ Contractus patris pupillo nocet. Ex contractu patris vel maioris patet in pupillum [illegible] heredem fieri miſſio. t l. 3. §. 1. ff. de peculio u tunc enim pupillus ex [illegible] pletior l. 5. in fin. ff. de in rem verſo. x [illegible] l. 1. §. 5. ff. [illegible] Inſt. y l. 10. ff. de inſtitor. z Qui cum tutore contrahit, cum pupillo contrahere videtur.
a l. 11. ff. de [illegible] b Ita obligatur ex patientia. c Qui adit, aut qui [illegible] aut cui cuiuſuis hereditas contrahere videtur. l. 5. §. 2. ff. de obl. & act. [illegible] 24. §. 5. Inſt. de obl. ex quaſi contr. d Immiſcet ſe hereditati [illegible] tem extraneus, [illegible] prioris ſententiæ collige ex l. 11. ff. de [illegible]
† Contrahere videtur qui ſe immiſcet: adde l. 5. [illegible] Inſt. obligatio. ex quaſi contractu.
e l. 22. ff. de [illegible] l. 33. [illegible] ff. de procurat. l. 4. in fin. ff. [illegible] pupill. l. 26. C. de procurat.

4 ¶ Non

Universidad Rey Juan Carlos

a Contumacia pupilli etiam quemadmodum iudici innoteſcere debeat.
b l.6.§.vel pupill. l.5.§.11. ſ.de rebus eor. qui ſub tutela.
c de hac praeſumptione v. Alciat. 4. praeſumpt. 22.
d vide Ciceronem pro Quintio.
e adde l.5.§.7.ſ. de ſuſpect. adde Cic. pro Quintio.
f v. Cuiac. 22. obſer. 27.
g i. Pubertatem, l.19.§.1.de adoption. l.ult. ſ. de iure deliber. l.50.ſ.de leg.3. inſt. de pupill. ſubſt.
h l.51.ſ.de leg.3. id eſt marito viro, nubili, l.14.l. de verb.ſign. l.101.ſ.de cond. & dem. inſt. de nupt. in princ.
i l.63.ſ.de iudiciis.
k iudicatum ſolui.
l v. l.1.10.§.1.ſ.de reg.iur.
m puto, dicunt hic Graeci ... non ... hoc quaſi certus dicit, ſed quaſi exiſtimans hunc morem iudiciorum ſine fraude contemni poſſe: & omnino meus Vigiliuſ hic eſt: Hunc quidem eſſe morem ut ſi poſt dies 30. quam bona debitoris ex edicto poſſeſſa ſint, vel poſt pubertatem, ſi pupilli bona poſſeſſa fuerint, ita tamen ut non minus 30. diebus poſſeſſa fuerint, ipſe debitor defenſionem ſui ſuſciplat. ſcilicet iudicatum ſolui ſtipulatione, ſed ſi putare ipſo defendente non eſſe neceſſariam ſatiſdationem: vel male eum qui obtulit defenſionem, nec ſatiſdederit, agere interdicto, quo iubentur creditores diſcedere de poſſeſſione, licet ſi ea re non obſeruent iudiciorum morem. vide Cuiacium 10. obſeruat. 29.

1 ¶ Non defendi pupillum conſtare debet, liquereque praetori, ut ſic permittat bonorum poſſeſſionem.

¶ Hoc autem conſtare debet ſic c: Euocandi ſunt ad praetorem tutores pupilli, ut defendant. ſi autem non habet tutores, requirendi cognati, vel affines b & ſi qui alij forte ſunt, quos veriſimile c eſt defenſionem pupilli, pupillae, non omiſſuros, vel propter neceſſitudinem d, vel propter charitatem e, vel qua alia ratione. liberti etiam, ſi qui ſunt idonei, euocandi, exquirendaque defenſio. ſi autem negent f, ſe defenſuros, aut non negent, ſed taceant: tunc praetor poſſeſſionem dabit: tamdiu ſcilicet, quod non defenditur: ſi defendi coeperit pupillus, vel pupilla, deſinet poſſideri.

¶ Idem eſt & in furioſo.

2 ¶ Ait praetor: *Si is pupillus in ſuam g tutelam venerit, eave pupilla viripotens h ſuerit & rectè defendetur, eos qui bona poſſident, de poſſeſſione decedere iubebo.*

3 ¶ Rectè i defendi quid ſit videamus: utrum tantum copiam ſui facere, & ad ſuſcipiendum iudicium paratum eſſe; an verò & ſatiſdare k omnimodo. Et quidem non ſolum ipſis ſe defendere volentibus hoc edictum ſcriptum eſt, ſed in rem. & *rectè defendetur*, hoc eſt, vel à ſe, vel ab alio quocunque. ſed ſi alius defendat, erit neceſſaria l ſatiſdatio. ſi ipſe, non puto m neceſſariam ſatiſdationem. ergo oblata defenſione deinde poterit interdicto reddito.

De creditore conditionali. 1. De abſente. 2. De captiuo.

6. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

IN poſſeſſionem mitti ſolet n creditor, & o ſi ſub conditione ei pecunia promiſſa ſit.

1 ¶ Cùm dicitur, *Et eius cuius bona poſſeſſa ſunt à creditoribus veneunt, praeterquam pupilli & eius, qui reipublicae cauſa ſine dolo malo abſuit:* intelligimus, eius qui dolo malo abfuerit, poſſe venire.

2 ¶ Si ab hoſtibus quis q captus r ſit, creditores eius in poſſeſſionem mittendi ſunt. ut tamen non ſtatim bonorum venditio permittatur, ſed interim ſ bonis curator detur t.

De creditoribus non admiſſis. 1. ¶ De latitatione edictum. 2. De fraudatione. 3. De uno latitante. 4. Quid ſit latitare. 9. De furioſo. 12. De prodigo & caeteris qui curatorum ope iuuantur. 13. Quid ſit latitare. De fraudatione. 14. De obligatione in diem, vel conditionali, vel cui obſtat exceptio. 15. De peculio. 16. De abſente in rem. 17. De abſente. 18. De pupillo heredibus.

7. *Vlpianus* lib. 59. ad Edictum.

FVlcinius exiſtimat, creditores rei ſeruandae cauſa miſſos in poſſeſſionem, ex his rebus ali non u debere.

1 ¶ Praetor ait: *Qui x fraudationis y cauſa latitauit, & boni viri z arbitratu non defenditur a: eius bona poſſideri vendique iubebo.*

2 ¶ Cùm hoc edictum locum habeat, non ſufficit latitare: ſed & neceſſe eſt c fraudationis d cauſa id fieri. neque quod fraudationis cauſa ſine latitatione fit, ſatis eſt ad poſſeſſionem & venditionem: ſed oportet fraudationis cauſa latitare. & eſt frequentiſſima haec cauſa poſſeſſionis. nam in vſu latitantium bona poſſidentur.

3 ¶ Si quis poſſederit bona alicuius quaſi latitantis, qui non latitabat, & vendiderit: conſequens erit dicere, venditionem bonorum ſecutam, nullius momenti eſſe e.

4 ¶ Quid ſit autem latitare, videamus? Latitare eſt f, non (ut Cicero definit g.) turpis occultatio ſui. poteſt enim quis latitare non turpi de cauſa: veluti h qui tyranni crudelitatem timet, aut vim hoſtium, aut domeſticas ſeditiones.

5 ¶ Sed is qui fraudationis cauſa latitat, non tamen propterea creditores: & ſi haec latitatio creditores fraudet, in ea tamen erit cauſa, ne hinc poſſidere bona eius poſſint: quia non hoc animo latitet, ut fraudetur creditores. animus ſ enim latitantis quaeritur, quo animo latitet: ut fraudet creditores, an alia ex cauſa.

6 ¶ Quid ergo, ſi duas cauſas latitandi habuit, vel plures, inter quas etiam fraudandi creditores? an venditio rectè procedat? & puto probandum: ſi plures cauſae ſint latitationis, inter quas eſt & fraudationis cauſa, nocere debere, poſſeque hinc bona vendi.

7 ¶ Quid ſi aduerſus quoſdam occultare ſe conſilium non eſt, aduerſus quoſdam eſt? quid dicemus? & rectiſſimè Pomponius ſcribit, non aduerſus omnes latitationem exigendam, ſed aduerſus eum c quem quis decipere & fraudare latitatione deſtinat.

¶ Vtrum ergo omnes bona eius vendere poſſunt, quia latitat: hoc eſt, etiam hi aduerſus quos non latitat, quia verum eſt eum latitare: an verò ii ſoli aduerſus quem latitat? Et quidem verum eſt eum latitare, & fraudationis cauſa latitare, & ſi non aduerſus me latitet.

¶ Sed illud tractandum Pomponius putat, an aduerſus me cuique ſolum poſſe hinc venditionem impetrare aduerſus quem latitetur.

8 ¶ Latitare autem eſt cum tractu d aliquo latere: quemadmodum factitare, frequenter facere.

9 ¶ Adeo autem latitatio animum & affectum latitantis deſiderat, ut rectè dictum ſit, furioſum e hinc venditionem pati non poſſe: quia non ſe occultat, qui ſuus f non eſt.

10 ¶ Planè ſi non defendatur furioſus, curatorem ei dandum: aut bona eius ut poſſideantur nominatim g permittendum eſt. Labeo autem ſcribit, ſi non inueniatur curator, vel defenſor furioſi, ſed & ſi curator datus eum non defendat, tunc remouendum eum, & oportere praetorem dare curatorem aliquem ex creditoribus, ut non amplius, quàm neceſſe eſt, ex bonis furioſi veneat. eaque ſeruanda Labeo ait, quae ſolent ſeruari, cùm venter in poſſeſſionem mittitur.

11 ¶ Planè interdum bona eius, cauſa cognita h, vendenda erunt, ſi i vrgeat aes alienum & dilatio damnum ſit allatura creditoribus. Ita autem vendenda, ut quod ſupereſt furioſo detur: quia hominis eius ſtatus & habitus à pupilli conditione non k multum abhorret. quod quidem non eſt ſine ratione.

12 ¶ Idemque l & in prodigo dicendum eſt, caeteriſque qui curatorum ope iuuantur. nec enim quiſquam propriè latitare eos dixerit.

13 ¶ Illud ſciendum eſt, poſſe quem in eadem ciuitate eſſe, & latitare, & in alia ciuitate eſſe, & non latitare. Etenim qui in alia ciuitate ſit, copiamque ſui faciat in publico, ibique pareat, an latitet videamus. & hodie hoc iure vtimur, ut ſiue quis eodem loci agat, ſiue alio, ſiue peregrè agat, ſi tamen occurſum m creditoris vitet, latitare videatur. Denique eum quoque qui in foro eodem agat, ſi circa columnas n aut ſtationes o ſe occultet, videri latitare, veteres reſponderunt. Et poſſe quem aduerſus alterum latitare, aduerſus p alterum non. conſtat autem ut ipſe eius poſſit bona vendere, aduerſus quem latitat.

14 ¶ Si in diem vel ſub conditione debitor latitet, antequam dies vel conditio veniat, non poſſunt bona eius venire q: quid enim intereſt r, debitor quis non ſit, an nondum ſ conueniri poſſit. nam & non ſit debitor, idem dicemus.

¶ Idem erit dicendum, & ſi quis habeat quidem actionem, ſed talem t, quae per exceptionem repellitur.

15 ¶ Si quis actione de peculio, filii vel ſerui nomine conueniri poſſit, ſi latitet, eo iure vtimur, ut poſſint bona eius poſſideri & venire, tametſi u nihil fuerit in peculio. quia eſſe poteſt: & rei iudicatae tempus ſpectamus, vtrum ſit, an non ſit. & quod tenent actio, etiam ſi nihil in peculio fuerit.

a id enim requiritur §.23.ſ.eod. l.36.ſ.eod.
b adde l.53.ſ.de furt.
c idem eſt in viro reſpectu vxoris l.16.§.1.ſupr. ſoluto. & in ſocio reſpectu ſocij §.pronult. inſt. de ſocietate.
d etiam non turpiter, vt ſi ... ſeditionis & hoſtium §.4.ſup.eod. vel quoquo modo vitato occurſu creditorum. §.13.ſ.eo. l.56.ſ.de reb.auth. & l.5.§.1.in ſ.ſup. eod. l.2.§.5.ſ.de ſure codicill. l.124. in ſin.ſ.de reg.iur.
f Furioſus, ſuus non eſt, de variis cauſis furoris v. quae notaui ad tit.C.de curat.furioſ.
g i. tantummodo. nam & alij etiam venditionem patiuntur, Cuiac. 10. obſ.31.
h Cauſa cognita inde, furioſi bona patitur diſtrahi, ſi aes alienum eius vrgeat: vel dilatio damnoſa.
i l.5.§.9.ſ.de reb. auth.iud.poſſid.
k v. Cuiac. 10. obſ. 31. in fin.
l Prodigus, furioſus, & ſi qui curatorum ope iuuantur, aequiparantur.
m v.§.5.ſup.eod.
n l.36.ſ.de rebus auct.iud.
De latitandi circa columnas & ſtationes more Diuus Ambroſius meminit in libro de Tobia c.7. Ille (inquit) greſſus debitoris ſingulos numerat, aucupatur deſertus. Hic continuo poſt columnas (certè ſc. Romani, quibus fuit referent ſupra Romanorum ... per obumbrat, vide Cuiac. 1. obſer. 13. de columnis in foro ... en pedib. hoc loco intelligit Alciat. 4. Parer. 17. ad quas plerumque obaerati latitare ſolebant, vnde & eiuſmodi homines, obaerati columnarij dicti. & M. Caelius apud Ciceronem ſibi idem ſenſit. o vel armaria, quae Bibliopolae vel artifices habebant in foro. Aream ad illa verba Horatij 1. Sermon. 4. Nulla taberna meos habeat neque pila libellos §. ſed tamen Alciatus 2. Parergon 17. & Cuiacius legit, ...Alciatus. & ita Sidonius Apollinaris 1. Epiſtola ad Montium. Aſſ... ne ſalutarent ſugere poſt ſtationes ... poſt columnas. Lucianus in Amor. apud Cuiacium 7. obſeruat.13. in fine, quod etiam defendit 2. obſeruat.40. adde Baſilium in Pſalm.14. Briſſonius 2. ſelectarum antiquitatum c.5. Stationes legi poſſe exiſtimat, ac vltimam quidem propter conſenſum omnium Codicum. Erit de quod in foro Romano ſtationes eſſent. Suet. Neron. 37.7. Plin. 35.1. ... edices de operibus publ. Omnis enim ... theatra, ſtationes, omne theatrum de Rubio Iuuenalis Satyra 1. Mos autem erat (teſte Cornuto in Perſium Satyra 1.) ut tabernarij cupientes ne pueri mingerent per ſtationum ſuarum angulos, pingerent ſupra duos angues, id eſt, dracones. Ita tabernae ſtatio ... l.15.§.7.ſ.de iniur. & aliequis conſtat, Tabernas in foro fuiſſe ex §. Vinnius 2. l.32.ſupr. de contrahend. empt. Liuio 1. & 3. Quint. 4. Ibidem etiam argentariorum menſae 33. Plin. 4. Plauto Curculione: adde quae de tabernis ſcripſi ad l.1. ... §.7.ſ.de ſoluend.
p §.5.ſup.eod.
q l.9.in fin.ſ.de bon.auth.iud.
r nota regulam.
ſ l.50.ſup.de pecul. §.4.in fin. inſt. de verb. obl.
t i. ... l.7.8.ſup.de dolo l.8.§.20.ſ.ad Trebell. l.112.ſ.de reg.iur.
u Imo, ſi nihil eſt in peculio ſerui eius qui latitat, in bonorum poſſeſſionem mitti non poſſumus. l.50.ſup.de pecul.

n Imo, mitti non poteſt. l.14.in fin.ſ.eod.
o Conditionalis etiam creditor in poſſeſſionem mitti poteſt.
p v. l.4.C.de reſtit. milit.
q quis debitor.
r l.22.de ſol. vir. ſ.de reb.auth.
ſ v. Socin. regula 50.
t ... l.6.in fin. ſupra de tutelis; & l.3.C. de poſtliminio reuerſ.
u Miſſus ex primo decreto in bona, non percipit fructus, vel alit: niſi aduerſarius ſit contumax §. vlt. l.eod. niſi bis, neptis vidua defuncti, ſpecie ſua ... in poſſeſſ. vel indicta mittitur in poſſeſſionem ex Carboniano, l.1.§.3.ſup. de Carboniano.
x v. Ciceronem in oratione pro Quintio.
y alias non eſt vere contumax §.2.3.l.119. ſupra de in ius voc. l.9. C. de bon. auth. iud. l.7. C. quomodo & quando iudex.
z non iudicis: l.18. ſ. iudicatum ſolui.
a Variis ex cauſis creditores crediti ſeruandi cauſa mittuntur in poſſeſſionem bonorum omnium debitoris, puta ſi in ius vocatus non defenditur, vt hic: & l.2. ſupra eod. poſtquam nullus moritur heres extitit. l.6.C. de bon. auth. ſi debitor exilij cauſa ſolum vertit l.13.ſ.eod. ſi iuſſus ſatiſdare non ſatiſdat, ſed latitat l.13. ſ. de reb. auth. iud. b aliter etiam puniri poteſt, l. vlt. in ſ. ſup. ſi quis in ius vocat.
c haec duo ſcilicet quae ſequuntur, latitare ſc. & fraudationis cauſa.
d Latitare non videtur, qui praeſentiam ſui non facit, tyrannum, hoſtes, vel ſeditiones domeſticas metuens, §.4.ſ.eod.
e neque decretum illuſorium eſſe non oportet, l.75.ſup. de iudic.
f v. §.13.ſ.eod. g In oratione pro Quintio.
h Tyrannum ſeu tyrannidem qui fugit, turpiter ſe non occultat. ſic eſſe, non eſt Ciceroni (oratione pro domo ſua) qui cùm de eo tribuni plebis promulgarent, eique imperium abrogarent, abijt propter iniquitatem Clodiani temporis ſtudiis.

26 ¶ Item

a vide interpretationem huius §. in §. ſequenti.
b i. fundi poſſeſſionem ítal. Porrò hi ſenſus eſt : in actione reali ſi reus non latitat in ſolam rem petitam fit miſſio, vt ubi ſi latitet, in omnia bona. §. 16. §. 20.
c Quando petitur hereditas, & poſſeſſor latitat, immiſſio fit in bona hereditaria. adde l. 20. §. 1. de iureiur.
d Contra poſſeſſorem hereditatis fit miſſio; & ſi perſeuerat contumax eſſe, fructus etiam percipiet is qui miſſus erit. & ita reſtringe legem 5. §. 2. §. vt in poſſeſſ. legat. v. Socin. regula 265. 266.
e l. 7. §. de curat. furioſ. l. 22. §. 1. §. de reb. auctor. iud. defuncti bona fit miſſio ex primo decreto & datur bonis curator. Qui nunc citandi ſunt? proximè ſucceſſuri. Minus autem 100. diebus alicui alicuiusue non conſtitutis, vt deliberet, heres velit eſſe nec ne. l. 8. l. 9. §. de iur. delib.
f l. 23. §. 2. de ſol. §. de her. inſt.
g Fingamus enim quandam deberi ſub poena.
h quia & alius non creditor, l. 2. §. 4. de curator. bon.
i v. l. de iure deliberandi.
k l. 5. §. tit. princ.
l præſentem, ſc. & tutorem, l. 9. §. 5. l. 15. l. 17. §. de adminiſtr. tutor.
m ex cauſa ſc. vſusfructus, quem habet in bonis aduentitiis filii, l. 1. §. 3. C. de bonis quæ liberis. §. 2. inſtit. per quas perſonas cuique acquir.
n Spei habenda eſt ratio, l. 2. §. 1. §. de ventr. inſpic. l. 7. §. de her. vend. l. ſpes. C. de donat.
o Differentiam obſerua poſſeſſionis & cuſtodiæ, & ſic poſſeſſoris & cuſtodis.
p l. 5. §. vt in poſſ. leg. l. 3. in fin. §. de acq. poſſ.
q Appellans à præſide ad principem Romæ exiſtentem: non, vt Romæ, ita ſine prouincia iudicii defenſionem declinare alia in cauſa poterit.

16 ¶ Item a videamus, ſi quis aduerſus in rem actionem latitet, an bona eius poſſideri venumque dari poſſint? Extat Neratii ſententia, exiſtimantis bona eſſe vendenda, & hoc reſcripto Hadriani continetur. quo iure vtimur.

17 ¶ Celſus autem Sexto reſpondit: ſi fundum, quem petere volo, Titius poſſideat, neque abſens defendatur, commodius ſe exiſtimare, in fundum b poſſeſſione mittendum, quàm bona eius poſſideri. hoc adnotandum eſt, Celſum conſultum non de latitante, ſed de abſente.

18 ¶ Idem Celſus exiſtimat, ſi is à quo hereditatem c petere velim, latitat, commodiſſime fieri poſſe, vt in poſſeſſionem mittar rerum, quas pro herede, vel pro poſſeſſore poſſidet: ſed ſi dolo fecit quo minus poſſideret, bona eius poſſidenda & vendenda ſunt.

19 ¶ Diuus quoque Pius in perſona eius qui hereditatem poſſidens copiam ſui non faciebat, reſcripſit, in poſſeſſionem rerum hereditariarum aduerſarium inducendum. in quo reſcripto & fructum d percipere iuſſit eum qui per nimiam contumaciam poſſeſſoris hereditariis, vt lucro eius ceſſat, in poſſeſſionem inductus eſt rerum hereditariarum.

Si incertum ſit an heres ſit extaturus.

8. *Idem* lib. 60. ad Edictum.

SI diu e incertum ſit, heres extaturus, necne ſit, cauſa cognita permitti oportebit, bona rei ſeruandæ cauſa poſſideri. & ſi ita res vrgeat f, vel conditio g bonum etiam hoc erit concedendum: vt curator conſtituatur.

Si ex heredibus vnus deliberat; alter repudiat.

9. *Paulus* " lib. 57. ad Edictum."

VNus h ex creditoribus.

1 ¶ Si alter ex heredibus intra tempora ſibi præſtituta i deliberet adire hereditatem, alter verò neget ſe aditurum, videndum eſt quid creditoribus agendum ſit? Et placet, interim eos in poſſeſſionem mittendos, cuſtodiæ cauſa, donec appareat, is qui deliberat, vtrum agnoſcat partem ſuam, an non agnoſcat.

De pupillo.

10. *Vlpianus* ‖ lib. 81. ad Edictum. ‖

SI pupillus k præſens ſit, tutorem l autem non habeat, pro abſente habendus eſt.

De eo quod filiofamilias ſub conditione legatum eſt.

11. *Idem* " lib. 8. ad Plautium."

SI filiofamilias legatum vel fideicommiſſum ſub conditione relictum ſit, dicendum: eò tam ipſum, quàm patrem m in poſſeſſionem mittendos eſſe: quia ambo ſpem n commodi habent.

Eſſe. Ebur miſſionis.

12. *Pomponius* " lib. 23. ad Quintum Mucium."

CVm legatorum vel fideicommiſſi ſeruandi cauſa, vel quia damni infecti nobis non caueatur, bona poſſidere prætor permittit, vel ventris nomine in poſſeſſionem nos mitti, non poſſidemus: ſed o magis cuſtodiam p rerum, & obſeruationem nobis concedit.

De remiſſo à præſide ad Imperatorem. De exule ad tempus.

13. *Papinianus* ‖ lib. 14. Reſponſorum. ‖

AD cognitionem Imperatorum à præſide prouinciæ remiſſus, & ſi q in cæteris litibus Romæ defendere ſe non cogitur: tamen in prouincia defendendus eſt. Nam & exilio temporario puniti, ſi defenſor non exiſtat, bona veneunt.

De creditore prohibito ingredi. 1. De legato conditionali. 2. De creditore conditionali.

14. *Paulus* " lib. 2. Quæſtionum."

SI quis creditorem r prohibuerit bona debitoris ingredi, datur ſ in eum actio, quanti t ea res ſit u.

1 ¶ Sed & ſi quis legatorum ſeruandorum cauſa miſſus in poſſeſſionem, admiſſus non eſt, & ſi x legati conditio pendeat, licèt poſſit deficere: æſtimetur tamen id quod legatum y eſt, quia intereſt eius cautum habere.

2 ¶ Creditor autem conditionalis z in poſſeſſionem non a mittitur: quia is mittitur b qui poteſt bona ex edicto vendere.

De permutatione, datione in ſolutum, litis æſtimatione, ſtipulatione, donatione.

15. *Vlpianus* " lib. 6. Fideicommiſſorum."

IS qui rem permutatam accepit, emptori ſimilis a eſt. Item is qui rem in ſolutum accepit, vel qui lite æſtimata retinuit, vel ex cauſa ſtipulationis, non b ob liberalitatem c eſt conſecutus d.

DE REBVS e AVCTORITATE iudicis poſſidendis, ſeu vendendis.

TIT. V.

Vbi ſit venditio bonorum.

1. *Gaius* " lib. 23. ad Edictum Prouinciale."

VEnire f bona ibi oportet, vbi quiſque defendi debet. " id eſt. "

2. *Paulus* " lib. 54. ad Edictum."

VBi domicilium g habet h:

3. *Gaius* " lib. 23. ad Edictum prouinciale."

AVt vbi quiſque contraxerit.

¶ Contractum autem non vtique eo loco intelligitur, quo negotium geſtum ſit, ſed i quo ſoluenda eſt pecunia.

De ſeruo inſtituto. 1. Si quis defunctum defendat.

4. *Paulus* " lib. 57. ad Edictum."

SI ſeruus ſub conditione heres inſtitutus ſit, ac dubium ſit an is heres liberque futurus ſit, non eſt iniquum poſtulantibus creditoribus ita k decerni, vt ſi ante certum tempus is heres non extiterit, proinde l omnia obſeruentur, ac ſi is heres ita inſtitutus non eſſet. quod plerumque accideret, ſi ſub conditione dandæ alicui pecuniæ heres inſtitutus ſit, nec dies adpoſitus ſit. Sed hoc quantum ad bona, ita obſeruandum. Cæterum libertas ei quandoque competet, & à prætore conſeruanda eſt, etiam ſi m certum ſit, neque heredem, neque bonorum poſſeſſorem futurum.

1 ¶ Si quis tamen heredem ſe ſpondendo n vel actiones patiendo o, defunctum defendat, bona defuncti venire non poterunt.

De minore xxv. annis.

5. *Vlpianus* " lib. 60. ad Edictum."

SI minor 25. annis, qui habet curatores, à curatoribus non defendatur, nec p alium defenſorem inueniat, bonorum venditionem patitur, & ſi non latitet, " licet " non fraudationis cauſa latitare videtur, qui ſui non q eſt idoneus defenſor.

De pupillo.

6. *Paulus* " lib. 58. ad Edictum."

SI non expedierit pupillo hereditatem parentis retinere, prætor bona defuncti venire permittit, vt quod ſuperauerit r, pupillo reſtituatur.

1 ¶ Si pupillus antequam ſ abſtineret, aliquid geſſerit, ſeruandum t eſt, vtique ſi bona fide geſſit.

2 ¶ Quid ergo ſi quibuſdam creditoribus ſoluit u, deinde bona venierint? ſi quæratur an repetitio ſit, ex cauſa id ſtatuendum Iulianus ait: ne alterius aut negligentia x, aut cupiditas, huic qui diligens fuit, noceat. Quòd ſi vtroque inſtante y ei z gratificatus tutor ſoluit, æquum eſſe, aut prius eandem portionem mihi quæri, aut communicandum quod accepiſti. & hoc Iulianus ait.

¶ Apparet autem loqui eum, ſi ex bonis paternis ſolutum ſit.

¶ Quid ergo ſi aliunde pupillus ſoluerit? reddi ei debebit, nec ne? & vtrum à creditore, an ex hereditate? Scæuola noſter ait: ſi aliquid ſit in bonis, deducendum ex hereditate ſolidum, exemplo eius qui geſſit negotia. Sed ſi nihil ſit in bonis, non eſſe iniquum aduerſus creditorem dandam repetitionem, quaſi indebiti ſoluti.

De hereditario ære alieno.

7. *Gaius* libro 13. ad Edictum Prouinciale.

HEreditarium x æs alienum intelligitur etiam id de quo cum defuncto agi non poterat: veluti, quod is cum moreretur, daturum ſe promiſiſſet.

¶ Item quod is qui pro defuncto fideiuſſit, poſt mortem eius ſoluit.

De vſufructu. 1. De fructibus. De locatione, vel venditione.

8. *Vlpianus* ‖ lib. 70. ad Edictum. ‖

IN venditionem bonorum a etiam vſusfructus veniat: quia appellatione b domini fructuarius quoque continetur. c

1 ¶ Si quis fructus ex prædio debitoris capi poterit, hunc creditor, qui in poſſeſſionem prædii miſſus eſt, vendere d vel locare e debet. ſ Sed hoc ita demum ſi ante neque venierit, neque g locatus erit. nam ſi iam à debitore vel locatus erat, vel venierat, ſeruabit h prætor venditionem & locationem à debitore factam, & ſi minoris diſtractum eſt, vel locatum: niſi i ſi in fraudem creditorum hoc fiat. tunc enim prætor arbitrium dat creditoribus, vt ex integro locationem vel venditionem faciant.

a v. l. [illegible] *princ.*
b hic etiam nouatio emptor. Sed bona [illegible] ſa [illegible] habet.
c Idcirco ſi vel dedit, [illegible] nomina [illegible], l. 65. § de ſolut.
d l. 1. C. de iur. [illegible]
e ſeu bonis, l. c. 72.
f i. pati oportet vendi bona.
g Cicero facit, [illegible] appello, [illegible] l. 7. C. de iuriſd.
h Imo, vbi hereditas ſunt, l. 12. §. princ. §. eod. ſolet diſtractio vbi fuerat ſita eſt, ſieri debere, vt tantum bona diſtrahantur in loco domicilii, debitoris peti poſſit.
i l. 3. in fin. §. de eo quod certo loco. l. 23. §. de oblig. et action.
k v. l. 23. §. 1. §. de her. inſt. l. 1. §. de curatore bonis dando.
l adde l. 5. §. 6. C. eod.
m l. 14. §. de manumiſſ. teſtam.
n Reſpondendo.
o l. 5. §. ſub. princ.
p atqui ſiue ſit defenſorem dare cogitur.
q adde [illegible] §. ſub. princ.
r l. 45. §. 12. §. de iur. fiſci.
ſ l. 44. §. de acq. her.
t l. 24. §. quæ in fraudem.
u nempe ſi ſique ex bonis paternis pupilli.
x aut pactis diligentia ſui, ſiue gratificatio.
y aliis non patl.
z l. 40. §. [illegible] eſt.
a l. 49. §. [illegible] ſign.
b Fructuarius domini appellatione continetur: nam in plurimis cauſis fructuarius pro domino habetur, vt hic, et in edicto de poſſeſſoribus dandis, hic verò: De nomine dominis non placet. Cirques [illegible]
c l. 4. §. de vſufr. Imo non continetur, l. 43. de fur. §. de furtis.
d v. l. c. §. 22. §. de in poſſ. leg.
e l. 9. §. 6. §. [illegible]
f Quamuis à creditorem nihil percipiat in fide immiſſo: non debet tamen fundum relinquere. [illegible]
g Miſſus in poſſeſſionem, locatione à debitore facta ſtare cogitur.
h Creditor locationem ſtare cogitur. l. 9. C. de locat. ſed [illegible] mittitur, minus iuris habet quam ille prior.
i Locatio in fraudem creditorum facta reſcindi poteſt.

r ſub. æſtiſ iuſſum in poſſeſſionem. ſ l. 1. §. ne vis fiat ei.
t Id quod intereſt, æſtimatio eſt eius quod debetur, hoc ſi creditor conſequatur, etiam ab extraneo liberatur debitor, l. 5. quis, l. 3. §. de re iudicata.
u i. quantum valet. Zaſ. arg. l. 13. §. de reb. cred. ſign.
x i. quamuis, æſtimo. y ac ſi eſſet purè relictus. An totum? an dubitatione incertus æſtimabitur, aduerſus eum qui dolo fecit, totum æſtimabitur. Bart. arg. l. 2. §. 11. §. de adm. tutel.
z l. 7. §. 1. l. 4. §. eo.
a Imo mittitur: l. 6. §. in. de quo v. Cuiac. 10. obſer. 32.
b quia debitum non ſoluitur, aliud in conditionalibus legatariis, l. vlt. §. ut in poſſeſſionem legatorum.

Universidad Rey Juan Carlos

2 ¶ De cæterarum quoque rerum fructibus idem erit dicendum: vt & quæ locari poſſunt locentur: putà mercedes ſeruorum, vel iumentorum, cæterorumque quæ poſſunt locari.

3 ¶ De tempore locationis nihil prætor locutus eſt. & ideo liberum arbitrium creditoribus datum videtur, quanto tempore locent. quemadmodum illud eſt in arbitrio eorum, vendant, vel locent: ſcilicet ſine dolo malo. ex culpa a autem rei non fiunt.

4 ¶ Si vnus ſit qui poſſideat bona, expeditum erit de locatione. quòd ſi non vnus, ſed plures ſint, quis eorum debeat locare, vel vendere, quæritur? Et ſi quidem conueniat inter eos, expeditiſſimum eſt: nam & omnes poſſunt locare, & vni hoc negotium dare: ſi verò non conuenit, tunc dicendum eſt, prætorem cauſa cognita eligere debere, qui locet vel vendat.

Edictum de fructibus & impenſis, & deterioratione. 1. Et eius interpretatione.

9. *Idem* g lib. 62. ad Edictum.

PRætor ait: *Si quis cùm in poſſeſſione bonorum eſſet, quod eo nomine fructus ceperit, ei ad quem ea res pertinet, non reſtituet, ſiue quod impenſæ nomine h ſine dolo malo fecerit, ei non præſtabitur, ſiue dolo malo eius deterior cauſa poſſeſſionis facta eſſe dicetur: de ea re iudicium in factum i dabo.*

1 ¶ Quod de fructibus ait, etiam de cæteris, quæcunque ex re debitoris peruenerunt, intelligendum eſt. & ſanè debuit hoc ita eſſe: quid enim ſi ex compromiſſo vel alio caſu pœnam k conſecutus eſt? nam eam pœnam quam conſecutus eſt, præſtare debet.

2 ¶ Quod ait prætor: *Siue quod impenſæ l nomine ſine dolo malo fecit, ei non præſtabitur.* hoc eò ſpectat, vt ſi quid ipſe erogauit creditor, ſi modò ſine dolo malo erogauit, hoc ei præſtetur. ſufficit igitur ſine dolo erogaſſe: etiam m ſi nihil profuit erogatio eius rei debitori.

3 ¶ His verbis, *Ad quem ea res pertinet* n, etiam curator o bonis diſtrahendis datus continebitur, & ipſe debitor, ſi contigerit, ne bona eius veneant. Et ipſi itaque creditori aduerſus hos dabitur actio, quos enumerauimus: ſiue quid in fructibus percipiendis erogauit, ſiue in familia alenda curandáve, prædiis fulciendis vel reficiendis, vel damno infecto promittendo, vel ſeruo noxali iudicio defenſo: ſi modò p non magis eum expedit dedere, quam retinere. quòd ſi dedere expedit, conſequens erit repetere eum non debere.

4 ¶ Generaliter etiam dicendum eſt, quidquid impendit in rem, ſi modò ſine dolo malo impendit, repetere eum poſſe. nam negotiorum geſtorum agere non magis poteſt, quam ſi ſocius commune ædificium fulſit q: quia hoc quoque creditor commune, non alienum negotium geſſiſſe videtur.

5 ¶ Eſt præterea quæſitum, ſi deteriora prædia facta fuerint ſine dolo malo creditoris, vel iura eorum amiſſa, vel ædificia diruta, vel exuſta r: item familia pecoriſque acta cura non ſit, aut poſſeſſio alii tradita, ſine dolo tamen malo: an teneatur? Et apparet eum non teneri: quia dolo malo caret. vtique melior eius s conditio, quàm in pignore creditoris: qui non tantùm dolum malum, verùm culpam quoque debet.

¶ Eadem cauſa eſt curatoris bonorum. nam & is tenetur, vt creditores.

6 ¶ In eum quoque qui neque locauit t fructum prædii, neque vendidit, in factum actionem dat prætor. & in hoc condemnabitur, quanto minus propter hoc perceptum eſt: quia neque vendidit, neque locauit. ¶ Cæterùm u ſi tantum perceptum eſt, quantum perciperetur, ſi locatus vel diſtractus fructus eſſet, nihil ei imputabitur.

¶ Præſtat autem per id tantum temporis: quo in poſſeſſionem fuit vel ipſe, vel iuſſu eius alius. quod vnde de poſſeſſione diſceſſum eſt, nam neque hoc imputatur creditori, cur in poſſeſſionem non venerit: neque illud, cur de poſſeſſione deceſſerit x: cum voluntarium & ſuum y potius negotium creditor gerat.

¶ Æſtimatio autem fit, quantum intereſt eius qui experitur.

7 ¶ Hæ actiones neque temporariæ ſunt: & tam heredibus quàm in heredes dabuntur, cæteróque ſucceſſores.

8 ¶ Si poſſeſſionis cauſa deterior facta eſſe dicetur dolo z eius qui in poſſeſſionem miſſus ſit, actio in eum ex dolo datur. quæ neque poſt annum, neque in heredes, cæteróſque ſucceſſores dabitur: cùm & ex delicto oriatur, pœnæque nomine concipiatur.

10. *Paulus* lib. 59. ad Edictum.

NIſi quatenus ad eum peruenit.

11. *Vlpianus* lib. 62. ad Edictum.

HEredi autem dabitur, quia & rei continet perſecutionem.

An poſtulante vnius alii poſſ. 1. De loco. 2. Si poſſideri non poſſit.

12. *Paulus* lib. 59. ad Sabinum.

CVm vnus ex creditoribus poſtulat, in bona debitoris ſe mitti: quæritur vtrum ſolus is qui petit, poſſidere poteſt: an cùm vnus petit, & prætor permiſit, omnibus creditoribus aditus ſit? & commodius dicitur, cùm prætor permiſerit, non a tam perſonæ ſolius petentis, quàm b creditoribus & in c rem permiſſum videri. quod & Labeo putat. Nec videbitur libera perſona adquirere alii, quia nec ſibi quicquam adquirit, cui prætor permittit d aliquid ex ordine facere. & ideo cæteris quoque prodeſt e.

¶ Planè ſi is poſtulauerit, qui creditor non eſt: minimè dicendum eſt, vel eum qui creditor eſt, poſſidere poſſe: quia nihil egit talis poſtulatio.

¶ Aliter atque ſi creditor, cui permiſſum eſt poſſidere, poſtea recepit debitum ſuum. cæteri enim poterunt peragere bonorum venditionem.

1 ¶ Is qui poſſidere iubetur, eo f loco iuſſus videtur, cuius cura ad iubentem pertinet.

2 ¶ Si propter g naturam h rei, veluti ſi prædium inundatum ſit, aut propter latronum potentiam, non poteſt poſſideri, rectè i dicitur non eſſe quod poſſideatur.

13. *Gaius* lib. 23. ad Edictum Prouinciale.

QVamuis poſſeſſa non ſint bona: quia fortè nihil fuerit quod poſſideatur k, aut ſine controuerſia non poſſideatur: creditor qui in poſſeſſionem miſſus eſt, perinde habetur, ac ſi etiam poſſeſſa bona fuiſſent l.

Si actiones perituræ ſunt. 1. De eo quod reſtituendum eſt à creditore.

14. *Paulus* lib. 59. ad Edictum.

CReditore in poſſeſſionem rerum debitoris miſſo, curator conſtitui debet, ſi m quædam actiones n perituræ ſunt o.

1 ¶ Datur in creditorem actio, qui in poſſeſſionem miſſus eſt, de eo quod ex bonis debitoris ad eum peruenit, ſi nondum ſit aliquid conſecutus, actiones ſuas præſtabit. datur autem in factum actio aduerſus eum. & omne p quod in actionem negotiorum geſtorum veniret, ſi poſſet agi, reſtituendum à creditore.

De inſtrumentorum deſcriptione, recognitione, diſpunctione.

15. *Vlpianus* lib. 62. ad Edictum.

CVm plures creditores in poſſeſſionem rerum debitoris mittantur, nec q corrumpantur rationes: vni r hoc negotium à creditoribus eſſe dandum, quem maior pars creditorum elegerit. s Ego t puto creditoribus inſtrumentorum etiam ἀπογραφὰς, id eſt, *deſcriptiones*, facere u, non vt deſcribant ipſa x corpora inſtrumentorum, ſed quot ſint, & qua re ſint, ſubnotent ſibi. & quaſi inuentarium faciant, quod etiam vniuerſorum x facere eis erit permittendum.

¶ Præterea nonnunquam prætor y cauſa cognita etiam z deſcribere aliquid ex inſtrumentis creditoribus debebit permittere, ſi qua idonea cauſa interuenit.

1 ¶ Vtrùm ſemel an etiam ſæpius recognitio, diſpunctio concedenda ſit creditoribus, videamus? Et ait Labeo, amplius quàm a ſemel non eſſe concedendam. ſi quis tamen (inquit) iurauerit non calumniæ cauſa ſe poſtulare, neque habere quæ diſpunxerit, iterum ei faciendam poteſtatem ait, nec amplius b quàm bis.

Qui præferantur in emptione bonorum debitoris, cùm eius bona veneunt.

16. *Gaius* lib. 24. ad Edictum Prouinciale.

CVm c bona veneunt debitoris, in comparationem extranei & eius d qui creditor cognatúſve ſit, potior e habetur creditor cognatúſve. magis f tamen creditor, quàm cognatus g. & inter creditores potior is, cui maior h pecunia debebatur.

De priuilegio funerariæ actionis, & dotis.

17. *Vlpianus* lib. 63. ad Edictum.

QVæſitum eſt vtrùm ita demum priuilegium habet funeraria i, ſi is, cuius bona veneunt, funeratus ſit, an etiam ſi proponas alium eſſe funeratum? Et hoc iure vtimur k, vt quicunque ſit funeratus (id eſt ſiue is cuius de bonis agitur, ſiue quis alius) debitis quod reddere eum ſi viueret, funeraria actione cogi

---

a l. 9. §. 1. 2. in v. [illegible] 1. Com[illegible] 5. 6. gl. 7. [illegible]
b l. 15. §. 34. ſup. de damno.
c l. 14. in fi. [illegible]
d v. quæ ſcripſi ad l. 11. [illegible] de vectigal.
e in pr. ſupra eo.
f erogando [illegible] negotiorum geſtorum [illegible] §. 4. l. eod.
g Impenſa ſine dolo facta etiam ſi nô ſint vtiles, repeti poſſunt. Falſò hoc in eo qui alienum habet ex conuentione. l. 8. ſup. de pign. vel rem pupilli l. 6. [illegible] ſup. de negotiis. [illegible] Nou. 7. [illegible] Nou. 120. c. 6. 7.
h de hac formula v. l. 13. ſup. de adop. [illegible]
i Res ad nos pertinent, non tantùm dominii, ſed [illegible]
k Creditor miſſus in poſſeſſionem [illegible] ipſi debitori [illegible] bonorum fructus ex fundo perceptos reſtituere debet.
l Conſtitutorum ex vno alterius [illegible]
m Vtiliter curator non gerit, qui [illegible] quod alteri nocuit, dedere.
n qua igitur actione agetur in factum.
o Commune quod eſt, dicitur aliqua parte [illegible] §. 1. inf. eod.
p [illegible] in quo quis non tenetur de incendio ex culpa levi dato.
q Creditor pigneratitius dolum & culpam leuem præſtat. Curator verò immiſſus in bona, de dolo & lata culpa tantùm tenetur.
r l. 8. §. 1. 2. ſup. eo.
s [illegible] vbi ceſſat, ſed non datur actio. Hæc exceptio [illegible] excludit actionem, & impedit [illegible] l. 27. ſup. de neg. [illegible] l. 32. ſupra [illegible]
t [illegible] etiam, non [illegible] corpore, & ſic animo retinetur etiam detentio.
u §. 4. ſup. eod.
x Dolus delicti ſpecies eſt, vt hic & l. ſ. eo. in fin.
y Actiones ex delicto in heredes & cæteros ſucceſſores non dantur, nisi quatenus ad eos peruenit.
z Quæ rei perſecutionem continent actiones, heredi dantur. l. 4. in fi. ſup. de damno. l. 6. ſup. [illegible]

a Quod ob rem conceditur, non dicitur ob perſonam concedi.
b Pignus prætorium in rem [illegible] cauſa iudicati in perſonam, l. 6. §. 7. [illegible] que in fraudem cred. l. 10. C. de bon. aut. iud. l. 15. §. 15. ſup. de damno. [illegible] ſup. vt in poſſ. leg.
c Vno creditore miſſo, omnes alii creditores immiſſi intelliguntur [illegible] vide [illegible] limitationes apud Zaſium.
d Qui per occaſionem alteri commodum parat, non dicitur quidquam ei adquirere.
e l. vlt. C. eod. l. 5. §. 2. ſup. vt in poſſ. l. 15. §. 15. ſupra de damno.
f l. 2. ſup. eo. v. quæ notaui ad l. 15. §. 5. ſup. de re iud. Decretum de immittendo non extenditur ad bona debitoris extra territorium, nec enim iuriſdictiones ſunt turbandæ.
g Poſſideri non poſſunt, quæ non extant. Paris ſunt, rem non poſſe reperiri, & non poſſe poſſideri.
h Id eſt, [illegible] qui rei accedit.
i Imò malè: id enim poſſidemus, l. 30. §. 3. ſup. de acq. poſſ.
k Impeditus immiſſus pro immiſſo habetur.
l Ceſſante [illegible] impedimento poteſt ea bona ingredi.
m alias curator non daretur.
n Curator bonorum actiones mouere poteſt.
o vt ea ſunt quæ in nominibus conſiſtunt.
p [illegible] qua venit in actionem negotiorum geſtorum, l. 5. [illegible] ſup. de neg. [illegible] l. 6. §. 2. ſup. eod.
q [illegible] ne corrumpantur. Hal. adde l. vlt. ſup. de fide inſtrum.
r l. 9. ſupra quib. ex cauſis in poſſ.
s [illegible] ἀπογραφὰς [illegible] inſtrumenta[illegible] rum, non vt deſcribantur, ex Hal. t lego permitti facere. u [illegible] ea inſtrumenta.
x id eſt, non tantùm inſtrumentorum, ſed etiam rerum. y v. quæ notaui ad l. pen. ſupra de [illegible]
z l. 5. ſup. familia. l. 43. ſup. de act. empt. a adde l. vlt. §. 15. inf. C. de iur. delib.
b Imò ſemper l. 7. in fi. ſup. de condit. c In vulgata & Haloandri lectione hic incipit titulus, DE PRIVILEGIIS CREDITORVM vt [illegible] §. Codic. 15. d In licitatione poſſunt etiam concurrere creditores, vt hic, & l. [illegible] §. in cauſa iudicati. e Inter ἀγχιστεῖς propinqui & ſocii non competit, l. [illegible] C. de contr. empt. niſi in additione bonorum, vt hic, vel ex conuentione, [illegible] Rom. 231. §. [illegible] verb.
f Cognatus creditor vt extraneo, ita & cognato non creditori in bonis debitoris emendis præfertur. Eadem ratione creditoris extraneo, cognatus creditor præfertur: Et ex cognatis æquè creditoribus, is cui maior pecunia debetur, vt hic. adde l. 60. ſup. de pact. de iure [illegible] dixi ad Nouel. Friderici de iure [illegible]
g v. l. 29. C. de contr. empt.
h l. 8. ſup. de pactis. l. 14. ſup. depoſiti. i Id eſt, actio ſcil. qua repetuntur ſumptus funeris. l. 12. §. 2. l. 14. §. 6. ſupra de religioſis.
k priuilegia interpretationem recipiunt à communi vſu, conſuetudine, & praxi [illegible] hunc colligunt.
l quia pater pro filio, l. 21. ſup. de religioſ. dominus pro ſeruo, l. 31. §. 1. ſup. de relig.

oporteret

Universidad Rey Juan Carlos

oporteret) priuilegio *a* locus ſit. ¶ Pareique referre dicamus, qua actione hic ſumptus repetatur, funeraria, an familiæ erciſcundæ *b*, an qua alia: dummodò ſumptus funeris cauſa factus ſit.

¶ Quacunque igitur actione ob funeris ſumptum vtatur, etiam ſumeraciam ei competere.

c ¶ Quare ſi in ſtipulatum *c* funeris impenſa deducta eſt, dicendum eſt locum eſſe priuilegio, ſi modò quis non abiiciendi *d* priuilegii cauſa ſtipulatus eſt.

1 ¶ Si ſponſa dedit dotem, & nuptiis *e* renunciatum *f* eſt, tametſi ipſa dotem condicit, tamen æquum eſt hanc *g* ad priuilegium admitti, licet nullum matrimonium contractum eſt.

¶ Idem puto dicendum, etiamſi minor duodecim annis in domum quaſi vxor deducta *h* ſit, licet nondum *i* vxor ſit.

18. *Paulus* lib. 60. ad Edictum.

INtereſt *k* enim Reipublicæ & hanc ſolidum *l* conſequi, vt ætate permittente nubere poſſit.

De tutore vel curatore & de priuilegio pupillorum, adoleſcentium, & ſimilium ſucceſſorum aduerſus tutores, curatores & ſimiles.

19. *Vlpianus* Lib. 63. ad Edictum.

DAbimuſque ex his cauſis ipſi mulieri priuilegium.

1 ¶ Si *m* quis, cum *n* tutor non eſſet, pro tutore negotia geſſit, priuilegio locum eſſe manifeſtum eſt: nec intereſt, ipſe debeat qui geſſit, ſiue heres eius, cæterique ſucceſſores *o*: ipſe autem pupillus habet priuilegium, ſed eius ſucceſſores *p* non *q* habent.

¶ Sed æquiſſimum erit cæteros quoque, quibus curatores quaſi debilibus *r* vel prodigis dantur.

20. *Paulus* lib. 60. ad Edictum.

VEl ſurdo, muto:

21. *Gaius* lib. 24. ad Edictum Prouinciale.

VEl furioſo *s*:

De curatore bonis dato.

22. *Vlpianus* lib. 63. ad Edictum.

IDem priuilegium competere.

1 ¶ Sed ſi bonis *t* curator datus ſit vel abſentis, vel ab hoſtibus *u* capti, vel dum *x* deliberant ſcripti heredes de adeunda hereditate, non *y* oportebit priuilegium dari: non enim in eadem cauſa eſt *z*.

De eo qui negotium impuberis geſſit.

23. *Paulus* lib. 60. ad Sabinum.

SI negotium impuberis aliquis ex *a* officio amicitiæ geſſerit, debet bonis eius venditis priuilegium pupillo conſeruari. Et ita accepi.

De curatore ventri dato, 1. De credito ob reſtitutionem ædificiorum, & de priuilegio creditoris qui ad eam reſtituendam, aut redemptori domino mandante credidit. 2. De menſulariis. 3. De his quorum pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit.

24. *Vlpianus* lib. 63. ad Edictum.

SI ventri *b* curator datus ſit, hunc partus editus, priuilegium conſequitur.

1 ¶ Diuus Marcus *c* ita edixit: Creditor qui ob reſtitutionem *d* ædificiorum crediderit, in *e* pecunia quæ credita erit, priuilegium exigendi habebit: quod ad eum *f* quoque pertinet, qui redemptori domino mandante pecuniam ſubminiſtrauit.

2 ¶ In bonis menſularii *g* vendundis, poſt *h* priuilegia *i* potiorem eorum cauſam eſſe placuit, qui pecunias apud menſam, fidem publicam ſecuti depoſuerunt *k*. Sed enim qui depoſitis nummis vſuras à menſulariis acceperunt, à cæteris creditoribus non ſeparantur *l*: & meritò. aliud eſt enim credere *m*, aliud deponere.

¶ Si tamen nummi extent, vindicari eos poſſe puto à depoſitariis, & futurum eum *n* qui vindicat, ante priuilegia.

3 ¶ Eorum ratio prior eſt creditorum quorum pecunia ad *o* creditores priuilegiarios peruenit *p*. Perueniſſe autem quemadmodum accipimus? vtrùm ſi ſtatim profecta eſt ab inferioribus ad priuilegiarios? an verò, & ſi per debitoris perſonam? hoc eſt, ſi ante ei numerata ſit, & ſic debitoris facta, creditori priuilegiario numerata eſt? Quod quidem poteſt benignè dici, ſi modò non poſt aliquod interuallum *q* id factum ſit.

De contractu in fraudem creditorum.

25. *Idem* lib. 64. ad Edictum.

AIt prætor: *Quod* *r* *poſtea contractum erit, quam is cuius bona venierint, conſilium receperit fraudare* *s*, *ſciente eo qui contraxerit, ne actio eo nomine detur.*

De credito in nauem extruendam, vel inſtruendam vel emendam.

26. *Paulus* libro 16. breuis Edicti.

QVi in nauem *t* extruendam vel inſtruendam credidit, vel etiam emendam, priuilegium habet.

De eo qui fideicommiſſi ſeruandi cauſa in poſſeſſionem miſſus eſt.

27. *Vlpianus* lib. 2. de officio conſulis.

SI magiſtratus *e* fideicommiſſi ſeruandi cauſa in poſſeſſionem miſerint, dare arbitrum poſſunt ad *f* ea diſtrahenda, quæ mora deteriora futura ſunt, ita vt pretium ex his redactum apud fideicommiſſarium interim cauſa depoſiti ſit, donec de fideicommiſſo, quod ei debetur, conſtet.

De pupillari ſubſtitutione.

28. *Iauolenus* libro 1. Epiſtolarum.

PAterfamilias *g* impuberi filio, ſi ante pubertatem deceſſiſſet, ſubſtituit heredem: is filius paterna hereditate ſe abſtinuit: ideòque bona patris venierunt: poſtea filio hereditas obuenit: qua adita deceſſit: quæro, cum prætor in ipſum pupillum, quamuis poſtea hereditas obueniſſet, creditoribus tamen patris actionem non *h* daret, an in ſubſtitutum creditoribus patris danda ſit actio: cum *i* ex bonis paternis, quæ ſcilicet ad creditores *l* miſſos ad bona pertinent, nihil adquiratur: & cum creditores *m* nihil iuris in bonis pupilli habuerint, cuiuſque nihil intererit, adiretur necne pupilli hereditas, cum ea bona adempta à ſubſtituto hereditate, ad creditores non pertinebant. Me illud maximè mouet *n*, quod præceptoribus tuis placet, vnum *o* eſſe teſtamentum. Reſpondit: Quod prætor filio qui à paterna hereditate ſe abſtinet, præſtat, ne bonis patris eius venditis in eum actio detur, tametſi poſtea ei hereditas obuenit, creditoribus non reddat: idem in ſubſtituto filio heredis ſeruandum non *p* eſt: quoniam filii pudori *q* parcitur, vt potius patris, quam eius bona veneant. itaque in id quod poſtea ei obuenit, actio creditoribus denegatur, quia id ex aduenticio adquiſitum eſt, non per patrem ad eum peruenit.

¶ At cùm ſubſtitutus filio hereditatem adiit, poſtquam *r* pupillus ſe paternæ miſcuerit hereditati, tunc hereditas & patris & filii vna eſt, & in omni ære alieno, quod aut patris aut filii fuerit, etiam cuiuis heres obligatur: & quemadmodum liberum ei non eſt, poſt obligationem, vt non omninodò, ſi non defenditur, ipſius bona veneant, ita ne ſeparare quidem æs alienum patris & filii poterit, quo caſu efficeretur, vt creditoribus in eum actio dari debeat.

¶ Quod ſi ſubſtitutus heres hereditatem non adiit, creditoribus patris in id quod pupillus reliquit, actio dari non debet: quoniam neque pupilli bona venire debent propter æs alienum patris, neque in bonis patris eſt, quod pupillus acquiſiit.

De ſtatuis in publico poſitis.

29. *Paulus* *s* lib. 5. ad Legem Iuliam & Papiam.

FIlius *t* refert, ſtatuas in publico poſitas, bonis diſtractis eius cuius in honorem poſitæ ſunt, non eſſe emptoris bonorum eius, ſed aut publicas *u*, ſi ornandi municipii cauſa poſitæ ſint, aut eius cuius in honorem poſitæ ſint: & nullo modo eas detrahi poſſe.

Si bona negentur iure veniſſe.

30. *Papirius Iuſtus* Lib. 2. de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Auguſti reſcripſerunt, eos qui bona ſua negant iure veniſſe, præiudicio experiri debere, & fruſtra *x* principem deſiderare reſcindi venditionem.

Si heres ſuſpectus eſſe dicatur.

31. *Vlpianus* lib. 2. de omnibus tribunalibus.

SI creditores heredem ſuſpectum *y* putent, ſatiſdationem exigere poſſunt pro ſuo debito reddendo *z*: cuius rei *a* gratia cognoſcere prætorem oportet. nec ſtatim eum ſatiſdationis neceſſitati ſubiicere debet, niſi *a* cauſa *b* cognita conſtiterit *c* proſpici debere his qui ſuſpectum eum poſtulauerunt.

1 ¶ Sed ſuſpectus heres non *d* iiſdem modis, quibus

a vt proponatur omnibus perſonalibus actionibus anterioribus, l. 45. ſup. de religioſis. An & expreſſis? an doti? ſic exiſtimo, d. l. 45.
b vt eo caſu qui expenſas fecit, præferatur coheredibus.
c Stipulatio nouatam contractus cui inſeritur aſſumit, l. 4. C. de vſuris.
d auditiendi.
e Sponſalia extenſo dicit nuptias hinc colligunt.
f vt l. 10. ſuprà de ſponſalib.
g l. 74. ſup. de iure dot.
h v. quæ de in domum deductione ſcripſi ad l. 15. ſup. de cond. & dem.
i hæc verba ne intelligas, quaſi vxor non ſit, niſi deducta: ſed ita vxorem non dici quæ 12. annis minor ſit, l. 9. ſup. de ſponſal. v. quæ notaui ad l. 15. ſup. de cond. & dem. & [illegible] ſup. de iure dot. & ſic dos opinata priuilegium habet, l. 2. in fin. ſup. de cond. cauſ. l. 21. ſup. ſolut.
l ſuam dotem, ita legit Cuiac. ad tit. C. de iure dot. Errorem creatum putat ex literis S. D. M. quæ vtrumque ſignificant.
m Pupillus & cæteri quibus (non his quorum bonis) dantur curatores, in bonis *n* tutoris & curatoris habent perſonale prælationis priuilegium, n. l. vlt. ſup. de cond. & rationib.
o vtdeerſales ſcil. vide hic Ripenſ. num. 10.
p l. 41. ſup. de adm. tut.
q Imò habent, l. 18.
r v. l. 19. ſupra de minor.
s Debilium appellatione prodigos, mutos vel ſurdos non comprehendit: ex hac alternatiua colligit Ripenſ. hic num. 7.
t l. 15. §. 1. 3. de curatore furioſ.
u l. 8. ſup. quib. ex cauſ. in poſſeſſ.
x l. 2. in §. 7. quib. ex cauſ. in poſſeſſ.
a v. quæ ſcripſi ad l. 1. ſup. de ſepulchro.
b l. 38. §. 1. ſupra de ſolution.
c Scientes qui contrahunt cum eo qui fraudare ſtudet, cooſcium rei priuilegium non habent.
d l. 34. cod. 15. ſup. de reb. cred.
e id eſt, conſuls, vt docet Inſcriptio.
f l. 5. §. 21. [illegible] ſup. vt in poſſeſſ. legat.
g Vide Antonium Fabrum 2. coniectur. 2.
h Si pupillus ſe poſtea, cum ei ſit creditoribus paternis bonorum venditio, mediocrem ſeruitutis, nec ipſius pupilli heres eiuſdem bonorum ratione tenebitur. Paternis bonis abſtinet quoque modo? creditoribus eius non teneatur, nec is quem illi pater pupillariter ſubſtituit.
i [illegible] Cuiac. [illegible]
k Sola bona paterna reſpiciunt creditores paterni: & ſubſtitutus ſibi nihil ſit de priuilegio abſtinendi.
l Tenus iuris [illegible] credendi.
m prima ratio dubitandi.
n quia ab vno, vna & eadem charta & iiſdem ceſſit, pupillaribus ſubſtitut. l. 20. ſup. de vulgari.
o ergo & vna hereditas, quum ſubſtitutio individua ſit, heredibus.
p hæc regula ſi dicas [illegible] propter ſequentes ſuprà de reg. iuris. Idq; [illegible] verba que ſequuntur, vbi aliud verbis ſonat, [illegible] quod Anton. Faber illo loco non admittit.
q non ſpecies erit infantis, poſt hominem ſuppliciorum, §. 1. Inſtit. quibus modis. [illegible]
r hæc verba, poſtquam pupillus ſe paternæ miſcuerit hereditati, ab interprete [illegible] addita putat Antonius Faber 2. coniect. 2.
s Sulcipius Auctor, vulgo Paulus: is eſt Scæuola, quem Cicero ſuæ aduocatione vſus, & ad quem Scæuola iure libros ſcripſit, 33. Plin. [illegible]

y Deliberantibus heredibus de adeunda hereditate, poſſunt creditores poſtulare curatorem bonis dari, quem ſolutionis gratia conueniant.
y Contra curatorem bonorum vel hereditatis iacentis nulla datur prælatio.
z Cur? datur bonis, non perſonæ. a d. §. 1. Pupilli, in bonis negotiorum geſtoris habent exigendi priuilegium, vt hic. An & tacitæ hypothecæ? negat Accurſ.
b Venter, item, priuilegiumque habet in bonis curatoris ſui.
c v. l. 1. ſup. in quib. cauſ. pign. d l. 25. ſup. de reb. cred. l. 5. §. ſuprà qui potiores, l. 1. ſup. de ceſſion. e v. l. 25. ſup. de reb. creditis. f d. l. 1.
g l. 7. §. 1. [illegible] §. ſup. depoſiti. Menſarius, τραπεζίτης Gloſſis, adde Bellum. Menſarios ab argentariis diſtinguit Sigonius 2. de iure ciuium 1. quod illi publica, hi priuatas rationes conficiant. h Imò ante l. 7. §. 2. ſup. depoſiti.
§. 1. ſup. de adminiſtr. [illegible], pro pecunia depoſita vſuras priuilegium prælationis amittit. m Id eſt, non depoſitum tranſit in mutuum, adeoque creditor à creatore, v. Ripenſ. hic n. 8. 9. n Dominus ſed præfertur omnibus creditoribus etiam atque priuilegiariis, & ſi rei vindicatio omnes actiones perſonales & hypothecarias ſuperat, l. 9. §. 1. & in ſin. ſup. de tribut. l. 38. ſup. de peculio.
o l. 1. ſup. de ceſſ. bon.
p deſtinatione creditori, ſcil. Quid ſi de pecuniæ deſtinatione non conſtet? ſi ſtatim numerata ſuit pecunia primo creditori, ſecundus præfertur ea, vtcunque creditoribus ad eum peruenit, inf. eod.

Cuiac. 1. obſ. 9. adde l. 5. ſup. de aura. r l. 43. ſup. de oblig. & act. l. 1. §. 1. 1. quod vi aut clam. l. 29. ſol. de except.
u Fruſtra petitur ab Imperatore quod iure communi obtineri poteſt, l. 3. [illegible] in fin. C. de aduocati.
x Velut peregrinum vel extraneum, non idoneum deſique l. 7. §. 5. 8. [illegible]
y Id eſt, ſoluendo, ſolutione facienda.
z id eſt ſatiſdationis interponendæ, vel non interponendæ.
a Satiſdare enim non cogitur, qui modica immobilia poſſidet.
b l. 29. §. 4. ſup. ſolutum.
c ſub. Prætori.
d Rationem diuerſitatis, v. apud Cuiacium 18. obſ. 30.

ſuſpectus

ſuſpectus tutor æſtimatur. ſi quidem tutorem non facultates, ſed fraudulenta in rebus pupillaribus, & callida conuerſatio ſuſpectum commendet: heredem verò ſolæ facultates b.

2 ¶ Planè in c recenti aditæ hereditatis audiendi erunt, qui ſuſpectum poſtulant: cæterùm ſi probentur paſſi d eum in hereditate morari, nec quicquam poſſint obiicere criminis, quaſi doloſè verſato eo, non debebit e poſt multum temporis ad hanc neceſſitatem compelli.

3 ¶ Quod ſi quaſi ſuſpectus ſatiſdare iuſſus, decreto prætoris non obtemperauerit, tunc bona hereditatis poſſidere, venúmque dari ex edicto ſuo permittere iubebit.

4 ¶ Planè ſi doceatur nihil ex bonis f alienaſſe, nec ſit quod ei iuſtè prætor paupertatem g obiiciatur h, contentus eſſe prætor debet, vt iubeat eum nihil minuere.

5 ¶ Quod ſi nec inopia laborantem eum creditores oſtendere poterint, iniuriarum i actione ei tenebuntur.

De priuilegijs creditorum.

32. *Paulus*, k * lib. ſingulari Regularum.*

PRiuilegia l non m ex tempore n æſtimantur, ſed ex cauſa: & ſi eiuſdem tituli o fuerint, concurrunt, licet diuerſitates temporis in his fuerint.

De alendo debitore. 1. Si debitor defendatur, aut ſatiſdet.

33. *Vlpianus* p lib. 3. Regularum.q

SI pupillus ex contractu ſuo non defendatur, ideóque bona eius creditores poſſidere cœperint, diminutio ex his bonis fieri debet, vel cibi p pupilli cauſa.

1 ¶ Defendere debitorem ſicut, antequam bona eius poſſiderentur, licet r ita poſt bonorum quoque poſſeſſionem eius, ſiue ipſe ſui s, ſiue alius defenſionem eius ſuſcipiat, debet ſatiſdare: vt ſatiſdatione interpoſita iudicium accipiatur, & à poſſeſſione diſcedatur.

De eo qui in nauem ſabricandam, vel emendam, vel inſtruendam, vel quoquo modo credidit, & de eo qui nauem vendidit.

34. *Marcianus* * lib. 5. Regularum.

QVod quis nauis t fabricandæ, vel emendæ, vel armandæ, vel inſtruendæ cauſa, vel quoquo modo crediderit, vel ob nauem venditam petat, habet priuilegium poſt fiſcum u.

De abſente reipub. cauſa.

35. *Idem* lib. ſingulari ad Formulam hypothecariam.

EVm qui in poſſeſſionem miſſus ſit eius qui reipublicæ cauſa abfuit, ſi apparuerit eum dolo malo reipublicæ cauſa abeſſe, iure in poſſeſſione eſſe placet x, donec u ſolidum ſoluatur.

¶ Eum autem qui rerum eius qui ſine dolo malo reipublicæ cauſa abfuit, in poſſeſſionem miſſus ſit, pignus non contrahere, & ideo diſcedere oportere de poſſeſſione.

De latitatione.

36. *Vlpianus* ſ lib. 45. ad Sabinum.

EVm qui circa columnas a ſe occultat, vt creditorem vitet, latitare placet. Nam & eum qui recedit, hoc eſt y, ſubterfugit, ne ſecum aliqua actio moueatur, latitare placet.

¶ Tam z & qui vrbe profugit, vtique fraudandi cauſa: nec * enim * intereſt, quod attinet ad latitandum, verum a quis profugerat, an verò Romæ agens copiam ſui non facit.

De lege Antiochena.

37. *Papinianus* ſ lib. 10. Reſponſorum.

ANtiochenſium b Cœlæ-Syriæ ciuitati, quod lege ſua c priuilegium d in bonis defuncti debitoris accepit, ius perſequendi pignoris durare e conſtitit.

De concubina & liberis naturalibus. 1. De republica.

38. *Paulus* * lib. 1. Sententiarum.*

BOnis venditis excipiuntur concubina & liberi naturales f.

1 ¶ Reſpublica creditrix omnibus g chirographariis creditoribus præfertur.

De alendo debitore. 1. De captiuo.

39. *Idem* * lib. 5. Sententiarum.*

PVpillus ſi non defendatur, in poſſeſſione creditoribus conſtitutis minoribus h ex his i vſque ad pubertatem alimenta k præſtanda ſunt.

1 ¶ Eius qui ab hoſtibus l captus eſt, bona venire non poſſunt quandiu reuertatur.

a adde l. 8. T. de ſuſpectis.
b id eſt, ſi facultatibus defectus ſit.
c in recenti adita hereditatis, eſt cum primum aut quaſi eo momento, quo adita eſt hereditas.
d Qui eum ſciẽtes ſcelera eius tollerabant, de ſuſpecto eo poſtea fruſtra conquerentur. dixi ad l. 5. C. de ſuſpectis.
e ſub. heres.
f ſub. hereditatis.
g Pauperi etiam bona alterius administranda committi poſſunt.
h Quis eam probare debeat, vide Albericum hic.
i l. 7. in fin. T. qui ſatiſdare, l. 19. T. de iniuriis.
k v. ad hanc legem Ripenſem.
l perſonalia, vt mulieris in dote: cuiuſcunque in depoſito. v. hic Albericum.
m Imo re tempore æſtimantur, l. 11. T. qui potiores.
n non ex ſola temporis ratione.
o i. cauſæ.
p l. vlt. T. eod.
q l. 83. T. de iudiciis.
r l. 25. T. eod.
ſ Cur Fiſci priuilegium eſt in ea omnes creditores primum locum tenere. Paul. 1. ſent. 32. §. 10. præferuntur antiquioribus etiam priuilegiatis in rei perſecutoriis, vt hic. In pœnalibus autem l. 17. T. de iure fiſci, & hypothecis antiquioribus non præferuntur l. 8. T. qui potiores.
t Abſens dolo non cautionem ſatiſdatione, vt bona ſua recipiat. cõſtituta.
u l. 13. §. 1. T. de pigno. l. 18. T. ſolutio.
x vt l. 27. §. 33. T. quib. ex cauſ. in poſſ.
y hoc eſt, qui ſubterfugit. Hal.
z tum & qui Hal.
a Eo ipſo occultaſſe creditorem latitare dicitur, ſiue in eodem loco ſit, ſiue in alio.
b Antiochia Cœlæ-Syriæ priuilegium habet, vt ſi debitor eius vita deceſſerit, pignora capiat ex bonis eius debiti ſeruandi cauſa Hal. licet de pignore nihil conuenerit.
c non beneficio Imperatorio. hinc ratio dubitandi ſumitur, atque ita delenda ſunt ea quæ veteres in hanc legem adnotarunt. Ciuitate ſcilicet impetrante ius praſatum à principe, ius pignoris priuatis tolli. his adde quæ ſcripſi ad l. 2. §. 4. T. de cenſibus.
d v. quæ ſcripſi ad l. 2. C. de iure Reipub. & l. 4. C. de iure & ſidehaſta fiſcali.
e Ratio dubitandi in eo conſiſtit quod ſupra dixi, Antiochenſes non à principibus, ſed à lege ſua priuilegium tacitæ hypothecæ in bonis defunctorum habuiſſe. v. Cuiac. 10. obſer. 35. adde Alciat. 1. diſpunct. 31.
f v. l. 8. T. de pign.
g etiam fiſco, v. l. 8. qui potiores. tempore poſteriori fiſcus alioqui nunquam chirographarius, l. 46. §. 3. T. de iure fiſci.
h i. minor ei.
i bonis videlicet, vt l. 33. T. eod.
k l. 43. T. eod.
l l. 7. T. quibus ex cauſ. in poſſ.

DE a SEPARATIONIBVS b

TIT. VI.

De decreto. 1. De creditoribus hereditariis, vel heredis. 3. De re obligata. 4. De fiſco, & municip. 5. De creditoribus heredis. 6. De heredis ſuſpectam adire compulſo. 7. De pupillari ſubſtitutione. 8. De creditoribus diſtantis heredis pracipui, & eius qui heredi ſucceſſit. 9. De creditoribus caſtrenſibus, & paganis. 10. De his qui nomen heredis ſecuti ſunt. De commixtione bonorum hereditariorum & heredis. 13. Intra quod tempus poſtulatur ſeparatio. 14. Cuius ſit hæc notio. 15. De his qui nomen heredis ſecuti ſunt. 17. De effectu ſeparationis. 18. De herede neceſſario.

1. *Vlpianus* * Lib. 64. ad Edictum.*

SCiendum eſt ſeparationem ſolere impetrari decreto c prætoris d.

1 ¶ Solet autem ſeparatio permitti creditoribus ex his e cauſis: Vtputa debitorem quis Seium habuit: hic deceſſit: heres ei extitit Titius: hic non eſt f ſoluendo. patitur bonorum venditionem: creditores Seij dicunt bona Seij ſufficere ſibi, creditores Titij contentos eſſe debere bonis Titij. & ſic quaſi duorum fieri bonorum venditionem. fieri enim poteſt, vt Seius quidem ſoluendo fuerit, potueritque * ſatis * creditoribus ſuis vel ita ſemel g, & ſi non in aſſem, in aliquid tamen ſatisfacere: admiſſis autem commixtiſque creditoribus Titij, minus ſint conſecuturi, quia ille non eſt ſoluendo; aut minus conſequantur, quia plures ſunt. hic eſt igitur æquiſſimum, creditores Seij, deſiderantes ſeparationem, audiri, impetrareque à prætore, vt ſeparatim quantum h cuiuſque creditoribus præſtetur.

2 ¶ Ex contrario autem creditores Titij non impetrabunt ſeparationem. nam licet i alicui, adiiciendo k ſibi creditorem l, creditoris ſui facere deteriorem m conditionem.

¶ At qui * igitur * adiit hereditatem debitoris mei, non faciet meam deteriorem conditionem adeundo: quia licet mihi ſeparationem impetrare, ſuos verò creditores onerauit, dum adiit hereditatem, quæ ſoluendo non eſt. nec poterunt creditores eius ſeparationem impetrare.

3 ¶ Sciendum eſt, autem, etiamſi obligatæ res n eſſe proponatur ab herede iuris pignoris vel hypothecæ, attamen ſi hereditaria fuit, iure ſeparationis hypothecario o creditori p potiorem eſſe eum qui ſeparationem impetrauit. & ita Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

4 ¶ Sed etiam aduerſus fiſcum & municipes q impetraretur r ſeparatio.

5 ¶ Quæſitum eſt, an interdum etiam heredis creditores poſſunt ſeparationem impetrare, ſi fortè ille in fraudem ipſorum adierit hereditatem? Sed nullum remedium eſt proditum. ſibi enim imputent ſ qui cum tali contraxerunt, niſi extra ordinem t putamus prætorem aduerſus calliditatem eius ſubuenire qui talem fraudem commentus eſt. quod non facilè admiſſum eſt.

6 ¶ Sed ſi quis u ſuſpectam hereditatem dicens, compulſus fuerit adire, & reſtituere hereditatem, deinde non ſit x cui reſtituat, ex quibus caſibus ſolet hoc euenire; & ipſi quidem deſideranti ſuccurri ſibi aduerſus creditores hereditarios, ſubueniemus. hoc & Diuus Pius reſcripſit; vt perinde teſtatoris bona veneant, atque ſi adita hereditas non fuiſſet.

¶ Creditoribus quoque huiuſmodi heredis deſiderantibus, hoc idem p ræſtandum puto, licet ipſe non deſiderauit: vt quaſi ſeparatio quædam præſtetur.

7 ¶ Item videamus, ſi qui s heres parenti extiterit cum eſſet impubes: deinde intra pubertatem deceſſerit, & ſubſtituti bona veneant, an impuberis hereditatem adito, an patris creditores poſſint ſeparationem impetrare? & ſit puto poſſe. hoc amplius puto, etiam impuberis y creditores poſſe ſeparationem aduerſus creditores ſ heredis z eius impetrare.

8 ¶ Secundum hæc videamus, ſi Primus Secundum heredem ſcripſerit, Secundus Tertium, & Tertij bona veneant, qui creditores poſſint ſeparationem impetrare? & ſi putem, ſi quidem Primi creditores petant, vtique audiendos, & aduerſus Secundi a, & aduerſus Tertij creditores: ſi verò Secundi creditores petant, aduerſus Tertij vtique eos impetrare poſſe, aduerſus Primi autem non poſſe: in ſumma Primi quidem creditores aduerſus omnes impetrare poſſunt ſeparationem: Secundi creditores aduerſus Primi non poſſunt, aduerſus Tertii poſſunt.

9 ¶ Si filiifamilias bona a veneant qui caſtrenſe peculium habet, an ſeparatio fiat inter caſtrenſes & creditores cæteróſque, videamus.

¶ Simul ergo admittentur, dummodo ſi qui cum eo contraxerunt, antequam militaret, fortaſſe debeant ſeparari: quod puto probandum. ergo c qui ante contraxerunt, ſi bona caſtrenſia diſtrahantur, non poſſunt venire cum caſtrenſibus creditoribus.

¶ Item ſi quid in rem patris verſum eſt, fortè poterit

a Sentent. bonorum aliquando cauſæ impetrantur de quibus v. hic Accurſ. impeditur autem ex ſeptem de quibus v. Alberic. hic. b bonorum. l. 7. C. 72. heredis & defuncti, quam creditores defuncti aduerſus creditores heredis poſtulant, & alia quæ competit heredi, eſt & tertia, quæ patrono, eſt & quarta, de qua lex 2. Cod. & quinta in l. 3. §. 4. verſ. praeter T. de minoris.
c Separatio petitur officio iudicis.
d vel præſidis. l. 14. T. eod.
e Exceptiones v. in §. 10. & 11. & 12. & 13. & l. 2. l. eo.
f l. 7. in fin. Cod. de bon. auth. iud.
g l. ita tandem, ita certè. Zaſ. 2. intell. 23. non in ſolidum, vt ait Accurſ.
h debitum l. vel quantum cuique debetur, præſtetur, vel legendum eſt, vt ſeparetur quantum, &c.
i Imo non licet. l. 24. T. de reg. iur.
k alios, adeundo vt T. eod.
l ſub. nomen.
m Adiectio plurium creditorum poſſit incommodum.
n hereditaria ſc.
o cui res aliqua hereditaria obligata eſt per heredem defuncti.
p defuncti ſc.
q Etiam aduerſus municipes ſeparatio impetrari poteſt.
r al. impetrabitur.
ſ Qui cum alio contraxit, intelligitur eius conditionem notam habuiſſe, v. l. 19. de reg. iur.
t vel ex mera æquitate.
u Quamuis heres non petat ſeparationem, & nolit ſeparare bona: tamen creditores ea ſeparabunt an inuito & prohibente.
x & is poteſt quis iure teriis rei, ſi teriius eo ſine cura ue.
y impuberem contrahere debitum poſſe hinc colligo, adde tamen auctore tutore, & neceſſaria ea cauſa.
z ſenſus eſt: Secundi creditores à concurrere, creditores Primi, aduerſus Secundi: Secundi creditores, aduerſus Tertij creditores ſeparationem impetrare poſſunt, an peculiaria ſcilicet.
b vide l. 1. T. de ſ. l. de caſtrenſ.
c Contraria ab eius deciſione, alterius deciſio præſumitur.

Universidad Rey Juan Carlos

terit & creditori contradicit, ne caſtrenſe peculium inquietet, cum poſſit potius cum patre experiri a.

10 ¶ Illud † ſciendum eſt, eos demum creditores poſſe impetrare ſeparationem, qui non nouandi b animo ab herede ſtipulati ſunt. cæterùm ſi cum hoc animo ſecuti ſunt, amiſerunt ſeparationis commodum, quippe cum ſecuti ſunt nomen heredis, nec poſſunt iam ſe ab eo ſeparare, qui quodammodo eum elegerunt c.

¶ Sed & ſi vſuras ab eo ea d mente, quaſi eum eligendo, exegerint, idem erit probandum.

11 ¶ Item quæritur, ſi ſatis acceperunt ab eo, an impetrent ſeparationem? Et non puto. hi enim ſecuti ſunt eum ſoſſe quem mouebit †.

¶ Quid ergo ſi non ſatis idoneum acceperunt? Et ſibi imputent e cur minus idoneos fideiuſſores acceperint.

12 ¶ Præterea ſciendum eſt, poſteaquam bona hereditaria bonis heredis mixta f ſunt, non poſſe impetrari ſeparationem. confuſis enim bonis & vnitis, ſeparatio impetrari non poterit.

¶ Quid ergo, ſi prædia extent, vel mancipia, vel pecora, vel aliud quod ſeparari poteſt? Hic vtique poterit impetrari ſeparatio: nec ferendus eſt qui cauſatur bona contributa, cum prædia contribui non poſſunt: niſi ita coniunctæ g poſſeſſiones & permixtæ propriis, vt impoſſibilem ſeparationem effecerit: quod quidem perraro contingere poteſt.

13 ¶ Quod † dicitur, poſt multum h temporis i ſeparationem impetrari non poſſe, ita erit accipiendum, vt vltra quinquennium poſt aditionem numerandum ſeparatio non poſtuletur.

14 ¶ De his autem omnibus, an admittenda ſeparatio ſit, necne prætoris k erit vel præſidis notio: nullius alterius: hoc eſt, eius qui ſeparationem indulturus eſt.

15 ¶ Si quis pignus † ab herede acceperit, non eſt ei concedenda ſeparatio, quaſi cum ſecutus ſit. neque enim ferendus eſt qui qualiter qualiter l, eligentis tamen mente m, heredis perſonam ſecutus eſt.

16 ¶ Quæſitum eſt, ſi fortè ſint plures creditores, quidam ſecuti heredem, quidam non ſecuti, & hi qui heredem ſecuti non ſunt, impetrauerint ſeparationem, an eos ſecum admittant, qui ſecuti ſunt? Et putem nihil eis prodeſſe, hos enim cum creditoribus heredis numerandos.

17 ¶ Item ſciendum eſt vulgo placere, *creditores quidem heredis, ſi quid ſuperfuerit n ex bonis teſtatoris, poſſe habere in ſuum debitum, creditores verò teſtatoris ex bonis heredis nihil.* Cuius rei ratio illa eſt, quod qui impetrauit ſeparationem, ſibi debet imputare o ſuam facilitatem, ſi cum eſſent bona idonea heredis, illi maluerint bona potius defuncti ſibi ſeparari, heredis autem creditoribus hoc imputari non poſſit.

¶ At ſi creditores defuncti deſiderent, vt etiam in bonis heredis ſubſtituantur, non ſunt audiendi: ſeparatio enim quam ipſi petierunt, eos ab illis bonis ſeparauit. Si tamen temerè ſeparationem petierunt creditores defuncti, impetrare veniam poſſunt, iuſtiſſima p ſcilicet ignorantiæ cauſa allegata.

18 ¶ Ita ſciendum eſt, neceſſarium heredem ſeruum cum libertate inſtitutum impetrare poſſe ſeparationem, ſcilicet vt ſi non attigerit bona patroni, in ea cauſa ſit, vt ei quidquid poſtea acquiſierit, ſeparetur. ſed & ſi quid eſt à teſtatore debetur.

De venditione hereditatis, cæteriſque per heredem medio tempore geſtis.

2. *Papinianus* libro 2. Quæſtionum.

AB herede vendita hereditate, ſeparatio fruſtra deſiderabitur. vtique ſi nulla q fraudis incurrat ſuſpicio. Nam quæ bona fide medio r tempore per heredem geſta ſunt, s rata conſeruari ſolent.

Si debitor fideiuſſori ſucceſſerit. De effectu ſeparationis.

3. *Idem* lib. 8. Quæſtionum.

DEbitor fideiuſſori heres extitit, eiuſque bona venierunt. quamuis obligatio fideiuſſionis extincta ſit, nihilominus ſeparatio impetrabitur, petente eo cui fideiuſſor fuerat obligatus: ſiue ſolus ſit hereditarius creditor, ſiue plures. neque enim ratio iuris, (quæ) cauſam fideiuſſionis propter principalem obligationem, quæ maior fuit t, excluſit, damno debet adficere creditorem, qui ſibi diligenter proſpexerat.

1 ¶ Quid ergo, ſi bonis fideiuſſoris ſeparatis ſolidum ex hereditate ſtipulator conſequi non poſſit? verum portio cum cæteris heredis creditoribus ei quærenda erit? an contentus eſſe debebit bonis quæ ſeparari maluit? ſed cum ſtipulator iſte non v adita fideiuſſoris à reo hereditate, bonis fideiuſſoris venditis, reſiduum promiſſi ex debitoris creditoribus potuerit x, ratio non patitur eum in propoſito ſummoueri.

a actione ordinaria, de in rem verſo.
† Exceptiones obſeruat quibus bonorum ſeparatio nō petitur.
b Creditores qui fidem heredis ſunt ſecuti, vel quia nouarunt, vel ſatis acceperunt, ſeparationem impetrare non poſſunt. Ceſſat ſeparatio ob ſtipulationē animo nouandi factam.
c l. 21. in fin. ff. quod met. cauſ.
d Ceſſat ſeparatio ob vſuras acceptas ab herede debitoris. Nouare tamen obligationē defuncti creditor non continuo intelligitur, qui vſuras ab eo accepit, niſi ea mente vſuras accepit vt nouaret.
† al. cum ſore quē nouerit. Hinc colligo ſeparationem bonorum non peti ob fideiuſſorem vel pignus ab herede acceptum. adde §. 15. h. eod.
e l. 20. ff. qui ſatiſdare, l. 26. §. 2. ff. mandati, l. 2. ff. de fideiuſſorib.
f Ceſſat ſeparatio ob immixta bona defuncti cum bonis heredis.
g Coniunctionis nimis ratione etiā immobilia quodammodo permiſcentur.
† Ceſſat ſeparatio ob quinquennij lapſum.
h Quinquennium dicitur hic multum tempus.
i poſt quinquenniū ſeparatio non indulgetur.
k in pr. ff. eod. l. 2. C. de bonis.
† Ceſſat ſeparatio ſi creditor pignus ab herede debitoris accepit. Cur pignus ab eo accipiendo, eum ſecutus videtur.
l Qualis qualis electio nocet.
m l. vlt. ff. eod. & d. l. 2.
n l. 5. h. eod.
o adde §. 3. Inſtit. quib. mod. re.
p Errans in hoc non poteſt impetrare reſtitutionem niſi iuſtiſſima cauſa ſit.
q Ceſſat ſeparatio ſi defuncti heres bona fide hereditatem eius vendidit: denique ob venditionem rerum hereditariarum factā ab herede ſine fraude.
r poſt aditionem hereditatis & ante ſeparationem bonorum petitam. l. 6. §. 1. ff. de reb. auct.
s Acceſſorio cum principali confuſo, acceſſorium extinguitur. v. l. 5. ff. de fideiuſſorib. Fideiuſſore ſuccedente principali, fideiuſſoria obligatio extinguitur, ſi hereditati non ſit id incommodum: alias non extinguitur. t Quamuis dicatur obligatio fideiuſſoris extincta poſt aditionem poteſt tamen impetrari ſeparatio.

2 ¶ Sed in quolibet † alio creditore, qui ſeparationem impetrauit, probari commodius eſt, vt ſi ſolidum ex hereditate ſeruari non poſſit, ita demum aliquid ex bonis heredis ferat, ſi proprij creditores heredis fuerint dimiſſi, quod ſine dubio admittendum eſt circa creditores heredis, dimiſſis hereditarijs.

De creditoribus in diem vel ſub conditione. 1. De legatariis.

4. *Idem* lib. 12. Reſponſorum.

CReditoribus qui ex die a, vel ſub conditione debentur, & propter hoc nondum pecuniam petere poſſunt, æquè ſeparatio dabitur, quoniam & ipſis cautione communi b conſuletur.

1 ¶ Legatarios c autem in ea tantum parte, quæ de bonis ſeruari potuit, habere d pignoris cauſam conuenit.

De effectu ſeparationis.

5. *Paulus* lib. 13. Quæſtionum.

SI creditores hereditarij e ſeparationem bonorum impetrauerunt, & inueniatur non idonea hereditas, heres autem idoneus: non poterunt reuerti ad heredem, ſed eo f quod ſemel poſtulauerunt, ſtare debent. Sed ſi poſt impetratam ſeparationem aliquid heres acquiſierit, ſiquidem ex hereditate, admitti debebunt ad id quod acquiſitum eſt illis, qui ſeparationem impetrauerunt. Sed ſi illis ſatisfactum fuerit, quod ſupererit tribuetur proprijs heredis creditoribus.

¶ At ſi ex alia cauſa heres acquiſierit, non admittentur hereditarij creditores. Quid ſi proprij ad ſolidum peruenerunt, id quod ſupererit, tribuendum hereditarijs quidam putant: mihi autem id non videtur. cum enim ſeparationem petierunt, receſſerunt à perſona heredis, & bona ſecuti ſunt, & quaſi g defuncti bona vendiderunt: quæ augmenta h non poſſunt recipere.

¶ Idemque exiſtimo dicendum, etiam ſi circa ſeparationem bonorum decepti, minus conſecuti ſunt, quàm proprij heredis creditores. Proprij autem heredis creditores habent proprium eius bona, & perſonam, quæ poteſt, donec viuit, acquirere i.

De creditoribus teſtatoris & legatariis. 1. De patrono.

6. *Iulianus* lib. 46. Digeſtorum.

QVoties heredis bona ſoluendo non ſunt, non ſolum creditores teſtatoris, ſed etiam eos k quibus legatum fuerit l, impetrare bonorum ſeparationem æquum eſt m: ita vt cùm in creditoribus ſolidum acquiſitum fuerit, legatariis n vel ſolidum, vel portio quæratur.

1 ¶ Si liberta heres inſtituta o bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas petiiſſet eius, qui ſoluendo non erat: quæſitum eſt an bona p eius q ſeparari ab hereditariis debent? Reſpondit: Non r eſt iniquum ſuccurri patrono, ne oneraretur s ære alieno, quod liberta retinendo bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas contraxerit t.

De his qui iudicium dictauerunt heredi.

7. *Marcianus* lib. 2. Regularum.

QVi iudicium u dictauerunt x heredi ſeparationem quaſi hereditarij poſſunt impetrare: quia ex neceſſitate hoc fecerunt.

DE CVRATORE BONIS DANDO.

TIT. VII.

De conditione poteſtatiua. 1. Vel caſuali. 2. De ære alieno quod ex pœna creſcit.

Paulus lib. 57. ad Edictum.

SI quis ſub conditione heres inſtitutus eſt, cogendus eſt conditioni parere, ſi poteſt z, aut ſi reſponderit ſe non aditurum, etiam ſi conditio extiterit, vendenda erunt bona defuncti.

1 ¶ Quod ſi nihil facere poteſt, curator a bonis conſtituendus erit, aut bona vendenda.

2 ¶ Sed ſi graue æs alienum ſit, quod ex pœna creſcat, per curatorem ſoluendum æs alienum: ſicuti cùm venter b in poſſeſſione ſit, aut pupillus heres tutorem non habeat, decerni ſolet.

† Quid ſi creditor etiam [illegible] ex conditione [illegible] cauſa ſibi ſoluere poſſit. Cod. l. 3. eod.
a Creditores conditionales & in diem legatarij ſeparationem impetrare.
b Legatarij ſeparationem petere poſſunt. v. l. 31. C. de procuratoris.
c l. 6. h. eod.
d l. 1. 2. C. Comm. de leg. §. 2. Inſtit. [illegible]
e h. defuncti.
f ſed et ſit.
g Id eſt, quaſi defuncti bona [illegible] defuncti [illegible] quia ſeſe ab herede bona [illegible]
h adventitia ſ. & extrinſeca: [illegible] augmenta recipiunt, puta fructus.
i l. in [illegible] alle poteſt acquirendi, propter [illegible] & pauperes aliquem dicere vel nominare, [illegible] quando dives ſit.
k l. 4. in fin. eod. l. 23. [illegible]
l [illegible] defuncti [illegible]
o ab alio quā patrono.
p acquiſita hoc nomine defuncti ab ipſa liberta.
q debes parta.
r Ex cauſa [illegible] patrono [illegible] debebat [illegible] Cod. [illegible]
s contraxit, Hal.
t Heres abſolute contrahere videtur, l. 3. in f. l. [illegible] ex conſ. in poſſ. l. [illegible] quam paruit.
u l. 23. §. 15. ff. [illegible]
x Dictatum iudicium intelligimus cum lis ex conteſtata. l. 23. ff. de iud. l. 33. ff. [illegible] ad l. 1. [illegible]
y Curatorem hic accipe. Curatorem bonorum defuncti, ſilliger l. 22. §. 10. ff. mandati. nam de curatore dato bonis furioſi, prodigi, & adoleſcentis dictum eſt ff. de curat. furioſ. de curatore dato bonis abſentis, vel captiui, l. 15. ff. ex quib. cauſ. maior. l. 6. in fin. ff. de tut. & l. 3. C. de capt. bonis latitantis l. vlt. ff. eod. ventri dato ff. de ventre in poſſ. vel ex Carboniano. l. 1. in fin. ff. de ventr. filio familias hereditatem acquirenti ſine conſenſu patris, l. vlt. §. 1. in fin. C. de bon. quæ liber. ad exhibendam [illegible] ponendam, [illegible] l. 1. in fin. dotem dandam, augendam mutandam, l. 7. §. [illegible] Alij ſunt curatores ad lites, alij ad negotia abſentis adminiſtranda. Alij etiam ad interpellandum ſucceſſionem, l. 1. in fin. ff. de muneri.
z l. 4. in fin. ff. de reb. auct. iud.
a Curator bonis vacantibus datus, l. 2. §. 13. ff. de vet. l. 8. ff. ex quib. cauſ. in poſſ. eatur. l. 1. in fin. ff. de muneribus. l. 5. §. 5. ff. de damno infecto & v. Cuiacium [illegible] 130.
b l. 3. ff. de ventre in poſſ.

De curatore conſtituendo. 1. De authoritate curatorũ. 2. De pluribus curatoribus. 3. De inuito. 4. De non creditore. 5. De tribus curatoribus.

2. *Vlpianus* lib. 65. ad Edictum.

DE curatore conſtituendo hoc iure vtimur, vt prætor adeatur, iſque curatorem curatoreſque conſtituat ex conſenſu maioris a partis creditorum: vel præſes prouinciæ, ſi bona diſtrahenda in prouincia ſunt.

1 ¶ Quæque per eum eóſve qui ita creatus creatiue eſſent, acta, facta, geſtáque ſunt, rata habebuntur. Eiſque actiones b, & in eos vtiles competunt. Et ſi quem curatores miſerent † ad agendum vel defendendum vti ius eſſet, nec ab eo ſatis, neque de rato, neque iudicatum ſolui, nomine eius cuius bona veneant, exigetur, ſed nomine ipſius curatoris qui eum miſit.

2 ¶ Si plures autem conſtituantur curatores, Celſus ait in ſolidum eos & agere c & conueniri, non pro portionibus.

¶ Quòd ſi per regiones fuerint conſtituti curatores, vnus fortè vel Italiæ, alius in prouincia, puto regiones eos ſuas conſeruare d debere.

3 ¶ Quæritur an inuitus curator fieri poteſt? Et Celſus ſcribit *neminem inuitum e cogendum fieri bonorum curatorem*: quod verius eſt. voluntarius itaque quærendus eſt: niſi & magna neceſsitate, & imperatoris arbitrio hoc procedat, vt & inuitus crearetur.

4 ¶ Nec f omnimodo creditorem eſſe oportet eum qui curator conſtituitur, ſed poſſunt & non creditores.

5 ¶ Si tres curatores fuerint, & vnus ex his nihil attigerit, an in eum qui nihil tetigit, actio danda eſt? Et Caſsius exiſtimat, modum actori non debere conſtitui, poſſeque eum cum quo vult experiri, puto Caſsij ſententiam veriorem. ſpectandum enim quid redactum eſt, non quid ad curatorem vnum peruenerit. & ita vtimur, niſi inuitus factus eſt g, nam ſi ita eſt, dicendum, non eum conueniendum.

3. *Celſus* lib. 24. Digeſtorum.

SI plures eiuſdem bonorum curatores h facti ſunt, in quem eorum vult actor, in ſolidum ei datur actio i, tanquam quiuis eorum in ſolidum aget.

De bonis diſtractis.

4. *Papirius Iuſtus* lib. 1. de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Auguſti reſcripſerunt, bonis k per curatorem l ex ſenatuſconſulto diſtractis, nullam actionem m ex ante geſto fraudatori n competere.

Si poſt curatorem electum alius creditor exiſterit.

5. *Iulianus* lib. 47. Digeſtorum.

SI debitor foro ceſſerit o, & creditores priuato conſilio coierint, & elegerint vnum per quem bona diſtrahantur, & portio ipſius, quæ ex redacto fieret, ſolueretur: mox p extiterit alius qui ſe creditorem dicat: nullam quidem actionem aduerſus curatorem habebit, ſed bona debitoris vna cum curatore vendere poterit, ita vt quæ à curatore & à creditore ex bonis contrahantur, omnibus pro portione præſtarentur.

QVÆ q IN FRAVDEM CREDITORVM r facta ſ ſunt, vt reſtituantur t.

TIT. VIII.

Edictum de actione Pauliana. 1. Summa ſupraſcripti edicti. 2. De quocunque fraudis cauſa facto, vel omiſſo.

Vlpianus lib. 66. ad Edictum.

AIt prætor: *Quæ fraudationis † cauſa geſta erunt, cum eo qui fraudem non x ignorauerit, de his curatori bonorum, vel ei cui de ea re actionem dare oportebit, intra y annum, quo experiundi poteſtas fuerit, actionem dabo: idque etiam aduerſus z ipſum qui fraudem fecit ſeruabo.*

1 ¶ Neceſſariò prætor hoc edictum propoſuit: quo edicto conſuluit creditoribus a, reuocando b ea quæcunque in fraudem eorum alienata ſunt.

2 ¶ Ait ergo prætor, *Quæ fraudationis cauſa geſta erunt*. hæc verba generalia ſunt, & continent in ſe omnem c omnino in fraudem factam vel alienationem, vel quemcunque contractum a.

¶ Quodcunque e igitur fraudis cauſa factum eſt, videtur his verbis reuocari, qualecumque fuerit. nam latè iſta verba patent. Siue ergo rem alienauit, ſiue acceptilatione f vel pacto g aliquem liberauit.

1. *Idem* libro 73. ad Edictum.

IDem erit probandum. ¶ Et ſi pignora a liberet, vel quem b alium in fraudem creditorum præponat c.

3. *Idem* lib. 66. ad Edictum.

VEl ei præbuit exceptionem, ſiue ſe d obligauit fraudandorum creditorum cauſa, ſiue numerauit e pecuniam, vel quodcumque aliud fecit in fraudem creditorum, palam eſt edictum locum habere.

1 ¶ Geſta fraudationis cauſa accipere debemus, non ſolùm ea quæ contrahens geſſerit aliquis, verum etiam ſi fortè datâ operâ ad iudicium non adfuit f, vel litem g mori patiatur, vel à debitore non petit h vt tempore i liberetur, aut vſumfructum vel ſeruitutem k amittit.

2 ¶ Et qui aliquid fecit, vt deſinat habere quod habet, ad hoc edictum pertinet.

4. *Paulus* libro 68. ad Edictum.

IN fraudem facere videri etiam eum qui m non facit quod debet facere, intelligendum eſt: id eſt, ſi non vtatur ſeruitutibus n.

De re habita pro derelicto.

5. *Gaius* lib. 26. ad Edictum Prouinciale.

SEd eſt rem ſuam pro derelicto o habuerit, vt quis eam ſuam faciat.

De lucro omiſſo. 7. De alienatione ſerui inſtituti. 8. De eo qui ſuum recipit. 8. De ſilentio vel ignorantia recipientis. 9. De conſenſu creditorum. 10. De pupillo. 12. De donatione. 13. De ſeruo. 13. De legato. 14. De anno vtili.

6. *Vlpianus* lib. 66. ad Edictum.

QVod p autem cùm poſsit aliquid quærere, non q id agit, vt adquirat, ad hoc edictum non r pertinet s. pertinet enim edictum ad deminuentes t patrimonium ſuum, non u ad eos, qui id agunt, ne locupletentur.

1 ¶ Vnde ſi quis ideo conditioni non x paret, ne committatur ſtipulatio, in ea conditione eſt, ne faciat huic edicto locum.

2 ¶ Proinde & qui repudiauit y hereditatem vel legitimam, vel teſtamentariam, non eſt in ea cauſa, vt huic edicto locum faciat: noluit enim adquirere, non z ſuum proprium patrimonium deminuit.

3 ¶ Simili modo dicendum eſt, & ſi filium ſuum emancipauit a, vt ſuo arbitrio adeat hereditatem, ceſſare hoc edictum.

4 ¶ Sed & illud probandum, ſi legatum repudiauit b ceſſare edictum: quod Iulianus quoque ſcribit.

5 ¶ Si ſeruum ſuum heredem inſtitutum alienauit c, vt iuſſu emptoris adeat d, ſi quidem in venditione e nulla fraus eſt, ſed in hereditate ſola, ceſſat edictum: quia licuit etiam repudiare hereditatem: at ſi in ipſa ſerui alienatione fraus eſt, reuocabitur: quemadmodum ſi eum in fraudem manumiſiſſet.

6 ¶ Apud Labeonem ſcriptum eſt, eum qui ſuum g recipiat, nullam videri fraudem facere. hoc eſt, eum qui quod ſibi debetur, receperat. eum enim, quem præſes inuitum h ſoluere cogat, impunè non ſoluere, iniquum eſſe. totum enim hoc edictum ad contractus pertinere, in quibus ſe prætor non interponit, vt puta i pignora, venditioneſque.

7 ¶ Sciendum, Iulianum ſcribere, eóque iure nos vti, vt qui debitam k pecuniam recepit, antequam bona debitoris poſſideantur, quamuis ſciens prudénſque ſoluendo non eſſe, recipiat, non timere hoc edictum: ſibi enim vigilauit l. Qui verò poſt bona poſſeſſa, debitum ſuum recepit, hunc in portionem vocandum, exæquandúmque cæteris creditoribus: neque enim debuit præripere cæteris poſt bona poſſeſſa, cùm iam par m conditio omnium creditorum facta eſſet.

8 ¶ Hoc edictum eum coercet, qui ſciens n eum in fraudem creditorum hoc facere, ſuſcepit quod in fraudem creditorum fiebat. quare ſi quid in fraudem creditorum factum ſit, ſi o tamen is qui cœpit, ignorauit, ceſſare videntur p verba edicti.

9 ¶ Præterea illud ſciendum eſt, eum qui conſentientibus creditoribus aliquid à fraudatore vel emit, vel ſtipulatus eſt, vel quid aliud contraxit, non

a Nou. 120 c. 6.
b l. 4. §. eod.
† mitterent,
c contra debitores bonorum.
d poſſe tamen conuenire extra prouinciam videtur, l. 67. in fin. ſup. de adm. tut.
e l. 4. Cod. de bon. auth. iud. adde l. 8. §. 1. ſup. de præcar.
f l. 9. §. 1. ſup. quib. cauſ. in poſſ.
g & niſi ab initio commiſſio fuit diuiſa; alias beneficium ordinis aut diſcuſsionis nõ opponitur, v. Molinæ. in conſuetud. parte 1. §. 6. gl. 6. num 36.
h & commiſſarij. Meſs. ibid.
i l. 2. ſup. eo.
k debitoris.
l l. 5. ſup. de curat. furioſ.
m l. 40. ſup. de oper. libert.
n pone exemplum in patrono ex l. 40. ſuprà de oper. libertor. quæ hîc iungenda eſt.
o l. 7. §. 1. verſ. quoque; l. depoſiti. Foro cedit mensularius, qui actum ſuum deſerit & tabernam. hinc Seneca 4. de benef. c. 39. Pecuniam male credidi: exactio eſt, & appellare debitorem ad diem poſſum: & ſi foro ceſſerit, portionem feram, adde l. 15. §. 7. inf. de iniur. foro cedere, ſuſtinere bonam.
p l. 22. §. 10. ſup. mandati.
q id eſt, vt in principali vel fructibus l. 38. §. 4. ſuprà de vſuris.
r nam in fraudem patronorum alienata reuocantur actione Fabiana, l. 1. §. 6. ſ. quid in fraud. patron.
ſ alienata, l. 1. C. eo. d. §. 4. contracta, §. 2. inf. eod. tradita, §. 6. Inſtit. de action.
t vt reuocentur, §. 6. §. 75. §. 6. Inſtit. de act. reuocantur autem actione Pauliana, l. 38. §. 4. ſup. de vſuris quæ & in factum actio dicitur, l. 14. inf. eod. cui actione eſt interdictum fraudatorium, l. 67. §. 1. ſup. ad Treb. l. 10. §. 22. inf. eo. Praxim huius tituli, vide apud Oldendorpium 6. claſſ. 2. Interim aduerſus hoc edicto improbari geſta à fraudatore: ſuperiori vero probari acta à curatore bonorum.

† v. §. 2. inf. eod. u quoquo modo, v. l. 1. l. 3. & deinceps. l. eod. x v. l. 6. §. 8. l. 10. inf. eod. l. 6. C. eod.
y l. 10. inf. eo. l. vlt. C. eod.
z l. vlt. in fin. l. eadem. a Datur enim hæc actio creditoribus quibuslibet, porro creditorum latiſsima eſt appellatio, l. 1. ſup. de rebus credit.
b hoc eſt effectus Paulianæ vt ſcil. reuocet alienata, perinde ac ſi nunquam fuiſſent alienata. c cum eueneris, l. 10. §. 1. inf. eo. d quodlibet que is fuerit, vt l. 2. l. eod. etiam locationem, l. 3. §. 12. l. ſi quid in f. eadem parte.
e v. quæ notaui ad iis ſup. eo. adde verſ. ſiue e gl. l. vlt. l. 2. 3. §. 5. 6. l. eod. l. 5. 3. l. 4. ſup. ſi quid in fraud. patron. f v. l. 10. §. 4. inf. eod.
g l. 17. inf. eadem.

a l. 18. inf. eod.
b Docere filium in fraudem creditorum neminem poſſe hinc colligitur, vide Cagnolum tract. de donat. parte 10. q. 14.
c l. 10. §. 12. l. 17. in fin. inf. eod.
d l. 1. §. 18. §. 19. l. ſi quid in fraud.
e d. l. 1. §. 17.
f non adſuit, al.
g d. l. 1. §. 7.
h non petit, al.
i Alienationis verbum etiam vſucapionem continet, l. 44. §. 9. ſup. de vſucap. & l. 28. inf. de verb. ſig.
k d. l. 1. §. 21. in fi. l. 3. l. eod.
l iunge l. 23. l. eod. vt quæ ſit eiuſdem libri.
m l. 121. inf. de reg. iur. l. 27. §. 7. ſup. de ædilit. ed. l. 6. §. gen. l. de re iud.
n l. 3. §. 2. l. eo. l. 28. l. de ver. ſig.
o l. 5. ſup. pro derelicto.
p al. Qui autem.
q in fraudem creditorum nihil agere videtur, qui adquirendi occaſionem omiſit, vt hic. Quid ſi lucrum donec adquirere negligat, v. Cagnolum ad l. non fraudatur 134. l. de reg. iur. Decius conſ. 160.
r Imò videtur eodem edicto teneri, l. 1. §. vlt. ſup. ſi quis omiſſa cauſ.
ſ l. 28. l. de verb. ſig. l. 134. l. de reg. iur. l. 1. §. 6. ſup. ſi quid in fraud. patron.
t Deminuere non licet; licet tamen non adquirere. Si ita eſt, non deminuit nec fraudat creditores, qui non adquirit: fraudat qui deminuit. Deminuendo, fraudatur creditor directò: non adquirendo, per indirectum. Minus itaque, hoc eſt, quàm illud.
u Differunt hæc duo, deminuere iam eſſe quæſitum, & non adquirere quod adquirere poſsis.
x v. §. 4. l. eod.
y v. d. §. 4.
z In deminutione, qualitas rei iam exiſtentis, non futuræ ſpectatur.
a v. §. 4. l. eod.

b Qui repudiat legatum, vt hic. hereditatem, §. 2. ſup. eod. qui emancipat filium, vt ſuo arbitrio adeat hereditatem. qui ſeruum heredem inſtitutum alienat, vt iuſſu emptoris adeat. §. 5. l. eod. qui conditioni non paret, ne committatur ſtipulatio, §. 1. ſup. eod. non fraudat creditores.
c debitor ſcil. v. §. 4. ſup. eod.
d & non adierit.
e pretio vendentis.
f auſſione hereditatis. g Qui ſuum recipit, neminem fraudat, l. 129. l. de reg. iur.
h Qui facit quod facere cogitur, fraude caret.
i l. 10. §. 15. l. eod. k § 6. l. eod. l. 10. §. 16. l. eod. l. 26. §. 2. l. eod. l. Vigilantibus ſuccurritur, l. 24. in fi. l. eo. m Regula, qui prior tempore potior iure, locum non habet in pignore prætorio: nullus enim in eo prior eſſe, cum eos in ſolido cæteri ſummiſſi intelliguntur, vide & l. cum vnus 12. ſup. de reb. autorit. iud. poſſid.
n Cæteris paribus ſ reliquorum iam paria ſunt: ſed v. l. 12. ſup. de reb. auctoritate iudicis poſſid.
o l. 1. ſup. eod.
p Qui à creditorum fraudatore ignorans emit, aut rem ab eo titulo oneroſo habet, hoc edicto non tenetur, l. 25. §. 2. l. eod.
b Quid? cum vox videatur, debitorem, vox, verba, aliud eſſe aiguit. ſi legis ſententiam ſpectemus? Sic ſane, hoc edictum ſpeciale & temporalium actionem hypothecariam per, etiam creditorum non excludent.

videri

Universidad Rey Juan Carlos

videri in fraudem creditorum feciſſe, nemo enim videtur fraudare a eos qui ſciunt & conſentiunt.

10 ¶ Si quid b cum pupillo geſtum ſit in fraudem creditorum: Labeo ait, omnimodo c reuocandum, ſi fraudati ſint creditores, quia pupilli ignorantia, quæ per ætatem contingit, non debet eſſe captioſa creditoribus, & ipſi lucroſa. eoque iure vtimur.

11 ¶ Simili modo dicimus, & ſi cui d donatum eſt, non eſſe quærendum, an ſciente eo cui donatum geſtum ſit, ſed hoc tantum e, an fraudentur creditores: nec videtur iniuria affici is, qui ignorauit, cùm lucrum extorqueatur, non f damnum infligatur.

¶ In hos tamen qui ignorantes ab eo, qui ſoluendo non ſit, liberalitatem g acceperunt, hactenus actio erit danda, quatenus h locupletiores facti ſunt, vltra non.

12 ¶ Simili modo quæritur, ſi ſeruus ab eo qui ſoluendo non ſit ignorante domino, ipſe ſciens, rem acceperit, an dominus teneretur? Et ait Labeo, hactenus eum teneri vt reſtituat, quod ad ſe peruenit, aut duntaxat i de peculio damnetur, vel ſi quid in rem eius verſum eſt. Eadem in filiofamilias probanda ſunt.

¶ Sed ſi dominus ſcit, ſuo nomine conuenietur.

13 ¶ Item ſi neceſſarius heres legata præſtiterit, deinde eius bona venierint, Proculus ait, etiam ſi ignorauerint legatarij, tamen vtilem actionem dandam, quod nequaquam dubium eſt.

14 ¶ Huius actionis annum k computamus vtilem, quo experiundi l poteſtas fuit, ex die m factæ venditionis.

De venditione.

7. *Paulus* lib. 62. ad Edictum.

Si debitor in fraudem creditorum minore pretio fundum ſcienti emptori vendiderit: deinde hi, quibus de reuocando eo actio datur, eum petant: quæſitum eſt, an pretium reſtituere debent? Proculus exiſtimat, omnimodo reſtituendum eſſe fundum, etiam n ſi pretium non ſoluatur: & reſcriptum eſt ſecundum Proculi ſententiam.

8. *Venuleius Saturninus* lib. 6. Interdictorum.

Ex his colligi poteſt, ne quidem portionem emptori reddendam ex pretio. poſſe tamen dici, eam rem apud arbitrum ex cauſa animaduertendam, vt o ſi nummi ſoluti in bonis extent, iubeat eos reddi: quia ea ratione nemo fraudetur.

9. *Paulus* lib. 62. ad Edictum.

Is p qui à debitore, cuius bona poſſeſſa ſunt, ſciens rem q emit, iterum alij bona fide ementi vendidit. quæſitum eſt, an ſecundus emptor conueniri poteſt? ſed verior eſt Sabini ſententia, bona fide emptorem non teneri: quia dolus ei r duntaxat nocere debeat, qui eum admiſit: quemadmodum diximus non teneri eum, ſi ab ipſo debitore ignorans emerit. is autem qui dolo malo emit, bona fide autem ementi vendidit, in ſolidum pretium rei, quod accepit s, tenebitur.

Verba prætoris. Interdictum fraudatorium. Reſtitutoria actione Pauliana. 1. De ſciente. 2. De ſcientia & fraude recipientis. 9. Si eius, qui fraudandi cauſa fecit, bona venierint. 10. De in integrum reſtitutione. 11. Si impubere qui patri ſucceſſerat, bona veneunt. 12. De ſolutione repræſentata. 13. De pignore. 14. De dote. 15. De vſufructu. De noua ſtipulatione. 16. De eo qui pecuniam fugienti debitori abſtulit. 17. De adeunda hereditate liberationis conſeruandæ cauſa. 18. De anno vtili. 19. De ipſa re & acceſſionibus. 23. De obligatione conditionali, vel in diem. 24. De noua ſtipul. 25. De ſucceſſoribus.

10. *Vlpianus* lib. 73. ad Edictum.

Ait prætor: *Quæ Lucius Titius fraudandi cauſa, ſciente te in bonis, quibus de ea re agitur, fecit, ea illis, ſi eo nomine, quo de agitur, actio ei ex edicto meo competere eſſeue oportet, & ſi non pluſquam annus eſt, cùm de ea re, qua de agitur, experiundi poteſtas eſt, reſtituas. Interdum cauſa cognita, & ſi ſcientia non ſit, in factum actionem permittam.*

1 ¶ Ita demum reuocatur, quod fraudandorum creditorum cauſa factum eſt, ſi euentum t fraus habuit, ſcilicet ſi hi creditores, quorum fraudandorum cauſa fecit, bona ipſius vendiderunt.

¶ Cæterum ſi illos dimiſit, quorum fraudandorum cauſa fecit, & alios u ſortitus eſt: ſi quidem ſimpliciter dimiſſis prioribus, quos fraudare voluit, alios poſtea ſortitus eſt, ceſſat reuocatio: ſi x autem horum pecunia, quos fraudare noluit, priores dimiſit, quos fraudare voluit: Marcellus dicit, reuocationi locum fore. ſecundum hanc diſtinctionem & ab Imperatore Seuero & Antonino reſcriptum eſt: eoque iure vtimur.

2 ¶ Quod ait prætor, *ſciente*, ſic accipimus, te conſcio & fraudem participante b. non enim, ſi ſimpliciter ſcio, illum creditores habere, hoc ſufficit ad contendendum, teneri eum in factum actione: ſed ſi particeps fraudis eſt.

3 ¶ Si quis particeps quidem fraudis non fuit, verumtamen, vendente debitore, teſtato c conuentus eſt à creditoribus, ne emeret, an in factum actione teneatur, ſi comparauerit? & magis eſt, vt teneri debeat. non enim caret fraude, qui conuentus teſtato perſeuerat.

4 ¶ Aliàs d autem qui ſcit aliquem creditores habere, ſi cum eo contrahat ſimpliciter ſine fraudis conſcientia, non videtur hac actione teneri.

5 ¶ Ait prætor, *Sciente*, id eſt eo qui conuenietur hac actione. Quid ergo, ſi forte tutor pupilli ſcit, ipſe pupillus ignorauit, videamus, an actioni locus ſit, vt ſcientia tutoris noceat: idem & in curatore furioſi, & adoleſcentis? Et putem, hactenus iſtis e nocere conſcientiam tutorum ſiue curatorum, quatenus quid ad eos peruenit.

6 ¶ Præterea ſciendum eſt poſſe quæri, quod dicitur, in fraudem creditorum alienatum reuocari poſſe, ſi iidem ſint creditores, ſi verò vnus f creditor ſit ex illis, cui ſatisfactum eſt, hic ſolus remanſit? probandum eſſe, adhuc actioni fore locum.

7 ¶ Illud certè ſufficit, etſi vnum ſcit creditorem fraudari, cæteros ignorauit, fore locum actioni.

8 ¶ Quid ergo, ſi hi g, quorum quis ſcit, ſatisfactum eſt, numquid deficiat actio: quia qui ſuperſunt, non ſunt fraudati? Et hoc puto probandum. Non tamen, ſi dicat aliquis, *Eſſe quod debeat ei, quem ſcio creditorem*, audiendus erit, vt actionem eludat.

9 ¶ Si fraudator heredem habuit, & heredis bona venierint, non eſt in bonis, quibus de agitur, factum, & ideo ceſſat hæc actio.

10 ¶ Si quid in fraudem creditorum fecerit filius, qui ſe poterat abſtinere, & in integrum ſit reſtitutus, quòd ſe miſcuerat, vel ſi quid fecit voluntarius etiam, vel per ætatem, vel quam aliam cauſam iuſtam in integrum meruit reſtitutionem, dicendum erit, vtilem actionem competere.

¶ Idem & in ſeruo neceſſario. Sanè cum illa diſtinctione hoc admittendum eſſe Labeo ſcribit: vt ſi quidem protinus bona vendiderunt creditores i vel abſtentioni vel paciſcentibus creditoribus ſe neceſſarius k miſcuit, vtriuſque fraus reuocanda eſt, teſtatoris & ipſius. ſi verò paſſi ſunt neceſſarium creditores, & quaſi in creditum habuerunt nomen eius, vel dulcitudine l vſurarum m, vel qua alia ratione ſecuti illum, dicendum eſt, nihil reuocari ex his quæ teſtator alienauit.

11 ¶ Si impubes patri heres extiterit, eiuſque mortui bona veneant, ſeparatione impetrata, vtriuſque fraus erit reuocanda pupilli, vel etiam tutoris, item curatoris.

12 ¶ Si cùm n in diem mihi deberetur, fraudator præſens o ſoluerit, dicendum erit, in eo quod ſenſi commodum in repræſentatione, in factum actioni locum fore. nam prætor fraudem intelligit etiam in tempore fieri.

13 ¶ Si cui ſolutum quidem non fuerit, ſed in p vetus creditum pignus acceperit, hac actione tenebitur q, vt eſt ſæpiſſime conſtitutum.

14 ¶ Si cum mulier fraudandorum creditorum conſilium iniiſſet, marito ſuo, eidemque debitori in fraudem creditorum acceptum r debitum fecerit dotis conſtituendæ cauſa, locum habet hæc actio. & per hanc omnis pecunia, quam ſ maritus debuerat, exigitur, nec mulier de dote habet actionem. neque enim dos t in fraudem creditorum conſtituenda eſt. & hoc certo certius eſt, & ſæpiſſime conſtitutum. ſcitote autem actionis erit, vt ſtipulatio, quæ accepta facta fuerat, ex integro interponatur.

15 ¶ Per hanc actionem & vſusfructus, & huiuſmodi ſtipulatio, *An omnes ſingulos dena dare ſpondes*: exigi poteſt.

16 ¶ Si debitorem meum, & complurium creditorum conſecutus x eſſem fugientem y, ſecum ferentem

pecuniam

a Prætor non ſit ſcienti & conſentienti.
b ex titulo lucratiuo ſcil. & ita aſſimilior Accurſius; mouet me etiam verba quæ ſequuntur & ipſi lucroſa: mouet me etiam §. 11. l. eadem. vicinitas, in quo agitur de donatione facta, reliquis non minoribus. mouet me præterea rei iniquitas manifeſta. Cur enim dicas creditores reuocare res per minorem venditas ignorantiæ, non autem reuocari per maiorem ignorantiæ veniras.
c id eſt, in omnem partem.
d etiam minori.
e in titulo lucratiuo, ignorantia non excuſat donatarium.
f Diuerſa ſunt autem lucrum ceſſare, & damno affici.
g non meram ſed gratioſe meritis & tamen ſupra meritum.
h l. 5. C. eod.
i l. 12. in fin. inſ. eo.
k v. l. 10. §. 18. inf. eodem.
l agendi. vide l. 2. §. dies. 1. quis ordo in bon. poſſ. ſeruetur.
m l. 10. §. 18. inf. eod.
n adde l. 32. §. 4. ff. de adm. ſic tamen, vel l. 8. inf. eod.
o exceptio legis ſuperioris. adde & alias duas exceptiones ex l. 2. C. ſup. de reſ. vend. l. 1. §. 32. ſup. ſi quid in fraud.
p v. Boerium deciſione 182.
q aliquam aliam tamen ab eis in quantum poſſeſſionem miſſi ſunt creditores. Nec enim poſt debitorem vtiliter alienare eas res, in quantum poſſeſſionem miſſi ſunt creditores, alioquin luſoria eſſet miſſio.
r non tenetur.
s Edictum fraudatorium, eſt perſonale, non in rem ſcriptum. Inde Zaſius colligit.
t v. l. 155. inf. de regulis iuris.
u Pretium ita ſecundi in locum rei ſucceſſit ... [illegible]

a l. 16. inf. eo.
b Fraudi ſi participes, qui ſcientes ſint ... [illegible]
c Poſtea ... [illegible]
d Denuntiatio ... [illegible]
e §. 5. ſup. eod.
f Tutoris ſcientia pupillo, quatenus eſt locupletior factus ... [illegible]
g Vnus creditorum, quos debitor fraudare volui ... [illegible]
h Id eſt ... [illegible]
i ab eo ... [illegible]
k Creditores ... [illegible]
l Dulcitudine ... [illegible]
m ... [illegible]
n ... [illegible]
o Præſens ſoluere ſeu fraudem ... [illegible]
p l. 6. §. 6. ſupra eodem. l. 25. infra eodem.

y ... [illegible] ... ſecundo emptore ſcil.
... Petrus Faber ... [illegible]
... de actione Pauliana. Cuiac. hic. [illegible]

ſ Imò teneri non videtur, l. 23. infra eadem. vbi diſt. ... l. 17. ... eadem.
t Dos in fraudem creditorum non eſt conſtituenda.
u ... [illegible] ...
x ... [illegible] ...

g adde, & retinuiſſem, l. 25. §. de adulteriis.
b l. 2. §. ex. l. 64. ſuſ. de reg. iur.
c l. 6. in fi. ſup. eod. l. pen. C. eod.
d l. 15. §. 2. in fi. eod.
e id eſt, temperamento.
f adde l. 14. ſup. eod.
g l. 2. §. 23. ſupra ne quis in loco publ.
h l. dominia & actiones, l. 14. ſup. eod.
i in ſtipulationem ſic ſit in contractibus bonæ fidei, l. 31. §. 2. ſup. de vſuris: l. 3. C. de vſuris.
k l. 43. in fin. ſup. de iure dot.
l Nemo lucrum ex ſuo dolo facere debet.
m ſuccedendi verbo quid ſignificetur, dixi ad l. 43. ſup. in quibus cauſis pignus.
n adde l. 6. § 3. ſupra eod.
o Libera adminiſtratio alicui conceſſa non permittit ei fraudis & impoſturæ licentiam, l. 46. ſupra de peculio: l. 7. ſupra de donat. Generali ſigniſicatione fraus ſeu fraudandi poteſtas non continetur. Nec enim intelligitur id filio conceſſum à patre, vt in fraudem creditorum alienaret.
p Rectè facit, qui per alium facit.
q Qui fraudem mandat, tenetur ac ſi ipſe fraudem feciſſet, l. 1. § 12. ſ. de vi & vi.
r ſcilicet propter peculium.
ſ id eſt, eodem genere agent & contra patrem & contra filium.
t l. 21. infra eod.
u [illegible]
x quæ eadem eſt cum Pauliana.
y l. 10. § 22. ſupra eod. l. 22. infra eod.
z & obligationis l. 10. § 22. ſupra eod.
a In has reſtitutorias actionibus agitur, vt qui rei dominium ... alienatas reſcindant, vel vt actionem cedant.

b Fraus fit de perſona ad perſonam, l. 5. 12. ſupra ſi quid in fraudem patroni.
d l. 10. § 3. ſ. eod.
e l. 25. ſupra, qui & à quib. manumiſſi.

f Irrò debent eſſe ſcriptæ, l. 25. ſupra qui & à quibus manum. Scilicet hic ſatisfactum eſt omnibus qui erant creditores tempore libertatis datæ.

pecuniam, & abſtuliſſem e ei id, quod mihi debeatur, placet Iuliani ſententia dicentis, multum intereſſe, antequam in poſſeſſionem bonorum eius creditores mittantur, hoc factum ſit, an poſteà: ſi antè, ceſſare in factum actionem: ſi poſteà, huic locum fore.

17 ¶ Si ex conſtitutione Diui Marci bona ſint addicta alicui, libertatum conſeruandarum cauſa, dicendum erit, actionem ceſſare, ita enim ſuccedunt f, vt rata ſint, quæ paterfamilias geſſerat.

18 ¶ Annus, c huius in factum actionis computabitur ex die venditionis bonorum.

19 ¶ Per hanc actionem res reſtitui debet cum ſua ſcilicet cauſa.

20 ¶ Et fructus g, non tantùm qui percepti ſunt, verùm etiam hi, qui percipi potuerunt à fraudatore, veniunt: ſed cum aliquo modo h, ſcilicet vt ſumptus facti deducantur, nam arbitrio iudicis non prius cogendus eſt rem reſtituere, quàm ſi impenſas neceſſarias conſequatur, idémque erit probandum, & ſi quis alius ſumptus ex voluntate fideiuſſorum creditorúmque fecerit.

21 ¶ Partum quoque in hanc actionem venire puto verius eſſe.

22 ¶ Præterea generaliter ſciendum eſt, ex hac actione reſtitutionem f fieri oportere in priſtinum ſtatum g, ſiue res fuerunt h, ſiue obligationes, vt perinde omnia reuocentur, ac ſi liberatio facta non eſſet: propter quod etiam medij temporis commodum, quod quis conſequeretur, liberatione non facta, præſtandum erit, dum vſuræ non præſtentur, ſi in ſtipulatum deductæ non fuerunt: aut ſi talis contractus fuit in quo vſuræ deberi potuerunt etiam non deductæ l.

23 ¶ Si conditionalis fuit obligatio, cum k ſua conditione: ſi in diem, cum ſua die reſtauranda eſt. Si, tamen ea erat cuius dies finitur, poteſt dici reſtitutionem intra id tempus poſſe poſtulari, quod m temporis ſupererat obligationi, non vtique intra annum.

24 ¶ Hæc actio poſt annum de eo quod ad eum peruenit, aduerſus quem actio mouetur, competit: iniquum enim prætor putauit, in lucro morari eum l, qui lucrum ſenſit ex fraude. Idcirco lucrum ei extorquendum putauit. Siue igitur ipſe fraudator ſit, ad quem peruenit: ſiue alius quiuis, competit actio in id quod ad eum peruenit, dolóve malo eius factum eſt, quo minùs perueniret.

25 ¶ Hæc actio heredi cæteriſque ſucceſſoribus competit, ſed & in heredes, ſimileſque perſonas datur.

11. *Venuleius Saturninus* ‖ lib. 6. Interdictorum. ‖

Caſſius actionem introduxit m in id, quod ad heredem peruenit.

De peculio.

12. *Marcellus* ‖ lib. 18. Digeſtorum. ‖

Si pater filiofamilias liberam o peculij adminiſtrationem dederit, non p videtur ei & hoc conceſſiſſe, vt in fraudem creditorum alienaret. talem enim alienationem non habet. at ſi hoc quoque conceſſit filio pater, vt vel in fraudem creditorum facere poſſit, videbitur q ipſe q feciſſe, & ſufficient competentes aduerſus eum actiones: etenim filij creditores, etiam patris ſunt creditores r, cum eius generis ſ videlicet habebunt actionem, vt his de peculio præſtari neceſſe ſit.

De pignore.

13. *Paulus* ‖ lib. 68. ad Edictum. ‖

Illud conſtat, eum qui pignus t tenet ſi hac actione non teneri. ſuo enim iure, & vt pignus u non rei ſeruandæ cauſa poſſidet.

De ſeruis reſtituendis. De actione cedenda.

14. *Vlpianus* ‖ lib. 6. Diſputationum. ‖

Hac in factum x actione non ſolùm dominia y reuocantur, verùm etiam actiones, reſtaurantur.

¶ Ea propter competit hæc actio & aduerſus eos qui res non poſſident, vt a reſtituant, & aduerſus eos, quibus actio competit, vt actione cedant.

¶ Proinde ſi interpoſuerit b quis perſonam Titij, vt ei fraudator rei tradat, actione mandati c cedere debet.

¶ Ergo & ſi fraudator pro filia ſua dotem dediſſet ſcienti d fraudari creditores, filia tenetur, vt cedat actione de dote aduerſus maritum.

De libertatibus.

15. *Iulianus* ‖ lib. 49. Digeſtorum.

Si quis cum haberet Titium creditorem, & e ſciret ſe ſoluendo non eſſe, libertates dederit teſtamento: deinde dimiſſo Titio, poſteà Sempronium creditorem habere cœperit, & eodem teſtamento manente deceſſerit, libertates datæ ratæ eſſe debent f: etſi hereditas ſoluendo non ſit, quia libertates vt reſcindantur, vtrumque in eandem perſonam exigimus, & conſilium, & euentum. & ſi quidem creditor, cuius fraudandi conſilium initum erat, non fraudatur, aduerſus eum, qui fraudatur, conſilium initum non eſt. libertates itaque ratæ ſunt.

16. *Paulus* ‖ lib. 5. Reſponſorum Papiniani.

Niſi priores pecunia poſteriorum dimiſſi a probentur.

De liberatione. 1. De alienatione omnium bonorum. 2. De dote reſtitutione repræſentata.

17. *Iulianus* ‖ libro 49. Digeſtorum. ‖

Omnes b debitores qui in fraudem creditorum liberantur, per hanc actionem reuocantur in priſtinam obligationem.

1 ¶ Lucius Titius, cùm haberet creditores, libertis ſuis iiſdémque filiis naturalibus vniuerſas c res ſuas tradidit: Reſpondit: Quamuis d non proponatur conſilium fraudandi habuiſſe, tamen qui creditores habere ſe ſcit, & vniuerſa bona ſua alienauit e, intelligendus f eſt fraudandorum creditorum conſilium habuiſſe g, ideóque etſi filij eius ignorauerunt, hanc mentem patris ſui fuiſſe, hac actione tenentur.

2 ¶ Si vir vxori, cùm creditores ſuos fraudare vellet, ſoluto matrimonio præſentem h dotem reddidiſſet, quam ſtatuto tempore reddere debuit, hac actione mulier tantùm præſtabit, quanti creditorum intererat, dotem ſuo tempore reddi, nam prætor fraudem i etiam in tempore fieri intelligit.

De remiſſione pignoris.

18. *Papinianus* ‖ lib. 26. Quæſtionum. ‖

Etſi k pignus l vir vxori, vel vxor viro remiſerit m, verior ſententia eſt nullam fieri donationem exiſtimantium. Quòd ſine dubio, ſi in fraudem creditorum fiat, actione vtili reuocabitur.

¶ Idémque eſt, & ſi quis debitorum in fraudem creditorum pignus omiſerit.

De reſtitutione fideicommiſſi.

19. *Idem* ‖ lib. 11. Reſponſorum. ‖

Patrem, qui non expectata morte ſua fideicommiſſum hereditatis maternæ filio ſoluto poteſtate reſtituit, omiſſa ratione Falcidiæ, plenam n fidem ac debitam pietatem ſecutus exhibitionis: reſpondi, non creditores fraudaſſe.

20. *Calliſtratus* ‖ lib. 2. Quæſtionum. ‖

Debitorem qui ex ſenatuſconſulto Trebelliano totam hereditatem reſtituit, placet non videri in fraudem creditorum alienaſſe portionem, quam retinere potuiſſet. ſed magis fideliter o feciſſe p.

Pactum de finibus prædij pignorati.

21. *Scæuola* ‖ lib. 1. Reſponſorum. ‖

Debitor q in fraudem creditoris, cum vicino de finibus pignori dati fundi pactus eſt. Quæſitum an is, qui à creditore emit, de finibus agere poſſit? Reſpondit ſecundùm ea quæ proponerentur, non idcircò minùs agere poſſe, quòd debitor ignorante creditore pactus eſſet.

De pignore.

22. *Idem* ‖ lib. 5. Reſponſorum ‖

Cùm in vetus r creditum vnius creditor pignora accepiſſet, quæro an in fraudem cæterorum creditorum factum nullius momenti eſſet? Reſpondit, creditorem non idcircò prohibendum à perſecutione pignorum, quòd in vetus creditum, vt obligarentur, pactus eſſet, niſi id in fraudem cæterorum creditorum factum ſit, & ea via iuris occurratur, qua creditorum fraudes reſcindi ſolent.

De pacto heredum futurorum & creditorum hereditariorum.

23. *Idem* ‖ lib. 31. Digeſtorum.

Primo gradu ſcripti t heredes, cùm animaduerterent, bona defuncti vix ad quartam partem æris alieni ſufficere, famæ u defuncti conſeruandæ gratia, ex conſenſu creditorum, authoritate præſidis prouinciæ, ſecundùm conſtitutionem, ea conditione adierunt hereditatem, vt creditoribus duntaxat x partem præſtarent, quæſitum eſt, an y manumiſſi teſtamento & libertates, & alimenta conſequi poſſint? Reſpondit, libertates quidem, ſi in fraudem creditorum datæ non eſſent, competere: legata verò, ſi ſoluendo hereditas non eſſet, non deberi.

Si vni creditorum ſolutum fuerit.

24. *Idem* ‖ libro ſingulari Quæſtionum publicè tractatarum ‖

Pupillus patri heres extitit, & vni creditorum ſoluit, mox abſtinuit z hereditate paterna. bona patris veneunt, an id quod accepit creditor, reuocandum ſit, ne melioris conditionis ſit, quàm cæteri creditores: an diſtinguimus, per gratificationem a acceperit,

a l. 50. § 1. ſupra eod.
b l. 10. § 13. ſup. eo.
c Ex donatione omnium bonorum, præſumitur fraus, ideoque donatio reuocatur. Vide hic Albericum & Corpiam tract. de ſimulatis contractibus.
d Libellum etiam præſumptiuè concludere ſatis eſſe hinc colligitur: de quo vide hic Bartolum, & quæ ad eum relata additaque.
e Omnia bona ſua qui debitor vendidit, creditores ſuos fraudandi animum habuiſſe intelligitur, vt hic. & ita poſt Accurſium & Cynum notat Bart.
f Iuris. hæc eſt præſumptio: cui ſtatur, donec contrarium probetur.
g & meritò. Quibus enim ex bonis ſe ſatisfacturum creditoribus putat, qui nihil ſibi ex bonis retinuit: qui omnia donauit?
h i. ante diem, l. 10. § 12 ſup. eod.
i In tempore fraus etiam committitur adde l. 10. § 12. ſup. eod.
k dixi l. 5. C. de remiſſione pignoris.
l l. 2. ſup. eod. l. 1. § 2. ſup. quibus modis pignus.
m Remiſſio pignoris non eſt donatio ſecùs: vt hic. non eſt interceſſio. l. 8. ſupra ad Velleianum: differt in eo à chirographi redditione, vt quo reddito, ſortis obligatio maneat futilis atque inefficax: reddito verò pignore, non manet ſortis obligatio, l. 2. § 1. ſup. de pactis. Martial. l. 4. epigr. 37. Quod Caietano reddis Polychreme tabellas. Mille te centum non tribuiſſe putas? & alio loco 9. epigram. 103. Quadringentorum reddit mihi Phœbe tabellas, &c. & hoc diſcrimen eſt chirographi, & pignoris redditi.
n l. 20. inf. eod.
o l. 1. § 9. ſupra eodem adde l. 6. ſup. eo. l. 8. C. ad leg. Falcid.
p & ita, fidei ſplendor excludit vmbram fraudis.
q Debitor non poteſt de finibus pignorati paciſci in fraudem creditoris ſui eiuſve qui ab eo emit.
r Emens à creditore fundum pignoratum, poteſt agere in id quod abeſt fundo fraude debitoris.

ſ l. 10. § 13. ſup. eod. t Id eſt ſubſtituti. u Famæ defuncti parcunt, ſi alius hereditas adeatur, nam ex contrario defunctus ignominia infamiaque ſpeciem ſuſtinet, ſi nullum habeat heredem. x Pactum inter creditores, & heredes factum non nocet libertatibus & legatis. y adde l. 9. l. 30. ſup. de pact. l. 6. ſup. de reb. auct. iud. eod. z l. 10. § 10 ſup. eod. a Quod vni creditorum per gratiam ſeu gratificationem à debitoris herede ſolutum eſt, agentis communicandum eſt.

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 6. § 7. l. 10. § 12. ſup. eod.
b Iis tribus diminuitur patrimonium, mortalitate animalium, furto rerum mobilium, caſu immobilium.
c Vigilantibus ius civile ſcriptum eſt, l. 6. § 7. ſup. eod. l. 36. ſup. ex quib. cauſ. maior. l. 12. ſup. de peculio. l. 2. C. de annali except.
d l. 40. ſup. ſolut.
e Lucrum facere non videtur, qui fraudem vel damnum fugit.
f l. 24. ſup. eod.
g l. 98. § 1. ſup. de ſolut.
h Dotis titulus mulieris intuitu, ſex quo mulierem ipſam intuentur, lucratiuus eſt: quoad maritum oneroſus. Quid ſi ſpuriam filiam dotaverit pater? patris heredes mulieris marito eam dotem auferre non poterunt, quòd ille dotem oneroſo titulo poſſideat. Quid ſi dos, patre divortio vel mariti morte ad mulierem rediit? heredes donantis ſpuriæ eius dotem illam auferre poterunt: ut quæ lucratiuo titulo donationis habeat: pater autem ſpuriæ donare non poteſt, l. 2. C. de natur. liber. niſi Canonico iure ad alimenta uſque, quæ eum habent, extr. de eo qui duxit eam quam per adulterium polluit.

an non ſit? ſi per gratificationem a tutorum, revocetur ad eamdem portionem, quam cæteri creditores fuerint laturi. ſin verò iuſte exegerit, cæteri creditores neglexerint exactionem, interea res deterior facta ſit, vel mortalitate b, vel ſubductis rebus mobilibus, vel rebus ſoli ad irritum perductis: id, quod accepit creditor, revocari nullo pacto poteſt: quoniam alii creditores ſuæ negligentiæ expenſum ferre debeant.

¶ Quid ergo, ſi cum in eo eſſent, ut bona debitoris mei venirent, ſolverit mihi pecuniam, an actione revocari ea poſſit à me? an diſtinguendum eſt, is obtulerit mihi, an ego illi extorſerim invito? & ſi extorſerim invito, revocetur: ſi non extorſerim, non revocetur? ſed vigilavi, meliorem meam conditionem feci. Ius civile vigilantibus c ſcriptum eſt. ideo d quoque e non revocatur id quod percepi.

De acceptilatione. 1. De dote. 3. De procuratore. 4. De ipſa re & fructibus, & partu ancillæ. 7. De ipſo fraudatore conveniendo.

25. Venuleius * lib. 6. Interdictorum.*

SI fraudator fideiuſſori ſuo ſcienti acceptum tulerit, & reus non ignoraverit, uterque tenebitur. ſi minus: is qui ſcierit. Si tamen ille, cui acceptum factum eſt, ſolvendo non ſit, videndum etiam in reum, etiamſi ignoraverit, actio danda ſit: quia ex donatione d capit. Contrà ſi reo ſciente acceptum latum ſit, fideiuſſor quoque, ſi & ipſe ſcierit, tenebitur. ſi verò ignoraverit, numquid non æquè actio in eum dari debeat, quoniam e magis detrimentum non patitur, quàm lucrum faciat? In duobus autem reis par utriuſque cauſa eſt.

1 ¶ Si à ſocero fraudatore f ſciens gener accepit dotem, tenebitur hac actione. & ſi reſtituerit eam, deſinit dotem habere. nec quicquam emancipatæ, divortio facto, reſtituturum Labeo ait: quia hæc actio rei reſtituendæ gratia non pœnæ nomine daretur, ideóque abſolvi ſolet reus, ſi reſtituerit. Sed ſi priùs quàm creditores cum eo experirentur, reddiderit filiæ dotem: iudicio dotis nomine conventus, nihilominus eum hac actione teneri Labeo ait, nec ullum regreſſum g habiturum ad mulierem. Sin verò ſine iudice, videndum, an ulla repetitio competat ei?

¶ Quid ſi is ignoraverit, filia autem ſcierit, tenebitur filia. Si verò uterque ſcierit, uterque tenebitur. At ſi neuter ſcierit: quidam exiſtimant, nihilominus in filiam dandam actionem: quia h intelligitur quaſi ex donatione aliquid ad eam perveniſſe: aut certè carere eam debere, quod conſecuta fuerit, ſe reſtitutam.

¶ In maritum autem, qui a ignoraverit, non dandam actionem: non magis quàm in creditorem, qui à fraudatore, quod b ei debeatur, acceperit, cùm is indotatam uxorem ducturus non fuerit.

2 ¶ Item ſi extraneus, filiæfamilias nomine fraudandi cauſa dotem dederit, tenebitur maritus, ſi ſcierit, æquè mulier, nec minus & pater, ſi non ignoraverit, ita ut caveat, ſi ad ſe dos pervenerit, reſtitui eam.

3 ¶ Si procurator, ignorante domino, cùm ſciret debitorem eius fraudandi cepiſſe conſilium, iuſſit ſervo ab eo accipere, hac actione ipſe tenebitur, non dominus.

4 ¶ Non ſolùm autem ipſam rem alienatam reſtitui oportet, ſed & fructus c, qui d alienationis tempore terræ cohærent, quia in bonis fraudatoris fuerunt.

¶ Item eos, qui poſt inchoatum iudicium recepti ſunt.

¶ Medio e autem tempore perceptos in reſtitutionem non venire.

¶ Item partum ancillæ per fraudem alienatæ, medio tempore editum, in reſtitutionem non venire: quia in bonis non fuerit.

5 ¶ Proculus ait, ſi mulier poſt f alienationem conceperit, & antequam ageretur pepererit, nullam eſſe dubitationem, quin partus reſtitui non debeat. ſi verò cùm alienaretur, prægnans fuerit, poſſe dici partum quoque reſtitui oportere.

6 ¶ Fructus autem fundo cohæſiſſe g, non ſatis intelligere ſe, Labeo ait: utrùm duntaxat, qui maturi, an etiam, qui immaturi fuerint, prætor ſignificet: cæterùm etiam ſi de his ſenſerit, qui maturi fuerint, nihilo magis poſſeſſionem reſtitui oportere. nam cùm fundus alienaretur, quod ad eum fructúſque eius attineret, unam quandam rem fuiſſe, id eſt, fundum, cuius omnis generis alienationem fructus ſequi. nec eum, qui hiberno habuerit fundum, centum, ſi ſub tempus meſſis, vindemiæve, fructus eius vendere poſſit decem, idcircò duas res, id eſt, fundum centum, & fructus decem, eum habere intelligendum: ſed unam, id eſt, fundum centum, ſicut is quoque unam rem haberet, qui ſeparatim ſolum ædium vendere poſſit.

7 ¶ Hæc h actio etiam in i ipſum fraudatorem datur, licèt Mela non putabat, in fraudatorem eam dandam, quia nulla actio in eum ex ante k geſto, poſt bonorum venditionem daretur. & iniquum eſſet, actionem dari in eum l, cui bona ablata eſſent. Si verò m quædam diſperdidiſſet, ſi n nulla reſtitutione recuperari poſſent, nihilominus actio in eum dabitur. & prætor non tantùm emolumentum actionis intueri videtur in eo, qui exutus eſt bonis, quàm pœnam.

a l. 6. § 2. ſup. eod.
b l. 6. § 7. ſup. eod.
c l. 10. § 19. 20. ſup. eod. l. 18. § 4. ſup. de uſuris.
d Fructus ſunto cohærentes fundo ipſo venditæ debent hinc colligere. [illegible] l. [illegible] vel wind. l. [illegible] § 3. ſi fructus ſup. de act. empt.
e l. 1. § 22. ſup. eod.
f adde § 4. ſupra eodem.
g Partus autem ſi in fraudem creditorum alienatæ conceptus poſt alienationem matris, editus vero antequam ea venire agnoſceret. Nulla actione non revocatur: vel [illegible] Fructus qui tempore captæ conditionis in fraudem creditorum [illegible] fuerunt, revocantur.
h Paulus.
i l. 2. ſup. [illegible] eod.
k ante venditionem bonorum.
l fraudatorem bonis exutum.
m verò.
n [illegible] potent quæ [illegible] creditorum [illegible] in fraudem alienata: in [illegible] poteſt [illegible] vel ita: [illegible] tertio [illegible] poſſeſſori.

LIBER QVADRAGESIMVS-TERTIVS.

DE a INTERDICTIS b, (SIVE c EXTRAORDINARIIS d actionibus, quæ pro his competunt.) †

Diviſio prima à materia, 1. Secunda ab effectu, 2 Tertia à tempore, ad quod referuntur. 3. Vtrum interdicta ſint in rem, an in perſonam. 4. Diviſio quarta à tempore quo competunt.

1. Vlpianus ‖ lib. 67. ad Edictum.‖

VIdeamus, de quibus rebus interdicta competunt.

¶ Et ſciendum eſt, interdicta aut de e divinis rebus, aut de humanis competere. Divinis, ut de f locis ſacris, vel de locis religioſis.

¶ De rebus hominum interdicta redduntur, aut de his, quæ ſunt alicuius, aut de his, quæ nullius ſunt.

¶ Quæ ſunt nullius, hæc ſunt: liberæ perſonæ, de quibus exhibendis a, ducendis b interdicta competunt.

¶ Quæ ſunt alicuius, hæc ſunt aut publica, aut ſingulorum. Publica, de locis publicis, de viis d, deque fluminibus e publicis. Quæ autem ſingulorum ſunt, aut ad univerſitatem pertinent, ut interdictum Quorum f bonorum, aut ad ſingulas res, ut eſt interdictum uti g poſſidetis, de itinere actúque h.

1 ¶ Interdictorum autem tres i ſpecies ſunt, exhibitoria, prohibitoria, reſtitutoria. ſunt tamen quædam interdicta & mixta, quæ & prohibitoria ſunt, & exhibitoria.

2 ¶ Interdictorum quædam k in præſens, quædam in præteritum referuntur. in præſens, ut uti poſſidetis: in præteritum, ut de itinere actúque, de aqua æſtiva.

3 ¶ Interdicta omnia, licèt in rem videantur l concepta, vi tamen ipſa perſonalia m ſunt.

4 ¶ Interdictorum quædam annalia ſunt, quædam perpetua.

Diviſio quinta ab actore & reo. 1. Sexta. 2. Septima. 3. & octava (quæ eſt ſubdiviſio quintæ poſita in ſexta diviſione) à fine.

2. Paulus * lib. 63. ad Edictum.*

INterdictorum quædam n duplicia o ſunt, quædam ſimplicia. Duplicia p dicuntur, Vt uti q poſſidetis. Sim-

a Hic titulus eſt generalis. Cuiac. ad tit. C. quorum bonorum.
b lib. 8. C. 14. Inſtit. 15. Paul. 5. ſent. 6. [illegible] Interdicta, dicuntur & edicta, l. 21. § 1. de verb. ſign. [illegible] de præcario. l. 31. § 4. ſupra de uſuris. Cuiac. [illegible] decreta & actiones: Cuiac. 5. obſer. 27. Eſt autem interdictum [illegible] eſſatum Prætoris iudicantis de ſola poſſeſſione, vel quaſi. Huiuſmodi [illegible] non decidit cauſam proprietatis: ſed [illegible] Informat iudicem ad quem litigatores remittuntur: quis litigantium futurus ſit actor, quis reus: non eſt effatum Prætoris iudicem inſtituentis, quemadmodum in cauſis poſſeſſionis ſe iudicandum: quod nulli exiſtimant. Duarenus 1. diſp. 10. Et ita intellige Theoph. Inſt. de interdict. Ideoque interdictum eſt ordinario hoc excluſum futuri de proprietate iudicij. Cuiac. C. eod. Hinc conſtat interdicta non ideo dici quòd inter duos dicantur. § 2. in fin. Inſt. eod. ſed quòd interim donec de proprietate litigatur reddantur, l. 3. in fin. l. de homine libero exhibendo. ut interdicta ſint interlocutiones: & ſententiæ. Prætoris late in cauſa poſſeſſionis [illegible] interdicta à vetando dicta: verùm non omnia interdicta vetandi ſunt concepta. Notandum eſt interim, nulla interdicta de proprietate ſola, plura de poſſeſſione ſola, quædam partim de poſſeſſione & proprietate reddi. v. Cuiacium C. eod. Formula interdicti hæc erat. † Vide tu illum vi deiicias: ex reſtitutæ actionis hæc, ſi paret illum dare oportere. vide [illegible] Cuiacium 5. obſ. 7. c Inſt. eod. in princ. d deeſt hæc vox in ſuſtre Pandectis [illegible] vide Cuiacium. 5. obſ. 17. in fin. † hodie ſcilicet. Igitur interdicta hodie ſublata ſunt: Minimè: ſed tantum verus & civilis verborum ſolemnitas. Nam hodie actori ſufficit antiqua & ordinaria ſolemnitate omiſſa, (ideoque extraordinariæ actiones vocantur) factum narrare ſimpliciter, & interdicti etiam [illegible] vel exprimat ſuæ intentionis, l. ult. C. de libero exhibendo. [illegible] § ult. Inſt. eod.
e Prima diviſio interdictorum, ſumpta à materia, & ſubiecto, ſive rebus de quibus interdicitur, l. 2. § 1. eod. f tit. 67. eod.

a ubiq. l. eod.
b tit. [illegible] eod.
c tit. [illegible] eod.
d tit. [illegible] eod.
e [illegible]
f tit. [illegible] eod.
g tit. [illegible] eod.
h [illegible]
i Secunda interdictorum diviſio ſumpta à cauſa efficiente. [illegible]
k Tertia diviſio interdictorum ſumpta à tempore: [illegible] de [illegible] eod.
l ſcilicet.
m Quarta diviſio interdictorum, ſumpta ab effectu. [illegible] perſonalia [illegible]
n Quinta diviſio interdictorum, ſumpta à perſonis litigantium & eorum [illegible] § 7. Inſt. eod.

o Interdicta ſimplicia ea dicuntur, in quibus actor palam à reo diſtinguitur. Duplicia, in quibus quis actor, quis reus diſcerni ita bene non commodè poteſt, ut quia par hoc caſu utriuſque litigatoris conditio eſt. § 7. Inſt. eod. p Duplicia ſunt interdicta in quibus actor à reo non ita commodè poteſt diſcerni. q ut utrubi. Quidicut exempla ex his interdictis retinendæ poſſeſſionis [illegible] tantùm hoc ſit. duplicium interdictorum enumeratio: interdicta retinendæ, ſim-

plicia

Universidad Rey Juan Carlos

plicia a ſunt ea, veluti exhibitoria, & reſtitutoria, item prohibitoria b *de c arboribus cædendis, & de itinere actuque.*

1 ¶ Interdicta autem competunt vel hominum cauſa d, vel diuini iuris, aut de religione, ſicut eſt, *Ne quid in loco ſacro fiat e* vel *Quod factum eſt, reſtituatur: &, De mortuo inferendo, vel ſepulchro ædificando.*

¶ Hominum cauſa competunt vel ad publicam vtilitatem pertinentia f vel ſui iuris tuendi cauſa, vel officij tuendi cauſa, vel rei familiaris.

¶ Publicæ vtilitatis cauſa competit interdictum, *Ut via publica vti liceat, & flumine publico, & ne quid fiat in via publica.*

¶ Iuris ſui tuendi cauſa, *de liberis exhibendis*, item *de liberto exhibendo.*

¶ Officij cauſa, *De homine libero exhibendo.* Reliqua interdicta rei familiaris cauſa dantur.

2 ¶ Quædam interdicta rei g perſecutionem continent, veluti *de itinere actuque priuato*. nam proprietatis h cauſam continet hoc interdictum.

¶ Sed & illa interdicta, quæ de locis ſacris, & de religioſis proponuntur, veluti i proprietatis cauſam continent k. Item illa * de liberis exhibendis, * quæ iuris tuendi cauſa diximus competere: ut non ſit mirum ſi quæ interdicta ad rem familiarem pertinent, proprietatis k non poſſeſſionis cauſam habeant.

3 ¶ Hæc autem interdicta, quæ ad rem familiarem ſpectant, aut l apiſcendæ ſunt poſſeſſionis, aut reciperandæ, aut retinendæ. ¶ Apiſcendæ poſſeſſionis ſunt interdicta, quæ cõpetunt his, qui ante non ſunt nancti poſſeſſionem. Sunt autem m interdicta apiſcendæ poſſeſſionis: *Quorum bonorum* m. Saluianum n quoque interdictum, quod eſt de pignoribus, ex hoc genere eſt, & o *Quo itinere venditor vſus eſt, quo minus emptor vtatur, vim fieri veto.* ¶ Reciperandæ poſſeſſionis cauſa proponuntur ſub rubrica, *Unde vi* p. aliqua enim ſub hoc titulo interdicta ſunt. ¶ Retinendæ poſſeſſionis ſunt interdicta, *Uti poſſidetis* q. Sunt r interdicta (vt diximus ſ) duplicia, tam t reciperandæ u quàm apiſcendæ x poſſeſſionis.

De fructibus.

3. *Vlpianus* lib. 69. ad Edictum.

IN interdictis y exinde ratio habetur fructuum, ex quo edita ſunt, non retrò z.

De interdictis annuis.

4. *Idem* lib. 67. ad Edictum.

EX quibus cauſis annua a interdicta ſunt, ex his de eo, quod ad eum, cum quo agitur, peruenit, poſt b annum iudicium dandum Sabinus reſpondit.

De interdictis noxalibus.

5. *Idem* lib. 13. ad Sabinum.

INterdicta noxalia ea ſunt, quæ ob c delictum eorũ quos d in poteſtate habemus, dantur. veluti cùm vi deiecerunt, aut vi, aut clam opus fecerunt. Sed officio iudicis continetur, vt dominum ſua impenſa opus reſtituentem abſoluat; patientiam tollendo operi nõ præſtantem a, noxæ dedere iubeat, & abſoluatũ non dedat: quantum impenſæ in tollendo opere erogatum ſit, tanti condemnet; ſi neque patientiam præſtet, neque ipſe tollat cùm poſſit, in tantum condemnet, in quantum iudex æſtimauerit, atque ſi ipſe feciſſet.

QVORVM a BONORVM b.

TIT. II.

Interdictum. 1. Definitio, materia, nomen, ſedes huius interdicti.

1. *Vlpianus* lib. 67. ad Edictum.

AIt Prætor: *Quorum bonorum ex edicto c meo illi poſſeſſio data eſt, quod de his bonis pro herede d aut pro poſſeſſore poſſides, poſſideréue ſi nihil vſucaptum e eſſet, quod quidem dolo g malo feciſti, vti deſineres poſſidere, id illi reſtituas h.*

1 ¶ Hoc interdictum reſtitutorium i eſt, & ad k vniuerſitatem bonorum, non ad ſingulas res pertinet l, & appellatur m, *Quorum bonorum*, & eſt apiſcendæ n poſſeſſionis vniuerſorum bonorum.

Qui teneantur hoc interdicto.

2. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

INterdicto quorum bonorum debitores o hereditarij non tenentur p, ſed tantùm corporum q poſſeſſores.

QVOD r LEGATORVM.

TIT. III.

Nomen. 1. Finis. 2. Cauſa, & Effectus. 3. De ſucceſſoribus. 4. De cumulatione poſſeſſionis hereditatis, & huius interdicti. 5. De mortis cauſa donatione. 6. De legato heredi. 7. De eo quod dolo deſijt poſſidere. 8. De vſufructu, vſu, ſeruitute. 9. De miſſis in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa. 10. De ipſo legatario & eius ſucceſſoribus. 11. De voluntate eius ad quem res pertinet. 13. De ipſo legatario & eo qui in illius locum ſucceſſit. 14. De voluntate eius ad quem res pertinet. 16. De ſatiſdatione.

1. *Vlpianus* lib. 67. ad Edictum.

HOc interdictum vulgò ſ *Quod legatorum* appellatur. 1 ¶ Eſt autem & ipſum apiſcendæ t poſſeſſionis. 2 ¶ Et continet hanc cauſam, *vt quod u quis † legatorum nomine non ex voluntate x heredis y occupauit, id reſtituat heredi z.*

¶ Etenim æquiſſimum a prætori viſum eſt, vnumquemque non ſibi b ipſum ius dicere occupatis legatis, ſed ab herede petere. Redigit c igitur ad heredes per hoc interdictum ea quæ legatorum nomine poſſidentur, vt d perinde legatarij poſſint e eum conuenire.

3 ¶ Hoc interdictum & heredem f heredis g, bonorumque poſſeſſoris habere propter vtilitatem huius

poſſeſſionis quæ prohibitoria ſunt, magis propriè duplicia dici poſſunt, quod ſemper ipſa eſſe nequeunt, vix ſimplicia eſſe poſſunt, natura ſua & origine duplicia. vid. Antonium Fabrum 2. coniect. 18.

a ſimplicia interdicta in quib. alter à tero petitus ſemper reus eſt.

b huius generis eſt interdictum vti poſſidetis & vtrubi, interdictum poſſeſſionis prohibitorium ſemper ex vtroque l.2. §.3.ſ. vti poſſid. Ex his intelligimus paucißima eſſe interdicta prohibitoria ſimplicia, verò longè plura, ac ferè omnia. An ſunt etiam quædam interdicta duplicia tam reciperandæ quàm adipiſcendæ poſſeſſionis vide infr. §. vlt. in fin. Inſt. eod.

c v. §. 7. Inſt. de interdictis.

d Secta diuiſio interdictorum ſumpta à fine. Quicquid enim inter homines fit aut ad Deum eiuſque gloriam refertur, aut ad ipſorum hominum vtilitatem.

e Subdiuiſio primæ diuiſionis. Prima diuiſio fuit, interdicta reddi aut de rebus diuinis aut humanis, ſequitur ſubdiuiſio, interdicta quæ de rebus diuinis redduntur, veluti proprietatis cauſam continent: quæ de humanis, interdum proprietatis (qualis eſt interdictum de itinere actuque priuato, vt hic) [illegible]

[illegible]

a lege noxalium ...... noxæ dedere.

b [illegible] Cod. Theodoſ. 19. Vide [illegible]

[illegible]

d An id inſuit, hoc interdictum eis [illegible]

[illegible]

e hoc enim interdictum aduerſus eas perſonas datur, l. 1. C. eod.

f Res etiam immobiles [illegible]

g Hoc etiam receptum eſt in aliis interdictis. [illegible]

h Hoc interdictum eſt reſtitutorium. [illegible] Inſtit. de interdictis.

i hoc ipſum fieri quemadmodum [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

dicendum est. necnon cæteros a quoque successores f.

4 ¶ Quia e autem nonnunquam incertum est, vtrum quis pro legato, an pro herede, vel pro possessore possideat, bellissimè d Arrianus scribit, hereditatis petitionem instituendam, & hoc interdictum reddendum, vt siue quis pro herede, vel pro possessore, siue pro legato possideat, hoc interdicto teneatur. quemadmodum solemus e facere, quotiens incertum est f quæ potius actio teneat. nam duas g dictamus h protestati ô, ex altera nos velle consequi quod nos contingit.

5 ¶ Si k quis ex mortis causa donatione possideat l, vtique m cessabit n interdictum: quia portio o legis Falcidiæ p apud heredem ipso iure remanet, etsi corporaliter q res in solidum translata sunt.

6 ¶ Qui verò ex causa præceptionis vtique tenetur hoc interdicto, sed pro ea sc. parte, quam iure legati habet. non etiam pro ea quam quasi r heres habet.

¶ Idemque erit dicendum, & si alio s genere legati vni ex heredibus legatum sit. nam & hic dicendum est, pro ea parte qua heres est, cessare interdictum.

7 ¶ Quod ait prætor, *Aut dolo desijt possidere*, sic accipere debemus, desijt facultatem habere restituendi.

8 ¶ Vnde est quæsitum, si vsusfructus, vel vsus fuerit alicui relictus, eumque occupauerit, an hoc interdicto restituere sit compellendus. mouet, quod neque vsusfructus neque vsus possidetur, sed t magis tenetur. potest tamen defendi competere interdictum.

¶ Idem dicendum est & in seruitute relicta.

9 ¶ Quæsitum est, si quis legatorum seruandorum causa missus sit in possessionem u, an hoc interdicto teneatur ad restitutionem x? mouet y illud primum, quod non z possidet is qui missus est in possessionem legatorum causa, sed potius custodit: deinde quod prætorem habet huius rei auctorem a. Tutius tamen erit dicendum hoc interdictum competere b: maximè c si satisdatum sit iam legatorum nomine, nec recedat: tunc enim etiam possidere videtur d.

10 ¶ Legatorum nomine non tantum ipsum possidere dicemus cui legatum est, verùm heredem e quoque eius, cæterosque successores.

11 ¶ Quod ait prætor, *Voluntate f eius ad quem earum possessio*, sic erit interpretandum: vt si post aditam hereditatem vel bonorum possessionem agnitam, voluntas accommodata est legatario, vt possideret, interdictum cesset. quòd si g ante aditam hereditatem, bonorumue possessionem agnitam hoc h factum est, rectius dicetur eam voluntatem non nocere debere.

12 ¶ Si duæ res legatæ sint, altera ex voluntate occupata, altera non ex voluntate, eueniet vt altera reuocari possit, altera non i.

¶ Idemque erit probandum & in vna re, cuius pars ex voluntate, altera pars non ex voluntate occupata est: nam pars sola k per interdictum auferetur.

13 ¶ Illud tenendum, siue à te, siue ab eo in cuius locum successisti possideri aliquid cœptum est, interdicto huic locum fore.

¶ In locum successisse accipimus, siue per vniuersitatem, siue in rem l sit successum.

14 ¶ Prodest m autem possedisse, quotiens voluntate eius ad quem ea res pertinet, possideri cœptum est. Sed etsi n postea o voluntas accessit eius ad quem ea res pertinebat, tamen prodesse possessori debere. Vnde si quis cœpit quidem ex voluntate eius ad quem ea res pertinet possidere: postea verò voluntas non p perseuerat, nihil nocet: quia semel possideri cœpit ex voluntate.

15 ¶ Si alter ex heredibus, siue ad quos ea res pertinet, voluerit rem à legatario possideri, alter q non: ei qui noluit, interdictum competet: ei qui voluit, non competere palam est.

16 ¶ Quod ait prætor, *Nisi satisdatum sit*, accipere debemus, si perseueret a satisdatum, scilicet vt si non perseuerat cautum, mittatur in possessionem legatorum seruandorum causa.

17 ¶ Satisdatum sic accipitur, si sic satisdatum sit, vt legatario vel ipso iure b adquisita sit idonea cautio, vel c per mandati actionem adquiri possit: & tunc d interdicto locum fore.

18 ¶ Si quarundam rerum nomine satisdatum sit, quarundam non sit satisdatum, earum rerum nomine sine impedimento agi poterit e, de quibus satisdatum est, cæterarum non poterit.

2. De eo, qui non restituit, condemnando. 3. De cautione.

2. *Paulus* lib. 63. ad Edictum.

DIuersum est, si postea f pars legato adcreuerit g: nam hoc nomine h tenentur fideiussores in i totum k.

1 ¶ Quod ait prætor, *Si per bonorum possessorem non stat, vt satisdetur*, sic accipimus, si paratus sit satisdare, non l ergo offerre debet satisdationem, sed petenti satis moram non facere.

2 ¶ Ex hoc interdicto qui non restituit, in id quod interest m debet condemnari.

3 ¶ Si legatarius repromissione n retentus o fuit, dandum est interdictum.

¶ Idem dicendum est, si legatarius pignoribus noluit sibi p caueri.

4 ¶ Si per legatarium factum sit, quo minus satisdaretur, licet cautum non sit, tenetur interdicto.

¶ Sed si forte factum sit per legatarium, quo minus satisdaretur, eo autem tempore quo editur interdictum, satis accipere paratus sit: non competit interdictum, nisi satisdatum sit.

¶ Item si per bonorum possessorem steterit quo minus satisdaret, sed modò paratus est cauere, tenet interdictum q. Illud enim tempus inspicitur, quo interdictum editur.

NE r VIS FIAT EI QVI IN possessionem missus erit s.

TIT. IV.

Interdictum. 1. Ratio interdicti. 2. De omnibus in possessionem missis. 3. De eo qui ingredi prohibuit, aut [illegible]. 4. De vi. 4. Arcere. 5. De eo quod interest. 6. De pupillo & furioso [illegible]. 7. De domino vel patre prohibente. 8. De tempore huius actionis. Quid persequatur. De successoribus.

1. *Vlpianus* lib. 72. ad Edictum.

AIt Prætor: *Si quis t dolo malo fecerit quo minus quis permissu meo, eiúsve, cuius ea iurisdictio fuit, in possessionem bonorum sit; in eum in factum iudicium quanti ea res fuit, ob quam in possessionem missus erit, dabo u.*

1 ¶ Hoc interdictum x summa prouidentia prætor proposuit: frustra y enim in possessionem mitteret rei seruandæ causa, nisi missos tueretur, & prohibentes venire in possessionem coërceret.

2 Est autem generale hoc edictum. pertinet enim ad omnes z qui in possessionem à prætore missi sunt. conuenit a enim prætori, omnes quos ipse in possessionem misit, tueri. Sed siue rei seruandæ causa, siue legatorum, aut ventris nomine in possessionem missi fuerint, habent ex hoc edicto in factum actionem, siue dolo b, siue aliter prohibuerint.

3 ¶ Hæc actio non tantum eum tenet qui prohibuit quem venire in possessionem, sed etiam eum qui c possessione pulsus est, cum venisset in possessionem. Nec exigitur d vt vi fecerit qui prohibuit.

4 ¶ Si quis ideo possessione arcuerit, quia rem suam putabat, vel sibi nexam, vel certè non esse debitoris, consequens est vt hoc edicto non teneatur.

5 ¶ Hæc verba, *Quanti ea res erit ob quam in possessionem missus erit*, continent vtilitatem creditoris, vt quantum eius interest, possessionem habere, tantum ei qui prohibuit, condemnetur. Proinde si ob e falsum creditum, vel ob falsam petitionem missus est in possessionem, vel si exceptione summoueri potuit: nihil ei debet prodesse hoc edictum: quia propter nullam causam in possessionem missus est.

6 ¶ Hoc edicto neque pupillum, neque furiosum teneri constat: quia affectu f carent. Sed pupillum eum debemus accipere, qui doli capax non est. Cæterum si iam doli capax sit, contra erit dicendum. Ergo etsi tutor dolo fecerit, in pupillum dabimus actionem: si modò soluendo sit tutor. sed & ipsum tutorem posse conueniri Iulianus scribit.

7 ¶ Si domini vel patris voluntate prohibitus quis sit à possessione, in ipsos dabitur actio: quasi per ipsos hoc fecerint. 8 ¶ Hanc actionem, excepta legatorum missione g, intra annum competere, & non postea sciendum est, cum sit pœnalis. Nec in heredes similésque personas dabitur, nisi in id quod ad eos peruenit. Sed

---

a idest, vtsi ex heredes, fideicommissarias vniuersales, l. 2. §. 1. [illegible] non tamen instituti in re certa. v. l. 13. C. de hered. inst.
b sup. vniuersales.
c vide Romanum cons. 145.
d hoc verbo vtitur [illegible] in l. [illegible] §. 3. infra. quod vid. quam vide.
e ex stylo Curiæ: valere hinc colligit argumentum a communi practica.
f i. quotiens factum est incertum, facto vel, atque ita restringe regulam qua dicitur, libellum generalem non esse admittendum. vide hic Albericum.
g pridie petentes [illegible]; vel si non exiret, [illegible].
h i. exprimimus. l. [illegible] sup. de separationibus, hinc [illegible] aptè facit [illegible] exprimenda. l. 1. C. de [illegible]. [illegible] in quibus [illegible] permissa est [illegible]. Est autem [illegible] inter [illegible] causis, vt hic.
i Protestationis omissio liberum non violabit: [illegible].
k vide ad hunc locum Antonium Fabrum [illegible] ita solus iura [illegible] vel sua authoritate, ni [illegible] vtique necesse habebit, & ita à quibusdam legi notat etiam Bartolus.
m Hoc interdictum contra possessorem ex titulo donationis causa mortis, non competit.
o Falcidia ex donatione causa mortis detrahi potest, v. l. 2. C. de don. caus. mort.
p Quia [illegible] hoc interdictum locum habet, quando locus Falcidiæ est? An verò locum non habet, quando Falcidiæ locus non est? Alij [illegible], alij negant. Albericus priorem sententiam amplectitur. Putat enim hoc interdictum locum habere, etiam si heres vel nolit lege Falcidia. [illegible] duabus rationibus [illegible] [illegible] Falcidia: Altera, [illegible] legatarij. [illegible] tamen secundum esse, hoc interdictum propter legis Falcidiæ [illegible] propont. q l. 15. C. ad l. Falcid.
r Hoc interdictum non datur in heredem occupantem prælegata pro ea parte qua [illegible] [illegible]. s Hoc interdictum competit contra legatarium [illegible] c Possidere & tenere differunt. Huius rei hoc quoque argumentum [illegible] vsusfructus & vsus non possidentur, sed tenentur: [illegible] non possidentur. u quod etiam non aliàs [illegible] potest l. 17. [illegible] [illegible] x Vsufructuarius & vsuarius non tam possident, quam detinent. l. y [illegible] vt id negemus. z v. l. 3. sup. de in poss. leg.
a & ita hunc possidere. l. 12. sup. de acq. poss. b a. l. 5. §. 27. c hæc particula [illegible] contrarium implicat. [illegible] d & quidem mala fide. [illegible]
e Hoc interdictum datur in heredes legatariorum. f adde casum legis 4. sup. de [illegible] g adde l. 41. §. 1. sup. de leg. 7. h i. voluntas accommodata.
i Consensus in vno prædiorum ad aliud non extenditur. k sup. quæ sine voluntate heredis occupata est. [illegible] [illegible] [illegible] nisi in quinque, vt ne pœna delictum egrediatur, [illegible] 22. C. de pœn.
[illegible] & si hoc interdictum est in rem scriptum & sequitur possessorem. [illegible] in sub. legatario, vt hoc edicto non teneatur. n Licet post occupatam possessionem, o nam interdum voluntatem post actum accedit. p Sufficit semel [illegible] voluntas non duret. q atque ita vna & eadem res [illegible] potest.

a Non obstat satisdatum, si satisdatio non perseuerat. b i. [illegible] c vel per obligationem paris, per procuratorem, l. [illegible] sup. de adquir. [illegible] d i. prædicta satisdatione legatarij vel eius heredi. e sub hoc interdicto, itaque per heredes.
f i. [illegible] contra [illegible] heredes.
g l. 17. sup. de lega. h sub. vendantur quod accreuit.
i l. 54. sup. locat. k & tunc in totum tenentur.
l Heres offerre satisdationem non tenetur: [illegible] satisdatio petita fuerit, differre non debebit. v. Soc. reg. 219.
m cum fructibus. l. sup. de interdict.
n sub. nudâ, sine satisdatione.
o contentus.
p sub. ab herede.
q & sic posterior mora nocet. l. 17. [illegible] sup. de periculo.
r adde l. [illegible] §. 7. Pruclo [illegible] de dolo vide apud [illegible] de doli. [illegible]
s [illegible] possessionem [illegible] sell. [illegible] possessorem transfert. l. 3. sup. vt in poss. leg. & fit hoc interdictum, non vt adiudicetur, vel recuperetur, simul vim fieri prohibet possidenti. Hoc interdictum dari [illegible] in possessionem [illegible] creditoris, quos prætor non possidere. l. 3. de [illegible]
x interdictum hoc generale est. l. 2. [illegible] vel aliorum quoque locis edidit, vt in tertium [illegible] eam conceptis edict[illegible] cum aliis [illegible] in [illegible] tam prolatum.
y [illegible] Hoc edictum continet [illegible]
z Nam prohibet [illegible] decernitur, [illegible] magistratus missum crediderat.
a [illegible] b Sed dominus [illegible] c vel etiam quis cum [illegible] d [illegible]
e Missio ob falsum creditum non valet, & ex ipso [illegible] nulla.
f possidendi.
g & durat in solidum. l. 11. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

nir. Sed heredi ſimilibuſque perſonis dabitur. Nam cum prohibitus quis eſt legatorum vel fideicommiſſorum cauſa poſſeſſionem apiſci, tunc actio & perpetua eſt, & in heredem dabitur: quia eſt in poteſtate ſucceſſorum euitare interdicti ſatiſdatione *c* oblata.

De eo qui ſuo vel alieno nomine prohibitus eſt, vel prohibuit.

2. *Paulus* ‖ libro 59. ad Edictum. ‖

SVo quis an alieno nomine prohibitus ſit, nihil intereſt, hac enim verba *quendam eo* referenda ſunt ad perſonam domini *d*.

1 ¶ Item tam is tenetur qui ſuo nomine quàm qui alieno nomine prohibuit.

De fideicommiſſo. De bonis heredis. 3. De ventre.

3. *Vlpianus* ‖ lib. 68. ad Edictum. ‖

SI quis miſſus fuerit in poſſeſſionem fideicommiſſi ſeruandi cauſa, & non admittatur, poteſtate *e* eius inducendus *f* eſt in poſſeſſionem, qui eum miſit, aut ſiquis volet vti *e* interdicto: conſequens erit dicere interdictum locum habere. Sed melius erit dicere extra *f* ordinem ipſos iure ſuæ poteſtatis exequi oportere decretum ſuum: nonnunquam *g* etiam per manum militarem.

1 ¶ Conſtitutum eſt ab Antonino, vt etiam in bona heredis quis admittatur certis modis. ſi quis igitur in his bonis non admittatur, dicendum eſt actionem hanc vtilem competere. cæterùm poterit vti & extraordinaria *h* executione.

2 ¶ Prætor ventrem in poſſeſſionem mittit. & hoc interdictum prohibitorium & reſtitutorium eſt. Sed ſi mulier velit in *i* factum actione vti ad exemplum creditorum: magis quàm interdicto poſſe eam experiri ſciendum eſt.

3 ¶ Si mulier dicatur calumniæ *k* cauſa in poſſeſſionem veniſſe, quòd non ſit prægnans, vel non ex eo prægnans, vel ſi de ſtatu mulieris aliquid dicatur: ſec *l* epiſtola Diui Hadriani, ad exemplum præſumptionis Carboniani *l* edicti ventri prætor pollicetur poſſeſſionem.

De damno infecto. 4. Vel alia cauſa.

4. *Idem* ‖ lib. 69. ad Edictum. ‖

PEr interdictum etiam *m* el ſubuenit prætor, qui damni infecti ab eo in poſſeſſionem miſſus eſt, ne ei vis fiat.

1 ¶ Pœna autem eius qui non promittit, vel ſatis non dat, hæc eſt, vt in poſſeſſionem mittatur aduerſarius. Sine ergo promittat, ſiue *n* per eum non fiat quo minus promittat, non tenebit interdictum, repulſo per exceptionem eo qui experitur.

2 ¶ Prætor in eum qui neque cauit, neque poſſidere paſſus eſt eum qui miſſus eſt, iudicium pollicetur in tantum, quantum *o* præſtare eum oporteret ſi de ea re cautum fuerat.

3 ¶ Sed & ex alia cauſa hoc iudicium propoſuit, ſi eo tempore, quo in poſſeſſionem mitti deſiderabat, prætoris adeundi poteſtas non fuerit. ſcilicet vt ſi, cùm poteſtas prætoris adeundi non eſſet, damnum interim datum eſt, haberet iudicium *p* qui damnum paſſus eſt. 4 ¶ Item ſubiectum, ſi ex alia cauſa in poſſeſſionem miſſus prohibitus eſſe dicetur, habere in factum actionem.

a adde l. 7. §. 9. ſup. tit. prox.
b non procuratoris, l. 14. ſup. ſi quis cautionib.
c l. 68. ſup. de rei vindic.
d Vnde manu miniſtrorum iudicis non eſt inducendus. l. 1. §. 2. ſup. ſi ven. ſui nom.
e l. 1. §. 17. ſup. vt in poſſeſſ. legat.
f Extra ordinem exequi quid ſit, v. quæ ſcripſi ad l. vlt. §. 3. ſup. de eo quod metus cauſa.
g quotiens ſc. qui detinet, prohibitus & ſic reſtringe l. 3. §. 2. ſi ventris nomine.
h l. 68. ſup. de rei vindicat.
i v. l. 1. §. 4. infrà. vti poſſidetis.
k l. 15. l. 16. ſup. de his qui notant. infam. l. 1. §. ad orat. in eoſſiſſ.
l de quo v. ſupra de Carboniano.
m hoc enim interdictum eſt generale, l. 2. §. 2. ſupra eod.
n Facta ſunt enim, à quo ſatiſdationem promitti, & per me non fieri quo minus promittam.
o l. 15. §. de damno.
p hoc ſcilicet.
q §. C. 7.
r de hoc dictione v. l. 63. inf. de verb. ſign.
ſ l. 2. ſu. ſi ſup. teſtam. quemadm. aper.
t & actione ad exhibendum eo nomine tenetur.
u interdictum de tabulis exhibendis datur aduerſus negantem, vt hic. actio vero ad exhibendum aduerſus confitentem, vt ſup. eod.
x d. l. 2.
y l. 4. Cod. teſtam. quemad. aper.
z non iudicio tamen criminali & publico: vt ſit hæc lex cùbet cum l. vlt. inf. eod.
a adde l. 6 inf. de fidei v. Cuiac. 3. ad Afr. ſol. 2.
b l. 2. §. 1. ſup. teſtam. quemad. aper.
c l. 1 5. 2. inf. eod.

DE *a* TABVLIS EXHIBENDIS.

TIT. V.

Interdictum. De confitente vel negante. De tabulis teſtamenti, vel alterius vltimæ voluntatis. 3. De teſtamento quod valet, vel non valet. 4. De ſupremis tabulis vel prioribus. 5. De omni ſcriptura teſtamenti. 6. De pluribus tabulis. 7. Si filiusfamilias vel ſeruus teſtatus eſſe dicatur. 9. De captiuo. 10. De viuente. 11. De teſtamento deleto.

1. *Vlpianus* ‖ lib. 68. ad Edictum. ‖

PRÆTOR ait: *Quas tabulas Lucius Titius ad cauſam teſtamenti ſui pertinentes reliquiſſe dicetur, ſi hæ penes te ſunt, aut dolo malo tuo factum eſt, vt deſinerent eſſe, ita eas illi exhibeas. Item ſi libellus, aliudve quid relictum eſſe dicetur decreto comprehendam.*

1 ¶ Siquis fortè confiteatur *ſ* penes ſe eſſe teſtamentum, iubendus *t* eſt exhibere: & tempus ei dandum eſt, vt exhibeat, ſi non poteſt in præſentiarum exhibere. Sed *u* ſi neget ſe exhibere poſſe, vel oportere, interdictum hoc competit.

2 ¶ Hoc interdictum pertinet non tantùm ad teſtamenti tabulas, verùm ad omnia quæ *x* ad cauſam teſtamenti pertinent. vtputà & ad *y* codicillos *z* pertinet.

3 ¶ Siue autem valet teſtamentum, ſiue non (vel quòd ab initio inutiliter factum eſt, ſiue ruptum ſit, vel in quo alio vitio, ſed etiam ſi falſum eſſe dicatur *a*, vel ab eo factum qui teſtamenti factionem non habuerit) dicendum eſt interdictum *a* valere.

4 ¶ Siue ſupremæ tabulæ ſint, ſiue non ſint, ſed priores, dicendum interdictum hoc locum habere.

5 ¶ Itaque dicendum eſt, ad omnem omnino ſcripturam teſtamenti, ſiue perfectam, ſiue *b* imperfectam, interdictum hoc pertinere.

6 ¶ Proinde & ſi plures tabulæ ſint teſtamenti, quia ſæpius fecerat, dicendum eſt interdicto locum fore. eſt enim quod ad cauſam teſtamenti pertineat quidquid quoquo tempore factum, exhiberi debeat.

7 ¶ Sed etſi de ſtatu diſceptetur, ſi teſtatur filiusfamilias, vel ſeruus hoc feciſſe dicatur, & hoc exhibebitur.

8 ¶ Item ſi filiusfamilias fecerit teſtamentum, qui de caſtrenſi peculio teſtabatur, habet locum *c* interdictum.

9 ¶ Idem eſt & ſi is qui teſtamentum fecit, apud hoſtes deceſſit.

10 ¶ Hoc interdictum ad *a* viui *b* tabulas non pertinet, quia verba prætoris reliquerit, fecerunt mentionem.

11 ¶ Sed & ſi deletum ſine *c* dolo ſit teſtamentum.

2. *Paulus* ‖ libro 64. ad Edictum. ‖

VEl totum, vel pars eius.

De pluribus codicibus. 2. De depoſito. 3. De æditio vel tabulario cuſtodiente. 4. De ſeruo. 5. Si teſtator viuus ſuas tabulas eſſe dicat, & de cæteris qui corpora ſua eſſe dicunt inſtrumentorum. 6. De eo qui dolo fecit, quominus tabulæ penes ſe eſſent. 7. hoc interdictum eſſe exhibitorium. 8. quid ſit exhibere. 9. apud quem exhibetur, & vtſi admoniti non veniunt. 10. De his qui quid in teſtamento adſcriptum habent. 11. quid veniat in condemnationem. 15. Si hoc iudicio ſecutus eſt æſtimationem, poſtea rem petat. 16. De anno. 17. De ſucceſſoribus.

3. *Vlpianus* ‖ lib. 68. ad Edictum. ‖

LOcum habet hoc interdictum.

1 ¶ Si tabulæ in pluribus *d* codicibus ſcriptæ ſint, omnes interdicto iſto continentur, quia vnum teſtamentum eſt.

2 ¶ Si tabulæ teſtamenti apud aliquem depoſitæ ſunt à Titio, hoc interdicto agendum eſt, & cum eo qui detinet, & *e* cum eo qui depoſuit.

3 ¶ Proinde & ſi cuſtodiam tabularum æditous *f* vel tabularius ſuſcepit: dicendum eſt teneri eum interdicto.

4 ¶ Si penes ſeruum tabulæ fuerint, dominus interdicto tenebitur.

5 ¶ Si ipſe teſtator, dum viuit *g*, tabulas ſuas eſſe dicat, & exhiberi deſideret, interdictum hoc locum non habebit, ſed ad exhibendum erit agendum, vt exhibitas vindicet. Quod *h* in omnibus, qui corpora ſua eſſe dicunt inſtrumentorum, probandum eſt.

6 ¶ Si quis dolo malo fecerit quo minùs penes eum tabulæ eſſent, nihilominùs hoc interdicto tenebitur. Nec *i* præiudicatur aliquid legi Corneliæ teſtamentariæ, quaſi dolo malo teſtamentum ſuppreſſerit, nemo enim ideò *k* impunè retinet *l* tabulas, quòd maius *m* facinus admiſit: cùm *n* exhibitis *o* tabulis admiſſum eius magis manifeſtetur. & poſſe aliquem dolo malo facere vt in eam legem non incidat. vtputà ſi *p* neque amouerit, neque celauerit tabulas, ſed idcirco alij tradiderit, ne eas interdicenti *q* exhiberet: hoc eſt, ſi non ſupprimendi animo vel conſilio fecit, ſed ne huic *r* exhiberet.

7 ¶ Hoc interdictum exhibitorium eſt.

8 ¶ Quid *ſ* ſit exhibere videamus. exhibere hoc eſt, materiæ ipſius apprehendendæ copiam facere.

9 ¶ Exhibere autem apud prætorem oportet, vt ex auctoritate eius ſignatores *t* admoniti veniant ad *u* recognoſcenda ſigna. & ſi fortè non obtemperent teſtes, Labeo ſcribit coërceri eos à prætore debere.

10 ¶ Solent autem exhiberi tabulas deſiderare omnes *x* omnino qui *y* quid in teſtamento adſcriptum habent.

11 ¶ Condemnatio autem huius iudicij *z* quanti intereſt, æſtimari debet.

12 ¶ Quare ſi heres ſcriptus hoc interdicto experiatur, ad hereditatem referenda eſt æſtimatio *x*.

13 ¶ Et ſi legatum ſit, tantum venit in æſtimationem, quantum ſit in legato.

14 ¶ Et ſi ſub conditione legatum ſit, quaſi conditione exiſtente, ſic æſtimandum eſt. nec compelli debebit *y* ad cauendum. *z* vt ſi reſtituatur caueat: quidquid conſecutus eſt, ſi conditio defecerit, quia pœna *a* contumaciæ præſtatur ab eo qui non exhibet.

15 ¶ Inde quæritur, ſi hinc conſecutus æſtimationem legatarius, poſtea legatum petat, an ſit audiendus? Et putem ſi heres idem præſtitit, exceptione doli repellendum: ſi alius, repelli non *b* oportere.

¶ Et ideò & ſi heres ſit qui interdicto vt ſuſceptæ æſtimationem conſecutus, eadem eſt diſtinctio.

16 ¶ Interdictum hoc & poſt annum competere *c* conſtat.

17 ¶ Sed & heredi, cæteriſque ſucceſſoribus competit.

De pupillo & tutore.

4. *Paulus* ‖ libro 73. ad Edictum. ‖

SI ſint tabulæ apud pupillum, & dolo tutoris deſierint eſſe, in ipſum tutorem competit interdictum. æquum enim eſt ipſum ex delicto ſuo teneri, non pupillum.

De controuerſia hereditatis. De publica quæſtione.

5. *Iauolenus* ‖ lib. 13. ex Caſſio. ‖

DE tabulis proferendis interdictum cõpetere non *e* oportet. ſi hereditatis controuerſia ex his pendet, aut ſi ad publicam quæſtionem *f* pertinet. itaque

tur. *x* l. 3. §. 9. ſup. ad exhib. *y* v. l. vlt. C. eod. *z* æſtimatio eſt id quod intereſt.
a Pœnæ depende non repetuntur, pone 42. ſup. de cond. indebiti. l. 73. l. 87 in ſ. inf. de furtis. l. 1. 5. ad l. Iul. ambitus. *b* l. 5 3. §. de oblig. *c* non competere, Cuiac. in 4. ſent. Paul. 7. §. 6. reprehenſus à Roberto 1. recept. 29. Cuiac. autem ſuam opinionem defendit 16. obſ. 28.
d l. 11. §. 6. inf. quod vi.
e in his qui ſequuntur eaſibus.
f Idem ſi, non quibuſque ut in l. 2. §. 3. ſup. eod.

a Hoc interdictū ad occultas viuentis tabulas non pertinet, cum ei competat actio ad exhibendum.
b non inconcinnè illud Pauli ad Hebr. c. 9. num. 16. hoc referri poteſt, ὅπου γὰρ διαθήκη θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διαθεμένου. adde l. 2. §. 4. ſup. teſta. quemadm.
c hoc negatiue dicit apud Haloand. adde l. 1. §. 10. ſupra ſecund. tab.
d v. l. 1. §. 5. ſupra ſecund. tab.
e Hoc interdicto tenentur omnes qui detinent teſtamenta.
f Æditoum templi hic accipe. Ita enim Theoph. §. Tuteres 2. Inſtit. de eaudit. qui & Hierophylax in l. 20. ſup. de annuis dicit ad Beſtiis in Æditiis. ſacra adij ſuidas. Solebāt enim vetere teſtamenta templis eorumque cuſtodibus, vt & Veſtalibus commendare. Tacit. 1. Annalium. Plutarch. in Cæſare & Suet. in Iulio. c. 83. Dion. 48. Herodianus lib. 1. vbi de templo Pacis conflagratione. Tertul. libro de corona. Hinc excubiæ in templis.
g l. 5. §. 14. ſup. ad exhibend.
h vt actione ad exhibendum viantur, non hoc interdicto.
i Interdictum de tabulis exhibendis non præiudicat actioni criminali. l. 9. §. 1. in fin. ſupra de dolo.
k Maiori pœna qui tenetur, non liberatur etiam à minore.
l id eſt, retinere poteſt.
m Contumacia pœnam auget, l. 4. in fin. inf. de pœn.
n Probationes factæ in cauſa ciuili, fidem faciunt in criminali.
o hoc interdicto.
p ſi tradendo alij animi habuit ſupprimendi, tenetur hoc interdicto ciuiliter & criminaliter lege Cornelia teſtamentaria: ſi non habuit, tenetur ciuiliter tantùm.
q hoc eſt, hoc interdicto agenti.
r ſub. hoc interdicto agenti.
ſ l. 2. ſup. ad exhib.
t Signatores ſunt teſtes qui ſignare teſtamenta ſolent.
u Teſtis etiam ſi viuus, ſignum ſuum recognoſcere cogitur.

Universidad Rey Juan Carlos

in a æde ſacra interim b deponendæ ſunt, aut apud virum idoneum.

NE QVID IN LOCO SACRO c FIAT.

TIT. VI.

Interdictum. 1. De loco ſacro & de ſacrario. 2. De ornamento, deformitate, incommodo. 3. De his qui ædes ſacras curant.

1. *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

Ait prætor: *In loco ſacro d facere, inve eum immittere quid veto.*

1 ¶ Hoc interdictum de ſacro loco, non de ſacrario e competit.

2 ¶ Quod ait prætor, *ne quid in loco ſacro fiat*, non ad hoc pertinet quod ornamenti cauſa fit, ſed quod deformitatis vel incommodi.

3 ¶ Sed & cura ædium, locorúmque ſacrorum mandata eſt his qui ædes ſacras curant f.

De damno aut incommodo.

2. *Hermogenianus* lib. 3. Iuris Epitomarum.

In muris, itemque portis, & aliis ſanctis g locis aliquid facere h, ex quo damnum aut incommodum irrogetur, non permittitur.

De habitatione.

3. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

Neque muri, neque portæ habitari i ſine permiſſu Principis propter fortuita incendia, poſſunt.

DE LOCIS ET ITINERIBVS PVBLICIS k.

TIT. VII.

Qui petere poſſunt.

1. *Pomponius* lib. 30. ad Sabinum.

Cuilibet l in publicum m petere permittendum eſt id quod ad vſum omnium pertineat: veluti n vias publicas, itinera publica: & ideo quolibet poſtulante de his interdicitur.

De monumento.

2. *Vlpianus* lib. 33. Digeſtorum.

Nemini licet in via publica monumentum o extruere.

De via vicinali. 1. Differentia viæ vicinalis & militaris.

3. *Vlpianus* lib. 33. ad Sabinum.

Viæ vicinales p quæ q ex agris priuatorum collatis r factæ ſunt, quarum memoria non extat, publicarum viarum numero ſ ſunt.

1 ¶ Sed inter eas & cæteras vias militares hoc intereſt t: quod viæ militares u exitum ad mare, aut in vrbes x, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent: harum autem vicinalium viarum diſſimilis conditio eſt. nam pars earum in militares vias exitum habent, pars ſine y vllo exitu intermoriuntur.

NE QVID IN z LOCO a PVBLICO vel itinere fiat.

TIT. VIII.

Ad primum interdictum prohibitorium de loco publico præfatio.

1. *Paulus* lib. 64. ad Edictum.

In loco publico Prætor prohibet ædificare, & interdictum b proponit.

Verba. 1. Hoc interdictum eſt prohibitorium. 2. De vtilitate publica vel priuata. 3. De areis, inſulis, agris, viis, itineribus. 4. De rebus fiſcalibus. 5. De vſui publico deſtinatis. De damno priuati. 6. De velo immiſſo in Mæniano. 7. De reficiendo. 8. De mari. 9. De piſcatione, nauigatione, luſu, lauatione, ſpectatione. 10. De permiſſu Principis. 11. De qualitercunque commodo amiſſo. 12. De proſpectu & aditu. 13. Si ædificium ei quid obſtat. 14. Vel immittatur. 15. Vbi alij ædificiis in publico poſito obſtet. 16. De permiſſu Principis. 17. De ædificio in publico facto deponendo. 18. De tempore quo fiet. 19. Ne ædificium in loco ſacro poſitum deponatur. 20. Ad ſecundum interdictum prohibitorium. De via, itinereue publico verba. 21. De via ſolo. 22. De viarum diuiſione in publicas, priuatas & vicinales. 23. De viis ruſticis, vel vrbanis. 24. De ſtimento ruſtico. 25. De via curſoria. 26. De cloacis. 27. De foſſa. 28. De reſtagnatione. 29. De odore. 30. De puluere. 31. De hoc quod factum noceat, vel poſſit. 32. Deterior via quomodo accipiatur. 33. De ſpecie, & pœna. 34. Hoc interdictum eſt perpetuum & populare. De condemnatione in id quod intereſt. 35. Ad tertium interdictum reſtitutorium. De via publica, itinereue publico verba. 36. Collatio inter interdictum & ſuperiorem. 37. De eo qui fecit vel factum habet. 38. De eo herbis quæ in via publica coluit. 39. De eo cui opus vtile eſt. De his qui commeantibus ſunt conſuluit. 42. De eo qui deiecit quo minus poſſideat vel habeat. 43. De reſtitutione & ſumptibus reſtituentis. 44. De tempore interdicti. De condemnatione in id quod intereſt. 45. Quorum interdictum prohibitorium de vſu viæ itineriſue publici.

2. *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

Prætor ait: *Ne quid in loco publico facias, inve eum locum immittas, qua ex re quid illi damni detur, præterquam quod lege, Senatuſconſulto a edicto, decretóve Principum tibi conceſſum eſt. de eo quod factum erit, interdictum non b dabo.*

1 ¶ Hoc interdictum prohibitorium eſt.

2 ¶ Et tam publicis vtilitatibus, quàm priuatorum per hoc proſpicitur. Loca enim publica vtique priuatorum vſibus deſeruiunt, iure ſcilicet ciuitatis, non quaſi propria cuiuſque, & tantum iuris habemus ad obtinendum, quantum quilibet ex populo ad prohibendum habet. propter quod, ſi quod c forte opus in publico fiet, quod ad priuati damnum redundet, prohibitorio d interdicto poteſt conueniri, propter quam rem hoc interdictum propoſitum eſt.

3 ¶ Publici loci appellatio quemadmodum accipiatur, Labeo definit, vt ad areas, & ad inſulas, & ad agros, & ad e vias publicas, itineráque publica pertineat.

4 ¶ Hoc interdictum ad ea loca quæ ſunt in fiſci patrimonio non puto pertinere: in his enim neque facere quicquam, neque prohibere priuatus poteſt. res enim fiſcales quaſi propriæ & priuatæ principis ſunt. igitur ſi quis in his aliquid faciat, nequaquam hoc interdictum locum habebit. ſed ſi forte de his ſit controuerſia, præfecti f eorum g iudices ſunt.

5 ¶ Ad ea igitur loca hoc interdictum pertinet, quæ publico vſui deſtinata ſunt: vt ſi quid illic fiat quod priuato noceret, prætor intercederet interdicto ſuo.

6 ¶ Cùm quidam velum in Mæniano h immiſſum haberet, qui i vicini luminibus officiebat, vtile interdictum competit, *Ne quid in publico immittatur, qua ex re luminibus Gaij Seij officiatur.*

7 ¶ Si quis quod in publico loco poſitum habuit, reficere voluit, hoc k interdicto locum eſſe Atilius ait, ad prohibendum eum reficere.

8 ¶ Aduerſus eum qui molem l in mare proiecit, interdictum vtile competit ei cui forte hæc res nocitura ſit. ſi autem nemo damnum ſentit, tuendus eſt is qui in littore ædificat, vel molem m in mare iacit.

9 ¶ Si quis in mari piſcari n aut nauigare o prohibeatur non p habebit interdictum q. quemadmodum nec is qui in campo publico ludere, vel in publico r balneo lauare, aut in theatro ſpectare arceatur: ſed in omnibus his caſibus ſ iniuriarum actione vtendum eſt.

10 ¶ Meritò ait prætor, *Qua ex re quid illi damni detur.* nam quotieſcunque aliquid in publico fieri permittitur, ita oportet permitti, vt t ſine iniuria cuiuſquam fiat: & ita ſolet u Princeps, quoties aliquid noui operis inſtituendum petitur, permittere.

11 ¶ Damnum autem pati videtur x qui commodum amittit quod ex publico conſequebatur, qualequale ſit.

12 ¶ Proinde ſi cui proſpectus, ſi cui aditus ſit deterior, aut anguſtior, interdicto opus eſt.

13 ¶ Si quid in loco publico ædificauero, et ea quæ ex meo ad te nullo iure deſluebant, deſinant fluere, interdicto me non teneri Labeo putat.

14 ¶ Planè ſi ædificium hoc efficerit vt minus luminis inſula tua habeat, interdictum hoc competit.

15 ¶ Idem ait, ſi in publico ædificem, deinde hoc ædificium ei obſtet, quod tu in publico ædificaueris, ceſſare hoc interdictum, cùm tu quoque illicitè ædificaueris: niſi forte tu iure tibi conceſſo ædificaueris.

16 ¶ Si quis à Principe ſimpliciter impetrauerit, vt in loco publico ædificet, non eſt credendus ſic y ædificare, vt cum incommodo alicuius id fiat, neque ſic conceditur, niſi forte quis hoc impetrauerit.

17 ¶ Si quis nemine prohibente in publico ædificauerit, non eſſe eum cogendum tollere, ne ruinis z vrbs deformetur a: & quia prohibitorium eſt interdictum, non reſtitutorium. ſi tamen obſtet id ædificium publico vſui, vtique is qui operibus publicis procurat b, debebit id deponere c: aut ſi non obſtet, ſolarium d ei imponere. vectigal enim hoc ſic appellatur ſolarium e, ex eo quod pro ſolo pendatur.

18 ¶ Si tamen adhuc nullum opus factum fuerit, officio iudicis continetur, vti f caueatur [illegible], & ea omnia etiam in perſona heredum, cæterorúmque ſucceſſorum erunt cauenda.

19 ¶ Locorum ſacrorum diuerſa cauſa eſt. in loco enim ſacro non ſolum facere vetamur g, ſed & factum reſtituere iubemur. hoc propter religionem.

a De tabularum in ædes ſacras depoſitione aliàs dixi, l. 1. §. 3. ſ. eod.
b i. e. quæſtione hereditatis vel ſaltem pendente.
c v. Oldendorpium 2. Claſſ. act. 9.
d quid locus ſacer ſit, l. 6. §. 3. l. 9. §. ſ. de rer. diuiſ.
e de quo v. d. §. 2.
f i. æditui. §. 2. Inſt. de auth.
g §. 10. Inſt. de rer. diuiſ. ſacris, origo & rectè. Nec enim portæ, ut muri, ſanctæ ſunt. Plutarch. in quæſtionibus Romanis & Roman. [illegible] ad §. 10. Inſt. de rerum diuiſ. & ad Theoph. ibid.
h immittere, l. 8. §. 1. coniungere, ſuperponere, cauere, reficere. l. 9. §. 4. ſ. de rer. diuiſ.
i circa portas & muros familia publica ad rei neceſſitatis erat parata, v. l. 1. ſ. de off. præf. vigil.
k v. Oldendorp. Claſſ. 2. act. 9.
l l. 1. l. 4. de popularib. actionibus. imo non cuilibet, nam non dicet populo. l. de pupillo. [illegible] de oper. noui nunciat. [illegible] §. 3. de periculo act.
m i. ad publicam vtilitatem.
n l. 2. §. 35. ne quid in loco publ.
o vel cloacam l. 2. §. 26. eod. [illegible]
p via publica eſt aut vicinalis. §. 5. Inſt. de l. Aquil. Vicinalis via, a κώμη [illegible] vicus enim a κώμη, per hanc tranſit is qui in vicum abit. Publica verò via quæ & militaris & βασιλικὴ eſt, quæ omnes in diuerſa loca [illegible] Theoph. §. 5. Inſt. de l. Aquil. Idem confirmat lex 2. §. 22. [illegible]
q Viæ vicinales plerumque ex agris priuatorum collatæ fiebant, aut de ſuo, aut quando ex agris priuatis factam memoria non extabat, ut hic adde l. 2. §. 22. ſ. eod. [illegible]
r vide d. §. 22.
ſ idem igitur in iis ſeruatur quod in publicis.
t ſ. quod ad factum vicinum, non ad ius.
u Militares viæ quæ & publicæ & Baſilicæ dicuntur. Theoph. ibid.
x l. vlt. ſ. de ſeruit. ruſtic.
y Vicinales quædam viæ in militarem viam exitum habent: quædam ſine vllo exitu intermoriuntur. [illegible] reliqua pars intermoritur.
z vide Oldendorp. Claſſ. 2. act. 9.
a vel via publica, l. 2. §. 20. ſ. eod.
b quod extat ſ. eod. adde l. 19. infra. ſ. quod vi aut clam.

a l. vlt. ſ. eod.
b Procuratorem operum publicorum, id eſt, ad quem viarum curatio pertinet. Paul. 5. Sent. 6. §. 2. qui & ob id vocatur Curator [illegible]
c aditu vel Principe vel præſide, l. 24. ſ. de damno.
d quod quid ſit, v. ſ. eod.
e de ſolario dixi ad l. 26. § qui poſſeſſ. adde l. 40. §. 5. ſ. de legat. 1.
f l. 21. §. 5. ſ. de [illegible] noui.
g l. 2. § ne quid in loco ſacro.

a l. 2. ſ. [illegible]
b Negotia [illegible]
c Pars [illegible] prohibetur [illegible]
d [illegible] publica & [illegible] ſpecialia ſunt [illegible] §. 20. ſ. eod.
e de quibus vide l. vlt. ſ. [illegible] de præſcriptione.
f [illegible]
g Præfecti ærarij, [illegible] Præfecti ærarij [illegible] quod Præfectus Cæſaris [illegible] de iure fiſci.
h Mæniana quid v. l. 242. §. 1. de verb. ſign.
i al. quod al. quo.
k [illegible] huic.
l & pilas, l. 3. ſ. de rer. diuiſ. l. 30. [illegible] de acq. rer. dom.
m Moles certa [illegible] lapide [illegible] Petrus [illegible] Plin.
n l. 13. §. vlt. ſ. de iniuriis. §. 1. Inſt. de rer. diuiſ.
o [illegible] in ſuo [illegible] publice.
p Iniuria [illegible] ſ. eod.
q [illegible]
r [illegible]
ſ vide §. vlt.
t [illegible]
u Prohibere [illegible] Principes nulli cuiquam [illegible] ius [illegible]
x Damnum [illegible] commodum [illegible]
y v. §. 20. ſ. eod.
z & ita [illegible] ruinis [illegible] Principes [illegible]

20 ſ Ait

20 ¶ Ait Prætor: *In via a publica itinereve publico facere, immittere quid, quo ea via, idve iter deterius ſit, fiat,* veto b.

21 ¶ Viam publicam eam dicimus, cujus etiam ſolum c publicum eſt, non d enim ſicut in privata via, ita & in publica accipimus: viæ privatæ ſolum alienum eſt, jus tantùm eundi & agendi nobis competit: viæ autem publicæ ſolum publicum eſt, relictum ad directum certis e finibus latitudinis ab eo qui jus publicandi habuit, ut ea publicè iretur, commearetur.

22 ¶ Viarum quædam publicæ ſunt, quædam privatæ, quædam vicinales.

¶ Publicas vias dicimus, quas Græci *Baſilikas* f, id eſt, regias, noſtri prætorias, alii conſulares vias appellant. Privatæ ſunt, quas agrarias h quidam dicunt. Vicinales i ſunt viæ, quæ in vicis ſunt, vel quæ in vicos ducunt. has quoque publicas eſſe quidam dicunt: quod ita verum eſt, ſi non ex collatione k privatorum hoc iter conſtitutum eſt. aliter atque ſi ex collatione privatorum reficiatur, nam ſi ex collatione privatorum reficiatur, non utique privata eſt. refectio l enim idcirco de communi fit, quia uſum utilitatemque communem habet.

23 ¶ Privatæ viæ dupliciter accipi poſſunt, vel hæ quæ ſunt in agris, quibus impoſita eſt ſervitus, ut ad agrum alterius ducant: vel hæ quæ ad agros ducunt, per quas omnibus permeare liceat, in quas exitur de via conſulari: & ſic poſt illam excipit via, vel iter, vel actus ad villam ducens. has ergo quæ poſt conſularem excipiunt in villas vel in alias colonias m ducentes, puto etiam ipſas publicas eſſe.

24 ¶ Hoc interdictum tantùm ad vias ruſticas pertinet, ad urbicas verò non. harum enim cura pertinet ad magiſtratus n.

25 ¶ Si viæ publicæ exemptus commeatus ſit, vel via coarctata, interveniunt magiſtratus o.

26 Si quis cloacam p in viam publicam immitteret, exque ea re minus habilis via per cloacam facta eſſet, teneri eum Labeo ſcribit: immiſiſſe enim eum videri.

27 ¶ Proinde & ſi foſſam quis in fundo ſuo fecerit, ut ibi aqua collecta in viam decurrat, hoc interdicto tenebitur: immiſſum enim habere etiam hunc videri.

28 ¶ Idem Labeo ſcribit q, ſi quis in ſuo ita ædificaverit, ut aqua in via r collecta reſtagnet ſ, non teneri eum interdicto t, quia non immittat aquam, ſed non recipit. Nerva autem melius ſcribit u utrumque teneri.

¶ Planè ſi fundus viam publicam contingat, & ex eo aqua derivata deteriorem viam faciat, quæ tamen aqua ex vicini fundo in tuum veniat, ſi quidem neceſſe habeas eam aquam recipere, interdictum locum habebit adverſus vicinum tuum: ſi autem neceſſe non ſit, non teneri vicinum tuum, te tamen teneri: cum enim videri factum habere, qui uſum ejus aquæ habeat. Idem Nerva ſcribit, ſi tecum interdicto agatur, nihil ultra te facere cogendum quàm ut arbitratu ejus qui tecum experitur, cum vicino experiaris. ceterùm aliter obſervantibus futurum ut tenearis, etiam ſi jam bona fide cum vicino egeris, neque per te ſtet quominus arbitratu actoris cum vicino experiaris.

29 ¶ Idem ait, ſi odore x ſolo y locus peſtilentioſus fiat, non eſſe ab re de ea interdicto uti.

30 ¶ Hoc interdictum etiam ad ea quæ paſcuntur in via publica itinereve publico, & deteriorem faciunt viam, locum habet.

31 ¶ Deinde ait prætor a: *Quo ea via, idque iter deterius ſit, fiat.* hoc, ſive ſtatim deterior via ſit, ſive poſtea: ad hoc enim pertinent hæc verba, *ſit, fiat*, etenim quædam ſunt talia, ut ſtatim facto ſuo noceant. quædam talia, ut in præſentiarum b quidem nihil noceant, in futurum autem nocere debeant.

32 ¶ Deteriorem autem viam fieri ſic accipiendum eſt, ſi c uſus ejus ad commeandum corrumpatur: hoc eſt, ad eundum vel agendum: ut cùm plana d fuerit, clivoſa fiat, vel ex molli aſpera, aut anguſtior ex latiore, aut paluſtris ex ſicca.

33 ¶ Scio tractatum, an permittendum ſit ſpecus e & f pontem g per viam publicam facere, & pleríque probant interdicto eum teneri: non enim oportere eum deteriorem viam facere h.

34 ¶ Hoc interdictum perpetuum & populare eſt, condemnatióque ex eo facienda eſt, quanti i actoris intereſt.

35 ¶ Prætor ait: *Quod in via a publica itinereve publico factum, immiſſum habes, quo ea via idve iter deterius ſit, fiat, reſtituas* k.

36 ¶ Hoc interdictum ex eadem cauſa proficiſcitur ex qua & ſuperius. & tantum intereſt, quòd hoc reſtitutorium, illud prohibitorium eſt.

37 ¶ Hoc interdicto non is tenetur, qui in via publica aliquid fecit, ſed is qui factum habet. proinde ſi alius fecit, alius factum habet, is tenetur qui factum habet. & eſt hoc utilius: quia is poteſt reſtituere qui factum immiſſum habet.

38 ¶ Habere eum dicimus qui utitur, & jure poſſeſſionis fruitur, ſive ipſe opus fecit, ſive ex cauſa emptionis, vel conductionis, vel legato, vel hereditate, vel quo alio modo acquiſiit.

39 ¶ Unde Ofilius putat eum qui pro derelicto h reliquit id opus quod fecit, ſi viam publicam corrupit & reliquit, non teneri hoc interdicto: non enim habet quod fecit.

¶ Sed an in eum actio debeat dari, videbimus. & puto utile interdictum competere i: ut quod in via publica ædificavit, reſtituat.

40 ¶ Si ex fundo tuo arbor in via publica ſic ceciderit, ut itineri ſit impedimento, eámque pro derelicto habeas, non teneri Labeo ſcribit. ſi tamen (inquit) actor ſua impenſa arborem tollere paratus fuerit, rectè tecum acturum interdicto de via publica reficienda. Sed ſi pro derelicto non habeas, rectè tecum agi hoc interdicto.

41 ¶ Idem Labeo ſcribit, ſi vicinus meus viam opere corruperit, quamvis opus quod fecit, tam mihi quam k ipſi utile ſit, tamen ſi is vicinus fundi ſui cauſa id fecerit, me tamen non poſſe hoc interdicto conveniri: ſi autem communiter hoc opus fieri curaverimus, utrumque noſtrum teneri.

42 ¶ Hoc interdictum locum habet etiam adverſus eum qui dolo l malo fecit quo minus poſſideret, vel haberet: etenim parem m eſſe conditionem oportet ejus qui quid poſſideat vel habeat, atque ejus cujus dolo malo factum ſit quo minus poſſideret, vel haberet. & mihi videtur vera Labeonis ſententia.

43 ¶ *Reſtituas* n inquit.

¶ Reſtituere o videtur qui in priſtinum ſtatum reducit: quod fit, ſive quis tollit id quod factum eſt, vel reponat quod ſublatum eſt: & interdum ſuo ſumptu. nam ſi ipſe cum quo quis interdixit, fecerit, vel nulla ejus alius, aut ratum habitum ſit quod fecit, ipſe ſuis ſumptibus debet reſtituere. ſi verò nihil horum intervenit, ſed habet factum, tunc dicemus patientiam ſolùm eum præſtare debere.

44 ¶ Interdictum hoc non p eſſe temporarium, ſciendum eſt, pertinet enim q ad publicam utilitatem: condemnatióque ex eo facienda eſt, quanti actoris intereſt, tolli quod factum eſt.

45 ¶ Prætor ait: *Quo r minus illi via publica, itinere publico ire, agere liceat, vim fieri veto.*

De litoribus. 1. De mari & pilis in mare jactis.

3. *Celſus* lib. 39. Digeſtorum.

LItora, in quæ populus Romanus imperium habet, populi ſ Romani eſſe t arbitror.

1 ¶ Maris communem u uſum omnibus hominibus, ut aëris, jactáſque in id pilas x ejus eſſe, qui fecerit: ſed id concedendum non eſſe, ſi deterior litoris mariſve uſus eo modo futurus ſit.

De litore.

4. *Scævola* lib. 5. Reſponſorum reſpondit.

IN litore jure gentium ædificare licere y, niſi z uſus publicus impediretur.

De rivo.

5. *Pomponius* lib. 16. ad Sabinum.

SI per publicum locum rivus aquæ ductus privato nocebit a, erit actio privato ex lege 12. Tabularum, ut noxa b domino caveatur.

De procuratore.

6. *Julianus* lib. 43. Digeſtorum.

EI, qui hoc interdicto experitur ne quid in loco publico fiat, quo damnum privato detur: quamvis de loco publico interdicat, nihilominus procuratoris c dandi facultas eſt.

An ædificium in publico factum, deponatur.

7. *Idem* lib. 48. Digeſtorum.

SIcut is, qui nullo prohibente in loco publico ædificaverat, cogendus non eſt demolire d, ne ruinis e [illegible]

x qui aliquid fecit, ut l.2.eod. x Intereſt certè noſtra quales ſpiremus auras, quales hauriamus odores. Iſtis enim vitales noſtri ſpiritus aluntur, odore ſcilicet, &c. ut ait Ariſtoteles, aromatizante & aëre, quem ipſe concentu ſpiritus animalis nutritur. Hinc Democritus dicitur jamjam exſpiraturus olfactu calidi panis vitam ſuam protraxiſſe, & plurimi in Ægypto ſeptimo menſe nati vivunt ſalubris aëris beneficio, v. [illegible] lib. de vita longa, c. 15. 14. vel jam ex ceteris odorum vim eligendam eſſe ait. & ſuo ita habet: craſſa alimenta nunquam ſpiritum alere, niſi in tenuiſſimos vapores vertantur. Ad hæc Græcis terreſtres, inferioréſque exhalationes ad peſtilentiam præparare & excitare, *Fernel.* 2. *de abditis* 12. hinc conſtat ſolis ſpiritualibus & inviſibilibus rebus hominem nutriri. adde quæ ſcripſi ad l.4. C. *de ædilitiis actionibus*, adde Senecam 5. natur. quæſt. 5. *in fine*.

y odore ſoli, *Vulgat. Hal.* Probari poteſt Florentina, arg. l.8.§.5. ſ. *ſi ſervit. vindicet*, in qua de fumo agitur. Idem dici poteſt de ſterculinio arg. l.17. §. ſi *ſervit. vindicet*. adde l.8.§.5. *ſi ſervit. vindicet*. adde l.13.§.6.ſ.de uſufr. 1. *Menoch.* 4. & generaliter hoc interdicto agi, & ſi alio quam ſoli odore locus peſtilentioſior fiat. z ab eo interdicto ut. Merc. 15. [illegible] ubi notat, veteres adjicere ſolitos litteram d. dictionibus in vocalem deſinentibus, quoties ſequens à vocali inciperet. a adde l.1. ſ. *de his qui deiecer.* b Hæc formula idem Ulpianus uſus eſt. l.1.§.1. ſ. *ad exhibend.* c l.1.§.23. ſ. *de fluminib.*

d plana *vulg. Hal.* Plano opponitur clivoſum. Clivi, loca arduæ ſunt, inde clivia auſpicia difficillima, quæ fieri aliquid prohibent, *Feſtus*.

c l.35.ſ. *de procuratorib.*

d ad demoliri.

e l.2.§.17.ſ. eod. l.10.§.12. *ſupra de aqua pluv.*

Universidad Rey Juan Carlos

vrbs deformetur: ita qui aduerſus a edictum prætoris ædificauerit, tollere ædificium debet: alioquin inane & luſorium b prætoris imperium erit.

DE LOCO PVBLICO FRVENDO c.

TIT. IX.

Interdictum. 1. Ratio interdicti. 2. De conductore & eius ſocio. 3. De lege locationis.

1. *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

PRætor ait: *Quo minus loco publico, quem is, cui locandi d ius fuerit, fruendum alicui locauit, ei qui conduxit, ſociòve eius è lege locationis frui liceat, vim fieri veto.*

1 ¶ Interdictum hoc publicæ vtilitatis cauſa propoſitum palam eſt: tuetur enim vectigalia publicae, dum prohibetur quis vim facere ei, qui id fruendū cōduxit.

2 ¶ Sed ſi ſimul veniant ad interdictum momentum ipſe, qui conduxerit, & ſocius eius, magis eſt, vt ipſe conductor præferatur.

3 ¶ Ait prætor, *Quo minus è lege locationis frui liceat*, meritò ait è lege locationis, vltra f legem enim vel contra legem non debet audiri, qui frui deſiderat.

De imaginibus & ſtatuis.

2. g *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

COncedi h ſolet i, vt imagines & ſtatuæ, quæ ornamenta reipublicæ ſunt futuræ, in publicum k ponantur.

DE VIA l PVBLICA, ET SI QVID in ea factum eſſe dicatur.

TIT. X.

De temperatione viarum. De fontibus. De parietibus. 1. De parietibus priuatis. 2. Ne via perfodiantur, vel obruantur. 3. Sed reparentur. 4. Si quid ante officinas proponitur. 5. De rixis. De his, quæ in viam proiiciuntur.

Ex m libro ſingulari *Papiniani*, de n officio Ædilium.

ÆDiles o ſtudeant, vt quæ ſecundùm ciuitates ſunt viæ, adæquentur, & effuſiones non noceant domibus, & pontes ſint, vbicumque oportet.

1 ¶ Studeant etiam ne eorum aut aliorū parietes, etiam domorum quæ ad viam ducunt, ſint caduci. ſed vt oportet, emundent domini domorum, & conſtruant. Si autem non emundauerint, neque conſtruxerint, mulctent eos, quoadque firmos effecerint.

2 ¶ Curent autem, vt nullus effodiat vias, neque ſubruat, neque conſtruat in viis aliquid.

¶ Si autem ſeruus quidem fuerit, ab obuiante fuſtigetur: ſi liber, demonſtretur ædilibus: ædiles autē mulctent ſecundùm legem, & quod factum eſt diſſoluant p.

3 ¶ Conſtruat autem vias publicas vnuſquiſque ſecundùm propriam domum, & æquæductus purget, qui ſub dio ſunt, id eſt, cœlo libero, & conſtruat ita, vt non prohibeatur vehiculum tranſire.

¶ Quicunque autem mercede habitant, ſi non conſtruat dominus, ipſi conſtruentes, computent q diſpendium r in mercedem ſ.

4 ¶ Studeant t autem, vt ante officinas nihil proiectum ſit, vel propoſitum, præter quàm ſi fullo u veſtimenta ſiccet, aut faber currus exterius ponat. Ponant autem & hi vt non prohibeant vehiculum ire.

5 ¶ Non permittant autem rixari in viis, neque ſtercora x proiicere: neque morticina y, neque pelles iacere.

DE VIA PVBLICA a, ET ITINERE publico reficiendo.

TIT. XI.

Interdictum. 1. De aperiendo, purgatione, refectione. 3. De tempore huius interdicti. Quibus & in quos competit. De condemnatione in id quod intereſt.

1. *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

PRætor b ait: *Quo minus illi viam publicam, iterve publicum aperire, reficere liceat, dum ne ea via idcirco deterior fiat, vim fieri veto.*

1 ¶ Viam aperire eſt, ad veterem c altitudinem latitudinémque reſtituere. Sed & purgare refectionis portio d eſt.

¶ Purgare autem propriè dicitur ad libramentum e proprium redigere, ſublato eo quod ſuper eam eſſet. Reficit f enim, & qui aperit, & qui purgat, & omnes omnino, qui in priſtinum ſtatum reducunt.

2 ¶ Si quis, in ſpecie refectionis g, deteriorem viam facit, impunè vim patietur propter quod neque latiorem neque longiorem, neque altiorem, neque humiliorem viam ſub nomine refectionis is, qui intercedit, poteſt facere: vel in viam terrenam h glaream inſicere, aut ſternere viam lapide i, quæ terrena ſit k: vel contrà: lapide ſtratam, terrenam facere. 3 ¶ Interdictum hoc perpetuò m dabitur & omnibus, & in omnes, & habet cōdemnationem in id quod actoris intereſt.

De viæ vſu.

2. *Iauolenus* libro 10. ex Caſſio.

VIam publicam populus non n vtendo amittere non o poteſt.

De via in agrum vicini reiecta. 1. De exarando.

3. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

SI in agrum vicini viam publicam quis reiecerit, tantum in eum viæ p receptæ actio dabitur, quanti eius intereſt, cuius fundo iniuria irrogata eſt.

1 ¶ Qui viam publicam exarauerit, ad munitionem eius ſolus compellitur.

DE FLVMINIBVS a, NE QVID IN flumine b publico, ripáve eius fiat, quo peius nauigetur.

TIT. XII.

¶ Interdictum prohibitorium. 1. Differentia fluminis & riui. 2. De flumine perenni vel torrenti. 3. Publico vel priuato. 4. Definitio ripæ. 6. De inſula. 7. De alueo. 8. De foſſa. 9. De emundatione. 10. De eo quod aquam circumuit. De flumine vel alio loco priuato. 11. De eo quod fit in aqua vel extra aquam. 13. De flumine nauigabili, vel non nauigabili. 14. De deteriorations. 16. De exceptione. 17. De mari. 18. De flumine non nauigabili.

19. ¶ *Interdictum reſtitutorium. 20. Collatio huius cum ſuperiore interdicto. 21. Summa. 22. De eo qui ſolus, immiſſaque ſedem immiſſam habet.*

1. *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

AIt prætor: *Ne quid in flumine publico, ripáve eius facias, ne quid in flumine publico, neve in ripa eius immittas quo ſtatio c iterve nauigio deterior ſit, fiat.*

1 ¶ Flumen à riuo magnitudine d diſcernendum eſt, aut exiſtimatione circumcolentium.

2 ¶ Item fluminum quædam ſunt perennia, quædam torrentia. perenne eſt, quod ſemper fluat e ἀέναος, torrens, ὁ χειμάῤῥους, id eſt, *hyeme fluens* ſ.

3 ¶ Si tamen aliqua æſtate exaruerit, quod alioquin g perenne fluebat: non ideo minus perenne eſt.

3 Fluminum quædam publica ſunt, quædam non.

a v. l. 102. §. de reg. iur.
b quod eſſe non debebat. l. 75. ſup. de iudiciis. de luſoriis actibus adde quæ ſcripſi ad l. 14. inf. de appell.
c a publicano ſc. conducto.
d publicano ſc.
e quæ fuerunt cognitiones. l. vn. §. 7. l. [illegible]
f l. 1. ſupra, ſi ager vectig.
g hanc legem ſuſpectam eſſe ſcribit Pithœus 2. Nouell. in fin. non video tamen minus idoneo loco poſitā eſſe, vt à nobis ſuſ. dicetur.
h aliàs publicanus habitans eſt quod conqueratur.
i à principe ſcil. eſt enim permiſſu principis opus ex edicto Claudij quod refert Dion 58. niſi quis publicè opus ædificet vel reficiat.
k in publico.
l 58. Eclog. 3. in hanc legē emendatā in multis Pithœus tranſlatione, ſic interpretati conor.
m Ἐκ τῶν Ἀ[illegible] τῷ Παπινιανῷ.
n εἰς ἀγορανόμους differunt ab ἀγορανόμοις. Ab ædilibus coercebantur [illegible] Nicomachus ad [illegible] Hinc Apuleius 1. Annonam curamus & ædilem gerimus, & [illegible] curam vt in vrbe munda ſint omnia. [illegible]
o [illegible] ſup. de excuſation. ſcil. 191. etiam hi ſunt qui dicuntur magiſtratus ad quos viarum vrbicarum cura pertinet. l. 2. §. 24. ſup. ne quid in loco publico. & cloacarum. l. 2. in fin. ſ. de cloacis. Vetabant iidem animalia, quæ vulgo fera ſūt, haberi nocitura. l. 42. ſup. de ædil. edict. lectos in via publica poſitos concidere poterant, l. 1. ſup. de periculo. Paul. 5. ſent. 6. §. 2. viocuri dicebantur. d. §. 2. Varro 4. de lingua. Hinc pertinet quod Dion. lib. 58. & Suetonius in Veſpaſiano cap. 5. narrant, Gaij Caligulæ iuſſu Veſpaſiano (ædilitatem gerenti) veſtem luto oppletam ac reſperſam fuiſſe propter curam verrendarum viarum neglectam: earum purgandarum cura ad ædiles pertinebat. Plane à P. Victore certiores duo ſinguliſ vrbis regionibus adſignantur, atque inter noua officia ab Auguſto excogitata, etiam viarum curationem Suetonius in eius vita c. 37. numerat. Capitolinus his curatoribus [illegible] à M. Antonino philoſopho datam memorat, vt [illegible] ad Præfectum vrbis remitterent. Antea quoque Quatuor viri, qui viarum curam gerebant in Republica cōſtituti erant. d. l. 2. §. 30. ſ. de orig. iur. Hi & [illegible] à Dione [illegible] quibus inſcriptiones aſpiciendæ ſunt, quæ Vrbini & Tiburi extant in quibus [illegible] muniendarum curam demandatam fuiſſe legimus quoque. Suet. Claudio c. 24. Auguſtum denique (vt idem Suetonius refert) ſpatium vrbis in regiones ac vicos diuiſſe, inſtituiſſeque vt illas annui magiſtratus ſortito tuerentur: hos, magiſtros è plebe viciniæ cuiuſque electos, quos Vicomagiſtros P. Victor vocat. vide Briſſonium 4. ſelectarum Antiquitatum 12. p l. 2. §. 17. ſup. ne quid in loc. publ.
q vide quæ notaui ad l. 5. §. 1. ſup. locati. r impenſam. ſ quam debent locatori. t vide 58. Eclog. ex tit. 8. c. 12. u vide quæ de fullonibus ſcripſi ad l. 2. §. de cond. furt. x κόπρια quo vocabulo etiam intelliges fimum, ſtercuſque. y [illegible] morticina, quæ per ſe moriuntur, non mactata animalia. Varro 6. de lingua. Inde in aliquas ſacris & ſacellis ſcriptum habemus, ne quid ſcortum ad-

a [illegible] morticinum [illegible] addit. [illegible]
b [illegible] vide quæ ſcripſi [illegible] ad l. 2. §. 23. [illegible]
c [illegible] vide qui de priſtinis [illegible] altitudine [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g [illegible]

ſup. ne quid in loco publico l. vn. §. 2. inf. de ripa. refectionis, Hal. [illegible] 58. Eclog. ex tit. 8. c. 12. in fin. reſtitutionis.
h Glarea terrena eſt & alia ſabula. Columella 6. c. 23. Sabula ſunt apta [illegible] & glarea ſtrata, non incommoda, etiam ſabulo ſola: illa, quod imbres recipiunt [illegible] quod celeriter ſorbeant tranſmittantque. Quæ cum ita eſſe conſtet ex Columella, mirer cur terrenam glaream à via moueri prohibent ad lucor magis, [illegible] prohiberi materiæ quàm quantitati & huic rationi. Nam & Columella [illegible] addit, vtraque, inquit, dura ſint vt humorem effundant.
i l. 21. in fin. ſup. de aqua & aquæ pluu.
k l. 7. §. 17. ſup. de aqua & aquæ pluu.
l Poetis ita Græci non explicant, [illegible] 58. Eclog. ibid.
m Δημόσιος ὁδὸς καὶ δημόσια, Eclog. ibid. n etiam longiſſimo tempore.
o Eadem ne. actio legitur ab Haloandro: extat etiam in Ecloga ibid. c. 13.
p Actio viæ receptæ.
q [illegible] 58. Eclog. ib.
r Tribus conſtant flumina, alueo, aqua & ripis.
ſ vide §. 13. ſ. ead.
t quantitate non effectu.
u Eclog. ibid.
x ſubitis imbribus exortum, & ſiccitate exareſcens, quamuis ipſa aqua quæ fluit rectè flumen dicatur, vt ex Ælio Gallo lib. 2. verum quæ ad ius pertinent, [illegible] conſuetudine, & perenne flumen & torrentem. Rhenum dici poſſe docet Feſtus. huc conuenit lex 2. §. 9. ſup. de aqua & aquæ pluu. Dicitur torrens [illegible] quod cum aqua ſiccitate torreſcit, hinc Pacuuius. Flammeo vapore torrens torretur [illegible] Latini ab æſtate, & tempore, quo ſiccatur. Græci ab hyeme & tempore quo [illegible] eſt nomen deriuarunt. Iſidor. 13. orig. c. 21. y id eſt, aliis annis, ſeu ſæpius.

Publicum

© Universidad Rey Juan Carlos

Publicum flumen eſſe Caſſius definit, quod perenne a ſit b. hæc ſententia Caſſij, quam & Celſus probat, videtur eſſe probabilis.

4 ¶ Hoc interdictum ad flumina publica pertinet. ſi autem flumen priuatum ſit, ceſſabit interdictum: nihil enim differt à cæteris locis priuatis flumen priuatum.

5 ¶ Ripa c autem ita rectè definietur, id quod flumen continet, naturalem rigorem curſus ſui tenens. Cæterum ſi quando vel imbribus, vel mari, vel qua alia ratione ad tempus excreuit, ripas non mutat. Nemo denique dixit, Nilum d qui incremento ſuo e Ægyptum operit f, ripas ſuas g mutare, vel ampliare. Nam cùm ad perpetuam ſui menſuram redierit, ripæ alvei eius muniendæ h ſunt.

¶ Si tamen naturaliter creuerit, vt perpetuum incrementum nanctus ſit, vel alio flumine admixto, vel qua alia ratione, dubio procul dicendum eſt, ripas quoque eum mutaſſe, quemadmodum & ſi alueo mutato, alia i cœpit currere.

6 ¶ Si inſula l in publico flumine fuerit nata, inque ea aliquid fiat, non videtur in publico fieri m. illa enim inſula aut occupantis eſt, ſi limitati n agri fuerunt, aut eius o, cuius ripam contingit, aut ſi in medio alueo nata eſt, eorum eſt, qui prope vtraque ripas poſſident.

7 ¶ Simili modo & ſi flumen alueum ſuum reliquit p, & alia fluere cœperit, quicquid in veteri alueo fiat, ad hoc interdictum non pertinet. non enim in flumine publico factum erit, quod eſt vtriuſque vicini, aut, ſi limitatus eſt ager, occupantis alueus fiet, certè deſinit eſſe publicus. Ille etiam alueus quem ſibi flumen fecit, etſi priuatus antè fuit, incipit r tamen eſſe publicus: quia impoſſibile eſt, vt alueus fluminis publici ſ non ſit publicus.

8 ¶ Si foſſa manu facta ſit, per quam fluit publicum flumen, nihilominus publica fit. & ideo, ſi quid ibi fiat, in flumine publico factum videtur.

9 ¶ Aliter atque ſi flumen aliquam terram inundauerit, non alueum ſibi fecerit. tunc enim non fit publicum, quod aqua opertum eſt.

10 ¶ Item ſi amnis t aliquid circumeat, ſciendum eſt eius manere cuius fuit. ſi quid igitur illic factum eſt, non eſt factum in publico flumine, nec pertinet ad hoc interdictum. ſi quid in priuato factum ſit, ne quidem ſi in priuato flumine fiat. nam quod fit in priuato flumine, perinde u eſt, atque ſi in alio priuato loco fiat.

11 ¶ In flumine publico factum accipere debemus, quidquid in aqua fiat. nam ſi quid extra factum ſit, non eſt in flumine factum, & x quod in ripa fiat, non videtur in flumine factum.

12 ¶ Non autem omne quod in flumine publico ripáve fit, coërcet Prætor, ſed y ſi quid fiat, quo deterior ſtatio z & nauigatio fiat.

¶ Ergo hoc a interdictum ad ea tantum flumina publica pertinet, quæ ſunt nauigabilia: ad cætera non pertinet. Sed Labeo ſcribit, non eſſe iniquum, etiam ſi quid in eo flumine, quod nauigabile non ſit, fiat vt exareſcat, vel aquæ curſus impediatur, vtile b interdictum competere c ne vis ei fiat, quominus id opus, quod in alueo fluminis ripáve ita factum ſit, vt iter curſus fluminis deterior ſit, fiat, tollere, demoliri, purgare, reſtituere viri boni arbitratu poſſit.

13 ¶ Stationem e dicimus à ſtatuendo d. is igitur locus demonſtratur, vbicunque naues tutò ſtare poſſunt.

14 ¶ Ait Prætor, iterque e nauigij f deterius g fiat. Hoc pro nauigatione poſitum eſt. imò nauigium ſolemus dicere etiam ipſam nauem.

¶ Iter ergo h nauigij poteſt & ſic accipi, iter nauis deterius fiat.

¶ Nauigij appellatione etiam rates continentur: quia plerumque & ratium vſus neceſſarius eſt. Si i ergo deſiderat iter impediatur, non hoc minus iter nauigio deterius fit.

15 ¶ Deterior k ſtatio, itémque iter nauigio fieri videtur, ſi vſus eius corrumpatur, vel difficilior fiat, aut minor, vel rarior, aut ſi in totum auferatur. Proinde ſiue deriuetur aqua vt exiguior facta, minus ſit nauigabilis, vel ſi dilatetur, aut a diffuſa, breuem b aquam faciat, vel contra ſic coanguſtetur, & c rapidius flumen faciat, vel ſi quid aliud fiat, quod nauigationem incommodet, difficiliorem faciat, vel prorſus impediat, interdicto locus erit.

16 ¶ Labeo ſcribit, non eſſe dandam exceptionem d ei qui interdicto conuenitur, *aut niſi ripæ tuendæ cauſa factum ſit*: ſed ita e excipiendum ait, *extra quam ſi quid ita factum ſit, vti de lege f fieri licuit*.

17 ¶ Si in mari aliquid fiat, Labeo competere g tale interdictum: *ne quid in mari inve litore, quo portus, ſtatio, iterve nauigio deterius fiat*.

18 ¶ Sed & ſi in flumine publico non tamen nauigabili fiat, h idem putat i.

19 ¶ Deinde k ait Prætor: *Quod in flumine publico, ripáve eius fiat, ſiue quid in id flumen, ripámve eius immiſſum habes, quo ſtatio iterve nauigio deterior ſit, fiat, reſtituas*.

20 ¶ Superius l interdictum prohibitorium eſt, hoc reſtitutorium, ad eandem cauſam pertinens.

21 ¶ Iubetur autem is, qui factum vel immiſſum habet, reſtituere quod habet, ſi modo id, quod habet, ſtationem vel nauigium deterius faciat.

22 ¶ Hæc verba, *Factum habes vel immiſſum m habes*, oſtendunt, non eum teneri qui fecit, vel immiſit, ſed qui factum immiſſum habet n. Denique Labeo ſcribit, ſi auctor o tuus aquam deriuauerit p, teneri te, & hoc interdicto q ſi ea r tu vtaris.

De aqua ex flumine publico ducenda.

2. *Pomponius* lib. 34. ad Sabinum.

Qvo ſ minus ex publico flumine t ducatur u aqua, nihil impedit, niſi x Imperator aut Senatus vetet, ſi modo ea aqua in vſu publico non erit. ſed ſi y aut nauigabile eſt, aut ex z eo aliud nauigabile fit, non permittitur id facere.

De iure fluminum & riparum. 1. Definitio ripæ. 2. De iure locorum ſecundum ripas.

3. *Paulus* lib. 16. ad Sabinum.

Flumina publica a, quæ fluunt, ripæque eorum publicæ ſunt.

1 ¶ Ripa ea putatur eſſe, quæ pleniſſimum flumen continet.

2 ¶ Secundum ripas fluminum loca non b omnia publica ſunt, cum ripæ cedant, ex quo primum à plano vergere incipit vſque ad aquam.

De ponte.

4. *Scæuola* lib. 5. Reſponſorum.

Qvæſitum eſt, an is qui in vtraque ripa fluminis publici domus habeat, pontem c priuati iuris facere poteſt, reſpondit non poſſe.

NE QVID IN FLVMINE PVBLICO fiat, quo aliter aqua fluat, atque vti priore æſtate fluxit.

TIT. XIII.

Interdictum prohibitorium. 1. Ratio interdicti. 2. Ad quæ flumina pertinet. 3. De fluenti aqua. De duobus actionis conſideratione. 4. De riuo aperto, vel ſeſto. 5. De iuſſit. De mutatione alvei. 6. Si quis ripa muniendæ. 7. Vel agri ſui tuendi cauſa faciat. 8. De fluenti aqua. De æſtate & hyeme. 9. Quibus & in quos interdictum competit. 10 ¶ Interdictum reſtitutorium. 11. Collatio huius cum ſuperiore interdicto. 13. De eo qui dolo fecit quominus haberet.

1. *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

Ait Prætor: *In flumine publico a, inve ripa eius facias, aut in id flumen ripámve eius immittas, quo aliter aqua fluat, quàm priore æſtate fluxit, veto.*

1 ¶ Hoc interdicto proſpexit Prætor, ne deriuationibus minùs g conceſſis, flumina exareſcant h, vel mutatus alueus vicinis iniuriam aliquam afferat.

2 ¶ Pertinet autem ad flumina publica, ſiue i nauigabilia ſunt, ſiue non ſunt.

a perenne eſt, quod per omnes annos durat.
b hinc ſequitur, vt quia omnia penè flumina perpetuò fluant, omnia etiam ſint publica. §. flumina, *Inſt. de rer. diuiſ.*
c Dic apertius, Ripa naturali curſu fluminis definitur: non quæ imbribus, vel mari, vel qua alia ratione creuerit, §. 3. *&c.*
d quē Homero Ægyptus, ita dictus quod ſecum trahat terram, *Iſidor.*
e quod contingit, *&c.* vt refert Ammianus, cum ſol per cancrum fertur cœpit vehi: augeſcit verò ad vſque tranſitum eius in Libram. Porrò de eius incremento varia referuntur, vt & de eius origine, aliis, & animalibus in eo naſcentibus, de quibus vide Herodotum 2. Diodorū Siculum 1. Ammianum 22. ad de Euſebium 4. de vita Conſtantini 25. Rufinum 2. c. 30. Socratem 1. c. 20. Zonaram in Seuero, Senecam 4. Natur. quæſt. & ſeqq. Tibull. eleg. 8.
f De Nilo hoc fertur, vno & eodem defluxu rigare (ad inſtar horti) & terræ Ægyptum ... cubitum aſcendat, ... reddit. *Ammian.* 22. ... *Suidas* in voce.
g de eius aggeribus, ... *Cod. Theod.* ... de extraord. criminib.
h ... de Nili aggeribus.

a et diffuſa. *Hal.*
b Breuis aqua, id eſt, non alta. Nam diffuſa aqua fit breuior: vt coanguſtata, altior: breuior aqua latius fluit: coanguſtata, rapidius, vt hic.
c vt rapidius. *Hal.* quæ lectio eſt a recta. In flumine, hæc opera impediuntur, ſupra modum deriuare, dilatare, coanguſtare.
d adde l. 1. §. 40. *de aqua pluv.*
e Excipiendi forma notanda. Nisi notant. Exceptiones ſtrictæ eſſe ſcientiæ eſſe, non eſt autem ſtricta, quæ generalis eſt, vt hic. aliud enim eſt ſtricta & generalis exceptio.
f id eſt, ex lege ſeu legis permiſſione.
g imo non competit, cum is qui in mari ædificet, ædificium ſuum faciat. *l. 1. §. 18. ff. de oper. noui nunt.*
h ſub. id quo curſus aquæ impediatur.
i ſub. dum tamen fiat aliud nauigabile. *l. 2. ff. eod.*
k Pars huius tituli ſecunda, in qua agitur de interdicto reſtitutorio.
l adde *l. 2. §. 35. 36. ff. ne quid in loco publico.*
m ſub. ab alio.
n ſeu patitur, ſunt enim hæc paria. *l. 28. ff. mandati.*
o venditor.
p id eſt, opus ad deriuandam aquam fecerit, vt ea deriuatione, vſus publici fluminis impediretur.
q teneri, ſc.
r aquæ deriuatione per opus ab auctore tuo factum.
ſ v. Ripenſium ad hanc legem.
t non nauigabili.
u ſub. ad molam, vel irrigandum, dum ne impediatur aquæ curſus, l. 1. §. ſed Labeo. §. ſi in mari. ff. eod.
x l. 10. in fin. ff. de aqua & aquæ pluv.
y Flumina nauigabilia, vel ex quibus alia ſunt nauigabilia, imperij, hoc eſt, Imperatoris ſeu ſummi Principis ſunt. In huiuſmodi fluminibus ſine licentia Principis vel Senatus nihil debet fieri, nec aqua inde duci. *l. 2. ff. Ne quid in loco publ. & in ſeudis.* ... vnde duci v. *l. ſiccum.* ... verſus colligitur, Imperatorem poſſe in huiuſmodi fluminibus vectigal imponere.

i Perpetua ſignificatio adempta, quærere fluuium mutare hinc colligitur: qui fluuium alias mutaſſe non diceretur, ſi temporalem tantum dignitatem ſuſtulit ſubiectam. k ſub. mutare ripas.
l id eſt per alium locum. m l. 7. §. 3. l. 29. ff. de acq. rer. dom. n Quid hinc ſequitur? huic interdicto in hac ſpecie locum non eſſe. o v. quæ notaui ad l. 16. ff. de acq. rer. dom. p ſub. ſi agri non ſunt limitati. q d. l. 7. §. 5.
r l. 10. ff. de rer. diuiſ. ſ Alueus fluminis publici publicus eſt.
t §. 22. *Inſt. de rer. diuiſ.* u §. 4. ff. eod. Statutum pœnale prohibens ne quid in flumine fiat, locum non habet ſi fiat in ripa. Idemque factum opponitur eſt, vt in tractu de fluminibus, Ripæ ſunt fiat ſtatio, aliàs in fluminum appellatione ripa non continetur. y adde l. 29. C. de ſiccanſ. Redi. z de qua vide §. 13. ff.

a ſub. directum. Non de vtili hoc ſcribitur, vnde notaueris generales enuntiationes ſubſequentibus aut ſubſequenti ratione coërceri ſeu reſtringi. vt hic. *& l. 8. ne qui* 29. ff. *de acq. poſſ.* l. in §. ff. *de admin. tut.* l. 4. C. *de teſtib.* b quod à directum eſſe ante dictum. c in fr. ff. eod. §. 12. ff. eod. adde l. 59. ff. de verb. ſign. d Ratio à ſtatuendo aut potius à ſtando: ... e v. verſiculum, iter. ff. eod. f vide verſ. nauigij. g v. §. 15. ff. eod.
h Iter nauigio deterius fieri qui vetat, vetat iter naui deterius fieri: quippe nauigium, qui ita loquitur, pro naui accipit.
i Hoc interdictum locum habet, ſiue iter nauigabile, ſiue iter pedeſtre fiat deterius.
k l. 2. §. 35. ff. ne quid in loco publ. Deterius iter facit qui corrumpit, qui difficilius, minus, rarius facit, non qui in totum tollit.

z id eſt, per immediatam eius adiunctionem.
a l. 4. l. 5. ff. de rer. diuiſ. §. 2. *Inſt. de rer. diuiſ.*
b Hanc negatiuam disiungit Caius. l. 5. ff. de rer. diuiſ.
c l. 2. §. 35. ff. ne quid in loco public.
d vide §. 2. l. e vide §. 3. ff. eod.
f vide §. 2. ff. eod.
g al. nimis. h exareſcant. *Hal.* Florentina mihi placet, ſenſus eſt: Niſi interdum priuatis permittant plures deriuationes ex flumine, futurum eſt vt flumina exareſcant, & mutetur alueus cum incommodo vicinorum. id autem in fluminis quorum alueus viciis angustus exponit *l. 1. §. 15. ff. tit. prox.* & tamen nauigandi ſolitum retinere. ... ideo prohibet quid in flumine publico fieri ne deriuationibus nimis conceſſis flumina exareſcant vel mutatus alueus vicinis iniuriam afferat.
i Flumen non ſit publicum ſola nauigandi vtilitate. Nam flumen publicum eſſe poteſt, & tamen non nauigabile.

3 ¶ Ait

Universidad Rey Juan Carlos

3 ¶ Ait prætor, *Quo aliter aqua fluat, quàm priori æſtate fluxit*, non omnis ergo, qui immittit, vel qui fecit, tenetur, ſed qui faciendo, vel immittendo efficit, aliter quàm priore æſtate fluxit, aquam fluere.

¶ Quod autem ait, *aliter fluat*, non ad quantitatem aquæ fluentis pertinet, ſed ad modum & ad rigorem a curſus aquæ referendum eſt. Et generaliter dicendum eſt, ita demum interdicto quem teneri, ſi mutetur aquæ curſus per hoc quod factum eſt, dum vel depreſſior, vel arctior b fiat aqua, ac per hoc rapidior ſit cum incommodo accolentium. Et ſi quid aliud vitij accolæ ex facto eius qui conuenitur ſentient, interdicto locus erit.

4 ¶ Si quis ex riuo tecto c per apertum ducere velit, vel contra, quà antè aperto duxit, nunc operto velit, interdicto teneri placuit, ſi modo hoc factum eius, incommodum circa colentibus afferet.

5 ¶ Simili modo & ſi incile d ducat, aut alio loco fiat, aut ſi alueum fluminis mutet, hoc interdicto tenebitur.

6 ¶ Sunt qui putent, excipiendum hoc interdicto, *quod ripæ muniendæ cauſa non fiet*: ſc. vt ſi quid fiat, quo aliter aqua fluat, ſi tamen muniendæ ripæ cauſa fiat, interdicto locus non ſit. ſed nec hoc quibuſdam placet. neque e enim ripæ cum incommodo accolentium muniendæ ſunt. hoc tamen iure vtimur, vt prætor ex cauſa æſtimet, an hanc exceptionem f dare debeat. plerumque enim vtilitas ſuadet exceptionem iſtam dari.

7 ¶ Sed eſt alia vtilitas vertatur eius, qui quid in flumine publico fecit g: pone enim grande damnum flumen ei dare ſolitum, prædia eius depopulari, ſi forte aggeres, vel quam aliam munitionem adhibuit, vt agrum ſuum tueretur, eaque res curſum fluminis ad aliquid immutauit, cur ei non conſulatur? Pleroſque ſcio prorſus flumina auertiſſe, alueoſque mutaſſe, dum prædiis ſuis conſulunt. oportet enim in huiuſmodi rebus vtilitatem & tutelam facientis ſpectari, ſine h iniuria vtique accolarum.

8 ¶ Is autem hoc interdicto tenetur, *qui aliter fecit fluere quàm priore æſtate fluxit*. Et idcirco aiunt prætorem priorem æſtatem comprehendiſſe, quia ſemper certior i eſt naturalis curſus fluminis æſtate, potius quam hyeme. Nec ad inſtantem æſtatem, ſed ad priorem interdictum hoc refertur: quia illius æſtatis fluxus indubitatus eſt.

¶ Æſtas k ad æquinoctium autumnale refertur. Et ſi forte æſtate interdicetur, proxima ſuperior æſtas erit intuenda. ſi verò hyeme, tunc non proxima hyeme æſtas, ſed ſuperior erit inſpicienda.

9 ¶ Hoc interdictum cuiuis ex populo competit, ſed non aduerſus omnes, verùm aduerſus eum qui l deneget, vt aliter aqua flueret, cùm ius non haberet.

10 ¶ Hoc interdictum & in heredes m competit.

11 ¶ Deinde ait prætor, *Quod in flumine publico, ripave eius factum, ſiue quid in flumen ripamve eius immiſſum habes n, ſi ob id aliter aqua fluit, atque vti priore æſtate fluxit, reſtituas o*.

12 ¶ Hoc interdictum reſtitutorium proponitur. ſuperius p enim prohibitorium eſt, & pertinet ad ea quæ nondum facta ſunt. Si quid igitur iam factum eſt, per hoc interdictum reſtituetur. ſi quid ne fiat, prohibetur, ſuperiore interdicto erit vtendum. & ſi quid, poſt interdictum q redditum fuerit factum, coercebitur r.

13 ¶ In hoc interdicto ſ reſtitutorio non eſt iniquum (vt Labeo ait) venire etiam, quod dolo factum eſt, quo minus haberes.

a Rigor curſus aquæ, rectus curſus aquæ. ſic ſtillicidij rigor, id eſt rectus ſtillicidij fluxus. l. vlt. in fin. ff. de ſeruit. vrban.
b arctior. Haloan. Florentina tolerari poteſt, nec enim arctè aqua coarctari poteſt, quin preſſior fiat, ſeu altior, & ita rapidior, adde l. 1. §. 15. ſupra. nam ſi vocabulo *altior*, intelligas augmentum aquæ: *depreſſior*, diminutionem eorum eſt enim deprimere & augere eſſe contraria. Author ad Heren. 4. In his erat cauſa adaugenda vel deprimenda.
c adde l. 1. §. 2. ff. de via publica.
d Incile, foſſa ad deriuandam aquam. Feſtus. adde l. 1. §. 5 de riuis.
e Ripæ muniri nõ debent, cum incõmodo accolentium.
f adde l. 1. §. 26. ff. de fluminib.
g ſcil. vt aqua aliter fluat, quam priori æſtate fluxit.
h §. 3. ſ. eod.
i Æſtatis tempus certius eſt quam hyemis.
k Æſtas ad æquinoctium autumnale refertur, vt hic, ſic à verno incipit, l. 1. §. 32. ff. de aqua quotid.
l qui adegit. vulgat.
m Quomodo in heredes competit? Pone heredes velle perficere id quod defunctus facere inſtituerat, vel deſtinarat ad aquam auertendam.
n v. §. 15. ſ. eod.
o v. §. 12. ſ. eod.
p de quo in princ. ſ. eod.
q ſcil. Ne quid fiat in flumine.
r An hoc interdicto reſtitutorio? An potius officio iudicis?
ſ vt & in omnibus huiuſmodi cauſis.
t v. l. 1. §. 9. ſ. ne quid in loco public.
u l. 7. ff. de re. alien.
x v. §. 3. ſ. eod.
y v. §. 5. ſ. eod.
z v. §. 4. ſ. eod.
a Argumentum à via publica, ad nauigationẽ ſumptũ.
b l. 115. de verb. ſign. quaſi aqua lacus vbi [illegible] eſt. Varro 4. de lingua. De lacu Alphaltite, Tiberiadis, Genezar, Lucrino & Auerno, vide Iſidorum, Lucret. Valerij, Salluſt. Strabonis meminit Feſtus Lemani, Caeſar. 1. de bell. Gall.
c Stagnũ aqua quæ non decurrit. Iſid. Isid. [illegible] vbi dixi. Stagnat. Gloſſa, [illegible] aliud etymon vide apud Feſtum & Varronem 4. de lingua.

VT IN FLVMINE t PVBLICO nauigare liceat.

TIT. XIV.

Interdictum. 1. Summa, & ratio Interdicti. 2. De fluminibus, lacubus, foſſis, ſtagnis priuatis. 3. Definitio lacus. 4. Stagni. 5. Foſſæ. 6. De heredis loco. 7. De publicano. 8. De piſcario ad [illegible].

1. *Vlpianus* u *lib. 68. ad Edictum.* x

PRætor ait, *Quominus illi in flumine publico nauem ratem agere, quo minus per ripam onerare exonerare liceat, vim fieri veto. Item vt per lacum, foſſam, ſtagnum y publicum nauigare liceat interdicam.*

1 ¶ Hoc interdicto proſpicitur, ne quis in flumine publico nauigare prohibeatur. Sicut z enim ſi quis via publica vti prohibeatur, interdictum ſupra propoſitum eſt, ita hoc quoque proponendum prætor putauit.

2 ¶ Si priuata ſunt ſupradicta, ceſſat interdictum.

3 ¶ Lacus b eſt, quod perpetuam habet aquam.

4 ¶ Stagnum eſt, quod temporalem continet aquam ibidem ſtagnantem c, quæ quidem aqua plerumque hyeme cogitur.

5 ¶ Foſſa eſt receptaculum aquæ, manu factum a.

6 ¶ Poſſunt autem etiam hæc eſſe publica.

7 ¶ Publicano plane, qui b lacum vel ſtagnum conduxit, ſi e piſcari prohibeatur, vtile c interdictum competere Sabinus conſentit. & ita Labeo.

¶ Ergo & ſi à d municipibus conductum habeat, æquiſſimum erit ob vectigalis fauorem interdicto eum tueri.

8 ¶ Si quis velit interdictum tale mouere, vt locus deprimatur pecoris appellendi gratia, non debet audiri. & ita Mela ſcribit.

¶ Idem ait tale interdictum competere: ne cui vis fiat, quo minus pecus ad flumen publicum, ripamve fluminis publici appelleret.

DE RIPA ſ MVNIENDA.

TIT. XV.

Interdictum. 1. Ratio huius edicti. 2. De deteriore ſtatu nauigationis. 3. De cautione. 6. Si ripæ, lacus, foſſæ, ſtagni muniendi ſint.

1. *Vlpianus* g *lib. 68. ad Edictum.* h

PRætor ait, *Quo minus illi in flumine publico ripave eius opus facere, ripæ, agrive, qui circa ripam eſt, muniendi cauſa, liceat, dum ne ob id nauigatio deterior fiat, ſi tibi damni infecti in annos decem, viri boni arbitratu, vel cautum eſt, vel ſatiſdatum i eſt, aut per illum non ſtat, quo minus viri boni arbitratu caueatur, vel ſatiſdetur, vim fieri veto.*

1 ¶ Ripas fluminum publicorum reficere, munire vtiliſſimum eſt. Sicuti igitur de via publica reficienda interdictum propoſitum eſt k, ita etiam de ripa fluminis munienda proponendum fuit.

2 ¶ Meritò adiicit, *Dum ne ob id nauigatio deterior fiat*. ſola enim ſola refectio & toleranda eſt, quæ nauigationi non eſt impedimento.

3 ¶ Is autem qui ripam vult munire, de damno futuro debet vel cauere l vel ſatiſdare ſecundum qualitatem perſonæ m. Et hoc interdicto expreſſum eſt, vt damni infecti in annos decem viri boni arbitratu vel caueatur vel ſatiſdetur.

4 ¶ Dabitur autem ſatis vicinis. ſed & his qui trans flumen poſſidebunt.

5 ¶ Etenim curandum fuit, vt eis ante opus factum caueretur. Nam poſt opus factum, perſequendi hoc interdicto nulla facultas ſupereſt. verùm ſi quid damni poſtea datum fuerit, ſed lege Aquilia experiendum eſt n.

6 ¶ Illud notandum eſt, quòd ripæ o, lacus, foſſæ, ſtagni muniendi nihil prætor hic cauit. ſed idem erit obſeruandum, quod in ripa fluminis munienda.

DE VI p, ET q DE VI ARMATA r.

TIT. XVI.

Interdictum. 1. Ratio & ſumma. 2. Aſſecta ex vi [illegible]. 3. De vi. De poſſeſſione. De rebus ſoli, vel aliis rebus. 6. De rebus mobilibus. 7. De naue. 8. De ligneis ædibus. 9. De poſſeſſione. 10. De donatione inter virum & vxorem. De colono. 13. De eo qui per ſe vel alium deiecit, cuius ve familia deiecit. 20. De ſamilia, vel mercenariis deiectum. 21. De liberali cauſa. 22. Si is per quem poſſidetur deiectus fuerit. 23. De poſſeſſione. 26. Amiſſa vel non acquiſita. 27. De vi repellenda. 28. Qui dicatur vi poſſidere. 29. De metu. 30. De eo qui vi poſſidens deiectus. 31. De reſtitutione. 32. De rebus mobilibus reſtituendis. 33. De ædificio exuſto. 36. Si deiectus dolo poſſidere [illegible]. De loco vnde deiectus vel habitio. 39. De anno. 40. De fidibus. 41. De cæteris vtilitatibus. 42. Si is qui deiectus eſt poſſidere. 43. De parente & patronis. 44. De ſucceſſoribus. 45. Si deiectus retentus poſſeſſionem per alium. 46. Si ſeruo per quem poſſidebatur, aut expulſo, aut ab alio poſſidere incipiente. 47. De poſſeſſore viaria. 48. De ſucceſſoribus.

1. *Vlpianus* ſ *lib. 69. ad Edictum.* t

AIt prætor: *Vnde tu illum vi deiecisti, aut familia tua deiecit, de eo, quæque ille tunc ibi habuit, tantummodo intra annum, poſt annum de eo, quod ad eum qui vi deiecit peruenerit, iudicium u dabo.*

1 ¶ Hoc interdictum proponitur ei, qui vi deiectus eſt. etenim fuit æquiſſimum, vi deiecto ſubuenire. propter quod ad reciperandam y poſſeſſionem interdictum hoc propoſitur.

2 ¶ Ne quid autem per vim admittatur, etiam legibus Iuliis z prohibetur publicorum & priuatorum, nec non & conſtitutionibus Principum.

a manufactum. [illegible]
b Publicani lacus & ſtagna conducebant ex publico.
c l. 1. §. 1. de [illegible]
d Cur? vtile interdictum de fluminis vtilitas extenditur ad lacus & ſtagna.
e Cur vtile interdictum hoc [illegible] dicitur Interdictum directum eſt de fluminis publico quod vtilitas [illegible] extenditur ad lacus & ſtagna municipum ſeu municipiorum ob vectigalem fauorem eſt publicum.
f ſcil. publici fluminis. v. Aggeres vtilium.
g Caue, quæ notis hic [illegible] dat verò, quam alium.
h l. 7. verſ. 2. ſ. de damno.
i l. 1. ff. de via publica.
k refectio, [illegible] notat ad l. 1. §. 1. ſ. de via publica.
l Cauendi & ſatiſdandi differentiam paulo ante attuli, vt in l. 8. §. 3. 4. ff. de oper. nou. ſed caueatur: nec enim diſtinguitur ea parte accipientis.
n vel eius loco ſi factum, arg. l. 27. de ſerui. vrban.
o Ita lego, ripæ lacus, & caetera vt quod de ripa fluminis munienda edicto Prætoris [illegible] ſtatuitur, etiam ſimiliter [illegible] in ripam lacus, foſſæ vel ſtagni.
p v. de vi [illegible] & ita legendum indicat [illegible] ſ. [illegible] [illegible] ſ. 1. ſ. [illegible] interd. Paul. 5. ſent. 6. §. 2. qui in eadem 17 [illegible] ad hunc locum pertinet, [illegible] vi [illegible] [illegible]. Ad hunc locum pertinet liber [illegible] [illegible] [illegible] adde [illegible] [illegible] ſepe [illegible] [illegible] & 14. [illegible]
q Eadem, quae [illegible] & vi armata ſunt, cum [illegible] [illegible] conceditur, illud quotidianum, vim ſimplicem hoc [illegible], vim [illegible] [illegible] [illegible] vide Cuiac. 5. ſent. Paul. 5. §. 4. & 6. obſerv. 4. de interdicto vi armata [illegible] ſ. 3. [illegible]
r dictus & interdictum de vi hominibus armatis. Cicero 15. epiſt. familiar. 16.

ſ id eſt, quo ex loco qualiſcumque ſit. §. 4. ſ. eod.
t Paul. 5. ſent. c. 6. 5. u. l. 7 §. 3. ſ. commun. diuid. l. 2. C. vnde vi.
u §. 6. Inſt. de interdict.
y hoc interdictum eſt recuperandæ poſſeſſionis, d. §. 6. & l. vlt. [illegible] cap. quod ſupe. de vi [illegible] ſ. eod.
z d. §. 6. in eſt lege Iulia de vi publica & priuata: de quibus l. [illegible] [illegible] ſ. 8. 2. 6. vnde vi. l. 11. in fin. ſ. quod metus cauſ. & ad l. Iul. de vi public.

3. ¶ Hoc.

3 ¶ Hoc interdictum non ad omnem vim pertinet, verum ad eos, qui de poſſeſſione deiiciuntur.

¶ Ad ſolam autem atrocem vim pertinet hoc interdictum. Et ad eos tantum, qui de ſolo deiiciuntur, vt puta de fundo, ſiue ædificio: ad alium autem non pertinet. Et ſi quis de arca deiectus ſit, ſine dubio interdicto locus eſt.

4 ¶ Et generaliter ad omnes hoc pertinet interdictum, qui de re ſolo cohærenti deiiciuntur: qualis qualis enim fuerit locus, vnde quis vi deiectus eſt, interdicto locus erit.

5 ¶ Proinde etſi ſuperficiaria inſula fuerit, qua quis deiectus eſt, apparet interdicto fore locum.

6 ¶ Illud vtique in dubium non venit, interdictum hoc ad res mobiles non pertinere. Nam ex cauſa furti vel vi bonorum raptorum actio competit, poteſt & ad exhibendum agi.

¶ Planè ſi quæ res ſint in fundo, vel in ædibus, vnde quis deiectus eſt, etiam earum nomine interdictum competere, non eſt ambigendum.

7 ¶ Si quis de naue vi deiectus eſt, hoc ſi interdicto locus non eſt: argumento eius, qui de vehiculo detractus eſt, quem nemo dixit interdicto hoc vti poſſe.

8 ¶ Planè ſi quis de ligneis ædibus deiectus fuerit, nemo ambigit interdicto locum fore, quia quale quale ſit, quod ſolo cohæreat, inde qui vi deiectus eſt, habet interdictum.

9 ¶ Deiicitur is, qui poſſidet, ſiue ciuiliter, ſiue naturaliter poſſideat: nam & naturalis poſſeſſio ad hoc interdictum pertinet.

10 ¶ Denique & ſi maritus vxori donauit, eáque deiecta ſit, poterit interdicto vti: non tamen ſi colonus.

11 ¶ Ait prætor, *Deiiciſti, aut familia tua deiecit.* meritò familiæ mentio habita eſt: nam cùm *deiiciſti* verbum referatur ad perſonam eius, qui deiecit: nec pertineat ad eum, cuius familia deiecit. (nec enim ego videor deieciſſe, ſi familia mea deiecerit) conſequens fuit adiicere *aut familia tua deiecit.*

12 ¶ Deieciſſe autem etiam is videtur, qui mandauit, vel iuſsit, vt aliquis deiiceretur: parui enim referre viſum eſt, ſuis manibus quis deiiciat, an verò per alium. Quare & ſi familia mea ex voluntate mea deiecerit, ego videor deieciſſe.

13 ¶ Quoties verus procurator deiecerit, cum vtrolibet eorum, id eſt, ſiue domino, ſiue procuratore, agi poſſe Sabinus ait, & alterius nomine alteri eximi, ſic tamen, ſi ab altero eorum litis æſtimatio fuerit præſtita: non enim excuſatus eſt, qui iuſſu alicuius deiecit, non magis quàm ſi iuſſu alicuius occidit. Cùm autem falſus eſt procurator, cum ipſo tantum procuratore interdici debere, Sabini ſententia vera eſt.

14 ¶ Sed & ſi quod alius deiecit, ratum quis habuerit, ſunt, qui putent ſecundum Sabinum & Caſsium, deieciſſe, interdictóque illo teneri. & hoc verum eſt. rectius enim dicitur, in maleficio ratihabitionem mandato comparari.

15 ¶ Quod igitur additur, *aut familia tua deiecit,* meritò ſcriptum eſt in eum caſum, in quem familia mea vi deiecit.

¶ Cæterùm, ſi iuſsit, ipſe deiecit, nec grauari debet dominus, qui non iuſsit, ſi ſeruorum ſuorum factum præſtaret. Sed ſi non iuſſu eius deiecerant, nam non grauabitur hoc nomine, quippe cùm aut peruenit ad eum aliquid, & reſtituere: aut non peruenit, & ipſos ſeruos maleficii cauſa noxæ dedendo indemnis erit, quod, cùm noxa dedere compellitur, in damno debet reparare, cùm ſeruus hoc poſsit, domini deteriorem conditionem facere.

16 ¶ Familiæ autem appellatio ſeruos continet.

17 ¶ Sed quæritur, quem numerum ſeruorum contineat, vtrum plurium, an verò & duorum, vel etiam? Sed verius eſt, in hoc interdicto, etiam ſi vnus ſeruus vi deiecerit, familiam videri deieciſſe.

18 ¶ Familiæ appellatione & eos, quos loco ſeruorum habemus, contineri oportere, dicendum eſt.

19 ¶ Si quis tamen neget, ſe ſeruum vel familiam defendere, cogendus eſt pati hoc interdictum, ad hoc ſcilicet, vt quod ad eum peruenit, reſtituat.

20 ¶ Si Oluidarinius vel mercenarius vi deiecerit, vtile interdictum competit.

21 ¶ Si aduerſus eum, qui in libertatem ex ſeruitute, vel contrà petitur, poſt inchoatum liberale iudicium vtar interdicto, & liber iudicatus fuerit, & apparuerit ignorante eo à ſeruis eius vi me deiectum, in poſſeſſionem reſtituar.

22 ¶ Quod ſeruus vel procurator, vel colonus tenent, dominus videtur poſsidere: & ideo his deiectis, ipſe deiici de poſſeſſione videtur, etiam ſi ignoret eos deiectos, per quos poſsidebat.

¶ Et ſi quis igitur alius, per quem poſsidebam, deiectus fuerit, mihi competere interdictum, nemini dubium eſt.

23 ¶ Interdictum autem hoc nulli competit, niſi ei, qui tunc, cùm deiiceretur, poſsidebat: nec alius deiici viſus eſt, quàm qui poſsidet.

24 ¶ Sine autem corpore, ſiue animo poſsideas, quis deiectus eſt, palàm eſt, eum vi deiectum videri. Idcircóque ſi quis de agro ſuo, vel de domo proceſsiſſet, nemine ſuorum relicto, mox reuertens, prohibitus ſit ingredi vel ipſum prædium, vel ſi quis eum in medio itinere detinuerit, & ipſe poſsederit, vi deiectus videatur. ademiſti enim ei poſſeſſionem, quam animo retinebat, etſi non corpore.

25 ¶ Quod vulgò dicitur *æſtiuorum hibernorúmque ſaltuum nos poſſeſſiones animo retinere,* id exempli cauſa didici Proculum dicere. nam ex omnibus prædiis, ex quibus non hac mente recedimus, vt omiſiſſe poſſeſſionem vellemus, idem eſt.

26 ¶ Eum, qui neque animo, neque corpore poſsidebat, ingredi autem & incipere poſsidere prohibeatur, non videri deiectum, verius eſt. deiicitur enim, qui amittit poſſeſſionem, non qui non accipitur.

27 ¶ Vim vi repellere licere, Caſsius ſcribit, idque ius naturâ comparatur. apparet autem (inquit) ex eo, arma armis repellere licere.

28 ¶ Vi poſsidere eum definiendum eſt, qui expulſo vetere poſſeſſore, adquiſitam per vim poſſeſſionem obtinet, aut qui in hoc ipſum aptatus & præparatus venit, vt contra bonos mores, auxilio ne prohiberi poſsit ingrediens in poſſeſſionem, facit. Sed qui per vim poſſeſſionem ſuam retinuerit, Labeo ait, non vi poſsidere.

29 ¶ Idem Labeo ait, eum, qui metu turbæ perterritus fugerit, videri deiectum. Sed Pomponius ait, vim ſine corporali vi locum non habere. Ergo etiam eum, qui fugatus eſt ſuperuenientibus quibuſdam, ſi illi vi occupauerint poſſeſſionem, videri vi deiectum.

30 ¶ Qui à me vi poſsidebat, ſi ab alio deiiciatur, habet interdictum.

31 ¶ Qui vi deiectus eſt, quidquid damni ſenſerit ob hoc, quòd deiectus eſt, recipetare debet. priſtina enim cauſa reſtitui debet, quam habiturus erat, ſi non fuiſſet deiectus.

32 ¶ Si fundus, à quo vi expulſus ſum, mihi reſtituatur, cæteræ verò res, quæ vi ablatæ ſunt, non reſtituantur, hic dicendum eſt, interdictum nihilominus tenere: quia verum eſt, vi deiectum.

¶ Planè ſi quis velit de poſſeſſione quidem rei ſoli per hoc interdictum experiri, de rebus verò mobilibus ad exhibendum actione, poteſt hoc ſuo arbitrio habere. & ita Iulianus ſcribit.

¶ Idem ſcribit, & ſi quis vi bonorum raptorum de huiuſmodi rebus velit experiri.

33 ¶ Quod autem ait prætor, *Quæque ibi habuit,* ſic accipimus, vt omnes res contineantur, non ſolùm quæ propriæ ipſius fuerunt, verùm etiam ſi quæ apud eum depoſitæ, vel ei commodatæ, vel pigneratæ, quarúmque vſum, vel vſumfructum, vel cuſtodiam habuit, vel ſi quæ ei collocatæ ſunt. cùm enim dicat prætor *habuit,* omnia hæc habendi verbo continentur.

34 ¶ Rectiſsimè autem prætor addidit, *Tunc ibi habuit,* tunc, ſic accipimus, cùm deiiceretur. Et ideo & ſi quid poſtea deſiit illic eſſe, dicendum erit, in interdictum venire. Sic fit, vt etiam ſi homines, vel pecora demortua ſint poſt deiectionem, interdicto locus ſit.

¶ Denique ſcribit Iulianus eum, qui vi deiecit ex eo prædio, in quo homines fuerant, propius eſſe, vt etiam ſine culpa eius mortuis hominibus æſtimationem eorum per interdictum reſtituere debeat, ſicuti fur hominis etiam mortuo eo tenetur.

35 ¶ Huic conſequens eſſe ait, vt villæ quoque, & ædium incendio conſumptarum pretium reſtituere cogatur. ubi enim quis (inquit) deiecit, per eum ſtetiſſe videtur, quo minus reſtitueret.

36 ¶ Idcirco conſtare aliquem, qui vi deiecit, quidque vi ſine dolo malo deſierit poſsidere, interdicto teneri.

37 ¶ Ibi autem ait prætor, vt ne quis, & quæ illic non habuit, conſequatur.

38 ¶ Sanè quod ait prætor, *Ibi,* quomodo accipimus? vtrum in eo loco, vnde quis vi deiectus eſt, an verò in omni poſſeſſione? & melius dicetur: non ad angulum referendum, vel locum, in quo fuerit, verum etiam ad omnem partem poſſeſſionis, qua quis caruit, cùm deiicitur.

39 ¶ Annus in hoc interdicto vtilis eſt.

40 ¶ Exinde, quo quis deiectus eſt, fructuum ratio habetur, quamuis in cæteris interdictis, ex quo edita ſunt, non retrò computantur.

¶ Idem

f l. 3. §. 10. ... l. 153. de reg. iur. ... g *Vnde vi vtile interdictum* ... tantum ſi dominus poſſeſſione deiicitur, ſed & ſi familia eius. Paul. 5. ſent. 6. §. 2.
w Iubens deiicere aliquem, ipſe eum deieciſſe intelligitur. Per alium & per ſe facere, paria x Cur ita? colliges ex §. 2. Inſt. de noxal. l. 7. §. 1. ſup. de donat.
y Damnum eſt, noxæ dedere cogi.
z l. 40. §. 2. ... l. 195. l. de verb. ſign.
a Serui continentur appellatione familiæ, vt hic. An & mercenarii? Græci putant, & hanc legem ita accipiunt, ... b Familia etiam vnus ſeruus. Cic. pro Cæcina. c Imò duo familiam facere poſſunt, Paul. 5. ſent. 6. §. 3. Imò ne quidem duo faciunt familiam l. 40. §. vlt. l. de verb. ſign. d l. 25. §. 2. ſup. de ædilit. l. 1. §. 5. ſup. de publicanis ... e Mercenarius ſerui loco eſt l. 4. ſup. de vſu & habit. Seruitutis tres ſpecies ſunt ... Laceritio ... alteri ... dominio ſubiiciuntur. Tertia ... quales ſunt mercenarii, ... vaſalli.
f ... ſunt liberi homines, non ſerui.
g Qui illi ſunt? alieni, mercenarii, Cicero pro Cæcina, adde §. 20. l. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Idem eſt & in rebus mobilibus, quæ ibi erant. nam & eorum fructus computandi ſunt, ex quo quis vi deiectus eſt.

41 ¶ Non ſolùm autem fructuum ratio in hoc interdicto habetur, verùm a cæterarum etiam vtilitatum b habenda eſt. nam & Viuianus refert, in hoc interdicto omnia, quæcunque habiturus vel adſecuturus erat is, qui deiectus eſt, ſi vi deiectus non eſſet, reſtitui, aut eorum litem à iudice æſtimari c debere, tantumque eum conſecuturum, quanti d ſua intereſſet, ſe vi deiectum non eſſe.

42 ¶ Ex interdicto *vnde vi*, etiam is qui non poſſidet e reſtituere cogetur.

43 ¶ Interdictum hoc quia atrocitatem f facinoris in ſe habet, quæſitum eſt, an liberto in patronum, vel liberis aduerſus parentes competit? Et verius eſt ſi nec liberto in patronum, nec g in parentes liberis dandam eſſe. meliùſque h erit in factum actionem his competere. aliter atque ſi vi armata vſus ſit aduerſus libertum patronus i vel aduerſus liberos parens. nam hic interdictum competit.

44 ¶ Hoc interdictum & heredi k, & cæteris ſucceſſoribus competit.

45 ¶ Non alij autem quàm ei qui poſſidet l, interdictum vnde vi competere, argumentum præbet, quod apud Viuianum relatum eſt: ſi quis me vi deiecerit, meos non deiecerit, non poſſe me hoc interdicto experiri, quia per eos retineo poſſeſsionem, qui deiecti non ſunt.

46 ¶ Idem Viuianus refert, ſeruos quoſdam vi depulit, alios retinuit, & vinxit, aut etiam eis imperauit, vi te deiectum intelligi: deſiſſe enim poſſidere, cùm ſerui ab alio poſſideantur. ¶ Et quod in parte ſeruorum dictum eſt, idem in omnibus dici ait, ſi fortè nemo depulſus eſſet, ſed poſſideri ab eo cœpiſſent, qui ingreſſus in poſſeſsionem eſſet.

47 ¶ Quid dicturi eſſemus, tractat, ſi aliquo poſſidente ego quoque ingreſſus ſum in poſſeſsionem, & non deiiciam poſſeſſorem, ſed vinctum m opus facere cogam: quærenus res (inquit) eſſet? Ego verius puto, eum quoque deiectum videri, qui illic vinctus eſt.

48 ¶ Ex cauſa huius interdicti, in hæredem n, & bonorum poſſeſſorem, cæteróſque ſucceſſores, in factum actio competit in id o quod ad eos peruenit.

2. *Paulus* lib. 65. ad Edictum.

Dolóve p malo eorum factum eſt, quo minus perueniret.

1. Armis deiectus quomodo accipitur. 9 De vi armata repellenda. 10. De procuratore. 11. De familia. 12. Contra qui dolo fecit, quò quis armis deijceretur. 13. De vſufructu & vſu. 18. De herede.

3. *Vlpianus* lib. 69. ad Edictum.

Quod eſt q, & ſi quis armis deiectus eſt, quia ex facinoribus defunctorum de r eo quod ad hæredem peruenit actio datur. ſufficit s enim, non in lucro verſari eum hæredem, non etiam damnum ſubire.

1 ¶ Hæc actio quæ aduerſus t hæredem cæteroſque ſucceſſores pertinet, perpetuò competit; quia u in ea rei perſecutio continetur.

2 ¶ Armis y deiectum quomodo accipimus? arma z ſunt omnia tela. hoc eſt, & fuſtes a, & lapides, non ſolùm gladij, haſtæ, frameæ b, i. romphææ c.

3 ¶ Planè & ſi vnus vel alter fuſtem vel gladium tenuit, armis deiectus poſſeſſor videtur.

4 ¶ Plus dicimus, etſi inermes d venerant, ſi in ipſa concertatione, qui inermes venerant, eò proceſſerunt vt fuſtes aut lapides ſumerent, vis erit armata.

5 ¶ Qui armati venerunt, etſi armis non ſunt vſi ad deiiciendum, ſed deiecerunt, armata vis facta eſſe videtur. ſufficit e enim terror armorum, vt videantur armis deieciſſe.

6 ¶ Si quis autem viſis f armatis, qui alibi tendebant, metu hoc deterritus, profugerit, non videtur deiectus, quia non hoc animo fuerunt, qui armati erant, ſed aliò tendebant.

7 ¶ Proinde & ſi cùm armatos audiſſet g venire, metu deceſſerit de poſſeſsione, ſiue verum, ſiue falſum audiſſet, dicendum eſt non eſſe eum armis deiectum, niſi h poſſeſsio ab his fuerit occupata.

8 ¶ Si autem, cùm dominus veniret in poſſeſsionem armati eum prohibuerunt a, qui inuaſerant poſſeſsionem, videri eum armis deiectum.

9 ¶ Eum igitur, qui cum armis venit, poſſumus b armis repellere. ſed hoc confeſtim c, non ex interuallo d: dummodò ſciamus non ſolùm reſiſtere permiſſum ne deiiciatur, ſed etſi deiectus quis fuerit, eundem deiicere non ex interuallo, ſed ex continenti.

10 ¶ Cùm procurator e armatus venit, & ipſe dominus armis deieciſſe videtur, ſiue mandauit, ſiue (vt Iulianus ait) ratum f habuit.

11 ¶ Hoc & in familia dicendum eſt. nam cùm familia ſine me armata venit, ego non videor veniſſe, ſed familiam ſi iuſſi, vel ratum habui.

12 ¶ Hoc interdictum etiam aduerſus eum proponitur, qui dolo malo fecit, quò quis armis deiiceretur, & poſt g annum reddetur in id h quod peruenit ad eum, qui i prohibuit.

13 ¶ Vnde vi interdictum neceſſarium fuiſſe fructuario apparet, ſi prohibeatur vti frui vſufructu fundi.

14 ¶ Vti frui autem prohibuiſſe is videtur, qui vi deiecit vtentem & fruentem, aut non admiſit k, cùm ex fundo exiſſet non vſuſfructus deſerendi cauſa.

¶ Cæterùm ſi quis ab initio l volentem incipere vti frui prohibuit, hoc interdictum locum non habet. quid ergo eſt? debet fructuarius vſumfructum vindicare.

15 ¶ Pertinet autem hoc interdictum ad eum qui fundo vti frui prohibitus eſt. pertinebit etiam ad eum, qui ædificio vti frui prohibetur.

¶ Conſequenter autem dicemus, ad res mobiles m hoc interdictum non pertinere, ſi quis vti frui prohibitus eſt re mobili, niſi aſſiduè fundi accedebant res mobiles. Si igitur ibi fuerant, dicendum eſt, etiam ad eas referri hoc interdictum debere.

16 ¶ Item ſi non vſuſfructus, ſed vſus ſit relictus, competit hoc interdictum. ex quacunque enim cauſa conſtitutus eſt vſuſfructus n vel vſus, hoc interdictum locum habebit.

17 ¶ Qui vſuſfructus nomine qualiter qualiter o fuit quaſi in poſſeſsione, vtetur hoc interdicto. ſed ſi quis poſteaquàm prohibitus eſt, capite minutus ſit vel mortuus, rectè dicitur, hæredibus & ſucceſſoribus competere hoc interdictum, non vt in futurum conſtituatur vſuſfructus, ſed vt præterita cauſa, & damnum præteritum ſarciatur.

18 ¶ Heres p quoque ſimili modo debebit in factum actionem ſuſcipere in id q quod ad ſe peruenit.

De municipibus.

4. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

Si vi me deiecerit quis nomine r municipum, in municipes s mihi interdictum reddendum, Pomponius ſcribit, ſi quid t ad eos peruenit.

De compulſo in poſſeſsionem inducere.

5. *Idem* lib. 11. ad Edictum.

Si rerum u tibi poſſeſsionem tradidero, dicit Pomponius, vnde vi interdictum ceſſare, quoniam non eſt vi deiectus, qui compulſus y eſt in poſſeſsionem inducere.

De condemnatione in id quod intereſt.

6. *Paulus* lib. 17. ad Edictum.

In interdicto vnde vi tanti z condemnatio facienda eſt, quanti intereſt poſsidere. & hoc iure nos vti, Pomponius ſcribit, id eſt tanti rem videri, quanti a actoris intereſt. quod aliàs b minus eſſe, aliàs plus. nam ſæpè actoris pluris intereſſe, hominem retinere, quàm c quanti is eſt, veluti cùm quæſtionis d habendæ, aut rei probandæ gratia, aut hæreditatis e adeundæ, interſit eius, eum poſsideri.

Si alius deiecit, alius poſſidet.

7. *Idem* lib. 24. ad Edictum.

Cum à Titio f te vi deiectus ſim, ſi Titius eandem rem poſſidere cœperit, non poſſum cum alio, quàm g tecum, interdicto experiri.

De non domino.

8. *Idem* lib. 59. ad Edictum.

Fulcinius dicebat, vi poſsideri, quotiens vel non dominus h, cùm tamen poſsideret, vi deiectus eſt.

De heredibus. De vſufructu.

9. *Idem* lib. 65. ad Edictum.

Si plures hæredes ſunt, vnuſquiſque non in ſolidum amplius quàm i ad eum peruenerit, tenetur. Qua de cauſa interdum in ſolidum tenebitur is, ad quem totum peruenerit, quamuis ex parte hæres ſit.

1 ¶ Deiectum ab vſufructu k, in eandem cauſam

prætor

a l. 6. inf. eod. b Interdicto vnde vi quiſque etiam lucrum conſequitur, quod factus fuerat, ſi non ei iniuria facta fuiſſet. [illegible]

[illegible] Frameæ vocabulum Germanicum, [illegible] gerunt, anguſto & breui ferro. Tacitus lib. de moribus Germanorum. eſt igitur framea haſta anguſto & breui ferro. [illegible]

c [illegible] Romphæa genus teli Thraciæ nationis. [illegible]

u l. 17. ſup. de rebus cred. x & iterum tibi. Hal. y l. 9. in f. [illegible]
z l. 1. §. 3. & 41. ſup. eo. & l. 4. C. vnde vi.
a Tanti res æſtimatur quanti actoris intereſt.
b l. 13. ſup. de re iudic. c l. quam pretium rei accipere. d l. vlt. [illegible]
e l. 52. §. 28. [illegible] de furtis. f [illegible]
g l. 15. [illegible] h l. 1. §. 5. [illegible]
k l. 5. §. 13. 14. 15. 16. [illegible]

prætor reſtitui iubet:id eſt,in qua futurus eſſet, ſi deiectus non eſſet. itaque ſi tempore a vſusfructus finitus fuerit,poſtquam deiectus eſt à domino, nihilo minus cogendus erit reſtituere;id eſt vſumfructum iterum conſtituere.

10. Gaius b lib. 2. ad Edictum prætoris vrbani, titulo de liberali cauſa.c

SI de fundo proprietarium, & fructuarium b prælo expulerit: atque ob id fructuarius conſtituto tempore non vſus, perdiderit ius ſuum, nemo dubitat, quin dominus,ſiue experiatur cum fructuario aduerſus prædonem, ſiue non experiatur, retinere debeat reuerſum ad ſe vſumfructum:& quod fructuarius perdidit,id ad damnum eius pertineat, cuius facto periit.

Si quis re poſſeſſa prohibeatur vel arbitrio ſuo.

11. Pomponius h lib. 6. ex Plautio.i

VIm e facit, qui non ſinit poſſidentem f eo quod poſſidebit, vti arbitrio ſuo ſiue inferendo, ſiue fodiendo,ſiue arando,ſiue quid ædificando ſ, ſiue quid g omnino faciendo, per quod liberam poſſeſſionem aduerſarij non relinquit.

Si colonus, qui emptorem non admiſit ab alio deijciatur.

12. Marcellus lib. 19. Digeſtorum.l

COlonus eum, cui h locator fundum vendiderat, cùm is in poſſeſſionem miſſus eſſet, non admiſit: deinde colonus vi ab alio i deiectus eſt. quærebatur, quis haberet interdictum vnde vi? Dixi nihil k intereſſe, colonus dominum ingredi volentem prohibuiſſet, an emptorem; cui iuſſiſſet dominus tradi poſſeſſionem non admiſit. igitur interdictum vnde vi colono competiturum l, ipſumque ſimili interdicto locatori m obſtrictum fore, quem deieciſſe tunc videretur, cùm emptori poſſeſſionem non tradidit: niſi fortè propter iuſtam & probabilem cauſam n id feciſſet.

De fama.

13. Vlpianus lib. 27. ad Sabinum.o

NEque vnde vi, neque aliud interdictum famoſum o eſt p.

De eo qui vi, clam, aut precario poſſidet. De fundo, & rebus mobilibus.

14. Pomponius r libro 32. ad Sabinum.s

SEd ſi vi armata deiectus es, ſicut ipſum fundum recipiscis, ſi vi, aut clam, aut precario q eum poſſideres, ita res quoque mobiles omnimodo recipies.

Si is qui deiecit, vel vi, aut clam fecit, poſſidere deſinit.

15. Paulus t libro 13. ad Sabinum.u

SI vi me deieceris, vel vi aut clam feceris, quamuis ſine ſ dolo & culpa amiſeris poſſeſſionem, tamen damnandus es, quanti mea intereſt: quia in eo ipſo culpa tua præceſſit z, quod omnino vi deieciſti, aut vi aut clam feciſti.

De patre deijciente.

16. Vlpianus lib. 29. ad Edictum.y

IN interdicto vnde vi a dicendum eſt, vt eius cauſa, quod ad patrem x peruenit, ipſe teneatur.

De deiectione & recuperatione.

17. Iulianus lib. 48. Digeſtorum.a

QVi poſſeſſionem vi ereptam, vi in y ipſo congreſſu recuperat, in priſtinam cauſam reuerti potius, quàm vi poſſidere intelligendus eſt. ideoque ſi te vi deiecero, illico tu me, deinde ego te, vnde vi interdictum tibi vtile erit.

Si emptor colonum à quo vnquam fuit admiſſus, expulerit.

1. De rei vindicatione.

18. Papinianus lib. 26. Quæſtionum.a

CVm fundum qui locauerat, vendidiſſet, iuſſit emptorem in vacuam z poſſeſſionem ire, quem colonus intrare prohibuit. poſtea emptor vi colonum expulit: interdictis a vnde vi quæſitum eſt? Placebat, colonum interdicto venditori b teneri, quia nihil intereſſet,ipſum, an alium ex voluntate eius miſſum intrare prohiberet. neque enim ante c omiſſam d poſſeſſionem videri, quàm ſi tradita fuiſſet emptori; quia nemo eo animo eſſet, vt poſſeſſionem amitteret propter emptorem, quam emptor adeptus non fuiſſet. emptorem quoque, qui poſtea vim adhibuit, & ipſum interdicto colono teneri. non enim ab ipſo,ſed à venditore per vim fundum eſſe poſſeſſum, cui poſſeſſio eſſet ablata.

¶ Quæſitum eſt,an emptori ſuccurri debeat, ſi voluntate venditoris colonum poſtea vi expuliſſet? Dixi non eſſe iuuandum,qui e mandatum illicitum f ſuſceperit.

1 ¶ Eum g, qui fundum vindicauit ab eo,cum quo interdicto vnde vi potuit experiri, pendente iudicio nihilominus interdicto rectè agere placuit.

De periculo heredum.

19. Tryphoninus lib. 15. Diſputationum.h

MEminì Iulianus reſpondit, ſi me de fundo vi deieceris in quo res mouentes fuerant,cùm mihi interdicto vnde vi reſtituere debeas, non ſolùm poſſeſſionem ſoli,ſed & ea,quæ ibi fuerunt, quamquam ego moram a fecero; quo minùs interdicto te conuenirem, ſubtractis tamen mortalitate b ſeruis,aut pecoribus,aliiſve rebus caſu intercidentibus,tuum tamen onus nihilominus in eis reſtituendis eſſe,quia ex ipſo tempore delicti plusquam fruſtrator debitor conſtitutus eſt.

De conductore deiecto.

20. Labeo lib. 3. Pithanon à Paulo epitomatorum.ß

SI c colonus tuus a vi deiectus eſt, ages vnde vi interdicto. Idem, ſi inquilinus tuus vi deiectus fuerit.

Paulus ¶ Idem dici poteſt de coloni colono, item inquilini inquilino.

TIT. XVII.

Interdictum. 1. Summa. 2. Et ratio interdicti. Quibus caſibus locum habet. 4. De poſſeſſione acquirenda, vel retinenda. Collatio huius interdicti & interdicti,vnde vi. 5. De vi, clam, precario. 6. De poſſeſſore. 7. Zuiuo, vel parte. 8. De rebus ſoli. 9. De viſitione, clandeſtina, precaria poſſeſſione.

1. Vlpianus a lib. 69. ad Edictum.b

AIt prætor: Vti g eas ædes quibus de agitur, nec vi, nec clam, nec precario alter ab altero poſſidetis, quominùs ita poſſideatis, vim fieri veto. De cloacis hoc interdictum non dabo i, neque pluris quàm quanti k res erit, intra annum, quo primum experiundi poteſtas fuerit, agere permittam.

1 ¶ Hoc interdictum de ſoli l poſſeſſore ſcriptum eſt, quem potiorem prætor in ſoli poſſeſſione habebat m, & eſt prohibitorium n ad retinendam o poſſeſſionem.

2 ¶ Huius autem interdicti proponendi cauſa hæc fuit,quod ſeparata p eſſe debet poſſeſſio q à proprietate. fieri enim poteſt,vt alter poſſeſſor ſit,dominus non ſit: alter dominus quidem ſit, poſſeſſor verò non ſit. fieri poteſt, vt & poſſeſſor idem, & dominus ſit.

3 ¶ Inter litigatores ergo "quoties" eſt proprietatis controuerſia,aut conuenit "inter litigatores," vter poſſeſſor ſit,vter petitor,aut non conuenit. Si conuenit r abſolutum eſt ille poſſeſſoris commodo, quem conuenit poſſidere,ille petitoris onere fungetur.

¶ Sed ſi inter ipſos contendatur, vter poſſideat, quia alteruter ſe magis poſſidere affirmat, tunc ſi res ſoli ſit, in ſ cuius poſſeſſione contenditur, ad hoc interdictum remittentur t.

4 ¶ Eſt igitur hoc interdictum, quod vulgo u vti poſſidetis appellatur, retinendæ x poſſeſſionis. nam huius rei cauſa redditur, ne vis fiat ei qui poſſidet, & conſequenter proponitur poſt interdictum vnde vi y: illud z enim reſtituit vi amiſſam poſſeſſionem,hoc a interdictum tuetur,ne amittatur poſſeſſio. denique prætor poſſidenti vim fieri vetat,& illud quidem interdictum oppugnat poſſeſſorem, hoc tuetur.

¶ Et (vt Pedius ait,) omnis de poſſeſſione a controuerſia aut eò pertinet, vt quod non poſſidemus nobis reſtituatur b, aut ad hoc, vt retinere c nobis liceat quod poſſidemus.

¶ Reſtitutæ d poſſeſſionis ordo aut interdicto expeditur,aut per actionem e. Retinendæ itaque poſſeſſionis duplex via eſt, aut exceptio, aut interdi-

a l. 1. §. 34. 35. in fin. ſ. eod.
b. d. 15. Paul. 3. ſent. 6. §. 8.
c Si colonus tuus vel inquilinus deiecti ſint, vnde vi interdicto potes experiri.
d adde l. 1. in fin. ſ. de religioſ.
e l. 2. C. 6. §. 4. 1. ſ. de interdict. adde 58. Eclog. 14.
f hoc interdictum eſt retinendæ poſſeſſionis.
g vel nunc eas l. 3. §. 6. in fin. ſ. eod. Fortè in verbis, Poſſeſſio, v. Cuiac. 5. obſer. 22.
h. His modis mala fide poſſidemus.
i Cur ita? fortè quia alia remedia competunt, l. 1. §. 5. §. 14. 15. l. de cloacis.
k l. 3. in fin. ſ. eod.
l §. 4. verſ. ſed interdicto. inſt. de interdictis.
m habet, vulg. habuit. Hal.
n in hoc interdictum venit vt nemo deſiſtat à turbatione præſenti & futura; ſemel ſat eſt, eoque nomine cautio exigitur, l. 1. C. eo. venit etiam reſtitutio damni & intereſſe, l. 3. in fin. l. eod.
o §. 4. l. eod. & ſ. verſ. ſed interdicto. Paul. 5. ſent. 6. §. 1.
p Separatorum ſeparata eſſe debet ratio, l. 12. §. 1. ſ. de acq. poſſ.
q Poſſeſſionis à proprietate differentia.
r Quem poſſeſſorem eſſe conſtat, is reiparato deſinet.
ſ Vindicationes poſſeſſionis, interdicta vti poſſidetis & vtrubi: Cur interdicta in ipſa poſſeſſione redduntur, vt vindicationes rerum in re vel in rem actiones dicuntur: quod in re ipſa, veluti in fundo ipſo præſenti, vel in gleba quaſi in fundo potius quàm rei vel fundi cauſa mouebantur.
t vt poſtea de proprietate cognoſcatur, l. 35. ſ. de acq. poſſ. l. 3. §. 1. ſ. eod. l. Iul. de vi publ. l. 7. C. de iud. l. 13. C. de rei vind. l. 3. C. ſi. per vim vel alio modo. 3. Cod. interdict. l. 14. C. de agric.
u à primis verbis interdicti.
x interdicto vti poſſidetis poſſeſſionem retinemus. §. 1. l. eod.
y quod pertinet ad recuperandam poſſeſſionem, l. 1. §. 1. ſ. de vi & vi ar. præſtat autem vt recuperare poſſeſſionem, quàm vt retinere poſſit, vis eſt enim vt quidquam retineri poſſit quod apprehenſum non ſit.
z Interdicti vti poſſidetis, & vnde vi differentia.
a Poſſeſſionum controuerſiæ eò pertinent, vt vel poſſeſſio nobis reſtituatur, vel à nobis retineatur. Reſtituatur, amiſſa. Retineatur, non amiſſa.
b videtur iuriſconſultus abuti vocabulo reſtituendi, & eo complecti adipiſcendæ & recuperandæ poſſeſſionis interdicta. §. 2. 6. Inſt. de interdict. l. 2. §. 3. ſ. de interdict. alias adipiſcendæ poſſeſſionis interdicta Pedius malè omiſiſſet.
c hinc interdictum retinendæ poſſeſſionis. §. 4. Inſt. de interdict.
d reſtituendæ & ita Bart. Alberic.
e fortè legendum, exceptionem, idque verba quæ ſequuntur exprimunt. Retinendæ itaque, inquit, poſſeſſionis duplex via eſt, aut exceptio, aut interdictum. Sed tamen actionis verbo actionem in factum intelligere poſſis, de qua in l. 4. §. 2. ſupra de damno. l. 3. §. 2. ſupra uti poſſidetis, vide quæ diximus ad l. 6. l. ad. de acti. empt. aut condictionem incerti, vide Cuiacium 5. obſer. 17. Dicam planius. Retinendæ poſſeſſionis plura alia remedia, eſt interdictum uti poſſidetis, eſt interdictum utrubi, cuius alia remedia ſunt, actio in factum, de qua hic agitur, & manus militaris... l. 3. in princ. l. 5. §. 27. ſupra ut in poſſeſſ. ſequeſtratio poſſeſſionis... l. 5. §. 2. ſupra de legatis, 3. interdictum, vti poſſidetis, vt hoc titulo, & utrubi l. un. ad tit. de itinere actuque priuato. l. ult. 19. de aqua cottidiana & æſtiua l. un. de riuis. l. 23. de fonte. l. ult. 22. officium iudicis, cùm periculum eſt ne partes veniant ad arma, l. 23. §. 3. ſupra de vſufruct. Multa alia in commentario de retinenda poſſeſſione.

a l. 1. §. 8. l. 3. §. 15. verſ. conſequenter l. eod.
b. vi. 3. ad leg. poſſ.
c & intereſſe l. 14. de ſeruit.
d poſſeſſorem certi loci.
e l. 3. §. 4. de ſu. ſ. iti. prox.
f l. 3. §. 1. 7. ibid. prox.
g vt ſolent domini in ſuis fundis facere.
h l. 18. l. eod. l. 20. ſ. de acq. poſſ.
i vi ab eo. ſic puto legendum ob hæc verba quæ ſequuntur, igitur interdictum vnde vi colono competiturum: ipſumque ſimili interdicto locatori obſtrictum fore.
k l. 155. §. 3. l. de reg. iur.
l aduerſus eum à quo deiectus eſt. l. 25. §. 1. ſ. locati.
m l. 3. §. 3. l. ibid. prox.
n l. 61. in fin. princ. ſ. locati l. 20. in fin. ſ. de acq. poſſ.
o l. 33. l. de procur. adde l. 2. ſ. ſolutionum.
p Imò, videtur eſſe famoſum, cum is qui vim alteri inferat, æquè peccet, atque is qui datam fidem non ſeruat. Talis autem, ſi damnetur, eſt infamis. l. 1. l. 6. in pr. ſ. de his qui notant. infam.
q Precario poſſidens habet interdictum vnde vi. Græci hanc rationem afferunt: quod videlicet donatario comparetur tenens precarij: namque conceſſio donationis ſpecies eſt.
r l. 1. §. 6. & l. 3. §. 15. verſ. conſequenter l. eod.
ſ l. 1. §. 36. ſ. eod. & interdictis. Græci.
x vnde vi, vel potius ſi à filiofamilias deiectus es, vt eius cauſa, & c. vulg. Hal.
z l. 1. §. 20. l. eod. l. 3. §. 12. ſ. de prænd.
y l. 3. §. 9. l. eod.
z Vacua eſt autem poſſeſſio, quæ à nemine detinetur, l. 28. ſ. de contr. empt. l. 2. §. 1. 1. de acti. empt.
a vi de interdictis.
b vel. 3 2. ſ. eod.
c Admitti non potuit quod nunquam fuit traditum.
d omiſſam. Hal.
e quia. Hal.
f Non eſt iuuandus, qui illicitum mandatum ſuſcepit. Cur illicitum mandatum ſuſcepiſſe dicitur? Quia vim alteri factam nemini licet repellere, niſi fortè ſit continenti vel ſocius. v. Soc. reg. 444.
g v Soc. reg. 128. ſ. Quo ſcripſi ad l. 1. de acq. poſſ.

Universidad Rey Juan Carlos

via eſt, aut exceptio, aut interdictum. exceptio datur ex multis cauſis a ei qui poſſidet.

5 ¶ Perpetuo autem hoc interdicto inſunt hæc b, *quod nec vi, nec clam, nec precario, ab illo poſſides.*

6 ¶ Interdictum autem c poſſeſſorem prædij d tuetur, quod eſt *uti poſſidetis*. actio e enim nunquam f vltro g poſſeſſori h datur: quippe ſufficit ei quod poſſideat.

7 ¶ Hoc interdictum locum habet, ſiue quis totum fundum poſſidere ſe dicat, ſiue pro certa i parte, ſiue pro k indiuiſo l poſſideat.

8 ¶ Hoc interdictum in omnibus etiam poſſeſſionibus quæ ſunt ſoli ſine dubio locum habebit, dummodo l poſſideri poſſint m.

9 ¶ Quod ait prætor in interdicto, *nec vi, nec clam, nec precario, alter ab altero poſſidetis*, hoc eo pertinet, vt ſi quis poſſidet vi, aut clam, aut precario, ſi quidem ab alio n, proſit ei poſſeſſio: ſi vero ab aduerſario ſuo, non debeat eum propter hoc, quod ab eo poſſidet, vincere, has [illegible] proficere palam eſt.

2. Paulus [illegible] ad Edictum.

IVſtâ [illegible], an iniuſta aduerſus cæteros poſſeſſio ſit, in hoc interdicto nihil refert. qualiſcumque enim poſſeſſor, hoc ipſo, quod poſſeſſor eſt, plus iuris habet quàm ille, qui non poſſidet.

De duobus in ſolidum poſſidentibus. 1. De actore & reo. 2. De eo qui prohibetur ædificare. 3. Vel ædes reficere. 4. Vel fundum colere. 5. De proiectione ſupra ſolum. 6. Vel in ædes vicini. 7. De cœnaculo & ſuperficie. 8. De his qui in poſſeſſionem miſſi ſunt. 9. De tectorijs. 10. De eo qui à vi poſſidente accipit. 11. In quantum ſit condemnatio.

3. *Vlpianus* lib. 69. ad Edictum.

SI duo poſſideant in ſolidum, videamus, quid ſit dicendum: quod qualiter procedat, tractemus. Si quis proponeret a poſſeſſionem iuſtam & iniuſtam b: ego poſſideo ex iuſta cauſa, tu vi, aut clam, *ſi à* c *me poſſides*, ſuperior ſum interdicto: ſi vero non à me, neuter noſtrum vincetur. nam & tu poſſides, & ego.

1 ¶ Hoc interdictum duplex d eſt. & hi quibus competit, & actores & rei ſunt.

2 ¶ Hoc interdictum ſufficit ei, qui ædificare f in ſuo prohibetur: etenim videris mihi poſſeſſionis controuerſiã facere, qui prohibes me vti mea poſſeſſione.

3 ¶ Cum inquilinus t dominum ædes reficere volentem prohiberet, æquè competere interdictum *vti poſſidetis* placuit, teſtarique dominum non prohibere inquilinum, ne u habitaret, ſed ne poſſideret.

4 ¶ Item videamus, ſi auctor x vicini tui ex fundo eius vites in tuas arbores tranſdux it, quid iuris ſit. & ait Pomponius, poſſe te ei denuntiare, y & z vites præcidere. idque & Labeo ſcribit. aut vti eum debere interdicto vti poſſidetis de eo loco, quo radices continentur vitium. nam ſi tibi vim fecerit, quo minus eas vites vel præcidas, vel tranſducas, vim tibi facere videtur, quo minus poſſideas: etenim qui colere fundum prohibetur, poſſidere prohibetur, inquit Pomponius.

5 ¶ Item videamus, ſi proiectio z ſupra vicini ſolum a non iure haberi dicatur, an interdictum vti poſſidetis ſit vtile alteri aduerſus alterum? Et eſt apud Caſſium relatum, vtrique eſſe inutile b, quia alter ſolum poſſidet, alter cum ædibus ſuperficiem.

6 ¶ Labeo quoque ſcribit: Ex ædibus meis in ædes tuas c proiectum habeo. interdicis mecum d, ſi eum locum poſſideamus, qui proiectio tegetur. An e, quo facilius poſſim retinere poſſeſſionem eius proiectionis, interdico tecum, ſicuti a nunc b poſſidetis eas ædes, ex quibus proiectus c eſt?

7 ¶ Sed ſi ſupra ædes quas poſſideo, cœnaculum d ſit e, in quo alius quaſi dominus moretur, interdicto vti poſſidetis, me vti poſſe Labeo ait, non eum, qui in cœnaculo moraretur. *ſemper enim ſuperficiem f ſolo cedere.*

¶ Planè ſi cœnaculum ex publico g aditum habeat, ait Labeo, videri non ab eo ædes poſſideri, qui ὑπόγαιον h poſſideret, ſed ab eo, cuius ædes ſupra κρύπτας eſſent. verum eſt hoc in eo, qui aditum ex publico habuit.

¶ Cæterùm ſuperficiarij i proprio interdicto, & actionibus à prætore vtentur. dominus autem ſoli tam aduerſus alium quàm aduerſus ſuperficiarium potioreris interdicto vti poſſidetis. ſed prætor ſuperficiarium tuebitur ſecundum legem locationis, & ita Pomponius quoque probat.

8 ¶ Creditores miſſos in poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa, interdicto vti poſſidetis vti non poſſe, & meritò, quia non poſſident k. Idemque & in cæteris omnibus, qui cuſtodiæ cauſa miſſi ſunt in poſſeſſionem dicendum eſt.

9 ¶ Si vicinus meus in parte mea tectoria l habeat, & in parte ſua m, vti poſſidetis mihi efficax eſt, vt ea tollere compellatur.

10 ¶ Non videor vi poſſidere, qui n ab eo, quem o ſcirem vi in poſſeſſionem eſſe, fundum accipiam.

11 ¶ In hoc interdicto, condemnationis ſumma refertur ad rei ipſius æſtimationem. *Quanti p res eſt*, ſic accipimus, quanti vniuſcuiuſque intereſt poſſeſſionem retinere. Seruij autem ſententia eſt q exiſtimantis, tanti poſſeſſionem æſtimandam, quanti ipſa res eſt. ſed hoc nequaquam opinandum eſt: longè enim aliud r eſt rei pretium, aliud poſſeſſionis f.

De fructuario & vſuario.

4. *Idem* lib. 70. ad Edictum.

IN ſumma puto dicendum, & inter fructuarios hoc interdictum reddendum, etſi alter vſumfructum, alter poſſeſſionem t ſibi defendat.

¶ Idem erit probandum, & ſi vſumfructus quis ſibi defendat poſſeſſionem. & ita Pomponius ſcribit.

¶ Proinde & ſi alter vſum, alter fructum ſibi vindicet, & his interdictum erit dandum.

DE a SVPERFICIEBVS a.

TIT. XVIII.

Interdictum. 1. Ratio interdicti & de actione ciuili. 2. Collatio huius interdicti & ſuperioris. 3. De actione in rem. 5. De euictione. 6. De vſufructu & vſu. 7. Traditione, legato, donatione. 8. Communi diuidundo. 9. De ſeruitutibus.

1. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

PRætor ait: *Vti, ex lege locationis ſiue conductionis ſuperficie, qua de agitur, nec vi, nec clam, nec precario alter ab altero fruimini, quo minus fruamini, vim fieri veto. Si qua alia actio de ſuperficie poſtulabitur, cauſa cognita dabo.*

[illegible]

1 ¶ Qui a ſuperficiem in alieno ſolo habet, ciuili b actione ſubnixus eſt. nam ſi conduxit ſuperficiem, ex conducto: ſi c emit, ex empto agere cum domino ſoli poteſt. Etenim ſi ipſe eum prohibeat, quod intereſt agendo conſequetur. Sin autem ab alio prohibeatur, præſtare ei actiones ſuas debet dominus, & cedere. Sed longè vtile viſum eſt, (quia & incertum erat, an locati exiſteret, & quia melius d eſt poſſidere, potius quàm in perſonam experiri) hoc interdictum proponere, & quaſi in rem actionem polliceri.

2 ¶ Proponitur autem interdictum duplex, exemplo e interdicti vti poſſidetis. Tuetur itaque prætor eum, qui ſuperficiem petit, veluti vti poſſidetis interdicto, neque exigit ab eo, quam cauſam poſſidendi habeat, vnum tantum requirit, num forte vi, clam, precario aduerſario poſſideat. Omnia quoque, quæ in vti poſſidetis interdicto ſeruantur, hic quoque ſeruabuntur.

3 ¶ Quod ait prætor, *Et actio de ſuperficie poſtulabitur, cauſa cognita dabo*, ſic intelligendum eſt, vt ſi ad tempus quis ſuperficiem conduxerit, negetur ei in rem actio. Et ſanè cauſa cognita f ei qui non ad g modicum tempus conduxit ſuperficiem, in rem actio competet.

4 ¶ Is autem in cuius ſolo ſuperficies eſt, vtique non indiget vtili actione, ſed habet in rem, qualem habet de ſolo. Planè ſi aduerſus ſuperficiarium velit vindicare, dicendum eſt, exceptione vtendum in factum data. nam cui damus actionem, eidem & exceptionem competere multò magis quis dixerit.

5 ¶ Si ſoli poſſeſſori ſuperficies euincatur, æquiſſimum erit, ſubuenire ei vel ex ſtipulatu de euictione, vel certè ex empto actione.

6 ¶ Quia autem etiam h in rem actio de ſuperficie dabitur, petitori quoque in ſuperficiem dari, & quaſi vſumfructum, ſiue vſum quendam eius eſſe, & conſtitui poſſe per vtiles actiones, credendum eſt.

7 ¶ Sed & tradi poſſe intelligendum eſt, vt & legari, & donari poſſit.

8 ¶ Et ſi duobus ſit communis, etiam vtile communi diuidundo iudicium dabimus.

9 ¶ Seruitutes quoque prætorio iure conſtituentur, & ipſæ ad i exemplum earum, quæ ipſo iure conſtitutæ ſunt, vtilibus actionibus petentur. ſed & interdictum de his vtile competet.

Definitio & ius actium ſuperficiariarum.

2. Gaius libro 25. ad Edictum Prouinciale.

SVperficiarias ædes appellamus quæ in k conducto ſolo m poſitæ ſint, quarum proprietas & ciuili & naturali iure eius eſt, cuius & ſolum.

a ei eſt ſuperficiarius.
b vtili, l. 13. §. 3. §. et pignorib. in rem. §. 8. l. 10. l. 73. & 74. l. 75. ff. de rei vind.
c Superficiarius, non tantum eſt inquilinus. l. 3. §. pen. ff. de oper. nou. ſed plus quam inquilinus: qui in alieno ſolo ædificat conducto (vel etiã empto) ea lege, vt ibi ædificet & ibi habeat ædificium in plures annos, ſub annuo ſalario, idque his dicitur ἐμφυτευτικὴ l. 3. ff. de reb. cre. Zabulicis ſuderitis Cuiac. hic. Puto exemplo ſuperficiarii hoc interdictum dari Emphyteutico & Feudatario. Notandum id quoque eſt: lex eſſe contractus ex quibus transferuntur à nobis dominium vtile: excepto, hoc eſt, retento nobis dominio directo. Horum genera autem ſunt hi contractus, ſuperficiarius contractus, locatio ad longum tempus, Emphyteuſis, libellarius, Precaria, Feudum, de quibus vide Aluarotum in ſolis Feudorum.
d eſt enim magnum commodum poſſidendi §. 4. inſt. de actio. l. ſequ. inſtit. de interd. §. 24. inſt. de obl. ex delict.
e v. l. 3. §. 7. ff. vti poſſid.
f nam modici temporis definitio in arbitrio iudicis poſita eſt, l. 1. §. vlt. ff. de itin. actiq.
g l. 3. §. ſi ager vectigalis.
h l. 74. ff. de rei vind. l. 20. ſupra ſeruitu.
i Seruitutum aliæ ipſo iure conſtituuntur, vt hic, aliæ non ipſo iure, ſed prætorio tantum iure, ſeu fauore eo, hæ vel vtili actione, vel etiam interdicto vtili peti poſſunt, vt hic.
k l. 73. 74. ſup. de rei vind.
l l. ea lege conductor, vt conductor in eo poſitio ædificium habeat vel ædificet, vel quid aliud, habere poſſit in perpetuum, vel plures annos, ſub certo annuo ſalario.
m alterius.
n quid ſit, v. l. 1. ſup. de ſeruit. vrb.
o i. de itinere vel actu. Habet enim hoc actio vim diſtinctam, cum ſufficiat alterutrũ probare, vel iter vel actum hoc anno in vſu habuiſſe.
p & interdictis vtriuſque domino competentibus. Primum pertinet ad retinendam poſſeſſionem: alterum vt cogatur adire & reficere.
q l. vlt. l. eod. l. 1. in fin. ſup. quemadm. ſeru.
r ſi modo hoc anno. vulg. ſi modò eo anno, Hal.
ſ & in eo differt ab vti poſſidetis quod non ad tempus præſens ſed ad præteritum refertur.
t Modicum tempus 30. diebus, v. Nou. 57. c. 6.
u adde l. 7. quemadm. ſeruit.

DE ITINERE n, ACTVQVE o priuato p.

TIT. XIX.

¶ *Prius interdictum de vſu itineris actúque. 1. Hoc interdictum eſſe prohibitorium. De ſeruitute ruſtica, vel vrbana. 2. Iure impoſita vel non. De vſu ſeruitutis. 3. De anni computatione. 4. De probatione. 5. Quouſque competit hoc interdictum. 6. De eo qui per proximum vicini agrum iter fecit. 7. De vſu per alium. 9. De reſtitutione in integrum, & repetitione diei. 11. De precario. 12. De eo qui primum vtili, deinde precario vſus eſt. De tacitè prohibito, vel alio prohibito per quem id ius poſſidebat vtitur.*

1. Vlpianus lib. 63. ad Edictum.

PRætor ait, *Quo itinere actúque priuato, quo de quo agitur, vel via hoc anno nec vi, nec clam, nec precario ab illo vſus es, quo minus ita vtaris vim fieri veto.*

1 ¶ Hoc interdictum prohibitorium eſt, pertinens ad tuendas ruſticas tantummodò ſeruitutes.

2 ¶ Hoc interdicto prætor non inquirit, vtrùm habuit iure ſeruitutem impoſitam, an non; ſed hoc tantum, an itinere actúque hoc q anno vſus ſit non vi, non clam, non precario. & tuetur eum, licèt eo tempore, quo interdictum redditur, vſus non ſit. Siue igitur habuit ius viæ, ſiue non habuit, in ea conditione eſt, vt ad tuitionem prætoris pertineat, ſi modò r anno vſus eſt ſ vel modico tempore, id t eſt, non minus quàm triginta diebus. Neque ad præſens tempus refertur vſus, quia plerumque itineribus vel via u non ſemper vtimur, niſi cum vſus exegerit. ita annui temporis ſpatio concluſit vſum.

3 ¶ Annum ex die interdicti retrorſum computare debemus.

4 ¶ Si quis hoc interdicto vtatur, ſufficit alterutrum probare, vel iter, vel actum in vſu habuiſſe.

5 ¶ Iulianus ait, quoad vſque ingreſſus eſt, eo vſque ei interdictum competere. quod verum eſt.

6 Vinianus rectè ait, eum qui propter incommoditatem itineris a, aut propterea quia via publica interrupta erat, per proximi vicini agrum iter fecerit, quamuis id frequenter fecit, non videri omnino viam: itaque inutile eſſe interdictum, non quaſi precario vſum, ſed quaſi nec vſum, ergo ſecundùm (hoc) nec vtro b vſus videtur. multò enim minus ille vſus eſt, per quem non fit propter incommoditatem itineris, aut proptereà quia via prærupta erat.

¶ Idem erit dicendum, & ſi non erat via publica, ſed iter priuatum. nam & hic eadem quæſtio eſt.

7 ¶ Is cuius colonus c, aut hoſpes, aut quis alius d iter ad fundum fecit, vſus videtur itinere, vel actu, vel via, & idcirco interdictum habebit e. & hoc ita Pedius ſcribit, & adiicit, etiam ſi ignorauit, cuius fundus eſſet, per quem iter, retinere eum ſeruitutem.

8 ¶ Si quis autem cùm putaret fundum ad ſe pertinere, ſuo nomine iter fecerit amicus meus, vtique ſibi non mihi interdictum acquiſiſſe intelligitur.

9 ¶ Si quis propter inundationem, ſi vſus non ſit itinere actúque hoc anno, cùm ſuperiore vſus ſit, poteſt, repetita g die, hoc interdicto vti per in integrum reſtitutionem ex illa parte, *Et quæ mihi iuſta cauſa eſſe videbitur*. Sed eũ per vim hoc ei contigerit, in integrum eum reſtitui oportere, Marcellus probat.

¶ Præterea & aliis caſibus interdictum repetita h die competit, ex quibus in integrum quis reſtitutionem impetrare ſolet.

10 ¶ Præterea ſciendum eſt, ſi dilatione data aduerſario, futurum eſt, vt cauſa interdicti mei deterior fiat, æquiſſimum eſſe, repetita die reddi interdictum.

11 ¶ Si tibi fundum precario conceſſero, cui via debebatur, deinde tu à domino fundi precario rogaueris, vt ea via ad eum fundum vtaris: an noceat tibi exceptio, ſi aduerſus eum velis interdicere, à quo precariò viam rogaſti? Et magis eſt, vt noceat. Idque colligi poteſt ex eo, quod Iulianus ſcribit in ſpecie huiuſmodi. quærit enim, ſi ego tibi fundum precariò dedero, cui via debebatur, & tu rogaueris precariò, vt ea via vtaris, nihilominus vtile k interdictum mihi eſſe, quia ſicuti me precarium l rei meæ non tenet, ita nec per te precariò poſſidere intelligor. quoties enim colonus l meus, aut is, cui precario fundum dedi, via vtitur, ego ire intelligor. propter quod & rectè dico, me itinere vſum. quæ ratio (inquit) efficit, vt & ſi ego viam precariò rogauero, & tibi fundum precariò dedero, quamuis hac mente ieris, quaſi fundo meo debeatur, inutile eſſe interdictum, & precariò eo itinere vſus eſſe videar, non immeritò. non enim opinio tua, ſed mea quærenda eſt. tu tamen (credo) poteris interdicto vti, etſi de hoc nihil ſcribat Iulianus.

12 ¶ Si quis ſupradicto m tempore anni non vi, non clam, non precariò itinere vſus ſit, verùm poſtea non ſit vſus, ſed clam, precariòve: videndum eſt, an ei noceat. & magis eſt, vt nihil ei noceat, quod attinet ad interdictum.

2. Paulus lib. 66. ad Edictum.

NEc enim corrumpi, aut mutari, quod rectè tranſactum eſt o ſuperueniente a delicto poteſt.

2. *De eo qui ab auctore noſtro vitioſè poſſidet. 3. De eo quod intereſt. De vſu per alium. De proprietario & fructuario. 6. De donatione. 7. Mandato. 8. Emptione legati. 9. Dote. 10. Et cæteris cauſis. 11. Alterum interdictum. De itinere actúque reficiendo. 12. Ratio interdicti. 13. Collatio huius interdicti cum ſuperiore. 14. De iure reficiendi. 15. Reficere quomodo accipiatur. 16. De ponte.*

3. Vlpianus lib. 70. ad Edictum.

INde etiam illud Labeo ſcribit, ſi, cùm à me rectè via vtebaris, fundum vendidero, per quem vtebaris, deinde emptor te prohibuit, licèt clam videaris ab eo vti, (nam qui prohibitus vtitur, clam p vtitur) tamen interdictum tibi competere intra q annum, quia hoc anno non vi, non clam, non precario vſus es.

1 ¶ Item ſciendum eſt, non tantum eum clàm via vti qui ipſe prohibitus vtitur, verùm eum quoque, per quem quis id ius retinebat, ſi eo prohibito, per quem retinebat, vtatur.

¶ Planè ſi ignoraui prohibitum, & perſeuero vti, nihil mihi nocere dicendum eſt.

2 ¶ Si quis ab auctore meo vi, aut clàm, aut precariò vſus eſt, rectè à me via vti prohibetur. & interdictum ei inutile eſt, quia à me videtur vi, vel clam, vel precariò poſſidere, qui ab auctore meo vitioſè poſſidet.

¶ Nam & Pedius ſcribit, ſi vi, aut clam, aut precariò ab eo ſit vſus, in cuius locum hereditate, vel emptione r, aliòve quo iure ſ ſucceſſi, idem eſſe dicendum: cùm enim ſucceſſerit quis in locum eorum, æquum non eſt, nos noceri t hoc, quod aduerſus eum non nocuit, in cuius locum ſucceſſimus.

3 ¶ In hoc interdicto examinatur, quanti eius intereſſet u via non prohiberi, ſiue itinere. 4 ¶ Vti videmur ſeruitutibus etiam per ſeruos x vel colonos, vel amicos, vel etiam hoſpites, & ferè per eos omnes, qui nobis retinent ſeruitutes: ſed enim per fructuarium quidem ſeruitus retinetur. per fructuarium autem interdictum hoc domino non competere Iulianus ait. 5 ¶ Idem Iulianus ſcribit, ſi meus vſufructus in fundo tuo, proprietas verò tua fuerit, & vterque a noſtrum

per-

a non vt ſuo iure id faceret, & vt. l. eod.
b neutro, vulg. Hal.
c §. 11. l. eod. l. 3. §. 4. l. vti l. 9. ſup. de acq. poſſ.
d l. 3. §. 7. eod. atque amicus ille non poſſidet. l. 41. ſup. de acq. poſſ.
f adde l. 3. §. 17. l. 30. §. 3. ſup. de acq. poſſ.
g v. l. 3. ſup. de his ſeruitutes.
h v. d. l. 3.
i v. quæ ſcripſi ad l. vlt. ſup. vti poſſidetis.
k Precarium rei noſtræ nos non tenet. l. 4. §. 3. ff. de precario. l. 40. ſupra de acq. poſſ. l. 45. ff. de reg. iur.
l v. §. 7. ſup. eod.
m i. diebus triginta. §. 2. ſup. eod.
n i. completum.
o vt vti e per inutile non vitietur, l. 2. §. 20. ff. de prec. l. 5. §. 5. in fin. l. quod uſſum. fac.
p Imò vi vtitur. l. 8. l. 5. ff. quod vi aut clam.
q hoc interdictum eſt annale.
r adde l. 76. §. 1. de contr. empt. l. 33. ſupra de aſſ. empt.
ſ puta donatione §. 6. l. eod.
t ſucceſſerimus. Hal. l. 59. 156. l. 67. ff. de reg. iur. l. 76. ſup. de contr. empt. l. 18. l. de acq. her.
u l. 156. §. 1. ff. de reg. iur.
x al. nobis. Hal. nocere aduerſus nos hoc, vulg. aduerſus nos nocere hoc.
y al. intereſt. ore. Legit tac. Lælius intereſſet. Igitur id quod intereſt in interdictis conſideratur, l. 1. §. 41. ſupra de vi et vi. z l. 1. §. 7. ſup. eod. l. 9. ſup. de acq. poſſ.
a Duo in ſolidum ius corporale & incorporale poſſidere poſſunt, tanquam diuerſorum iurium, Alciat.

Universidad Rey Juan Carlos

per vicini fundum ierit, vtile interdictum de *a* itinere nos habere. & ſiue fortè ab extraneo fructuarius prohibeatur, ſiue etiam à domino: ſed & ſi dominus à fructuario, competet. nam & ſi quilibet prohibeat ire, interdictum aduerſus eum competit.

6 ¶ Hoc interdictum & ei competit, qui donationis *b* cauſa fundi vacuam *c* poſſeſſionem adeptus eſt.

7 ¶ Si quis ex mandatu *d* meo fundum emerit æquiſſimum eſt, mihi hoc interdictum dari, vt ille vſus eſt *e*, qui mandatu meo emit.

8 ¶ Sed & ſi quis vſumfructum emit *f* vel vſum, vel cui legatus eſt & traditus, vti hoc interdicto poterit.

9 ¶ Hoc amplius & is, cui dotis cauſa fundus traditus eſt, experiri hoc interdicto poterit.

10 ¶ Et generaliter ex omnibus cauſis, quæ inſtar habent venditionis, vel alterius contractus, dicendum eſt, hoc interdicto locum fore.

11 ¶ Ait prætor: *Quo itinere actúque hoc anno non vi, non clam, non precariò ab illo vſus es, quo minus id iter actúmque vt tibi ius eſſet reficias, vim fieri veto. Qui hoc interdicto vti volet, is aduerſario damni infecti, quod per eius vitium datum ſit, caueat* h.

12 ¶ Vtilitas ſuaſit, hoc quoque interdictum proponere: namque conſequens erat, eum qui itinere vtitur interdictum proponere, vt refici iter poſſit. quemadmodum enim aliàs vti poteſt itinere vel actu commodè *i*, quàm ſi refecerit? corrupto enim itinere, minus commodè frui aut agi poteſt.

13 ¶ Hoc autem à ſuperiore diſtat, quod illo quidem interdicto omnes vti poſſunt, qui hoc anno vſi ſunt, hoc autem interdicto eum demum vti poſſe, qui hoc anno vſus eſt, & ius ſibi eſſe reficiendi, oportet *k*, ius autem eſſe videtur ei, cui *l* ſeruitus debetur.

¶ Itaque qui hoc interdicto vtitur, duas *m* res debet docere: Et hoc anno ſe vſum, & ſibi ſeruitutem competere. Cæterùm ſi deſit alterutrum, deficit interdictum. nec immeritò: qui enim vult iter agere tantiſper, quoad de ſeruitute conſtet, non *n* de iure ſuo docere. quid enim perdit, qui eum patitur hoc facere, qui hoc anno fecit? Enim verò qui vult reficere, aliquid noui *o* facit. neque debet ei in alieno permitti id moliri, niſi verè habet ſeruitutem.

14 ¶ Fieri autem poteſt *p*, vt qui ius eundi habeat & agendi, reficiendi ius non habeat, quia in ſeruitute conſtituenda cautum ſit, ne ei reficiendi ius ſit: aut ſic, vt ſi velit reficere, vſque ad certum modum reficiendi ius ſit. meritò ergo ad refectionem *q* ſe prætor retulit, vt *ait* (inquit) *ius ſit reficiendi, vti ius eſt*, hoc eſt, ſicuti per ſeruitutem impoſitam licet.

15 ¶ Reficere ſic accipimus, ad priſtinam formam *r* iter & actum reducere: hoc eſt, ne quis dilatet *ſ*, aut producat, aut deprimat *t*, aut exaggeret *u*. & aliud *x* eſt enim reficere, longè aliud facere.

16 ¶ Apud Labeonem quæritur, ſi pontem *y* quis nouum velit facere vel minuendæ cauſa, an ei permittatur. & ait, permittendum, quaſi *z* pars ſit refectionis *a* huiuſmodi munitio. Et ego puto veram Labeonis ſententiam, ſi modo ſine hoc commeari non poſſit.

De apportatione eorum quæ refectioni neceſſaria ſunt.

4. *Venuleius* lib. 1. Interdictorum.

VEteres nominatim adiiciebant, vt *c* ea quoque, quæ ad refectionem *d* vtilia eſſent, adportanti vis non fieret. quod *e* ſuperuacuum eſt: quoniam qui *f* adportari non patitur ea, ſine quibus refici iter non poſſit, vim facere videtur, quo minus reficiatur.

1 ¶ Si quis autem cùm poſſet compendiaria *g* adportare, quæ refectioni neceſſaria ſunt, longiore itinere velit adportare, vt deteriorem cauſam eundi faciat, impunè ei vis fiet *h*: quia ipſe ſibi impedimento ſit, quo minùs reficiat.

1. De ſucceſſoribus. De emptore. 3. De eo qui diuerſus eſt ſeruituti, quam iure ſuo factam non habet. 4. Vbi ſerueur de vitiis operis.

5. *Vlpianus* lib. 20. ad Edictum.

APparet ergo eum qui non *k* patitur hæc *l* congeri, vim facere quo minùs quis perficiat.

1 ¶ Planè ſi *k* quis cùm poſſet alia *i* parte agri ſine incommodo domini fundi impenſam adportare, id egit, vt alia parte adportet, impunè ei vim fieri rectè placuit.

2 ¶ Hoc interdictum non ſolùm ipſi, verùm ſucceſſoribus *a* quoque eſſe dandum, non eſt ambiguendum. Emptori *b* quoque datur & in emptorem.

3 ¶ Si *c* quis ſeruitutem iure impoſitam non *d* habeat, habeat autem velut longæ poſſeſſionis prærogatiuam *e* ex eo, quod diu vſus eſt ſeruitute, interdicto hoc vti poteſt.

4 ¶ Qui hoc interdicto vſurus eſt, de vitio operis cauere *f* aduerſario debet.

De recta, & vitioſa poſſeſſione.

6. *Paulus* lib. 66. ad Edictum.

SI cui non nocet ei, qui ſine *g* vitio vſus eſt, quod eodem anno vitioſè vſus eſt, ita *h* emptori, heredique non nocebit, quod ipſe vitioſè vſi ſunt, ſi *i* teſtator, venditórve rectè *k* vſi ſunt *l*.

De eo qui vſus eſt non ſeruitute ſed prohibitione.

7. *Celſus* libro 25. Digeſtorum.

SI per fundum tuum nec vi, nec clam, nec precariò commeauit aliquis, non tamen tanquam id ſuo iure faceret, ſed, ſi prohiberetur, non facturus, inutile eſt ei interdictum de itinere actúque. nam vt hoc interdictum competat, ius fundi poſſediſſe oportet.

DE *n* AQVA *o* QVOTIDIANA *p*, & æſtiua. *q*

TIT. XX.

Interdictum de aqua quotidiana. 1. Summa. 2. Quæ ſit aqua quotidiana. 3. Diſtinctio aquæ quotidianæ & æſtiuæ. 5. Quæ aquæ duci poſſunt. 7. De aqua quæ ducitur à capite, vel aliunde. 8. Quid ſit caput. 9. De iure qualitercumque conſtituto. 10. Vel opinato. 11. De irrigatione vel alio vſu aquæ. 12. Si ductus aquarum non ſit fundi. 13. De aqua ſtipulis vel cubilis ad irrigandum vel ad alium vſum neceſſaria. 14. In vita, vel anno vitiato. 15. Vt aqua ea non ducatur quæ ducta eſt hoc anno. 16. De ſingulis partibus fundi & de alio fundo eruptis. 17. Si aqua, quæ hoc anno ducta eſt, alia aqua admiſceatur. 18. De pluribus preceptis quam laterum aquæ. 19. De bona vel mala fide. 20. De iuſta & vitioſa poſſeſſione. 21. Si aqua ſemper ſuffecerit. 22. Si quotidie vel alternis diebus vel tertio vel quinto quoque die aqua ducatur. 23. De iure poſt prohibitionem ceſſiſſe. 24. De alteratione fundi in quem aqua ducebatur. 25. Qui prætoris interdicto. 26. De riualibus. 27. Ne quid in fundo fiat, quo aqua ducenda deterior. 28. De ceſſione, ne ſtatuas aquam quærere. 29. Interdictum de aqua æſtiua. Clauſula pertinens tam ad priorem, quam ad ſecundum interdictum. 30. Interpretatio ſecundi interdicti. 37. Interpretatio aliæ clauſulæ. 38. Interdictum de aqua caſtellaria. 39. Et eius interpretatio.

1. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

AIt prætor: *r Vti hoc anno aquam qua de agitur, non vi, non clam, non precariò ab illo duxiſti, quo t minus ita ducas, vim fieri veto* ſ.

1 ¶ Hoc interdictum prohibitorium & interdum reſtitutorium eſt, & pertinet ad aquam quotidianam.

2 ¶ Quotidiana autem aqua non illa eſt *t*, quæ quotidie ducitur, ſed ea qua quis quotidie poſſit vti, ſi vellet. quanquam quotidianam interdum hyeme ducere non expediat: etſi *u* poſſit duci.

3 ¶ Duo *x* autem ſunt genera aquarum, eſt quotidiana, eſt & æſtiua. Quotidiana ab æſtiua vſu diſtat, non iure.

¶ Quotidiana ea eſt *y*, quæ duci aſſiduè ſolet vel æſtiuo tempore, vel hyberno *z*, etiam *a* ſi aliquando ducta non *b* eſt. ea quoque dicitur quotidiana, cuius ſeruitus intermiſſione temporis diuiſa eſt.

¶ Æſtiua *c* autem ea eſt *d*, qua æſtate ſola vti expedit, ſicuti dicimus veſtimenta æſtiua, ſaltus æſtiuos, caſtra æſtiua quibus interdum etiam hyeme, plerumque autem æſtate vtamur. ¶ Ego puto probandum, ex propoſito *e* vtentis, & ex natura locorum aquam

a [illegible]
b [illegible]
c [illegible] *d. t. 7.*
d [illegible]
e Superuacuum nulla ſunt conſequuntur in edictis & ſtatutis.
f [illegible] ea quoque conceſſa intelligantur, ſine quibus id fieri vel eſſe poteſt, adde *l. 2. ff. de iuriſd.*
g [illegible] *add. l. 5. §. 2. ff. eod.* ligo, compendiario.
h [illegible]
i [illegible] ad refectionem itineris neceſſaria.
k [illegible] ſtituere debet, quod minus ſeruienti fundo noceat, adeò vt ſeruitutis fundi dominus propria authoritate aduerſarium prohibere poſſit. [illegible] *l. 2. ff. eod.*
l *l. 1. & 2. ff. eod.*

p Orthographia hæc peſſima eſt. Legitima eſt apud Varronem, Ciceronem, Valerium, Quintilianum, quotidie, non cottidie. Quotidianum, eſt quod ſingulis diebus fit aut accidit. *l. 5. ff. 34. ff. de muneribus. l. 35. §. 6. ff. quando dies legat.*
q Adde & aqua quæ ex caſtellis ducitur, *l. 1. §. 38. ff. eod.* [illegible] apud Oldendorpium *claſ. 2. act. 7.* r Eadem eſt formula *in l. 1. ff. de itin. l. 3. ff. de ſonte.*
ſ & ita hoc edictum prohibitorium eſt, *§. 1. ff. eod.*
t tantum ſc. Quotidianum id etiam cenſetur quod quotidianum eſſe poteſt, licet facto ipſo quotidie non fiat.
u Licita, non continuò & honeſta. Non omne quod licet honeſtum eſt, *l. 144. l. 197. ff. de reg. iur. l. 42. §. 2. ff. de rit. nupt.* Ita quædam honeſtè accipiuntur, quæ non petuntur honeſtè, *l. 2. §. 1. ff. de variis & extr. cogn.* [illegible]
x ſub de quibus hoc titulo agitur.
y dic vt in verſiculo *ego puto. ff. eod.* z vel expedit & durantis [illegible]
a Aſſiduè duci aqua dicitur, etiam ſi aliquando non ducatur. Ita aſſiduum id etiam fieri, quod intermiſſionem, ſpatium, quietem, moram ſine poſtea recipit. [illegible]
b quia aquam quotidianam interdum ducere hyeme non expedit.
c *l. 6. ff. eod.*
d Vide omnino Vlpiani ſententiam in verſ. *ego puto ff. eod.*
e Propoſito vtentis æſtiua & quotidiana diſcernitur. *l. 6. ff. eod.*

ſtatu-

æſtiuam à quotidiana diſcerni, nam a ſi ſit ea aqua, quæ perpetuo duci poſſit, ego tamen æſtate ſola ea vtar b, dicendum eſt, hanc aquam eſſe æſtiuam. Rurſum ſi ea ſit aqua, quæ non niſi æſtate duci poſſit: æſtiua dicetur. Et ſi ea ſint loca, quæ natura non admittant aquam, niſi æſtate, dicendum erit, rectè æſtiuam dici.

4 ¶ Quod autem ſcriptum eſt in interdicto, *Vti hoc anno aquam duxiſti*, hoc eſt: non quotidie, ſed hoc anno, vel vna die, vel nocte. Ergo c quotidiana quidē aqua ſit illa d, quæ quotidie duci poſſit, vel hyeme vel æſtate, eti aliquo momento temporis ducta non ſit. Æſtiua ea, quæ quotidie quidem duci poſſit, vel e ſola æſtate, ducatur autem æſtate tantùm, non & hyeme: non quia non poſſit & hyeme, ſed quia non ſolet f.

5 ¶ Loquitur autem prætor in hoc interdicto de ea aqua ſola, quæ perennis eſt. nulla enim alia aqua duci poteſt, niſi quæ perennis eſt.

6 ¶ Quanquam autem ad perennes aquas diximus hoc interdictum pertinere: ad eas tamen perennes pertinet, quæ duci poſſunt.

¶ Cæterùm ſunt quædam, quæ, etſi perennes ſunt, duci g tamen non poſſunt, vtputà puteales, & quæ ita ſunt ſummerſæ, vt deſtrahere extra terram, & vſui eſſe non poſſint. ſed huiuſmodi aquis, quæ h duci non poſſunt, hauſtus i ſeruitus imponi poteſt.

7 ¶ Hæc interdicta de aqua, item de fonte, ad eam aquam pertinere videntur, quæ à capite ducitur, non & aliunde. harum enim aquarum etiam ſeruitus iure ciuili conſtitui poteſt.

8 ¶ Caput aquæ l illud eſt, vnde aqua naſcitur, ſi ex fonte naſcatur, ipſe fons: ſi ex flumine, vel lacu, prima inciſa, vel principia foſſarum, quibus aquæ ex flumine vel ex lacu in primum riuum m compelli ſolent.

¶ Planè ſi aqua ſudoribus manando, in aliquem primum locum effluere, atque ibi apparere incipit: eius hoc caput dicemus, vbi primum emergit.

9 ¶ Et qualiter ſit conſtitutum ius aquæ, dicendum eſt, hoc interdictum locum habere.

10 ¶ Sed etſi iure n aqua non debetur alicui, ſi tamen iure o ducere ſe putauit, cùm non in iure, ſed in p facto errauit, dicendum eſt, eoque iure vtimur, vt interdicto hoc vti poſſit. ſufficit enim, ſi iure ſe ducere putauit, nec vi, nec clam, nec precariò duxit.

11 ¶ Illud quæritur, vtrum ea tantùm aqua his interdictis contineatur, quæ ad agrum irrigandum pertinet, an verò omnis q, etiam ea quæ ad vſum quoque & commodum noſtrum r: & hoc iure vtimur, vt hæc quoque contineatur. Propter quod etiam ſi in vrbana prædia quis aquam ducere velit, hoc interdictum locum habere poteſt.

12 ¶ Præterea Labeo ſcribit, etſi quidam ductus aquarum non ſint fundi, qui à ſ quocunque duci poſſint, tamen ad hoc interdictum pertinere.

13 ¶ Idem Labeo ſcribit, etiam ſi prætor hoc interdicto de aquis frigidis ſentiat, tamen de calidis t aquis interdicta non eſſe deneganda. namque harum quoque aquarum vſum eſſe neceſſarium. nonnunquam etiam refrigeratæ vſum irrigandis agris præſtant. his accedit, quod in quibuſdam locis, & cùm calidæ ſunt, irrigandis tamen agris neceſſaria ſunt, vt Hieropoli. conſtat enim apud Hieropolitanos u in Aſia agrum aqua calida rigari. & quamuis ea ſit aqua, quæ ad rigandos non ſit neceſſaria, tamen nemo ambiget his interdictis locum fore.

14 ¶ Siue autem intra vrbem ſit aqua, ſiue extra vrbem, huic interdicto locus erit.

15 ¶ Illud tamen intelligendum eſt, eodem a modo prætorem duci aquam iuſſiſſe, quo ducta eſt hoc anno. Proinde neque amplioris modi, neque alia permiſiſſe poteſt videri.

¶ Quare ſi alia c aqua ſit, quam quis velit ducere, quàm hoc anno duxit, vel eadem e, per aliam tamen regionem f velit ducere, impunè ei vis g fiet.

16 ¶ Illud Labeo dicit, omnes h partes illius fundi, in quem loci aqua ducitur, eiuſdem i numeri k eſſe.

¶ Ergo & ſi fortè actor conſiſtentem agrum emerit, & ex agro, in quem hoc anno aquam duxerit, poſtea fundi empti nomine velit aquam ducere, ita demum eum rectè hoc interdicto, vt l de itinere actuque vti putatur, vt ſemel in ſuum ingreſſus, inde egredi, quà velit, poſſit: niſi ei nocitum ſit, ex quo aquam ducit.

17 ¶ Item quæritur, ſi quis aquæ, quam hoc anno ducebat, aliam aquam admiſcuerit m, an impunè prohibeatur? & extat Ofilij ſententia exiſtimantis, rectè n eum prohiberi. ſed eo o loci, in quo primùm aquam aliam in riuum admittit. & p Ofilius in tota aqua rectè eum prohiberi ait. ego Ofilio aſſentior. non poſſe diuidi, quia non poteſt q ita in parte vis fieri, vt non in tota aqua fiat.

18 ¶ Trebatius, cum amplior numerus pecoris ad aquam appelletur r, quàm debet appelli, poſſe s vniuerſum pecus impunè prohiberi, quia t iunctum u pecus ei pecori, cui adpulſus debeatur, totum x corrumpat pecoris adpulſum. Marcellus autem ait, ſi quis ius habens pecoris "ad aquam" appellenda, plura pecora adpulerit y, non in omnibus pecoribus eum prohibendum. quod eſt verum z, quia a pecora ſeparari poſſunt.

19 ¶ Ariſto putat, eum demum interdictum hoc habere, qui b ſe putat ſuo c iure vti, non eum, qui ſcit ſe nullum ius habere, & vtitur.

20 ¶ Idem ait, eum qui hoc anno aquam duxerit nec vi, nec clam, nec precario, & eodem anno vitioſè d vſus eſt, rectè tamen hoc interdicto vſurum. quod referri ad id tempus, quod ſine vitio fuerit, eſſe enim verum, hoc anno non vi, non clam, non precariò vſum.

21 ¶ Quæſitum eſt, ſi quis ante annum aquam duxit, deinde ſequenti tempore, hoc eſt, intra annum, aqua influxerit, ipſa e iſto, me non ducente, an hoc interdicto locus ſit? Et refert Seuerus f Valerius, competere hoc ei interdictum, quaſi duxiſſe videatur, licèt prima g proſpicientibus non videtur ille duxiſſe.

22 ¶ Item quæſitum eſt, ſi quis dum putat, tertio quoque die h habere ſe ius aquæ ducendæ, duxerit vna dicam rectè, & ſine captione poſſeſſoris i rectè duxiſſe videatur, vt hoc interdictum habeat k: is enim per hos *Vti hoc anno aquam duxiſti*, id eſt, alternis diebus.

¶ Illud autem nihil intereſt, vtrum quinto die aqua debeatur, an alternis diebus, an quotidie ei, qui hoc interdicto vti velit, nam cum ſufficiat, vel vno die hoc anno aquam duxiſſe, nihil refert, qualem aquæductum habens duxerit: dum ſi l quinto, vel quarto quoque m die vteretur, quaſi alternis diebus ducens n interdixerit o nihil ei prodeſſe videtur.

23 ¶ Præterea illud ſciendum eſt, ſi cùm aquam duxiſſes, aduerſarius p te prohibuerit: deinde ex interim q ius aquæ ducendæ amiſeris, in reſtitutionem hoc venire, vt tibi reſtituatur per hoc interdictum, quod amiſiſti r. & hoc verum puto.

24 ¶ Si fundum, ad quem aquā ducebas, vendideris, & tradideris, nihilo minus interdictum tibi vtile eſt.

25 ¶ Competit hoc interdictum aduerſus eum, qui

a Natura, propenſio, propoſitum, vtilitas denique vel ipſius vel ————— conſideratur ad aquæ diſtinctionem. b vſu ipſo propoſitum ſeu animus vtentium oſtenditur, *l. aestimatio*, *l.* 5. §. 5. *vers.* [illegible] *de adq. rer. dom.*
c Cur ita? Ducitur aquæ æſtiuæ non ſemper, ſed naturalis facultas, propoſitum, & vtilitas vtentis.
d ducta non ſit, *vulg. Hal.*
e duci poſſit vel æſtate vel hyeme. Ducitur autem æſtate tantum non hyeme. *vulg.* duci poſſit vt tamen æſtate ducatur tantummodo etiam hyeme: non, &c. *Hal.*
f vel fortè non expedit, *l.* 6. *inf. eod.* *l.* 27. *ſup. de ſeruit. vrban.*
g Putei aqua duci non poteſt, vt ex puteo aquæductus conſtituatur, natura non patitur, licèt perennem & vſum aquam habeat, quia eſt ſubmerſa eſt, vt deſluere extra terram, & ducendo vſui eſſe non poſſit & hoc dixit ſonte puteo. ſons enim in ſummo: puteus, in imo. Plinius in epiſtola. Pu cos acquirus ſontes habet: ſunt enim in ſummo. Ex ſonte, *l.* 1. §. *de ſonte*, lacu & piſcina, §. 8. *ſup.* *l.* 23. §. 1. *ſup. de ſeruit. rur.* *qu. alia.* aquæductus, & aquæ hauſtus conſtitui poteſt. Ex puteo, aquæ hauſtus, non aquæ ductus. Itaque ſi puteus ſit ingens, qui vſum, perennem, naturalem & perpetuam aquam habeat, non minus ex eo, quam ex ſonte, aquæ hauſtum conſtitui, non aquæductus. Igitur ex ciſterna aquæ ductus conſtitui non poteſt, nec enim perpetuam cauſam habet. Idem in ſtagno, lacu & lacuna, quæ aquam viuam non habet. Seruitutum enim perpetuas cauſas eſſe oportet *l.* 28. *de ſeruit. urb.* v. Cuiac. 12. *obſ.* 3.
h Hauriuntur aquæ ex profundo vel profundis locis: ducimus verò ex planis vel altis. i Pro ſecundo quaſi ſontinæ hauſtus locum habet interdictum de ſonte. k *l.* 1. *ſup. de ſeruit. ruſt.* l Caput aquæ eſt, vnde aqua naſcitur. m Siniorem aquiſtiones vocare quia gutta quadam, vel preſſura loci elidunt, vel ————— hunc exitum vnde via ſonti ſuſficit. At ex magnis cauſis magniſque conceptis. ————— Seneca 3. *natur. quæſt.* 13. adde 2. *Plin.* ————— 8. Liber hic quæram & quidem ad noſtrorum corporum exempla, in quib. & venæ ſunt & arteriæ quæ aquæ, & aliæ, per quas ſpiritus currit. adeoque illa ad ſimilitudinem humanorum corporum Natura formauit, vt maiores quoque noſtri aquarum appellationem venas ————— In terra quoque ſunt humorum genera complura, quidam vt ————— quidam ſunt neceſſarij, ſicut cauſæ aquarum. Sed vt in corporibus ————— ſanguinem per cuiuſque venam ————— manat, ita in terra ſolutione patefactis venis riuus aut humor effunditur.
n id eſt, continuatio. o v de §. 19. *inf. eod.* p vt quia venditor dixit ſe ————— ducere cum ſeruitute aquæ. q vtique ————— *l.* 3. *inf. eod.*
r *ſub.* ————— ad vſum commodumque noſtrum pertinet.
ſ quis quocunque ————— qua ratione vbi aquæductus perſonalis intelligitur ————— *ſup. de ſeruit.* —————
t Calidis etiam de aquis interdictum competit: partim quia calidæ refrigerari poſſunt: partim quia in quibuſdam in locis calidis aquis agros ſolent irrigare. u Strabo *lib.* 13. ————— apud Hieropolitanos aquæ eſt calida ————— ſolido lapide ————— eandem aquæ in lapidem ————— Aquam Hieropolitanis ad tingendam lanam ————— ————— e radicibus ————— coccinam & purpuream ————— .

n ————— *inf. eod.* ſolet, ſecte quoad prohibitionem: malè, quoad partem. o aliàs ſi quid ipſi facimus, quod nobis prodeſt, vicino non nocet, inuidioſum fuerit id prohibere.
p Sic lege, ſed Cælius, vel Cæcilius, vel Caſſellius: *& inf. eod.* ego Cælio, &c. vti in Cælius ſic diuerſus ab Ofilio, nec enim video vt idem Ofilius rectè contraria poſſit dicere (ſic aliàs quoque legimus) Vlpianum anteponere ſententiam Cælij vel Cæcilij opinioni Ofilij in *l.* 17. §. 1. *ſup. de* ————— *l.* 3. §. 9. *ſup. de* ————— Sic Caſſellij opinionem anteponit Ofilio Iauolenus, *l.* 100 §. 3. *ſup. de leg.* 3 ————— *ſup. de* ————— fuit ergo Ofilij ſententia hæc, aquam ducentem certo tantum loco prohiberi: Cælij vero, tota aqua. q in minis ſcilicet, vt hîc. in ſimilem aliud, §. 28. *in fin.* *l. eod.* r appellitur, *vulg.* adpelleretur. *Haloander.*
ſ ————— nonnullus adiecto, tempore ſere ————— conceſſit. t Trebatij ſententia corrigitur *inf. eod.* u Vniuerſum pecus gregem etiam integrum poteſt corrumpere, vt ————— *l.* ————— 45. ————— x ratio dubitandi.
y appulerit. *vulgat.* adpulerit. *Haloander.* z & ita Marcellus Trebatium notat.
a Ratio decidendi: iuncta ſeparari poſſunt, vnde hic ————— non item. §. 27. *in fin. ſup. eod.* adde ————— 20. *cap.* 1. b hic errat in facto; vt qui ſequitur, in iure.
c §. 10. *ſup. eod.* *l.* ————— *ſup. quemadmo. ſeruit. amit.* *l.* 1. §. 6. *l.* ————— *ſup. de itinere actuque.*
d *l.* 1. *in fin.* *l.* 2. §. *ſup.* ————— e ipſa ſibi inſeruit, *vulg.* ipſa ſunt. *Haloander* *l.* 3 ————— *quemadmo. ſeru. amit.* Quod ſi ipſa non: legas, idem ſueuit: quod non interueniente facto eius qui primo duxerat, aqua ſuperuenerit & influxerit. f Seuerus hic Valerius ————— legitur, legi debeat Valerius Seuerus, *l.* 30. *ſup. de negotiis.* Sic Mutius Publius ————— legitur in *leg.* ————— 40. *ſup. de rebus creditis.* cum legi debeat, Publius Mutius. g al. primitus. h id eſt, per interuallum, *l.* 5. *in fin. ſup. de ſeru.* i ————— fundi ex quo aqua ducitur.
k certum habere & rectè aquam duxiſſe. l Vſus vnius modi vtili non prodeſſe ————— quaſi poſſeſſionem alterius modi.
m al. quo quo.
n id eſt, ducens aquæ ſeruitutem habens.
o id eſt, interdicto egerit. p id eſt, dominus fundi.
q id eſt, poſt prohibitionem aduerſarij. r Semel enim interfuit. Semel, ————— id eſt, tempore prohibitionis, & ideo agitur.

a Aquam ad eundem modum, hoc eſt ad priſtinum modum, & priſtinam quantitatem, ducere prohibitus, interdicto de aqua vti poteſt, aliàs non poteſt.
b *l.* 3. §. 14. 15. *ſ. de itinere actuque.*
c *l.* ————— *ſup. de ſeru.* id eſt, alia ex parte quam fundi ſeruientem.
d Sic exiſtimo: ſi alia aquam quis velit vel alia aqua, id eſt, amplior.
e eandem, *vulg. Hal.*
f hoc eſt, partem fundi, diſtinguuntur enim fundi regionibus certis.
g ſ. prohibitio.
h ſi fundo debita ſeruitus omnibus partibus eius debetur, *l.* 23. §. 3. *l.* 25. §. ————— in princ. *l.* 20. ————— *de ſeruit. ruſtic.*
i al. eiuſdem ————— quam vocem Albericus exponit, eiuſdem conditionis, vel eiuſdem ſeruitutis.
k ſ. eo iure cenſentur omnes partes æqualiter. Quid hinc ſequitur? poſſe me in qualemcunque fundi mei partem aquam ducere ————— *l.* ————— nec enim quicquam vicini intereſt, in quā fundi mei partem aquam ducam, dum ne in aliam per eius fundum ducam, quam ————— duxi: ſed & vicino ex aquæductu meo commodare, *l.* 24. *ſup. de ſeru. ruſt.* Quid ſi certæ parti fundi mei ſeruitutem aquæductus conſtituiſſem? ad aliam partem fundi mei aquā ducere non poſſum, ita nec alij concedere, *d. l.* 24.
l vti. *vulg. Haloander.*
m ita vt in fundi ſeruientem aqua vberior decurrat.

Universidad Rey Juan Carlos

prohibet me aquam ducere. Et nihil a intereſt, vtrùm quis dominium fundi habeat, an non. idcircóque & tenetur interdicto, nam b etſi ſeruitus cœpit, adſerſus quemuis poſſe vindicari.

26 ¶ Si inter riuales c (id eſt, qui per eundem riuum aquam ducunt) ſit contentio de aquæ vſu, vtroque ſuum vſum eſſe contendente d: duplex interdictum vtrique competit.

27 ¶ Labeo putat, per hoc interdictum prohiberi quem, *ne quid in illo fundo e faciat, fodiat, ſerat, ſuccidat, putet, ædificet, qua ex re ea aqua, quam ille hoc anno per fundum tuum ſine vitijs duxit, inquinetur, vitietur, corrumpatur, deteriórue fiat.* & ſimiliter de æſtiua aqua debere interdici ait.

28 ¶ Si quis hoc ceſſerit ne f liceat ſibi aquam quærere, ea ceſſio valet.

29 ¶ Deinde ait prætor: *Vti priore æſtate aquam, qua de agitur, nec vi, nec clam, nec precariò ab illo duxiſti, quo minùs ita ducas, vim fieri veto. Inter heredes, emptores, & bonorum poſſeſſores interdicam g.*

30 ¶ Hoc interdictum de aqua æſtiua proponitur.

31 ¶ Quia autem diximus h æſtiuam aquam aliquo diſtare ab aqua quotidiana: ſciendum eſt, etiam interdictis diſtare, quod qui de aqua quotidiana interdicit, ita interdicit: *Vti hoc anno aquam duxiſti.* at qui de æſtiua, ſic, *Vti priore æſtate.* nec immeritò: nam quia hyeme non vtitur, referre ſe non ad præſentem æſtatem, ſed ad priorem debuit.

32 ¶ Æſtatem i incipere ſic peritiores tradiderunt, ab æquinoctio k verno l, & finiri æquinoctio autumnali m, & ita ſenis n menſibus æſtas atque hyems dividitur.

33 ¶ Priorem æſtatem ex comparatione duarum æſtatum accipi.

34 ¶ Propter hoc ſi æſtate interdicatur: nonnunquam annum & ſex menſes continere, quod ita contingit, ſi initio verni æquinoctij ducta ſit aqua, & ſequenti æſtate pridie æquinoctium autumnale interdicatur.

¶ Et proinde ſi hyeme interdicatur, etiam in biennium hæc res extenditur.

35 ¶ Si quis hyeme tantùm aquam ſolitus ſuit ducere, æſtate non fuit ſolitus, vtile interdictum ei competit.

36 ¶ Qui hac æſtate duxit, non ſuperiore, vtile interdictum habet.

37 Ait prætor, *Inter heredes & emptores & bonorum poſſeſſores interdicam.* hæc verba non ſolùm ad æſtiuam aquam, verùm etiam ad quotidianam quoque referenda eſſe ſciendum eſt. nam ſicuti de itinere actúque & ſucceſſoribus p dantur interdicta, & emptori: ita hæc quoque danda prætor putauit.

38 ¶ Ait prætor: *Quo ex caſtello q illi aquam ducere ab eo, cui eius rei ius fuit, permiſſum eſt: quo minùs ita, vti permiſſum eſt, ducat, vim fieri veto. Quandóque de opere faciendo interdictum erit, damni infecti caueri iubebo.*

39 ¶ Hoc interdictum neceſſariò propoſitum eſt, nã quia ſuperiora interdicta ad eos pertinent, qui à capite r ducunt, vel impoſita ſeruitute s, vel quia potant impoſitam. æquiſſimum viſum eſt, et quoque qui ex caſtello ſ ducit, interdictum dari. id eſt, ex eo receptaculo, quod aquam publicam ſuſcipit, caſtellum accipe.

40 ¶ Si ex caſtello permiſſum eſt, hæc dicent interdicta.

41 ¶ Permittitur t autem aquam ex caſtello, vel ex riuo, vel ex quo alio loco publico ducere.

42 ¶ Idque a principe u conceditur. alij nulli competit ius aquæ dandæ.

43 ¶ Et datur interdum prædijs, interdum perſonis. quod prædijs datur, extincta perſona non extinguitur x. quod datur perſonis, cum perſonis amittitur y. ideóque neque ad alium dominum prædiorum, neque ad heredem, vel qualemcunque ſucceſſorem tranſit.

44 ¶ Planè ei, ad quem dominium tranſit, impetrabile eſt. nam ſi docuerit prædijs ſuis aquam debitam & z à nomine eius fluxiſſe, à quo dominium ad ſe tranſijt, indubitatè impetrat ius aquæ ducendæ: nec eſt hoc beneficium, ſed iniuria, ſi quis forte non impetrauerit.

45 Meminiſſe autem debemus, in hoc interdicto totam quæſtionem finiri aſſignationis a. non enim præparat hoc interdictum cauſam, vt ſuperiora interdicta: nec ad poſſeſſionem temporariam pertinet: ſed aut habet ius aſſignatum ſibi, aut non habet. & interdictum totum finitur.

De horis.

2. Pomponius lib. 32. ad Sabinum.

SI diurnarum aut nocturnarum e horarum f aquæductum habeam, non poſſum alia hora g ducere, quam h qua ius habeam ducendi.

De cauſa aquæ ducendæ. 1. Ne ciuili nocturnæ. 2. De receſsione alueo. 3. De aqua quæ in riuo naſcitur. 4. De ductu aqua cuius origo memoriam excedit. 5. De fiſtula in riuo ponenda, vel alia re facienda. 6. De aqua ſupra aquam per pontem ducenda.

3. Idem libro 34. ad Sabinum.

HOc iure vtimur, vt etiam non ad irrigandum a, ſed pecoris cauſa, vel amœnitatis aqua duci poſſit.

1 ¶ Ex flumine aquam ducere plures poſſunt: ita b tamen vt vicinis c non noceant: vel ſi anguſtus amnis ſit, etiam ei qui in alia ripa ſit.

2 ¶ Si aquam ex flumine publico duxeris, & flumen receſſerit d non potes ſubſequi e flumen, quia ei loco ſeruitus impoſita non ſit, quamuis is locus meus f ſit.

¶ Sed ſi alluuione g paulatim acceſſerit fundo tuo, ſubſequi potes: quia locus totus fluminis ſeruiat ductioni.

¶ Sed ſi circumfluere cœperit mutato alueo, non potes: quia medius locus non ſeruiat, interrupta que ſit ſeruitus.

3 ¶ Aqua quæ in riuo naſcitur, tacitè ſucceſſit ab eo qui ducit.

4 ¶ Ductus h aquæ, cuius i origo memoriam k exceſſit, iure conſtituti loco habetur.

5 ¶ Is qui aquæ quotidianæ l ius habet, vel fiſtulam in riuo ponere, vel aliud quodlibet facere poteſt, dummodò i ne fundum domino, aut k aquagium l riualibus m deterius faciat.

6 ¶ Si aqua ducatur, ſupra eam alia aqua per pontem n, qui ſupra riuum factus ſit, iure ducitur, dum inferiori riuo non noceatur.

De aquæductu ductus ceſſo.

4. Iauolenus libro 41. Digeſtorum.

LVcio Titio ex fonte meo ut aquam duceret, ceſſi: quæſitum eſt, an o & Mæuio cedere poſſim, vt per eundem aquæductum aquam ducat. & ſi putaueris p poſſe cedi per eundem aquæductum duobus, quemadmodum vti debeant? Reſpondit: Sicut iter, actus, via pluribus q cedi vel ſimul, vel ſeparatim poteſt, ita aquæ ducendæ ius rectè ceditur. ſed ſi inter eos quibus aqua ceſſa eſt, non conuenit, quemadmodum vtantur, non erit iniquum, vtile iudicium reddi: ſicut inter eos, ad quos vſusfructus pertinet, vtile communi diuidundo iudicium reddi plerique placuit.

De aqua temporibus vel menſuris diuiſa. 1. De permutatione temporis inter duos ex eodem riuo ducentes.

5. Idem lib. 4. ex Minicio.

CVm conſtet, non ſolùm temporibus f, ſed etiam menſuris g poſſe aquam diuidi, poteſt eodem tempore alius quotidianam, alius æſtiuam aquam ducere, ita vt æſtate diuidatur inter eos aqua, hyeme ſolus ducat is qui quotidianæ ius habeat.

¶ Inter duos qui eodem riuo aquam certis horis ſeparatim ducebant, conuenit, vt permutatis inter ſe temporibus aqua vterentur. quæro, cum amplius tempore ſeruitutibus preſcripto ita duxiſſent, vt neuter eorum ſuo tempore vſus eſſet, num ius vtendi amiſiſſent. negauit amiſiſſe k.

Quæ dicatur aqua æſtiua.

6. Neratius lib. 5. Membranarum.

DE interdicto de aqua æſtiua, non quotidiana quærentes, primum conſtituendum exiſtimabamus, quæ k eſſet aqua æſtiua, de qua proprium interdictum ad prioris æſtatis tempus relatum reddi ſolet: hoc eſt, æſtiua aqua vtrùmne ex iure, alioquin dumtaxat tempore vtendi diceretur, an ex mente proponentis quæ ducentis, qui æſtate eam ducendi conſilium haberet, an ex natura ipſius aquæ, quod æſtate tantùm duci poteſt: an ex vtilitate locorum, in quæ duceretur? Placebat igitur aquam quæ has duas res naturam ſuam & vtilitatemque locorum, in quæ deducitur, propter appellari. ita vt, ſiue eius natura eſſet vt non æſtate duci non poſſit, etiam ſi hyeme quoque deduceretur, ſiue omni tempore anni duci eam ipſius natura permitteret, ſi vtilitas perſonis, in quam ducetur, æſtate duntaxat vſum eius exigeret, æſtiua rectè diceretur.

De gradibus.

7. Paulus lib. 5. Sententiarum.

SI de via, itinere, actu, aquæductu agatur, huiuſmodi cautio præſtanda eſt, quamdiu quis de iure ſuo docebit, non ſe impediturum agentem, & aquam ducentem, & iter facientem. Quod ſi neget ſe ius eſſe aduerſario agendi, aquæ ducendæ, cauere ſine præiudicio amittere de ſeruitutis debebit, donec quæſtio finiatur, non ſe vſurum.

De riuo faciendo.

8. Pomponius lib. ſingulari Regularum.

a l. 10. in fin. ſup. ſi ſeru. vind. l. 5. C. de ſeru.
b Conſeſſoria aduerſus quemlibet datur: igitur & interdictum. Argumentum ab actione ad interdictum.
c adde Paul. 5. ſent. 6. § 9. al. corriuales. Riuales ſunt qui eodem riuo vtuntur.
d ſub. in ſolidum, & negante alterius eſſe.
e ſub. per quem vel ex quo ducitur aqua.
f l. 15. ſup. de ſeru.
g id eſt, interdictum dabo heredibus, & bonorum poſſeſſoribus contra heredes & bonorum poſſeſſores.
h § 2. ſup. eod.
i Æſtas eſt tempus ab æquinoctio verno ad autumnale, ita ſenis æſtas æquinoctio verno & autumnali. l. vn. § 8. verſ. æſtas ad æquinoctium. ſup. ne quid in flum. pub.
k Æquinoctia duo: vernum & autumnale. adde § 34. 3. eod.
l Æquinoctium vernum quando incipiat. v. ſtat. 34.
m Æquinoctii autumnalis quando incipiat. v. ibid.
n Annus in æſtatem & hyemem diuiditur, ſic Thucydides hiſtoriæ ſuæ in eo diſtinguit in æſtates & hyemes.
o Anni quatuor tempora ſiue numerantur, æſtas, hyems, ver, autumnus. § 34. inf.
p l. 2. in fin. ſup. ſi ſeru. vind.
q id eſt diuidendo aquam publico § 39. in fin. inf. ea. Eſt in voce Diuiduntur. De caſtello. l. 2. ſup. de riuis, ... ſup. ... ex eo ... ducebantur. l. 78. § 1. de contr. empt. ... caſtelli. ... receptacula ... plerumque ... l. 17. § 8. ... ſup. de ... ſtill.
s ... ſup. eod.
ſ Caſtellum quid. l. 42. § 20. ſup. de leg. 1. l. 19. ſup. de ſeru. vrb. n. Paſtum in Diuidt. culo. ... l. 3. ... ſup. de aqua & aquæ pluu. ... eſt enim receptaculum ... ſup. de ſeru. vrb. ... l. 28. ... ſup. de leg. 2. ... de conſ. ... nomine eius fluxiſſe ... Non dat beneficium qui dat neceſſarium. l. 10. ſup. de ... aſſignationibus. ...

a l. 3. § 11. ſup. de ...
b Hoc etiam ... ſeruitutibus ...
c id eſt ... l. 14. ... ſup. de ſeru. ruſt.
d id eſt ...
e non potes ſequi ...
f reuera ...
g id eſt ...
h ...
i ...

In fin. ſup. commun. diuid. & ... l. 4. ... l. 5. ſup. de ſeru. ... C. de ſeru.
u ... videtur amiſiſſe. l. 25. C. de ſeru.
x l. 8. ... ſup. eod.
y æſtiuam.
z Aqua æſtiua ob res duas maximè appellatur: ... ob ... fundi dominantis.
a l. 60. § 1 ſup. de vſufructu. l. 15. ſup. de ...
b id eſt ...
c ...

Cum per fundum iter a aquæ deberetur, quacunque vult b, in eo riuum licet faciendum c ne aquaductum interuerteret.

DE RIVIS d.

TIT. XXI.

Interdictum. 1. Et eius vtilitas. 2. Definitio riui. 3. De ſpecu. Etymologia ſpecus. 4. De ſeptis. 5. De incili. 6. Quid ſit reficere. 7. Quid ſit purgare. 8. De aquæ ducendæ cauſa. 9. Et item. 10. De refectione.

1. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

Ait prætor: *Riuos c, ſpecus f, ſepta g reficere, purgare aquæ ducendæ cauſa, quominus liceat illi, dum ne aliter aquam ducat, quam vti priore æſtate, non vi, non clam, non precario à te duxit, vim fieri veto.*

1 ¶ Hoc interdictum vtiliſſimum h eſt. nam niſi permitteretur alicui reficere, alia ratione vti ſe incommodabitur.

2 ¶ Ait ergo Prætor, *Riuos ſpecus.*

¶ Riuus i eſt locus per longitudinem depreſſus, quo aqua decurrat, cui nomen eſt ἀπὸ τοῦ ῥεῖν, id eſt, *à fluendo.*

3 ¶ Specus k autem eſt l locus, ex quo deſpicitur. inde ſpectacula ſunt dicta.

4 ¶ Septa ſunt, quæ ad incile m opponuntur, aquæ deriuandæ compellendæve ex flumine cauſa, ſiue ea lignea ſunt, ſiue lapidea, ſiue qualibet alia materia ſint ad continendam tranſmittendamque aquam excogitata.

5 ¶ Incile n autem eſt locus depreſſus ad latus fluminis, ex eo dictum, quod incidatur. inciditur enim vel lapis, vel terra, vnde primum aqua ex flumine agi poſſit. Sed & foſſæ & putei hoc interdicto continentur.

6 ¶ Deinde ait Prætor: *Reficere, purgare.* Reficere eſt quod corruptum eſt, in priſtinum ſtatum reſtaurare. Verbo reficiendi o tegere, ſubſtruere, ſarcire, ædificare, item adducere, apportareque p ea quæ ad eandem rem opus eſſent, continentur.

7 ¶ Purgandi q verbum plerique quidem putant ad eum riuum pertinere, qui integer eſt, & palam eſt, & ad eum pertinere, qui refectione r indiget. plerumque enim & refectione, & purgatione indiget.

8 ¶ *Aquæ*, inquit, *ducendæ cauſa*: meritò hoc additur, vt ei demum permittatur & reficere, & purgare riuum, qui aquæ ducendæ cauſa id fecit.

9 ¶ Hoc interdictum competit etiam ei qui ius aquæ ducendæ non habet, ſi modò aut priore æſtate, aut eodem anno aquam duxerit, cum ſufficiat, non vi, non clam, non precario duxiſſe.

10 ¶ Si quis terrenum f riuum ſignimum s, t id u eſt lapideum x y facere velit, videri eum non z rectè hoc interdicto vti. non a enim reficit b, qui hoc facit. & ita Ofilio videtur.

11 ¶ Proinde etſi per alium locum velit ducere, impunè prohibetur. Sed etſi eundem riuum deprimat c, vel attollat, aut dilatet, vel extendat, vel operiat apertum vel contrà. Ego cæteros quidem impunè prohiberi puto. at enim eum qui operiet apertum d, vel contrà, eum non puto prohibendum, niſi ſi quam maiorem vtilitatem ſuam aduerſarius oſtendat.

2. *Paulus* lib. 66. ad Edictum.

Labeo non poſſe ait ex aperto riuo terrenum e fieri: quia commodum domino ſoli auferretur appellendi pecus, vel hauriendi aquam. quod ſibi non placere Pomponius ait: quia id domino magis ex occaſione, quàm ex iure contingeret. niſi ſi ab initio in imponenda ſeruitute id actum f eſſet.

3. De lacu. 4. De loco publico, vel priuato. 5. De aqua calida &. De cuniculo balneario. 7. Quibus & in quos interdictum datur. 8. De operis noui nunciatione. De actione in rem. 9. De damno infecto. 10. De exportatione, & vectura.

3. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

Seruius autem ſcribit, aliter duci aquam, quæ ante per ſpecus g ducta eſt, ſi nunc per h apertum ducatur. nam ſi operis aliquid faciat quis, quo magis aquam conſeruet vel contineat: non impunè prohiberi. Ego & in ſpecu contrà, ſi i non maior vtilitas verſetur aduerſarij.

1 ¶ Seruius & Labeo ſcribunt, ſi riuum, qui ab initio terrenus a fuit, qui aquam non continebat, cæmenticium b velit facere, audiendum eſſe c. Sed & ſi eum riuum, qui ſtructilis d fuit, poſtea terrenum faciat, aut partem tranſ aquæ non eſſe prohibendum. Mihi videtur vrgens & neceſſaria e refectio eſſe admittenda.

2 ¶ Si quis nouum e canalem vel ſiſtulas in riuo velit collocare, cum id nunquam habuerit, vtile ei hoc interdictum futurum Labeo ait. nos & hic opinamur vtilitatem eius qui ducit, ſine incommoditate eius, cuius ager eſt, ſpectandam.

3 ¶ Si aqua in vnum lacum conducatur, & inde per plures ductus ducatur, hoc interdictum vtile erit volenti reficere ipſum lacum.

4 ¶ Hoc interdictum ad omnes riuos pertinet, ſiue in publico, ſiue in priuato ſint conſtituti.

5 ¶ Sed etſi calidæ f aquæ riuus ſit, de hoc reficiendo competit interdictum.

6 ¶ Atsido & de cuniculo g reſtituendo, per quem vapor trahitur in balneariis "vaporibus" h puto vtilem actionem competere, & erit dicendum vtile interdictum ex hac cauſa competere.

7 ¶ Iiſdem autem perſonis, & in eaſdem interdictum hoc datur, quibus, & in quas, & de aqua interdicta redduntur, quæ ſupra ſunt enumerata.

8 ¶ Si quis riuum reficienti opus i nouum nunciat, bellè dictum eſt, poſſe contemni operis noui nunciationem. cùm k enim Prætor ei vim fieri vetet, abſurdum eſt, per operis noui nunciationem eum impediri. Planè per in rem l actionem dicendum eſt, poſſe aduerſus eum vindicari, ius ei non eſſe, dubium non eſt.

9 ¶ De damno quoque infecto cauere eum debere, minimè dubitari oportet.

10 ¶ Si quis "eum" exportare m, vehere, quæ refectioni neceſſaria ſunt, prohibeat, hoc interdictum ei competere Ofilius putat, quod eſt verum.

De iure aquæ ducendæ.

4. "*Venuleius*" lib. 1. Interdictorum."

De riuis reficiendis ita interdicitur, vt non quæratur, an aquam ducere actori liceret. non n enim tam neceſſariam refectionem itinerum, quam riuorum eſſe: quando non refectis riuis, omnis vſus aquæ auferretur, & homines ſiti o necarentur. & ſane aqui peruenire, niſi refecto riuo, non poterat: at non refecto itinere, difficultas tantum eundi agendique fieret, quæ temporibus æſtiuis leuior eſſet.

DE FONTE p.

TIT. XXII.

¶ Interdictum de vſu. 1. De differentia huius interdicti & interdicti de aqua quotidiana, & æſtiua. 2. De vſu prohibito. 3. De perſonis. 4. De differentia huius, & ſuperioris. De aqua viua vel non viua. 5. De prohibitione ire ad dominum. 6. ¶ Interdictum de purgatione & refectione. 7. Vtilitas interdicti. 8. De purgatione & refectione. 10. De lacu, puteo, piſcina. 11. De perſonis.

1. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

Ait prætor: *Vti de eo fonte quo de agitur, hoc anno aqua nec vi, nec clam, nec precariò ab illo vſus es: quominus ita vtaris, vim fieri veto. De lacu, puteo, piſcina q item interdicam r.*

1 ¶ Hoc interdictum proponitur ei qui fontana aqua vti prohibetur. ſeruitutes enim non tantum aquæ ducendæ eſſe ſolent, verum etiam hauriendæ. & ſicut diuerſæ ſ ſunt ſeruitutes ductus aquæ, & hauſtus aquæ, ita t interdicta ſeparatim redduntur.

2 ¶ Hoc autem interdictum locum habet ſi quis vti prohibeatur aqua. hoc eſt, ſiue haurire prohibeatur, ſiue etiam pecus ad aquam appellere.

3 ¶ Et eadem ſunt hic dicenda, quæ ad perſonam u

a 1. ius aquæ ducendæ.
b generaliter, adde l. 9. ſ. de ſeruit.
c v. l. 3. ſ. 3. ſ. eod.
d vide Oldendorp. claſſ. 2. act. 8.
e v. ſ. 2. l. eod.
f v. ſ. 3. l. eod.
g v. ſ. 4. l. eod.
h Titulos iuris ab vtilitate commendare iuriſconſultis frequentiſſimū eſt, l. 3. ſ. de arg. l. 1. ſ. de in integrum reſtit. l. 1. ſ. de exercitoria, l. 1. ſ. de tributor. vt illic ab æquitate, l. 1. ſ. quod cuiuſque ſ. l. 1. ſ. de eo per quem, l. 1. ſ. de edendo, l. 1. ſ. de pactis l. 1. ſ. de minor. l. 1. ſ. de pecun. conſt. l. 2. ſ. de conſt. l. 1. ſ. quod cum eo, l. 1. ſ. quod iuſſu, l. 1. ſ. ſi mensura fecerit: vel iuſtitia, l. 1. ſ. ex quib. cauſis maior. & neceſſariò vſu, l. 1. ſ. de aqua, l. 1. ſ. commun. diuid. l. 1. ſ. de interrog. l. 1. ſ. de eo qui pro tutore: & frequentia, l. 1. ſ. de inoff. l. 1. ſup. ad exhibend. l. 1. ſup. de iureiur. l. 1. ſup. de teſtib. l. 1. ſup. de ſuſpect. l. 1. ſup. vel pupillar: & ſimilibus cauſis.
i Riuus quid, v. Feſtum in voce Riuus.
k Specus locus ex quo deſpicitur quē διώρυγα vocant Græci 58. Eclog. 301. cap. 11. & ὑπόνομον, vide Cuiac. 16. obſerv. 27. vel potius ſpecus hic, eſt locus ſubterraneus, in quo nihil aſpici poteſt, per quem aqua operta ducitur.
l eremo, non est. Opponitur foſſa & ſpecus apud Feſtum in Riui, v. l. 3. ſ. 3. eod. m de quo in ſ. 5. l. eod.
n vide Feſtum.
o l. 3. ſ. 15. ſup. de itinere actuque priuato, l. 11. ſup. communia præd. l. 1. ſ. 1. ſup. de via publica.
p l. 3. in fin. ſ. eod. l. 4. in fin. ſup. de itinere actuque.
q d. ſ. 1.
r refectione.
ſ aquam non continentem.
t Signinus riuus cæmentitius, teſtaceus, non lapideus. Signina opera ſiunt ex teſtis contuſis addita calce, 35. Plin. 12. Vitruu. vide. hinc ſignina fabrica Boetio: ſignimus alueus Caſſiodoro 5. variarum.
u vel, *Rebeundo*.
x ex ſuperioribus, quæ nunc diximus, conſtat, hanc interpretationem Triboniani eſſe, atque putat Barnab. Briſſonius, vir iuris ſcientiſſimus, & meritiſſimus in Senatu Pariſienſi Præſes.
y imo rectè, l. 3. ſ. 1. ſ. eod.
z Materiæ inhabilitas effectum agentis impedit.
a vide l. 3. ſ. pro. ſ. de itinere actuque priuato.
b v. quæ notaui ad l. 11. ſup. commun. præd.
c Forma mutari poteſt, materia non poteſt.
d Poteſt quis id quod prius ὑπαιθρίως ducebatur, operire, 58. Eclog. 20. cap. 11.
e id eſt, ſubterraneum, v. Cuiac. 10. obſ. 17. in princ.
f id eſt pactum.
g ducere per ſpecum, eſt ſpecies ducendi per opertum, de quo, vide Cuiac. 10. obſerv. 17.
h id eſt, foſſa facta, διάκαυσι ſuper terram.
i 58. Eclog. 20. cap. vlt.

a ex terra, non ſubterraneus, v. l. 2. ſup. eod.
b ſigninum, v. l. 1. ſ. 10. ſup. eod.
c Imo non eſt, l. 1. ſ. 10. ſup. eod.
d ſiue cæmenticius.
e aliud eſt, ſi vetereni, 58. Ecl. 20. cap. 6.
f adde l. 1. ſup. de aqua quotidiana.
g Cuniculus canaliſ. l. 26. ſup. de canal. per quem vapor in balnearis trahitur. vt hic. & calidar. 9. Plin. 58.
h in balnearis vaporibus, vulg. in balneariis, purat. Hal.
i l. 5. ſ. 1. ſup. de opere noui.
k Nouum opus ei nunciari non poteſt cui faciendi prætor vim fieri vetat. Quid igitur? qua actione, qui opus faciet in hac ſpecie, qua actione, inquam, tenebitur? in rem actione, vt hîc. Imò & de damno infecto cauebit, ſ. 9. l. eod.
l l. 19. ſup. de ſeru. vrb.
m l. 1. ſ. 6. ſup. eo.
n Riui non refectione potior eſt cauſa ob vſum quam non refecti itineris, non quod ea quæ aqua fluminum importari vel exportari ſolent, hac ſit pretioſiora, que itinere vehendo importari poſſint (quid ſunt enim res eædem eiuſdemve generis vtrobique importari & exportari) ſed quod itinere non refecto, iter inſtitui poteſt, etſi difficultate quadam: riuo non refecto, aqua tota alibi aquæ petitæ poteſt: atque ita homines etiam ſiti necari.
o Aquæ vſus apud homines & inter animalia cæteraque alia maximus. hinc Pindarus ἄριστον μὲν ὕδωρ, & Pickus) aliam certè etymologiam affert Iſidorus 13. origin. 12. & 20. cap. 5. Aqua dicitur (inquit) à qua iuuamur. Hinc aqua etiam ſolet damnatis interdici: eam quoque nuptæ accipiunt, de quo vide quæ notaui ad l. 66. ſ. 1. ſup. de don. int. vir. Ea purgationes ſiebant, vt diximus alibi. Aquam quoque Iſidor. 13. orig. 12. ſcribit cæteris elementis imperare, vt quæ cælum temperet, terram fecundet, aerem incorporet, ea piſces nutriri, fruges, arbores, & herbas, eam porum cuique animanti tribuere. Idem ſcribit Aug. lib. 5. de Geneſ. ad literam. Hinc Thales dicebat aquam eſſe à qua nata ſunt omnia. Lactantius 1. Inſtit. 6. & Fulgent. 1. Mytholog. referta Neptunum Deum maris cum tridente pingi, vt intelligamus aquam cælo, aeri, ſeu nubibus & terræ mixtam eſſe. & Tertullian. lib. de Baptiſmo, aquam commendat vt antiquam ſubſtantiam & Dei ſedem ſeu vehiculum, quin aquis primum præceptum datum refert, vt animas proferrent. nec inde mirum eſt in Baptiſmo, ſi aquæ animare nouerunt. vide eundem ibid. de aquæ laudibus. & Senecam, 3. natural. q. 5. c. 19. & ſeq. Varro aquæ elementum fœminæ quaſi locum referre exiſtimat: ignem verò maſculi: & ſic illam patientis, hunc verò agentis, & ex aqua & igni generari omnia.
p aqua fontana, vt hauriat ex ea liceat & pecus ad eam appellere 58. Eclog. 21. adde Oldend. 2. claſſ. 3. act. 8. Fons dicitur quod aquam fundat, Iſid. 13. orig. 2.
q ἢ τῆς πισκίνης. Ecl. ibid. An & de ciſterna? ſ. 4. l.
r i. interdictum proponam.
ſ Aquæductus, & aquæ hauſtus ſeruitutes diuerſæ ſunt, hoc eſt, inter ſe differentes.
t Separatorum ſeparata debet eſſe ratio & actio, l. 9. ſ. mulier. 10. ſ. ad l. de don. inter vir.
u agentem.

Universidad Rey Juan Carlos

attinent, quæcunque in ſuperioribus interdictis diximus a.

4 ¶ Hoc interdictum de b ciſterna c non competit, nam ciſterna non habet perpetuam cauſam, nec viuam aquam. Ex quo apparet in his omnibus exigendum, vt viua aqua ſit. ciſternæ autem imbribus concipiuntur. Denique conſtat interdictum ceſſare, ſi lacus, piſcina, puteus d viuam aquam e non habeat.

5 ¶ Planè ſi quis ire ad hauſtum prohibeatur, æquè interdictum ſufficiet.

6 ¶ Deinde ait Prætor: *Quo minus fontem, quo de agitur, purges, reficias, vt aquam coërcere vtique ea poſſis: dum ne aliter vtaris, atque vti hoc anno non vi, non clam, non precario ab illo vſus es, vim fieri veto.*

7 ¶ Hoc interdictum eandem habet vtilitatem f, quam habet interdictum de riuis reficiendis. niſi enim purgare & reficere fontem licuerit, nullus vſus eius erit.

8 ¶ Purgandus autem, & reficiendus eſt ad aquam coërcendam, vt vti quis aqua poſſit, dummodò non aliter vtatur, quàm ſicuti hoc anno vſus eſt.

9 ¶ Coërcere g aquam, eſt continere ſic ne diffluat, ne dilabatur: dummodò non permittatur ei nouas venas quærere, vel aperire. hic enim innouat aliquid præter id quàm præcedenti anno vſus eſt.

10 ¶ Sed & de lacu, puteo, piſcina reficiendis, purgandis, interdictum competit.

11 ¶ Et omnibus perſonis h dabitur, quibus permittitur interdictum de aqua æſtiua.

a l.1.§.19.ſ.de aqua quotidiana.
b Interdictum de ciſterna, eſt interdictum pro aqua de ciſterna hauſienda.
c Ciſterna ideo dicitur, quod eius origo ſit cis terram, v. Feſtum. ex cælo veniat, non ex terra, viſceribuſve terræ.
d Putei vox antiqua Græca: Varro 3. de lingua. Æoles enim dicebant [illegible] Varro 4. de lingua.
e l.18.ſ.de ſeruit. vrb.
f Et enim origo eius cis terram, eadem igitur definitionem habere debet, l.1.§. ad l. Aquil.
g Coërcere aquam eſt eam detinere ne defluat, néve dilabatur, vt hic. hoc eodem ſenſu coërcere ſumitur apud Feſtum in Aggere.
h l.1.§.37.in fin.ſ.de aqua quotid.

DE CLOACIS. i

TIT. XXIII.

¶ Interdictum primi quod eſt de cloaca priuata. 1. ¶ Communia vtriuſque interdicti. 3. ¶ Interpretatio primi interdicti. De cloacis publicis vel priuatis. 4. Definitio cloacæ. 5. Hoc interdictum eſſe prohibitorium. 6. De tubo & fiſtula. 7. De vſu violento, clandeſtino vel precario. 8. De ædibus, area, agro. 9. De cloaca priuata & publica. 10. Interpretatio verbi pertinet. 11. De vicino proximo vel vlteriori. 12. De pauimento reſcindendo. 13. De operis noui nunciatione. 14. De damno infecto. 15. Alterum interdictum quod eſt de cloaca publica. 16. Summa.

1. *Vlpianus* l lib. 71. ad Edictum.

PRætor ait: *Quo minus illi cloacam, quæ ex ædibus eius in tuas pertinet, qua de agitur, purget k, reficere liceat, vim fieri veto. Damni infecti, quod operis vitio factum ſit, caueri iubebo.*

1 ¶ Sub hoc titulo duo interdicta Prætor ſubiecit, vnum prohibitorium, alterum reſtitutorium: & primum prohibitorium.

2 ¶ Curauit autem Prætor per hæc interdicta, vt cloacæ & purgentur l, & reficiantur. quorum vtrumque, & ad ſalubritatem m ciuitatum, & ad tutelam pertinet: nam & cælum peſtilens n, & ruinas minantur immunditiæ cloacarum: item ſi o non reficiantur.

3 ¶ Hoc autem interdictum propoſitum eſt de cloacis priuatis. publicæ enim cloacæ publicam curam merentur.

4 ¶ Cloaca autem eſt locus cauus per quem colluuies p quædam fluat.

5 ¶ Hoc interdictum, quod primum proponitur, prohibitorium eſt, quo prohibetur vicinus vim facere, quominus cloaca purgetur, & reficiatur.

6 ¶ Cloacæ appellatione & tubus q & fiſtula continetur.

7 ¶ Quia autem cloacarum refectio r & purgatio ad publicam vtilitatem ſpectare videtur, idcirco placuit non eſſe in interdicto addendum, *Quod non vi, non clam, non precario ab illo vſus*, vt ſ etiam ſi quis talem vſum habuerit, tamen non t prohibeatur volens cloacam reficere u, vel purgare.

8 ¶ Deinde ait Prætor: *Quæ ex ædibus x eius in tuas pertinet y.*

¶ Ædes hic accipere debes pro omni ædificio, hoc eſt, ex ædificio eius in tuum ædificium. Hoc amplius Labeo putabat, hoc interdicto locum eſſe, & ſi area ab vtralibet parte ædium ſit, & ſi fortè (inquit) cloaca ducta ſit ex vrbano ædificio in proximum agrum.

9 ¶ Idem Labeo etiam eum, qui priuatam cloacam in publicam immittere velit, tuendum, ne ei vis fiat. Sed & ſi quis velit talem cloacam facere, vt exitum habeat in publicam cloacam: non eſſe eum impediendum Pomponius ſcribit.

10 ¶ Quod ait Prætor *Pertinet*, hoc ſignificat, quòd ex ædibus eius in tuas pertinet, hoc eſt, dirigitur, extenditur, peruenit.

11 ¶ Et tam ad proximum vicinum hoc interdictum pertinet, quàm aduerſus vlteriores, per quorum ædes cloaca currit.

12 ¶ Vnde Fabius Mela ſcribit, competere hoc interdictum, vt in z, vicini ædes venias, & reſcindas pauimenta purgandæ cloacæ gratia: verendum a tamen eſſe Pomponius ſcribit, ne eo caſu damni infecti ſtipulatio committatur: ſed hæc ſtipulatio non committetur, ſi paratus ſit reſtaurare id quod ex neceſſitate reficiendæ cloacæ cauſa reſciderat.

13 ¶ Si quis purganti b mihi cloacam vel reficienti, opus nouum nunciauerit, rectiſſimè dicetur, contempta nunciatione me poſſe reficere id quod inſtitueram.

14 ¶ Sed & damni infecti cautionem c pollicetur, ſi quid operis vitio factum eſt, nam ſicuti reficere cloacas & purgare permittendum fuit, ita dicendum, ne damnum ædibus alienis detur.

15 ¶ Deinde ait Prætor: *Quod in cloaca publica factum, ſiue ea immiſſum habes, quo vſus eius deterior ſit, fiat, reſtituas. item ne quid fiat, immittatúrve d, interdicam.*

16 ¶ Hoc interdictum ad publicas cloacas pertinet, ne quid ad cloacam immittas, néve facias, quo vſus deterior ſit, néve fiat.

De cloaca reficienda vel noua facienda.

2. *Venuleius* e lib. 1. Interdictorum.

QVanquam de reficienda cloaca, non etiam de noua f facienda, hoc interdicto comprehendatur, tamen æquè interdicendum Labeo ait, ne facienti cloacam vis fiat: quia eadem vtilitas ſit: prætorem enim ſic interdixiſſe, ne vis fieret, quo minus cloacam in publico facere liceret. idque Ofilio, & Trebatio placuiſſe. ipſe dicendum ait, vt ſi ne g factam cloacam purgare & reſtituere permittendum ſit per interdictum: nouam verò facere is demum concedere debeat, ſ cui viarum publicarum cura ſit.

i [illegible] Eclog. [illegible] adde Oldendorp. 2. claſſ. act. 8. Cloaca porrò à colluendo, dicta. Cloacare, eſt inquinare. Quis eo non rideat Ethnicos, quòd ſimulachro in cloaca reperto nomen deæ Cloacinæ impoſuerint? vide Lact. 1. Inſt. 20.
k hæc duo pertinent ad hoc interdictum.
l Cloacarum is fuit Romæ honos, vt Plinius 36. cap. 15. Romæ vrbem penſilem vocet, & ſubterraneam, vide Dion. 3. [illegible]
m v. quæ de aere ſcripſi ad l.2.§.29.ſ. ne quid in loco publ.
n Peſtilem cælum cloacæ non purgatæ minantur.
o l.5.§.13.ſ.de oper. noui nunciat.
p vide Feſtum in verb. Cloaca.
q Eadem ratione eius appellatione, & tubum riui contineri colligitur: licet appellatione fluminis non continetur riuus, l.1.§. in publico.ſ. de fluminibus.
r al. refectio.
ſ Poſſeſſio etiam violenta, clandeſtina, vel precaria in hoc interdicto de cloacis proſit [illegible] in aliis interdictis [illegible] eſt.
t Cloacam reficere vel purgare volentem, vim pati non debere.
u l.3.§.8.ſ. [illegible] x v. [illegible] y v.§.10.ſ. [illegible] z [illegible] vt cloacæ reficiendæ cauſa, alias non liceat, l.3.[illegible]

QVOD a VI, AVT CLAM b.

TIT. XXIV.

Interdictum. 1. Summa. 2. De iure faciendi. 3. De exceptione iuris ſui. 4. Ad quæ opera pertinet hoc interdictum. 5. Quid ſit vi facere. 6. De iactu lapilli. 7. De teſtatione & denunciatione. 8. De eo qui per vim molitus eſt, ne prohiberi poſſit. 9. Et prohibitus deſtitit, poſtea facere cœpit. 10. De eo qui imbecillitate impeditus, vel ne quem offenderet, ad prohibendum non venit. 11. Si exterritus volentem ad prohibendum venire deterruit.

1. *Vlpianus* c lib. 71. ad Edictum.

AIt Prætor: *Quod vi aut clam factum eſt, qua de re agitur, id cum experiendi poteſtas eſt, reſtituas d.*

1 ¶ Hoc interdictum reſtitutorium e eſt, & per hoc occurſum eſt calliditati eorum, qui vi f, aut clam quædam moliuntur. iubentur enim ea reſtituere.

2 ¶ Et parui refert, vtrum ius habuerit faciendi, an non. ſiue enim ius habuit, ſiue non, tamen tenetur interdicto, propter quod vi aut clam fecit. tueri enim ius ſuum debuit, non g iniuriam comminiſci.

3 ¶ Denique eſt quæſitum, an hoc interdicto reus h exceptionem poſſit obiicere. *Quod non* [illegible] m, & magis eſt ne poſſit. nam aduerſus vim, vel quod clam factum eſt, nulla iuſta exceptione ſe tueri poteſt.

4 ¶ Hoc interdictum, ad ea ſola opera pertinet, quæcunque in ſolo i vi aut clam fiunt.

5 ¶ Quid ſit vi factum, vel clam factum, videamus. Vi k factum videri l Quintus Mucius ſcripſit, ſi quis contra quàm prohiberetur fecerit. & mihi videtur plena eſſe Quinti Mucii definitio.

6 ¶ Sed & ſi quis iactu m vel minimi lapilli prohibitus facere, perſeuerauit facere, hunc quoque vi feciſſe videri, Pedius & Pomponius ſcribunt: eóque iure vtimur.

7 ¶ Sed & ſi contra teſtationem n, denuntiationémque fecerit, idem eſſe Caſcellius & Trebatius putant. quod verum eſt.

8 ¶ Sed o Ariſto ait, eum quoque vi facere, qui, cùm p ſciret ſe prohiberi per vim molitus eſt, ne prohiberi poſſit.

9 ¶ Item Labeo dicit, ſi quem facientem prohibuero, iſque deſtiterit in q præſentiarum r, rurſuſque poſtea facere cœperit, vi eum videri feciſſe niſi permiſſu meo facere cœperit, vel qua alia iuſta cauſa accedente.

10 ¶ Si quis tamen imbecillitate impeditur, vel etiam ne offenderet vel te, vel eum qui te magnifaciebat s, ideo non veneris ad prohibendum, non videbitur aduerſarius vi feciſſe: & ita Labeo ſcribit.

11 ¶ Idem ait, & ſi te volentem ad prohibendum venire, deterruerit aliquis, armis forte, ſine vllo dolo malo, ac propter hoc non veneris, non videtur t vim feciſſe.

2. *Venuleius* u lib. 2. Interdictorum.

u alias, deſtiterit.
x eadem voce vſus eſt, l.2.§.9.ſ. ne quid in loco publico.
y adde l.pen.ſ.de fur.

a de ſeruitut. vrb. præd. [illegible]
b [illegible]
c l.5.ſ.de oper. noui nunciat. ſ.12. [illegible]
d al. immittatúrve.
e [illegible]
f Venuleius [illegible]
g [illegible]
a Quemadmodum [illegible] eo nomine [illegible]
b [illegible]
c vide l.3.§.7. [illegible]
d [illegible]
e Interdictum quod vi aut clam, reſtitutorium eſt, §.1. [illegible]
f [illegible]
g [illegible]
h vide l.3.§.7. [illegible]
i Ius ſuum [illegible]
k [illegible]
l [illegible]
m [illegible]
n l.7.§.5. [illegible]
o [illegible] de libero homine [illegible]
p l.73.§.2. [illegible]
q [illegible]
r l.19.§.1. [illegible]
s [illegible]
t l.18. [illegible]

[illegible]

NE in aliena poteſtate a conditionem meam nihil delinquentis deteriorem b facere.

De prohibitione per ſe vel per alium. 1. De vi ſemel facta. 3. De permiſſione. 5. De parato ſuſcipere iudicium. 6. Vel cauere damni infecti. 7. Quid ſit clam facere.

3. Vlpianus lib. 71. ad Edictum.

PRohibere autem non vtique per ſemetipſum neceſſe eſt: ſed & ſi quis per c ſeruum ſuum, vel procuratorem d prohibuerit, rectè videtur prohibuiſſe. idem etiam ſi mercenarius e meus prohibuerit. Nec quem moueat, quòd per liberam perſonam actio adquiri non ſolet f. nam prohibitio hæc demonſtrat, vi te facere. Quid mirum, cùm etſi clàm tu me feceris, habeam actionem? ergo facto magis g tuo delinquentis, quàm alieno adquiritur mihi actio.

1 ¶ Illud ſciendum eſt, non omnibus momentis vim eſſe faciendam: ſed ſemel h inter initia facta perſeuerat.

2 ¶ Sed ſi permiſerit i, aduerſus eum qui vtatur interdicto, exceptio erit neceſſaria.

3 ¶ Non tantum autem ſi ego permiſero: ſed & ſi procurator meus, vel tutor, qui tutelam adminiſtrat, vel curator pupilli, furioſi, ſiue adoleſcentis, dicendum erit, exceptioni locum fore.

4 ¶ Planè ſi præſes vel curator reipublicæ k permiſerit in publico facere: Nerua ſcribit, exceptionem locum non habere: quia ei locorum (inquit) publicorum procuratio data eſt, conceſſio l tamen data m non eſt. Hoc ita verum eſt, ſi non lex n municipalis curatori reipublicæ o amplius concedat.

¶ Sed & ſi à principe, vel ab eo cui princeps hoc ius concedendi dederit, idem p erit probandum.

5 ¶ Si quis paratus q ſit, ſe iudicio defendere aduerſus eos, qui interdicendum putant, ne opus fiat: an videatur deſinere vi facere? & magis eſt, vt deſinat, ſi modò ſatis offerat, & defendere paratus eſt, ſi quis agat: & ita Sabinus ſcribit.

6 ¶ Sed & ſi quis damni infecti paratus r ſit cauere, cùm propter hoc tantum eſſet prohibitus, vel quia non defendebat, vel damni infecti non repromittebat: conſequens eſt dicere, deſinere eum vi facere.

7 ¶ Clàm s facere videri Caſſius ſcribit eum qui celauit aduerſarium, neque ei denuntiauit, ſi modò t timuit eius controuerſiam, aut debuit timere.

8 ¶ Idem Ariſto putat, eum quoque clàm facere, qui celandi animo habet eum, quem prohibiturum ſe intellegerit u, & id exiſtimat, aut exiſtimare debet, ſe prohibitum iri.

4. Venuleius lib. 2. Interdictorum.

SEruius, etiam eum clàm facere, qui exiſtimare debeat ſibi controuerſiam futuram: quia non opinionem cuius, & reſupinam x exiſtimationem eſſe oportet, ne melioris conditionis ſint ſtulti y, quàm periti z.

De denuntiatione. 1. De perſona cuius celandæ cauſa factum eſt. 2. De denunciatione. 8. Aduerſus quos interdicitur.

5. Vlpianus lib. 70. ad Edictum.

AVt qui aliter fecit, quàm denunciauit a, vel qui deceptio b facit eo, ad quem pertinuit non facere: vel conſultò tum denuntiat aduerſario, cùm eum ſcit non poſſe prohibere, vel tam ſerò pronuntiat, vt abire prohibiturus, prius quàm fiat, non poſſit: & hæc ita Labeonem probare, Ariſto ait.

1 ¶ Si quis ſe denuntiauerit opus facturum, non ſemper videtur non clàm feciſſe, ſi poſt denuntiationem fecerit. Debebit c enim (& ita Labeo) & diem & d horam e denuntiatione complecti, & vbi, & quod opus futurum ſit: neque perſuſoriè f aut obſcurè dicere, aut denuntiare, neque tam arctare aduerſarium, vt intra diem occurrere ad prohibendum non poſſit.

2 ¶ Et ſi fortè non ſit, cui denuntietur, neque dolo malo factum ſit, ne ſit amicis g denique, aut procuratori †, aut h ad domum denuntiandum eſt.

3 ¶ Sed & Seruius rectè ait, ſufficere fœminæ viro notum i facere, opus ſe facturum, vel denique ſciente k eo facere: quanquam etiam illud ſufficiat, celandi animum non habere.

4 ¶ Item ait, ſi quis in publico municipij vi ſit facere, ſufficere ei ſi curatori a reipublicæ denuntiet.

5 ¶ Si quis dum putat locum tuum eſſe, qui eſt meus, celandi tui, non mei cauſa fecerit, mihi interdictum competere.

6 ¶ Idem dicit, & ſi ſerui mei, vel procuratoris celandi cauſa factum ſit, mihi interdictum competere.

7 ¶ Si quis, cùm non denuntiaſſet opus ſe facturum, eique denuntiatum eſſet, ne faceret, fecerit: vtilius puto, probandum, vi eum feciſſe.

8 ¶ Hæc verba, *Quod vi aut clam factum eſt*, ait Mucius ita eſſe, Quod tu, aut tuorum quis, aut tuo iuſſu b factum eſt.

9 ¶ Labeo autem ait, plures perſonas contineri his verbis: nam ecce primum hæredes eorum, quos enumerat Mucius, contineri putat.

10 ¶ Idem ait & aduerſus procuratorem c, tutorem, curatorem, municipiúmve d, ſyndicum alieno nomine interdici poſſe.

11 ¶ Si quid ſeruus meus fecit, non ob id mecum actio eſt: ſed (ſi) id meo nomine, aut ſuo fecit. nam ſi tuum ſeruum mercenarium habuero, quicquid ab eo factum fuerit meo nomine, ob id non tecum, ſed mecum, cuius iuſſu e, aut nomine id opus à ſeruo tuo factum fuerit, agendum erit hoc interdicto.

12 ¶ Similiter quod iuſſu cuius factum erit: ob id non cum eo, ſed cuius nomine iuſſerit, hæc actio eſt. Nam ſi procurator, tutor, curator, duumuir municipij f, quod eius nomine ageret, cuius negotium procuraret, fieri iuſſerit, ob id agendum erit cum eo cuius nomine factum quid erit: non cum eo, qui ita iuſſerit.

¶ Et ſi tibi mandauero, vt opus fieri iuberes, & in ea re mihi parueris: mecum, (inquit) non g tecum erit actio.

13 ¶ Et cùm interdictum ſic h ſit ſcriptum, *Quod vi aut clàm factum eſt*: non ita i, *Quod vi aut clàm feciſti*, latiùs porrigi, quàm ad has perſonas, quas ſuprà numerauimus, Labeo putat.

14 ¶ Et hoc iure vtimur: vt, ſiue ego feciſſem, ſiue fieri iuſſi k, interdicto quod vi aut clàm tenear.

6. Paulus libro 67. ad Edictum.

SI ego tibi mandauero opus nouum facere l, tu alij, non poteſt videri meo iuſſu factum. teneberis ergo tu, & ille. an & ego tenear, videamus? & magis eſt, & me, qui initium ei præſtiterim, teneri. ſed vno ex his ſatisfaciente m, cæteri liberantur.

2. De noui operis nunciatione. 3. De exceptione quod non tu vi aut clam feciſti. 4. Vel quod incendij defendendi cauſa factum non ſit. 5. In quæ opera hoc interdictum pertinet. 6. De carruo & ceria dijecto. 7. De agro uaſtato. 8. De foſſa. 9. Si quis ædificium demolitus fuerit non vſque ad ſolum. 10. De regulis ac ramis arborum.

7. Vlpianus lib. 71. ad Edictum.

SI alius fecerit n me iubente, tenebor ad hoc, vt patientiam o præſtem.

1 ¶ Neratius quoque ſcribit, eum, cuius ſeruus vi aut clàm fecit, aut ſua impenſa ex interdicto opus reſtituere p debere, aut patientiam reſtituendi præſtare, & ſeruum noxæ q dedere. planè ſi mortuo, alienatóve r ſeruo interdiceretur, ſ patientiam duntaxat præſtare debere: atque ita vt & emptor eo interdicto poſſit conueniri, vt impenſam præſtet, aut noxam dedídomíve, néque t operis ſua impenſa reſtituente, aut damnato, quia non reſtitueret, emptorem liberari.

¶ Eadem & ſi contrà dominus ſerui vel opus reſtituiſſet, vel litis æſtimatione damnatus eſſet, quòd ſi tantùm noxæ dediſſet: aduerſus dominum t operis vtiliter interdici.

2 ¶ Ait Iulianus: Qui ante remiſſionem nunciationis contrà quàm prohibitus fuerit, opus fecerit, duobus interdictis tenebitur: vno, quòd ex operis noui nunciatione competit: altero, quod vi aut clàm. Remiſſione autem facta: intelligendus non erit vi aut clàm facere. Iquamuis prohibeatur: licere enim debet ædificare ei u, qui ſatiſdederit, cùm poſſeſſor x hoc ipſo conſtituatur y, clàmque facere, nec ante remiſſionem, nec poſtea exiſtimandus eſt, cum is qui opus nouum nunciat, non poſſit videri celatus z & præoccupatus, antequàm controuerſiam faceret.

3 ¶ Belliſsimè a apud Iulianum quæritur, an hæc exceptio noceat in hoc interdicto, *Quod non tu vi aut clàm feceris*? vt putà vtor aduerſus te interdicto quod vi aut clàm, an poſſis obijcere mihi eandem exceptionem, *Quod non tu vi aut clam feciſti*? Et ait Iulianus æquiſſimum a eſſe hanc exceptionem dari: nam ſi tu (inquit) ædificaueris, vi aut clàm, ergo b idem demolitus fuero vi aut clàm, & vtaris aduerſus me interdicto, hanc exceptionem profuturam. quod non aliter procedere debet: niſi ex magna & ſatis neceſſaria cauſa. alioquin hæc omnia officio c iudicis celebrari oportet.

4 ¶ Eſt & alia exceptio, de qua Celſus dubitat, an ſit obijcienda, vt putà ſi incendij d arcendi cauſa vicini e ædes intercidi, & quod vi aut clàm mecum agatur, aut damni iniuria. Gallus enim dubitat, an excipi oporteret, *Quod incendij defendendi cauſa factum non ſit*? Seruius autem ait, ſi id magiſtratus feciſſet: dandam eſſe, priuato non eſſe idem concedendum. ſi tamen quid vi aut clàm factum ſit, neque ignis vſque eò

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

perueniſſet, ſimpli litem æſtimandam : ſi perueniſſet abſolui eum oportere.

¶ Idem ait vlſe, ſi damni iniuria actum foret : quoniam nullam iniuriam aut damnum dare videtur, æquè perituris ædibus. Quod ſi nullo incendio id feceris, deinde poſtea incendium ortum fuerit: non idem erit dicendum, quia non ex poſtfacto, ſed ex præſenti ſtatu, damnum factum ſit, necne, æſtimari oportere Labeo ait.

5 ¶ Nocendimus ſupra, quod quamuis verba interdicti latè pateant, tamen ad ea ſola opera pertinere interdictum placere, quæcunque fiant in ſolo a : eum enim, qui fructum tangit, non teneri interdicto quod vi aut clam: nullum enim opus in ſolo facit. At qui arbores ſuccidit d, vtique tenebitur, & qui arundinem, & qui ſalictum, terræ enim, & quodammodo ſolo ipſi corrumpendo e manus infert.

¶ Idem & in vineis ſucciſis. Cæterùm, qui fructum aufert, furti debet conueniri. Itaque ſi quid operis in ſolo fiat, interdictum locum habet.

¶ In ſolo fieri accipimus, & ſi quid circa ſ arbores fiat, non g ſi quid circa fructum arborum.

6 ¶ Si quis aceruum ſtercoris h circa agrum pinguem diſiecerit, cum eo, quod vi aut clam factum eſt, agi poteſt. & hoc verum eſt: quia ſolo vitium adhibitum ſit.

7 ¶ Planè ſi quid agri colendi cauſa factum ſit, interdictum quod vi aut clam locum non habet, ſi meliore cauſa facta ſit agri: quamuis prohibitus quis, vi vel clam fecerit.

8 ¶ Præterea ſi foſſam k feceris in ſylua publica, & bos meus in eam inciderit: agere poſſum hoc interdicto: quia in publico factum eſt.

9 ¶ Si quis ædificium demolitus fuerit, quamuis non vſque ad ſolum, quin interdicto teneatur, dubitari debet.

10 ¶ Proinde & ſi tegulas l de ædificio ſuſtulerit, magis eſt, vt interdicto teneatur.

8. *Venuleius* lib. 2. Interdictorum.

NAm origo huius rei à ſolo proficiſcitur. Cæterùm per ſe tegulæ non poſſidentur m, ſed cum vniuerſitate ædificij: nec ad rem pertinet, adfixæ ſunt, an tantùm poſitæ.

1. De ſerra, claui, cancellis, ſpecularia. 2. De ſtatua vel alia re ædibus adfixa. 3. De aratione. De foſſa. De aceruo ſuccenſo vel diſieſo.

9. *Vlpianus* lib. 71. ad Edictum.

NAm & ſi ramos quis de n arboribus abſtulerit, adhuc interdictum hoc admittimus. Hæc ita ſi de ædificio tegulas o ſuſtulerit. cæterùm p. ſi non de ædificio, ſed ſeorſum poſitas, ceſſat hoc interdictum.

1 ¶ Si tamen ſerra q, vel clauis, vel cancellus, vel ſpecularium ſit ablatum, quod vi aut clam agi non poterit.

2 ¶ Sed ſi quis aliquid ædibus adfixum r euellerit ſ, ſtatuam forte, vel quid aliud, quod vi aut clam interdicto tenebitur.

3 ¶ Si quis clam aut vi agrum inarauerit t, vel foſſam fecerit, hoc interdicto tenebitur, & ſi aceruum ſuccenderit, vel diſperſerit ſic u, vt non ad vſum agri conuertat, interdicto locus non erit.

10. *Venuleius* lib. 2. Interdictorum.

QVia aceruus ſolo non cohæret, ſed terra ſuſtinetur, ædificia autem ſolo cohærent x.

De effuſo in puteum vicini. 1. De ſtatua ex publico ſublata. 2. De ſepulchro. 3. De vitibus. 4. De tempore quo factum eſt. 5. De eo quod partim vi, partim clam factum eſt. 6. De eo quod iuſſu tutoris, vel curatoris factum eſt. 8. De facto ante vel poſt venditionem fundi. 14. De domino prædij, & his quorum intereſt.

11. *Vlpianus* lib. 71. ad Edictum.

IS qui in puteum z vicini aliquid effuderit y, vt hoc facto aquam corrumperet, ait Labeo, interdicto quod vi aut clam eum teneri. portio z enim agri videtur aqua viua a, quemadmodum b ſi quid operis in aqua feciſſet.

1 ¶ Quæſitum eſt, ſi ſtatuam in municipio ex loco publico quis ſuſtulerit vel vi, vel clam, an hoc interdicto teneatur? Et extat Caſſij ſententia, eum, cuius ſtatua in loco publico in municipio poſita ſit, quod vi aut clam agere poſſe: quia interfuerit eius, eam non tolli: municipes c autem d etiam furti acturos : quia res eorum ſit quaſi publica: ſed ſi tamen deciderit, ipſi eam detrahent. & hæc ſententia vera eſt.

2 ¶ Si quis e monumento e ſtatuam ſuſtulerit: an ei ad quem ius ſepulchri pertineret, agere permittitur? Et placet, & in his f interdicto locum eſſe. Et ſanè dicendum eſt, ſi qua ſepulchri ornandi cauſa adpoſita ſint, ſepulchri eſſe videri g.

¶ Idem eſt, & ſi oſtium auellat, vel effringat.

3 ¶ Si quis in vineas a meas venerit, & inde radices b abſtulerit, hoc interdicto tenebitur.

4 ¶ Quod ait prætor, *Quod vi aut clam factum eſt*: ad quod tempus referatur, videamus vtrum ad præteritum, an ad præſens: quæ ſpecies apud Iulianum expoſita eſt: ait enim in hoc interdicto præſentis temporis ſignificationem accipi debere. ſi tamen (inquit) ex opere damnum datum fuerit, aut dominus, aut is, cuius fundo nocitum eſt, ſua impenſa id ſuſtulerit, vtilius probari, quod Iulianus tenetat, vt & damnum ſarciatur, & impendia reſtituantur c.

5 ¶ Interdictum complectitur id quodcunque aut vi aut clam factum eſt.

¶ Sed interdum euenit, vt quid & d vi & clam fiat partim e, & partim in eodem opere. vtputa, cum prohiberem, fundamenta poſuiſti: poſtea, cum conuenisſem, ne reliquum opus fieret, abſente & ignorante me, reliquum opus perfeciſti, vel contrà, fundamenta clam feciſti, deinde cætera prohibente me ædificaſti. hoc iure vtimur, vt, etſi ſ vi & clam factum ſit, interdictum hoc ſufficiat.

6 ¶ Si tutoris iuſſu aut curatoris factum g ſit, cùm placeat, quod Caſſius probat, ex dolo tutoris vel curatoris pupillum vel furioſum non teneri: euenit, vt in ipſum tutorem curatorémque, aut vtilis actio competat, aut etiam vtile interdictum. Certè ad patientiam h tollendi operis vtique tenebuntur pupillus & furioſus, & ad noxam.

7 ¶ An ignoſcitur ſeruo, qui obtemperauit tutori aut curatori? nam ad i quædam, quæ non habent atrocitatem facinoris vel ſceleris, ignoſcitur ſeruis, ſi vel dominis, vel his qui vice k dominorum ſunt, obtemperauerint: quod & in hoc caſu admittendum eſt.

8 ¶ Si l poſteaquàm vi aut clam factum eſt, venierit m fundus, an venditor nihilominus hoc interdicto experiri poſſit, videamus. Et extat ſententia exiſtimantium nihilominus competere ei interdictum, nec finiri venditione: ſed nec ex empto actione quicquam ei præſtandum emptori ex eo opere, quod ante venditionem factum eſt: ſatis enim eſſe, quod vtique propter hoc opus viliori prædium diſtraxerit. Certè ſi non viliori vendidit, idem n erit probandum.

9 ¶ Planè ſi poſt venditionem fundi opus factum eſt, etſi ipſe experiatur venditor, quia nondum traditio o facta eſt, tamen ex empto actione emptori tenebitur. omne enim & commodum, & incommodum ad emptorem pertinere debet.

10 ¶ Si fundus in diem addictus ſit, cui competat interdictum? & ait Iulianus, interdictum quod vi aut clam ei competere, cuius p intereſt, opus non fieri. fundo enim in diem addicto, & commodum & incommodum omne ad emptorem (inquit) pertinet, antequàm venditio transferatur. & ideo ſi quid tunc vi aut clam factum eſt, quamuis melior conditio allata fuerit, ipſe vtile interdictum habebit, ſed eam actionem, ſicut fructus medio tempore perceptos, venditi iudicio præſtare cogendum ait.

11 ¶ Ariſto autem ſcribit, non q poſſeſſori eſſe denuntiandum r. nam ſi quis (inquit) fundum mihi vendiderit, & necdum tradiderit ſ, & vicinus, cùm opus facere vellet, & ſciret me emiſſe, & in fundo morari t mihi denuntiauerit, eſſe eum tutum futurum. quod ad ſuſpicionem clam facti operis pertineret. quod ſanè verum eſt.

12 ¶ Ergo ſi poſt in diem addictionem factam, fundus precariò u traditus ſit, puto em emptorem interdictum quod vi aut clam habere.

¶ Si verò aut nondum traditio facta eſt, aut etiam facta eſt precarij rogatione: non puto dubitandum: quin venditor interdictum habeat. ei enim competere debet, etſi res ipſius periculo non ſit: nec multum facit, quod res emptoris periculo eſt. nam x & ſtatim poſt venditionem contractam periculum ad emptorem ſpectat. & tamen antequàm vlla traditio fiat, nemo dixit interdictum ei competere.

¶ Si tamen precariò ſit in poſſeſſionem: videamus y ne, quia intereſt z ipſius, qualiter qualiter poſſidentem interdicto vti poſſit.

¶ Ergo a & ſi conduxit, multò magis: nam & colonum poſſe interdicto experiri in dubium non venit.

¶ Planè ſi poſteaquàm melior conditio allata eſt, aliquid operis vi aut clam factum ſit: nec Iulianus dubitaret, interdictum venditori competere. nam inter Caſſium & Iulianum de illo, quod medio b tempore accidit, quæſtio eſt, non de eo opere, quod poſtea contingit.

---

a Non ex poſt facto, ſed ex præſenti ſtatu damna indicanda ſunt. ſequens enim ſi fortuitus, non tollit effectum præcedentis doli vel culpæ. adde l. 5. ſ. vlt. cont. 5. 5. ſed Iuliano aliud 7. 1. in robur 12. ſup. commodati. l. ſi ſeruus ſeruum 19. 5. ſ. propter. 3. inſ. ad Tarpilianum.
b l. 1. ſ. 4. ſup. eod.
c d. 5. 4.
d adde l. 19. 7. ſup.
e corrumpendo. vulg. Hal.
f v. l. 9. inſ. eod.
g vt vulg. cæterum, ſup. eod.
h l. 22. 5. 3. inſ. eo.
i l. 23. 1. eod.
k l. 9. 10. ſ. inſ. l. ſi. l. 28. 2. 8. ad l. Aquil. adde l. 55. ſup. de adq. rer.
l l. 9. inſ. eod.
m Contrà v. l. 30. ſup. de adquir. poſſeſſ. l. 53. ſup. de vſucap. l. 1. in pr. de tigno.
n l. 7. 5. 5. in fin. ſup. eod.
o l. 7. 10 ſ. 1. eod.
p Tegulæ ædificio adpoſitæ adiunctaque, pars ædificij ſunt, alias non ſunt: niſi fortè annoxæ ſint, vt exponuntur, l. fundi 17. ſup. de act. empt.
q ſerra. vulg. Hal.
r l. 41. in ſ. ſup. de leg. 1.
ſ auulſerit. vulg. euulſerit. Hal. hinc colligere poſſumus, Pandectarum Florentinarum nô vſque perfectam ſcripturam eſſe, ſic corrupit in l. g in ſ. 1. eod. vbi ſerpeum eſt, intelligerit.
t l. 22. 1. 2. 1. eod.
u & ſoli conditionem ſequuntur. l. 27. ſup. com. præd.
x Idem in v. 20. l. 27. 5. 15. in fragmento per aliquam exemplum, l. 27. 5. 10. ſup. ad l. Aquil.
y vt in aqua ſeaturiente. d. 3. inf. de aqua & aquæ pluu. l. 2. 5. 1. 1. de riuis.
z Aqua viua, eſt portio agri.
a Aqua viua perenni opponi videtur ciſternæ.
b in puteum vicini qui aliquid effuderit, vt hoc pacto aquam putei corrumpat, opus in aqua feciſſe videtur, & perinde tenetur hoc interdicto, ac ſi in ipſa aqua opus feciſſet.
c l. 42. ſup. de adquir. rer. domin. v. l. 19. 5. de rebus auth. iud.
d id eſt, publica & municipij eſſe da. Statuæ in locis publicis ita poſitæ nô ſpectant privatorum hominum ſunt: quorum ex ſtatuæ ſunt, ſed quibus eæ ſtatuæ poſitæ ſunt, ſed ipſius ciuitatis, vel vniuerſitatis ac municipij. l. 41. ſup. de adquirend. rer. dom.
e l. 2. inſ. de ſepulchro violato. adde leg. 13. 5. 7. l. 15. 5. 2. 1. eod.
f id eſt, quoties ſtatuæ monumento affixæ detractæ dicentur.
g vtroque tenentem, interdicto quod vi aut clam tenebitur.

a adde l. 7. 5. 7. 5. 9. ſup. eod. l. 13. 5. 1.
b Radices vinearum de re ruſtica. Vel alterum quod optimum adhuc ſolet in vineam, eſt quercu & iuſſere, & vocatur radix, & hic quidem locus me mouet, vt in l. 5. 5. 6. in fin. ſup. de leg. 3. legere vidences, non radices.
c iudicis arbitrio l. vlt. ſup. de ſerv. actio.
d Vi aut clam, interpretari poſſis, vi & clam. v. l. 4. C. de vend. ſpe.
e partim vi, partim clam. Hal.
f vide l. 4. C. de leg.
g l. 4. ſup. de relig. l. 1. 98. 1. de reg. iur.
h l. 2. in f. 1. eo.
i l. 2. 5. 1. ſup. de noxal. l. 20. l. de aedil. ed. l. 47. 5. 7. in fin. inſ. de iniurijs. l. 15. in 6. 1. de ſep. l. 157. l. 169. 1. de reg. iur.
k vt ſunt curatores, tutores, l. 7. 5. 5. ſup. pro empt.
l Quoties opus factum eſt ante contractam venditionem, hoc interdictum venditori competit. Nec vili pretio rem ipſam vendidit, ſi poſt venditionem, donec tamen ſtatim traditione, donec quidem venditori hoc interdictum, ſed ad commodum emptoris.
m l. 35. 5. 12. ſup. de act. empt.
n ſed, vt venditor habeat hoc interdictum, nô emptori niſi in ſpecie quæ ſequitur.
o Traditione facta agit emptor etiam pro opere ante traditionem facto.
p id eſt, emptoris ſi. eod. l. 4. 5. ſup. de in diem addict. vt ad hunc loc. Cuiac. 2. obſeru. 15.
q id eſt, etiam non poſſidenti ſolà ipſum in quo ſuſpicari ne poſſit, cum ſciens interfuit, atque ita non poſſeſſor, ſi eſt, cui res vendita eſt, necdum tamen tradita.
r Cui eſt denuntiandum, vi ne quid denunciat, videatur clam facere.
ſ ſed, ante traditionem ferendæ poſſeſſionis.
t ſed, tradita precario poſſeſſione.
u fundus non precario. Cuiac. 2. obſeruatio. 15. reprehenſus à Rober. 1. recept. 35. verum Cuiacius eum poſtea reprehendit. 16. obſeruat. 29.
x Emptor periculum rei venditæ ſuſtinet, ſtatim à facta emptione.
y Particula hæc *Videamus*, eſt diffidentis, & ſi id tamen ſe magis inclinare demonſtrantis. ex quo apparet non tantum poſſeſſori, ſed etiam, non poſſeſſori cuius intereſt, hoc interdictum dari. vide Cuiac. 2. obſeru. 15.
z non tantum precariæ poſſeſſionis, quantum antecedentis venditionis.
a Interdictum datur emptori quoties ei traditus eſt fundus precario: multo igitur magis interdictum, ei dabitur, ſi conduxit.
b ante meliorem conditionem allatam.

Universidad Rey Juan Carlos

13 ¶ Si ita a prædium venierit, vt, ſi b diſplicuiſſet, inemptum eſſet: faciliùs admittimus, interdictum emptorem habere, ſi modò eſt in poſſeſſione.

¶ Et ſi reſciſſio emptionis in alterius arbitrium conferatur, idem erit probandum.

¶ Idemque & ſi ita veniſſet, vt ſi aliquid eueniſſet, inemptum eſſet prædium.

¶ Et ſi fortè commiſſoria venierit, idem dicendum eſt.

14 ¶ Idem Iulianus ſcribit, interdictum hoc non ſolùm domino prædij, ſed etiam his quorum intereſt c, opus factum non eſſe, competere.

De colono, fructuario, proprietario.

12. *Venuleius* lib. 2. Interdictorum.

QVanquam autem colonus, & fructuarius, fructuum nomine, in hoc interdictum admittantur d: tamen & domino id competet, ſi quid præterea e eius interſit.

1. De filiofamilias. 3. De ſocio. 4. De eo, cui conceſſum eſt, vt arbores cæderet. 5. De hereditate iacente. 6. De colono & procuratore.

13. *Vlpianus* lib. 71. ad Edictum.

DEnique ſi arbores in fundo, cuius vſusfructus ad Titium pertinet, ab extraneo, vel ab proprietario ſuccisæ fuerint: Titius & lege Aquilia f, & interdicto quod vi aut clam g cum vtroque totum rectè experietur h.

1 ¶ Labeo ſcribit, ſi filio i prohibente, opus factum ſit, & te habere interdictum, ac ſi te prohibente opus factum eſt, & k filium tuum nihilominus.

2 ¶ Idem ait, aduerſus filiumfamilias in re peculiari hominem clam videri feciſſe l. namque, ſi ſcit eum filiumfamilias eſſe, non videtur eius celandi gratia feciſſe, quem certus eſt nullam ſecum actionem m habere.

3 ¶ Si ex ſocijs communis fundi vnus arbores ſeciderit, ſocius cum eo hoc interdicto experiri poteſt: cùm ei n competat, cuius intereſt.

4 ¶ Vnde apud Seruium amplius relatum eſt: (ſi) mihi conceſſeris o, vt ex fundo tuo arbores cædam, deinde eas alius vi aut clam ciciderit, mihi hoc interdictum competere: quia ego ſim, cuius intereſt. quod faciliùs erit admittendum, ſi à te emi, vel ex aliquo contractu hoc conſecutus ſim, vt mihi cædere liceat p.

5 ¶ Quæſitum eſt, ſi, cùm prædium interim q nullius eſſet, aliquid vi aut clam factum ſit: an poſtea domino ad aliquem deuoluto, interdicto locus ſit, vtputà hereditas iacebat r, poſtea adijt hereditatem Titius? an ei interdictum competat? Et eſt apud Viuianum ſæpiſſimè relatum, heredi ſ competere hoc interdictum eius quod ante aditam hereditatem factum ſit. Nec t referre Labeo ait, quòd non ſcierit u, qui heredes futuri eſſent. hoc enim x poſſe quem cauſari etiam poſt aditam hereditatem. Nec y illud quidem obſtare Labeo ait, quod eo z tempore nemo dominus fuerit. nam & ſepulchri a nemo dominus fuit: & tamen ſi quid in eo fiat, experiri poſſum quod vi aut clam. Accedit his, quòd hereditas dominæ b locum obtinet c. & rectè dicetur, heredi quoque competere & cæteris ſucceſſoribus, ſiue antequam ſucceſſerit ſiue poſtea aliquid ſit vi aut clam admiſſum.

6 ¶ Si colonus meus opus fecerit d, ſiquidem me volente e, vel ratum habente, perinde eſt, atque ſi procurator meus feciſſet. in quo placet, ſiue ex voluntate mea fecerit, teneri me, ſiue ratum habuero, quod procurator fecit.

7 ¶ Iulianus ait: Si colonus arborem, de qua controuerſia erat, ſucciderit, vel quod aliud opus fecerit, ſi quidem iuſſu domini id factum ſit, ambo tenebuntur f, non vt patientiam g præſtent, ſed vt impenſam h quoque ad reſtituendum præbeant. ſi autem dominus non iuſſerit, colonus quidem tenebitur vt patientiam & impenſam præſtet: dominus verò nihil amplius quàm patientiam præſtare cogendus erit.

Si ſeruus ignorante domino fecerit.

14. *Iulianus* lib. 68. Digeſtorum.

NAm & ſi ſeruus i meus ignorante me, opus fecerit, eúmque vendidero, vel manumiſero, mecum in hoc ſolùm agi poterit, vel patiar opus tolli: cum emptore autem ſerui, vt aut noxæ dedat, aut impenſam k, quæ in reſtitutione facta fuerit, præſtet. ſed & cum ipſo manumiſſo rectè agi l poterit.

De poſſeſſore. 1. Si conductor fecerit. 2. De ſepulchro. 3. De ſucceſſoribus. 4. De tempore interdicti. 7. De condemnatione in id quod intereſt. 10. De dolo. 11. Culpa. 12. Si quis alia actione conſecutus ſit quod ſua intereſt.

15. *Vlpianus* lib. 71. ad Edictum.

SEmper aduerſus poſſeſſorem operis hoc interdictum competit. idcircóque ſi quilibet a, inſcio, vel etiam inuito me, opus in meo fundo fecerit, interdicto locus erit b.

1 ¶ Is cui fundum paſtinandum c locauerat, lapides ſuſtulit, & in vicini proiecit prædium: ait Labeo, te vi aut clam non teneri, niſi iuſſu d tuo id factum ſit, ego puto conductorem teneri e. locatorem autem non aliàs, niſi aut patientiam præſtare poſſit, aut aliquam actionem habeat f, quam præſtet. cæterùm teneri non oportere g.

2 ¶ Si in ſepulchro h alieno terra congeſta fuerit iuſſu meo, agendum eſſe quod vi aut clam mecum, Labeo ſcribit. & ſi communi conſilio plurium id factum ſit, licere, vel cum vno, vel cum ſingulis experiri. opus i enim quod à pluribus pro indiuiſo factum eſt, ſingulos in ſolidum obligare. Si tamen proprio quis eorum conſilio hoc fecerit, cum omnibus eſſe agendum, ſcilicet in ſolidum. Itaque alter conuentus k alterum non l liberabit, quinimò perceptio ab altero ſuperiore m etenim caſu alterius conuentio alterum liberat. Præterea ſepulchri n quoque violati agi poteſt.

3 ¶ Hoc interdictum in heredem cæteróſque ſucceſſores o datur in id p quod ad eos peruenit: & poſt annum q non r competit.

4 ¶ Annus autem cedere incipit, ex quo id opus factum perfectum eſt, aut fieri deſiit, licèt perfectum non ſit. alioquin, ſi à principio operis cœpti annum quis numeret, neceſſe eſt, cum his, qui opus tardiſſimè facerent, ſæpius agi ſ.

5 ¶ Sed ſi is ſit locus, in quo opus factum eſt, qui facilè non adiretur: (vtputà in ſepulchro vi aut clam factum eſt, vel in abdito alio loco, ſed etſi ſub t terra fieret opus, vel ſub aqua, vel cloaca aliquid factum ſit) etiam poſt annum cauſa cognita competit interdictum de eo quod factum eſt. nam cauſa cognita annuam exceptionem remittendam, hoc eſt, magna & iuſta cauſa ignorantiæ u interueniente.

6 ¶ Si quis reipublicæ cauſa abfuiſſet x, deinde reuerſus interdicto quod vi aut clam vti vellet, verius eſt, non y excludi anno eum, ſed reuerſum, annum habere. nam & ſi minor 25. annis reipublicæ cauſa abeſſe cœpiſſet, deinde maior effectus ſit, dum abeſt reipublicæ cauſa, futurum, vt, ex quo rediit, annus ei computetur, non ex quo impleuit 25. annum. & ita Diuus Pius, & deinceps omnes principes reſcripſerunt.

7 ¶ Hoc interdicto tanti z lis æſtimatur, quanti actoris intereſt id opus factum eſſe. Officio autem iudicis ita a oportere fieri reſtitutionem iudicandum eſt, vt in omni cauſa eadem conditio ſit actoris, quæ futura eſſet, ſi id opus, de quo actum eſt, neque vi, neque clam factum eſſet.

8 ¶ Ergo nonnunquam etiam dominij b ratio habenda eſt, vtputà ſi propter hoc opus, quod factum eſt, ſeruitutes amittantur, aut vſusfructus intereat, quod non tantùm tunc c eueniet, cùm quis opus ædificauerit, verùm etiam ſi diruiſſe opus proponatur, & deteriorem conditionem feciſſe, vel ſeruitutum, vel vſusfructus, vel ipſius proprietatis.

9 ¶ Sed quod intererit, aut per iuſiurandum d, quod in litem actor iurauerit, aut ſi iurare non poſſit e, iudicis officio f æſtimandum eſt.

10 ¶ Eum autem qui dolo malo fecerit, quo minus poſſit reſtituere, perinde g habendum, ac ſi poſſet.

11 ¶ Culpam quoque in hoc interdicto venire, erit probandum: quæ tamen arbitrio iudicis æſtimanda erit.

12 ¶ Quia autem hoc interdictum id h, quod intereſt, continet, ſi quis alia i actione fuerit conſecutus id quod intereſt, opus non eſſe factum, conſequens erit dicere, ex interdicto nihil eum conſequi oportere.

De his qui non poſſident. 1. De proprietario & fructuario. 2. Quid venit deber.

16. *Paulus* lib. 67. ad Edictum.

COmpetit hoc interdictum etiam k his, qui l non poſſident, ſi m modò eorum intereſt.

1 ¶ Si quis vi aut clã arbores non frugiferas ceciderit, veluti cupreſſos n, domino duntaxat competit interdictum.

a Quatuor caſus hic enumerantur, quibus interdictum quod vi competit emptori: primus, quando venditio confertur in arbitrium emptoris, vt hic, ſecundus quando in arbitrium alterius, verſ. Et ſi reſciſſio, tertius quando in euentum fortunæ, verſ. Idemque, quartus, quoties ſub pacto legis commiſſoriæ venditur, verſ. Et ſi fortè.

b Interdictũ quod vi datur, quoties venditio pure contrahitur, & ſub conditione reſoluitur, [illegible] pro opere facto pendente conditione.

c l. 20. [illegible] eod.

d Imò fructuarius nõ admittitur. arg. l. 7. § 5. [illegible] eod. An dicemus fructuario admitti in id quod eius intereſt propter fructus qui ex fundo perituri [illegible]: (nam pro ſolis fructibus interdictum hoc non datur, ſed actio furti.) An potius admittitur fructuarius ratione operis in ſolo facti.

e [illegible] vltra id quod intereſt fructuarij vel coloni.

[illegible]

a ſub. etiam extraneus, ſiue poſſeſſor id fecerit, ſiue alius mandato eius: ſiue ſine mandato vi vel clam.

b vt præſtem patientiam, l. 13. in fin. l. 16. ſup. eod. l. 16. in fin. eod.

c Fodiendum, Paſtinum ſit tribus generibus, aut terra in ſcrobem foſſa, aut ſulcis, aut ſcrobibus Pallad. [illegible] hinc paſtina l. 9. in fin. ſup. ſol. & paſtinationes l. 79. [illegible] de verb. ſignif.

d l. 3. § 8. & vlt. ſup. eod.

e ſub. in ſolidum.

f ſub. contra colonum.

g ſub. prætorquam in prædicto caſu.

h v. l. 11. § 2. ſup. eod.

i In indiuiſo facta à pluribus ſingulos in ſolidum obligant.

k l. 17. l. 8. ſup. de iuriſd. imò liberabit, 9. in fin. ſup. de iuriſd.

l Iuſſi terram in alieno ſepulchro ingeri, ſolus teneor, vt hic. Plures id communi conſilio eodem tempore fecimus, vnius conuentio & perceptio alterum liberabit, verſ. eiſ. [illegible] plures fecimus, nec vnius conuentio, nec perceptio alios liberabit, verſ. [illegible] verſ. itaque.

m ſi communi conſilio id factum, quoties communi conſilio delictum admiſſum eſt.

n v. l. de ſepulchro violato.

o ſub. etiam ſingulares.

p & ſic non in ſolidum.

q ſub. vtilem.

r l. 1. ſup. de aqua & aquæ pluu.

ſ Eſt autem abſurdum toties agi quam opus factum ſit.

t Cuſtodes noſturnos furtorum nomine (quæ abditis locis fiunt) non teneri, hinc colligitis, ſed nec eadem ratione teneri decuriones eoſve magiſtratus, qui aliàs

[illegible]

z [illegible] hæc exceptio non eſt admittenda. y altera dubitandi ratio.

[illegible] a vide l. 13 § 2. ſup. eod. b domini [illegible]

[illegible] ſup. de her. [illegible]

c Imò non obtinet: res enim hereditariæ nullius eſſe cenſentur, l. 1. ſup. de rer. diuiſ. d [illegible]

e [illegible] l. 5. § 8. & § vlt. ſup. eod. l. 15. § 2. [illegible] eod.

f vno tamen ſoluente alter liberatur. l. 15. § 2. [illegible] eod. l. 1. § quoties ſup. de vi & vi armata. g l. 16. in fin. [illegible] eod. h adde l. 19. [illegible] eod.

i l. 7. § 1. ſup. eod. k adde l. 13. in fin. ſup. eod.

l ad impenſas, idem quod intereſt. (Non ad patientiam agitur contra dominum) [illegible]

denunciare ſaltem certum tempus maleficia noctium in ſuo territorio admiſſa, ſi ea admiſſa non denunciauerint, quæ clam occultiſve locis accidebant [illegible] excuſationem ignorantia, l. 2. in fin. [illegible] de quis reſtam. liber. u v. l. 57. [illegible] de oblig.

x ſub. in cuius præiudicium opus fiebat vi vel clam. y adde l. 21. § 1. ſup. [illegible] ſub. z l. 21. in fin. [illegible] eod. l. 38. § 11. ſup. de vſur.

a Ea eſt enim reſtitutionis natura: l. 38. § 4. ſup. de vſur. b v. l. 7. ſup. ſi v. ſuſfr. petat. c [illegible] ſup. quod vi aut clam. d l. 25. § 10. ſup. de hered. pet. l. 68. l. 71. ſup. de rei vind. l. 1. ſup. de in lit. iur. adde l. 2. § 34. in fin. ſup. ne quid in loco publ. e aut noluit, l. 19. § 4. in fin. [illegible] de furtis.

f Officium iudicis ſupplet iuramenti defectum. l. 9. [illegible]

g l. 131. [illegible] de reg. iur. h l. 16. [illegible] eod.

i l. 6. in fin. l. 7. § 3. ſup. eod. l. 14. § 11. ſup. quod met. cauſ. k id eſt, non tantum domino, ſed & colono, vel fructuario, fructuum nomine, v. l. 52. [illegible] eod.

l Qui illis ſunt: coloni & ſimiles. m l. 11. in fin. l. 13. § 2. ſup. eod. n cupreſſus, Vulg. Ital. cypariſſos etiam protulit Virgil. 3. Æneid & 2. Georg. Porro cupreſſi inter infrugiferas arbores referuntur, licet coniferæ ſint, & reſinifera [illegible] ideo apud [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

dictum, ſed ſi amœnitas *a* quædam ex huiuſmodi arboribus præſtetur, poteſt dici, & fructuarii intereſſe propter voluptatem & geſtationem, & eſſe huic interdicto locum.

2 ¶ In ſumma qui vi, aut clam fecit, ſi poſſidet, patientiam *b* & impenſam tollendi operis: qui fecit, nec poſſidet, impenſam; qui poſſidet, nec fecit, patientiam tantum debet.

Per quos acquiritur interdictum.

17. *Idem* lib. 69. ad Edictum.

INterdictum quod vi aut clam per quemuis *c* domino acquiritur, licèt per inquilinum.

De ſylua cæſa. 1. De eo qui magiſtratum rogauit, vt quis iudicio adeſſe iuberet.

18. *Celſus* libro 25. Digeſtorum.

SI immaturam *d* ſyluam cæduam *e* cæcidit quis, interdicto quod vi aut clam tenetur *f*. ſi maturam ſimiliter cæduam, neque *g* damno dominus affectus eſt *h*, nihil præſtabit *i*.

1 ¶ Non abſurdè reſponſum eſt: Si magiſtratum rogaſſes, vt aduerſarium tuum adeſſe ad iudicium iuberet, ne opus nouum tibi nuntiaret, clam videris opus feciſſe, quod interim *k* feceris.

De filiofam. colono.

19. *Vlpianus* lib. 57. ad Edictum.

INterdictum quod vi aut clam competere filiofamilias colono arboribus ſuccenſis *l*, Sabinus ait.

De prohibitione. 1. De naue aut alia re mobili. 5. De loco priuato, publico, ſacro, religioſo.

20. *Paulus* libro 13. ad Sabinum.

VI *m* facit tam is qui prohibitus fecit, quàm *n* is qui quo minus prohiberetur, conſecutus eſt periculo *o* (putà) aduerſario denuntiante, aut ianua (puta) præcluſa.

1 ¶ Prohibitus autem intelligitur, quolibet prohibentis actu: id eſt, vel dicentis ſe prohibere, vel manum opponentis, lapillumve *s* iactantis prohibendi gratia.

2 ¶ Tamdiu autem vi facit prohibitus, quandiu res in eodem ſtatu permanebit. nam ſi poſtea conuenerit *p* cum aduerſario, deſinit vi facere.

3 ¶ Item ſi prohibiti heres, vel is qui ab eo emerit, ignorans cauſam præcedentem, fecerit: dicendum eſſe Pomponius ait, non incidere eum in interdictum.

4 ¶ Quod in naui fit, vel in alia qualibet re vel ampliſſima, mobili *q* tamen, non continetur hoc interdicto.

5 ¶ Siue *r* in priuato, ſiue in publico opus fiat, ſiue in loco ſacro, ſiue in religioſo, interdictum competit.

Si opus quod quis iuſſus eſt reſtituere, alius ſuſtulerit. 1. Si dominus ſeruum iuſſerit facere. 2. De ſoli & cœli menſura. 3. De iure prædij amiſſo.

21. *Pomponius* lib. 29. ad Sabinum.

SI opus quod quis iuſſus eſt à iudice, qui ex hoc interdicto ſumptus eſſet, reſtituere, alius quis *t* vi aut clam ſuſtuliſſet, nihilo *s* minus idem ille omnimodo iubetur opus reſtituere.

1 ¶ Si iuſſero ſeruum meum opus *u* facere, cum, quantum ad me pertinet, in clandeſtini ſuſpicionem non venirem *x*, ſeruus autem meus putauerit, ſi reſciſſet aduerſarius, prohibiturum eum, an teneat *y* & non puto: cum mea perſona ſit inſpicienda.

2 ¶ In opere *z* nouo tam ſoli, quàm cœli *&* menſura facienda eſt.

3 ¶ Si quis propter opus factum ius aliquod prædij amiſit *a*, id reſtitui ex hoc interdicto debet.

De vite. 1. De aratione. 2. De tabulis fixis & refixis. 3. De ſtercore per fundum lato. 4. De ſepulchro. 5. De denuntiatione.

22. *Venuleius* lib. 2. Interdictorum.

SI vitem meam ex fundo meo in fundum tuum deprehenderis *b*, eáque in fundo tuo coaluerit, vtile eſt interdictum quod vi aut clam intra annum, ſed ſi *c* annos præterierit, nullam remanere actionem, radices quæ in fundo meo ſint, tuas fieri, quia *d* his acceſſiones ſint.

1 ¶ Si quis vi aut clam arauerit, puto eum teneri hoc interdicto, perinde atque ſi foſſam *e* feciſſet. non enim ex qualitate operis huic interdicto locus eſt, ſed ex opere facto quod cohæret ſolo.

2 ¶ Si ad ianuam meam tabulas *a* fixeris, & ego eas prius, quam tibi denuntiarem, refixero *b*: deinde tu autem interdicto quod vi aut clam exegeris *c*, niſi remittas mihi, vt abſoluar, condemnandum te quaſi rem non reſtituas, quanti mea interſit; aut exceptionem mihi profuturam, *Si non vi, aut clam, aut precariò feceris.*

3 ¶ Si ſtercus *d* per fundum meum tuleris, cum id te facere vetuiſſem: quanquam *f* nihil damni feceris mihi, nec fundi mei faciem mutaueris: tamen teneri te quod vi aut clam Trebatius ait. Labeo contra: ne etiam is qui duntaxat iter per fundum meum fecerit, aut auem egerit *e*, venatuſve fuerit ſine vllo opere, hoc interdicto teneatur.

4 ¶ Si quis proiectum aut ſtillicidium in ſepulchrum *f* immiſerit, etiam ſi ipſum monumentum non tangeret, rectè cum eo agi, quod in ſepulchro vi aut clam factum ſit: quia ſepulchri ſit non ſolùm is locus qui recipiat humationem, ſed omne *g* etiam ſupra id cœlum: eóque nomine etiam ſepulchri violati *h* agi poſſe.

5 ¶ Si is, qui denuntiauerit ſe opus facturum, confeſtim *i* opus fecerit: clam feciſſe non intelligitur. nam ſi *f* poſt tempus, videbitur clam feciſſe.

DE REMISSIONIBVS *k*

TIT. XXV.

Interdictum. 1. Argumentum tituli. 2. Vbi remiſſio neceſſaria, vel non. 3. Qui poſſunt nuntiationem remittere.

Vlpianus lib. 71. ad Edictum.

AIt Prætor: *Quod ius ſit illi l prohibere ne ſe inuito fiat, in eo nuntiatio teneat: ceterum nuntiationem miſſam m facio.*

1 ¶ Sub hoc titulo remiſſiones proponuntur.

2 ¶ Et verba Prætoris oſtendunt remiſſionem ibi demum factam, vbi nuntiatio non tenet. & nuntiationem ibi demum voluiſſe prætorem tenere, vbi ius eſt nuntianti prohibere, ne ſe inuito fiat. Cæterum ſiue ſatiſdatio interueniat, ſiue non, remiſſio facta hoc tantùm remittit, in quo non tenuit nuntiatio. Planè ſi ſatiſdatum eſt, exinde remiſſio facta eſt, non eſt neceſſaria remiſſio.

3 ¶ Ius habet opus nouum nuntiandi, qui aut dominium, aut ſeruitutem *o* habet.

4 ¶ Item Iuliano placet, fructuario vindicandarum ſeruitutum ius eſſe *p*, ſecundum *q* quod opus nouum nuntiare poterit vicino, & remiſſio vtilis *r* erit. ipſi *ſ* autem domino prædij, ſi nuntiauerit, remiſſio inutilis erit, neque ſicut aduerſus vicinum, ita aduerſus dominum agere poteſt, ius ei non eſſe inuito ſe altius ædificare. ſed ſi hoc facto vſusfructus deterior fiat, petere *t* vſumfructum debebat. idem Iulianus dicit de cæteris quibus aliqua ſeruitus à vicino debetur.

5 ¶ Si quoque qui pignori *u* fundum acceperit, ſcribit Iulianus non eſſe iniquum detentionem *x* ſeruitutis dari.

DE *y* PRECARIO *&*

TIT. XXVI.

Definitio. 1. Origo. 2. Collatio precarij & donationis. 3. Collatio precarij & commodati.

1. *Vlpianus* lib. 1. Inſtitutionum.

PRecarium eſt quod precibus *a* petenti vtendum conceditur, tamdiu *b*, quamdiu is qui conceſſit, patitur.

1 ¶ Quod genus liberalitatis *c* ex iure gentium deſcendit.

2 ¶ Et diſtat à donatione, eo, quòd qui donat, ſic dat, ne recipiat: at qui precariò concedit, ſic dat, quaſi tunc recepturus, cùm ſibi libuerit precarium ſoluere.

3 ¶ Et eſt ſimile *d* commodato. nam & qui commodat, ſic commodat vt non *e* faciat rem accipientis, ſed vt ei vti re commodata permittat.

Interdictum. 1. Reſtitutorium. 2. Ratio interdicti. De concurſu huius interdicti, & actionis præſcriptis verbis. 3. Qui videantur habere precariò.

2. *Idem* lib. 71. ad Edictum.

AIt prætor: *Quod precariò ab illo habes f, aut dolo malo feciſti vt deſineres habere, qua de re agitur, id illi reſtituas.*

1 ¶ Hoc interdictum reſtitutorium *g* eſt.

2 ¶ Et naturalem habet in ſe æquitatem, namque

---

a Amœnitatis cauſa habetur [illegible] — *b* l. 15. §. 7. ſup. eod. — *c* adde l. 3. l. 13. ſup. eod. — *d* immaturam ſyluam [illegible] — *e* l. per tempora [illegible] — *f* Imo lege Aquilia l. 27. §. 26. ſupra ad l. Aquil. — *g* l. 7. §. 2. ſup. eod. — *h* quomodo id fieri poteſt. — *i* [illegible] — *k* ſucceſſis. *Vulg. Hal.* — *l* [illegible] — *m* al. Vis facit. — *n* l. 1. §. 5. ſup. eod. — *o* al. periculum. — [further marginal notes illegible]

r Sententia licet per iniuriam dicta, executioni mandatur aduerſus eum in quem lata eſt.

u Cur ita? non credebam, neque credere debebam, me per aliquem prohibendum eſſe. *x* ſcil. quod vi clamve factum eſſe dicitur in alterius præiudicium. *y* i. id ſpectandum eſt, an in ſuo ſolo ædificet. *z* id etiam ſpectandum eſt, an cœli & luminis vſum offuſcat; l. 8. §. 5. ſup. ſi ſeruit. vindicetur. l. 21. [illegible]

a l. 15. §. 7. ſup. eod. *b* deprehenderis. *Vulg. Hal.* quam lectionem valde probo. hoc enim vocabulum ad res hortenſes accommodatum eſt. Hinc Cato c. 32. de re ruſt. in fin. Facito vt vites multæ adferantur: & ſicubi opus erit, de arbore deiiciantur, & in terram deprimantur. *c* Ita periculoſum eſt id permittere vicino, vt vitis ramos in ſuum fundum ſuamve pergulam deducat: nam ſi id anni ſpatio permiſeris, vitem amittes. Proinde, quoties id ſic accidit, conſultius eſt eum qui id permittit, inſtrumento aliquo id teſtari, hoc eſt, ſe precariò conceſſiſſe; l. ult. [illegible] de precario. *d* Quid ſi in radix vitis cedit viti? cedit ſanè: quia in hac ſpecie, vitis ipſa in fundo vicino etiam coaluit. adde l. 3. §. 2. ſup. [illegible] *e* l. 6. in fin. ſup. eod.

14. ſup. de oper. nou. *p* Imò ei non eſt ius vindicandi, l. [illegible] *q* [illegible] ſup. de oper. nou. [illegible] *Cuiac.* 7. obſ. 16. & 19. obſ. 17. [illegible] reprehenſus à Robert. 2. recept. 12. *f* l. 2. ſup. de oper. nou. [illegible] *u* l. 16. ſup. de pign. [illegible] ſup. de oper. nou. *x* [illegible] precarij & commodati differentia, v. *Hotom.* [illegible] de precariis [illegible] De precarij generibus, v. *Cuiac.* 4. obſ. [illegible] eadem. idéoque hoc genus precarij dicitur [illegible] *b* adeò vt pactum in contrarium adiectum [illegible] *c* eſt in donatione ſimile, l. 24. §. 1. [illegible] *d* [illegible] *e* v. l. 8. l. 9. ſ. commodati. *f* v. quæ ſcripſi ad l. ult. in fi. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

a l. 19. in fi. ff. eod.
b i. ex æquitate magis & tacito negotio, quam ex negotio geſto. Cuiac. 4. obſ. 7.
c l. 1. ff. eod.
d v. Cuiac. 22. obſeru. 17.
e l. 15. §. 2. ff. eod.
f adde l. 1. 20 pr. ff. comm.
g Poſſidet qui precario habet, l. vlt. ff. eod. l. 15. §. 4. ff. eo. l. 3. §. 5. l. 22. ff. de acq. poſſ.
h l. 6. §. 2. l. 23. ff. eod.
i l. 40. de acq. poſſ.
k l. 6. in fi. ff. eod. l. 1. §. 15. ff. de itinere actuque priuat. l. 45. ff. de reg. iur.
l id colligitur ex tacita voluntate & patientia domini, adde l. 13. §. 11. l. 24. ff. locati.
m i. per tempus primæ conceſſionis precarij. Quid quæ vtilitas eſt poteſt precarium ſit nouũ vel antiquũ? Quoniam ſi nouũ id poteſt propter præſcriptionem. Nam ab exordio precarij præſcriptio currere incipit. Alberic. hic.
n v. quæ ſcripſi ad l. 27. §. 2. ff. de pact.
o forſan l. 22. §. 5. l. 2c. §. 1. & 2. ff. de appellat. l. 2. §. 2. ff. de iudiciis. v. l. 113. ff. de verb. oblig.
p Precarium prorogatum idem eſt cum priore, quod in conductionibus, compromiſſis, actionibus, & iuriſdictionibus prorogatis vtiliter notari poteſt, l. item ſi [illegible] 13. §. qui ſinitum [illegible] ff. locati. l. diem 4. ff. de damn. infect. l. quæ in [illegible] 39. §. vlt. ff. de arbitr. l. [illegible] 10. §. qui iudicium [illegible] §. ſi quis [illegible] l. [illegible] 10. ff. de officio Proconſ.
q Differentia precarij prorogati & renouati obiecta.
q i. per id tempus quo durat prima conceſſio.
r v. l. 24. in fi. ff. locati. l. 27. ff. de acq. poſſ.
ſ i. prorogetur vt hinc colligas, precarium finiri morte vel furore concedentis. Cur? Fictio locum non habet, vbi naturæ locus non eſt, fictio naturam imitatur.

precarium reuocare volenti competit. Eſt enim natura æquum tamdiu te liberalitate mea vti, quamdiu ego velim: & vt poſſim reuocare, cum mutauero voluntatem. Itaque cum quid precario rogatum eſt, non ſolum hoc interdicto vti poſſumus, ſed etiam præſcriptis a verbis actione, quæ ex bona fide b oritur.

3 ¶ Habere precario videtur qui poſſeſſionem vel corporis, vel iuris adeptus eſt, ex hoc ſolummodo cauſa, quod preces c adhibuit, & impetrauit vt ſibi poſſidere aut vti liceat.

De ſeruitutibus.

3. *Gaius** libro 25. ad Edictum Prouinciale.*

Veluti ſi me precario rogauerit, vt d *per fundum meum iter, vel agere ſibi liceat; vel vt in tectum e vel in arcam aliam meam ſtillicidium vel tignum in parietem immiſſum habeat.*

De rebus mobilibus. 1. De poſſeſſione. 2. De eo qui rogauit, vel habet precario. 3. De ſeruo vel filiofam. rogante. 5. De re ſua. 4. De tempore precarij finito.

4. *Ulpianus** lib. 71. ad Edictum.*

In rebus etiam mobilibus f precarij rogatio conſiſtit.

1 ¶ Meminiſſe autem nos oportet eum qui precario habet etiam poſſidere g.

2 ¶ Tenetur hoc interdicto non vtique ille, qui precario rogauit, ſed qui precario habet. ſi enim fieri poteſt, vt quis non rogarit, ſed habeat precario h. Veputa ſeruus meus rogauit, mihi acquiſiit precarium i; vel quis alius, qui iuri meo ſubiectus eſt.

3 ¶ Item ſi rem meam precario rogauero, rogaui quidem precario, ſed i non habeo precario: idcirco quia receptum eſt, rei ſuæ k precarium non eſſe.

4 ¶ Item qui precario ad tempus rogauit, finito tempore etiamſi l ad hoc temporis non rogauit, tamen precario poſſidere videtur: intelligitur enim dominus, cum patitur eum qui precario rogauerit poſſidere, rurſus precario concedere.

5. *Pomponius** libro 29. ad Sabinum.*

Sed ſi manente m adhuc precario, tu in n vlterius tempus rogaſti o, prorogatur precarium, nam p nec mutatur cauſa poſſeſſionis, & non conſtituitur eo modo precarium: ſed in longius tempus profertur.

¶ Si verò præterita die rogas, propius eſt vt ſoluta iam cauſa precarij, non redintegretur, ſed noua conſtituatur.

1. De procuratore. 2. De poſſeſſione. 3. De vi. 4. De pignore.

6. *Ulpianus* ‖ lib. 71. ad Edictum.‖

Certè ſi interim q dominus furere r cœperit, vel deceſſerit, fieri non poſſe Marcellus ait, vt precarium redintegretur ſ, & hoc verum eſt.

1 ¶ Si procurator s meus me mandante, vel ratum habente, precario rogauerit, ego precario habere propriè dicor u.

2 ¶ Is qui rogauit, vt precario in fundo moretur, non poſſidet, ſed poſſeſſio apud eum qui conceſſit remanet. nam x fructuarius (inquit) & colonus, & inquilinus ſunt in prædio, & x tamen non y poſſident z.

3 ¶ Iulianus ait, eum qui vi alterum deiecit, & a ab eodem precario rogauit, deſinere vi poſſidere, & incipere precario: neque exiſtimare, ſibi b ipſum cauſam poſſeſſionis mutare: cum voluntate eius, quem deiecit, cœperit precario poſſidere. nam ſi ab eodem emiſſet, incipere etiam pro emptore poſſe c dominium capere.

4 ¶ Quæſitum eſt: ſi quis d rem ſuam pignori mihi dederit, & precario rogauerit, an hoc interdictum locum habeat? quæſtio in eo eſt, vt precarium conſiſtere rei ſuæ e poſſit? Mihi videtur verius, precarium conſiſtere f in pignore, cum poſſeſſionis g rogetur, non proprietatis. & eſt hæc ſententia etiam vtiliſſima: quotidie h enim precario rogantur creditores ab his qui pignori dederunt. & debet conſiſtere precarium.

De interdicto vti poſſidetis.

7. *Venuleius* ‖ lib. 3. Interdictorum.‖

Sed & ſi eam rem i, cuius k poſſeſſionem per interdictum vti poſſidetis retinere poſſim, quamuis futurum eſſet vt tenear de proprietate, precario tibi conceſſerim, teneberis hoc interdicto.

t adde l. 4. §. 2. ff. eod.
u v. quæ notaui ad l. 1. §. 23. ff. de acq. poſſ.
x Poſſidere & eſſe in prædio differunt.
y Imo, poſſident. l. 9. §. 11. ff. commun. diuid.
z l. 52. ff. de acq. poſſ.
a l. 52. ff. de vſucap. l. 34. ff. de furtis.
b l. 3. §. 19. ff. de acq. poſſ.
c poſſeſſionis dominium capere. ita Cuiac. emendat 24. obſer. 13.
d l. 16. ff. de obl. & act.
e non poſſit. Hal. v. leg. 4. §. 3. ff. eod.
f l. 35. in pr. ff. de pign. l. 6. ff. de pign. act. & comm. l. 36. in fin. ff. de acq. poſſ. l. 16. ff. de obl.
g l. 22. ff. eod.
h Et hæc ratio eſt propter quam redditione pignoris non cenſetur debitor liberatus, l. 3. ff. de pactis. & ita ſumitur argumentum à contextu ſiue ſerie, l. 9. §. 3. in fi. ff. ſi cert. pet. Quotidiana maximè ſpectare & ſequi debemus: adde l. 3. §. [illegible] ff. de reb. cred.
i i. eius rei poſſeſſionem. k adde l. vlt. ff. eod.

ſi rogans vnius conceſſum alij ſit. 1. De ſucceſſoribus. 2. De alienatione rei precario conceſſæ. 3. De dolo & culpa. 4. Quid veniat in condemnationem. 7. De anno. 8. De herede.

8. *Ulpianus* ‖ lib. 71. ad Edictum.‖

Quæſitum eſt: ſi Titius me rogauerit, *vt a Sempronio rogem,* deinde ego Sempronium rogauero, vt concedam, & ille, dum mihi vult præſtitum, conceſſerit. Titius à me habet precario, & ego cum eo agam interdicto de precario. Sempronius autem non aget cum eo: quia hæc verba a, *ab illo precario habes*, oſtendunt ei demum competere interdictum, à quo quis precario rogauit, non cuius res eſt.

¶ An tamen Sempronius mecum quaſi à me rogator interdictum habeat? Et magis eſt, ne habeat: quia b non habeo precario, cum non mihi, ſed alij impetrauit. mandati tamen actionem poteſt aduerſus me habere: quia me mandante dedit tibi. aut ſi quis dixerit, non mandatu meo, ſed magis mihi credentem hoc feciſſe, dicendum etiam factum dandam c actionem & aduerſus me.

1 ¶ Quod à Titio precario quis rogauit, id etiam ab herede d eius precario habere videtur, & ita & Sabinus & Celſus ſcribunt: eoque iure vtimur. Ergo & a cæteris ſucceſſoribus habere quis precario videtur. Idem & Labeo probat. & adicit, etiamſi ignoret e quis heredem: tamen videri eum ab herede precario habere.

2 ¶ Illud tamen videamus quale ſit, ſi à me precario rogaueris, & ego eam rem alienauero f: an precarium duret, re ad alium tranſlata? Et magis eſt, vt ſi ille non reuocet, poſſe interdicere, quaſi ab illo precario habeas, non quaſi à me. & ſi paſſus eſt, aliquo tempore à ſe precario habere, rectè interdicet, quaſi à ſe precario habeas g.

3 ¶ Eum quoque precario teneri voluit prætor, qui dolo fecit, vt habere deſineret.

¶ Illud adnotatur, quod culpam h non præſtat g is qui precario rogauit, ſed ſolum dolum i præſtat, quamquam is qui commodatum ſuſcepit, non tantum dolum ſed etiam culpam k præſtat. nec immeritò dolum ſolum præſtat is qui precario rogauit, cum totum l hoc ex liberalitate deſcendat eius qui precario conceſſit, & ſatis ſit, ſi dolus tantum præſtetur. Culpam tamen dolo proximam contineri quis meritò dixerit m.

4 ¶ Ex hoc interdicto reſtitui debet in priſtinam cauſam. quod ſi non fuerit factum, condemnatio in tantum fiet quanti interfuit actoris, ei rem reſtitui ex n eo tempore, ex quo interdictum editum o eſt.

¶ Ergo p & fructus ex die interdicti editi præſtabuntur.

5 ¶ Si ſeruitute vſus q non ſit is qui precario rogauit, ac per hoc amiſſa ſit, videamus an interdicto teneatur? Ego arbitror, non alias, quàm ſi dolo r fecerit.

6 ¶ Et generaliter erit dicendum, in reſtitutionem venire dolum & culpam latam ſ duntaxat, cætera non venire.

¶ Planè poſt interdictum editum oportebit, & dolum & culpam, & omnem cauſam venire. nam vbi moram t quis fecit precario, omnem cauſam debebit conſtituere.

7 ¶ Interdictum hoc & poſt annum u competere Labeo ſcribit x: eoque iure vtimur. cùm enim nonnunquam in longum y tempus precarium concedatur, abſurdum eſt dicere, interdictum locum non habere poſt annum.

8 ¶ Hoc interdicto heres eius qui precario rogauit, tenetur z quemadmodum a ipſe b: vt ſiue habet, ſiue dolo fecit, quo minus haberet, vel ad ſe perueniret, tenetur: ex dolo autem defuncti hactenus quatenus c ad eum peruenit.

Quibus modis precarium conſtituitur.

9. *Gaius** libro 26. ad Edictum Prouinciale.*

Precario poſſeſſio conſiſti poteſt vel d inter præſentes, vel inter abſentes, veluti per epiſtolam, vel per nuncium.

De partu ancillæ.

10. *Pomponius** libro 5. ex Plautio.*

Quamuis ancillam quis precario rogauerit, id actum videtur e, vt etiam quod ex ancilla natum eſſet, in eadem cauſa haberetur.

De pignore

11. *Celſus* ‖ lib. 7. Digeſtorum.‖

Si debitor rem pigneratam precario rogauerit f ſoluta pecunia h, precarium ſoluitur, quippe id actum eſt, vt vſque eo precarium teneret.

De paſſione eius certum tempus precario. 1. De heredibus.

12. *Idem** lib. 25. Digeſtorum.*

a l. 2. ff. eod.
b Precario non habet, qui non ſibi ſed alij rogauit.
c l. 12. in fi. ff. eo.
d Precarium tranſit ad heredem, v. hic & §. 8. ff. Ideoque rogantis heres ſeu vniuerſalis ſucceſſor, hoc interdicto de precario tenetur.
e l. 13. §. 5. ff. quod vi aut clam.
f Precarij interdicto is etiam tenetur, in quem precarium alienatum eſt titulo etiam ſingulari.
g l. 13. l. 150. ff. de reg. iur.
h d. Marc. tit. de reg. iur. §. 54.
i l. 23. ff. de reg. iur.
k l. 5. §. 2. ff. commodati.
l i. conceſſio & reuocatio precarij: quod non eſt in commodati reuocatione.
m §. 5. in fin. §. 6. ff.
m Cur? culpa lata dolo comparatur. l. 1. §. 1. ff. ſi menſor falſum modum. l. 29. ff. mandati.
n l. 3. ff. de interdict.
o per libelli oblationem & conteſtationem.
p Cur? Cauſam omnem rei qui reſtituere alteri debet, eidem & fructus rei reſtituere debet.
q Seruitutem ſi dolo malo amiſit is qui precario eã rogauit, hoc interdicto tenebitur ei à quo ſeruitutem precario accepit.
r v. § 3. ff. eod.
ſ in reſtituendo precario. de quo dixi in §. 3. ff. eod.
t l. 4. §. 2. ff. fin. regund. l. 32. ff. de reb. cred.
u ſci. vtilem à die conceſſionis computandum.
x l. 2. C. eod. l. 35. ff. de oblig.
y atqui precario res in longum tẽpus concedi non poteſt. l. 12. ff. eod.
z Imo hoc interdicto non tenetur, ſed interdicto quod clam, nam heres eius qui poſſeſſionem precario tenebat, clam ideo poſſidet, quod nullæ preces eius videntur adhibitæ. Paul. 5. ſent. 6. §. 12. adde l. 11. ff. de diuerſ.
a i. ea forma qua defunctus.
b ſci. qui rogauit.
c Ex contractu eo quo ius non tranſit ad heredes, heres non tenetur, niſi quatenus ad eum peruenit. adde l. 12. in fin. ff.

d vide Paul. 5. ſent. 6. §. 11.
e Imo, videtur. l. 1. §. 5. ff. depoſiti. & ita legi à quibuſdam notat etiam Albericus: alentem tamen lectionem præfert: quia hac parte conſtituat nulla differentia poteſt inter precarium & commodatum.
f l. 9. §. 1. ff. commodati. l. 14. §. 15. l. [illegible] de furtis.
g vide l. 8. in fin. ff. eod.
h non prius l. 3. ff. de pactis.

Cum

Universidad Rey Juan Carlos

Cum precario aliquid datur, ſi conuenit, vt *a* in *kalendas Iulias* ◊ *precariò poſſideas*: nunquid exceptione adiuuandus eſt, ne ante ei poſſeſſio auferatur *c*? Sed nulla vis eſt huius conuentionis, vt rem alienam *d* domino inuito poſſidere liceat.

1 ¶ Precario rogatio & ad heredem *e* eius qui conceſſit, tranſit: ad heredem autem eius qui precario rogauit, non tranſit: quippe ipſi dumtaxat, non *f* etiam heredi conceſſa poſſeſſio eſt.

De ſeruo & filiofamilias.

13. Pomponius lib. 33. ad Quintum Mucium.

Si ſeruus tuus *g* tuo mandato precario rogauerit: vel ratum habueris, quod ille rogauit tuo nomine, teneberis quaſi precario habeas.

¶ Sed ſi te ignorante, ſuo *h* nomine vel ſeruus, vel filius rogauerit, non videris tu precario habere: ſed illi erit actio de peculio, vel de in rem verſo.

Ratio interdicti de ciuili actione.

14. Paulus lib. 13. ad Sabinum.

Interdictum de precariis meritò introductum eſt, quia nulla *i* eo nomine iuris *k* ciuilis actio eſſet, magis enim ad donationes *l*, & beneficii cauſam, quàm ad negotii contracti ſpectat precarii conditio.

1. De hoſpitibus. De habitatione gratuita. 2. De his quæ in iure conſiſtunt. 3. De cautione. 4. De poſſeſſione. 5. De loco.

15. Pomponius lib. 29. ad Sabinum.

Et habet ſummam æquitatem, vt eatenus quiſque noſtro vtatur, quatenus *m* ei tribuere velimus.

1 ¶ Hoſpites *n*, & qui gratuitam habitationem accipiunt, non intelliguntur precario habitare.

2 ¶ Precario habere etiam ea quæ in iure conſiſtunt poſſumus, vt immiſſa *o*, vel protecta.

3 ¶ Cum quis de re ſibi reſtituenda cautum habet, precarium interdictum ei non competit *p*.

4 ¶ Eum qui precario rogauerit, vt ſibi poſſidere liceat, nanciſci poſſeſſionem *q* non eſt dubium.

¶ An is quoque poſſideat, qui rogatus ſit, dubitatum eſt? placet autem penes vtrumque eſſe *r* eum hominem, qui precario datus eſſet: penes eum *ſ* qui rogaſſet, quia poſſideat corpore: penes dominum, quia non diſceſſerit animo poſſeſſione.

5 ¶ Quo *t* quis loco precario aut poſſideat, aut corpori poſſideret, nihil refert, quod ad hoc interdictum pertinet.

De adoptione.

16. Idem lib. 32. ad Sabinum.

Si adoptauero eum qui precario rogauerit, ego quoque precario poſſidebo *u*.

Vel poſſidetis.

17. Idem lib. 23. ad Sabinum.

Qui precario fundum poſſidet, is interdicto vti poſſidetis aduerſus omnes *x* præter eum quem rogauit, vti poteſt *y*.

De poſſeſſione.

18. Iulianus lib. 14. Digeſtorum.

Vnuſquiſque poteſt rem ſuam, quamuis *z* non poſſideat, precario dare ei qui poſſideat.

An duo in ſolidum habere poſſint. 1. De ſeruo. 2. De actione præſcriptis verbis.

19. Idem lib. 49. Digeſtorum.

Duo in ſolidum precario habere non magis poſſunt *a*, quam duo *b* in ſolidum vi poſſidere, aut clam. nam neque iuſtæ, neque iniuſtæ poſſeſſiones duæ concurrere poſſunt *c*.

1 ¶ Qui *d* ſeruum meum precario rogat, videtur à me precario habere, ſi hoc ratum habuero. & ideo precario interdicto mihi tenebitur *e*.

2 ¶ Cum quid precario rogatum eſt, non ſolùm interdicto vti poſſumus *f*, ſed *g* & incerti condictione, "id eſt" præſcriptis *h* verbis.

De emptione & venditione.

20. Vlpianus lib. 2. Reſponſorum.

Ea quæ diſtracta ſunt, vt precario *i* penes emptorem eſſent, quoad pretium vniuerſum perſolueretur: ſi per emptorem ſteterit, quo minus perſolueretur, venditorem poſſe conſequi.

De ipſo rogante & ſuis.

21. Venuleius lib. 4. Actionum.

Cum precario quis rogat vt ſibi in eo fundo morari liceat, ſuperuacuum eſt adiici *ipſi ſuiſque* *k*: nam *l* per ipſum *a* ſuis quoque permiſſum vti videtur.

De eo qui pro poſſeſſore poſſidet, vel rem alienam emit.

1. De pupillo.

22. Idem lib. 3. Interdictorum.

Si is qui pro *b* poſſeſſore poſſideret, precario dominum rogauerit, vt ſibi retinere rem liceret, vel is qui alienam rem emiſſet, dominum rogauerit, apparet eos precario poſſidere, nec exiſtimandos mutare ſibi cauſam poſſeſſionis *c*, quibus à domino conceditur precario poſſidere. nam & ſi id quod poſſideas alium precario rogaueris, videri te deſinere ex prima cauſa poſſidere & incipere ex precario habere: & contra *d* ſi poſſeſſorem precario rogauerit, qui rem auocare ei poſſet, teneri eum precario, quoniam aliquid ad eum per hanc precarii rogationem peruenit, id eſt poſſeſſio *e*, quæ aliena ſit.

1 ¶ Si pupillus ſine tutoris auctoritate precario rogauerit, Labeo ait habere eum precariam poſſeſſionem, & hoc interdicto teneri. nam quo magis naturaliter *f* poſſideretur *g*, nullum locum eſſe tutoris auctoritate *h*, rectèque dici? *Quod precariò habes*: quia quod poſſideat, ex ea cauſa poſſideat, ex qua rogauerit. nihilque noui *i* (per) prætorem conſtituendum. quoniam, ſiue habeat rem, officio iudicis teneretur: ſiue non habeat, non tenetur.

DE *k* ARBORIBVS † CÆDENDIS *l*

TIT. XXVII.

¶ *Prius interdictum de arbore ædibus impendente. 1. Quod eſt prohibitorium. 2. Vtrum tota arbor an pars excidi poſſit. 3. De vitibus. 4. De domino ædium & de fructuario. 5. De ædibus communibus. 6. Interpretatio verborum, ſi per te.*

7 ¶ Alterum interdictum de arbore in agrum impendente. 8. Summa & ratio interdicti. 9. Differentia huius interdicti, & ſuperioris.

1. Vlpianus lib. 71. ad Edictum.

Ait Prætor: *Quæ arbor † ex ædibus tuis in ædes illius impendet, ſi † per te ſtat quominus eam adimas, tunc quo minus illi eam arborem † adimere ſibique habere liceat, vim fieri veto o.*

1 ¶ Hoc interdictum prohibitorium eſt.

2 ¶ Si arbor ædibus alienis impendeat *p*, vtrum totam arborem iubeat prætor adimi, an verò id ſolum, quod ſuperexcurrit † quæritur? Et Rutilius ait, à ſtirpe *q* excidendam, idque pleriſque videtur verius. & niſi adimet dominus arborem, Labeo ait permitti ei cui arbor officeret, vt, ſi vellet, ſuccideret eam, lignaque tolleret.

3 ¶ Arboris appellatione etiam *r* vites *ſ* continentur.

4 ¶ Non ſolùm autem domino ædium, ſed etiam ei qui vſumfructum habet, competit hoc interdictum: quia & ipſius intereſt *t*, arborem illam non impendere.

5 ¶ Præterea probandum eſt, ſi arbor communibus ædibus impendeat, ſingulos dominos habere hoc interdictum, & quidem in ſolidum *u*: quia & ſeruitutium vindicationem ſinguli habeant.

6 ¶ Ait prætor: *Si per te ſtat quo minus eam adimas: quo minus illi eam arborem adimere liceat, vim fieri veto.* Prior itaque tibi datur adimendi facultas, ſi tu non facias, tunc vicino *x* prohibet vim fieri adimere volenti.

7 ¶ Deinde ait prætor: *Quæ arbor ex agro y tuo in agrum illius impendet x, ſi per te ſtat, quominus pedes quindecim à terra eam altius coerceas, tunc quo minus illi ita coercere, lignaque ſibi habere liceat, vim fieri veto.*

8 ¶ Quod ait prætor, & lex 12. Tabularum efficere voluit, vt quindecim à pedes altius rami arboris circumcidantur, & hoc idcirco effectum eſt, ne vmbra arboris vicino prædio noceret.

9 ¶ Differentia à duorum capitum interdicti hæc eſt: ſiquidem arbor ædibus impendeat, ſuccidi eam præcipitur. ſi verò agro impendeat, tantum vſque ad quindecim pedes à terra coerceri.

De arbore vento inclinata.

2. Pomponius lib. 34. ad Sabinum.

Si arbor ex vicini fundo vento inclinata *c* in tuum fundum ſit, ex lege 12. Tabularum de adimenda ea rectè agere *d* potes, *ius ei* [illegible] *arborem habere.*

a [illegible] quomodo? equidem iuris reſpectu.
b [illegible]
c [illegible] qui à [illegible] rogauit.
d [illegible] pro reuocando re precario conceſſa.
e Precarium, ſi de eo intra certum tempus reſtituendo nihil conuenit, interdicto, quod de precario eſt, reuocare quandocunque poſſumus: vt ſi ſtirſin de certo tempore eius conuenit, non interdicto, ſed incerti condictione, hoc eſt, præſcriptis verbis. [illegible]
f [illegible] Nulla eo nomine actio ciuilis conſtituta eſt. [illegible]
g [illegible]
h Res enim ita vendi poteſt, vt apud emptorem ſit ex cauſa precarii [illegible]
k [illegible]
l [illegible]

ſtirpe excidere poteſt: in agris ſufficit ſublucatio, §. 7. 8. 9. [illegible]
Paul. 5. ſent. 6. §. 13.
r [illegible] arbor, ſurcula [illegible]
ſ hedera, arundo, ſalix. v. Go. Ed. [illegible]
t debet enim dominus ſuam ſolis impenſis tegere. [illegible]
u [illegible]
x atque ita in reum conuertitur electio, v. [illegible]
y aliud ſi in ædem, in pr. ſup. eod. z An quia rami impendent? An quia tota inclinata? An quia vmbra eius nocet? vt §. 8. [illegible] eod.
a Go. Ed. [illegible] b Huius capitis materiam vtilem eſſe [illegible] Albericus.
c [illegible]
d [illegible] domino arboris.

Universidad Rey Juan Carlos

DE a GLANDE b LEGENDA c.

TIT. XXVIII.

Interdictum. 1. De nomine glandis.

1. *Vlpianus* lib. 71. ad Edictum.

AIT prætor: *Glandem, quæ ex illius agro in tuum cadat d, quo minus illi tertio quoque die legere, auferre liceat, vim fieri veto.*

1 Glandis nomine omnes, e fructus continentur.

DE HOMINE f LIBERO exhibendo.

TIT. XXIX.

Interdictum. 1. Et eius ratio.

1. *Vlpianus* "lib. 71. ad Edictum."

AIT prætor: *Quem liberum dolo malo retines, exhibeas g.*

1 ¶ Hoc interdictum proponitur tuendæ libertatis cauſa: videlicet ne homines liberi retineantur à quoquam.

2. *Venuleius* lib. 4. Interdictorum.

NIhil enim multum h a ſpecie ſervientium differunt: quibus facultas non datur recedendi i.

De lege Fauia 1. De notione ſacra, lex e eius qui redimit, & de placito retinendi. 2. Si redemit ab hoſtibus. 3. De retinentis ab hoſtibus. 4. De iuſta cauſa retinendi. 5. Si volens retineatur 6. De ignorantia & certioratione. 7. Si dubitetur de ſtatu. 8. Quid ſit exhibere. 9. Quibus competit hoc interdictum. 14. De abſente. 15. De tempore interdicti.

3. *Vlpianus* lib. 71. ad Edictum.

QVod & k lex Fauia l proſpexit, neque hoc interdictum aufert legis Fauiæ exſequutionem. nam & m hoc interdicto agi poterit, & nihilo minus accuſatio legis Fauiæ inſtitui: & verſa vice, qui egit Fauia, poterit nihilo minus etiam hoc interdictum habere, præſertim cùm alius interdictum, alius Fauiæ actionem habere poſſit.

1 ¶ Hæc verba, *Quem n liberum*, ad omnem liberum pertinent, ſiue pubes ſit, ſiue impubes, ſiue maſculus, ſiue fœmina, ſiue vnus, ſiue plures, ſiue ſui iuris ſit, ſiue alieni. hoc enim tantùm ſpectamus, an liber ſit.

2 ¶ Is tamen, qui in poteſtate habet, hoc interdicto non tenebitur: quia dolo malo non videtur habere qui ſuo o iure vtitur.

3 ¶ Si quis eum quem ab hoſtibus redemit, retineat, in ea cauſa eſt, vt interdicto non teneatur p non enim dolo malo facit.

¶ Planè ſi offertur pretium, interdictum locum habet. Sed & ſi eum remiſit pretio non accepto, dicendum eſt, interdicto locum fore, ſi poſteaquàm ſemel remiſit, velit retinere.

4 ¶ Si eum quis retineat filium, quem non habet in poteſtate, plerumque ſine dolo malo facere videbitur. pietas q enim genuina efficit ſine dolo malo retineri: niſi ſi euidens dolus malus intercedat. Proinde & ſi libertum ſuum, vel alumnum, † vel noxæ deditum adhuc impuberem, idem erit dicendum.

¶ Et generaliter, qui iuſtam cauſam habet hominis liberi apud ſe retinendi, nõ videtur dolo malo facere.

5 ¶ Si quis volentem r retineat, non videtur dolo malo retinere.

¶ Sed quid ſi ſ volentem quidem retineat, non ſemen ſine calliditate circumuentum, vel ſeductum, vel ſollicitatum, neque bona, vel probabili ratione hoc facit? Rectè dicetur dolo malo retinere.

6 ¶ Is qui neſcit apud ſe eſſe hominem liberum, dolo malo caret. ſed vbi certioratus retinet, dolo malo non caret.

7 ¶ Planè ſi dubitat t vtrum liber an ſeruus ſit, vel facit ſtatus controuerſiam, recedendum erit ab hoc interdicto, & agenda cauſa libertatis. etenim rectè placuit, tunc demum hoc interdictum locum habere, quotiens quis pro u certo liber eſt.

¶ Cæterùm ſi quæratur de ſtatu, non oportet præiudicium fieri alienæ x cognitioni.

8 ¶ Ait prætor, *Exhibeas*. Exhibere y eſt, in publicum producere: & videndi tangendique hominis facultatem præbere. propriè autem exhibere eſt z extra a ſecretum habere.

9 ¶ Hoc interdictum omnibus a competit, nemo b enim prohibendus eſt libertati fauere.

10 ¶ Planè ex cauſa ſuſpectæ c perſonæ remouendæ ſunt: & ſi fortè talis perſona ſit, quam veriſimile eſt colludere, vel calumniari.

11 ¶ Sed & ſi mulier a, vel pupillus hoc interdictum deſideret, pro cognato, vel parente, vel affine ſuo ſollicit b, dandum eſſe eis interdictum, dicendum eſt. nam & publico c iudicio reos facere poſſunt, dum ſuas, ſuorumque iniurias exſequuntur.

12 ¶ Si tamen ſi plures ſunt, qui experiri volent, eligendus eſt à prætore, ad quem maximè res pertinet, vel is qui idoneior d eſt, & eſt optimum ex coniunctione, ex fide, ex dignitate actorem hoc interdicto eligendum.

13 ¶ Si tamen, poſtea quàm hoc interdicto actum eſt, alius hoc interdicto agere deſideret, palam erit poſtea alij non facilè dandum, niſi ſi de perfidia e prioris poterit aliquid dici. Itaque cauſa cognita amplius quàm ſemel interdictum hoc erit mouendum. Nam nec in publicis iudiciis permittitur amplius agi, quàm ſemel actum eſt, quàm ſi præuaricationis f fuerit damnatus prior accuſator.

¶ Si tamen reus condemnatus maluit g litis æſtimationem ſufferre, quàm hominem exhibere, non eſt iniquum, ſæpiùs in eum interdicto experiri, vel eidem ſine exceptione, vel alij.

14 ¶ Hoc interdictum & in abſentem eſſe rogandum Labeo ſcribit. ſed ſi non defendatur h, in bona eius eundum ait.

15 ¶ Hoc interdictum perpetuum eſt.

De dolo malo. 1. De bona fide. 2. De tempore. 3. De creditore & debitore.

4. *Venuleius* "lib. 4. Interdictorum."

SI quis liberum hominem ignorantem ſuum ſtatum retineat: tamen, ſi i dolo malo retinet, cogitur exhibere.

1 ¶ Trebatius quoque ait, non k teneri eum qui liberum hominẽ pro ſeruo bona fide emerit, & retineat.

2 ¶ Nullo m tempore dolo malo retineri homo liber debet. adeo vt quidam putauerint, nec modicum tempus ad eum exhibendum dandum n: quoniam præteriti facti pœna præſtanda eſt.

3 ¶ Creditori non competit interdictum, vt debitor exhiberetur. nec enim debitorem latitantem exhibere quiſquam cogitur o, ſed in bona eius ex edicto prætoris p itur.

DE q LIBERIS r EXHIBENDIS ſ, item ducendis t.

TIT. XXX.

¶ Interdictum de liberis exhibendis. 1. Cui & in quem competit. 2. De cauſa retinendi. 3. De matre. 4. De exceptione rei iudicatæ. 5. De nupta.

1. *Vlpianus* lib. 71. ad Edictum.

AIT prætor: *Qui, quæue in poteſtate Lucij Titij eſt, ſi u is, eáve apud te eſt, dolóve malo tuo factum eſt, quo minus apud te eſſet, ita eum, eámve exhibeas x.*

1 ¶ Hoc interdictum proponitur aduerſus eum quem quis exhibere z deſiderat, eum quem in poteſtate ſua eſſe dicit y. Et ex verbis apparet, ei cuius in poteſtate eſt, hoc interdictum competere.

2 ¶ In hoc interdicto prætor non admittit cauſam, cur apud eum ſit is qui exhiberi debet, quemadmodum in ſuperiore interdicto: ſed omnimodò z reſtituendum putauit, ſi in poteſtate eſt.

3 ¶ Si verò mater ſit, quæ retinet, apud a quam interdum b magis, quàm apud patrem morari filium debere, ex iuſtiſſima ſcilicet cauſa, & Diuus Pius decreuit, & à Marco, & à Seuero reſcriptum eſt, æquè ſubueniendum ei erit per exceptionem.

4 ¶ Pari modo ſi iudicatum fuerit c non eſſe eum in poteſtate, etſi per iniuriam iudicatum ſit: agenti hoc interdicto obiicienda erit exceptio rei iudicatæ, ne de hoc quæratur, an ſit in poteſtate, ſed an ſit iudicatum d.

5 ¶ Si quis filiam ſuam e, quæ mihi nupta ſit, velit abducere, vel exhiberi ſibi deſideret: an aduerſus interdictum exceptio danda ſit, ſi fortè pater concordans matrimonium, fortè & liberis ſubnixum, velit diſſoluere? Et certo iure vtimur, ne bene concordantia f matrimonia, iure patriæ poteſtatis turbentur g. quod tamen ſic erit adhibendum, vt patri perſuadeatur, ne acerbè patriam poteſtatem exerceat.

2. *Hermogenianus* lib. 6. Iuris Epitomarum.

IMmò magis de h vxore exhibenda ac ducẽda pater ...

Margin notes (left):

a ex vicini agro pomã in tuum cadentia. b Glans quid ſit v. in l. 1. in fi. inf. eo. c per vicinam intra tertium diem. d. l. 9. §. 1. ſup. ad exhibend. e l. 236. §. de verb. ſig. 2. Bel. 2. c. 236. f § 8. c. 5. extat eiſdem verbis in Baſilicis ... g interdictum de homine libero exhibendo, exhibitorium eſt. l. 1. ſup. de interdictis §. 1. verſ. exhibitoria. Inſt. de interdictis. h differunt tamen, nec ſunt, nec ſiunt ſerui. 22. Bel. ex Baſil. lib. 20. c. 62. i narum à ſeruis differunt qui ab hoſtibus ſunt redempti. l. 2. C. de captiuis. Seruus videtur qui recedendi facultatem non habet. Poteſt enim liber, quò velit, commeare, l. pen. C. de bon. lib. ſpecies eſt enim libertatis, qua ipſe velit etiam fugere. l. qua ſi fugitiuus 17. §. ſane recte. 10. l. de ædil. edicto. Imo qui libertatẽ cum ſi abeundive domo & poteſtatem non habet, liber eſſe non videtur, & ſi in cuſtodia eſſe, l. qui neque ſignamur 48. §. de verb. ſignif. l. ſtatueris 9. ſup. ex quibus cauſ. maior. Nou. 6. §. ſi verò. Quid: cuſtodia qui arcetur publica. Si liber non fuerit? Et ſane liber, vt ſcilis & teſtamentum ibidem facere poſſit. l. qui in reſ. 14. §. qui reſ. l. qui in carcerem 22. ſup. quod metus cauſ. k præterhoc interdictum. l de qua v. T. C. in fin. l. ad l. Fau. de plagiariis l. 9. C. ad l. Fau. de plag. m Interdictũ enim liberum exhibet populare: criminali verò iudicio ſine Fauia lege de pœna agitur. Graec. n l. 1. §. de ver. ſig. l. 3. §. 1. ſup. de neg. l. 1. §. 1. inf. de poenis cõſtitutis. o v. l. 26. ſup. de damno.

p Cur ita? colligi ex l. 2. C. de poſtlim. l. 15. l. 21. §. de captiuis: l. 20. §. 1. §. qui reſt. l. 43. in fi. §. de leg. 1. q præſumitur pater filium ſine dolo retinere, ob patriam pietatem; de qua præſumptione, v. Alc. 1. præſ. 21. † dixi de alumno ad l. 1. C. quæ res pign. r Volenti non fit iniuria. l. 1. §. 5. ſup. de ædil. l. 9. ſup. de aqua & aquæ pluuiæ l. 1. §. 5. §. de ſolut. l. 34. C. de tranſ. ſ Vide l. vn. §. 2. C. de rap. virginum. t Tria hæc notanda, ſcientia, ignorantia, dubitatio. u l. 4. §. 1. §. eo. x libertatis cauſa, Cuiac. tamen putat hic vocabulo aliena, tenui legem quæ aliena ſit vocata, de quo v. eundem Cuiac. 9. obſ. 17. y adde l. 2. ſupra ad exhib. 15. Bel. 4. c. 2. z Exhibere, eſt extra ſecretum habere, vt ... extra ſecretum dare. a adde l. 13. ſup. ad exhib. b in fauor libertatis. c l. 3. §. 11. ſup. de ſuſpectis.

Margin notes (right):

a l. 2. C. eod. b ſollicitum, vulg. c l. 1. §. de accuſ. d l. 2. 3. §. de popularibus, l. 58. ſup. de proc. e Perfidia, idonea cauſa eſt aliquid reuocandi. f l. 3. §. ad Turp. l. 3. C. de adult. aliorſum. l. 11. C. de accuſ. g Æſtimatione ſcilicet eiuſque præſtatione exhibendi neceſſitatem effugere poſſumus. h abſens. i dolo malo retinet, qui ſcit liberum eſſe, & qui ſine cauſa retinet. k Liberum pro ſeruo ignoranter bona fide emens, interdicto de homine libero exhibendo non tenetur. l l. 3. §. 7. ſup. eo. m etiam modico, n ſi in præſenti poteſt exhiberi. o ſub. hoc edicto neque creditor & quid eius priuatim tantùm intereſt, experiatur. ſecus ſi ob publicã cauſam? tunc enim cogitur cum officio iudicis debitorem exhibere creditori. p l. 2. ſup. ex quib. cauſ. in poſſ. q adde & de vxore exhibenda & ducenda, l. 2. § eo. r 8. C. 8. 15. Bel. 4. ſ l. 1. §. 2. inf. eo. t v. l. 3. 4. 5. §. eo. u Hoc interdictum exhibitorium eſt. §. 1. verſ. exhibitoria Inſt. de interdictis. x l. ad exhibendum cogi, ſeu condemnari. y ſub. is qui interdictum proponit. z l. nulla exceptione regulariter admiſſa. a v. l. vn. C. ubi ... b ſi iuſtiſſima cauſa filij etiam maiores triennio, moraturi apud matrem patre inuito, vt hic, & l. 3. §. 5. §. eo. c ſubſtitui agentem & eum qui filius non eſſe dicitur. d Poſt rem iudicatam, ne hoc quidem quæritur, bene vel male ſit iudicatum. l. quod ad ſtatum, 25. l. de pœnis. l. quod ſi nolit. 31. §. in ſolutum 17. ſup. de ædilitio. l. ingenuum 25. ſup. de ſtatu. Idẽ eſt in iureiurando, l. non erit 5. ſup. de iureiur. e Socer à genero ſuo petere non poteſt, vt filiam ſuam ſibi exhibeat. 15. Bel. 4. ex lib. 31. tit. 2. c. 19. adde Paul. 5. ſen. 6. §. 15. & 16. adde & eundem Paulum 2. ſent. 21. §. 11. §. de adul. E contrario, inuito genero meo ſocer, filiam meam detinere non poſſum. v. l. 2. ſeq.

f l. vlt. C. eo. l. 11. l. 14. C. de nuptiis, & ita præſtat filiam ſeparari à patre, quàm bene concordantes nuptias diſſolui. Afranius in Diuortio apud Nonium, indignum facinus, adoleſcenti optumæ, bene conſentientes, concordes cum viro, repente viduas facias; ſpurcitia patris: ſic enim legendum puto apud Nonium: quem locum inemendatum notat Cuiac. ... g & diſſolutam eſt enim ea ſeparatio dura & acerba, l. 12. §. 7. ſup. de ſolutis. h dixi ad l. vlt. C. eo.

etiam

etiam qui filiam in poteſtate habet, à marito recte conuenitur.

¶ *Interdictum de liberis ducendis. 1. Collatio huius interdicti & ſuperiorum. 2. Quibus ex cauſis. 3. Ex aduerſo quos hoc interdictum competit. 4. De impubere. 5. De matre. 6. De fœmina prætextata, & ea quæ proximè prætextati ætatem accedit.*

3. *Vlpianus* lib. 71. ad Edictum.

DEinde ait Prætor: *Si Lucius Titius in poteſtate Lucij Titij eſt: quo minus eum Lucio Titio ducere liceat, vim fieri veto.*

1 ¶ Superiora interdicta exhibitoria ſunt: hoc eſt, pertinent ad exhibitionem liberorum, cæterorúmque, de quibus ſuprà diximus. hoc autem interdictum pertinet ad ductionem, vt ducere quis poſſit eos, in quos habet ius ductionis. Itaque, prius interdictum, quod eſt de liberis exhibendis, præparatorium eſt huius interdicti. quo magis enim quis duci poſſit, exhibendus fuit.

2 ¶ Ex hiſdem cauſis hoc interdictum tribuendum eſt, ex quibus cauſis de exhibendis liberis competere diximus. itaque quæcunque ibi diximus, eadem hic quoque dicta accipienda ſunt.

3 ¶ Hoc autem interdictum competit non aduerſus ipſum filium, quem quis ducere vult: ſed vtique eſſe debet is qui eum interdicto defendat. Cæterùm ceſſat interdictum, & ſuccedere potest notio prætoris, vt apud eum diſceptetur, vtrùm quis in poteſtate ſit, an non ſit.

4 ¶ Iulianus ait: quotiens id interdictum mouetur de filio ducendo, vel cognitio, & is de quo agitur, impubes eſt: aliàs differri oportere rem in tempus pubertatis, aliàs repræſentari.

¶ Idque ex perſona eorum, inter quos controuerſia erit, & ex genere cauſæ conſtituendum eſt. Nam ſi is, qui ſe patrem dicit, auctoritatis prudentiæ, fidei exploratæ eſſet: vtique in diem litis impuberem apud ſe habebit. is verò, qui controuerſiam facit, humilis, calumniator, notæ nequitiæ, repræſentanda cognitio eſt.

¶ Item ſi is, qui impuberem negat in aliena poteſtate eſſe, vir omnibus modis probatus, tutor vel teſtamento vel à prætore datus, pupillum, quem in diem litis apud ſe habuit, tuetur: is verò qui patrem ſe dicit, ſuſpectus eſt quaſi calumniator: differri litem non oportebit.

¶ Si verò vtraque perſona ſuſpecta eſt, aut tanquàm infirma, aut tanquàm turpis: non erit alienum (inquit) diſponi, apud quem interim puer educetur, & controuerſiam in tempus pubertatis differri: ne per colluſionem, vel imperitiam alterutrius contendentium, aut alienæ poteſtati paterfamiliàs addicatur, aut filius alienus patrisfamiliæ loco conſtituatur.

5 ¶ Etiamſi maximè autem probet filium pater in ſua poteſtate eſſe: tamen, cauſa cognita, mater in retinendo eo potior erit, idque decretis diui Pij quibuſdam continetur. obtinuit enim mater ob nequitiam patris, vt ſine deminutione patriæ poteſtatis apud eam filius moretur.

6 ¶ In hoc interdicto donec res iudicetur, fœminam prætextatum, eámque, qui proximè prætextati ætatem accedet, interim apud matremfamiliàs deponi prætor iubet.

Proximè ætatem prætextati accedere eum dicimus, qui pubertem ætatem nunc ingreſſus eſt.

¶ Cùm audis matremfamiliàs, accipe notæ auctoritatis fœminam.

De hereditate.

4. *Africanus* lib. 4. Quæſtionum.

SI eum, qui ſe patremfamiliàs dicat, ego in mea poteſtate eſſe, & iuſſu meo adiiſſe hæreditatem dicam, tam de hæreditate agi oportere, quàm ad interdictum de filio ducendo iri debere ait.

Si filius ſponte apud aliquem eſt.

5. *Venuleius* lib. 4. Interdictorum.

SI filius ſua ſponte apud aliquem eſt, inutile hoc interdictum erit: quia filius magis apud ſe, quàm apud eum eſt in quem interdicitur, nimirum liberam facultatem abeundi, vel remanendi habeat: niſi ſi inter duos, qui ſe patres dicerent, controuerſia eſſet, & alter ab altero exhiberi eum deſideraret.

DE VTRVBI.

TIT. XXXI.

Interdictum. 1. Collatio huius interdicti, & Vti poſſidetis.

1. *Vlpianus* libro 72. ad Edictum.

PRætor ait, *Vtrubi hic homo, quo de agitur, maiore parte huiuſce anni fuit, quo minus is eum ducat, vim fieri veto.*

1 ¶ Hoc interdictum de poſſeſſione rerum mobilium locum habet. ſed obtinuit, vim eius exæquatam fuiſſe Vti poſſidetis interdicto, quod de rebus ſoli competit: vt is & in hoc interdicto vincat, qui nec vi, nec clam, nec precario, dum ſuper hoc ab aduerſario inquietatur, poſſeſſionem habet.

DE MIGRANDO.

TIT. XXXII.

Interdictum. 1. De inquilino & colono. 2. De auxilio extraordinario. De vſu interdicti. 3. De habitatione gratuita. 4. Si penſio nondum debeatur. 5. De rebus quæ ſunt in bonis inquilini, vel non, pignoratis vel non. 6. De tempore interdicti. De ſucceſſoribus.

1. *Vlpianus* lib. 73. ad Edictum.

PRætor ait: *Si is homo, quo de agitur, non eſt ex his rebus, de quibus inter te & actorem conuenit, vt quæ in eam habitationem qua de agitur, introducta importata, ibi nata factáve eſſent, ea pignori tibi pro mercede eius habitationis eſſent: ſiue ex his rebus eſt, & ea merces tibi ſoluta, eóve nomine ſatisfactum eſt, aut per te ſtat, quo minus ſoluatur, ita quo minus ei qui eum pignoris nomine induxit, inde abducere liceat, vim fieri veto.*

1 Hoc interdictum proponitur inquilino, qui ſoluta penſione vult migrare. Nam colono non competit.

2 ¶ Cui rei etiam extra ordinem ſubueniri poteſt. ergo infrequens eſt hoc interdictum.

3 ¶ Si tamen gratuitam quis habitationem habeat, hoc interdictum vtile ei competet.

4 ¶ Si penſio nondum debeatur, ait Labeo interdictum hoc ceſſare, niſi paratus ſit eam penſionem ſoluere.

¶ Proinde ſi ſemeſtrem ſoluit, ſemeſtris debetur, inutiliter interdicet, niſi ſoluerit & ſequentis ſemeſtris. Ita tamen, ſi conuentio ſpecialis facta eſt in conductione domus, vt non liceat ante finitum annum vel certum tempus migrare.

¶ Idem eſt & ſi quis in plures annos conduxerit, & nondum præterierit tempus. nam cùm in vniuerſam conductionem pignora ſunt obligata, conſequens erit dicere, interdicto locum (non) fore, niſi liberata fuerint.

5 ¶ Illud notandum eſt, prætorem hic non exegiſſe, vt in bonis fuerit conductoris, nec vt eſſet pignori res illata: ſed ſi pignoris nomine inducta ſit. Proinde etſi aliena ſint, & tint talia, quæ pignoris nomine teneri non potuerint, pignoris tamen nomine introducta ſint, interdicto huic locus erit. quod ſi nec pignoris nomine inducta ſint: nec retineri poterunt à locatore.

6 ¶ Hoc interdictum perpetuum eſt, & in ſucceſſores & ſucceſſoribus dabitur.

De rebus quæ non ſunt inquilini.

2. *Gaius* lib. 26. ad Edictum Prouinciale.

HOc interdictum inquilino etiam de his rebus, quæ non ipſius ſunt, ſed forte commodatæ ei, vel locatæ, vel apud eum depoſitæ ſunt, vtile eſſe non dubitatur.

DE SALVIANO INTERDICTO.

TIT. XXXIII.

De parte agri locator vendita. De fundo communi. 2. De re communi inducta.

1. *Iulianus* lib. 49. Digeſtorum.

---

al. 11. Cod. de ſuppoſit. l. 3. ſupra de [illegible]

b Tranſit ad interdictum de liberis ducendis, ab interdicto de liberis exhibendis.

c ſub. patri.

d l. 1. ſup. de liberis exhib.

e & ita procuratori, niſi cauſa cognita, non datur, l. 40. ſup. de procuratorib.

f additionis, melius liceat dictionis voce interpretari poſſis poteſtatem in filium.

g Interdictum de liberis exhibendis antecedere debet interdictum de liberis ducendis. Eſt enim actio ad exhibendum præparatoria vindicationis, l. 1. ſup. ad exhib.

h tam ex perſona actoris quàm rei.

i l. 1. ſup. eo.

k ſup. de liberis exhibendis & ducendis: vt ad vtramque partem interdicti hanc vocem etiam referas.

l l. ſi ab alio non defenditur.

m Officium iudicis ſuccedit in locum deficientis defenſoris.

n [illegible]

o l. quoties officium iudicis imploratur.

p Fides maior habetur auctoritatis, prudentiæ & fidei exploratæ viro quàm alij, v. l. 3. ſup. de [illegible]

q ſub. ſiniendæ ac retinendæ.

r vel vicæ ſequitur l. 8. §. 11. ſupra de [illegible] huiuſmodi circumſtantiæ obſeruandæ ſunt, Nou. 117. c. 7.

ſ repræſentatur cognitio, quæ non differtur.

t Pupillis apud eos educandi ſunt, qui [illegible] ei ſuſpecti ſunt, hoc eſt, qui eos vitæ inſidiari poſſunt: quod ex [illegible] perſonarum & conditione iudex finire poterit, l. 1. l. 2. C. vbi pupil. educari.

u l. 1. §. 3. ſup. eo.

x Prorogatione [illegible] conſeruantur. Hæc [illegible] ſpecies [illegible] eſt, vt apud matrem filius alatur potius quàm apud patrem, ſine patriæ poteſtatis diminutione.

y [illegible] ætas ante proxima prætextati vitæ quæ eſt [illegible] pueris pallium [illegible] ad 14. vſque annum pueri nobiles veſtiebantur, vnde prætextati pueri appellati. dicta autem prætexta quod prætexebatur ei purpura 19. [illegible] 24. adde Feſtum in Prætextam & [illegible]. Maximum 4. 14. Et Toga [illegible] ad l. 1. [illegible] de iure fiſci. z Depoſiti homines obſerua.

a Ei enim matrifamiliàs, dominæ, [illegible] dignitatis connubiis, voluptatis, [illegible] l. [illegible] de adult. l. 4. ſup. de ritu. l. 13. [illegible] de adult. l. 49. §. 2. inf. de [illegible] l. 19. ſup. de [illegible] v. Cuiac. 3. obſ. 18.

b vel hanc [illegible]

c patre.

d l. 3. §. 5. ſup. [illegible] e l. interdictum proponetur.

f vel vtrobi. ſic Nonius in Terentio [illegible] alio? Alcolus in in triclinio? vel vtrobi [illegible] v. Cuiac. 6. obſ. 22.

g [illegible] ſeu poſt mortem patris morientem. Huic caſui opponitur diſſimilis, deficit in poteſtate, de nepote nondum nato, eóque moriente viuo patre ſuo. Ita valde diſſimilis ſunt. Filium eſſe apud hoſtes, & eſſe in poteſtate patris [illegible] poteſtate patris, & nepotem nondum natum: nepotem viuo auo, vel eo mortuo [illegible] Nepotem viuo patre ſuo mori, mea hæc eſt ad illum locum coniectura. Video [illegible] Iuriſconſultos interdum caſus ita vel conferre, vel opponere, vt in l. 3. [illegible] ſup. de hered. inſt. plane non ſimilis. in l. 3. §. 1. ſup. de [illegible] non diſſimilis [illegible] in l. 74. §. 3. ſup. de acq. hered. ſimilis eſt.

q addel. 15. §. 1. ſup. de precario.

r ſex menſtrua, vt hic ſemeſtris ſup. eo. [illegible]

ſ l. 24. §. 2. l. 5. in fi. ſup. locati.

t l. 23. §. 1. l. 24. ſup. locati. u huic, Hal.

x l. 3. l. 2. ſup. de damno. y l. 1. in fi. ſup. eo. z §. C. 9. §. 3. verſ. interdictum [illegible] que. Inſt. de interd. Oldem. 1. [illegible] 3. Neguſiantius [illegible] 3. [illegible] 1. v. [illegible] 1. Paulo 1. conſ. 13. Hoc interdictum à Saluio Iuliano edicti perpetui compoſitore appellatum putat Cuiacius hic. cui etiam accepto ferunt [illegible] de componendis [illegible] libertate.

b quod [illegible]

Right margin notes: Vtrubi [illegible] Pauli. [illegible] l. 1. ſup. de [illegible] a Exhibitio ipſe. Iuliano ſemi [illegible] hic intellige. § 4. [illegible] l. 156. [illegible] c Mobilium appellatione [illegible] d [illegible] e [illegible] f Inquilinum dare §. 1. l. 1. eod. g [illegible] h l. 3. g. C. de vſuris. i [illegible] k prohibitorium eſt hoc interdictum. l [illegible] m l. colono, vel [illegible] n [illegible] o ſimile argumentum [illegible] p [illegible] q [illegible] r [illegible] ſ [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

rei coloni, quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigit. §. 3. in fin. Inſt. de interdictis. Seruius verò interdictum datur ad poſſeſſionem pignorum retinendā. a l. 29. §. 1. ff. de pign. b non in perſonā, ſed verbis in rem ſcriptis. c l. 10. ff. de pign. quæ res quemadmodum hoc fieri poſſit, cum Imperator neget, interdictum Saluianum aduerſus alios, quā conductorē & debitorem dari? l. 1. C. eod. Salu. Hic de vtili, ibi de interdicto in perſonam agitur, v. Cuiac. 5. obſ. 24. d Seruiana, ſcilicet.

SI colonus ancillam in fundo pignoris nomine duxerit, & eam vendiderit: quod apud emptorem ex ea natum a eſt, eius apprehendendi gratia velle b interdictum reddi oportet.

1 ¶ Si colonus res in fundum duorum pignoris nomine intulerit, ita vt vtrique in ſolidum obligatæ eſſent: ſinguli aduerſus extraneum c Saluiano interdicto recte experientur. inter ipſos verò ſi reddatur hoc interdictum, poſſidentis conditio melior erit. At ſi id actum fuerit, vt pro partibus res obligarentur: vtilis actio d & aduerſus extraneos, & inter ipſos dari debebit, per quam dimidias partes poſſeſſionis ſinguli apprehendent.

2 ¶ Idem ſeruari conuenit, & ſi colonus rem quam cum alio communem habebat, pignoris nomine induxerit, ſcilicet vt pro parte dimidia, pignoris perſecutio detur.

De fundo communi.

2. *Vlpianus* [lib. 70. ad Edictum.]

IN Saluiano e Interdicto, ſi in fundum communem duorum pignora f ſint ab aliquo inuecta, poſſeſſor g vincet e. & erit eis deſcendendum ad Seruianum f iudicium g.

a l. 73. v. Cuiac. 5. obſ. 14.
b quod detur creditori in rebus coloni natis in agro conducto vel nominatim obligatis pignoris iure. & hoc interdictum de rebus cuiuſcunque debitoris pignori obligatis.
c quoties hoc actū eſt vt vterque in ſolidum teneretur: vel quoties dubiū eſt.
d l. 1. §. 1. ff. eod. l. 10. ff. de pign.
e ſcil. ſi inter duos dominos eiuſdem fundi locatores controuerſia orietur.
f Cur? quia ceſſat dictum Saluianum.
g v. Cuiac. ibid.

LIBER QVADRAGESIMVS-QVARTVS.

DE a EXCEPTIONIBVS b, PRÆSCRIPTIONIBVS c, & præiudiciis d

Eum, qui excipit, agere.

Vlpianus [lib. 4. ad Edictum.]

AGere e etiam is videtur f, qui exceptione vtitur. nam reus in exceptione g actor eſt.

Definitio exceptionis. 1. De replicatione. 2. De vi excludendi. 3. De triplicatione, quadruplicatione. 4. De peremptoriis ſeu perpetuis, & temporalibus ſeu dilatoriis.

2. *Idem* [lib. 74. ad Edictum.]

EXceptio dicta eſt quaſi quædam excluſio h, quæ [inter] opponi actioni cuiuſque rei ſolet i ad excludendum k id, quod in intentionem condemnationemve deductum eſt.

1 ¶ Replicationes nihil l aliud ſunt, quàm exceptiones: & à m parte actoris veniunt. quæ quidem ideò neceſſariæ ſunt, vt exceptiones excludant. ſemper enim replicatio idcirco n obiicitur, vt exceptionem oppugnet.

2 ¶ Illud tenendum eſt, omnem exceptionem vel replicationem excluſoriam eſſe. exceptio actorem o excludit: replicatio reum.

3 ¶ Sed & contra replicationem ſolet dari triplicatio, & contra triplicationem rurſus a. & deinceps multiplicantur nomina: dum aut reus, aut actor obiicit.

4 ¶ Sanè ſolemus dicere, quaſdam exceptiones eſſe dilatorias b, quaſdam peremptorias. vtputa dilatoria eſt exceptio, quæ differt actionem, veluti procuratoria exceptio dilatoria eſt. nam qui dicit, non licere c procuratorio nomine agi, non prorſus litem inficiatur, ſed perſonam euitat.

3. *Gaius* [lib. 1. ad Edictum Prouinciale.]

EXceptiones aut perpetuæ & peremptoriæ ſunt, aut temporales & dilatoriæ.

¶ Perpetuæ atque peremptoriæ ſunt quæ ſemper locum habent d, nec euitari poſſunt, qualis eſt doli mali, & rei iudicatæ. & ſi quid contra leges Senatuſve conſultum factum eſſe dicetur: item pacti conuenti perpetui, id eſt ne omnino pecunia petatur.

¶ Temporales atque dilatoriæ ſunt, quæ non ſemper locum habent, ſed euitari poſſunt: qualis eſt pacti conuenti temporalis, id eſt, ne ſorte intra quinquennium ageretur.

¶ Procuratoriæ e quoque exceptiones dilatoriæ ſunt, quæ euitari poſſunt.

De pupillo.

4. *Paulus* [lib. 20. ad Edictum.]

IN f pupillo, cui ſoluta eſt debita pecunia ſine tutoris auctoritate, ſi quæratur, an doli g exceptione ſummoueri debeat, illud tempus h inſpicitur i, an pecuniam, vel ex ea aliquid habeat, quo petet.

De pluribus exceptionibus.

5. *Idem* [lib. 18. ad Edictum.]

IS k qui dicit l ſe iuraſſe, poteſt m & aliis n exceptionibus vti cum exceptione iuriſiurandi o, vel aliis ſolis. pluribus p enim defenſionibus vti permittitur.

De herede & legatario.

6. *Idem* [lib. 71. ad Edictum.]

SI rem legatam petat legatarius q, [illegible] de dolo teſta-

a Titulus hic generalis eſt: qui ſequuntur, ſpeciales ſunt. Cuiac. ad Nou. 112. Verbi his titulus oſtendit ſatis inuerſos libros Pandectarum digeſtos eſſe. Hic enim præcedit titulum de oblig. & ex conſequentia, primis diſtinctas exceptionibus viſ, quām actionibus. Tam male etiam titulus ad exhibendum ſubſequitur de rei vindic. cum exhibitio præcedere debeat.
b 4. Inſt. 13. 2. Extrauag. 25. 1. in 6. 12. & 2. Clem. 10. Cæterum verò ait de exceptionib. ſunt enim variæ & multiplices. proponuntur, m vel aduerſus perſonas, vel res ipſas, vel actiones & ipſa iudicia. infra tractatur de exceptione rei iudicatæ. tit. 2. v. exceptionis tit. 3. doli, metus tit. 4. & aliis mox tit. 6. 5. litigiis tit. 6. addendus eſt hic titulus de exceptione rei venditæ in lib. 21. tit. 3. &c. addendus eſt, tit. 36. 37. libri 8. C.
c l. 2. C. 36. l. 1. Extrauag. 26. & 2. in ſexto 13. Præſcriptiones num idem ſunt quod exceptiones? Cuiacius ita putat. Puto tamen exceptionem nomine, nominatas intelligendas eſſe: præſcriptionem verò verbo, exceptiones in factum, l. 14. in fin. l. 23. ff. eod. qua de re plenius aliquando ſum dicturus. & cur quæſo non ſint exceptiones nominatæ & innominatæ, vt actiones ſunt nominatæ & innominatæ, quæ in factum ideo & præſcriptis verbis actiones dicuntur? Interim probo quod extat in 51. Eclog. 1. vbi agitur περὶ παραγραφῶν, ἢ ἀντιπαραγραφῶν i. exceptionibus & replicationibus. nam de replicationibus agitur quoque hoc titulo l. 2. §. 1. 2. & ſeq. l. 22. in fin. ff. eod. & 4. Inſt. 14. vbi agitur de replicationibus: quin & ibi agitur de duplicationibus, triplicationibus, l. 2. §. 3. ff. eod. Nouellam quoque refero ad tit. ff. eod. adde huic titulo Oldendorp. tract. de exceptionum formulis, & Papon. 3. Notar. lib. 9. & ex antiquis Speculatorem in tract. de exceptionib. & replicationib. De ſingulis generibus exceptionum dixi & dicam ſparſim. De formulis exceptionum dicam ad l. 13. ff. eod. Præſcriptio itaque eſt innominata exceptio. hinc Tertulliani liber de præſcriptionibus aduerſus hæreticos, i. de exceptionibus in factum, innominatis, hinc præſcriptio peremptoria l. 8. præſcriptione ſori, i. exceptione, l. vlt. C. de exceptionib.
d Præiudicia, ſunt ſpeciales exceptiones, quibus excluditur actio hac ratione quod futuræ principali actioni præiudicium fiat: quorum exempla ſunt, l. 12. 14. 16. 18. & 22. ff. eod.
e i. actoris partes ſuſtinere, l. 12. ff. eod. l. 9. l. 19. ff. de probation.
f imò non videtur. nam actionis verbo non continetur exceptio, l. 12. in fin. ff. de verb. ſign. & actio dicitur ius perſequendi, non excipiendi, l. 51. ff. de oblig. Solui. impropriè agit qui excipit, non propriè.
g non omni, ſed affirmando aliquid, i. quando non eſt contentus ſimplici negatione facti: ſed præter factum aliquod ius allegat.
h adde l. 22. ff. eod. l. 10. C. eod.
i iure naturali & gentium. nam inde ſuam originem habet exceptio, v. Oldendorp. c. 1. de excep.
k excludendam Vulg. Hal.
l Replicatio, ab exceptione officio non differt. Vtriuſque enim proprium eſt excludere res in iudicium deductas ab aduerſario. Effectu tamen differt. Nam aliud excluditur exceptione, aliud replicatione. Item conſideratis perſonis à quibus obiiciuntur, & conſiderato tempore quo tolluntur, differentia eſt. Quo enim tempore tollitur actio, eodem & replicatio. vtraque certis temporibus excluditur. Nam vtraque eſt in arbitrio actoris, quando obiiciatur, vel non obiiciatur.
m l. 22. in fin. l. 10. C. eod. Inſt. de replicationib.
n Replicationis naturam & ſcopum nota.
o Declinatoriam impropriè dici exceptionem hinc colligunt nonnulli: quia non reum ſed iudicem excludit, ſed facilis eſt ſolutio. Declinatoria, dilatio iudicum, obliquè actoris intentionem excludit.

a rurſus quadruplicatio, Vulg. Hal. adde & contra quadruplicationem quintuplicatio, & ſic deinceps.
b Diuiſio exceptionum ſumpta ab effectu. Exceptionum aliæ ſunt dilatoriæ quæ non ſemper locum habent aliæ peremptoriæ, quibus ſemper locus eſt. l. 3. ff. eod. Dilatoriæ declinantes iudicia, i. forum ſeu iuriſdictionem (formulam v. apud Oldendorp. c. 10. de excep.) iudices (formulam v. apud Oldendorp. c. 3. de excep.) reſcriptum (de q. v. Oldend. ibid. c. 9.) & ipſum actorem. hic refer exceptiones procuratorias, de quibus l. eod. ſed & eam quæ requirit aduerſario tempus agendi competere l. 3. eod. Socin. inter dilatorias refert exceptionem excuſſionis.
c vel quia caret mandato & falſo ſe procuratorem aſſerit, & procuratoris nomine fungi non poteſt, præſertim in cauſa de qua agitur: ſi à non idoneo conſtitutus eſt: ſi careat mandato non cauſa: de quibus v. Oldend. c. 13. de excep.
d Huiuſmodi exceptiones totam, vel partem cauſæ periment.
e & ita vocantur l. 6. l. de operis noui nunciat. §. 11. Inſt. eod. Porrò procuratoriæ quatuor modis dicuntur, ratione conſtituentis (vt quia procurator conſtitutus eſt à Titio ante litem conteſtatam, l. vlt. C. de procurat.) conſtituti (vt quia miles vel mulier, l. in cauſa 19. ff. ſed & ſi poſtmodum 2. ff. de proc. l. [illegible]) quædam 4. ff. mandati, accuſationis inſtitutæ (vt ſi in accuſatione criminali & populari 4. ff. ſed ſi l. pro. ff. ad exhib. 1. ff. de publ. iud.) mandati deficientis, l. item quæ 39. ff. [illegible] ff. de damno l. & idem 6. ff. de oper. noui nunc.
f l. 15. l. 47. ff. de ſolution.
g qui tenetur factus locupletior. ſi quidem dolo facit qui id ab aduerſario petit, quod iam penes ſe habet.
h tempus petitionis ac litis conteſtatæ.
i i. Reus debet hanc exceptionem ſi factus eſt locupletior, obiicere pupillo tempore litis conteſtatæ. fieri enim poteſt, vt poſt litem conteſtatam deſinat eſſe locupletior.
k i. is qui exceptionem iuriſiurandi habet.
l actor ſc. m ſi ſcilicet actor negat reum iuraſſe. poteſt enim fieri vt ante inſtrumenta litis omiſerit vel neglexerit, atque ita non poſſit in præſentia actorem conuincere. n l. 8. ff. eod. l. 43. ff. de reg. iur.
o quam habet ex eo quod iurauit.
p puta, poteſt exceptionem pecuniæ ſolutæ obiicere.
q à me ſc. aliud eſt ſi ab herede. nec enim poteſt heres legatario obiicere dolum defuncti & teſtatoris.

toris

Universidad Rey Juan Carlos

a per [illegible] quid enim ſi ceſſa[illegible] legauit.
b v. l. 9. §. 2. [illegible]
c l. 4. §. 3 [illegible]
d [illegible]
e Beneficia quædã ſunt ita perſonalia, l. 196. [illegible] de reg.
f adde l. [illegible] aliud eſt in [illegible] libus, [illegible] in quibus res eſt cauſa priuilegij.
g hic enumerantur quæ per perſonæ, ſocium omnium bonorum, l. 16. ff. de re iud. parens, d. l. 16. patronus l. 17. ibid. maritus, l. 20 dotis.
h in id quod facere poſſit. Vulg. Hal. i. in id tantum condemnatur, quod, &c.
i l. 24. 25. ff. de re iud. Imo competit l. 19. ff. eod. l. 26. l. de fideiuſſ.
k nec enim datur conſtante matrimonio, C. de fideiuſſ. dot.
l i. quarum res ipſa cauſa eſt, adde l. 32 ff. de rebus auth. iud. m l. 19. ff. de condict. n l. 21. in fin. ff. de pact.
o facta à muliere ſcilicet contra SC. Velleianum, adde l. 11. C. eod. l. 16. in fin. ff. ad Velleian.
p ipſi liberto à patrono, l. 1. §. 5. [illegible] de hac exceptione v. Cuiac. 26 obſ. 8.
q Macedonianum ſc. l. 9. §. 3. ff. ad SC. Maced.

foris excipitur *a*. nam ſicut heres, qui in vniuerſum *b* ius ſucceſſit, ſummouetur exceptione: ita & legatarius *c* debet ſummoueri, quaſi vnius rei *d* ſucceſſor.

De perſonalibus & realibus. I. De reo & fideiuſſore.

7. Idem libro 3. ad Plautium.

Exceptiones *e*, quæ perſonæ *f* cuiuſque cohærent, non tranſeunt ad alios. veluti *g* ea quam ſocius habet exceptionem *h*, quod facere poſſit, vel parens, patronuſve: non *i* competit fideiuſſori. ſic mariti fideiuſſor poſt *k* ſolutum matrimonium datus, in ſolidum dotis nomine condemnatur.

1 ¶ Rei *l* autem cohærentes exceptiones etiam *m* fideiuſſoribus competunt, vt rei iudicatæ, doli mali, iuriſiurandi, quod metus cauſa factum eſt. Igitur & ſi reus pactus ſit in rem *n*, omnimodo competit exceptio fideiuſſori.

¶ Interceſſionis *o* quoque exceptio, item quod libertatis *p* onerandæ cauſa petitur *q*, etiam fideiuſſori competit. Idem dicitur, & ſi pro filiofamilias contra Senatuſconſultum *q* quis fideiuſſerit, aut pro minore 25. annis circumſcripto *r*. Quod ſi *ſ* deceptus ſit in re, tunc nec ipſe ante habet auxilium, quàm reſtitutus fuerit *t*: nec fideiuſſori danda eſt exceptio.

De pluribus exceptionibus.

8. Idem lib. 14. ad Plautium.

Nemo prohibetur pluribus *u* exceptionibus vti, quamuis diuerſæ ſunt *x*.

De confeſſione.

9. Marcellus lib. 3. Digeſtorum.

Non vtique *y* exiſtimatur confiteri de intentione aduerſarius quo cum agitur, quia exceptione *z* vtitur.

De re iudicata.

10. Modeſtinus lib. 12. Reſponſorum.

Modeſtinus reſpondit: *Res inter alios iudicatas alijs non* *b* *obeſſe*. nec ſi is *c*, contra quem iudicatum eſt *d*, heres exſtiterit ei *e*, contra quem nihil pronuntiatum eſt, hereditariam ei litem inferenti præſcribi ex ea ſententia poſſe *f*, quam proprio *g* nomine diſceptans, antequam *h* heres exſtiterit, excepit.

De inſtrumentis.

11. Idem lib. 13. Reſponſorum.

Qui adgnitis inſtrumentis, quaſi *i* vera eſſent, ſoluit poſt *k* ſententiam iudicis: quæro ſi poſtea cognita rei veritate, & repertis falſis inſtrumentis accuſare velit, & probare falſa eſſe inſtrumenta, ex quibus conueniebatur, cum inſtrumentis ſubſcripſerat *l*: ex præceptione interlocutione iudicis, an præſcriptio *m* ei opponi poſſit, cum *n* & *o* principalibus conſtitutionibus manifeſte cauetur, *vt vis iudicata ex falſis inſtrumentis, ſi poſtea falſa inueniantur, nec rei iudicatæ præſcriptionem oppoſ.* Modeſtinus reſpondit: ob hoc quod per errorem ſolutio facta eſt, vel cautio de ſoluendo interpoſita proponitur ex his inſtrumentis, quæ nunc falſa dicuntur, præſcriptioni locum non eſſe.

r v. tamen l. 2. C. de fideiuſſ. minorum.
ſ quod ſi deceptus non ſit. Vulg. quia ſi deceptus non ſit. Hal. Rem ita expedio. Minor facilitate ſua deceptus eſt: reſtitui poteſt: fideiuſſor tamen eius reſtitui non poterit. dolo aduerſarij deceptus eſt? reſtitui quoque fideiuſſor minoris poterit d. l. 2.
t quia non ideo ſi minor eſt, deceptus exiſtimatur, l. 9. §. 4. ff. de minor.
u v. l. 15 [illegible] eod.
x ſi tamen non incompatibiles; item, dummodo conuictus antea non fuerit in ea re mendacij. Nou. 18. c. 8. adde 5. Nou. [illegible] cap. [illegible] & Scholiaſt. ibid.
y v. [illegible] 53. Eclog. 1. cap. 8. §. 3. Ergo quodammodo? ſic ſentio? Poteſt enim reus ita excipere & ſuaſiue ſibi prædicatum ſic: è contrario ita reſpondere, vt fateri non videatur. Ideoque cautos & prudentes oportet eſſe reos, qui ex interrogationibus aduerſarij reſponſuri ſunt: ne alioquin eorum confeſſio diuidatur. v. Cuiac. 9. obſeru. 20.
z [illegible] adde c. exceptionem 63. de reg. iur. in 6. & cap. [illegible] de exceptionib. & l. 9 C. de except.
a l. 63. de reg. in 6. Quid? nunc accuſatur homicidij, qui homicidium quidem fatebitur, ſed ex inculpata tutela exceptionem erit debitor qui fatebitur mutuum: ſed ſolutionem factam excipiet? Priori caſu magna iudicis prouidentia in expendendis diligenter circumſtantiis opus eſt. Nam ex vno latere ipſa vox, *homicidium*, per ſe deſignat [illegible] ex adverſo, reus ea honeſtate & vita eſſe poteſt, vt omnis praua alterius induſtrie interficiendi ceſſet in eo ſuſpicio. Profert itaque eo caſu Zaſius hanc excipiendi formulam, *Nego me homicidium commiſiſſe, [illegible]* quicquid in ea re [illegible]. Adde huic loco quæ de hac quæſtione [illegible] ad l. 4. ff. ad l. Aquil. Quod ad poſteriorem caſum attinet, Zaſius excipientem ita [illegible] ſic excepit. [illegible]: qui duabus aliis enunciationibus ſic vtitur: puta, [illegible] non [illegible].
b l. 63. ff. de re iudicata.
c puta Titius, rem vindicans. d & pronunciatum, rem eius non eſſe.
e puta vero, rei domino. f i. exceptionem rei iudicatæ ei non poſſe obijci.
g hinc ſumitur ratio dubitandi, nec enim videtur audiendus, cum idem de re eadem aduerſus eundem ſuperatus ſit.
h ſecus eſt, poſtquam heres extitit. hinc ſumitur ratio decidendi. Fertur quidem res eadem in ſubſtantia, non tamen eadem in qualitate: antea non erat dominus, nunc vero dominium nactus eſt. i cum tamen falſa eſſet.
k l. 1 [illegible] C. ſi ex falſis inſtrumentis.
l non manu, ſed conſenſu præſtito. Qui conſenſit, ſubſcribere dicitur, l. 18. ff. de adopt.
m rei iudicatæ exceptio. n ratio dubitandi.
o deciſio: iudicati executio ſolet ſuſpendi, & ſoluti dari repetitio, ſi falſis inſtrumentis circumuenta eſt religio iudicantis, l. vlt. Cod. ſi ex falſ. inſtrumentis. [illegible]

De actore in præiudicio.

12. Vlpianus lib. 31. ad Edictum.

Generaliter in præiudiciis *a* is actoris partes ſuſtinet, qui habet intentionem ſecundum id quod intendit.

De petitione hereditatis & rerum ſingularum.

13. Idem lib. 50. Digeſtorum.

Si poſt litem de hereditate conteſtatam *b* res ſingulæ petantur, placet non obſtare exceptionem, *Quod* *c* *præiudicium hereditati non fiat*, futuri enim iudicij, non facti *d* nomine huiuſmodi exceptiones comparatæ ſunt.

De redhibitione.

14. Alfenus Varus lib. 2. Digeſtorum.

Filiusfamilias peculiarem ſeruum vendidit: pretium ſtipulatus eſt: is homo redhibitus *e* & poſtea mortuus eſt, & pater eius pecuniam ab emptore petebat, quam filius ſtipulatus erat. placuit æquum eſſe in *f* factum exceptionem eum obijcere, *Quod pecunia ob hominem idem expromiſſa ſit qui redhibitus eſt.*

De iureiurando, & de dolo.

15. Iulianus lib. 4. ad Vrſeium Feroccm.

Adductus exceptionem iuriſiurandi replicatio doli mali non debet dari: cum Prætor id agere debet, ne de *g* iureiurando cuiuſquam quæratur.

De petitione fundi & fructuum.

16. Africanus lib. 9. Quæſtionum.

Fundum Titianum poſſides, de cuius proprietate inter me & te controuerſia eſt. & dico præterea viam ad eum per fundum Sempronianum, quem tuum eſſe conſtat, deberi: ſi viam *i* petam, exceptionem, *Quod* *k* *præiudicium* *l* *prædio non fiat*, vtilem mihi fore putauit: videlicet quod non aliter viam mihi deberi probaturus ſim, quam prius probauerim fundum Titianum meum eſſe.

17. Paulus lib. 70. ad Edictum.

Sed ſi ante viam *m*, deinde fundum Titianum petere: quia & *n* diuerſa corpora ſunt, & cauſæ reſtitutionum diſpares, non nocebit exceptio.

De petitione fundi vel partis, & iudicio communi diuidundo, vel petitione fructuum.

18. Africanus lib. 9. Quæſtionum.

Fundi quem tu proprium tuum eſſe dicis, partem *o* ſe peto, & volo ſimul iudicio quoque communi diuidundo agere ſub eodem iudice.

¶ Item ſi eius fundi quem tu poſſideas, & ego proprium meum eſſe dicam, fructus condicere tibi velim: quæſitum eſt, an exceptio, *Quod* *p* *præiudicium fundo partiue eius non fiat*, obſtet, an deneganda ſit? & vtrobique putat interuenire prætorem debere, nec permittere petitori, priuſquam de *q* proprietate conſtet, huiuſmodi iudicijs experiri.

De reo & fideiuſſore.

19. Marcianus lib. 13. Inſtitutionum.

Omnes *r* exceptiones, quæ reo competunt, fideiuſſori quoque, etiam inuito *ſ* reo competunt *t*.

De cauſis exceptionum.

20. Paulus libro ſingulari de Conceptione Formularum.

Exceptiones opponuntur *u*, aut quia factum ſit quod fieri oportet *x*, aut quia factum ſit quod fieri non oportuit *y*, aut quia factum non ſit, quod fieri debuerat *z*.

¶ Quia factum eſt quod fieri oportuit, datur exceptio rei venditæ *a* & traditæ, & rei iudicatæ *b*.

¶ Quia factum eſt quod fieri non oportuit, datur exceptio doli mali *c*.

¶ Quia non *d* factum eſt quod fieri debuit, vt bonorum poſſeſſionis non datæ *e*.

De controuerſia vel maioris, & vel minoris.

21. Neratius lib. 4. Membranarum.

Rei maioris *f* pecuniæ præiudicium fieri videtur, cum ea quæſtio in iudicium deducitur, quæ vel tota, vel ex aliqua parte communis eſt quæſtioni de re maiori.

a Præiudicia quid [illegible] adde [illegible] Cuiac. [illegible] 37.
b ſed & per [illegible] tiam [illegible] terminatum.
c [illegible] quædam [illegible] ſunt, l. 26. [illegible] quod [illegible] adde Cuiac. [illegible] 34. [illegible] & adiores, [illegible] Colapona [illegible] ſcribam, [illegible] c. Pithœus [illegible]
d factum [illegible] dicitur [illegible] ad hunc locum, [illegible] 17.
e l. 59. ff. de [illegible]
f Præiudiciorum propriè dicuntur [illegible] Steuala [illegible] præſcriptione [illegible] 23 [illegible] actionem [illegible]
g [illegible] de poteſtate [illegible] l. 9. [illegible] ſed apud [illegible] adde [illegible] dolo.
h v. Cuiac. 9. ad Afric. [illegible] 224.
i [illegible] l. 18. [illegible] eod. [illegible]

[illegible] ſic prepoſterato non admittitur. k formula [illegible] §. eod.
l d. l. 18. ff. eod. l. 32. §. 10. ff. de adminiſtr. l. 5. in fin. ff. de her. pet. l. 1. §. 2. ff. familiæ.
m l. 16. ff. eod.
n v. [illegible] 5. obſ. 37.
o v. Cuiac. 9. ad Afric. fol. 225. p adde l. 26. ff. eod.
q Prius de proprietate agendum, quam familiæ erciſcundæ, l. 2. ff. familiæ.
r Imò non omnes l. 7. §. 1. ff. eod.
ſ l. vlt. ff. de pactis.
t l. 11. C. eod. l. 49. ff. de fideiuſſor. l. 9. §. 3. ff. de SC Maced.
u Exceptionum diuiſio ſumpta à materia: adde & aliam ab eadem cauſa materiali ſumptam: nempe, alias in rem, alias in perſonam, l. 7. ff. eod. [illegible] facti, alias iuris: de qua vide l. 53. ff. de [illegible]
x hinc exceptio rei iudicatæ, rei venditæ & traditæ, l. 1. 2. ff. de except. rei vend.
y hinc exceptio doli.
z vt bonorum poſſeſſionis negatæ, ff. eod.
a l. 1. 2. ff. de except. rei vend.
b ff. de except. rei iud.
c ea competit creditoribus aduerſus eos qui bonorum poſſeſſionem non [illegible] l. vlt. C. qui admitti. Eo etiam nomine [illegible] ad edendum, exhibendum, [illegible]
d ſed [illegible] v. quæ ſcripſi ad l. vlt. C. qui admitti.
e l. de [illegible] 27. ff. de dote [illegible]
f l. 30. ff. ad. adde l. 9. ff. de [illegible]

Quid

Quid ſit exceptio: & de eius effectu. 3. De replicatione.

22. *Paulus* ^a libro ſingulari de Variis lectionibus. ^b

Exceptio eſt conditio ^a quæ modò eximit ^b reum damnatione ^c, modò minuit ^d damnationem ^e.

1 ¶ Replicatio ^f eſt contraria exceptio, quaſi exceptionis exceptio.

De ſlumine in municipio geſta.

23. *Labeo* lib. 6. Pithanon à Paulo Epitomatorum. *

Paulus: Si quis ſtatuam ^g in municipio ea mente poſuit, vt ea municipii eſſet, & eam petere vult, excludi eum oportet præſcriptione ^h in factum data.

De iureiurando delato.

24. *Hermogenianus* lib. 6. Iuris Epitomarum.

Filiusfamilias ^i exceptionem iuriſiurandi patri quæſiti, ſi eum dare non oportere iurauerit.

DE EXCEPTIONE REI ^k iudicatæ ^l.

TIT. II.

De re inter alios iudicata.

1. *Vlpianus* lib. 2. ad Edictum.

Cum res inter ^m alios iudicatæ nullum aliis præiudicium faciant, ex eo teſtamento, vbi libertas data eſt, vel legato ^n agi poteſt: licèt ruptum, vel irritum, aut non iuſtum dicatur teſtamentum. nec ſi ^o ſuperatus fuerit legatarius, præiudicium libertati ^p fit.

De cauſa exceptionis ſublata.

2. *Idem* lib. 13. ad Edictum.

Qui ^q cum ^r herede eius egit, qui filium præteriera ^s, & exceptione ſummotus eſt, *Ac ſi non in ea cauſa ſint tabulæ teſtamenti, vt contra eas bonorum poſſeſſio dari poſſit*: omittente ^t emancipato filio bonorum poſſeſſionem, non iniquè reſtituetur, vt agat cum herede. & ita Iulianus lib. 4. Digeſtorum ſcripſit.

De eadem quæſtione. De petitione hereditatis & ſingularum rerum.

3. *Idem* lib. 25. ad Edictum.

Iulianus libro tertio Digeſtorum reſpondit, exceptionem rei iudicatæ obſtare, quotiens eadem quæſtio inter ^u eaſdem perſonas reuocatur. Et ideò etſi ſingulis rebus petitis ^y hereditatem ^x petat, vel contrà ^z, exceptione ſummouebitur.

De his qui rem in iudicium deducunt.

4. *Idem* lib. 72. ad Edictum.

Rei iudicatæ exceptio ratione continere videtur ^b omnes ^c perſonas, quæ rem in iudicium deducere ſolent ^d.

Si eadem res alia actione petatur.

5. *Idem* lib. 74. ad Edictum.

De eadem re agere videtur, & qui non eadem actione agat, qua ab initio agebat: ſed etiam ſi alia experiatur, de eadem tamen ^e re.

¶ Vtputà ſi quis mandati acturus, cùm ei aduerſarius iudicio ſiſtendi cauſa promiſiſſet, propter eandem ^f rem agat negotiorum geſtorum, vel condicat, de eadem re agit.

¶ Rectèque ita definitur, eum demum de ^g re non agere, qui prorſus rem ipſam non perſequitur. cæterùm cum quis actionem mutat ^h & experitur, dummodò de eadem re experiatur, etſi diuerſo ^i genere actionis, quam inſtituit, videtur de ea re agere.

De ratione & vſu huius exceptionis.

6. *Paulus* libro 70. ad Edictum.

Singulis controuerſiis ſingulas actiones ^k vnumque iudicati finem ^l ſufficere ^m, probabili ratione placuit: ne aliter modus litium multiplicatus ^n, ſummam atque inexplicabilem faciat difficultatem: maximè ſi diuerſa pronunciarentur. parere ergo exceptionem rei iudicatæ frequens ^a eſt.

De toto & parte. 1. De partu. 2. De cæmentis & tignis. De fructibus. 4. De eadem quæſtione, De petitione hereditatis, & ſingularum rerum. 5. Vel debiti hereditarii.

7. *Vlpianus* lib. 75. ad Edictum.

Si quis cùm totum ^b petiiſſet, partem petat, exceptio rei iudicatæ nocet ^c: nam pars ^d in toto eſt ^e. eadem enim res accipitur, etſi pars petatur eius quod totum petitum eſt. Nec intereſt, vtrum in corpore ^f hoc quæratur, an in quantitate ^g, vel in iure ^h.

¶ Proinde ſi quis fundum petierit, deinde ^i partem petat vel pro diuiſo, vel pro indiuiſo, dicendum erit exceptionem obſtare.

¶ Proinde & ſi proponas mihi certum locum me petere ex eo fundo quem peti ^k, obſtabit exceptio.

¶ Idem erit probandum & ſi duo corpora ^l fuerint petita, mox alterutrum corpus petatur. nam nocebit exceptio.

¶ Item ſi quis fundum petierit, mox ^m arbores excisas ex eo fundo petat, aut inſulam petierit, deinde aream vel tigna, vel lapides petat ⁿ.

¶ Item ſi nauem petiero, poſtea ſingulas tabulas vindicem ^o.

1 ¶ Si ^p ancillam prægnatem ^q petiero, & poſt litem conteſtatam conceperit, & pepererit, mox partum eius petam: vtrum idem petere videor, an aliud, magnæ quæſtionis eſt? Et quidem ita definiri poteſt, totiens eandem rem agi, quotiens apud iudicem poſteriorem id quæritur, quod apud priorem quæſitum eſt.

¶ In his igitur ferè omnibus exceptio nocet ^r.

2 ¶ Sed in cæmentis & tignis diuerſum eſt ^s. nam is qui inſulam petit, ſi cæmenta, vel tigna, vel quid aliud ſuum petat, in ea conditione eſt, vt videatur aliud ^t petere. etenim cuius inſula eſt, non vtique & cæmenta ſunt. denique ea quæ iuncta ſunt ædibus alienis, ſeparata dominus vindicare poteſt ^u.

3 ¶ De fructibus eadem ^x quæſtio eſt, & de partu: hæc ^y enim nondum erant in rebus humanis, ſed ex ea re ſunt, quæ petita eſt, magiſque eſt vt iſta exceptio non noceat.

¶ Planè ^z ſi in reſtitutionem vel fructus, vel etiam partus venerunt, æſtimatique ſunt, conſequens erit dicere exceptionem obiiciendam.

4 ¶ Et generaliter ^a (vt Iulianus definit) *exceptio rei iudicatæ obſtat, quotiens inter* ^b *eaſdem perſonas eadem quæſtio reuocatur, vel* ^c *alio genere iudicii*.

¶ Et ideò ſi hereditate petita ſingulas res petat, vel ſingulis rebus petitis hereditatem petat ^d, exceptione ſummouebitur.

5 ¶ Idem erit probandum, & ſi ^† quis debitum petierit à debitore hereditario, deinde hereditatem petat: vel contra, ſi ante hereditatem petierit, & poſtea debitum petat. nam & hic obſtabit exceptio.

Marginal notes, left:

a his, ſcilicet, l. 2. ſup. eo.
b vt peremptoria, l. 3. ſup. eo.
c in totum.
d vt dilatoria.
e veluti ſi nondum tempus agendi ſit.
f l. 2. §. 1. ſup. eo. §. 1. Inſt. [illegible]
g l. 19. ſup. de rebus auth. iud.
h Præſcriptiones, exceptiones in ſactum: vt dixi l. 14. in ſi. ſup. eo.
i l. 23. ſup. de iureiurando, l. 2. 1. [illegible] actio.
k ſiue litis, l. 12. §. 7. Inſ. eo.
l §. 5. Inſ. de excep. quæ exceptio Græcis dicitur [illegible] ṡ. 5. [illegible]
m v. l. 15. §. 4. qui potiores, l. 63. ſup. de re iudicata. Actio cum vno egerim, non nocent alteri, etiamſi fuerit teſtamentum pronunciatum ruptum, irritum, vel non ſolutum.
n vel legatum. *Hal.*
o adde l. 2. ſ. de [illegible] l. 1. l. 3. l. 4. C. quib. res iudicata non nocet.
p l. alteri legato [illegible] libertas [illegible] non poteſt allegare [illegible]
q legatarius.
r l. 17. ſ. ar. eod.
ſ Prætericione [illegible] teſtamentum: ſilio tamen [illegible] eſt contrà [illegible] adde l. 7. §. [illegible]
t De formula exceptionis. v. quæ notaui ad l. 25. ſup. [illegible]
u l. 17. ſup. de inoff. [illegible]
x l. 7. §. 4. [illegible]
y in iudicio aliquo, in quo tamen [illegible] non obſt.
z l. vniuerſa bona. Quia etiam ſingulorum petitione remouetur, & ab earum vniuerſitate remouetur.
a vt l. 7. in ſi. eo.
b Eadem eſt perſona domini & procuratoris. Eadem, inquam, non vi veritatis, ſed fictione. Ideoque quod procuratori & ſimilibus perſonis obiici poteſt, obiici etiam poteſt ipſis dominis. nam ex quo huiuſmodi perſonæ interueniunt, cenſentur & ipſi domini interueniſſe.
c l. 11. §. 7. inf. eo. l. 2. in fi. ſup. de admin.
d i. procuratores, tutores, curatores, actores municipum. Quid ſi contingat mihi perſona vel defenſori interuenire: mihi exceptionem adeo verè: ſed non [illegible] nili eam habuero, l. 3. §. 1. inf. iudicatum ſolui. l. 11. inf. eo. l. 4. inf. de litigioſis. l. 2. inf. eam ratio habet [illegible] l. 1. C. quib. res iudicata non nocet.
e Eadem res dicitur, licèt actio varietur, l. 3. inf. eod. l. 53. inf. de obl. [illegible] ſup. depoſiti.
f Mandati iudicio qui ſi vnaue victus eſt, negotiorum geſtorum eiuſdem rei nomine agere non poteſt. hæc enim ab illa dependet. Quæ autem ab alia dependet actio vel quæſtio, eadem eſt cum alia, [illegible] Socin.
g De re non agit, qui prorſus rem ipſam non perſequitur. h. eadem ſcil.
h Licèt modus varietur, ſi tamen cauſa non variat, dicitur eadem quæſtio, & eadem res.
k l. 5. l. [illegible] l. 53. l. de oblig. [illegible] l. 43. l. de reg. iur. l. 4. §. 2. Inſ. ſup. de minor. [illegible] ſup. de [illegible] C. de furtis. §. 16. verſ. ſed [illegible] Inſ. de obl. quæ ex delicto.
l i. vnam ſententiam. Sententia namque nihil aliud eſt quàm iudicati finis.
m Principes ſumma æquitate vti hinc colliguntur, quoties reſcripta conceduntur ad [illegible] iudicati iam decreta.
n niſi errore quis deceptus. [illegible] l. 4. in ſi. ſup. quod cum eo.
o [illegible]

Marginal notes, right:

a Argumentum à communiter accidentibus in iure frequens eſt.
b puta veluti in hereditatem, l. 3. in fi. ſup. eo. totum, in quantum, corporis, vel iuris.
c Imò non nocet. v. Dyn. ad l. 80. de reg. iu. 6. num. 2. [illegible]
d Pars in toto eſt, vt hic. Atqui genus pars ſpeciei ſuæ eſſe dicitur Ariſtoteli 5. Metaphyſ. 25. Dicitur ſanè: vt quòd ſpeciei definitionem ingrediatur, cùm denique non poſſit definiri ſpecies ſine ſuo genere, in ſexu agnatis cognati [illegible] dicerentur, l. 5. ſup. vnde cognati. ſi quis eadem velit definire agnatum, cognationis mentionem faciat neceſſe eſt, l. 10. §. 2. ſup. de gradib.
e l. 1. §. 4. in fi. ſ. de [illegible] l. 1. §. 1. inf. de reg. iur. & penetè per ſpeciem derogatum, l. 99. in pri. ſ. de leg. 3. l. 80. inf. de reg. iur.
f Totum hoc ſubſtantiale eſt: vt & domus reſpectu ſoli & ſuperficiei. Totum vero quantitatis, decem ad quinque: Totum iuris, vt id quod plus, oppoſitum minori: ſic in iure plus eſt donare quàm vendere, l. [illegible] de reg. iur.
g ſimpliciter, vt ſint pecuniæ, cenſus, penſiones. Non ſenteretia iam in maiore ſumma præiudicet minori.
h puta vſuſructu.
i Sententia lata ſuper toto & contra [illegible]

Footnotes:

k nente præiudicat parti & contento. k petii. *Hal.* l puta duo ſeruos, l. 21. §. 1. inf. eo.
m Denegata fundi, inſulæ, nauis petitione, denegatur etiam arborum excisarum, areæ, tignorum, lapidum & tabularum petitio.
n non audietur, quia idem petit. Imò audietur, quia non idem petit ſed aliud, §. 2. h. eo. o non audietur, quia idem petit, l. 27. §. 8. ſup. de pactis. imò, non idem petit, aliud eſt enim materia, aliud nauis, l. 18. §. 2. ſup. de pign.
p V. ad hanc § Zaſium. q quam dicebam prægnatem eſſe, cùm tamen prægnans non eſſet. r l. 21. §. 1. h. eo. ſ i. exceptio non nocet, vt in caſu ſuperiore.
t l. 27. §. 8. l. de pactis. Imò idem petit in pr. h. eo. verſ. Item ſi quis fundum. Solus, hic domo deſtructa, cæmenta ſeparata, in fin. inſ. eod. peti poſſunt. Ibi de cæmentorum petitione agitur, domo non deſtructa.
u Cur non quoque ſeparatas nauis tabulas petere poſſum? quòd domus lapidibus meis extracta mea eſſe illicò deſiit, l. 7. §. 10. ſup. de adqu. rerum domi. nauis autem tabulis meis confecta, mea remanet, l. 7. ſup. de adqu. rerum. Diſſoluta domo dominium lapidum ad priorem dominum reuertitur, ideòque non ab iis petendis repelli tur. Diſſoluta naui nihil plus dominii ad tabularum dominum redit, quàm antea fuit, ideòque ſi qui ſententia ſemel à dominio tabularum repulſus fuit, ad illud dominium petendum amplius regredi non poteſt. hæc Soc. & Zaſ.
x vt ſc. exceptio noceat. Atqui infrà dicitur exceptio non nocere. Aliste Accurſii quidam negationem illam tollendam eſſe non abs re exiſtimarunt, ſic ſenſit: Fundum petii vacuum ſine fructibus: poſt petitionem fundum cum ſructibus: abſolutus es à mea petitione: an poſt illam ſententiam abſolutoriam poſſum nouo iudicio fructus petere? minimè: hæc iudicata rei exceptio mihi nocebit, videlicet ſi ex eadem cauſa petero: nam ex alia cauſa petenti mihi non nocebit.
y Ipſo. hic enim nondum erat in rebus humanis. Sit itaque ſpecies hæc: Ancillam petii non prægnantem: poſt petitionem meam facta prægnans eſt, tu à mea petitione abſolutus es. Petenti mihi poſtea partum, exceptio rei iudicatæ non nocebit. Diceris non nocere, quia nondum in rebus humanis partus fuit tum cùm eram petiiſſem, cum partu: & ex ea re, quam petii, magis eſt vt hæc rei iudicatæ exceptio mihi noceat: ex eadem ſcil. cauſa partum petenti, non ex alia cauſa petenti mihi non nocebit.
z Sicut abſoluto reo competit rei iudicatæ exceptio: ita ex condemnato, ſi ſoluerit. Bart. hic. Solutio condemnatione ſecuta, eandem præſtat, quam ſententia abſolutoria. Alciat. adde l. 46. ſup. de rei vind. Denunciatio obligationis per ius vel ſententiam rationem fieri non poteſt, de quo vide apud Socinum regula 88.
a l. 9. in fi. ſup. de excuſat.
b l. 3. ſup. eod. l. 22. inf. eod.
c l. 5. ſup. eodem.
d alia actione.
† Debitum ab herede aut debitore petii, vel ſi victus ſum: ab eo poſtea hereditatem petere volo? obſtabit mihi rei iudicatæ exceptio.

hæc

nam cùm hæreditatem peto, & a corpora, & actiones omnes quæ in hæreditate ſunt, videntur in petitionem deduci.

De petitione partis, & iudicio diuiſorio.

8. *Iulianus* lib. 51. Digeſtorum.

ITem parte b fundi petita familiæ erciſcundæ, vel communi diuidundo agi c, eque exceptione ſummouebitur.

De cauſa exceptionis ſublata. 1. De replicatione rei ſecundum ſe iudicatæ. 2. De auctore & emptore.

9. *Vlpianus* lib. 75. ad Edictum.

SI à te hæreditatem petam, cùm nihil poſsideres, deinde vbi d cœperis aliquid poſsidere, hæreditatem petam, an noceat exceptio iſta? Et putem, ſiue fuit iudicatum, hæreditatem meam eſſe, ſiue aduerſarius, quia nihil e poſsidebat, abſolutus eſt, non nocere exceptionem f.

1 ¶ Si quis fundum, quem putabat ſe poſsidere g defenderit, mox emerit h, re ſecundùm petitorem iudicata an reſtituere cogatur i? Et ait Neratius, ſi actori iterum petenti obiiciatur exceptio rei iudicatæ, replicare eum oportere k de re ſecundùm l ſe iudicata.

2 ¶ Iulianus ſcribit exceptionem rei iudicatæ à perſona auctoris m ad emptorem n tranſire ſolere; retrò autem ab emptore ad auctorem reuerti non debere.

¶ Quare ſi hæreditariam rem vendideris, ego eandem ab emptore petiero, & vicero, petenti tibi non opponam exceptionem: *At ſi ea res iudicata non ſit inter me & eum cui vendidiſti.*

10. *Iulianus* libro 51. Digeſtorum.

ITem ſi victus fuero, tu aduerſus me exceptionem non habebis.

De petitione ex alia cauſa. 3. De auctore & emptore. 4. De petitione ex eadem vel ex alia cauſa. 6. De iutore & actore. 7. De his qui eam in iudicium deducunt. 8. De filio & patre. 9. De auctore & venditore. 10. De pignore.

11. *Vlpianus* lib. 75. ad Edictum.

SI mater filij impuberis defuncti, ex ſenatuſconſulto p bona vindicauerit q ideò, quia putabat rupto patris eius teſtamento neminem eſſe ſubſtitutum, victaque fuerit, quia teſtamentum patris ruptum non erat; poſtea autem apertis pupillaribus tabulis apparuit non eſſe ei ſubſtitutum: ſi peteret rurſus hæreditatem, obſtaturam r exceptionem rei iudicatæ Neratius ait. Ego exceptionem obeſſe ſ ei rei iudicatæ non dubito: ſed ex cauſa ſuccurrendum erit ei quæ vnam tantum cauſam egit rupti teſtamenti.

1 ¶ Denique & Celſus ſcribit, ſi hominem petiero, quem ob eam rem meum eſſe exiſtimaui, quod t mihi traditus ab alio eſt, cùm is ex hæreditaria cauſa meus eſſet, rurſus petenti mihi obſtaturam exceptionem.

2 ¶ Si quis autem petat fundum ſuum eſſe, eo quòd Titius eum ſibi tradiderit: ſi poſtea alia ex cauſa petat, cauſa adiecta u, non debet ſummoueri exceptione.

3 ¶ Item Iulianus ſcribit, Cùm ego & tu hæredes Titio extitiſſemus, ſi tu partem fundi, quem totum hæreditarium dicebas, à Sempronio petieris, & victus fueris, mox eandem partem à Sempronio emero x, agenti tibi mecum familiæ erciſcundæ exceptio obſtabit: quia res iudicata ſit inter te & venditorem meum. nam & ſi ante eandem partem petiſſem, & agerem familiæ herciſcundæ, obſtaret exceptio, *Quòd res iudicata ſit inter me & te.*

4 ¶ Eandem cauſam facit etiam origo petitionis y. Cæterùm ſi fortè petiero fundum vel hominem, mox z alia cauſa noua a poſt petitionem mihi acceſſerit, quæ mihi dominium tribuat, non me repellet b iſta exceptio: niſi c fortè intermiſſum dominium ſit d medio tempore redijt quodam poſtliminio. Quid enim ſi homo quem petieram, ab hoſtibus fuerit captus, mox poſtliminio receptus? hic exceptione ſummouebor: quia eadem res eſſe intelligitur.

¶ At ſi ex alia cauſa dominium fuerim nanctus, non nocebit exceptio. Et adeò ſi fortè ſub conditione res legata mihi fuerit, deinde medio tempore e adquiſito dominio petam, mox exiſtente conditione legati rurſus petam, puto meam exceptionem nõ obſtare. alia f enim cauſa fuit prioris dominij, hæc noua nunc acceſsit.

5 ¶ Itaque adquiſitum quidem poſtea dominium, aliam cauſam facit: mutata autem opinio petitoris non facit. Vt puta opinabatur ex cauſa hæreditaria ſe dominium habere, mutauit opinionem, & cœpit putare ex cauſa donationis. hæc f res non parit petitionem nouam. nam qualecumque g & vndecunque dominium adquiſitum habuit, vindicatione prima in iudicium deduxit.

6 ¶ Si quis iter petierit, deinde h actum petat, puto fortius defendendum, aliud videri tunc petitum, aliud nunc: atque ideo exceptionem rei iudicatæ ceſſare i.

7 ¶ Hoc iure vtimur, vt ex parte actoris in exceptione rei iudicatæ hæ perſonæ k contineantur, quæ rem in iudicium deducunt. inter hos erunt procurator, cui mandatum eſt, tutor l, curator furioſi vel pupilli, actor municipum. ex perſona autem rei etiam defenſor numerabitur: quia aduerſus defenſorem qui agit, litem in iudicium deducit.

8 ¶ Si quis hominem à filiofamilias m petierit, deinde eundem à patre petat, locum habet hæc exceptio.

9 ¶ Si egero cum vicino aquæ pluuiæ arcendæ, deinde alteruter noſtrum prædium vendiderit, & emptor n agat, vel cum eo agatur, hæc exceptio nocet. ſed de eo opere, quod iam erat factum, cùm o iudicium acciperetur.

10 ¶ Item ſi rem quam à te petieram Titius pignori Seio dederit, deinde Seius pignoratitia aduerſus te vtatur, diſtinguendum erit, quando pignori dedit Titius. & ſi quidem antequàm peterem, non oportet ei nocere exceptionem. nam & ille petere debuit, & ego ſaltem habere debeo pignoratitiam actionem: ſed ſi poſteaquàm petijt, pignori dedit, magis eſt vt noceat p exceptio rei iudicatæ.

De identitate ſpectanda.

12. *Paulus* lib. 70. ad Edictum.

CVm quæritur, hæc exceptio noceat, nécne, inſpiciendum eſt an idem q corpus r ſit.

13. *Vlpianus* lib. 75. ad Edictum.

QVantitas eadem, idem ius.

De vſufructu accreſcente. 2. Differentia actionum perſonalium, & realium. 3. De interdicto & rei vindicatione.

14. *Paulus* lib. 70. ad Edictum.

ET an eadem cauſa petendi, & eadem m conditio perſonarum, quæ niſi omnia concurrunt, alia res eſt.

¶ Idem corpus in hac exceptione non n vtique omni priſtina qualitate vel quantitate ſeruata, nulla adiectione diminutioneve facta: ſed pinguius o pro communi vtilitate accipitur.

1 ¶ Qui, cùm partem vſusfructus haberet, totum petit, ſi poſtea partem adcreſcentem p petat, non ſummouetur exceptione: quia vſusfructus non portioni, ſed homini q adcreſcit.

2 ¶ Actiones r in perſonam ab actionib. in rem hoc ſ differunt: quod cùm t eadem res ab u eodem mihi debeatur, ſingulas obligationes ſingulæ cauſæ x ſequuntur, nec vlla earum alterius petitione vitiatur: at cùm in y rem ago non expreſſa cauſa z, ex qua rem meam eſſe dico, omnes cauſæ a vna petitione adprehenduntur b. neque enim ampliùs quàm c ſemel res mea eſſe poteſt, ſæpiùs autem deberi poteſt.

3 ¶ Si quis interdicto egerit de poſſeſſione d, poſtea in rem agens non repellitur per exceptionem e: quoniam in interdicto poſſeſſio f, in actione proprietas g vertitur.

De pronunciatione rem actoris eſſe: vel rem actoris non eſſe.

15. *Gaius* h lib. 30. ad Edictum Prouinciale.

SI inter me & te controuerſia de hæreditate ſit, & quædã res ex eadem tu poſsides, quas tamen nihil vetat & me à te, & inuicem à te à me hæreditatem petere, quòd ſi poſt rem iudicatam à me petere cœperis, intereſt, vtrum meam eſſe hæreditatem pronunciatum ſit, an contrà. ſi meam i eſſe, nocebit tibi rei iudicatæ exceptio: quia eo ipſo k, quo meam eſſe pronunciatum eſt, ex diuerſo pronunciatum videtur l tuam non

a Hæreditatis verbo, ſingula corpora, & actiones hæreditariæ comprehendun ut l. 3. cõ in nihil aliud vniuerſale, quàm res ſingulares ſimul collectæ.
b l. 19. ff. de except.
c al. qui agit.
d l. 19. l. 18. l. 25. inf. eod.
e Reus abſolutus, quia non poſsidebat, poteſt conueniri, ſi poſsidet.
f & ita ceſſante cauſa abſolutionis ceſſat effectus eiuſdem. nam ceſſante cauſa, ceſſat effectus. l. 6. §. 2. ſup. de in e parent.
g ... ora hic agi de poſſeſsione, non de proprietate.
h & ita titulo emptor poſſeſsionem nactus eſt.
i Poſſeſsionem ſc. & ita ſententia lata contra non poſſidentem vel ſi poſſidentem, executioni mandari poterit & debebit. ſi de nouo poſſidere cœperit.
k Actor autem dubitare quod reus tũ temporis eſſet, de proprietate rei litigare, & his verbis actiones: ...
l ...
m Auctor hic eſt venditor.
n l. 11. §. 9. l. 28. l. 4. o eiſ ei præſa & nouæ.
p Tertulliano, quo matres vocantur ad ſucceſsionem liberorum.
q & vnam tantum cauſam egit rupti teſtamenti.
r obſtaturam. Hal. Hinc colliges ante apertas tabulas iudicium fieri poſſe ... ſed tamen reſcindi.
ſ aequid non obeſt tranſigenti, ſi tranſegerit ante apertas tabulas teſtamenti, l. 5. ſup. de tranſactionib.
t de origine poſſeſsionis, ... l. 19. §. 2. l. 27. l. 4. u d. §. 2.
x l. 9. §. 1 ſup. eod.
y generalis, ſcilicet ... in qua ... cauſa & petitionis ... ita petitione & concluſione ... originem ... eſt.
z l. 23. ſup. de iudic. l. 29. §. 1. l. 42. ſupra de lib. cauſ. a quæ priori ... non poſsit deficiente ...
b Non repellet. l. 9. §. 1. ſupra eod.
c Niſi ... iuris ... nouam cauſam impedit. Cùm rem capiam ... petitionem redierit.
d ... dominio captiuum.
e Aliud eſt dominium de nouo adquirere, aliud ex poſtliminio recipere.
f ... in eo ...

a l. vel ... 3. l. 46. 13.
b Aliud eſt iter, aliud actus ...
c ...
d l. 4. ſupra.
e l. 83. ...
f ...
g l. 9. ...
h l. 63. ſup. ...
i ...
k l. 13. ... l. 23. ...
l ...
m ...
n Corpora ...
o ...
p l. 21. §. 2. ...
q ...
r ...

ſam: perſonalis, ex contractu & delicto vel quaſi) natura (nam perſonalis in eum qui obligatus eſt; realis, in quemcunque rei poſſeſſorem) ... in reali rem eſſe debitoris, in perſonali rem deberi ... l. in perſonalibus cauſis ſingulæ cauſæ exprimendæ. v. Bartolum in l. ... per Bartol. ſupra de pign.
u ab vno eodem. x l ſingulæ contrauerſiæ diſtinguntur ex differentia obligationum vel potius, in actione perſonali oportet ſpecialem debiti cauſam exprimere ... his verbis: *Id peto quia mihi obligatus es ex contractu mutui, &c.* ... rem non tenetur ſpecialem cauſam deducere, ... ex contractu mutui. Cur tam variè? quia ... eſt, res autem mihi ſæpius deberi poteſt. ... eſſe vtrobique, tam in actionibus in rem quam in perſonam ſpecialem ... cauſam ſubiicere: tunc enim ſi quis ex vna cauſa vincetur, poterit eam ex alia cauſa petere. de quo v. Oldend. in tract. ...
y Realis actio ſimpliciter proponi poteſt: perſonalis (verbi gratia hypothecaria) ... cauſa adiecta. z ... a domini. b ... dum ſimpliciter ... mea eſt eadem & opera videor qualecunque dominium in iudicium deduxiſſe ... §. 5. ... c l. 3. §. 4. ſup. de acq. poſſ. l. 1. 19. ... de reg. iur.
d Sententia lata in poſſeſſorio non præiudicat petitorio.
e & c ... l. 1. ... ſup. de acq. poſſ. l. 18. ... ſup. de ... & ...
f Nota differentiam interdicti & actionis realis.
g i. dominium. ...
h l. 1. §. 2. ... ſup. ... i l. 30. ... ſup. eod.
k ... l. Meum quod eſſe dicitur ... quod meum non eſſe dicitur, non illico tuum eſſe dicitur. ... argumentum
... non ...

Universidad Rey Juan Carlos

non eſſe. ſi verò meam non eſſe, nihil de tuo iure iudicatum intelligitur: quia poteſt nec mea hereditas eſſe, nec tua.

16. *Iulianus* libro 51. Digeſtorum.

EVidenter enim iniquiſſimum eſt, proficere rei iudicatæ exceptionem ei, contra quem iudicatum eſt.

De poſſeſſione.

17. *Celſus* lib. 30. ad Edictum Prouinciale.

SI rem meam à te petiero, tu autem ideo fueris abſolutus, quòd probaueris ſine dolo malo te deſiiſſe poſſidere, deinde poſtea cœperis poſſidere, & ego à te petam: non nocebit mihi exceptio rei iudicatæ.

18. *Vlpianus* lib. 80. ad Edictum.

SI quis ad exhibendum egerit, deinde abſolutus fuerit aduerſarius, quia non poſſidebat, & dominus iterum agat, nanctus eo poſſeſſionem: rei iudicatæ exceptio locum non habebit: quia falſa res eſt.

De hypothecaria actione.

19. *Marcellus* lib. 19. Digeſtorum.

DVobus diuerſis temporibus eandem rem pignori dedit: poſterior cum priore pignorariis, & obtinuit: mox ille agere ſimili actione inſtituit: quæſitum eſt, an exceptio rei iudicatæ obſtaret? Si oppoſuerat exceptionem rei ſibi antè pignoratæ, & nihil aliud nouum & validum adiecerit, ſine dubio obſtabit. eandem enim quæſtionem reuocat in iudicium.

De eo quod in prima petitione omiſſum fuit.

20. *Pomponius* lib. 16. ad Sabinum.

SI ex teſtamento actum ſit cum herede ab eo qui, cùm totum argentum ei legatum erat, menſas duntaxat ſibi legatas putaret, earùmque duntaxat æſtimationem in iudicio feciſſet: poſtea eundem petitum de argento quoque legato Trebatius ait nec obſtaturam ei exceptionem, quod non ſit petitum, quod nec actor petere putaſſet, nec iudex in iudicio ſenſiſſet.

De grege. 2. De petitione duarum rerum, deinde vnius. 3. De fundo & vſufructu. 4. De peculio pro ſeruo.

21. *Idem* lib. 31. ad Sabinum.

SI cùm argentum mihi teſtamento legatum eſſet, egerim cum herede & poſteà codicillis prolatis veſtem quoque mihi legatam eſſe appareat, non eſt deducta in ſuperius iudicium veſtis cauſa: quia neque litigatores, neque iudex de alio quàm de argento actum intelligant.

1 ¶ Si petiero gregem, & vel aucto, vel minuto numero gregis, iterum eundem gregem petam, obſtabit mihi exceptio. Sed & ſi ſpeciale corpus ex grege petam, ſi adfuit in eo grege, puto obſtaturam exceptionem.

2 ¶ Si Stichum & Pamphilum tuos eſſe petieris, & abſoluto aduerſario Stichum tuum eſſe petas ab eodem, exceptionem obſtare tibi conſtat.

3 Si fundum meum eſſe petiero, deinde poſtea vſumfructum eiuſdem fundi petam, cui ex illa cauſa, ex qua fundus meus erat, meus ſit, exceptio mihi obſtabit: quia qui fundum habet, vſumfructum ſuum vindicare non poteſt.

¶ Sed ſi vſumfructum, cùm meus eſſet, vindicaui, deinde proprietatem nanctus, iterum de vſufructu experiar, poteſt dici alia res eſſe: quoniam, poſtquam nanctus ſum proprietatem fundi, deſiit meus eſſe prior vſusfructus, & iure proprietatis, quaſi ex noua cauſa rurſus meus eſſe cœpit.

4 ¶ Si pro ſeruo meo fideiuſſeris, & mecum de peculio actum ſit, ſi poſtea tecum eo nomine agatur, excipiendum eſt de re iudicata.

De heredibus & defuncto.

22. *Paulus* libro 31. ad Edictum.

SI cum vno herede depoſiti actum ſit, tamen & cum cæteris heredibus rectè agetur, nec exceptio rei iudicatæ eis proderit. nam etſi eadem quæſtio in omnibus iudiciis vertitur, tamen perſonarum mutatio, cum quibus ſingulis ſuo nomine agitur, aliam atque aliam rem facit. Et ſi actum ſit cum herede de dolo defuncti, deinde de dolo heredis ageretur, exceptio rei iudicatæ non nocebit, quia de alia re agitur.

De ſorte & vſuris.

23. *Vlpianus* lib. 3. Diſputationum.

SI in iudicio actum ſit, vſuræque ſolæ petitæ ſint, non eſt verendum, ne noceat rei iudicatæ exceptio circa ſortis petitionem: quia enim non competit, nec oppoſita nocet.

¶ Eadem erunt, & ſi quis ex bonæ fidei iudicio velit vſuras tantum perſequi: nam nihilominùs futuri temporis cedunt vſuræ. quamdiu enim manet contractus bonæ fidei, currere vſuræ.

De replicatione rei iudicatæ aduerſus exceptionem dominii.

24. *Iulianus* lib. 9. Digeſtorum.

SI quis rem à non domino emerit, mox petente domino abſolutus ſit, deinde poſſeſſionem amiſerit, & à domino petierit: aduerſus exceptionem, si non eius ſit res, replicatione hac adiuuabitur, at ſi res iudicata non ſit.

De nouo iure actoris. De redhibitione, & quanto minoris. 2. De negotiorum geſtione & mandato.

25. *Idem* lib. 51. Digeſtorum.

SI is, qui heres non erat, hereditatem petierit, & poſtea heres factus eandem hereditatem petet, exceptione rei iudicatæ non ſummouebitur.

1 ¶ Eſt in poteſtate emptoris, intra ſex menſes redhibitoria agere mallet, an ea quæ datur quanti minoris homo, cùm veniret, fuerit. nam poſterior actio etiam redhibitionem continet, ſi tale vitium in homine eſt, verum ob id actor empturus non fuerit. quare verè dicetur, eum qui alterutra earum egerit, ſi alteram poſtea agat, rei iudicatæ exceptione ſummoueri.

2 ¶ Si te negotiis meis obtuleris, & fundum nomine meo petieris, deinde ego hanc petitionem tuam ratam non habuero, ſed mandauero tibi vt ex integro eundem fundum peteres, exceptio rei iudicatæ non obſtabit. alia enim res facta eſt, interueniente mandatu.

¶ Idem eſt ſi non in rem, ſed in perſonam actum fuerit.

De iure altiùs tollendi. 1. De fundo & inſula in regione eius in flumine nata.

26. *Africanus* lib. 9. Quæſtionum.

EGi tecum, ius mihi eſſe ædes meas vſque ad decem pedes altiùs tollere, poſt ago, ius mihi eſſe vſque ad viginti pedes altiùs tollere. exceptio rei iudicatæ procul dubio obſtabit. Sed & ſi rurſus ita agam, ius mihi eſſe altiùs ad alios decem pedes tollere, obſtabit exceptio, cùm aliter ſuperior pars iure haberi non poſſit, quàm ſi inferior quoque iure habeatur.

1 ¶ Item ſi fundo petito, poſtea inſula, quæ è regione eius in flumine nata erit, petatur, exceptio obſtatura eſt.

De indiuiſibiliate.

27. *Neratius* lib. 7. Membranarum.

CVm de hoc, an eadem res eſt, quæritur, hæc ſpectanda ſunt: perſonæ, id ipſum de quo agitur, cauſa proxima actionis. nec iam intereſt qua ratione quis eam cauſam actionis competere ſibi exiſtimaſſet, perinde ac ſi quis, poſteaquam contra eum iudicatum eſſet, noua inſtrumenta cauſæ ſuæ repeériſſet.

De auctore & ſucceſſore.

28. *Papinianus* lib. 27. Quæſtionum.

EXceptio rei iudicatæ nocebit ei qui in dominium ſucceſſit eius qui iudicio expertus eſt.

De liberis. 1. De pignore.

29. *Idem* lib. 11. Reſponſorum.

IVdicatæ quidem rei præſcriptio coheredi, qui non litigauit, obſtare non poteſt: nec in ſeruitutem videtur petiiſſe, qui rem pro libertate iudicatam, nondum ex cauſa fideicommiſſi manumiſſus, ſed prætoris oportet in ea re ſententiam ſeruari, quam pro parte victi præſtare non poteſt.

¶ Nam & cùm, alterum ex coheredibus inofficioſi quæſtio tenuit, aut etiam duobus ſeparatim agentibus alter obtinuit, libertates competere placuit. Ita tamen, vt officio iudicis indemnitati victoris, futurique manumiſſoris conſulatur.

1 ¶ Si debitor de dominio rei, quam pignori dedit, non admonito creditore, cauſam egerit, & contrariam ſententiam acceperit, creditor in locum victi ſucceſſiſſe non videbitur: cùm pignoris conuentio ſententiam præceſſerit.

De cauſa inteſtati, & ex teſtamento. 1. De actione hypothecaria.

30. *Paulus* lib. 14. Quæſtionum.

EX ſextante heres inſtitutus, qui inteſtato legitimus heres eſſe poteſt, cùm de iure teſtamenti faceret quæſtionem, ab vno ex inſtitutis dimidiam partem hereditatis petiit, nec obtinuit. videtur in illa petitione etiam partem ſextantis vindicaſſe. & ideò ſi cœperit ab eodem ex teſtamento eandem portionem petere, obſtabit ei exceptio rei iudicatæ.

1 ¶ Lucius Largus: Cùm de hereditate inter Mæuium, ad quem pertinebat, & Titium, qui controuerſiam mouerat, tranſigeretur, traditio rerum hereditariarum Mæuio heredi à Titio facta eſt; in qua traditione etiam fundum ei ſuum proprium, quem ante multos annos auo eiuſdem Mæuii heredis obligauerat, quemque alii poſtea in obligationem deduxerat, ex cauſa pacti tradidit: hîc geſtis poſterior Titii creditor ius ſuum perſecutus eſt, & obtinuit. poſt hoc iudicium Mæuius heres reperit in re-

a l. 9. §. 1. in fi. l. 11. §. 3. in fi. ſup. eod. l. 35. §. 1. ſup. de rei vind. l. 16. §. 5. in fi. ſup. de pign.
b Res eadem contrarios effectus non ogitur, l. 18. §. 1. ſup. de prob.
c alias, niſi probet, id non præſumitur.
d Abſoluens quia non poſſidebat, ſi deinde poſſeſſor conueniri poteſt, v. l. 9. ſup. eod.
e nuda. *Hal.*
f adde l. 22. l. 23. ſup. eod.
g duobus, ſcil. verbi gratia, Primo, dein Secundo.
h cui iuerat agendi & excipiendi ſuper eodem iure, ſi exceptione ſe iuerit malis, & ſuccubuit, agendi facultas ei poſtea denegabitur, adde l. 7. §. 1. ſup. de compenſationib.
i id eſt, per eum.
k Petitio generalis ſubrogatur ad ſpeciem, de quibus facta eſt perſecutio. adde l. 32. Cod. de tranſact.
l id petitum fuiſſe non intelligitur, quod actor ſibi competere nunquam exiſtimauit: & ita in iudiciis ſecundum actorē fit interpretatio, ne alioquin actor pereat. vide l. 172. in fi. ſup. de reg. iur. l. 86. §. de iud. cit.
m & ſic corpus vniuerſale, non ſpeciale.
n Sententia ſuper toto collectiuo vel copulato lata obeſt ei qui ſecundò ad id, mutata lingua, qualitate, agit.
o eodem.
p de quo iudicatum eſt.
q v. l. 7. §. 1. l. 14. §. 1. ſup. eod. l. 23. ſ. de iudic. l. 23. ſup. de vſufr.
r v. l. 78. ſup. de iure dot.
f l. 7. §. 4. ſup. eod.
t vide l. 13. ſup. eod.
u l. 7. §. 4. l. 14. ſup. eod. l. 27. l. cod. l. 2. C. quib. res iudic. l. 28. §. 4. §. 7. ſup. de iureiur. l. 4. in fi. ſup. quod cum eo, ei de qua notaui ad l. 44. in fi. ſ. c. depoſiti.
x Actio ſuper propoſita in acceſſoria non nocet in principali.
y eandem competit.
z officio iudicis, ſcil. 29. in fi. ſup. de aſt. empt.
a l. 2. C. depoſiti.

a l. vlt. ſup. de Publiciana.
b vide Cuiac. 8. ad Afric. fol. 98.
c l. 9. ſup. eod.
d quanto minoris, Haloan. adde l. 18. ſup. de ædil.
e l. 43. §. 6. ſup. de ædilicia.
f actione in rem.
g Sententia contra falſum procuratorem lata, domino geſta improbanti nō nocet, & poteſt iterum agi. Zaſ.
h ratū vel mihi.
i l. vlt. ſ. eod.
k vide Cuiac. 9. ad Afric. fol. 225.
l minus cui licet, ob ideo maius permittitur: cum tamen ei cui minus negatur, & id quod maius eſt, denegandum ſit.
m atqui ei qui primum petiit iter, & victus eſt, non denegatur poſtea actus petitio, l. 11. §. 6. ſup. eod.
n de quibus in ſententia nihil dictum fuerat. In ea namque dictum fuerat de decem pedibus inferius: actum verò, de decem altiùs ſuperius tollendis.
o adde l. 12. l. 13. ſup. eod.
p l. 21. ſup. eod.
q an id ipſum quod ante petatur.
r id eſt, cauſa agendi ex qua actio procedit. Quò enim cauſæ proximiores cauſæ ſunt, eò magis in ſuis effectis vim exerunt.
ſ l. 11. §. 1. ſup. eod.
t nunc primum reperta.
u Noua inſtrumenta etiam apertiſſima poſt ſententiam non audiuntur, ne ſententia reſcindatur, v. l. 4. C. de re iudic.
x puta emptione, l. 9. in fi. ſ. eod. titulo vniuerſali vel ſingulari.
y adde l. 3. in fin. ſup. de pignorib.
z & ſuperatus eſt.
a ſententia contra coheredem lata, alteri coheredi non nocet.
b v. l. 9. in fin. ſup. de liberali cauſa.
c v. l. 63. ſup. de re iudicata.
d id eſt, obligauerat.
e vide l. 3. ſup. de pignorib.
f inſtitutus in certa parte, ſi ſimpliciter hereditatem petiit, & ſuccubuit, partem in qua fuit inſtitutus, poſtea petere non poteſt.
g vide hic Zaſium.
h mouebat, *Hal.*

Universidad Rey Juan Carlos

a in hoſtis arbitrio. *Nal.*
b Suam rem neminĩ obligari hinc Bartolus colligit.
c Diſsimilis, ſunt hæc, proprietatis quæſtio & obligationis. Quod meũ eſt, alterius non eſt. Nam quod meum eſt, mihi proprium eſt; ſi alterius eſſet, proprium deſineret. At res mihi obligata alteri obligata eſſe poteſt. Ex pluribus cauſis res nobis deberi poteſt: ex vna tamen cauſa noſtra eſſe poteſt. l. 159. *de reg. iur.*
d v. l. 15. *ſup. eod.* l. 40. §. 2. *ſup. de procuratorib.*
e l. 2. *ſup. de pign. act.* l. 17. *ſup. qui potiores.*
f nec obtinuiſſet.
g l. 25. *in fin ſup. eo.*
h περὶ διαφόρων χρονικῶν παραγραφῶν & προσθήκης κατοχῶν Græci apud Cuiacium *in probat. lib. de diuerſ. temp. præſcr.* Ecloga ſic le: [illegible] ἐκ τῶν ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς παραγραφικοῖς. 52. *Eclog.* 3.
i temporibus & exceptionibus, præſcriptionibus & interruptionibus, 7. C. 40. adde 2. *coſt.* C. *de Nau.* 9.
k Acceſsionibus opponuntur interruptiones. Acceſsionibus quęritur annuum tempus meo accedat.
l Dies vtiles ſunt quibus experiundi ſui iuris poteſtas eſt. Græci vocant ἀσυζητήτους. adde l. 55. *ſup. de ædilic. ed.* l. 1. *in fin.* 3. *de teſtam. ſeruand.* Il. 6. 5. 6. *inf. ex quibus cauſ. maior.* l. 6. C. *ad legem Iuliam de adulter.* Seſsionum dies quas vocant ſeſsionales, ſunt quibus præſes vel prætor ſedet pro tribunali; qui poſſint non eſſe vtiles. *l. 2. ſup. quis ordo in bonor. poſſeſſ.*

bus a amicis chirographum eiuſdem Titij ante multos annos conſcriptum, per quod apparuit, eum fundum, qui in cauſam tranſactionis venerat, etiam ante ſuo b ab eodem Titio fuiſſe obligatum: cùm ergo conſtet, prius quo Mæuij heredis in obligationem eundem fundum datum, de quo Mæuius ſuperatus eſt: quæro, an ius ſui ſai, quod tunc, cùm de eodem fundo ageretur, ignorabat, nulla exceptione oppoſita, exequi poſsit? Reſpondi, ſi de proprietate fundi litigatur, & ſecundum actorem pronunciatum fuiſſe dicceremus, petenti ei qui in priore iudicio victus eſt, obſtaturã rei iudicatæ exceptionem, quoniam de eius quoque iure quæſitum videretur, cùm actor petitionem implet. quòd ſi poſſeſſor abſolutus amiſſa poſſeſſione eundem ab eodem, qui priùs non obtinuit, peteret, non obeſſet ei exceptio: nihil enim in eo iudicio de iure eius ſtatutum videretur: cùm autem pignoratitia actum eſt aduerſus priorem creditorem, poteſt fieri, vt de iure poſſeſſoris non ſit quæſitum: quia c non, vt in proprietatis quæſtione, quod meum eſt, alterius non d eſt, ita in obligatione vtique conſequens eſt, vt non ſit alij obligatum, quod hic probauit ſibi teneri. & probabilius dicitur, non obſtare exceptionem: quoniam de iure poſſeſſoris quæſitum non eſt, ſed de ſola obligatione. in propoſita autem quæſtione magis me illud mouet, numquid pignoris ius extinctum ſit dominio adquiſito, neque enim poteſt pignus perſeuerare domino e conſtituto creditore. actio tamen pignoratitia competit verum eſt enim, & pignori datum & ſatisfactum non eſſe. quare puto non obſtare rei iudicatæ exceptionem.

De rei vindicatione & condictione.

32. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, ei qui in rem egiſſet, nec tenuiſſet f, poſtea condicenti g non obſtare exceptionem rei iudicatæ.

DE DIVERSIS h TEMPORALIBVS i præſcriptionibus, & de acceſsionibus k poſſeſsionum.

TIT. III.

Quid ſit experiundi poteſtatem habere.

1. *Vlpianus* lib. 74. ad Edictum.

QVia tractatus de vtilibus l diebus frequens eſt, videamus quid ſit, experiundi poteſtatem habere. Et quidem in primis m exigendum eſt, vt ſit facultas agendi n, neque ſufficit reo experiundi ſecum facere poteſtatem, vel habere eum qui ſe idoneè defendat o, niſi actor quoque nulla idonea cauſa impediatur experiri.

¶ Proinde ſiue apud hoſtes ſit, ſiue reipublicæ cauſa abſit p, ſiue in vinculis ſit q, aut ſi tempeſtate in loco aliquo vel in regione detineatur, vt neque experiri, neque mandare r poſsit, experiundi poteſtatem non habet.

¶ Planè is s qui t valetudine impeditur, vt u mandare poſsit, in ea cauſa eſt, vt experiundi habeat x poteſtatem. Illud vtique neminem fugit, experiundi poteſtatem non habere eum qui prætoris copiam non habuit. proinde hi dies cedunt, quibus y ius prætor reddit.

De die intercalari.

2. *Marcellus* lib. 6. Digeſtorum.

IN tempore conſtituto a iudicatis b, an intercalaris c dies proficere iudicato necne debeat, quæritur. Item de tempore quo lis perit, ſic ſine dubio exiſtimandum eſt, vt auctum litis tempus intercalari die exiſtimetur. veluti ſi de vſucapione ſit quæſtio, quæ tempore conſtituto expleri ſolet, aut de actionibus, quæ certo tempore finiuntur, vt ædilitiæ pleræque actiones. & ſi quis fundum ea lege d vendiderit, *vt niſi in diebus triginta pretium eſſet ſolutum, inemptus eſſet fundus*, dies intercalaris proficiet emptori. Mihi contra e videtur.

De prædiis & mancipiis.

3. *Modeſtinus* lib. 6. Differentiarum.

LOnga f poſſeſsionis præſcriptionem tam in prædiis, quàm in mancipiis g locum habere manifeſtum eſt h.

Si ſeruus hereditarius vel captus ab hoſtibus, ſatis acceperit.

4. *Iauolenus* lib. 7. Epiſtolarum.

SI i ſeruus hereditarius aut eius qui in hoſtium poteſtate ſit, ſatis acceperit, continuò dies ſatiſdationis cedere incipiet k: ſtatuere enim debemus, an experiundi poteſtas fuerit aduerſus eum qui obligatus eſt, non l an is agere potuerit, qui rem in obligationem deduxerit. alioquin erit iniquiſsimum, ex conditione actorum, obligationes reorum extendi, per quos nihil factum erit, quo minùs cum his agi poſsit.

De vitiis auctoris. 1. Si heres debitoris pignus ab extraneo emerit.

5. *Vlpianus* lib. 3. Diſputationum.

AN vitium m auctoris n, vel donatoris, eiuſue qui mihi rem legauit, mihi noceat, ſi fortè auctor meus iuſtum initium poſsidendi non habuit, videndum eſt. & puto neque nocere o, neque prodeſſe: nam denique & vſucapere poſſum, quod auctor meus vſucapere non potuit.

1 ¶ Ex facto propoſitum eſt, quendam, cùm rem pignori dediſſet, eamdem diſtraxiſſe p, heredemque eius redemiſſe. quæritur, an heres aduerſus pignoris perſecutionem exceptione longæ q poſſeſsionis vti poſsit? Dicebam hunc heredem, qui pignus ab extraneo redemit, poſſe exceptione r vtiq[ue] in extranei ſ locum ſucceſsit, non in eius qui pignori dederat: quemadmodum ſi ante redemiſſet, ac deinde heres extitiſſet.

De re duobus ſeparatim vendita. 1. De lege commiſſoria. De redhibitione.

6. *Africanus* lib. 9. Quæſtionum.

SI duobus eandem rem ſeparatim u vendiderim, ea x poſſeſsio quæ vtramque venditionem præceſſerit, ſoli priori emptori accedet y & tradita ſit proficit. Denique & ſi quam rem tibi vendiderim, rurſus à te emam, & Titio vendam, & meam omnem & tuam poſſeſsionem Titio acceſſuram z: videlicet quod & tu mihi a & ego ei poſſeſsionem præſtare debemus.

1 ¶ Vendidi tibi ſeruum, & conuenit, vt b *niſi ſuo die pecunia ſoluta eſſet, inemptus eſſet*. quod cùm euenerit, quæſitum eſt quid de acceſsione tui temporis putares. Reſpondit, id quod ſeruetur, cùm redhibitio ſit facta, hunc enim perinde haberi, ac ſi reuerſus homo mihi veniſſet c: vt ſcilicet ſi venditor poſſeſsionem poſtea nanctus ſit: & hoc ipſum tempus, & quod venditionem præceſſerit: & amplius acceſsio hæc ei detur cum eo quod apud eum fuit, à quo homo redhibitus ſit.

De piſcatione.

7. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

SI quiſquam in flumine publici diuerticulo c ſolus pluribus d annis piſcatus ſit e, alterum eodem iure vti prohibet f.

De tempore quo ſeruus in fuga eſt.

8. *Vlpianus* lib. 1. Regularum.

m Conſtans annus conſtat ex diebus 365. Annus vtilis, ex diebus vtilibus. Continui ſunt aduerſi vtilibus. Vtiles in reſtitutionibus & præſcriptionibus actionum perſonalium in Italia Iuſtinianus ſuſtulit. Vtilium lubrica & difficilis eſt computatio. vide Cuiac. 2. *obſeru.* 18. Vtilis annus, ſine cœpta continuus eſſe incipit calumniatori, & ei qui eſt affectus iniuria, vel ei qui appellatus eſt. *Zaſ. hic.*

n vtilia vt currant tempora, hæc requiruntur, nempe vt impedimentum nullum fuerit actori, reo, iudici. *Zaſ.*

o l. 2. l. 5. *de ſtipul. ſeruorum.*

o id eſt, procuratorem. Sic actor tenetur ad interrumpendam præſcriptionem, procuratorem admittere, cùm alioquin non teneatur mittere procuratorem, *l. vlt. C. de procuratorib.*

p non tamen diu, ne alioquin creditores ſint in ſuſpenſo, argum. l. 3. *ſup. quib. ex cauſis in poſſeſsionem.*

q Actor vel reus vinculis detentus, non habet poteſtatem experiendi, vt hic. niſi ſuâ culpâ in vincula inciderit. l. 20. *ſup. de minoribus.* l. 26. §. 1. *ſup. ex quibus cauſ. maior.* Vide quæ notaui ad l. 22. *ſup. quod metus cauſa.* De exceptione carceris vide Hildenſorpium cap. 39. *de exceptionib.* r procuratorem mittere.

s vide Myſsinger. 4. *obſeru.* 38. t al. qui ea valetudine

u Rectè hæc verba adijciuntur. eſt enim quædam valetudo his aduerſa vt quis mandare nullo modo poſsit, qualis eſt ſomnia, quæ etiam inuitis litigantibus & iudice diem differt. l. 60. *ſup. de re iudic.* verùm Antonius Faber 5. *Coniecturar.* 38. particulam, vt, pro ne accipit. denique video Vlpianum hac integro loco verba facere de eo qui experiundi poteſtatem non habeat.

x non habeat poteſtatem. & ita ſubſtituta, hic negationem legit & emendat Antonius Faber 5. coniecturar. 8. y Dies vtiles tunquam cœptam fuere. In diebus quibus non ſunt vtiles, dies cedit vel tranſit.

a Cur? vide l. 39. *ſup. de poſtlim.* f & decem vel viginti annorum, l. 1. C. *de vſucapion. transfor.* g ruſticis, vide l. 6. §. 1. C. *de ſeruandis capitis.*
h Immò locum non habet in mancipiis, l. 7. *in fin.* C. *de agricolis & cenſit.*
i vide Cuiacium 16. *obſeru.* 138. & Antonium Fabrum 4. *Coniecturar.* 8.
k Immò non incipiet. l. 9. *ſup. ſoluto matrim.*
l Immò exigitur, l. 3. *ſup. eo.* l. 25. *de fideiuſſoribus ſtatuerunt.* vide Cuiac. 26. *obſ.* 16.
m aliud quàm reale, vide l. 5. C. *de periculo & commodo rei venditæ.* n venditor. adde l. 4. 5. 6. *ſup. eo.*
o Vitium auctoris non nocet emptori præſcribere volenti, adde [illegible] vel venditor, emptore, vide quæ ſcripſi ad l. 38. *de periculo & comm. rei vendit.*
p l. 12. *in ſecund.* q decem & viginti annorum, cum bona fide & titulo.
r adde l. 72. *ſup. de euictionib.*
ſ & ſic tanquam extraneus non tanquam heres. vide l. 6. *ſup. quod vi aut clam.*
t vide Cuiac. 9. *ad Afric. fol.* 220.
u id eſt, diuerſis contractibus.
x mea poſſeſsio, ἡ ἐμὴ νομή. 1. *Baſil.* 3. vide Cuiac. 6. *obſeru.* 16.
y Si duobus ſeparatim eandem rem in ſolidum vendidi, mea poſſeſsio accedit emptori, cui priori res tradita eſt. Ideoque potior eſt in rei vindicatione, l. 14. C. *de rei vindic.*
z acceſſuram.
a id eſt, tradere. Traditio eſt præſtatio poſſeſsionis.
b id eſt, lege commiſſoria, l. 2. *in ſ. ſup. eod.*
c diuerticulo. *Vulg. Nal.*
d id eſt, longo tempore.
e adde, & adhuc piſcetur. vide Cuiac. ad l. 45. *ſup.* [illegible]
f non prohibet, Baldus in §. Flumina *Inſt. de rer. diuiſ.* [illegible] Cuiac. 4. *obſeru.* [illegible] 54. Conanus 3. c. 16. [illegible] reprehendit [illegible] Fabrum [illegible] obſtare videtur lex 45. *ſup. de vſuc.* Non obſtat, cùm in ea lege [illegible] poſſeſsionem non fuerit. Bald. vide *Zaſ.* [illegible] & Cuiac. ad l. 45. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

IN acceſſione temporis, & id tempus, quo in fuga ſit ſeruus, domino a eius procedere verum eſt.

De rebus mobilibus.

9. *Marcianus* lib. 5. Regularum.

REſcriptis quibuſdam Diui Magni Antonini cauetur, vt in rebus mobilibus b locus ſit præſcriptioni diutinæ c poſſeſſionis.

De bonis vacantibus.

10. *Papinianus* lib. 13. Reſponſorum.

INtra quatuor d annos vacantium e bonorum delator f ſacta denuntiatione deſtitit: poſt quatuor annos ſecundo g delatori venienti, prior nuntiatio, quo minus præſcriptione temporis ſummoueatur, non proderit: niſi prioris præuaricatio h detegetur. quo declarato, præſcriptio i ſed & negotij quæſtio perimetur.

1 ¶ Quadriennij tempus, quod bonis vacantibus nuntiandis præſcriptum eſt, non ex opinione hominum, ſed de ſubſtantia k vacantium bonorum dinumeratur. Quatuor autem anni poſt irritum teſtamentum factum, & inteſtati poſſeſſionem ab omnibus repudiatam, qui gradatim k petere potuerant, vel temporis finem, quod ſingulis præſtitum eſt, computabuntur.

De vitiis defuncti & ignorantia heredis.

11. *Idem* lib. 2. Definitionum.

CVm heres l in ius omne m defuncti ſuccedit, ignoratione n ſua defuncti vitia non excludit, veluti cùm ſciens alienum illum illo o, vel precariò poſſedit. quamuis enim precarium heredem ignorantem non p teneat, nec interdicto rectè conueniatur: tamen vſucapere non poterit, quod q defunctus non potuit.

¶ Idem iuris eſt cùm de longa poſſeſſione quæritur, neque enim rectè defendetur, cùm exordium ei bonæ fidei ratio non tueatur.

De diſtractione pignoris.

12. *Paulus* lib. 16. Reſponſorum.

CReditor, qui præſcriptione longæ r poſſeſſionis à poſſeſſore pignoris ſummoueri poſſit, pignus diſtraxit. ſ Quæro, an poſſeſſori ſalua ſit exceptio aduerſus emptorem. Paulus reſpondit, etiam aduerſus emptorem eandem exceptionem competere t.

De quæſtionibus fiſci. 1. De rationibus reipublicæ.

13. *Hermogenianus* lib. 6. Iuris Epitomarum.

IN omnibus fiſci quæſtionibus, exceptis cauſis in quibus minora tempora ſeruari ſpecialiter conſtitutum eſt, viginti u annorum præſcriptio cuſtoditur.

1 ¶ Reipublicæ rationes ſubſcriptæ & expunctæ, aduerſus eum quidem, qui adminiſtrauit, vltra viginti: aduerſus heredem verò vltra decem annos retractari non poſſunt.

De acceſſionibus poſſeſſionum in genere. 1. De ſucceſſoribus & his qui ſucceſſorum loco habentur. 2. De emptore. 3. De pignore. 4. De negotio geſto. 5. De diſtractione pignoris.

14. *Scæuola* lib. ſingulari Quæſtionum publicè tractatarum.

DE acceſſionibus x poſſeſſionum, nihil in perpetuum, neque generaliter y definire poſſumus: conſiſtunt enim z in ſola æquitate a.

1 ¶ Planè tribuuntur his qui in locum aliorum ſuccedunt, ſiue ex contractu b, ſiue c voluntate d: heredibus e enim, & his qui ſucceſſorum f loco habentur, datur acceſſio teſtatoris.

2 ¶ Itaque ſi mihi vendideris g ſeruum, vtar, h acceſſione tua.

3 ¶ Et ſi mihi pignori dederis, & ego eandem rem alij pignerraui, meus creditor vtetur acceſſione tui temporis, tam aduerſus extraneum, quàm aduerſus teipſum, quamdiu pecuniam mihi non exſolueris. nam qui me potior eſt, cùm ego te ſuperaturus a ſim, multo magis b aduerſus te obtinere debet. ſed ſi pecuniam mihi ſolueris, hoc caſu acceſſione tua non vtetur.

4 ¶ Item ſi abſente te is qui negotia tua videbatur adminiſtrare, ſeruum mihi vendiderit, ſique tu ratum habueris, omnimodo acceſſione vtar.

5 ¶ Item ſi mihi pignori dederis, & conuenerit, niſi pecuniam ſolueres, licere ex pacto pignus vendere, idque vendiderim, emptori acceſſio tui temporis dari debebit, licet inuito te pignora diſtracta ſint. iam enim illo in tempore, quo contrahebas, videri conceſſiſſe venditioni, ſi pecuniam non intuliſſes.

De die coepto. 1. De auctore praediis & remoto. 2. De mandato. 3. De emptione à filiofamilias vel ſeruo. 4. Vel à tutore, vel à curatore. 5. De tempore quo venditor poſſedit, vel non. 6. Si heres vendiderit.

15. *Venuleius* lib. 5. Interdictorum.

IN vſucapione c ita ſeruatur, vt etiam ſi minimo d momento e nouiſſimi dies poſſeſſa ſit res, nihilominus repleatur vſucapio: nec totus dies exigitur f ad explendum conſtitutum tempus.

1 ¶ Acceſſio poſſeſſionis fit non ſolùm temporis, quod apud eum fuit, vnde is emit: ſed & qui ei vendidit g vnde tu emiſti. Sed ſi medius aliquis ex auctoribus non poſſederit, præcedentium auctorum poſſeſſio non proderit: quia coniuncta non eſt. ſicut nec ei qui non poſſidet, auctoris poſſeſſio accedere poteſt.

2 ¶ Item adiiciendum eſt, vnde emiſti, aut vnde is emit, cui tu emendum mandaueras, & quod apud eum qui h vendendum mandauit i. quòd ſi is quoque cui mandatum erat, alij vendendum mandauerit, non k aliter huius qui poſteà mandauerat, dandam acceſſionem Labeo ait, quàm ſi idipſum dominus ei permiſerit.

3 ¶ Sed & ſi à filio vel ſeruo rem emero, acceſſio temporis, & quo apud patrem aut dominum fuit, ita danda eſt mihi l, ſi aut voluntate l patris dominiue, aut cùm adminiſtrationem peculij haberent, vendidit.

4 ¶ Item danda eſt acceſſio cùm m eo quod apud pupillum fuit, à cuius tutore cùm is tutelam eius adminiſtraret, emiſti. Idémque in eo qui à curatore pupilli, furioſiue emerit, ſeruandum eſt. & ſi ventris nomine, aut eius qui rei ſeruandæ cauſa in poſſeſſione eſſet, dotis n ſuæ nomine diminutio o facta ſit. nam id quoque temporis accedit.

5 ¶ Hæ autem acceſſiones non tam latè accipiendæ ſunt quàm verba earum patent: vt etiam ſi poſt venditionem traditionémque rei traditæ apud venditorem res fuerit, proficiat id tempus emptori. ſed illud ſolùm quod ante p fuit, licet venditionis tempore eam rem venditor non habuerat.

6 ¶ Et cui heres rem hereditariam vendidit, & heredis tempus, & defuncti debet accedere.

Acceſſionem ſine noſtro tempore nobis non prodeſſe.

16. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

ACceſſio q ſine noſtro r tempore ſ nobis prodeſſe non poteſt.

DE DOLI MALI s, ET METVS exceptione.

TIT. IV.

Propoſita dicendorum. 1. Regula exceptionis. 2. Vnde ſignificatur dolus. 3. De contractibus, teſtamentis, legibus.

1. *Paulus* lib. 71. ad Edictum.

QVo lucidius intelligi u poſſit hæc exceptio, prius x de cauſa videamus, quare propoſita ſit: deinde y quemadmodum dolo fiat, per quæ intellegemus, quando obſtet exceptio z deinde aduerſus a quas perſonas locum habeat, nouiſſimè inſpiciemus intra quæ a tempora competit exceptio.

1 ¶ Ideo b autem hanc exceptionem Prætor propoſuit, ne cui dolus ſuus per occaſionem iuris ciuilis c contra naturalem æquitatem proſit.

2 ¶ Sed an dolo quid factum ſit, ex facto d intellegitur.

3 ¶ Et quidem dolo fit e, tam in contractibus f, quàm in teſtamentis g quàm in legibus h.

De cauſa huius exceptionis. 1. Propoſita dicendorum. Quatenus hæc exceptio ſit in perſonam. 2. & in rem. 3. De cauſa ſtipulationis. 4. De pacto. 5. De in ſolidum conſtitutionibus. 6. De vſuris in futurum acceptis. 7. De ſtatulibero.

a An & in dominum ſuis Alberic.
b rebus ſoli, vulg. adde l. 3. ff. eod. facit §. 12. Inſt. de vſucapionib.
c longæ, ſi de re immobili cum Accurſio hanc legem acceperis l. 3. ff. eod.
d v. l. 1. C. de quadrienni præſcripr.
e Vacantia bona, quæ dominum non habent. v. C. de bon. vacantib.
f Fiſco olim hæ huius ſunt delatores, à quibus deferebantur bona vacantia.
g Si quatuor anni tranſierint poſtquam nuntiatum eſt, poſſeſſor bonorum vacantium ipſo iure tutus eſt, etiam aduerſus ſecundum delatorem, niſi prioris delatoris detegatur præuaricatio.
h facit lex vl. C. ſi aduerſ. adde l. 15. ff. de iur. fiſc.
i Subſtantiam potius, quàm opinionem inſpeci oportet, l. 4. §. 20. ff. de vſurpat. l. 2. §. 14. pro emptore: adde l. 31. ff. ad l. Aquil. l. 65. ff. ad Falcid. De ſubſtantia, i. poſtquam certum eſt bona eſſe vacantia.
k Sunt enim diuerſi gradus perſonarum, quæ bonorum poſſeſſionem poſſunt petere. Primus eſt, Vnde liberi, quibus annus præſcriptus eſt. Secundus, vnde agnati. Tertius, vnde cognati, quibus 60. dies dati ſunt. Quartus, vnde vir & vxor.
l Vniuerſalis ſucceſſor defuncti.
m Sunt enim heredes vniuerſi iuris ſucceſſores, v. l. 9. §. 12. ff. de her. inſt.
n heres etiam ignorans, in vitia defuncti ſuccedit, l. 4. §. 15. ff. de vſurpat.

a l. 2. §. 17. ff. ad Tertull.
b Si ſecundus creditor ſuperat primum, & multò magis ipſe debitorem principalem. Hinc illa regula, Si vinco vincentem te, ergo fortius vinco te. excipe tamen, l. 16. ff. qui potiores.
c adde l. 6. ff. de obl. d l. 6. ff. de vſurpationib.
e de momento vide Cuiacium. l. 7. de diuerſ. temporalibus.
f Imò exigitur, l. 6. ff. de obligation.
g l. 14. §. 1. ff. eod.
h cui vendendum. Cuiac ad l. 14. ff. de vſurpat.
i Continuantur tempora inter emptorem & venditorem, etiam ſi per procuratores emptio venditioque perfecta fuerit.
k Imò aliter: & vtcunque dominus non permiſerit, l. 8. §. 3. ſup. mand.
l l. 12. in fin. ff. de vſurpat.
m l. 14. ff. de vſurpationib.
n dixi ad l. 2. C. quib. placet.
o venditio.
p l. 14. ff. de vſurp. poſſeſſio.
q temporis alieni quo alius vſus eſt & poſſedit.
r l. 13. §. pen. ff. de acq. poſſ.
ſ l. 15. §. 1. ff. eod.
s 51. Eclog. 4. & 7. Harm. 3. §. 72. Extat titulus de dolo lib. 4. tit. 3. Extat etiam titulus de dolo & contumacia, 2. Decretal. c. 15. 2. Sext. 6. 2. Clement. 4. Extrauag. 2. Oldendorpium, c. 61. de exceptionib. adde caſus hinc inde ſpecios per vniuerſum ius in l. 25. ff. de adulte. vxor.
u tituli partes in quinque diſtributio.
x §. 3. l. eod.
y c. §. 2. l. eod.
z l. 2. §. 1. l. eod.
a l. 5. in fin. ff. eod.
b Ratio edicti, l. 1. ff. de dolo.
c quo contractus formantur, præſertim ſtipulatione ſubnixis, l. 5. C. de inutilib. ſtipulat. §. 1. Inſt. de except. l. 36. ff. de verb. oblig.
d i. qualitate facti, de legitimis doli coniecturis vide Oldendorp cap. 61. de exceptionib. Porro dolus aliàs inhæret rei, (à domino in venditione. Tertium circumſcriptâ nulla fraude aduerſarij) aliàs perſonæ.
e dolus committitur, ſeu committi poteſt.

o ad illum illo. v. l. 8. ff. de precario. p facit l. 25. ff. de vſurpat. adde l. 1. C. de vſucap. pro herede. v. tamen Socin. reg. 389. q l. 3. l. 5. ff. eod. r l. 5. in fin. ff. eod. ſ Cur ita? v. l. 143. ff. de reg. iur. t Eclog. 5. c. 12. Rem ita diſtingue: Bona fiſci incorporata 40. annis præſcrib. l. 7. C. de præſcript. 30. (excipe caſum legis 23. C. de ſacroſanct. Eccleſ.) non incorporata, in quibuſdam quinque, l. 2. C. de vectigalib. & commiſſ. in quibuſdam decem, l. 18. ff. de vſurpat. interdum viginti, vt hic.
u l. 8. ff. de adminiſtr. rer. ad ciuit.
x Acceſſiones temporum ſunt coniunctiones temporum, quibus duo aut plures ſeparatim eandem rem poſſederit, quod ſit præſcriptionibus longi temporis, acquirendæ cauſa.
y Ius circa generalia verſatur; æquitas circa ſpecialia, l. 4. ff. de legib. circumſtantias enim quaſque maximè reſpicit, l. 91. ff. depoſiti. 11. l. 16. ff. de pœnis.
z Æquitatem certis ac perpetuis regulis concludi, & in ſcriptum redigi non poſſe: quanquam ius aliquod de caſu ſpeciali ad æquitatem reductum poſſe ſcriptis comprehendi. v. Oldendorp. in tractatu ſeu formula inueſtigandæ actionis, vbi de definitione æquitatis agit. Hinc Ariſtoteles, Ethicorum, æquitatem vocat Regulam Lesbiam quæ nunc recta eſt, & paſſes in planus: nunc obliqua eſt, & ſic muros aſpera.
a Æquitas ex cauſæ conſtitutione, l. 52. §. 2. ff. ad l. Aquil. & facti circumſtantia bene perſpecta colligitur, l. 31. ff. de vſur. l. 3. §. 2. ff. de eo tutelæ. l. 1. ff. vſufruct. quemadmodum caueat. adde l. 22. §. 2. rerum amot. Facti quæſtio iuris deciſionem præcedit.
b id eſt, bonæ fidei poſſeſſoribus.
c hoc vltima voluntate. d puta ex teſtamento: & ita voluntatis nomine intellige teſtamenta. facit l. 2. ff. qui teſtam.
e §. 12. Inſt. de vſucap. f Succeſſorum autem loco habentur bonorum poſſeſſores, §. 12. Inſt. de vſucap.
g l. 13. §. 1. l. vl. l. 2. §. 20. ff. pro emptore: l. vnic. C. de vſucap. transformandal. ii. C. de præſcript. longi. §. 13. Inſt. de vſucap.
h Venditoris acceſſio tribuitur eius emptori.

f puta venditione, l. 13. §. 4. ff. de act. empt.
g l. 3. §. 2. l. ſi aliquis aliquem teſtari: l. 4. ff. de inoff. l. 77. §. 31. in fin. ff. de legat. 2.
h l. 30. ff. de legib. vbi, l. cuſ aliſi.

Universidad Rey Juan Carlos

2. *Vlpianus* [lib. 76. ad Edictum.]

PAlam eſt autem hanc exceptionem ex eadem *a* cauſa propoſitam, ex qua cauſa propoſita eſt de dolo malo actio.

1 ¶ Sequitur vt videamus in quibus cauſis locum habeat exceptio, & quibus perſonis obiiciatur.

¶ Et quidem illud annotandum eſt, quod ſpecialiter *b* exprimendum eſt de cuius dolo quis queratur: non *c* in rem, *ſi in hac re dolo malo factum eſt*: ſed ſic: *ſi in ea re nihil dolo malo actoris factum eſt*. docere igitur debet is qui obiicit exceptionem, dolo malo actoris factum. nec ſufficiet ei, oſtendere in re eſſe dolum. aut ſi alterius dicat dolo factum, eorum perſonas ſpecialiter debebit enumerare: dummodo hæ ſint, quarum dolus noceat.

¶ Plane ex perſona eius qui exceptionem obiicit, in rem *d* opponitur exceptio. neque enim quæritur aduerſus quem commiſſus ſit dolus, ſed an in ea re dolo malo factum ſit à parte actoris.

3 ¶ Circa primam ſpeciem, quibus ex cauſis exceptio hæc locum habeat, hæc ſunt quæ tractari poſſunt.

¶ Si quis ſine *e* cauſa ab aliquo fuerit ſtipulatus, deinde ex ea ſtipulatione experiatur, exceptio vtique doli mali ei nocebit. licet enim eo *f* tempore, quo ſtipulabatur, nihil dolo malo admiſerit *g*: tamen dicendum eſt, eum cùm litem conteſtatur, dolo facere, qui perſeueret ex ea ſtipulatione petere.

¶ Et ſi cum interponeretur, iuſtam cauſam habuit, tamen nunc nullam idoneam cauſam habere videtur.

¶ Proinde *h* & ſi crediturus pecuniam ſtipulatus eſt, nec *i* credidit, & ſi certa fuit cauſa ſtipulationis, quæ tamen aut non *k* eſt ſecuta, aut finita *l* eſt, dicendum erit nocere exceptionem.

4 ¶ Item quæritur, ſi quis purè ſtipulatus ſit certam quantitatem, quia *m* hoc actum ſit, ſed poſt ſtipulationem interpoſitam pactus ſit, ne *n* interim pecunia vſque ad certum diem petatur, an noceat exceptio doli? Et quidem [o] de pacto *o* conuento excipi poſſe, nequaquam ambigendum eſt. ſed & ſi hac quis exceptione vti velit, nihilominus poterit. dolo *p* enim facere eum qui contra pactum petat, negari non poteſt.

5 ¶ Et generaliter ſciendum eſt, *ex omnibus in factum q exceptionibus, doli oriri exceptionem*: quia * dolo facit quicunque *r* id, quod quaqua exceptione elidi poteſt, petit. nam & ſi inter *ſ* initia nihil dolo malo facit, attamen nunc petendo *t* facit doloſè: niſi ſi talis ſit ignorantia *u* in eo, vt dolo careat.

6 ¶ Non malè dictum eſt, ſi creditor vſuras in futurum acceperit, deinde pecuniam nihilo minus petat, antequam id tempus prætereat cuius temporis vſuras accepit, an doli exceptione repellatur? * & poteſt dici dolo eum facere. * accipiendo enim vſuras diſtuliſſe *x* videtur petitionem in id tempus quod eſt poſt diem vſurarum præſtitarum, & tacitè *y* conueniſſe interim ſe non petiturum.

7 ¶ Item quæritur, ſi ſtatuliberum mercatus quis fuerit iuſſum decem dare cum hoc ignoraret, & duplam ſtipulatus fuerit, deinde decem acceperit: Euicto eo in libertatem, agere ex duplæ ſtipulatione poteſt. ſed niſi decem, quæ implendæ conditionis cauſa acceperit, deduxerit, exceptione ſummouendus erit: & hæc ita Iulianus quoque ſcripſit. Si tamen ex re emptoris, vel ex peculio quod ad emptorem pertinebat, pecuniam dederit ſtatuliber *z*, poteſt dici exceptionem non nocere; quia dolo non faceret.

3. *Paulus* [lib. 20. ad Edictum.]

ITem ſi *a* ob id quod antequam dominium ad me transferatur, venditor dederit decem, & agam ex empto, vt decem recipiam, ita puto competere mihi actionem, ſi paratus ſim *b* ex duplæ ſtipulatione eum liberare.

De eo qui dolum non mandat. 1. De promiſſione æquali. De compromiſſione. 4. De pupillo & cæteris quibus non rectè ſoluitur. 5. De emptione ſerui fugitiui. 6. De reſolutione & venditione nominis. 7. De re principali & pœna. 8. De pignore. 9. Si minor donauerit. 10. De petitione ex teſtamento. 11. De hereditate & legatis 13. De replicatione doli. 14. De SC. Macedoniano 15. De doli clauſula. 16. De patrono patronorum & heredibus. 17. De his qui ſunt alieni iuris. 18. De procuratore. 19. De mandato. 20. De delegatione 21. De dote. 23. De tutore. 24. & proxeneta. 25. De curatore. 26. De ſoluente, pupillo furioſo. 27. De doli auctoris. 32. Si non dominus, qui rem vendidit, domino ſucceſſerit. 33. De exceptione metus.

4. *Vlpianus* [lib. 76. ad Edictum.]

APud à Celſum quæritur, ſi cùm Titio mandaſſent creditores hereditarij, vt *c* adiret hereditatem, vtiuus non mandaſſet decipiendi *d* eius cauſa, mandaturus alioquin ſi non foret hic aditurus, deinde agit, an exceptione repellatur? Et ait Celſus, doli *e* eum exceptione repellendum.

1 ¶ Iulianus ſcripſit, ſi quis cùm æger *a* eſſet, centum aureos vxoris ſuæ conſobrino ſpopondiſſet, vt ſcilicet eam pecuniam ad mulierem perueniret: deinde conualuerit *b*, an exceptione vti poſſit, ſi conueniatur? Et refert Labeoni placuiſſe, doli mali vti eum poſſe.

2 ¶ Si in arbitrum compromiſerimus, deinde cum non ſteriſſem *c* ob aduerſam *d* valetudinem, pœna commiſſa eſt, an vti poſſim doli exceptione? Et ait Pomponius, prodeſſe mihi doli exceptionem.

3 ¶ Item quæritur, ſi cum eo à quo tibi ſexaginta *e* deberentur, compromiſeris, deinde per imprudentiam pœnam centum *f* ſtipulatus fueris? Labeo putat conuenire officio arbitri iubere tantum tibi dari, quantum re vera debeatur *g*: & ſi non fiat, non vetare ne quid amplius petatur. ſed etiam ſi id omiſſum fuerit *h*, peti poſſe quod debetur Labeo dicit: & ſi forte *k* pœna petatur, doli mali exceptionem profuturam.

4 ¶ Si quis pupillo ſoluerit ſine tutoris auctoritate id quod debuit, exque ea ſolutione locupletior *l* factus ſit pupillus, rectiſſimè dicitur exceptionem petentibus nocere. nam & ſi mutuam acceperit pecuniam, vel ex quo alio contractu locupletior factus ſit, dandam eſſe exceptionem *m*.

¶ Idemque & in cæteris erit dicendum, quibus non rectè ſoluitur. nam ſi facti ſint locupletiores, exceptio locum habebit.

5 ¶ Item Labeo ſcribit, ſi *n* quis fugitiuum eſſe ſciens, emerit ſeruum, & ſi ſtipulatus fuerit *fugitiuum non eſſe*, deinde agat ex ſtipulatu *o*, non eſſe eum exceptione repellendum: quoniam *p* hoc conuenit, quamuis *q* ex empto actionem non haberet. ſed ſi non *r* conueniſſet, exceptione repelletur.

6 ¶ Quòd ſi is *ſ*, cui pecunia debebatur, cum debitore *t* decidit *u*, & nomen eius vendidit Seio, cui debitor mandauerat vt nomen emeret, deque ea re emptor ſtipulatus eſt: deinde creditor eam pecuniam retinet, quam per iudicem abſtulit; an emptor ex ſtipulatu poſſit experiri? Et Ofilius putat, ſi venditor nominis paratus non ſit reddere quantum ab emptore *x* acceperit, non nocituram *y* exceptionem doli mali. Et puto ſententiam Ofilij veram.

7 ¶ Labeo ait, ſi de homine petito ſecundùm actorem fuerit iudicatum, & iuſſu iudicis ſatiſdatum ſit, *hominem intra certum diem tradi, & ſi traditus non fuiſſet, pœnamque ſtipulatus ſit*, petitorem, qui & hominem vindicat *z*, & pœnam petit, exceptione eſſe repellendum. Iniquum enim eſſe & hominem poſſidere *a*, & pœnam exigere.

8 ¶ Item quæritur, ſi vniones tibi pignori dedero, & conuenerit vt ſoluta pecunia redderentur, & hi vniones culpa *b* tua *c* perierint, & pecuniam petas? Extat Neruæ & Atilicini ſententia, dicentium ita eſſe excipiendum, *ſi id inter me & te non conuenit, vt ſoluta pecunia vniones mihi reddantur*. ſed eſt verius exceptionem doli *e* mali nocere debere.

9 ¶ Si minor mihi infantem donauerit, deinde eum vindicet, exceptione doli mali repellendus eſt, niſi *f* alimenta reddat, & ſi quis alius ſumptus probabilis *g* in eum factus ſit.

10 ¶ Præterea ſciendum eſt, ſi quis quid ex teſtamento contra *h* voluntatem petat, exceptione eum doli mali repelli ſo ere. & ideo heres qui non habet voluntatem per exceptionem doli repellitur.

11 ¶ Si quis ex vncia heres ſit ſcriptus, ex qua ducenta conſequi potuit: deinde propter hoc, legatum in quo centū erāt, prætulit *i*, ne *k* moleſtijs hereditariis implicaretur, an ſi legatū petat, exceptione doli mali

a *l. 1. §. 3. ſ. eod.* b *l. 2. §. 5. ſ. eod.* c Exceptio doli quod actorem attinet, in perſonā; quia ſufficit ei dicere, *dolo fecisſe*; vt hic. quod autem excipiendum attinet, in rem eſt. Cui ſufficit nullum dolum commiſiſſe, ſufficit tamen ei dici rem quam poſſidet, doli vitio, affectam eſſe *§. 2. ſ. eod.* d *l. vlt. Cod. de rei vind.* e Contra ſtipulationem ſine cauſa datur doli exceptio. Stipulatio nulla eſt, quæ nullā cauſam continet. f i. ſtipulationis. g omiſerit, *Hal.* h Cauſam non implere ſtipulationis, ex ea ſtipulatione experiri vel agere non poteſt. i *l. 3. C. de non numerata, §. 2. Inſt. de exceptionib.* k *l. 1. de cond. cauſ. dat. cauſa non ſecuta.* l Finita cauſa eſt, quoties res redit ad non cauſam, *l. 1. l. 2. ſ. de cond. ſine cauſa.* m ſub. vt pars debeatur: vel quia dies non ſuit obligationi adiecta, quoties enim dies omiſſus eſt, præſenti die debetur, *l. quod ſine Kalendis, ſ. de verb. oblig. l. in oblig. 14. ſ. de regul. iur.* n *§. 3. Inſt. de except.* o *l. 6. 3. in fin. l. 7. §. 4. ſ. de pact.* p Dolo facit qui petit contra pactum. q Innominatis. r *l. 8. l. 22. ſ. eod. l. 25. ſ. de verb. obl.* ſ *§. 3. ſ. eod.* id eſt, tempore petitionis oblatæ. t i. petitionem continuando. u *v. l. 81 in fin. ſ. eod. l. 177. in fin. ſ. de reg. iur.* x *l. 57. ſ. de pactis: l. 7. ſ. de in. commiſſoria: l. vlt. ſ. de eo quod certo.* y *d. l. 57.* z edetis ſtatuliberos. *Hal.* a Euictæ re venditori ante traditionem, commiſſæ etiam ſtipulatio duplæ, *v. hic. & l. 33. ſ. de euict.* v. Goiac. 25. obſeru. 26. Hic tamen [illegible] *l. vlt. 16. ſ. de euict.* b Hanc legem vna cum quinque ſequentibus, præcipuas eſſe ex corpore notat poſt Guidonem de Suzaria Albericus, *l. 2. Dino Pio 35. ſ. de in ind. l. [illegible] 5. ſ. de in poſſ. leg. l. cum pater 77. ſ. de leg. 2. l. proponebatur 13. C. de indic. l. ſtipulatio 22. C. de in. [illegible]* c *v. l. 32. ſ. mand.* d Animus fallendi ex cauſa probatur, *d. §. l. 23. §. 3. de [illegible]* e *l. vlt. ſ. de [illegible]*

a Qui æger ſit, quia præſens, & conualuit, intelligitur mortis cauſa promiſiſſe, idcirco exiſtimo vtilitatem ſuiſſe, ſi donatio conuenit ei [illegible], & ſi conualuerit, tutus exceptione doli fuerit. b atque ita videtur facite reuocare donatio. c Adiſſem. *Hal.* d In arbitrio iuſta cauſa præpedit excuſat à metu, & pœna, adde *l. 21. §. 3. ſ. de recep. Theod.* e [illegible] hoc ſtatim non poterit pœna nomine exigi [illegible] compromiſſi *l. 20. §. 2. ſ. de recep.* Itaque redit actori exigi debitum petendi tum; nonne [illegible] pœna non poteſt. [illegible] quis ſtipulationis contractum *v. l. 44. l. de oblig. & act.* f i. valorem ſorte, ſi ſtipulatione retentionis reddamus: minoris, ſi vulgatum. g [illegible] quantum per imprudentiam ſtipulatur ei. Vel [illegible] poterit exceptione. h *v. non minor.* [illegible] i i. ſed ſi [illegible] quam [illegible] eſt, iterum conuenerit [illegible]. k præter ſortem, nec enim poteſt petere quod debito, *v. l. 5. ſ. eod.* l Pupillus & ſimiles [illegible] conſequi [illegible] *l. 3. ſ. de* [illegible] *l. 1. ſ. de reg. iur.* [illegible] *l. 15. l. 47. ſ. de ſolut. §. 2. Inſt. quib.* n *Syn. Baſ. 19.* *alien. non licet, & ibid. Theophilus.* m Id eſt, deſeſtionem *l. 10. ex lib. 52. tit. 4. cap. 2.*

o In quo intereſt, nec enim poteſt agere ex empto, *l. eod.* p Scienti fugitiuum, ſi promiſſere fugitiuum non eſſe, tenetur [illegible] ſciens, ſi nudis tantum verbis ac perſuaſione ſeruum commendauerit, *l. 43. ſ. de contrahend. empt.* q Pacta incontinenti appoſita non [illegible] ſemper contractus informant, vt ex iis agi poſſit, *vt hic.* Colligit & ex hoc quoque loco [illegible] contractui bonæ fidei pactum adiici poſſe. r *l. 27. C. de euict.* ſ [illegible] t puta Caio. u Decidere hic non eſt tranſigere; vt putat Accurſ. ſed de ſolita quantitate conuenire, ſolidatis rationibus, *vt iſte ex empto*. x alias debitore. y Cui? Ipſi emptori. z Repetita & accepta res poteſt pœna peti, *l. 2. in fin. ſ. de eo quod certo loc.* a *l. 28. ſ. de aff. empt.* b Ieui ſcilicet: cuius nomine creditor tenetur, *v. l. 6. C. de pignor.* Quid ſi [illegible] creditor omiſſo pignore voluerit experiri aduerſus Tertium vel [illegible] principali? poteſt. *v. l. vlt. C. de prat. pign.* vide Neguſant. [illegible] c Debitor creditorem (cuius culpa pignus periit) debitum petentem exceptione repellit. Quid ſi pignus debiti æſtimationem exceſſit? an ad exceſſum dominum tenetur creditor? d al. Niſi. e atque in falſo probauit vniones culpa creditoris periiſſe non dolo. f Donatarius reuocata donatione alimenta & neceſſarias impenſas imputare donatori poteſt. [illegible] ri. hoc enim modo fieri poſſit, vt donator ſeruo & re donata careat, *l. 7. in fin. ſ. de vſufr.* Poteſt etiam fieri vt ex operis ſerui donatarius [illegible] experiri, quantum eius nomine impendit. *l. 31. l. 33. ſ. de rei vind.* [illegible] actione cauſam poſſidendi habet à donatore: in contrarium [illegible] bet. g Sumptus autem probabilis is intelligitur, qui in diſciplinas [illegible] fuerit. h *l. 8. in fin. l. 17. §. 1. in fin. eod. v. l. 17. C. de pactionib.* i *l. 21. in fin. ſ. ſ. quo cauſſa: l. 15. in fin. l. 87. l. 89. ſ. de leg. 2. v.* Cuiac. 24. obſeru. 29. k Aeris [illegible], prouidentia tribuitur in *l. 90. ſ. de legat. 1.* Meliore conditione quæ periculi vacuum eſt, adde *l. 4. ſ. de in diem addict.*

Universidad Rey Juan Carlos

ſummoueatur? Et ait Iulianus non eſſe eum ſummouendum. quòd ſi à ſubſtituto pretium a accepit, vel quod pretij loco haberi poſſet, ne adeat hæreditatem, petens legatum, dolo (inquit) facere intelligetur, ac per hoc doli exceptione repelletur.

12 ¶ Quæſitum eſt, ſi cùm fundi vſumfructum haberem, eum fundum volente b me vendideris, an vindicanti mihi vſumfructum exceptio ſit obijcienda? Et hoc iure vt exceptio doli noceat.

13 ¶ Marcellus ait, aduerſus doli exceptionem c non d dari replicationem doli. Labeo quoque in eadem opinione eſt: ait enim iniquum eſſe, communem malitiam petitori quidem præmio eſſe, ei verò cum quo ageretur, pœnæ e eſſe: cùm longè æquum ſit, ex eo quod perfidè geſtum eſt, actorem nihil conſequi.

14 ¶ Contra ſenatuſconſulti quoque Macedoniani exceptionem de dolo f dandam g replicationem h, ambigendum non eſſe: eámque nocere debere etiam confictionibus, & ſententiis i auctorum l cautum.

15 ¶ Labeo k, & ſi ex ſtipulatu actio competat l propter m doli clauſulam, tamen nocere doli exceptionem ait. Si autem ſe ex, inquit, factum erit, poſſe enim petitorem, antequam ſtipulatio committatur, nihil dolo malo feciſſe, & tunc fecere, cùm petat: propter quod exceptionem n eſſe neceſſariam.

16 ¶ Aduerſus o parentes patronóſque, neque doli exceptio, neque alia quidem, quæ patroni parentiſve opinionem apud bonos mores p ſuggillet, competere poteſt, in factum tamen erit excipiendum: vt ſi forte pecunia non numerata dicatur, obijciatur exceptio pecuniæ non numeratæ.

¶ Nihil autem intereſt verum patronus ex ſuo contractu, an verò q ex alieno conueniatur. ſemper q enim reuerentia ei exhibenda eſt tam viuo, quàm defuncto. Si autem cum hærede liberti patronus agat, puto excipere debere de dolo patroni hæredem liberti. Libertum autem de dolo patroni, & his herede eius conueniatur, minimè r exceptionem obiecturi. namque conuenit tam ſ viuo, quàm mortuo patrono à liberto t honorem exhiberi.

¶ In ſtipulatione planè doli clauſula non erit detrahenda: quia ex doli clauſula non de dolo actio intenditur, ſed ex ſtipulatu.

17 ¶ In hac exceptione & de dolo ſerui, vel alterius perſonæ iuri noſtro ſubiectæ excipere u poſſumus: & de eodem dolo quibus x adquiritur. Sed de ſeruorum & filiorum dolo, ſiquidem y ex peculiari eorum negotio actio intendatur, z in infinitum exceptio obijcienda eſt.

¶ Si autem non a ex peculiari cauſa, tum de eo dumtaxat excipi oportet, quia admiſſus ſit in c ipſo negotio, quod geritur, non etiam ſi poſtea aliquis dolus interueniſſet. neque enim eſſe æquum, ſerui dolum amplius d domino nocere, quàm in quo opera eius eſſet vſus.

18 ¶ Quæſitum eſt, an de procuratoris e dolo qui ad agendum tantum f datus eſt, excipi poſſit. Et puto rectè defendi, ſi quidem in rem g ſuam procurator datus ſit, etiam de præterito eius dolo (hoc eſt, ante acceptum iudicium h dolo quod fecerit) eſſe excipiendum. Si verò non in rem ſuam i, dolum præſentem in exceptione conferendum. Si autem is procurator ſit, cui omnium rerum adminiſtratio conceſſa eſt, tunc de k quolibet dolo eius excipi poſſe Neratius ſcribit.

19 ¶ Mandaui Titio, vt à te ſtipularetur, deinde Titius Seio, & ſtipulatus à te Seius eſt & iudicium edidit. Ait Labeo l, excipiendum eſſe tam de meo, quàm & Seij dolo.

20 ¶ Item quæritur, ſi debitor meus te circumueniebat, téque mihi reum dederit m, egóque abs te ſtipulatus fuero deinde petam, an doli mali exceptio obſtet? Et magis eſt, vt non tibi permittatur de dolo debitoris mei aduerſus me excipere, cùm n non ego te circumuenerim. aduerſus ipſum autem debitorem meum poteris experiri.

21 ¶ Sed & ſi mulier poſt admiſſum dolum debitorem ſuum marito in dotem delegauerit, idem probandum erit, de dolo mulieris non eſſe permittendum excipere, ne o indotata fiat.

22 ¶ Apud Iulianum, quæſitum eſt, ſi hæres ſoceri à quo dos peteretur, exciperet de dolo mariti & mulieris, cui pecunia quæreretur, an obſtatura eſſet exceptio ex perſona mulieris? Et ait Iulianus, ſi maritus ex promiſſione dotis ab herede ſoceri petat & heres excipiat de dolo filiæ, cui ea pecunia adquireretur, exceptionem obſtare a. dos enim quam maritus ab herede ſoceri petit, intelligitur, (inquit) filiæ adquiri, cum per hoc dotem ſit habitura.

¶ Illud non explicat Iulianus, an & de dolo mariti excipi poſſit. puto autem eum hoc ſentire, vt etiam de dolo mariti noceat exceptio, licèt videatur nullius dos filiæ (vt ait) quæri.

23 ¶ Illa etiam quæſtio ventilata eſt apud pleroſque, an de dolo tutoris exceptio pupillo experienti nocere debeat? Et ego puto vtilius, & ſi per eas b perſonas pupillis fauetur c, tamen dicendum eſſe, ſiue quis emerit à tutore rem pupilli, ſiue contractum ſit cum eo in rem pupilli, ſiue dolo quid tutor fecerit d, & ex eo pupillus locupletior factus eſt, pupillo nocere e debere.

¶ Nec illud eſſe diſtinguendum, cautum ſit ei, an non, ſoluendo ſit, an non tutor: dummodò rem adminiſtret. vnde enim dubitari f, ſi quis cum tutore contraxit? planè ſi mihi proponas colluſiſſe aliquem cum tutore, factum ſuum ei nocebit.

24 ¶ Si quis non tutor, ſed pro g tutore negotia gerat, an dolus ipſius noceat pupillo, videamus? Et putem non nocere. nam ſi is qui pro tutore negotia gerebat, rem vendiderit, & h vi capta ſit, exceptionem non i nocere k pupillo rem ſuam perſequenti, etiam ſi ei cautum ſit: quia huic rerum pupilli adminiſtratio conceſſa non fuit.

¶ Secundum hæc magis opinor de dolo tutoris exceptionem pupillo eſſe obijciendam.

25 ¶ Quæ in tutore diximus, eadem in curatore quoque furioſi dicenda erunt: ſed & in prodigi, vel minoris viginti quinque annis.

26 ¶ De dolo autem ipſius minoris viginti quinque annis exceptio vtique locum habebit. Nam & de pupilli dolo interdum eſſe excipiendum, nequaquam ambigendum eſt, ex ea ætate quæ dolo non careat.

¶ Denique Iulianus quoque ſæpiſſimè ſcripſit, doli pupillos l, qui prope pubertatem ſunt, capaces eſſe. Quid enim ſi debitor ex delegato pupilli pecuniam creditori eius ſoluat? fingendus m eſt (inquit) pubes eſſe, ne propter malitiæ ignorantiam bis n eandem pecuniam conſequatur.

¶ Idem ſeruandum in furioſo o ait, ſi cùm exiſtimaretur compos mentis eſſe, iuſſerit debitorem creditori ſoluere, vel ſi quod exigit, domi habeat.

27 ¶ De auctoris dolo exceptio emptori p non q obijcitur.

¶ Si autem acceſſione auctoris vtitur, æquiſſimum viſum eſt, ei r qui ex perſona auctoris vtitur acceſſione s, pati dolum auctoris. & peræquè traditur rei t quidem cohærentem exceptionem etiam emptori nocere, eam u autem quæ ex delicto perſonæ oriatur, nocere non oportere.

28 ¶ Si cùm legitima hæreditas Gaij Seij ad te pertineret, & ego eiſdem hæres inſtitutus, perſuaſiſſem x mihi per dolum malum ne adeas hæreditatem, & poſtea quam ego repudiaui hæreditatem, tu eam Sempronio certo pretio acceperis, iſque à me petat hæreditatem, exceptionem doli mali eius qui ei ceſſit, non y poteſt pati.

29 ¶ Si quis autem ex cauſa legati z vindicet, aut is cui ex cauſa donationis res præſtita eſt, vindicet, an de dolo exceptionem patiatur ex cauſa eius in cuius locum ſucceſſerit? & magis putat Pomponius ſummouendum. & ego puto exceptione eos eſſe repellendos, cùm lucratiuam a cauſam ſine nacti. Aliud autem eſt enim emere, aliud ex his cauſis ſucceſſere.

30 ¶ Idem tractat Pomponius & in eum qui pignori accepit, ſi Seruiana vel hypothecaria actione experiatur. nam & hunc putat Pomponius ſummouendum: quia res ad eum qui dolo fecit, reuerſura eſt.

31 ¶ Auctoris autem dolus (ſicut diximus) emptori non obijcitur. Sed hoc in emptore ſolo ſeruabimus, item in eo qui permutauerit, vel in ſolutum acceperit, item in ſimilibus qui vicem emptorum continent b.

¶ Cæterum ſi noxæ deditus quis ſit, Pomponius putat paſſurum exceptionem, quam ille patiebatur qui noxæ dedit. Proinde ex quacunque alia cauſa quæ prope lucratiuam habet adquiſitionem, quæſiſſe quis videatur, patietur exceptionem doli ex perſona eius in cuius locum ſucceſſit. Sufficit enim, ſi is qui pretium dedit, vel vice c pretij, cùm ſit bona fide emptor, vt non patiatur doli exceptionem ex perſona auctoris, vtique ſi ipſe dolo caret. Cæterum ſi ipſe dolo non careat, perueniet ad doli exceptionem & patietur de dolo ſuo exceptionem.

32 ¶ Si à Titio fundum emeris d qui Sempronij erat, iſque tibi traditus fuerit pretio ſoluto, deinde Titius Sempronio hæres extiterit, & eundem fundum Mæuio vendiderit, & tradiderit, Iulianus ait æquius eſſe prætorem te tueri: quia e & ſi ipſe Titius fundum à te peteret, exceptione in factum f comparata,

a Qui à ſubſtituto pretium, aut quaſi accepit hæreditatem agnouiſſe dicitur. Ideoque legata petens, exceptione doli repellitur.
b Proprietarium ſi fundum vendit volente, h. e. non ſimpliciter tacente, ſed expreſſè volente fructuario, fructuarius hoc recuſantibus amittit. Et tamen creditor quo conſentiente debitor pignus vendidit, ius tamen pignoris non amittit. l. 8. §. 15. 16. ſup. quib. modis pign. c l. 154. ſf. ſu. inſ. de regul.
d Imò datur. §. 14. inf. eod. arg. l. 47. ſup. ſolut. Datur quoque exceptio doli aduerſus eum qui dolum admiſit. l. vlt. §. 3. ſup. de eo per quem l. 36. ſup. de dolo. l. 10. ſup. de compenſat.
e vide l. 49. inf. eod. ind.
f in filiumfam. qui ſe patremfamilias creditori facto profeſſus. l. 3. ſup. de Macedon.
g vel l. 10. ſup. de ſenatuſc.
h id eſt, reſponſio. hinc reſponſa prudentum dicuntur ſententiæ. §. 8. inſt. de iuſtitia & iure.
i Auctores hic concipe dicuntur prudentes iuris.
k Doli agi & excipi poteſt propter clauſulam doli adiectam contractui.
l actio competat propter doli clauſulam. Vulg. Hal.
m Propter doli clauſulam & agi & excipi de dolo poteſt.
n id eſt, veſtem. Zaſ. Nec ſi tamen neceſſariam propriè accipimus, quæri poſſit, cur neceſſaria dicatur, vide Accurſ.
o Facti exceptio, non doli datur aduerſus perſonas quibus debetur reuerentia. l. 11. ſup. de dolo. l. 5. 7. ſup. de obſeq. l. 1. C. qui & aduerſus quos in integr.
p reputatum eſt ſenſu moratóſque. graue eſt enim cuiquam opinionem apud bonos moratoſque ſuggillare.

q vel l. 9. ſup. de obſeq. r Imò, obijcitur, l. 5. ſup. contra tab.
s Tam viuo quàm mortuo patri patrono honor exhibendus eſt à liberto liberiſque. l. 9. ſup. de obſeq. t & vaſſallo. dixi in Epitome feud. de his qui. feud. u ſi conueniantur cauſa ſuis, vel excep tionem pati, ſi eorum nomine conueniantur. x domini & patris. y Nec filij, nec ſerui dolus extra peculium nocere debet patri vel domino, niſi alteruter ſciuerit & prohibere potuerit.
z aduerſus patrem vel dominum. a ſiue dolum ſeruus vel filiuſfamilias admiſerit in ipſo contractu, ſiue poſt ipſum contractum. b ſed domini vel patris.
c id eſt, exordio contractus ipſius. d l. 7. §. 1. ſup. de ſeruis.
e l. 11. inf. eod. f Specialiter non ad negotia omnia. vt verſ. ſi autem, inf. eod.
g Dolus procuratoris in rem ſuam, vel ad litem (ante acceptum iudicium) vel adminiſtrantis omnes res domini, nocet domino.
h id eſt litem conteſtatam. i l. 5. §. de tributoria. k ſed ad litem.
l Dolus ſubſtituti procuratoris nocet domino conſtituenti, adde l. 15. §. 2. & 3. ...
m id eſt, delegauerit.
n l. 5. §. 5. inf. eod.
o Adde & aliam rationem quia maritus delegatum non habet, præſertim conſtante matrimonio, ex cauſa lucratiua, ſed onéroſa, eum debeat ſuſtinere onera matrimonij.

a dotem ſe percipere non proſtrans adquiritur poſt ſolutum matrimonium. Sic Zaſius intelligit hunc §. nec dum quin diſſideat à ſuperiori.
b id eſt, tutores, curatores.
c i. ſi illæ perſonæ pupillis prodeſſe debeant. l. & in 18 comparata vt pupillis proſint.
d in re pupilli.
e vt, quæ ſcripſi ad l. 5. C. qui admitt.
f Dubitare nemo cogitet. l. 3. C. de fun. ... Apr. l. 12. §. 2. ſup. mandati.
g Veri non putaret tutoris dolus nocere pupillo. l. 15. ſup. de dolo.
h & non vt ſcriptura, Cuiac. ad l. 4. §. de pupillo. l. de vſufru. ſic Baſilica, & ...
i ... Cuiac. 15. obſeru. 22. Robertus 1. Recept. 7. tum negationem non eſſe neceſſariam, ait, poſſe tamen addi ſcetur.
k Imò nocebit, ſi vſucapta ſit. l. 7. ſup. de eo qui pro tut.
l Item emptor poterit eſſe bonæ fidei. l. 13. in fin. ſup. de Publiciana.
m Pupillum prope pubertatem, eſt doli capax. l. 13. ſup. de dolo. Qui hic pupilli prope pubertatem. l. 13. ſup. de noxal. act.
m Superest ſe, inquis, pubeſcere? ne propter, &c. Hal.
n Male qui pecit, quod ... iam habet.
o l. 16 inf. eod.
p §. 3. l. 1. eod. l. 49. in fin. ſup. ſolut.
q dic tamen, vt l. eod. §. poſt.
r Dolum auctoris patitur qui eius ex perſona acceſſione vtitur.
ſ l. 7. §. 1. ſup. de exceptionib.
t Exceptiones quæ ex delicto venditoris oriuntur, emptori non nocent, ſed illæ tantùm quæ rei cohærent quæ tum ipſam adſiciunt.
u l. 6. ſup. de eo quod metus cauſ.
x Imò poteſt. Habere enim cauſam ab auctore doloſo, repellitur exceptione doli. l. 2. ſup. eo.
y l. 3. l. 3. de leg. 1.
z §. 11. inf. eod. l. 6. ſup. eod.
a §. 27. ſup. eo. l. 7. §. 11. ſup. de public. vel l. 3. C. de periculo & commodo.
b obtinent. Hal.
c Vice pretij eſt, id quod pretij loco datur, non pretium ipſum eſt. quod in pecunia conſiſtit, ſed quid eam pecuniæ vice. dixi ad l. 3. C. de periculo & commodo rei venditæ.

d vide l. 2. ſup. de except. rei vendit. e vide l. 17. ſup. de euict.
f Vel l. de qua l. 23. ſup. de præſcript.

Universidad Rey Juan Carlos

vel doli mali *a* ſummoueretur. . . ſi ipſe eum poſſiderem, & Publiciana peterem aduerſus exceptionem, *ſi non ſuus eſſet*, replicatione vterêris, ac per hoc intelligeret eum fundum ſuum vendidiſſe, quem in bonis non haberet?

13 ¶ Metus cauſa exceptionem Caſſius non propoſuerat, contentus doli exceptione, quæ eſt generalis. Sed vtilius viſum eſt etiam de metu opponere exceptionem. etenim diſtat aliquid à doli exceptione, quòd exceptio doli perſonam *b* complectitur eius qui dolo fecit. enimuero *c* metus cauſa exceptio in rem ſcripta eſt, *ſi in ea re nihil metus cauſa factum eſt*: vt non inſpiciamus an is qui agit, metus cauſa fecit aliquid, ſed an omnino metus cauſa factum eſt in hac re à quocunque, non tantum ab eo qui agit. Et quamuis de dolo auctoris exceptio non obiiciatur, verumtamen hoc iure vtimur, vt de metu non tantum ab auctore, verum à quocunque adhibito, exceptio obiici poſſit.

14 ¶ Illud ſciendum eſt, hanc exceptionem de metu eum *d* obiicere debere qui metum non *e* à parente paſſus eſt, in cuius fuit poteſtate. Cæterum parenti licere *f* deteriorem conditionem liberorum in rebus peculiaris facere, ſed ſi ſe abſtinuerit hæreditate paterna, *g* ſuccurrendum ei erit: vt alioquin ſuccurritur.

Si id quod quis pure debet, ei legetur ſub conditione. 1. De via legata, & de lege Falcidia. 2. De donatione. 3. De dolo diſpenſatoris. 4. De venditione & redhibitione. 5. De delegatione. 6. De tempore.

5. *Paulus* lib. 71. ad Edictum.

PVrè mihi debes decem, ea tibi ſub conditione legaui. interim *h* hæres ſi petat, doli exceptione non eſt ſummouendus, cùm poſſit etiam deficere conditio. itaque legatorum ſtipulationem *i* interponere debebit. ſed ſi non caueat hæres, doli exceptione ſummouebitur. expedit enim legatario retinere ſummam, quàm mitti in poſſeſſionem rerum hæreditariarum.

1 ¶ Si cui legata ſit via *k*, & in *l* lege Falcidia locum habente, totam eam vindicet non *m* oblata æſtimatione quartæ *n* partis, ſummoueri eum doli exceptione Marcellus ait, quoniam ſuo commodo hæres conſulit.

2 ¶ Si donaui alicui rem, nec tradidero, & ille cui donaui non tradita poſſeſſione in eo loco ædificauerit me ſciente, & cum ædificauerit, nanctus ſim ego poſſeſſionem, & petat à me rem donatam, & ego excipiam, *quod ſupra legitimum modum factum eſt*, an de dolo replicandum eſt? dolo enim feci, qui paſſus ſum eum ædificare *p*, & non reddo impenſas *q*.

3 ¶ Actoris qui *r* exigendis pecuniis præpoſitus eſt, etiam poſterior dolus domino nocet.

4 ¶ Si ſeruus venit ab eo cui hoc dominus permiſit, & redhibitus *ſ* ſit domino, agenti venditori *t* de pretio exceptio opponitur redhibitionis: licet etiam is qui vendidit, domino pretium ſoluerit.

¶ Etiam mercis non traditæ exceptione ſummouetur, & qui pecuniam domino iam ſoluit, & ideo is qui vendidit, agit aduerſus dominum.

¶ Eandem *u* cauſam eſſe Pedius ait eius qui negotium noſtrum gerens vendidit.

5 ¶ Si eum, qui volebat mihi donare ſupra legitimum modum, delegauero *x* creditori meo, non poterit aduerſus petentem vti exceptione: quoniam creditor ſuum petit *y*. In eadem cauſa eſt maritus. nec hic enim debet exceptione ſummoueri, qui ſuo nomine agit.

¶ Nunquid ergo nec de dolo mulieris excipiendum ſit aduerſus maritum qui dotem petit, non *z* ducturus vxorem, niſi dotem accepiſſet, niſi iam diuertit? itaque *a* condictione tenetur debitor qui delegauit, vel mulier, vt vel liberet debitorem, vel ſi ſoluit, *a* vt pecunia ei reddatur.

6 ¶ Non *b* ſicut de dolo actio certo tempore finitur, ita etiam exceptio eodem tempore danda eſt. nam hæc perpetuò *c* competit, cùm actor quidem in ſua poteſtate *d* habeat, quando vtatur ſuo iure: is autem cum quo agitur, non habeat poteſtatem, quando conueniatur.

Si debitor pecuniam culpa creditoris amiſerit. De pecunia ſoluta creditori.

6. *Gaius* lib. 30. ad Edictum Prouinciale.

SI opera *e* creditoris acciderit, vt debitor pecuniam, quam ſoluturus erat, perderet, exceptione doli mali creditor remouebitur.

¶ Idem eſt & ſi *f* creditori eius numeratam pecuniam ſuam creditor non *g* habeat.

De promiſſione per errorem.

7. *Vlpianus* lib. 76. ad Edictum.

IVlianus ait, ſi pecuniam *a* quam me *b* tibi debere exiſtimabam, iuſſu tuo ſpopondero ei, cui donare volebas, exceptione *c* doli mali potero me tueri: & præterea *d* condictio mihi aduerſus ſtipulatorem competit, vt me liberet.

1 ¶ Idem Iulianus ait, ſi ei *e* quem creditorem ſuum *f* putabas, iuſſu tuo pecuniam quam me tibi debere exiſtimabam, promiſero, petentem doli mali exceptione ſummoueri debere: & amplius agendo cum ſtipulatore conſequar, vt mihi acceptam faciat ſtipulationem. & habet hæc ſententia Iuliani humanitatem, vt etiam aduerſus hunc vtar exceptione, & condictione, cui ſum obligatus.

De pecuniam eius quod reddendum eſt. 1. De herede damnato non petere.

8. *Paulus* lib. 6. ad Plautium.

DOlo facit, qui petit quod *g* redditurus eſt *g*.

1 ¶ Sic ſi hæres damnatus ſit *h* non petere à debitore: poteſt *i* vti exceptione doli mali debitor, & *k* agere ex teſtamento.

De procuratore rei.

9. *Idem* lib. 32. ad Sabinum.

SI procurator *l* rei pecunia *m* accepta damnari ſe paſſus ſit, & cum domino iudicati agatur, tuebitur, ſed *n* doli mali exceptione. nec hoc, quod acceperit procurator, auferri ab eo poteſt. nam turpiter *o* accepta pecunia iuſtius penes eum eſt qui deceptus ſit *p*, quàm qui decepit.

De donatione inter virum & vxorem.

10. *Marcianus* lib. 3. Regularum.

CVm vir aut vxor in *q* area ſibi donata aliquid ædificaſſet, plerique placet doli mali exceptione poſſe rem ſeruari poſſe.

De procuratore. 1. De dolo puniendo cui dolus nocet.

11. *Neratius* lib. 4. Membranarum.

PRocurator *r* agit, de dolo eius *ſ* excipi non debet. quia aliena lis eſt, aliquę rei extraneus, neque alienus *t* dolus nocere alteri debet.

¶ Si poſt *u* litem conteſtatam dolo quid fecerit, an exceptio eo nomine in iudicium obiicienda ſit, dubitari poteſt: quia litis conteſtatione res procuratoris fit, eamque ſuo iam quodammodo nomine exequitur. & placet de procuratoris dolo excipiendum eſſe.

¶ Idem de tutore qui pupilli nomine agat, dicendum eſt.

1 ¶ In vniuerſum autem hæc in ea re regula *x* ſequenda eſt, vt dolus *y* omnimodo puniatur, etſi non alicui, ſed ipſi qui eum admiſit, damnoſus futurus erit.

De æquitate defenſionis.

12. *Papinianus* lib. 3. Quæſtionum.

QVi æquitate defenſionis infringere *z* actionem *a* poteſt, doli *b* exceptione tutus eſt.

De exheredatione, & ſubſtituto impube.

13. *Paulus* lib. 14. Quæſtionum.

LIberis exhæredatis *c*, qui nihil ex patris iudicio meruerant, rupto teſtamento ius ſuum conſeruandum eſt: nec opponetur doli mali exceptio: quod non ſolùm in perſona eorum, ſed in hæredibus, in perſona liberorum quoque eorum, obtinendum eſt.

De ædificatione in ſolo alieno.

14. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, eum qui in alieno ſolo ædificium extruxerit, non aliàs ſumptus conſequi poſſe, quàm *d* poſſideat, & ab eo dominus ſoli rem vindicet, ſcilicet oppoſita doli mali exceptione.

De fideiuſſore & euictione.

15. *Scæuola* lib. 5. Reſponſorum.

FIdeiuſſor *e* euictionis nomine condemnatus, id pretium, quod euictus *f* eſt, & omnia *g* præſtare paratus eſt, quæ bonæ empti continentur. quæro, an agentem emptorem, exceptione, ex cauſa iudicati, doli mali ſummouere poteſt? Reſpondit exceptionem quidem opponi poſſe, iudicem autem æſtimaturum pro damnis *h* emptori ſatisfiat.

De delegatione.

16. *Hermogenianus* lib. 6. Iuris Epitomarum.

SI debitor à furioſo *i* delegatus creditori eius ſoluat, quem compotem mentis eſſe exiſtimabat, & ita cum eo agatur, exceptione doli, in id quod in *l* rem furioſi proceſſit, defenditur.

De vſuris dotis. 1. De eo qui minus legauit ea quod poſt legata ſi arbitrio non ſoluerat. 2. De hæreditate vendita. 3. De tacita repetitione conditionis.

a quæ exceptioni in factum ſimilis eſt, de qua vide Hotomanum, cap. 3. de except.
b l. 1. §. 2. ſup. eod.
c Exceptio doli eſt in rem ex parte opponentis, in perſonam, ex parte eius cui opponitur, l. 2. §. 1. eod. Exceptio metus ex vtraque parte eſt in rem, hoc eſt opponentis & eius cui opponitur.
d Exceptio metus non datur aduerſus parentem.
e l. 7. ſup. de obſeq.
f Imò non licet, l. 12. l. de caſtrenſ.
g ſub. ſi iſte cui metus erat illatus erat rem peculiarem.
h id eſt, conditione pendente.
i de legato ſoluendo, in conditionem euentum.
k ſub. ab eo qui legata alteri doauit, rem reliquerit.
l l. 80. ſup. ad leg. Falcid.
m id eſt, non oblata quarta parte æſtimationis, ...
o impenſa ſc.
p omnimodò vel ſupra legitimum modum.
q de eo quod eſt ædificatum ſupra legitimum modum.
r Actor ...
ſ v. l. 14. ſup. de except.
u vt redhibita vel non tradita repellatur petens pretium, licet de ſuo ſoluerit domino.
x Exceptio quæ poterat obiici delegatis, obiici poteſt etiam delegato.
y Qui ſuum petit, neminem defraudat, l. 24. ſup. de ...
z l. 12. l. 33. inf. de ...
b Actio ad agendum, ad excipiendum perpetua ſunt, adde l. ... C. de exceptionibus.
c etiam intra annum. vide ...

a l. 2. §. 1. ſup. de donat.
b Donataris & creditori ...
c ... agentem.
d aduerſus eum agentem.
e d. l. 2. §. 4.
f ...

[illegible]

e a vendit ore datus creditori.
f quod euictum eſt.
g id eſt, alia damna, ...
h de quibus vide l. 18. ſup. de ...
i id eſt, ſuper ſua litis.
k l. 4. §. 16. in fin. ſup. eod.
l ſoluit enim eius creditori.

17 *Paulus* lib. 37. Digeſtorum.

PAter *a* pro filia dotem promiſerat. & pactus *b* erat *vt ipſe aleret filiam ſuam, & ob id per omnes.* idem homo ruſticanus *c* genero ſcripſit quaſi viuas præteritas ex dotis promiſſione, quæſitum eſt, cum ipſe filiam ſuam exhibuerit *d*, & maritus nullam impenſam fecerit, an ex chirographo ex ſtipulatu agenti genero exceptio obſtare debeat? Reſpondit, ſi (vt proponitur) pater cùm exhiberet, per errorem promiſiſſet, locum fore doli mali exceptioni.

1 ¶ Auus nepotibus ex filia legauit ſingulis centena: & adiecit hæc verba: *Sponſiſſe e* *a* *mare* *f* *pinnum* *... amplius ... quinquaginta ... quæ ab eo recipere non ... polliceor ... ſuſtinemus g* quæſitum eſt an ſi aui heres ab his nepotibus patris ſui heredibus petat quindecim, contra *h* voluntatem defuncti facere videatur: & doli mali exceptione ſummoueatur? Reſpondit, exceptionem obſtaturam.

2 ¶ Ex quadrante heres ſcriptus à coherede ex dodrante inſtituto emit portionem certa quantitate, ex qua aliquam ſummam in nominibus ex calendario vti daret, ſtipulanti ſpopondit: defuncto venditore hereditatis falſum teſtamentum Septicius accuſare cœpit, & hereditatem ab emptore petit, & ne quid ex ea minueret, impetrauit. quæſitum eſt, cognitione falſi pendente an heredes ex ſtipulatu petentes, doli exceptione ſummoueantur? Reſpondit, heredes venditoris, ſi à ante euentum cognitionis pergant petere, exceptione doli mali poſſe ſummoueri.

3 ¶ Marito & filio communi ex parte dimidia ſcripſit heredibus, filium ſuum ex priore matrimonio ita heredem inſtituit: *... ſi cum ... ſuo ... porcione ... quam Titius pater meus, cum tam administrauit.* quæſitum eſt, an quia ſub conditione *k* inſtituta filia eſſet, ſi omitteret hereditatem vel falſam tutelæ actionem haberet, legata ſibi à matre data conſequi poſſit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, eum de quo quæreretur, contra voluntatem petere: & ideo exceptionem doli obſtaturam.

QVARVM RERVM ACTIO NON datur *l*.

De exceptione Iuriſiurandi. 5. Quod libertatis onerandæ cauſa petitur.

Vlpianus lib. 76. ad Edictum.

IVſiurandum vicem *m* rei iudicatæ obtinet. non immeritò: cum ipſe quis iudicem aduerſarium ſuum de cauſa ſua fecerit, deferendo ei iuſiurandum.

1 ¶ Si pupillus *n* ſine tutoris auctoritate detulerit iuſiurandum, dicemus non obſtare exceptionem iſtam niſi tutore auctore in iudicio delatio facta ſit.

2 ¶ Si petitor fundi iuſiurandum detulerit aduerſario *o*, vt *p* ſi auctor *q* eius iuraſſet ſuum fundum ſe re tradidiſſe, ab ea controuerſia diſceſſurum ſe, exceptio poſſeſſori fundi dabitur.

3 ¶ Si fideiuſſor *r* iurauit, ſi quidem de ſua perſona tantum iurauit, quaſi ſe non eſſe obligatum, nihil reo proderit. ſi verò in rem iurauit, dabitur exceptio reo quoque.

4 Si manumiſero eum ſeruum qui negotia mea geſſerat in ſeruitute: deinde ſtipulatus *ſ* ab eo fuero quod negotia mea geſſeris quidquid ob eam rem, ſi tunc liber fuiſſet, cum mihi dare oporteret, id dari, deinde ex ſtipulatu agam, non ſummouerit me exceptione, neque enim oneratum ſe hoc nomine poteſt queri libertus, ſi lucrum abruptum ex re patroni non faciat.

5 ¶ Quæ *t* onerandæ *u* libertatis cauſa ſtipulatus ſum, à liberto exigere non poſſum.

¶ Onerandæ autem libertatis cauſa facta belliſſimè *x* ita definiuntur, quæ ita imponuntur, vt ſi patronum libertus offenderit, petantur ab eo, ſemperque ſit metu exactionis ei ſubiectus, propter quem metum quoduis ſuſtineat patrono præcipiente.

6 ¶ In ſumma, ſi incontinenti impoſitum quid ſit liberto, quod *y* ... *z* oneret eius libertatem, dicendum eſt, exceptioni locum facere.

¶ Sed ſi poſt *a* interuallum, habet quidem dubitationem, quia nemo eum cogebat hoc promittere: ſed idem erit probandum & hic: tamen cauſa cognita, ſi liquidò appareat libertum metu ſolo, vel nimia pa-

tronio *a* reuerentia ita ſe ſubieciſſe, *b* vt vel pœnali quadam ſtipulatione ſe ſubiiceret.

7 ¶ Si libertatis cauſa ſocietatem libertus cum patrono coierit, & patronus cum liberto pro ſocio agat: an hæc exceptio ſit neceſſaria? Et puto ipſo *c* iure tutum eſſe libertum aduerſus exactionem patroni.

8 ¶ Exceptionem onerandæ libertatis cauſa, ſicut & cæteras *d*, fideiuſſori non eſſe denegandas, ſciendum eſt. nec eſt quidem qui rogatu liberti reus factus eſt. ſed nec ipſi liberto, ſiue procurator ad defendendum à reo datus fuerit, ſiue heres ei extiterit. cum enim propoſitum ſit prætori in huiuſmodi obligationibus reo ſuccurrere: non ſeruaturum *f* propoſitum ſuum, niſi fideiuſſorem quoque, & eum qui rogatu liberti reus factus fuerit, aduerſus patronum defenderit. etenim parui refert, protinus libertus patrono cogatur dare, an per interpoſitam fideiuſſoris vel rei perſonam.

9 ¶ Sine autem ipſi patrono ſit promiſſum, ſiue alij voluntate patroni: onerandæ libertatis cauſa videtur factum: & ideò hæc exceptio locum habebit.

10 ¶ Quod ſi patronus libertum ſuum delegauerit creditori, an aduerſus creditorem, cui delegatus promiſit libertatis cauſa onerandæ, exceptione iſta vti poſſit, videamus? & Caſſius exiſtimaſſe Vrſeium refert, creditorem quidem minimè eſſe ſummouendum exceptione, quia ſuum *ſ* recepit. veruntamen libertum patrono poſſe condicere, ſi non tranſigendæ controuerſiæ gratia id fecit.

11 ¶ Item ſi libertus debitorem ſuum patrono delegauerit, nulla exceptione ſummouendus eſt patronus, ſed libertus à patrono per condictionem hoc repetet.

12 ¶ Hæc exceptio non tantùm ipſi liberto, verùm ſucceſſoribus quoque liberti danda eſt. & verſa vice heredem patroni ſummouendum, ſi hæc perſequatur, ſciendum eſt.

De Iuriſiurando. 1. Quod in alea geſtum ſit. 2. Quod libertatis onerandæ cauſa promiſſum eſt.

2. *Paulus* lib. 71. ad Edictum.

SI filiofamilias *e* delatum ſit iuſiurandum, & iurauerit *patrem ſuum dare non oportere*, danda eſt patri exceptio.

1 ¶ Si in alea *f* rem vendam, vt ludam, & euicta re conueniar, exceptione *g* ſummouebitur emptor.

2 ¶ Si ſeruus promiſerat *h* domino pecuniam, vt manumitteretur, cùm aliàs non eſſet manumiſſurus dominus, eámque liber factus ſpondeat, dicitur non obſtare exceptionem patrono, ſi eam petat. non enim onerandæ libertatis cauſa hæc pecunia promiſſa eſt. alioquin iniquum *i* eſt, dominum & ſeruo carere, & pretio eius.

¶ Toties ergo onerandæ libertatis cauſa pecunia videtur promitti, quoties ſua ſponte dominus manumiſit: & propterea velit libertum pecuniam promittere, vt non exigat eam, ſed vt libertus eum timeat, & obtemperet ei.

DE *k* LITIGIOSIS *l*.

TIT. VI.

De denunciatione. 1. De lite inter alios mota.

Vlpianus lib 76. ad Edictum.

LItigioſam rem non facit denunciatio *l*, quæ impediendæ venditionis cauſa fit.

1 ¶ Si inter Primum & Secundum ſit lis conteſtata, & ego à Tertio emero, qui nullam controuerſiam patiebatur, videamus an exceptioni locus ſit? Et putem ſubueniendum mihi, quia is qui mihi vendidit, nullam litem *m* habuit: & quod fieri poteſt, vt duo in necem *n* eius litem inter ſe iungant, qui cum ipſo litigare non poterant.

¶ Si tamen cum procuratore, tutore, curatoréve alicuius iudicium acceptum ſit, conſequens erit dicere, quaſi cum ipſo litigetur, ita eum ad exceptionem pertinere.

Si ſeruus emerit.

2. *Idem* lib. 6. Fideicommiſſorum.

SI ſeruus, cùm emerit, ſcit, ignorauit autem dominus, vel contra: videndum eſt, cuius potius ſpectanda ſit ſcientia? Et magis eſt, vt ſcientia inſpicienda ſit eius qui comparauit, non eius cui acquiritur *o*: & ideo pœna *p* litigioſi competit: ſic tamen, ſi non mandatu domini emit. nam ſi mandatu, etiamſi ſcit ſeruus, dominus autem ignorauit, ſcientia non nocet, & ita Iulianus in re litigioſa ſcribit.

De dedicatione.

3. *Gaius* lib. 6. ad legem XII. Tabularum.

REm de qua controuerſia eſt, prohibemur in *q* ſacrum dedicare *r*: alioquin dupli pœnam patimur. nec immeritò: ne liceat eo modo duriorem aduerſarij conditionem facere. ¶ Sed duplum verum ſiue, an

a addit 18. l. 27. ... vid. ... ſimile poſitum eſt.
b pactio in ſe recepera.
c Ruſticanus homo, ſimplex rerum humanarum atque adeo agendarum imperitus.
d l. alueris. l. 43. §. 1. ſolut.
e de aliis formulis liberationis legat. vide quæ notaui ad l. 31. §. de liberat. leg.
f ... teſtamenti fidei ... inter heredes ... adde ... l. 28. ... l. 39. ... de teſtament. l. 65. §. 1. ...
g ... verbo intelliguntur omnia bona.
† l. 4. §. 10. ... adde l. 12. ...
i l. compenſauerit ... l. 42. ...
k Conditio adſcripta hereditati, re ... ſur in legatis. Zaſius.
l non datur & de exceptione iuriſiurandi. vnde idque confirmat lex 1. 2. ... & Eclog. 51. ... vbi etiam additur ... τῆς ἀγωγῆς ... i. de exceptione iuriſiurandi ſtipulationum quod etiam confirmat lex 1. ...
m Imò maiorem auctoritatem habet, quàm res iudicata, l. 2. ... de iureiur. ... ſ. ... 22. Eclog. ...
n l. 17. §. 1. ... de iureiur. ... 22. Eclog. ...
o poſſeſſori.
p Hæc particula ... ſuperest: vel vt ... idem valet hic quod ea conditione vt ...
q l. 7. ... de iureiur. ...
r l. 28. §. 1. ... de iureiur.
ſ l. 5. ... ex ſeruo ex ſuo facto.
t v. Iaſon. 2. Conſil. 161.
u l. vit. in fin. ... l. 1. ... de oper. libert. ... de excep. ... C. de oper. libert. ... Cuiac. 36 obſer. ... vbi tractat de exceptione quod libertatis onerandæ cauſa factum ſit.
x hæc verba vtitur Iuriſconſultus in l. 6. §. 3. ... quod vi aut clam.
y ... Hal. alij ἐπικρεμάμενα, i. impendens tanquam ex ... de Damocle legitur, cuius in medio apparatu regis ſubi Dionyſij ... imminebat gladius, ſeta equina ... & idem de ſaxo ... ſibi impendente Tantalo. Alij legunt, ... quod ſignificat idem quod ... Cuiac. 26. obſer. 8.
z ſine vllo interuallo: vt differt hæc ſententia à ſequenti.
a Argumentum ſumptum ab interuallo temporis obſeruat. nam ex breuitate temporis fraus præſumitur.

a id Zaſius extendit ad vxorem, quæ negat teneri, nimia mariti reuerentia ſe obligantem.
b nec enim poteſt eſſe libertatis onerandæ cauſa ſocietas inter libertum & patronum l. 36. ... de oper. lib. ... ſi ... patronum offenderit, ... in bonis ſocietatem ... communionem habebo.
c vel coherente.
† al. non ſeruaturum eſt.
d l. 21. ... de dona. ... §. 5. ... de dolo.
e Ex iuramento filij acquiritur patri exceptio. l. vlt. ſup. de excep.
f v. l. 1. ... de aleatoribus. l. 5. ... de nautico fœnore. l. 13. ... ſup. de probat.
g hæc ſc. quod in alea geſtum ſit.
h v. l. 1. ... ſup. ...
i l. 5. ... in fin. ſup. de condict. cauſ. data. l. 11. circa fin. ſup. de aſſ. empt.
k l. Cod. 36. 9. Cod. Theod. ... litigioſis ... ſumma, titulus de litigioſis ... exceptionem rei litigioſæ. adde de litigioſis quædam ex Paulo 5. ſent. 3. ... 12.
† Inſeritur ſic ... tulum de litigioſis non eſſe in vis ... pud Gallos: vt apud quos quiſque rem litigioſam & controuerſam emere, & in aduerſarij locum ... ſubſtitui poteſt, impetratis tamen diplomatibus regiis. adde alias exceptiones ex Socino reg. 341.
l Denuntiatio facta emptori, ... emat, quod ſit controuerſia, idque impedimenta venditionis cauſa non facit rem litigioſam. l. 1. C. eod.
m Exceptio litigioſi oritur lite ſam conteſtata.
n vt duo inimici. Hal.
o acquiritur, ... acquiratur, Hal.
p de qua ... l. vlt. C. eod.
q vel manumittere. l. 3. §. 1. ſup. de alien. iud. mut. cauſa.
r Syn. Baſ. 27. Tit. 1. c. 7. lege XII. Tabul. ſc. quæ prohiba ſorte in rem litigioſam inferre. v. Cuiac. 10. obſ. 26.

Universidad Rey Juan Carlos

adverſario præſtandum ſit, nihil exprimitur. Fortaſſis autem magis adverſario: ut id veluti ſolatium habeat pro eo quod potentiori adverſario traditus eſt.

DE *a* OBLIGATIONIBUS *b*. & *c* actionibus *d*.

TIT. VII.

Diviſio obligationum. 1. Subdiviſio obligationis ex contractu. 2. De obligatione re contracta, veluti mutuo, commodato. 5. Depoſito. 6. Pignore. 7. Verborum obligatio quomodo. 8. Quo nomine. 9. Et quarum rerum. 10. Et à quibus perſonis contrahitur.

Gaius [*e*] lib. 2. Aureorum.

Obligationes *e* aut ex contractu *f* naſcuntur, aut ex maleficio *g*, aut proprio quodam jure *h* ex variis *i* cauſarum *k* figuris.

1 ¶ Obligationes ex contractu, aut re contrahuntur, aut verbis, aut conſenſu.

2 ¶ Re *l* contrahitur obligatio mutui datione.

¶ Mutui autem datio conſiſtit in *m* his rebus, quæ pondere, numero, menſurave conſtant: veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata: quas res in hoc damus, ut fiant accipientis, poſtea alias recepturi, ejuſdem generis & qualitatis.

3 ¶ Is quoque cui rem aliquam commodamus *n*, re nobis obligatur: ſed is de ea ipſa re quam acceperit, reſtituenda, tenetur.

4 ¶ Et ille quidem qui mutuum accepit, ſi quolibet caſu *o*, quod accepit, amiſerit, nihilominus obligatus permanet.

¶ Is vero qui utendum accepit, ſi maiore caſu *p*, cui humana infirmitas reſiſtere non poteſt (veluti incendio *q*, ruina, naufragio *r*) rem quam accepit, amiſerit, ſecurus eſt, alias tamen exactiſſimam *s* diligentiam cuſtodiendæ rei præſtare compellitur. nec ſufficit ei eandem diligentiam adhibere, quam ſuis rebus adhibet, ſi alius diligentior *t* cuſtodire poterit. Sed & in maioribus caſibus ſi culpa eius interveniat, tenetur, veluti ſi quaſi amicos ad *u* cœnam invitaturus, argentum quod in eam rem utendum acceperit, peregre *x* proficiſcens ſecum portare voluerit, & id aut naufragio, aut prædonum hoſtiumve incurſu amiſerit.

5 ¶ Is quoque apud quem rem aliquam deponimus *y*, re nobis tenetur. qui & ipſe de ea re quam acceperit reſtituenda tenetur. ſed *z* etiam ſi negligenter rem cuſtoditam amiſerit, ſecurus eſt. quia enim non ſua gratia accipit, ſed eius à quo accipit, in eo *a* ſolo ſe tenetur, ſi quid dolo *b* perierit. negligentiæ vero nomine ideo non tenetur, quia qui negligenti amico rem cuſtodiendam committit, de ſe queri debet, magnam *c* tamen negligentiam placuit in doli crimine cadere.

6 ¶ Creditor quoque qui pignus *a* accepit, re *b* tenetur, qui & ipſe de ea *c* ipſa re quam accepit reſtituenda tenetur.

7 ¶ Verbis *d* obligatio contrahitur ex *e* interrogatione & reſponſo *f*: cum quid dari fierive nobis ſtipulemur.

8 ¶ Sed aut proprio nomine quiſque obligatur, aut alieno. qui autem alieno nomine *g* obligatur, fideiuſſor vocatur. & plerumque ab eo quem proprio nomine obligamus, alios accipimus, qui eadem obligatione teneantur: dum *h* curamus, ut quod in obligationem deduximus, tutius nobis debeatur.

9 ¶ Si id quod dari ſtipulemur, tale ſit ut dari non poſſit, ſtipulatum eſt naturali ratione inutilem *k* eſſe ſtipulationem. Veluti ſi de homine libero *l* vel iam mortuo *m*, vel ædibus deuſtis facta ſit ſtipulatio inter eos qui ignoraverint eum hominem liberum eſſe, vel mortuum eſſe, vel ædes deuſtas eſſe.

¶ Idem *n* iuris eſt, ſi quis locum ſacrum *o* aut religioſum dari ſibi ſtipulatus fuerit.

10 ¶ Nec minus inutilis eſt ſtipulatio, ſi quis rem ſuam *p*, ignorans ſuam eſſe, ſtipulatus fuerit.

11 ¶ Item ſub impoſſibili *q* conditione factam ſtipulationem conſtat inutilem eſſe.

12 ¶ Furioſum, ſive ſtipuletur, ſive promittat, nihil *r* agere, natura manifeſtum eſt.

13 ¶ Huic proximus eſt qui eius ætatis eſt, ut nondum intelligat quid agatur. ſed quod ad hunc, benignius acceptum eſt. nam qui loqui poteſt *s*, creditur & ſtipulari & promittere recte poſſe.

14 ¶ Mutum *t* nihil pertinere ad obligationem *u* verborum *x*, natura manifeſtum eſt.

15 ¶ Sed & de ſurdo idem *y* dicitur. quia etiam ſi loqui poſſit, ſive promittat, verba ſtipulantis *z* exaudire debet: ſive ſtipuletur, debet exaudire verba promittentis. unde apparet non de eo nos loqui qui tardius *a* exaudit, ſed qui omnino *b* non exaudit.

De obligationibus ex conſenſu.

2. Idem [*c*] lib. 3. Inſtitutionum.

Conſenſu *c* fiunt *d* obligationes in emptionibus *e*, venditionibus, locationibus *f*, conductionibus, ſocietatibus *g*, mandatis *h*.

1 ¶ Ideo *i* autem iſtis modis conſenſu dicimus obligationem contrahi, quia neque *k* verborum *l* neque *m* ſcripturæ ulla proprietas *n* deſideratur, ſed ſufficit eos qui negotia gerunt, conſentire.

2 ¶ Unde inter abſentes *o* quoque talia negotia contrahuntur, veluti *p* per epiſtolam, vel per nuntium.

3 ¶ Item in his contractibus alter alteri obligatur de eo quod alterum alteri ex *q* bono & æquo præſtare oportet.

Obligationum ſubſtantia, in quo conſiſtit. 4. De animo obligandi.

3. Paulus [*r*] lib. 2. Inſtitutionum.

Obligationum ſubſtantia *s* non in eo conſiſtit, ut aliquod corpus noſtrum, aut *t* ſervitutem noſtram *u* faciat *x*, ſed ut alium nobis obſtringat ad *z* dandum *y* aliquid, vel faciendum, vel præſtandum.

1 ¶ Non ſatis autem eſt dantis eſſe nummos, & fieri accipientis, ut obligatio *z* naſcatur: ſed etiam hoc animo *a* dari & accipi, ut obligatio conſtituatur.

¶ Itaque ſi quis pecuniam ſuam donandi cauſa dederit mihi, quamquam & donantis fuerit, & mea fiat: tamen non obligabor ei *b*. quia non hoc inter nos actum eſt.

2 ¶ Verborum quoque obligatio conſtat, ſi inter contrahentes id agatur *c*: nec enim ſi per iocum puta, vel demonſtrandi intellectus cauſa *c* ego tibi dixero, Spondes? & tu reſponderis, Spondeo, naſcetur obligatio.

---

a 4. *ſ. ro.* [illegible]

b 3. *Inſt.* 14. [illegible] … de omnis generis obligationibus ex contractu, ex delicto natis: tum & quinam obligentur & qui non obligentur 52. *lib.* 1. … alia naturalis … alia civilis, alia mixta ex veris … alia prætoria … alia ex contractu … alia ex quaſi contractu … alia ex delicto … alia ex quaſi delicto … [illegible]

c Hæc addita hæc particula, Et. Eſt enim aliud obligatio, aliud actio. Obligatio actionem parit … Actio obligationis quaſi filia … Id ab initio ita reperi … Singuli vel multi hominum actus contractum vel quaſi pariunt. Contractus … obligationes actiones. Actus hominum aut re … aut verbis, aut literis, aut nudo conſenſu explicantur. Contractus … [illegible]

d Quid actio … [illegible]

e … *f* Atque contractus eſt obligatio … *g* … *h* … *i* … *k* Quamvis … [illegible]

l … *m* … *n* … *o* … *p* … *q* … *r* … *s* … *t* … *u* … *x* … *y* … *z* … [illegible]

a … *b* … *c* … *d* … [illegible]

a … *b* ex conſenſu … *c* … *d* … *e* … *f* … *g* … *h* Fideiuſſionis cauſa … *i* … *k* Item … *l* … *m* … *n* … *o* … *p* … *q* … *r* … *s* … *t* … *u* … *x* … *y* … *z* … [illegible]

verbis aut ſcriptura nuda voluntate ſunt, ſineque voluntate. Accurſius … *Eclogae* 4.

d *l.* 52. *ſ.* 9. *ſ. eod. Inſt. de oblig. ex conſenſu.* *l.* 1. *ſ.* 3. *ſ. de pact.*

e *l.* 1. … *f.* 5. *de contrah. empt.* *l.* 35. … *de verb. oblig.*

f *l.* 35. … *l.* 14. *ſ. locati.*

g *l.* 4. *l.* 19. *ſ. pro ſocio.* *h* *l.* 1. *ſ. mandat.*

i Aliam rationem affert Accurſius … quod earum principium ſit ſpontaneum. *k* Ut in ſtipulatione. *l* … *m* Ut in litterarum obligatione. *n* … [illegible]

o … *p* … *q* … *r* … *s* … *t* … *u* … *x* … *y* … *z* … *a* … *b* … *c* … [illegible]

d hoc Varro lib. 5. de lingua. … *e* Idem … [illegible]

Ee ... [catchword illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

De obligationibus ex maleficio.

4. *Gaius* lib. 3. rerum quotidianarum, ſiue aureorum.

EX maleficio naſcuntur obligationes: veluti ex furto, ex damno, ex rapina, ex iniuria: quæ omnia vnius generis ſunt. nam hæc re tantum conſiſtunt, id eſt, ipſo maleficio: cum alioquin ex contractu obligationes non tantum re conſiſtant, ſed etiam verbis & conſenſu.

De negotiis geſtis. 1. De tutela. 2. De herede qui legatum debet. 3. De condictione indebiti. 4. Si iudex litem ſuam fecerit. 5. De deiectis vel effuſis: & poſitis vel ſuſpenſis. 6. De exercitore aut [illegible], quod in naui vel caupona vel ſtabulo factum eſt.

5. *Idem* lib. 3. Aureorum.

SI quis abſentis negotia geſſerit, ſi quidem ex mandatu, palam eſt ex contractu naſci inter eos actiones mandati, quibus inuicem experiri poſſunt de eo quod alterum alteri ex bona fide præſtare oportet. ſi vero ſine mandatu, placuit quidem ſane eos inuicem obligari: eoque nomine proditæ ſunt actiones, quas appellamus negotiorum geſtorum: quibus æque inuicem experiri poſſunt de eo quod ex bona fide alterum alteri præſtare oportet. ſed neque ex contractu, neque ex maleficio actiones naſcuntur. neque enim is qui geſſit, cum abſente creditur ante contraxiſſe: neque vllum maleficium eſt, ſine mandatu ſuſcipere negotiorum adminiſtrationem. longe magis is cuius negotia geſta ſunt, ignorans aut contraxiſſe, aut deliquiſſe intelligi poteſt: ſed vtilitatis cauſa receptum eſt, inuicem eos obligari.

¶ Ideo autem iſtud receptum eſt: quia plerumque homines eo animo peregre proficiſcuntur, quaſi ſtatim redituri: nec ob id vlli curam negotiorum ſuorum mandant: deinde nouis cauſis interuenientibus, ex neceſſitate diutius abſunt: quorum negotia deperire iniquum erat: quæ ſane deperirent, ſi vel is qui obtuliſſet ſe negotiis gerendis, nullam habiturus eſſet actionem de eo quod vtiliter de ſuo impendiſſet: vel is cuius geſta eſſent, aduerſus eum qui inuaſiſſet negotia eius, nullo iure agere poſſet.

1 ¶ Tutelæ quoque iudicio qui tenentur, non proprie ex contractu obligati intelliguntur: nullum enim negotium inter tutorem & pupillum contrahitur: ſed quia ſane non ex maleficio tenentur, quaſi ex contractu teneri videntur. Et hoc autem caſu mutuæ ſunt actiones. non tantum enim pupillus cum tutore, ſed & contra tutor cum pupillo habet actionem, ſi vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem ſuam creditori eius obligauerit.

2 ¶ Heres quoque qui legatum debet, neque ex contractu, neque ex maleficio obligatus eſſe intelligitur. nam neque cum defuncto, neque cum herede contraxiſſe quicquam legatarius intelligitur. maleficium autem nullum in ea re eſſe, plus quam manifeſtum eſt.

3 ¶ Is quoque qui non debitum accepit per errorem ſoluentis, obligatur quidem quaſi ex mutui datione, & eadem actione tenetur, qua debitores creditoribus. Sed non poteſt intelligi is, qui ex ea cauſa tenetur, ex contractu obligatus eſſe. qui enim ſoluit per errorem, magis diſtrahendæ obligationis animo, quam contrahendæ dare videtur.

4 ¶ Si iudex litem ſuam fecerit, non proprie ex maleficio obligatus videtur. ſed quia neque ex contractu obligatus eſt, vtique peccaſſe aliquid intelligitur, licet per imprudentiam: ideo videtur quaſi ex maleficio teneri.

5 ¶ Is quoque, ex cuius cœnaculo vel proprio ipſius, vel conducto, vel in quo gratis habitabat, deiectum effuſumve aliquid eſt, ita vt alicui noceret, quaſi ex maleficio teneri videtur. Ideo autem non proprie ex maleficio obligatus intelligitur, quia plerumque ob alterius culpam tenetur, aut ſerui, aut liberi.

¶ Cui ſimilis eſt is qui ea parte, qua vulgo iter fieri ſolet, id poſitum aut ſuſpenſum habet, quod poteſt, ſi ceciderit, alicui nocere.

¶ Ideo ſi filiusfamilias ſeorſum à patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectum effuſumve ſit, ſiue quid poſitum ſuſpenſumve habuerit, cuius caſus periculoſus eſt, Iuliano placuit, in patrem neque de peculio, neque noxalem dandam eſſe actionem, ſed cum ipſo filio agendum.

6 ¶ Item exercitor nauis aut cauponæ aut ſtabuli, de damno aut furto, quod in naue aut caupona aut ſtabulo factum ſit, quaſi ex maleficio teneri videtur: ſi modo ipſius nullum eſt maleficium, ſed alicuius eorum quorum opera nauem, aut cauponam, aut ſtabulum exercet: cum enim neque ex contractu ſit aduerſus eum conſtituta hæc actio, & aliquatenus culpæ reus eſt, quod opera malorum hominum vteretur: ideo quaſi ex maleficio teneri videtur.

De nouiſſimo die obligationis.

6. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

IN omnibus temporalibus actionibus, niſi nouiſſimus totus dies compleatur, non finit obligationem.

De patre & filio.

7. *Pomponius* lib. 23. ad Sabinum.

ACtiones aduerſus patrem filio præſtari non poſſunt, dum in poteſtate eius eſt filius.

De conditione, ſi volam.

8. *Idem* lib. 16. ad Sabinum.

SVb hac conditione, ſi volam, nulla fit obligatio: pro non dicto enim eſt, quod dare, niſi velis, cogi non poſſis. nam nec heres promiſſoris eius qui nunquam dare voluerit, tenetur: quia hæc conditio in ipſum promiſſorem nunquam extitit.

De filiofamilias.

9. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

FIliusfamilias ſuo nomine nullam actionem habet, niſi iniuriarum, & quod vi, aut clam, & depoſiti, & commodati, vt Iulianus putat.

De naturali obligatione.

10. *Idem* lib. 47. ad Sabinum.

NAturales obligationes, non eo ſolo æſtimantur, ſi actio aliqua earum nomine competit, verum etiam eo, ſi ſoluta pecunia repeti non poſſit.

Per liberam perſonam obligationem non acquiri.

11. *Idem* lib. 12. ad Sabinum.

QVæcumque gerimus, cum ex noſtro contractu originem trahunt, niſi ex noſtra perſona obligationis initium ſumant, inanem actum noſtrum efficiunt: & ideo neque ſtipulari, neque emere, vendere, contrahere, vt alter ſuo nomine recte agat, poſſumus.

De dolo defuncti.

12. *Pomponius* lib. 29. ad Sabinum.

EX depoſiti, & commodati, & mandati, & tutelæ, & negotiorum geſtorum, ob dolum malum defuncti heres in ſolidum tenetur.

De filiofamilias.

13. *Vlpianus* lib. 7. Diſputationum.

IN factum actiones etiam filiifamiliarum poſſunt exercere.

De ſeruis.

14. *Idem* lib. 7. Diſputationum.

SErui ex delictis quidem obligantur: & ſi manumittantur, obligati remanent: ex contractibus autem ciuiliter quidem non obligantur, ſed naturaliter & obligantur, & obligant.

¶ Denique ſi ſeruo qui mihi mutuam pecuniam dederat, manumiſſo ſoluam, liberor.

De cauſa exceptionis ſublata.

15. *Iulianus* lib. 4. Digeſtorum.

QVi cum herede egit, exceptione ſummotus eſt, *[illegible]*: emancipato omittente bonorum poſſeſſionem, non inique poſtulabit creditor reſtitui ſibi actionem aduerſus ſcriptum heredem. nam quamdiu bonorum poſſeſſio contra tabulas filio dari poteſt, heres quodammodo debitor non eſt.

De ſeruo hereditario.

16. *Idem* lib. 13. Digeſtorum.

QVi à ſeruo hereditario mutuam pecuniam accepit, & fundum vel hominem pignoris cauſa ei tra-

---

c habet ergo hoc diſſimile à mutuo. d proprie ſcilicet. Ideo condictio indebiti non ex contractu datur, ſed ex æquo & bono tantum, l. 15. l. 66. ff. de cond. indeb.
e indebiti ſolutio animo ſoluentis inſpecto magis diſtractus eſt, non contractus.
f vt l. vlt. ff. de variis & extraord. Inſt. de oblig. quæ ex quaſi delicto.
g v. quæ notaui C. de pœna iud. h §. 1. Inſt. de oblig. ex quaſi delicto, & ff. de his qui deiecerunt.
i l. 5. §. 1. ff. de his qui deiecerunt.
k l. 1. §. 9. ff. de his qui deiecerunt.
l Sibi vel inquilini qui habitat in noſtris ædibus.
m l. 5. §. 2. ff. de his qui deiecerunt.
n l. 1. §. 3. ff. de his qui deiecerunt.
o l. 1. §. 7. ff. de his qui deiecerunt.
p §. vlt. Inſt. de oblig. quæ ex quaſi delicto, l. 1. ff. de exercitoria [illegible].
q v. l. nautæ, caupones.

[illegible] ceſſerit, id eſt, dignoſcitur primò quod actionem non pariat, ſecundò quòd ex ea ſolutum non repetitur.
y l. 7. §. 4. ſup. de pactis [illegible] l. 10. ſup. de SC. Maced. l. 8. §. 17. ſup. ad l. Falcid. l. 16. §. 4. ff. de fideiuſſ. adde l. 83. ff. de ſolutionib.
z Quæ ex noſtro contractu originem habent, ea alteri non proſunt, niſi ibi ſumus per quos alteri acquiri obligatio poſſit. ſic itaque ſtipulari [illegible] decem promittis, quæ Titio debes [illegible] Promittis Titio decem, Bar.
a vt proſint alteri.
b l. 38. §. 17. ff. de verb. oblig.
c Imo poſſumus, Tit. C. ſi quis ſibi vel alteri emerit. Poſſumus enim Procuratorio nomine emere & locare, l. 2. §. 2. ſup. eod.
d l. 49. ff. eod. adde Theoph. §. 1. Inſt. de perpetuis & temporalib.
† vt l. 49. ff. eod.
e [illegible] de quibus dictum eſt in l. 9. ſup. eod. Cur in factum [illegible] potius, quàm nominatam filius ſuo nomine mouere poterit? [illegible] extraordinariæ dantur à prætore ex æquitate naturali [illegible] rectius attenditur: Bar. Dic potius, nominatas actiones filiofamilias [illegible] negatas, quod ſint certæ, ideoque facile [illegible] legibus excluſæ; in factum vero, incertæ, & vagæ ſunt.
f propter regulam [illegible]. Caput enim ſequitur, 52. ff. de [illegible] adde l. 4. C. an ſeruus ex ſuo delicto.
g l. 43. in fin. ff. eod. l. 22. ff. de reg. [illegible] Inſt. de inutilib. ſtipul.
h l. 35. ff. de ſolutionib.
i l. 2. ſup. de receptis [illegible].
k vt l. 30. ff. eod.

derit

Universidad Rey Juan Carlos

a ſicuti ſupra ſoles, l. 20. in pr. ſ. precar. b l. 2. ſ. 1. ſ. de precario. c hereditati iacē-ti rei quoque proprietas (per obligationem tamen) acquiri poteſt: quæ directo tamen eidem acquiri non poteſt. d l. 3 2. in fin. ſ. de acquir. rer. e l. 1. ſ. 29. ſupra depoſiti. f hereditati, & per eam heredi futuro. g l. 83. ſ. 6. ſ. de verb. oblig. h Lucratiuæ plures cauſæ nunquā in eandem perſonā, & de eadem re cōcurrunt. v. tamen Socin. reg. 42. ſ. 6. & ibid. Ioseph. Lud. de legatis. i l. lucratiua cauſa, l. 19. de ſo. l. eod. k Dos apud maritum non eſt ex cauſa lucratiua. Cur ita colligē ex lege 47. ... l. 2. ... ſ. 5. 23. ... [illegible]

diderat, & precario rogauit a, precario b poſſidet. nā ſeruus hereditarius ſicuti per traditionem accipiendo proprietatem c hereditati acquirit d: ita precario dando efficit ut res illi ... poſſit. Nam & ſi commodauerit vel depoſuerit e rem peculiarem, commodati & depoſiti actionem hereditati acquiret.

¶ Hæc ita, ſi peculiare negotium contractum eſt. nam ex hac cauſa etiam poſſeſſio acquiſita f intelligi debet.

Si res ad creditorem peruenerit, aut is rem petierit, & de dote.

17. *Idem* lib. 25. Digeſtorum.

OMnes debitores qui ſpeciem ex cauſa lucratiua g debent, liberantur, cùm h ea ſpecies ex cauſa lucratiua ad creditores perueniſſet.

18. *Idem* lib. 54. Digeſtorum.

SI is qui Stichum dari ſtipulatus fuerat, heres extiterit ei cui ex teſtamento idem Stichus debebatur: ſi ex teſtamento i Stichum petierit, non conſumet ſtipulationem. & contra, ſi ex ſtipulatu Stichum petierit, actionem ex teſtamento ſaluam habebit: quia initio ita conſtiterint hæ duæ obligationes, vt altera in iudicium deducta, altera nihilominus integra remaneret.

19. *Idem* lib. 7. Digeſtorum.

EX promiſſione dotis non k videtur lucratiua cauſa eſſe, ſed quodammodo creditor, aut emptor l intelligitur, qui dotem petit: porrò cùm creditor, vel emptor ex lucratiua cauſa rem habere cœperit, nihilominus integras actiones retinent. ſicut ex contrario, qui non m ex cauſa lucratiua rem habere cœpit, eandem non prohibetur ex lucratiua cauſa petere.

An domini iuſſu ſeruum excuſet.

20. *Alfenus* lib. 2. Digeſtorum.

SEruus non n in omnibus rebus ſine pœna domino o dicto p audiens eſſe ſolet. ſicuti ſi dominus hominem occidere, aut furtum alicui facere ſeruum iuſſiſſet. Quare quamuis domini iuſſu ſeruus piraticam feciſſet, iudicium in eum poſt libertatem reddi oportet. Et quodcumque vi feciſſet, quæ vis à maleficio non abeſſet, ita oportere pœnas eum pendere.

¶ Sed ſi aliqua rixa ex litibus & contentione nata eſſet, aut aliqua vis iuris retinendi cauſa facta eſſet, & ab his rebus facinus abeſſet, tum non conuenit prætorem, quod ſeruus iuſſu domini feciſſet, de ea re in liberum iudicium dare.

De loco.

21. *Iulianus* lib. 3. ex Minicio.

COntraxiſſe vnuſquiſque in eo loco intelligitur q, in quo r vt ſolueret, ſe obligauit.

De tempore æſtimationis.

22. *Africanus* lib. 3. Quæſtionum.

CVm quis in diem mercem s ſtipulatus fideiuſſorem acceperit, eius t temporis æſtimatio ſpectanda eſt, quo ſatis acceperit.

De mora & purgatione moræ.

23. *Idem* libro 7. Quæſtionum.

TRaiectitiæ y pecuniæ nomine ſi x ad diem ſoluta non eſſet, pœna (vti aſſolet) ob z operas eius qui eam pecuniam peteret, in ſtipulationem erat deducta. is qui eam pecuniam petebat, parte exacta petere deſierat: deinde interpoſito tempore interpellare inſtituerat. conſultus reſpondit, eius quoque temporis quo quo interpellatus a non eſſet, pœnam peti poſſe. amplius etiam ſi omnino interpellatus non eſſet, nec aliter non committi ſtipulationem, quàm ſi per debitorem non b ſtetiſſet, quo minus ſolueret. alioquin dicendum eſt, ſi is qui interpellare cœpiſſet, valetudine impeditus interpellare deſiiſſet, pœnam non committi.

¶ De illo ſanè poteſt dubitari, ſi interpellatus ipſe moram fecerit, an quamuis pecuniam poſtea offerat, nihilominus pœna committatur? Et hoc rectius dicitur. Nam & ſi arbiter ex compromiſſo pecuniam certo die dare iuſſerit, neque per eum ... dare iuſſus ſit, ſtetit, ... non committi pœnam reſpondit: adeo vt & illud Seruius rectiſſimè exiſtimauerit, ſi quando dies qua pecunia daretur, ſententia arbitri comprehenſa non eſſet, modicum c ſpatium datum videri.

¶ Hoc idem dicendum, & cùm quid ex lege venierit, vt niſi f ad diem pretium ſolutum fuerit, inempta res fiat.

De furioſo.

24. *Pomponius* libro ſingulari Regularum.

SI à furioſo, cùm g eum compotem mentis eſſe putarem, pecuniam quaſi mutuam acceperim, eáque in rem meam verſa fuerit, condictio furioſo acquiritur. Nam ex quibus cauſis ignorantibus nobis actiones acquiruntur, ex iiſdem etiam furioſi nomine incipit agi. Veluti cùm ſeruus eius ſtipulatur: cùm furtum ei fit, aut damnum ei dando, in legem Aquiliam committitur a: aut ſi forte cum creditor fuerat, fraudandi eius cauſa debitor alicui rem tradiderit.

¶ Idemque erit, ſi legetur b ei, vel fideicommiſſum ei relinquatur c.

1 ¶ Item ſi is qui ſeruo alieno crediderat, furere cœperit: deinde ſeruus in rem domini id quod mutuum acceperat, verterit d: furioſo condictio acquiritur.

2 ¶ Item ſi alienam pecuniam credendi cauſa quis dederit e, deinde compos mentis eſſe deſierit, poſtea conſumpta ea furioſo f condictio acquiritur.

3 ¶ Et qui negotia furioſi geſſerit, negotiorum geſtorum ei obligatur g.

Diuiſio actionum, in reales & perſonales, 1. & in ex contractu, ex facto, in factum, 2. in ciuiles & honorarias.

25. *Vlpianus* libro ſingulari Regularum.

ACtionum genera ſunt duo: in rem h, quæ dicitur vindicatio: & in perſonam, quæ condictio appellatur.

¶ In rem i actio eſt, per quam k rem noſtram quæ ab alio poſſidetur, petimus. & ſemper aduerſus eum eſt qui rem poſſidet.

¶ In perſonam l actio eſt, qua cum eo agimus qui obligatus m eſt nobis ad faciendum aliquid, vel dandum, & ſemper aduerſus eundem n locum habet.

1 ¶ Actionum autem quædam ex contractu, quædam ex facto, quædam in factum ſunt.

¶ Ex contractu actio eſt, quoties quis ſui o lucri p cauſa cum aliquo contrahit: veluti emendo, vendendo, locando, conducendo, & cæteris ſimilibus.

¶ Ex facto q actio eſt, quoties ex eo teneri quis incipit quod ipſe admiſit: veluti furtum vel iniuriam commiſit, vel damnum dedit.

¶ In factum actio dicitur, qualis eſt (exempli gratia) actio quæ datur patrono aduerſus libertum, à quo contra edictum prætoris in ius r vocatus eſt.

2 ¶ Omnes autem actiones aut ciuiles ſ dicuntur t, aut honorariæ u.

De actionibus pœnalibus, & in heredibus.

26. *Idem* lib. 5. de Cenſibus.

OMnes x pœnales y actiones poſt z litem inchoatam & ad heredes a tranſeunt.

De obligatione inutili.

27. *Papinianus* lib. 27. Quæſtionum.

OBligationes quæ b non propriis viribus conſiſtunt, neque c officio iudicis, neque d prætoris imperio e, neque legis poteſtate confirmantur.

Differentia actionum.

28. *Idem* lib. 2. Definitionum.

ACtio in perſonam f infertur: petitio g in rem: perſecutio in rem, vel in perſonam, rei h perſequendæ gratia.

Si prioris obligationis in poſteriore cautione mentio non ſit.

29. *Paulus* lib. 4. Reſponſorum.

LVcio i Titio cùm ex k cauſa iudicati pecunia deberetur, & eidem debitori aliam pecuniam crederet, in cautione pecuniæ creditæ non l adiecit ſibi præter eam pecuniam debitam ſibi ex cauſa iudicati. quæro an integræ ſint vtræque Lucio Titio petitiones? Paulus reſpondit, nihil proponi cur non ſint integræ.

Si ſeruus effectus liberetur poſtea conſequutus.

30. *Scæuola* lib. 5. Reſponſorum.

SEruus effectus non m ideirco quod poſtea indulgentia principali libertatem conſecutus eſt, reduci n dicitur in obligationem creditorum.

De conditione impoſſibili.

31. *Modeſtinus* lib. 2. Fideicommiſſorum.

NOn ſolùm ſtipulationes o impoſſibili p conditione q applicatæ nullius r momenti ſunt, ſed etiam cæteri quoque contractus, veluti emptiones, locationes, impoſſibili conditione interpoſita, æquè nullius momenti ſunt: quia in ea re, quæ ex duorum pluriumve conſenſu agitur, omnium voluntas ſpectetur ſ, quorum procul dubio in huiuſmodi actu talis cogitatio eſt, vt nihil agi exiſtiment, appoſita ea conditione quam ſciant eſſe impoſſibilem t.

De concurrentibus actionibus.

32. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

[illegible]

Aas. iudex denique, prætor, lex. e Differentiam obſeruabis ... iudicis & imperii prætoris.

f adde 2. ad Herennium. g v. l. 35. in fin. l. eod. h l. 25. ſ. eod. l. 35. ſ. eod.

i vide Cuiac. obſer. 33. & ad Nou. 2 ... cap. 3.

k Debitum ex cauſa iudicati contrahitur. l Non renunciat debito ex cauſa iudicati, qui debitori nouam pecuniam credens, debiti prioris mentionem non facit. adde l. 25. ſ. de legat. 2. m Renatus libertati ſe ... vel gratia ... credita priora non ... adde l. 2. ... de bon. damnat. ... 21. l. de noxal. ... n de reſtitutione actionis ... l. 25. ſ. eod. o ... ſ. de verb. oblig. p Impoſſibilis conditio in omnibus contractibus ... ſtipulationibus l. 1. ſ. 11. l. eod. l. 7. l. 67. l. de verb. oblig. ſ. 11. Inſtit. de inutil. ſtipul. vide quæ notaui ad l. 3. ... cond. ...

q Impoſſibili conditioni. Vulg. & Hal.

r Inualidulæ. ſ. 10. Inſt. de inutil. ſtip.

ſ Spectat. Vulg. Hal.

t Impoſſibilis dicitur vel natura, vel bonis moribus, vel ratione ... cis, id eſt, 16. ſ. de cond. inſt. vel facto, quod eſt admodum difficile ... ſ. ... Aemil.

[illegible]

Cum

Cum [a] ex uno delicto plures naſcuntur actiones, ſicut evenit cum arbores furtim cæſæ dicuntur, omnibus [b] experiri permitti [c] poſt magnas [d] varietates obtinuit.

An pœna perſecutio in heredem tranſeat.

33. *Paulus* lib. 3. Decretorum.

Conſtitutionibus, quibus oſtenditur *heredes* [e] *pœna non teneri*, placuit, ſi vivus [f] conventus fuerat, etiam pœnæ perſecutionem tranſmiſſam [g] videri, quaſi lite [h] conteſtata cum mortuo.

De concurrentibus actionibus.

34. *Idem* [i] libro ſingulari de concurrentibus actionibus.

Qui ſervum alienum iniurioſe verberat, ex uno facto incidit & [i] in Aquiliam, & [k] actionem iniuriarum. iniuria enim ex affectu fit, damnum ex culpa, & ideo poſſunt utræ [l] competere. ſed quidam altera electa, alteram conſumi [m]. alij, per legis Aquiliæ actionem iniuriarum conſumi; quoniam deſiit [n] bonum & æquum eſſe condemnari eum [o] qui æſtimationem præſtitit. ſed ſi ante iniuriarum actum eſſet, teneri eum ex lege Aquilia. ſed & hæc ſententia per prætorem inhibenda eſt, niſi in id quod amplius ex lege Aquilia competit, agatur. rationabilius itaque eſt eam admitti ſententiam, ut liceat ei quam voluerit actionem prius exercere: quod autem amplius [p] in altera eſt, etiam hoc exſequi.

1 ¶ Si is cui rem commodavero, eam ſubripuerit [q] tenebitur quidem & commodati actione & condictione. ſed altera actio alteram peremit aut ipſo iure, aut per exceptionem, quod eſt tutius [r].

2 ¶ Hinc de colono reſponſum eſt, ſi aliquid ex fundo ſubtraxerit [s], teneri eum condictione & furti [t] quin etiam ex locato. & pœna quidem furti non confunditur: illæ autem inter ſe miſcentur.

¶ Et hoc in legis Aquiliæ actione dicitur, ſi tibi commodavero veſtimenta, & tu ea ruperis. utræque [t] enim actiones rei perſecutionem continent. & quidem poſt [u] legis Aquiliæ actionem, utique commodati finietur. poſt commodati, an Aquiliæ remaneat in eo quod in repetitione [x] triginta dierum amplius eſt, dubitatur. ſed verius eſt remanere [y]: quia ſimplo accedit, & ſimplo ſubducto locum non [z] habet.

De actionibus honorariis. 2. De contractu magiſtratuum municipalium.

35. *Idem* lib. 1. ad Edictum prætoris.

In honorarijs [a] actionibus ſic eſſe definiendum Caſſius ait, ut quæ rei [b] perſecutionem habeant, hæ etiam poſt [c] annum darentur, ceteræ intra annum. Honorariæ autem, quæ poſt annum non dantur, nec in heredem dandæ ſunt, ut tamen lucrum [d] ei extorqueatur, ſicut fit in actione doli mali & interdicto unde vi, & ſimilibus.

¶ Illæ autem rei [e] perſecutionem continent, quibus perſequimur quod ex patrimonio nobis abeſt: ut cum agimus cum bonorum poſſeſſore debitoris noſtri.

¶ Item [f] Publiciana [g], quæ ad [h] exemplum vindicationis datur.

¶ Sed cum [i] reſciſſa uſucapione redditur, anno finitur: quia contra ius civile datur.

1 ¶ In municipes & rempublicam etiam poſt annum actio datur ex contractu magiſtratuum municipalium.

De ignominia.

36. *Vlpianus* lib. 2. ad Edictum.

Ceſſat ignominia in condictionibus [k], quamuis ex famoſis cauſis pendeant.

De actionis verbo. 2. De actionibus mixtis.

37. *Idem* lib. 4. ad Edictum prætoris.

Actionis verbo [l] continetur in rem, in perſonam, directa, utilis, præiudicium [m], ſicut ait Pomponius, ſtipulationes etiam quæ prætoriæ ſunt: quia actionum inſtar obtinent: ut damni infecti, legatorum, & ſi quæ ſimiles ſunt.

¶ Interdicta quoque actionis [n] verbo continentur [o].

1 ¶ Mixtæ [p] ſunt actiones in quibus uterque actor eſt: ut puta finium regundorum, familiæ erciſcundæ, communi dividundo, interdictum uti poſſidetis, utrubi [r].

De litteris.

38. *Paulus* libro 3. ad Edictum.

Non figura litterarum [a], ſed oratione [b], quam exprimunt litteræ obligamur: quatenus placuit non minus valere quod ſcriptura [c], quam quod vocibus linguæ figuratis ſignificaretur.

De filiofamilias.

39. *Gaius* lib. 3. ad Edictum Provinciale.

Filiusfamilias ex omnibus [d] cauſis [e] tanquam paterfamilias obligatur [f] & ob id agi cum [g] eo tanquam cum patrefamilias poteſt.

De legatis.

40. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

Hereditariarum [h] actionum loco habentur [i] & legata [k], quamuis [l] ab herede cœperint.

De concurrentibus actionibus.

41. *Paulus* lib. 54. ad Edictum.

Quotiens lex [m] obligationem introducit, niſi ſi nominatim caverit ut ſola ea actione utamur, etiam veteres eo nomine actiones competere.

1 ¶ Si eodem facto duæ competant actiones, poſtea iudicis potius partes eſſe, ut quo plus [o] ſit in reliqua actione, id actor ferat, ſi tantundem, aut minus, id [n] conſequatur.

De conditione. 2. De ſolido creditore.

42. *Vlpianus* lib. 22. ad Edictum.

Is cui ſub [p] conditione legatum eſt, pendente conditione non [q] eſt creditor [r], ſed tunc cum extiterit conditio, quamuis eum qui ſtipulatus eſt ſub conditione, placet etiam pendente conditione creditorem eſſe.

1 ¶ Creditores eos accipere debemus, qui [f] aliquam actionem vel civilem [t] habent (ſic tamen ne [u] exceptione [x] ſummoveantur) vel honorariam [y] actionem, vel [z] in factum.

De patrefamilias pubere, pupillo, ſervo.

43. *Paulus* lib. 72. ad Edictum.

Obligari poteſt paterfamilias, ſuæ poteſtatis pubes [a] compos mentis [b].

¶ Pupillus [c] ſine tutoris auctoritate non obligatur iure civili.

¶ Servus [d] autem ex contractibus non obligatur.

De accidentibus obligationum, 1. Die, 2. Conditione, 3. modo, 4. acceſſione. 5. De ſtipulatione, ſi navem non dederit, centum dari. 6. De ſtipulatione navem fieri, & ſi non feceris centum dari.

44. *Idem* lib. 74. ad Edictum prætoris.

Obligationum fere [e] quatuor [f] cauſæ [g] ſunt: aut enim [h] dies in his eſt, aut conditio, aut modus, aut acceſſio.

1 ¶ Circa diem duplex inſpectio eſt. nam vel [k] ex die incipit obligatio, aut confertur in diem.

¶ Ex die, veluti, *Kalendis Martiis dare ſpondes?* cuius natura hæc eſt, ut [l] ante diem non exigatur.

¶ Ad diem autem, *Vſque ad Kalendas dare ſpondes?*

¶ Placet autem ad tempus obligationem conſtitui non [m] poſſe, non magis quam legatum [n]. Nam quod alicui deberi cœpit, certis modis [o] deſinit deberi. plane poſt [p] tempus ſtipulator vel pacti conventi [q] vel doli mali exceptione ſummoveri poterit. Sic & in tradendo [r] ſi quis dixerit ſe ſolum [f] ſine ſuperficie tradere, nihil proficit quo [t] minus & ſuperficies tranſeat, quæ natura ſolo cohæret [u].

2 ¶ Conditio vero efficax eſt, quæ in conſtituenda [x] obligatione inſeritur, non quæ poſt perfectam eam ponitur: veluti, *Centum dare ſpondes, niſi* [y] *navis ex Aſia venerit?* ſed hoc caſu exiſtente conditione locus erit exceptioni pacti conventi, vel doli mali.

3 ¶ Modus [z] obligationis eſt, cum ſtipulamur decem aut hominem. nam alterius [a] ſolutio totam obligationem interimit, nec alter [b] peti poteſt, utrique quamdiu utrumque eſt [d].

4 ¶ Acceſſio [e] vero in obligatione aut perſonæ, aut rei fit. Perſonæ, cum mihi aut Titio ſtipulor [f]. Rei [g], cum mihi decem aut Titio hominem ſtipulor.

a ut in actione arborum furtim cæſarum, Aquilia, vi, Tabularum, furti, l. 2. ſup. quod vi, l. pen. inſ. arborum furtim cæſar. vide Forcatulum cupidinis iuriſperiti c. 5. b non ipſo iure, ſed per exceptionem & iudicem ſuperiorem excludantur: cum ſingulis delictis non plures, ſed ſingulæ tantum pœnæ debeantur, v. Hotom. 29. illuſtr.
c v. l. 60. inf. eo.
d ita loquitur Hermogenianus in l. vlt. ſup. pro legato.
e vide Titulum Codicis, ex delictis defunctorum in quantum heredes conveniantur, & Titulum, de hereditariis actionibus. & titulum, ex delictis defunctorum.
f defuncto cui ſucceſſum eſt.
g transmiſſam non videri. Vulg. tranſmiſſam non videri. Hal.
h v. l. 58. ſed l. omnis. C. ex delictis defunctorum.
i & in Aquiliam, & in actionem. Hal.
k quemadmodum ex uſdem res cauſæ plures eſſe poſſunt: ſic eiuſdem cauſæ plures effectus, vt hic.
l utramque, Hal. l. 34. in fi. l. de iniurijs.
m & ita accipitur, ut in l. 24. §. cum qui, ſup. quod metus cauſa.
n l. 52. in fi. ſup. de iudiciis.
o cum idem ſolus ſucceſſerit v. l. 7. §. de iniuriis.
p l. 42. in fi. ſ. eo.
q l. 5. §. 8. ſup. commodati.
r ſupra, eod.
ſ l. 42. ſup. locati.
t Aquilia & commodati.
u l. 18. §. 1. ſup. commodati.
x v. l. 2. ſup. de ſide inſtrumentorum.
y non remanere quidam ita legunt tempore Accurſij. Bicentinum defendit Cuiacius 3. obſ. 35. & Hotom. 27. illuſtr. in fi.
z locum habet, Cuiacius 3. obſ. 25. & Hotoman. 27. illuſtr. in fi. adde Robertum 3. Animadverſ. 5. & Antonium Mercatorem 1. notat. 29.

a De honorariis actionibus, adde l. 25. ſup. eod. l. 42. in fin. l. 2. eo. b Honorariæ actiones rei perſecutoriæ, etiam poſt annum dantur: quæ non ſunt rei perſecutoriæ, intra annum dantur, nunquam poſt annum. Quæ poſt annum non dantur, non dantur in heredem, niſi lucrum ſit ei extorquendum. c Quæ rei perſecutionem continent actiones, etiam poſt annum dantur, adde l. 3. §. 1. ſup. de vi & vi l. 8. §. 7. ſup de precario, adde l. 20. §. 6. ſupra de oper. nou. d l. 38. l. de reg. iur. e l. 25. l. 28. ſup. eo. f datur etiam poſt annum. g quæ eſt prætoria actio. h §. 4. Inſt. de actionib. Cur ut vindicatio datur vero vel domino, ita Publiciana pene domino, aut futuro domino. i forte legendum, ſed quæ: ut de reſciſſoria loquatur, cuius fit mentio §. 5. Inſt. de actionib. quæ differt à ſuperiore Pauliana, de qua §. 4. Inſt. de act. Hæc datur adverſus dominum, illa non item. k adde l. 26. l. [illegible] l. vlt. C. de hered. vel act. vend.
m l. 1. §. 3. ſup. de rei vind. §. 13. & ibi Theoph. Inſt. de act.
n facit §. vlt. Inſt. de interdict. o & exceptiones, l. 2. ſup. de except.
p §. 20 Inſt. de act. l. 13. ſup. de iud. l. 10. ſup. finium reg. l. 44. §. 4. ſup. familiæ.
q [illegible]

a Chirographum ideo quis legat, nudas tabulas chirographi ſcriptas non legat: ſed ipſum debitum quod ſcriptæ tabulæ continent. l. 44. §. 5. l. 59. §. 7. ſup. de leg. 3. l. 59. §. de leg. 3. l. 3. §. 5. ſup. de lib. legat.
b Oratio & figura litterarum hic opponuntur. Figura litterarum nihil aliud quam litteræ ipſæ: oratio, id quod litteris ita perſcriptis mente eliciimus.
c l. 62. ſup. mandati.
d Imo non in omnibus, ſed in quibuſdam, l. 9. ſup. eod.
e quæ ex contractu vel maleficio deſcendunt.
f Imo non obligatur, l. 45. inf. eo.
g l. 57. ſup. de iudiciis.
h id eſt, quibus tenetur hereditas. Quæ competunt defuncto, ex tranſeunt in heredem, C. de heredit. act.
i adde l. 7. ſup. de reb. auctor.
k l. 6. ſup. de ſeparationib. l. vlt. cod. de hered. act.
l Ratio dubitandi hinc ſumitur, ſi legata ab herede præſtentur: igitur legatorum nomine non hereditas, ſed heres tenebitur: & ita legata hereditariis actionibus non adnumerantur.
m l. vlt. ſup. de cond. ex lege.
n l. 34. ſup. eod.
o nihil Cuiacius 13. obſ. 11. reprehenſus à Roberto 1. animadverſ. 21. Cuiacii lectionem probat Hotomanus 27. illuſt. movetur argumento legis 3. legis penultimæ, l. vlt. ſup. furtum adverſus nautas, legis 3. ad leg. rapt., legis 1. §. ſup. de public. & Antonius Mercator 3. not. 20.
p v. l. 34. ſup. de religioſis.
q l. 53. l. 55. inf. de verb. ſig.
r hinc illud, Teſtamenta legantis pro ſe chirographa ſunt, l. 42. ſupra ead. Adquit. adde l. 3 ſupra de pignor. l. 50. in fin. ſupra de legat. 1. ſ l. 10. l. de verb. ſig.
t l. 26. ſup. eo. u l. 55. l. de verb. ſig. x Ad 30. annum iunfte ſide Schuiſtadium Hocmen. 3. 71. y l. 18 & l. 55. inf. de verb. ſig. y l. 25. in fi. l. 35. ſup. eo.
z l. 35. §. 1. ſup. eo. a l. 201. l. de verb. obl. l. 2. in fi. l. de reg. iur. b l. 5. §. de reg. iur. c l. 20. §. de reg. iur. d l. 14. ſup. eo. e Cur dixit ſere: quia plures ſunt cauſæ quam quæ hic connumerantur: & vero locum & perſonam omiſit.
f 52. Hal. 2. c 43. g forme. h l. 6. l. 21. l. 23. ſup. eod. i aliquando, Hal. ibi.
k 2 ſup. eo 43. [illegible] Hal. ib. aut ab initio, aut ad finem. l quod ex aliquo die debetur, ante diem exigi non poteſt, §. 33. verſ. tempore, Inſt. de act.
m vide l. 4. ſup. de ſervitutib. l. 56. §. 1. 3. de verb. obl. n Imo legatum etiam ad tempus conferri poteſt, l. 4. ſup. de uſufr. legat. o ſolutione, novatione, acceptilatione. Tempus vero nihil horum eſt. Tempus igitur non eſt modus tollendæ obligationis. p Quod ad certum uſque tempus debetur, finito tempore exigi non poteſt. q l. 56. §. 4. l. de verb. obl. r §. ſi tradendo ſervitutem, l. 4. ſup. de ſervitutib. ſ adde l. 26. ſup. de uſurpat. & uſuc. t id eſt non impoſitum ſolum ſolo ſequatur, Hal. ibi. u Imo ſeparari poteſt, puta ut cum locari & vendi, l. 1. §. 1. ſup. de ſuperficieb. x id eſt, quam obligatio conſtituitur, Hal. ibi.
y puta, intra Kalendas Martias. z Typum, Hal. ibi. a Pars alternatiua ſoluta totam obligationem perimit. b nec alterius, Hal. nec alter peti Hal.
c quia debitoris eſt electio, l. 10. in fin. ſupra de leg. 1. d Poſtquam autem alterutrum periit, reus non habet electionem. eſt enim omnis dubium vel in alterius electione, e [illegible], Hal. ibi. f hoc caſu Titio ſolui poteſt, l. 10. l. de ſolut.
g ad id ſolui poſſe negat, Ita vidimus, §. 4. inſ. de inut. ſtip.

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

vbi quæritur, an ipſo iure ſ fiat liberatio homine ſoluto Titio.

5 ¶ Si ita ſtipulatus ſim, *Si fundum non dederis, centum dare ſpondes?* ſola centum in ſtipulatione ſunt, in exſolutione fundus.

6 ¶ Sed ſi mihi fieri ſtipulatus ſim, & ſi non feceris, centum: videndum verum duæ ſtipulationes ſint, pura & conditionalis: & exiſtens ſequentis conditio non tollat priorem, an verò transferet in ſe, & quaſi nouatio prioris fiat. quod magis verum eſt ſ.

De manumiſſione & morte ſerui debiti.

45. *Idem* lib. 5. ad Plautium.

IS qui ex ſtipulatu Stichum debeat, ſi eum ante moram manumiſerit, & is priuſquam ſuper eo promiſſor conueniretur, deceſſerit, non tenetur: non enim per eum ſtetiſſe videtur, quo minus eum præſtaret.

De furioſo & pupillo.

46. *Idem* lib. 7. ad Plautium.

FVrioſus & pupillus, vbi ex re actio venit, obligantur, etiam ſine curatore, vel tutoris auctoritate, veluti ſi communem fundum habeo cum his, & aliquid in eum impendero, vel damnum in eo pupillus dederit, nam iudicio communi diuidundo obligabuntur.

Differentia obligationis & liberationis.

47. *Idem* ex libro 14. ad Plautium.

ARrianus ait multum intereſſe, quæras, verùm aliquis obligetur, an aliquis liberetur. Vbi de obligando quæritur, propenſiores eſſe debere nos, ſi habeamus occaſionem, ad negandum. Vbi de liberando, ex diuerſo, vt facilior ſis ad liberationem.

De ſurdo.

48. *Idem* lib. 16. ad Plautium.

IN quibuſcumque negotiis ſermone opus non eſt, ſufficiente conſenſu, iis etiam ſurdus interuenire poteſt: quia poteſt intelligere, & conſentire, veluti in locationibus, conductionibus, emptionibus, & cæteris.

De actionibus ex contractibus.

49. *Idem* lib. 18. ad Plautium.

EX contractibus venientes actiones in heredes dantur, licet delictum quoque verſetur, veluti cum tutor in tutela gerenda dolo fecerit, aut is apud quem depoſitum eſt. Quo caſu etiam cum filiuſfamilias aut ſeruus quid tale commiſit, de peculio actio datur, non noxalis.

De tempore.

50. *Pomponius* lib. 7. ex Plautio.

QVod quis aliquo anno dare promittit, aut dare damnatur, ei potestas eſt quolibet eius anni die dandi.

Definitio actionis.

51. *Celſus* libro 3. Digeſtorum.

NIhil aliud eſt actio, quam ius quod ſibi debeatur, iudicio perſequendi.

Quibus modis obligemur.

52. *Modeſtinus* lib. 2. Regularum.

OBligamur aut re, aut verbis, aut ſimul vtroque, aut conſenſu, aut lege, aut iure honorario, aut neceſſitate, aut ex peccato.

1 ¶ Re obligamur, cùm res ipſa intercedit.

2 ¶ Verbis, cùm præcedit interrogatio, & ſequitur congruens reſponſio.

3 ¶ Re & verbis pariter obligamur, cùm & res interrogationi intercedit.

4 ¶ Conſentientes in aliquam rem ex conſenſu obligari neceſſario ex voluntate noſtra videmur.

5 ¶ Lege obligamur, cùm obtemperantes legibus aliquid ſecundum præceptum legis, aut contra facimus.

6 ¶ Iure honorario obligamur ex his quæ edicto perpetuo, vel magiſtratu fieri præcipiuntur, vel fieri prohibentur.

7 ¶ Neceſſitate obligantur, quibus non licet aliud facere, quàm quod præceptum eſt, quod euenit in neceſſario herede.

8 ¶ Ex peccato obligamur, cùm in facto quæſtionis ſumma conſiſtit.

9 ¶ Etiam nudus conſenſus ſufficit obligationi, quamuis verbis hoc exprimi poſſit.

10 ¶ Sed & nutu ſolo pleraque conſiſtunt.

De actionibus concurrentibus. 1. De iis ad quos res pertinet.

53. *Idem* lib. 3. Regularum.

PLura delicta in vna re plures admittunt actiones, ſed non poſſe omnibus vti probatum eſt. nam ſi ex vna obligatione plures actiones naſcantur, vna tantummodo, non omnibus vtendum eſt.

1 ¶ Cùm generaliter adiicimus, *Siue ad quem ea res pertinebit*, & adrogati, & eorum qui iure nobis ſuccedunt perſonas comprehendimus.

De contractu imaginario.

54. *Idem* libro 5. Regularum.

COntractus imaginarii etiam in emptionibus iuris vinculum non obtinent, cùm fides facti ſimulatur non intercedente veritate.

De effectu voluntatis partis.

55. *Iauolenus* lib. 12. Epiſtolarum.

IN omnibus rebus quæ dominium transferunt, concurrat oportet affectus ex vtraque parte contrahentium. nam ſiue ea venditio, ſiue donatio, ſiue conductio, ſiue quælibet alia cauſa contrahendi fuit, niſi animus vtriuſque conſentit, perduci ad effectum id quod inchoatur, non poteſt.

De ſeruo.

56. *Pomponius* lib. 26. ad Quintum Mucium.

QVæcumque actiones ſerui mei nomine mihi competunt competere vel ex duodecim tabulis, vel ex lege Aquilia, vel iniuriarum, vel furti, eædem durant, etiam ſi ſeruus poſtea vel manumiſſus, vel alienatus, vel mortuus fuerit.

¶ Sed & condictio ex furtiua cauſa competit: niſi nanctus poſſeſſionem ſerui aut alienauero, aut manumiſero eum.

De errore.

57. *Idem* lib. 36. ad Quintum Mucium.

IN omnibus negotiis contrahendis, ſiue bona fide ſint, ſiue non ſint, ſi error aliquis interueniat, vt aliud ſentiat, (putà) qui emit aut qui conducit, aliud qui cum his contrahit, nihil valet quod acti ſit.

¶ Et idem in ſocietate quoque coeunda reſpondendum eſt, vt ſi diſſentiant, aliud alio exiſtimante, nihil valet ea ſocietas quæ in conſenſu conſiſtit.

De lite conteſtata.

58. *Calliſtratus* lib. 1. Edicti monitorii.

SCiendum eſt ex omnibus cauſis lites conteſtatas & in heredem ſimileſque perſonas tranſire.

De pupillo.

59. *Licinius Rufinus* lib. 8. Regularum.

PVpillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem iure naturali obligatur.

De concurrentibus actionibus.

60. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

[illegible]

rei, &c. obligatur tamen ſi factus ſit locupletior, l. 34. ſup. de cond. indeb.

a Concurrentes de eadem pecunia pœnales actiones non ſe mutuo conſumunt, l. 32. ſup. eod. l. 2. ſ. de privat. delictis.

Nunquam a actiones pœnales b de eadem c pecunia concurrentes alia aliam conſumit.

De nuda ſcriptura 2. De conſtitutione ſalarij.

61. Scævola libro 28. Digeſtorum.

Procurator a Seij admiſit a ſubſcriptionem ad argentarium f vaſcularium in verba infra ſcripta: Λούκιος Καλανδίος ἐπέγραψα, καθὼς προγέγραπται, ὅτι [illegible] Τιτίῳ id eſt, Lucius Kalendius recognoui a, quemadmodum ſupra ſcriptum eſt, reliqua h à meo c debentur tot &c. quæro an Gaium Seium obligare potuit? Reſpondit, Seium, ſi alioquin obligatus non eſſet, non propter quod ea ſcriptura quæ proponeretur, interpoſita ſit, obligatum eſſe.

1 ¶ Seia cum ſalarium conſtituere vellet ita epiſtolam emiſit: *Lucio Titio ſalutem: Si in eadem ſollicitudine & eadem aſſiduitate circa me es, qui ſemper fuiſti, ex conueniente decipis litteris meis atteſtaberis tua, vtei, hoc tibi quamdiu viuam praeſtabo, annuos aureos. Seia enim quia valde nos honeſtè amas:* quæro, cum & rem ſuam diſtraxerit Lucius Titius, & ad eam profectus ſit, & ex eo cum ea ſit, an ei ex his epiſtolis ſalarium annuum debeatur? Reſpondit, ex perſonis d cauſiſque eum, cuius notio ſit, æſtimaturum, an actio danda ſit.

a Recognitis rationem & earum ſolidatis per procuratore[m] [illegible] domino, ſi quid rationibus continetur verum ſit, non falſum.
b v. quæ ſcripſi ad l. 24. ſup. depoſiti.
c id eſt, à me & domino.
d l. 5. ſup. de donat. adde l. 1. §. 10. ſ. de [illegible] l. 38. ſ. de rei vind.

b l. 60. ſup. eod. l. 2. ſ. de privat. delictis. l. 130. ſ. de reg. iur. §. 1. in fin. Inſt. ſi quadrupes pauperiem fecisse dicatur [illegible] b l. 26. ſup. eod.
c de eodem peccato Hotom. 7. illuſtr.
d Hæc lex pertinet ad obligationem litterarum. Epiſtolarum autem quæ vis ſit, v. Alberic. in l. non epiſtolis 13. C. de probationib. e admiſit, vel edidit.
f de quo vide l. 9. ſup. de aura. l. 37. ſup. locati.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM PARS SEPTIMA.

† Pars ſexta cœpit à tit. de bonorum poſſeſſionibus. & hic à libro 37.

LIBER QVADRAGESIMVS-QVINTVS.

De a verborum b obligationibus c.

Diviſio aliqua ſtipulationum: alia congrua, alia non congrua: vel alia valida, alia inutilis. De voce & auditu. De muto, ſurdo, infante & abſente 1. De diſceſſu & reuerſione ſtipulatoris. 2. De reſponſione: Quidni? Quanni. 3. Si reſpondens adijciat vel detrahat aliquid obligationi. 6. De lingua.

Vlpianus lib. 48. ad Sabinum.

Stipulatio non poteſt confici niſi d vtroque loquente e. & ideo neque mutus f, neque ſurdus g, neque infans ſtipulationem contrahere poſſunt: nec abſens h quidem, quoniam exaudire inuicem debent i. Si quis igitur ex his k vult ſtipulari, per ſeruum l præſentem ſtipuletur, & acquiret ei ex ſtipulatu actionem. Item ſi quis obligari velit, iubeat m, & erit quaſi iuſſu obligatus.

1 ¶ Qui præſens interrogauit a, ſi antequam ſibi reſponderetur, diſceſſit, inutilem efficit ſtipulationem. Sin verò præſens interrogauerit b, mox diſceſſit, & c reuerſo reſponſum eſt, obligat d: interuallum enim medium e non vitiauit obligationem f.

2 ¶ Si quis ita interroget, *dabis?* reſponderit, *quidni?* & is vtique in ea cauſa eſt vt obligetur g.

¶ Contra h ſine verbis annuiſſet, non tantum h autem ciuiliter, ſed i nec k naturaliter l obligatur, qui ita annuit. & ideo m rectè dictum eſt, non obligari pro eo, nec fideiuſſorem quidem.

3 ¶ Si quis ſimpliciter n interrogatus reſponderit o, *ſi illud factum erit, dabo* p, non obligari eum conſtat. Aut ſi ita interrogatus, *intra kalendas quintas* q? reſponderit, *dabo Idibus*, æquè non r obligatur. Non enim ſic reſpondit vt interrogatus eſt. Et verſa vice ſi interrogatus ſ fuerit ſub conditione t, reſponderit purè, dicendum erit, eum non obligari. Cum adijcit ſ aliquid vel detrahit obligationi, ſemper probandum eſt vitiatam eſſe obligationem: niſi ſtipulatori diuerſitas reſponſionis t illico placuerit. tunc enim alia ſtipulatione contracta eſſe videtur.

a ſenſus eſt, ſi præſens interrogetur, & abſens reſpondeat, nihil agi, ſ. vice. hic.
b Interrogauerit, & antequam reſponderetur, diſceſſit, Vulg. Hal.
c & mox reuerſus, Turaſ. hic.
d ob igitur, Vulg.
e modicum, Vulg. non longum, quale eſt vnius diei, non quod poſtera die fit, non ſic inconcinenti, l. 12. ſ. [illegible] prox. dummodo tamen intermedio tempore nullum extraneum actum ſecerit, l. 137. ſ. eod. Dies amplius longum eſt, ſi illo medio tempore ad alios extraneos, ſeu extranea negotia diuerterit. Cur autem veteres extraneo actu ſtipulationem vitiari voluerunt? ne forte promiſſor ſe obligatum interrogationi, aut de ea non cogitaſſe cauſaretur. Idemque pactum magis quàm ſtipulationem inire voluiſſe, l. 7. §. 12. in fin. ſ. de pact. Duar. Extranea negotia interpreter, quæ nihil commune habent cum ſtipulatione. v. quæ notaui ad l. 1. ſ. [illegible]
f niſi ſtipulator aliquid intermedio ita egerit, ex quo appareat eum cœptam ſtipulationem omiſiſſe, l. 137. ſ. [illegible]
g Cur ita? an quia interrogatio affirmat, adde l. 52. §. 9. in fin. ſ. de legat. 3. vt vult Zaſius? an potius, vt vult Duarenus, quod ſufficiat verbis æqui ollentibus ſi quid facere? l. 1. ſ. eod. l. 10. C. eod. §. 1. in fin. Inſt. eod. §. 5. in pr. Inſt. de inutilib. ſtipulationib. (qui textus valde ſingularis eſt) qualia ſunt, illa [illegible] l. 39. §. 1. ſ. de legat. 3. [illegible] l. 12. C. de fideicommiſſ. vbi etiam quidam legunt τί μή. quidni, cum etiam imperatiua verba pertinentibus addita non vitient, l. 65. ſ. eod. An vero quod hoc verbum vi ipſa promiſſionem includat (vnde à Donato inter verba promittendi ponitur) vt vult Cuiacius: vt qui eo vſus ſit, videatur ita reſpondiſſe: Quidni dabo? Certè dabo. Terentius in Eunucho: patris cognatum atque æqualem Archemidem noſti? quidni? & in Heauton. Tuos quid dicam? quidni? vt hinc colligere poſſis, verba quidem in ſtipulatione pro forma deſiderari: ſufficere tamen & ex interpretatione conſenſus percipi poſſit.
h non tantum enim non ciuiliter, Hal. quam lectionem probat Corraſius hic. reprehenſus eo nomine à Roberto 1. recept. 13. & Duareno hic.
i hoc facit, quod notat Muretus, nam non pro non modo non apud veteres legi: idque genus loquendi à Græcis ductum eſſe 10. Variar. 7.
k i. non modo, non ciuiliter. Ex ſtipulatione nutu facta non oritur etiam naturalis obligatio, & ſic inutilis ſtipulatio non valet vt pactum (quod iure naturali obligat) vel vt conſtitutum, l. 1. §. 4. ſ. de conſtit. pecun. Imò valet vt pactum, l. 27. §. 9. in fin. ſ. de pactis. l. 5. ſ. de reſcind. vend. l. 24. [illegible] ſ. de acceptilat. Solue, his locis agitur de acceptilatione. Liberationis enim maior eſt fauor, quàm obligationis, Cuiacius hic.
l Imo naturaliter obligatur qui annuit, nam nutus eſt ſignificatio voluntatis, l. 65. §. 3. ſ. ad Treb. vide quæ notaui ad l. 52. in fin. ſ. de oblig. quia & aliqui ſunt qui præter hominum morem caput inclinantes diſſentiunt, Galen. lib. 2. [illegible] Hippocratis: & Galenus apud Dug. hic. Solue, qui ſic annuit, non obligatur naturaliter quaſi ex pacto, & conſenſu: quia non paciſcendi ſed ſtipulandi animus fuit.
m quia vt fideiuſſor obligetur, naturalis aliqua obligatio eſſe debet, v. l. 16. in fin. ſ. de fideiuſſorib. hic autem nulla eſt.
n id eſt, purè.
o i. reſponderit ſub conditione, §. 5. Inſt. de inutilib.
p Cur? ſimpliciter interrogatus fuit, & tamen ſub conditione reſpondet.
q i. quintum menſem.
r cur ita? de Kalendis interrogatus fuit, & tamen de Idibus reſpondet: diuerſitas in tempore vitiat ſtipulationem.
ſ §. 5. Inſt. de inutilib. ſtipul.
t adiiciens aliquid, vel detrahens. Vulg. Hal.
t Diſparitas quæ illico placet, ſtipulationem ad paritatem reducit.

a 3. Inſt. 16. de verbor. oblig. Paul. 5. ſent. 7. de contrahenda & committenda ſtipulatione 8. C. 38. περὶ ſυναλλαγμάτων καὶ ſυμφώνων, & ſυμφωνητῶν, de ſtipulationibus, ſtipulantibus, & ſtipulato promittentibus 24. Eclog. 9.
b Verba de quibus hic agitur, non ſunt ſtatuta & ſimplicia vt in pactis, l. 7. in fin. Cod. commun. vtriuſque iudicij. ſed ſolemnia, quorum ſolemnitas iure ciuili inducta eſt. eſt enim ſtipulatio, quod ad formam non originem attinet, vide l. 8. in fin. C. de acceptil. contractus iuris ciuilis, & quidem nominatus, l. 1. in fin. ſ. de pact. ſtricti iuris, l. 99. ſ. eod. firmandæ cuiuſque obligationis gratia inuentum, Paul. 5. ſent. 7. §. 1. & ne quis alteri temere exiſtimaretur promiſiſſe, ſed conſulto conſilio, vnde ſtipulatio dicitur. Stipulum enim veteres firmum dixere. Paul. ibid. Iuſt. eod. Iſid. 5. c. 24. Sola verba conuentiones non firmant, ſed etiam literæ, quin & arrha. vnde quidam eam dici putant παρὰ τὸ ſτίφειν, id eſt, firmo, v. Cuiac. Inſt. eod. Porrò quod firmatur, præſumit aliud eſſe quod firmet. firmatur verò conſenſus & cauſa contrahentium, ſolemni interrogatione & reſponſione. Hinc ſtipulatio ſine cauſa non valet. l. 2. §. 3. ſ. de doli. atque ita ſtipulationes ſolæ non ſubſiſtunt, ſed ex alijs obligationibus pendent. Quid? ſtipulatio mutatne naturam conuentionis, puta emptionis quæ eſt bonæ fidei, vt ea fiat ſtricti iuris? Minimè, quia potius ſtipulatio regitur ex natura contractus, ſuper quo interponitur. Firmat conuentionem, ſed non abolet. Firmat: nam ſtipulatio innominato contractui coniuncta, efficit vt re integra non ſit locus pœnitentiæ, l. 30. C. de tranſact. l. 3. C. de rer. permut. non abolet, quia remanet conuentio. Quid? verba de quibus hic agitur, ſuntne ſymbola quibus contrahentes teſtantur ſe conuentioni ſtare? quidam exiſtimant. Nam & in teſtium rogationibus aurium attrectationes (auris enim Memoriæ, vt frons Genio, digiti Mineruæ, Genua Miſericordiæ erant conſecrata) in deferendis honoribus capitis [illegible] manus iniectio eſt. in manumiſſionibus alapæ & circumductiones erant ſymbola. v. Nou. 81. Cuiac. verò hoc negat quod verba non ſint ſymbola niſi ſint allegorica: alias remanent muto, literas & conſenſum in emptione fore ſymbola. adde l. 7. §. 2. ſup. de pactis.
c vera ſc. vel ſaltem ficta & tacita, vt in dote, l. vnic. C. de rei vxor. act.
d Verba ſunt præſentium, non abſentium. hinc Ouid. de Ponto. Litera pro verbis. Nuncius eſt epiſtola viuus: Epiſtola tacitos nuntius. Epiſtemo. Hinc & paſſim ex hoc titulo colligere poſſis, nouem requiri in ſtipulatione: ſermonem, vt hic: (eſt enim forma de natura & eſſentia ſtipulationis, interrogationem & reſponſionem, reſponſionem conformem & congruam interrogationi, factam incontinenti, inter præſentes, inter eos qui ſe exaudire vel intelligere poſſunt, ſaltem per interpretes: conſenſum, promiſſionem, vt qui promiſerit dare vel facere aliquid, l. 2. ſ. eod. poſtremo, vt de ſuo non alieno facto quis promittat.
e Qui loqui non poteſt, ſtipulari non poteſt, l. 77. in fin. ſ. eod. At is poteſt ſcribere: qui ſcribit, non dicitur propriè loqui, l. 75. ſ. de leg. 3. & tamen qui verius ait cum aliquo ſermonem ſerere, ad eum ſcribere, nec non poteſt. v. Ripam hic num. 58. Aretin. hic, num. 28. Quid? an mutus teſtis eſſe poteſt? vtique ſi literas ſciat v. Ripam, num. 57.
f omnino §. 7. Inſt. de inutilib. ſtipulat. nam aliud eſt in balbo, blæſo, & ſimilibus.
g omnino, nam in ſurdaſtro aliud. l. 1. in fin. ſ. de oblig.
h ſtipulatio inter abſentes concepta, eſt inutilis.
i v. Paul. 5. ſent. 7. §. 1. §. 12. Inſt. de inutil. ſtipulat. vel l. 1. C. de inutilib. ſtipulat. ſtipulatio in eo differt ab alijs contractibus qui literis & ab abſentibus expediri ſolent. k excipe tamen infantem pœnitus non prorſum, arg. l. 70. Inſt. de inutil. ſtip. nam is velle non poteſt vt ſeruus præſens ſtipuletur, quod hic decitur. l & verba: ne aliòquin, hoc ſuo vitio officium dicatur alienum. porrò itaque ſeruus defectum vocis, & auditus domini ſupplere, & ita perſonæ eſſe [illegible] Ex perſona domini illud conſiſtum in ipſo ſeruo cap. [illegible] l. 1. 2. [illegible] m quocumodo, etiam per epiſtolam, nam iuſſus verba non requirit. l. 1. §. 1. ſ. quod iuſſu.

Universidad Rey Juan Carlos

4 ¶ Si ſtipulanti mihi *decem*, tu *viginti* a reſpondeas, non eſſe contractam obligationem, niſi b in decem conſtat. Ex contrario quoque ſi me *viginti* interrogante, tu *decem* reſpondeas, obligatio niſi c in decem non erit contracta: licet enim oportet congruere ſummam, attamen manifeſtiſſimum eſt viginti d & decem ineſſe.

5 ¶ Sed ſi mihi *Pamphilum* ſtipulanti, tu *Pamphilum* & e *Stichum* ſpoponderis, Stichi adiectionem pro ſupervacuo habendam puto. nam ſi tot ſunt ſtipulationes f, quot corpora, duæ ſunt quodammodo g ſtipulationes h, vna vtilis, alia inutilis: neque vitiatur i vtilis k per hanc inutilem.

6 ¶ Eadem l an alia lingua reſpondeatur, nihil intereſt. Proinde ſi quis Latinè interrogauerit, reſpondeatur ei Græcè, dummodo congruenter m reſpondeatur, obligatio conſtituta eſt. Idem per contrarium.

¶ Sed vtrum hoc vſque ad Græcum n ſermonem tantum protrahimus, an verò & ad alium, Pœnum forte, vel Aſſyrium, vel cuius alterius linguæ, dubitari poteſt? Et ſcriptura Sabini, ſed & verum o patitur, vt omnis p ſermo contineat verborum obligationem, ita tamen vt vterque alterius linguam intelligat ſiue per ſe q, ſiue per verum interpretem r.

Diuiſio ſecunda in ſtipulationes dandi & faciendi. I. iterum in diuiduas & in-diuiduas.

2. *Vlpianus* lib. 12. ad Sabinum.

Stipulationum quædam r in s dando, quædam in faciendo t conſiſtunt. y

1 ¶ Et harum omnium quædam x partium præſtationem recipiunt a, veluti cum *decem* dari ſtipulamur. quædam non recipiunt, vt in his quæ natura b diuiſionem non admittunt, veluti c cum *viam*, *iter*, *actum* ſtipulamur: quædam partis quidem dationem natura recipiunt, ſed d niſi tota dantur, ſtipulationi ſatis non fit, veluti cum *hominem* generaliter e ſtipulor, aut *lancem*, aut *quodlibet vas*. Nam ſi Stichi pars ſoluta ſit, nondum in vlla f parte ſtipulationis liberatio nata eſt, ſed aut ſtatim g repeti poteſt h, aut in i pendenti k eſt, donec alius detur.

¶ Eiuſdem † conditionis eſt hæc ſtipulatio l, *Stichum aut Pamphilum dari?*

2 ¶ Ex his igitur ſtipulationibus ne heredes m quidem pro parte ſoluendo liberari poſſunt, quamdiu non eandem rem omnes dederint. non enim ex perſona heredum conditio obligationis n immutatur.

¶ Et ideo ſi diuiſionem res promiſſa non recipit o, veluti p via, heredes promiſſoris ſinguli in ſolidum tenentur q. Sed quo caſu vnus ex heredibus ſolidum præſtiterit r, repetitionem ſ habebit à coherede, familiæ erciſcundæ iudicio.

¶ Ex quo a quidem accidere Pomponius ait b, vt & ſtipulatoris viæ vel itineris heredes ſinguli in ſolidum habeant actionem. ſed quidam hoc caſu extingui ſtipulationem putant c, quia d per ſingulos acquiri ſeruitus non poteſt. ſed e non facit inutilem ſtipulationem difficultas f præſtationis.

3 ¶ Si tamen g hominem h ſtipulatus cum vno ex heredibus promiſſoris egero i, pars dumtaxat cæterorum k obligationi ſupererit, vt & l ſolui poteſt.

¶ Idemque eſt ſi vni ex heredibus accepto latum m ſit.

4 ¶ Idemque ius eſt in ipſo promiſſore, & fideiuſſoribus eius, quod diximus in heredibus.

5 ¶ Item ſi in facto n ſit ſtipulatio, veluti ſi p ita ſtipulatus fuero q: *Per te non* r *fieri, neque per heredem tuum quo minus mihi ire agere liceat?* & vnus ſ ex pluribus heredibus prohibuerit, tenentur quidem t & coheredes eius u, ſed familiæ x erciſcundæ iudicio ab eo repetent quod præſtiterint. Hoc & Iulianus & Pomponius probant.

6 ¶ Contra y autem, ſi ſtipulator deceſſerit, qui ſtipulatus erat *ſibi heredique ſuo agere licere*, & vnus ex heredibus eius prohibeatur, intereſſe dicemus, vtrum in ſolidum committatur ſtipulatio, an pro parte eius qui prohibitus eſt. nam ſi pœna z ſtipulationi adiecta ſit, in ſolidum committetur a: ſed b qui non ſunt prohibiti, doli mali exceptione ſummouebuntur c. ſi verò d pœna nulla poſita ſit, tunc pro parte eius tantum, qui prohibitus eſt, committetur ſtipulatio.

3. *Vlpianus* lib. 49. ad Sabinum.

Idem e iuris eſt in illa ſtipulatione f, *mihi heredique meo habere licere?*

1 ¶ Sed hæc differentia g illam habet rationem, quod vbi vnus ex heredibus prohibetur, non poteſt coheres ex ſtipulatu agere, cuius nihil intereſt, niſi h pœna ſubiecta ſit. nam i pœna ſubiecta efficit vt omnibus committatur: quia hic non quærimus cuius interſit. enimvero vbi k vnus ex heredibus prohibet, omnes tenentur heredes: intereſt enim prohibiti, l nomine prohiberi.

4. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

Eadem dicemus l & ſ *dolum m abeſſe à te heredeque tuo* ſtipulatus ſim n, & aut promiſſor, aut ſtipulator pluribus heredibus relictis deceſſerit.

1 ¶ Cato o libro p 15. q ſcribit, *pœnam certæ pecuniæ promiſſa, ſi quid r aliter factum ſit*, mortuo promiſſore, ſi ex pluribus heredibus vnus contra quàm cautum ſit, fecerit, aut ab omnibus heredibus pœnam committi pro portione hereditaria, aut ab vno pro portione ſua. Ab omnibus, ſi id factum de quo cautum eſt indiuiduum ſ ſit, veluti *iter t fieri*: quia quod in partes diuidi non poteſt, ab omnibus quodammodo factum videretur.

a & mihi placeat [illegible] reſponſiones [illegible] reſponſio ſeu obligatio.
b Imo, nec in decem quidem. [illegible]
c [illegible] ne in decem quidem [illegible]
d [illegible]
e [illegible] Aliud eſt in alternatiua reſponſione [illegible]
f [illegible] reſponſiones, Zaſ. [illegible]

g hæc diuiſio [illegible] h [illegible] reſponſiones Zaſ. i [illegible] [illegible]

[illegible] ſententia abſolutoria, vt vult Duarenus? Placet quod [illegible] In obligatione generis non [illegible] liberationem per ſolutionem, [illegible] & acceptilationem, [illegible]

[illegible]

¶ At ſi de eo cautum ſit quod diuiſionem recipiat: veluti *amplius non agi* b, tum eum heredem qui aduerſus ea fecit, pro portione ſua ſolum pœnam committere. differentiæ hanc eſſe rationem: quod in priore caſu omnes commiſiſſe videntur. quod niſi in ſolidum peccari non poteſt, illam c ſtipulationem *per te non fieri, quo minus mihi ire agere liceat?*

¶ Sed d videamus e, ne non idem f hic g ſit, ſed h magis idem quod in illa ſtipulatione, *Titium heredemque eius ratum habiturum?* nam hac ſtipulatione & ſolus tenebitur qui non habuerit ratum, & ſolus aget à quo fuerit petitum. idque & Marcello videtur quamuis i ipſe dominus pro parte ratum habere non poteſt.

2 ¶ Si k is l qui duplam ſtipulatus eſt, deceſſerit pluribus hæredibus relictis, vnuſquiſque ob euictionem m ſuæ partis pro portione ſua habebit actionem. 1 Idemque eſt in ſtipulatione quoque fructuaria n, & damni infecti o & ex operis noui nunciatione p, reſtitui tamen opus ex operis noui nunciatione pro parte non poteſt. Hæc q vtilitatis r cauſa ex parte ſtipulatorum recepta ſunt.

¶ Ipſi autem promiſſori ſ pro parte neque reſtitutio t, neque defenſio u contingere poteſt.

Diuiſio quarta ſtipulationum in iudiciales, prætorias, conuentionales, communes. 1. Quinta diuiſio ſtipulationum in repromiſſiones. 2. De ſatiſdationem, 3. De ſtipulatione pœnali.

5. *Pomponius* lib. 26. ad Sabinum.

Stipulationum x aliæ y iudiciales ſunt, aliæ prætoriæ, aliæ conuentionales, aliæ communes, prætoriæ & iudiciales. ¶ Iudiciales z ſunt duntaxat, quæ à mero a iudicis officio b proficiſcuntur, veluti *de dolo cautio* c.

¶ Prætoriæ quæ à mero d prætoris officio proficiſcuntur, veluti *damni infecti*.

¶ Prætorias autem ſtipulationes ſic audiri oportet, vt in his contineantur etiam ædilitiæ e. nam & hæ ab iuriſdictione veniunt.

¶ Conuentionales f ſunt quæ ex conuentione reorum g fiunt, quarum totidem genera ſunt, quot (penè dixerim) rerum contrahendarum. nam & ob ipſam verborum obligationem fiunt, & pendent ex negotio contracto.

¶ Communes h ſunt ſtipulationes, veluti *rem ſaluam fore pupilli*. nam & prætor iubet rem ſaluam fore pupillo caueri: & interdum iudex, ſi aliter expediri hæc res non poteſt.

¶ Item duplæ ſtipulatio venit ab iudice i, aut ab ædilis k edicto. 1 ¶ Stipulatio l autem eſt verborum conceptio m, quibus is qui interrogatur, daturum facturumve ſe quod interrogatus eſt, reſponderit n.

2 ¶ Satis acceptio eſt ſtipulatio, quæ ita obligat promiſſorem, vt adpromiſſores p quoque ab eo accipiantur id eſt, qui idem promittunt. 3 ¶ Satis autem accipere dictum eſt eodem modo, quo ſatisfacere. nam quia id quo quis contentus erat, ei præſtabatur, ſatisfieri dictum eſt: & ſimiliter quia tales, quibus contentus quis futurus eſſet, ita dabantur vt verbis obligarentur, ſatis accipi dictum eſt.

4 ¶ *Si ſortem promiſeris, & ſi ea ſoluta non eſſet, pœnam*: etiam ſi vnus ex hæredib. tuis portionem ſuam ex ſorte ſoluerit, nihilominus pœnam committet, donec q portio coheredis ſoluatur.

¶ Idemque eſt de pœna ex compromiſſo, ſi vnus paruerit, alter non paruerit ſententiæ iudicis, ſed à coherede ei ſatisfieri debet, nec enim aliud in his ſtipulationibus ſine iniuria ſtipulatoris conſtitui poteſt.

De eo cui bonis interdictum eſt.

6. r *Vlpianus* lib. 1. ad Sabinum.

Is s cui t bonis interdictum u eſt, ſtipulando ſibi adquirit, tradere verò non poteſt, † vel promittendo obligari. & ideo nec fideiuſſor pro eo interuenire poterit x, ſicut nec pro furioſo.

De conditione impoſſibili, & neceſſaria.

7. *Idem* lib. 2. ad Sabinum.

Impoſſibilis a conditio, cum in faciendum b concipitur, ſtipulationibus obſtat. aliter atque ſi talis conditio inſeratur ſtipulationi, *ſi in cœlum non aſcenderit*. nam vtilis & præſens eſt, & pecuniam creditam continet c.

De conditione in diem collata.

8. *Paulus* libro 2. ad Sabinum.

In illa ſtipulatione, *ſi Kalendis Stichum non dederis, decem dare ſpondes?* Mortuo homine quæritur h an ſtatim ante Kalendas agi poſsit? Sabinus, Proculus expectandum k diem l actori putant: quod eſt verius m, tota enim obligatio ſub conditione, & in diem collata eſt: & licèt ad n conditionem committi videatur, dies tamen ſupereſt o.

¶ Sed cum eo qui ita promiſit, *ſi intra Kalendas digitum cœlum non tetigerit* †, agi protinus p poteſt. hæc & Marcellus probat.

De duobus ſeparatim ita ſtipulantibus ſi illi non dederis.

9. *Pomponius* lib. 2. ad Sabinum.

Si Titius & Seius ſeparatim q ita ſtipulati eſſent, *Pamphilum illum r ſi illi non dederis, mihi dare ſpondes?* ſinem ſ dandi alteri fore, quoad iudicium acciperetur t, & ideo occupantis u fore actionem x.

De conditione, ſi Titius ante Kal. in Italiam non venerit.

10. *Idem* lib. 3. ad Sabinum.

Hoc y iure vtimur, vt ex hac ſtipulatione, *ſi Lucius Titius ante z Kalendas Maias in Italiam non venerit, decem dare ſpondes?* non ante a peti quicquam poſsit, quàm exploratum ſit ante eam diem in Italiam venire Titium non poſſe, neque veniſſe, ſiue viuo, ſiue mortuo id acciderit.

De filio captiuo.

11. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

Filius dum b in ciuitate eſt, ſi ſtipuletur, patri reuerſo ab hoſtibus c videtur d adquiſiſſe.

a Amplius non agi, ſolum eſt diuiduū: poteſt enim in partem agi.
b Siue, quod idem eſt, amplius non peti; l. 25. 1. eadem [illegible].
c forte ſupplendum, in illam ſtipulationem.
d vide quæ ſcripſi ad Accurſium hoc loco.
e *Videamus* verbum eſt affirmantis. Ita ſolent plerumque Iuriſconſulti ſcribere, forſitan, plerumque videtur, videamus, vt Ariſtoteles. [illegible] Cuiac.
f quid in ſtipulatione, per te non fieri, quæ eſt indiuidua?
g i. in ſtipulatione non agi. Zaſ. in ſuis gloſſis ad hanc 5. Cuiac. hic.
h ſenſus eſt: Sicut in ſtipulatione, *Te heredemque tuum ratum habiturum*, is ſolus hæres promiſſoris tenetur, qui ratum non habuit: ita & in ſtipulatione, *Non amplius agi*, vel aliaque ſtipulationes eadem conditio. Idemque penè ſentiunt l. 23. inf. ratam rem. hæc tamen ſtatim committitur, atque ratum non habetur, illa, non niſi iudicio petitum ſit, vel ſolutum, vel compenſatum. Cuiac.
i Ratio hæc eſt dubitandi. Dominus factum à procuratore, pro parte ratum habere non poteſt. ergo factum procuratoris ei diuidere non licet. ſi ita eſt, vno heredum eius in illud factum committente, in ſolidum ſtipulatio committetur: aut ſi non in ſolidum committetur, diuidetur. Hæc eſt dubitandi cauſa, ſed facilis eſt ſolutio, Obligationem quandoque mutari ex heredum perſona. k nota in hoc §. agi de ſtipulationibus duplæ, fructuaria, damni infecti, operis noui, quæ vtilitatis cauſa diuiduæ ſunt plerumque. l i. vendito. m l. 5. [illegible] ſup. de euictionib. n quæ à fructuario, proprietatis domino præſtari debet, l. 10. 26. ſup. de damno. [illegible] o quam vicinus vicino præſtat, damnum ædium vicinarum metuenti, ſ. de damno. p quam ædificans [illegible] præſtat, ſup. de operis noui. q hanc integram ſententiam diligit Antonius Faber. 3. Coniect. 8. r [illegible] [illegible]

a Puta prodigus, mulier [illegible] l. 25. ſup. [illegible] Zaſius 2. Reſponſorum 35.
b l. 1. l. 10. 1. de curat. furioſ. l. 18. 8. qui teſt. [illegible] de acquir. hæred. adde l. 5. 5. in ſ. ſup. de adminiſt. tutor.
c à prætore vel lege 18. ſup. qui teſt. † Nouella Leonis 49. hoc permittitur, dummodo ab alienatio ſit vtilis. d l. 70. §. 4. inf. de fideiuſſ. imo poterit, l. 25. 1. de fideiuſſ.
e V. quæ not. ad l. 3. ſup. de cond. & demonſt. l. 31. de obl.
f ſi. faciendo. g ſenſus, impoſſibilis conditio in non faciendo conſiſtens, vtilis eſt: in faciendo, inutilis.
h dies hic non adiicitur quo dari debeat. quo igitur die dubitat? Kalendis [illegible] quarum ſuperius facta eſt mentio. Cur? Adiecta dies conditioni poſsibili quæ ex facto promiſſoris dependet, non cerni, in promiſsione repetita intelligitur, l. 47. inf. eod.
i Quæritur quando hæc conditio extitiſſe dicatur, vt ex ſtipulatione agi poſsit: An cum primum Stichus dari potuit, nec datus eſt, vt ſenſit Sabinus? An poſtquam Stichus deſiit poſſe dari vt vult Pegaſus & Paulianus? id eſt, An mora debitoris, vt Sabinus: an mora [illegible] Pegaſus. [illegible] l. 115. [illegible] l. 72. [illegible] l. 135. [illegible] eſt enim pars obligationis, l. 1. §. 2. in ſ. ſup. de edend. m l. 10. §. 1. ſup. ſi quis cautionib. Immo non eſt verius. Interdum enim dies Kalendarum non expectatur, ſed ante agitur, l. 10. [illegible] vide quæ ibi diximus. n & licet ante diem committi, [illegible] Cuiac. hic, & 1. obſ. 22. & 1. obſ. 9. c. 17. Duarenus id non probat, ad conditionem inquam id eſt, quantum ad conditionem attinet. Idem ſentit Robertus. 3. Animaduerſ. 28. Contrarium defendit Amoedus Mercator. 3. notat. 28. o expectandus dies eſt, quaſi dicat: Cum duo, id eſt, & conditio & dies, ſint in promiſsione conditione commiſſa, dies tamen non eſt commiſſus, ideoque dies eorum expectandus eſt. † tetigerim. Hal. p vt in l. 7. ſup. eo. q i. ſinguli & ſoli. r hic reus eligere poteſt cui det. ſ id eſt, ceſſationem. Poteſtatem promiſſor habet dandi alterutri. donec cum eo litem alter conteſtetur. Poſt litem ab vno conteſtatam, tollitur promiſſori electio. t id eſt, lis conteſtetur, ita ſumitur in lege 34. ſup. de iud. aliter quam in lege 30. ſup. de iudiciis. u occupat enim qui litem conteſtatur. Imò is non occupat, ſed qui prior ad ſententiam peruenit, l. 14. ſup. de nouatio. l. 20. ſup. de pecu. [illegible] iuriſdictionis ſuccedit præuentio, l. 1. l. 30. ſup. de iudiciis. [illegible] Prior egiſſe etiam dicitur, qui prior litem conteſtatus eſt [illegible] vt vno præueniente, alteri ſolui non poſsit, vt hic & l. 32. ſup. de proc. [illegible] ſup. de leg. 1. l. 16. [illegible] de duob. reis. Reſpectu executionis is præueniſſe dicitur, qui prior ad ſententiam peruenit, d. l. 14. 4. l. 10. x meliorem [illegible] l. 19. ſup. de re iudicata. y ſi Kalendis Stichum non dederis, decem dare ſpondes? expectandæ ſunt Kalendæ l. 8. ſup. eo. ſi ante kalendas in Italiam Titius non venerit, decem dare ſpondes? non expectantur Kalendæ, ſed tempus quo exploratum erit ante eam diem Titium venire in Italiam non potuiſſe, vt hic. Inſulam fieri ſpondes intra biennium? Ante ſinem biennij ſtipulatio non committitur, l. 135. inf. eod. Inſulam fulciri ſpondes? non expectandum eſt vt inſula ruat. Inſulam fieri ſimpliciter ſpondes? non expectandum eſt vt tantum prætereat tempus, quantum in inſula facienda requiritur, l. 72. in ſ. l. eo. z adde & contigerit Titium ante kalendas mori. quæritur, an decem ſtatim peti poſsint, an verò expectandæ ſint Kalendæ? [illegible]

De alternatione.

12. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

SI ita ſtipulatus fuero, *Decem aut quinque dabis ſpondes?* quinque debentur: & ita, *Kalendis Ianuariis vel Februariis dari ſpondes?* perinde eſt quaſi Kalendis Februariis ſtipulatus ſim.

De verbo, ante Kalendas.

13. *Vlpianus* lib. 17. ad Sabinum.

QVi *ante Kalendas proximas* ſtipulatur, ſimilis eſt ei qui Kalendis ſtipulatur.

De inſula ædificanda.

14. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

SI ita ſtipulatus eſſem abs te, *Domum ædificari*, vel heredem meum damnas eſſe *inſulam ædificare*; Celſo placet non antè agi poſſe ex ea cauſa, quàm tempus præterieſſet, quo inſula ædificari poſſet. nec fideiuſſores dati ante diem tenebuntur.

15. *Idem* lib. 27. ad Sabinum.

ET ideo hæſitatur, ſi aliqua pars inſulæ facta ſit, deinde incendio conſumpta ſit, an integrum tempus computandum ſit rurſus ad ædificandam inſulam, an verò reliquum duntaxat expectandum quod decrat? Et verius eſt ut integrum ei detur.

De alternatione. 1. *De ſtipulatione in annos ſingulos.*

16. *Pomponius* lib. 6. ad Sabinum.

SI *Stichum aut Pamphilum* mihi debeas, & alter ex eis meus factus ſit ex aliqua cauſa, reliquum debetur mihi à te.

1 Stipulatio huiuſmodi *In annos ſingulos*, vna eſt, & incerta, & perpetua, non quemadmodum ſimile legatum morte legatarij finiretur.

De conditione collata in arbitrium rei.

17. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

STipulatio non valet in rei promittendi arbitrium collata conditione.

De eo qui bis idem promittit.

18. *Pomponius* lib. 10. ad Sabinum.

QVi bis idem promittit, id eo iure amplius quam ſemel non tenetur.

De pœna divortij.

19. *Idem* lib. 14. ad Sabinum.

SI ſtipulatio facta fuerit, *Si culpa tua divortium factum fuerit, dari?* nulla ſtipulatio eſt: quia contenta eſſe debemus pœnis legum comprehenſis, niſi & ſtipulatio tantundem habeat pœnæ, quanta lege ſit comprehenſa.

De ſtipulatione quod quis debet eidem debitor eſſe deſierit.

20. *Vlpianus* lib. 34. ad Sabinum.

HVIuſmodi ſtipulationes non ſunt inutiles, *Quod tibi Titius debet, ſi debitor eſſe deſierit, dare ſpondes?* nam valet ſtipulatio, quaſi ſub quavis alia conditione concepta.

De falſa demonſtratione.

21. *Pomponius* lib. 15. ad Sabinum.

SI divortio facto ea quæ nihil in dote habeat, *dotis nomine centum dari* ſtipuletur, vel quæ centum duntaxat habeat, *ducenta dotis nomine dari* ſtipuletur, Proculus ait, ſi ducenta ſtipuletur, quæ centum habeat, ſine dubio centum quidem in obligationem venire: alia autem centum actione de dote deberi. dicendum itaque eſt, etiam ſi nihil ſit in dote, centum tamen venire in ſtipulatione: ſicuti cum filiæ vel matri, vel ſorori, vel alij cuilibet, dotis nomine legaretur, vtile legatum eſſet.

De errore in materia.

22. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

SI id quod aurum putabam, cùm æs eſſet, ſtipulatus de te fuero, teneberis mihi huius æris nomine, quoniam in corpore conſenſerimus: ſed ex doli mali clauſula tecum agam, ſi ſciens me feſelleris.

De periculo rei debitæ, & de mora.

23. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

SI ex legati cauſa aut ex ſtipulatu hominem certum mihi debeas, non aliter poſt mortem eius tenearis mihi quàm ſi per te ſteterit, quo minùs vivo eo eum mihi dares: quod ita fit, ſi aut interpellatus non dediſti, aut occidiſti eum.

24. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

SEd ſi ex ſtipulatu Stichum debeat pupillus, non videbitur per eum mora fieri, vt mortuo eo teneatur, niſi ſi tutore auctore, aut ſolus tutor interpellatus.

De eo qui bis idem ſtipulatur.

25. *Pomponius* lib. 20. ad Sabinum.

SI dari ſtipuler *id quod mihi iam ex ſtipulatu debeatur*, cuius ſtipulationis nomine exceptione reus tutus ſit promiſſor, obligabitur ex poſteriore ſtipulatione: quia ſuperior, quaſi nulla ſit exceptione obſtante.

De turpi ſtipulatione.

26. *Vlpianus* lib. 42. ad Edictum.

GEneraliter novimus turpes ſtipulationes nullius eſſe momenti.

De conditione in alium collata.

27. *Pomponius* lib. 22. ad Sabinum.

VEluti ſi quis *homicidium vel ſacrilegium ſe facturum promittat*. Sed & officio quoque prætoris continetur ex huiuſmodi obligationib. actionem denegari.

a In ſummis [illegible] debere l. 85. § 4. l. [illegible] vide l. [illegible]

b & quinque ſpoponderis te daturum.

c Cur ita? l. 85. § 4. l. 109. ſ. eo. adde l. 19. § 6. ſup. de legat. 1. l. 43. in ſi. ſup. de leg. 2. l. 29. § 1. ſup. de legat. 3.

d In ſtipulationibus id ſervatur, vt quod longius eſt & remotius, id in obligationem deductum videatur, l. 109. in ſ. eo.

e ſtipulatur. Vulg. Hal.

f Kalendis & ante Kalendas vtraque oratione idem ſignificatur, l. 56. § 5. ſ. eo. vt hoc anno & ante hunc annum. de quo vide Cuiacium hic & l. 8. in ſ. ſup. eod. Quid intra Kalendas & poſt Kalendas idem? vide Robert. 2. Animad. 19. & vlt. & Anton. Mercat. 3. notat. vlt.

g Ideoque qui ante Kalendas ſolvere tenebatur, creditori ſatisfecit, ſi Kalendis ipſis ſolverit. Qui Kalendis promittit, diem Kalendarum integrum habet in ſua poteſtate vt ſolvat. Ergo & is qui ante Kalendas ſe daturum promiſit, ante Kalendas ſolviſſe intelligendus eſt ſi vltimo Kalendarum momento ſolverit, l. 42. l. 109. ſ. eo.

h nec adiecto tempore ſc. l. 1. 37. in § 7. de leg. 3. k non adiecto etiam temporis ſpatio quæritur quando agi debeat? l & merito. nam in ſtipulationibus tempus ad id explendo neceſſarium tacitè ineſt, l. 73. l. 124. l. 137. in ſ. 58. § 1. ſup. locati. Imò anteà l. 7. in ſ. eo. ſolut. Hic Celſi Proculianis ſententia, Sabinianorum opinio refertur. Adde, ibi ſtatim permitti actionem, quia fortè magni intererat ſtipulantis domum fieri, cuius fortè materia ad ædificium comparata contempsbatur. m In quod intereſt ſc. arg. l. 42. ſ. de fideiuſſorib. alias obligationi facti fideiuſſor non accedit, l. 65. ſ. de fideiuſſorib. n Magiſtratum ſemeſtrem electum eſſe finge, & cum tribus menſibus iuſta de cauſa abfuiſſet, nulla tempora ei reſtitui ſuppleri negat hic Bartolus & poſt eum Zaſius 2. Reſpon. 36. o Opere in partem facto nihil conſetur factum: ſed totum ſat, l. 72. ſ. eod. p Impeditis iuſta de cauſa, faciendi operis promiſſoribus, plenum tempus ad faciendum reſtituitur: alioqui præſtatio operis ſit impoſſibilis l. 32. ſup. de iudic. l. 1. C. de temp. appell. [illegible] appellationis ſiuntur. q Quæritur hic cuius expenſis domus reſtaurabitur: condiſtinctio: ſi vitio operis domus decidit, domini ſeu locatoris, ſi vitio ſoli, l. 59. l. [illegible] ſup. locati. r quia lucrativa est donatione. ſ reliquis. Vulg. id eſt is qui meus factus non erit. t l. 128. in § 3. eod. 72. § 4. l. de ſolut. Cur debetur? qui Stichum aut Pamphilum promittit, vtrumque ſeparatim promittere intelligitur ſub ea conditione, ſi alterum non dederit, arg. l. cum ita 7. ſup. de optione legat. quæ conditio extitit, cum alterum ſtipulator ex aliqua cauſa conſecutus eſt. Ille enim dari amplius non poteſt. Abſolutè igitur, quaſi ſtipulationis conditione exiſtente petitur is qui præſtari poteſt, l. 55. ibi, quoniam [illegible] ſup. ad [illegible] de quo & omnino plura apud Antonium Fabrum 2. coniect. 19. u non multiplex, licèt ſit plurium perſonarum & præſtationum l. 58. ſ. de fideiuſ. In ſtipulatione, ſemel in legato, quot annis tot capitali inſpicitur. x quia infinitum tempus continet: & ita incertam quantitatem. y legatum verò finitur morte, l. 4. ſup. de annuis.

z legatum in annos ſingulos. nam qui in ſingulos annos legat, plura legata comprehendit l. 2. l. 4. ſup. de annuis.

a adde quartam differentiam, quòd hæc ſtipulatio, qua de nunc agitur, eſt pura: legatum verò primi anni purum eſt, l. 4. ſup. de annuis, reliquorum, eſt conditionale, vt notat hic. b vt & legatum collatum in plenum arbitrium hæredis, l. 43. § 2. ſup. de leg. 1. & venditio, l. 7. ſup. de contrah. emp. c l. 108. in ſ. l. 10. d. l. 7. l. 8. ſup. de obl. d l. 46. l. 108. § 1. ſ. eo. l. 8. ſup. de obl. An etiam ſtipulandi? Imò valet, vt exiſtimat Cuiac. nam legatum valet in arbitrium legatarij collata conditione, l. 65. § 1. ſup. de leg. 1. l. 69. ſup. de cond. & dem. e plenum, non quaſi boni viri nam legatum conferri poteſt in voluntatem hæredis, quaſi viri boni, l. 75. ſup. de leg. 1. l. 11. § 7. ſup. de leg. 3.

f Subſtantia & ſtatu, l. 203. ſuſ. eod.

g vel plures. h corpus ſc. ſive eandem rem: nam ſi bis eadem quantitas promittitur, ſolum aliis erit quæſtio, ideoque ſtipulator vtramque deberi probare potuerit, l. 58. § 1. ſup. de legat. 2. i vel hæres, l. 34. § 1. ſup. de leg. 1. l. 66. in pr. ſup. de leg. 2. k An etiam, vt ſenſit Cornanus? An potius hæc verba intrum, Non ideo promiſſorem pluries teneri, quòd pluries idem promiſerit, vt vult Cuiacius?

l Cur ita? colligo ex lege 66. § 5. in ſ. ſup. de leg. 2. quomodo reddo, l. 29. eo.

+ Hi de Nov. 22. Leonis pœna, vt omnem ſtipulari & exigi, reducto antiquo iure. [illegible] Vt libera debent eſſe matrimonia, ita & divortia, nec futura nec contracta matrimonia pœnæ vinculo obſtringi debent. l. 134. ſuſ. eo. l. 14. C. de nupt. l. 2. C. de inutil. ſtipul. obſtringitur, ſi pœna inrogetur ad [illegible] matrimonium, l. 71. § 1. ſup. de cond. & dem. Poteſt itaque divortium amiſſione lucri impediri, non vero pœnæ nomine. de quo tamen vide quædam hic apud Zaſium num. 45. & 7.

a vt l. 9. C. de [illegible]

b Iulia & Papia quæ divortia [illegible] & divortium propter [illegible] alias in ſpecialibus neglecta legitima pœna iuſſit, quæ dupli [illegible] Poſt [illegible]

c Pœna divortij poſt ſtipulationem impoſita, rationi divortij legitimæ accedere non debet.

d pœna.

e pœna legitima id eſt, per legem poſſe addi [illegible] matrimonium [illegible]

f adde & alias exceptiones [illegible] in [illegible] l. 57. ſup. de [illegible]

g Accurſius [illegible] & Cornelius [illegible] quidem legi: [illegible] mihi.

h Certam quantitatem hic ſtipulatus ſubit, & apparet Titium debere, l. 75. § 1. ſup. de ſolut.

i Debitoris, cum debitor eſſe deſierit. Conditio quæ præſtaretur pro eo qui debitor eſſe deſierit.

k hæc ſtipulatio eſt conditionalis, ſed conſentit cum in caſibus [illegible] eſſe debitorem quæ ita particulariter fieri conditionem.

l pura vel ſolutione, vel novatione, vel delegatione. vel quia non erit ſolvendo vt ſit ſenſus, Quantam pecuniam à tuo debitore Titio exigere non poteris, eam dare ſpondes? m cuiuſcunque generis ſit. n aliud eſt conſtante matrimonio quo tempore donatio facta non conſiſtit, l. 1. ſup. de donat. inter vir. niſi morte donantis firmata, l. 2. C. de dote cauta. o his verbis demonſtratur promiſſio, non cauſa promiſſionis. Cuiac. hic adverſus Duarenum.

p à marito ſciente, non errante, l. 66. § 3. ſ. ſolut. l. 5. C. de cond. indebiti, non animo novandi. q Argumentum à contrariis ad vltimam ſolutionem [illegible] r l. 40. § 4. ſup. de cond. & dem. § 15. Inſt. de leg. ſ His erratum in materia [illegible] eſt ex quo aliquid fit. t an vt res tradatur, ad id quod intereſt? Primum [illegible] alterum Cuiacius. u in individuo aliquo. x licèt non in materia, l. 137. § 1. ſ. eo. idem eſt in pignore. l. 1. in ſ. ſup. de pign. [illegible] & donatione arg. l. 62. ſup. de ædilit. [illegible] pignore l. 9. in ſ. l. 14. ſup. de contrah. emp. l. 21. § 2. ſup. de [illegible] vel argentea pro aureis veneant. vel niſi intereſt emptoris venditionem [illegible] ſolutione l. 50. ſ. de ſolut. Cur tam variè in ſtipulatione [illegible] ſed quia intereſt creditoris & ſtipulatoris [illegible] in obligatione [illegible] emptore non idem, cuius [illegible] modo [illegible] y l. 18. in ſ. ſup. de [illegible] z l. 2. § 1. ſup. eod. l. 3. C. de uſur. legat. nam iniuria homine generaliter [illegible] eſt quod peream.

a Mora generaliter non committitur, niſi per ſtipulationem. vide tamen [illegible] regula 269. b Ergo ante moram [illegible] interitu liberabitur. c poteſt enim per accipientem ſtare. Hinc mora dicitur ſolvendi vel accipiendi debiti [illegible] dilatio. d l. 82. in § 1. eod. e Dolum & moram committit in ſervo reddendo, qui eum vel inveniendo vel interpellatus non tradit. Poſt moram promiſſor naturalem interitum præſtat, l. 82. in ſ. l. 21. [illegible] l. 5. ſup. de [illegible] l. 108. § 11. ſup. de leg. 1. An id ſemper verum? vide Hotomanum 28. [illegible] tamen hoc [illegible] moram reum teneri [illegible] ſi neglexerit, l. 91. ſ. eo. poſt moram teneri ſemper, ſi occiderit [illegible] interitus teneri, ſi res ſtipulatori [illegible] data apud eum non fuiſſet periturâ. [illegible] cum fide rem [illegible] rei vindicatione [illegible] l. 15. in ſ. ſup. de rei vind. in teſtamentariis cauſis l. 47. in ſ. de leg. 1. adde l. 19. § 21. in ſ. ſup. quod vi aut clam [illegible] furibus & huiuſmodi perſonis locum non obtinet. [illegible] l. 36. § 1. ſ. de her. pet. l. 32. in ſ. ſ. de vſur. [illegible] l. 18 ſup. eo. i ita etiam loquitur lex [illegible] vel minoribus [illegible] l. 20. ſup. eod. [illegible] [illegible] l. 24. l. 27. § 2. ſup. de pactis. l. 7. ſup. de legit. [illegible] aliquin, eſt per exceptionem [illegible] l. C. de [illegible]

m vel [illegible] C. de cond. ob turpem cauſ. [illegible]

n data exceptione. l. C. de [illegible] ſup. de cond. [illegible]

1 ¶ Si ſtipulatus hoc modo fuero. *Si intra biennium Capitolium non aſcenderis, dari?* Non niſi a præterito biennio rectè petam.

De traditione.

28. *Paulus* lib. 20. ad Sabinum.

SI rem b mihi c ſtipulamur, non intelligimur proprietatem eius dari ſtipulatori, ſed tantum tradi d.

De numero ſtipulationum. De nouatione, 3. De ſtipulatione vel ſua à ſeruo.

29. *Vlpianus* lib. 46 ad Sabinum.

SCire debemus in e ſtipulationibus tot f eſſe ſtipulationes, quot ſummæ ſunt g: totque eſſe ſtipulationes, quot ſpecies ſunt. Secundum quod euenit, vt mixta vna ſumma, vel ſpecie quæ non fuit in præcedenti ſtipulatione, non fiat nouatio h, ſed efficit duas i eſſe ſtipulationes. Quamuis autem placuerit tot eſſe ſtipulationes quot ſummæ, totque eſſe ſtipulationes quot res k, tamen ſi pecuniam quis, quæ in conſpectu eſt, ſtipulatus ſit, vel aceruum pecuniæ, non l tot ſint ſtipulationes, quot nummorum corpora, ſed vna ſtipulatio m: nam per ſingulos denarios ſingulas eſſe ſtipulationes abſurdum eſt n.

¶ Stipulationem quoque legatorum conſtat vnam eſſe o, quamuis plura corpora ſint vel plura legata. Sed & familiæ p, vel omnium ſeruorum q ſtipulatio vna eſt. Itemque quadrigæ, aut lecticariorum r ſtipulatio vna eſt.

¶ At ſi quis *Illud & s illud* ſtipulatus ſit, tot t ſtipulationes ſunt, quot corpora.

1 ¶ Si à fure *hominem* ſim ſtipulatus, quæſitum eſt, an ſtipulatio valeat? Mouet x quæſtionem, quod ſtipulatus hominem ſ plerumque *reddi* videor, non valet autem huiuſmodi ſtipulatio, vbi quis rem ſuam ſtipulatus eſt, & conſtat y, ſi quidem ita ſtipulatus ſim, *Quod ex causa condictionis dare facere oportet*, ſtipulationem valere z: ſi verò *hominem dari* ſtipulatus fuero, nullius momenti eſſe ſtipulationem a. quod ſi poſtea b ſine mora deceſsiſſe proponatur ſeruus, non c teneri furem condictione Marcellus ait. quamdiu enim viuit, condici poterit: at d ſi deceſsiſſe proponatur, in ea conditione eſt, vt euaneſcat condictio propter ſtipulationem.

Si quis ſe ſcripſerit fideiuſſiſſe.

30. *Idem* lib. 47. ad Sabinum.

SCiendum eſt generaliter, quod ſi quis ſe ſcripſerit e fideiuſſiſſe, videri f omnia g ſolenniter h acta i.

De ſtipulatione vel ſua conditionali.

31. *Pomponius* libro 24 ad Sabinum.

SI rem meam ſub conditione k ſtipuler, vtilis eſt ſtipulatio, ſi conditionis exiſtentis tempore mea non ſit.

De errore in nomine ſerui quem ſtipulamur.

32. *Vlpianus* lib. 47. ad Sabinum.

SI in nomine ſerui quem ſtipularemur dari, erratum fuiſſet, cùm de corpore l conſtitiſſet, placet ſtipulationem valere.

De interitu rei.

33. *Pomponius* lib. 25. ad Sabinum.

SI Stichus certo die dari promiſſus, ante m diem moriatur n, non tenetur promiſſor.

Si rei commercium ſtipulator, vel promiſſor non habeat.

34. *Vlpianus* lib. 48. ad Sabinum.

MVltum intereſt, vtrùm ego ſtipuler rem cuius commercium habere non poſſum a, an quis promittat. Si ſtipuler *rem cuius commercium non habeo*, inutilem eſſe ſtipulationem c placet. Si quis promittat d, *cuius non commercium habet*, ipſi nocere, non mihi.

De impoſſibili. 2. De congrua reſponſione.

35. *Paulus* lib. 12. ad Sabinum.

SI ſtipulor, *vt id fiat, quod e natura* † *fieri non conceditur*, non f magis obligatio conſiſtit, quam cum ſtipulor, *vt detur quod dari non poteſt*: niſi per quem ſteterit, quominus facere id poſſit.

1 ¶ Item quod leges g fieri prohibent, ſi h perpetuam cauſam ſeruaturum eſt, ceſſat obligatio. veluti *ſi ſororem i nupturam ſibi* aliquis ſtipuletur. Quamquam etiam ſi non ſit perpetua cauſa, vt recidit in ſorore adoptiua k, idem dicendum ſit: quia ſtatim contra mores ſit.

2 ¶ Si in locando, conducendo, vendendo, emendo, ad l interrogationem quis non reſponderit: ſi tamen conſentitur m in id quod reſponſum n eſt, valet o quod actum eſt: quia hi contractus non tam verbis, quam p conſenſu confirmantur.

De dolo.

36. *Vlpianus* lib. 48. ad Sabinum.

SI quis cùm aliter eum conueniſſet obligari, aliter per machinationem q obligatus eſt, erit quidem ſubtilitate r iuris obſtrictus, ſed ſ doli exceptione vti poteſt: quia enim per dolum obligatus eſt, competit ei exceptio.

¶ Idem eſt & ſi nullus dolus interceſsit t ſtipulantis, ſed ipſa res in ſe dolum u habet x. cùm enim quis petat ex ea ſtipulatione, hoc ipſo dolo facit quod petit y.

De rei interitu.

37. *Paulus* lib. 12 ad Sabinum.

SI certos nummos, puta qui in z arca ſint, ſtipulatus ſim, & hi ſine culpa promiſſoris perierint: nihil nobis debetur.

De ſtipulatione, habere licere. De promiſſione facti alieni, 7. De ſtipulatione poſſidere licere. 8. Vel ſemme licere, 9. Habere quod recte accipiatur. 10. De ſtipulatione, vel ſuæ licere. 13. De doli clauſula. 14. De herede. 15. De patre adoptiuo. 16. Diſcrimen diei certæ & incertæ. 17. De eo qui alij ſtipulatur. De interpretatione contra ſtipulatorem facienda. 24. De ſtipulatione, illum ſiſti. 25. De ædi ſacra, vel loco religioſo ædificando.

38. *Vlpianus* lib. 49. ad Sabinum.

STipulatio iſta, *Habere a licere b ſpondes?* hoc continet vt liceat habere, nec per quemquam omnino fieri, quominus nobis habere liceat. quæ res facit, vt videatur reus promiſiſſe per omnes futurum vt tibi habere liceat. videtur c igitur alienum factum promiſiſſe. nemo d autem alienum factum promittendo obligatur, & ita vtimur. ſed e ſe obligat f *ut ipſe faciat, quominus habere liceat*. Obligatur etiam g *ut heres ſuus h faciat* vel quis cæterorum ſucceſſorum h efficiat, ne habere liceat.

a v. l. 99. in fin. ſ. eod.
b vel ſimpliciter, vel vacuam. hæc illa plenior eſt, in quam omnes ſtudia venerunt: in illam non veniunt, niſi poſt litem conteſtatam, v. Cuiac. hic.
c aliud eſt ſi dari ſtipuler, l. 75. inf. eo. l. 167. ſ. de reg. iur. l. 2. C. de cont. ſtip.
d poſſeſsione tenus ſcilicet, non proprietate: & ita traditio eſt datio poſſeſsionis, quæ not. ad l. 9. §. 5. ſup. de acq. rer. nec tamen quæ mihi tradi, non dari, ſtipulari poſſum, l. 82. l. 87. ſ. eo. l. 28 ſup. de acq. poſſ. Interdum tamen dari accipitur pro tradi l. 4. ſ. de vſur.
e Legatis, tot legata cenſentur, quot res legatæ ſunt, l. 2. ſup. de leg. 2. ad hæc modò: Quæſtio vna non eſt dicenda, ſed plures, cum in ea de pluribus & diuerſis agitur vel quæritur, l. 33 ſ. eo. niſi dicendum quis huiuſmodi: Tunc enim vna quæſtio dicenda eſt: exemplo legatorum diuerſorum ſubditorum: l. 27. ſ. de leg. 2. l. 2. ſup. de in diem addict.
f l. 1. §. 5 ſup. eo. l. 75. §. 9. l. 126. §. 2. l. 134. §. 5. l. 140. ſ. eo. l. 28. ſ. de donat.
g Sic dicimus tot eſſe exſtinctionem actiones, quod ſpecies l. 72. in ſi. ſup. de ædil. tot ſententias, quot capitula, v. l. vlt. de re iud. ibidem. Tot compromiſſa, quot res de quibus ſeparatim compromiſſum eſt l. 21. ſup. de recept. tot donationes, quot res l. 34. §. 3. & 4. ſ. de donat. non idem in rebus ſpeciali cauſa vnitis, l. 5. ſup. de condit. inſtit. l. 79. ſup. de leg. 3. & in emptione, in qua eſt vnicum pretium, non plura, l. 44. ſup. de contr. empt. l. 17. ſup. de in diem addict. l. 34. ſup. de ædilit.
h id eſt, abolitio prioris, l. 28. inf. de nouat.
i diuerſas eſſe, Cuiacius hic.
k nominatim & diſiunctim diuerſis appellationibus expreſſa ſunt. l Imò, tot l. 140. hoc vide Zaſium 2. Actio. m quia ſub vna nomine res plures hic comprehenduntur n id eſt, ſtipulatori admodum eſſet incommodum pro ſingulis denariis agere. o quia legata omnia ſtipulatus ſum generaliter mihi præſtari, atque ſtipulatio plurium pactorum non eſt vna, l. 139. in fin. ſ. eod. v. Cuiac. hic.
p l. 79. ſup. de leg. 3. q l. 44. ſup. de cont. empt. r l. 34. in ſi. ſup. de ædil.
ſ l. 2. in ſi. ſup. de leg. 1. t id eſt, coniunctim. u Hoc, vna videtur eſſe etiam rerum vna coniunctione tenentur, & coniunctio vnitatem efficit.
x Ratio dubitandi ſumpta ex l. 82. ſ. eod. y Verum quod eſt, poſſum ſtipulari mihi tradi, non dari. z quia odio furis receptum eſt, vt dominus rem ſuam furi poſſit condicere, §. 14. Inſtit. de act. a hanc ſcilicet, hominem mihi dari. l. 82. ſ. eo. valet ſuperior, quod ex cauſ. condict. &c. b id eſt, poſt interpoſitam huiuſmodi ſtipulationem, quæ moram purgat. l. 17. ſup. de condict. furt. l. 8. ſ. de nouat. & furem l. vlt. C. de cond. ob turp. c Imò tenetur, l. 72. §. 5. in fi. ſ. de ſolut. ſolue: Tenetur, quia nouam moram contraxerat. d hæc verba interpretis cuiuſdam eſſe putant. Sunt enim eandem ſententiam quæ ſuperius allata eſt.
e Scripta fideiuſsione, præſumitur interueniſſe ſtipulatio, ſeu interrogatio: præſumitur enim ſolennitas contractui interueniſſe. l. 134. §. 2. ſ. eod. §. vlt. Inſtit. de fideiuſſ. l. C. de contr. ſtip. Paul. 5. ſent. 7. §. 2. Præſumi ſolent tam intrinſeca & extrinſeca, nempe quomodo ſolent, vide apud Socin. reg. 375. 376.
f perfunctè. g quæ conſueuerunt agi, interueniſſe, interponi, adhiberi.
h id eſt, ſtipulanti promiſiſſe: atque ita hæc lex à clauſula præcedenti non fuerit aliena.
i Quid? ſi ſit aduerſus huiuſmodi ſcripturam nunc adiicitur, non audietur, ut in ſpecie legis 14. C. eod. quam vide.
k l. 98. ſ. eo. l. 61. ſup. de cont. empt. Tempus conditionis exiſtentis inſpiciamus, quoties contrahitur, valeat nec ne, quærimus.
l v. l. 22. ſup. eod.
m l. 77. ſ. eo. l. 8. ſ. de periculo. ſine culpa tamen promiſſoris: l. 107. ſ. de ſolut.
n adde caſum legis 93. in fin. ſ. de ſolut.

a Id accidit vel ſi ſtatuta vel quia res in rerum natura eſſe non poteſt, vel tunc non eſt, vt puta mortuus, vel ſi ſit diuini vel populo inſeruit, v. Cuiac. hic.
b exempla ſunt in Iudæis & Præſide, in ſundi prouinciali, ſi ſit Chriſtiani mancipij commercium non habent, l. 1. C. ne Chriſt.
c Inutile eſt etiam legatum incapaci ſcilicet, l. 49. §. 2. in ſi. ſup. de leg. 2. Imò non eſt inutile, l. 114. §. 5. ſup. de leg. 3. ſolue. Non eſt inutile ſi legetur incapaci ex poſt facto, l. 11. §. 16. ſ. de leg. 3. ſolue. Legatum quidem ſibi militi eſſe incapaci ſeruo, ideòque non ad militiam, ſed æſtimationem rei, cuius æſtimationis non eſt incapax, l. 40. ſup. de leg. 1. quam vide.
d Impoſsibilis eſt ſtipulatio, ſi promiſero rem cuius commercium non habeo, alij habent, vt hic. vt rec impoſsibilis eſt ſi promiſerim me facturum quod ſi non poſſum, alij tamen poſſunt. v. l. 35. ſ. eod.
e Impoſsibile aliud natura eſt, aliud iure vel lege: Natura Hippocentaurum dari: iure velut rem ſacram dare. Natura nunquam mutatur, iura interdum mutantur. Nam id quod iure nunc eſt impoſsibile, poſtea fieri poteſt poſsibile, verbi gratia: res ſacra, profana poteſt fieri. Quod verò natura impoſsibile, ſemper impoſsibile eſt, nunquam poſsibile vel facile. Iure tamen hæc duo ſunt eadem, natura & lege impoſsibile, l. 85. §. 5. ſ. eod. quamdiu tamen durat eadem legis prohibitio.
† v. l. 2. §. 6. ſup. de eo quod certo: vel lege. l. 137. §. 6. ſ. eod. l. 31. l. 135. l. 185. ſ. de reg. iur. c. 6. de reg. iu. in 6. f Quod fieri & dari impoſsibile eſt, per rerum naturam ſtipulari non poſſumus, l. 7. ſup. eod. §. 11. Inſtit. de inut. l. 1. §. 9. ſup. de oblig.
g Impoſsibile id etiam dicitur, quod lex fieri non permittit, l. 137. §. 6. ſ. eod. l. 7. §. 16. ſup. de pactis. l. 15. ſup. de cond. inſt. l. 39. §. 8. 9. & vlt. ſup. de leg. 1.
h id eſt, quamdiu manet eadem legis prohibitio. i id perpetuo prohibitum eſt, vide l. 17. C. de nupt. k §. 2. Inſtit. de nupt. l. 17. ſup. de ritu: l. 9. in fi. ſup. de liberis. l. 5. ſup. de grad. l Obligationes conſenſu fieri tacitè, ex vna parte hinc colligitur, non ex vtraque, dixi ad ſtudium Inſt. de oblig. ex conſenſu. m conſentitur, Hal. conſenſit, vulgar. conſentiatur, Zoanettus 24. reſp. vult hoc verbum referri non ad ſtipulantem, ſed ad promiſſorem. n reſponſum non eſt, Zoanettus, ibid. reprehenſus à Ruberto 2. recept. 4. intellige, reſponſum eſt ex longo interuallo, vt id negotij valeat. vel in contractus bonæ fidei, non vt ſtipulatio, l. 137. ſup. eo. o valet contractus qui conſenſu perficitur, non vt ſtipulatio quæ verborum ſolennitatem exigit.
p v. l. 2. l. 52. §. 4. ſup. de oblig. q vel ſtipulatoris vel ſuam, idque inter initia, l. 2. §. de doli mali. r Dolus dans cauſam contractui ſtricti iuris, aliud eſt in bonæ fidei contractibus: ipſo iure contractum non vitiat: neceſſaria namque eſt de dolo exceptio. ſ l. 3. C. de donat. ante nuptias. t vtriuſque contrahentis. u id eſt, circumſcriptionem & læſionem euidentem, vt in l. 2. C. de reſcind. adde l. 5. C. de dolo.
x fieri enim poteſt, vt actor fraudandi animum habeat, tamen ipſa propter enormem læſionem dolum habeat. y id ſcilicet quod per exceptionem non infringendum eſſet, l. 2. §. 3. §. 5. ſup. de doli mali. z Eo caſu nummi conſiderantur, non vt pecunia numerata, ſed vt ſpecies & certum corpus, l. 30. l. 51. l. 108. §. 10. ſup. de leg. 1. l. 30. §. 4. ſup. ad leg. Falcid. l. 1. §. 17. ſup. vt legat. nom.
a Hæc ſtipulatio in venditionibus & emptionibus eſt frequens, l. 3. ſup. eo. l. 5. §. 4. ſup. de conſt. pecun. l. 19. §. 2. l. 12. §. 18. ſup. de act. empt. l. 8. l. 21. §. 1. l. 57. ſup. de euict. l. 183. ſ. de verb. ſign.
b id eſt, mihi nullum à quoquam præſtari impedimentum ſpondes?
c Ratio dubitandi ſumi poteſt ex l. 83. inf. eod. l. 65. Inſt. de fideiuſſ. §. 21. Inſt. de inutil. ſtipul.
d Alienum factum promittens regulariter non tenetur. vide tamen Socinum, reg. 320.
e Ratio decidendi, & primus effectus ſtipulationis, habere licere.
f id eſt, ſpondes ſe curaturum, l. 83. inf. eod.
g Secundus effectus ſtipulationis, habere licere.
h bonorum poſſeſſores & fideicommiſſarij, ſucceſſores, heredes, heredes, & deinceps ceteraſque. Cuiac. §. 2. ſ. eod. l. 3. ſup. de verb. ſign.

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Sed ſi quis promittat per alium non fieri, præter heredem ſuum: dicendum eſt inutiliter eum promittere factum alienum.

2 ¶ At ſi quis velit factum alienum promittere, pœnam vel quanti ea res ſit, poteſt promittere.

¶ Sed quatenus habere licere videtur? ſi nemo controverſiam faciat, hoc eſt, neque ipſe reus, neque heredes eius, heredúmve ſucceſſores.

3 ¶ Si quis forte non de proprietate, ſed de poſſeſſione nuda controverſiam fecerit, vel de uſufructu, vel de uſu, vel de quo alio iure eius quod diſtractum eſt, palam eſt committi ſtipulationem. habere enim non licet ei cui aliquid minuitur ex iure quod habuit.

4 ¶ Quæſitum eſt, utrum propriam demum rem, an & alienam promittere poſſit habere licere? Et magis eſt, ut & alienam promitti poſſit. quæ res ita effectum habebit, ſi propria eſſe promiſſoris cœperit: quare ſi perſeveraverit aliena, dicendum erit ſtipulationem non committi, niſi pœna adiecta ſit: cum neque per eum, neque per ſucceſſorem eius quicquam factum ſit.

5 ¶ Sicut autem ex parte rei ſucceſſores eius cum ipſo tenentur: ita etiam ex parte actoris committitur ſtipulatio ipſi ſtipulatori, cæteriſque, qui eumque ei ſuccedunt, ſcilicet ſi rem ipſi habere non licuerit. cæterum ſi alij habere non licuit, certo certius eſt non committi ſtipulationem. Et nihil intereſt, utrum ita ſtipuletur habere licere, an, mihi habere licere.

6 ¶ Hi qui ſunt in aliena poteſtate, his in quorum ſunt poteſtate, habere licere ſtipulari poſſunt ea ratione, qua cætera quoque his poſſunt ſtipulari.

¶ Sed ſi ſervus fuerit ſtipulatus ſibi habere, quæſitum eſt, an recte ſtipulatus videatur? Et ait Iulianus libro quinquageſimo ſecundo Digeſtorum, Si ſervus ſtipuletur ſibi habere licere, aut per ſe non fieri, quominus habere ſtipulatori liceat, promittat, ſtipulatio (inquit) non committitur: quamuis auferri res ei, & ipſe auferre eandem poſſit. non enim factum, ſed ius in hac ſtipulatione vertitur.

¶ Cùm verò ſtipulatur per promiſſorem non fieri, quominus ſibi ire agere liceat: non ius ſtipulationis (inquit) ſed factum verſatur. ſed videtur mihi, licet iuris verba contineat hæc ſtipulatio, habere licere, tamen ſic eſſe accipiendam, ut in ſervo & in filiofamilias videatur actum eſſe de poſſeſſione retinenda, aut non auferenda, & vires habeat ſtipulatio.

7 Hæc quoque ſtipulatio, Poſſidere mihi licere ſpondes? utilis eſt. quam ſtipulationem ſervus an poſſit utiliter in ſuam perſonam concipere, videamus. ſed quamuis civili iure ſervus non poſſideat, tamen ad poſſeſſionem naturalem hoc referendum eſt. & ideo dubitari non oportet, quin & ſervus rectè ita ſtipuletur.

8 ¶ Planè ſi tenere ſibi licere ſtipulatus ſit ſervus, utilem eſſe ſtipulationem convenit. licet enim poſſidere civiliter non poſſint, tenere tamen eos nemo dubitat.

9 ¶ Habere dupliciter accipitur. nam & eum habere dicimus qui rei dominus eſt, & eum qui dominus quidem non eſt, ſed tenet. denique habere rem apud nos depoſitam ſolemus dicere.

10 ¶ Si quis ita ſtipulatus fuerit, uti frui ſibi licere, ad heredem iſta ſtipulatio non pertinet.

11 ¶ Sed etſi non addiderit, ſibi, non puto ſtipulationem de uſufructu ad heredem tranſire, quoque iure utimur.

12 ¶ Sed ſi quis uti frui licere ſibi heredique ſuo ſtipulatus ſit, videamus an heres ex ſtipulatu agere poſſit? & putem poſſe, licet diverſi ſint fructus. nam & ſi ire agere ſtipuletur ſibi heredique ſuo licere, idem probaverimus.

13 ¶ Si quis dolum malum promiſſoris, heredíſque eius abeſſe velit, ſufficere, Abeſſe abfuturúmque eſſe, ſtipulari: ſi verò de pluribus dolo cavere velit, neceſſarium eſſe adiici, Cui rei dolus malus non aberit, non abfuerit: quanti ea res erit, tantam pecuniam dari ſpondes.

14 ¶ Suæ perſonæ adiungere quis heredis perſonam poteſt.

15 ¶ Sed & adoptivi patris perſona coniungi poterit.

16 ¶ Inter incertam, certámque diem diſcrimen eſſe, ex eo quoque apparet, quod certa die promiſſum vel ſtatim dari poteſt. totum enim medium tempus ad ſolvendum, liberum promiſſori relinquitur. At qui promiſit, ſi aliquid factum fuerit, vel cum aliquid factum fuerit, niſi cum id factum fuerit, dederit, non videbitur feciſſe quod promiſit.

17 ¶ Alteri ſtipulari nemo poteſt, præterquam ſi ſervus domino, filius patri ſtipuletur. inventæ ſunt enim huiuſmodi obligationes ad hoc, ut unuſquiſque ſibi adquirat, quod ſua intereſt. cæterum ut alij detur, nihil intereſt mea.

¶ Planè ſi velim hoc facere, pœnam ſtipulari conveniet: ut ſi ita factum non ſit, ut comprehenſum eſt, committatur ſtipulatio etiam ei, cuius nihil intereſt. pœnam enim cum ſtipulatur quis, non illud inſpicitur quid interſit, ſed quæ ſit quantitas, quæque conditio ſtipulationis.

18 ¶ In ſtipulationibus cum quæritur quid actum ſit, verba contra ſtipulatorem interpretanda ſunt.

19 ¶ Item qui dicit, Tibi decem & Titio decem, eadem decem, non alia decem dicere credendum eſt.

20 ¶ Si ſtipuler alij, cùm mea intereſſet, videamus an ſtipulatio committetur? Et ait Marcellus ſtipulationem valere in ſpecie huiuſmodi.

¶ Is qui pupilli tutelam adminiſtrare cœperat, ceſſit adminiſtratione contutori ſuo, & ſtipulatus eſt rem pupilli ſalvam fore? Ait Marcellus poſſe defendi ſtipulationem valere. intereſt enim ſtipulatoris fieri quod ſtipulatus eſt, cùm obligatus futurus eſſet pupillo, ſi aliter res ceſſerit.

21 ¶ Si quis inſulam faciendam promiſerit, aut conduxerit, deinde ab aliquo inſulam ſtipulari ſe fieri ſtipulatus ſit: ſi quis, cum promiſiſſet Titio fundum Mævium daturum, aut ſi is non dediſſet, pœnam ſe daturum ſtipulatus à Mævio fuerat fundum Titio dari: item ſi quis id locaverit faciendum quod ipſe conduxerat, conſtat habere eum utilem ex locato actionem.

22 ¶ Si quis ergo ſtipulatus fuerit, cùm ſua intereſſet ei dari, in ea erit cauſa, ut valeat ſtipulatio.

23 & Unde & ſi procuratori meo dari ſtipulatus ſim,

a Debeſſe quis ſibi ... dari non alteri, & de ſe promittere non de altero.
b vide §. 17. Leo. c ... verum vel æſtimationem ... [illegible]
d vel aut iuris ... poſſeſſionis [illegible]
f aliàs ſi quæ earū perſonarum controverſiam moverit, ſtipulatio committitur.
g controverſiam faciat emptori, qui rem, vel eius partem, vel poſſeſſionem, vel eius æſtimationem, vel uſum, vel uſumfructum, vel quid tale ſua aliud evincit.
h emptori.
i de aliquo alio, ... [illegible]
k [illegible]
l [illegible] cuius pars evincitur.
m [illegible] ſtipulatio ... habere licere ... ſuper re aliena ... (niſi pœna ſit adiecta) ſi tamen res promiſſoris eſſe cœperit, talis ſtipulatio ex poſt facto convaleſcit.
n ... l. 72. ſup. de rei vind. ... [illegible] contractus tempore.

o Cur ita? quia ſtipulatio, habere licere, continet ... in rem promiſſam ſit, vel competat. p nam pœna ſubiecta, facti alieni promiſſionem confirmat.
q in univerſum: & ita in ſtipulatione habere licere, includuntur duntaxat iuris ſucceſſores, id eſt, univerſales tam ex parte ſtipulatoris, quam promiſſoris.
r poteſt legi ... ad verbum ſucceſſores ... [illegible]
ſ directò ſcilicet, ſecus per obliquum ... [illegible]
t ... u ut & ... l. 59. ſup. de pact. x [illegible]
y Facti quæ ... ſervo ... [illegible] ... Inſt. de ſtipulat. ſervorum.
z Habere ius quidem ſignificat ... ſervo & filio ... [illegible]

[illegible]

tus patrono, Iuſte hic. q Alteri ſtipulari nemo poteſt ... [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

ſtipulatio vires habebit. & ſi creditori meo a, quia intereſt mea, ne vel pœna committatur, vel prædia diſtrahantur, quæ pignori data erant.

24 ¶ Si quis ita ſtipulatus fuerit, *Eam ſiſtu* b, nulla cauſa eſt, cur non obligatio conſtat.

25 ¶ Ædem ſacram vel locum religioſum ædificari c ſtipulari poſſumus d: alioquin e nec ex locato agere poſſumus.

Per quas perſonas nobis acquiritur.

39. *Paulus* lib. 12. ad Sabinum.

DOminus ſeruo ſtipulando f, ſibi acquirit. ſed & pater filio g, ſecundùm quod leges permittunt.

40. *Pomponius* lib. 27. ad Sabinum.

SI filius meus h ſeruo meo ſtipuletur, acquiritur mihi.

De tempore.

41. *Vlpianus* lib. 50. ad Sabinum.

EVm qui *Kalendis Ianuariis* ſtipulatur, ſi adiiciat primis, vel proximis, nullam habere dubitationem palam eſt.

¶ Sed & ſi dicat, *ſecundis*, *vel tertiis*, *vel quibus aliis*, æquè diluit quæſtionem i. Si autem non addat, quibus, k Ianuariis l, facti quæſtionem inducere: quid fortè ſenſerit, hoc eſt quid inter eos acti ſit. vtique enim hoc ſequimur, quod actum eſt, eóque adſumemus. Si autem non appareat, dicendum eſt quod Sabinus, primas m Kalendas Ianuarias ſpectandas.

¶ Planè ſi ipſa die Kalendarum quis ſtipulationem n interponat, quid ſequimur? Et puto actum videri de ſequentibus Kalendis o.

1 ¶ Quoties autem in obligationibus dies non ponitur, præſenti p die pecunia debetur: niſi ſi locus adiectus ſpatium temporis inducat q, quo illò poſſit peruenire.

¶ Verum dies adiectus efficit, ne præſenti die pecunia debeatur. Ex quo apparet diei adiectionem pro r reo eſſe, non pro ſtipulatore.

2 ¶ Idem ſ in *Idibus* etiam, & *Nonis* probandum eſt: & generaliter in omnibus diebus.

42. *Pomponius* libro 27. ad Sabinum.

QVi *hoc anno* t, aut *hoc menſe dari* ſtipulatus ſit, niſi omnibus u partibus præteritis x anni, vel menſis, non rectè petet.

De ſtipulatione collata in arbitrium alterius.

43. *Vlpianus* lib. 50. ad Sabinum.

SI quis *arbitratu (puta) Lucij Titij y reſtitui eſſe* ſtipulatus eſt, deinde ipſe ſtipulator moram a fecerit, quominus arbitretur Titius, promiſſor, quaſi moram fecerit, non tenetur.

¶ Quid ergo ſi ipſe qui arbitrari debuit, moram fecerit? magis probandum eſt, à perſona non b eſſe recedendum eius, cuius arbitrium inſertum eſt.

44. *Paulus* lib. 12. ad Sabinum.

ET ideò ſi omnino non arbitretur c, nihil valet ſtipulatio. adeò vt & ſi pœna adiecta ſit, ne ipſa quidem committatur.

Per quas perſonas nobis acquiritur, & de ſtipulatione collata in tempus mortis, vel poſt mortem.

45. *Vlpianus* lib. 50. ad Sabinum.

QVodcunque ſtipulatur is qui in alterius poteſtate eſt d, pro e eo habetur, ac ſi ipſe f eſſet ſtipulatus.

1 ¶ Sicuti *cùm* g *moriero* h quis ſtipulari i poteſt k: Ita etiam hi qui ſubiecti ſunt alienæ poteſtati, *cùm morientur*, ſtipulari poſſunt.

2 ¶ Si quis ita ſtipulatus ſit, *Poſt mortem meam filiæ meæ dari*: vel *ita*, *Poſt mortem filiæ meæ mihi dari*: vtiliter erit ſtipulatus. ſed primo caſu filiæ l vtilis actio competit, licèt ea hæres ei non exiſtat.

3 ¶ Non ſolùm ita ſtipulari poſſumus, *Cùm e moriero*, ſed etiam, *Si moriero*. nam ſicuti inter hæc nihil ſ intereſt, *Cùm veneris*, aut *ſi veneris*: ita nec ibi intereſt, *Si moriero*, & *cùm moriero*.

4 ¶ Filius patri dari ſtipulari videtur g, etſi hoc non adiiciat.

De ſtipulatione, centeſimis Kalendis dari. 1. De ſtipulatione collata in tempus mortis. 2. De ſtipulatione, cùm voluero. 3. Vel, ſi voluero.

46. *Paulus* lib. 12. ad Sabinum.

CEnteſimis Kalendis h dari vtiliter ſtipulamur: quia præſens obligatio eſt, in diem autem dilata ſolutio i.

1 ¶ Id autem quod in facto eſt, in mortis tempus conferri non poteſt k, veluti, *Cùm morieris*, *Alexandriam venire ſpondes?*

2 ¶ Si ita ſtipulatus l fuero, *Cùm voluero*, quidam inutilem eſſe ſtipulationem aiunt: alij ita inutilem, ſi antequam m conſtituas, moriaris: quod verum eſt.

3 ¶ Illam autem n ſtipulationem, *Si voluero o dari*: inutilem p eſſe conſtat.

De pura ſtipulatione tius quod Kalendis illis dare oportet.

47. *Vlpianus* lib. 50. ad Sabinum.

QVi ſic ſtipulatur, *Quod te mihi illis q Kalendis dare oportet, id dare ſpondes r?* videtur non hodie ſ ſtipulatus, ſed ſua t die u, hoc eſt Kalendis.

(ΤΟ Β ΤΟΥ) DE VERBORVM obligationibus.

De vendo, petiero.

48. *Vlpianus* lib. 26. ad Edictum.

SI decem *cùm* x *petiero dari* ſibi eo ſtipulatus, admonitionem y magis z quandam, quò celerius redderentur, & quaſi ſine mora, quam conditionem habet ſtipulatio. & ideò licet decefſero prius quàm petiero, non a videtur defeciſſe conditio.

De vel ſeparatur. 1. De ſtipulatione per te non fieri. 2. Vel neque per te neque per heredem tuum fieri. 3. De vel heredem.

49. *Paulus* lib. 37. ad Edictum.

CVm filiusfamilias *Stichum dari* ſpoponderit, & cùm per eum ſtaret quominus daret, deceſſit Stichus: datur in patrem de peculio actio, quatenus b maneret filius ex ſtipulatu obligatus.

¶ At c ſi pater in mora fuit, non tenebitur filius, ſed vtilis actio in patrem danda eſt.

¶ Quæ omnia & in fideiuſſoris perſona dicuntur.

1 ¶ Si ſtipulatus ſim *per te non fieri*, quo minus mihi ire agere liceat, & fideiuſſorem accepero, ſi per fideiuſſorem ſteterit, neuter d tenetur: ſi per promiſſorem vterque.

2 ¶ In hac ſtipulatione, *neque per te, neque per heredem tuum fieri*: per heredem videtur fieri, quamuis abſit e, & ignoret. & ideò non facit quod fieri ex ſtipulatu oportet. Non videtur autem per pupillum ſtetiſſe ex huiuſmodi ſtipulatione, ſi pupillus heres erit.

3 ¶ Si promiſſor hominis ante f diem in quem promiſerat, interpellatus ſit, & ſeruus deceſſerit, non videtur per eum ſtetiſſe.

De ſtipulatione, per te non fieri. 1. De ſtipulatione emptæ hereditatis.

50. *Vlpianus* lib. 50. ad Edictum.

IN illa ſtipulatione *Per te non fieri?* non hoc ſignificatur, nihil te facturum, quo minus facere poſſis, ſed curaturum g, vt facere poſſis.

1 ¶ Item ſtipulatione emptæ hereditatis, *Quanta pecunia* h *ad te peruenerit*, *dolóve malo tuo factum eſt*, *siue quandam peruenit*: nemo dubitabit quin teneatur qui id egit, ne quid ad ſe perueniret.

De transmiſsione ſeruit arbitri.

51. *Idem* lib. 51. ad Edictum.

n hanc ſcilicet Kalendis dabis. o quia dies continuis non computatur in termino, l. 1. §. ſi quis contrahit. p §. 2. Inſt. eod. l. 41. §. quando dies leg. l. 14. l. de reg. iur. Secus ſ. contra. 5. in fin. non tamen vt eum ſacco eadem die veniat ſtipulator, l. 105. ff. de ſol. ſed vt decem dies ad minus relinquat debitori, argum. l. 21. §. 1. ff. de pecun. conſtituta. q tacite v. l. 137. §. 2. ſ. eod. r l. 50. ff. de oblig. l. 17. in fin. l. de reg. iur. ſ. Mynſ. 4. §. 40. ſ quod de Kalendis paulo ante dictum eſt. t hæc ſtipulatio eſt ambigua, ſiquidem quæri poteſt an de anno incepto, an de præterito intelligenda ſit. u l. 43. ff. de leg. 1. Imo libertatem, l. 41. ff. de manum. teſt. & annuum legatum, l. 8. ff. de annuis: l. 1. ff. quando dies leg. (niſi de penſionibus & fructibus annuatim præſtandis agitur: tunc enim tempus expectandum eſt quo poterunt ea præſtari, l. 12. §. 4. l. 26. ff. quando dies legat.) initio anni heres præſtare debet. x hinc illud Spurinæ ad Cæſarem: Venere vtique Idus Martiæ, ſed nondum præteriere, Plut. ſuet. Iulio. y hæc verba in ſeruum non cadere, l. 68. ff. de verb. ſign. u Idem in ſocietate, l. 75. ff. pro ſocio. emptione l. vlt. C. de contr. locatione, l. 25. ff. locati.

a Mora arbitro iniuſta facta ſtipulatoris, promiſſori non nocet. Mora arbitri, ipſum arbitrum poteſtate non priuat, vt hic: ſi arbiter nullo modo arbitrari velit, aut poſſit, promiſſor in pœnam non incidit, l. 44. ſ. eod. l. 75. ff. pro ſocio. vlt. C. de contr. empt.

b l. 25. ff. de contr. empt. vt alius arbitretur ſcilicet. id enim non habet locum niſi arbiter iniquè iudicauerit, l. 79. ff. pro ſocio. l. 30. ff. de oper. libert. & niſi dos ſit promiſſa tunc enim detracto arbitrio dos valet, l. 99. §. 4. ff. de iure dot.

c l. vlt. ſup. locati: l. 8. ſup. de cond. & dem. d talis non eſt emancipatus, hinc collige, Emancipatum patri non acquirere. e §. vlt. Inſt. eod. v. l. 39. l. 40. ſup. eod. f pater ſcilicet, vel dominus. g §. 15. Inſt. de inutil. ſtip.

h i. poſt mortem ſuam: l. 12. §. 1. ſup. de manum. teſt. v. 6. Gell. 23. ex hac interpretatione ſumitur ratio decidendi.

i & contrahere, l. vnic. C. vt actiones.

k l. 7. ſup. de reb. auct. iud. hodie ſi, olim non poterat, l. vnic. C. vt act. ab hered. l. 11. C. de contr. ſtip. Ratio dubit. erat, quod huiuſmodi ſtipulatio non eodem rationem habere & in tempus prohibitum conferri videatur. hodie tamen vtrumque poſt mortem ſtipulari non poſſumus, l. 53. ſup. de vſufr. leg. vbi ſibi heredique ſuo vel ſibi quis ſtipuletur, l. 38. §. 12. ſup. eod.

reum, non ad ſtipulatorem, l. 121. ſ. eod. p l. 57. ſup. eod. l. 8 ſup. de oblig. q nota commemoratione prioris obligationis facta in ſtipulatione, nouationem induci, l. 5. ſup. de aliment. l. 8. 9. ſup. de cond. & dem.

r Quæſtio facti hinc oritur, &. an repetita dies videatur, an verò ſtipulatio pura ſit & præſens. ſ i. non pure ſtipulatus videtur.

t Repetita dies nouatæ obligationis in nouatam præſumitur. u Eadem prioris obligationis repetiſſe. atque ita cenſetur repetita qualitas prioris obligationis, in eo quod in locum alterum ſubrogatur. x l. 85. ſup. de cond. & dem. y adde l. 6. §. 1. ſup. de pen. z & tamen conditionem continet, in fin. l. eod. nam hoc verbum magis, non electiuè, ſed comparatiuè ſumitur, Corraſ. lib. Zaſius contrarium omnino putat, num. 4.

a aliter quam in caſu, l. 96. ſup. eod. ex qua ratio dubitandi ſumi poteſt, & l. 48. ſup. de cond. indeb. b l. quoniam dixi l. 3. ſup. de in rem verſo. c Mora principalis fideiuſſori nocet & paris: non è contra. Filius de peculio ſuo conuenitur velut principalis, pater verò velut fideiuſſor. d Promiſſor non tenetur, qui ei nihil fecit aduerſus id quod promiſit: nec fideiuſſor tenetur vt fideiuſſor: quia ex eo fideiuſſerat, per promiſſorem non fieri. e Heres etiam ignorans & abſens facti defuncti mero iure non ex aequitate tenetur, l. 82. ſ. de reg. iur. ideóque exſtitui poteſt. l. 12. in fin. ſup. ex quib. cauſ. f i. non opportunè, & ita facta non opportuno tempore interpellatio nihil operatur. g l. 83. ſ. eod. h pecunia ex hereditate illa, &c. v. Cuiac. 2. obſer. 32. vbi tradit de ſtipulationibus emptæ & venditæ hereditatis. i l. 24. ſup. de ſtipul. & dem.

Ttt ij

IS qui alienum ſeruum promiſit, perducto *a* eo ad libertatem, ex ſtipulatu actione non tenetur: ſufficit enim ſi dolo culpáve careat.

Differentia conuentionalium ſtipulationum & prætoriarum.

1. De vacua poſſeſſione tradenda.

52. *Idem* lib. 3. Diſputationum.*

IN conuentionalibus ſtipulationibus contractui formam *b* contrahentes dant. enimverò prætoriæ ſtipulationes legem accipiunt de *c* mente prætoris qui eas propoſuit. Denique prætoriis ſtipulationibus nihil immutare licet: neque addere, neque detrahere.

1 ¶ Si quis *vacuam d poſſeſſionem tradi* promiſerit, non *e* nudum factum hæc ſtipulatio continebit, ſed cauſam *f* bonorum.

De doli clauſula, & caſibus ſpecialiter comprehendendis.

53. *Iulianus* lib. 62. Digeſtorum.

STipulationes commodiſſimum eſt ita componere, vt quæcunque ſpecialiter *g* comprehendi poſſint, contineantur: doli autem clauſula ad ea pertineat quæ in præſentia occurrere non poſſint, & ad incertos *h* caſus pertineat.

De diuiſione ſtipulationis ſpecierum vel generum.

1. Vel operarum.

54. *Idem* lib. 3. Digeſtorum.

IN ſtipulationibus aliâs *i* ſpecies, aliâs genera deducuntur.

¶ Cùm ſpecies *k* ſtipulamur, neceſſe eſt inter dominos & inter heredes ita diuidi ſtipulationem, vt partes *l* corporum cuique debeantur *m*.

¶ Quoties autem genera *n* ſtipulamur, numero *o* fit inter eos diuiſio. Veluti cùm *p* Stichum & Pamphilum quis ſtipulatus, duos heredes æquis partibus reliquit. neceſſe eſt vtrique partem dimidiam *q* Stichi & Pamphili deberi. Si idem duos homines ſtipulatus fuiſſet, ſinguli homines heredibus eius deberentur.

1 ¶ Operarum ſtipulatio ſimilis *r* eſt his ſtipulationibus, in quibus genera comprehenduntur. & ideo diuiſio eius ſtipulationis non in partes operarum, ſed in numerum *ſ* cedit.

¶ Quòd ſi vnam *t* operam ſeruus communis ſtipulatus fuerit, neceſſe eſt vtrique dominorum partem operæ tantam, quantam in ſeruo habuerit, petere. ſolutio autem eius obligationis expeditiſſima eſt, ſi æſtimationem operæ malit libertus offerre, aut ſi conſentiant patroni, vt his communiter operæ edantur.

De adiecto ſolutioni.

55. *Idem* libro 36. Digeſtorum.

CVm quis *ſibi aut Titio dari* ſtipulatus eſt, ſoli Titio, non *u* etiam ſucceſſoribus eius rectè ſoluitur.

1. *De ſtipulatione ſibi & Titio heredem tamen datorum. 2. De adiecto ſolutioni. 3. vel obligationi. 4. De obligatione ad diem. 5. De verbo ante Kalendas. 6. De vſufructu. 7. Si fundum ab vno ſtipulatus, deinde ab alio fundum detracto vſufructu ſtipulatus. 8. De eo qui ab vno purè, deinde ab alio ſub conditione ſtipulatus eſt.*

56. *Idem* libro 25. Digeſtorum.*

EVm qui ita ſtipulatur, *Mihi & x Titio decem dare ſpondes?* vero ſimilius *y* eſt, ſemper vnà *z* decem communiter ſibi & Titio ſtipulari: ſicuti qui legat Titio & Sempronio, non aliud intelligitur, quàm vnà decem communiter duobus legare.

1 ¶ *Te & Titium a heredem tuum b decem daturum ſpondes?* Titij perſona ſuperuacua comprehenſa eſt *c*. ſiue enim ſolus heres exſtiterit, in ſolidum tenebitur: ſiue pro parte *d* eodem *e* modo quo cæteri coheredes eius, obligabitur. & quamuis conueniſſe videatur, ne ab alio herede quàm à Titio peteretur, tamen inutile *f* pactum conuentum coheredibus eius erit.

2 ¶ Qui *ſibi aut a filio ſuo dari* ſtipulatur, manifeſtè perſonam filij in hoc complectitur, vt ei rectè *b* ſoluatur. neque intereſt, ſibi *c* aut extraneo cuilibet, an ſibi aut filio ſuo quis ſtipuletur. quare vel manente in poteſtate, vel emancipato *d* filio rectè ſoluitur. neque *e* ad rem pertinet quòd *f* qui filio ſuo dari ſtipulatur, ſibi acquirit: quia conuenientia ſua perſona ſtipulator efficit, vt non acquirendæ obligationis gratia, ſed *f* ſolutionis cauſa perſonam filij apprehendiſſe *g* intelligatur.

3 ¶ Quòd ſi *ſoli filio ſuo*, qui in poteſtate ſua ſit, dari quis ſtipulatus ſit, non rectè filio ſoluetur: quia filij perſona obligationi magis, quam ſolutioni applicatur *h*.

4 ¶ Qui ita ſtipulatur, *Decem, quoad i viuam, dari ſpondes?* confeſtim decem rectè dari petit. ſed heres eius *k* exceptione pacti conuenti ſummouendus *l* eſt. nam ſtipulatorem id egiſſe, ne heres eius peteret, palam eſt. quemadmodum is qui *vſque m in Kalendas dari* ſtipulatur, poteſt quidem etiam poſt Kalendas petere, ſed exceptione pacti ſummouetur. Nam & heres eius cui ſeruitus *n* prædij ita conceſſa eſt, vt quoad viueret, ius eundi haberet, pacti conuenti exceptione *o* ſummouebitur *p*.

5 ¶ Qui ita ſtipulatur, *Ante Kalendas proximas dari ſpondes?* nihil *q* differt ab eo qui Kalendis dari ſtipulatur.

6 ¶ Qui proprietatem ſine vſufructu habet *r*, rectè vſumfructum dari ſibi ſtipulatur. id enim in obligationem deducit, quod non habet *ſ*, ſed habere poteſt.

7 ¶ Si à te ſtipulatus fuero, *fundum t Cornelianum*, deinde *eundem fundum detracto vſufructu u*, ab alio ſtipulor, prior ſtipulatio non nouatur *x*: quia nec ſoluendo fundum detracto vſufructu liberaberis, ſed adhuc à te rectè fundi vſumfructum peterem. Quid ergo eſt? Cùm mihi fundum dederis, *y* quoque liberabitur à quo detracto vſufructu, fundum ſtipulatus fueram.

8 ¶ Si hominem quem à Titio purè ſtipulatus fueram, Seius mihi ſub *z* conditione promiſerit, & is pendente conditione *a* poſt moram Titij deceſſerit, confeſtim *a* cum Titio agere potero: nec Seius exiſtente *b* conditione obligatur. at ſi Titio acceptum feciſſem *c*, Seius exiſtente conditione obligari poteſt. Ideòque hæc tam variè *d*: quòd homine mortuo deſinit eſſe res in quam Seius obligaretur: acceptilatione interpoſita, ſupereſt homo quem Seius promiſerat *e*.

De morte eius qui ſub conditione promiſit.

57. *Idem* lib. 53. Digeſtorum.*

SI *f* quis, *ſi g Titius conſul factus erit decem dari ſpoponderit*: quamuis pendente conditione promiſſor moriatur, relinquere heredem obligatum *h*.

De eo qui vſumfructum, deinde fundum ſtipulatus eſt, vel contra: vel aliquem, deinde iter, vel fructum, deinde vſum.

58. *Idem* lib. 54. Digeſtorum.

QVi *vſumfructum fundi* ſtipulatur, *deinde i fundum*: ſimilis *k* eſt ei qui partem fundi ſtipulatur, deinde totum: quia fundus dari non intelligitur: ſi vſusfructus detrahatur.

¶ Et è contrario qui *fundum* ſtipulatus eſt, *deinde vſumfructum*, ſimilis eſt ei qui totum ſtipulatur deinde partem.

¶ Sed qui *actum* ſtipulatur, deinde *iter l*, poſteriore ſtipulatione nihil agit, ſicuti *qui decem, deinde quinque* ſtipulatur: nihil *m* agit. Item ſi quis *fructum*, deinde *vſum* ſtipulatus fuerit: nihil agit. Niſi *n* in omnibus nouandi animo hoc facere ſpecialiter expreſſerit, tunc enim priore obligatione expirante, ex ſecunda introducitur petitio: & tam iter, quam vſus, nec non quinque exigi poſſunt.

De tempore æſtimationis ſumenda.

59. *Idem* lib. 82. Digeſtorum.*

QVoties, *in diem*, vel *ſub conditione aliquid* quis ſtipulatur, eius *a* æſtimationem eo tempore ſpectari

quàm illa continet, & ita aliud ſtipulatur, *d. l.* 58. *l.* 9. *in fin. de nouat.* *y* *l.* 31. *de nouat.* *z* hæc videntur ἀσύςατα: quemadmodum enim fieri poteſt vt promiſſor ſit in mora eius rei nomine quæ pendente conditione periit? nam ſi pendente conditione res peti non poteſt, multo minus mora committi poteſt. ſolet enim dici nullam moram committi vbi nulla petitio ſit, *l.* 127. *l. eod.* *l.* 99. *vniſ. ſed cùm ſeruus, l. de reb. cred.*

a Id eſt, cùm conditio extiterit, *l.* 14. *ff. de nouat.* neque prius moram committit, *l.* 22. *§.* 1. *ff. de ſolution.* Quod purè debes, promittis ſub conditione, nihil debes, ſi pendente conditione deceſſerit, *d. l.* 10. *d. §.* 1. debebas ſi poſt conditionem deceſſit, *l.* 31. *l. eod.* Quod purè Titius mihi debet, ſub conditione promiſit Titius moram commiſit, pendente conditione res perit? Titius non obligatur, vt hic. Quid ita? nulla hic facta nouatio eſt. *b* nec Seius pendente conditione nihil obligatur. *Hal.* *c* is omnino liberatus eſt. *d* Si res pendente conditione interierit, conditionalis debitor liberatur: ſi poſt acceptilationem purè promiſſor factam, non liberatur. *e* id eſt, ſi res pendente conditione durat, manet obligatus promiſſor: ſi ante conditionis euentum periit, non tenetur.

f Conditionalis promiſſio quantitatis certæ non extinguitur morte promiſſoris ante conditionis euentum accidente.

g ſub hac ſcilicet conditione quæ ſequitur. *h* Spes enim ſupereſt debitum iri, *§.* 4. *Inſt. eod. §.* 24. *Inſt. de inutilib.*

i adde *l.* 9. *in fin. ff. de nouat.*

k vſumfructum fundi partem eſſe hinc collige, *l.* 76. *§.* 2. *in fin. ff. de legat.* 2.

l *d. l.* 9. *in fin.*

m *§.* 5. *Inſt. de inutil. ſtipul.* Imò aliquid agit, *l.* 1. *§.* 4. *ff. eod.*

n hodie eſt generale, vt nulla fiat nouatio, *l. vlt. C. de nouat.*

o Qui in diem, vel ſub conditione promiſit, poſt diei & conditionis euentum ſoluere oportet.

m debeantur, *Hal.* *n* id eſt, ſpecies (puta homines) quas Ariſtoteles etiam vocat τὰ ἄτομα καὶ ἀριθμῷ ἕν. Genus itaque hic dicitur, quod de pluribus, licet numero differentibus, enuntiatur. *o* *l.* 85. *l. eod.*

p Qui Stichum aut Pamphilum ſtipulatur, ſpecies ſtipulatur: qui duos homines, genus. Priore caſu inter coheredes ita fit diuiſio, vt ſinguli in ſingulis hominibus partem habeant: Poſteriore partem in ſingulis hominibus non habent, ſed numero inter eos fit diuiſio.

q *l.* 29. *l. de ſolut.*

r Operarum & generis promiſſi ſimilitudo ſeu cognatio.

ſ *l.* 15. *ff. de oper. libert.* *t* Atqui vna opera promitti non poſſe dicitur, *l.* 15. *ff. de oper. libert.*

u Soluì alteri quàm adiecto non poteſt, *l.* 9. *l.* 81. *ff. de ſolut.*

x hæc particula vim orationis diſtribuit inter perſonas copulatas, *l.* 11. *§.* 2. *ff. de auth. tut.* *y* ideò ſequendum, *l.* 114. *ff. de reg. iur.* *z* *l.* 38. *§.* 19. *ff. eodem.* *l.* 109. *l. eod. l.* 85. *ff. de leg.* 1. Porrò hic ſequendi modus vallæ diſplicet 3. elegant.

a Quid ſi Titius coheredes habet? nam hac ſtipulatione coheredes eius continentur? omnis enim heredis mentio videtur alios excludere, *l.* 12. *ff. de iud.* Non dicetur.

b quem fortè nunc ſibi vnicum heredem fore putat, vt in *l.* 47. *in fin. ff. de pact.* *l.* 77. *§.* 20. *ff. de leg.* 2. *c* omnes enim debent.

d Heres in ſolidum, defunctum repræſentat in ſolidum: pro parte defunctum etiam pro parte repræſentat: pro portionibus vero coheredum, cenſetur extraneus: *l.* 14. *C. de rei vind.*

e imò, non eodem, quoſdam enim vni heredum tantum liberationem acquirere, ſed cæteris non acquirere, *l.* 33. *ff. de pact.* ergo è contrario poſſum alter non oneratis vnum onerare. Cur tam variè? Liberationi magis fauetur, quam obligationi, *l.* 47. *ff. de oblig.*

f id eſt, eo pacto coheredes Titij non obligabuntur: id eſt, non agere adverſus Titium vt ſolus ipſe det.

a *l.* 83. *§.* 5. *l. eod. l.* 35. *§. ult. de legat.* 3. *l.* 93. *§.* 1. *de ſolut.* *l.* 9. *§.* 1. *de ſolut.* 1. *de ſtatuliberis.*

b *vt l.* 1. *l.* 1. *§.* 6. *l. de aqua pl. arc.* 1. *l.* 23. *l.* 34. *l. de reg. iur. vt. l.* 93. *l. de pact. Nou.* 136. *c.* 1.

c *l.* 9. *l. de ſtipul. prætor.*

d à nullo corporeè vel animo poſſeſſam, *l.* 2. *in fin. l. de aſſ. tutor.* etiamſi ſeruitus, *l.* 66. *§.* 6. *l. de leg.* 2. adde quæ ſcripſi ad *l.* 68. *in fin. l. de contrahend. empt.*

e *v. l.* 4. *l. de vſuris.*

f bonorum ciuilium poſſeſſionis ſecernentem, verbi gratia, ne poſſeſſio a precari non poſſit, *l.* 20. *l. de ſolut.* An & dominium, & vſucapiendi cauſam continet? Poſt Azonem Zaſius ita putat, quod Corraſius non probat.

g veluti in mancipij emptione commodum eſt adijci, ſanum, furtis noxiſque ſolutum, fugitiuum non eſſe, erronem non eſſe: vel ſanitatem non eſſe, habere vitia licere: poſtea verò generalem clauſulam, *dolum malum abeſſe, abfuturumque*, nam ad ea generalis clauſula non porrigetur, ſed ad caſus non expreſſos & ita incertos, qui aliquando occurrent, de quibus vide *l.* 7. *§.* 3. *l. de dolo.* Cuiac. lib. ſed v. omnino *Hotom.* 5. obſer. 30.

h *l. §.* 3. *l.* 119. *l. eod.* *l.* 15. *§.* 9. *l. de damno.*

i *i.* aliter.

k Species hic ſunt indiuidua vt Stichus, quæ Ariſtoteles etiam vocat ἄτομα εἴδη.

l pro indiuiſo. Ideoque iuris intellectu, non facto ipſo, *l.* 66. *§.* 2. *l. de leg.* 2. *§.* 5. *in fin. Inſt. de offic. iud.* aut numero diuidi poſſunt.

a Id eſt, diſtributiue.

b *l.* 95. *§.* 5. *l. eod. l.* 11. *l. de ſolut.* *c* *l.* 38. *l. de oper. libert.*

d Imò manentem tantum non ſoluitur, *l.* 38. *l. de ſolut.* Conciliationem vide apud Ant. Fabr. 5. coniect. 20.

e Etiam dubij.

f *l.* 39. *l.* 40. *l. eod.* *l.* 17. *l. de pactis conſtitut.*

g adiecto ſolutionis.

h quia non filij nec ſoluti in eius perſona obligatio. id enim quod acquirit, patri acquirit.

i *l.* 56. *in fin. l. de pact.* id eſt, vel de hac viuam, *l.* 56. *de annuis* id eſt, annuum.

k ſtipulatoris *l.*

l Cur? quia ſtipulatus aliquid quod ei necesſe erat ſtipulationis ad heredes non transire.

m Qui ad Kalendas ſtipulatur, ad Kalendas purè poteſt, ſed exceptione ſummouetur.

n *l.* 4. *l. de ſeruit.* *o* *Cuiac. lib.* 1. *l.* 4. *l. de doli except.* *p* de qua exceptione Oldendorp. 10. *de except.* *l.* 1. *l. de oblig.*

q Ante Kalendas & Kalendis ſtipulari, eadem ſunt, *l.* 15. *l. eod.* *l.* 52. *l. de verb. ſign.*

r Proprietatem habere ciuique dominum eſſe ſcripſi, *l.* 1. *§.* 1. *l. de ſolut.* *l.* 3. *l. de vſufr.* hinc redit, habet nudam, quia nemo rem ſuam rectè ſtipulatur, vide *l.* 82. *l. eod.*

ſ quod ſibi debet, *l.* 1. *l.* 2. *l. de vſufr. leg.*

t In genere, id eſt totum, *l.* 83. *l. eod.*

u & ita contra cauſa, *l.* 58. *l. eod.*

x id eſt, contrarium fecerit in ſecunda. hæc enim aliud

Universidad Rey Juan Carlos

oportet, quo die obligationis venit a. nunc enim ab eo peti poteſt, alioquin b [aliàs] rei captio erit.

60. *Vlpianus* lib. 20. ad Edictum.

IDem erit, & ſi *Capuæ certum olei pondo dari* quis ſtipulatus fuerit: nam eius temporis fit æſtimatio cum peti poteſt. peti autem poteſt, quo primum in locum c perueniri potuit.

De ſtipulatione captatoria.

61. *Iulianus* lib. 2. ad Vrſeium Ferocem.

STipulatio hoc d modo concepta *Si hæredem e me non feceris, tantum dare ſpondes?* inutilis eſt: quia contra bonos [mores eſt hæc ſtipulatio.]

De ſeruo.

62. *Idem* lib. 2. ex Minicio.

SEruus vetante f domino g *ſeruum ab alio* ſtipulatus h ſit, nihilominus obligat i dominum promiſſorem.

De conditione disiunctiua.

63. *Africanus* lib. 6. Quæſtionum.

SI quis ita ſtipuletur, *Si aut k nauis ex Aſia venerit, aut Titius conſul factus fuerit:* vtra prius conditio extiterit, ſtipulatio committetur, & amplius committi non poteſt: ſed enim cum ex duabus disiunctiuis conditionibus altera l defecerit, neceſſe eſt vt m ea quæ extiterit, ſtipulationem committat.

De ratione temporis ante conditionem exiſtentem præteriti habenda.

64. *Idem* lib. 7. Quæſtionum.

HViuſmodi n ſtipulatio interpoſita eſt, *Si Titius conſul factus fuerit, tunc o ex hoc p die in annos ſingulos dena dari ſpondes?* poſt triennium conditio extitit: an huius temporis nomine agi poſſit, non immeritò dubitabitur? Reſpondit eam ſtipulationem vtilem eſſe, ita vt in ea eorum q quoque annorum, qui ante impletam conditionem interceſſerint, præſtatio in id tempus collata intelligatur, vt ſententia eius ſit talis: Tunc cum Titius conſul factus fuerit, in annos ſingulos, etiam præteriti temporis habita ratione, dena præſtentur.

De verbis ſupervacuis. 1. De varietate in rei aut perſonæ appellatione.

65. *Florentinus* lib. 8. Inſtitutionum.

QVæ extrinſecus r, & nihil ſ ad præſentem actum pertinentia adieceris ſtipulationi, pro ſuperuacuis habebuntur, nec vitiabunt obligationem, veluti ſi dicas, *Arma virumque cano, ſpondes?* nihilominus valet.

1 ¶ Sed & ſi in re quæ promittitur, aut perſonæ appellatione t varietur, non obeſſe placet. nam ſtipulanti *denarios* u eiuſdem quantitatis aureos ſpondendo, obligaberis. & ſeruo ſtipulanti *Lucio domino ſuo*, ſi Titio, qui idem eſt, daturum te ſpondeas, obligaberis.

De manumiſſione.

66. *Paulus* lib. 3. ad legem Æliam Sentiam.

SI minor viginti annis à debitore ſuo ſtipuletur *ſeruum manumiſſurum* x, non eſt executio y ſtipulationis danda z. Sed ſi ipſorum a viginti annorum b erit, non impeditur manumiſſio, quia de minore lex loquitur.

De ſtipulatione, ſalua fore c. Dari curari.

67. *Vlpianus* lib. 2. ad Sabinum.

ILla ſtipulatio c, *Decem millia ſalua fore d promittis?* valet.

1 ¶ Eum qui *decem dari à ſibi curari* b ſtipulatus ſit, non poſſe decem petere, quoniam poſſit promiſſor reum locupletem dando liberari, Labeo ait, idque & Celſus libro ſexto Digeſtorum refert.

De pœna, & de eo quod intereſt.

68. *Paulus* lib. 2. ad Edictum.

SI pœnam ſtipulatus fuero, ſi c mihi pecuniam non credidiſſes, certa d eſt & vtilis ſtipulatio. Quod ſi ita ſtipulatus fuero, *Pecuniam e te mihi crediturum ſpondes?* incerta f eſt ſtipulatio: quia id venit in ſtipulationem, quod mea intereſt g.

De re impoſſibili.

69. *Vlpianus* lib. 7. ad Sabinum.

SI homo mortuus ſiſti h non poteſt, nec pœna rei impoſſibilis i committetur: quemadmodum ſi quis Stichum mortuum k dare ſtipulatus, ſi datus non eſſet, pœnam ſtipuletur.

De Infante.

70. *Idem* lib. 41. ad Sabinum.

MVlier quæ dotem dederat populari l meo Glabrioni Iſidoro fecerat cum promitteret dotem: ſi in matrimonio deceſſiſſet, infanti: & deceſſerat conſtante matrimonio. placebat ex ſtipulatu actionem non eſſe: quoniam qui fari m non poterat n, ſtipulari non poterat.

De pœnali ſtipulatione.

71. *Idem* lib. 13. ad Edictum.

CVm quid vt o *fiat* ſtipulemur pœnam ſic p rectè q concipiemus, *Si ita factum non r erit.* Cùm quid ne fiat, ſic, *Si aduerſus id factum ſit.*

De ſtipulationibus diuiduis, & indiuiduis. 1. De conditione, Ante Kal. ſi opus perfectum non erit. De inſula facienda, vel fulcienda.

72. *Idem* lib. 20. ad Edictum.

STipulationes non diuiduntur earum rerum quæ diuiſionem non ſ recipiunt: veluti t viæ, itineris, actus, aquæductus, cæterarùmque u ſeruitutum x. Idem puto & ſi quis faciendum y aliquid ſtipulatus ſit: vt puta *fundum tradi*, vel *foſſam fodiri* z, vel *inſulam a fabricari*, vel *operas*, vel quid his ſimile. horum enim diuiſio corrumpit ſtipulationem. Celſus tamen libro trigeſimo octauo Digeſtorum refert, Tuberonem exiſtimaſſe, vbi quid fieri ſtipulemur, ſi non fuerit factum *pecuniam* b *dari oportere*: ideoque, etiam in hoc genere diuidi ſtipulationem. ſecundum quem Celſus ait poſſe dici, iuſta c æſtimatione facti dandam eſſe petitionem.

1 ¶ Si quis ita ſtipulatus ſit, *Si ante Kalendas Martias primas opus perfectum non erit, tum quanti id opus erit, tantam pecuniam dari?* diem promiſſionis cedere, non ex quo locatum eſt opus, ſed poſt Kalendas Martias: quia nec d committi ante Kalendas Martias reus promittendi poterat.

2 ¶ Plane ſi *inſulam e fulciri* quis ſtipulatus ſit, non eſt expectandum vt inſula ruat. ſic deinde agi poſſit: nec *inſulam fieri*, vt tantum temporis præterea t, quanto inſula fabricari poſſit. ſed f vbi iam cœpit mora faciendæ inſulæ fieri, tunc agetur, diéſque obligationi cedit.

De die, vel conditione tacita. 1. De ſeruo hæreditario eiuſue qui apud hoſtes eſt. 2. De mora purganda.

73. *Paulus* lib. 29. ad Sabinum.

INterdum pura g ſtipulatio ex re h ipſa dilationem capit, veluti ſi id *quod in vtero ſit*, aut *fructus futuros* i, aut *domum ædificari* ſtipulatus ſit. tunc enim incipit actio, cum ea per k rerum naturam præſtari poteſt. Sic qui *Carthagini* l *dari* ſtipulatur, cùm Romæ ſit, tacitè m tempus complecti videtur, quo perueniri Carthaginem poteſt.

¶ Item ſi operas à liberto quis ſtipulatus ſit, non ante dies earum n cedit, quàm indictæ fuerint, nec ſint præſtitæ.

1 ¶ Si ſeruus hæreditarius o ſtipulatus ſit, nullam

---

pet. & inde debita rei æſtimatio ineunda eſt l. 1. [illegible] *de re iudicat.* l. 22. *in fin. ſup.* ſi quis [illegible] l. 37. *ſup. mandati.*

a quo dare debuit, quoque agi potuit.

b alioquin alias rei captio erit. [illegible] vbi tradit ratione loci & temporis pretium æſtimari oportere à iudice in æſtimatione ſingulis facienda.

c & ita quidem vt eius loci tantum æſtimatio fiat, quo ſolui res debuit: id eſt, ita vt qualis ſit res, in eius loci foro ſpectetur. [illegible] *ſup. de reb. credit.* [illegible] *ſup. de condict.* [illegible]

d Pactum de futurâ ſucceſſione non valet; vt hic. vnde notant Placentini feudi inueſtituram non valere conceptam poſt mortem primi vaſſalli: reprehenduntur tamen à Mediolanenſibus & Cremonenſibus [illegible]

e hæc ſtipulatio eſt contra bonos mores, non ſucceſſio. [illegible]

Non valet conuentio de viuentis ſucceſſione, ſi non conſentiente [illegible] nec de mutua ſucceſſione, niſi inter commilitones, l. 19. C. *de pactis.* [illegible] 33. corrigi etiam non poteſt ... vt vir vxoriue [illegible] [illegible] alius ſtipulatio improbatur, qua liberi ex [illegible] & tamen certis contenti ſunt, & cæteris [illegible] ſi in iis non ſuccedant? vide l. 15. C. *de pactis.*

f l. 9. in ſ. [illegible] l. 134. [illegible] *eod.* [illegible]

g & ſic ſtatim ſ. [illegible] *Inſt. per quas perſon. cuique* l. 13. *ſup. de adq. rer.* [illegible]

h igitur commodum ſtipulationis inuito domino adquiritur, vt hic. An propoſitum in hæreditatem [illegible] an poſſeſſio? an liberatio? an libertas cuiuis inuito adquiri poteſt? vide Cuiac. hic. i imo non obligat. l. 19. ſ. 2. ff. *de donat.* l. 69. ff. *de reg. iur.*

k [illegible] fol. 108.

l l. 129. *in fin.* [illegible] l. 78. *ſup. de cond. & dem.*

m Imò vt ſtipulatio committatur, omnes partes disiunctiuæ exiſtere debent, l. 13. ſ. 2. *ſup. de reb. cred.*

n quodammodo præpoſtera ſcilicet. Ei certius dario prior eſſe videtur conditione.

o Formulam hanc pragmaticam ſine ſcrupulo [illegible] *Ex nunc, prout tunc*, pragmaticè ex hoc loco deducunt.

p Intellige præſenti, quippe particula hæc tum præſentem demonſtrat, l. 40. *in ſ.* ſup. *de reb. credit.*

q l. 136. [illegible] l. 40. *in fin. ſup. de reb. cred.* ſ. 13. ſ. 24. *Inſtit. de inut. ſtipul.*

r Neſignare non vitiat ſtipulationem. l. 130. [illegible] *ſup. mandati.* l. 32. ſ. 6. [illegible] *de reg. iur.* ſ. 5. *Inſt. de inutil. ſtipul.* l. 37. C. *de donat.* [illegible] ſpondetur vel ſimile [illegible] l. 3. [illegible] *ſup. de pignor. action.*

ſ hæc ratio dubitandi tollitur: Solet etiam dici, actu impertinenti vitiari ſtipulationem: l. 137. *inf. eod.*

t l. 136 *inf. eod.*

u Denarios Romanos accipe qui ſinguli denos aſſes efficiebant.

x manumiſſum iri.

y Alius qui non valet, executionem non meretur.

z quia in fraudem legis Æliæ Sentiæ alienat & manumittit minor; vide l. 4. *ſup. de ſeruis exportand.*

a ſed ſi ipſi [illegible]

b id eſt, qui ipſi ſuperarunt vicesimi diem, [illegible] ſup. *de manumiſſ.* [illegible]

c ſtipulatio [illegible] & malè.

d hinc collige [illegible]

---

a [illegible]

b l. 60. *in fin. ſup. de reb. cred.*

c id eſt, deficiente conditione.

d v. l. 74. [illegible] *eod.*

e adde l. 118. *in ſ. inf. eod.*

f Id quod intereſt incertum eſt, l. 81. [illegible] *eod.* pœna certa eſt, ſ. vlt. *Inſt. de verb. oblig.*

g Id quod intereſt incertum eſt. Ideoque eius nomine actio incerti datur. vide leg. 118 *in fin.* l. 135. ſ. 3. *in ſ. eod.*

h l. 4. *ſup. qui ſatiſdare* [illegible] ſ. [illegible]

i Impoſſibilium nulla eſt obligatio, l. 185. ff. *de reg. iur.* [illegible]

k l. 83. ſ. 5. l. 103. *inf. eod.* l. 31. *ſup. de oblig.*

l id eſt, Tyrio. Vlpianus enim Tyrius fuit. l. 1. ff. *de cenſib.* m Infans ſtipulari non poteſt, l. 1. [illegible] *ſup. de acq.* & *oblig.* ſ. 10. *Inſt. de inut.*

n notandum eſt interim hic infantem dici vſque ad annum ſeptimum. [illegible] *de bon. poſſ.* Ideóque Græci [illegible] vocant: etiamſi non eundem compleuerit. l. 15. ſ. 7. *ſup. ad leg. Aquil.* igitur intellige legem *&* [illegible] *pupill.* ſalua fore, de infante qui excessit annum ſeptimum.

o l. 134. ſ. 7. [illegible] *eod.*

p Formam concipiendarum pœnalium ſtipulationum vt quis fiat, vel non fiat obſerua.

q v. l. 137. ſ. 7. [illegible] *eod.*

r In ſtipulationibus facti alternatiua pœna negatiuè concipienda eſt.

ſ Rerum indiuiduarum indiuidua eſt ſtipulatio. Indiuiduas autem quæ ſint, conſtat ſatis ex huius legis initio.

t l. 2. ſ. 1. *ſup. eod.*

u l. 17. *ſup. de ſeru.* l. 29. *ſup. de vſuſr.*

x præter vſumfructum, [illegible] *ſup. ad leg. Falc.*

Cur ita? vide hic Cornelium. y Facti ſtipulatio indiuidua eſt [illegible] l. 2. ſ. 5. l. 4. ſ. 1. l. 54. *in fin.* [illegible] l. 85. ſ. 2. l. 139. *inf. eod.* l. 50. *ſup.* [illegible] l. 87. *in fin. ſup. de leg.* 3. æſtimatio tamen facti, item eius quod intereſt & pœna diuidi poteſt, l. *eod.* l. 135. ſ. 3. *in ſ.* l. 2. l. 12. l. 13. [illegible] *ſup. de re iud.* z ſodi, vulgat. a vide tamen, l. 59. *ſup. loc.*

b Eius quod intereſt, præſtationem debitorem (ſeu promiſſorem) teneri æſtimari hinc colligunt [illegible] vide tamen caſus quoſdam ſpeciales, vbi ipſummet factum promiſſor ſtipulanti præſtandum apud Socinum, reg. 193.

c Iuxta æſtimationem, vulg.

d l. 49. *in ſ. inf. eod.*

e l. 38. *in ſ. inf.* Inſulam ſi ciri ſpondes: An expectandum eſt vt inſula ruat? Inſulam fieri ſpondes: An tantum temporis expectandum, quantum requiritur in aliqua inſula fulcienda? Neutrum expectandum eſt: ſed cum primùm mora cœpit fieri, ſtipulatio committitur. Conſtituitur autem ſi illico non fiat.

f Hæc eſt ſententia Celſi l. 115. [illegible] *eod.* [illegible] l. 4. *ſup. eod.*

g cui atque dies atque conditio eſt adiecta, l. 41. ſ. 1. *ſup. eod.* l. 2. *ſup. quando dies legat.* [illegible] *inf. de reg. iur.*

h l. 24. *ſup. de oper. libert.*

i fructus futuros rectè ſtipulamur, l. 8. *ſup. de contr. empt.*

k l. 14. *ſup. eod.* l. 98. *in fin. inf. eod.* l. 25 *ſup. de pign.* l. 181. ff. *de reg. iur.* ſ. vlt. *in ſ. Inſt. de inut. ſtip.*

l l. 141. *inf. eod.* ſ. 5. *Inſt. eod.*

m l. 2. ſ. 6 *ſup. de eo quod certo*.

n l. 24. *ſup. de oper. libert.*

o l. 16. l. 25. l. 35. *inf. de ſtip. ſeruor.*

Universidad Rey Juan Carlos

vim habitura ſit a ſtipulatio, niſi b adita hæreditas ſit: quaſi conditionem habeat.

1 ¶ Idem eſt & in ſeruo eius c qui apud hoſtes eſt.

2 ¶ Stichi promiſſor, poſt moram offerendo d purgat moram. certè enim f doli mali exceptio nocebit ei qui pecuniam oblatam accipere noluit e.

De certa vel incerta ſtipulatione.

74. *Gaius* lib. 8. ad Edictum Prouinciale.

Stipulationum quædam certæ f ſunt, quædam incertæ g.

1 ¶ Certum h eſt, quod ex ipſa pronuntiatione apparet i quid, quale k, quantumque ſit. vt ecce aurei decem l, fundus Tuſculanus, homo Stichus, tritici Africi l optimi modii m centum, vini Campani optimi amphoræ centum.

1. & 2. De genere ſtipulationis, 3. vſufructu, 4. partu Arethuſæ & fructibus, 5. his quæ in horreo, 6. debito, 7. faciendo, 8. alternatiua, 9. De ſorte & vſuris, 10. fundum Tuſculanum dari.

75. *Vlpianus* lib. 22. ad Edictum.

Vbi autem non apparet, quid, quale, quantumque eſt in ſtipulatione, incertam eſſe ſtipulationem dicendum eſt.

1 ¶ Ergo ſi quis n fundum ſine propria appellatione o vel hominem generaliter ſine proprio nomine, aut vinum p frumentumve ſine qualitate dari ſibi ſtipulatur, incertum deducit in obligationem q.

2 ¶ Vſque adeo vt ſi quis ita ſtipulatus ſit, *Tritici Africi boni modios centum, vini Campani boni amphoras centum?* incertum videatur ſtipulari: quia bono melius inueniri poteſt. quo fit, vt boni appellatio non ſit certæ rei ſignificatiua: cùm id quod bono melius ſit, ipſum quoque bonum ſit.

¶ At cùm optimum r quiſque ſtipulatur, id ſtipulari intelligitur, cuius bonitas principalem gradum bonitatis habet. quæ res efficit, vt ea appellatio certi ſignificatiua ſit.

3 ¶ Fundi certi ſi quis vſumfructum ſtipulatus fuerit, incertum ſ intelligitur in obligationem deduxiſſe. hoc enim magis iure vtimur.

4 ¶ Illud dubitationem recipit: ſi quis *id quod ex Arethuſa ancilla natum erit, aut fructus qui ex fundo Tuſculano nati erunt,* dari ſibi ſtipulatus ſit, an certum ſtipulatus videatur? Sed ipſa natura manifeſtiſſimum eſt, incerti t eſſe hanc ſtipulationem u.

5 ¶ Sed qui *vinum, aut oleum, vel triticum, quod* x *in horreo eſt,* ſtipulatur, certum ſtipulari intelligitur.

6 ¶ Qui verò à Titio ita ſtipulatur, *Quod mihi Seius debet, dare ſpondes?* & qui ita ſtipulatur, *quod ex teſtamento mihi debes dare ſpondes?* incertum y in obligationem deducit: licèt Seius certum debeat, vel ex teſtamento certum debeatur. quamuis iſtæ ſpecies vix ſeparari poſſint ab ea quam propoſuimus de vino, vel oleo, vel tritico quod in horreo repoſitum eſt. & adhuc occurrit, quod fideiuſſores certum videntur promittere z, ſi modò & is pro quo obligentur, certum debeat: cùm alioqui ſi ita interrogentur, *Id fide tua eſſe iubes?*

7 ¶ Qui id quod in faciendo, aut a non faciendo ſtipulatur, incertum ſtipulari videtur. in faciendo, veluti *foſſam fodiri, domum ædificari, vacuam* a *poſſeſſionem tradi* b. in non faciendo: veluti *per* c *te non fieri quo minus mihi per fundum tuum ire agere liceat: per te non fieri, quo minus mihi hominem Erotem habere liceat.*

8 ¶ Qui illud aut illud ſtipulatur, veluti *decem, vel hominem Stichum,* vtrùm certum, an incertum deducat in obligationem non immeritò quæritur. nam & res certæ deſignantur: & vtra earum potiùs præſtanda ſit, in incerto eſt? Sed vtcunque is qui ſibi electionem conſtituit adiectis his verbis, *Vtrum ego voluero,* poteſt videri certum ſtipulatus: cùm ei liceat vel hominem tantùm vel decem tantùm intendere ſibi dari oportere. qui verò ſibi electionem d non conſtituit, incertum ſtipulatur.

9 ¶ Qui ſortem ſtipulatur, & vſuras quaſcumque, certum e & f incertum g ſtipulatus videtur. & tot h ſtipulationes ſunt, quot res i ſunt.

10 ¶ Hæc ſtipulatio, *fundum Tuſculanum dari?* oſtendit ſe certi eſſe: continétque vt dominium omnimodo efficiatur k ſtipulatoris quoquo modo m.

De alternatiuis. 1. De eo quod dari oportet, oportebit ve.

76. *Paulus* libro 18. ad Sabinum.

Si ſtipulatus fuerim illud aut illud, quod ego voluero, hæc electio perſonalis a eſt. & ideo b ſeruo vel filio talis electio cohæret c. in hæredes tamen tranſit obligatio, & ante electionem mortuo ſtipulatore.

1 ¶ Cùm ſtipulamur, quidquid d te dare facere oportet, id quod præſenti die dumtaxat debetur, in ſtipulationem deducitur: non vt in iudiciis, etiam futurum. & ideo in ſtipulatione adiicitur verbum *oportebit* e, vel ita, *præſens, in diémve.* hoc ideo fit, quia qui ſtipulatur, quidquid te dare oportet, demonſtrat eam pecuniam quæ iam debetur. quod ſi totam demonſtrare vult, adiicit *oportebitve*: ita, *præſens in diémve.*

De pœna.

77. *Idem* lib. 58. ad Edictum.

Ad diem ſub pœna pecunia promiſſa, & ante f diem mortuo promiſſore committetur pœna, licet non ſit hæreditas eius adita.

De filiofamil. De tempore contractus ſpectando. 1. De fructibus.

78. *Idem* lib. 62. ad Edictum.

Si filiusfamilias ſub conditione ſtipulatus, emancipatus fuerit g deinde extiterit conditio, patri actio competit: quia in ſtipulationibus h id tempus ſpectatur i quo k contrahimus.

1 ¶ Cùm fundum ſtipulatus ſim, non veniunt fructus l qui ſtipulationis tempore fuerint m.

De procuratore.

79. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

Si procuratori n præſentis o fuerit cautum p ex ſtipulatu actionem vtilem q domino competere r nemo ambigit s.

De oratione ambigua.

80. *Idem* lib. 74. ad Edictum.

Quoties in ſtipulationibus t ambigua oratio eſt, commodiſſimum eſt id accipi, quo res, qua de agitur, in tuto ſit u.

De homine ſiſtendo.

81. *Idem* lib. 77. ad Edictum.

Quoties quis alium ſiſti x promittit, nec y adiicit pœnam (quanta vel ſeruum ſuum, vel hominem liberum) quæritur, an committatur ſtipulatio? Et Celſus ait, etſi non eſt huic ſtipulationi additum, niſi ſteterit z, pœnam dari, in id, quanti intereſt ſiſti contineri a, & verum eſt quod Celſus ait. nam qui alium ſiſti promittit, hoc b promittit, id ſe acturum vt ſtet.

1 ¶ Si procurator ſiſti alicuius, ſine pœna ſtipulatus ſit, poteſt defendi non c ſuam, ſed eius cuius negotium geſſit vtilitatem in ea ſe deduxiſſe. Vtque ſtrictè dicendum ſi quaſi ea res ſit d ſtipulatio e procuratoris.

a habitura eſt. *Hal.*
b *l.* 16. *l.* 25. *l.* 27. *in fin. l.* 35. *ſup. de pact.*
c *l.* 18. §. 2. *inſ. de ſtipul. ſeru.*
d & in illa oblatione perſeuerando, *l.* 122. §. 5. *l. vlt. l.* 3. *in fin. ſup. de action. empt.*
e vide *l.* 33. *inſ. de ſolut.*
f *l.* 68. *ſup. eod. poſt. eod. in princ.* ex his certi conditio, *l.* 9. *ſup. de reb. cred.*
g hinc ex ſtipulatu actio, *l.* 24. *ſup. de reb. cred. l.* 6. *C. de contr. ſtipul.*
h *v. l.* 6. *ſup. de reb. cred.*
i eſſentiam, quantitatem, quotitatem, hæc tria concurrere oportet, vt certum aliquid dicatur.
k Quid? ex caſa quidam deberetur, dum exigitores: ſic videtur, *l.* 75. *ſup. de legat.* 3. niſi conſuetudine aliud tacitè vel expreſsè ſit receptum.
l Externorum frumentorum hi gradus fuere, Bœoticum, Siculum, Africanum, Plin. 18.
m modio Romano reſpondet Gallorum boiſſeau. v. *Bud.* 5. *de aſſe.*
n ſi quis fundum, *vulg. Hal.*
o *l.* 106. *inſ. eod.*
p vel quantitate, adde *l.* 69. §. 4. *ſup. de iure dot. l.* 71. *ſup. de leg.* 1.
q vt quilibet dando liberetur, *l.* 52. *ſup. mandati.*
r vide *l.* 18. §. 2. *ſup. de aedilit. ed.*
ſ *l.* 8. *ſup. de vſufr. l.* 1. *ſup. de aqua pluu. arcend.* Imò, non incertus eſt vſuſfructus. *l.* 8. §. *de vſufr. earum rer.*
t atqui videtur eſſe certa hæc ſtipulatio, quia ad certam perſonam, & certum fundum videtur eſſe relata. talis autem promiſſio videtur ex natura ipſius relationis certa, §. 5. *ſup. eod.*
u quia incertum eſt, qui & quales ſint futuri, *l.* 78. *in fin. ſup. de iudiciis.*
x Relatione aliquid dicitur certum, *l.* 7. §. 1. *ſup. de contrah. empt.*
y Imo certum, *l.* 5. §. 4. *inſ. de re iudicata.*

a [illegible] *ſup. de contrah. empt.* adde *l.* 95. §. 225. *ſup. eod.*
b Ratione, antequam expliceretur, nullum eſt: tamen eius à futura perfectione pendet: datio verò ab initio dominii tranſlationem continet, ideoque certa, vide Connanum [illegible].
c *v. l.* 2. §. 5. *ſup. eod.*
d Alternatiua eſt incerta, *l.* 7. *inſ. de iudiciis.*
e reſpectu ſortis.
f *v. quæ not. ad l.* 32. *ſup. de vſur.*
g reſpectu vſurarum: *l.* 31. *l.* 41. *in fin. ſup. de vſuris l.* 5. *C. de ſent. quæ ſine certa quantitate.*
h id eſt, duæ, ſcilicet ſortis: altera vſurarum: neque enim hic plures enumerat.
i Quod in caudi *l.* 25. *ſup. eod.*
k *l.* 25. *ſup. de contr. empt. l.* 95. §. 1. *de leg.* 1. *l.* 3. *ſup. de vſuf. l.* 167. *de reg. iur.*
l *l.* 25. [illegible] *eod.*
m Atque ita videtur *l.* 49. *ſup. de acqu. poſſeſſ.*

a Electio perſonalis, ſeu perſonæ cohæret et [illegible]
b *l.* 141. *in fin.*
c [illegible]
d *l.* 19. *l.* 19. §. *in*
e [illegible]
f *l.* 9. *ſup. de ſolut.*
g poſtea ſcilicet.
h [illegible]

voluntate perficiantur, vt vult Bald. Cumanus & Taſſianus [illegible]

m Quibus illi fructus ſunt: An pendentes [illegible] cum fundo alienato tranſeunt, *l.* 44. §. 6. *ſup. de act. empt.* Fundus eſt etiam quidquid ſolo continetur [illegible]

n De aduocato [illegible]
o non diſtinguendo *l.* 68. *ſup. de proc.* [illegible]
q non dicendum [illegible]
r [illegible]
ſ ſcilicet propter [illegible] ambiguos effectus adde legem [illegible] *l.* 22. *in fin. ſup. de fideicomm. libert.* [illegible]
u Id reſtat pereat, adde *l.* 67. *ſ. de reg.* dummodo interpretatio non ad iniquitatem deducat, *l.* 12. *ſup. de reb. dub.* x *l.* 32. §. 4. *ſup. eod.*
y *l. pen. ſup. ſi quis cautionib.*
z puta in cauſa noxali, *l.* 2. §. 1. *ſup. ſi ex noxali.* alias non ſiſtitur, *l.* 13. *ſup. ſi quis cautionib. l.* 6. *C. de iudiciis.*
a Id quod intereſt, poena ſubſidium eſt. b *al.* ſiſteris.
c *l.* 122. *inſ. eod.* quod in quacunque ſtipulatione ſeſe euenit *l.* 23. *in fin.* [illegible]
d Nota cautionis ſiſti eſſe [illegible] *l.* 29. *in fin. ſup. ſi quis cautio.*
e procurator tenetur non ſuo, ſed procuratorio agere nomine domini *l.* 27. [illegible] *ſup. de procur.*
f his verbis continetur vera rei æſtimatio [illegible] *l.* 18. *ſup. de dolo* [illegible] *ſup. de damno.*
g ſtipulatio opponitur procuratoris: *Vulg.* ſtipulatus propoſuit procurator [illegible]

De re ſtipulanda. 1. De mora & rei interitu.

82. *Idem* lib. 78. ad Edictum.

NEmo rem ſuam a vtiliter ſtipulatur, ſed pretium b rei ſuæ non inutiliter. ſanè *rem "meam" mihi reſtitui* c, rectè ſtipulari videor.

1 ¶ Si poſt e moram promiſſoris homo deceſſerit tenetur nihilominus, perinde ac ſi homo viueret: & hic f moram g videtur feciſſe, qui h litigare maluit, quam reſtituere.

De ſtipulatione ad alium relata. 1. De conſenſu vel diſſenſu. 2. Ut reſponſio congruat interrogationi. 5. De his quæ non ſunt in commercio. De mutatione vel extinctione rei, & eiuſdem refectione. De re futura. 6. De contractu diuerſo conſilio. 7. De homine mortuo. 8. De ancilla ſiſtenda.

83. *Paulus* lib. 72. ad Edictum.

INter ſtipulantem & promittentem negotium contrahitur. itaque alius i pro alio promittens daturum facturúmque eum, non obligatur, nam de ſe quemque promittere oportet: & qui ſpondet dolum malum abeſſe abfuturúmve eſſe, non ſimplex abnutiuum k ſpondet, ſed curaturum l ſe vt dolus malus abſit.

¶ Idémque in illis ſtipulationibus, *Habere licere*: item, *neque per te, neque per heredem tuum fieri, quo minus fiat.*

1 ¶ Si Stichum ſtipulatus de alio m ſentiam, tu de alio: nihil actum erit. quod & in iudiciis Ariſto exiſtimauit. ſed hic magis eſt vt is petitus videatur, de n quo actor ſenſit. nam ſtipulatio ex vtriuſque conſenſu valet. iudicium autem etiam in inuitum redditur, & ideo actori potius credendum eſt. alioquin ſemper negabit reus ſe conſenſiſſe.

2 ¶ Si ſtipulante me *Stichum aut Pamphilum*, tu vnum daturum te ſpoponderis, conſtat non o teneri te, nec ad interrogatum eſſe reſponſum.

3 ¶ Diuerſa cauſa eſt ſummarum: veluti *decem aut viginti dari ſpondes?* hic etiam etſi decem ſpoponderis, rectè p reſponſum eſt: quia ſemper in ſummis id quod minus q eſt, ſpondere videtur.

4 ¶ Item ſi ego plures res ſtipuler, *Stichum puta & Pamphilum*, licet vnum ſpoponderis, teneris: videris enim ad vnam ex duabus ſtipulationibus reſpondiſſe.

5 ¶ Sacram vel religioſam rem, vel vſibus publicis in perpetuum relictam, vt *forum, aut baſilicam* r, *aut hominem liberum* ſ inutiliter t ſtipulor quamuis ſacra, profana fieri, & vſibus publicis relicta, in priuatos vſus reuerti: & ex libero ſeruus fieri poteſt. Nam & cum quis rem profanam, aut Stichum dari promiſit, liberatur, ſi ſine facto eius res ſacra eſſe cœperit, aut Stichus ad libertatem peruenerit. Nec reuocatur in obligationem, ſi rurſus lege aliqua & res ſacra profana eſſe cœperit, & Stichus ex libero ſeruus effectus ſit: quoniam vna atque eadem cauſa u & liberandi & obligandi eſſet, quòd aut dari non poſſit, aut dari poſſit. Nam & ſi nauem quam ſpopondit dominus diſſoluit, & iiſdem x tabulis compegerit y, quia eadem z nauis eſſet, inciperet obligari. Pro quo & illud dici poſſe Pedius ſcribit: Si ſtipulatus fuero *ex fundo centum amphoras vini*, expectare a debeo, donec naſcatur, & ſi natum, ſine culpa promiſſoris conſumptum ſit, rurſum expectare debeam donec iterum naſcatur, & dari poſſit: & per has vices aut ceſſaturam, aut valituram ſtipulationem.

¶ Sed hæc diſſimilia b ſunt. adeò enim cùm liber homo promiſſus eſt, ſeruitutis tempus expectandum non eſt: vt ne hæc quidem ſtipulatio de homine libero probanda ſit, *Illum, cùm c ſeruus eſſe cœperit, dare ſpondes?* item, *Eum locum, cùm ex ſacro religioſóve profanus eſſe cœperit, dari*: quia nec præſentis temporis obligationem recipere poteſt: & ea dumtaxat quæ natura ſui poſſibilia d ſunt, deducuntur in obligationem. vini autem non ſpecies, ſed genus e ſtipulari videmur, & tacitè in ea tempus continetur. homo liber certa ſpecie continetur, & f caſum aduentícumque fortunam ſpectari hominis liberi, neque ciuile neque naturale eſt. nam de his rebus negotium rectè geremus, quæ g ſubijci vſibus dominioque noſtro ſtatim poſſunt. & nauis ſi hac mente reſoluta eſt, vt in alium vſum tabulæ deſtinarentur: licèt mutato conſilio perficiatur: tamen & perempta prior nauis, & hæc alia ſtruenda eſt. Sed ſi reficiendæ nauis cauſa omnes tabulæ refixæ ſint, nondum intercidiſſe nauis videtur. & compoſitis rurſus eadem a eſſe incipit b: ſicuti de ædibus c depoſita tigna ea mente vt reponantur, ædium ſunt. ſed ſi vſque ad aream depoſita ſit, licèt eadem materia reſtituatur, alia d erit.

¶ Hic tractatus etiam ad prætorias ſtipulationes pertinet, quibus de re reſtituenda cauetur, & an eadem res ſit, quæritur.

6 Si rem quam ex cauſa lucratiua ſtipulatus ſum, nactus fuero ex cauſa lucratiua e, euaneſcit ſtipulatio: ſed ſi heres extitero domino, extinguitur ſtipulatio. Si verò à me herede defunctus eam legauit, poteſt agi ex ſtipulatu.

¶ Idémque eſſe, & ſi ſub conditione legata ſit: quia & ſi ipſe debitor rem ſub conditione legatam dediſſet, non liberaretur f. ſed ſi conditione deficiente remanſerit, petitio infirmabitur.

7 ¶ Stichum qui deceſſit, ſi ſtipuler, ſi quidem condici etiam mortuus potuit, vt furti g, vtiliter h me ſtipulatum Sabinus ait. ſi verò ex aliis cauſis, inutiliter. quia etſi deberetur, morte promiſſor liberatur.

¶ Idem i ergo diceret, & ſi mora facta defunctum k ſtipularer.

8 ¶ Si quis *ancillam ſiſtere ſe in aliquo loco* promiſerit l, quæ prægnans erat, etſi ſine partu eam ſiſtat, in eadem cauſa eam ſiſtere intelligitur m.

De pœna ſolutionis mora.

84. *Idem* lib. 74. ad Edictum.

SI *inſulam fieri* n ſtipulatus ſim, & tranſierit tempus quo potueris o facere: quamdiu litem conteſtatus non ſim, poſſe te facientem p liberari q placet quod ſi iam litem conteſtatus ſim, nihil tibi prodeſſe, ſi ædifices.

De obligationibus diuiduis & indiuiduis. 7. De eo qui [illegible]

85. *Idem* lib. 75. ad Edictum.

IN executione r obligationis ſciendum eſt quatuor ſ cauſas eſſe. nam interdum eſt aliquid t quod à ſingulis heredibus diuiſum u conſequi poſſumus: aliud x quod totum peti neceſſe eſt, nec diuiſum præſtari poteſt. aliud y quod pro parte petitur, ſed ſolui niſi z totum non poteſt. aliud a, quod ſolidum petendum eſt, licet in ſolutionem b admittat (ſectionem c.)

1 ¶ Prima d ſpecies pertinet ad promiſſorem pecuniæ certæ. nam & petitio & ſolutio ad portiones e hereditarias ſpectat.

2 ¶ Secunda f ad opus quod teſtator fieri iuſſerit. g nam ſinguli heredes in ſolidum tenentur: quia operis effectus in partes ſcindi non h poteſt.

3 ¶ Quòd ſi ſtipulatus fuero, *Per te heredémve tuum non fieri quo minus mihi ire agere* [illegible] *& aduerſus ea factum fuerit tantum dari* i: & vnus ex pluribus heredibus promiſſoris me prohibeat, verior eſt ſententia exiſtimantium vnius facto omnes teneri k, quoniam licet ab vno prohibeor, non tamen in partem prohibeor: ſed cæteri familiæ erciſcundæ iudicio ſarcient damnum.

4 ¶ Pro parte "autem" peti, ſolui autem niſi totum non poteſt: veluti cum ſtipulatus ſum hominem l incertum. nam petitio eius ſcinditur, ſolui verò niſi ſolidus non m poteſt. alioquin in diuerſis n hominibus rectè partes ſoluentur, quod non potuit defunctus facere, vt quod ſtipulatus ſum, conſequar.

¶ Idem iuris eſt & ſi quis decem "millia" aut hominem promiſerit.

5 ¶ In ſolidum verò agi oportet, & partis ſolutio affert liberationem cùm ex cauſa euictionis o intendimus, nam auctoris p heredes q in ſolidum denunciandi ſunt, omnéſque debent ſubſiſtere, & quolibet

---

a v. l. 29. §. 1. ff. eo. l. 45. ff. depoſiti. l. 1. §. 10. ff. de eod. §. 2. Inſt. de inutil. adde ibid. Theophilum. b niſi ſua interſit ex alia cauſa quam dominij, puta poſſeſſionis, l. 2. ff. de cond. triticiar. aut ſi reſtitutionem dominij ſtipuler. c Cur ita? pretium enim in rei locum ſuccedit vtique interdum ſuccedit: ſed tamen pretiū multùm differt à re ipſa. v. l. 48. in fin. ff. de furtis. d l. 28. in fin. ff. de acq. poſſ. e l. 23. ff. eo. l. 5. de reb. cred. l. 15. l. 18. in fin. ff. de rei vind. l. 32. ff. de vſuris. f vide quæ notaui ad l. 1. §. 35. ff. de vi & vi. g Moram facere intelligitur, qui mauult litigare quā reſtituere. h v. l. 20. ff. de rei vindic. i v. l. 38. ff. eod. k [illegible] ſine negans, ſicut Florentinus Caper in libro de orthographia ſcripſit [illegible] abnutiuum pro negatione accipi. v. Cuiac. ad l. 38. ff. eod. Conſtitutiones [illegible] abnutiua, in gloſis etiā dicitur abnutiuum. v. Cuiac. 10. obſ. 28. Porro abnutare eſt ſæpius abnuere. Feſt. Martianus Capella, oratio abnutiua. Abnutio dicitur Feſto: cui opponitur adnuere. l l. 50. [illegible] eod. m d. l. 7. in l. l. de aris. n v. l. 35. l. 66. ff. de iudiciis. o Cum ſtudio agimus, cum inuito non contrahimus. p Imò tenetur. §. 18. verſ. ſi verò vnā ex iis Inſt. de inutil. ſtipul. q l. 12. ff. eod. r v. l. 12. ff. eod. ſ Baſilica l. 137. §. 6. l. eod. §. viam Inſt. de contrahend. emp. quæ & Regia Papiniano l. Synonomum, locum iudiciorum. Quintil. 12. Foro adiunctus ut ſæpius, vt hic & apud Vitruuium 15. Quatuor Romæ fuerunt [illegible] Suetonio & [illegible] alijs poteſt colligi. Eadem forma Baſilicæ [illegible] Baſilicum, pro magno. Baſilica, pro templo. v. quæ ſcripſi de Baſilica ad Feſtum. t l. 103. l. eod. u §. 2. Inſt. de inutil. ſtip. x Contrariorum vna eadémque eſt cauſa, contraria ſcilicet. [illegible] Ariſtoteles 2. Rhetor. 10. [illegible] poſſumus: liberamur, quia dare non poſſumus, v. Cuiac. hic. y Nauis [illegible] ſi ea diſſoluta ſit, [illegible] iiſdem tabulis (nulla præterea addita) reſtituta ſit, l. 10. §. 7. ff. quib. mod. vſuſfr. z al. compegerat: aliud erit, ſi non reſtaurata ſit. l. 28. §. 2. ff. de leg. 3. Aliud etiam erit ſi reſtaurata fuerit, cum antea diſſoluta fuiſſet ea mente vt ex eius tabulis aliud quiddam fieret, l. eod. a l. 98. §. 1. ff. de ſolut. b l. 73. ff. eod. l. 1. in fin. l. de [illegible]. & [illegible] Argumentum à inutili euaneſcit, aliàs diſſimilitudine aliqua, v. Socin. reg. 29. c §. 2. in fin. ff. de inutil. ſtip. d l. 7. ff. eod. §. 1. Inſt. de inutil. e quod non perit. f Mortem alterius expectare vel ſpectare neque ciuile neque naturale, vt hic: §. 2. l. de liber. & poſthum. vnde quidem omnes ſtipulationes omnes odioſas eſſe, vt quæ mortis alterius captandæ occaſionem præbeant, de quo ſcripſi ad legem 41. §. 3. [illegible]

a De his negotium poſſumus quæ dominio noſtro poſſunt ſubijci. b d. l. 98. §. 8. ff. eod. ſolutionibus. Nauis reſecta eadem ſit necne, ex placitis Philoſophorum, v. Plutarch. in Theſeo. v. quæ ſcripſi ad l. 76. ff. de iudiciis. c Vtcunque ſæpius diſſoluatur & reſtauretur, l. 76. ff. de iudiciis. d Domus reſtituta eadem intelligitur, ſi ea mente ſuerit depoſita vt reſtitueretur: ſin minus, eadem non eſt. e facit l. 10. §. 7. in fin. ſupra quib. mod. vſuſfr. f l. 56. §. 7. ff. eod. l. 17. ff. de oblig. & act. Lucratiuæ duæ cauſæ non poſſunt circa rem eandem concurrere niſi vna ſit reuocabilis. v. l. 66. §. 1. 3. de legat. 2. g nili ex cauſa l. 98. l. eod. h v. l. 2. & ſit. ff. de condict. furtiua. Poteſt condici res perempta poſt moram, & in ſtipulationem deduci. i l. 29. ff. eod. k Fur & morator æquiparantur, vide Rau. 28. Illuſtr. ſol. 187. l l. 103. in fin. l. eod. l. 1. §. 9. ff. de oblig. §. 1. Inſt. de inutil. ſtip. m Siſtendi promiſſo hominem in eodem ſtatu & cauſa ſiſtere debet, l. 1. ff. de noxalib. n Actum enim fuiſſe de matre tantum: aliud eſt in precario. l. 10. ff. de precario. o demonſtrato ſe loco, alias hæc ſtipulatio nullius eſſet momenti, l. 95. l. 137. ff. eod. l. 2. §. 5. ff. de eo quod certo loco. Et requirunt ut forma operis, longitudo & altitudo demonſtretur.

Ripenſis poſt Ludouicum Romanum ſufficere loci demonſtrationem ait. Notetur, quod demonſtratio loci ſatis oſtenditur per formam operis, & certitudo per architecturæ artem. Vitru. l. 4. 2. & 6. c. 2. Quid? dies inſulæ faciendæ debetur adiectus? mora committi poſſe dicatenus. v. [illegible], cùm dies hic à lege ſtabilitus intelligatur. l. 137. §. 3. ff. eod. p d. §. 3. q Facere inſulam promiſſor videtur, qui in publico apparatum ædificandi poſuit, l. 2. §. 2. ff. de pollicitationib. qui iam inchoauit ipſum ædificium. nam qui non perfecit, feciſſe, non facere videtur. ſic ſcriptio. Stipulatorem patientem promiſſorem, poſt moram ab eo commiſſum ædificare, liti renunciaſſe tacitè videri: agentem autem illicò poſt moram non audiri promiſſorem facere volentem, vt breuiſſimo eodem momento non multo poſt ædificare paratus ſit. In eo enim caſu iudex æqui ſtudioſus modici temporis moram facile negliget. l. 135. §. 2. in fin. ff. eod. r à quo? à pœna in obligationem deducta. ſ l. petitione & ſolutione, quam Græci vocant [illegible]. t Obligatio certæ quantitatis dandæ, diuidua eſt obligatione & ſolutione: faciendi penitus indiuidua eſt, vt hic & §. 1. 2. 3. l. eod. Quid certæ ſpeciei obligatio? v. l. ſtipulatus 9. §. 1. ff. de ſolut. u diuiſum, vulg. Bal. Hæc eſt prima ſpecies executionis. Peti pro parte, Solui pro parte. x Secunda ſpecies executionis, Peti in ſolidum, Solui ſolidum. y Tertia ſpecies executionis, Peti pro parte, & Solui ſolidum. z l. 2. §. 1. l. eod. l. 15. ff. de leg. 2. a Quarta ſpecies executionis, Peti ſolidum, & Solui pro parte. b al. in ſolutione. c al. ſectionem. d in qua ſingulis ab heredibus diuiſim conſequi poſſumus. e ſolus eſt. Singulos heredes promiſſoris pecuniæ certæ conueniri pro hereditaria parte, ex lege 12. Tab. l. 25. §. 13. ff. de her. pet. f in qua heredes in ſolidum tenentur. g Indiuiduum id dicimus, cuius effectus diuidi non poteſt. vnde rurſus notant [illegible] obligationem indiuiduam eſſe. h l. 72. ff. eod. l. 11. §. 24. ff. de leg. 3. i l. 2. §. 5. l. 4. §. 1. ff. eod. l. 25. §. 15. ff. familiæ. k l. 4. in fin. ff. eod. l Obligatio generis & alternatiua, quæ petitionem ſeu petendi facultatem ſpectamus, diuidua eſt: quæ ſolutionem, indiuidua. m l. 9. in fin. ff. de ſolut. n l. 34. §. 2. in fin. ff. de ſolut. o v. l. 5. §. vlt. ff. eod. p l. venditoris. q Denunciatio cùm liber heredum in ſolidum fieri debet, indiuidua eſt denique.

Universidad Rey Juan Carlos

a Id eſt, parte aliqua deficiente, poſſit enim vnus ſolidum defendere, l. [illegible] 129. ſ. eod.
b ſub. heredum.
c l. 5. §. [illegible] eod.
d l. 9. § 3. ſ. de pignor. l. 19. ſ. de pignorib.
e v. l. 24. ſ. de cond. & demonſt.
f v. l. 29. ſ. eod.
g v. l. 30. ſ. eod.
h v. l. 18. l. 25. l. 82. ſ. eod.
i v. l. 82. ſup. eod.
k Vtilis ſunt aliquid fieri tempore prohibito, & in tempus prohibitum conferri.
l quo ſua ſit, vnig. Hal.
m v. l. 49. ſup. eod. l. 3. §. 3. ſupra quod quiſque. l. 21. §. 1. ſup. de vſur. l. 44. ſup. de oper. libert. adde Paul. 5. ſent. 7. §. vlt.
n tunc non eſt in mora.
o l. 25. ſ. eod. l. 27. in pr. ſ. eod. l. 19. ſ. de dolo.
p v. l. 76. §. 1. ſupra eod.
q adde l. 23. ſup. de fundo dotali.
r tantum, non vſurarum.
ſ Lite conteſtata, l. 15. ſup. de vſur. ob nouationem vſuræ currunt, l. 18. ſ. de nouat.
t l. 23. in fin. ſ. eod. Paul. 5. ſent. 7. §. 4. homicida occiſor culpam ſemper admittit.
u diſtingue ex l. 96. ſ. eod.
x Negligens infirmum, culpam præſtat, & de ea tenetur, l. 216. ſ. de verb. ſig. hinc oritur prima ratio dubit.
y hinc altera dubit. ratio oritur, l. 36. §. 1. l. 45. ſup. de rei vind. adde l. 31. §. 1. ſup. de ædil. edict. l. 52. §. [illegible] in fin. ſup. de her. pet. Sed cur non idem in promiſſore ac in poſſeſſore? in re aliena cuſtodienda, cuius vindicatio alteri competit, debemus eſſe diligentiſſimi; in ea quæ non niſi facto noſtro alteri quæri poteſt, licet nobis veniat negligentia, quæ in ea notica, modò abſit dolus, aut lata culpa. [illegible] Cuiac. hic.

e deficiente omnes tenebantur, ſed vnicuique s pro parte hereditaria præſtatio iniungitur.

6 ¶ Item ſi ita ſtipulatio facta ſit, *Si fundus Tuſculanus datus non erit, centum dari?* totus detur, pœna committitur centum, nec prodeſt partes fundi tradere, ceſſante vno, quemadmodum non d prodeſt ad pignus liberandum, partem creditori ſoluere.

7 ¶ Quicumque ſub conditione obligatus curauerit e ne conditio exiſteret, nihilominus obligetur.

De numero ſtipulationum.

86. *Vlpianus* lib. 79. ad Edictum.

QVod f dicitur g, tot ſtipulationes eſſe, quot res, ibi locum habet, vbi res exprimuntur ſtipulationi: cæterum ſi non fuerint expreſſæ, vna eſt ſtipulatio.

De re ſtipulatoris futura.

87. *Paulus* lib. 75. ad Edictum.

NEmo h rem ſuam, i futuram in k eum caſum, quo l ſua ſit, vtiliter ſtipulatur.

De mora, de fideiuſſore hominem debitum interficiente.

88. *Idem* libro 6. ad Plautium.

MOra rei fideiuſſori quoque nocet m.

¶ Sed ſi fideiuſſor ſeruum obtulit n, & reus moram fecit, mortuo Sticho fideiuſſori ſuccurrendum eſt.

¶ Sed ſi fideiuſſor hominem occiderit o, reus liberatur, fideiuſſor autem ex ſtipulatione conueniri poteſt.

De eo quod dari oportet, & ſponſione.

89. *Idem* lib. 9. ad Plautium.

SI à colono cui fundum in quinquennium locaueram, poſt tres annos ita ſtipulatus fuero, *Quicquid p te dare facere oportet?* non amplius in ſtipulationem deducitur, quàm quod iam dari oportet. * in ſtipulationem enim deducitur, quod iam dari oportet. ſi autem adiiciatur, *ſpondeſne*, etiam futura q obligatio deducitur.

De vſuris.

90. *Pomponius* libro 3. ex Plautio.

CVm ſtipulati ſumus *pro vſuris legitimis pœnam in ſingulos menſes: ſi ſors ſoluta non ſit*, et ſamen ſortis r obligatio in iudicium ſ ſit deducta, adhuc tamen pœna creſcit: quia verum eſt ſolutam pecuniam non eſſe.

De periculo rei debitæ & mora.

91. *Paulus* lib. 17. ad Plautium.

SI ſeruum ſtipulatus fuero, & nulla mora intercedente ſeruus deceſſerit, ſiquidem occidat t eum promiſſor, expeditum v eſt. ſin autem negligat x infirmum, an teneri debeat promiſſor? conſiderantibus, verum, quemadmodum in vindicatione y hominis, ſi neglectus à poſſeſſore fuerit, culpæ huius nomine tenetur poſſeſſor: ita & cùm dari promiſit, an culpa, quod ad ſtipulationem attinet, in faciendo accipienda ſit, non in non faciendo? quod magis probandum eſt: quia z qui dari promiſit, ad dandum, non faciendum tenetur.

1 ¶ Sed ſi ſit quidem res in rebus humanis, ſed dari non poſſit, vt fundus religioſus (puta) vel ſacer factus, vel ſeruus manumiſſus a, vel etiam ab hoſtibus b ſi capiatur, culpæ in hunc modum diiudicatur: Vt ſi quidem ipſius promiſſoris res vel tempore ſtipulationis, vel poſtea fuerit, & quid eorum acciderit, nihilominus tenetur.

¶ Idémque fiat & ſi per alium, poſteaquam ab hoc alienatus ſit, id contigerit.

¶ Sin autem alienus fuit, & ab alio tale quid accidit, non tenetur, quia nihil fecit, niſi poſteaquam moratus c eſt ſolutionem, aliquid huiuſmodi acciderit: quam diſtinctionem & Iulianus ſequitur.

¶ Item ſi homo qui fuit promiſſoris, ex præcedenti cauſa ablatus ei fuerit, quòd ſtatuliber fuit, perinde habendus ſit, ac ſi alienum promiſiſſet, quia ſine facto ipſius deſiit eius eſſe.

2 ¶ De illo quæritur, an & is qui neſciens ſe debere, occiderit, teneatur d? quod Iulianus putat in eo e qui cùm neſciret à ſe petitum codicillis vt reſtitueret f, manumiſit g.

3 ¶ Sequitur videre de eo quod veteres conſtituerunt quotiens h culpa interuenit debitoris, perpetuari i obligationem, quemadmodum intelligendum ſit? Et quidem ſi effecerit promiſſor, quo minus ſoluere poſſit, expeditum intellectum habet conſtitutio k. ſi l verò moratus ſit tantùm, hæſitatur, an ſi poſtea in mora non fuerit, extinguatur ſuperior mora? Et Celſus adoleſcens ſcribit eum qui moram fecit in ſoluendo Sticho quem promiſerat, poſſe a emendare eam moram poſtea offerendo: eſſe enim hanc quæſtionem de bono b & æquo. in quo genere plerumque ſub c *autoritate iuris ſcientiæ perniciosè* (inquit) *erratur*. Et ſanè probabilis d hæc ſententia eſt, quam quidem & Iulianus ſequitur. nam dum quæritur de damno, & par vtriuſque cauſa ſit, quare non potentior ſit qui teneat, e quàm qui perſequitur?

4 ¶ Nunc videamus in quibus perſonis hæc conſtitutio locum habeat, quæ inſpectio duplex eſt: vt primo quæramus quæ perſonæ f efficiant perpetuam obligationem, deinde quibus eam producant. Vtique autem principalis g debitor perpetuat obligationem.

¶ Acceſſiones h an perpetuent, dubium eſt. Pomponio perpetuari i placet. quare enim facto ſuo fideiuſſor ſuam obligationem tollat? cuius ſententia vera eſt. Itaque perpetuatur obligatio tam ipſorum, quàm ſucceſſorum eorum, acceſſionibus quoque ſuis, id eſt fideiuſſoribus, perpetuant obligationem: quia in totam k cauſam ſpoponderunt.

5 ¶ An filiusfamilias qui iuſſu patris promiſit, occidendo ſeruum, producat patris obligationem, videndum eſt? Pomponius producere putat, ſcilicet quaſi acceſſionem l intelligens eum qui iubeat.

6 ¶ Effectus huius conſtitutionis m ille eſt, vt adhuc homo peti poſſit. Sed & acceptum ei poſſe ferre creditur, & fideiuſſorem accipi eius obligationis nomine.

7 ¶ Nouari autem an poſſit hæc obligatio, dubitationis eſt, quia neque hominem qui o non eſt, neque pecuniam quæ non debetur, ſtipulari poſſumus? Ego p puto nouationem fieri poſſe, ſi q hoc actum inter partes ſit. quod & Iuliano placet.

De herede.

92. *Idem* lib. 18. ad Plautium.

SI ita ſtipuler: *Per te non fieri, quominus mihi heredique s meo vindemiam tollere liceat?* etiam heredi datur actio.

De electione.

93. *Idem* lib. 3. ad Vitellium.

SI t ſic ſtipulatus fuero, *Per te non fieri quo minus* [illegible] *ex his quos habet ſumere* [illegible]: electio mea erit.

De incerta ſtipulatione.

94. *Marcellus* lib. 3. Digeſtorum.

TRiticum x dare oportere ſtipulatus eſt aliquis. facti y quæſtio eſt, non iuris. Igitur ſi de aliquo tritico cogitauerit z, id eſt certi generis, certæ quantitatis, id habebitur pro expreſſo. alioquin ſi cùm deſtinare genus & modum vellet, non fecit, nihil ſtipulatus videtur a. igitur ne vnum quidem modium.

De inſula facienda.

95. *Idem* lib. 25. Digeſtorum.

QVi inſulam fieri ſtipulatur, ita demum acquirit obligationem, ſi apparet b quo in loco c fieri inſulam voluerit, ſi d & ibi inſulam fieri intereſt eius.

De re ſua ſtipulata.

96. *Idem* lib. 12. Digeſtorum.

QVi e ſeruum mihi ex ſtipulatu debebat, ſi in ſictione f eum deprehenderit, impune g eum occidit, nec vtilis actio erit in eum conſtituenda.

De re impoſſibili. 2. Si quis pro alio ſe ſoluturum ſpoponderit. 2. De conditione impoſſibili.

97. *Celſus* lib. 68. Digeſtorum.

SI ita ſtipulatus fuero, *Te ſiſti? niſi ſi ſteteris hippocentaurum i* [illegible]

a Mora obligationem perpetuat, l. [illegible] in fin. ſupra. eod. l. 126. §. 1. eod.
b Æquitas & bonum poſtulat, vt moram purgari poſſe.
c Sub auctoritate iuris ſcientiæ perniciosè erratur.
d in dubio quæ probabilius ſunt, ſequenda ſunt.
e Vel agitur de damno potior eſt cauſa poſſeſſoris, quam actoris.
f adde l. 24. in fin. ſup. de vſuris.
g Principalis debitor perpetuat ſuam, ſuique heredis & fideiuſſoris obligationem, [illegible]
h [illegible]
i [illegible]
k [illegible]
l Acceſſio, culpam ſuam ſuique heredis obligationem perpetuat, non vel principalis. Culpa acceſſoris non nocet reo.
m l. 54. ſup. eod.
n Pater cum iubet filium promittere, ſibi acceſſor eſt, l. 49. ſup. eod. adde l. 42. ſup. de vſu.
o l. 31. §. 1. ſup. eod.
p l. 31. ſ. de nouat.
q Petito, [illegible] nouatio acceptilatio. [illegible]

morti culpa promiſſoris vel ſtipulatoris non valet. p l. 5. §. [illegible] de nou.

q poteſt enim quis ſuæ perſonæ heredis perſonam adiungere, l. 38. §. 14. ſupra de leg. 1.

r dixi l. 96. ſupra eod.

ſ hinc ratio decidendi ſumitur. Seruius 5. Æneid. [illegible] inquit, verbum eſt [illegible] [illegible], qua vtuntur quoties [illegible] non ab herede datur, ſed eſt in accipientis arbitrio. Eodem verbo in legatis, legatarii dantur vindiciæ & optio, 4. Vlp. §. 3.

t non expreſſa quantitate vel genere, dixi l. 74. l. 75 ſup. eod.

u Conſiderandum eſt quod genus quámue [illegible] tritici quis promiſerit.

x vt quia de tritico tractatus habitus fuerat inter contrahentes. [illegible] præfatione contractus interpretatio ſumenda l. 134. §. 1. ſ. eod.

y ſi certæ quantitatis ea ſumitur ex genere & bonitate.

z Stipulator tritici ſine quantitate expreſſa aut intellecta, eſt inutilis. l. 75. §. incerta [illegible] quæ non eſt expreſſa, ſi modo poſſit intelligi ex certis coniecturis, quid enim ſi numeri tractatus ante ſtipulationem habitus ſit?

a Imo videtur, arg. l. 7. ſup. de tritico.

b Id autem ex aliqua certa coniectura apparere poteſt, vt in l. 36. in fin. ſup. de cond. & demonſt. adde quæ notaui ad l. 74. l. 85. ſup. eod.

c v. l. 115. ſ. eod.

d Nemo ad agendum admittitur, niſi eius interſit, l. 97. §. 1. ſ. eod.

e dixi l. 91. ſup. eod. f l. 24. in fin. ſup. de pignorat. l. 1. §. [illegible] ſup. de legat. [illegible] ea in ipſis rebus Venereis [illegible]. v. l. 23. ſ. ad l. Iul. de adulter. [illegible] ptu: adde ea quæ notaui ad l. 54. §. [illegible] ſup. locati.

g Factum legitimè patrum non mortur, vt hic, & l. 4. in fin. ſ. ad [illegible] Sen. [illegible] abdicatum poteſt quod lege factum eſt.

h l. 126. in fin. ſ. eod. i Hippocentaurum dari, ſtipul. [illegible] §. 1. Inſt. de inutilib. ſtipul. & ibid Theoph. Stoici eodem exemplo vſi [illegible] ſeptici, teſte Empyrico. Galenus 3. de vſu partium. [illegible] in Pindarum, vt qui fiſcent. ex [illegible] & Magnetis equis hippocentauros natos eſſe. Hinc Tullius 2. de Natura: Quis Hippocentaurum fuiſſe aut Chimæram putat? Idem *Tuſculanarum* 1. & 2. de Diuinat. [illegible] Lucretius 5. Sed neque Centauri fuerunt, neque tempore in vllo. [illegible] duplici natura & corpore bino. [illegible] Vt omittam [illegible] Plinius lib. 7. refert ſe ſub Claudio Hippocentaurum ex Ægypto allatum ſuis oculis vidiſſe, quem & Claudius Cæſar in [illegible] natum ſcripſerit.

a Promiſſor eius tantum culpæ nomine tenetur, quæ in faciendo, non quæ in negligendo conſiſtit, l. 21 ſup. de [illegible] adde l. 53. §. 2. in pr. ſupra de [illegible] quia qui dare promiſit, ad dandum non ad faciendum tenetur.

a l. 5. ſupra eod. b Seruo capto ab hoſtibus ſine facto promiſſoris ceſſat obligatio, & extinguitur: facto eius capto, ad pretium tenetur. c [illegible] d Vtique tenetur. Atqui de [illegible] [illegible] qui ignorans & neſciens non tenetur, l. 9. §. 2. ſup. ad [illegible] ſup. [illegible] Cuiac. hic. e Homicida occiſus culpam ſemper admittit, etiam ſi periculum ei non fuerit forte ſciens aliquam [illegible] habuerit.

f hereditatem [illegible] in qua erat ſeruus quem manumiſit, l. 58. §. 2. in fin. ſup. ad Treb. g §. 18. Inſt. de leg. h Ex culpa & mora debitoris, [illegible] perpetuatur obligatio, dixi [illegible] quia mora purgari poteſt. [illegible] perpetuatur placet: mora enim purgari poteſt.

i Id eſt, perpetuam efficit, l. 59. §. 1. ſup. [illegible]

k [illegible] regula iuris antiqui, l. 1. [illegible]

l Aliud eſt efficere quominus ſoluas, aliud eſt moram committere.

Universidad Rey Juan Carlos

procentaurum ſcripſit: eademque de re interiiſſe. Haec non eſt abſimile quod refert Hieronymus in vita Pauli Eremitae, Hippocentaurum & Satyrum Antonio viſum. Et Satyros, id eſt homines ex capra & homine permixtos fuiſſe refert Plinius ibid. & Plutarchus in Sylla. Sub Conſtantio etiam Satyrum Alexandriam perductum ex Aegypto ſale conditum, & Antiochiae aſſatum ut ab imperatore videretur, memoriae proditum [illegible]. adde de Hippocentauro illud Auguſtini [illegible]: Chriſtianum fidele, inquit, Hippocentaurorum [illegible] hominem [illegible] periculum. apud Hieronymum dicto loco Hippocentaurum [illegible] Antonius [illegible] addit etiam [illegible] ſatyrum autem [illegible] Antonius haud grandem homunculum aduncis naribus, fronte crinibus aſpera [illegible] cuius pars extrema corporis in caprarum pedes deſinebat: addit etiam loquutum, & eius verba refert, quae ibid. vide.

dari: proinde a erit, atque te ſibi ſolummodo ſtipulatus eſſem.

1 ¶ Poſſum utiliter à te ita ſtipulari *Titii nomine te ſoluturum*? neque enim hoc ſimile eſt illi, *Titium daturum* b, ſed ex ea ſtipulatione, dum c intereſt mea, agere poſſum: & ideo ſi locuples d ſit Titius, nihil ex hac ſtipulatione conſequi poſſum: quid enim mea intereſt id à te fieri: quod ſi non feceris, aequè ſaluam pecuniam habiturus ſum?

2 ¶ Si ſibi uxori e, dotem dari ſtipulatus ſit, cauſa f cognita denegandam actionem puto, nec g raro probabilis cauſa eiuſmodi ſtipulationis eſt.

¶ Item ſi vir à muliere eo modo non in dotem ſtipulatus eſt.

De re ſtipulatoris. De conditionibus. 3. De inſula fulcienda.

98. *Marcellus* lib. 20. Digeſtorum.

Exiſtimo h poſſe *id quod meum eſt, ſub i conditione ſtipulari*. Item viam ſtipulari ad fundum poſſe, quamquam interim fundus non ſit meus. aut ſi hoc verum non eſt, & alienum fundum ſub conditione ſtipulatus fuero, iſque ex lucratiua cauſa meus eſſe coeperit, confeſtim perimeretur k ſtipulatio. & ſi fundi dominus ſub conditione viam ſtipulatus fuerit, ſtatim fundo alienato euaneſcit ſtipulatio, & maximè ſecundùm illorum opinionem, qui etiam ea quae l rectè conſtiterunt, reſolui putant, cùm in eum caſum reciderunt, à quo non potuiſſent conſiſtere.

1 ¶ Ex hac m ſtipulatione, *Inſulam n fulciri ſpondes?* quando naſcatur actio, quaeritur. & utique non eſt expectandum ut ruat. nec enim nihil ſtipulatoris intereſt, fultam potius eſſe, quàm non eſſe, nec tamen rectè agetur, ſi nondum praeterierit temporis tantum, quo fulcire potuerit redemptor.

De interpretatione ſtipulationis. 1. De conditione [illegible] implenda.

99. *Celſus* lib. 38. Digeſtorum.

Quidquid aſtringendae o obligationis eſt, id niſi palam verbis exprimitur, omiſſum intelligendum p eſt. ac ferè ſecundùm q promiſſorem interpretamur: quia ſtipulatori liberum fuit verba latè concipere. Nec rurſum promiſſor r ferendus eſt, ſi eius intererit, de certis potius vaſis forte, aut hominibus actum.

1 ¶ Si ſtipulatus huc modo fuero, *Si intra biennium Capitolium non aſcenderis, dari?* non niſi praeterito s biennio rectè petam. nam etſi ambigua verba ſunt, ſic tamen exaudiuntur, ſi immutabiliter verum fuit te Capitolium non aſcendiſſe.

De conditione in praeteritum, vel in praeſens tempus relata.

100. *Modeſtinus* lib. 1. Regularum.

Conditio t in u praeteritum, non tantum praeſens x tempus relata, ſtatim aut perimit y obligationem, aut omnino non differt z.

De puberibus.

101. *Idem* lib. 4. de Praeſcriptionibus.

Puberes a ſine b curatoribus ſuis c poſſunt d ex ſtipulatu obligari e.

De euictione & ſumptibus litis.

102. *Idem* lib. 5. Reſponſorum.

Venditores emptori cauerant pro euictione, *quanti eius intereſſet*, ſed & ſpecialiter agnitionem, *ſi in lite ſ* [illegible] *ſumptus feciſſet*, emptori ſtipulanti promiſerant: poſt mortem emptoris, unus ex venditoribus ad iudicium vocanti g, pretium ſibi deberi dicens, h heredes i eius qui ſumptus in defenſione cauſae fecerant, cùm probarent pretium ſolutum fuiſſe ex ſtipulatione petebant. Modeſtinus reſpondit, ſi ſint eas impenſas venditores promiſerant, quae ob litem de proprietate inſtitutam factae eſſent, minimè ex ſtipulatu peti poſſe quod erogatum eſt k, cùm alter ex venditoribus pretium, quod iam fuerat exſolutum, petit.

De homine libero, vel mortuo. Et fundo hoſtium.

103. *Idem* lib. 5. Pandectarum.

Liber l homo in ſtipulatum deduci non poteſt: quia nec dari oportere intendi, nec aeſtimatio eius praeſtari poteſt. non magis quàm ſi quis dari ſtipulatus fuerit mortuum m hominem aut fundum hoſtium n.

De ſeruo qui pecuniam pro libertate reum dedit.

104. *Iauolenus* lib. 11. ex Caſſio.

Cum ſeruus pecuniam *pro libertate* pactus eſt, & ob eam rem reum o dedit p: quamuis ſeruus ab alio q manumiſſus eſt, reus r tamen rectè obligabitur, quia non quaeritur à quo manumittatur s, ſed, ut manumittatur.

De alternatione, & mora, & rei interitu.

105. *Idem* lib. 2. Epiſtolarum.

Stipulatus ſum, *Damam aut Erotem ſeruum dari*, cùm Damam dares, ego quo minus acciperem, in mora fui, mortuus eſt Dama: an putes me ex ſtipulatu actionem habere? Reſpondit: Secundùm Maſurij Sabini opinionem puto te ex ſtipulatu agere non poſſe. nam is rectè exiſtimabat, ſi t per debitorem mora non eſſet, quo minus id quod debebat, ſolueret, continuo u eum debito liberari.

De fundo.

106. *Idem* lib. 6. Epiſtolarum.

Qui ex pluribus x fundis, quibus idem nomen impoſitum fuerat, unum fundum ſine y ulla nota z demonſtrationis ſtipuletur, incertum ſtipulatur, id eſt eum fundum ſtipulatur, quem promiſſor a dare voluerit, tamdiu autem voluntas promiſſoris in b pendenti eſt, quamdiu id quod promiſſum eſt, ſoluatur.

De emancipatione.

107. *Idem* lib. 8. Epiſtolarum.

Utrum turpem c talem ſtipulationem putes, an non, quaero: Pater naturalis filium, quem Titius habebat in adoptionem d, heredem inſtituit, *ſi patris e poteſtate liberatus eſſet*. pater f eum adoptiuum g non alias emancipari voluit, quàm h ſi etiam dediſſet, à quo ſtipularetur i certam ſummam, *ſi eum manumiſiſſet*. poſt emancipationem adit heres filius. petit nunc pecuniam pater ex ſtipulatione ſuprà relata? Reſpondit: Non puto turpem eſſe cauſam ſtipulationis, utpote cùm aliter filium emancipaturus non fuerit. Nec poteſt videri iniuſta cauſa ſtipulationis, ſi aliquid adoptiuus pater habere voluerit, propter quod à filio poſt emancipationem magis curaretur k.

De dote, de conditione prodeunte ex facto in certae perſonae. 1. De obligatione collata in arbitrium debitoris.

a perinde erit *Vulg. Hal.* hinc collige, inutilem adiectionem non vitiare [illegible] obligationem.
b quia factum alienum promittitur, *l. 38. ff. eod.*
c *v. l. 95. in fin. ff. eod.*
d *l. 122. in fin. ff. eod.*
e *l. 33. §. 22. ff. de donat. inter virum.*
f nam ſi ex cauſa donationis ſtipulatio ſit interpoſita, confertur in tempus matrimonii, ideoque non valet, *l. 23. §. 30. l. 33. ff. de donat. inter virum, l. 4. C. de don.* [illegible] iuſta cauſa ſtipulationis interponendae fuit, utique rata eſſe poteſt. [illegible] contingit non poſſunt nuptiae, *l. 134. ff. eod.* quas nihil vetat [illegible].
g l. & raro. *Accurſius*: nonnunquam: *Alij*, nec rara.
h *v. l. 31. ff. eod.*
i *l. 31. ff. eod. l. 61. ff. de contr. empt. l. 41. §. 2. ff. de leg. 1.*
k perimitur. *Hal.*
l *l. 140. in fin. ff. eod. §. 2. Inſt. de inut. ſtip.*
m dixi *l. 93. ff. eod.*
n *v. l. 72. in pr. & fin. ff. eod.*
o [illegible] *11. Bal. & 14.* [illegible] *c. 98.* Stipulationes dictae quod per eas firmitas obligationum conſtringitur, *Paul.* [illegible] hinc nonnulli colligunt: Stipulationes eſſe contractus ſtricti iuris, ideoque in ſtipulationibus obligationem & ſententiam [illegible] lingua [illegible] ut hic. ſecus in bonae fidei iudiciis. [illegible] Vinea legatione facta [illegible] partem fructuum colligendorum [illegible] fructuum, quo [illegible] in vinea arbores [illegible].
p *l. 126. in fin. ff. eod.* adde *leg. 27. ff. de liberat.*
q *l. 38. §. 18. ff. eod. l. 26. ff. de reb. dub. leg. 47. ff. de obl. & act. l. 38. ff. de pactis.*
r adde *l. 110. in fin. ff. eod.*
s *l. 27. in fin. l. 72. §. 1. ff. eod. l. 6. ff. de obl. l. 101. ff. de reg.* An idem in ſtipulatione [illegible] *ff. de uſucapion.*
t *l. 120. ff. eod.*
u *v. l. 37. ff. de reb. cred.*
x In futurum tempus collatae conditiones non ſunt neceſſariae. Quod futurum eſt [illegible] incertum id eſt, nec verum nec falſum [illegible] Ariſtotelis, Chryſippi, & Stoicorum [illegible] quam futuri ſtipulationem [illegible] *l. 75. ff. eod.* adde *l. 10. ff. de iudiciis.* [illegible]
y [illegible]
z [illegible] Quod ſi, vel ſi fuit, neceſſe eſt eſſe vel fuiſſe. Conditiones ex ſunt neceſſariae.

a aliud in pupillo, [illegible] Cuiac. & *l. 7. C. de inutil. ſtip.*
b curatorem etiam habentes, *l. 3. in fin. C. de in integr. reſtit.*
c quos habent ſc.
d Imò non poſſunt: datur enim eis reſtitutio, *l. 1. in fin. ff. de minorib.* [illegible] An dicemus obligari quidem, ſed reſtitui: ex *d. l. 3.* An vero pupillos curatorem habentes, venditione aut contrahentes non obligari: non habentes, obligari quidem, ſed reſtitui? An potius puberes ſine curatoribus ſuis poſſe obligari [illegible] quidem illos rectè obligari, ſed reſtitui?
e nuptias contrahere, *l. 20. ff. de ritu.* & ſolutum accipere, *l. 7. §. 2. ff. de minor.* iurare, *l. 9. §. 4. ff. de iureiur.* hereditatem reſtituere, *l. 13. §. 14. ff. ad Treb.* adire hereditatem, *arg. l. 7. in fin. ff. de acquir. vel omitt. hered.* at non vendere, *l. 3. C. de in integr. reſt.*
f proprietatis ſc.
g ad iudicium vocantur, heredes &c. *Vulg.*
h utpote nondum ſolutum ab emptore.
i ſic reſtitue, heredes emptoris ſumptus in defenſione, &c.
k Ego & Titius tibi vendidimus, de euictione quoque tibi cauimus, & ſpecialiter, ſi in lite mota ſumptus feciſſes, eos reddi tibi promiſimus. Titius à tuis heredibus pretium rei ſibi iam ſolutum exigere voluit, ſumptus in eo iudicio heredes tui fecerunt: Hos ſumptus tibi non debeo. Cur? ſumptus in lite de re vendita [illegible] factos [illegible] promiſiſſe videor, non autem factos in lite de pretio. Indemnitatis promiſſio ad rem de qua actum fuit coercenda, non ad aliam extendenda. An [illegible] ſumptus [illegible] à Titio repetes, quod temerè te in ius vocauerit, *l. 79. ff. de iudiciis.*
l *l. 83. §. 5. ff. eod. l. 1. §. 9. ff. de obl. l. 181. ff. de reg. iur. §. 2. Inſt. de inutil.*
m *l. 79. l. 83. §. 5. ff. eod.*
n qui nec legari poteſt, niſi caſu aliquo emi poſſit, *l. 9. l. 104. §. 1. ff. de leg. 1.* adde *l. 34. ff. de act. empt.* v. quae ſcripſi ad *d. l. 9.*
o expromiſſorem, *l. 75. §. 8. ff. de ſolut. l. 37. in fin. ff. de oper. libert.*
p quid ſi non dedit, ſed ſimpliciter promiſit? tenebitur actione in factum, *l. 3. C. an ſeruus ex ſuo facto.*
q Quam à domino ſuo.
r is qui ſpopondit pecuniam pro libertate ſerui.
s quid ſi dominus moram in manumittendo faciat? conueniri poterit, *l. 53. ff. de manumiſſion.*
t *l. 9. ff. de nouatio. l. 23. ff. de oblig.*
u [illegible], ipſo iure, *Cuiac. hic.*   x aliud erit ſi nullum fundum habuit, *l. 71. ff. de leg. 1. l. 6. ff. de auro.*   y *l. 75. ff. eod. l. 115. ff. eod. l. 69. §. 4. ff. de iure dot.*
z dixi ad *l. 6. ff. ſi certum petatur.*
a eiuſve heres, *l. 75. ff. de leg. 1.* Imò legatarij eſt electio *l. 20. ff. de leg. 2.* [illegible] heredis, [illegible] *ff. de leg. 2.* Dic, Quando promittitur vel legatur incertum ex incertis (puta ex pluribus fundis unus) promiſſoris eſt electio, ut hic & heredis, *l. 75. ff. de leg. 1.* Idem dicendum, ſi certum ex certis (puta ex pluribus Stichis unus ſeligitur) [illegible] ſin verò incertum ex certo (puta unus ex duobus ſeruis) [illegible] vel genus legatur, electio eſt legatarij, *l. 37. ff. de leg. 1.* [illegible]   b [illegible] *l. 138. in fin. ff. eod.*
c *l. 26. ff. eod.*   d ad adoptionem.
e patris adoptiui poteſtate.   f adoptiuus.
g adoptiuum. *Hal.* & rectè [illegible] *ibid.* Si aliquid adoptiuus pater. Ita [illegible] Florentinam.
h adde [illegible] quantum [illegible].
i [illegible] quàm ſi dediſſet reum.
k Hinc Plautus in Sticho. Nunquam, inquit nimis curare poſſunt parentem ſuum filiae. *Cuiac. hic.*

Universidad Rey Juan Carlos

108. *Idem* lib. 9. Epiſtolarum.

A Titio ita ſtipulatus ſum *Si a quo mihi nupſerit, decem dotis eius nomine dare ſpondes?* quærebatur, an conſiſtat talis ſtipulatio b. Reſpondit: Si ſtipulanti mihi dos ita promiſſa eſt, *Quandocumque nupſerim decem, dotis eius nomine decem dare ſpondes?* nihil in cauſa eſt, quare ea pecunia conditione expleta non debeatur. nam cùm conditio c etiam ex incertæ d perſonæ facto pareret obligationem poſſit, veluti *Si quis in Capitolium aſcenderit decem dare ſpondes? Si quis à me decem petierit tot dare ſpondes?* cur non idem & in dote promiſſa reſpondeatur, ratio reddi non poteſt.

1 ¶ Nulla promiſſio poteſt conſiſtere, quæ ex voluntate e promittentis ſtatum capit.

De alternatione.

109. Pomponius lib. 3. ad Quintum Mucium.

SI ita ſtipulatus fuero, *Decem f aut quindecim dabis g?* decem debentur.

¶ Item ſi ita h, *Poſt annum aut biennium dabis?* poſt biennium debentur. Quia in ſtipulationibus id ſervatur, ut quod minus ſeſſet i, quodque longius k eſſe videretur in obligationem deductum.

De aliena obligatione. 1. De veſte muliebri.

110. Idem lib. 4. ad Quintum Mucium.

SI mihi & Titio, *in cuius poteſtate l non ſim, ſtipuler decem*, non tota decem, ſed ſola quinque mihi debentur, pars enim aliena m deducitur, ut quod extraneo inutiliter ſtipulatus ſum, non n augeat meam partem.

1 ¶ Si ſtipulatus fuero de te, *Veſtem o tuam, quæcunque muliebris ſit dare ſpondes?* magis ad mentem p ſtipulantis, quàm ad mentem promittentis id referri debet, ut quid in re ſit, æſtimari debeat, non quid ſenſerit promiſſor itaque ſi ſolitus q fuerat promiſſor muliebri quadam veſte uti, nihilominus debetur.

De ſtipulatione, per te non fieri quo minus mihi uti liceat.

111. Idem lib. 5. ad Quintum Mucium.

SI ſtipulatus fuero per r te non fieri quo minus mihi illa domo uti liceat, an etiam ſi me non prohibeas, uxorem ſ autem meam prohiberes, vel contra t: uxore mea ſtipulata, me prohibeas, an committatur ſtipulatio? Et latius u eſt hæc verba ſic accipi. Nam & ſi ſtipulatus fuero, *per te non fieri quo minus mihi via, iſtore, aſſidere uti liceat:* & ſi x non me, ſed alium x nomine meo ingredientem prohibeas, ſciendum erit committi ſtipulationem.

De electione & mutatione voluntatis. 1. De ſtipulatione ſatiſdationis.

112. Idem lib. 15. ad Quintum Mucium.

SI quis ſtipulatus ſit *Stichum aut Pamphilum, utrum ipſe velles y?* quem elegerit, petet, & is erit ſolus in obligatione.

¶ An autem mutare voluntatem poſſit, & ad alterius petitionem tranſire, quærentibus reſpiciendus erit ſermo ſtipulationis utrumne talis ſit, *Quem voluero*, an *Quem voluero*. nam ſi talis fuerit, *Quem voluero:* cùm ſemel elegerit mutare voluntatem non z poterit: ſi verò tractum habeat ſermo illius, & ſit talis, *Quem voluero* a, donec iudicium dictet b, mutandi poteſtatem habebit.

1 ¶ Si quis ita ſtipulatus fuerit, *Pro centum aureis ſatiſdabis c?* & reum dederit in iſtam ſummam, Proculus ait ſemper in ſatiſdationis ſtipulatione venire quod intereſſet d ſtipulantis: ut aliàs tota ſors ineſſet, veluti ſi idoneus e promiſſor non ſit: aliàs minus, ſi in aliquid idoneus eſſet debitor: aliàs nihil, ſi tam locuples eſſet, ut noſtra non intereſſet ſatis ab eo accipere, niſi quod plerumque idonei non tam patrimonio quàm fide quoque æſtimarentur.

De pœna, & de prorogatione temporis. 1. De fideiuſſoribus præſtandis, & re vendita liberanda.

113. Proculus lib. 2. Epiſtolarum.

CUm ſtipulatus ſim mihi Proculi *ſi opus arbitratu meo ante Kalendas Iunias effectum non ſit, pœnam:* & proculi idem: putáſne verè f me poſſe dicere arbitratu meo opus effectum non eſſe ante Kalendas Iunias, cùm ipſe arbitrio meo aliam operi laxitatem dederim? Proculus reſpondit: Non ſine cauſa diſtinguendum eſt, intereſſe verùm per promiſſorem mora non fuiſſet, quo minus opus ante Kalendas Iunias ita, ut ſtipulatione comprehenſum erat, perficeretur, an cùm iam opus effici non poſſet ante Kalendas Iunias, ſtipulator diem in Kalendas Auguſti protuliſſet. nam ſi tum diem ſtipulator protulit, cùm a iam opus ante Kalendas Iunias effici non poterat: puto pœnam eſſe commiſſam, nec ad rem pertinere, quod aliquod tempus ante Kalendas Iunias fuit, quo ſtipulator non deſideravit id ante Kalendas Iunias effici, id eſt, quod non eſt arbitratus, ut fieret, quod fieri non poterat. aut ſi hoc falſum eſt b, etiam ſi ſtipulator pridie Kalendas Iunias mortuus eſſet, pœna commiſſa c non eſſet, quoniam mortuus arbitrari non potuiſſet, & aliquod tempus poſt mortem eius operi perficiendo ſuperfuiſſet, & propemodum, etiam ſi ante Kalendas Iunias futurum eſſe cœpit, opus ante diem effici non poſſe, pœna commiſſa eſt.

1 ¶ Cùm venderet aliquis, promiſit emptori *fideiuſſores præſtari, & rem venditam liberari*, quæ ut liberetur, nunc deſiderat emptor. in mora eſt is qui ea ſtipulatione id futurum promiſit. quæro quid d iuris ſit? Proculus reſpondit, Tanti litem æſtimari oportet, quanti actoris intereſt e.

De mora.

114. Ulpianus lib. 27. ad Sabinum.

SI fundum f certo die præſtari ſtipuler, & per promiſſorem ſteterit, quo minus ea die præſtetur, conſecuturum me quanti mea intereſt g moram factam non eſſe.

De die vel loco omiſſo. De conditione negativa.

115. Papinianus libro 2. Quæſtionum.

ITa h ſtipulatus ſum, *Te ſiſti in certo loco: & ſi non i ſteteris 50. aureos dari ſpondes?* ſi dies in ſtipulatione per errorem omiſſus fuerit, cùm id ageretur, ut certo die ſiſteres, imperfecta erit ſtipulatio. Non ſecus ac ſi, quod pondere m numero, menſura continetur, ſine adiectione ponderis, numeri, menſuræ ſtipulatus eſſem: vel inſulam ædificari, non demonſtrato loco n, vel fundum dari, non o adiecto nomine. Quod ſi ita captio id ageretur, ut quocumque die ſiſteres, & ſi non ſtetiſſes, pecuniam dares, quaſi quælibet ſtipulatio ſub conditione concepta, vires habebit. nec ante committetur, quàm fuerit declaratum, reum promittendi ſiſti non poſſe.

1 ¶ Sed & ſi ita ſtipulatus fuero, *Si p in Capitolium non q aſcenderis, vel Alexandriam r non ieris, centum dari ſpondes?* non ſtatim committetur ſtipulatio, quamvis Capitolium aſcendere, vel Alexandriam pervenire potueris: ſed cum certum s eſſe cœperit te Capitolium aſcendere, vel Alexandriam ire non poſſe.

2 ¶ Item ſi quis ita ſtipuletur: *Si Pamphilum non dederis, centum dare ſpondes?* Pegaſus reſpondit non ante committi ſtipulationem, quàm deſiſſet poſſe Pamphilus dari. Sabinus autem exiſtimabat ex ſententia contrahentium, poſtquàm homo potuit dari, confeſtim agendum: & tandiu ex ſtipulatione non poſſe agi, quamdiu per t promiſſorem non ſtetit, quo minus hominem daret. Idque defendebat exemplo pœnis u legatæ. Mucius etenim heredem, ſi dare potuiſſet pœnam, nec dediſſet, confeſtim in pecuniam legatam teneri ſcripſit. idque utilitatis cauſa receptum eſt ob defuncti x voluntatem, & ipſius rei naturam y.

¶ Itaque poteſt Sabini ſententia recipi, ſi ſtipulatio non à conditione cœpit: veluti *Si Pamphilum non dederis, centum dare ſpondes?* ſed z ſi ita concepta ſit ſtipulatio, *Pamphilum dare ſpondes? Si non dederis, centum dari ſpondes?* quod ſine dubio verum erit, cùm id a actum probatur, ut ſi homo datus non fuerit, & homo & pecunia debeatur.

¶ Sed & ſi cautum ſit, *ut ſola pecunia non ſoluto homine debeatur*, idem defendendum erit: quoniam fuiſſe voluntas probatur, ut homo ſolvatur, aut pecunia petatur.

De ſolutione quanto minus à reo conſequi poterit.

116. Idem lib. 4. Quæſtionum.

DEcem ſtipulatus à Titio, poſtea quanto b minus c ab eo conſequi poſſis, ſi à Mævio ſtipuleris, ſine dubio Mævius univerſi periculum poteſt ſubire. ſed & ſi decem petieris à Titio, Mævius non erit ſolutus niſi d iudicatum Titius fecerit. Paulus notat: Non enim ſunt duo rei Mævius & Titius eiuſdem obligationis, ſed

a hic fundatur ſponſio actus (Galli gage appellant.) Renovandi ſponſiones licitè fieri in ludis, curſu, falce, & aliis quæ virtutis cauſa fiunt, teſte Zaſ. hîc l. 3. §. 1. de aleatoribus. l. 17. in fin. ff. de præſcr.
b conſiſtit, atque hîc nulla ſubeſt cauſa promittendi. l. 2. §. 3. de don. mall. Imo ſubeſt donandi animus ſcilicet. Falſum eſt igitur quod hîc ſtatuit ab interpretibus, Zaſio, ſcilicet, & aliis, conditionem eſſe pro cauſa.
c Stipulatio conditionalis. Idem dicendum in erogatione pietatis cauſa facienda l. 24. C. de epiſc. non idem in donatione; v. Zaſ. hîc.
d Stipulatio conditionalis in incertam perſonam collata valet.
e l. ſi volam. l. 3. §. de oblig. aliud eſt ſi dictum ſit, *Cum voluero*. l. 46. §. 2. ſup. eodem.
f Iunge ex eodem libro l. 43. §. de leg. 3.
g & reſponſum ſit, promiſſo, l. 12.
h 4. l. 12. in fin. l. 43. l. 83. §. 4. §. eod. in fin. ſup. de leg. 2.
i In ſumma, minor: in tempore longius tempus ſpectatur. v. l. 30. de regulis iur. ff.
k l. 12. ſup. eod. l. 17. §. de reg. iur.
l adde l. 38. §. 45. ſup. eod.
m aliena in obligationem deducitur. *Vulg.* in obligatione. *Hal.*
n Ius accreſcendi locum non habet in contractibus. v. tamen Socinum reg. 24. Ancharanum 1. quæſtione 38. Soçinus illo loco negat ſuperiorem ſententiam obtinere in aſſignatione libertorum. Item in donatione facta à Principe, l. 1. Cod. ſi liberalitas imperialis ſocius ſine herede deceſſerit lib. 10. non obtinere quoque in Viſitudo, l. 1. in fin. ſup. de uſufr. accreſ. ſi intereſt promiſſoris vel ſtipulatoris, l. ſundum illo 64. ſup. de contr. empt. in donatione mortis cauſa; l. ult. C. de caducis tollendis. in mortis cauſa capione, l. mortis cauſa ſup. de donat. cauſa mortis. Sed cur ius accreſcendi locum habet in contractibus? non alteri, ſed ſibi tantum quiſque velle ſtipulari intelligitur, in id enim ſtipulationes inventæ, v. Ancharanum 1. quæſt. 38.
o v. l. 25. ſup. de auro.
p l. 99. ſup. eod. l. 25. ſup. de leg. 3. l. 6. §. de act. empt.
q v. l. 33. ſup. de auro.
r Mihi domo vel licere ſtipulatus ſum? & uxori meæ uſum ſtipulatus ſum, ut hîc. ſ ad l. 1. §. 1. l. 4. §. 1. l. 8. in fin. ſup. de uſu, l. pen. ſup. de uſufructu legato: l. 21. ſup. de precario. t Uxor ſibi vel domo ſi ere ſtipulata eſt? & mihi quoque ut ſtipulata intelligitur.
u Laxiùs. Latitudo ſtricto iuri opponitur, l. 8. §. 1. C. ut actiones.
x l. 30. ſup. quemadm. ſervit. y v. l. 19. §. 9. l. 106. in fin. ſup. de leg. 1. alias ea conditione detracta ſtipulator non eligit. Nam in disiunctivis electio eſt debitoris. l. 10. in fin. ſup. de iur. dot.
z l. 6. a.
a *Voluero*, volam, eſt paratacticum, ſive paratacticum in futurum: ut *volebam*, in præteritum. adde l. 2. in fin. ſup. quib. ex cauſ.
b i. litem conteſtetur c Hæc promiſſio tantum continet, adde l. 62. l. 62. ſup. eod. d l. 35. §. ... in fin. ſup. eod.
e Iurgium, l. 97. §. 1. eod. l. 13. ſup. de re iud.
f ... ſcilicet ... cum mea voluntate prolata ſit diem operis faciendi.

a Qui prolato tempore diſſoluit, non certum eſſe opus ſuo tempore non poſſe perfici, penam committi non impedit. adde ſup. ſi quis cautionib. b l. 4 ... eſſe promiſſoris habuit tempori ad opus perficiendum.
c l. 15. §. de annuis legatis. l. 6. ſup. eod. & ſeqq. adde l. 5. ſup. de penult. d & hac clauſula dari lib. 88. ſup. ad l. Falc.
e l. 135. §. 3. in fin. l. 92.
f diſt. l. 98. §. 1. ſup. eadem.
g d. §. 3. Si res promiſſa, & ſi qui plures intereſt ea ceteris ſecus, ſi ſtatim ſtetit. v. quæ ſcripſi ad l. 4. ſup. de uſufr.
h al. ſiſtas.
i v. ad hanc legem Hotomanum.
k v. Alciat. 1. parerg. 11. Merend. 2. de arbitrar. iudic. caſu 402.
l Incognitum diei, ſtipulatione penali non in ſcientia concepta.
m pura haecnumeratio l. 94. ſup. eod.
n l. 95. ſeptimo l. 2. §. 5. ſup. de eo quod certo loco.
o l. 106. ſup. eod.
p v. tamen l. 48. ſup. ſoluto matr.
q Negatiua eſt hæc conditio. Cur autem iam ſupe in lege Romana poſita conditione deberent quis in Capitolium aſcenderet fieri, caveri vel vetari ſtipularet.
† ſorte adiiciendum ſibi commodum.
r Idem igitur eſt ac ſi quis ſtipularetur eſſe cum nequitam ſibi dari, ſi Calendis.
ſ l. 1. in fin. ſup. ſi e. l. 1. ſup. de pœna leg. l. 1. §. 8. de ſtab. ad l. Falcid.
u qui pœnam dari aut pecuniam ſibi voluit.
x quia pœna dari facilè poteſt.
y adde l. 44. §. 5. ſup. de oblig.
z al. ſed ſi ita.
a i. cum adiecta erit ſtipulatio penalis clauſula, utraque manente pecunia debetur, l. 5. ſup. de pœnis. l. 18. ſup. de uſuf. Cur ergo quærunt Doctores? Num in dubio penalis ſtipulatio praeſumatur, ut cum novatio vel ... Paulus l. Reſponſ. 4. ut ſunt ſimiles in ſtipulationibus ſit.

nominatim fieri debeat? & quidem non novari tradit quia pœnæ ſeu acceſſoria tanti momenti eſſe non debent, innocent & immunem. Idem tamen limitat regulam in d. l.
b huius articuli Theodorus Hermopolites tres ſignificationes affert: τὸ ἧττον ... ἤτοι τὸ μὴ παντελῶς ... ἴσως ... i. ſi tarde, a parte, ſi nihil omnino ... vide Cuiac. hîc.
c l. 42. ſup. de reb. cred. l. 21. §. ſi ſolui eod. l. 56. §. de verb. ſign.
d l. 71. §. 1. 3. de fideiuſſ.

Universidad Rey Juan Carlos

Mæuius ſub conditione debet, ſi à Titio exigi non poterit. igitur nec Titio conuento Mæuius liberatur. qui a an debiturus ſit, incertum eſt. & ſoluente Titio non liberatur Mæuius, qui nec tenebatur, cùm conditio ſtipulationis deficit: nec Mæuius pendente ſtipulationis conditione rectè poteſt conueniri: à Mæuio enim ante Titium excuſſum non rectè petetur.

De electione, & diuiſione ſtipulationis.

117. *Idem* lib. 12. Quæſtionum.

SI *centum heredes, quos ego heredes meos elegiſſem,* ſtipulatus antequam eligerem, duos heredes reliquero, numero b diuiditur ſtipulatio. diuerſum erit, ſi iam electis hominibus ſucceſſerint.

De eo qui bona fide ſeruit. 1. De verbo, hodie dari. 2. De alternatione & electione.

118. *Idem* lib. 27. Quæſtionum.

LIber homo qui bona c fide ſeruit mihi, quod ſtipulanti mihi promittit, propè eſt vt omnimodo ſit vtile, quamuis ex re mea promittat. nam quid aliud dici poteſt, quo minus liber homo teneatur? nec tamen ideo, ſi ſtipulanti eidem ex eadem cauſa ſpondeam, tenebor. quemadmodum etenim habebit eius actionem aduerſus me, quod ab alio ſtipulatus quæreret mihi? hoc itaque d latere fructuario ſeruo, vel alieno qui bona fide ſeruit, comparabitur. ſeruus autem fructuario ſi promittat ex re ipſius, vel alienus qui bona fide ſeruit emptori, nulla de peculio dabitur in dominum actio. nam in his cauſis domini eſſe intelliguntur.

1 ¶ *Decem hodie dari ſpondes?* Dixi poſſe vel e eo f die pecuniam peti: nec videri præmaturius agi, non finito ſtipulationis die: quod in aliis temporibus iuris eſt. nam peti non debet quod intra tempus comprehenſum ſolui poteſt. in propoſito enim diem non differendæ actionis inſertum videri, ſed quo præſens oſtenderetur eſſe reſponſum.

2 ¶ *Decem mihi aut Titio vtrum ego velim, dari ſpondes* g? Ex eo quod mihi dandum eſt, certi ſtipulatio eſt: ex eo quod illi ſoluendum h incerti i. finge mea intereſſe, Titio k potius quam mihi ſolui: quoniam pœnam promiſeram, ſi Titio ſolutum non fuiſſet.

De doli clauſula.

119. *Idem* lib. 36. Quæſtionum.

DOli l clauſula m quæ ſtipulationibus ſubiicitur n, non pertinet ad eas partes ſtipulationis, de o quibus nominatim cauetur.

De nulla conditione ad præſens tempus relata.

120. *Idem* lib. 37. Quæſtionum.

SI ita ſtipulatus fuero, *Hunc ſtrammam centum aureorum dari ſpondes?* p maximè ita exaudiatur ille ſermo, *Si modo centum aureorum eſt,* non facit conditionem hæc adiectio: quoniam ſi centum non ſint, ſtipulatio nulla q eſt. nec placuit inſtar habere conditionis ſermonem qui non r ad futurum, ſed ad præſens tempus refertur, etſi contrahentes rei veritatem ignorant.

De doli clauſula. 1. De conditione, ſi concubina conſuetudo repetitur. 2. De verbo, cum morietur. 3. De doli clauſula, & de heredibus.

121. *Idem* lib. 11. Reſponſorum.

EX ea parte cautionis, *Dolúmque malum huic rei promiſſionique abeſſe abfuturúmque eſſe ſtipulatus eſt ille, ſpopondit ille,* incerti agetur, ſtipulationis vtiliter interponendæ gratia.

1 ¶ Mulier r ab eo s in cuius matrimonium t conueniebat, ſtipulata fuerat ducenta u *ſi concubina x tempore matrimonij y conſuetudinem repetiſſet* z. nihil cauſæ eſſe reſpondi, cur ex ſtipulatu, quæ ex bonis a moribus concepta fuerat, mulier impleta conditione pecuniam aſſequi non poſſit.

2 ¶ In inſulam deportato b eo promittendi ſtipulatio ita concepta, *cum morietur dari,* non niſi moriente c eo committitur.

3 ¶ Ex facto rei promittendi, doli ſtipulatio heredem d eius tenet, ſicut ex cæteris aliis contractibus, veluti mandati, depoſiti.

a *l. 60. §. mandati.* Priuatio præſupponit habitum. *d. l. 41. §. 9. ſup. de ædil. edicto.*
b *l. 54. ſup. eo. l. 29. in fi. l. de ſolut.*
c *l. 54. ſup. de adq. rer. dom.*
d ſimilis eſt dicendi forma in *l. 49. in fi. ſol. de ſtatulib.*
e atqui inciuile eſt creditorem, qui cum ſacco illico promiſſorem adit, *l. 105. ſol. de ſolut.*
f eodem die, *Vulg. Hal.* imò non eodem die. Nam qui hoc anno vel hoc menſe dare promiſit, non tenetur niſi omnibus partibus anni vel menſis præteritis, §. *item. inſtit. de inutil. ſtipul.* verum hodie ſignificat idem quod nunc, nec dilationis, ſed demonſtrationis cauſa ponitur.
g quærimus, an mihi ſtatim poſſis ſoluere, ſi vtique nihil aliud cautum eſt.
h Titio enim eſt adiectus ſolutionis cauſa.
i atque certa eſt quantitas, nempe decem. Ergo & certi actio competere debet. *l. 75. ſup. eo.*
k *v. l. 24. l. de reg. iuris.*
l *l. 22. ſup. eo. l. 121. l. 135. in fi. l. ſu. de. 3. C. de recept. arbitr.*
m generalis.
n *v. l. 135. in fin. l. eodem.*
o *v. l. 53. ſup. eo.*
p id eſt, licet ex mente contrahentium hunc ſermonem (qui ſequitur) ſic interpretet.
q Imò valet. *l. 36. §. 10. ſup. de leg. 1.*
r *v. l. 100. ſup. eod. l. 37. ſup. de reb. cred. l. 39. ſup. de cond. ex demo.*
ſ Dolum qui promiſit abeſſe & abfuturum, ſi promiſſum non ſeruauerit, conueniri actione incerti ad ſoluendum.
t cum haberet ſcilicet.
u id eſt à viro.
x in cuius matrimonium conueniebat, *Cuiac. ad l. 9. de ſi ad. mihi hæreſia à Paro. in cuius matrimonio conueniebat, Vulg. Hal.*
y pœnæ nomine ſcilicet.
z viro à ſe & propter nuptias relictæ.
a id eſt poſt nuptias.

b Ingenuis itaque virum diuiſiſſe concubina caret non potuiſſe, & concubinam retinuiſſe, an ex hac ſtipulatione cum eo agi poterit.
c ſit enim contra bonos mores, ſi quis vxori adiungat concubinam. Ex hoc loco notare poſſumus malè conſtitui nonnullos de concubinis quæ extat *l. 1. C. de concubin.* Conſtantino tribuerit eam ante Conſtantinum obtinuiſſe, vbi locus indicat, & lex vltima *in fin. ſup. de diuortiis, & Paulus 2. ſent. 20. § pen.*
d & ſic ciuiliter mortuo. *l. 1. §. pen. ſup. de bon. poſſ. contra tabulas.*
e naturaliter. Ciuilis mortis non trahitur ad caſum deportationis, vt hic, & *l. 77. §. 1. ſup. de leg. 2. l. 59. §. 1. ſup. de cond. & dem.* Imò trahitur *l. 13. §. 1. ſup. de don. inter vir. & vx. l. 29. §. 5. in fi. ſup. de liberis. l. 5. ſup. quando dies leg.* quia in comparatione deportationis [illegible] *l. 1. §. 8. in fi. ſup. de bon. poſſ. contra tab. v. ibi Cuiac.*
l. 49. ſupra eod.

a Holus legit aeream interpretationem v. apud Antonium Fabrum 1. Coniect. 1.
b puta trecentos aureos.
c puta Epheſi.
d poſt menſes tres, *Vulg. Hal.* & malè. Per tres menſes, id eſt, tribus poſterioribus vt Græci, διὰ τριῶν μηνῶν. *l. 12. ſup. de vſuris:* adde *l. 40. §. de reb. cred.*
e ad ſtipulandum.
f puta cum nondum exiſſet primus menſis, condúmque vſuræ deberentur vſuræ.
g teſtato dicere eſt teſtibus præſentibus dicere.
h Huiuſmodi oblatio debitori non prodeſt. offert enim incongruo loco & tempore.
i i. propoſuerat: licet enim vſuræ darentur pro mutuo, *l. 57. ſuprà de pact. l. 2. §. 6. ſup. de doli except. l. vlt. C. de vſuris ſine,* vt Seneca loquitur, conceſſum de apocha.
k vt nihil deſit.
l id eſt, cum integram ſummam obtulerit. hinc ſumitur decidendi ratio. locus hic ſenſus eſt, Debitor (cui ſoluendi ius eſt certis conditionibus) ſed tamen loco creditori vtili: puta Epheſi, ſi ante præſtitutum tempus integram ſummam creditori obtulerit alio loco quam Epheſi, creditorem cogere non poteſt vt pecuniam accipiat nam & ante ſtatutum tempus Epheſi in integram ſummam à creditore conueniri non poteſt. Hinc colligitur debitorem integram pecuniam offerendo, ſibi præiudicium attuliſſe: nam ſi nihil obtuliſſet, primo menſe vſuræ tantum partis forte ab eo peterentur, *l. 8. § 3. in fin. ſup. de pign. v. Cuiac. hic.* m Epheſi. n id eſt primo menſe.
o vt alibi ei inuito ſolui non poſſit: *ſup. ex eo quod certo l. 16. §. 1. l. de ſtatulib.* volenti poſſit, *l. 137 §. 2. inf. eo.* p ſaſti oratio.
q id eſt, ex lege acceptam, vt quamdiu nauigaretur, tamdiu pecuniæ periculum ad creditorem pertineret, *l. ſup. de nautico fœnore.* in eo enim differt creditum nauticum à mediterraneo. Nauticum enim eſt periculo creditoris; terreſtre periculo debitoris, hoc ἐγγειον, illud ναυτικὸν. Ea quæ non ſunt periculo creditoris, à Rhodiis vocantur ἔγγεια χρήματα. Ex eo diſ[illegible] dua[illegible] naſcuntur, vt nauticæ vſuræ etiam ex pacto, *l. 7. ſup. de nautico:* & vt ſi ſolito & immenſæ deberentur, *Paul. 2. ſent. 14. §. 3. in fin.* vt ita magis ferat qui maius periculum adit.
r id eſt, Brundiſium, quæ Græcis Βρεντήσιον: Stolo, Brenda.
ſ ita ſolebant credere, *l. 4. l. 6. ſup. de nautico.* t hinc nauticæ ſortes ἑτερόπλοι. Nam ſciendum eſt creditorem nauticum interdum periculum ſuſcipere in omne nauigationis tempus, vt hic: vel ad certum portum, ideò Græcis duo pecuniarum nauticarum genera ſunt, ἑτερόπλοα ſcilicet & ἀμφοτερόπλοα, id eſt in quibus reditus & remeatus periculum ſuſcipitur. u adiecta eſt illa conditio prohibenter vt intra Idus Septembres Brenteſio vela ſolueret, videlicet periculo cauſa quod poſt id ſeré tempus à mariſ[illegible] periculum imminet [illegible] vigiliis, vt notauit Alciatus 10. Parerg. 29. x id eſt, emiſſet, vt *l. 9. §. pen. ſup. de ſtatulib.* liberas pecunias reparari non poteſt. vel Græci [illegible]. verum [illegible] & [illegible] *Notatli Cuiacio 31.* Vnde, Syra, reparata merce. Cicero 3. *in Verrem,* eadem reparare.
y Prodeſt qui eſt in iudicio petere. z Rectè dari hoc eſt, hac ipſa nominatim formula creditores ſibi ſtipulabantur, vt hic. *dixi ad l. 13 §. 1. l. de doli exc.*
a quem primum vocauit Seium in pr. *ſup. eo.* hic vocat Lucium Titium. Sic Philoſophi promiſcuè vtuntur his nominibus Dionis & Theonis vt probat ex Plutarcho & Tertulliano Cuiacius *obſ. 11.* b ſed cum eos ante, Alciat 9. Parerg. 2. quod non placet Cuiacio, quo nomine reprehenditur quoque Alciatus à Roberto 6. recept. lect. 5. c Huiuſmodi ſeruum (quem Græci [illegible]) vocant) creditores cum debitoribus mittere ſolebant exigendæ pecuniæ nauticæ cauſa. *ſic d. c. l. 4. §. 1. ſup. de nautico fœnore, l. 3. in pr. ſup. de oblig.*
d Conſeruus qui ſimul ſeruit Horatius 2. ſermon ſue vicarius eſt, ſiue conſeruus.
e id eſt, alio profectus eſt, quàm in ciuitatem Romam deſerit, verùm ſi Romam non ſenſerit, vlterius progreſſus eſt, atque eo tempore quo reddere pecuniam Romæ debuiſſet, ſic interpretatur Robertus 2. recept. 5.
f in naue miſiſſet, *Duar. hic.* in nauem miſiſſet, ſed eo tempore, vt, id eſt, cùm iam non longè abeſſent Idus, certúmque eſſet eum intra Idus Brundiſium appellere non poſſe. *Cuiac. hic, & 2. obſ 11.* g hic articulus non eſt redundans: quoniam eo tempore certum erat ante Idus nauigationem fieri non poſſe.
h Nunc tempus eſt, vt ratio cauſæ conſideretur. Is autem certum eſſe non poterit: putabit, niſi ſi negotij & facti ſpeciem bene intellexeris, de qua tamen inter maximos iuriſconſultos diſceptatur. ſit igitur hæc hypotheſis. Intra Idus Septembres proximas pecuniæ nauticæ debitor in Syriam proficiſci promiſerat: Ante Idus Septembres non eſt profectus. hoc eſt ſenſus Alciati & Duareni: vel, ante Idus Septembres profectus eſt quidem quaſi in Syriam peruenturus contra conuentionem, ſed tamen nauigauit, id eſt rectius curſum Syriæ non tenuit, alio deflexit. is eſt ſenſus Roberti: vel, ante Idus ſolutus, ſed eo tempore quo Eroti ſeruo creditoris pecuniam reddere debuit. id eſt, cum non ſolo

De obligatione pecuniæ debitæ.

122. *Scæuola* lib. 28. Digeſtorum.

QVi a Romæ mutuam pecuniam b acceperat ſoluendam in longinqua prouincia c per d menſes tres, eámque ibi dari ſtipulanti ſpopondiſſet e, poſt paucos dies f Romæ teſtato g creditori dixit: *paratum ſe eſſe Romæ h eam numerare, detracta ea ſumma quam creditor ſuo vſurarum nomine dederat* i. quæſitum eſt, cum integram k ſummam l qua ſtipulatione obligatus eſt, obtulerit, an eo loco m in quo ſoluenda promiſſa eſt, ſua die n integra peti poſſet? Reſpondit, poſſe ſtipulatorem ſua die o vbi ſoluendam ſtipulatus eſt, petere.

1 ¶ Callimachus p mutuam pecuniam nauticam q accepit à Sticho ſeruo Seii in prouincia Syria, ciuitate Beryto vſque Brenteſium r. idque creditum eſſe in omnes nauigii dies ducentos ſub ſ pignoribus & hypothecis mercibus à Beryto comparatis, & Brenteſium perferendis t, & u quas Brenteſio empturus eſſet, & per nauem Beryto inuecturus: conuenítque inter eos vti, *cùm Callimachus Brenteſium peruenîſſet, inde intra Idus Septembres* x *quæ tunc proximæ futuræ eſſent, aliis mercibus emptis & in nauem miſſis, ipſe in Syriam per nauigium proficiſcatur: aut ſi intra diem ſuprascriptum non reparaſſet* y *merces, nec nauigaſſet de ea ciuitate, redderet vniuerſam continuo pecuniam, quaſi perfecto nauigio, & præſtaret ſumptus omnes proſequentibus* z *eam pecuniam vt in vrbem Romam eam deportarent, idque ſic rectè* a *dari fieri fide rogauit Stichus ſeruus Lucii Titii* b *promiſit Callimachus.* & cùm c ante idus ſuprascriptas ſecundum conuentionem mercibus in nauem impoſitis, cum Erote d conſeruo Stichi, quaſi in prouinciam Syriam peruenturus enauigauit e quæſitum eſt, naue ſubmerſa, cùm ſecundum cautionem Callimachus merces [debito] perferendas in nauem miſiſſet f eo tempore, quo iam g pecuniam Brenteſio reddere Romæ perferendam deberet: an h nihil proſit Erotis conſenſus qui cum eo miſſus erat, cuique nihil amplius de pecunia ſuprascripta poſt diem conuentionis permiſſum vel mandatum erat, quam vt eam receptam Romam perferret: & nihilominus actione ex ſtipulatu Callimachus de pecunia domino Stichi teneatur? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, teneri.

¶ Item

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Item quæro, ſi Callimacho poſt diem ſupraſcriptam navigante, Heros ſupraſcriptus ſeruus conſenſerit, an actionem domino ſuo ſemel adquiſitam adimere potuerit? Reſpondi non potuiſſe, ſed fore exceptioni locum, ſi ſeruo arbitrium datum eſſet eam pecuniam quocunque tempore in quemuis locum reddi.

2 ¶ Flauius Hermes hominem Stichum manumiſſionis cauſa donauit, & ita de eo ſtipulatus eſt: *Si hominem Stichum, de quo agitur, quem hac die tibi donationis cauſa, manumiſſionis que dedi, à te heredéque tuo manumiſſum vindictáque liberatum non erit: quod dolo malo tuo non fiat, pœnæ nomine quinquaginta dari ſtipulatus eſt Flauius Hermes, ſpopondit Claudius.* quæro an Flauius Hermes Claudium de libertate Stichi conuenire potest? Reſpondit nihil proponi, cur non poſſit.

¶ Item quæro, an, ſi Flauij Hermetis heres à Claudij herede pœnam ſupraſcriptam petere voluerit, Claudij heres libertatem Sticho præſtare poſſit, vt pœna liberetur? Reſpondit poſſe.

¶ Item quæro, ſi Flauij Hermetis heres cum Claudij herede ex cauſa ſupraſcripta nolit agere, an nihilominus Sticho libertas ex conuentione, quæ fuit inter Hermetem, & Claudium vt ſtipulatione ſupraſcripta oſtenditur, ab herede Claudij præſtari debeat? Reſpondit, debere.

3 ¶ Coheredes, cùm prædia hereditaria diuiſerant, vnum prædium commune reliquerunt ſub hoc pacto: *vt ſi quis eorum partem ſuam alienare voluiſſet, eam vel ſi coheredi ſuo, vel eius ſucceſſori venderet centum viginti quinque*, quod ſi quis aliter feciſſet, pœnam centum inuicem ſtipulati ſunt. quæro, cùm coheres mulier coheredis liberorum tutores ſæpius teſtato conuenerit, & deſiderauerit vt ſecundum conuentionem aut emerent aut venderent, hi que nihil tale fecerint, an, ſi mulier extero vendiderit, pœna ab ea centum exigi poſſit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, obſtaturam doli mali exceptionem.

4 ¶ Agerius filiusfamilias ſeruo Publij Mæuij ſtipulanti ſpopondit, *ſi decem quinque patrem ſuum Publio Mæuio debere conſtitiſſet*, quæſitum eſt, patre defuncto antequam conſtitiſſet, quid quantúmque deberet, an ſi aduerſus heredem eius actum fuiſſet, aliúmve ſucceſſorem, & de debito conſtitiſſet, Agerius teneatur? Reſpondit, ſi conditio non extitiſſet ſtipulationem non commiſſam.

5 ¶ Seia heres viuæ tutoris, cùm herede pupillæ tranſactione pacto vinto facta, minorem partem ſoluit, reliquam cauit. ſed illico negauit heres ſe tranſactionem ſeruare, & apud iudicem tutelæ egit. & victus prouocauit ad competentem iudicem, & ab eo quoque ad principem idem prouocauit: & iniuſta hæc quoque prouocatio eius pronunciata eſt, quæſitum eſt, cùm per heredem pupillæ mora interceſſerit quominus pecunia in ſtipulationem deducta ab herede tutoris ſolueretur, nec vnquam petierit, an ei hodie debeantur vſuræ ab herede tutoris? Reſpondit, ſi Seia non ceſſaſſet ex ſtipulatione pecuniam offerre, iure vſuras non deberi.

6 ¶ Duo fratres hereditatem inter ſe diuiſerant, & cauerunt ſibi, *nihil ſe contra eam diuiſionem facturos: & ſi contra quis feciſſet, pœnam alter alteri promiſit.* poſt mortem alterius qui ſuperuixit, petit ab heredibus eius hereditatem, quaſi ex cauſa fideicommiſſi ſibi à patre relicti debitam, & aduerſus eum pronunciatum eſt, quaſi & de hoc quoque tranſactum fuiſſet. quæſitum eſt an pœna commiſſa eſſet? Reſpondit, pœnam ſecundum ea quæ proponuntur, commiſſam.

(ΤΟΝ ΤΟΥ) DE VERBORUM obligationibus.

TIT. I.

De turpi ſtipulatione.

123. *Papinianus* lib. primo Definitionum.

SI flagitij faciendi vel facti cauſa concepta ſit ſtipulatio, ab initio non valet.

De die.

124. *Idem* lib. 2. Definitionum.

INſulam *intra biennium illo loco ædificari ſpondes?* ante finem biennij ſtipulatio non committitur quamuis reus promittendi non ædificauerit, & tantum reſidui temporis ſit, quo ædificium extrui non poſſit, neque enim ſtipulationis ſtatus, cuius dies certus in exordio fuit, ex poſtfacto mutatur.

Eadque & in ſtipulatione iudicio ſiſtendi cauſa facta placuit: ſcilicet vt ante diem ſtipulatio non committatur, ſi certum eſſe cœperit parere ſtipulationi reſiduo tempore non poſſe.

De eo quod dari oportet, opportet ſtipulatione.

125. *Paulus* lib. 2. Quæſtionum.

CVm ſtipulamur, *Quidquid te dare facere oportet*, nihil aliud in ſtipulationem deducitur, quàm quod præſenti die debetur. hoc enim ſolum hæc ſtipulatio demonſtrat.

De ratione temporis ante conditionem exiſtentem præteriti habenda. 1. De proprietate & vſufructu. 2. De libertis qui fuerunt patrono ſua vendicaſſent, ſtipulatio ſtipulatio eſt. 3. De promiſſione impoſſibili.

126. *Idem* libro 3. Quæſtionum.

SI ita ſtipulatus fuero, *Si Titius Conſul factus fuerit, tunc ex hac die in annos ſingulos dena dari ſpondes?* poſt triennium conditione exiſtente, triginta peti poterunt.

2 ¶ Titius à Mæuio fundum detracto vſufructu ſtipulatus eſt, & ab eodem eiuſdem fundi vſumfructum: duæ ſunt ſtipulationes, & minus eſt in eo vſufructu quem per ſe quis promiſit, quàm in eo qui proprietatem comitatur, denique ſi ille vſumfructum dederit, eúmque ſtipulator non vtendo amiſerit, tradendo poſtea fundum detracto vſufructu, liberabitur. Non idem contingit ei qui fundum pleno iure promiſit, & vſumfructum dedit: deinde amiſſo eo proprietatem ſine vſufructu tradidit, ille liberatur eſt dando vſumfructum: hic nulla parte obligationis exoneratur, niſi pleno iure fundum effecerit.

Marginal notes (left): ... ſed ... Erotis ſerui creditoris. Poſt idus enim eſt ſubmerſa, eſtne ex ... debitor ob conſenſum Erotis? Hæc eſt Cuiacij interpretatio, & vera Deciſio eſt, Erotis conſenſum domini conditionem deteriorem facere non potuiſſe. impotum navigationi conſentiendo, l. 3. C. de pactis. l. ... ſup. depoſiti. l. ... de reg. iur. ... ſunt enim poſt idus nauem ſoluere, vt tunc ſoluere, cùm intra ſtatuta tempora nauis Beritum peruenire non poſſit. a Quid iuris eſt, ſi Heros ſeruus Titij navigationi poſt idus (cum debitor ante idus ſe Syriam proficiſci teneretur) conſenſerit? domino non nocet, niſi tempore ... ad navigandum præſcriptum ... à domino habuit. b ... in Baſilicis ... [illegible] ...

... ſit hæc autem formula huiuſce chirographi explicatio: Pecuniam cum vſuris ſolere Actiorius pecuniæ cauſa ſeruo perit. Porrò ea eius periculo fuit: ſuit enim nautica. Exceptio est post diem quo pecunia ex conuentione reddi debuit, naufragio periit? Replicatio: Periit quidem, ſed ſeruus à ſe miſſus ad recuperandam pecuniam nauticam conſenſit vltra diem præſtitutum nauigari. Duplicatio: Quæſtio, an debitor teneatur? Deciſio ex qua ſententiam poſſis proferre: ſi ſeruus prorogandi temporis poteſtatem habuit, debitor non tenetur: ſi non habuit, tenetur. c Claudio ſeil.

d atqui non neceſſe habet Claudium conuenire, cum conſtitutione D. Marci, l. 38. ſup. de operis libertorum, ſeruus traditus ipſo iure fiat liber. Solue: Hæc lex ad ſeruum manumiſſionis cauſa donatum: dicta lex 18. ad ſeruum manumiſſionis cauſa venditum pertinet: quamquam & hoc poſtea in donatis ſeruis receptum eſt, l. ... ſup. qui ſine manum. l. 8. C. ſi mancip. ita fuerit alienat. vt manum. Sed Scæuola qui de iure, temporibus D. Marci & Commodi, reſpondit, verba conſtitutionis nondum ad ſeruos donatos porrecta ſecutus eſt. & ita ſentit Cuiacius 1. obſ. 29.

e ... Diuiſiones ... l. 40. §. 2. ſuprà de pactis. l. 77. §. 18. ſup. de leg. 2. ... ad tempus ... l. 14. §. 2. ſup. comm. diuid.

g ... pacti & conuentione acquiri poteſt ... & in actione ... l. 75. ſup. ... l. 21. §. 5. ſup. ... Nam id liberè ... Pacto enim conceſſi poteſt libertas ... l. 3. C. de ... C. de rei ... & locandi. l. 33. C. ... ſtipulationem ... l. 61. ſup. de pact. ... ad Nouellam Friderici de ...

i Eandem vim habet prouocatio facta coheredi & coheredis tutori.

k Denunciatio ſeu interpellatio extra iudicium facta, regulariter debitorem in mora conſtituit, ... l. ... 24. ſup. ... id extra iudicium petat creditor, quod ei nullo officio iudicis debeatur ... l. ... 44. ſup. de ... niſi ipſe creditor ante interpellationem ſeu antequam debitorem interpellaret, recipiendi debiti moram ipſe admiſerit. hoc enim caſu nuda interpellatio extra iudicium non ſufficit, ſed litis conteſtatio exigitur, l. ... 17. de conſtituta pecunia. Idem dicendum quoties creditor dolum aliquem admiſit in re ita præter ſemper exigenda. de quo vide Socinum regula 196.

l ... l. 38. ſup. de minorib. Ne hinc colligas neceſſarium eſſe ad moram contrahendam vel efficiendam ſæpius vt interpelletur reus. Sufficit enim vna interpellatio modo ſit opportuno loco & tempore ... l. 32. ſup. de vſuris. Cæterum vt ſæpius hoc loco ... reum ſæpius interpellandum, & quidem ex abundanti. Quod ex abundanti ... vide Cuiac. ... ad Africa. fol. 203.

m ... liceat alij quam coheredi vendere, coherede moram faciente in ... coheredi fraudi eſſe non debet. n Auguſtin. ... o Nam vtcunque ſuperiora verba ... ſtipulationis ... ſi viuo patre litem cum eo conteſtatam ... An vero ... quandoque conſtiterit.

p Facti promiſſio morte ſoluitur.

q Hic quot occurrant interpretationes, Contius & Pacius ... non reſpondet ad interrogata ... & Cuiacius hæc verba ... ſtipulatio non committitur ... ſi promiſſor ... ſed ſi viuo tantum patre ...

vita ſuperſtes, partem ſuam fratri ſuperſtiti reſtitueret. ... mortuo ſine liberis, ... ab eis fratri ſuperſtiti ... peteret ex cauſa fideicommiſſi.

k ſententia rationem adſcribendam eſſe. hinc Accurſius colligit ... vide l. 1. C. de appell. l Quæri poteſt vnde hic innotuerit iudici ... fideicommiſſi. Dicendum eſt alia argumenta iudicem monuiſſe ... ſup. de pact. m id eſt, in incidendi in pœnam is qui contra legem ... de ſide commiſſo de quo tranſegerat.

n ipſo iure, ... o ... ſup. ... p ... q quia turpes ... r l. 115. ſup. ... s ... t ... u ... x ... y ...

Marginal notes (right): debito ... & in ... ſupra ... l. 16. ... ſup. ... condictio ... creditores ... actionem ... a id eſt ... b ... c ... appellandi ... d ... e ... f ... g ... h ... i ... l ...

Universidad Rey Juan Carlos

rit ſtipulatoris. a ¶ Chryſogonus c Flauij Candidi ſeruus actor ſcripſit b coram ſubſcribente c & aſſignante d domino meo accepiſſe e eum à Iulio Zoſa f rem agente Iulij Quintiliani abſentis nummi denaria mille quæ dari g Quintiliano, heredive eius ad quem ea res pertinebit, Kalendis Nouembribus quæ proximæ ſunt futuræ, ſtipulatus eſt Zoſas libertus, & rem agens Quintiliani: ſpopondit Candidus dominus meus ſub die ſupraſcripta h ſatis eo nomine factum non erit, tunc quo poſt ſoluetur, vſurarum nomine denarios octo præſtari ſtipulatus i eſt Iulius Zoſas: ſpopondit Flauius Candidus dominus meus, ſubſcripſit & dominus. Reſpondit: Per l liberam perſonam quæ neque iuri noſtro ſubiecta eſt, neque bona fide nobis ſeruit, obligationem nullam acquirere poſſumus. Planè ſi k liber homo noſtro nomine pecuniam daret vel ſuam vel noſtram, vt nobis ſolueretur, obligatio nobis pecuniæ creditæ acquireretur. ſed quod libertus l patrono dari ſtipulatus eſt, inutile eſt: vt nec ad ſolutionem proficiat m adiectio abſentis, cui principaliter obligatio quærebatur.

¶ Supereſt n quæramus, an ex numeratione ipſe qui contraxit, pecuniam creditam petere poſſit. nam quoties pecuniam mutuam dantes, eandem ſtipulamur, non duæ obligationes naſcuntur. ſed vna o verborum. Planè ſi præcedat p numeratio, ſequatur ſtipulatio q non eſt dicendum receſſum à naturali obligatione r. Sequens s ſtipulatio in qua ſine adiectione nominis vſuras ſtipulatus eſt, non eodem vitio laborat, neque enim malignè t accipiendum eſt, eidem ſtipulatum vſuras, cui & ſortem, videri. ideoque u in liberti perſona valet ſtipulatio vſurarum, & cogitur eam patrono cedere x. plerumque enim in ſtipulationibus verba ex quibus obligatio y oritur, inſpicienda ſunt z, raro a inelle tempus, vel b conditionem ex eo quod agi apparebit, intelligendum eſt: nunquam c perſonam, niſi expreſſa ſit.

3 ¶ Si ita ſtipulatus fuero, te ſiſti: & niſi ſteteris d aliquid dari: quod promittenti impoſſibile eſt, detracta e ſecunda ſtipulatione, prior manet vtilis, & perinde erit, ac ſi te ſiſti ſtipulatus eſſem.

De pupillo 1. De eius fideiuſſore.

127. *Scæuola* f lib. 5. Quæſtionum.

SI pupillus f ſine tutoris auctoritate Stichum promittat, & fideiuſſorem dedit, ſeruus autem poſt moram à pupillo factam deceſſit, nec g fideiuſſor erit propter pupilli moram obligatus. *vnde enim intelligitur mora ibi fieri, vbi ſi nulla petitio* h *eſt*: eſſe autem & fideiuſſorem obligatum ad hoc: vt viuo homine conueniatur, vel ex mora ſua i poſtea.

De duobus reis ſtipulandi. De alternatiua.

128. *Paulus* k lib. 10. Quæſtionum.

SI duo rei ſtipulandi ita extitiſſent, vt alter vtiliter, alter inutiliter ſtipularetur ei qui non habet promiſſorem obligatum, non l rectè ſoluitur: quia non alterius nomine ei ſoluitur, ſed ſuæ obligationis quæ nulla eſt.

¶ Eadem ratione qui *Stichum aut Pamphilum* ſtipulatur, ſi b in vnum conſtiterit obligatio, quia alter ſtipulatoris erat, etiam ſi deſierit eius eſſe, non rectè ſoluitur: quia vtraque res ad obligationem ponitur, non ad ſolutionem.

De conditione coniunctiua, vel disiunctiua.

129. *Scæuola* lib. 12. Quæſtionum.

SI quis ita ſtipulatus fuerit, *decem aureos das c, ſi nauis venit d & Titius Conſul factus eſt e*: non alias dabitur, quàm ſi vtrumque f factum ſit.

¶ Idem in contrarium, *dare ſpondes, ſi nec nauis venit, nec Titius Conſul factus ſit*: exigendum erit vt neutrum factum ſit.

¶ Huic ſimilis ſcriptura eſt, *ſi neque g nauis venit, neque Titius Conſul factus eſt*? At ſi ſic h, *Dabis ſi nauis venit, aut Titius Conſul factus ſit*: ſufficit vnum factum.

¶ Et contra, *Dabis ſi nauis non venit, aut Titius Conſul factus non eſt*: ſufficit vnum non factum.

Si pater filio ſtipuletur, vel contra.

130. *Paulus* lib. 15. Quæſtionum.

QVod dicitur patrem i filio vtiliter ſtipulari, quaſi ſibi ipſe ſtipularetur, hoc k in his verum eſt, quæ iuris ſunt, quæque acquiri patri poſſent. alioquin ſi factum conferatur in perſonam filij, inutilis erit ſtipulatio. veluti *vt tenere ei, vel ire agere liceat*.

¶ Contra autem filius, etiam, *vt ire patri liceat*, ſtipulando, acquiret ei, imo & quod in ſuam perſonam conferre non poteſt, hoc patri acquiret.

De ſtipulatione, neque per te, neque per heredem fieri. 1. De adiecto ſolutionis.

131. *Scæuola* lib. 13. Quæſtionum.

IVlianus ſcripſit, ſi *neque per te, neque per heredem tuum Titium fieri, quominus mihi ire liceat*, ſtipuler, non ſolum Titium teneri, ſi prohibeat, ſed etiam coheredes eius.

1 ¶ Qui fundum *ſibi m aut Titio dari* ſtipulatur, quamuis fundus Titio traditus ſit, nihilominus n petere fundum poteſt, vt ſibi de euictione promittatur. nam intereſt eius, quia mandati actione fundum recepturus ſit à Titio, ſed ſi donationis cauſa Titium interpoſuit, dicetur traditione protinus reum liberari.

132. *Paulus* lib. 15. Quæſtionum.

QVidam o cum filium alienum p ſuſciperet q tradenti promiſerat *certam pecuniam quantitatem, ſi non aliter quàm vt filium obſeruaſſet*, quæro, ſi poſtmodum domo eum propulerit r, vel moriens nihil ei teſtamento reliquerit ſ, an ſtipulatio committatur? & quid intereſt, verum filius, an alumnus, vel cognatus agentis fuerit. Præterea quæro, ſi filium ſuum quis legitimè in adoptionem dederit, & ita vt ſupra ſcriptum eſt ſtipulatio interceſſerit, eumque pater adoptiuus exheredauerit, vel emancipauerit, an ſtipulatio committatur? Reſpondi: Stipulatio vtilis eſt in vtroque caſu. igitur ſi contra conuentionem factum ſit, committetur ſtipulatio.

¶ Sed videamus primum in eo qui legitimè adoptauit, an poſſit committi ſi eum exheredauerit, vel emancipauerit? hæc enim pater circa filium ſolet t facere u, igitur x non aliter eum, quàm vt filium obſeruauit. Ergo exheredatus de inofficioſo aget. Quid ergo dicemus, ſi & meruit exheredari? emancipatus, planè & hoc remedio y carebit z. Quare ſic debuit interponi ſtipulatio, vt ſi eum emancipaſſet, vel exheredaſſet a, certum quid promitteret. Quo tamen caſu commiſſa ſtipulatione poteſt quæri, an exheredato permittendum eſſet dicere de inofficioſo: maximè ſi patri naturali heres extitiſſet, an victo b deneganda eſt ex ſtipulatu actio. ſed ſi ei qui ſtipulatus eſt, non debuit denegari, victo filio: nec ipſi deneganda erit debitæ pecuniæ exceptio. In eo autem qui non adoptauit, quem intellectum habeat hæc conceptio. *ſi non aliter quàm vt filium obſeruaſſet*, non proſpicio. an & hic exigimus exheredationem vel emancipationem.

a Chryſogonus, *Vulg. Hal.*
b ſcripſi, *Hal.*
c Subſcriptio ſola aduerſus eum qui ſubſcripſit, probat, *l. 2. §. 3. ſ. de ſer. ant.*
d id eſt, annulo obſignante. hinc Cornutus apud Perſiū, Aſſigna, Marce tabellas, adde *l. 6. C. de fideiuſſor.* hinc colligitur per ſigillum probari conſenſum adde *l. 2. C. de reb. alien.*
e hinc oritur prima quæſtio, An ex numeratione pecuniæ facta à liberto, acquiratur patrono obligatio? vtique *l. eod. verſ. Planè ſi liber, & verſ. Supereſt.* Item an etiam ipſi liberto? hæc eſt ſecunda quæſtio cui reſpondetur *l. eod. verſ. ſupereſt.*
f Gran, *Vulg.* & ſic deinceps *l. eod.*
g hic libertus dari patrono ſtipulatur, vnde naſcitur tertia quæſtio, An valeat ſtipulatio ſortis concepta in perſonam patroni? non valet. *§. verſ. per liberam perſonam.*
h hic in ſtipulationem deducuntur vſuræ impersonaliter, hoc ſtipulantis, nec eius patroni perſona expreſſa. Hinc naſcitur quarta quæſtio, Cui vſuræ debeantur? *l. eod. in verſ. ſequens ſtipul.*

a Adiectio ſtipulationi inutiliter, id eſt, rectè ſoluitur: is enim pro non adiecto habetur, quæ perſona nec ad obligationem, nec ad ſolutionem valet, adde *l. 12. & 22. §. de ſtipul. ſeruor.*
b Si rem tuam aut meam mihi promiſeris, non valet obligatio in re mea, *l. 16. l. 31. ſ. eod.*
c dabis *Vulg. Hal.*
d venerit, *Vulgat. Hal.*
e factus ſit, *Hal.*
f Plures ſi conditiones coniunctim ſint poſitæ vel affirmando vel negando, omnes exiſtere neceſſe eſt, *l. 5. ſ. de cond. inſt. l. 13. §. 2. ſ. de reb. dubiis.*
g Hæc particula coniunctiua eſt non disiunctiua. hoc loco, *v. Chiet. ad leg. 132. §. eod. adueſ. Alciat.*
h Plures ſi conditiones disiunctim vel affirmando vel negando poſitæ ſint, ſufficit vnam earum exiſtere.
i *v. l. 39. ſ. eod.*
k Differentiam eorum quæ iuris ſunt & facti obſerua.
l *l. 4. ſ. l. ſ. eod.*
m *l. 55. ſ. eod. l. 35. ſ. de ſolut.*
n adde *l. 27. ſ. de ſolut.*
o non vt adoptator.
p fortè naturalem, aut alumnum, vel cognatum dantis.
q ea lege ſc. vt haberet, cuſtodiret, educaret non inhumanè, nec crudeliter, ſed vt cum haberet in filium & clientelam ſuam, inde clientes ſuſcepti appellantur, *apud Plaut. Seruio. & Aeneidos.* Saluianus, *l. 5. de gubernatione Dei.* Quærunt auxilia & patrocinia maiorum, nihil ſuſceptis tribuunt, ſed ſibi. *quæſtionibus mixtis.* Numquid ſi aduocatus fit aduocatus contra ſuſceptum eius prouocabitur? hoc eſt officium aduocati vt ſecundum iuris ordinem ſuſcepti ſui cauſam peroret. Numquid poteſt e vita eius, & turpis eſt, obeſſe cauſæ ſuſcepti? *v. Cuiac. hic.* Hinc ſuſcepti, reſte eſſe non poſſunt accuſatori. *Paul. 5. ſent. 15. §. 2.* in ſeptimo *Collationis legum Moſaicarum tit. 9.* Eodem vocabulo vtitur etiam Iulius Seuerianus in præceptis Rhetoricis. Familiaris nomen, cuius fit mentio in *l. 6. §. 5. C. de his qui ad Eccleſ. conf.* non malè ad ſuſceptum refertur.
r ſ. abdicauerit, *l. 6. C. de patria poteſtate.*
ſ ſ. cum præterierit.
t Non tamen puniendus pater qui non diligit filium, *v. Alciat. 1. præſumpt.*
u Non tamen temere debet facere.
x Ita legendum puto. Quod ſi non aliter eum, quàm vt filium obſeruauit, vt ſit ſenſus, Adoptiuo erga parentem adoptantem inofficioſi querelam merito competere: inuerſo non competere.
y ſ. querela inofficioſi.
z ſolent enim parentes liberos iuſte emancipare. Emancipatio non eſt actus paterno amori contrarius. adde tamen non poſſe inuitum emancipare ſine ratione, *Nou. 89. c. 11.*
a Qui ita ſtipulatur, *ſi me exheredas*, non hoc agit palam & principaliter vt inſtituatur heres, ſed vt ne nomine, vel ne rubore ſuffundatur. Eſt enim hæc turpis ſpecies exheredari, *l. 2. §. de inoffic.* Amodi non puta. 18. *C. de liber. & poſt.* quæ ſtipulatio non valeret, ſi palam conciperetur, *ſi me heredem non feceris.* Pactum enim de futura ſucceſſione non valet. Porro multa tacitè fieri, ius eſt, quæ verba expreſſa ius non ſic facere, *l. 195. ſ. de reg. iur.* adde Cuiac. *Nou. 18.*
b ſ. aperto exheredato.

i reſponſio ad tertiam quæſtionem, *l. 38. §. 17. ſ. eod.* k Reſponſio ad primam quæſtionem, *v. l. 9. §. 5. ſ. de reb. cred.* l Libertus patrono ſtipulari directè non poteſt, licite in liberto quædam ſint reliquiæ ſeruitutis. m Cur ita? hæc ſua voluntas contrahentium, non vt abſenti patrono ſolui poſſit ſed vt ei obligatio quæratur.
n Reſponſio ad 2. quæſtionem. o verborum ſc. *l. 6. in ſin. ſ. 7. §. de nouat.* hic videtur non acquiri obligatio ex numeratione ipſi ſeruo, cum alteri pecuniam fuerit ſtipulatus: eaque dubitandi eſt ratio.
p Dicere caſu duas eſſe obligationes: vnam, quæ re: alteram, quæ verbis perficitur. q Numeratio (facta à liberto ſc.) vtilis, non vitiatur per inutilem ſtipulationem patroni conſenſientis nomine, proinde libertus ex tali numeratione ſibi & patrono acquirit obligationem. r ſc. ab ea quæ ex naturali actu & numeratione naſcitur. ſ Reſponſio ad quartam quæſtionem.
t Vnde hæc conſtat malignitas? Libertus hic ſtipulatus mutuam pecuniam reddi patrono, ſtipulatur verò impersonaliter dari vſuras. Si malignè volumus interpretari, eidem vſuras intelligetur ſtipulatus & pecuniam dari. Si ita eſt, neutra ſtipulatio (vtpote in alterius perſonam concepta) valebit, actus peribit, ne ita ſit, dicendum eſt libertum hoc caſu videri ſibi vſuras ſtipulatum, ne ſc. actus pereat *l. 80. ſ. eod.* Maligna eſt, igitur interpretatio quæ actum vitiat, atque ita eorum hic vtilitas actus valet, vt obligatio ſortis ex numeratione, vel, & patrono, vſurarum alteri, i. liberto, acquiri poſſit.
u i. vt malignam illam interpretationem vitemus.
x id obſeruatur in ſimilibus caſibus, in quibus receptum eſt, vt quod quis alterius nomine acquiſierit, id ei cogatur cedere, *l. 10. §. 6. ſ. mand.*
y realis, non verbalis. z nam ſi hic verbis contractam obligationem inſpiciamus, patrono nulla acquiritur obligatio: ſi re contractam, acquiritur.
a nam interdum ex natura rei vel contractus intelligitur dies, vel conditio.
b ſenſus eſt, in ſtipulatione diem vel conditionem non habente rectè intelligitur dies vel conditio. Cæterum hæc dicuntur: vt intelligas in poſteriore ſtipulatione vſurarum non videri repetitam perſonam patroni quæ in priori, nempe ſortis nominata fuerat.
c ſenſus eſt, Perſona extranea à contrahentibus nunquam intelligitur in contractu, ideoque nec patroni perſona cenſebitur repetita in poſteriore ſtipulatione, adde *l. 99. ſ. eod.* d ſiſteris, *Vulg. Hal. v. l. 97. ſ. eod.*
e Vtile per inutile non vitiatur. f *l. 24. ſ. eod.* g ſ. nec pupillus, nec eius fideiuſſor. h Ex obligatione petitio, ex petitione mora naſcitur, ideoque vbi nulla obligatio, ibi nulla petitio: vbi nulla petitio, ibi nulla mora, *l. 88. ſ. de reg. iur.* Ex ſola naturali obligatione nulla petitio conceditur: ideoque ſuper ea ſola non poteſt mora fieri, vel iudicium ferri. i & obligatio, hinc collige, Pupillum ſine tutoris auctoritate non obligari ciuiliter. An ſaltem naturaliter? *v. l. 1. in fin. ſ. de nouationib.*
k hinc collige, Fideiuſſorem his caſibus conueniri & condemnari poſſe, quamuis pupillus conueniri non poſſit ex ſola naturali obligatione. Dices nunquam eſſe vt in plus obligetur fideiuſſor quàm reus, *l. 42. ſ. de fideiuſſor.* Solue, in plus non obligabitur, ſed efficacius.
l *l. 88. de ſol. ſ. eod.*

Universidad Rey Juan Carlos

res in extraneo *a* ineptas? Sed is qui legitimè adoptauit nihil facit contra verba ſtipulationis, cum vtitur patria iure. in eo *b* qui hæc non fecit, dicet ſuperuacuò, dici tamen poterit commiſſam eſſe ſtipulationem.

2 ¶ Filiusfamilias *c* ita ſtipulatus eſt, *Quantum* *d* *pecuniam Titio crediderit, id ei tuo eſſe iubes?* & emancipatus crediderit patri, non debebit fideiuſſor: quia nec reus ei tenetur.

De ſtipulatione, neque per te, neque per heredem tuum fieri.

133. *Scæuola* lib. 13. Quæſtionum. *e*

SI ſic ſtipulatus ſim, *neque per te, neque per heredem tuum vim fieri ſpondes?* & ego quod mihi vim feceris? Recté committetur *f* factum heredis in ſtipulatione: nam & ex ipſius poſteriore vti poteſt committi ſtipulatio, non enim ad vnam vim pertinet. nam ſicut & ipſius *f* & heredis caput *g* ita ipſius vis vel ſæpius facta complectitur, vt condemnetur, quanti intereſt, aut ſi ſic voluimus factam eſſe ſtipulationem. *Neque* *h* *per te, neque per heredem tuum fieri* *i* vt ad vnam vim primam tenetur *k* ſi vim fecerit: amplius ex heredis *l* committi non poterit *l*. ergo ſi *m* actum ſit *n* quaſi ex ipſius vi tota conſumpta ſit. quod non eſt verum.

De liberate matrimonii. 1 De tacita repetitione verborum de quibus in præfatione conuenit. 2 De eo qui literis cauet ſe præſtaturum. 3 De vna ſtipulatione pluribus paſtis ſubiecta.

134. *Paulus* lib. 15. Reſponſorum. *o*

TItia *p* quæ ex alio filium habebat, in matrimonium coiit Gaio Seio habenti filiam: & tempore matrimonij conſenſerant *q*, *vt filia Gaij Seij filio Titiæ deſponderetur.* & interpoſitum eſt inſtrumentum, & adiecta pœna *r* *ſi quis eorum nuptiis impedimento fuiſſet*, poſtea Gaius Seius conſtante matrimonio diem ſuum obiit, & filia eius noluit *s* nubere. quæro, an Gaij Seij heredes teneantur ex ſtipulatione? Reſpondit, ex ſtipulatione quæ proponeretur, cum non ſecundum bonos *t* mores interpoſita ſit, agenti exceptionem doli mali obſtaturam: quia inhoneſtum *u* viſum eſt, vinculo *x* pœnæ matrimonia obſtringi, ſiue futura, ſiue iam contracta.

1 ¶ Idem reſpondit, *plerumque ea quæ præfationibus* *y* *conueniſſe conſcribuntur, etiam in ſtipulationibus repetita creduntur*, ſic *z* tamen, vt non ex ea repetitione inutilis efficiatur ſtipulatio.

2 ¶ Idem reſpondit: cùm Septicius literis ſuis præſtaturum ſe cauerit pecuniam, & vſuras eius ſemiſſes, quæ apud Sempronium depoſitæ ſunt, ſi inter præſentes actum eſt, intelligendum etiam à parte Lucij Titij præceſſiſſe *&* verba ſtipulationis.

3 ¶ Idem reſpondit quoties pluribus *x* ſpecialiter *y* actis ſtipulatio vna omnibus ſubiicitur, quamuis vna interrogatio, & reſponſum vnum ſubiiciatur, tamen proinde *z* haberi, ac ſi ſingulæ ſpecies in ſtipulationem deductæ fuiſſent.

De vſuris. 1. De pecuniæ mora. 2. De ſumma ex lege data ut quibuſdam perſonis ſeruiret. 4. De doli clauſula.

135. *Scæuola* lib. 5. Reſponſorum.

SI *a* ita quis promiſerit, *Decem tibi dabo, quæ & die petieris, & eorum vſuras in dies à triginta*: quæro, vſuræ verùm ex die ſtipulationis, an ex die *b* quâ petita ſors fuerit, debeantur? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, ex die ſtipulationis deberi: niſi aliud actum manifeſtè probaretur.

1 ¶ Item quæſitum eſt quando pecuniam reddere debebo, cùm primum petierit *c*? Reſpondit *d*, verba quæ proponerentur, ex die quo ſtipulatio facta eſſet, initium capere.

2 ¶ Seia cauit Lucio Titio, *quòd mandatu eo homines emiſſet: eam & pretium eorum cum vſuris ab eo recepiſſet, ſi in eam proprietatem hominum tranſtuliſſet*, deinde in continenti inter vtrumque conuenit, *vt intra Kalendas Apriles primas vniuerſam ſummam mandati numeraret, & homines acciperet*, quæritur, cùm ante Kalendas Apriles non omne pretium cum vſuris à Lucio Titio Seiæ ſolutum ſit, interpoſito tamen modico *f* tempore reliquum pretium cum vſuris Seiæ Titius ſoluere paratus fuerit, neque Seia accipere voluit. & vſque in hodiernum per Titium non ſtet quominus reliquum ſolueret, an ſi nihilominus Lucius Titius, Seiæ vniuerſam pecuniam ſoluere paratus ſit, ex ſtipulatu agere poſſit? Reſpondit poſſe, ſi non multò poſt *a* obtuliſſet, nec mulieris quicquam propter eam moram intereſſet, quod omne ad iudicis cognitionem remittendum eſt.

3 ¶ Ex *b* lege donatum ſibi eſſe à Seia ſeruum, & traditum, *vt ne ad fratrem eius, aut filiam, aut vxorem, aut ſocrum perueniret*, ſcripſit. & hac ita ſtipulante Seia ſpondit Titius, qui poſt biennium heredes reliquit Seiam, & fratrem, cui ne ſeruiret, expreſſum erat: quæritur, an Seia cum fratre coherede ex ſtipulatu agere poſſit? Reſpondit poſſe in id *c* quod eius intereſt.

4 ¶ Filia quæ de inofficioſo agere inſtituit, & tranſegit poſtea cum heredibus ſtipulatione interpoſita, & ſubiecta doli *d* clauſula, apud præfectum *e* de falſo teſtamento egit, nec probauit: quæro, an ex doli *f* clauſula poſſit conueniri? Reſpondit nihil ad eam ſtipulationem id quod poſtea actum proponeretur, pertinere.

De vnâ re in nominibus rei. 1. De ſeruitutibus.

136. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

SI ſub *g* vna ſignificatione diuerſis nominibus ea res quæ in ſtipulationem deducitur, appellatur, non infirmat obligationem, ſi *h* alter altero verbo vtatur.

1 ¶ Si quis *viam ad fundum ſuum dari* ſtipulatus fuerit, poſtea fundum partemue eius ante conſtitutam ſeruitutem alienauerit, euaneſcit ſtipulatio.

De continuitate & interruptione. 1. De diſſenſu. 2. De eo quod certo loco dari debet 3. De inſula facienda. 4. De difficultate præſtationis. 5. De eo quod eſt impoſſibile promittenti. 6. De eo quod natura vel iure impoſſibile eſt. 7. De ſtipulatione penali.

137. *Venuleius* lib. 1. Stipulationum.

COntinuus *k* actus ſtipulantis & promittentis eſſe debet: vt *l* tamen aliquod momentum naturæ interuenire poſſit, & continuus *m* reſponderi ſtipulanti oportet. cæterum ſi poſt interrogationem aliud acceperit *n*, nihil proderit: quamuis eadem die ſpopondiſſet *o*.

1 ¶ Si *hominem* ſtipulatus ſim, & ego de alio ſenſero, tu de alio, nihil acti erit. nam ſtipulatio ex vtriuſque conſenſu perficitur.

2 ¶ Cùm ita ſtipulatus ſum, *Epheſi dari ſpondes?* *p* tempus, quod autem accipi debeat, quæritur. & magis eſt vt totam eam rem ad iudicem, id eſt, *q* ad virum *r* bonum remittamus, qui æſtimet quanto tempore diligens paterfamilias conficere poſſit quod facturum ſe promiſerit, vt qui Epheſi daturum ſe ſpoponderit, neque duplomate *ſ*, diebus, ac noctibus, & omni tempeſtate contempta, iter continuari *t* cogatur: neque tam delicatè progredi debeat, vt reprehenſione dignus appareat: ſed habita ratione temporis, ætatis, ſexus, valetudinis: cùm id agat, vt maturè perueniat, id eſt, eodem tempore, quo plerique eiuſdem conditionis homines ſolent peruenire. eóque tranſacto, quamuis Romæ remanſerit *u*, nec poſſit Epheſi pecuniam dare, nihilominus ei rectè condicetur, vel quia per ipſum ſteterit quo minus Epheſi daret, vel quoniam per alium Epheſi poſſit dari, vel quia vbique *x* poteſt ſoluere. nam & quod in diem debetur, ante *y* ſolui poteſt: licet peti non poteſt. quòd ſi duplomate vſus aut felici nauigatione, maturius quàm quiſque perueneris Epheſum, confeſtim obligatus eſt, quia in eo quod tempore atque facto finitum eſt nullus *z* eſt coniecturæ locus.

3 ¶ Item qui *inſulam fieri* ſpopondit, non vtique congeſtis vndique fabris, & pluribus operis *a* adhibitis, feſtinare debet, nec rurſus vtroque *b*, aut altero contentus eſſe: ſed modus *c* adhibendus eſt ſecundum rationem diligentis ædificatoris, & temporum, locorúmque. item ſi non inchoetur opus, id tantum æſtimetur, quod in illo interuallo effici potuit. tranſactoque *d* tempore quo inſulam conſummare oportuerit, ſi poſtea ædificetur, liberetur reus: ſicut liberatur qui ſe daturum ſpopondit, ſi quandoque tradat.

4 ¶ Illud inſpiciendum eſt, an qui *centum dare* promiſit, confeſtim teneatur, an verò ceſſet obligatio, donec pecuniam conferre poſſit. quid ergo ſi neque domi habet, neque *e* inueniat creditorem? Sed hæ recedunt ab impedimento naturali, & reſpiciunt ad facultatem *f* dandi. eſt autem facultas perſonæ *g* commodumque incommodumque, non rerum quæ promittuntur. & alioquin ſi quis Stichum dari ſpoponderit, quæ tamus vbi ſit Stichus: aut ſi non multum referre videtur, Epheſi daturum ſe, an quod Epheſi ſit, cum ipſe Romæ ſit, dare ſpondeat: nam hoc quoque ad facultatem dandi pertinet: quia in pecunia & in Sticho illud commune eſt, quod promiſſor in præſentia dare non poteſt.

a l. 8. §. 3. ſup. de bon. poſſ. contr. tab.
b i. in ſuſceptore ſeuera cogitur vt emancipet, vel exheredet poenæ vitandæ cauſa: nec enim eo nomine pœnam committit: ſed quod malè tractet ſuſceptum, eum abiiciendo vel omittendo.
c adde l. 31. l. 78. ſup. eo. l. 47. in fin. l. de fideiuſſ.
d l. 47. in fin. l. de fideiuſſ.
e adde l. 21. ſup. de except. rei iud.
f ipſius vim. Hal.
g & heredis capit. Hal.
h Hæc particula factum promiſſoris & eius heredis continentur. Eſt enim hæc coniunctiua interdum disiunctiua, v. Cuiac. hic ad. verſ. Alciat.
i vim primam pertineat. ſi vim fecerit amplius, &c. Hal.
k exheredis facto committi. Vulg.
l non poſſit. Hal.
m non poterit ... quaſi ex ipſius vi, &c. Alciat. parerg. 12. ita reſtitui ex antiquo libro, quod ab eo perdideſe factum notat Cuiac. hic.
m dixi l. 97. §. 2. ſup. eod.
n Deſponſationes à parentibus, liberorum nomine, celebrationes interdum ... ſolent ... Cuiac. 10. obſer. 35.
o Conſponſiones parentum non tenentur liberos nō adſtipulantes. l. 11. ſup. de ſponſal. l. 2. ſup. de ritu. Hinc illud Pamphili in Andria act. 1. ſcena. 4. Proh Deû atque hominum fidem, quid eſt, ſi non hæc contumelia eſt? ... vem decreuit ſeſe dare mihi hodie nónne oportuit præſciſſe me ante? nónne prius communicatum oportuit?
p Cur ita? v. l. eod. ...
q Imo non eſt in ... l. 71. §. 1. ſup. de cond. & dem. hodie videtur non ... ex Nouell. Leonis 18.
r Matrimonia debent eſſe libera, l. 2. ... ſup. eod. l. 14. C. de nupt. l. 79. in fin. ſup. de condict. & demonſtr.
s Præfationibus ſiue pactis quæ continentur (vt dictum eſt cauſa conditio.) ſubiectis in ſtipulationibus repetita videntur, §. 3. j. eod. l. 4. in fin. ſup. de paſt. l. 20. ſup. ex ...
t l. 126. §. 1. ſup. eod. l. 135. §. 4. ſup. de leg. 1. l. ult. ſup. de fideic. liber.
u Paul. 5. Sent. 7. §. 2. in fin. §. 17. Inſt. de inutil. ſtip. §. ult. Inſt. de litter. oblig.
x l. 109. ſ. eod.
y periodo. Vulg. Hal. v. §. 1. ſupra eod. l. 29. ſup. eod.
z Hæc verba admonitionem habent potius quàm dilationem, lege 48. ſupra eodem. nec ſorti nec vſuris datur his verbis dilatio. Huiuſmodi ſtipulatio pura eſt.
a Vſuras in diebus 30. nunquam ſtipulati veteres conſueti, l. 40. ſupra de rebus credit. b id eſt, an ex mora.
c cum primum petieris, Hal.
d Reſpondit ſecundum ea quæ proponerentur, Vulg. Hal.
d & cum.
e v. l. 105. de ſolutionibus.

y l. 15. §. 4. j. de ſeruitutib. l. 12. C. de fideiuſſ.
z Quid ita? Notoria non indigent probatione, l. 1. §. 8. ſupra de dote prælegata.
a pluribus operariis, Hal. Vulg.
b nec rurſus vno aut altero, Vulg. vno atque altero, Hal.
c l. 98. §. 7. ſupra ſolut.
d l. 91. §. 3. ſupra eod.
e v. l. 9. ſupra de vſuris.
f Tacitæ conditiones ex æquo ſubintelligendæ. hinc ... exceptio, ſi potuero, ſi debebo, 4. de benef. 39. De tacitis conditionibus ... de Oldendorpium in Topicis in loco ab auctoritate ſeu præiudicio ... 5.
g v. l. 125. j. de verb. ſign.

a ſicut ſi multò poſt ... l. 8. ſup. de ...
b v. qui ... l. 13. §. 5. ſup. eod. adde l. 69. §. 3. ſup. de leg. 1.
c l. 68. l. 72. l. 81. ... ſup. eod. ...
d de quo v. l. 114. ſup. eo.
e vel ſi. ... de falſo ...
f v. l. 119. ſup.
g l. 65. ...
h v. ...
i l. 1. ... l. 11. ſup. de ...
k l. 12. ...
l Interualla ...
m ...
n ...
o l. 1. ... ſup. de ...
p Promiſſio localis ... Epheſi dari tempore ...
q Continuum ...
r Iudex ... ad viri boni arbitrium ...
ſ duplomate, l. 1. ... Hal. ...
t ...
u l. 1. ...
x l. 58. §. 6. ſup. ... l. 50. ... l. 70. ...

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Et generaliter cauſa a difficultatis ad incommodum promiſſoris, non ad impedimentum ſtipulatoris pertinet: ne incipiat dici eum quoque dare non poſſe, qui alienum ſeruum quem dominus non vendat dare promiſerit.

5 ¶ Si ab eo ſtipulatus ſim, qui efficere non poſſit, cùm alio b poſſibile ſit, iure factam obligationem Sabinus ſcribit.

6 ¶ Cùm quis ſub hac conditione ſtipulatus ſit, *ſi rem ſacram aut religioſam Titius venditerit, vel forum, aut baſilicam* c, & huiuſmodi res quæ publicis vſibus in perpetuum relictæ ſint, vbi omnino conditio iure impleri non poteſt d vel id facere ei non liceat, nullius momenti fore ſtipulationem e proinde ac ſi ea conditio quæ natura impoſſibilis eſt, inſerta eſſet, nec ad rem pertinet, quòd ius mutari poteſt, & id quod nunc impoſſibile eſt, poſtea f poſſibile fieri. non enim ſecundum futuri temporis ius, ſed ſecundum præſentis æſtimari debet ſtipulatio.

7 ¶ Si, vt *aliquid fiat*, ſtipulemur, & vſitatius, & elegantius eſſe Labeo ait, ſic g ſubijci pœnam, *Si ita factum non erit*: at cùm quid ne fiat, ſtipulemur, tunc hoc modo, *Si aduerſus ea factum erit*: & cum alia fieri, alia non fieri, coniunctè ſtipulemur, ſic comprehendendum, *Si non feceris, ſi quid aduerſus ea feceris*.

8 ¶ Præterea ſciendum eſt, quod dari ſtipulemur, non poſſe nos vni h ex heredibus adquiri, ſed neceſſe eſſe omnibus adquiri: at i cùm quid fieri ſtipulamur, etiam vnius perſonam rectè comprehendi.

De eo, quod certis nundinarum diebus dari debet. 1. De mutatione.

138. *Idem* lib. 4. Stipulationum.

EVm qui *certarum nundinarum diebus dari* ſtipuletur, primo die petere poſſe Sabinus ait. Proculus autem & cæteri diuerſæ ſcholæ auctores, quamdiu k vel exiguum tempus ex nundinarum ſpatio ſupereſſet, peti poſſe exiſtimant. ſed ego cum Proculo ſentio.

1 ¶ Cùm purè ſtipulatus ſum, *Illud aut illud dari*, licebit l tibi, quotiens voles, mutare voluntatem in eo quod præſtaturus ſis: quia diuerſa m cauſa eſt voluntatis expreſſæ, & eius quæ ineſt.

De dupla ſtipulatione.

139. *Idem* lib. 6. Stipulationum.

CVm ex cauſa dupla ſtipulationis aliquid intendimus, venditoris heredes in ſolidum omnes conueniendi ſunt, omneſque n debent ſubire. & quolibet eorum defugiente, cæteris ſubire nihil prodeſt: quia in ſolidum defendenda eſt venditio, cuius o indiuidua natura eſt: ſed cùm vno defugiente omnes defugiſſe videantur, ideoque omnes teneantur, vnicuique pro parte hereditaria præſtatio incumbit.

De numero ſtipulationum. 2. Si ſtipulatio ad eum caſum peruenerit, à quo incipere non poteſt.

140. *Paulus* lib. 3. ad Neratium.

PLuribus p rebus præpoſitis, ita ſtipulatio facta eſt, *Ea omnia quæ ſupraſcripta ſunt dari?* proprius eſt, vt tot r ſtipulationes, quot res ſunt.

1 ¶ De hac ſtipulatione, *Annua, bima, trima die id argentum quoque die dari?* apud veteres variatum ſuit. *Paulus*: Sed verius & hîc tres s eſſe trium ſummarum ſtipulationes.

2 ¶ Et ſi placeat extingui t obligationem, ſi u in eum caſum inciderit, à quo incipere non poteſt, non tamen hoc in omnibus verum eſt: ecce ſtipulari *Viam, iter, actum ad fundum communem* ſocius non poteſt, & tamen ſi x is qui ſtipulatus fuerat, duos heredes reliquerit, non extinguitur ſtipulatio. & per partem dominorum ſeruitus adquiri non z poteſt, adquiſita tamen conſeruatur, & per partem domini y hoc euenit, ſi x pars prædij ſeruientis, vel cui ſeruiunt, alterius domini eſſe cœperit.

De abſtine, de impubere, 3. De adiecto in ſtipulatione contiſſo Iureiurando, 4. De loco & die, 5. De adiecto.

141. *Gaius* lib. 2. de verborum obligationibus.

SI ſeruus aut filiusfamilias ita ſtipulatus ſit, *Illum aut illum, vtrum ego velim, dari?* non a patri, dominiue, ſed filiusfamilias ſeruoue deſtinare de alterutra debet b.

1 ¶ Extranei quoque perſona ſi comprehenſa fuerit, veluti hoc modo, *Illum aut illum, vtrum Titius elegerit*, c non alterius ſtipulator alterutrius petendæ facultatem habet quàm ſi Titius elegerit.

2 ¶ Pupillus licet ex d quo fari cœperit, rectè ſtipulari poteſt, tamen ſi in parentis poteſtate eſt, ne e auctore quidem patre obligatur. pubes verò qui in poteſtate eſt, proinde ac ſi paterfamilias, obligari ſolet.

¶ Quod autem in pupillo diximus, idem & in filiafamilias impubere dicendum eſt.

3 ¶ Si ita facto ſtipulatus, *Mihi aut Titio* & tu mihi f dumtaxat g te ſpondeas, ſecundum omnium opinionem ad interrogatum te reſpondere: quia conſtat mihi ſoli adquiri obligationem: Titio autem dumtaxat rectè ſoluitur.

4 ¶ Si inter eos qui Romæ ſunt, talis fiat ſtipulatio h, *Hodie Carthagine dare ſpondes?* Quidam putant non ſemper videri impoſſibilem cauſam ſtipulationis contineri: quia, poſſit i contingere vt tam ſtipulator, quàm promiſſor ante aliquod tempus ſuo quique diſpenſatori notum fecerit, ſi in eum diem futuram ſtipulationem, ac demandaſſet promiſſor quidem ſuo diſpenſatori, vt daret: ſtipulator autem ſuo, vt acciperet. quod ſi ita factum fuerit, poterit valere ſtipulatio.

5 ¶ Cùm *mihi aut Titio* ſtipulor, dicitur aliam quidem rem in perſonam meam, aliam in Titij deſignari non a poſſe: veluti mihi decem, aut Titio hominem. ſi verò Titio ea res ſoluta ſit, quæ in eius perſona deſignata fuerit, licet ipſo iure non liberetur promiſſor, per exceptionem tamen defendi poſſit.

6 ¶ Tempora verò diuerſa deſignari poſſe, veluti, *mihi Kalendis Ianuarijs, aut Titio Kalendis Februarijs*: Imò etiam citeriorem b diem in Titij perſonam conferri poſſe, veluti, *Mihi Kalendis Februarijs, Titio Kalendis Ianuarijs*: quo caſu talem eſſe ſtipulationem intelligimus, *Si Titio Kalendis Ianuarijs non dederis, mihi Kalendis Februarijs c dare ſpondes?*

7 ¶ Sed rurſus mihi quidem purè aut Titio ſub conditione ſtipulari poſſum. Contrà verò ſi mihi ſub conditione aut Titio purè, inutilis erit tota ſtipulatio, niſi in meam perſonam conditio extiterit: ſcilicet quia niſi quod ad me, vim acceperit obligatio, adiectio nihil poteſt valere. Hoc tamen ita demum tractari poteſt, ſi euidenter apparet purè Titij perſona adiecta, alioquin cùm ita ſtipulor, *Si nauis ex Africa venerit, mihi aut Titio dari ſpondes?* Titij quoque perſona ſub eadem conditione adiici videtur.

8 ¶ Ex hoc apparet, ſi diuerſa d conditio in meam perſonam, diuerſa in Titij poſita ſit, nec in meam perſonam extiterit conditio, totam e ſtipulationem nullius momenti futuram. extante verò mea conditione, ſi quidem Titij quoque conditio extiterit, poterit vel Titio ſolui. ſi verò in illius perſona defecerit, quaſi non adiectus habebitur.

9 ¶ Ex his omnibus apparet, licet alterius perſona non rectè adiiciatur, non ideo minus in noſtra perſona vtiliter procedere ſtipulationem.

DE DVOBVS f REIS CONSTITVENDIS f.

TIT. II.

Definitio.

Modeſtinus lib. 2. Regularum.

QVI ſtipulatur, reus g ſtipulandi h dicitur: qui promittit, reus promittendi habetur.

De conſtitutione & diſſolutione obligationis in ſolidum.

2. *Iauolenus* lib. 3. ex Plautio.

CVm duo eandem pecuniam aut promiſerint i, aut ſtipulati ſunt, ipſo iure & ſinguli k in ſolidum debentur l, & ſinguli debent. ideoque petitione m acceptilatione n vnius tota o ſoluitur obligatio.

De nouatione. 1. De conſtitutione & diſſolutione obligationis in ſolidum.

3. *Vlpianus* lib. 47. ad Sabinum.

IN duobus reis promittendi fruſtra timetur nouatio p, nam licet ante prior reſponderit, poſterior etſi ex interuallo q accipiatur, conſequens eſt dicere priſtinam obligationem durare, & ſequentem accedere. & parui refert r, ſimul ſpondeant, an ſeparatim promittant, cùm hoc actum ſ inter eos ſit, vt duo rei conſtituantur, neque vlla nouatio fiet.

1 ¶ Vbi duo rei facti ſunt, poteſt vel ab vno t eorum ſolidum peti. hoc eſt enim duorum reorum, vt vnuſquiſque eorum in ſolidum ſit obligatus, poſſitque ab alterutro peti. partes u autem à ſingulis peti poſſe nequaquam dubium eſt, quemadmodum & à reo & fideiuſſore petere poſſumus x. vtique enim, cùm vna y ſit obligatio, vna & z ſumma eſt: vt ſiue vnus ſoluat omnes liberentur: ſiue ſoluatur ab altero, liberatio contingat.

Quomodo interrogandum & reſpondendum.

4. *Pomponius* lib. 24. ad Sabinum.

DVo rei promittendi, ſiue ita interrogati, *Spondetis?* reſpondeant a, *Spondeo* b, aut *Spondemus*, ſiue ita interrogati *Spondes?* reſponderint, *Spondemus*, rectè obligantur.

De ſponſo.

5. *Iulianus* libro 22. Digeſtorum.

a. l. 2. § 5. ſup. eo. b cum alij. *Hal.* Facere: promittens quod facere neſcit, facere per ſubſtitutum debet, *Hal.* c dixi ad l. 83. § 5. ſupra eo. d ipſo poteſt, l. 39. in ſ. ſup. de leg. 1. e perinde. *Hal.* Conditio impoſſibilis iure & natura quæ ſtipulationem vitiat, *Hal.* f adde c. 31. de reg. iur. in 6. g v. l. 72. ſup. eo. h l. 35. in fin. ſupra de pactis. i Stipulatio dandi, non faciendi, vno herede expreſſo tranſit ad omnes. k l. 42. ſup. eo. l v. l. 106. in fin. ſupra eo. m ante litis conteſtationem, v. l. 112. ſup. eo. n v. d. l. 112. o Aduertentes quod res tangit indiuiſibiles, omnes eſſe debent, *Bal.* l. 85. § 5. eo. ſup. eod. v. quæ notaui ad l. 29. l. 25. § 1. in ſ. ſup. de euictionib. p v. l. 72. ſup. eo. q l. 134. in ſ. 3. eo. Dinumeratio rerum in præfationibus facta, videtur in compendio verborum repetita, *Bald.* r Ino tot, l. 29. ſup. eo. v. *Zaſ.* 2. Anſiones. ſ Stipulatio per tempora diſtributa, intelligitur eſſe pluralis. t l. 98. ſup. eo. § 5. verſ. ſed contra, *Inſt.* de inutil. ſtip. u Quæ ab initio impediuntur, ex poſtfacto reſoluuntur, *Bald.* x l. 1. ſup. eo. l. 9. ſup. de ſeru. l. 6. ſup. communia prædia l. 25. ſup. ſeruitus. y domini, *Hal.* z v. in l. 136. in ſ. ſupra eo. a l. 76 ſup. eo. b Voluntas enim eſt eorum qui continent, & intelligitur, nec poteſt ab eis ſeparari. c v. l. 24. ſup. eo. d l. 70. ſup. eo. § 10. *Inſt.* de inutilib. e v. quæ dixi ad l. 2. Cùm ſeruus, § 10. *Inſt.* de inutil. ſtipulat. f Diuerſitas quæ obligationi nihil detrahit, ſtipulationem non vitiat. g impleſſe dumtaxat, ſecus ſi Titium promiſſum, l. 83. § 2. ſupra eo. h v. l. 14. ſupra de oper. libert. § 3. *Inſt.* eod. i Ex præordinatis aliquid redditur poſſibile & validum: quod alias ratione impoſſibilitatis fuiſſet inutile. De futuris poteſt aliquo tempore ita ceſſando habere aliquod

præordinatum, ita ordinatio in futurum iudicio præſtantiam ſeparatim. a l. 30. l. 2. l. 98. § 4. & 6. l. de ſolutione eod. l. 43. § 4. ſup. de oblig. b alias, citeriorem die. c l. 98. § 5. inſ. de ſolutionib. d adde l. 136. § 2. ſupra eod. e Vitium principalis vitiatur acceſſorium: & è contra, *Bald.* f Stipulandi & promittendi, § 1. l. 40. § *Inſt.* [illegible] *Nouell.* 99. [illegible] Duo rei ſunt, qui vel ſinguli debent in ſolidum, vel quibus ſinguli in ſolidum debetur. † hic titulus mutatus eſt magna ex parte per Nouellam 99. quam vide. Ceterum de duobus reis conſtituendis accipe actiuè vel paſſiuè, duo rei conſtituuntur, vel debendi ita & ſtipulandi. g Reus dicitur & ſtipulandi, & promittendi. Dicitur etiam credendi, debendi, faciendi & accipiendi. h dicitur & reus ſtipulandi & promittendi, *Bal.* i aut promiſerant, *Vulg.* *Hal.* k & ſinguli in ſolidum debentur, *Vulg.* *Hal.* l § 1. *Inſt.* eo. m hodie beneficium diuiſionis competit, *Nou.* 99. c. 1. n l. 31. in ſ. ſup. de exhibendo. l. 31. § 3. l. de nouationib. o & acceptilatione, *Vulg.* acceptilationeque, *Hal.* l. 13. in fin. 16. *Inſ.* de acceptilatione. p *Reg.* ibid. c. 88. Imò non tota ſoluitur, arg. l. 1. § 12. in ſ. ſup. depoſiti. p Ex duobus principalibus obligationibus non ſequitur nouatio, *Bald.* q Duo rei poſſunt conſtitui, etiam interueniente modico interuallo. r Imò, multum refert, *Inſ.* eod. verſ. nam ſ ſciat. ſ l. 8. § 1. *Inſ.* de nouationibus. t ſic, *Vulg.* *Hal.* u id eſt, poteſt creditor à quo vult petere, ſed tamen hodie beneficium diuiſionis habet, *Nou.* 99. x id eſt, Creditor poteſt non tantum plures reos ſimul conuenire, ſed & quemlibet eorum pro virili, y vel in ſolidum, vel in partem hodie competit beneficium diuiſionis.

z facit l. 9. ſup. de pactis. Imò non vna, l. 9. in ſ. 3. eod.
a vna etiam ſumma, *Hal.*
b *Inſ.* in 6. pr. eo. id eſt, nihil intereſt in reorum conſtitutione, vel verba ſingulari vel plurali.

Universidad Rey Juan Carlos

a Negationem hīc diſſimant. Nemo neſcit, id eſt, omnes ſciunt.
b id eſt, alias, vt l. 3. ſup. de rei vind. v. Cuiac. 55. obſer. 5. alias factum alienū inutiliter promittitur. l. 65. in fin. ſ. de fideiuſſ. adde l. 54. in ſi. ſuprà de verb. obl.
c & interrogatus & alter. Hal.
d Ex duobus interrogatis qui reſpondet obligatus intelligitur. v. §. 3. inf. eo.
e l. 40. inf. de fideiuſſor.
f Duobus interrogantibus, ei tantum quæritur obligatio cui reſponſum eſt, vt hic. & è contra, in prin. ſup. eo.
g l. 13. ſ. eo. l. 137. ſup. de ver. obl.
h d. l. 12. l. 1. §. 1. & ſi. l. 137. ſuprà de ver. obl.
i principali.
k §. vlt. inſ. eo.
l Duobus in ſolidum obligatis, ſi in vnius perſona obligatio non poteſt conſiſtere, alter in ſolidum obligatur: ſin minus, in virilem.
m §. 1. 2. Inſtit. de verb. obl.
n Imò in ſolidum, l. 2. ſup. eo.
o Iulianus. Hal.
p Duo rei debendi in emptione, venditione, conductione, locatione, depoſito, commodato, & teſtamento fieri poſſunt.
q l. 47. ſup. locat.
r d. l. 47. & l. 13. l. 26. l. 35. l. 4. §. 9. ſup. locat.
ſ facit l. 1. §. 14. §. 31. l. 17. ſup. depoſiti.
t l. 5. in fi. l. 6. d. l. 7. ſup. commod.
u l. 27. inf. eo.

x Titius aut Mevius. v. l. 8. §. 1. ſup. de leg. 1. l. 16. ſup. de leg. 2. l. 25. ſup. de leg. 3. v. Cuiac. 5. obſ. 55.
y l. 21. §. 5. l. 25. ſuprà de pact.

z & ex diverſis Vulga. ſi ex diverſis locis. Hal.
a Imò vna eſt, non duplex, l. 3. in fin. ſup. eo.

b Aliud eſt ſi ſint ſocij, v. l. 25. ſup. de pact. l. 5. ſuprà de compenſatione.
c Non poteſt vnus ex reis debendi compenſare quod alteri ſtipulator debet, vt hic: ſi tamen vice mutua fideiuſſores, etiamſi ſocij non ſint, ... [illegible] ... quod alteri debetur, l. 5. ſup. de compenſat. v. Cuiac. d. loco ad Afric.
d Duo rei eiuſdem pecuniæ, vni inutiliter fideiubent vice mutua. Duo rei debendi alia videntur vice mutua fideiubere, niſi id actum ſit ... [illegible] ... Gloſſator reprobandus eſt, v. Cuiac. 4. ad Africanum in explicatione ... l. 17. ſup. ad Vellei.
e alias duo rei debendi ... [illegible] ... vice mutua fideiubere ... [illegible] ... v. Cuiac. ad Nov. 99.
f l. 57. §. 1. ... [illegible]

Nemo a eſt qui neſciat alienas b operas promitti poſſe, & fideiuſſorem adhiberi in ea obligatione: & ideo nihil prohibet duos reos ſtipulandi conſtitui, vel promittendi, ſicuti ſi ab eodem fabro duo rei ſtipulandi eaſdem operas ſtipulentur: & ex contrario duo fabri eiuſdem peritiæ eaſdem operas promittere intelliguntur, & duo rei promittendi fieri.

Si ex duobus interrogatis vnus reſponderit. 1. De fideiuſſore. 2. Si ex duobus interrogantibus vni reſpondeatur. 3. De interpretatio ſpatio, & de actu interpoſito.

6. *Idem* ⟦ lib. 52. Digeſtorum. ⟧

Dvos reos promittendi facturus, ſi verumque interrogauero, ſed c alter duntaxat reſponderit, verius puto eum d qui reſponderit, obligari, neque enim ſub conditione interrogatio in vtriuſque perſona fit, vt ita demum obligetur, ſi alter quoque reſponderit.

1 ¶ Duobus autem reis conſtitutis, quin liberum ſit ſtipulatori, vel ab vtroque e vel ab altero duntaxat fideiuſſorem accipere non dubito.

2 ¶ Sed ſi à duobus reis ſtipulandi interrogatus reſpondiſſet vni f ſe ſpondere, ei ſoli tenetur.

3 ¶ Duo rei ſine dubio ita conſtitui poſſunt, vt g & temporis ratio habeatur, h intra quod vterque reſpondeat.

¶ Modicum g tamen interuallum temporis, item modicus actus h, qui modò contrarius obligationi non ſit, nihil impedit quominus duo rei ſint. Fideiuſſor quoque interrogatus inter duorum reorum reſponſa, ſi reſponderit, poteſt videri non impedire obligationem reorum: quia nec longum ſpatium interponitur: nec is actus qui contrarius ſit obligationi i.

De puritate, die, conditione.

7. *Florentinus* ⟦ lib. 8. Inſtitutionum. ⟧

Ex duobus reis promittendi alius k in diem, vel ſub conditione obligari poteſt: nec enim impedimento erit dies aut conditio, quominus ab eo qui purè obligatus eſt, petatur.

De eo quod actum eſt ſpectando.

8. *Vlpianus* ⟦ lib. 1. Reſponſorum. ⟧

His verbis, *ea quæ praſtò l ſtipulatus tibi ſpopondimus*, intereſſe m quid inter contrahentes actum ſit: nam ſi duo rei facti ſint, eum qui abſens n fuit non teneri, præſentem autem in ſolidum eſſe obligatum: aut ſi minus, in partem o fore obſtrictum.

Si verbis vel alio modo contrahatur. 1. De impari obligatione. 2. De loco & tempore.

9. *Papinianus* ⟦ lib. 27. Quæſtionum. ⟧

Eandem rem apud duos pariter depoſui, vtriuſque fidem in ſolidum ſecutus: vel eandem rem duobus ſimiliter commodaui: fiunt duo rei promittendi: quia non tantùm verbis ſtipulationis, ſed & cæteris contractibus, veluti emptione p, venditione q, locatione r, conductione, depoſito ſ, commodato t, teſtamento u, vtputà ſi pluribus heredibus inſtitutis teſtator dixit, *Titius & x Mevius Sempronio decem dato.*

1 ¶ Sed ſi quis in deponendo penes duos paciſcatur vt ab altero culpa quoque præſtaretur, verius eſt, non eſſe duos reos à quibus impar ſuſcepta eſt obligatio.

¶ Non idem probandum eſt, cùm duo quoque culpam promiſiſſent, ſi alteri poſtea pacto culpa remiſſa ſit: quia poſterior conuentio quæ in alterius perſona interceſſit, ſtatum & naturam obligationis quæ duos initio reos fecit, mutare non poteſt. quare ſi ſocij ſint, & communis culpa interceſſit, etiam alteri y pactum cum altero factum proderit.

2 ¶ Cùm duos reos promittendi facerem z, ex diverſis locis Capuæ pecuniam dari ſtipulatus ſum, ex perſona cuiuſque ratio proprij temporis habebitur. nam etſi maximè parem cauſam ſuſcipiunt, nihilominus in cuiuſque perſona, propria a ſingulorum conſiſtit obligatio.

De compenſatione.

10. *Idem* ⟦ lib. 37. Quæſtionum. ⟧

Si duo rei promittendi ſocij non ſint b, non c proderit alteri quod ſtipulator alteri reo pecuniam debet.

Rei duo mutuo ſibi fideiubent. 1. De his qui vice mutua fideiuſſores. 2. Si non exprimatur ... [illegible]

11. *Idem* ⟦ lib. 11. Reſponſorum. ⟧

Reos promittendi vice d mutua fideiuſſores non inutiliter accipi conuenit e. reus itaque ſtipulandi, actionem ſuam diuidere ſi f velit, (neque enim diuidere cogendus eſt) poteſt eundem vt principalem reum, item qui fideiuſſor pro altero extitit, in partes conuenire: non ſecus ac ſi duos promittendi reos diuiſis actionibus conueniret.

1 ¶ Cum tabulis eſſet comprehenſum, *illum & illum centum aureos ſtipulatos*, neque adiectum, ita vt duo rei ſtipulandi eſſent, virilem b partem ſinguli ſtipulati videbantur.

2 ¶ Et è contrario cùm ita cautum inueniretur, *Tot aureos rectè c dari ſtipulatus eſt Iulius Carpus d, ſpopondimus ego, Antoninus, Achilleus e, & Cornelius Dius f*, partes viriles deberi: quia non fuerat adiectum ſingulos in ſolidum ſpopondiſſe, ita vt duo rei promittendi fierent.

Si alter hodie, alter poſtera die reſpondeat. 1. De pupillo vel ſeruo.

12. *Venuleius* ⟦ libro 2. Stipulationum. ⟧

Si ex duobus qui promiſſuri ſint, hodie g alter, alter poſtera h die reſponderit, probatus i non eſſe duos reos, ac ne obligatum quidem intelligi eum qui poſtera die reſponderat: cum actor ad alia k negotia diſceſſerit, vel promiſſor, licet peractis illis reus reſponderit.

1 ¶ Si à Titio & pupillo ſine tutoris auctoritate ſtipulatus fuero eadem decem, vel *[illegible]* ſeruo l & quaſi duos reos promittendi conſtitui, obligatumque Titium ſolum Iulianus ſcribit: quanquam ſi ſeruus ſpoponderit, in actione de peculio eadem obſeruari debent, ac ſi liber fuiſſet.

Si reus reum ſucceſſerit.

13. *Idem* ⟦ libro 3. m Stipulationum. ⟧

Si reus promittendi altero n reo heres o extiterit, duas obligationes eum ſuſtinere dicendum eſt. nam vbi quidem altera p differentia obligationum eſſe poſſit, vt in fideiuſſore & reo principali, conſtitit alteram ab altera perimi: cùm verò eiuſdem duæ poteſtatis q ſint, non poteſt reperiri, qua altera potius quā alteram conſummari. ideòque etſi reus ſtipulandi heres extiterit, duas ſpecies obligationis eum ſuſtinere.

De ſtipulationibus prætoriis.

14. *Paulus* ⟦ lib. 2. Manualium. ⟧

Et ſtipulationum prætoriarum duo rei fieri poſſunt.

De obligatione.

15. *Gaius* ⟦ lib. 2. de Verborum obligationibus. ⟧

Si id quod ego & Titius ſtipulamur, in ſingulis perſonis proprium ſ intelligatur, non poterimus duo rei ſtipulandi conſtitui: veluti t cum vſumfructum u, aut dotis x nomine dari ſtipulemur. idque & Iulianus ſcribit. idem ait & ſi Titius & Seius decem aut Stichū qui Titij ſit y, ſtipulati fuerint, non videri eos duos reos ſtipulandi: cum Titio decem tantum, Seio Stichus aut decem debeantur, quæ ſententia eò pertinet, vt quamuis vel huic, vel illi decem ſoluerit, vel Seio Stichum, nihilominus alteri obligatus manet z. ſed dicendum eſt, vt ſi decem altero ſoluerit a, ab altero liberetur b.

De obligatione.

16. *Idem* ⟦ lib. 3. de Verborum obligationibus. ⟧

Ex duobus reis ſtipulandi ſi ſemel vnus egerit c, alteri promiſſor offerendo d pecuniam, nihil agit.

De legato.

17. *Paulus* ⟦ lib. 8. ad Plautium. ⟧

Siue à certis perſonis heredum e nominatim legatum eſſet, ſiue ab omnibus excepto aliquo, Atilicinus, Sabinus, Caſſius pro hereditariis f partibus totum eos legatum debituros aiunt, quia hereditas eos obligat. idem eſt cum omnes heredes nominantur.

De facto cuiuſ.

18. *Pomponius* ⟦ lib. 5. ex Plautio. ⟧

Ex duobus reis eiuſdem Stichi promittendi factis, alterius factum alteri quoque nocet g.

De capitis deminutione.

19. *Idem* ⟦ lib. 37. ad Quintum Mucium. ⟧

Cvm duo eandem pecuniam debent, ſi vnus capitis diminutione exemptus ſit obligatione, alter non liberatur. multū g enim intereſt h, vtrum res ipſa ſoluatur i, an perſona liberetur. cum perſona liberatur manente obligatione, alter durat obligatus: & ideo ſi

quam altera conſummatur. Hal. r l. 58. §. 7. verum enim. ſ In eo quod non poteſt eſſe vel conſiſtere duorum reorum, conſtitutio non procedit: cuius rei hic tria aſſeruntur exempla.
t Primum exemplum de vſufructu, facit l. 25. §. 5. ſup. de vſufr. l. 9. in ſi. ſ. cō. præd.
u alterum exemplum de dote, facit l. 8. inf. tit. proxi.
x tertium exemplum de re propria ſtipulantis.
y Stricto iure. z ex æquo & bono.
a l. 9. ſup. de ver. obl. l. 57. l. 97. ſ. de ſolut. nota effectum ſolo conceſſionis.
b & ſoluendo. c v. l. 9. ſuprà eo.
d Imò pro virilibus, l. 2. 24. ſup. de leg. 1. e Imò non nocet, l. 32. §. 4. ſup. de vſuris.
f hinc Seneca 4. de beneficiis 39. Efficit vt idem ſtatus ſit cum eo qui ſub die promiſerit.
g Differentiam obſerua inter illa duo, rem ipſam ſolui, & perſonam liberari.
h Re ſoluta omnes rei liberati cenſentur: vna tamen perſona ſoluta alter in obligatione poteſt remanere. i id eſt, liberetur.

Universidad Rey Juan Carlos

aquæ & igni interdictum eſt, alicuius fideiuſſor poſtea ab eo datus tenetur.

DE STIPVLATIONE a SERVORVM b.

TIT. III.

Si ſeruus ſibi, vel domino, vel impersonaliter ſtipuletur. 1. De ſeruo alieno bona fide ſeruiente. 2. De ſeruo communi. 3. Si ſeruus ſeruo ſtipuletur. 4. De ſeruo communi. 5. De ſeruo fructuario. 6. De ſeruo communi.

1. *Iulianus* lib. 52. Digeſtorum.

QVM ſeruus ſtipuletur, nihil a intereſt, ſibi an domino, an verò ſine c alterutra earum adiectione dari ſtipuletur.

1 ¶ Si ſeruus tuus, qui mihi bona fide ſeruiebat, peculium habuerit quod ad te pertineat f, & ego ex eo pecuniam Titio credidero, nummi tui manebant: ſtipulando autem mihi ſeruus eandem pecuniam nihil aget: vindicando ergo eam pecuniam tu conſequi poteris.

2 ¶ Si ſeruus communis, meus & tuus, ex peculio quod ad te ſolum pertinebat, mutuam pecuniam dederit, obligationem tibi acquiret, & ſi eandem mihi nominatim ſtipulatus fuerit, debitorem à te non liberabit, ſed vterque noſtrûm habebit actionem, ego ex ſtipulatu, tu quòd pecunia tua numerata ſit, debitor tamen me doli mali exceptione ſummouere poterit.

3 ¶ Quod ſeruus meus meo g ſeruo dari ſtipulatur, id perinde haberi debet, ac ſi mihi ſtipuletur. Item quod tuo ſeruo ſtipulatur, perinde ac ſi tibi ſtipulatus eſſet: vt altera ſtipulatio obligationem pariat, altera nullius momenti ſit.

4 ¶ Communis ſeruus, duorum h ſeruorum perſonam ſuſtinet. idcirco ſi proprius meus ſeruus communi meo & tuo ſeruo ſtipulatus fuerit, idem iuris erit in hac vna conceptione verborum quod futurum eſſet, ſi ſeparatim duæ ſtipulationes conceptæ fuiſſent, altera in perſonam mei ſerui, altera in perſonam tui ſerui. neque exiſtimare debemus partem dimidiam tantum mihi adquiri, partem nullius eſſe momenti: quia perſona ſerui communis eius conditionis eſt, vt in eo quod alter ex dominis poteſt adquirere, alter non poteſt, perinde l habeatur, ac ſi eius ſolius eſſet, qui adquirendi facultatem habeat.

5 ¶ Si fructuarius ſeruus ſtipulatus eſſet fructuario, aut proprietario, ſi quidem ex k re l fructuarij ſtipulatus eſſet, inutilis eſt ſtipulatio: quia vtrique m ex re fructuarij actionem adquirere n potuiſſet: ſed ſi aliud o ſtipulatus fuiſſet, proprietarium petere poſſe, & ſi promiſſor fructuario ſoluiſſet, liberatus.

6 ¶ Cùm ſeruus communis Titij & Mæuij ſtipulatur in hunc modum, *Decem Kalendis Titio dare ſpondes? ſi decem Kalendis Titio non dederis, tunc Mæuio viginti dare ſpondes?* duæ p ſtipulationes eſſe videntur. ſed ſi Kalendis decem data non fuerint, vterque dominus ex ſtipulatu agere poterit. ſed in ſecunda obligatione Mæuio promiſſa, Titius exceptione doli ſummouebitur.

2. *Vlpianus* lib. 4. ad Sabinum.

SEruus communis ipſe q ſibi ſtipulari non poteſt, quamuis conſtaret eum ſe ſtipulari domino poſſe. non enim ſe domino adquirit, ſed de r ſe obligationem.

De ſeruo vniuerſitatis.

3. *Idem* lib. 5. ad Sabinum.

SI ſeruus reipublicæ, vel municipij, vel coloniæ ſtipuletur, puto s valere ſtipulationem.

De ſeruo communi.

4. *Idem* lib. 23. ad Sabinum.

SI ſeruus communis ſibi & vni ex dominis ſtipuletur, perinde eſt, ac ſi omnibus t dominis & vni ex his ſtipuletur: veluti Titio & Mæuio, & Titio. & probabile eſt vt Titio dodrans, Mæuio quadrans debeatur.

5. *Idem* lib. 48. ad Sabinum.

SEruus communis ſic u omnium eſt, non quaſi ſingulorum totus, ſed pro partibus vtique indiuiſis, vt intellectu x magis partes habeant, quam corpore. Et ideo ſi quid ſtipulatur, vel quaqua alia ratione adquirit, omnibus y adquirit pro parte qua dominium in eo habent. Licet z autem ei & nominatim, alicui ex dominis ſtipulari, vel traditam rem accipere, vt ei ſoli adquirat. Sed & non a nominatim domino ſtipuletur, ſed iuſſu vnius dominorum, hoc iure vtimur, vt ſoli ei adquirat, cuius iuſſu ſtipulatus eſt.

6. *Pomponius* lib. 26. ad Sabinum.

OFilius rectè dicebat, & per traditionem accipiendo, vel deponendo, commodandóque poſſe ſoli ei adquiri qui iuſſit: æquæ ſententia & Caſſij & Sabini dicitur.

7. *Vlpianus* lib. 48. ad Sabinum.

PRoinde & ſi quatuor forte dominos habuerit, & duorum iuſſu ſtipulatus ſit, his ſolis adquiret, qui iuſſerunt: magiſque eſt, vt non æqualiter b, ſed pro portione dominica totum eis adquiratur.

¶ Idem puto, & ſi nominatim eis ſtipulatus eſſe proponatur: nam etſi omnium iuſſu ſtipulatus ſit, vel omnibus nominatim, non dubitaremus omnibus pro dominicis eum portionibus, non pro virilibus adquirere.

1 ¶ Si ſeruus communis ab vno a ex ſociis ſtipulatus ſit, ſi quidem nominatim alteri ſocio, ei ſoli debetur. ſin autem ſine b vlla adiectione purè ſtipulatus ſit, reliquas partes is ſeruus cæteris ſociis, præter eam partem ex qua promiſſor dominus eſſet, adquiret. ſed ſi iuſſu vnius ſocij ſtipulatus eſt, idem iuris eſt quod eſſet, ſi eidem illi ſocio nominatim dari ſtipulatus eſſet.

¶ Interdum etiamſi neque iuſſu, neque nominatim alteri ex dominis ſtipularetur, ei tamen ſoli c adquirere eum Iuliano placuit, vt putà ſi quid forte ſtipuletur, quod vtrique adquiri non d poteſt, veluti ſeruitutem e ad fundum Cornelianum ſtipulatus eſt, qui fundus Sempronij erat, alterius ex dominis, ei ſoli adquirit.

8. *Gaius* lib. ſingulari de Caſibus.

ITem ſi alter ex dominis vxorem ducturus ſit, & huic ſeruo dos f promittatur.

9. *Vlpianus* lib. 48. ad Sabinum.

ITem ſi ſeruus duorum, Titij & Mæuij, hominem qui Titij erat, ſtipulatus fuerit, ei ſoli adquirit, cuius non fuit. Sed ſi ſtipulatus ſit, *Stichum ſibi & Mæuio & Titio dari ſpondes?* totum eum Mæuio adquirit. quod g enim alteri ex dominis adquirere non poteſt, id ad eum qui ad obligationem admittitur pertinet.

1 ¶ Si cùm duos dominos ſeruus haberet, ſtipulatus fuerit *illi aut h illi* dominis ſuis, quæſitum eſt, an conſiſtat ſtipulatio? Caſſius inutilem eſſe ſtipulationem ſcripſit. & Iulianus Caſſij ſententiam probat: eóque iure vtimur.

10. *Iulianus* lib. 52. Digeſtorum.

SEd ſi ita ſtipuletur, *Titio decem aut Mæuio fundum dare ſpondes?* quia incertum eſt vtri eorum adquiſierit actionem, idcirco inutilis ſtipulatio exiſtimanda eſt.

11. *Vlpianus* lib. 48. ad Sabinum.

SEd ſi *ſibi aut Primo aut Secundo* dominis ſuis ſtipulatus ſit, & hic tantundem erat probandum, quod Iulianus, inutilem eſſe ſtipulationem.

¶ Sed vtrùm adiectio inutilis eſt, aut tota ſtipulatio vtilis non eſt? Puto adiectionem i ſolam eſſe inutilem. eo enim quòd ait *mihi*, omni k adquiſiit ex ſtipulatu actionem.

¶ An ergo in cæterorum perſona ſolutio locum habeat exemplo extraneæ perſonæ? Et puto vel ſolui eis poſſe, quemadmodum cum ego mihi aut Titio ſtipuler. Cùm l ergo cum primo aut ſecundo dominis ſtipulatio non m conſtitit, nec [aut] ſolutio eſt. Illa ratio eſt, quia non inuenimus in cuius perſona ſtipulatio conſtitit, in cuius ſolutio.

12. *Paulus* n lib. 10. Quæſtionum.

NAm cùm vterque o obligationis capax ſit, non inuenimus quis adiectus ſit, quia non eſt qui petere poſſit.

13. *Vlpianus* lib. 48. ad Sabinum.

CVm enim ſtipulatur *domino*, aut o extraneo ſeruus, vtrumque conſiſtat, & in domini perſona ſtipulatio, & in extranei ſolutio. at hic τὸ ἰσάζον † id eſt, æquiualens, corrumpit ſtipulationem & ſolutionem.

De ſeruo qui eſt apud furem.

14. *Iulianus* lib. 3. ad Vrſeium Ferocem.

SEruus meus, cùm apud furem eſſet, furi p dari ſtipulatus eſt, negat furi deberi Sabinus q, quia eo tempore quo ſtipulatus eſt, ei non ſeruiret. ſed nec ego ex ea ſtipulatione agere potero. Sed ſi detracta furis perſona ſtipulatus eſt, mihi quidem adquiritur actio: ſed furi nec mandati, nec alia actio aduerſus me dari debet.

De perſona cui ſeruus ſtipulatur, & de ſtipulatione impersonali.

15. *Florentinus* lib. 8. Inſtitutionum.

SIue r mihi, ſiue ſibi, ſiue conſeruo ſuo, ſiue impersonaliter dari ſeruus meus ſtipuletur, mihi adquiret.

De ſeruo hereditario.

16. *Paulus* lib. 4. Regularum.

SEruus hereditarius ſ futuro heredi nominatim dari ſtipulatus, nihil agit: quia ſtipulationis tempore heres dominus eius non fuit.

De ſeruo communi.

17. *Pomponius* lib. 4. ad Sabinum.

SI communis ſeruus, meus & tuus, viam, vel iter, vel actum ſtipuletur, ſine adiectione nominis noſtri, cum t ego ſolus fundum vicinum habeam, ſoli mihi eam adquirit. quòd & ſi tu fundum habeas, mihi quoque in ſolidum ſeruitus adquiritur.

2. De ſeruo, vel filio captis ab hoſtibus. 3. De ſeruo fructuario.

18. *Papinianus* lib. 27. Quæſtionum.

SI ſeruus communis Mæuij & Caſtrenſis peculij, defuncto filiofamilias milite, antequam u adeat heres inſtitutus hereditatem, ſtipuletur, ſocio qui ſolus interim dominus inuenitur, tota ſtipulatio quæretur: quoniam partem non facit hereditas eius quæ nondum eſt, nam enim ſi quis hæredem exiſtere filiofamilias dixerit, ſtatim & hereditatem eius iam eſſe con-

---

Marginal notes (left):

a §. 3. Inſtit. 18. πρὶ ἐπερωτήσεως. Iuſt. Nou. 93. col. 2. & 3.
b propriorum, communium: fructuariorum, alienorum.
c ſtipulatur. vulg. Hal.
d vide l. 15. §. eo.
e id eſt, impersonaliter. l. 17. §. 1. l. eo.
f pertinebat. vulg. Hal.
g §. 3. Inſtit. eo. l. 40. ſup. de acq. vel. obl.
h Duorum ſeruorum perſonam ſeruus communis ſuſtinet, vt hic. quamuis id difficile ſit: l. 9. ſup. de paſt. ſit tamen, vt l. 59. in ſi. ad Treb.
i l. 12. §. de vſufruct.
k l. 28. §. eod. l. 98. §. 7. ſup. de ſolut.
l vel ex operis ſuis.
m ſoli eidem fructuario illo caſu adquirit.
n non potuiſſet. vulg. Hal.
o ſeparatim.
p l. 44. in fin. ſup. de obl. & act. l. 9. §. de ſeruis exportand.
q ipſe ſe ſibi. Cuiacius & Chiar. Inſp. eo. In verbo, ſed cum ſolus; in fin. adde l. 28. §. 1. inf. eod.
r ſed de ſe domino. Hal.
s etiam ſi ipſa vniuerſitas non facile conſentiat, l. 2. inſ. ſup. de adquir. poſſ.
t l. 1. §. 31. ſup. depoſiti.
u l. 45. ſup. de adq. vel. l. 6. §. 2. ſup. de leg. 2.
x Pars pro indiuiſo, intellectu magis pars eſt, quam corpore: de quo vide Maximo quæ ſcripſi ad l. 5. §. ſup. communi. praedior.
y l. 7. §. 2. l. 28. §. 3. l. 33. eod. §. 2. Inſt. eo. l. 37. §. 3. ſup. de adquir. rer. l. 1. §. 7. ſup. de adquir. poſſ. §. vlt. Inſt. per quas perſonas nobis obl. §. 5. per quas perſonas.
z non vni nominatim. vulg. Hal.
a Quod ſeruus promittit iuſſu domini facit, videtur ſecum omnibus iubentibus.
b id eſt, pro virili portione. Imo æqualiter. l. 27. §. eo.

Marginal notes (right):

a l. 8. §. 2. §. de ſtipulationib.
b id eſt, impersonaliter. l. 1. ſup. eo.
c Quod non poteſt adquiri pluribus, vt ſingulis, quaeritur illi cui poteſt adquiri. Bald.
d Seruus dominum ſerue ſeruitutis nos poteſt.
e adde l. 25. §. 3. ſup. de vſufr. l. 15. ſup. de donat. int.
f adde l. 15. ſup. tit. prox.
† Pluribus meis dominis quibus æqualiter alternatiue adquiri poteſt ſtipulatur ſemel, ſimiliter ſtipulatio ſeruo ſecus ſi mihi primo, tunc enim domino vt adiecti habetur. Idem ſi vni quæri poſſit. Bart.
g l. 1. §. 4. l. 7. in ſin ſup. eod.
h Alternatiua poſita inter perſonas capaces, ſtipulati alternatiue vitiat ſi, cui adquiratur, incertum eſt. adde l. 29. l. 11. l. 13. §. eod. Alternatiua poſita inter perſonas vitiatur in contractum, non tantum in vltimis voluntatibus, ſed & contractibus.
i Vtile per inutile non vitiatur.
k omnibus. vulg. Hal.
l Cur ergo. vulg. Hal.
m non conſiſtat, nec ſolutio ſit? Illa ratio. &c. vulg.
n adde l. 128. ſup. de verb. obl.
o Alternatiua & incertitudo corrumpunt ſtipulationem & ſolutionem. Bald.
† al. ἰσάζον, vide Alciat. ... diſpunct. 20.
p l. 34. in ſ. Inſt. eo.
q Sabinus, ſed & nec ego ex ea ſtipulatione agere potero: quia eo tempore quo ſtipulatus eſt, ei non ſeruiret. ſed li. &c. Bartolus ita communiter legi notat.
r l. 1. ſup. eod. §. 1. Inſt. eod.
ſ l. 18. §. 2. l. 28. §. 4. l. 35. l. eod. l. 27 in ſi. ſup. de poſſ. l. 43. eod. quod ſi ſtipulatus ſup. de verb. obl. l. 74. §. 2. ſup. de verb. oblig.
t Id eſt, cum mihi ſoli adquiri poſſit. l. 15. §. 3. ſup. de vſufruct. l. 15. ſup. tit. prox.
u Priuſquam heres ſcriptus a teſtamento facto, qui vim non habet, cui ex teſtamento adeunt hereditas.

Universidad Rey Juan Carlos

a adde l. 2. §. 2. [illegible]
b Filiusfamilias de peculio caſtrenſi teſtari poteſt.
c ad eum pertinet.
d Aditione hereditatis teſtamentum confirmatur, vide l. 19. in fin. C. de teſtamentis.

ſequens erit, cum hereditatem principalem conſtitutionum a in ea ſocium habeat: filiusfamilias b de peculio teſtari poſſet, quod privilegium ceſſat c, prius quam teſtamentum aditione d fuerit confirmatum.

1 ¶ Si ſervus Titii & Mævii, partem e quæ Mævii eſt, ſibi dari ſtipuletur, nulla ſtipulatio eſt: cum ſi Titio dari ſtipulatus fuiſſet, Titio adquireretur. Quod ſi ſimpliciter concepta ſit ſtipulatio, veluti, *Partem eam quæ Mævii eſt, dare ſpondes?* non adiecto *Mihi*, propè eſt ut, quia nec vtiu f concepta eſt ſtipulatio, ſequatur eius perſonam, cuius poteſt.

e Servus ſe ſibi ſtipulari non poteſt, l. 1. ſup. eod.
f Dare ſtipulationis non vitiola, valet in perſona eius cuius nomine valere poteſt.

2 ¶ Servus, capto g domino ab hoſtibus, domino dari ſtipulatus eſt: quamvis quæ ſimpliciter ſtipulatur, vel ab alio accepit, etiam ad h heredem captivi pertinent, aliàsque ſit iuris in perſona filii, quia nec nunc fuit in poteſtate, cum ſtipularetur, nec poſtea deprehenditur, et ſervus in hereditatem i tamen in propoſito poteſt quæri, num ex hac ſtipulatione nihil adquiſitum heredi videtur. quo modo ſi ſervus hereditarius defuncto, aut etiam heredi k futuro ſtipulatus fuiſſet. ſed in hac ſpecie ſervus filio exæquabitur. nam & ſi filius captivi patri ſuo ſtipulatus fuerit dari, res in pendenti l erit. & ſi pater apud hoſtes deceſſerit, nullius momenti videbitur fuiſſe ſtipulatio: quoniam alii, non ſibi ſtipulatus eſt.

g v. l. 73. in ſi. ſup. de verb. oblig.
h l. 11. §. 1. ſup. eod. l. 22. §. 2. inf. de captivis.
i vt ſervus in hereditate. Hal.
k v. l. 16. ſup. eo.
l l. 11. in fin. l. de acceptilatione.
m l. 25. §. 2. ſup. de vſufr.
n vide quæ ſcripſi ad l. 32. §. 7. ſup. de vſufr. legato.
o & ita non in infinitum.

3 ¶ Cum ſervus fructuarius m operas ſuas locaſſet, & eo nomine pecuniam in annos ſingulos dari ſtipulatus eſſet, finito fructu, domino n reſidui temporis adquiri ſtipulationem Iulianus ſcriptum reliquit: quæ ſententia mihi videtur firmiſſima ratione ſubnixa. nam ſi in annos fortè quinque o locatio facta ſit, quoniam incertum eſt, fructus in quem diem duraturus ſit, ſingulorum annorum initio cuiuſque anni pecunia fructuario quæreretur. ſecundùm quæ non tranſit ad alterum ſtipulatio, ſed vnicuique tantum adquiritur, quantum ratio iuris permittit. nam & cum idem ſervus ita ſtipuletur, *Quantam pecuniam tibi ſuà illum diem dedero, tantam dari ſpondes?* in pendenti p eſt, quis ex ſtipulatu ſit habiturus actionem. ſi enim ex re fructuarii, vel operis ſuis pecuniam dedero q, fructuario: ſi verò aliunde, domino ſtipulatio quæretur.

p l. 25. §. 1. ſup. de vſufr.
q dederit. Hal.

De ſervo alieno bona fide duobus ſerviente.

19. *Scævola* lib. 13. Quæſtionum.

r bona fide. vulg. Hal. Quod vel bonæ fidei poſſeſſori quæri non poteſt, alteri adquiritur.
s Bonæ fidei poſſeſſoribus in ſtipulationibus & cæteris commodis adquirendis pro dominis habentur: & ſic argumentum à dominis ad bonæ fidei poſſeſſorem ſumptum obtinet.

SI alienus ſervus duobus bona r fidei ſerviens s, ex vnius eorum re adquirat, ratio facit vt ei ex cuius re adquiſit, id totum t ſit adquirat: ſive ei ſoli, ſive quaſi duobus ſerviat. nam & in veris ſ dominis quotiens vtrique adquiritur, totiens partes adquiri. cæterùm ſi alii non adquiratur, alium ſolidum habiturum. igitur eadem ratio erit & in propoſito, vt hic ſervus alienus qui mihi & tibi bona fide ſervit, mihi ſolidum ex re mea adquirat: quia tibi non poteſt adquiri, quia non ſit ex re tua.

De libero homine bona fide ſerviente. 1. De ſervo bona fide poſſeſſo.

20. *Paulus* lib. 15. Quæſtionum.

t homo qui bona. vulg. Hal. v. l. 23. §. 2. ſup. de adquir.
u ſtipulatur. Hal.

LIber homo t bona fide mihi ſerviens u, ſtipulatur ex re mea, vel ſ ex operis ſuis Stichum qui ipſius eſt: magis eſt vt mihi adquirat: quia & ſi ſervus eſſet meus, adquireret mihi. nec enim illud dici debet, quaſi ille quoque in peculio eſſe ſet. ſed ſi ex re mea Stichum qui meus eſt, ſtipulatur, ſibi adquiret.

1 ¶ Apud Labeonem ita ſcriptum eſt: Filium & filiam in ſua poteſtate pater inteſtatus reliquit, filia eo animo fuit ſemper, vt exiſtimaret nihil ad ſe ex hereditate patris pertinere: deinde frater eius filiam procreavit: & eam infantem reliquit. tutores ſervo avito eius imperaverunt vt ab eo, cui res aut hereditatis vendiderant x, ſtipularetur, quanta pecunia ad eum perveniſſet y, ex ea ſtipulatione quid pupillæ adquiſitum ſit, peto reſcribas. *Paulus*: Eſt quidem verum bona z fide poſſeſſum ſervum, ex re eius cui ſervit, ſtipulantem, poſſeſſori adquirere. ſed ſi res quæ ex hereditate aut communes fuerant, in venditionem hereditatis venerant: non videtur ex re pupillæ totum pretium ſtipulari: ideòque vtrique a adquiri.

x vendiderat. Hal.
y perveniſſet ex ea ſtipulatione, quid ne pupillæ. Hal. ex ea ſtipulatione quid pupillæ. vulg.
z l. 19. in ſi. ſup. ad eod.
a filiæ teſtatoris & nepoti eiuſdem.

De ſervo communi.

21. *Venuleius* lib. 2. Stipulationum.

b pendere. Hal.

SI ſervus communis ita ſtipuletur, *Kalendis Ianuariis decem Titio aut Mævio domino vtro eorum iam vtiers, dare ſpondes?* inutilem eſſe ſtipulationem Iulianus ſcribit: quia non poſſit in pendenti b eſſe ſtipulatio, nec apparere vtri eorum ſit adquiſitum.

De ſervo fructuario, vel vſuario.

22. *Neratius* lib. 2. Reſponſorum.

c ¶ eſt propter ſervi.
d l. 39. §. eod. l. 25. §. 6. ſup. de vſufr.
e l. 14. ſup. de vſufructu.

STipulatio fructuarium ex re domini c inutiliter ſtipulari: domino d, ex re fructuarii vtiliter ſtipulatur.

23. *Paulus* lib. 9. ad Plautium.

EAdem de eo dicenda ſunt, cui vſus e legatus eſt.

24. *Scævola* lib. 2. Reſponſorum.

ET ſi duorum vſusfructus ſit, quod ex operis ſuis alteri eorum ſtipulatus ſit, pro ea duntaxat parte, ex qua vſusfructus eius ſit, adquiri a.

De ſervo hereditario, & de ſervo captivi.

25. *Venuleius* lib. 12. Stipulationum.

SI b ſervus hereditarius c ſtipulatus fuerit, & fideiuſſores acceperit, poſteàque adita fuerit hereditas, dubitatur vtrùm ex die interpoſitæ ſtipulationis tempus cedat, an ex adita hereditate. item ſi ſervus eius qui apud hoſtes ſit, fideiuſſores acceperit? Et Caſſius exiſtimat tempus ex d eo computandum, ex quo agi cum eis potuerit e: id eſt, ex quo adeatur hereditas, aut poſtliminio dominus reverſus.

26. *Paulus* lib. 1. Manualium.

VSusfructus ſine f perſona eſſe non g poteſt. & ideo h ſervus hereditarius inutiliter vſumfructum ſtipulatur i. legari autem ei k poſſe vſumfructum l, dicitur: quia dies eius non cedit ſtatim. ſtipulatio autem pura ſuſpendi non m poteſt.

¶ Quid ergo ſi ſub conditione ſtipuletur? nec hoc caſu valeat ſtipulatio: quia ex præſenti n vires accipit ſtipulatio, quamvis petitio ex ea ſuſpenſa ſit.

De ſervo communi & de ſervo fructuario.

27. *Idem* lib. 2. Manualium.

SErvus communis ſine dubio ſi ſtipuletur quamvis pecunia ex o peculio detur, quod alterum ex dominis ſequitur, vtrique tamen adquirit p: diverſa q cauſa eſt fructuarii ſervi.

De ſervo hereditario.

28. *Gaius* lib. 3. de Verborum obligationibus.

SI ex re domini domino aut fructuario ſervus ſtipulatus fuerit, domino quidem adquiri obligationem Iulianus r ſcripſit. ſoli autem fructuario poſſe quaſi ſ quolibet adiecto.

1 ¶ Si ſervus communis ex re vnius ſtipulatus eſt, magis placuit vtrique t adquiri u: ſed eum cuius ex re facta eſt ſtipulatio, cum ſocio communi dividendo, aut ſocietatis iudicio de parte recipienda rectè acturum. idemque eſſe dicendum, & x ex operis ſuis alteri ex dominis ſervus adquirit.

2 ¶ Si ipſi domini ſinguli eadem decem ſervo communi dari fuerint ſtipulati, & ſemel y reſponſum ſecutum fuerit, duo rei ſtipulandi erunt: cum placeat dominum z ſervo dari ſtipulari poſſe.

3 ¶ Sicuti vni nominatim ſtipulando a ei ſoli adquirit, ita placet & ſi rem emat nomine vnius ex dominis, ei ſoli ſervum adquirere.

¶ Item ſi credat pecuniam, vt vni ex dominis ſolveretur, vel quodlibet aliud negotium gerat, poſſe eum nominatim exprimere, vt vni ex dominis reſtituatur, aut ſolvatur.

4 ¶ Illud quæſitum eſt, an heredi futuro ſervus hereditarius ſtipulari poſſit? Proculus negavit: quia is eo tempore extraneus b eſt. Caſſius reſpondit poſſe c: quia qui poſtea heres extiterit, videretur ex d mortis tempore defuncto ſucceſſiſſe. quæ ratio illo argumento commendatur, quod heredis familia ex † mortis tempore funeſta e facta intelligitur, licet poſt aliquod tempus heres extiterit. manifeſtum igitur eſt ſervi ſtipulationem ei adquiri.

a adquiritur pro [illegible]
b vide quæ ſcripſi ad l. 5. ſup. de vſufr. & [illegible] Antonium Fabrum [illegible]
c l. 35. ſup. [illegible]
d l. 13. ſup. de [illegible]
[illegible]
e Perinde ac ſi [illegible]
f l. 61. in fin. [illegible]
g Imo poteſt: [illegible]
h Imò valet [illegible]
[illegible]
k v. l. 18. [illegible]
l Paena [illegible]

m Imò poteſt, l. 1. in fin. ſup. eo. [illegible]. n Imo, non ſemper ex [illegible] pendere poſſit ſtipulatio, l. 83. eod. [illegible]
o ex eo peculio. Vulg. p ſed tamen [illegible] nomine facta eſt ſtipulatio [illegible] ſocio recuperat iudicio communi dividundo, vel pro ſocio, l. 58. §. 1. [illegible]
q Imò eadem: nam ſervus ex re vnius [illegible] partim alteri adquirit, l. 25. §. 6. ſup. de vſufr. [illegible] conſideret. r l. 1. §. pen. ſup. eo. ſ l. 98. §. 7. inf. de ſolutionib. [illegible] landi in ſtipulatione eſſe non poteſt, et adiectio [illegible] ei ſoli poteſt.
t Imo vel tantum, l. 19. ſup. eod. u l. 27. ſup. eo. l. 45. ſup. de adquir. rer.
x Commune eſſe debet quod quæritur ex fructibus communibus. Bud.
y multo magis ſi bis. facit l. 4. ſup. de acceptil. [illegible]
z Domino ſervo dari ſtipulari poteſt, l. 5. ſup. eo. l. 39. ſup. de verb. obl.
a Servus ſtipulari, emere, credere in vtilitatem vnius dominorum poteſt, l. 37. [illegible] 3. ſup. de adq. rer. b & nullius, l. 3. ſup. de penitio. c [illegible] ſup. eod. ſolue, hic ſtipulatur ſub conditione appellatione [illegible] ad hoc non poſſe videtur, l. 3. §. 6. ſup. de negotiis [illegible] ſpeciem, aliud eſt. [illegible] æquitatem.
d l. 138. inf. de reg. iur.
† Hereditaria aditio, ad mortis tempus retrotrahitur, v. l. 193. [illegible]
e ſic Varro 4. de lingua. Funeſta dicitur [illegible] quod cum Romanos (ſic enim legit Scaliger) [illegible] adiecta gleba non eſt: aut ſi os exceptum eſt mortui ad familiam purgandam [illegible] nec in purgando: Feſtus & Cic. 2. de legib. [illegible] dam familiam certo genere ſeſtul, quod vocabant [illegible] Scalig. [illegible] non eſt [illegible] (neque enim ante diem octavum ſepeliebatur, vt [illegible] quæ intra id tempus dicebatur eſſe [illegible] Varro [illegible] v. Scalig. ibid.) et Pontifices dicunt (Pontificia [illegible]) familia funeſta eſſe deſinebat, v. [illegible] Varro, [illegible] & addi poteſt illud Ciceronis [illegible] Neque [illegible] ediſſeri à nobis, quis finis ſit funeſtæ familiæ, [illegible] locus autem in quo [illegible] Ante octavum diem non ſepeliebatur: & [illegible] Eo intervallo iuſta & [illegible] ſolis fuit pro mortuis [illegible] ſepulchrum & [illegible] honorum [illegible] Ioſeph. Scaligero, viro [illegible] brant, adde Briſſonium de formulis.

De ſervo

Universidad Rey Juan Carlos

De ſeruo communi.

29. *Paulus* lib. 72. ad Edictum.

SI communis ſeruus ſic *a* ſtipulatus ſit, *Decem illi Lucio, eadem decem alteri dare ſpondes?* dicemus duos reos eſſe ſtipulandi.

Si ſeruus extraneo ſtipuletur.

30. *Idem* lib. 1. ad Plautium.

SEruus alienus *b* alij nominatim ſtipulando, non acquiret domino.

De ſeruo fructuario, vel bona fide poſſeſſo.

31. *Idem* lib. 8. ad Plautium.

SI iuſſu fructuarij, aut bonæ fidei poſſeſſoris, ſeruus ſtipuletur ex *c* quibus cauſis non ſolet his acquiri, domino acquirit. Non idem dicetur, ſi nomen ipſorum in ſtipulatione poſitum ſit.

Si duorum ſit vſusfructus in ſeruo.

32. *Idem* lib. 9. ad Plautium.

SI cum duorum vſusfructus eſſet in ſeruo, & is ſeruus vni nominatim ſtipulatus ſit ex ea re quæ ad vtrosque pertinet, Sabinus ait, quoniam ſoli obligatus eſſet, videndum eſſe, quemadmodum alter viuarius *d* partem ſuam recipere poſſit, quoniam inter eos nulla *e* communio iuris eſſet, ſed verius eſt, vtile *f* communi diuidundo *g* iudicio inter eos agi poſſe.

De bona fide poſſeſſo. 1. Si duo vſumfructum habeant vel bona fide poſſideant.

33. *Idem* lib. 14. ad Plautium.

SI liber homo vel alienus qui bona fide ſeruit, ex re *h* alterius iuſſu poſſeſſoris ſtipuletur, Iulianus ait, liberum quidem ſibi acquirere, ſeruum vero domino: quia ſolum domino cohæreat.

1. ¶ Si duo rei ſtipulandi vſumfructum in ſeruo habeant, vel quibus bona fide ſeruiebat, & iuſſu vnius a debitore ſtipuletur, ei ſoli acquirit.

De homine libero qui ſe putat ſeruum.

34. *Iauolenus* lib. 2. ad Plautium.

SI ſeruus teſtamento manumiſſus, cum ſe liberum eſſe ignoraret, & in cauſa hereditaria maneret, pecuniam heredi ſtipulatus eſt, nihil debebitur heredibus, ſi modo fuerint cum teſtamento manumiſſus: quia non poteſt videri iuſtam *i* ſeruitutem ſeruiſſe iis qui illum liberum eſſe non ignorabant.

¶ Diſtat iſta cauſa ejus qui liber emptus bona fide ſeruit: quia in eo & ipſius & emptoris exiſtimatio conſentit. cæterum is qui ſcit hominem liberum eſſe, quamuis ille conditionem ſuam ignoret, ne *k* poſſidere quidem eum poteſt videri.

De ſeruo hereditario.

35. *Modeſtinus* lib. 7. Regularum.

SEruus hereditarius *l* & heredi *m* futuro, & hereditati *n* recte ſtipulatur.

De habito pro derelicto.

36. *Iauolenus* lib. 14. Epiſtolarum.

QVod ſeruus ſtipulatus eſt, quem dominus pro derelicto habebat, nullius eſt momenti: quia qui pro *a* derelicto rem habet omnimodo à ſe reiecit, nec poteſt eius operibus vti, quem eo iure ad ſe pertinere noluit. quod ſi ab alio apprehenſus eſt, ſtipulatione ei acquirere poterit. nam & hæc genere *b* quodam donatio eſt.

¶ Inter hereditarium enim ſeruum, & eum qui pro derelicto habetur, plurimum intereſt, quoniam alter hereditatis iure *c* retinetur: nec poteſt relictus videri, qui vniuerſo hereditatis iure continetur: alter voluntate domini derelictus, non *d* poteſt videri ad vſum eius pertinere, à quo derelictus eſt.

De ſeruo communi.

37. *Pomponius* lib. 5. ad Quintum Mucium.

SI communis ſeruus ita ſtipuletur, *Lucio Titio & Caio Seio dari ſpondes?* qui ſunt domini illius, pro virilibus *d* partibus eis ex ſtipulatione debetur. ſi vero ita, *Dominis meis dare ſpondes?* pro parte, qua domini eſſent. ſi vero ita, *Lucio Titio & Caio Seio dominis meis dare ſpondes?* dubitaretur, vtrumne *e* viriles partes, an pro dominica portione eis deberetur *f*. Et intereſſet *f* quid cuius demonſtrandi gratia eſſet adiectum, & quæ pars eius ſtipulationis principalem *g* cauſam haberet. ſed cum ad nomina prius decurſum eſt, rationabilius eſſe videtur pro virili parte ſtipulationem iis acquiri: quod dominorum vocabula *h* pro demonſtratione habeantur.

De operis.

38. *Idem* lib. 5. ad Quintum Mucium.

SI ſeruus meus à liberto meo *operas i ſibi dari* ſtipuletur, inutilem ſtipulationem eſſe Celſus ſcribit, aliter atque ſi non adiecto hoc verbo *ſibi*, ſtipulatus fuerit.

De ſeruo fructuario, vel bona fide ſeruiente.

39. *Idem* lib. 22. ad Quintum Mucium.

CVm ſeruus in quo vſumfructum habemus proprietatis domino *k* ex re fructuarij vel ex operis eius nominatim ſtipuletur *l*, acquirit domino proprietatis: ſed qua actione fructuarius recipere *m* poſſit à domino proprietatis, requirendum eſt. item ſi ſeruus bona fide nobis ſeruiat, & id quod nobis acquirere poterit, nominatim domino *o* ſtipulatus fuerit, ei acquiret. ſed qua actione id recipere *n* poſſimus, quærimus: Et non ſine ratione eſt, quod Gaius noſter dixit, condici id in vtroque caſu poſſe domino.

De cedente in tempus alienationis, vel manumiſſionis, vel emancipationis.

40. *Idem* lib. 35. ad Quintum Mucium.

QVicquid contraxit ſeruus *o*, dum nobis ſeruit, etiam ſi ſtipulationem contulit in alienationem vel manumiſſionem ſuam, tamen nobis [illegible] acquiſitum erit *p*: quia poteſtas eius *q* tunc cum id contraheretur, noſtra fuit.

¶ Idque eſt, ſi filiusfamilias contrahat. namque etiam quod in emancipationis ſuæ tempus contulerit, nobis debebitur: ſi tamen dolo *r* malo id fecerit.

a l. pupillus §. 9. l. 9. in fin. eod.
b id eſt, quem alienum poſſideo.
c Quod poſſeſſoribus quæri non poteſt, acquiritur cui poteſt. Bart. adde l. 23. §. 2. ff. de acq. rer. dom.
d id eſt, fructuarius, vt in l. 45. §. 3. in fin. ff. de acq. rer. quod notandum eſt vt intelligatur, non χρηστὸς tantum nomen ambiguum, ſed etiam vſus, *vt Cuiac. 11. obſ. 12.*
e nulla diuiſio fuit, ſed inter eos ſeparata communio, [illegible] 4. obſ. 23.
f vtili. *Hal.*
g l. 24. §. 3. ff. eod.
h v. l. 51. ff. eod.
i Iuſta ſeruitus, comprobata iure; v. l. 6. ff. de ſeru. [illegible] [illegible] apud Terentium in Andria act. 1. ſcen. 1. Iuſta ſeruitus eſt mitis & clemens, adde 3. Gell. 3. §. 1. [illegible]

k l. 14. ff. eod. l. 23. ff. de acq. rer. l. 1. §. 6. ff. de acq. poſſ. l. 3. ff. de vi. [illegible]
l v. l. 16. l. 25. ff. eod.
m l. 16. l. 28. §. 4. ff. eod. etiam non expreſſo nomine.
n Hereditas enim vice domini eſt, & dominum repræſentat.

a v. l. 1. ff. pro derelicto, & l. 38. [illegible] de [illegible]
b v. quæ notaui ad l. 94. ff. de acq. rer.
c atque ita eſt ſine domino, v. l. 23. ff. de [illegible]
d Imo, pro domino [illegible]
e virum per viriles partes. *Hal.*
f an intereſſet.
g Principalis enim cauſa acceſſoriam regit.
h v. quæ ſcripſi ad l. 8. [illegible]
i l. 10. ff. de oper. libert.
k v. l. 50. ff. eod. l. 25. §. 6. ff. de vſufr.
l ſtipulatur.
m reciperare.
n reciperare.
o l. 13. ff. de reg. iur.
p Imo non erit, l. 16 in fin. ff. de iur. [illegible]
q i. in eum poteſtas.
r v. quæ notaui ad l. 27. ſup. de peqni.

LIBER QVADRAGESIMVS-SEXTVS

DE *a* FIDEIVSSORIBVS *b* ET Mandatoribus *c*.

Cui obligationi fideiuſſor accedere poſſit.

1. *Vlpianus* lib. 39. ad Sabinum.

OMni *d* obligationi fideiuſſor accedere poteſt *e*.

2. *Pomponius* libro 12. ad Sabinum.

ET commodati, & depoſiti fideiuſſor accipi poteſt: & tenetur, etiam ſi apud ſeruum, vel pupillum depoſitum commodatumve *f* fuerit: ſed ita demum, ſi aut dolo malo aut culpa hi fecerunt, pro quibus fideiuſſum eſt.

De eo qui ſatiſdare promiſit.

3. *Vlpianus* lib. 43. ad Sabinum.

QVi *ſatiſdare* promiſit, ita demum impleſſe ſtipulationem ſatiſdationis videtur, ſi eum dederit *a* acceſſionis loco, qui obligari poteſt *b*, & conueniri *c*. Cæterum ſi dederit ſeruum *d* aut filiumfamilias ex quibus *e* cauſis de peculio actio non datur, vel mulierem quæ auxilio Senatuſconſulti vtitur, dicendum eſt non eſſe impletam ſatiſdationis ſtipulationem.

¶ Planè ſi non idoneum fideiuſſorem dederit, magis eſt vt ſatiſfactum ſit *f*: quia qui admiſit eum fideiubentem, idoneum eſſe comprobauit *g*.

De fideiuſſore fideiuſſoris. 1. De obligatione fideiuſſoris & heredis.

4. *Idem* lib. 43. ad Sabinum.

POteſt accipi fideiuſſor eius actionis *h* quam habiturus ſum *i* aduerſus eum pro quo fideiuſſi, vel mandati, vel negotiorum geſtorum.

1 ¶ Fideiuſſor & ipſe obligatur, & *l* heredem *m* obligatum relinquit, cum rei locum obtineat.

a Tit. 41. & Nou. 4. περὶ μεσιτῶν, καὶ ἐγγυητῶν. De fideiuſſoribus etiam vide C. Theod. 3. tit. 15. de fideiuſſoribus & mandatoribus dotium 5. C. 20. de fideiuſſoribus minorum 2. Cod. 24. 7. Eclog. 8. tutorum vel curatorum 5. C. 57. & ſup. lib. 27. tit. 7. De fideiuſſoribus 3. Inſtit. 21. Extrauag. 22. περὶ ἐγγυητῶν 7. Eclog. 14. de fideiuſſore & ſponſore Paul. 1. ſent. 20. Fideiuſſor eſt qui dicit *fideiubeo*, ſponſor, qui dicit *ſpondeo*: fideipromiſſor, qui dicit *fidepromitto*. Paul. [illegible] Interea [illegible] differunt in voces. Expromiſſor eſt qui principaliter [illegible] pro non [illegible] vt ſeruus. Fideiuſſor eſt qui pro alio obligationis capace ſtipulatione ſe obſtringit. Conſtitutor, qui per nudum pactum, [illegible] Sponſor, qui ſponte intercedit pro alio. Mandator qui alteri mandat vt credat, vel fideiubeat.
b Quæ [illegible] competant aduerſus fideiuſſorem, vide apud Antonium Fabrum [illegible]
c [illegible] Nou. 4. adde Eclog. [illegible] adde 26. Eclog. [illegible] Hos Galli vocant [illegible] Porro mandator eſt, qui vel fideiuſſionem [illegible] alteri credere rogat.
d etiam naturali, v. l. 16. §. 3. & ſeqq. eod. §. 4. Inſt. eod.
e [illegible]
f vide [illegible]

d l. 10. in fin. ff. eod. e Cur ita? nam ex fideiuſſione ſerui non tenetur dominus, niſi in rem domini vel peculij fideiuſſerit, 7. Eclog. ex lib. 18. [illegible]
f dic tamen vt in l. 10. ſup. qui ſatiſd.
g d. l. 104. §. 5. 10. ſup. de ſolution. l. [illegible]
h l. futuræ. v. l. 50. ſup. de peculio 7. Eclog. ex [illegible]
i quam habiturus ſum aduerſus eum pro quo fideiuſſi, vel mandati, vel negotiorum geſtorum actionem habeo. Græci ita diuidunt hanc ſententiam, vt [illegible] Cuiac. [illegible] Sequitur probat lex 25. §. 3. ſup. de [illegible]
k l. 1. [illegible]
l & heredem [illegible] *Hal.*
m l. 5. [illegible] eod. l. 24. C. de [illegible] mandati.

a Fideiuſſores, vel ſunt acceſſorij ſeu obligati acceſſorie, accedunt enim alienæ obligationi.
b Quid enim intereſt cum fideiuſſore dediſſe qui non poſſit obligari?
c [illegible] ſup. qui ſatiſd. Fideiuſſor locuples intelligitur, non tantum ex facultatibus, ſed ex conueniendi facilitate, l. [illegible] ſup. qui ſatiſd. 7. Eclog. 14. c. 2.

Universidad Rey Juan Carlos

Si fideiuſſor reo, vel reus rei ſucc. fuerit.

5. *Idem*‖lib. 46. ad Sabinum.‖

GEneraliter Iulianus ait eum qui heres extitit ei pro quo interuenerat, liberari ex cauſa acceſſionis *a*, & ſolummodò *b* quaſi heredem rei teneri.

¶ Denique ſcripſit, ſi fideiuſſor heres extiterit ei pro quo fideiuſſit, quaſi reum eſſe obligatum ex cauſa fideiuſſionis liberari. Reum *c* verò reo ſuccedentem ex duabus cauſis eſſe obligatum. Nec enim poteſt reperiri, quæ obligatio quam perimat, at in fideiuſſore, & reo reperitur: quia rei obligatio plenior eſt. Nam vbi *d* aliqua differentia eſt obligationum, poteſt conſtitui alteram per alteram perimi. cum verò duæ eiuſdem ſint poteſtatis, non poteſt reperiri cur altera potius quàm altera conſumeretur *e*.

¶ Refert autem hæc ad ſpeciem in qua vult oſtendere non *f* eſſe nouum, vt duæ *g* obligationes in vnius perſona concurrant. eſt autem ſpecies talis: Si reus promittendi reo promittendi heres extiterit, duas obligationes ſuſtinet. Item:‖

SI reus ſtipulandi extiterit heres rei ſtipulandi, duas ſpecies obligationis ſuſtinebit. Planè ſi ex altera earum egerit, vtramque conſumet: videlicet quia natura *h* obligationum duarum quas haberet, ea eſſet, vt cum altera earum in iudicium deduceretur, altera conſumeretur *i*.

De fideiuſſore adiecto ex interuallo. 1. De puritate, die, conditione. 2. Cui obligationi fideiuſſor accedere poſſit.

6. *Idem*°lib. 47. ad Sabinum.°

STipulatus ſum à reo, nec accepi fideiuſſorem; poſtea *k* volo adiicere fideiuſſorem. ſi adiecero, fideiuſſor obligatur.

1 ¶ Et parui refert, vtrum purè fideiuſſorem obligem, an ex die *l*, an ſub conditione.

2 ¶ Adhiberi autem fideiuſſor tam futuræ *m* quàm præcedenti obligationi poteſt: dummodò *n* ſit aliqua vel naturalis *o* futura obligatio.

7. *Iulianus* °lib. 53. Digeſtorum.°

QVòd enim ſolutum repeti non poteſt *p*, conueniens eſt huius *q* naturalis obligationis fideiuſſorem accipi poſſe.

Si fideiuſſor Græcè accipiatur. 1. Cui obligationi accedere poſſit. 2. Si poſt litem conteſtatam accipiatur. 4. Cui obligationi accedere poſſit. 7. Quatenus obligetur. 12. De fideiuſſore fideiuſſoris.

8. *Vlpianus* ‖lib. 47. ad Sabinum.‖

GRæcè *r* fideiuſſor ita accipitur *ſ*, τῇ ἐμῇ πίστει κελεύω, λέγω, θέλω, *i. mea fide iubeo, dico, volo*: ſiue βούλομαι, *i. cum deliberatione quadam animi volo*. ſed & ſi φημί, *i. affirmo*, "dixerit", pro eo erit, atque ſi dixerit, λέγω, *i. aio*.

1 ¶ Præterea ſciendum "eſt" fideiuſſorem adhiberi omni obligationi poſſe *t*, ſiue re *u*, ſiue verbis, ſiue conſenſu.

2 ¶ Pro eo etiam qui iure *y* honorario obligatus eſt, poſſe fideiuſſorem accipi ſciendum eſt.

3 ¶ Et poſt *z* litem conteſtatam fideiuſſor accipi poteſt: quia & ciuilis & naturalis ſubeſt obligatio. & hoc & Iulianus admittit: eoque iure vtimur.

¶ An ergo condemnato reo exceptione vti poſſit, quæritur: nam ipſo iure non liberatur. Et ſi quidem iudicati *a* actionis acceptus non eſt, ſed *b* tantum litis exercitationis, rectiſſimè dicetur vti eum exceptione poſſe. ſi verò acceptus fuerit etiam totius cauſæ, ceſſabit exceptio.

4 ¶ A tutore qui teſtamento datus eſt, ſi fuerit fideiuſſor *c* datus, tenetur.

5 ¶ Sed & ſi ex delicto *d* oriatur actio, magis putamus teneri fideiuſſorem.

6 ¶ Et generaliter omnium *e* obligationum fideiuſſorem accipi poſſe, nemini dubium eſt.

7 ¶ Illud commune eſt in vniuerſis qui pro aliis obligantur: quòd ſi fuerint in *f* duriorem *g* cauſam adhibiti, placuit eos omnino *h* non obligari. in leuiorem *i* planè cauſam accipi poſſunt. Propter quod in *k* minorem ſummam rectè fideiuſſor accipitur.

¶ Item accepto reo purè, ipſe *l* ex die vel ſub conditione accipi poteſt. enimverò ſi reus ſub conditione ſit acceptus, fideiuſſor purè, non *c* obligabitur *d*.

8 ¶ Si quis Stichum ſtipulatus "fuerit", fideiuſſorem ita acceperit, *Stichum, aut e decem fide tua iubes*, non obligari fideiuſſorem Iulianus ait, quia durior eius ſit conditio. vtpote cùm futurum ſit, vt mortuo *f* Sticho teneatur *g*. Marcellus autem notat, non ideo tantùm non obligari, quia in duriorem conditionem acceptus eſt: ſed quia ſic *h* in aliam *h* potius obligationem acceptus eſt. denique pro eo qui decem promiſerit, non poteſt fideiuſſor ita accipi, vt *decem aut Stichum* promittat, quamuis eo caſu non *i* ſit eius durior conditio.

9 ¶ Idem Iulianus ait: Si is qui hominem aut decem dari ſtipulatus fuerit, fideiuſſorem ita acceperit, *Hominem aut decem, vtrum ego velim?* non obligabit eum, quia durior *k* eius conditio facta eſt.

10 ¶ Contra *l* autem ſi is qui *hominem aut decem, vtrum ipſe ſtipulator vellet*, ſtipulatus eſt, rectè fideiuſſorem ita accipiet, *Decem aut hominem, vtrum tu voles?* ſic etenim (inquit) hoc modo fideiuſſoris conditio melior *m*.

11 ¶ Sed etſi reum ſic interrogauero, *Stichum, & Pamphilum n?* fideiuſſorem, *Stichum aut Pamphilum* rectè interrogem: quia leuior *o* fideiuſſoris conditio eſt.

12 ¶ Pro fideiuſſore *p* fideiuſſorem accipi, nequaquam dubium eſt.

De fideiubente pro parte.

9. *Pomponius*‖lib. 20. ad Sabinum.‖

FIdeiuſſores & in partem *q* pecuniæ & in partem rei rectè accipi poſſunt.

De beneficio diuiſionis. 1. De filio fideiubente pro patre.

10. *Vlpianus*‖lib. 7. Diſputationum.‖

SI dubitet creditor, an fideiuſſores ſoluendo ſint, & vnus ab eo electus, paratus ſit offerre *r* cautionem, vt ſuo periculo confideiuſſores *ſ* conueniantur in parte, dico audiendum *t* eum eſſe. ita tamen *u* & ſi ſatiſdationes offerat, & omnes confideiuſſores, qui idonei eſſe dicuntur, præſtò ſint. nec enim ſemper facilis eſt nominis emptio *x*, cùm numeratio totius debiti non ſit in expedito.

1 ¶ Ita demum inter fideiuſſores diuiditur actio, ſi *y* non inficientur. nam inficiantibus auxilium diuiſionis non eſt indulgendum.

FIliusfamilias pro *z* patre poteſt fideiubere: nec eſt ſine effectu hæc fideiuſſio. primò quidem quòd ſi iuris effectus poteſt teneri in id *a* quod facere poteſt: deinde quòd & dum in poteſtate manet, condemnari poteſt. Sed an pater ex hac cauſa *Quod iuſſu*, teneatur, videamus. & puto aut omnes contractus *Quod iuſſu* etiam referri. ſed ſi ignorante patre pro eo fideiuſſerit, ceſſat iſta actio: tamen quaſi in rem patris verſum ſit, poteſt agi cum patre. Planè ſi filius emancipatus ſoluerit, vtilis ei actio debebit competere. in poteſtate etiam manenti eadem actio competit, ſi de peculio caſtrenſi pro patre ſoluerit.

Ad SC. Macedonianum.

11. *Iulianus* °lib. 14. Digeſtorum.°

QVi contra SC. *a* filiofamilias crediderit, mortuo *c* eo, fideiuſſorem à patre accipere non poteſt: quia neque ciuilem *f*, neque honorariam aduerſus patrem actionem habet: nec eſt vlla *† hereditas*, cuius nomine fideiuſſores obligari poſſent *g*.

De peculio.

12. *Idem* ‖lib. 43. Digeſtorum.‖

PLanè eius actionis nomine, quæ *b* de peculio aduerſus eum competit, fideiuſſor rectè accipitur.

De mandatore.

13. *Idem* °Lib. 14. Digeſtorum.°

SI mandatu meo, Titio decem credideris, & mecum mandati egeris, non *i* liberabitur Titius, ſed ego tibi non aliter condemnari debebo, quàm *k* ſi actiones, quas aduerſus Titium habes, mihi præſtiteris. Item ſi

a Intercesſionis l. 2. C. eod. Fideiuſſor reo principali ſuccedens, tenetur vt heres, non vt fideiuſſor, l. 3. ff. de ſeparat. l. 13. ff. de duob. reis l. 93. in pr. & ſin. ff. de ſolut. & ita acceſſoria obligatio extinguitur. Cur ita? quoties duæ qualitates ſibi concurrunt, quæ ſimul & vna conſiſtere non poſſunt, & (vt ita loquamur) incompatibiles ſunt attenditur potentior & plenior. Potentior eſt autem principalis quam acceſſoria. vt Inſt. in fin. ff. eod. aliàs etiam dicitur potentior quæ benignior, l. 21. ff. ad l. Falcid. quæ ſouetur iure communi, non ſpeciali, l. 7. ſup. de iuſtit. quæ nocet magis quàm prodeſt, l. 5. in fin. ff. de Syllanian. naturalis quàm accidentalis, vide l. 3. & ibid. Bart. ff. de curat. magis prohibitiua quàm permiſſiua, l. 18. ff. commun. diuid. l. 3. ff. de ſuſpect. & ſpecialis quàm generalis, v. l. 29. Inſt. ff. de leg. 3.
b Imò vt heres, & vt fideiuſſor tenetur, l. 3. ff. de ſeparat. ſolut. Obligatio fideiuſſoris eo caſu plenior fuit quàm rei.
c ſenſus eſt. Reus reo ſuccedens, tenetur duabus obligationibus. vt ſi fideiuſſor ſeu acceſſio ſuccedat reo principali, vna tantum actione tenetur. Cur tam varie? Acceſſio facilè à principali tolli poteſt. Principalis æquè principalem facile tollere non poteſt. Quid ſi fideiuſſoris obligatio ſit plenior quam principalis? v. l. 13. ff. de ſepar.
d l. 13. ff. de duob. reis.
e conſumatur. Hal.
f l. 21. §. 1. ff. eod. l. 16. ff. de act. empt.
g v. l. 20. ff. de act. empt. h Natura obligationum hæc eſt, vt vna in iudicium deducta, altera perimatur. i Imò non conſumitur, l. 3. ff. de pecun. conſt. l. 18. ff. de oblig.
k Fideiuſſor obligationem ſequi poteſt, §. 3. Inſt. eod. l facit. §. 5. verſ. Item ſi. Inſt. eod. m Fideiuſſor præcedere obligationem poteſt, l. 4. ff. eod. §. 3. Inſt. eod. l. 50. ff. de pecul. l. 35. in fin. ff. de iudiciis. n §. 16. ff. eod. o l. 8. ff. eod. §. 1. Inſt. eod. l. 2. §. 2. in fin. ff. de verb. oblig. p hac nota & hoc effectu dignoſcitur naturalis obligatio. l. 10. ff. de obl. q huiuſmodi, Vulg. Hal. Naturali obligationi fideiuſſor accedere poteſt. r l. 12. C. eod. §. 7. Inſt. eod. v. l. 1. ff. de leg. 3. v. l. 8. §. vlt. ff. de verb. obl. ſ ἐγγυῶμαι, ἐγγυᾶσθαι: ſed & ſi quis dixerit, γαρχέω, δίδωμι, perinde erit ac ſi dixerit, ἐγγυῶμαι. Hugo à Porta. t Ita legit etiam Theophilus, καὶ τὸ λέγω. Hal. ita quoque legitur in §. 7. Inſt. eod.
u l. 1. ff. eod. x §. 1. Inſt. eod. y v. l. 91. §. 6. ff. de verb. oblig. z hanc ſpeciem negat Bart. alibi reperiri, ſed malè, v. l. 56. §. 2. ff. de pecun. facit l. 2. ff. ſi ex noxalib. a totius cauſæ, ſi in vniuerſam cauſam fideiuſſit.
b Fideiuſſor iudicio ſiſti non tenetur poſt definitiuam ſententiam: fideiuſſor totius cauſæ tenetur. c rem pupilli ſaluam fore ſc. l. 4. §. 2. ff. rem pupilli.
d v. l. 70. §. vlt. ff. eod. e v. l. 1. ff. eod. Idem eſt in pignore, l. 5. ff. de pign. f Imò obligatur arg. l. 25. §. 5. ff. de pign. g v. §. 5. Inſt. eod. 7. Ecl. ex lib. 27. tit. 1. c. 7. § 8. aliàs exceptionem ex l. 42. ff. eod. & l. 9. C. de non numer. h eos non omnino obligari. Hal. Enuntiationis verbaque diuerſitas eſt quædam. Qui omnino non obligatur, nullo modo obligatur: qui autem non omnino, aliquatenus obligari poteſt. Haloandri lectionem probat Mynſing. ad §. 5. Inſt. eod. qui tamen interpretari poſſit ... ... Cæterùm huius ſententiæ quæſtionem v. apud Iacium ... 146. i l. 9. ff. eod.

a Superatum ſtatiua conuenta tantum eiuſm. dixi ad l. 17. ... emptione.
b §. 5. verſ. item ſi. Inſt. eod.
c Nunquam enim poteſt quis ſub conditione obligari.
d & l. 11. in princ. l. 9. ff. eod.
e Alternatiua obligationi fideiuſſor accedere non poteſt.
f l. 16. in fin. ff. eod.
g in decem ſc.
h Aliud eſt ſe duriorem, aliud in aliam obligationem acceptum eſſe. obligat hoc illo ſaltem. Hodie ... non tenetur, hac l. 141. ff. eod.
i Imò ſi, cum ſit ſunt res in obligatione ... l. 128. in fin. ff. de verb. oblig. recte obligatione principali.
k Tollitur electio ... quæ reo principali competit.
l Vide Hypotheſe.
m quia electio ... reo principali data eſt hic commodius fideiuſſori.
n duæ ſpecies.
o Leuior eſt eius conditio qui diſiunctiue obligatur, quàm qui coniunctiue, in vtraque obligatione. Nam res ... ſolutione, reio.
p actio, intentio, ... coneo ... id non actum.
q ... dum, ... in vtrumque obligari poteſt, ... l. 3. §. 1. ... in ... ad ... partem ... pendente ... conjunctis pignore.
r ... l. 3. §. 1. ff. qui ... ad ... cum.
ſ cæter. fideiuſſores conueniantur pro partem. Hal.
t contra fideiuſſori competere obiicit beneficium diuiſionis ... non ... quotiens ... ſor ... fideiuſſores ſint ſoluendo. Item Epiſtola Diui Hadriani, quotiens actioni eſt eos eſſe ſoluendo. Tertium, beneficium cedendarum, quoties nulla ... ſum debitum ſoluere, & iura ſibi cedi aduerſus confideiuſſores. v. Auth. ...
u ita tamen vt & ſatiſdationes, Hal.
x Soluens pro alio, emere eius nomen videtur.
y adde l. ſi vnus. ff. pro ſocio.
z l. 8. C. ad SC. Maced. & C. quod cum eo.
a in id quod facit, Emanuel Soares 2. obſeru. 17. mouet Harmenopuli lectionem: vbi ita legitur, εἰς ὅσον δύνασθαι, quo non nouerit ... ſed ... εἰς ὅσον δύναται ... Baſilicis 7. Ecl. ex lib. 26. tit. 1. c. 9. §. 5. aliud eſt quàm id quod facere poteſt. vide Cuiacium 9. obſeruation. 27. in principio.
b l. 1. ff. quod iuſſu.
c l. 78. ff. de verb. oblig.
d Macedonianum.
e l. 14. ff. de SenatuſConſ. Macedon.
f vbi neque ciuilis, neque honoraria eſt obligatio, ibi fideiuſſor accipi non poteſt.
† eſt hodie quædam hereditas. vide Nouell. 115. c. 1.
g poſſunt. Hal.
h l. 35. ff. eod. l. 1. §. 9. ff. de pecul.
i ſed liberabitur, vide l. 5. in fin. ff. eod.
k vide l. 36. ff. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

a l.71. ſup. eod.
b l.63. in fin. ſu. l. eod. l.27. ſup. mandati.
c l.93. in fin. ſup. de ſolut.
d ſi tanquam, Hal.
e Reus principalis fideiuſſori ſuo ſuccedens, non poteſt aduerſus creditorem vti ea exceptione, qua fideiuſſor vti aduerſus eum poſſit. Quid ſi vſus fuerit? in factum aut doli mali replicatione ſummouebitur.
f non competente. Ita legit & emendat Antonius Faber 3. coniecturar. 5. quem vide.
g Stipulatio ſine cauſa eſt inefficax. l.2. §.3. ſup. de doli mali.
h competit enim mandati iudicium fideiuſſori aduerſus reum. l.4. ſup. eod.
i ageretur, vulg. Hal.
k Fideiuſſor poteſt vti exceptione aduerſus contractū inefficacem inuito debitore, ſeu reo principali. ſed reus non poteſt contra ſtam inefficacem contractū in praeiudicium fideiuſſoris.
l l.3. ſup. de compenſat.
m cui fideiuſſori non proderit, l.23. §. de poſt.
n huius rei exempla peti poſſunt ex l.19. 46. 56. 70. §.5. ſup. [illegible]
o vide l. 9. ſup. de eo quod certo loco. [illegible]
p quia leuior eſt ea obligatio qui petit, quàm qui certo loco certe promittit. Leuius autem obligari reus non poteſt, quàm fideiuſſor.
q Qui remotiori loco promittimus, eo durius obligamur.

cum Titio egeris, ego non a liberabor, ſed b in id duntaxat tibi obligatus ero, quod à Titio ſeruare non potueris.

Si reus ſucceſſerit fideiuſſori.

14. *Idem* lib. 47. Digeſtorum.

Cum reus promittendi fideiuſſori ſuo heres c extitit, obligatio fideiuſſoria perimitur. quid ergo eſt? tanquam d à reo debitum petatur, & ſi e exceptione fideiuſſori competente f vſus fuerit, in factum replicatio dari debebit, aut doli mali proderit.

1. Si reus nolit fideiuſſorem vti exceptione. 2. Si unus ex fideiuſſoribus aliquid dederit, aut ſe petierit.

15. *Idem* lib. 52. Digeſtorum.

Si ſtipulatus eſſes à me ſine g cauſa, & fideiuſſorem dediſſem, & nollem eum exceptione vti, ſed potius ſoluere, vt mecum mandati h iudicio ageret i, fideiuſſori etiam inuito k me, exceptio dari debet: intereſt enim ſua pecuniam retinere l, potius quàm ſolutam ſtipulatori à reo repetere.

1 ¶ Si ex duobus qui apud te fideiuſſerant in viginti, alter, ne ab eo peteres, quinque tibi dederit, vel promiſerit, nec m alter liberabitur: & ſi ab altero quindecim petere inſtitueris, nulla exceptione ſummoueris. reliqua autem quinque ſi à priore fideiuſſore petere inſtitueris, doli mali exceptione ſummoueris.

De eo apud quem reus non eſt obligatus. 2. De eo quod certo loco dari debet. 3. cui obligationi fideiuſſor accedere poteſt. 4. De naturali obligatione. 5. De die & conditione. 6. De fideiuſſione, ſi reus non ſoluerit.

16. *Idem* lib. 53. Digeſtorum.

Fideiuſſor obligari non poteſt ei n apud quem reus promittendi obligatus non eſt. Quare ſi ſeruus communis Titij & Sempronij, nominatim Titio dari ſtipulatus fuerit, & fideiuſſorem ita interrogauerit, *Titio aut Sempronio id dare ſpondes?* Titius quidem petere à fideiuſſore poterit: Sempronij verò perſona in hoc ſolum interpoſita videbitur, vt ſolui ei ante litem conteſtatam, & ignorante vel inuito Titio poſſit.

1 ¶ Qui certo loco dari promiſit, aliquatenus duriori conditioni obligatur, quàm ſi purè interrogatus fuiſſet, nullo o enim loco alio, quàm in quem promiſit, ſoluere inuito ſtipulatore poteſt. Quare ſi reum purè interrogauero, & fideiuſſorem cum p adiectione loci accepero, non obligabitur fideiuſſor.

2 ¶ Sed & ſi reus Romæ conſtitutus, Capuæ dari promiſerit, fideiuſſor q Epheſi, perinde non obligabitur fideiuſſor, ac ſi reus ſub conditione promiſiſſet, fideiuſſor autem in diem certam, vel purè r promiſiſſet.

3 ¶ Fideiuſſor accipi poteſt, quoties eſt aliqua obligatio ciuilis, vel naturalis, cui applicetur.

4 ¶ Naturales ſ obligationes non eo ſolo æſtimantur, ſi actio aliqua eorum nomine competit. verumetiam cum t ſoluta pecunia repeti non poteſt. Nam licèt minus propriè debere dicantur naturales debitores, per u abuſionem intelligi poſſunt debitores, & qui ab his pecuniam recipiunt, debitum x ſibi recepiſſe.

5 ¶ Stipulatione in diem concepta, fideiuſſor ſi y ſub conditione acceptus fuerit, ius eius in pendenti erit: ne ſi ante diem conditio impleta fuerit, non obligetur: ſi concurrent z, dies & conditio, vel etiam diem conditio ſecuta fuerit, obligetur.

6 ¶ Cùm fideiuſſor hoc modo a acceptus eſſet, *ſi reus quadraginta, quæ ei credidit, non ſoluerit, fide ne eſſe iubes?* veriſimile eſt id actum, vt cùm appellatus reus non ſoluiſſet, fideiuſſor teneretur b: ſed & ſi reus, antequam appellaretur, deceſſiſſet c, fideiuſſor obligatus erit: quia hoc quoque caſu verum eſſet reum non ſoluiſſe.

De actione cedenda fideiuſſori.

17. *Idem* lib. 89. Digeſtorum.

Fideiuſſoribus ſuccurri ſolet, vt ſtipulator compellatur ei qui ſolidum ſoluere paratus eſt, vendere a cæterorum nomina.

De delegatione.

18. *Idem* lib. 90. Digeſtorum.

Qui debitorem ſuum delegat b, pecuniam dare intelligitur, quanta ei debetur, & ideo ſi fideiuſſor debitorem ſuum delegauerit, quamuis eum qui ſoluendo non erat, confeſtim mandati agere poteſt.

De ſeruo fideiuſſore.

19. *Idem* lib. 4. ex Minicio.

Seruus inſcio domino pro quodam fideiuſſerat, & eo nomine pecuniam ſoluerat. quærebatur, dominus poſſet ne ab eo cui ſoluta eſſet, repetere? Reſpondit: Intereſt c quo nomine fideiuſſerit. nam ſi d ex cauſa peculiari fideiuſſit, tunc id quod ex peculio ſoluerit, repetere dominus non poterit e: quod ſi ex dominica cauſa ſoluerit, vindicabitur. Si verò extra f cauſam peculij fideiuſſerit, quod ex pecunia dominica ſoluerit, æquè vindicabitur, quod ex peculio, condici poterit.

20. *Iauolenus* lib. 13. Epiſtolarum.

Sed & ſi ſerui dominus pecuniam ſoluerit, repetere g eam non ab eo pro quo fideiuſſit, ſed ab eo cui numerauit, poterit: cum ſeruus fideiuſſionis nomine obligari non h poſſit i. Sequitur ergo vt ab eo pro quo fideiuſſerat, repeti non poſſet k: cum ipſe ære alieno obligatus ſit, nec ſolutione liberari eius pecuniæ nomine potuerit, cuius obligatio ad ſeruū non pertinuit.

De SC. Trebelliano. De bonorum poſſeſſ. contra tab. 1. De eo qui duobus fideiuſſionibus tenetur. 2. De ſeruo manumiſſo. 3. Si reus vel fideiuſſor ſtipulatori ſucceſſerit. De poſſeſſione rerum debitoris data creditori. 4. De eo qui duobus fideiuſſionibus tenetur. 5. Si fideiuſſor ſtipulatori heres extiterit.

21. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum.

Heres à debitore hereditario fideiuſſorem accepit, deinde hereditatem ex Trebelliano reſtituit. fideiuſſoris obligationem in ſuo ſtatu manere l ait, idémque in hac cauſa ſeruandum: quòd ſeruaretur, cum heres contra quem emancipatus filius bonorum poſſeſſionem accepit, fideiuſſorem accepit. Idcóque in vtraque ſpecie tranſeunt m actiones.

1 ¶ Non eſt nouum n, vt fideiuſſor duabus obligationibus eiuſdem pecuniæ nomine teneatur. nam ſi in diem accepens, mox purè accipiatur, ex vtraque obligatur. & ſi fideiuſſor confideiuſſori heres extiterit, idem erit.

2 ¶ Seruo tuo pecuniam credidi, eum tu manumiſiſti o deinde eundem fideiuſſorem accepi. ſi quidem in eam obligationem fideiubeat, quæ aduerſus te intra p annum ſit, obligari eum ait. ſin verò in naturalem ſuam potius q vt nihil agatur: non enim intelligi poſſe, vt quis pro r ſe fideiubendo obligetur.

¶ Quòd ſi hic ſeruus manumiſſus ſ fideiuſſori ſuo heres exiſtat, durare cauſam fideiuſſionis putauit: & tamen nihilominus naturalem t obligationem manſuram, vt ſi obligatio ciuilis pereat, ſolutum repetere non u poſſit, nec his contrarium eſſe, quòd cum reus fideiuſſori heres exiſtat, fideiuſſoria obligatio tollatur: quia tunc duplex obligatio ciuilis cum eodem eſſe non poteſt. Retrò x quoque ſi fideiuſſor ſeruo manumiſſo heres extiterit, eadem aduerſus eum obligatio manet: quamuis & naturaliter teneatur, nec pro ſe quis fideiubere poſſit.

3 ¶ Quòd ſi ſtipulator y reum heredem inſtituerit,

a cedere. Hal. Creditor fideiuſſori ſoluenti cedere debet actiones quas habet in reliquos fideiuſſores. Et hoc quidem eſt beneficium: quod cedendarum actionum interpretes vocant, quo fideiuſſor vnus ſoluens in confideiuſſores vtitur ad viriles portiones. Eſt autem huius generis, vt fideiuſſor poſsit ſolutionem denegare creditori, antequam actiones ab eo ceſſæ acceperit. Poſt ſolutionem verò creditor nullam actionem habet, ideóque fideiuſſori qui ſoluerit, nihil poteſt cedi, niſi forte ſolutionem præceſſerit pactum de cedendis actionibus. Hæc beneficia fideiuſſoribus competunt aduerſus creditorem, vt ſcilicet primo diſcutiat reum principalem (hoc beneficium ordinis dicitur) vt obligationem ſuam æqualiter diuidat aduerſus omnes fideiuſſores (hoc beneficium diuiſionis ſeu epiſtolæ Diui Hadriani notatis [illegible]) vt accepta pecunia ab vno fideiuſſore, cedat ei actiones aduerſus reliquos (hoc beneficium cedendarum actionum vocatur.) Aduerſus reum ipſum principalem, vel mandati, vel negotiorum geſtorum actione vti poteſt. l.4. ſup. eo. l.39. §. [illegible] inſ. eod. l.11. [illegible] l.76. [illegible] Bal. [illegible] l.26. [illegible] ſup. 37.

b Delegatio ſolutio eſt. Solvit, qui delegat ſuum debitorem. l.26. §.2. ſ. mandati. l.3. [illegible] de nouat. vide quæ notaui ad l.8. §. 2. [illegible]

r eo durius obligamur. hinc ſit vt fideiuſſor remotiori loco quàm reus obligari non poſsit. r l.6. in fin. ſup. eod. §. 1. inſt. eod. l.13. ſup. de conditt. indeb. l.14. in fin. ſup. de pignorib. l.3. l.11. ſup. de SC. Maced. l.3. §.7. ſup. de pecunia conſtituta.
ſ vide l.10. ſup. de obligationib. & actionib. Porrò hunc paragraphum Hotomanus 3. obſeruat. 4. notat ex Gloſſa in textum irrepſiſſe. & ex l.10. ſup. de oblig. huc tranſlatum eſſe. & actionib.
t vide l.7. ſup. eo.
u Qui natura debet, non propriè, ſed abuſiuè debitor intelligitur. l.10. in fin. l. de verb. ſignif. Cur propriè non abuſiuè debitor? propriè is dici non poteſt, quod actionem non habet. Naturalis obligatio iure ciuili, actionis effectum non habet. Qui iudicio conueniri poteſt, propriè debitor eſt; hinc credit ap[illegible] appellatio propriè [illegible] de ſolut.
x Qui naturali iure debitum recipit, ſuum recepiſſe intelligitur.
y ſenſus eſt: Qui ſub incerta conditione obligatur, durius obligatur, quàm qui ſub certa. incerta quolibet momento exiſtere poteſt. Certa euentus ſuo tempore [illegible] accidit. Ideóque reus principalis ſub certa, fideiuſſor ſub incerta conditione obligari non poteſt, ne alioquin durius quàm reus principalis obligetur. Et tamen cum hic ſtationis non omnino vanus & irritus eſt effectus. Nam ſi fideiuſſoris conditio ante rei conditionem eueniat, non obligabitur: ſi eo idem tempore inciderit, vel poſt euenit, obligatur.
z ſi concurrerit. vulg. Haloander.
a vide Scholium apud Hotomanum [illegible] l.48. ſup. de verb. oblig.
b nam mora rei fideiuſſori nocet. l.49. §.1. l.88. ſup. de verb. oblig. Reus qui interpellatus non ſoluit, moram commiſit. l.32. ſup. de uſuris.
c ſenſus eſt, Conditio impoſita fideiuſſori, ſi reus non ſoluerit, ita accipitur ſi viuus non ſoluerit. vide quæ notaui ad l.122. §.4. in fin. ſup. de verborum obligationibus.

ad Velleian. c aduerſus reum principalem ſcilicet. l.9. ſup. eod.
d In ſeruo ſcilicet, non in filiofam. vide l.3. §.9. in fin. ſup. de peculio.
e Generali mandato non continetur poteſtas fideiubendi, niſi ipſa fideiuſſio pertineat ad res commiſſas vel mandatas.
f Quòd ſi ex dominica, Vulg. Haloand. id eſt, ex non peculiari.
g vide quæ notaui ad l.54. ſup. mandati.
h l.3. ſup. eod.
i creditor ſcilicet. An naturaliter? negat Accurſ. negat etiam Bartol. vel ideò quòd lex reſiſtat eius obligationi. Aſſentior Decio ſup. l.12. exiſtimanti ſeruum naturaliter obligari, quia conſentit. l.21. §.2. ſ. eod. l.13. l.64. ſup. de cond. indeb.
l.14. ſup. de oblig.
k non poſſit, Vulg. Haloand.
l vide Cuiac. 7. ad Afric. fol. 142. & ſeq.
m Actiones quas heres ipſe quæſijt, non tranſeunt in fideicommiſſarium neque qui contra tabulas venit, niſi facta ceſſione. vide l.37. l.73. ſup. ad Trebel.
n l.10. ſup. de aliment. l.13. ſup. de duobus reis.
o poſtquam tu eum manumiſiſti.
p De peculio actio datur in dominum poſt manumiſſionem ſerui intra annum, vide l.1. ſup. quando de peculio actio.
q potius eſt vt nihil.
r ſeruus pro alio. vide l.19. ſup. ad Velleian.
ſ manumiſſus fideiuſſorem ſederit. deinde fideiuſſori ſuo. Haloand. vide l.5. [illegible] §.1. de ſolut.
t vide quæ notaui ad l.20. in fin. ſup. eod.
u l.21. de ſolut. l.13. ſup. de cond. indeb.
x vide l.60. ſup. de cond. & demonſtr.
y l.71. in fin. pr. ſ. eod. l.93. §.2. de ſolutionib.

omnimodo fideiuſſoria obligationem peremit, ſiue ciuilis, ſiue tantùm naturalis in reum fuiſſet: quoniam quidem nemo poteſt apud eundem pro ipſo obligatus eſſe. Quòd ſi idem ſtipulator fideiuſſorem heredem ſcripſerit, proculdubio ſolam fideiuſſoris obligationem perimit. Argumentum rei a, quòd ſi poſſeſſionem debitoris data b ſit creditori, æquè dicendum eſt fideiuſſorem manere c obligatum.

4 ¶ Cùm Seius & Titius eiuſdem pecuniæ rei eſſe tineantur, qui pro te fideiuſſit d, poſſe & pro Titio fidejubere e reſpondit: quamuis eandem pecuniam eiſdem debiturus ſit, nec tamen inanem eam creditori futuram. nonnullis enim caſibus emolumentum habituram: veluti ſi ei, pro quo antè fideiuſſiſſet, heres extiterit. tunc enim confuſa prima obligatione, poſteriorem duraturam.

5 ¶ Cùm fideiuſſor reo ſtipulandi heres extiterit, quæritur an, quaſi ipſe à ſe exegerit, habeat aduerſus reum mandati actionem? Reſpondit: cùm reus obligatus maneat, non poſſe intelligi ipſum, à ſe fideiuſſorem pecuniam exegiſſe. itaque ex ſtipulatu potiùs f quàm mandati g agere debebit.

De hereditate iacente. l. De vniuerſitate.

22. *Florentinus* lib. 8. Inſtitutionum.

Mortuo reo promittendi, & ante aditam hereditatem fideiuſſor accipi poteſt: quia hereditas perſonæ h vice i fungitur: ſicuti municipium k, & decuria l, & ſocietas.

De adiecto ſolutioni.

23. *Marcianus* libro 4. Regularum.

Si mihi aut Titio decem ſtipulatus fuerim, Titius fideiuſſorem accipere non poteſt: quia ſolutionis m tantùm cauſa adiectus eſt.

Si reus intercessit herede ex parte inſtituit.

24. *Marcellus* lib. ſingul. Reſponſorum.

Lucius Titius, cum pro Seio fratre ſuo apud Septicium interuenire vellet, epiſtolam ei ita emiſit: *Si petierit à te frater meus, peto des ei nummos fide & periculo meo.* Poſt quam epiſtolam, Septicius Seio pecuniam numerauit: deinde Titius inter reliquos & Seium fratrem pro tertia parte reliquit heredem. quæro, an quia aduerſus Seium debitorem Septicij confuſa p ſit actio pro tertia parte qua Titio fratri ſuo heres extitit, cum coheredibus eius agere in ſolidum poſſit. Marcellus reſpondit, cum coherede Seij non pro maiore, quàm hereditaria parte, mandati agi poſſe.

De fideiuſſore pupilli, prodigi, furioſi.

25. *Vlpianus* lib. 51. ad Edictum.

Marcellus ſcribit, ſi quis pro pupillo ſine tutoris auctoritate obligato q prodigóve r vel s furioſo t fideiuſſerit, magis eſſe vt ei non ſubueniatur u: quoniam x his mandati y actio non competit.

De beneficio diuiſionis.

26. *Gaius* lib. 8. ad Edictum Prouinciale.

Inter fideiuſſores non ipſo iure z diuiditur a obligatio ex epiſtola D. Hadriani b: & ideò ſi quis eorum ante exactam c à ſe partem ſine d herede deceſſerit, vel ad inopiam peruenerit, pars eius ad e cæterorum onus reſpicit.

27. *Vlpianus* lib. 22. ad Edictum.

Si plures ſint fideiuſſores, vnus purè, alius in diem, vel ſub conditione acceptus a: ſi ſeruari oportet ei qui purè acceptus eſt, dum exiſtere conditio poteſt: ſcilicet vt interim in virilem conueniatur. ſed ſi cùm conditio extitit, non eſt ſoluendo b qui ſub conditione acceptus eſt, reſtituendam actionem in purè acceptum, Pomponius ſcribit.

1 ¶ Præterea ſi fideiuſſor c extiterit fideiuſſori d, ſiue plures, æquè e hic quoque pertinebit ad eandem cauſam, in quorum perſona æquè locum habebunt ea quæ ſunt à D. Hadriano conſtituta.

2 ¶ Præterea ſi quæratur an ſoluendo ſit principalis fideiuſſor, etiam f vires g ſequentis fideiuſſoris ei aggregandæ ſunt.

3 ¶ Sicut ipſi fideiuſſori, ita heredibus h quoque eorum ſuccurrendum Pomponius ſcribit.

4 ¶ Si fideiuſſor fuerit principalis & fideiuſſor fideiuſſoris, non poterit deſiderare fideiuſſor, vt inter ſe & eum i fideiuſſorem pro k quo fideiuſſit, diuidatur obligatio. ille enim loco l rei eſt: nec poteſt reus m deſiderare, vt inter ſe & fideiuſſorem diuidatur obligatio. Proinde ſi ex duobus fideiuſſoribus alter fideiuſſorem dederit, aduerſus eum quidem non diuiditur obligatio, pro quo interuenit: aduerſus confideiuſſorem n, magis eſt vt diuidatur.

28. *Paulus* lib. 25. ad Edictum.

Si contendat o fideiuſſor cæteros ſoluendo eſſe p, etiam exceptionem q ei dandam, *Si non & illi ſoluendo ſint.*

De conditione impoſſibili.

29. *Idem* lib. 18. ad Edictum.

Si ſub impoſſibili r conditione ſtipulatus ſim, fideiuſſor adhiberi non poteſt s.

De ignorantia rei principalis.

30. *Gaius* lib. 5. ad Edictum Prouinciale.

Fideiubere pro alio poteſt quiſque, etiam t ſi promiſſor ignoret u.

De ſolutione ante diem.

31. *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

Si fideiuſſor vel quis alius pro reo ante x diem creditori ſoluerit, expectare y debebit diem quo eum ſoluere oportuit.

De exceptionibus.

32. *Idem* lib. 76. ad Edictum.

Ex perſona z rei, & quidem inuito a reo, exceptio & cætera rei commoda fideiuſſori, cæteriſque acceſſionibus b competere poteſt.

Si hominem petitum reus liberum heredemque reliquerit.

33. *Idem* lib. 77. ad Edictum.

Si eum hominem, quem à Titio petieram, pro quo ſatis de lite c acceperam, Titius liberum heredemque reliquerit, ſi quidem re vera ipſius factum dicitur eſt, iudicium in eum d transferri: & ſi non patiatur id fieri, committi ſtipulationem. ſi autem e meus petitoris fuit, neque iuſſu meo hereditatem adierit, fideiuſſores teneantur ob rem non defenſam. ſi autem adierit me iubente, ſtipulatio euaneſcit f. Planè ſi meus fuerit, & ideirco differam aditionem, vt cùm vicero tunc eum iubeam adire, & interim ob rem non defenſam agere velim: non committitur ſtipulatio: quia vir bonus non g arbitraretur.

Quatenus intercessores obligantur.

34. *Paulus* lib. 72. ad Edictum.

Hi qui acceſſionis loco promittunt, in leuiorem cauſam accipi poſſunt, in deteriorem h non poſſunt. Ideò ſi à reo mihi ſtipulatus ſim, à fideiuſſore mihi aut Titio, meliorem i cauſam eſſe fideiuſſoris Iulianus putat: quia poteſt vel Titio ſoluere. Quòd ſi à reo mihi aut Titio ſtipulatus, à fideiuſſore mihi tantùm interrogem, in deteriorem cauſam acceptum fideiuſſorem Iulianus ait.

¶ Quid ergo ſi à reo Stichum aut Pamphilum, à fideiuſſore Stichum interrogem? verùm in deteriorem cauſam acceptus eſt ſublata electione, an in meliorem quod k verum eſt: quia mortuo k eo liberari poteſt.

De fideiuſſore ſerui, vel domini de peculio obligati.

35. *Idem* libro 2. ad Plautium.

Cum fideiubeat aliquis pro ſeruo, in ſolidū tenetur, etiam ſi nihil in peculio ſit. planè ſi pro domino

Marginal notes (left):

a rei, hoc eſt, quod. Hal.
b & bona vendita.
c non manere. Ita legit & emendat Anton. Faber. 1. Coniect. 17. quem vide.
d Separatim ſcil.
e etiam ſeparatim.
f id eſt, vt ſtipulatoris heres non v. fideiuſſor quondam apud eundem.
g Imò mandati agere l. 11. ſup. mandati.
h Fideiuſſor dari poteſt pro perſona repræſentata. vide Alteric.
i vide l. 38. ſup. de hered. inſtit.
k Municipium, decuria, ſocietas, licet pluribus perſonis conſtent, vnius tamen perſonæ vicem ſuſtinent.
l curia, vide l. 1. C. de decur. vrb. Romæ: dixi ad l. 25. §. 1. ſup. de acquir. hered. l. 3. §. 4. ſup. de bon. poſſeſſ.
m l. 56. §. 2. ſup. de verb. oblig.
n Literæ praiudicium ſcribere.
o l. 12. §. 13. ſup. mandati. Quid de literis commendatoriis quas Credentiæ hodie vulgus appellat, dictum? vtique familiares etiam commendatoriæ non obligant. l. 12. §. 12. ſup. mandati 2 l. vlt. C. quod cum eo. Si tamen quis ſcripſerit fraudulenter, idoneo homini extraneo pecuniam credi obligatur. l. 7 in fin. ſup. de dolo. Quid ſi procuratori tuo, faktori & ſimilibus perſonis bene credi ſcripſerit: tenetur. l. 5. §. 10. ſup. de inſtitoria. multo magis ſi eius vt ſuæ voluntatis conſcius) fidem adhiberi mandaueris.

p Quatenus reus debendi ſuccedit mandatori, eatenus confunditur actio mandati.
q poteſt enim iure obligari pupillus, & furioſus ex delicto, vel quaſi contractu. l. 46. ſup. de oblig. & act. eoque caſu non ſubuenitur fideiuſſori, l. 70. §. 4. in fin. ſup. eod. ex ſtipulatione verò huiuſmodi perſonæ obligari non poſſunt. l. 6. ſup. de verb. oblig. & ita leges contrariæ conciliandæ ſunt. vide Cuiac. adde l. 6. ſup. de verb. oblig.
r Priuilegia minoribus conceſſa ad prodigos & furioſos extenduntur.
ſ obligato ſine curatoris ſui auctoritate ſcilicet.
t vt non eis ſubueniatur (per in integrum reſtitutionem ſcilicet.) quoniam his e fideiuſſoribus ſcilicet.) mandati, &c. Contius 2. lect. 3. Meurſius 2. variar. 9. legit, vt ideò ei ſubueniatur. quo nomine à Roberto reprehenditur. 2. recept. vit.
u aduerſus ſtipulatorem.
x quamuis mandati actio non competat. Cuiac. ad l. 19. ſup. de vſurp. id eſt, quamuis mandati actionem is non habeat. Verus ſenſus eſt. Pro pupillo, furioſo & prodigo ſine tutore iure obligatis reddit interuenit fideiuſſor. Denique fideiuſſor tenetur, etiam ſi in pupillum, &c. mandati actionem non habeat.
y l. 2. ſup. de pignorat. [illegible]
z ſed per exceptionem l. 28. ſup. eod. Quæ ipſo iure diuiſa ſunt, ſemper ſunt diuiſa. Quæ diuiſa ſunt ope exceptionis, ante exceptionem oppoſitam non cenſentur diuiſa.
a De beneficio cedendarum actionum dixi ad l. 17. ſup. eod. De beneficio ordinis dicam ad Nou. 4. cap. 1. Hic autem agitur de beneficio diuiſionis ſeu epiſtolæ D. Hadriani. De beneficio diuiſionis agitur expreſſè in l. 17. §. 1. & l. 28. ſ. & l. 10. in ſ. C. eo. vtrumque notariis admodum notum eſt & familiare, dum creditorum gratia cauere vel ſtipulari ſolent, vt fideiuſſores diſertis verbis beneficio diuiſionis & epiſtolæ D. Hadriani renuncient. Beneficium diuiſionis datum fideiuſſoribus, extenſum eſt a Iuſtiniano ad correos conſtitutæ pecuniæ, l. vlt. C. de conſtit. & tandem ad correos ipſos debendi principales, Nou. 99.
b Epiſtolæ huius fit mentio in §. 4. Inſt. eod. l. vlt. C. de conſt. pecun. Ante Hadrianum idem quoque conſtitutum fuit à prætoribus. Inter fideiuſſores (inquit Paulus 1. ſent. 20. §. vlt.) ex edicto Prætoris ſi ſoluendo ſint, licet ſinguli in ſolidum teneantur, obligatio diuiditur.
c id eſt, ante litem conteſtatam.
d Eaque ſpecies eſt mori ſine herede, vt hic, & in iuncta, §. 1. Inſtit. quib. ex cauſ. manumiſſ.
e Itaque fideiuſſoris ante beneficium diuiſionis petitam ad confideiuſſorem pertinet.

Marginal notes (right):

a Quibus [illegible] modo [illegible] conditionales fideiuſſores diuidenda ſint actiones.
b vide l. 28. ſup. eod.
c fideiuſſor heres extiterit. [illegible] hic duobus diuerſis [illegible] Prior, quando inter fideiuſſores diuidenda ſit actio. Alter, quomodo reo fideiuſſorem aliud ſuccedente, inter eum & reliquos fideiuſſores ſit diuidenda actio.
d poteſt enim pro fideiuſſore fideiuſſor accipi. l. 8. in fin ſup. eod. Poteſt etiam fideiuſſori fideiuſſor dari. l. 4. ſup. eod.
e fideiuſſoribus datur beneficium ad fideiuſſorem fideiuſſoris pertinet.
f Quo puto fideiuſſoris fideiuſſor locupletior eſt, eo principalis pro fideiuſſor locupletior intelligitur.
g Principalis fideiuſſor ſoluendo [illegible] habendus.
h eorum fideiuſſorum heredibus.
i l. 10. §. 1. ſup. eod. l. 2. C. de conſtit. [illegible] Beneficium diuiſionis & ceſſionis, [illegible] Hadriani [illegible]
k id qui pro eo.
l In ſtudio [illegible] fideiuſſor [illegible] non eſt.
m Fideiuſſor principalis aduerſus [illegible] fideiuſſorem [illegible]
n puto legendum eſſe, confideiuſſorem.
o ſi velit reus [illegible] diuiſionem, & quo debent [illegible] l. [illegible]
p tunc cautum [illegible] l. 10. C. eod. [illegible] ſup. de ſolut. Paul. 1. ſent. 20. §. vlt.
q quia non [illegible] diuiditur [illegible] & principali [illegible] Hal. [illegible]

tur actio. l. 26. ſ. eo. r Impoſſibile in principali, impoſſibile eſt in acceſſorio. Hal.
ſ Cur ita? collige ex l. 16. ſup. eo.
t ſi detrahere etiam pro ignorante poſſumus.
u facit l. 3. in fin. ſup. de negot. l. 20. in fin ſup. mand. x l. 22. l. 51. ſup. mand.
y Ante diem pro alio ſoluens non poteſt aduerſus eum agere ante diem. Accurſ.
z adde l. 46. ſ. eod. l. 7. §. 3. ſup. de dolo.
a l. 15. ſup. eod. l. vlt. ſup. de pact. l. 19. ſup. de except.
b acceſſoribus. vulg. ♦ poſſint.
c cautio de lite, eſt cautio iudicatum ſolui, vt l. 1. & iudic. ſolui. v. Cuiac. 10. obſ. 20.
d inſtantia iudicij tranſit in eum qui iure ſucceſſit. Accurſ.
e homo meus, i. e. petitoris. vulg.
f adde l. 2. ſ. iudic. ſolui.
g In formula, iudicatum ſolui, modò dicebatur rectè defendi, modò boni viri arbitratu, vide Cuiac. 10. obſerv. 29. in fin.
h vide l. 8. §. 7. ſup. eod. l. 42. inſ. eod.
i Nota lenorem eſſe conditionem eius qui pluribus obligatus eſt, quam qui [illegible] Cur ita? Quia eſt ei, vt poſſe cui ſoluamus, cum ex iis [illegible] potentiorem aliquem creditorem reperiamus.
k l. 8. §. 2. ſup. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

a l.10.§.eod.
b actio ſcilicet.
c Fideiuſſore ſolvente reus liberatur. inſt. quib. modis tollitur obligatio.
d l. cedit. v.l.25. §.eod.
e Solutione naturali extinguitur obligatio.
f Ceſſionariis conſecet contrario, non ſimpliciter diſſolvere obligationem: nec cenſetur ſcilicet ſolutione ſimpliciter diſſoluta obligatio, ſed in ceſſionarium tranſlata. Bald. l.76.in fin. §. de ſolut. l.15. in fin. §. de in rem verſ.
g Fideiuſſori ſolventi, iura ceduntur contra reum principalem l.17.§. eod. l.27.in fi. l.28. §.mandati, l.91.§. 10.§. de ſolut.
h Reus principalis tempore liberatus, fideiuſſorem dat inutiliter, ut hic: & tamen ſolet fideiuſſor tempore liberatus pro reo ſolvens, habet mandati actionem. l.29. in fin. §. mandati. quia conſtituere poſſumus nos ſoluturos pro debito obligationis l.18.§. 1. de conſtitut. adde l. ult. in fin. §. tutem rem.
i v.l.57.§.de obligat.
k Imò poſſunt: hic enim futura eſt legitime conditio fideiuſſoris, l.2.§ 7.§.
l v.l.42.§.eod.
m Ubi neque res debita, neque reus eſt, ibi fideiuſſor intercedit inutiliter. obligatio acceſſoriam non poteſt eſſe ſine principali.
n Fideiuſſoris cófideiuſſorem ſine ceſſione non agit. v.l.17.§.eod. l.11. C.eod. adde l.36.§. eod.
o debendi principalis ſ.
p l.6.§.1. ſupra de duobus reis.
q Fideiuſſor in cauſam inopiæ debitoris acceptus non tenetur, niſi facta excuſſione rei, & heredis eius.

fideiubeat, cum quo de a peculio eſt b, duntaxat de peculio tenebitur, quod tunc erit, cum res iudicatur.

De actione fideiuſſori cedenda.

36 *Idem* lib. 14. ad Plautium.

CUm is qui & reum & fideiuſſores habebat, ab uno c ex fideiuſſoribus accepta pecunia præſtat d actiones: poterit quidem dici nullas iam eſſe: cum e ſuum perceperit, & perceptione omnes liberati ſunt. ſed non ita eſt. non enim in ſolutum accepit, ſed quodammodo nomen debitoris vendidit f. & ideo habet actiones, quia tenetur ad id ipſum, ut præſtet g actiones.

De errore.

37. *Idem* lib. 15. ad Plautium.

SI quis, poſtquam tempore h tranſacto liberatus eſt, fideiuſſorem dederit, fideiuſſor non tenetur: quoniam erroris i fideiuſſio nulla eſt.

De dictione. 1. Si creditor debitori ſucceſſerit.

38. *Marcellus* lib. 20. Digeſtorum.

SI Stichum aut Pamphilum ſtipulatus eſſem, utrum promiſſor voluiſſet, non k poſſum fideiuſſorem ita accipere, Stichum aut Pamphilum, utrum fideiuſſor vellet: quia futurum eſſet in eius poteſtate alium l velle, quàm reus voluiſſet.

1 ¶ A Titio qui mihi ex teſtamento ſub conditione decem debuit, fideiuſſorem accepi, & ei heres extiti. deinde conditio legati extitit, quæro, an fideiuſſor mihi teneatur? Reſpondi: Si ei à quo tibi erat ſub conditione legatum, cùm ab eo fideiuſſorem accepiſſes, heres extiteris, non poteris habere fideiuſſorem obligatum: quia nec m reus eſt, pro quo debeat, ſed nec res ulla quæ poſſit deberi.

Si unus ex fideiuſſoribus ſolvit.

39. *Modeſtinus* lib. 2. Regularum.

VT fideiuſſor adverſus confideiuſſorem ſuum agat, danda actio non eſt: ideòque ſi ex duobus fideiuſſoribus eiuſdem quantitatis, cùm alter electus à creditore totum exſolvet, nec n ei ceſſæ ſint actiones: alter nec à creditore, nec à confideiuſſore convenitur.

De duobus reis.

40. *Idem* lib. 13. Regularum.

CVm duo o rei conſtituti ſunt, ut p ab utroque, ſive ab alterutro fideiuſſor datus fuerit, in ſolidum recte accipietur.

De fideiuſſoribus. 1. De actione creditori cedenda.

41. *Idem* lib. 13. Reſponſorum reſpondit.

SI fideiuſſores in id q accepti ſunt quod à curatore ſervari non poſſit, & poſt impletam legitimam r ætatem tam ab ipſo curatore, quàm ab ſ heredibus eius ſolidum ſervari potuit: & ceſſante t eo qui pupillus fuit, ſolvendo eſſe deſierit, non u temere x vellens in fideiuſſores actionem competere.

1 ¶ Idem reſpondit, ſi in ſolidum condemnatus eſt unus ex mandatoribus, cùm iudicari convenit y cœperit, poſſe eum deſiderare ut adverſus eos z qui idem mandaverunt, actiones ſibi mandentur.

Si reus pecuniam, fideiuſſor aliam quantitatem promiſit.

42. *Iavolenus* lib. 10. Epiſtolarum.

SI ita fideiuſſorem accepero: *Quod ego decem credidi, de ea pecunia mille modios tritici a fide tua eſſe iubes?* non obligatur fideiuſſor: quia in aliam b rem, quàm quæ credita eſt, fideiuſſor c obligari non poteſt: quia non d ut æſtimatio e rerum quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri poteſt, ita pecunia quoque merce f æſtimanda eſt.

De fideiuſſoribus diverſarum ſtipulationum.

43. *Pomponius* lib. 7. ex variis lectionibus.

SI à Titio ſtipulatus fideiuſſorem te acceperim, deinde eandem pecuniam ab alio ſtipulatus, alium fideiuſſorem accipiam, confideiuſſores non erunt: quia diverſarum g ſtipulationum fideiuſſores ſunt.

De eo qui pro operis redemptore fideiuſſit.

44. *Iavolenus* lib. 11. Epiſtolarum.

STipulatus eſt opus arbitratu a tuo intra certum diem fieri, quod ſi effectum non eſſet, quanti b eius effectum ſit opus intereſſe, tanti fideiuſſores cepiſti c. & quia opus effectum non erat, alii locaſti d: & cùm poſterior conductor ſatis non daret, ipſe opus feciſti. quæro, an fideiuſſor teneatur? Reſpondit ſecundùm ea verba ſtipulationis quæ à te propoſita ſunt, fideiuſſores non tenentur: non e enim id feciſti, quod in ſtipulatione convenerat, id eſt f, opus alii non locaſti, tametſi poſtea locaſti. ea enim locatio quam ſecuta eſt, perinde eſt, ac ſi interpoſita non eſſet, etſi ſtatim tu opus facere cœpiſſes.

De fideiuſſore condemnato.

45. *Scævola* lib. 6. Digeſtorum.

FIdeiuſſor pro i venditore fundorum duorum altero evicto conventus ab emptore condemnatus eſt k certam quantitatem. quæſitum eſt, an cum herede venditoris ante l diem, quo iudicatum facere compelleretur, agere poſſit? Reſpondit agere quidem poſſe, ſed ex iuſta cauſa ad officium iudicis pertinere, quo fideiuſſor aut defendatur, aut liberetur.

Si contractus principalis non valeat.

46. *Iavolenus* lib. 10. ex Poſterioribus Labeonis.

CVm lex venditionibus n occurrere voluerit, fideiuſſor quoque liberatur o: magis quod per eiuſmodi actionem ad reum pervenitur.

De deportatione. 1. Si filiusfamilias ſtipuletur, & emancipatus credat.

47. *Papinianus* libro 9. Quæſtionum.

SI debitori deportatio irrogata eſt, non poſſe pro eo fideiuſſorem accipi ſcribit Iulianus: quaſi tota obligatio contra eum p extincta q ſit.

1 ¶ Si filius in cauſa peculiari ita fideiuſſorem acceperit, *Quantam r pecuniam crediturus ſum tua eſſe iubes?* & emancipatus credat; patri quidem, ſi non eſt reus obligatus, non tenebitur: filio verò humanitatis ſintuitu, obnoxius eſſe debet.

De muliere. 1. De minore.

48. *Idem* lib. 10. Quæſtionum.

SI Titius & Seia t pro Mævio fideiuſſerint, ſubducta u muliere dabimus in ſolidum x adverſus Titium actionem: cùm ſcire potuerit, aut ignorare non debuerit, mulierem y fruſtra intercedere.

1 ¶ Huic ſimilis & illa quæſtio videri poteſt: ob ætatem ſi reſtituatur in integrum unus fideiuſſor, an alter onus obligationis integrum excipere debeat. ſed ita demum alteri totum irrogandum eſt, ſi poſtea z minor intercesſit, propter a incertum ætatis ac reſtitutionis. Quòd ſi dolo creditoris inductus ſit minor ut fideiubeat b, non c magis creditori ſuccurrendum erit adverſus confideiuſſorem d, quàm ſi facta novatione e circumvento minore deſideraret in veterem debitorem utilem actionem ſibi dari.

De doli exceptione. 2. De pluribus fideiuſſoribus & pluribus heredibus fideiuſſorum, & conditione ſedeatur. 3. De eo quod certo loco.

a l.29.§.locati.
b Fideiuſſor pecuniam promittere poteſt, reo principali factum promittente.
c id eſt, accepiſti fideiuſſores in quod intereſt, & ita reus hic obligatur ad factum, fideiuſſor ad intereſſe.
d ut eſſecerunt, *Hal.*
e accepiſti, *vulg. Hal.*
f v. l.13. §. eod. locati.
g Contractus quem quis non implet, non impleri non prodeſt. facit l.7.C. eod. v. omnino ad hunc locum Romanum conſ. 421. in fin.
h illud, id eſt, eſt obſcurum. Quæro igitur quid his verbis Iuriſconſultus innuat? ſenſus eſt: Quia fideiuſſores ſtipulatis eſt intereſſe quo caſu alio conductore operis faciendi vel per moram promiſſoris cogetur, accendi petere non poteſt, ſi ſecundo conductore moram quoque facientes impleret opus ſecit. Nam & ſi locatum hic opus eſſe conſtat ſecundo alicui conductori, quia tamen moroſo locatum eſt magis poſitus quàm alteri locatum opus dicitur. Fideiuſſor autem tenebatur eo caſu quo faciendum verè opus locatum fuiſſet, ſtipulator ipſe opus faciens, alteri verè non locavit,

r legitima ætas, quæ dicitur ad l.27. §.de negot.
ſ ut heres rei principalis diſcutiatur, fideiuſſor principalis rei petere poteſt. facit lex 26. §.eod. Nov.4.c.1.
t etiam citra denunciationem, l.62.§.eod.
u Temeritate omnis actio vacare debet. *Cic. 1. Offic.* Nihil eſt temeritate turpius. Idem *de Senect.* Nihil à gravitate ſapientis temeritate diſtrahitur, *4. Acad.* & *l.* .. *de divin.* l.63. §.de reg. iur.
x Qui ſe in cauſam inopiæ debitoris obligavit, temerè conſulitur, reo aut eius heredibus non diſcuſſis.
y atque ita poſt ſive exactam v. Accurſ. in l.1.C. de iuris & facti ignor.
z Mandator in contrario mandati actiones ſibi cedi poſtulare poteſt.
a Stipulamur credidi, non poſſum fideiuſſorem accipere, qui pro his triticum dare ſpondeat: *Harm. 2. tit. 6. in fin.* Pro eo in pecunia obligato non poteſt fideiuſſor obligari in tritico. *Bald.* Hinc colligere poſſumus, ſtipulator facere qui pecuniam ſuſcipit credita triticum ab eo ſi ſtipulantur.
b l.38.§.eod. & durior, l.8.§.7. l.34.§.eod. adde l.8.§. de eo quod certo. l.4.§. de conſtit.
c aliud in conſtituto, l.1.§.5. §. de conſt. pecun.
d ſenſus eſt: Merces quidem pecunia numerata recte æſtimari: pecuniam verò mercibus æſtimari nec poſſe nec debere. *Harm. ibid.*
e Æſtimatio pecuniæ certa eſt, l.3.§. de in litem iurand. eſt incerta, l.94. §. de verb. obl. & etiam reo principalis debitor eſſe non poteſt. incerta vero. fideiuſſor.
f Pecunia merces æſtimantur: at non mercibus ipſa pecunia.
g Diverſarum ſtipulationum fideiuſſores, non ſunt confideiuſſores. Confideiuſſores ſunt, qui ad eiuſdem pecuniæ promiſſionem accedunt. Confideiuſſorum res facit, non perſona: denique eiuſdem ... ſunt, qui unius ac eiuſdem ſummæ apud eundem eodem tempore fideiuſſerunt.

num inter locatorem & conductorem differentiam eſſe oportet.
i Fideiuſſor pro venditore condemnatus antequam ſolvatur, agere poteſt ut vel liberetur, vel indemnis ſervetur.
k eſt in certam, *vulg. Hal.*
l Rerum duarum fideiuſſor ſi una evicta eſt, eiúſque nomine condemnatus eſt adverſus reum principalem, eiúſve heredem agere poteſt, vel ut defendatur, (forte in iudicio appellationis, aut potius intra quadrimeſtre tempus datum iudicatis) vel ut ſi fideiuſſor ante diem iuſta cauſa adverſus reum agere poteſt, ut liberetur, l.38. in fin. §. mandati. l.10. C. mandati.
m v. l.38. in princ. & §.1. §. mandati l.10. C. mandati. n de donationibus, puta inter coniuges conſtante matrimonio, l.1.§. de don. inter vir.
o Argumentum à venditione ad fideiuſſorem obſervat. Prohibitum vendere, in fraudem venditionis per fideiuſſorem obligari non poteſt. p Cur ita? v.l.16. §.eod. q Deportatus creditoribus obligari deſinit, ideóque deportatus pro debito, deportationem antecedente, fideiuſſorem inutiliter dare intelligitur, cum eo caſu fideiuſſor obligationi extinctæ accedat. l.34. in fin. §. de cond.
r l.132. in fin. §. de verb. oblig. ſ v. l.78. §. de verb. oblig. t l. mulier.
u ob SC. Velleianum, l.8.C. ad Velleian. x 3. Har. 6. y mulier fruſtra pro alio intercedit, §. ad SC. Velleian. z ſi ſponte minor, &c. Connanus lib. 6. commentar. iuris civilis, ubi ſponte, opponit dolo. at qua l. reprehenſus à Cuiacio 10. obſ. 25. & optimo iure, cum ita legatur 7. Baſil. lib. 26. tit. 1. c. 19. ὕστερον ὁ ἀφῆλιξ προσελήφθη. ſenſus eſt, Si ſimul cum minore interceſſero, & is reſtitutus fuerit, tum demum mihi totum onus irrogandum eſt, & ſi primo loco interceſſerim: niſi & dolo creditoris in fideiuſſorem minor aſſumptus eſt, 3 Harm. 6. Dic apertius: Si antequam Caius minor fideiuberet pro Titio apud Mævium fideiuſſero pro eodem Titio, in ſolidum Mævio teneor: quia minorem teneri ex ea fideiuſſione iniquum eſt: cùm ætas eius fragilis & expoſita captionibus reſtitutionem meretur. Hæc eſt ratio Iuris: adde & aliam inferiorem. Quia fideiuſſio mea quæ minoris fideiuſſionem tenuit, utilis fuit, ideóque eam ab inutili irriti eſt iniquum. Quid ſi una cum minore fideiuſſi? Cuiac. 10. obſ. 30. putat pro parte me teneri, de quo alibi dicere plenius: eſt enim ſatis perplexa eius rei definitio.
a ætas enim fragilis minoris id meretur, l.1. §. de minor.
b ſimul ſcilicet cum alio maiore 25. annis. c Argumentum à fideiuſſione ad novationem obſervat. d maiorem.
e Novatione cum minore facta, eóque circumvento, minor reſtituitur, l.27.§.3. §. de minor. quod cum evenit datur creditoribus adverſus veterem debitorem actio, l.18.§.ult. §. de minor. & ... , quod iniquum non eſt. Igitur reſtituto minore adverſus fideiuſſorem, qui cum præceſſit, fideiuſſor à creditore in ſolidum poterit conveniri, nam quæ ratio eſt minoris reſtituendæ creditori dandæ, ſic veterem debitorem, reſtituto minore, eadem militat in actione utili creditori reſtituenda adverſus veterem fideiuſſorem, minore reſtituto. ... fideiuſſorem priorem loco reſ. haberi, l.29. in fin. §. eod. Poſſis hanc legem ita accipere difficilem ac involutam ſic ſatis.

Universidad Rey Juan Carlos

49 Idem lib. 27. Quæſtionum.

SI teſtamento liberatum debitorem heres [a] omiſerit, & fideiuſſorem autem eius conuenerit, proderit exceptio doli mali fideiuſſori propter improbitatem [b] heredis, quæ prodeſſe reo debuerat, ſi conueniretur.

1 ¶ Ex duobus fideiuſſoris heredibus, ſi per errorem [c] alter ſolidum exſoluerit, quidam putant habere eum condictionem, & ideo manere obligatum coheredem, ceſſante quoque condictione durare obligationem coheredis probant [d], propterea quod creditor qui dum ſe putat obligatum, partem ei qui totum debet exſoluerit, nullam habebit condictionem.

¶ Quòd ſi duo fideiuſſores accepti fuerint (verbi gratia) in viginti, & alter ex duobus heredibus alterius fideiuſſoris totum creditori exſoluerit, habebit quidem in decem, quæ ipſo iure non debuit, condictionem: an autem & alia quinque [e] millia repetere poſſit, ſi fideiuſſor alter ſoluendo eſt, videndum eſt: ab initio enim heres [e] fideiuſſoris ſiue heredes, vt ipſe fideiuſſor, audiendi ſunt, vt ſcilicet pro parte ſinguli, fideiuſſores qui ſunt, conueniantur.

¶ Seuerior [f] & vtilior eſt in vtroque caſu illa ſententia, ſolutionem non indebitæ quantitatis non debere reuocari. quod etiam Epiſtola Diui Pij [g] ſignificatur in perſona fideiuſſoris qui totum exſoluerat.

2 ¶ Quæſitum eſt an fideiuſſor qui Capuæ pecuniam ſe daturum Romæ promiſit, ſi [h] reus promittendi Capuæ eſſet, ſtatim conueniri [i] poſſit? Dixi non [k] magis fideiuſſorem confeſtim teneri, quàm ſi ipſe Capuæ ſpopondiſſet, cùm reus adhuc Capuam peruenire non potuiſſet. nec ad rem pertinere, quod hoc [l] latere nemo dubitet, nondum fideiuſſorem teneri: quia nec ipſe reus promittendi teneretur. nam è contrario quoque, ſi quis reſponderit, quoniam debitor Capuæ ſit, fideiuſſorem confeſtim teneri, non habita ratione taciti [m] proprij temporis, euenturum, vt eo caſu fideiuſſor conueniatur, quo debitor ipſe, ſi Romæ fuiſſet, non conueniretur. Itaque nobis placet fideiuſſoriam obligationem conditionem taciti [n] temporis ex vtriuſque perſona recipere, tam rei promittendi, quàm ipſius fideiuſſoris: quoniam aliud reſpondentibus, contra iuris formam [o] in duriorem conditionem acceptus intelligetur.

Si creditor & fideiuſſor ſucceſſerint debitori.

50 Vlpianus lib. 37. Quæſtionum.

DEbitori creditor pro [p] parte heres extitit, accepto coherede fideiuſſore. quod ad ipſius quidem portionem attinet, obligatio ratione confuſionis [q] intercidit, aut (quod eſt verius) ſolutionis [r] poteſtate, ſed pro parte coheredis [s] obligatio ſalua eſt, non fideiuſſoria, ſed hereditaria: quoniam maior tollit minorem.

De beneficio diuiſionis. 3. De pignore. 4. De beneficio diuiſionis.

51 Idem lib. 3. Reſponſorum.

INter eos fideiuſſores actio diuidenda [t] eſt, qui ſolidum & partes viriles [u] fide ſua eſſe iuſſerunt. Diuerſum erit verbis ita conceptis, *Solidum aut partem viriles fide tua eſſe iubes?* tunc enim ab initio non niſi viriles partes ſingulos debere conuenit.

1 ¶ Fideiuſſor qui partem pecuniæ ſuo [x] nomine, vel rei promittendi ſoluit, quo minus reſidui diuiſione facta portionis iudicium accipiat, recuſare non debet: eam enim quantitatem inter eos qui ſoluendo ſunt, diuidi conuenit, quam litis [y] tempore ſinguli debent. ſed humanius [z] eſt, ſi & alter ſoluendo ſit litis conteſtationis tempore, per exceptionem ei qui ſoluit, ſuccurri.

2 ¶ Duo rei promittendi ſeparatim [a] fideiuſſores dederunt, inuitus creditor inter omnes fideiuſſores actiones diuidere non cogitur, ſed inter eos duntaxat qui pro ſingulis interuenerunt. Planè ſi velit actionem ſuam inter omnes diuidere, non erit prohibendus [b]: non magis quàm ſi duos reos pro partibus conueniret.

3 ¶ Creditor pignus diſtrahere non [c] cogitur ſi fideiuſſorem ſimpliciter acceptum omiſſo pignore velit conuenire.

4 ¶ Cùm inter fideiuſſores actione diuiſa, quidam poſt [d] litem conteſtatam ſoluendo eſſe deſierunt, ea res ad onus eius qui ſoluendo eſt, non pertinet. nec auxilio defendetur ætatis actor. non enim deceptus videtur, iure [e] communi vſus.

5 ¶ Bonis damnati fideiuſſoris fiſco [f] vindicatis, inter fideiuſſores actio poſtea ſi diuidi cœperit, vt heredis [g], ita fiſci rationem haberi oportere.

De pignore. 2. De beneficio diuiſionis. 3. De fideiuſſore coloni. 4. De pluribus.

52 Idem lib. 13. Reſponſorum.

AMiſſa culpa pignoris damnum [a] tam fideiuſſoris, quàm rei promittendi periculum ſpectat. nec ad rem pertinebat, fideiuſſor ita ſit acceptus, *Quanto minus ex pretio pignoris diſtracti ſeruari poterit.* Illis enim verbis etiam totum contineri conuenit.

1 ¶ Inter fideiuſſores actione diuiſa, condemnatus ſi deſierit eſſe ſoluendo, fraus vel ſegnitia [c] tutoris qui iudicatum perſequi potuerunt, damnum dato, quod ſi diuiſam actionem inter eos qui non erant ſoluendo, conſtabit, pupilli nomine reſtitutionis auxilium implorabitur.

2 ¶ Fideiuſſores à colonis datos etiam [d] ob pecuniam dotis [e] prædiorum teneri conuenit: cum ea quoque ſpecies, locationis vinculum ad ſe trahat. Nec mutat, confeſtim, an interiecto tempore fidem ſuam adſtrinxerunt.

3 ¶ Plures [f] eiuſdem pecuniæ credendæ mandatores, ſi vnus iudicio eligatur [f], abſolutione quoque ſecuta non liberantur, ſed [g] omnes liberantur pecunia ſoluta.

De capitali actione.

53 Idem lib. 15. Reſponſorum.

CApitis [i] poſtulati [k] fideiuſſores, ex contractu citra nullam præſcriptionem à [l] creditore qui reum poſtulauit [m], rectè conueniuntur.

De pignore.

54 Paulus lib. 5. Quæſtionum.

SI in pignore contrahendo deceptus [n] ſit creditor qui fideiuſſorem pro mutuo accepit, agit contraria pignoratitia actione in quam actionem venit, quod intereſt creditoris. ſed [o] ea actio fideiuſſorem onerare non poterit: non enim pro pignore, ſed pro pecunia mutua fidem ſuam obliget [p].

De ſtipulatione, quantam pecuniam illi quandoque credidero.

55 Idem lib. 11. Quæſtionum.

SI ita ſtipulatus à Seio fuero, *Quantam pecuniam Titio quandoque* [q] *credidero, dare ſpondes?* & fideiuſſores accepero, deinde Titio ſæpius credidero: neceſſe Seius in omnes ſummas obligatus eſt, & per hoc fideiuſſores quoque, & [r] id quod ex bonis eius ſeruari poteſt, omnibus [s] æquo iure proficere debet.

De ſeruo. 1. De patre & filio, domino & ſeruo. 2. De nummis alienis creditis. 3. De furti actione. De lege Aquilia. De actione populari.

56 Idem lib. 15. Quæſtionum.

SI quis pro [t] eo qui libertus non eſſet, & operas præſtaturum ſe iuraſſet [u], fideiuſſor erit, non tenebitur.

1 ¶ Item ſi filius à patre, vel ſeruus à domino ſtipuletur, nec fideiuſſor acceptus tenetur: quia non poteſt pro eodem [x], & eidem eſſe obligatus.

¶ Ex diuerſo ergo patre à filio, vel domino à ſeruo ſtipulato, fideiuſſor acceptus tenetur.

2 ¶ Si nummos alienos, quaſi tuos, mutuos dederis ſine [y] ſtipulatione, nec fideiuſſorem teneri [z] Pomponius ait.

¶ Quid ergo ſi conſumptis [a] nummis naſcatur condictio [b]? Puto fideiuſſorem obligatum fore. in omnem enim cauſam [c] acceptus videtur, quæ ex ea numeratione naſci poteſt.

3 ¶ Pro furti [d] actione fideiuſſor accipi poteſt. Item pro eo qui in legem Aquiliam commiſit.

¶ Diuerſa cauſa eſt popularium actionum [e].

Fideiuſſorem, antequam reus debeat, non conueniri.

57 Scæuola lib. 18. Quæſtionum.

FIdeiuſſor antequam reus debeat, conueniri non poteſt [f].

De fideiuſſore coloni. 1. Si facto rei perpetuetur obligatio.

58 Paulus lib. 22. Quæſtionum.

SI à colono ſtipulatus, fideiuſſorem acceperis [g] ſtipulatio eſt plurium penſionum: & ideo in veteris penſionibus fideiuſſor tenetur.

1 ¶ Cùm facto ſuo reus principalis obligationem perpetuat [h], etiam fideiuſſoris durat obligatio: veluti ſi moram [i] fecit in Sticho ſoluendo, & is deceſſit.

De pignore.

59 Idem lib. 4. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, fideiuſſorem in quem pignora à confideiuſſoribus data tranſlata ſunt, non [k] emptoris loco ſubſtitutum videri, ſed eius qui pignora accepit: & ideo rationem [l] fructuum & vſurarum haberi oportere.

---

a Liberato principali, etiam fideiuſſor conueniri non poteſt. adde l.19. § de except.
b Improbus eſt heres qui fideiuſſorem conuenit, cum principali iam liberato.
c In eo eſt error: nam per legem 12. Tab. obligatio erat diuiſa inter heredes æqualiter, l.6. C. [illegible]
d probatur vulg.
e l.27. §.3. § eod.
f ſed verior. vulg. Hal.
g Diui Hadriani Vulg.
h Vtcunque reus principalis ſit in loco ſolutionis fideiuſſori conceſſo, non ideo tamen ex rei præſentia fideiuſſoris mora contrahitur.
i v. l.43. § de iudicio.
k Senſus eſt, Sicuti fideiuſſor qui Capuæ dare promiſit, antea ibi conueniri non poteſt, quàm reus Capuæ peruenire potuerit: ne alioquin durius obligetur quàm reus: ita qui Capuæ dare promiſit, antea ibi conuenietur inutiliter, quàm ipſe ibi Capuam peruenire poſſit.
l v. l.138. § de verb. oblig.
m de quo l. eod.
n l.137. §.2. de verb. oblig.
o de quo in l.8. §.7. § eod.
p l.15. C. de liberali cauſ. l.7. C. de paction.
q Confunditur creditoris obligatio ſiue actio, quoties debitori ſuo ſuccedit, & quidem tota ſi ſolus ei ſit heres: pro parte vero, ſi coheredes alios habeat, vt hic. Confuſione debiti periculo ita extinguitur, l.5. in fin. C. de her. act.
r Creditor debitori ſuccedens, ſibi ſoluere videtur.
s Creditor heres debitoris aduerſus ſuum fideiuſſorem, eiuſdem debitoris heredem, agere poteſt, non tanquam fideiuſſorem, ſed heredem. vide l.2. C. de her. act.
t l.2. in fin. § rem pupill.
u l.6. § de fideiuſſ. tutor.
x ſuo nomine.
y litis conteſtatæ. Vulgat.
z Diuiſionis in beneficio, ex æquo & bono pecunia iam ſoluta ſpectatur: in cæteris tempus depoſiti officij attenditur, l.19. de probat.
a v. l.52. § eod. Caſus eſt: Qui ſeparatim pro reis debendi, fideiuſſerunt, ſunt quidem fideiuſſores, ſed non habent inter ſe beneficium diuiſionis ex epiſtola D. Hadriani inuito creditore.
b l.11. § de duobus.
c l.2. l.17. C. eod. l.6. § de pign. l.56. § eod.
d Inopia confideiuſſoris poſt litem conteſtatam ſuperueniens, confideiuſſorem non grauat.
e v. l. vlt. C. de teſtib. in ſumpt.
f Vt heredi fideiuſſoris competit beneficium diuiſionis, l.27. §.3. § eod. ita & fiſco, cui bona fideiuſſoris acquiſita, is enim eo caſu ſucceſſoris loco, l.2. C. ad l. Iul. de vi.
g Fiſcus ſuccedens fideiuſſori condemnato, habet beneficium diuiſionis.

a l.9. C. de pign. act.
b l.17. C. eod.
c l.2. C. de adm. tutel.
d Simpliciter fideiubens videtur fideiuſſor pro principali & acceſſio.
e Dos prædiorum, quid ſit, vide l.2. [illegible] l. de in. [illegible]
f l.26. ſup. mand. l.99. [illegible]
† hoc loco [illegible]
g Placuit [illegible] [illegible]
h l.17. C. [illegible]
i l.1. l.10. C. [illegible]
k acculati, [illegible]
l exceptionem.
m poſtulauit. Vulg. poſtulauerit.
n l.9. l.36. § de pignor.
o Id eſt, fideiuſſor [illegible] pignore [illegible]
p obligat. vulg. obligaret.
q quandoque, [illegible]
r [illegible] adde l.13. in fin. ſup. eod.
s An fideiuſſoribus, vt vel in [illegible] Græci interpretes [illegible]
t l.16. § eod.
u Iuramentum [illegible] obligationem [illegible]
x l.17. § eod.
y aliud ſi ſtipulatio interceſſit.
z Cur ita? vide ex l.32. § de reb. cred.
a Conſumptione nummorum [illegible]

cat. adde l.22. in fin. l.19. ſupra de reb. cred. l.78. § de ſolut.
b vt in l.13. § de reb. cred.
c d. l.52. in rata: l. vlt. in pr. ſup. quod legat.
d l.8. §.5. ſup. eod. l.70. in fin. § eod.
e in quibus ſcilicet nullus certus creditor ante litem conteſtatam. adde l.6. §. de popular. act.
f poteſt tamen adhiberi futuræ obligationi, l.6. in fin. ſup. eod.
g Qui pro colono fideiubet, pro penſionibus veteris tenetur, [illegible] tantum ſtipulatio, 7. Scæ. 57. adde l.34. ſup. [illegible] oblig.
h Perpetuato principali, perpetuatur acceſſorium, l.91. §.4. in fin. ſup. de verb. oblig.
i l.24. §.1. ſup. de [illegible]
k Imo emptoris loco, l.5. in fin. ſup. de diſtract. pign.
l Fideiuſſori pignora reddi debent, non [illegible]; ſi [illegible] fructus eorum ſortem minuunt, l.10. §.9. ſup. mand.

De re-

Universidad Rey Juan Carlos

De reo liberato.

60. *Scæuola* [a] lib. 1. Reſponſorum.

VBicunque reus ita liberatur a creditore, vt natura debitum maneat, teneri fideiuſſorem reſpondit: cùm verò genere nouationis [b] tranſeat obligatio, fideiuſſorem aut iure, aut exceptione liberandum.

De talia repetitione eius quod in principali intervallo conuenit.

61. *Paulus* lib. 15. Reſponſorum.

SI (vt proponitur) cum pecunia mutua daretur, ita conuenit, vt in Italia ſolueretur, intelligendum mandatorem quoque ſimili [b] modo contraxiſſe.

De pignore.

62. *Scæuola* lib. 5. Reſponſorum.

SI fideiuſſor creditori denuntiauerit [c] vt debitorem ad ſoluendam pecuniam compelleret, vel pignus diſtraheret, iſque ceſſauerit [e]: an poſſit eum fideiuſſor doli mali exceptione ſummouere? Reſpondit non [f] poſſe.

63. *Idem* lib. 6. Reſponſorum.

INter creditricem [g] & debitorem pactum interceſſerat: vt ſi centum quæ mutua dederit, vbi primum à petita fuiſſent, non ſoluerentur, ornamenta pignori data, intra certum tempus liceret ei vendere: & ſi quo minoris veniſſent, quodque ſortis vel vſurarum nomine deberetur, id creditrici redderetur, & fideiuſſor acceptus eſt. quæritum eſt, an fideiuſſor in vniuerſam ſummam obligari potuerit? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, teneri fideiuſſorem in [i] id quod minus ex pignoribus venditis redactum eſſet.

De fideiuſſore minoris.

64. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

FIdeiuſſor qui minore 25. annis pecuniam abſtulit, & in publico loco metu in integrum reſtitutionis conſignatam [k] depoſuit, confeſtim experiri mandati poterit.

De promiſſione facti alieni.

65. *Idem* lib. 6. Iuris Epitomarum.

SIcut reus principalis non aliàs quàm ſi de ſua perſona promittat, obligatur: ita fideiuſſores non aliàs tenentur, quàm ſi ſe quid daturos vel facturos promittant. nam reum principalem daturum vel facturum aliquid fruſtra promittentur: quia factum alienum [l] inutiliter [m] promittitur.

De ſeruo fideiuſſore.

66. *Paulus* [n] lib. 1. ad Neratium.

SI ſeruus alienus pro Titio fideiuſſit, & ſoluit, liberatur Titius: ſi dominus mandati contra eum agere inſtituat. nam qui mandati agit, ratam habere ſolutionem videtur [o].

De fideiuſſore iniuria iudicis condemnato.

67. *Idem* [p] libro 3. ad Neratium.

EXceptione quæ tibi [r] prodeſſe debebat, vſus, iniuria [q] iudicis damnatus es: nihil [s] tibi præſtabitur iure mandati [t]: quia iniuriam [u], quæ tibi facta eſt, penes te manere, quàm ad alium transferri, æquius eſt: [x] ſi culpa tua iniuſtæ damnationis cauſam præbuiſti.

De fideiuſſoribus magiſtratuum. 1. De fideiuſſore publicani. 2. De tranſactione.

68. *Idem* [a] libro 3. Decretorum.

FIdeiuſſores [u] magiſtratuum [x] in pœnam [y] vel mulctam quam non ſpopondiſſent, non debere conueniri decreuit.

1. ¶ Pro Aurelio Romulo conductore vectigalis centum annua Petronius Thallus, & alij fideiuſſerant: bona Romuli fiſcus vt obligata [z] ſibi occupauerat [a]: & conueniebat fideiuſſores tam in ſortem, quàm in vſuras [b], qui deprecabantur: lecta [c] ſubſcriptione fideiuſſionis, quoniam in ſola centum annua ſe obligauerant, non [d] in omnem conductionem: decreuit [e], fideiuſſores in vſuras non [f] teneri: ſed quidquid ex bonis fuiſſet redactum [g], prius [h] in vſuras cedere reliquum in ſortem: & ita in [a] id quod deficiet, fideiuſſores conueniri [b] iuſſit, exemplo pignorum a creditore diſtractorum.

2. ¶ Non poſſunt conueniri fideiuſſores liberato reo tranſactione [b].

De tutore dato eius filio cui ex fideiuſſoria cauſa erat obligatus.

69. *Tryphoninus* [c] lib. 9. Diſputationum.

TVtor datus eius filio cui ex fideiuſſoria cauſa obligatus erat, à [c] ſemetipſo exigere debet. & quamuis tempore liberatus erit, tamen tutelæ iudicio eo nomine tenebitur: item heres eius: quia cum eo ob tutelam, non ex fideiuſſione agitur. & quamuis non quaſi fideiuſſor, ſed quaſi tutor ſoluerit: etiamſi tempore liberatus eſt, mandati actionem eum habere aduerſus reum promittendi dicit. habet [d] enim, in vtraque cauſa adhuc illius debiti perſecutio. nam eius ſolutione liberabit reum promittendi obligatione in quam pro eo [e] fideiuſſerat, & non titulus [f] actionis, ſed debiti cauſa reſpicienda [g] eſt: licet enim is tutor, qui fideiuſſor, apud pupillum pro [h] eo eſt obligatus, ſoluit, ſe auctore, pupillo, quia reo promittendi liberato, & ipſe tutor, idemque fideiuſſor liberabitur: quod ſua auctoritate efficere non poteſt: tamen [i] & [k] ſi non pro ſe ſoluendi animo, ſed pro Titio ſecit, vt maximè eum liberet, habebit cum eo mandati actionem.

De conditione, de fundo, & eius vſufructu. 3. De fideiuſſore ſerui. 4. Vel furioſi. 5. De maleficiis.

70. *Gaius* [a] lib. 1. de Verborum obligationibus.

SI à reo ſub conditionem [l] fuero ſtipulatus, potero fideiuſſorem & in hanc & in aliam [k] conditionem obligare, ſi modò eas coniungam: niſi enim vtraque extiterit, non tenebitur, cùm reus ex vna [l] conditione teneatur: quod ſi eas diſiungam, durior fit conditio fideiuſſoris, nec [m] ob id obligatur, quippe ſiue communis vtriuſque conditio extiterit, ſiue alterutra videatur apprehendi: cùm reus non aliter teneatur, quàm ſi communis extiterit. aut igitur nullo modo tenebitur fideiuſſor: aut quod magis eſt [n], tenebitur, ſi prius extiterit communis.

1. ¶ Sub diuerſis quoque conditionibus ſi fuerint interrogati, intereſt [o] vtra earum [p] prior extiterit: ſi reo iniuncta, tenebitur etiam fideiuſſor, cùm conditio eius extiterit tanquam ſi ſtatim ab initio reus purè fideiuſſor ſub conditione acceptus eſſet. ex diuerſo autem, ſi fideiuſſoris conditio prior extiterit, non tenetur. perinde ac ſi ſtatim ab initio purè acceptus eſſet, reo ſub conditione obligato.

2. ¶ Si reo in fundum obligato, fideiuſſor, in vſumfructum [q] accipiatur: quæſitum eſt vtrum obligetur fideiuſſor, quaſi in minus: an non obligetur, quaſi in aliud. nobis in eo videtur dubitatio eſſe [r], vſuſfructus pars [ſ] rei ſit [t], an proprium quiddam. ſed cùm vſuſfructus fundi ius eſt, inutile eſt fideiuſſorem ex ſua promiſſione non teneri.

3. ¶ Adeo à [u] ſeruo poteſt fideiuſſor accipi, vt ipſe quoque dominus in id quod ſibi debetur, fideiuſſorem ab eo rectè accipiat: quem fideiuſſorem etiam ab eo ipſo ſeruo interrogari nihil impedit.

4. ¶ Si à furioſo ſtipulatus fuerit, non [x] poſſe te fideiuſſorem accipere certum eſt: quia non ſolum ipſa ſtipulatio nulla interceſſiſſet, ſed ne negotium quidem vllum geſtum intelligitur. quod ſi pro [y] furioſo iure obligato [z] fideiuſſorem accepero, tenetur fideiuſſor [a].

5. ¶ Id quod vulgo dictum eſt, *maleficiorum* [b] *fideiuſſorem accipi non poſſe*, non ſic intelligi debet vt in pœna [c] furti is, cui furtum factum eſt, fideiuſſorem accipere non [d] poſſit. nam pœnas [e] ob maleficia ſoluis magna ratio ſuadet: ſed ita potius, vt qui cum alio cum quo furtum admiſit, in partem quam ex furto ſibi reſtitui deſiderat, fideiuſſorem obligare non poſſit: & qui alieno hortatu [f] ad furtum faciendum prouectus eſt, ne in furti pœnam ab eo qui hortatus eſt, fideiuſſorem accipere poſſit. in quibus caſibus illa ratio impedit fideiuſſorem obligari, quia ſcilicet in nullam rationem adhibetur fideiuſſor, cùm flagitioſæ [g] rei ſocietas coita nullam vim habeat.

De confuſione obligationis. 1. De pacto. 2. De eo qui ſeruo-ſuo mandauit pecuniam credere.

71. *Paulus* [a] lib. 4. [c] Quæſtionum.

GRanius & Antoninus pro Iulio Pollione & Iulio Ruſo pecuniam mutuam accipientibus, ita vt duo rei eiuſdem debiti fierent [l], apud Aurelium Palmam mandator [k] extitit. Tulij bona ad fiſcum venerunt ſimiliter [l] & creditori fiſcus ſucceſſerat. Mandator allegabat ſe liberatum iure confuſionis: quia fiſcus tam creditori [m], quàm debitori ſucceſſerat. Et quidem, ſi vnus debitor fuiſſet, non dubitabam, ſicut fideiuſſorem, & ita & mandatorem liberatum eſſe. quamuis enim iudicio conuento [n] principali debitore, mandator non liberetur: tamen vbi ſucceſſit creditor debitori, veluti ſolutionis iure ſublata obligatione, etiam mandator

a l. 62. C. eod. 7. Eclog. 72.
b Ex perſona rei mandatoris forum ſortitur, adde l. 3. ſup. de reb. auct. iud.
c 7. Eclog. 79.
d ſortis non idoneum.
e l. 12. ſup. eod.
f Cur? non poteſt creditor ad agendū cogi, antequam velit agere, ſed tamen Bart. putat hanc legem corrige Nou. 4. quod hodie poſſit inſtitui actio quoties reus non eſt ſoluens.
g creditorem, Vulg. Hal.
g Valet pactum vt poſt vnam ac ſimplicem denuntiationem creditoris, debitore non ſoluente, poſſint diſtrahi pignora. Bald.
i l. 17. C. eod.
k l. 7. §. 2. ſup. de minorib. l. 56. §. 1. ſup. mandati.
l factum alienum promittitur inutiliter, l. 96. §. 1. ſup. de oblig.
m imò, vtiliter alienum factum promittitur, l. 5. ſup. de aucto.
n Qui ſoluit ſe in actu ratificat acti, Bald. adde l. 2. 3. ratam rem.
o Mandati actione & ſic idē qui vel deſiderat, eum ratum habere intelligitur.
o fideiuſſor.
p l. 5. l. 32. l. 57. ſup. de ſolut. l. 22. §. 4. l. 29. ... l. 31. de ... adde l. 3. §. 1. ſup. de piga. l. 50. §. 1. ſup. de legat. l. 27. §. 1. ſup. ... l. 6. §. 2. ſup. ad Treb. l. 30. ſup. de pecul.
q Fideiuſſor damnatus iniuria iudicis, non habet regreſſum contra reum principalem. Bald.
r aduerſus eum pro quo fideiuſſiſti.
ſ Æquius eſt iniuriam vel factam penes eum manere, quàm in alium transferri.
t hæc verba diſpungit Cuiac. 6. ad Afric. fol. 50. nam iniuria iudicis ſufficit, vel culpa: nec vtriuſque concurſus exigitur.
u vide Cuiac. ad l. vnic. C. de periculo eorum qui pro magiſtrat.
x l. vn. C. de periculo eorum qui pro magiſtr. l. 2. §. pen. l. 17. in fin. ſup. ad municip. l. 3. in fin. ſup. de peculio.
y Fideiuſſor acceptus in ſortem, non tenetur ad pœnam. Bald.
z ſub. tacite, l. conferre 46. §. ſiluu 3. h. de iure fiſci. l. eius ſeriptum 20. ſupra de pactis.
a Fideiuſſor non liberatur, etiam ſi creditor debitoris bona omnia occupauerit. b & malè quidem in vſuras. Nam fideiubens pro ſorte non cenſetur fideiuſſiſſe pro vſuris etiam in contractu bonæ fidei.
c Inſtrumentū fideiuſſorum tenor ſumma diligentia legendus eſt, vt ſciri poſſit, ad quæ & quiſque ſumman teneatur.
d Fideiuſſores niſi in omnem obligationem ſe adſtrinxerunt, vſurarum nomine non tenentur. l. 10. C. eod. 7. Eclog. 14. & lib. 26. cap. 45. ... hoc capitulum ... vt nam ne vſurarum ... adde ... Bald. quod ſi fideiuſſor tenetur actione ... vide tamen d. l. 10.
e decreuit Imperator, Vulg.
f dixi d. l. 10. C. eod.
g Redactum ex venditione pignorum prius in vſuras imputatur debitas: quod ſupereſt autem, in ſortem.
h Si quid debitor ſoluerit, prius in vſuras cedit. Eclog. ibid.

a l. 5. l. 57. §. eod. l. 65. §. 1. ... de iure fiſci.
b Eſt l. 27. §. eod. l. 95. §. de pactis.
c A ſemetipſo exigere tutor debet, quod patri pupilli ſuo debebat. l. 5. §. 4. l. 9. §. 5. §. 3. 5. de admin. tut. l. 10. §. de tutelæ & rationib.
d inhæret, Vulg. Hal.
e pro reo, Vulg.
f l. origo.
g Imò, inſpicitur titulus ſiue cauſa obligationis non inſpicitur. l. 3. §. 23. ſi. de peculio.
h pro reo, Vulg.
i ſub conditione, Vulg. Hal.
k Imò in aliam non poterō, l. 38. l. 42. h. eod.
l vna contin. Vulg.
m neque ob id, Hal.
n ſi a tenebitur, Vulg. Hal.
o l. 10. §. 5. h. eod.
p earum Vulg. Hal.
q Reo obligato ad proprietatem poteſt pro vſufructu accipi fideiuſſor.
r an vſuſfructus, Vulg.
ſ l. 4. h. de vſufr.
t Imo non eſt, l. 66. § 6. h. de leg. 2.
u l. 56. §. 2. h. eod.
x Imo poteſt, l. 25. ſup. eod.
y pro reo furioſo Vulg. Hal.
z l. 6. in fin. ſup. de verb. oblig. adde l. 25. ſup. eod.
a Vide l. 25. h. eod.
b Fideiuſſor maleficij quo ſenſu dicatur accipi poſſe, vel non poſſe, v. Marſilium in rubrica de fideiuſſorib. n. 206. ad 213.
c in pœna Hal.
d l. 8. §. 5. l. 56. in fin. ſup. eod.
e l. 27. §. 4. ſup. de pact. l. 51. & 2. ſup. ad l. Aquil. ... 14. ſ. de pœnis.
f adde l. 20. in fin. ſup. de his qui not. infam.
g l. 57. h. pro ſocio: l. 35. §. 2. ſup. de contr. empt. l. 1. §. 14. ſup. de tutela & rationib.
h Granius, Vulg. Hal.
i debiti fierent, Vulg. debiti eſſent, Hal.
k l. fideiuſſor Cod. man. 6. communes. 6. de pœna.
l Imo fiſcus hic ſucceſſerat creditori, & vni ex reis debendi: qua ſucceſſione fiebat confuſio debiti.
m Confuſio bonorum magna ſit, quoties quis debitori & creditori ſuccedit.
n l. 5. §. 3. l. 13. in fin. h. eod. l. 27. l. 28. c. eod. l. 27. in fin. ſ. mand. l. 15. ſup. de verb. oblig. l. 1. §. 84. ... de ſeruitut.

Universidad Rey Juan Carlos

mandator liberatur, vel quia non *a poteſt pro eodem apud eundem qui mandator eſſe*. Sed cùm duo rei promittendi ſint, & alteri heres extitit creditor, iuſta dubitatio eſt, vtrum alter quoque liberatus eſt, ac ſi ſoluta fuiſſet pecunia, an perſona tantum exempta, confuſa obligatione. Et puto aditione *b* hereditatis, confuſione obligationis eximi perſonam. ſed & acceſſiones *c* ex eius perſona liberari propter illam rationem, quia non poſſunt pro eodem *d* apud eundem obligati eſſe: vt quemadmodum incipere aliàs non poſſunt, ita nec remaneant. igitur alterum reum eiuſdem pecuniæ non liberari: & per hoc nec fideiuſſorem, vel mandatorem eius. planè quia is mandati iudicio eligere poteſt vel creditorem, compenſaturam ei exceptionem doli mali, ſi cœperit conuenire, cum altero autem reo vel in ſolidum, ſi non fuerit ſocietas; vel in partem ſi ſocij *e* fuerunt, poſſe creditorem agere, quòd ſi creditor fideiuſſori heres fuerit, vel fideiuſſor *f* creditori, puto conuenire confuſione obligationis non liberari reum.

1 ¶ Si ponamus vnum *g* ex reis promittendi pactum eſſe, *ne à ſe petatur*, deinde mandatorem ſoluiſſe, mandati iudicio conuenire poteſt etiam eum cum quo pactum eſt. non enim pactum creditoris tollit alienam actionem.

2 ¶ Placet mandatorem teneri, etiam ſi fœneratori *i* creditori mandet pecuniam credere.

De acceptilatione.

72. Scæuola lib. 5. de verborum obligationibus.

SI fideiuſſori ſub conditione obligato *ſ* *ex Aſia erogaſti*, quem ſub hoc modo accepit, *vt obligat ad tempus ubi fuerit debitor obligetur*, pendente conditione acceptum & latum fuerit, & is fideiuſſor adhuc pendente conditione mortuus fuerit, confeſtim à reo petere poſſum: quia exiſtens conditio neque obligationem in perſonam iam mortui efficere, neque acceptilationem confirmare poſſit.

De fideiuſſore, rem ratam haberi.

73. Paulus lib. 76. ad Edictum.

CVm Procurator in rem agebat, cautionem dederat *l*, *ratam rem dominum habiturum*, poſtea victo eo, dominus reuerſus, iterum *m* de eadem re agitabat: & cùm reus haberet poſſeſſionem, [&] noluit *n* eam reſtituere: & ideo magno condemnatus eſt, in amplius fideiuſſores non tenentur. hoc enim non debet imputari fideiuſſoribus, quod ille propter ſuam pœnam præſtitit.

DE *o* NOVATIONIBVS *p* ET Delegationibus *q*.

TIT. II.

Definitio atque etymologia nouationis. 1. Quæ obligatio nouari & in quam transfundi poſſit.

1. Vlpianus *r* lib. 46. ad Sabinum. *s*

NOuatio eſt prioris debiti in *t* aliam obligationem vel ciuilem vel naturalem transfuſio *ſ* atque translatio: hoc eſt, cum ex præcedenti cauſa ita noua conſtituatur *v*, vt prior perimatur *u*. Nouatio enim à nouo nomen accepit, & à noua obligatione *x*.

1 ¶ Illud non intereſt, qualis *y* *præceſſit* obligatio: vtrum naturalis, an ciuilis, an honoraria, & vtrum verbis, an re, an conſenſu. qualiſcunque igitur obligatio ſit, quæ præceſſit, nouari verbis poteſt: dummodò ſequens obligatio aut ciuiliter teneat, aut naturaliter *z*: vt putà ſi *a* pupillus *b* ſine tutoris auctoritate promiſerit *c*.

De re qua obligatione nouari poſſit ſi hoc agatur, vel non vt obligatio nouetur.

2. Idem *d* lib. 48. ad Sabinum. *e*

OMnes *a* res tranſire in nouationem poſſunt, quodcunque enim ſiue verbis contractum eſt, ſiue non verbis, nouari poteſt, & tranſire in verborum obligationem ex quacunque obligatione, dummodò ſciamus nouationem *b* ita demum fieri, ſi *c* hoc agatur *d*, vt nouetur obligatio. cæterùm, ſi non hoc agatur, duæ erunt obligationes.

De eo cui bonis interdictum eſt.

3. Pomponius lib. 1. ad Sabinum.

CVi bonis interdictum eſt, nouare obligationem ſuam non poteſt, niſi meliorem *e* ſuam conditionem fecerit.

De vſufructu & cæteris perſonæ cohærentibus.

4. Vlpianus *f* lib. 5. ad Sabinum. *s*

SI vſusfructus debitorem meum delegauero tibi, non nouatur *f* obligatio mea: quamuis exceptione doli, vel in factum totus debeat eſſe aduerſus me is qui delegatus fuerit. & non ſolùm donec manet *g* eius vſusfructus cui delegaui, ſed etiam poſt interitum eius videbimus: quia etiam hoc incommodum ſentit. ſi poſt mortem meam maneat ei *h* vſusfructus, & hæc eadem dicenda ſunt in qualibet obligatione perſonæ cohærenti.

De die.

5. Idem lib. 34. ad Sabinum.

IN diem obligatio nouari poteſt, & *i* prius quàm dies aduenerit.

¶ Et generaliter conſtat, & ſtipulatione in diem facta nouationem contingere, ſed non ſtatim ex ea ſtipulatione agi poſſe, antequam *k* dies venerit.

De promiſſione, quæ minus à debitore exigi poteſt.
1. De mutuo & ſtipulatione.

6. Idem lib. 46. ad Sabinum.

SI ita fuero ſtipulatus, *Quanto minus à Titio debitore exegiſſem, tantum fideiubes?* non fit nouatio: quia non hoc agitur, vt nouetur.

1 ¶ Cùm pecuniam mutuam dedit quis ſine ſtipulatione, & ex continenti *m* fecit ſtipulationem, vnus contractus eſt *n*. Idem erit dicendum, & ſi ante ſtipulatio facta eſt, mox pecunia numerata ſit.

7. Pomponius *o* libro 24. ad Sabinum.

CVm enim pecuniæ *o* mutuæ dandæ ſtipulamur, non pure *p* obligationem numeratione naſci, & deinde eam ſtipulatione nouari: quia id agitur, vt ſola ſtipulatio teneat. *q* & *r* magis implendæ ſtipulationis gratia numeratio intelligenda eſt fieri.

De purgatione moræ. 1. De legatis & fideicommiſſis. 2. De puris, & in diem, conditione. 2. Si obligatio nouata præcedat obligationem pendentem. 3. De ſtipulatione iudicatum, ſolui, & de alternatione. 5. Si quis promittat quod alius debet, vel ſtipuletur quod ſibi debetur.

8. Vlpianus lib. 46. ad Sabinum.

SI Stichum dari ſtipulatus fuerim, & cùm in moram promiſſor eſſet, quo minus daret, rurſus eundem ſtipulatus fuero, deſinit periculum ad promiſſorem pertinere, quaſi mora *r* purgata.

1 ¶ Legata vel fideicommiſſa ſi in ſtipulationem fuerint deducta, & hoc actum, vt nouetur, fiet nouatio: ſi quidem purè vel in diem *ſ* fuerint relicta, ſtatim: ſi vero ſub conditione *t*, non ſtatim, ſed vbi conditio extiterit. Nam & aliàs *u* qui in diem ſtipulatur ſtatim nouat, ſi hoc actum eſt: cùm certum ſit diem quandoque venturum. at qui ſub conditione ſtipulatur, non ſtatim nouat, niſi conditio extiterit.

2 ¶ Si quis ita ſtipulatus à Seio ſit, *Quod à Titio ſtipulatus fuero, dare ſpondes?* an ſi poſtea à Titio ſtipulatus ſim, fiat nouatio, ſoluſque teneatur Seius? Et ait Celſus nouationem fieri ſi modò id actum ſit, vt nouetur: id eſt vt Seius debeat quod Titius promiſit. nam eodem *x* tempore & impleri prioris ſtipulationis conditionem, & nouari ait, eoque iure vtimur.

3 ¶ Idem Celſus ait, *Iudicatum ſolui y* ſtipulatione actionem iudicati non nouari merito: quia hoc ſolum

a Mandator pro eodem apud eundem qui eſt non poteſt. vt l. eod. b l. 95. §. 2. 3. de ſolution. c l. 43. §. de ſolut. d l. 56. § 1. eod. e vno ex reis debendi confuſione obligationis liberato, alter in ſolidum obligatus manet: qui ſi per fideiuſſore haberetur, in partem demtaxat teneretur: itéque ſi ſocius eſſet, vt hic. f l. 21. §. 5. l. eod. g l. 25. ff. de pact. h hoc pactum non eſt in rem ſed perſonale. i fœnerator creditoris. ... Longè enim eſt aliud actio mutui & actio Kalendarij. Mutuum & fœnus ſunt diuerſa. ... Si mutuum non poteſt, certum eſt ſummam fœnoris, vide Cuiac. ... k l. 13. §. 7. l. de acceptil. l adde l. 40. ff. de procurator. m ad enim poteſt l. 75. ff. de procurat. n & noluit. Hal. o §. c. 4. ... p ... De exceptione nouationis. v. Ol. dend. c. 96. ... q 5. Paul. ſent. 8. Quid ſit nouatio v. l. 1. eod. Et autem origine iuris ciuilis & ab eo inuenta 2. ...

r ... l. ... ad chirographarium.
ſ ... 7. Eclo. 8. ex lib. 26. tit. 4. c. 1. ... 3. Harm. 5.
t conſtituatur.
v Ipſo iure l. 27. §. 2. ff. de pact. ... Harm. ibid.
x Vocabulum *obligationis* à Iuriſconſulto hic additur illuſtrandæ huius etymologiæ gratia: vt in etymo teſtamenti vocabulum mentis additum eſt ... & interdictum, inter duos dictum. Huius rei rationem afferre ex Conano lib. 6. c. ... quia vnius, inquit, verbi imagine totius eius nominis, de quo agentur, declarandam ſatis videbatur. ... nec enim prioris obligationis in aliam ſit transfuſio.
y l. 1. eod. ... ibid.
z Pupillus ex æquitate & ratione naturali obligatur, promittendo pecuniam quam mutuam accepit & in rem ſuam conuertit, & nouandi cauſa exprommittitur Cuiac. ad l. 127. ... adde l. 59. ff. de oblig. ... Alij ad pupillum pubertati proximum hanc legem referunt. ... ad eum qui pubertati non ſit proximus.
a ... naturaliter non obligatur. adde l. 41. ff. de cond. indeb. l. 59. ſupra de ...
b ... nouationem ...
c ... l. 30. ff. ... ſtipulatur aut paciſcitur ...

r Legata ſub conditione relicta nouari poſſunt, l. 4. ... l. 14. in fin. l. eod.
ſ ... Pura, & in diem: purè & in diem nouari poſſunt, non ſi ſub conditione, Hal.
t Eodem momento obligatio incipere & deſinere poteſt ... quam Græci ... appellant ...
y Per ſtipulationes quæ iudiciorum executionem non ſpectant, non fit nouatio. Hal.

Universidad Rey Juan Carlos

agitur ex ſtipulatione, vt fideiuſſoribus y cautum ſit z, non vt ab obligatione iudicati a liberetur.

4 ¶ *Si decem, quæ mihi Titius debebat*, *aut decem quæ Seius debet*, à Tertio ſtipulatus fuero, putat Marcellus, neutrum liberari, ſed Tertium eligere poſſe, pro quo decem ſoluere velit.

5 ¶ Si ab alio promiſſam ſibi dotem, maritus ab vxore c, dotis nomine ſtipulatus ſit, non duplari dotem, ſed fieri nouationem placet, ſi hoc actum eſt. quid enim intereſt ſi ipſa an alius quilibet promittat? quod enim ego debeo, ſi alius promittat, liberare me poteſt, ſi nouationis cauſa hoc fiat. ſi autem non nouandi animo hoc interuenit, vterque quidem tenetur: ſed altero ſoluente, alter liberatur: non tamen ſi quis ſtipuletur, quod mihi debetur, auferet mihi actionem, niſi ex voluntate mea ſtipuletur. liberat autem me is qui quod debeo promittit, etiam ſi nolim k.

De obligatione tutela. 1. De conditione neceſſaria. 2. De actu, & itinere, et vſufructu, & vſu.

9. *Idem* § lib. 47. ad Sabinum. §

SI pupillus ſine tutoris authoritate rem ſaluam fore ſtipulatus, pubes factus, ratam ſtipulationem habuerit nouandi cauſa, tollitur tutelæ actio. ſi non habuerit, tametſi licet tutelæ egiſſet, habet tamen adhuc ex ſtipulatu actionem: ſed iudex tutelæ non aliter condemnare debet, quàm ſi ex ſtipulatione liberatio fieret.

1 ¶ Qui ſub conditione ſtipulatur, quæ omnimodò extatura m eſt, purè n videtur ſtipulari.

2 ¶ Qui o actum ſtipulatur, deinde p iter, nihil agit. Item vſumfructum ſtipulatus, ſi vſum ſtipuletur, nihil agit. Sed qui iter ſtipulatus, actum poſtea ſtipuletur, aliud magis ſtipulatur: aliud q eſt enim iter, aliud actus.

An is cui rectè ſoluitur nouare poſſit.

10. *Paulus* § lib. 11. ad Sabinum. §

CVi r rectè ſoluitur, is etiam nouare poteſt ſ, excepto eo, ſi mihi aut Titio ſtipulatus ſim. nam Titius t nouare non poteſt, licet rectè ei ſoluitur.

Quid ſit delegare. Quibus modis delegatur.

11. *Vlpianus* § lib. 27. ad Edictum. §

DElegare u eſt vice ſua alium reum dare creditori, vel cui iuſſerit.

1 ¶ Fit autem delegatio vel per ſtipulationem x, vel per litis conteſtationem y.

Si exceptione tutus delegetur.

12. *Paulus* § libro 31. ad Edictum. §

SI quis delegauerit debitorem qui z doli mali exceptione tueri ſe poſſe ſciebat, ſimilis videbitur a ei qui donat: quoniam remittere exceptionem videtur.

¶ Sed ſi per ignorantiam promiſerit creditori, nulla quidem exceptione aduerſus creditorem vti poterit: quia ille ſuum b recepit: ſed is qui delegauit tenetur condictione vel incerti, ſi non pecunia ſoluta eſſet, vel certi, ſi ſoluta eſſet, & ideo cum ipſe præſtiterit pecuniam, aget mandati iudicio.

De non debitore delegato.

13. *Vlpianus* § lib. 38. ad Edictum. §

SI non debitorem quaſi debitorem delegauero creditori meo, exceptio locum non habebit, ſed condictio d aduerſus eum qui delegauit, competit.

De pecunia & conditione.

14. *Idem* § lib. 7. Diſputationum §

QVotiens e quod purè debetur, nouandi cauſa ſub conditione promittitur, non ſtatim fit nouatio f: ſed tunc demum, cùm conditio extiterit.

1 ¶ Et ideo ſi ſi fortè Stichus fuerit in obligatione, & pendente conditione deceſſerit g, nec nouatio contingere, quia non ſubeſt res eo tempore, quo conditio impletur. Vnde Marcellus, etſi poſt moram Stichus in conditionalem obligationem deductus ſit, purgari moram, nec in ſequentem deduci obligationem putat.

2 ¶ Sed ſi i quod ſub conditione debetur, purè quis nouandi cauſa ſtipuletur, nec tunc quidem ſtatim k nouatur, licet pura ſtipulatio aliquid egiſſe videatur: ſed tunc nouabit, cum extiterit conditio. etenim exiſtens conditio primam ſtipulationem committit, commiſſamque in ſecundam transfert. Et ideo ſi fortè perſona promiſſoris pendente conditione fuerit deportata m, Marcellus ſcribit, ne quidem exiſtente conditione vllam contingere nouationem n: quoniam nunc, cum extiterit conditio, non eſt perſona quæ obligetur.

De ſtipulatione pœnali.

15. *Iulianus* § lib. 13. Digeſtorum. §

SI creditor pœnam ſtipulatus fuerat a, ſi ad diem pecunia ſoluta non eſſet, nouatione facta non b committitur ſtipulatio.

De ſeruo.

16. *Florentinus* § lib. 8. Inſtitutionum. §

SEruus c nec peculiarem quidem obligationem citra voluntatem domini nouare poteſt, ſed adiicit potiùs obligationem, quam priſtinam nouat.

Quibus modis delegatur.

17. *Vlpianus* § lib. 8. ad Edictum. §

DElegare ſcriptura, vel nutu d, vbi fari non poteſt, debitorem ſuum quis poteſt.

De pignoribus, hypothecis, vſuris.

18. *Paulus* § libro 57. ad Edictum. §

NOuatione legitimè facta, liberantur hypothecæ & pignus e: vſuræ f non currunt.

Si exceptione tutus delegetur.

19. *Paulus* § lib. 69. ad Edictum.

DOli exceptio quæ poterat delegant i opponi, ceſſat g in perſona creditoris cui quis delegatus eſt.

¶ Idémque eſt & in cæteris ſimilibus exceptionibus; immo & in ea quæ ex ſenatuſconſulto h filiofamilias datur. nam aduerſus creditorem, cui delegatus eſt ab eo qui mutuam pecuniam contra ſenatuſconſultum dederat, non vtetur exceptione: quia nihil in ea promiſſione contra ſenatuſconſultum fit i: tantò magis, quod hic nec ſolutum repetere poteſt.

¶ Diuerſum eſt in muliere quæ contra ſenatuſconſultum promiſit: nam & in ſecunda k promiſſione interceſſio eſt.

¶ Idémque eſt in minore qui circumſcriptus delegatur: quia l nunc etiam minor eſt, curſum circumſcribitur. diuerſum l ſi iam exceſſit ætatem viginti quinque annorum: quamuis adhuc poſſit reſtitui aduerſus priorem creditorem.

¶ Ideò autem denegantur exceptiones aduerſus ſecundum creditorem, quia in priuatis contractibus & pactionibus non facilè ſcire petitor poteſt quid inter eum qui delegatus eſt, & debitorem actum eſt: aut etiam ſi ſciat diſſimulare debet, ne curioſus m videatur. & ideo meritò denegandum eſt aduerſus eum exceptionem ex perſona debitoris.

Per quas perſonas fit nouatio. 1. De pupillo & tutore. De procuratore.

20. *Paulus* § lib. 72. ad Edictum. §

NOuare poſſumus aut ipſi, ſi ſui iuris ſumus, aut per alios qui voluntate n noſtra ſtipulantur o.

1 ¶ Pupillus p ſine tutoris auctoritate non poteſt nouare. tutor q poteſt, ſi hoc pupillo expediat. item procurator omnium bonorum.

De eo cui debitor iuſſus eſt ſoluere.

21. *Pomponius* § lib. 3. ex Plautio. §

SI debitorem meum iuſſero ſ tibi ſoluere, non ſtatim tu etiam ſtipulando id nouare poſſis: quamuis debitor ſoluendo tibi liberaretur.

De ratihabitione nouationis.

22. *Paulus* § lib. 19. ad Plautium. §

SI quis abſente me à debitore meo ſtipulatus eſt nouandi animo, ego poſtea ratum t habuero, nouo obligationem.

An filius actionem patris nouet.

23. *Pomponius* § lib. 5. ex Plautio. §

FIlius patris actionem ignorante u eo nouare non poteſt.

De ſtipulatione quæ non committitur. 1. De conditione.

24. *Idem* § lib. 5. ex Plautio. §

NOuatio non poteſt contingere ea ſtipulatione quæ non committitur x.

¶ Nec huic contrarium eſt quod, ſi ſtipulatus à Titio fuero nouandi animo ſub conditione quod mihi Sempronius debet, & pendente conditione Titius deceſſerit y, quamuis ante aditam hereditatem conditio extiterit, nouatio fieret. hic enim morte promiſſoris non extinguitur ſtipulatio, ſed tranſit ad heredem cuius perſonam, interim hereditas ſuſtinet.

An is cui rectè ſoluitur nouare poſſit.

25. *Celſus* § lib. 1. Digeſtorum. §

NOn ideo z nouare veterem obligationem quiſquam rectè poteſt, quod interdum rectè ei ſoluitur. nam & his qui b in noſtra poteſtate ſunt, quod ab his creditum eſt, rectè interdum ſoluitur: cùm

Marginal notes, left column:

a darb.
b videri.
c adde l. 56. §. ex. Si à ſingulis alternatiuè debita promittuntur, non fit nouatio. & ſic alternatiua propter ſuam incertitudinem nouationem impedit.
d & vide Antonium Fabrum 3. coniect. 3.
e Dos ab extraneo, & poſtea ab vxore promiſſa non duplicatur. & vnica ſolutione vtraque obligatio ſoluitur, Bald.
f l. 20. §. ex. v. Pom. 5. ſerm. 8. 5. ver.
g v. l. 8. §. pen. ſup. de conſtitut.
h l. 25. [illegible]
i l. 30. inſ. eo.
k l. 23. §. de ſolu. ſtatuli.
l Solutorem recuſare debitor poteſt, niſi acceperit apocham, vt hic, facit l. 26. C. de liberali cauſa l. 3. §. 3. C. de ſolu. [illegible] C. de ſolu.
m extiterit, Vulg. Hal.
n l. 7. in fin. ſup. de verb. obl.
o v. l. 58. ſuprà de verb. obl.
p v. l. 58. ſuprà de verb. obl.
q & aliis, de quibus vide hic Accurſium
r id eſt plus: ſi in quod plus eſt, aliud eſt.
ſ l. 10. l. 11. ſup. de pactis. Imo non poteſt, l. 16. l. 2. §. l. 27. ſup. de pact. ſolut. Nouare poteſt, qui iure ſuo ſolutum recipit: non poteſt, qui tantum miniſterium præſtat, l. 123. §. 1. ſup. de verb. oblig. Id tamen fallit in tutore & procuratore habente mandatum non libera, l. 20. l. 27. Paul. 5. ſent. 8. §. [illegible]
t ſol. adiectus.
Delegatio, eſt nouatio, creditoris conuentione, & debitoris & creditoris. [illegible] hic ſicuti nouatio, debiti eſt mutatio.
x l. 3. C. eod. [illegible] aliam ſit modo conſenſu, l. 15. in fin. ſup. de reb. cred.
y l. 5. C. eod. facit l. 29. l. 3. §. de ſolutionib.
z Sciens ſe nitom exceptione, qui promittit, donare videtur, Bald.

Marginal notes, right column:

a ſoluerit, Vulg. Hal.
b v. l. 113. ſup. de verb. oblig.
c l. 25. l. 10. l. 19. inf. de ſolut.
d Nota, qui fari non poteſt, debitorem ſuum delegare, vt & ſcripturâ poteſt, v. l. 52. in ſ. ſup. de obl.
e niſi conuentum vt pignus retineatur, l. 11. §. 1. de pign. act. l. vlt. C. etiam ob chirograph.
f l. 27. §. ex. v. quæ not. ad l. 90. ſup. de verb. oblig.
g Quia ſcire tenebatur, l. 12. ſup. eo.
h Macedoniano.
i ſenatuſconſultum factum eſt. idcoque quod ſoluerit, repetere non poteſt, imo magis, ſi quod, &c. Vulg.
k l. 8. §. 2. ſup. ad Vell.
l reſtringe ex l. 6. C. de integrum reſtitutio.
m Creditor poſſum & [illegible] curioſum eſſe non debet, quam iam debitor pecuniam ſit verſurus. Cicero pro Rabirio, non debuit is qui dabat, in quo ille qui accipiebat pecuniam conſumeret, quærere, [illegible] l. 17. ſup. ad Vellejan. & l. vlt. ſup. de exercit. act. l. 7. §. ſup. quæ [illegible] ſup. de in rem verſ. Ita lege Gabinia, curiolitas in creditore deſiderabatur, vetabat enim ius dici de pecunia ſub vſuris ſumpta per verſuram, id eſt, vt ex ea pecunia ſoluerentur vſuræ alii debitæ. Cur ea ratione fieri videtur vt vſuræ vſurarum vel ſoluturum debeantur aliter quod ius non patitur, ne inopes vſuris obruantur. Verſura igitur fraus eſt: quæ re ſit, ac proinde ne creditor ſua crediti anxietate in mutuando diligens eſſe debebat. Alias in creditore curioſitatem non exigimus [illegible] & ne ex id, Tullio [illegible] pro Rabirio Poſtumo: non debet is qui dat, quo ille qui accepit conſumpturus ſit, quærere. adde Cuiac. 4. ad Afric. in l. 17. ſuprà ad Velleian.
n l. 2. in ſi. ſup. eo.
o velati per procuratorem, Paul. 5. ſent. 8. §. vn. in ſi.

Footnotes, left column:

a delegatus ſcil. b l. 44. ſuprà de cond. indeb. c l. 5. §. 5. in fin. ſ. de donation. [illegible]
e l. 30. in fin. ſup. de pactis. §. 3. verſ. quod ante aliam. [illegible]
f l. 72. §. 1. ſup. de ſolution. Imò ſtatim, l. 56. in fin. ſ. de verb. obl. g l. 58. l. eo.
h Vbi res non ſubeſt, ibi res eſſe non poteſt, l. 58. in fin. ſup. de [illegible]
i l. 72. §. 2. ſ. de ſolutionib. Cæterum nota hic agi de mora facta ante ſtipulationem ſub conditione, Cuiac. ad l. 56. §. 8. ſup. de verb. obl. k adde l. 8. §. 1. ſup. eo. l ad. Bonadum, m l. 47. ſup. de fideiuſſ. v. Bonadum 2 Valle 1 conſil. 11. n 4. in fi. dic. ad l. 3. C. de rel. n Conditionalis obligatio non tranſit ad fiſcum deportato ſuccedentem, atqui legata conditionalia & fideicommiſſa tranſeunt in fiſcum l. 6. §. 3. ſup. ad Treb. l. 48. in fin. §. de iure fiſci.

Footnotes, right column:

p l. 9. ſup. eo. l. 15. §. de ſolut. q l. 12. ſup. de adminiſt. tutor. r Imo non poſſe videtur, quia tranſigere non poteſt, l. 46. in fin. ſup. de admin. tut. ſ Habens poteſtatem ſolutionis recipiendæ, non habet poteſtatem obligationis nouandæ, l. 10. in fin. ſup. eo. l. 4. C. eo. t Ratihabitione confirmatur nouatio, quæ à principio mandati defectu non tenebat, Bald. [illegible]
x id eſt, ex ſtipulatione inutili, l. 17. in fin. ſup. de reg. iur.
y Etiam hereditate iacente contingit nouatio.
z v. l. 3. in fin. ſup. de [illegible]
a l. 27. ſup. de pact. Imo ideo l. 10. ſup. de pact. b l. 16. ſup. eod.

neuo

a non habentium liberam peculii administrationem, l. 34. ſol. m.
b & donare. l. 18. in ſi. ſup. de paſt.
c l. 8. §. 9. ſup. eo.
d & ita emendat Antonius Faber 3. coniect. 3. vt in l. 32. inf. eo.
e l. 32. inf. eo.
f l. 18. in fin. ſup. eo. §. 7. Inſt. h. t. 25.
g l. 19. in pr. ſup. de verb. obl.
h l. 122. §. 4. ſuprà de verb. obl.
i glaſſi l. ll. l. 95. §. 2. inf. de ſolut.
k fundo petito præſens, &c.
l al. conſiderabitur.
m Aliud eſſe rem, aliud rei pretium hinc collige, l. 52. §. 1. ſup. de vſufr. l. 48. in fin. inf. de ſurt.
n Differentiam nouationis voluntariæ & iudicialis oſtendit, l. 11. in fin. ſuprà eod.
o hoc exemplum eſt nouationis voluntariæ.
p adde l. 8. in fin. ſup. eo.
q l. 9 ſup. eo.
r hoc exemplum eſt nouationis iudicialis, arg. l. 11. ſup. de pign. l. 3. §. 9. ſup. de pign. ita litis conteſtatione fit nouatio iudicialis. Cæterum ut priuilegia primæ actionis repetita intelligantur in nouante ſtipulatione, vide quæ Bart. hic.
ſ l. 139. l. de reg. iur. l. 8. ſup. de compenſat. l. 2. Cod. de annali except.
t ſunt enim perpetuæ, quæ temporariæ erant, l. 9. §. 3. ſup. de iureiur. l. 8. in fin. ſuprà de fideiuſſ. tutor.
u à prima, Vulg. Hal.
x l. 14. ſuprà eo.
y l. 50. in fin. ſupra de verb. oblig. Imò, ex deſtricto non tenetur cum eius mora purgetur mora. l. 14. ſup. eo. l. 72. §. 3. de ſolutionib.
z l. 91. ſup. de verb. oblig.
a vt inf. l. 72. §. de ſolutionib.
b l. 10. ſup. eo.
c in iudicio petentem, Vulg. Hal. adde l. 2. ſup. de duob. reis.
d nouatio hæc neceſſaria eſt.
e l. 23. in fin. l. de acceptilatione.
f ſtipulandi eſt adhibere debitorem, &c. Hal.
g Acceptilatio Saluiani comparatur l. 7. §. 1. in fin. ſup. de liberat.
h vt quæ notaui ad l. 75 ſuprà de iure dotium.
i & ita legit Antonius Faber 3. Coniect. 3. innuitur autem quod in alterutra ſtipulatione vtraque rem non conſtitutam niſi habeant vt alteriuſque præſtent, vbi etiam vt vtraque geri poſſit.
k habeat in fin. ſup. in eod.

vemo eorum a per ſe nouare & priorem obligationem iure poſſit.

De diſiunctiuis.

26. *Idem* § lib. 3. Digeſtorum. §

SI ſecui decem Titius, quindecim Seius debebat c, ab Actio ſtipulatus eſt *quod ille, aut d quod ille debere dari ſibi*, nouatum vtrumque non eſſe ſed in poteſtate Attij eſt pro quo velit ſoluere, & eum liberare. Fingimus autem ita actum *vt alterum daret.* nam alioquin vtrumque ſtipulatus videtur, & vtrumque e nouatum, ſi nouandi animo hoc fiat.

De vſuris.

27. *Papinianus* § lib. 3. Reſponſorum. §

EMptor cum delegante venditore pecuniam ita promittit, *Quidquid ex venditione dare facere oportet*, nouatione ſecuta, vſuras f ſequenti poſt inſecuti temporis debet.

De ſtipulatione fundi & ſtipulatione æſtimationis.

28. *Idem* * lib. 2. Definitionum.*

FVndum Cornelianum ſtipulatus, *quanti fundus eſt*, poſtea g ſtipulor, ſi non h nouandi animo ſecunda ſtipulatio facta eſt, ceſſat nouatio. ſecunda verò ſtipulatio tenet ex qua non fundus, ſed pecunia debetur. itaque ſi reus promittendi fundum ſoluat, ſecunda ſtipulatio iure i non tollitur: nec ſi litem actor ex prima conteſtetur. denique meliore vel deteriore facto ſine culpa debitoris poſtea fundo k, præſens æſtimatio fundo petito rectè conſideretur l. in altera m verò ea æſtimatio venit, quæ ſecundæ ſtipulationis tempore fuit.

Differentia nouationis voluntariæ & iudicii accepti.

29. *Paulus* § lib. 24. Quæſtionum. §

ALiam cauſam eſſe nouationis voluntariæ, aliam iudicij n accepti, multa exempla oſtendunt.

¶ Perit priuilegium dotis, & tutelæ, ſi o poſt diuortium dos in p ſtipulationem deducatur, vel poſt q pubertatem tutelæ actio nouetur, ſi id ſpecialiter actum eſt, quod nemo dixit lite r conteſtata. neque ſ enim deteriorem cauſam noſtram facimus, actionem exercentes, ſed meliorem, vt t ſolet dici in his actionibus quæ tempore vel morte finiri poſſunt.

De pignore.

30. *Idem* § lib. 5. Reſponſorum. §

PAulus reſpondit, ſi creditor à Sempronio nouandi animo ſtipulatus eſſet, ita vt à primo u obligatione in vniuerſum diſcederetur, rurſum eaſdem res à poſteriore debitore ſine conſenſu prioris obligari non poſſe.

De rei ſtatu. 1. De duobus reis ſtipulandi.

31. *Venuleius* § libro 3. Stipulationum. §

SI rem aliquam dari ſtipulatus ſum, deinde eandem ſub conditione nouandi animo ab eodem ſtipuler, manere x oportet rem in rebus humanis, vt nouationi locus ſit: niſi ſi per promiſſorem ſteterit, quo minus daret. ideóque ſi hominem mihi dare te oporteat, & in mora fueris, quo minus dares, etiam defuncto eo teneris y: & ſi prius z quàm decederes, cum a iam mora facta ſit, eundem à te ſub conditione ſtipulatus fuero, & ſeruus poſtea deceſſerit, deinde conditio extiterit, cum iam ex ſtipulatu obligatus es mihi, nouatio quoque fiet.

1 ¶ Si duo rei ſtipulandi ſint, an alter ius nouandi habeat, quæritur: & quid iuris vniuſquiſque ſibi acquiſierit. ferè autem conuenit, & vni b rectè ſolui, & vnum c iudicium petentem, totam rem in litem adducere: item vnius d acceptilatione perimi vtriuſque obligationem. ex quibus colligitur vnumquemque perinde ſibi acquiſiſſe, ac ſi ſolus ſtipulatus eſſet, excepto eo, quod etiam facto eius cum quo commune ius ſtipulandi f eſt, amittere debitorem poteſt. Secundum quæ ſi vnus ab aliquo ſtipuletur, nouatione quoque liberare eum ab altero poterit, cum id ſpecialiter agit. eo magis cum eam ſtipulationem ſimilem eſſe ſolutionis g exiſtimemus. alioquin quid dicemus, ſi vnus delegauerit creditori ſuo communem debitorem, iſque ab eo ſtipulatus fuerit: aut mulier fundum iuſſerit dotis promittere viro, vel nuptura ipſi dotis eum promiſſerit? nam debitor ab vtroque liberabitur.

De diſiunctiuis.

32. *Paulus* § lib. 1 ad Neratium. §

TE hominem, & Seium decem mihi dare oportet. ſtipulor ab altero nouandi cauſa ita, *Quod te aut Seium dare oportet*, vtrumque h nouatur. *Paulus*: Meritò: quia vtrumque in poſteriorem deducitur ſtipulationem.

De donatione.

33. *Tryphoninus* § lib. 7. Diſputationum. §

SI Titium donare mihi volens delegatus à me creditori meo ſtipulanti ſpoponderit, non a habebit aduerſus eum illam exceptionem, vt quatenus facere poſſit, condemnetur. nam aduerſus me tali defenſione meritò vtebatur, quia donatum ab eo petebam, creditor autem debitum perſequitur.

De filio vel ſeruo. 1. De furioſo vel prodigo. 2. De pluribus obligationibus ſimul nouatis.

34. *Gaius* § lib. 3. de Verborum obligationibus. §

DVbitari non debet, quin filius ſeruusve, cui adminiſtratio b peculii permiſſa eſt, nouandi quoque peculiaria debita ius habeat c. vtique ſi ipſi ſtipuletur, maximè ſi etiam meliorem ſuam conditionem eo modo faciunt. Nam ſi alium iubeant ſtipulari, intereſt, vtrum donandi d animo alium iubeant ſtipulari, an vt ipſi filio, ſeruóve negotium gerat, quo nomine etiam mandati actio peculio adquiritur.

1 ¶ Adgnatum furioſi, aut prodigi curatorem nouandi e ius habere minimè dubitandum eſt, ſi hoc furioſo vel prodigo expediat.

2 ¶ In ſumma admonendi ſumus nihil vetare, vna ſtipulatione plures obligationes nouari: veluti ſi ita ſtipulemur, *Quod Titium & Seium mihi dare oportet, id vni ſpondes?* f licet enim ex diuerſis cauſis, ſinguli fuerant obligati, vtrique tamen nouationis iure liberantur, cum vtriuſque obligatio in vnius perſonam, à quo nunc ſtipulemur, conſiſtat.

DE SOLVTIONIBVS, ET liberationibus.

TIT. III.

Si debitor ex pluribus cauſis vnum debitum ſoluat. 1. De liberatione vnius ex duobus fideiuſſoribus. 2. De ſorte & vſuris.

Vlpianus § lib. 43. ad Sabinum. §

QVotiens quis debitor ex pluribus cauſis vnum debitum ſoluit, eſt h in arbitrio ſoluentis dicere quod potius debitum voluerit ſolutum, & quod dixerit, id erit ſolutum. Poſſumus enim certam legem dicere ei quod ſoluimus. quotiens verò non dicimus id quod ſolutum ſit, in arbitrio eſt accipientis, cui potius debito acceptum ferat, dummodo in id conſtituat ſolutum, in quod ipſe, ſi deberet, eſſet ſoluturus, * quoque debito ſe exoneraturus eſſet, ſi deberet: id eſt i in id debitum quod non eſt in controuerſia k, aut l in illud quod pro alio quis fideiuſſerat aut cuius dies nondum venerat. æquiſſimum m enim viſum eſt creditorem ita agere rem debitoris, vt ſuam ageret. Permittitur ergo creditori n conſtituere in quod velit ſolutum, dummodo ſic conſtituamus o vt in re ſua conſtitueret, ſed conſtituere in re præſenti, hoc eſt ſtatim atque p ſolutum q eſt.

2. *Florentinus* § libro 8. Inſtitutionum. §

DVm in re agenda hoc fiat, vt vel creditori liberum ſit non accipere, vel debitori non dare, ſi alio nomine exſoluturum quis eorum velit.

3. *Vlpianus* § lib. 43. ad Sabinum. §

CAEterum poſtea non permittitur. Hæc res efficiet vt in duriorem r cauſam ſemper videatur ſibi debere accepto ferre. ita enim & in ſuo conſtitueret nomine.

1 ¶ Quòd ſi forte à neutro dictum ſit, in his quidem nominibus quæ diem vel conditionem habuerint, id videtur ſolutum cuius dies ſ venit.

4. *Pomponius* § lib. 13. ad Quintum Mucium.

ET magis quod meo t nomine, quam quod pro alio fideiuſſorio nomine debeo, & potius quod cum u pœna, quam quod ſine pœna debetur. & potius quod ſatiſdato x, quam quod ſine ſatiſdatione debeo.

5. *Vlpianus* § lib. 43. ad Sabinum. §

IN his verò quæ præſenti die debentur, conſtat, quotiens indiſtinctè quid ſoluitur, in grauiorem y cauſam

a vel. l. 19. ſup. eo.
b Peculij adminiſtratio cui permiſſa eſt, nouare poteſt, vt hic: donare non poteſt, & tamen [illegible] de non præſtando facere poteſt, l. 28. §. 2. ſup. de paſt. l. 7. ſup. de donat. poteſt etiam alienare & pignorare, l. 18. in fin. ſup. de pignor. [illegible] quidem ſeruo l. 1. §. 1. ſup. quæ res pignori, ſolue, [illegible] eſt, [illegible] permiſſum peculij adminiſtrare, l. 3. ſup. de ſtatu & delegatione, [illegible] ſup. de ſoluti. & delegare poteſt, l. 48. in fin. ſup. de peculio.
c Cur Nouare poteſt, is cui ſolui poteſt, l. 10. ſup. eo. l. 20. l. 21. §. 1. ſup. de iureiur.
d id enim nequiſſent, l. 28. §. 2. ſup. de paſt. l. 3. §. 1. quæ res pign. l. 7. ſ. de donat.
e & ei non ſeruiendi & donandi, quæ notaui ad l. 3. l. 1 curator fur. et al.
f Vna rogatione plures ſtipulationes nouari poſſunt.
g l. 1. C. 4. 3 l. 1. ait. 19. 7. Eliq. [illegible] & eſt [illegible] l. 26. 11. 5. vaſſi, quib. mod. inſt. oblig. ſolue in ſolo. 3. fin. tranſ. 23.
h l. 7. & l. 3. in ſi. C. eodem. l. 1. de obſeq. 7. Eliq. l. 1.
i i. ei ibi ca [illegible] debitum quod eſt in controuerſia, ſolue [illegible] l. 3. 4. Cantico. 7. [illegible] et in [illegible] eis dictione, ſiue preponitur, vt in l. 71. ſup. de ſolut. [illegible] In qua [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] l. 7. [illegible] quod etiam contrarium eſt. Sed et. Debitor verò poteſt [illegible] debitum [illegible] non velit: ſi non [illegible] creditorem [illegible] eſt conſtitutum [illegible] Trebatius ſcripſit. Cato et

magis cauſa debuit: ſi alia verò certum vel ex negotio controuerſo, potius tamen deceſſo, vt ex cauſa fideiuſſionis, vel ex cauſa cuius dies nondum venerit. [illegible] etiam contra Cato à Trebatio contrario [illegible] creditor eo caſu non poteſt in has potius cauſas pecuniam acceptam imputare. Cur ita? quia ſi ipſemet in ea eſſet, ſoluens imputari, & meritò: magis enim præſumitur debitum non controuerſum, principalis & puri, quam controuerſum quam acceſſorij. l. 79 inſt. eo. vel conditionalis, [illegible] ſoluendi cauſa ſoluiſſet. l. 3. in fi. l. eo. ſunt enim hæc [illegible] [illegible] ſuntur autem in grauiorem & vel magis onerantem cauſam ſolutiones.
k controuerſa, Vulg.
l haud in illud, quidam ita legunt reprehenſi à Cuiacio 3. obſer. 34.
m vt. ſup. quod quiſque iuris. n creditori, Vulg. Hal.
o al. conſtituat.
p quin & ante l. 4. 1. C. de vſur. Hinc Cuiacius 13. obſ. 31. colligit Trebatium [illegible] [illegible] poſt negotium geſtum poſſe interponi.
q al. eſt. debet. r l. 5. l. eo.
ſ dies iam venit, Vulg. Hal. l. 1. ſup. eo. l. 103. inf. eo.
t l. 1. ſup. eo. l. 97. inf. eo.
u l. 7. in fin. inf. eo. l. 3. in fin. ſup. ſi vnum impoſſib.
x l. 5. inf. eo.
y l. 30. ſuprà eod.

vident

videri ſolutum : ſi autem nulla prægrauet, ſid eſt, ſi omnia nomina ſimilia fuerint, in antiquiorem exoneratur videtur quæ ſub ſatiſdatione b videtur, quam ea quæ pura c eſt.

1 ¶ Si duos quis dederit fideiuſſores, poteſt ita ſoluere, vt vnum d liberet.

2 ¶ Imperator Antoninus cum Diuo patre ſuo reſcripſit, cum diſtractis pignoribus creditor pecuniam redigit e, ſi ſint vſuræ debitæ, & aliæ indebitæ, quod ſoluitur in vſuras, ad vtramque f cauſam vſurarum, tam debitarum, quàm indebitarum pertinere: putà quædam earum ex ſtipulatione g, quædam ex pacto h naturaliter debebantur.

¶ Si verò ſumma vſurarum debitarum, & non debitarum, non eadem ſit, æqualiter i ad vtramque cauſam proficit quod ſolutum eſt, non pro rata, vt verba reſcripti oſtendunt.

¶ Sed ſi fortè vſuræ non ſint debitæ, & quis ſimpliciter ſoluerit, quas omnino non erat ſtipulatus k, Imperator Antoninus cum Diuo patre ſuo reſcripſit l, vt in ſortem ceſſant. Eidem autem reſcripto ita ſubicitur. Quod generaliter conſtitutum eſt m, prius in vſuras nummum ſolutum accepto ferendum, ad eas vſuras videtur pertinere, quas debitor exſoluere cogitur n. & ſicut ex pacto conuentione datæ repeti non poſſunt, ita o proprio titulo non numeratæ, pro ſolutis, ex arbitrio percipientis non habebuntur.

3 ¶ Apud Marcellum lib. 20. Digeſtorum quæritur, ſi quis ita cauerit debitori, in ſortem & vſuras ſe accipere; vtrum pro rata & ſorti, & vſuris decedat, an verò prius in vſuras, & ſi quid ſupereſt, in ſortem. ſed ego non dubito quin hæc cautio in ſorte p & in vſuras, prius vſuras admittat, tunc deinde, ſi quid ſuperfuerit, in ſortem cedat.

6. *Paulus* lib. 4. ad Plautium.

NEc enim ordo q ſcripturæ ſpectatur r, ſed potius ex ſ iure t ſumitur id quod agi videtur.

Si debitor ex pluribus cauſis vnum debitum ſoluat.

7. *Vlpianus* lib. 43. ad Edictum.

SI quid ex famoſa cauſa & non famoſa debeatur, id ſolutum videtur, quod u ex famoſa cauſa debetur. Proinde ſi quid ex cauſa iudicati, & non iudicati debetur, id putem ſolutum, quod ex cauſa iudicati debetur. & ita Pomponius probat. Ergo ſi ex cauſa quæ infitiatione x creſcit, vel pœnali debetur: dicendum eſt id ſolutum videri, quod y pœnæ habet liberationem.

8. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

ILlud non ineleganter ſcriptum eſſe Pomponius ait, ſi par z & dierum & contractuum cauſa ſit, ex omnibus ſummis pro a portione videri ſolutum.

De ſeruo adiecto ſolutionis. 1. De ſolutione partis.

9. *Vlpianus* lib. 24. ad Sabinum.

STipulatus ſum mihi aut Sticho ſeruo Sempronij ſolui. Sempronio ſolui non poteſt b, quamuis dominus ſerui ſit.

1 ¶ Qui decem c debet, partem d ſoluendo, in parte obligationis liberatur e, & reliqua quinque ſola in obligatione remanent.

¶ Item qui Stichum debet, parte Stichi data in reliquam partem tenetur f.

¶ Qui autem hominem debet, partem Stichi dando, nihilominus hominem debere non g deſinit: denique homo adhuc ab eo peti poteſt: ſed ſi debitor reliquam partem Stichi ſoluerit, vel per actorem ſteterit h quominus accipiat, liberatur.

De adiecto ſolutioni.

10. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

QVod ſtipulatus ita ſum Mihi aut Titio? Titius nec petere, nec i nouare, nec acceptum facere poteſt, tantumque ei ſolui poteſt k.

11. *Pomponius* lib. 8. ad Sabinum.

SI ſtipulatus fuero, mihi aut pupillo dare, promiſſor ſine tutoris auctoritate ſoluendo pupillo, liberabitur l à me.

De procuratore. De adiecto ſolutionis. 4. De falſo procuratore, & ratihabitione.

12. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

VEro c procuratori d rectè ſoluitur. Verum autem accipere debemus eum cui mandatum eſt vel ſpecialiter e, vel cui omnium negotiorum adminiſtratio mandata eſt.

1 ¶ Interdum tamen & non procuratori rectè ſoluitur: vt putà f cuius ſtipulationi nomen inſertum eſt g, ſi quis ſtipuletur ſibi aut Titio.

2 ¶ Sed & ſi quis mandauerit, vt Titio ſoluam, deinde vetuerit eum h accipere: ſi ignorans i prohibitum eum accipere, ſoluam, liberabor k: ſed ſi ſciero, non liberabor.

3 ¶ Alia cauſa eſt, ſi mihi proponas ſtipulatum aliquem ſibi aut Titio. hic enim etſi prohibeat l me Titio ſoluere, ſoluendo tamen liberabor: quia certam conditionem habuit ſtipulatio, quam immutare m non potuit ſtipulator.

4 ¶ Sed etſi non vero procuratori ſoluam, ratum n autem habeat dominus quod ſolutum eſt, liberatio contingit. rati enim habitio o mandato comparatur.

13. *Iulianus* lib. 54. Digeſtorum.

RAtum autem habere dominus debet, cùm primum certior factus eſt. ſed hoc in πλάτει p, id eſt, cum laxamento & amplitudine, & cum quodam q ſpatio r temporis accipi debet, ſicut in legato cum de ſ repellendo t quæreretur, ſpatium quoddam temporis aſſumitur, nec minimum u, nec maximum: & quod magis intellectu percipi, quam ex x locutione exprimi poſſet.

1. De tutoribus. 7. & curatoribus. 8. De pupillo.

14. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

QVod ſi fortè quis ita y ſoluat, vt niſi ratum habeatur, condicat, ſi dominus ſolutionem ratam non habuerit, condictio ei qui ſoluit z competit.

1 ¶ Sunt quidam tutores qui honorarij a appellantur: ſunt qui vel notitiæ b gratia dantur: ſunt qui ad hoc dantur vt gerant c: & hoc vel pater d adijcit, vt vnus (putà) gerat: vel voluntate e tutorum vni committitur geſtus: vel prætor f ita decernit.

¶ Dico igitur, cuicunque ex tutoribus fuerat ſolutum, etſi honorariis, (nam & ad hos periculum pertinet) rectè g ſolui: niſi interdicta eis fuerit à prætore adminiſtratio: nam ſi interdicta eſt, non rectè ſoluitur.

¶ Idem dico & ſi quis ſciens ſuſpectis poſtulatis ſoluat. nam iis interim h videtur interdicta adminiſtratio.

2 ¶ Quod ſi remoto ſoluit, ei i ſoluit, qui tutor eſſe deſierat. & ideo non liberabitur.

3 ¶ Quid ergo ſi ei ſoluit, in cuius locum curator erat conſtituendus, vt puta relegato in perpetuum l, vel ad tempus? Dico ſi ante ſolutum quàm ſubſtitueretur curator, oportere liberari k.

4 ¶ Sed etſi abfuturo reipublicæ cauſa ſoluit, rectè ſoluit. Quinimo, & ſi abſenti, ſi modo non eſt alius in locum eius ſubſtitutus.

5 ¶ Siue autem legitimi ſunt, ſiue teſtamentarij, ſiue ex inquiſitione dati, rectè vel vni ſoluitur.

6 ¶ Ei qui notitiæ l gratia datus eſt, an rectè ſoluatur, videndum eſt: quia ad m inſtruendos contutores datur? Sed cùm tutor ſit, niſi prohibitum fuerit ei ſolui n, puto liberationem contingere.

7 ¶ Curatori quoque furioſi rectè ſoluitur. item curatori ſibi o non ſufficientis vel per p ætatem, vel per aliam iuſtam cauſam. ſed & pupilli q curatori rectè ſolui conſtat.

8 ¶ Pupillum ſine tutoris auctoritate nec r ſoluere poſſe palam eſt. ſed ſi dederit nummos, non ſ fient

a l. 89. in fin. ff. eod. b l. 4. in fin. ff. eod. & ſic grauiora l. 3. l. 5. ff. eod. parag. d l. 3. in fin. princ. l. 3. pœnalia. d. l. 5. ſatiſdationibus obnoxia, d. l. 3. ff. eod. antiquiora debita, vt hic. In dubio præſumimur exonerare?
c An ſimplex, vt vult Accurſius? an ſine fideiuſſore, vt Pyrrhus?
d l. 1. ff. eod. l. 101. §. 1. ff. eod.
e redigit *Vulgat. Hal.*
f id eſt, æqualiter omnibus ſummis, l. 55. ff. de ſolut.
g Vſuræ cum debentur partim ex ſtipulatione, partim ex pacto, pretio diſtractorum pignorum in vtraſque vſuras æqualiter imputatur, tamen quæſtitatis inæqualis ſint, [illegible]
h Naturaliter debent quod ex pacto debetur, v. l. 1. ff. de pactis.
i l. 8. ff. eod. Imò non æqualiter. eſt enim præſumptio quemuis eas vſuras potius ſoluere velle quæ ex ſtipulatione debeatur, quàm quæ ex nudo pacto, arg. l. 94. in fi. ff. eod.
k quas debebas ex nudo pacto.
l ſoluta eſt, vſuras quæ veluti ex pacto peti non poterant, ſi debitor ſimpliciter ſoluerit, nulla mentione facta quo nomine fiat ſolutio, in ſortem eas date videtur, *Eclog. ibid.*
m l. 48. in fin. ff. eod. l. 5. C. eod. l. 55. ff. de pign. l. 24. C. de vſur.
n vt pote ex ſtipulatione debitas.
o Vſuræ ſicut ex pacto datæ repeti non poſſunt, ita ſi non datæ ſint quaſi vſuras creditor dicere non poteſt ſe quaſi vſuras accepiſſe *Eclog. ibid.*
p in ſortem & in vſuras admittatur, ſed prius in vſuras, & tunc deinde, &c. *Vulg. Hal.*
q Ordo ſcripturæ non impedit cauſam iuris ac voluntatis: nec attenditur vbi mens legis certa eſt, l. 77. §. 12. ff. de leg. 2. adde l. 14. ff. de precario legato, l. 15. §. 15. ff. de damno, §. 30. Inſt. de legatis: adde Bart. ad l. Gallus. §. 1. ff. de liberis: ad l. 9. in princ. ff. de vulgari.
r Imò ordo ſcripturæ ſpectatur, l. 12. §. 3. ff. de leg. 1. l. 84. ff. de legat. 2. l. 24. §. 37. ff. de fideic. libert. l. 4. ff. de poſſeſſ. bon. [illegible] ff. de fideic. her. pet.
ſ 1. iuris diſpoſitione. Atque ita primò voluntas contrahentium expreſſa: Secundò, iuris diſpoſitio: Tertio, ordo ſcripturæ inſpicitur, & ſic voluntas tacita.
t ex vſu & conſuetudine. u l. 97. ff. eod. l. 200. ff. de reg. iur.
x Ex ea actione quæ aduerſus confitentem in ſimplum, ex infitiatione creſcit in duplum, vt eſt Aquilia, l. 23. in fin. §. ad l. Aquil.
y l. 14. ff. eod. l. 97. ff. eod.
z aliàs, ſi impar, ex veteri obligatione ſolutum videtur, [illegible] ad l. 5. ff. eo.
a ſcil. dimidia: vel pro rata debiti cuiuslibet. b quia ſolus adiectioni [illegible] poteſt, l. 59. ff. de oblig. c & ſic quan [illegible]
d Partis ſolutio liberat à parte obligationis quæ ei [illegible] concernebat.
e non ſummo iure ſed ex æquitate, id enim ſi admittitur, [illegible] certum erit, l. 2. in fin. ſup. de reb. cred. An id perpetuò verum ſit vide [illegible]
f Imò qui partem Stichi dederit, in nulla parte ſe liberat, l. 2. §. 2. ſup. de verbor. obligationib.
g d. §. 2. l. 85. §. 4. ff. de verb. oblig. h l. 72. ff. eod.
i Adiectus ſolutionis cauſa, ius petendi, nouandi, & accepto ferendi, non habet.
k vide l. 59. ff. eod. l. 44. §. 4. ſupra de oblig. & act. [illegible] Inſtit. de inutilibus ſtipul.

a dari *Vulg.*
b erat igitur obligatus? Imò non erat, arg. l. 68. in fin. ff. eod.
c etiam mortuo. *Pothus* quæſt. 14. aliud ſi falſo. l. 6. de cond. indeb. l. 16. C. de furtis.
d v. l. 34. ff. eod.
e Verus procurator dicitur, ſpecialis vel omnium negotiorum, l. 17. §. 16. ff. de iudiciis.
f ei cuius. *Vulg.*
g i. Adiecto ſolui poteſt, etiamſi non ſit procurator ſpecialis, aut omnium bonorum, l. 10. ſup. eod.
h Titium ſcilicet.
i l. ſi poſtquam ſcirem mandatum reuocatum. Mandatarius & procurator ignorans mandatum reuocatum, indè ſoluit: ſi eſt l. 58. §. 1. ff. eod. l. 17. ſup. de reb. cred. l. 12. ſup. de SC. Maced. l. 15. ſup. mandati §. 10. Inſt. de mandato.
k Imo, ignorantia ei qui prohibitus eſt aliquid facere non prodeſt, l. 4. ſup. de magiſt. conuenien.
l poſſum enim inuito ſtipulatore, ei qui adiectus eſt ſolutionis cauſa, ſoluere, l. 106. ff. eod. §. 4. Inſtit. de inutil. ſtip.
m Libertatem ſemel vel quæſitam, creditor (eo inuito) mutare non poteſt.
n l. 58. l. 108. in pr. ff. eod.
o Ratihabitio mandato comparatur, l. 60. ſup. de negotiis. l. 56. ſup. de iudiciis, l. 1. §. 14. ff. de vi & vi arm. l. 60. l. 152. §. 2. ff. de reg. iur. v. l. 7. in fin. C. quod cum eo.
p hoc quid ſit, v. l. 18. ſup. de probat. l. 23. §. 3. ff. [illegible] adde quæ ſcripſi de verbo παραστάσει, ad l. 2. ſup. ex quib. cauſ. in poſſeſſ. eatur.
q adde l. 137. §. 2. & 3. ſup. de verbor. oblig.

r l. 137. §. 2. ſup. de verb. oblig. ſ vel de eo præſtando, l. 2. §. 2. ſup. ad l. Falc. l. 20. in fin. ſup. de fideiuſſ. t id eſt, repudiando.
u Quo quid magis accedit ad medium eo melius eſt: & quo magis recedit, eò eſt peius. Ariſtot. 4. Polit. & Martialis 1. Epigram. 58. illud quod medium eſt, atque inter vtrumque, probamus.
x quam elocutione *Vulg. Hal.* Cur itaque [illegible] nec quando mora contrahatur medius intelligi poteſt, quàm ſcribi. l. 32. ſup. de vſur. l. 7. §. 3. ſup. de conſtit. pecun. [illegible] l. 14. ſup. de diuerſ. & temp. [illegible]
y l. 14. ſup. de cond. cauſa data adde l. 2. ſup. de cond. indeb. l. 3. C. de cond. indeb.
z de quib. v. l. 26. §. 1. ſup. de teſtam. tut. l. 13. §. 2. ſup. de admin. tut.
a qui dantur, l. 3. ff. eod. l. 32. §. 1. ſup. de teſtam. tut. l. 1. C. de peric. tut.
b v. l. 3. §. 2. l. 47. ſup. de admin. tut. §. 11. Inſt. de ſatiſd. tut.
c d. l. 3. l. 47. & d. §. 1. d d. §. 1. e d. §. 2. f iuſſit, *Vulg. Hal.*
g Tutori qualicumque (legitimo tamen) rectè ſoluitur, niſi interdicta ſit ei adminiſtratio à tutore, vel ſuſpectus ſit, l. 46. §. 3. ſup. de admin. tut.
h Ei, qui ſuſpectus poſtulatus eſt, adminiſtratio interdicitur, §. 7. Inſtit. de ſuſpect. l. 7. C. de ſuſpect.
i l. 19. ſup. de [illegible] l. 9. §. 6. ſup. de tutel. & ration.
k l. 7. in fin. ſup. de curat. furioſ. l v. §. 1. ſup. eod.
m Tutores notitiæ gratia dantur ad inſtruendos contutores.
n Imo non ſoluitur. dixi ad l. 4. §. 5. ſup. de auctoritate tutorum.
o id eſt, eius qui rebus ſuis adminiſtrandis non ſufficit.
p l. 4. in fin. ff. rem pupilli.
q i. ei, qui bonis pupilli datus eſt, v. l. 1. in fin. ff. rem pupilli.
r l. 9. §. 2. ſup. de auctor. tut.
ſ l. 29. ſup. de cond. [illegible] in pr. & fin. Inſtit. quib. alienare licet

accipientis

Universidad Rey Juan Carlos

accipientis, vindicarique poterunt. planè ſi fuerint conſumpti, liberabitur.

15. *Paulus* lib. 6. ad Sabinum.

PVpillo ᵃ ſolui ᵇ ſine tutoris auctoritate non poteſt. Sed nec delegare ᶜ poteſt: quia nec alienare ᵈ vllam rem poteſt. ſi tamen ſoluerit ei debitor, & nummi ſalui ᵉ ſint ᶠ, petentem pupillum doli mali exceptione debitor ſummouebit.

De debito ſub conditione.

16. *Pomponius* lib. 15. ad Sabinum.

SVb conditione debitorum ᵍ acceptum feratur, poſtea conditione exiſtente intelligitur iam olim liberatus. Et hoc, etiam ſi ſolutio re fiat, accidere, Ariſto dicebat: ſcripſit enim, ſi quis, qui ſub conditione pecuniam promiſit, dedit eam ex conditione, vt ſi conditio extitiſſet, in ſolutum cederet, exiſtente conditione liberari eum, nec obſtare quòd ante ʰ eius pecunia facta eſt.

Si procurator ſuo nomine ſoluerit.

17. *Idem* lib. 19. ad Sabinum.

CAſſius ait, ſi cui pecuniam dedi, vt ⁱ eam creditori meo ſolueret, ſi ſuo ᵏ nomine dederit, neutrum liberatum, quia non ˡ meo nomine data ſit: illum quia alienam ᵐ dederit: cæterum mandati ⁿ eum teneri. ſed ſi ᵒ creditor eos nummos ſine dolo malo conſumpſiſſet, is qui ſuo nomine eos ſoluiſſet, liberatur: ne ſi aliter obſeruaretur, creditor in lucro verſaretur.

De diſpenſatore manumiſſo, ſi quis vetet eum accipere cui ſolui iuſſerat.

18. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

SI quis ſeruo pecuniis ᵖ exigendis præpoſito ſoluiſſet, poſt ᵠ manumiſſionem, ſi quidem ex contractu domini ʳ, ſufficiet quòd ignorauerit ˢ manumiſſum: Quòd ſi ex cauſa peculiari, quamuis ſcierit manumiſſum, ſi tamen ignorauerit ademptum ᵗ ei peculium, liberatus erit. Vtroque autem caſu manumiſſus ᵘ, ſi interuertendi cauſa id fecerit, furtum domino facit. Nam & ſi debitori meo mandauero, vt *Titio pecuniam ſoluerit*: deinde Titium vetuero accipere, idque ignorans debitor Titio ſimulanti ʸ ſe procuratorem ſoluerit, & debitor liberabitur, & Titius furti actione tenebitur.

De ſeruo.

19. *Pomponius* lib. 21. ad Sabinum.

FVgitiuus meus, cum pro libero ſe gereret, nummos mihi ſubreptos credidit tibi, obligari ᵃ te mihi, Labeo ait. & ſi eum libertum exiſtimans ſolueris ᵃ ei, liberari te à me ᵇ. ſed ſi alij ſoluiſſes iuſſu eius, vel ab ᶜ ratum habuiſſet, non liberari: quia priore caſu mei nummi facti eſſent, & quaſi mihi ſolutum intelligeretur. Et ideo ſeruus meus, quod peculiari nomine crediderit, exigendo liberabit debitorem: delegando autem, vel nouando ᵈ non idem conſequeretur.

De pignore.

20. *Idem* lib. 22. ad Sabinum.

SI rem meam quæ pignoris ᵉ nomine alij eſſet obligata, debitam tibi ſoluero, non liberabor: quia ᶠ auocari ᵍ tibi res poſſit ab eo qui pignori accepiſſet.

De ſtipulatione, Quanto minus ab illo exigetur.

21. *Paulus* lib. 22. ad Sabinum.

SI decem ſtipulatus à Titio, deinde ſtipuleris à Seio, *quanto ʰ minus ab illo conſecutus ſis*, etſi ⁱ decem petieris à Titio, non tamen abſoluitur Seius. quid enim ſi condemnatus Titius nihil facere poteſt? ſed etſi ᵏ cum Seio prius egeris, Titius in ullam partem liberatur, incertum quippe eſt, an omnino Seius debiturus ſit. denique ſi ˡ totum Titius ſoluerit, nec debitor fuiſſe videbitur Seius; quia conditio eius deficit.

De filiofamilias.

22. *Vlpianus* lib. 43. ad Sabinum.

FIliusfamilias patre inuito debitorem eius liberare non ᵐ poteſt. acquirere enim obligationem poteſt: deminuere non poteſt.

Quibus caſibus inuitus vel ignorans liberatur.

23. *Pomponius* lib. 24. ad Sabinum.

SOlutione ⁿ, vel iudicium pro nobis accipiendo ᵒ, & inuiti & ignorantes liberari ᵖ poſſumus ᵇ.

De pluribus reis promittendi (?).

24. *Vlpianus* lib. 47. ad Edictum.

VBi fideiuſſor pro duobus dena ſideiuſſit, obligatus eſt in viginti: & ſiue viginti, ſiue dena ſoluerit, vtrumque reum liberabit: ſed ſi quinque ſoluerit, videamus quem ex reis releuet ᶜ in quinque: erit ille releuatus de ᵈ quo actum eſt: aut ſi non appareat, antiquius ᵉ debitum erit inſpiciendum.

¶ Idem & ſi quindecim ſint ſoluta. ſi quidem appareat quid actum ſit in decem, & aliunde quinque erunt releuata: ſi vero non apparet, ex antiquiore contractu decem, ex alio quinque erunt releuata.

De herede ex parte, totum ſoluente.

25. *Pomponius* lib. 35. ad Sabinum.

EX parte ᶠ heres inſtitutus ſi decem, quæ defunctus promiſerat, tota ſoluit, pro parte quidem, qua heres eſt, liberabitur: pro parte autem reliqua ea condicet. ſed ſi antequam condicat, ei acceſſerit ᵍ reliqua pars hereditatis, etiam pro ea parte erit obligatus: & ideo condicenti indebitum doli mali exceptionem obſtare exiſtimo.

De pignore vendito.

26. *Idem* lib. 35. ad Sabinum.

SI creditor fundum pigneratitium vendiderit, & quantum ʰ ei debebatur, receperit, debitor liberabitur.

¶ Sed etſi acceptum ⁱ emptori pretium tuliſſet creditor, vel ab eo ſtipulatus eſſet, debitor nihilominus liberatur. ſed ſi ſeruus pigneratus à creditore venierit, quamdiu redhiberi poſſit, non liberabitur debitor, ſicut in quolibet pignore vendito, quamdiu res inempta fieri poſſit.

Si quid deſit iuri vel ſolutio.

27. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

ETiam circa ſtipulationem ᵏ & ex teſtamento ˡ actionem, ſi res tradita fuerit, quæ debebatur, quamdiu aliquid iuri rei deeſt ᵐ, adhuc tamen ipſa res petenda eſt. vt puta poſſum fundum petere, & mihi traditus ſit, ſi ius quoddam cautionis ſupereſt ⁿ.

De pupillaris.

28. *Paulus* lib. 38. ad Edictum.

DEbitores ſoluendo ei qui pro tutore negotia gerit liberantur, ſi ᵒ pecunia in rem pupilli peruenit.

De obligatione diuidua vel indiuidua.

29. *Vlpianus* lib. 38. ad Edictum.

CVm Stichus & Pamphilus communes ſeruo promiſſi ſunt, non ᵖ alteri Stichus, alteri Pamphilus ᵠ ſolui [non ʳ] poteſt, ſed dimidiæ ˢ ſingulorum partes debentur.

¶ Idemque ᵗ eſt ſi quis aut duos Stichos, aut duos Pamphilos dari promiſit, aut communi duorum ſeruo homines decem ᵘ dare promiſerit. nam ambigua vox eſt *decem homines*, quemadmodum *decem denarij*. atque vtriuſque rei ˣ dimidium duobus modis intelligi poteſt. Sed in nummis, & oleo ac frumento, & ſimilibus quæ communi ʸ ſpecie continentur, apparet ᶻ hoc actum, vt numero diuidatur obligatio: quatenus & commodius promiſſori ſtipulatoribusque eſt.

De oblatione.

30. *Idem* lib. 51. ad Edictum.

SI debitor offerret pecuniam quæ peteretur, creditor nollet ᵃ accipere, prætor ei denegat actiones.

ᵃ l. 28. §. de paſtis. Clem. in Topica Iacta ſ. differentia ver. §. 2. Inſt. quib. alien. ᵇ dari tamen recte poteſt, d. §. vlt. ᶜ l. 48. in fin. ſup. de pecul. l. 20. in fin. ſup. de nouation. ᵈ l. 28. §. 2. ſup. de paſtis; l. 7. ſup. de donationib. §. 2. Inſtit. quib. alien. non licet. ᵉ d. §. 2. verſ. ſin. autem aliter. ᶠ vel ſit locupletior factus l. 4. §. 4. ſup. de doli mali. ᵍ l. 2. 7. de accept. ʰ l. 137. in fin. ſup. de verb. obl. ⁱ adde l. 25. ſup. de donat. ᵏ l. 82. ſup. de iure dot. ˡ non eo nomine. ᵐ l. 47. in fin. ſup. & mandati. ⁿ adde l. 12. §. 10. ſup. mandati. ᵒ l. 83. eod. ᵖ v. l. 61. eod. ᵠ l. 3. eod. l. 41. ſup. de reb. cred. ʳ hinc oritur cauſa dubit. tunc enim ſoluens debitor, videtur ei cuius mandatum tacitè reuocatum eſt, ſoluere, v. l. 41. ſup. de reb. cred. ˢ Fingamus eum kalendario domini fuiſſe præpoſitum. ᵗ l. 15. in fin. ſupra depoſiti. ᵘ poterit enim id fuiſſe ignorare cum manumiſſus ex teſtamento peculium ſuum communiter non conſequatur, l. 53. ſup. de pecul. l. 3. ſupple manumiſſ. quæ ſimul ad vniuerſitatem: l. vnic. C. de peculio eius qui liberta. meruit. ˣ An non idem ſi non manumiſſus? non idem, quamdiu enim ſeruus eſt in poteſtate, furtum quidem facit domino, nulla tamen aduerſus eum datur actio, v. l. 15. l. 16. ſ. de furtis. ʸ l. 38. §. 1. l. eod. l. 43. §. 1. l. 41. l. 80. §. 6. ſ. de furtis; l. 19. C. de furtis. ᶻ Per ſeruum fugitiuum acceſſitur domino obligatio & dominium. ᵃ Solutio facta ſeruo fugitiuo ab ignorante, eum liberat.

ᵇ eo caſu mihi acquirit dominium. ᶜ l. 12. ſup. eod. ᵈ v. l. 25. ſup. de nouationib. ᵉ l. 69. l. 98. eod. ᶠ i. quia rem alteri obligatam ſolui, ea illa auocari tibi poteſt. Nihil liberat ſoluentem, niſi quod creditori ſolutum eſt auocari non poteſt. ᵍ l. 1. C. ſi antiquior creditor. ʰ v. l. vlt. ſup. de reb. cred. l. 116. ſup. de verb. oblig. Hæc ſtipulatio ſubſidiaria eſt. ⁱ i. Petitio facta reo principali in ſolidum obligato non liberat eum qui tenetur in ſubſidium. ᵏ Petitio facta ei qui tenetur in ſubſidium, non eum liberat qui principaliter tenetur. ˡ Principali ſoluente, is qui tenebatur in ſubſidium plenè liberatur. ᵐ Patre illi non noces patri agere volenti. l. 3. §. 4. ſup. quod cuiuſque. l. 30. ſup. de paſtis. l. 23. C. de paſtis. l. 7. C. de donatione. ⁿ l. 40. l. 23. eod. l. 19. ſup. de negotiis. l. 6. 24. ſup. de excuſation. Inſt. quib. mod. toll. oblig. in princ. ᵒ facit l. 10. §. 1. ſupra de in rem verſo. l. 20. ſupra de interrogationi. l. 8. in fin. l. 11. in fin. ſupra de admin.

ᵃ ab altero alter eſt obligari. ᵇ Iam obligatum eſt facto alieno liberatio. l. 2. in fin. ſupra de negot. ᶜ Releuare, Galli deſcharger. idque hoc verbo l. vnic. C. de caduc. ᵈ adde l. 5. in fin. ſup. eod. l. 89. l. 2. eod. ᵉ d. l. 89. in fin. ᶠ adde l. 1. ſup. de interrogationib. ᵍ Pars debitoris accreſcens creditori, ipſius creditoris. ʰ alias ſecundum l. ſup. de tribut. l. 9. in fin. ſupra de diſtract. pign. l. 10. C. de oblig. & act. ⁱ Sicut verò pretij acceptio liberat debitorem ita & ſ. quemadmodum in lege prohibita acceptilatio, §. 1. Inſt. quib. modis toll. ᵏ l. 31. in fin. ſup. de verb. oblig. ˡ l. 5. ſup. de adim. legat. l. 78. §. 1. ſup. de legat. 1. ᵐ Deeſt quidem detrimentum quod poteſt datum l. 3. §. 1. ſup. commodati, & ita de reliquis comunis poteſt, l. 5. ſ. d. l. 7. ⁿ Deeſt ſeruitus aliquid traditione, & ſi liberum, vel fundum non ſolutum, l. 75. §. pen. eod. ᵒ Saluam videlicet legitimo aliquid ſtatuti libertatis ſi res in ſuam vtilitatem ſit conuerſa, adde l. 38. in fin. ſup. de neg. ge. adde etiam l. 36. de eod. ᵖ hæc negatio deleta in Vulgatis editionibus, ſed tamen nihil intereſt hic, ſi poterunt leges ita negationem habere.

nes, duntaxat non geminet. ᵠ Pamphilus alteri Stichus, alteri Pamphilus ſolui non poteſt. Contrà ita legit. ʳ hæc negatio eſt hic delenda, ſi ſuperior retinetur, ſi minus, hic retinenda eſt. vide Robertum 3. Animaduerſ. 28. ˢ ſenſus eſt, ſi Stichus & Pamphilus promittuntur communi ſeruo, inter dominos & heredes vnius domini ſpecie ſit diuiſio, non numero: dimidia ſingulorum ſingulis debentur. v. l. 54. ſup. de verb. oblig. ᵗ Idemque non eſt. Ciac. ad l. 54. ſup. de verb. oblig. reprehenditur à Roberto 3. recept. 36. & 2. Animad. 1. deſendit ab Antonio Mercatore 2. Animad. 21. ſenſus eſt, Sticho & Pamphilo promiſſis, facere fit diuiſio non numero: duobus Stichis & Pamphilis aut decem promiſſis, numero, non ſpecie, fit diuiſio, itaque certis mox lex 54. lex 117. ſupra de verb. oblig. Huius ſententiæ ratio pendet ex eo quod cum duo Stichi promittuntur, conſequitur adiectione numeri, vt in ambiguitatem incidat, numero debeant Stichi diuidi non ſpecie. Numeri diuiſio commodior eſt promiſſori & ſtipulatoribus. hanc igitur amplectuntur in ambiguo. nam & eadem amplectuntur cum decem aurei ſunt promiſſi, quæ ſunt eadem eadem ambiguitas. Singularia corpora numerorum, ad numerum debent diuidi. v. Cuiac. ibid. ᵘ Ioannes Bolſanus vagus interpres, vt Accurſius & Ioannes Robertus putant hic agi de promiſſione certorum hominum, legem vero 117. ſupra de verborum oblig. loqui de incertis. atque ita conciliare hanc legem cum dicta ſup. 117. eo ſcilicet ſenſu, Certum hominibus incertis promiſſis numero diuidi obligationem, certis certum promiſſis, ſpecie non numero diuiſio ſit. Sed ſententiam diſplicet 15. obſeruationum 24. mouetur, quod hic ſit mentio decem hominum, ergo incertorum, verba igitur tam interpretationem non ferre. At decet incertis legis id mouetur? ne id quidem, cum in denariis de quibus lex haec loquitur comperiam eſt numero diuiſionem fieri. Idem igitur ſtatui debet in hominibus: nam & hi & illi communi & promiſcua ſpecie continentur, non propria. Tamen cum vlim omnes denarij, etiam ſecus præſtent in ſuo genere, vide Cuiacium & Antonium Mercatorem 2. Animad. 32. in fin. ˣ ad remedium. ʸ vide hic Albericum. ᶻ iuris interpretatione. ᵃ Nolenti accipere debitum quod offeratur, actio denegatur. l. 72. ſ. eadem. l. 9. C. de ſolut.

Universidad Rey Juan Carlos

De opere. 1. De obligatione quæ conſiſtit in non faciendo, & de fideiuſſore.

31. Idem lib. 7. Diſputationum.

INter artifices longa a differentia b eſt & ingenii, & naturæ, & doctrinæ, & inſtitutionis c. Ideo *ſi nauem à ſe fabricandam* quis promiſerit, vel *inſulam ædificandam*, *foſſamue faciendam*, & hoc ſpecialiter actum eſt, vt *ſuis operis id perficiat*, fideiuſſor ipſe ædificans, vel foſſam fodiens, non conſentiente ſtipulatore, non d liberabit e reum.

¶ Quare etiam ſi illis ſtipulationibus fideiuſſor acceſſerit, *Per te non fieri, quo minus mihi hoc agere liceat*, prohibens ire fideiuſſor, ſtipulationem non committit: & ſi patientiam præſtet g, non efficit quo minus committatur ſtipulatio.

De ſeruo. De morte eius qui iuſſerat ei ſolui.

32. Iulianus libro 13. Digeſtorum.

SI ſeruus peculiari h nomine crediderit, eique debitor cum ignoraret i dominum mortuum eſſe, ante aditam hæreditatem ſoluerit, liberabitur.

¶ Idem iuris erit & ſi manumiſſo k ſeruo debitor pecuniam ſoluerit, cum ignoraret ei peculium l conceſſum non eſſe.

¶ Neque intererit, viuo an mortuo domino pecunia numerata ſit. nam hoc quoque caſu debitor liberatur. Sicut is quis iuſſus eſt à creditore pecuniam Titio ſoluere quamuis creditor mortuus fuerit, nihilo minus rectè Titio ſoluit: ſi modò ignorauerit creditorem mortuum m eſſe.

De eo qui Stichum aut ſtatuliberum. 1. De homine vulnerato.

33. Idem lib. 52. Digeſtorum.

QVi *ſibi aut Titio n fundum dari* ſtipulatus eſt, quamuis fundus Titio datus fuerit, tamen ſi o poſtea euictus eſt, habet actionem. quemadmodum ſi hominem ſtipulatus eſſet, & promiſſor ſtatuliberum p Titio dediſſet, iſque ad libertatem perueniſſet.

1 ¶ Qui *Stichum aut Pamphilum dari* promiſit, ſi Stichum vulnerauerat q, non magis eum dando liberabit, quàm ſi ſolum Stichum promiſiſſet, & à ſe vulneratum daret.

¶ Item qui *hominem dari* promiſit & vulneratum r à ſe offert, non liberatur. Iudicio quoque accepto, ſi hominem is cum quo agetur, vulneratum à ſe offert, condemnari debebit. Sed & ab alio vulneratum ſi det, condemnandus erit: cum poſſit alium dare.

De condictione indebiti, 1. Si homo debeatur, 2. De alternatione. 3. De ſeruo omnibus negotiis prepoſito. 4. De falſo procuratore. 5. De ſeruo fugitiuo. 6. De dote. 7. De eo qui iuſſit alij ſolui cui donare volebat. 8. Si debitor ſucceſſerit creditori. 9. De pignore. 10. De ſolutione partis. 11. De exceptione perpetua, & condictione indebiti.

34. Idem libro 54. Digeſtorum.

QVi *hominem aut ſ decem ſibi aut Titio t dari* promiſit, ſi Titio partem hominis tradiderit, mox tibi decem numerauerit, non Titio, ſed tibi partem hominis condicet u, quaſi indebitum tua voluntate Titio ſolueris.

¶ Idemque iuris erit, etiam ſi mortuo Titio decem ſolueris tibi potius, quàm hæredi Titij partem hominis condicas.

1 ¶ Si duo rei ſtipulandi *hominem* x *dari* ſtipulati fuerint, & promiſſor vtrique partes diuerſorum hominum dederit y, dubium non eſt quin non liberetur.

¶ Sed ſi eiuſdem hominis partes vtrique dederit, liberatio continget: quia obligatio communis efficiet, vt quod duobus ſolutum eſt, vni z ſolutum eſſe videatur. Nam ex contrario cùm duo fideiuſſores *hominem dari* ſpoponderint, diuerſorum quidem hominum partes dantes non liberantur: at ſi eiuſdem hominis partes dederint, liberantur.

2 ¶ Stipulatus ſum *decem mihi aut hominem a Titio dari*, ſi homo Titio datus fuiſſet, promiſſor à me liberatur: & antequam homo daretur, ego decem petere poſſum.

3 ¶ Si Titium omnibus negotiis meis præpoſuero b, deinde ſeruero eum ignorantibus c debitoribus adminiſtrare negotia mea, debitores ei ſoluendo, liberabuntur. nam is qui omnibus negotiis ſuis aliquem præponit, intelligitur d etiam debitoribus mandare vt procuratori ſoluant.

4 ¶ Si nullo e mandato intercedente debitor falsò exiſtimauerit voluntate mea pecuniam ſe numerare f, non liberabitur, & ideò procuratori qui g ſe vltro alienis negotiis offert, ſoluendo nemo liberabitur.

5 ¶ Et cùm fugitiuus h qui pro libero ſe gerebat rem vendidiſſet, reſponſum eſt emptores fugitiuo ſoluentes à domino liberatos non eſſe.

6 ¶ Si gener ſocero ignorante i filia dotem ſoluiſſet k, non eſt liberatus, ſed condicere ſocero poteſt, niſi ratum l filia habuiſſet & propemodum ſimi-

a Imò exigua differentia eſt. l. 3. in §. C. de ſeru. ſtip.
b l. 26. §. 12. ſup. de cond. indeb. adde l. 21. ſup. de leg. 3.
c & natiuis. l. 35. §. 41. ſup. de ædilit. edict.
d adde l. 25. in ſi. ſup. de leg. 2. l. 29. in ſi. ſup. de ſtatulib.
e nec ſe.
f l. 49. §. 2. ſup. de verb. obl.
g rem non præſtet.
h l. 35. inf. eod.
i l. 18. ſup. eo. l. 41. ſup. de reb. cred.
k l. 14. in ſi. ſup. de obl.
l l. 26. §. 8. ſup. de cond. indeb. l. 8. C. de peculio eius.
m l. 26. 3. 1. ſuprà mandat. l. 19. §. 3. ſup. de donation.
n l. adiecto.
o Soluta ſacta adiecto, rei quæ poſtea euincitur, aut in libertatem eripitur, non liberat ſolutorem à priſtina actione, l. 46. l. 98. inf. eo. l. 48. ſup. de euict. l. 31. §. 1. ſup. de verb. obl.
p l. 63. ſup. de cond. indeb.
q ei, vulnerauerit.
r l. 9. §. 3. ſup. ad exhibend. v. l. 3. §. 1. ſup. commodati. l. 1. §. 16. ſup. depoſiti. aut occiſum, l. 23. l. 91. ſuprà de verb. oblig.
ſ In alternatiua ſolutio partis facta adiecto, non liberat ſolutorem.
t l. adiecto.
u l. 55. in ſi. l. ex hoc colligit Baldus, ſolutum indebitè videtur non ab initiante ſed à domino repeti.
x in genere.
y & quidem non niſi in ſolidum valet, l. 25. in ſi. l. 26. ſup. de cond. indeb. l. 2. §. 1. l. 85. ſup. de leg. 2. l. 85. §. 4. ſup. de verb. oblig.
z Ratione communionis duo reprſentant vnum.
a 14 eſt, rem aliam quam ei hi, l. 2. §. 5. ſup. de verb. obl.
b v. l. 12. ſuprà eo. l. 49. inf. eod. adde Pau. 5. ſent. 8. §. vn. in ſin.
c Generali procuratori ſeruanti mandatum à debitore reatu ſoluere poſſumus.
d Præpoſitus omnibus negotiis intelligitur quoque præpoſitus ad ſolutionem accipiendam, l. 12. ſuprà de pactis, l. 7. §. 1. ſup. quib. mod. pign.
e v. l. 12. eo.
f procuratori, quem tamen eſſe putabat, ſed falſo.
g l. 58. l. eo. l. 8. C. de cond. indeb.
h v. l. 19. ſup. eo.
i vel inuita, l. 26. ſuprà de iure dot. v. l. 7. C. ſoluto. k poſt diuortium ſcilicet, l. 28. l. 7. C. ſoluto.
l l. 58. l. eo. l. 14. ſuprà ad Velleian. dixi ad Vlp. 6. §. 2.

lis eſt gener ei qui abſentis procuratori ſoluerent: quia in a eandem dotis particeps b, & quaſi ſocia obligationis patris filia eſſet.

7 ¶ Si debitorem meum iuſſero *ſtipulam Titio dare*, donaturus ei: quamuis Titius ea c mente acceperit, vt meos nummos faceret, nihilominus debitor liberabitur. Sed & poſtea Titius eandem pecuniam mihi dediſſet, nummi mei fiunt.

8 ¶ Quidam filiumfamilias à quo fideiuſſorem acceperat, heredem inſtituerat. quæſitum eſt, ſi iuſſu patris adiſſet hereditatem: an pater cum fideiuſſore agere poſſet? Dixi, quotiens reus ſatiſdandi reo ſatis accipiendi heres exiſteret, fideiuſſores ideo liberari: quia pro d eodem apud eundem debere non poſſent.

9 ¶ Si pro eo id quod à debitoribus hereditariis exegerat, petenti hereditatem reſtituerit e, debitores liberabuntur.

10 ¶ *Si decem aut hominem dari* ſtipulatus fuero, & duos fideiuſſores accepero, Titium & Mæuium, & Titius quinque ſoluerit, non liberabitur prius f quam Mæuius quoque quinque ſoluat. quod ſi Mæuius partem g hominis ſoluerit, vterque obligatus remanebit.

11 ¶ Qui perpetua h exceptione ſe tueri poteſt, ſolutum repetit i: & ideo non k liberatur l. Quare ſi ex duobus reis promittendi alter pepigerit, *ne ab eo peteretur* m, quamuis ſoluerit, nihilominus alter obligatus manebit.

De ſeruo.

35. Alfenus Varus lib. 2. Digeſtorum à Paulo n Epitomatorum.

QVod ſeruus ex peculio o ſuo crediſſet, aut depoſuiſſet p, id ei ſiue vendidiſſet, ſiue manumiſiſſet, ſet, rectè q ſolui poteſt: niſi ſi aliqua cauſa interciderit, ex qua intelligi poſſit inuito eo cuius tum is ſeruus fuiſſet, ei ſolui.

¶ Sed & ſi quis dominicam r pecuniam ab eo ſœneratus eſſet, ſi permiſſu domini ſeruus negotium dominicum geſſiſſet, idem iuris eſt. videtur enim voluntate domini qui cum ſeruo negotium contraheret, & ab eo accipere, & ei ſoluere.

Si eius qui vxorem prægnantem reliquit, filius totum debitum hereditarium petat.

36. Iulianus lib. 1. ad Vrſeium Ferocem.

SI pater meus prægnante vxore relicta deceſſerit, & ex cauſa hereditaria totum hoc quod patri meo debitum fuiſſet, petiſſem, nihil me conſumpſiſſe s quidam exiſtimant: ſi nemo natus ſit, rectè me egiſſe. quia in rerum natura verum fuiſſet me ſolum heredem fuiſſe. *Iulianus notat*: Verius eſt me eam partem perdidiſſe u pro qua heres fuiſſem, antequam certum fuiſſet neminem naſci: aut quartam x partem, quia tres y naſci potuerunt: aut ſextam, quia quinque. nam & *Ariſtoteles* z ſcripſit quinque naſci poſſe: quia a vuluæ mulierum totidem receptacula habere poſſunt: & eſſe mulierem Romæ Alexandrinam b ab Ægypto, quæ quinque ſimul peperit, &

a nota regulam.
b dos ad vtrumque ſpectat. l. C. de rei vxor. act.
c Tradens alteri mandato creditoris, liberatur: licet ille eo animo quo creditor mandauit, non recipiat, vel c.
d l. 93. §. 2. inf. eo.
e l. 31. in ſi. ſup. de hered. pet.
f l. 46. in ſi. l. eo.
g §. 1. ſup. eo.
h Quod repeti poteſt, non liberat ſolutorem, nec contentio eluſionem, eadem ſolutio non poteſt parere liberationem, & ſoluti repetitionem, l. 41. C. de condict. indeb.
i adde l. 26. §. 13. ſup. de cond. indeb.
k Cur? quia obligatio non fuit nulla eſt obligatio, quæ exceptione perpetua eludi poteſt.
l An ei condictio competit? competit.
m adde l. 19. §. 1. ſup. de cond. indeb.
n l. 32. ſup. eo.
o l. 19. ſup. eo. l. 5. C. eod.
p l. 11. in ſin. ſup. depoſiti.
q l. 20. l. 21. ſup. de ſeruis.
r ab ignorante: nam ignorans ſtatus mutationem ſoluendo liberatur.
ſ l. 18. ſup. eod.
t Id eſt, nihil me amiſiſſe hac plus petitione.
u Hac lex pertinet ad plus petitiones, de quibus dixi ad Tit. C. de plus petition. & l. 1. ſup. de interrog. act.
x Paul. 4. ſent. vlt.
Quoties de modo quærit, trienſis quæritur propter periculum plus petendi, officio iudicis æſtimandi, quarta facienda eſt, quæ remaneat apud heredem.
y l. 28. in ſi. ſup. de iudiciis. ſed & plures, l. 3. §. 10. ſup. de ſui & legit.
z lib. 7 de hiſtor. animal. 4. quanquam de quinque receptaculis vuluarum nullam ibi mentionem facit. Quin ab ea quoque opinione abhorrere videtur lib. 4. de generat. animal. 4. ſemen, inquit, trahi à locis vteri, atque ob eam rem quoſque generari pro numero locorũ & acetabulorũ quæ vnius non ſunt, opinari nihil rationis eſt. a Itaque concludebat eum eſſe ſinem multiiugæ hominum partionis, neque plures vnquam ſimul genitos compertum 10. Gell. 2. ... Ariſt. 7. de hiſt. animal. 4. verum Ariſtoteles in concluſione fallitur. nam & plures vno partu editos ex hiſtoriis conſtat, & quinque receptacula in mulierum vuluis eſſe negantur. Quod ad primum attinet, In Ægypto ob fœcundum potum Nili vno vtero ſeptem interdum generantur, Trogus. Quin Plinius 7. c. 11. ſcribit extare in monumentis medicorum vno abortu 12. puerpera electa fuiſſe. Tatianus aduerſus Græcos Quid, inquit, ad me Periclymene, cuius mulieris, quæ vno partu 30. infantes peperit? quod plerique miraculum putant, cum potius magnæ intemperantiæ fructus hic exiſtimari debeat, & illa abominatio videri: vt poſt ſimilis Scropha Romana, quæ ... propter euentum ... facta quondam ... Albertus refert mulierem quandam in Germania ... vtero duorum & viginti infantium corpuſcula, abortum feciſſe: aliam vero etiam ſeptuaginta. Imò, vt magis mireris, aliam etiam eiecιſſe in peluim embryonculorum auricularis digiti magnitudine corpuſcula centum & quinquaginta. Cuius rei facta fides eſt, cancellis, quibus obuoluebantur, conciſſis. adde quoque placibus eorum ... dilatationis & contractionis motum, & ſigna aliis vita completa, oculis tamen imperfectioribus, manuum vero & pedum digitos ſatis velut capillares. v. Cœlium Rhodig. 4. lect. 23. Sed iſta leuia ſunt, ſi eis comparemus prodigioſum partum Margaritæ Hollandiæ comitis, quæ ſub Henrico Imperatore vno partu trecentos & ſexaginta liberos viuos edidit, aqua etiam luſtrali poſtea ... de quo v. Guicciardinum in ſua Belgica. Quod ad receptacula attinet, alij plura tribuunt, ſeptem ſcil. terna dextra ſiniſtraque ... vno in meditullio compoſito. Rhodigin. 4. lect. 23. Auicenna apud eundem refert tot eſſe receptacula in vulua animalium, quot proferuntur vberum papillæ, quod refelli poteſt: quia etſi cribus membranis ſingulis fœtus obligantur, vuluæ tamen nulla prorſus loculamenta ſunt, idque probari experimento poteſt. Philoſophi aliam ab Ariſtotele & Stoicis rationem attulere. nam Empedocles ad quantitatem, Aſclepiades ad excellentiam ſeminis, Eraſiſtratus ad ſuperfœtationem ... numeroſi partus referebant. Plutar. 5. de placitis Philoſoph. 10. Sed ea de re, & de multiplicis partus, eiuſque cauſis, v. quæ ſcripſit Ioubertus lib. 3. c. 1. Des erreurs populaires.
b l. 3. ſup. ſi pars hered. petat. l. 7. ſup. de reb. dub. Capitolinus in Antonino Scriptum dicit l. 3. ſup. ſi pars hered. l. 7. ſup. de reb. dub. Sed & ſub D. Auguſto Imperatore ancilla Cæſaris Auguſti in Agro Laurente peperit quinque pueros, 10. Gell. 2. & in Peloponneſo reperta eſt mulier, quæ quinos quater pepererit 7. Plin. 3.

tum

rum habebat incolumes, & hoc & in Ægypto adfirmatum ᵉ eſt mihi.

Si fideiuſſor partem ſoluerit.

37. *Iulianus* lib. 2. ad Vrſeium Ferocem.

QVotiens vnus ex fideiuſſoribus ſuam ᵇ partem ſoluiſſet, ex quanquam negotium reo ᵈ geſſiſſet, perinde habendum eſt ac ſi reus ipſe vnius fideiuſſoris partem ſoluiſſet: ſed tamen, vt non ex ſorte decedat, ſed is fideiuſſor ſolus liberatur, cuius nomine ſolutio facta fuerit.

De ſolutione. 1. Si quis iuſſit aliquid ſolui, deinde vetuit accipere. 2. De pluribus obligationibus vna ſolutione tollendis. 3. De obligatione hominis. 4. De fideiuſſore pro eo qui reipub. cauſa abſuit. 5. Si fideiuſſor hominem promiſſum occiderit. 5. Si eidem ſucceſſerit fideiuſſor.

38. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum.

CVm quis ſibi *aut Titio dari* ſtipulatus ſit, magis eſſe ait ita ſ demum recte Titio ſolui dicendum ſi, ſi in eodem ſtatu ᵇ maneat, quo fuit cum ſtipulatio interponeretur. cæterum ſiue in adoptionem, ſiue in exilium ierit, vel aqua & igni ei interdictum, vel ſeruus factus ſit, non recte ei ſolui dicendum: tacite ᵐ enim ineſſe hæc conuentio ſtipulationi videtur, ſi in eadem ⁿ cauſa maneat.

1 ¶ Si debitorem meum iuſſerim *Titio ſoluere*, deinde Titium vetuerim accipere, & debitor ignorans ᵒ ſoluerit, ita eum liberari exiſtimauit, ſi non ea mente ᵖ Titius nummos acceperit, vt eos lucretur: alioquin, quoniam furtum eorum ſit facturus, manſuros eos debitoris: & ideo liberationem quidem ipſo iure non poſſe contingere debitori. exceptione tamen ei ſuccurri æquum eſſe, ſi paratus ſit condictionem furti, quam aduerſus Titium habet, mihi præſtare. ſicuti ſeruatur, cum ᵠ maritus vxori donaturus, debitorem ſuum iubeat ſoluere. nam ibi quoque, quia nummi mulieris non fiunt, debitorem non liberari, ſed exceptione eum aduerſus maritum tuendum eſſe, ſi condictionem quam aduerſus mulierem habet, præſtet. furti tamen actionem in propoſito mihi poſt ʳ diuortium competituram, quando ſ mea interſit interceptos nummos non eſſe.

2 ¶ De peculio cum domino actum eſt. is damnatus ſoluit: & ᵗ fideiuſſores pro ſeruo acceptos liberari reſpondit: eandem enim pecuniam in ᵘ plures cauſas ſolui poſſe: argumentum eſſe, quod ˣ cum iudicatum ſolui ſatiſdatum eſt, & damnatus reo ſoluat, non ſolum actione iudicati, ſed etiam ex ſtipulatu & ipſe & fideiuſſores liberentur.

¶ Et magis ſimile ʸ eſſe, quod cum ᶻ poſſeſſor hereditatis exiſtimans ſe hæredem eſſe, ſoluerit, hæres non liberetur. tunc enim propterea id euenire, quod ille ſuo nomine indebitam pecuniam dando, repetitionem eius haberet.

3 ¶ Qui hominem promiſit, ſi ſtatuliberum ſoluat, magis puto non eſſe expectandam conditionem, ſed & creditorem agere poſſe, & illi condictionem ᵃ competere: quod ſi interim conditio defecerit, liberatur, perinde atque ſi quis pendente ᵇ conditione ſoluit per errorem, & antequam condiceret, conditio extiterit. illud nullo modo dici conuenit, ſi mortuo Sticho conditio deficiat, liberari debitorem. quamuis, ſi viuente eo defecerit, liberatur: quando iſto caſu nullo tempore perfecte hominem meum feceris. alioquin prope erit, vt etiam ſi eum ſeruum in quo vſusfructus alienus eſt, mihi ſolueris, ſi que vſusfructuarius ante decesserit, ex ſolutione liberatus videaris. quod nullo modo probandum eſt. ſicuti ſi communem ſoluiſſes, iſque deceſſiſſet.

4 ¶ Si quis pro ᶜ eo reuerſo fideiuſſerit, qui cum reipublicæ cauſa abeſſet, actione qua liberatus ſit, deinde annus præterierit, an fideiuſſor liberetur? quod Iuliano non placebat: & quidem ſi cum fideiuſſore experiundi poteſtas non fuit. ſed hoc caſu in ipſum fideiuſſorem ex edicto actionem reſtitui debere, quemadmodum in eum fideiuſſorem qui ᵈ hominem promiſſum occiderit ᵉ.

5 ¶ Qui pro te apud Titium fideiuſſerat, pignus in ſuam obligationem dedit, poſt idem hæredem te inſtituit: quamuis ex fideiuſſoria cauſa non tenearis, nihilominus tamen pignus obligatum manebit: at ſi idem alium fideiuſſorem dederit, atque ita hæredem te inſtituerit, rectius exiſtimat, ſublata obligatione eius ſ pro quo fideiuſſum ſit, eum quoque, qui fideiuſſerit, liberari ᵃ.

De periculo pecuniæ ſoluendæ.

39. *Idem* lib. 8. Quæſtionum.

SI ſoluturus pecuniam tibi, iuſſu tuo ſignatam ᶜ eam apud nummularium ᵈ, quoad probaretur ᵉ, depoſuerim, tui periculi eam fore ſ Mela libro 10. ſcribit. quod verum eſt, cum ᵍ eo tamen, vt illud maxime ſpectetur, an per te ſteterit ʰ quominus in continenti probaretur. nam tunc perinde habendum erit, ac ſi parato me ſoluere, tu ex aliqua cauſa accipere nolles. in qua ſpecie non vtique ſemper tuum periculum erit. quid enim ſi in opportuno ⁱ tempore vel loco obtulerim?

¶ His conſequens eſſe puto, vt etiam ſi & emptor nummos, & venditor mercem, quod inuicem parum ᵏ fidei haberent, depoſuerint, ſi nummi emptoris periculo ſint. vtique ſi ipſe eum apud quem deponerentur, elegerit. & nihilominus merx quoque: quia emptio perfecta ſit.

Si quis pro alio ſoluerit.

40. *Modeſtinus* lib. 3. Inſtitutionum.

SI pro ˡ me quis ſoluerit creditori meo, licet ignorante ᵐ me, adquiritur mihi actio pigneratitia.

¶ Item ſi quis ⁿ ſoluerit legata ᵒ, debent diſcedere legatarij de poſſeſſione ᵖ: alioquin naſcitur heredi interdictum, vt eos deiicere poſſit.

De accuſationibus.

41. *Papinianus* libro 1. de Adulteriis.

REo criminis ᵠ poſtulato, interim nihil prohibet recte pecuniam à debitoribus ſolui ʳ. alioquin pleriqque innocentium neceſſario ſumptu egebunt.

42. *Paulus* lib. 3. de Adulteriis.

SEd nec illud prohibitum videtur, ne à ſ reo ᵗ creditori ſoluatur.

De acceſſionibus.

43. *Vlpianus* lib. 2. Regularum.

IN omnibus ᵘ ſpeciebus liberationum etiam ˣ acceſſiones ʸ liberantur: puta adpromiſſores ᶻ, hypothecæ, pignora: præterquam quod inter creditorem & adpromiſſores confuſione facta reus non liberatur.

De pluribus effectibus vnius ſolutionis.

44. *Marcianus* lib. 2. Regularum.

IN numerationibus aliquando euenit ᵃ, vt vna numeratione duæ obligationes tollantur vno momento. veluti ſi quis pignus pro debito vendiderit ᵇ creditori. euenit enim vt & ᶜ ex vendito tollatur obligatio ᵈ & debiti ᵉ.

¶ Item ſi pupillo qui ſine tutoris auctoritate mutuam pecuniam accepit ſ legatum à creditore fuerit ſub ea conditione, *ſi eam pecuniam ᵍ numerauit*: in duas cauſas videri eum numeraſſe ʰ, & in ſcilicet ſuum ⁱ, vt in Falcidiam heredi imputetur: & conditionis gratia, vt legatum conſequatur.

¶ Item ſi vſusfructus pecuniæ numeratæ legatus fuerit, euenit vt vna numeratione ᵏ & ˡ liberetur heres ex teſtamento: & obliget ſibi legatarium ᵐ.

¶ Tantundem eſt, & ſi ⁿ damnatus fuerit alicui vendere vel locare: nam vendendo vel locando & liberatus ex teſtamento heres, & obligat ſibi legatarium ᵒ.

De dote. 1. De tutore accuſato.

45. *Vlpianus* lib. 1. Reſponſorum.

CAllippo reſpondit,

QVamuis ſtipulanti vxori vir ſpoponderit, *diremptо matrimonio prædia quæ doti erant obligata ſe ſoluturum*, dari tamen ſatis ᵠ eſſe offerre dotis quantitatem.

1 ¶ Idem Frontoni reſpondit, perſeueranti tutori in tutelæ adminiſtratione, licet ʳ capitis reo poſtulato, id quod pupillo ſ bona fide debetur, exſolui.

ᵃ Teſtis de auditu admittitur. ᵇ ſuo nomine dimidiam partem ſuam ſoluentis, alium non liberat. ᶜ volenti creditori. ᵈ principali debendi. [illegible]

ᵃ & magis diſſimilem eſſe. Accurſ. Cuiac. hic. ʸ vide Romanum [illegible] ᶻ Qui conſtanter decipiendo eſt agere poteſt antequam deceptio [illegible] ſuum effectum ſortiatur. ᵃ [illegible] v. Antonium Fabrum [illegible] ibi notat iuriſconſultum in hoc articulo diſſenſiſſe. ᵇ v. l. 10. ſup. de condict. indeb. ᶜ pro reo non reuerſo. ᵈ [illegible] ᵈ v. l. 29. ſup. de verb. oblig. l. 9. ſup. de doli except. ᵉ v. l. 32. in fin. ſupra de vſuris. ᶠ [illegible] à principali [illegible]

ˢ [illegible] nummos alienos. Reus creditori poteſt ſoluere: non [illegible] ſolutio ei neceſſaria cauſa ſit: cum ad eam debitor iure obſtringatur. Hinc conſtat, reo [illegible] alienationem neceſſariam. ᵗ criminis poſtulato. ᵘ Plures ſunt enim ſpecies liberationum. ˣ Liberato principali acceſſoriæ liberantur ipſo iure. l. 95. § 4. inf. eod. ʸ Acceſſiones obligationis principalis, ſunt perſonæ vel res [illegible] principali obligationi ad promiſſores, hypothecæ & pignora. ᶻ Adpromiſſores ſunt fideiuſſores, vt l. 6. § 4. [illegible] Adpromiſſores [illegible] [illegible] à fideiuſſoribus, & ob id Græci [illegible] vocant. [illegible] Adpromiſſio recte [illegible] adſtipulator, qui pro alio ſtipulatur. [illegible] adſtipulatio, non ſemper. v. Cuiac. ad l. 5. § 12. ſup. de verb. oblig. [illegible] verbo Adpromiſſor. ᵃ l. 58. § 2. ſup. eod. ᵇ Qui pignus pro debito ſoluit, vendit: & è contra: Qui creditori pignus vendit, pro debito ſoluit. l. 4. C. de euict. ᶜ quæ debitori aduerſus creditorem competebat. l. 13. C. de pign. ᵈ aduerſus emptorem. ᵉ debiti ei qui vendidit. ᶠ ex qua naturaliter obligatur. ᵍ quam natura debet. ʰ ſenſus eſt: Pupillus eo caſu ſoluendo liberat ſe debito naturali, & conditionem legati implet: atque ita obligat ſibi heredem ut legatum præſtet. ⁱ naturale. v. l. 59. ſup. de oblig. ᵏ facta ſcilicet ab herede. ˡ ad reſtituendam pecuniam. l. 5. § 1. ſup. de vſufr. earum rerum. ᵐ heres [illegible] ⁿ ad pretium: atque ita, [illegible] vna numeratio vel præſtatio partim parit, partim tollit obligationem. ᵒ [illegible] ᵖ Pactum de pignore in ſolutum dando, non præiudicat poſſeſſori. l. 16. in fin. ſupra de pignorib. ᵠ [illegible] ſatis eſt offerri, cum ne quidem oblatio [illegible] l. 34. in fin. ſupra de pignorib. ʳ l. 41. ſup. eod. ſ Pupillo debetur, bona fide exſoluit, Bar. [illegible] 14.

De eod.

De euictione. 1. Et aſſimatione vel in ſolutum data.

46. *Marcianus* ‖ lib. 3. Regularum. ‖

SI quis aliam rem pro alia volenti ſoluerit, & euicta *a* fuerit res, manet *b* priſtina obligatio. & ſi pro parte fuerit euicta, tamen pro ſolido obligatio durat. nam non accepiſſet re *c* integra creditor. niſi pro ſolido eius fieret.

1 ¶ Sed & ſi duos fundos (verbi gratia) pro debito dederit, euicto *d* altero fundo remanet integra obligatio. tunc ergo res pro re ſoluta liberationem præſtat, quum pro ſolido facta eſt ſuſcipientis.

2 ¶ Sed & ſi quis per dolum *e* pluris æſtimatum fundum in ſolutum dederit, non liberatur: niſi *f* id quod deeſt repleatur.

De pupillo. De SC. Macedoniano.

47. *Idem* ‖ lib. 4. Regularum. ‖

IN pupillo, cui ſine tutoris auctoritate ſolutum eſt, ſi quæratur, quo tempore ſit locupletior, tempus quo *g* agitur, inſpicitur: & vt exceptio doli mali poſita ei noceat, tempus quo agitur ſpectatur.

1 ¶ Planè (vt Scæuola aiebat) etiamſi perierit res ante litem conteſtatam, interdum quaſi locupletior factus intelligitur. id eſt, ſi neceſſariam *h* ſibi rem emit, quam *i* neceſſario de ſuo erat empturus. nam *k* hoc ipſo quo non eſt pauperior factus, locupletior eſt.

¶ Sic & in filiofamilias putabat Macedonianum ceſſare, ſi in neceſſarias *l* cauſas filius mutuam pecuniam acceperit, & eam perdiderit.

De prætorio pignore.

48. *Marcellus* ‖ lib. ſingul. Reſponſorum. ‖

TItia, cùm propter dotem *m* bona mariti poſſideret nomina pro domina egit, reditus *n* exegit, & mouentia diſtraxit. quæro, an ea quæ ex re mariti percepit, in dotem ei reputari debeant? Marcellus reſpondit reputationem eius quod proponeretur, non iniquam videri *p*: pro ſoluto enim magis habendum eſt quod ex ea cauſa mulier percepit: ſed ſi fortè vſurarum quoque rationem arbiter *q* dotis recuperandæ habere debuerit, ita eſt computandum, vt ſi prorſus quidque ad mulierem peruenit, non ex vniuerſa ſumma decedat *r*, ſed prius in eam quantitatem quam vſurarum nomine mulierem conſequi oportebat. quod non eſt iniquum.

Soluta pecunia quomodo accipiatur, & de verbo ſatisfactionis.

49. *Marcianus* ‖ lib. ſingul. ad Hypothecariam formulam.

SOlutam pecuniam intelligimus vtique naturaliter *ſ* ſi numerata ſit creditori.

¶ Sed & ſi *t* iuſſu eius alij ſoluitur, vel creditori eius, vel futuro debitori, vel etiam ei cui donaturus erat, abſolui debet.

¶ Ratam *u* quoque ſolutionem ſi creditor habuerit, idem erit.

¶ Tutori quoque ſi ſoluta ſit pecunia, vel curatori, vel procuratori *x*, vel cuilibet ſucceſſori, vel ſeruo actori *y*, proficiet ei ſolutio.

¶ Quòd ſi acceptum latum ſit, quòd ſtipulationis nomine *z* hypotheca erat obligata, vel ſine *a* ſtipulatione accepta ſit, ſolutionis quidem verbum non *b* proficiet *c*, ſed ſatiſdationis ſufficit *d*.

De ære ſoluto pro auro.

50. *Paulus* ‖ lib. 10. ad Sabinum. ‖

SI cùm aurum tibi promiſiſſem, ignoranti, quaſi aurum *e* æs ſoluerim, non *e* liberabor. ſed nec repetam hoc quaſi indebitum ſolutum quod ſciens *f* feci. petentem tamen ſte *g* aurum, exceptione *g* ſummouebo, ſi *h* non reddas æs quod accepiſti.

De diſpenſatore.

51. *Idem* ‖ lib. 9. ad Edictum.

DIſpenſatori *k*, qui ignorante debitore remotus *l* eſt ab actu, rectè ſoluitur. ex voluntate enim domini ei ſoluitur, quam ſi neſcit mutatam, qui ſoluit, liberatur.

De ſatiſdatione.

52. *Vlpianus* ‖ lib. 19. ad Edictum. ‖

SAtiſfactio *a* pro *b* ſolutione eſt *c*.

De ſoluente pro alio.

53. *Gaius* ‖ lib. 5. ad Edictum Prouinciale. ‖

SOluere *d* pro ignorante *e* & inuito cuique licet: cùm *f* ſit iure ciuili conſtitutum, licere etiam ignorantis inuitique meliorem conditionem facere.

Verbum ſolutionis quomodo accipiatur.

54. *Paulus* ‖ lib. 56. ad Edictum. ‖

SOlutionis verbum pertinet *g* ad *h* omnem liberationem quoquomodo factam: magiſque ad ſubſtantiam obligationis refertur, quàm ad nummorum ſolutionem.

De numerante vt recipiat.

55. *Vlpianus* ‖ lib. 62. ad Edictum. ‖

QVi ſic ſoluit vt *i* reciperet *k*, non liberatur, quemadmodum non *l* alienantur nummi qui ſic dantur vt recipiantur *m*.

De mandato.

56. *Paulus* ‖ lib. 62. ad Edictum. ‖

QVi mandat *n* ſolui, ipſe videtur ſoluere.

De re. 1. Vel perſona adiecta ſolutioni.

57. *Vlpianus* ‖ lib. 77. ad Edictum. ‖

SI quis ſtipulatus fuerit *decem in menſe*, ſolui quidem *o* mel poteſt, antequam ex ſtipulatu agatur: ſed ſi ſemel *p* actum ſit, & petita decem fuerint, ampliùs ſemel ſolui non poteſt.

1 ¶ Item *q* *mihi aut Titio* ſtipulatus fuero dari, deinde petam, ampliùs Titio ſolui non poteſt: quamuis *r* ante litem conteſtatam poſſet.

De negotiorum geſtore.

58. *Idem* ‖ lib. 80. ad Edictum. ‖

SI quis offerenti *s* ſe negotijs alienis bona fide ſoluerit, quando liberetur? Et ait Iulianus, cùm dominus ratum *t* habuerit, tunc liberari.

¶ Ait idem, antequam dominus haberet ratum, an condici ex ea cauſa poſſit: Et ait intereſſe qua mente ſolutio facta eſſet: vtrùm vt ſtatim debitor liberetur, an verò cùm dominus ratum habuiſſet. Priore *ſ* caſu confeſtim poſſe condici procuratori, & tunc demum extingui condictionem, cùm dominus ratum habuiſſet: Poſteriore tunc demum naſci condictionem, cùm dominus ratum non habuiſſet.

1 ¶ Si creditor, cuius ignorantis procuratori ſolutum eſt, adrogandum ſe dederit, & *t* ratum habuit *u* pater, rata ſolutio eſt: ſi *x* non habuit, repetere debitor *u* poteſt.

2 ¶ Et ſi duo rei ſtipulandi ſunt, quorum alterius abſentis procuratori datum *x*, antequam is ratum haberet, interim alteri *y* ſolutum eſt, in pendenti eſt poſterior ſolutio, ac prior: quippe incertum eſt, debitum, an indebitum exegerit *z*.

De adiecto ſolutioni.

59. *Paulus* ‖ lib. 2. ad Plautium. ‖

SI ita ſtipulatus ſim, *mihi aut Titio dare ſpondes?* & debitor conſtituerit ſe mihi ſoluturum: quamuis mihi competat de conſtituta actio, poteſt *a* adhuc adiecto ſoluere.

¶ Et ſi à filiofamilias, *mihi b aut Titio* ſtipulatus ſim, patrem poſſe Titio ſoluere quod in peculio eſt: ſcilicet *c* ſi ſuo, non filij nomine ſoluere velit. Dum enim adiecto ſoluitur, mihi *c* ſolui videtur. Et ideo ſi indebitum *d* adiecto ſolutum ſit, ſtipulatori poſſe condici Iulianus putat. vt nihil interſit, iubeam *e* te *Titio ſoluere*, an ab initio ſtipulatio ita *e* concepta ſit.

De vſucapione.

60. *Idem* ‖ lib. 4. ad Plautium. ‖

IS qui alienum hominem in ſolutum dedit, vſucapto *f* homine liberatur.

Si res ad creditorem peruenerit.

61. *Idem* ‖ lib. 5. ad Plautium. ‖

IN perpetuum *ſ* quotiens id quod tibi debeam, ad te peruenit *g*, & tibi nihil abſit, nec quod ſolutum eſt, repeti poſſit, competit liberatio.

De diſpenſatore. 1. Et de negotiorum geſtore.

62. *Idem* ‖ lib. 2. ad Plautium. ‖

a v. l. 43. ſup. eod.
b vide ad hunc locum Cuiac. 19. obſ. 38.
c non integram creditor, &c. Vulg.
d l. 72. in fin. ſup. de euictio.
e ſub. debitoris ſciens: ne aloquin putes dolum creditoris hic ſignificari. Nam ſi ita eſſet, hoc caſu liberari poſſet debitor, ſi vellet.
f l. 39. §. 10. ſup. eo. l. 7. C. de except.
g l. 4. ſup. de except. v. quæ notaui ad l. 6. C. ſoluto matr.
h l. 15. §. 4. ſup. de minorib.
i Rem neceſſariam quis emiſſe intelligitur, quam de ſuo alias erat empturus.
k Locupletior intelligitur qui non ſit pauperior, cuique nihil deperit.
l l. 6. §. 14. ſup. de SC. Maced.
m ſuam.
n ex primo decreto ſcilicet detis ſeruandæ cauſa.
o Probatur poſſeſſio ſeruorum perceptione, vt hîc: ſed & ſi rei ipſi quis ſiſtit, vel eò ſaltem nota, vel ſymbolo adprehendit, ſi eam coluit, vel alteri locauit, per inſtrumentis locationem, per ſtatuam, ſi alius eiuſdem nomine poſſidere paſſus eſt, vide ſchedulam in §. retinenda. 5. Inſtit. de interdict.
p quia miſſus in poſſeſſionem ex primo decreto comparatur geſtori negotiorum, l. 14. in fin. ſup. de rebus auct. iud. autem fructus non lucratur.
q nota de arbitro dotis recuperandæ, l. 2. ſup. de poſt. & Terull. Tertullianus 2. ad vxorem. Adſtinemus eamdem quo ſolutione (ſic enim puto legendum, non ſolutione) mercedem ſi ferij faciam, apud arbitrum ſpeculatorem que litigaturi.

r Fructus prætorij pignoris extinguunt debitum, prius acceſſorium: deinde principale adde l. 1. ſup. eo.
ſ Naturalis ſolutio numeratione perficitur. adde l. 4. §. 7. ſup. de re iudic.
t l. 56. ſup. eo. Quòd creditori, l. 4. l. 2. C. eo. vel eius adminiſtratori, l. 13. §. de leg. 1. vel alteri eius iuſſu & ratihabitione ſolutum eſt, debitorem ipſum liberat.
u l. 58. ſup. eod.
x l. 34. §. 3. ſup. eo.
y ſup. C. eo.
z Id eſt, per modum ſtipulationis.
a l. 27. §. 2. ſup. de pact.
b Atqui acceptilatio nihil aliud eſt quàm ſolutio, l. 7. ſup. de liberat. legat.
c Bonus eſt. A contractu qui re perficitur (veluti pignoris) acceptilatione, aut nudo pacto planè non liberamur. obligatio quidem diſſoluta eſt, ſed tamen ſemper verum eſt pignorum dationem interceſſiſſe. adde l. 17. §. 2. ſup. de pact.
d Imò non ſufficit. l. 6. in fin. ſup. quibus mod. pignus vel hypotheca ſoluitur. Qui liberatur per acceptilationem, non dicitur liberari per ſolutionem, ſed per ſatiſdationem. ſolutio ſi nummis: ſatiſfactio aliis etiam modis.
e l. 2. 1. ſup. de verb. obl.
f l. 21. §. 1. l. 28. §. 1. ſup. de ſuoſfic.
g Præſumitur nemo donare, l. 24. §. 1. ſup. de pignor. act.
h Soluens ſciens et indebitum, æs loco auri debiti, non intelligitur donare: vt hîc. Contraria coniectura contiſdere ſaciat donationis excludit.
i Vincentius Lirinenſis aduerſus prophanas nouationes; Aurum accepiſti, aurum redde: nolo mihi pro aliis alia ſubſtituas: nolo pro auro aut impudenter plumbum aut fraudulenter æramenta ſupponas, nolo auri ſpeciem, ſed naturam planè. Aurum ſpeciem dixit, id eſt d aurum tantum videtur, nec eſt tamen aurum.
k l. 62. l. 18. ... ad l. 3. C. ſi aduerſus ſiſcum.
l l. 38. §. 1. 3. ſup. eodem.

a l. datio filiofamilias vel aliorum pignorum, v. l. 23. §. de contrah. empt. l. 23. §. 1. § 4. ſup. de pignor. l. 4. §. 3. ſup. de re iudicata.
b l. 23. §. 4. ſup. de pignor. l. 6. §. 2. ſup. quib. mod. pign.
c Quid itaque? volenti ſatiſfactio: ideoque vt ſolutione facta creditori, ita ſatiſdatione liberatur debitor: ex parte comparari poteſt ſatiſfactio ſolutioni, vtraque enim eumdem effectum præſtat, nempe liberationem.
d v. Remonum conſil. 428. num. 8. & ſic meliorem ignorantis & inuiti conditionem facere poſſumus, l. 40. ſup. eod.
e l. 23. ſup. eod.
f Im. non eſt inuito cuique beneficium non datur, l. 69. ſ. de reg. iur.
g ſub. improprie.
h l. 4. §. 1. ſup. de re iudicata: l. 40. l. 176. ſ. de verb. ſig.
i Quoties numerationis nullus effectus remanet penes accipientem creditorem, reus non dicitur liberatus.
k recuperet, vulg.
l Imò alienantur, l. 55. §. 1. ſup. de xo. nationib.
m eadem lege, ſecus ſi erit ſi ita donati ſint vt reciperentur ex cauſa mutui, vt l. 20. in fin. ſup. de reb. credit. l. 31. §. 1. ſup. de donat. Ita rem poſſum vendere ea lege vt mihi poſteà ſit conducta vel precario conceſſa.
n l. 43. ſup. eod. l. 66. ſol. ad l. 5. C. eo. l. 180. ſ. de regulis iur.: ſed quibus modis tollitur obligatio.
o l. 16. ſup. de duobus reis.
p Litis conteſtatione ſtipulator ſibi potentiſ ſup. eo. & debitori, ſoluendi tollit electionem.
q l. 34. §. 4. ſup. eo.
r Ratihabitione domini conualeſcit ſolutio facta eius geſtori, l. 4. §. 4. & l. 13. l. 23. §. 6. l. 49. ſup. eod. l. 12. ſup. de negotiis: l. 12. ſup. de cond. cauſa data.
ſ Solutum geſtori negotiorum, ei condici poteſt, ſi dominus nullo modo ratum habeat ſolutionem.
t id eſt, is qui creditorem adrogauit.
u qui ſoluit.
x id eſt, numeratum eſt.
y & ita duobus.
z Nam ſi dominus procuratoris negotium ratum non habeat, poſterior ſolutio erit inutilis, eoque nomine datum condicetur. alioqui prior erit inutilis, eritque condictioni locus.
a Imò non poteſt: quia tenebitur ei qui conſtituit, l. 18. in fin. ſup. de conſt. pecun.
b l. 39. ſup. eod.
c Adiecto qui ſoluit, principali ſoluere videtur.
d Adiecto ſolutum, ſtipulatori ... ad ſolutionem quæ iure fieri non debet. videtur adiectus ad indebitum recipiendum, l. 34. ſup. eod.
e id eſt, mihi aut Titio.
f Præſcriptio ſucceſſoris auctori liberationem inducit, vide l. 54. ſup. de euict.
g ex cauſa lucratiua ſcilicet. adde l. 63. §. 6. ſup. de verb. oblig. l. 5 [illegible] de reg. iur. l. 23 §. pen ſup. de cond. indeb.

Universidad Rey Juan Carlos

Diſpenſatorem a meum teſtamento liberum eſſe iuſſi, & peculium ei legaui. is poſt mortem meam à debitorib. b pecunias exegit. an heres meus retinere c ex peculio eius quod exegit, poſſit, quæritur? Et ſi quidem poſt aditam hereditatem exegerit pecuniam, debitori non debet quia de peculio eo nomine retinere nihil debeat. quia d liber factus incipit debere. ſi liberantur ſolutione debitores. Cũ verò ante aditam hereditatem peculium accepit diſpenſator, ſi quidem liberantur debitores ipſa ſolutione, non eſt dubium quin de peculio id retinendum ſit: quia incipit debere huic e heredi quaſi negotiorum geſtorum, vel mandati actione. Si verò non liberantur f illa quæſtio eſt, cum negotium meum gerens à debitoribus meis acceperis, deinde ego ratum non habuero, & mox g agere velim negotiorum geſtorum actione h, an vtiliter agam, ſi cautam te indemnem futurum. Quod quidem ego non puto i nam ſublata i eſt negotiorum geſtorum actio, eo quod ratum non habui, & per hoc debitor mihi conſtituitur k.

De ſeruo fructuario.

63. *Idem* lib. 9. ad Plautium.

Si debitor ſit ſerui fructuarius, poteſt is ſeruus per acceptilationem l liberare eum. videtur enim ex re eius adquireſe, ideo in pacto m dicemus.

Ad creditori creditoris ſoluitur.

64. *Idem* lib. 14. ad Plautium.

Cum iuſſu meo id quod mihi debes, ſoluis creditori meo, & tu à me, & ego à creditore meo liberor.

De dote.

65. *Pomponius* lib. 5. ex Plautio.

Si filiafamilias à viro diuorterit, dictum eſt vel adgnato, curatore n voluntate filiæ, vel filiæ conſentiente o agnato ſolui dotem.

De pupillo.

66. *Idem* lib. 6. ex Plautio.

Si p pupilli debitor, iubente eo ſine tutoris auctoritate pecuniam creditori eius numerauit, pupillum quidem à creditore liberat, ſed ipſe manet obligatus, ſed exceptione ſe tueri poteſt.

¶ Si autem debitor pupilli non fuerat, nec pupillo condicere poteſt, qui ſine tutoris auctoritate non obligatur: nec creditori, cum quo alterius iuſſu contraxit: ſed pupillus, in quantum r locupletior factus eſt, vtpote debito liberatus, vtili actione tenebitur.

De eadem parte ſæpius ſoluta.

67. *Marcellus* libro 13. Digeſtorum.

Si quis duos homines promiſerit, & Stichum ſoluerit, poterit eiuſdem s Stichi dominium poſtea conſecutus, dando liberari.

¶ In nummis minor vel propè nulla dubitatio eſt. nam & apud Alfenum Seruius eum, qui minùs à debitore ſuo accipere u, & liberare eum vellet, reſpondit poſſe, ſæpius aliquos nummos accipiendo ab eo, eique retrò dando, ac rurſus accipiendo, id efficere. veluti ſi centum debitorem decem x acceptis liberare creditor velit: vt cum decem acceperit, eadem ei retrò reddat: mox ab eo accipiat: ac nouiſſime retineat: etiam dubitationem à quibuſdam hoc malè deducatur, quod non poſſit videri is qui ita accepit, vt ei à quo accepit retrò reddat, ſoluiſſe potiùs quàm decidiſſe y.

De pupillo & furioſo.

68. *Idem* lib. 16. Digeſtorum.

Seruus decem z dare iuſſus pupillo & liber eſſe, ſi hæres ſit pupillus, ſine tamen conſtituta in eum collata ſtatim abſente quoque tutore pupillo dando, libertatem conſequatur: moueris comparatione conditionis quæ conſiſtit in facto: veluti, ſi pupillo ſeruierit, quæ poteſt impleri citra interuentum quoque tutoris. & quid (ſi quis) ſi curatorem habeat, & ſi furioſo dare iuſſus fuerit, an curatori dando liberetur? & finge alicui fundum legatum, ſi dediſſet pupillo a furioſove. Et ſciendum eſt in omnibus iſtis caſibus tutori b quidem vel curatori vtiliter dependi: ipſis autem, ſi ex furioſo vel pupillo, non c rectè perſolui, ne datio ex illorum imbecillitate pereat. nec enim hoc egit teſtator, vt quoquo modo eſſet datio, expleta videretur conditio.

De vſufructu hominis.

69. *Celſus* lib. 24. Digeſtorum.

Si hominem in a quo vſusfructus alienus eſt, vel qui erat pignori b Titio obligatus, noxæ c dediſti, poteris, cui condemnatus eſt, eum agere iudicati d. nec exipeſt abſtinuit e creditor eum: ſed ſi vſusfructus interierit, vel diſſoluta fuerit pignoris obligatio, exiſtimo procedentem liberationem.

De eo quod certo die promiſſum eſt.

70. *Idem* lib. 26. Digeſtorum.

Quod certa e die promiſſum eſt, vel ſtatim f dari poteſt. totum enim medium tempus ad ſoluendum promiſſori liberum relinqui intelligitur.

De ſolutione ſolutionis. 3. De procuratore.

71. *Idem* lib. 27. Digeſtorum.

Cum decem mihi aut Titio dari ſtipulatus, quinque g acceperim, ſi reliquum promiſſor rectè Titio dabit.

1 ¶ Si fideiuſſor procuratori creditoris ſoluit, & creditor poſt h tempus quo liberari fideiuſſor poterit i, ratum habuit. tamen quia fideiuſſor cum i adhuc ex cauſa fideiuſſoris teneretur, ſoluit, nec repetere poteſt, nec minus agere aduerſus reum m mandati poteſt, quam ſi eam prætori dediſſet.

2 ¶ Item ſi ignorans creditor procuratori ſuo ſolutum, ſeruo debitoris ſi filio re acceptum n fecerit, poſtea autem reſcierit, & ratum o habuerit, confirmatur o ſolutio: & quod acceptum latum ſit, nullius momenti eſt. & contrà ſi ratum non habuerit, quod acceptum fecerit, confirmatur.

3 ¶ Sed ſi ignorans ſolutum, litem conteſtatus eſt: ſi pendente iudicio ratum habuit, abſolui oportet illum cum quo actum eſt: ſi ratum non habuit, condemnari q.

De mora. 4. Differentia inter obligationem puram, & alternatiuam, 5. De eo qui hominem debet.

72. *Marcellus* lib. 20. Digeſtorum.

Qui decem r debet, ſi ea obtulerit s creditori, & ille ſine iuſta cauſa ea accipere recuſauit, deinde debitor eam ſine ſua culpa perdiderit t, doli mali exceptione u poteſt ſe tueri, quanquam ſtipulando interpellatus non ſoluerit. etenim non eſt æquum teneri pecunia amiſſa: quia non teneretur ſi creditor accipere voluiſſet. Quare pro ſoluto id x in quo creditor accipiendo moram fecit, oportet eſſe.

¶ Et ſanè ſi ſeruus erat in dote, eumque obtulit maritus, & is ſeruus deceſſit, aut nummos obtulit, eóſque non accipiente muliere perdiderit, ipſo iure debet teneri.

1 ¶ Cum Stichum mihi deberes, & in ſoluendo moram feciſſes, ſub conditione eum promiſiſti: pendente ea Stichus deceſſit. videamus, an quia etiam prior obligatio non poteſt, petitio ſerui competat ea quæ competeret, ſi non interceſſiſſet ſtipulatio? ſed in promptu y contradictio eſt, debitorem cum ſtipulanti creditori ſub conditione promiſit, non z videri in ſolutione hominis ceſſaſſe: nam verum eſt eum, qui interpellatus dare noluit, offerentem a poſtea periculo liberari.

2 ¶ Sed quid, ſi ignorante debitore ab alio creditore eum ſtipulatus eſt? Hic quoque exiſtimandus eſt periculo debitor liberatus: quemadmodum ſi quolibet b nomine eius ſeruum offerente, ſtipulator accipere noluiſſet.

3 ¶ Idem reſponſum eſt, ſi quis, cùm ſurreptus ſibi ſeruus eſſet, ſub conditione ſtipulatus fuerit, quicquid furem dare facere oportet: nam & ſic conditione c liberatur, ſi dominus oblatum ſibi accipere noluit. Si tamen, cum in prouincia forte ſeruus eſſet, illuc accedens ſtipulator, & finge, priùs quam facultatem eius nanciſceretur fur, vel promiſſor, deceſſit ſeruum, non d poterit ratione quam ſupra reddidimus, locus eſſe. non enim obtuliſſe eum propter abſentiam intelligi poteſt e.

4 ¶ Stichum f aut Pamphilum ſtipulatus ſum, cùm g eſſet meus Pamphilus. nec ſi meus eſſe deſierit, liberabitur promiſſor Pamphilum dando. neutrum enim videtur in Pamphilo homine conſtitiſſe, nec obligatio, nec ſolutio. Sed ei qui hominem dari ſtipulatus eſt, vnum h etiam ex his qui tunc ſtipulatori ſeruierant, dando promiſſor liberatur. vt i quidem ipſa & hic ex his dari ſtipulatus eſt, qui eius non erat. fingamus ita ſtipulatum, Hominem ex his quos Sempronius reliquerit k, dare ſpondes? cum tres Sempronius reliquiſſet, eorumque aliquem ſtipulatori...

a l. 57. ſup. eod. v. quæ ſcripſi in l. 1. in fin. C. ſeduerſus ſiſcum. qui procurator erat generalis, quique mandari iure poſt mortem domini exegit quaſdam ſpecies vel ſummas. Caterum, diſpenſator eſt ſeruus, qui dominicas pecunias Kalendario, id eſt, creditis & ex prædiis pecuniis, v. l. 1. ſup. ... l. 41. ſup. de reb. cred.

b nota ſcil. non peculiarium.

c quia peculium dicitur, deducto eo quod domino debetur.

d quia, vulg. Hal.

e hoc, vulg. Hal.

f qui ſcientes dominum maritum.

g præſentia dominis ſc.

h aduerſus te.

i Ratum qui non habet negotiorum geſtionem, negotiorum geſtorum actioni renuntiare intelligitur.

k Quæſiit qui mihi debitor ſuit: quia non probaui nec ratum habere volui ſolutionem debiti ab eo tibi factam.

l Seruus fructuarius liberare fructuarium dominum poteſt. l. 11. ſ. de acceptilatione. l. 14.

m l. 55. ſup. de pactis.

o Furioſo in tutela ſuorum adgnatorum fuiſſe hinc colligas. adde l. 13. ſup. de manum.

p curatori. vulg. Hal.

q Si qui conſenſerit debet, furioſa factus fuerit, conſenſerit peregrinam curatorem deuoluetur.

r Debitor pupilli, ſolutum creditori pupilli, iuſſu eius liberatum à pupillo: ſi verò debitor pupilli non fuit qui ſoluit, pupillum non obligat.

vtpote iuſto ſuo debito liberatum. f l. 10. ſup. de inſtitor. l. 1. ſ. 4. ſup. de peculio. l. 5. in fin. ſup. de in rem verſo. l. 3. ſ. 5. ſup. depoſiti. l. 20. ſ. 1. ſup. de pign.

s Eadem res ſæpius in ſolutum dari poteſt. l. 66. ſ. 1. ſup. de leg. 2.

u accepiſſe, vulg. accipere. Hal.

x Qui non habet niſi decem, poteſt ſolutione iterata ſæpius, liberari in centum, Bald. y decidiſſe vulg. Hal. accepiſſe. Taurellus. deciſiſſe. Cuiacius. Vulgata eſt recta, cuius hic ſenſus eſt: quid ita accepit à debitore, vt ei retrò redderet, non tam eum liberaſſe, quam ei donaſſe intelligatur. Si ita eſt, tali numeratione liberationem induci non dicimus. Et hæc eſt ratio dubitandi in hac lege.

z l. 54. ſup. de ſtatulib.

a l. 95. ſ. 7. l. 6.

b adde l. 11. ſup. de manumiſs. teſtam.

vt offerens liberetur exceptione. l. 24. ſ. 5. ſup. de leg. 1. l. 73. ... quia & ipſo iure ex Sabini ſententia l. eod. & continere ... ſ. 1. ſup. de ... ſ. d. ibid. Plures effectus vide apud Cuiac. ſ. ad Afric. fol. 307.

x Liberat igitur oblatio facta in eorum velum ... y in promptu, vulg. Hal. z l. 14. ſup. de nouationibus. obligatur. l. 50. de ſin. l. de verb. obl. l. 31. ſup. de act. ...

a Offerens ſolutionem, etiam tanto interpellata ...

b Quilibet moram debitoris purgare poteſt. c l. 17. ſup. de cond. furt.

d Imo poterit eſſe ... l. 29. in fin. ſup. de verb. obl.

e Imo poteſt. l. 17. ſup. de cond. furtiua. f v. Cuiac. ad ... ... l. 26. ſup. de verb. obl. h num etiam ... ſ. ... probatur ... 15.

i i. tacite ... hoc non expreſſerit ... ibid.

k reliquerit, Cuiac.

a l. 34. de ſolut. ... de in ſolut.

b l. 1. ſup. ...

c l. 7. ſup. de noxal.

d Imo de dolo. ſ. 3. ſup. de dolo.

e l. 38. ſ. 16. ſup. de verb. obl.

f l. 41. ſ. 1. ſup. de verb. obl.

g Partis acceptatio non liberat quò minus reliqua ſolui poſſit.

h accepit.

i adde l. 1. ſup.

k potuit. In fideiuſſoris ſolutio perſona ſoluta tempus ſolutionis.

l Vt qui fideiuſſorii nomine ...

Universidad Rey Juan Carlos

lanoris fuiſſe. nam mortuis duobus qui alterius erant, ſupereſſe vlla obligatio, videamus. & magis eſt deficere ſtipulationem: nam ante mortem duorum deſiſſet eſſe reliquus ſeruus ſtipulatoris.

5 ¶ Qui hominem debebat, Stichum, cui a libertas ex cauſa fideicommiſſi præſtanda eſt, ſoluit: non videtur liberatus b. nam vel minus hic ſeruum dedit, quàm ille qui ſeruum nondum noxa ſolutum.

¶ Num ergo & ſi veſpillionem c aut alias turpem dederit hominem, idem ſit? Et ſanè datum negare non poſſumus. Sed differt hæc ſpecies à prioribus. habet enim ſeruum qui ei auferri non poſſit.

6 ¶ Promiſſor ſerui d cum debet hominem ſoluere, quem e, ſi velit ſtipulator, poſſit ad libertatem perducere.

De venditione pignoris.

73. *Idem* libro 31. Digeſtorum.

OB viginti nummos pecuniæ creditæ fideiuſſorem in viginti dedi f, & pignus in decem. ex venditione autem pignoris creditor decem conſecutus eſt. vtrum ex vniuerſitate id decedit, (vt quidam putant,) ſi in ſoluendis decem nihil debitor dixiſſet: an (ſicut ego puto) in totis decem fideiuſſori contingit liberatio? quia hoc dicendo potuit hoc efficere debitor, vt vbi non dixit, id potius ſolutum exiſtimetur, quod ſatiſdato debeatur? Magis tamen exiſtimo ſufficiſſe g creditori: in id quod ſolus debebat reus, acceptò referre.

De pœna.

74. *Modeſtinus* lib. 3. Regularum.

ID quod pœnæ h nomine à debitore exactum eſt, lucro debet i cedere creditoris.

De acceptilatione, & confuſione.

75. *Idem* lib. 8. Regularum.

SIcut acceptilatio in eum k diem præcedentes peremit actiones, ita & confuſio. nam ſi debitor hereditatem creditori extiterit, confuſio l hereditatis peremit petitionis actionem.

De actionum ceſſione.

76. *Idem* lib. 6. Reſponſorum.

MOdeſtinus reſpondit, ſi poſt ſolutum ſine vllo pacto omne quod ex cauſa tutelæ debeatur, actiones poſt aliquod interuallum ceſſæ m ſint, nihil ea ceſſione actum, cum n nulla actio ſuperfuerit. quod ſi ante ſolutionem hoc factum eſt, vel cum o conueniſſet, *vt mandarentur p actiones*, tunc ſolutio facta eſſet, mandatum ſubſecutum eſt, ſaluas eſſe mandatas actiones: cùm nouiſſimo quoque caſu pretium q magis mandatarum actionum ſolutum, quàm actio quæ fuit, perempta videatur.

De operis libertorum.

77. *Idem* lib. 7. Pandectarum.

IN liberto antiquior r contractus operarum eſſe non poteſt, ſine ſ quo libertas ei data non eſſet.

De nummis alienis ſolutis.

78. *Iauolenus* lib. 1. ex Caſſio.

SI alieni t nummi inſcio vel inuito domino ſoluti ſunt, manent eius cuius fuerunt. ſi mixti u eſſent, ita vt diſcerni non poſſent, eius x fieri qui accepit: in libris Gaij ſcriptum eſt: ita vt actio domino cum eo qui dediſſet, furti y competeret.

Ut res debita in conſpectu creditoris ponatur.

79. *Idem* lib. 10. Epiſtolarum.

PEcuniam quam mihi debebas, aut aliam rem ſi in conſpectu z meo ponere te iubeam a, efficitur vt & tu ſtatim liberaris, & mea eſſe incipiat. nam tum quod à nullo corporaliter eius rei poſſeſſio detineretur, acquiſita mihi, & quodammodo manu b longa tradita exiſtimanda eſt.

Quibus modis ſoluitur obligatio.

80. *Pomponius* lib. 4. ad Quintum Mucium.

PRout a quidque contractum eſt, ita & ſolui debet b. vt, cùm re c contraxerimus, re d ſolui debet: veluti cùm mutuum dedimus, vt retrò pecuniæ tantundem ſolui debeat.

¶ Et cùm verbis aliquid contraximus, vel re, vel verbis obligatio ſolui debeat. verbis, veluti cum acceptum promiſſori ſit: re, veluti cùm ſoluit quod promiſit.

¶ Æquè cum emptio, vel venditio, vel locatio contracta eſt, quoniam conſenſu nudo contrahi poteſt, etiam diſſenſu f contrario diſſolui poteſt.

De herede adiecto. 1. De pluribus heredibus depoſitarij.

81. *Idem* lib. 6. ad Quintum Mucium.

SI ſtipulatus ſim *mihi aut Titio dari*, ſi Titius deceſſerit, heredi g eius ſoluere non h poteris.

1 ¶ Si lancem depoſuerit apud me Titius, & pluribus heredibus relictis deceſſerit, ſi pars i heredum me interpellet, optimum k quidem eſſe, ſi prætor aditus iuſſiſſet l me parti heredum eam lancem tradere: quo caſu depoſiti me reliquis coheredibus non teneri: ſed etſi ſine prætore ſine dolo malo hoc fecero, liberabor, aut, quod verius eſt, non incidam in obligationem. optimum m autem eſt id per magiſtratum facere.

De dote.

82. *Proculus* lib. 5. Epiſtolarum.

SI cùm Cornelius fundum ſuum nomine Seiæ, viro Seio, doti dediſſet, nec de eo reddendo quicquam cauiſſet, fecit n vt inter ſe vir & Seia paciſcerentur o, vt diuortio facto is fundus Cornelio p redderetur, non puto diuortio facto verum vetante q Seia eum fundum Cornelio, quod redditurum eſſe: ſicuti ſi cùm pactum conuentum nullum interceſſiſſet, diuortio facto mulier iuſſiſſet eum fundum Cornelio reddi: deinde antequam r redderetur, vetuiſſet, non tutò redderetur. ſed ſi antequam Seia vetaret, Cornelio eum fundum reddidiſſet, nec cauſam habuiſſet exiſtimandi id inuita Seia factum eſſe, nec meliùs ſ nec æquius eſſe exiſtimarem eum fundum Seiæ reddi.

De ſeruo redempto.

83. *Pomponius* lib. 14. ex variis lectionibus.

SI tuo ſeruo credidero, eumque redemero, & is nummos mihi ſoluerit, non repetet t.

De fideiuſſoribus ſerui.

84. *Proculus* lib. 7. Epiſtolarum.

EGiſti de peculio u ſerui nomine cum x domino, non eſſe liberatos fideiuſſores eius reſpondit y: at ſi idem ſeruus ex peculio ſuo permiſſa adminiſtratione peculij nummos ſoluiſſet, liberatos eſſe fideiuſſores eius rectè legiſti.

De ſolidi ſolutione.

85. *Calliſtratus* lib. 1. Edicti monitorij.

SOlidum non ſoluitur non minus z quantitate a, quàm die b.

De procuratore.

86. *Paulus* lib. 8. ad Edictum.

HOc iure vtimur, vt litis c procuratori non d rectè ſoluatur. nam & abſurdum eſt, cui iudicati actio non datur, ei ante rem iudicatam ſolui poſſe. ſi tamen ad hoc datus ſit, vt & ſolui poſſit, ſoluendo eo liberabitur.

87. *Celſus* lib. 20. Digeſtorum.

QVodlibet debitum e ſolutum à procuratore meo non repeto: quoniam cum quis procuratorem omnium rerum ſuarum conſtituit, id quoque mandare videtur f, vt creditoribus ſuis pecuniam ſoluat, neque poſtea expectandum eſt vt ratum habeat.

g [illegible] l. 65. ff. de cond. indeb.

h liberatur. ſimiliter modo ſi ſoluerit ſeruum qui noxa ſolutus non eſt, non liberabitur: nec qui hominem noxæ deditum ſoluit, non liberabitur. nam vel minus, &c. [illegible] Hal.

c Veſpertilionem vulg. eadem vox in eadem vulgata reperitur in l. 31. ff. de euict. Haloander hic legit, Veſpillonem. Florentina in l. 31. ff. de euictio. habet veſpillonem, & l. 8. ff. ad [illegible]. Lex vltima in fin. [illegible] mineuia, [illegible] vt & vulgata & Florentina habet: vt et Haloander legit, peſſimum: quoniam vile officium videtur. itaque veſpillo quibuſdam videtur idem ſignificare quod his turpem & abiectum. Veſpillonem Feſtus eſſe ait eum qui funeralis corporibus officium præſtat. Fulgentius verò Veſpillonem vel Viſpillonem, [illegible] Veſpilo: vel, vt quidam legunt *apud Feſtum*, Veſpilo, Viſpillo, Veſperillo: Gloſſis Latinis Viſpellio [illegible] Gloſſis Græcis [illegible] viſpillo, libitinarius: [illegible] rogarius, buſtuarius: Catillo vſtor. Id genus hominum ſeruilis & abiectiſſimæ conditionis fuiſſe Horatius [illegible] angulis electa cadauera cellis, Conſeruus vili portanda locabat in arca. Dignoſcebantur veſpillo ex capite ſemiraſo. A ſemiraſo tondetur [illegible], Artemidorus frontem liberali & capillis ſemiraſi, & pedes annotari, id eſt, catenati & ſtigmatiæ. Tertullianus libro de Pallio. Veſpillo, leno, [illegible] rerum veſtiuntur.

d in genere.

e adde l. 9. ff. de leg. 1.

f Debiti eiuſdem cauſa, pro parte poteſt dari pignus, pro parte fideiuſſor.

g Pecunia redacta ex pignore vendito, in cauſam quam creditor elegit conuertitur, v. l. 101. in fin. ff. eod. h l. 22. ff. de pignor. l. 79. ff. de furtis.

i Imò non debet lucro cedere: ſed in ſortem ei computari, l. 12. in fin. ff. pro ſocio.

k In acceptilatione & liberatione ſemper intelliguntur hæc verba, vſque in præſentem diem. l l. 95. §. 2. ff. eod.

m v. l. 17. ff. de fideiuſſ. n l. 1. C. de contrar. tut. act.

o d. l. 17. l. 13. C. de fideiuſſ. p Mandare & cedere, idem.

q l. 5. §. 2. in fin. ff. quib. mod. pign. l. 31. in fin. ff. de euict. & [illegible] l. 36. ff. de fideiuſſ. r Nulla antiquior eſt obligatio in liberto quam quæ in ipſo articulo manumiſſionis libertatis cauſa impoſita, l. 3. C. an ſeruus ex ſuo facto. Tunc enim incipit obligari poſſe domino. Quid ſi quid eo tempore promiſerit, & poſt libertatem pecuniam domino indebitè ſoluerit? In antiquum contractum [illegible] imputabit dominus, hoc eſt in operarum contractum. *Alberic.*

ſ v. l. 1. C. de operis libert. t adde l. 17. §. 8. ff. mandati. u v. l. 30. in fin. ff. de vſurpat. x Immixtio habet vim conſumptionis: conſumptio, vim ſolutionis. y quia inuito domino contrectati ſunt nummi. z l. 1. §. 21. ff. de acq. poſſ. a l. 15. ff. eod. l. 18. §. 2. ff. de acq. poſſ. b i. adhibito circuitu, cui contrarium, manu breui, l. 43. §. 1. ff. de iur. dot. i. citra circuitum. Porrò longa manus, verbis intelligere oculos & affectum. Is eſt animæ & voluntatis effectus. Eſt autem id genus loquendi metaphoricum, dixi ad §. 23. Conſtitutionum de confirmatione Digeſtorum.

a l. 35. l. 100. l. 153. ff. de reg. iur. l. 45. [illegible] de reg. iur.

b non poterit igitur teſtibus probari debitum, ſi ſolutio probari niſi per inſtrumentum non poteſt. ita ſi coram ſeptem teſtibus extanti forma teſtamentum factum eſt, coram totidem teſtibus mutandum eſt. vide Decium ad l. 35. ff. de regul. iur. §. vlt. Inſt. quib. mod. toll. oblig.

c puta credendo.

d l. 49. ff. eod. l. 95. §. 4. ff. eod.

e §. vlt. Inſt. quibus mod. toll. oblig.

f l. 95. ff. eod. l. 3. 5. ff. de reſcind. l. 35. ff. de reg. iur. §. vlt. Inſt. quib. mod. toll. oblig. l. 2. C. quando lic. ab empt.

g Quid adiecto antequam moriatur poteſtne ſolui? poteſt. l. 38. ff. eod. l. 95. §. 6. ff. eod.

h Actus nudi miniſterij non tranſeunt ad heredem, l. 55. ff. de verb. obl.

i l. 2. §. 36. ff. depoſiti.

k Conſulere, id eſt conſilium dare interdum lex ſolet.

l v. l. 14. de regulis iuris.

m l. 5. §. 2. ff. depoſiti l. 13. C. de pignor.

n curauitque vt inter ſe.

o poſtea ſc.

p qui eum dederat.

q quomodo vetare poteſt, cum eadem pacta ſit fundum extraneo reddi? Dicendum eſt hac lege in pactum degenerare in mandatum, idéoque ad inſtar mandati reuocari poſſe. hinc collige: Pactum de ſoluendo tertio adpoſitum ex interuallo effecere ac præſtare quod ſimplex mandatum. *Hal.* vel ita: Pactis factum inter creditorem & debitorem vt ſoluatur debiti portio, vim habet mandati, poteſtque reuocari expreſſè vel tacitè.

r l. 106. ff. eod. ſ Quod æquius & melius ſpectant in iudicio rei vxoriæ Cicero teſtatur pro Roſcio. Offic. 3. & Topicis §. fuerat. Inſt. de action. Item adde l. pr. in fin. ff. ſoluto.

t Soluit enim id quod naturaliter debuit, l. 10. ff. de oblig. l. 13. ff. de cond. indeb. l. 21. §. 2. ff. quod ſi [illegible] de fideiuſſ. l. 32. ff. de reg. iur.

u l. 32. §. 2. ff. eod.

x Ex duobus obligatis ad idem debitum, vno conuento alter non liberatur, ſed vno ſoluente.

y reſpondeo. *Hal.* Cur ita? collige ex l. 24. in fin. ff. de aſſ. empt.

z non minus die quàm quantitate Anton. Faber 5. Coniectur. 18. [illegible] ita inuerſum oſtendit, abſurdum dubitatur de quantitate, quàm die: Solidum non ſoluit, ſi quod quantitati debet: aut ſi quantitas quidem ipſa ſoluitur, non tamen ad diem ſoluta &c.

a Vide l. 32. ff. de verb. ſignif.

b Minus ſoluit, qui moram in ſoluendo committit. l. 47. ff. de legat. 1. l. 12. in fin. ff. de verb. ſign. [illegible] illud Theodori Hermopolitæ [illegible].

c Procurator litis eſt qui datus eſt ad agendum, l. 13. §. de pact. l. 8. C. de tranſact.

d Cur? ſoluendum eſt domino, l. 2. ff. de procur.

e aliud eſt, ſi indebitum, l. 6. ff. de cond. indeb.

f Conſtitutus ad adminiſtrandum, ſoluere creditoribus poteſt.

g Vbi præceſſit mandatum, non requiritur ratihabitio.

Universidad Rey Juan Carlos

De negotiis pupillæ geſtis.

88. *Scæuola* * lib. 5. Digeſtorum.*

FIlia inteſtato patri heredis negotia mater geſſit, & res vendendas per argentarios dedit. idque ipſum codice conſcriptum eſt. argentarij vniuerſum redactum venditionis ſoluerunt & poſt ſolutionem nouem ferè annis, quicquid agendum erat, nomine pupillæ mater egit. eámque marito nuptam collocauit: & res ei tradidit. quæſitum eſt, an puella cum argentariis aliquam actionem habeat, quando non ipſa ſtipulata ſit pretium rerum quæ in venditione datæ ſunt, ſed mater? Reſpondit, ſi de eo quæreretur, an iure ea ſolutione argentarij liberati eſſent, reſponderi iure liberatos. *Claudius*: Subeſt enim illa ex iuriſdictione pendens quæſtio, an pretia rerum quæ ſciebant eſſe pupillæ, bona fide ſoluiſſe videantur matri a quæ ius adminiſtrationis b non habebat, ideóque ſi hoc ſciebant, non liberantur: ſcilicet ſi mater ſoluendo non ſit c.

De chirographis. 1. De procuratore exigente vltra modum. 2. Simpliciter ſolutum, in quam cauſam imputetur.

89. *Idem* lib. 29. Digeſtorum.

EX pluribus d cauſis & chirographis creditor ita cauit: *Titius Mæuius dico me accepiſſe & habere, & accepta tuliſſe à Gaio Titio reliquum omne e, ratione poſita eius f petenda quam mihi Stichus Gaij Titij ſeruus cauerat*. quæſitum eſt, an ex cæteris chirographis, quæ non Stichus cauit, ſed ipſe debitor, integra manet actio g ex reliquis chirographis per ipſum debitorem cautis? h Reſpondit eam ſolam obligationem diſſolutam, ex qua ſolutum proponeretur.

1 ¶ Lucius Titius ex duobus chirographis, quibus quadringenta ei à Seio debebantur, altero centum, altero trecentum, ſcripſit Seio vt vnius i chirographi centum per Mæuium & Septicium ſibi mitterentur. quæro, an Seius, ſi Mæuio & Septicio ex trecentum quoque ſoluiſſe ſe dicat, liberatus ſit? Reſpondit, ſi nec mandauit vt ex trecentum ſolueretur, nec ſolutum ratum habuit, non eſſe liberatum.

2 ¶ Lucius Titius duabus ſtipulationibus, vna quindecim ſub vſuris maioribus k, altera viginti ſub vſuris leniorihus Seium eadem die obligauit, ita vt viginti prius ſoluerentur: id eſt, Idibus i Septembribus. debitor poſt diem vtriuſque ſtipulationis cedentem ſoluit viginti ſex: neque dictum eſt ab altero pro qua ſtipulatione ſolueretur. quæro, an quod ſolutum eſt eam ſtipulationem exonerauerit, cuius dies anteceſſit k, id eſt, vt viginti ſortis ſoluta videantur, & in vſuras eorum ſex data? Reſpondit magis id accipi ex vſu eſſe.

De in integrum reſtitutione.

90. *Idem* libro 26. Digeſtorum.

FIlius qui adminiſtrabat vt heres paterna bona, pecuniam ex his l Sempronio mutuam dedit, & eandem particulatim recepit. deinde ſe abſtinuit m quia minor annis erat ab ea hereditate. quæſitum eſt, curator bonorum patris conſtitutus n, an aduerſus Sempronium vtilem actionem habet? Reſpondit, nihil proponi cur non is qui ſoluiſſet id quod mutuum ita acceperat, liberatus eſſet o.

De debitore præſente & inuito liberando.

91. *Labeo* lib. 6. Pithanon à Paulo epitomatorum.*

SI debitor tuus non vult à te liberari, & præſens eſt, non poteſt inuitus à te ſolui p. *Paulus*: Imò debitorem tuum etiam præſentem, etiam inuitum q liberare ita poteris, ſupponendo r, à ſ quo debitum nouandi cauſa ſtipuleris. quod etiam ſi acceptum non feceris, tamen ſtatim, quod ad te t attinet res peribit. nam & petentem te doli u mali præſcriptio excludet.

De ſeruo debito in ſpecie.

92. *Pomponius* lib. 9. Epiſtolarum.*

SI mihi alienum ſeruum dari promiſeris, aut teſtamento dare iuſſus fueris, iſque ſeruus antequam x per te ſtaret quo minus dares, à domino manumiſſus ſit, hæc manumiſſio y morti z ſimilis ſit: ſi autem deceſſiſſet a, non tenearis.

1 ¶ Sed & ſi quis ſeruum quem dari promiſit, heres à domino ſcriptus ſtatuliberum b dederit, liberatur c.

De confuſione obligationis.

93. *Scæuola* libro ſingulari Quæſtionum publicè tractatarum.

SI duo rei ſint ſtipulandi, & alter alterum heredem ſcripſit, videndum an confundatur obligatio? Placet non d confundi. Quo bonum eſt hoc dicere? quod ſi intendat *dari ſibi oportere*, vel ideo dari oportet ipſi, quod heres extitit, vel ideò quòd proprio nomine ei deberetur. atquin magna eſt huius rei differentia. nam ſi alter ex reis pacti conuenti temporali a exceptione ſummoueri poterit, inſererit: & quia heres extitit, verumne ſuo nomine, an hereditario experiatur: vt ita poſſis animaduertere, exceptioni locus ſit, necne.

1 ¶ Item ſi duo rei ſint promittendi, & alter alterum heredem ſcripſit b, confunditur obligatio.

2 ¶ Sed & ſi reus c heredem fideiuſſorem ſcripſerit, (non d) confunditur e obligatio: & quaſi generale quid retinendum eſt: vt vbi ei obligationi quæ ſequelæ locum obtinet, principalis accedit, confuſa ſit obligatio: quoties duæ ſint principales, altera alteri potiùs adiicitur ad actionem, quàm confuſionem parere f.

3 ¶ Quid ergo ſi fideiuſſor reum heredem ſcripſerit? confunderetur g obligatio ſecundùm Sabini ſententiam, licèt Proculus diſſentiat.

De nummis alienis vel communibus ſolutis. 3. De ſeruo ſoluente.

94. *Papinianus* lib. 8. Quæſtionum.

SI is cui nummos debitor ſoluit alienos, nummis integris h pergat petere quod ſibi debeatur, nec offerat quod accepit, exceptione doli ſummouebitur.

1 ¶ Sin autem communes i nummos credam, aut ſoluam, confeſtim pro parte mea naſcetur & actio, & liberatio, ſiue in ſingulis nummis communionem pro indiuiſo quis eſſe intelligat, ſiue in pecunia k non l corpora cogitet, ſed quantitatem m.

2 ¶ Sed & ſi fideiuſſor alienos nummos in cauſam fideiuſſionis dedit conſumptis n his, mandati agere poteſt. & ideo ſi eam pecuniam ſoluat, quam ſurripuerat, mandati aget, poſtquam ſurti, vel ex cauſa condictionis præſtiterit.

3 ¶ Fauius Ianuarius Papiniano ſalutem. Cùm Titius Gaio Seio deberet ex cauſa fideicommiſſi certam quantitatem, & o tantundem eidem ex alia cauſa quæ peti quidem non p poterat, ex ſolutione autem petitionem non præſtat q. Titij ſeruus actor abſente domino ſoluit eam ſummam quæ efficeret ad quantitatem vnius debiti. cautúmque eſt ei ſolutum ex vniuerſo r credito. quæro, id quod ſolutum eſt in quam ſ cauſam acceptum videtur? Reſpondi: ſi quidem Titio Seius ita cauiſſet, vt ſibi ſolutum ex vniuerſo credito ſignificaret, crediti appellatio ſolam fideicommiſſi t pecuniam demonſtrare videtur u, non eam x quæ petitionem quidem non habet, ſolutione autem facta repeti pecunia non poteſt. cùm verò ſeruus Titij actor abſente domino pecuniam ſoluerit, ne dominium quidem nummorum in eam ſpeciem obligationis quæ habuit auxilium exceptionis, translatum foret, ſi ex ea cauſa ſolutio facta proponeretur: quia non y eſt verisimile dominum ad eam ſpeciem ſoluendæ pecuniæ ſeruum præpoſuiſſe, quæ ſolui non deberet: non magis quàm vt nummos peculiares ex cauſa fideiuſſionis, quàm ſeruus non ex vtilitate peculij ſuſcepit, ſolueret.

De periculo rei in obligatione alternatiua. 2. Effectu aditionis hereditatis. 4. De naturali obligatione. 5. [illegible] 8. Si creditor debitoris hereditatem ad ſe non pertinentem poſſideat. 9. Si quis dolo fecerit quo minus poſſideret. 10. De nouatione. De iure 12. Si emptio & venditio, cui fideiuſſor acceſſit, nudo pacto ſoluatur.

95. *Idem* lib. 28. Quæſtionum.

S*Tichum aut Pamphilum, vtrum ego velim, dare ſpondes?*

a Putatiuo adminiſtratori quæ bonâ fide vel ignoranter ſoluta ſunt, liberant ſoluentē, ſi adminiſtrator ſit ſoluendo. *l. 53. ſ. de condict. indeb.* Putatiuo adminiſtratori ſoluens ex ſuo cum illo contractu liberatur: ex contractu vero domini non liberatur.

b *l. 4. in fin. Cod. de curat. furioſ.*

c aliás non liberatur qui ſoluit. *l. 31. ſ. 1. ſ. de negot. geſt.*

d adde *l. 18. ſ. de acceptilationib.*

e poſt rationem poſitam, *vulg. Hal.*

f ergo non alterius & ſic confeſſio non probat niſi id quod in eam deductum eſt.

g Propoſito ad vnā ſummam recipiendam, plures aut alia ſolui non debent. Nuncius enim mādatum exequi debet, non mutare.

h v. quæ notaui ad *l. 42. ſ. de reb. cred.*

i Simplex ſolutio refertur ad cauſam vſurarū antiquiorem, licèt altera grauiores vſuras contineat.

k id eſt, vetuſtiorē *l. 5. l. 39. ſ. eod. l. 97. l. eod.* & ſic antiquioribus in cauſa, non reſpectu temporis contractus, ſed ſolutionis.

l paternis bonis & hereditariis.

m poteſt enim id facere, v. *l. ſi minor. ab hereditate ſe abſtineat.*

n ſolet enim conſtitui, cùm primum minor hereditate ſe abſtinuit.

o & ita ſeruatur quod pupillus, antequam abſtinuit, geſſit. *l. 6. ſ. 1. ſ. de rei. auth. l. 22. l. 31. in fin. ſ. de minorib.*

p abſolui, *vulg. Hal.*

q *l. 7. ſ. de pecunia conſtituta.* adde *l. 53. ſup. eod.*

r *l. 8. in fin. ſup. de nouat. l. 3. ſ. 10. ſ. de acceptil.*

ſ id eſt, expromiſſorem.

t debitorem principalem.

u Qui mihi promiſit pro alio, me mandante, tutus eſt contra me doli exceptione.

x *l. 51. ſ. de verb. obl.*

y vt ſeruitus, *v. l. 59. in fin. ſ. de cond. & demonſtr.*

z Manumiſſio morti ſimilis eſt. *l. 46. ſ. de furtis*: vide quæ notaui ad *l. 6. ſup. qui & à quib.*

a *v. l. 33. ſupra de verb. oblig.*

b *l. 9. ſ. 2. ſupra de ſtatulibe.*

c Imò non liberatur. *l. 27. in fin. ſupra de cond. indeb.*

d Duæ obligationes æquè principales ſimul ſubſiſtere poſſunt ſine alterius corruptione. *l. 5. in fin. ſupra eod.*

a vt ſi pactum ſit de non petendo ante tempus.

b Græci in hypotheſi affirmatiua: non confunditur, *vulg. Hal. Cuiac. 12. obſ. 29. in fin.*

c debitor & reus principalis.

d hæc negatio in vulgata deeſt, & Haloandri editione eam eiiciendam cenſet Cuiacius.

e *l. 93. ſ. 2. ſ. eod. l. 5. ſup. eod. l. 21. ſ. 3. ſup. de fideiuſſ.*

f pariat, *vulgata* [illegible]

g *l. 38. in fin. ſupra eod.* [illegible] *l. 14. ſup. de fideiuſſorib.* Imò durat. *l. 21. ſ. de fideiuſſ.*

h non conſumptis *ſ. 2. ſ. eod.*

i *l. 13. in fin. ſup. de reb. cred.*

k Differentia corporis & quantitatis, de iuſtitia legum magis quam in corpore conſiſtit. *l. 27. l. de leg. 2.* & chirographum. *l. 2. ſupra de Peculio. l. 18. ſupra de pignorat. l. 49. ſ. 1. ſup. de legat. 1. l. 3. ſup. de legat. 3. l. 3. ſ. 1. ſup. de ſtatulibe. l. 18. ſ. 2. ſup. de iure codicill.*

l vide quæ notaui ad *l. 96. ſ. de cond. indeb.* Rite colligit Hotomannus, nummos non inter res corporales, ſed incorporales numerari. Aliud enim corpus, aliud quantitatem, iuxta [illegible] continet ex *l. 10. ſ. 2. l. 42. in fin. ſ. de cond. indeb. l. 14. ſup. depoſiti. l. 5. ſup. de impenſis. l. 5. ſ. 1. ſup. de leg. l. 2. ſub. ſup. de admin. l. 68. ſup. ad Trebell. l. 10. in pr. ſ. de conſtitut.* De differentia corporis & quantitatis vide Cuiac. 14. *obſ.* 19.

m *l. 1. ſupra de contrah.* id eſt poteſtatem, [illegible] valorem iure publico ei attributum. ſi quidem nummi non ex materia ſed ex inſtituto & publica lege æſtimantur, ac propterea ex ære & lamina [illegible] corio, Seneca de beneficiis 14. (hinc coriacea moneta ſub Friderico II. in vſu fuit [illegible] Collenucius, Florentinus Chron. an. 1240. additiones ad Chron. Abbatis Vrſperg. Naucler. generat. 42.) quàm ex puncto & ſigno ſit, vt apud Romanos, [illegible] cap. 3. 96. [illegible] 25. [illegible]

n *l. 13. l. 17. l. 19. in fin. ſup. de reb. cred. l. 47. ſ. de ſur. ... l. 59. ... ſ. de fideiuſſorib.* Conſumpti ſunt, qui domino perierunt, quorum [illegible] perditio, aut permutatio eſt. Confuſi, ut mala fide non conciliat mutuum: nam enim nummi pro integris habentur, *l. 11. ſ. 2. ſup. de reb. cred.* bona fide ſola conciliat mutuum, quod non conciliauit numeratio. Ratio? qui meam pecuniam alteri numerat, mihi dominium non tollit. ideòque vindicatio nummorum mihi adhuc ſupereſt: vbi verò mei nummi conſumpti ſunt, vt nuſquam appareant, res amplius mea non eſt, ſed alterius. Quod cum eueniret, [illegible] mutuum conciliatur, & hæc eſt ratio propter quam creditis vel ſolutis nummis alienis non aliter mutui obligatio vel liberatio contingit, quàm ſi nummi conſumpti ſunt. v. Cuiac. 15. obſ. 18.

o & ita duas ſummas.

p puta ex nudo pacto q præſtat. *Hal.*

r hinc ſumitur ratio dubitandi. Verò enim vniuerſum, comprehendit debitum quod ab inuito exigi poteſt, & naturale, quod ab inuito non poteſt.

ſ num eum quæ ab inuito debitore exigi potuit? an potius eam quæ ab inuito non potuit.

t id eſt, debiti cuius nomine competebat actio.

u proprie. vide *l. 10. ſ. 4. ſup. de fideiuſſoribus.*

x id eſt, non naturalem tantum.

y Mandatum habens ad ſoluenda debita, non videtur habere mandatum niſi ad ſoluenda vtilia, *l. 5. ſ. 2. ſup. eod.*

z Alternatiua promiſſio reducitur ad ſimplicem per interitum vnius extremi, *l. 2. ſ. 3. ſupra de eo quod certo loco. l. 34. ſupra de contrahenda emptione.* [illegible]

alteri

mortuo, qui viuit ſolus petetur: niſi ſi mora facta ſit in eo mortuo quem petitor elegit. tunc enim perinde ſolus ille qui deceſſit præbetur, ac ſi ſolus in obligationē deductus fuiſſet. 1 ¶ Quod ſi promiſſoris fuerit electio, defuncto altero qui ſupereſt, æquè peti poterit. Enimverò ſi facto debitoris a alter ſit mortuus, cùm debitoris eſſet electio, quamuis interim non alius peti poſſit quàm qui b ſolui etiam poteſt, neque defuncti offerri æſtimatio poteſt, ſi fortè longè fuit vilior: quoniam id pro petitore in pœnam promiſſoris conſtitutum eſt: tamen ſi alter ſeruus poſtea ſine culpa debitoris moriatur, nullo modo ex ſtipulatu agi poterit: cùm illo in tempore quo moriebatur, non commiſerit ſtipulationem. Sanè quoniam impunita c non debent eſſe admiſſa, doli actio non immeritò deſiderabitur. Aliter quàm in perſona fideiuſſoris, qui promiſſum hominem interfecit: d quia tenetur ex ſtipulatu actione fideiuſſor, quemadmodum tenebatur, ſi e debitor ſine hærede deceſſiſſet.

2 ¶ Aditio hereditatis nonnunquam iure confundit f obligationem: veluti g ſi creditor debitoris, vel contra, debitor creditoris adierit hereditatem: aliquando pro ſolutione cedit, ſi fortè creditor qui pupillo ſine tutoris auctoritate nummos crediderat, hæres ei extitit. non enim quanto locupletior pupillus factus eſt, conſequeretur h, ſed in ſolidum i creditum ſuum ex hæreditate retinet k: aliquando tamen et inanis obligatio aditione hæreditatis confirmetur. nam ſi hæres qui reſtituerit ex Trebelliano hereditatem, fideicommiſſario hæres extiterit, vel mulier quæ pro Titio interceſſerat, eidem l heres extiterit, incipit obligatio ciuilis propter hæreditatem eius qui iure tenebatur, auxilium exceptionis amittere. etenim incondi[tum] eſt ſubuenire ſexui mulieris quæ ſuo nomine periclitetur.

3 ¶ Quod vulgò m iactatur n, *fideiuſſorem, qui debitori heres extitit, ex cauſa fideiuſſionis liberari* o, totiens verum eſt, quotiens p rei plenior promittendi obligatio inuenitur: nam ſi reus q duntaxat fuit obligatus, fideiuſſor liberabitur: è contrario non poteſt dici non tolli fideiuſſoris obligationem, ſi debitor propriam & perſonalem habuit defenſionem. nam ſi minori viginti quinque annis bonæ fidei pecuniam credidit, iſque nummos acceptos perdidit, & intra tempora in integrum reſtitutionis deceſſit herede fideiuſſore, difficile r eſt dicere cauſam iuris honorarij quæ potuit ſ auxilio minori eſſe retinere fideiuſſoris obligationem quæ principalis fuit, & cui fideiuſſoris acceſſit ſine contemplatione iuris prætorij. auxilium igitur reſtitutionis fideiuſſori qui adoleſcenti hæres extitit, intra conſtitutum tempus ſaluum erit. 4 ¶ naturalis obligatio, vt t pecuniæ numeratione, ita ſolo u pacto x vel iureiurando y ipſo z iure tollitur: quòd vinculum æquitatis, quo ſolo ſuſtinebatur, conuentionis æquitate diſſoluitur, ideóque a fideiuſſor quem pupillus b dedit, ex iſtis cauſis liberari dicitur.

5 ¶ Quæſitum eſt, an ita ſtipulari quis poſſit, *Mihi aut filio meo* c *decem dari* d? vel ita, *Mihi aut patri et*? Sed non incommodè poteſt adhiberi diſtinctio, vt filio quidem ſtipulante patris tunc adijciatur perſona, cùm ſtipulatio ei adquiri non poſſit: è contrario autem nihil prohibeat, patre ſtipulante, filij perſonam adijci. cùm totiens quod pater filio ſtipulatus, ſibi f ſtipulatus intelligitur, cùm ipſe ſibi ſtipulatus non eſt: & in propoſito manifeſtum eſt, non g obligationis, ſed ſolutionis gratia filij perſonam adiectam.

6 ¶ Vſumfructum *mihi aut Titio* h *dari* ſtipulatus ſum: Titio capite i deminuto, facultas ſoluendi Titio non intercidit k: quia l & ſic ſtipulari poſſumus, *Mihi aut Titio cùm* m *capite minutus erit dari*?

7 Nam o ſi furioſi c vel pupilli perſona adiecta ſit, ita tutori vel curatori pecunia rectè dabitur, ſi conditionis quoque implendæ d cauſa rectè pecunia tutori vel curatori datur quod quidem Labeo & Pegaſus putauerunt vtilitatis cauſa recipiendum. Idque ita recipi poteſt, ſi pecunia in rem, vel pupilli, vel furioſi verſa eſt.

¶ Quomodo ſi domino iuſſus dare, ſeruo dediſſet vt domino dares. cæterùm, qui ſeruo dare iuſſus eſt, domino dando non aliter impleſſe conditionem intelligendus eſt, quàm ſi ex e voluntate ſerui dedit. ¶ Idem reſpondendum eſt in ſolutione, ſi ſtipulato Sempronio ſibi aut Sticho Mæuij ſeruo decem dari, debitor Mæuio domino pecuniam ſoluerit. 8 ¶ Si creditor debitoris hæreditatem ad ſe non pertinentem poſſedit, & tantum f ad eum peruenit, quantum ſi quilibet alius honorum poſſeſſor ei ſolueret, liberaret hæredem, non poteſt dici fideiuſſores liberari. neque enim ipſum ſibi ſoluiſſe g pecuniam credendum eſt h à quo hereditas euincetur.

9 ¶ Dolo i feciſti quo minùs poſſideres quod ex hæreditate ad alienum pertinente adprehenderas: ſi poſſeſſor corpus aut litis æſtimationem k præſtitit, ea res tibi proderit, quia nihil l petitoris intereſt. cæterùm ſi tu m antè conuentus, ex præterito dolo præſtiteris, nihil ea res poſſeſſori proderit. 10 ¶ Si mādatu meo Titio pecuniam crediſſes, eiuſmodi contractus ſimilis eſt tutori, & debitori pupilli. & ideo mandatore conuento & damnato, quamquam pecunia ſoluta ſit, non liberari debitorem ratio ſuadet. ſed & præſtare n debet creditor actiones mandatori aduerſus debitorem, vt ei ſatisfiat.

¶ Et o hoc pertinet tutoris & pupilli debitoris nos feciſſe comparationem: nam cùm tutor pupillo tenetur ob id quod debitorem eius non conuenit, neque iudicio cum altero accepto, liberatur alter: nec ſi damnatus tutor ſoluerit, ea res prodeſt debitori: quia etiam dici ſolet tutelæ contraria actione agendum, vt ei pupillus aduerſus debitores actionibus cedat. 11 ¶ Si creditor p à debitore q culpa ſua r cauſa ceciderit, ſi propè eſt vt actione mandati nihil ſ à mandatore conſequi debeat, cùm ipſius vitio acciderit, ne mandatori poſſit actionibus cedere u. 12 ¶ Si inter emptorem & venditorem conuenerit, priùs quàm aliquid ex alterutra parte ſolueretur, *vt ab emptione* x *diſcedatur*, fideiuſſor y eo nomine acceptus, ſoluto contractu liberabitur z.

De tutore delegante. 2. De tranſactione. 3. De pignoribus. 4. De conditione indebiti.

96. Idem lib. 11. Reſponſorum.

PVpilli debitor tutore delegante a pecuniam creditori b tutoris ſoluit. liberatio contingit, ſi non malo conſilio cum tutore habito hoc factum eſſe probetur. ſed & interdicto fraudatorio c tutoris creditor pupillo tenetur, ſi eum conſilium fraudis participaſſe conſtabit.

1 ¶ Cùm pupilla magiſtratui qui per fraudem pupillo tutorem dedit heres extitiſſet, tutores eius cum adoleſcente tranſegerunt, eam tranſactionem pupilla ratam habere noluit: nihilo d minùs erit tutorum pecunia liberata: nec tutores contra adoleſcentem actionem, nec vtilem habebunt, qui ſuum recuperauit. planè ſi adoleſcens pecuniam reſtituere e tutori pupillæ maluerit, reſciſſo quod geſtum eſt, actionem vtilem in pupillum hæredem magiſtratus accipiet.

2 ¶ Soror cui legatum ab hærede fratre debebatur, poſt motam legati quæſtionem tranſegit, vt nomine debitoris contenta legatum non peteret. placuit, quamuis nulla delegatio f facta, neque liberatio ſecuta eſſet, tamen nominis periculum g ad eam h pertinere. Itaque ſi legatum contra placitum i peteret, exceptionem pacti non inutiliter oppo[ni].

3 ¶ Cùm eodem tempore pignora duobus contractibus obligantur, pretium eorum pro modo pecuniæ cuiuſque k contractus creditor accepto facere debet. nec in arbitrio eius electio erit, cùm debitor pretium pignoris conſortioni l ſubiecerit. quod ſi temporibus

a qui ſeruum occidit.
b Is eſt, quàm qui ſupereſt.
c l. 51. §. 1. ff. de pœnis. l. 70. in fi. ff. de furtis.
d l. 32. in fi. ff. ad Trebell.
e l. 1. §. 13. in fi. ff. depoſiti. l. 5. ff. de ſequeſtr.
f Aditio hereditatis nonnunquam obligationem confundit: vt hic: & l. 14. & l. 75. ff. eo. l. 21. § 5. ſup. de minor. l. 71. ff. de fideiuſſoribus. l. 5. C. de hæredit. nonnunquam pro ſolutione cedit. ff. eod. nonnunquam obligationem confirmat. ff. eo.
g l. 5. C. de pactis.
h Conſequitur: vulg. conſequeretur. Hal. vulgatam ſequitur Cuiacius ad l. 27. ff. de reb. cred.
i ſed in ſolidum, Cuiac. ibid.
k ... Cuiac. ibid.
l l. 8. §. 1. ff. ad Velleian.
m Vulgo ita iactari quæ dicuntur, satis ſtudiose eſſe intelligenda ſunt.
n v. l. 93. §. 2. ff. eo.
o hodie fideicommiſſarium obligationem non tolli. ſi fideiuſſor debitori hæres extiterit, denuò Cuiac. 15. obſ. 21. & 21. obſ. 24.
p quod ſemper accidit, ſi modo eſt ... quia principalis ſemper maior eſt, principem enim locum tenere magis ... l. 5. ... Cuiac. 11. obſ. 34. Principalis obligatio per ... principalis eſt vtilis, id eſt, ... hoc non ſocietatem ... l. 8. ... ff. de ſtipul. ... ff. de fideiuſſ.
q ... reus natura ... ſolet ... obli-
[gatus] fideiuſſor nō liberabitur. Cuiac. 21. obſ. 34. & 7 ad Afr. fol. 156. in f. & Græci ita ſcripſere: v. Cuiac. 4. obſ. 14. r Imò non eſt difficile, l. 2. C. de fideiuſſ. min. ſ l. 7. ff. de min. 25. ann. u Id eſt, licitè honeſtóque, non remoto à te priuato iure, ſed ... Alciato reprehenditur à Conſtio & Oldendorpio, ... x Imò, naturalis obligatio quæ ex conuentione nata eſt, pacto non tollitur ipſo iure, ſed ope tantùm exceptionis l. 27. §. 2. ff. de pact. ... Id eſt, Quo iure naturalis obligatio contrahi, eodem tolli poteſt. a l. 13. ſup. eod.
b Naturaliter obligatus ... l. 5. ff. de ... l. 59. ff. de oblig.
c Qui eſt in poteſtate.
d Qui ita ſtipulatur filio dari ... l. 56. § 2. ff. de verb. oblig. ... aliud eſt, ſi factum ſtipuletur, puta coram Titio ... l. 45. ff. de verb. oblig. e in cuius ſum poteſtate.
f l. 56. §. 2. ſup. de verb. oblig.
g Adiectus cui non poteſt quæri obligatio, adiectus ad ſimplicem ſolutionem videtur. h Id eſt, adiecto. i l. 38. ſup. eod.
k Imò, intercidit: quia capite diminutus alius homo videtur. l. 38 ſup. eod. ſolui ... Titio adiecto & capite minuto ſtipulationis tempore ſolui poteſt: poſt ſtipulationem, non poteſt.
l Sentit ... Etiamſi Titius ſtipulationis tempore capite diminutus fuerit, ... quia & in eum caſum ſolutioni applicari poteſt ... in ipſo caſu: v. ... l. 55. ff. de verb. oblig.

a In tempus quo Titius capite minutus erit, conferri poteſt ſolutio.
b Sed, vt in l. 84. §. 3. ff. de verb. obl. Accurſ.
c l. 68. & in l. 18. ff. de verb. & dem.
d in perſona pupilli vel furioſi.
e Non intelligitur receſſi à perſona, quoties ex voluntate eius aliquid fit.
f Integrum debiti acceptū, adde l. 21. §. 5. ff. de fideiuſſorib.
g & compenſaſſe, & ſic compenſatio... non opponitur actio in rem, ſeu petitio hæreditatis, ſed tamen Cuiacius ... compenſationē fieri ... ipſo iure, ... l. 2. C. de compenſat.
h Ex ea re quæ euinci poteſt, nemo poteſt ſibi ſoluere.
i l. 13. § pen. ff. de hæreditatis petitione. l. 51. ff. de rei vind.
k quæ ſuccedit loco corporis vel rei.
l Nihil petitoris intereſt, quoties fundum aut eius æſtimationem conſecutus eſt.
m velut & antè quàm dominus ſi litem.
n l. 28. §. 3. in fi. ff. familiæ: l. 41. ff. de fideiuſſ. Nou. 4. c. 1.
o & ad hoc, vulg. Hal.
p i. ſi is qui credidit alicui alterius mandato.
q debitore, perdit, Vulg. Hal.
r ipſa malè egit,
ſ id eſt, condemnatus fuerit.
t Id eſt, ſi mandatarius nō poteſt cedere actionem mandatori vel fideiuſſori, exceptione cedendarum actionum repellitur. Bart.
u Dixi ad l. 17. ff. de fideiuſſ.
x l. 20. ff. eod.
y Res eſt integra etiamſi fideiuſſor acceptus. l. 5. C. de reſcind. vendit.

l. 12. C. de contrah. empt. z Sublato contractu principali, acceſſiones contractus tolli ſolent. a Delegatio tutoris liberat debitorem pupilli, ita demum ſi facta ſit bona fide.
b Mandato tutoris debitum pupilli ſolui poteſt, etiam creditori tutoris.
c de interdicto fraudatorio, v. l. 67. §. 1. ff. ad Trebell. adde l. 6. in fi. ſup. mandati. l. 19. ſup. quæ in fraud. credit.
d Ex ipſa pro inuito ſoluitur, l. 23. ſup. eod. & tranſactio à tutore facta non poteſt reſcindi. Imò poteſt. ... ſolue: ibi minor capta ſua decepta eſt, non hic, ideoque diuerſa iura admittuntur, l. 9. §. 4. ſup. de iureiur.
e l. 14. C. de tranſact. f l. 59. in fi. ... §. 4. ff. de furtis.
g l. 5. in fi. C. de nouationib.
h exſolutam ſc. i id eſt, tranſactionem.
k Pretium pignorum debet conuerti in omne debitum in quod pignora ſunt obligata.
l *Limine* ... quænam iſta ſocietas, quænam conſortio. ... Dicebatur neceſſe eſſe ... conſortio ... Nonium in conſortiā,

diſcretis ſuperfluum *e* pignorum obligari placuit, prius debitum pretio pignorum iure ſoluetur, ſecundum ſuperfluo compenſabitur. 4 ¶ Cùm inſtitutus deliberaret *&*, ſubſtituto pecunia per errorem ſoluta eſt, ad eum *a* hæreditate *c* poſtea deuoluta, cauſa condictionis euaneſcit, quæ ratio facit vt obligatio debiti ſoluatur.

In quam cauſam imputatur quod ſolutum eſt.

97. *Idem* ſlib. 2. Definitionum.

CVm ex pluribus cauſis debitor pecuniam ſoluit vtriuſque demonſtratione ceſſante, potior *d* habebitur cauſa eius pecuniæ, quæ *e* ſub infamia debetur, mox eius quæ *f* pœnam continet: tertiò, quæ ſub hypotheca vel pignore *g* contracta eſt: poſt hunc ordinem potior habebitur propria *h* quàm aliena cauſa, veluti fideiuſſoris quod veteres ideò definierunt, quod veriſimile videretur diligentem debitorem admonitu ita negotium ſuum geſturum fuiſſe. ſi nihil eorum interueniat vetuſtior *i* contractus antè ſoluetur. Si maior pecunia numerata ſit, quàm ratio ſingulorum expoſcit, nihilominùs contractu ſoluto, qui potior erit, ſuperfluum *k* ordini ſecundo, vel in totum, vel pro parte minuendo videbitur datum.

De dote. 1. De actione Fauiana. 2. De in integrum reſtitutione. 3. De caſtrenſi peculio. 4. De adiecto. 8. De rei interitu, vel mutatione.

98. *Paulus* lib. 15. Quæſtionum.

QVi res ſuas obligauit, poſtea aliquam poſſeſſioné ex his pro filia ſua dotem promittendo obligauit *l*, & ſoluit, ſi ea res *m* à creditore euicta *n* eſt, dicendum eſt maritum ex dotis promiſſione agere poſſe, ac ſi ſtatuliberum, rémve ſub *o* conditione legatam, dotis nomine pro filia pater ſoluiſſet. harum enim rerum ſolutio non poteſt niſi ex euentu liberare, ſcilicet quo caſu certum erit remanere eas.

1 ¶ Diuerſum reſpondetur in ea pecunia, quæ re quá patronus poſt mortem liberti per Fauianam *p* aufert. hæc enim actio noua fit noua *q*, partam liberationem non poteſt reuocare. 2 ¶ Huic applicatur minor *r* viginti quinque annis, qui à creditore circumſcriptus, in rem ex cauſa debiti ſolutam reſtituitur *ſ*. 3 ¶ Rem autem caſtrenſis *t* peculij ſoluentem patrem, perinde accipere debemus, ac ſi alienam dediſſet: quamuis poſſit reſidere apud eum cui ſoluta eſt, priùs mortuo inteſtato filio: ſed tunc adquiſita creditur, cùm filius deceſſerit, & vtique cuius fuerit euentus *u* declarabit: ſique & hoc ex his quæ poſt facta in præteritum quid fuerit, declarent. 4 ¶ Mihi dare *x* decem purè *y*, *aut Titio Kalendis*: vel ſub conditione, aut *mihi Kalendis Ianuarij*, *aut Titio Februarijs*, vtiliter ſtipulor. Quòd ſi *mihi Kalendis Februarijs*, *Titio Kalendis Ianuarijs*, poteſt dubitari: Sed rectiùs dicitur vtiliter ſtipulatum, nam cùm in diem ſit ea quoque obligatio, etiam mihi ſolui poteſt ante *z* Februarias, igitur & illi ſolui poterit.

5 ¶ Qui ſtipulatus *ſit aut Titio*, ſi hoc dicit, ſi *a* Titio non ſolueris, dari ſibi, videtur conditionaliter ſtipulari. Et ideo etiam ſic facta ſtipulatione, *mihi decem, aut quinque Titio dari*? quinque Titio ſolutis, liberabitur reus à ſtipulatore. Quod ita poteſt admitti, ſi hoc ipſum expreſſim agebatur, vt quaſi pœna adiecta ſit in perſona ſtipulantis, ſi Titio ſolutum non eſſet.

¶ At ſi ſimpliciter *c ſibi aut Titio* ſtipulatur, ſolutionis tantùm cauſa adhibetur Titius. & ideo quinque ei ſolutis, remanebunt *d* reliqua quinque in obligatione.

¶ E contrà ſi *mihi quinque ſibi e decem* ſtipulatus ſim, quinque Titio ſolutis, non *f* facit conceptio ſtipulationis, vt *g* à me liberetur. porrò ſi decem ſoluerit, non quinque repetet, ſed mihi per mandati *h* actionem decem debebuntur.

6 ¶ Mihi *Romæ i*, *aut Epheſi Titio dari* ſtipulor, an ſoluendo Titio Epheſi à me liberetur, videamus. nam ſi diuerſa *k* facta ſunt, vt Iulianus putat, diuerſa res eſt. ſed cùm præualet cauſa dandi, liberatur *l* liberaretur enim, & ſi mihi *Stichum*, *illi Pamphilum dari* ſtipulatus eſſem, & Titio Pamphilum ſoluiſſet. at vbi merum *e* factum ſtipulor, puta *inſulam in mea* [illegible] *ædificari*, *aut in Titij loco*, nunquid ſi in Titij loco ædificet, non contingat liberatio, nemo enim dixit facto *b* pro facto ſoluto liberationem contingere? Sed verius eſt liberationem contingere: quia *c* non factum pro facto ſoluere videtur, ſed electio promiſſoris complentur. 7 ¶ Si ſeruus fructuarius *d* ex re fructuarij domino proprietatis aut fructuario ſtipuletur, inutilis eſt ſtipulatio, at ex re proprietarij ſi ipſi domino aut fructuario ſtipuletur, rectè ſtipulatur: tantùm enim ſolutionis capax eſt fructuarius hoc caſu, non etiam obligationis quoque.

8 ¶ Aream *e* promiſi alienam: in ea dominus inſulam ædificauit: an ſtipulatio extincta ſit, quæſitum eſt? Reſpondi: Si *f* alienum *g* hominem promiſi, & is à domino manumiſſus eſt, liberor. ¶ Nec admiſſum eſt quod Celſus ait, ſi idem rurſus lege *h* aliqua ſeruus effectus ſit, peti eum poſſe *i* in perpetuum *l* enim ſublata obligatio reſtitui non *k* poteſt. & ſi ſeruus effectus ſit, alius *l* videtur eſſe. ¶ Nec ſimili *m* argumento vſus eſt, vt ſi nauem quam tu promiſiſti, dominus diſſoluerit, deinde iiſdem tabulis compegerit, teneri *n* te. hic enim eadem nauis eſt, quam te daturum ſpopondiſti, vt videatur magis obligatio ceſſare *o*, quam *p* extincta eſſe.

a l. 37. [illegible]
b [illegible] de cadem ha hæreditate.
c [illegible]
d Nota debita hoc ordine exonerari. Primo loco, debitum ſub infamia: deinde ſub pœna: tertio loco, ſub pignore debitum: deinde proprium: & mox antiquius.
[illegible]

[illegible]

a l. 137. §. 2. ſ. de verb. obl. *b* [illegible] conditionem implicat.
c [illegible] l. 45. parag. 11. [illegible]
d Imò non remanebunt. Quoties enim alternatiua eſt inter ſummas diuerſas, [illegible] in obligatione. l. 83. parag. 1. ſup. de verb. oblig.
e Valerne huiuſmodi ſtipulatio vtique valet, [illegible] non valet, cùm in quantitatibus non poſſit pœna maior eſſe ſorte. l. 15. [illegible] C. de vſur. [illegible]
f Imò ex verborum conceptis facit [illegible] ſtipulatione liberetur. [illegible]
g [illegible]
h parag. 4. [illegible] ſtipul.
i Alternatiua locorum promiſſio reo electionem tribuit: [illegible]
k Sùntne diuerſa? vtique, ſi loca ſpectemus, [illegible]
l Reus ſcilicet ſoluendo Epheſi.

reum natura eſſe. [illegible]

[illegible]

o Sic in ſuriuſo dum intergeneret [illegible]
p Ceſſationis & extinctæ obligationis differentia.

¶ Homini

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Homini autem manumiſſo ſimile fiet, ſi a ea mente diſſolutam eſſe nauem poſuerit, vt in alios vſus conuerterentur tabulæ, deinde mutato cõſilio eaſdem compoſuit. alia enim videbitur eſſe poſterior nauis, ſicut ille alius homo eſt. ¶ Non b eſt his ſimilis area, in qua ædificium poſitum eſt, non enim deſiit " in " rerum natura eſſe, immo & peti poteſt d area, & æſtimatio eius ſolui debebit. pars e enim inſulæ area f eſt, & quidem maxima, cui g etiam ſuperficies h cedit.

¶ Diuerſum dicemus, ſi ſeruus promiſſus ab i hoſtibus captus ſit, hic interim peti non poteſt, quaſi ante diem, ſed redierit poſtliminio, rectè tunc petetur ceſſauit enim hic obligatio: area k autem extat, ſicut cætera, ex quibus ædificium conſtitit. Denique lex duodecim tabularũ l tignum ædibus iunctum vindicari poſſe ſolo m, ſed interim id ſolui prohibuit, pretiũmque eius dari voluit.

De ſortis nummorum ſolutione.

99 *Paulus* lib. 4. Reſponſorum. "reſpondit."

DEbitorem n non o eſſe cogendum in aliam p formam nummos accipere, ſi q ex ea re damnum aliquod paſſurus ſit.

De tutoribus vel curatoribus datis in pluribus locis.

100. *Idem* "lib. 20. Reſponſorum."

QVæro, an curatoribus vel tutoribus in prouincia datis Romæ pecunia ſolui poſſit, quæ in prouincia ita ab his fœnerata eſſet, vt Romæ ſolueretur: cum iidem curatores vel tutores rerum Italicarum adminiſtrationem non ſuſtinent, an ſi ſoluerit, debitor liberetur? Paulus reſpondit, ſi iſ tutoribus vel curatoribus rectè pupillo pecuniam debitam ſolui, qui negotia eius adminiſtrant: eos autem qui prouincialium rerum curatores vel tutores ſunt Italica negotia adminiſtrare non r ſolere, niſi ſpecialiter tutores prouincialium rerum, vt ſ ſibi Romæ redderetur, promitti curauerunt.

Si vnus ex colligis plus debito exoluerit. 1. In quam cauſam imputetur ſolutum, vel redactum ex venditione pignoris.

101. *Idem* lib. 5. Reſponſorum.

PAulus reſpondit, non t ideo eos qui virilem portionem ex cauſa fideicommiſſi inferre debuerant, liberatus videri, quoniam quidam ex collegis per errorem plus u debito intulerunt.

1 ¶ Paulus reſpondit, aliam cauſam eſſe debitoris ſoluentis, aliam creditoris pignus x diſtrahentis. Nam cum debitor ſoluit pecuniam, in poteſtate eius y eſſe commemorare, in quam cauſam ſolueret. cùm autem creditor pignus diſtraheret, licere z ei pretium in acceptum referre, etiam in eam quantitatem, quæ natura a tantùm debebatur: & ideò deducto eo debitũ peti poſſe.

De periculo pecuniæ ſoluendæ. 1. De ſorte & vſuris. 2. In quam cauſam ſolutum imputetur. 3. De mutuo in vſuris per errorem ſoluto.

102. *Scæuola* lib. 5. Reſponſorum.

CReditor oblatam à debitore pecuniam, "vt" alia die accepturus, diſtulit. mox pecunia, quæ illa reſpub. vtebatur, quaſi à ærolo c iuſſu præſidis d ſublata eſt. item pupillaris e pecunia, vt poſſit idoneis nominibus credi, ſeruata, ita interempta eſt. quæſitum eſt cuius detrimentum eſſet? Reſpondi, ſecundum ea quæ proponerentur, nec creditoris f, nec g tutoris detrimentum eſſe. 1 ¶ Cùm de ſorte debita conſtaret, de vſura litigatum eſſet, nouiſſimè ex appellatione pronunciatum eſt, *ſolutas quidem vſuras non repeti, in futurum verò non deberi*. quæro, pecunia data vtrum vſuris cedere deberet, quod petitor defenderet: an verò ſorti proficeret? Reſpondi, ſi qui dabat, in ſortem ſe dare dixiſſet z, vſuris non debere proficere?

2 ¶ Valerius Lucij Titij ſeruus ſcripſit, *Accepi à Mario Mario ex ſumma maiore* b *tot aureos*, quæro, an hæc ſumma proximum annum ei accepto ferri debeat, cùm ſuperioris anni ſit reliquator c? Reſpondi videri in primam d quamque ſummam liberationem proficere. 3 ¶ Titius mutuam pecuniam accepit, & *quincunces* e *vſuras* ſpopondit, eáſque paucis annis ſoluit, poſtea nullo pacto interueniente, per errorem & ignorantiam ſemiſſes f vſuras ſoluit. quæro an patefacto errore, id quod amplius vſurarum nomine ſolutum eſſet, quàm in ſtipulatum deductũ, ſortem minueret? Reſpondit, ſi errore plus in vſuris ſoluiſſet, quã deberet, habendam rationem in g ſortẽ eius quod amplius ſolutũ eſt.

In quam cauſam ſolutum imputetur.

103 *Marcianus* "lib. 2. Fideicommiſſorum."

CVm ex pluribus cauſis debitor pecuniam ſoluit, Iulianus elegantiſſimè putat ex i ea cauſa eum ſoluiſſe videri debere, ex qua tunc k, cùm ſoluebat, compelli poterit ad ſolutionem.

De reſtitutione hæreditatis.

104. *Idem* "lib. 8. Fideicommiſſorum."

ANte reſtitutam hæreditatem l ſolutionem & liberationem factæ ab hærede ratæ habebuntur m.

De hærede debitoris, pro quo fideiuſſor ſoluit.

105. *Paulus* "lib. ſingulari ad legem Falcidiam."

QVod dicimus in eo hærede qui fideiuſſori teſtatoris in quod ante aditam hæreditatem ab eo ſolutum eſt, debere ſtatim ſoluere, cum aliquo ſcilicet temperamento n temporis intelligendum eſt. nec enim cum ſacco o adire debet.

De eo cui iure ſtipulationis, vel permiſſu creditoris ſolui poteſt.

106. *Gaius* "lib. 2. de verborum obligationibus."

ALiud eſt, iure ſtipulationis Titio ſolui poſſe, aliud poſtea permiſſu meo id contingere. Nam cui iure ſtipulationis rectè ſoluitur, ei etiam prohibente p me rectè ſolui poteſt. cui verò alias permiſero ſolui, ei non rectè ſoluitur, ſi priuſquam ſolueretur, denunciauerim q promiſſori, ne ei ſolueretur.

De verborum obligatione.

107. "*Pomponius* lib. 2. Enchiridij."

VErborum obligatio aut naturaliter reſoluitur, aut ciuiliter. ¶ Naturaliter, veluti r ſolutione, aut cum ſ res in ſtipulationem deducta, ſine culpa promiſſoris in rebus humanis t eſſe deſiit. ¶ Ciuiliter u, veluti acceptilatione x, vel y in eandem perſonam ius ſtipulantis promittentiſque deuenit.

De mandato.

108 *Paulus* "lib. 2. Manualium.

E1 qui mandatu meo poſt z mortem meam ſtipulatus eſt a, rectè ſoluitur: quia talis eſt lex obligationis. Ideóque etiam inuito b me rectè ei ſoluitur. Ei autem cui iuſſi debitorem meum c poſt mortem meam ſoluere, non rectè ſoluitur: quia mandatum morte d diſſoluitur.

DE ACCEPTILATIONE e.

TIT. IV.

Definitio.

1. *Modeſtinus* "lib. 2. Regularum."

ACCEPTILATIO eſt liberatio f per mutuam g interrogationem, qua h vtriuſque contingit ab eodem nexu abſolutio.

De pupillo.

2. *Vlpianus* "lib. 24. ad Sabinum."

PVpillum per acceptilationem etiam ſine tutoris authoritate liberari poſſe i placet.

[illegible] Quæſtionum ſimilis eſt error in l. 8. *ſuprà de* [illegible] *ad l. 59.* [illegible] quoque legit Vulg. & Haloander editio. [illegible] p [illegible] *ſuprà* [illegible] r [illegible] ſ [illegible] t [illegible] u Plura in portione ſoluta, non liberat correum. [illegible] y l. 1. [illegible] z l. 73. *ſup.* [illegible] a Adde elegans exemplum de ædibus liberalis, [illegible] b [illegible] c Ne dicas cum Accurſio, Aerolo [illegible] Aerola pecunia eſt [illegible] plurimum in ſe æris habet [illegible] Cyprum [illegible] quod in ea plurimum æris [illegible] A Græca dicitur ærola pecunia [illegible] d Et placito, [illegible] e In eo periculo non eſt pecunia pupillaris, quam collocare diſtulit, cùm non [illegible] idonea nomina. f [illegible] g Sed minuit.

dum l. 25. *in fin.* [illegible] *ſup. de vſuris.* p l. 19. §. 1. [illegible] q Adde [illegible] r [illegible] ſ [illegible] l. 45. *de verb. obl.* t Vel [illegible] u Acceptilatio iure ciuili [illegible] x [illegible] y [illegible] z [illegible] a Et poſt mortem [illegible] b Etiam inuito me. c Meum ſoluere, poſt mortem meam [illegible] d [illegible] e De acceptilatione [illegible] f [illegible] liberatio, [illegible] ciuilis, iure ciuile [illegible] denique ciuilis, vnde imaginaria ſolutio dicitur [illegible] Solutio eſt naturalis [illegible] acceptilatio ciuilis [illegible] Porro differt acceptilatio ab apocha, quod illa omnimodo liberat [illegible] quaſi pecunia ſoluta ſit. [illegible] vt acceptilatio differat ab apocha [illegible] g [illegible] hæc verba referri non poſſunt ad commune acceptilationem [illegible] ex parte interrogationis [illegible] ſed Aquiliana [illegible] perſpicuè pertinent [illegible] ſtipulatione [illegible] Aquiliana [illegible] ſtipulatio [illegible] acceptilationem, quam illam ſequitur [illegible] h quia interdum vtrique [illegible] i & merito, ſic enim per acceptilationem [illegible] conditio melior.

De procuratore.

1. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

PEr procuratorem nec liberari, nec liberare *a* quiſquam acceptilatione ſine *b* mandato poteſt.

De conditione.

4. *Pomponius* lib. 9. ad Sabinum.

ACceptilatio ſub conditione fieri non poteſt *c*.

De die.

5. *Vlpianus* lib. 14. ad Sabinum.

IN diem acceptilatio facta nullius eſt momenti *d*: nam ſolutionis *e* exemplo *f* acceptilatio ſolet liberare.

De pluribus ſtipulationibus.

6. *Idem* lib. 47. ad Sabinum.

PLuribus ſtipulationibus factis, ſi promiſſor ita acceptò rogaſſet, *Quod g ego tibi promiſi, habeſne acceptum?* ſi quidem apparet quid actum eſt, id ſolum per acceptilationem ſublatum eſt. ſi non apparet, omnes ſtipulationes ſolutæ ſunt, dummodo illud ſciamus, ſi ego aliud *h* acceptò tuli, aliud tu rogaſti, nihil valere acceptilationem.

De forma acceptilationis.

7. *Idem* lib. 50. ad Sabinum.

SAnè & ſic acceptilatio fieri poteſt, *Accepta facis decem i?* ille reſpondit, *facio*.

De pacto tacito. 1. De ſeruo communi. 3. Quæ obligatio tollatur, & quomodo acceptò feratur. 4. De filiofam. & ſeruo.

8. *Idem* lib. 48. ad Sabinum.

AN *k* inutilis *l* acceptilatio *m* utile habeat pactum, quæritur? Et niſi in hoc quoque contra *n* ſenſum eſt, habet pactum. Dicet aliquis, poteſt ergo non eſſe conſenſus, cur non poſſit? fingamus eum qui acceptò ferebat, ſcientem prudentémque nullius eſſe momenti acceptilationem, & ſic acceptò tuliſſe, quis dubitat non eſſe pactum, cum conſenſum paciſcendi non habuerit? 1 ¶ Seruus communis ſicut vni *o* ex dominis ſtipulari poteſt, ita etiam acceptum rogare vni *p* ex dominis poteſt: eúmque in ſolidum liberat. & ita Octauenus putat. 2 ¶ Acceptò liberare ſeruus communis alterum ex dominis etiam ab *q* altero domino poteſt. id enim & Labeoni placuit. denique libro Pithanon ſcripſit, ſi à Primò domino, Secundo ſocio domino ſuo ſtipulatus fuerit, poſſe Secundum acceptò rogare, & per acceptilationem Primum liberare, quem ipſe obligauerat. ſic fieri, vt per vnum atque eundem ſeruum & conſtituatur, & tollatur obligatio.

3 ¶ Acceptum fieri non poteſt, niſi *a* quod verbis obligatum eſt. acceptilatio enim verborum obligationem tollit, quia & ipſa verbis *b* fit: neque enim poteſt *c* verbis tolli, quod non verbis contractum eſt.

4 ¶ Filiusfamiliàs, promittendo, patrem ciuiliter non obligat, ſed ſe obligat: propter quod acceptò rogare filiusfam. poteſt, vt ſe liberet. quia ipſe obligatus eſt: pater autem acceptum rogando, nihil agit: cum non ſit ipſe obligatus, ſed filius. ¶ Idem erit & in ſeruo dicendum nam & ſeruus acceptò liberari *d* poteſt & tolluntur etiam honorariæ obligationes, ſi quæ ſunt aduerſus dominum: quia hoc iure vtimur, vt iuris gentium *e* ſit acceptilatio. Et ideo puto & Græcè *f* poſſe acceptum fieri, dummodò ſic fiat, vt Latinis verbis ſolet. Ἔχεις λαβὼν δηνάρια τόσα; Ἔχω λαβών. Habes acceptos tot? Habeo acceptos.

De acceptilatione ex parte.

9. *Paulus* lib. 12. ad Sabinum.

PArs *g* ſtipulationis acceptò fieri poteſt, non tantùm ſi ſic dicat, *Ex centum decem, quæ tibi promiſi, quinque habeſne accepta?* ſed & ſi ſic, *Quod ego tibi promiſi, id pro parte dimidia habeſne acceptum?*

10. *Pomponius* lib. 26. ad Sabinum.

SEd & ſi non numerata pecunia *h*, ſed certum corpus, veluti homo in ſtipulationem deductus eſt, poteſt ex parte *i* acceptilatio fieri. ¶ Quo modo & vni *k* ex hæredibus acceptum fieri poteſt.

De ſeruo fructuario, vel vſuario. De eo qui bona fide ſeruit. 1. De cæteris qui ſunt in poteſtate. 2. De ſeruo hæreditario. 3. De ſeruo captiuo.

11. *Paulus* lib. 12. ad Sabinum.

SPecies *l* adquirendi eſt, liberare dominum obligatione, & ideo fructuarius *m* quoque ſeruus liberare, acceptum rogando, fructuarium poteſt: quia ex re eius videtur ei adquirere. ¶ Sed etſi *n* vſum tantum habemus, idem fiet. Idémque, dicemus & in eo qui bona fide nobis ſeruit, & in cæteris qui noſtro iuri ſubiecti ſunt. 1 ¶ Sed & ſi ſeruo, quod ipſe mihi promiſit, acceptum fecero, inutiles mihi erunt aduerſus dominum honorariæ actiones quæ de peculio, vel in rem verſo dantur. 2 ¶ Si ſeruus hæreditarius ante aditam hæreditatem acceptum roget, quod defunctus promiſit, verius puto contingere liberationem, vt per hoc hæreditas ipſa liberetur. 3 ¶ Sed etſi dominus apud hoſtes ſit, dicendum eſt, iure poſtliminij *o* confirmari acceptilationem. nam & ſtipulari ei qui apud hoſtes eſt, ſeruus *p* poteſt.

De die & conditione.

12. *Pomponius* lib. 26. ad Sabinum.

QVod in diem, vel ſub conditione debetur, acceptilatione tolli poteſt *q*. ſed ita id factum apparebit, ſi conditio ſtipulationis extiterit, vel dies venerit. *r*

De iureiurando. 1. De acceptilatione ex parte. De ſeruitutibus. 4. De genere & ſpecie. 5. De doli clauſula. 6. De obligatione alternatiua. 7. De reo & fideiuſſore. 10. De tutore auctore, procuratore, De abiecta. 11. De ſucceſſoribus. 12. De dandi vel faciendi ſtipulatione.

13. *Vlpianus* lib. 50. ad Sabinum.

ET per iuſiurandum *ſ* liberti interpoſitum *t* operarum obligationem *u*: per acceptilationem tolli *x* verius eſt. 1 ¶ Si id quod in ſtipulationem deductum eſt, diuiſionem non recipiat *y*, acceptilatio in partem *z* nullius erit momenti, veputà ſi ſeruitus *a* ſuit prædij ruſtici, vel vrbani. ¶ Planè ſi vſusfructus *b* ſit in ſtipulatum deductus, putà fundi Titiani, poterit pro parte acceptilatio fieri: & erit reſiduæ partis fundi viſusfructus. ¶ Si tamen viam quis ſtipulatus, acceptò iter vel *c* actum fecerit, acceptilatio nullius erit momenti, hoc idem eſt probandum, ſi actus acceptò fuerit latus. ſi *d* autem iter & *e* actus acceptò fuerit latus, conſequens erit dicere liberatum eum qui viam promiſit. 2 ¶ Illud certū eſt, eum qui fundum ſtipulatus, viam ...

b [illegible] h [illegible] ergo eſt mandator negat. Hotomanus 21. Obſeru. [illegible] c Eſt enim actus legitimus: actus autem legitimi neque diem, neque conditionem recipiunt l. 77. [illegible] de reg. iur. poteſt tamen debitum conditionale acceptò ferri, atque ita acceptilatio [illegible] conditionale pure poteſt tollere [illegible] generaliter, conditionaliter tollere nõ poteſt. Quid? An etiam conditio de præſenti aut præterito acceptilationem vitiat? Zaſius verò ait [illegible] habet negare videtur [illegible] quoſdam actus legitimos.

d Eſt enim actus legitimus, l. 77. Cur autem actus legitimus diem non recipit? quia aut ſtatim operantur, aut nunquam, & ſic dies obligationi præſentem interimit [illegible] Cui acceptò latum eſt, ſolutionis [illegible] e [illegible] f Id eſt, ſtatim debet liberare [illegible] g Id eſt, quodcunque factu [illegible] generalis ad omnes obligationes referuntur, niſi de certis cogitatum eſſe appareat. [illegible] h Diſpariter reſponſionis [illegible] interrogationem. i Quæ ſcilicet tibi promiſi [illegible] k Quid ſi acceptilatio inutilis [illegible] l Inutilis acceptilatio vim pacti [illegible] m Quid? inutilis ſtipulatio vim ne pacti habet? [illegible] n Quoque conſenſum eſt: nec habet pactum [illegible] Accurſius & Bartolus [illegible] Florentina editione [illegible] Nunquam acceptilatio [illegible]

o l. 21. [illegible] p l. 7. [illegible] ſup. de ſtipul. ſeruor.
q l. 17. [illegible] de reg. iur.

a l. 50. [illegible] b l. 8. [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h Vide [illegible] i [illegible] k [illegible] l Alteri [illegible] m [illegible] n Videtur [illegible] o [illegible] p [illegible] q Licet acceptilatio [illegible] r [illegible]

s [illegible] de ſolut. l. 47. [illegible] t Sensus eſt: [illegible] u Qui iurat, obligatur iureiurando [illegible]
x Iuramentum homini præſtitum per hominem relaxari poteſt & remitti. [illegible]
y Quod accidere poteſt. l. 2. [illegible] de verb. oblig.
z Pars rei indiuiduæ acceptò ferri non poteſt.
a Seruitutes ruſticorum prædiorum & [illegible] harum [illegible] indiuiduæ. [illegible]
b Vſusfructus diuidi poteſt. l. 5. [illegible] de vſufruct.
c Diuiſim. d Certum [illegible] partem rei indiuiduæ acceptam facit [illegible] poſſibilem facit [illegible] acceptilatio [illegible] impoſſibile eſt [illegible] viam tibi debenti mihi acceptò tuli iter & viam [illegible] e Conſentiuntur.

Universidad Rey Juan Carlos

fructum, vel a vſum accepto facit, in ea eſſe cauſa, vt acceptilatio non valeat b qui enim accepto facit, vel totum vel partem eius quod ſtipulatus eſt, debet accepto facere. hæ c autem partes non ſunt. non magis quàm ſi quis domum ſtipulatur, accepto ferat cæmenta d vel feneſtras, vel parietem, vel dietam.

3 ¶ Si quis vſumfructum e ſtipulatur, vſum accepto tulerit f, ſi quidem g ſic tulerit acceptum, quaſi ex h debito, liberatio non continget. i Si verò quaſi ex vſufructu k, cum poſſit l vſus m ſine fructu conſtitui, dicendum eſt acceptilationem valere n.

4 ¶ Si is qui hominem o ſtipulatus eſt, Stichum accepto tulerit, Iulianus lib. 54 Digeſtorum ſcripſit, accepto tulerit, Iulianum lib. 54. Digeſtorum ſcripſit, acceptilationem aliquid egiſſe, tolliſſeque p totam q obligationem. quod enim inuito ſtipulatori promiſſor ſoluere poteſt, id & acceptum latum liberationē pariet.

5 ¶ Eum qui fundum ſtipulatus eſt, non poſſe de dolo malo r clauſulam acceptū ferre conſtat ſ non enim partem debiti id conſtituit, & aliud eſt quod debetur, aliud quod accepto fertur. 6 ¶ Si Stichum aut decem ſub conditione ſtipulatus, Stichum, aut t decem acceptum fecerit, & pendente conditione Stichus deceſſerit, decem in obligationem u manebunt x, perinde ac ſi acceptilatio interpoſita non fuiſſet. 7 ¶ Sed ſi fideiuſſori accepto fuerit latum, cùm reus re, non verbis fuiſſet obligatus, an reus quoque liberetur? Et hoc iure vtimur, vt licèt reus non ſit verbis obligatus, tamen acceptilatione per y fideiuſſorem liberetur z. 8 ¶ Si legatorum ſub conditione relictorum a fideiuſſori dato b accepto latum ſit, c legata debebuntur d, poſtea conditione eorum exiſtente. 9 ¶ Qui ita ſtipulatur à fideiuſſore, Quod Titio credidero e, fide tua eſſe iubes? deinde antequam crederet, acceptum fecit fideiuſſori, reus non liberabitur ſed f quandoq; ei creditum fuerit, tenetur. nam eſt fideiuſſorem non ante liberatum eſſe credimus, quàm cùm fuerit creditum reo, non tamen reus antiquiore acceptilatione g, quàm obligatio eius eſt, liberari potuit. 10 ¶ Tutor, curator furioſi acceptum ferre non h poteſt, nec procurator i quidem poteſt facere acceptum. ſed hi omnes debent l nouare: poſſunt enim & ſic accepto facere. Ne his quidem accepto fieri poteſt, ſed nouatione facta poterunt liberari per acceptilationē. Nam & in abſentium perſona hoc remedio, vti ſolemus: ſtipulamur m ab aliquo id nouandi cauſa, quod nobis abſens debet, & ita accepto liberamus, à quo ſtipulati ſumus. ita fiet vt abſens nouatione, præſens acceptilatione liberetur. 11 ¶ Hæres quoque & liberare, & liberari accepto poteſt: & honorarij ſucceſſores.

12 ¶ Ex pluribus reis ſtipulandi ſi vnus acceptum fecerit, liberatio contingit n in o ſolidum.

Vt acceptilatio conſentiat cum obligatione.

14. *Paulus* "lib. 32. ad Sabinum."

NIſi conſentiat p acceptilatio cum obligatione, & niſi verum eſt quod in acceptilatione demonſtratur, imperfecta eſt liberatio: quia verbis q verba ea demum reſolui poſſunt quæ inter ſe congruunt.

15. *Pomponius* "lib. 27. ad Sabinum."

SI is qui Stichum promiſit, ita interroget, *Quod Stichum promiſi, & a Pamphilum habeſne acceptum?* puto recté accepto latum, & pro ſuperuacuo b Pamphili mentionem factam. quemadmodum ſi is qui decem promiſit, ita interroget, *Quod tibi decem promiſi, viginti habeſne accepta?* etiam decem nomine erit liberatus.

De pluribus reis debendi. 1. De fideiuſſore iudicati.

16. *Vlpianus* "lib. 7. Diſputationum."

SI ex pluribus obligatis vni c accepto feratur, non ipſe ſolus d liberatatur, ſed & hi qui ſecum obligantur. nam cùm ex duobus pluribúſque eiuſdem obligationis participibus vni accepto fertur, cæteri quoque liberantur: non quoniam ipſis accepto latum eſt, ſed quoniam velut e ſoluiſſe videtur is qui acceptilatione ſolutus eſt. 1 ¶ Si f iudicati g fideiuſſor ſit datus, acceptus, eique accepto latum ſit, liberabitur & iudicatus.

De acceptilatione ex parte.

17. *Iulianus* "lib. 54. Digeſtorum."

QVi hominem h aut decem ſtipulatus eſt, ſi quinque accepto fecerit, partem i ſtipulationis peremit & & petere quinque aut partem hominis poteſt l.

De pluribus obligationibus. 1. De ſtipulatione Aquiliana.

18. *Florentinus* "lib. 8. Inſtitutionum."

ET m vno & pluribus o contractibus, vel certis o, vel incertis, vel quibuſdam exceptis, cæteris & omnibus ex cauſis vna acceptilatio & liberatio fieri poteſt.

1 ¶ Eius rei ſtipulatio quam acceptio p ſequatur, à Gallo Aquilio talis q expoſita eſt: *Quidquid te mihi ex quacunque cauſa dare facere oportet, oportebit, præſens in diemve: quarumque rerum mihi tecum actio, quæque aduerſus te petitio, vel aduerſus te perſecutio eſt, erit ve: quodque tu meum habes, tenes, poſſides: quanti quæque earum rerum res erit, tantam pecuniam dari ſtipulatus eſt Aulus Agerius, ſpopondit Numerius Nigidius. quod Numerius Nigidius Aulo Agerio promiſit, ſpopondit, id habeſne à ſe acceptum, Numerius Nigidius Aulum Agerium rogauit; Aulus Agerius Numerio Nigidio acceptum fecit.*

De obligatione re contracta. 1. Differentia acceptilationis & apochæ.

19. *Vlpianus* "lib. 2. Regularum."

SI accepto latum fuerit ei qui non verbis, ſed re obligatus eſt, non r liberatur quidem ſ, ſed t exceptione doli mali vel pacti u conuenti ſe tueri poteſt.

1 ¶ Inter acceptilationem & apocham hoc x intereſt, quod acceptilatione omni modo liberatio contingit, licet y pecunia ſoluta non ſit, apocha non aliàs, quàm z ſi pecunia ſoluta ſit.

De ſtipulatione iudicatum ſolui.

20. *Idem* "lib. 77. ad Edictum."

SI accepto fuerit lata ob rem iudicatam a clauſula: Marcellus ait, cæteras partes ſtipulationis euanuiſſe; propter hoc enim tantum interponuntur, vt res iudicari poſſint.

De legato conditionali.

21. *Venuleius* "lib. 12. Stipulationum."

SI ſub conditione b legatum mihi datum nouandi cauſa ſtipulatus ſum, & ante exiſtentem conditionem acceptum fecero, Nerua filius ait, etiam ſi conditio extiterit, neque ex teſtamento competituram actionem, quia nouatio facta ſit, neque ex ſtipulatu quæ acceptilationi ſoluta ſit.

De ſeruo.

22. *Gaius* "lib. 3. de Verborum obligationibus."

SEruus nec c iuſſu domini acceptum facere poteſt.

De acceptilatione facta ex altera parte.

23. *Labeo* "libro 5. Pithanon à Paulo Epitomatorum."

SI ego tibi acceptum feci, nihilo d magis ego à te liberatus ſum. *Paulus:* Immò cum locatio, conductio, emptio, venditio conuentione facta eſt, & nondum

Left margin notes:

a Diſtinctiſſime hoc refer quæ ſuperius notaui.
b Cur ita? v. l. 14. ſ. eod.
c Vſusfructus & alia non ſunt partes fundi. An vſusfructus ſit pars dominij, v. Hot. 7. obſ. 24. An pars fundi? formaliter vſusfructus pars fundi eſt: cauſaliter non eſt: ille per acceptilationem tolli poteſt: hic non poteſt. Bart.
d Cæmenta, feneſtra, paries, dieta, non ſunt partes integrales domus.
e Vſumfructū qui ſtipulatur, totum quiddā ſtipulatur, quod fructū vſumque continet.
f Vſumfructū mihi debes, vſum tamen eius poſtea tibi accepto tuli? ſi vtiter acceptum tuli exiſtimans vſum & vſumfructū idem eſſe, inutiliter tibi acceptotuliſſe: verò eum acceptotuli parte vſufructus, valebit acceptilatio.
g Diſtinctionem hanc obſerua.
h Senſus eſt, Legatus vſusfructus, vſum, idem eſſe quod vſumfructum exiſtimans remittendo, ſibi non præiudiceſe.
i Nam totum remiſit per errorem.
k Id eſt, legatarius vſusfructus, vſum (quicumque aliud eſt ſine quo fructus) hæredi eidemque debitori remittere vtiliter poteſt.
l Vſus ſine fructu ſtare poteſt: ſic itaque legit Cuia. 13. obſ. 22. vtum poteſt fructus ſine vſu conſiſtat, vt l. 14. in fi. ſup. de vſu & habit. & l. 5. §. 2. ff. vſufruct. quemadm. cau.

Right margin notes:

a Hic Pamphilus ſuperuacuè adijcitur ſtipulationi. Cur? Oratio copulatiua in eo quod poteſt, vtilis eſt, licet in ſuperuacuo vim nullam habeat. Bald.
b Superuacua in acceptilatione nocent.
c l. 2. in fin. ff. de duob. reis.
d Imò, ipſe ſolus non alius, l. 3. §. 3. in fi. ff. de verb. obl.
e Nam acceptilatio ſolutioni comparatur, l. 5. ff. eod. l. 7. §. 1. ff. de lib.
f v. Rætardum 4. Variar. 28.
g Fideiuſſore iudicati liberato per acceptilationem liberatur & reus, adde l. 21. eod.
h l. qui genus.
i Imò in nulla parte ſtipulationis liberatio nata eſt, l. 2. §. 1. ff. de verb. obl. ſolut. vt l. 34. ff. de ſol. et.
k Differentia eſt inter ſolutionem & acceptilationē.
l Atque ita ſtipulatio generis alternatiui includit ſua & quomodo alicubi non naturaliter.
m Et ex vno. Hal.
n l. 7. in pr. ff. eo.
o De certis & incertis contractibus, v. Langebekii c. 36. vbi certos & incertos contractus contra Accurſium & alios interpretatur non eos, in quos res certæ vel incertæ ſint deductæ, ſed nominatos, nempe quia certū ex propriam nomē contractus habeant. l. iuris gentium 7. ſup. de pactis. quemadmodum per contractum actio præſcriptis verbis vel in factum incertū iudicium incerti ciuilis actio vel condictio dicitur, l. ſi conuenerit 13. in fin. ff. commodati. quod l. pen. ſup. depoſiti l. 6. l. 16. ſup. de præſcriptis verbis. nempe quia incertum eſt, qui nomine contractum negotium appellandum ſit. Idem eſt in incerti conditione. p Acceptilatio, vulg. Hal. q §. 2. Inſt. quib. mod. tollit.

Footnotes:

m Vſus ſine fructu eſſe poteſt. Quintino, vt hic. legit Cataeius. Fructus ſine vſu eſſe poteſt vt hic, & l. 5. §. 2. ff. vſufruct. quemad. l. 14. in fin. ſuprà de vſu. Ita actus ſine itinere, l. ult. §. 1. ff. de ſeruit.
n Vſusfructus cui legatus eſt, debitori vſum vtiliter remiſit, ſi eum remitteret, vſum ab vſufructu iure ſeparatum eſſe cognoſcit: ſin minus, & vſum cum vſufructu idem eſſe exiſtimauit (quia errauit) nihil remiſit. Priori caſu fructus ſibi retinuiſſe poteſt: enim fructus eſſe ſine vſu, d. l. 5. §. 2. ſup. vſuſf. quemad. cau.) vſum autem debitori remiſit: atque ita legatarius ſeruiet potuit: alio verò caſu nihil debitori errando remiſit. o In genere ſc. Creditor generis vnam ſpeciem acceptam ferendo totam obligationem perimit. Cur? acceptilatio eſt imaginaria ſolutio.
p Tolliſſeque, vulg. Hal. q Imò non totam tolli poteſt: enim alium hominem petere, l. 2. §. 8. ſ. de pactis: quin & ipſum hominem quem repudiauit, l. 8. ff. de opt. Dic ſecus eſſe in pacto & repudiatione, quam in acceptilatione.
r Dolus futurus non poteſt accepto ferri, l. 27. §. 3. & l. 1. §. 7. ff. depoſiti.
ſ Cur hoc additum eſt, v. §. 2. vſuſf. quemadm. accep. ff. e.
t Decem eorum. u In obligatione. Hal. x Imò non manebunt. nam cum vna parte alternatiua acceptilatione ſublata, & cætera quoque ſublata in totum intelliguntur, l. 27. §. 6. ſup. de pact.
y Imo per fideiuſſorem reus non liberatur, l. 25. ſup. de pact.
z Exceptione acceptilationis ſc. de qua v. l. des l. 45. de except.
a Et ab hærede præſtandorum. b Ab eo hærede ſc. c A legatario ſc. d Ab [illegible] ſc. & ita hæres tenebitur, non eius fideiuſſor. Eſt igitur hic paragraphus exceptio ſuperioris. e Fideiuſſio præcedere obligationem poteſt, l. 35. ff. de pact. l. 8. §. 2. ff. de nouat. f Sed quandocunque ei vulg. ſed ſi Hal. g Acceptilatio obligationem præcedere natura eſt impoſſibile. h Non poſſunt. vulg. Hal. i Tutor vel curator debitum pupilli vel adulti ſui, totum vel eius partem remittere non poteſt, l. 22. C. de pact. hoc poteſt, ſi pupillus interuenit, adde l. 1. C. eo. k l. 8. ſup. eo.
l v. l. 3. ff. ad l. Aquil. & C. de nouat. m l. 91. ff. de ſolut. l. 8. ff. de nouat. n Imò non contingit liberatio. Hoc enim eueniſſe correus correo nocet, quod ſtipulatio vetat lex 27. ff. de pact. o Id eſt, tantum aduerſus eum qui acceptum tulit, ſed & aduerſus eum qui non tulit. p l. 7. in fi. l. 13. §. 2. §. 5. in fi. ff. eo. q l. 8. §. 3. ff. eo.
r Acceptilatio, enim eſt inutilis, l. 8. §. 5. ſup. eo.
ſ Summo iure. Cur? quia non eodem modo liberatio eſt quo obligatus fuit.
t Exceptione doli vel pacti quædam ſeruamus quæ ſummo iure ſeruare non poſſemus. Ius ſummum negligimus plerumque, et æquitati locum faciamus.
u Hinc collige, inutilem acceptilationem vim pacti habere, v. l. 8. ff. eo. & ſic actus agentium quandoque non ſeruare propriam naturam, ſed in aliam transferuntur.
x Differt acceptilatio ab apocha 27. Soler. 6. 4. l. 10 ff. De hac differentia ita ſcribit Calacius: Eadem, inquit, inter vtramque differentiam faciunt, eo modo quo inter pignus & hypothecam: & quidam medici inter ἄνθραξ & carbunculum, v. Cuiac. 3. obſ. 36. in fin.
y Ideoque acceptilationi non poteſt opponi exceptio pecuniæ non numeratæ, quod interpretes, vt eorum adeſtant, niſi qui accepto tulit creditor probauerit ſe ſpe futuræ numerationis aduerſarium liberaſſe.
z l. 89. ſup. de ſol. l. 15. C. de ſolutionib.
a Adde l. 16. in fin. ſup. eo. l. 6. ff. iud. ſolui.
b v. l. 4. l. 12. ff. eod.
c l. 27. Eccl. 7. c. 22. d l. non ideo magis.

ceſ interceſſit ᵃ, vtrinque ᵇ per acceptilationem, tamen ſi ab alterutra ᶜ parte duntaxat interceſſit ᵈ, liberantur obligatione.

DE ᵃ STIPVLATIONIBVS ᵉ prætoriis ᶠ.

TIT. V.

Diuiſio in iudiciales, cautionales, communes. 5. De ſatiſdatione vel repromiſſione. 9. Si dicatur per calumniam deſiderari ſtipulationem. 10. De adiectione, detractione, immutatione.

1. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

PRætoriarum ſtipulationum tres ᵍ videntur eſſe ſpecies ʰ, iudiciales, cautionales, communes.

1 ¶ Iudiciales ⁱ eas dicimus quæ propter iudicium interponuntur, vt ratum fiat, vt iudicatum ſolui, & ex operis noui nuntiatione.

2 ¶ Cautionales ſunt autem quæ inſtar actionis habent, & vt ſit noua actio intercedunt, vt de ᵏ legatis ſtipulationes: & de tutela ˡ, & ratam rem haberi, & damni infecti. 3 ¶ Communes ſunt ſtipulationes quæ ſiunt iudicio ſiſtendi cauſa. 4 ¶ Et ſciendum eſt, omnes ſtipulationes natura ᵐ ſui cautionales eſſe, hoc ⁿ enim agitur in ſtipulationibus, vt quis cautior ſit, & ſecurior interpoſita ſtipulatione.

5 ¶ Stipulationum iſtarum prætoriarum, quædam ſunt quæ ſatiſdationem ᵒ exigunt, quædam nudam ᵖ repromiſſionem. ſed perpauca ſunt quæ nullam repromiſſionem habent, quibus enumeratis ᑫ apparebit cæteras non eſſe repromiſſiones, ſed ſatiſdationes.

6 ¶ Stipulatio itaque ex operis noui nuntiatione, aliàs ſatiſdationem, aliàs repromiſſionem habet. Ex qua agitur operis noui nuntiatione ſatiſdare oporteat, quemadmodum ſatiſdetur ʳ, namque de eo opere quod in priuato ˢ factum erit, ſatiſdatio eſt. de eo quod in publico ᵗ, repromitti ᵘ oportet. ſed hi quidem qui ſuo ˣ nomine cauent, repromittunt: qui alieno ʸ, ſatiſdant.

7 ¶ Item ex cauſa damni infecti interdum ᶻ repromittitur, interdum ſatiſdatur. nam ſi quid in ᵃ flumine publico fiat, ſatiſdatur: de ædibus autem repromittitur.

8 ¶ Stipulatio dupla ᵃ, repromiſſio ᵇ eſt, niſi aliud conuenerit ᶜ, vt ſatiſdetur ᵈ.

9 ¶ Quòd ſi ſit aliqua controuerſia, vt puta ſi dicatur per calumniam ᵉ deſiderari vt ſtipulatio interponatur, ipſe prætor debet ᶠ ſuper ea re ſummatim cognoſcere, & cautionem iubere, aut denegare. 10 ¶ Sed & ſi quid vel addi ᵍ, vel detrahi, vel immutari in ſtipulatione oporteat ʰ, prætoriæ erit iuriſdictionis.

De rei reſtitutione: & de incerta quantitate: itemque hæ ſtipulationes ſint diuiduæ, aut indiuiduæ.

2. *Paulus* lib. 73. ad Edictum.

PRætoriæ ſtipulationes aut rei ⁱ reſtitutionem continent, aut ᵏ incertam ˡ quantitatem.

1 ¶ Sicut ſtipulatio ex operis noui nuntiatione, qua cauetur, vt opus reſtituatur ᵐ: ideoque ſiue actor, ſiue reus deceſſerit pluribus hæredibus relictis, vnico vincente, vel victo, totum ⁿ opus reſtitui debebit. quamdiu enim aliquid ſupereſt, tamdiu non poteſt videri opus reſtitutum.

2 ¶ Incertam quantitatem continet ſtipulatio *iudicatum ſolui, & rem ratam dominum habiturum, & damni infecti & his ſimiles.* in quibus reſpondetur ſcindi ᵖ eas in perſonas hæredum: quamuis ᵃ poſſit dici ex perſona hæredum promiſſoris non poſſe deſcendentem ᵇ à defuncto ſtipulationem ᶜ, diuerſam conditionem cuiuſque facere. at in contrarium ſumma ratione fit, vt vno ex hæredibus ſtipulatoris vincente in partem ᵈ eius committatur ſtipulatio, hoc ᵉ facere verba ſtipulationis, *Quanti ea res erit*. Sed ſi vnus ex hæredibus promiſſoris totam rem poſſideat ᵈ, in ſolidum eum damnandum Iulianus ſcribit. In quantum autem ipſe ea ſtipulatione, vel fideiuſſores, an ᶠ omnino teneantur, dubitari poteſt. & videndum ait ne non ᵍ committatur: ſed ſi lite conteſtata poſſeſſor deceſſerit, vnum ex hæredibus non maiore ex parte damnandum, licèt totum fundum poſſideat, quàm ex qua hæres eſt.

De procuratoribus.

3. *Vlpianus* lib. 79. ad Edictum.

GEneraliter in omnibus prætoriis ſtipulationibus ʰ & procuratoribus ⁱ ſatiſdatur.

An ſæpius caueatur.

4. *Paulus* lib. 75. ad Edictum.

PRætoriæ ſtipulationes ſæpius interponuntur, cùm ſine culpa ſtipulatoris cautum eſſe deſiit ᵏ.

De procuratore & inſtitore.

5. *Paulus* lib. 48. ad Edictum.

IN omnibus prætoriis ˡ ſtipulationibus hoc ſeruandum eſt, vt ſi procurator meus ᵐ ſtipuletur ⁿ, mihi ᵒ cauſa cognita ᵖ ex ea ſtipulatione actio competat ᑫ.

¶ Idem eſt, & cùm inſtitor ʳ in ea cauſa eſſe cœpit, vt interpoſita perſona eius dominus mercis rem amiſſurus ſ ſit veluti, bonis eius venditis, ſuccurrere enim domino prætor debet.

De pœna.

6. *Idem* lib. 14. ad Plautium.

IN omnibus prætoriis ſtipulationibus, in quib. primò fieri aliquid, deinde ſi factum non ſit, pœnam ᵗ inferimus, pœnæ nomine ſtipulatio committitur ᵘ.

Quæ non de cautione.

7. *Vlpianus* lib. 14. ad Edictum.

PRætoriæ ſatiſdationes perſonas deſiderant pro ſe interuenientium ˣ. & neque pignoribus quis, neque pecuniæ vel auri, vel argenti depoſitione in vicem ſatiſdationis fungitur ʸ.

De inſtitutione conditionali & ſubſtitutione. 1. De legato duobus ſub contrariis conditionibus.

8. *Papinianus* lib. 5. Quæſtionum.

PAulus notat: Qui ſub conditione ᶻ inſtitutus eſt, adgnita bonorum poſſeſſione cogitur ᵃ ſubſtituto ᵇ in diem cauere ᶜ longiorem ᵈ. prætor enim beneficium ſuum ᵉ nemini vult eſſe captioſum, & ᶠ poteſt videri calumnioſè ſatis petere, quem alius antecedit.

---

a 1. & vel eſt integra.
b Argumentum à relatis, l. 41. [illegible]. Imò non vtrinque ſit liberatio, ſi ab alterutrius parte tantum acceptilatio interceſſit, l. 50. ſup. de pact.
c nota argumentum, Contractus eſt ab alterutra parte acceptilatus, ergo ab vtraque. Correlatiua ſe mutuò ponunt, & vno perempto vtrumque perimitur. In correlatiuis deſtructo vno correlatiuorum, deſtruitur & aliud. [illegible]
d 45. [illegible]
e De Prætoriarum ſtipulationum natura, vide Gothofredum [illegible]
f quæ adiſſo Prætoris interponi ſolebant, quæ à mero Prætoris officio interponuntur, [illegible]
g Imò quatuor, [illegible]
h Species rectè dixit. [illegible]
[illegible]

hæredem, ſed et poſſeſſorem & agere & conueniri, [illegible]
h l. 1. parag. 14. ſup. [illegible] i [illegible] procuratoris [illegible]
k [illegible] l aliud eſt in ſtipulationib. [illegible]
m [illegible] n Per procuratorem, ex ſtipulatione prætoria domino acquiritur. [illegible]
[illegible] y Pignorib. fungi. [illegible]

[illegible]

1 Cum

1 ¶ Cùm ſub contrariis *a* conditionibus Titio & Mæuio legatum ſit, vtrique cauetur: quia vterque ex voluntate defuncti ſperat legatum.

De ambiguitate.

9. *Venuleius* [lib. 5. Stipulationum.]

IN prætoriis *b* ſtipulationibus ſi ambiguus *c* ſermo acciderit, prætoris *d* erit interpretatio, eius enim mens æſtimanda eſt.

De priore & poſteriore cautione.

10 *Vlpianus* [lib. 1. Reſponſorum Valeriano reſpondit.]

SI præſes qui antè in triennium caueri iuſſerat, poſtea in longum *e* tempus caueri præceperat: quia à prima ſtipulatione prorſus diſcedi voluerat, exceptionem primæ ſtipulationi obligatis pepereiſſe videtur.

De eo quod intereſt.

11. *Venuleius* "lib. 8. Actionum."

IN eiuſmodi ſtipulationibus, quæ *f* quanti *g* res eſt promiſſionem habent, commodius *h* eſt certam ſummam comprehendere: quoniam plerumque difficilis *i* probatio eſt, quanti cuiuſque interſit, & ad exiguam *k* ſummam deducitur.

REM *l* PVPILLI, VEL ADOLESCENTIS ſaluam fore.

TIT. VI.

Quæ res agi poſſit.

1. *Paulus* "lib. 24. ad Edictum."

CVm pupillo *rem ſaluam fore* ſatiſdatum ſit *m*, agi ex ea tunc poteſt cùm & tutelæ poteſt *n*.

De pupillo abſente, vel infante.

2. *Vlpianus* [lib. 79. ad Edictum.]

SI pupillus abſens *o* ſit, vel fari non poſſit, ſeruus *p* eius ſtipulabitur. ſi ſeruum non habeat, emendus ei ſeruus eſt. ſed ſi non ſit vnde ematur, aut non ſit expedita emptio, profectò dicemus ſeruum publicum *q* apud prætorem ſtipulari debere.

3. *Idem* "lib. 35. ad Edictum."

AVt dare *r* aliquem prætor debet, cui caueatur.

1. Quando caueatur. 2. De tutore, gratuito & fideiuſſoribus eorum. 3. De eo qui non geſſit. 4. Quando committitur ſtipulatio. 5. De tutore capto ab hoſtibus. 6. De cauſis ex quibus tutela agi non poteſt. 7. De curatore qui non geſſit. 8. De curatoribus.

4. *Idem* "lib. 79. ad Edictum."

NOn *s* quod ipſo iure pupillo adquirat, neque enim adquirit, ſed vtilis actio ex ſtipulatu pupillo detur *t*. 1 ¶ Cauetur autem pupillo *u* hac ſtipulatione per ſatiſdationem *x*. 2 ¶ Illud ſciendum eſt, hac ſtipulatione teneri tam eum qui tutor eſt, quam eum qui pro tutore negotia geſſit vel gerat *y*, & fideiuſſores eorum. 3 ¶ Sed enim qui non *z* geſſit omnino non tenebitur, nam *a* nec actio tutelæ eum qui non geſſit, tenet, ſed vtili actione conueniendus eſt, quia ſuo periculo ceſſauit. & tamen ex ſtipulatu actione neque ipſe, neque fideiuſſores eius tenebuntur. Compellendus *c* igitur erit ad adminiſtrationem propterea vt ſtipulatione quoque iſta poſſit teneri. 4 ¶ Hanc ſtipulationem placet finita *d* demum tutela committi, & fideiuſſoribus diem exinde incipere cedere. In curatore aliud eſt.

¶ Sed & in eo qui pro tutore negotia geſſit, aliud dicendum eſt. ¶ Itaque iſtæ ſtipulationes, ſi quidem quis tutor fuit, finita demum tutela committentur. ſi verò pro tutore negotia geſſit, conueniens eſt dicere ſtatim *e* atque quæque res ſalua non eſſe cœpiſſet, committi ſtipulationem. 5 ¶ Si tutor ab hoſtibus captus ſit, an committatur ſtipulatio videamus. mouet quia finita tutela eſt, licet *f* recuperari ſperetur. & puto poſſe agi. 6 ¶ Generaliter ſciendum eſt: Ex quibus cauſis diximus tutelæ agi non poſſe, ex iiſdem cauſis ne ex ſtipulatu rem ſaluam fore agi poſſe dicendum eſt.

7 ¶ Si quis curator datus non geſſerit curam, conſequens erit dicere ſtipulationem non committi. ſed eadem hic erunt dicenda quæ in tutore diximus, illo *g* ſecus, quo hæc ſtipulatio ſtatim atque quid ſaluum eſſe deſiit, committitur, & fideiuſſoribus dies cedit, ſed in ſe reſoluitur *h*.

8 ¶ Pertinet autem hæc ſtipulatio ad omnes *a* curatores ſiue puberibus, ſiue impuberibus [datos] propter ætatis infirmitatem *b*, ſiue prodigis, vel furioſis, vel quibuſdam aliis *c* (vt fieri aſſolet) dati ſint.

De filio furioſi.

5. *Paulus* "lib. 76. ad Edictum."

SI filius, qui in poteſtate furioſi erit, rem ſaluam fore ſtipuletur, adquirit patri obligationes.

De pupillo & eius ſeruo.

6. *Gaius* "lib. 27. ad Edictum Prouinciale."

SEruum *d* pupilli ſtipulari ita neceſſe eſt, ſi pupillus abeſt, aut fari non poteſt *e*. nam ſi præſens ſit, & fari poteſt, etiam ſi eius ætatis erit, vt non intelligat quid agat: tamen propter vtilitatem receptum eſt rectè eum ſtipulari, agere.

Si collega ſatis petat, vel offerat.

7. *Modeſtinus* [lib. 6. Regularum.]

DAtiuus vel teſtamentarius *f* tutor ſiue curator non petet ſatis à collega ſuo: ſed offerre ei poterit, vtrum ſatis accipere velit, an dare.

De curatore ad ſpecies.

8. *Vlpianus* "lib. 2. ad Edictum."

ETſi ad ſpecies *g* curator datus ſit, rem *h* ſaluam fore ſtipulatio interponetur.

Quæ continentur hac ſtipulatione.

9. *Pomponius* [lib. 15. ad Sabinum.]

CVm pupillus à tutore ſtipulatur *rem ſaluam fore*, non ſolùm quæ in patrimonio habet, ſed etiam quæ in nominibus *i* ſunt, ea ſtipulatione videntur contineri. quod *k* enim in tutelæ iudicium venit, hoc & ea ſtipulatione continetur.

De fructibus & vſuris.

10. *Africanus* "lib. 5. Quæſtionum."

SI poſtea, quam pupillus ad pubertatem peruenerit, tutor *m* in reſtituenda tutela aliquandiu moram fecerit, certum eſt & fructuum nomine, & vſurarū medii temporis, tam fideiuſſores *n* eius quam ipſum teneri.

De eo quod ex tutela dari fieri oportet.

11. *Neratius* [lib. 4 Membranarum.]

CVm rem ſaluam fore pupillo caueatur, committitur ſtipulatio, ſi quod ex tutela dari fieri oportet, non præſtetur. nam etſi ſalua ei res ſit, ob id non *o* eſt: quia quod ex tutela dari, fieri oportet, non ſoluitur.

De fideiuſſoribus & beneficio diuiſionis.

12. *Papinianus* [lib. 12. Quæſtionum.]

SI plures fideiuſſores à tutore pupillo dati ſunt, non eſſe eum *p* diſtringendum *q*, ſed in viuum dandam actionem: ita vt ei qui conuenitetur, actiones præſtentur. nec quiſquam putauerit ab iure diſceſſum, poſtquam pro *r* ea parte placuit tutores condemnari, quam adminiſtrauerunt. & ita *ſ* demum in ſolidum, ſi *t* rer à cæteris non ſeruetur, & idonea *t* culpa deregatur, quod ſuſpectum *u* facere ſuperſederit. Nam æquitas arbitri atque officium viri boni videtur eam formam iuris deſideraſſe. cæterùm fideiuſſores ciuiliter in ſolidū obligati, cæteris quidem agentibus, vt diuidatur *x* actio impetrare poſſunt: pupillo vero agente, qui non ipſe contraxit *y*, ſed in tutorem incidit, & ignorat omnia, beneficium *z* diuidendæ actionis iniuriam habere viſum eſt, ne ex vna tutelæ cauſa plures ac variæ quæſtiones apud diuerſos iudices conſtituerentur.

IVDICATVM *a* SOLVI.

TIT. VII.

De re iudicata.

1. *Paulus* "lib. 24. ad Edictum."

IN ſtipulatione iudicatum ſolui, poſt rem iudicatam ſtatim dies cedit, ſed exactio in tempus reo *b* principali indultum *c* differtur.

De lite mortua.

2. *Idem* "lib. 77. ad Edictum."

a l. 2. ſup. vt leg. b aliud in cōuentionalib. l. 26. §. 8. ſup. de verb. obl. c Ambiguus ſermo … rectè ſtipulari. Oldendorp. plus hinc colligit, *in commentariis …* d l. 52. §. de verb. obl. adde l. 59. ſup. de reg. iur. e l. 8. ſup. ea. f quæ ſunt incertæ, in quibus agitur de quod intereſt. g l. 5. C. de ſent. quæ pro eo quod interest. h l. 3. ſup. de verb. obl. Modus potius aliquam quæ caueri debet, ſpecialiter in cautione exprimendus eſt: vt ſcire de quo ſit ſtipulatum. i l. 2. §. 2. ſup. de verb. oblig. k l. 3. ſupra ut re ſal. … ad maximum, l. 8. de ſti. … l Stipulatio rem pupilli ſaluam fore, communis eſt, … & cautiones dictum, … ſupra de ſtip. præt. interponitur à tutore legitimo, & dato hac inquiſitione. Teſtamentarii & datas cum inquiſitione eam interpeſit, ſi ſibi adminiſtratio-nes capiat. m à tutore vel curatore: idque ante adminiſtrationem. n l. finita tutela, … o Abſens pupillus per ſeruum … ſtipulari poteſt, … ſupra de verb. obl. p l. 2. §. 15 ſup. de magiſt. conueniend. q … Seruus publicus … publicis tabulis præſidebat, … Notarium alteri ſtipulari poſſe.

r Publica perſona loco ſeruorum qualibet perſona à iudice ad hunc actum data. ſ Vtilis actio non ipſo iure adquiritur. t At hac ceſſione exigat l. 2. de ſ. … u l. 8. §. 4. ſup. de fideiuſſ. x nota obiectum huius ſtipulationis. y vel gerit, z Id eſt, cauetur pupillo fideiuſſore dato, nota formam huius ſtipulationis. a l. 3. de ſtip. … C. ſi tutor non geſſ. l. 8. C. de adminiſtr. b Tutelæ actione directa non tenetur tutor qui non geſſit, ſed vtili tantum. c l. 3. §. … de admin. … d l. 1. §. … de tutelæ & ration. e Et in negotiorum geſtorum hic agi poteſt, etiam antequam adminiſtratio geſta ſit finita. f Quod recuperari ſperatur, interim tamen eſt amiſſum. g Id eſt, illo excepto, illud ſecus, Vulg. Hal. h L. ſemper committitur: non enim ſingulis … cuiuſque ſingularem … ſolitionem, Hal.

a l. 19. ſup. de verb. obl. b l. 22. §. 7. ſupra ſolut. c de quibus vid. 19. & ſeq. ſupra de reb. eo. … d l. 3. §. 15 ſup. de magiſt. conuen. e qui tamen ſub primum annum exceſſit, vt l. 70. §. de verb. obl. f l. 7. §. de tutor. … g certas, puta ad vnam litem, vnum actum, ad dotem conſtituendam, l. 61. §. de iure dot. h An ad inuentarium faciendum tenentur, vt l. 27. C. de epiſc. aud. i Cur ita? quia rei & bonorum appellatione nomina comprehenduntur l. 49. in fin. §. de verb. ſign. k Stipulatione rem pupilli ſaluam fore id omne continetur, quod in tutelæ iudicium venit. l vide Cuiac. 5. ad Afr. fol. 17. m l. rem principali. n quia in omnem cauſam tutelæ interuenerunt, atque ita mora eſt augetur propter moram rei principalis, quod an ſit ſpeciale, v. Cuiac. … & Oberſ. 2. Miſcell. 12. n. 21. o Res pupillo ſalua non intelligitur, quanto rei eſt non præſtetur. p pupillum. q diſtringendum, vulg. Hal. & male. ſenſus eſt, Pupillum non eſſe diſtringendum, id eſt non cogendum et in ſingulos agat, ac ſi diceret, ſaltem eſt in plures aduerſarios diſtringi eum qui cum vno contraxit, l. 3. §. de exercit. … l. 27. §. 3. de proc. r l. 5. §. 11. ſup. de tutela & ration. ſ adde l. 55. ſup. de adminiſtr. t Idonei culpa, v. Cuiac. 8. obſ. 20. l. 2. C. de vſuris pupillarib. u Culpa eſt tutoris ſi contutorem ſuſpectum facere ſuperſederit. x l. 51. ſup. de fideiuſſ.

y Pupillus cum tutore non contrahit, ſed in eum incidit, & ſic tantum quaſi contrahit, l. 5. … ſup. de oblig.

z Fideiuſſores, rem pupilli ſaluam fore, beneficium diuiſionis non habent.

a … Formulam huius ſtipulationis … apud Cuiac. 10. obſ. 29. … Tres clauſulas habet hæc ſtipulatio, rem iudicatam ſolui, rem defendi, dolum abeſſe. Praxim vide apud Oldendorp. 2 claſſ. 7. putarem quoque ad hanc cautionem hodie tantum adſtringi eos qui alieno nomine conueniuntur, §. 2. Inſt. de ſatiſd. ſine mandato. Cæterum in Gallia locum non habet cautio de iudicato ſoluendo, Rom. ad §. 2. Inſt. de ſatiſd. v. Rebuffum in procemio conſtit. gl. 5. n. 57. & Paponem 10. Arreſt. 4. n. 15. Hic tamen ſibi contrarius videtur, n. 2. vbi notat in Gallia cautionem iudicatum ſolui in ciuilibus interponi poſſe, at non in criminalibus.

b Cur reo? quia reus præſtat cautionem iudicatum ſolui, l. 5. §. 8. §. eod.

c Quatuor menſium, vt l. 3. §. de re iudic. … l. 2. …

Cùm

CVm lite mortua *a* nulla res ſit, ideo conſtat fideiuſſores ex ſtipulatu iudicatum ſolui non teneri.

De contestatione iudicis. 1. De procuratore, tutore, curatore. 8. Si reus postquam promiſit demens factus ſit. 9. Si poteſt exiſtere qui defendat. 10. de fideiuſſoribus eorumdem.

3. Vlpianus lib. 77. ad Edictum.

SI quis apud *b* aliquem iudicem iturus, ſtipulatus eſt iudicatum ſolui, & agit apud *c* alterum, non committitur ſtipulatio: quia non huius iudicis ſententiæ fideiuſſores ſe ſubdiderunt.

1 ¶ Stipulationem iudicatum ſolui, & procurator, & tutor, & curator ſtipulari *d* poſſunt.

2 ¶ Procuratorem eum accipere debemus, cui mandatum eſt, ſiue huius rei tantum *e* mandatum ſuſceperit, ſiue etiam vniuerſorum bonorum. ¶ Sed & ſi ratum *f* fuerit habitum, procurator videtur.

3 ¶ Sed & ſi forte ex liberis, vel parentibus aliquis interueniat, vel vir vxoris nomine, à quibus mandatum non exigitur, an committatur ſtipulatio, quæritur. magiſque erit, ne committi debeat: niſi fuerit ei mandatum, vel ratum habitum. quod *g* enim eis agere permittitur edicto prætoris, non facit eos procuratores. Itaque ſi talis perſona interueniat, ex integro erit cauendum.

4 ¶ Sed & quod de tutore diximus, ita accipiendum eſt, vt ſi is fuerit qui tutelam adminiſtrabat, cum tutor non eſſet, tutoris appellatione eum non contineri.

5 ¶ Sed etſi quidem tutor ſit, non tamen quaſi tutor negotia adminiſtret, vel dum ignorat, vel alia ex cauſa, dicendum erit non committi ſtipulationem. nam edicto prætoris illi tutori agendi facultas datur, cui à parente *h*, maioreve *i* parte tutorum, coràmve, cuius *k* ea iuriſdictio fuit, tutela permiſſa erit.

6 ¶ Sed & curatorem *l* accipiemus furioſi, furioſæ: item pupilli, pupillæ. cæterorum quoque curatores, puta adoleſcentis: vel ſi alterius cuius curator ſit, committi puto ſtipulationem.

7 ¶ Si tutor eſſe proponatur regionis *m* alicuius vel prouinciæ, vel rerum Italicarum, conſequens erit, dicere ſtipulationem ita demum cõmitti, ſi ex ea cauſa egerint, quæ ad adminiſtrationem eorum pertinebat.

8 ¶ Si reus *n*, poſtquam iudicatum ſolui promiſit, demens *o* factus, an ſtipulatio committatur ob rem non defenſam, quæritur. magiſque eſt vt committatur, ſi nemo eum defendat.

9 ¶ Ob rem *p* non defenſam ſtipulatio non committitur, quamdiu poteſt exiſtere qui defendat.

10 ¶ Si plures fuerint fideiuſſores *q*, poſteaquam cum vno lis conteſtata eſt ex clauſula *de re non defenſa*, ipſe reus *r* poteſt ſuſcipere defenſionem.

4. Iulianus lib. 51. Digeſtorum.

IS autem cum quo actum fuit, abſolui debet.

De fideiuſſore damnato. 1. Si vnus ex pluribus defendat. 2. An ſæpius committatur ſtipulatio. 3. Qualis defenſio exigatur, & quarum perſonarum. 4. Si ex fideiuſſoribus defenſor exiſtat. 5. An fideiuſſores ob defenſionem omiſſam teneantur. 6. Vel ob aſſumptam agant mandati. 7. An plures vnum procuratorem dare debeant. 8. Vbi defendendum.

5. Vlpianus lib. 77. ad Edictum.

IAm tamen fideiuſſore qui iudicium acceperat, damnato, fruſtra defenſionem reus ſuſcipit. cæterùm *s* etſi ſolutum fuerit, poſteaquam iudicatum eſt, repetitionem *t* conſtituerimus eius quod ſolutum eſt.

1 ¶ Vnus ex fideiuſſoribus vel heredibus pluribus, alio ceſſante, ſuſcipere defenſionem poteſt.

2 ¶ In hac ſtipulatione *u*, quia plures cauſæ ſunt vna quantitate concluſæ *x*, ſi committeretur ſtatim ſtipulatio ex vno caſu, ampliùs ex alio committi non poteſt.

3 ¶ Nunc videamus qualis defenſio exigatur, ne committatur ſtipulatio, & quarum perſonarum.

¶ Et ſi quidem ex perſonis enumeratis in defenſionem quis ſuccedat, palam eſt rectè *y* rem defendi, nec committi ſtipulationem. ſi verò extrinſecus perſona defenſoris interueniat, æquè ſtipulatio non committetur, ſi modò ille paratus ſit rem boni viri arbitratu *z* defendere, hoc eſt ſatiſdare. ſic enim videtur defendere, ſi *a* ſatiſdet. cæterùm ſi ſimpliciter paratus ſit interuenire, nec admittatur, committetur iſta ſtipulatio ob rem non defenſam: quod ſi quis eum vel cum ſatiſdatione vel ſine ſatiſdatione admiſerit, conſequens erit dicere ſtipulationis iſtius nullam partem committi: quia ſibi imputari *b* debet: quia talem defenſorem admiſit.

4 ¶ Si ex fideiuſſoribus, qui *iudicatum ſolui* cauerant, exiſtat defenſor, placuit ob rem iudicatam ſtipulationem non committi, cæteráque eadem eſſe atque ſi extraneus defenſor exiſtat.

5 ¶ In hac *c* ſtipulatione hoc tractatur, an hi qui fideiuſſerint, ſi defenſionem omiſerint, mandati iudicio teneantur? Et eſt verius non teneri: hi enim in quantitatem *a* interuenerunt, & hoc *b* illis fuit mandatum, non in defenſionem.

6 ¶ Quid tamen & ſi hoc ſibi aſſumpſerint, vt defendant: an mandati poſſint agere? Et ſi quidem *c* victi ſunt, vtique quod ob rem iudicatam præſtiterunt, conſequentur: ſumptus tamen litis minimè petent *d*. ſi autem obtinuerunt, poterunt ſumptus litis conſequi, quaſi iuxta mandatum, etſi non mandatum fecerint.

7 ¶ Si tamen plures fideiuſſores defendere fuerint parati, videamus, vtrum vnum defenſorem debent dare: an verò ſufficiat, vt vnuſquiſque eorum pro parte ſua defendat, vel defenſorem ſubſtituat? Et magis eſt, vt vel ſi vnum dent procuratorem, deſiderante ſcilicet hoc actore, committatur ſtipulatio ob rem non defenſam. Nam & plures heredes *e* rei neceſſe *e* habebunt vnum dare procuratorem: ne *f* defenſio per plures ſciſſa *g* incommodo aliquo afficiat actorem.

¶ Aliud eſt in heredibus actoris, quibus neceſſitas non imponitur, vt per vnum litigent.

8 ¶ Illud ſciendum eſt, ibi rem eſſe defendendam, vt rectè defendatur, vbi *h* debet agi.

De tribus clauſulis.

6. Idem lib. 78. ad Edictum.

IVdicatũ ſolui ſtipulatio tres *i* clauſulas in vnũ collatas habet: de re iudicata, de re defẽdẽda, de dolo malo.

De mutatione contingente ex parte defenſoris.

7. Gaius lib. 27. ad Edictum Prouinciale.

SI ante acceptum iudicium prohibitus fuerit procurator à domino *k*, & actor ignorans prohibitum eum eſſe egerit, an *l* ſtipulatio *m* committatur? & nihil aliud dici poteſt, quam committi. Quod ſi quis ſciens prohibitum eſſe egerit, Iulianus ſnon] putat ſtipulationem committi. nam vt committatur, non ſufficere ait cum ea perſona acceptum eſſe iudicium, quæ ſtipulationi comprehenſa eſt, ſed oportere etiam cauſam perſonæ eandem eſſe, quæ ſtipulationis interponendæ tempore fuit. Et ideo ſi is, qui procurator datus eſt, heres extiterit domino, atque ita acceperit iudicium, ſiue etiam prohibitus acceperit, non committitur ſtipulatio. Nam & alias reſponſum eſt, ſi quis abſentem defendens ſatiſdederit *n*, deinde vel procurator ab eo datus, vel poſtquam heres *o* ei extitit, iudicium acceperit, fideiuſſores non *p* teneri.

Si petitor poſſeſſori ſucceſſit.

8. Paulus lib. 74. ad Edictum.

SI petitor poſt ſatiſdationem ante iudicium acceptũ heres poſſeſſori *q* extiterit, extinguitur ſtipulatio *r*.

In quantum committitur ſtipulatio.

9. Vlpianus lib. 74. ad Edictum.

IVdicatum ſolui ſtipulatio expeditam *s* habet quantitatem: in tantum enim committitur, in quantum iudex pronunciauerit.

Quis ſatiſdet.

10. Modeſtinus lib. 4. Pandectarum.

SI ad defendendum procurator datus fuerit, ſatiſdare iubetur iudicatum ſolui ſtipulatione, quæ non ab ipſo procuratore, ſed à domino *t* litis interponitur.

¶ Quod ſi procurator aliquem defendat, ipſe *u* cogitur ſatiſdare iudicatum ſolui ſtipulatione.

De interitu rei petitæ.

11. Paulus lib. 74. ad Edictum.

SI ſeruus qui *x* in rem actione petebatur, lite conteſtata deceſſerit, deinde poſſeſſor litem deſeruerit, quidam fideiuſſores eius pro *z* lite datos non teneri putant: quia mortuo homine nulla iam res ſit: quod falſum *y* eſt: quoniam expedit, de euictione actionis conſeruandæ cauſa, item fructuum nomine rem iudicari.

De magiſtratu.

12. Pomponius lib. 26. ad Sabinum.

SI reus poſt iudicatum ſolui ab *z* eo *a* datum in magiſtratu *b* ſit, nec inuitus *c* in ius vocari poſſit: tamen niſi res boni viri *d* arbitratu defendatur, fideiuſſores tenentur.

An ſtipulatio ſæpius committatur: & quando committitur.

1. De mutatione actionis.

13. Vlpianus lib. 7. Diſputationum.

CVm quærebatur, ſi interpoſita iudicatum ſolui ſtipulatione *e*, cùm quis rem non defenderet, poſtea ex heremodicio *f* ſententiam eſſet paſſus, an ob rem iudicatam clauſula committatur. Dicebam

a Interpoſitæ à te dictio. 7. Eſt. &c. id eſt, [illegible]
b v. l. 20. ff. eo. [illegible]
c l. 94. in ſi. ſupra de iud.
d Accipiſſeum notam, ſtipulationem ſtipulari, v. l. 30. ſup. de uſufr.
e Procurator eſt, vel ſpecialis vel vniuerſorum bonorum.
f Mandato & ratihabitione procurator conſtituitur, l. 1. in ſi. ff. de ſolut. l. 35. ff. de procurat. l. 52. C. de procurat.
g Procurator non eſt continuò, cui edicto prætoris agere alieno nomine permittitur.
h l. 3. §. 1. ſup. de adminiſtr. tut.
i §. 1. ſupra de ſatiſd. l. 19. §. 1. ff. de cur. fur. l. 14. §. 1. ff. de ſolut.
k quorum ea, id eſt, prætoris & præſidis, §. 3. in ſi. ſupra de ſatiſd. l. 17. in ſi. l. 38. ſupra de tutor. l. 5. C. de [illegible]
l v. ſup. de curat. furioſ.
m l. 1. ſupra de [illegible]
n v. quæ ſcripſi ad l. 2. ſup. eo.
o abſens factus ſit, Vulg.
p l. 13. ff. eo.
q Iudicatum ſolui.
r principalis.
s alioquin.
t l. 14. ff. eo.
u Iudicatum ſolui ſcil.
x Quæ iudicatum ſolui ſcil., rem defendi dolũ abeſſe, l. 6. 13. 19. ff. eo.
y Rectè defendi, eſt vno viri boni arbitrio, vide quæ ſcripſi ad l. 73. in ſi. ff. de verb. ſign. & ad l. 12. ff. de [illegible]
z Rectè defendit, qui boni viri arbitratu, l. 12. 17. 18. ff. eo. l. 35. in ſi. ff. de procur.
a Rem boni viri arbitratu defendit, qui ſatiſdat, l. 63. ff. de iud.
b imputare debet, Vulg. Hal. adde l. 5. in fin. ſupra de ſatiſd.
c Iudicatum ſolui.

a Tantum [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g l. 15. ff. de procurat.
h [illegible]
i l. 5. [illegible]
k l. 2. eo.
l hæc verba [illegible]
m Iudicatum ſolui ſcil.
n [illegible]
o [illegible]
p [illegible]
q [illegible]
r [illegible]
s [illegible]
t [illegible]

t l. 46. §. 2. ff. de procurat. u l. 21. ff. de euictionib. x Id eſt [illegible] iudicatum ſolui, v. l. 3. §. 3. ff. de ſtatuliberis. v. Cuiac. 3. obſ. 29. y l. 16. ff. de rei vind. [illegible]
z hæc verba, ab eo datum, non legit. Hal.
a eo ſatiſdatione data in magiſtratu, Vulg.
b maiore ſcil. c l. 2. ff. de in ius.
d l. 8. ff. eo. e à reo ſcil.
f Eremodicio, Vulg. Hal. de quo l. 7. in ſi. ff. de iudic. l. 13. §. 3. 4. C. de iud. [illegible] dictum eſt contumacia rei vel actoris, v. Cuiac. ad l. 7. in ſi. ff. de iudic.

vnam a clauſulam in ſtipulatione, *iudicatum ſolui*, & *ob rem non defenſam*, & *eorum iudicatam*, in ſe habere cum b igitur iudicatum ſolui ſtipulatio vna clauditur c clauſula, ſiue res iudicetur, ſiue res non defendatur, vtrò quæritur, ſi altera d cauſa committatur, an ex altera rurſum committi poſſit. ecce enim, ſi quis ſtipuletur, *Si nauis ex Aſia venerit, aut ſi Titius Conſul factus*, conſtat, ſiue nauis prior venerit, ſiue Titius Conſul ante factus ſit, committi ſtipulationem. ſed vbi commiſſa eſt ex priore cauſa, ex altera licet exiſtat conditio, amplius non committitur altera. e cauſa enim, non vtraque inhæret ſtipulationi. Proinde videndum ſtipulatio *ob rem f non defenſam*, vtrum commiſſa eſt, re non defenſa, an non prius creditur commiſſa, niſi g ex ſtipulatione lis fuerit conteſtata? quod magis eſt. & ideo nec fideiuſſoribus videtur ſtatim dies cedere, vbi res cœperat non defendi. proinde ſi fortè lis finita h fuerit: ad quam defenſio erat neceſſaria, vel i ſolutione, vel tranſactione, vel acceptilatione, vel quo alio modo, conſequenter placuit euaneſcere ob rem non defenſam clauſulam.

1 ¶ Si fuero à fideiuſſore procuratoris ſtipulatus iudicatum ſolui, quaſi in rem acturus, & poſtea in perſonam egero: vel alia actione acturus, aliam autem dictauero l actionem, m non committitur ſtipulatio. quia de alia k actum videtur, de alia ſtipulatio interpoſita.

De duobus fideiuſſoribus. 1. De cautione fideiuſſoris non præſtanda.

14. *Iulianus* lib. 55. Digeſtorum.

SI ex duobus fideiuſſoribus qui iudicatum ſolui ſpoponderant, alter ob rem non defenſam partem ſuam ſoluerit, nihilominus res defendi poterit, nec tamen is qui ſoluerit repetet o. ſtipulatio enim pro parte eius perempta eſt, perinde ac ſi acceptum ei factum fuiſſet.

1 ¶ Quoties ex ſtipulatione iudicatum ſolui ob rem non m defenſam agitur cum fideiuſſoribus, non eſt iniquum caueri dominum priore iudicio abſolui: quia omiſſa cautione fideiuſſores mandati iudicio non conſequentur, aut certè cogantur dominum priore iudicio defendere.

De reſolutione clauſulæ ob rem non defenſam.

15. *Africanus* lib. 6. Quæſtionum.

HAec ſtipulatio, *Quamdiu res non defenditur*, ſimul r atque defendi cœperit, aut defendi p debere deſierit, reſoluitur.

De fideiuſſore qui paratus eſt ſoluere.

16. *Neratius* lib. 3. Membranarum.

EX iudicatum ſolui ſtipulatione ob rem non defenſam, cùm vno ex fideiuſſoribus agere volo, ? is quod pro parte eius ſit, ſoluere mihi paratus y eſt? Non debet mihi in eum dari iudicium. neque enim æquum eſt aut iudicio r deſtringi, aut ad inficiationem ſ compelli eum, qui ſine iudice dare paratus eſt, quo non amplius aduerſarius eius per iudicem ab eo conſecuturus eſt.

De clauſula vel iudicata ob dolum commiſſa.

17. *Venuleius* lib. 6. Stipulationum.

EX clauſula t re iudicata, dolo malo, ob rem non defenſam in ſolidum committitur ſtipulatio. non enim videbitur defenſa res boni viri arbitratu, quæ non u in ſolidum defenſa ſit.

De re de qua prætor iudicium accipere non cogit.

18. *Idem* lib. 7. Diſputationum.

VIr x bonus non arbitratur indefenſam y eſſe rem, de qua prætor iudicium accipere non cogat.

De doli clauſula.

19. *Idem* lib. 9. Inſtitutionum.

NOuiſſima clauſula iudicatum ſolui ſtipulationis, *Dolum malum abeſſe abfuturumque eſſe*, & in futurum z tempus permanens factum demonſtrat itaque etſi fortè deceſſerit is qui dolo fecerit, tenebitur heres eius. verbum enim *abfuturumque eſſe*, pleniſſimum eſt, & ad omne tempus refertur: vt ſi aliquo tempore non abfuerit dolus, quoniam verum ſit non abfuiſſe, committatur hæc clauſula.

1 ¶ Si autem adiectum ſit, *Si huius rei dolus malus non abeſt quanti ea res eſt dari ſpondes?* Et ob extranei dolum promiſſor pœna tenebitur a.

2 ¶ Doli b autem mali clauſula, ſicut reliquæ ſtipulationes in quibus c tempus nominatim adiectum non eſt, ad principium ſtipulationis refertur.

De appellatione.

20. *Scæuola* lib. 10. Digeſtorum.

CVm apud d Sempronium iudicem datum reus defenderetur, ſtipulatione cautum eſt, *vt quod Sempronius e iudex iudicaſſet, præſtaretur*. à cuius ſententia reus appellauit. & cùm apud competentem appellationi iudicem reus ageretur, defenſore condemnato, quæſitum eſt, an ſtipulatio commiſſa eſſet? Reſpondit ſecundum ea quæ proponerentur non eſſe iure commiſſam. *Cauetur*: Ideo a ſtipulatione adiicitur, *Quiue in eius locum ſubſtitutus erit*.

An ſtipulatio ſæpius committatur vel iudicatæ clauſulam præualeat.

21. *Idem* lib. ſingulari Quæſtionum publicè tractatarum.

SI vnus b ex fideiuſſoribus ob rem non defenſam conuentus ſit, deinde poſtea res defendatur, alter fideiuſſorum ob rem iudicatam conueniri poteſt. Et ſi reus promittendi duobus heredibus relictis deceſſerit, alter rem non defendat, alter defendat, is qui non defendat ob rem non defenſam conueniri poteſt: ille qui defendat, ob rem iudicatam: quoniam in vnius c eiuſdémque perſona non poſſe committi has duas clauſulas creditur. & nos dicimus ſemper præualere rei iudicatæ clauſulam, eámque ſolam committi.

RATAM d REM HABERI, ET DE ratihabitione e.

TIT. VIII.

Si alius quàm ſtipulator conueniatur.

1. *Papinianus* lib. 28. Quæſtionum.

CVm quis de rato ſtipularetur, quamuis non idem, ſed alius f à domino conueniretur, qui conueniri non poſſet ſi ratum habuiſſet, committi ſtipulationem placuit: veluti ſi ſecundi fideiuſſor, aut alter ex reis promittendi qui ſocius g eſt, conuenitur.

De compendio, & de eo quod intereſt.

2. *Marcellus* lib. 11. Reſponſorum.

IN h ſtipulatione de i rato habendo non k eſt cogitandum rei l promittendi, vel ſtipulandi compendium m, ſed n quid intereſſet eius qui ſtipulatus eſt ratum haberi quod geſtum eſt.

De minore 25. annis. 1. De appellatione ſi dominus pecuniam exegerit.

3. *Idem* lib. 12. Reſponſorum.

CVm minor 25. annis creditor pecuniam recipere vellet, interpoſitus o procurator debitori de rato habendo cauit p, reſtitutione in integrum data q, neque indebiti condictionem, neque ſtipulationem committi conſtabat. idémque eueniret, ſi falſi procuratoris actum minor annis ratum habuerit. r ideo ita cauendum s erit præcedente mandato, *Si t ille in integrum reſtitutus fuerit, heréſue eius, aut is ad quem ea res pertinebit, quanti ea res erit, tantam pecuniam dari*. mandato verò non interueniente, vulgar. verbis de rato habendo. hæc quoque prudentius inter conſentientes t adſtruentur: alioquin ſi non conueniat, nec creditor minor conſentiat, actionem dari oportebit.

1 ¶ Falſus procurator de rato habendo cauit. atque ita dominus à ſententia iudicis, procuratore victo, prouocauit u: ſtipulationis defeciſſe conditionem apparuit, cùm ad auxilium x commune y ſuperatus confugiſſet: quòd ſi dominus qui ratum non habuit, pecuniam exegerit, ſtipulatio de rato committetur in eam pecuniam quam dominus accepit, quamuis nihil procurator acceperit.

Si dominus non habens ratum plus petat quàm procurator petierit.

4. *Scæuola* lib. 13. Quæſtionum.

PRocurator 50. z petit a, ſi dominus centum b petat, tenebuntur fideiuſſores, qui de ratihabitione cauerunt, in quinquaginta c, & quanti intereſt d differri à quinquaginta actionem.

Quibus modis ratum habetur.

5. *Idem* lib. 5. Reſponſorum reſpondit.

NOn tantùm verbis ratum haberi poſſe, ſed e etiam

---

a Sunt enim plures l. 6. §. 1. eod.
b §. quoties.
c clauſulæ, vulg.
d l. 5. §. 3. eod. & vlt. l. eod.
e vna ex duabus.
f l. 4. §. 9. ff. eod.
g vt l. 5. §. de conſt. commiſ. ſtipul.
h l. 5. ff. eod.
i Finitur lis ſolutione, tranſactione, acceptilatione.
k de alia re, vulg. de alio, Hal. adde l. 64. in fin. ff. eod.
l A creditore aduerſus quem ſuccubuit: & ita, vt dicto ſoluendi condictione fideiuſſori qui dum ſoluit, iuſti prodeſt. adde l. 5. ff. eod. & vlt. l. eod. l. 35. ff. de cond. indeb.
m l. 3. §. 9. ff. eod.
n v. Cuiac. 6. ad Afr. fol. 93.
o Mera purgatio ſolui cautionem ob rem non defenſam.
p l. 2. ff. eod. eſt enim pollicenda Eſtrationis, vel. ff. de proc.
q Paratus ſoluere litem conteſtari cogetur, l. 63. ſup. de proc. l. 21. ff. eodem.
r cœpto ſit.
ſ Bart. legit inficiandum, eáque voce omni iudicij inſtituendi intelligit.
t v. l. 6. ff. eod.
u Defendi non dicitur quod in ſolidum non defenditur, l. 3. in fin. ff. eod. l. 23. ſupra de dolo. l. 139. ſupra de verb. oblig.
x adde l. vlt. ff. de procurat. Cuiac. 6. ad Afric.
y Indefenſus non dicitur qui accipere iudicium non cogitur. Ratio? vt qui dicatur indefenſus, ſingulus eſt præter legitime in ius vocatus. Itaque qui ſtipulatur in ius vocatus eſt, (vt eſt qui ſori præſcriptionē habet) oppoſitam fori præſcriptione ſe defendere non tenetur, æquitate exceptionis eum defendit. Bald.
z Stipulatio iudicati ſolui ex clauſula doli, committitur ex dolo interueniente in qualibet parte litis, l. 38. §. 13. ff. de verb. obl.
a Indefinitum, & clauſulam ad verum futurum adhuc reſtringere non oportet. Bald.
b Talis clauſula in qua tantum ſtipulatur dolum abeſſe, non abfuturum.
c l. 29. ſ. de reg. iur.
d vide Romanum conſ. 10.
e Si ab eo appellatum eſt, & reus condemnatus eſt, qui fideiuſſit iudicatum ſolui, num tenebitur? Minime. nam fideiuſſor accipitur ſententiæ certi iudicis: & ſic iudice mutato per appellationem interpoſitam, non tenetur, niſi in promiſſione, ratio ſit ſacta iudicis ſubſtituendi. Bald.

a In ſtipulatione vulg.
b l. 14. ff. eod.
c l. 15. ff. eod.
d § Kol. 1. 3. Inſt. 29. in fin.
e Adnotis reiſeu procuratores mandato debitiui cauent dominos rem ratam habituros. Baro ad tit. de ſuſſeſſ. notat, apud Gallos intra certa tempus procuratores eo caſu iuberi domini mandatum exhibere: eo non exhibito, dominum litis ex illa die defuiſſe decerni. Procuratores vero mandati generale habentes ad lites, & viua voce vel epiſtola, ſpecialis actio mandata eis eſſe dicetur, iurare cogi dominum intra præſtitutum diem rem ratam habiturum: en non ſecuta, procuratorib. mulctam ob litem retardatam indici.
f vt l. 14. 3 eod.
g adde l. 7. ff. de ſi. deiuſſ.
h Nouam huius legis interpretationem aduerſus Doctores, v. apud Langebeckium cap. 6. Annotationum.
i ſi mihi, dominū ratum habiturum cauiſſi.
k Imo eſt, l. 13. ſ. eod. Extrinſecum compendium non eſt conſiderandum, ſed intrinſecum tantum.
l i. ipſius vel principalis.
m τὸ κέρδος Theo. lib. 11. c. 2. extraneum lucrum.
n atque ita extraneum compendium & lucrum ſeparatur ab eo quod intereſt, vt in l. 47. ſ. pen. l. 52. ſ. de adm. tutel. Theoph. in §. pen. Inſt. de add.
o adde l. 11. C. de procurat.
p Si procurator minoris cauit minorem ratum habiturum, non tenetur minore in integrū reſtituto.
q quia minor pecuniam acceptam ſua facilitate amiſerat
r nota cautionem debitori vtilem.
ſ Præter communem ratihabitionis clauſulam, procuratores minorum, caueant minorem in integrum reſtitutum non iri: tunc enim intereſſe petitur.
t Clauſulæ quæ contractibus inſeruntur vltra vulgarem conſuetudinem, non poſſunt niſi conſenſu partium adiici. Bald.
u Quoties dominus à ſententia lata contra falſum procuratorem prouocat, geſta ab eo procuratore confirmare videtur.
x Auxilium appellationis eſt commune auxilium, quod nemini denegari debet. Bald.
y tam in ciuilibus quàm in criminalibus cauſis, l. 14. C. de appellat.
z i. minorem ſummam.
a petit vulg. b i. maiorem ſummam.
c i. non vltra quàm fideiuſſerint.
d i. quanti intereſt magis non ſoluiſſe quàm ſoluiſſe: & ſic intereſt conſideratur in lucro. Bald. adde l. 3. ſ. eod.
e Ratum habemus non tantùm verbis, ſed etiam tacitè, i. ſine verbis, Voluntas interponitur actu qualibet, ſine verbis, vt hic. hæc inter ſe paria, v. Duaren. dedium tractatum partium in verbis, conſenſu ſuo ſubſit.

actu

Universidad Rey Juan Carlos

actu *a*. denique ſi eam litem quam procurator inchoaſſet, dominus comprobans perſequeretur, non eſſe commiſſam ſtipulationem.

De ſuſpecto tutore.

6. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris Epitomarum.

Tvtore ſuſpecto *b* poſtulato defenſor, ſi velit reſpondere, cautionem ratam rem dominum habiturum cauere compellendus eſt.

De herede eius cui petita eſt bonorum poſſeſſio.

7. *Paulus* lib. 3. Sententiarum.

SI is cui ignoranti *d* petita eſt bonorum poſſeſſio, deceſſerit, heres eius intra tempora petitionis ratam eam habere non poteſt.

Si abſolutus quia non poſſidebat, poſt acquiſitam poſſeſſionem conueniatur. 1. Si dominus non habens ratum egit, & litem amiſit. 2. De cauſa ſtatus.

8. *Venuleius* lib. 15. Stipulationum.

PRocurator ad exhibendum egit, & aduerſarius abſolutus eſt, quia non poſſidebat. ſed *e* cum poſſeſſionem eiuſdem rei nanctus eſſet, agit cum eo dominus ad exhibendum. Sabinus ait, fideiuſſores non teneri, quoniam hæc alia res ſit. nam etſi dominus egiſſet, mox abſoluto aduerſario, quia non poſſideret ex integro ageret, non obſtaturam rei iudicatæ exceptionem.

1 ¶ Si procurator à debitore pecuniam exegerit, & ſatisdederit, dominum ratam rem habere, mox dominus de eadem pecunia egit, & litem amiſerit, committi ſtipulationem *f*: & ſi procurator eandem pecuniam domino ſine iudice ſoluerit, condicturum. ſed cum debitor ex ſtipulatu agere cœperit, poteſt dici dominum, ſi defenſionem procuratoris ſuſcipiat *g* non inutiliter doli mali exceptione *g* aduerſus debitorem vti: quia *h* naturale debitum manet.

2 ¶ Si quis à procuratore ſtatus *i* controuerſiam patiatur, ſatis accipere debet à procuratore, ne impunè ſæpius pro ſuo ſtatu conueniretur: & ſi dominus venientéſque ab eo perſonæ, ratum non habuerunt, quòd procurator eum in ſeruitutem petierit, vel aduerſus procuratorem ex ſeruitute in libertatem petitus fuerit, quanti ea res eſt, ei præſtetur, ſi. cum de libertate eius conſtituerit *k*: id *l* eſt, quanti interfuerit eius, de ſtatu ſuo rurſus non periclitari, & propter *m* impendia quæ in litem fecerit. Sed *n* Labeo certam *o* ſummam comprehendendam exiſtimabat, quia æſtimatio *p* libertatis ad infinitum *q* extenderetur. ex quo autem dominus ratum non habuerit, committi videtur ſtipulatio. ſed non ante ex ea agi poterit, quàm de libertate iudicatum fuerit: quia ſi ſeruus ſit iudicatus *r* inutilis ſit ſtipulatio. cum & ſi qua ſit actio, cum domino acquiſiſſe intelligitur.

De actore dato à tutore. De actore ciuitatis. De magiſtro vniuerſitatis. De curatore bonorum.

9. *Vlpianus* lib. 9. ad Edictum.

ACtor *ſ* à tutore datus omnimodo cauet, actor ciuitatis nec ipſe cauet *t*, nec magiſter *u* vniuerſitatis *x*, nec curator bonis *y* conſenſu creditorum datus.

Quibus caſibus hæc cautio eſt conuencionalis.

10. *Idem* lib. 80. ad Edictum.

INterdum ex conuentione *z* ſtipulatio ratam rem interponi ſolet. vtputà ſi quid procurator aut vendat, aut locet *a*, aut ſi ei ſoluatur.

11. *Hermogenianus* lib. 6. Iuris Epitomarum.

VEl paciſcitur, vel quodlibet aliud nomine abſentis gerit.

1. Quid ſit ratum habere. 2. Quomodo ratum haberi debet. 3. Quibus ex cauſis ſtipulatio committitur.

12. *Vlpianus* lib. 80. ad Edictum.

QVo enim tutiore *b* loco ſit qui contrahit, de rato ſolet ſtipulari.

1 Rem habere ratam, hoc eſt, comprobare *c* agnoſcereque quod actum eſt à falſo procuratore.

2 ¶ Iulianus ait intereſſe quando dominus ratam habere deberet ſolutionem in procuratorem factam: an tunc demum, cum primum certior factus eſſet, hoc autem *d* [illegible] *cum laxamento & ampliandum*, accipiendum, & cum quodam ſpatio temporis, nec minimo, nec maximo. [illegible] quod magis intellectu *e* percipi, quam elocutione *f* exprimi poſſit.

¶ Quid ergo, ſi quod primo ratum non habuit, poſtea habebis ratum? Nihilo magis *g* proficere ad impediendam actionem ſuam. & ob id quod primò *h* non habuit ratum, actionem ſaluam habere an. ideoque ſi quod procuratori fuerat ſolutum, exegerit, agi perinde ex ea ſtipulatione poterit, ac ſi ratum habere ſe poſtea non dixiſſet. Sed ego puto exceptionem doli mali locum habituram.

3 ¶ Siue quis petat, ſiue compenſatione vtatur, committitur ſtatim ratam rem dominum habiturum ſtipulatio. nam qualiter *a* quis eundem actum retractet *b*, qui à procuratore actus eſt, committi ſtipulationem oportet.

De eo quod intereſt. 1. De legato.

13. *Paulus* lib. 76. ad Edictum.

SI commiſſa eſt ſtipulatio *ratam rem dominum habiturum*, in tantum competit, in quantum mea intereſt, *c* quantum *d* mihi abeſt, quantumque lucrari *e* potui.

1 ¶ Si ſine iudice procuratori legatum ſoluatur, cauere debere Pomponius ait.

Si petatur à ſocio eiuſdem obligationis.

14. *Idem* lib. 8. ad Plautium.

SI quis *f* vni ex reis promiſerit *ratam rem dominum habiturum*, *aut amplius g eam non peti*, dicendum eſt ſtipulationem committi, ſi ab eo petatur qui eiuſdem obligationis ſocius eſt.

Interpretatio verbi, amplius non peti.

15. *Idem* lib. 14. ad Plautium.

AMplius non peti *h* verbum Labeo ita accipiebat, ſi iudicio *i* petitum eſſet. Si autem is ius cum vocauerit, & ſatis iudicio ſiſtendi cauſa acceperit, iudicium tamen ceptum non fuerit: ego puto non committi ſtipulationem, *Amplius non peti*. hic enim non petit, ſed petere vult. Si verò ſoluta eſſet pecunia, licet ſine iudicio, committitur ſtipulatio. nam & ſi quis aduerſus petentem, compenſatione *k*, deductioneve vſus ſit, rectè *l* actum eſt petiiſſe eum videri, & ſtipulationem *l* committi Amplius non peti. nam & heres qui damnatus non peteret, ſi hominem quempiam *m* feciſſet, ex teſtamento tenetur.

De indebito ſoluto. 1. Si dominus vendiderit & emptor petat.

16. *Pomponius* lib. 5. ex Plautio.

SI indebitum *n* procuratori ſolutum ſit, agi ſtatim ex hac ſtipulatione aduerſus procuratorem poteſt, vt ratum habeat dominus: vt poſſit digeſſit, [illegible] ne domino condici debeat id quod indebitum ſolutum ſit ſi is ratum habeat: an verò procuratori condicendum ſit, ſi dominus ratum non habeat.

1 ¶ Si procurator fundum petiiſſet, & cauiſſet (vel aſſolet) *ratam rem dominum habiturum*, deinde dominus poſtea eundem fundum vendidiſſet, eumque emptor *o* peteret *p* ſtipulationem ratam rem haberi committi Iulianus ſcribit.

De ratihabitione ex parte. 1. De obligatione alternata.

17. *Marcellus* lib. 21. Digeſtorum.

CVm debitore decem creditoris nomine Titius egit, *p* partem petitionis ratam habuit dominus: dicendum eſt obligationis partem *q* conſumptam, quemadmodum ſi decem ſtipulatus eſſet aut exegiſſet, creditórque non totum, ſed partem geſtæ rei comprobaſſet. Idcirco ſi ex ſtipulatu *Decem aut Stichum* vt *aut ego voluero*, abſente me Titius domino quinque petiiſſet, inſecuta ratihabitione, rectè actum videri.

De ratihabitione ex parte. Si ſæpius agatur. De eo quod intereſt. De damno infecto.

18. *Pomponius* lib. 26. ad Sabinum.

SI procurator *ratam rem dominum heredemve eius habiturum* cauerit, & vnus ex heredibus domini ratum habeat, alter non habeat, ſine dubio committetur ſtipulatio pro *q* ea parte pro qua ratum non habetur: quia in id committitur, quod ſtipulatoris intereſt. Nam etſi ipſe dominus pro parte ratum habuerit, pro parte non habuerit, non *r* vltra quàm in partem committetur ſtipulatio: quia in id committitur, quod intereſt agentis. & ideo ſæpius ex ea ſtipulatione agi poteſt, prout intererit agentis *quod* [illegible] *quod* [illegible] *quod adueniet* *t*, *quod damnum ſaluum* [illegible]. Sicut *u* in ſtipulatione damni infecti accidere poteſt, vt is qui ſtipulatus ſit, ſubinde agat. cauet enim, *ſi quid ibi ruet, ſcindetur, fodietur, ædificabitur*.

¶ Finge ergo ſubinde damnum dari? Non erit dubium quin agere poſſit. nam ſi toto damno comparato, tunc agendum eſt, propemodum non ante aget, quàm dies ſtipulationis præterierit, intra quem ſi damnum datum ſit, ſtipulationi cautum erit, quod verum non *x* eſt.

De eo quod intereſt.

Margin notes (left):

a Singularis dominum, in ipſa lite actus ſibi conuenientes expediſſet ... Qui quid actum in cauſa ſuerit, geſta procuratoris rata habere intelligitur. Actum procuratoris comprobat qui ei agenti ſe adiungit.
b ſuſpecti. adde *l.* 39. *in fin. ff. de procurat.*
c Qui agit vel defendit alieno nomine, ſiue mandatum præcedat, ſiue non præcedat, vide *l.* 3. *C. eod.*
d v. *l.* 5. §. 7. *ff. de bon. poſſ.*
e Quoties agitur ex noua cauſa, prioris cauſæ fideiuſſores non tenentur.
f ſummo iure, non ex æquitate. *C. eod.*
g ob ratihabitionem interpoſitam ſcil.
h Dolo facit qui pupiam ex aduerſarij petitione poſtulatam quam ei iure naturali tenebatur.
i *l.* 39. §. 5. *ſup. de procur.*
k conſtiterit.
l Quanti res, & quanti intereſſerit, interdum idem eſt.
m *al.* præter
n Certa ſumma comenta, & id quod intereſt differunt.
o §. *vltim. inſt. de verb. oblig.*
p Id quod intereſt quodque (propter cauſæ magnitudinem certas limites non habet) limitandum eſt per adiectionem pœnæ, vel quantitatis certæ,
q i. incertum.
r Inter dominum & ſeruum non eſt ciuilis obligatio.
ſ *l.* 11. *C. de procur.* at non ipſe curator vel tutor. *l.* 23. *ff. de adminiſt. tut.*
t de rato ſcil. *l.* 6. §. 3. 5. *quod cuiuſque.*
u [illegible] *Theophil. tit. de ſucceſſ.* [illegible] hinc Ciceronis locum in Plotorium Pontij accuſatorem, cuius mortem dixit, dum viuiſſet, ludum ne [illegible] poſtquam autem mortua eſſet, magiſtrum habuiſſe, i. bona eius vendita. Quint. [illegible] 3. & Cic. 11. ad Attic. 10. Publius Terentius meus neceſſarius operam in porta & ſcriptura pro magiſtro dedit, dixi *l.* epiſtolarum ad Atticum.

Margin notes (right):

a Qualiter quilibet, *al.* qualitercunque velit.
b *l.* 38. *in fin.* [illegible] *procurat.*
c Id quod intereſt, ſeu intereſſe, de quo vocabulo dixi ad *l.* 82. [illegible] eſt velitio [illegible] vel cruptura vel [illegible] [illegible] ſeptum, lucrum aucrium impeditum. Impleri quod ſaru habemus: præcipitur quod poſitum habere, in eo quod intereſt [illegible] damni [illegible] lati, & lucri ablati, lucri inquam, *l.* 13. *in fin.* [illegible] [illegible] [illegible] ſed [illegible] [illegible] eſt comprehenditum quod [illegible] potuit, [illegible] acquiſitum, [illegible] plus [illegible] damno & lucro in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] iudicial. [illegible] quod [illegible]
d Damni & lucri ceſſantis [illegible] habetur ratio, [illegible] Gallus, [illegible]
e intereſſe [illegible] in te ipſa; aliàs, id quod extra rem intereſt, non ſolet conſiderari. *l.* [illegible]
f i. vnum promitt.
g v. *l.* 75. [illegible]
h [illegible] bonis [illegible] De hac formula vide *l.* 74. [illegible] *l.* 23. [illegible] v. Ciceronem pro Roſcio Comœdo: [illegible] [illegible] Familiarium [illegible] [illegible] [illegible] *Appl.*
i v. [illegible] ad *l.* vlt. *ff. de ſtipul.*
k Compenſatione & deductione qui vtitur, egiſſe, eo tamen [illegible] videtur.
l [illegible] hæc amplius non peti.
m idem [illegible] compenſatione vel deductione vſus eſſet.
n *l.* 22. *C. eod.*
o eadem [illegible] vendentibus: collige [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] habet, [illegible] [illegible]
p Hæc ſtipulatio diuiduam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] *ff. de verb. obl.* adde *l.* 27. *ff. de procur.*

Footnotes (left):

x hanc vocem Curacius diſpungit [illegible] *de adminiſt.*
y v. *l.* [illegible] *de curatore bonis dando.*
z *l.* 5. [illegible] §. *de verb. oblig.*
a & ſtipuletur. *l.* 20. *ff. eod.*
b *l.* 1. §. 4. *ff. de ſtipul. prætor.*
c verbis, aut epiſtola & actu *l.* 5. *C. eod.*
d v. *l.* 13. *ff. de ſolut.*
e vide quæ notaui ad *l.* 13. *ff. de ſolut.*
f *ff.* regula.
g ſi ſtrictum ius ſpectamus, non æquitatem. *C. eod.*
h Ratihabitio contradictionem antecedentem retrotrahit non modo iure, ſed ex æquo & bono.

Footnotes (right):

q Imò non pro parte, ſed in integrum, *l.* 8. *ſup. ſi quis cautionib.*
r Imò vltra, cum in totum committatur, *l.* 4. §. 1. *in fin ſup. de* [illegible] *ſtatu.*
ſ In id quod intereſt venit quæuis impenſa ſeu conſumptio litis cauſa.
t de honorariis aduocatorum, v. *l.* 1. §. 13. *ff. de extr. cognit.* [illegible] verò hic ſolucare, aduocatis & teſtibus euocatis ſumptus miniſtrare, niſi malis legere quod aduocatur, ſub. à negotiis.
u *l.* 28. *ſup. de damno.*
x Non eſt expectandum tempus quo ſtipulatio inutilis redditur vt quis agat

19. *Paulus*

Universidad Rey Juan Carlos

19. *Paulus* ‖ lib. 15. ad Sabinum. ‖

IN ſtipulatione qua procurator cauet *ratam rem domi- num habiturum* id continetur quod *a* intereſt ſtipulatoris. ¶ Eiuſque iuris eſt in clauſulis omnibus de dolo *b* malo.

Quibus ex cauſis caueatur de rato.

20. *Vlpianus* ‖ libro 1. Diſputationum. ‖

NOn ſolum in actionibus quas procurator intendit, verum in ſtipulationibus *c* quoque quas interponi deſiderat, ſi vice *d* repræſentat *e* actionem, cauere eum de rato oportet. Quare ſi duplæ ſtipulationem procurator interponat, de rato cauere debet. Sed & ſi damni infecti ſtipulatio à procuratore interponatur, de rato debet procurator cauere.

Si certum ſit mandatum.

21. *Idem* ‖ lib. 1. Opinionum. ‖

NE *f* ſatiſdatio *ratam rem dominum habiturum* exigatur in his quæ nomine eius ageret *g*, qui cum *h* ſe ſecisse procuratorem libello principi dato profeſſus eſt, prodeſt *i*. Quod ſi *iudicatum ſolui* ſatis ab eo procuratore poſtulatur, neceſſe eſt vt iuri manifeſto pareatur.

Si procurator ſine iudice indebitum. 1. Vel debitum. 2. Aut per iudicem indebitum. 3. Vel debitum exegerit. 4. Si dominus aliquid conſequatur iniuria iudicis. 5. Vel rem amiſerit. 6. De legatis. 7. De ſucceſſoribus & de doli clauſula. 8. De hereditate. Quibus caſibus hæc ſtipulatio committitur. 9. De actione ſoluti.

22. *Iulianus* ‖ lib. 56. Digeſtorum. ‖

SI ſine iudice non *k* debitam pecuniam exegerit procurator, & dominus ratam ſolutionem non habuerit, ſed eandem pecuniam petere inſtituerit: fideiuſſores *l* tenentur, & condictio qua procurator teneretur, ſi ſtipulatio interpoſita non fuiſſet, perimitur: quoties enim procuratori pecunia ſoluitur, & dominus eam ſolutionem ratam non *m* habet, exiſtimo id agi, vt condictio perimatur, & ſola actio ei qui indebitum ſoluit, aduerſus procuratorem ex ſtipulatu competat.

¶ Hoc amplius, præſtant fideiuſſores impenſas quæ in iudicium *n* facta fuiſſent.

¶ Quod ſi dominus ratam habuiſſet, fideiuſſores quidem liberantur, ſed ab ipſo domino eadem pecunia per condictionem peti poteſt.

1 ¶ Quod ſi procurator debitam domino pecuniam ſine iudice exegiſſet, idem iuris eſt, hoc ſecus quod ſi dominus ratam rem habuiſſet, nulla eius pecuniæ repetitio futura eſt.

2 ¶ Quod ſi procurator per iudicem non debitam pecuniam exegiſſet, dici *o* poteſt, ſiue ratam dominus habuiſſet, ſiue non habuiſſet, fideiuſſores non teneri: vel quia *p* nulla res eſſet quam dominus ratam habere poſſit, vel quia *q* nihil ſtipulatoris intereſt ratum haberi. adficietur ergo iniuria is qui procuratori ſoluit. magis tamen eſt, vt ſi dominus ratam non habuerit, fideiuſſores teneantur.

3 ¶ Quod ſi debitam pecuniam procurator per iudicem, cui nihil mandatum fuerat, petierit, magis eſt vt in ſolidum fideiuſſores teneantur, ſi dominus ratum non habuerit.

4 ¶ Cum autem procurator rectè petit, dominus perperam, non debet procurator præſtare, ne iniuriâ *r* iudicis dominus aliquid conſequatur. numquam enim propter iniuriam *ſ* iudicis fideiuſſores obligantur. Verius tamen eſt, hoc caſu fideiuſſores, nomine ſin impenſas litis teneri.

5 ¶ *Marcellus*: Si dominus ratam rem non habuerit, ſed lite mora rem amiſerit, nihil præter impendia in ſtipulatione ratam rem deducitur.

6 ¶ ‖ *Iulianus* ‖: Si procuratori eius qui mortuus erat, ſine iudice ſoluta fuerint legata, ſtipulatio committetur, niſi *u* heres ratum habuerit: vtique ſi debita fuerint. tunc enim non dubiè intereſt ſtipulatoris ratam ſolutionem ab herede haberi, ne bis *x* eadem præſtet.

7 ¶ Si in ſtipulationem ratam rem habeti hactenus comprehenſum fuerit, *Lucium Titium ratam habiturum*? cùm id apertè *y* ageretur, vt heredis, cæterorúmque perſonæ, ad quos ea res pertineret, omitterentur, difficile *z* eſt exiſtimare doli clauſulam committi.

¶ Sanè ſi ita *a* per imprudentiam hæ perſonæ omittantur, actio ex doli *a* clauſula competit.

8 ¶ Si procurator iudicium de hereditate *b* ediderit, deinde dominus fundum *c* ex ea hereditate petierit, ſtipulatio ratam rem haberi committetur *d*: quia ſi verus procurator fuiſſet, exceptio rei iudicatæ dominum ſummoueret.

¶ Plerumque autem ſtipulatio *ratam rem haberi*, his caſibus committetur, quibus ſi verus procurator egiſſet, domino aut ipſo iure aut propter exceptionem actio inutilis eſſet.

9 ¶ Qui *e* patris *f* nomine, iniuriarum agit ob eam rem quod filius eius verberatus pulſatúſve ſit, in ſtipulatione cogendus eſt filij quoque perſonam comprehendere, præſertim cùm fieri poſſit vt pater antè decedat quam ſciret procuratorem ſuum egiſſe, & ita iniuriarum actio redeat *g* ad filium.

10 ¶ Sed etſi nepoti iniuria facta fuerit, & procurator aui propter hanc cauſam iniuriam aget, non ſolùm filij, ſed etiam nepotis perſona comprehendenda erit in ſtipulatione. quid enim prohibet, & patrem, & filium, antequam ſcirent procuratorem egiſſe, decedere? quo caſu iniquum eſt fideiuſſores non teneri, nepote iniuriarum agente.

Quas ratum habituros caueatur.

23. *Idem* ‖ lib. 5. ex Minicio. ‖

PRocurator cum peteret pecuniam, ſatiſdedit *amplius non h peti*. poſt iudicium acceptum extitit qui & ipſe procuratorio nomine eandem pecuniam peteret. quæſitum eſt, cum is qui poſtea peteret, procurator non eſſet, & propter hoc exceptionibus *i* procuratoriis excludi poſſet, num fideiuſſores priores procuratoris tenerentur? ‖ Iulianus ‖ reſpondit, Verius eſt non obligari fideiuſſores, nam *k* in ſtipulatione cauetur, *non petiturum eum cuius de ea re actio ſ, petitio m poſſeſſio n ſiue ratam habiturum eum ad quem ea res pertinebit o*. hic autem, qui *p* procurator non eſt, nec actionem *q*, nec petitionem *r* habere intelligendus eſt.

De bonorum poſſeſſione.

24. *Africanus* ‖ lib. 5. ‖ Quæſtionum. ‖

BOnorum poſſeſſionem *s* ab alio agnitam *u*, *ratam haberi* oportere eo *x* tempore quo adhuc in ea cauſa ſit, vt peti poſſit. Itaque poſt centeſimum *y* diem rata haberi non poteſt.

1 ¶ An autem & ſi mortuus fuiſſet qui petiiſſet, vel furere *z* cœperit, ratum haberi poſſit, videamus. nam ſi in vniuerſum perinde haberi debet, ac ſi tunc, cùm ratum habeat, per eum bonorum poſſeſsionem petat, fruſtrà his caſibus ratum habetur? Sed illud conſequens futurum, etiam ſi poſtea ratam illum perijſſe, ratum haberi non poſſe. quod vtique ſit abſurdum. rectius itaque dicitur, neutram eorum cauſam impedire ratihabitionem.

De dote. 1. Si dominus ratum habeat, poſtquam tempore debitor liberatus eſt.

25. *Idem* ‖ lib. 6. *a* Quæſtionum. ‖

PAter dotem à ſe datam abſente filia petit, & ratam rem habituram eam cauit. ea, prius quam ratum haberet, mortua eſt. Negauit committi ſtipulationem: quia *c* & ſi verum ſit ratam eam non habuiſſe, nihil tamen mariti intereſt dotem reſtitui, cùm patri, etiam mortua filia, ſoluta eſſe dos debeat.

1 ¶ Procurator, cùm ab eo æs alienum exegerat, qui tempore liberatetur, ratam rem dominum habiturum cauit. deinde poſt tempus, liberato *d* iam debitore, dominus ratam rem habet: Poſſe debitorem agere cum procuratore exiſtimauit, cùm iam debitor liberatus ſit. argumentum rei; quod ſi nulla ſtipulatio interpoſita ſit, condictio locum aduerſus procuratorem habitura ſit, in locum autem condictionis interponi ſtipulationem.

a L.23.§.1. in fin. ſup. de dolo.
b l.38. in pr. & §. 5. ſup. de dolo.
c v. l.40.§.3. ſup. de procur.
d eiuſm repræſentat actionem, *Hal.* v. Cuiacium ad l.5. ſup. de verb. obl.
e ei repræſentatio.
f adde l. Rituali quæſtiones 6. ſup. de officio præſidis, quæ eſt in Cuiacii libri.
g agente, *Hal.*
h adde l.65. ſup. de procurat.
i ſeilicet ſeparatim, prodeſtam eſt.
k l.10. ſupra eo.
l procuratoris qui cauit, ratam rem haberi.
m aliud eſt ſi habeat, l.66. ſup. de fideiuſſorib.
n rerum ſcil. per dominum reprobantem factâ falſi procuratoris.
o id eſt, contrarii poteſt, quod tamen Iulianus hic non probat.
p Quod non eſt, ratum haberi non poteſt: imo etiam ab initio nullum negotium ratum haberi poteſt, l.6. §.9. ſ. de negot.
q Omnis actio ceſſat quando agentis nihil intereſt agere.
r l.5.§.1.&.l.ſupra de e adil. l.67. inf. de fideiuſſorib.
ſ Fideiuſſor iniuria iudicis non obligatur.
t Acceſſoria integram quia præſtare qui ad principale non tenetur, *Bal.*
u Factum nomine defuncti ratum haberi poteſt per heredem.
x Bis idem præſtari non oportet, v l.57. ſ. de regulis.
y i. tacitè, hæc particula tacitè reſtringitur heredem excludit.
z non tamen impoſſibile.
a Doli clauſula facit vt heredis perſona in ſtipulatione omiſſa, contineri ea intelligatur, vt hic. Et eadem agitur vt error qui in ſtipulatione commiſſus eſt, emendetur, l.3.2.1. ſup. de verb. oblig.

z Decepta clauſula interpretatione ſtricti intellectum vocabuli, habet contra aduerſarium actionem ex clauſula doli, l.19. ſup. eo.
b Vniuerſali ſiſt.
c id eſt, particulare quiddam hereditatis.
d Cur ita? quia clauſula rati interpoſita eſt in iudicio vniuerſali, & committitur per iudicium particulariter motum. vniuerſale includit ſua particularia, ſicut genus includit ſuas ſpecies, *Bal.*
e id eſt extraneus, non pater, l.34. §. 4. ſup. de procur.
f l.5.§.6. inf. de iniuriis.
g Intellexit autem quod euenire poteſt.
h v quæ notaui ad l.4.§.2. ſup. de verb. obl. & l.15. ſup. eo.
i l.9. ſup. de probat. §. vlt. Inſt. de except.
k Promittens ratum ſtrictúmque habiturum, obligatur, ſiue iure, ſiue facto committat in id quod ipſe promiſerit. ſi vero ratum ſuorum habiturum promiſit, non obligatur, ſi facto tantum ratum non habeat, *Bart.* in l. id quod pauperibus 29. ‖ Cod. de epiſc.
l perſonalis, l.178. §.2. inf. de verb. ſignif.
m in rem, d.§.2.
n Perſecutio eſt verbi gratia extraordinaria petitio vt fideicommiſſorum. & ſi quæ ſunt alia, quæ non habent iuris ordinarii executionem, d. §.2. l.34.3. de verb. ſign. vel mixta actio in rem aut perſonam, l.28. §. de obl. Ita hæc tria coniunguntur, actio, petitio, perſecutio, l.49. inf. de ver. ſign. & diuiduntur, d.

§.2. & l.28. ſup. de verb. obl. o ſub. iure: Nam hic agitur de facto. p inter perſonas, quarum intereſt, non continetur falſus procurator. adde l.13. in ſin. ſup. de operis noui. q perſonalem.
r actionem in rem. ſ v. Cuiac. 9. ad Afric. fol. 63. t adde l 6. ſup. de adq. hereditate.
u de differentia aditionis hereditatis ab agnitione, v. Cuiac. ibi.
x adde l.3. in ſ.l. de adult. y l.5. ſup. quis ordo. z l.16. ſup. de bon. poſſ.
a v. Cuiac. 6. ad Afr. fol. 9. b Succedens ei qui promiſit ratam rem habere, vel promiſſionem confirmat. Succedendo ratam quis habere videtur, c v. l.12. §.2. l.eo.
d Qui præſcriptione datur liberatus, l.37. ſup. de fideiuſſ.

LIBER

Universidad Rey Juan Carlos

LIBER QVADRAGESIMVS-SEPTIMVS

DE a PRIVATIS b DELICTIS c

De ſucceſſoribus. 1. De noxa.

1. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

Ciuilis d conſtitutio e eſt, pœnalibus f actionibus g heredes non h teneri, nec cæteros i quoque ſucceſſores: & idcirco nec furti conueniri poſſunt. Sed quamuis furti actione non teneantur, attamen ad exhibendum actione l teneri eos oportet, ſi poſſideant, aut dolo fecerint m quominus poſſideant n. Sed enim & vindicatione tenebuntur, re o exhibita. Item condictio aduerſus eos competit.

1 ¶ Heredem p autem furti agere poſſe æquè conſtat, executio q enim quorundam delictorum heredibus data eſt r. Ita & legis Aquiliæ ſ actionem heres habet. Sed iniuriarum t actio heredi non competit.

2 ¶ Non tantùm in furti, verùm in cæteris quoque actionibus, quæ ex delictis oriuntur, ſiue ciuiles ſunt, ſiue honorariæ, id placet, vt noxa u caput ſequatur.

De concurrentibus actionibus.

2. *Idem* lib. 43. ad Sabinum.

Nunquam a plura delicta concurrentia faciunt, vt vllius impunitas detur: neque enim delictum ob aliud delictum minuit b pœnam.

1 ¶ Qui igitur hominem ſubripuit c, & occidit: quia ſubripuit, furti: quia occidit, Aquilia tenetur: neque altera harum actionum alteram conſumit.

2 ¶ Idem dicendum, ſi rapuit, & occidit: nam & vi bonorum raptorum, & Aquilia tenebitur.

3 ¶ Quæſitum eſt, ſi condictus fuerit ex cauſa furtiua, an nihilominus lege Aquilia agi poſſit? & ſcripſit Pomponius agi poſſe: quia alterius æſtimationis eſt legis Aquiliæ actio, alterius condictio ex cauſa furtiua, namque Aquilia eam æſtimationem complectitur, quanti eo anno plurimi fuit, condictio autem ex cauſa furtiua non egreditur retrorſum d iudicij e accipiendi tempus. Sed ſi ſeruus ſit, qui hæc admiſit, quacumque actione noxæ fuerit deditus, perempta eſt altera actio.

4 ¶ Item ſi quis ſubreptum flagello ceciderit, duabus f actionibus tenetur, furti & iniuriarum: & ſi fortè hunc eundem occiderit, tribus g actionibus tenebitur.

5 ¶ Item ſi quis ancillam alienam ſubripuit, & ſtagiauerit h, vtraque i actione tenebitur: nam & ſerui corrupti agi poterit & furti.

6 ¶ Item ſi quis ſeruum vulnerauit k quem ſubripuerat, æquè duæ actiones locum habebunt, Aquiliæ & furti.

De ſubſcriptione in crimen.

3. *Idem* l lib. 2. de officio proconſulis.

Si quis actionem, quæ ex maleficiis oritur, velit exequi, ſi quidem pecuniariter l agere velit, ad ius ordinarium m remittendus erit, nec n cogendus erit in crimen ſubſcribere. enim verò, ſi extra o ordinem eius rei pœnam exerceri velit, tunc ſubſcribere eum in crimen oportebit.

DE FVRTIS p

TIT. II.

Etymologia. 2. De ſola cogitatione. 2. De abnegatione depoſiti. 3. Definitio.

1. *Paulus* lib. 39. ad Edictum.

Furtum à furuo q, id eſt nigro, dictum Labeo ait, quòd clam & obſcuro fiat, & plerumque nocte: vel r à fraude, vt Sabinus ait: vel ſ à ferendo, & t auferendo: vel u à Græco ſermone qui φῶρας appellant fures. imò & Græci x ἀπὸ τοῦ φέρειν, id eſt, à ferendo, φῶρας dixerunt. 1 ¶ Inde y ſola cogitatio z furti faciendi non a facit furem.

2 ¶ Sic is qui depoſitum b abnegat, non ſtatim etiam furti tenetur, ſed ita ſi intercipiendi c cauſa occultauerit.

---

† Duo terribiles libri nunc ſequuntur, ſic enim Iuſtinianus eos appellat.

a Hic titulus tractat de priuatis delictis, quorum regulas etiam generales continet. Priuatis opponuntur publica. Eſt & alia delictorum diuiſio. Sunt enim quædam merè Eccleſiaſtica, alia ſecularia, alia mixta. Item alia nominata, alia innominata: Ad hæc alia leuia, alia atrociſſima; de quibus v. Clarum § 1. qu. 1. Porro aut nobis, aut alteri nocemus. Nobis, quoties noſipſos interficimus, & generaliter quoties delinquimus. Alteri dupliciter, mente (hinc concupiſcentia, & inuidia v. l. 18. ſ. de pœn.) aut noſtro corpore vel alieno nocemus. Noſtro, vel vniuerſim, vel ſpeciatim, veluti lingua, vel manu, &c. Alieno, per ſeruos & familiam, inſtitores, tit. 6. ſ. eo. Per miniſtros nautæ, cauponæ, ſtabuli tit. 5. inf. eod. balnei, tit. 17 per ædes, v. ſup. de operis noui, de damno, & aqua pluuia. Per turbam, tit. 8. Corpus & collegium, tit. 22. eod. adiunge [illegible] 35.48. tit. 6. 7. Per quadrupedes, ſup. ſi quadrupes. Item alteri nocemus, ἀμέσως, vel μέσως. Ἀμέσως, quoties animum corrumpimus, corpus lædimus (hinc homicidia, veneficia, incantationes, maleficia, lib. 48. tit. 8. parricidia, lib. 48. tit. 9. adulteria, ſtupra, raptus, lib. 48. tit. 5. priuati carceres, 9. C. 5. Iniuria facto contra [illegible]. Μέσως quum alterius famam lædimus (hinc iniuriæ verbales, famoſi libelli, tit. 10. ſ. eo. calumnia, prævaricatio, tit. 15. ſ. eod. falſa accuſatio, falſa teſtimonia, lib. 48. tit. 10.) liberos (hinc plagia, lib. 48. tit. 15.) ſeruos (hinc tituli de ſeruo corrupto, de fugitiuis, de receptatoribus) animalia (hinc abigeatus, tit. 14. ſ. eod.) res inanimatas: idque generaliter, vel ſpecialiter. Generaliter (hinc concuſſiones, tit. 13. receptatores, tit. 16. effractores, expilatores, tit. 18. inf. eo. ſtellionatus, tit. 20. falſi crimen, lib. 48. tit. 10.) Specialiter puta terminos, tit. 21. ſ. eo. ſepulchra, tit. 12. arbores, tit. 7. ædificia, parietes, tit. 3. inf. eo. res hereditarias, tit. 4. & 19. res naufragij, tit. 9. balnea, tit. 17. huc refer crimen repetundarum, lib. 48. tit. 11. annonæ, tit. 12. peculatus, ſacrilegij, de reſiduis, ambitus, tit. 14.

b Quarum accuſatio vel perſecutio permittitur ei cuius propriè priuatim ac ſpecialiter intereſt. Duaren. 1. diſput. 36. id eſt, ei qui læſus eſt, & ita tenent communiter omnes. Gomeſius 3. c. 1. variarum num. 9. vel quarum obligatio & actio ad priuatam vtilitatem refertur. Iure canonico omnia delicta ſunt publica, Gloſſa in c. inſames 16. qu. 1. Hodie ſuperiora omnia multis locis immutata ſunt, nam in regno Neapolitano nemo admittitur ad accuſandum, niſi ſuam vel ſuorum iniuriam proſequatur: & ita omnia crimina videntur ibi priuata: contrà in regno Franciæ nemo poteſt criminaliter accuſare, etiamſi ſuam vel ſuorum iniuriam proſequatur. Melius eſt itaque in rebus tam dubiis adhærere ſtatuto vel conſuetudini loci, & ex ea declarare quæ dicantur priuata, vel publica delicta, Clarus 5. ſent. § 1. q. 1.

c Delictis, Vulg. Hal. Delicta propriè ſunt priuata; crimina publica, l. 17. § 18. ſup. de ædilitio, l. 13. ſ. in ſ. de verb. ſig. d Quid iure Canonico? annalis actio datur in ſolidum aduerſus heredes, c. 1. de rapt. Bart. hic num. 6. [illegible] Decius ad l. [illegible] de reg. num. 7. id tamen Panormitanus negat. c. vidua de ſepulturis. Molinæus ad l. 111. cenſet actionem pœnalem ex delicto in heredem non transferri, ſed rei perſecutionem tantùm. e id eſt regula iuris antiqui; id enim hoc vocabulum interdum ſignificat, vt in l. 91. § 3. ſup. de verb. oblig.

f Morte finitur pœnalis actio, § 1. Inſt. de perpetuis & tempor. act. l. 2. in fin. ſ. eod. [illegible] vide Sebaſtianum Medicem tract. de morte, parte 2. quæſt. 5.

g l. 1. § 23. ſupr. de tut. & rationib. l. 31. ſ. de obl. l. 111. ſ. de reg. iur. § 1. Inſt. de perpetuis & temporalib. § 9. in ſ. Inſt. de l. Aquilia. h Quid? heres non cogitur reſtituere à defuncto perceptas vſuras? cogetur vtique quia vſuræ illegitimæ non ex delicto repetuntur, ſed condictione indebiti, l. 26. ſup. de cond. indeb.

i Quia per mortem delictum & pœna extinguuntur, l. 6. ſ. de publ. iudic.

k l. 7. ſup. de condict. furtiua l ſi res extet, l. 5. ſup. de calum. l. 29. ſuprà de dolo, nec enim heredem ex defuncti delicto locupletari oportet. Quid? eo caſu num furti tenebitur? non tenebitur, ſed actione in factum, l. 1. in ſ. ſup. de vi & vi.

m Dolo qui fecit, quo minus poſſideret habetur pro poſſeſſore. Paria ſunt poſſidere, aut dolo efficere quo minus poſſideas, dolus repræſentat poſſeſſionem, l. 131. ſ. de reg. n adde & tertium exceptionem niſi quoque cum defuncto lis ſit conteſtata, adde & quartam, niſi defunctus fuerit confeſſus in iudicio: Hic enim habetur pro iudicato, l. 1. ſup. de confeſſis. v. Bart. hic num. 7.

o Cur iniuria ad exhibendum eſt præparatoria vindicationis, l. 1. ſup. ad exhibend. l. 3. § 1. ſup. de liberis exhibend. l. 7. ſup. de cond. furtiua. p l. 4. 7. ſ. de furtis.

q per contrà, l. 1 [illegible] de accuſat. § 1. Inſt. de publicis iudiciis.

r eſt defunctus litem conteſtatus non ſit.

ſ l. 23. § 8. & 30. § 1. ſuprà ad l. Aquil. t v. l. 13. ſ. de iniuriis.

u [illegible] § 1. Inſt. de noxal. [illegible] & Harmenopulus [illegible] hanc [illegible] l. 1. § 28. ſup. depoſiti. § 5. Inſt. de noxal. Paul. 2. ſent. 31. § 9.

a Vide ad hanc regulam Hotoman. 27. illuſtrium qu.

b Ergo ſi delicta ſingula pœnam imponunt, & vt altera alteram non conſumat, l. 27. ſup. ad l. Aquil. 21. § 2. ſup. de furto corrupto, l. 3. § 13. [illegible] § 1. ſup. de vi bon. rapt. l. 60. ſup. de obl. l. 32. in ſ. principio, Inſt. de furtis, l. 8. § 2. Inſt. de iniuriis, l. 34. l. 6. [illegible] l. 6. in ſ. ſup. de [illegible] l. 34. § 15. ſup. de oblig.

c l. 27. ſup. ad leg. Aquil.

d Secus eſt, ſi ex dicto legis Aquiliæ æſtimatur maior quanti eo in anno plurimi fuit, in condictione ſurtiua quod vnquam plurimi fuerit, vel ſiue ſu [illegible] l. 8. § 1. l. 13. in ſ. ſup. de cond. furtiua, l. pen. ſup. [illegible] vel litis conteſtatæ, vel rei iudicatæ, vel mediæ tempore. Cuiac. 8. ad Afric. ſol. 186. in fin.

e litis conteſtatæ.

f l. 25. § 4. l. 37. § 2. ſ. de iniuriis.

g Cur? quia etiam caſu Aquilia tenetur.

h Flagitauerit, corrup & male tractauerit Briſſo. & Græcis φθείρειν τὰς γυναῖκας [illegible] in lib. 60. tit. 13. c. 2. 4. Aſſumpſere eſt corrumpere, ſtuprare: ſic puta. Flagitium ſcelus eſt ſtuprum, l. 1. in fin. Inſt. de non tem. Paul. 5. ſent. 4. § 245. Iſidorus 26. in verbo. Flagitium Feſtus. Flagitare eſt pudicitiam attentare.

i l. 11. in ſ. ſup. de ſeruo corrupto. k l. 27. ſuprà ad l. Aquiliam. l pecuniariè, Hal. id eſt, ciuiliter, v. 1. Harm. 2. in id eſt præfectum vrbi, l. 2. ſ. de ſuribus balnearijs. o l. vlt. ſ. de furtis.

o criminaliter, non pecuniariter, Baſilica. p v. l. 2. 4. Inſ. [illegible] Paul. ſent. 3. [illegible] κλοπῆς, 13. Eclog. 6. tit. 5. περὶ κλοπῆς, &c. vide præterea [illegible] & 1. 7. collationis legum Moſaicarum, & [illegible] Porro aliud eſt ſur à latrone: & ſurtum ſimplex à vi, & turba. De pœna furti dicam ad lib. 2. ſententiarum de pace tenenda, vt l. ſi quis quinque ſolidos. q § 2. Inſt. de oblig. ex delicto. Varro apud Gellium 1. c. 18. Iſidorus 5. c. 26. in verbo furtum. Feſtus à furuo deriuat furuus, furiæ, fumus, fuligo, fuluus, furti non meminit.

r ſecunda etymologia furti.

ſ Tertia etymologia.

t à ferendo, id eſt, auferendo, Hal.

u Quarta etymologia.

x Græci à ferendo φῶρας dixerunt, vel à Græco ſermone quo φῶρας appellant fures. Imò & Græci dicere ἀπὸ τοῦ φέρειν, Alciat. 1. diſpunct. 10.

y id eſt, quia furtum ab auferendo dicitur. Sola cogitatione nemo furtum committit, quum eſt ſola res alteri non auferatur.

z Imo facit furem, 11. Gell. vlt. in fin.

a v. l. 1. § 1. 22. ſ. eod. b Quid? l. 3. § 18. ſuprà de acquir. poſſeſſ. nam ſola cogitatio punitur? vide l. 18. ſ. de pœn.

c l. 67. ſ. eod. Contrectatio ſimplex furem non facit, ſed fraus contrectationi adiuncta. adde l. 22. ſ. eo. Ideóque non continuo fur eſt, qui non ſatisfacit contrectat, præſertim, ſi ſaniore viro ſit, v. Cuiac. ad l. 2. C. eod. An ad torturam ſufficiens eſt? Clarus ait ex communi opinione doctorum, 5. ſent. § 6. præſertim in perſonis abiectis & ſuſpectis, v. d. l. 2.

3 ¶ Furtum

3 ¶ Furtum eſt [a] contrectatio [b] rei [c] frauduloſa, [d] lucri [e] faciendi gratia, vel ipſius rei [f], vel etiam vſus [g] eius, poſſeſſionisve [h], quod lege naturali [i] prohibitum eſt admittere.

De furto manifeſto, vel nec manifeſto.

2. *Gaius* lib. 13. ad Edictum.

FVrtorum genera duo [k] ſunt, manifeſtum [l] & nec manifeſtum [m].

3. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

FVr eſt manifeſtus, quem [n] Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ [o] appellant, hoc eſt eum qui deprehenditur [p] cum furto.

1 ¶ Et parui refert, à quo deprehendatur [q], vtrum ab eo, cuius [r] res ſit, an ab alio. 2 ¶ Sed vtrum ita demum fur ſit manifeſtus, ſi in faciendo deprehendatur, an vero & ſi alicubi [s] fuerit deprehenſus? Et magis eſt (vt & Iulianus ſcripſit) & ſi non ibi deprehendatur vbi furtum fecit, attamen eſſe furem manifeſtum, ſi [t] cum re furtiua fuerit adprehenſus, prius [u] quàm eo loci rem pertulerit quo deſtinauerat.

4. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

QVò deſtinauerit quis auferre, ſic accipiendum eſt: quo deſtinauerit eo [x] die manere cum eo furto.

5. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

SIue igitur in publico, ſiue in priuato deprehendatur: antequam ad locum deſtinatum rem perferret, in ea cauſa eſt, vt fur manifeſtus ſit, ſi cum re furtiua deprehendatur. & ita Caſſius ſcripſit.

1 ¶ Sed ſi pertulit quò deſtinauit, tametſi deprehendatur cum re furtiua, non eſt manifeſtus fur.

6. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

QVamuis [y] enim ſæpè [z] furtum contrectando fiat, tamen initio [a], id eſt, faciendi furti tempore, conſtituere viſum eſt, manifeſtus, necne fur eſſet.

7. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

SI quis in ſeruitute furtum fecerit, & manumiſſus [b] deprehendatur, an fur manifeſtus ſit, videamus. & ait Pomponius libro nonodecimo ex Sabino, non poſſe eum manifeſti conueniri: quia origo [c] furti in ſeruitute fuit non manifeſti. 1 ¶ Iſdem Pomponius eleganter ſcripſit, deprehenſione [a] fieri manifeſtum furem. cæterùm ſi cùm tibi furtum facerem de domo tua, abſcondiſti te, ne te occidam, etiamſi videris [b] furtum fieri, attamen non eſt manifeſtum. 2 ¶ Sed Celſus deprehenſioni hoc etiã adijcit, ſi cùm videres eum ſubripientem, & ad comprehendendum eum accurriſſes [c], abiecto [d] furto effugit, furem manifeſtum eſſe.

3 ¶ Parùmque referre putat, dominus an vicinus, an quilibet tranſiens adprehendat.

8. *Gaius* lib. 13. ad Edictum Prouinciale.

NEc manifeſtum furtũ quid ſit, apparet [e]. nam [f] quod manifeſtum non eſt, hoc ſcilicet nec manifeſtũ eſt.

De aſſidua contrectatione. 1. *De rei vindicatione, & condictione furtiua.*

9. *Pomponius* lib. 6. ad Sabinum.

EI qui furti actionem habet, aſſidua [g] contrectatione furis non magis furti actio, naſci poteſt, nec in id quidem in quod creuiſſet [h] poſtea res ſubrepta. 1 ¶ Sed ſi tam [i] iure vindicaſſem, condictio mihi manebit [k]. ſed poteſt dici, officio iudicis qui de proprietate cognoſcit, contineri, vt non aliter iubeat reſtitui, quàm ſi condictionem petitor remitteret. quod ſi ex condictione antè damnatus reus, litis æſtimationẽ ſuſtulerit, et aut omnimodo abſoluat reum, aut (quod magis placet) ſi paratus eſſet petitor æſtimationẽ reſtituere, nec reſtitueretur ei homo, quanti [l] in litem iuraſſet, damnaretur ei poſſeſſor.

¶ *Quibus datur actio ex eo cuius intereſt.*

10. *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

CVius intereſt [l] non ſubripi, is actionẽ furti habet.

11. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

ITem is cuius intereſt furti habet actionem, ſi honeſta [m] cauſa intereſt.

De fullone. 1. *De bonæ vel malæ fidei poſſeſſore.* 2. *De pignore.*

12 *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

ITaque fullo [n] qui curanda, polienda veſtimenta accepit, ſemper agit [o]: præſtare enim cuſtodiam [p] debet. ſi autem ſoluendo [q] non eſt, ad dominum actio redit, nam qui non habet quod perdat, eius periculo nihil eſt.

1 ¶ Sed furti actio malæ [r] fidei poſſeſſori non [ſ] datur: quamuis [t] intereſt eius, rem non ſubripi, quippe cùm res periculo eius ſit, ſed nemo de improbitate [u] ſua conſequitur actionem. & ideo ſoli bonæ [x] fidei poſſeſſori, non etiam malæ fidei, furti actio datur.

2 ¶ Sed & ſi res pignori [y] data ſit, creditori quoque damus furti actionem, quamuis in bonis [z] eius res non ſit. Quinimò non ſolùm aduerſus extraneum dabimus, verùm & cõtra [a] ipſum quoque dominum, furti actionem. & ita Iulianus ſcripſit. Nec non & ipſi domino dari placet. & ſic fit, vt non [b] teneatur furti, & agat. Ideo autem datur vtrique, quia vtriuſque intereſt. Sed vtrum ſemper creditoris intereſt, an ita demum, ſi debitor ſoluendo non eſt? & putat Pomponius ſemper [c] eius intereſſe pignus habere. quod & Papinianus libro duodecimo Quæſtionum probat, & verius eſt vbique videri creditoris intereſſe. & ita & Iulianus ſæpiſſimè ſcripſit.

De re debita ex ſtipulatu.

13. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

IS cui ex ſtipulatu [d] res debetur, furti actionem non habet, ſi ea ſubrepta ſit, cùm per debitorem ſtetiſſet quo minùs eam daret.

De emptore & venditore. 2. *De colono.* 3. *De depoſitario.* 5. *De pignore.* 8. *De re commodata vel conducta* [illegible] 11. *De precario.* 12. *De commodato.* 13. *De* [illegible] *ſcripto.* 14. *De re commodata vel pignorata, vel locata.* 15. *De acceſſione rei commodatæ.* 16. *Differentia inter furti actionem, & condictionem furtiuam.* 17. [illegible] *De tempore. De magiſtro nauis.*

14. *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

EVm qui emit, ſi non [e] tradita eſt ei res, furti actionem non habere, ſed adhuc venditoris [f] eſſe hanc actionem Celſus ſcripſit. Mandare [g] eum planè oportebit emptori furti actionem & condictionem, & vindicationem. & ſi quid ex his actionibus fuerit conſecutus, id præſtare eum emptori oportebit. quæ ſen-

a Definitio furti, ſ. 1. Inſt. de oblig. ex delicto.
b non ſimplex [illegible] l. 47. ſ. eo. Quid autem contrectare, v. Theoph. ſ. 1. Inſt. de obligat.
c aliena ſcilic. Theophil. [illegible] Clarus ex communi opinione, eum furtum non committere [illegible] 5. ſent. 6. [illegible] Quid ſi quis eripit aliud quod ſibi debetur? Furtum non committit [illegible] vide quæ notaui ad l. 14. ſ. 1. ſ. eo. An modicæ rei furtum ſit? [illegible] tamen pœna mitigari poteſt, v. Clar. 5 ſent. 6. An & immobilium? [illegible] Si tamen de verbis ſtulgare volumus [illegible] & hic furtum eſt. An & hominis liberi furtum? [illegible] d [illegible] Fur eſt qui dolo malo rem alienam contrectat. Paul. 2 ſent [illegible] e Fraus contrectanti in eo deregitur, quod lucrum [illegible] Communis opinio eſt [illegible] f proprietatis, vt qui [illegible] abſtulit, v. l. 54 parag. 1. ſ. eod.
g [illegible] h [illegible] Hinc Cuiacius furtum ſic definit, furtum eſt interuerſio poſſeſſionis rei mobilis. i Furtum natura turpe eſt. [illegible] de iuſtitia. Quinimo [illegible] Ægyptios & Lacedæmonios impunita furta fuiſſe. [illegible] Tertio, natura quidem turpe eſſe non deſinere dicendum eſt [illegible] furtum punitum eſt [illegible] vel pecunia, vel in corpus puniatur [illegible] k parag. 3. Inſt. de obl. ex delicto. [illegible] quatuor genera ſunt furtorum, Paul. 2 ſent. 31. parag. 2. [illegible] l [illegible] ſ. eod.
m vide l. 8. ſ. eod. n Ita legit Theoph. Inſt. eod. Ariſtophanes in Pluto. [illegible] Thucydidem lib. 7. crimine deprehenſi [illegible] vide quæ ſcripſi ad l. 23. ſ. de actio.
o ſ. 3. Inſt. de obl. quæ ex delict. hoc quid ſignificet, v. quæ notaui ad l. 23. ſ. de actio.
p vel videtur. q l. 7. in fi. ſ. eo. [illegible] de vſur.
r id eſt, à domino rei. ſ alicubi, Haloand.
t [illegible] deprehenſus eſt. Paul. 2 ſent. 31.
u Furem furti manifeſti faciendi interpretamur, quum quis eo die rem pertulit quo deſtinauerat. vide Cuiac. apud Paul. 2. ſent. 31. parag. 2.
x poſt diem furti commiſſi deprehenſus, non eſt fur manifeſtus: eſt igitur non manifeſtus. y [illegible] & ſic ſæpè deprehenditur rem furtiuam contrectans ac ceteris.
z [illegible] ſ. eod. & ita hic legendum monet Petrus Pithœus [illegible] ad 7. Collationis legum Moſaicarum.
a Manifeſtus fur eſt qui [illegible] furtum facit, deprehenditur [illegible] fur manifeſtus non cenſetur [illegible] b Paul. 2 ſent. 31. parag. 8. c Origo in furto [illegible] ſ. eod.

a 35. Ecloga ex lib. 60. tit. 12. c. 1.
b adde l. pen. ſ. eodem.
c occurriſſes, Hal.
d [illegible]
e Definitio à contrario [illegible] aliter definitur à Paulo, nec manifeſtus eſt fur, qui [illegible] comprehenſus non eſt [illegible] negari non poteſt. Paulus apud [illegible] Paul. 2. ſent. 31. 2.
f Manifeſtus fur qui non eſt, furtum manifeſtum dicendus eſt.
g Aſſidua vel furtiua contrectatio non multiplicat actionem furti [illegible] an idem ſi iterata, ſed diuerſis temporibus facta non idem, l. 46. ſ. [illegible] ſ. eod.
h Accreuiſſet. Quod accreuit rei furtiuæ, cenſetur cum ipſa re furtiua vitium: Idéoque diuerſæ actiones eo nomine non dantur, vna ſcilicet ad rem ipſam: altera ad acceſſionem. adde l. 14. ſ. 15. ſ. eo.
i adde l. 54. ſ. 3. ſ. eod.
k Contra furem iuratur in litem, quoties non apparet de quantitate rerum ſubreptarum. & hanc opinionem eſſe communem refert Clarus 5. ſent. 9. Balduinus de rapina, n. 35.
l [illegible] infra eod. [illegible] de oblig. ex delict. Paul. 2. ſentent. 31. parag. 4.
m l. 22. ſ. 1. l. 96. ſ. 1. l. 85. ſ. eod. Talis non eſt malæ fidei poſſeſſor.
n l. 48. ſ. 4. l. 82. [illegible] ſ. 13. Inſti. de oblig. ex delict. l. 60. ſ. 2. ſ. locati.
o Furti ſcilicet, ſi veſtimenta ei fuerint ſubrepta. p v. l. 5. ſ. nautæ. q d. parag. 15. r l. 10. ſ. eod.
ſ [illegible] dante. Fur enim [illegible] furti agere poteſt. v. Cuiac. [illegible]
t l. 76. parag. 1. ſ. eo. u Malæ fidei poſſeſſor [illegible] agere non poteſt [illegible] ſuam improbitatem [illegible] actionem defendere [illegible] x l. 57. ſ. eo.
y parag. 14. Inſt. de obl. quæ ex delict. [illegible] de pign. Paul. 2. ſent. 31 parag. 16.
z Pignus non eſt in bonis creditoris. a l. 66. ſ. eod.
b Hanc negationem [illegible] Cuiac. [illegible] 16.
c [illegible] enim pignori incumbere, Theoph. parag. 14. Inſt. eod.
d l. 86 [illegible] l. 85. in fin. ſ. eod.
e l. 80. Inſt. è contra.
f Cur? quia adhuc rei dominus eſt.
g l. 31. ſup. de act. empt.

tentia vera eſt, & ita Iulianus. Et ſanè periculum rei ad emptorem pertinet: dummodò cuſtodiam b venditor ante traditionem præſtet. 2 ¶ Adeò autem emptor ante traditionem furti non habet actionem, vt ſit quæſitum, an ipſe ſubripiendo rem emptor furti teneatur? Et Iulianus libro vigeſimotertio Digeſtorum ſcribit: Si emptor rem, cuius cuſtodiam venditorem præſtare oportebat, ſoluto pretio ſubripuerit, furti actione non tenetur. planè ſi, antequam c pecuniam ſolueret, rem ſubtraxerit, furti actione teneri, perinde ac ſi d pignus ſubtraxiſſet. 2 ¶ Præterea habent furti actionem coloni e, quamuis domini non ſint, quia intereſt f eorum. 3 ¶ Is autem apud quem res depoſita g eſt, videamus an habeat furti actionem? Et cùm dolum h duntaxat præſtet, meritò placet non habere eum furti actionem. quid enim eius intereſt, ſi dolo i careat? quod ſi dolo fecit, iam quidem periculum k ipſius eſt, ſed non l debet ex dolo ſuo furti quærere actionem.

4 ¶ Iulianus quoque libro vigeſimoſecundo Digeſtorum ſcribit: Quia in omnium furum perſona conſtitutum eſt ne m eius rei nomine furti agere poſſint, cuius ipſi fures ſunt non habebit furti actionem is apud quem res depoſita eſt, quamuis periculo eius eſſe res cœperit, qui n eam contrectauit. 5 ¶ Papinianus tractat, ſi duos ſeruos ob decem aureos pignori acceperim, & alter ſubripiatur, cùm alter quoque qui ſit retentus, non minoris decem valeret, vtrum vſque ad quinque tantùm habeam furti actionem, quia in alio habeo ſaluos quinque: an verò, quia mori poteſt o, dici debeat in decem fore actionem, etiamſi magni pretij ſit is qui retinetur? Et ita putat p, non enim reſpicere debemus pignus q quod ſurreptum non eſt, ſed id quod ſubtractum eſt. 6 ¶ Idem ſcribit, ſi cum mihi decem deberentur, ſeruus pignori datus ſubtractus ſit, ſi actione furti conſecutus fuero decem, non r competere mihi furti actionem, ſi iterum ſubripiatur, quia deſiit mea intereſſe, cùm ſemel ſ ſim conſecutus. hoc ita, ſi ſine culpa mea ſubripiatur. nam ſi culpa mea, quia intereſt t eò quod teneor pignoratitia actione agere potero. quòd ſi culpa abeſt, ſine dubio domino competere actio videtur, quæ creditori non competit. quam ſententiam Pomponius quoque libro decimo ad Sabinum probat.

7 ¶ Idem dicunt, & ſi duo ſerui v ſubrepti ſint ſimul, competere vtriuſque nomine furti actionem creditori: ſed non in totum, ſed pro qua parte, in ſingulos diuiſo eo quod ei debetur, eius intereſt. ſeparatim autem duobus ſubreptis, ſi vnius nomine ſolidum u conſecutus ſit, alterius nihil conſequetur. 8 ¶ Item Pomponius libro decimo ex Sabino ſcripſit, ſi is cui commodaui x, dolo fecerit circa rem commodatam, agere eum furti non y poſſe. 9 ¶ Idem z Pomponius probat & in eo qui rem mandato alicuius accepit perferendam a.

10 ¶ An pater, cuius filio commodata res eſt, furti actionem habeat, quæritur? Et Iulianus ait, patrem hoc nomine agere non b poſſe, quia c cuſtodiam præſtare non debeat. Sicut (inquit) is cui pro eo cui commodata res eſt. ſi iuſſit d non habet furti actionem. Neque enim (inquit) is, cuiuſcunque e intereſt rem non perire, habet furti actionem, ſed qui ob eam rem tenetur, quod ea res culpa eius perierit. quam ſententiam Celſus quoque libro duodecimo Digeſtorum probat.

11 ¶ Is qui precario ſeruo f rogauerat, ſubrepto eo poteſt quæri an habeat furti actionem? Et cùm non eſt contra eum ciuilis g actio, quia ſimile h donato precarium eſt, ideoque & interdictum i neceſſarium viſum eſt, non habebit furti actionem. Planè poſt interdictum redditum, puto eum etiam culpam præſtare, & ideo & furti agere poſſe. 12 ¶ Quòd ſi conduxerit k quis, habebit furti actionē, ſi modò culpa eius ſubrepta ſit res.

13 ¶ Si filiusfamiliâs l ſubreptus ſit, patrem m habere furti actionem palam eſt. 14 ¶ Si res commodata eſt, & is cui commodata eſt deceſſerit, quamuis hereditati n furtum fieri non poſſit, & ideo nec heres eius, cui commodata eſt, poſſit agere: tamen commodator poterit furti agere. ¶ Idémque & in re pignorata, vel in re locata. licèt enim hereditati furti actio non adquiratur, tamen alij, cuius o intereſt, adquiritur.

15 ¶ Non ſolùm autem in re commodata competit ei cui commodata eſt, furti actio, ſed etiam in ea quæ ex ea agnata a eſt: quia & huius cuſtodia ad eum pertinet. Nam & ſi ſeruum tibi commodauero, & veſtis eius nomine furti ages, quamuis veſtem qua veſtitus eſt tibi non commodauerim. Item ſi iumenta tibi commodauero, quorum ſequela erat equulus b, puto competere furti actionem etiam eius c nomine, quamuis ipſe d non e ſit commodatus. 16 ¶ Qualis ergo furti actio detur ei cui res commodata eſt, quæſitum eſt. Et puto omnibus quorum f periculo res alienæ ſunt, veluti commodati g, item locati h, pignoriſve accepti i ſi hæ ſubreptæ ſint, omnibus furti actiones competere. condictio k autem ei demum competit, qui dominium habet.

17 ¶ Si epiſtola quam ego tibi miſi, intercepta ſit, quis furti actionem habeat? Et primùm quærendum eſt cuius ſit epiſtola: vtrum eius qui miſit, an eius ad quem miſſa eſt? Et ſi quidem dedi ſeruo eius, ſtatim ipſi quæſita eſt cui miſi: ſi verò procuratori, æquè, quia per liberam perſonam poſſeſſio quæri poteſt l, ipſius facta eſt: maximè ſi eius intererit eam habere. quod ſi ita miſi epiſtolam, vt mihi remittatur, dominium meum manet: quia eius nolui acquirere vel transferre dominium.

¶ Quis ergo furti aget? is cuius intereſt eam non ſubripi: id eſt, ad cuius vtilitatem pertinebant ea quæ ſcripta ſunt. ¶ Et ideo quæri poteſt, an etiam is cui data eſt perferenda, furti agere poſſit? Et ſi cuſtodia eius ad eum pertineat poteſt m: ſed & ſi intereſt eius epiſtolam reddere, furti habebit actionem. finge eam epiſtolam fuiſſe, quæ continebat vt ei quid redderetur, fieretve, poteſt habere furti actionem, vel ſi cuſtodiam eius rei receperit, vel n mercedem perferendæ accepit. & erit in hunc caſum ſimilis cauſa eius, & cauponis, aut magiſtri nauis. nam his o damus furti actionem, ſi ſint ſoluendo: quoniam periculum rerum ad eos pertinet.

De pignore. 1. Si dominus rem fructuario. 2. Vel commodatario ſurripiat.

15. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

CReditoris cuius pignus ſubreptum eſt, non creditorenus p intereſt, ſed omnimodò in q ſolidum furti agere poteſt, ſed & pignoratitia actione id quod debitum excedit r, debitori præſtabit. 1 ¶ Dominus qui rem ſubripuit, in qua vſusfructus ſ alienus eſt, furti vſufructuario tenetur. 2 ¶ Sed cum qui t tibi commodauerit, ſi eam rem ſubripiat: non teneri furti placuiſſe Pomponius ſcripſit. quoniam nihil tua intereſſet, utpote cùm nec commodati tenearis. ergo ſi ob u aliquas impenſas, quas in rem commodatam feciſti, retentionem x eius habueris, etiam cum ipſo domino, ſi eam ſubripiat, habebis furti actionem: quia eo caſu quaſi pignoris loco ea res fuit.

De his qui ſunt alieni iuris.

16. *Idem* lib. 7. ad Sabinum.

NE cùm y filiofamilias pater furti agere poſſit, non z iuris conſtitutio, ſed natura a rei impedimento eſt: quod non magis cum his quos in poteſtate habemus quàm nobiſcum ipſi agere poſſumus.

17. *Vlpianus* lib. 39. ad Sabinum.

SErui & filij noſtri furtum quidem nobis faciunt: ipſi autem furti non b tenentur, neque c enim qui poteſt in furem ſtatuere d, neceſſe habet aduerſus furem litigare. idcirco nec actio ei à veteribus prodita eſt.

1 ¶ Vnde eſt quæſitum, ſi fuerit alienatus, vel manumiſſus, an furti actione teneatur? Et placet non e teneri: neque f enim actio quæ non fuit ab initio nata oriri poteſt aduerſus hunc furem.

¶ Planè ſi manumiſſus g contrectabit, dicendum erit, teneri eum furti iudicio: quia hodie h furtum fecit.

2 ¶ Cum autem ſeruus, quem emi, tradi iuſque mihi eſt, à me redhibeatur i, non eſt in ea cauſa, vt perinde habeatur, atque ſi meus nunquam fuiſſet: ſed & fuit, & deſiit idcirco dicit Sabinus eum, ſi furtum fecit,

[left margin notes, partly illegible] b l. 1. in fi. ſup. de act. empt. — c Poſt ſolutam pecuniam emptor venditori rem ſubtrahens, furti non tenetur … — d Rei pignus creditori ſubtrahit … — e l. 1. ſup. … — f Qui pignus creditori ſubtrahit … — g … — h l. 1. 25. … — i Is re depoſita, depoſitarius habet intereſſe, ſi in eo dolum commiſit. — k Poſt dolum in re depoſita … periculum eſt … — l … — m Rei furtiuæ actio furti non competit: excipe l. 48. §. 4. … — n quia, Vulg. Hal. — o … — p in decem ſcil. agi poſſe … — q … — r Imò competit … — ſ Noſtra non intereſt … — t obligati, ſcilic. — u poteſt enim in ſolidum agere. — x Commodatarius qui dolum admiſit, furti non agit. — y Imò poteſt, l. 48. §. 3. eod. — z ſcilicet, cum furti agere non poſſe, … l. 78. ſ. eod.

a l. 7. C. eod. b Imò poteſt: intereſt enim ei actionem dari, qui de peculio conuenitur. Paul. 2. ſent. 31. §. 17.
c Cuſtodiam commodati qui non præſtat furti non agit.
d ſinciuſſu … furti non agit. l. 38. in fin. ſ. eod.
e Non cuiuſcunque intereſt rem non perire, furti agit is & lex reſtringe l. 14. §. 2. eo.
f ſeruum. Vulg. Hal. g l. 14. ſup. de precario.
h l. 1. §. 3. de precario. i de precario ſcilicet. k l. 58. ſ. eod.
l Graeci ita legunt, ſi filiusfamilias ſit ſubreptum.
m l. 1. §. 1. ſup. de rei vind. … in manu, l. 38. ſ. eod.
n l. 68. ſ. eod. o l. 10. ſup. eod.

… ſolute. y l. 17. l. 52. §. 4. ſ. eo. l. 7. ſ. de oblig. l. 1. C. de nouo. quæ ex delictis, … de noxal. z adde … [illegible]
Imò furti conditio, non natura: nam inter patrem & filium … poteſt eſſe de caſtrenſi peculio actio, l. 4. ſupra de iudic. … emancipatum … [illegible] … eſſet impedimento quia ius naturæ mutari non poteſt … [illegible]
a … patria poteſtate, vt vult Accurſ. … [illegible] … Naturæ vocabulo poteſt etiam intelligi … [illegible] … affectus qui natura parentibus eſt inditus. l. 4. C. de patria poteſtate.
b … l. 16. ſ. eod. c … non quod facere poſſumus … neceſſe eſt furi … ſtatuere poſſumus, non tamen cogimur ſe furem litigare.
d ſtatuere hic idem eſt quod animaduertere. e l. 1. §. … [illegible] … ſi quidem noxa caput ſequitur. Paul. 2. ſent. 31. … [illegible]
f … [illegible]
g Actio quæ furti tempore naſci domino aduerſus ſeruum … [illegible] … non incipit naſci, … [illegible]
h id eſt, … [illegible] … hac particula vide quæ notaui ad l. 7. §. 2. ſ. de iniur. i l. 89. §. 3. ſ. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

in ea eſſe cauſa, vt furti eius nomine is qui redhibuit, agere non poſſit, ſed & ſi non poſſit, attamen ratio haberi debet eius *a* quod fecit, cum redhiberi cœperit, idque actione redhibitoria continetur.

1 ¶ Illud quæſitum eſt, ſi cum in fuga eſſet ſeruus, furtum domino feciſſet, an æquè poſſet habere actionem aduerſus eum qui in poteſtatem domini non regreſſum, bona fide poſſidere cœperit. Mouet quæſtionem, quòd quamuis poſſidere ſeruum eo *b* tempore quo in fuga eſt, videor, attamen furti actione non, *c* teneor, quaſi non *d* ſit in mea poteſtate. quod enim videor poſſidere, ad vſucapionem tantùm mihi proficere Iulianus ſcribit. Dicit igitur Pomponius libro ſeptimo decimo ex Sabino, competere furti actionem huic domino, cuius ſeruus in fuga fuit.

18. *Paulus*[a] lib. 9. ad Sabinum.[e]

Quod dicitur *noxam caput ſequi*, tunc verum eſt, vt quæ initio aduerſus aliquem nata eſt, caput nocentis ſequatur. ideóque ſi ſeruus tuus furtum mihi fecerit, & dominus eius effectus eum vendidero *f*, non poſſe me agere cum debitore *g*. Caßiani putant.

De forma libelli. 5. *De pignore.*

19. *Vlpianus*[a] lib. 40. ad Sabinum.[e]

In actione furti ſufficit rem demonſtrari *h*, vt poſſit intelligi. 1 ¶ De pondere autem vaſorum, non *i* eſt neceſſe loqui. Sufficiet igitur ita dici, lancem, vel diſcum, vel pateram. Sed adſcribenda etiam materia eſt, vtrum argentea, an aurea, an alia quæ ſit.

2 ¶ Quòd ſi quis argentum infectum *k* petat, & maſſam argenteam dicere, & pondus debebit ponere.

3 ¶ Signati argenti numerum *l* debebit complecti, veluti aureos tot, pluréſve furto ei abeſſe. 4 ¶ De veſte *m* quæritur, an color *n* eius dicendus ſit? Et verum eſt colorem eius dici oportere, vt quemadmodum in vaſis dicitur patera aurea, ita & in veſte color dicatur. Planè ſi quis iuret *o pro certo ſe colorem dicere non poſſe*, remitti ei huius rei neceſſitas debet.

5 ¶ Qui rem pignori dat, eámque ſubripit *p*, furti actione tenetur. 6 ¶ Furtum autem rei pignoratæ dominus non tantùm tunc facere videtur, cùm poſſidenti, ſiue tenenti creditori aufert: verùm & ſi eo tempore abſtulerit quo non poſſidebat, vt putà ſi rem pignoratam vendidit *q*. nam & hic furtum eum facere conſtat. & ita & Iulianus ſcripſit.

1. *Quibus caſibus dominus furti tenetur.*

20. *Paulus*[a] lib. 9. ad Sabinum.[e]

Cum æs pignori datur, etiam *r* ſi aurum eſſe dicitur, turpiter ſit, furtum non fit: ſed ſi datum eſt aurum, deinde, cum dixiſſet ſe ponderare, aut obſignare velle, æs ſubiecit, furtum fecit. rem enim pignori datam intercuenerit. 1 ¶ Si bona fide rem meam emeris, eámque ego ſubripuero, vel etiam tuus *s* vſusfructus ſit, & eam contractauero, tenebor tibi furti actione, & ſi dominus rei ſum. ſed his caſibus vſucapio quaſi furtiuæ rei non impeditur: quoniam & ſi alius ſubripiat & in meam poteſtatem reuerſa res fuerit, vſucapietur.

De furto partis, quibus caſibus eſt fur manifeſtus, & nec manifeſtus. 2. *De errore in re ſurrepta.* 5. *De furto partis.* 7. *De eo qui conclaue intrauit.* 8. *De furto partis vel totius.* 9. *De re à pluribus ſurrepta, quam ſinguli tollere non potuerint.* 10. *Differentia inter actionem furti, & condictionem furtiuam.*

21. *Vlpianus*[a] lib. 40. ad Sabinum.[e]

Vulgaris eſt quæſtio, an is qui ex aceruo frumenti modium ſuſtulit, totius rei *u* furtum faciat, an verò eius tantùm quod abſtulit? Ofilius totius acerui furem eſſe putat. nam & qui aurem *y* alicuius tetigit, inquit Trebatius, totum eum videri tetigiſſe. proinde & qui dolium aperuit, & inde paruum *z* vini abſtulit: non tantùm eius quod abſtulit, verùm totius videtur fur eſſe. Sed verum eſt *a* in *b* tantum eos furti actione teneri, quantū abſtulerunt. ¶ Nam & ſi quis armarium, quod tollere non poterat aperuerit, & omnes res quæ in eo erant contrectauerit, atque ita diſceſſerat, deinde reuerſus, vnam ex his abſtulerit, & antequam ſe reciperet quò deſtinauerat, deprehenſus fuerit: eiuſdem rei & manifeſtus, & nec manifeſtus fur erit. Sed & qui ſegetem luce *c* ſecat *d* & contrectat, eius quo ſecat, manifeſtus *e* & nec *b* manifeſtus fur eſt. 1 ¶ Si is qui viginti nummorum ſaccum depoſuiſſet, alium ſaccum, in quo ſcit triginta eſſe, errante eo qui dabat acceperit, putauit autem illic ſua viginti eſſe, teneri furti decem *c* nomine placet. 2 ¶ Si quis æs ſubripuit, dum aurum ſe ſubripere putat, vel contrà: ex libro octauo Pomponij ad Sabinum, furti ſe minus eſſe, cum plus eſſet eius quod ſubripuit, furtum committit *d*. idem Vlpianus.

3 ¶ Sed & ſi quis ſubripuerit furto duos ſacculos, vnum decem, alterum viginti, quorum alterum ſuum putauit, alterum ſcit alienum: profectò dicemus tantum vnius, quem *e* putauit alienum, furtum eum facere quemadmodum ſi duo pocula abſtulerit, quorum alterum ſuum putauit, alterum ſcit alienum. nam & hic vnius ſit furtum. 4 ¶ Sed ſi anſam, *f* in poculo ſuam putauit, vel verè fuit, totius *g* poculi eum furtum facere Pomponius ſcripſit. 5 ¶ Sed ſi de naui onerata furto quis ſextarium frumenti tulerit, verum totius oneris, an verò ſextarij tantùm furtum fecerit? facilius hoc quæritur in horreo pleno. Et durum eſt dicere totius furtum fieri. Et quid ſi ciſterna *h* vini ſit? quid dices? aut aquæ *i* ciſterna? quid deinde, ſi naue vinaria *k*, vt ſunt multæ, in quas vinum effunditur? quid dicemus de eo qui vinum hauſit? an totius oneris fur ſit? Et magis eſt, vt & hic non totius iudicamus. 6 ¶ Certè ſi propones, in apotheca *m* amphoras eſſe vini, eáſq; ſubtractas, ſingularum furtum ſit, non totius apothecæ: quemadmodum ſi ex pluribus rebus mouentibus in horreo *n* recluſis, vnam tulerit. 7 ¶ Qui furti faciendi cauſa conclaue *o* intrauit nondum fur eſt, quamuis furandi cauſa intrauit. Quid ergo? qua actione tenebitur? vtique iniuriarum *p*, aut de vi accuſabitur ſi per vim introibit *q*.

8 ¶ Item & maioris ponderis quid aperuit, aut refregit, quod tollere non poſſit, non eſt omnium rerum cum eo furti actio, ſed earum tantùm quas tulit: quia totum tollere non poteſt. proinde ſi inuolucrū *r*, quod tollere non potuit, ſoluit, vt contrectet, deinde contrectauit quaſdam res: quamuis ſingulas res quæ in eo fuerunt, tollere potuerit, ſi tamen totum inuolucrum tollere non potuerit, ſingularum rerum quas tulerit, fur eſt. cæterarum non eſt. quòd ſi totum vas tollere potuit, dicimus eum totius eſſe furem, licèt ſoluerit, vt ſingulas, vel quaſdam tolleret. & ita & Sabinus ait.

9 ¶ Si duo, pluréſve vnum tignum furati ſunt, quod *ſ* ſinguli tollere non potuerint: dicendum eſt omnes eos furti inſolidum *t* teneri: quamuis id contrectare, nec tollere ſolus poſſet, & ita vtimur. neque enim poteſt dicere, pro parte furtum feciſſe ſingulos, ſed totius rei vniuerſos. ſic fiet, ſingulos furti teneri.

10 ¶ Quamuis autem earum quoque rerum, quas quis non abſtulit, furti tenetur: attamen condici ei non poteſt: idcircò, quia condici ea res quæ ablata eſt, poteſt. & ita & Pomponius ſcribit.

De re fracta aut rupta. 1. *De arca fracta vt vniones tollantur.* 2. *De eo qui lancem raſit.*

22. *Paulus*[a] lib. 9. ad Sabinum.[e]

Si quid fur fregerit, aut ruperit *x*, quod non etiam furandi cauſa contrectauerit, eius nomine cum eo furti agere non poteſt *x*. 1 ¶ Si eo conſilio arca *y* refracta ſit, vt vniones (putà) tollerentur, hique furti faciendi cauſa contrectati ſint, eorum tantummodo furtum factum videri. quod *z* eſt verum. nam cæteræ res quæ ſeponuntur, vt ad vniones perueniatur, non furti faciendi cauſa contractantur.

2 ¶ Qui lancem raſit, totius *a* fur eſt, & furti tene-

a l. 33. §. 1. ff. de ædilitio.
b Paul. 2. ſent. 31. §. vlt. adde l. 1. §. 14. ff. de a. q. poſſ.
c Iam tenetur, l. 22. §. 3. ff. ad leg. Aquil. Seruus qui eſt in fuga, ſi ab alio non poſſidetur, videtur à domino poſſideri: nec tamen tenetur actione: quia eū in ſua poteſtate non habet. ſi ab alio poſſidetur bona fide, communi teneri non poteſt ſeruus ſui, recuperandi facultatem habet, & tenetur. in ſua vel recuperet vel cedat actionem. Atque hanc fidei tenerem ſed & ſub tamen, vt ſeruū ſimiliter & ideo quomodo que dedit non erit ſeruitus. Nam domini vindicationem repellet ſe cū bonæ fidei poſſeſſor ſeruū dediderit officio iudicis, vel exceptione doli mali, niſi iuris æſtimationem offerat. adde Cuiac. 8. ad Afric. & l. 21. §. 5. ff. de nox.
e u. l. 1. in fin. ff. de priuata delict.
f l. 37. ff. de noxal. §. 5 Inſtit. de noxal.
g Emptore, Cuiac. ad l. 43. ff. de pactis. 12. obſ. 25. in fin.
h Demonſtrari autem, ſi nomen exprimitur, l. 52. §. 25. ff. eod. non tamen perfectè.
i Ita videtur neceſſe, l. 6. §. 41. ſup. depoſiti.
k l. 5. §. 40. l. 6. ff. de rei vind.
l d. l. 52. §. 27. ff. eod.
m d. l. 6.
n Colorem veſtis ſubreptæ agens furti dicere debet, niſi ignorauerit ſe nō poſſe colorem dicere.
o Adde l. 27. §. 9. ſupra vi.
p vel vendit, l. 66. ff. eod.
q l. 66.
r l. 18. ff. de pign. l. 1. §. 1. ff. eod.
s adde l. 3. in fin. ſub eod. Seruus ſi ſeruus. 5. Erit & patens, ſimul dum voluit, paruum voluit, ſi tamen quaſi prudens dederis, tenendus ei. Ex toto enim ſoluiſſe debet, qui imprudentia defenditur. Si ſeruis ſilenter ianuam incendiſſe, ſi vnum ædificium, tota domus intelligeretur ex parte. Nec enim quiſquam omnia incendit, ſed enim aliquam rem, ex qua ſurgat in omnia ſe ſparſurus ignis. Atqui pars domus eſt arbor, quæ in domo eſt. u Lacerat. x Et male ſ. eod.
y Eſt autem, ſi quæ nec. ad l. 3. §. 1. ff. de adq. poſſ. z Paruum, vulg. Hal. a Imò non videtur verum, l. 21. in fin. ſ. eo. b §. 9. ſ. eo. Imo totius, l. 5. in fin. ſ. de incendio.
c Segetem autē ſecans, vulg. Hal. alij legunt noctu: qua lectione non abhorrent quæ proximè dicentur. d De ſegetibus caſis ſic Plin. 18. c. 3. Frugem aratro quæſitam furtim noctu paviſſe, ac ſeciſſe pubert 12. Tab. legibus capitale erat, ſuſpenſumque Cereri necari iubebant, grauius quàm homicidij conuictum: impubem

Præterlo arbitratu verberari, noxiamue duplionéve decernendam. & ideo Plinium 17. c. 2. & de ſegetibus infrà, l. 27. §. 25. ſ. ad leg. Aquil. Paulum 2. ſent. 31. §. 2.
a Quia deprehenſus fuit aliquam non deferret.
b Quia prius clam contrectauit & receſſit.
c Eſt enim furti, quia quis ſoluendos nummos ſciſe accipit, l. 18. ff. de cond. furtiua. hic autē creditor, vel ſaltem decem indebita accepit.
d Non quia ſolum cogitatio vera ſuit ſubripiendi ſumat, ſed quia ſaltem eſt ſoluta.
e Qui rem aliquam vt ſuam capit, furtum non committit. §. 1. Inſtit. vi bon. rapt.
f Ferruminatione vel plumbatura iunctam poculo.
g Quia anſa ferruminata cedit poculo, vt. l. 23. §. 1. ff. de acq. rerum dom. Itaque quādiu à poculo non eſt ſeparata, qui eam lucri cauſa contrectat, furtum committit.
h Ciſterna vini, quæ lacus vini, in l. 27. §. vlt. ff. ad l. Aquil. ciſternam in terra defoſſam, tectorio inducere & incruſtare intus fortiſque ſolebant, quod ex Suida & Xenophonte docet Celsus 10. obſer. & de quo d. l. 1. §. 4. ff. de ſtatu.
k Nauis vinaria de qua hæc verba Varronis accipiēda ſunt: nauibus vindemiam condimus ex inſula Chio & Chio 2. de re ruſt. ſup. Lazarus Baifius cetere ſe Venetijs vidiſſe naues aquarias, quibus aqua portabatur, vt venderetur ciſternas non habentibus. l Furem eſſe ſe ſup. ſ. eod.

m Apotheca, repoſitorium, Aug. 16. de opere monachorum 15. Ibid. in fin. vlt., vt hic & l. 12. paragr. 19. & 34. ff. de inſtructo legato. dicitur & mercium quarumcumque. hinc apothecarij qui mercium vilißimarum apothecas ſeuum deferentes, aſſiſi in locis aliquandiu conſiſtunt emptorem operientes, lib. 12. in fin. C. de cohortalibus lib. 12.
n Horrea veteres ſolebant varias merces includere, l. 3. paragr. 2. ff. de officio præfecti vigilum, l. 74. ff. de contrah. empt. 55. ff. locati. quibus & vina & vaſa, vnde horreum vinarium dicitur, l. 3. ff. de inſtructo. Alias merces hormarium, & horrearius qui horrei cuſtodiam habet. Horreum propriè eſt, in quo eſt frumentum: ideo olim fareum à farre dicebatur. Feſtus, vel ab horrendo. Varro quarto deligiſtatuel (vt ibi pueris eſt legendum) ab hordeo. Adde quæ de horreo ſcripſi ad l. 7. ff. de locato.
p Conclaui, coenacula, loca dicuntur, quæ vna claue clauduntur. Feſtus. geminatam conclauia apud Varronem lib. 7. de lingua. & Apuleius 2. de Aſino. conclaue quodam obſeratis liminibus ambulans demonſtrauit. p l. 23. ff. de iniuriis.
q Inuolui, Ita cuod. lovaverit, vn pasa. r Inuolucrum quo veſtes inuoluuntur, Varro 4. de ling. & alia quæuis hinc Cicero 2. Nat. Clypei cauſa inuolucrum, vaginæ gladij dicitur & volumen εἴλημα, quod & volumen Gloßis Græcis & Iſidoro in ſcripſitor, collatio. ſ l. 51. in fin. ſ. ad leg. Aquiliam. t l. 7. in fin. ff. de inoffic. lib. 6. ff. arborum furtim.
u Rupert. Vulgus Haloand. l. 28. §. ff. de eodem. x Quia furtum non ſit ſolo animo ſine contrectatione, l. 1. paragr. 1. l. 21. paragr. 7. ſ. eo. l. 52. paragr. 19. ſ. eod. ſ. paragr. 18. ſup. de acquir. poſſeſſ. l. 53. in fin. ff. de verb. ſignificat. §. 1. 2. vers. opt. Inſt. de oblig. quæ ex delicto.
y Arcam inde dictam putat Varro quod arceantur fures ea clauſa 4. de lingua.
z Si ſit idem ius inducere, non id quod æquum bonumque eſt, l. 23. ſ. eod.

Universidad Rey Juan Carlos

tur ad id quod domini intereſt.

De impubere.

25. Vlpianus lib. 41. ad Sabinum.

IMpuberem a furtum facere poſſe, ſi b iam doli capax ſit, Iulianus lib. 22. digeſt. ſcripſit. Item poſſe cum impubere damni c iniuria agi, quia id furtum ab impubere fit. ſed modum eſſe adhibendum ſit. nam in infantes id non cadere. nos putamus, cum impubere culpæ capace, Aquilia d agi poſſe. ¶ Item verum eſt, quod Labeo ait, nec ope e impuberis furto facto teneri eum.

24. Paulus lib. 9. ad Sabinum.

NEc minus etiam condici ei poſſe Iulianus ſcripſit.

De fundo & his quæ de fundo tolluntur.

25. Vlpianus lib. 41. ad Sabinum.

VErum eſt quod plerique f probant, fundi furti agi non poſſe. 1 ¶ Vnde quæritur, ſi quis de fundo vi deiectus ſit, an condici ei poſſit qui deiecit? Labeo negat. Sed Celſus putat poſſe condici g poſſeſſionem: quemadmodum poteſt, re mobili ſubrepta. 2 ¶ Eorum quæ de fundo tolluntur, vt putà arborum h vel lapidum, vel arenæ, vel fructuum i, quos quis fraudandi i animo decerpſit, furti agi poſſe nulla dubitatio eſt.

De apibus. 1. De columbis.

26. Paulus lib. 9. ad Sabinum.

SI apes k feræ in arbore fundi tui apes fecerint, ſi quis eas, vel fauum l abſtulerit, eum non teneri tibi furti: quia non fuerint tuæ, eáſque conſtat capturum terra, mari, cœlo, numero eſſe. 1 ¶ Item conſtat columbum m qui eommmis exilat, cum eo qui fructus n ſtantes ſubripuerit, actorum furti: quia vt primum decerptus eſſet, eius eſſe cœpiſſet.

De tabulis.

27. Vlpianus lib. 41. ad Sabinum.

QVi tabulas p vel cautiones amouet, furti tenetur non tantum pretij ipſarum tabularum, verum eius quod q intereſt. quod ad æſtimationem refertur eius ſummæ quæ in his tabulis continetur: ſcilicet ſi tanti intereſſit, vt putà ſi chirographa auctorum decem tabulæ fuerint, dicimus hoc duplicari. Quod ſi iam erant inanes r, quia ſolutum proponebatur, numquid ipſarum tantum tabularum pretij videatur eſſe æſtimatio facienda? quid enim intereſſit huius? Sed poteſt dici, quia nonnunquam debitores tabulas, ſibi reſtitui petant, quia nonnunquam calumniantur debitores: quaſi ſ indebito ſoluto ab his intereſſe creditoris tabulas habere, ne forte controuerſiam ſuperere ſe patiatur. ¶ Et generaliter dicendum eſt, in id quod intereſt duplari. 1 ¶ Inde poteſt quæri, ſi quis cum alias probationes t, menſéque u ſcripturam haberet chirographi furtum paſſus ſit, an æſtimari duplo chirographi quantitas debeat: & nunquid non: quaſi nihil intereſt, quantum enim intereſt, cùm poſſit debitum aliunde probare? quemadmodum ſi in binis tabulis inſtrumentum ſcriptum ſit, nam nihil videtur deperdere, ſi futurum eſt, vt alio chirographo ſaluo ſecurior ſit creditor. 2 ¶ Apocha x quoque ſi fuerit ſubrepta, æquè dicendum eſt furti actionem in id quod intereſt locum habere: ſed nihil *mihi* videtur intereſſe, ſi ſint & aliæ probationes ſolutæ pecuniæ. 3 ¶ Sed ſi quis non amouit huiuſmodi inſtrumenta, ſed interleuit y, non tantum furti actio locum habet, verum etiam legis Aquiliæ, nam rupiſſe videtur, qui corrupit.

28. Paulus lib. 9. ad Sabinum.

SEd ſi ſubripuit prius quàm deleat, tanto z tenetur, quanti domini intereſſit non ſubripi. delendo enim nihil ad pœnam adiicit.

29. Vlpianus lib. 41. ad Sabinum.

HOc amplius & ad exhibendum agi poteſt, & interdicto quorum a bonorum agi poterit.

30. Idem lib. 9. ad Sabinum.

SI hæreditariæ tabulæ deletæ ſint.

31. Idem lib. 41. ad Sabinum.

SEd & ſi imaginem *quis* vel librum deleuerit, & hic tenetur damno b iniuriæ, quaſi corruperit.

1 ¶ Si quis tabulas inſtrumentorum reipublicæ municipij alicuius aut ſubripuerit, aut interleuerit, Labeo ait furti eum teneri. ¶ Idémque ſcribit & de cæteris rebus publicis c, déque ſocietatibus d.

32. Paulus lib. 9. ad Sabinum.

QVidam tabularum, dumtaxat æſtimationem faciendam in furti actione exiſtimant: quia e ſi iudici, apud quem furti agatur, poſſit probari quantum debitum fuerit, etiam apud eum iudicem eadem probare, apud quem pecuniam petat: ſi verò in furti iudicio probare non poteſt, ne illud quidem poſſe oſtendi, quanti eius intereſt f. ſed poteſt poſt furtum factum ſi tabulas nanctus eſſet actor, vt ex eo probet, quanti ſua intereſſet, ſi tabulas nanctus non eſſet. 1 ¶ De lege Aquilia maior quæſtio eſt, quemadmodum poſſit probari quanti eius intereſt. nam ſi poteſt aliàs probare, non patitur damnum. quid ergo, ſi fortè pecuniam ſub g conditione crediderit, & interim teſtimonia, quorum probationem habeat qui poſſint mori pendente conditione: ut puta me periiſſe creditum, & quia teſtes & ſignatores qui rem communiſſent h, præſentes non haberem, victum rem amiſiſſe: nunc verò, cùm furti agam, eorum memoria, & præſentia ad fidem creditæ pecuniæ vti poſſim.

De tutore vel curatore.

33. Vlpianus lib. 41. ad Sabinum.

TVtor adminiſtrationem quidem rerum pupillarium habet, intercipiendi autem poteſtas ei non datur, & ideo ſi quid furandi animo amouerit i, furtum facit nec vſucapi res poteſt. ſed & furti actione tenetur quamuis & tutelæ agi cum eo poſſit.

¶ Quod in tutore ſcriptum eſt, idem erit & in curatore adoleſcentis k, cæteriſque l curatoribus.

De furto manifeſto, vel nec manifeſto.

34. Paulus lib. 9. ad Sabinum.

IS qui opem in furtum facienti fert, nunquam manifeſtus eſt. itaque accidit, vt is quidem qui opem tulit, furti nec manifeſti: is autem qui deprehenſus n eſt, ob eandem rem manifeſti teneatur.

35. Pomponius lib. 19. ad Sabinum.

SI perferendum o acceperis, & ſcieris furtiuum eſſe, conſtat, ſi deprehendatur, ipſum dumtaxat furem manifeſtum eſſe: ſi neſcieris, neutrum: hunc quia fur non ſit, furem quia deprehenſus non ſit.

1 ¶ Si vnus ſeruus tuus hauſiſſet: & abſtuliſſet aliter haurienda deprehenſus eſſet, prioris nomine nec manifeſti, alterius manifeſti teneberis.

De eo qui ſeruo perſuaſit vt fugeret. 1. De eo qui filio vel ſeruo vel vxori opem tulit. 2. De eo qui ſeruo perſuaſit vt fugeret.

36. Vlpianus lib. 42. ad Sabinum.

QVi ſeruo perſuaſit q, vt fugeret, fur non eſt. nec r enim qui alicui malum conſilium dedit, furtum facit, non magis quàm ſi ei perſuaſit, vt ſe præcipitaret manus ſibi inferret. hæc enim furti non admittunt actionem. Sed ſi alius ei fugam perſuaſerit, vt ab alio ſubripiatur, furti tenebitur is qui perſuaſit, quaſi ope ſ conſilio eius furtum factum ſit. ¶ Plus Pomponius ſcripſit, eum qui perſuaſit, quamuis interim furti non teneretur, tunc t tamen incipere teneri, cùm ipſe fugitiuus fur eſſe cœperit, quaſi videatur ope, conſilio eius furtum factum. 1 ¶ Item placuit eum qui u filio, vel ſeruo, vel vxori x opem fert furtum facientibus y, furti teneri: quamuis ipſi furti actione non conueniantur. 2 ¶ Idem Pomponius ait, ſi cum z rebus aufugerit fugitiuus, poſſe furti actione ſollicitatorem conueniri rerum nomine: quia opem, conſilium contrectatori tulit: quod & Sabinus ſignificat. 3 ¶ Si duo ſerui inuicem ſibi perſuaſerunt, & ambo ſimul aufugerint, alter alterius fur non eſt. ¶ Quid ergo ſi inuicem ſe celauerunt a? fieri enim poteſt, vt inuicem fures ſint. & poteſt dici alterum alterius furem eſſe. quemadmodum & ſi alij ſingulos ſubripuiſſent, tenerentur, quaſi alter alterius nomine opem tuliſſet. quemadmodum rerum quoque nomine teneri conſueri Sabinus ſcripſit.

De eo qui pauonem manſuetum perſecutus eſt.

37. Pomponius lib. 19. ad Sabinum.

SI pauonem meum manſuetum b, cùm de domo mea effugiſſet, perſecutus ſis, quoad is c perit, agere tecum furti ita potero, ſi aliquis eum habere cœperit.

De filiofam. ſiue furtum.

SI filiusfamilias furtum ſit patrem d habere ſui . . . *patiatur eſt.* *De matre filij ſubrepti. 1. De liberis perſonis.*

38. Paulus lib. 9. ad Sabinum.

MAter e filij ſubrepti, furti actionem non habet f.

1 ¶ Liberarum perſonarum nomine dici furti

a Ib & ad eiuſd. 13. Cod. & Inſt. de litteris obl.
n Menſæ Vulg. Hal. quam ſcripturam Baſilica dum verunt, & τὴ ... Menſæ autem hic ſit mentio, ea ratio eſt. Argentarij menſas cum ære in foro poſitas habebant. apud eos pecuniæ deponebantur, vendebantur per argentarios Romani etiam emebant, credebant, atque etiam fœnori accipiebant, omnia denique per eos exercebant: iſque his omnibus argentarij conficiebant rationes: eorum ſcripturas valebant obligatio. vide Cuiac. ad leg. 27. ... ad Titul. 136.
x Eleg ibid. ... parag. 1. & de ... ſol. indeb.
y ... l. 27. parag. ... ad leg. Aquil. l. 10 de ſer. & de damn.
z Tanti teneatur. Vulg.
a. Interdictum quorum bonorum, interdum de ſingulis rebus redditur ... vide quæ notaui ad l. 1. parag. 1. ... quorum bonorum ... ad ... de ...
b ... ad leg. Aquiliam.

c Id eſt, ita vt pereat. d l. 14. parag. 13. & eod. parag. 9. inſt. ... de ...
e Aliud in patre, l. 14. parag. 13. & eod. parag. 9. inſt. ...
f ... habere videmus, l. 15. parag. 1. & de ...

actio ſit, condictio tamen nuſquam eſt.

De meretrice.

39. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

VErum eſt, ſi meretricem a alienam b ancillam rapuit quis, vel celauit, furtum non eſſe c. nec enim factum quæritur, ſed cauſa d faciendi: cauſa autem faciendi, libido fuit, non furtum. ¶ Et ideo etiam eum qui fores e meretricis effregit libidinis cauſa, & fures non ab eo inducti, ſed aliàs ingreſſi meretricis res egeſſerunt f, furti non teneri. ¶ An tamen vel Fabia teneatur, qui ſuppreſſit ſcortum libidinis cauſa? Et non puto teneri. & ita etiam ex facto cùm incidiſſet, dixi. hic enim turpiùs facit, quàm qui ſubripit: ſed ſecum facti ignominiam compenſat, certè fur non eſt.

De commodato. De eo qui inuito domino vtitur.

40. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

QVi iumenta ſibi commodata longiùs g duxerit, aliáve h re inuito domino vſus i ſit, furtum facit.

De captiuitate & poſtliminio. 1. De arrogatione. 2. Quamdiu duret furti actio, & in quem competit. 3. De captiuitate & poſtliminio.

41. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

SI cùm quis in k hoſtium poteſtate eſſet, furtum ei factum ſit, & poſtliminio l redierit: poterit quis dicere eum furti habere actionem. 1 ¶ Adrogatorem m poſſe furti agere, ſi eius furti nomine, quod factum eſt ei n quem adrogauit, antequam eum adrogaret, certum eſt, cæterùm ſi poſtea, nulla erit dubitatio.

2 ¶ Quamdiu viuit is qui furtum fecit, non perit furti actio. aut o enim ſui iuris eſt is qui furtum fecit, & cum ipſo actio eſt: aut alieni p iuris eſſe cœpit, & actio furti q cum r eo eſt, cuius poteſtati ſubiectus eſt, & hoc eſt quod dicitur, Noxa caput ſequitur.

3 ¶ Si quis poſt noxam admiſſam, hoſtium ſeruus fuerit factus, videndum eſt an extinguatur actio? Et Pomponius ſcripſit, extingui actionem: & ſi fuerit reuerſus poſtliminio s, vel quo alio iure, renaſci eam actionem debere. & ita vtimur.

De eo quod in naui perijt. 1. De manumiſſione.

42. *Paulus* lib. 9. ad Sabinum.

SI ſeruus nauem exerceat non t voluntate domini, de eo quod ibi perit, vulgaris u formula in dominum danda eſt, vt quod alter admiſit, dumtaxat de peculio: quod ipſe exercitor, adijciatur, vt noxæ dederet. ¶ Igitur ſi manumiſſus ſit, perſecutio quidem in peculio manebit aduerſus dominum x intra annum; noxalis x ipſum ſequetur.

1 ¶ Interdum, & manumiſſus, & qui eum manumiſit, ob furtum tenetur ſi ideo manumiſit, ne furti cum eo agi poſſit. ſed ſi cum domino actum fuerit, ipſo iure manumiſſum liberari Sabinus reſpondit, quaſi deciſum ſit.

De falſo creditore. 1. De falſo procuratore. 2. De indebito. 3. De mendacio. 4. De eo qui alienum quid iacens ſuſtulit. 9. ἐπ᾽ ἀγωγῇ petit. 10. De re quam dominus iecit. 11. De iactu ex naue. 12. Si furtum paſſus manciſcatur dominium partis, vel vſumfructum in ſeruo qui furtum fecit.

43. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

FAlſus creditor, (hoc y eſt is qui ſe ſimulat z creditorem) ſi quid acceperit, furtum facit, nec nummi eius fient. 1 ¶ Falſus procurator a furtum quidem facere videtur. Sed Neratius videndum eſſe ait, an hæc ſententia cum diſtinctione vera ſit. Vt ſi hac mente ei dederit nummos debitor, vt eos creditori perferret, procurator autem eos intercipiat, vera ſit, nam & manent b nummi debitoris, cum procurator eos non eius nomine accepit, cuius eos debitor fieri vult: & inuito domino eos contrectando, ſine dubio furtum facit. Quod ſi ita det debitor, vt nummi procuratoris fiant, nullo modo eum furtum facere ait, voluntate domini eos accipiendo. 2 ¶ Si is qui indebitum accipiebat c, [illegible]gauerit ſoluendum d, non erit furti actio, ſi cum eo [illegible] ſolutum ſit, cæterùm ſi præſente, alia cauſa eſt, & furtum facit e. 3 ¶ Si quis nihil in perſona ſua mentitus eſt, ſed verbis fraudem adhibuit, fallax eſt magis quàm furtum facit. vtputà ſi dixit ſe locupletem, f ſi in mercem ſe collocaturum quod accepit, ſi fideiuſſores idoneos daturum, vel pecuniam confeſtim ſe ſoluturum. nam ſi ſit his [illegible] magis decepit, quàm furtum fecit: & ideo furti non [illegible] ſed quia dolo fecit, niſi ſit alia g aduerſus eum actio, de dolo [illegible].

4 ¶ Qui alienum a quid iacens b, lucri faciendi cauſa ſuſtulit furti obſtringitur c, ſiue ſcit cuius ſit, ſiue ignorauit. nihil enim ad furtum minuendum facit, quòd cuius ſit, ignoret.

5 ¶ Quòd ſi dominus id dereliquit, furtum non fit eius etiam d ſi ego furandi animum habuero. nec enim furtum fit, niſi e ſit cui fiat. in propoſito autem nulli fit: quippe cùm placeat Sabini & Caſſij ſententia exiſtimantium ſtatim f noſtram eſſe deſinere rem quam dereliquimus. 6 ¶ Sed ſi non fuit derelictum, putauit g tamen derelictum, furti non tenetur. 7 ¶ Sed ſi neque fuit, neque putauit, iacens tamen tulit, non h vt lucretur, ſed redditurus i ei cuius fuit, non tenetur furti.

8 ¶ Proinde videamus ſi neſcit cuius eſſet, ſic tamen tulit, quaſi redditurus ei qui deſideraſſet, vel qui oſtendaſſet rem ſuam, an furti obligetur? Et non puto obligari eum, Solent plerique etiam hoc facere, vt libellum proponant k continentem inueniſſe & redditurum ei qui deſiderauerit. hi ergo oſtendunt l non furandi animo ſe feciſſe. 9 ¶ Quid ergo, ſi εὕρετρα m (id eſt *inuentionis præmia*) quæ dicunt petat? nec hic videtur furtum facere, etſi non probè petat aliquid. 10 ¶ Si quis ſponte rem iecit, vel iactauit, non quaſi pro derelicto habiturus, tuque hanc rem tuleris, an furti tenearis. Celſus lib. duodecimo Digeſtorum quærit, & ait, ſi quidem putaſti, pro derelicto habitam, non teneris. quòd ſi non putaſti: hic dubitari poſſe ait, tamen magis defendit non teneri. quia (inquit) res non intervertitur ei qui eam ſponte reiecit. 11 ¶ Si iactum n ex naue factum, alius tulerit, an furti teneatur? quæſtio in eo eſt, an pro derelicto habitum ſit. Et ſi quidem derelinquentis animo iactauit, (quod plerunque o credendum eſt, cùm ſciat periturum) qui inuenit, ſuum facit, nec furti tenetur p. Si vero non hoc animo, ſed hoc, vt ſi ſaluum fuerit, haberet: ei qui inuenit auferendum eſt, & ſi ſcit hoc, qui inuenit & animo furandi tenet, furti tenetur q. Enimuero ſi hoc animo, vt ſaluum faceret domino, furti non tenetur. quod ſi putans ſimpliciter iactatum, furti ſimiliter non tenetur. 12 ¶ Etiam ſi partis dimidiæ nanciſcar dominium in ſeruo, qui mihi antea furtum fecerat, magis eſt, vt extinguatur actio etiam parte redempta: quia etſi ab initio quis partem in ſeruo habebat, furti agere non poterat. ¶ Planè ſi vſuſfructus eius in eo ſeruo eſſe cœperit, dicendum eſt furti actionem non extingui, quia fructuarius dominus non r eſt.

De falſo procuratore. 1. Si rem meam quaſi tuam tibi tradidero. 2. De ſeruo hæreditario.

44. *Pomponius* lib. 19. ad Sabinum.

SI iuſſu debitoris ab alio falſus f procurator creditoris accepit, debitori iſte tenetur furti, & nummi debitoris erunt. 1 ¶ Si rem meam quaſi t tuam tibi tradidero ſcienti meam eſſe, magis eſt furtum te facere, ſi lucrandi animo id feceris.

2 ¶ Si ſeruus hæreditarius nondum u adita hæreditate furtum hæredi fecerit, qui teſtamento domini manumiſſus eſt, furti actio aduerſus eum competit, quia nullo tempore hæres dominus eius factus eſt x.

De re communi.

45. *Vlpianus* lib. 41. ad Sabinum.

SI ſocius y communis rei furtum fecerit, (poteſt z enim communis rei furtum facere) indubitate dicendum eſt, furti actionem competere.

De vi bonorum. De manumiſſione. Si res in hoſtium poteſtatem peruenerit. Si habeatur pro derelicto. 7. De ſeruo fructuario, vel vſuario vel pigneratitio vel communi ſurrepto. 7. De affectu contrectantis. 8. Ex de voluntate domini. 9. De ſecundo furto.

46. *Idem* lib. 42. ad Sabinum.

INter omnes a conſtat, etiam ſi extincta b ſit res furtiua, attamen furti remanere actionem aduerſus furem. Proinde mortuo quoque homine, quem quis furto abſtulit, viget c furti actio. ¶ Sed nec manumiſſio furti actionem extinguit, nec d enim diſſimilis eſt morti manumiſſio, quod ad ſubtrahendum domino ſeruum apparet. ¶ Itaque qualiter domino ſit ſeruus ſubtractus, attamen ſuperest aduerſus furem furti

a Sed.... b l. 1. parag. 20. ſup. de acquir. poſſ. Imò, non manent debitoris, cùm fiunt creditoris, l. 13. in fin. ſ. de don. c iterum ſcilicet.
d Eam ſcilicet qui ſoluere erat paratus.
e quia breui manu recipit quod alteri ſolutum eſt: & paria ſunt, ſolui mandatori, vel alteri eius nomine eo præſente, adde l. 59. ſup. de verb. oblig.
f Imò, qui inopem pro locuplete ſubijcit furti tenetur l. 52. parag. 20. ſ. eo.
g Quomodo id eſſe poteſt, quum alia ſemper ſit actio generalis ceu l. 9. ſ. de dol. Solue, hic agitur de aliqua ſpeciali, non generali.

.... Solue: interdum poteſt id accidere. Huiuſmodi enim actio non eſt propriè voluntaria, aut inuoluntaria, ſed mixta. vide Ariſtotelem 3. Ethic. p qui rem huiuſmodi abſtulit. q Imò non tenetur, quum rem contrectat quæ à nemine poſſidetur, cuius furtum fieri non ſolet, l. 1. § 15. ſ. ſi is qui teſtam.
r Imò eſt, l. 8. ... poſſit, dixi ad l. 4. ſ. de vſufruct.
s ... de ſe emancip. t l. 51. § 8. ſ. eo.
u id eſt, ... 1. 69. ſ. eo. x quod euenit, etſi alij ſit legatus, ...
y l. 45. l. 46. l. 5. ...
z id accidit quoties re communi vtitur in alium vſum, adde l. 1. ... et ſæpius tamen quis re communi vtitur, ea ſua ac propria eſſe intelligitur, ...
a Sabinianos & Proculianos, ... b l. 30. ... l. 9. ſ. eo.
c Viget furti actio dicitur quæ non eſt extincta.
d l. 2. § 1. ſ. quando actio de peculio, ... ſ. qui & à quibus manumiſſi, l. 32. ſup. de ſolut. Imò diſſimilis eſt manumiſſio à morte, l. 47. ſ. de ....

actionem: eóque iure vtimur. competit enim actio, non a ideo quia nunc abest, sed quia vnquam beneficio furis abfuerit. ¶ Hoc idem in condictione quoque placet. nam condici furi potest, etiam b si res sit aliqua ratione extincta. ¶ Hoc idem dicendum, si res in potestatem hostium peruenerit. nam constat posse de ea furti agi.

¶ Sed & si pro derelicto sit postea à domino habita, furti nihilominus agi poterit. 1 ¶ Si seruus fructuarius subreptus est, vterque c, & qui fruebatur, & dominus actionem furti habet. Diuiditur igitur actio inter dominum & fructuarium: fructuarius aget de fructibus, vel quanti interfuit eius, furtum factum non esse, [eius] dupli, proprietarius verò aget, quod interfuit eius proprietatem non esse subtractam. 2 ¶ quod dicimus dupli d, sic accipere debemus, etiam quadrupli [] competere actionem, [] si manifestum furtum sit. 3 ¶ Hæc actio, etsi sit qui in eo seruo habeat vsum tantùm potest ei competere. 4 ¶ Et si quis proposuerit hunc seruum etiam pigneratum esse, eueniet, vt etiam is qui pignori accepit habeat furti actionem. Hoc amplius, etiam debitor, si modò plus valeat, quàm pro pignore debetur, habet furti actionem. 5 ¶ Vsque adeò autem diuersæ sunt actiones, quæ eis competunt, vt si quis eorum pro fure e damnum f decideri, dici oporteat solummodò actionem sibi competentem amisisse eum, cæteris verò superesse. ¶ Nam & si proponas communem seruum subreptum, & alium ex dominis pro fure damnum decidisse, is qui non decidit, habebit furti actionem. 6 ¶ Proprietarius quoque agere aduersus fructuarium potest iudicio furti, si quid celandæ proprietatis vel supprimendæ causa fecit. 7 ¶ Rectè dictum est, qui g putauit se domini voluntate h rem attingere, non esse furem. Quid i enim dolo facit, qui putat dominum consensurum fuisse, siue falso id, siue verè putet? is ergo solus fur est, qui adtrectauit k quod inuito domino se facere sciuit. 8 ¶ Per contrarium quæritur: si ego me, inuito domino, facere putarem, cùm dominus vellet, an furti actio sit? & ait Pomponius furtum me facere l. veruntamen est, vt cùm ego velim, eum velle, licet ignorem, ne furti sit obligatus.

9 ¶ Si furtiua res ad dominum redit, & iterum m contrectata est, competit alia furti actio.

Cui competit furti actio.

47. Paulus lib. 9. ad Sabinum.

SI dominium rei subreptæ quacunque ratione mutatum n sit, domino o furti actio p competit: veluti heredi q, & bonorum possessori, & patri adoptiuo r & legatario s.

Si dominus rem furti faciendi, quid venit in actionem furti. 1. De eo qui furem nouit vel celat. 2. De seruo recepto domino volente. 3. Volenti. 4. Si is qui poliendum conduxit alij commodauerit. 5. De partu ancillæ & fœtu pecudum. 6. Si dominus pretium rei furtiuæ furi extorserit.

48. Vlpianus lib. 42. ad Sabinum.

QVi vas argenteum perdiderat, eoque nomine furti egerit, de pondere vasis controuersia cum esset, & actor maius fuisse diceret, fur vas protulit a. Id is cuius erat abstulit, & ei qui subripuerat, dupli nihilominus condemnatus est: rectissimè iudicatum est. nam in actionem pœnalem non venit ipsa res quæ subrepta est, siue manifesti furti, siue nec manifesti agatur.

1 ¶ Qui furem nouit, siue indicet eum, siue non indicet, fur non est: cum multum intersit x furem quis celet, an non indicet: qui nouit, furti non tenetur: qui celat, hoc ipso tenetur. 2 ¶ Qui ex voluntate domini seruum recepit, quin neque fur, neque plagiarius sit, plus quàm manifestum est. quis enim y voluntatem z domini habens, fur dici potest. 3 ¶ Quòd si dominus vetuit, & ille suscepit, si quidem a, non celandi animo, non est fur: si celauit, tunc fur esse incipit. Qui igitur suscepit, nec celauit, etsi inuito domino, fur non est. ¶ Vetare b autem dominum accipimus etiam eum qui ignorat: hoc est, eum, qui non consentit c.

¶ Si ego tibi d poliendum vestimentum locauero, tu verò inscio aut inuito me, commodaueris Titio, & Titio furtum factum sit, & tibi e competit f furti actio: quia g custodia rei ad te pertinet: & mihi aduersus te, quia non debueras rem commodare, & id faciendo, furtum admiseris. ita erit casus a, quo fur furti agere possit. 5 ¶ Ancilla b si subripiatur prægnans, vel apud furem concepit c, partus furtiuus est, siue apud furem edatur, siue apud bonæ fidei possessorem d. sed in hoc posteriore casu furti actio cessat, sed si concepit apud bonæ fidei possessorem, ibique pepererit, eueniet vt partus furtiuus non sit, verùm etiam vsucapi possit. ¶ Idem e & pecudibus seruandum est, & in fœtu f eorum g quod in partu. 6 ¶ Ex furtiuis equis nati, statim ad bonæ fidei emptorem pertinebunt, meritò, quia in fructu numerantur, at h partus ancillæ non i numerantur in fructu. 7 ¶ Cùm furtiuum vendidisset eique, nummos pretij dominus rei per vim extorsit, furtum [eum] nummorum fecisse, rectè responsum est. idem etiam vi bonorum raptorum actione tenebitur. quod enim ex re furtiua redigitur k, furtiuum non l esse nemini dubium est. nummus ergo hic qui redactus est ex pretio rei furtiuæ, non m est furtiuus.

De creditore furtum pass. 1. De re dotali.

49. Gaius lib. 10. ad Edictum Prouinciale.

INterdum accidit vt non habeat furti actionem is cuius interest rem saluam esse. vt ecce creditor o ob rem debitoris subreptam furti agere non potest, etsi aliunde creditum seruare non possit. loquimur autem scilicet de ea re quæ pignoris iure obligata non sit.

1 ¶ Item rei dotalis nomine, quæ s periculo mulieris est, non mulier furti actionem habet, sed p maritus.

Quid duplatur vel quadruplatur. De rei æstimatione & tempore. 3. De specie consulta. 4. De eo qui homo esse desierit a furto.

50. Vlpianus lib. 37. ad Edictum.

IN furti actione non quod interest, quadruplabitur vel duplabitur, sed rei verum q pretium r. Sed & si res in rebus humanis esse desierit s, cum iudicatur, nihilominus condemnatio facienda est. Idemque erit nunc deterior sit, æstimatione relata in id t tempus quo furtum factum est. Quòd si pretiosior facta sit, eius duplum, quanti tunc cum pretiosior facta sit fuerit, æstimabitur: quia & tunc furtum eius factum esse verius est.

a Id est, non ob id quia nunc non habeat seruum.
b l. 2. & vlt. sup. de cond. furtiua
c adde l. 12. §. 3. [illegible]
d Furti non manifesti, duplum: manifesti, quadruplum pœna erat: manifesti actio præter pœnã quadrupli, ipsam quoque rei furtiuæ persecutionẽ continebat, Paul. 2. sent. 31. §. 13. obligari furti pœna erat dupli, & præterea rei ipsius repetitio. Paul. [illegible] Lege Mosis, qui furatus boues vel oues, eas, ve vendiderat vel occiderat, quinque boues pro vno restituebat, & quatuor oues pro vna. Si rẽ subreptam adhuc haberet, duplum reddere cogebatur. Exod. 22. [illegible]

[illegible]

[illegible]

1 ¶ Ope [a] consilio furtum factum [b] Celſus ait, non ſolum ſi idcirco fuerit factum, ut ſocij furarentur: ſed etſi non ut ſocij furarentur, inimicitiarum [c] tamen cauſa fecerit. 2 ¶ Rectè Pedius ait, ſicut nemo furtum facit ſine [d] dolo malo, ita nec conſilium vel opem ferre ſine [e] dolo malo poſſe. 3 ¶ Conſilium autem dare videtur, qui perſuadet & impellit, atque inſtruit conſilio ad furtum faciendum. Opem fert, qui miniſterium atque adiutorium ad ſubripiendas res præbet. 4 ¶ Cum eo qui pannum rubeum [f] oſtendit, fugauitque pecus, ut in fures incideret, ſiquidem dolo [g] malo fecit, furti actio eſt. ſed etſi non furti faciendi cauſa hoc fecit, non debet impunitus eſſe luſus [h] tam pernicioſus. idcirco Labeo ſcribit, [i] factum dandam actionem.

De viro & uxore. 4. De patre & filio. 7. De pignore. 8. De colono. 9. Si filius vel ſeruus veſtimenta polienda ſuſceperit. 10. De bonæ fidei emptore. 11. De eo qui ſuppoſuit ſiliginario [illegible] dit. 12. De fugitiuo. De carcere vel cuſtodia dimiſſo. 13. De re excuſſa. 14. De ſpecificatione. 15. De mendacio & fallacia. 16. De ſolutione. 17. De venditione. 18. De pignore. 19. Quando in furtum [illegible] ſit. De ope conſilio. 20. De aſino vel equo in equas admiſſo. 21. Si quis egenum quaſi locupletem ſubiecit, cui pecunia crederetur. 22. De ponderibus commodatis. 23. De eo qui ſeruo perſuaſit. 25. De ſeruo libero. 26. De re promiſſa. 27. De iureiurando. 28. De ſeruo fure, qui herede inſtituto. 29. De [illegible] vel re ſub conditione legata. 30. De eo qui ex domo in qua nemo erat, rapuit.

51. *Gaius* lib. 13. ad Edictum prouinciale.

Nam & ſi præcipitata [k] ſint pecora, utilis actio damni iniuriæ, quaſi [m] ex lege Aquilia dabitur.

52. *Vlpianus* lib. 37. ad Edictum.

Si quis uxori res mariti ſubtrahenti opem conſiliúmue accommodauerit, furti tenebitur [n].

1 ¶ Sed etſi furtum cum ea fecit, tenebitur furti, cùm ipſa non [o] teneatur. 2 ¶ Ipſa quoque, ſi opem tulit, furti non tenebitur, ſed rerum amotarum [p].

3 ¶ Serui verò ſui nomine furti eam [q] teneri, nequaquam ambigendum eſt. 4 ¶ Idem dicendum eſt & in filiofamilias milite. nam ipſe patri furti non tenebitur [r]. ſerui autem ſui nomine caſtrenſis tenebitur, ſi patri ſeruus furtum fecerit. 5 ¶ Sed ſi filius meus qui habet caſtrenſe peculium, furtum mihi fecerit, an poſſim actionem utili aduerſus eum agere, videndum eſt: cùm habeat unde ſatisfaciat, & poſſit defendi agendum.

6 ¶ An autem pater filio teneatur, ſi rem eius caſtrenſis peculij ſubtraxerit, videamus. Et putem teneri, non tantùm igitur furtum faciet filio, ſed etiam furti tenebitur [ſ]. 7 ¶ Eum creditorem qui poſt ſolutam pecuniam pignus non reddat [t] teneri furti Mela ait, ſi celandi animo retineat [u]. quod verum eſſe arbitror.

8 ¶ Si ſulpuraria [x] ſunt in agro, & inde aliquis terram egeſſiſſet, abſtuliſſetque, dominus furti aget. deinde colonus [y] conducti [z] actione conſequetur, ut id ipſum ſibi præſtaretur. 9 ¶ Si ſeruus tuus vel filius polienda [a] veſtimenta ſuſceperit, an furti actionem habeas, quæritur? Et ſi quidem peculium [b] ſerui ſoluendo ſit, potes habere furti actionem: ſi non fuerit ſoluendo, dicendum eſt non competere furti actionem.

10 ¶ Sed & ſi rem furtiuam imprudens à quis emerit [c], & ei ſubrepta ſit, habebit furti actionem.

11 ¶ Apud Labeonem relatum eſt, ſi ſiliginario [x] quis dixerit, *ut quaſdam mitteret ſiligines [illegible]*, & quidam ex tranſeuntibus [y] cùm audiſſet, petiit eius nomine, & accepit: furti actionem aduerſus eum qui ſuppoſuerit [z], ſiliginario competere, non mihi. non enim mihi negotium ſed ſibi ſiliginarius geſſit. 12 ¶ Si fugitiuum meum quis quaſi ſuum [a] detinuerit, vel ab aliis qui poteſtatem habent [b] de carcere vel cuſtodia dimitteret [f], an is furti teneatur? Et placet, ſi fideiuſſores dedit, ut domino actionem dandam, ut hi actiones [g] ſuas mihi mandent. ¶ Quòd ſi non acceperint fideiuſſorem, ſed tanquam ſuum accipienti ei tradiderint, dominum furti actionem aduerſus plagiarium [h] habiturum.

13 ¶ Si quis de manu alicuius nummos aureos, vel argenteos, vel aliam rem excuſſerit [i], ita furti tenetur, ſi ideo fecit, ut alius tolleret, iſque ſuſtulerit.

14 ¶ Si quis maſſam meam argenteam ſubripuerit, & pocula [k] fecerit, poſſum vel poculorum, vel maſſæ furti agere, vel condictione. ¶ Idem eſt & in uuis, & in muſto, & in vinaceis [l]. nam & uuarum, & muſti, & vinaceorum nomine furti agere poteſt. ſed & condici.

15 ¶ Seruus qui ſe liberum adfirmauit, ut ſibi pecunia crederetur, furtum non facit. namque hic nihil amplius quàm idoneum ſe debitorem adfirmat.

¶ Idem eſt & in eo qui ſe patremfamilias [m] finxit, cùm eſſet filiusfamilias, ut ſibi promptius pecunia crederetur. 16 ¶ Iulianus lib. viceſimo ſecundo Digeſtorum ſcripſit, ſi pecuniam quis à me acceperit, ut creditori meo ſoluat: deinde cùm tantam pecuniam eidem creditori deberet, ſuo [n] nomine ſoluerit, furtum eum facere. 17 ¶ Si Titius alienam rem vendidit, & ab emptore [o] accepit nummos, non videtur nummorum furtum feciſſe. 18 ¶ Si ex duobus ſocijs omnium bonorum unus rem pignori acceperit [p], eáque ſubrepta ſit, Mela ſcripſit eum ſolum furti habere actionem, qui pignori accepit: ſocium non habere. 19 ¶ Neque verbo [q], neque ſcriptura [r] quis furtum facit. hoc enim iure utimur, ut furtum ſine [ſ] contrectatione non fiat. quare & opem ferre vel conſilium dare tunc nocet, cùm [t] ſecuta contrectatio eſt. 20 ¶ Si quis aſinum meum coëgiſſet, & ſi in equas ſuas τῆς γονῆς dumtaxat χάριν [u] (id eſt *generationis ſuſcipiendæque ſobolis gratia*) admiſiſſet [x], furti non tenetur, niſi furandi quoque animum habuit. quod & Herennio Modeſtino ſtudioſo meo [y] de Dalmatia conſulenti reſcripſi, circa equos, quibus eiuſdem rei gratia ſubieciſſe quis equas ſuas proponebatur, furti ita demum teneri, ſi furandi animo id fecerit: ſi minus, in factum [z] agendum [a]. 21 ¶ Cùm Titio honeſto viro pecuniam credere vellem, ſubieciſti [b] mihi alium Titium egenum, quaſi ille eſſet locuples, & nummos acceptos cum eo diuiſiſti, furti tenearis [c], quaſi ope tua conſilioque furtum factum ſit. ſed & Titius furti tenebitur.

22 ¶ Maiora quis pondera [d] tibi commodauerit, cùm emeres ad pondus: furti eum venditori teneri Mela ſcribit: te quoque, ſi ſciſti. non ex voluntate venditoris accipis, cùm erret in pondere. 23 ¶ Si quis ſeruo meo perſuaſerit, ut *nomen ſuum ex inſtrumento* (*puta*) *emptionis* [e] *tolleret*: & Mela ſcripſit, & ego puto, furti agendum.

t l. 53. in fin. de verb. ſign. adde l. 6. ſup. de cond. furtiua. u Aliam in equas τῆς γονῆς dumtaxat χάριν cogere, ſi in ſpem generis, ut Virgilius 3. Georgic. [illegible] loquitur [illegible]

[illegible]

24 ¶ Sed ſi ſeruo perſuaſum ſit, vt *tabulas meas deleret*, a putò ſi quidem ſeruo perſuaſum ſit, ſerui corrupti agendum: ſi ipſe fecit, de dolo actionem dandam.

25 ¶ Si linea b margaritarum ſubrepta ſit, dicendus eſt c numerus. ¶ Sed & ſi de vino furti agatur, neceſſe eſt dici quot amphoræ ſubreptæ ſint. ¶ Si vaſa d ſubrepta ſint, numerus e erit dicendus. 26 Si ſeruus meus, qui habebat peculij adminiſtrationẽ liberã, pactus ſit cum eo non donationis cauſa qui rem eius peculiarem ſubripuerat, rectè f tranſactum videtur. quamuis enim domino quæratur furti actio, attamẽ in peculio ſerui eſt.

¶ Sed & ſi tota pœna furti dupli ſeruo ſoluta ſit, non dubiè fur liberabitur. ¶ Cui conſequens eſt, vt ſi forte à fure acceperit ſeruus, quod ei rei ſatis eſſe videatur, ſimiliter rectè tranſactum videatur. 27 ¶ Si quis iurauerit ſe furtum non feciſſe, deinde rem furtiuam g contrectet, furti quidem actio perimitur, rei tamen perſecutio domino ſeruatur. h 28 ¶ Si ſeruus ſubreptus hæres i inſtitutus fuerit, furti iudicio actor conſequetur etiam pretium hæreditatis, ſi modò ſeruus antequam iuſſu domini adeat, mortuus fuerit. conſidendo quoque mortuum, idem conſequetur. 29 ¶ Si ſtatuliber ſubreptus ſit, vel res ſub conditione legata, deinde antequam adeatur, extiterit conditio, furti iam agi non poteſt, quia deſijt intereſſe hæredis. Pendente autem conditione, tanti æſtimandus eſt quanti k emptorem poteſt inuenire.

30 ¶ Idem libro trigeſimo octauo.

SI quis ex domo in qua nemo erat, rapuerit, actione de bonis raptis in quadruplum conuenietur, furti non l manifeſti, videlicet ſi nemo eum deprehenderit tollentem.

De iniuria effecta. De propoſito & voluntate delinquentis. 1. De commodato. 3. De negotiis geſtis. De tutore. 4. De donatione.

53 *Paulus* lib. 39. ad Edictum.

QVi iniuriæ cauſa ianuam effregit m, quamuis inde per alios res motæ ſint, non n tenetur furti. nam * maleficia o voluntas p & propoſitum delinquentis q diſtinguit. 1 ¶ Si ſeruus commodatoris rem ſubripuerit r, & ſoluendo ſit is cui ſubreptum eſt s, Sabinus ait poſſe & commodati agi cum eo, & contra dominum furti ſerui nomine. Sed ſi pecuniam quam dominus exegit, reddat, euaneſcere furti actionem. Idem & ſi remittat commodati actionem. 2 ¶ Quòd ſi ſeruus tuus t rem tibi commodatam ſubripuerit, furti tecum actio non eſt, quia tuo periculo res ſit, ſed tantùm commodati. 3 ¶ Qui alienis negotiis gerendis ſe obtulit u, actionem furti non habet, licèt culpa eius res perierit, ſed actione negotiorum geſtorum ita damnandus eſt, ſi dominus actione ei cedat. ¶ Eadem ſunt in eo qui pro tutore negotia gerit: vel in eo tutore, qui diligentiam præſtare debet: veluti qui x ex pluribus tutoribus teſtamento datis, oblata ſatiſdatione ſolus adminiſtrationem ſuſcepit. 4 ¶ Si ex donatione alterius rem meam teneas, & eam ſubripiam, ita demum furti te agere mecum poſſe Iulianus ait, ſi intereſt tua retinere poſſeſſionem, veluti y ſi hominem donatum z noxali iudicio defendiſti, vel ægrum curaueris a, vt aduerſus vindicantem iuſtã retentionẽ b habiturus ſis.

De pignore. 1. De eo qui ex aliena largitur, vel vſum rei alienæ in ſuum lucrum conuertit. 2. De fure occidendo. De teli appellatione. 3. Differentia furti actionis & conditionis vindicationisque. 4. De eo qui inſtrumenta furi commodauit. 5. De tranſactione.

54 *Gaius* lib. 13. ad Edictum Prouinciale.

SI pignore creditor vtatur, furti tenetur a.

1 ¶ Eum qui quid vtendum accepit, ſi ipſe alij commodauerit, furti obligari reſponſum eſt.

¶ Ex quo ſatis apparet furtũ fieri etſi quis vſum alienæ rei b in ſuum lucrum conuertat. nec mouere quem debet, quaſi nihil lucri ſui gratia faciat. * Species enim lucri eſt, ex alieno f largiri, & g beneficij debitorem ſibi adquirere. Vnde a & is furti tenetur, qui ideo rem amouet, vt eam alij donet. 2 ¶ Furem interdiu b deprehenſum non aliter occidere lex duodecim tabularum permiſit, quàm ſi telo ſe defendat. ¶ Teli c autem appellatione & ferrum, & fuſtis, & lapis, & denique omne quod nocendi cauſa habetur, ſignificatur. 3 ¶ Cur furti actio ad pœnæ d perſecutionem pertineat, conditio verò & vindicatio ad rei recuperationem e apparet, recepta re, nihilo f minus ſaluam eſſe furti g actionem: vindicationem verò & h conditionem tolli; ſicut ex diuerſo poſt ſolutam dupli aut quadrupli pœnam ſalua eſt vindicatio & conditio. 4 ¶ Qui ferramenta ſciens commodauerit ad effringendum i oſtium k, vel armarium l, vel ſcalam m ſciẽs commodauerit ad aſcendendum, licèt nullum eius conſilium principaliter ad furtum faciendum interuenerit, tamen furti actione tenetur. 5 ¶ Si tutor qui negotia gerit, aut curator tranſegerit n cum fure, euaneſcit o furti actio.

De pignore.

55 *Vlpianus* lib. 3. Diſputationum.

CVm creditor rem ſibi pignoratam aufert, non p videtur contrectare q, ſed r pignori ſuo f incumbere.

De fure ſæpius conueniendo. 1. De fure ad magiſtratum deducto. 2. De re peculiari. 4. De tutore vel curatore.

56 *Iulianus* lib. 22. Digeſtorum.

INterdum fit, etiam manente pœnæ obligatione, in quibuſdam caſibus rurſus obligatur, vt cum eo ſæpius eiuſdem rei nomine furti agi poſſit. Primus caſus occurrit, ſi poſſeſſionis cauſa mutata eſſet: veluti ſi res in domini poteſtatem rediſſet u, eandẽmque idem ſubriperet, vel eidem domino, vel ei cui is commodaſſet, aut vendidiſſet. Sed & ſi perſona domini mutata x eſſet, alterã pœna obligatur. 1 ¶ Qui furẽ deducit ad præſectũ vigilibus y, vel ad præſidem z, exiſtimandus eſt elegiſſe viam, qua rem perſequeretur. & ſi negotium ibi terminatum, & damnato fure recepta eſt pecunia ſublata ſimplum, videtur furti quæſtio ſublata. maximè ſi non ſolùm rem furtiuam fur reſtituere iuſſus fuerit, ſed amplius a aliquid in eum iudex conſtituerit.

¶ Sed etſi nihil amplius, quàm furtiuam rem reſtituere iuſſus fuerit, nec ampliùs aliquid in eum iudex conſtituerit, ipſo quod in periculum maioris pœnæ b deductus eſt fur, intelligendum eſt quæſtionem furti ſublatam c eſſe. 2 ¶ Si res peculiaris ſubrepta in poteſtatem ſerui redierit d, ſeruitur furti vitium, & incipit hoc caſu in peculio eſſe, & à domino poſſideri.

3 ¶ Cùm autem ſeruus rem ſuam peculiarem furandi conſilio amouet, quandiu eam retinet, conditio eius non mutatur. nihil enim domino abeſt. ſed ſi alij tradiderit e, furtum faciet. 4 ¶ Qui tutelam gerit, tranſigere cum fure poteſt f. & ſi in poteſtatem ſuam redegerit rem furtiuam, deſinit furtiua eſſe: quia tutor g domini h loco habetur. ¶ Sed & circa curatorem furioſi eadem dicenda ſunt: quia adeò perſonam domini ſuſtinet, vt etiam tradendo i rem furioſi alienare exiſtimetur. ¶ Condicere autem rem furtiuam tutor & k curator furioſi eorum nomine poſſunt.

Universidad Rey Juan Carlos

¶ Si deo ſerui tui veſtem & argentum a ſubripuerit, & alterius nomine tecum de veſte actum fuerit, alterius de argento agetur, nulla exceptio dari debebit ob eam rem, quòd iam de veſte actum fuerit.

De eo qui ſpecum fecit, & cretam abſtulit.

57. *Alfenus.* b lib. 6. Digeſtorum à Paulo epitomarum.

SI cretæ fodiundæ cauſa ſpecum c quis feciſſet, & cretam abſtuliſſet, fur eſt, non quia fodiſſet, ſed quia abſtuliſſet.

De filiofamilias.

58. *Iulianus* d lib. 4. ad Vrſeium Ferocem.

SI filiofamilias furtum factum eſſet, rectè is paterfamilias factus, eo nomine aget e.

¶ Sed & ſi res ei locata ſubrepta fuit, paterfamilias factus, itidem agere poterit.

De commodato.

59. *Idem* lib. 3. ex Minicio.

SI is qui rem commodaſſet f, eam g rem clam abſtuliſſet, furti cum eo agi non poteſt: quia h ſuum recepiſſet, & ille i commodati liberatus eſſet. hoc tamen ita accipiendum eſt, ſi nullas retinendo k cauſas is cui commodata res erat, habuit. nam ſi & impenſas neceſſarias in rem commodatam fecerat, intereſſet l eius potius per retentionem eas ſeruare, quàm vltro commodati agere. idéoque furti actionem habebit.

De ancilla fugitiua & partu eius.

60. *Africanus* lib. 7. Quæſtionum.

ANcilla fugitiua quemadmodum ſui m furtum facere intelligitur, ita partum n quoque contrectando, furtum facit.

De ſeruo communi. 2. De ſeruo pignori dato vel vendito. 5. Vel emptione mandato alieno vel depoſito. 6. Vel commodato. 7. Hypothecario. 8. De fructibus fundi locati. 9. De ſtatulibero.

61. *Idem* lib. 8. o Quæſtionum.

SI ſeruus communis vni ex dominis furtum fecerit, communi diuidundo p agi debere placet, & arbitrio iudicis contineri, vt aut damnum præſtet, aut partem cedat. ¶ Cui conſequens videtur eſſe, vt etiam ſi alienauerit ſuam partem, ſimiliter & cum emptore agi poſſit, vt quodammodo q noxalis actio caput r ſequatur. ¶ Quod tamen non eò vſque producendum ait, vt etiam ſi liber ſit factus, cum ipſo agi poſſe dicamus, ſicuti non ageretur, etiam ſi proprius fuiſſet.

¶ Ex his igitur apparere, ſ & ſi mortuo ſeruo nihil eſſe quod actor eo nomine conſequi poſſit, niſi fortè quid ex re furtiua ad ſocium peruenerit. 1 ¶ His etiam illud conſequens eſſe ait, vt & ſi is ſeruus quem mihi pignori dederis, furtum mihi fecerit, agendo contraria pigneratitia conſequar, vt ſimiliter aut damnum decidas t, aut pro noxæ deditione hominem relinquas.

2 ¶ Idem u dicendum de eo quem commiſiſſet x in cauſa redhibitionis eſſe: vt quemadmodum acceſſiones z & fructus emptor reſtituere cogitur y, ita & è contrario venditor quoque vel damnum decidere vel pro noxæ deditione hominem relinquere cogatur, niſi y quod in his amplius ſit.

3 ¶ Quod ſi ſciens quis ignoranti ſeruum pignori dederit, omnimodo damnum præſtare cogendus eſt, id enim bonæ fidei conuenire.

4 ¶ Sed in actione empti præcipuè ſpectandum eſſe qualem ſeruum venditor repromiſerit.

5 ¶ Quod verò ad mandati actionem attinet, dubitare ſe ait, num æquè dicendum ſit omnimodo damnum præſtari debere. Et quidem hoc ampliùs quàm in ſuperioribus cauſis ſeruandum, vt etiam ſi ignorauerit is qui certum hominem emi mandauerit, furem eſſe: nihilominus tamen damnum decidere cogetur. Iuſtiſſimè enim procuratorem & allegare, non fuiſſe id damnum paſſurum, ſi id mandatum non ſuſcepiſſet. Idque euidentius a in cauſa depoſiti b apparere. nam licèt alioquin æquum videatur, non oportere cuiquam plus damni per ſeruum euenire, quàm c quanti ipſe ſeruus ſit, multo d tamen æquius eſſe, neminem officium ſuum e quod eius cum quo contraxerit, non etiam ſui commodi cauſa ſuſceperit, damnoſum eſſe. Et ſicut in ſuperioribus contractibus, venditione, locatione, pignore dolum eius qui ſciens reticuerit a puniendum eſſe dictum ſit: ita in his culpam eorum, quorum cauſa contrahatur, ipſis potius damnoſam eſſe debere. Nam certè mandantis culpam b eſſe, qui talem ſeruum emi ſibi mandauerit: & ſimiliter eius qui deponat, quòd nõ fuerit diligentior circa monendum, qualem ſeruum deponeret. 6 ¶ Circa commodatum autem meritò aliud exiſtimandum, videlicet quòd tunc eius ſolius c commodum, qui vtendum rogauerit, verſetur. itaque eum qui commodauerit ſicut in locatione ſi d dolo quid fecerit e non vltra pretium ſerui quid amiſſurum, quin etiam paulò remiſſius circa interpretationem f doli mali debere nos verſari: quoniam (vt dictum ſit) nulla vtilitas commodantis interueniat. 7 ¶ Hæc ita puto vera eſſe, ſi nulla culpa ipſius qui mandatum vel depoſitum ſuſceperit, intercedat. cæterum ſi ipſe vltro ei cuſtodiam argenti fortè, vel nummorum commiſerit, cum alioquin nihil vnquam dominus tale quid feciſſet, aliter exiſtimandum eſt g. 8 ¶ Locaui tibi fundum, & (vt adſolet h) conuenit, vt fructus ei mercedem mihi pignori eſſent. ſi eos clam deportaueris i, furti tecum agere k poſſe aiebat l: ſed & ſi tu alij fructus pendentes vendideris, & emptor eos deportauerit, conſequens erit vt in furtiuam cauſam eos incidere dicamus: etenim m fructus, quamdiu ſolo n cohærent fundi o eſſe. & ideo colonum, quia voluntate domini eos percipere videatur, ſuos fructus facere. quod certè in propoſito non æquè dicitur. qua enim ratione coloni fieri poſſint, cum emptor p eos ſuo nomine cogat?

9 ¶ Statuliberum q qui ſi decem dederit, liber eſſe iuſſus erat, hæres noxali iudicio defenderat, pendente iudicio ſeruus datis decem heredi, ad libertatem peruenit. quæritur an non aliter abſolutio fieri debeat, quàm ſi decem, quæ accepiſſet hæres, actori dediſſet? Referre exiſtimauit, vnde ea pecunia data eſſet: vt ſi quidem aliunde, quàm ex peculio, hæc ſaltem præſtet: quoniam quidem ſi nondum ad libertatem ſeruus perueniſſet, noxæ deditus ei cui deditus eſſet, daturus fuerit. ſi verò peculio: quia nummos hæredis dederit, quos vtique is paſſurus eum non fuerit ei dare, contra ſtatuendum.

De eo qui fugitiuo iter monſtrauit.

62. *Marcianus* lib. 4. Regularum.

FVrtum non r committit, qui fugitiuo iter monſtrauit ſ.

De infamia.

63. *Macer* lib. 2. Publicorum iudiciorum.

NOn t poterit u præſes prouinciæ efficere, vt furti damnatum non ſequatur infamia x.

De ſeruo legato.

64. *Neratius* lib. 3. Membranarum.

A Titio hærede homo Seio legatus, ante y aditam hæreditatem Titio furtum fecit: ſi adita hæreditate Seius legatum ad ſe pertinere voluerit, furti eius ſerui nomine aget cum eo Titius: quia neque tunc z, cũ faceret furtum, eius fuit: & vt maximè quis exiſtimet, ſi ſeruus eſſe cœperit eius cui furtum fecerat, tolli furti actionem, vt nec ſi alienatus ſit, agi poſſit eo nomine: ne poſt aditam quidem hæreditatẽ Titij factus eſt: quia ea a quæ legantur b, rectà c via ab eo qui legauit, ad eum cui legata ſunt, tranſeunt d.

De pœnitentia.

65. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum Ædilium Curulium.

QVi ea mente alienum quid contrectauit, vt lucrifaceret, tametſi mutato e conſilio, id domino

a [illegible] b Africanus [illegible] c Specus eſt [illegible] terra [illegible] d Vlpianus [illegible] e Attamen non ager [illegible] f [illegible] g Scom qui [illegible] furti non tenetur. h Qui commodato rem accepit, hic eſt commodatarius. i Ratiocandi, *Vulg.* k [illegible] l Intereſt noſtra potius retinere, quàm agere [illegible] m Sui furtum facere [illegible] n [illegible] o Vide Cuiacium [illegible] *Afric.* [illegible] p Non furti [illegible] q [illegible] r [illegible] s [illegible] t Id eſt, præſtes [illegible]

t [illegible] *de conditione furtiua.* u Quod in ſeruo pignorato dictum eſt. x [illegible] *ſup. de ædilitio.* z Redhibitoria actione. y Id eſt, niſi in his caſibus amplius ſit, & præterea compelli poſſit debitor omnimodo damnum decidere [illegible] *inf. eod.* [illegible] vide Cuiacium *ad Afric.* [illegible]

a vel mandatarium [illegible] l. 26. § 7 *ſup. mandati.*

b [illegible] *de pignorat.* [illegible]

c [illegible] *ſup. de* [illegible]

d [illegible]

a Relinquendi, *Hal.* b Mandati [illegible] ſua actione [illegible] culpam [illegible] hinc colligit Bartolus, quòd domini in id tenentur quod diligentiores quique tenentur præſtare. c In commodato ſolius accipientis commodum verſatur. d Si dolo id fecerit, *Hal.* ſi non dolo quid fecerit, *Vulg.* e [illegible] interpretatio [illegible] à Cuiacio 8. *ad Africa.* fol. 161 adde l. 22. *in fin. ſup. commodati.* f Interpres doli mali, eſt Iudex bonæ fidei l. 58. [illegible] *de pactis.* g Nam ita ſeruo opportunitaté furti faciendi præbuit. h l. vlt. C. *de remiſſion. pignor.* [illegible] cum tale claſula, nam quæ [illegible] moris & conſuetudinis, in bonæ fidei iudicijs veniunt, l. 31. § 20. *de ædilit.* vnde colligit Cuiacius [illegible] poſſe hodie defendi in omnibus teſtamentis [illegible] intelligi clauſulam codicillarem, quòd [illegible] ſcribi [illegible] cum ex [illegible] ſuis in [illegible] Lucio Titio *in l. pen.* § *vlt. ſup. de legatis* 2. [illegible] quo modo. k [illegible] l. 27. *in fin. ſup.* [illegible] *eod.* l aiet. l Solebat. m Hæc verba quæ ſequuntur eo pertinent, vt intelligamus eos fructus non perueniſſe in poteſtatem coloni. n Suo loco, *Archetyp. Florent.* [illegible] *Baſil.* [illegible] o Fructus pendentes veniunt in rei vindicatione l. 44. *ſup. de rei vindic.* augent hæreditatem in Falcidiæ ratione l. 9. § [illegible] *eod.* legatis l. 27. *ſup. de vſufr.* [illegible] *ad legem Falcid.* p Colonus (vt & vſufructuarius) fructus ſuos non facit, niſi ipſe perceperit. q Id eſt, eum cui relicta eſt directa libertas in diem vel conditionem, vide hic Cuiac. r adde leg. 14 *ſup. eod.* atque ſeruum iuuare videtur ad fugam [illegible] faciendam l. 1. parag. 5 [illegible] *de ſeruo corrupto* [illegible] ſed ipſius, ſuti viam ad furtum faciendum aperit. ſ Iter monſtrauit fugitiuo, non eo ſolo furtum committit. t Quos leuiora pœna ipſa lex per legem imponatur, altera per iudicem poſſunt variis illi [illegible] pœna in eundem cadere ex diuerſis legibus.

u Iam poterit efficere ne ſit infamis, [illegible] damnat eum quàm oportuit condemnauit, l. 8. *C. ex quibus cauſis infam.* x Furti quocunque genere damnatus, eſt infamis. [illegible] l. 1. parag. 4. l. 6. *ſup. de his qui notantur infamia.*

y l. 44. *ſup. eod.* [illegible] *ſup. de legatis* 1. z l. 1. parag. 13 *ſup. de Silanian.*

a Legata recta via tranſeunt à legante ad legatarium.

b Non tamen conditionalia, quæ pendente conditione ſunt hæredis. Alias exceptiones apud [illegible] c [illegible] parag. [illegible] *ſup. de peculio.* l. 80. *ſup. de legatis* 1. [illegible] hæreditatem [illegible] l. 86. parag. 2. *ſup. de legatis* 1.

d vide l. vlt. § 6. C. *de caduc. tollend.*

e Pœnitentia nemo nocens eſſe deſinit, vide l. 5. [illegible] *ſup. eod.* ſic raptor pœnam non euitat, etiam ſi rem raptam ante iudicium reſtituat l. vlt. §. *vi bonorum rapt.* [illegible] Sed quid, ſi ſtatim eum pœnituit? videtur abſoluendus, vide [illegible] *quam* [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

poſtea reddidit, fur eſt. nemo enim tali peccato pœnitentia *a* ſua nocens eſſe deſiit. *b*

De venditione pignoris. 1. De legato. 2. De muliere in ius vocato. 3. Si diſpenſator manumiſſus, vel tutor poſt pubertatem exegit. 4. De eo qui Titium commendauit, quaſi idoneum cui crederetur: deinde alium adduxit quaſi Titium. 5. De ſtipulatione per te non fieri.

66. *Paulus* lib. 7. ad Plautium.

SI is qui rem pignori *c* dedit, vendiderit eam: quamuis dominus *d* ſit, furtum facit, ſiue eam tradiderat creditori, ſiue ſpeciali *e* pactione tantum ſ obligauerat. idque & Iulianus putat. 1 ¶ Si is cui res ſubrepta ſit, dum apud furem ſit, legauerat eam mihi, an ſi *g* poſtea fur eam contrectet, furti actionem habeam? & ſecundum Octaueni ſententiam mihi ſoli competit furti actio, cum heres ſuo nomine non habeat: quia quacunque ratione dominium mutatum *h* ſit, domino competere furti actionem conſtat. 2 ¶ Eum qui mulionem dolo malo in ius vocaſſet, ſi interea mulæ periſſent, furti teneri veteres reſponderunt *i*.

3 ¶ Iulianus reſpondit eum qui pecuniis exigendis præpoſitus eſt, ſi manumiſſus *k* exigat, furti teneri. Quod ei conſequens eſt dicere & in tutore cui poſt pubertatem ſolutum eſt. 4 ¶ Si tu Titium *l* mihi commendaueris, *quaſi idoneum cui crederem*: & ego in Titium inquiſii, deinde *m* tu alium adduces quaſi Titium, furtum facies: quia Titium eſſe hunc credo: ſcilicet ſi & ille qui adducitur ſcit. quod ſi neſciat non facies furtum: nec hic qui adduxit opem tuliſſe poteſt videri, cum furtum factum non ſit: ſed dabitur actio in factum *n*, in eum qui adduxit. 5 ¶ Si ſtipulatus *o* de te ſim, *per te non fieri, quominus homo Eros intra Kalendas illas mihi detur*: quamuis mea intereſſet eum nō ſubripi, cum ſubrepto eo ex ſtipulatu non teneris: ſi tamen per te factū *p* non ſit quominus mihi daretur, non tamē furti actionem me habere.

De depoſito. 1. Quid æſtimetur in actione furti. 2. De infante qui apud furem adoleuit. 3. Si ſeruus qui inemptus factus eſt. 4. vel furtiuus furtum fecerit. 5. De Lucatione finita. De rei conſumptione.

67. *Celſus* lib. 12. Digeſtorum.

INficiando depoſitum, nemo facit furtum. nec enim furtum eſt ipſa inficiatio *q*, licet prope *p* furtū eſt. Sed ſi poſſeſſionem eius apiſcatur *q* interuertendi *r* cauſa, facit furtum. Nec refert in digito habeat annulum, an ſ dactyliothecam *t*, quem cum depoſito teneret, habere, pro ſuo deſtinauerit. 1 ¶ Si tibi ſubreptum eſt, quod niſi die certa dediſſes, pœnam *u* promiſiſti, ideoque ſufferre eam neceſſe fuit, furti actione hoc *x* quoque conſtimabitur. 2 ¶ Infans apud furem adoleuit, tam adoleſcentis furtum fecit ille quam infantis, & vnū tamen furtum eſt ideoque dupli tenetur, *quanti y vnquam apud eum plurimi fuit*. Nam quod ſemel duntaxat furti agi cum eo poteſt, quid refert propoſitæ quæſtioni? quippe ſi ſubreptus furi foret, ac rurſus à fure altero eum recuperaſſet, etiam ſi duo furta feciſſet, non amplius quām ſemel cum eo furti agi poſſe. Nec dubitauerim, quin adoleſcentis potius, quām infantis æſtimationem fieri oporteret. Et quid tam ridiculum eſt, quām meliorem furis conditionem eſſe propter continuationem *z* furti exiſtimare? 3 ¶ Cum ſeruus inemptus *a* factus ſit, non poſſe emptorem, furti agere cum venditore ob id quod is ſeruus poſt emptionem, antequam redderetur, ſubripuiſſet. 4 ¶ Quod furi ipſi *b* furtum fecerit furtiuus ſeruus, eo nomine actionem cum domino furem habiturum placet. ne facinora talium ſeruorum non ſolum ipſis impunitatem *c*, ſed dominis *d* quoque eorum quæſtui erunt. plurumque enim eius generis ſeruorum furtis peculia eorumdē augentur. 5 ¶ Si colonus poſt luſtrum *e* conductionis anno amplius fructus inuito *f* domino perceperit, videndum ne meſſis & vindemiæ furti cum eo agi poſſit? Et mihi dubium non videtur, quin fer *g* eū conſumpſerit *a* rem ſubreptam, repeti ab eo poſſe.

De re hereditaria.

68. *Marcellus* lib. 8. Digeſtorum.

HÆreditariæ *b* rei furtum *c* fieri Iulianus negabat niſi fortè pignori dederat defunctus, aut commodauerat. *d*

69. *Scæuola* lib. 4. Quæſtionum.

AVt in qua vſusfructus *e* alienus eſt.

70. *Marcellus* lib. 8. Digeſtorum.

HIs enim caſibus putabat hæreditariam rerum fieri furtum & vſucapionem impediri: idcircoque hæredi quoque actionem furti competere poſſe.

De commodato. 1. De eo quod pro herede poſſidetur. De eo quod intereſt.

71. *Iauolenus* lib. 15. ex Caſſio.

SI is cui commodata res erat, furtum ipſius admiſit, agi cum eo & furti & commodati ſ poteſt: & ſi furti actum eſt commodati actio extinguitur *g*. ſi commodati, actioni furti exceptio *h* obiicitur. 1 ¶ Eius rei quæ pro hærede poſſidetur, furti actio ad poſſeſſorem non pertinet, quamuis vſucapere quis poſſit: quia furti agere poteſt is cui intereſt *i* rem non ſubripi: intereſſe autem eius videtur qui *k* damnum paſſurus eſt, non eius *l* qui lucrum facturus eſſet.

De libellis pro tribunali recitatis.

72. *Modeſtinus* lib. 7. Reſponſorum.

SEmpronia libellos ei compoſuit, quaſi datura *m* centurioni, vt ad officium *n* tranſmitteret: ſed non dedit. Lucius pro tribunali eos recitauit, quaſi officio traditos. quæro: non ſunt inuenti in officio, neque centurioni traditi, quo crimine ſubiiciatur, qui auius eſt libellos de domo ſubtractos, pro tribunali legere, qui non ſunt dati? Modeſtinus reſpondit, ſi clam ſubtraxit, furtum commiſſum *p*.

De pignore.

73. *Iauolenus* lib. 15. ex Caſſio.

SI is qui pignori rem accepit, cum de vendendo pignore nihil conueniſſet *q*, vendit: antequam dies venditionis veniret *r*, pecunia non ſoluta id facit, furti ſe obligat.

De re bona fide poſſeſſa.

74. *Idem* lib. 4. Epiſtolarum.

FVrtiuam ancillam, bona fide duorum aureorum ſ emptam cum poſſiderem, ſubripuit mihi Attius, cum quo & ego *t*, & dominus furti agimus, quæro quanta æſtimatio pro vtroque fieri debet? Reſpondit: Emptori duplo, quanti eius intereſt, æſtimari debet, domino autem duplo, quanti ea mulier fuerit: nec non mouere debet, quod duobus *u* pœna furti præſtabitur. quippe cum eiuſdem rei nomine præſtetur, emptori eius poſſeſſionis, domino ipſius proprietatis cauſa præſtanda eſt.

Si ſimulatus procurator effecit vt ſibi promitteretur.

75. *Pomponius* lib. 24. ad Quintum Mucium.

SI is qui ſimulabat ſe procuratorem eſſe, effeciſſet vt vel ſibi, vel cui me delegauit, promitterem *x*, furti cum eo agere non poſſum: quoniam nullum *y* corpus interueniſſet quod furandi animo contrectaretur.

De commodato & depoſito. 1. De fure furtum paſſo.

76. *Idem* lib. 38. ad Quintum Mucium.

QVi re ſibi commodata, vel apud ſe depoſita vſus eſt aliter *z*, atque accepit, ſi exiſtimauit *a* ſe non inuito domino id facere, non tenetur, & nec depoſiti vllo modo tenebitur. Commodati an teneatur, in culpa æſtimatio erit, id eſt, an *b* non debuerit exiſtimare id dominum permiſſurum. 1 ¶ Si quis alteri furtum fecerit, & id quod ſubripuit, alius ab eo cum poſteriore fure dominus eius rei furti agere poteſt, fur prior non poteſt, ideo quod domini intereſſet, non prioris furis: vt id quod ſubreptum eſt, ſaluum eſſet. hæc Quintus Mucius refert, & vera ſunt. nam licèt *c* interſit furis rem ſaluam eſſe, quia condictione tenetur, tamen cum eo is, cuius intereſt, furti habet actionem, ſi honeſta *d* ex cauſa intereſt. nec vtimur Seruij ſententia, qui putabat, ſi rei ſubreptæ dominus nemo extaret, nec extaturus *e* eſſet, furem habere furti actionem. non magis enim tunc eius eſſe ſ intelligitur, qui lucrum *g* facturus ſit. dominus igitur habebit cum vtroque furti actionem, ita vt ſi cum altero furti actionem inchoat, aduerſus alterum nihilominus duret: ſed & condictionem: quia ex diuerſis factis tenentur.

De ſacco pecuniam habente.

77. *Idem* lib. 13. ex variis lectionibus.

QVi ſaccum *h* habentem pecuniam ſubripit, furti etiam ſ acti nomine tenetur, quamuis non ſit ei animus ſacci ſubripiendi.

a Pœnitentia, vel etiam furti ſpontanea reſtitutione nemo fur eſſe deſinit. d. l. 65. l. 1. §. 25. ſup. depoſiti. l. 57. §. 1. in f. ff. de ædilit. l. 5. 3. vel honorem rapt. l. 3. §. de apoſtata.

b Imo, deſinit, ſi pœnitcat l. 11. ff. de in ius vocando l. 28. ff. de iniuriis l. 14. §. 1. ſup. de eo quod metus cauſa. l. 4. §. 10. ff. de vſucap. & deſinere poteſt, l. 1. §. 1. in ſi. ſup. de fugitiuis. l. 1. C. de crimine ſtellionat. vide cap. 5. de regulis iur. 6. ſic ſentio. In caſibus à lege & iudice expreſſis pœnitentiam admitti: alias non admitti. Porro peccaſſe videtur qui voluntatem noſtam habuit, etſi rem abſtulit. In caſu ſi, noſcitur aude cogitationi, l. 18. ff. de pœnis l. 19. ff. de falſis cui non videtur in crimine manifeſtaſſe ignoſci l. 5. C. ad leg. Iul. maieſt.

c Speciali ſcilicet, non generali, l. 3. C. de ſeruo pignori dato.

d l. 14. §. 1. l. 19. in pr. l. 61. §. 8. ff. eod. §. 10. Inſt. de oblig ex delicto.

e Pignori ſpecialiter obligatum ſeruum manumittere non poſſum, l. 6. l. 9. ff. in quibus cauſis pignus tacitè l. 49. ff. de legat. 1. l. 2. l. 3. C. de ſeruo pignori dato manumiſſo.

f Minus eſt enim obligare quām tradere.

g Ex noua contrectatione furti actio furi ſingulari ſucceſſori. & ita intellige l. 47 ſup. eod. l. ff. de ſeruo corrupto: dixi ad l. 20. C. de furtis.

h l. 47 ſup. eod.

i Quia ope eius furtum factum eſt l. 50. §. 1 ſup. eo.

k Sciens ſcilicet, non ignorans, l. 41. ff. de reb. cred. l. 68. l. 16. ff. de ſolutionibus.

l 52 §. 21. ſ. eo.

m v. l. 52. §. 20 in fin. ſ. eod. n l. 23. ſ. eod. l. 85. in fin. ſ. eod. o Seu cogitatio, l. 52. §. 19. ſ. eod. prope furtum eſt, depoſitum inficiari l. 1. §. 2. ſ. eod.

p Cur prope furtum eſt? quia qui inficiatur depoſitum, propriè contrahit, vide quæ ſcripſi ad l. 2. in fin. ſ. eod.

q Is qui depoſitum inficiatur. r Vt depoſitum ſuum faciat.

ſ An datus hypotheca ſit, quem cum vulg. t Dactyliotheca annulorum capſula Anularius Giphanio, vel potius Anularium. Δακτύλιος Græcis annulus. Dactyliothecam primus Romæ habuit Scaurus 37. Plin. 1. Hinc collige furtum annulorum fieri ſola Dactyliotheca (in qua anuli continentur) contrectata: adde l. 75. ſ. eod.

u Re ſub pœna debita contrectata, fur obligatur ad ipſum quoque eam pœnam.

x Id eſt, pœnam.

y l. 50. ſ. eod. l. 3. in fin. ſ. de condict. furtiua. z adde l. 9. ſ. eod. a l. 17. §. 1. ſ. eod.

b Furi alius interdum furtum facit. c impunitatem partem, vulg.

d Seruorum facinora dominis quæſtui eſſe non debent. e Luſtrum eſt quinquennium: ſic dictum quod quinto quoque anno vectigalia per cenſores locata luſtrabantur, adde l. 6. §. de rebus credit. l. 30. ſ. de legat. 3. f l. 25. §. 1. locati.

f Intereſſe vulg. g l. 71. ſ. eod.
h l. 21. §. 1. l. 67. ſ. eod.

a l. 52. ſup. [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g adde [illegible] h Diui ad [illegible] de noxa. i l. 10. l. 11. [illegible] k [illegible] l [illegible] m Ad libellos deſtinatus [illegible] n [illegible] o [illegible] p [illegible] q Niſi vendendi pignoris facultas [illegible] r Et ita non ſuſtinet debitore, l. [illegible] ſ [illegible] t [illegible] u [illegible] x Nam [illegible] y [illegible] z [illegible] a l. [illegible] b [illegible] c Puta [illegible] d l. [illegible] e [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

De re inſpicienda data.

78. *Papinianus* lib. 8. Quæſtionum.

REm inſpiciendam a quis dedit, ſi periculum ſpectet eum qui accepit, ipſe furti agere poteſt.

De pignore.

79. *Idem* lib. 9. Quæſtionum.

SI debitor pignus ſubripuit, quod b actione furti ſoluit, nullo modo recipit.

De ſeruo vendito. 1. Quid veniat in æſtimatione furti. 2. De optione legata. 3. De rapina. 5. De falſo procuratore & falſo herede.

80. *Idem* lib. 12. Quæſtionum.

SI vendidero, neque tradidero ſeruum, & is ſine culpa mea ſubripiatur, magis eſt, vt mihi furti competat actio, & mea videtur intereſſe c, quia dominus apud me fuit, vel quoniam ad præſtandas d actiones teneor.

1 ¶ Cum autem iure dominij defertur furti actio, quamuis non aliàs, niſi noſtra interſit, competat, tamen ad æſtimationem e corporis, ſi nihil amplius intereſt, vtilitas mea referenda eſt. ¶ Idque & in ſtatuliberis & in legato ſub conditione relicto probatur. f Alioquin diuerſum probantibus ſtatui facilè quantitas non poteſt. Quia itaque tunc ſola vtilitas æſtimationem facit, cum ceſſante dominio furti actio [illegible], in iſtis cauſis ad æſtimationem corporis furti actio referri non poteſt. 2 ¶ Si ad exhibendum egiſſem optaturus ex familia ſeruum libre ſeruum mihi legatum, & [illegible] optionem meam intereſt nihil præſtaret furti habebit [illegible] cuſtodia debeat. enim referet, cum [illegible]

3 ¶ Cum [illegible] omnimodò furtum facit, manifeſtus fur exiſtimandus eſt i.

4 ¶ Is [illegible] cuius dolo fuerit raptum, furti quidem non tenetur, ſed vi bonorum raptorum.

5 ¶ Si Titius, cuius k nomine pecuniam perperam [illegible] l procurator accepit, ratum habeat, ipſe quidem Titius negotiorum geſtorum aget, [&] is verò qui pecuniam indebitam dedit, aduerſus Titium erit indebiti m condictio, aduerſus falſum procuratorem furtiua durabit, electo Titio, non iniquè per doli exceptionem, vt præſtetur ei furtiua condictio, deliberabitur: Quod ſi pecunia fuit debita, ratum habente Titio, furti actio euaneſcit, quia debitor liberatur.

6 ¶ Falſus n autem procurator ita demum furtum pecuniæ faciet, ſi o nomine quoque veri procuratoris, quem creditor habuit, adſumpto debitorem alienum circumuenerit. ¶ Quod æquè probatur & in eo qui ſibi deberi pecuniam, p heredi Sempronij creditoris, adſeuerauit, cùm eſſet alius.

7 ¶ Qui rem Titij agebat, eius nomine falſo procuratori creditoris ſoluit, & Titius ratum habuit. non naſcitur ei furti actio, quæ ſtatim cum pecunia ſoluta eſt, ei qui dedit nata eſt, cum Titij nummorum dominiū non fuerit, neque poſſeſſio; ſed condictionem indebiti quidem Titius habebit: furtiuam † autem, qui pecuniam dedit: quæ, ſi negotiorum geſtorum actione Titius conueniri cœperit, arbitrio iudicis ei præſtabitur.

De q pecunia ciuitati ſubtracta.

81. *Idem* lib. 1. Reſponſorum.

OB pecuniam ciuitati r ſubtractam, actione furti, non s crimine peculatus tenetur t.

De fullone & ſarcinatore. 1. De fructibus fundi locati. 2. De ancilla libidinis cauſa ſubrepta. 3. De tabulis & cautionibus.

82. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

FVllo ſ & ſarcinator, qui polienda vel ſarcienda veſtimenta accipit, ſi forte his vtatur, ex contrectatione eorum furtum feciſſe videtur: quia non in eam cauſam ab eo videntur accepta.

1 ¶ Frugibus ex fundo ſubreptis tam colonus x quam dominus furti agere poſſit: quia vtriuſque intereſt, rem perſequi. 2 ¶ Qui ancillam non y meretricem libidinis cauſa ſubripuit, furti actione tenebitur: & ſi ſuppreſſit, pœna legis Fabiæ z coercetur.

3 ¶ Qui tabulas & cautiones ſubripuit, in adſcriptam ſummam furti actione tenebitur. nec refert cancellatæ necne ſint: quia ex his debitum magis ſolutum eſſe comprobari poteſt.

De eo qui pro herede apprehendit. 1. De eo qui [illegible] furtum eſt.

83. *Neratius* lib. 3. Reſponſorum.

SI quis ex bonis eius quem putabat mortuum, qui viuus a erat, pro herede res adprehenderit, eum furtum non facere.

1 ¶ Et cum quo ſuo nomine furti actum eſt, ſi ſerui nomine de aliâ b [illegible] aduerſus eum agatur, non dandam exceptionem furti vnâ facti.

De vſucapione.

84. *Paulus* libro 2. ad Neratium.

QVamuis res furtiua, niſi ad dominum redierit, vſucapi non poſſit: tamen ſi eo nomine lis æſtimata c fuerit, vel ſuſi dominus eam vendiderit d, non interpellari iam vſucapionis ius dicendum eſſe.

Cui furti datur actio.

85. *Idem* libro 2. Manualium.

IS cuius intereſt a non ſubripi, furti actionem habet, ſi & rem tenuit domini voluntate, id eſt, veluti is cui b res locata eſt. ¶ Is autem qui ſua voluntate, vel etiam pro tutore negotia gerit, item tutor c vel curator ob rem ſua culpa ſubreptam non habet furti actionem.

¶ Item is cui ex ſtipulatu d vel ex teſtamento ſeruus debetur, quamuis intereſt eius, non habet furti actionem. Sed nec is qui diſceſſit e pro colono.

De vſucapione.

86. *Tryphoninus* lib. 9. Diſputationum.

SI ad f dominum ignorantem peruenerit res furtiua, vel vi poſſeſſa, non videtur in poteſtatem domini reuerſa g: ideo nec ſi poſt talem domini poſſeſſionem bona fide ementi venierit, vſucapio ſequitur.

De pignore.

87. *Paulus* lib. 1. Decretorum.

CReditori h actio furti in ſummam pignoris, non debiti competit. *ſed vbi debitor ipſe ſubripuerit* pignus, contra probatur, vt in ſummam pecuniæ debitæ, & vſurarum eius furti conueniretur.

De concurſu huius actionis, & vi bonorum raptorum.

88. *Idem* libro ſingulari de concurrentibus actionibus.

SI quis i egerit vi bonorum raptorum, etiam furti agere non poteſt. Quod ſi furti elegerit in duplum agere, poteſt & vi bonorum raptorum agere ſic, vt non excederet quadruplum.

De liberto, cliente, mercenario.

89. *Idem* lib. ſingulari de pœnis paganorum.

SI libertus k patrono, vel cliens l, vel mercenarius m ei qui eum conduxit, furtum fecerit, furti actio non naſcitur.

De fullone. 1. De ope. De conſilio.

90. *Iauolenus* lib. 9. ex poſterioribus Labeonis.

FVllo n actione locati de domino liberatus eſt, negat eum furti rectè acturum Labeo. Item ſi furti egiſſet, priùs quam ex locato cum eo ageretur, & antequam de furto iudicaretur, locati actione liberatus eſſet: & fur ab eo abſolui debet. quod ſi nihil eorum ante accidiſſet, furem ei condemnari oportere. Hæc idcirco quoniam furti catenus habet actionem, quatenus eius intereſt.

1 ¶ Nemo opem aut conſilium alij præſtare poteſt, qui o ipſe furti faciendi conſilium capere non poteſt.

De eo qui ſcit ſibi ſurripi.

91. *Labeo* lib. 2. Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI quis, cum ſciret, quid ſibi ſubripi, non p prohibuit q, non poteſt furti agere. *Paulus*: Imò contrà. Nam ſi quis ſcit ſibi rapi r & quia non poteſt prohibere, quieuit s, furti agere poteſt. At ſi potuit ſ prohibere nec t prohibuit, nihilominus furti aget.

¶ Et hoc modo patronus quoque liberto, & is cuius magna u verecundia, ei quem in præſentia pudor ad reſiſtendum impedit, furtum facere ſolet.

De iudicio criminali & ciuili.

92. *Vlpianus* lib. 38. ad Edictum.

MEminiſſe oportebit, nunc furti plerumque criminaliter x agi, & eum qui agit, in crimen ſubſcribere y, non quaſi publicum ſit iudicium, ſed quia viſum eſt temeritatem agentium etiam z extraordinaria animaduerſione coercendam. Non ideo tamen minus, ſi qui velit poterit ciuiliter a agere.

DE b TIGNO IVNCTO c.

TIT. III.

De rei vindicatione. De actione in duplum. 1. De tigni appellatione. 2. De actione ad exhibendum.

Vlpianus lib. 37. ad Edictum.

LEX duodecim tabularum *neque ſoluere permittit tignum furtiuum ædibus vel vineis d iunctum, neque vindicare*, quod prouidenter lex effecit, ne vel ædificia ſub hoc prætextu diruantur, vel vinearum cultura turbetur. ſed in eum qui conuictus eſt iunxiſſe, in duplum dat actionem.

d hoc effecit legem 23. *parag.* 6 *ſup. de rei vind. l.* 6 *ſuprà ad exhib. l.* 63 *ſuprà de donat. inter vir. l.* 7 *parag.* 10 *ſuprà de acq. rer. l.* 7 *parag.* 2 *in fin. ſup. de exceptione rei iud. l.* 98. *ſ. de ſolut. parag.* 29 *Inſt. de rerum diuiſ.* Lex 12 Tab. talis fuit, teſte Feſto in voce Tignum: Tignum iunctum ædibus vineaeve, & concapite ne ſoluito: vbi alij legunt vineæ capulo, alij vineæ concapet, alij vineæ cum capite, alij vineave concapitem. Turnebus legit vineæque copula: vel vineave nē ſoluito. Ioſeph. Scaliger legit vineave concapes, ex antiqua ſcriptura concapet. Tignum concapes vineæ dicitur (nam tignum, non tantum dicitur in ædificijs ſed & in vineis) quando habet caput ſuum cum capite vineæ commiſſum. Caput vineæ eſt radix ipſa. Concapes dicitur vt [illegible], princapes, deſicapes, aucapes, formicapes, terticapes, quarticapes, quinticapes, v. *Ioſeph. Scaliger. apud Feſtum in dict. dictione* Tignum, quam lectionem etiam Cuiacius probatur. His adde Hotomanum in Commentariis 12. tabul. [illegible] Tignum iunctum.

2 ¶ Tigni

a l. 10. §. 1. ſuprà commodati, l. 17. [illegible] b l. 22. in fi. [illegible] l. 74. ſup. eo. c Is quod intereſt [illegible] d l. 14. [illegible] e l. 5. [illegible] f l. 3. [illegible] g [illegible] h [illegible] i Is his ſemper in [illegible] k l. 13 [illegible] l l. 14. [illegible] m l. 6. §. 5. ſup. de pignor. n [illegible] o l. 43. ſup. eo. † Conditio hæc furtiua [illegible] p [illegible] q [illegible] r [illegible] s [illegible] t [illegible] u [illegible] x de plagiariis, l. 6. ſ. de plagiariis. y [illegible] z [illegible] * Cancellatione ſcripturæ probatur debiti ſolutio. a adde l. 2. ſup. pro herede. b l. 55. in fi. [illegible] c [illegible] d l. 33. [illegible] de vſucap. [illegible] de periculo.

a l. 10. §. 13. ſup. eo. b l. 67 in fin. ſup. ead. c l. 71. §. 3. l. 56. parag. 4. ſ. ea. d ex ſtipulatu, l. 13. l. 66. in fi. ſ. ea. e adde l. 7. parag. 1. l. 53. parag. 3. ſ. ea. f l. 4. parag. 12. ſ. de vſucapt. g quia abeſt ei pretium, l. 14. ſ. de verb. ſign. h adde l. 55. ſ. ea. l. 13. ſup. de diſtract. pign. i v. l. 71. ſup. ea. k adde l. 17 ſuprà eo. l. 21. in f. C. eod. l Clientes qui ſint in libris Feudorum. Hi, & ſupra libertos & mercenarij, l. 1 ſup. de obſequijs, l. 5. ſup. de his qui deiecerint, l. 5. ſ. de captiuis, l. 1. [illegible] de furtis domeſticis dicam ad l. 11. parag. 1. ſ. de pœnis. m mercenarius, [illegible] n l. 48. §. 4. ſ. eo. o l. 23 in fi. l. 53 ſup. eo. p puta, propter nimiam verecundiam. q fortè quia non potuit prohibere, l. 7. parag. 1. ſ. eo. l. 3. parag. 10. ſ. quod vi aut clam. r Taciturnitas, tacens, ſilentium ad alterius delinquentis excuſationem pro conſenſu non habetur. v. tamen Socin. reg. 392. ſ ſub. de facto. t Abijcere vel repudiare actionem non conſenſu videtur, quicquid nimia verecundia nō prohibuit, l. 1. §. [illegible] u Verecundia magna non prohibentis excuſat. x de quo v. l. 94. parag. 1. ſ. eod. Criminaliter agere quid ſit, v. quæ not. ad l. 1. ſ. de public. iudicijs. y l. 3 ſup. de priuatis delictis. z l. 3. ſ. ad Turpilianum. a l. vlt. ſup. de priuatis delictis. b de Tigno iuncto, v. [illegible] c v. l. 1. [illegible] vide Aegid. Boſſ. [illegible] Praxeos. Oldendorp. Claſſ. 7. act. 6.

Universidad Rey Juan Carlos

a Tignū materia omnis ædificij. l. 7. §. 2. ſup. ad exhib. l. 3. l. 4. & 62. ſup. de rei vend. l. 2. l. 1. ſup. de tigno iuncto. Theoph. Inſtit. de rer. diuiſ.
b Tigni appellatione continetur etiam quorundam opinione, regula, lapis, teſta: quinimo & in vineis pertica & pedamenta.
c teſtaſque Vulg. Hal.
d Teſta βησαλον latet, non paſſulum, vt Theophili interpres vertit, interpretatur. Cic. & in l. 19. de S. ſup. de ſerv. vrban. verba ex Epiſtolo opere & in gloſſis interpretum.
e vide Fiſcum in diſtione Tignum.
f vide l. 168. ſ. de verb. ſign.
g l. 5. ſup. ad exhibend. ſic includere ædificio dixit Cicero.
h tigrum alienum iungendo ædibus.
i Quem in finem extrinſecus non vt eximatur tignum.
k Actio enim contrarium ex hoc edicto dicitur à Græcis.
l poſita ſupra de manumiſſ.
m l. 9. ſupra ad l. Aquil.
n vide l. 16. ſup. de furtis.
o l. pen. l. vlt. ſup. ſi ex noxal.
p vide l. 25. ſup. de ſtatuliber.
q id eſt, panitis.

1 ¶ Tigni autem appellatione continetur omnis materia ex qua ædificium conſtet, vineæque neceſſaria. Vnde quidam aiunt regulam *b* quoque & lapidem, & teſtam *d* cæteraque, ſi qua ædificiis ſunt vtilia: tigna enim à tegendo dicta ſunt. hoc amplius & calcem, & arenam tignorum appellatione contineri.

¶ Sed & in vineis tigni appellatione omnia vineis neceſſaria continentur, puta perticæ *f*, pedamenta.

2 ¶ Sed & ad exhibendum danda eſt actio: nec enim parci oportet ei qui ſciens alienam rem ædificio inclu ſit *g*, vinxitque *h*. non enim ſic eum conuenimus, quaſi poſſidentem, ſed ita, quaſi dolo malo fecerit *i* quo minus poſſideat.

De rei vindicatione.

2. *Idem* lib. 42. ad Sabinum.

SEd ſi proponas, tigni furtiui nomine ædibus iunctum, deliberari poterit, an extrinſecus *k* ſit rei vindicatio? Et eſſe non dubito †.

SI IS QVI TESTAMENTO LIBER eſſe iuſſus erit, poſt mortem domini ante aditam hereditatem ſubripuiſſe aut corrupiſſe quid dicetur.

TIT. IV.

Summa 1. Ratio huius edicti. 2. Qualiter ruſtice locum habet hæc actio. 3. De libertate relicta ſub conditione. 4. De libertate ſtatim competente. 5. De ſeruo legato. 6. De dominio ſerui mutato vel amiſſo. 7. De libertate competente poſt modicum interuallum aditæ hereditatis. 8. Si vnus adiit. 9. De pupillo herede. 10. De rebus quæ in bonis vel ex bonis teſtatoris fuerunt. 11. De fructibus, partu, fœtu. 12. De tabulis pupillaribus. 13. De omnibus quæ intereſt heredis non eſſe auerſa. 14. De furto & omni damno. 15. Quarum rerum furtum fit. 16. Si poteſt alias heres ad ſuum peruenire. 17. De rei vindicatione. 18. De ſucceſſoribus. 19. De pluribus delinquentibus.

Vlpianus lib. 38. ad Edictum.

SI dolo malo eius qui liber eſſe iuſſus erit, poſt mortem domini, ante *m* aditam hereditatem, in bonis quæ eius fuerunt qui eum liberum eſſe iuſſerit, factum eſſe dicetur, quo minus ex his bonis ad heredem aliquid perueniret, in eum intra annum vtilem dupli iudicium datur. 1 ¶ Hæc autem actio (vt Labeo ſcripſit) naturalem *n* potius in ſe, quam ciuilem habet æquitatem, ſi quidem ciuilis deficit actio: ſed natura æquum eſt, non eſſe impunitum eum qui hac ſpe audacior factus eſt, quia *o* neque *p* vt ſeruum ſe coërceri *q* poſſe intelligit, ſpe *r* imminentis libertatis: neque vt liberum damnari, quia hereditati furtum fecit, hoc eſt dominæ *ſ*. dominus autem dominave non *t* poſſunt habere furti actionem cum ſeruo ſuo, quamuis poſtea ad libertatem peruenerit, vel alienatus ſit, niſi ſi poſtea quoque contrectauerit. ¶ Et ſe itaque eſſe prætor putauit, calliditatem & proteruitatem hominum qui hereditates depopulantur, dupli actione coërcere.

2 ¶ Non alias tenebitur iſte libertus, quam ſi dolo quid diſſipaſſe proponatur. Culpa autem negligentiáque ſerui poſt libertatem excuſata eſt, ſed culpa dolo *u* proximo dolum repræſentat. Proinde ſi quid domini dedit ſine dolo, ceſſabit iſta actio, quamuis alias Aquilia tenetur ob hoc, quod damnum qualiter qualiter *x* dederit.

¶ Habet itaque certum finem iſta actio, vt ſi dolo fecerit iſte, & poſt mortem domini, & ante aditam hereditatem. Cæterùm ſi ſine dolo, aut dolo quidem, verùm viuo domino, non tenebitur hac actione.

¶ Quinimo etſi poſt mortem *y*, poſt aditam tamen hereditatem, ceſſabit actio *z*. nam vbi adita hereditas eſt, iam quaſi liber conueniri poteſt.

3 ¶ Quid tamen ſi ſub conditione accepit libertatem? ecce nondum *a* liber erit, ſed vt *b* ſeruus poteſt coërceri. idcirco dicendum eſt ceſſare hanc actionem.

4 ¶ Sed vbi libertas competit, continuò *c* dicendum eſt, poſſe & debere hanc actionem dari aduerſus eum qui peruenit ad libertatem.

5 ¶ Si ſeruus purè legatus, ante aditam hereditatem quid admiſerit in hereditate, dicendum eſt, quia dominium in eo mutatur *a*, huic actioni locum eſſe.

6 ¶ Et generaliter dicimus, quo caſu in ſeruo dominium vel mutatur vel amittitur *b*, vel libertas competit poſt interuallum modicum *c* aditæ hereditatis, eo caſu hanc actionem indulgendam. 7 ¶ Sed & fideicommiſſaria libertas ſeruo data ſit, quicquid in hereditate maleficij admiſit, nunquid non prius cogatur heres manumittere, quam ſi ſatisfecerit? Et autem ſæpiſſimè & à D. Marco & ab Imperatore noſtro cum patre reſcriptum non impediri fideicommiſſariam libertatem quæ purè data eſt. Diuus tamen Marcus reſcripſit, arbitrium ex continenti dandum, apud quem ratio ponatur, ſed hoc reſcriptum ad rationem *d* ponendam *e* pertinet actus quem ſeruus adminiſtrauit. arbitror igitur & hic poſſe hanc actionem competere.

8 ¶ Ante aditam hereditatem, ſic accipere debemus, antequam vel ab vno *f* adeatur hereditas: nam vbi vel vnus adit, competit libertas. 9 ¶ Si pupillus heres inſtitutus ſit, & à ſubſtituto eius libertas data, deinde tempore quædam admiſerint, ſi quidem viuo pupillo id fuerit factum, locum non eſſe huic actioni: ſin verò poſt mortem, antequam quis pupillo ſuccideret, actionem iſtam locum habere. 10 ¶ Hæc actio locum habet non ſolùm in rebus quæ in bonis fuerunt teſtatoris, ſed & ſi ſi intereſt heredis dolum malum admiſſum non eſſe, quo minus ad ſe perueniret.

¶ Et ideò Scæuola putat tractat etſi eam rem ſubripuiſſet ſeruus, quam de ſuis pignori acceperat, hanc actionem honorariam locum habere. plenius enim cauſam *g* bonorum hic accipi pro vtilitate. Nam ſi *h* in locum deficientis furti actionis propter ſeruitutem, hanc actionem ſubſtituit prætor, conſequens eſt in omnibus cauſis eum, in quibus furti agi poterit, ſubſtituiſſe. ¶ *Et in ſumma probatur, hanc actionem et in rebus *i* pignoratis, & in rebus alienis bona fide poſſeſſis locum habere. ¶ Item & de re commodata teſtatori. 11 ¶ Idem ſi fructus poſt mortem teſtatoris perceptos hic ſeruus qui libertatem proſpicit, contrectauerit, locus erit huic actioni.

¶ Sed & ſi partus, vel fœtus poſt mortem agnatus, tantundem erit dicendum. 12 ¶ Præterea ſi impubes poſt mortem patris quæſierit rei dominium, eáque antequam impuberis hereditas *k* adeatur, ſubripiatur, locum habere iſtam actionem dicendum eſt.

13 ¶ Sed & in omnibus quæ intereſt heredis non eſſe auerſa, locum habet hæc actio. 14 ¶ Non tantùm autem ad ſola furta, iſta actio pertinet, ſed etiam ad omnia damna, quæcunque hereditati ſeruus dedit.

15 ¶ Scæuola ait, poſſeſſionis furtum fieri *l*. denique ſi *m* nullus *n* ſit poſſeſſor, furtum negat fieri *o*. Idcirco autem hereditati *p* furtum non fieri, quia poſſeſſionem hereditas non habet, quæ facti *q* eſt & animi: ſed nec heredis eſt poſſeſſio, antequam poſſideat: quia hereditas in eum id tantum tranſfundat, quod eſt hereditatis, non autem fuit poſſeſſio *ſ* hereditatis.

16 ¶ Illud verum eſt, ſi poteſt alias *t* heres ad ſuum peruenire, non eſſe honorariam *hanc* actionem tribuendam, cùm in id quod intereſt condemnatio fiat.

17 ¶ Præter hanc actionem *u*, eſſe & vindicationem rei conſtat, cum hæc actio ad ſimilitudinem furti competat. 18 ¶ Item heredi *x* cæteriſque ſucceſſoribus competere iſtam actionem dicendum eſt.

19 ¶ Si plures ſerui libertates acceperunt, & dolo malo quid admiſerint, ſinguli *y* conueniuntur in ſolidum, hoc eſt in duplum. ¶ Et cum ex delicto conueniantur, exemplo *z* furti, nullus eorum liberetur, etſi vnus conuentus præſtiterit.

De ignorantia heredis.

2. *Caius* lib. 13. ad Edictum Prouinciale.

SI paulò antè quam ſtatuta *a* libertas obtigerit, amouerit aliquid ſeruus, aut corruperit, ignorantia domini non introducit hanc actionem, ideóque licet maximè ignorauerit heres, à ſtatulibero, aut quilibet alius dominus, à ſeruo ſuo amotum aliquid, corruptumve eſſe, non impetrat poſt libertatem eius vllam

a l. 88. ſupra de furtis.
b vt ex ſtatulibero manumiſſo.
c Intra tempus ad adeundam hereditatem.
d Arbitrio.
e Ratio reddenda.
f Quando hereditas adeatur.
g Cauſa bonorum eſt ampliſſima.
h Ratio edicti.
i Etiam in rebus pignoratis.
k Si hereditas impuberis.
l Etiam de ſeruo.
m Si nullus.
n Nemo.
o Quomodo furti.
p Hereditati furtum non fieri.
q Poſſeſſio facti eſt.
ſ Actio.
u Actio ex hoc edicto.
x Heredi.
y Singuli in ſolidum.
z Exemplo furti.
a Ex ſtatulibero.

© Universidad Rey Juan Carlos

r *ad d.* l. 26. *in fin princ. ſup. de fideicommiſſ. libert.* ſ l. 31. *in f. ſup. de hered. inſtit.*
t l. 17. *pareg.* 5 *ſup. quod vi.* l. 17. l. 61. *ſup. de furtis.* l. 1. *C. de exc.* u l. 1. §. 1. *in fine.* l. 29. *ſup. mandati.* l. 226. *ſ. de verb. ſign.*
x Qualiter: qualiter in l. 46. *ſup. de furtis.* l. 11. §. 13. *ſup. de ſepulc.* & apud Haloand. in l. 12. *in fi. ſup. ratam rem.* Vulgata habet qualitercumque.
y mortem domini, *Vulg. Hal.* z hæc actio, *Vulg.*
a Sub conditione liber, ante euentum conditionis liber non eſt, l. 25. *in fin. ſup. de manumiſſ. teſtam.*
b Imò vt liber, l. 14. *ſ. de queſtio.* l. 9. *in fin. ſ. ad ſenat.* ſolue: Conſtituiæ leges veræ ſunt in ſtatulibero, non in eo cui libertas ſub conditione relicta eſt.
c Id eſt, ſtatim ab adita, l. *vltim. ſ. ſed.* Graecis ab aditis, v. Cuiac. 6. obſeru. 1.

ſic poſſideri. o Ignò ſic, l. 43. *pareg.* 2 *ſup. de furt.* p l. 68 *ſup. de furt.* q Poſſeſſio eſt facti & animi, quia factum naturale animum poſſeſſionis deſiderat.
r Hereditas neque verè, neque ſictè poſſideri poteſt, ſed vnquam.
l. 40. §. 6 *ſacit in verbis hereditas ſup. de acquir. poſſeſſ.*
ſ Hereditas non poſſidet, igitur in hereditate non eſt poſſeſſio: igitur in heredem non transfertur poſſeſſio.
t l. 16 *ſuprà de minorib.*
u ſuccedunt ſcil. x *pareg.* 1 *Inſtit. de perpetuis & temp.*
y l. 1. *C. de condict. furtiua.* z l. 21. §. 9 *ſup. de furtis.*
a Id eſt, in diem vel conditionem dilata, l. 25. 16 *ſup. de manumiſſ.* l. 51. *ſup. de legat.* 1. l. 9 *ſup. de acquir. heredit.*

actionem

actionem, quamuis in pluribus aliis cauſis iuſta ignorantia excuſationem mereatur.

De manumiſſo ſub conditione.

5. *Vlpianus* lib. 33. ad Edictum.

LAbeo putauit, ſub conditione manumiſſum ſeruum teneri, ſi cito conditio extitit: hac actione conueniendum.

FVRTI ADVERSVS NAVTAS, caupones, ſtabularios.

TIT. V.

Summa. 1. nauigandi cauſa qui accipiuntur. 2. quid veniat in hanc actionem. 3. De concurſu actionis honorariæ & ciuilis. 4. Si nauta, vel caupo receperit ſaluum fore. 5. Si exercitor ſeruus ſit, vel alienus, vel liber homo viator. 6. Quorū factum præſtatur.

Vlpianus lib. 38. ad Edictum.

IN eos qui naues, cauponas, ſtabula exercebunt, ſi quod à quoquo eorum, quoſve ibi habebunt, furtum factum eſſe dicetur, iudicium datur, ſiue furtum ope, conſilio exercitoris factum ſit, ſiue eorum cuius qui in ea naui nauigandi cauſa eſſet.

1 ¶ Nauigandi autem cauſa accipere debemus eos qui adhibentur, vt nauis nauiget, hoc eſt, nautas.

2 ¶ Et eſt in duplum actio.

3 ¶ Cum enim in caupona vel in naui res perit, ex edicto prætoris obligatur exercitor nauis, vel caupo: ita vt in poteſtate ſit eius cui res ſubrepta ſit, vtrum mallet cum exercitore honorario iure, an cum fure iure ciuili experiri. 4 ¶ Quod ſi receperit ſaluum fore caupo, vel nauta, furti actionem non dominus rei ſubreptæ, ſed ipſe habet, qui recipiendo periculum cuſtodiæ ſubiit. 5 ¶ Seruus verò ſui nomine exercitor, noxæ dedendo, ſe liberat, cur ergo non exercitor condemnetur qui ſeruum tam malum in naue admiſit? & cur liberi quidem hominis nomine tenetur in ſolidum, ſerui verò non tenetur? niſi fortè idcirco, quòd liberum quidem hominem adhibens ſtatuere debuit de eo, qualis eſſet: in ſeruo vero ſuo ignoſcendum ſit ei, quaſi in domeſtico malo, ſi noxæ dedere paratus ſit. ſi autem alienum adhibuit ſeruum, quaſi in libero tenebitur. 6 ¶ Caupo præſtat factum eorum qui in ea caupona eius cauponæ exercendæ cauſa ibi ſunt. Item eorum qui habitandi cauſa ibi ſunt viatorum autem factum non præſtat, namque viatorem ſibi eligere caupo vel ſtabularius non videtur, nec repellere poteſt iter agentes: inhabitatores vero perpetuos ipſe quodammodo elegit, qui non reiecit, quorum factum oportet eum præſtare. In naui quoque vectorum factum non præſtatur.

SI FAMILIA FVRTVM feciſſe dicetur.

TIT. VI.

Ratio & ſumma edicti. 1. De ſcientia vel ignorantia domini. 2. De damno. 3. Si vnius ſerui nomine actum ſit.

Vlpianus lib. 38. ad Edictum.

VTILISSIMVM id edictum prætor propoſuit, quo dominis proſpiceret aduerſus maleficia ſeruorum: videlicet ne cum plures furtum admittunt, euertant domini patrimonium, ſi omnes dedere, aut pro ſingulis, æſtimationem litis offerre cogatur.

¶ Datur igitur arbitrium hoc edicto, vt ſi quidem velit dicere nomine ſeruos, poſſit omnes dedere qui participauerant furtum: ſi uero velit æſtimationem offerre, tantum offerat quantum ſi vnus liber furtum feciſſet, & retineat familiam ſuam.

1 ¶ Hæc autem facultas domino tribuitur totiens, quotiens, ignorante eo furtum factum eſt.

¶ Cæterum ſi ſciente, facultas ei, non erit data: nam & ſuo nomine & ſingulorum nomine conueniri poteſt noxali iudicio: nec vna æſtimatione, quam homo liber ſufferret, defungi poterit. ¶ Is autem accipitur ſcire qui ſcit & potuit prohibere, ſcientiam enim ſpectare debemus, quæ habet voluntatem. cæterum ſi ſcit, prohibuit tamen, dicendum eſt vſurum edicti beneficio.

2 ¶ Si plures ſerui damnum culpa dederint, æquiſſimum eſt eandem facultatem domino dari.

3 ¶ Cum plures ſerui eiuſdem rei furtum faciunt, & vnius nomine cum domino lis conteſtata ſit, tamdiu aliorum nomine actio ſuſtineri debebit, quamdiu priore iudicio poteſt actor conſequi, quantum conſequeretur, ſi liber id furtum feciſſet.

2. *Iulianus* lib. 23. Digeſtorum.

ID eſt, & pœnæ nomine duplum, & condictionis ſimplum.

De ſeruo vendito vel manumiſſo. 1. vel legato vel donato. 2. De poſſeſſore, & de eo qui dolo deſiit poſſidere.

3. *Vlpianus* lib. 38. ad Edictum.

QVotiens tantum præſtat dominus, quantum præſtaretur, ſi vnus liber feciſſet, ceſſat cæterorum nomine actio non tantum aduerſus ipſum, verum etiam aduerſus emptorem duntaxat, ſi fortè quis eorum qui ſimul fecerant, venierint. ¶ Idémque & ſi fuerit manumiſſus. ¶ Quòd ſi prius fuerit ablatum à manumiſſo, tunc dabitur aduerſus dominum familiæ nomine nec enim poteſt dici, quod à manumiſſo præſtitum eſt, quaſi à familia eſſe præſtitum. ¶ Planè ſi emptor præſtiterit, puto denegandam in venditorem actionem. quodammodo enim hoc à venditore præſtitum eſt, ad quem nonnunquam regreſſus eſt ex hac cauſa: maximè ſi furti noxæque ſolutum eſſe promiſit. 1 ¶ Sed an, ſi legati ſerui nomine, vel eius qui donatus eſt, actum ſit cum legatario, vel eo cui donatus eſt, agi poſſit etiam cum domino cæterorum, quæritur. quod admittendum puto.

2 ¶ Huius edicti leuamentum non tantum ei qui ſeruos poſſidens condemnatur, præſtetur tantum, quantum ſi vnus liber feciſſet, datur: verum ei quoque qui idcirco condemnatus eſt, quia dolo fecerat, quominus poſſideret.

De heredibus furtum paſſi.

4. *Iulianus* lib. 22. Digeſtorum.

ETiam heredibus eius cui plures eiuſdem familiæ furtum fecerint, eadem actio competere debet, quæ teſtatori competebat, id eſt, vt omnes non amplius conſequantur, quàm conſequeretur, ſi id furtum liber feciſſet.

De ſeruis communibus.

5. *Marcellus* lib. 8. Digeſtorum.

FAmilia communis ſciente altero furtum fecit, omnium nomine cum eo qui ſcit, furti agi poterit: cum altero, ad eum modum qui edicto comprehenſus eſt, quod ille præſtiterit non totius familiæ nomine, ab hoc ſocio partem conſequetur. ¶ Et ſi ſeruus communis alterius iuſſu damnum dederit, etiam quod præſtiterit alter, ſi modò cum eo quoque ex lege Aquilia, vel ex duodecim tabulis agi poteſt, repetet à ſocio ſicut cùm communi rei nocitum eſt. Si ergo duntaxat duos habuerim ſeruos communes cum eo, quo non ignorante factum eſt, agetur vtriuſque ſerui nomine: ſed non amplius conſequetur à ſocio, quàm ſi vnius nomine præſtitiſſet. quod ſi cum eo, quo ignorante factum eſt, agere volet, duplum tantum conſequetur. ¶ Et videamus an iam in ſocium, alterius ſerui nomine, non ſit dandum iudicium, quemadmodum ſi omnium nomine ſocius decidiſſet. niſi fortè hoc caſu ſeueritas à prætore conſtituendam eſt: nec ſeruorum conditio parcendum eſt.

De heredibus furtum paſſi.

6. *Scæuola* lib. 4. Quæſtionum.

LAbeo putat, ſi coheres meus, quod furtum familia cuius feciſſet, duplum abſtuliſſet, me non impedire, quominus dupli agam, eoque modo fraudem edicto fieri, eſſeque iniquum, plus heredes noſtros ferre, quàm ferremus ipſi. Idem ſi defunctus minus duplo abſtulit, adhuc ſingulos heredes rectè experiri, Scæuola reſpondit. ſ verius puto partes eius heredes perſecuturos: ſed & cum eo quod defunctus abſtulit, vterque heres non plus duplo ferat.

ARBORVM FVRTIM cæſarum.

TIT. VII.

De lege Aquilia & duodecim tabularum.

Paulus lib. 9. ad Sabinum.

SI furtim arbores cæſæ ſint, & ex lege Aquilia & ex duodecim tabularum quidam actionem Labeo ait. Sed Trebatius ita ... dandā, vt iudex

hic alia ſubauditione fauetur, quam ſidem Interpres Augmentarium appellauit, l. ... in integrum reſtit. ... parag. ... de minoribus.

a l. 7. parag. 4. verſ. ... o ... l. 6. ... præſtat, l. 2. ... p Hinc colligit Barto. in l. 1. parag. ... , hominem cogi ad viatores hoſpitio recipiendos, niſi hoſpitij publici munus ſit profeſſus.

q Adde l. 1. ... de ... .

r Vide ... Boſſium cap. 65. ...

s ... æſtimationem ... l. 2. ... cap. 23.

t ... l. 22. ... ad legem Aquiliam l. 33. ... Notandum eſt autem hæc vera eſſe, ſi ciuiliter agatur, non ſi criminaliter, vt ex communi opinione refert Clarus 5 ſent. ... in fin. de delictis remanentes ... Boſſius cap. 5 ...

Universidad Rey Juan Carlos

in poſteriore deducat id quod ex prima conſecutus ſit, & reliquo condemnet eum.

De pœna latronum.

2 Gaius lib. 4. ad legem duodecim tabularum.

SCiendum eſt autem eos qui arbores a, & maximè vites b ceciderint, etiam c tanquam d latrones puniri.

De his quæ arboris appellatione continentur.

3 Vlpianus lib. 42 ad Sabinum.

VItem e arboris appellatione contineri plerique veterum exiſtimauerunt. 1 ¶ Hederæ quoque f, & harundines arbores non malè dicentur.

2 ¶ Idem de ſalictero g dicendum eſt.

3 ¶ Sed ſi quis ſalignea virgas inſtituendi ſalicti cauſa defixerit, hæque, antequam radices coegerint h, ſuccidantur, aut euellantur: rectè Pomponius ſcripſit, non poſſe agi de arboribus ſuccisis: cum nulla i arbor propriè dicatur, quæ radicem non conceperit.

4 ¶ Quòd ſi quis ex ſeminario k, id eſt, ſtirpibus l arborem tranſtulerit, eam, quamuis nondum comprehenderit m terram, arborem tamen videri Pomponius libro nonodecimo ad Sabinum probat.

5 ¶ Ideo ea quoque arbor eſſe videtur, cuius radices deſinent viuere: quamuis adhuc terra continetur. quam ſententiam Labeo quoque probat.

6 ¶ Labeo etiam eam arborem rectè dici putat, quæ n ſubuerſa à radicibus, etiam nunc reponi poteſt: aut quæ ita tranſlata eſt, vt poni poſſit. 7 ¶ Stirpes o oleæ arbores eſſe magis eſt: ſiue iam egerunt radices, ſiue nondum. 8 ¶ Omnium igitur harum arborum, quas enumeramus, nomine agi poterit p.

4 Gaius libro ad legem 12. tabularum.

CErtè non dubitatur, ſi adhuc adeo tenerum ſit, vt herbæ q loco ſit, nô debere arboris numero haberi.

Quid ſit cædere, cingere, ſubſecare. 1. De cauſa huius actionis. 2. De vſufructuario. 3. De fundo vectigali.

5 Paulus lib. 9. ad Sabinum.

CÆdere r eſt, non ſolum ſuccidere, ſed etiam ferire cædendi cauſa. ¶ Cingere ſ eſt deglabrare t: ſubſecare u eſt ſubſecuiſſe. non enim poterat cæcidiſſe intelligi, qui ſerra ſecuiſſet. 1 ¶ Eius actionis eadem cauſa eſt, quæ eſt legis Aquiliæ x. 2 ¶ Is cuius vſuſfructus eſt in fundo, hanc actionem non habet y.

3 ¶ Qui autem fundum vectigalem z habet, hanc actionem habet, ſicut aquæ pluuiæ arcendæ actionem, & finium a regundorum.

De pluribus delinquentibus. 1. De arbore communi. 2. Si arbor in vicini fundum radices porrexerit.

6 Pomponius lib. 20. ad Sabinum.

SI plures eandem arborem furtim ceciderint, cum ſingulis b in ſolidum agetur.

1 ¶ At ſi eadem arbor plurium fuerit, vniuerſis duntaxat vna, & ſemel pœna præſtabitur.

2 ¶ Si arbor in vicini fundum radices porrexit, recidere eas vicino non licebit: agere autem licebit. non eſſe eius c, ſicuti tignum aut protectum immiſſum habere. ¶ Si radicibus d vicini arbor aletur, tamen eius eſt, in cuius fundo origo e eius fuerit.

Quid ſit furtim cædere. 1. De furto. 2. De arbore radicitus euulſa vel extirpata. 3. De parte cæſa. 4. De eo qui per ſe vel per alium fecit. 5. De ſerua cædente. 6. Qualis ſit hæc actio. De eius tempore. De ſucceſſoribus. 7. Quid venit in hanc actionem.

7 Vlpianus lib. 38. ad Edictum.

FVrtim cæſæ arbores videntur, quæ ignorante a domino, celandique eius cauſa cæduntur.

1 ¶ Nec eſſe hanc furti actionem ſcribit Pedius, cum & ſine furto b fieri poſſit vt quis arbores furtim cædat.

2 ¶ Si quis radicitus arborem euellerit c, vel extirpauerit, hac actione non tenetur. neque enim vel cædit, vel ſuccedit, vel ſubſecuit. Aquilia tamen tenetur, quaſi ruperit d. 3 ¶ Etiam ſi non tota arbor cæſa ſit, rectè tamen agetur, quaſi cæſa. 4 ¶ Siue autem quis ſuis e manibus, ſiue dum imperat ſeruo arbores cingi f, ſubſecari, cædi, hac actione tenetur. Idem & ſi libero imperet. 5 ¶ Quòd ſi ſeruo ſuo non præceperit dominus, ſed ip-ſe ſua voluntate id admiſerit, Sabinus ait competere noxale g, vt in cæteris maleficiis. quæ ſententia vera eſt. 6 ¶ Hæc actio etiam ſi pœnalis ſit, perpetua h eſt. ſed aduerſus heredem non datur: heredi, cæteriſque ſucceſſoribus dabitur.

7 ¶ Condemnatio autem eius duplum i continet.

1. Quid ſit furtim cædere. 2. De concurrentibus actionibus. 3. De vi & clam interdicto.

8 Paulus lib. 39. ad Edictum.

FAcienda æſtimatione, quanti k domini intereſſit non cædi, ipſarumque arborum pretium deduci oportet, & eius quod ſupereſt, fieri æſtimationem l.

1 ¶ Furtim arborem cædit, qui clam m cædit.

2 ¶ Igitur ſi ceciderit, & lucri faciendi cauſa contrectauerit, etiam furti tenebitur lignorum cauſa, & condictione, & ad exhibendum. 3 ¶ Qui per vim ſciente n domino cædit, non incidit in hanc actionem.

De colono cædente.

9 Gaius lib. 13. ad Edictum prouinciale.

SI colonus o ſit qui ceciderit arbores, etiam p ex locato cum eo agi poteſt, plane vna actione contentus q eſſe debet actor.

Quæ ſunt arbores.

10 Iulianus lib. 3. ex Minicio.

SI gemina r arbor eſſet, & ſupra terram iunctura ſ eius emineret, vna arbor videtur eſſe, ſed ſi id, quà iungeretur, non extaret, totidem arbores ſunt, quot ſpecies earum ſupra terram eſſent.

De concurrentibus actionibus.

11 Paulus lib. 22. ad Edictum.

SEd ſi t de arboribus cæſis ex lege Aquilia actum ſit, interdicto Quod vi aut clam reddendo abſoluendus ſit, ſi prima condemnatione grauauerit reum, manente nihilominus actione ex lege duodecim tabularum.

De agro vendito.

12 Iauolenus lib. 15. ex Caſſio.

QVi agrum vendidit u, nihilominus furtim arborum cæſarum agere poteſt x.

VI, BONORVM RAPTORVM, & de turba

TIT. VIII.

De concurrentibus actionibus.

Paulus lib. 22. ad Edictum.

QVi rem rapuit, & furti l nec manifeſti tenetur in duplum, & vi bonorum raptorum in quadruplum: ſed ſi e ante actum ſit vi bonorum raptorum, deneganda eſt furti: ſi antè furti actum eſt, non eſt illa deneganda, vt tamen id quod a amplius in ea eſt conſequatur.

¶ *Prius Edictum de bonis vi raptis. 1. De vi & de lege Iulia. 2. De dolo. 4. De hominibus coactis. 6. De vno homine coacto. 7. Si vnum damnum dederit. 8. De vi & de dolo. 9. De damno dando. De vi. De eo quod ſolus admiſit. De dolo. 10. De concurrentibus actionibus. 11. De vna re rapta. 12. De eo quod cognouit, vel rem non admiſit. 13. De quadruplo intra annum. 14. De familia. 17. De natura huius actionis. 18. De dolo. De re*

a frugiferas, Paulus ibidem. An & ſi infrugiferas? ſic videtur. v. Paul. 2. ſent. 5. §. 21. [illegible] arborum & arborum nomine comprehenditur ſalix & hedera, l. 3. §. 8.]. eod.

b ſ Pandectæ vitibus, maximè nouellas. Seruius ad illum verſum Vergilij Eclog. 3. Atque mala vites incidere falce nouellas. adde Ecl. 3.

c non tantum velut fures.

d Ecl. ibid. cap. 17. Harm. 7. Ideoque cum latroni vites adimantur, Nov. 134. conſtat capitale eſſe, vites cædere. huc poteſt referri quod ſcribit Harmenop. 6. 1. 3. 7. et qui abſque iuris authoritate ſtile cauſa, vitem aut aliam quamuis arborem ſciderit, manum amputari: & quod Paul. 5. ſent. 20. refert de damnatione ad opus publicum, & relegatione.

e Eclog. ibid. l. 2. §. 1. 3. [illegible] dem. hinc 14. Plin. 2. ſcribit vites iure apud priſcos magnitudine inter arbores numerari ſolitas.

f Eclog. ibid.

g de ſalicto Vulg. Hal. v. Ecl. ſalicto. Harm. ibid.

h al. egerint, al. ceperint.

i Arbor non eſt quod nondum radices egit, non eſt etiam arbor cuius radices exaruerit, quamuis adhuc ſtet Ecl. ibi. Harm. ibid.

k Seminarium eſt locus in quo nouellæ plantæ adoleſcunt, v. l. 9. §. 6.]. de vſuf. l. 3. § ne impreſſis. Qui vineas vel arbuſtum conſtituere vult, ſeminaria prius facere debet. v. Columellam lib. de arboribus c. 1. & 5. de re ruſtic c. 9. l l. 7 §. 2.]. eod.

m Comprehendere terram arbor dicitur quæ terræ coaleſcit.

n Arbor radicitus euulſa ſi planteri poteſt, arbor eſt. Harm. ibid. Ecl. ibid.

o Oleæ ſtirpem inſitam (etiam ſi ea radices non egit) arborum furtim cæſarum actione teneri, vt hic Quod ſpeciale eſt in olea. [illegible]

[illegible]

q Ecl. ibid.

r nota hæc verba, cædere, cingere, ſecare de quibus v. Ecl. c. 4. cædere non eſt ſecare, ſed crebris ictibus vel ſecuri vel aſcia ſuccidere, ſed & ferire & vulnerare in toto vel parte. ſ id eſt, diſcingere, Cuiac. 9. obſ. 12. Hotom. in comm. ad reges 12. Tabul. [illegible]

t Deglabrare, ſuperſecare, ſeccidere, eſt ſecuri ſecare. Hotoman. ad illam legem 12. Tab. [illegible] Deglabrare denique arborem, eſt glabram facere u Id eſt, ſecare. ictibus cædimus, ſerris ſecamus. [illegible] x l. 2. ſup. eod.

y Imo habet, l. 13. [illegible] z l. 23 §. 1. [illegible] de aqua & aquæ.

a l. 4. §. 9. ſup. finium regundorum.

b Ecl. ibid. c. 9. Harm. 6. tit. 7 in f. adde l. 51 in fin.]. ad l. Aquil.

c Ita in Pandectis Florentinis [illegible]

[illegible]

d [illegible]

e [illegible]

p [illegible]

r [illegible] ſ Iunctura arboris eſt id quà iungitur. [illegible]

u [illegible] x [illegible]

y Cuiac. [illegible]

[illegible]

a Non ſolum [illegible]

b [illegible]

c [illegible]

d [illegible]

e [illegible]

f [illegible]

g [illegible]

h [illegible]

i [illegible]

k [illegible]

l [illegible]

m [illegible]

n [illegible]

o [illegible]

qui rem ſuam vel ſibi obligatam rapuit. 19. De impubere. 20. publicano. 21. De pecore abducto & incluſo. 22. De his quæ ſunt in bonis, vel ex bonis. 23. Collatio huius & furti actionis. De depoſito & eo cuius intereſt. 25. De rebus emptis à fugitiuo. 26. De concurrentibus actionibus. 27. De ſucceſſoribus.

2. Vlpianus lib. 56. ad Edictum.

PRætor ait: *Si cui dolo malo a, hominibus coactis damni quid factum eſſe dicetur ſiue cuius bona b rapta eſſe dicentur: c, in eum qui id feciſſe dicetur d iudicium dabo. item ſi ſeruus e feciſſe dicetur, in dominum iudicium noxale f dabo.*

1 ¶ Hoc edicto contra ea quæ vi committuntur, conſuluit prætor. nam ſi quis ſe vim paſſum docere poſſit, publico iudicio de vi g poteſt experiri: neque h debere publico iudicio priuata actione præiudicari quidam putant. Sed vtilius viſum eſt, quamuis præiudicium legi Iuliæ de vi priuata fiat, nihilominus i tamen non eſſe denegandam actionem eligentibus priuatam perſecutionem. 2 ¶ Dolo autem malo facere poteſt, quod edictum ait, non tantum is qui rapit, ſed k & qui præcedente conſilio, ad hoc ipſum homines colligit l armatos, vt damnum det, bonáve rapiat.

3 ¶ Siue igitur ipſe quis cogat homines, ſiue ab alio m coactis vtitur ad rapiendum, dolo malo facere videtur. 4 ¶ Homines coactos accipere debemus ad hoc coactos, vt damnum daretur. 5 ¶ Neque additur, quales homines, quaſcunque, ſiue liberos, ſiue ſeruos.

6 ¶ Sed & ſi vnus n homo coactus ſit, adhuc o dicemus homines coactos. 7 ¶ Item ſi proponas ſolum p damnum dediſſe, non puto deficere verba. hæc q enim quod ait *hominibus coactis*, vt ſiue ſolus vim fecerit, ſiue etiam hominibus coactis, ºſic accipere debemus, etiam hominibus coactis,º vel armatis, vel inermibus, hoc edicto teneatur. 8 ¶ Doli mali mentio hic r & vim in ſe habet. nam qui vim facit, dolo malo facit. non ſ tamen qui dolo malo facit, vtique & vi facit. ita dolus habet in ſe & vim, & ſine vi ſi quid callidè admiſſum eſt, æquè continebitur. 9 ¶ *Damni* prætor inquit. Omnia ergo damna continet, & clandeſtina? Sed non puto clandeſtina, ſed ea quæ violentiæ permixta ſunt. etiam quis rectè definiet, ſi quid ſolus admiſerit quis non videri contineri hoc edicto: & ſi quid hominibus coactis, etiam ſi ſine vi, dummodò dolo ſit admiſſum, ad hoc edictum ſpectare. 10 ¶ Cæterùm neque furti actio, neque legis Aquiliæ, contributæ ſunt in hoc edicto: licet interdum communes ſint cum hoc edicto. nam Iulianus ſcribit eum qui vi rapit, furem eſſe improbiorem t. & ſi quid damni coactis hominibus dederit, vtique etiam Aquilia poterit teneri.

11 ¶ *Vel cuius bona rapta eſſe dicentur.* quod ait prætor *bona rapta*, ſic accipiemus, etiamſi vna u res ex bonis rapta ſit. 12 ¶ Si quis non homines ipſe coëgerit, ſed inter coactos ipſe fuerit, & quid aut rapuerit, aut damni dederit, hac actione tenetur. ¶ Sed verum hoc ſolum contineat edictum, quod dolo malo hominibus à te coactis damnum datum ſit, vel raptum: an verò quod dolo malo tuo x raptum, vel damnum datum ſit, licet ab alio homines ſint coacti, ºquæritur.º Et melius eſſe dicitur, etiam hoc contineri, vt omnia hæc contineantur, & quod ex coactis ab alio y damnum datum ſit z, vt & is qui coëgit, & ſi a qui coactus eſt, contineri b videatur. 13 ¶ In hac actione intra annum vtilem verum c pretium rei quadruplatur, non etiam quod intereſt. 14 ¶ Hæc actio etiam familiæ nomine competit, non impoſita neceſſitate oſtendendi qui ſunt ex familia homines qui rapuerunt, vel etiam damnum dederunt. Familiæ autem appellatio ſeruos d continet: hoc eſt, eos qui in miniſterio ſunt, etiam ſi liberi eſſe proponantur, vel alieni bona fide nobis ſeruientes.

15 ¶ Hac actione non puto poſſe actorem ſingulorum ſeruorum nomine agere aduerſus dominum eorū: quia ſufficit dominum ſemel quadruplum offerre.

16 ¶ Ex hac actione noxæ deditio non totius familiæ, ſed eorum tantum, vel eius qui dolo feciſſe comperietur fieri debet. 17 ¶ Hæc actio vulgò tibi a *bonorum raptorum*, dicitur. 18 ¶ Hac actione is demum tenetur, qui dolum b malum adhibuit. Si quis igitur ſuam c rem rapuit, vi quidem bonorum raptorum non tenebitur, ſed aliter multabitur. ¶ Sed & ſi quis fugitiuum ſuum, quem bona fide aliquis poſſidebat, rapuit: æquè hac actione non tenebitur, quia d rem ſuam aufert. ¶ Quid ergo ſi ſibi obligatam e? Debebit teneri.

19 ¶ Vi bonorum raptorum actio in impuberem, qui doli mali capax non f eſt, non dabitur, niſi ſeruus ipſius, vel familia eius admiſiſſe proponantur: & ſerui, & familiæ nomine, noxali g vi bonorum raptorum actione tenetur. 20 ¶ Si publicanus h pecus meum abduxerit, dum putat contra legem vectigalis aliquid à me factum, quamuis erraverit i, agi tamen cum eo vi bonorum raptorum non poſſe, Labeo ait: ſanè k dolo caret. ſi tamen ideo incluſit ne paſcatur, & vt fame l periret, etiam vtili lege Aquilia. 21 ¶ Si per vim abductum pecus incluſerit m quis, vtique vi bonorum raptorum conueniri poterit. 22 ¶ In hac n actione o non vtique ſpectamus rem in bonis p actoris eſſe, ſiue in bonis ſit, ſiue non ſit, ºſiº tamen q ex bonis ſit, locum hæc actio habebit. ¶ Quare ſiue commodata res ſit, ſiue locata, ſiue etiam pignorata proponatur, ſiue depoſita apud me, ºſicº vt intereſt mea eam non auferri, ſiue bona fide à me poſſideatur, ſiue vſumfructum in ea habeam, vel quod aliud r ius, vt *intereſt mea non rapi*, dicendum eſt competere mihi hanc actionem, vt non dominium accipiamus, ſed illud ſolum ex bonis meis, hoc eſt, ex ſubſtantia mea, res ablata eſſe proponatur.

23 ¶ Et generaliter ſ dicendum eſt, ex quibus cauſis furti mihi actio competit in re clam facta, ex iiſdem cauſis habere me hanc actionem. ¶ *Dicet aliquis: atquin ob rem depoſitam furti actionem non habemus?* Sed ideo addidi *ſi intereſt noſtra non eſſe raptam*. nam & furti actionem habeo t. 24 ¶ Si in re depoſita culpam quoque repromiſit, vel u pretium depoſitionis non quaſi mercedem x accepit, vtilius dicendum eſt, etſi ceſſet actio furti ob rem depoſitam, eſſe tamen vi bonorum raptorum actionem: quia non y minima differentia eſt inter eum qui clam facit, & eum qui rapit: cùm ille celet ſuū delictum, hic publicet, & crimen etiam publicum admittat. ¶ Si quis igitur intereſſe ſua vel modicè z docebit a, debet habere vi bonorum raptorum actionem.

25 ¶ Si fugitiuus meus quaſdam res, inſtruendi ſui cauſa emerit b, eæque raptæ ſint, quia in bonis meis hæ ſuntºresº, poſſum de his vi bonorum raptorum actione agere. 26 ¶ Rerum raptarum nomine, etiam furti c, vel damni iniuriæ, vel condictione agi d poteſt, vel certè ſingulæ res vindicari poſſunt.

27 ¶ Hæc actio heredi, cæteriſque ſucceſſoribus dabitur. ¶ Aduerſus heredes autem, vel e cæteros ſucceſſores non dabitur: quia f pœnalis actio in eos non datur. ¶ An tamen in id quod locupletiores g facti ſunt, dari debeat, videamus? Et ego puto ideo prætorem non h eſſe pollicitum in heredes in id quod ad eos peruenit, quia putauit ſufficere condictionē i.

De ſeruo qui rapuit manumiſſo.

3. Paulus libro 54. ad Edictum.

SI ſeruus rapuerit, & cum libero agatur, etiam ſi cum domino experiundi poteſtas fuit, non rectè cum manumiſſo poſt annum k agetur, quia cum quocunque experiundi poteſtas fuerit, excluditur actor. & ſi cum domino intra annum actum ſit, deinde cum manumiſſo agatur, rei iudicatæ exceptionem nocere Labeo ait.

Aliorum edictum de turba. 1. Argumentum edicti. 2. turba vox vnde dicatur. 3. quomodo accipiatur, & quid differat à rixa. 4. De eo qui damnum dedit, vel dolo fecit vt damnum daretur. 5. De eo qui in turba ... ſuis ... 6. collatio huius edicti & ſuperioris. 11. Qualis ſit hæc actio, & quid in eam venit. 12. quid doceri actor debet. 13. De ſeruo pulſato vel verberato. 15. Si ſeruus aut familia deliquerit. 16 De ſucceſſoribus.

4. Vlpianus lib. 56. ad Edictum.

PRætor ait: *Cuius dolo malo in turba l damnum m quid factum eſſe dicetur, in eum in anno quo primum de ea re experiundi poteſtas fuerit in duplum: poſt annum in ſimplum iudicium dabo.* 1 ¶ Hoc edictum de eo damno proponitur quod quis in turba dedit.

a ... pecuniam creditam ... b ... obligabatur ... [illegible]

e l. 1. ff. de priu. delict. f §. 2. Inſt. de perpet. g l. 5. ff. de calumn. l. 2. in ſi. ff. de vi & vi ar. h In id pollicitus eſt, l. 1. 3. de priuat. delict. i l. 1. ff. de priuat. delict. k à die rapinæ computandum, Accurſ. l hic agitur de altera huius tituli parte: nempe de turba. m Cur damnū meminit? hoc edictum à ſuperiore quod extat, l. 2. ff. eo, in eo differt, hoc enim edictum eſt de damno dato & amiſſo: illud verò de rapto.

2 ¶ Tur

2 Turbam autem appellatam Labeo ait ex genere tumultus: idque verbum ex Græco tractum, ἀπὸ τοῦ θορυβεῖν, id eſt, tumultuando. 3 ¶ Turbam autem ex quo numero admittimus? ſi duo rixam commiſerint, vtique non accipiemus in turba id factum: quia duo turba non propriè dicentur. Enimuerò ſi plures fuerunt, decem, aut quindecim homines, turba dicetur. ¶ Quid ergo ſi tres, aut quatuor? turba vtique non erit. Et rectiſſimè Labeo inter turbam & rixam multum intereſſe ait: nam turbam multitudinis hominum eſſe turbationem & cœtum: rixam etiam duorum. 4 ¶ Hoc autem edicto tenetur non ſolus qui damnum in turba dedit, ſed & is qui dolo malo fecerit, vt in turba damni quid daretur: ſiue ille venerit, ſiue non fuerit præſens. dolus enim malus etiam abſentis eſſe poteſt.

5 ¶ Hoc edicto dicendum eſt etiam eum teneri, qui venit, & in turba fuit auctor damni dandi: ſi tamen & ipſe inter turbam fuit, cùm damnum daretur, & dolo malo fuit, nam & huius dolo malo in turba damni quid factum eſſe negari non poteſt. 6 ¶ Si quis aduentu ſuo turbam concitauit, vel contraxit, vel clamore, vel facto aliquo, vel dum criminatur aliquem, vel dum ſe miſerabilem præbet, ſi dolo malo eius damnum datum ſit, etiam ſi non habuit conſilium turbæ cogendæ, tenetur. Verùm eſt enim eſt dolo malo eius in turba damni quid datum. neque enim exigit prætor: vt ab ipſo ſit turba conuocata: ſed hoc, vt dolo alicuius in turba damnum datum ſit. ¶ Eritque hæc differentia inter hoc edictum & ſuperius: quod ibi de eo damno prætor loquitur, quod dolo malo hominibus coactis datum eſt, vel raptum etiam non coactis hominibus. At hic de eo damno quod dolo malo in turba datum eſt, etiam non ipſe turbam coëgit, ſed ad clamorem eius, vel dicta, vel miſericordiam turba contracta eſt: vel ſi alius contraxit, vel ipſe ex turba fuit. 7 ¶ Idcirco illud quidem edictum propter atrocitatem facti, quadrupli pœnam comminatur: hoc dupli.

8 ¶ Sed & hoc & illud intra annum tribuit experiundi facultatem: poſt annum in ſimplum competit.

9 ¶ Loquitur autem hoc edictum de damno dato, & de amiſſo: de rapto non: ſed ſuperiori edicto, vi bonorum raptorum agi poterit. 10 ¶ Amiſſa autem dicuntur ea quæ corrupta alicui relinquuntur, ſciſſa fortè vel fracta. 11 ¶ Hæc autem actio in factum eſt, & datur in duplum, quanti ea res erit. quod ad pretium verum rei refertur. & præſentis temporis ſit æſtimatio. & ſemper in duplum intra annum eſt.

12 ¶ Docere quoque actor in turba, damnum eſſe datum debet. cæterùm ſi alibi datum ſit, quàm in turba, ceſſabit hæc actio. 13 ¶ Si cum ſeruum meum Titius pulſaret, turba fuerit collecta, ſique ſeruus in ea turba aliquid perdiderit: cum eo, qui pulſabat, agere poſſum: quippe cum in turba dolo malo damnum datum ſit. Sic tamen, ſi vt damnum daret, ideo cœperat cædere. cæterum ſi alia cauſa verberandi fuit, ceſſat actio.

14 ¶ Sed & ſi quis ipſe turbam conuocaſſet, vt turba coram ſeruum verberaret iniuriæ faciendæ cauſa, non damni dandi conſilio locum habet edictum. verum eſt enim eum qui per iniuriam verberat, dolo facere: eum qui cauſam præbuit damni dandi, damnum dediſſe. 15 ¶ In ſeruum autem & in familiam prætor dat actionem. 16 ¶ Quæ de heredibus cæteriſque ſucceſſoribus in vi bonorum raptorum actione diximus, & hic erunt repetita.

De reſtitutione rei.

5. Gaius libro 21. ad Edictum Prouinciale.

NOn prodeſt ei qui vi rapuit, ad euitandam pœnam, ſi ante iudicium reſtituat rem quam rapuit.

De vſucapione.

6. Venuleius lib. 17. Stipulationum.

QVod vi poſſeſſum raptumve ſit, antequam in poteſtatem domini heredisve eius perueniat, vſucapi lex vetat.

DE INCENDIO, RVINA, NAVFRAGIO, RATE, NAVE EXPVGNATA.

TIT. IX.

Edictum. 1. Ordinis & rationis huius edicti. 2. De incendio. 3. De ruina. 4. De ſuſpicione incendij vel ruinæ. 5. De naufragio.

1. Vlpianus lib. 56. ad Edictum.

PRætor ait: *In eum, qui ex incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata quid rapuiſſe, recepiſſe dolo malo, damnive quid in his rebus dediſſe dicetur in quadruplum in anno, quo primum de ea re experiundi poteſtas fuerit, poſt annum in ſimplum iudicium dabo. Item in ſeruum & in familiam iudicium dabo.*

1 ¶ Huius edicti vtilitas euidens, & iuſtiſſima ſeueritas eſt: ſi quidem publicè intereſt, nihil rapi ex huiuſmodi caſibus, & quanquam ſint de his facinoribus etiam criminum executiones, attamen rectè prætor facit, qui forenſes quoque actiones criminibus iſtis prepoſuit. 2 ¶ Ex incendio quemadmodum accipimus: vtrum ex ipſo igne, an verò ex eo loco, vbi incendium ſit? & melius ſic accipietur, propter incendium, hoc eſt, propter tumultum incendij vel trepidationem incendij, rapi, quemadmodum ſolemus dicere in bello amiſſum, quod propter cauſam belli amittitur.

¶ Proinde ſi ex adiacentibus prædiis, vbi incendium fiebat, raptum quid ſit, dicendum ſit, edicto locum eſſe: quia verum eſt ex incendio rapi. 3 ¶ Item ruinæ appellatio refertur ad id tempus quo ruina ſit: non tantum ſi ex his quæ ruerunt, tulerit quis, ſed etiam ſi ex adiacentibus. 4 ¶ Si ſuſpicio fuit incendij, vel ruinæ incendium, vel ruina non fuit, videamus an hoc edicto locum habeat. & magis eſt ne habeat, quia neque ex incendio, neque ex ruina quid raptum eſt. 5 ¶ Item ait prætor, *Si quid ex naufragio*. hic illud quæritur, vtrum ſi quis eo tempore tulerit, quo naufragium ſit: an verò & ſi alio tempore, hoc eſt, poſt naufragiumque. nam res ex naufragio etiam hæ dicuntur, quæ in littore poſt naufragium iacent? Et magis eſt, vt de eo tempore.

2. Gaius lib. 21. ad Edictum Prouinciale.

ET loco.

De rate, naui expugnata. 3. De eo qui rapuit vel recepit. 4. De eo qui amouit, vel damnum dedit vel recepit. 5. Quid interſit inter rapi & amoueri. 6. De naue eiecta. 7. Si dolus abſit. 8. De naufragio.

3. Vlpianus lib. 56. ad Edictum.

QVo naufragium ſit, vel factum eſt, ſi quis rapuerit, incidiſſe in hoc edictum videtur. Qui autem rem in littore iacentem, poſtea quam naufragium factum eſt, abſtulit, in ea conditione eſt, vt magis fur ſit, quàm hoc edicto teneatur, quemadmodum is, qui quid de vehiculo excuſſum tulit. nec rapere videtur, qui in littore iacentem tollit.

1 ¶ Deinde ait prætor *Rate, naui expugnata*. expugnare videtur, qui in ipſo quaſi prælio & pugna aduerſus nauem, & ratem, aliquid rapit, ſiue expugnet, ſiue prædonibus expugnantibus rapiat.

2 ¶ Labeo ſcribit æquum fuiſſe vt, ſiue de domo, ſiue in villa expugnatis aliquid rapiatur, huic edicto locus ſit. nec enim minus in mari, quàm in villa per latrunculos inquietamur, vel infeſtari poſſumus.

3 ¶ Non tantùm autem qui rapuit, verum is quoque qui recepit, ex cauſis ſupraſcriptis tenetur: quia receptores non minus delinquunt, quàm adgreſſores. Sed enim additum eſt, *Dolo malo*: quia non omnis qui recipit, ſtatim etiam delinquit, ſed qui dolo malo recipit. quid enim ſi ignarus recepit? aut quid, ſi adhoc recepit, vt cuſtodiret, ſaluáque faceret ei qui amiſerat? vtique non debet teneri.

4 ¶ Non ſolum autem qui rapuit, ſed & qui abſtulit, vel amouit, vel damnum dedit, vel recepit, hac actione tenetur.

5 ¶ Aliud autem eſſe rapi, aliud amoueri palam eſt. ſi quidem amoueri aliquid etiam ſine vi poſſit, rapi autem ſine vi non poteſt.

6 ¶ Qui eiecta naue quid rapuit hoc edicto tenetur. Eiecta, hoc eſt, quod Græci aiunt ἐξεβράσθη.

7 ¶ Quod ait prætor de damno dato, ita demum locum habet, ſi dolo malo damnum datum ſit. nam ſi dolus malus abſit, ceſſat edictum. ¶ Quemadmodum ergo procedit quod Labeo ſcribit, ſi defendendi mei cauſa

cauſa vicini a ædificium orto incendio b diſſipauerim & meo nomine, & familiæ, iudicium in me dandum: cùm enim defendendarũ mearum ædium cauſa fecerim, vtique dolo careo: puto igitur non eſſe verum quod Labeo ſcribit. ¶ An tamen lege Aquilia agi cum hoc poſſit? & non puto agendum. nec enim iniuria c hoc fecit, qui ſe tueri voluit, cùm aliàs non poſſet. & ita Celſus ſcribit. 8 ¶ Senatuſconſultum Claudianis temporibus factum eſt: *Vt ſi quis ex naufragio clauos d, vel vnum ex his abſtulerit, omnium e rerum nomine teneatur.* Item alio ſenatuſconſulto cauetur, *ne quorum fraude aut conſilio naufragi ſuppreſſi f per vim fuiſſe nocerentur vel in periclitantibus opitulentur, legis Corneliæ, quæ g de ſicariis lata eſt, pœnis adficiendos. Eos autem qui quid ex miſerrima h naufragorum fortuna rapuiſſent i, lucratiue fuiſſent dolo malo, in quantum edicto Prætoris actio daretur, tantum & fiſco dare debere.*

De ſucceſſoribus.

4. *Paulus* lib. 54 ad Edictum.

PRædus poſſe etiam dici ex naufragio rapere, qui, dum naufragium fiat, in illa l trepidatione rapiat.

1 ¶ Diuus Antoninus de his qui prædam ex naufragio diripuiſſent, ita reſcripſit: Quod de naufragiis nauis & ratis ſcripſiſti mihi, eò pertinet, vt explores qua pœna afficiendos eos putem, qui diripuiſſe aliqua ex illo probantur. & facilè (vt opinor) conſtitui poteſt. Nam plurimum intereſt, peritura collegerint, an quæ ſeruari poſſint, flagitioſe inuaſerint. ideóque ſi grauior præda k vi adperita videbitur, liberos quidem fuſtib. l cæſos in triennium m relegabis: aut ſi ſordidiores n erunt, in opus publicum eiuſdem temporis dabis: ſeruos flagellis cæſos in metallum damnabis. ſi non magnæ pecuniæ res fuerint, liberos fuſtibus, ſeruos flagellis cæſos dimittere poteris. Et omnino, vt in cæteris, ita huiuſmodi cauſis, ex perſonarum o conditione, & rerum qualitate, & diligenter ſunt æſtimandæ, ne quid aut durius, aut remiſſius conſtituatur, quàm cauſa poſtulabit.

2 ¶ Hæ actiones heredibus dantur: in hæredes eatenus dandæ ſunt, quatenus p ad eos peruenit.

De re ſeruata.

5. *Gaius* lib. 21. ad Edictum Prouinciale.

SI quis ex naufragio, vel ex incendio, ruinâve ſeruatam rem, & alio loco q poſitam ſubtraxerit, aut rapuerit, furti ſcilicet, aut aliàs vi bonorum raptorum iudicio tenetur: maximè ſi non intelligebat, ex naufragio, vel incendio, ruinâve eam eſſe. ¶ Iacentem quoque rem ex naufragio, quæ fluctibus expulſa ſit, ſi quis abſtulerit, plerique idem putant, quod ita verum eſt, ſi aliquod tempus poſt naufragium interceſſerit. alioquin ſi in r ipſo naufragij tempore id acciderit, nihil intereſt, vtrum ex ipſo mari quiſque rapiat, an ex naufragio, an ex littore. De eo quoque quod ex rate, naue expugnata raptum ſit, eãdem interpretationem adhibere debemus.

De naui expugnata.

6. *Calliſtratus* lib. 1. Edicti monitorij.

EXpugnatur nauis, cùm ſpoliatur, aut mergitur, aut diſſoluitur, aut pertunditur, aut funes eius præciduntur, aut vela conſcinduntur, aut anchoræ inuoluntur de mare s.

De naufragiis.

7. *Idem* lib. 2. Quæſtionum.

NE quid ex naufragiis diripiatur, vel quis extraneus interueniat colligendis eis, multifariam proſpectum eſt. Nam & Diuus Hadrianus edicto præcepit, vt hi qui iuxta litora maris poſſident, ſcirent, ſi quando nauis vel inflicta t, vel fracta, intra fines agri cuiuſque fuerit, ne naufragia diripiant, in ipſos iudicia præſides u his qui res ſuas ereptas queruntur, reddituros, vt quicquid probauerint ademptum ſibi naufragio, id à poſſeſſoribus recipiant. De his autem quos diripuiſſe probatum ſit, præſidem, vt de latronibus x, grauem ſententiã dicere. ¶ Vt facilior ſit probatio huiuſmodi admiſſi, permiſit his, & quicquid paſſos ſe huiuſmodi querantur, adire præfectos y, & ad eum teſtari, reóſque petere, vt pro modo culpæ vel vincti, vel ſub fideiuſſoribus ad præſidem remittantur. A domino quoque poſſeſſionis, in qua id admiſſum dicatur, ſatis accipi, ne cognitioni deſit, præcipitur. ¶ Sed nec interuenire naufragiis colligendis aut militem, aut priuatum, aut libertum ſeruúmve Principis, placere ſibi ait ſenatus.

De ratis vi fluminis in agrum alterius delata.

8 *Neratius* lib. 2. Reſp.

RAtis vi fluminis in agrum meum delatæ, non aliter poteſtatem tibi faciendam, quàm a ſi de præterito quoque damno mihi caueſſes.

De incendio.

9. *Gaius* lib. 4. ad legem duodecim tabularum.

QVi b ædes aceruúmve frumenti iuxta domum poſitum combuſſerit, vinctus c verberatus, igni d necari iubetur, ſi modò ſciens prudénſque id commiſerit. ſi verò caſu e, id eſt, negligentia, aut noxiam f ſarcire iubetur, aut ſi g minus idoneus ſit, leuiùs caſtigatur h.

¶ Appellatione autem ædium omnes ſpecies i ædificij continentur.

Ne piſcatores noctu lumine oſtenſo fallant nauigantes.

10. *Vlpianus* lib. 1. Opinionum.

NE piſcatores nocte lumine k oſtenſo fallant nauigantes, quaſi in portum aliquem delaturi, eóque modo in periculum naues, & qui in eis ſunt, deducant, ſibique execrandam l prædam parent, præſidis prouinciæ religioſa conſtantia efficiat.

De incendio.

11. *Marcianus* lib. 14. Inſtitutionum.

SI fortuito m incendium factum ſit, venia indiget, niſi tam lata n culpa fuit, vt luxuriæ o aut dolo ſit proxima p.

De naufragiis. 1. De incendiis.

12. *Vlpianus* lib. 8. de Officio proconſulis.

LIcere vnicuique q naufragium ſuum impunè colligere conſtat. idque Imperator Antoninus r cum Diuo patre ſuo reſcripſit. 1 ¶ Qui data opera s in ciuitate t incendium fecerint, ſi humiliore loco ſint, beſtiis u obiici x ſolent: ſi in aliquo gradu id fecerint, capite puniuntur, aut certè in inſulam deportantur.

DE INIVRIIS y ET FAMOSIS z LIBELLIS. a
TIT. X.

Etymologia & ſignificationes verbi Iniuria. Etymologia contumeliæ. 1. De re & verbis. 2. De corpore, dignitate, infamia. 3. Per quas perſonas iniuriam patimur.

Vlpianus lib. 56. ad Edictum.

INIVRIA ex eo dicta eſt, quòd b non iure fiat. omne enim quod non iure fit c, iniuria fieri dicitur. hoc generaliter. Specialiter autem iniuria dicitur contumelia d. Interdum iniuriæ appellatione damnum culpa datum e ſignificatur, vt in lege f Aquilia dicere ſolemus. interdum iniquitatem g, iniuriã dicemus. nam cùm h quis iniquè, vel iniuſtè ſententiam dixit, iniuriam ex eo dictam, quòd iure & iuſtitia caret, quaſi non iuriam: contumeliam autem à contemnendo.

1 ¶ Iniuriam autem fieri Labeo ait aut re, aut verbis i. Re, quotiens manus inferuntur: Verbis autẽ, quotiens nõ manus inferuntur, conuicium k fit. 2 ¶ Omnémque iniuriam aut in corpus inferri, aut ad dignitatem l, aut ad infamiam pertinere. In corpus fit m, cùm quis

a Vnicuique ſibi proſpicere, & metipſum ſuam con[illegible] licet, vel in præiudicium alterius: [illegible]

[illegible]

k Lumine oſtenſo nauigantes qui fallerent, arbitrio iudicis puniendi, adde l. 3. C. de naufragiis. [illegible] Pharos appellant. [illegible]

[illegible]

q Naufragium à dominis colligi ne quidem fiſcus prohibere poteſt, l. 1. C. de naufr. [illegible]

u Imo igni necatur, l. 9 ſ. eo. x Vlpian. ibid.

[illegible]

a Libellum famoſum [illegible]

[illegible]

Pauli. [illegible]

[illegible]

pulſatur. Ad dignitatem, cùm comes matronæ abducitur. Ad infamiam, cùm pudicitia adtemptatur.

3 ¶ Item aut per ſemetipſum alicui fit iniuria, aut per alias perſonas: per ſemet, cùm directò ipſi cuiſ patrifamilias, vel matrifamilias fit iniuria. per alias, cùm per conſequentias fit, cùm fit liberis meis, vel ſeruis meis, vel vxori, nurui've. ſpectat enim ad nos iniuria, quæ in his fit quæ vel poteſtati noſtræ, vel affectui ſubiecti ſint. 4 ¶ Et ſi fortè cadaueri defuncti fit iniuria, cui hæredes bonorum, vt poſſeſſores extitimus, iniuriarum noſtro nomine habemus actionem. ſpectat enim ad exiſtimationem noſtram, ſi qua ei fiat iniuria. ¶ Idémque & ſi fama eius cui hæredes extitimus, laceſſatur. 5 ¶ Vſque adeò autem iniuria quæ fit liberis noſtris, noſtrum pudorem pertingit, vt etiam ſi volentem filium quis vendiderit, patri ſuo quidem nomine competit iniuriarum actio: filij verò nomine non competit, quia nulla eſt iniuria quæ in volentem fiat.

6 ¶ Quotiens autem funeri teſtatoris, vel cadaueri fit iniuria, ſi quidem poſt aditam hæreditatem fiat, dicendum eſt hæredi quodammodò factam. * ſemper enim heredis intereſt defuncti exiſtimationem purgare. quotiens autem ante aditam hæreditatem, magis hæreditati: & ſic hæredi per hæreditatem adquiri. ¶ Denique Iulianus ſcribit, ſi corpus teſtatoris ante aditam hæreditatem detentum eſt, adquiri hereditati actionem dubium non eſſe. ¶ Idemque putat, & ſi ante aditam hereditatem ſeruo hæreditario iniuria facta fuerit. nam per hæreditatem actio hæredi adquiretur. 7 ¶ Labeo ſcribit, ſi quis ſeruum hæreditarium teſtamento manumiſſum, ante aditam hæreditatem verberauerit, iniuriarum heredem agere poſſe: at ſi poſt aditam hæreditatem verberatus ſit, ſiue ſcit ſe liberum, ſiue ignorat, ipſum agere poſſe. 8 ¶ Sive autem ſciat quis filium meum eſſe, vel vxorem meam, ſiue ignorauerit, habere me meo nomine actionem Neratius ſcripſit.

9 ¶ Idem ait Neratius, ex vna iniuria interdum tribus oriri iniuriarum actionem, neque vllius actionem per alium conſumi. vtputà vxori meæ filiæfamilias iniuria facta eſt, & mihi, & patri eius, & ipſi iniuriarum actio incipiet competere.

2. Paulus lib. 50. ad Edictum.

QVòd ſi viro iniuria facta ſit, vxor non agit: quia defendi vxores à viris, non viros ab vxore æquũ eſt.

Qui iniuriam facere poſſunt. 1. De furioſo & impubere. 2. De affectu & ſcientia patientis vel facientis. 3. De ioco. 4. De errore.

3. Vlpianus lib. 56. ad Edictum.

ILlud relatum peræquè eſt, eos qui iniuriam pati poſſunt, & facere poſſe.

1 ¶ Sanè ſunt quidam qui facere non poſſunt, vtputà furioſus, & impubes qui doli capax non eſt, namque hi pati iniuriam ſolent, non facere. cùm enim iniuria ex affectu facientis conſiſtat, conſequens erit dicere, hos, ſiue pulſent, ſiue conuicium dicant, iniuriam feciſſe non videri.

2 ¶ Itaque pati quis iniuriam, etiamſi non ſentiat, poteſt: facere nemo, niſi qui ſcit ſe iniuriam facere, etiam ſi neſciat cui faciat.

3 ¶ Quare ſi quis per iocum percutiat, aut dum certat, iniuriarum non tenetur.

4 ¶ Si quis hominem liberum ceciderit, dum putat ſeruum ſuum, in ea cauſa eſt, ne iniuriarum teneatur.

Si quis ſeruum percutere volens alium liberum percuſſerit.

4. Paulus lib. 50. ad Edictum.

SI cum ſeruo meo pugnum ducere vellem, in proximo te ſtantè inuitus percuſſerim, iniuriarũ nõ teneor.

Quibus ex cauſis detur actio ex lege Cornelia, & qui ea lege prohibentur iudicare. 1. Differentia pulſationis & verberationis. 2. De domo, domicilio, & habitatione. 6. De filiofamilias iniuriam paſſo. 8. De iureiurando. 9. De familia ſtudio.

5. Vlpianus lib. 56. ad Edictum.

LEx Cornelia de iniuriis competit ei qui iniuriarum agere volet ob eam rem, quòd ſe pulſatum verberatumue, domumue ſuam vi introitam eſſe dicat. Qua lege cauetur, vt non iudicet [illegible] ſocer, gener, vitricus, priuignus, ſobrinúſue eſt, propiúſue eorum quemquam ea cognatione affinitátue attinget, quíve eorum eius parentiſue patronus erit. Lex itaque Cornelia ex tribus cauſis dedit actionem, quòd quis pulſatus, verberatúſve, domúſve eius vi introita ſit. ¶ Apparet igitur omnem iniuriam, quæ manu fiat, lege Cornelia contineri.

1 ¶ Inter pulſationem & verberationem hoc intereſt, vt Ofilius ſcribit: verberare eſt cum dolore cædere: pulſare, ſine dolore. 2 ¶ Domum accipere debemus, non proprietatem domus, ſed domicilium. Quare ſiue in propria domo quis habitauerit, ſiue in conducto, vel gratis, ſiue hoſpitio receptus, hæc lex locum habebit. 3 ¶ Quid ſi quis in villa habitet, vel in hortis? Idem erit probandum. 4 ¶ Et ſi dominus fundum locauerit, inque eum impetus factus ſit, colonus aget, non dominus. 5 ¶ Si tamen in fundum alienum qui domino colebatur, introitum ſit, Labeo negat eſſe actionem domino fundi ex lege Cornelia: quia non poſſit vbique domicilium habere, hoc eſt, per omnes villas ſuas. Ego puto ad omnem habitationem in qua paterfamilias habitat, pertinere hanc legem, licèt ibi quis domicilium non habeat. ponamus enim ſtudiorum cauſa Romæ agere: Romæ vtique domicilium non habet. & tamen dicendum eſt, ſi vi domus eius introita fuerit, Corneliam locum habere. Tantùm igitur ad meritoria vel ſtabula non pertinebit. ¶ Cæterum ad hos pertinebit qui inhabitant non momenti cauſa, licèt ibi domicilium non habeant. 6 ¶ Illud quæritur, an pater, filiofamilias iniuriam paſſo, ex lege Cornelia iniuriarum agere poſſit? Et placuit non poſſe, deque ea re inter omnes conſtat. ſed patri quidem prætoria iniuriarum actio competit, filio verò legis Corneliæ.

[illegible]

cientiam palam protulit. ſi in lite quæ ei agitur [illegible] ſi ab eius ſententia appellatum, ſi de eius vel ſocii [illegible] hæc, inquam, omnia efficere poſſunt, vt iudicem recuſemus. [illegible] quæ ad ipſam tantum iudicis perſonam referuntur [illegible] delegatione vel facta; aut ab incapace [illegible] ſi præter officium temerè ſe ingerit, ſi ab officio ſuſpenſus, ſi delegatum [illegible] & vis explicauit; ſi litis cognitio ab eo ad alium tranſlata aut reuocata [illegible] delegationem habet, mortuus eſt, ſi ipſe mandatum delegantis [illegible] grauis exceptionis ratione loci [illegible] cum ratione cauſæ & incompetentiæ [illegible] Eccleſiaſtici vel Laici [illegible] ſi lis ad Laicum iudicem merè pertineat [illegible] praetores, ſeu præſides prouinciarum [illegible] militarium criminum quæſitores [illegible] Parlamenta (quorum iudices cognoſcunt apud Gallos de [illegible]) Eccleſiaſtici [illegible] Franciæ, & appellationibus inferiorum iudicum [illegible] gratiis, abolitionibus, remiſſionibus, indulgentiis, reſtitutionibus [illegible] Notariae. f Vel frater, adde l. 11. [illegible]
g parag. 8. Inſt. eod. h Domus quid ſit [illegible]
i Quantum ad hanc actionem iniuriarum attinet, ſcilicet [illegible] impetu ſuo percuſſit, verberaſſe tamen dicetur [illegible] Vallæ (6. Elegantiarum 47.) [illegible] fuſte, virga, baculo, loris, flagello, ferula, arundine, & ſimilibus [illegible] & cælebus.
k [illegible]
l Id eſt, non tantum proprietatem [illegible] m Id eſt, habitationem [illegible]
n In conducto [illegible]
o Gratis [illegible]
p In hortis veteres habitare ſoliti [illegible]
q [illegible]
r Non poteſt quis in pluribus locis habere domicilium [illegible]
s [illegible]
t [illegible]
u [illegible]
x [illegible]

[illegible] Iniuriis, §. 6 [illegible] adde l. 8. [illegible] 27 [illegible]
n l. 3. parag. 5. [illegible] quid in fraudem patroni [illegible]
[illegible] Hinc colligitur [illegible] in corpore [illegible] vel iudicialiter [illegible] maximè quod nemo dominus membrorum ſuorum [illegible] & torquere poſſe [illegible]
o adde [illegible] Non 60.
p [illegible] vel monumento, l. 27 [illegible] vel oſſibus l. 8. adde l. 14. §. 10. [illegible]
q [illegible]
r adde [illegible]
s [illegible] u marito.
x [illegible] y [illegible]
z Regula haec [illegible]
a [illegible] b [illegible]
c [illegible]
d Hinc colligitur [illegible] iniuriæ vtiliter [illegible] impubes [illegible]
e [illegible]
f [illegible]
g Pati iniuriam poſſumus, etiamſi eam facere non poſſimus, & neſciamus nobis fieri. h [illegible]
i [illegible]
k Quia ſcit ſe iniuriam non facere, & animum iniuriæ faciendæ non habere.

Universidad Rey Juan Carlos

7 ¶ In lege Cornelia filiusfamilias agere poteſt ex omni cauſa *a*, nec cauere debet ratam rem patrem habiturum. nam nec aliàs agentem filium iniuriarum ad cautionem de rato *b* compellendũ Iulianus ſcribit.

8 ¶ Hac lege permittitur actori iusiurandum *c* deferre, *d* vt reus iuret *iniuriam ſe non feciſſe*. ſed Sabinus in adſeſſorio *e*, etiam prætores exemplum legis *e* ſecuturos *f* ita: & ita res ſe habet.

9 ¶ Si quis librum *g* ad infamiam alicuius pertinentem ſcripſerit *h*, compoſuerit, ediderit, doloue malo fecerit, quo quid *i* eorum fieret, etiamſi alterius nomine ediderit, vel ſine nomine, vti de ea re agere liceret: & ſi condemnatus ſit qui id fecit, inteſtabilis *k* ex lege eſſe iubetur. 10 ¶ Eadem pœna ex Senatuſconſulto tenetur, etiam isqui ἐπιγράμματα *l* id eſt, *inſcriptiones* aliúdve *m* quod ſine *n* ſcriptura in notam aliquorum produxerit. item qui emendũ vendendũmve curauerit.

11 ¶ Et ei qui indicaſſet *o*, ſiue liber, ſiue ſeruus ſit pro modo ſubſtãtiæ accuſatæ perſonæ æſtimatione *p* iudicis *q*, pretium *r* conſtituitur, ſeruo forſitan & libertate præſtanda quid enim ſi publica vtilitas ex hoc emergit.

6. *Paulus* lib. 55. ad Edictum.

QVod ſenatuſconſultum neceſſariũ eſt, cùm nomen adiectum non eſt eius in quem factum eſt, tunc *ſ* eſt, quia difficilis probatio eſt. voluit ſenatus publica quæſtione rem vindicari *t*. ¶ Cæterùm ſi nomen adiectum ſit, & iure communi iniuriarum agi poterit. Nec enim prohibendus eſt priuato agere iudicio, quòd *u* publico iudicio præiudicatur: quia *x* ad priuatam *y* cauſam pertinet. Planè ſi actum ſit publico iudicio, denegandum eſt priuatum. ſimiliter ex diuerſo.

De forma libelli. 1. De præiudicio. 2. Si libertus de patrono, 3. vel liberi de parente querantur. 4. De forma libelli. 5. De pluribus iniuriis. 7. De iniuria atroci.

7. *Vlpianus* lib. 57. ad Edictum.

PRætor edixit: *Qui agit iniuriarum, certum z dicat quid iniuriæ factum ſit*. à quia qui famoſam *b* actionem intendit, non *c* debet vagari cum diſcrimine alienæ exiſtimationis, ſed deſignare, & certum ſpecialiter dicere, quam ſe iniuriam paſſum contendit. 1 ¶ Si dicatur homo iniuria occiſus, nunquid non debeat permittere prætor priuato iudicio legi Corneliæ præiudicari? Idemque, & ſi ita quis agere velit, *quod d in venenum dediſti hominis occidendi cauſa*. Rectius igitur fecerit, ſi huiuſmodi actionem non dederit. ¶ Atquin ſolemus dicere, ex quibus cauſis publica ſunt iudicia, ex his cauſis non eſſe nos prohibendos, quo minus & priuato agamus. Eſt hoc verum, ſed vbi non *e* principaliter de ea re agitur, quæ habet publicam executionem.

¶ Quid ergo de lege Aquilia dicimus? nam & ea *a* actio principaliter hoc continet: hominem occiſum non principaliter. nam ibi principaliter de damno agitur, quod domino datum eſt: at *b* in actione iniuriarum de ipſa cæde, vel veneno, vt vindicetur: non vt damnum ſarciatur. ¶ Quid ergo, ſi quis idcirco velit iniuriarum agere, *quod c gladio caput eius percuſſum eſt*? Labeo ait, non eſſe prohibendum. neque enim vtique hoc (inquit) intenditur, quod publicam habet animaduerſionem: quod verum non eſt. cui enim dubium eſt, etiam hunc dici poſſe Cornelia conueniri. 1 ¶ Præterea illo ſpectat, dici certum de iniuria, quam paſſus quis ſit, vt ex qualitate iniuriæ ſciamus, an in *d* patronum liberto reddendum ſit iniuriarum iudicium. Etenim meminiſſe oportebit, liberto aduerſus *e* patronum non quidem ſemper, verùm interdum iniuriarum dari iudiciũ, ſi *f* atrox ſit iniuria, quam paſſus ſit, ſi ſit (puta) ſi ſeruilis *g*. cæterùm leuem *h* coërcitionem vtique patrono aduerſus libertum dabimus, nec patietur eum prætor quærentem quaſi iniuriam paſſus ſit, niſi atrocitas eum moueret. nec enim ferre prætor debet, *heri i ſeruum & hodie l liberum* conquerentem, quod dominus ei conuiciũ dixerit, vel quod leuiter pulſauerit, vel emẽdauerit. Sed *m* ſi flagris, ſi verberibus, ſi vulnerauit non mediocriter *o*, æquiſſimum erit, prætorem ei ſubuenire. 3 ¶ Sed & ſi quis ex liberis, qui non ſunt in poteſtate, cum parente velit experiri, non *o* temerè iniuriarum actio danda eſt, niſi atrocitas *p* ſuaſerit. certè his qui ſunt in poteſtate, *q* proſus *r* nec competit, etiam *t* ſi atrox fuerit.

4 ¶ Quod autem prætor ait *s*, *Quid iniuriæ factum ſit certum dicat* quemadmodum accipiendum ſit? certum eum dicere, Labeo ait, qui *r* dicat nomen iniuriæ, neque ſub alternatione *ſ*, putà illud aut illud, ſed illam iniuriam ſe paſſum. 5 ¶ Si mihi plures iniurias feceris, puta turba & cœtu facto domum alicuius introeas, & hoc facto efficiatur, vt ſimul & conuicium patiar *t*, & verberer: an poſſim ſeparatim tecum experiri de ſingulis iniuriis, quæritur. & Marcellus ſecundum Neratij ſententiam hoc probat, cogendum *u* iniurias, quas ſimul paſſus eſt, coniungere. 6 ¶ Poſſe hodie de omni iniuria, ſed & de atroci ciuiliter *x* agi Imperator noſter reſcripſit. 7 ¶ Atrocem *y* iniuriam quaſi contumelioſiorem, & maiorem accipimus. 8 ¶ Atrocem *z* autem iniuriam aut perſona, aut tempore *a*, aut re *b* ipſa *c* fieri *d* Labeo ait. Perſona *e* atrocior iniuria fit, vt cùm magiſtratui, cùm parenti *f*, patrono fiat. Tempore *g*, ſi ludis *h* & in conſpectu. nam prætoris *i* in conſpectu, an in ſolitudine iniuria facta ſit, multum intereſſe ait: quia atrocior eſt, quæ in conſpectu fiat.

¶ Re *k* atrocem iniuriam haberi Labeo ait, vt putà ſi vulnus illatum, vel os *l* alicui percuſſum.

prohibiti, l. 14. §. 5. C. *de ſacroſ. Eccleſiis. Nou.* 7. c. 9. Hinc legimus apud Ammianum 28. Iulianum [illegible] adoleſcentem Lampadij filium ex præfecto conſul[illegible] Codicem [illegible] arcium deſcripſiſſe, & primi iudicis ſententia [illegible] miſſum, cùm ad Cæſarem prouocaſſet, de fumo, vt aiunt, in flammam traditum capite plexum fuiſſe. *l* His modis libello iniuria infertur, veluti ſi quis librum famoſum compoſuit, edat, vel literarum conſequentia, vel notis deſcribat, ſiue aut alterius nomine, vel ſi aliquem inciſum ad ea amola præſtanda. Item ſi quis amat aut etiam [illegible] vel proponat, vt *hic* & *l.* 15. §. 6. *ff. eo. Paul.* 5. *ſent.* 4. §. 6. puta inuentum libelum famoſum libellum de via repertum diſcerpere, *l. vn. C. de famoſis libellis*. Item ſi quis inuentum, in publicum proijciat, vt à quouis legatur: vel ſi reperti vim & ſententiam aliorſ exponat, 6. *Harm.* 9. *k* Inteſtabilis, *v. l.* 21. *ff. de teſtib. l.* 18. *in fin. l.* 26. *in fi. ff. qui teſtamenta.* §. 6. *Inſt. de teſtam.* *l* [illegible] *Hal.* *m* adde *l.* 9. *ff. de extraord. crimin.* *n* Quid ſi diſpuncta voce, aliquem dicamus hoc loco: Eum tenent iniuriarum non modo qui ex literarum conſequentia libellum famoſum conſcripſit, ſed & eum qui [illegible] in vulgata tamen & Haloandri legitur ſine ſcriptura, nil legendum, ſi nulla ſcriptura. *o* Quid ſit indicare, *v. l.* 197. *ff. de verb. ſign.* *p* Iure præmium pecuniarium, & quin & libertatis interdum ex officio conſtituere poteſt, ei qui reum criminis indicauerit. adde quæ de præmiis conſtitutis dixi ad *l.* 2. *ff. de iure fiſci.* *q* Interdum præmium à lege conſtituitur, vt *in* [illegible] *Codicis* [illegible] *pro præmio libertatem.* vel à principe, *l. vn. C. de famoſis libellis.* *r* [illegible] *Hal. l. vn. in fin. C. de famoſis libellis.* *ſ* Quando crimen in incertam perſonam commiſſum eſt, licet iudici prouocare iudicem, & delatoribus [illegible] ex cauſis de populo accuſatio eſt permiſſa. *Bart. hic.* *t* Atqui conuicium incertæ perſonæ factum non vindicatur, *l.* 15. §. 9. *ff. eod.* *u* Publico. *x* Ob delictum priuatum ad cauſam pertinens ſi quis ciuiliter prius expertus fuerit, criminaliter poſtea agere poterit, *l.* 34. *ff. de oblig.* *y* Iniuria eſt delictum priuatum, *l. vlt. C. de eo.* An & publicum? & ſi publicum, quæ pœna conſtituta? *v. l.* 47. *in fi. ff. eo.* *z* Certum quid [illegible] *l.* 3. *eo.* *a* Quod addit *Paul.* 2. *coll. legum Moſaic.* & rationem præter non [illegible] quod vadimonium faceret, peccare ad cautionem iudicio ſiſti. *b* Eſt enim iniuriarum actio famoſa. Iniuria damnatus, etiam ciuiliter, eſt infamis, *l.* 1. *ff. de his qui notantur.* *l.* 2. *ff. de obſequiis. Paul.* 5. *ſent.* 4. §. 9. §. 17. §. 18. §. 19. [illegible] infamia in actione iniuriarum [illegible] *v. Cuiac.* 2. *obſ.* 100. 203. *c* Nota [illegible] *d* Hæc particula ſolennis eſſe in actionibus, vt *hic* & *ff.* quod gladio [illegible] quod imprudenter eligeris, *l.* 22. *in fin. ff. de reg.* quod paupe[illegible] quod defenſus mortuus eſt, *l.* 26. § 5. *ff. de noxal.* quod cum [illegible] *l.* 1. §. 19. *ff. de exercitoria.* quod operas ſeruum [illegible] *l.* 5. *ff. de exercitoria.* quod in rem tuam verſum ſit, *l.* 17. §. 1. *ff. de in rem verſo.* quod [illegible] *l.* 2. *ff. quod iuſſu.* quod aduerſus dictam promiſſionem ſit, *l.* 47. *ff. de add.* quod mihi vim feceris, *l.* 153. *ff. de verb. ſig.* Eadem formula vſitata in exceptionibus & [illegible] quia de re vide Pithœum 2. *vet. Moſaicar.* *e* Scilicet [illegible] Quædam delicta principaliter habent publicam executionem, ac pœnam, §. 1. *Inſt. de publ. iudic. l.* 1. *ff. de priuatis delictis.* ſecundariò verò ciuilem ac priuatam

ria, dixi ad *l.* 2. *ff. de iure fiſci.* *h* *d. c.* 9. *i* Species prouerbij eſt. Sic Hirene apud Eutropium *lib.* 23. *in fi.* Nicephorum inuadentem imperium alloquitur, qui heri quaſi ſeruus perituras fuerat, hodie ſoleret & ſediciolus tyrannus [illegible] habetur. & Donatus in illud Terentij Heaut. *act.* 5. *ſcena* 5. heri Philumenam ad ſe accerſi iuſſit, breue tempus ſignificat obſcuruolum & Lucæ 13. [illegible] eſt breue temporis interuallum. Theophylactus, *v.* Forcerium 2. *ſelect.* 17. Ariſtoph. [illegible] Cedrenus, [illegible] Nazianzenus in *Apologetico de fuga*: [illegible] *vide Nou. 8. & 137 cap.* 2. Cicero in 3. *Verrina.* tam proter improbum [illegible] repente Cornelius. *k* Heri ſeruus, hodie ſeruus dicitur à Paulo. *l* Sic hodie *l.* 17. §. 2. *ff. de furtis. l.* 6. §. 1. *ff. de his qui notantur.* vtroc primum & poſtridie, *l.* 1. *in fi.* [illegible] *in librum* [illegible] ſumitur pro nuper admodum. vide Forcerium *ibid.* Interdum hodie, ſignificat idem quod poſt hanc legem ſiue ſenatuſconſultum, *l.* 1. §. 5. 1. *ſi* [illegible] *plus quam per legem* *l.* 68. *ff. ad Trebellianum*, *v. Cuiac.* 8. *obſeru.* 5. *m* Atroces ſunt [illegible] iniuriæ. *n* Non mediocriter. Mediocritas in ſeruis emendandis ſeruanda, *l. de emendat. ſeruorum.* *o* *l.* 8. *in fin. ff. de agnoſc. vide l. vnic. C. de emendat. propinquorum.* *p* *l.* 2. *ff. de obſequiis.* † Ratio competere puto ob atrocem iniuriam, *l.* 2. *C. de* [illegible] *q* *in pr. ff. eod.* *r* Certum delictum dicit, qui iniuriam ſuo nomine non ſola alternatione demonſtrat. *Paul. tit.* 2. *collat. legum Moſaicarum*: certum eſt quod nomine demonſtratur: aliàs certum an incertum dicatur, cognitio ipſius prætoris eſt. *Ibid.* *ſ* Alternatio incerta eſt: ſic in maleficiis libellus incertus non admittitur. *Paulus* 2. *collat. legum Moſaicarum.* *t* Cui ſimul ſit conuicium & verbera [illegible] plures iniurias pati intelligitur. *u* Senſus eſt, Agens plurium iniuriarum [illegible] ita complecti debet, vt omnes accepiſſe [illegible] *Paul. d. tit.* 2. *x* *l.* 37. *in fi. ff. eo.* *y* *v. Nouell.* 117 *c.* 14. *z* §. 9. *Inſt. eod. Paul.* 5 *ſent.* 4. §. 10. *a* Puta interdiu, §. 10. quem eſſet in ſacerdotio, & dignitatis habitum ac ornamenta præferens, *l.* 4. *C. eod. l.* 13. §. 4. *ff. de re militari.* *b* Adde, aut qualitate aut loco *l.* 8. *ff. eod.* *c* §. *Eodem* 9. *Inſt. eod. Pap. tit.* 2. *collat. legum Moſaic.* *d* Laſtimari arbitrio prætoris, *Pap. d. tit.* 2. *e* Vt magiſtratus, parens, patronus, vt hic Senator, eques, decurio, vel alius ſpectatæ authoritatis eſt. *Paul.* 5 *ſent.* 4. §. 10. adde quæ notaui ad *l.* 92. *ff. eod.* *f* Parenti ſi ſit iniuria, ſi filius patri maledicat vel eum verberet, vtroque caſu morte mori debet. *Exod.* 21. §. *nomine* 86. *aſſ.* *g* Quod & locus dicitur, §. 9. *Inſt. eod.* *h* Theatro, §. 9. *Inſt. eo.* in publico. *Paul.* 5. *ſent.* 4. §. 10. [illegible] *c.* 1. *Quintil.* 6. *Inſt.* 1. Atrocitas creſcit ſi iniuria illata ſit in theatro, in templo, in concione. *i* Nam in populi Romani conſpectu, an in ſolitudine? Cuiac. ad 5. *Paul. ſent.* 4. & 9. *obſ.* 26. *v.* Forcerium 1. *ſelect.* 21. Hinc colligit Bellouiſius 1. *c.* 4. præſentia perſonarum iniuriam minorem, vel maiorem reddi. *k* §. *Eodem* 9. *Inſt. eod.* *l* [illegible] id eſt, faciem, *Ezag.* 35. *c.* 22. *molad.* 22. *ſaad.*

8. *Paulus* lib. 55. ad Edictum.

Vulneris a magnitudo atrocitatem facit, & nonnunquam locus vulneris, veluti oculo b percuſſo.

De pudicitia attentata.

9. *Ulpianus* lib. 57. ad Edictum.

Sed eſt quæſtionis, quod dicimus re iniuriam atrocem fieri, utrum ſi corpori inferatur, atrox ſit, an & ſi non corpori, ut purà veſtimentis c ſciſſis, comite d abducto, vel convicio e dicto? Et ait Pomponius, etiam ſine pulſatione poſſe dici atrocem iniuriarum, perſona f atrocitatem faciente. 1 ¶ Sed & ſi in theatro g, vel in foro cædit & vulnerat, quanquam h non atrociter, atrocem iniuriam facit.

2 ¶ Parvi autem refert, utrum patrifamilias, an filiofamilias iniuria facta ſit, nã & hæc atrox æſtimabitur. 3 ¶ Si atrocem iniuriam ſervus fecerit, ſi quidem dominus præſens ſit, poteſt agi de eo: quòd ſi abſuerit, præſidi offerendus, eſt qui eum flagris i rumpat. k. 4 ¶ Si quis tam fœminam, quàm maſculum, ſive ingenuos, ſive libertinos, impudicos l facere adtemptavit, iniuriarum tenebitur. ¶ Sed & ſi ſervi pudicitia adtemptata ſit, iniuriarum locum habet.

10. *Paulus* lib. 55. ad Edictum.

Adtemptari pudicitia dicitur, cùm id agitur m, ut ex pudico impudicus fiat.

De eo qui percuſſit vel dolo fecit, vel curavit ut quis percuteretur. 1. De bono & æquo. De diſſimulatione. De pacto, tranſactione, iureiurando. 2. per quos agi poſſit. 3. Si quis per alium iniuriam fecerit. 7. Si de patrono libertus quæratur. 8. vel filius, vel uxor liberti. 9. De ſtatu controverſo ſit.

11. *Ulpianus* lib. 57. ad Edictum.

Non ſolum is iniuriarum tenetur, qui fecit iniuriam, hoc eſt, qui percuſſit: verùm ille quoque continetur, qui n dolo fecit, vel qui curavit, ut cui mala o pugno p percuteretur. 1 ¶ Iniuriarum actio ex bono q & æquo eſt. ¶ Et diſſimulatione r abolentur. ſi quis n. iniuriam dereliquerit, hoc eſt, ſtatim ſ paſſus ad animum ſuum non revocaverit t, poſtea ex pœnitentia remiſſam iniuriam non poterit recolere. Secundùm hæc ergo æquitas actionis u omnem metum eius abolere videtur, ubicunque contra x æquum quis venit. ¶ Proinde & ſi pactum y de iniuria interceſſit & ſi tranſactum z & in iuſiurandum a exactum erit, actio iniuriarum non tenebit. 2 ¶ Agere b quis iniuriarum & per ſe, & per alium poteſt c, utputà procuratorem d, tutorem, cæteróſque qui pro aliis ſolent intervenire. 3 ¶ Si e mandatu f meo facta ſit alicui iniuria, plerique aiunt, tam me, qui mandavi, quàm eum qui ſuſcepit, iniuriarum teneri. 4 ¶ Proculus rectè ait, ſi in hoc te conduxerim g, ut iniuriam facias, cum utroque noſtrum iniuriarum agi poſſe, quia mea opera facta ſit iniuria. 5 ¶ Idemque ait, & ſi ô filio meo mandavero, ut tibi iniuriam facias.

6 ¶ Atilicinus autem ait, & ſi perſuaſerim i alicui aliàs nolenti, ut mihi ad iniuriam faciendam obediret a, poſſe b iniuriarum mecum agi. 7 ¶ Quanquam adverſus c patronum liberto iniuriarum actio non detur, verùm marito libertæ nomine cum patrono actio competit, maritus enim, uxore d ſua iniuriam paſſa, ſuo e nomine iniuriam agere videtur. quod & Marcellus admittit. Ego autem apud eum notavi, non de omni iniuria hoc eſſe dicendum, me putare, levis f enim coërcitio etiam g innuptam, vel convicii non ſi impudici dicto cur patrono denegetur? Si autem cum liberto nupta eſſet, diceremus omnino iniuriarum marito adverſus patronum ceſſare actionem, & ita multi ſentiunt. ¶ Ex quib. apparet libertos noſtros non tantùm eas iniurias adverſus nos iniuriarum actione exequi non poſſe, quæcunque fiunt ipſis: ſed ne eas quidem, quæ eis fiunt, quos eorum intereſt iniuriam non pati.

8 ¶ Planè ſi fortè filius liberti vel uxor velint iniuriarum experiri: quia patri maritóve non datur, denegandum non erit, quia ſuo nomine experiuntur.

9 ¶ Ei qui ſervus dicitur, ſeque i adſerit in libertatem, iniuriarum actionem adverſus dicentem ſe dominum competere, nulla dubitatio eſt: & hoc verum eſt, ſive ex libertate in ſervitutem petatur, ſive ex ſervitute in libertatem proclamet. nam hoc iure indiſtinctè utimur.

12. *Gaius* lib. 22. ad Edictum provinciale.

Si quis de k libertate alicuius in ſervitutem petat, quē ſciat liberū eſſe, neque id propter evictionē, ut eam ſibi conſervet, faciat, iniuriarū actione tenetur.

De ſucceſſione. 1. De iuris executione. 2. De prætoris præcepto. 3 De interpellatione ad tribunal. 4. De prohibente quominus quid in honorem alicuius fiat. 5. De muneribus & honoribus iniunctis. De ſententia. 6. De his quæ iure poteſtatis à magiſtratu fiunt. 7. De prohibito aliquid facere.

13. *Ulpianus* lib. 57. ad Edictum.

Iniuriarum actio neque l hæredi, neque m in hæredem datur. ¶ Idem eſt & ſi in ſervum meum iniuria facta ſit, nam nec hîc hæredi meo iniuriarum actio datur. Semel autem lite n conteſtata, hanc actionem etiam ad o ſucceſſores pertinere. 1 ¶ Is qui iure p publico utitur, non videtur iniuriæ faciendæ cauſa hoc facere, iuris enim executio q non habet iniuriam.

2 ¶ Si quis quod decreto prætoris non obtemperavit, ductus ſit, non eſt in ea cauſa, ut agat iniuriarum, propter prætoris præceptum. r 3 ¶ Si quis per iniuriam ad ſ tribunal alicuius me interpellaverit vexandi mei cauſa, potero iniuriarum experiri. 4 ¶ Si quis de honoribus decernendis alicuius paſſus non ſit decerni, utputà imaginem t alicui, vel quid aliud tale, an iniuriarum teneatur? & ait Labeo, non teneri, quamvis hoc contumeliæ cauſa faciat, etenim multum u intereſt, (inquit) contumeliæ cauſa quid fiat, an verò fieri quid in honorem alicuius quis non patiatur.

5 ¶ Idem Labeo ſcribit, ſi cùm alium contingeret legatio x aliis hoc onus decrevit y indixerit, non poſſe agi iniuriarum ob laborem iniunctum: aliud enim eſſe, laborem iniungere z, aliud iniuriam facere. idem ergo erit probandum & in cæteris muneribus atque honoribus, quæ per iniuriam iniunguntur. Ergo ſi quis per iniuriam ſententiam dixerit, idem erit probandum.

6 ¶ Quæ iure poteſtatis a à magiſtratu fiunt, ad iniuriarum actionem non pertinent b.

7 ¶ Si quis me prohibeat in mari c piſcari, vel verriculum, quod Græcè σαγήνη dicitur, ducere an iniuriarum iudicio poſſim eum convenire? Sunt qui putent iniuriarum me poſſe agere, & ita Pomponius, & pleri-

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

quo,eſſe huic ſimilem eum,qui in publicum a lauare,vel in cauea publica ſedere, vel in quo alio loco agere, ſedere,conuerſari non patiatur, aut ſi quis b re mea vti me non permittat. nam & hic iniuriarum conueniri poteſt. Conductori autem veteres interdictum dederunt, ſi forte publicè c hoc conduxit,nam vis ei prohibenda eſt,quo minus conductione ſua fruatur. Si quem tamen ante ædes meas, vel ante prætorium d meum piſcari prohibeam, quid dicendum eſt? me iniuriarum iudicio teneri an non? Et quidem mare commune e omnium eſt,& littora,ſicuti aër. & eſt ſæpiſſimè reſcriptum,non poſſe quem piſcari prohiberi. ſed nec aucupari, niſi quod ingredi quis agrum alienum prohiberi f poteſt. Vſurpatum g tamen & hoc eſt,tametſi nullo iure h, vt quis prohiberi poſſit ante ædes meas, vel prætorium meum piſcari.quare ſi quis prohibeatur,adhuc iniuriarum agi poteſt. ¶ In lacu tamen qui mei dominij eſt, vtique piſcari aliquem prohibere poſſum i.

14. Paulus lib. 13. ad Plautium.

SAnè ſi maris proprium k ius ad l aliquē pertineat, vti poſſidetis m interdictum ei competit, ſi prohibeatur ius n ſuum exercere. quoniam ad priuatam iam cauſam pertinet, non ad publicam hæc res. vtpote cùm de iure fruendo agatur,quod ex priuata cauſa contingat,non ex publica.ad priuatas enim cauſas accommodata interdicta ſunt, non ad publicas o.

De mente alienata. 1. De eo qui territus eſt quaſi vapulaturus. 2. Edictum de conuicio. 4. & eius interpretatio. 15. De eo qui fœminam appellauit vel aſſectatus eſt. vel comitem ei abduxit,& de turpibus verbis. 24. De ſponſo. 25. Edictum ne quid infamandi cauſa fiat. 26. Et eius interpretatio. 29. De libello dato principi vel alij. 30. De iniuria [illegible] 31. De bono [illegible] 32. De pignore proſcripto. 33. De non debitore quaſi debitore appellato. 34. Edictum, de ſeruo iniuriā paſſo. 35. Eiuſque interpretatio.

15. Vlpianus lib. 77. ad Edictum.

ITem apud Labeonem quæritur,ſi quis mentem alicuius medicamento p, aliove quo alienauerit, an iniuriarum actio locum haberet, & ait iniuriarum aduerſus eum agi poſſe. 1 ¶ Si quis pulſatus quidem non eſt, verùm manus aduerſus eum leuatæ,& ſæpè q territus quaſi vapulaturus,non tamen percuſſit, vtili iniuriarū actione tenetur. 2 ¶ Ait prætor. *Qui aduerſus r bonos mores conuicium cui feciſſe,cuiuſve opera ſ factum eſſe dicetur, quo aduerſus bonos mores conuicium fieret, in eum iudicium dabo.*

3 ¶ Conuicium t iniuriam eſſe Labeo ait. 4 ¶ Conuicium autem dicitur vel à concitatione,vel à conuentu, hoc eſt, à u collatione vocum. cùm enim in vnum complures voces conferuntur, conuicium appellatur, quaſi conuocium x. 5 ¶ Sed quod adijcitur à prætore, *Aduerſus bonos mores*, oſtendit non omnem in vnum collatam vociferationem prætorem notare, ſed eam quæ bonis moribus improbatur, quæque ad infamiam, vel inuidiam y alicuius ſpectaret. 6 ¶ Idem ait, *Aduerſus bonos mores*,ſic accipiendum,non eius qui fecit,ſed generaliter accipiendum aduerſus bonos mores huius z ciuitatis. 7 ¶ Conuicium non tantùm præſenti, verum abſenti a quoque fieri poſſe Labeo ſcribit. Proinde ſi quis ad domum tuam venerit te abſente,conuicium factum eſſe dicitur. ¶ Idem eſt ſi ad ſtationem b, vel tabernam c ventum ſit, probari oportere. 8 ¶ Feciſſe conuicium non tantùm is videtur, qui vociferatus eſt, verùm is quoque qui concitauit ad vociferationem alios,vel qui ſummiſit vt vociferentur.

9 ¶ Cui non ſine cauſa adiectum eſtimam ſi incertæ a perſonæ conuicium fiat,nulla executio eſt. 10 ¶ Si curauerit b quis conuicium alicui fieri,non tamen factum ſit,non tenebitur. 11 ¶ Ex his apparet,non omne maledictum conuicium eſſe, ſed id ſolum quod cum vociferatione dictum eſt. 12 ¶ Siue vnus,ſiue plures dixerint, quod in cœtu dictum eſt,conuicium eſt. quod autem non in cœtu,nec vociferatione dicitur,conuicium non propriè dicitur,ſed infamandi cauſa dictum.

13 ¶ Si quis Aſtrologus c, vel qui aliquam illicitam diuinationem pollicetur, conſultus aliquem furem dixiſſet,qui non erat, iniuriarum cum eo agi non poteſt, ſed conſtitutiones eos tenent. 14 ¶ Iniuriarum, quæ ex conuicio naſcitur, in d hæredes non eſt reddenda, ſed nec hæredi. 15 ¶ Si quis virgines appellaſſet e, ſi f tamen ancillari g veſte veſtitas,minus h peccare videtur: multò minùs ſi meretricia i veſte fœminæ non matrum familiarum k veſtitæ fuiſſent. Si igitur non matronali l habitu fœmina fuerit,& quis eam appellauit,vel ei comitem m abduxit,iniuriarum tenetur.

16 ¶ Comitem n accipere debemus eum qui comitetur,& ſequatur: & (vt ait Labeo) ſiue liberum,ſiue ſeruum,ſiue maſculum,ſiue fœminam. Et ita comitem Labeo definit, qui frequentandi cuiuſque cauſa, vt ſequeretur deſtinatus,in publico priuatóque abductus fuerit. Inter comites vtique & pædagogi o erunt.

17 ¶ Abduxiſſe videtur,(vt Labeo ait)non qui abducere comitem cœpit p, ſed qui perfecit q vt comes cum eo non eſſet. 18 ¶ Abduxiſſe autem non tantùm is videtur qui per vim abduxit,verùm is quoque qui perſuaſit r comiti vt eam deſereret. 19 ¶ Tenetur hoc edicto,non tantùm qui comitem abduxit, verumetiam ſi quis eorum quem appellauiſſet, adſectatuſve ſ eſt.

20 ¶ Appellare t eſt blanda oratione alterius pudicitiam adtemptare. hoc enim non eſt conuicium facere,ſed aduerſus bonos mores adtemptare. 21 ¶ Qui turpibus verbis vtitur,non temptat pudicitiam, ſed iniuriarum tenetur. 22 ¶ Aliud eſt appellare,aliud adſectari u. appellat enim qui ſermone pudicitiam adtemptat: adſectatur x qui tacitus frequenter ſequitur, aſſiduo y enim frequentia quaſi præbet nonnullam infamiam.

23 ¶ Meminiſſe autem oportebit, non omnem qui adſectatus eſt, nec omnem qui appellauit, hoc edicto conueniri poſſe. neque enim ſi quis colludendi z, ſi quis officij a honeſtè faciendi gratia id facit, ſtatim in edictum incidit:ſed qui contra bonos mores hoc facit.

24 ¶ Sponſum b quoque ad iniuriarum actionem admittendum puto. etenim ſpectat ad contumeliam eius iniuria quæcunque ſponſæ eius fiat.

a Id eſt publicè, vulgo, in publico balneo. paragr. 9.
b l. 24. [illegible] 3. §. [illegible] l. 25. ſup. de [illegible] l. 13. §. de vi & vi [illegible] l. 5. §. 2. qui poſſeſſio [illegible] l. 3. C. de lauan.
c vide l. 1. ſup. de locis publ. fruendis.
d De prætorio & prætorijs, vide quæ dixim. ad Nouell. Leon. 56.
e paragr. 1. Inſt. de rer. diuiſ. l. 13. ſup. eodem prox.
f l. 13. §. de ſeruit. ruſtic. l. 5. §. 1. l. 5. princ. 3. §. de acq. rer. dom. paragr. 14. Inſtit. de rer. diuiſ.
g conſuetudine, ſcil. de vſurpandi voce dixi ad l. [illegible] adde 35. [illegible]
h quod deſenditur a Leone Nouell. 56.
i vtique hoc Romanis quod tamen negat Cuiacius 4. obſeru.
k v. Nouell. Leon. 56. l. 11. Commune ius piſcandi.
l Veteri iure dicam & longa conſuetudine [illegible] diſtinctam in [illegible] mari adquiſiuiſſe. m l. 8. §. 5. de fon. ſup. ſi ſeruit. vindicetur, l. 1. paragr. 6. 8. vti poſſidetis.
n piſcandi, l. 8. §. 5. vt & in agro, ſed [illegible] ſerendi, fodiendi, arandi, ædificandi, & ſimilium. l. 11. §. de vſ. & vſ.
o Imo, & ad publicas, ſup. ne quid in loco publ. ſup. de via publ. ſup. ne quid in loco vel itinere publico. ſup. de loco publico fruendo. ſup. ne quid in flumine publ. Menoch. ibid.
p vt a ſeculo [illegible] l. 38. §. 5. §. de pœnis, adde l. 6. C. de Maleficis. Nou. Leon. 65.
Hinc Iuuenalis Sat. 6. Hic magicos affert cantus, hic Theſſala vendit Philtra, quibus valeat mentem vexare mariti &c. quæ ibi vide. q Ex Eclog. 21. c. 23. r Conuicia facere contra bonos mores non licet. Seneca 10. Declam. 1. aduerſus bonos mores leſiſſe dicitur, quoties factum non lege, ſed arbitrio iudicis æſtimatur & vindicatur, Paul. 5. ſent. 4. parag. 6. 7. 8. & 25. ſ Paul. 5. ſent. 4. parag. 9. t de linguæ vitio, [illegible] 13. & Eraſmi libellum de lingua. Conuiciator mendax, detractor, exoſus hominib. Pſalm. 100. abominatio hominum, Prou. 24. Deo odibilis. 1. Corinth. 18. Idem [illegible] apud Pedan. Nouell. 1. Conuicium Græci [illegible] & [illegible] Lucas 8. obſ. 6.
u Ro. Eclog. 7. ex [illegible] cap. 5. v. in hunc locum Robert. 2. ſent. 4.
x Idem Robertus [illegible] y adde l. 38. §. eo. z Mores ciuitatis cuiuſque boni præſumuntur: aduerſus bonos mores peccat, qui aduerſus bonos mores ciuitatis in qua viuit, committit. a l. 5. §. ne quis eum qui in ius. l. 4. parag. 2. §. de fur. b Statio eſt locus in quem quis mercedis ſui cauſa ſe ſiſtit, l. 7. parag. 13. §. quib. ex cauſ. poſſ. Gellius 13. c. 13. Romæ fuiſſe Stationes [illegible] dicentium & reſpondentium: Eſt igitur Statio locus in quem quis frequenter conuenire ſolet audiendi vel confabulandi, vel reſidendi cauſa, adde & [illegible] Tertull. in libro de oratione, & Ammianum lib. 28. [illegible] Stationis nomine intelligunt loca in quibus Chriſtiani ſtantes die dominica communi orabant, cùm tunc temporis Deum de genibus adorabant. Eadem ratione Stationarij dicuntur in l. 6. C. de dignit. qui mercium vtiliſſimarum apothecas ſecum deferentes certis in locis aliquandiu conſiſtunt emptorem operientes. Eodem nomine [illegible] tabellionum, Nou. 44. c. 2. & Stationes fiſci, l. 1. C. de compenſat. l. 2. C. ne fiſc. Forum etiam Statio dicitur, l. 9. §. de verb. ſignif. v. Cuiac. 1. obſ. 22. c taberna hic Stationi (vt diximus ad l. 7. parag. 12. parag. 13. §. quib. ex cauſ. in poſſ.) adiungitur. Erant autem in foro complures, Vitruuius, Liu. 26. & Quint. [illegible] tabernis erant argentarij, Plin. in Curio 35. Plin. c. Notatur hic mutuo apud Varronem 5. de lingua l. Liuium 2. 35. 35. Plin. 4. Hinc argentariorum tabernæ in foro,
l. 14. §. de cōtrahen. empt. Hinc ſine cedere dicebantur ſidem argentarij, l. 5. §. 1. §. depoſiti: l. vlt. §. de auctore bonis dando. In foro quoque variæ negotiationes fiebant, l. 23. §. de inſtitoria.
a v. l. 6. §. eod.
b v. l. 11. §. eo.
c Hinc Iuuenalis Satyr. 16. quidquid Dixerit aſtrologus, credent a fonte relatum Ammonis, & pſſ. Diuitibus reſponſa dabit Phryx, Augur, & Inde Conductum dabit, aſtrorum, mundique peritus. & Satyr. 3. motus Aſtrorum ignoro, funus promittere patris. Nec volo, nec poſſum. Aſtrologi videntur adfines fuiſſe Arenæ logi, [illegible] de quibus videndus eſt Sueton. in Aug. c. 74. & Iuuen. Sat. 15 in princ. Galli, Diſſeru [illegible]
d l. 13. in princ. §. eod.
e Appellare hic ſignificat pudicitiam ſermone attentare, §. 20. §. eo. d. Bal. 22. c. 19.
f Quid ſi quis maſculum muliebrem veſtem gerentem? v. Senec. Contrau. 6.
g Qualis quiſque extrinſecus videtur, talis iudicari poteſt, l. 50. §. locati. hinc colligunt debere, ſi, vt an-
matronam ancillari veſte vel meretricia ſeducam, ſibi imputare
cilla vel meretrix impudicè attentetur, l. 21. §. quod metus cauſ.
h Quintilianus 7. c. 5. Iuſtè erroris excuſatione tamen poteſt deprecari, qui in lupanari eam aliena veſte fuerit deprehenſam.
i Tertull. in lib. de cultu refert, Romanis legibus impudicas mulieres à matronalibus ornamentis diſtinctas, Idem cap. 6. Apologetici, conqueritur inter matronas atque proſtibula nullum eſſe diſcrimen in habitu. adde eundem in lib. de Pallio, l. 4. Cod. de [illegible] Meretricia veſtis apud Spartanos, Clemens 4. pædagog. & apud Athenienſes florida erat, Suidas in voce [illegible] apud Theſſalos varia: Suidas in [illegible] Mulieres impudicæ apud Romanos flauo crine, veſte variegata, [illegible] à cæteris mulieribus diſcriminabantur. Hieronym. aduerſus Heluidium. Thamar quoque à Iuda pro meretrice ex habitu diiudicata eſt, Gen. 38. c. 14. ex habitu, inquam, [illegible] aut pallio ac ornatu, quod apud Septuaginta, indicant illa verba [illegible] non ex velata facie. Nam velamentum pudoris ſignum erat. Gen. 24. v. 65. quod etiam ſignificat Tertull. dicto loco: Thamar, inquit, quia ſe exornarat & [illegible] ſuſpicioni viſa eſt quæſtui ſedere. Inde notant interpretes Hebræorum originem ſumpſiſſe quibus [illegible] mulieres certo quodam genere veſtis ab aliis diſtinguantur. Vt ad Romanos redeamus: Matronæ à meretricibus diſcernebantur ſtola & palla. Nonius c. 14. Vlpianus in l. 23. §. 2. [illegible] 6 Valer. 8. c. [illegible] Martial. 2. ſtola, inquam, id eſt, oblonga & ad talos demiſſa veſte, Horat. 1. ſerm. 2. & ibi Acron. Nam virilis toga prioribus [illegible] genus paululum [illegible] ad medios vſque poplites perueniebat: Quint. [illegible] vbi monet oratori cauendum ne veſte longiore vtatur, quoniam ſic mulieris longa veſte [illegible] crines ſuos honeſtæ mulieres contegebant, contra quam meretrices, Iuuenal. [illegible] Ouidius 1. de arte, [illegible] & 3. de Ponto. Tibul. 6. lib. 4. c. 25. meretricia veſtis ſignum fuiſſe [illegible] locum, qua & matronæ in adulterio deprehenſæ induebantur. Nam adultera damnata, ſtola depoſita, togam induebat, vnde toga pro ornamento meretricio, togata pro meretrice, teſte Acrone apud Horatium ſerm. 2. Iuuenal. Satyr. 2. Mart. 2. & 10. Epigram. & matronis togatæ opponuntur. Matronis permittebantur ſella & lectica [illegible] non meretricibus. Suet. in Domit. [illegible] Seneca de [illegible] Apul. de Aſino. Hinc frequens vſus lecticariorum Romæ, l. 99. parag. 4. §. de l. 3. adde Briſſonium 1. ſelect. 4.
k non matrumfamilias, Vulg. l Matronam à meretrice nihil differre hinc colligit, v. Cuiac. 3. obſ. 18. m v. parag. 16. §. eod. n De quo v. l. 1. parag. 2. §. eo. o d. §. 24.
p Cœptum delictum interdum non habetur pro perfecto.
q Conatus punitur, cum iniuria effectum habet, facit l. 5. in fin. §. quod quiſque iuris [illegible] l. 5. parag. 2. ne quis eum qui in ius. r l. 11. parag. 1. §. eo. ſ v. parag. 22. §. eo.
t Ro. Eclog. 21. c. 23. u Adſectari & appellare differunt. Appellatio fit nudis verbis. Adſectatio fit etiam ipſo corpore, & ſequendo tantum, adde parag. 19. §. eod. [illegible] in Aſſiduus. x parag. 1. Inſt. eod. y aſſiduo, Vulg.
z De loco vide quæ notaui ad l. 3. parag. 5. §. de obligat.
a adde l. 26. parag. 2. §. de pœnis. b v. quæ notaui ad l. 1. §. de ſponſal.

25 ¶ Ait prætor: *Ne quid infamandi cauſa fiat. Si quis aduerſus ea fecerit, prout quæque res erit, animaduertam.*

26 ¶ Hoc edictum ſuperuacuum eſſe Labeo ait, quippe cum ex generali iniuriarum agere poſſimus. ſed videtur & ipſi Labeoni, & ita ſe habet, prætorem eandem cauſam ſecutum, voluiſſe etiam ſpecialiter ᵃ de ea re loqui. ea enim quæ notabiliter fiunt, niſi ſpecialiter notentur, videntur quaſi neglecta. 27 ¶ Generaliter vetuit Prætor quid ad infamiam alicuius fieri. Proinde quodcunque quis fecerit vel dixerit, vt alium infamet, erit actio iniuriarum. ¶ Hæc autem ferè ſunt quæ ad infamiam alicuius fiunt, vtputa ᶜ ad inuidiam alicuius veſte ᵈ lugubri vtitur, aut ſquallida, aut ſi barbam ᵉ demittat, vel capillos ſubmittat ᶠ, aut ſi carmen conſcribat ᵍ, vel proponat, vel cantet ʰ aliquid quod pudorem alicuius lædat. 28 ¶ Quod ait prætor: *Si quis aduerſus ea fecerit, prout quæque res erit, animaduertam*: ſic intelligendum eſt, vt plenior eſſet prætoris animaduerſio ⁱ. & quodcunque eum mouerit, vel in perſona ᵏ eius qui agit iniuriarum actionem, vel eius aduerſus ˡ quem agitur, vel etiam in re ipſa, in qualitate iniuriæ ᵐ, audiat eum qui agit. 29 ¶ Si quis libello ⁿ dato vel principi vel alicui, famam alienam inſectatus fuerit, iniuriarum erit agendum. Papinianus ait. 30 Idem ait eum qui euentum ſententiæ, velut daturus ᵒ pecuniam, vendidit, fuſtibus à præſide ob hoc caſtigatum, iniuriarum damnatum videri. vtique autem apparet hunc iniuriam ei feciſſe, cuius ſententiam venditauit. 31 ¶ Si quis bona alicuius, vel in rem vnam ᵖ per iniuriam occupauerit, iniuriarum actione tenetur. 32 ¶ Item ſi quis pignus proſcripſerit ᵠ venditurus, tanquam à me acceperit, infamandi mei cauſa, Seruius ait iniuriarum agi poſſe.

33 ¶ Si quis non debitorem quaſi ʳ debitorem appellauerit iniuriæ faciendæ cauſa, iniuriarum tenetur.

34 ¶ Prætor ait: *Qui ſeruum ˢ alienum aduerſus bonos ᵗ mores verberaſſe, deue eo iniuſſu domini, quæſtionem habuiſſe dicetur: in eum iudicium dabo. Item ſi quid aliud factum eſſe dicetur, cauſa cognita iudicium dabo.*

35 ¶ Si quis ſic fecit iniuriam ſeruo, vt ᵘ domino faceret, video dominum iniuriarum agere poſſe ˣ ſuo nomine. ſi verò non ad ſuggillationem domini id fecit, ipſi ſeruo facta iniuria, inulta à prætore relinqui non debuit, maximè ſi verberibus, vel quæſtioni ʸ fieret. hanc enim & ſeruum à ſentire palàm eſt. 36 ¶ Si communem quis ſeruum verberauerit, vtique hac actione non tenebitur, cùm iure ᶻ domini id fecerit. 37 ¶ Nec ſi fructuarius id fecerit, dominus cum eo aget: vel ſi proprietarius fecerit, fructuarius cum conueniet.

38 ¶ Adiicitur, *aduerſus bonos mores*: vt non omnis omnino qui verberauit, ſed qui aduerſus bonos mores verberauit, teneatur. cæterùm ſi quis corrigendi ᵃ animo, aut ſi quis emendandi ᵇ, non tenetur. 39 ¶ Vnde quærit Labeo, ſi magiſtratus municipalis ᶜ ſeruum meum loris ᵈ ceciderit, an poſſim cum eo experiri, quaſi aduerſus bonos mores verberauerit? Et ait iudicem debere inquirere, quid faciente ſeruū meū verberauerit: nā ſi ᵉ honoris, ornamentorumque, ᶠ permiſſi ſibi adtemptantē ceciderit, abſoluendū eſt. 40 ¶ *Verberaſſe* dicitur abuſiue, & qui pugnis ceciderit. 41 *Quæſtionē* intelligere debemus tormenta, & corporis dolorē ad ᵍ eruendā veritatem. Nuda ergo interrogatio, vel leuis territio nō pertinet ad hoc edictū.

¶ Quæſtionis verbo etiam ea, quam malam ʰ manſionem dicunt, continebitur. Cùm igitur per vim, & tormenta habita quæſtio eſt, tunc quæſtio intelligitur.

42 ¶ Sed & ſi iuſſu domini quis quæſtionem habeat, modū ⁱ tamen excedit, teneri eū debere Labeo ait.

43 ¶ Prætor ait: *Si quid aliud factum eſſe dicetur, cauſa cognita iudicium dabo.* proinde ſi quidē verberatus ſit ſeruus, vel tormentis, de eo quæſtio habita eſt, ſine cauſæ cognitione iudicium in eum competit. ſi verò aliam iniuriam paſſus ſit, non aliter competit, quàm ſi cauſa cognita. 44 ¶ Itaque prætor non ex omni cauſa iniuriarum iudicium ſerui nomine promittit. nam ſi leuiter ᵇ percuſſus ſit, vel maledictum ei leuiter, non dabit actionem. at ſi infamatus ſit vel facto aliquo, vel carmine ſcripto, puto cauſæ cognitionem prætoris porrigendā & ad ſerui qualitatem. etenim multùm intereſt, qualis ſeruus ſit, bonæ frugi, ordinarius ᶜ, diſpenſator ᵈ, an verò vulgaris, vel mediaſtinus ᵉ, an qualiſqualis ᶠ. & quid ſi compeditus ᵍ, vel malè notus, vel notæ extremæ? habebit igitur prætor rationem tam iniuriæ, quæ admiſſa dicitur, quàm perſonæ ſerui, in quem admiſſa dicitur, & ſic aut permittet, aut denegabit actionem.

45 ¶ Interdum iniuria ſeruo facta ad dominum redundat, interdum non. nam ſi pro ʰ libero ſe gereret, aut cùm putaret alterius potiùs quam meum, ceſſante ⁱ quis, non cæſurus eum, ſi meum ſciſſet, non poſſe eum, qua ſi mihi iniuriam fecerit, ſic conueniri, Mela ſcribit.

46 ¶ Si quis ſeruo verberato iniuriarum egerit, deinde poſtea damni iniuriæ agat, Labeo ſcribit, eandem ᵏ rem non eſſe: quia altera actio ad damnum pertinet culpa datum, altera ˡ ad contumeliam. 47 ¶ Si viuſfructum in ſeruo habeam, tu proprietatem, ſi ſeruus verberatus ſit, vel quæſtio de eo habita, iniuriarum actio magis ᵐ proprietario quàm mihi competit.

¶ Idemque probamus, & ſi ſeruum meum, quem bona fide poſſidebam ceciderit. domino enim magis competit iniuriarum actio. 48 ¶ Item ſi ⁿ liberum hominem, qui mihi bona fide ſeruiebat, quis ceciderit, diſtinguendum eſt, vt ſi in contumeliam meam pulſatus ſit, competat mihi iniuriarum actio. ¶ Idem ergo & ſi ſeruo ᵒ alieno bona fide mihi ſeruienti: vt totiens admittamus iniuriarum actionem, quotiens in meam contumeliam iniuria ei facta ſit. nam ipſius quidem ſerui nomine, domino dabimus iniuriarum actionem.

¶ Si autem me tangat ᵖ & pulſet, cauſatam mihi quoque eſt. ¶ Ergo & in fructuario idē dicendum poſſit.

49 ¶ Si ſeruum complurium cæciderō, competere iniuriarum actionem omnib. pluſquam manifeſtum eſt.

16. Paulus ᵃ lib. 45. ad Edictum.ᵃ

SEd non eſſe æquum, pro ᵇ maiore parte, quàm pro qua dominus eſt, damnationem fieri, Pedius ait. & ideo officio iudicis portiones æſtimandæ erunt.

ᵇ De ſeruo iniuriam faciente. 20. Addeſtam de Cluſiuatibus.

11. de viue interpretatur.

17. Vlpianus ᵃ lib. 57. ad Edictum.ᵃ

SEd ſi vnius permiſſu id fecero, ſi quidem ſolius eius eſſe putaui, nihil competit iniuriarum actio. planè ſi ſciui plurium, et quidem qui permiſerit, non competit ᵇ iniuriarum actio, cæteris competit. 1 ¶ Si iuſſu tutoris, aut procuratoris vel curatoris quæſtio habita ſit, conſequens erit dicere ceſſare iniuriarum actionem.

2 ¶ Seruus meus operæ, vel querela tua, flagellis ᶜ cæſus eſt à magiſtratu ſ octo: Mela putat dandam mihi iniuriarum aduerſus te, in quantum ob eam rem æquum iudici videbitur. & ſi ſeruus deceſſerit, dominum eius agere poſſe Labeo ait: quia de damno ᵉ quod per iniuriam factum eſt, agatur. & ita Trebatio placuit.

3 ¶ Quædam iniuria à liberis hominibus factæ leuis ᵉ nonnullius momenti videntur: enimuerò à ſeruis graues ſunt, creſcit ᶠ enim contumelia ex perſona eius qui contumeliam fecit. 4 ¶ Cùm ſeruus iniuriam facit maleficii eum admittere palàm eſt. Meritò igitur ſicuti ex cæteris delictis, ita & ex hoc, iniuriarū noxalis actio datur. Sed in arbitrio domini eſt, an velit eum verberandum exhibere, vt ita ſatisfiat ei qui iniuriā paſſus eſt: nec erit neceſſe domino, vtique eum verberandum præſtare ᵍ, ſed dabitur ei facultas præſtare ei ſeruum verberandum, aut ſi de eo verberibus ſatis non fiat, noxæ dedendum, vel litis æſtimationem ſufferendam.

5 ¶ Ait prætor, *arbitratu iudicis*: vtique quaſi ʰ viri boni vt ille modum ⁱ verberum imponat. 6 ¶ Si ante iudicem dominus verberandum ſeruum exhibuerit, vt ſatis verberibus ei fieret, & erit ſactum arbitratu alicuius poſtea ᵈ actor agat iniuriarum perſeuerat.

[illegible]

[illegible]

non eſt audiendus: qui enim accepit ſatisfactionem, iniuriam ſuam remiſit. Nam & ſi noxa voluntate iniuriam remiſit, indubitate dicendum eſt, extingui iniuriarum actionem, non minus quàm ſi tempore abolita fuerit iniuria. 7 ¶ Si iuſſu domini ſeruus iniuriam fecerit, vtique dominus conueniri poterit etiam ſuo nomine. Sed ſi proponantur ſeruus manumiſſus, placet Labeoni dandam in eum actionem: quia & noxa caput ſequitur: nec in omnia ſeruus domino parere debet, cæterum, & ſi occiderit iuſſu domini, Cornelia eum eximemus. 8 ¶ Planè ſi defendi domini gratia aliquid fecerit, rationem ei conſtare apparet: atque eam rem aduerſus agentem exceptio obiicienda erit. 9 ¶ Si ſeruus, in quo vſusfructus meus eſt, iniuriam mihi fecerit, aduerſus dominum à noxali iudicio experiri potero: neque enim debeo deterioris conditionis ob hoc eſſe, quod vſumfructum in eo habeo, quàm ſi non haberem. Aliter atque ſi ſeruus communis eſſet, tunc enim non daremus ſocio actionem ea propter, quia & ipſe iniuriarum actione tenetur.

10 ¶ Ait prætor: *Si ei qui in alterius poteſtate erit, iniuria facta eſſe dicetur, & neque is, cuius in poteſtate eſt, præſens erit: neque procurator ſi quiſquam exiſtat, qui eo nomine agat: cauſa cognita, ipſi qui iniuriam accepiſſe dicetur, iudicium dabo.*

11 ¶ Filiofamilias iniuriam paſſo, ſi præſens ſit pater, agere tamen non poſſit propter furorem, vel quem alium caſum dementiæ, puto competere iniuriarum actionem, nam & hic pater eius, abſentis loco eſt. 12 ¶ Planè ſi præſens agere nolit, quia differt, vel quia remittit atque donat iniuriam, magis eſt vt filio actio non detur, nam & cùm abeſt, idcirco datur filio actio, quia veriſimile eſt patrem, ſi præſens fuiſſet, acturum fuiſſe. 13 ¶ Interdum tamen putamus, etſi pater remittat, iniuriarum actionem filio dandam, vt putà ſi patris perſona vilis abiectaque ſit, filij honeſta, neque enim debet pater viliſſimus filij ſui contumeliam ad ſuam vilitatem metiri. ponamus eſſe eum patrem cui iure meritóque curator à prætore conſtitueretur. 14 ¶ Sed ſi pater, lite conteſtata, cœperit abeſſe, vel etiam negligere executionem pater vilis, dicendum eſt cauſa cognita tranſlationem filio competere. ¶ Idem & ſi emancipatus filius eſſe proponatur. 15 ¶ Procuratorem patris prætulit prætor ipſis perſonis, quæ iniuriam paſſæ ſunt. Si tamen procurator aut negligat, aut colludat, aut non ſufficiat aduerſus perſonas quæ iniuriam fecerunt, ipſi potius qui paſſus eſt iniuriam, actio iniuriarum competit.

16 ¶ Procuratorem autem accipere debemus, non vtique eum cui ſpecialiter mandata eſt procuratio actionis iniuriarum, verum ſufficit eum eſſe cui omnium rerum adminiſtratio mandata eſt. 17 ¶ Quod autem ait prætor, cauſa cognita ipſi qui iniuriam accepiſſe dicetur iudicium permittit: ita accipiendum eſt, vt in cognitione cauſæ hoc verſetur, quam longè pater abſit, & quando ſuperuenturus, & nunquid is qui iniuriarũ vult actionem mouere, (ſequitur) vel inutilis admodum qui non ſufficiat ad rei cuius adminiſtrationem, ac per hoc nec ad actionem. 18 ¶ Quod deinde ait *Qui iniuriam accepit*, interdum ita accipiendum eſt, vt patri eius competat ô actio, vt putà nepoti facta iniuria eſt, pater præſens eſt, auus abeſt. ſcribit Iulianus, patri potius dandam iniuriarum actionem, quàm ipſi nepoti: ad cuius, inquit, officium pertinet, etiã viuente auo, filium ſuum in omnibus tueri. 19 ¶ Idem Iulianus ſcribit, filium non tantùm ipſum agere debere, verùm procuratorem dare poſſe: alioquin (inquit) niſi ei permiſerimus procuratorem dare, futurum eſt, vt ſi valetudine impediatur, neque ſit qui iniuriarum actionem exequatur, impediatur actio. 20 ¶ Idem ait, & ſi nepoti facta ſit iniuria, & nemo ſit qui auũ nomine agat, permittendum eſſe patri experiri: & is procuratorem dabit, omnibus enim qui ſuo nomine actionem habent, procuratoris dandi eſſe poteſtatem. intelligi autem filium, inquit, familias ſuo nomine agere: cùm patre ceſſante prætor ei agere permittat. 21 ¶ Si filiusfamilias iniuriarum egerit, patri actio non competit.

22 ¶ Idem ait filioſam. iniuriarum nomine actionem dari, quotiens nemo eſt qui patris nomine experiatur, & hoc caſu quaſi patremfam. conſtitui. quare ſiue emancipatus ſit, ſiue ex parte hæres ſcriptus fuerit, vel etiam exhæredatus, ſiue paterna hæreditate abſtinuerit, executionẽ litis ei dandam eſſe enim perabſurdum, quem prætor maneñte patria poteſtate ad actionẽ admitteñ probauerit, et patrẽfam. vltionẽ iniuriarum ſuarum eripi & transferri ad patrẽ, qui cum, quantùm in ipſo eſt, omiſerit (quod eſt indignius) ad hæredes patris, ad quos non pertinere iniuriã filiofamiliæ factam procul dubio eſt.

De autore infamante. 1. Si ſeruus ſeruo iniuriam fecerit. 2. De nupta iniuriam paſſa. 3. De errore.

18. *Paulus* lib. 55. ad Edictum.

EVm qui nocentem infamauit, non eſſe bonum æquum ob eam rem condemnari. peccata enim nocentium nota eſſe, & oportere, & expedire.

1 ¶ Si ſeruus ſeruo fecerit iniuriam, perinde agendum, quaſi domino feciſſet. 2 ¶ Si nupta filiafamiliæ iniuriam acceperit, & vir & pater iniuriarum agant. Pomponius rectè putat tanti patri condemnandum eſſe reum, quanti condemnetur, ſi ea vidua eſſet: viro tanti, quanti condemnaretur, ſi ea in nullius poteſtate eſſet, quod ſua cuiuſque iniuria propriam æſtimationem haberet: & ideo ſi nupta in nullius poteſtate ſit, non ideo minus eam iniuriarum agere poſſe, quod & vir ſuo nomine agat. 3 ¶ Si iniuria mihi fiat ab eo cui ſim ignotus, aut ſi quis putet me Lucium Titium eſſe, quũ ſim Gaius Seius: præualet quod principale eſt, iniuriã cum mihi facere velle: nam certus ego ſum, licèt ille putet me alium eſſe, quàm ſum: & ideo iniuriarũ habeo.

4 ¶ Ac cùm aliquis filiumfamilias patremfamilias putat, non poteſt videri iniuriam patri facere, nõ magis quàm viro, ſi mulierem viduam eſſe credat. quia neque in perſonam eorum conſertur iniuria, nec transferri per perſonæ putationem ex perſona filiorum ad eos poteſt, cum affectus iniuriam facientis in hunc, tanquã in patremfam. conſiſtat. 5 ¶ Quòd ſi ſciſſet filiumfam. eſſe, tamen ſi neſciſſet, cuius filius eſſet: dicerem, inquit, patrem ſuo nomine iniuriarum agere poſſe. nec minus virum, ſi ille nuptam eſſe ſciret, nam qui hæc non ignorat, cuicumque patri, cuicumque marito, per filium, per vxorem vult facere iniuriam.

De ſatiſdatoribus eius qui paratus eſt ſoluere interpellatis.

19. *Gaius* lib. 22. ad Edictum prouinciale.

SI creditor meus, cui paratus ſum ſoluere, in iniuriã meam fideiuſſores meos interpellauerit, iniuriarũ tenetur.

De domo debitoris ſignata.

20. *Modeſtinus* lib. 12. Reſponſorum.

SI iniuriæ faciendæ gratia Seia domum abſentis debitoris ſignaſſet, ſine authoritate eius qui concedendi ius poteſtatémve habuit, iniuriarum actionem intendi poſſe reſpondit.

Ad quod tempus æſtimatio refertur.

21. *Iauolenus* lib. 9. Epiſtolarum.

INiuriarum æſtimatio non ad id tempus quo iudicatur, ſed ad id quo facta eſt, referri debet.

De libero apprehenſo pro fugitiuo.

22. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum prætoris.

SI liber pro fugitiuo adprehenſus erit, iniuriarum cum eo agit.

De ingreſſo in domum alienam.

23. *Paulus* lib. 4. ad Edictum.

QVi in domum alienam inuito domino introiret, quamuis in ius vocaret, actionem iniuriarum in eum competere Ofilius ait.

De prohibito ſeruum diſtrahere.

24. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum Prætoris.

SI quis proprium ſeruum diſtrahere prohibetur à quolibet, iniuriarum experiri poteſt.

De ancilla.

25. *Idem* lib. 18. ad Edictum.

SI ſtuprum ſerua paſſa ſit, iniuriarum actio dabitur: aut ſi celauit mancipium, vel quid aliud furandi animo fecit, etiam furti. vel ſi virginem immaturam ſtuprauerit, etiam legis Aquiliæ actionem competere quidam putant.

[illegible]

Kkk 4

De ſeruo & filio.

26. *Paulus* lib. 19. ad Edictum.

SI quis ſeruum meum vel filium ludibrio habeat, licèt conſentientem a, tamen ego iniuriam videor accipere: veluti ſi in popinam duxerit illum, ſi aleâ b luſerit. Sed hoc vtcunque tunc locum habere poteſt, quotiens ille qui ſuadet, animum c iniuriæ faciendæ habet. Atquin poteſt malum conſilium dare, & qui dominum ignoret, & ideo incipit ſerui d corrupti actio neceſſaria eſſe.

De ſtatua defuncti caſa.

27. *Idem* lib. 17. ad Edictum.

SI ſtatua patris in monumento e poſita, ſaxis cæſa eſt, ſepulchri violati agi non poſſe, iniuriarum poſſe Labeo ſcribit.

An hæc actio ſit in bonis noſtris.

28. *Vlpianus* lib. 34. ad Sabinum.

INiuriarum actio in bonis noſtris non computatur, antequam f litem conteſtemur.

De ſeruo manumiſſo vel alienato.

29. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

SI ſeruum, cuius nomine iniuriarum actio tibi competit, manumiſeris, aut alienaueris g, ſupereſt tibi iniuriarum actio.

1. *De filio iniuriam paſſo.*

30. *Vlpianus* lib. 42. ad Sabinum.

SEruo autem manumiſſo h non competere actionem ob iniuriã quam in ſeruitute paſſus eſt, quis dubitet?

1 ¶ Si filio iniuria facta ſit, cùm vtrique i tam filio, quàm patri, adquiſita actio ſit, non eadem vtique facienda æſtimatio eſt k.

31. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

CVm poſſit, propter filij dignitatem l maior ipſi, quàm patri, iniuria facta eſſe.

De magiſtratu.

32. *Vlpianus* lib. 42. ad Sabinum.

NEc magiſtratibus m licet aliquid iniurioſè facere. Si quid igitur per iniuriam fecerit magiſtratus, vel quaſi priuatus, vel fiducia magiſtratus, iniuriarum poteſt conueniri. Sed vtrum pulſo magiſtratu, an verò & quamdiu eſt in magiſtratu? Sed verius eſt, ſi is magiſtratus n eſt, qui ſine o fraude in ius vocari non poteſt, expectandum eſſe quoad magiſtratu abeat: quod & ſi ex minoribus magiſtratibus p erit, id eſt q, qui ſine imperio aut poteſtate ſunt magiſtratus, & in ipſo magiſtratu poſſe eos conueniri.

33. *Paulus* lib. 10. ad Sabinum.

QVod reipubl. r venerandæ cauſa ſecundùm bonos ſ mores fit, etiamſi ad contumeliam alicuius pertinet, quia tamen non ea mente magiſtratus facit, vt iniuriam faciat, ſed ad vindictam maieſtatis publicæ reſpiciat, actione iniuriarum non tenetur.

De pluribus ſeruis iniuriam facientibus.

34. *Gaius* lib. 13. ad Edictum Prouinciale.

SI plures ſerui ſimul aliquem ceciderint, aut conuicium alicui fecerint, ſingulorum t proprium eſt maleficium, & tanto maior iniuria, quanto à pluribus admiſſa eſt, imò etiam tot iniuriæ ſunt, quot & perſonæ iniuriam facientium.

De infamia & egeſtate eius qui iniuriam fecit.

35. *Vlpianus* lib. 3. de Omnibus tribunalibus.

SI quis iniuriam atrocem u fecerit, qui x contemnere iniuriarum iudicium poſſit ob infamiam ſuam & egeſtatem y, prætor acriter exequi hanc rem debet, & eos qui iniuriam fecerunt coërcere.

Si filius familias iniuriam fecerit.

36. *Iulianus* lib. 45. Digeſtorum.

SI filij nomine cum patre iniuriarum agere velim, & is procuratorem det, non z intelligitur filius defendi, niſi iudicatum ſolui ſatiſdetur, & ideo actio aduerſus filium tanquam à patre non defendatur, danda erit.

De poſitis in monumenta. 1. *De actione ciuili ex lege Cornelia.*

37. *Marcianus* lib. 14. Inſtitutionum.

COnſtitutionibus principalibus cauetur, ea quæ infamandi alterius cauſa in a monumenta b publica poſita ſunt tolli de medio.

1 ¶ Etiam ex lege Cornelia iniuriarum actio ciuiliter c moueri poteſt, condemnatione, æſtimatione d iudicis facienda.

De imagine Imperatoris.

38. *Scæuola* lib. 4. Regularum.

SEnatuſconſulto cauetur, ne quis imaginem e Imperatoris in inuidiam alterius portaret. & qui contra fecerit in vincula publica mittetur.

Si quis veſtem ſordidam rei nomine in publico habeat, vel capillum ſummittat.

39. *Venuleius* lib. 2. Publicorum iudiciorum.

VEſtem a ſordidam b rei nomine in publico habere, capillumve c ſummittere nulli licet d, niſi ita coniunctus eſt adfinitate, vt inuitus in reum teſtimonium dicere cogi non poſſit.

De decurionibus.

40. *Macer* lib. 2. Publicorum iudiciorum.

DIuus Seuerus Dionyſio Diogeni ita ſcripſit: Atrocis iniuriæ damnatus, in ordine decurionum eſſe non poteſt e. nec prodeſſe tibi debet error præſidis, aut eius qui de te aliquid pronunciauit, aut eorum qui contra formam iuris manſiſſe te in ordine decurionum putauerunt.

De filio iniuriam paſſo.

41. *Neratius* lib. 5. Membranarum.

PAter cuius filio facta eſt iniuria, non eſt impediendus quominus duobus f iudiciis & ſuam iniuriam perſequatur, & filij.

De appellatoribus.

42. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

IVdici g ab h appellatoribus conuitium i fieri non oportet, alioquin infamia notantur.

De calumnia.

43. *Gaius* lib. 3. Regularum.

QVi iniuriarum actionem per calumniam inſtituit, extra ordinem damnatur: id eſt, exilium, aut relegationem, aut ordinis k amotionem patiatur.

De ſuperioribus & inferioribus ædibus.

44. *Iauolenus* lib. 9. ex poſterioribus Labeonis.

SI inferiorum dominus ædium, ſuperioris vicini fumigandi cauſa fumum l faceret, aut ſi ſuperior vicinus in inferiores ædes quid aut proiecerit, aut infuderit, negat Labeo iniuriarum agi poſſe. quod falſum puto: ſi tamen iniuriæ faciendæ cauſa immittitur.

De pœna extraordinaria.

45. *Hermogenianus* lib. 5. Epitomarum.

DE iniuria nunc m extra ordinem n ex cauſa & perſona o ſtatui ſolet. Et ſerui quidem flagellis p cæſi dominis reſtituuntur, liberi verò, humilioris q quidem loci, fuſtibus r ſubiiciuntur, cæteri autem vel exilio temporali, vel interdictione certæ rei coërcentur.

DE ſ EXTRAORDINARIIS a criminibus.

TIT. XI.

De ſollicitatoribus alienarum nuptiarum, interpellatoribus matrimoniorum. 1. *De aliis ſpeciebus iniuriæ.* 2. *De his quæ impudicitiæ gratia fiunt.*

Paulus lib. 5. u Sententiarum.

SOLLICITATORES x alienarum nuptiarum, itémque matrimoniorum interpellatores y, etſi effectu z ſceleris potiri non poſſunt, propter voluntatem pernicioſæ libidinis, extra a ordinem puniuntur.

1 ¶ Fit iniuria contra bonos mores, veluti ſi b quis fimo c corrupto aliquẽ perfuderit, cœno, luto obliuerit d, aquas e ſpurcauerit, fiſtulas lacus, quidve aliud ad iniuriam publicam contaminauerit, in quos grauiter animaduerti ſolet.

2 ¶ Qui f puero g ſtuprum, abducto ab eo vel corrupto comite h perſuaſerit, aut mulierem puellámve interpellauerit, quidve i impudicitiæ gratia fecerit, donum k præbuerit, pretiúmve, quo is perſuadeat, dederit, perfecto l flagitio, puniuntur

vt eleganter Valentio, alt. v. *Cuiac. hoc tit.* q [illegible] q Homilioris, *Paulj. Hal.* r Fuſtibus cæduntur liberi, l. 18. [illegible] ſcripſi ad l. 1. [illegible] *de iure fiſci*. ſ Hic titulus eſt generalis. Complectitur crimina, quæ nunquam ordinaria fuerunt, & quæ mixta, *Cuiac. hic.* t Extraordinaria crimina differunt à popularibus & priuatis, v. *Cuiac.* [illegible] in his neque ſolemnem ordinem habit, & citra morem priſcum legum: nec exſtat pœna legitima, *Cuiac. hic.* u Quinto, *Paul. 5. ſent.* 4. [illegible] y Interpellator qui nuptias alienæ vxoris appetit; ſollicitator qui pudicitiam alienæ vxoris [illegible] ſubſecutor autem eſt adulter. z Etiam conatus & voluntas coërcentur, [illegible] a Attentans mitius punitur quàm qui perficit. hic enim non certa lege [illegible] punitur, ſed extra ordinem iudicantis arbitrio. de quo v. [illegible] *Aquil.* [illegible] *tual.* 39. b v. *Paul. 5. ſent.* 4. § 13. c l. 27. § 18. § *ad l. Aquil.* d [illegible] e De inquinatoribus aquarum, v. l. 1. [illegible] *quod vi aut clam* [illegible] *parag.* 13. vlt. *parag.* 15. § *ad l. Aqu.* f Pau 5 *ſent.* 4. *parag.* 14. g [illegible] h [illegible] *de iniur.* h v. quæ de comite ſcripſi ad l. 1 *parag.* [illegible] *de iniur.* i [illegible] poteſt, vt eam præripiens oſculum virgini [illegible] Dirum id videtur. Quid ſi [illegible] Regis Galliarum [illegible] quendam, quod [illegible] nuptæ præripuiſſet, adde quæ ſcripſi ad l. 26. *C. de don. ante nupt.* k Donum [illegible] *Paul. 5 ſent.* 4. § 1. 4. l. 17 [illegible] *de adult.* l [illegible] atque, vt ita loquamur, conſummata delicta grauius coërcentur, quàm [illegible] ſeu attentata, vt l. 1. [illegible] *qui aliquid* 18 § [illegible] *de pœnis*: [illegible] Quod ita verum putant, vt etiam iudex mitiorem pœnam poſſit [illegible] iniicere, quæ vt perfecta lex punire iubet. [illegible] *Corn. de ſicar.* [illegible] *parag.* 8. § *de pœnis.* [illegible] cauſa infami. idque etiam in foro conſcientiæ [illegible] pœnam pro voto non reddita [illegible] Gloſſa [illegible] *diſt.* 31. *quæſt.* c. Alexander de Ales in ſumma parte 2 q. 13. [illegible] Syluester [illegible] *diſtinct.* 41. Antoninus Florent. parte [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

puniatur *a* capite: imperfecto, in inſulam deportatur. corrupti comites ſummo *s* ſupplicio adficiuntur.

De coetibus illicitis.

2. *Vlpianus* lib. 4. Opinionum.

SVb prætexto religionis *c* vel ſub ſpecie ſoluendi voti, cœtus illicitos nec à veteranis temptare oportet.

De Stellionatu. De expilata hæreditate.

3. *Idem* lib. 3. de Adulteriis.

STellionatus *d* vel expilatæ *e* hæreditatis iudicia accuſationem quidem habent, ſed non ſunt publica.

De partu abacto.

4. *Marcianus* lib. 2. Regularum.

DIuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt eam quæ data *f* opera abegit, à præſide in temporale exilium *g* dandam. indignum enim videri poteſt, impunè eam maritum liberis fraudaſſe.

De eo cuius inſtinctu ſeruus ad ſtatuam confugit.

5. *Vlpianus* lib. 5. de officio proconſulis.

IN eum cuius inſtinctu ad *h* infamandum dominum ſeruus ad *i* ſtatuam confugiſſe compertus erit, præter corrupti ſerui actionem, quæ ex edicto perpetuo competit, ſeuere animaduertitur.

De Dardanariis. 1. De ſtateræ adulterinis. 2. De falſis menſuris.

6. *Idem* lib. 8. de officio proconſulis.

ANnonam ad temptare *k* & vexare *l* vel maximè Dardanarii *m* ſolent. quorum auaritiæ *n* obuiam itum eſt tam mandatis, quàm conſtitutionibus. Mandatis denique ita cauetur: Præterea debebis cuſtodire, ne Dardanarii *o* vllius mercis ſint, ne aut ab his qui coëmptas merces ſupprimunt *p*, aut à locupletioribus, qui fructus ſuos *q* iuſtis pretiis vendere nollent, dum minus vberes prouentus expectant, ne annona oneretur. Pœna autem in hos variè ſtatuitur: nam plerumque, ſi negotiantes ſunt, negotiatione eis tantum interdicitur *r*, interdum & relegari ſolent, humiliores ad opus publicum dari.

1 ¶ Onerant annonam etiam ſtateræ *s* adulterinæ, de quibus qui D. Traianus edictũ propoſuit, quo edicto pœnam legis Corneliæ in eos ſtatuit, perinde ac ſi lege teſtamentaria, quòd teſtamentum falſum ſcripſiſſet, ſignaſſet, recitaſſet, damnatus eſſet.

2 ¶ Sed & Hadrianus, eum qui falſas *t* menſuras *v* habuit, in inſulam relegauit.

De ſacculariis & directariis.

7. *Idem* lib. 9. de Officio proconſulis.

SAcculariis *x* qui vetitas *z* in ſacculo artes exercentes, partem ſubducunt *y*, partem ſubtrahunt *a*, item qui directarii *b* appellantur, hoc eſt, hi qui in aliena cœnacula ſe dirigunt furandi animo, plus quàm fures puniendi ſunt: idcircoque aut ad tempus in opus dantur publicum, aut fuſtibus caſtigantur, & dimittuntur, aut ad tempus relegantur.

De inſtrumentis prodìtis.

8. *Idem* eodem libro.

SVnt præterea crimina quæ ad executionem præſidis pertinent, vt putà ſi quis inſtrumenta ſua prodita eſſe dicat. nam huius rei executio præfecto *b* vrbis à Diuis fratribus data.

De ſcopeliſmo.

9. *Idem* eodem libro.

SVnt quædam quæ more prouinciarum *c* coërcitionem ſolent admittere, vt putà in prouincia Arabia σκοπελισμὸν, *id eſt, lapides poſitionem* crimê appellãt: cuius rei admiſſum tale eſt: plerique inimicorum ſolent prædium inimici σκοπελίζειν, id eſt, lapides ponere, indicio futuros, quod ſi quis eum agrum coluiſſet, malo letho periturus eſſet inſidiis eorum qui ſcopulos poſuiſſent. quæ res tantum *a* timorem habet, vt nemo ad eum agrum accedere audeat, crudelitatem timens eorum qui ſcopeliſmon fecerunt. hanc rem præſides exequi ſolent grauiter vſque ad pœnam capitis, quia & ipſa res mortem comminatur.

Si aggeribus Nili nocitum ſit.

10. *Idem* eodem libro.

IN Ægypto qui comata *b* rumpit, vel diſſoluit, (hi ſunt aggeres, qui quidem ſolẽt aquam Niloticam continere) æquè plectitur extra ordinem, & pro conditione ſua & pro admiſſi menſura. quidam opere publico aut metallo plectuntur. & metallo quidam ſecundum ſuam dignitatem. ſi quis arborem ſycaminonem *c* exciderit, nam & hæc res vindicatur extra ordinem non leui pœna: idcirco quod hæ arbores colligunt aggeres Niloticos, per quos incrementa Nili dispenſantur, & coërcentur, & diminutione æquè coërcentur. chomata etiam, & diacopi qui in aggeribus ſunt, plecti efficiunt eos qui admiſerint.

De circulatoribus qui ſerpentes circumferunt.

11. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

IN circulatores *d* qui ſerpentes circumferunt & proponunt, ſi cui ob eorum metum damnum datum eſt, pro modo admiſſi actio dabitur.

DE *e* SEPVLCHRO *f* VIOLATO.

TIT. XII.

De infamia.

Vlpianus lib. 2. ad Edictum prætoris.

SEpulchri violati actio infamiam *g* irrogat.

De ædificio diruto, de ſtatua, de oſſuario.

2. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum prætoris.

3. *Idem* libro 18. ad Edictum Prætoris.

SI ſepulchrum quis diruit *h*, ceſſat *i* Aquilia, quod vi tamen *k*, aut clam agendum erit. Et ita de ſtatua *l* de monumento auulſa *m* Celſus ſcribit. ¶ Idem quærit, ſi neque adplumbata fuit, neque adfixa, an pars monumenti effecta ſit, an verò maneat in bonis noſtris? Et celſus ſcribit ſic eſſe monumenti, vt oſſuariam *n*: & ideoque vi aut clam interdicto locum fore.

Edictum de ſepulchro violato, cum inhabitato, vel inædificato. 1. De dolo 2. De ſepulchri appellatione. 3. De voluntate teſtantis. 4. De tranſlatione cadaueris. 5. Ne ſepeliatur in ciuitate. 6. De habitatione vel ædificatione. 7. De ſpoliatoribus cadauerum. 8. Quid veniat in condemnationem. 9. Si ad plures ius ſepulchri pertineat. 10. De potentioris eius cui volunt agere. 11. De ſeruo. 12. Hanc actionem eſſe popularem.

3. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum prætoris.

PRætor ait. Cuius *o* dolo malo ſepulchrum *p* violatum *q* eſſe dicatur, in eum in factum iudicium dabo, vt ei ad *r* quẽ pertineat, quanti ob eam rem æquum *ſ* videbitur, condemnetur. Si nemo erit ad quem pertineat, ſiue agere nolit, quicumque agere volet, ei centum aureorum actionem dabo: ſi plures volent, cuius iuſtiſſima cauſa eſſe videbitur, ei agendi poteſtatem faciam. Si quis in ſepulchro dolo malo habitauerit, ædificiumue aliud quamque *t* ſepulchri cauſa factum ſit, habitarit in eum, ſi quis ex nomine agere volet, ducentorum aureorum iudicium dabo.

1 ¶ Prima verba oſtendunt eum demum ex hoc plecti, qui dolo malo violauit. ſi igitur dolus abſit, ceſſabit *a* eiuſdem perſonæ. Igitur doli non capaces (vt *x*) admodum *y* impuberes, item omnes qui non animo violandi accedunt) excuſati ſunt.

2 ¶ Sepulchri *a* autem appellatione omnem ſepulturæ locum contineri exiſtimandum eſt.

3 ¶ Si quis in hæreditarium ſepulchrum inferat, quamuis hæres, tamen poteſt ſepulchri violati teneri, ſi fortè *b* contra *c* voluntatem teſtatoris intulit, licet enim cauere teſtatori, ne quis eò inferatur, vt reſcripto imperatoris Antonini cauetur. ſeruari enim voluntatem eius oportere. ergo & ſi cauit, vt vnus tantum hæredum inferretur, ſeruabitur, vt ſolus inferat.

4 ¶ Non perpetuæ *d* ſepulturæ tradita corpora

poſſe transferri, edicto Diui Seueri continetur, quo mandatur, ne corpora detinerentur aut vexarentur, prohiberetur per territoria oppidorum transferri. Diuus autem Marcus reſcripſit, nullam pœnam meruiſſe eos, qui corpus in itinere defuncti per vicos aut oppidum tranſuexerunt, quamuis talia fieri ſine permiſſu eorum, quibus permittendi ius eſt, non debeant. 5 ¶ Diuus Hadrianus reſcripto pœnam ſtatuit quadraginta aureorum in eos qui in ciuitate ſepeliunt, quam fiſco inferri iuſſit, & in magiſtratus eadem qui paſſi ſunt, & locum publicari iuſſit, & corpus transferri. Quid tamen ſi lex municipalis permittat in ciuitate ſepeliri? poſt reſcripta principalia an ab hoc diſceſſum ſit, videbimus: quia generalia ſunt reſcripta, & oportet imperialia ſtatuta ſuam vim obtinere, & in omni loco valere. 6 ¶ Si quis in ſepulchro habitaſſet, ædificiumque habuiſſet, ei qui velit, agendi poteſtas ſit. 7 ¶ Aduerſus eos qui cadauera ſpoliant, præſides ſeuerius interueniunt, maximè ſi manu armata adgrediantur: vt ſi armati more latronum id egerint, etiam capite plectantur, vt Diuus Seuerus reſcripſit: ſi ſine armis, vſque ad pœnam metalli procedunt. 8 ¶ Qui de ſepulchri violati actione iudicant, æſtimabunt, quatenus interſit, ſcilicet ex iniuria quæ facta eſt, item ex lucro eius qui violauit, vel ex damno quod contigit, vel ex temeritate eius qui fecit: nunquam tamen minoris debent condemnare, quàm ſolent extraneo agente. 9 ¶ Si ad plures ius ſepulchri pertineat, vtrùm omnibus damus actionem, an ei qui occupauit? Labeo omnibus dandam dicit rectè, quia in id quod vniuſcuiuſque intereſt, agitur.

10 ¶ Si is cuius intereſt, ſepulchri violati agere nollet, poteſt pœnitentia acta, antequam lis contesteretur, dicere velle ſe agere: & audietur.

11 ¶ Si ſeruus in ſepulchro habitat, vel ædificauit, noxalis actio ceſſat, & in eum prætor hanc actionem pollicetur. Si tamen non habitet, ſed domunculam ibi habeat ſeruus, noxale iudicium erit dandum, ſi modò habere poſſe videtur.

12 ¶ Hæc actio popularis eſt.

De ſepulcris hostium.

4 *Paulus* lib. 27. ad Edictum prætoris.

SEpulchra hoſtium religioſa nobis non ſunt, ideoque lapides inde ſublatos, in quemlibet vſum conuertere poſſumus: non ſepulchri violati actio competit.

De fundi venditione.

5 *Pomponius* lib. 9. ex Plautio.

VTimur eo iure, vt dominis fundorum, in quibus ſepulchra fecerint, etiam poſt venditos fundos adeundorum ſepulchrorum ſit ius, legibus namque prædiorum vendundorum cauetur vt ad ſepulchra quæ in fundis ſunt, iter eis, aditus, ambitus funeris faciendi ſit.

Cui datur actio, ſi ſepultus agitur.

6 *Iulianus* lib. 10. Digeſtorum.

SEpulchri violati actio in primis datur ei, ad quem res pertinet. Quo ceſſante, ſi alius egerit, quamuis Reipublicæ cauſa abfuerit dominus, non debebit ex integro aduerſus eum, qui litis æſtimationem ſuſtulerit, dari. Nec poteſt videri deterior fieri conditio eius qui reipublicæ cauſa abfuit: cum hæc actio non ad rem familiarem eiuſdem magis, quàm ad vltionem pertineat.

De ſepulchro non detrahendo ſed reædificando.

7 *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

SEpulchri deteriorem conditionem fieri prohibitum eſt, ſed corruptum & lapſum monumentum corporibus non contactis licet reficere.

De lege Iulia de vi.

8 *Macer* lib. 2. Publicorum iudiciorum.

SEpulchri violati crimen poteſt dici ad legem Iuliam de vi publica pertinere ex illa parte, qua de eo cauetur qui fecerit quid, quo minus aliquis funeretur, ſepeliaturve: quia & qui ſepulchrum violat, facit quo quis minus ſepultus ſit.

De actione pecuniaria.

9 *Venu.* lib. 2. Publicorum iudiciorum.

DE ſepulchro violato actio quoque quoque pecuniaria datur.

De herede neceſſario. De bono & æquo.

10 *Papinianus* lib. 8. Quæſtionum.

QVæſitum eſt, an ad heredem neceſſarium, cum ſe bonis non miſcuiſſet, actio ſepulchri violati pertineret? Dixi rectè eum ea actione experiri, quæ in bonum & æquum concepta eſt. Nec tamen, ſi egerit, hereditarios creditores timebit, cum etſi per hereditatem obtigit hæc actio, nihil tamen ex defuncti capiatur voluntate: neque id capiatur, quod in rei perſecutione, ſed in ſola vindicta ſit conſtitutum.

De pœna ſepulchri violati.

11 *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

REi ſepulchrorum violatorum, ſi corpora ipſa extraxerint, vel oſſa eruerint, humilioris quidem fortunæ ſummo ſupplicio adficiuntur, honeſtiores in inſulam deportantur: aliàs autem relegantur, aut in metallum damnantur.

DE CONCVSSIONE.

TIT. XIII.

De ablato reſtituendo, & de actione criminali.

Vlpianus lib. 5. Opinionum.

SI ſimulato præſidis iuſſu concuſſio intercesserit, ablatum eiuſmodi terrore reſtitui præſes prouinciæ iubet, & delictum coercet.

An ſit iudicium publicum.

2 *Macer* lib. 2. Publicorum iudiciorum.

COncuſſionis iudicium publicum non eſt. ſed ſi ideo pecuniam quis accepit, quod crimen minatus ſit, poteſt iudicium publicum eſſe ex ſenatusconſultis, quibus pœna legis Corneliæ teneri iubentur, qui in accuſationem innocentium coierint, quive ob accuſandum vel non accuſandum, denunciandum vel non denunciandum teſtimonium, pecuniam acceperit.

DE ABIGEIS.

TIT. XIV.

De pœna abigeatus. 1. Qui dicuntur abigei. 2. De minoribus vel maioribus animalibus. 3. De pœnis. 4. Si qui pecora, de quorum proprietate faciebat controuerſiam, abegerit.

Vlpianus lib. 8. de Officio Proconſulis.

DE abigeis puniendis ita Diuus Hadrianus conſilio Bæticæ reſcripſit. abigei, cum duriſſime puniuntur, ad gladium damnari ſolent. puniuntur autem duriſſime non vbique, ſed vbi frequentius eſt id genus maleficij: alioquin & in opus & nonnunquam temporarium dantur. 1 ¶ Abigei autem propriè hi habentur, qui pecora ex paſcuis, vel ex armentis ſubtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigendi ſtudium quaſi artem exercent, equos de gregibus, vel boues de armentis abducentes. Cæterum ſi quis bouem aberrantem, equos in ſolitudine relictos abduxerit, non eſt abigeus, ſed fur potius.

2 ¶ Sed & qui porcam, vel capram, vel vervecem abduxit, non tam grauiter, quàm qui maiora animalia abigunt, plecti debet. 3 ¶ Quamquam autem Hadrianus metalli pœnam, item operis, vel etiam gladii præſtituerit, attamen qui honeſtiore loco nati ſunt, non debent ad hanc pœnam pertinere, ſed aut relegandi erunt aut mouendi ordine. Sane qui cum gladio abigunt, non inique beſtiis obiiciuntur. 4 ¶ Qui pecora, de quorum proprietate faciebat controuerſiam, abegit, vt Saturninus quidem ſcribit, ad examinationem ciuilem remittendus eſt. ſed hoc ita demum probandum eſt, ſi non color abigeatus quæſitus eſt, ſed verè putauit ſua iuſtis rationibus ductus.

g ... ad cadauer ſepeliendum, ſi ita fuerat mos regionis, [illegible] ſup. de religioſ. [illegible] ſup. de in rem verſo. h Prælibatum eſt. [illegible]
i [illegible]
k [illegible] de frumentis que [illegible] l. [illegible] C. de accuſ.
m Quid ſi ad diem [illegible] ſup. de peſtur. n [illegible] C. eod. o l. 3 5. ſup. de religioſ.
p Saluum [illegible] habens, dum abeundi & reuertendi facultatem habere intelligitur, [illegible] Quid quasi adire & abire licet, [illegible] ſi [illegible] ad certa viae [illegible] ſimpliciter & indefinite conceſſa, [illegible] conuentio [illegible] eſt, qualis [illegible] fuerit, id eſt ſpecialis, [illegible] indefinitè petita, hæc conceſſa, [illegible] conceſſa [illegible] ſup. de [illegible] ſi indefinitè petita ac conceſſa, ſemel tantum conceſſa dicetur, [illegible] vel [illegible] nisi forte quid aliud ſuadeat; pia vel cauſa publica, vel quid aliud ſimile. q l. 10. ſup. de religioſ. r Legibus præſtitutis vendendorum ſolitum erat caueri, vt ad ſepulchra, quæ in fundis erant, iter eis, aditus funeris faciendi cauſa [illegible]. Quo Cicero reſpexit [illegible] pro Tullio [illegible] Roſcio Amerino [illegible], [illegible] cui de tanto patrimonio prædo iſte nefarius, ne iter quidem ad ſepulchrum patrium reliquit.
s Iter ad ſepulchrum ſtipulabantur [illegible] pro Roſcio Amerino. t adde l. 4. [illegible]
u Iter [illegible] Caſtellus [illegible] legitur & etiam aditus. Idem [illegible] iter, aditus.
x De de ambitu [illegible] C. [illegible]
y faciendi. [illegible] Papiniani.
z l. 3. in pr. ſup. eod.
a agere dicet.
b De eodem delicto ſepius quæri non debet.

An sit publicum iudicium de pœna.

2. *Macer* lib. 1. publicorum iudiciorum.

ABigeatus crimen publici *a* iudicij *b* non eſt: quia furtum magis eſt: ſed quia plerumque abiges & ferro *c* vtuntur, ſi deprehendantur, ideo grauiter & puniri eorum admiſſum ſolet.

Differentia furis & abigei. 1. *De loco vnde abactum eſt. De his qui abegerunt.* 3. *De receptoribus abigeorum.*

3. *Calliſtratus* lib. 6. de Cognitionibus.

OVes pro *d* numero abactorum *e* aut furem aut abigeum faciunt. quidam decem oues gregem eſſe putauerunt, porcos etiam quinque, vel quatuor abactos: equum, bouem vel vnum abigeatus crimen facere.

1 ¶ Eum quoque plenius *f* coërcendum, qui à ſtabulo abegit, domitum pecus, non à ſylua, nec grege.

2 ¶ Qui ſæpius *g* abegerunt, licet ſemper vnum vel alterum pecus ſurripuerint, tamen abigei ſunt.

3 ¶ Receptores *h* abigeorum qua pœna plecti debeant, epiſtola D. Traiani *i* ita cautum, vt extra terram Italiam decem *k* annis relegentur.

DE PRÆVARICATIONE *l*. TIT. XV.

Definitio & etymologia præuaricatoris.

Vlpianus lib. 6. ad Edictum prætoris.

PRæuaricator eſt *m* quaſi varicator, qui diuerſam partem adiuuat prodita cauſa ſua. Quod nomen Labeo à varia *n* certatione tractum ait. Nam qui præuaricatur, ex vtraque parte conſiſtit, quinimo ex altera.

1 ¶ Is autem præuaricator propriè dicitur, qui publico iudicio accuſauerit. cæterum aduocatus *o* non propriè præuaricator dicitur. Quid ergo de eo fiet, ſiue priuato iudicio, ſiue publico præuaricatus ſit, hoc eſt, "prodiderit cauſam?" hic extra *p* ordinem ſolet puniri.

De pœna extraordinaria.

2. *Vlpianus* lib. 9. de officio proconſulis.

SCiendum quod hodie hi (qui) præuaricati ſunt, pœna iniungitur extraordinaria *q*.

An ſit publicum iudicium.

3 *Macer* lib. 1. Publicorum iudiciorum.

PRæuaricationis iudicium aliud publicum, aliud moribus inductum eſt. 1 ¶ Nam ſi reus accuſatori publico iudicio ideo præſcribat, quod dicat ſe eodem crimine ab alio accuſatum & abſolutum: cauetur lege Iulia publicorum, vt non prius accuſetur quàm *r* de prioris accuſatoris præuaricatione conſtiterit, & pronuntiatum fuerit. huius ergo præuaricationis pronuntiatio publici iudicij intelligitur.

2 ¶ Quòd ſi aduocato *s* præuaricationis crimen intendatur, publicum iudicium non eſt: nec intereſt, publico, an priuato iudicio præuaricatus dicatur.

3 ¶ Si ideò quis accuſetur, quòd dicatur crimen iudicij publici deſtituiſſe, iudicium publicum non eſt: "quia" *t* neque lege aliqua de hac re cautum eſt, neque per ſenatuſconſultum, quo pœna quinque auri librarum in deſiſtentem ſtatuitur, publica accuſatio inducta eſt.

De infamia.

4 *Idem* lib. 2. publicorum iudiciorum.

SI is de cuius calumnia agi prohibetur, præuaricator in cauſa iudicij publici pronunciatus ſit, infamis *u* erit.

De iure accuſandi.

5. *Paulus Saturninus* libro 2. publicorum iudiciorum.

ACcuſator in præuaricatione conuictus, poſtea ex lege non accuſat *y*.

De pœna.

6. *Paulus* lib. ſingulari de iudiciis priuatis.

AB imperatore noſtro & patre eius reſcriptum eſt, vt in criminibus, quæ extra ordinem obijciuntur, præuaricatores eadem *z* pœna afficiantur, qua tenerentur, ſi ipſi in legem commiſiſſent, qua reus per præuaricationem abſolutus eſt.

De eo qui delatorem corrupit.

7 *Vlpianus* lib. 4 de Cenſibus.

IN omnibus cauſis, præterquam in ſanguine *a*, qui delatorem corrupit *b*, ex ſenatuſconſulto pro victo *c* habetur.

DE RECEPTORIBUS *d*. TIT. XVI.

De genere & de pœna.

Marcianus lib. 2. publicorum iudiciorum.

PEſſimum genus eſt receptatorum, ſine quibus nemo latere diu poteſt *a*. Et præcipitur, vt perinde *b* puniantur, atque latrones. In pari *c* cauſa habendi ſunt: quia *d* cum adprehendere latrones poſſent, pecunia *e* accepta, vel ſubreptorum parte, demiſerunt *f*.

De his qui affines & cognatos recipiunt.

2. *Paulus* lib. ſingulari de pœnis paganorum.

EOs apud quos adfinis *g* vel cognatus *h* latro conſeruatus eſt *i*, neque abſoluendos *k*, neque ſeuerè admodum puniendos, non enim par eſt eorum delictum, & eorum qui nihil ad ſe pertinentes latrones recipiunt.

DE FURIBUS BALNEARIIS *l*. TIT. XVII.

De furibus nocturnis, vel balneariis, & effractoribus.

Vlpianus lib. 8. de officio proconſulis.

FVres nocturni *m* extra ordinem audiendi ſunt, & cauſa cognita puniendi: dummodo ſciamus, in pœna eorum operis publici temporarij modum non egrediendum. Idem & in balneariis furibus. Sed ſi telo ſe fures defendunt, vel effractores, vel cæteri his ſimiles, nec cuiquam *n* percuſſerunt: metalli pœna, vel honeſtiores relegationis afficiendi erunt.

De furibus interdiurnis.

2 *Marcianus* lib. 2. iudiciorum publicorum.

SEd ſi interdiu *o* furtum fecerunt, ad ius ordinarium *p* remittendi ſunt.

De milite.

3. *Paulus* lib. ſingulari de pœnis militum.

MIles qui in furto balneario adprehenſus eſt, ignominia mitti *q* debet.

DE EFFRACTORIBUS *r* ET expilatoribus *ſ*. TIT. XVIII.

De effractoribus. 1. *De expilatoribus.* 2. *De ſaccularijs, directarijs, effractoribus.*

Vlpianus lib. 8. de officio Proconſulis.

DE his *t* qui carcere *u* effracto *x* euaſerunt, ſumendum ſupplicium *y*. Diui fratres Æmilio Tironi reſcripſerunt. Saturninus etiam probat *z* in *a* eos qui de carcere

[illegible]

y l. 1. 3. de receptatoribus … [illegible] … z … [illegible] … a … [illegible] … b … [illegible] … c … [illegible] … d … de receptoribus. Hi & ita vocantur à Paulo receptores. Paul. 5. [illegible]

[illegible] eruptione fugiunt, à quibus transfugæ recipiuntur: hoc enim natura idem, ac facere fraudentur. f [illegible]

g Adfinibus ratione … [illegible] … in receptore adfinis vel cognati … pœna … [illegible]

h Cognationis cauſa … [illegible]

i Perſonæ [illegible] … In [illegible] … [illegible]

k Licet affinitatis vel conſanguinitatis affectio … [illegible]

l Balnearij fures … à Tertulliano in *Apologetico* … [illegible] … De furibus balnearijs … Ariſt. in problematibus … Alciat. … & Petrus Victorius … [illegible]

m Qui & dormitatores … qui & [illegible] fures, … [illegible]

n nec quemquam. Vulg. Hal.

o [illegible]

p Ordinarium … [illegible] … q Militaris pœna eſt ignominia … [illegible] … Gellius … Noctium Atticarum … [illegible] … Polybius … [illegible] … hæc de furto in militibus punito.

r [illegible] … De effractoribus … [illegible] … de furtis … [illegible]

ſ [illegible] … à fure, dicam ad l. 1. … [illegible]

t Id eſt, de omnibus … & milites comprehenduntur, l. 38. parag. pen. … de pœnis, & innocentes, l. 23. … de cuſtodia.

u vt de eo à quo cuſtodiebantur, … [illegible]

x Quid ſi fores non effregerint, ſed aperuerint? quid ſi foribus apertis fugerint? … [illegible] … in carcerem erant detenti.

y capitis … l. 38. parag. pen. … de pœnis, l. 13. parag. pen. … de re militari.

eruge

ruperunt, ſiue effractis foribus, ſiue conſpiratione cum cæteris qui in eadem cuſtodia erant, capite puniendos, quod ſi per negligentiam cuſtodum *a* euaſerunt, leuius puniendos.

1 ¶ Expilatores *b*, qui ſunt atrociores *c* fures, (hoc *d* enim eſt expilatores) in opus publicum vel perpetuum vel temporarium dari ſolent. honeſtiores autem ordine ad tempus moueri, vel fines patriæ iuberi excedere, quibus *e* nulla ſpecialis pœna reſcriptis principalibus impoſita eſt. idcirco *f* cauſa cognita liberum erit arbitrium ſtatuendi ei qui cognoſcit.

2 ¶ Simili modo & ſaccularij *g* & derectarij *h* erunt puniendi, item effractores.

¶ Sed enim Diuus Marcus effractorem equitem Romanum, qui effracto perforatóque *i* pariete pecuniam abſtulerat, quinquennio abſtinere iuſſit prouincia Africa, vnde erat, & vrbe, & Italia.

¶ Oportebit autem æquè & in effractores, & in cæteros ſupraſcriptos cauſa cognita ſtatui, prout admiſſum ſuggerit, dummodò ne quis in plebeio operis publici pœnam, vel in honeſtiore relegationis excedat.

De effractoribus.

2. Idem "lib. ſingulari de officio præfecti vigilum."

INter effractores variè animaduertitur. atrociores *k* enim ſunt nocturni effractores: & ideo hi fuſtibus cæſi in metallum dari ſolent. diurni verò effractores poſt fuſtium caſtigationem in opus perpetuum vel temporarium dandi ſunt.

EXPILATÆ *l* HEREDITATIS *m*.
TIT. XIX.

De coërcitione extra ordinem.

Marcianus "lib. 3. Inſtitutionum."

SI quis alienam hereditatem expilauerit, extra ordinem ſolet coërceri per accuſationem expilatæ hereditatis, ſicut oratione Diui Marci cauetur.

De cognitione præſidis. 1. Quo caſu ſit locus huic iudicio, de concurrentibus actionibus.

2. Vlpianus "lib. 9. de officio proconſulis."

SI expilatæ hereditatis crimen *n* intendatur, præſes *o* prouinciæ cognitionem ſuam accommodare debet: cùm *p* enim furti agi non poteſt, ſolum ſupereſt auxilium præſidis.

1 ¶ Apparet autem expilatæ hereditatis crimen eo caſu intendi poſſe, quo caſu furti agi non poteſt: ſcilicet ante aditam hereditatem, vel poſt aditam, antequam res ab herede poſſeſſæ ſunt. nam in hunc caſum furti actionem non competere palam eſt: quamuis ad exhibendum *q* agi poſſe, ſi qui vindicaturus *r* exhiberi deſideret, palam ſit.

3. Marcianus "lib. 2. publicorum Iudiciorum."

DIuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, electionem eſſe, vtrùm quis velit crimen expilatæ hereditatis extra ordinem apud præfectum vrbis vel apud præſides *ſ* agere, an hereditatem à poſſeſſoribus iure ordinario vindicare.

De pluribus heredibus.

4. Paulus "lib. 3. Reſponſorum."

REs hereditarias omnium heredum fuiſſe communes *t*, & ideo *u*, eum qui expilatæ hereditatis crimen objicit, & obtinuit, etiam cohæredi profuiſſe videri.

De vxore.

5. Hermogenianus "lib. 2. Iuris Epitomarum."

VXor *x* expilatæ hereditatis crimine idcirco non accuſatur, quia *y* nec furti cum ea agitur.

De furto, de ignorantia ſurripientis.

6. Paulus "lib. 1. ad Neratium."

SI rem hereditariam, ignorans in ea cauſa eſſe, ſubripuiſti, furtum te facere reſpondit. Paulus: Rei hereditariæ furtum (non) fit, ſicut *z*, nec eius quæ ſine domino *a* eſt. & nihil mutat exiſtimatio ſubripientis.

STELLIONATVS *b*.
TIT. XX.

Quale ſit hoc iudicium.

Papinianus "lib. 1. Reſponſorum."

ACtio ſtellionatus neque *c* publicis *c* iudiciis, neque priuatis actionibus continetur.

De infamia. De coërcitione extra ordinem.

1. Vlpianus "lib. 8. ad Sabinum."

STellionatus iudicium famoſum quidem non *d* eſt, ſed coërcitionem *e* extraordinariam habet.

De cognitione præſidis. 1. Quibus caſibus hoc crimen locum habet. 2. De pœna. 3. De eo qui merces ſuppreſſit.

3. Idem "lib. 8. de officio proconſulis."

STellionatus accuſatio ad præſidis cognitionem ſpectat. 1 ¶ Stellionatum autem objici poſſe his qui dolo quid fecerunt, ſciendum eſt: ſcilicet ſi aliud crimen non ſit, quod objiciatur. quod enim in priuatis iudiciis eſt de dolo actio, hoc in criminibus ſtellionatus perſecutio *f*.

¶ Vbicunque igitur titulus criminis deficit, illic ſtellionatus objiciemus. Maximè autem in his locum habet: Si quis fortè rem alij obligatam, diſſimulata *g* obligatione, per calliditatem alij diſtraxerit, vel permutauerit, vel in ſolutum dederit. nam hæ omnes ſpecies ſtellionatum continent. ¶ Sed & ſi quis merces ſuppoſuerit, vel obligatas auerterit: vel ſi corruperit, æquè ſtellionatus reus erit.

¶ Item ſi quis impoſturam fecerit, vel colluſionem in necem alterius, ſtellionatus poterit poſtulari.

¶ Et (vt generaliter dixerim) deficiente titulo criminis hoc crimen locum habet. nec eſt opus ſpecies enumerare.

2 ¶ Pœna autem ſtellionatus nulla legitima eſt *h*, cùm nec legitimum *i* crimen ſit. ſolent autem ex hoc extra ordinem plecti, dummodò non debeat opus metalli hæc pœna in plebeis egredi. in his autem qui ſunt in aliquo honore poſiti ad tempus relegatio vel ab ordine motio remittenda eſt.

3 ¶ Qui merces ſuppreſſit *k*, ſpecialiter hoc crimine poſtulari poteſt.

De periurio.

4. Modeſtinus "lib. 3. de pœnis."

DE periurio ſi ſua pignora eſſe quis in inſtrumento iurauit, crimen ſtellionatus *l* fit: & ideo ad tempus exulat.

DE *m* TERMINO *n* MOTO *o*.
TIT. XXI.

De pœna.

Modeſtinus "lib. 8. Regularum."

TErminorum auulſorum non multa pecuniaria eſt *p*, ſed pro *q* conditione admittentium, coërcitione tranſigendum.

2. Calliſtratus "lib. 3. de Cognitionibus."

DIuus Hadrianus in hæc verba reſcripſit *r*: Quin peſſimum, *ſ* factum ſit eorum qui terminos finium

---

a Cuſtos carceris commentarienſis, de quo [illegible] C. de cuſtodia.

b [illegible] Expilatores ſunt qui (vt ita loquamur) expilant quidem hominem relinquunt, qui ædes alienas & villas expilant. Paul. 5. ſent. [illegible] differunt à furibus, [illegible] de pœnis. [illegible] Cuiac. 15. obſ. 31.

c Improbiores, l. 11. C. [illegible]

d hoc eſt, [illegible] vel [illegible] Budæus.

e quibus quia nulla, [illegible] Pœna legibus ſpecialis vbi non eſt definita, illegitimi iudicii eum iurogare qui voluerit. [illegible]

f Pœnam arbitrariam imponit iudex, vbi nulla ſpecialis pœna lege impoſita eſt, vt hic & l. 1. C. de ſeruis fugitiuis. l. 14. C. qui accuſare. v. Schenkium [illegible]

g Sacculari, qui, dixi ad l. 7. [illegible] extraordinariis.

h Derectarij qui, [illegible]

i Huiuſmodi parietum effractores [illegible] dicuntur. v. Cuiac. [illegible] obſ. 17.

k Cur iſta? v. Cuiac. 6. obſ. 8. adde l. 1. ſ. de furibus balnearijs.

l De crimine expilatæ hereditatis [illegible] adde l. 3. [illegible] ſup. de ſuſpect. tut. [illegible] ad exhibend. [illegible] C. ex quibus cauſis infam. [illegible] C. de furtis. [illegible] Diximus etiam amouere ex hereditate, l. 59. paragr. [illegible] C. de cond. [illegible] crimen expilatæ hereditatis Græcis dicitur, [illegible]

m noxium actio vel poteſtas, l. 2 [illegible] n l. vlt. C. eo. o l. 3. ſ. eod.

p l. 68. ſup. de furtis. q l. 9. in ſ. C. eod.

r l. 29. in ſ. C. de furtis. ſ l. 2. ſup. eod.

t Res hereditariæ omnium heredum ſunt communes.

u Victus ſociorum, communem rem habentium victoria, alteri ſocio prodeſt;

x l. 4. C. eo. [illegible] ſup. de [illegible] 17. C. de furtis.

y l. 1. [illegible]

z l. 68. ſup. de furtis. [illegible] ſup. ſ. ſi is qui teſtam.

a domino: Vulg. [illegible]

[illegible] l. 16. [illegible] ſtellionatus [illegible] Quid ſi [illegible]

h Ideoque ſecundum qualitatem delicti [illegible]

i Legitimum crimen ordinarium, Suetonius in Aug. [illegible] non legitimum atque ordinarium modum, Cuiac. 10. obſ. 26. k l. 6. [illegible]

l Imò falſi, vt aſtendi in l. 3. paragr. [illegible] Et [illegible] pœna legibus prodita eſt, ergo nec falſi tenebitur qui peierauit. [illegible] ſtellionatus [illegible] obſ. 17. & his pœna ſtellionatus, non periculo imponitur. [illegible]

m De termino moto [illegible]

n De terminis motis, [illegible] Cuiac. [illegible] quod de Termino hic dicitur, [illegible] & ad arbores [illegible] 5. Paul. ſent. 22. [illegible] o delicto, Paul. [illegible] Paul. [illegible] de pœna termini [illegible] q Imò eſt pecuniaria. [illegible] r Terentio Gentiano ſc. [illegible]

ſ Ideóque & ipſe Deus grauiter [illegible] Termini [illegible] Termino [illegible] ſed illud malè, quod [illegible] Deos [illegible] pulſus caſu [illegible]

[illegible] Stellionatus [illegible] Cuiac. [illegible] Antonius Faber [illegible] accuſare. e periculoſum, [illegible] f Actio [illegible] ſtellionatus [illegible] crimen [illegible] g Qui vendit [illegible] pignora [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

causa positos propulerunt z, dubitari non potest. de pœna a tamen modus ex c conditione personæ, & mente facientis magis statui potest. nam si splendidiores d personæ sunt, quæ conuincuntur, non dubie e occupandorum alienorum finium causa id admiserunt: & f possunt in tempus, ut cuiusque patiatur g ætas, relegari: i. si iunior h, in longius: si senior i, recisius k. si vero alij negotium gesserunt, & ministerio l functi sunt, castigari, & ad opus biennio dari: quod si per ignorantiam m, aut fortuito lapides n furati sunt o, sufficiet eos verberibus decidere p.

De pœna pecuniaria ex l. Caii Cæsaris. 1. Si seruus admiserit. 2. De facie locorum conuersa.

3. *Callistr.* lib. 5. de Cognitionibus.

LEge q Agraria, quam Gaius Cæsar tulit aduersus eos qui terminos statutos extra suum gradum r. finesve mouerint dolo malo, pecuniaria pœna constituta est s. nam in terminos singulos, quos eiecerint, locove mouerint, 50. t aureos in publico u dari iubet: & eius actionem x, petitionem ei qui volet esse iubet.

1 ¶ Alia quoque lege Agraria, quam Diuus Nerua tulit, cauetur, ut si seruus y seruave, insciente domino, dolo malo fecerit, ei capitale z esset, nisi dominus dominave multam sufferre maluerit. 2 ¶ Hi quoque qui finalium quæstionum obscurandarum a causa faciem locorum conuertunt, ut ex arbore arbustum, aut ex sylua nouale b, aut aliquid eiusmodi faciunt, pœna plectendi sunt pro persona, & conditione & factorum violentia.

DE COLLEGIIS c ET CORporibus d.

TIT. XXII.

De collegiis, sodalitiis. De militibus. De religione. 2. Ne quis in pluribus collegiis sit.

1. *Marcianus* lib. 3. Institutionum.

MANDATIS a principalibus b præcipitur præsidibus prouinciarum, ne patiantur esse collegia sodalitia c, neve milites collegia in castris habeant, sed permittitur tenuioribus d stipem e menstruam conferre, dum tamen semel in mense coeant, ne sub prætextu huiusmodi illicitum collegium coeant. quod non tantum in urbe, sed & in Italia, & in prouinciis locum habere Diuus quoque Seuerus rescripsit.

1 ¶ Sed religionis f causa coire non prohibentur, dum g tamen per hoc non fiat contra h senatusconsultum quo illicita collegia arcentur.

2 ¶ Non licet autem amplius quam unum collegium licitum habere, ut est constitutum & a Diuis fratribus. & si quis in duobus fuerit, rescriptum est eligere eum oportere, in quo magis esse velit, accepturum i ex eo collegio, a quo recedit, id quod ei competit ex ratione, quæ communis fuit.

De pœna.

2. *Vlpianus* lib. 6. de officio proconsulis.

QVisquis illicitum collegium usurpauerit, ea pœna tenetur qua tenentur qui hominibus armatis loca publica k, vel templa occupasse iudicati sunt l.

De dissolutione collegii & diuisione pecuniarum communium. 1. De collegiis senatusconsulto non coeuntibus. 2. De seruis.

3. *Marcianus* lib. 2. Iudiciorum publicorum.

COllegia si qua fuerint illicita, mandatis m, & constitutionibus n, & senatusconsultis o dissoluuntur. Sed permittitur eis, cum dissoluuntur, pecunias p communes si quas habent, diuidere, pecuniamque inter se partiri.

1 ¶ In summa autem nisi ex senatusconsulti auctoritate, vel Cæsaris, collegium, vel quodcunque tale corpus coierit, contra q senatusconsultum & mandata, & constitutiones collegium celebrat.

2 ¶ Seruos quoque licet in collegio tenuiorum r recipi volentibus dominis, ut curatores horum corporum sciant, ne inuito aut ignorante domino in collegium tenuiorum reciperent, & in futurum pœna tenentur in singulos homines aureorum centum.

4. *Gaius* lib. 4. ad legem duodecim tabularum.

SOdales s sunt qui eiusdem collegij sunt, quam Græci ἑταιρίαν vocant. His autem potestatem facit lex, pactionem t, quam velint, sibi ferre, dum u ne quid ex publica lege corrumpant.

¶ Sed hæc lex videtur ex lege Solonis translata esse, nam illuc x ita est: ἐὰν δὲ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶν ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ σύσσιτοι, ἢ ὁμόταφοι, ἢ θιασῶται, ἢ ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅ τι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. *id est, Si autem plebs vel fratres, vel sacrorum sacramentales, vel nautæ, vel consummantes, vel qui in eodem sepulcro sepeliuntur, vel sodales, qui & unum simul habitantes sunt, vel ad depraedationem aut quæstum, quicquid hi disponent ad inuicem, firmum sit, nisi hoc publicæ leges prohibuerint.*

DE POPVLARIBVS e actionibus f.

a palmone [illegible] Prop[illegible] Pater [illegible] Plutarch. [illegible] Numæ [illegible] & [illegible] columnæ terminalis. Hos etiam referri oportet, quod in Terminalia [illegible] impune in [illegible] Festus [illegible] Pisbur 13. Num[illegible] Deo Terminalia, mense Februario, ad 8. Kalendas Martias celebrantur. [illegible] Plutarchus. [illegible] Terminalis [illegible] quid in [illegible] celebratur. [illegible] Cæterum [illegible]

z [illegible] Calvum facit [illegible] Herodotus in Euterpe, et [illegible] Diodorus lib. 1. Ægyptios. Contra apud Scythas [illegible] Justinus 2. [illegible] Ex [illegible] a Prædiorum. Hal. [illegible] Collat. legum Mosaic. Harmeno[illegible] b de quo [illegible] c [illegible]
d [illegible] Nam & [illegible] palam est [illegible] e [illegible] Hal. f Hæc particula deest in vulgatis [illegible] g Comparitur [illegible] Collat. legum Mosaic.
h Iuuenior [illegible] Hal.
i Senes minus puniuntur [illegible] non tamen excusatur omnimodo a pœnis magis quod non ita pridem [illegible] in delinquendo fecisse [illegible] delinquentis senectute mouetur, & [illegible]
k [illegible] l [illegible]
m [illegible] Cuiac. [illegible] n [illegible]
o [illegible] Coll. legum Mosaic. in fin.
p [illegible] Vlpian. [illegible]
q [illegible] Florus 103. & Suetonius in Augusto c. 30. De sepulchris Nouellam Valentiniani [illegible] Codicis Theodosiani.
r Gradus de quo hic, non est simplex, Geometricus simplex gradus pedes habet duos & semissem [illegible] Iuliano Ascalonita scribit Harmenop. lib. 2. [illegible] Geometricus [illegible] pedes habet quinque [illegible] Aggenus [illegible] lege Manilia [illegible] latitudinem præscribit [illegible] adquisitio [illegible] triginta annorum [illegible] Atque ita fines [illegible] gradus latitudinem pecuniis ex lege 12. Tabul. & lege Manilia.
s [illegible] l. 2. Ʒ. eod.
t Hæc pœna a Cæsare constituta, pecuniaria est [illegible] a D. Adriano relegatione, vel operis publici, vel verberum [illegible] Pœna a Numa Pompilio constituta, fuit [illegible] qui terminum [illegible] & boues eius [illegible] sacer [illegible] homo detestabilis, execrandus [illegible]
u In publicum [illegible] Hal. [illegible]
x [illegible] Qui [illegible]
y [illegible]
z Capitale [illegible] Hal. [illegible] Cæterum capitale est, quod capitis [illegible] Festus [illegible] Capital. [illegible]
a [illegible] Hal.
b Nouale quid [illegible]
c [illegible] Gr[illegible] Iosephus 14. [illegible] Philo in Flaccum in principio [illegible] Latini, etiam sodalitia appellant: Galli, Confraires, quas Franciscus I. Rex Galliæ edicto publico sustulit, [illegible] De Collegio Mercatorum [illegible] Cuiacium 7. observ. 30.
d [illegible] Cæterum hic agitur de corporibus [illegible] & [illegible] Theod. 7. ubi in [illegible] de collegiatis [illegible] Centonariis, & Dendrophoris: de pistorum collegiis [illegible] de pœnis.

a Extat de collegiis lex antiquissima quædam a Tarquinio lata apud Halicarnass. lib. 4. & alia Iulij, Suet. in Iulio c. 42. & Augusti. Suet. August. c. 32. & Tiberij 32.
b Ex legibus & Senatusconsultis l. 3. Ʒ. eod. l. 1. quod cuiusque uniuersitatis.
c [illegible] Diu. [illegible] Cuia. [illegible] obs. 14.
d l. 5. 2. [illegible]
e Stipem menstruam conferre potest inter cæteros collegiorum quorundam conditiones fuit. Sic Iosephus 14. ἀρχαιολογίας, Caius Cæsar edicto prohibet collegia coire in urbe, solos Iudæos excepit: [illegible] Cuia. 7. obs. 30. Huiusmodi conuentiones causa fuerunt dissoluendorum collegiorum. Plin. 10. Epist. Dion. in Claudio, Marcellinus 28. Lampridius in Alexandro Seuero & Philo, ad Flaccum, de Alexandrinorum collegiis loquens in [illegible] Ea causa motus Franciscus [illegible] huiusmodi collegia publico edicto sustulit anno 1539.
f Religionis causa coire, id est, collegium habere licitum licet [illegible] & l. 1. supra de extraordinariis. Huiusmodi collegia fuerunt Gentilium, & ceterorum: Gentilium, hinc Dendrophori, Centonarii [illegible] de sacrificiis Paganorum. Fratres, Chiliarchæ [illegible] Hecatontarchæ [illegible] Exterorum [illegible]
g Collegiorum lege tenentur collegiati, salua populi Romani Maiestate, [illegible] quod notatu dignissimum est. Id autem extendi potest ad homines ligios, vide Cuiacium ad Titulum de dolo malo.
h Hinc illæ inscriptiones apud Cuiacium 7. obs. 30. Collegio Dendrophorum quibus ex Senatusconsulto coire licet, [illegible] quibus ex Senatusconsulto coire licet: & Tertullianus in libro de ieiunio aduersus Physicos, [illegible] conuentus Christianorum, nisi facere, inquit, in Senatusconsulta, & principum mandata, coitionibus opposita, delinquimus.
i l. 3. eod. k [illegible] ad l. Iul. maiest. [illegible] de his qui ad Ecclesias.
l Tenentur itaque maiestatis, [illegible] m l. 1. Ʒ. eod.
n l. 1. supra quod cuiusque [illegible] o [illegible] quod cuiusque. Huius vel trium senatusconsulta memorantur. [illegible] quod L. Cæsio & Q. Marcio Coss. factum [illegible] Asconius in Pisoniana. Alterum quod Lentulo & Metello Coss. factum, teste Cicero. [illegible] Epist. ad Quintum fratrem. Tertium Neroniani temporibus, teste Tacito 14.
p Collegia pecunias communes habuere, [illegible] arcam communem & syndicum [illegible] quod cuiusque uniuersit. q [illegible]
r [illegible] eod. s Sodales dicti qui una sedent, vel qui [illegible] vel qui inter se suadent inuicem quod utile sit. Festus [illegible] & quod coeant crebro, congerræ dicuntur. t Permissum est eis res habere communes, arcam communem, actorem, [illegible] quod cuiusque.
u [illegible] x [illegible] y [illegible]
z [illegible] Cuiac. 7. obs. 30. ex Basilicis ita restituit.
a [illegible] Hal. [illegible] b [illegible] Cuiac. ibid.
Cuiac. ibid. c [illegible] Cuiac. ibid. d [illegible] Cuiac. ibid.
e Populares actiones [illegible] fin. de [illegible] f Est hoc notandum publicarum actionum alias esse ciuiles, alias criminales. Ciuiles seu pecuniariæ sunt populares ut albi corrupti, sepulchri violati, deiecti vel effusi, operarum tabularum ante familiæ quæstionem, criminales vero aliæ: ex non excludunt actionem de dolo, ut notat Cuiacius in l. [illegible]

TIT.

TIT. XXIII.

Definitio.

Paulus libro 8. ad Edictum.

EAM populorum actionem dicimus, quæ ſuum *a* ius populi *b* tuetur *c*.

Si plures agant.

2. *Idem* lib. 1. ad Edictum.

SI plures ſimul agant populari actione, prætor *f* eligere idoniorem *g*.

Si ſæpius agatur. 1. De eo cuius intereſt actio præferenda.

3. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum.

SEd ſi ex eadem cauſa ſæpius agatur, cùm idem *g* factum ſit, exceptio vulgaris rei *h* iudicatæ opponitur. 1 ¶ In popularibus actionibus, is cuius *i* intereſt, præfertur.

Quibus datur actio.

4. *Paulus* lib. 3. ad Edictum.

POpularis actio integræ *k* perſonæ *l* permittitur, hoc eſt, cui per edictum poſtulare *m* licet.

De procuratore.

5. *Idem* lib. 8. ad Edictum.

QVi populari actione conuenitur, ad defendendum procuratorem dare poteſt. Is autem qui eam mouet, procuratorem dare non *a* poteſt.

De muliere & pupillo.

6. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

MVlieri & pupillo *b* populares actiones non dantur, niſi *c* cùm ad eos res pertineat.

De SC. Trebelliano. 1. non intelligi locupletiorem eum qui habet eas actiones.

7. *Paulus* libro quadrageſimo primo ad Edictum.

POpulares actiones non tranſeunt ad eum cui reſtituta eſt hæreditas ex Trebelliano ſenatuſconſulto. 1 ¶ Item qui habet has actiones, non intelligitur eſſe locupletior *d*.

De ſucceſſoribus, de tempore harum actionum.

8. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum.

OMnes *e* populares actiones neque in hæredes dantur, neque *f* ſupra annum extenduntur.

Vegetius ſup. de do. lo. l. 32. §. 7. in fi. ff. de ſeruitut. l. 5. §. 5. ff. de his qui effuderint. l. 25. in fi. ff. de Silaniano l. 35. ff. ad l. Falc. l. 56. in fi. ff. de ſolut. l. 1. §. vlt. ff. de ſepulchro viol. l. 30. §. 3. ff. de iureiur. [illegible] 52. Bal. 1. ex lib. 60 tit. 32. c. 3. Zonaras tom. 3. populare iudicium, l. 7. ſup. de iuriſd. quod quid ſit, vid. l. 3. ff. eo. de popularium actionum appellatione ita ſcribit Zonaras, Tom. 3. [Greek illegible] ... b populo. *Vulg. Hal.* Populares actiones publicæ dicuntur, quod omnibus pateant. c adde in quas quis quaſi vnus ex populo agit: l. 43. §. 2. ff. de procur. quæ cuilibet ex populo competit, l. vnica, §. 9. ff. ne quid in flumine publico: qua quiuis ex populo ius prohibendi habet, l. 2. §. 2. ff. ne quid in loco publi. ce, adde l. 1. ne quid in loco & itineribus publicis. [illegible], non criminalis, & in eo differt à publicis iudiciis; eſt & etiam ex iis cauſis quæ publicam vtilitatem mentur &, in ea fideiuſſor non datur: l. 56. in fi. ff. de fideiuſſ. & arbiter ſententiâ dicere non compellitur, l. 3. §. 7. ff. de arbitris. f Prætor eligit idoniorem ex multis agere volentib. populari actione, & arbitrio ſuo, cauſa cognita. g idoniorum, *Vulg. Hal.* Id genus iudicii Latinis dicitur [illegible]. Cæterum idoneior eſt is cuius intereſt, l. 3. ſup. ff. eod. is cuius magis intereſt, l. vlt. in fi. ff. de calumniat. Is ad quem res maxime pertinet, l. 3. §. 12. ff. de homine libero exhibendo. Eius autem maxime intereſt, qui affinitatis & conſanguinitatis cauſa ſe agere dicit: l. 5. §. 5. ff. de his qui effuderunt: Id quoties ſit, ætatem & mores agentium iudicem comparare inter ſe oportet: d. l. vlt. in fi. ff. de calumniat. g Cùm iudicatum ſit: & ita Iacobus Leckius vir Clariſſimus collega legendum eſſe cenſuit. h ff. de excep. rei iud. i d. l. 3. ff. eod. k Integræ perſonæ dicitur, cui edictum poſtulare licet. l l. non infami. m Aduocati officio fungi quis non poteſt, niſi integra ſit perſona, i. non famoſa vel infamis.

a l. 42. ff. de procur. [illegible] ff. de [illegible] n. actio competit, non [illegible] l. 43. §. 2. ff. de procurat. b l. 3. ff. de operis nou. c l. 3. ff. de arbitr. l. 2. C. qui accuſare. d Niſi poſt litem conteſtatam, l. 36. [illegible] inoff. teſtam. e Quæ pœnales ſunt, [illegible] & [illegible] moraliter, vel à [illegible] ei noxium ſit, Albi corrupti, ſepulchri violati, l. 5. in fin. ſup. de ſepulchro. Apertorum tabularum ante quæſtionem familiæ, male excipit Accurſius. Interdictum ne quid in loco publico, quod eſt perpetuum. Nam non eſt omnino populare, quia quidem non omnibus, ſed ei tantum competit, cuius intereſt. Populare tamen eſt ad aliquid, nempe quod ad vtilitatem publicam pertinet, l. 2. §. fin. [illegible] & §. pen. ſup. Ne quid in loco publ. l. 1. §. vlt. ſup. de via publica. Male etiam excipit interdictum de libero homine exhibendo, quod eſt perpetuum. Nam id eſſe populare negari poteſt. Patet quidem omnibus, ſed non ideo populare, ſicut alios Stellionatus, expilatæ hæreditatis, prævaricationis, ſuſpecti tutoris, omnibus patent, non tamen ſunt publica propriè: pertinent quidem ad vtilitatem publicam, quatenus tuentur libertatem ciuium. At non ideo tamen quod populare eſt, niſi quid ex eo in publicum cedat: vt eſt in edicto de aperta tabulis ante quæſtionem familiæ, actione albi corrupti, ſepulchri violati, de deiectis & effuſis, & apud Frontinum 2. de Aquæductibus in ſenatuſconſulto quodam. Qua ratione poſſis negare collu*ſionis iudicium populare eſſe, cum nihil ex eo in publicum cedat, v. Cuiacium c. 20. de diuerſis temporibus.
f Imo ſupra annum extenduntur, quia ad publicam vtilitatem pertinent, l. 1. ſup. eod. Huiuſmodi actiones non ſunt temporariæ, l. 2. §. 34. ſup. ne quid in loco publico.

LIBER QVADRAGESIMVS OCTAVVS.

DE *a* PVBLICIS *b* IVDICIIS *c*.

Quæ ſint iudicia publica.

Marcus libro. de publicis iudiciis.

NON *d* omnia iudicia, in quibus crimen vertitur, "&" publica ſunt, ſed ea tantùm quæ ex legibus iudiciorũ publicorũ veniũt, vt *e* Iulia maieſtatis, Iulia de adulteriis, Cornelia de ſicariis, & veneficiis, Pompeia parricidii, Iulia peculatus, Cornelia de teſtamentis *c*. Iulia de vi priuata, Iulia de vi publica, Iulia ambitus, Iulia repetundarum, Iulia de annona.

Diuiſio in capitalia & non capitalia.

2. *Paulus* libro quinto decimo ad Edictum. Prætoris.

PVblicorum iudiciorum, quædam capitalia ſunt, quædam non *e* capitalia. ¶ Capitalia † ſunt, ex quibus pœna, mors aut exilium eſt, hoc *d* eſt aquæ *e* & ignis interdictio *f*. per has enim pœnas eximitur caput *g* de ciuitate, nam cætera, non ex exilia, ſed relegationes propriè dicuntur: tunc enim ciuitas retinetur. ¶ Non *h* capitalia ſunt, ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coercitio, pœna eſt.

De morte rei.

3. *Vlpianus* lib. 35. ad Sabinum.

PVblica *i* accuſatio, reo vel rea antè *k* defunctis permittitur *l*.

De præiudicio.

4. *Paulus* libro 37. ad Edictum.

INterdum euenit, vt præiudicium *m* iudicio publico fiat *n*, ſicut in actione legis Aquiliæ, & furti, & vi

a 4. Inſt. vlt. addit Ecloga, [Greek illegible] 7. [illegible] 6. quæ capitalia, non capitalia, famoſa.
b Publica iudicia priuatis opponuntur ciuili iure: iam iure canonico nulla ſunt priuata, ſed omnia publica *Clarus 5. ſent. §. 1.* Publica quæ dicantur, v. l. 1. ff. eo. c Publica iudicia ſunt hæc, crimen maieſtatis, adulterii, ſtupri, homicidii (quo vocabulo intellige veneficia, ſui ipſius præcipitationem, parricidium) falſum, (hinc falſa moneta) vis publica, priuata, raptus, peculatus, plagium, ambitus (cui ſimonia Eccleſiaſticorum reſpondet) repetundarum, annonæ, de reſiduis, & ſimilia.
d Publicum iudicium non ideo dicitur quod criminale ſit, ſed quod ex legibus publicorum iudiciorum deſcendat. Publica etiam delicta dicuntur, quòd cuiuis ex populo eorum executio, id eſt, perſecutio data ſit: §. 1. *Inſt. eodem.* quæ in omnium feruntur iniuriam: *l. 1. C. de hæreticis*: non priuati alicuius, ſed publici. *l. 9. §. 5 ſup. de publicanis.* Hinc leges de criminibus latæ, publicæ dicuntur: *l. vlt. ſupra de excuſ.*: *l. 1. infra ad ſicarios*: *l. 2. C. vbi ſenatores.* Publica etiam dici exiſtimat Duarenus, quòd antiquis temporibus eorum cognitio & animaduerſio ad populum pertineret: vide *Duarenum, 1. diſput. 37.* Et hæc de prima diuiſione criminum. Alia ſunt pecuniaria, alia capitalia: Capitalia ſunt, non in quibus de crimine agitur, (poteſt enim agi de crimine ciuiliter) non in quibus pœna eſt corporalis, (interdum enim crimina pecuniariter puniuntur) ſed ea capitalia ſunt in quibus vel pœna corporalis imponitur ad publicam vindictam, vel pecunia applicatur fiſco, vide *Clarum 5. ſent. §. vlt. quæſt. 1.* & hæc diuiſio ad forum declinandum & cuſtodiam conuenit, & modum in proceſſu ſeruandum vtilis eſt. Exiſtunt & aliæ criminum diuiſiones. Sunt enim alia nominata, vt adulterium: alia innominata, vt verberare, percutere, ingredi domum alienam, & ſimilia: *Clarus 5. ſent. §. 1.* Sunt & alia ialis arcana: v. *Clarum ibi.* Petrus Gregorius 5. ſyntagm. 20. alia facti peccata, alia delicta, alia maleficia, vel quaſi, quia alia re, verbis, literis, vel conſenſu contrahuntur. Præterea quædam voluntaria ſunt, quædam inuoluntaria: alia clandeſtina, alia manifeſta, & violenta. Idem adiicit, alia eſſe actualia, originalia, mortalia, venialia: quæ pœnitentiam admittunt, vel non admittunt: poſtremo, quædam priuilegiata, quædam priuilegio deſtituta, quædam communia, quædam regia & non regia.

a §. 3. *Inſt. eod.* b Lex Cornelia de teſtamentis, lex teſtamentaria, quæ & falſi dicitur, 9 ſent. 25. Theoph. §. 8. Inſtit. de publ. iudic.
c Publicum crimen non dicitur, quod capitale ſit quam aliquod & crimen publicum, non tamen capitale.
† *Capitalia iudicia, §. 2. Inſt. eod.* l. 13. ff. de bon. poſſ. l. 28. ff. de pœnis. l. 103. ff. de verb. ſign.
d Exilium cum aquæ & ignis interdictione.
e vide quæ de igni & aquæ interdictione ſcripſi ad l. 2. ff. de leg. 3.
f vel deportatio quæ in eius locum ſucceſſit.
g i. perſona.
h Capitale non eſt crimen ex quo pecuniaria vel in corpus coercitio tantùm aliqua eſt, Hannen. 2 [illegible] 1. c. 20. & 21. Ciuile crimen eſt ex quo iudex [Greek illegible] mulctam pecuniariam irrogat. Criminale verò quod [illegible] [Greek illegible], grauiorem pœnam complectitur l. 64. ſup. l. ex Tit. 3 [illegible].
k v. l. 6. ff. eodem.
l permittitur, vulg. [illegible] 60. Bal. 1. 33. c. 1.
m Præiudicium iudicio publico fieri interdum poteſt.
n puta ſi de re familiari agatur.

bonorum

honorum raptorum, & interdicto vnde vi, & de tabulis teſtamenti exhibendis. nam in his *a* de re familiari agitur.

An accuſatus poſſit accuſare.

5. *Vlpianus* lib. 8. Diſputationum.

SI *b* quis reus factus eſt, purgare *c* ſe debet, nec *d* ante poteſt accuſare quam fuerit excuſatus, conſtitutionibus enim obſeruatur, vt non relatione criminum, ſed innocentia reus purgetur.

1 ¶ Illud incertum eſt, vtrùm ita demum accuſare poteſt, ſi *e* fuerit liberatus, an & ſi pœnam ſubierit *f*. eſt enim conſtitutum ab Imperatore noſtro & Diuo patre eius, poſt damnationem accuſationem quem inchoare non poſſe. ſed hoc puto ad eos demum pertinere, qui *g* vel ciuitatem, vel libertatem amiſerunt.

2 ¶ Inchoatas planè *h* delationes ante damnationem implere *i* eis & poſt damnationem permiſſum eſt.

De morte rei.

6. *Marcianus* lib. 14. Inſtitutionum.

DEfuncto *k* eo qui reus *l* fuit criminis, & pœna extincta *m*, in quacunque *n* cauſa criminis extincti debet is cognoſcere cuius de pecuniaria re *o* cognitio eſt.

De infamia.

7. *Macer* lib. 2. Iudiciorum publicorum.

INfamem non *p* ex omni crimine ſententia facit, ſed ex eo quod iudicij publici cauſam habuit. itaque ex eo crimine, quod iudicij publici non fuit, damnatum infamia non ſequetur, niſi id crimen ex ea actione fuit, quæ etiam in priuato iudicio infamiam condemnato importat, veluti furti *q*, vi bonorum raptorum, iniuriarum.

De ordine & pœna.

8. *Paulus* lib. ſingulari de iudiciis publicis.

ORdo *r* exercendorum publicorum capitalium in vſu eſſe deſiit *a*, durante tamen pœna legum, cùm extra *b* ordinem crimina probantur.

De ſeruo in capitali cauſa non defenſo.

9. *Marcianus* lib. 2. de iudiciis publicis.

SCiendum eſt ſi in capitali cauſa ſuum ſeruum reum crimine factum quis non *c* defenderit, non eum pro derelicto haberi: & ideò, ſi abſolutus fuerit, non *d* liberum fieri, ſed manere domini.

De abſente.

10. *Papinianus* lib. 2. Definitionum.

INter accuſatorem & reum cognitione ſuſcepta *e*, excuſatio *f* pro abſente *g* iuſtis *h* rationibus admittitur. nec *i* per triduum per *k* ſingulos dies citatus *l* reus damnetur, vel de accuſatoris abſentis, præſente reo, calumnia pronuncietur.

De ſeruo defendendo.

11. *Marcianus* lib. 10. de iudiciis publicis.

SEruus etiam per *l* procuratorem domini æquè ac per *m* dominum defendi poteſt *n*.

De perſonis adhibendis ad audiendas cuſtodias. De diebus feriatis. De innoxiis dimittendis, & nocentibus differendis.

12. *Modeſtinus* lib. 3. de Pœnis.

CVſtodias *o* audituram tam clariſſimos *p* viros, quàm patronos *q* cauſarum, ſi omnes in ciuitate prouinciæ, quam regit, agunt, adhiberi debere, & feriatis *r* diebus cuſtodias audire poſſe reſcriptum eſt, ita vt innoxios dimittat, & nocentes qui duriorem *ſ* animaduerſionem indigent, differat.

De morte accuſatoris. 1. De procuratore, de abſente.

13. *Papinianus* lib. 15. Reſponſorum.

ACcuſatore *t* defuncto, res ab alio iudicante præſide prouinciæ, peragi poteſt. 1 ¶ Ad *v* crimen iudicij publici perſequendum fruſtrà *x* procurator interuenit *y*, multóque magis *z* ad defendendum. ſed excuſationes *a* abſentium ex ſenatuſconſulto iudicibus allegantur *b*: & ſi iuſtam rationẽ habeant, ſententia differtur.

a l. in Aquilia, furti, rapinæ, vnde vi, & interdicto de tabulis agitur de re familiari, adde [illegible]

b [illegible] Accuſatum criminis referre non poteſt, antequam liberatus ſit. [illegible]

c l. 1. C. qui accuſare non poſſunt. purgare, [illegible] [illegible] poteſt quis reus dilationem reſpondendi ſeu tempus deliberandi? minimè, eáque communis opinio eſt, [illegible] v. Clarum 5. ſent. parag. vlt. q. 45.

d l. 19. C. qui accuſare, [illegible] Imò poteſt quis crimen [illegible]

e Accuſator crimen referre non poteſt priuſquam liberatus ſit vel [illegible] g Amiſſa ciuitate vel libertate, nemo accuſare poteſt, l. 9. [illegible]

h Nota exceptionem paragraphi ſuperioris. i l. 18. parag. 4. [illegible]

k Crimen & pœna morte extinguuntur: ideóque reo defuncto, iudex vlteriùs progredi non debet, [illegible] nec in heredes rei tranſit accuſatio, [illegible] niſi defunctus reus ſit [illegible] criminum, de quibus [illegible] & maleſtatis: id enim crimen [illegible] alioquin defuncti hereditas fiſco vindicabitur, [illegible] Sed Clarus 5. ſent. [illegible] & communem interpretum opinionem, quemlibet heredem [illegible] ſi ils non fuerit conteſtata cum defuncto, non tamen vltra vires hereditarias. l Neadum tamen condemnatus, aut ſi condemnatus ſit, quia [illegible] m Extincta in quacunque, [illegible] n Crimine extincto, etiam pecuniariter agi poteſt. Crimen autem extinguitur morte rei, [illegible] o Pecuniariter heres conuenitur in id quod ad eum peruenit, [illegible] p Non omne crimẽ damnatum infamat, ſed publicum, [illegible] q [illegible] r [illegible] [illegible]

[illegible] ſeg. Glaucia comperendinandi data eſt poteſtas, quo ex ſolenni ordine nonnihil Pompeia lex immutauit. [illegible]

gis Pompeia, velut anno, vt & horarum ad dicendum oratoribus conceſſarum [illegible] meminit Cicero [illegible] & in Bruto. Tacitus lib. de claris orator. Plin. 2. Epiſtol. [illegible] hæc antiqua omnium iudiciorum ſolennitas, ſub Imperatoribus ex vſu receſſit. v. Briſſonium 2. ſelect. 1.

a [illegible] b Hodie omnia crimina extra ordinem puniuntur, [illegible] cum de eis ſcrupuloſæ ſolennitates, & formulæ veteres iudiciorum non ſeruantur. Manſit pœna legum aliquandiu, ſed poſtea in decretis & arbitrio iudicantium eſſe cœpit. Itaque hodie à pœna appellari poſſe vere dixeris. Aguntur enim omnia extra ordinem & ex cauſa, ideirco moribus nulla nunc actio fieri eſt in duplum, [illegible] adde Clar. 5. ſent. [illegible]

c [illegible] d [illegible] e [illegible]

f In iudicio criminali excuſatorem abſentis leges admittunt, [illegible] adde l. 33. [illegible]

g Reo ſcil. ne vt contumax damnetur reus: accuſator, calumniæ.

h Factis l. 2. [illegible] i al. ne.

k Dixi ad l. 12. Tab. Tit. 7. c. 5. Per triduum, id eſt per ſingulos dies citare, an illud ſignificat per tres dies continuos, vt quidam volunt? [illegible] dicbus citetur, vt penè omnes interpretes volunt? [illegible] id ſignificet, quod vulgò dicitur, citare per tres breues dies, [illegible]

l Citatio rei per triduum fiebat, ſic tamen vt per ſingulos dies ter eius citaretur, [illegible]

m [illegible]

n [illegible] o Cuſtodia, ſunt cuſtoditi, vel ſaltẽ accuſati, in cuſtodiam coniecti [illegible]

p Clariſſimi, id eſt ſenatores, [illegible]

q Hodie ex vſu & ſtilo communi, cum reis examinatur, patroni cauſarum non ſunt præſentes, v. Clarum 5. ſent. parag. vlt. q. 45.

r [illegible] Suetonius de Claudio loquens [illegible] & conſul & extra honorem, laborioſiſſimè dixit, etiam ſuis ſuorúmque diebus ſolennibus, nonnunquam feſtis quoque antiquitus & religioſis. [illegible]

ſ [illegible]

t [illegible]

u Procurator pro alio in cauſa capitali tam ad agendum quam ad defendendum non admittitur, vide tamen Socinum reg. 322. & repetitionem Ioannis Ancorij Rubri ad hunc §.

x [illegible] Procurator, abſentis nomine, non eſt audiendus in criminalibus cauſis in quibus pœna corporalis, non pecuniaria, non relegatio, non priuatio ab ordine aut officio imponenda eſt: & ita tenent omnes communiter, v. Clarum 5. ſent. parag. vlt. q. 32. [illegible]

y Imò rectè interuenit, l. 3. C. de accuſ.

z multóque minus.

a Abſentem, reum criminis, procurator defendere non poteſt: poteſt tamen alias nomine cauſas abſentiæ proponere, non vt procurator: ſed excuſator: non ſecus [illegible]

b [illegible] excuſationes admittuntur, etiam ſine mandato & ſideiuſſione de iudicato ſoluendo, Clarus ex communi opinione 5. ſent. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

De infamia.

14. Idem lib. 16. Reſponſorum.

GEneri ſeruis à ſocero veneficij accuſatis, præſes prouinciæ *patrem à calumniae intuitu* pronunciauerat: inter infames à patrem defuncte non habendum reſpondit: quoniam, etſi publicum iudicium inter liberos de morte filiæ conſtitiſſet, citra periculum pater vindicaretur.

DE ACCVSATIONIBVS ET inſcriptionibus.

TIT. II.

De muliere.

Pomponius lib. 1. ad Sabinum.

NON eſt permiſſum mulieri publico iudicio quemquam reum facere, niſi ſcilicet parentum liberorúmque, & patroni & patronæ, & eorum filij, filiæ, nepotis, neptis mortem exequatur.

De pupillis.

2. Papinianus lib. 1. de Adulteriis.

CErtis ex cauſis conceſſa eſt mulieribus publica accuſatio, veluti ſi mortem exequantur, eorum earúmque in quos ex lege teſtimonium publicum inuitæ non dicunt. Idem & in lege Cornelia teſtamentaria ſenatus ſtatuit. Sed & de teſtamento paterni liberti vel materni mulieribus publico iudicio dicere permiſſum eſt. 1 ¶ Pupillis ex conſilio tutorum patris mortem, item pupillæ aui ſui mortem exequi conceſſum eſt: legis autem teſtamentariæ, nam de patris quidem teſtamento pupillis agere Diuus Veſpaſianus permiſit: ſed quaſi non exhibeantur tabulæ, per interdictum poſſunt experiri.

De forma libelli. 1. De libello non legitimè ordinato. 2. De ſubſcriptione.

3. Paulus lib. 3. de Adulteriis.

LIbellorum inſcriptionis conceptio talis eſt: Conſul & dies. *Apud illum prætorem vel proconſulem Lucius Titius profeſſus eſt ſe Maeuiam lege Iulia de adulteriis ream deferre: quod dicat eam cum Gaio Seio in ciuitate illa, domo illius, menſe illo, conſulibus illis adulterium commiſiſſe.* Vtique enim & locus deſignandus eſt, in quo adulterium commiſſum eſt, & perſona, cum qua admiſſum dicitur, & menſis. hoc enim lege Iulia publicorum cauetur, & generaliter præcipitur omnibus qui reum aliquem deferunt. ¶ Neque autem diem, neque horam inuitus comprehendet. 1 ¶ Quòd ſi libelli inſcriptionum legitimè ordinati non fuerint, rei nomen aboletur, & ex integro repetendi reum poteſtas fiet. 2 ¶ Item ſubſcribere debebit is qui dat libellos, ſe profeſſum eſſe, vel alius pro eo, ſi literas neſciat. 3 ¶ Sed & ſi aliud crimen obiiciat, veluti quòd domum ſuam præbuit, vt ſtuprum materfamilias pateretur: quòd adulterum deprehenſum dimiſerit: quòd pretium pro comperto ſtupro acceperit: & ſi quid ſimile, id ipſum libellis comprehendendum erit. 4 ¶ Si accuſator deceſſerit, aliáve quæ cauſa ei impedierit, quo minus accuſare poſſit, & ſi quid ſimile, nomen rei aboletur, poſtulante reo: idque & lege Iulia de vi & ſenatuſconſulto cautum eſt, ita vt liceat alij ex integro repetere reum, ſed intra quod tempus, videbimus: & vtique triginta dies vtiles obſeruandi ſunt.

Quibus accuſare non licet.

4. Vlpianus lib. 2. de Adulteriis.

IS qui iudicio publico damnatus eſt, ius accuſandi non habet, niſi liberorum, vel patronorum ſuorum mortem eo iudicio, vel rem ſuam exequatur.

¶ Sed & calumnia notatis ius accuſandi ademptum eſt. ¶ Item his qui cum beſtiis depugnandi cauſa in arenam intromiſſi ſunt, quive artem ludicram vel latrocinium fecerint, quive præuaricationis calumniæve cauſa quid feciſſe iudicio publico pronunciatus erit: quive ob accuſandum, negotiúmve cui faceſſendum, pecuniam accepiſſe iudicatus erit.

De ſeruo adultero.

5. Idem lib. 3. de Adulteriis.

SEruos quoque adulterii poſſe accuſari nulla dubitatio eſt. ¶ Sed qui prohibentur adulterii liberos homines accuſare, iidem ſeruos quoque prohibebuntur.

¶ Sed ex reſcripto Diui Marci etiam aduerſus proprium ſeruum accuſationem inſtituere dominus poteſt: poſt hoc igitur reſcriptum accuſandi neceſſitas incumbet domino ſeruum ſuum. Cæterùm iuſte mulier nupta præſcriptione vtetur.

De leuibus criminibus.

6. Idem lib. 2. de officio Proconſulis.

LEuia crimina audire & diſcutere de plano proconſulem oportet: & vel liberare eos quibus obiiciuntur, vel fuſtibus caſtigare, vel flagellis ſeruos

[illegible]

verberare

verberare.

De inſcriptione. 1. De ſeruilium accuſatione. 2. An abſtinens poſſit accuſari. 3. De eo qui calumniatus eſt: & de eius filio. 4. De foro competenti.

7. *Vlpianus* lib. 7. de officio Proconſulis.

SI cui crimen objiciatur, præcedere debet a in crimen ſubſcriptio b. quæ res ad id inuenta eſt, ne facilè quis proſiliat ad accuſationem c, cùm ſciat inultam d ſibi accuſationem non futuram.

1 ¶ Cauent e itaque ſinguli f *quid crimen objiciant, & præterea perſeueraturos ſe in crimine uſque ad ſententiam.*

2 ¶ Iiſdem h criminibus, quibus quis liberatus i eſt, k non debet l præſes pati eundem accuſari. & ita Diuus Pius Saluio Valenti reſcripſit. Sed hoc vtrum ab eodem, an nec ab alio n accuſari poſſit, videndum eſt? Et putem, quoniam res inter n alios judicatæ alij non præjudicant, ſi is qui nunc accuſator exiſtit, ſuum dolorem perſequatur, doceátque ignoraſſe ſe accuſationem ab alio inſtitutam, magna ex cauſa admitti eum ad accuſationem debere. 3 ¶ Si tamen alio crimine poſtuletur ab eodem qui in alio crimine eum calumniatus eſt, puto non facilè admittendum eum qui o ſemel calumniatus eſt. Itaquamuis filium accuſatoris admitti oportere, aliam p accuſationem inſtituentem aduerſus eum quem pater accuſauerat, Diuus Pius Iulio Candido reſcripſit.

4 ¶ Idem Imperator reſcripſit, ſeruos ibi puniendos, vbi q deliquiſſe arguantur: dominúſque eorum, ſi velit eos defendere, non poſſe reuocare in prouinciam ſuam, ſed ibi oportere defendere, vbi deliquerint.

5 ¶ Cùm ſacrilegium admiſſum eſſet in aliena prouincia, deinde in alia minus crimen, Diuus Pius Pontio Proculo reſcripſit, poſtquam r cognouerit de crimine in ſua prouincia admiſſo, vt reum in eam prouinciam remitteret, vbi ſacrilegium admiſit.

Qui accuſare poſſunt vel non.

8. *Macer* lib. 2. de publicis judiciis.

QVi accuſare poſſunt intelligemus r, ſi u ſcierimus qui x non poſſunt. ¶ Itaque prohibentur y accuſare alij propter ſexum z vel ætatem a, vt mulier, vt pupillus. ¶ Alij propter ſacramentum b, vt qui ſtipendia merent c. ¶ Alij propter magiſtratum d, poteſtatémve, in qua agentes ſine fraude in ius euocari non poſſunt.

¶ Alij e propter delictum proprium vt infames f.

¶ Alij propter turpem g quæſtum, vt qui duo h judicia aduerſus duos reos ſubſcripta habent, nummóſve ob accuſandum, vel i non accuſandum acceperint.

¶ Alij propter conditionem ſuam, vt k libertini l contra patronos m.

9. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

ALij propter ſuſpicionem n calumniæ, vt illi qui falſum teſtimonium ſubornari dixerunt.

10. *Hermogenianus* lib. 6. Iuris Epitomarum.

NOnnulli propter paupertatem o, vt ſunt, qui minùs quàm quinquaginta p aureos habent.

2. An delatum ab alio deferre alius poſſit.

11. *Macer* lib. 2. de publicis judiciis.

HI tamen omnes, ſi ſuam a injuriam exequantur b, mortemve propinquorum c defendant, ab accuſatione non excluduntur.

1 ¶ Liberis libertiſque non ſunt prohibendi, ſuarũ d rerum defendendarum gratia, de facto e parentium, patronorúmve f queri: veluti ſi dicant, *vi ſe à poſſeſſione eius expulſos, ſcilicet non g vt crimen vis eis intendant, ſed vt poſſeſſionem recipiant.* Nam & filius non quidem prohibetus eſt de facto matris queri, ſi dicat, *ſuppoſitum ab ea partum, quò magis coheredem haberet*; ſed tamen eam lege à Cornelia ſacere, permiſſum ei non eſt.

2 ¶ Ab alio delatum alius deferre non poteſt: ſed eum qui abolitione publica i vel priuata interueniente, aut deſiſtente accuſatore, de reis k exemptus eſt, alius deferre non l prohibetur.

Qui non poſſunt accuſari. 1. Si quis de deceſſu rei quæratur. 3. De ſeruo accuſato.

12. *Venuleius Saturninus* lib. 2. de judiciis publicis.

HOs accuſare non licet m, legatum imperatoris, id eſt, præſidem prouinciæ, ex ſententia n Lentuli o dicta Sulla & Trione conſulibus. ¶ Item legatum prouincialem, eius duntaxat criminis, quod ante p commiſerit, quàm in legationem venerit. ¶ Item magiſtratũ populi Romani, eúmve qui reipublicæ cauſa afuerit q, dum non retractandæ r legis cauſa abeſt. 1 ¶ Hoc beneficio etiam in reos recepti vti poſſunt, ſi abolitione s interueniente repeti ſe non debere contendant, ſecundùm epiſtolam Diui Hadriani ad Glabrionem conſulẽ ſcriptam. 2 ¶ Lege t Iulia judiciorum publicorum cauetur, ne eodem tempore de duobus u reis quis quæreretur, niſi ſuarum injuriarum cauſa x.

3 ¶ Si ſeruus y reus poſtulabitur z, eadem a obſeruanda ſunt quæ ſi liber eſſet, ex ſenatuſconſulto Cotta & Meſſala conſulibus. 4 ¶ Omnibus autem legibus b ſerui rei fiunt, excepta lege Iulia de vi priuata c: quia ea lege damnati, partis tertiæ bonorum publicatione puniuntur: quæ pœna in ſeruum non cadit.

¶ Idémque dicendum eſt in cæteris legibus quibus pecuniaria pœna irrogatur, vel etiam capitis d, quæ ſeruorum pœnis non conuenit: ſicuti relegatio e.

¶ Item nec lex Pompeia parricidij, quoniã caput primum eos adprehendit, qui parentes, cognatóſve, aut patronos occiderint: quæ in ſeruos, quantum ad verba attinet, non cadunt. ſed cùm *natura f ſit communis*, ſimiliter & in eos animaduertetur. ¶ Item Cornelia injuriarũ ſeruum non debere recipi reum, Cornelius Sulla auctor fuit. ſed durior ei pœna extraordinem imminebit.

Ad legem Iuliam de annona.

13. *Modeſtinus* lib. 1. de Publicis judiciis.

MVlierem propter g publicam vtilitatem ad annonam h pertinentem audiri à præfecto annonæ deferentem Diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

¶ Famoſi quoque accuſantes ſine vlla dubitatione admittuntur i. ¶ Milites k quoque qui cauſas alienas deferre non poſſunt, qui pro pace excubant, vel magis ad hanc accuſationem admittendi ſunt.

¶ Serui quoque deferentes audiuntur l.

De concurrentibus actionibus.

14. *Paulus* lib. 2. de officio Proconſulis.

SEnatus cenſuit, ne quis ob idem crimen pluribus m legibus n reus fieret.

De turba.

15. *Vlpianus* lib. 56. ad Edictum.

IN eum cuius dolo malo hominibus coactis damni quid datum eſſe dicatur, non o debet cogi actor, omiſſa actione ciuili, crimen intendere.

Si plures velint accuſare

16. *Idem* lib. 2. de officio Conſulis.

SI p plures exiſtant qui reum in publicis judiciis accuſare volunt, judex eligere debet q eum qui accuſet.

[illegible]

LII ij

euſet, cauſa ſcilicet cognita, æſtimatis a accuſatorum perſonis, vel de dignitate, vel ex eo quod intereſt, vel ætate, vel moribus, vel alia iuſta de cauſa b.

De ſeruo accuſato.

17. *Modeſtinus* lib. 6. Differentiarum.

SI ſeruum dominus in crimine capitali defendat, fideiuſſorem c ſatiſdato promittere iubetur.

Accuſatore prohibitus non appellante.

18. *Idem* lib. 17. Reſponſorum.

CUm Titia teſtamentum Gaii fratris ſui falſum arguere minaretur, & ſolennia à accuſationis non impleuit intra e tempus à præſide præfinitum, præſes pronunciauit eum pronunciauit *non poſſe Titiam amplius de falſo teſtamento dicere*, aduerſus quam ſententiam Titia non prouocauit, ſed dixit ſe poſt finitum tempus de irrito teſtamento dicere: quæro, an Titia, quæ non appellauit aduerſus ſententiam præſidis, poſſit ad falſi accuſationem poſtea reuerti. Reſpondit, nihil apertè proponi, propter quod aduerſus ſententiæ authoritatem de falſo agens audienda ſit.

De heredibus. 1. *Ne compellatur accuſator plures reos facere.*

19. *Calliſtratus* lib. 5. de cognitionibus.

DIui fratres reſcripſerunt, non f debere cogi heredes accuſatorum exequi crimina. 1 ¶ Item non oportere compelli accuſatorem plures reos facere. Diuus Hadrianus reſcripſit g.

De hereditate, de bonis alienandis vel manumittendis.

20. *Modeſtinus* lib. 2. de Pœnis.

EX iudiciorum publicorum admiſſis non h aliàs etiam [illegible] aduerſus heredes pœna bonorum ademptionis, quàm ſi lis conteſtata i, & condemnatio fuerit ſecuta k: excepto l repetundarum m & maieſtatis n iudicio, quæ etiam mortuis reis, cum quibus nihil actum eſt, adhuc exerceri placuit, vt bona eorum fiſco vindicentur. adeò vt Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerint, ex quo quis aliquod ex his cauſis crimen contraxit, nihil o ex bonis ſuis alienare, aut manumittere eum poſſe. ¶ Ex cæteris p verò delictis pœna incipere ab q herede ita demum poteſt, ſi viuo reo accuſatio mota eſt r, licèt non fuit condemnatio ſecuta.

De capite ſuſpenſo.

21. *Papinianus* lib. 15. Reſponſorum.

CApitis reus, ſuſpenſo ſ crimine, cauſam fiſco deferre non t prohibetur.

De foro competenti.

22. *Idem* lib. 16. Reſponſorum.

ALterius prouinciæ reus apud u eos accuſatur & damnatur x, apud y quos crimen contractum oſtenditur. quod etiam in militibus z eſſe obſeruandum, optimi principes noſtri generaliter reſcripſerunt.

DE CVSTODIA a ET EXHIBITIONE reorum b.

TIT. III.

De æſtimatione proconſulis.

1. *Vlpianus* lib. 2. de officio Proconſulis.

DE cuſtodia reorum Proconſul æſtimare ſolet, vtrum c in carcerem recipienda ſit perſona, an militi d tradenda, vel fideiuſſorib. e committenda, vel etiam ſibi. hoc autem vel pro criminis, quod obiicitur, qualitate, vel propter honorem, aut propter ampliſſimas facultates, vel pro innocentia f perſonæ, vel pro dignitate eius qui accuſatur, facere ſolet.

De ſeruis. 2. *Ne quis ex pluribus cauſis accuſetur, vel ex [illegible].*

2. *Papinianus* lib. 1. de Adulteriis.

SI ſeruus capitali crimine poſtuletur, lege g publicorum cauetur, vt f iſtendum vel ab exteto ſatiſdato promittatur, quòd ſi non defendatur, in vincula h publica coniici iubetur, vt ex vinculis cauſã dicat. 1 ¶ Solet itaque tractari, an poſtea domino permittendum ſit, oblata ſatiſdatione ſeruum ſuum vinculis liberare. dubitationem auget Edictum Domitiani, quo cautum eſt, *abolitiones ex ſenatuſconſulto factas, ad huiuſmodi ſeruos non ſ pertinere*. Nam & lex ipſa prohibet eum abſolui, priùs quàm de eo iudicetur. Sed hæc interpretatio perdura, per nimiùm ſeuera eſt in eo cuius dominus abſens fuit, vel quod per i inopiam illo momento temporis ſatiſdationem implere non potuit. Neque k enim pro indefenſo derelictus rectè dici poteſt, qui dominum præſentem non habuit, vel habuit paratum defendere, pauperem l tamen. quod vtique facilius admitti poterit, ſi non poſt longum temporis ſpatium hoc deſideretur. 2 ¶ Qui exhibendi poſtulati ſunt, propter aliam cauſam alterius criminis quod antè admiſſum eſt, rei non recipiuntur ex ſenatuſconſulto. ¶ Quod in priuatis quoque cauſis, & hominibus m ſub fideiuſſore laſtis obſeruatur: niſi ex hoc temporalis actio in periculum cadat.

De eo qui paratus eſt dare fideiuſſores.

3. *Vlpianus* lib. 7. de officio Proconſulis.

DIuus Pius ad Epiſtolam Antiochenſium Græcè reſcripſit, non eſſe in vincula coniiciendum eum qui fideiuſſores n dare paratus eſt o, niſi ſi tam graue p ſcelus admiſiſſe eum conſtet, vt neque fideiuſſoribus, neque militibus committi debeat, verùm hanc ipſam carceris pœnam q ante ſupplicium ſuſtinere.

De pœna fideiuſſoris.

4. *Idem* lib. 9. de officio Proconſulis.

SI quis reum criminis, pro quo ſatiſdedit, non exhibuerit r, pœnâ pecuniaria plectitur ſ. pino tamen, ſi dolo t non exhibeat, etiam extra † ordinem eſſe damnandum, ſed ſi neque in cautione, neque in decreto præſidis certa quantitas comprehenſa eſt, ac ne conſuetudo oſtenditur, quæ certam formam habet, præſes de modo pecuniæ, quæ u inferri oportet, ſtatuet.

De reo confeſſo.

5. *Vlpianus* lib. ſingulari de Iudiciis publicis.

h Pro indefenſo derelictus qui habere[t] vel dominum præſentem non habet, vel habet præſentem, [illegible] tamen pauperem, vt defendere illum non poſſit.

i Propter [illegible] ſeruum iudicio non defendendi [illegible].

m Nominibus, [illegible]

[illegible]

Si confeſſus fuerit reus, donec de eo pronuntietur, in vincula publica conijciendus eſt.

De elogio.

6. Marcianus lib. 2. de publicis iudiciis.

Divus Hadrianus Iulio Secundo ita reſcripſit: Et alias reſcriptum eſt, non eſſe vtique epiſtolis eorum credendum, qui quaſi damnatos ad præſidem remiſerint. Idem de Irenarchis præceptum eſt, quia non omnes ex fide bona elogia ſcribere compertum eſt.

¶ Sed & caput mandatorum extat, quo Divus Pius cùm provinciæ Aſiæ præerat, ſub edicto propoſuit, vt Irenarchæ, cùm adprehenderint latrones, interrogent eos de ſociis & receptatoribus, & interrogationes litteris incluſas atque obſignatas ad cognitionem magiſtratus mittant. Igitur qui cum elogio mittuntur, ex integro audiendi ſunt, etſi per litteras miſſi fuerint, vel etiam per Irenarchas perducti. Sic & Divus Pius & alii principes reſcripſerunt, vt etiam de his qui requirendi annotati ſunt, non quaſi pro damnatis, ſed quaſi re integra quæratur, ſi quis erit qui eum arguat. Et ideò cùm quis *anacriſin, vel quæſtionem, ſeu inquiſitionem* faceret, iuberi oportet venire Irenarchen, & quod ſcripſerit exequi: & ſi diligenter ac fideliter hoc fecerit, collaudandum eum: ſi parum prudenter, non exquiſitis argumentis, ſimpliciter denotare, *Irenarchen minus rettuliſſe*: ſed ſi quid malignè interrogaſſe, aut non dicta retuliſſe pro dictis eum compererit, vt vindicet in exemplum, ne quid & aliud poſtea tale facere moliatur.

De reo in provinciam in qua deliquit remittendo.

7. Macer lib. 2. de officio præſidis.

Solent præſides provinciarum, in quibus delictum eſt, ſcribere ad collegas ſuos, vbi factores agere dicuntur, & deſiderare vt cum proſecutoribus ad ſe remittantur. & id quibuſdam reſcriptis declaratur.

De præpoſito carceris.

8. Ruffus lib. ſingulari de pœnis militum.

Carceri præpoſitus ſi pretio corruptus, ſine vinculis agere cuſtodiam, vel ferrum venenumve in carcerem inferri paſſus eſt, officio iudicis puniendus eſt: ſi neſcit, ob negligentiam removendus eſt officio.

De militibus.

9. Venuleius Saturninus libro 1. de officio Proconſulis.

De militibus ita ſervatur, vt ad eum remittantur, ſi quid deliquerint, ſub quo militabunt. Is autem qui exercitum accipit, etiam ius animadvertendi in milites caligatos habet.

De cuſtodia ſine cauſa non dimittenda, & ſoluto vinciendo.

10. Idem lib. 2. de officio Proconſulis.

Ne quis receptam cuſtodiam ſine cauſa demittat, mandatis ita cavetur. Si quos ex his qui in civitatibus ſunt, celeriter & ſine cauſa ſolutos à magiſtratibus cognoverit, vinciri iubebit, & his qui ſolverint, multam dicet. nam cum ſcierint ſibi quoque moleſtiæ futurum magiſtratus, ſi facile ſolverint vinctos, non indifferenter de cætero facient.

De homine alterius provinciæ, & de elogio.

11. Celſus lib. 37. Digeſtorum.

Non eſt dubium quin cuiuſcumque eſt provinciæ homo qui ex cuſtodia producitur, cognoſcere debeat is, qui ei provinciæ præeſt, in qua (provincia) agitur. 1 ¶ Illud à quibuſdam obſervari ſolet, vt cum cognovit & conſtituit, remittat illum cum elogio ad eum qui provinciæ præeſt, vnde is homo eſt, quod ex cauſa faciendum eſt.

De cuſtodia amiſſa.

12. Calliſtratus lib. 5. de Cognitionibus.

Milites ſi amiſerint cuſtodias, ipſi in periculum deducuntur. Nam Divus Hadrianus Statilio Secundo legato reſcripſit, quotiens cuſtodia militibus evaſerit, exquiri oportere, vtrum nimia negligentia militum evaſerit, an caſu: & vtrùm vnus ex pluribus, an vnà plures, & ita demum afficiendos ſupplicio milites, quibus cuſtodiæ evaſerint, ſi culpa eorum nimia deprehendatur, alioquin pro modo culpæ in eos ſtatuendum.

¶ Salvio quoque Legato Aquitaniæ idem princeps ſcripſit, in eum qui cuſtodiam dimiſit, aut ita ſciens habuit, vt poſſet cuſtodia evadere, animadvertendum. ſi tamen per vinum, aut deſidiam cuſtodis id evenerit, caſtigandum eum, & in deteriorem militiam dare: ſi verò fortuitò amiſerit, nihil in eum ſtatuendum.

2 ¶ Si Paganos evaſerit cuſtodia, idem puto exquirendum, quod circa militum perſonas explorandum retuli.

De his qui conſpiraverint, vt ruptis vinculis, & effracto carcere evaderent, & de his qui eos detexerint.

13. Idem lib. 6. de Cognitionibus.

In eos, qui cùm recepti eſſent in carcerem, conſpiraverint, vt ruptis vinculis & effracto carcere evaderent, amplius quàm cauſa, ex qua recepti ſunt, repoſcit, conſtituendum eſt, quamuis innocentes inveniantur ex eo crimine, propter quod impacti ſunt in carcerem, tamen puniendi ſunt. Eos verò, qui conſpirationem eorum detexerint, relevandos.

De ſponte 1. De numero reorum qui cuſtodiuntur. De cuſtodia amiſſa. 4. Vel eorum. De cuſtodia amiſſa. 7. De fugitivis.

14. Herennius Modeſtinus lib. 4. de Pœnis.

[illegible]

NOn eſt facilè tyroni a cuſtodia b credenda: nam ea proditio c, eius culpæ reus eſt, qui eam ei commiſit. 1 ¶ Nec vni, ſed duobus cuſtodia committenda eſt. 2 ¶ Qui ſi negligentia amiſerint, pro modo culpæ vel caſtigantur, vel militiam mutant d. Quod ſi leuis perſona cuſtodia fuit, caſtigati reſtituuntur. Nam ſi miſeratione e cuſtodiam quis miſerit, militiam mutat. fraudulenter autem ſi fuerit verſatus in dimittenda cuſtodia, vel capite f punitur, vel in extremum g gradum militiæ datur. Interdum venia datur, nam cum cuſtodia cum altero cuſtode ſimul fugiſſet, alteri h venia data eſt. 3 ¶ Sed ſi ſe cuſtodia interfecerit, vel præcipitauerit, militi culpæ adſcribitur i, caſtigabitur. 4 ¶ Quod ſi ipſe cuſtos cuſtodiam i interfecerit, homicidij k reus eſt. 5 ¶ Ergo ſi caſus cuſtodiæ defuncta l dicatur, teſtationibus id probandum eſt, & ſic venia dabitur. 6 ¶ Solet præterea, amiſſa culpa cuſtodia, ſi tamen interſit eam adprehendi, tempus, cauſa cognita, militi dari ad eam requirendam, applicito ei alio milite. 7 ¶ Quod ſi fugitiuum m domino reddendum prodiderit n, ſi facultates habeat domino pretium reddere iubere Saturninus probat.

AD a LEGEM IVLIAM β maieſtatis γ.

TIT. IV.

Hoc crimen eſſe ſacrilegio proximum. 1. Definitio huius criminis. Quibus ex cauſis hac lege quis teneatur.

1. *Vlpianus* lib. 7. de Officio Proconſulis.

PRoximum δ ſacrilegio ε crimen eſt, quod maieſtatis dicitur. 1 ¶ Maieſtatis autem crimen illud eſt, quod aduerſus populum Romanum, vel aduerſus ζ ſecuritatem η eius committitur. quo tenetur θ, cuius opera dolo malo conſilium initum erit, quo obſides ι iniuſſu principis interciderent κ, quo armati homines cum telis lapidibuſve in vrbe ſint, conueniantve aduerſus rempub. locave occupentur, vel templa λ, quòve cœtus μ conuentuſve fiat, hominesve ad ſeditionem conuocentur. Cuiuſve opera, conſilio dolo malo conſilium initum erit, quo quis magiſtratus ν populi Romani, quive imperium poteſtatemve habet, occidatur: quòve quis contra rempub. arma ferat: quive hoſtibus populi Romani nuntium ξ, literaſve miſerit, ſignumve ο dederit, feceritve dolo malo quo hoſtes populi Romani conſilio π iuuentur aduerſus rempubl. quive milites ſollicitauerit ρ, concitauerintve, quo ſeditio σ, tumultuſve τ aduerſus rempublicam fiat.

2. *Idem* lib. 8. Diſputationum.

QVive de prouincia cum υ ei ſucceſſum eſſet, non diſceſſit: aut qui exercitum deſeruit φ, vel priuatus ad hoſtes perfugit χ: quive ſciens falſum conſcripſit, vel recitauerit in tabulis ψ publicis: nam & hoc capite primo ω lege maieſtatis enumeratur.

3. *Marcianus* lib. 14. Inſtitutionum.

LEx duodecim tabularum iubet eum qui hoſtem concitauerit a, quive ciuem hoſti tradiderit b, capite c puniri. ¶ Lex autem Iulia maieſtatis præcipit eum, qui maieſtatem publicam læſerit, teneri: qualis eſt ille, qui in bellis d ceſſerit, aut e arcem tenuerit, aut caſtra conceſſerit. ¶ Eadem lege tenetur, & qui iniuſſu principis bellum geſſerit, dilectumve f habuerit, exercitum comparauerit: quive, cum ei in prouincia ſucceſſum eſſet, exercitum ſucceſſori non g tradidit: quive imperium h exercitumve populi Romani deſeruerit: quive priuatus pro i poteſtate magiſtratuve quid ſciens dolo malo geſſerit: quive quid eorum, quæ ſupra ſcripta ſunt, facere curauerit.

4. *Scæuola* lib. 4. Regularum.

CVjuſque dolo malo iureiurando k quis adactus eſt, quo aduerſus rempublicam faciat, cuiuſve dolo malo exercitus populi Romani in l inſidias deductus, hoſtibuſque proditus erit: factumve dolo malo cuius dicitur, quominus hoſtes in poteſtate m populi Romani veniant: cuiuſve opera n dolo malo hoſtes populi Romani commeatu o, armis, telis, equis, pecunia, aliave qua re p adiuti erunt: vtve ex amicis hoſtes populi Romani fiant, cuiuſve dolo malo factum erit, quo rex exteræ nationis populo Romano minus obtemperet, cuiuſve opera dolo malo factum erit, quo magis obſides q, pecunia, iumenta hoſtibus populi Romani dentur aduerſus rempublicam. ¶ Item qui confeſſum r in iudicio reum, & propter s hoc in vincula coniectum emiſerit. 1 ¶ Hoc crimine liberatus eſt à ſenatu qui ſtatuas Imperatoris reprobatas t conflauerit.

5. *Marcianus* lib. 5. Regularum.

NOn contrahit crimen maieſtatis, qui ſtatuas u Cæſaris vetuſtate corruptas reficit x. 1 ¶ Nec qui lapide iactato incertò fortuitò ſtatuam attigerit, crimen maieſtatis commiſit. & ita Seuerus & Antoninus Iulio Caſſiano reſcripſerunt. 2 ¶ Idem Pontio reſcripſerunt, non videri contra maieſtatem fieri ob imagines Cæſaris nondum conſecratas y.

6. *Venuleius Saturninus* lib. 2. de Iudiciis publicis.

QVi ſtatuas aut imagines Imperatoris iam conſecratas z conflauerint, aliudve quid ſimile admiſerint α, lege Iulia maieſtatis tenentur β.

Qui accuſare poſſunt. 3. De aſſeſſore iudicis. 4. De militibus.

7. *Modeſtinus* lib. 12. Pandectarum.

FAmoſi qui ius accuſandi non habent γ, ſine vlla dubitatione admittuntur ad hanc accuſationem. 1 ¶ Sed & milites, qui cauſas alias δ defendere ε non poſſunt, nam qui pro pace excubant, magis magiſque ad hanc accuſationem admittendi ſunt. 2 ¶ Serui quoque deferentes audiuntur ζ, & quidem ...

[illegible]

[illegible]

dominos ſuos, & liberti patronos *a*.

3 ¶ Hoc tamen crimen à iudicibus non in occaſionem *b* ob principalis maieſtatis venerationem habendum eſt: ſed in veritate. nam & perſonam ſpectandam eſſe, an potuerit facere, & an ante quid fecerit, & an cogitauerit, & an ſanæ *c* mentis fuerit, *nec lubricum* *d* *linguæ ad pœnam facilè trahendum eſt*. quamquam enim temerarij digni pœna ſint, tamen vt inſanis illis parcendum eſt, ſi non tale ſit delictum, quod vel ex ſcriptura legis deſcendit, vel ad exemplum legis vindicandum eſt.

4 ¶ Crimen maieſtatis facto, vel *e* violatis *f* ſtatuis, vel imaginibus, maximè exacerbatur in milites *g*.

De muliere.

8. *Papinianus* *h* lib. 13. Reſponſorum. *i*

IN quæſtionibus *k* læſæ *l* maieſtatis etiam mulieres audiuntur. coniurationem denique Sergij Catilinæ [Iulia] *m* mulier detexit, & Marcum Tullium conſulem iudicium *n* eius inſtruxit.

De causâ liberorum damnatorum.

9. *Hermogenianus* *o* lib. 5. Iuris Epitomarum. *p*

EOrum qui maieſtatis crimine damnati ſunt, liberorum *q* bona liberis damnatorum conſeruari, Diuus Seuerus decreuit: & tunc demum fiſco vindicari, ſi nemo damnati liberorum extiterit.

De prouincia vel ciuitate hoſtibus prodita.

10. *Idem* *r* lib. 6. Iuris Epitomarum. *s*

MAieſtatis crimine accuſari poteſt, cuius ope conſilio, dolo malo, prouincia vel ciuitas hoſtibus prodita eſt.

De morte rei, de bonis damnati. De perduellione.

11. *Vlpianus* *t* lib. 8. Diſputationum. *u*

IS qui in reatu *x* deceſſit, integri ſtatus deceſſit: extinguitur *y* enim crimen mortalitate: niſi fortè quis maieſtatis reus fuit. nam hoc crimine, niſi à *z* ſucceſſoribus purgetur, hæreditas fiſco vindicatur *r*.

¶ Planè non *ſ* quiſquis legis Iuliæ maieſtatis reus eſt, in eadem conditione eſt: ſed qui *t* perduellionis reus eſt, hoſtili animo aduerſus Rempublicam vel principem *u* animatus. cæterum ſi quis ex alia cauſa legis Iuliæ maieſtatis reus ſit, morte crimine liberatur.

AD LEGEM IVLIAM *x* DE ADVLteriis *y* coërcendis *z*.

TIT. V.

De lege ſtatuta.

1. *Vlpianus* *a* lib. 1. de Adulteriis. *b*

HAC lex lata eſt à Diuo Auguſto. *a De muliere quæ ante denuntiationem nupſit. 1. De marito qui accuſauit & deſiſtit. 2. De lenocinio mariti. 3. De eo qui patitur vxorem ſuam delinquere. 4. De lenocinio mariti. 5. Qui præferantur accuſationi.*

2. *Idem* *c* lib. 8. Diſputationum. *d*

EX lege Iulia à ſeruanus vtcui neceſſe eſt ab adultero incipere, quia mulier ante *e* denuntiationem nupſit, non aliàs ad mulierem poſſit peruenire, niſi reum peregerit: peregiſſe autem non aliàs quis videtur, niſi & condemnauerit.

1 ¶ Marito iure *d* mariti accuſanti iſta præſcriptio obiicitur, *ſi deinde prodiſſe dicatur ei hoc, quod expreſſus accuſationem adulterij deſtitit* *e*.

2 ¶ Lenocinij *f* quidem crimen *g* lege Iulia de adulteriis præſcriptum eſt, cùm ſit in eum maritum pœna ſtatuta qui de adulterio vxoris ſuæ quid ceperit: item in eum, qui in adulterio deprehenſam retinuerit *h*.

3 ¶ Cæterùm qui patitur vxorem ſuam delinquere, matrimoniumque ſuum contemnit, quique contaminationi non indignatur, pœna adulterium non infligitur.

4 ¶ Qui hoc dicit, lenocinio mariti *k* ſe ſeciſſe releuare quidem vult crimen ſuum: ſed *l* non eſt huiuſmodi compenſatio admiſſa *m*. ideò ſi maritum velit reus adulterij lenocinij reum facere, ſemel delatus *n* non audietur. 5 ¶ Si publico iudicio maritus vxorem reã faciat, an lenocinij allegatio repellat maritum ab accuſatione? & putem non repellere. lenocinium igitur mariti ipſum onerat, non mulierem excuſat *o*. 6 ¶ Vnde quæri poteſt, an is qui de adulterio cognoſcit, ſtatuere in maritum ob lenocinium poſſit? Et puto poſſe *p*. Nam Claudius Gorgus *q* vir clariſſimus vxorem accuſans, cum detectus eſſet *r*, vxorem in adulterio deprehenſam retinuiſſe, & ſine *ſ* accuſatore lenocinij damnatus eſt à Diuo Seuero. 7 ¶ Extraneus autem nequaquam lenocinium obiiciens, poſteaquam reus factus eſt, ſe releuabit *t*, nec maritum pœnæ ſubiiciet. 8 ¶ Si ſimul *u* ad accuſationem veniant maritus & pater mulieris, quem præferri oporteat, quæritur? Et magis eſt, vt *x* maritus præferatur. nam & propenſiore ira & maiore dolore executurum eum accuſationem credendum eſt. in tantùm, vt etſi pater præuenerit, & libellos inſcriptionum depoſuerit, marito non negligente, nec retardante, ſed accuſationem parante, & probationibus inſtituente, atque monente, vt facilius indicantibus de adulterio probetur, idem erit dicendum. 9 ¶ Sed & quotiens alij, qui poſt *y* maritum & patrem accuſare poſſunt, ad accuſandum proſiliunt, lege expreſſum eſt, vt is cuius de ea re notio eſt, de eo *z* accuſatore conſtituat.

3. *Idem* lib. 2. de Adulteriis. *a*

NIſi igitur pater maritum infamem *a* aut arguat, aut doceat, colludere eû magis cum vxore, quàm ex animo accuſare, poſtponetur marito.

De temporibus intra quæ accuſari debet. 1. De marito præuento ab extraneo.

4. *Idem* lib. 8. Diſputationum. *b*

SI maritus præuenerit, accuſareque inſtituerit, tempora *c* non cedunt patri, quia accuſationem inſtituere non poteſt. ſic tamen, vt quod *d* ad vnus occuparit, vtrique tempora cedant. vbi verò maritus occupauit, reſidua tẽpora ei qui occupare non poteſt, non cedant.

¶ Quod & in eo dici poteſt, qui ab adultero vel adultera cœpit: nam aduerſus eum, aduerſus quem non cœpit, deſinunt ei tempora cedere. Hæc in maritis & patribus dicta ſunt. 1 ¶ Extraneis autem qui accuſare poſſunt, accuſandi facultas poſt maritum & patrem conceditur. nam poſt ſexaginta dies, quatuor menſes *e* extraneis dantur *f* & *g* ipſi velles.

[illegible]

a [illegible] *b* [illegible] *c* Adde ex Pici [illegible] *d* *l. vn. C. ſi quis Imperatori maledixerit.* [illegible] *Paul. 5. ſent. 19.* [illegible] *e* [illegible] *f* Statuas Principis non violat qui [illegible] *g* Vt qui [illegible] *h* [illegible] *i* [illegible] *k* [illegible] *l* Legendum videtur [illegible] *m* [illegible] *n* Adde *Paul. 5. ſent. 16.* [illegible] *o* Reatus [illegible] *p* [illegible] *q* Crimen maieſtatis [illegible] *r* [illegible] *ſ* [illegible] *t* [illegible] *u* [illegible] *x* [illegible] *y* [illegible] *z* Pœnæ adulterij [illegible]

l Sed eſt eiuſmodi. *Haloand.* *m* [illegible] *n* Id [illegible] *o* Quid eius maritus non [illegible] *p* [illegible] *q* al. Gordius. [illegible] *r* Eſſet, *Vulg. Hal.* *ſ* Nam [illegible] in criminalibus, vel [illegible] *t* [illegible] *u* Ex pluribus accuſatoribus præferendus eſt idoneior [illegible] *x* [illegible] *y* [illegible] *z* [illegible] *a* Primus accuſator [illegible] *b* Collatio autem qui [illegible] *c* Id eſt, ſexaginta dies [illegible] *d* Quod [illegible] *e* A die [illegible]

2 ¶ Si antè extraneus inſtituerit accuſationem, an ſuperueniente marito permittatur accuſatio, quæritur. & magis arbitrur hoc quoque caſu maritum audiendum ſi *a* non negligentia præuentus eſt. Et ideo, & ſi accuſatione inſtituta, abſoluta ſit mulier extraneo accuſante, tamen marito debet permitti reſtaurare accuſationem, ſi idoneas cauſas allegare poſſit, quibus impeditus non inſtituit accuſationem.

De vidua vel ſecundò nupta.

5. Iulianus lib. 86. Digeſtorum.

NVptam mihi adulterij ream poſtulari poſſe in priore *b* matrimonio commiſſi, dubium non eſt: cùm apertè lege Iulia de adulterijs coercendis caueatur, ſi quidē vidua ſit, de cuius adulterio agetur, vt accuſator liberū arbitrium *c* habeat, adulterum an adulteram priùs accuſare malit: ſi verò nupta ſit, vt priùs adulterum peragat, tunc mulierem.

De loco perſonarum. 1. De ſtupri & adulterij appellatione, & differentia. 2. De filiofamilias. 3. De marito qui duos reos ex alio crimine habet.

6. Papinianus lib. 1. de Adulterijs.

INter liberas tantùm perſonas adulterium ſtuprumve paſſas lex Iulia locum habet: quod autem ad ſeruas pertinet, & legis Aquiliæ *e* actio facilè tenebit, & iniuriarum quoque competit, nec erit deneganda prætoria quoque actio de ſeruo corrupto *g*: nec propter plures *h* actiones parcendū erit in huiuſmodi crimine reo.

1 ¶ Lex ſtuprum & adulterium promiſcuè & καταχρηστικώτερον, id eſt, abuſiuè appellat; ſed propriè *k* adulterium in nupta *l* committitur, propter partum ex *m* altero conceptum compoſito nomine. ſtuprum verò in virginem *n*, viduámve *o* committitur: quod Græci φθορὰν, id eſt, corruptionem, appellant. 2 ¶ Filiusfamilias *q* maritus ab eo qui ſui iuris eſt, in ea lege non ſeparatur. Diuus quoque Hadrianus Rofiano Gemino reſcripſit, & inuito *r* patre filiū hac lege reū facere poſſe.

3 ¶ Maritus, etſi duos *f* reos ex alio crimine habeat, poterit iure viri tertium accuſare, quoniam ea cauſa non cedit in numerum cæterarum.

De tutore vel curatore qui pupillam vel adultam duxit vxorem. 1. Si duo ſimul iunctè accuſentur.

7. Marcianus lib. 10 Inſtitutionum.

QVi pupillam ſuam duxit vxorem contra *t* ſenatuſconſultum, nec matrimonium eſt ſhoc, *ſ* & poteſt adulterij accuſari, qui tutor & curator fuit, & infra *u* vigeſimum ſextum annum duxit vxorem non à patre deſponſā, vel deſtinatā *x*, vel teſtamento denominatā *y*.

1 ¶ In libro ſecundo de adulterijs Papiniani Marcianus notat.

INeſſi *z* commune crimen aduerſus duos ſimul intentari poteſt.

De domo præbita, & quæſtu ex adulterio vxoris.

8. Papinianus lib. 2. de Adulterijs.

QVi domum *a* ſuam, vt ſtuprum adulteriúmve cum aliena matrefamilias *b*, vel cum maſculo fieret, ſtiēs præbuerit, vel quæſtū ex adulterio vxoris ſuæ fecerit, cuiuſcunque ſit conditionis, quaſi adulterio punitur.

1 ¶ Appellatione *c* domus habitationem quoque ſignificari palam eſt.

9. Papinianus lib. 4. de Adulterijs.

ET ſi amici *d* quis domum præbuiſſet, tenetur.

1 ¶ Sed & ſi quis in agro *e* balneóve *f* ſtuprum fieri præbuiſſet comprehendi debet.

2 ¶ Sed & ſi in domum aliquam ſoliti fuerint conuenire ad tractandum *g* de adulterio, etſi eo loci nihil fuerit admiſſum, verumtamen videtur is domum ſuam, vt ſtuprum adulteriúmve committeretur, præbuiſſe: quia ſine colloquio illo adulterium non committeretur.

De matrisfamilias appellatione. 1. De mulieribus, quæ domū præbuit, vel pro comperto ſtupro aliquid acceperit. 2. De ea quæ vitandæ pœnæ adulterij gratia lenocinium fecit, aut operas ſuas in ſcenam locauit.

10. Papinianus lib. 2. de Adulterijs.

MAter autem familias *h* ſignificatur non tantùm nupta, ſed etiam vidua.

1 ¶ Mulieres quoque *i* hoc capite legis *k* quòd domum *l* præbuerunt, vel pro comperto ſtupro aliquid acceperant, tenentur.

2 ¶ Mulier quæ euitandæ pœnæ *f* adulterij gratia lenocinium *g* fecerit, aut operas ſuas in ſcenam locauit, adulterij accuſari, damnariq; ex ſenatuſconſulto poteſt.

De milite qui cum adultero vxoris ſuæ pactus eſt. 1. Vel ſororis filiam in contubernio habuit. 2. An rea abſens defendi poſſit. 3. De ſocero qui de dotis lucrandæ, accuſatione deſiſtit. 4. Intra quod tempus accuſari poſſit, & de morte adulteræ. 7. De ſponſa quæ alii nupſit. 8. De morte mariti. 9. An propter rei impuberis ſtatum accuſatio differatur. 10. Si quis manente matrimonio velit accuſare. 11. Si mulier adultero nupſiſſe dicatur. 12. Si mulier cum adultero vitam egiſſe vita functum eſſe, alij ſe iunxerit. 13. Si quis reum adulterij vxorem duxerit, tempore damnatam repudiauerit.

11. Idem lib. ſingulari de Adulterijs.

MIles qui cum adultero vxoris ſuæ pactus eſt ſolui *h* ſacramento *i*, deportarique debet.

1 ¶ Militem qui ſororis *k* filiam in contubernio habuit, licèt non in matrimonium, adulterij pœna teneri rectiùs dicetur. 2 ¶ Ea quæ inter reas adulterij recepta eſſet, abſens defendi nō poteſt *m*. 3 ¶ Socerum *n* adulterij accuſationē ſe libellis præſidi datis, teſtatus *o* fuiſſet, maluit accuſatione deſiſtere, & lucrum ex dote magis petere: quærit, an huiuſmodi commentum eius admitti exiſtimes? Reſpondit, Turpiſſimo exemplo *p* qui nurum ſuam accuſare inſtituiſſet, poſtea ceſſare maluit, contentus lucrum ex dote retinere, tanquam culpa mulieris dirempto matrimonio quare non iniquè repelletur, qui commodum *q* dotis vindicare *r* domus ſuæ præponere *f* non erubuit. 4 ¶ Adulterij reum intra quinque annos continuos *t* à die criminis admiſſi, defuncta *u* quoq; muliere, poſtulari poſſe palā eſt.

5 ¶ Quidam accuſare volebat adulterij mulierem, & & poſtulabat, *vt ſibi computarentur dies quos* *x* *in cuſtodia feciſſet* *y*. me hoc admittere extitit, qui mihi contradiceret, cuius opinionem an tu probes, rogo maturiùs mihi ſcribas? Reſpondit: Opinionem tuam & verba legis & ſententia adiuuant, cui placuit *z* vtiles *a* dies accuſatori computandos eſſe, id eſt, quibus potuit accuſationis ſolemnia implere. quare ſine dubio dies, quibus qui in cuſtodia fuit, extra computationem vtiliū dierum exiſtimanti tibi conſtitutor, cõtradici non debuit.

6 ¶ Sexaginta *a* dies qui marito accuſante *b* vtiles computantur, *c* feriatis *d* quoque diebus, ſi *e* modò facultatem præſidis adeundi accuſator habuit, numerari certum eſt, quoniam de plano *f* quoque libellus dari poteſt. quod priuilegium ſi amiſit, non prohibetur intra alios quatuor *g* menſes querelam ſuam apud iudicē deferre.

7 ¶ Quærebatur, an iure *h* mariti poſſit accuſare mulierem ſe accuſaturum, & re ipſa accuſare, hinc colligere [illegible]

a eadem eſt reſciſio in l. 4. ... *b* Vxor accuſari poteſt de adulterio in priore matrimonio commiſſo ... [illegible]

... Quid maritus ei virgine, aut viduā rem habens, ... Adulterium dicitur, cùm ex altero quàm marito partus concipitur. Alij ita: adulterium eſt ad alterius thorum acceſſio.

n Pœna ſtupri lege Moſaica qui virginem aut viduam ſtuprauit eam ducere vel dotare cogitur ... [illegible]

d amici, vulgat. *e* Amici mentio cauſa ... [illegible]

q Socer doteni nurus adulteræ lucrari poteſt, ſi ſe inſcribit ... [illegible]

r Domus ſiliij, domus patris ... [illegible]

x quibus in cuſtodia fuiſſet ... [illegible]

z Dies conſtituti ad accuſandum de adulterio, ſunt vtiles ... [illegible]

b accuſanti ... *c* Ita computantur ... *d* Libellus accuſationis adulterij dari poteſt die feriato ... [illegible]

e Si ei, ſi præſidis ſit copia, feriati dies computantur.

f De plano, id eſt, non ſedente pro tribunali. *g* ... *h* Iure mariti adulterij accuſat ... [illegible]

a Filiam ſibi ſponſam alteri à patre in matrimonium traditam, adulterij accuſare non poteſt. Ergo ſi non ſit alteri tradita, poterit. v. Cuia. 6. obſeru. 16. l. 7. C. eod. b l. vlt. ſ. eo.
c Commiſſi ſcilicet conſtante matrimonio cum defuncto. [illegible]

vir eam fœminam, quæ cùm ei deſponſa fuiſſet, alij in matrimonium à patre fuiſſet tradita? Reſpondi: Nouam rem inſtituere huiuſmodi accuſatorem exiſtimo, qui adulterij crimen obiicere deſiderat propter a hoc tantùm quod priori ſibi deſponſa puella à patre in matrimonium alij fuerit tradita. 8 ¶ Defenſio b à marito adulterij c rea mulier poſtulatur. 9 ¶ Quæ propter impuberem filium vult dilationem d ab accuſatore impetrare, an debeat audiri? Reſpondi, non videtur mihi confugere ea mulier ad iuſtam defenſionem, quæ ætatem filij prætendit ad eludendam legitimam accuſationem. nam non e vtique crimen adulterij, quod mulieri obiicitur, infanti præiudicat, cùm poſſit & illa adultera eſſe, & impubes defunctum patrem habuiſſe. 10 ¶ Volenti mihi reū adulterij poſtulare eam quæ poſt commiſſum adulterium in eodem matrimonio perſeuerarit, contradictum eſt. quæro, an iſte reſponſum ſit? Reſpondi, ignorare non debuiſti, durante eo matrimonio in quo adulterium dicitur eſſe commiſſum, non f poſſe mulierem ream adulterij fieri, ſed nec adulterum interim accuſari poſſe. 11 ¶ Licet ei mulier, quæ in ſuſpicione g adulterij inciderit, nupſiſſe dicatur, nō ante accuſari poterit, quàm adulter fuerit cõuictus. alioquin ad hoc vel maximè viri confugient, volētes bene concordatum h ſequens à matrimonij dirimere, vt dicant cum adultero i mulierem nuptias contraxiſſe. 12 ¶ Mulier cùm abſentem virum audiſſet k vita functum eſſe, alij ſe iunxit. mox maritus reuerſus eſt. quæro quid aduerſus eam mulierem ſtatuendum ſit? Reſpondi, tam l iuris quàm facti quæſtionem moueri. Nam ſi longo m temporis tranſactō, ſine vllius ſtupri probatione, falſis n rumoribus inducta quaſi ſoluta priore vinculo, legitimis nuptiis ſecundis iuncta eſt: quod veriſimile eſt deceptam eam fuiſſe, nihil vindicta dignum videri poteſt. quod ſi ficta o mariti mors argumentum faciendis nuptiis probabitur præſtitiſſe, cùm hoc facto pudicitia laboretur, vindicare debet pro admiſſi criminis qualitate.

13 ¶ Ream adulterij vxorem duxi p, eam damnatam mox repudiaui. quæro, an cauſam diſſidij præſtitiſſe videor? Reſpondi: Cùm per legem Iuliam huiuſmodi vxorem retinere prohibearis q, non r videri cauſam te diſſidij præſtitiſſe, palam eſt. quare ita ius tractabitur, quaſi culpa mulieris facto diuortio.

Interpretatio legis Ne quis poſthac.

12. *Papinianus* lib. 1. de Adulteriis.

HÆc verba legis, *Ne quis poſthac ſtuprum, adulterium facito ſciens dolo malo*, & ad eum qui ſuaſit ſ, & ad eum qui ſtuprum vel adulterium intulit, pertinent.

De concubina. 1. De vxore iuſta, vel iniuſta. 2. De vxore vulgari & de vidua. 3. De ſponſa. 4. De ea quæ vxor eſſe non poteſt. 5. De vita mariti. 6. De admiſſo antequam eſſet vxor. 7. De admiſſo apud hoſtes. 8. De minore duodecim annis nupta. 9. De repudiata reducta. 10. De admiſſo antequam eſſet vxor.

13. Idem libro 2. de Adulteriis.

SI vxor non fuerit in adulterio, concubina t tamen fuit, iure quidem mariti accuſare eam non poterit, quæ vxor u non fuit: iure tamen extranei accuſationem inſtituere non prohibebitur: ſi modò ea ſit, quæ in concubinatu ſe dando, matronæ x nomen non amiſit, vt puta, quæ y patroni concubina fuit.

1 ¶ Planè ſiue iuſta vxor fuit, ſiue iniuſta z, accuſationem inſtituere vir poterit. nam & Sextus Cæcilius ait, Hæc lex ad omnia b matrimonia pertinet. & illud Homericum c adfert: nec enim ſoli (inquit) Atridæ vxores ſuas amant:

Οὐ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεΐδαι.

id eſt:

Non ſoli amant vxores diuerſorum hominum Atridæ.

2 ¶ Sed & in ea f vxore poteſt maritus adulterium vindicare, quæ vulgaris g fuerit h: quamuis, ſi vidua eſſet, impunè i in ea ſtuprum committeretur. 3 ¶ Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, etiam in ſponſa k hoc idem vindicandum l: quia neque matrimonium qualecumque m, nec ſpem n matrimonij violare permittitur.

4 ¶ Sed etſi ea ſit mulier, cum qua inceſtum commiſſum eſt, vel ea quæ quamuis vxoris animo haberetur, vxor tamen eſſe non poteſt: dicendum eſt iure mariti accuſare eam non poſſe, iure extranei poſſe o.

5 ¶ Iudex adulterij ante oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudicè viuens, mulieri quoque bonos mores colendi auctor fuerit. periniquum p enim q videtur eſſe, vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipſe non exhibeat. quæ res poteſt & virū damnare, non rem ob compenſationem r mutui criminis inter vtroſque communicare. 6 ¶ Si quis vxorem ſuam velit accuſare, dicatque eam adulterium cōmiſiſſe, antequam ſibi nuberet: iure viri accuſationem inſtituere non poterit: quia non, cum ei nupta eſt, adulterium commiſit.

¶ Quod & in concubina dici poteſt, quam vxorem quis poſtea habuit: vel in filiafamilias, cuius coniunctioni pater poſtea conſenſit u.

7 ¶ Si quis planè vxorem ſuam, cùm apud hoſtes eſſet, adulterium commiſiſſe arguat, benignius dicetur, poſſe eum accuſare iure viri. ſed ita demum adulterium maritus vindicabit, ſi vim x hoſtium paſſa non eſſet. cæterùm quæ y vim patitur, non eſt in ea cauſa, vt adulterij vel ſtupri damnetur. 8 ¶ Si minor duodecim annis in domum deducta, adulterium commiſerit, mox apud eum ætatem exceſſerit, cœperitque z eſſe vxor: non poterit iure viri accuſari ex eo adulterio, quod ante ætatem nupta commiſit, ſed vel quaſi a ſponſa poterit accuſari ex reſcripto Diui Seueri, quod ſuprà relatū eſt.

9 ¶ Sed & ſi qua repudiata b, mox reducta ſit, non quaſi eodem matrimonio durante, ſed quaſi alio interpoſito: videndum eſt, an ex delicto, quod in priore matrimonio admiſit, accuſari poſſit. & puto non poſſe, aboleuit enim prioris matrimonij delicta, reducendo c eam.

10 ¶ Idem dicendum eſt, ſi ſtupri velit accuſare eam, quam poſtea duxit vxorem. ſerò d enim accuſat mores, quos vxorem ducendo probauit.

De eo qui fecit vt adulterio redimatur. 1. Si vir adulterum ſubiecerit. 2. Qui & quando accuſare poſſunt. 3. De calumnia.

14. *Scæuola* lib. 4. Regularum.

IS cuius ope, conſilio e, dolo malo factum eſt, vt vir fœminave in adulterio deprehenſa, pecunia, aliave qua pactione ſe redimerent, eadem pœna damnatur, quæ conſtituta eſt in eos qui lenocinij crimine damnantur.

1 ¶ Si vir infamandæ vxoris ſuæ cauſa adulterum g ſubiecerit, vt ipſe deprehenderet h: & vir i & mulier k adulterij crimine tenentur ex ſenatuſconſulto de ea re facto. 2 ¶ Marito primùm l vel patri eam filiam, quam in poteſtate habet m, intra dies ſexaginta n diuortij o accuſare permittitur: nec vlli alii in id tempus agendi poteſtas datur: vltra eos dies neutrius voluntas expectatur.

z Quæ non accepta eſt aqua & igni. Cuiac. 6. obſ. 16.
b Iuſta & iniuſta.
c 9. Iliad. [illegible]
d exempli cauſa ſc. nec enim ſoli ſunt nec ſolos ſingule Atridæ hic deſig. Ergo & hæc lex ad iuſta & iniuſta matrimonia pertinet. Nos ſequimur patrem, hanc legem vtiquam non tantùm apud Græcos, ſed etiam apud Romanos.
e a. iubet.
f Iam in ea eſſe nota adulterij [illegible]
g Quæ corpore quæſtum fecit.
h quondam ſcil. [illegible]
i Viduam ſtuprū facientē, à cognatis mariti defuncti accuſari non poſſe, hinc colligas. [illegible]
k §. 4. ſ. eod.
l [illegible]
m Iuſtam vel iniuſtam, §. 1. ſ. eod.
n Sponſalia ſunt ſpes matrimonij.
o Inceſtam mulierem ductā qui commiſit, [illegible] adulterij accuſare poteſt, vt extraneus, iure mariti non poteſt.
p Quid? cum hinc colliges, iure veteri inceſtū mortem fuiſſe quæſitum? quomodo hic inceſtuoſos extranei iure accuſabit? quomodo inceſtuoſus accuſabitur? [illegible] inceſtum veteres capitali ſupplicio affecerunt? & id tamen negat Cicero 2. de legib. [illegible]

[illegible] Quid ſi [illegible] tempore mariti [illegible], vt ex eo mulier liberos ſuſcipere non potuerit? aliud dicendum eſt. [illegible] Quid ſi concubina domeſtica & manifeſtaria [illegible] fides habebitur, etiam ſi concubinatus probauerit eam conſuetudinem alteram habuiſſe? vide Papon. 22. Arreſtorum [illegible] tit. 13. t Id verum fuit antiquo iure [illegible] u In ſuſpicionem [illegible] g vide legem [illegible] h Secundum.
i vide Nouel. 134. k Fama publica conſtans nec affectata, excuſat à dolo.
l Tam facti, quàm iuris. Pet. Faber. [illegible] m Nouel. 117. cap. 11.
n Falſa & publica, non tamen affectata & conficta fama excuſat à dolo.
o [illegible] p [illegible] q Ream adulterij in matrimonio quis retinere prohibetur. Apud Gallos id non obſeruatur, vide Papon. 22. Arreſtorum [illegible]
r Non videtur in culpa, qui eam dimiſit, quam retinere per legem non poteſt. [illegible]
ſ Delinquit, qui ſuadet delictum, [illegible]
t Concubinam ſuam poteſtne aliquis adulterij accuſare? poterit, ſi modò ea mulier nomen matronæ concubinatu non amiſerit, [illegible]
u Concubina vxor non eſt.
x vide Cuiac. 5. obſeru. 18. y Liberta patroni concubina, matronæ nomen non amittit. [illegible]

[illegible] Vir libera excuſat ab adulterio & ſtupro, v. Auguſtinum in libro de Ciuitate, vbi de Lucretia. [illegible] Repudiatam duci poteſt. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

5 ¶ Iure mariti qui accuſant, calumniæ *a* periculum non euitant *b*.

Si maritus ſit in magiſtratu. De abſente reipubl. cauſa. 5. De patre & marito negantibus ſe accuſaturos. 6. De minore 25. annis. 7. Quando præſcriptio poſsit obijci accuſanti. 8. Vter prior accuſari debeat, adulter, an adultera: & an ſimul accuſari poſsint, & de effectu prioris indicij.

15. *Vlpianus* lib. 2. de Adulteriis.

SI maritus ſit in magiſtratu, poteſt præueniri à patre. At quin non oportet, & putat Pomponius debere dici, quoad maritus magiſtratum gerit, patris quoque accuſationem impediendam *c*: ne præripiatur marito ius, quod cum eo æquale habet. igitur non cedent ſexaginta dies patri, cùm accuſare non poteſt. 1 ¶ Legis Iuliæ de adulteriis capite ſeptimo ita cauetur: *Ne quis inter reos referat eum qui cum ſine detrectatione reipublicæ cauſa abſit d*: neque *e* enim æquum viſum eſt abſentē reipublicæ cauſa inter reos referri, dum reipublicæ operatur.

2 ¶ Neceſſario adiicitur *ſine detrectatione*. cæterùm ſi quis euitandi criminis id egit, vt reipublicæ cauſa abeſſet, nihil illi commentum *f* hoc proficiat.

3 ¶ Quòd ſi quis præſens ſit, vice *g* tamen abſentis habetur: vt putà qui in vigilibus *h* vel vrbanis *i* caſtris militat, dicendum eſt deferri hunc poſſe: neque enim laborare habet, vt ſe repræſentet.

4 ¶ Et generaliter dicendum eſt, eorum demum abſentiam excuſatam eſſe, qui in alia prouincia reipublicæ cauſa abſunt, quàm in ea in qua delinquuntur. Proinde ſi quis in prouincia, in qua agit, adulterium commiſerit, accuſari poterit, niſi ſit ea perſona, quæ ad præſidis cognitionem non pertinet. 5 ¶ Si negauerint ſe pater & maritus accuſaturos intra *k* diem ſexageſimum, an ſtatim incipiant tempora extraneo cedere? Et primus Pomponius putat admitti ad accuſationem extraneum *l* poſſe ſtatim: atque iſti negauerint. cui ad ſentiendum puto. fortius enim dicetur, cum qui ſe negauerit *m* acturum, poſtea *o* non audiendum.

6 ¶ Lex Iulia de adulteriis ſpecialiter quoſdam adulterij accuſare prohibet, vt minorem *n* annis 25. nec enim viſus eſt idoneus accuſator, qui nondum robuſtæ *p* ætatis eſt, quod ita verum eſt, ſi non matrimonij ſui iniuriam exequatur. cæterùm ſi ſuum matrimonium vindicare velit, quamuis iure extranei ad accuſationem veniat, tamen audietur. nec enim vlla præſcriptio obiicitur ſuam *q* iniuriam vindicanti. Sanè ſi iuuenali *r* facilitate ductus, vel etiam feruore ætatis acceſſus, ad accuſationem proſilit, accuſanti ei non *ſ* facilè calumniæ pœna irrogabitur. ¶ Minorem *t* 25. annis etiam eum accipimus, et qui vigeſimum quintum annū ætatis agit.

7 ¶ Præſcriptiones *u* quæ obiici ſolent accuſantib. adulterij, antè ſolent tractari, quā *x* quis inter reos recipiatur. Cæterum poſteaquàm ſemel receptus eſt, non poteſt præſcriptionem obiicere.

8 ¶ Si in viduitate mulier perſeuerat, in accuſatoris eſt arbitrio *y*, à quo velit incipere, vtrum ab adultero, an ab adultera. 9 ¶ Si quis & adulterum & adulteram ſimul detulit, nihil *z* agit: poteritque quaſi neutrum detulerit, rurſus à quo velit, initium facere: quia nihil agit prima delatione.

16. *Idem* lib. 2. de adulteriis.

QVi vxori repudium miſerit, poteſt ei denuntiare *a* ne Seio nuberet *b*: & ſi denunciauerit, & ab ea incipere poteſt.

17. *Idem* libro ſecundo ad legem Iuliam de Adulteriis.

DEnuntiaſſe qualiter accipiamus? vtrum ad iudicem an verò ſimpliciter? ego, etſi nō denuntiauit ad iudicem, ſufficere credo, ſi *c* adulterij ſe acturum denuntiauerit. ¶ 1 Quid ergo, ſi non quidem denuntiauit, verùm libellos *d* accuſatorios dedit, antequam nuberet? eáque cùm id cognouiſſet, nupſit *e*, vel ignorans? Puto non *f* videri ei denunciatum: ideirco non poſſe accuſatorem ab ea incipere.

2 ¶ Quid ergo ſi tantùm denuntiauit ne nuberet, ſed non addidit, quare? num rectè nupſiſſe videatur? ſed melius eſt illud ſequi, vt eius denuntiatio videatur electionem accuſatori reſeruare, qui crimen denuntiauit. omnino igitur ſi fecit adulterij criminis commemorationem *g* in denunciatione, etſi iudicem non monſtrauit, magis putamus mulierem, quā denunciationem præceſſerit, poſſe accuſari.

3 ¶ Quid tamen, ſi ſpecialiter, cum quo adulterium fecerit, denuntiatione complexus eſt, mox velit eam ex alterius *a* perſona accuſare? magis eſt, vt non debeat audiri. neque enim crimen quod denunciauit, obiicit.

4 ¶ Sed etſi per procuratorem denunciauerit, puto poſſe eum accuſationem, ſi velit, inſtituere: ſufficere enim *b* procuratoris denuntiationem. 5 ¶ Ergo etſi per actores *c* denunciauerit, ſi per ſeruum dominus denunciauerit, rata erit denuntiatio.

6 ¶ Quæritur, an alius adulteram, alius adulterum poſtulare poſsit, vt quamuis ab eodem ambo ſimul poſtulari non poſsint, à diuerſis tamen ſinguli poſsint? ſed non ab re eſt hoc probare, diuerſos accuſatores admitti poſſe, dum ſi ante *d* denuntiationem nupſerit, prior mulier accuſari non poſsit. Expectabit igitur mulier ſententiam de adultero latam. Si abſolutus fuerit, mulier per eum vincet, nec vltra accuſari poteſt. Si condemnatus *e* fuerit, mulier non eſt condemnata, ſed aget cauſam ſuam fortaſſis: & obtinere vel gratia *f*, vel iuſtitia, vel legis auxilio poſsit. Quid enim, ſi adulter inimicitiis oppreſſus eſt, vel falſis argumentis, teſtibúſque ſubornatis apud præſidem grauatus: qui aut noluit, aut non potuit prouocare? mulier verò iudicem religioſum ſortita, pudicitiam ſuam defendat *g*?

7 ¶ Sed ſi *h* antequam condemnetur.

18. *Marcianus* lib. 1. de publicis iudiciis.

VEl antequam cum eo agi cœperit.

19. *Vlpianus* lib. 2. ad legem Iuliam de Adulteriis.

ADulter diem ſuum obierit? conſtitutum eſt, etiam mortuo *i* adultero, ſine præſcriptione mulierē poſſe accuſari. 1 ¶ Sed etſi non mors, ſed pœna alia reum ſubtraxerit, adhuc dicimus poſſe ad mulierem veniri.

2 ¶ Si eo tempore quo eligebatur reus, adultera nupta *k* non fuit, quo autem abſoluatur, nupta inuenitur, dicendum eſt hanc abſoluto quoque adultero poſſe accuſari: quia eo tempore quo adulter eligebatur, nupta non fuit. 3 ¶ Nupta non poteſt accuſari, non tantum ab eo qui adulterum accuſauit, nec obtinuit, ſed nec ab alio quidē, ſi adulter abſolutus eſt. ¶ Proinde ſi per colluſionem cum adultero conſtituerit *l*, ſientque abſolutus, dedit mulieri nuptæ aduerſus omnes ſecuritatem.

¶ Planè ſi nupta eſſe deſierit, accuſari poterit. neque enim aliam lex tuetur, quàm eam quæ nupta eſt, quandiu nupta erit. *De iure occidendi.*

20. *Papinianus* lib. 1. de Adulteriis.

PAtri *m* datur ius occidendi adulterum cum filia quam in poteſtate habet. Itaque nemo alius ex patribus idem iure faciet. ſed nec filiusfamilias pater.

21. *Vlpianus* libro 1. de Adulteriis.

SIc eueniet vt nec pater, nec auus *n* poſſint occidere: nec immeritò. in ſua enim poteſtate non videtur habere, qui non eſt ſuæ poteſtatis *o*.

22. *Papinianus* lib. 1. de adulteriis.

NEc in ea lege *p* naturalis ab adoptiuo *q* pater ſeparatur. 1 ¶ In accuſationem *r* viduæ filiæ non habet pater ius præcipuum.

2 ¶ Ius occidendi patri *ſ* conceditur *t* domi ſuæ, licet ibi filia non habitet: vel in domo generi.

¶ Sed domus & pro *u* domicilio accipienda eſt, vt in lege Cornelia de iniuriis *x*.

3 ¶ Sed qui occidere poteſt adulterum, multò *y* magis contumelia *z* poterit iure adficere.

4 ¶ Ideo autem patri, non marito mulierem, & omnem adulterum permiſſum eſt occidere, quòd *plerumque a pietas paterni nominis conſilium pro liberis capit*: cæterùm mariti calor & impetus facile decernentis *b* fuit refrænandus.

23. *Vlpianus* lib. 1. de Adulteriis.

QVod ait in lex, *in c filia adulterum deprehenderit*, non *d* otioſum *e* videtur. voluit enim ita demum hanc *f* poteſtatem patri competere, ſi in ipſa turpitudine *g* filiam de adulterio deprehendat. Labeo quoque ita probat. & Pomponius ſcripſit, in ipſis rebus veneris deprehenſum occidi. & hoc eſt quod Solon & Draco dicunt ἐν ἔργῳ.

1 ¶ Sufficit patri, ſi eo tempore habeat in poteſtate

a *l. non tantum* 11. *ſi qui ſtipulator ſed quiſque liberorum ...* *Turpilliano.* l. 1. *in fin.* ℥. *de præuaricat.* ... *de præſcript.* ... *in fin.*

b Imò euitabitur, maxime intra ſexaginta dies. *l.* 27. §. 1. ℥. *ad municip.* Paul. 2. *ſentent.* ...

c Impediendam. *vulg. Hal.*

d *l.* 12. ℥. *de accuſ.*

e Imò æquum. ... §. 14. *in fi.* ... *eod.*

f Commenta non proſunt.

g *l.* 5. *l.* 14. ℥. *ex quibus cauſis maior.*

h *l.* 8. §. 4. ℥. *de accuſ.*

i *d. l.* 8. §. 9.

k *adde l.* 19. § 5. ℥. *eod.*

l Homicidam, cum interfecti cognatis tranſigentem, per extraneum accuſari poſſe. *l.* 5. ... ℥. *de ...* *publ.* hinc Bellisarius colligit. 1. *practicæ* 3. *num.* 73.

m Adulterij gratia conuictus poteſt. *l.* 19. ... *eod.*

n *l.* 14. §. 6. ℥. *de adult.* *leg.* 2. ℥. *ad Turpill.*

o *d. Marti.* 2. §. 7. ... *Cuiac.* 17. *obſerv.* 30.

p Ætas robuſta quæ maior annis 25. *vt hic.*

q Suam iniuriam cuique vindicare licet.

r Iuuenili. *vulg. Hal.*

ſ Iuuenibus non facilè remittitur pœna calumniæ.

t *l.* 1. ℥. *de min.*

u *l. exceptiones* ... ℥. *de diuerſis & temporalibus præſcriptionibus.*

x *l.* 2. §. 4. *in fin.* ℥. *eod.*

y *l.* 5. ℥. *eod.*

z *l.* 32. §. 1. *l.* 39. §. 6. ℥. *eod. l.* 8. *C. eo.* ſed Papinianus 21. ... *in fi.* ... aliter iudicatum fuiſſe in Senatu Pariſienſi, & maritum accuſantem ſimul adulterum, & adulteram, auditum admiſſumque fuiſſe.

a *l.* 12. *in fi. C. eod.*

b Nubat. *vulg.*

c Repudiata vxori, ſcilicet denunciato ne nubat, ſi videlicet ei denuntiaret, fore, vt quamdiu ... adulterij accuſetur?

d Libelli accuſatorij datio non habet vim denuntiationis. *Bartolus.* e Nupſit ve ignorans. *Vulg.* nupſitue ignorans. *Haloa.* & rectè.

f Denuntiandum eſt mulieri ne nubat, licet certo ſciat ſe adulterij accuſandam eſſe. Imò ſcienti non eſt denuntiandum. *l.* 10. §. 10. ℥. *de bon. poſſ.* ... *in fine* ℥. *de* ... *nupt.*

g In perfecta prouocatione, & denunciatione (excepta noui operis nunciationem, *l.* 1. ℥. *de operis noui.*) cauſa denuntiationis in genere exprimenda eſt, an & nomen iudicis apud quem litigandum eſt, exprimi oportet? Vtique in perfecta denunciatione, *l. eadem.*

a Variatio prioris nature ſacultatem aliam eſſe arbitr.

b Per procuratorem patet ſed ... maritalis.

c Actores. *Vulg. Hal.* Actores ſunt inter ſponſoſ ... magis ... *l.* 17. ... *l.* 12. ... *C. ...*

d *l.* 5. ℥. *ad l.* 25. ...

e *l.* 11. *C. eo.*

f Coniectura ... ſententia ... non ... alteri ... falſisue ... ſententia ...

g Iudicis religioſi ... *eod.*

h Adultero condemnato vel mortuo ... mulierem ... accuſari poteſt. *l. ad*

i *l.* 17 ... *eod.* ... *C. eod. Paul.* 2. *ſent.* ... *eod. Pauli* ... *C.* ... *Hott.* ... *eod.*

m patris appellatione auum ... comprehendi ... colligunt, ... ℥. *de iniur.* ... qui ſecus ... non liberos ... emancipat ... ſit ... in patre poſse.

o Quid hinc colligit Bartolus? ... qui in alterius poteſtate ſit, in ſua poteſtate ... habere non poſſe.

p De adoptiuo ... qua permiſsio ... occidere.

q *Paul.* 2. *Collat.* ...

r In accuſatione viduæ. *Cuiac.* ... non in viduam, ſed in ... qui ſiliam

mor. 2. 60. ... 37. *c.* 33. t *d. Marti.* 2. §. 14. t Homicida non contingit ... inſiciis. u *Ci. ... Marti. ibid.* x *l.* 5. §. 2. ℥. *de iniuriis.*

y Argumentum à maiori ad minus.

z Ὕβρεως. *Cuiac. ibid. Marti. ibid.*

a Patris pietas, conſilium pro liberis capere in dubio præſumitur, de qua præſumptione ... *Alc.* 3. *præſumpt.* 2. b Sæuientis *Vulg.*

c ſiliā ſiquidem. Qui in filia. & c. Porrò in filia adulterum deprehendere eſt in ipſa turpitudine, vt mox ſubiicit.

d Solent enim plerumque ſcriptores vel ... ἀπὸ ...

e Otioſum eſt quod nihil operatur ... alibi ... quæ nullum ... parit. *l.* 48. ℥. *depoſiti.* *l.* 42 ... *de vſuris.* f occidendi ſ. g In ipſa turpitudine filiam deprehendere, *l.* 19. ... in ipſis rebus Veneris, ἐν ἔργῳ, *aut.*

qua

Universidad Rey Juan Carlos

quo occidit, non quo in matrimonio collocauit. finge enim poſtea redactam in poteſtatem.

2 ¶ Quare non vbicunque deprehenderit pater, permittitur ei occidere, ſed domi ſuæ a, generiue ſui tantum b: illa ratio redditur, quòd maiorem iniuriam putauit legiſlator, quod in domum patris aut mariti auſa fuerit filia adulterum c inducere.

3 ¶ Sed ſi pater alibi habitet, habeat autem & aliam domum, in qua d non habitet, deprehenſam illo filiam, vbi non habitat, occidere non poterit.

4 ¶ Quod ait lex in e *continenti filiam occidat*, ſic erit accipiendum, ne occiſo hodie adultero reſeruet, & poſt dies f filiam occidat, vel contrà: debet enim propè vno g ictu & vno impetu vtrumque occidere, æquali ira aduerſus vtrumque ſumpta. quod ſi non affectauit, ſed dum adulterum occidit, profugit filia h, & interpoſitis i horis k adprehenſa eſt l à patre qui perſequebatur: in continenti videbitur occidiſſe.

24. *Macer* lib. 1. Publicorum.

MArito quoque adulterum vxoris ſuæ occidere permittitur m; ſed non n quemlibet o, vt patri. nam hac lege cauetur, vt liceat viro deprehenſum domi ſuæ p, non q etiam ſoceri, in adulterio vxoris occidere eum qui leno fuerit, quiue artem ludicram antè fecerit r, in ſcenam ſaltandi ſ cantandiue cauſa prodierit, iudiciòve publico damnatus, neque in integrum reſtitutus erit, quiue libertus eius mariti, vxoriſve patris, matris, filij, filiæ, vtrius eorum fuerit. Nec intereſt, proprius cuius eorum, an cum alio communis fuerit, quiue ſeruus erit.

1 ¶ Et præcipitur, vt is maritus qui horum quem occiderit, vxorem ſine mora dimittat t.

2 ¶ Cæterùm ſui iuris an filiusfamilias u ſit maritus, nihil intereſſe à pleriſque dictum eſt.

3 Illud in vtroque ex ſententia legis x quæritur, an patri magiſtratum occidere liceat. Item ſi filia ignominioſa ſit, aut vxor contra leges nupta, an idcirco nihilominus pater maritùſve habeat. Et quid, ſi pater maritus leno, vel aliqua ignominia notatus eſt? Et rectius dicetur eos y ius occidendi habere, qui iure patris maritiue accuſare poſſunt.

De iure retinendi adulterum.

25. *Vlpianus* lib. 2. ad legem Iuliam de Adulteriis.

CApite quinto legis Iuliæ ita cauetur, vt *viro adulterum z in vxore ſua deprehenſum, quem a aut nolit, aut non liceat occidere, retinere horas diurnas, nocturnaſque continuas non plus quam viginti b, teſtandæ eius rei cauſa ſine fraude ſua iure liceat.*

1 ¶ Ego arbitror etiam in patre, id ſeruandum, quod in marito expreſſum eſt.

2 ¶ Sed etſi non in domo ſua deprehenderit maritus, poterit retinere c.

3 ¶ Sed ſemel d remiſſus adulter, reduci non poteſt.

4 ¶ Quid ergo ſi euaſerit? an reductus cuſtodiri viginti horis poſſit? Et putem hic magis dicendum, reductum retineri poſſe teſtandæ rei gratia.

5 ¶ Quod adiicitur, *Teſtandæ eius rei gratia*, ad hoc pertinet, vt teſtes e inducat teſtimonio futuros accuſatori, deprehenſum reum in adulterio.

De matrimonio conſtante. De accuſatione à marito derelicta.

26. *Idem* lib. 3. Diſputationum.

COnſtante a matrimonio ab eo qui extra maritum ad accuſationem admittitur accuſari mulier adulterij non poteſt. probatam enim à marito vxorem, & quieſcens b matrimonium non debet alius turbare atque inquietare, niſi prius c lenocinij maritum accuſauerit.

1 ¶ Derelictam verò à marito accuſationem etiam ab alio excitari vtile eſt.

De quæſtionibus.

27. *Idem* lib. 3. de Adulteriis.

SI poſtulauerit d accuſator, vt quæſtio habeatur e de ſeruo adulterij accuſato, ſiue voluit ipſe intereſſe, ſiue noluit, iubent iudices eum ſeruum æſtimari: & vbi æſtimauerint tantam pecuniam, & alterum tantum eum qui nomen eius ſerui detulerit ei, ad quem ea res pertinet, dare iubebunt. 1 ¶ Sed deſpiciamus, cui iſta pœna præſtanda ſit: quia lex ſeruum nominauit, ad quem ea res pertinebit. Igitur bonæ fidei emptorem, quamuis ab eo emerit, qui dominus non eſt, rectè dicemus eum eſſe, ad quem ea res pertinet. 2 ¶ Eum quoque qui pignori f accepit, magis admittimus in eadem cauſa eſſe: ſcilicet quia intererat eius, quæſtionem non haberi. 3 ¶ Sed & ſi vſusfructus in ſeruo alienus ſit, inter dominum & fructuarium diuidi debet æſtimatio.

4 ¶ Et ſi communis plurium ſeruus erit, vtique inter eos quoque erit æſtimatio diuidenda. 5 ¶ Si liber homo, dum ſeruus exiſtimatur tortus ſit, quia & ipſe conditionem ſuam ignorat, magis admittit Cæcilius, actionem vtilem ipſi dandam aduerſus eum qui per calumniam appetit, ne impunita ſit calumnia eius ob hoc, quòd liberum hominem quaſi ſeruum deduxit in quæſtionem. 6 ¶ Haberi quæſtionem lex g iubet de ſeruis ancillisue eius, de quo vel de qua quæreretur, parentiue vtriuſque eorum, ſi ea mancipia ad vſum ei à parentibus data ſint. Diuus autem Hadrianus Cornelio Latiniano reſcripſit, & de exteris ſeruis quæſtionē haberi.

7 ¶ Quæſtioni intereſſe h iubentur reus reáve, & patroni i eorum, & qui crimen detulerit, interrogandique facultas datur & patronis. 8 ¶ De eoque ſeruo, in quo vſumfructum reus habuit, magis eſt vt quæſtio haberi poſſit. licet enim ſeruus non fuerit, in ſeruitute tamen fuiſſe videtur: nec tam proprietatis cauſa ad quæſtionem, quam miniſterij pertinet. 9 ¶ Ergo & ſi bona fide ſeruiat reo ſeruus alienus, admittit quis interrogari eum per quæſtionem poſſe. 10 ¶ Sed & ſi ſeruus ſit, cui fideicommiſſa l libertas debetur, vel ſtatuta m ſperatur, torqueri eum poſſe magis eſt.

11 Iubet lex eos homines, de quibus quæſtio ita habita eſt, publicos n eſſe: proinde in communi o partem publicamus: in proprio cui vſusfructus alienus eſt, nudam proprietatem in quo tantum vſumfructum habuit reus, magis eſt, vt perceptio vſusfructus ad publicum incipiat pertinere, alienum ſeruum vtique non publicabimus. Ratio autē publicandorum ſeruorum ea eſt, vt ſine vllo metu verum dicant: & ne, dum timeant ſe in reorum poteſtatem regreſſuros, obdurent in quæſtione. 12 ¶ Non tamen prius publicantur, quàm quæſtio de illis habita fuerit. 13 ¶ Sed etſi negauerint p, nihilominus publicantur. ratio enim adhuc eadem eſt, ne dum hi ſperant ſe in poteſtatem dominorum reuerſuros: ſi negauerint, ſpe meriti collocandi in mendacio perſeuerent. 14 ¶ Sed & ſerui accuſatoris, ſi de his quæſtio habita ſit, publicentur: eius enim ſerui ne mentiantur, meritò à domino eius recedunt. Extranei verò non habent, cui gratificentur.

15 ¶ Si reus vel rea abſoluti fuerint, æſtimari per iudices lex damnum voluit, ſiue mortui fuerint, quantæ pecuniæ ante quæſtionem fuerant: ſiue viuent, quantæ pecuniæ in his damnum datum fuerit, factùmve eſſet.

16 ¶ Notandum eſt, quod capite quidem nono cauetur, ſi ſeruus adulterij accuſetur, & accuſator quæſtionem in eo haberi velit, duplum q pretium domino præſtari lex iubet: at hic ſimplum.

28. *Marcianus* lib. 1. de iudiciis publicis.

QVod ex his cauſis debetur, per condictionem, quæ ex lege r deſcendit, petitur.

De lenocinio mariti. 1. Si quis hac lege damnatam vxorem duxerit. 2. De eo qui pretium pro comperto ſtupro acceperit, vel dederit. 3. De lenocinio mariti. 5. Intra quod tempus [illegible] *gratis remiſit* [illegible] *accuſari.*

29. *Vlpianus* lib. 4. de Adulteriis.

MAriti lenocinium ſ lex coercuit, qui deprehenſam vxorem in adulterio retinuit, adulterumque dimiſit. debuit enim vxori quoque iraſci, quæ matrimonium eius violauit. tunc autem puniendus eſt maritus, cum excuſare ignorantiam ſuam non poteſt, vel adumbrare patientiam prætextu incredibilitatis t. idcirco enim lex ita locuta eſt, *Adulterum in domo deprehenſum dimiſerit*: quod voluerit in ipſa turpitudine u deprehendentem maritum coercere.

1 ¶ Quod ait lex, adulterij damnatam x ſi quis duxerit

Universidad Rey Juan Carlos

a d. l. 2. ſ. 10. ſ. 7. [illegible]
b Gratis qui remiſit adulterium, lenocinij non tenetur. l. 2. ſ. 2. l. 15. ſ. 5. eo. tit. 16.
c l. 2. ſ. 8. l. 11. ſ. ea. l. 33. eo.
d Verberatur tamen relegatur. Pal. 26. in fin.
e Quorum duorum maritus, quatuor ſiue extranei admittuntur. l. 4. ſ. eod.
f l. 30. ſ. 1. 7. eo.
g o. l. 11. ſ. 6. l. 15. ſ. 5. eo.
h C. Maria. 2. ſ. 5.
i de quo vide ſ. 6. infra eo. vide l. 5. C. eo. l. 6. Hat. 2.
k l. 8. ſ. eo.
l ſ. 5. d. 6 ſupra eo. l. 5. C. eo. 6. Pal. 17. c. 19.
m l. 2. in fin. ſ. ad l. Iul. de vi pub.
n l. 5. in fin. ſ. de vi pub.
o v. l. 24. in ſ. eo.
p l. 29. ſ. 5. ſupra eo. 6. Maria. 2.
q [illegible]
u vide l. 5. l. 15. in ſ. eo.
x Accuſare duos ſimul nemo poteſt. vide l. 8. C. eo.
y vide l. 24. l. 29. ſ. 6. ſ. eo.
* Teſtes ante litem conteſtatam nec interrogandi nec torquendi in alicuius præiudicium.
* In nouercam. Vulgat. Hic accuſ. ſenſus eſt, ſi pater dimiſit filium deprehenſum cum ſua nouerca, vel dominus ſeruum vel patiatur liberum eius ſui dominam adulterantem.

duxerit vxorem, ex lege tenetur an & ad ſtuprum referatur, videamus: quod magis eſt. Certè ſi ob aliam cauſam ex lege ſit condemnata, impunè vxor ducetur.

2 ¶ Plectitur & qui pretium a pro comperto ſtupro acceperit. Nec intereſt, vtrum maritus ſit qui acceperit, an alius quilibet: quicunque enim ob conſcientiam ſtupri accepit aliquid, pœna erit plectendus.

¶ Cæterum ſi gratis b quis remiſit, ad legem non pertinet. 3 ¶ Qui quæſtum ex adulterio vxoris ſuæ fecerit, plectitur: nec enim mediocriter delinquit, qui lenocinium c in vxore exercuit. 4 ¶ Quæſtum autem ex adulterio vxoris facere videtur, qui quid accepit, vt adulteretur vxor: ſiue enim ſæpius, ſiue ſemel accepit d, facere non eſt eximendus e, quæſtum enim de adulterio vxoris propriè ille exiſtimandus eſt, qui aliquid accepit, vt vxorem pateretur adulterari meretricio quodam genere. Quòd ſi patiatur vxorem delinquere non ob quæſtum, ſed negligentiam, vel culpam, vel quandam patientiam, vel nimiam credulitatem, extra legem poſitus videtur f.

5 ¶ Sex menſium g hæc ſit ſeparatio, vt in nupta quidem ex die diuortij ſex menſes computentur, in vidua vero ex die commiſsi criminis, quod ſignificari videtur reſcripto ad Tertyllum & Maximum conſules. Præterea ſi ex die h diuortij ſexaginta i dies ſint, ex die vero commiſsi criminis quinquennium præterierit k, debent dici, nec mulierem poſſe accuſari l, vt quòd dantur ſex menſes vtiles, ſic ſit accipiendum: ne crimen quinquennio continuo ſopitum excitetur. 6 ¶ Hoc quinquennium obſeruari legiſlator voluit, ſi reo vel reæ ſtuprum, adulterium, vel lenocinium obijciatur. quid ergo, ſi aliud crimen ſit, quod obijciatur, quod ex lege Iulia deſcendit, vt ſunt qui domum m ſuam ſtupri cauſa præbuerunt, & alij ſimiles? & melius eſt dicere, omnibus admiſsis ex lege Iulia venientibus quinquennium eſſe præſtitutum.

7 ¶ Quinquennium n autem ex eo die accipiendum eſt, ex quo quid admiſſum eſt, & ad eum diem quo quis poſtulatus poſtulatáve eſt, & non ad eum diem, quo iudicium de adulteris exercetur. 8 ¶ Hoc amplius ſenatuſconſulto adiectum eſt, vt ſi plures eundem poſtulauerint, eius qui perſeuerauerit reum reámve facere, poſtulationis dies prima exigatur: ſcil. vt qui accuſat, ſuos libellos accuſatorios ſpectet, non alienos. 9 ¶ Eum autem qui per vim o ſtuprum intulit vel mari vel fœminæ, ſine p præfinitione huius temporis accuſari poſſe, dubium non eſt: cum eum publicam vim committere, nulla dubitatio eſt.

De calumnia. 1 Ex quo tempore poteſt accuſari.

30. Paulus q lib. 2. de Adulterijs. r

Pater ſine periculo calumniæ non s poteſt agere.

1 ¶ Sexaginta dies à t diuortio numerantur in diebus autem ſexaginta & ipſe ſexageſimus eſt.

31. Idem u lib. 1. de Adulterijs. x

Quinquennium non vtile, ſed continuo y numerandum eſt. ¶ Quid ergo ſiet ſi prior mulier rea facta ſit, & ideo adulter eodem tempore reus fieri nō potuit, & diu tractatâ lite quinquennium tranſierit? quid ſi is qui intra quinquennium quem poſtulauerat, non peregerit? aut præuaricatus eſt, & alius eundem repetere velit, & quinquennium tranſactum ſit? æquum eſt computationi quinquennij eximi id tempus, quod per poſtulationem præcedentem conſumptum ſit.

De iure occidendi. 1 Si plures ſimul accuſentur.

32. Marcellus lib. 1. de publicis iudicijs. §

Nihil intereſt, adulteram filiam prius pater occiderit, an non, dum vtrumque z occidat. nam ſi alterum occidit, lege a Cornelia reus erit. quòd ſi altero occiſo, alter vulneratus fuerit, verbis quidem legis non liberatur, ſed Diuus Marcus & Commodus reſcripſerunt impunitatem ei concedi: quia licet interempto adultero mulier ſuperuixerit poſt tam grauia b vulnera, quæ ei pater inflixerat, magis fato, quàm voluntate eius ſeruata eſt: quia lex parem in eos, qui deprehenſi ſunt, indignationem exigit, & ſeueritatem requirit.

1 ¶ Cum alterum ex adulteris elegerit c maritus, alterum non antè accuſare poteſt, quàm prius iudicium finietur: quia duos d ſimul ab eodem accuſari non licet. non tamen prohibetur accuſare ſimul cum adultero vel adultera eum quoque accuſare, qui domum e ſuam præbuit, vel conſilio fuit, vt crimen redimeretur.

Si ſeruus adulterium cum domina commiſiſſe dicatur. 1 De eo qui retinuit vel reduxit. 2 Si vxor ex adulterio viri pretium acceperit.

33. Marcianus f lib. 1. de publicis iudicijs. §

Si quis adulterium g ſeruo ſuo commiſſum dicat in eam, quam vxorem habuit, D. Pius reſcripſit, accuſare potius mulierem eum debere, quàm h in præiudicium eius ſeruum * ſuum * torquere.

1 ¶ Si quis adulteram non dimiſerit, ſed retinuerit, forſan filiam in nouerca i, vel etiam libertum vel ſeruum in vxorem, ex ſententia legis tenetur, quamuis verbis non continetur. Quæ autem retinetur, punitur. Sed ſi dimiſſam a reduxerit, verbis non tenetur: ſed tamen dicendum eſt, vt teneatur, ne fraus fiat. 2 ¶ Si vxor ex adulterio viri pretium b acceperit, lege Iulia quaſi adultera tenetur.

Definitio ſtupri. 1 Differentia adulterij & ſtupri.

34. Modeſtinus c lib. 1. Regularum. d

Stuprum e committit qui liberam mulierem conſuetudinis cauſa non f matrimonij continet, excepta videlicet concubina.

1 ¶ Adulterium in nupta admittitur: ſtuprum g in vidua, vel virgine h, vel puero * committitur. *

De errore circa inſcriptionem.

35. Idem lib. 8. Regularum.

Accuſatorius adulterij, ſi quid circa inſcriptionem errauerit, ſi tempora i largiantur, emendare non prohibetur, ne cauſa aboleatur.

De minore.

36. Papinianus lib. 3. Quæſtionum. *

Si minor annis adulterium commiſerit, lege Iulia tenetur, quoniam tale crimen poſt pubertatem k incipit.

De filiofamilias.

37. Idem lib. 5. Quæſtionum. §

Filiumfam. publico iudicio adulterium in vxorem ſine l voluntate patris arguere poſſe, conſtitutum eſt: vindictam enim proprij doloris conſequitur m.

De inceſtu. 1 De [illegible]. 3. De [illegible]. 10. De eo qui in honore miniſtratione publico eſt.

38. Idem lib. 36. Quæſtionum. *

Si adulterium cum inceſtu committatur, vt puta cum priuigna n, nuru, nouerca: mulier ſimiliter quoque punietur o. id enim remoto etiam adulterio eueniret.

1 ¶ Stuprum in ſororis filiam p ſi committatur, an adulterij pœna ſufficiat mari, conſiderandum eſt: occurrit quod hic duplex q admiſſum eſt: quia multum intereſt, errore matrimonium illicitè contrahatur, an contumacia iuris r & ſanguinis ſ contumelia concurrunt.

2 ¶ Quare mulier tunc demum eam pœnam t, quam mares ſuſtinebit, cum inceſtum iure gentium u prohibitum admiſerit. nam ſi ſola iuris noſtri x obſeruatio interuenerit, mulier ab inceſti crimine erit excuſata.

3 ¶ Nonnunquam tamen & in maribus inceſti crimina, quanquam natura grauiora y, ſunt humanius quàm adulterij tractari ſolent: ſi z modo inceſtum per a matrimonium illicitum contractum ſit.

4 ¶ Fratres denique Imperatores Claudiæ b crimen inceſti propter ætatem c remiſerunt: ſed diſtrahi d coniunctionem illicitam iuſſerunt: cum alias adulterij crimen, quod pubertate e delinquitur, non excuſetur ætate f. nam & mulieres in iure g errantes inceſti crimine non teneri ſupra dictum eſt: cum in adulterio h commiſſo nullam habere poſſint excuſationem.

5 ¶ Idem Imperatores reſcripſerunt, poſt diuortium, quod cum nouerca i, bona fide priuignus fecerit, non eſſe crimen admittendum * inceſti *.

6 ¶ Idem Pollioni in hæc verba reſcripſerunt: Inceſtæ nuptiæ confirmari non k ſolent: & ideo abſtinenti tali matrimonio pœnam præteriti l delicti, ſi m nondum reus poſtulatus eſt, remittimus.

7 ¶ Inceſtum autem, quod per illicitam matrimonij coniunctionem admittitur, excuſari ſolet ſexu n vel ætate o, vel etiam puniendi p correctione quæ bona

f Inceſtuoſus contumeliam ſanguini infert. t quam ſeparatio [illegible]
u Inceſtus vel iure gentium, vel ciuili conſtituitur: iure gentium, quoties [illegible] ſcendens coniungitur. Iure ciuili, quoties perſonæ ex latere iungitur [illegible] iunctione, ius ciuile inceſtuoſam [illegible] 17. ſ. de minor. in verbo [illegible]. x Mulieres & minores [illegible] ius ciuile ignorare poſſunt: gentium non poſſunt. y Inceſti crimen natura grauius quam adulterij. z Cum tunc enim videtur crimen & inceſtum admitti. a l. ſ. modo palam, non clam matrimonium contraxerint. b Claudiæ [illegible] Claudia [illegible] propter legem [illegible] 18. c Inceſti crimen propter ætatem remitti poteſt [illegible] c l. 38. ſ. [illegible] g Mulieribus in [illegible] tiæ iuris non excuſat. [illegible] k Hodie inceſtum eſt iure gentium [illegible] voluntaria inceſtum, etiam iure gentium commiſſum [illegible] ſ. Interdum tamen iuſta de cauſa [illegible] aliàs nunquam fututi delicti poteſtas datur. m [illegible] n Non ſexus non excuſatur. [illegible] o Aetas in infante excuſat delictum [illegible] k delictum commiſſum [illegible] delictum nunquam [illegible] capax reperietur, punietur vero [illegible] infra de reg. iur. & infantia ſimilis [illegible] p [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

ſide interuenit: vtique ſi error allegetur: & facilius, ſi a nemo reum poſtulauit.

8 ¶ Imperator Marcus Antoninus & Commodus filius reſcripſerunt: Si maritus vxorem in adulterio deprehenſam, impetu k tractus doloris c interfecerit, non vtique legis Corneliæ de ſicariis d pœnam excipiet. Nam & D. Pius in hæc verba reſcripſit Apollonio: Ei qui vxorem ſuam in adulterio deprehenſam occidiſſe ſe non negat, vltimum ſupplicium remitti poteſt e cum ſit difficillimum, iuſtum f dolorem temperare. & quia plus fecerit, quàm quia vindicare ſe non debuerit puniendus ſit ſufficiet igitur, ſi g humilis loci ſit, in opus perpetuum eum tradi, ſi qui honeſtior, in inſulam relegari. 9 ¶ liberto h patroni famam laceſſere non facile cõcedetur. ¶ Sed ſi iure mariti velit adulterij accuſare, permittendum eſt quomodo, ſi atrocem iniuriã paſſus eſſet. Certè ſi patronũ, qui ſit ex eo numero, qui deprehenſus ab alio interfici poteſt, in adulterio vxoris deprehenderit, deliberandũ eſt an impunè poſſit occidere: quod durum nobis eſſe videtur nam cuius famæ h multo magis vitæ parcendum eſt.

10. Si quis in honore miniſteriòve publico ſit, reus quidem poſtulatur, ſed differtur κ eius accuſatio, & cautione iudicio ſiſtendi cauſa promittitur in ſinem honoris & hoc ita Tiberius Cæſar reſcripſit.

De vim paſſa. 1. De muliere nupta. 2. Vel in matrimonio defuncta. 3. An nupta priuſquam adulter damnetur, accuſari poſſit. 4. De muliere ob ſocietatem latronum exulare iuſſa. 5. De præſcriptione quinquennij. 6. Si plures ſimul accuſentur.

39. Idem lib. 15. Reſponſorum.

VIm l paſſam mulierem, ſententia præſidis prouinciæ continebatur, in legem Iuliam de adulteriis non commiſiſſe reſpondi, licet m iniuriam ſuam, protegendæ pudicitiæ cauſa confeſtim marito renuntiari prohibuit. 1 ¶ Nupta quoque muliere, tametſi lenocinij n vir prior non poſtuletur, adulterij crimen contra adulterum ab extraneo poterit inferri.

2 ¶ In matrimonio quoque defuncta vxore, vir iure adulterum inter reos recipi poſtulat.

3 Nupta, priùs quàm adulter damnetur, adulterij nõ poſtulatur, ſi nuptias denuntiatio o vel ad domum p mulieris miſſa non præceſſit.

4 ¶ Mulierem ob latronum ſocietatem q exulare iuſſam, citra r pœnæ metum in matrimonio retineri poſſe reſpondi, quia non fuerat adulterij damnata.

5 ¶ Præſcriptione ſ quinque annorum crimen inceſti coniunctum t adulterio non excluditur.

6 ¶ Duos u quidem adulterij, marem & fœminam, propter commune crimen, ſimul non x iure, nec à viro poſtulari conuenit. Cùm tamen duobus denuntiatum fuiſſet ab eo qui poſtea deſiſtere volebat, abolitionem eſſe neceſſariam in vtriuſque perſonam reſpondi.

7 Inceſti y commune crimen aduerſus duos z ſimul intentari poteſt.

8 ¶ De ſeruis quæſtionem a in dominos inceſti poſtulatos ita demum habendam reſpondi, ſi per adulterium inceſtum eſſe contractum dicatur.

An mulier poſſit ei nubere, quem maritus ſuſpectum habuit. 1. De eo qui vxorem reduxit.

40. Paulus lib. 19. Reſponſorum.

QVæſitum eſt, antea quàm maritus adulterij crimine ſe accuſaturũ minatus eſt, nec b quicquam egit vel iure mariti, vel iure publico, nubere poſſit ei quem in ea reum adulterij deſtinauit? Paulus reſpondit, nihil c impedire, quo minus ei quem ſuſpectum maritus habuit, ea de qua quæritur, nubere poſſit.

¶ Item quæritur, an idem maritus deſtitiſſe videatur, vel lenocinium commiſiſſe, qui eandem reduxit vxorem? Paulus reſpondit, eum qui poſt crimen adulterij intentatum eandem vxorem reduxit, deſtitiſſe videri: & ideo ex eadem lege poſtea accuſandi ei ius non ſupereſſe. *De dilatione.*

41. Idem lib. 1. Sententiarum.

IN crimine adulterij nulla danda dilatio d eſt, niſi vt e perſonæ exhibeantur, aut iudex ex qualitate negotij motus, hoc cauſa f cognita permiſerit.

De iure mariti non conuenientium.

42. Tryphoninus lib. 2. Diſputationum.

SI is qui ius a annulorum impetrauit, adulterium commiſit in patroni vxorem, aut in patronam ſuam aut in eius eius cuius libertus patris, aut matris, filij filiæve fuit, an vt libertus puniri debeat? & ſi deprehenſus ſit in adulterio, an impunè occidatur? Et magis probo ſubijciendum pœnæ b libertinorum: quoniam lege Iulia de adulteriis c coërcendis ad tuenda matrimonia pro libertinis eos haberi placuit, & deteriorem cauſam per illud beneficium patronum haberi non oportet.

Si quis non ex lege repudiatam vxorem duxerit.

43. Gaius lib. 3. ad legem duodecim tabularum.

SI ex lege d repudium miſſum non ſit, & idcirco mulier adhuc e nupta eſſe videatur, tamen ſi quis f eam vxorem duxerit, adulter non erit: idque Saluius Iulianus reſpondit: quia adulterium (inquit) ſine g dolo malo non committitur, quanquam dicendum, ne is qui ſciret eam ex lege repudiatam non eſſe, dolo malo committat.

De morte eius qua inceſtum vel adulterium commiſit.

44. Papinianus lib. 4. Reſponſorum.

DEfuncta quoque ſocru h, gener inceſti poſtulabitur, vt adulter poſt mortem mulieris.

AD LEGEM IVLIAM DE VI publica k.
TIT. VI.

Qui teneantur hac lege.

1. Marcianus lib. 14. Inſtitutionum.

LEGE Iulia de vi publica tenetur, qui arma, tela domi ſuæ, agróve in villa præter l vſum venationis, vel itineris m, vel nauigationis coëgerit.

2. Scæuola lib. 4. Regularum.

EXcipiuntur autem n arma quæ quis promercij o cauſa, habuerit hæreditatéve ei obuenerint.

3. Marcianus lib. 14. Inſtitutionum.

IN eadem cauſa ſunt, qui turbæ p ſeditioníſve faciendæ conſilium inierint q, ſeruóſve aut liberos homines in r armis habuerint.

1 ¶ Eadem lege tenetur, qui pubes ſ cum telo t publico fuerit.

2 ¶ In eadem cauſa ſunt, qui peſſimo exemplo conuocatu u, ſeditione villas x expugnauerint, & cum telis & armis bona y rapuerint.

3 ¶ Item tenetur, qui ex z incendio rapuerit aliquid præter materiam a.

4 ¶ Præterea punitur huius legis pœna, qui puerũ b, vel fœminam, vel quemquam per vim ſtuprauerit.

5 ¶ Sed & qui ſint incendio cum gladio, aut telo rapiendi cauſa fuit, vel prohibendi dominum res ſuas ſeruare, eadem pœna tenetur.

6 ¶ Eadem lege tenetur, qui hominibus armatis poſſeſſorem domo c agróve d ſuo, aut naui ſua deiecerit, expugnauerit ſ concurſu e.

4. Vlpianus lib. 59. ad Edictum.

VTiue id ſtaret f: homines commodauerit g.

5. Marcianus lib. 14. Inſtitutionum.

QVi cœtu h concurſu i, turba, ſeditione, incendium κ fecerit: quique hominem dolo malo incluſerit: l obſederit: quive fecerit quò minus ſepeliatur m, quò magis funus diripiatur n, diſtrahatur, quive per vim ſibi aliquem obligauerit, nam eam obligationem lex reſcindit o.

1 ¶ Si de vi & poſſeſſione, vel dominio quæratur, antè p cognoſcendum de vi, quàm de proprietate rei. Diuus Pius q τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν, id eſt, vniuerſitati Theſſalorum Græcè reſcripſit, ſed & decreuit, vt prius de vi quæratur, quam de iure dominij, ſiue poſſeſſionis.

2 ¶ Qui vacantem r mulierem rapuit, vel nuptam ſ vltimo ſupplicio punitur, & ſi pater iniuriam ſuam precibus exoratus remiſerit t, tamen extraneus u, ſine x quinquennij præſcriptione reum poſtulare

Notes in the left margin: a l. 3. in fi. ff. eo. [illegible] b Dolor iuſtus in delicto non excuſat [illegible] ... q Vis quæ præſtat [illegible] ... n l. 16. Cod. de [illegible] ... [illegible]

Notes in the right margin: a De iure annulorum aureorum [illegible] b Pœnæ. [illegible] c Etiam in caſu legis 11. [illegible] d Ex legis formula [illegible] e Illegitimum repudium non diſſoluit nuptias [illegible] f Repudiatam non iuſtè [illegible] g Adulterium ſine dolo eſſe non poteſt. h Cum qua genere inceſtum committitur [illegible] i [illegible] k Quæ continebant [illegible] l [illegible] m [illegible] n Excipiuntur [illegible] o Commercij cauſa [illegible] [illegible]

Footnotes, left column: [illegible] ... q Latronum ob ſocietatem quis exilio mulctatus. r Puto tamen [illegible] vxorem repudiare, ob latronum ſocietatem [illegible] ... x Id non ſeruatur in [illegible] ... z In eo differt inceſtum ab adulterio. De differentia inceſti & adulterij [illegible] ... c Mulier nubere poteſt ei cum quo adulterij [illegible] ... e Dilatio in crimine adulterij datur [illegible] f [illegible] cauſa cognita à iudice poteſt.

Footnotes, right column: [illegible] p Seditio differt à turba [illegible] ... hominem armati. [illegible] ... u Vi extorta obligatio non conſiſtit, ſed reſcinditur [illegible] ... r Vacans mulier, i. vidua vel deſponſata [illegible] ... y Tutor vel curator. [illegible]

poteſt

poterit, cùm raptus crimen legis Iuliæ de adulteriis poteſtatem excedat.

6. *Vlpianus* lib. 7. de officio Proconſulis.

ET eum qui puerum ingenuum rapuit, puniendum Diuus Pius reſcripſit in hæc verba: Exemplum libelli dati mihi à Domitio Siluano, nomine Domitij Siluani patrui, ſubiici iuſsi, motus querela eius, qua ſignificauit filium ſuum ingenuum iuuenem admodum raptum, atque concluſum a ... verberibus ac tormentis vſque ad ſummum periculum addictum. Gemine cariſsime, velim audias eum: & ſi compereris hæc ita admiſſa, rem ſeuerè exequaris.

7. *Idem* lib. 8. de officio Proconſulis.

LEge Iulia de vi publica tenetur, qui cum imperium poteſtatemve haberet, ciuem Romanũ aduerſus prouocationem necauerit, verberauerit, iuſſeritve quid fieri, aut quid in collum iniecerit, vt torqueatur.

1 ¶ Item quod ad legatos, oratores, comitéſve attinebit, ſi quis eorum (quem) pulſaſſe, & ſiue iniuriam feciſſe arguetur.

8. *Marcianus* lib. 5. Publicorum.

LEge Iulia de vi publica cauetur, ne quis reum vinciat, impediátve, quo minùs Romæ intra certum tempus adſit.

9. *Paulus* libro 7. ad Edictum.

ARmatos non vtique eos intelligere debemus, qui tela habuerunt: ſed etiam quid aliud, quod nocere poteſt.

De pœna.

10. *Vlpianus* lib. 58. ad Edictum.

QVi dolo malo fecerit, quominùs iudicia tutò exerceantur, aut iudices, vt oportet, iudicent, vel is qui poteſtatem imperiúmve habebit, quam ei ius erit, decernat, imperet, faciat: qui ludos, pecuniámve ab aliquo inuito polliceri publicè, priuatímve per iniuriam exegerit: item qui cum telo dolo malo in concione fuerit, aut vbi iudicium publicè exercebitur, exceptus eſt, qui propter venationem habeat homines, qui cum beſtiis pugnent, miniſtróſque ad ea habere conceditur. 1 ¶ Hac lege tenetur, & qui conuocatis hominibus vim fecerit, quo quis verberetur, & pulſetur, neque homo occiſus ſit. 2 ¶ Damnato de vi publica, aqua & igni interdicitur.

De teli appellatione. 2. De eo qui telum gerit.

11. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

HI qui ædes alienas aut villas expilauerint, effregerint, expugnauerint, ſi quidem in turba cum telo fecerint, capite puniuntur.

1 ¶ Telorum autem appellatione omnia ex quibus ſinguli homines nocere poſſint, accipiuntur.

2 ¶ Qui telum tutandæ ſalutis ſuæ cauſa gerunt non videntur hominis occidendi cauſa portare.

De Vectigalibus.

12. *Idem* lib. ſingulari ad ſenatuſconſultum Turpillianum.

QVi noua vectigalia exercent, lege Iulia de vi publica tenentur.

AD LEGEM IVLIAM DE VI PRIVATA.

TIT. VII.

De pœna. 1. De naufragio.

1. *Marcianus* libro 14. Inſtitutionum.

DE vi priuata damnati pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur: & cautum eſt, ne ſenator ſit, ne decurio, aut vllum honorem capiat, néve in eum ordinem ſedeat, néve iudex ſit, & videlicet omni honore quaſi infamis, ex ſenatuſconſulto carebit.

1 ¶ Eadem pœna adficiuntur, qui ad pœnam legis Iuliæ de vi priuata rediguntur, & ſi quis ex naufragio dolo malo quid rapuerit.

2 ¶ Sed & ex conſtitutionibus principum extra ordinem qui de naufragiis aliquid diripuerint, puniuntur, nam & Diuus Pius reſcripſit, nullam vim nautis fieri debere, & ſi quis fecerit, vt ſeueriſsimè puniatur.

De hominibus conuocatis vt cui iniuria fiat.

2. *Scæuola* libro 4. Regularum.

HAc lege tenetur, qui conuocatis hominibus vim fecerit, quo quis verberaretur, pulſaretur, neque homo occiſus erit.

2. De rebus per iniuriam ablatis.

3. *Marcianus* libro 2. publicorum.

NEc intereſt liberos, an ſeruos & ſuos, an alienos quis ad vim faciendam conuocauerit.

1 ¶ Nec minus hi, qui conuocati ſunt, eadem lege tenentur. 2 ¶ Sed ſi nulli conuocati, nullique pulſati ſint, per iniuriam tamen ex bonis alienis quid ablatum ſit, hac lege teneri eum, qui id fecerit.

De cœtu & concurſu factis quo minus quis in ius producatur.

1. De quæſtione habita in ſeruo.

4. *Paulus* libro 55. ad Edictum.

LEgis Iuliæ de vi priuata crimen committitur, cùm cœtum aliquis, & concurſum feciſſe dicitur, quo minùs quis in ius produceretur.

1 ¶ Et ſi quis quæſtionem de alterius ſeruo habuiſſet, & ideo moderatius edicto prætoris de iniuriis vtendum eſſe, Labeo ait.

De deiecto ex agro ſuo.

5. *Vlpianus* lib. 69. ad Edictum.

SI quis aliquem deiecit ex agro ſuo hominibus congregatis ſine armis, vis priuatæ poſtulari poſsit.

De improbè coëuntibus in alienam litem.

6. *Modeſtinus* lib. 8. Regularum.

EX ſenatuſconſulto Voluſiano, qui improbè coëunt in alienam litem, vt quidquid ex condemnatione in rem ipſius redactum fuerit, inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata tenentur.

De bonis à creditore occupatis.

7. *Calliſtratus* lib. 5. de Cognitionibus.

CReditores, ſi aduerſus debitores ſuos agant, per iudicem id quod deberi ſibi putant, repoſcere debent. Alioquin ſi in rem debitoris ſui intrauerint, id nullo concedente Diuus Marcus decreuit, ius crediti eos non habere. Verba decreti hæc ſunt: *Optimum eſt, vt ſi quas putas te habere petitiones, actionibus experiaris: interim ille in poſſeſſione debet morari, tu petitor es.* & cum Marcianus diceret, vim nullam feci: Cæſar dixit, *Tu vim putas eſſe ſolum, ſi homines vulnerentur? vis eſt & tunc, quoties quis id quod deberi ſibi putat, non per iudicem repoſcit. non puto autem nec verecundiæ nec dignitati tuæ conuenire, quicquam non iure facere. Quiſquis igitur probatus mihi fuerit rem vllam debitoris, non ab ipſo ſibi traditam ſine vllo iudice temerè poſſidere, iúſque ſibi dixiſſe, ius crediti non habebit.*

8. *Modeſtinus* lib. 2. de pœnis.

SI creditor ſine auctoritate iudicis res debitoris occupet, hac lege tenetur, & tertia parte bonorum mulctatur, & infamis fit.

AD LEGEM CORNELIAM DE ſicariis, & veneficiis.

TIT. VIII.

De homine occiſo, de incendio. 1. De eo qui cum telo ambulat. De falſo iudicio. 3. De veneno. De falſo teſtimonio. De pœnæ acceptatione quis reus fiat. 7. De homine occiſo.

1. *Marcianus* lib. 14. Inſtitutionum.

LEge Cornelia de ſicariis & veneficiis tenetur, qui hominem occiderit: cuiúsve dolo malo incendium factum erit: quíve hominis occidendi, furtíve faciendi cauſa cum telo ambulauerit: quíve cùm magiſtratus eſſet publicóve iudicio præeſſet operã [illegible]

[illegible]

p l.1. C. eod. q l.4. C. eod. l.7. de vi priuata. q Dilletur, & fineque; Vulg. Hal.

r De quo dixi ad l.1. §.2. de leg.5. [illegible] Cicero 1. Philipp. leges Cæſaris iubent ei, qui de vi damnatus ſit, aqua & igni interdici. Igitur hodie deportabitur, cùm in locum interdictionis deportatio ſucceſſerit, l.2. §.1. de publ. iudiciis. Video tamen Clarum 5. ſent. §. vlt. q.67. in ea eſſe opinione, deportationis pœnam hodie non eſſe in vſu, ſed eius loco vel damnationem ad triremes temporalem, aut perpetuam, vel exilium infligi, [illegible] nunquam, niſi ſtatutum expreſsis verbis pœnam deportationis Romanæ, capitalem omnino ac propriè fecerit. t Paul. 5. ſent. 3. §.3. & 5. ſent. 26. §.4.

u Cum armis ſcil. x Vel tumultu. y Paul. 5. ſ. 3. [illegible] [illegible] z Ex quibus ſaluti hominis nocere poſſunt, ita legitur apud Paul. 5. ſent. [illegible] Telum eſt, quo ſaluti hominum nocere poſſumus. b [illegible] c [illegible] de leg. Iulia ambitus. d Exegerit: vel aliquid ſuperexegerit. e Ex lege Iulia de ambitu, [illegible] De vectigalibus vtribus & ęri impoſitis, v. Cuiac. 12. obſ. 7. f [illegible] g Cum & ſine armis. h [illegible] i Excuſ. [illegible] k Siue in quamuis ex ordinibus ſedeat, Cuiac. vt in lege Roſcia Theatrali de decurionibus, Cuiac. 9. obſ. 8. in pr. de lege Roſcia & 14. gradibus ſpectandis gratia ordinis equeſtris ordinique. Ciceronem Philippica 2. Aſcon. Cornelianus, Plin. [illegible] Tacitum lib. 15.

l Quaſi infamis carebit. Eadem pœna adficiuntur, qui ex ſenatuſconſulto ad pœnam [illegible]

p [illegible] q [illegible] r [illegible] De homicidio [illegible] [illegible] ſ [illegible] de falſis, de veneficiis. Vulg. Hal. [illegible] [illegible] de Maleficiis.

t Veneficiis, Vulg. Hal.

v Pœna homicidij quæ [illegible] l.5. C. eod.

u Affectus hic punitur ſine effectu, l.7. C. eod. §.5. Inſt. eo.

x Publico iudicio qui præparauit iudex quæſtionis, à magiſtratu [illegible] deſiſſet

Universidad Rey Juan Carlos

dediſſet, quo quis a falſum b iudicium c profiteretur d, ut quis innocens conuinceretur, condemnaretur.

1 ¶ Præterea tenetur, qui hominis necandi e cauſa venenum confecerit, dederit: quive falſum f teſtimonium dolo malo dixerit, quo quis publico iudicio rei capitalis damnaretur: quive magiſtratus iudexve quæſtionis g ſub h capitalem i cauſam pecuniam acceperit, ut publica lege reus fieret. 2 ¶ Et qui hominem occiderit, punitur, non habita differentia, cuius conditionis k hominem interemit. 3 ¶ Diuus Hadrianus reſcripſit eum qui hominem occidit, ſi l non occidendi animo hoc admiſit, abſolui poſſe: & qui hominem non occidit, ſed m vulnerauit, ut occidat, pro homicida damnandum, & ex re conſtituendum hoc. nam ſi gladium ſtrinxerit n, & in eo percuſſerit, indubitate occidendi animo id eum admiſiſſe: ſed ſi claui o percuſſit, aut cucuma p in rixa q, quamuis ferro percuſſerit, tamen non occidendi animo, leniendam r pœnam eius, qui in rixa caſu s magis quàm voluntate homicidium admiſit. 4 ¶ Item D. Hadrianus reſcripſit, eum, qui ſtuprum ſibi t, vel ſuis per vim inferentem occidit, dimittendum. 5 ¶ Sed & in eum, qui uxorem deprehenſam in u adulterio occidit, Diuus Pius leniorem pœnam irrogandam eſſe ſcripſit. & humiliore loco poſitum in exilium perpetuum dari iuſſit, in aliqua dignitate poſitum ad tempus relegari.

2. *Vlpianus* lib. 1. de adulteriis.

Inauditum x filium pater occidere non y poteſt, ſed accuſare eum z apud præfectum, præſidemve prouinciæ debet.

De veneno. 3. De pigmentariis. 4. De cædente familia arma ſumpta. De ſeditione de naufragio. De falſis iudiciis. De caſtratione. 5. De pœna. 7. De transfuga.

3. *Marcianus* lib. 14. Inſtitutionum.

Eiuſdem a legis Corneliæ de ſicariis & veneficiis capite quinto, qui venenum necandi b hominis cauſa fecerit c, vel vendiderit, vel habuerit, plectitur.

1 ¶ Eiuſdem legis pœna adficitur, qui in publicum mala medicamenta vendiderit, vel hominis necandi cauſa habuerit. 2 ¶ Adiectio autem iſta, veneni mali, oſtendit eſſe quædam, & non d mala venena.

¶ Ergo nomen e medium eſt, & tam id, quod ad ſanandum f, quam id, quod ad occidendum paratum eſt, continet. ſed & id quod amatorium g appellatur. ſed hoc ſolum notatur in ea lege, quod hominis necandi cauſa habet. ¶ Sed ex ſenatuſconſulto relegari iuſſa eſt ea, quæ non quidem malo animo, ſed malo exemplo medicamentum h ad conceptionem dedit, ex quo ea quæ acceperat deceſſerit.

3 ¶ Alio ſenatuſconſulto effectum eſt, ut pigmentarii a, ſi cui temere cicutam b, ſalamandram c, aconitum d, pityocampas e, aut bubroſtim f, mandragoram g, & h id quod luſtramenti i cauſa dederint cantharides k, pœna teneantur huius legis. 4 ¶ Item is cuius familia, ſciente eo apiſcendæ l, recuperandæ poſſeſſionis m cauſa, arma ſumpſerit: item qui auctor ſeditionis n fuerit: & qui naufragium ſuppreſſerit o, & qui falſa indicia p confeſſus fuerit confitendave curauerit, quo quis innocens circumueniretur: & qui hominem q libidinis r, vel promercii s cauſa caſtrauerit, ſenatuſconſulto pœna t legis Corneliæ punitur.

5 ¶ legis Corneliæ de ſicariis & veneficiis pœna, inſulæ deportatio eſt, & omnium bonorum ademptio. ſed ſolent † hodie u capite puniri, niſi honeſtiore y loco poſiti fuerint x, ut pœnam legis ſuſtineant. humiliores z enim ſolent vel beſtiis ſubiici: altiores verò deportantur in inſulam. 6 ¶ Transfugas a licet, ubicunque inuenti fuerint, quaſi hoſtes b interficere c.

De magiſtratu. 1. De eo qui per [illegible] cauſam mortis præbuit. 2. De caſtratione.

4. *Vlpianus* lib. 7. de officio Proconſulis.

Lege Cornelia de ſicariis tenetur, qui f cum in ma-

[illegible]

giſtratu

giſtratu eſſe, eorum quid fecerit contra hominis necem a, quod legibus permiſſum non ſit. 2 ¶ Cum quidam per b laſciuiam c cauſam mortis præbuiſſet, comprobatum d eſt factum Ignatij Taurini proconſulis Bœticæ à Diuo Hadriano, quòd eum in quinquennium relegaſſet e. ¶ Idem Diuus Hadrianus reſcripſit: Conſtitutum f quidem eſt, ne g ſpadones fierent, eos autem qui hoc crimine arguerentur, Corneliæ legis pœna teneri, eorumque bona merito fiſco meo vindicari debere, ſed & in ſeruos, qui ſpadones fecerint, vltimo ſupplicio animaduertendum eſſe: & qui hoc crimine tenentur, ſi non adfuerint, de abſentibus h quoque, tanquàm lege Cornelia teneantur pronuntiandum eſſe. 2 ¶ Planè ſi ipſi, qui hanc iniuriam paſſi ſunt, proclamauerint, audire eos præſes prouinciæ debet, qui virilitatem amiſerunt. Nemo enim liberum, ſeruumve, inuitum, ſinentemve, caſtrare debet: neve quis ſe k ſponte caſtrandum præbere debet. Ac ſi quis aduerſus edictum meum fecerit, medico l quidem, qui exciderit, capitale m erit: item ipſi qui ſe ſponte excidendum præbuit.

De his qui thlibias faciunt.

5. *Paulus* lib. 2. De officio Proconſulis.

HI quoque, qui thlibias n faciunt, ex conſtitutione Diui Hadriani ad Ninium Haſtam, in eadem cauſa ſunt, qua hi qui caſtrant.

De caſtratione.

Vlpianus Saturnian lib 1. de officio Proconſulis.

IS qui ſeruum caſtrandum tradiderit, pro parte dimidia bonorum multatur ex ſenatuſconſulto o, quod Neratio Priſco & Annio Vero conſulibus factum eſt.

De dolo & lata culpa.

7. *Paulus* lib. ſingulari de publicis iudicijs.

IN lege Cornelia dolus pro p facto accipitur, nec q in hac lege culpa r lata pro dolo accipitur. Quare ſi quis alto ſe præcipitauerit & ſuper alium venerit, eumque occiderit s: aut putator t ex arbore, cum ramum deiiceret, non proclamauerit, & prætereuntem occiderit, ad huius legis coërcitionem non pertinet.

De partu abacto.

8. *Vlpianus* lib. 33. ad Edictum.

SI mulierem viſceribus ſuis vim intuliſſe, quo partum abigeret, conſtiterit, eam in exilium præſes Prouinciæ exiget.

De fure nocturno occiſo.

9. *Idem* lib. 37. ad Edictum.

FVrem nocturnum, ſi quis occiderit, ita x demum impune feret, ſi parcere ei ſine periculo ſuo non potuit.

De inſula exuſta.

10. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

SI quis dolo e inſulam meam exuſſerit, capitis pœna plectetur, quaſi incendiarius.

De circumciſione, & de ſeruo ad beſtias dato.

11. *Modeſtinus* lib. 6. Regularum.

CIrcumcidere Iudæis f filios ſuos tantum g reſcripto Diui Pij permittitur. In non eiuſdem religionis h qui hoc fecerit, caſtrantis pœna irrogatur.

1 ¶ Seruo ſine iudice ad beſtias i datos non ſolum qui vendidit k, pœna, verum & qui comparauit, tenebitur.

2 ¶ Poſt legem Petroniam l & ſenatuſconſulta ad eam legem pertinentia, dominis poteſtas ablata eſt ad beſtias depugnandas ſuo arbitrio ſeruos tradere. oblato tamen iudici ſeruo, ſi iuſta ſit domini querela, ſic pœnæ m traditur.

De infante & furioſo.

12. *Idem* lib. 8. Regularum.

INfans n, vel furioſus, ſi hominem occiderint, lege Cornelia non tenentur: cum alterum innocentia o conſilij tuetur, alterum p fati infelicitas excuſat.

De malis ſacrificiis.

13. *Idem* lib. 12. Pandectarum.

EX ſenatuſconſulto eius legis pœna q damnari iubetur, qui mala r ſacrificia fecerit, habuerit.

De voluntate & exitu.

14. *Calliſtratus* lib. 6. de Cognitionibus.

DIuus Hadrianus in hæc verba reſcripſit: In maleficiis voluntas s ſpectatur, non exitus t.

De eo qui occidit, vel cauſam præbuit. & De mandatore.

15. *Vlpianus* lib. 8. ad legem Iuliam & Papiam.

NIhil u intereſt, occidat quis, an cauſam x mortis præbeat.

1 ¶ Ὁ ἐντειλάμενος ... id eſt, *Mandator cædis pro homicida habetur.*

De pœna.

16. *Modeſtinus*, lib. 3. de pœnis.

QVi cædem admiſerunt ſponte a dolore malo, in honore aliquo poſiti, deportari ſolent, qui ſecundo gradu ſunt, capite puniuntur. facilius hoc in

[illegible]

decimationes fieri potest: sic tamen, ut a consilio a prius Principe, & iubente, id fiat: nisi e forte tumultus aliter sedari non possit.

De homine in rixa percusso.

17. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

Si in rixa [d] percussus homo perierit, ictus uniuscuiusque in hoc [e] collectorum [f] contemplari [g] oportet.

---

[h] DE [h] LEGE POMPEIA [i] DE parricidiis [k]

TIT. IX.

De eo qui occidit, vel venenum emit.

1. *Marcianus* lib. 14. Institutionum.

Lege Pompeia de parricidiis cavetur, ut si quis patrem [l], matrem [m], avum, aviam, fratrem, sororem [n], patruelem [o], matruelem [p], patruum, avunculum, amitam, consobrinum, consobrinam, uxorem, virum, generum, socrum, vitricum, privignum, privignam, patronum [q], patronam occiderit, cuiusve [r] dolo malo id factum erit, ut poena [s] ea teneatur, quae est legis Corneliae de sicariis. ¶ Sed & mater, quae filium filiamve occiderit, eius legis poena adficitur. ¶ Et avus, qui nepotem occiderit. ¶ praeterea qui emit [t] venenum, ut patri daret, quamvis non potuerit dare.

De eo qui cognovit, nec indicavit, et medico.

2. *Scaevola* libro 4. Regularum.

Frater autem eius, qui [u] cognoverat [x] tantum, nec patri indicaverat, relegatus est, & medicus supplicio affectus.

De consobrino & aliis gradibus, de noverca & sponsa.

3. *Marcianus* libro 14. Institutionum.

Sed sciendum est, lege Pompeia de consobrino [y] comprehendi. Sed non etiam eos pariter complecti, qui pari propiore gradu sunt. sed & novercae & sponsae personae omissae sunt, sententia tamen legis continentur.

De socero & generi appellatione.

4. *Idem* lib. 1. de publicis iudiciis.

Cum pater & mater sponsi, sponsae socerorum [z], ut liberorum [a] sponsi, generorum appellatione continentur [b].

De eo qui in venatione filium occidit.

5. *Idem* lib. 14. Institutionum.

Divus Adrianus fertur, cum in venatione filium [c] suum quidam necaverat, qui [d] novercam [e] adulterabat, in insulam eum deportasse: quod latroni [f] magis quam patris iure, eum interfecit. nam patria potestas in pietate [g] debet, non atrocitate consistere.

De conscio.

6. *Ulpianus* libro 8. de officio Proconsulis.

Utrum qui occiderunt parentes, an etiam conscii [a] poena parricidii adficiantur, quaeri potest? Et ait Maecianus, etiam conscios [b] eadem poena adficiendos, non solum parricidas. proinde conscii etiam extranei eadem poena adficiendi sunt.

De pecunia ad scelus committendum credita.

7. *Ulpianus* lib. 29. ad Edictum.

Si sciente [c] creditore, ad scelus [d] committendum pecunia sit subministrata (ut puta si ad veneni mali comparationem, vel etiam ut latronibus, adgressoribusque daretur, qui patrem interficerent) parricidii poena tenebitur, qui quaesierit pecuniam, quique eam ita crediderint [e], aut a quo ita caverunt [f].

De morte rei & successione eius.

8. *Idem* lib. 8. Disputationum.

Parricidii postulatus, si interim decesserit, si quidem sibi mortem conscivit, successorem fiscum habere debebit. si minus eum, quem voluit, si modo testamentum fecit, si intestatus decessit, eos heredes habebit, qui lege vocantur.

De poena. 2. De furioso.

9. *Modestinus* libro 12. Pandectarum.

Poena parricidii [h] more maiorum [i] haec instituta est, ut parricida virgis sanguineis [k] verberatus, deinde culleo [l] insuatur cum cane, gallo [m] gallinaceo, & vipera [n], & simia [o]: deinde [p] in mare profundum culleus iactetur. hoc ita, si mare proximum sit, alioquin bestiis [q] obiicitur, secundum Divi Hadriani constitutionem. 1 ¶ Qui alias personas occiderint praeter matrem, & patrem, & avum & aviam, quos more [r] maiorum puniri supra diximus, capitis poena plectentur, aut ultimo supplicio mactantur. 2 ¶ Sane si per furorem [s] aliquis parentem occiderit, impunitus erit, ut Divi fratres rescripserunt super eo, qui per furorem matrem necaverat. nam sufficere, furore ipso eum puniri, diligentiusque custodiendum esse, aut etiam vinculis coercendum.

Quando accusari potest.

[illegible] gratia [illegible] ad Imperatorem [illegible] bestiis [illegible] quod [illegible] malo [illegible] Papi. 24. [illegible]

[d] Rixa quid, vide l. 4. § 3. ff. vi bonor. rapto. [e] 16. [illegible] id efficitur, ipsos contra unumquemque contemplari oportet, [illegible] iudicem contemplari oportere [illegible] quibus ij qui sunt rixati, necem [illegible] § 9. [illegible] rixae semper [illegible] in hoc collectos iudices contemplari oportet, [illegible] quoties in rixa percussus homo perit. [g] ut pro [illegible] poena constituatur. Nam ex genere telorum quibus quisque usus est, [illegible] [h] Ad legem Pompeiam. [illegible] [k] Paul. 5. sent. 24. [illegible] de his qui parentes [illegible] & qui quosvis cognatos occiderint [illegible] Pompeia [illegible] patronum & patronam ex Paulo 5. sent. 24. [illegible] parentes in [illegible] etiam adoptiuos. [m] [illegible] quin & novercam & socrum, [illegible] [n] [illegible] qui ex eadem patre [illegible] qui ex eadem matre [illegible] [r] Licet ipse non interfecerit. [s] Poena parricidij [illegible] [u] [illegible] in accusatoribus delictis tenetur, [illegible]

[l] virga sanguinea: & 19. [illegible] virgis sanguineis & apud Maronem [illegible] sanguinem [illegible] sanguineas autem virgas [illegible] de virgis parricidialis [illegible] in mare [illegible] Iube hunc [illegible] culleo atque in altum deportari, si vis animam bonam. Iuvenalis [illegible] De variis poenis parricidarum [illegible] [m] Cur id [illegible] Ciceronem pro Roscio Amer. [illegible] [n] Cur vipera & huiusmodi bestiae [illegible] viperam adhiberi [illegible] Philostrat. [illegible] Valerij Maximi interpres [illegible] parricidas [illegible] parricidia [illegible] Parentes [illegible] Valer. lib. 1. [illegible] parentum & deorum [illegible] M. Tullium [illegible] culleo insutum in mare abiectum. Quintil. in Declamationib. Parricidium [illegible] Theognis, patre & matre [illegible] Hinc Solon interrogatus cur nullum parricidio supplicium [illegible] Cicero pro Roscio Amerino [illegible] parricidam, quod si quid tale accidisse diceretur [illegible] spurium aut supposititium [illegible] apud Stobaeum [illegible] in Aegypto patres liberorum interfectores [illegible] liberos autem [illegible] calamis [illegible] Caleci & [illegible] parricida L. Hostius [illegible] qui primus culleo [illegible] [o] [illegible] Cur in mare [illegible] Cic. pro Roscio Amerino. [illegible] in mare [illegible] [q] Paul. d. loco.

[illegible] [s] [illegible] § 1. [illegible] de offic. praesid.

10 Paulus.

a Adde quæ ſcripſi ad l. 22. C. de falſis. 23. in fr. 5. de SC. l. 2. & 4. C. de Apoſt.
b Ad legem Corneliam de falſis, Baſil. Hal. 9. C. 22. ad legem Corneliam de falſ. 9. C. Theod. 19. ad legem Corneliam teſtamentariam, Paul. 5. ſent. 25. de falſo teſtimonio non admittendo, 9. Collat. legum Moſaic. 8 & 9. adde ex C. tit. ad leg. Viſelliam tit. 5. de his qui ſibi adſcribunt in teſt. 23. de falſa moneta Tit. 24. de mutatione nominis 25. l. 7. Inſt. de publicis iud. … 60. … 41, 42. … & Novell. … 78. adde Pa… Arm… 13. eorundem 1. … de his qui ſibi adſcribunt in teſtamento 38. de his qui prohibent aliquè teſtari 39. de mutatione nominis 40. parum … 41. falſa moneta 42. … ſent. 5. … 56 … ſi … quinti capit.
c Senatuſconſultum Libonianum

10. Paulus libro ſingulari de pœnis omnium legum.

Eorum qui parricidij pœna teneri poſſunt, ſemper a accuſatio permittitur.

DE b LEGE CORNELIA DE FALSIS c & de Senatuſconſulto Liboniano c.

TIT. X.

De teſtimoniis & advocatione. De iudice corrupto. 3. De iudice qui conſtitutiones principum neglexit. 4. De rationibus, tabulis & inſtrumentis. 5. De teſtamento vivi aperto. 6. De inſtrumentis adverſario proditis. 7. De eo qui in teſtamento ſibi aliquid adſcripſit. 9. Quatenus tutela, vel cura, impedimento ſit quominus quis cum fiſco contrahat. 13. De pœna falſi.

1. Marcianus libro 14. Inſtitutionum.

Pœna d legis Corneliæ irrogatur ei qui e falſas teſtationes faciendas f, teſtimoniáve falſa inſpicienda dolo malo g coiecerit h.

1 ¶ Item ob inſtruendam i advocationem k teſtimoniáve pecuniam acceperit l, pactuſve fuerit, ſocietatem coierit m ad n obligationem innocentium, ex ſenatuſconſulto o coërcetur.

2 ¶ Sed & ſi quis ob renunciandum p, remittendúmve teſtimonium, dicendum vel non dicendum pecuniam acceperit, pœna q legis Corneliæ adficitur r, & qui iudicem s corruperit, corrumpendúmve curaverit.

3 ¶ Sed & ſi iudex conſtitutiones principum neglexerit t, punitur u.

4 ¶ Qui in rationibus, tabulis, ceriſve x, vel alia qua re ſine y conſignatione falſum fecerint z, vel rem amoverint a, perinde ex his cauſis, atque ſi erant falſarij, puniuntur. Sic & Divus Severus lege Cornelia de falſis damnavit præfectum b Ægypti, quod inſtrumentis ſuis, cum præerat provinciæ, falſum fecit.

5 ¶ Is qui aperuerit c vivi teſtamentum, legis Corneliæ pœna tenetur.

6 ¶ Is qui depoſita c inſtrumenta apud alium, ab eo d prodita eſſe adverſariis ſuis dicit, accuſare eum falſi poteſt. 7 ¶ Ad teſtamenta militum ſenatuſconſultum pertinet, quo lege Cornelia tenentur, qui e ſibi legatum fidei, commiſſúmve adſcripſerint.

8 ¶ Inter filium & ſervum a, & extraneum, teſtamentum ſcribentes, hoc intereſt, quod in extraneo, ſi ſpecialiter ſubſcriptio b facta eſt, *quod e iei dictavi & recognovi*, pœna ceſſat, & capi poteſt: in filio, vel ſervo vel generalis c ſubſcriptio ſufficit, & ad pœnam tuendam, & ad capiendum.

9 ¶ Ex illa quoque cauſa falſi pœna quis ſubijcitur, ut divi quoque Severus & Antoninus conſtituerunt, ut tutores & curatores, & qui officio depoſito non reſtituerunt tutelam vel curationem d, cum fiſco contrahere non poſſunt, ac ſi quis adverſus hanc legem profectus f, ærario obrepſerit, ut perinde puniatur, ac ſi falſum commiſiſſet.

10 ¶ Sed ad illos hoc non pertinet (ut iidem principes reſcripſerunt) qui antequam g tutelam ſuſciperent, hæc geſſerunt. nec enim excuſationes admiſiſſe, ſed fraudes excluſiſſe.

11 ¶ Iidem principes reſcripſerunt, ita demum eum qui rationem tutelæ vel curæ nondum reddidit, cum fiſco contrahere non debere, ſi vivat is, cuius tutela adminiſtrata eſt. nam ſi deceſſerit, licet nondum heredi eius rationem reddiderit, iure eum contrahere.

12 ¶ Sed ſi h iure hereditario ſucceſſerunt in fiſcalem contractum tutor vel curator, licet ante rationem redditam, non puto pœnam locum habere, licet adhuc vivat is, cuius tutela vel cura adminiſtrata eſt.

13 ¶ Pœna falſi, vel quaſi falſi deportatio eſt, & omnium i bonorum publicatio: & ſi ſervus eorum quid admiſerit, ultimo ſupplicio adfici iubetur.

De teſtamentis & codicillis.

2. Paulus libro 3. ad Sabinum.

Qui teſtamentum amoverit k, celaverit l, eripuerit m, deleverit n, interleverit o, ſubiecerit p, reſignaverit q, quive teſtamentum falſum ſcripſerit r, ſignaverit s, recitaverit t dolo malo, cuiúſve dolo malo id u factum erit, legis Corneliæ pœna damnatur.

3. Ulpianus libro 4. Diſputationum.

Qui ignorans x falſum eſſe teſtamentum, vel hereditatem adijt, vel legatu accepit, vel quoquo modo agnovit, falſum y teſtamentum dicere non prohibetur.

4. Idem libro 8. Diſputationum.

Si quis cum falſo ſibi legatum adſcribi curaſſet, deceſſerit, id heredi z quoque extorquendum eſt.

1 ¶ Inde divus quoque Marcus, cum quidam à patre heres inſtitutus, codicillos intercidiſſet, & deceſſiſſet, fiſco tantum eſſe putavit vindicandum, quantum per codicillos erogari poſſet, id eſt, uſque ad dodrantem.

5. Iulianus libro 86. Digeſtorum.

Senatus pœnam remiſit ei qui legata à ſe teſtamento data codicillis ſua manu ſcriptis ademerat a: ſed quia & iuſſu b patris id fecerat, & annorum c viginti quinque erat, hereditatem quoque ei capere permiſſum eſt.

6. Africanus libro 3. d Quæſtionum.

Si quis legatū ſibi e adſcripſerit, f tenetur pœna legis Corneliæ quamvis inutile legatū ſit. nam & eū teneri conſtat, qui eo teſtamento, quod poſtea ruptū vel etiam quod initio non iure fieret, legatum ſibi adſcripſerit.

a Tabulas … b Ipſa … c Senſus eſt … d … e Tutor vel … f Præſtiti … [illegible]

latum eſt anno urbis 88… Libone Conſule, ſub Adriano. Rutam ſub anno urbis 753. Lucio Scribonio Conſule: & de SC. Claudianum appellatum à Principe relationis auctore: Libonianum vero à Conſule ad patres referente. Solebant enim edicta à Principe ad Senatum mitti, ut tanti ordinis decreto approbarentur. … facit … quod hodie reges Galliæ in ipſis parlamentis obſervant. ſed ut … eandem, Cuiacius Claudianum dici ait, quod ex edicto Claudij Neronis temporibus manavit, … Cuiac. hic. d pœna falſi quæ eſt, u. l. ult. C. eod.
e Qui ſe falſas &c. e falſa inuicem dicenda dolo malo coierit, vulg. Hal. qui falſam teſtationem, vel teſtamenta edidit, vel ſubiecit legenda … qui ſcienter … omnino vera eſſet. hic agitur de eo qui fecit, edidit, ſubiecit falſas teſtationes, vel falſa teſtimonia. f Faciendas, teſtamentáve falſa inuicem dicenda, aut conſignanda dolo malo curaverit. Vip. … addunt, dicenda aut conſignanda: nam teſtimonium aut ſcribitur, vel per tabulas dicitur. g Si ita eſt, qui dolum non commiſit à falſo excuſabitur: nam falſum ſine dolo committi non poteſt: tamen … dolum … l. 20. C. eod. … ſent. 5 … 4.
h Colerit, curaverit. i Obſtruendam, Vip. … k Adde l. 26. C. eod. l l. 3. … l. 19. C. … adde Paul. 5. ſent. 26 … 2.
m Coierit, aut aliorum ſocietatem interpoſuerit: item ſi quis coëgerit ad obligationem … Vip. ibid. n Ad accuſationem innocentium. Vip. ibid. ad accuſationem innocentium, … id eſt, qui ſocietatem coierit ad falſum teſtimonium in … adverſus innocentes. o Senatuſconſulto, quod Cotta & Meſſala conſulibus factum eſt, Vip. ibid. p Denunciandum, vulg. Hal. renunciandum, vel non remittendum. Vip. … multo apertius … [illegible] id eſt, ſi quis ob accuſandum, vel non accuſandum: ut hæc verba ad criminalia iudicia referantur, hæc vero quæ ſequuntur … ad civilia. Paulus generaliter loquitur, ob falſum teſtimonium perhibendum, & verum non perhibendum 5. ſent. 23. … in … Utrobique, id eſt, in civilibus & criminalibus negotiis falſa teſtimonia puniri.
q De quo vide Paulum 5. ſent. 23 … r Ex Senatuſconſulto, quod ducibus Geminis conſulibus factum eſt. Vip. … legum Moſaic.
s Ut ſententiam ferat ſcilicet, & non ferat. Paul. … t Pluſquam negligit, qui adverſus eas ut in publicum pronunciat. Paul. 5. ſent. 23 … 3.
u Qua pœna vide l. 1. C. ad l. Iuliam Maieſt. x Vox ceriſve, vel ceriſque hic ordine eſt legendum … ut in l. 16. … eod. Quæ … illa, Paulus explicat 5 ſent. 25. … 4. … ſcil. album propoſitum, teſtationes, cautiones, chirographa, epiſtolæ, vel … legendum: tabulis, ceris, vel alia qua re.
y Sine conſignatione, vulg. Hal. quæ lectio optime convenit … quæ proxime ſequitur, nempe præfectum … à Severo, quod in inſtrumentis ſuis falſum feciſſet. z Falſi ſpecies ſunt, delere, mutare, ſubijcere, ſubſcribere, Paul. 5. ſent. 25. … 4. Conſignatione falſum facit, qui addidit: autem removet, qui delet.
a Nota iudicem puniri falſum in inſtrumentis ſuis committentem.
b Ita legitur apud Paulum 5 ſent. 25. … in l. 38 … apud Haloandrum legitur peruerterit, in vulgata, … c Paul. 5 ſent. 25. … 7. … aliquando … Demoſthenes … accidit.
d Puta à depoſitario, … ſit idem in procuratore, & cognitore, qui adverſario litis inſtrumenta prodidit. Paul. … ſent. 25. … 7.
e Vide l. 6. … de his qui ſibi adſcribunt in teſtamento, & … l. 38, … ſent. 5. … falſum …

natendum eſt, Marcum Antoninum primum iuſſiſſe, ut apud … apud tabularios, in provinciis, unuſquiſque civium, … intra … diem nomine impoſito … g Antequam quis tutelam gerat, poteſt cum fiſco contrahere, poſt tutelam geſtam non poteſt.
h Succeſſionis iure … & tolerantur … [illegible] … in heredem … ad priorem ſpeciem referendum eſt quod Pipo … Novel. … utrumque falſo inſtrumento in hereditate reperto, … caſu inſtrumentum falſum dicendum non eſſe, … id innocentes … i … Bal. 47. … adde … De pœna falſariorum dicam ad Novellam Leonis 77. hodie apud Gallos … capitalis eſt pœna, edicto Franciſci regis … anno 1532.
k l. 14. C. eod. … l. 16 … 25. … 7. … ſent. 25. … l l. 14. … id eſt, ſuppreſſerit … qui cum haberet poteſtatem proferendi, non profert. …
m Rapuerit, vulg. Hal. … Rapere, eſt …
n Paul. 4. ſent. 7. … & 5 ſent. 25. …
o Interlinit, qui variis locis delet, qui magna ex parte.
p Bal. ibid. Paul. ibid. … 7. … 12. C. … q Reſignat qui ſigillum … hic teſtamentum ſubijcit. … Bal. ibid. Paul. ibid. … 7. … vel qui aperit, … aliorum apertis … Cuius …
r Bal. ibid. Paul. ibid. … 7. … s Paul. ibid. … 7. Vip. … t Paul. ibid. Bal. ibid. u Superiora … Bal. ibid. Paul. 4 ſent. 7. …
x l. 3. C. eod. y l. 3. … z l. 1. …
a l. 1. … 7. eod. b Adde l. 15. … 7. eod.
c Eo ſermone non ſignificatur is qui eſt maior viginti quinque annis, ſed qui erat dum ad eam ætatem perveniſſet. Cuiac. …
d … e … l. … 7. eod.
f Ignorante teſtatore ſcilicet.

Universidad Rey Juan Carlos

rit. Hoc tamen tunc verum eſt, cum perfectum *a* teſtamentum erit. cæterum *b* ſi non ſignatum fuerit, magis eſt, vt ſenatuſconſulto locus non *c* ſit. ſicuti nec interdictum de tabulis teſtamenti exhibẽdis locum habet *d*. prius *e* enim oportet eſſe aliquod teſtamentum vel non iure factum, vt ſenatuſconſulto locus ſit. Nam & falſum teſtamentum id demum rectè dicitur, quod ſi adulterinum non eſſet, verumtamen teſtamentum rectè diceretur: ſimiliter igitur & non iure factum teſtamentum id appellatur, in quo ſi omnia rite *f* facta eſſent, iure factum diceretur. 1 ¶ Si inſtitutus heres exheredationem nominatim *g* filij vel aliarum perſonarum adſcripſit, ſenatuſconſulto tenetur. 2 ¶ Similiter & is qui libertatem ſua manu ademit *h*, ſerui teſtatoris, & maximè cui à ſe legata vel fideicommiſſa data erant ſenatuſconſulto tenetur. 3 ¶ Si patronus teſtamento liberti legatum ſibi ſcripſerit *i*, & venia impetrata abſtinere legato iuſſus eſt, an emolumentum bonorum poſſeſſionis contra tabulas habere poſſit? ſit magis placet, non poſſe. nec tamen huic conſequens eſt, vt & ſi vxor dotem, vel creditor id quod in diem ſibi deberetur, ſibi adſcripſerit, & ſimiliter venia impetrata abſtinere ſe legato iubeantur: aut mulieri dotis, aut creditori actio ſua denegari debet, ne eorum vterque meritò debito careat.

An ſeruus cum dominis conſiſtat.

7. *Marcianus* lib. 2. Inſtitutorum.

NVllo *k* modo ſerui cum dominis ſuis conſiſtere *l* poſſunt, cum ne quidem omnino iure ciuili *m*, neque iure prætorio *n*, neque extra ordinem comparantur *o*. præterquam *p* quod fauorabiliter D. Marcus & Commodus reſcripſerunt, cum ſeruus quereretur, quòd *q* tabulæ teſtamenti, quibus ei data erat libertas, ſupprimerentur, admittendum ad ſuppreſſi teſtamenti accuſationem.

De nummis.

8. *Vlpianus* lib. 7. de officio proconſulis.

QVicumque *r* nummos aureos *ſ* partim *t* raſerit *u*, partim tinxerit *x* vel finxerit *y*: ſi quidē liberi ſunt, ad beſtias dari, ſi ſerui, ſummo ſupplicio affici debent *z*. *De auro & nummis.* 3. *De eo qui falſum ſignauit vel ſignari curauit. De teſtimonio.* 5. *De delatore ſubmiſſo.*

9. *Idem* lib. 8. de officio proconſulis.

LEge Cornelia cauetur, vt qui in aurum vitij quid *a* addiderit, qui argenteos nummos adulterinos *b* flauerit *c*, falſi crimine teneri.

1 ¶ Eadem pœna afficitur etiam is qui *d* cum prohibere tale quid poſſet *e*, non prohibuit.

2 ¶ Eadem lege exprimitur, ne quis nummos ſtagneos *f*, plumbeos *g* emere *h*, vendere dolo malo vellet.

3 ¶ Pœna legis Corneliæ irrogatur ei qui quid aliud, quam *i* in teſtamento ſciens dolo malo falſum ſignauerit, ſignariue curauerit. item ſi ad falſas teſtationes faciendas, teſtimoniaue falſa inuicem dicenda dolo malo coierint. 4 ¶ Qui delatorem ſummiſit in cauſa pecuniaria, eadem pœna tenetur, qua tenentur hi, qui ob inſtruendas *ſ* lites pecuniam acceperunt.

De eo quod in teſtamento vel codicillis adſcribitur.

10. *Marcel.* lib. 1. Publicorum.

DE eo qui ei, in *g* cuius poteſtas eſt, eiue qui in eadem poteſtate eſt, adſcripſerit, nihil ſenatuſconſulto cauetur. ſed hoc quoque caſu committitur in legem: quia huius rei emolumentum ad patrem dominumve pertinet, ad quem pertineret, ſi filius ſeruuſue ſibi adſcripſiſſet. 1 ¶ Illud conſtat, ſi extraneo quis adſcripſerit legatum, licet poſtea viuo teſtatore in poteſtate eum habere cœperit, ſenatuſconſulto locum non eſſe.

11. *Marcianus* lib. 1. de publicis iudicijs.

SI pater filio ſuo militi, quem habet in poteſtate, teſtamento à commilitonis filij aliquid adſcripſerit, quem commilitonem in militia nouit: quia patri non adquiritur, extra pœnam eſt. 1 ¶ Et cum matri filius adſcripſerat, D. fratres reſcripſerunt, cũ iuſſu teſtatoris hoc ſcripſit, impunitum *i* eum eſſe, matremque capere poſſe.

De morte rei.

12. *Papinianus* lib. 13. Reſponſorum.

CVm falſi reus ante crimen illatum, aut ſententiam dictam, vita deceſſit *k*, ceſſante Corneliæ, quod ſolere quæſitum eſt heredi *l* non relinquitur.

De falſo nomine. 1. *De falſo inſtrumento recitato.*

13. *Idem* lib. 15. Reſponſorum.

FALſi *m* nominis *n* vel cognominis *o* adſeueratio pœna falſi coërcetur. 1 ¶ Ordine decurionum decem annis aduocatum motum, qui falſum inſtrumentum *p* cognoſcente præſide recitauit, poſt *q* finem temporis dignitatem reſpondi reciperare *r*: quoniam in Corneliam, falſo recitato *ſ* non facto *t*, non incidit *u*. eadem ratione plebeium ob eandem cauſam exilio temporario *x* punitum, decurionem poſt reditum rectè creari.

De eo quod in teſtamento vel codicillis adſcribitur.

14. *Paulus* lib. 22. Quæſtionum.

FIlius emancipatus, cùm ſcriberet patris teſtamentū, iuſſu patris, ſeruo communi Titij & ſuo legatum adſcripſit. quæro quis exitus quæſtionis ſit? Reſpondit. Plures quæſtiones contunxiſti: & quidem quantum ad ſenatuſconſultum, quo prohibemur *y*, *nobis*, *vel is his quos in poteſtate habemus*, *adſcribere legatum*: emancipatus quoque filius eadem pœna tenebitur, licèt iuſſu patris ſcripſerit, excuſatus *z* enim is videtur, qui in poteſtate eſt, ſicut ſeruus: ſi tamen iuſſum ex ſubſcriptione *a* teſtatoris appareat. ſic enim ſenatum cenſuiſſe.

[illegible]

1 ¶ Sequens quæſtio eſt: "an" quoniam placet id quod *a* illicitè ſcriptum eſt, pro non ſcripto eſſe: quod ſeruo communi ſcribentis & alterius adſcriptum eſt, vtrum in totum pro non ſcripto ſit, an quantum ad eum tantùm qui adſcripſit, cæterùm ſocio totum *b* debeatur? Et inueni Marcellum apud Iulianum adnotaſſe. nam cùm Iulianus ſcripſiſſet, ſi ſibi & Titio ſcripſiſſet, aut ſeruo communi, cum pro non ſcripto ſit facillimè quæri poſſe, quantum Titio & ſocio adquiratur: ita adiicit iſte Marcellus. Quemadmodum ſocio debebitur, ſi quaſi falſum nomen ſerui ſubducitur? quod & in præſenti quæſtione obſeruandum eſt. 2 ¶ Maritus ſeruum dotalem manumiſit, & in teſtamento eius legatum ſibi adſcripſit. quæſitum eſt, quid mulier ex lege Iulia *c* conſequi poſſit? Reſpondi: Et patronum incidere in pœnam edicti Diui Claudij dicendum eſt, & filium emancipatum, licèt præteriti poſſint petere bonorum poſſeſſionem. ergo ſi nihil habet patronus ex bonis liberti, non tenebitur mulieri. An ideo teneri poteſt, quod adiectum eſt in lege, *Aut dolo* *d* *fecit quominùs ad eum perueniat*: ſed nihil perficit in fraudem mulieris. non enim aduerſus illam hoc excogitauit. An ideo non denegamus hoc actiones, quoniam *e* alij reſtiturus eſt? atquin cum his "qui" ſibi iuſſu teſtatoris legatum adſcripſit etiam ſi fidei *f* eius ſimiliter iubente teſtatore commiſiſſet, vt id alii reſtitueret, ſenatus iuſſit eum nihilominus legato abſtinere, idque apud hæredem remanere cum onere fideicommiſſi.

15. *Calliſtratus* "lib. I. Quæſtionum."

DIuus Claudius edicto præcepit adiiciendum legi Corneliæ, *vt ſi quis, cum alterius teſtamentum vel codicillos ſcriberet, legatum* *g* *ſibi ſua manu ſcripſerit, proinde teneatur, ac ſi commiſiſſet in legem Corneliam: & ne* *h* *ei ve-nia detur, qui ſe ignoraſſe edicti ſeueritatem prætendant.*

¶ Scribere autem ſibi legatum videtur non ſolùm eum qui manu ſua id fecit, ſed etiam qui per ſeruum *i* ſuum, vel filium, quem in poteſtate habet, dictante teſtatore, legato honoratur. 1 ¶ Planè conſtitutionibus principalibus cauetur, vt ſi teſtator ſpecialiter *k* ſubſcriptione ſua declarauerit, *dictaſſe ſeruo alicuius, vt domino eius legatum, ab hæredibus ſuis detur*, id valere. nec generalem ſubſcriptionem teſtatoris valere aduerſus ſenatuſconſulti auctoritatem, & ideo legatum pro non ſcripto habendum, & ſeruo, qui etiam ſibi legatum adſcripſit, veniam dari. Ego tutius eſſe puto, veniam *l* petendam ab Imperatore, ſcilicet eo, quod relictum eſt, abſtinentibus. 2 ¶ Item ſenatus cenſuit, vt ſi ſeruus *m*, domini ſui iuſſu, teſtamento codicilliſue libertatem ſibi adſcripſerit, ob eam rem, quod ipſius manu adſcriptum eſt, minùs liber ſit, ſed libertas ei ex fideicommiſſi cauſa præſtatur, ſi *n* modò poſt eam ſcripturã manu ſua teſtator teſtamento codicilliſue ſubſcripſerit.

3 ¶ Et quatenus *o* de ſola ſpecie fideicommiſſæ libertatis hoc ſenatuſconſulto continebatur, Diuus Pius reſcripſit ſententiam magis ſequendam eſſe huius ſenatuſconſulti, quàm ſcripturam. nam ſeruos *p* cum dominis ſuis parent, neceſſitate poteſtatis excuſari: ſi tamen accedat domini auctoritas ſubſcribentis *q*, *ſe ea dictaſſe & recognouiſſe*: videri enim ait ipſius domini manu ſcripta, cuius voluntate ea ſcripta ſunt. Quod tamẽ (inquit) ad liberas perſonas in quas nullum ius teſtator habuerit, extendi non debet: quæri tamen debet, an æquè ſubſequendi neceſſitas *r*, & honeſta excuſatio eſt non facientibus, quod non ſit conceſſum. 4 ¶ Matri quoque, cui per ſeruum ſuum, dictante filio, legatũ ſcriptum eſſet, veniam tribuendam legis Corneliæ placuit. 5 ¶ Idem in filiam, quæ dictante matre ſua per ignorantiam *ſ* iuris, legatum ſibi ſcripſerat, ſenatus cenſuit. 6 ¶ Si quis duobus hæredibus inſtitutis adiecerit, *vt ſi alterutur heres ſine libris deceſſiſſet, ei qui ſuperſtes & liberos haberet hæreditas redderetur: vel* *t* *ſi vterque ſine liberis deceſſiſſet*, hæreditas deinde alia manu ſcriptori teſtamenti reſtitueretur: placet teſtamentario pœnam legis Corneliæ remitti: ſed benignius eſt, vt "etiã" ea quæ ſuprà ſcripta ſunt, ſimili modo cõſequatur.

De inſtrumentis ſubreptis. 1 De eo qui falſum ſignauit. 2. De rationibus, tabulis, literis publicis, & aliis rebus.

16. *Paulus* "lib. 3. Reſponſorum reſpondit."

INſtrumentorum ſubreptorum crimen non eſſe publici iudicij, niſi *u* teſtamentum alicuius ſubreptum arguatur. 1 ¶ Paulus reſpondit. legis Corneliæ pœna omnes teneri, qui etiam extra *ſ* teſtamenta, cætera falſa ſignaſſent.

2 ¶ Sed & cæteros *t*, qui in rationibus, tabulis, literis publicis *u*, aliáve qua re, ſine *x* conſignatione falſum fecerunt, vel vt verum non appereat, quid celauerunt, ſubripuerunt, ſubiecerunt *a*, reſignauerunt, eadem pœna affici ſolere dubium non eſſe.

De eo quod in teſtamento adſcribitur.

17. *Idem* "lib. 3. Fideicommiſſorum."

CVm quidam *b* manu ſeruum ſibi legatum ſcripſiſſet, & eum manumittere rogatus eſſet, Senatus cenſuit, ab omnibus hæredibus eum manumittendum.

18. *Idem* "lib. 3. Sententiarum."

VXori *c* legatum in alieno teſtamento ſcribere non prohibemur. 1 ¶ Qui *d* ſe filio teſtatoris impuberi tutorem adſcripſit, & ſi ſuſpectus eſſe præſumitur, quod vltrò tutelam videbitur affectaſſe, tamen ſi idoneus eſſe approbetur, non ex teſtamento, ſed ex decreto tutor dandus eſt: nec excuſatio eius admittetur, quia conſenſiſſe videtur voluntati teſtatoris.

De falſa moneta. 1. De partu ſuppoſito.

19. *Idem* "lib. 5. Sententiarum."

QVi falſam *e* monetam percuſſerint, ſi id totum formare noluerunt, ſuffragio iuſtæ pœnitentiæ abſoluuntur *f*. 1 ¶ Accuſatio ſuppoſiti *g* partus nulla *h* temporis præſcriptione depellitur: nec intereſt, deceſſerit necne ea quæ partum ſubdidiſſe contenditur.

De aduocatione & teſtibus.

20. *Hermogenianus* "lib. 6. Iuris Epitomarum."

FAlſi pœna coercentur & qui ad *i* litem inſtruendam aduocatione teſtibus, pecuniam acceperunt *k* obligationem, pactionem fecerunt ſocietatem inierunt: vt aliquid eorum fieret, curauerunt *l*.

De eadem re duobus in ſolidum vendita.

De iudice corrupto.

21. *Paulus* "libro ſingulari ad ſenatuſconſultum Turpillianum."

QVi duobus in ſolidum eandem rem diuerſis contractibus vendidit, pœna falſi *m* coercetur *n*: & hoc & Diuus Hadrianus conſtituit. ¶ Iis adiungitur, & is qui iudicem corrumpit: ſed remiſſius puniri ſolent, vt ad tempus relegentur, nec bona illis auferãtur.

De impubere. 1. De eo quod in teſtamento vel codicillis adſcribitur vel adimitur.

22. *Idem* "libro ſingulari ad ſenatuſconſultum Libonianum."

IMpuberem *o* in hoc *p* edictum incidere dicendum non eſt: quoniam falſi crimine vix poſſit teneri: cum dolus malus in eam *q* ætatem non cadit. 1 ¶ Si ei filio, qui apud hoſtes eſt, adſcripſerit pater legatum, dicendum eſt euerſo: eo incidere in pœnam ſenatuſconſulti: quod ſi ibi deceſſerit, innocens pater exiſtimatur.

2 ¶ Sed & ſi emancipato filio adſcribit, rectè id faciet, item in adoptionem dato.

3 ¶ Item ſi ſeruo, cui moram fecit in fideicommiſſaria libertate præſtanda, adſcripſerit, dicendum eſt extra ſententiam ſenatuſconſulti eum eſſe: quoniam placet omne, quod per huiuſmodi ſeruum adquiſitum eſt, reſtitui oportere manumiſſo.

4 ¶ Et *ſ* ſi ei ſeruo qui bona fide ſeruit, aliquid adſcripſit, quod *t* ad cogitationem animi nocent eſt: quia ei adſcribit, quem ſuum putat: ſed quoniam neque legatum, neque hæreditas bonæ fidei poſſeſſori adquiritur, dicamus eum pœnæ eximendum eſſe.

5 ¶ Si dominus adſcripſerit ſeruo legatum, *cum liber erit*, dicimus ſenatuſconſulto dominum excuſatum eſſe, quia compendio ſuo nullo modo proſpexerit.

¶ Eadem & de filio poſtea emancipato.

¶ Qui codicillos ante *u* teſtamentum factos, in quibus ei adſcriptum erat, confirmat *x*: in ſenatuſconſultum incidit: quod & Iulianus ſcribit.

7 ¶ Adimendo *y* quoque aliquid, incidere in pœnam debet, quaſi ſibi aliquid dederit: veluti ſi ſeruo legato ſibi eidémque manumiſſo, libertatem ſua manu ademerit. hoc ita, ſi *z* voluntate teſtatoris ademerit. nam ſi ignorante eo, libertas valet. Item ſi rogatus reſtituere legatum ſibi adſcriptum, fideicommiſſum ademerit.

8 ¶ Qui liberta adſignationem ſua manu adſcripſit, non verbis, ſed ſententia ſenatuſconſulti tenebitur.

9 ¶ Item non continetur verbis ſenatus, qui alieno teſtamento

a Illicita ſcriptura, ſcriptura non eſt.
b Si quis ſibi & Titio legatum adſcripſit, magis eſt vt totum legatum ad conſortem pertineat, *Paulus 3. ſent.* 8. §. 14.
c I. conſiſtunt ea lege Iulia, vide *l.* 6. §. *ſolutus*.
d *l.* 6. §. 7. §. *ſolum*.
e *l. vlt. C. de his qui pro non ſcriptis*.
f *l.* 1. §. *de his que pro non ſcriptis l.* 4. *C. de his qui ſibi*.
g *l.* 10. §. *eod.*
h *l.* 1. §. 8. §. *eod.*
i *v. l. vult. C. eo titulo*.
k *l.* 14. §. *eod.*
l *v.* 8. 1. §. *eod.*
m Quatenus hic ſâit eſt quid. quo-ndam, vel *l.* 5. §. 1. *de verborum ſig.*
n §. 1. §. *eod.* *l. c.* §. 1. *l.* 14. §. *eod. l.* 27. §. 7. §. *eo. l. C. de his qui ſibi adſcribunt*.
o *l.* 5. *in fin. ſup. eod. v. l.* 11. §. 7. §. *quod vi*.
p Mulieri quæ ſibi aliquid adſcribit, pœna remittitur ob iuris ignorantiam.
q Falſi non punitur qui in alicuius teſtamẽto ſibi aliquid ſub duabus conditionibus adſcripſit. vide *Bart. hic*.
r *l.* 2. *ex. Paul 4. ſent.* 7. §. 1. § 2. & *5. ſent.* 25. §. 1.
ſ *l.* 9. § 1. §. *eod.*
t Notarios puta, amanuenſes, ſcribas, ſecretarios, & huiuſmodi perſonas. de notario hoc ſciendum eſt, eum teneri falſi, ſi numeratione facta, ſi quem præſentem falſè contraxiſſe falsò ſcripſerit, ſolemnitates more receptas inſerere rogatus neglexerit, ſi contractum in re illicita fecerit de quo vide *l.* 14. §. 1. §. 1. *C. de fabricenſibus*. ſi falsò negauerit rogatum ſe fuiſſe, de quo v. *Cinum* 3. *ſent.* 5. *falſi* 4. *verſ. notarius*, & *ſeqq.* v. *etiam* *l.* 21. & *l.* 12. §. *eo.* Hinc conſtat, falſi inſtrumenti auctorem vel confectorem teneri pœna falſi, de cuius criminis pœna legitima *v. l. vlt. in fin.* §. *eod.*
u de modo ſignandorum contractuum publicorum, vide *Paulum* 5. *ſent.* 25. §. 5.

x Vide quæ notaui ad *l.* 1. §. 4. §. *eo. hic* tamen ſuſpicor particulam *ſine* reciendã, ſecuta vulgata & Haloandri cauet: hic ſenſus falſum non modo committi in rationibus, & contractibus publicis ſignatis, ſed & non ſignatis.

a Subiecerunt aut ſortis reſignauerunt ... falſi crimine ... qui ſubiecerunt ... produci ...
b vide *l.* 1. §. *de his qui ſibi adſcribunt*.
c Maritum poſſe vxori ſuo legatum adſcribere libere colligunt.
d *Paul* 3. *ſent.* 6. §. 13. & 19. §. *de excuſ. tut.*
e Falſi monetam deprehendimus in materia, pondere & forma colligunt.
f ... *l.* 8. §. *eod.* *v.* 9. §. *de falſis*, *v.* 21 §.
g Suppoſiti partus crimen ... eſt, vide *l.* 1. *C. eod.*
h ... ſtatim ... ſtatus ...
i *v. l.* 1. §. *eod.*
k *l.* 1. §. *ſupra dictum*.
l Dicens ... ſuadere ... ſolenniter interrogari ... ſubornatos ... teſtimonio ... Paulus 5. *ſent.* 15 ... opinione ...
m & ... *l.* 3. *l.* 1. *de ſtellionatu* ... *l.* 1. 5. ... *de pignoribus*.
n Quia venditio poſterior ... falſum eſſe dicitur in ea ... quod alteri ante eam vendidit & tradidit. Quod ſi venditum ... cæterum ... 3. *Hermog.* ...
o vide *l.* 1. §. *C. de falſa moneta*.
p Nec ſubſcribens conſilium ... edidiſſe ſenſit.
q *l.* 13. *in fin.* §. *de dolo* ... §. 19. §. *ad leg. Corn.*
r vide *l.* 8. §. *eod.*

ſ Sed & ſi vulg. Haloand. t quo ad animi cogitationem quamquam ad cogitationem Haloander.
u vide *l.* 5. §. *ad leg. Corneliam*.
x Id eſt, qui iuſſu teſtatoris ſcribendo repetit in teſtamento legatum ſibi adſcriptum antea in codicillis, in ſenatuſconſultum incidit.
y *leg.* 5. §. 6. §. 1. *ſup. eodem*.
z *leg.* 1. §. 1. *ſup. eod.*

ſtamento,

Universidad Rey Juan Carlos

ſtamento fideicommiſſum a libertatem ſibi adſcripſit. ſed de hoc poteſt hæſitari, quoniam (vt ſupra diximus b) ſenatus c ita demum ei, qui ſibi libertatem fideicommiſſam in teſtamento domini adſcripſit, pœnam remiſit, ſi dominus ſubſcripſit. ¶ Imo magis dicendum eſt hunc contra ſenatuſconſultum facere, quàm eum qui legatum ſibi adſcribit, cum libertas omnimodò ipſi cõpetitura ſit, legatum autem domino adquiri poſſit.

10 ¶ Si teſtamentarius d ſeruo ſuo fideicommiſſam libertatem dederit, videamus, ne e extra pœnam ſit, quoniam nullum ipſius commodum eſt: niſi ideo adſcripſerit, vt ſeruus magno pretio redimatur ab eo, & manumittatur. 11 ¶ Sed & ille, qui, cùm Titio fundus legaretur, adiecit ſua manu conditionem pecuniæ ſibi dandæ, in voluntatem ſenatuſconſulti incidit.

12 ¶ Qui autem voluntate patris ſe f exheredat, vel legatum ſibi adimit, neque verbis ſenatuſconſulti, neque ſententia continetur.

De chirographo, libello, rationibus.

23. *Idem* lib. ſingulari de pœnis paganorum.

QVid ſit falſum g quæritur. & videtur id eſſe, ſi quis alienum chirographum h imitetur i, aut libellum k, vel rationes l intercidat †, vel deſcribat, non qui aliàs in computatione, vel in ratione mentiuntur m.

De teſtamento.

24. *Scæuola* lib. 22. Digeſtorum.

ATthales n ſeruus, cui teſtamento Vetiti Callinici o, domini per fideicommiſſum libertas, & portio hereditatis relicta erat ab his qui ex vndecim portionibus heredes erant inſtituti, profeſſus eſt p iudicium apud Maximillam filiam teſtatoris ex parte duodecima hæredem ſcriptam, ſe poſſe probare falſum teſtamentum Vetiti Callinici, & apud magiſtratus interrogatus à Maximilla, profeſſus eſt q probaturum, quemadmodum falſum ſit factum teſtamentum. & cum in crimen falſi ſubſcripſiſſet r Maximilla in ſcriptorẽ teſtamẽti & Proculum coheredem: acta cauſa, præfectus vrbi s falſum teſtamentum non eſſe pronuntiauit: & Maximillæ partem duodecimam fiſco cogi iuſſit. quæſitum eſt, an Athaleti libertas & fideicommiſſum poſt hæc facta debeantur? Reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, deberi t.

De falſis literis prætoris. De falſo edicto.

25. *Vlpianus* lib. 7. ad Edictum.

QVi u nomine prætoris literas x falſas reddidiſſe, edictúmve y falſum propoſuiſſe dicetur, ex cauſa actione in factum pœnali tenetur, quanquam z lege Cornelia reus ſit.

De eo qui patris teſtamentum aboleuit.

26. *Marcellus* lib. 30. Digeſtorum.

SI quis patris ſui teſtamentum aboleuerit, & quaſi inteſtatus deceſſiſſet, pro hærede geſſerit, atque ita diem ſuum obierit, iuſtiſſimè tota hæreditas paterna hæredi eius eripietur a.

De teſtimonio 3. De eo qui ſe pro milite geſſit. De illicitis inſignibus. De falſo diplomate.

27. *Modeſtinus* lib. 8. Regularum.

EOs qui diuerſa b inter teſtimonia præbuerunt, quaſi c falſum fecerint, & præſcripto legis teneri pronuntiat.

1 ¶ Et eum qui contra d ſignum ſuum, falſum præbuit teſtimonium, pœna falſi teneri pronuntiatum eſt. de impudentia e eius qui diuerſa duobus teſtimonia præbuit, cuius ita anceps fides vacillat f, quod crimine falſi teneatur, nec dubitandum eſt. 2 ¶ Qui ſe pro milite geſſit, vel illicitis g inſignibus vſus eſt, vel falſo diplomate h vias a commeauit, pro admiſſi qualitate grauiſſimè puniendus eſt.

De pignore.

28. *Idem* lib. 4. Reſponſorum.

SI à debitore, prælato f die, pignoris obligatio mentiatur, falſi crimine ſ locus eſt.

De actis & libello.

29. *Idem* lib. ſingulari de enucleatis caſibus.

SI quis obrepſerit h præſidi prouinciæ tam per acta, quam per libelli interpellationem, nihil i agit. imo ſi k accuſatus fuerit, pœnam temeratoris luit. proinde enim punitur, atque ſi falſum fecerit. ſunt enim reſcripta de ea re. ſufficit autem vnum argumenti cauſa referre, cuius verba hæc ſunt: Alexander Auguſtus Iulio Maryllo: Si libello dato aduerſarius tuus veritatem l in precibus ab eo datis non adiecit, ſubſcriptione vti non poteſt. imò ſi accuſatus fuerit, & pœnam inferre debet.

De ſigno adulterino. 2. De partu ſuppoſito.

30. *Idem* lib. 12. Pandectarum.

LEge Cornelia teſtamentaria m obligatur, qui ſignum n adulterinum fecerit, ſculpſerit. 1 ¶ De partu ſuppoſito o ſoli accuſant parentes, aut hi ad quos res pertineat, non quilibet ex populo, vt publicam accuſationem intendat.

De inſtrumentis.

31. *Calliſtratus* lib. 3. de Cognitionibus.

DIuus Pius Claudio reſcripſit, pro menſura cuiuſque delicti conſtituendum in eos qui p apud iudices inſtrumentum protulerunt, quæ probari non poſſint, vt ſi plus meruiſſe videatur, quàm ex forma iuriſdictionis pati poſſint: vt Imperatori deſcribatur, æſtimaturo quatenus coërceri debeant. Sed D. Marcus cum fratre ſuo pro ſua humanitate hanc rem tẽperauit, vt ſi (quod plerunque euenit) per errorem q huiuſmodi inſtrumẽta proferãtur, ignoſcatur eis qui tale quicquã protulerint.

De edictis corruptis. 2. De ponderibus & menſuris.

32. *Modeſtinus* lib. 2. de Pœnis.

HOdie r qui edicta ſ propoſita dolo malo corrumpunt, falſi pœna plectuntur.

1 ¶ Si venditor menſuras t publicè u probatas vini,

[Footnotes, partly legible:]

… falſi tenetur. Falsò deſcribit qui ita ſcribit, vt in iis literæ nõ appareant, quoties is eis quid celatum eſt, vel ſubductum: celat, quid ſubducit. *Tertull. 6. aduerſus Marcionem*: manus hæreticas (quas vt falſarias arguit) præcidendas non miror, ſi ſyllabas ſubtrahit: cùm totas paginas plerunque ſubducat. † vide Pragmaticam Sanctionem [illegible] m Mentitum in ratione, computatione, vel calculo, ideo falſi nõ teneri exiſtimo [illegible] … prudentioribus, prætereure poſſit. *C. de* [illegible]. Contra mentitũ in chirographo, & falſi deſcriptione, & inſcriptione, ideo falſi teneri exiſtimo, quia huiuſmodi actus nunquã errorem, ſed ſemper fallendi calliditatem continet. Aliàs mendacium ſpecies eſt falſi, & vt Tertullianus ait, [illegible] … commendationem non poteſt ædificari ſine demolitione veritatis … [illegible] n Athaletes *Vulgata*: Athales *Hal.* o Callinici, *vulgata*. p Profiteri iudicium [illegible] … *Epiſt. ad Nepotianum* … nihil aliud eſt quàm denunciare crimen iudici, & illud apud Suetonium in Domitiano [illegible] … conſpirationis indicium. v. *Briſſon. 5. de formul.* Index conſurationis [illegible] … *ſolio 17.* q Poſt huiuſmodi profeſſionem, poenitere deſiſtere [illegible] … poteſt vide *l. 8. C. eo.* r *Papo 2. Notar. 5. de crime de faux.* [illegible] … accuſator & reus falſi tenentur ſe inſcribere. ſ Præfectus vrbi cognoſcere … *l. 35. in fi.* … *de verb. oblig. l. 7. ff. de accuſat.* … t Imò non deberi … *de his quæ vt indignis.* u Hæc lex diligenter apparitoribus, & in [illegible] … & delegatos iudicum notanda eſt.

x Vel reſcriptione *l. 4. C. eod.*

y Vel album propoſitum, *Paul. 5. ſent. 25. §. 4. adde l. 32. l. 33. ff. eod.*

z Ex hac non tantum tenetur Cornelia, ſed & pœnali in factum actione.

a adde *l. 4. §. 1. ff. familiæ.* b *diuerſa. 21. Eclog. 2. ex lib. 60. tit. 31. c. 16. ff. de teſtib.*

c Præſumitur contra teſtem contrarium dictum ſuum. *v. Alciat. 3. præſumpt. 34.*

d Id eſt, qui ſuæ ſcriptioni aduerſatur. *Eclog. d. loco.*

[illegible] … prolato … proferre diem eſt reperere *l. 3. ff. de fide inſtrum.* … vitium … Græci appellant … *Eclog.* … g criminis. h obrepſit principi, vel iudici, qui veritatem in precibus principi oblatis nõ adiecit … qui celat conditionem ſuam … *de bonis liber.*, qui celat fideiuſſorem, … qui negotium alterius gerendo, rem periculum ſuam facit, … quo vitio abſtinere debent, qui literas à principe volunt impetrare. Subreptione verò ſeu per ſubreptionẽ aliquid impetrare dicitur, qui falſum aſſeruit … Interdum tamen obrepere idem ſignificat, … Inciuilis autem peritio eſt, in qua neque verũ diſſimulatur neque falſũ deſertio, aliquid contra ius commune poſtulatur, quod vt notari, vel admitti, vel impediri poſſit, vide diligenter *Papon. 3. Not. 26. Des lettres reuocables, fol. 351. & ſeq.* i Auguſtinus in [illegible] … qui in precibus mentitus fuerit, non illi prodeſt quod impetrauit … k Hinc … iudicem ex officio punire eum non poſſe, qui per obreptionem aliquid impetrauit, quod tamen negat Bartol. … l Subreptionis definitionem obſerua. m de qua vide *Paul. 5. ſentent. 25.* … n *Paulus ibid. §. 7. Inſtit. de publicis iudiciis.* … apud Gallos bona eius qui ſigillum regium [illegible] olim Cancellario committebantur: quod poſtea immutatum eſt, ſic ea bona nunc [illegible] … *v. Papon 22. Arreſt. …*

o de quibus … p adde … q Exemplum … per errorem falſum inſtrumentum proferens, excuſatur. r Olim aliud fuit. Sic alibi locis vox *Hodie*, veteris iuris abrogationem indicat … ſ … t Menſuras publicè probatas qui corrumpit, falſi tenetur … & qui facit modios iniquos, … cui contrarius eſt æqualis … u Menſuris quantitatem modũmue dicere vel imponere ſolũ principi licet. Defendi tamen poteſt ſubditis aliter (vt vocant) iuriſdictionem habentib. ex longa præſcriptione in ſuo territorio, ſtatum menſurarum quantitatem diuerſam à principali, tueri licere: vt autem augeant, vel minuant ſine authoritate principis licere non puto. Hinc legimus modios aeneos vel lapideos cum … per manſiones ſingulas ciuitatum collocari *l. 9. C. de ſuſceptorib.* Et quidem in Eccleſia cuius etiam multa hodie extant veſtigia in … Viſa quoque … publica nota ſignari debere, *v. Guid. Pap. q. 20.*

a Ponderum falſator puniendus: dixi ad legē 32. §. 21. ff. de furtis. addo l. 32. §. aē ff. empt.

b Abrogata ex lege nihil decidi poſſe hinc colligunt: neque enim laudari à quoquam ius eſſe quod Senatus, reg. 238. multis modis coercet: Putat enim abrogatā etiam legem rectè laudari, vt antiquitatis notitiā habeamus. l. 1. Iuſtit. de teſta. ordinādis. Sed & vt oſtēdatur cauſa legiſlatoris, Idem eſſe & ratio conſtaret: Quinimo abrogatas leges poſſe per Principē allegari) vel niſi lex abrogata in priuilegium. Eccleſiæ tranſit. c. ... de iudi. aut in Carolum libros relatæ: aut iuri nouo cōſentanea, hoc eſt, iure nouo reducta. c. Quales ſunt abrogatæ, §. 5. I. de confirmatione Digeſtorum. Exiſtimandus eſt autem caſus Nouellæ 115. in princip. Eſt tamen receptum, vt cū de appellatione cognoſcitur, ſecundum illas leges iudicetur, quæ tempore priuati ſentētia obtinebant, nō ſecundū eas, quæ poſtea ſūt promulgatæ. De Romanorū legibus hodie quid dicemur, de ne paſſim abrogatæ, an in quibuſdā ... Profectō verius eſt, idque tacitè magis quàm expreſſè.

frumenti, vel cuiuſlibet rei, aut emptor corruperit, doloùe malo fraudem fecerit: quanti ea res eſt, eius dupli condemnatur. decretoque Diui Hadriani præceptū eſt, in inſulam eos relegari, qui pondera *a*, aut menſuras falſaſſent.

De falſis conſtitutionibus.

31. *Idem*[1] lib. 3 de pœnis.[2]

SI quis falſis *a* conſtitutionibus *b*, nullo *a* auctore habito vtitur, lege Cornelia, aqua & igni ei interdicitur.

DE LEGE IVLIA REPETVNDARVM.

TIT. XI.

De eo qui in officio, munere, miniſterioue publico, vel ex cohorte aliquam pecuniam cepit. 1. De perſonis exceptis.

1. *Marcianus*[1] lib. 14 Inſtitutionum.[2]

LEX Iulia repetundarum pertinet *g* ad eas pecunias, quas quis in magiſtratu *h*, poteſtate *i*, curatione, legatione *k*, vel quo alio officio, munere *l*, miniſterioùe *m* publico cepit, vel cum ex cohorte *n* cuius eorum eſt. 1 ¶ Excipit lex, à quibus licet accipere *o*, à ſobrinis, propioreùe gradu cognatis ſuis, vxore *p*.

De heredibus reis

2. *Scaeuola* [1] lib. 4. Regularum.[2]

DAtur ex hac lege & in hæredes *q* actio intra annum duntaxat à morte eius qui arguebatur.

De ſententia, decreto, & officio eorum qui poteſtatem habent.

3. *Macer*[1] lib. 1. Publicorum.[2]

LEge Iulia repetundarum tenetur, qui cùm aliquam poteſtatem haberet, pecuniam *r* ob *s* iudicandum, decernendùmve acceperit.

4. *Venuleius Saturninus*[1] lib. 3. Publicorum iudiciorum.[2]

VEl quò magis, aut minus quid ex officio ſuo faceret.

De comitibus iudicium.

5. *Macer*[1] lib. 1. Publicorum.[2]

IN comites *t* quoque iudicum ex hac lege iudicium datur.

De teſtimonio. 1. De pœna. 2. De militibus. De ſententia, De accuſationibus. De ſordibus. De donis, muneribus.

6. *Venuleius Saturninus*[1] libro 3. Publicorum iudiciorum.[2]

EAdem lege tenentur, qui ob denuntiandum *y*, vel non denuntiandum teſtimonium, pecuniam acceperint. 1 ¶ Hac lege damnatus, teſtimonium *z* publicè dicere, aut iudex eſſe poſtularéve *a* prohibetur.

2 ¶ Lege Iulia repetundarum cauetur, ne quis ob militem legendum mittendùmve æs accipiat: néue quis ob *b* ſententiam in ſenatu, conſiliòve publico dicendam, pecuniam accipiat: vel ob accuſandum, vel non accuſandum. vtque vrbani *c* magiſtratus ab omni ſorde *d* ſe abſtineant. néve plus doni, muneris *e* in anno *a* accipiant, quàm quod ſit aureorum centum.

De iudicibus & arbitris. De vinculis. De condemnatione & abſolutione. De litis æſtimatione. De iudicio faciendo, vel non faciendo. 1. De perſonis exceptis vel non. 2. De opere publico, de frumento publico. De ſartis tectis tuendis. 3. De pœna.

7. *Macer*[1] lib. 1. Publicorum iudiciorum.[2]

LEx Iulia de repetundis præcipit, ne quis ob iudicē arbitrumve dandum *b*, mutandum, iubendùmve, vt iudicet: néve ob non dandum, non mutandum, non iubendum, vt iudicet: néve ob hominem in vincula publica conijciendum, vinciendum, vincirive iubendum, exve vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandum, abſoluendùmve: néve ob litem æſtimandam, iudiciúmve capitis, pecuniæve faciendū, vel non faciendum, aliquid acceperit. 1 ¶ Apparet autem, quòd lex ab exceptis *e* quidem in infinitum *d* capere permittit *e*: ab his autem, qui hoc capite enumerantur, à nullo neque vllam quantitatem capere permittit. 2 ¶ Illud quoque cauetur, ne in acceptum feratur *f* opus publicum faciendum *g* frumentum publicè dandum præbendum, adprehendendum *h*, ſarta *i* tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præſtita *k* lege erunt. 3 ¶ Hodie *l* ex lege repetundarum extra *m* ordinem puniuntur, & plerumque vel exilio puniuntur, vel etiam durius, prout admiſerint. quid enim, ſi ob hominem necandum pecuniam acceperint: vel licèt non acceperint, calore *n* tamen inducti interfecerint vel innocentem, vel quem punire non debuerant? capite plecti debent, vel certè in inſulam deportari, vt plerique puniti ſunt.

De contractibus & vſucapione.

8. *Paulus*[1] lib. 54. ad Edictum.[2]

QVod contra legem repetundarum Proconſuli *o*, vel Prætori, donatum eſt *p*, non poterit vſucapi. 1 ¶ Eadem lex venditione *q*, locationes eius rei cauſa pluris *r* minorisve factas, irritas facit, impedítque *s* vſucapionem, prius quam in poteſtatem eius, à quo profecta res ſit, heredisve eius veniat.

De eo qui munus publicè mandatum vēdit.

9. *Papinianus*[1] lib. 15. Reſponſorum.[2]

QVi minus *u* publicè mandatum, accepta pecunia, ruperint *x*, crimine repetundarum poſtulantur.

DE LEGE IVLIA DE ANNONA *y*.

TIT. XII.

De ſeruo & domino.

1. *Marcianus*[1] lib. 2. Inſtitutionum.[2]

COnſtitit *a* inter ſeruum & dominum iudicium, ſi *b* annonam publicam fraudaſſe *c* dicat dominum.

De eo qui contra annonam facit ſocietatemve coit. 1. De nauibus & nautis. 2. De pœna.

2. *Vlpianus*[1] lib. 9. de officio Proconſulis.[2]

LEge Iulia de annona pœna ſtatuitur aduerſus eum, qui contra *d* annonam fecerit, ſocietatemve *e* coierit, quo annona carior *f* fiat. 1 ¶ Eadem lege continetur, quis nauem *g*, nautámve retineat, aut dolo malo faciat, quo magis detineatur.

2 ¶ Et pœna viginti aureorum ſtatuitur.

De decurionibus. 3. De mediſtribus.

a Id abſtinendum ... accipi.
b Magiſtratus ... publica ... vel ... (right margin notes, largely illegible)
c v. l. rat.
d Id ... limites ...
e Precedentes ... vel ...
f Iudex acceptū ferre ... opus publi ...
g Factiendum ...
h Adprehendum ...
[illegible]
l Vide ... Paulus ... l. 1. ... §. 2. ff. de vſur.

Et & notandum, nonnullas genere ita tanquam præiudicio aliquo teneri tantum: aliàs, vt legibus, in iis quæ vſu, ſtatuto ſeue, adde & communi opinione ac deciſione definita non habeat, vt. quæ ſcripſi ad l. 9. ff. de l. Rhodia. d Reſcriptis, Paul. 5. ſent. 25. reſcripti, ... ad. edictis, l. 23. ff. eod. e An ſimiliter ... præciſè aduocatos viua voce, ſeu ſcripto eſſicerent ſuos defendentes Imperatorum nomina legibus, quas allegant vel laudant adiungere? quod video in fragmentis veteris conſultationis apud Cuiac. diligentiſsimè obſeruatum ea de re alibi dicam. f Lex Iulia repetundarum à Cæſare, quam ante Lucius Piſo tulerat, de repetundis Cic. in Bruto. g 9. C. 27. & 9. C. Theod. 27. Paul. 5. ſent. 28. [illegible] ... 10. Ecl. 22. lib. 6. tit. 43. adde §. 11. Inſt. de publ. iud. Galli Concuſsiones vocant. i Eadem etiam dicitur lex de repetundis, Cic. 4. de diuinatione in Verrem. quid ea contineatur, v. l. 1. ff. eod. refert ad huncc tit. Pap. l. Nouel. 7. tit. de crimine de concuſsione. S. Gregor. 33 ſyntag. 18. Cic. Diuinat. in Verrem. ... Pœnas repetundarum quæ ... l. 7. in ff. eo. h ... Ecl. ibid. c. 5. eo nomine comprehenditur ... a C. ... eo comes, ... ibid. adminiſtrator, l. 3. ... iudex, l. 2. l. 4. 6. C. Theod. ibid. & quidem Pedaneus, Paul. 5 ſent. 28. §. 1. ... Ecl. ibid. c. 6. l. 6. in fin. ff. eo. cognitor, l. 5. C. Th. ibid. & l. 6. C. eod. genter, l. 8. ff. de off. præſ. & procuſul ... l. 3 ff. eod. l l. 3. ff. eo. k Vide orationē Demoſthenis [illegible]. l Arcad. ff. eod. in Vt manipularius, l. 5. C. Theod. eo. Miniſterij tamen publici nomine, Cuiac. 7. obſ. 9. intelligit eos, qui ſub titulo miniſterij in prouincias mittuntur, cum iure prætorio aut conſulario, quod de M. Catone Velleius ſcripſit, lege lata à P. Clodio miſſum eum fuiſſe in Cyprum publicandæ pecuniæ regiæ, & conſtituendæ prouinciæ cauſa ſub honore honeſtiſsimo miniſterij titulo. eandémque ſententiam confirmat verba quæ mox ſequuntur, vel cum ex cohorte ut non ſcribas, viatores, præcones, aliósve magiſtratuum miniſtros. n l. 5. ff. eo. o In definitione l. 7. §. 1. ff. eo. p v. Cuiac. 6. obſ. 26.
q l. 2. C. eo. l. vlt. ff. ... 20. ff. de accuſat. r l. 1. ff. eo.
ſ Paul. ibid. Scaeuol. t l. 6. in fin. ff. eo. u Quid, qui ... eadem lege videtur puniendus, ſed falſi l. ... ff. de falſis. x l. 2. ff. eod. l. 1. C. eod. y l. 1. §. 1. l. 10. ff. de falſis l. 4. in fin. ff. de accuſat.
z ... l. 5. de his qui notantur. a ... l. 6. ff. de poſtulando.
b Ob remiudicandum, Cic. 2. ad Atticum 1. & 2. de ſolutione.
c Eclog. ... cap. 6.
d Sordibus abſtinendum, per ſordes aliquid facere, eſt auare facere.
e Doni, muneriſve, Vng. Hal. Rectè muneris addidit. [illegible] ... Exod. 23.

k De lege operi faciundo dixi l. Verrina. l Pœna hæc extra ... quæ ... ff. ad l. 3. ff. de falſis. m l. 8. ff. de publico iudicijs, ... arbitraria, vide Papon. ... Nouel. 7. c. de crimine de concuſsione ſol. 505. n [illegible] o Adde ad hunc locum Pap. 4. Areſt. n. 12. 5. 7. o l. 6. §. 1. ff. de officio proconſulis. p Adde l. 18. ff. de officio præſidis. q Ob aliquam ex præcedentibus & ſuperioribus ... cauſis. r l. 46. ff. de contrah. l. 46. §. 2. ff. de iure fiſci. ... C. de contrah. ... ſcripſi ad l. 22. C. de donat. ſ Alijs non prohibentur emere & conducere ... t Sic Ecloga [illegible] ... u l. 1. ff. eo. x rumperint. Hal.
y Ad legem Iuliam de Annona, Vng. Hal. Pœna huius criminis ... ff. eo. l. 20. Eclog. 18. c. Papon. 3. Nouel. 7. ... l. 8. ff. de extraordin. §. vlt. Inſt. de publ. iudicijs. v. Prateum Gregor. 39 ſyntag. ...
a 19 Syntag. Baſil. 14. ... lib. 60. tit. 44. c. 1.
b l. 4. l. 53. ff. de iudicijs. l. 2. ff. de accuſ. Ecl. 16. tit. 44. c. 1.
c Fraudare publicam annonam celeriter ... & auertere eſt ... l. 1. C. de Canone frumentario vrbis Romæ, ... corruptam vendere, ... aliud quid el miſcere, l. 29. ... ff. ad legem Aquil.
d Hæc ſpecies criminis admodum eſt generalis.
e Societatem coire quo annona ſiat carior non licet: inde vocis monopolia ... C. de monopolijs ... l. 3. in fin. ff. de ſeruis.
f Eclog. ibid. ... Id ... & annona venderetur, ad curam præfecti vrbis pertinet l. 1. §. 11. ff. de officio præfecti ... ad eam rem ſpeciales ... verbi diuini cura ... eſſe debent, l. ... C. de Epiſcop. audient. ... Epiſcopi, pani & cæteris rebus venalibus ad quantùm ... ſub mercedibus, ... præpoſiti erant ... ſa Pelium appellant, quia & præfecti annonæ ... pridius ... Alexandro.
g Annonam is etiam adecmat, qui nauem ac nautas ... Papinian.

Universidad Rey Juan Carlos

3. *Papirius Iuſtus* lib. 1. de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Auguſti in hæc verba reſcripſerunt: Minimè æquum eſt, decuriones ciuibus ſuis frumentum vilius *a*, quàm annona exigit, vendere. 1 ¶ Item ſcripſerunt, ius non *b* eſſe ordini cuiuſque ciuitatis pretium grani, quod inuehitur, ſtatuere. 2 ¶ Item in hæc verba reſcripſerunt: Biſſi non ſolent hoc genus nuntiationis mulieres *c* exercere, tamen quia demonſtraturam te, quæ ad vtilitatem annonæ pertinent, polliceris, præfectum annonæ docere potes.

AD LEGEM IVLIAM PECVLATVS *d*, & de ſacrilegiis *e*, & de reſiduis *f*.

TIT. XIII.

Qui teneantur lege Iulia peculatus.

1. *Vlpianus* lib. 44. ad Sabinum.

LEGE Iulia peculatus cauetur, ne quis ex pecunia ſacra *g* religioſa *h* publicáve *i* auferat *k*, néve intercipiat *l*, néve in rem ſuam vertat *m*, néve faciat, quò quis auferat, intercipiat, vel in rem ſuam vertat: niſi cui vtique lege licebit, néve quis in aurum, argentum, æs publicum quid indat *n*, néve immiſceat, néve, quo quid indatur, immiſceatur, faciat ſciens dolo malo, quo id peius fiat.

De reſiduis.

2. *Paulus* lib. 11. ad Sabinum.

LEge Iulia de reſiduis tenetur, qui publicam pecuniam delegatam *o* in vſum aliquem retinuit, neque in eum conſumpſit.

De pœna peculatus.

3. *Vlpianus* lib. 1. de Adulteriis.

PEculatus pœna aquæ *p* & ignis interdictionem, in quam hodie *q* ſucceſſit deportatio *r*, continet. Porrò qui in eum ſtatum deducitur, ſicut omnia priſtina iura, ita & bona amittit.

De peculatu. 2. De ſacrilegis. 3. De reſiduis. 6. De theſauro. 7. De re ciuitatis.

4. *Marcianus* lib. 14. Inſtitutionum.

LEge Iulia peculatus tenetur, qui pecuniam ſacram *s*, religioſam *t* abſtulerit, interceperit. 1 ¶ Sed etſi donatum Deo immortali *u* abſtulerit, peculatus pœna tenetur. 2 ¶ Mandatis *x* autem cauetur de ſacrilegiis, vt præſides *y* ſacrilegos, latrones, plagiarios conquirant, & vt prout quiſque deliquerit, in eum animaduertant. Et ſic conſtitutionibus cauetur, vt ſacrilegia extra *z* ordinem digna pœna puniantur. 3 ¶ Lege Iulia de reſiduis tenetur is, apud quem ex *a* locatione, emptione, alimentaria, ratione ex pecunia, quam accepit, aliáve qua cauſa, pecunia publica reſedit. 4 ¶ Sed & qui publicam pecuniam in vſu aliquo acceptam retinuerit nec erogauerit, hac lege tenetur. 5 ¶ Qua lege damnatus *b* amplius *c* tertia parte, quàm debet punitur. 6 ¶ Non fit locus religioſus, vbi theſaurus inuenitur: nam etſi in monumento inuentus fuerit, non *d* quaſi religioſus tollitur *e*: quod enim ſepelire *f* quis prohibetur, id religioſum facere non poteſt: at pecunia ſepeliri non *g* poteſt, vt mandatis principalibus cauetur. 7 ¶ Sed & ſi de re ciuitatis aliquid ſubripiatur, conſtitutionibus principum Diuorum Traiani & Hadriani cauetur, peculatus *h* crimen committi *i*: & hoc iure vtimur *k*.

De rebus priuatis in ædem depoſitis.

5. *Idem* lib. 5. Regularum.

DIui Seuerus & Antoninus Caſſio Feſto reſcripſerunt *l*, res priuatorum *m* ſi in ædem ſacram depoſitæ ſubreptæ fuerint, furti actionem, non ſacrilegii eſſe.

De pœna ſacrilegii. 1. De his qui in moneta publica operantur. 2. De metallo Cæſariano.

6. *Vlpianus* lib. 7. de officio Proconſulis.

SAcrilegii pœnam debebit proconſul pro *n* qualitate perſonæ, próque rei *o* conditione, & temporis *p* & ætatis *q*, & ſexus *r*, vel ſeuerius, vel clementius ſtatuere. Et ſcio, multos, & ad beſtias *s* damnaſſe ſacrilegos: nonnullos etiam viuos exuſſiſſe *t*, alios verò in furca *u* ſuſpendiſſe. Sed moderanda pœna eſt vſque ad beſtiarum damnationem eorum qui manu *x* facta templum effregerunt *y* & dona *z* Dei noctu tulerunt. cæterùm ſi quis interdiu modicum *a* aliquid de templo tulit, pœna metalli coërcendus eſt. aut ſi honeſtiore loco natus ſit, deportandus *b* in inſulam eſt. 1 ¶ Qui cùm in moneta *c* publica operarentur, extrinſecus *d* ſibi ſignant pecuniam forma publica, vel ſignatam furantur, hi non videntur adulterinam monetam exercuiſſe, ſed furtum publicæ monetæ feciſſe, quod ad *e* peculatus crimen accedit. 2 ¶ Si quis ex *f* metallis Cæſarianis aurum argentúmve furatus fuerit, ex edicto Diui Pii exilio, vel metallo, prout dignitas perſonæ, punitur. Is autem qui furanti ſinum *g* præbuit, perinde habetur, atque ſi manifeſti furti condemnatus eſſet & famoſus efficitur. Qui autem aurum ex metallo habuerit *h* illicitè, & conflauerit, in quadruplum condemnatur.

De quinquennii præſcriptione.

7. *Venuleius Saturninus* lib. 2. iudiciorum Publicorum.

PEculatus crimen ante *i* quinquennium admiſſum obiici non oportet.

De tabulis.

8. *Idem* ex lib. 3. iudiciorum publicorum.

QVi tabulam æream *k* legis *l*, formámve *m* agro-

rum.

k Per vim. l Clam per fraudem. m Rectè id additum eſt. Poteſt enim auferre & intercipere alterius cauſa. n l. 9. §. de falſis. o l. 4. §. 4. l. 9. § pœnal. §. eod. [illegible] diu ad l. 1. §. 2. de legat. 3. q Antea non ita fuit, dixi ad l. 32. §. de falſis. r Quadrupli pœna, Paul. 5. ſent. 27. §. vnic. amiſſione bonorum, 60. Eclog. 45. vide [illegible] locum Petrum Gregorium 35 ſyntagm. 19 n. 4. apud Gallos lege Franciſci I. [illegible] des comptes, peculatus crimen confiſcatione corporum, & bonorum [illegible] imitatione legis 1. C. Theod. de crimine peculatus, quæ eſt Arcadii, & Theodoſii [illegible] ante, pœna peculatus non excedebat deportationem ad metallum. [illegible] e l. 4. §. eo. t Deus immortalis. x Principum ſcilicet ad proconſules & rectores prouinciarum. y l. 3. §. de officio præſid. z Sacrilegii pœna extraordinaria eſt pro qualitate delicti, ad beſtias damnantur ſacrilegi, viui exuruntur, furca ſuſpenduntur, ad metallū damnantur, deportantur, l. 6. §. eo. capite puniuntur [illegible] quæ notat l. 9. §. eod. De pœnis ſacrilegii, v. Petrum Gregor. 35. ſyntag. 15. c. de pœnis veri ſacrilegii, §. 17. 18. huc refert Papon. 24. Arreſt. 10. n. 3. 4. a Lex de reſiduis propriè pertinet ad collectores vectigalium, quæſtores, receptores, theſaurarios, curatores Reipublicæ, qui ſæpe hoc crimen vt & peculatus admittunt. b Pœnam damnati de reſiduis nota. Reatum autem contrahit quæſtor, [illegible] integro rationem reddere diſtulit, l. 9. in ſi. §. eod. c Id eſt, non modo reliquæ [illegible] reſtituit, ſed eo amplius tripli pœna puniuntur, & quadrupli, l. 6. [illegible] duplii, vt l. C. de [illegible] [illegible], quam pœnam etiam obſeruari apud Gallos refert Papon. 2. Not. 7. cap. des reſtit. d Theſaurus non ideo religioſa res eſt, quod ex loco religioſo tollitur. e Ex loco religioſo quid non religioſum tolli poteſt, vt theſaurus. f Religioſum locum mortuum ibi ſepeliendo facimus, l. 6. in ſi. §. de diuiſ. rerum. g Theſaurum ſepelire prohibemur. h Imò non peculatus, ſed furti, l. 82. ſup. de furt. [illegible] legitimus non crimen peculatus. [illegible] Faber 1. ſemeſt. 22. fol. 142. & Forcatu[illegible] 2. Schol. 22. [illegible] teneri lege Iulia, peculatus verò ex conſtitutionibus. P. Greg. 33. ſyntag. 19. n. 1. peculatus teneri, qui fiſci vel ciuitatis Romanæ pecuniam ſurripuit, non teneri qui

[illegible] ſemper futuris ſubſidiis, niſi tale crimen grauiter vindicetur, ad hæc, cum locus ſacer præſtantior ſit pecunia, æquum videbatur pœnam loci conditionem ſequi, l. 15. §. 4. l. de pœn. argum. v. Cuiac. 15. obſ. 29. [illegible] Quid ſi contrariò dicendum, ſi res ſacræ ex priuata domo ſubripiantur? v. Cuiac. ibid. in ſi. n [illegible] quæ not. ad l. 4. §. 2. § eo. f Huc pertinet quod refert Papo[illegible] 24. Arreſt. 10. n. 5. ſacrilegum ob ſui pondus & quantitatem morte punitum fuiſſe. g Aliud enim ſi [illegible] aliud ſi [illegible], Paul. 5. ſent. 19. quam tamen diſtinctionem, Eclog. 60. tit. 45. c. 1. [illegible] & 6. non admittit, Et Harmenop. 5. in ſi. ſacrilegos etiam eo caſu exuri refert. h Sacrilegii [illegible] ſingulis pœna, habita ratione ætatis minui poteſt: quam in rem vide Arreſt. apud Paponem 24. Arreſt. 10. c. 4. i adde l. 38. §. 7. §. de adult. l. 3. in ſi. §. de termino moto. vide plenius Tiraquell. tract. de pœn. cauſa 9. vbi notat, in pœnis mitius agi propter ſexum. k Paul. d. loc. l Ignis ſupplicium maximum, de quo v. quæ notaui ad l. vnic. C. de Nili aggeribus. m In furcam, vulg. Hal. n Templum qui manufacta prædandi, aut depopulandi gratia irrumpunt, beſtiis obiiciuntur, Paul. 5. ſent. 19. §. vnic. o effregerunt. p l. 4. §. 1. § eo. q Leue aliquid, Paul. d. loc. r l. 19. in ſi. §. eod. f Moneta publica poteſt hic accipi pro loco in quo moneta publicè cuditur. t Id eſt, præter eam quam publico nomine faciunt: adde l. vlt. C. de falſa moneta. u Furtum publicæ monetæ ad peculatus crimen accedit. x l. 38. §. de pœnis. y Signum, vulg. Hal. & malè: nam ſignum dare, non præbere dicimus. Accurſius ſinū videtur legiſſe, cum hic adnotet leges varias lectiones, aliâs ſignum. Sinum præbere furanti eſt partem veſtimenti laterum, quæ ſolebat in humerum reiici, pecuniæ ſerbitam [illegible] alterius ſuſcipiendæ, atque in occulto habendæ gratia [illegible] dare: nam ſinus eſt pars togæ, vide Turneb. 6. aduerſ. 7. Petr. Fab. 2. ſemeſt. 21. fol. 159. Theophilum § 11. Inſt. de oblig. ex delicto, 28. Goth. 18. z Ab alio ſcilicet, & quidem ſciens, id ita interpretatur Petrus Faber 1. ſemeſt. 22. fol. 142. in fine. a [illegible] 60. Ecl. 45. cap. 8. & ſic poſt quinquennium peculatus crimen obiici non poteſt. An hoc hodie verum? non puto: ſed viceninio tantum præſcribi, l. 12. C. de falſis, quia Papo 2. Notar. 7. de crime de peculat. [illegible] ratione huius criminis quo publica vtilitas impugnatur, triceninio tantum præſcribi refert. b Aeneam, vulg. Tabula hæc, dicitur publica, l. 4. §. 1. §. de cenſib. [illegible] l. 11. §. vlt. §. de aquis, leges & formam agrorum continebat, [illegible] eod. ex ea, ex ea [illegible] cenſus præſtandus eſſe dignoſcebatur, ibid. l. 4. d. l. 11. Vt ſcias, De modo agrorum quæſtionem ferè nihil curatum in agris diuiſis, & adſignatis, ſed quis in æra, ſiue formis, agrorum modus cuique miliri adſignatus comprehenſus eſt, ex forma vicinos obligat inter ſe, quia publica eſt, v. Cuiac. 16. obſeru. 1. c Leges, vulg. non malè videtur autem intelligere leges, quas priuati in agris ſuis priuatis dicebant, in adſignatis, & coloniis, qui veteranos & colonos eo deduxerant, de quo dixi ad l. 6. §. 1. §. de [illegible] plura. d Formam agrorum quæ ſuerit vt melius intelligamus, ſciendum eſt, agrorum adſignatorum, limitatorumque (id eſt, qui limitibus tranſuerſis per centurias diuiſi erant) formam modumque cuiuſque centuriæ ac limitem complectentes, v. l. 16. §. de adquir. vel amittenda [illegible] tabulis ad æramentum. Erat (alleudæ in poſterum omnis controuerſiæ cauſa) inſcribi conſueuiſſe: verbi gratia: Datum adſignatum illi [illegible] redditum, commutatum pro ſuo, [illegible] reddita, veteri poſſ. [illegible], adſignatum, conceſſum, exceptum, redditum: de quo vide Siculum Flaccum, decenter agrorum, Valerium Probum in Notis, Hyginum 1. de limitibus agrorum, Aggenum Vrbicum. Id ex in controuerſiis inſpici ſolebat. Cæterùm diuiſorum dumtaxat, adſignatorumque agrorum formæ in tabulas referebantur, ex occupatorum vero agris, quos pulſis veteribus poſſeſſoribus victor populus occupauerat, nullum æs, nulla forma, quæ poſſeſſoribus publicè fidei teſtimonium redderet: vide Siculum Flaccum ibid. Briſſonium 4. ſelect. 5.

Universidad Rey Juan Carlos

rum, aut quid aliud a continentem reſixerit, vel quid inde immutauerit, lege Iulia peculatus tenetur.

1 ¶ Eadem lege tenentur, qui quid b in tabulis publicis deleuerit, vel induxerit.

De pœna ſacrilegij. 1. Qui ſunt ſacrilegi, vel non. 2. De peculato. 5. De tabulis publicis. 6. De reſiduis.

9. *Paulus* lib. ſingulari de iudicijs publicis.

SAcrilegi capite c puniuntur. 1 ¶ Sunt d autem ſacrilegi, qui publica ſacra compilauerunt: at qui priuata ſacra, vel ædiculas incuſtoditas tentauerunt, amplius quàm fures, minus quàm ſacrilegi, merentur. Quare quod ſacrum, quódve admiſſum in ſacrilegij crimen cadat diligenter conſiderandum eſt.

2 ¶ Labeo libro trigeſimo octauo poſteriorum, peculatum definit, pecuniæ publicæ aut ſacræ furtum non ab eo factum, cuius periculo fuit: & ideo æditum in his quæ ei tradita ſunt, peculatum non admittere.

3 ¶ Eodem capite inferiùs ſcribit, non ſolùm pecuniam publicam, ſed etiam e priuatam crimen peculatus facere, ſi quis, quod fiſco debetur, ſimulans f ſe fiſci creditorē, accepit, quamuis priuatā g pecuniam abſtulerit.

4 ¶ Is autem qui pecuniam traijciendam h ſuſcepit, vel quilibet alius, ad cuius periculum pecunia pertinet, peculatum non committit.

5 ¶ Senatus iuſſit, lege peculatus teneri eos qui iniuſſu eius qui ei rei præerit, tabularū publicarum inſpiciendarum i, deſcribendarumque poteſtatem fecerint.

6 ¶ Eum quoque qui pecuniam publicam in vſus k aliquos retinuerit, nec erogauerit, hac lege teneri, Labeo libro trigeſimo octauo poſteriorum ſcripſit.

CVm eo autem, qui cùm prouincia abiret, pecuniam quæ penes ſe eſſet, ad ærarium l profeſſus retinuerit, non eſſe reſiduæ pecuniæ actionem: quia eam priuatus fiſco debeat, & ideo inter debitores eum ferri, eámque ab eo is qui hoc imperio vtitur, exigeret, id eſt, pignus capiendo m, corpus retinendo, mulctam n dicendo, ſed eam quoque lex Iulia reſiduorum poſt o annum reſiduam eſſe iuſſit.

De peculatu. 2. De ſacrilegio.

10. *Marcianus* lib. 1. Iudiciorum publicorum.

HAc lege tenetur, qui in tabulis p publicis q minorē pecuniam, quàm quid venierit, aut locauerit, ſcripſerit, aliúdve quid ſimile commiſerit. 1 ¶ Diuus Seuerus & Antoninus quendam clariſſimum iuuenem, cùm inuentus eſſet arculam in templum ponere, ibique hominem includere, qui poſt clauſum templum de arca exiret, & de templo multa ſubtraheret, & ſe in arculā iterum referret, conuictum in inſulam deportauerunt r.

De eo qui muros perforauit, vel inde aliquid abſtulerit. 1. De ſacrarium ingreſſo.

11 *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

QVi perforauit muros s, vel inde aliquid abſtulerit, peculatus actione tenetur t.

1 ¶ ὁ εἰς δημοσιακῶν ... [illegible] ... *Qui ſacrarium ingreſſus inueniatur ... aliquid inde auferens ... vel ... ſenſus exilio multatur.*

De pecunia exacta à debitore fiſci.

12. *Marcellus* lib. 25 Digeſtorum.

PEculatus nequaquam committitur, ſi exigam ab eo pecuniam, qui & mihi a & fiſco debet: non enim pecunia fiſci intercipitur, quæ debitori eius aufertur, ſcilicet qui manet debitor fiſci nihilominus.

De præda ab hoſtibus capta.

13. *Modeſtinus* lib. 2. de pœnis.

IS qui prædam ab hoſtibus captam a ſubripuit, lege peculatus tenetur, & in quadruplum b damnatur.

De heredibus quid veniat in quæſtionem.

14 *Papinianus* lib. 36. Quæſtionum.

PVblica iudicia peculatus c, & de reſiduis d & repetundarum e, ſimiliter aduerſus hæredem f exercentur, nec immeritò, cùm in his quæſtio principalis ablatæ pecuniæ moueatur.

DE g LEGE IVLIA AMBITVS h. TIT. XIV.

De creatione magiſtratuum, & ſacerdotum. 2. De reſtitutione 3. De vectigalibus. 4. De ingreſſo in domum iudicis.

1 *Modeſtinus* lib. 2. de Pœnis.

HÆC lex in vrbe hodie i ceſſat: quia ad curam Principis k magiſtratuum creatio pertinet, non l ad populi fauorem. 1 ¶ Quod ſi in municipio contra hanc legem, magiſtratum, aut ſacerdotium m quis petierit, per ſenatuſconſultum centum n aureis cum infamia punitur. 2 ¶ Qua lege damnatus, ſi alium conuicerit, in integrum reſtituitur o, non p tamen pecuniam recipit. 3 ¶ Item is qui nouum q vectigal inſtituerit, ex ſenatuſconſulto hac pœna plectitur. 4 ¶ Et ſi quis reus vel accuſator r domum iudicis ingrediatur s, per legē Iuliam t iudiciariā in legē ambitus cōmittit, id eſt, aureorum centum fiſco inferre iubetur.

DE u LEGE x FABIA y DE PLAGIARIIS z. TIT. XV.

De venditione liberi hominis.

1 *Vlpianus* lib. 2. Regularum.

SI liberum a hominem b emptor

[illegible]

ſciens *a* emerit capitale † crimen aduerſus eum ex lege Fauia de plagio naſcitur, quo venditor quoque ſit obnoxius, ſi ſciens liberum eſſe, vendiderit.

De ſeruo abſente vendito. 1. De mandato. De fugitiuo perſequendo, & diſtrahendo 2. Vel ex cauſa empti habendo. 3. De fuga ſerui vendita.

2. *Idem* lib. 9. de officio proconſulis.

SCiendum eſt legem Fauiam ad eos non pertinere, qui cum abſentes *b* ſeruos haberent, eos vendiderunt. aliud *c* eſt enim abeſſe, aliud in fuga eſſe. 1 ¶ Item non pertinere ad eum qui mandauit *d* ſeruum fugitiuum perſequendum, & diſtrahendum. nec enim fugam vendidit. 2 ¶ Amplius dicendum eſt, ſi quis Titio mandauerit ſeruum fugitiuum *e* adprehendendum, vt ſi adprehendiſſet, eum emptum haberet, ceſſare ſenatuſconſultum. 3 ¶ Hoc autem ſenatuſconſulto dominiquoque continentur, qui fugam *f* ſeruorum ſuorum vendiderunt.

De bona fidei poſſeſſore. 1. De morte rei.

3. *Marcianus* lib. 1. iudiciorum publicorum.

LEgis Fauiæ crimine ſuppreſſi mancipij bona fide poſſeſſor non tenetur, id eſt, qui ignorabat *g* ſeruum alienum, & qui voluntate domini putabat id eum agere, & ita de bonæ fidei poſſeſſore, ipſa lex ſcripta eſt. nam adijcitur, *Si ſciens dolo malo hoc fecerit*. & ſæpiſſimè à principib. Seuero & Antonino conſtitutum eſt, ne bonæ fidei poſſeſſores hac lege teneantur. 1 ¶ Illud non eſt omittendum, quod exemplo legis Aquiliæ, ſi is, propter quem quis in Fauiam commiſit, deceſſerit, adhuc accuſatio, & pœna legis Fauiæ ſupereſt, vt & Diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

De donatione, dote, permutatione.

4. *Gaius* lib. 22. ad Edictum prouinciale.

LEge Fauia tenetur, qui ſciens *h* liberum hominem donauerit, vel in dotem dederit. Item qui ex eadem cauſa ſciens liberum eſſe acceperit, in eadem cauſa haberi debeat, qua venditor & emptor habetur. Idem & ſi pro eo res permutata fuerit.

De fugitiuo celato.

5. *Modeſtinus* lib. 17. Reſponſorum reſpondit.

EVm qui fugitiuum alienum ſuſcepiſſe *i* & celaſſe doceatur, ex eo quòd proprietatis quæſtionem referret, crimen, ſi probetur, euitare minimè poſſe.

De ſeruo, ſollicitato, vel intercepto. 1. De eo apud quem fugitiuus operas ſuas locauit. 2. Summa legis Fauiæ.

6. *Callistratus* lib. 6. de cognitionibus.

NOn *k* ſtatim plagiarium eſſe, qui furti crimine ob ſeruos alienos interceptos tenetur, Diuus Hadrianus in hæc verba reſcripſit. Seruos alienos qui ſollicitauerit, aut interceperit, crimine plagij, quod illi intenditur, teneatur, necne, facit quæſtionem: & ideò non me conſuli de ea re oportet. ſed quod veriſſimum in re præſenti cognoſcitur, ſequi iudicem oportet. Planè autem ſcire debet, poſſe aliquem furti crimine ob ſeruos alienos interceptos teneri, nec idcirco tamen ſtatim plagiarium eſſe exiſtimari. 1 ¶ Idem princeps de eadem re in hæc verba reſcripſit: Apud quem vnus aut alter fuerit fugitiuus inuentus, qui operas *l* ſuas locauerint, vt paſcerentur: & vtique ſi iidem antea apud alios opus fecerint, hunc ſuppreſſorem non iure quis dixerit. 2 ¶ Lege Fauia cauetur, vt liber, qui hominem ingenuum *m* vel libertinum inuitum celauerit, inuinctum habuerit, emerit ſciens dolo malo, quive in earum qua re ſocius erit, quique ſeruo alieno ſeruæve perſuaſerit, vt à domino dominóve fugiat, vel eum eámve inuito vel inſciēte domino dominóve celauerit, inuinctum habuerit, emerit ſciens dolo malo, quive in ea re ſocius erit, eius pœna teneatur.

De pœna.

7. *Hermogenianus* lib. 6. iuris Epitomarum.

POEna pecuniaria *n* ſtatuta lege Fauia, in vſu eſſe deſiit. nam in hoc crimine detecti. pro delicti modo coercentur, & pleríque in metallum *o* damnantur.

AD SENATVS CONSVLTVM TVRPILlianum *p*, & de abolitionibus criminum *q*.

TIT. XVI.

Quib. modis accuſatores delinquunt & corrigantur. 1. De calumniatore. 6. De præuaricatore. 7. De eo qui deſiſtit. & de abolitione. 11. De ſuſpecto inanis accuſationis. 12. Si quis dicatur in S. C. Turpillianum incidiſſe 13. De eo qui accuſatorem ſummiſit, inſtigat aut mandat alicui, & inſtruit eum ad accuſationem. 14. De eo qui deſiſtit.

1. *Marcianus* libro ſingulari ad ſenatuſconſultum Turpillianum.

ACcuſatorum temeritas tribus *a* modis detegitur, & tribus pœnis ſubijcitur. aut enim calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuerſantur.

1 ¶ *Calumniari* *b*, eſt falſa crimina intendere *c*. *Præuaricari* *d*, vera crimina abſcondere *e*. *Tergiuerſari* vniuerſum *f* ab accuſatione deſiſtere. 2 ¶ Calumniatorib. pœna *g* lege Remmia *h* irrogatur. 3 ¶ Sed non vtique qui nō probat *i* quod intendit, protinus calumniari videtur, nā eius rei inquiſitio arbitrio cognoſcētis cōmittitur, qui reo abſoluto, de accuſatoris incipit conſilio quærere, qua mente ductus ad accuſationem proceſſit. & ſi quidem iuſtum eius errorem reppererit, abſoluit eum: ſi verò in euidenti calumnia eum deprehenderit, legitimā pœnam ei irrogat. 4 ¶ Quorum alterutrum ipſis verbis pronuntiationis manifeſtatur. Nam ſi quidem ita pronuntiauerit, *non probaſti*, pepercit ei *k*. Sin autem pronuntiauerit, *calumniatus es* *l*, condemnauit eum. Et quamuis nihil de pœna ſubiecerit, tamen legis poteſtas aduerſus eum *m* exercebitur. Nam (vt Papinianus reſpondit) facti *n* quidem quæſtio in arbitrio eſt iudicantis: pœnæ verò perſequutio non eius voluntati mandatur, ſed legis auctoritati reſeruatur. 5 ¶ Quæri poſſit, ſi ita fuerit interlocutus, *Lucius Titius temerè* *o* *accuſaſſe videtur* *p*. an calumniatorem pronuntiaſſe videatur. & Papinianus, temeritatem facilitatis veniam continere, & inconſultum calorem calumniæ vitio carere, & ob id hunc nullam pœnam ſubire oportere.

[illegible]

a Temerè qui accuſant, aut calumniantur, aut præuaricantur, aut tergiuerſantur.

b Calumnia, [illegible] Calumniator, [illegible]

[illegible]

6 ¶ *Praeuaricatorem* a eum eſſe oſtendimus qui colludit b cum reo, & tranſlatitiè c munere d accuſandi defungitur, eo quòd proprias quidem probationes diſſimularet, falſas verò rei excuſationes admitteret.

7 ¶ Si quis autẽ ab accuſatione citra e abolitionẽ deſtiterit, punitur. 8 ¶ Abolitio priuatim à praeſide poſtulari ac impetrari ſolet. Itẽ pro tribunali f nõ de plano. Nec praeſens g hanc cognitionẽ alteri demãdare h poteſt. 9 ¶ Si plura crimina idem eidem intulit, ſingulorum i debet abolitionem petere, alioquin propter quid admiſerit, eius nomine ſenatuſconſulti poenam patietur. 10 ¶ Accuſationem is intulit, qui praeſcriptione ſummoueri poterat, vt quilibet k adulterij maſculo poſt quinque l annos continuos ex die commiſſi adulterij, vel foeminae poſt ſex m menſes vtiles ex die diuortij. an ſi deſtiterit, hoc ſenatuſconſulto plecti debet, bellè dubitatur. Mouet quidẽ, penè nulla erit accuſatio quam n temporis ſpatium, aut perſonae vitium omnimodo remoueret, reoq; ſecuritatẽ timoris ac periculi promitteret. Contrà mouet, quòd qualiſcunque accuſatio illata, cognoſcentis auctoritate, nõ o accuſantis voluntate aboleri debet, maioréque odio dignus exiſtimaretur, qui temerè ad tam improbam accuſationem proceſſiſſet. Ergo verius eſt eum quoque, de quo loquimur, in ſenatuſconſultum incidere oportere. Atquin Papinianus reſpondit, mulierem quae idcirco ad falſi accuſationem non admitteretur, quòd ſuã p ſuorúmve iniuriã non perſequeretur, deſiſtentem, ſenatuſconſulto Turpilliano non plecti. Num ergo & in caeteris idem reſponſurus ſit? quid n. intereſt, propter ſexus q infirmitatem, an propter ſtatus turpitudinem, temporiſve finem r ad accuſationem aliquam non admittatur: multóque magis excludendi ſunt, quòd mulieris quidem accuſatio vel propter proprium eius dolorem effectum habere potuit: illorum verò accuſatio voce duntaxat tenus interuenit. Atquin idem aliàs ſcribit non poſſe aliquem duos s eodem tempore adulterij accuſare, marem & foeminã. & tamen ſi vtrique ſimul denunciauerit, in vtrâque t perſona abolitionem eum petere debere, ne in hoc ſenatuſconſulto u incidat. Quid porrò refert, propter cauſas ſupraſcriptas accuſatio non valuerit, an propter numerum perſonarum non tenuerit; an haec interſint, plenam habuerit aliquis accuſandi facultatem ſed propter perſonarum coniunctionem ab accuſatione ſummoueatur: an verò ſtricta ratione quibuſdam accuſandi facultas non cõpetat? Meritò itaque dicẽdum eſt, omnes x, excepta muliere & minore y, niſi abolitionem petierint, in hoc ſenatuſconſulto incidere. 11 ¶ Suſpecti tutoris accuſatio pro tribunali tantùm examinari poteſt, & nullus z alius de huiuſmodi quaeſtione, quàm praeſes, pronunciare poteſt, & tamen qui ab ea deſtitit, ſenatuſconſulto non a tenetur. 12 ¶ Item ſi dicatur aliquis in ſenatuſconſultum incidiſſe Turpillianũ, praeſidis eſt ſuper ea re notio, & tamen contra deſertorem ſenatuſconſulti non interuenit coërcitio: qui autem dicit quem in hoc ſenatuſconſulto b incidiſſe, accuſator non c eſt. 13 ¶ Incidit in hoc ſenatuſconſulto d & qui accuſatorem ſummittit, aut inſtigat, aut qui mandat alicui, & inſtruit eum ad accuſationem capitalem, dando probationes, allegando accuſationes, & meritò. nam deficiendo e criminis, quod mouet, & eximendo ſe periculo calumniae, vel deſertionis, meritò calumniantis & deſiſtentis poena ſubdici debuit, niſi ſubornatus f accuſator probauerit crimẽ, quod intendere ſuſcepit. ¶ Nec intereſt, per ſe mandauit accuſationem, an per g alium.

¶ Verum hunc, qui hoc miniſterio vſus eſt ad mandandam accuſationem, non ex verbis, ſed ex ſententia ſenatuſconſulti puniri, Papinianus reſpondit. ¶ Summiſſus a enim accuſator ſimiliter eodem ſenatuſconſulto plectitur, id eſt, propter hoc ſolum punitur, quòd miniſterium alieni timoris recepit. 14 ¶ Reus b condemnatus prouocauit, deinde accuſator deſtitit: an in hoc ſenatuſconſulto c incidit? propè eſt, vt incidiſſe videatur. d quia prouocationis e remedio, condemnationis extinguitur f pronuntiatio.

2. *Paulus* libro ſingulari de Poenis omnium legum.

QVi deſtiterit g agere, amplius & accuſare prohibetur h.

De poena calumniatoris.

3. *Idem* libro Sententiarum.

ET in priuatis i, & in extraordinariis criminibus omnes calumnioſi extra k ordinem pro qualitate admiſſi plectuntur.

De muliere deſiſtente. 1. *De effectu abolitionis.*

4. *Papinianus* lib. 15. Reſponſorum.

MVlier quae falſi crimen iniuriae propriae poſt l interpoſitam denunciationem deſiſtens omiſit, ex ſenatuſconſulto Turpilliano teneri non m videtur.

1 ¶ Poſt abolitionem idem crimen ab n eodem in eundem inſtaurari non poteſt.

De libello dato Principi.

5. *Paulus* lib. 2. Reſponſorum.

QVaeſitum eſt, an is qui libello principi dato, falſum ſe obiecturum minatus o eſt, ſi non obieciſſet, Turpilliano ſenatuſconſulto teneretur? Paulus reſpondit, verbis ſenatuſconſulti Turpilliani eum de quo quaeritur, non p contineri.

Quid ſit deſiſtere. 3. *De nunciatoribus.* 4. *De calumnia.*

6. *Idem* lib. 1. Sententiarum.

AB accuſatione deſtitit, qui cum aduerſario ſuo de compoſitione eius criminis, quod intendebat, fuerit locutus. 1 ¶ Animo q ab accuſatione deſtitit, qui affectum & animum accuſandi depoſuit. 2 ¶ Deſtitiſſe videtur, qui intrà praefinitum r accuſationis à praeſide tempus reum ſuum non peregit. 3 ¶ Nunciatores, qui per notoria s indicia t produnt, notoriis ſuis adſiſtere x iubentur. 4 ¶ Calumniae cauſa puniuntur qui in fraudem alicuius librum y, vel teſtimonium, aliúdve z quid conquiſiſſe, vel ſcripſiſſe, vel in iudicium protuliſſe dicuntur.

De crimine poſt abolitionem repetito. 1. *De eo qui deſtitit.*

7. *Vlpianus* lib. 8. Diſputationum.

SI quis repetere velit crimen publica abolitione interueniẽte, eo iure repetit a, quo accuſabat, nõ aequè enim poſſunt praeſcriptiones ei obiici, quae ante reatum abolitionem non ſunt obiectae, & ita Diuus Hadrianus reſcripſit. 1 ¶ Si ſtellionatum quis obiecerit vel expilatae haereditatis crimen & deſtitit, poenam ſenatuſconſulti Turpilliani non ſubibit b, nec ſi furti vel iniuriarum, ſed officio iudicis culpa eius coërcebitur.

De abolitione.

8. *Papinianus* lib. 2. de Adulteriis.

ABolitio aut publicè c fit ob diem inſignem d, aut

---

a §. 1. ff. eod. vide Briſſon.

b [illegible] Ecloga. [illegible] Praeuaricatio eſt accuſatoris cum reo colluſio.

c Tranſlatitiè vulgare. tranſlatitiè accuſandi munere fungi, vt hic: eſt tranſlatitiè lites agere, l. 1. *ſupra* [illegible] Aliud non tranſlatitiè omittendum, l. 55. §. 3. ff. ad Trebell.

d Munere, *Vulg. Hal.*

e Vt, quae not. ad epigraphen huius tituli, l. 1. ff. de praeuaricatorib.

f Pro tribunali, & de plano opponuntur, l. 2. ff. de re iudic. [illegible]

g al. praeſes.

h Demandari non poſſunt, quae pro tribunali expediri debent, l. 9. §. 1. ff. de off. procons.

i Abolitione in petenda hoc communiter receptum eſt, vt qui eam poſtulat, omnia libello ac precibus inſerat, quae potuiſſent veriſimiliter animũ principis à gratiae conceſſione dimouere, quia etiam [illegible] vt reus inſerat libello, an ea nõ aliam abolitionem poſtularit, & impetrarit, ſiue aliter, vt recentis delicti impetrata gratia, antiqui ac prioris poenam ſuſtineat, [illegible] 5. ſent. [illegible] 59. verſ. [illegible]

k Adulterij poteſt quis maſculum accuſare intra annos quinque cõmiſſi: foeminam poſt ſex menſes vtiles ex die diuortij: praeterea, accuſare eas perſonas non poteſt adulterij: & accuſare eum praeſcriptione ſummoueri poterit. Quid ſi accuſauit poſt id tempus & deſtiterit an hoc ſenatuſconſulto tenebitur? [illegible] m Adulterae crimen ſex menſibus vtilibus extinguitur, vt hic, & [illegible] C. ad adulter. n Accuſatio penè nulla eſt, quam temporis ſpatium, aut perſonae vitium omnimodò remouet, quaeque reo ſecuritatem permittit, l. 12. [illegible] o Accuſatio, cognoſcentis iudicis, non accuſantis voluntate aboleri debet. p [illegible] q Alij ſexualis infamia, alij ob tempus accuſandi elapſum ab accuſando remouentur. r Atqui ob eam cauſam non incidunt in Turpillianum, [illegible] u Senatuſconſultum. *Vulgat.* x Deſiſtens ab accuſatione inualida, incidit in Turpillian. excepta muliere & minore, [illegible] y Minor ſenatuſconſulto Turpill. non plectitur, minori deſertio accuſationis non nocet, [illegible]

z Imò alius quàm praeſes, puta delegatus à praeſide, l. 4. §. *de officio eius cui mandata*, l. 1. §. 4. ff. *de ſuſpectis*. Alij poſſunt de ſuſpecto cognoſcere, ac non delegare.

a Imò tenetur qui deſtitit ab accuſatione, l. 15. §. 1. ff. eo. Item ſuſpecti poſtulatio, quaſi publica eſt actio: hi autem incidunt in Turpillianum, qui deſiſtunt à publica accuſatione. b Senatuſconſultum, *Vulg.* c Id eſt, qui ex hoc ſenatuſconſulto accuſationem inſtituit, & de ſeruis, ſenatuſconſulti poenam non incidit, quia hi tantum tenentur, qui iudicij publici accuſationem deſeruerunt, non qui priuati vel extraordinarij iudicij, vel criminis.

d Senatuſconſultum, *Vulg. Hal.* e Diſſitendo.

f Accuſator ſubornatus [illegible] principali accuſator, etiam admittitur ad probandum id quod intendere ſuſcepit. g Mandator, miniſter mandati & mandatarius ſaltem accuſationis erit puniendi.

a [illegible] reprehenſus à Roberto [illegible] 25. & à Cuiacio [illegible]

m Imò videtur, l. 5. C. eo. v. Cuiac. d. loco n l. 3. in fin. ff. de accuſationibus. [illegible] qui accuſationem tantum [illegible] l. 17. C. de adult. [illegible] queſtus eſſe dicitur, querelam tantum praeparauit. [illegible]

p Imò contineri videtur, l. 1. C. quando libellus principi.

q Cum effectu ſcilicet, tranſigendo [illegible]

r l. 13. ff. eod. [illegible] l. 1. §. 10. verſic. at quia Papinianus, [illegible] ut intra certum tempus, l. 1. C. de iudiciis. s Notoria [illegible] accuſationibus, l. 31. C. Theodoſ. de Epiſcopis & clericis [illegible] lib. [illegible] ſunt relationes & epiſtolae, l. 14. C. de accuſat. [illegible] appariſorum, ſeu irenarcharum [illegible] magiſtratibus [illegible] Auguſtino, quo & vocabulo idem [illegible] colligere poſſis, notariam eſſe breuem & compendiarium [illegible] notoriae etiam dicuntur, hinc Apuleius [illegible] & Trebellius Pollio in Claudio [illegible] Auguſtinus Epiſt. 159. qui non accuſatoribus noſtris, ſed illorum [illegible] publicae pacis vigilantia [illegible] praeſentari videamus, [illegible] 160. Circumcelliones & [illegible] Donatiſtas [illegible] [illegible] Briſſonium.

u [illegible] x dixi ad l. 7. [illegible] C. de accuſat. [illegible]

y Vide Paul. 5. ſent. 4. §. 16. z Voluntaria actione calumniatur, [illegible]

a Imò nullo modo reperit, l. 12. §. 1. ff. de accuſ.

b Sunt enim extraordinaria crimina, [illegible]

c Abolitio [illegible] à principe, non ad [illegible] publicè data, l. 16. [illegible] generalis dicitur, [illegible] C. de generali abolitione.

d Abolitio [illegible] ob publicam gratulationem, [illegible] principis, id quod fecit Conſtantinus [illegible] ob Paſchalis diem, [illegible] qui mos etiam [illegible] publicam

Universidad Rey Juan Carlos

publicam *a* gratulationem.

9. *Macer* lib. 2. Publicorum.

VEl ob rem proſperè *b* geſtam.

2. De tempore rei repetendi.

10. *Papinianus* lib. 2. de Adulteriis.

AVt priuatim *c* actore poſtulante. ¶ Tertio genere fit ex lege abolitio, accuſatore *d* mortuo, vel ex iuſta cauſa impedito, quo minus accuſare poſſit.
1 ¶ Abolitione autem publicè facta, non retractabitur in iudicio repetendo de mariti iure. 2 ¶ Triginta *e* dies repetendi rei Diuus Traianus vtiles eſſe interpretatus eſt, ex die ſcilicet, quo feriæ finitæ ſunt. Et ſenatus cenſuit eas dies cedere, quibus quisque reum ſuum repetere poſſit. Hoc autem repetendi rei tempus non aliter cedit, quàm *f* ſi accuſator quoque potuit adire.

De eo qui præſcriptione temporis excluſus eſt.

11. *Idem* libro ſingulari de Adulteriis.

QVærebatur, an hi, qui ab accuſatione tempore excluſi eſſent, in ſenatusconſultum Turpillianum inciderent? Reſpondit, non oportere dubitari, calumnia non *g* puniri eos qui præſcriptione temporis excluſi, cauſam adulterij perferre non potuerunt.

De abolitione.

12. *Vlpianus* lib. 2. de Adulteriis.

SI interueniente publica abolitione ex ſenatusconſulto (vt fieri adſolet) vel ob lætitiam aliquam, vel honorem *h* domus *i* diuinæ, vel ex aliqua cauſa, ex qua ſenatus cenſuit abolitionem reorum fieri, nec intra dies præſtitutos reum repetierit, dicendum eſt ceſſare Turpillianum ſenatusconſultum: nec enim videtur deſiſtere, qui exemptum reum non defert eximitur autem reorum abolitione interueniente.

De eo qui deſtitit.

13. *Paulus* lib. 3. de Adulteriis.

DEſtitiſſe eum accipiemus, qui in totum *k* animum *l* agendi depoſuit, non qui diſtulit accuſationem.
1 ¶ Sed qui permiſſu Imperatoris ab accuſatione deſtitit, impunitus eſt *m*.

14. *Vlpianus* lib. 7. de Officio Proconſulis.

DIuus Hadrianus Saluio Caro proconſuli Cretæ reſcripſit, tutorem qui pupilli cauſa inſtituerat accuſationem, defuncto *n* pupillo, cuius cauſa accuſare cœperat, non eſſe cogendum accuſationem implere.

De tempore rei repetendi.

15. *Macer* lib. 2. Publicorum.

IN ſenatusconſultum Turpillianum incidunt, qui *o* ſubiecissent accuſatores, aut ſubiecti poſtulaſſent, nec peregiſſent reos, aut aliter *p*, quam abolitione facta, deſtitiſſent: quique chirographum *q* ob accuſandum dediſſent, pactionémve aliquam interpoſuiſſent. Hoc autem verbum *non peregiſſent*, ad vniuerſos ſupraſcriptos pertinere dicendum eſt. 1 ¶ An ad eos qui hodie *r* de iudiciis publicis extra *ſ* ordinem cognoſcunt, ſenatusconſultum pertineat, quæritur, ſed iam hoc iure ex ſacris conſtitutionibus vtimur, vt pertinacitèr ex ſingulis cauſis ſingulæ pœnæ irrogatur.
2 ¶ Eos *t* de quorum calumnia agi non permittitur, ſi deſtiterint, non *u* incidere in pœnam huius ſenatusconſulti, conſtitutionibus cauetur.

3 ¶ Si propter mortē rei *a* accuſator deſtiterit, non poteſt hoc ſenatusconſulto teneri: quia mortē *b* rei iudicium ſoluitur, niſi tale crimen fuit, cuius actio & aduerſus hæredes durat, veluti *c* maieſtatis. Idem in accuſatione *d* repetundarum eſt, quia hæc quoque morte non ſoluitur. 4 ¶ Cæterum ſi poſtea quàm accuſator deſtitit, reus deceſſerit, non ideo magis delictum accuſatoris releuatur. Nam eum qui ſemel *e* deſtitit, ſi poſtea accuſare paratus ſit, non eſſe audiendum Seuerus & Antoninus ſtatuerunt. 5 ¶ Qui poſt inſcriptionem ante litem conteſtatam anno *f* vel *g* biennio agere non potuerint, variis præſidum occupationibus, vel etiam ciuilium officiorum neceſſitatibus *h* diſtracti, in ſenatusconſultum non incident.
6 ¶ Quanquam prius reum qui detulerat, etſi poſt abolitionem, antequam reus repeteretur, alia abolitio ſuperuenerit, non ex ſuperiore, ſed ex ſecunda *i* abolitione dies triginta computantur.

De ſeruis.

16. *Paulus* lib. ſingulari de Adulteriis.

DOmitianus *k* reſcripſit quod de feriis & de abolendis reis dicitur, nō pertinere ad *l* ſeruos, qui accuſati in vinculis eſſe iubentur, ne *m* iudicium finiatur.

De abolitione.

17. *Modeſtinus* lib. 17. Reſponſorum.

LVcius Titius Seium reum falſi fecit, & prius quàm perſequitur *n*, indulgentia *o* reorum crimina abolita ſunt: quæro ſi poſtea eum iterato reum non fecerit, an in Turpillianum ſenatusconſultum inciderit. Herennius Modeſtinus reſpondit, abolitionem reorum, quæ publicè indulgetur, ad hoc *p* genus criminis non pertinere.

18. *Papirius Iuſtus* lib. 1. de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Auguſti Iulio Vero reſcripſerunt, cum ſatis diu litem traxiſſe dicetur, inuito *q* aduerſario non poſſe eum abolitionem accipere.
1 ¶ Item reſcripſerunt, niſi euidenter probetur conſentire aduerſarium, abolitionem non dari.
2 ¶ Item reſcripſerunt, cum *r* in crimine capitali abolitionem vt in re pecuniaria peritam eſſe diceretur: reſtaurandam eſſe nihilominus cognitionem: ita vt ſi non probaſſet hoc quod proponeret, non impunè eum laturum.

DE REQVIRENDIS, VEL *ſ* ABſentibus *t* damnandis.

TIT. XVII.

Cap. 1. Ex quibus cauſis abſens non puniatur, ſed requirendus adnotetur. 2. Quomodo requiritur. 3. De tempore ad ſe purgandum conceſſo. 4. De eo qui intra annum ſuam abſoluit, vel mortuus eſt. De bonis rei.

1. *Marcianus* lib. 2. Publicorum.

DIVI Seueri & Antonini Magni *u* reſcriptum eſt, ne quis abſens puniatur, & hoc iure vtimur, ne *x* abſentes damnentur, neque enim inaudita *y* cauſa *z* quenquam damnari æquitatis ratio patitur.

Left margin notes:

barum, ob domitā prouinciam, & præclarum āliquid, ... Matth. 27. vorſ. 15. Ioan. 18. verſ. 39. ... homicidæ ... Iubilæi ad ſuos impunè reuertebātur. Num. 35. & apud Theſſalos die ... quem Pelora ... vincti de carcere dimittebantur, & incognitam admittebantur, ob memoriā beneficij quondam accepti à Peloro. *Athenæus* 1. *dipnoſoph.* 17.
a Vel placandum numen diuinum. Hinc legimus, Romanos ob grauem peſtilentiam, inter cætera remedia numinis placandi, vinculis ademiſſe, ac religioni deinde fuiſſe (quib. eam opem dij tuliſſent) vinctis. *Liuius decad.* 1. lib. 5.
b Imperatores Romani hoſte deuicto inter cætera triumphi priuilegia ſolebāt ſeruos publicos libertate donare, reos carcere & vinculis liberare. Hinc legimus apud Liuium 3. decad. 4. Arcadiæ captæ, ſeruos ad pileum vocatos & carcere vinctos emiſſos, & eodem libro paulo ante, Gracchus ob ſuſcem Hannonis exercitum, ſeruos libertate donat. Alexander ab Alexandro 5. genial. dierum 27. refert ... ſanctiones, aut ... dediiſſe ... vincula admitterentur.
c l. 3. ff. de accuſat. l. vlt. C. ſi reus.

Notes:

d In eo differt ab ... à qua crimen aut accuſatio repeti non poteſt, v. Cuiac. ... 5. Paul. ſent. 17. in prin. ad hæc, abolitio publica ſuſpendebat potius accuſationes quàm remittebat. *e* In Gallia hodie receptum vt literæ veniales, ſeu gratiæ, petantur ſexta ſex menſes, computandos à breui ſcriptura, per magnum eleemoſynarium colligatas, v. *Papinian.* 24. *Arreſtorum* 17. & *Arreſt.* 1. 2. & *Petr. Gregor. Syntagm.* 12. c. 21.
f l. 3. C. de generali abolitione in fin.
g Imò puniuntur, l. 1. §. 10. ff. ſi ſolue. Hic agitur de accuſatore, quem reus oppoſita præſcriptione excluſit. Ibi de accuſatore, qui excludi quidem potui, ſed vel eam reus non oppoſuit, vel oppoſitæ rationem non habuit iudex. v. *Cuiac.* 20. *obſ.* 10.
h Domus diuina domus Imperatorum hic intelligi poteſt. l. 7. C. de ſacroſ. Eccl.
i Dedicationem templorum gentilibus familiarem & vſitatam, hic credo intelligi, apud quos vſitatum erat non tantum templa, ſed & bibliotheca, publica opera & ... dedicare. *Tacit.* 12. *annal.* 22. In ſacris legis etiam Iudæos altaria ... 7. verſ. 11. ... *Nehemia* 12. verſ. 27. & templa dedicaſſe, & in templorum dedicatione feſtum egiſſe 3. *Eſdræ* verſ. 7. aliquot diebus 3. *Reg.* 8. verſ. 65. & deinceps ſingulis annis ſemel per ... gratiarum actionem 3. *Machab.* 4. verſ. 54. Feſtum Græci ... vocant *Ioann.* 10. verſ. 22. Huiuſmodi dedicationes magnis ceremoniis atque gentilibus ludi etiam adhibebantur, neque à quouis, ſed præcipuis & ad id munus electis ... diginæ dedicabantur.
k l. 6. ff. de iudiciis. *l* l. 6. §. 1. ff. eo. l. 6. C. eod. *m* Imò non eſt, quum ſit infamis, l. 2. C. eod. *n* adde l. vlt. ff. qui teſtamentis ... ff. de his quæ vt indignis.
o l. 4. ff. de iure fiſ. *p* l. 1. §. 7. ff. eo. *q* Probari delicta & crimina etiam per ſcripturam hinc colligitur: puta mandatum falſum, ... & ... ſimilibus ... adulterij & homicidij, & cuiuſlibet generis delicti, ſi in epiſtola, vel inſtrumento, vel tabulis actus, vel res nota ſit expreſſa, de quo tamen v. Clar. 5. ſent. §. ... *r* Aliud fuit ... hoc verbo *Hodie* ... ad l. 32. ff. de falſis.
ſ Adde l. 3. ff. eo. l. 8. ff. de publicis iudiciis.
t Puta tutores, l. 2. C. qui accuſare.
u Imò incidunt: maritus enim iure mariti accuſat, ſine metu calumniæ, l. 6. C. de abolitionib. & tamen in Turpillianum incidit l. 16. C. de adulteriis.

Right margin notes:

a l. 3. C. ſi reus, vel accuſator.
b v. l. 6. ff. de iudiciis.
c Nam. 2.
d ... v. l. 2. ... l. 20. ff. de accuſ. l. 2. ff. ... [illegible]
e l. 3. ff. eod.
f v. tit. C. vt intra certum tempus.
g Hæc verba, vel biennio, Triboniani eſſe notat Cuiacius c. 21. de præſcription. Hinc interea veſtigii eſt, cauſas criminales olim anno finiendas fuiſſe. v. l. cum 7. ff. de muneri. & eundem Cuiac. 1. obſ. 8.
h Neceſſitas excuſat ab accuſatio.
i Abolitionē criminis, (& ſemel) & pluries concedi obſerua. notat tamen Paponius 24. *Arreſt.* 1. ... graue crimen ſemel abolitum, etiā ſi leui poſtea ſuperueniente puniatum fuiſſe, quia repetitis criminibus commiſſis non ... l. 3. ... C. de Epiſcopali audient. ... l. 1. C. ſi ... in integrū.
k Accurſius non rectè hanc legem intellexit, vera eſt ſpicatur huius legis ſentētia: Quod dicitur publica abolitione interueniente, reum poſſe repeti intra dies triginta nec plures, l. 1. l. 12. ff. eo. locum habet in ſeruo, qui ex vinculis cauſā dicere cogitur, l. 25. §. 2. ff. de ſenatusc. Silaniano, l. 2. ff. de cuſtod. reor. quamuis enim is intra triginta dies non repetatur, non poterit tamen præſcriptionis auxilio iuuari: propter ipſa vincula, quæ maiorem vim atque perpetuitatem, quam inſtituta accuſatio, continere videntur. Præſertim cum & lex talem ſeruum prohibeat abſolui, antequam de eo iudicetur, l. 2. verſ. Abolitionem, v. *Zangerſidſium* c. 16. Annotationum.
l l. 2. §. 1. ff. de cuſtodia & exhibitione.
m Donec iudicium, quam lectionem probat Cuiacius 20. obſ. 22.
n Perſequeretur, Vulg. Hal.
o v. l. 5. C. de generali abolitione.
p Id eſt, ad crimen falſi, adde l. 3. C. de Epiſcopali audientia.
q l. 3. C. de abolitionibus.
r Huius verſiculi ſententiam Accurſius minus percepit: ſpecies hæc eſſe videtur: Impetrauit accuſator abolitionem ex cauſa, quod res non capitalis, ſed pecuniaria eſſet, delatum eſt poſtea apud iudicem, quaſi ex falſa cauſa impetrata abolitione: ſcilicet quòd cauſa non pecuniaria ſed capitalis fuerit, dicitur reſtituenda eſſe cognitio abolitionis: ſed ſi delator in probatione deficiat, non impunè eum laturum. *Zangerſidſius* d. loco.
ſ Nec abſentibus. Hal. & 9. C. 40. ... Tituli ſeries eſt notanda. Reus accuſatus, vel delatus, requirendus eſt, deprehenſus capiatur, elicitur confeſſio voluntaria, ſcripturæ opponuntur, ſed & teſtes, quæſtio adhibetur, fertur ſententia, ... abſens eſſe perſeuerat, inter reos adnotatur. Edictis propoſitis iubetur adeſſe (Mandatur ... ne quiſquam celet, vllā ope iuuet, aut ab eo emat,) vt eo cognito, veniat ac ſe purget. 4. *Eel.* 49. 4. 1. Bona eius obſignantur, per annum expectatur anno finito, non quidem damnatur (aliud eſt in priuatis iudiciis) l. 5. ff. de pœnis, ſed ſed bona fiſco vindicantur. *u* Magni cognomen tribuitur hic Antonino, idem cognomen Alexander, Pompeius, Conſtantinus, & Carolus conſecutus eſt.
x Abſoluere nocentem ſatius eſt, quàm innocentem condemnare, v. l. 5. ff. de pœnis. v. l. 1. & l. 13. ff. de publicis iudiciis. l. 6. C. de accuſationibus, l. 15. C. de adulteriis.
y v. l. 2. ff. de ſeruis.
z Inaudita cauſa nemo damnandus eſt, id eſt, defenſione non audita, & accuſatoribus eius abſentibus, nullus damnandus eſt: & ita Feſtus *act.* 25. *verſ.* 16. ... [illegible] ... id eſt non eſt Romanis conſuetudo quenquam morti dare priuſquam

1 ¶ Si autem grauius quis puniatur: puta in opus metalli, vel ſimilem pœnam, ſiue capitalem *a*, hoc caſu non è eſt irroganda in abſentem pœna, ſed abſens requirendus adnotatus *c* eſt *d*, vt copiam ſui præſtet *e*.

2 ¶ Præſides autem prouinciarum circa requirendos adnotatos hoc debent facere, vt eos, quos adnotauerint, edictis *f* adeſſe iubeant, vt poſſit innoteſcere eis qui adnotati ſunt. Sed & literas *g* ad magiſtratus vbi conſiſtunt mittere, vt per eos poſſit innoteſcere, requirendos eos eſſe adnotatos. 3 ¶ Et ex hoc *h* annus *i* computatur ad ſe purgandos. 3 ¶ Sed & Papinianus libro 16. reſponſorum ſcripſit, requirendum adnotatum, ſi prouinciæ præſidem intra *k* annum adierit, & ſatis obtulerit *l*, non eſſe locum mandatis, vt bona fiſco vindicentur. nam & ſi intra annum ſit, criminis cauſa expirat *m* & perit, & bona eius ad ſucceſſores tranſmittuntur.

2. *Macer* lib. 1. Publicorum.

ANni *n* ſpatium ad occupanda bona eius qui requirendus adnotatus eſt, pertinet. 1 ¶ Sed ſi per viginti annos fiſcus bona non occupauerit *o*, poſtea præſcriptione vel ab ipſo reo, vel ab heredibus eius ſubmouebitur.

3. *Martianus* lib. 2. de publicis iudiciis.

QVamcunque enim quæſtionem apud fiſcum, ſi non alia *p* ſit præſcriptio, viginti annorum ſilentio præſcribi, Diui principes voluerunt.

4. *Macer* lib. 2. de publicis iudiciis.

ANnus exinde *q* computandus eſt, ex quo ea adnotatio ſiue *r* vel edicto, vel litteris ad magiſtratus factis publice innotuit. 1 ¶ Ergo & viginti annorum tempus exinde fiſco numeretur, ex quo adnotatio publice innotuit. 2 ¶ In ſumma ſciendum eſt, nulla temporis præſcriptione, cauſæ *r* defenſione *ſ* ſummoueri eum, qui requirendus adnotatus eſt.

5. *Ne debitores reo profugo ſoluatur.*

5. *Modeſtinus* lib. 12. Pandectarum.

MAndatis cauetur, intra annum requirendorum bona obſignari *t*, vt ſi redierint, & ſe purgauerint, integram rem ſuam habeant. ſi neque reſponderint, neque qui ſe defendant, habuerint, tunc poſt anni bona in fiſcum coguntur. 1 ¶ Et intra annum medio tempore mouentia, ſi qua ſunt, ne aut mora deteriora fiant, aut aliquo modo intereant venire *u* debere, pretiumque eorum in depoſito eſſe, Diui Seuerus & Antoninus ſanxerunt. 2 ¶ Sed & Diuus Traianus inter *x* mouentia fructus *y* quoque haberi reſcripſit. 3 ¶ Curandum eſt autem, ne quid ei qui profugit medio tempore à debitoribus eius ſoluatur, ne per hoc fuga eius inſtruatur *z*.

DE QVÆSTIONIBVS *a*.

TIT. XVIII.

Non eſſe à tormentis incipiendum 2. Qui primum torquendus. 3. De his quos accuſator de domo ſua produxit, & parentes ſubiectos dicatur 4. De uno ſeruo 5. De ſeruo rei 6. De ſeruo heredum 7. De ſeruo vnius fratris. 8. De eo qui bona fide nos ſeruit. 9. De liberto. 10. De fratre. De iis qui teſtimonium dicere non coguntur. 11. De ſeruo mariti. 12. De ſeruo dominis. 13. De manumiſſo ad hoc ut torqueatur. 14. De eo qui poſt cognitionem ſuſceptam reus factus eſt. 15. Si dicatur nullo loco emptus. 16. De ſeruo rei. 19. Si ſeruus in ſe torqueatur, de quo dominus aliquid ſuerit conſeſſus. 20. De tribunis. 21. Quomodo interrogandum. 22. Si de ſe interrogatus amplius dixerit. 23. An ſi fides habenda quæſtioni. 24. De eo qui vltro fatetur & de confeſſo innocentia poſt condemnationem conſtat.

1. *Vlpianus* lib. 8. de officio Proconſulis.

IN criminibus eruendis *a* quæſtio adhiberi ſolet *b*. Sed quando, vel quatenus id faciendum ſit, videamus *c*. Et non eſſe à tormentis incipiendum *d*, & Diuus Auguſtus conſtituit, neque *e* adeo fidem quæſtioni adhibendam. 1 ¶ Sed & epiſtola Diui Hadriani ad Sennium Sabinum continetur. verba reſcripti ita ſe habent. Ad tormenta ſeruorũ ita demum veniri oportet, cum *f* ſuſpectus eſt reus, & aliis *g* argumentis ita probationi *h* admouetur, vt ſola confeſſio ſeruorum deeſſe videatur. 2 ¶ Idem Diuus Hadrianus Claudio Quartino reſcripſit, quo reſcripto illud expreſſit, à ſuſpectiſſimo *i* incipiendum, & à quo faciliime poſſe verum ſcire *k* iudex crediderit *l*.

3 ¶ Ad quæſtionem non eſſe prouocandos eos quos accuſator de *m* domo ſua produxerit, nec facilé *n* credendum ſubiectam eam, quam ambo parentes dicuntur caram *o* filiam habuiſſe, reſcripto Diuorum fratrum ad Lucium Tiberianum emiſſo declaratur. 4 ¶ Idem Cornelio Proculo reſcripſerunt, non vtique in ſerui vnius *p* quæſtione fidẽ rei conſtituendã, ſed argumentis cauſam examinandam. 5 ¶ Diuus Anton. & Diuus Hadrian. Sennio Sabino reſcripſerunt, cùm ſerui pariter cum domino aurum & argentũ exportaſſe dicerẽtur, non eſſe de *q* domino interrogandos. ne quidem, ſi vltro *r* aliquid dixerint, obeſſe hoc domino *ſ*. 6 ¶ Diui fratres Lelliano Longino reſcripſerunt, de ſeruo hæredum *t* non eſſe habendam quæſtionem in res hæreditarias, quamuis ſuſpectum fuiſſet, quod imaginaria venditione dominium in eo quæſiſſe hæres videretur. 7 ¶ Seruum municipum poſſe in caput *u* ciuium torqueri, ſæpiſſimè reſcriptum eſt: quia non ſit illorum ſeruus, ſed reipublicæ. ¶ Idemque in cæteris ſeruis corporum dicendũ eſt. nec enim plurium ſeruus videtur, ſed *x* corporis.

8 ¶ Si ſeruus bona fide mihi ſeruiat, etiam ſi dominium in eo nõ habui, poteſt dici torqueri eum in caput meum non debere. ¶ Idem eſt & in libero *y* homine qui bona fide ſeruit. 9 ¶ Sed nec libertum torqueri in patroni *z* caput conſtitutum eſt. 10 ¶ Nec fratrem quidẽ in *a* fratris Imperator noſter cum Diuo patre ſuo reſcripſit: addita ratione, quòd in eum, in *b* quem quis inuitus teſtimonium *c* dicere non cogitur, in eum nec torqueri debet. 11 ¶ Seruum mariti in caput vxoris poſſe *d* torqueri, Diuus Traianus Seruio Quarto reſcripſit.

ſeſis præſentes habeant accuſatores & ſuos defenſores acciperet, ſuper criminatione. & Damhous apud Ioannem 8. verſ. 10. [illegible] ſi [illegible] vbi ſunt accuſatores illi tui? nemo te condemnat; neque ego te condemno. Tertull. *lib. ad Scapulam.* Pudere non gauit te ſine accuſatore auditurum hominem, ſecundum mandatum, & Euſeb. *apud Ammianum* 14. poſtulaciur, vt legum gnarus, accuſatorem flagitabat, atque ſolennia. Ambroſius 8. *ad Syagrium*, ſi leges publicas interrogemus, accuſatorem exiguat. & Marcus *apud Gellianum*: non poſſumus reũ facere, quem nullus accuſat, v. *Cuiacium* 7 *obſ.* 33. *ſi ſ.* & Demoſthenes in oratione [illegible] ibi [illegible] Hinc illud Iuliani, & apud Ammianum libro 18. Ac quis innocens eſſe poterit ſi accuſare ſufficiat? Mos hic Romanorum fuit, accuſatori ſex horas, reo totidem, legibus dari. *Plinius epiſt.* 9.

a Abſens in capitalibus cauſis nemo damnatur. hodie multas apud gentes id non ſeruatur, v. *Clarum* 5. *ſent.* § *vlt. qu.* 44. *verſ. ſed hodie*, & *verſ. Pluter.* In Italia, Gallia, Hiſpania, & in Germania quoq; contumax pro confeſſo, & conuicto criminis habetur. Idemque condemnari poteſt, quamuis poſt latam ſententiam ab extraneo, eius innocentia purgari poſſit. *Myſing.* 2. *obſ.* 88.

b [illegible] *Eclog.* 44. *cap.* 1. *Harm.* 4. adde *l.* 5. *ſ. eod.* hoc ſenſu abſens qui non damnetur magno crimine, (puta quod inferat pœnam capitalem; vel opus metalli) requirendus eſt edicto propoſito, vt eo cognito veniat & ſe purget.

c Adnotandum eſt, vulg. *Hal.* *l.* 3. *C.* tot. *Nou.* 134. *c.* 5. *l.* 6. *C. de accuſ.* 60. *Ecl.* 49. *c.* 1.

d Quo *l.* 5. *ſ.* ea. *e* adde [illegible], id eſt, & ſeipſum purget. *Ecl. ibid.* vt tempus habeat [illegible]. *Harm. ibid.*

f [illegible] *Ecl. ibid.* [illegible] *Harm.* 4. [illegible] *Nou.* 134. *c.* 5. denunciationem etiam vocat, *l.* 5. *ſ. de pœnis.* [illegible] *Harm. ibid.*

g *Ecl. ibid.* [illegible] vocat *Nou. ibid.* *h* Imo non exinde, ſed ex die accuſationis, *l.* 2. *C. eo.* *i* *l.* 2. *l.* 4. *ſ. eod.* *k* alias bona ſua non recipit. *Ecl. ibid. Harm. ibid.* *l* *l.* 15. *C. eo. Harm. A. loco. Ecl. ib. c.* 5.

m Morte crimen expirat. *Ecl. ibid. c. lib.* 9. *tit.* 1. *c.* 45.

n Adnotati vel anni ſpatium habent ad ſe purgandum: intra annum bona eorum obſignantur; poſt annum, fiſco vindicantur, niſi venerint, adde *l.* 4. *l.* 5. *ſ. eod.*

o Omnis cauſa fiſcalis 20. annis extinguitur, & tali præſcriptione ſubmouetur. *Ecl.* [illegible] *lib.* 56. *tit.* 2. *ex lib.* 60. *tit.* 49. *c.* 7. *l.* 1. § *pen. ſ. de iur. fiſci.* excipe *l.* 13. *ſ. de diuerſ.* excipe cauſam commiſſi, & bonorum vacantium, v. *Cuiacium* 1. 28. *de præſcript.* *p* forte minor *C. de quibus* [illegible] *præſcript.* *q* A criminis defenſione.

r Imo non exinde, *l.* 2. *C. eo.* *ſ* Defenſiones rei ſunt perpetuæ, *l.* 18. § 9. *ſ. de quæſt.*

t Galli ſaiſir, id commiſſariis vel apparitoribus ſaepe dum attributum. *u* Mobilia temporis periculo à commiſſariis diſtrahenda, & à curatoribus, *ſ. l.* 24. *de C. de adminiſtr.*

x Hic textus non negat, immobilia iudicis etiam mandato deſcribi, eorum adminiſtrationi, regimini, & gubernationi, ſequeſtrum, vel commiſſarium præponi [illegible] etiam obtinuiſſe, v. *Clarum* 5. *Sent.* q. 49. *verſ. ſed hodie.*

y Mobilia appellatione fructus continentur: hinc ſancio § ſuperiore, Molinæus colligit, feudo à domino prehenſo commiſſarios fructus faleem tempore petituro ſuo in domino poſſe vendere. v. *Conſuetus.* § 6. *Gloſſ.* 15. *n.* 5.

z Et adiuuatur eius fuga vt per eam accuſationem effugiat. *a* 9. *C.* 41. 9. *C. Th.* 23. *Paul.* 5. *ſent.* 14. & 19. & 60. *Eclog.* 10. 2. *Valerius Max. tit.* 8. 9. 4. Quæſtionis verbo intellige tormentum, corporis dolorem, ad eruendam veritatem, malam muſtionem, ſunt. *Paul. ibid.* v. *Clarum* 5 *ſent.* § *vlt.* q. 64. *vm. debet ante.* *f* Eatenus ſerui torqueri poſſunt, cum argumenta ſunt talia, vt nihil aliud deeſſe videatur, præter ſeruorum quæſtionem. § 4. *in fin. ſ. eo. l.* 18. § 2. *ſ. eod.* & *l. ex ahis Paul.* 5. *ſent.* 20. § 1.

g Qua opinionem faciunt.

h A probatione amouetur. *Hal.* Sed hic admouere non probationi, nihil aliud eſt quàm eum argumentis compellere, vt conuictus videatur. Accuſator alioqui haud itaq; cum non eſt adſectus.

i 7 *Ecl.* 8 *ex lib.* 60. *tit.* 10 *c.* 1. & 2 ſimiliter *l.* 18. *ſ. eod.*

k Scire *Vulg. Hal.* *l* *Ecl. ibid.*

m *Paul.* 5 *ſent.* 15 § 1. 21. *Ecl.* 1 *c.* 24.

n Suppoſita non præſumitur, quam ambo parentes charam ſibi habent, v. *Alciat. de præſumpt.* 19.

o Charam, *Vulg. Hal.* *p* *l.* 9. *in fin. C. de teſtib.* Vnius quæſtioni non creditur, *l.* 20. *in fin. ſ. eod.* Idem apud Gallos conſtituit D. Ludouicus. Contrarium ſenſit Gloſſ. in *l.* 4. *C. ad l. Iul. maieſt.* Gloſſæ opinionem Bartol. probat. Sentit itaque [illegible] teſtis ſufficere ad torturam *Bart. hic num.* 1. Idem addit, vnius teſtimonium [illegible] ac fama aliorum plenam probationem facere.

q § 16. § 19. *ſ. eod.* *r* *l.* 7 *C. eod. Paul.* 5 *ſent.* 16. § 4.

ſ Et merito. Eſt enim (vt Theophilus ait) [illegible]. *Cuiac. apud Paul. d. loco* ſ[illegible]que locum habet, etiam ſi agatur de crimine capitali, *Paul.* 5 *ſent.* 16. § 15. etiam ſi verum dicat, etiam ſi cauſa ſit fiſcalis, [illegible] vt proditori: *l.* 6. *l. vlt. C. de tit.* excipe crimen maieſtatis, & tributorum § 20. *ſ. eod.* An id locum habeat in liberis hominibus quorum opera (ſeruorum antiquorum loco) hodie vtimur, dicam ad § 8. *ſ. eod.*

t *l.* 2. *ſ. eo. v. l.* 15. *C. eod.*

u *l.* 6. § 1. *ſ. de* [illegible] *x* Corpora ſeu collegia, vnius perſonæ loco habentur.

y Liberi homines (quibus hodie ad ſeruitia domeſtica vtimur) in caput heri ſui torqueri non poſſunt: quod tamen viſus non obtinuit.

z *l.* 6. *C. eod.* hinc colligere poſſis, argumento à libertis ad vaſſallos ducto, Vaſſallos in Dominos ſui capitis quærendos non eſſe.

a Adde *l.* 15 *C. qui accuſare. Paul.* 5 *ſent.* 15. § 3.

b *l.* 4. *ſ. de teſtib.* Qui teſtis in aliquem inuitus eſſe non poteſt, nec ei in quæſtione ad teſtimonium in eum dicendum cogi debet.

c Teſtimonium in fratrem inuitus frater non dicit.

d *l.* 1. § 15. *ſ. de Silaniano.*

[illegible] *l.* 15. [illegible] Sunt ſerui qui ſeruo (?) [illegible] alterius Domini [illegible] ſerui [illegible] Iuſt. 12. 4. [illegible] *l. Paul.* 5. [illegible] *Syntagmate* 11.

a Veri inueniendi cauſa tormenta & cruciatus corporis; [illegible] recitat.

b *Paul.* 5 *ſent.* 14. § 1.

c Alias ſi [illegible] iudex inter quæ [illegible], quæ [illegible] rit, capitis damnandus eſt. Circa ea quæ [illegible] *l. vlt.* [illegible] ſuſpecta eſt, & [illegible] ſi Cordubæ [illegible] in quibus non [illegible] quis [illegible] Adhuc ex iudiciis [illegible] & conſtat, quam ad eam, iudicis loco, non fit damnandus, [illegible] in delictis facilius latentis capite, quia in his qui [illegible].

22 ¶ Item

12 ¶ Item Mummio Lolliano reſcripſit, damnati ſeruos, quia a deſierunt b eſſe ipſius, poſſe in eum torqueri. 13 ¶ Si ſeruus ad hoc c erit manumiſſus, ne torqueatur, dummodò in caput domini d non torqueatur, poſſe eum torqueri e, Diuus Pius reſcripſit. 14 ¶ Sed & eum qui cognitionis ſuſceptæ tempore alienus fuit, licet poſtea rei ſit effectus, torqueri in caput poſſe Diui fratres reſcripſerunt. 15 ¶ Si quis dicatur nullo ſ iure emptus, non prius torqueri poterit, quam ſi conſtiterit, venditionem non valuiſſe. & ita Imperator noſter cum Diuo patre ſuo reſcripſit. 16 ¶ Item Seuerus Spicio Antigono ita reſcripſit: Cùm quæſtio de ſeruis contra dominos neque haberi debeat, neque ſi facta ſit, dicturi ſententiam conſilium inſtruat, multò minus g indicia ſeruorum contra dominos admittenda ſunt.

17 ¶ Diuus Seuerus reſcripſit, confeſſiones reorum pro h exploratis facinoribus haberi non oportere, ſi i nulla probatio religionem cognoſcentis inſtruat.

18 ¶ Cùm quidam deponere k pretium ſerui paratus eſſet, vt ſeruus torqueretur contra dominum, Imperator noſter cum Diuo patre ſuo id non admiſerunt.

19 ¶ Si ſerui quaſi ſceleris participes in ſe l torquentur, deque domino aliquid fuerint confeſſi apud iudicem: prout cauſa exegerit, ita pronuntiare eum debere Diuus Traianus m reſcripſit: quo reſcripto oſtenditur grauari dominos confeſſione ſeruorum. ſed ab hoc reſcripto receſſum conſtitutiones poſteriores n oſtendunt. 20 ¶ In cauſa tributorum o, in quibus eſſe reipublicæ neruos p nemini dubium eſt, periculi quoque ratio, quòd ſeruo fraudis conſcio capitalem pœnam denuntiat, eiuſdem profeſſionem extruat q.

21 ¶ Qui quæſtionem habiturus eſt, non r debet ſpecialiter interrogare, an Lucius Titius homicidium fecerit; ſed generaliter, quis id fecerit. alterum enim magis ſuggerentis ſ quàm requirentis videtur. & ita Diuus Traianus reſcripſit. 22 ¶ Diuus Hadrianus Calpurnio Celeriano in hæc verba reſcripſit: Agricola Pompeij Valentis ſeruus de ſe t poteſt interrogari, ſi u, dum quæſtio habetur, amplius dixerit, rei fuerit indicium x, non interrogationis y culpa.

23 ¶ Quæſtioni fidem non ſemper, nec tamen nunquam habendam, conſtitutionibus declaratur. etenim res eſt fragilis, & periculoſa, & quæ veritatem fallat. Nam plerique z patientia, ſiue duritia tormentorum ita tormenta contemnunt, vt exprimi eis veritas nullo modo poſſit. alij a tanta ſunt impatientia, vt quoduis mentiri, quàm pati tormenta velint: ita fit, vt etiam vario modo fateantur, vt non tantum ſe; verum etiam alios comminentur b. 24 ¶ Præterea inimicorum c quæſtioni fides haberi non debet: quia facilè mentiuntur. nec tamen ſub prætextu inimicitiarum detrahenda erit fides quæſtionis. 25 ¶ Cauſáque d cognita, habenda fides, aut non habenda.

26 ¶ Cùm qui latrones tradidit e, quibuſdam reſcriptis continetur, non debere fidem haberi eis f in eos qui eos tradiderunt. quibuſdā verò, quæ ſunt pleniora g, hoc cauetur, vt neq; diſtrictè, non habeatur, vt in cæterorum perſona ſolet, ſed cauſa cognita æſtimetur, habenda fides ſit, nécne. plerique enim, dum h metuunt, ne forte adprehenſi eos nominent i, prodere eos ſolent, ſcilicet impunitatem ſibi captantes: quia non facilè eis indicantibus proditores ſuos creditur. ¶ Sed neque paſſim k impunitas eis per huiuſmodi proditiones concedenda eſt, neque tranſmittenda l allegatio dicentium idcirco ſe oneratos, quòd eos ipſi tradidiſſent. neque m enim inualidum argumentum haberi debet mendacij ſiue calumniæ in ſe inſtructæ.

27 ¶ Si quis vltrò n de maleficio fateatur o, non ſemper ei fides habenda eſt. nonnunquam enim aut metu, aut qua alia de cauſa, in ſe confitentur. Et extat epiſtola Diuorum fratrum ad Voconium Saxam, qua continetur liberandum eum qui in ſe fuerat confeſſus, cuius poſt a damnationem de innocentia conſtitiſſet, cuius verba hæc ſunt: Prudenter & egregia ratione humanitatis, Saxa cariſſime, Primitiuum ſeruum qui homicidium in ſe confingere metu ad dominum reuertendi ſuſpectus eſſet, perſeuerantem falſa demonſtratione damnaſti, quæſiturus de b conſciis c, quos æquè habere ſe commentitus fuerat, vt ad certiorem ipſius de ſe confeſſionem peruenires. nec fruſtrà fuit tam prudens conſilium tuum, cùm in tormentis conſtiterit, neque illos ei conſcios fuiſſe, & ipſum de ſe temerè commentum. potes itaque decreti gratiam facere, & eum per officium diſtrahi d iubere, conditione addita, ne vnquam in poteſtatem domini reuertatur: quem pretio recepto certum habemus libenter tali ſeruo cariturum. Hac epiſtola ſignificatur, quaſi ſeruus damnatus, ſi e fuiſſet reſtituturus, ad f eum pertinebit cuius fuiſſet antequam damnetur: ſed præſes prouinciæ, eum quem damnauit, reſtituere non f poteſt, cùm nec pecuniariam g ſententiam ſuam reuocare poſſit. Quid igitur? Principi eum ſcribere oportet, ſi quando ei qui nocens videbatur, poſtea ratio innocentiæ conſtitit.

De ſeruo hereditario.

2 *Vlpianus* lib. 39. ad Edictum.

HEreditarij h ſerui, quamdiu incertum eſt ad quem bona pertineant, non poſſunt videri in caput domini torqueri. *De ſeruo communi.*

3 *Idem* lib. 50. ad Edictum.

COnſtitutione Imperatoris noſtri & Diui Seueri placuit, pluriu m i ſeruum in nullius caput torqueri poſſe k. *De inceſto, adulterio, ſtupro.*

4 *Idem* lib. 3. Diſputationum.

IN inceſto (vt Papinianus reſpondit, & eſt reſcriptum) ſeruorum tormenta ceſſante l. quia & lex Iulia ceſſat de adulteriis.

5 *Marcianus* lib. 2. Inſtitutionum.

SI quis viduam, vel alij nuptam cognatam, cum qua nuptias contrahere non poteſt, corruperit, in inſulam deportandus m eſt: quia duplex n crimen eſt: & inceſtum, quia cognatam violauit contra fas: & adulterium, vel ſtuprum adiungit. denique hoc caſu ſerui in perſonam domini torquentur o.

1. *De ſeruo hereditario.*

6 *Papinianus* lib. 2. de Adulteriis.

PAtre, vel marito de adulterio agente, & poſtulantibus de ſeruis rei vt quæſtio habeatur, ſi vere cauſa perorata, teſtibus prolatis, abſolutio ſecuta fuerit, mancipiorum, quæ mortua ſunt, æſtimatio habetur. ſecuta vero damnatione, quæ ſuperſunt, publicantur.

1 ¶ Cùm de falſo teſtamento quæritur, hereditarij p ſerui poſſunt torqueri.

De quæſtionis modo.

7 *Vlpianus* lib. 5. de adulteriis.

QVæſtionis modum q magis eſt iudices arbitrari oportere. itaque r quæſtionem habere oportet, vt ſeruus ſaluus ſit, vel innocentiæ ſ vel ſupplicio.

An ſit habenda quæſtio. 2. De ſtatulibero.

8 *Paulus* lib. 2. de Adulteriis.

EDictum Diui Auguſti, quod propoſuit Viuio Auito, & Lucio Apronianio conſulibus, in hunc modum extat: Quæſtiones neque ſemper in omni cauſa t & perſona u deſiderari debere arbitror. & cùm capitalia & atrociora maleficia non aliter explorari & inueſtigari poſſunt, quàm per ſeruorum quæſtiones: efficaciſſimas eas eſſe ad requirendam veritatem exiſtimo, & habendas cenſeo. 1 ¶ Statuliber x in adulterio y poſtulari poterit, vt quæſtio ex eo habeatur, quòd ſeruus heredis eſt, ſed ſpem ſuam retinebit.

An ſit habenda quæſtio. 1. De ſeruo rei. 2. De deportato.

3. De ſtatulibero.

9 *Marcianus* lib. 2. de publicis iudiciis.

DIuus Pius reſcripſit, poſſe z de ſeruis haberi quæſtionem in pecuniaria a cauſa, ſi b aliter veritas inueniri non poſſit: quod & aliis reſcriptis cauetur. ſed hoc ita eſt; vt non facilè in re pecuniaria quæſtio habeatur. ſed ſi c aliter veritas inueniri non poſſit

a Qui, *Pvlg. Hal.* b Per damnationem ſerui, *l.* [illegible] ſerui damnati. Statur [illegible] conſidatur, qui [illegible] *l.* 12. §. 1. [illegible] c *Paul. 5. ſent. 16.* §. 1. d Patroni ſerui. e In alterius prejudicium ſ. f adde §. 8. *T. eod.* g Ne hoc colligas, maiorem eſſe vim confeſſionis per quæſtionē expreſſæ quam voluntariæ. Dic potius, Quæſtionem ſerui in domini eõ admitti, multo minus admitti [illegible]: quia indicia ſi admittuntur, exinde interrogationem & quæſtionē neceſſe eſt admitti. hæc duo non admitti [illegible], nec indicium [illegible] h Confeſſio vel aliud eſt, aliud exploratum facinus. i Confeſſio rei ſola non probat, niſi aliunde iudex argumenta credendi habeat, §. 1 *T. eod.* [illegible] k [illegible] v. tamen *Paul. 5 ſent.* 16. §. 5. l poteſt enim in ſe torqueri, §. 22. *ſeq.* m Traianus. n Quæ anterioribus præferuntur, *l.* 3. *T. de teſtibus*, [illegible] o Id eſt, in cauſa fraudati cenſus, [illegible] *C. eod.* vel ſi quæſtio eſt de publicanis etiam ſerui torquentur, [illegible] p [illegible] q al. Inſtruat. r Reus ſpecialiter de facto ſerui [illegible] non eſt interrogandus. ſ [illegible]

[illegible] x Iudicium, *Hal.* y al. Interrogantis. z vt Ægyptij, [illegible] a [illegible] alij patientia facilè mendacium faciunt, alij [illegible] b [illegible] c [illegible] v. Villerium & Folgoſum [illegible] b Criminentur, *Vulg.* d Quòd enim ſi ſerui inimicitia [illegible] e adde *l.* 4. *C. eo.* f *Paul. 5 ſent.* 16. §. [illegible] g Ex plen. [illegible] h Id eſt, metu iudicij, [illegible] i Inde nominatorum [illegible] k [illegible] l Id eſt, negligenda. m Id eſt, [illegible] n Reiq. ſdc. o Vel torqueri velit, *Quint.* 7. [illegible]

a Hinc colligitur poſſunt reum in tormentis confeſſum aduerſus ſuam confeſſionem eſſe audiendum, *l.* [illegible] b Reus in quæſtione de conſciis conſiteri compellitur: *Paul. 5. ſent.* 14. §. 2 [illegible] c Conſcius criminis in confeſſione teſtis eſſe non poteſt niſi certis caſibus: de quibus v. Socin. [illegible] d Dominus cogitur, ob eiuſdem [illegible], ſeruum diſtrahere, *l.* 2. §. 1. *ſup. de his qui ſunt ſui.* adde [illegible] e [illegible] f Si præſes accuſatum à ſe damnatū reſtituere velit, ad Principem debet referre: adde *l.* [illegible] g ex legibus. h *l.* 1. [illegible] *T. eod.* [illegible] i *al. l.* 1 [illegible] *Paul.* [illegible] *ſent.* 16 §. 5. k Nō facias ſeruū occidiſſe [illegible] l Ideò non ceſſat. Cicero pro Milone: De ſeruis nulla quæſtio eſt in dominum, niſi de inceſtu: vt fuit in Clodium. in Partitionibus, idem reperit, adde *l.* 16. [illegible] m Adulterij pœnam olim fuiſſe ſupplicij aut mortis non fuiſſe, hinc poteſt colligi: [illegible] de adulterij pœna dicam ad *Nou.* 134. [illegible] n adde *l.* 38. *l.* 39 [illegible] o [illegible] p adde *l.* 2. [illegible] q *l.* 10. §. 3. *T. eod.* r Torquere ſeruū ita iudex debet, vt ſeruus ſaluus maneat. ſ Vel innocentiæ, *Hal.* t Puta in pecuniaria cauſa: v. *l.* 9. [illegible] v. tamen Paulum 24. [illegible] u Id eſt, non in omnes perſonas quæſtio adhibēda eſt. Hinc Clarus ex communi opinione negat Doctores torqueri poſſe, & perſonas in dignitate poſitas: An & milites? v. *l.* 18. *C. eo.* An nobiles? v. *l.* 4. *C. ad l. Iul. maieſt.* An decuriones? v. *l.* 19. [illegible] An minores? v. *l.* 10. [illegible] An ſenes? [illegible] An mulieres? [illegible] An clericos & presbyteros? Clarus [illegible] tamen minus torquendos: [illegible] x *l.* 27. §. 10. *T. de adult.* y Id eſt, in adulterij crimine reclè torquetur. z Imò non poteſt, [illegible] a Pecuniariis quoque in cauſis, ſerui inopia probationum etiamſi alieni ſint, torquentur. b Ergo non in omni cauſa, *l.* 8. *T. eod.* [illegible] *Paul. 5 ſent.* 15. §. 6. [illegible] c *l.* [illegible] *Paul. 5 ſent.* 15. §. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

niſi per tormenta, licet habere quæſtionem, vt & Diuus Seuerus reſcripſit. Licet itaque & de ſeruis alienis *a* haberi quæſtionem, ſi ita res ſuadeat.

1 ¶ Ex *b* quibus cauſis quæſtio de ſeruis aduerſus dominos haberi non debet, ex his cauſis ne quidem interrogationem valere. & multò minus indicia ſeruorum contra dominos admittenda ſunt.

2 ¶ De eo *c* qui in inſulam deportatus eſt, quæſtio habenda non eſt, vt Diuus Pius reſcripſit.

3 ¶ Sed nec de ſtatulibero *d* in pecuniariis cauſis quæſtio habenda eſt, niſi deficiente conditione.

De impubere. 2. De crimine maieſtatis. 1. De ſeruis filij vel patris rei. 3. De modo quæſtionis. 4. De libertis vel ſeruis rei. 5. De voce & ſermone. De conſtantia & trepidatione. De exiſtimatione. 6. De cauſa liberali.

10. *Arcadius qui & Chariſius* lib. ſingulari de teſtibus.

De minore *e* quatuordecim annis quæſtio habenda non eſt *f*, vt & D. Pius Cæcilio Iubentiano reſcripſit. 1 ¶ Sed omnes omnino in *g* maieſtatis crimine, quod ad perſonas principum attinet, ſi ad teſtimonium prouocentur, cùm res exigit, torquentur. 2 ¶ Poteſt quæri, an de ſeruis filij caſtrenſis peculij in caput patris quæſtio haberi non poſſit. nam patris *h* non debere torqueri in filium, conſtitutum eſt. & puto rectè dici, nec *i* filij ſeruos in caput patris eſſe interrogandos.

3 ¶ Tormenta autem adhibenda ſunt, non quanta accuſator poſtulat, ſed vt moderatæ *k* rationis temperamenta deſiderant. 4 ¶ Nec debet initium *l* probationum de *m* domo rei accuſator ſumere, dum aut libertos eius quem accuſat, aut ſeruos in teſtimonium vocat. 5 ¶ Plurimum quoque in excutienda veritate etiam vox *n* ipſa, & cognitionis ſubtilis diligentia affert. nam & ex ſermone, & ex eo *o* qua quis conſtantia *o* qua trepidatione quid diceret, vel cuius exiſtimationis quiſque in ciuitate ſua eſt, quædam ad illuminandam veritatem in lucem emergunt. 6 ¶ In cauſis quoque liberalibus *p* non oportet per eorum tormenta, de quorum ſtatu quæritur, veritatem requiri.

De ſeruo redhibito.

11. *Paulus* lib. 2. de officio proconſulis.

Etiam ſi redhibitus fuerit ſeruus, in caput emptoris *q* non torquebitur.

De eo qui ſe liberum dicit.

12. *Vlpianus* lib. 14. ad Edictum.

Si quis, ne quæſtio de eo agatur, liberum *r* ſe dicat, Diuus Hadrianus reſcripſit, non eſſe eum antè torquendum, quam liberale iudicium experiatur.

De æſtimatione ſerui & ſtipulatione.

13. *Modeſtinus* lib. 5. Regularum.

Certo pretio ſeruum æſtimatum *ſ* in quæſtionem dari interpoſita ſtipulatione receptum eſt.

De ſtatulibero.

14. *Idem* lib. 8. Regularum.

Statuliber *t* in delicto repertus, ſperandæ libertatis prærogatiua, non *u* vt *x* ſeruus ob ambiguum conditionis, ſed vt *y* liber puniendus eſt.

De libero homine. 1. De impubere. 2. De eo qui vindicauit ſeruum cauſi.

15. *Calliſtratus* lib. 5. de Cognitionibus.

Ex libero *z* homine pro teſtimonio non vacillante *a* quæſtionem *b* haberi non oportet. 1 ¶ De minore *c* quoque quatuordecim annis in caput alterius quæſtionem habendam non eſſe, D. Pius Mæcilio reſcripſit: maximè cum nullis extrinſecus argumentis accuſatio impleatur. nec tamen cõſequens eſſe, vt etiam ſine tormẽtis eiſdem credatur. nam ætas *d* (inquit) quæ aduerſus aſperitatem quæſtionis eos interim tueri videtur, ſuſpectiores quoq; eoſdem facit ad mentiendi facultatẽ *e*. 2 ¶ Eum qui vindicantis ſeruum cauit, domini loco habendum, & ideo in caput eius ſeruos torqueri non poſſe, Diuus Pius in hæc verba reſcripſit: Cauſam tuam aliis probationibus inſtituere debes. nam de ſeruis quæſtio haberi non debet, cum poſſeſſor hereditatis qui *f* petitori ſatiſdedit *g*, interim domini loco habeatur.

De reperenda quæſtione. 1. De confeſſo.

16. *Modeſtinus* lib. 3. de pœnis.

Repeti poſſe *a* quæſtionem Diui fratres reſcripſerunt. 1 ¶ Is qui de ſe confeſſus eſt, in caput aliorum *b* non torquebitur, vt Diuus Pius reſcripſit *c*.

De adulterio. 1. De ſtupro. 2. De partu ſuppoſito. Si patronum hereditatem caueri filij negent ſuum fratrem eſſe. De ſeruo communi. 3. De ſeruo in metallum damnato.

17. *Papinianus* lib. 16. Reſponſorum.

Extrario *d* quoque accuſante, ſeruos in *e* adulterij quæſtione contra dominum interrogari placuit, quod Diuus Marcus, ac poſtea Maximus princeps iudicantes ſecuti ſunt. 1 ¶ Sed & in quæſtione ſtupri ſerui aduerſus dominum non torquentur.

2 ¶ De quæſtione ſuppoſiti partus, vel ſi petat hereditatem, quem cæteri filij non eſſe fratrem ſuum contendunt, quæſtio de ſeruis hereditariis *f* habebitur: quia non contra dominos cæteros filios, ſed pro ſucceſſione domini defuncti quæritur.

¶ Quod congruit ei quod D. Hadrianus reſcripſit. cùm enim in locum cædis ſocius poſtularetur, de communi *g* ſeruo habendam quæſtionem reſcripſit, quod pro domino fore videretur. 3 ¶ De ſeruo in *h* metallum damnato quæſtionem contra eum qui *i* dominus fuit, non eſſe habendam, reſpondi. nec ad rem pertinere, ſi miniſtrum ſe facinoris fuiſſe confiteatur.

De pluribus reis. 1. De reperenda quæſtione. 2. Si reus nullis argumentis vrgetur. 3. Si teſtes, facto interueniſſe dicantur, vel non. 4. De fide generis. 5. De ſeruo rei. 8. Et vt domini inquiratur. 9. De cuſtodia audienda.

18. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

Vnius *k* facinoris plurimi rei ita audiendi ſunt, vt ab eo primum incipiatur, qui timidior eſt *l*, vel teneræ ætatis videtur.

1 ¶ Reus euidentioribus *m* argumentis oppreſſus, repeti in quæſtionem poteſt: maximè ſi in tormenta animum *n* corpúſque durauerit.

2 ¶ In ea cauſa, in qua nullis *o* reus argumentis vrgebatur, tormenta non facilè adhibenda ſunt: ſed *p* inſtandum accuſatori, vt id quod intendat, comprobet atque conuincat. 3 ¶ Teſtes torquendi non ſunt, conuincendi mendacij aut veritatis gratia, niſi *q* cum facto interueniſſe dicuntur.

4 ¶ Iudex cùm de fide *r* generis inſtrui non poteſt, poterit de ſeruis hereditariis habere quæſtionem.

5 ¶ Seruo qui vltrò aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur. neque *ſ* enim oportet ſalutem dominorum ſeruorum arbitrio committi.

6 ¶ Seruus in caput eius domini, à *t* quo diſtractus eſt, cuique aliquando ſeruiuit, in memoriam prioris dominij interrogari non poteſt. 7 ¶ Seruus, nec ſi à domino ad tormenta offeratur *u*, interrogandus eſt.

8 ¶ Sanè quotiens quæritur, an ſerui in caput domini interrogandi ſint, prius *x* de eorum dominio oportet inquiri. 9 ¶ Cogniturum de criminibus præſidem oportet ante *y* diem palam *z* facere cuſtodias ſe auditurum: ne hi, qui defendendi ſunt, ſubitis accuſatorum criminibus opprimantur: quamuis defenſionem quocunque *a* tempore, poſtulante reo, negari non oporteat: adeò vt propterea & differantur *b* & proferantur cuſtodiæ.

10 ¶ Cuſtodiæ non ſolum pro tribunali, ſed & de plano *c* audiri poſſint, atque damnari.

De eo cui fideicommiſſa libertas debetur.

19. *Tryphoninus* lib. 4. Diſputationum.

Is cui fideicommiſſa *d* libertas debetur, non aliter ſeruus quæſtioni applicetur, niſi aliorum quæſtionibus oneretur.

De vno teſte.

20. *Paulus* lib. 3. Decretorum.

Maritus quidam heres vxoris ſuæ petebat à ſuro pecuniam, quam apud eum depoſuiſſe defunctam ſe abſente dicebat, & in eam rem vnum teſtem, liberti ſui filium produxerat. apud procuratorem deſiderauerat, & quæſtionem habere de ancilla. Surus negabat ſe accepiſſe, & teſtimonium non oportere ab accuſatore exigentur vnum reirei quæſtione eliciendo.

a Paul. 5. ſent. 16. §. 3.
b Argumentum à quæſtione ad interrogationem & indicia. obſerua. Titius non poteſt torqueri, ergo nec interrogari, nec indicium ferre: non admittitur Titij confeſſio in quæſtione, multò igitur minus interrogatio aut iudicium.
c l. 17. in f. ſ. eo.
d adde l. 8. in fin. ſ. eod.
e Minor quatuordecim annis quæſtioni non ſubiicitur, l. 15. §. 1. ſ. eo. 60. Bal. 50. c. 9.
f Et merito. Ætas enim eorum [illegible] l. 1. §. 31. ſ. de Silaniano. Quid? minor 14. annis, poteſtne interrogari? & ſi poteſt, momentúmne afferet, vt delatum quæſtioni ſubiiciatur? Papo exempla affirmatiua refert 24. Arreſt. 9. art. 7. & ſenatuſconſultum Burdegalenſe, quo iudicis inferioris ſententia confirmata fuit, patre (interfecto vtroris à duobus liberis ætate minoribus delatum) quæſtioni ſubiiciendi: arg. l. vlt. C. ad l. Corn. de ſicariis.
g l. 6. C. eod. l. 3. l. 4. C. ad l. Iul. maieſt. 1. Nou. 6. §. 14.
h Patris ſerui in filium: filij in patrem non ſunt torquendi, 60. Bal. 50. cap. 10.
i Imò interrogandi ſunt, l. 3. §. 4. ſ. de Silaniano.
k l. 7. ſ. eod.
l Rei criminis adeò accuſatorem cogēdi ſunt, Paul. 5. ſent. 16. §. vlt. nec è contra.
m l. 7. C. de teſtib.
n Vox ipſa ſæpe regeri plurimum momenti in veritate excutienda affert, l. 1. §. 3. ſ. de teſtib. vnde notant, teſtamentum ceſſis non poſſe rectè per procuratorem præſtari, quod tamen non admittit Guidolcus Romanus ſingul. 8.
o Quintilian. 5. Inſt. 4. ſi de habenda quæſtione quæritur, plurimum intereſt quis & quomodo ſit tortus, an credibilia dixerit, an ſemper conſtanter perſeuerauerit, an eo quod coeperat aliquid dolore mutauit. *p* l. 12. ſ. eo.
q facit l. 17. l. 18. §. 6. ſ. eo. *r* l. 10. in f. ſ. eod.
ſ Paul. 5. ſent. 16. §. 5. adde l. 27. ſ. de adult. *t* l. 9. in f. ſ. de pœnis.
u Imò, vt ſeruus, l. 29. ſ. de ſtatulibere. *x* Serui namque aliter puniuntur, aliter liberi. *y* Imò, vt ſeruus, l. 29. ſ. de ſtatulib. Robertus 1. animadu. 6. hanc legem refert ad priuata delicta, & l. 29. ad publica: quo nomine reprehenditur ab Antonio Mercatore 1. Not. 6. *z* Aliud conſtitutum fuit apud Athenienſes, & Rhodios, vt ſ. Ciceroni in Partitionib. hinc refert declamationem 7. Quint.
a v. l. 2. l. 16. l. 20. ſ. de teſtib. *b* l. 18. §. 3. ſ. eo. *c* vid. l. 10. ſ. eod.
d Ætas & à quæſtione excuſat & ad mentiendi facultatem facit.
e Facilitatem. *f* l. 6. in f. ſ. de Carboniano.
g v. l. 5. ſ. de hered. pet.

a Deprehenſo, quod in quæſtione confeſſus eſt [illegible] qui in pœnas [illegible] eſt ali [illegible] Papo. 24. Arreſt. 9. art. 5. [illegible]
b Confeſſione [illegible] l. 1. C. ad l. Iul. de adulter. [illegible] ad l. 27. C. [illegible]
c Cui ſoluta [illegible] Paul. 1. ſent. 12. §. vlt.
d [illegible]
e l. 1. C. eod.
f [illegible]
g l. 5. ſ. eo.
h [illegible]
i l. 1. ſ. eo.
k Paul. 5. ſent. 16. §. 10. adde l. 1. C. ad l. 1. C. eod.
l [illegible]
m [illegible]
n [illegible]
o adde Paul. 16. §. 1.
p Probationes [illegible] l. 25. [illegible]
q l. 25. [illegible] *r* Paul. 5. ſent. 16. §. 2. l. 1. ſ. de prob. *s* Paul. d. loco §. 4. *t* Paul. d. loco §. 8. adde l. 17. ſ. eod. *u* l. 7. C. eod. *x* l. 1. §. 15. ſ. eod.
y 1. Nat. 9. §. 11. *z* Edenda reis ſunt criminaper libellum, Paul. d. loco §. 10. [illegible]
a adde l. 4. in fin. ſ. de requir. reis. *b* Proferendi & differendi [illegible] proferre, diem proditam prorogare. Qui differt, rem eius die [illegible] pus reijcit, denique Differre latius patet, quam proferre. Qui profert [illegible] contra, quo ſenſu Tacitus res prolatas, & dilatas vocat. Sunt autem res [illegible] ſtitium ac iuſtitiorum, Seneca de breuitate vitæ. Quando res proferuntur [illegible] cat, rebus prolatis ceſſare patronos, quod & de iuriſconſultis [illegible] pro Murena, v. Cuiac. 7. obſ. 36. aduerſus Alciatum 6. parerg. 11.
c l. 6. ſupra de accuſat.
d l. 27. §. 10. ſup. de adult.

eniti

Universidad Rey Juan Carlos

vnius *a* hominis admitti: nec ſolere à quæſtionibus incipi *b*, etſi aliena eſſet ancilla. procurator quæſtionem de ancilla habuerat. cum ex appellatione cognouiſſet Imperator *c*, pronunciauit, quæſtione illicite habita, vnius *d* teſtimonio non eſſe credendum; ideóque rectè prouocatum.

Neminem quæſtioni habendæ cauſa damnari.

21. *Idem* lib. ſingulari de pœnis paganorum.

QVæſtionis habendæ *e* cauſa neminem eſſe damnãdum *f*, Diuus Hadrianus reſcripſit.

De recepto in cuſtodiam ſine accuſatore.

22. *Idem* lib. 1. Sententiarum.

QVi ſine accuſatoribus in cuſtodiam recepti ſunt, quæſtio de his habenda non eſt, niſi & aliquibus ſuſpicionibus *h* vrgeantur.

DE *i* POENIS *l*.

TIT. XIX.

Quo tempore ſpectatur conditio ſententiam paſſi. 3. *De tempore.*

1. *Vlpianus* lib. 8. Diſputationum.

QVotiens de delicto quæritur, Placuit non eam pœnam ſubire quem deberet quam conditio eius admittit eo tempore, quo ſententia de eo fertur; ſed eam quam ſuſtineret, ſi eo tempore eſſet ſententiã paſſus, cum *k* deliquiſſet. 1 ¶ Proinde ſi ſeruus crimen commiſerit, deinde libertatem conſecutus dicetur, eam pœnam ſuſtinere debet, quam ſuſtineret, ſi tunc ſententiam paſſus fuiſſet, cum deliquiſſet.

2 ¶ Per contrarium quoque ſi in deteriorem conditionem fuerit redactus, eam pœnam ſubire eum oportebit, quam ſuſtineret, ſi in conditione priore duraſſet.

3 ¶ Generaliter placet, in legibus publicorum iudiciorum vel *l* priuatorum criminum qui extra *m* ordinẽ cognoſcunt præfecti, vel præſides, vt eis qui pœnam pecuniariam egentes *n* eludunt, coercitionem extraordinariam inducant *o*.

De pœna capitali. 1. *De deportatione.* 2. *De prouocatione.* *De eo qui damnandi ius non habet.*

2. *Idem* lib. 48. ad Edictum.

REi capitalis *p* damnatum ſic accipere debemus, ex qua cauſa damnato vel mors, vel etiam ciuitatis amiſſio, vel ſeruitus contingit. 1 ¶ Conſtat, poſtquam deportatio *q* in locum aquæ *r* & ignis interdictionis ſucceſſit, non prius amittere quem ciuitatem, quàm *ſ* Princeps deportatum in inſulam ſtatuerit. præſidem enim deportare non poſſe, nulla dubitatio eſt. Sed præfectus vrbi ius habet deportandi, ſtatimque poſt ſententiam præfecti amiſiſſe ciuitatem videtur.

2. ¶ Eum accipimus damnatum, qui non prouocabit *t*. cæterum ſi prouocet, nondum damnatus videtur.

¶ Sed & *u* ſi ab eo qui ius *x* damnandi non habuit, rei capitalis quis damnatus ſit, eadem cauſa erit. Damnatus enim ille eſt, vbi damnatio tenuit *y*.

ſ De pregnante.

3. *Idem* lib. 14. ad Sabinum.

PRægnantis *z* mulieris conſumendæ *a* damnatæ pœna differtur *b*, quoad pariat. Ego quidem, & ne quæſtio *c* de ea habeatur, ſcio obſeruari, quamdiu prægnans eſt.

De relegatione & deportatione.

4. *Marcianus* lib. 13. Inſtitutionum.

REligati, ſiue in inſulam deportati, debent locis interdictis abſtinere, & hoc iure vtimur, vt relegatus interdictis locis non *c* excedat, alioquin *d* in tempus quidem relegato perpetuum exilium, in perpetuum relegato inſulæ relegationis, in inſulam relegato deportationis, in inſulam deportato pœna *e* capitis adrogatur *f*. & hæc ita, ſiue quis non exceſſerit in exilium intra tempus, intra quod debuit, ſiue etiam alias exilio non obtemperauerit. nam contumacia *g* eius cumulat pœnam, & nemo poteſt commeatum *h*, remeatumve dare exuli *i*, niſi *k* Imperator, ex aliqua cauſa.

De abſente ſuſpicionibus. 2. *De eo quod conſulto, vel caſu admiſſum eſt.*

5. *Vlpianus* lib. 7. de officio proconſulis.

ABſentem *l* in criminibus damnari non debere Diuus Traianus Iulio Frontoni reſcripſit. ſed nec ſuſpicionibus *m* debere aliquem damnari *n*, Diuus Traianus Aſſidio Seuero reſcripſit: *ſatius o enim eſſe, impunitum p relinqui facinus nocentis, quàm q innocentem damnare.*

¶ Aduerſus contumaces vero qui neque denunciationibus, neque edictis præſidium obtemperaſſent, etiam abſentes *r* pronuntiari oportet ſecundum *ſ* morem priuatorum iudiciorum. Poteſt quis defendere hoc non eſſe contrarium. Quid igitur eſt? melius † ſtatuetur, in abſentes pecuniarias quidem pœnas, vel eas quæ exiſtimationem contingunt, ſi ſæpius admoniti per contumaciam deſint, ſtatui poſſe & vſque ad relegationem procedi. verum ſi quid grauius irrogandum fuiſſet, puta metallo *t*, vel capitis pœnam non eſſe abſentibus irrogandam. 1 ¶ In accuſatorem autem abſentem nonnunquam grauius *u* ſtatuendum, quàm Turpilliani ſenatuſconſulti pœna irrogatur, dicendum eſt.

2 ¶ Refert & in maioribus delictis, conſulto *x* aliquid admittatur, an caſu. & ſanè in omnibus criminibus diſtinctio hæc *y* pœnam aut iuſtam eligere debet, aut temperamentum admittere.

Si damnatus dicat ſe habere quod Principi referat ſalutis ipſius cauſa. 1. *De comitibus proconſulis, vel legati.* 2. *De variis generibus pœnarum.*

6. *Idem* lib. 9. de officio proconſulis.

SI quis fortè ne *z* ſupplicio adficiatur, dicat *ſe habere quod Principi referat ſalutis ipſius cauſa*: an remittendum ſit ad eum, videndum eſt? Et ſunt plerique præſidum tam timidi, vt etiam poſt ſententiam de eo dictam, pœnam ſuſtineant, nec quicquam audeant, alij omnino non patiuntur quicquam tale allegantes. nonnulli neque ſemper, neque nonnunquam *a* remittunt ſed inquirunt quid ſit, quod allegare Principi velit, quidque quod pro ſalute ipſius habeat dicere, poſt quæ aut ſuſtinent *b* pœnam, aut non ſuſtinent. quod videtur habere mediam rationem. cæterum, vt mea fert opinio, prorſus eos non *c* debuiſſe, poſteaquam ſemel damnati ſunt, audiri, quidquid allegent. quis enim dubitat eludendæ pœnæ cauſa ad hæc eos decurrere? magiſque eſſe puniendos, qui tamdiu conticuerunt quod pro ſalute principis habere ſe dicere iactant? nec enim debebant tam magnam rem tamdiu reticere.

1. ¶ Si quos comitum *d* vel legati ſui reos proconſul inuenerit, vtrum punire eos debeat, an ſucceſſori ſeruare, quæri poteſt. Sed multa extant exempla, quæ nõ tantum officialium ſuorum, nec ſuo ſe agentium, verum ſuos quoque ſeruos pœnæ adfecerunt: quod quidem faciendum eſt, vt exemplo *e* deterriti minus delinquant.

2. ¶ Nunc genera pœnarum nobis enumeranda ſunt, quibus præſides *f* adficere quemque poſſunt.

a Vnius teſtis nõ ſufficit ad quæſtionem accuſati habendam, excepto crimine læſæ maieſtatis: l. 4. § 4. 5. *ad l. Iul.* ... *Pap.* 24. *Accurſ.* ... *vide Roff.* ... 71. 72.
b l. 1. § 1. *eod.*
c Idem D. Ludouicus confirmauit.
d Vnius teſtimonio non creditur, quamuis ſit illuſtris l. 9. C. de teſtib.
e Sed & quæſtionem innocentium ſubiiciendum, pœna quidem teneri. nõ tamen ſolemnis eſt quæſtio, dum ... cauſa quæſitio ... decerni lex prohibet. dixi ad l. 16. *Cod.*
f Pœna generi illud interdicitur, vt qui pœnæ cauſa torqueatur: Quæſtio enim non ad pœnã, ſed ad eruendam veritatem inuenta eſt. Tertull. *Apologetico.* Quãſi non tyrannica dominatio extra eſt, apud Tyrannos tormenta etiam pro pœna adhibentur: apud nos ſoli (ego ſoleo) quæſtioni temperamus, &c. quo etiam ex loco recte colliges, inquiſitionem ceſſare tormenta, ſi confeſſio non habeat quæſtionem: v. *Cuiac.* lib. 14. *obſ.* 34.
g Suſpicio vrgens ſufficit ad quæſtionem inferendam, vt hic. adde l. 1. § 1. § 2. ... *eod.* l. 8. *Cod.* ... facit ad condemnationem. ... *Hom.* 4.
h Singulare eſt quod de pœnis ſcripſit Cyprian. 2. *ad Donatum*, in homini corpus vnum, plura ſupplicia eſſe quam membra. l 6. C. 47. 9. C. *Theod.* 49. *Nou.* 134. 60. *Bil.* 51. 5. *Decret.* 37. ... 9. 5. *Clem.* 8. 5. *Extrauag.* 8. adde extrauagantem Ioannis 22. *de pœn.* Pap. 24. ... 10. Clarum 5. *ſent.* § vlt. quæſt. 69. *ad fin.* 92. Petr. Greg. 7. *ſyntagm.* c. 1. k Qui in ſeruitute deliquit, poſtea manumiſſus non punitur vt liber, ſed vt ſeruus. ... ibid. ... vt liberi pœn. ... vide Cuiac. 20. *obſ.* 22. in fin. ... Barol. ... Nou. 115. l Non in aliis cauſis, pœna pecuniaris, v *Hotom.* 24. *illuſtr.* 2. *quæſt.* m vide l. 8. ... *de publ. iudic.* n Qui non habet in ære, luit in corpore, id eſt pœna pecuniaria ob crimen impoſita in corporalem conuerti ſolet, l. 9. § 3. ... ... in fin. ... l. 9. ... in fin. C. ... l. 4. ... C. de ſeruis fugitiuis l. 12. § 5. ... in fin. C. de adi. priuat. 2. ... 53. ... vide Placitum Curiæ apud Lucium 2. placitorum ... 4. vide ... o *al.* indicant. p Pœna capitalis eſt quæ mortem naturalem vel ciuilem infert, ciuilis mors eſt, quæ ſeruitutem (vel vt Gloſſa in l. 2. C. ...) exilium. Hinc communi opinione deſinitur, infieri pœnæ capitali, ... in exilium miſſo. *Papon.* 24. ... 3. id etiam vtilius eſt, *Clarus* 5. *ſent.* ... 67. q Deportatio in locum aquæ, & ignis interdictionis ſucceſſit, vt hic: & ... Auguſti conſtitutione, qua quæ & ignis interdictio vetita. *Dion.* 59. ... *obſ.* 39. r dixi ad l. 1. § 2. ... l. 3. ſ Principis ſolius eſt deportari iubere l. 6. ... *de interdictis.* l. 1. ... *de appellationibus*, prouocatio. *Vulg. Hal.* u Parla ſunt damnari à non ſuo iudice, vt hic. & à ſuo iudice, damnatum quidem eſſe, ſed ab ... prouocauit. Neutro enim modo damnatus putandus eſt.

x l. 244. ... *de verb. ſign.*

y Damnatio non tenet, lata ab incompetente iudice, vel à quo eſt appellatum.

z Prægnantis mulieris pœna differtur, vt hic etiamſi prægnans ſit extra diei: vel ... cuſtodias ipſoque carcere prægnans facta ſit, v. Sebaſtianum Medicum tract. ... *morte.*

a Paul. 1. *ſent.* 12. § 5. 6. *Eclog.* 51. t. 3. ... l. 18. ... *de ſtatu hominum.* Quintilianus 277. ... pregnantis lex differri in illum partus iubet. Idem refert Clapens ... 2. *ſtromatum.* Idem receptum erat apud Athenienſes & Ægyptios, Ælianus ... lib. ... Plutarch. in 16. *de ſera numinis vindicta.* Diodorus 1.

a Quid ſi ... l. 18. ... *eod.*
b Prægnans neque, qui pariat, neque punitur, neque torquetur, Paul. ibid. *Eclog. ibid.*
c De pœnis relegatorum vide Cuiacium 6. *obſ.* 36.
d Pœnarum gradus obſerua temporarium exilium, perpetuũ relegationẽ, deportationẽ pœnã capitis. ...
e Capitis pœna mors eſt.
f Irrogatur pœna capitalis.
g Contumacia pœnam auget.
h v. l. 11. in fi. ...
i Banniti nõ ſunt in iure audiendi, l. vult. C. de mand.
k Princeps ſolus dat remeatũ exuli. vide tamen exceptionem apud Romanum *ſingulari* 559. adde l. 5. in fin. 1. *de re militari.*
l v. l. 1. ... *de requirendis reis*, Paul. 5. *ſent.* 5. § 8. 60. *Ecl.* 49. t. 5.
m ... *Nou.* 4. ex leui ſuſpicione nemo damnandus eſt, l. 3. § 1. *in fin.* ... *de minoribus.*
n Damnabitur reus, aut ſua confeſſione, aut ſi teſtibus legitimè conuictus eſt, l. 16. C. eodem, vel indiciis luce clarioribus, l. vlt. in fin. C. *de probat.*
o Facit l. 47. ... *de* ... Scipio & Antoninus dicebant, malle ſe vnum ciuem ſeruare, quam mille hoſtes occidere, *Capitolinus in Antonino.*
p Liberationi fauetur, l. 47. ... *de oblig.*
q Vide exempla apud Ciceronem pro Roſcio Amerino, & Tiraq. *de pœnis. cauſ.* 59.
r Eſt vox excluſiua aliorum facti.
ſ Statuta ciuilia ad cauſas criminales rectè extendi hinc colligit Bald. ... *de ſtatuto* ...
t Nota etiam argumentum ...

narum iudiciis ad publica, vel l. 6. C. *de accuſat.* † Hodie in vſu id non eſt, vtrum abſentes etiam criminum rei damnentur. t Metallum. *Hal.* u Extraordinaria: l. 5. *in fin. C. qui accuſare non poſſunt*: pœna quinque librarum auri, vt in l. ... *de præuaricat.* ... ſumptus litis etiam præſtantur, l. 3. C. *qui accuſare.*

x l. 11. § *pen.* ... *eod.*

y vtrum quis delinquat conſulto conſilio vel caſu dixit l. 1. ... *de legibus.*

z l. 20. C. *eod.* Pœna non defertur damnati, hoc colore, quod quædam ſe habere dicat Principi referenda, ſalutis ipſius cauſa. a neque vnquam. *Halo.* neque nunquam, *Vulgat.* b id eſt, differunt. c quoties quis damnatus eſt, ſupplicium non eſt differendum, etiamſi quædam ſe habere dicit, quæ Principi referat, ſalutis ipſius cauſa. Hinc collige, multo minus ſupplicium eſſe differendum, ſi quis ſe rationibus priuato nondum reddidit obnoxium dicat. d id eſt, iuriſperitorum adſeſſorum l. 2. ... *de officio adſeſſorum* v. *Cuiac.* 7. *obſ.* 17. e Pœnarum hic eſt ſcilicet, & ſcopus. Plato apud Senecam *de ira* 1. 16. nemo prudens punit, quia peccatum eſt, ſed ne peccetur: & Seneca 2. *de ira.* 31. ad præteritum nunquam, ſed ad futurum pœna referetur: non enim iraſcitur, ſed cauet.

f Iudices qui de crimine cognoſcunt.

Universidad Rey Juan Carlos

a Pœnis, vel vita, vel libertas, vel ciuitas adimitur, vel coërcitio corporis continetur, pecuniaria mulcta, vel infamia, vel dignitatis depoſitio.

b Fuſtis eſt ligneus baculus: nã inter arma & tela fuſtes numerãtur? [illegible]

ſunt. ¶ Et ſunt pœnæ, quæ aut a vitam adimant, aut ſeruitutem iniungant, aut ciuitatem auferant, aut exilium, aut coërcitionem corporis contineant.

7. *Calliſtratus* libro ſexto de Cognitionibus.

Veluti fuſtium b admonitio c, flagellorum d caſtigatio, vinculorum e verberatio.

1. De vita adempta. 4. De condemnatione in metallum, vel in opus metalli. 8. vel in miniſterium metallicorum. 9. De carcere. 10. De calcaria & ſulphuraria. 11. De ludo venatorio. 12. Deſertio.

8. *Vlpianus* lib. 9. de officio Proconſulis.

Aut damnum f cum infamia, aut dignitatis aliquam depoſitionem g, aut alicuius actus prohibitionẽ h.

1 ¶ Vita adimitur, vt i puta ſi damnetur aliquis, vt gladio k in eum animaduertatur. Sed animaduerti gladio oportet, non ſecuri l, vel telo, vel fuſti, vel laqueo vel quo alio modo. Proinde nec m liberam mortis facultatem concedendi ius præſides n habent: multo magis o vel veneno p necandi. Diui tamen fratres q reſcripſerunt, permittentes liberam mortis facultatem.

2 ¶ Hoſtes r autem, item ſ transfugæ t ea pœna adficiuntur, vt viui u exurantur †. 3 ¶ Nec ea quidem pœna damnari quem oportet, vt verberibus necetur x, vel virgis interimatur, nec tormentis y: quamuis pleriq; dum torquẽtur, deficere ſolent. 4 ¶ Eſt pœna, quæ adimat † libertatẽ huiuſmodi, vt puta ſi quis in metallũ z, vel in opus metalli damnetur. metalla autẽ multa numero ſunt. & quædam quidẽ prouinciæ habent, quædam non habent, ſed quæ non habent in eas prouincias mittunt, quæ metalla habent. 5 ¶ Præfecto planè vrbi ſpecialiter a competere ius in metallum damnandi, ex epiſtola Diui Seueri ad Fabium Cilonẽ exprimitur.

6 ¶ Inter eos autem, qui in metallum, & eos qui in opus metalli damnantur, differentia ẽ in vinculis tantum b eſt, quod qui in metallum damnantur grauioribus vinculis premuntur, qui in opus metalli, leuioribus. quodque refugæ ex opere metalli, in metallum dantur, ex metallo grauius c coërcentur. 7 ¶ Quiqus autem in opus publicũ d damnatus refugit e, duplicato tempore damnari ſolet, ſed duplicare eum id temporis oportet, quod ei cum ſupereſſet, fugit. ſcilicet ne illud duplicetur, quod adprehẽſus in carcere fuit. Et ſi in decem annos damnatus ſit, aut perpetuari ei debet pœna, aut in opus metalli tranſmitti. ¶ Planè ſi decennio damnatus ſuit, & initio ſtatim fugit videndum eſt, vtrũ duplicari ei tempora debeant, an vero perpetuari, vel transferri in opus metalli? Et magis eſt, vt transferatur, aut perpetuetur. generaliter enim dicitur, quotiens decennium exceſſura eſt duplicatio, non eſſe temporE pœnam arctandam. 8 ¶ In miniſterium metallicorum fœminæ g in perpetuum, vel ad tempus damnari ſolent. ſimili modo & in ſalinas h. Et ſi quidem in perpetuum fuerint damnatæ, quaſi ſeruæ pœnæ conſtituuntur. ſi vero ad tempus damnantur, retinent ciuitatem. 9 ¶ Solent Præſides in carcere i continendos dãnare, aut vt in vinculis k contineantur, ſed id eos facere non oportet. nã huiuſmodi pœnæ interdictæ ſunt. carcer enim ad continendos homines, non l ad puni- [illegible]

[illegible]

dos a haberi debet. 10 ¶ In calcariam b quoque, vel ſulphurariam c damnari ſolent. ſed hæ pœnæ metalli magis ſunt. 11 ¶ Quicunque in ludum venatorium d fuerint damnati, videndum eſt, an ſerui pœnæ efficiantur. ſolent enim iuniores hac pœna adfici. vtrum ergo ſerui pœnæ iſti efficiantur, an retineant libertatem, videndum eſt. & magis eſt, vt hi quoque ſerui efficiantur. hoc enim diſtat e à cæteris f, quod inſtituuntur venatores, aut pyrricharij g, aut (in) aliam quam voluptatem geſticulandi, vel aliter ſe mouendi gratia. 12 ¶ Seruos in metallum, vel in opus metalli, item in ludum venatorium h dari ſolere, nulla dubitatio eſt. & ſi fuerint dati, ſerui pœnæ efficiuntur, nec ad eum pertinebunt, cuius fuerint antequam damnarentur. Denique cum quidam ſeruus in metallum damnatus, beneficio principis eſſet iam pœna liberatus, Imperator Antoninus rectiſſimè reſcripſit, quia i ſemel domini eſſe deſierat, ſeruus pœnæ factus, non eſſe eum in poteſtatem domini poſtea reddendum. 13 ¶ Sed ſiue in k perpetua vincula fuerit damnatus ſeruus, ſiue in temporalia, eius l remanet, cuius fuit antequam damnaretur.

De aduocationibus & poſtulationibus. 4. De foro. 5. De inſtrumentis, libellis, teſtationibus. 6. De loco in quo inſtrumenta deponuntur. 7. De teſtamentis. 8. De negotiis publicis. 9. De negotiationibus. 11. De decurionibus. 12. Et eorum parentibus & liberis. 16. De ſtatu libero.

9. Idem lib. 10. de officio Proconſulis.

MOris eſt, aduocationibus m quoque præſides interdicere, & nonnunquam in perpetuum interdicunt, nonnunquam ad tempus, vel annis metiuntur, vel etiā tempore, quo prouinciam regunt. 1 ¶ Nec non ita quoque interdici poteſt alicui, *ne certis perſonis adſit* n.

2 ¶ Poteſt & ita interdici cui, *ne apud tribunal præſidis* o *poſtulet*. & p tamen apud legatum, vel procuratorē non prohibetur agere. 3 ¶ Si tamen q *ad legatum prohibitus fuerit poſtulare*, credo per conſequentias, q ne quidem apud præſidem relictam illi poſtulādi facultatem.

4 ¶ Nonnunquam non aduocationibus cui interdicitur, *ſed foro* r. Plus ſ eſt autem foro, quàm aduocationibus interdicere. ſi quidem huic omnino forenſibus negotiis accommodare ſe non permittatur t. Solet autem ita vel iuris ſtudioſis u interdici, vel aduocatis, vel x tabellionibus, ſiue pragmaticis y.

5 ¶ Solet & ita interdici, ne a inſtrumenta omnino forment, néve b libellos concipiant, vel teſtationes c conſignent. 6 ¶ Solent & ſic, ne eo loci ſedeant, quo in publico inſtrumenta deponuntur, archio d fortè, vel grammatophylacio. 7 ¶ Solet & ſic, vt teſtamenta ne ordinent, vel ſcribant, vel ſignent.

8 ¶ Erit & illa pœna, ne quis negotiis publicis interueniat. hic enim priuatis quidem intereſſe poterit, publicis prohibebitur, vt ſolent, quibus ſententia præcipitur *δημοσίων ἀπέχεσθαι, id eſt publicis abſtinere.*

9 ¶ Sunt autem & aliæ pœnæ, ſi negociatione f quis abſtinere iubeatur, vel ad conductionem eorum quæ publicè locantur, accedere, vt ad vectigalia publica.

10 ¶ Interdici autem negotiatione plerumque, vel negotiationibus ſolet. ¶ Sed damnare, vt quis negotietur, an poſſit, videamus. & ſunt quidem hæ pœnæ, ſi quis generaliter g tractare velit, inciuiles h, inuitum hominem iubere facere, quod i facere non poteſt. Sed ſi quis ſpecialiter tractauerit, poteſt eſſe iuſta cauſa cōpellendi k cuius ad negociationem, quod ſi fuerit, ſequenda erit ſententia. 11 ¶ Iſtæ ferè ſunt pœnæ, quæ iniungi ſolent. Sed enim ſciendum eſt, diſcrimina eſſe pœnarum, neque l omnes eadem pœna adfici poſſe. nam in primis decuriones m in n metallum damnari non poſſunt, nec in opus metalli, nec furcæ ſubijci, vel viui exuri. & ſi fortè huiuſmodi ſententia fuerint affecti, liberandi erunt, ſed hoc non poteſt efficere qui o ſententiam dixit: verùm referre ad principem debet, vt ex auctoritate eius pœna aut permutetur, aut liberaretur p.

12 ¶ Parentes quoque, & liberi q decurionum in eadem cauſa ſunt. 13 ¶ Liberos non tantum filios accipere debemus, verùm omnes r liberos.

14 ¶ Sed verùm hi ſoli, ſi qui, poſt decurionatum ſ ſuſcepti ſunt, his pœnis non ædificiantur, an verò omnes omnino liberi, etiam in plebeia familia ſuſcepti, videndum eſt. & magis puto, omnibus t prodeſſe debere.

15 ¶ Planè ſi parens decurio eſſe deſierit: ſi quidem iam u decurione fuerit editus, proderit ei, ne adficiatur. enimverò ſi poſteaquam plebeius factus eſt, tunc ſuſcipiat filium, quaſi plebeio editus, ita erit plectendus.

16 ¶ Statuliberum quaſi x liberum eum iam puniendum, Diuus Pius Saluio Marciano reſcripſit.

De ſeruis. 1. De damnatis in metallum. 2. De infamia.

10. Macer lib. 2. de publicis iudiciis.

IN ſeruorum perſona ita obſeruatur, vt exemplo humiliorum puniantur. & ex quibus cauſis liber fuſtibus y ceditur, ex his ſeruus flagellis z cædi, & domino reddi iubetur; & ex quibus liber fuſtibus cæſus, in opus publicum damnatur: ex his ſeruus ſub pœna vinculorum ad eius temporis ſpatium, flagellis cæſus, domino reddi iubetur. Si ſub pœna vinculorum domino reddi iuſſus, nō recipiatur, venundari: & ſi emptorem non inuenerit, in opus publicum, & quidem perpetuum, tradi iubetur.

1 ¶ Qui ex cauſa in metallum dati ſunt, & poſt hoc deliquerunt, in eos tanquam metallicos a conſtitui debet: quamuis b nondum in eum locum perducti fuerint, in quo operari habent. nam ſtatim, vt de his ſententia dicta eſt, conditionem ſuam permutant.

2 ¶ In perſonis tam plebeiorum quam decurionum illud conſtitutum eſt, vt qui c maiori pœna

adficitur

---

alteres, Velitarum locus, & ſcalæ Gemoniæ apud Romanos. Lipſius enī ſcribit lib. 1. centuriarum, ad terrorem creſcentis audaciæ in media vrbe ædificatum, & foro imminentem. Plato 10. de legib. carceris ſpecies facit, cuſtodiæ, correctionis, & ſupplicij, v. Pet. Gregor. 31. ſyntagm. 33.

a Sed diligentioris cuſtodiæ cauſa, l. 6. §. 7. ff. de iniuſto.

b Gloſſ. Cuiac. 9. Obſeru. l. 9. & 11. [illegible] Calcaria locus in quo calx coquitur: calcarias [illegible] l. 16. Calcaria [illegible] Plin. 9.

c Ita ſcribit, ſed ſulphuraria, v. l. 31. ff. de furtis.

d §. 11. ſ. eo. Venatorius ludus diſtat à gladiatorio.

e diſtat. Hal. hoc ludo tantum differt, Vulg. quam ſequitur Cuiacius 13. obſ. 10.

f Cæteris qui inſtituuntur. &c. Cuiacius ad 5. Paul. ſent. 17. §. 2. vt ſit ſenſus, dānatus in ludum venatorium, pœnæ ſeruus eſſe; nec qui in ludum venatorium ... ſed ab ea emendatione ... [illegible] hoc ſenſu damnatus ad ludum venatorium non minus ſeruus pœnæ quam qui damnantur ad beſtias, vel gladium, ab eo tamen diſtare, quod [illegible] & populi voluptates, vt diſcant venari in theatro, & pugnare cū beſtiis, vel vt autem diſcant mimicam, vel pyrrhicam. Illi, id eſt damnati ad gladium vel ad beſtias, [illegible] tamen conſumendi ſunt. Paul. 5. ſent. 17. §. 2. Vlp. 10. collat. tit. Moſaic. [illegible] damnati ad ludum gladiatorium vel venatorium, poſt quinquennium pileari, & rudem accipere ſolebant, & præfici cæteris gladiatoribus. Cuiac. exiſtimat huius modi ludos non ſolū per leg. 1. C. de gladiat. Idem ad hoſce ludos refert leg. 25. §. 1. [illegible] non ad pœnam damnatorum ad gladiū aut beſtias.

g Pyrricha eſt ſimulachrum pugnæ equeſtris, quæ Troia dicitur, [illegible]. Dicit ad pedeſtrē pugnam etiam trahitur. Marius Plotius Grammaticus in lib. de metris, ex Ariſtotele, huius luſus auctorem facit Achillem, alij Pyrrhum Cydonium, qui primus Cretenſes ſub armis ſaltare docuit ad pedis [illegible] quod etiam Nicolaus confirmat apud Stobæum. v. Cuiac. 13. obſ. 14. Iulius Cæſar Scaliger ſcribit ſe coram Maximiliano Imperatore pyrrichem ſaltaſſe [illegible] 18. h de quo dixi §. 11. ſ. eo. i quia ſemel, Vlp. [illegible] k [illegible] qui non poſſunt ad libertatem. l eiuſdem domini manet. m Aduocationis interdici poteſt vel in perpetuum vel ad tempus; l. 1. §. 13. ff. de offic. [illegible] ff. de poſtulando l. 6. §. vlt. ff. mandati l. 1. C. de poſtul. n Iuriſconſultis [illegible] ſunt enim vel vt aduocati, vel vt aduocatis ſuggerant [illegible] o adde l. 7. ff. de poſtul. p Argumentū à maiori ad minus non valet, ſi negatiuè concipiatur. q Argumentum à minori ad maius valet negatiuè conceptum. r Foro interdici pœnæ ſpecies. ſ Eſt potius [illegible] aduocationibus interdictis, reliquæ fori tractationes non ſunt interdictæ, foro interdicto aduocationes interdicuntur. t permittitur. u I. profeſſoribus [illegible] appellationis, v. Cuiac. 7. x Tabelliones hic ſeparantur à iuris ſtudioſis & aduocatis. Cæterum quod ad tabelliones attinet, ex Nouell. Leonis [illegible] intelligitur certum fuiſſe tabellionum corpus ſub [illegible] non alij homines [illegible] ſcribendique iuriſperiti qui tenerent libros [illegible] Enchiridij [illegible] Hoc etiam adijcitur creationē eorum inſtruendam [illegible] nec ambitione, nec gratia [illegible] ſola virtute [illegible] Tabellionis electionem [illegible] ſecretario [illegible] promotionem fieri. [illegible] templum, cæteris tabellionibus eodem [illegible] Adijciuntur & inepta quædam alia [illegible] Hæc ante quoque nota ſunt à Iuriſconſultis [illegible] y Pragmatici porro homines dicuntur [illegible] aduocatorum [illegible] ſuggeſtores [illegible] Iuuenal. Satyr. 7. [illegible] pragmaticorum. Pragmatici Gallis Practiciens [illegible] Vlpianum [illegible] quod vicem praticorum ſuſtineant, v. Cuiac. 20. obſ. 30.

a Hæc omnia quæ ſequuntur ad tabelliones referri poſſe puto, audiui tamen, qui inſtrumentorum formationem referri diceret ad tabelliones, libellorū cōceptionem ad aduocatos, teſtationum conſignationem ad iuris ſtudioſos, de quibus §. prox. adde quæ ſcripſi ad l. 2. C. de error. aduocat.

b Tabellionis hoc erat munus: l. 2. C. de error. aduocat.

c Teſtatio eſt actus teſtandi, l. 2. ff. [illegible] l. 1. ff. de quæſt. lib. l. 3. ff. de concubin. l. 14. §. 5. ff. de Caſtellis, Cicer. 7. Verrina, Ouid. 4. de Ponto.

d Archiuo, Vlp. & ita ſcribitur apud Tertullian. c. 20. Apologetici: ſed rectè archiuum, ἀρχεῖον l. 10. C. de epiſcop. audient. eſt, principis domus, vel locus in quo inſtrumenta priuata & publica deponuntur, vt hīc & teſtamēta. Paul. 4. ſent. 6. §. 1. Eccleſiæ archium, Cimeliarchiū appellatur. l. 20. C. de epiſc. & cleric. quod in eo ſint κειμήλια, id eſt, ſacra vaſa, vel γραμματοφυλάκιον. Nou. 74. c. 4. in f. [illegible] Archij eadē, vt ex eo ſumi de peti poſſint inſtrumēta, ſi exemplum ſit amiſſum. Hinc colligit Cuiacius in archium redacta, ad authoritatem valere, licet ſint deſtituta ſolemnitate, vide Cuia. apud Paul. 4. ſent. 6. §. 2. & Con- [illegible] atum de antiquis temporum. e v. Antonium Auguſtinum 4. emendat. 16. Scaligerum [illegible] Cæſaris apud Dionem 53.

f §. 10. ſ. eod. l. 2. §. 25. ff. de off. præf. vrb. l. 24. ff. de pign.

g De interdictis pœnarum generibus ſcripſi ad l. 10. ff. de interdictis & releg.

h Inciuiles pœnæ tyrannicæ: vnde & Tertullianus in Apologetico, ciuilem dominationem opponit tyrannicæ.

i Inciuile eſt quemquam cogi facere quod non poſſit facere.

k Poteſt quis compelli à iudice ad negotiationem faciendam, adde l. 3. §. 6. ff. de iur. fiſc. l. 21. in fi. ff. de publican.

l Pœna eadem non omnes adficiendi. Cur ita? quia lex in abſtracto, pœnam exæquat delicto, arithmetica proportione, citra προσωποληψίαν: in concreto, Geometrica: nec tantum quid facto debeatur, ſed quid congruat rei aut [illegible]. Perſonarum enim legenda, voluntates, dignitates, ſtatus, conſilia, dicta, & facta, inæqualia ſunt, vt ſi citra iniuſtitiam, æqualia tribui non poſſint. Ideóque minime videri non debet, ſi alij aliis grauius, aut mitius puniantur. Pro varietate delictorum pœna varia eſſe debet. m v. l. 3. C. eod.

n l. 12. C. eod. o l. 27. §. 1. ff. de re iud.

p ut liberetur. q l. 9. C. eod. l. 5. C. ex quib. cauſ. infam.

r In militia aliud, l. 3. C. eod. ſ adde l. 11. C. de quæſt.

t Filius certè decurionis, & priuilegiis decurionis fruitur, etiam ſi qui [illegible] patris decurionatum natus eſt, l. 2. §. 2. ff. de decur. Hinc quæri poteſt, vter ex duobus regis filiis præferatur in regno, iſne qui ante adeptum à patre regnum ſuſceptus eſt, an qui poſtea natus: de qua quæſtione, v. [illegible].

u Siquidem in decurione.

x v. l. 29. ff. de ſtatulib. & l. 14. ff. de pœn.

y l. 28. §. 2. ff. eod. l. vlt. ff. de pœnis. dixi ad l. 17. ff. de iniur.

z Durius puniuntur ſerui quàm liberi, v. l. 7. ff. eod.

a l. 8. §. 4. §. 8. ff. eodem.

b Metallicus ſit non deductione in metallum, ſed condemnatione.

c l. 1. §. 3. ff. de his qui not. l. 4. C. ex quib. cauſ. infam.

Universidad Rey Juan Carlos

adſcitur, quam legibus ſtatuta eſt, infamis non fiat. ergo & ſi opere temporario quis multatus ſit, vel tantum fuſtibus cæſus: licet in actione famoſa, veluti furti, dicendum erit, infamem non a eſſe: quia b ſolus fuſtium ictus grauior eſt, quam pecuniaria damnatio.

De pœna. 1. De furto domeſtico. 2. De propoſito, impetu, & caſu. 3. De pœna capitali.

11. *Marcianus* lib. 2. de publicis Iudiciis.

PErſpiciendum b eſt iudicanti, ne c quid aut durius, aut remiſſius d conſtituatur, quam cauſa depoſcit. nec enim aut ſeueritatis, aut clementiæ gloria affectanda eſt, ſed perpenſo iudicio prout quæque res expoſtulat, ſtatuendum eſt. Planè in leuioribus cauſis proniores ad lenitatem iudices eſſe debent, in grauioribus pœnis ſeueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis ſubſequi. 1 ¶ Furta domeſtica e, ſi viliora ſunt, publicè f vindicanda non ſunt. nec admittenda eſt huiuſmodi accuſatio, cum ſeruus à domino vel libertus à patrono, in cuius domo morantur, vel mercenarius g ab eo, cui operas ſuas locauerat, offeratur quæſtioni. nam domeſtica furta vocantur, quæ h ſerui dominis, vel liberti patronis, vel mercenarij apud quos degunt, ſubripiunt. 2 ¶ Delinquitur i autem aut propoſito k, aut impetu, aut caſu. ¶ Propoſito delinquunt latrones, qui factionem habent. ¶ Impetu autem, cum per ebrietatem l ad manus, aut ad ferrum venitur. ¶ Caſu verò, cum in venando telum m in feram miſſum, hominem interfecit. 3 ¶ Capitis pœna eſt, beſtiis n obijci, vel alias ſimiles pœnas pati, vel animaduerti.

De ſtatu damnatorum.

12. *Marcian.* lib. 2. de officio Præſidis.

QVod ad ſtatum damnatorum pertinet, nihil intereſt, iudicium publicum fuerit, necne. nam ſola ſententia a, non genus criminis ſpectatur. itaque hi, in quos animaduerti iubetur, quive ad beſtias dantur, confeſtim pœnæ p ſerui fiunt.

De modo pœnæ.

13. *Vlpianus* lib. 2. de Appellationibus.

HOdie q licet ei qui r extra ordinem de crimine cognoſcit, quam ſ vult t ſententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorem, ita tamen, vt in vtroque modo rationem non u excedat.

De paganis & militibus.

14. *Macer* lib. 2. de Re militari.

QVædam delicta pagano, aut nullam, aut leuiorem pœnam irrogant, militi verò grauiorem x. nam ſi miles artem ludicram y fecerit, vel in ſeruitutem z ſe venire paſſus eſt, capite puniendum Menander ſcribit.

De decurionibus.

15. *Venuleius Saturninus* lib. 1. de officio Proconſulis.

DIuus Hadrianus eos, qui in numero decurionum a eſſent, capite puniri prohibuit, niſi ſi qui parentem b occidiſſent. verum pœna legis Corneliæ puniendos, mandatis pleniſſimè cautum eſt.

De circumſtantiis: 2. De cauſa. 3. De perſona. 4. De loco. 5. De tempore. 6. De qualitate. 7. De quantitate. 8. De euentu. 9. Quædam ſcelera in quibuſdam prouinciis grauius plecti. 10. De pœnis ob multos delinquentes exacerbandis.

16. *Claudius Saturninus* lib. ſingul. de Pœnis paganorum.

AVt a facta b puniuntur, vt furta c, cædeſque d: aut dicta e, vt conuicia, & infidæ aduocationes: aut ſcripta, vt falſa, & famoſi libelli f: aut conſilia g, vt coniurationes, & latronum conſcientia: quoſque alios ſuadendo iuuiſſe, ſceleris eſt inſtar h. 1 ¶ Sed hæc quatuor i genera conſideranda ſunt ſeptem modis, cauſa k, perſona, loco, tempore, qualitate, quantitate, & euentu. 2 ¶ Cauſa l vt in verberibus, quæ impunita ſunt à magiſtro allata m, vel parente, quoniam emendationis, non n iniuriæ gratia videntur adhiberi: puniuntur, cum quis per iram o ab extraneo p pulſatus eſt. 3 ¶ Perſona dupliciter ſpectatur, eius qui fecit, & eius qui paſſus eſt. aliter enim puniuntur ex iiſdem q facinoribus ſerui, quam liberi. & aliter qui quid in dominum, parentémve auſus eſt, quam qui in extraneum r, in magiſtrum, vel in priuatum. ¶ In eius ſ rei conſideratione ætatis t quoque ratio habeatur. ¶ Locus facit, vt idem vel furtum, vel u ſacrilegium ſit, & capite luendum, vel minore ſupplicio. 5 ¶ Tempus diſcernit emanſorem à fugitiuo: & effractorem x, vel furem diurnum y à nocturno. 6 ¶ Qualitate, cum factum vel atrocius, vel leuius eſt. vt furta manifeſta à nec manifeſtis diſcerni ſolent, rixæ à z graſſaturis, expilationes à furtis, petulantia à violentia. Qua de re maximus apud Græcos orator Demoſthenes a ſic ait, [illegible] b, [illegible] id eſt, Non enim plaga contumeliam, ſed dedecoratio, [illegible] 7 ¶ Quantitas diſcernit furem ab abigeo. nam qui vnum ſuem ſubripuerit, vt fur coërcebitur: qui gregem l vt abigeus.

8 ¶ Euentus m ſpectetur n, vt à clementiſſimo o quoque facta quando p lex non minus eum, qui occidendi hominis cauſa q cum telo fuerit, quam eum qui occiderit puniatur, ideo apud Græcos exilio voluntario fortuiti r caſus luebantur, vt apud præcipuum poetarum.

a Imò ordinaria [illegible] infamiæ cauſam cognitam habuit. l. 16. l. 17. Cod. ex quib. cauſ. infam.
b l. 16. §. 1. ff. eo. l. 4. §. pen. ff. de incendio.
c Poteſt tamen interdum iudex ex cauſa leges & ſtatuta tranſgredi, idque ratione ætatis, vel propter neceſſitatem, vel multorum ſalutem, ſi iuſta cauſa fuerit. l. 3. C. de his qui [illegible] l. 1. §. 7. ff. de his qui notant. l. 10. ff. de off. procon. [illegible]
d v. Nouel. 82. c. 10. in fi. Nouell. Leonis 61. & 106. [illegible]
e l. 17. l. 89. ff. de furtis.
f v. l. vlt. ff. de furtis.
g l. Marti. [illegible] ff. de vi & vi armata.
h [illegible] C. de teſtib.
i v. Platonem 9. de legib. Ariſtotel. 1. Rhetoric.
k Propoſiti, impetus, & caſus differentia in delictis.
l v. l. vn. C. ſi quis Imperatori.
m v. l. 9. inſra. ff. ad l. Aquil. vide Herodotum lib. 1. vbi de Adraſto & Aty. Tiraq. de pœnis cauſa 15.
n Beſtiis obijci pœna capitalis eſt. l. 8. ff. qui teſta. [illegible] de eiſ [illegible] eam pœnam ſuſtinent humiliores, ſicarij & venefici, l. 3. §. pen. ff. ad l. Corn. de ſicar. falſæ monetæ rei, l. 8. ff. ad l. Corn. de falſ. parricidæ, l. pen. ff. ad l. Pompeiam de parricid. ſacrilegi, l. 6. ff. ad l. Iul. peculatus: [illegible] Chriſtiani quoque paſſim à tyrannis beſtiis obijciebantur. Tertull. c. 12 Apologetici. Ad beſtias [illegible] Euſeb. 5. Eccleſiaſt. hiſtoriæ, c. vlt. vbi de Attalo & Blandina tractat. Qui beſtiis obijciebantur [illegible] cuius extat elegans exemplum apud Gellium 5. Noctium 14. [illegible] beſtiis depugnandi cauſa, l. 6. [illegible] Hinc Cyprianus ad Donatum, Pugnant ad beſtias non crimine, ſed furore: apud Senecam 2. de beneſic. 19. [illegible] Tertull. in Apologetico 61. Erant & alij qui operas locabant eo fine, [illegible] Id genus ſpectaculi deteſtatur Cyprianus Epiſt. 103. ad plebem. [illegible] Quid tam horribile, tam tetrum, quam hominis trucidatio? [illegible] Gladiatorum ſceleribus non minus cruore perfunditur, qui ſpectat, quam ille, qui facit: [illegible] non interfeciſſe, qui interfectori & fauet, & præmium poſtulauit.
o adde quæ ſcripſi ad l. 3. C. de inceſtis. p v. l. 17. [illegible] q [illegible] ſi ſtatuta non ſit, [illegible] extra ordinem [illegible] r [illegible] ſ Hinc colligere poſſis, iudicem extra ordinem cognoſcentem [illegible] t [illegible] u [illegible]
x Militia ſeueritatem auget delicti & pœnæ. [illegible] y v. l. 4. §. 1. ff. de his qui notantur. z v. l. 6. §. 5. ff. de iniuſto [illegible] l. 3. C. eod. [illegible] a [illegible] b Parricidij pœna decurio non excuſatur.

k Maius aut minus fit (quamuis idem ſit) tempore, loco, cauſa. [illegible]
l Dignum eſt odio ſcelus, quod non habet cauſam. [illegible] m Magiſtri ac parentes intelliguntur verberare emendationis [illegible] n [illegible] o Per iniuriam [illegible] In cauſis hæc maximè ſpectantur, [illegible] p Verberatio [illegible] legibus vindicanda ſunt. q Pœnæ inæquales ex eodem delicto [illegible] r [illegible] ſ [illegible] t id eſt, perſonæ. [illegible] ſi bene de republica meritus, percuſſus ſit [illegible] u v. l. 5. C. eod. u Sacrilegium à furto ſeparatur ex loco [illegible]
x v. l. 48. ff. de bonis libertorum [illegible] y v. [illegible]
z Graſſatores [illegible] Græci [illegible]
a In oratione aduerſus Midiam. b [illegible] Demoſth. ibid.
c [illegible] Demoſthen. ibid. Animus & affectus corporis, tam pulſantis quam vapulantis, factum atrocius reddunt.
d [illegible] oculos [illegible] corpori [illegible]
e [illegible] Gloſſis [illegible] Heſychius quoque facit aliud quiddam à Colapho.
f Ne legas [illegible] id eſt puſilla, [illegible]
g Sed & in contumeliam. h referre
i Aliquem [illegible] k cum in malo.
l Imò qui vnum, abigeus eſt. [illegible] ff. de abigeis.
m Ex euentu non ſpectatur cogitatio [illegible]
n Demoſthenis [illegible]
o [illegible]
p [illegible]
q Inſidiatus [illegible]
r v. Demoſth. [illegible]

a In ſolidum [illegible] b [illegible] c ff. de furtis. d ff. de ſicariis. e ff. de iniuriis. f ff. de famoſ. libell. g Conſilium nulli [illegible] h [illegible] i Sed [illegible] [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

poëtarum a ſcriptum eſt b.

[illegible Greek verses]

Id eſt,

Quando aut paruulum cuſtoditum Menœtius ex Opunta
Duxit ad noſtram domum parricidium ob triſte
Die illo, cum filium occidi Amphidamantis
Imprudens, ... circa talos iratus.

9 ¶ Euenit, vt eadem ſcelera in quibuſdam f prouinciis grauiùs plectantur, vt in Africa meſſium incenſores g, in Myſia vitium: vbi metalla ſunt, adulteratores monetæ. 10 ¶ Nonnunquam euenit, vt aliquorum maleficiorum ſupplicia exacerbentur, quotiens h nimium multis perſonis graſſantibus, exemplo opus ſit.

De ſerui pœnæ ...

17. *Marcianus* lib. 1. Inſtitutionum.

SVnt † quidam ſerui pœnæ, vt i ſunt in metallum dati, & in opus metalli, & ſi quid eis teſtamento datum fuerit, pro non ſcriptis k eſt l, quaſi non l Cæſaris ſeruo datum, ſed pœnæ.

1 ¶ Item quidam ἀπόλιδες m ſunt, n hoc eſt, ſine ciuitate, vt ſunt in opus publicum o perpetuò dati, & in inſulam deportati p, vt ea quidē quæ iuris ciuilis ſunt, non habeant, quæ verò iuris gentium ſunt, habeant.

De cogitatione.

18. *Vlpianus* lib. 3. ad Edictum.

COgitationis p pœnam q nemo patitur r.

De ſeruis.

19. *Idem* lib. 37. ad Edictum.

SI non defendantur ſerui ſ à dominis, non vtique ſtatim ad ſupplicium deducuntur, ſed permittetur eis defendi vel ab alio t, & qui cognoſcit, debebit de innocentia eorum quærere.

De morte rei.

20. *Paulus* lib. 18. ad Plautium.

SI pœna alicui irrogatur, receptū eſt commentitio a iure, ne ad hæredes b transeat, cuius rei illa ratio videtur, quod pœna conſtituatur in emendationem c hominum, quæ mortuo eo, in quē conſtitui videtur, deſinit.

De vltimo ſupplicio.

21. *Celſus* lib. 37. Digeſtorum.

VLtimum d ſupplicium eſſe mortem ſolā interpretamur.

De damnato in metallum.

22. *Modeſtinus* lib. 1. Differentiarum.

IN metallū damnati, ſi valetudine, aut ætatis infirmitate e inutiles operi faciūdo deprehēdantur, ex Reſcripto D. Pij à præſide dimitti poterunt, qui æſtimabit de his dimittēdis ſi modò vel cognatos, vel affines habēt f, & non g minùs decem annis pœnæ ſuæ functi fuerint.

23. *Idem* lib. 8. Regularum.

SIne præfinito tempore in metallum dato imperitia damnātis, decennij t tempora præfinita videntur.

De ſtatu relegatorum vel deportatorum.

24. *Idem* lib. 12. Pandectarum.

EOrum, qui relegati vel deportati ſunt ex cauſa maieſtatis, ſtatuas u detrahendas ſcire debemus.

De eo qui diu in reatu fuit. 1. Ne quis de ſaxo præcipitetur

25. *Idem* lib. 12. Pandectarum.

SI x diutino z tempore aliquis in reatu y fuerit, aliquatenus q pœna eius ſubleuanda erit: ſic enim conſtitutū eſt, non eo modo puniendos eos, qui longo tēpore in reatu agunt, quā eos qui in recenti r ſententiā exciperētur. 1 ¶ Non poteſt quis ſic damnari, vt de ſaxo ſ

a Homeris poëtarum principis ... [illegible]

b Iliados ψ. verſ. 85. 86. 87. 88.

[illegible]

e Pœnam ... [illegible] f Vt in Arabia ... [illegible] g Inſitores, *Hal.* h Supplicia augenda ſunt eorum criminum, ad quæ multi ſunt procliues. † Hodie nemo pœnæ ſeruus efficitur, *Nouel.* 22. c. 8.

i Scripto. [illegible]

k [illegible] ad alimenta, [illegible]

l Eſt enim non Cæſaris, ſed pœnæ ſeruus, [illegible] n Quibus hodie poſſis comparare damnatos ad triremes. [illegible]

p [illegible]

q [illegible]

r Humanis legibus ſcilicet. [illegible]

[illegible]

a Commentitium ius ne dicas mendax vel falſum. Commenticiū ius eſt fictitium. [illegible]

b Et meritò ... [illegible]

c Pœnarum ſunt duo ... [illegible]

[illegible]

præcipitetur *a*.

De filio damnati.

26. *Callistratus* lib. I. de Cognitionibus.

CRimen, vel pœna paterna nullam maculam *b* filio infligere poteſt. Namq; vnuſquiſq; ex ſuo admiſſo ſorti ſubiicitur, nec alieni criminis *c* ſucceſſor conſtituitur. idque Diui *d* fratres Hierapolitanis reſcripſerunt.

De ſententia non mutanda, & de reſtitutione. 1. De decurionibus, & principalibus ciuitatum.

27. *Idem* lib. 5. de Cognitionibus.

DIui fratres Hirrenio Sitoni reſcripſerunt, non ſolere præſides prouinciarum ea quæ pronunciauerunt ipſos reſcindere *e*. Verùm quoque Italicenſibus *f* reſcripſerunt ſuam mutare ſententiam neminem poſſe: idque inſolitum eſſe fieri. ¶ Si tamen de ſe quis mentitus *g* fuerit, vel, cùm *h* non haberet probationum inſtrumenta, quæ poſtea reperierit, pœna aſſlictus ſit: nonnulla extant principalia reſcripta, quibus vel pœna eorum minuta eſt, vel in integrum reſtitutio conceſſa: ſed id duntaxat *i* à principibus fieri poteſt.

1 ¶ De decurionibus & principalibus *k* ciuitatum qui capitale *l* admiſerunt, mandatis cauetur, vt, *ſi quis hoc admiſiſſe videatur, propter quod relegandus extra prouinciam in inſulam ſit, Imperatori ſcribatur adiecta ſententia à præſide*.

2 ¶ Alio quoque capite mandatorum in hæc verba cauetur. *Si quis ex principalibus ciuitatis latrocinium fecerit, aliudue quod facinus, ut capitalem pœnam meruiſſe videatur commiſerit, vinctum eum in cuſtodiam, & mihi ſcribere adiicere quid quiſque commiſerit.*

De pœnis capitalibus, & his quæ non capitales. 1. De fuſtigatione. 3. De ſeruis & iuuenibus. 4. De ſeruis. 5. De fuſtigatione & condemnatione in metallum. 6. Vel in opus metalli. 7. De his qui ad ſtatuas vel ad imagines principum confugiunt. 8. De admiſſo in necessariam vel extraneum perſonam. 9. De veneuariis. 10. De graſſatoribus. 11. De concremandis. 12. De incendiariis & furtis in balneis. 13. De præda ſine pœnis. 15. De latronib. 16. De ſeruis & libertis. De famoſis & ſauguinis exhibitione hominum.

28. *Idem* lib. 6. de Cognitionibus.

CApitalium *n* pœnarum ferè iſti gradus *o* ſunt. ¶ Summum *p* ſupplicium eſſe videtur ad furcam *q* damnatio, item viui *r* crematio: quod quanquam ſummi ſupplicij appellatione meritò contineretur: tamen, eo quòd poſtea id genus pœnæ adinuentum eſt, poſterius primo viſum eſt, item capitis *s* amputatio.

¶ Deinde proxima morti pœna metalli *u* coërcitio.

¶ Poſt deinde in inſulam deportatio *x*.

1 ¶ Cæteræ pœnæ ad exiſtimationem, non ad capitis periculum pertinent, veluti relegatio ad tempus, vel in perpetuum, vel in inſulam: vel cùm in opus quis publicum *a* datur, vel cum fuſtium *b* ictu ſubijcitur. 2 ¶ Non *c* omnes fuſtibus cædi ſolent, ſed hi duntaxat, qui liberi *d* ſunt, & quidem tenuiores homines, honeſtiores verò fuſtibus non ſubijciuntur, idque principalibus reſcriptis ſpecialiter exprimitur.

3 ¶ Solent quidam, qui vulgo ſe iuuenes *e* appellant, in quibuſdam ciuitatibus turbulentibus *f* ſe acclamationibus popularium *g* accommodare. qui ſi amplius nihil admiſerint, nec ante ſint à præſide admoniti *h*, fuſtibus cæſi dimittuntur, aut etiam ſpectaculis eis interdicitur. quòd ſi *i* ita correcti, in eiſdem deprehendantur, exilio puniendi ſunt, nonnunquam capite plectendi. ſcilicet cùm ſæpiùs ſeditiosè & turbulentè ſe geſſerunt, & aliquoties adprehenſi, tractati clementius, in eadem temeritate propoſiti perſeuerauerint.

4 ¶ Serui cæſi, ſolent dominis reddi *k*.

5 ¶ Et (vt generaliter dixerim) omnes, qui fuſtibus cædi prohibentur, tandem habere honoris reuerentiam debent, quam decuriones *l* habent. Et enim *m* inconſtans diceretur, eum, quem principales conſtitutiones fuſtibus ſubijci prohibuerunt, in metallum dari poſſe.

6 ¶ Diuus Hadrianus in hæc verba reſcripſit: In opus metalli ad tempus nemo damnari debet: ſed qui ad tempus damnatus eſt, etiam *n* ſi faciet metallicum opus, non *o* in metallum damnatus eſſe intelligi debet. huius enim libertas manet *p*, quandiu *q* etiam hi qui (non) in perpetuum opus damnantur. Proinde & mulieres hoc modo damnatæ, liberos pariunt.

7 ¶ Ad ſtatuas *r* confugere, vel imagines *s* principum in iniuriam alterius prohibitum eſt. cùm enim leges omnibus hominibus æqualiter ſecuritatem tribuant; meritò viſum eſt, in iniuriam potius alterius, quàm ſui defenſionis gratia, ad ſtatuas vel imagines principum confugere: niſi ſi quis ex vinculis vel cuſtodia, detentus à potentioribus, ad huiuſmodi præſidium confugerit, his enim venia tribuenda eſt. Ne autem ad ſtatuas vel imagines quis confugiat, Senatus cenſuit. Eumque qui imaginem Cæſaris in inuidiam alterius prætuliſſet, in vincula *t* publica coërceri, Diuus Pius reſcripſit.

8 ¶ Omnia admiſſa in *v* patronum, patroniue filium, patrem *x*, propinquum, maritum, vxorem, cæteraſq; neceſſitudines, grauiùs vindicanda ſunt, quàm in extraneos.

9 ¶ Venenarii *y* capite puniendi ſunt: aut, ſi dignitatis reſpectum agi oporteret, deportandi.

10 ¶ Graſſatores *z*, qui prædæ *a* cauſa id faciunt, proximi latronibus habentur. & ſi cum ferro adgredi, & ſpoliare inſtituerunt, capite puniuntur: vtique ſi ſæpiùs, atque in itineribus *b* hoc admiſerunt. cæteri in metallum dantur, vel in inſulas relegantur.

11 ¶ Igni *c* cremantur plerunque ſerui, qui ſaluti dominorum ſuorum inſidiauerint *d*: nonnunquam liberi plebei, & humiles perſonæ.

Margin notes (left):

[illegible] Nam in [illegible] dabo, *Valer. lib.* 5. de [illegible] ſunt. Lucretius 3. Carcer & horribilis de ſaxo iacta deorſum, Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ.

a An idem dicendum eſt de præcipitatione in mare? Conſtat ſanè parricidas olim in mare vel flumē deiectos, v. l. vit. ff. ad *legem Pomp. de parricid.* Cicer. 1. ad *Herennium*, eoque ſupplicij genere pædagogi Caij ab Octauio puniti, *Sueton. in Octauio*, c. 76. Traianus delatores [illegible] ſe velis & ventis exponebat. *Plin. in Panegyrico ad Traianum.*

b Vel calumniam, [illegible] *Lib.* 32. *cap.* 35. (ideoque [illegible] filia probo quibus [illegible] liberis ſupplicium [illegible] infamiam vel pœnam capitalē, quæ de re Vide diligentiſſimè Alciatum. 8. ex parte [illegible] *litera Caſtr. vnde.*

Notes (foot):

adde *l.* 5. §. 1. *C. ad legem Iuliam maieſtatis*, [illegible] Deut. 24. [illegible] Reg. 4. [illegible] Parip. 25. [illegible] Ezech. 18. [illegible] ad *Brutum* 5. An ſit æquum eos priuari bonis paternis in vniuerſum? alibi dicam: hoc certè conſtat, legitimam eis relinqui, *l.* 7. [illegible] quæ tamen in crimine maieſtatis eſt non ſeruatur. c Et cæt. *l.* 7. in fin. ff. *de ſenatorib.* [illegible] d Antoninus Philoſophus & Verus. e [illegible] f Italica ciuitas Hiſpaniæ, ex qua fuit Traianus. Hadriani maiores inde quoque. Spartianus Hadriano in princ. g [illegible] h Atqui id non permittit, [illegible] Bartolus, poſt concluſionem in cauſa criminali, & poſt teſtium publicationem admitti probationes [illegible].

i [illegible] ſi [illegible] innocentia conſtat, poteſt reum abſolui, Nam vide Guidonem Papæ, *deciſ.* 116.

k Principales ciuitatum, hic & §. 2. [illegible] l Capitale quid, *Hal.* m Adde *l.* 6. §. 9. ff. *de iniuſto.*

n Nobiles non eſſe puniendos niſi principe conſulto hinc colligunt; vt notat Alciatus, [illegible] Verum hic locus de nobilibus non eſt, ſed de principalibus ciuitatum adde & de decurionibus [illegible]

o Capitalia ſupplicia hæc ſunt: furca, viui crematio, capitis amputatio: morti proxima verò, pœna metalli, deportatio, [illegible] Non capitalia, neque morti proxima, ſed quæ ad exiſtimationem [illegible] pertinent, relegatio, opus, fuſtigatio, [illegible]

p Ex ordine. q [illegible]

[illegible]

f Turbulentis, [illegible] g [illegible] [illegible]

[illegible]

Margin notes (right): [illegible]

22 ¶ Incendiarij *a* capite puniuntur, qui ob inimicitias vel prædæ cauſas incenderint intra oppidum; & plerumque viui exuruntur *b*. Qui verò caſam aut villam, aliquo lenius. ¶ Nam fortuita incendia, ſi cùm vitare poſſunt, per negligentiam eorum, apud quos orta ſunt, damno vicinis fuerunt, ciuiliter *c* exercentur, vt qui iactura affectus eſt, damni diſceptet, vel modicè vindicaretur. 23 ¶ In exulib. gradus pœnarum conſtitui edicto Diui Hadriani, vt qui ad tempus relegatus eſt, ſi redeat *d*, in inſulam relegetur; qui relegatus in inſulam, exceſſerit, in inſulam deportetur: qui deportatus euaſerit, capite puniatur. 24 ¶ Ita & in cuſtodiis *e* gradum ſeruandum eſſe, idem princeps reſcripſit; id eſt, vt qui in tempus damnati erant, in perpetuum damnarentur; qui in perpetuum damnati erant, in metallum damnarentur; qui in metallum damnati id admiſerint, ſummo ſupplicio afficerentur. 25 ¶ Famoſos *f* latrones in *g* his locis, vbi graſſati ſunt furca *h* figendos, compluribus placuit, vt & conſpectu deterreantur alij ab iiſdem facinoribus, & ſolatio *i* ſit cognatis & adfinib. interemptorum eodem loco pœna reddita, *k* in *k* quo latrones homicidia feciſſent, nonnulli etiam ad beſtias hos damnauerunt. 26 ¶ Maiores noſtri in omni ſupplicio ſeuerius *l* ſeruos, quàm liberos; famoſos *l*, quàm integræ famæ homines, punierunt.

De vltimo ſupplicio.

29. *Gaius* lib. 1 ad legem Iuliam & Papiam.

QVi vltimo *m* ſupplicio damnantur, ſtatim & ciuitatem & libertatem perdunt. Itaque præoccupat hic caſus mortem, & nonnunquam longum tempus occupat, quod accidit in perſonis eorum, qui ad beſtias damnantur: ſæpe etiam ideo ſeruari ſolent poſt damnationem, vt *n* ex his in alios quæſtio habeatur.

De eo qui aliquid fecit, quo magis ſuperſtitione animus terreatur.

30. *Marcianus* lib. 1. de Pœnis.

SI quis aliquid *o* fecerit, quo leues hominum animi ſuperſtitione *p* numinis terrerentur, Diuus Marcus huiuſmodi homines in inſulam relegari reſcripſit.

De damnato non dimittendo, transferendo. 1. Et ex prouincia in prouinciam ſine permiſſu principis non transferendo.

31. *Idem* lib. 2. de Pœnis.

AD beſtias damnatos fauore *q* populi præſes dimittere non *r* debet; ſed *ſ* ſi eius roboris vel artificij *t* ſint, vt dignè populo *u* Romano exhiberi poſſint, principem conſulere debet.

1 ¶ Ex prouincia autem in prouinciam tranſduci *x* damnatos ſine permiſſu principis non oportere, Diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

De interlocutione, vino fecisti.

32. *Vlpianus* lib. 8. ad Edictum.

SI præſes, vel iudex ita interlocutus ſit, *Vim feciſti*: ſi quidem ex interdicto, non *y* erit notatus, nec pœna legis Iuliæ ſequetur: ſi verò ex crimine, aliud *z* eſt. Quid ſi non diſtinxerit præſes, vtrum Iulia publicorum, an Iulia priuatorum? tunc è ex crimine erit æſtimandum. Sed ſi vtriuſque legis crimina obiecta ſunt, mitior *a* lex, id eſt priuatorum erit ſequenda.

De ſeruo.

33. *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

FRatres Imperatores reſcripſerunt, ſeruos in temporaria vincula damnatos, libertatem & hæreditatem ſiue legatum, poſtquam *f* tempus expleuerint, conſequi: quia temporaria *g* coërcitio, quæ deſcendit ex ſententia, pœnæ eſt abolitio. Si autem beneficium libertatis in vinculis veniat ratio iuris & verba conſtitutionis libertati refragantur. ¶ Planè ſi teſtamento libertas data ſit, & eo tempore, quo adiTur hæreditas, tempus vinculorum ſolutum ſit, rectè manumiſſus intelligetur: non ſecus ac ſi pignori *h* datum ſeruum debitor manumiſiſſet, eiùſque poſt libertati pignus adita fuiſſet hæreditas.

1. De delatoribus.

34. *Idem* lib. 16. Reſponſorum.

SEruus in opus publicum perpetuum *i*, ac multò magis temporarium non datur. Cùm igitur per errorem in opus temporarium fuiſſet datus, expleto *k* tempore, domino ſeruum eſſe reddendum, reſpondi.

1 ¶ Eos *l* quoque pœna delatoris ex ſententia ſenatuſconſulti teneri reſpondi, qui per *m* ſuppoſitam perſonam delatori cauſam dederunt.

De vinculis.

35. *Calliſtratus* lib. 1. Quæſtionum.

MAndatis principalibus, quæ præſidib. dantur, cauetur, ne quis perpetuis *n* vinculis damnetur: idque etiam Diuus Hadrianus reſcripſit.

De ſeruis pœna.

36. *Hermogenianus* lib. 1. Epitomarum.

IN metallum, *o* ſed *o* & in miniſterium metallicorum damnati, ſerui efficiuntur *p*, ſed pœnæ.

De Dardanariis.

37. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

IN Dardanarios *q*, propter falſum menſuratum, vnde ob vtilitatem *r* popularis annonæ, pro modo admiſſi extra *ſ* ordinem vindicari placuit.

Si quis in metallo Principis, vel ex moneta ſacra furatus ſit. 1. De tranſfugis & conſiliorum renunciatoribus. 2. De ſeditionis et tumultus. 3. De impuberes corrupta. 4. De eo qui ſe ſciat hominem redemptum non probandi. 5. De abortionis vel amatorij poculo dato. 6. De teſtamento ſuppreſſo. 7. De viui teſtamento aperto recitato reſignato. 8. De inſtrumentis adulterinis productis, vel aliis [illegible]. 10. De iudice corrupto. 11. De milite qui ex carcere dato gladio [illegible] & de eo qui quempiam cuſtodiendum deſeruit. 12. De miſſo qui ſibi manus intulit.

38. *Idem* lib. 5. Sententiarum.

SI quis aliquid ex metallo *a* principis, vel ex moneta ſacra *u* furatus ſit, pœna metalli, & exilij punitur.

1 ¶ Transfugæ *x* ad hoſtes, vel conſiliorum *y* noſtrorum renunciatores, aut *z* viui exuruntur, aut *a* furca ſuſpenduntur. 2 ¶ Actores *b* ſeditionis *c* & tumultus populo concitato; pro qualitate dignitatis aut *c* in furcam *d* tolluntur, aut beſtiis obijciuntur, aut in inſulam deportantur. 3 ¶ Qui nondum *e* viripotentes virgines corrumpunt, humiliores in † metallum damnantur; honeſtiores in inſulam relegantur, aut in exilium mittuntur.

a v. l. 12. ff. de incendio ruina. naufr. [illegible] Moſaic. & Rom. tit. 8.
b v. d. l. poſitam.
c Digeſt. compendio [illegible] ſecti. [illegible] Paul. 5. ſent. 3. § [illegible] C. de [illegible] lege Aquil.
d l. 28. § [illegible]
e Cuſtodiæ hic ſunt qui in cuſtodia pœnis [illegible] ſigno [illegible] Cuiac. [illegible]
f Graecis [illegible] Nouell. [illegible] §. [illegible] d. Nouel. [illegible]
g [illegible] ſeu ſupplicio qui que in loci adhibendus ſit, vel delinquit [illegible]
h [illegible]
i Vindicta iuſta ſolatio eſt. Apuleius [illegible] ſupplicio ſeruos [illegible] vindicari [illegible] ſupplicium [illegible] ſolatium dare [illegible] que bonum vita [illegible] ipſis.

k l. 16. § 3. [illegible] Imò vtilius ſint puniendi, l. 8. [illegible] C. de Epiſcopis. l Famoſus hic appellatur integræ famæ homini. m l. 2. [illegible] 6 Damnati tamen [illegible] vt ex his in alios quæſtio habeatur. o Ita lex Francica, [illegible] ne quis ignota Angelorum ſingat nomina, nomine vero [illegible] quos habemus in authoritate: vt ſunt Michael, Gabriel, Raphael. [illegible] Pſeudographa & dubia narrationes, vel omnino quæ contra fidem Catholicam eodem modo vertatur. Huius generis ſunt epiſtolæ quas de cœlo cecidiſſe iactant nonnulli impoſtores, vt ait eadem lex Francica [illegible].
p Superſtitionem [illegible], qui aquas vel [illegible], vel rationes incognitas religiones aſſerunt quibus animi hominum mouentur. Paul. 5. ſent. 21. § 2. ſuperſtitioni [illegible] religio medias partes tenet. Hæc ab hominibus Deo debetur, [illegible] Lactantius in Epitome c. 3. Primum iuſtitiæ officium [illegible] Deum agnoſcere, vt parentem, eum metuere, vt dominum, diligere vt patrem, [illegible] omni ſuperſtitione, vide l. 24. § 5. ff. de [illegible] de collegiis. Eſt enim religio veri cultus: ſi [illegible] Lactant. [illegible] ſuperſtitio minimis etiam in rebus [illegible] Liuius 27. Eorum vaſtitia augetur, qui [illegible] capti ſuperſtitione [illegible] Liuius 4. Marem [illegible] ſuperſtitione, adiunctis externis, ne morbo [illegible] quod ne fieret prudenter à Romanis vetitum fuit. Liuius ibid. adde Capitolinum in Marco Antonino, à quo peſtilentiæ tempore Deorum cultus diligentiſſimè [illegible] fuit. Hæc eſt, quæ Athenienſibus ignotum illum Deum peperit. Alexand. 27. verſ. 22. 23. Papo [illegible] & Lactant. [illegible] 3. [illegible] tunc ad circumforaneos [illegible] deorum reliquias [illegible] Gallis, Pauſan. in [illegible] peſtiles olim [illegible] [illegible] à Menandro apud Clementem Alexandrinum in Protreptico, [illegible] placet mihi Deos, foris ambulans cum vetula, neque in domos ingredi [illegible] Metragyrtes, & Antiſtites, non alo matrem Deorum, quos Dij alant. Ad hos videtur alludere Tertullianus in Apologetico c. 13. circuit [illegible] religio mendicans, exige ut mercedem templi, pro aditu [illegible]: non licet Deos noſſe gratis, venales ſunt. Huc refer elegantem libellum Plutarchi de ſuperſtitione. q v. quæ notaui ad l. pen. ff. de [illegible]. Hinc colligit Bellouſianus 2. [illegible] 19. Iudicem ob populi tumultum pœnam non mitigare poſſe.
r v. l. 12. C. [illegible] l. 14. s Supplicium differri poteſt, propter robur & artificium damnati. adde [illegible] ad l. 23. ff. de re militari. Idem dicendum ſi [illegible] ſint de Republica. t Alciatus 5. [illegible] c. 19. u Dynus refert ſe ea hoc [illegible] mortis veniam [illegible] [illegible] ob artis ſuæ peritiam, [illegible] Clarus 5 ſent. §. [illegible] q. 60.
x Ad ludum ſcilicet gladiatorium, vel venatorium. Alciatus 2. parerg. 18. An & carnificis officio fungatur? hoc vſu receptum eſſe in Italia, Germania & Gallia refert Papo 5. Nouar. [illegible] negat tamen temere id concedendum, [illegible] carnifices [illegible] Idem 24. Arreſt. 10. art. 16. refert damnatum, virgini [illegible] J.C. [illegible] ſi conceſſum fuiſſe, atque ita damnatum, mortis pœnam euaſiſſe. Id in Hiſpania [illegible] addit, [illegible] forte deductæ [illegible] Extra de ſponſalibus, adde l. 27. C. ad legem Iuliam de adult. [illegible] Bargoenſis §. 2. [illegible] nec [illegible] adde Bragos [illegible] poſſe, niſi [illegible] matrimonio [illegible] [illegible] pœnam [illegible] videri quam ſi mors eſſet [illegible] adde, Bragos [illegible] de pœna cauſa 56.

y v. l. 14. ff. de ſur. & vad. z Con [illegible] l. 4. Vide [illegible] c. Damnatus ex lege Iulia de vi priuata [illegible] infamis. d v. l. 1. [illegible] ff. ad Turpill. [illegible] e Præſumitur pro mitiore pœna & delicto. v. Alciat. 3 Præſumpt. f l. 1. C. qui non poſſunt ad libertat. g vide l. 8. § 6. de reiudicata, pœna ad tempus conſtituta, poſt tempus intelligitur remiſſa. h l. 26 [illegible] ſ. qui pote ſtatue. i l. 1. C. eod. k l. 14. C. eod. l v. l. 24. ff. de iure fiſci. m vide l. 24. ff. de iure fiſci. n vide l. 8. § 9. ff. eod. l. 6. C. de Cuſt. reor. [illegible] 14. o d. Nouell. 22. c. 8. p Dardanarij qui? v. l. 6. ff. de extraord. crim. q v. l. pen. ſup. de ſe [illegible] r l. vlt. ff. de annona. ſ [illegible] ff. de publ. iud. t v. l. 6. in ſ. ff. ad l. Iul. peculatus. u Sacra moneta, principis moneta. x v. l. 3. § 10. ff. eod. l. 1. in fi. ff. de ſeruis [illegible] de re militari. y v. l. 6. § 4. ff. de re militari. z Hoc referendum eſt ad tranſfugas l. 3. § 2. ff. eod. a Hoc referendum ad renunciatores conſiliorum, l. 6. § 4. ff. de re militari. b Auctores, Paul. 5 ſent. 22. § 1. machines, Ibid. c v. l. C. de ſeditioſis d Graecæ, Paul. ibid. cur hoc ita mutatum à Triboniano, dixi § ad legem 24. Adeſtor Eutrotio [illegible] Hieron. Chriſtum crucis ſupplicio puniſſe affectum, quod eius infame genus eſſet ſupplicij; ſed tamen, ſi propius ſpectemus, hic locus oſtendit Chriſtum non alio nomine à Iudæis crucifixum, quam quòd eum (falſò tamen, & perfidè) ſeditionis authorem dicerent. Hinc illæ accuſationes, hunc inuenimus ſubuertentem gentem noſtram; & prohibentem tributa dare Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum regem eſſe. Lucæ 23. verſ. 2. & verſ. 5. concitat populum. Porrò, vt de crucis ſupplicio aliquid amplius ad iiciam, hac pœna Ioſue principes idololatriæ affecit, Ioſue 8. verſ. 29. vt & Dauid ſeptè ex genere Saulis ob interfectos Gabaonitas contra fœdus. 2. Regum 21. verſ. 6. ea pœna vtebantur Ægyptij Gen. 40. verſ. 21. & 22. Plut. in Agide & Cleomene in ſin. Perſæ & Medi, Eſther 7. verſ. 9. & 9. verſ. 10. Carthaginenſes [illegible] 8. in Hannonem Afros [illegible] [illegible] & dux Macheus in [illegible] filium, lib. 18. & ex Romanis Scipio in tranſfugas [illegible] Valer. 2. C. [illegible] in regem Antigonum eo viſum [illegible] Plutarch. in libro de fortuna Romanorum. Galba in tutorem, qui pupillum ſuum veneno interfecerat. Suet. in Galba c. 9. e Nondum viripotentem, Græci [illegible] ex [illegible] c. 38. § 4. [illegible] Latini etiam [illegible] appellant, l. 25. ff. de iniur.
† Pœna corrumpentis nondum viripotentem iure ciuili non eſt capitalis; vt hic damnari poteſt ad triremes vel ad dotandam puellam Gramma. deciſ. 2. quidam tamen capitalem pœnam imponi volunt indiſtinctè vt Iohannes [illegible] de [illegible] [illegible] iudicis hanc pœnam permittunt, & capitalem tamen volunt, ſi ſtuprator pudenda virginis fregerit. v. Clarus in § [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

4 ¶ Qui ſe ſuis a nummis redemptum non probauerit, libertatem petere non poteſt, amplius eidem domino ſub pœna vinculorum redditur, vel, ſi ipſe dominus malit in metallum damnatur. 5 ¶ Qui abortionis *b*, aut amatorium *c* poculum *d* dant, etſi dolo non faciūt: tamen, quia mali exempli res eſt, humiliores in metallum, honeſtiores in inſulam amiſſa parte bonorum relegantur. quòd ſi *e* eo mulier, aut homo perierit, ſummo ſupplicio adficiuntur. 6 ¶ Teſtamentum, quod nullo iure valet impunè *f* ſupprimitur: nihil eſt enim, quod ex eo aut petatur, aut conſiſtere poſsit. 7 ¶ Qui viui *g* teſtamentum aperuerit, recitauerit, reſignauerit, pœna Corneliæ tenetur. & plerumque humiliores aut in metallū damnantur, aut honeſtiores in inſulā deportātur.

8 ¶ Si *h* quis inſtrumentum litis ſuæ à procuratore *i* aduerſario proditum eſſe conuicerit: procurator, ſi humilior ſit, in metallum damnatur: ſi honeſtior, adempta parte bonorum dimidia, in perpetuum relegatur.

9 ¶ Inſtrumenta penes ſe depoſita quicumque *k* alteri altero abſente reddiderit, vel aduerſario prodiderit: prout perſonæ cōditio eſt, aut in metallum damnatur, aut in inſulam deportatur. 10 ¶ Iudices pedanei *l*, ſi pecunia corrupti dicantur, plerumque à præſide, aut curia ſummouentur, aut in exilium mittuntur, aut ad tempus relegantur. 11 ¶ Miles, qui ex carcere *m*, dato gladio, erupit, pœna capitis punitur. Eadem pœna tenetur, & qui cum eo, quem cuſtodiebat, deſeruit.

12 ¶ Miles, qui ſibi *n* manus intulit, nec *o* factum peregit, niſi impatientia doloris, aut morbi, luctuſue alicuius, vel alia cauſa fecerit, capite puniendus eſt: aliàs cum ignominia mittendus eſt.

De partu abacto.

39 Tryphoninus lib. 10. Diſputationum.

CIcero in oratione pro Cluentio Auito *p* ſcripſit, Mileſiam quandam mulierem, cùm eſſet in Aſia, quod ab hæredibus ſecundis, accepta *q* pecunia partum ſibi medicamentis ipſa abegiſſet, rei capitalis eſſe damnatam *r*. Sed & ſi qua viſceribus ſuis poſt diuortium, quòd prægnans fuit, vim intulerit, ne iam inimico *ſ* marito filium procrearet: vt temporali exilio coërceatur, ab optimis Imperatoribus noſtris reſcriptum eſt.

De hoſte occultato.

40 Paulus lib. 5. Decretorum.

MEnodorum, cùm hoſtem fugientem ſciens ſuſcepiſſet *t*, in inſulam deportari: Philoctetem, quod occultari eum, non ignorans diu diſſimulauerit, in inſulam relegari *u* placet *x*.

De his qui legibus non obtemperant.

41 Papinianus lib. 2. Definitionum.

SAnctio legum, quæ *y* nouiſſimè certam pœnam irrogat iis qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas ſpecies pertinere non videtur, quibus ipſa lege pœna ſpecialiter addita eſt: nec ambigitur, in cætera omni iure ſpeciem generi *z* derogare. nec ſanè veriſimile eſt, delictum vnum eadem lege variis *b* æſtimationibus *c* coërceri.

De pœnis molliendis.

42 Hermogenianus lib. 1. Epitomarum.

INterpretatione legum pœnæ molliendæ *a* ſunt potius, quàm aſperandæ.

De eo cui arte ſua vti interdictum eſt. 1 De priuilegio decurionum.

43 Paulus lib. 1. Reſponſorum.

IMperator Antoninus Aurelio Atiliano reſcripſit: Præſes vltra adminiſtrationi ſuæ tempus interdicere alicui arte ſua vti non *e* poteſt.

1 ¶ Idem reſpondit, eum, qui ſuo admiſſo decurionum honorem amiſit, non poſſe in pœnis euitandis decurionis filij honorem vindicare.

DE † BONIS DAMNATORVM *ſ*.

TIT. XX.

Quibus condemnationibus bona publicantur. 1 De liberis.

1 Callistratus lib. 1. de iure fiſci & populi.

DAMNATIONE *g* bona *h* publicantur, cùm aut vita adimitur, aut ciuitas, aut ſeruilis conditio irrogatur. 1 ¶ Etiam hi qui ante concepti, & poſt damnationem nati ſunt, portiones *i* ex bonis patrum damnatorum accipiunt. 2 ¶ Liberis autem ita demum portio tribuitur, ſi iuſtis & ex patris nati ſint. 3 ¶ Liberis eius, cui pars dimidia duntaxat bonorum adēpta eſt, partes non dantur. idque & Diui fratres reſcripſerunt.

De dolo in carcerem.

2 Idem lib. 6. de cognitionibus.

NOn vt quis in carcerem ductus eſt, ſpoliari eum oportet: ſed poſt condemnationem *l*. idque Diuus Hadrianus reſcripſit.

De dote.

3 Vlpianus lib. 33. ad Edictum.

QVinque *m* legibus *n* damnatæ mulieris dos *o* publicatur: maieſtatis, vis publicæ, parricidij, veneficij, de ſicariis.

4 Papinianus lib. 2. de Adulteriis.

ET omnis omnino maritus ſaluas actiones *p* contra fiſcum habet.

5 Vlpianus lib. 33. ad Edictum.

SEd ſi alia lege capitis punita ſit quæ *q* dos *r* non publicatur: quia prius ſeruia pœnæ efficitur: *ſ* verum eſt, dotem mariti *t* lucro cedere, quaſi mortua ſit.

1 ¶ Quòd ſi deportata ſit filiafamilias: Marcellus ait (quæ ſententia *x* vera eſt) non vtique deportatione *y* diſſolui matrimonium. nam cùm libera mulier remaneat, nihil prohibet, & virum mariti affectionem, & mulierē vxoris animū retinere. Si igitur eo animo mulier fuerit, vt diſcedere à marito velit, ait Marcellus tunc patrem de dote acturum, ſed ſi materfamilias ſit, & interim conſtante matrimonio fuerit deportata, dotem penes maritum remanere. poſtea verò diſſoluto matrimonio *a*, poſſe eam agere, quaſi humanitatis intuitu hodie nata actione.

De pannicularia.

6 Idem lib. 10. de officio proconſulis.

DIuus Hadrianus Aquilio Bradua ita reſcripſit: Pannicularia *ſ* cauſa quemadmodum intelligi debeat ex ipſo nomine apparet. non enim bona damnatorum pannicularia ſignificari quis probè dixerit. Nec ſi zonam *i* circa ſe habuerit, protinus aliquis a ſibi vindicare debebit, ſed veſtem, qua is fuerit indutus.

a *l. 5. §. de manumiſſ.*
b Abortionis pocula, *Paul. 5. ſent.* [illegible]

k Naturalem liberorum [illegible]
l Idemque [illegible]
a Criminibus [illegible]
b Dos mulieris publicari, & conſiſcari [illegible] quinque caſibus.
c Quas habet [illegible]
d Hodie [illegible]
e [illegible] *C. ſolato.*
f Deportatione matrimonium non diſſoluitur [illegible]
g Pannicularia [illegible]
h Zona [illegible]
i [illegible]
u [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

aut nummulos in vetralem z, quos victus ſui cauſa in promptu habuerit, aut leues annulos, id b eſt, quæ rem non excedūt aureorū quinque, alioquin ſi quis dānatus digito habuerit aut ſardonycha c, aut aliam gemmam magni pretij, vel ſi quod chirographū magnæ pecuniæ in ſinu habuerit, nullo iure illud in pannicularia vertetur, ne tenebitur. ¶ Pannicularia ſunt ea, quæ in cuſtodiā receptus, ſecum attulit ſpolia, quibus indutus eſt, cùm quis ad ſupplicium ducitur, vt & ipſa appellatio oſtendit, ita neq; ſpeculatores d vlterò ſibi vindicent, neq; optiones e ea deſiderent, quibus ſpoliatur, quo momento quis punitus eſt. Hanc rationē non compendio ſuo debent præſides f vertere, ſed nec pati, optiones, ſiue commentarienſes g ea pecunia abuti. ſed debent ad ea ſeruari, quæ iure præſidum ſolent erogari h: vt puta chartiaticum i quibuſdā officialibus inde k ſubſcribere, vel ſi qui fortiter fecerint milites, inde eis donare: barbaros etiā inde munerari venientes ad ſe vel legationis, vel alterius rei cauſa. Plerunq; etiam inde contractas pecunias præſides ad fiſcum tranſmiſerunt. quod l perquàm nimiæ m diligentiæ eſt: cùm ſufficiat, ſi quis non in vſus proprios verterit, ſed ad vtilitatem officij n patiatur deſeruire.

De liberis. 1. De libertino damnato. 2. De liberis adoptiuis. 3. De pluribus filiis. 4. De acquiſitis per flagitium. 5. De relegatione & deportatione.

7. *Paulus lib. ſingulari de portionibus, quæ liberis damnatorum conceduntur.*

CVm ratio naturalis o, quaſi lex quædam tacita p, liberis q parentium hæreditatem addiceret r, velut ad debitam s ſucceſſionem eos vocando, propter quod & in iure t ciuili ſuorum u heredum nomen eis indictum x eſt, ac ne y iudicio quidem parentis niſi meritis z de cauſis &, ſummoueri ab ea ſucceſſione poſſent, æquiſſimum exiſtimatum eſt, eo quoque caſu, quo propter pœnam parentis aufert bona damnatio, rationem haberi liberorum, ne alieno a admiſſo grauiorem pœnam luerent quos nulla contingeret culpa, interdum in ſummam egeſtatem deuoluti b. quod cum aliqua moderatione definiri placuit: vt qui ad vniuerſitatem venturi erant iure ſucceſſionis, ex ea portiones c conceſſas haberent.

1 ¶ Si in libertinum animaduerſum erit: patrono eius id quod in bonis illius habiturus eſſet, ſi is in quē animaduerſum eſt, ſua morte deceſſiſſet, eripiendum non erit: reliqua pars bonorum, quæ ad manumiſſorem non pertinebit, fiſco erit vindicanda. 2 ¶ Ex bonis damnatorum portiones adoptiuis f liberis, ſi g non fraudis cauſa facta eſt adoptio, non minùs quàm naturalibus concedi æquum eſt. ¶ Fraudis autem cauſa adoptio facta videtur etiam ſi non in reatu h, ſed deſperatione rerum per conſcientiam metu imminentis accuſationis quis adoptet in hoc, vt ex bonis quæ ſe amiſſurum cogitat portio detrahatur.

3 ¶ Si plures filios damnatus habeat, feruntur exempla, per quæ pluribus liberis omnia bona damnati conceſſa ſunt. ſed & D. Adrianus in hac ſententia reſcripſit: Fauorabilem i apud me cauſam liberorum Albini filiorū numerus k facit, cùm ampliari imperium hominum l adiectione, potius quàm pecuniarū copia, malim, ideoque illis paterna ſua concedi volo, quæ manifeſtabunt tot poſſeſſores, etiam ſi acceperint vniuerſa.

4 ¶ Præterea ex his quæ per flagitium damnatus adquiſiit, portiones liberorum non augentur: veluti ſi cognatum ſuum interimi curauerit, & eius hæreditatē adiit, vel bonorum poſſeſſionem accepit, nam ita Diuus Pius reſcripſit. Cui conſequenter illud idem Princeps conſtituit, cùm filiafamilias veneno m necaſſe contenderetur eum, à quo heres inſtituta erat, quamuis iuſſu n patris, cuius in poteſtate o *eſſet adiiſſet hereditatem, vindicari eam fiſco.* 5 ¶ *Poſt p condemnationem adquiſita, ſi is cuius bona publicata ſunt, relegatus ſit, ad heredes eius pertinere teſtamento ſcriptos, vel ad heredes ab inteſtato, nam relegatus & teſtamenti factionem habet, ſicut reliqua iura. Quod ſi deportatus ſit, quia ciuitatem amiſit, heredem habere non poteſt, & adquiſita fiſcus accipit.*

De libertino damnato. 1. De relegatione. 4. De dote.

8. MARCIANVS lib. *

L*Iberis etiam patronorum q integrum ius patronatus ſeruatur in bonis paterni liberti, cuius bona publicata ſunt. Si filius patroni exiſtat & heres, fiſco locus eſt in parte filii patroni.*

1 ¶ *Sed ſi patroni filius r exiſtente filio liberti excludatur, ſecùdum dicemus, fiſco locum non eſſe: quamuis patroni quidem filium excludant liberi, filiuſque ipſi autem excludit fiſcum.*

2 ¶ *Sed etſi nolit filius patroni petere bonorum poſſeſſionem, conſtat, fiſcum excludi in parte ei debitam ex bonis paterni liberti.*

3 ¶ *Bona relegati non publicantur, niſi ex ſententia ſpeciali s. ſed iura libertorum nec ſpeciali ſententia adimi poſſunt, quia ſolus princeps relegato ea adimere poteſt.*

4 ¶ *Si pater, qui pro filia dotem dedit, damnatus, nihil competit fiſco, etiamſi in matrimonio poſtea filia deceſſerit, quo caſu alias dos profectitia redit ad patrem, manebit ergo penes virum.*

9. CALLISTRAT. lib. *

N*Iſi probetur t patrem metu condemnationis in fraudem t fiſci filio profeſsiſſe.*

10. MARCIAN. lib. *

S*Ed etſi pater dotem pro filia promiſerit, & damnatus ſit, vir totam exactio aduerſus fiſcum ex bonis patris dotem.*

1 ¶ *Si ſoluto filiæ matrimonio pater damnatus ſit, ſi quidem poſtea, quàm filia ei conſenſit, vel dotem repetiit, fiſcus eam repetet à marito, ſi verò antè, quàm conſenſerit, ipſa & filia dotis repetitionem habet.*

11. IDEM lib. *

C*Ondemnatus ſi appellauerit & deceſſerit pendente appellatione, bona eius non publicantur. nam & teſtamentum eius valet.*

¶ *Iacet x dicendum eſt, & ſi appellatio eius non recipiatur.*

¶ *Reus prætereaquam y medio bona ſua adminiſtrare poteſt, & debita ſoluere, & accipere, ſi bona fide id faciant: nam poſt condemnationem vero conſtituet, quæ in fraudem fiſci alienauit.*

DE BONIS EORVM z QVI ANTE

d Speculatores, vulg. Hal. Id etiam vocabulum extat in l. 7. C. de cohortalib. & apud Senec. 3. de benef. 25. & in Euangelio Marci 6. v. 27. [illegible] Suet. ſpeculatoria caliga. Tacitus, Plutarchus in Galba, [illegible] ſpeculatori [illegible] qui nudato gladio hominum amputant ceruices: ſpeculator eſt, qui [illegible] miniſterio fungitur, poſterior ætas, vt Leo [illegible] Vegetius [illegible] quaſi auſcultatores, Cuiac. 6. obſ. 33. Gloſſis ſpeculator [illegible] qui caput amputat carnifex. e Optiones [illegible] Plutarchus in Galba, [illegible] ſpeculatores etiam dicuntur, 2. Vegetius 17. quaſi auſcultatores. Leo [illegible] Cuiac. 6. obſ. 33. v. Beſſum in Otho. f Damnati bona publicantur. Quid veſtis damnati quæ is indutus fuit, quod nummi [illegible] quos fortè victus ſui cauſa in promptu habuit, aut leues annuli in pannicularia ratione cenſentur, [illegible] arbitrio diſpenſantur, vt rectè notat Ludouicus Romanus [illegible] huiuſmodi ſpolia ſuos vertere debet in ea, quæ iure ſuo erogare ſolet. Igitur non ſunt optionis, vel commentariēſis [illegible] in chartiaticum officialium [illegible] qui quid fortiter fecerint: in barbarorum legatos vel nuncios, denique ad officij ſui vtilitatem. [illegible] g [illegible] h [illegible] ſolent erogari. i Carticam, vulg. Car [illegible] Hal. carcaticum, [illegible] Budæus putat legi poſſe [illegible] mercedes apparitoribus dari ſolitas, vel [illegible] quod iudici [illegible] chartiaticum [illegible] quibus mandabit et publica vectigalia exigerent [illegible] Chartiaticum eſt, quod quaſi pro chartis officialibus datum vel ceratium pro cera; apud Ciceronem puluerat[illegible] quod quaſi pro labore, & puluere agrimenſoribus datur, v. Cuiac. 4. obſ. 28. k [illegible] ſubſcriptores, vel [illegible] officialibus, vt inde poſſint ſubſcribere [illegible] non admodum Latinè [illegible] hic locus concipi videtur, vel [illegible] per iudicem ſubſcriptorem detrahi, diminui, & officialibus [illegible] l Locus [illegible] bonus ador non eſt optimo principi. adde l. 1. [illegible] m Id eſt, nimis ſordidum. n Id eſt, eorum qui ſunt ex officio. o Adde l. 36 [illegible] Legitimam iure naturali [illegible] debere hinc colligunt, quantitatem tamen eius iure ciuili finiri: Quæ aſcendentibus debetur, non iure naturali: ſed ciuili tantum, & ordine potius [illegible] debetur [illegible] ratione miſerationis contra voluntatem parentum [illegible] Ideo luctuoſa portio dicitur [illegible] luctuoſa hæreditas [illegible] triſtis ſucceſſio [illegible] fortunæ ſolatium [illegible] Quidquid collateralibus debetur, hoc ciuili debetur, v. Nouell. [illegible] & Michaelem Graſſum lib. 1. [illegible] p Præſumitur pater ſemper velle hæreditatem ſuam liberis relinquere [illegible] de qua præſumptione, v. Alciat. [illegible] q Maſculis, & fœminis, liſque naturalibus, & legitimis non iniuſtis, l. 2. [illegible] non ex adulterio, & inceſtuoſo concubitu, v. Craſſum lib. [illegible] r Adde l. 7. [illegible] ſ Iure naturæ [illegible] t Id eſt, lege XII. tabular. u Qui viuo quodammodo patre domini [illegible] x Indictum, vulg. Haloand. [illegible] indultum. y Hereditatem liberi debitam nullo ſtatuto tolli poſſe, hinc nonnulli colligunt: [illegible] immutabilia ſunt [illegible] de iure naturali. ſentiūt tamen interpretes [illegible] hæreditatem poſſe. Hereditas diminuta, nihil aliud eſt quàm legitima. legitima vero potius iuris ciuilis eſt, quàm naturæ. Ac idem in ſucceſſione parentum, & collateralium? Alciatus dicto loco putat parentes & collaterales penitus ſtatuto [illegible] poſſe à ſucceſſione: cum eorum ſucceſſio iuris non ſit naturæ, ſed ciuilis. [illegible] tamen (quod ad collaterales proximos attinet) hanc ſtatuto ſucceſſionem [illegible] 27. [illegible] in quo illud [illegible] eſt, à collateralibus aſcendentibus [illegible] ſemper excludi.

admiſſa appellatione. y l. vlt. C. ad leg. Iul. maieſt. l. 15. ſup. de donationib. z Carniſices loco habebantur apud veteres, is qui ſeipſum vulnerauit et mortuus eſt, [illegible] qui ob id quoque neque parentabant, neque iuſta faciebant, niſi ſuſpenſo officio vetat per [illegible] mortis. Idem [illegible] ab vxore [illegible] ſup. de his qui. notantur infamia. Tarquinius [illegible] laqueo crucifigi, vt Caſſius Hemina refert apud Seruium Danielis, manuſcriptum.

ſententiam *vel mortem a ſibi conſtituerunt, *vel accuſatorem b corruperunt.c

TIT. XXI.

De accuſatore corrupto.

1. Papinianus lib. 8. Diſputationum.

IN capitalibus d criminibus à Principibus decretum eſt, non nocere ei qui adverſarium corrupit: ſed in his demum quæ pœnam mortis continent. nam ignoſcendum cenſuerunt ei qui ſanguinem ſuum qualiter qualiter redemptum voluit.

1. De mortuo antequam Imperator reſcripſerit.

2. Macer lib. 2. Publicorum.

IMperator Severus & Antoninus Iulio Iuliano. Eos qui a latronibus e nominati f corruptis accuſatoribus diem ſuum obierint, et confeſſos g de crimine, non relinquere defenſionem heredibus, rationis h eſt.

1 ¶ Si is, de i cujus pœna Imperatori ſcriptum eſt, veluti quòd decurio k fuerit, vel quòd in inſulam deportari debuerit, antequàm reſcriberetur, deceſſerit: poteſt quæri, num ante ſententiam deceſſiſſe videatur. argumento eſt ſenatuſconſultum, quod factum eſt de his qui Romam tranſmiſſi, ante ſententiam deceſſiſſent: cujus verba hæc ſunt: Cùm damnatus nemo videri poſſit in hunc annum, antequàm l de eo fuerit judicium Romæ redditum, & pronunciatum eſſet, neque cujuſquā mortui bona, antequàm de eo Romæ pronunciatum ſit, publicata ſunt, eaque bona, heredes poſſidere debent.

De morte ſibi conſcita. 7. De eo qui ſub incerto cauſa eventu deceſſit. 8. Si heredes parati ſint cauſam ejus qui mortem ſibi conſcivit ſuſcipere.

3. Marcianus lib. ſingulari de Delatoribus.

QVi rei poſtulati, vel qui in ſcelere deprehenſi, metu m criminis imminentis mortem ſibi conſtituerunt, heredem non habent. Papinianus tamen lib. 16. reſponſorum ita ſcripſit, *ut, *qui rei criminis non poſtulati, manus ſibi intulerint, bona eorum fiſco nō vindicentur. non enim facti ſceleritatem n eſſe obnoxiam, ſed conſcientiæ metū in reo velut confeſſo teneri, placuit. ergo aut poſtulati eſſe debent, aut in ſcelere deprehenſi, ut ſi ſe interfecerint, bona eorum confiſcentur.

1 ¶ Vt autem D. Pius reſcripſit, ita demū bona eius, qui in reatu o mortem ſibi conſcivit, fiſco vindicanda, ſunt, ſi eius criminis reus fuit, ut p ſi damnaretur, morte, aut deportatione adficiendus eſſet.

2 ¶ Idē reſcripſit, eum qui modici q furti reus fuiſſet licèt vitam ſuſpendio finierit, non videri in eadem cauſa eſſe, ut bona heredibus adimenda eſſent: ſicut neque ipſi adimerentur, ſi r compertum in eo furtum fuiſſet.

3 ¶ Ergo ita demum dicendum eſt, bona eius qui manus ſibi intulit, fiſco vindicari, ſi eo crimine nexus fuit, ut ſi ſ conuinceretur, bonis careat.

4 ¶ Si quis autem tædio t *vitæ, *vel impatientia u doloris alicuius, vel alio modo x vitam finierit, ſucceſſorem habere Divus Antoninus reſcripſit.

5 ¶ Videri autem & patrem, qui ſibi manus intuliſſet, quòd z diceretur filium ſuum occidiſſe, magis dolore filij amiſſi mortem ſibi irrogaſſe, & ideo bona eius non eſſe publicanda, D. Hadrianus reſcripſit.

6 ¶ Sic autem hoc diſtinguitur, intereſſe, qua ex cauſa quis ſibi mortem conſcivit, ſicuti cùm quæritur an is qui ſibi manus intulit, & non a perpetrauit, debeat puniri, quaſi de ſe ſententiam dederit b. nam omnimodo puniendus eſt, niſi tædio c vitæ, vel impatientia alicuius doloris coactus eſt hoc facere. Et meritò, ſi ſine cauſa ſibi manus intulit, puniendus eſt. qui d enim ſibi non pepercit, multò minus alij parcet.

7 ¶ Si qui autem ſub incerto cauſæ f eventu, in vinculis, vel ſub fideiuſſoribus deceſſerint g, horum bona non eſſe confiſcanda, mandatis cavetur.

8 ¶ De illo videamus, ſi quis conſcita morte, nulla iuſta cauſa præcedente, in reatu h deceſſerit, an ſi parati fuerint heredes cauſam ſuſcipere, & innocentem defunctum oſtendere, audiendi ſint, nec priùs bona in fiſcum cogenda ſint, quam ſi de crimine fuerit probatum, an verò omnimodo publicanda ſunt? Sed Divus Pius Modeſto Taurino reſcripſit, ſi parati ſint heredes defenſiones ſuſcipere, non eſſe bona publicanda, niſi de crimine fuerit probatum.

DE INTERDICTIS i, ET RELEGATIS k, & deportatis l.

TIT. XXII.

De bonis.

1. Pomponius lib. 4. ad Sabinum.

CAPVT ex reſcripto Divi Traiani m ad Didium Secundum. Scio relegatorum bona, avaritia n ſuperiorum temporum fiſco vindicata, ſed aliud clementiæ meæ convenit, qui inter cætera o, quibus innocentiam rationum meorum temporum p, hoc q quoque remitti exemplum.

De manumiſſione.

2. Marcianus *lib. 13. Inſtitutionum.*

MAnumittere deportatum non r poſſe, Divus Pius reſcripſit.

De amiſſione civitatis.

3. Alphenus *lib. 1. Epitomarum.*

EVm qui civitatem amitteret, nihil aliud iuris adimere liberis, niſi quòd ab ipſo perventurum eſſet ad eos, ſi inteſtatus in civitate moreretur, hoc eſt, hereditatem eius: & ſ libertos t, & ſi quid aliud in hoc genere reperiri poteſt. quæ verò non à patre, ſed à genere, à civitate, à rerum natura tribuerentur, ea manere eis incolumia. Itaq; & fratres fratribus fore legitimos heredes, & adgnatorum tutelas, & hereditates habituros. non enim hæc patrem, ſed maiores *eius *eis dediſſe.

De relegatione. De ademptione partis bonorum.

4. Marcianus *lib. 2. Inſtitutionum.*

REleganti in inſulam, in poteſtate ſua liberos retinēt, quia & alia u omnia iura ſua retinēt. tantùm enim inſula eis egredi non licet. & bona quoque ſua omnia retinent, præter ea, ſi quæ eis adempta ſunt. Nam eorū qui in perpetuum exilium dati ſunt, vel relegati, poteſt quis ſententia partem bonorum adimere.

Diviſio exilij.

5. Idem *lib. 1. Regularum.*

EXilium x triplex y eſt, aut certorum locorum interdictio, aut lata fuga, Vt omnium locorum interdicatur, præter certum locum, aut [in] inſulæ z vinculum id eſt, relegatio in inſulam.

De deportatione. 1. De decernentibus.

6. Vlpianus *lib. 9. de officio proconſulis.*

INter pœnas eſt etiam inſulæ deportatio, quæ pœna adimit a civitatem Romanam.

1 ¶ Deportandi autem in inſulam ius præſidibus prouinciæ non b eſt datum, licèt præfecto urbi detur: hoc enim epiſtola D. Severi ad Fabium Cilonem præfectum urbi expreſſum eſt. Præſides itaque provinciæ quotiens

f Nobilem inconſulto principe puniri non poſſe, hinc colligunt, et ex l. 9. 27. in fin. [illegible] Verum et hic locus de decurione eſt [illegible] Imò ut ipſos nobiles [illegible] in Gallia non ſervari, notat. Tiraquell. tract. de pœnis cauſ. 31. in fi.

g [illegible] ſcripſi ad l. 5. C. de her. [illegible]

i Videtur enim ante ſententiam deceſſiſſe. m l. 1. §. 23. ff. de Silaniano [illegible] confeſſionem, [illegible] o Sceleritas dicitur [illegible] Tertull. [illegible] Mario Victorino [illegible]

p [illegible]

q Modicum furtum, quid, arbitrarium eſt.

r Id eſt, ſi damnatus [illegible]

[illegible] t Tædio vitæ ſibi manus inferens heredibus bona relinquit [illegible] Lucio Domitio [illegible] Plin. [illegible] Seneca [illegible] Thomas Morus [illegible] x Pro [illegible] cauſa, ut [illegible] ex philoſophis [illegible] Euſeb. [illegible] Plutarch. [illegible] Dion. [illegible] Epicurus [illegible]

[illegible] ad ſe referri? u [illegible] & ita reſtringendam eſſe legem [illegible] x Exilium [illegible] ſupplicium eſſe Cicero [illegible] y Exilium, aut certo loco concluditur [illegible] 8. Deportati in [illegible] Auguſto, Dion. [illegible] gas patet.

a Deportatio civitatem adimit, l. 2. l. 17. ff. de pœnis.

b An præſidi ius deportandi competat, vide Hotoman. 3. obſerv. 12. [illegible] de pœnis.

aliquem

aliquem in inſulam deportandum putent hoc ipſum adnotare debent nomen verò eius ſcribendum Principi, vt in inſulam deportetur. ſic deinde Principi ſcribere, miſſa plena opinione, vt Princeps æſtimet, an ſequenda ſit eius ſententia, deportarique in inſulam debeat. medio autem tempore, dum ſcribitur, iubere eum debet in carcere eſſe.

2 ¶ Decuriones ciuitatum propter capitalia crimina deportandos, vel relegandos. Diui fratres reſcripſerunt. Denique Priſcum in homicidio & incendio nominatim ante quæſtionem confeſſum, in inſulam deportari iuſſerunt.

De relegatione & interdictione.

7. *Idem* ſlib. 10. de Officio Proconſulis.ſ

RElegatorum duo genera ſunt, quidam qui in inſulam relegantur, ſunt qui ſimpliciter, vt prouinciis eis interdicatur, non etiam inſula adſignetur.

1 ¶ In inſulam relegare præſides prouinciæ poſſunt. ſic tamen, vt ſi quidem inſulam ſub ſe habeant, id eſt, ad eius prouinciæ formam pertinentem, quam adminiſtrant, & eam ſpecialiter inſulam adſignare poſſint, itaque eam relegare. ſin verò non habeant, pronunTient quidem in inſulam ſe relegare, ſcribant autem Imperatori, vt ipſe inſulam adſignet. cæterùm non poſſunt damnare in eam inſulam, quam in ea prouincia, cui præſunt, non habeant. Interim, quoad Imperator inſulam adſignet, militi tradendus eſt relegatus. 2 ¶ Hæc eſt differentia inter deportatos & relegatos, quod in inſulam relegari & ad tempus, & in perpetuum quis poteſt.

3 ¶ Siue ad tempus, ſiue in perpetuum quis fuerit relegatus, & ciuitatem Romanam retinet, & teſtamenti factionem non amittit. 4 ¶ Ad tempus relegatis neque tota bona, neque partem adimi debere reſcriptis quibuſdam manifeſtatur: reprehenſæque ſunt ſententiæ eorum qui ad tempus relegatis ademerunt partem bonorum, vel bona: ſic tamen, vt non infirmarentur ſententiæ, quæ ita ſunt prolatæ. 5 ¶ Eſt quoddam genus quaſi in inſulam relegationis in prouincia Ægypto, in Oaſin relegare. 6 ¶ Sicut autem relegare in inſulam quiſquam, quæ non eſt ſub ſe, non poteſt, ita nec in prouinciam quidem relegandi ius habet, quæ non eſt ſub ſe: forte Præſes Syriæ, in Macedoniam non relegabit. 7 ¶ Sed extra prouinciam ſuam poteſt relegare. 8 ¶ Item in parte certa prouinciæ moraturum relegare poteſt, vt fortè non excedat ciuitatem aliquam, vel regionem aliquam non egrediatur. 9 ¶ Sed & in eas partes prouinciæ, quæ ſunt deſertiores, ſcio Præſides ſolitos relegare. 10 ¶ Interdicere autem quis ea prouincia poteſt, quam regit, alia non poteſt, & ita Diui fratres reſcripſerunt. Vnde euenichat, vt qui relegatus eſſet ab ea prouincia, in qua domicilium habuit, morari apud originem ſuam poſſet, ſed Imperator noſter cum diuo patre ſuo huic rei prouiderunt. Mæcio enim Probo præſidi prouinciæ Hiſpaniæ reſcripſerunt, etiam ea prouincia interdici, vnde quis oriundus eſt, ab eo qui regit eam prouinciam vbi quis domicilium habet. Sed & eos, qui cùm incolæ non eſſet, in ea prouincia quid admiſerint, æquum eſt ad reſcripti auctoritatem pertinere. 11 ¶ Dubitatum eſt, an interdicere quis alicui poſſit prouincia, in qua oriundus eſt, cùm ipſe ei prouinciæ præſit quam incolit, dum ſua non interdicit, vt ſolent Italia interdicere, qui patria non interdicunt, vel an per conſequentias videatur etiam prouincia ei interdixiſſe, cui præeſt, quod magis eſt probandum. 12 ¶ Per contrarium autem is qui originis prouinciæ præeſt, non eſt nactus ius interdicendi ea prouincia, quam incolit is qui relegatur. 13 ¶ Si quis eam ſententiam admiſerit, vt is qui in alia prouincia commiſit, poſſit relegari ab eo qui ei prouinciæ præeſt, eueniet, vt relegatus iſte tribus prouinciis præter Italiam debeat abſtinere, & in qua deliquit, & quam incolit, & originis, & ſi ex diuerſis prouinciis oriri videatur propter conditionem vel ſuam, vel parentis, patronorum, vel pluribus prouinciis conſequenter interdictum ei dicemus. 14 ¶ Quibuſdam tamen præſidibus, vt multis prouinciis interdicere poſſint, indultum eſt, vt præſidibus Syriarum, ſed & Daciarum. 15 ¶ Conſtitutum, eum cui patria interdictum eſt, etiam vrbe abſtinere debere. contra autē ſi cui vrbe fuerit interdictum, patria ſua interdictum non videtur, & ita multis conſtitutionibus cauetur. ¶ 16 Si cui planè non patria ſua, ſed aliqua ciuitate interdictum ſit videndum eſt, an etiam patria ſua, itemque vrbe interdictum dicamus. quod magis eſt. 17 ¶ His qui relegantur, dies excedendi à præſidibus dari poteſt. & ſolet etenim mora eſſe, vt prouinciam, idem prouincia illa relegatus excedere debeat intra idem tempus. 18 ¶ Relegatum planè inbellum dare Principi poſſe, Diui fratres reſcripſerunt. 19 ¶ Solet præterea interdici ſententia quibuſdam, ne intra patriæ territorium, vel muros morentur, ne excedant patriam, vel in vicis quibuſdam morentur.

20 ¶ Solet decurionis ordine interdici vel ad tempus, vel in perpetuum.

21 ¶ Item poteſt alicui pœna iniungi, ne honores adipiſcatur, nec ea res facit, vt decurio eſſe deſinat, cum fieri poſſit, vt quis decurio quidem ſit, ad honores autem non admittatur. nam & ſenator quis eſſe poteſt, & tamen honores non petere. 22 ¶ Poteſt alicui & vnus honor interdici, ſic tamen vt ſi cui honore vno interdictum ſit, non tantùm eum honorem petere non poſſit, verùm ne eos quoque, qui eo honore maiores ſunt, eſt enim perquam ridiculum, eum qui minoris pœnæ cauſa prohibitus ſit, ad maiores adſpirare: maioribus tamen prohibitus, minores petere non prohibetur. Sed muneribus ſi quis pœnæ cauſa fuerit prohibitus, nihil valebit ſententia neque enim immunitatem pœna tribuere debet. Ergo & ſi honoribus quis in pœnam fuerit prohibitus, poterit dici, ſi honores iſti habuerunt mixtam muneris grauem impenſam, infamiam illi ad hoc non profuturam.

8. *Marcianus* lib. 2. publicorum iudiciorum.

SEd honore quidem illum arceri puto, cæterùm impendia debere præſtare.

9. *Vlpianus* (libro) decimo de Officio Proconſulis.

POteſt Præſes quendam damnare, ne ſe domo ſua procedat.

10. MARC. lib.

NOn oportet, ne … *[illegible]*

De his qui relegatos receperunt.

11. VLPIAN. lib.

INterdum prouinciales … damnantur, qui relegatos ſuſcipiunt.

12. MARC. lib.

A ſua ciuitate relegatus ſi … *[illegible]*, ad tempus à prouincia relegatur.

De manumiſſo à relegato.

13. PAVL. lib.

MAnumiſſus à relegato, non poteſt Romam accedere, quod nec patronus eius poteſt.

Definitio relegati. 1. Differentia relegationis. 2. Qui poſſunt relegare. 3. De eo qui ciuitatem amiſit conueniendo.

14. VLPIAN. lib.

REleGatus eſt is cui prouincia, vel Roma, vel continentibus, perpetuò, vel ad tempus interdicitur.

1 ¶ Multa differentia ... eſt inter deportationem & relegationem, nam deportatio ciuitatem & bona adimit, relegatio neutrum tollit, niſi ſpecialiter ... bona publicentur.

2 ¶ Relegare quis à Principe, à præfecto vrbis ... & præſidibus prouinciarum, non à conſulibus.

3 ¶ Qui ciuitatem amiſit, & bona detinet, … *[illegible]*

De ciuitate. De contractibus. 1. De teſtamenti factione.

15. MARC. lib.

DEportatus ciuitatem amittit, … *[illegible]* … *[illegible]* … eſt … alienare non poteſt.

1 ¶ Deportatus à præſide ſine … Principe, & heres ... & legata ... capere poteſt.

16. IDEM. lib.

CVm Vlpianus … *[illegible]* … Imperatorem, vt ſibi permitteret, matri relinquere ad victum … neceſſaria … per libertum … ſibi ... deportato … Antoninus ei reſcripſit in hunc modum: Neque hereditatem, neque legatum, neque fideicommiſſum … eius publicum ... perſonæ relinqui poteſt. … Quod verò … victus … ad victum … neceſſaria … relinquere … capere.

De ſtatua & imaginibus.

17. POMPON. lib.

REleGatus ſtatua & imaginibus honorari non prohibetur.

18. IDEM.

REleGatus … ſuum ſtatum retinet, & dominium rerum ſuarum, & patriam poteſtatem, ſiue ad tempus, ſiue in perpetuum relegatus ſit.

1 ¶ Deportatio autem ad tempus non eſt.

De Roma & Principe. 1. De capitis deminutione, & de pœna.

19. CALLISTRAT.

REleGatus non ſolùm Roma morari, ſed … hac ſententia comprehenſum non ſit, quia communis … eſt patria.

¶ Sed neque … in ciuitate in qua … Princeps, vel per quam tranſit … Principem ... qui Romam ingredi poſſunt. Eſt enim Princeps pater patriæ.

1 ¶ Cum … in liberos homines … ſententia … publi-

nat rerum ſuarum, qualis eſt in inſulam deportatio, ſtatim à ſententiæ priorem conditionem mancet & ſua pœnæ traduntur, niſi quid maieſtatis ipſe quod pœnam exaſperari ſtatuere.

a 9. C. 51.
b Græci reſtitutionem indulgentiam vocant [illegible]
c Succedit liberto patronus deportatus, poſtea tamen reſtitutus.
d Reſtitui poſſunt in metallum damnati.
e Perinde ſerui ſunt, qui in metallum damnati.
f Seruitus pœnæ, quæ patrono accidit, non priuat patronū iure ſuo, ſi poſtea reſtitutus ſit. adde leg. 29. ſup. de iure patronatus.
g Dignitas amiſſa, à principe reſtitui poteſt expreſſè: [illegible] l. 1. C. de generali abolitione, h l. 3. ſ. eod. l. 9. ſ. eod. adde l. 30. ſ. de obligat.
i l. 4. C. de bon. proſcript.
k vide legem 5. l. 18. ſ. de ſtatu l. 4. C. de pœn.

DE a SENTENTIAM PASSIS & reſtitutis. b

TIT. XXIII.

De ſucceſſione liberti.

1 *Vlpianus* lib. 38. ad Edictum.

AD ſucceſsionem c liberti patronus deportatus & reſtitutus admittitur.

1 ¶ Sed ſi in metallum d damnatus reſtitutus, nunquid ſeruitus pœnæ e extinguat f ius patronatus etiam poſt reſtitutionem? & magis eſt, vt non extinguat ſeruitus ius patronatus.

De actionibus.

2. *Idem* lib. 5. Opinionum.

SI deportatus reſtitutus dignitatem g quidem indulgentia Principis reciperauit, in ſua autem omnia bona non eſt reſtitutus, nec à creditoribus h nec publico nomine conueniri poteſt. Sed cùm ei facultas oblata eſſet à Principe, bona quoque ſua reciperandi, maluerit ea derelinquere, actionib. exuere ſe, quibus ante ſententiam ſubiectus fuerat, non poterit.

3. *Papinianus* lib. 16. Reſponſorum.

IN inſulam deportati bona ſiſcus pœna i remiſſa retinuit, creditores ex antegeſto non habere cum eo, qui debitor quondam fuit, actiones, conſtitit. Quòd ſi bona cum dignitatis reſtitutione conceſſa recuperauerit, vtiles actiones neceſſariæ non erunt, cùm & directæ competunt.

De liberis & iure cognationis.

4. *Paulus* lib. 17. Quæſtionum.

IN metallum damnata mulier eum, quem prius conceperat k, edidit: deinde à Principe reſtituta eſt humanius dicetur, etiam cognationis iura huic reſtituta videri.

DE † CADAVERIBVS a PVNITORVM. TIT. XXIV.

1. *Vlpianus* lib. 9. de Officio Proconſulis.

CORPORA eorum qui capite damnantur, cognatis b ipſorum neganda non ſunt, & id ſe obſeruaſſe etiam Diuus Auguſtus lib. 10. c de vita ſua ſcribit. Hodie autem eorum, in quos animaduertitur, corpora non d aliter ſepeliuntur, quàm ſi fuerit petitum, & permiſſum, & nonnunquam non permittitur, maximè maieſtatis cauſa damnatorum.

¶ Eorum quoque corpora, qui exurendi damnantur, peti poſſunt, ſcil. vt oſſa e, & cineres collecta ſepulturæ tradi poſſint.

2. *Marcianus* lib. 2. Publicorum.

SI quis in inſulam deportatus, vel relegatus f fuerit, pœna etiam poſt mortem manet, nec licet eum inde transferre alicubi, & ſepelire inconſulto Principe, vt ſæpiſſimè Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, & multis petentibus hoc ipſum indulſerunt.

3. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

COrpora animaduerſorum quibuſlibet petentibus g ad ſepulturam danda ſunt.

† [illegible]

a [illegible] dari poſſe à iudicibus regiis, atque ita [illegible] Chaſſanæus putat, id petendum eſſe neceſſario à Principe [illegible] Gl. [illegible] Gomezius de delictis c. 14. [illegible] a [illegible] Plutarch [illegible] Pap. [illegible]
b Rogantibus [illegible] exemplum extat apud [illegible]
c Auguſtus libros decem de vita ſua compoſuit, quod & Cæſares & Imperatores [illegible] facilè ex hiſtoriis colliges. d Sepulturæ [illegible] eſt hac hodie lex [illegible] eorum qui mortem ſibi conſciuerunt. [illegible] Hoc aliud ſaltè videmus. [illegible] pœnæ quorundam [illegible] addidit, [illegible] Roſſ. c. 2. in § adde [illegible] 19. [illegible] Res ita eſt, [illegible] opinionem contrariam, Seneca libro de remediis fortuitorum [illegible] coloratis rationib. ergo re conatur: facilè ſublata ſepulchritatio regitur qui non habet vrnam. Sepulchrum non [illegible] ſepeliuntur, ſed [illegible] defunctorum cauſa, ſed viuorum, inuentam eſſe ſepulturam. [illegible] origo perueſtusta, Cic. 2. de legib. [illegible] de anima. e Obſeruat idem [illegible] ſepulchro. f Lucius 2. placitorum 10. & Pap. 20. Arreſt. [illegible] a Senatu Pariſienſi [illegible] cognatis [illegible] cuiuſdam maieſtatis damnati.
g vide legem 1. ſ. eod.

LIBER QVADRAGESIMVS NONVS.

DE APPELLATIONIBVS a ET b RELATIONIBVS c.

De vſu & vtilitate appellationum. 1. De reſcriptis. 2. De conſultatione iudicis. 3. De errore appellationis. 4. De forma libelli appellatorij.

1. *Vlpianus* lib. 1. de Appellationibus.

APPELLANDI vſus quàm ſit frequens, quámque neceſſarius d, nemo eſt qui neſciat, quippe cùm e iniquitatem f iudicantium, vel imperitiam recorrigat, licèt nonnunquam bene latas ſententias in peius reformet, neque enim vtique melius pronuntiat, qui nouiſsimus ſententiam laturus eſt.

1 ¶ Quæſitum eſt, an aduerſus reſcriptum Principis prouocari poſsit, fortè ſi præſes prouinciæ, vel quis alius conſuluerit, & ad conſultationem eius fuerit reſcriptum, eſt enim quæſitum, an appellandi ius ſupereſſet: quid g enim, ſi in conſulendo mentitus eſt? de qua re extat reſcriptum Diui Pij [illegible] h [illegible] id eſt, *ad communitatem Thracum*, quo oſtenditur prouocari oportere: verba reſcripti ita ſe habent, [illegible] id eſt, *ſi ſcripſiſtis quidquam ad nos, & illi aliquid reſcripſimus volenti, ad ſemen tentiam iuſtitiæ prouocare permiſſum* i *erit: ſi enim docuerint* a *vel ſaſs vel non ita ſe non habere quæ ſcripta ſunt, nihil à nobis videbitur iudicatum, priuſquam contra ſcriptum fuerit, quemadmodum aliter res ſe habeat, quàm nobis inſinuatum ſit.*

2 ¶ Huic conſequenter videtur reſcriptum, à conſultatione iudicis non eſſe appellandum, ſi quis b fortè interlocutus fuit, Principem ſe conſulturum, cum poſsit poſt reſcriptum prouocare.

3 ¶ Si quis in appellatione errauerit, vt putà cùm alium appellare deberet, alium appellauerit, videndum, an error ei nihil officiat, & ſi c quidem, cùm maiorem iudicem appellare deberet, ita errauit vt minorem appellet, error ei nocebit. verò maiorem d iudicem prouocauit, error ei nihil oberit, & ita multis conſtitutionibus continetur. Denique cùm quidam iudicem ex e reſcripto Principis à conſulibus accepiſſet, & præfectum vrbi appellaſſet, errori eius ſubuentum eſt reſcripto Diuorum fratrum, cuius verba hæc ſunt: Cùm per errorem factum dicas, vti à iudice, quem ex reſcripto noſtro ab ampliſsimis conſulibus acceperas, ad Iunium Ruſticum amicum f noſtrum præfectum vrbi prouocaris, conſules g ampliſsimi h perinde cognoſcant, atque ſi ad ipſos facta eſſet prouocatio. Si quis ergo vel parem i vel maiorem iudicem appellauerit, alium tamen pro alio, in ea cauſa eſt, vt error ei non noceat: ſed ſi minorem, nocebit k.

4 ¶ Libelli l, qui dantur appellatorij, ita ſunt concipiendi, vt habeant ſcriptum m, & à quo dati ſunt, hoc n eſt, qui appellet, & aduerſus quem, & à qua ſententia.

a 7. C. 62. 21. Cod. Theod. Nou. 23. 93. [illegible] Baſil. [illegible] Decret. 28. 2. Sexto. [illegible] Clement. [illegible] Pap. 19. Arreſt. 1. & tit. 2. arr. 2. & Nouel. 10. [illegible] appellatione: Lucius 11. Placit. 20. Pont. Gregor. Syntagm. 2. De appellationibus in cauſis eccleſiaſticis, v. Clarum 5. ſent. § vlt. q. 94.
b Appellat condemnatus ad ſuperiorem. Iudex qui ſuſceptam tulit, de ſententia lata, eiuſque æquitate, refert ad ſuperiorē, eúmque conſulit.
c 7. C. 60. 11. Cod. Theod. 29.
d Imò non videtur neceſſaria, cum ſi ſententia ex legib. eſt, iuſta appellatio eſt: ſi contra leges, ipſo iure nulla eſt citra appellationem: adeò vt neceſſe non videatur appellare, l. 2. ſ. quæ ſententiæ ſine appellatione. e Baſil. c. 1. f Appellatio introducta vt ſententia iniquitate vel imperitia lata corrigeretur. g Appellare ab ipſo Principe ad eundem Principem licet: hoc eſt à malè informato (vt loquuntur interpretes) ad bene informandum, [illegible] l. 1. [illegible] ibi [illegible] de Principe [illegible] 42. vel vt Philippo regi Macedonum dixit, à Principe dormitante ad ipſum vigilantem. v. Plutarch. in Apophthegm. de Philippo.
h Sic [illegible] communi Græcorum in Bithynia [illegible] l. 25. ſ. eod. i A Principis reſcripto obreptitio & [illegible]
k Ad maiorem, vel parem iudicem, medio omiſſo malè appellatum [illegible] non nocet, cùm cauſa ad eum [illegible] peruenit, ſed ad eum qui legitimè appellari debuit. Si ad minorem, non proceditur, & perinde eſt ac ſi prouocatum non fuiſſet. [illegible]
l Idem obſeruatur in reſtitutionib. l. 1. [illegible]
m Scriptam oportere eſſe appellationem: ſeu ſcripturam in appellatione requiri, hinc colligitur, de quo tamen v. Iucium [illegible] 19. n [illegible]

citione poſſunt appellare.
a l. qui [illegible] referri ad [illegible] [illegible]
b Iudex ſc.
c A minore ad maiorem iudicē prouocatio [illegible] [illegible]
d A minore ad maiorem iudicem [illegible] [illegible] appellatio, appellantem non nocet.
e Conſules ex reſcripto Principis iudicem dare poſſunt.
f Amicus Principis, Præfecti vrbi [illegible] illa formula apud reges noſtros [illegible] [illegible]
g A ſententia iudicis à Conſulib. dati non ad præfectum vrbi, ſed ad ipſos Conſules appellatur.
h Ampliſsimi Conſules: [illegible]
i Imò eo caſu error nocebit, cum par in parem [illegible] l. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

2. *Macer* lib. 1. de Appellationibus.

SEd ſi apud acta quis *a* appellauerit, ſatis *b* erit, ſi *c* dicat, *Appello.*

3. *Vlpianus* lib. 1. de Appellationibus.

SCio quæſitum, ſi quis non addiderit in *d* libellis contra quem aduerſarium appellet, an præſcriptioni ſubiiciatur, & puto, nihil oportere præſcribi.

1 ¶ Sed illud cecidit in quæſtionem, ſi plures habuerit aduerſarios, & quorundam nomina libellis *e* ſint plexa, quorundam non, an æquè præſcribi ei poſſit ab his quorum nomina comprehenſa non ſunt, quaſi aduerſus ipſos adquieuerit ſententiæ? Et cum vna cauſa ſit arbitror, non eſſe præſcribendum.

2 ¶ Certè ſi plures hi ſunt aduerſus quos pronuntiatur, & quorundam nomina in libellis *f* ſint comprehenſa, quorundam non, hi ſoli appellaſſe videbuntur, quorum nomina libellis ſunt comprehenſa.

3 ¶ Quid ergo, ſi cauſam appellandi certam dixerit *g* an liceat ei diſcedere ab hac, & aliam cauſam allegare? an verò quaſi forma quadam obſtrictus ſit? Puto tamen, cum ſemel prouocauerit, eſſe ei facilitatē *h* in agendo etiam aliā cauſam prouocationis reddere, proſequique prouocationem ſuam quibuſcunq; modis potuerit.

De executore. 1. De interpretatione ſententiæ. 2. De eo cuius intereſt. De domino & procuratore. 3. De emptore & venditore. 4. De debitore, creditore & procuratoribus.

4. *Macer* lib. 1. de Appellationibus.

AB executore ſententiæ appellare non *i* licet *k*.

1 ¶ Sed ab eo *l*, qui ſententiam malè interpretari dicitur, appellare licet ſi *m* tamen is interpretandi poteſtatem habuit, velut præſes prouinciæ, aut procurator Cæſaris, ita tamen *n* vt in cauſis appellationis reddendis hoc ſolum quæratur, an iure interpretatum ſit, idque etiam Diuus Antoninus reſcripſit.

2 ¶ Alio condemnato, is cuius *o* intereſt, appellare poteſt *p*, qualis eſt, qui per procuratorem expertus, victus eſt, nec procurator ſuo nomine appellet.

3 ¶ Item ſi emptor *q* de proprietate victus eſt, eo ceſſante auctor eius appellare poterit. Aut ſi auctor egerit, & victus ſit, non eſt deneganda emptori appellandi facultas: quid enim ſi venditor, qui appellare noluit, idoneus non eſt? Quin etiam ſi auctor appellauerit, deinde in cauſæ defenſione ſuſpectus viſus ſit, perinde defenſio cauſæ emptori committenda eſt, atque ſi ipſe appellaſſet. 4 ¶ Idque ita conſtitutum eſt in perſona creditoris, cum debitor victus appellaſſet, nec ex fide cauſam defenderet. Quæ conſtitutio ita accipienda eſt, ſi interueniente creditore debitor de pignore victus prouocauerit. nam & abſenti *r* creditori nullum præiudicium debitor facit. Idque ſtatutum eſt.

5 ¶ Si procurator, qui iudicio interfuit, victus ſit: an ipſe quoque per procuratorem appellare poſſit, videamus *ſ*: quia conſtat procuratorem alium procuratorem facere non *t* poſſe. Sed meminiſſe oportet, quod procurator lite conteſtata dominus *u* litis efficitur: & ideo per procuratorem appellare poteſt.

De ſententia inter alios dicta. 5. Quando appellandum, & quatenus.

5. *Marcianus* lib. 1. de Appellationibus.

A Sententia inter alios dicta appellari non poteſt, niſi *x* ex iuſta cauſa. Veluti ſi quis in coheredem præiudicium ſe condemnari patitur, vel ſimilem huic cauſam, quamuis & ſine *a* appellatione tutus eſt coheres. Item fideiuſſores pro eo, pro quo interuenerunt. Igitur & venditoris fideiuſſor emptore victo appellabit, licet emptor & venditor adquieſcant.

1 ¶ Si hæres inſtitutus victus fuerit ab eo, qui de inofficioſo teſtamento agebat, legatariis *b* & qui libertatem acceperunt, permittendum eſt appellare, ſi quærantur, per colluſionem *c* pronuntiatum, ſicut Diuus *d* reſcripſit. 2 ¶ Idem reſcripſit, legatarios cauſam appellationis agere poſſe. 3 ¶ Sed & ſi in fraudem ſuam tranſactionem factam ab eo, qui appellaſſet, dicerent, idem dicendum eſt. 4 ¶ Sed & ſine appellatione ſi fuerit tranſactum, ſimiliter reſcriptum eſt. 5 ¶ Si quis ipſo *e* die inter acta, voce *f* appellauit, hoc ei ſufficit. ſin autem hoc *g* non fecerit, ad libellos appellatorios dandos biduum *†*, vel triduum computandum eſt.

De eo qui ad ſupplicium ducitur.

6 *Vlpianus* lib. 2. de Appellationibus.

NOn tantum ei *h* qui ad ſupplicium ducitur, prouocare, permittitur, verum alij quoque nomine eius: non tantum ſi ille mandauerit, verum quiſquis alius prouocare voluerit. neque diſtinguitur, vtrum neceſſarius eius ſit, necne. credo enim humanitatis *i* ratione omnem prouocantem audiri debere ergo & ſi ipſe adquieſcit ſententiæ, nec quærimus, cuius interſit.

¶ Quid ergo, ſi *k* reſiſtat qui damnatus eſt, aduerſus prouocationem? nec velit admitti eius appellationem, perire *l* feſtinans: adhuc putem, differendum ſupplicium.

De eo qui libellos publicè propoſuit.

7. *Marcianus* lib. 1. de Appellationibus.

CVm quidam propter violentiā *m* iudicis non ipſi *n* à quo appellauit, dedit libellos, ſed publicè propoſuiſſet, D. Seuerus veniam ei dedit, & permiſit *o* ei cauſas appellationis agere.

De canaliſis.

8 *Vlpianus* lib. 4. de Appellationibus.

ILlud ſciendum eſt, eum qui prouocauit, non debere conuiciari *p* ei à quo appellat, cæterum oportebit eum plecti, & ita Diui fratres reſcripſerunt.

De libertate.

9. *Macer* lib. 2. de Appellationibus.

ILlud ſciendum eſt, neque pupillum *p*, neque rempublicam *q*, cum pro libertate iudicatur, in integrum reſtitui poſſe, ſed appellationem eſſe neceſſariam. Idque ita reſcriptum eſt.

De pluribus ſeparatim condemnatis. 1. De condemnato in plures ſummas. 2. De rationibus aduerſus plures probatis. 3. De pluribus in vnam ſummam condemnatis. 4. De communi cauſa.

10. *Vlpianus* lib. 8. Diſputationum.

SI qui ſeparatim fuerint condemnati, quamuis ex eadem cauſa, pluribus eis appellationibus opus eſt.

1 ¶ Si quis, cum vna actione ageretur, quæ plures ſpecies in ſe habeat, pluribus ſummis ſit condemnatus, quarum ſingulæ notionem Principis *r* non faciunt, omnes autem coniunctæ *ſ* faciunt, poterit ad Principem appellare. 2 ¶ Sed cum aduerſus plures probatæ eſſent rationes, quæ eis nocerent ſufficit eis vna *t* appellatio, quia vno titulo comprobatarū rationum omnes conueniebantur. 3 ¶ Quotiens autem plures in vnam ſummam condemnantur, verum vna ſententia eſt: & quaſi plures in vnam ſummam rei ſint promittendi, vt vnuſquiſque eorum in ſolidum teneatur, an vero ſcindatur in perſonas ſententia, quæritur? & Papinianus reſpondit, ſcindi ſententiam in perſonas, atque ideo eos qui condemnati ſint viriles *u* partes debere.

4 ¶ Quod eſt reſcriptum *x*, in communi cauſa quotiens alter appellat, alter non, alterius *y* victoriam ei proficere *z*, qui non prouocauit, hoc ita demum probandum eſt, ſi vna eadēmque cauſa fuit defenſionis cæterum ſi diuerſæ, alia cauſa eſt, vt in duobus tutoribus procedit, ſi *a* alter tutelam geſſerat, alter non attigerat, & is qui non geſſerat, prouocauit iniquum eſt enim, qui idcirco agnouerat ſententiam, quoniam geſſiſſe ſe ſcit, propter appellationem eius qui non geſſerat, obtinere.

a Modo dimiſſoria ſunt ad inani, in libello dimiſſorio iudicis à quo, & ad quem, rei & actoris nomina præſcribi oportere.
a de mīs ms appellatione. Bal. ib. l. 5. verbalis appellatio apud acta fieri debet.
b Appellans à ſententia definitiua, cauſam appellationis addere nō tenetur, de quo v. Socinum reg. 14. aliud in interlocutoria, l. 9. §. 1. 5. eo.
c Quis ipſo die appellauerit, Bal. ipſo die voce appellaueris, Vulg.
d q. d. ſi viua voce quis apud acta appellat, neceſſe nō habet nomē ipſius iudicis &c. & aduerſarij exprimere.
e alio libellis ſint expleta, vulg. Hal. hæc eſt, comprehenſa, adiecta, enumerata.
f Hæc verba, in libellis. Græci non legunt. Bal. ibi: & recte, vt ſit ſenſus in verbali appellatione non eſt neceſſe tamen adverſarij exprimere: in ſcripta, neceſſe eſt: quidem illa vtrius ſpatium temporis habet, & ſequenti, vt ita dicatur, valeant interponitur: idemque à ſcrupuloſis formalis releuanda.
g Cauſam appellationis nomine, contra quos appellatur in libello appellatorio eſſe oportet, vt habet §. 2. l. eo.
h Appellans tenetur ne cauſam appellationis reddere? In ſola interlocutoria tenetur, Bart. hic, Ferrarienſis in forma appellationis à definitiuo verbo occaſione 2.

a l. 2. C. de fid. inſtrum.
b l. 29. §. de inoff.
c l. 14. C. de teſt. manum.
d l. 2. §. eo. d. l. 2. e l. 2. §. eo. Hicro. l. 4 1. C. eo Quando viua voce appellatur, ſtatim & iudice pro tribunali ſedente appellari debet, alias nullius eſſet momenti appellatio. Maſuius in praxi & Ferrarienſis [illegible] in ſua ſcript.
f Duplex appellandi modus eſt. Vnus voce, alter ſcriptis perficitur. §. eod.
g Qui appellat ex interuallo, ſemper de ſcripto appellare debet l. 1. in fin. §. eod.
† l. 5. §. 5. §. quando appellandū: hodie decem dierum, ſi Nou. 23. c. 1.
h l. 2. in fin. §. de pœn.
i Humanitatis ratione receptū eſt, vt quis pro damnato appellare poſſit.
k Non audiatur perire volens, ſi confeſſus ſit, ſecūdū pereat ab boſte. *Auth. ſcripſimus his ratum habere commiſſū. C. de appell.* adde l. 2. §. 10. §. pro ſocio: l. 69. §. de reg. iur. diſt. 45. c. de que.
l Nemo auditur perire volens, ea ratione inuitum beneficium dari poſſit, & pro inuito appellari, adde l. 3. d. 2. l. 5. ſup. de liberali cauſa, vnde notat Rebuffus proœmio conſtitutionum, num. 10. in regno Galliæ non admitti renūciationes appellationis de criminibus: quod videlicet nemo perire volens audiri debeat.
m Propter metum iudicis, ſufficit vt appellatio proponatur coram viris & honeſtis perſonis. Bart.
n Hinc collige, deſcripto appellantem, iudici ſaltem oſtendere ſcriptum appellationis debere, vt autem eum iudici prælegat, requiri negat Ferrarienſis c. appellatio, de appell. in 6.

d Executoris ab executione appellari non poteſt, niſi modum excedat: & grauamen reparari non poſſit niſi appellationem, l. 5. §. de appell. recip. c. pastoralis de appell. vel dolo ipſe aduerſarius agit, l. 3. §. ſi ſtatuatur, §. de reg. niſi tranſactio interpoſita poſt ſententiam, executori exhibeatur: aut ei probetur nouata ſententia, l. atque 13. in fin. §. de re iud. vel l. 1. §. ſi quæ cautio. l. 4. §. ſi ex conuentione 4. §. de re iudic. niſi executor perperam interpretetur ſententiam, §. 1. §. eod. niſi ſententia lata fuerit aduerſus abſentem, neque ei imputari poſſit cur non antea appellauerit, l. ſi prætor 73. in fin. §. de re iudic. niſi reſtitutio in integrum impetrata ſit, aut literæ ſupplicationis ciuilis impetratæ l. 1. C. de in integr. reſtit. poſtulat. niſi executor latitudinē excedat. l. ſi quis prouinciarum 3. C. de appell. l. ſed ſi. §. de precario & commodo: niſi poſtea aliquis accedat & condemnatus poteſt enim perpetuam appellare ab executione ſententiæ, l. ad leſtiam 31. §. de pœn. v. Duenaſium in reg. 41. & Socin. reg. 16.
k l. 12. C. eo. niſi executor modum iudicationis excedat. d. l. 5. C. quor. appell. tunc enim licet executoris manum obiicere, l. 5. C. de iur. fiſci. Iure Gallico, executori reus opponere ſe ſolet, & ab eo ſi negligat oppoſitionem, appellare, vt eo caſu ſimplex oppoſitio vertatur in appellationem, id quod æquius viſum eſt, quam ex iure Romano, priuatis iniuſtam defenſionem permittere. Iudicium, Pet. Greg. 50. ſyn. 2. num. 2.
l A ſententia iudicis, qui præcedentem aliquam ſententiam interpretatur, nulli appellare licet. m Interpretandæ ſententiæ ius habent Præſides & Procuratores Cæſaris. n Appellans ab interlocutoria (ſecus à definitiua, l. 1. §. eod.) cauſas ſpeciales appellationis edicere ſeu exprimere tenetur, de quo v. Socinum reg. 16.
o de Bal. l. 2. q. l. 5 d. 24. 1. eod. l. 1. §. de appell. recip. l. 2. §. 1. §. quando appellandum.
p Etiamſi ipſe damnatus non appellet.
q Venditore emptore negligente, prouocare poteſt, Bal. ibid.
r l. 5. §. de pign. ſ Dic poſſe, quia per litis conteſtationem, litis factus eſt dominus. t Non poteſt. l. 8. §. 3. mand. l. 12. in fin. l. 23. C. de proc.
u l. 23. C. de proc. x l. 4. §. 1. §. eod.
o l. 42. ſup. de minor. Paul. 5. ſent. 4. §. 15. & tit. 35. §. vlt. eo. Bal. 1. 2, 3. v. Pet. Greg. 18. ſynt. 5. n. 7. 8. 9. p l. 4. C. ſi aduerſ. liber.
q Reſpub. pupillo comparatur l. 3. C. de iure Reip.
r Notionem prætoris. Hot. 4. obſ. 18. ſic Quiac. 3. Non debet apud prætorem fideicommiſſum petere, ſed apud Conſules: maior enim prætoria iuriſdictione ſumma eſt.
ſ Vt ad prætorem appellari poſſit, ſufficit plures ſummas coniunctas facere, eius notionem, licet ſingulæ non efficiant: adde l. 11. §. de iuriſd.
t Suaſam, adeo vt reliqui tacentes pro confeſſis non habeantur, neque ſua ſilentio adquieſcere intelligantur ſententiæ l. 2. l. 2. C. ſi vnus.
u Si plures vna ſententia condemnantur, quilibet in virilem tenetur. Bart. l. 43. §. de re iud. l. 1. C. ſi plures vna ſent. x v. l. 1. l. 2. C. ſi vnus ex pluribus appellauerit.
y l. 5. §. 4. §. ſi ſeruitus vindicetur. z Imo non prodeſt, l. vn. C. ſi in commun. eadem que cauſa. a Tutor qui alter quando tutelam geſſit, alter non geſſit, diuerſa

De pecunia ex neceſſitate iudicii ſoluta.

11. *Idem* lib. 3. de omnibus tribunalibus.

CVm ex cauſa iudicati ſoluta eſſet pecunia ex neceſſitate *a* iudicis ab eo, qui appellatione interpoſita meruerit meliorem ſententiam, recipere eum pecuniam, quam ſoluit, oportet.

De creatione duumuiri.

12. *Idem* lib. 1. Opinionum.

SI conſtet, nullo *b* actu ex lege habito duumuirum creatum, ſed tantum vocibus popularium poſtulatum, eique tunc proconſulem, quod facere non debuit, conſenſiſſe, appellatio in re aperta ſuperuacua fuit.

De forma libelli appellatorii. 1. De vera cauſa appellandi.

13. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

APpellanti nihil obeſſe, quod *c* in libellis, à qua parte ſententiæ appellaret non ſignificauit.

1 ¶ Non ſolere improbari appellationem eorum, qui vel *d* veram cauſam appellandi probabilem habuerunt.

De calumnia. 1. Si hærede non reſpondente ſecundum aduerſarium iudicetur.

14. *Idem* lib. 14. ad Edictum.

SI *e* perluſorio iudicio actum ſit, aduerſus teſtamentum, an ius faciat iudex, videndum? Et D. Pius *f* cum inter coniunctas perſonas diceretur per colluſionem in necem legatariorum *g* & libertatium actum, appellare eis permiſit, & hodie hoc iure vtimur, vt poſſint appellare: *h* & agere cauſam apud ipſum iudicem, qui de teſtamento cognoſcit, ſi ſuſpicantur non ex fide hæredem cauſam agere. 1 ¶ Quotiens, hærede non *b* reſpondente, ſecundum aduerſarium ſententia datur, reſcriptum eſt, nihil nocere neque legatis, neque libertatibus. & hoc Diuorum fratrum epiſtola continetur ad Domitium in hæc verba: Quod abſente *i* poſſeſſore, nec quoquam nomine eius reſpondente pronuntiatum eſt, non habet rei iudicatæ auctoritatem, niſi aduerſus eum ſolum, qui adeſſe neglexerit. quare his, qui teſtamento libertates, vel legata, vel fideicommiſſa acceperunt, ſaluæ ſunt actiones, ſi quas habuerunt, perinde ac ſi nihil eſſet iudicatum, & ideo aduerſus eum qui vicit permittimus eis agere.

De ſeruis.

15 *Marcellus* lib. 3. Digeſtorum.

SEruis appellare non poſſunt, ſed domini *k* eorum ad opem ſeruo ferendam poſſunt vti auxilio appellationis. & alius domini nomine id facere poteſt. ſin vero neque dominus, neque alius pro domino appellauerit, ipſi ſeruo, qui ſententiam triſtem paſſus eſt, auxilium ſibi implorare, non denegamus.

An appellatione pendente aliquid noui fiat.

16. *Modeſtinus* lib. 6. Differentiarum.

COnſtitutiones, quæ de recipiendis, nec non appellationibus loquuntur, vt nihil *l* noui fiat, locum non habent in eorum perſona, quos *m* damnatos ſtatim puniri publicè intereſt. vt ſunt inſignes latrones, vel ſeditionum concitatores, vel duces factionum.

De duplici ſententia in vna cauſa. 1. De prouocatione tutoris.

17. *Idem* lib. 8. Regularum.

CVm in vna cauſa ſeparatim duplex *n* ſententia dicitur datur veluti vna ſortis, alia vſurarum, duplex appellatio neceſſaria eſt, ne alteram adquieuiſſe, de altera prouocaſſe intelligatur. 1 ¶ Tutor pupillo datus ſi *o* prouocet *p*, interim *q* pupillo curator dabitur. Sed ſi tutoris auctoritas fuerit neceſſaria, veluti ad adeundam *r* hæreditatem, tutor eſt *ſ* neceſſario dabitur: quoniam curatoris auctoritas ad hoc inutilis *t* eſt.

De domino prouocante pro ſeruo.

18. *Idem* lib. 17. Reſponſorum.

LVcius Titius pro ſeruo ſuo, qui ad beſtias datus eſt, prouocationem interpoſuit. quæro *u*, an huiuſmodi appellationis cauſas per *x* procuratorem reddere poſſit? Modeſtinus reſpondit, poſſe.

De ſententia contra ius.

19. *Idem* lib. ſingulari de enucleatis caſibus.

SI expreſſim ſententia contra iuris rigorem *a* data fuerit: valere non debet: & ideo & ſine *b* appellatione cauſa denuo induci poteſt. Non iure profertur ſententia, ſi *c* ſpecialiter contra leges, vel ſenatuſconſultum, vel conſtitutionem fuerit prolata. Vnde ſi quis ex hac ſententia appellauerit, & præſcriptione ſummotus ſit, minimè *d* confirmatur ex hac præſcriptione ſententia. vnde poteſt cauſa ab initio agitari.

De ſuſpecti tutoris accuſatione. De excuſatione tutoris. 1. De procuratore in rem ſuam. 2. De militibus.

20. *Idem* lib. ſingulari de præſcriptionibus.

QVi ſuſpectum *e* tutorem facit, & qui de non recipienda tutela excuſationem agitat, alieno nomine agere intelligendus eſt. 1 ¶ Is vero qui in rem ſuam procurator datus eſt, intra biduum *f* appellare debet. quia ſuam *g* ſuam cauſam agit. 2 ¶ Militibus appellandi tempora non remittuntur: & victi ſi non prouocauerint, & ſolennia fecerint, poſtea non audiuntur.

De prouocatione ad Principem. 2. Si magiſtratus creatus appellauerit. 3. De fructuum ſequeſtratione.

21. *Papinius Iuſtus* lib. de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt, appellationes, quæ *h* recto *i* ad Principem factæ ſunt, omiſſis his, ad quos debuerant fieri ex imo ordine ad *k* Præſides remitti. 1 ¶ Idem reſcripſerunt, ab iudice, quem à præſide prouinciæ quis acceperat, non recte Imperatorem appellatum eſſe: ideoque reuerti eum ad Præſidem debere. 2 ¶ Si magiſtratus creatus appellauerit, collegam eius interim vtriuſque officium ſuſtinere. ſi vterque appellauerit, alium interim in locum eorum creandum: & eum qui *l* non iuſtè appellauerit, damnum adgniturum, ſi quod reſpublica paſſa ſit. ſi vero iuſta ſit appellatio, & hoc pronunciatum, eos æſtimaturos cui hoc adſcribendum ſit. In locum autem curatoris, qui annonam adminiſtrat eſt, alium interim ad ſumendum, quoad vſque appellatio pendeat.

3 ¶ Iidem reſcripſerunt, quamuis *m* vſitatum non ſit poſt appellationem fructus agri, de quo diſceptatio ſit, deponi: tamen, cum *n* populentur *o* ab aduerſario, æquum ſibi videri, fructus *p* apud ſequeſtres *q* deponi.

De cognitione remiſſa ad Principem.

22. *Papinianus* lib. 2. Reſponſorum.

AD Principem remiſſa cognitio, ab eo circumduci *r* poteſt, qui remiſit.

De iudice dato ex conſenſu litigantium. 1. De iudice dato ab eo qui dandi ius non habuit. 2. Si ſententia aduerſus patrem ſi-lia filius prouocet. 3. De edicto peremptorio.

23. *Idem* lib. 19 Reſponſorum.

EX conſenſu litigantium circa *ſ* compromiſſum à præſide prouinciæ iudice *t* dato, vtique poteſt prouocare. 1 ¶ Cum procurator *u* Cæſaris, qui partibus *x* præſidis non fungebatur, in lite priuatorum ius dandi iudicis non habuiſſet, fruſtra prouocatum ab ea ſententia conſtitit, quæ non tenebat *y*. 2 ¶ Filiumfamilias, cum aduerſus patrem eius de bonis, quæ per ipſum poterant adquiri, pronunciatum eſſet reſpondi, non niſi patris nomine potuiſſe prouocare. 3 ¶ Eum qui cognouit edictum peremptorium ſecundum ordinis cauſam dari *z*, placuit non rectè prouocaſſe: cum *a* in eius poteſtate fuerit, ante diem præſtitutum pro tribunali reſpondentem, aut defenſum, edicti denuntiationem rumpere.

De vſuris. 1. De adoleſcente proſequente appellationem interpoſitam à ſuo curatore.

24. *Scæuola* lib. 5. Reſponſorum.

NEgotiorum geſtor, vel tutor, vel curator bona fide condemnati appellauerunt, & diu negotium tractum eſt, quæſitum eſt, appellatione eorum iniuſta pronuntiata, an quia tardius iudicatum ſit, vſuræ *b* principalis pecuniæ medii temporis debeantur reſpondit, ſecundum ea quæ proponerentur, dandam vtilem actionem.

1 ¶ Curator iuuenis aduerſus tutoris hæredes iudicio expertus, appellationem interpoſuit. cum impleſſet autem vigeſimum quintum annum ætatis iuuenis, & in militia ageret, exequi appellationem deſiit, quæro, regreſſus à militia verum ipſe appellationem explicare deberet, an vero curatorem in eam rem conueniri oporteret? Reſpondit, ipſum *c* militem litem ad ſe

a Si quis prouocauit, coactus eſt per vim à iudice, aduerſario pecuniam ſoluere, in appellationis cauſa victor ea quæ dedit, recipiet eo. Kerig. 1. c. 31. adde Nou. 119. c. 5.
b Sententia prolata contra iudicium ordinem, ſententiæ nomen non meretur, l. 4. Cod. de ſent. & interl. Itaque ab ea appellare ſuperuacuum eſt.
c 9. ad hanc l. Papin. 29. Accurſ. art. 58.
d Adde l. 3. in ſi. ſup. eod.
e Id, Paulo, proluſorio, l. per colluſionem tabilo 3. ex Seneca 5. de benef. luſoria l. 54. ſup. de leg. 1. luſoriis adiſcam, l. 75. ſ. de iud. luſorium imperium, l. vlt. ſ. ne quid in loco publ. Hal. & Hugo à Porta l. 5. C. 1. ſ. de leg. 2. Proludere eſt etiam ſiue tum certamen meditari, exercendarum virium cauſa, conſimiliterque, ſimulachrum certaminis inire Virgilius 3. Georg & ſparſa ad pugnam proludit arena. Iuuenal. ſatyr. 5. Iuugiâ proludunt. Auguſt. 2. de ciuitate, Scenicos ipſos domi hac ſuæ, proludendi cauſa, coram maritis agere noluerat, quæ per publicum agunt coram deorum matre. Cicero diuinationem ſuam in Verrem proluſionem vocat: in ea enim agebatur de conſtituendo accuſatore Verris. Proludere ergo eſt aliquid agere, quod ad ſuſum certamé pertineat. Proluſorium iudicium eſt, cum ſuper actione agitur, quæ grauioris cauſæ & quaſi proludium, Pitho. 2. Seſt. ad Vulpian. Tu eſt illius quaſi cum non in ipſa pugna prælii, & certaminis maneat, cuius quaſi proluſionem hæc contentio excitauit. vide Alciat. 3. parerg. 24.
f vid. 5. 8. 1. ſ. eo. g Adde l. 5. ſ. 1. & vnd. l. 29. ſ. de inoff.
h l. 50. ſ. 1. ſ. de leg. 1. i l. 47. l. 63. ſ. de re iud. k l. 1. ſ. 7. eo. l v. l. ſ. de, nihil innouari appellatione interpoſita. m l. 6. ſ. 9. ſup. de iniuſto. n Paul. 5. ſent. 35. ſ. 5. o l. 7. ſ. de tut. & curat. dat.
p Et cum poteſt; l. 4. ſ. de excuſ. tut.
q V. quæ ſcripſi ad l. 5. C. in quib. cauſis tutorem habenti. r l. 13. ſ. de tutoribus dat. adde l. 21. in fin. C. de legitima tutore.
ſ Impubes iſ. v. quæ notaui ad l. 1. ſ. de verb. obl.
t Cur inutilis eſt? quia adit o hæreditatis (de qua hic agitur) animi & conſilii eſt potius quàm facti, ideoque adeundo ſuppleri debet neceſſario tutoris auctoritate, neque ſufficit curatoris auctoritas. Nam curator exequitur ea quæ ſunt facti: tutor quæ conſilii, animi, iuris. Cuiacius 4. ad Afric. in l. 49. ſ. de acq. hæred. u Ratio dubitandi ſumi poteſt ex l. pen. in fi. ſ. de publ. iudiciis. x Adde l. 12. ſ. de pub. iudiciis.

r A iudice partium conſenſu dato poteſt prouocari. u l. 1. C. ſi pendente appell. iudicis non habet
x Procurator Cæſaris, præſidis partibus non fungens, ius dandi iudicis non habet, ſi partibus non fungeatur, habet iurisdictionem etiam criminalem ... Præſidis Pontius Pilatus, de quo v. Cuiacium 19. obſ. 25. Bodin. ... ſu. Anton. Mercat. Notat. 21. adde quæ ſcripſi ad di. ... proconſul.
y Cur ita? v. l. 20. ſ. de iudic. z pactum, turpe. a l. 73. ſ. de iud.
b Tutor aut curator, aut negotiorum geſtor, ſi appellauit, ... etiam medii temporis vſuras ſoluit 3. Reiq. 1. cap. 23. ... ſupra de re iudicata. c Iuuenis, ſcilicet maior, appellationem à ſuo curatore proſequitur.

a Si ſententia manifeſtò ... contra ius ... b Sine appellatione ... l. 1. ſ. quæ ſententiæ ſine appellatione reſcind. ... c ſ. 1. 1. ſ. 2. ſ. ſententia ſine appellatione ... d Sententia ... e adde l. 1. ſ. ... f Hodie ... g ... h ... i Appellatio ad Principem omiſſis his ad quos ... l ... Nou. 23. ... n Propter ... o ... p Ad ſiplas ſeſ ... q Sequeſtratio ... r Circumduci ... t Clauſula ... y ... z Curator ...

pertinentem exſequi debere, ſecundum ea quæ proponerentur.

Ne quis appellatorum Romam venire appellationis cauſa prohibeatur. 25. *Paulus* lib. 20. Reſponſorum.

IMperator Alexander communi a eorum, qui in Bithynia ſunt, Græcorum. b Appellare quidem qualiter quis prohibeatur à iudicantibus, non video, quando liceat aliam c viam tenentem, idem facere, & celerius ad me peruenire. iniuria autem & vi vti aduerſus d eos qui appellant, & cuſtodia militari circumſiſtere, & (vt ſimpliciter dicam) obſtruere e illis eam ad nos viam interdicimus curatoribus, & ducibus gentium: & obediant huic meæ pronunciationi, ſcientes, quod tantum mihi curæ eſt eorum qui reguntur, libertas f, quantum & illorum beneuolentia &, obedientia.

De cauſa ad Imperatorem remiſſa.

26. *Hermogenianus* lib. 2. Iuris Epitomarum.

AD imperatorem cauſam remiſſam g partibus conſentientibus h, præſes, ſi ad eius notionem pertinet, audire i poteſt.

De tutore & curatore.

27. *Idem* lib. 5. Iuris Epitomarum.

TVtor ſi in negotio pupilli prouocauerit, vel curator in adulti, heres eius antequam k reddat rationes appellationis cauſam perſequi debet. nam poſt l redditas rationes nec ipſe tutor, nec curator appellationis merita probare cogitur.

De ſeruo nomine domini appellante. 1. *De condemnato quia non exhibuit.* 2. *De tutoribus & curatoribus.*

28. *Scæuola* lib. 25. Digeſtorum.

CReditor cum fideiuſſoribus egerat, ſed poſt iudiciũ acceptum ad agendam cauſam ipſe non adfuit. & cùm abſoluti eſſent fideiuſſores, ſeruus m eius appellauit. quæſitum eſt, an appellatio, quam ſeruus interpoſuit nomine domini, nullius momenti eſſet. reſpondit, eiuſmodi appellationem non eſſe obſeruandam.

1 ¶ Iuſſus à iudice exhibere ſecundum præceptum præſidis prouinciæ rationes, quas apud ſe eſſe cauerat, inſtrumentorum gratia data dilatione, nec poſtea exhibuit: ideóque ſecundum conſtitutionem recitatam, quia per contumaciam inſtrumenta non exhibuerat, cùm petitor, quanti o ſua intereſſet exhiberi, iuraſſet, ſacta erat condemnatio. quæſitum eſt, an poſt iuſiurandum appellationem interponere poſſit. reſpondit, nihil proponi, cur n denegandum eſſet appellationis auxilium.

2 ¶ Subſtituti tutores in locum legitimi tutoris, experti cum eo tutelæ iudicio, cùm arbiter inique condemnauit, quam rei æquitas exigebat, à ſententia eius prouocauerunt, pendente cauſa appellationis, iuuenes adoleuerunt quæſitum eſt, cùm omnis exſecutio p huius ad adultos pertineat, & cauſam ad ſe pertinentẽ idoneè tueri poſſint, an poſtulatio eorum, contra quos appellatum erat, dicentium illos debuiſſe cauſas appellationis reddere, qui primi ſunt experti, admittenda non ſit. reſpondit, eos q quorum tutela geſta eſſet, ſi vellent r cauſam exſequi, non prohibendos.

¶ Idem & in curatoribus obſeruandum ſeſtã, ſi interim adultus ad legitimam ſ ætatem peruenit.

A QVIBVS APPELLARI t NON LICET.

TIT. II.

Propoſitio. 1. *De principe.* 2. *De Senatu.* 3. *De eo qui profeſſus eſt ſe non prouocaturum.* 4. *De iudice dato.*

1. *Vlpianus* lib. 1. de Appellationibus.

TRactandum eſt, à quibus appellare non liceat.

1 ¶ Et quidem ſtultum eſt illud admonere, à Principe u appellare fas non x eſſe, cùm ipſe ſit qui prouocatur. 2 ¶ Sciendum eſt, appellari à ſenatu y non poſſe Principem, idque oratione Diui Hadriani effectum. 3 ¶ Si quis ante ſententiam profeſſus z fuerit, *ſe à iudice non prouocaturum*, indubitatè prouocandi auxilium perdidit.

4 ¶ Interdum Imperator ita a ſolet iudicem dare, *ne liceat ab eo prouocare*, vt ſcio ſæpiſſimè à Diuo Marco iudices datos. ¶ An & alius b poſſit ita iudicem dare, videbimus? & puto non poſſe.

De arbitro ad fideiuſſores probandos dato.

2. *Paulus* lib. ſingulari de Appellationibus.

QVæſitum eſt, in arbitro c, qui ad fideiuſſores probandos dantur, an appellare liceat d. quamuis hoc caſu & ſine appellatione quidam putent ab eo qui eum dedit, ſententiam eius corrigi poſſe.

QVIS, A QVO APPELLETVR e.

TIT. III.

De iudice dato. 1. *De mandata iuriſdictione.*

1. *Vlpianus* lib. 1. de Appellationibus.

QVod dicitur, *eum f appellari, qui dedit iudicem*, ſic accipiendum eſt, vt & ſucceſſor eius poſſit appellari. Proinde & ſi præfectus vrbi iudicem dederit, vel prætorio, ipſe erit prouocandus qui eum dederit iudicem.

1 ¶ Ab eo qui quis mandauit iuriſdictionem, non ipſe g prouocabitur. nam generaliter is h erit prouocandus ab eo cui mandata eſt iuriſdictio, qui prouocaretur ab eo qui mandauit iuriſdictionem.

De Proconſule & legato.

2. *Venuleius Saturninus* lib. 2. de Officio Proconſulis.

APpellari à legatis Proconſul poteſt: & ſi multam dixerit, poteſt de iniquitate eius Proconſul i cognoſcere, & quod optimum putauerit, ſtatuere.

De iudice dato.

3. *Modeſtinus* lib. 8. Regularum.

DAto iudice à magiſtratibus populi Romani cuiuſcumque ordinis, etiam ſi ex auctoritate Principis, licet nominatim iudicem declarantis, dederint, ipſi k tamen magiſtratus appellabuntur.

QVANDO l APPELLANDVM SIT, & intra m quæ tempora.

TIT. IV.

Quando appellandum ſit. De eo quem deportandum præſes Principi ſcripſit. 1. *De tutela.* 2. *De muneribus & honoribus.* 5. *De temporibus intra quæ appellandum eſt. Ex quo die computatur.* 11. *De cauſa propria vel aliena.* 12. *De procuratore.* 13. *De tutore, defenſore, curatore.* 14. *De ſuſpectum tutorem accuſante.* 15. *De abſente.*

1. *Vlpianus* lib. 1. de Appellationibus.

SI quidem n in inſulam deportandum adnotauerit o præſes prouinciæ, & Imperatori ſcripſerit, vt deportetur, videamus quando ſit prouocandum, vtrùm cum Imperator ſcripſerit, an cum ei ſcribetur? Et putem, tunc eſſe appellandum, cum recipi eum præſes iubet, ſententia prolata Imperatori ſcribendum, vt deportetur. Cæterum verendum eſt, ne ſero ſit, vt tunc prouocetur, cùm Imperator inſulam ei adſignauerit: comprobata enim ſententia præſidis, tunc ſolet inſulam adſignare. Rurſus illud verendum eſt, ſi mendaciis p apud Principem onerauit eum quem deportandum laborabat q, intercludi illi viam prouocandi.

¶ Quid ergo eſt? rectè dicetur humanitate ſuggerente, & hoc & illo tempore nõ fruſtrà prouocaretur r, quia non aduerſus principem ſ, ſed aduerſus iudicis calliditatem prouocauit. ¶ Simili modo & in decurione t erit probandum, quem punire ſibi præſes permittere non debet, ſed recipere eum in carcerem, & Principi ſcribere de pœna eius.

1 ¶ Si quis tutor datus fuerit vel u teſtamento, vel à quo alio, qui ius dandi habet, non x oportet eum prouocare. hoc enim D. Marcus effecit, ſed y intra tempora præſtituta excuſationem z allegandam habet, & ſi fuerit repulſa, tunc demum appellare debebit. cæterùm ante fruſtra appellatur.

2 ¶ Alia cauſa eſt eorum qui ad aliquod munus a vel honorem vocantur, cùm dicant ſe habere excuſationem. nam non aliter allegare poſſunt cauſas immunitatis ſuæ, quam ſi appellationem interpoſuerint.

3 ¶ Solent b plerumque præſides remittere ad ordinem munus aliquod vel honorem

a [illegible] b Ad Bithynos, *Græcorum* [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible] k l. 21. § 1. *ad ...* [illegible] l [illegible] m Seruus pro domino appellare nõ poteſt, adde l. 15. § ... [illegible] n [illegible] o Contumax ſa non exhibendo [illegible] p Executio. *Hal.* q [illegible] r Illi ſcil. contra quos appellatum eſt. ſ Legitima ætas quæ eſſet, dixi ad l. 25. *ff. de negotiis geſtis.* t Appellare, *Vulg. Hal.* u A ſententia Principis non conceditur appellatio [illegible] ... Philippus, *Prouin. Ariſtophilus*. [illegible] ... à Principe male informato ad bene informatum. [illegible] ... Principes cauſas ſuorum in ſuum auditorium induci, l. 28. § 1. ... *de minorib.* *Nou.* 113. c. 2. quia aduerſus reſcriptum [illegible] appellari poteſt. *l. c. 2. de appell.* x Non eſſe, *Vulg. Hal.* y Senatus à ſententia non conceditur appellatio. [illegible] Sed tamen Papæ ... [illegible] z [illegible]

a Imperator non alius poteſt delegare cauſam appellatione remota [illegible] b Alius ita, *Vulg. Hal.* c Arbitris, *Hal.* d Licet, [illegible] e Et qui iudicem [illegible] f [illegible] g Non ipſe, id eſt, delegatus [illegible] h Qui delegauit [illegible] i [illegible] k [illegible] l Paul. 5. ſent. 35. [illegible] m [illegible] n Si quem, *vulg.* o [illegible] p [illegible] q Laborat, *Vulg.* r Prouocetur, *Vulg.* ſ Idem in Papa, [illegible] t [illegible] u Vel ex teſtamento, vel à quo alio, *Vulg.* x In hoc caſu, [illegible] y [illegible] z [illegible]

y Appellationis & excuſationis propoſitæ diſſerentia. z l. 13. § *de excuſ.* § 16. *Inſt. de excuſ.* l. 18. *C. de excuſ. tut.*

a l. 1. *ſup. de vacat. muner.*

b Decurionum creatio more legéque municipali ſiebat conuocata curia? Plerunque præſes conſilium dabat curiæ, vt hunc vel illũ nominaret. Id conſiliũ decuriones nonnunquam ſequebãtur. Nominato ſic decurione quærebatur, an appellandũ eſſet ab ipſo decreto, an verò à conſilio vel remiſſione, id eſt ſuggeſtione præſidis? Reſpondetur, appellandum eſſe à decreto non à remiſſione ſeu conſilio præſidis: appellandum, inquam, etiam ad ipſum præſidem qui conſilium dedit, qui tamen [illegible] ... Quòd ſi ab ipſo præſide nominatus ſit: à quo tandem nominatus appellabit? ... [illegible] ... l. 59. *C. de decur.*

nem nominatum *a*, *vt Gaium Seium verum magiſtratum, vel alium quem hanc vel minus in eum conſtituit*. vtrùm igitur tunc appellandum eſt, cum ordo decretum interpoſuerit, an verò à remiſſione, quam præſes fecerit, appellatio ſit interponenda? Et à magis eſt, vt tunc *c* ſit appellandum, cum ordo decreuerit. magis enim conſilium dediſſe præſes videtur, quis ſit creandus, quam ipſe conſtituiſſe. denique ipſe erit appellandus, non ab eo pronocandum. 4 ¶ Sed & ſi præſes in ordine fuerit, (vt fieri adſolet *d*) cùm ab ordine creaetur quis ipſe erit prouocandus, quaſi ab ordine, non ab ipſo fiat appellatio. 5 ¶ Biduum *e* vel triduum appellationis ex die ſententiæ latæ computandum erit. Quid ergo, ſi ſententia fuerit ſub *f* conditione dicta? vtrum ex die ſententiæ tempus computamus ad appellandum, an verò ex die, quo conditio ſententiæ extitit? Sanè quidem non *g* eſt ſub conditione ſententia dicenda, ſed ſi fuerit dicta, quid fiet? & eſt vtile *h*, ſtatim tempora ad appellandum computari debere.

6 ¶ Quod in ſententiis præceptum eſt, vt vel altera die, vel tertia prouocetur, hoc etiam in cæteris obſeruandum, ex quibus ſententia quidem non profertur, appellari tamen oportere, & poſſe, ſuprà relatum eſt.

7 ¶ Dies autem iſtos, quibus appellandum eſt, ad aliquid *i* vtiles eſſe oratio D. Marci voluit, ſi fortè eius, à quo prouocatur, copia non fuerit, vt ei libelli dentur. ait enim: Is dies ſeruabitur, quo primo adeundi facultas erit. Quare ſi fortè, poſt ſententiam ſtatim dictam, copiam ſui non fecerit is qui pronunciauit, vt fieri adſolet, dicendum eſt, nihil nocere appellatori. nam vbi primum copiam eius habuerit, poterit prouocare. Ergo ſi ſtatim ſe ſubduxit, ſimiliter ſubueniendum eſt.

8 ¶ Quid igitur, ſi conditio horæ effecit, vt ſe reciperet? ſi fortè dicta ſit ſententia iam ſuprema *k* hora? vtique non videbitur ſe ſubtraxiſſe.

9 ¶ Adeundi autem facultatem ſemper accipimus, ſi in publico *l* ſui copiam fecit. cæterum ſi non fecit, an imputetur alicui, quod ad domum eius non venerit, quódque in hortos non acceſſerit: & vlterius, quod ad villam ſuburbanam? magíſque eſt, vt non debeat imputari. quare ſi in publico eius adeundi facultas non fuit, melius dicetur, facultatem non fuiſſe adeundi.

10 ¶ Si quis ipſius quidem à quo appellauit, adeundi facultatem non habuit, eius autem quem appellauit, habeat copiam, videndum eſt, an ei præſcribi poſſit, quod eum non adierit: & hoc iure vtimur, vt ſi alterutrius adeundi fuit copia, præſcriptio locum habeat.

11 ¶ In propria *m* cauſa biduum *n* accipitur. Propriam cauſam ab aliena quemadmodum diſcernimus? & palam eſt, eam eſſe propriam cauſam, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem ſuo nomine pertinet.

12 ¶ Quare *o* procurator, niſi in ſuam *p* rem datus eſt, tertium diem habebit. in ſuam autem rem datus, magis eſt, vt alterum diem obſeruet. at ſi in partem proprio nomine, in partem*pro*alieno litigat, ambigi poteſt: vtrum biduum, an triduum obſeruetur. & magis eſt, vt ſuo nomine biduū, alieno triduum *q* obſeruetur.

13 ¶ Tutores, item defenſores rerum publicarum, & curatores adoleſcentium vel furioſi tertium diem habere debent, idcirco quia alieno nomine appellant. Ex hoc apparet, tertio die prouocandum defenſori, ſi modo quaſi defenſor cauſam egit, non ſuo nomine, cùm obtentu alieni nominis ſuam cauſam agens, tertio die appellare poſſit. 14 ¶ Si quis ſuſpectum *r* tutorem faciens, non obtinuerit, appellare eum intra triduum debere Iulianus libro quadrageſimo Digeſtorum ſcripſit, profectò quaſi pupilli defenſorem.

15 ¶ Si aduerſus abſentem fuerit pronunciatum, biduum, vel triduum, ex quo quis ſcit, computandum eſt, non ex quo pronunciandum eſt. quòd autem dicitur, abſentem poſſe prouocare ex quo ſcit: ſic accipit, ſi *ſ* non in cauſa per procuratorem defenſus eſt. nam ſi ille non prouocauit, difficile eſt, vt hic audiatur.

Si appellationem procuratoris iniuſtam eſſe pronunciatum ſit. 1. Si alius quam qui iudicio expertus eſt, appellet. 2. De liberali cauſa. 3. De cauſa capitali.

2. *Macer* lib. 1. de Appellationibus.

SI procuratorio nomine egeris, & victus appellaueris, deinde iniuſta appellatio tua fuerit pronunciata, poteſt dubitari, num ſecundo *t* die appellare debeas, quia cum de tua appellatione iniuſta pronunciatum ſit, tua intereſſe videtur. ſed rectiùs dicetur, tertia *u* die appellare te poſſe *x*, quia nihilominus alienam cauſam defenderis.

1 ¶ Sed ſi alius quam qui iudicio expertus eſt, appellet, qualis eſt, cuius *y* intereſt, an etiam tertia die appellare poſſit, videamus. ſed dicendum eſt, ſecunda die appellare eum debere, quia *z* verum eſt, eum *a* ſuam cauſam defendere. contrarium *b* ei eſt, ſi dicat, idcirco ſibi licere intra triduum appellare, quia videtur quaſi alieno nomine appellare, quando, ſi velit cauſam ſuam alienam videri, ſemetipſum excludit: quia in aliena cauſa ei qui iudicio expertus non eſt, appellare non liceat. 2 ¶ Si is qui ex libertinitate *c* in ingenuitatem ſe defendebat, victus appellare omiſerit, an pater eius appellare poſſit, maximè ſi dicat eum in poteſtate ſua eſſe, quæritur. ſed ſi poteſt, quod magis probatur, ſecunda die vt propria cauſa appellare debet.

3 ¶ Si pro eo qui *d* capite puniri iuſſus eſt, neceſſaria perſona appellet, an tertia die audiri poſſit, Paulus dubitat. Sed dicendum eſt, hanc quoque perſonam, vt in *e* propria cauſa, ſecunda die appellare debere: quia qui ſua intereſſe dicit, propriam cauſam defendit.

Si cum Imperatori ſcriberetur, exemplum literarum litigatori exhibitum ſit.

3. *Idem* libro 2. de Appellationibus.

ILlud videamus, ſi cùm Imperatori ſcriberetur, exemplum literarum litigatori editum ſit, neque is appellauerit, & poſtea contra eum reſcriptum ſit: an appellare à literis pridem *f* ſibi editis poſſit. quia qui tunc non appellauit, vera eſſe quæ ſcripta ſunt, conſenſiſſe *g* videtur: nec audiendus eſt, ſi dicat euentum reſcripti ſacri ſuſtinuiſſe.

DE APPELLATIONIBVS RECIPIENDIS *h*, vel non.

TIT. V.

De eo cuius intereſt. De procuratore vel negotiorum geſtore.

1. *Vlpianus* lib. 29. ad Edictum.

NOn ſolent audiri appellantes, niſi *i* hi quorum intereſt, vel quibus mandatum eſt, vel qui negotium alienum gerunt, quod mox ratum *k* habetur.

1 ¶ Sed & cùm mater filij rem ſententia euerſam animaduerteret, prouocauerit, pietati *l* dans, dicendum eſt, & hanc audiri debere. & ſi litem præparandam curare maluerit, intercedere non videtur, licet ab initio defendere non poteſt.

De interlocutione.

2. *Scæuola* libro 4. Regularum.

ANte *m* ſententiam *n* appellari poteſt *o*, ſi quæſtionem in ciuili *p* negotio habendam iudex interlocutus *q* ſit: vel in criminali, ſi contra leges hoc faciat.

De ſuſpecti tutoris accuſatione.

3. *Paulus* libro ſingulari Regularum.

INtra triduum appellare licet ei, qui de ſuſpecto *r* tutore egit, victúſque appellat.

De eo qui fruſtratur, quod dicit ſe ſacrum reſcriptum ſpectare.

4. *Macer* libro 1. de Appellationibus.

EIus, qui ideo cauſam agere fruſtratur *ſ*, quod dicit ſe libellum principi dediſſe, & ſacrum reſcriptum expectare, audiri deſiderium prohibetur. & ſi ob eam cauſam prouocauerit, appellatio eius recipi ſacris conſtitutionibus vetatur.

De appellatione non recepta: & de impedimento poſt receptam appellationem facto.

5. *Vlpianus* lib. 4. de Appellationibus.

EI *t* cuius appellatio non recipitur ſufficit, ſi poſſit dicere, appellationem ſuam non eſſe receptā. quod quaqua *u* ratione doceat, admittetur eius appellatio.

1 ¶ Non recepta autem appellatione, ſi quidem principem appellari oportuit, principi *x* erit ſupplicandum. ſin verò alios appellabatur, quam princeps: ille erit adeundus. 2 ¶ Sed & ſi quid aliud poſt receptam allationem impedimento factum fuerit: eum adiri oportet, quem appellare quis debet.

3 ¶ Planè ſi appellatione non recepta non *y* ipſum adierit, quem debuit, ſed principale, pro eo habebitur atque ſi is aditus eſt, qui adiri debuit. idque reſcriptis Imperatoris noſtri Antonini declaratur.

4 ¶ Planè ſi alium pro alio adiit, non principem: nihil ei hic error proderit, licet non videatur ceſſaſſe.

5 ¶ Intra conſtituta *z* autem appellatoria tempora debet is cuius appellatio non eſt recepta, vel competentem iudicem, vel principem adire.

6. *Macer* lib. 2. de Appellationibus.

SCiendum eſt, cùm appellatio non recipitur, præcipi ſacris conſtitutionibus, omnia in eodem *a* ſtatu eſſe, nec quicquam nouari *b*, etiam ſi contra fiſcum appellatum ſit. cúmque qui appellationem non recepit, opinionem ſuam confeſtim per relatio-

a ſeſſis, vt Fulg. Hal. verum præſes legi nominandum.
b A decurionibus nominatione appellari poteſt, l. 4. l. 7. l. 21. C. de appell. aut potius querela proponitur. l. ſi nominatus, C. 71. de decur. ſine obſeruatione fatalium, l. 1. C. de temp. appell.
c v. quæ ſcripſi ad l. 1. in fin. ff. de dolo excep.
d Decurionū nominationibus præſides intereſſe ſolent, vt hic. quinimo nominatio decurionis confirmanda erit iudicio præſidum, l. 53. C. de decur.
e Hodie id immutatum eſt, Nou. 23. c. 1. adde Paul. 5. ſent. 35. §. 1.
f Sententia ſub conditione dici nō poteſt. v. tamen Socin. reg. 579.
g l. 57. ff. de re iud.
h l. 7. §. 4. in fi. ff. de interdict. & releg.
i Vtiles ſunt quod ad inſinuationem, non quod ad proceſſum, Bart.
k Hora diei ſuprema, Solis occaſus, l. 2. ff. de verb. ſig. & in 12. Tab. ſolis occaſus ſuprema tempeſtas eſt, ſuprema dies, l. 7. §. 1. ff. ſolut. adde Olden. coll. de ſenten. c. ſi. ſecūda ſuriſ. inuito. l. 2 §. 31. ff. de orig. iur.
l Latitare non videtur qui in publico ſui copiam facit, quique adiri facilè a quouis poteſt, v. l. 7. §. 1. & 4. ff. quib. ex cauſ. in poſſ. eat.
m l. 20. ff. de appell. l. 6. in fi. C. de appell.
n Hodie decem dies, Nou. 23. c. 1.
o Appellatio ſit libello in propria cauſa: in aliena, ſeris triduum ex die ſententiæ, vt hic, & l. ſi eiuſmo. ff. eod. [illegible] C. de appell.
p l. 2. ff. de publ.
q l. 2. ff. eod.
r l. 1. §. 3. de appell. recipien.
ſ Contumacia procuratoris, non appellantis nocet domino, Bart.
t v. l. 3. §. 5. ff. eod. Nou. 23. in pr.
u l. 1. §. 14. ff. eod.
x Procurator ad agendum appellare poteſt, & appellationē proſequi.
y l. 4. §. 2. ff. de app.
z quia rerum eſt. Hal.

a Fidelis appellare [illegible] [illegible] alterius [illegible] debet. Bar.
b Contrarium appellare [illegible] de. Bar.
c l. 1. ff. de [illegible] adde l. [illegible] [illegible]
d l. 6. ff. de appell.
e Propria cauſa, [illegible] videtur, qui ſua intereſſe dicit.
f Hic non [illegible] in cauſa appellationis [illegible] [illegible] [illegible]
g Conſentire [illegible] [illegible] per [illegible] paſſus videtur, ſi ei non contradicit, Bolognin.
h l. quorum appellationes recipiantur vel non, [illegible] adde Paul. 5. ſent. [illegible] l. [illegible] §. 1 [illegible] appellationum.
k Ratum non habebit. Fulg.
l Pietati operam dando. Hal.
m Appellari a ſententia interlocutoria [illegible] [illegible] [illegible] ante ſententiam [illegible] [illegible] appellat. Ad hanc tamen ſententiam [illegible] [illegible] apud Decianum in regula [illegible]
n [illegible]
o Iſta interlocutio ab interlocutoria appellari [illegible] [illegible] appellatione. Poteſt appellari [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
p [illegible] [illegible] [illegible] habenda.
q Si per interlocutoriam [illegible] grauamen quod reparari nō poſſit, ante ſententiam appellari poteſt. [illegible]
r l. 12. [illegible] ff. de appell. [illegible] [illegible] appellationum.
ſ [illegible] [illegible] [illegible] appellationes [illegible] [illegible] [illegible] Paul. 5. ſent. [illegible] §. 2. adde l. [illegible] appellation.
t Appellatione non recepta, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſuperiorem [illegible] l. [illegible] §. [illegible] ff. de appell.

carl. Bart. u Quacunque, Fulg. x Adde l. 19. ff. de appell. y Quonam illa ſiet, v. l. 31. C. de appell.
a Imò in alio, cùm ſententia executioni mandatur, Nou. 126. c. 5.
b [illegible] nihil innouabit. l. 3. C. de appell. l. 57. §. vlt. ff. de adminiſt. tut.

nem

Universidad Rey Juan Carlos

nem manifestare, & causam pro qua non recipit appellationem: eiusque exemplum litigatori edere debere, mandatis cauetur.

De testamento aperiendo. De annona militari. 1. De eo quod ex edicto perpetuo decernatur. 2. De pignore.

7 Paulus lib. singul. de Appellationibus.

Si res dilationem non recipiat, non permittitur appellare, ne vel testamentum aperiatur, vt Diuus Hadrianus constituit: ne frumentum in vsum militum in annonæ subsidia contrahatur: nec scriptus hæres in possessionem inducatur. 1 ¶ Item si ex perpetuo edicto aliquid decernatur: id quo minus fiat, non permittitur appellare. 2 ¶ Item quo minus pignus vendere liceat, appellari non potest.

DE LIBELLIS DIMISSORIIS, qui apostoli dicuntur.

TIT. VI.

Quando, à quo, & ad quem dantur. 1. Forma de eo qui scripsit, & quo absente.

1 Marcianus lib. 2. de Appellationibus.

Post appellationem interpositam literæ dandæ sunt ab eo à quo appellatum est, ad eum qui de appellatione cogniturus est, siue principem, siue quemalium, quas literas dimissorias siue apostolos appellant. 1 ¶ Sensus autem literarum talis est, appellasse (puta) Lucium Titium à sententia illius, quæ inter illos dicta est. 2 ¶ Sufficit autem petisse intra tempus dimissorias instanter & sæpius, vt & si non accipiat, id ipsum contestetur. nam instantiam repetentis dimissorias, constitutiones desiderant. Æquum est igitur, si per eum steterit qui debebat dare literas, quo minus det, ne hoc accipienti noceat.

NIHIL INNOUARI APPELLATIONE interpoſita.

TIT. VII.

De appellatione recepta vel non. 2. De relegatione. 3. De deportatione. 4. De iussu abstinere ordine. 5. Si ex pluribus facinoribus appellatur propter quaedam appellauerit.

1 Vlpianus lib. 4. de Appellationibus.

Appellatione interposita, siue ea recepta sit, siue non, medio tempore nihil nouari oportet, si quidem fuerit recepta appellatio, quia recepta est, si verò non est recepta, ne præiudicium fiat, quoad deliberetur, verum recipienda sit appellatio, an nō sit. 1 ¶ Recepta autē appellatione, tamdiu nihil erit innouandū quādiu de appellatione fuerit pronunciatū. 2 ¶ Si quis ergo forte relegatus fuit, & appellauerit, non arcebitur, neque in Italia, neque in Prouincia, qua relegatus est. 3 ¶ Propter eandem rationem & si quis deportatus fuit, ab eo, cui deportandi ius est, vel aduocatus, neque vincula patietur, neque vllam aliam iniuriam, quam patitur qui sententiæ non adquieuerat integer: enim status esse videtur prouocatione interposita. 4 ¶ Ergo & si abstinere ordine iussus fit, & prouocauerit: eadem ratione potest cœtum participare, cum hoc sit constitutum, & in curiæ quid pendente appellatione noceatur. 5 ¶ Si quis ex pluribus facinoribus condemnatus, propter quædam appellauit, propter quædam non: verum differenda pœna eius sit, an non, quæritur, & si quidem grauiora sint crimina, ob quæ appellatio interposita est, leuius autem id, propter quod non appellauit, recipienda est omnimodo appellatio, & differenda pœna. si vero grauiorem sententiam meruit ex ea specie, ex qua non est appellatum: omnimodo pœna imponenda est.

QVÆ SENTENTIÆ SINE APPELlatione reſcindantur.

TIT. VIII.

Si iudicetur non esse iudicatum. 1. De errore calculi. 2. De sententia contra ius. 3. De condemnatione absentis. 4. De connexitate, & reconuentione.

1 Macer lib. 2. de Appellationibus.

Illud meminerimus: si quæratur, iudicatum sit, necne, & huius quæstionis iudex non esse iudicatum pronunciauerit, licet fuerit iudicatum, rescinditur, si prouocatum non fuerit. 1 ¶ Item si calculi error in sententia esse dicatur, appellare necesse non est, veluti si iudex ita pronuntiauerit: *Cum constet, Titium Seio ex illa specie quinquaginta, item ex illa specie xxv. debere, idcirco Lucium Titium Seio centum condemno*: nam quoniam error computationis est, nec appellare necesse est, & citra prouocationem corrigitur. ¶ Sed & si huius quæstionis iudex [illegible] centum condemnauerit [illegible] ideo quod quinquaginta & [illegible] nec appellare necesse [illegible] vero ideo, quoniam & alias species vigintiquinque fuisse dixerit: appellationi locus est. 2 ¶ Item cum contra sacratas constitutiones iudicatur, appellationis necessitas remittitur. Contra constitutiones autem iudicatur cum de iure constitutionis, non de iure litigatoris pronuntiatur. Nam si iudex volenti se ex cura muneris vel tutelæ beneficio liberorum vel ætatis aut priuilegii excusare, dixerit: *neque filios, neque ætatem, aut vllum priuilegium ad muneris vel tutelæ excusationem prodesse*: de iure constituto pronuntiasse intelligitur. Quod si de iure suo probantem admiserit: sed idcirco contra eum sententiam dixerit, quod negauerit, *eum de aetate sua, aut de numero liberorum probasse*: de iure litigatoris pronuntiasse intelligitur: quo casu appellatio necessaria est. 3 ¶ Et cum ex edicto peremptorio, quod neque propositum est, neque in notitiam peruenit, absentis condemnatio fit, nullius momenti esse sententiam constitutiones demonstrant. 4 ¶ Si apud eundem iudicem inuicem petamus, & mea & tua petitio sine vsuris fuit, & iudex me priorem tibi condemnauit, quo magis tu prior me condemnatum habeas: non est mihi necesse pro hac causa appellare quando secundum sacras constitutiones iudicatum à me petere non possis, prius quàm de mea quoque petitione iudicetur, sed magis est vt appellatio interponatur.

De eo qui sententia. 1. Vel iudicis tempore decessit, suit in rebus humanis.

2 Paulus lib. 3. Responsorum.

Paulus respondit, eum qui in rebus humanis non fuit sententiæ dictæ tempore, inefficaciter condemnatum videri. 1 ¶ Idem respondit aduersus eum, qui rebus humanis non esset, cum iudex datus est, neque iudicis dationem valuisse, neque sententiam aduersus eum dictam vires habere.

De præcepto impossibili.

3 Idem lib. 16. Responsorum.

Paulus respondit, impossibile præceptum iudicis nullius esse momenti.

1 ¶ Idem respondit, ab ea sententia, cui pareri rerum natura non potuit, sine causa appellari.

AN PER ALIVM CAVSÆ APpellationum reddi poſſunt.

TIT. IX.

1 Vlpianus lib. 4. Appellationum.

Quæri solet, an per alium causæ appellationum reddi possunt, quæ res in rebus pecuniariis, & in criminibus agitari consueuit? Et in rebus pecuniariis sunt rescripta, posse agi: verba rescripti ita se habent. Diui fratres. *Longinum sibi qui appellauit, [illegible] pro eum de appellatione, quā Pollio ad eū fecit, defendere, si res pecuniaria est, nihil prohibet, contra eum respondere: sin autem non sit pecuniaria causa, sed capitalis, per procuratorem agi non licet.* ¶ Sed & si ea causa sit, ex qua sequi solet pœna vsque ad relegationem, non oportet per alium causas agi: sed ipsum adesse auditorio debere, sciendum est.

¶ Plane si pecuniaria causa est, ex qua ignominia sequitur: potest & per procuratorem hoc agi.

¶ Idque erit probandum & in ipso accusatore, si ap-

a Atqui super re iudicata nō est iudicandum, l. 9. C. de sententiis.
b Id est, quod iis apparet.
c Error calculi si in sententia expressus est, sententia ipso iure nulla est, c. [illegible] de sententia & re iudicata.
d De formula sententiarum condemnatoriarū dixi ad l. 1. §. 5. C. ad Turpill.
e Imo nullo modo corrigitur, l. 1. C. de errore calculi.
f l. 19. ff. de appell. l. 1. l. 37. C. quando prouocare.
g excipe l. 32. ff. de re iudicata.
h De iure constitutionis & litigatoris iudicari differunt.
i l. 3. ff. de iure [illegible]
k Sententia [illegible]
l Sententia nulla est, quæ absentib. nec citatis partib. lata est, l. 27. ff. de re iudicata.
m Ea quæ altera parte absente [illegible]
n v. l. 11. ff. de appell.
o Prior qui appellauit, prius agit, v. l. 39. ff. de iudiciis.
p Mortuus condemnari non potest.
q Impossibile præceptū iudicis nullius est momenti.
r Puta per procuratorem.
s De reddendis causis appellationum, Paul. 5. sent. 35.
t Notitia appellationis, id est, causa appellationis.
u Res hoc pro litis causa & negotio sumitur.

y Procuratore in re pecuniaria vti possumus in appellationum causis reddendis, l. 2. C. de procurat. l. 1. C. de appell. l. 3. C. quorum appell. z imo vltra: nam per alium causæ reddi possunt pro damnato ad bestias, l. 28. ff. de appellat.
a Verum appellationis causæ capitalis, & ipsam rationem [illegible]
b l. 6. §. 2. ff. de his qui notantur.

appellauerit, vel ſi aduerſus eum ſit appellatum. Et generaliter, quæ cauſa per alium agi non poteſt, eius nec appellationem per alium agi oportet.

2. *Macer* lib. 2. de Appellationibus.

Si procurator abſentis appellauerit: deinde rationes reddiderit: nihilominus ipſe reſpondere debet.

¶ Sed an eo ceſſante dominus litis reſpondere poſſit, exemplo adoleſcentis, videamus. Magis tamen obſeruatur, vt audiri debeat in cauſis appellationis reddendis is, cuius à abſentis procurator appellauit.

SI TVTOR, VEL CVRATOR, magiſtratus creatus appellauerit.

TIT. X.

De muneribus publicis.

1. *Vlpianus* lib. 3. de officio Conſulis.

Si qui ad munera publica nominati *b* appellauerint, nec cauſas probauerint, ſcient, ad periculum ſuum pertinere, ſi quid damni per moram appellationis reipublicæ acciderit. quòd ſi apparuerit, eos neceſſario prouocaſſe: cui *c* adſcribendum ſit id damnum, præſes vel Princeps æſtimabit.

De tutore & curatore.

2. *Hermogenianus* lib. 5. Iuris Epitomarum.

Tutor vel curator retentus ſi prouocauerit, & ante cauſam actam moriatur: propter periculum medij temporis, ſucceſſores *d* eius cauſas appellationis neceſſe habent reddere.

EVM QVI APPELLAVERIT, in Prouincia defendi.

TIT. XI.

1. *Vlpianus* lib. 4. de Appellationibus.

Evm qui appellauit, oportere in Prouincia defendi in aliis *e* ſuis, cauſis etiamſi appellationis cauſa peregrinetur, Diui fratres Decimio Philoni reſcripſerunt.

2. *Marcianus* lib. 2. de Appellationibus.

Hoc enim illis præſtatur, ne neceſſe habeant ſe defendere, qui reipublicæ cauſa abſunt *f*.

APVD EVM, A QVO APPELLATVR, aliam cauſam agere compellendum.

TIT. XII.

1. *Vlpianus* lib. 4. de Appellationibus.

Si quis ex alia cauſa appellauerit à iudice: an in *g* alia cauſa eundem iudicem habere neceſſe habeat, videamus. Et hodie hoc iure vtimur, & tametſi appellatio interpoſita ſit: tamen apud eundem iudicem à quo quis prouocauit, compellетur, alias cauſas, ſi quas habet, agere, nec videtur hoc prætentus, quaſi ad offenſum iudicem non debeat experiri: cum poſſit denuo prouocare.

SI PENDENTE APPELLATIONE mors interuenerit.

TIT. XIII.

De eo qui ſucceſſorem habuit vel non. 1. De tutore.

1 *Marc.* lib. 2. de Appellationibus.

Appellatore defuncto *i*, ſi quidem ſine herede deceſſerit, quæ generis appellatio fuit, euaneſcit. quòd ſi *k* appellatori heres *l* extiterit: ſi *m* quidem nullius alterius intereſt cauſas appellationis reddi, cogendus non eſt peragere *n* appellationem, ſi vero fiſci, vel alterius contra quem appellatum eſt, intereſt, heres cauſas appellationis reddere neceſſe habet. Nullius autem intereſt, veluti cum ſine ademptione bonorum relegatus eſt. Nam ſi ademptis bonis relegatus, vel in inſulam deportatus, vel in metallum datus, prouocatione interpoſita deceſſerit: Imperator noſter Alexander Pletorio militi ita reſcripſit. Quamuis pendente appellatione morte rei crimen extinctum ſit: data tamen etiam de parte bonorum eius ſententia proponitur, aduerſus quam non aliter is, qui emolumentum ſucceſſionis habet, obtinere poteſt, quàm ſi in reddendis cauſis appellationis iniquitatem ſententiæ dixerit.

1 ¶ Tutor quoque in negotio pupilli appellatione interpoſita ſi deceſſerit heredem *o* eius cauſas appellationis reddere neceſſe eſt, etiam ſi rationes *p* tutelæ heres reddiderit: quia ſufficit mortis tempore ad cauſas appellationis reddendas obligatum fuiſſe. Sed Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt, non cogendum tutorem, poſt rationes redditas, cauſas appellationum reddere.

DE IVRE FISCI *r*.

TIT. XIV.

Quibus ex cauſis fiſco nuntiatur. 1. De bonis quæ non ſunt ſoluendo. 2. De bonis vacantibus. 3. De bonis requirendorum adnotatorum. 4. De cauſis ſtatim motis & tractis vltra vigeſimum annum. 5. Si cauſa à priore nuntiatore prodita dicuntur.

1. *Calliſtratus* lib. 1. de iure fiſci.

Variæ cauſæ ſunt, ex quibus nuntiatio ad fiſcum fieri ſolet. Aut enim ſi quis, quod tacitè *a* relictum eſt, profitetur capere non *b* poſſe, vel ab alio prætenitus deferatur: vel quòd mors ab heredibus non *c* vindicatur: vel quòd indignus *d* quis heres nuntiatur: vel quòd Princeps heres inſtitutus, & teſtamentum ſine codicilli ſubrepti eſſe nuntiantur: vel quòd dicatur quis theſaurum *e* inueniſſe, vel magni pretij rem minoris ex fiſco comparaſſe, vel præuaricatione *f* fiſcum victum eſſe: vel eum deceſſiſſe, qui in capitali crimine eſſet, vel etiam poſt mortem aliquem reum eſſe, vel domum reſtructam *g* eſſe, vel accuſatione receſſum, vel rem litigioſam *h* venundari, vel pœnam fiſco ex contractu priuato deberi, vel aduerſus leges commiſſum factum eſſe. 1 ¶ An bona, quæ ſoluendo non ſint, ipſo iure ad fiſcum pertineant, quæſitum eſt? Labeo ſcribit, etiam ea quæ ſoluendo non ſint, ipſo iure ad fiſcum pertinere. Sed contra ſententiam eius edictum perpetuum ſcriptum eſt, quòd ita *i* bona veneunt, ſi ex his fiſco adquiri nihil poſſit.

2 ¶ Diuus Pius Cælio Amaranto ita reſcripſit, vacantium bonorum nuntiationem quadriennio *k* finiri, idque tempus ex die, quo certum eſſe cœpit, neque heredem, neque honorum poſſeſſorem extare, computari oportere. 3 ¶ Præſcriptio autem viginti *l* annorum, quæ etiam circa requirendorum adnotatorum bona obſeruatur ex conſtitutione Diui Titi ſolet ex eo numerari, ex quo quid ad fiſcum pertinere potuit.

4 ¶ Cauſæ autem, quæ ſtatim motæ ſunt, & tractæ vltra vigeſimum annum, differri *m* poſſunt etiam poſt vigeſimum annum. 5 ¶ Illæque cauſæ, quæ à priore nuntiatore proditæ dicuntur, etiam poſt annos, quibus præſcribi diximus, fiſco nuntiari poſſunt.

De fama delatorum 1. De inſtrumentis. 2. De contumacia delatorũ & poſſeſſorũ. 3. Vel delatoris tacitum. 4. De mandatore. 5. De ſeruis & libertis. 6. De eo qui ſe detulit.

2. *Idem* lib. 2. de iure fiſci.

Ex quibuſdam *n* cauſis delationes ſuſcipientium fama non læditur, veluti *o* eorum qui non præmij *p* conſequendi, item eorum, qui vlciſcendi gratia aduerſarium ſuum detulerunt, vel quòd *q* nomine *r* reipublicæ *s* ſuæ quis exſequitur cauſas, & hæc ita obſeruari pluſifariam principalibus conſtitutionibus præcipitur.

1 ¶ Diuus Hadrianus Flauio Arriano in hæc verba reſcripſit: Quin ii qui inſtrumenta *t* ad cauſam fiſci pertinentia, cum poſſit exhibere, non exhibet, nocere debeat, ſi verum aliter non inuenitur, ea ſubtracta eſſe credantur, quæ nocitura cauſæ eius fuerint, dubitatum non eſt, ſed nec alias dubitari oportet: quin non in aliam rem nocere debeant, quàm in eam, quæ deſiderata ſunt. 2 ¶ Item Diui fratres ad libellum Cornelii Rufi reſcripſerunt, totiens edenda eſſe inſtrumenta quotiens de iure capiendi, vel de iure dominij, vel de aliqua cauſa ſimili, re nominatim *u* quæratur: non *w* de ſi capitali cauſa agatur. 3 ¶ Senatus cenſuit, vt ſi neque delator *x*, neque poſſeſſor tribus edictis *y* euocati adfuerunt, delatoris quidẽ fideiuſſores teneantur, & ei poſtea publicam cauſam deferendi ius adimatur: poſſeſſoris autẽ ius idem eſſet, quod ſi delatus omnino non eſſet. 4 ¶ Quotiens tamen delator adeſſe iuſſus ceſſat, nec hoc fraude poſſeſſoris factum eſſe probabitur. Diuus Hadrianus reſcripſit, ſecundum poſſeſſorem pro-

intereſt præmio quod fiat an vindicta ſol, ſuæve patriæ. *p* Præmia aliis accuſatoribus & delatoribus conſtituta *l*. 5. §. 13. *l*. 33. ff. *de fraude & incend.* [illegible] *vel à lege l*. 3. §. 2. *l*. 25. *ſupra de ſenat. Silaniano* [illegible] *de ambitibus.* quarta in crimine repetundarum & lege Papia [illegible] vulgare præmium videtur appellari, in *l*. 15. §. 5. [illegible] ſed quondam abutentes ad calumnias prorumpebant [illegible] aliis pœnis affecti à Tito, Domitiano, & Traiano. [illegible] *in Tito: Martial*. 1. *Epigrammata. Plin. Panegyrico ad Traianum* [illegible] *lect.* 17.

q Adde *l*. 35. ff. *de iniuriis.*

r Patria nobiliorem ipſis carior eſſe debet [illegible] *de delatoribus.*

ſ [illegible] ff. *de eadem*: adde *l*. 2. ff. *de fide inſtrum.*

t In criminalibus cauſis ad fiſcum delatis nemo tenetur edere. [illegible] *& priuilegijs eius* [illegible] *num.* 15. negat tamen Clarus fiſco [illegible] pecuniaria, idque ex mente omnium interpretum ait [illegible]

u Ideo, tunc nominatim de delictis ſint impoſita.

x Delatores tribus edictis vocabantur.

y *l*. 25. §. 2. §. 4. *l*. 9. [illegible] *de accuſat.* [illegible]

denunciari oportere: & ita ſententia comprehendatur, etiam delatores edicto id comprehendiſſe.

5 ¶ Diuus Pius Cæcilio Maximo reſcripſit, conſtitutionem patris ſui, qua compelleretur delator edere mandatorem, ac niſi edidiſſet, vt in vincula duceretur: eo pertinere, non vt delator pœna ſubduceretur, ſi mandatorem haberet: ſed vt mandator quoque puniretur, atque ſi ipſe detuliſſet, puniretur.

6 ¶ Imperator noſter Seuerus Auguſtus conſtituit, ne ſerui delatores dominorum audiantur, ſed vt pœna coërceantur. Libertos quoque cauſæ mandatores contra patronos à præſidibus prouinciarum pœna plectendos.

7 ¶ Complura ſunt reſcripta principalia, quibus cauetur, non obeſſe errorem cuiquam, quod ignoratus iuris ſui ipſe ſe detulerit. Sed extat eorundem principum reſcriptum, ex quo videtur poſſe defendi, ita demum non nocere cuiquam ſe detuliſſe, ſi ea perſona ſit, quæ ignorare propter ruſticitatem, vel propter ſexum fœmininum ius ſuum poſſit.

De tacito fideicommiſſo. 5. De venditione. 6. Aut locatione rei fiſcalis. 7. Si poſteriori creditori fiſcus ſucceſſerit. 8. De debitoribus debitoris. 9. De liberali cauſa. 10. De theſauro.

3. *Idem* libro 3. de iure fiſci.

NOn intelligitur fraudem legi feciſſe, qui rogatus eſt palam reſtituere. Sed cùm quidam teſtamento ſuo ita ſcripſiſſet, *Vos rogo, vt ea omnia quæ à vobis peto, fideliter præſtetis, atque ita Deum, vt faciatis rogo*, & quæreretur, an id palam datum intelligeretur, reſpondi: non quidem apparere, quid ab heredibus ex huiuſmodi verbis petitum eſt: quæri autem ſolere, quando intelligatur quis in fraudem legis fidem ſuam accommodare: Et ferè eo iam decurſum, vt fraus legi fieri videatur, quoties quis neque teſtamento, neque codicillis rogaretur, ſed domeſtica cautione & chirographo obligaret ſe ad præſtandum ei, qui capere non poteſt. ideoque dici poſſe, ex ſupradictis verbis non eſſe legi fraudem factam.

1 ¶ Si quis palam rogatus, & tacitè eſſet: agitabatur, quid magis præualeret, vtrum id ipſum noceret, quod tacitè rogatus eſſet: an prodeſſet, quod palam petitum eſſet. & Diuus Hadrianus reſcripſit, in eo quod cuiuſque fidei palam commiſſum eſt, non eſſe exiſtimandum fidem ſuam in fraudem legis accommodaſſe.

2 ¶ Quando autem fraus interpoſita videatur, agendum eſt: id eſt, vtrum exitus ſpectari deberet, an conſilium. fortè ſi tunc, cùm tacitè fideicommittebatur, non capiebat is, cui reſtitui iubebatur: mortis verò tempore capere poterat: vel contrà. & placuit exitum eſſe ſpectandum. 3 ¶ Tacita autem fideicommiſſa frequenter ſic deteguntur, ſi proferatur chirographum, quo ſe cauiſſet, cuius fides eligitur, quod ad eum ex bonis defuncti peruenerit, reſtiturum. Sed & ex aliis probationibus manifeſtiſſimis idem fit.

4 ¶ Cùm ex cauſa taciti fideicommiſſi bona ad fiſcum pertinent, omnia, quæ in teſtamento vtiliter data ſunt, valent: & ita Diuus Pius reſcripſit.

5 ¶ Diui fratres reſcripſerunt, in venditionibus fiſcalibus fidem & diligentiam à procuratore exigendam, & iuſta pretia non ex præterita emptione, ſed ex præſenti æſtimatione conſtitui: ſicut enim diligenti cultura pretia prædiorum ampliantur: ita ſi negligentius habita ſint, minui ea neceſſe eſt.

6 ¶ Cùm quinquennium, in quo quis pro publico conductore ſe obligauit, exceſſit, ſequentis temporis nomine non tenetur. idque principalibus reſcriptis exprimitur. Diuus etiam Hadrianus in hæc verba reſcripſit: Valdè inhumanus mos eſt iſte, quo retinentur conductores vectigalium publicorum, & agrorum, ſi tantidem locari non poſſint: nam & facilius inuenientur conductores, ſi ſcierint fore, vt ſi peracto luſtro diſcedere voluerint, non teneantur. 7 ¶ Si poſteriori creditori fiſcus ſucceſſerit, eo iure vtitur quo is vſus erat, cui ſucceſſit. 8 ¶ Multa principalia ſunt reſcripta, quibus cauetur, non aliter fiſcum debitorum ſuorum debitores conuenire, niſi ſi principales debitores defecerint, vel ex ratione fiſci nomina facta liquidò probentur, vel ex contractu fiſcali debitores conueniuntur.

9 ¶ Diuus Hadrianus Flauio Proculo reſcripſit, cùm in libertatem proclamat, qui ex bonis ad fiſcum pertinentibus eſſe dicitur, iudicium dare præſentibus & agentibus etiam his, qui negotiis fiſci ſolent interuenire, & huiuſmodi liberales cauſæ, ſi non interueniente fiſci aduocato deciſæ ſint, in integrum reſtituuntur.

10 ¶ Si in locis fiſcalibus, vel publicis, religioſiſve aut in monumentis theſauri reperti fuerint, Diui fratres conſtituerunt, vt dimidia pars ex his fiſco vindicaretur. item ſi in Cæſaris poſſeſſione repertus fuerit, dimidiam æquè partem fiſco vindicari. 11 ¶ Deferre autem ſe nemo cogitur, quod theſaurum inuenerit, niſi ex eo theſauro pars fiſco debeatur. Qui autem, cùm in loco fiſci theſaurum inuenerit, & partem ad fiſcum pertinentem ſuppreſſerit, totum cum altero tanto cogitur ſoluere.

De pactis cum delatoribus.

4. *Paulus* lib. 6. ad Edictum.

IN fiſci cauſis pacti cum delatoribus pro confeſſis habentur, ſi modò pretium vel modicum dederunt.

De venditione rei fiſcalis.

5. *Idem* lib. 16. ad Edictum.

SI curator Cæſaris rem aliquam vendiderit, quamuis duplum, vel triplum pro euictione promiſerit: tamen fiſcus ſimplum præſtabit. 1 ¶ Si ab eo, cui ius diſtrahendi res fiſci datum eſt, fuerit diſtractum quid fiſci, ſtatim ſit emptoris, pretio tamen ſoluto.

De fiſco in priuati ius ſuccedente. 1. De Cæſaris vel Auguſtæ rationibus.

6. *Idem* libro 61. ad Edictum.

FIſcus cùm in priuati ius ſuccedit, priuati iure pro anterioribus ſuæ ſucceſſionis temporis vtitur: cæterum poſteaquam ſucceſſit, habebit priuilegium ſuum. Sed vtrum ſtatim atque cœpit ad eum pertinere nomen, an verò poſteaquam conuenit debitorem, an poſtea quam relatum eſt inter nomina debitorum, quæritur. & quidem vſuras exinde petit fiſcales, etſi breuiores debeantur, ex quo conuenit certum debitorem, & conteſtatum. At in priuilegio variè reſcriptum eſt. puto tamen exinde priuilegio eſſe locum, ex quo inter nomina debitorum relatum nomen eſt.

1 ¶ Quodcunque priuilegii fiſco competit, hoc idem & Cæſaris ratio & Auguſtæ habere ſolet.

De liberali cauſa.

7. *Idem* lib. 54. ad Edictum.

SI fiſcus alicui ſtatus controuerſiam faciat, fiſci aduocatus adeſſe debet: quare ſi is ſine fiſci aduocato pronunciatum ſit, Diuus Marcus reſcripſit, nihil eſſe actum: & ideo ex integro cognoſci oportere.

De actoribus bonorum venditionibus.

8. *Modeſtinus* libro 5. Regularum.

BOnorum fiſco vindicatorum actores emere à procuratoribus non poſſunt. & ſi diſtrahantur, irritam fieri venditionem reſcriptum eſt.

De morte rei.

9. *Idem* lib. 17. Reſponſorum.

LVcius Titius fecit heredes ſororem ſuam ex dodrante, vxorem Mæuiam & ſocerum ex reliquis portionibus. eius teſtamentum poſtumo nato ruptum eſt, qui poſtumus breui & ipſe deceſſit: atque ita omnis hereditas ad matrem poſtumi deuoluta eſt. ſoror teſtatoris Mæuiam veneficii in Lucium Titium accuſauit. cùm non obtinuiſſet, prouocauit: interea deceſſit rea. nihilominus tamen apoſtoli ei redditi ſunt. quæro, an poſſit extincta rea cognitionem appellationis inducendam propter hereditatem quæſitam? Modeſtinus reſpondit, morte reæ crimine extincto, perſecutionem eorum, quæ ſcelere adquiſita probari poſſunt, fiſco competere poſſe.

De dubiis quæſtionibus.

10. *Idem* lib. ſingulari de Præſcriptionibus.

NOn puto delinquere eum, qui in dubiis quæſtionibus contra fiſcum facilè reſponderit.

De ære alieno.

11. *Iauolenus* lib. 9. Epiſtolarum.

NOn poſſunt vlla bona ad fiſcum pertinere, niſi quæ creditoribus ſuperfutura ſunt. id enim bonorum cuiuſque eſſe intelligitur, quod æri alieno ſupereſt.

De damnatis in metallum.

12. *Calliſtratus* lib. 6. de Cognitionibus.

IN metallum damnatis libertas adimitur, cùm etiam verberibus ſeruilibus coërceantur. Sanè per

a 1.47. e De fiſci aduocato, adde l. 7. ... g Publicis, vel etiam religioſis ... ad Nou. ... [illegible]

ad Nou. 85. ... hoc pertinet illud Capitolini de Marco Antonino philoſopho, in cuius compendii ... [illegible] ... Imo pro fiſco ... Iuſtiniani ... Agentem præſertim actione pœnali ad pœnam & priuilegiata ... plura in l. vn. C. de caduc. toll. ... [illegible]

y Bona dicimus, quæ ære alieno deducto ſuperſunt, ... [illegible]

z Seruilia verbera ... flagra, flagella ... ſequebantur ... in Comœdiis legimus, adde ... (Nam liberi fuſtibus caſtigabantur ex eodem crimine quo ſerui flagellis cædebantur ... [illegible] ... leuior fuſtium quam flagellorum caſtigatio. Nam inſtigandis in modica caſtigatione ponitur flagellorum in atrociſſima & ſeruili ... [illegible] ... ea ratione fuſtium admonitio dicitur quaſi leuis ... Proconſulis legatum non habere ius neque verberandi ... [illegible] ... Briſſonium 5. ſelect. 9.

huiuſmodi perſonas fiſco nihil adquiri. Diuus Pius reſcripſit. & ideò quod legatum erat ei a qui poſtea in metallum damnatus erat, ad fiſcū non pertinere reſcripſit. magiſque ait pœnæ eos, quam fiſci ſeruos eſſe.

De iis qui ſe deferunt.

13. *Paulus* b lib. 7. ad legem Iuliam & Papiam.

EDicto Diui Traiani, quod propoſui, ſignificatur, vt ſi quis, antequam cauſa eius ad ærarium c deferatur, profeſſus eſſet eam rem, quam poſſideret, capere ſibi non licere, ex ea partem d fiſco inferret, partem ipſe retineret. 1 ¶ Idem poſtea edicto ſignificauit, vt quæcunque profeſſa eſſet vel palam, vel tacitè relictum ſibi, quod capere non poſſet, & probaſſet iam id ad fiſcum pertinere, etiam ſi id non poſſideret, ex eo quod redactum eſſet à præfectis ærarij, partem dimidiam e ferat.

2 ¶ Nihil autem intereſt, quæ cauſa impediat ius capiendi. 3 ¶ Id autem deferri debet, quod latet, non id quod ſciri eſt.

4 ¶ Ad heredes eius, qui ſe detulerat, non videbatur præmium tranſire, ſed Diuus Hadrianus reſcripſit, vt licet ante deceſſiſſet is, qui ſe detulerat, antequam id quod detulerat, fiſco addiceretur, heredi eius præmium daretur. 5 ¶ Extat eiuſdem Hadriani epiſtola: vt ſi is, qui ſe deferre poterat, morte præuentus fuerit, heres eius, ſi detulerit, præmium conſequatur, ſi tamen (inquit) liquebit defunctum eius animi e fuiſſe, vt ſe vellet deferre. ſi vero idcirco diſſimulauerit, dum rem occultari ſperat, heredem eius vltra vulgare f præmium nihil conſecuturum.

6 ¶ Item Diui fratres reſcripſerunt, heredes eorum, quibus tacitum fideicommiſſum relictum eſt, ita demum ex beneficio Traiani deferre ſe poſſe, ſi is cui datum fuerat, morte præuentus eſſet, & ideo per anguſtias temporis deferre ſe non potuerit.

7 ¶ Cum ante apertum teſtamentum, tacitum fideicommiſſum nunciatum eſſet ab his, qui fidem tacitam ſuſceperunt, deinde poſt apertas g à fideicommiſſario delatum eſſet: Diuus Antoninus recipi profeſſionem eius iuſſit: neque enim dignam eſſe præmio tam præcipitem h feſtinationem prioris, & cùm quis ſe nunciet non capere, potius conſiteri de ſuo iure, quam aliud i deferre videtur.

8 ¶ Ad eos beneficium Traiani pertinet, qui ex defuncti voluntate relictum ſibi capere non poſſunt. ergo nec illud quod ſeruo meo relictum eſt, deferre potero.

9 ¶ Eos qui quaſi indigni repelluntur, ſummouendos eſſe ab eiuſmodi præmio: id eſt eos, qui de inofficioſo k egerunt, vel falſum dixerunt teſtamentum, qui vſque ad finem litis oppugnauerunt teſtamentum.

10 ¶ Ei qui per errorem l ſe detulit, cùm capere ſolidum m poſſet, non nocere hoc D. Hadrianus, & D. Pius & fratres reſcripſerunt.

De libertatibus & legatis.

14. *Gaius* n lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam. o

DIcitur ex aſſe hereditates ex Silaniano cùm fiſcus vindicaſſet, vt nec libertates, nec legata tueatur. quod apertè nullam habet rationem, cùm ex quibuſlibet alijs cauſis fiſco vindicatis hereditatibus, & libertates n, & legata maneant.

De abolitione. 1. De delatore ſubiecto. 2. Si delator citatus ad edictum non reſponderit. 3. De eo qui ſe detulit. 4. De contumacia delatoris. 5. De rationibus.

15. *Iunius Mauricianus* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

SEnatus cenſuit: ſi delator abolitionem petat, quod erraſſe a ſe dicat, vt idem iudex cognoſcat, an iuſta cauſa abolitionis ſit: & ſi erraſſe videbatur, det imprudentiæ veniam: ſi autem calumniæ p, hoc ipſum iudicet: vtque cauſa accuſatori perinde cedat, ac ſi cauſam egiſſet, & prodidiſſet. 1 ¶ Si quis delatorem ſubiecerit: eum in ærarium deferat, quantum præmij nomine delator conſequuturus fuiſſet, ſi viciſſet.

2 ¶ Diuus Hadrianus reſcripſit, eandem pœnam delatorem ferre debere, ſi citatus ad edictum q non reſponderit: qua teneretur, ſi cauſam non probaſſet.

3 ¶ Senatus Hadriani temporibus cenſuit: cùm quis ſe ad ærarium detulerit, quod capere non potuerit, vt totum in ærarium colligatur, & ex eo pars r dimidia ſibi ſecundum beneficium Diui Traiani reſtituatur.

4 ¶ Quòd ſi tribus ſ edictis à præfecto ærario t adeſſe delator iuſſus, venire noluerit: ſecundum poſſeſſorem ſit pronunciandum, ſed ab eo qui ita adeſſe iuſſus, reſpondente poſſeſſore non adfuerit, tantum exigendum, quantum apud ærarium ex ea cauſa, quam detulerit, remaneret, ſi profeſſionem eam impleſſet.

5 ¶ Senatus cenſuit, vt perinde rationes u ad ærarium deferat is, à quo tota x hereditas fiſco euicta eſt, vel vniuerſa legata, atque is deferre deberet, à quo pars hereditatis, vel legati euicta ſit.

6 ¶ Si quis arguetur falſas rationes detuliſſe, de eo præfectus ærarij cognoſcat, quantam fraudem inuenerit, vt tantam pecuniam in ærarium iubeat inferri.

De his qui ſe deferunt.

16. *Vlpianus* a lib. 18. ad legem Iuliam & Papiam. b

AIt a Diuus Traianus: *Quicunque profeſſus fuerit.* ¶ *Quicunque* accipere debemus tam à maſculum, quam fœminam. nam fœminis quoque, quamuis delationibus prohibentur, tamen ex beneficio Traiani deferre ſe c permiſſum eſt. Nec non illud æquè non intererit, cuius ætatis ſit is, qui ſe defert, verùm iuſtæ eſt pupillaris. nam pupillis etiam permittitur deferre ſe, ex quibus non capiunt.

De creditoribus.

17. *Modeſtinus* lib. 2. de Pœnis. d

IN ſumma ſciendum eſt, omnium fiſcalium pœnarum petitionem creditoribus e poſtponi.

Qui deferre poſſunt vel non. 10. Si debitor fiſcalis creditori ſoluerit.

18. *Marcianus* lib. ſingulari de Delatoribus. f

DEferre e non poſſunt mulieres ſ propter ſexus infirmitatē, & ita ſacris cōſtitutionibus cautum eſt. 1 ¶ Item clariſſimi g viri deferre non poſſunt. 2 ¶ Item damnati deferre non poſſunt, vt Diui fratres de eo reſcripſerunt, qui ſuſtibus cæſus, in opus publicum erat datus. 3 ¶ Item conſtitutionibus principum prohibentur deferre illi, qui in metallum dati ſunt: hoc ideo, ne deſperati ad delationem facilè poſſint ſine cauſa confugere.

4 ¶ Sed eas cauſas, quas ante damnationem cœperunt deferre, poſſe eos etiam poſt iudicium exequi, reſcriptum eſt. 5 ¶ Veterani quoque ſacris conſtitutionibus delatores eſſe prohibentur, propter honorem vtique & merita militiæ.

6 ¶ Item milites propter honorem ſtipendiorum, quæ merent, deferre prohibentur.

7 ¶ Sed communem cauſam ſibi cum fiſco quiuis deferre poteſt, hoc eſt, vindicare i. k nec per hoc famoſus eſt, licet in cauſa l non obtinuerit.

8 ¶ Item eos, qui tutores vel curatores fuerunt, non oportere deferre cauſa pupillorum, vel adoleſcentium ſuorum, Diui Seuerus & Antoninus k reſcripſerunt. Quod conſequēs eſt obſeruari & in eo qui quaſi procurator negotia geſſit. & ita ijdē Principes reſcripſerunt. ¶ Iidem decreuerunt, nulla conſtitutione prohibitum eſſe procuratorem l interrogari: ſed accuſare m eum, cuius negotia geſſit. Et tutorem, qui aut detulit, aut mandauit, ſeueriſſimè puniendum reſcripſerunt.

9 ¶ Sed ne quidem is, qui aliquam vendidit rem, eandem deferre debet vel per ſe, vel per ſubiectam perſonam: ne alioquin pœnam patiatur dignam iuæ perſonæ, vt & conſtitutum eſſe refertur.

10 ¶ Papinianus tam libro ſexto, quam vndecimo reſponſorum ſcribit, ita demum publicam auferri n pecuniam ei, qui cùm eſſet creditor, in ſolutum pecuniam accepit, ſi aut ſciebat, cùm acciperet, publicum quoque eſſe debitorem, aut poſtea cognouit, antequam conſumeret pecuniam. ſed placet, omnimodo ei pecuniam auferendam eſſe, etiam ſi ignorauit, cùm conſumeret. & poſtea quidem Principes directam actionem competere ablata pecunia reſcripſerunt, vt & Marcellus libro ſeptimo digeſtorum ſcribit.

19. *Papinianus* o libro 10. Reſponſorum. p

DEnique non eſſe præſtandas vſuras, cum pecunia reuocatur, conuenit: quoniam res, non perſona conuenitur.

20. *Idem* lib. 11. Reſponſorum. q

SEd reuocata pecunia, in fideiuſſorem liberatum vtilis actio datur.

21. *Paulus* lib. 3. Quæſtionum.

TItius qui mihi ſub pignoribus pecuniam debebat, cum eſſet fiſci debitor, ſoluit mihi quæ debebat: poſtea fiſcus iure ſuo vſus, abſtulit mihi pecuniam. quærebatur, an liberata eſſent pignora. Marcellus rectè exiſtimabat, ſi id quod mihi ſolutum eſt, fiſcus abſtulit, non competere pignorum liberationem. neque differentiam admittendam eſſe exiſtimo intereſſe putantium, id ipſum quod ſolutum eſt, an tantundem repetatur.

De venditione rerum fiſcalium. 2. De lite mota. 3. Si delator deſiſtat.

22. *Marcianus* lib. ſingulari de Delatoribus.

REs quæ in p controuerſia ſunt, non debent à procuratore Cæſaris diſtrahi: ſed differenda eſt earum venditio, vt Diui quoque Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. Et defuncto maieſtatis reo, permiſſo herede purgare innocentiam mortui, diſtractionem bonorum ſuſpendi q iuſſerunt. Et generaliter prohibuerunt rem diſtrahi à procuratore, quæ eſſet in controuerſia.

1 ¶ Res autem nexas pignori diſtrahere procuratores poſſunt. Sed & ſi ante alij res obligatæ ſunt iure pignoris, non debet procurator ius creditorum lædere. Sed ſi quidem ſuperfluum eſt in re, permittitur procuratori vendere ea lege, vt in primis creditoribus præcedentibus ſatisfiat, & ſi quid ſuperfluum eſt, fiſco inferatur: aut ſi acceperit totum fiſcus, ſoluat ipſe, vel ſimpliciter, ſi vendidit procurator, iubebit pecuniam, quam debeti

beri creditori priuato fuerit probatum, exſolui ei. & ita Diuus Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

2 ¶ Lites donatas a ſe non ſuſcipere D. Pius reſcripſit. licet bona relictorum ſe quis profiteatur vel partē bonorum donatam non ſuſcipere. & adiecit, & illum dignum fuiſſe puniri pro tam turpi, tamque inuidioſo comento, & niſi durū eſſe videbatur, ita in vltro venientem pœnam ſtatuere. 3 ¶ Sicut renunciare b cauſam nemo cogitur c: ita liberum arbitrium deſiſtēdi ei non datur, qui detulit, & ita D. Seuerus & Antoninus reſcripſerunt: & idē eſſe, licet alieno mādato detuliſſet. Planè reſcripſerunt, delatorem audiendum, volentem à lite deſiſtere d, ſi ſibi mandatorem e ſubtractum queratur.

23. *Calliſtratus* lib. 2. de Iure fiſci.

DE eo delatore, qui cauſam ſolus agere inſtituerat non habita mentione mandatoris, ſi poſtea deſiſtat, prætendens mandatorem cauſæ deceſſiſſe, puniendum Diui fratres reſcripſerunt.

De probationibus.

24. *Marcianus* lib. ſingulari de Delatoribus.

NOn tantum delator punitur, ſi f non probauerit: ſed & mandator, quem g exhibere debet delator.

25. *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

EST & decretum ab Imperatore Seuero, & conſtitutum, nullo à modo exigendum quem probare, vnde habeat, circa delationes fiſcales: ſed delatorem probare debere, quod intendit.

De emancipatione.

26. *Idem* lib. 31. ad Sabinum.

CVm quidam capitis i reus k emancipaſſet filium, vt hereditatem adiret, reſcriptum eſt, non l videri m in fraudem fiſci factum. quod adquiſitum non eſt.

De morte vxoris non defenſa.

27. *Idem* lib. 34. ad Edictum.

CVm mortem n maritus vxoris necatæ non defendit: Diuus Seuerus reſcripſit, dotem fiſco vindicandam, prout ad maritum pertineat.

De generali hypotheca.

28. *Idem* lib. 3. Diſputationum.

SI qui mihi obligauerat, *quæ habet, habiturusque eſſet* o, cū fiſco cōtraxerit, ſciendū eſt, in re poſtea p adquiſita fiſcū potiorē eſſe debere, Papinian. reſpōdiſſe. quod & conſtitutum eſt. præuenit enim cauſā pignoris fiſcus.

De delatore corrupto. 1. De falſi teſtamenti accuſatione. 2. De morte defuncti non defenſa.

29. *Idem* lib. 8. Diſputationum.

EIus q qui delatorē r corrupit, ea conditio eſt, vt pro victo habeatur. nam in fiſcalibus cauſis id conſtitutum eſt. Sed enim hæc pœna magis eſt, vt aduerſus ipſū locum habeat, qui delatorem redemit, cæteroquin aduerſus heredem eius tranſire non debet. nec enim exinde perit cauſa, ex quo redempta eſt, vel actio perimitur vel condemnatio facta videtur. verùm oportet conſtare prius ſ, & de crimine pronunciare. ¶ Planè ſi fortè de retractanda cauſa agatur, quæ ſemel iudicata eſt per delatoris corruptelam, mortuus corruptor nō efficit, quo minus agi poſſit, atque retractari cauſa, hic enim non pœnæ, ſed cauſæ reſtitutio eſt. 1 Eum qui falſum teſtamentum dixit, poſſe adire hereditatem conſtat. ſed denegatis ei actionibus, fiſco locus erit & obligationes, quas adeundo confudit t, non reſtituuntur.

2 ¶ Nam & in eo, qui poſt aditam hereditatem defuncti mortem non defendit, Imperator noſter cum patre reſcripſit, obligationes confuſas non reſuſcitari.

De obſidibus bonorum.

30. *Marcianus* lib. 5. Inſtitutionum.

NE procuratores Cæſaris bonorum actores u quæ ad fiſcum deuoluta ſunt, alienent, Imperatores Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. & ſi manumiſſi fuerint, reuocantur ad ſeruitutem.

De bonis obſidum vel captiuorum.

31. *Idem* lib. 4. Inſtitutionum.

DIuus Commodus reſcripſit, obſidum x bona, ſicut captiuorum y, omnimodo in fiſcum eſſe cogenda.

32. *Idem* lib. 14. Inſtitutionum.

SEd ſi accepto z vſu a togæ b Romanæ, vt ciues Romani ſemper egerint. Diui fratres procuratoribus hereditatum reſcripſerunt, ſine dubitatione ius eorum ab obſidis conditione ſeparatum eſſe beneficio principali. ideoque idem ius eis ſeruandum quod habent, ſi à legitimis ciuibus Romanis heredes c inſtituti fuiſſent.

De eo qui debitoris fiſci hereditatem adierit.

33. *Vlpianus* lib. 1. Reſponſorum.

EVm qui debitoris fiſci adiit hereditatem, priuilegiis fiſci cœpiſſe eſſe ſubiectum.

De aduerſario, vel iudice corrupto.

34. *Macer* lib. 2. Publicorum.

IMperatores Seuerus & Antoninus Aſclepiadi ita reſcripſerunt. Tu qui defenſione omiſſa ſ redimere ſententiam maluiſti, cùm tibi crimen obijceretur, non immeritò quingentos ſolidos inferre fiſco iuſſus es. omiſſa enim ipſius cauſæ inquiſitione, ipſe te huic pœnæ ſubdidiſti. obtinendum eſt enim, vt hi quibus negotia fiſcalia mouentur, ad defenſiones cauſæ bona fide veniant, non aduerſarios aut iudices redimere t tētent.

Si alter hereditatem vindicet, alter ad fiſcum pertinere dicat.

35. *Pomponius* lib. 12. Epiſtolarum.

APud Iulianum ſcriptum eſt: Si priuatus ad ſe pertinere hereditatem Lucij Titij dicat, altero eandem hereditatem fiſco vindicante: quæritur, verùm ius fiſci antè t excutiendum ſit, & ſuſtinendæ actiones cæterorum: an nihilominus inhibendæ petitiones creditorum ſingulorum, ne publicæ cauſæ præiudicetur. idque ſenatuſconſultis expreſſum eſt.

De tributis.

36. *Papinianus* lib. 3. Reſponſorum.

PRædiis à fiſco diſtractis, præteriti temporis tributum eorundem prædiorum onus emptorem e ſpectare placuit f.

De pœnis.

37. *Idem* lib. 10. Reſponſorum.

QVod placuit, *fiſco non eſſe pœnam petendam, niſi g creditores ſuum reciperauerint*: eò pertinet, vt priuilegium in pœna contra creditores non exerceatur, non vt ius commune priuatorum fiſcus amittat h.

De fructibus. 1. De eo qui pecuniam ad ſui temporis adminiſtrationem pertinere contendit.

38. *Idem* lib. 13. Reſponſorum.

FIſcus in quæſtione falſi teſtamenti non obtinuit. priuſquàm autem ea quæſtio decideretur, alio nunciante bona poſtea vacare conſtitit. fructus poſt primam litem abſumi non oportuiſſe reſpondi. neque enim ad ſenatuſconſulti beneficium ſcriptum heredem pertinere controuerſia mota.

1 ¶ Delatoris operā non eſſe functum reſpondi, qui fiſci pecuniam, quam alius tenebat, ad ſui temporis adminiſtrationem pertinere, quamuis probare nō potuiſſet, contendit, quoniam i propriam cauſam egerat.

De bonis citra pœnam exilij perpetuam non confiſcandis. 1. De eo qui periculum communis condemnationis diuidi poſtulauit.

39. *Idem* lib. 16. Reſponſorum.

BOna fiſco citra pœnam exilij perpetuam adiudicari ſententia non oportet.

1 ¶ Eum qui periculum communis k condemnationis diuidi poſtulauit, quòd participes iudicati ſoluendo eſſent, reuocatis alienationibus, quas fraudulenter fecerant, non videri cauſam pecuniæ fiſco nunciaſſe reſpondi.

De tacito fideicommiſſo.

40. *Paulus* lib. 21. Quæſtionum.

ITa fidei heredis commiſit: *Rogo fundum Titio des, de quo te rogaui.* ſi Titius capere non poſſit, non euitabit heres pœnam taciti fideicommiſſi: non enim eſt palam l relinquere, quod ex teſtamento ſciri non poteſt, cùm recitatum eſt. quemadmodum nec ille palàm dat, qui ita ſcribit: *Rogo vos heredes, in eo quod à vobis petij, fidem praſtetis.* imò in priore ſpecie maiorem fraudem excogitaſſe videtur, qui non tantùm legem circumuenire voluit, ſed etiam interpretationem legis, quæ circa tacitum fideicommiſſum habetur. quamuis enim fundum nominauerit, non tamen cognoſci poteſt, de quo ſit rogatus heres: cùm diuerſitas m rerum obſcurum faciat legatum.

1 ¶ Patronus ſi tacitè in fidem ſuam recipiat, vt ex portione ſua præſtet, ceſſare fraudem dicitur: quia de ſuo largitur.

De actione in eum qui bona vacantia comparauit.

41. *Idem* lib. 21. Reſponſorum.

EVm qui bona vacantia n à fiſco comparauit, debere actionem, quæ contra defunctum competebat, excipere.

a l. 24. ¶ vlt. ſup. [illegible] ſup. de iur. fiſ. ¶ vlt. ¶ qui bis aut. [illegible] l. 2. C. [illegible] fiſc. vel l. 19. Paul. 5. ſent. 12. ¶ 7.
b Nunciare, Hal.
c C. ne [illegible]
d v. l. 51. [illegible] ad Turpil.
e De mandatore v. l. 15. ¶ 1. ¶ eo.
f Delator punitur, ſi non probat.
g Delator mandatorem tenetur exhibere, l. 2. ¶ 5. ¶ eod. l. 1. ¶ 13. ¶ ad Turp. l. 34. ¶ de pœnis.
h Probationes paratas delator habere debet: neque cogitur is qui delatus eſt, probationes in ſe edere. adde 7. Nouell. 5. ¶ 2.
i Nondum tamen damnatus.
k Rei capitis emancipare liberos ſuos poſſunt.
l Non videtur, l. 45. l. eod.
m Eadem forma eſt, l. 21. ¶ 4. [illegible]
n L. 14. ¶ de his quæ vt indig. l. 1. C. de his que vt indig.
o Cum fiſco. Forcatul. 2. ſent. 24. repetentium à Cuiac. 10. obſ. 22.
p Tacitam hypothecā priuilegiatā fiſcus hanc habet, vt præferatur creditori anteriori in bonis quæſitis per debitorem poſt obligationem contractam cum fiſco. g vide l. 5. obſ. 22.
q l. 5. ¶ eod. l. 3. C. de præuaric. l. 2. ¶ de calu. tertium, adde l. 18. in fi. C. de accuſat.
r vide l. 38. ¶ de [illegible]
ſ l. 5. ¶ de his quæ vt indignis.
t l. 8. ¶ eod. l. 46. ¶ 2. l. eod.
u Obſidum bona, hoc eſt, eorum qui nobis dati ſunt ob fidem, fiſco cedunt: vt & captiuorum, vt hic. Ideoque de his apud nos teſtari non poſſunt. l. 11. C. ¶ de teſtamen. [illegible] Quod in Gallia ſeruari negat Papon. 5. Notar. 6. c. [illegible] de natu[illegible] ſi modò in Gallia habeant liberos vel cognatos.
y l. 36. ¶ de relig.
z Togæ Romanæ ius conferri poterat exteris. a v. Cuiac. ad l. 1. C. ¶ qui teſtam.
b Toga vel ſolis ciuibus Romanis licuit. Toga Romani hominis certiſſimū inſigne [illegible] nec ſine crimine aliam Romano homini vel in media Aſia veſtē ſumere licebat. Itaque apud Liuium à Q. Fabio in inuidiam eo nomine P. Scipio adducitur, quod in Sicilia palliatus fuiſſet. Idemque cum Rabirio Poſthumo ab aduerſariis obiectum eſſet, accuratam in eo facto purgando orationem Cicero habuit. Cæterum [illegible] togæ peregrinis (de quibus dixi in l. 1. C. de hered. inſt.) erat interdictus, Plin. 4. ad [illegible]. Itaque plerumque cū [illegible] incidebat, [illegible] rei cauſam dicere poſſent [illegible], an verò eos palliatos eſſe oporteret, Suet. Claudio c. 15. Togæ iure amici populi à Romanis donati: quod & nouæ Carthagini donatum veſtem Tertull. lib. de Pallio [illegible] togatam Galliæ nomen, quam & ad honores [illegible] Tacit. 11. refert: & ſuffragiorum ius in vrbe habuiſſe, Manutius in Epiſt. ad Atticum confirmat. Sic & Hiſpaniæ quoſdam populos, [illegible] togatos [illegible] appellatos, Strabo ſcribit l. 3. Quo ex more togam regibus amicis etiam mittebant Romani. Tacit. 10. Quin & prætextam interdum peregrini capiebant, 1. Macrob. 6. cum Romani pueri prætextati eſſent. Erant & alia ciuium Romanorum priuilegia, de quibus alias diximus.
c Ciuitate donati heredes inſtitui poſſunt, vt hic. Cur? teſtatorem heredem & teſtes ciues eſſe oportet: adde Vlp. 20. ¶ 14. Ex teſtamento ſoli ciues capiebant, l. 1. ¶ ad l. Falcid. Iure ſolos ciues erant nati, ¶ 1. Inſt. de [illegible] verberibus [illegible] aut in crucem agi non poterant: [illegible] iniuſſu populi plecti. ſoli ciues militabant in legionibus, [illegible] ſolos ciues, ſolemnis per nexum abalienatio rerum habuit. Cic. in Topic. vſucapere, Cic. 1. off. honores gerere, ſuffragium ferre, toga vti ſoli ciues poterant. v. Briſſonium 1. ſelect. 7.
h l. 4. l. 29. ¶ eod.
e Eadem ſententia reſtimere, [illegible] effectus nullos ſequatur, puniatur, l. 3. ¶ de calumn.
d Cauſa fiſcalis tractatio priuatæ anteferiur.
e Ex legatarius, l. 10 ¶ 5. ¶ de l. c. l. 7. ¶ de publicanis: l. 5 in fin. ¶ de cenſib. l. C. de aſſ. [illegible]
f Hoc poſtea redemiſſum l. 7. C. de cenſib.
g l. 1. ¶ 1. l. 11. l. 17. ¶ eod. l. 46. in fi. ¶ eod.
h Adiecit, Hal.
i Delator non videtur, qui propriā cauſam agens, alium nominat.
k v l. 44. ¶ eod. vi l. 1. C. ſi plures vna ſententia.
l l. 3. ¶ eod. l. 10. ¶ de his quæ vt indign.
m Rerum diuerſitas facit legatum obſcurum. Vnde notant, libellum generalem non admitti, vt qui obſcuritatem pariat.
n Vacantium emptori defuncti actiones excipit, l. 15. ¶ 9. ¶ de iur. fiſ.

Universidad Rey Juan Carlos

De tacito fideicommiſſo, & de eo qui ſe detulit.

42. *Valens* lib. 5. Fideicommiſſorum.

A Rrianus Seuerus præfectus *a* ærarij, cùm eius qui tacitè rogatus fuerat non capienti fideicommiſſum reddere, bona publicata erant: pronuntiauit nihilominus ius deferendi ex conſtitutione *b* Diui Traiani habere eum cui fideicommiſſum erat relictum.

1 ¶ Quia autem nonnulli ingrati aduerſus beneficium *c* Diui Traiani poſt profeſsionem quoque de tacito fideicommiſſo factam, cum poſſeſſoribus tranſigunt, atque tribus *d* edictis euocati non reſpondent, placuit ſenatui tantum ab eo qui id feciſſet, exigi quantum apud ærarium ex ea cauſa, quam detulerat, remanere oporteret, ſi profeſsionem ſuam impleſſet. & ſi poſſeſſoris quoque fraus apud præfectum conuicta fuiſſet, ab eo quoque quod conuictus inferre debuiſſet exigi.

43. *Vlpianus* lib. 6. Fideicommiſſorum.

I Mperator noſter reſcripſit, fiſcum in rem *e* habere actiones ex tacito fideicommiſſo.

De eo qui protegenda rei ſuæ gratia nuntiat.

44. *Paulus* lib. 5. Sententiarum.

D Elator non eſt qui *f* protegendæ *g* cauſæ ſuæ gratia aliquid ad fiſcum nunciat.

De alienatione in fraudem fiſci. 1. De bonis rei ante ſententiam mortui. 2. Eius qui ſibi manus intulit. 3. De libertatibus. 4. De inſtrumentis, chirographis, & actis. 9. De eo qui pro alio ſoluit. 10. De dilatione debitoribus fiſci danda. 11. De fideiuſſoribus. 12. Si plus ſeruatum eſt ex bonis debitoris à fiſco diſtractis. 13. De locatione rei fiſcalis.

45. *Idem* lib. 5. Sententiarum.

I N fraudem fiſci non ſolùm per donationem, ſed quocunque à modo res alienatæ reuocantur. Idemque *i* iuris eſt, & ſi non quæratur: æque enim in omnibus fraus punitur. 1 ¶ Bona eorum qui in cuſtodia, vel in vinculis, vel compedibus *k* deceſſerunt, heredibus eorum non auferuntur, ſiue teſtato, ſiue inteſtato deceſſerunt. 2 Eius *l* bona, qui ſibi mortem conſciuit, non ante ad fiſcum coguntur, quàm prius conuicerit, cuius criminis gratia manus ſibi intulerit.

¶ Eius bona, qui ſibi ob aliquod admiſſum flagitium mortem conſciuit, & manus intulit, fiſco vindicantur. quod ſi id tædio *m* vitæ, aut pudore æris alieni, vel valetudinis alicuius impatientia admiſit, non inquietabuntur, ſed ſuæ ſucceſsioni relinquuntur.

3 ¶ A debitore fiſci in fraudem datas libertates retrahi placuit. Sanè ipſum ita ab alio emere *n* mancipium, vt manumittat, non eſt prohibitum. ergo tunc & libertatem præſtare poſſit. 4 ¶ Ex his bonis, quæ ad fiſcum delata ſunt, inſtrumenta *o* vel chirographa, acta etiam ad ius priuatorum pertinentia, reſtitui poſtulantibus conuenit. 5 ¶ Neque inſtrumenta, neque acta à quoquam aduerſus fiſcum edi *p* oportet.

6 ¶ Ipſe autem fiſcus actorum ſuorum exempla hac conditione edit, vt (ne) is, cui deſcribendi ſit poteſtas, aduerſus ſe, vel rempublicam his actis vtatur. de quo cauere *q* compellatur, vt ſi vſus is contra interdictum fuerit, cauſa cadat. 7 ¶ Quoties apud fiſcum agitur, actorum poteſtas poſtulanda eſt, vt merito iis vti liceat, eaque manu *r* commentarienſis *ſ* adnotata ſunt. Quod ſi ea aliter proferantur, is qui ita protulerit, cauſa cadit.

8 ¶ Quoties iterum apud fiſcum eadem cauſa tractatur, priorum actorum, quorum vſus non fuerat poſtulatus, ex officio recitatio iure poſcetur.

9 ¶ Qui pro alio à fiſco conuentus debitum exſoluit, non inique poſtulat proſecutionem *t* bonorum eius pro quo ſoluit, in quo etiam adiuuari per officium ſolet.

10 ¶ Fiſcalibus debitoribus petentibus ad comparandam pecuniam dilationem *u* negari non placuit. cuius rei æſtimatio ita arbitrio iudicantis conceditur: vt in maioribus ſummis *x* non plus quam tres menſes: in minoribus verò, non plus quam duo prorogentur. prolixioris autem temporis ſpatium ab Imperatore poſtulandum eſt. 11 ¶ Si principales rei bona ad fiſcum deuoluta ſint, fideiuſſores liberantur, niſi *a* fortè minus idonei ſint, & in reliquum non ex ſolutæ quantitatis acceſſerint. 12 ¶ Si plus *b* ſeruatum eſt ex bonis debitoris à fiſco diſtractis, iure ac merito reſtitui poſtulatur. 13 ¶ Conductor ex fundo fiſcali nihil transferre poteſt: nec cupreſſi materiam vendere, vel oliuam non ſubſtituturis aliis, cæteráſque arbores pomiferas cædere, & facti eius rei æſtimatione, in quadruplum *c* conuenitur. 14 ¶ Minoribus vigintiquinque annis neque fundus neque vectigalia locanda ſunt, ne aduerſus *d* ea beneficio ætatis vtantur.

De eo qui poſt mortem ſuſceptoris ſuppoſitus declaratus eſt. 1. De eo qui in fraudem fiſci accepit. 2. De his qui in Prouincia adminiſtrant. 3. De iure pignoris. 4. De compenſatione. 6. De eo qui in reatu conſtitutus eſt. 7. De actoribus non vendendis. 8. De ſeruo Cæſaris hereditatem adeunte. 9. Si multi fiſco fraudem fecerint.

46. *Hermogenianus* lib. 6. Iuris Epitomarum.

A Vfertur ei quaſi *e* indigno ſucceſſio, qui cum *f* heres inſtitutus eſſet vt *g* filius, poſt mortem eius qui pater dicebatur, ſuppoſitus declaratus eſt. 1 ¶ Qui aliquid ſciens in fraudem fiſci ſuſcepit, non ſolum rem in qua fraudis miniſterium ſuſcepit, ſed alterum *h* tantum reſtituere cogitur. 2 ¶ Quod *i* à præſide, ſeu procuratore, vel quolibet alio in ea Prouincia, in qua adminiſtrat, licèt per ſuppoſitã *k* perſonam, comparatum eſt: infirmato contractu vindicatur, & æſtimatio eius fiſco infertur. nam & nauem in eadem Prouincia, in qua quis adminiſtrat, ædificare *l* prohibetur. 3 ¶ Fiſcus ſemper *m* habet ius pignoris. 4 ¶ Qui compenſationem opponit fiſco, intra duos *n* menſes *o* debitum ſibi docere debet. 5 ¶ Vt debitoribus fiſci, quod fiſcus debet, compenſetur *p*, ſæpè conſtitutum eſt, excepta cauſa tributoria, & ſtipendiorum, item pretio *q* rei à fiſco emptæ, & quod ex cauſa annonaria debetur. 6 ¶ In reatu conſtitutus, bona ſua adminiſtrare poteſt *r*, eique debitor, rectè bona fide ſoluit *ſ*. 7 ¶ Actores *t* qui aliquod officium gerunt, in bonis, quæ diſtrahunt, procuratores venundare inconſultis principibus prohibentur, & ſi veneant, venditio nullas vires habebit.

8 ¶ Seruus *u* Cæſaris, ſi iuſſu *x* procuratoris adiit hereditatem, Cæſari volenti adquirit.

9 ¶ Si multi fiſco fraudem fecerint, non vt in actione furti, ſinguli ſolidum, ſed omnes *y* ſemel quadrupli pœnam pro virili portione debent. ſanè pro non idoneis, qui ſunt idonei conueniuntur.

Vt prius conueniatur heres quàm poſſeſſor. 1. De conductore alij locante.

47. *Paulus* lib. 1. Decretorum.

M Oſchis quædam fiſci debitrix ex conductione vectigalis, heredes habuerat: à quibus poſt aditam hereditatem Faria Senilla, & alij prædia emerant. cum conuenirentur *z* propter Moſchidis *a* reliqua, & dicebant à heredes Moſchidis idoneos eſſe, & multos alios ex iiſdem bonis emiſſe? æquum putauit Imperator, *prius* C *heredes conueniri debere*: in reliquum, poſſeſſorem conuenir. & ita pronuntiauit.

1 ¶ Æmilius Ptolemæus conduxerat à fiſco poſſeſſionem, eámque paulatim pluribus locauerat maiore quantitate, quàm ipſe ſuſceperat. conueniebatur à procuratoribus Cæſaris *d* in eam quantitatem quam ipſe perceperit *e*. hoc iniquum, & inutile fiſco videbatur, vt tamen ſuo periculo ipſe eos, quibus locauerat, conueniret, ideóque pronuntiauit, in eam *f* ſolam quantitatem eum conueniri debere, qua ipſe conductor extiterat.

De tacito fideicommiſſo. Ac fideicommiſſarius præferatur fiſco.

48. *Idem* lib. 2. Decretorum.

S Tatius Florus teſtamento ſcripto heredis ſui Pompeij tacitæ *g* fidei commiſerat, vt non capienti fundum & certam pecuniæ quantitatem daret, & eo nomine cautionem à Pompeio exigi curauerat, ſe reſtituturum ea, quæ ei per præceptionem dederat. poſtea idem Florus, facto ſecundo teſtamento, & eodem Pompeio & Faultino heredibus inſtitutis nullas præceptiones Pompeio dederat. hæc perſona, quæ capere non poterat, ſe detulerat. conſulti Imperatores à procuratoribus *h* reſcripſerant,

a Præfecti ærarij hic & in l. 15. §. 4. & eod. l. 8. §. 19. & de tranſact. l. 2. § 4. & de quid in loco publico, (vbi legendũ eſt præfecti ærarij, non eorum) qui & ærarij, in l. 13. §. eod. l. 4. §. 20. & de fideicom. liber. l. 42. ex quib. inſt. maior. hoc in vrbe præſtabant quod in Prouincia procuratores Cæſaris. Porrò quod ad ipſum ærarium attinet, Dubiis temporibus in æde Saturni aſſeruatum conſtat. Feſtus in Ærarium. Plutarc. Macrob. quæſtoribus autem mandabatur, l. 2. § 22. & de origine iuris. Sub Augusto, ſenatus præfectos ærarij eligebat; poſtea ad euitandum crimen ambitus, ipſi præfecti ſorte ducti, Tacit. 13. Sueton. Auguſt. c. 36. Poſtea mò, cura ærarij Prætoribus & Prætoriis demandata, Tacito. ibid. Hinc Prætores ærarij apud Frontin. 2. de aquæduct. Tacit. 1. Per hos ærarium ad tempora vſque Claudij tractatum commiſſo rurſus ærario Quæſtoribus, Tacit. 13. Suet. in Claudio 24. ab eo, Nero ad Præfectos tranſtulit, Tacit. 4. hiſt. Veſpaſian. ad Prætores, Tacit. 20. vt & Neruæ l. 2. § 32. & de orig. iur. Cæterum munus huius Præfecti ſub Imperatoribus, idem fuit quod Quæſtoris in libera Republica 13. Geſt. 21. Ibidem bona vacantia & caduca iſdem colligebant, l. 13. l. 15. § 4. & eod. Fiſcales cauſæ apud eos agebantur, l. 3. § 4. & de quib. in loco publico, l. 2. & de his quæ vt indignis, l. 4. & de his qui in teſtamento delentur. Horum etiam auctoritate & arbitratu de alimentis fiſco exactima voluntate debitis transigebatur, l. 8. § 19 & de tranſact. Apud eundem Præfectum vacales profeſſionis fiebant ex conſtitutione D. Marci & de Capitolio. Fuit & alius Præfectus ærarij militaris ſub Auguſto, de quo adde Briſſonium l. ſelect. 19.

b l. 13. §. 5. & eod. c De quo v. l. 13. & eod. d l. 25. § 1. & eod.

e Hinc colligit Accurſius & Bartolus, Heredem propter ſuum delictum, ſtatim perdere dominium. f l. 38. in fi. l. 39. iunct. & eod.

g Delator non eſt, qui quod poſſidet fundi fiſcalis, cùm à Cæſarianis conueniretur, alium poſſeſſorem eſſe adfirmaſit, quoniam is non tam fiſci gratia ſui ſaluti quæ rei protegendæ cauſa, ſcilicet vt abſoluatur fecit. Vnde ea ex cauſa infamiam non contraxit etiam ſi eum quem dixit poſſidere, non fuiſſe poſtea liqueat, l. 3. C. de delat. h l. 11. & qui & à quibus manumiſſ. i Iſto aliud, l. 28. & eod.

k Iure C. eod. l. 2. & de bon. damnat. l. 2. Cur bona eorum qui ante ſent. l. 3. C. de bon. proſcript.

l v. Paul. 5. ſent. 12. §. 1. m v. l. 3. § 4. & de bonis eorum qui ante ſententiam.

n l. 5. C. qui manumittere. o l. 35. § 5. & eod. p v. quæ ſcripſi in Authent. ſi qui in aliquo C. de edendo. q Noua cautionis genus. r In Gallia graffiers vocant. adde, etiam. ſ v. l. 1. § 8. C. de officio P. Prætorio Africæ. t Adde l. vlt. C. de priuil. fiſci.

u l. 33. & de iure. [illegible]

x Fiſcalibus debitoribus dilationem petentibus maioribus in ſummis non plus quàm tres menſes: in minoribus non plus quàm duo prorogantur.

a l. 28. & de iure fiſci. b l. 3. C. de diſtract. pign. c Interdum ſi adminiſtrator ad diſtrahenda bona ſit deputatus, quadruplum tenetur, l. 1. C. de iure fiſci, & de pœn. fiſcalis, in duplum, l. 46. §. 1. eod. Si vero adquiſiuit, duplum & in his adquiſitis quadruplum. d l. 3. C. ſi aduerſus fiſcum. e Quia indignus. f l. 5. C. de his. g v. l. 1. C. de iure fiſci. [illegible] h Scil. l. vlt. §. de iure fiſci. [illegible] i l. 13. §. [illegible] k l. 1. & ad l. Iul. repetundarum. [illegible] l l. vnic. C. de contractibus. m l. 2. C. in quib. cauſ. pign. [illegible] n l. 7. C. de priuilegio fiſci. [illegible] o Verùm intra dictum tempus biduum [illegible] p Qui enim non compenſationem opponere, [illegible] q l. 7. C. de compenſat. r l. 3. & de dona. ſ l. 41. & de ſolut. t l. 3. eod. u l. 25. § 1. & de adquir. hered. x l. 1. & de officio procur. Cæſ. l. 25. & de adquir. hered. y §. 1. & eod. l. 8. Cæſaris fiſci. z Eis temporis ſcilicet.

a Conductricis fiſci ſcil. b Id eſt, petebant à fiſco vt poſtea diſcuterentur bona debitoris fiſci.

c Diſcuſsionem neceſsitas fiſco velut priuato denegetur. In diſcuſsione fiſcus non eſt melioris conditionis quam priuatus, adde l. vlt. C. de conueniendis fiſci debitoribus.

d Procuratori Cæſaris debita fiſcalia exigebant. v. l. 3. & de iure fiſci. [illegible] tit. de officio procuratoris Cæſaris.

e Perceperit.

f l. 1. & de fundo rei priuatæ.

g Tacitè, adde l. 49. [illegible] l. 3. § de probat.

ſ non

ſi non probaretur *a* mutatam voluntatem eſſe, præſtandum fideicommiſſum: atque ita Pompeius condemnatus deſiderabat, onus eſſe in hæreditate oportere: quia præceptiones non acceperat, nec poſſe videri pro parte in prima voluntate teſtatorem perſeueraſſe: ſed in vniuerſo pronuntiauit, nec teſtamentum prius extare, nec ſi dediſſet in primo teſtamento, ex poſteriore peti potuiſſe, niſi petitum eſſet. placuit, quia non probabat ſibi datas præceptiones, ex ſola *b* ſua cautione ſolum fideicommiſſum præſtare debere. 1 ¶ Cornelio Felici mater ſcripta hæres rogata erat reſtituere hæreditatem poſt mortem ſuam, cum hæres ſcripta condemnata eſſet à fiſco, & omnia bona mulieris occuparentur, dicebat Felix, ſe ante *c* pœnam eſſe hoc enim conſtitutum eſt. ſed ſi nondum dies fideicommiſſi veniſſet, quia poſſet prius ipſe mori, vel etiam mater alias res adquirere, repulſus *d* eſt interim à petitione.

De tacito fideicommiſſo, & de eo qui ſe detulit.

49. *Idem* lib. ſingulari de tacitis fideicommiſſis.

CVm tacitum *e* fideicommiſſum is, cui datum erat, capere ſe nihil poſſe detuliſſet: in quæſtionem venit, dodrantis, an totius aſſis partem dimidiam ex beneficio Diui Traiani recipere debeat. de qua re extat reſcriptum Imperatoris Antonini in hæc verba: Imperator Antoninus Iulio Ruſo. Qui tacitam fidem accommodauit, vt non capienti reſtitueret hæreditatem, ſi deducta parte quarta reſtituit, nihil retinere debet. quadrans autem, qui hæredi imponitur ipſius eripiatur, & ad fiſcum transferatur. vnde dodrantis ſemiſſem ſolum capit, qui ſe detulit.

De fructibus.

50. *Idem* lib. 3. Decretorum.

VAlerius Patroinus *f* Procurator Imperatoris Flauio Stalticeo prædia certo pretio addixerat. deinde facta licitatione *g* idem Stalticius recepta ea licitatione obtinuerat, & in vacuam poſſeſſionem inductus erat. de fructibus medio tempore perceptis quærebatur? Patroinus à fiſci eſſe volebat. planè ſi medio tempore inter primam licitationem, & ſequentem adiectionem percepti fuiſſent, ad venditorem pertinere, ſicut ſolet dici, cùm in diem addictio facta eſt: deinde melior conditio allata eſt. nec moueri deberemus, quod idem fuiſſet, cui & primo addicta fuerant prædia. Sed cùm vtraque addictio intra tempus vindemiarum facta fuiſſet, receſſum eſt ab hoc tractatu. itaque placebat fructus emptoris eſſe. Papinianus & Meſſius nouam ſententiam induxerunt, quia ſub colono erant prædia, iniquum eſſe, fructus ei auferri vniuerſos: ſed colonum quidem percipere eos debere: emptorem verò penſionem *h* eius anni accepturum, ne fiſcus colono teneretur, quod ei frui non licuiſſet atque ſi hoc ipſum in emendo condenſiſſet. pronuntiauit tamen ſecundum illorum opinionem, quod quidem domino colerentur, vniuerſos fructus habere: ſi verò ſub colono, penſionem accipere *q*. Tryphonino ſuggerente: quid putaret *l* de aridis *m* fructibus, qui ante percepti in prædiis fuiſſent: reſpondit, ſi nondum dies penſionis veniſſet, cum addicta ſunt, eos quoque emptorẽ accepturum.

DE CAPTIVIS *a* ET *b* DE *c* poſtliminio *d* & redemptis ab hoſtibus.

TIT. XV.

De eo quod ſeruus captiui acquirit.

1. *Marcellus* lib. 12. Digeſtorum.

QVOD ſeruus *p* eius, qui ab hoſtibus captus eſt, poſtea ſtipulatus eſt, aut ſi legatum ſit ſeruo eius, poſtea quàm ille ad hoſtes peruenit, hoc habebunt hæredes eius: quia & ſi captiuitatis tempore deceſſiſſet: acquiſitum foret hæredis.

De nauibus. 1. equis. 2. armis. 3. veſtibus.

2. *Idem* lib. 39. Digeſtorum.

NAuibus *q* longis *r* atque onerariis propter belli vſum poſtliminium eſt, non piſcatoriis *ſ*, aut ſi quas actuarias voluptatis cauſa parauerunt.

1 ¶ Equus *t* item, aut equa freni patiens, recipitur poſtliminio: nam ſine culpa equitis proripere ſe potuerunt.

2 ¶ Non idem in armis iuris eſt: quippe nec *u* ſine flagitio amittuntur: arma enim poſtliminio reuerti negantur, quod turpiter *a* amittantur.

3. *Pomponius* lib. 37. ad Quintum Mucium.

ITem veſtis.

De captiuo vel dedito hoſtibus reuerſo.

4. *Modeſtinus* lib. 3. Regularum.

EOs qui ab hoſtibus capiuntur, vel hoſtibus deduntur, iure poſtliminij reuerti antiquitus placuit. ¶ An qui hoſtibus deditus reuerſus, nec *b* à nobis receptus, ciuis Romanus ſit, inter Brutum & Scæuolam variè tractatum eſt. Et conſequens eſt, vt ciuitatem non *c* adipiſcatur.

De bello & pace. 1. An poſtliminio reuerſus ſit, qui ad ſuos peruenit.

5. *Pomponius* lib. 37. ad Quintum Mucium.

POſtliminij ius competit aut in bello *d*, aut in pace *e*. 1 ¶ In bello, cum hi, qui nobis hoſtes ſunt, aliquem ex noſtris ceperunt, & intra præſidia ſua perduxerunt. nam ſi eodem bello is reuerſus fuerit, poſtliminium habet, id eſt perinde *f* omnia reſtituuntur ei iura, ac ſi captus ab hoſtibus non eſſet. antequam in præſidia perducatur hoſtium, manet ciuis. tunc autem reuerſus intelligitur, ſi aut ad amicos *g* noſtros peruenīat, aut intra præſidia noſtra eſſe cœpit. 2 ¶ In pace quoque poſtliminium datum eſt. nam ſi cum gente aliqua neque amicitiam *h*, neque hoſpitium *i*, neque fœdus amicitiæ cauſa factum habemus, hi hoſtes quidem non ſunt. quod autem ex noſtro ad eos peruenit, illorum fit. & liber homo noſter ab eis captus, ſeruus, & eorum. ¶ Idemque eſt, ſi ab illis ad nos aliquid perueniat. Hoc quoque igitur caſu poſtliminium datum eſt. 3 ¶ Captiuus autem, ſi à nobis manumiſſus fuerit, & peruenerit ad ſuos, ita demum poſtliminio reuerſus intelligitur, ſi malit *k* eos ſequi, quàm in noſtra ciuitate manere. & ideo in Attilio & Regulo, quem Carthaginienſes Romam miſerunt, reſponſum eſt, non eſſe eum poſtliminio reuerſum: quia iurauerat *l* Carthaginem reuerſurum, & non habuerat animum Romæ remanendi. Et ideo in quodam interprete Menandro *m*, qui poſteaquam apud nos manumiſſus erat, miſſus eſt ad ſuos non eſt viſa neceſſaria lex, quæ lata eſt de illo, vt maneret ciuis Romanus. Nam ſiue animus ei fuiſſet remanēdi apud ſuos, deſineret eſſe ciuis, ſiue animus fuiſſet reuertendi, maneret ciuis, & ideo eſſet lex ſuperuacua.

De damnata, deinde à latrunculis capta, & vendita ac redempta.

6. *Idem* lib. 3. ex variis lectionibus.

MVlier in opus ſalinarum *n* ob maleficium data, & deinde à latrunculis exteræ gentis capta, & iure commercij vendita, ac redempta *o*, in cauſam ſuam recidit. Cocceio autem Firmo centurioni pretium ex *p* fiſco reddendum *q* eſt *r*.

De fœderatis. 1. Qui ſint populi liberi. 2. De reis ex ciuitatibus fœderatis.

7. *Proculus* lib. 8. Epiſtolarum.

NOn dubito, quin fœderati *ſ* & liberi nobis externi *t* ſint, non *u* inter nos atque eos poſtliminium eſſe. etenim quid inter nos atque eos poſtliminij opus eſt, cum & illi apud nos & libertatem ſuam, & dominium *x* rerum ſuarum æque, atque apud ſe retineant, & eadem nobis apud eos contingant.

1 ¶ Liber autē populus eſt is, qui nullius alterius populi poteſtati eſt ſubiectus, ſiue is fœderatus eſt, item ſiue æquo *y* fœdere in amicitiam venit, ſiue fœdere comprehenſum eſt, vt is populus alterius populi maieſtatem comiter *z* conſeruaret *a*. hoc *n*. adiicitur, vt

m. Aridi fructus ſunt meſſes, vt hic Nau. 34 *l*. 13. *C. Th. de ſuſceptorib.* *l*. 3. *C. Th. de* [illegible] *Auth. ex hac C. de vſuris*. Porro de aridis & liquidis fructibus, vide Cuiacium tractatu de fructibus: *ait*. 4. *cap*. 12. n 34. *C*. 1. o 8. *Cod*. 51.

p lege 18. § 1. in ſine, *l*. 12. § 3. *ſ*. *eod*. q *adde Ciceronem in Topicis*. Poſtliminio verò [illegible] *adde l*. 20. § 1. *ſ*. *eod*. r Nauium aliæ longæ atque onerariæ, piſcatoriæ, [illegible] voluptatis cauſa. ſ Non piſcatoriæ, & voluptuariæ voluptatis cauſa comparatæ, bello inutiles ſunt. *v. Cuiac.* 21 *obſ*. 23.

t Cicero in *Topicis* in [illegible].

u Arma militum non ſine flagitio amittuntur, *adde l*. 3. § 13. *ſ*. *de re militari*.

ita rem emere, vt eam vero domino aliquando reſtituat. r *Imò non eſt*, *l*. 27. *ſ*. *eod*. *l*. 23. *ſ*. *de rei vind*. *l*. 2. *C. de furtis*. ſ Fœderati populi qui, vide Ciceronem 1. *de oratore*. Fœderis incundi formam vetere *m*. apud Suetonium in *Claudio c*. 25. t externi non ſunt. *Hal. Vulg. Bud. hic*.

u Imò inter nos. *Falsa in vere poſtliminium*, *v. Cuiac*. 21. *obſ*. 23. x Albinagij ius regibus nullum competere in bonis confœderatorum & ſociorum in ſuo territorio habitantium hinc colligas: quod Gallis ſcitu vtile eſt, propter ius albinagij apud eos receptum. y Fœderatorum alij æquo iure in populi Romani amicitiam veniebant, alij populi Romani maieſtatem comiter obſeruare tegebantur. *Liuius* 34. Tria ſunt genera fœderum quibus inter ſe paciſcuntur amicitias, ciuitates regeſq. Vnum, cum bello victis dicuntur leges: vbi enim omnia ei qui armis plus poteſt, dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipſius ius atque arbitrium eſt. Alterum, cum pares bello, æquo fœdere, in pacem atque amicitiam veniunt: Tunc enim repeti reddique per conuentionem res & ſi quarum turbata poſſeſſio ſit, eas aut ex formula iuris antiqui, aut ex partis vtriuſque commodo componere ſolent. Tertium genus, cùm qui nunquam hoſtes fuerunt, ad amicitiam ſociali fœdere inter ſe iungendam coeunt, hi neque leges fœderis dicunt, neque accipiunt. id enim victoris & victi eſt. z comiter. *Hal*.

a Populus non deſinit eſſe liber, licet ſuperioris alicuius poteſtatem comiter obſeruet. hæc ſententia ſcitu digna liberis Germanorum ciuitatib. ſic olim Aruerni, Santones, & Biturigès, erant liberi populi, 4. *Plin*. 19. & Germanicæ Suetonius in *Caligula c*. 5. Libera erant fœderata oppida: ſocijque ſine liſcentibus à Romanis magiſtratibus viſebantur. eorum legatos vetuit in Orcheſtra ſedere Auguſtus, cùm quoddam etiam libertini generis miſsi deprehendiſſet *Suet. in Auguſto, c*. 44.

intelligatur alterum populum ſuperiorem eſſe, non vt intelligatur alterum non eſſe liberum: & quemadmodum clientes a noſtros intelligimus liberos eſſe, etiamſi neque auctoritate, neque dignitate, neque (viri boni) nobis b (præſunt:) ſic eos, qui maieſtatem noſtram comiter c conſeruare d debent, liberos eſſe intelligendum eſt. 2 ¶ At fiunt e apud nos rei ex ciuitatibus fœderatis, & in eos damnatos animaduertimus.

De filio & vxore.

8. *Paulus* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

NOn f vt à patre filius, ita vxor à marito iure poſtliminii recuperari poteſt: ſed tunc, cum & voluerit mulier, & adhuc alij poſt g conſtitutum tempus nupta non eſt: quod ſi noluerit, nulla cauſa probabili interueniente pœnis h diſcidij tenebitur.

9. *Vlpianus* lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

APud hoſtes ſuſceptus filius ſi i poſtliminio redierit, filij iura habet: habere enim eum poſtliminium nulla dubitatio eſt, poſt reſcriptum Imperatoris Antonini, & Diui patris eius ad Ouinium Tertullum præſidem Prouinciæ Myſiæ inferioris.

De pupillari ſubſtitutione.

10. *Papinianus* lib. 29. Quæſtionum.

PAter inſtituto impuberi filio ſubſtituerat k, & ab hoſtibus captus ibi deceſſit, poſtea defuncto impubere legitimum admitti, quibuſdam videbatur: neque tabulas ſecundas in eius perſona locum habere, qui viuo patre ſui iuris effectus fuiſſet. verùm huic ſententiæ refragatur iuris ratio, quoniam ſi pater qui (non) redijt, iam tunc deceſſiſſe intelligitur, ex quo captus eſt, ſubſtitutio ſuas vires neceſſario tenet.

1 ¶ Si mortuo patre capiatur l impubes inſtitutus, vel exhæredatus in promptu eſt dicere, legem Corneliam de tabulis ſecundis nihil locutam eius dumtaxat perſonam demonſtraſſe, qui teſtamenti factionem habuiſſet. Planè captiui etiam impuberis legitimam hæreditatem per legem Corneliam deferri: quoniam m verum eſt, ne impuberem quidem l factionem teſtamenti habuiſſe, & ideo non eſſe alienum, prætorem ſubſequi non minus patris quàm legis voluntatem, & vtiles actiones in hæreditatem ſubſtituto dare.

11. *Idem* n lib. 31. Quæſtionum.

QVod ſi filius ante moriatur in ciuitate, nihil eſt, quod de ſecundis tabulis tractari poſſit, ſiue quoniam viuo patre filiusfamilias mori intelligitur: ſiue quoniam non reuerſo eo, exinde ſui iuris videtur fuiſſe ex quo pater hoſtium poſitus o eſt.

2 ¶ Sed ſi ambo p apud hoſtes, & prior pater decedat, ſufficiat, lex Cornelia ſubſtituto, non aliàs, quam ſi apud hoſtes patre defuncto poſtea filius in ciuitate deceſſiſſet.

De bello, pace. 1. De patria vel dominica poteſtate. 2. De his quæ ſunt facti. De vſucapione. 3. De nuptiis à filio captiuo contractis. 4. De vxore captiui. 5. De codicillis in captiuitate factis. 6. De cæteris quæ ſunt iuris. 7. De redemptis ab hoſtibus.

12. *Tryphoninus* lib. 4. Diſputationum.

IN bello poſtliminium eſt, in pace q autem his qui bello capti erant, de quibus r nihil in pactis erat comprehenſum, quod ideo placuiſſe Seruius ſcribit, quia ſpem reuertendi ciuibus in virtute bellica magis, quàm in pace, Romani eſſe voluerunt. verum in pace qui peruenerunt ad alteros, ſi bellum ſubito exarſiſſet, eorum ſerui efficiuntur, apud quos iam hoſtes ſuo facto ſ deprehenduntur: quibus ius poſtliminij eſt tam in bello, quàm in pace: niſi fœdere cautum fuerat, ne eſſet his ius poſtliminij. 1 ¶ Si quis capiatur ab hoſtibus, hi, quos in poteſtate habuit, in incerto t ſunt, vtrum ſui iuris facti, an adhuc pro filiis familiarum computentur. nam defuncto illo apud hoſtes, ex quo captus eſt, patresfamiliarum: reuerſo, nunquam non in poteſtate eius fuiſſe credentur. ideo & de his, quæ medio tempore adquirunt ſtipulatione, traditione, legato. (nam hæreditate non poſſunt) tractatum eſt vbi non eſt reuerſus, ſi fortè alij, vel in totum, his exhæreditatis teſtamento, vel in partem inſtituti ſunt hæredes: vtrum in hæreditate captiui, quæ lege Cornelia indecitur, an propria u ipſorum ſint? quod verius eſt, diuerſumque in his, quæ per ſeruos x adquiruntur merito: quia hi bonorum fuerunt, & eſſe perſeuerant: hi ſui iuris exinde, ſibique ideo adquiſiſſe intelliguntur.

2 ¶ Facti a autem cauſæ infectæ nulla conſtitutione fieri poſſunt. ideo eorum quæ vſucapiebat per ſemetipſum poſſidens b qui poſtea nanctus eſt, interrumpitur vſucapio: quia certum eſt, eum poſſidere deſiſſe: eorum verò, quæ per ſubiectas iuri ſuo perſonas poſſidebat, vſuque capiebat, vel ſi quæ poſtea peculiari nomine comprehenduntur, Iulianus ſcribit, credi eo tempore impleri vſucapionem, remanentibus iiſdem perſonis in poſſeſſionem c. Marcellus nihil intereſſe, ipſe poſſediſſet, an ſubiecta ei perſona, ſed Iuliani ſententiam ſequendum. 3 ¶ Medio tempore filius, quem habuit in poteſtate captiuus d, e vxorem ducere poteſt: quamuis conſentire nuptiis pater eius non poſſet: nam vtique nec diſſentire, ſuſceptus ergo nepos in reuerſi captiui poteſtate, vt redierit, erit, ſuuſque hæres ei quodammodo inuito, cùm nuptiis non conſenſerit. non mirum: quia illius temporis conditio neceſsitaſque faciebat, & publica nuptiarũ vtilitas f exigebat. 4 ¶ Sed captiui vxor tametſi maximè velit, & in domo eius ſit, nõ g tamẽ in matrimonio eſt. 5 ¶ Codicilli ſi quos in tempore captiuitatis ſcripſerit, non creduntur iure ſubtili confirmari teſtamento, quod in ciuitate fecerat, ſed nec fideicommiſſum ex his peti poteſt: quia non ſunt ab eo facti, qui teſtamenti factionem habuit, ſed quia merum principium eorum in ciuitate conſtituto captiuo factum eſt, id eſt, in teſtamento confirmatio codicillorum, & is poſtea reuerſus eſt, & poſtliminio ius ſuum recepit, humanitatis rationi congruum eſt, eos codicillos ita ſuum effectum habere, quaſi g in medio nulla captiuitas interceſsiſſet.

6 ¶ Cætera quæ in iure ſunt poſteaquam poſtliminio redit, pro eo habentur ac ſi nunquam iſte hoſtium potitus h fuiſſet. 7 ¶ Si quis ſeruum captum ab hoſtibus redemerit i, protinus eſt redimentis, quamuis ſcientis k alienum fuiſſe. ſed oblato l ei pretio quod dedit, poſtliminio rediiſſe, aut receptus eſſe ſeruus credetur m. 8 ¶ Et ſi ignorans captiuum exiſtimans vendentis eſſe redemit: an quaſi vſucepiſſe videatur, ſcilicet ne poſt legitimum tempus offerendi pretij priori domino facultas ſit, videamus. Nam occurrit, quod conſtitutio quæ de redemptis lata eſt, eum redimentis ſeruum facit, & quod meum n iam vſucapere me intellegi non poteſt. Rurſum cum conſtitutio non deteriorem cauſam redimentium, ſed ſi quo meliorem effecerit perimi ius bonæ fidei emptoris o vetuſtiſsimum, & iniquum, & contra mentem conſtitutionis eſt: ideoque tranſacto tempore, quanto niſi conſtitutio eum propium feciſſet, vſucapi potuiſſet, nihil ex conſtitutione domini ſupereſſe, rectè dicetur. 9 ¶ Manumittendo p autem vtrum deſinit tantum dominus eſſe, & relictus ab eo ſeruus in ius prioris domini redit: an & liberum eum facit, ne præſtatio libertatis domini fiat tranſlatio? certè apud hoſtes manumiſſus liberatur, & tamen ſi eum nanctus dominus ipſius vetus intra præſidia noſtra fuiſſet, quamuis non ſecutum res noſtras, ſed dum eo conſilio veniſſet, vt ad illos reuerteretur, ſeruum retineret iure poſtliminij, quod in liberis aliter erat: non enim poſtliminio reuertebatur niſi qui hoc animo q ad ſuos veniſſet, vt eorum res ſequeretur, illoſque relinqueret, à quib. abiiſſet. quia (vt Sabinus ſcribit) de ſua r qua ciuitate cuique conſtituendi facultas libera eſt, non de dominij iure. Verùm hoc non multum onerat præſentem inſpectionem ſ quia in hoſtium iure manumiſsio obeſſe cius noſtro domino ſerui non potuiſſet is de quo quæritur lege noſtra, quàm conſtitutio feciſſet eidem Romanum dominum habuit, & an ab eo poſſit libertatem adſequi, tractamus quid enim ſi nunquam ille pretium eius offerat? ſi nec conueniendi eius ſit facultas? liber erit ſeruus, qui nullo merito ſuo poterit à domino libertatem conſequi? quod eſt iniquum, & contra inſtitutum à maioribus libertatis fauorem t. Certè & veteri iure, ſi ab hoc, quã ſciens alienum eſſe redemiſſet, alius bona fide emiſſet, vſucapere, ad libertatemq; perducere potuit, & iſto quoq; modo prior dominus, qui ante captiuitatem fuerat, ius ſuum amittebat. quare u igitur iſte non habet ius manumittendi? 10 ¶ Si ſtatu liber x fuerit, antequam ab hoſtibus caperetur, redemptus pendente conditione, ſuam cauſam retinebit. 11 ¶ Quid ergo, ſi ita libertatem acceperat, *ſi decem* millia *dederit*? quæſitum eſt, vnde dare debebit, quoniam & ſi conceſſum eſt ſtatu libero de peculio dare: hoc tamen, quod apud hunc, qui redimit, habet, numquid vice illius ſit, quod apud hoſtes quæſiſſet? Vtique, ſi ex re illius, aut ex operis ſuis quæſitum eſt, ex alia autem cauſa pacto x peculio poteſt dare, ita vt conditioni benignè eum paruiſſe credamus.

12 ¶ Si pignori ſeruus datus fuerat ante captiuitatem: poſt demiſſam y redemptorem z in veterem obligationem reuertitur, & ſi creditor obtulerit ei, qui redemit, quando redemptus eſt, habet obligationem, & in propriorem a debiti cauſam, & in tam ſummam, quã [illegible]

a Clientes & vaſſali domino, licet habeant ſuperiores, ſunt tamen liberi. Clientum tamen verbo Prouinciales, vel Italicos populos, qui ſe in clientelam dabant proceribus Romanis, cum Budæo hic intellige.
b Neque viribus nobis pares ſunt, *Haloand.* neq; iure nobiſcum pares ſunt, *vulg.*
c Communiter, *Hal.* Comiter obſeruare, eſt obſeruationem non indignã libero populo, ſuperiori exhibere. v. Ciceronem oratione pro Balbo, ad. de Ferdinandum 2. *de Formula.*
d Liuius 8. *de bello Macedonico.* Fuerunt hæ conditiones cum Ætolis: Imperium maieſtatemque populi Romani gens Ætolorum conſeruato ſine dolo, ne quem exercitum, qui aduerſus ſocios amicoſque eorum ducetur per fines ſuos tranſire ſinito, neve illum ope iuuato: eoſdem hoſtes habeto quos populus Romanus, armaque in eos ferto,
e Reum ſortiuntur in ciuitate ſuderata, vel fœderatæ delinquentes, *adde l. 3. §. 1. ff. de offic. præſid.*
f *l. 14. §. 1. ff. eo.*
g Hæc verba, *poſt conſtitutum tempus*, Cuiacius *Nouell.* 22. à Triboniano ſubdita eſſe ait.
h Pœnæ diſſidij ſiue diuortij [illegible] ſunt, ſi mulier abſque probabili cauſa diſcedit à marito; aut quæ probabilem cauſam diſcedendi marito præbuit, dotem amittit vt & lucra nuptialia, atq; maritus ſeruat liberis communibus, & præterea intra quinquennium alij nubere non poteſt, *l. 8. §. 4. C. de repud.*
i *l. 26. ff. eod. l. 6. ff. de ſuis* [illegible].
k Subſtitutio pupillaris, vtcum lege Cornelia confirmetur, vide Cuiacium 15. *obſeruat.* 19.

l *l. 27. ff. de vulg. & pupill.* m quod verum eſt, *vulg.* quod verum non eſt, *Hal.* quamquam verum eſt, *Cuiac. 15. obſ. 19. & ad l. 9. ff. de vſurpat.* n *v. Cuiac. 15. obſ. 17.*
o Malè vulgata legit, hoſtium poſitus eſt: malè etiam Budæus legit, hoſtium poteſtati ſubditus, *v. l. 15. ff. ex quib. cauſ. maior.* dixi ad Feſtum in *Poſitus.*
p *l. 29. ff. de vulg.*
q *l. 5. ff. eod.*
r De quibus id ſupra, & c. *Petrus Fab. 1. ſemeſt. 7. Cuiac. 19. obſ. 7.*
ſ Suo pacto, *Haloand. Rud. Hugo à Porta.*
t *l. 22. §. 2. ff. eod. & l. 5. Inſt. quib. mod. ius patria.*
u *v. l. 9. in fin. de teſtam.* x *v. l. 1. ff. eod.*

a Facti autem ſui infecta, *Hal. adde l.* [illegible] *Poſſeſſio facti eſſe dicitur, l. 1. §. 15. de acq. poſſ.*
b *l. 15. ff. ex quib. cauſ. maior.*
c In poſſeſſione, *Hal.*
d *l. 9. l. 10. ff. de ritu.*
e *Paul. 2. ſent. 19. §. 2.*
f *v. l. 1. ff. de dam.* [illegible]
g *l. 6. §. 1. ff. eod.*
h *v. l. 15. ff. ex quib. cauſ. maior.*
i *l. 19. C. eod. adde Karm. 14. §. eod.*
k Scientes ſeruum alienum emere poſſumus.
l Res quæ ſub hoſte qui receperunt, eas nihil reſtituere cogitur. Aurea copia perdit? an priſtis poſita? ſi virtute bellica res noſtra recuperata, gratis *l. 20. §. 1.* [illegible] finge captiua fecit, gratis reſtituere non captiuo, [illegible]
m Necem quod ſemel ſeit, rurſum amplius eſſe non poteſt. v. [illegible]
n *adde l. 2. ff. de contrah. empt. §. 1. Inſt. per quas perſ.*
o Emptoris, & ſubiungit [illegible] que. *Sic Hal.*
p *3. Manum. 14. §. vlt.*
q *v. l. 5. §. 1. ff. eo.*
r Quaque *Haloand.* quibus poteſt ſtatuere de ſua ciuitate, non de dominio *Ser.*
ſ Inſpectionem *Hal. v. l. 71. §. 2. ff. de condit. & demonſt.*
t *l. 19. §. 6. ff. eo.*
u Paulo. *Hal.*
x Dimiſſam.
y *l. 10. in ff.* [illegible]
z [illegible] a Priorem. *Hal.*

Universidad Rey Juan Carlos

eum liberauit: quaſi ea obligatione, quadam conſtitutione inducta, vt eſt poſterior creditor priori ſatisfacere confirmandi ſui pignoris cauſa: niſi quod in hoc controuerſia res eſt, & poſterior, qui apud nos eſſet prior, quia eum ſeruum, vt apud nos eſſet, efficit, ab eo qui tempore prior fuit, vt infirmiore dimittendus eſt.

13 ¶ Si plurium ſeruus fuerat, & omnium nomine ei qui redimit, reſtitutum pretium erit, in communionem redibit. ſi vnius tantum, vel quorundam, nec omnium ad eum, eoſve, qui ſoluerunt, pertinebit: ita vt in portione ſua priſtinum ius obtineant a & in parte b ceterorum ei, qui redimit, ſuccedant. 14 ¶ Si fideicōmiſſa libertas debita captiuo fuerit, redemptus nondum eam petere poterit, niſi c redemptori ſatisfecerit d.

15 ¶ Si deportatum ab inſula hoſtes ceperint, redemptus quibus caſibus redit, in eam e cauſam veniet, in qua futurus eſſet, ſi captus non fuiſſet, deportabitur igitur. 16 ¶ Sed ſi in captiuo ſeruo talis praeceſſerat cauſa, quae eius vel ad tempus, vel in perpetuum libertatem impediret: nec redemptione ab hoſtibus mutabitur, veluti ſi in legem f Flauiam commiſiſſe eum conſtiterat, vel ita venierat, ne manumitteretur. habebit autem interim ſine poena ſua, qui redemit. 17 ¶ Ergo de metallo captus, redemptus in poenam ſuam reuertetur: nec tamen vt transfuga g metalli puniendus erit: ſed redemptor à fiſco pretium recipiet h, quod etiam conſtitutum eſt ab Imperatore noſtro, & Diuo Seuero.

18 ¶ Si natum ex Pamphila legatum tibi fuerit, tuque matrem redemeris i, & ea apud te pepererit, non videri te, partum ex cauſa lucratiua habere: ſed officio "arbitrioque" iudicis aeſtimandum, conſtituto pretio partus, perinde atque ſi quanto mater eſt empta, ſimul & partus veniſſet. Quod ſi iam natū apud hoſtes (quod eo tempore, quo capiebatur k, vtero gerebat) cum matre redimatur ab eodem, vno pretio: oblato* tanto, quantum ex pretio, quod pro vtroque vnum l datum eſt, aeſtimationem contingere partus, & videtur is poſtliminio reuerſus. Multò magis ſi diuerſi emptores vtriuſque extiterint, vel vnius. Sed ſi ſuo quemque pretio redemerit, id offerri pro ſingulis oportebit redemptori, quod hoſti pro quoquo datum eſt, vt ſeparatim quoque poſtliminio reuerti poſſint.

Si nepos ex filio adoptiuo emancipato ab hoſtibus redeat.

13. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

SI me tibi adrogandum dediſſem, emancipato me, reuerſum m ab hoſtibus filium meum loco nepotis tibi futurum conſtat.

Duae ſpecies poſtliminij. De filio. 1. Et vxore.

14. *Pomponius* n lib. 3. ad Sabinum.

CVm duae ſpecies poſtliminij ſint, vt aut nos reuertamur, aut aliquid recipiamus, cū filius reuertatur, duplicē o in eo cauſam eſſe oportet poſtliminij: & quod pater eum reciperet, & ipſe ius ſuum. 1 ¶ Non p vt pater q filium, ita vxorem maritus iure poſtliminij recipit, ſed conſenſu redintegratur matrimonium.

An redemptus ab hoſtibus habeat ſuum heredem.

15. *Vlpianus* lib. 2. ad Sabinum.

SI patre redempto, & ante luitionem defuncto filius poſt r mortem eius redemptionis quantitatē offerat, dicendum eſt, ſuum ei poſſe exiſtere, niſi fortè quis ſubtilius dicat hunc, dum moritur, quaſi ſ iure pignoris finito, nanctum poſtliminium, & ſine obligatione deſiiſſe obire, vt poterit ſuum habere. quod non ſine ratione dicetur. *Fictio poſtliminij.*

16. *Idem* lib. 13. ad Sabinum.

REtro t creditur in ciuitate fuiſſe, qui ab hoſtibus aduenit.

De his qui hoſtibus ſe dederunt.

17. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

POſtliminio u carent qui x armis victi hoſtibus ſe dederunt. *Fictio legis Corneliae.*

18. *Vlpianus* lib. 35. ad Sabinum.

IN omnibus partibus iuris is, qui reuerſus non eſt ab hoſtibus, quaſi tunc y deceſſiſſe videtur, cū captus eſt.

Definitio & ratio poſtliminij. 1. De induciis. 2. De captis à piratis aut latronibus. 3. Quādo ſit poſtliminio rediſſe. 4. De transfugis. 9. De redempto ab hoſtibus. 10. Quibus ſit poſtliminium.

19. *Paulus* lib. 15. ad Sabinum.

POſtliminium z eſt ius amiſſae rei recipiendae ab extraneo, & in ſtatum priſtinum reſtituendae, inter nos ac liberos a populos, regéſque, moribus, legibus conſtitutum. Nam quod bello amiſimus, aut etiam citra bellum, hoc ſi rurſus recipiamus, dicimur poſtliminio recipere. Idque naturali b aequitate introductū eſt, vt qui per iniuriā ab extraneis detinebatur, is vbi in fines ſuos rediiſſet, priſtinū ius ſuum reciperet. 1 ¶ Induciae ſunt, cùm in breue, & in praeſens tempus conuenit, ne inuicem ſe laceſſant. quo tempore non eſt poſtliminium. 2 ¶ A piratis c aut latronibus capti, liberi permanent.

a Obtineant, *Haloand.*
b In partes, *Haloand.*
c *l. 1. C. eod.*
d Redemptus redemptori ſatisfacere debet.
e *v. l. 6. ſ. eod.*
f *v. l. 12. ſ. de manumiſſ.*
g *l. 8. § 6. ſ. de poen.*
h *l. 6. ſ. eod.*
i *l. 75. ſ. de leg. 2.*
k In vtero gerebat, vulg. *Hal.*
l Vnum datum eſt, *Haloand.*
m Adde § 9. *Theophil. Inſt. quibus modis ius patriae poteſtatis.*
n Papinianus, *Hal.*
o Fictiones duae concurrere circa idem non poſſunt, *Bart.*
p *l. 8. ſ. eod.*
q Pater filium poſtliminio recipit dicitur. *Theophil. § 5. in ſ. Inſt. quibus modis ius patriae poteſtatis.*
r *v. l. 6. C. eod.*
ſ *v. l. 2. C. eod. l. 2. § 1. ſ. qui ſatiſdare cog. l. 95. in ſ. ſ. de leg. 3. l. 4. § 3. ſ. de doli exceptione.*
t *v. l. 5. ſ. eod. 34. Brisg. ibid. c. 11.*
u *l. Harmenop. 7. § 1.*
x *Brisg. ibid. c. 14.*
y *Brisg. ibid. c. 15.*
z Poſtliminium quid, *Brisg. ibid. cap. 16. Hotman. § 5. Theophil. d. § 5. Cuiac. in Topi.* Feſtus in voce *Poſtliminium*: vide *Cuiac. 12. obſ. 23.*
a *v. l. 7. ſ. eod.*
b *l. 6. C. eod.*
c *l. 24. ſ. eod.*

3 ¶ Poſtliminio a rediiſſe videtur, cùm in fines noſtros intrauerit, ſicuti amittitur, vbi fines noſtros exceſſit. Sed & ſi in ciuitatem ſociam amicámve, aut ad regem ſocium, vel amicum venerit, ſtatim poſtliminio rediiſſe videtur: quia b ibi primum nomine publico tutus eſſe incipiat. 4 ¶ Transfugae c nullum poſtliminiū eſt. nam qui malo conſilio & proditoris animo patriam reliquit, hoſtium numero habendus eſt. Sed d hoc in libero transfuga iuris eſt, ſiue foemina, ſiue maſculus ſit.

5 ¶ Si verò ſeruus e transfugerit ad hoſtes: quoniam & cùm caſu captus eſt, dominus in eo poſtliminium habet, rectiſſimè dicitur, etiam ei poſtliminium eſſe: ſcilicet vt dominus in eo priſtinum ius recipiat, ne contrarium ius non tam ipſi iniurioſum ſit, qui ſeruus ſemper permanet, quàm domino damnoſum conſtituatur. 6 ¶ Si ſtatuliber f transfuga reuerſus ſit, exiſtente conditione, poſtquam rediit, liber efficitur.

¶ Diuerſum eſt, ſi conditio extitiſſet, dum apud hoſtes eſt: in eo enim caſu neque ſibi reuerti poteſt, vt liber ſit: neque heredi in eo ius poſtliminij eſt. quia non poteſt queri g, cùm nullum damnum patiatur, libertate iam obtingente, ſi non impediret, quod transfuga factus eſt. 7 ¶ Filius quoque familias à transfuga non poteſt poſtliminio reuerti, neque viuo patre: quia pater ſic illum amiſit, quemadmodum patria: & quia *diſciplina i caſtrorum antiquior* k *fuit parentibus Romanis, quam caritas* l *liberorum.* 8 ¶ Transfuga m autem non is ſolus accipiendus eſt, qui aut ad hoſtes, aut in bello transfugit: ſed & qui per induciarum tempus, aut ad eos, cum quibus nulla amicitia eſt, fide ſuſcepta transfugit.

9 ¶ Si is qui emat n ab hoſtibus, pluris alij ius pignoris, quod in redempto habet, ceſſerit: non eam quantitatem, ſed priorē redemptus reddere debet. & emptor habet actionem aduerſus eum, qui vendidit ex empto.

10 ¶ Poſtliminium hominibus eſt, cuiuſcumque o ſexus, conditioniſue ſint. Nec intereſt liberi, an ſerui ſint. nec enim ſoli poſtliminio recipiuntur, qui pugnare poſſunt, ſed omnes homines, qui eius naturae ſunt, vt vſui eſſe vel conſilio, vel aliis modis poſſint.

Si captiuus cum poſſit non redit. 1. De agris publicandis vel non. 2. De redemptione.

20. *Pomponius* lib. 36. ad Sabinum.

SI captiuus, de quo in pace cautum fuerat, vt rediret, ſua voluntate p apud hoſtes manſit: non eſt ei poſtea poſtliminium. 1 ¶ Verum eſt, expulſis hoſtibus ex agris q quos ceperint, dominia eorum ad priores r dominos redire, nec aut publicari, aut praedae loco cedere. publicatur ſ enim ille ager, qui ex hoſtibus captus ſit.

2 ¶ Redemptio facultatem redeundi t praebet, non ius poſtliminij mutat.

De ingenua redempta, vel publicè recuperata, & liberis ex ea ſuſceptis. 1. De ciuilibus diſſenſionibus.

21 *Vlpianus* u lib. 5. Opinionum. x

SI quis ingenuam u ab hoſtibus redemptam eo animo ſecum habuerit, vt ex ea ſuſciperet liberos, & poſtea ex ſe natum ſub titulo naturalis filij cum matre manumiſerit: ignorantia mariti eiuſdémque patris, neque ſtatui eorum, quos manumiſiſſe viſus eſt, officere debet. & exinde intelligi oportet remiſſum matri pignoris vinculum, ex quo de ea ſuſcipere liberos optauerat. ideóque eam, quae poſtliminio reuerſa, erat libera & ingenua, ingenuum peperiſſe conſtat. Quod ſi publicè praeda virtute x militum recuperata, nulli pretium matris pater numerauerit: protinus poſtliminio reuerſa, non cum domino, ſed cum marito fuiſſe declaratur.

a *l. 5. § 6. ſ. eod.*
b Poſtliminio rediiſſe ad nos intelligitur, qui ad eum locum peruenit, vbi nomine publico tutus eſſe incipit.
c § 3. *l. ea. Brisg. ibid. c. 16. 19 in ſ. Cuiac.* *l. 14. ſ. ex quibus cauſis maiores. l. 51. ſ. de acquir.*
d Transfugae poſtliminij ius non habent, ſiue maſculi, ſiue foeminae ſint.
e *Brisg. ibid.*
f *Brisg. ibid. c. 18. § 16. ſ. eod.*
g *l.* conqueri.
h *v. l. 5. § 1. ſ. de captiue manumiſ.*
i Diſciplina caſtrorum antiquior Romanis, caritate liberorum decus & ſtabilimentum Romani Imperij praecipuum: in eius firma ac tutela, ſecurus tranquillique beatae pacis ſtatus acquieſcit, vide exempla varia apud *Valer. 2. cap. 7.* non tantum parentibus: *ſed & patriae naſcimur, l. 35. in ſ. ſ. de vulgari & pup.*
k *l. 9. § 5. ſ. de muneribus.* non tempore, ſed auctoritate.
l Charitas, *Hal.*
m *v. l. 51. ſ. de acquir. rer. dom.*
n Emerat, vulg. *Haloand.*
o *Brisg. ibid. c. 19.*
p *l. 19. in fin. ſ. eod.*
q Adde *l. 2. ſ. eod.*
r *v.* quae ſcripſi ad *l. 12. § 7. ſ. eod.*
ſ Ager qui ab hoſtibus per nos capitur, publicatur, id eſt, publicus fit, ſeu populi Romani. Nam iure belli, agri qui ab hoſtib. capiuntur, capientis fiunt, vt hi *Liuius 3. Cicero 5. Verrina. Flaccus de conditionib. agrorum. Hyginus de limitibus.* Huiuſmodi agrorum alios in victorem populum partiebantur: alios per quaeſtores ſub haſta, limitibuſque actis diuiſos vendebant: alios militibus in praemium aſſignabant: alios per Cenſores locabant: aliis certum vectigal imponebant, quod ſtipendiarium dicebatur. Qui agri tributum quotannis populo pendebant, *praedia tributaria & ſtipendiaria* que dicebantur: quorum dominium ad populum Romanum pertinebat, pleniſſimum verò fruendi ius ad prouinciales ipſos peruenisse Theophilus notat, *§ per traditionem Inſtit. de rerum diuiſ.* Ad hoc Romanae vrbis reliquae ciuitates ac municipia, vectigales ſuos agros habuerunt: quos vel ad tempus, vel in perpetuum municipes locabant, dominio apud ſe manente, ſolum ius fruendi in conductores transferentes, *l. 1. & ſ. agri vectigal. ſi ſeruitus 15. § ſi de vectigalib. 26 ſ. de damno. 71. § vlt. ſ. de legat. 1.* Horum praediorum conditio erat, vt eorum prouinciales neque eſſent, neque eſſe poſſent ex iure Quiritium domini: ſed ea tantùm in bonis haberent. Proprietas enim idcirco ad prouinciales non pertinebat, quod ea praedia victor populus in dominium ſuum redegiſſet: pertinere verò idcirco non poterant, quia nec mancipatione ea abalienari, nec vſucapi, cùm ſolo Italici non eſſent, poterant, quibus modis legitimum, & ex iure Quiritium dominium contingebat. *l. vn. C. de vſucap. transfor. Inſt. de vſucap. § per traditionem Inſt. de rer. diuiſ. vide Briſſon. 4. ſelect. 1. Cuiac. 19. obſeru. 17.*

t Reluendi, *Vigerius lib. 52 Digeſt fol. 376 num. 19. argum. l. 2. C. eod.* hoc ſenſu: Redemiſti me ab hoſtibus? poſſum me quandocunque reluere. An re ea ius poſtliminij mihi adimitur? Minimè: Scaeuola, atque res redempto ius poſtliminij conſeruat.
u *Brisg. ibid. c. 18. & l. 8. C. eod.*
x *l. 12. C. eod.* ij eſt, ſeruitudine. dict Nouella 69.

Biblioteca Rey Juan Carlos

1 ¶ In ciuilibus diſſenſionibus, quamuis ſæpe per eas reſpublica lædatur, non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras partes diſcedent, vice hoſtium non ſunt eorum, inter quos iura captiuitatis, aut poſtliminiorum fuerint. & idcò & captos, & venumdatos, poſteáq; manumiſſos placuit ſuperuacuò à repetere à Principe ingenuitatem, quam nulla captiuitate amiſerant.

Ad legem Corneliam de bonis eius qui apud hoſtes deceſſit. 1. De adquiſitione per ſeruum. 2. Vel filium captiui. 3. De peculio. 4. De teſtamento eius qui apud hoſtes deceſſit.

22 Iulianus lib. 62. Digeſtorum.

BOna eorum, qui in hoſtium poteſtatem peruenerint, atque ibi deceſſerint, ſiue teſtamenti factionem habuerint, ſiue non habuerint, ad eos pertinent, ad quos pertinerent, ſi in poteſtatem hoſtium non perueniſſent, idémque ius in eadem cauſa omnium rerum iubetur eſſe lege Cornelia c, quæ futura eſſet, ſi hi, de quorum hereditatibus & tutelis conſtituebatur, in hoſtium poteſtatem non perueniſſent. 1 ¶ Apparet ergo, eadem omnia pertinere ad heredem eius quæ ipſe, qui hoſtium potitus e eſt, habiturus eſſet, ſi e poſtliminio reuertiſſet: porro quæcunque ſerui f captiuorum ſtipulantur, vel accipiunt, adquiri dominis intelliguntur, cum poſtliminio redierint. quare neceſſe eſt, etiam ad eos pertineat, qui ex lege Cornelia hereditatem adierint. Quòd ſi nemo ex lege Cornelia heres extiterit, bona publica fient. Legata quoque ſeruis eorum præſenti g die, vel ſub conditione ad heredes pertinebunt. Itē ſi ſeruus ab externo heres inſtitutus fuerit, iuſſu heredis captiui adire poterit. 2 ¶ Quod h filius eius, qui in hoſtium poteſtate eſt, accipit aut ſtipulatur, ſi patre prius, quàm poſtliminio rediret, mortuo h, ipſi adquiſitum intelligitur. & ſi viuo patre deceſſerit, ad heredem patris pertinebit. nã ſtatus hominum, quorum patres in hoſtium poteſtate ſunt, in pendenti i eſt: reuerſo quidem patre, exiſtimatur nunquam ſuæ poteſtatis fuiſſe: mortuo, tunc paterfamilias fuiſſe, cum pater eius in hoſtium poteſtatem peruenit. 3 ¶ Quæ peculiari nomine ſerui k captiuorum poſſident, in ſuſpenſo ſunt. nam ſi domini poſtliminio redierint, eorum facta intelliguntur. ſi ibi deceſſerint, per legem Corneliam ad heredes eorum pertinebunt. 4 ¶ Si quis cum prægnatem l vxorem haberet, in hoſtium poteſtatem peruenerit, nato deinde filio, & mortuo, ibi deceſſerit: eius teſtamentum nullum eſt, quia & eorum, qui in ciuitate manſerunt, hoc caſu teſtamenta rumpuntur.

De nepote mortuo poſtliminio.

23 Idem lib. 69. Digeſtorum.

SI quis prægnate vxore relicta, in hoſtium poteſtatem peruenerit, mox natus filius eius, vxore ducta, filium vel filiam procreauerit: at tunc poſtliminio auus reuerſus m fuerit: omnia iura nepotis nomine perinde capiet, ac ſi filius natus in ciuitate fuiſſet.

Differentia hoſtium, latrunculorum, prædonum.

24 Vlpianus lib. 1. Inſtitutionum.

HOſtes o ſunt, quibus bellum publicè populus o Romanus decreuit, vel ipſi populo. cæteri p latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo qui à latronibus q captus eſt, ſeruus latronum non eſt: nec poſtliminium illi neceſſarium eſt. ¶ Ab hoſtibus r autem captus (vt putà à Germanis & Parthis) & ſeruus r eſt hoſtium, & poſtliminio ſtatum priſtinum recuperat.

De nato apud hoſtes.

25 Marcianus lib. 14. Inſtitutionum.

DIui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt: ſi vxor cum marito ab hoſtibus capta fuerit, & ibidem ex marito t enixa ſit, ſi reuerſi fuerint, iuſtos eſſe & parentes & liberos, & filium in poteſtate patris, quemadmodum iure poſtliminij reuerſus ſit. quod ſi u cum matre ſola reuertatur: quaſi ſine marito natus, ſpurius habebitur.

Quid ſit poſtliminio rediſſe.

26 Florentinus lib. 6. Inſtitutionum.

NIhil intereſt, quomodo captiuus reuerſus eſt: vtrũ dimiſſus, an vi x vel fallacia poteſtatem hoſtium euaſerit ita tamen, ſi ea mente y venerit, vt non illò reuerteretur. nec enim ſatis eſt corpore domum quem rediiſſe, ſi mente z alienus eſt. ¶ Sed & qui victis hoſtibus recuperantur a, poſtliminio rediiſſe exiſtimantur.

De ſeruo ſurrepto deinde capto recuperato, vendito.

27 Iauolenus lib. 9. ex poſterioribus Labeonis.

LAtrones tibi ſeruum eripuerant, poſtea is ſeruus ad Germanos b peruenerat, inde in bello victis c Germanis, ſeruus venierat. negant e poſſe vſucapi eum ab emptore Labeo, Ofilius, Trebatius: quia verum eſſet d eum ſubreptum eſſe e: nec quod hoſtium fuiſſet, aut poſtliminio rediſſet, ei rei impedimento eſſe.

De capto in bello.

28 Labeo lib. 4. Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI a quid bello captum eſt, in præda eſt, non poſtliminio redit. *Paulus*: Immo ſi in bello captus pace facta demũ refugit, deinde renouato bello capitur, poſtliminio redit ad eũ, à quo priore bello captus erat, b modò ſi non conuenerit in pace, vt captiui redderentur.

De vſucapione.

29 Idem lib. 6. Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI poſtliminio rediſti, nihil, dum in hoſtium poteſtate fuiſti, vſucapere potuiſti. *Paulus*: Immo ſi quid ſeruus tuus peculij nomine, dum c in eo ſtatu eſſes, poſſederit: id eo quoq; tempore vſucapere poteris. quoniã eas res etiam inſcientes d vſucapere ſolemus, & eo modo etiam hereditas e nondum nato poſthumo, aut nondum adita, augeri per ſeruum hereditarium ſolet.

Quid ſit poſtliminio rediſſe.

30 Idem lib. 8. Pithanon à Paulo epitomatorum.

SI id quod noſtrum hoſtes ceperunt, eius generis eſt, vt poſtliminio redire poſſit: ſimul atque ad nos redeundi cauſa profugit ab hoſtibus, & intra fines f imperij noſtri eſſe cœpit, poſtliminio rediiſſe exiſtimandum eſt. *Paulus*: Immo cum ſeruus ciuis noſtri ab hoſtibus captus, inde aufugit, & vel in vrbe Roma ita eſt, vt neque in domini ſui poteſtate ſit, neque vlli ſeruiat: nondum poſtliminio rediiſſe exiſtimandum eſt.

DE RE g MILITARI.
TIT. XVI.

De abſentia reipublicæ cauſa.

1 Vlpianus h lib. 6. ad Edictum.

MILES, qui in commeatu i agit, non videtur reipublicæ cauſa abeſſe.

De delictis militari vel communi. 1. De eo qui ſe militem dedit cui non licet.

2 Arrius Menander lib. 1. de Re militari.

MIlitum delicta ſiue admiſſa, aut propria ſunt, aut cum cæteris communia. vnde & perſecutio, aut propria, aut communis eſt. ¶ Proprium militare eſt delictum, quod quis vti miles admittit.

1 ¶ Dare k ſe militem, cui l non licet, graue crimen habetur, & augetur, vt in cæteris delictis, dignitate l, gradu, ſpecie militiæ.

De deſertore. 1. De pœnis militum. 2. De emanſore. 3. De deſertore. 4. De eo qui in exploratione emanet hoſtibus inſiſtentibus aut à foſſato recedit. 5. De ſtatione relicta. 6. De eo qui ab excubitione deſiſtit. 7. De eo qui ad tiron commeatus non venit. 8. De militia tempore in deſertione ſupleto. 9. De deſertoribus. 10. De eo qui ad hoſtes confugit. 11. aut volens transfugere apprehenſus eſt. 12. aut dum iter facit captus eſt ab hoſtibus. 13. De armis abiectis vel alienatis. 14. Vel furto iis. 15. De eo qui non prohibitum fecit, aut mandata non ſeruauit. 16. De eo qui agmen exceſſit. 17. aut vallum tranſcendit. 18. aut foſſam tranſiliit. 19. De ſeditione. 21. Conſtitutione deſertorum. 22. De propoſito non prohibito vel à ferro.

3 Modeſtinus lib. 4. de Pœnis.

DEſertorem auditum, ad ſuum ducem cum elogio præſes m mittet, præter quam ſi quid grauius ille deſertor in ea prouincia, in qua repertus eſt, admiſerit. ibi enim eum plecti pœna debere, vbi facinus admiſſum n eſt, Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt.

1 ¶ Pœnæ o militum huiuſmodi p ſunt, caſtigatio q pecuniaria r multa, munerum indictio, militiæ mutatio, gradus deiectio, ignominioſa miſſio. nam in metallum, aut in opus metalli non dabuntur, nec torquentur.

2 ¶ Emanſor ſ eſt, qui diu vagatus ad caſtra regreditur. 3 ¶ Deſertor eſt, qui per prolixum tempus t vagatus, reducitur. 4 ¶ Is qui u exploratione emanet x hoſtibus inſiſtentibus, aut qui y à foſſato recedit, capite puniendus eſt. 5 ¶ Qui ſtationis z munus reliquit, plus quàm emanſor eſt. itaque pro modo delicti aut caſtigatur a, aut gradu à militia deiicitur.

a m.l.4. C. de ingenuis.
b l.14. ſ. eod.
c l.18. ſ. de vulg. l.1. ſ. ad ſenat. 12. C. de legit. lib. 1. ſ. C. de lege hered.
d vide l.15. ſ. ex quib. cauſ. maiores.
e l.6. ſ. 21. ſ. de iniuſt.
f l.1. ſ. eod.
g Puro.
h l.9. ſ. de reſt.
i l.12. ſ. 1. ſ. eod. l.11. ſup. de verb. oblig.
k l.1. ſ. eod.
l l.15. ſ. de iniuſto.
m l.8. l.14. ſ. eo. n l.118. ſ. de verb. ſignif.
o Vel Princeps ſtatiſue per Principi vel populo.
p Vt Pirata, Cic. 3. offic. Pirata vt & latro & prædo non eſt ex perduellionum numero.
q l.19. ſ. 2. l.28. ſu. ſo. ſ. ... l.13. ſ. qui teſt. l.4. C. de ingenuis.
r At iniquum videtur, vt eum qui ex noſtris captus ab hoſtibus ſit, ſeruum habeamus, cum miſero ſatis eſſe debeat, ſi apud hoſtes, non apud ſuos ſeruus habeatur. An id receptũ quod etiamſi iuſte apud nos is heres ſit, ſeruus tamen apud hoſtes ſemper eſſet, & illo delicto ſeruus id legis gentis? An quod eadem lege, quos nobis captiuos fecimus, iſdem apud ſuos vicissim ſeruis, quaſi paſtione inter hoſtes? An neſcio ſi iſdem apud nos eſſent, dominium rerum ſuarum retinerẽt, & vna cum perſona res captiuorum hoſti res ſuas adquirerent.
t l.15. ſ. eod.
u l.9. ſ. eod.
x l.1. C. eod.
x Victus an dolus quis in hoſte requirat, l.1. ſ. 3. ſ. de dolo.
y l.5. ſ. 3. ſ. eod.
z Mens plurimum valet & præſtat in adquirendo iure poſtliminij.
a Recuperantur, Retinentur. adde l.12. C. eod. ſ. 5 in ſi. ... Theophil. ... patriæ poſtlimi.
b Id eſt, hoſtes.
b Imò poteſt vſucapi, l.4. ſ. eod.
d Initio inſpectio, l.24. ſ. eod.
e Id eſt, ſubjicitur principium capti ... libertis interest.

a At nuſquam ... Neratius ... 7. ſi ... ſ. ...
b Sic enim, captiui redderentur, captiui ſint reddendi: ſi in eo quo ... ut quib. capti ſunt, ſideq; ab eis hoc reſugere non poſ. ſunt. adde 15. ... l.48.
c l.23. ſ. 1. ſ. ex quib. cauſ. maior. l.44. in fin. ſ. de vſucap.
d l.8. ſ. de vſucap. l.2. ſ. 12. ſ. pro emptore.
e l.43. ſ. 5. ſ. de vſucap.
f l.5. ſ. 1. ſ. eod. l.19. ſ. 3. ſ. eo.
g 12. C. 35. C. Th. ... militia de milite, & eorum priuilegiis, ... tribus, ... ſpecie ... qui militiã profitentur, ... adde ... ſ. ... de pœnis militum.
i Dederet ſe, Hoc militiæ ſe dare cuiuis non licet.
k Talis eſt ſeruus, l.8. l.11. ſ. eod. & negotiator, l.ult. C. negotiatores ne militent.
l vide l.9. ſ. eod.
m Præſes prouinciæ militem deſertorem auditum remittere ad ſuum ducem cum elogio debet: quia ... cum ... in grauius in ipſum militis delictum.
n Deſertor eo prouinciæ ... prouincia plectendus eſt. v. l.30. ſ. 15. ſ. de pœnis.
o ... adde ſupr. ... ſed. c. 24.
p ... & teſte ... genus pœnæ militaris, deprehenſa caſtigatione ... hic tanquam extrema celebratur caſtigatio & ignominia. dixi apud ...
q Pecuniaria multa.
r adde ...

Ibarium extremi gradus caſtigatio, vt hic, & ignominia, v. ſ. eod. in Dirarum ære militem. Varionem 4. de lingua lat. ... ignominia.
ſ Emanſores, & deſertores ſunt, qui diu ab exercitu vagati ſunt, ... differentia in eo eſt, quod illi ſponte, hi inuiti reducantur: illi ſæpius, hi nunquam, l.4. ſ. 11. ... illi erroribus, hi fugitiuis ſeruis comparantur. Cæterum tamen differentiam ... in tempore, 6. ... t Puta quinquennij ... ſ. 14. ſ. 15. ſ. 24. ſ. eod.
u Qui in exploratione, &c. Hal.
x I qui explorationem reliquit ... Gothofr. ...
y A ... Hal. ... foſſatum ... eſt ... Cuiacius foſſatum ... 4. 1. 6. ... in libello variarum ... de limitibus, foſſatum decretum. ... Tamen ... c. 1. ... 15. ...
z Vigiliam vel diurnam, vel nocturnam: hinc milites ſtationarij, ... præſidij vnde Stationem Galli vacant corps de garde en frontieres.
a v. Suetonium in Auguſto c. 24.
q v. quæ notaui ad l.17. in ſi. ſ. de teſtfedis.

Universidad Rey Juan Carlos

6 ¶ Si præſidis vel cuiuſuis propoſiti ab excubatione a quis deſiſtat, peccatum deſertionis ſubibit.

7 ¶ Si ad diem commeatus ſi quis non veniat b perinde in eum ſtatuendum eſt, ac ſi emanſiſſet vel deſeruiſſet, pro numero temporis, facta c prius copia d docendi, num fortè caſibus quibuſdam detentus ſit, propter quos venia dignus videatur. 8 ¶ Qui militiæ tempus in deſertione impleuit, emerito e priuatur. 9 ¶ Si plures ſimul primò deſeruerint, deinde intra certum tempus reuerſi f ſint, gradu pulſi in diuerſa loca diſtribuendi ſunt, ſed tyronibus g parcendum eſt, qui ſi iterato h hoc admiſerint, pœna competenti adficiuntur.

10 ¶ Is qui ad hoſtem confugit, & rediit, torquebitur, ad beſtiaſque † vel in furcam damnabitur: quamuis milites nihil eorum patiantur. 11 ¶ Et is qui volens i transfugere adprehenſus eſt, capite punitur. 12 ¶ Sed ſi ex improuiſo, dum iter quis facit, capiatur ab hoſtibus, inſpecto k vitæ eius præcedentis actu venia ei dabitur, & ſi expleto tempore militiæ redeat, vt veteranus reſtituetur, & emerita l accipiet. 13 ¶ Miles qui in bello arma amiſit m, vel alienauit, capite punitur: humanè militiam mutat. 14 ¶ Qui n aliena arma ſubripuit o gradu militiæ pellendus eſt. 15 ¶ In bello qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata p non ſeruauit, capite punitur, etiam ſi rem bene geſſerit q. 16 ¶ Sed qui agmen exceſſit, ex cauſa vel fuſtibus r cæditur, vel mutare militiam ſolet. 17 ¶ Nec non & ſi vallum ſ quis tranſcendat t, aut u murum caſtra ingrediatur, capite punitur. 18 ¶ Si verò quis foſſam x tranſiluit y, militia reiicitur. 19 ¶ Qui ſeditionem z atrocem militum concitauit, capite punitur. 20 ¶ Si intra a vociferationem, aut leuem querelam ſeditio mota eſt, tunc gradu militiæ deiicitur. 21 ¶ Et multi milites in aliquod flagitium conſpirent, vel ſi legio deficiat, auocari militia ſolet b. 22 ¶ Qui propoſitum ſuum protegere c noluerunt, vel deſeruerunt, occiſo eo capite puniuntur.

De his qui vnum teſticulum habent. 1. De ad beſtias dato. 2. De deportato. 3. De relegato. 5. De reo capitalis criminis. 6. De ignominioſe miſſo. 7. De adultero, vel alio iudicio publico damnato. 8. De eo qui ob litem militauit. 9. De deſertore. 10. De eo qui militiam detrectat, vel appetit. 11. De eo qui filium militia ſubtrahit. 12. Vel debilitat vt militiæ inhabilis ſit. 13. De eo qui diu abfuit. 14. Collatio emanſionis & deſertionis. 15. De cauſis.

4. *Arrius Menander* d lib. 1. de Re militari. e

QVi cum vno e teſticulo a natus eſt, quive amiſit, iure militabit ſecundum Diui Traiani reſcriptum, nã & duces Sylla & Cotta memorantur eo habitu fuiſſe naturæ. 1 ¶ Ad beſtias datus ſi profugit, & militiæ ſe dedit, quandoque inuentus f, capite puniendus eſt. Idemque obſeruandum eſt in eo qui legi ſe paſſus eſt. 2 ¶ In inſulam deportatus, ſi effugiens militiæ ſe dedit, lectus g vel diſſimulauit, capite puniendus eſt. 3 ¶ Temporarium exilium voluntario militi inſulæ relegationem adſimulat, diſſimulatio h perpetuum exilium. 4 ¶ Ad tempus relegatus, ſi expleto ſpatio fugæ militem i ſe dedit, cauſa damnationis quærenda eſt, vt ſi contineat infamiã k perpetuam, idem obſeruetur, ſi tranſactum de futuro ſit, & in ordinẽ redire poteſt, & honores petere militiæ non prohibetur. 5 ¶ Reus capitalis criminis, voluntarius miles ſecundum Diui Traiani reſcriptum capite puniendus eſt, nec remittendus eſt eò, vbi reus poſtulatus eſt: ſed vt l accedente cauſa militiæ audiendus, ſi dicta cauſa ſit, vel requirendus admonitus m.

6 ¶ Ignominia miſſus, ad iudicem ſuum remittendus eſt, nec n recipiendus poſtea volens militare, licet fuerit abſolutus. 7 ¶ Adulterii o vel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non ſunt recipiendi.

8 ¶ Non omnis, qui litem habuit, & ideo militauerit, exauctorari iubetur, ſed qui eò animo militiæ ſe dedit, vt ſub obtentu p militiæ pretioſiorem q ſe aduerſario faceret. nec tamen facilè indulgendum eſt extra ordinem iudicationis, qui negotium ante habuerunt. ſed ſi in tranſactione r recidit, indulgendum eſt. Exauctoratus eo nomine, non vtique infamis erit: nec prohibendus lite finita militiæ eiuſdem ordinis ſe dare, alioquin & ſi relinquat litem, vel tranſigat, retinendus eſt. 9 ¶ Qui poſt deſertionem in aliam a militiam nomen dederunt, legive b paſſi ſunt, Imperator noſter reſcripſit, & hos militariter puniendos. 10 ¶ Grauius autem delictum eſt, detrectare munus militiæ quàm adpetere: nam & qui ad delectum c olim non reſpondebant, vt proditores libertatis in ſeruitutem redigebantur d ſed mutato ſtatu militiæ receſſum à capitis pœna eſt: quia plerumque voluntario milite numeri ſupplentur. 11 ¶ Qui filium ſuum ſubtrahit militiæ belli tempore, exilio & bonorum parte mulctandus eſt. Si in pace f, fuſtibus cædi g iubetur: & requiſitus iuuenis, vel h à patre poſtea exhibitus, in deteriorẽ militiam dandus eſt. qui enim ſe ſollicitari ab alio paſſus eſt, veniam non meretur. 12 ¶ Eum qui filium debilitauit i delectu k per bellum indicto, vt inhabilis militiæ ſit, præceptum Diui Traiani deportauit.

13 ¶ Edicta l Germanici Cæſaris militem deſertorẽ m faciebant qui diu abfuiſſet n, vt is o inter remanſores p haberetur. ſed ſiue redeat quis, & offerat ſe, ſiue deprehenſus offeratur, pœnam deſertionis euitat. nec intereſt, cui ſe offerat, vel à quo deprehendatur.

14 ¶ Leuius itaque delictum emanſionis q habetur, vt erronis in ſeruis, deſertionis grauius, vt in fugitiuis.

15 ¶ Examinantur autem cauſæ r ſemper emanſionis, & cur, & vbi fuerit, & quid egerit, & datur venia valetudini, affectioni parentium, & adfinium, & ſi ſeruum fugientem perſecutus eſt, vel ſi qua huiuſmodi cauſa ſit. ſed & ignorantiæ adhuc diſciplinam tironi ſ ignoſcitur.

De deſertoribus. 5. An captus habeatur pro transfuga. 6. De militibus remiſſis à barbaris. 7. De captiuis poſt multum temporis reuerſis. 8. De transfuga.

5. *Idem* lib. 2. de re militari. t

NOn omnes deſertores ſimiliter puniendi ſunt: ſed habetur & ordinis ſtipendiorum u ratio, gradus militiæ, vel loci, muneris deſerti, & anteactæ x vitæ, ſed & numerus, ſi ſolus, vel cum altero, vel cum pluribus y deſeruit, aliudve quod crimen deſertioni adiunxerit. Sic temporis, quo in deſertione fuerit, & eorum quæ poſtea geſta fuerint, ſed & ſi fuerit vltrò reuerſus, non cum neceſſitudine, non erit eiuſdem ſortis. 1 ¶ Qui in pace z deſeruit, eques gradu a pellendus eſt, pedes militiam mutat. In bello idem a admiſſum capite puniendum eſt. 2 ¶ Qui deſertioni aliud b crimen adiungit, grauius puniendus eſt, & ſi furtum factum ſit, veluti alia deſertio habebitur, vt ſi plagium factum, vel adgreſſura c, abigeatus, vel quid ſimile acceſſerit.

3 ¶ Deſertor, ſi in vrbe inueniatur, capite puniri ſolet, alibi adprehenſus, ex prima deſertione reſtitui poteſt, iterum d deſerendo, capite puniendus eſt. 4 ¶ Qui in deſertione fuit, ſi ſe obtulerit e, ex indulgentia Imperatoris noſtri in inſulam deportatus eſt. 5 ¶ Qui captus, cum poterat redire, non rediit, pro transfuga habetur. Item eum qui in præſidio f captus eſt, in eadem conditione eſſe certũ eſt. Si tamen ex improuiſo g dum iter facit, aut epiſtolam fert, capiatur quis veniam meretur. 6 ¶ A barbaris remiſſos milites ita reſtitui oportere Hadrianus reſcripſit, ſi probabunt h ſe captos euaſiſſe, non transfugiſſe, ſed hoc licèt liquidò conſtare non poſſit, argumentis tamen cognoſcendum eſt, & ſi bonus i miles antea æſtimatus fuit, prope eſt, vt adfirmationi eius credatur ſi remanſor k, aut negligens ſuorum, aut ſegnis l.

a Excubatione, vulg. Hal. Excubatio hic munus eſt præſidi ſuo & præpoſito adſiſtendi: nec enim tantùm ſacrorum deſertores ſunt, ſed & magiſtratuum, l. 5. ſ. eo. adde l. 10. ſ. eod.
b l. 14. ſ. eod.
c v. l. 19. §. 1. ſ. de pœnis.
d v. l. 5. C. de ingenuis manumiſſis.
e §. 12. ſ. eod. Id eſt, commodo & præmio veteranis dari ſolito.
f Iſ ſunt emanſores, §. 12. eod.
g Tyroni parcitur magis quàm militi, l. 4. in fin. ſ. eod. vide Theo. tract. de pœn. cauſa 10.
h Iteratum delictum nullam excuſationem meretur. Nou. Leonis 67.
† Abrogatur per Nouellam Leonis 67.
i Delicti inceptio & voluntas in transfuga punitur. vide l. 16. ſ. de pœnis.
k l. 5. in princ. & §. 6. ſ. eod.
l §. 8. ſ. eod.
m 57. Ecl. 6. l. 14. §. 1. ſ. eod. l. 2. in fi. ſ. de captiuis.
n Vide quæ ſcripſi ad Harm. 1. tit. 16. §. 11.
o Ecl. ibid. cap. 7. adde quæ notaui ad l. vlt. ſ. de furtis.
p Aut mandatum ſibi non facit, Ecl. ibid.
q [illegible]
r Fuſtium caſtigatio communis militum atque paganorum correctio: vlis tamen caſtigatio eorum propria fuit. vide Petrum Fabrum 2. ſemeſtr. 17.
ſ [illegible] Ecl. ibid. c. 8. Harm. tit. 13. cap. [illegible]
t Tranſcẽdat. Hal.
u Nam ad non per portam caſtra ingredi capitale.
x Foſſam. Ecl. ibid. Harm. ibid.
y Tranſiliit.

a Contentione vaſia, [illegible]
b legive ſe paſſi, &c. Hal.
c Delectum, Hal. edictum, Vulg. & Hugo à Porta, [illegible] qua vide quæ notaui ad leg. [illegible] de pœn. [illegible] Fr. [illegible] tam c. 71. l. 3. ſ. ad leg. Iuliam maieſt. & quæ ſcripſi ad l. 20. ſ. commodati.
d v. Dueraeum 14 diſp. 4. Dantes nomen & reliqui liberi habent, nec [illegible] ſeruitus [illegible] mori [illegible] adde & illud de quaſi militia, Augustum damniſſe vt ſenatorem, qui filio ſenatu in curiam non reuocante quintus quiſque ſorte daret multâ ſubliceretur. Dio. 57.
e Militia. Hal.
f adde l. 3. §. 1. ſ. eod.
g Fuſtuarium meruerunt qui ſigna reliquit, aut præſidio deceſſit, Liuius 5. ſ. [illegible] Cuiac. 6. obſ. 26.
h Pœnam militiæ per fraudẽ ſe ſubtraientis obſeruo. Eos qui ſe ſponte reſectis digitis bello Italico ſecuſſent, Conſtantinus [illegible] dixit, l. 1. C. Theod. ſi quis militiam, aliis principes l. 4. Cod. Th. de tyronib. Veteranorum [illegible] Aug. 24. Vt furerant ne quis ſe deformatione membrorum exiberet, Qui [illegible] eiuſdem iubilium [illegible] adſiſt [illegible] tamen priuabitur, v. qui patrem, diſſidiſſe c. Huiuſmodi belli tæſo [illegible] muros appellat Innocentius in Epiſtol. ad [illegible] & Ammianus 15 [illegible] nec Galloru quiſquis,

vt in Italia murum Martium pertimeſcens, pollicem ſibi præciſit, quos ſocijſque murcos appellant v. Cuiac. 15. obſ. vlt. adde c. 21. 22. 23. 76. 77. Canones Apoſtolorum. Quid ad Murcos attinet. Sepulum dea Murcia dicitur Arnobio lib. 4. adde Auguſtinum 4. de ciuitate. 6 Valerium 6. c. 3. num. 8. vbi refert, Caium Vettenum, ne bello Italico militaret, ſibi ſiniſtræ manus digitos abſcidiſſe, eiuſque alterius Vitellii penſatum, de eo qui manus amiſit adde l. 20. 3. de reſ. Quid qui auriculam ſibi amputauit, Epiſcopus ne fieret, quod feciſſe Ammonium quendam ſcribit Hieronymus. Hieronym. Socrat. tamen lib. 2. Niceph. 11. c. 37. dexteram auriculam ſibi amputaſſe Ammonium illum referunt: Cœlius Rodiginus quoque id Antonio tribuit, non Ammonio lib. 10. c. 4. k delectum propter bellum indictum, Hal. delectum per bellũ indictum, vulg. l Hic referuntur edicta Germanici, tanquam optimi ducis exempla, ſub eodẽ Germanico Marius caſtrorũ præfectus pro deſertore habitus, quod agmine deceſſiſſet teſte Tacit. m De deſertore & emanſore dixi ad l. 3. §. 2. 3. ſ. eo. n abfuiſſet. o v. l. 13. in f. ſ. eo. p emanſores, vulg. Hal. q Emanſor quaſi erro, deſertor quaſi fugitiuus, in milite emanſorẽ eſſe, idem eſt quod in ſeruo erronem eſſe. In codẽ quoque militem deſertorem eſſe, idem eſt quod in ſeruo fugitiuum eſſe. r l. 3. §. ſ. eo. ſ l. 3. §. 9. ſ. eo. & Theo. tit. de pœn. cauſa 10. t Maiora ſtipendia quo quis habet, eo præſumitur præſtantior. u l. 3. §. 12. ſ. eo. x l. 3. §. 9. ſ. eo. y l. 57. Ecl. 8. §. 13. z [illegible] l. 32. ſ. de cuſtodia. a Item admiſſum ratione tẽporis augetur: facit l. 16. §. 4. de pœn. b Duplicia & coniuncta delicta grauius vindicãtur quam vnum. c Adgreſſio propriè eſt latronum, l. 6. C. de ſiſp. action. l. 12. C. de furtis. d l. 3. §. 9. ſ. eo. ff l. 5. [illegible] ſ. eo. f In profugio, id eſt, dum transfugit ad hoſtes. Græci habent, [illegible] ad hoſtes, Cuiac. 6. obſ. 26 in f. g l. 3. §. 12. ſ. eo. h [illegible] ad l. 19. [illegible] de pœn. [illegible] ad l. 9. §. 1. C. de re milit. i Præſumitur bonus, qui olim talis fuit [illegible] 8. [illegible] adde [illegible] 17. §. 3. ſ. de accuſ. k ſi remanſor. Hal. l Ignarus l. 6. §. 5. ſ. eod.

a l. vlt. in fin. ſ. eo. Ecl. ibid. c. 9. Harm. ibid. Suet. in Iulio c. 67. a Harm. ibid. Ecl. ibid.
b Id eſt, exauthorari ſolent legiones interdum, vel ſelecti ex legione. v. [illegible] ſtrum cum Petr. Fabro 2. ſemeſtr. 17 fol. 160. 161. Budæum hic. Auocari igitur militia eſt exauthorari. c Ecl. ibid. c. 6. d v. l. 3. de militia & ſi ſemper eſt [illegible]
e Teſticulo vno natus, militare poteſt, tales autem fuerunt Sylla & Cotta.
f l. 3. §. 4. ſ. de pœnis. g Lectus vel diſſimulauit. Hal. h Diſſimulatio, Vulg.
i Militia. Vulg. Hal. Hugo à Porta.
k l. 6. C. quib. ex cauſ. infam.
l Sed vbi accedente, &c. Vulg. Hal. vid. ſ. de accuſ. & ſ. [illegible] l. 6. C. de iuriſdictione omnium iudicum, l. 1. C. de exhibendis reis.
m Admonitus. Vulg. n Miles ignominioſe miſſus, militare iure non poteſt.
o 17. Ecl. c. 12. adde quæ notaui ad l. 5. ſ. de incol. p Prætextu.
q Pretioſiorem. Hal. id eſt, terribiliorem, [illegible] Budæus quoque hic vide.
r In tranſactionem, Vulg. Hal.

aut extra contubernium *a* agens : non *b* credetur ei.

7 ¶ Si poſt multum temporis redit, qui ab hoſtib. captus eſt, & captum eum non tranſfugiſſe conſtiterit, vt veteranus erit reſtituendus : & præmia, & emeritum *c* capit. 8 ¶ Qui tranſfugit, & poſtea multos latrones adprehendit, & tranſfugas demonſtrauit *d*, poſſe *e* ei parci Diuus Hadrianus reſcripſit, ei tamen pollicenti ea, nihil permitti oportere.

Quid ſit delictum militare. 1. De eo qui manus intulit præpoſito. 2. De contumacia aduerſus ducem vel præſidem. 3. De eo qui in acie prior fugam fecit. 4. De exploratoribus qui ſecreta nunciauerunt. 5. De caligatis qui languorem ſimulauit. 6. De eo qui commilitonem. 7. Vel ſemetipſum vulnerauit, vel mortem ſibi conſciuit. 8. De præpoſito non protecto. 9. De præſidio deſerto.

6. *Idem* lib. 3. de re militari.

OMne delictum eſt militis quod aliter quàm diſciplina communis exigit, committitur: veluti ſegnitiæ *f* crimen, vel contumaciæ *g*, vel deſidiæ.

1 ¶ Qui manus *h* intulit præpoſito, capite puniendus eſt : augetur autem petulantiæ crimen dignitate præpoſiti. 2 ¶ Contumacia *i* omnis aduerſus ducem vel præſidem militis, capite punienda eſt. 3 ¶ Qui in acie prior *k* fugam fecit *l*, ſpectantibus *m* militibus, propter *n* exemplum capite *o* puniendus eſt.

4 ¶ Exploratores, qui ſecreta nuntiauerunt *p* hoſtibus, proditores ſunt, & capitis pœnas luunt.

5 ¶ Sed & caligatus *q* qui metu hoſtium languorem *r* ſimulauit, in pari cauſa eis eſt. 6 ¶ Si quis commilitonem vulnerauit, ſi quidem lapide, militia reiicitur: ſi gladio capitale *ſ* admittit. 7 ¶ Qui ſe vulnerauit, vel aliàs mortem ſibi conſciuit, Imperator Hadrianus reſcripſit, vt modus eius rei ſtatutus ſit : vt ſi impatientia *t* doloris, aut tædio vitæ, aut morbo, aut furore, aut pudore mori maluit, non animaduertatur in eum : ſed ignominia mittatur : ſi nihil tale prætendat, capite puniatur. Per vinum *u* aut laſciuiam *x* lapſis capitalis pœna remittenda eſt, & militiæ mutatio irroganda.

8 ¶ Qui præpoſitum ſuum non *y* protexit, cum *z* poſſet, in pari cauſa factori habendus eſt. ſi reſiſtere non potuit, parcendum ei. 9 ¶ Sed in eos, qui præfectum centuriæ à latronibus circumuentum deſeruerunt, animaduerti placuit.

De proditoribus & transfugis.

7. *Tarruntenus Paternus* lib. 2. de re militari.

PRoditores *a*, transfugæ *b* plerumque capite puniuntur : & exauctorati torquentur : nam pro hoſte, non pro milite habentur.

De his qui ſtatus controuerſiam patiuntur. De his qui bona fide ſeruiunt.

8. *Vlpianus* lib. 8. Diſputationum.

QVi ſtatus controuerſiam *c* patiuntur, licet re vera liberi ſunt, non *d* debent per id tempus nomen militiæ dare, maximè lite ordinata, ſiue ex libertate in ſeruitutem, ſiue contrà peratur. Nec hi quidem *e* qui ingenui bona fide ſeruiunt. Sed nec qui ab hoſtibus redempti ſunt, priùs quàm ſe luant *e*.

An milites poſſint prædia acquirere vbi militant.

9. *Marcianus* lib. 3. Inſtitutionum.

MIlites prohibentur prædia comparare *f* in his Prouinciis, in quibus militant *g* : præterquam ſi paterna eorum fiſcus diſtrahat : nam hanc ſpeciem Seuerus & Antoninus remiſerunt. ¶ Sed & ſtipendiis impletis emere permittuntur. ¶ Fiſco autem vindicatur prædium illicitè comparatum, ſi delatus *h* fuerit, ſed & ſi nondum delata cauſa, ſtipendia impleta ſint, vel miſſio contigerit : delationi locus non eſt.

1 ¶ Miles, ſi hæredes *i* extiterint, poſſidere ibi prædia non prohibentur.

De deſertore excubiarum. 1. & reſtituto ex cauſa deſertionis.

10. *Paulus* lib. ſingulari Regularum.

QVi excubias *k* palatij deſeruerit, capite punitur.

1 ¶ Sed ex cauſa deſertionis reſtitutus in militiam, non aliter medij *l* temporis ſtipendium, & donatiua *a* accipit, niſi hæc liberalitas principalis ei ſpecialiter indulſerit.

De ſeruis.

11. *Marcianus* lib. 2. Regularum.

AB omni militia ſerui *c* prohibentur *d*, alioquin capite puniuntur.

De diſciplina danda & obſeruanda. 1. De commeatu, De equo militari extra Prouinciam non ducendo, De operibus. 2. De officio tribunorum vel eorum qui exercitui præſunt.

12. *Macer* lib. 1. de re militari.

OFficium regentis exercitum non tantum in danda, ſed etiam in obſeruanda diſciplina conſiſtit.

1 ¶ Paternus quoque ſcripſit, debere eum, qui ſe meminerit armato *f* præeſſe, parciſſimè commeatum *g* dare, equum militarem extra *h* Prouinciam duci non permittere. ad opus priuatum, piſcatum, venatum, militem non mittere. nam in diſciplina Auguſti ita cauetur: Etſi ſcio fabrilibus *i* operibus exerceri milites, non eſſe alienum : vereor tamen, ſi quicquam permiſero, quod in vſum meum aut tuum fiat, ne modus in ea re non adhibeatur, qui mihi ſit tolerandus.

2 ¶ Officium *k* tribunorum eſt, vel eorum qui exercitui præſunt, milites in caſtris continere, ad exercitationem producere, claues *l* portarum ſuſcipere, vigilias interdum circumire, frumentationibus commilitonum intereſſe, frumentum *m* probare, menſorum *n* fraudem coërcere, delicta ſecundùm ſuæ auctoritatis modum caſtigare, principiis *o* frequenter intereſſe, querelas commilitonum audire, valetudinarios *p* inſpicere.

De acquiſitione agri vel domus. 3. De tribus generibus miſſionum. 4. De milite irreuerente. 5. De eo qui in cuſtodia vel carcere fugit. 6. De deſertoribus.

13. *Idem* lib. 2. de re militari.

MIlites agrum comparare *q* prohibentur in ea Prouincia, in qua bellica opera peragunt : ſcilicet ne ſtudio culturæ militia ſua auocetur. & ideo domum comparare non prohibentur. Sed & agros in alia Prouincia comparare poſſunt. Cæterùm in ea prouincia, in quam propter prælij cauſam venerunt, ne ſub alieno quidem nomine eis agrum comparare licet, alioquin fiſco vindicabitur. 1 ¶ Is autem qui contra diſciplinam agrum comparauerit, ſi nulla de ea re quæſtione mota miſſionem *r* acceperit, inquietari prohibetur.

2 ¶ Illud conſtat, huius præſcriptionis commodum ad eos, qui ignominiæ cauſa miſſi ſunt, non pertinere : quod præmij loco veteranis conceſſum intelligitur. & ideo & ad eũ qui cauſaria *u* miſſus eſt, poteſt dici pertinere : cum huic quoque præmium præſtatur. 3 ¶ Miſſionum generales cauſæ ſunt tres : honeſta, cauſaria, ignominioſa. *Honeſta* *x* eſt, quæ tempore militiæ impleto *y* datur. *Cauſaria* *z*, cùm quis vitio animi, vel corporis *a* minus idoneus militiæ renuntiatur. *Ignominioſa* *b* cauſa eſt, cùm qui propter delictum ſacramento *c* ſoluitur. Et is qui ignominia miſſus eſt, neque Romæ, neque in ſacro *d* comitatu agere poteſt. Et ſi ſine ignominiæ mentione miſſi ſunt, nihilominus *e* ignominia miſſi intelliguntur.

4 ¶ Inreuerens miles non tantum à tribuno vel centurione, ſed etiam à principali *f* coërcendus eſt. nam eum qui centurioni caſtigare ſe volenti reſtiterit, veteres notauerunt. ſi vitem *g* tenuit, militiam mutat. ſi ex in-

a A tabernaculis militaribus diſcedens. b Semel malus ſemper malus præſumitur in eodem genere mali [illegible] ... g Exercitus ſidem ... [illegible] ... q Caligati milites qui eſſent, dixi ad l. 9. in fin. ff. de re ſud. ... r 14 eſt, Item ... l. 28. ff. de pœnis.

ſ Capitale quid eſſet ſcripſi ad l. ob. §. 1. ff. de termino. l. 2.

t l. 38. in fin. ff. de pœnis. u [illegible] l. vnic. C. ſi quis Imperatori : [illegible] de pœnis cauſa 6. [illegible]
x l. 6. § 7. ff. de pœnis. y l. 3. in fin. ff. eod. 57. [illegible]
z [illegible] l. 4. ff. quæ in fraudem.
a l. 5. § [illegible] in fin. ff. de pœnis. l. 38. § 1. ff. de pœnis. [illegible]
b [illegible] c leg. libertate 24. ff. de ſtatu liberis.
d Sed [illegible] militem erant [illegible] l. 29. ff. de liberali cauſa.
e Id eſt liberari, Feſtus in Redemptio & Reluere. Hinc luitio pignoris.
f l. 1 [illegible] ff. eod. [illegible]
g Militant, Vulgat. militiam exercent, Hal.
h Si delatum. Hal. i Hæreditatis delatæ ratione quædam permittuntur, quæ aliàs non permitterentur, l. 1 [illegible] ff. de falſis.
k adde l. 3. § 6. ff. eod. l l. 5. ff. eod.

[illegible] ita exercitati atque erudiri in aedibus, prælium magis neceſſe habent quàm otium. Exercitus ab exercendo hinc dictus, l. [illegible] Seneca [illegible] k De officio tribuni militum vide Vegetium l. 2. c. 12. Vopiſcum in Aureliano. l Claues portarum in caſtris Tribunis ſeruabat [illegible] m [illegible] C. de erogatione militaris annonæ. n [illegible] o Quod quid ſit [illegible] Principium Principis tabernaculum, [illegible] Prætorium [illegible] Feſtus in Prætoria porta : [illegible] p [illegible] q l. 9. ff. eod. r Excipe caſum ex lege 61. [illegible] ſ [illegible] etiam ſi ſuppoſito alterius nomine fiant, non conualeſcere. t De miſſionibus [illegible] u l. 1. § 2. ff. de his qui notantur. [illegible] x Id eſt, quæ emeritis ſtipendiis, legitimoque militiæ tempore expleto datur, [illegible] y [illegible] ff. de his qui notantur. l. 8. § 5 [illegible] z Cauſaria [illegible] quibus iuſta cauſa erat ne militarent. a Apuleius [illegible] b [illegible] ff. de his qui notantur, [illegible] c militari ſcilicet [illegible] d Id eſt, principis.
e Ignominioſe miſſi intelliguntur, cùm ſine ignominiæ mentione miſſi ſunt, [illegible] vel detracta ſunt ei arma ab exercitus duce, aut alio, l. 2. § 2. [illegible] ff. de his qui notantur : vel per errorem, aut beneficio cauſa omiſſa [illegible] ignominiæ cauſa [illegible] hujuſmodi verba adiicienda [illegible] Petrus Faber [illegible] nihilo magis.
f [illegible] g Vitis eſt centurionum, & aliorum militum, [illegible] Plutarchus in Galba [illegible] Macrobius [illegible] hinc [illegible] aſtantibus centurionibus ferre [illegible] dubitat.

© Universidad Rey Juan Carlos

duſtria fregit, vel manū centurioni intulit, capite punitur. 5 ¶ Eius fugam, qui cum ſub cuſtodia vel in carcere eſſet, diſceſſerit, in numero deſertorum non computandam a, Menander ſcripſit: quia cuſtodiæ refuga, non militiæ deſertor eſt. Eum tamen, qui carcere effracto c fugerit, etiam ſi antè non deſeruerit, capite puniendum, Paulus ſcripſit. 6 ¶ Deſertorem qui b à patre ſuo fuerat oblatus, in deteriorem militiam D. Pius dari iuſſit, ne d videatur (inquit) pater ad ſupplicium e obtuliſſe. Item D. Seuerus & Antoninus eum qui poſt quinquennium deſertionis ſe obtulit, deportari iuſſerunt, quod exemplum & in cæteris ſequi nos debere, Menander ſcripſit.

De eo qui commeatus ſpatium exceſſit. 1. De armis alienatis.

14. *Paulus* "libro ſingulari de pœnis militum."

QVi commeatus f ſpatium exceſſit, emanſoris vel deſertoris loco habendus eſt. habetur tamen ratio dierum, quibus tardius reuerſus eſt, item temporis nauigationis, vel itineris. & ſi ſe probet valetudine impeditum, vel à latronibus detentum, ſimiliue caſu moram paſſum, dum non tardius à loco profectum ſe probet, quàm vt occurrere poſſet intra cōmeatum, reſtituendus eſt. 1 ¶ Arma alienaſſe g graue crimen eſt, & ea culpa deſertioni exæquatur, vtique ſi tota alienauit, ſed & partem eorum, niſi quod intereſt. nam ſi tibiale, vel vmerale h alienauit, caſtigari verberibus debet. ſi vero loricam ſcutum, galeam, gladium, deſertori ſimilis eſt. Tironi in hoc crimine facilius parcetur. armorúmque cuſtodi plerumque ea culpa imputatur, arma militi commiſit non ſuo tempore.

De notato ac reſtituto ex cauſa deſertionis.

15. *Papinianus* "lib. 19. Reſponſorum."

EX cauſa deſertionis notatus ac reſtitutus, temporis quod in deſertione fuerit, impēdia i exigit. quod ſi ratio conſtiterit, neque deſertorem fuiſſe apparuerit, omnia ſtipendia citra tēporis ſinē redduntur.

De eo qui metu criminis nomen militiæ dedit. 1. De pacis turbatore.

16. *Iulianus* "lib. 5. Sententiarum."

QVi metu criminis, in quo iam reus fuerat poſtulatus, nomen militiæ dedit, ſtatim ſacramento k ſoluendus eſt. 1 ¶ Miles turbator l pacis capite punitur.

DE m CASTRENSI n PECVLIO.

TIT. XVII.

1 *An ſit hereditas.*

1. *Vlpianus* "lib. 14. ad Edictum."

FILIIFAMILIAS militis ſi peculium apud patrem remanſit, ſine o teſtamento, filio defuncto, pater ipſi heres non p ſit, ſed tamen heres iis ſiet, quibus filius fuit.

2. *Idem* "lib. 67. ad Edictum."

SI filiusfamilias miles deceſſerit, ſi quidem inteſtatus, bona q eius non quaſi hæreditas, ſed quaſi r peculium patri ſ deferuntur. ſi autem teſtamento facto, hic pro hereditate t habetur caſtrenſe peculium.

De pecunia militi relicta ad caſtrenſes, vel militares res comparandas.

3. *Idem* "libro octauo ad legem Iuliam & Papiam."

SI mulier filio viri militi, ad caſtrenſes u vel militares forte res comparandas, reliquerit pecuniam, vtique caſtrenſi peculio ea x quæ comparantur, adnumerari incipiunt.

De his quæ ſecum miles tulit in caſtra. 1. De actionibus. 2. De acquiſitis ante arrogationem.

4. *Tertyllianus* "libro ſingulari de Caſtrenſi peculio."

MIles præcipua a habere debet, quæ tulit ſecum in caſtra concedente ò patre. 1 ¶ Actionem, perſecutionemque caſtrenſium rerum ſemper filius etiam inuito patre habere. 2 ¶ Si paterfamilias militiæ tempore, vel poſt miſſionem, adrogandum ſe præbuerit. videndum erit ne huic quoque permiſſa intelligatur earum rerum adminiſtratio, quas antè adrogationem in caſtris adquiſierit, quamuis conſtitutiones principales de his loquantur, qui ab initio cum eſſent filiifamilias, militauerint. quod admittendum eſt.

De hereditate.

5. *Vlpianus* lib. 6. ad Sabinum.

MIles filiusfamilias à commilitone c, vel ab eo, quem per militiam cognouit, heres inſtitutus, & d citra iuſſū patris, ſuo arbitrio rectè pro herede geret.

De ſeruis ab vxore donatis vt manumittantur.

6. *Idem* "lib. 32. ad Sabinum."

SI militi filiofamilias vxor e ſeruum manumittendi cauſa donauerit, an ſuum libertum fecerit, videamus: quia peculiares & ſeruos, & libertos potuit habere. Et magis eſt, vt hoc caſtrenſi peculio non adnumeretur, quia vxor ei "non f" propter militiam nota eſſet. Planè ſi militi proponas, ad caſtra eunti marito vxorem ſeruos donaſſe, vt manumittat, & habiles ad militiam libertos habeat, poteſt dici ſua voluntate ſine g patris permiſſu manumittentē ad libertatē perducere.

De filiofamilias milite conueniendo.

7. *Idem* "libro 33. ad Edictum."

SI caſtrenſe peculium maritus habeat, in h quantum facere poteſt, condemnabitur, quia etiam non caſtrenſibus creditoribus ex eo peculio magis eſt eum cogi reſpondere i.

De donatione.

8. *Vlpianus* "libro 45. ad Edictum."

SI forte vxor, vel cognatus, vel quis alius non ex caſtris notus filiofam. donauerit quid † vel k legauerit, & expreſſerit nominatim, vt in caſtrenſi peculio habeat, an poſſit caſtrenſi peculio adgregari? Et non puto. Veritatem enim ſpectamus, an vero † caſtrenſis notitia vel affectio fuit, non quod quis finxit.

An ſit hereditas & ad quem pertineat.

9. *Idem* "libro 4. Diſputationum."

PRoponebatur filiusfamilias miles teſtamento facto extraneum heredem ſcripſiſſe "patre" deinde ſuperſtite deceſſiſſe, pater deliberante herede inſtituto & ipſe diem functus. deinde heres inſtitutus repudiaſſe hereditatem, quærebatur, ad quem caſtrenſe peculium pertineret? Dicebam, caſtrenſe peculium filiifamilias, ſiquidem teſtatus deceſſit, quaſi l hereditatem deferri heredi ſcripto, ſiue extraneum ſcripſit heredem, ſiue patrem. Sed cum m nihil de peculio decernit filius, non nunc obueniſſe patri, ſed non eſſe ab eo profectum creditur. Denique ſi ſeruo filij caſtrenſi libertatem pater adſcripſerit, moxque filius viuo n patre defunctus ſit, non impeditur libertas, cūm ſi filius patri ſuperuixerit o, impediatur libertas. Vnde Marcellus putat, neceſſarium quoque heredem ſeruum filij peculiarem patri exiſtere poſſe, ſi filio pater ſuperuixerit.

¶ Idem referebam, & ſi p rem peculiarem filij pater legauerit. nam eodem caſu, quo libertatem competere diximus, legatum quoque vel debebitur, vel impedietur. Quibus ita præmiſſis, & in propoſito dicebam, cum heres non adiit hereditatem, retro peculium patris bonis acceſſiſſe. vnde poſſe dici, etiam aucta patris bona per hanc repudiationem. nec eſt nouum, vt q ex poſtfacto aliquis ſucceſſorem habuiſſe videatur. Nam & ſi r filius eius, qui ab hoſtib. captus eſt deceſſerit, patre captiuo viuo: ſi quidem pater regrederetur ſ, quaſi filiusfam. peculium haberet. enimuero ſi ibidem pater deceſſerit, quaſi paterfam. legitimum habebit ſucceſſorem, & retro habuiſſe cedit. eius ſucceſſor ea quoque quæ medio tempore filius iſte quæſiit, nec heredi patris, ſed ipſi t filio quæſita videbuntur.

De iure patris.

10. *Pomponius* "libro ſingulari Regularum."

EX nota Marcelli conſtat, nec u patribus aliquid ex caſtrenſibus bonis filiorum deberi.

Quid ſit peculium caſtrenſe.

11. *Macer* "lib. 2. de re militari."

CAſtrenſe x peculium eſt, quod y à parentibus, vel cognatis z in militia agenti donatum eſt. vel quod ipſe filiusfam. in militia adquiſiit, quod niſi militaſſet, adquiſiturus non fuiſſet, nam quod erat & ſine militia

[...] ſi puella damnatum maritum ſibi poſtulet, dixi ad l. 31. ſup. de pœnis, & l. 27. C. de adulter. qui caſus magna ex parte interpretum noſtrum ægrotantem [illegible] videntur.

c Quid ſi à filio pater offeratur? Idem iuris eſt. *Tiraquell. tract. de pœnis cauſa 19.* p Deſertor belli capite punitur, l. 5. §. 1. 3. eod. Filius deſertor à patre oblatus capite non punitur, ſed in deteriorem militiam tantum detruditur, ne videatur pater filium ad ſupplicium obtuliſſe. Hinc colligit Alciatus, patrem offerentem filium accuſatorem iudici, non poſſe eum offerre ſummo ſupplicio afficiendum [illegible]. Et Cliarus refert [illegible] eo caſu filium non eſſe [illegible] capitali ſupplicio puniendum, & ita iudicatum ab Imperatore in filio [illegible] ſe tamen vidiſſe nunquam tale [illegible] obſeruari.

d Ad ſupplicium. *Hal.*

[illegible] l. 3. §. 7. §. eod. l. 2. C. de commeatu.

[illegible] h Humerale. i Stipendia. *Vulg. Hal.*

[illegible] k De ſacramento militari, dixi ad l. [illegible] de re militari.

[illegible] m Caſtrenſe peculium quid ſit, vide in l. 11. [illegible] eod.

[illegible] n Filiusfamilias non habet heredem ab inteſtato. [illegible]

[illegible] q peculium eius. r *Eclog.* [illegible]

[illegible] t Ideo in periculum hereditatis caſtrenſe peculium [illegible]

u Duoclus idem in quaſi caſtrenſibus [illegible]

x Caſtrenſia ſunt prædia empta ex peculio caſtrenſi [illegible] eod.

militia adquiſituſ, id peculium eius caſtrenſe non eſt.

De iure patris.

12. *Papinianus* lib. 14. Quæſtionum.

PAter qui dat in *a* adoptionem filium militem, peculium eius ei auferre *b* non poteſt, quod ſemel iure militiæ filius tenuit qua *c* ratione nec *d* emancipando filium, peculium ei aufert, quod nec in familia retento poteſt *e* auferre.

De hereditate.

13. *Idem* lib. 16. Quæſtionum.

DIuus Hadrianus reſcripſit, in eo quem *f* militantem vxor hæredem inſtituerat, filium extitiſſe hæredem, & ab eo ſeruos hæreditarios *g* manumiſſos, proprios eius libertos fieri.

De filiofam. milite qui apud hoſtes deceſſit, & de acquiſitione per ſeruum.

14. *Idem* lib. 27. Quæſtionum.

FIliusfam. miles ſi captus apud hoſtes vita fungatur, lex Cornelia ſubueniet *h* ſcriptis hæredibus, quibus ceſſantibus, iure priſtino peculium pater habebit.

1 ¶ Proxima ſpecies videtur, vt ſcriptis hæredibus deliberantibus, quod ſeruus interim ſtipulatus *i* eſt, vel ab alio ſibi traditum accepit, quod quidem ad patris perſonam attinet, ſi forte peculium apud eum reſederit, nullius momenti videatur: cum in illo tẽpore non fuerit ſeruus patris, quod autem ad ſcriptos hæredes, in ſuſpenſo fuiſſe traditio, itemque ſtipulatio intelligatur: vt enim hæreditarius fuiſſe credatur, poſt aditam ſit hæreditatem, ſed paterna verecundia nos mouet, quatenus & in illa ſpecie, vbi iure priſtino apud patrem peculiũ remanet, etiam adquiſitio ſtipulationis *k*, vel rei traditæ per ſeruum fiat. 2 ¶ Legatum, quod ei ſeruo relictum eſt, quamuis tunc propter incertum nulli ſit adquiſitũ, omiſſo teſtamento, patri tunc primum per ſeruum adquiretur: cum, ſi fuiſſet exemplo hæreditatis peculio adquiſitum, ius patris hodie non conſideraretur.

Si pater filio donet. 1. Vel ſpondeat. 2. Vel ab eo ſtipuletur. 3. De acquiſitione per ſeruum peculiarem. 4. Si pater vſumfructum ſerui amittat, cuius vſumfructum filius habet.

15. *Idem* lib. 35. Quæſtionum.

PAter, militi filio *l* reuerſo, quod donat, caſtrenſis peculij non facit, ſed alterius peculij, perinde ac ſi filius nunquam militaſſet. 1 ¶ Si ſtipulanti filio ſpondeat, ſi quidem ex cauſa peculij caſtrenſis, tenebit ſtipulatio: cæterum ex qualibet alia cauſa non tenebit.

2 ¶ Si pater à filio ſtipulatur, eadem diſtinctio ſeruabitur. 3 ¶ Seruus peculij, quod *m* ad filium ſpectat, ab extero *n* *o* ſtipuletur, aut per traditionem accipiat, ſine diſtinctione cauſarum res ad filium pertinebit. non enim vt filius duplex *x* ius ſuſtinet, patris & filiifamilias, ita ſeruus, qui peculij caſtrenſis eſt, quique nullo iure, quamdiu filius viuit, patri ſubiectus eſt, aliquid adquirere *o* ſimpliciter ſtipulando vel accipiendo patri poteſt. Quæ ratio ſuadet, vt ſi ab ipſo patre ſeruus, qui ad filium pertinet, ſtipuletur ex quacunque cauſa, vel traditum accipiat, ſic adquiratur filio res, & ſtipulatio, quemadmodum ſi extero promiſiſſet. quoniam perſona ſtipulantis & accipientis ea eſt, vt ſine differentia cauſarum, quod *p* rerum agitur, emolumentum filij ſpectet.

4 ¶ Si ſerui pater vſum fructum amiſerit, cuius proprietatem in caſtrenſi peculio filius habebat, plenam *q* proprietatem habebit filius.

De dote. De hereditate.

16. *Idem* lib. 19. Reſponſorum.

DOtem filiofamilias *r* vel promiſſam, in peculio caſtrenſi non eſſe reſpondi. Nec ea res contraria videtur ei, quod Diui Hadriani temporibus filiumfamilias militem vxori *ſ* heredem extitiſſe placuit, & hereditatem in caſtrenſe peculium habuiſſe. nam hereditas aduentitio iure quæritur. Dos autem matrimonio cohærens, oneribus eius, ac liberis communibus, qui ſunt in aui familia confertur. 1 ¶ Hereditatem caſtrenſi peculio non videri quæſitam reſpondi, quam frater patruelis in alia prouincia ſtipendia merens, fratri patrueli, cum quo nunquam *t* militauit, reliquit. ſanguinis etenim ratio, non militiæ cauſa meritum hereditatis accipiendæ præbuerat.

De ære alieno. 1. Si pater omiſſa cauſa teſtamenti caſtrenſe peculium poſſideat.

17. *Idem* lib. 2. Definitionum.

PAter, qui caſtrenſe peculium inteſtati *u* filij retinebit, æs alienum intra modum eius, & annum vtilem iure prætorio ſoluere cogitur. Idem, ſi teſtamento ſcriptus heres extiterit, perpetuo ciuiliter vt heres conuenietur.

1 ¶ Pater à filio milite, vel qui militauit, heres inſtitutus teſtamenti cauſam omiſit, & caſtrenſe peculium poſſidet. legitimi heredis exemplo cogetur ad *x* ſinem *y* peculij perpetuo legata præſtare. quod ſi filius poſt annum, quam militare deſierat, iure communi teſtamento facto vita deceſſit, ratione Falcidiæ retinebitur *z* quarta. cæterum ſi teſtamenti cauſam pater omiſit *a*, cum peculium creditoribus ſoluendo non eſſet, nihil dolo videbitur feciſſe, qui nulli temporis incurrat compendium.

a Militem filium etiam in adoptionem alteri dare pater poteſt.
b Caſtrenſe peculium filij pater (eum dando in adoptionem) auferre eidem non poteſt.
c Argumentum ab adoptione facta emancipationem.
d Er. ibid. l. 17.
e Imo poteſt, l. 4. in fin. ff. de except. doli.
f l. 16. ff. eo.
g v. l. 8. ff. de bonis libert.
h l. 39. ff. de teſt. milit.
i l. 13. ff. de adq. rer.
k d. l. 15.
l Filiofamilias reuerſo. Hal.
m id eſt, ſi ſeruus peculiaris filiifamilias militis.
n l. 21. ff. de Trebell. Marcellianum.
o ſubſit. per quos perſon. cuique: & per quas perſonas nobis.
p Quid per eam agitur. Hal.
q v. l. 18. § 1. ff. eo.
r Remiſſit.
ſ l. 13. ff. eod.
t Aliud ſi militauerit, l. 8. ff. eod.
u v. quæ notaui ad l. 18. ff. ad legem Falcidiam.
x De hoc loquendi genere dixi ad l. 29. ff. de compenſationibus.
y Non detracta Falcidia, l. 5. 18. ff. ad Trebell.
z l. 91. ff. ad leg. Falcid.
a Vide l. 2. ff. ſi quis om. ſit cauſa.

Si pater ſeruum caſtrenſis peculij heredem inſtituat, qui aliud agat. 1. Communi diuidundo. 3. De vſufructu & ſeruitutibus. 4. Si pater conueniatur. 5. Vel agat.

18. *Marcianus* lib. 1. Fideicommiſſorum.

EX caſtrenſi peculio ſeruus à patre heres inſtitui poteſt, & filium neceſſarium heredem patri facit.

1 ¶ Et in ſumma ea *a* res, hi actus patris, qui ad præſens alienationem alicuius iuris de caſtrenſi peculio præſtant, impediuntur *b*. hi verò, qui non ſtatim quidem, ſed poſtea efficere ſolent, eo tempore animaduertentur, quo habere effectum conſueuerunt, vt ſi ſit filius *c*, cui auferatur, nihil agatur: ſi ante deceſſerit, actus patris non impediatur. 2 ¶ Itaque negabimus patrem, filio ſaluo, communi *d* diuidundo agentem, proprietatem alienaturum, exemplo dotalis prædij. Sed nec ſi ſocius vltro cum eo agat. quicquam igitur. velut ſi cum eo ageret, cui bonis interdictum eſt.

4 ¶ Seruos ex eo peculio *e* vſufructu, *f* item prædia tam vſufructu quàm cæteris ſeruitutibus pater liberare poteſt. ſed & ſeruitutes his adquirere. id enim & eum, cui bonis interdictum eſt, verum eſt conſequi poſſe. Neque autem ſeruis ex eo peculio, neque prædiis vſumfructum vel ſeruitutem imponere pater poteſt *g*. 4 ¶ Si quando ex eo peculio filius rem alienam bona fide tenebit, an pater eius in rem, vel ad exhibendum actionem pati debeat, vt cæterorum filiorum nomine, quæritur: ſed verius eſt, cum hoc peculium à patris bonis ſeparetur *h*, defenſionis neceſſitatem patri non imponendam. 5 ¶ Sed nec cogendus eſt pater *i* alienos, quod filius peculij nomine, quod in caſtris adquiſiit, feciſſe dicetur, de peculio actionem pati. Et ſi ſponte patiatur, vt quilibet defenſor *k* ſatiſdato filium in ſolidũ, non peculio tenus defendere debeat. ¶ Sed & eius filij nomine non aliter mouere actiones poteſt, quàm ſi ſatis dederit, eum ratam rem habiturum.

De hereditate. 1. De teſtamento veterani. 3. De ſeruo peculiari manumiſſo à patre.

19. *Tryphoninus* lib. 18. Diſputationum.

DE hereditate ab agnato commilitone data Scæuola noſter dubitabat, quia poteſt & antè notus & amicus dare: poteſt & non dare, niſi *l* commilitium *m* caritatem auxiſſet. nobis ita videtur, ſi ante commilitiũ factum ſit teſtamentum, non eſſe peculij caſtrenſis eam hereditatem: ſi poſtea, contra. 1 ¶ Sed ſi ſeruus peculij caſtrenſis à quocumque ſit heres ſcriptus, iuſſu *n* militis adire debebit hereditatem, eaque ſiet bonorum caſtrenſis peculij. 2 ¶ Filius familias paganus de peculio caſtrenſi fecit teſtamentum, & dum *o* ignorat patri ſe ſuum heredem extitiſſe, deceſſit. non poteſt videri pro caſtrenſibus bonis teſtatus, pro paternis inteſtatus deceſſiſſe, quamuis id *p* in milite etiam nunc reſcriptum ſit, quia miles ab initio pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus poterat mori, quod ius iſte non habuerit, non *q* magis quàm *r* ſine obſeruatione legum facere *ſ* teſtamentum. neceſſariò ergo caſtrenſis peculij heres ſcriptus *t* vniuerſa bona habebit, perinde ac ſi pauperrimus facto teſtamento deceſſiſſet, ignorans ſe locupletatum per ſeruos alio loco agentes. 3 ¶ Patre peculij caſtrenſis filij ſeruum teſtamento liberum eſſe iuſſit inteſtato *u* defuncto filiofamilias, mox patre, quæritur an libertas ſeruo competat. occurrebat enim, non *x* poſſe dominium apud duos pro ſolido fuiſſe: denique filium poſſe manumittere talis peculij ſeruum *y*, Hadrianus conſtituit. Et ſi teſtamento tam filij quam patris idem ſeruus accepiſſet libertatem, & vterque pariter deceſſiſſent, non dubitaretur, ex teſtamento filij liberum eum eſſe. Sed in ſuperiore caſu pro libertate à patre data illa dici poſſunt, numquid quoad viuer iure conceſſo filius in caſtrenſi peculio, eouſque ius patris ceſſauerit. quod ſi inteſtatus deceſſerat filius, poſtliminij cuiuſdam ſimilitudine pater antiquo iure habeat peculium, retroque videatur habuiſſe rerum dominia.

4 ¶ Non tamen *z* (ſi) vt hæres viuo filio vindictam *a* ſeruo impoſuit, dicatur eum poſt mortem inteſtati filij ex illa manumiſſione liberum factum eſſe.

5 ¶ Quid autem, ſi teſtamentum fecerit filius, & non ſit eius adita hæreditas? non tam facilè eſt dicere, continuatum patri poſt mortem filij rerum peculij dominium: cum medium tempus, quod deliberant inſtituendi hæredes, imaginẽ ſucceſſionis *b* præſtiterit. alioquin eriĩ adita ſit ab inſtituto hæreditas filij, dicetur à patre ad eum tranſiiſſe proprietatem: quod abſurdum eſt, ſi *y* in pendenti *c*, vt in aliis, & in hac ſpecie habeamus dominia, vt ex facto retro fuiſſe, aut non fuiſſe patris credamus. Secundum quod difficile erit expedire, ſi dum deliberant eius heredes, dies ceſſerit legati ſeruo dati illius peculij teſtamento eius, ex quo pater nihil capere potuiſſet, an id ad ipſum pertineat, cum vtique ad hæredem filij pertineret. Facilior tamen de libertate ſerui deliberatio eſt in ſpecie in qua inteſtatus filius deceſſiſſe proponitur non eſt ergo ratio reſpondendi, competere libertatem eo tempore quo

a Seruum dicti actus, vel ſi res eſt alia. Hal.
b l. 44. ſup. ad S. C. Trebell.
c Filiofamilias.
d vide l. 3. ff. de fundo dotali.
e Cum ſeruis ſuis. 15. de fid. ſup. eod.
f l. 7. ſup. de ſeruis exportand.
g l. 13. ff. de pignor.
h communi diuidundo ageret.
i Conſentiliana eſt ſocietas militaris & contubernalis amicitia.
k l. 5 ſup. eod.
l Heredes patris non adeunt, intendunt teſtamenta ad quem pertinet ſucceſſionem, vt his, Quid ita? Salua iuſſus ipſum ſententia id eſſet.
m vt ſcil. miles pro parte teſtatus, pro alia parte inteſtatus mori poſſit, l. 7. ſup. de teſtam. milit.
n In teſtamento faciendo leges non obſeruat miles tenetur.
o quàm ſi ſine. Hal.
p facere.
q l. 13 ſup. de teſt. milit.
r l. 5 ſup. de uſu ſup. eo.
ſ Dominium vel non poteſt pro ſolido eſſe apud plures. Vox vel non poteſt eſſe plenè in ſolidum duobus adde l. 5. ſup. eo. ff. de comm.
t l. 13. ſup. eod. ff. ſup. de iure patr.
u Vindictam imponi ſeruis cuius ergo. dixi ad Vulpianum l. 8. 7.
x ſucceſſioni. Haloand. ſucceſſionis Vulg.
y alii Vulg. Hal.
z In pendenti non ea eſſe poſſunt. adde l. qui ſic ab. ſup. de ſolutionibus. l. vſuſfructus. ſup. de ſingulis. ſeruitut. l. 41. ſup. de acquir. rer.

Universidad Rey Juan Carlos

quo non fuit in dominio patris. Fauorabilem *a* tamen ſententiam contrariam [in] vtroque caſu non negamus.

20. *Paulus* lib. ſingulari ad Regulam Catonianam.

SEd ſi ponas filium teſtamentum feciſſe, & patrem heredem inſtituiſſe, cum vtique pater, teſtamento ſuo, ſeruo filij libertatem dediſſet, qui ad eum ex teſtamento filij pertinere cœperit: videndum eſt, nunquid ei comparari debeat, qui cum manumitteretur, alienus erat, deinde poſtea *b* adquiſitus eſt. ſed fauorabile eſt, libertatem à patre relictam admittere & ab initio patris eum eſſe videri, ex hoc, quod poſtea contingit, oſtenditur.

DE VETERANIS *c*.
TIT. XVIII.

De pœnis.

1. *Arrius Menander* lib. 3. de Re militari.

VEteranorum priuilegium inter cætera etiam *d* in delictis habet prærogatiuam, vt ſeparentur à cæteris in pœnis. nec ad beſtias *e* itaque *f* veteranus datur, nec fuſtibus cæditur.

De muneribus & honoribus.

2. *Vlpianus* lib. 3. Opinionum.

HOneſtè ſacramento *g* ſolutis data immunitas *h*, etiam in eis ciuitatibus, apud quas incolæ ſunt, valet. Nec *i* labefactatur, ſi quis eorum voluntate ſua honorem aut munus ſuſceperit.

1 ¶ Vectigalia *k* & patrimoniorum *l* onera ſolemnia omnes ſuſtinere oportet.

De honore, & pœnis.

3. *Marcianus* lib. 2. Regularum.

VEteranis & liberis *e* veteranorum idem honor habetur, qui & *f* decurionibus *g*.

¶ Igitur nec in metallum *h* damnabuntur, nec in opus publicum, vel ad *i* beſtias, nec fuſtibus cædentur.

De muneribus & honoribus.

4. *Vlpianus* lib. 4. de officio Proconſulis.

VIæ *k* ſternendæ immunitatē veteranos nō habere, Iulio Soſiano veterano reſcriptum eſt. Nam nec ab intributionibus *l*, quæ poſſeſſionibus fiunt, veteranos eſſe excuſatos, palam eſt.

1 ¶ Sed & naues *m* eorum angariari *n* poſſe, Ælio Firmo & Antonino Claro veteranis reſcriptum.

5. *Paulus* lib. ſingulari de Cognitionibus.

VEteranos D. Magnus Antoninus, cum patre ſuo reſcripſit à nauium fabrica *o* excuſari. 1 ¶ Sed & ab exactione tributorum habent immunitatem, hoc eſt, ne exactores tributorū conſtituātur. 2 ¶ Sed veterani, qui paſſi ſunt *p* in ordinē legi, muneribus fungi coguntur.

a Fauorabilis ſententia in caſu liberi [illegible] ſuerit ... [illegible]
b l. 20. ſ. qui & à milite.
c 12. C. 47. De priuilegiis veteranorum, *Vulg.* l. 1. de [illegible] veteran.
d Delictis etiam interdum quadam prærogatiua data eſt: videlicet milites vt puniantur ab his quorum illa [illegible].
e l. 3. ſ. eod.
f Vtique, *Hal.*
g Milites qui nondum dabant, non prius in numeris militum habiti, quam iureiurando adacti, coniurati & in numeros relati, l. 7. ſ. 3. ſ. de his qui notantur infamia, l. 14. ſ. de his quæ vt indignis, l. 2. C. de excuſ. veteran. l. 8. C. de his qui non impletis ſtipendiis ſacramento ſoluti ſunt, l. 8. ſ. de excuſ. l. 12. ſ. ad l. Iul. de adult. Illi e ſacramento ſoluti, l. 13. ſ. 3. l. vlt. ſ. de re militari. ſacramenti fides [illegible] ſ. de re milit. ſacramenti religio, l. 8. C. de legat. ſacramentis ſubiecte, [illegible] & breuiter, ſacramentum militare, primum militiæ fuit vinculum. [illegible] quo qui nondum obſtricti, aut eo ſoluti, iure pugnare poſſe cum hoſtibus non videntur. Cato apud Ciceronem 1. officiorum: & Plutarch. in Problem. Primum autem iureiurando milites haberi cœpit L. Flacco & Varrone Coſſ. Nam ante ſacramento à Tribunis rogabantur. Frontinus 4. ſtratagemat. 1. ipſi verò inter ſe coniurabant, ſe fugæ atque formidinis cauſa non abituros, neſi cibi petendi feriendiue hoſtis, aut ciuis ſeruandi cauſa. *Liuius* 22. *Haloander* [illegible] Inter cæteras iuriſiurandi formulas & hæc fuit, in exercitu, decemque millia paſſuum propè, furtum non facturum 16. *Gell.* 4. Et hæc in legitima militia fiebant. In tumultu vero ſinguli milites ſacramento non rogabantur, propter imminentis periculi neceſſitatem, *teſte Seruio apud Virgil.* ſub Chriſtianis Imperatoribus aliæ formulæ fuerunt iuriſiurandi militaris, de quibus vide 2. *Veget.* 5. & 9. *Iſidor.* 2. adde quæ ſcripſi in l. 2. *Cod. de re militari.* h l. 2. C. eod.

i l. 1. ſ. 10. k Adde l. 5. C. de ſacroſanctis Eccleſiis. l De intributionibus, adde l. 22. ſ. ad municip. l. 6. in ſ. [illegible] de muneribus, [illegible] l. 27. ſ. 3. ſ. de vſufruct.
m v. Cuiac. ad l. vlt. C. de [illegible] lib. 11.
n Angariari, eſt angi. Gregorius 8. Epiſt. 44. Neminem ab omni angaria exuere ſolſbonos: Angariare, id eſt cogere, verbum Perſicum, Suidas: quo etiam vſus eſt Lucas 15. [illegible] Hinc [illegible] Suidas ita definit [illegible] Eſtque tranſitus per viam publicam qua & curſum habet, veluti ex hoc loco Tyrum vſque: [illegible] verò tranſitus per viam tranſuerſam. Erat & [illegible] qui & [illegible] dicebatur clauularius. Corbula eſt genus vehiculi quo vtebantur in tranſitu militum, legatorum, annonæ. Hinc cetorum angariæ apud Marculphum [illegible] Heſychio, regias [illegible] quem veredarium vocat Hieronymus in [illegible] Procopius de bello Vandalico. A veredis, paraueredi dicti equi maiores, quos poſteritas palafredos Veſtfrey vocauit. Cuiac. ad tit. de curſu publ. adde [illegible]. V. ſuperiora ad tempora noſtra accommodantes, puto hodie angarias vocari [illegible], parangarias [illegible] clauularem [illegible].
o Et operibus publicis, l. 1. in ſ. C. eod.
p Sunt ſcilicet, *Hal.*

LIBER QVINQVAGESIMVS.

AD *a* MVNICIPALEM *b* ET DE INCOLIS *c*.

Quibus modis municeps fit. 1. Qui ſit propriè municeps vel abuſiuè.

1. *Vlpianus* lib. 2. ad Edictum.

MVnicipem *d* aut *e* natiuitas *f* facit, aut manumiſſio *g*, aut adoptio *h*. 1 ¶ Et propriè quidem municipes appellantur muneris *i* participes, recepti in ciuitate *k*, vt munera nobiſcum facerent. ſed nunc abuſiuè municipes *l* dicimus, ſuæ cuiuſque ciuitatis ciues: vt putà Campanos, Puteolanos. 2 ¶ Qui ex duobus igitur Cāpanis parentibus natus eſt, Cāpanus eſt. Sed ſi ex patre Cāpano, matre Puteolana, æquè municeps Cāpanus eſt *m*. niſi fortè priuilegio *n* aliquo materna origo cenſeatur. tunc. n. maternæ originis erit municeps. Vt putà Ilienſibus *a* conceſſum *a* eſt, vt *b*. qui matre Ilienſi eſt, ſit eorum municeps. Etiam Delphis hoc idem tributum & conſeruatum eſt *c*. Celſus etiam refert Ponticis ex beneficio *d* Pompeij Magni competere, vt qui Pontica matre natus eſſet, Ponticus eſſet. quod beneficium ad vulgò *e* quæſitos ſolos pertinere quidam putant. quorum ſententiam Celſus non probat. neque *f* enim debuiſſe caueri, vt vulgò quæſitus matris conditionem ſequeretur: quam *g* enim aliam originem hic habet? ſed ad eos qui ex diuerſarum ciuitatium parentibus orirentur *h*.

An pater pro filio decurione teneatur. 6. De eo qui vltra commeatum abeſt, vel vltra formam commeatus datam.

a De municipibus & originariis 10. C. 38. quid ſit municeps, vid. l. 1. ſ. eod.
b Lege ſcil. [illegible] Budæus [illegible] Cuiacio [illegible] de lege [illegible] de municipa[illegible]
c [illegible] Cuiac. ad l. [illegible]
d l. eiuſdem municipalem. e Municipem hæc faciunt origo, manumiſſio, adlectio, adoptio, l. 7. C. de incolis. f origo, l. 7. C. de dignitat. l. 228. ſ. de verb. ſig. Natus patre Campano Campanus efficitur emancipatione, vel datione in adoptionem Campanus eſſe deſinit, ſ. 2. ſ. eod. g Manumiſſus à Campano, eſt Campanus, ſ. 3. ſ. eo. l. 6. in ſ. 7. ſ. eod. h Adoptatus à Campano, eſt Campanus, [illegible] adde & allectum, l. 7. C. [illegible] l. 17. ſ. 9. ſ. eo. quod ſit quum aliquis in ciuitatem aliquam receptus eſt. i Municeps, Gloſſis [illegible] adde Feſtum in Municeps & municipium. Municipes propriè ſunt ciues Romani ex municipiis, ſuo iure & legibus vtentes, muneris tamen honorarij cum populo Romano participes, nulla aliis neceſſitate, neque vllis populi Romani legibus adſtricti, cum nunquam populi Romani fundus facti ſint. Coloniæ municipiis contrariæ. nam ex ciuitate Romana propagatæ ſunt, & iura omnia populi Romani non ſui arbitrij habent, quæ conditio etſi ſit magis obnoxia & minus libera, potior tamen & præſtabilior exiſtimatur, propter amplitudinem populi Romani, cuius iſtæ coloniæ quaſi effigies paruæ, ſimulacraque eſſe videntur 16. *Gell.* 13. k al. in ciuitatem. l Municipes, ciues cuiuſque ciuitatis, aut vt propriè magis loquamur, cuiuſque municipij.
m Liberi ſequuntur patris municipium, l. 4. C. de decur. l. 3. C. de municipib. & origin.
n Priuilegium valet, vt liberi ciuitatem & municipium matris ſuæ ſequantur.
a Vt & Delphenſibus & Ponticis, ſ. eod. & Antiochenſibus, l. 22. ſ. eod. Ilienſibus conceſſum eſt, vt qui matre Ilienſi eſſet, ſieret eorum municeps, quia & Ilienſem plenißima immunitas tributa, l. 17. ſ. 1. ſ. de excuſat. [illegible] & vt Minerua Ilienſis heres inſtitui poſſit, *Vlp. in fragment.* [illegible] v. Cuiac. [illegible] obſ. 5. Id nonnullæ etiam prouinciæ ſeruant, apud quas etiam venter, id eſt mater nobilitatem liberis præſtat, ſic apud Campanos Galliæ [illegible] Conſuetudine Trecenſi artic. 1, Senonenſi artic. 149, Catalaunenſi 5. & 15. Ideo enim ferunt, quòd deleta bello Campanorum nobilitate, viduæ plebeis ex priuilegio nubere, aut in perpetua viduitate conſeneſcere, quam ignotos, aut extraneos potius legere maluerunt, [illegible] Papo 3. Not. 7. cap. [illegible] Idem obſeruabatur apud Lycios 1. *Herodot.* 1. & Xanthios, *Plutarchus lib. de claris mulieribus*, & apud Gallos interdum paſſim nuptiali [illegible], vt liberi cognomen maternæ familiæ ferant. [illegible] Qui vano corda tumore Maternum ſingebat genus. Sic Fabia gens prænomen Numerij à matre tulit, v. *Feſtum lib. de nominib.* l. 9. ſ. 6. ſ. de donat. b Matris eorum potius quam patris Ilienſes, Delphi & Pontici ſequuntur. Ariſtoteles 3. *Polit.* Qui ex ciue muliere naſcitur in quibuſdam ciuitatibus, ciuis eſt. b Cur conceſſum? propter inclitam nobilitatem ciuitatis & coniunctionem originis Romanæ, l. 17. ſ. 1. c Cur Delphis tributum? propter religionem, *Suet. in Claudio.* d Lege Pompeia, *Plin.* 10. *Epiſt.*
e l. 19. ſ. de ſtatu hominum.
f Lex eſſe non debet de caſu indubitabili: h. e. de rebus dubiis, quarum ius ſit anceps, obſcurum aut dubium leges ferri conſtituique oportet: non de his quæ ſunt aperta, expedita faciliáque, adde l. 9. ſ. de Carboniano.
g Vulgò quæſitus, nullam aliam quam matris conditionem ſequi poteſt, l. 24. ſ. de ſtatu. Ergo & nomine, & nobilitate, & armis matris, ſpurius vtetur: quod tamen pene omnes interpretes negant iure ciuili receptum eſſe. Fatentur tamen hodie conſuetudine omnium pene prouinciarum non admitti ad ſuperiora omnia, *Guido Papæ* [illegible] etiamſi cardinalium, epiſcoporum, & ſimilium liberi ſint, quod valde minandum eſt, *Papo* 3 *Notar.* 7 [illegible] fol. 315. h Orirentur, *Vulg.*

a 2. Idem

Universidad Rey Juan Carlos

2. *Idem* lib. 1. Diſputationum.

QVotiens filiusfam. voluntate a patris decurio creatur, vniuerſis muneribus, quæ decurioni filio iniunguntur, obſtrictus eſt pater, quaſi fideiuſſor pro filio. Conſenſiſſe autem pater decurionatui filij videtur, ſi præſens nominationi non b contradixit. Proinde quidquid in republica filius geſſit, pater vt fideiuſſor præſtabit. 1 ¶ Geſtum autem in reipubl. accipere debemus, pecuniam c publicam tractare, ſiue erogandam decernere. 2 ¶ Sed & ſi curatores operum, vel cuiuſ d alterius reipublicæ creauit, tenebitur. 3 ¶ Sed & ſi ſucceſſorem ſibi nominauit, patrem obſtringit. 4 ¶ Sed & ſi vectigalia publica locauit, pater erit obſtrictus.

5 ¶ Sed ſi filius tutores dare non curauerit, vel minùs idoneos elegerit, nec ſatis exegerit, vel non idoneum acceperit, ipſe quidem quin ſit obſtrictus, nulla dubitatio eſt. pater verò ita e demum obligatur, ſi & fideiuſſores ſolent f hoc nomine obligari. ſed non ſolent: hoc enim & relatum & reſcriptum eſt: quia fideiuſſores rempub. ſaluam fore promittunt: reipub. autem nihil g, quod ad rem pecuniariam attinet, intereſt, pupillis tutores dari.

6 ¶ Is qui vltra h commeatum i abeſt, vel vltra formam commeatui datam, ad munera vocari poteſt.

De domicilio filiifamilias.

3. *Idem* lib. 25. ad Sabinum.

PLacet etiam k filiosfam. domicilium habere l poſſe.

4. *Idem* libro 33. ad Edictum.

NOn vtique ibi, vbi pater habuit, ſed vbicunque m ipſe domicilium conſtituit.

De eo qui pluribus locis negotiatur.

5. *Paulus* libro 55. ad Edictum.

LAbeo indicat eum qui pluribus locis ex æquo negotiatur, nuſquam domicilium habere. quoſdam autem dicere refert, pluribus locis eum incolam eſſe, aut domicilium n habere. quod verius eſt.

De veritate, errore, & mendacio. 1. Filium ſequi ciuitatem ex qua pater originem ducit, non domicilium. 2. De duobus domiciliis. 3. De libertinis & eorum filiis.

6. *Vlpianus* lib. 2. Opinionum.

ADſumptio o originis, quæ p non eſt, veritatem naturæ non peremit. errore enim veritas originis non amittitur, nec mendacio dicentis ſe eſſe, vnde non ſit, deponitur. neque † recuſando quis patriam, ex qua oriundus eſt, neque mentiendo de ea quam non habet, veritatem mutare poteſt. 1 ¶ Filius ciuitatem, ex qua pater eius naturalem originem ducit, non q domicilium ſequitur. 2 ¶ Viris prudentibus placuit, duobus r locis poſſe aliquem habere domicilium, ſi vtrubique ita ſe inſtruxit, vt non ideo minùs apud alteros ſe collocaſſe videatur.

3 ¶ Libertini ſ originem patronorum t, vel domicilium ſequuntur. item qui ex his naſcuntur.

De manumiſſo à pluribus.

7. *Idem* lib. 5. de Officio Proconſulis.

SI quis à pluribus manumiſſus ſit, omnium patronorum originem ſequitur.

De venditione frumenti.

8. *Marcianus* lib. 1. de publicis Iudiciis.

NOn debere cogi u decuriones viliùs præſtare frumentum ciuibus ſuis, quam annona exigit, Diui fratres reſcripſerunt. & aliis quoque conſtitutionibus principalibus id cautum eſt.

De eo qui iuſtum patrem non habet.

9. *Neratius* lib. 3. Membranarum.

EIus qui iuſtum patrem non habet, prima origo à matre x, eóque die, quo ex ea editus eſt, numerari y debet.

De priuilegio in bonis debitoris.

10. *Marcianus* lib. ſingulari de Delatoribus.

SImile priuilegium fiſco nulla ciuitas habet in bonis debitoris, niſi z nominatim id à Principe datum ſit.

De magiſtratibus & eorum nominatoribus conueniendis.

11. *Papinianus* a lib. 2. Quæſtionum.

IMperator Titus Antoninus Lentulo Vero reſcripſit, magiſtratuum officium indiuiduum b, ac periculum eſſe commune. quod ſic intelligi oportet, vt ita demum collegæ c periculum adſcribatur, ſi neque ab ipſo qui geſſit, neque ab his qui pro eo intercęſſerunt res ſeruari poſſit, & ſoluendo non fuit, honore depoſito: alioquin a ſi perſona, vel cautio ſit idonea b vel ſoluendo fuit, quo tempore conueniri potuit, vnuſquiſque in id, quod adminiſtrauit, tenebitur.

1 ¶ Quod ſi fortè is qui periculo ſuo nominauit magiſtratũ, ſoluendo ſit, vtrùm in eum prius actio reddi quaſi fideiuſſorem debeat, an verò non aliàs, quam ſi res à collega ſeruari non potuerit? ſed placuit fideiuſſoris exemplo priorem c conueniendum, qui nominauit: quoniam collega quidem negligentiæ ac pœnæ cauſa, qui verò nominauit, fidei ratione conuenitur.

12. *Idem* lib. 1. Reſponſorum.

ET ei d contra nominati, collegam actionem vtilem dari non oportet.

13. *Idem* lib. 2. Quæſtionum.

QVid ergo, ſi alter ex magiſtratibus toto anno abfuerit, aut fortè præſens, per contumaciam, ſiue ignauiam, vel ægram valetudinem reipublicæ negotia non geſſerit, & omnia collega ſolus adminiſtrauerit, nec tamen tota res ab eo ſeruari poſſit? talis ordo dabitur, vt in primis e, qui reipub. negotia geſſit, & qui pro f eo cauerunt, in ſolidum conueniantur, mox peractis omnibus periculum adgnoſcat, qui g non idoneum nominauit, poſtremò alter ex magiſtratibus: qui reipub. negotiis ſe non immiſcuit. Nec iniuſtè, qui nominauit, vniuerſi periculum recuſauit, cùm ſcire deberet, eum qui nominaretur, indiuiduum officium, & commune periculum ſuſcepturum. nam & cum duo geſſeruut, & ab altero ſeruari, quod debetur non poteſt, qui collegam nominauit, in vniuerſo conuenitur.

Quid intelligantur municipes ſcire.

14. *Idem* lib. 15. Quæſtionum.

MVnicipes intelliguntur ſcire h, quod ſciant hi, quibus ſumma i reipublicæ commiſſa eſt.

De honore & ignominia. 1. De eo qui ſucceſſorem ſuo periculo nominauit. 2. De prædiis in fraudem fiſci tranſlatis. 3. De adoptione.

15. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

ORdine decurionum ad tempus motus, & in ordinẽ regreſſus, ad honorem exemplo relegati tanto tempore non admittitur, quanto dignitate caruit. ſed in vtroque placuit examinari, quo crimine damnati ſententiam huiuſmodi meruerunt. durioribus etenim pœnis affectos ignominia velut tranſacto negotio, poſtea liberari. minoribus k verò, quam leges permittit, ſubiectos, nihilominus inter infames haberi, cùm facti l quidem quæſtio ſit in poteſtate iudicantium, iuris autem auctoritas non ſit.

1 ¶ In m eum qui ſucceſſorem ſuo periculo nominauit, ſi, finito magiſtratu ſucceſſor idoneus fuit, actionem dari non oportet. 2 ¶ In fraudem ciuilium munerum per tacitam n fidem prædia tranſlata, fiſco vindicantur, tantũmque alterum interdictæ rei miniſter de ſuis bonis cogitur ſoluere. 3 ¶ Ius originis in honoribus obeundis, ac muneribus ſuſcipiendis, adoptione o non mutatur: ſed nouis quoque muneribus filius per adoptiuum patrem adſtringitur.

16. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris Epitomarum.

SEd ſi emancipatus ab adoptiuo patre, non tantùm illius, ſed etiam ciuis p eius q ciuitatis, cuius per adoptionem fuerat factus, eſſe deſinit.

De libertis. 2. An pater pro filio decurioni conueniri poſſit. 3. De præſcriptione temporis. 4. De honoribus eodem tempore non gerendis in duabus ciuitatibus. 5. De poſſeſſione. 6. De commiſſaria manumiſſione. 7. De adoptione. 10. De promiſſione per errorem facta. 11. De domicilio patris & filii. 12. De veniatis in quæſtionibus. 13. De poſſeſſione donat. 14. De fideiuſſoribus.

17. *Papinianus* lib. 1. Reſponſorum.

LIbertus propter p patronum à ciuilibus muneribus non excuſatur. nec ad rem pertinet, an operas patrono, vel miniſterium capto luminibus exhibeat.

1 ¶ Liberti verò ſenatorum, qui q negotia patronorum gerunt, à tutela decreto patrum excuſantur.

2 ¶ Filium pater decurionem eſſe voluit. antè r filium ex perſona ſua reſpubl. debet conuenire, quam patrem ex perſona filij. nec ad rem pertinebit, an filius caſtrenſe peculium tantùm poſſideat, cùm ante militaſſet, vel poſtea.

3 ¶ Præſcriptio temporum, quæ in honoribus repetendis, vel aliis ſuſcipiendis data eſt, apud eoſdem ſeruatur, non apud alios.

4 ¶ Sed eodem tempore non ſunt honores ſ in duabus ciuitatibus ab eodem gerendi. cùm ſimul

igitur

a Pater fideiuſſor videtur pro filio, quoties conſenſit, vt filius ſiat decurio. l.24. §.6. ſuprà familiæ: l.7. ſ. de adminiſtratione.
b Conſentire videtur, qui præſens non contradicit, l.7. in fine. ſ. de decur. l.1. C. de filiiſfam. lib.10.
c Gerit negotia publica, qui pecuniam publicã tractat, erogandam decernit, curatorem operũ creat, ſucceſſorem nominat, vectigalia locat, vt hic, & §.2. 3.4. ſ. eod.
d Alterius, Vulg.
e Qui promittit Rempub. ſaluam fore, non tenetur de damno priuatæ perſonæ illato. l.7. ſ. eod. l.1. ſ. de magiſtr. conuen. 6. l.3. in fin. ſ. de priuile. l.7. ſ. de tutelis. l.1. C. quod cum eo.
f l.48. ſ. de fideiuſſ. l. vn. C. de periculo eorum, qui pro magiſtratib.
g Principaliter ſc. ſecundario ſcilicet, §. vlt. Inſt. de his qui ſui uel alieni.
h l.14. ſuprà de re militari.
i Commeatus eſt ex aliqua commeatione temporali abſceſſus, vt ſcribit Donatus in Terentianis, quem ſcripſi ad l.56. ſ. eod.
k Etiam particula, alterius caſus adiunctiua.
l Et conſtituere, etiã ſine conſenſu patris, quod animo & facto fieri poteſt. Bart. hic.
m l.31. ſ. eod.
n Pluribus locis domicilium, aut incolatus haberi poteſt, l.6. § pen. ſ. eod.
o Originem ſe Tyrium eſſe dicens per errorem, cùm ſit Campanus, veram ſuam originem non amittit.
p adde l.18. §.10. ſ. eod.
† Domicilium naturale natiuitatis propriæ mutari non poteſt, vt hic: accidentale ſeu incolatus poteſt: l.20. ſ. eo. non per ſe ſamiliæ tamen, vt hac l. in f. de quo v. plura apud Decium. 6. præſumpt. 41.
q l.17. §.11. ſ. eo.
r l.9. in f. ſ. eod. adde l.5. §.3. & 5. ſ. de iudic.

ſ Manumiſſi & eorum filij originem patronorum ſequuntur. t l.22. l.27. ſ. eod. l.3. ſ. ad l. Iul. ... l.3. § 2. ſ. de muneri. l.2. C. de municip.
u l.3. ſ. de muneri. l.5. ſ. de admin. rer. l.1. C. de frumento Alexandr. v. Pap. 2. Nar. 7.
x l.1. in f. ſ. eod. l.24. ſ. de ſtatu. y enumerari, Hal.
z l.37. ſ. de rebus auctoritate. a Paulus, Hal.
b Indiuiduum eſt magiſtratuum officium & periculum commune.
c l. vlt. § 8. ſ. de adminiſtr. tut. l.5. C. quod quiſque.

a Diſtinguit [illegible] ... b l.6. C. de ſuſcep. c l.13. ſ. eod. l.3. C. quod quiſque. d Et ei contra collegam, [illegible] e l.2. C. quod quiſque. f l.21. in f. ſ. eo. g l.57. ſ. de iud. & ſimil. h & facere, l.19. ſ. eod. i Summa Reſpublica, Cicer. 12. epiſt. 22. [illegible] k l.3. §.5. ſ. de decurionib. l l.4. §.4. infra. [illegible] m l.1. C. de periculo [illegible] n l.1. C. de prædiis decurionum [illegible] o l.17. § 9. ſ. eod. l.35. ſ. de adoption. p l. vn. C. de filiis [illegible] q l.15. §.8. ſ. de excuſ. tut. [illegible] r Decurione patris voluntate [illegible] ſ Honores in duabus [illegible]

igitur vtrobique deſeruntur, potior *a* eſt originis cauſa.

5 ¶ Sola *b* ratio poſſeſſionis ciuilibus poſſeſſori muneribus iniungendis, citra *c* priuilegium ſpecialiter ciuitati datum, idonea non eſt.

6 ¶ Poſtliminio *d* regreſſi, patriæ muneribus obtemperare coguntur: quamuis in alienæ ciuitatis finibus conſiſtant. 7 ¶ Exigendi tributi munus inter ſordida *e* munera non habetur. & ideo decurionibus quoque mandatur. 8 ¶ Ex cauſa fideicommiſſi *f* manumiſſus, in muneribus ciuilibus manumiſſoris *g* originem ſequitur, non eius, qui libertatem relinquit.

9 ¶ In adoptiua *h* familia ſuſceptum, exemplo dati, muneribus ciuilibus apud originem aui quoque naturalis, reſpondere D. Pio placuit, quamuis in iſto fraudis nec ſuſpicio quidem interueniret.

10 ¶ Error *i* eius qui ſe municipem aut colonum exiſtimans, munera ciuilia ſuſcepturum promiſit, defenſionem iuris non excludit. 11 ¶ Patris domicilium *k* filium aliorum *l* incolam ciuilibus muneribus alienæ ciuitatis non adſtringit, cum in patris quoque perſona domicilij ratio temporaria ſit.

12 ¶ In quæſtionibus *m* nominatos capitalium criminum, ad nouos honores ante cauſam finitam admitti non oportet: cæterum priſtinam interim dignitatem retinent. 13 ¶ Sola *n* domus poſſeſſio, quæ in aliena ciuitate comparatur, domicilium non facit.

14 ¶ Nominati ſucceſſoris periculum fideiuſſorem nominantis non tenet.

15 ¶ Fideiuſſores, qui *o* ſaluam rempub. fore reſponderunt, & qui magiſtratus ſuo periculo nominant, pœnalibus actionibus non adſtringuntur, in quas inciderunt hi pro quibus interuenerunt. nos enim damnum reipub. præſtare ſatis eſt, quod promitti videtur.

De interuallo temporis in continuandis oneribus.

18. *Paulus* lib. 1. Quæſtionum.*q*

Diuus Seuerus reſcripſit, interualla *p* temporum in continuandis oneribus, inuitis, non etiam volentibus cõceſſa, dum ne quis continuet *q* honorẽ *r*.

De maiore parte curiæ.

19. *Scæuola* lib. 1 Quæſtionum.*u*

Qvod maior *ſ* pars curiæ efficit, pro *t* eo habetur, ac ſi omnes egerint *u*.

De domicilij translatione.

20. *Paulus* lib. 24. Quæſtionum.*x*

Domicilium re *x* & facto *y* transfertur, non nuda conteſtatione, ſicut in his exigitur *z*, qui negant ſe poſſe ad munera vt incolas vocari.

De filiofamil. 1. De his qui ex officio, quod adminiſtrauerunt, conueniuntur. 2. De eo qui poſt mortem patris munus ſuſcepit. 3. De decurione adoptato. 4. De dote. 5. De reo criminum capitalium. 6. De infante. 7. De adiectionibus.

21. *Idem* lib. 1. Reſponſorum.*a*

Lvcius Titius, cùm eſſet in patris poteſtate, à magiſtratibus inter cæteros frumento comparando inuito *a* patre curator conſtitutus eſt. cui rei Lucius Titius neque conſenſit, neque pecuniam accepit, neque in eam cauit, aut ſe comparationibus cum cæteris miſcuit: & poſt mortem patris in reliqua collegarum interpellari cœpit, quæritur an ex ea cauſa teneri poſſit? Paulus reſpondit, eum qui iniunctum munus à magiſtratibus ſuſcipere ſuperſedit, poſſe conueniri eo nomine propter damnum *b* reipublicæ, quamuis eo tempore, quo creatus eſt, in aliena fuerit poteſtate.

1 ¶ Paulus reſpondit, eos qui pro aliis non ex contractu, ſed ex officio, quod adminiſtrauerint, conueniuntur, in damnum ſortis ſubſtitui ſolere, non *c* etiam in vſuras. 2 ¶ Idem reſpondit, heredes patris munera filij, quæ poſt mortem patris ſuſcepit, iure conueniri non poſſe. ¶ Hoc reſponſum & ad eum *d* pertinet: qui à patre decurio factus poſt *e* mortem patris munera ſuſcepit.

3 ¶ Idem reſpondit, eum qui decurionem adoptauit, onera decurionatus eius ſuſcepiſſe videri, exemplo patris, cuius voluntate filius decurio factus eſt.

4 ¶ Idem reſpondit, conſtante matrimonio dotem in *a* bonis mariti eſſe. ſed ſi ad munera municipalia à certo modo ſubſtantiæ vocentur, dotem non debere computari. 5 ¶ Idem reſpondit, ſi per accuſatorem criminum capitalium non ſtetiſſet, quo minus crimen intra ſtatutum tempus perſequeretur, reum non *f* debuiſſe medio tempore honorem appetere.

6 ¶ Imperatores Seuerus & Antoninus Auguſti Septimio *c* Zenoni. Pro infante *d* filio, quem decurionem eſſe voluiſti, quanquam fidem tuam in poſterum adſtrinxeris, tamen interim onera ſuſtinere non cogeris: cum ad ea quæ *e* mandari poſſunt, voluntatem dediſſe videaris. 7 ¶ Idem reſpondit, ſi ciuitas nullam propriam legem *f* habet de adiectionibus *g* admittendis, non *h* poſſe recedi à locatione vel venditione prædiorum publicorum iam perfecta: tempora enim adiectionibus præſtita ad cauſas fiſci pertinent.

De filiis libertorum. 1. De vidua & de ſecundis nuptiis. 2. De libertis. 3. De relegato. 4. De ſenatoribus & eorum liberis. 7. De his qui fœnus exercent.

22. *Idem* lib. 1. Sententiarum.*a*

Filij libertorum libertarumque *i* liberti paterni & patroni manumiſſoris domicilium, aut *k* originem ſequuntur. 1 ¶ Vidua *l* mulier amiſſi mariti domicilium retinet, exemplo clariſſimæ *m* perſonæ per maritum factæ *n*. ſed vtrunque aliis *o* interuenientibus nuptiis permutatur. 2 ¶ Municipes ſunt liberti & in eo loco, vbi ipſi domicilium ſua voluntate *p* tulerunt. nec aliquod ex hoc origini patroni faciunt præiudicium: & vtrobique *q* muneribus adſtringuntur.

3 ¶ Relegatus *r* in eo loco, in quem relegatus eſt, interim neceſſarium domicilium habet.

4 ¶ Senator ordine motus, ad originalem patriam, niſi hoc ſpecialiter impetrauerit, non reſtituitur.

5 ¶ Senatores, & eorum filij, filiæque, quoque *ſ* tempore nati natæve, itemque nepotes *t*, pronepotes, & pronepotes ex filio origini *u* eximuntur, licet municipalem retineant dignitatem. 6 ¶ Senatores, qui liberum commeatum, id *x* eſt, vbi velint, morandi arbitrium impetrauerunt, domicilium in vrbe retinent.

7 ¶ Qui fœnus exercent, omnibus patrimonij intributionibus *y* fungi debẽt, etſi poſſeſſionem non habeãt.

De ſenatore & eius liberis. 1. De milite.

23. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris Epitomarum.*a*

Mvnicepis eſſe deſinit *z*, ſenatoriam adeptus dignitatem, quantum *a* ad munera quantum vero ad honorem *b*, retinere *c* creditur originem *d*. denique manumiſſi *e* ab eo eius municipij efficiuntur municipes, vnde originem trahit. 1 ¶ Miles ibi domicilium habere videtur, vbi meret *f*, ſi *g* nihil in patria poſſideat.

De vſuris.

24. *Scæuola* lib. 2. Digeſtorum.*a*

Conſtitutionibus principum continetur, vt pecuniæ, quæ ex detrimento *h* ſoluitur, vſuræ non præſtentur, & ita Imperatores Antoninus & Verus *i* Auguſtij reſcripſerunt his verbis: Humanum eſt reliquorum vſuras neque ab ipſo, qui ex adminiſtratione honoris reliquatus *i* eſt, neque à fideiuſſore eius, & mul-

a *ſ*. *ſub.* enim domicilio, dixi ad *l. 1. C. vbi ſenatores vel clariſſ.* b *§. 1 l. eod. l. 4. C. de incolis.* c Certa priuilegium ſpeciale, ciuilia munera non iniungentur ſola nuda poſſeſſione. d Poſtliminium non tantum commoda reuerſis, ſed & onera reſtituit. e Nobilem, actum nobiliter: ſua contrarium non facere vectigalia exigendo, hinc colligens. f *l. 1. C. de manumiſſ. & origin.* g Patronus ſi is eſt, qui ex cauſa fideicommiſſi manumiſit, vt hic. h *l. 15. in fin. ff. eo. l. 5. in princ. ff. adop.* i *l. 3. l. 4. ibi. §. 2. ff. eod.* k Domicilium patris, filij non ſequuntur, ſi alibi domicilium ſibi conſtituerint: itaque filio commilitum patris manere, vt hic: vt & liberto patroni. l *l. 27. ff. eod.* m vide *l. 7. ff. de muneribus*, dixi ad *l. 16. ſup. de incolis l. 1. §. 12. ff. de quæſtionib.* adde *Antonium de Incol.* 17. n Incolam non facit ſola domus vel agri poſſeſſio ſine larib, id eſt, domicilij collocatione *§. 5. ff. eod. l. 4. Cod. de incolis: l. 13. C. Theodoſ. de decurionib.* & cætera. o *l. 9. l. 5. §. 5. ff. de magiſtr. conueniend. l. 86. ſup. de fideiuſſoribus.* p Interualla vacationum temporum *l. vlt. C. de muneribus & l. 18. ff. de decurionib.* q *l. 14. §. 5. ff. de muneribus, & l. 6. C. de aſſeſſoribus.* r Honore. *Hal.* ſ Pars maior quod facit, cæteri id feciſſe videntur. *l. 3. l. 4. l. 5. ff. quod cuiuſque, l. 5. ff. de decurionibus l. 45.*

ff. de decurionibus l. 206. §. 1. ff. de reg. iuris. l. 2. §. 5. in fin. C. de decurio. propter. t tamen *Scæu. regul. 143.* u Locus ab adiacente qualitate, dixi ad *l. 3. ff. de ſenatoribus.* x Et merito, quia in his quæ ſunt à pluribus, vt ab omnibus maioris partis conſenſus ſufficit: in his autem quæ ſunt à pluribus, vt à ſingulis, non ſufficit maioris partis conſenſus, *l. 7. in fin. ff. de paction. l. 3. C. qui bonis cedere.* y *l. 27. §. 1. ff. eod.* z Perſpicitur. a Adde *l. 2. ff. eod.* b Synopſis Baſilicon. c *l. 24. ff. eo.* imo & vſuras, *l. vlt. ff. de magiſtr. conueniend.* d *l. 15. ff. de decurionibus.* e Decurio patris voluntate filiusfamilias factus, ſi poſt mortem patris decurionatum vel alios honores gerit, heredes patris eo nomine Reipublicæ non tenebuntur hic, *l. 3. in fin. & l. ſi iuuenis 15. ff. de muneribus.* Imo tenentur, *l. ſi filius 20. ff. Nou. 7. familiam erciſcundæ.* Solae, ibi viuo patre filio delata eſt adminiſtratio, eamque filium ſuſcepturum pater ſpopondit: at eo heredes patris merito tenentur, etiam ſi filius non niſi poſt mortem patris eo munere functus ſit, *l. ſig. verbi. Cod. de periculo nominat.*

a *l. 1. C. de fide & iure haſtæ fiſcal.* i vt liberti. *Hal. l. 6. in fi. ff. eo.* k *al.* vt. l Vidua mariti ſui mortui domicilium retinet, vt & dignitatem hac honorem, *v. l. 242. §. 3. ff. de verb. ſign.* de viduis hoc ſingulare eſt, fauorabiliores habitas fuiſſe apud Romanos pupillis. Nam in Cannenſi pugna inopia, primo ad pupillorum, deinde ad viduarum pecunias ventum eſt. *Liuius 24.* & viduæ matris conſenſum curator præſens in pupillæ nuptiis *Liuius 4.* m ſ. ſenatoriæ, dixi in *l. 5. ff. de ſenat. ſenſeſ.* n Quæ clariſſimam dignitatem retinet. o *l. 13. l. 37. l. vlt. §. 3. ff. eod.* adde *l. vlt. C. de munerib. & quæ in ſunt, l. 63. in fin. ff. de iudic. l. 10. C. de nuptiis: Nou. 22. c. 30.* p Municipes alij originarij alij voluntarij, vt hic, voluntarios facit adiectio vel incolatus, vt hic *l. 6. l. 7. C. de incolis.* originarios origo. q *l. 17. §. 2. ff. eod.* r *l. 27. in fi. ff. eo.* ſ Eo tempore, vel ex quoque tempore nati. *Hal. ſecit l. 5. ff. de ſenatoribus.* vide ad locum elegantem quæſtionem ab Hotomano tractatam 2. *Illuſt.* ex duobus regis filijs, quorum alter ante adeptum à patre regnum, alter poſtea natus ſit, vter præferatur. t Nepotes & neptes. *Cuiac. ad l. 8. C. de incolis.* u *l. 8. C. de incolis.* x Liber commeatus, eſt arbitrium morandi vbi velis. y Intributiones, ſiue contributiones. hoc verbo vſus eſt Iuriſconſultus in *l. pen. ff. de ventre*, *l. 6. ff. de muner. l. 27. in fi. ff. de verb. ſign.* & à Paulo intributionis collatio dicitur, *Paul. 1. ſent. 7. §. vlt.* Verbo quoque intribuendi vtitur Iuriſconſultus in *l. 9. in fi. ff. de tributoria.* Traianus apud *Plin.* poſſeſſoribus defectio indulgere, modo ne quid ideo intribuant. *Briſſonius.* z Imo non deſinit. *l. 11. ff. de ſenatoribus.* a *v. l. vlt. C. de conſiſtoriano. l. 24. C. de dignitatibus.* b Honores itaque ibi gerere cogi poterit. c & hoc ita ſenſit *d. l. 11.* d Municipij ſui. e *l. 27. ff. eod.* f Vbi inhæret, vel ſtipendia meret. verbum militare eſt, στρατεύεσθαι. *Iulian. ad* æra meret parua. *Cicer. 1. Phil.* milites merentes στρατευόμενοι, qui non merent, ἀστράτευτοι. Inde merita, *l. 3. §. 33. ff. de re militari:* & emerita militia, *v. Budæum hic.* g Et ſi. *Hal.* h Pecunia *l. 12. §. 1. & l. 5. in l. 10. C. de his qui ex officio quod adminiſtr. & l. 24. l. 54. ff. 3. 4. 28.* i Reliquitur. *Fulg.* reliquatus. *Budæus.*

a *v. l. 50. Cod. de* ... b *v. l. 3. ff. de muneribus.* c *l. 1. C. de muneribus & honoribus.* d Infans adſcribi in ordinem poteſt ex conſenſu, ſed ſortè ab egregia indole, vel ſtirpe, progreſſum annorum expectari non oportet. Huic ſi conſenſerit pater, non cogetur interim, id eſt, quamdiu fuerit infans, pro eo onera ſuſtinere: intelligitur enim pater ad ea quæ ei mandari poſſunt conſenſum accommodaſſe fidemque ſuam adſtrinxiſſe. infans nihil aliud mandari poteſt, vt hic *l. 1 in fin. C. de muner. & honoribus* & ſi decurio receptus fuerit, parem ſuffragij, & vt loquuntur votum in ordine conſilioque non habebit. e *v. l. 8. ff. de pignorib.* f *Idem reſcripſerunt. Cuiac. 2. obſer. 24.* g Adiectiones hæ in auctionibus licitandis, à quibus diſtant ſupra dictæ, de quibus vide *Cuiac.* ad *Nou. 166. & obſ.* ... ſenſum eſt: Poſt addictionem factam, adiectionem & licitationem admitti ſi intra certa tempora, *l. 4. C. de fide & iure haſtæ* poſt addictionem ſtatim à republ. niſi ex priuilegio, adiectionem non admitti. meliori ita conditione fiſcum eſſe, quàm Rempublicam, *Cuiac. 2. obſ. 24.* h *v. l. 1. C. de vendendis rebus ciuitatis.*

Universidad Rey Juan Carlos

to minus à magiſtratibus, qui cautionem acceperint, exigi. cui conſequens eſt, vt ne in futurum à forma obſeruata diſcedatur.

De magiſtratibus municipalibus.

25. *Vlpianus* lib. 1. ad Edictum prætoris.

MAgiſtratus municipales, cum *a* vnum magiſtratum adminiſtrent, etiam vnius hominis vicem ſuſtinent. & hoc plerumque quidem lege municipali eis datur: verum etſi non ſit datum, dummodo *b* non denegatum, moribus competit.

26. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

EA *c* quæ magis *d* imperij ſunt, quam iuriſdictionis, magiſtratus municipalis facere non poteſt.

1 ¶ Magiſtratibus municipalibus non *e* permittitur integrum reſtituere, aut bona *f* rei ſeruandæ cauſa iubere poſſidere, aut dotis *g* ſeruandæ cauſa, vel legatorum ſeruandorum cauſa *h*.

De libertis. 1. De eo qui non in colonia, ſed in municipio agit. 2. De duobus domicilijs & eo qui domicilio caret.

27. *Vlpianus* lib. 2. ad Edictum.

EOs qui manumiſit *i*, municeps eſt manumiſſus, non domicilium eius, ſed patriam ſecutus. Et ſi patronum habeat duarum ciuitatum municipem, per manumiſſionem, earundem ciuitatum erit municeps.

1 ¶ Si quis negotia ſua non in colonia *k*, ſed *l* in municipio ſemper agit, in illo vendit, emit, contrahit, eo in foro, balneo, ſpectaculis vtitur: ibi feſtos *m* dies celebrat, omnibus denique municipij commodis, nullis coloniarum *n* fruitur, ibi magis habere domicilium, quàm vbi colendi *o* cauſa diuerſatur. *p*. 2 ¶ Celſus libro primo Digeſtorum tractat, ſi quis inſtructus ſit duobus *q* locis æqualiter, neque hic quam illic, minus frequenter commoretur, vbi domicilium habeat, exiſtimationis animi eſſe accipiendum. ego dubito, *r* vtrobique deſtinato ſit animo, an poſſit quis duobus *s* locis domicilium habere. & verum eſt habere, licèt difficile eſt, quemadmodum difficile eſt, ſine domicilio eſſe quemquam, puto autem & hoc procedere poſſe, ſi quis domicilio relicto nauiget, vel iter faciat, quærens quo ſe conferat, atque vbi conſtituat. nam hunc puto ſine *t* domicilio eſſe. 3 ¶ Domicilium autem habere poteſt & relegatus *v* eo loci, vnde arcetur, vt Marcellus ſcribit.

De magiſtratibus municipalibus.

28. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

INter conuenientes *u* & de re maiori apud magiſtratus municipales agetur.

De incola.

29. *Gaius* lib. 1. ad Edictum Prouinciale.

INcola & his *x* magiſtratibus parere debet, apud quos incola eſt: & *y* illis, apud quos ciuis eſt, nec tantum municipali iuriſdictioni in vtroque municipio ſubiectus eſt, verum etiam omnibus publicis muneribus fungi debet.

De eo qui ex vico natus eſt.

30. *Vlpianus* lib. 61. ad Edictum.

QVi ex vico ortus eſt, eam patriam intelligitur habere, cui *z* reipub. vicus ille reſpondet.

De domicilio, vbi quis velit, conſtituendo.

31. *Marcellus* lib. 1. Digeſtorum.

NIhil eſt impedimento, quo minus quis, vbi *a* velit, habeat domicilium *b*, quod *c* ei interdictum non ſit.

De ſponſa.

32. *Modeſtinus* lib. 4. Differentiarum.

EA quæ deſponſa eſt, ante *d* contractas nuptias ſuum non mutat domicilium.

De Roma.

33. *Idem* libro ſingulari de manumiſſionibus.

ROma communis *e* noſtra patria eſt.

De incola.

34. *Idem* lib. 3. Regularum.

INcola iam muneribus publicis *f* deſtinatus *g* niſi perfecto munere, incolatui renunciare non poteſt.

De eo qui in agro moratur.

35. *Idem* lib. 2. Excuſationum.

SCire oportet, quoniam qui in agro *h* permanet, incola eſſe non *i* exiſtimatur, qui enim illius ciuitatis præceptis non vtitur, non exiſtimatur eſſe incola.

De eo qui epiſtolam à magiſtratibus cum decreto Imperatori porrigendo miſſam, alij dedit quàm cui debuit. 1. De pecunia publica credita.

36. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

TItio *k* cum eſſet Romæ ſtudiorum *g* gratia, epiſtola miſſa eſt à magiſtratibus patriæ ſuæ, vt porrigeret Imperatori decretum eiuſdem ciuitatis, quod erat cum ipſa epiſtola miſſum is autem, qui ſuſcepiſſet literas reſtituendas, colluſione facta dedit Lucio Titio, qui & ipſe Romæ morabatur ſuæ rei gratia, ſublato Titij nomine, cui erat decretum miſſum, vt per ipſum daretur, ſuum nomen ſcripſit, & ſic Imperatori decretum ſecundum mandata reipub. dedit. quæro, qui *h* viaticum *i* petere ab ea *k* potuiſſet, & quid commiſiſſe videtur is, qui non reſtituit literas ei, cui reſtituere mandatum ſuſceperat, & is qui ſublato alieno nomine, inſcriptóque ſuo, quaſi ipſe iuſſus à patria decretum Imperatori porrexit? Herennius Modeſtinus reſpondit, Titium quidem viaticum petere non poſſe, ſed *l* eum qui nomen inciſiſſet *m*.

1 ¶ Titius pro pecunia publica, quã ipſe credidit, dignus accepit, pacto facto cũ debitore, *ne non ſoluto debito, ſine vlla repromiſſione diſtraheret pignus*. ſuccedentes *n* gradus in locũ Titij, nomen & pignus probauerunt vſq; ad Mæuium. ex venditione pignoris propter repromiſſionem à magiſtratu *o* vendentibus pactam, de modo fundi demonſtrato, ſatis debito factum non eſt. quærebatur, quis reipubl. tenetur? Herennius Modeſtinus, Titium, cùm ſucceſſores eius periculum nominis agnouerint, eo nomine obſtrictum non eſſe reſpondit. ſed nec poſt magiſtratus *p*, qui vendidiſſe proponuntur, cùm videlicet pluris vendiderunt propter menſuræ agri demonſtrationem: & hoc quã pluris vendiderunt, reſtituere minore modo deprehenſo iuſſi ſunt. cum igitur, qui nouiſſimus nomen probauit indemnitati reipublicæ ſatiſfacere debere, ſi nomen ad ſucceſſorem idoneum tranſmiſiſſe non docetur.

Ad quem ſpectet cognitio de iure incolatus. 1. De libertis. 2. De non legitimè nuptis.

37. *Caliſtratus* lib. 1. de Cognitionibus.

DE iure omnium incolarum, quos *q* quæque ciuitates ſibi vindicant *r*, præſidum prouinciarum cognitio eſt. Cùm *ſ* tamen ſe quis negat incolam eſſe, apud eum præſidem prouinciæ agere debet, ſub cuius cura eſt ea ciuitas, à qua vocatur ad munera, non apud eam, ex qua ipſe ſe dicit oriundum eſſe. idque Diuus Hadrianus reſcripſit mulieri, quæ aliunde orta, alibi nupta eſt. 1 ¶ Libertos eo loco munus facere debere, vnde *t* patrona erit, & vbi ipſi domicilium habebunt, placet. 2 ¶ Mulieres, quæ in matrimonium ſe dederint non *u* legitimum, non ſibi muneribus fungendas, vnde mariti earum ſunt, ſciendum eſt, ſed vnde ipſæ ortæ ſunt, idque Diui fratres reſcripſerunt.

i v. l. 25. ff. eod. Manumiſſus ibi municeps eſt, vbi manumiſſor municeps fuit, niſi alibi liberatus ſit manumiſſus domicilium conſtituerit, vt hic. Eadem ratio in filio l. 17. §. 11. ff. eo. k Coloniæ vocabulo ne intelligas cum Accurſio villam, aut agricolarum locum, quo ſenſu ſecundum accipitur. Colonia, eſt oppidum quod colonia ſunt vſitur. Cicero pro Fonteio. Eſt in eadem prouincia Narbo Martius colonia noſtrorum ciuium, ſpecula populi Romani ac propugnaculum iſtis nationibus oppoſitum. *Cæſar de bello Gallico.* Fuit tempus quum Germanos Galli ſuperarent virtute, vt vltro bella inferrent, ac propter hominum multitudinem, agrorumque inopiam trans Rhenum colonias mitterent. Tranquillus in *Auguſto c. 46.* Italiam duodetriginta coloniarum numero deductarum ab ſe frequentauit. Colonia et à municipio differt, v. 16. *Gell. c. 13.* & *Budæum* hic.

l Coloniæ & municipij differentia, de qua dixi ſatis huius ſiculi.

m Feſtos dies *Vulg. Hal.* adde l. 7. C. de incolis. n Fortè legendum, coloniæ ſuarum ſupra numero vnitatis coloniam dixit, non colonias.

o Colendi ruris cauſa. *Hal.* p Diuerſatur. q l. 5. in fin. ff. eo.

r Domicilium duobus locis difficulter haberi poteſt. ſ Sine domicilio quis eſſe poteſt. t l. 22. §. 3. ff. eod. u conſentientes, l. 74. §. 1. ff. de iudiciis.

x l. 5. ff. de muneribus, l. 1. C. de municipibus. y Vnius loci poteſt quis eſſe ciuis alterius incola. z v. l. 9. de iudiciis, l. 7. in fin. C. de Epiſcopis.

a l. 4. ff. eod. l. 1. C. de decurionib.

b Domicilium vbi volumus habere poſſumus.

c Domicilia ſunt libera niſi in caſibus exceptis.

d Sponſa, contractis nuptiis domicilium mariti ſequitur, v. l. 22. ff. ead. atque ita

impetraſſent à Principe. *Caſſiodorus 2. & 4. variar. vbi de liberis* [illegible] *ſtudijs, ſumtuum cauſa Romam* [illegible]. Erat & illud moris vt habitationem [illegible] ſederet princeps ſine annua certaque penſione. Et hoc ſenſu Suetonius [illegible] ſcribit, Cæſarẽ annuam habitationẽ Romæ vſq; ad bina millia nummũ [illegible] non vltra quingenos ſeſtertios remiſiſſe. Porro inter iuſtas cauſas Romam [illegible] ſia domicilij impetrandi illud ſuiſſe, vt hocque & probabilis cauſa [illegible] tur, l. 28. *ſupra ex quibus cauſis maiores.* Ita conſiare debebat, quam ob cauſam [illegible] ubi alia Romam commigraſſet. Hinc ſaterius conſtat [illegible] non Romæ à Principe impetrari ſolitam, vt & ex l. 28. *ſupra* [illegible] habitationem qui impetrauerant non minus Romæ, quàm qui ibi [illegible] lium habebant, l. 5. §. 1. *ſupra de iniur.* Porro huiuſmodi impetrata [illegible] meatus vel commeatus forma appellatur [illegible] v. *Amaſ.* [illegible] *vigiar.* h Quis viaticum *Vulg. Hal.* i Viaticum, ſumptus itineris [illegible] 7. l. 27. ff. de reg. eod. l. 55. §. 21. ff. proſicianſ. l. 6. §. 9. ff. [illegible] conficiendum, l. 7. ff. ad Treb. Apuleius 6. de *Aſino.* Ergo & inter [illegible] viuit, & moriens viaticum debet quærere? Viaticum dicitur in l. 18. [illegible] Apuleius 9. *de Aſino.* viaticulum nihil corraſi. Viaticari [illegible] & viatica etiam in Bacchiadibus quæ datur [illegible]. k Ab eo. *Hal.*

l Nec eum, Zoanetus 22 [illegible] reprehenſus à Roberto 1. Recepta 24.

m Inciſiſſet. *Vulg. Hal.*

n Succedentes magiſtratus *Cuiac.* 7. *obſ.* 2.

o A magiſtratib. vendentib. *Cuiac.* 4. *obſ.* 2. p Cuiacius ſidem legit poſtmagiſtratum, ratio dictione, quemadmodum dicitur poſtliminium, poſtliminium.

q Quod. *Vulg. Hal.* r l. 3. C. de decurionibus. ſ cum tamen. *Vulg. Hal.*

t l. 22. §. 8. eo. u Aliud in legitimo, l. 22. §. 1. ſend.

Universidad Rey Juan Carlos

De iureiurando. 1. De colonis prædiorum fiſci. 2. De exactione pecuniæ legatorum. 3. De nupta. 4. An pater pro filio caueat. 5. De municipe & rebus ipſis. 6. De cautione à magiſtratibus præſtanda.

38. *Papirius Iuſtus* lib. 2. de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt, gratiam a ſe facere iuriſiurandi ei b qui iurauerat *ſe inuitū c non* *[illegible]*, & poſtea duumuir d creatus eſſet.

1 ¶ Item reſcripſerunt, colonos prædiorum fiſci, muneribus fungi ſine damno fiſci oportere e. Idque excutere præſidem adhibito procuratore debere.

2 ¶ Imperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt, ad magiſtratus officium pertinere exactionem pecuniæ legatorum. & ſi ceſſauerint, ipſos vel heredes f conueniri, ſi ſoluendo non ſint, fideiuſſores eorum qui pro his cauerunt. 3 ¶ Item reſcripſerunt, mulierem, quandiu g nupta eſt, incolam eiuſdem ciuitatis videri, cuius maritus eius eſt. & ibi, vnde h originem trahit, non cogi muneribus fungi.

4 ¶ Item reſcripſerunt, patris, qui conſenſit filium emancipauerat, ne pro magiſtratu eius caueret, perinde bona teneri, atque ſi fideiuſſor pro eo extitiſſet.

5 ¶ Item reſcripſerunt, cum quæritur, an municeps quis ſit, ex ipſis etiā rebus probationes ſumi oportere: nam ſolam i nominis ſimilitudinem ad confirmandam cuiuſque originem ſatis non eſſe. 6 ¶ Imperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt, non minus eos qui compulſi magiſtratu k funguntur, cauere debere l, quam qui ſponte officium agnouerunt.

DE DECVRIONIBVS m ET FILIIS EORVM n.

TIT. II.

De patria relicta.

1. *Vlpianus* lib. 2. Opinionum.

DEcuriones, quos ſedibus ciuitatis, ad quam pertinent, relictis o, in alia loca tranſmigraſſe probabitur, præſes prouinciæ in p patrium ſolū reuocare, & muneribus congruentibus fungi curet.

De condemnatione & reſtitutione. 2. De liberis decurionum. 8. De maioribus annis quinquagintaquinque.

2. *Idem* lib. 3. Diſputationum.

QVi ad tempus q relegatus eſt, ſi decurio ſit, deſinet eſſe decurio. reuerſus r plane locum ſuum quidem non obtinebit, ſed non ſemper prohibetur decurio fieri. denique in locum ſuum non reſtituetur. nam & ſublegi in locum eius poteſt: & ſi numerus ordinis plenus ſit, expectare eum oportet, donec alius vacet.

¶ Alia cauſa eſt eius, qui ad tempus ordinē remouetur. hic enim impleto s tempore decurio eſt. ſed & in huius locum ſublegi poterit. ſed & ſi plenum locum inuenerit, expectet, donec locus vacet.

1 ¶ Reſtitutus tamen in ordinem, vtrum eum ordinem teneat, quem primum habuit, an verò quem nunc nanctus eſt, quæri poteſt, ſi fortè de ordine ſententiarū dicendarum agatur? Arbitror tamen eundem ordinem tenere, quem pridem habuit.

¶ Non idem erit in eo qui relegatur ad tempus eſt. nam hic velut nouus in ordinem venit.

2 ¶ In filiis decurionum quæſtio eſt, vtrùm is ſolus decurionis filius eſſe videatur, qui t conceptus & natus eſt ex decurione, an verò & is qui antè natus eſt, quam pater decurio fieret. & quidem quantum pertinet, ne fuſtibus caſtigetur, & ne in metallum detur, non nocet plebeio patre eſſe natum, ſi poſtea honor decurionis patri eorum acceſſerit. in quo u quoque Papinianus idem reſpondit, ne patris x nota filius maculetur.

3 ¶ Sed ſi pater ipſius ordine motus ſit, ſi quidem ante conceptionem eius moueatur, arbitror eum quaſi plebeij filium in honoribus ſpectari, quod ſi poſt conceptionem pater ipſius dignitatem amiſerit, dicendum erit benignè, vt decurionis filium intuendum.

4 ¶ Eodem modo hic quoque, qui poſt patris relegationem natus ſit, ſi quidem ante conceptus eſt, ſimilis ſenatoris filio habebitur. ſi poſtea, nocebit illi relegatio.

5 ¶ Si ad tempus ordine moto patre fuerit natus, medioque y tempore conceptus & editus, an quaſi decurionis filius naſcatur, licet pater eius antè obierit, quam in ordinem venerit? quod benignè erit admittendum.

6 ¶ Præterea ſi conceptus ſit à plebeio, mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editionem amiſerit: non infauorabiliter quis medium tempus illi prodeſſe, velut iam nato reſponderit.

7 ¶ Nullum a patris delictum innocenti filio pœnæ eſt. ideóque nec ordine decurionum, aut cæteris honoribus propter eiuſmodi cauſam prohibetur.

8 ¶ Maiores annis quinquagintaquinque b ad decurionatus honorem inuiti vocari conſtitutionibus prohibentur. ſed ſi c ei rei conſenſerint, etſi maiores annis ſeptuaginta ſint, munera quidem ciuilia obire non coguntur, honores autem gerere debent.

De condemnatione. 2. De ſpuriis. 3. De his qui Iudaicam ſuperſtitionem ſequuntur.

3. *Idem* lib. 3. de officio Proconſulis.

GEneraliter id erit defendendum, vt qui clementiore d ſententiam paſſus eſt ob hoc, quod ad tempus relegatur, boni conſulere debeat humanitatis e ſententiæ, nec decurionatum recipiat. 1 ¶ Sed ſi quis ob falſam f cauſam, vel aliam de grauioribus, non ad tempus ſit relegatus, ſed ad tempus ordine motus, in ea eſt cauſa, vt poſſit g in ordinem redire. Imperator enim Antoninus edicto propoſito ſtatuit: vt cuicumque, aut quacumque cauſa, ad tempus ordine, vel aduocationibus h vel quo alio officio fuiſſet interdictum, completo tempore nihilominus fungi honore, vel officio poſſit. & hoc rectè, neque enim exaggeranda fuit ſententia, quæ modum interdictioni fecerat.

2 ¶ Spurios i poſſe in ordinem allegi, nulla dubitatio eſt. ſed ſi habeat competitorem legitimè quæſitum, præferri k eum oportet. Diui fratres Lolliano Auito Bithyniæ præſidi reſcripſerunt. Ceſſantibus verò his, etiam ſpurij ad decurionatum, & re l, & vita honeſta recipientur. quod vtique non ſordi erit ordini: cùm ex vtilitate m eius ſit, ſemper ordinem plenum habere.

3 ¶ Eis qui Iudaicam n ſuperſtitionem o ſequuntur, Diui Seuerus p & Antoninus honores adipiſci permiſerunt. ſed & neceſſitates q eis impoſuerunt, quæ ſuperſtitionem eorum non læderent.

De conductione.

4. *Marcianus* lib. 1. de publicis Iudiciis.

DEcurio, qui prohibetur conducere r quædam, ſi s iure ſucceſſerit t in conductione, remanet in ea quod & in omnibus ſimilibus ſeruandum eſt.

De condemnatione.

5. *Papinianus* lib. 1. Quæſtionum.

AD x tempus ordine motos ex crimine, quod ignominiam importat, in perpetuum moueri placuit, ad y tempus autem z exulare iuſſos ex crimine leuiore, velut tranſacto negotiorū eſſe inter infantes habēdos.

De ſpuriis. 1. De minoribus vigintiquinque annis. 2. De vectigalibus. 3. De SC. Turpilliano. 4. An pater pro filio teneatur. 5. qui præferuntur cæteris decurionibus.

6. *Idem* libro 1 Reſponſorum.

SPurij a decuriones fiunt & ideo fieri poterit ex inceſto quoque natus, non enim impedienda eſt dignitas eius, qui a nihil admiſit. 1 ¶ Minores b vigintiquinque annorum decuriones facti, ſportulas c decurionum accipiunt, ſed interim ſuffragium inter cæteros ferre non poſſunt. 2 ¶ Decurio etiam ſuæ ciuitatis vectigalia d exercere e prohibetur. 3 ¶ Qui iudicij publici f quæſtionem citra veniam abolitionis g deſeruerunt, decurionum honore decorari non poſſunt, cùm ex Turpilliano ſenatuſconſulto notentur ignominia, veluti calumniæ cauſa iudicio publico damnati.

4 ¶ Pater, qui filio decurione creato pronocauit eſt præſcriptione temporis excluſus fuerit, ſi quod

---

a Ex iuſta cauſa *[illegible]* ... Equiti Romano iuriſiurandi gratiam fecit, vt *[illegible]* ... adde *Non* 51.
b Decurioni.
c Decuriorum.
d Duumuir, Principes ſenatus municipalis.
e Lib. non oportet, *[illegible]* *de agricolis & cenſitis*.
f L. vltimo §. 1. ff. *de adminiſtratione tutorum*.
g Sensu ſi vidua, *l. 22. §. 1. ff. eod.*
h Imò ibi vnde originem trahit: cùm nemo originē mutare poſſit, *[illegible] de municip. & originariis*.
i Nominis ſola ſimilitudo non eſſet genus aut familiæ probatio & ſata.
k Magiſtratu. *Hal.*
l Imò non debet, *l. 15. ff. ſeruitia*.
m 12. *C. Theodoſiano* *[illegible]* ... *Nouel.* 38 *[illegible]* ... *Nouel. Leon.* 46.
n Decuriones in originalibus ciuitatibus *[illegible]* ... *l. 53. C. eod.*
o Decuriones ſe *[illegible]* ciuitatis *[illegible]* ... *[illegible]*.
p *l. 5. ind. ff. eod.*
q Extra tempore.
r *[illegible]*.
s *l. 9. 4. in ſup. de* *[illegible]*.
t *[illegible]*. u *l. 22. C. de quæſtionibus*.
x *l. 26. ff. de pœn.*
y *l. 1. in ff. ff. de ſtatu*.

a Patris delictum filio innocenti nocere non debet, *l. 2. in fin. ff. eod. l. 7. l. 9. ff. de ſenatoribus, l. 8. in 6. ff. de in ius vocando, l. 26. ff. de pœnis. l. 5. §. 9. ff. de muneribus, l. 22. C. de pœnis & C. ne filius pro patre*.
b Anni quinquaginta excuſant à decurionatu.
c *l. 3. C. eod.*
d *l. 13. ff. ad municipalem*.
e Humanitatem ſententiæ, ſic notat *Hal.*
f Ob falſā cauſam, *Hal.*
g *l. 2. ff. eod.*
h *l. 9. ff. de pœnis*.
i *v. l. 6. ff. eod.*
k In pari cauſa honoris adipiſcendi natus ex legitimo matrimonio præfertur ſpurio.
l In decurione promouendo, inquirendum eſt de eius vita & moribus.
m Vtilitas enim eſt ordinem plenum habere.
n Collegia ſudæorum ab Imperatoribus interdū probata, *l. 15. §. 6. ff. de excuſ. tut.* adde *l. 1. ff. de ſtat.* Iudæorum reprobata, cùm *[illegible]* legari non poſſit, *l. C. de Iudæis*.
o Superſtitio Iudaica, ita quoque nuncupatur in lege 11. C. de hæreticis. Alciatus tamen 3. *diſpunct.* 8. his verbis intelligit Chriſtianam religionem. Mouetur, quod religio Chriſtiana ſuperſtitio à gentilibus vocatur. Tacitus: ibi, in præſens repreſſa exitiabilis ſuperſtitio rurſus, quatuor millia libertini generis ea ſuperſtitione infecta. Quintil. 3. primus Iudaicæ ſuperſtitionis auctor. Plin. 10 *Epiſt. ad Traian.* 97 nihil aliud inueni quam ſuperſtitionem prauam, & immodicam. Sed Verius eſt Iuriſconſultum loqui de ſuperſtitione Iudæorum, arg. *l. 21. C. de heret.* cùm & alibi notum ſit, eiuſque ſuperſtitionis virum ad decurionatum promoueri poſſe, *l. 49. C. de decurionib.* tametſi nihil vetat, id de Chriſtianis Vlpianum ſcripſiſſe: cum & iiſdem libris *de officio proconſulis* Vlpianus inter cætera de Chriſtianorum pœnis egerit, *Lactant.* p. D. Verus & Antoninus *Hal.* Alciat. 3. *diſpunct.* 8. ita quoque legi vult magis, quod ex Tertulliani Apologetico c. 5 colligi poteſt. Verum & Antoninum ob impetratas Chriſtianorum precibus pluuias, prohibuiſſe Chriſtianos accuſari, & Chriſtianos eandem conditionem cum cæteris habuiſſe. Hoc tamen Antonio Auguſtino diſplicet ad Modeſtinum libro ſingulari. q Tacitus. r Conductiones non ſunt liberæ decurionibus: *l. 4. 2. l. 30. l. 50. C. de locato.* s Neceſſaria conductio permiſſa decurioni vbi libera non eſt permiſſa. Neceſſaria eſt, in qua ſuccedimus: libera quam ſponte atque voluntario facimus. t Succeſſionis cauſa quædam licent, quæ alias eſſent prohibita, *v. l. 29. ff. de liberis*, v. quæ notaui ad *l. 3. § 11 ff. de ſuis & legit.* u Adde *l. 8. ff. de poſtuland.*

x *l. 2 ff. eo. l. 13. ff. ad municip.* y Atqui diſtinguendum non eſt in criminalibus, *l. 8. 3. de poſtul.* z *l. 3 ff. eo.* a Nullum inceſtuoſo filio delictum, quamuis ex inceſto natum eſſe non ſuo, ſed alieno malo laboret, *l. 7. C. de naturalib.*
b *l. 11. ff. eo. l. 28. ff. ad municip.* c Sportula quid ſit, *v. l. 16. C. de ſportul.*
d Decurio publicorum vectigalium aut prædiorum conductor eſſe non poteſt, vt *l. 97. C. Theod. de decurionib. l. 2. §. 1 ff. de adminiſt. rerum ad ciuit. pertin.* quod Adrianum conſtituiſſe Xiphilinus ſcribit. Eadem ratione procurator eſſe non poteſt, *l. 34. C. de decurionib.* vt nec res alterius conducere, *l. 30. C. de locato.* Eſt enim conductio procurationis ſpecies. *Nouell. Theodoſ.* Ne curialis alterius prædia cond.
e Adde *l. 4. ff. eod. l. 2. §. 1. ff. de adminiſtratione*, adde *Cuiac. ad l. 34. C. eod.*
f *l. 1. in ſ. C. ad Senatuſconſ. Turpil.*
g *v. tit. C. de abolitionib. & generaliter infra.*

Universidad Rey Juan Carlos

geſtum eſt, non habuit ratum, muneribus ciuilibus pro filio non tenebitur a.

5 ¶ Priuilegiis ceſſantibus cæteris, eorum cauſa potior habetur in ſententiis ferendis, qui pluribus eodem tempore ſuffragiis b iure decurionis decorati ſunt.

¶ Sed & qui c plures liberos habet, in ſuo d collegio primus ſententiam rogatur, cæteróque honoris ordine præcellit.

De honoribus & muneribus. 1. De ſurdo & muto. 2. De honoribus. 3. An pater ad decurionatum filij conſentire intelligatur.

7. *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

HOnores & munera non ordinationi e, ſed potioribus f quibuſque iniungenda ſunt.

1 ¶ Surdus g, & mutus, ſi in totum non audiant, aut non loquantur, ab honoribus ciuilibus, non h etiam à muneribus excuſantur. 2 ¶ Is i qui non ſit decurio, duumuiratu k, vel aliis honoribus fungi non poteſt: quia decurionū honoribus plebeij l fungi prohibentur.

3 ¶ Ad decurionatum filij ita demum pater non conſentit, ſi m contrariam voluntatem vel apud acta præſidis, vel apud ipſum ordinem, vel quo alio modo conteſtatus ſit.

De his qui facultatibus lapſi ſunt.

8. *Hermogenianus* lib. 1. Epitomarum.

DEcurionibus facultatibus lapſis alimenta decerni n permiſſum eſt, maximè ſi ob munificentiam in patriam patrimonium exhauſerint.

De nato ex patre ſeruo & matre libera. 1. De nauicularijs.

9. *Paulus* lib. 1. Decretorum.

SEuerus Auguſtus dixit. Et ſi probaretur Titius in ſeruitute patris ſui natus: tamen cum ex libera muliere o ſit procreatus, non prohibetur decurio fieri in ſua ciuitate. 1 ¶ Non eſſe dubitandum, quin nauicularij p non debent decuriones creari.

Quomodo ſit decurio.

10. *Modeſtinus* lib. 1. Reſponſorum.

HErennius Modeſtinus reſpondit, ſola albi q proſcriptione r minimè decurionem factum: qui ſecundum ſ legem decurio creatus non ſit.

De ætate.

11. *Calliſtratus* lib. 1. Cognitionum.

NOn tantum qui teneræ ætatis, ſed etiam qui grandes t natu ſunt, decuriones fieri prohibentur. Illi quaſi inhabiles rempublicam tueri, ad tempus excuſantur: hi verò in perpetuum amouentur. non aliàs ſeniores, ne ſeniorum excuſatione iuniores onerentur, ad omnia munera publica ſuſcipienda ſoli relicti. neque enim minores u vigintiquinque annis decuriones allegi, niſi ex cauſa poſſunt: neque hi qui annum quinquageſimum & quintum x excelſerunt, nonnunquam etiam longa conſuetudo y in ea re obſeruata, reſpicienda erit. quod etiam cuſtodiendum principes noſtri conſulti de allegendis in ordine Nicomedenſium huius ætatis hominibus reſcripſerunt.

De cæſis ab ædilibus.

12. *Idem* lib. 6. Cognitionum.

EOs qui vtenſilia z negotiantur a. & vendunt, licet ab ædilibus b cæduntur, non oportet, quaſi viles perſonas negligi. denique non c ſunt prohibiti huiuſmodi homines decurionatum, vel aliquem honorem in ſua patria petere: nec enim infames d ſunt, ſed ne quidem arcentur honoribus, qui ab ædilibus flagellis cæſi ſunt, quamquam iure ſuo ita ædiles officio iſto fungantur. inhoneſtum tamen puto eſſe huiuſmodi perſonas flagellorum ictibus ſubiectas in ordinem recipi: & maximè in eis ciuitatibus quæ copiam virorum honeſtorum habent. nam paucitas e eorum qui muneribus publicis fungi debeant, neceſſaria etiam hos ad dignitatem municipalem, ſi facultates habeant, inuitet.

De relegatione. 3. Si decurio non rectè creatus dicatur.

13. *Papyrius Iuſtus* lib. 2. de conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Auguſti reſcripſerūt, in tempus a relegatos & reuerſos, in ordinem allegi ſine permiſſu principis non poſſe. 1 ¶ Item reſcripſerunt, relegatos non poſſe tempore finito in ordinem decurionum allegi, niſi eius ætatis fuerint, vt nondum decuriones creari poſſent: & dignitas b certa c ſpem eius honoris, id faceret, vt princeps indulgere d poſſit.

2 ¶ Item reſcripſerunt eum qui in relegatione natus eſt, non prohiberi honore decurionatus fungi.

3 ¶ Item reſcripſerunt, non admitti contradicere volentem, quod non rectè quis ſit creatus decurio, cùm initio contradicere debuerit.

De quæſtione.

14. *Paulus* lib. 1. Quæſtionum.

DE decurione damnato non debere quæſtionem e haberi. Diuus Pius reſcripſit. vnde etiam ſi deſierit decurio eſſe, deinde damnetur, non f eſſe torquendum, in memoriam g prioris dignitatis placet.

DE ALVO h SCRIBENDO.
TIT. III.

Ordo ſeruandus in albo ſcribendo & ſententiis dicendis.

1. *Vlpianus* lib. 3. de officio Proconſulis.

DEcuriones in albo ita ſcriptos eſſe oportet, vt i lege municipali præcipitur, ſed ſi lex ceſſat, tunc dignitates erunt ſpectandæ, vt ſcribantur eo ordine quo quiſque eorum maximo honore in municipio functus eſt, putà qui duumuiratum geſſerunt, ſi k is honor præcellat, & inter duumuirales antiquiſſimus l quiſque prioris, deinde hi qui ſecundo poſt duumuiratum honore in republica functi ſunt, poſt eos qui tertio, & deinceps: mox hi qui nullo honore functi ſunt, prout quiſque eorum in ordinem venit.

1 ¶ In ſententiis m quoque dicendis idem ordo ſpectandus eſt, quem in albo ſcribendo diximus.

Ordo ſeruandus in albo ſcribendo.

2. *Idem* lib. 2. Opinionum.

IN albo decurionum in municipio nomina antè ſcribi oportet eorum, qui dignitates Principis iudicio conſecuti ſunt: poſtea eorum qui tantum municipalibus honoribus functi ſunt.

DE MVNERIBVS n ET o HONORIBVS.
TIT. IV.

Quæ ſunt munera patrimonialia vel perſonalia.

1. *Hermogenianus* lib. 1. Iuris Epitomarum.

MVnerum ciuilium quædam ſunt patrimonij p, alia perſonarum. 1 ¶ Patrimonij ſunt munera rei vehicularis q, item nauicularis, decemprimatus r, ab iſtis enim periculo ipſorum exactiones ſolennium celebrantur. 2 ¶ Perſonalia, ciuilia ſunt munera, defenſio ciuitatis, id eſt, vt ſyndicus ſ fiat, legatio t ad cenſus u accipiendum x, vel patrimonium, [ſcribitus y,] καμηλασία z, id eſt,

---

a Inſo tenebitur, l. 2. C. de filiiſam.
b Id eſt, dignitatibus per ſuffragia delatis.
c Liberorum parens, etiſibi præfertur ad honores adipiſcendos, l. 9. Cod. eod. Sic inter Conſules qui liberorum parens erat, primus faſces ſumebat, 2. Geſt. c. 5.
d Id eſt, decurionum.
e Ordinationibus, Vulg. ordinationi, Hal. ordinatis omnibus, Hugo à Porta. Ad munera potiores nominantur, id eſt, locupletiores & de Republica bene meriti. Non tam vires, quam vires ſpectantur: non gratus generis ſed ſubſtantiæ: non proximior ſed locupletior: dignitatibus denique, l. 46. ff. eo. ſcis Paul. 2. ſent. 38. S. 1.
f Dignitatum, l. un. C. de potiorib. nominandis.
g l. 2. §. 6. ff. de vacatione munerum.
h Diſſimilis ratio & differentiæ plures honoris & muneris recuſi in l. 14. ff. de muneribus.
i Deest ad tit. C. de decur.
k Duumuiratu, Vulg. Hal. ex decurionibus fiebant duumuiri.
l Decuriones non erant plebeij: erāt enim municipij conſiliarij & quaſi ſenatores, l. 33. C. eodem.
m vide l. 2. ff. ad municip.
n Alendus eſt interdum ex publico vel alienoꝗ pecuniis. §. vt in poſſeſſ.
o Ex libera muliere natus, decurio fieri poteſt.
p Creati tamen, fungi decurionatu tenentur, l. 5. in fi. ff. de iure immunit.
q Sola ſolarij proſcriptione; Vulg. Hugo à Porta. Probari conſtitutò tabellio non ſolet quem conſtat, vt tabellionem inſtrumenta aliquæ feciſſe: & vt tabellionem ſtipulatum fuiſſe. r Deſcribere, eſt in acta & regeſta, ſeu regiſtrum referre. Regeſta [illegible], [illegible] Budæus. ſ Promotio facta contra legem præſcripta, nullius eſt momenti, led tamen quæ ab illegitimè creato magiſtratu geſta ſunt, vtilitatis cauſa valent, l. 3. ff. de officio prætorum. v. Marcum, 3. Iuſtus. t l. 8. §. 1. ff. eo. u l. 8. §. 1. l. 8. ff. de muneribus. & ex lege Papia quæ Bæchidis data eſt, minores triginta annorum. Plin. x l. 5. ff. de iure immunit. y d. l. 5. §. 1. adde l. 2. ff. de vacatione. Conſuetudo cuiuſque ciuitatis in muneribus & honoribus deferendis ſpectanda eſt.
z Vtenſilia quibus vtimur, ſunt & æris vtenſilitas ea eſt, vt & proprias operas, plures & neceſſitates exhibeat rebus humanis, Tertullianus libro de habitu muliebrum. Vtenſile eſt quod ad vſum: id quo vtimur, l. 12. §. 24. ff. de inſtructo, Columell. 11. 8. c. 4. Liuius 36. v. Feſtum in Armamentaria & Cammaro.
a Eodem ſenſu 16. Plin. 29. c. 1. loquens de medicis, nec dubium eſt, inquit, iſtos animas ſtatim negotiari, id eſt lucrum facere in occidendis hominibus.
b l. 13. §. 8. ſup. locati.
c Viles perſonæ non niſi in ſubſidium admittuntur ad honores gerendos; Langue à l. neque 6. C. de dignit. d Adde l. 22. ff. de his qui notantur.
e l. 12. §. 1. ff. de muneribus.
f l. 55. l. 57. l. 58. C. eod. g Memoriæ cauſa quædam interdum conceduntur quæ iacent, l. 28. §. 5. ff. de quæſtio. h Albo, Vulg. Hal. Hugo à Porta. Album [illegible] vel vt quidam loquuntur, patricia decurionum. Idac albi præſcriptio, l. 10. ff. alt. prot. ex albi ordine vocati, l. 28. §. 11. ff. de muner. & albo [illegible] l. 5. ff. de decur. album deſcribere, l. 9. C. [illegible] vocatur etiam album curiæ, l. [illegible] decurionibus. Eodem modo album ſenatorium dixit Tacitus 4. Dion. 28. 55. [illegible] & album iudicum, Sueton. in Claudio 16. & in Domitiano, & Seneca de benef. 7. album elcharœdorum, Sueton. in Nerone c. 20. [illegible].
i l. 2. ff. de decur. l. 1. in fi. ff. de muneribus. Gradus ille albi certe eſſet in [illegible] adſcribantur, quos lex municipalis ſcribi præcipit, ſi nulla ſit lex, [illegible] honore functi, priore loco habendi ſunt: & inter digniores [illegible] cenſus: poſtremo hi qui nullo honore functi ſunt; prout quiſque in ordinem [illegible].
k Cur hoc addidit Paulus in municipiis Duumuiri non ſunt: ſed vel [illegible] Dictatores, vel Quatuoruiri, vt alias dixi.
l Antiquitati vt & ſenectuti honor habendus eſt, vnde [illegible] monuo, antiquiorem adſeſſorem; vel doctorem, iudicis & [illegible] oportere, & abſente iudice antiquiorem [illegible] vel ſenatore abſente [illegible] tem aduocatum abſentem vices ſupplere.
m l. 2. §. 1. ff. de decurionib.
n 10. C. 41. 42. 43. [illegible] 54. Bel. 2. o Aliud munus, aliud honor. Illud ſine dignitate, hoc cum dignitate. Illud eſt etiam vel patrimoniale [illegible] requirat, vel perſonale, ſi animi laborem. p l. 18. §. 1. ff. 21. ff. eo.
q l. 18. §. 4. & 10. ff. eo. r l. 3. §. 10. l. 18. §. 26. ff. eod. ſ l. 2. §. 1. ff. quod [illegible] l. 18. §. 13. ff. eo. t l. 18. §. 12. ff. eod. adde l. 13. §. 5. ff. de iud.
u Cenſus, id eſt, publici reditus, l. 18. §. 9. ff. eod. Cuiacius putat eos dici [illegible] C. de tabularis ſcribis, logographis cenſualibus.
x Accipiendum, Hal. Vulg.
y Scribitus, Cuiacius ad titulum Codicis de tabularis: nam etiam [illegible] extat in lege 4. C. de appellationib.
z Quæ & Cameliaſia, l. 3. §. 11. ff. de vacat. muner. & Camelaſium, [illegible] nemo Gallus, inquit, quidquam expreſſiore conaretur Camelaſij nomine, [illegible] eiſcum. 9. [illegible] Hal. Budæus, id eſt camelorum productio. [illegible] camelorum agitator & ductor, vt [illegible] equorum. Id autem munus ſeſſitanum impedimentis exercitus agendis [illegible] ſacra lege Neuelliana, eodem derigatique quo dicitur [illegible]
camelorum

[illegible marginal notes]

curandorum aglutinandorumq; annonæ z ac ſimilium cura, prædiorumque publicorum, frumenti comparandi, aquæductus à equorum circenſium s ſpectacula, publicæ viæ d muniſiones, arcæ e frumentariæ calefactiones f thermarum, annonæ ductio g, & quæcunque aliæ curæ iſtis ſunt ſimiles. ex his enim, quæ retulimus, cætera etiam per leges à cuiuſque ciuitatis, ex conſuetudine longa intelligi potuerunt. 3 ¶ Illud tenendum eſt generaliter, perſonale quidem munus eſſe, quod corporibus, labore, cum ſollicitudine animi i ac vigilantia ſolemniter k exiſtit, patrimonij l verò, in quo ſumptus maximè poſtulatur. 4 ¶ Æquè perſonale munus eſt tutela m, cura adulti, furioſive, item prodigi, muti, etiam ventri n, etiam ad exhibendum cibum, potum, tectum o, & ſimilia, ſed & in bonis cuius officio vſucapiones p interpellantur, ac ne debitores liberentur, prouidetur. Item ex Carboniano edicto bonorum poſſeſſione petita ſi ſatis non detur, cuſtodiendis bonis curator q datus perſonali fungitur munere. His ſimiles ſunt bonis r dati curatores, quæ fuerunt eius qui ab hoſtibus captus eſt, & reuerti ſperatur. Item cuſtodiendis ab eo relictis, cui ſ necdum quiſquam ciuili vel honorario iure ſucceſſit, curatores conſtituti.

De patria poteſtate.

2 *Vlpianus* lib. 11. ad Sabinum.

QVod ad honores t pertinet, creditur in poteſtate filium habere etiam is, qui in patris poteſtate eſt.

De origine et domicilio. 1. De militibus eorum cognatis. 2. De condemnato & reſtituto. 3. De feminis. 4. De filiofamilias. 6. De maiore annis ſeptuaginta, & qui quinque liberorum pater ſit. 7. De vitrico & priuigno. 8. De patrono & liberto. 9. De filio accuſati. 10. De decaprotis. 11. De exactione tributorum. 12. De cura frumenti comparandi. 13. De hoſpitio præbendo. 15. De honoribus per vices iniungendis. 16. De duobus filiis.

3 *Idem* lib. 2. Opinionum.

ET qui originem ab vrbe Roma habent, ſi alio u loco domicilium conſtituerunt, munera eius ſuſtinere debent. 1 ¶ His qui caſtris x operam per militiam dant, nullum municipale y munus iniungi poteſt. cæteri autem priuati, quamuis militum cognati ſunt, legibus patriæ ſuæ & prouinciæ obedire debent.

2 ¶ Si in metallum z datus, in integrum reſtitutus ſit: perinde ac ſi nec damnatus fuiſſet, ad munera vel honores vocatur. nec opponet a fortunã & caſus triſtiores ſuos ad hoc ſolum, ne patriæ idoneus ciuis eſſe videatur.

3 ¶ Corporalia munera fœminis b ipſe ſexus denegat, quo minus honores, aut munera iniunguntur.

4 ¶ Filio ſi nullam habet excuſationem, intercedere pater, in cuius poteſtate eſt, ius non habet.

5 ¶ Quòd pater non conſenſit c honoribus ſiue muneribus filij, ne illius d patrimonium oneri ſubijciatur, præſtat e defenſionem: non eundem patriæ vtilitatibus, quatenus poteſt, auferre. 6 ¶ Quamuis maior f annis ſeptuaginta, & quinque g liberorum incolumium pater ſit, ideóque à muneribus ciuilibus excuſetur: filij tamen eius ſuo h nomine competentia munera agnoſcere debent. ideò enim proprium i præmium immunitatis propter filios patribus datum eſt, quòd illi k ſubeunt.

7 ¶ Vitricus onera munerum ciuilium nomine priuigni l ſui ſuſcipere nulla iuris ratione cogitur.

8 ¶ Liberti muneribus fungi debent apud m originem patronorum, ſed ſi ſua patrimonia habent ſufficientia oneribus. res enim patronorum muneribus libertinorum ſubiecta non eſt. 9 ¶ Quòd pater in reatu n criminis alicuius eſt, filiis impedimento ad honores eſſe non debet. 10 ¶ Decaprotos o etiã minores annis viginti quinque fieri, non militantes tamen, pridem placuit: quia p patrimonij magis onus videtur eſſe.

11 ¶ Exactionem q tributorum, onus patrimonij eſſe conſtat. 12 ¶ Cura frumenti comparandi munus eſt: & ab eo ætas ſeptuaginta à annorum, vel numerus quinque c incolumium liberorum excuſat.

13 ¶ Eos milites, quibus ſuperuenientibus hoſpitia e præberi in ciuitate oportet, per vices d ab omnibus, quos id munus contingit, ſuſcipi oportet. 14 ¶ Munus hoſpitis f, in domo recipiendi, non perſonæ, ſed patrimonij onus eſt. 15 Præſes prouinciæ prouideat, munera & honores in ciuitatibus æqualiter per g vices ſecundum ætates, & dignitates, et gradus munerum honorumque, qui antiquitus ſtatuti ſunt, iniungi. ne ſine diſcrimine & frequenter iiſdem oppreſſis, ſimul viris & viribus reſpublicæ deſtituantur. 16 ¶ Si duo h filij in patris poteſtate ſint, eodem tempore munera eorum pater ſuſtinere non i compellitur.

17 ¶ Si is qui duos filios relinquebat, nihil de expediendis muneribus alterius filij ex communi patrimonio ſupremis k ſuis cauit, proprijs l ſumptibus is & munera, & honores qui ei iniunguntur, ſuſcipere debet, quia vis pro altero viuus pater eiuſmodi onera expedierit.

De cura extruendi vel reficiendi operis, & de iure quinque liberorum. 2. De inopia. 3. De militia.

4 *Idem* lib. 3. Opinionum.

CVra extruendi vel reficiendi operis in ciuitate, munus publicum eſt, à quo quinque m liberorum incolumium pater excuſatur. nec, ſi per vim extortum munus fuerit, excuſationem, quam habet ab aliis muneribus, auferet. 1 ¶ Deficientium facultatibus, ad munera, vel honores qui indicuntur, excuſatio non perpetua, ſed temporalis eſt. nam ſi ex voto honeſtis rationibus patrimonium incrementum n acceperit, ſuo tempore an idoneus ſit aliquis ad ea, ad quæ creatus fuerit, æſtimabitur. 2 ¶ Inopes o onera patrimonij ipſa non habendi neceſſitate non ſuſtinent, corpori autem indicta obſequia ſoluunt p.

3 ¶ Qui obnoxius muneribus ſuæ ciuitatis ſuit, nomen militiæ, defugiendi oneris municipalis gratia, dedit, deteriorem cauſam reipublicæ facere non potuit.

De nauicularijs, & mercatoribus olearijs.

5 *Scæuola* lib. 1. Regularum.

NAuicularij, & mercatores olearij, qui magnam partem patrimonij ei rei contulerunt, intra q quinquennium r muneris publici vacationem habent.

De pauperibus & locupletioribus. 1. De debitore reipublicæ. 2. De eo qui accuſatorem non habet, vel cuius accuſator deſtitit. 3. De perſonis & patrimonio. 4. De muneribus patrimonialibus.

6 *Vlpianus* lib. 4. de officio Proconſulis.

REſcripto Diuorum fratrum ad Rutilium Lupum ita declaratur: Conſtitutio, qua cautum eſt pro ut quiſque decurio creatus eſt: vt ita & magiſtratũ adipiſcatur ſ, totiens ſeruari debet, quotiens idoneos & ſufficiẽtes omnes contingit. cæterum ſi ita quidam tenues t & exhauſti ſunt, vt non modò publicis honoribus pares non ſint, ſed & vix de ſuo victum ſuſtinere poſſint, & minus vtile, & nequaquam honeſtum eſt talibus mandari magiſtratum: præſertim cum ſint qui conuenienter ei u & ſuæ fortunæ, & ſplendori publico poſſint creari. ſciant igitur locupletiores, non debere ſe hoc prætextu legis vti. & de tempore, quo quiſque in curiam allectus x ſit, inter eos demum eſſe quærendum, qui pro ſubſtantia ſua capiant honoris dignitatem. 1 ¶ Debitores y rerum publicarum ad honores inuitari non poſſe certum eſt, niſi prius in id quod debetur reipublicæ ſatiſfecerint. Sed eos demum debitores rerum publicarum accipere debemus, qui ex adminiſtratione reipublicæ reliquantur z. Cæterum ſi non ex adminiſtratione ſint debitores, ſed mutuã pecuniam à republica acceperint: non ſunt in ea cauſa, vt honoribus arceantur. Planè vice ſolutionis ſufficit vt quis aut pignoribus a, aut fideiuſſoribus idoneis caueat. & ita Diui fratres Aufidio b Herenniano reſcripſerunt. Sed & ſi ex pollicitatione debeant, quæ tamen pollicitatio recuſari non poteſt: in ea ſunt conditione, vt honoribus arceantur.

2 ¶ Si quis accuſatorem non c habeat, non de-

[illegible footnotes]

Universidad Rey Juan Carlos

beat *a* honoribus prohiberi: quemadmodum non debet is, cuius accuſator deſtiterit. ita enim Imperator noſter cum Diuo patre ſuo reſcripſit.

3 ¶ Sciendum eſt, quædam eſſe munera aut perſonæ, aut patrimoniorum, item quoſdam eſſe honores.

4 ¶ Munera, quæ patrimoniis iniunguntur, vel intributiones *b*, talia ſunt, vt neque ætas ea excuſet, neque numerus liberorum, nec alia prærogatiua, quæ ſolet à perſonalibus muneribus excuſare.

5 ¶ Sed enim hæc munera, quæ patrimoniis indicuntur, duplicia *c* ſunt. nam quædam poſſeſſoribus iniunguntur, ſiue municipes ſunt, ſiue non ſunt: quædam non niſi municipibus, vel incolis. Intributiones *d*, quæ *e* agris ſunt, vel ædificiis, poſſeſſoribus *f* indicuntur. Munera verò, quæ patrimoniorum habentur, non aliis, quàm municipibus, vel incolis.

De reo delato. 1. De appellatione.

7. *Marcianus* [lib. 2. Publicorum.]

REus *g* delatus, etiam ante ſententiam honores *h* petere, principalibus conſtitutionibus prohibetur. Nec intereſt, plebeius, an decurio fuerit. Sed poſt annū *i*, quàm reus delatus eſt, petere non prohibetur: niſi per ipſum ſteterit, quo minùs cauſa intra annum expediretur.

1 ¶ Eum, contra quem propter honores appellatum eſt, ſi pendente appellatione honorē vſurpauerit, coërcendum Diuus Seuerus reſcripſit. Ergo etſi is qui honoribus per ſententiam verè prohibitus eſt, appellauerit, abſtinere *k* interim petitione honoris debebit.

De minoribus viginti quinque annis.

8. *Vlpianus* [lib. 2. ad Edictum.]

AD rempublicam adminiſtrandam *l* ante *m* viceſimum quintum annum, vel ad munera, quæ non patrimonii ſunt, vel honores, admitti minores non oportet. denique nec decuriones creantur, vel creati ſuffragium in curia ferunt. ¶ Annus autem viceſimus quintus cœptus pro pleno habetur. hoc enim in honoribus fauoris cauſa conſtitutum eſt, vt pro *n* plenis inchoatos accipiamus: ſed in his honoribus in quibus reipublicæ quid eis non committitur. cæterùm cum damno publico honorem ei committi non eſt dicendum: etiam cum ipſius pernicie minoris.

De cogendo munus agnoſcere.

9. *Idem* [lib. 3. de officio Conſulis.]

SI quis magiſtratus in municipio creatus, munere iniuncto fungi detrectet: per præſides munus agnoſcere cogendus *o* eſt remediis, quibus *p* tutores *q* quoque ſolent cogi ad munus, quod iniunctum eſt, agnoſcendū.

De eo qui honorem vel munus ſuſtinet.

10. *Modeſtinus* [lib. 5. Differentiarum.]

HOnorem *r* ſuſtinenti, munus *f* imponi non *s* poteſt. munus ſuſtinenti, honor deferri poteſt *a*.

De honoribus gradatim deferendis. 1. De lege municipali, vt certæ conditionis homines in honoribus præferantur. 2. De penuria eorum qui magiſtratum ſuſcipiunt. 3. De medicis. 4. De his qui primas literas docent.

11. *Idem* [lib. 1. Pandectarum.]

VT gradatim *x* honores deferantur, edicto, & vt à minoribus ad maiores perueniatur, epiſtola Diui Pii ad Titianum exprimitur.

1 ¶ Etſi lege municipali caueatur, vt præferentur in honoribus certæ conditionis *y* homines *z*: attamen ſciendum eſt, hoc eſſe obſeruandum, ſi *a* idonei ſint, & ita reſcripto Diui Marci continetur.

2 ¶ Quotiens penuria *b* eſt eorum, qui magiſtratum ſuſcipiunt, immunitas *c* ad aliquid infringitur: ſicuti Diui fratres reſcripſerunt. 3 ¶ Reprobari poſſe *d* medicum à republica, quamuis ſemel probatus ſit, Diuus Magnus Antoninus cum patre reſcripſit.

4 ¶ Eos qui primis *e* literis pueros inducunt, non habere vacationem, Diuus "Magnus" Antoninus reſcripſit.

De vacatione vel immunitate conceſſa.

12. *Callistratus* [lib. 6. ex Caſſio.]

CVi muneris publici vacatio datur, non *a* remittitur *b* ne *c* magiſtratus fiat, quia *c* id ad honorem magis quàm ad munera pertinet. cætera omnia quæ ad tempus extra ordinem exiguntur, veluti munitio *d* viarum, ab huiuſmodi perſona exigenda non ſunt.

13 *Idem* [lib. 15. ex Caſſio.]

VAcatio, itemque immunitas, quæ liberis & poſteris *e* alicuius data eſt, ad eos duntaxat pertinet qui eius *f* familiæ ſunt.

Definitio honoris municipalis. 1. De munere publico vel priuato. 2. De viarum munitionibus & prædiorum collationibus. 3. De perſonis, origine natalium, facultatibus & lege conſiderandis. 4. De filiofamil. ex plebeiis. 5. De honoribus gradatim deferendis. De ætate. De honoribus non continuandis. 6. De honoribus iterandis.

14. *Calliſtratus* [lib. 1. de Cognitionibus.]

HOnor municipalis eſt adminiſtratio reipublicæ cum *g* dignitatis gradu, ſiue cum ſumptu, ſiue ſine erogatione contingens. 1 ¶ Munus aut publicum, aut priuatum eſt. Publicum munus dicitur, quod in adminiſtranda republica "cum ſumptu" ſine titulo dignitatis ſubimus. 2 ¶ Viarum munitiones *h*, prædiorum collationes *i* non perſonæ, ſed locorum munera ſunt.

3 ¶ De honoribus ſiue muneribus gerendis cùm quæritur, in primis conſideranda *l* perſona eſt eius, cui defertur honor, ſiue muneris adminiſtratio: item origo natalium, facultates quoque, an ſufficere iniuncto muneri poſſint: item lex, ſecundùm quam muneribus quiſque fungi debeat. 4 ¶ Plebeii filiifamilias *m* periculo eius *n* qui nominauerit, tenebuntur, idque Imperator noſter Seuerus Auguſtus in hæc verba reſcripſit. Si in numero *o* plebeiorum filius tuus eſt: quanquàm inuitus honores ex perſona filii ſuſcipere cogi non debeas, tamen reſiſtere, quo minùs patriæ *p* obſequatur periculo eius, qui nominauit, iure patriæ poteſtatis non potes.

5 ¶ Gerendorum honorum non promiſcua facultas eſt, ſed ordo *q* certus huic rei adhibitus eſt. nam neque priùs *r* maiorem magiſtratum quiſquam, niſi minorem ſuſceperit, gerere poteſt: neque ab omni ætate, neque continuare quiſque honores poteſt.

6 ¶ Si alii non ſint, qui honores gerant, eoſdem compellendos *f* qui geſſerint, compluribus conſtitutionibus cauetur. Diuus etiam Hadrianus de iterandis muneribus reſcripſit in hæc verba: Illud conſentio, vt, ſi alii non erunt idonei, qui hoc munere fungantur, ex his qui iam functi ſunt, creentur.

An heres patris teneatur pro filio decurione.

15. *Papinianus* [lib. 5. Reſponſorum.]

ET ſi filium pater decurionem eſſe voluit, tamen defuncto, honores, qui filio decurioni congruentes poſt mortem patris obtigerunt, ad onus *u* coheredis filii non pertinent, cùm ei decurioni ſufficientes facultates pater reliquerit.

De æſtimatione pecuniæ. 1. An filius pro patre cauere cogitur. 3. De defenſione reipublicæ.

16. *Paulus* [lib. 1. Sententiarum.]

ÆStimationem honoris, aut muneris in *x* pecunia pro *y* adminiſtratione offerentes audiendi non ſunt. 1 ¶ Qui pro honore pecuniam promiſit, ſi ſoluere eam cœperit, totam *z* præſtare, operis inchoati exemplo, cogendus eſt. 2 ¶ Inuitus filius pro patre rempublicam ſaluam fore cauere *a* non cogitur.

3 ¶ Defenſionem reipublicæ ampliùs quàm ſemel ſuſcipere nemo cogitur, niſi id fieri neceſſitas *b* poſtulet.

De prouinciæ ſacerdotio. 1. An pater filio decurioni ſumptus ſubminiſtrare compellatur.

17. *Hermogenianus* [lib. 1. Epitomarum.]

SPonte prouinciæ ſacerdotium *c* iterare nemo prohibetur. 1 ¶ Immunis ab honoribus & muneribus ciuilibus, ſi decurioni creato filio, quem habet in poteſtate, conſentiat *d*, in muneribus & honoribus ſumptus ſubminiſtrare filio compellitur.

Diuiſio munerum. 1. De perſonalibus. 18. De patrimonialibus. 26. De mixtis. 28. De communi horum appellatione. 29. De immunitate conceſſa. 30. De magiſtris, grammaticis, oratoribus, medicis, philoſophis.

18. *Arcadius Chariſius* [lib. ſingul. de muneribus ciuilibus.]

MVnerum ciuilium triplex *e* diuiſio eſt. nam quædam munera perſonalia ſunt, quædam patrimoniorum dicuntur, alia mixta.

1 ¶ Perſonali

a Non debet. b [illegible] c [illegible] d [illegible] e In agris. f Etiamſi municipes non ſint. g [illegible] h Reus intra eum annū quàm delatus eſt, honores petere non poteſt. i Cauſæ criminales olim anno finiendæ erant [illegible] k Nouel. 134. [illegible] l Atta 25. annorū in adminiſtratione Reipublicæ & decurione exigebatur [illegible] m [illegible] n [illegible] hac lege viſus eſt Michael Hoſpitalius Franciæ Cancellarius ann. 1563. Rothomagi, et probaret Carolum IX. Gallorum regem anno 14. ætatis incipiente, maiorem eſſe. o [illegible] Iudicis munere fungi quis inuitus cogitur. p [illegible] q Tutores munus adminiſtrare cogi poſſunt [illegible] r Differentiam nota honoris & muneris [illegible] f Munus obitur ſine vllo honoris dignitatiſve gradu: nec honorem gerere indicitur. s Honorem ſuſtinens poteſt cogi munus aliquod honore non diſſimilem adminiſtrare: quidam etiam hinc colligunt, neminem duplici officio fungi poſſe [illegible] t [illegible] u [illegible] x [illegible] y vel generis, Accurſ. z Puta antiquiores [illegible] a Hæc enim conditio tacitè ſemper ineſt. Hinc etiam colligit Bartolus, Accurſ. recipere interpretationem reſtrictiuam, facit ad exceptionem legis [illegible] b Neceſſitas legibus vim affert. c Creanti quotiens ſunt magiſtratus, & idonei reperiri non poſſunt, qui aliàs eſſent excuſandi à magiſtratu ſuſcipiendo non audiuntur [illegible] d [illegible] Imò non poſſumus reprobare, quod ſemel à nobis probatum eſt [illegible] e [illegible] de vacatione.

a [illegible] b Intelligitur [illegible] c [illegible] d [illegible] e [illegible] f Vacatio & immunitas alicui & eius poſteris data, ad eius poſteros non extraneos, vel eos ſunt in eius familia. [illegible] g [illegible] h [illegible] i [illegible] k [illegible] l Conſiderandum in deferendo alicui munere vel honore conſideranda, in [illegible] m [illegible] n [illegible] o [illegible] p [illegible] q Ordo gerendi magiſtratus præſcriptus [illegible] r Iterare, continuare, repetere honores, vel munera nemo cogitur niſi alii idonei non exiſtant [illegible] f [illegible] magiſtratum vel honorem. u [illegible] x [illegible] y [illegible] z [illegible] a adde [illegible] b [illegible] c [illegible] d [illegible] e Imò duplex tantum [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

y l.1.§.3.Saund. & d&.1.&c l.2. §.3.ead.

a Perſona eſt quæ animo & corpore exponitur [illegible].

c Perſonale munus eſt, cui obeundo animo & corporis viribus obeſtendo opus eſt: non opus eſt eius facultatib. & patrimonio. Qui perſonale munus obit, animum adhibet & corpus præbet, ob [illegible], ſine detrimento ſeu ſumtu id obit: non ex eius vel fundi, non patrimonia eius ſentiunt ſed perſona tantum: perſona, inquam, quæ his duob. placitè conſtat, animo & corpore.

e Inſtit. de excuſ. tutorum & ibi Theoph.

f l.1.§.4.ff.eo.

g Hinc curatores Kalendarij 10. C. Theod. de curatorib.

1 ¶ Perſonalia a ſunt, quæ animi b prouiſione & c corporalis laboris intentione ſine d aliquo gerentis detrimento perpetrantur, veluti e tutela, *vel *cura f. 2 ¶ Kalendarij quoque curatio g, & quæſtura in aliqua ciuitate, inter honores non habetur, ſed perſonale munus eſt. 3 ¶ Tyronum h, ſiue equorum productio, & ſi quæ aliæ animalia neceſſario producenda, vel res peruehendæ, ſiue perſequendæ ſunt, vel pecuniæ fiſcales, ſiue annona i, vel veſtis, perſonæ munus eſt. 4 ¶ Curſus vehicularis l ſolicitudo. Item angariarum k præbitio, perſonale munus eſt. 5 ¶ Cura l quoque emendi frumenti, olei: (nam harum ſpecierum curatores, quos m σιτώνας id eſt frumentarios, & ἐλαιώνας n id eſt, olearios appellant, creari moris eſt) inter perſonalia munera in quibuſdam ciuitatibus numerantur: & calefactio o publici balinei, ſi ex reditib. alicuius ciuitatis p curatori pecunia ſubminiſtratur. 6 ¶ Sed & cura cuſtodiendi q aquæductus perſonalibus muneribus adgregatur. 7 ¶ Hirenarchæ r quoque, qui diſciplinæ publicæ & corrigẽdis ſ morib. præficiuntur. Sed & qui ad faciendas t vias u eligi ſolent, cum nihil de proprio patrimonio in hoc munus conferant. Item Epiſcopi x, qui præſunt pani, & cæteris venalibus rebus, quæ ciuitatium populis (ad) quotidianũ victũ vſui ſunt y, perſonalibus munerib. funguntur. 8 ¶ Qui annonã ſuſcipit, vel exigit z, vel erogat, & exactores pecuniæ pro capitibus a, perſonalis muneris ſollicitudinẽ ſuſtinent. 9 ¶ Sed & curatores, qui ad colligendos ciuitatium b publicos reditus & eligi ſolent, perſonali munere c ſubiũgantur.

10 ¶ Hi quoque qui cuſtodes d ædium e, vel f archeotæ g, vel logographi h, vel tabularij i, vel Xenoparochi k, vt in quibuſdam ciuitatibus, vel limenarchæ a, vel curatores ad extruenda vel reficienda ædificia publica, ſiue palatia, ſiue naualia, vel manſiones b deſtinantur, ſi tamen pecuniam publicam in operis fabricam erogent, & qui faciendis vel reficiendis nauibus c, vbi vſus exigit, præponuntur, muneribus perſonalib. adſtringuntur. 11 ¶ Camelaſia d quoque ſimiliter perſonale e munus eſt. nam, ratione habita, & alimentorum, & camelorum, certa pecunia camelarijs f dari debet, vt ſolo g corporis miniſterio obligentur. Hos ex h alio ordine vocari, nec vlla excuſatione liberari, niſi ſola i ſeſſi & inutilis corporis, & infirmitate, ſpecialiter ſit expreſſum. 12 ¶ Legati k quoque, qui ad ſacrarium l principis mittuntur, quia viaticum m, quod legatiuum n dicitur, interdum ſolent accipere. ſed & niſtoſtrategi o, & piſtronorum p curatores perſonale munus ineunt. 13 ¶ Defenſores quoque, quos Græci ſyndicos q appellant, & qui ad certam cauſam agendam vel defendendam eliguntur, laborem perſonalis muneris aggrediuntur. 14 ¶ Iudicandi quoque neceſſitas r inter munera perſonalia habetur.

15 ¶ Si aliquis fuerit electus, vt compellat eos qui ſ prope t viam publicam poſſident, ſternere viam, perſonale munus eſt. 16 ¶ Pari modo qui acceptandis, ſiue ſuſcipiendis cenſualib. u profeſſionib. deſtinantur, ad perſonalis muneris ſollicitudinem animũ intẽdunt.

17 ¶ Maſtigophori x quoque, qui agono-

a Limenarchæ *Vulg.* Aliſtor. 5. *Ibid.* 1. Alc/ ad l.1. §. de ſuſpitiis [illegible] C. de libertinis, portuum cuſtodes, vbi tamẽ vulgata editio Ilinarchas, & id quidem male: ſed illud probo quod Cotta emendat in loga vnica, C. de officio comitis ſacrorum. Illinarchia pro liparchia.

b manſionum publicarum reficiendarum curatores fuere, de quibus hic agitur non ſimpliciter de manſionum curatorib. Cæterũ manſionis vocabulo Auſſus intelligit [illegible] Galli [illegible] quaſi præfecti [illegible] per Plut. in Panegyrico.

Kalendarij 12. & Kalendarium ciuitatis ibid. lex 1. de recepte & recenſu de la ville. h. vide l.4. C. de prænomi. [illegible] feriis. 1. & [illegible] 4. l.1.§.1.ff.eo. k. Vide C. de curſu publico & angariis. l. Iulius Pollux lib. 1. [illegible] in Curator in frumentaria [illegible] m. [illegible] §.6.ff. de annon. [illegible] Sitonæ dicuntur, et [illegible] Erant autem eo loco apud Athenienſes, qui apud Romanos frumentatores, cõmptores frumenti [illegible] Erant & σιτοφύλακες frumenti aſſeruandi curam gerentes. Demoſthenes in oratione aduerſus Leptinem. [illegible] Idem munus [illegible] curatores ipſi, frumenti coactores [illegible] diſpenſatores illi vel frumentarij, hi ædiles. De differentia curatoris vel frumentarij & ædilis, vide Caſaub. 2. obſ. 23. Inde [illegible] l. 3. de vacat. muner. Id munus ſumma in cura eſt apud Venetos. v. Poſſeuinum c. 17. de magiſtratib. Athenienſium & olim apud Romanos. v. C. de canone frumentario vrbis Romæ. de frumentario vrbis Conſtantinopolitanæ, de frumento vrbis Alexandrinæ. Sitonicũ, munus ſpecierũ principi, vel Reipublicæ emendarum. Nou. 30. vel munus frumenti emendi C. vt nemini liceat in coemptione ſpecierum ſe excuſare & de munere ſitonia vel ſitonici. De Sytonico ſeu coemptione ſpecierum, v. Cuiac. 1. obſ. 35. o adde §.12.ff.eo. [illegible] Bud. o l.1.§.2.ff.eo. p Curator ciuitatis, qui & pater, de quo v. l. vlt. C. de [illegible] §.2. ff. de admin. rer. v. l.1. C. de modo mulctarum. q l.1.§.7.ff.eo. r l.6. ff. de cuſtodia reorum l.17.§.3.ff. ex quibus cauſis maior. ſ Irenarchæ corrigendis moribus inter cætera præfecti. t aliud [illegible] viis. u l.1.§.2.ff.eo. x Epiſcopus eſt, qui ſummum arbitratum rerum habet cui incumbit non tantum oculis [illegible] (quales erant apud Athenienſes [illegible] id eſt, adoleſcentes qui cum ex ephebis exceſſerant, regiones circuibant, vt quum inciderit neceſſitas, eſſent regionum, viarum, & locorum periti. v. Poſſeuinum c. 18. de magiſtrat. Athen. ſed & prouidentia. Cicero 7. ad Atticum 10. [illegible] me Pompeius eſſe, quẽ tota Campania, & maritima ora habeat [illegible] Inde nomen Epiſcopi trahitur hic ad eos qui panibus præſunt, quos ædiles Cereales cum Dion 43. appellare poſſumus. l. 2.§.32. ff. de orig. iuris. Galli, [illegible] Commiſſaires des viures. Nomen Epiſcopi etiam ad verbi miniſtros relatum eſt, quorum munus eſt paſcere Eccleſiam, Actor. 20. ver. 28. Inde Epiſcopatus [illegible] Act. 1. verſ. 20. y Viui ſeu ingeri, vulg. viui ſuggerere. Bud. z v. §. 5. l. 18. ff. [illegible] Receueur des grains ou public. a Ex capitatio eſt. b l.1.§.2. Receueur de ville. c Muneri. Hal. [illegible] d Galli Concierges. e ſacrarum, vel principis ſcil. quos Græci [illegible] diuerſi fuerunt ab æditis ſacrarum ædium quos [illegible] ut Græci vocant. f Vt archeotæ. Hal. g Archeotæ, archiui cuſtodes: ab archio dicti de quo aliàs ad l. 9. §. 6. ff. de pœnis. h Logographi tributorum rationib. ſcribendis occupantur. l. 1. l. 4. C. de ſuſceptoribus. i Tabularij qui, dicam ad dictum titulum de tabularijs. k Xenoparochi iidem qui peregrinis ſales & ligna & neceſſaria præbebant. Horatius 1 ſerm. 5. & parochi quæ debent ligna, ſalemque. Porphyrio Copiario vocat. Eſt & parochus paſcens ipſe & dominus. Horatius 2 ſerm. 8. Tum parochi faciem nil ſic metuentis, vt acres Potores. Hinc Xenoparochis publicis aliquem occupati, dicimus. Cicero 13. ad Atticum 2. Ariarates Ariobarzanis filius Romã, venit, volo, opinor, regnũ aliquid emere à Cæſare, nã quomodo nunc eſt, pedem vbi ponat in ſuo non habet, omnino eum Seſtius noſter parochus publicus occupauit, vel vt alij legunt, parochus publicus, vel parochis publicis, quomodo Simeon Boſius ibid. Intelligit eum, qui lautia, de quibus v. Feſtum in lautia & Dauenanum, legatis exterarũ nationũ, præbebat, vt intelligitur ex formula [illegible] à Victorio publicata, [illegible] formula [illegible] Quæſtorum vrbanorum eſt locare [illegible] Lautia igitur [illegible] iuxta præbet parochus: & ita poſſumus xenia interpretari in l. 6. §. 3. ff. de off. Præſid. Horatius 1. ep. 2. 19. Parochum vehiculi præbitorem interpretatur & ibid. Vaſcoſanus Viguerius. Hic omnis erat idem ſacerdos, præſes, parochus, denique idem ſenatus, populi caput. A parocho, parochias in Eccleſiis quidã vocari putant male: quæ [illegible] prius dictæ ſunt. [illegible] ſunt qui accolunt. Inde, quæ ſanum aliquod accolunt parochi dicti. Auguſt. 24. de ciuitate. Presbyter fuit quidam nomine [illegible] de parochia Calamenſis Eccleſiæ. Parochiarum diuiſionem, & attributionem ſingulis Presbyteris, Dionyſius, Epiſcopus dicitur primus excogitaſſe 13. q. 1. c. [illegible] hodie vtiles cura dicuntur, inde curiones. Erat etiam apud Gallos maximus Curia, Liuius 3. decad. 7. cuius auctoritate omnes curiones regebantur. Feſtus.

gitos. Interdum [illegible] appellantur metatores qui in comitatu principis, aut legati, ducis[ue] exercitus hoſpitia aſſignant: Galli, Mareſchaux de logis, Fourriers. Heſychio, [illegible] eſt [illegible] hoſpitium inſtruendorum munus ſuidæ [illegible]: ita Muneres fuit [illegible] Vectorium ſeu caſtellum Capadociæ. Gloſſis [illegible] Stationarius, manceps. Fragrandes 1. Epiſt. 41. Manſio eſt ſolus dies viam inſtituere [illegible] Spilegius. Certe manſiones memorat lex 8. C. de annona. l. 2. C. de conditis in publicis horreis. l. 9. C. de ſumptib. l. 2. C. de lautis adiuuandis. Manſiones Græci vocare [illegible] poſteriores dicere manſum, & inde manentes. [illegible] Galli Maiſons. Luber ad l. 8. C. de annona. quia & Miſſionarij. Manſio alia ſignificatione accipitur Galli Meſtairie: vnde Manſuarij Meſtaiers. v. Cuiac. 1. feu. 4. §. 5. ſed hic manſiones ſunt diuerſoria, in quæ ſe reciperent milites expeditionis tempore, vel etiam ſacer comitatus. Hinc aſſ. metationes, manſiones, ſingulas, animalibus curſus publici deputata pabula tranſuehere, l. 9. C. Theod. de annona. In manſionibus erãt horrea, & in eis ſpecies, vnde manſionũ procuratio præfectus mitlitatus l. 2. In manſionibus quoque modij noui erant, vel lapidei l. 9. Vetant Imperatores prouinciales cogi ab officialibus eis & eorum animalibus ſine pretio alimenta præbere. l. 1. C. de lucris aduocator. & conuiſ. & quemquam longius deſtinari ad inſtruendas manſiones, l. 8. C. de annona. Plin. 6. c. 23. à Copto Camelis iter aquationum ratione, manſionibus diſpoſitis. Lampridius in Alexandro, tacebantur ſecreta bellorum, itinerum dies publicè proponebantur, ita vt edictum præcederet ante menſes duos in quo ſcriptum eſſet, illa die, illa hora ab vrbe ſum exiturus, & ſi dij voluerint, in prima manſione manſurus, Deinde per ordinẽ manſiones, ſtatiua, deinde vbi annona eſſet accipienda, & id quidem quouſque ad fines barbaricos deueniretur, & alias militum expeditionis tempore ſic diſpoſitæ, vt in manſionib. annonam acciperent, nec portarent decem, vt ſeptem dierum cibaria, niſi in Barbarico. Hinc conſtat mãſiones vocatas, idem fuiſſe quod Galli [illegible] & [illegible]. c l.1.§.1.ff.eo. d v. l.1.§.1.ff.eo. Camelaſia, Hal. v. l.1.§.2. ff. de munerib. Camelaſia eſt munus perſonale, at non Hippaſia, l. 4. C. de muneri. patrimonio. Ammiano 16. quoddã tributi genus eſt Camelaſia. e Perſonale ſeu corporale munus eſt etiam Camelaſia, non eſt patrimoniale vt Hippaſia, de qua in l. 4. C. de munerib. patrimoniorum. Cur ita? Cameli aluntur de publico, non ſumptibus camelarij, qui eo munere fungitur: præterea corporis infirmitas excuſat ab eo munere, l. 2.§ pen. ff. de excuſ. muner. eſt igitur perſonale, nec enim infirmitas corporis excuſat à patrimonialibus. f Camelarij camelorum curatores. g Perſonalia ſunt quæ ſolo corporis miniſterio obeuntur §.1.ff.eod. h [illegible] Bud. idque perſonale munus habet commune cum patrimoniali, l. 8. C. de muneri. patrimoniorum. quod neminem ob corporis debilitatem excuſet. v. [illegible] Iac. 9. obſ. 9. i Perſonalium munerũ propriũ eſt, ab iis excuſari poſſe corporis infirmitate. k l. 8. C. Th. de legatis & decretis legationum. lib. 12. tit. 12. l Sacrarium hic, aula & comitatus principis. m Viaticũ eſt, quod ob viam & iter perficiendũ datur. n l. 1. in f. ff. de legation. Legatiuum, Hugo à Porta. o Niſtoſtrategi. vulg. Hal. male: Budæus veram vocis ignarum, mendum eſſe quidem hic monuit. Turnebus verò mendo agnito, malè ita emendauit, viarum ſtratarum, & piſtrinorum curatores 9. adu. 16. ſed habẽda eſt gratia poſteris: Nyctoſtrategi enim in prouinciis ij erant, qui Romæ præfecti vigilũ dicebantur, ff. de officio præfecti vigilum. In Ægypto [illegible] Strabo: Conſtantinopoli [illegible] & prætor plebis. Nou. 13. v. Cuiac. 13. p Piſtrinorum de origine hoc notandum. Primis temporibus fruges torrebant, deinde piſebant. Et torrere parant flammis & frangere ſaxo: molæ poſtea inuentæ ſunt [illegible] & trufatiles, hominum opera verſatiles. Hinc piſtrinum pro loco fatigationis pleno accipitur. Aquaticæ molæ moderniores. Piſtrinum qua ratione inuentum ſit, v. apud Senec. 24. epiſt. 91. q l. 2. §. 2. ff. eo. de ſyndicis vide Petr. Ori. 49. ſinogam. & c. decretor. 19. r Hæc quibuſdã perſonis remittuntur, l. 6. §. 8. ff. de excuſ. adde l. 13. §. 2. ff. [illegible] ſ Qui prædia publicã poſſident, vulg. Hugo à Porta. t Viarũ vicinaliũ ſternere coguntur, l. 24. in fin. ff. [illegible] u v. l. 3. l. 4. ff. de cenſib. [illegible] l. 6. C. de fide inſtrum. x Maſtigophori flagriferi ad ſubmouendam turbam, & cohibendas ſeditiones, Budæus. Lipſius tamen libro de gladiatorib. c. 5. hanc vocem refert ad ſpectacula. Stabant enim gladiatores in hac re, [illegible] verbera & neces, qui ex more patiebantur necem, quam excitabant: flammam, & verbera, ſi quando timidius pugnaſſent aut fugiſſent. Seneca Epiſt. 1. epiſt. & Tibullus 1 Eleg. 9. Vre meũ potius flamma caput, & pete ferro Corpus, & intorto verbere terga ſeca. Seneca Epiſt. 7. Occide, vre, verbera. Fronto 5. Epiſt. 17. Eidem honeſtiſſimi & amplifſimi illius auctoramenti, verba ſunt, vri vinciri (ita legendum eſt non vinci) ferroque necari, & 19. Epiſt. 29. vre, cæde, occide. adde Cicer. 1. Tuſc. Quæſtion. Hic ferrum accedebat illo accendebat ignibus iamlaminæ: hinc virgæ, inde flagella afferebantur. Tertullianus Gladiator ad homicidium flagellis & virgis compellatur [illegible]. Hi, igitur lorarij & maſtigophori, de quibus hic agitur, fuerunt in arena. Xiphilinus in Nerone

theras *a* in certaminib. *b* comitantur, & ſcribæ *c* magiſtratus *d*, perſonali muneri ſeruiunt. 18 ¶ Patrimoniorū ſunt munera, quæ ſumptibus patrimonij, & damnis adminiſtrantis *f* expediuntur. 19 ¶ Elemporia *g*, & opſratura *h* apud Alexandrinos patrimonij munus exiſtimantur. 20 ¶ Suſceptores quoque, vini per prouinciā Africā patrimonij munus gerunt. 21 ¶ Patrimoniorū autē munera duplicia ſunt: nam quædā ex his muneribus poſſeſſionibus ſiue patrimoniis indicuntur, veluti *i* agminales *k* equi, vel mulæ *l*, & angariæ, atque verhedi *m*. 22 ¶ Huiuſmodi igitur obſequia & hi, qui *n*, neque municipes *o*, neque incolæ ſunt, agnoſcere coguntur. 23 ¶ Sed & eos qui fœnus *p* exercent, etſi veterani ſint, tributiones *q* eiuſmodi agnoſcere debere, reſcriptum eſt. 24 ¶ Ab huiuſcemodi munerib. neque primipilaris *r*, neque veteranus *ſ*, aut miles, aliuſve qui priuilegio aliquo ſubnixus, nec pontifex *t* excuſatur. 25 ¶ Præterea habent quædā ciuitates prærogatiuam, vt hi qui in territorio earū poſſidēt, certum quid frumenti pro *u* menſura agri per ſingulos annos præbeant. quod genus collationis munus poſſeſſionis eſt.

26 ¶ Mixta *x* munera decaprotiæ *y*, & icoſaprotiæ, vt Herennius Modeſtinus & notando, & diſputando, bene & optima ratione decreuit. nam decaproti *z*, & icoſaproti tributa exigentes, & corporale miniſterium gerunt, & pro omnibus *a* defunctorum fiſcalia detrimenta reſarciunt: vt & meritò inter mixta hoc munus numerari debeat. 27 ¶ Sed ea quæ ſuprà perſonalia eſſe diximus, ſi hi qui funguntur, ex lege ciuitatis ſuæ, vel more, etiam de propriis facultatibus impenſas faciant, vel annonam exigentes deſertorum prædiorum damna ſuſtineant, mixtorum definitione cōtinebuntur.

28 ¶ Hæc omnia munera, quæ trifariam *b* diuidimus, *c* vna ſignificatione comprehenduntur: nam perſonalia, & patrimoniorum, & mixta munera, ciuilia ſeu publica appellantur. 29 ¶ Siue autem perſonalium duntaxat, ſiue etiam ciuilium *d* munerum immunitas alicui concedatur, neque *e* ab annona, neque ab angariis, neque à verhedo neque ab hoſpite *f* recipiendo, neque à naue *g*, neque capitatione, exceptis militibus & veteranis *h*, excuſari poſſunt.

30 ¶ Magiſtris, qui ciuilium munerum vacationem habent, item grammaticis *i*, & oratoribus *k*, & medicis, & philoſophis, ne hoſpitem *l* reciperent, à principibus fuiſſe immunitatem indultam, & Diuus Veſpaſianus *m* Diuus Hadrianus reſcripſerunt.

DE *n* VACATIONE, ET *o* EXCVſatione *p* munerum.

TIT. V.

De æquitate. De appellatione. De calumnia. 2, De his qui maiorum onerum vitandorum gratia ad colonos prædiorum ſe tranſtulerunt. 3. De ætate. De numero liberorum.

1 *Vlpianus*, lib. 2. Opinionum.

OMNIS excuſatio ſua *q* æquitate nititur, ſed ſi prætendentibus aliquod ſine iudice credatur, aut paſſim ſine temporis præfinitione, prout cuique libuerit permiſſum fuerit ſe excuſare: nō erunt, qui munera neceſſaria in rebus publicis obeant. quare & qui liberorum incolumium iure à muneribus ciuilibus ſibi vindicant excuſationem, appellationem *r* interponere debent, & qui tempora præfinita in ordinem eiuſmodi appellationem peragendo non ſeruauerint, meritò præſcriptione repelluntur. 1 ¶ Qui excuſatione aliqua vtuntur, quotieſcunque creati fuerint, etſi iam ante abſoluti ſint, neceſſe habent appellare: ſed ſi per calumniam & ſæpius idem aduerſarius vexandi gratia eius, quem *ſ* ſcit perpetua vacatione ſubnixum, id facere probatus erit, ſumptus *t* litis exemplo decretorum principalium præſtare iubeatur, ei quem ſine cauſa ſæpius inquietabat *u*. 2 ¶ Qui in fraudem ordinis in honoribus gerendis, cùm inter eos ad primos honores creari poſſint, qui in ciuitate munerebantur, euitandorum maiorum onerum gratia ad *x* colonos prædiorum ſe tranſtulerunt, vt minoribus ſubiiciantur: hanc excuſationem ſibi non parauerunt.

3 ¶ Quamuis ſexaginta quinque *x* annorum aliquis ſit, & tres liberos incolumes habeat: à muneribus tamen ciuilibus propter has cauſas non liberatur.

De ſurdaſtro, 7. De ſenio, & corporis imbecillitate.
8. De his qui primas litteras docent.

2. *Idem* lib. 3. Opinionum.

SExtum decimum *y* ætatis annum agentem, ad munus ſitoniæ *z* vocari non oportet: ſed ſi nihil propriè in patria ſeruatur, de minorib. *a* quoque annis viginti quinque ad munera ſiue honores, creandi *b* iuſta ætas ſeruanda eſt. 1 ¶ Numerus liberorū, aut *c* ſeptuaginta *d* annorū, ab honorib. aut munerib. his cohærentibus *e* excuſationē non præſtat, ſed à munerib. tantum ciuilibus. 2 ¶ Adoptiui *f* filij in numerum non proficiunt *g* eorum liberorum, qui excuſare parentes ſolent. 3 ¶ Qui ad munera vocantur, eiuſdem *h* ſe liberorum numerum habere tempore, quo propter eos excuſari deſiderant, probare debent. numerus enim liberorum poſtea impletus, ſuſceptis antea muneribus non liberat. 4 ¶ Quæ patrimoniorum onera ſunt, numero liberorum non *i* excuſantur. 5 ¶ Incolumes *k* liberi etiam ſi in poteſtate patri ſuo deſierint eſſe, excuſationem à muneribus ciuilibus præſtant. 6 ¶ Minus *l* audiens, immunitatem ciuilium munerum non habet. 7 ¶ Quem ita ſenio *m*, & corporis imbecillitate *n* vexari præſes animaduerterit, vt muneris perferendæ pecuniæ non ſufficiat, demittat, & alium conſtituat. ¶ Corporis debilitas eorum munerum excuſationem præſtat, quæ tantum corpore implenda ſunt. Cæterum

quemadmodum qui audiebant quos neque videre poſſent ... [illegible] ... pecuniā etiā ſubminiſtrare ... [illegible] ... Thucid. de ... lib. 4. & Pol lux. 3. Petronius in ſatyrico, in verba Eumolpi ſerenti mus vel, vincti, verberati. Hoc etiam refer illud Tibulli 1. Elegia 4. Vter feri, & corpi. Sane Maſtigophori hic ſunt qui Agonothetas comitabantur, ſiue et virgis ſolebant certatorum ſpectatorumque coercerent, ſiue et pugnarent. vide Xiphilin. Heliogabalo [illegible] Suida [illegible]. Alciatus in l. vnica, C. de athletis, maſtigophoros eſſe qui præibant agonothetas ſeu athlothetas. *a* l. 1. §. 1. de pollicitationibus ... C. Th. de expenſis ludorum l., lib. 15. tit. 5. Agonothetæ [illegible] certamini præfecti, præſides munerarij cuius vocis author Auguſtus, teſte Quintil. 8. antea Domini ludorum Cicero de legibus editores. Capitolinus in Antonino, Sumptus populi Romani voluptates per editores curari vehementer præcepit. vide Lipſium 1. 7. Saturn. Agonotheta igitur, ſiue munerarius, eſt editor gladiatorum, Circenſium ludorum, vel certaminum curator, [illegible], vide Scaligerum in 1. Manilij. Hieronym. ad Lucium. Non eſt ſtudius agonotheta noſter, Tertullian. libro ad Martyres, vos benedictæ quodcunque hoc durum eſt, ad exercitationem virtutem quæ animi & corporis deputatur. Bonum agonem ſubituræ eſtis, in quo Agonotheta Deus viuus eſt, Xiſtarches Spiritus ſanctus, corona æternitatis brauium. Hinc [illegible] munus conſtituendi certaminis l. 10. §. 7. ... l. 199. C. Th. de decurionibus, [illegible] l. 10. ... de pollicitat. Fundi agonothetici ... l. 5. C. de diuerſis prædiis vrbanis ... quæ [illegible] vocat Celſus in l. 34. §. 1. ... de leg. 2. id eſt, poſſeſſiones deputatas ſumptibus ſacrorū certaminū. *b* al. In ſacris certaminibus, & ita videtur legiſſe Budæus in l. 4. ... de his qui notantur infamia. *c* Scribæ munus eſt perſonale, §. 18. ... eod. l. pro. C. de defenſorib. ciuitatum. l. 1. ... C. de tabular. *d* Municipalis, ſcilicet de ſcriba prætoris, ... C. de magiſtratibus conueniendis. Clariſſimorum Nou. 94. de Scribæ officio vide Nouellam Conſtantini [illegible] apud Cuiacium C. de tabulariis.

e l. 1. §. 3 in fin. ... *f* §. 26 §. 27. ... *g* §. 5. ... eod. Elemporia, Haloan. id eſt, olei publici emendi cura. Elemporia vulg. alij Emporia apud Cont. ... ſed Contius ibid. legit Eleampheria, eaque voce intelligit hoſpitia, ad quæ Alexandrini euntes, oliuam in ſignum pacis ferebant, ſed id quam deridicule, docti viderint. *h* Opſratura factum verbum ex [illegible], quod Heſychio ſignificat varias fruges, & legumina. Opſratura igitur eſt minutarum frugum emendarum cura. Nomen, ſed vulgata & Haloandri editio habent hoſpitatura, hoſpitonia, editio Hugonis à porta Oſpitona Budæo, qui comparandis leguminibus creati ſunt: oſpitoniā munus ipſum, verùm vulgata, & Haloandri lectio verior eſt, et ſic hoſpitatura, hoſpitis recipiendi munus, l. 3. §. 13. ... eod. l. 10. §. 2 ... de vac. l. 1. C. de ſacroſanctis Eccleſiis [illegible] l. 6. ... tuter. hoſpitum, id eſt, militum & officialium præbitio, l. 6. §. 3. ... de officio præſid. Id enim ſolebant Alexandrini per vices pati, l. 1. §. 13. ... eod. Erant etiam in bene moratis ciuitatibus Xenodochia, & Xenones, id eſt, loca publica hoſpitibus recipiendis deſtinata. l. 26. l. 18. C. de ſacroſanctis Eccleſ. l. 37. § pro. l. 37. C. de Epiſcopis: Boiſſonius. Illud interea valde notandum eſt, neminem cogi poſſe ad ſuſtinendam hoſpitalitatis præbitionem, l. 6. C. de metatis. et ſi quis à ſuo hoſpite petierit meretricem vel ſcorta vel et [illegible] equos, vel porcos [illegible]. *i* Extraordinariæ ſunt hæ indictiones, quæ ad tempus ex improuiſo indicuntur, vt angariæ belli tempore, equi, muli, verhedi.

k Agminales equi dicuntur quòd agmen exercitus ſequantur, conuectāque impedimenta. Galli le bagage Græci [illegible], ab iis diuerſi, quos iidem appellant [illegible], id eſt maiores equos, qui & parauerdi & paraſredi, vt in lege Bauuariorum Paraſredos donent, aut ipſi vadant vbi eis iniunctum fuerit, Cuiacius ad tit. C. de curſu publico. *l* Mulabus (liceat ita cum Priſciano loqui lib. 7. ... de dat. in) vtebatur. C. de curſu publico & angariis, vt & aſinis vehebantur ad curſum publicum, quod ſuſtuliſſe Iulianum Socrates ſcribit 3. ... Sic Armenij camelis vehebantur inter equites Herodianus 4. quin & bob. vehebantur ad eundem curſum publicum l. 1. C. Th. de curſu publico. Carolum magnum iter feciſſe iunctis bobus, & bubulco, ruſtico more agente, Eginartus ſcribit ... C. de curſu publico.

m Verhedi publici equi curſuales [illegible] Græci ad l. 8. C. de curſu publ. publici, Procopius 2. de bello Perſico, ſic dicti, quòd vehant rhedas, Feſtus, ſunt tamen etiam ſine rhedis. De parauerdis alibi diximus.

n Patrimonialia indicuntur etiam municipibus & incolis, vt hic Imò & has indictiones extraordinarias præſtant vel ipſæ Eccleſiæ, l. omnium 11. C. de ſacroſanctis Eccleſiis. *o* Qui municipes, & incolæ, ... ad municipalem. *p* Id eſt, prout iuſtum fuerit, l. 22. in fin. ... ad municipalem. *q* Tributiones. Haloan. de qua voce dixi ad legem 6. in fin. ... eod. l. 22. ... ad municipalem. *r* Qui primipili honorem geſſit, de quo dicam ad tit. C. de primipilo. *ſ* §. 29. ... eod. l. 9. l. 10. l. 1. ... de vac.

t Pontifices non excuſantur à muneribus patrimonialibus, §. 29. ... eod. adde leg. 10. ... de vacatione munerum, et nec Eccleſia, nec domus regia neceſſitatis tempore, leg. 22. Cod. de curſu publico. *u* Inde originem fortè habet ius illud Gallorum, quod ipſi vocant droict de Champart & Terrage, de quo vide Molinæum tit. 1. conſuet. in princ. num. 2. *x* Imò patrimonialia tantum l. 1. C. de muner. patrimoniorum.

y Decaprotiæ, vulgo, decaprotiæ, Cotes in ... [illegible] Haloand. decaprotia, decemprimatus, l. 1. §. 1. ... eod. Icoſaprotia, viginti primatus. *z* l. 3. §. 10. ... eod. id eſt, decem primum & viginti primi, ſic pentaproti, quinque primi l. 1. C. de priuilegiis eorum qui ſacro palatio militant.

b Creandis, Hal. *c* l. 8. ... eod. *d* Septuagintaquinque, Hal. vera plerunque coluerunt. *f* ... de excuſ. tut. in princ. *g* conſtituit Neroniſten. ... Tacit. 15. *h* Defuncti liberi parentibus non proſunt, ad excuſationem aliiſ ... l. 6. §. 4 ... tit. prox. l. 9. C. de muner. patrim. *k* leg. 2. § 3. ... de excuſ. tut. *l* l. 7. §. 1. ... de decurion. *m* ... leg. 5. ... de iure immunit. *o* leg. 15. l. 18 §. 11. ... tit. prox.

a al. Orphanorum, ... [illegible] ... in vrb. qui corporale ... præbere cogitur ... nihil ex bonis ... eſt qui ... ſcribit ... ſcilicet ... periculo ... & diſtributio ... l. 13. §. decaprotos ... eod. l. 7. C. de Tyronibus. Hæc munera patrimonialia ſunt. *b* Triſariam dixit vt plerique, l. 1. §. 1. in fin. ... de iure immunitatis. *c* In principio huius legis. *d* Patrimonialium. *e* l. 10. C. de curſu publico. *f* Hoſpes. *g* §. 1. ... eod. *h* §. 14. ... tit. l. 7. §. 10. ... tit. prox. *i* vi l. 6. §. 2. ... de excuſat. *k* al. Rhetoribus, l. 6. §. 5. de excuſ. tutor. *l* al. hoſpitem, l. 10. §. 2. ... de vacatione. *m* Idem primus è fiſco Rhetoribus, latinis conſtituit, Suetonius: quod Caſſiodorus Domitiano adſcribit, item ... de Alexandro Seuero, teſte Lampridio. *n* ... C. ... *o* Vacatio, nec ... leges ... quæ habet. *p* ... C. ... in fin. *q* l. 31. ... de procuratoribus ... de his nulli ... leg. l. 13. in fin. ... de publicis ... l. 1. §. ... appellandum. l. 13. in fin. ... *r* ... l. 7. C. de appellationibus l. C. de decurionibus ... C. ... publicis muneribus. *ſ* l. 79. ... *t* Inquietabat, Hal. *u* Ad eas adnata ... gatur, excuſationem muneris ab liberis ... l. 1. de fin. ... iure immunitatis ... qui ... *y* vide ... Cod. ... *x* ... l. 8. §. ... de muner. *z* l. 8. tit. prox. *r* Nam liberi nati etiam Senatum alij in bello ſunt

quā

Universidad Rey Juan Carlos

quæ conſilio *a* prudentiâ viri, vel patrimonio ſufficientis in homines obiri poſſunt, niſi certis, & receptis probabilibus cauſis non remittuntur. 8 ¶ Qui pueros primas *b* literas docent immunitatem à ciuilibus muneribus non habent. ſed ne cui eorum id quod ſupra *c* vires ſit, indicatur, ad præſidis religionem pertinet, ſiue in ciuitatibus, ſiue in vicis primas literas magiſtri doceant.

De naue.

3 *Scæuola* lib. 3. Regularum.

HIs qui naues marinas *d* fabricauerunt, & ad annonam populi Romani præbuerint *e*, non minores *f* quinquaginta millium modiorum, aut plures ſingulas non *g* minores decem millium modiorum, donec hæ naues nauigant, aut aliæ in earum locum, muneris publici vacatio præſtatur ob nauem. Senatores *h* autem hanc vacationem habere non poſſunt: quòd nec habere illis nauem *i* ex lege Iulia repetundarum licet.

De his qui reipublicæ cauſa abſuerunt.

4 *Neratius* lib. 1. Membranarum.

TEmpus vacationis, quod *k* datur eis qui reipublicæ cauſa affuerunt *l*, non ex eo die numerandum eſt, quo quis abeſſe deſiit, ſed cum quodam laxamento itineris. neque enim minus abeſſe reipublicæ cauſa intelligendus eſt, qui adit negotium vel ab eo reuertitur ſi quis tamen plus iuſto temporis, aut itinere, aut in alio loco commoratus conſumpſerit: ita ea interpretanda erit, vt ex eo tempore vacationis dies incipiat ei cedere, quo iter ex commodo *m* peragere potuiſſet.

De decurionatu.

5 *Macer* lib. 2. de officio Præſidis.

AN *n* Decurionatu, quamuis hic quoque honor eſt, ad alium honorem nullam vacationem tribuendam Vlpianus reſpondit.

De his quæ extra ordinem imperantur.

6 *Papinianus* lib. 2. Quæſtionum.

HI qui muneris publici vacationem *o* habent *p*, ad ea quæ *q* extra ordinem imperantur, compelli non ſolent.

De veteranis.

7 *Idem* lib. 36. Quæſtionum.

A Muneribus *r*, quæ *ſ* non patrimoniis *t* indicuntur: veterani poſt optimi noſtri Seueri Auguſti literas perpetuò excuſantur.

De eodem. De numero liberorum. 1. *De redemptoribus vectigalium.* 2. *De liberis veteranorum.* 3. *De collationibus extraordinariis: & his quæ à lege fiunt.* 4. *De philoſophis.* 5. *De eo qui Romæ litigat.*

8 *Idem* lib. 1. Reſponſorum.

IN honoribus delatis neque *u* maior annorum *x* ſeptuaginta, neque pater numero quinque liberorum excuſatur. Sed in Aſia ſacerdotium *y* prouinciæ ſuſcipere non coguntur numero liberorum quinque ſubnixi, quod optimus maximúſque princeps noſter Seuerus Auguſtus decreuit, ac poſtea in cæteris *z* prouinciis ſeruandum eſſe conſtituit. 1 ¶ Non alios fiſci vectigalium redemptores à muneribus ciuilibus, ac tutelis *a* excuſari placuit, quàm eos qui præſentes *b* negotium exercerent. 2 ¶ Vacationum priuilegia non *c* [vetant] liberos veteranorum.

3 ¶ Qui muneris publici vacationem habet, per magiſtratus ex *d* improuiſo collationes indictas rectè recuſat. eas *e* verò, quæ è lege fiunt, recuſare non debet.

4 ¶ Philoſophis *f*, qui ſe frequentes atque vtiles per eandem ſtudiorum ſectam contendentibus præbent, tutelas *g*, item munera ſordida corporalia remitti placuit, non *a* ea quæ ſumptibus expediuntur. etenim verè philoſophantes pecuniam contemnunt *b*, cuius retinendæ cupidine fictum *c* adſeuerationem detegunt.

5 ¶ Qui maximos principes appellauit, & cauſam propriam acturus Romam profectus eſt: quoad cognitionem accipiat, ab honoribus, & ciuilibus muneribus apud ſuos excuſatur.

De profeſſoribus. 1. *De negotiatoribus frumentariis.*

9 *Paulus* lib. 1. Reſponſorum.

EOs qui Romæ *d* profitentur, proinde *e* in patria ſua excuſari muneribus oportere, ac ſi in patria ſua profiterentur. 1 ¶ Paulus reſpondit, priuilegium frumentariis *f* negotiatoribus conceſſum etiam ad honores excuſandos pertinere.

De oneribus patrimonialibus. 1. *De corpore menſorum frumenti.* 2. *De militibus & profeſſoribus.* 3. *De paupertate & facultatibus auctis.* 4. *De defenſoribus reipublicæ.*

10 *Idem* lib. 1. Sententiarum.

AB his oneribus quæ poſſeſſionibus vel patrimonio indicuntur, nulla *g* priuilegia præſtant vacationē. 1 ¶ Corpus menſorarum *h* frumenti iuxta annonam vrbis habent *i* vacationem. in prouinciis non idem *k*. 2 ¶ Angariorum *l* præſtatio, & recipiendi hoſpitis *m* neceſſitas, & militi, & liberalium *n* artium profeſſoribus *o* inter cætera remiſſa ſunt.

3 ¶ Auctis *p* poſt appellationem medio tempore facultatibus, paupertatis obtentu non excuſantur.

4 ¶ Defenſores *q* reipublicæ ab honoribus & muneribus eodem tempore vacant.

De muneribus patrimonialibus.

11 *Hermogenianus* lib. 1. Iuris epitomarum.

SVnt munera, quæ rei *r* propriè cohærent, de quibus neque liberi, neque ætas, nec merita militiæ, nec vllum aliud priuilegium iure tribuit excuſationem. Vt *ſ* ſunt *t* prædiorum collatio *u*, viæ ſternendæ, angariorumve exhibitio, hoſpitis ſuſcipiendi munus *x*: (nam nec huius quiſquam excuſationem præter eos, quibus principali beneficio conceſſum eſt, habet) & ſi qua ſunt præterea alia huiuſmodi.

De legato. 1. *De comitibus præſidum.*

12 *Paulus* lib. 1. Sententiarum.

LEgato *y*, qui publicum negotium tuitus ſit, intra tempora vacationis præſtituta curſum eiuſdem negotij defenſio mandari non poteſt. 1 ¶ Comites *z* præſidum, & proconſulum, procuratorúmve Cæſaris, à muneribus, vel honoribus, & tutelis *a* vacant.

De his qui operam dare ad iudicandum non poſſunt. 1. *De plena vel exigua vacatione.* 2. *De maiore indicendi.*

13 *Vlpianus* lib. 23. ad Edictum.

PRætor eos, quoſcunque intelligit operam *b* dare non poſſe ad iudicandum, pollicetur ſe excuſaturum: forte quòd in perpetuum quis operam dare non poteſt, quod in eam valetudinem *c* incidit, vt certum ſit eum ciuilia officia ſubire non poſſe: aut ſi alio morbo

ſeo ex eadem lege pluſquam viginti & ſu bonis, pluſquam quingenta millia ſeſtertium habere non poterant, *Idem.* [illegible] *de his qui naues habere non poſſunt.* i l. 46. § 2. ff. *de iure fiſci.* k l. 20. § 3. ff. *de excuſat. tut.*

l Abſunt, *Hal.* m Id eſt, commodè. n ſub adeptos, Goth.

o Immunitatem. p à principe. q l. 8. § 3. l. ed. vult. *C. de vacat. publ. muner.*

r Muneribus ciuilibus, *vulg. Hal. Hugo à Porta.* adde l. vlt. in ſi. ff. *de veteranis.*

ſ Munera quæ patrimoniis non indicantur quæ putantur [illegible] perſonalia.

t l. 2. ff. *de veteranis.* u l. 5. § 2. ff. *eod.*

x Maior annis ſeptuaginta, *Hal.* maior annis ſeptuaginta quinque, *vulg.*

y Sacerdotia, quorum hic fit mentio, [illegible]. munera fuerunt prouincialia, quia adijciebantur, qui ludis præerant in honorem Deorum inſtitutis cum ſumptu aliquo: [illegible] Sacerdos muneratius, qui ludis theatralibus præerat, Huiuſmodi munus fuit Aſiarchia: [illegible] Bithyniarchia, Cappadociarchia [illegible] Phœnicarchia [illegible]. r Præter Aſiam.

a vide quæ ſcripſi ad l. [illegible] *C. de excuſat. tut.*

b Qui per ſe negotiantur [illegible] nomine, *Cuiac. ad l. vult. C. de conductor. vectig. fiſci.*

c Non ſpectant ad liberos, *vulg. Hal. Hugo à Porta*, imò ſpectant, l. 2. ff. *de veteran.*

d l. 8. § 2. l. vult. *C. de vacat. publ. muner.* e l. vult. *C. de vacat. publ. muner.*

f l. 6. § 5. & 7. ff. *de excuſ. tut.* g d. § 5.

ignibus, ſic non diſcernendibus arguitur: ſicque Chriſtianus miles videri poteſt, non poteſt inueniri. [illegible] impedimenta hæc ſunt non ad [illegible] non ſubſidia poſſeſſione [illegible] opum non fulcitur religio, ſed [illegible]

c Ficta adſeueratio dicitur, et ſicta coelibatus, [illegible] *C. de* [illegible] d l. 6. § 11. ff. *de excuſ. tut.* e perinde, *vulg. Hal.* [illegible] *ad municip.* [illegible] *C. de mulier. in quo loco.* [illegible]

f ſitis ſiex. [illegible] ff. *de muner.* g Idéoque neque miles, neque [illegible] [illegible] ff. *de muner.* nec Eccleſia, neque mulier, l. penul. *C. de muner. patr.* [illegible] *in quo loco.* h menſorum, *Hal. Hugo à Porta* [illegible] *C. de cond. in publ.* [illegible] menſores Præfecto vrbis parebant [illegible] in portubus Tiberinis horrea & in his annonæ vrbicæ. Inde menſores [illegible] quibus iunguntur caudicarij, id eſt naucleri frumentarij, l. 1. *C. Theod.* [illegible] [illegible] *C. Theod. de ſuariis.* i habet. k item.

l angariorum, *vulg. Hal.* [illegible] *C. de curſu publ.* m [illegible] ff. *de muner.*

n l. vlt. ff. *de iure.* o Profeſſores & medici excuſantur à muneribus [illegible] recipiendi hoſpitis [illegible] ff. *de muner.* [illegible] *C. de metatis.* [illegible] quod munus [illegible] vocauit.

p l. 4. § 1. ff. *de muner.* q adde l. 3. § 15. ff. *de muner.*

r Rei cohærentia ſeu Realia munera omnes præſtant. A realibus non excuſat numerus liberorum, ætas, militia, nullum denique, licet ſacerdotij priuilegium.

ſ Realium munerum exempla hæc, prædiorum collatio, viæ ſternendæ, angariorum exhibitio, hoſpitis ſuſcipiendi munus. t vt eſt, [illegible] A muneribus, quæ rebus cohærent, nullum priuilegium excuſat, [illegible] in [illegible] &c. [illegible]

u *Legendum* [illegible], Prædiorum collatio, viæ ſternendæ, &c. [illegible] ſternendam, adde quæ ſcripſi ad l. 27. § 3. ff. *de uſuf.*

x Græci [illegible] appellant, [illegible] Hoſpitis ſuſcipiendi munus, [illegible] Hoſpitis, ſiquam, etiam militis, l. 1. *C. de muner. patrim.* [illegible] l. vlt. ff. *de muner.* l. 1. *C. de Epiſc. & Cleric.* [illegible] *C. de metatis.* [illegible]

y l. 8. *de leg.* z l. 6. ff. *de off. præſid.* l. 4. ff. *de off.* [illegible]

a Tutelas nominatim ſemel [illegible] immunitas [illegible] tutelas remiſſas non cenſeri, l. 8. § 1. ff. [illegible] *de excuſ. tut.* [illegible] *in Gordiano.* Familiæ Gordiani ſenatus decreuit, vt à curatis & legationibus, & à publicis neceſſitatibus, niſi ſi vellent poſteri eius, ſemper vacarent. Eodem modo [illegible] munera nominatim remitti oportet.

b Operam dare iudex dicitur, vt & arbiter, l. 18. ff. *de arbitr.* vbi dixi.

c l. 7. § 7. ff. *eod.* l. 18. § 27. ff. *de muner.*

laboret, vt ſuis rebus ſupereſſe non poſſit, vel ſi quod *a* ſacerdotium *b* nancti ſint, vt diſcedere ab eo ſine *c* religione non poſſint. nam & hi in perpetuum excuſantur.

1 ¶ Duo genera tribuendæ muneris publici vacationis ſunt: vnum plenius, cum & militiæ datur: aliud exiguius, cum nudam muneris vacationem acceperit.

2 ¶ Qui autem non habet excuſationem, etiam inuitus *d* iudicare cogitur. 3 ¶ Si poſt cauſam actam cœperit ſe excuſare iudex: ſi quidem priuilegio, quod habuit antè *e* quam ſuſciperet iudicium, velit ſe excuſare, nec *f* audiendus eſt: ſemel enim agnoſcendo *g* iudicium, renunciat excuſationi. quòd ſi poſtea iuſta cauſa incidit, vt iudex vel ad tempus excuſetur, non debet in alium iudicium transferri, ſi cum captione id futurum eſt alterutrius. tolerabilius denique eſt, interdum iudicem qui ſemel cognouerat, tantiſper expectare, quàm iudici nouo rem turſum iudicandam committere.

De filiis defunctis. 1. Ne cui duæ curæ operis eodem tempore imponantur.

14. *Modeſtinus* lib. 7 Regularum.

AD excuſationem munerum defunctus *h* filius non prodeſt *i*, præterquàm *g* in bello amiſſus.

1 ¶ Eodem tempore idem *l* duas curas operis non adminiſtrabit *m*.

DE IVRE *n* IMMVNITATIS *o*.

TIT. VI.

De his qui in nauibus operantur. 1. De heredibus. 2. De deſcendentibus ex fœminis.

1. *Vlpianus* lib. 3. Opinionum.

QVI ob hoc tantùm *p* in nauibus ſint, vt in his agendi cauſa operarentur, nulla conſtitutione immunitatem à muneribus ciuilibus habent. 1 ¶ Perſonis *q* datæ immunitates, hæredibus non *r* relinquuntur.

2 ¶ Sed & generi *ſ* poſteriſque *t* datæ conſuetudines, ad eos qui ex fœminis nati ſunt, non *u* pertinent.

De his qui ſe aſtrinxerunt cum compelli non poſſint.

1. De impuberibus.

2. *Idem* lib. 4. de officio Proconſulis.

SI qui certa *x* conditione muneribus vel honoribus ſe aſtrinxerunt, cùm *y* aliàs compelli non poſſent inuiti ſuſcipere iuſtum honorem: fides *z* eis ſeruanda eſt, conditioque, qua ſe ad munera ſiue honores applicari paſſi ſunt. 1 ¶ Impuberes *a*, quamuis *b* neceſſitas penuriæ hominum cogat, ad honores non eſſe admittendos, reſcripto ad Benidium *c* Ruſum legatum Ciliciæ declaratur.

De ætate.

3. *Idem* libro quinto.

MAiores ſeptuaginta *d* annis à tutelis & muneribus perſonalibus vacant. ſed qui ingreſſus eſt ſeptuageſimum annum, nondum *e* egreſſus, hac vacatione non vtetur: quia non videtur maior eſſe ſeptuaginta annis, qui annum agit ſeptuageſimum *f*.

De poſteris.

4. *Arrius Menander* lib. 2. Regularum.

IMmunitates generaliter tributæ eo iure, vt ad poſteros *g* tranſmitterentur, in perpetuum *h* ſuccedentibus *i* durant.

De ætate. 2. De numero liberorum. 3. De negotiatoribus. De nauiculariis & eorum liberis & libertis. 7. De votatis ad munera principum excuſationem habere. 8. De negotiatione & conciliariis. 10. De publicanis. 11. De colonis Cæſaris. 12. De collegiis & corporibus.

5. *Calliſtratus* lib. 1. de Cognitionibus.

SEmper in ciuitate noſtra *a* ſenectus *b* venerabilis *c* fuit. namque maiores noſtri penè eundem honorem *d* ſenibus, quem magiſtratibus tribuebant. Circa munera quoque municipalia ſubeunda idem *e* honor ſenectuti tributus eſt. Sed eum qui in ſenectute locuples factus eſt, & antè nullo publico munere functus eſt, dici poteſt nō eximi ab hoc onere priuilegio ætatis: maximè ſi non tā corpore habeat vexationem, quàm pecuniæ erogationē indicti muneris adminiſtratio: & ex ea ſit ciuitate, in qua non facilè ſufficientes viri publicis muneribus inueniantur. 1 ¶ Legem quoque reſpici cuiuſque loci *f* oportet, an cùm aliquas immunitates nominatim complecteretur, etiam de numero annorum in ea commemoretur. idque etiam colligi poteſt ex literis Diui Pij, quas emiſit ad Ennium Proculum proconſulem prouinciæ Africæ. 2 ¶ Demonſtratur variè, nec abſciſſe *g* numerum liberorum ad excuſationem municipalium munerum prodeſſe, ex reſcriptis Diui Helij Pertinacis. namque Siluio Candido in hæc verba reſcripſit: [illegible Greek] *[illegible]* k.

3 ¶ Negotiatores qui annonam vrbis adiuuant, item nauicularij *l*, qui annonæ vrbis ſeruiunt, immunitatem à muneribus publicis conſequuntur, quandiu *m* in eiuſmodi actu ſunt. nam remunerandi pericula eorum, quin etiam & hortandi *n* præmiis, meritò placuit: vt qui peregrè muneribus, & quidem publicis, cum periculo & labore funguntur, à domeſticis vexationibus & ſumptibus liberentur: cùm non ſit alienum dicere, etiam hos reipublicæ cauſa, dum annonæ vrbis ſeruiunt, abeſſe.

4 ¶ Immunitatis, quæ nauiculariis præſtatur, certa *o* forma data eſt. quam immunitatem ipſi dumtaxat habent, non *p* etiam liberis aut libertis eorum præſtatur. idque principalibus conſtitutionibus declaratur.

5 ¶ Diuus Hadrianus reſcripſit, immunitatem nauium maritimarum *q* dumtaxat habere, qui annonæ vrbis ſeruiunt. 6 ¶ Licèt in corpore *r* nauiculariorum quis ſit, nauem tamen vel naues non habeat, nec omnia ei congruant, quæ principalibus conſtitutionibus cauta ſunt, non poterit priuilegio nauiculariis indulto vti. idque & Diui fratres reſcripſerunt in hæc verba: [illegible Greek] *[illegible]*

7 ¶ Hoc circa vacationes dicendum eſt, vt, ſi antè quiſ ad munera municipalia vocatus ſit, quàm negotiari inciperet, vel antè *s* quàm in collegio adlegeretur, quod *t* immunitatem pariat, vel antè quàm ſeptuagenarius fieret, vel antè quàm publicè profiteretur, vel antè quā liberos ſuſciperet, compellatur ad honorem gerendum.

q Perſonalis immunitas ad heredem non tranſit. r l. 28. in fi. ff. de legat. 2. [illegible] C. de excuſ. muner.
ſ Generi immunitas data, ad nepotes ex fœminis non pertinet.
t Poſteris data immunitas ad eos qui nati ex fœminis ſunt, non pertinet.
u [illegible] pertinent [illegible] Vbi agitur de immunitatibus, filia non venturae: in aliis, puta tutelis, legatis præſtandis, contra: liberi, poſterorum nomine aliæ continentur. [illegible]
x l. 1. C. de his qui ſponte.
y Sponte ſuſcepit, qui inuitus compelli non poteſt.
z Fidem ſeruare debet, qui quid ſuſcipit. [illegible] C. de obligat.
a Impubes ad honores non admittitur, etiamſi neceſſitas & penuria ſit aliorum hominum. [illegible] de muner. b Neceſſitas non ſemper licitum facit, quod alias illicitum eſt. c Benidium, Hal.
d Septuagenarius excuſationem habet à muneribus perſonalibus. [illegible] v. Cuiac. cap. 33. de præſcript.
e Qui annum aliquem ingreſſus eſt, nondum egreſſus intelligitur.
f Nihilo [illegible] in Syria annos 65. excuſationem præſtant. [illegible] de muner.
g Poſteris [illegible] immunitas, [illegible] poſteris eo tamen nomine non comprehenduntur ex fœminis nati. [illegible]
h Succeduntur [illegible] i Qui nulla [illegible]
[illegible]

[illegible] addamus eos [illegible] non coguntur dicere teſtimonium [illegible] à lutore manumiſsi [illegible] ad honorem ciuilem [illegible]
f Conſuetudo cuiuſque loci inſpicitur. [illegible] g Ita [illegible] h [illegible] i Nota de [illegible] liberorum [illegible] k [illegible] patrimonialia dici ad Tit. [illegible] à quibus muneribus excuſantur [illegible] n Adhortanda [illegible] reſpublica ratione [illegible] o [illegible] p [illegible] q Naues maritimæ [illegible] r Nauiculariorum corpus, & collegium [illegible] ſ [illegible] Munera publica [illegible]
[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

8 ¶ Negotiatio pro a incremento facultatum exercenda eſt alioquin ſi quis maiore b pecuniæ ſuæ parte negotiationem exercebit, ruſus locuples factus in eadem quantitate negotiationis perſeuerauerit, tenebitur muneribus, ſicuti locupletes, qui modica pecunia comparatis nauibus, munerib. ſe publicis ſubtrahere tentant. idque ita obſeruandum epiſtola Diui Hadriani ſcriptũ eſt.

9 ¶ Diuus quoque Pius reſcripſit, vt quotiens de aliquo naviculario quæratur, illud excutiatur, an effugiendorum munerum cauſa imaginem c nauicularij induat.

10 ¶ Conductores etiam vectigalium fiſci neceſſitate ſubeundorum municipalium munerũ non d obſtringuntur, idque ita obſeruandum Diui fratres reſcripſerunt. Ex quo principali reſcripto intelligi poteſt non e honori conductorum datum, ne compellantur ad munera municipalia, ſed ne extenuentur facultates eorum quæ ſubſignatæ ſint fiſco. Vnde ſubſiſti poteſt, an prohibendi ſint à præſide, vel procuratore Cæſaris, etiam ſi vltrò f ſe offerant municipalibus muneribus, quod propius eſt defendere, niſi ſi pariâ g fiſco feciſſe dicantur.

11 ¶ Coloni h quoque Cæſaris à muneribus municipalibus liberantur i, vt idoniores prædiis fiſcalib. habeantur. 12 ¶ Quibuſdam k collegiis vel corporibus, quib. ius coëundi lege permiſſum eſt, immunitas tribuitur, ſcilicet eis collegiis vel corporibus, in quibus artificij l ſui cauſa vnuſquiſque adſumitur, vt fabrorum corpus eſt, & ſi qua eandem rationem originis habent, id eſt, idcirco inſtituta ſunt, vt neceſſariam operam publicis vtilitatibus exhiberent. Nec omnibus promiſcuè, qui adſumpti ſunt in his collegiis, immunitas datur, ſed artificibus m duntaxat. Nec ab omni ætate allegi n poſſunt, vt Diuo Pio placuit, qui reprobauit prolixæ vel imbecillæ o admodum ætatis homines. Sed ne quidem eos qui augeant facultates, & munera ciuitatum ſuſtinere poſſunt, priuilegiis, quæ tenuioribus per collegia diſtributa conceſſa ſunt, vti poſſe, plurifariam p conſtitutum eſt. 13 ¶ Eos qui in corporibus allecti ſunt, quæ immunitatem præbent q, naviculariorum, ſi r honorem decurionatus adgnouerint, compellendos ſubire publica munera, accepi. idque etiam confirmatum videtur reſcripto Diui Pertinacis.

De his qui ob munerum grauiorem conditionem vacationem aliquam habent.

6 *Tarruntenus* s *Paternus* lib. 2. Militarium.

QVibuſdam aliquam vacationem munerum grauiorum t conditio tribuit: vt u ſunt x menſores y, optio z, valetudinarij a, medici b, capſarij c, & artifices, & qui foſſam d faciunt, veterinarij e, architectus, gubernatores, naupegi a, balliſtarij b, ſpecularij c, fabri, ſagittarij, ærarij d, bucularum e ſtructores f, carpentarij g, ſcandularij h, gladiatores i, aquilices k, tubarij l, cornuarij m, arcuarij n, plumbarij o, ferrarij, lapidarij, & hi qui calcem coquunt p, & qui ſyluam infindunt q, qui carbonem r cædunt, ac torrent. in eodem numero haberi ſolent lanij, venatores s, victimarij t, & optio u fabricæ, & qui ægris x præſtò ſunt. librarij quoque, qui y docere poſſunt, & horreorum librarij z, & librarij depoſitorum a, & librarij caducorum b, & adiutores cornicularioru c, & ſtratores d, & polliones e, & cuſtodes armorum, & præco, & bucinator f. hi igitur omnes inter immunes habentur.

DE LEGATIONIBVS g. TIT. VII.

De legatione deſerta.

1 *Vlpianus* lib. 8. ad Maſſurium Sabinum.

LEGATVS municipalis, ſi deſeruerit h legationem, pœna adficiatur extraordinaria, motus ordine, vt plerumque ſolet.

De poſtulationibus contra [illegible] *ſi legatur. 1. De quæſtione, an ſit legatio deſerta. 2. An ceſſatio* [illegible] *legati noceat alij. 3. De legatione.*

2 *Idem* lib. 2. Opinionum.

---

o Imbecillæ. *Hal.* imbecillis. *Vulg.* p Plurifariam dixit, et alibi plurifariam, *l. vlt.* §. 28. ff. [illegible] & quadrifariam *l.* 10. §. 4. ff. [illegible] plurifariam verò idem quod multifariam, [illegible] ſic enim vertit vetus interpres. Epiſt. Pauli ad *Hebr.* c. 1. q Vt naviculariorum, *Hal.* *l.* 9. *in fin.* ff. *de decur.* r Immunitatem amittit qui decurionatum agnouit. *l.* 13. *in fin.* ff. [illegible] *de his qui ſponte munera* [illegible] qui tamen decurionatum, veluti honorem aliquem municipalem, non [illegible] *l.* 1. *C. de his qui ſponte munera.* s Aurelius Arcadius libro ſingulari de muneribus ciuilibus. *Hal.* alias T. Aruntenus hic fortè legendum. Præfectus Prætorio ſub Antonino, quem T. Aruntenum Vegetius ſcribit diligentiſſimum aſſertorem iuris militaris. t Grauium *Hal.* u Hi omnes qui ſequuntur, non ſunt promiſcui vulgi artifices, ſed, vt docet huius legis inſcriptio, militiæ & exercitui artifices: quales permulti exercitum ſequebantur. x adde huic legi *l.* 1. *C. de excuſ. artif.* y Menſores hic ſunt frumentarij, de quib. dixi [illegible] vel qui in caſtris dimetiuntur ad podiſmum (podiſmus eſt dimenſio pedibus facta) loca in quibus milites tentoria figant. [illegible] z Optio eſt adiutor. adde Feſtum in Optio. [illegible] Hinc [illegible] optiones dicuntur in *l. vlt. C.* [illegible] id eſt, quem decurio aut centurio optat ſibi miniſtrum, [illegible] qui olim accenſus dicebatur. [illegible] optiones igitur, ſunt adiutores militum gradu ſuccedentium, ſiue dignitorum, ac priorum, quibus reſpondent, quos Galli [illegible] appellant. etiam optiones in fabricis militaribus [illegible] Hinc optio fabricæ. [illegible] & legatarij, Galli, [illegible] optiones vel opinatores [illegible] hinc optio militum [illegible] annonæ. [illegible] Galli [illegible] interdum etiam optiones vocantur [illegible] *l.* 8. ff. *de bon. damn.* hinc Ambroſio optiones carceris, de quibus [illegible]

a Valetudinarij medici, (Budæus ita coniunctim legere videtur) qui valetudinarios affectos curant, [illegible] ad officium præfecti caſtrorum pertinebat expenſas dare medicis, 2. *Veget.* 10. [illegible] valetudinarios interpretatur ipſos infirmos, [illegible] *Celſus lib.* 5. [illegible] valetudinarium locum in quo infirmi [illegible] b *l.* [illegible] ex quib. cauſ. maiores. c Capſarij [illegible] alio ſenſu accipiuntur in *l.* 3. ff. *de off. præf.* [illegible] pro veſtimentorum cuſtodibus & librorum portatoribus in *l.* 13. ff. [illegible] Nerone 36. [illegible] Cæterùm Vegetius principalium militum nomina percenſens 2. c. 7. meminit librariorum, qui in libros referebant rationes ad milites pertinentes. librariorum etiam meminit hæc lex [illegible]

d Foſſores Galli [illegible] adde 6. *Veget.* 10.

e [illegible] mulomedici [illegible] *C. de excuſ. artif.* Idem [illegible] equos aſſignat: veterina eſt iumentum, à vehendo, vel quod ad ventrem onus aliquod gerat. *Feſtus in voce veterinam.*

a Naupegi, vulg. fabricatores nauium. b Balliſtarij vulg. *Hal.* Balliſta genus tormenti bellici, 3. *Veget.* 24. cuius deſcriptionem [illegible] apud Ammian. [illegible] c Hæc vox deeſt in vulgata. Specularij videntur eſſe qui à Vegetio dicuntur [illegible] *Veget.* [illegible] ſpecularium meminit lex [illegible] *de excuſ. artif.* ſed alio ſenſu [illegible] *de excuſ. artif.* [illegible] Græci appellant [illegible] d Ærarij [illegible] e Buccularij, Bruſtores. *Vulg.* [illegible] ſtructores.

Hal. vtrobique ergo dicendi à ſtructoribus, bucularij vel bucclarij. *Turneb.* 9. *adu.* 16. legit bucularios, quos interpretatur galearum ſtructores. eſt enim bucula, pars galeæ, alij tamen volunt eſſe buccæ tegimentum, [illegible] In lexico [illegible] bucula, [illegible] alij volunt eſſe inſtrumentum in quo [illegible] catapulta [illegible] Turnebi opinionem confirmo. *l.* 1. *C. de fabricenſib.* cum iubeat per tricenos dies ex ære tam apud Antiochiam quàm apud Conſtantinopolim à ſingulis barbaricariis caſſides, ſed & buccula [illegible] octo verò apud Antiochiam caſſidas, totidemque bucculas per dies 30. & tegerent argento, & deaurarent. [illegible] Lorica & [illegible] de caſſide buccula pendens. De buccellariis alibi dicā. Porrò Alciat. legit hic, *buccularios.* f Structores, ædificatores, *l.* 1. *C. de excuſ. artif.* [illegible] *Veget.* 2. c. 11. [illegible] lapicidas, ſectores. g *d. l.* [illegible] *de excuſ. artif.* 2. *Veget.* 11. h Scandularij qui è ſcandulis hybernas contegebant. Scindulæ (Scindulas appellat à ſcindendo, Iſidorus [illegible]) tabulæ ſunt ligneæ à ſcandendo dictæ, quæ vicem tegularum præſtant, [illegible] vel glandiferis. 16. *Plin.* 10. de ſcandulariis intellexit *Veget.* 2. c. 11. habent, inquit, fabros lignarios, inſtructores, carpentarios, ferrarios, pictores, [illegible] *l. vlt. C. de excuſ. artif.*) reliquoſque artifices ad hybernorum ædificia fabricanda.

i Gladiatores non ſunt [illegible] à laniſtis inſtituebantur, ſed [illegible] id eſt, gladiatorum artifices. [illegible] Lipſius [illegible] gladiatoris vocabulũ propriè vſurpari, ſed parum vſitatè. Demoſthenes [illegible] k Aquileges, *Hugo & Paris. Hal.* [illegible] *Plin.* [illegible] Aquilices ab aquis eliciendis, vt aquilicium, quod in magna ſiccitate fieri ſolet. Tertullian. [illegible] Aquilicia Ioui immolaris, nudipedalia populo denunciatis [illegible] Iſidorus [illegible] Auſtri [illegible] & Elices, id eſt, ſulci aquarij, [illegible] *Columel.* [illegible] & Iupiter elicius. *Ouid.* [illegible] aquilices ferè iidem ac libratores, *l. vlt. C. de excuſ. artif.* l Tubularij. *Turneb.* [illegible] qui tribulos & murices faciunt, quibus equorum configantur pedes. Idem tamen vocem tubarij probat *ibidem.* Tubarij ſunt tubarum opifices, à tibicinæ diuerſi. Tubularij meminit Ammianus lib. 18. [illegible] quæ vox non à tubulis, [illegible] ſed à tuba deducitur, [illegible] m Cornuarij, qui cornua militaria conficiunt. Cornu militare ex vris agreſtibus fit, [illegible] *Veget.* [illegible] Cornuarius autem non idem eſt quod cornicen, qui olim [illegible] *Veget.* [illegible] nec enim tibia prælium committere ſolent, ſed committendum monere. n Arcuum opifices. arcarij, *vulg.* o *l. vlt. C. de excuſ. artif.* p Coquunt, *Hal.* q Incidunt, *Vulg. Hal.* r Arborum, *vulg.* s Venatoribus immunitas data eſt, [illegible] militibus, [illegible] Venatores milites non ſunt manifeſtè. Cæteri venatores qui [illegible] non ideo à ciuilibus muneribus excuſantur, [illegible] *de excuſ. mun.* t Ij victimas in exercitu cædebant. *Bud.* vel potius vendebant. [illegible]

u Id eſt, adiutores præfecti fabrorum, de quo *Veget.* [illegible] fabrica eſt locus in quo arma conficiuntur [illegible] Galli [illegible] hinc Fabricenſes, qui in fabricis operantur, *tit. C. de Fabricenſibus.* x Medici, [illegible] *Veget.* [illegible] y Hos intelligo qui in libros referunt rationes ad milites pertinentes, 2. *Veget.* 7. z Librarij ſunt, exceptores [illegible] vel quaſi tabularij. a Mos enim erat [illegible] quod milites conſequebantur, dimidia pars ſequeſtraretur [illegible] & ſeruaretur ipſis militibus [illegible] *Veget.* [illegible] b Caduca dicuntur, quæ ex aliqua cauſa in fiſcum cadunt. [illegible] c Cornicularius eſt, qui corniculo tribuni militem præcedit, [illegible] in ordinibus tribuni militum, & in acie cornu. [illegible] *Veget.* [illegible] Macedonia [illegible] *Tranquillus de claris Grammaticis.* [illegible] de Cornicularis ſecretarij [illegible] d [illegible] *C. de Stratoribus.*

e Polliones, *Hugo & Paris* pelliones. *Hal.* pollitores. *Turneb.* 9. *cap.* 16. pollitores, qui arma, gladios, galeas poliunt: pelliones, qui pelles, ſub quib. milites hyeme degunt, conficiunt. [illegible] adde quæ not. de pollintoribus ad *l.* 72. §. 5. ff. *de ſolut.* [illegible] Pollio [illegible] pellarius. Iulius Firmic. *lib.* 3. [illegible] *C. de excuſ. artif.* [illegible] f Buccinator. *Haloand.* g 10. *C.* 63. h lg 1. §. 1. [illegible]

Marginal notes (left): [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Legatus contra rempublicam, cuius legatus eſt, per alium a à principe quid poſtulare poteſt.

1 ¶ Vtrum quis deſeruerit b legationem, aut ex neceſſaria cauſa moram paſſus ſit, ordini patriæ ſuæ probare debet. 2 ¶ Ceſſatio vnius legati ei qui munus, vt oporteret, obiit, non nocet. 3 ¶ His qui gratuitam legationem ſuſceperunt, legatiuum c ex forma reſtituitur.

An in legatum actio detur.

3. *Africanus* lib. 3. d Quæſtionum.

Cvm quæritur, an in eum qui in legatione ſit, actio dari debeat: non tam intereſt, vbi quis aut crediderit, aut dari ſtipulatus ſit, quàm illud, an id actum ſit, vt legationis e tempore ſolueretur.

De debitore reipublicæ. 1. De his qui poſtulare non poſſunt. 2. De debitore fiſci. 3. De accuſatore. 4. De vicario. 5. De ordine. 6. De numero legatorum.

4. *Marcianus* lib. 12. Inſtitutionum.

Sciendum eſt, debitorem reipublicæ legatione fungi non poſſe. & ita Diuus Pius Claudio Saturnino & Fauſtino reſcripſit. 1 ¶ Sed & eos f, quibus ius poſtulandi non eſt, legatione fungi poſſe, & ideo g harena h miſſum, non iure legatum eſſe miſſum Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. 2 ¶ Debitores autem fiſci non prohibentur legatione fungi. 3 ¶ Si accuſatio alicuius publicè inſtituta ſit, non eſt compellendus accuſator ad eum legationem ſuſcipere, qui ſe amicum vel domeſticum dicit eius qui accuſatur. & ita Diui fratres Aemilio Rupho reſcripſerunt. 4 ¶ Legati vicarios dare non alios poſſunt, niſi filios ſuos.

5 ¶ Ordine i vnuſquiſque munere legationis fungi cogitur. & non aliàs compellendus eſt munere legationis fungi, quam ſi priores, qui in curiam lecti ſunt, functi ſint. ¶ Sed ſi legatio de primoribus k viris deſideret perſonas, & qui ordine vocantur, inferiores ſint, non l eſſe obſeruandum ordinem Diuus Hadrianus ad Clazomenios reſcripſit. 6 ¶ Præcipitur autem edicto Diui Veſpaſiani omnibus ciuitatibus, ne plures quàm ternos m legatos mittant.

Quod tempus legato proſit. 1. Si non conſtet legatus ſit, n necne.

5. *Scæuola* lib. 1. Regularum.

Legato tempus prodeſt, ex quo legatus creatus eſt, non ex quo Romam venit. 1 ¶ Sed ſi n non conſtat, legatus ſit, an non? Romæ prætor de hoc cognoſcit.

An propter legationem patris filius vacet.

6. *Vlpianus* lib. 5. de officio Proconſulis.

Filio propter o patrem legationis vacatio ne conceditur, Imperator noſter cum patre Claudio Calliſto reſcripſit in hæc verba, Quod deſideras, vt propter legationem patris tui à legatione tu vaces, in interuallis p honorum, qui ſumptum habent, rectè obſeruatur. in impendiis legationum, quæ ſolo q miniſterio obeuntur, diuerſa cauſa eſt.

De patre per filium legatione functo.

7. *Papinianus* lib. 1. Reſponſorum.

Filius decurio pro r patre legationis officium ſuſcepit. ea res filium, quò minus ordine ſuo legatus proficiſcatur: non excuſat. pater tamen biennij vacationem vindicare poterit: quia per filium legatione functus videtur.

De his qui legatione functi ſunt. 2. Quibus negotijs legati interponere ſe non debent.

8. *Paulus* lib. 1. Regularum.

Paulus reſpondit, eum qui legatione functus eſt, intra tempora vacationis præſtita non f oportere compelli ruſum ad defendendum publicum negotium, etiam ſi de eadem cauſa litigetur. 1 ¶ Imperatores Antoninus & Seuerus Augusti Germano Siluano: Legatione functis biennij vacatio conceditur. Nec intereſt, vtrum legatio in vrbe, an in prouincia agentibus nobis mandata ſit. 2 ¶ Paulus reſpondit, eum t qui legatione fungitur, neque alienis u, neque propriis negotiis ſe interponere debere. in qua cauſa non videri eum quoq; contineri, qui cum amico ſuo prætore gratis conſilium participat.

An legatus agere poſſit.

9. *Idem* lib. 3. Reſponſorum.

Paulus reſpondit, de eo x damno, quod legationis tempore legatus paſſus eſt, poſſe eum etiam legationis tempore experiri.

De eo qui in legatione mortuus eſt.

10. *Idem* lib. 2. Sententiarum.

Legatus, antequam officio legationis functus ſit, in rem ſuam nihil agere poteſt, exceptis his, quæ ad iniuriam eius, vel damnum parata ſunt. 1 ¶ Si quis in munere legationis, antequam ad patriam reuertatur, deceſſit: y ſumptus qui proficiſcenti ſunt dati, non reſtituuntur z.

De legatione abſente iniuncta.

11. *Idem* lib. ſingul. de iure ſingulari.

Si abſenti a iniuncta eſt legatio, eámque gratuitam ſuſcepit: poteſt quis & per alium legationem mittere. 1 ¶ Qui legationis officio fungitur, licet ſuum negotium curare non poſſit: Magnus tamen Antoninus permiſit ei, pupillæ nomine & inſtruere a & defendere cauſam, licèt legationi, quam ſuſcepit, nondum renunciauerit: præcipuè cum participem officij ipſius abſentem eſſe dicebat.

De emptione.

12. *Scæuola* lib. 1. Digeſtorum.

Legatus creatus à patria ſua, ſuſcepta legatione, in vrbem Romam venit, & nondum perfecta legatione, domum, quæ erat in ipſius ciuitate Nicopoli, emit. quæſitum eſt, an in ſenatuſconſultum inciderit, quo b prohibentur legati ante perfectam legationem negotiis vel priuatis reb. obſtringi? Reſpondit, non videri teneri.

De vicario.

13. *Papinianus* lib. 2. Reſponſorum.

Vicarius c alieni muneris voluntate d ſua datus, ordine, ſuo legationem ſuſcipere non admiſſa biennij præſcriptione cogetur.

De libera legatione.

14. *Vlpianus* lib. 74. ad Edictum prætoris.

Qvi libera e legatione abeſt, non videtur reipublicæ cauſa abeſſe. hic enim non publici commodi cauſa, ſed f ſui abeſt.

De libelli oblatione.

15. *Modeſtinus* lib. 7. Regularum.

Is qui legatione fungitur, libellum ſine permiſſu principis de aliis g ſuis negotiis dare non poteſt.

De pluribus legationibus. 1. Si cui ante vel poſt legationem ſuſceptam negotium moueatur.

16. *Idem* lib. 8. Regularum.

Evndem plures legationes ſuſcipere prohibitum non eſt. præterea h, ſi & ſumptus & itineris compendium ſuadeat i. 1 ¶ Ante legationem ſuſceptam ſi cui negotium moueatur, etiam abſens defendi debet: ſuſcepta legatione, non k niſi iniuncto munere fungatur.

De legato pulſato, legatis & liberis eſſe, & ſanctos haberi. De deditis hoſtibus.

17. *Pomponius* lib. 37. Quintum Mucium.

Si l quis legatū m hoſtium pulſaſſet, contra n ius gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur: quia o ſancti p habentur legati. & ideo, ſi cum legati apud nos eſſent gentis alicuius, bellum cum eis indictum ſit, reſponſum eſt, liberos eos manere q: id enim iuri gentium conueniens eſſe. itaque eum qui legatum pulſaſſet, Quintus Mucius r dedi hoſtibus, quorum erant legati, ſolitus eſt reſpondere. quem hoſtes ſi non recepiſſent, quæſitum eſt, an ciuis Romanus maneret, quibuſdam exiſtimantibus manere, aliis contra, quia quem ſemel populus iuſſiſſet dedi, ex ciuitate expuliſſe ſ videretur, ſicut faceret, cum aqua & igni t interdiceret. in qua ſententia videtur Publius Mucius fuiſſe. id autem maximè quæſitum eſt in Hoſtilio Mancino u quem Numantini ſibi deditum non acceperunt. de quo tamen lex poſtea lata eſt, vt eſſet ciuis Romanus. & præturā quoq; geſsiſſe dicitur.

DE ADMINISTRATIONE RERVM AD ciuitates x pertinentium.

TIT. VIII.

De vectigali ad certam ſpeciem.

1. *Vlpianus* lib. 10. Diſputationum.

QVOD ad certam ſpeciem ciuitatis relinquitur, in alio vſus conuertere y licet.

De locatione & cōductione. 2. De frumentaria ratione vel pecuniaria. 7. Si idoneos nominatus poſtea facultatib. lapſus ſit. 8. De pactis. 9. De periculo collegæ. De eo qui pro collega depoſuit. 11. De conductore & fideiuſſore conductorum, & herede fideiuſſoris.

a Non per ſe. l. 8. §. 1. ſ. eod.
b l. 1. ſ. eod.
c l. 18. §. 12. ſ. de muner.
d vid. Cuiac. 2. ad Afric. fol. 30.
e l. 22. ſ. de obl.
f l. 1. §. 6. ſ. de poſtulando.
g Argumentum ab aduocatis ad legatum.
h i. harenarium.
i l. 5. §. 15. ſ. de muner.
k Primores viri principes ciuitatis.
l Neceſſitas excuſat à ſeruando ordine. l. 11. §. 2. l. 14. in ſ. ſ. de muner.
m Tres ad ſummum legati mitti poterant à ciuitatibus, nec plures. Totidem ſanè à Romanis ad Attalum & Nicomedē miſſi fuere, quorū tamen vnus capite aſſiduè læſus erat, alter podagra laborabat, tertius ſtolidior habebatur. Cato contemplatus legatos, ſenatus inquit, legatos miſit, qui ratione, pedibus, & capite carent.
n l. 2. §. 6. ſ. de iud.
o l. 3. l. 5. C. de muner. & honorib.
p Vacationib. temporū. l. 18. ſ. ad municip. l. 5. C. de muner. & honorib.
q ſine impenſa.
r l. 15. ſ. eo.
ſ Eſt enim viciſſitudo in deferendis legationis ſeruanda. l. 13. ſ. de vacatione. l. 2. C. de muner. & honor.
t An legatus prouincialis Romam miſſus, interim dum legatione fungitur, ſuas actiones mouere & inſtituere poſſit. vid. Cuiac. 2. obſ. 22.
u addel. 15. ſ. eo.
x l. 10. ſ. eo.
y adde l. 2. ſ. de obſ. leg. ſ. l. 19. in fin. ſ. ſol.
z ſed ad legati heredes tranſmittuntur.
a vi. l. 36. ſ. ad municip.

a Inſtruere [illegible].
b [illegible] l. 8. ſ. [illegible]
c l. 9. §. [illegible]
d [illegible]
e Qui liber à legatione, [illegible] Porrò libera legatio [illegible] Cicero [illegible] ad Attic. [illegible] Fabio, quæ à ſenatu vel Imperatore dabatur [illegible] ad reſpondenda & priuatas graciasq; velut ad adeundas hereditates, [illegible] Cic. 3. de legibus, [illegible] Cic. Paulo [illegible] ſ. [illegible] Poſſ. Libera dicitur quod [illegible] mandata [illegible] Cicero [illegible] de lege agraria, [illegible] hereditatis cauſa. Cicero pro flacco.
f Pura alterius hereditatis cauſa.
g l. 8. ſ. eod.
h i. Præſentia.
i Suadeat. Vulg.
k l. 2. ſ. de in ius voc. l. 2. ſ. ſup. [illegible]
l Vide Baldulem in Scæuola: vide hanc legem apud Cui. fol. 209. & ſeq.
m l. 7. ſup. de legat. pro publico.
n Hinc Græcis [illegible] & [illegible] dicti legati.

o Probus in Pelopida, legationum ius tutum & arbitrabatur, quod apud gentes ſanctum eſſe conſueſſet. Varro 3. de ling. ſancta ſunt loca, corpora legatorum. Hincque de reb. iudicatis [illegible] v. Cuiac. obſ. 5. Cicero pro l. Manilia, refert idem Corinthum à Romanis euerſam quòd legati Romanorum à Corinthiis durius appellati eſſent. Idem eo nomine Romanos oratione ſua hortatur ut Pompeium eligant aduerſus Mithridatem, à quo legati Romani fuiſſent occiſi. Idem etiā 1. in Verrem, [illegible] legati inter hoſtes incolumes eſſe debent? v. Alciat. Aſſertion.
p Ferrò legendum, Sacroſancti: quia iureiurando inter poſito, id erat ſeſtiuatum, vt qui violaſſet, puniretur. Cicero de Aruſpicum reſponſis, & Verrina: & pro lege Manilia, Liuij epitome 25. Liuius. 5. 6. 20. 21. 25. 30. 38. Ita Tribuni plebis & ædiles ſacroſancti, vt ex Marci Catonis oratione ſuſcepta, ædiles plebis ſacroſanctos eſſe docet Feſtus in ſacroſanctum.
q Vlte verſa legato arma capere non licet in eos apud quos legatione funguntur, vt fecere Fabij fecere ad Gallos miſſi quā in re Liuius, & Plutarchus ſcribunt ius gentium violatum, dictámque eis diem à Quinto Fabio tribuno plebis. v. Cuiac. ibid. Quid ſi nefanda conſilia ineant, aduerſus eos apud quos legati miſſi ſunt? Interdum ius gentium valuit. Liuius 2. interdum non valuit. Thucydid. 2. vbi de legatis Lacedæmoniorum ad regem Perſarum miſſis & ab Athenienſibus interceptis tradit. Et apud Liuium 3. decad. 3. legatos Carthaginenſium ad regem Macedoniæ Romani interceperunt.
r l. 4. ſup. de captiuis. ſ Expuliſſe. t De aqua & ignis interdictione [illegible] l. 2. §. 2. ſupr. de reg. ſ. u [illegible] in Topicis in loco à notatione, & 1. & in oratione pro Cæcina. Itaque [illegible] poſtliminium non [illegible] rediturum eſt. [illegible]
x [illegible]
y l. 4. [illegible] ſup. de [illegible]

a Argumentum à præſenti locatione ad præteritam non ducitur.
b Per ſubiectam vel ſuppoſitã perſonam nemo id exercere nec agere poteſt quod ſuo nomine ipſe agere prohibetur. v. l. 1. C. quibus ad conductionem prædiorum fiſcalium accedere non licet.
c Dixi ad l. 50. C. de locat.
d Decurio publicorum vectigalium aut prædiorum conductor eſſe nõ poteſt. [illegible]
e [illegible] de decurionib. totũ [illegible]
f Rationes acceptis & datis conſtant. l. 6. §. 1. ff. de edendo.
g Neceſſitas moram non admittit.
h v. §. 2. [illegible]
i Viſuræ vſurarum legitimé non poſtulantur, l. 28. C. de vſuris.
k Emptor rem emptam fatendum cogitur reſtituere venditori, recepto tamen pretio, ſimul cum vſuris pretium ei reſtituendũ eſt, ſi per interim emptor coactus fuerit rem emptã reſtituere.
l l. 7. §. 4. §. cum medici l. 23. in pr. [illegible]
m Curator, [illegible] Creatus, qui & nominatur, is eſt qui quem nominat ad munera, l. vlt. C. de hæred. [illegible] l. 59. C. de decurionib. l. 2. C. quo quiſque ordine [illegible]
n l. 38. §. de pact. [illegible]
o [illegible]
p l. 58. §. 1. [illegible]
q Fideiuſſor qui interueniat conductionem cauſa, & vſuras quoque [illegible] niſi id ſpecialiter in eius perſona exceptum fuerit.
r l. 54. [illegible]
ſ Curator [illegible]

2. Idem lib. 3 Opinionum.

NOn vtique de exemplo a poſterioris locationis præteritarũ conductionũ quæ ſuam legem habeo-rũt, rationẽ iniri oportet. 1 ¶ Quod quis ſuo à nomine exercere prohibetur, id nec per ſubiectam perſonam agere debet. & ideo ſi decurio, ſubiectis aliorum nominibus, prædia publica locat c, quæ decurionibus conducere d non licet, ſecundum legem vſurpatam reuocentur. 2 ¶ Quod de frumentaria e ratione in alium vſum conuerſum eſt, ſua cauſa cum incremento debito reſtituatur. idque etſi contra abſentem pronuntiatum eſt, inanis eſt querela. ratio tamen adminiſtrationis ſecundum fidem acceptorum f & datorum ponatur.

3 ¶ Frumentariæ pecuniæ ſuo nomine debitor quamprimum ſoluat. neceſſario enim omnibus rebus publicis frumentaria pecunia moram g ſolutionis accipere non debet, ſed debitores, quos ex eadem cauſa habet, ad ſolutionem per præſidem prouinciæ compellantur.

4 ¶ Ad frumenti comparationem pecunia data reſtitui ciuitati, non compenſari in erogata debet. Sin autem frumentaria à pecunia in alios vſus, quàm quibus deſtinata eſt, conuerſa fuerit, veluti in opus balneorum publicorum: licèt ex bona fide datum probatur, compenſari quidem frumentariæ pecuniæ non oportet: ſolui autem à curatore reipublicæ iubetur.

5 ¶ Si indemnitas debiti frumentariæ pecuniæ cum ſuis vſuris ſit, immodicæ & illicitæ comparationis modus non adhibetur, id eſt, ne commodorũ commoda, & vſuræ i vſurarum incrementum faciant.

6 ¶ Grani æſtimationem per k iniuriam poſt emptionem ablati, quæ rationibus publicis refertur, curator reipublicæ domino reſtitui iubeat. 7 ¶ Si eo tempore, quo nominatus eſt idoneus, poſtea lapſus facultatib. damnum debitis reipublicæ dederit: quia fortuitos l caſus nullum humanum conſilium præuidere poteſt, creator m hoc nomine nihil præſtare debet. 8 ¶ Ius reipublicæ pacto n mutari non poteſt. quo minus magiſtratus collegæ quoque nomine conueniantur in his ſpeciebus, in quibus id fieri iure permiſſum.

9 ¶ Actio autẽ quæ propterea o in collegam decerni ſolet, ei qui pro altero dependit, ex æquitate competet.

10 ¶ Quod depenſum pro collega in magiſtratu probabitur, ſolui & ab hæredibus eius præſes prouinciæ iubet. 11 ¶ Idem ex eodem libro. Conductore perficiendi operis punito, fideiuſſor, qui pro eo interuenerat, idem opus extruendum alij locauerat. nec à ſecũdo redemptore opere perfecto, vſurarum præſtationem hæres fideiuſſoris recuſare non debet: cum & prior cauſa, in bonæ fidei contractu in voluerſum fideiuſſorem obligauerit: & poſterior locatio, quia ſuum periculum agnouit, ſolidæ præſtationi reipublicæ eum ſubſtituerit.

12 ¶ Qui fideiuſſerint p pro conductore vectigalis *in vniuerſum q conductionem*, in r vſuras quoque iure conueniuntur, niſi propriè quid in perſona eorum verbis obligationis expreſſum eſt. 13 ¶ Sed ſi in locatione fundorum pro ſterilitate tẽporis boni viri arbitratu in ſoluenda penſione cuiuſque anni pacto cõprehenſum eſt: explorata lege conductionis, fides bona ſequẽda eſt.

De periculo collegæ. 1. De locatione. 2. De vſuris. De pecunia conſtituta. 3. An filius pro patre cauere cogatur. 4. De pignore dato à fideiuſſore.

3. Papinianus lib. 1. Reſponſorum.

CVratores ſ communis officij, diuiſa pecunia, quam omnibus in ſolidum publicè dari placuit, periculo vice mutua non liberantur. *Vlpianus.*

PRior t tamen exemplo tutorum u conueniendus eſt is qui geſsit.

1 ¶ Ex eodem libro. x Prædium publicum in quinque annos, idonea cautione non exacta, curator y reipublicæ locauit. cæteris z annis colonus ſi reliqua traxerit, & de fructibus prædij mercedes & quæ à ſeruari non potuerint b, ſucceſſor, qui locauit, tenebitur. Idem in vectigalibus non ita pridem conſtitutum eſt: ut ſcilicet ſui temporis ſinguli periculum præſtarent.

2 ¶ In eum qui adminiſtrationis tempore creditoribus reipublicæ, nouatione facta pecuniam cauit, poſt depoſitum officium a actionem denegari non b oportet. Diuerſa cauſa eſt eius qui ſolui conſtituit. ſimilis etenim videtur ei qui publicè vendidit, aut locauit.

3 ¶ Filium pro patre curatore reipublicæ creato cauere c cogi non oportet. nec mutat, quòd in eum pater emancipatum, prius quàm curator conſtitueretur, partem bonorum ſuorum donationis cauſa contulit.

4 ¶ Pro magiſtratu fideiuſſor interrogatus, pignora quoque ſpecialiter dedit: in eum caſum pignora videntur data, quo rectè conuenitur: videlicet poſtquam res ab eo ſeruari non poterit, pro quo interceſſit.

De pecunia in certos vſus legata.

4. Valens lib. 2. Fideicommiſſorum.

LEgatam municipio pecuniam in aliam rem, quàm defunctus voluit, conuertere citra principis auctoritatem non d licet. & ideo ſi vnum opus fieri iuſſerit, quod Falcidiæ legis interuentu fieri non poteſt, permittitur, ſummam, quæ eo nomine debetur, in id quod maximè neceſſarium reipublicæ videatur, conuertere ſiue plures ſummæ in plura opera legantur, & legis Falcidiæ interuentu id quod relinquitur, omnium operum extructioni non ſufficit, permittitur, in vnum opus, quod ciuitas velit, erogarẽ. Sed municipio pecuniam legatam, *vt ex reditu eius venatio e aut ſpectacula edantur*, ſenatus in eas cauſas erogari vetuit f. & pecuniam eo legatam, in quod maximè neceſſarium municipibus videatur conferre g permittitur, vt in eo munificentia eius qui legauit, inſcriptione h notetur.

De venditione frumenti. 1. De pecunia legata.

5. Paulus lib. 1. Sententiarum.

DEcuriones pretio viliori i frumentum, quod annona temporalis eſt patriæ ſuæ præſtare non ſunt cogendi. 1 ¶ Niſi ad opus nouum pecunia ſpecialiter legata ſit, vetera ex hac reficienda ſunt.

De dolo, culpa & diligentia.

6. Vlpianus lib. 1. ad Edictum Prætoris.

MAgiſtratus reipublicæ non dolum ſolummodo, ſed & latam negligentiam k, & hoc amplius etiam diligentiam debent.

An Pater filij nomine teneatur.

7. Paulus lib. 1. ad Edictum Prætoris.

SI filiusfamilias volente patre, magiſtratum geſſerit, Iulianus exiſtimauit, in ſolidum l patrem teneri in id quod eius nomine reipublicæ abeſſet.

De errore calculi. 1. De rationibus expunctis.

8. Modeſtinus lib. 8. Regularum.

CAlculi erroris retractatio etiam poſt decennij aut vicennij tempora admittetur. 1 ¶ Sed ſi gratioſè m expunctæ dicentur, non retractabuntur.

De pecunia quæ apud curatores remanſit, vel à redemptoribus operum exigi non poteſt. 1. De hæredibus curatorum. 2. De agris reip. bona fide poſſeſſis. 3. De operum exactione non committenda ſine cautione. 4. De negligentia & fraude curatoris. 5. De pecunia ad annonam deſtinata. 6. Si non ſegniter ſtrenuè officio ſuo functi ſint. 7. Curatorem calendarij non cauere. 8. De periculo collegæ. 9. De periculo nominum. 10. De vſuris ab eo qui publicam pecuniam accepit præſtandis.

9. Papyrius Iuſtus lib. 2. de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt, pecuniæ, quæ apud curatores remanſit, vſuras n exigendas: eius verò, quæ à redemptoribus operum exigi non poteſt, ſortis duntaxat periculũ ad curatores pertinere.

1 ¶ Item reſcripſerunt, operum periculum etiam o ad hæredes curatorum pertinere.

2 ¶ Item reſcripſerunt, agros reipublicæ retrahere p curatorẽ ciuitatis q debere, licet à bona fide emptoribus poſſiderentur, cũ poſsint ad auctores ſuos recurrere.

3 ¶ Idem eodem libro: Imperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt, operum exactionem ſine cautione non oportere committi.

4 ¶ Item reſcripſerunt, curatores, ſi negligenter r in diſtrahẽdis bonis geſſerint, in ſimplũ teneri, ſi per fraudem, in duplũ. nec ad hæredes eorum pœnã deſcendere.

5 ¶ Item reſcripſerunt, pecuniam ad annonam deſtinatam ſ diſtractis rebus curatorem exigere debere.

6 ¶ Item reſcripſerunt, ſtrenuos t indemnes eſſe oportere, qui non ſegniter officio ſuo functi ſunt, ſecundum literas Hadriani.

7 ¶ Item reſcripſerunt, à curatore calendarij u cautionem exigi non debere, cum à x præſide ex inquiſitione eligatur.

8 ¶ Item reſcripſerunt, curatorem etiam nomine collegæ y teneri, ſi interuenire & prohibere eum potuit.

9 ¶ Item reſcripſerunt, nominum, quæ deteriora facta ſunt tempore curatoris, periculum ad ipſum pertinere. quia verò antequàm curator fieret, idonea non erant, æquum videri, periculum ad eum non pertinere. 10 ¶ Idem libro eodem. Imperatores Antoninus & Verus reſcripſerunt, eum qui pecuniam publicam magiſtratus ſui tempore & poſt

a l. poſt depoſitam [illegible]
b l. 67. §. de procur. Imo oportet, l. 5. §. quando ex facto.
c l. 66. §. 2. §. de manum.
d v. l. 1. [illegible] de annuis l. 16. §. de vſufruct. l. 13. §. de pollicit. l. 9. C. de pagan.
e l. 117. §. de leg. 1.
f l. 6. §. de pollicit.
g Conferri.
h Statuæ quarum ex teſtamento ponebantur, morte erat nomen teſtatoris adſcribere, l. 2. §. de oper. publ. [illegible]
i l. 18. §. ad municip.
k l. 4. §. de magiſtr. conuen.
l v. l. 2. §. ad munic. [illegible] l. 20. §. 6. [illegible]
m Sed ſi rationes expunctæ. Cuiac. ad l. 1. C. de iure fiſci, hoc ſcilicet ſenſu vt diſpunctæ rationes ab errorem calculi reprobari poſſint, etiam poſt longum tempus: expunctæ, non item, l. 13 de §. §. de liber. & poſth. alioqui gratioſè expunctæ rationes, quia ad perniciem Reip. cedunt, nullius ſunt momenti, l. 12. C. de tranſ. quia, vt ita loquar, non eſt, quo verbũ expunctæ, cæterã publ. n Paul. ſent. [illegible]
o l. vlt. §. 2. §. ad municip. l. vlt. C. quo quiſque ordine.
p [illegible] vindicare [illegible] ciuitatis.
q De curatore ciuitatis dixi ad l. 18. §. 5. in §. de muner.
r l. 8. [illegible]
ſ l. 18. §. 2. §. de muner.
t de quibus v. l. 1. §. 5. §. de muneribus. Strenue indemnes ſeruandi, l. vlt. C. [illegible]
u l. 18. §. 2. §. de muneris.
x v. l. 4. C. de tutor. [illegible]
y l. 11. [illegible] ad mun. [illegible]

[illegible] Reipublicæ §. 1. eod. procurator Reipublicæ l. 30. de decur. iudex & cenſor cerã ad ciuitatem pertinentium, idem λογιστὴς l. 13. §. 7. §. de excuſat. Vlpianus orat. [illegible] (vnde λογιστεία [illegible]) [illegible] Gra[illegible] l. 3. C. de modo mulctarum: l. vlt. §. de aſſeſſ. Creabatur ex decurionibus & Reipublicæ nomine cauſas agebat apud Præſidem vel principem, d. l. 30. publica prædia & vectigalia locabat, ſecundum publicam [illegible] loca publica curabat, §. 2. l. [illegible] §. de damno infect. l. 5. §. plane l. 5. §. Idem [illegible] hoc verbo, quod vl. Pater Reip. quoque dicebatur, adde l. 5. §. de his qui [illegible] muneris.
[illegible] l. 18. §. ad municip. l. 1. l. 3. C. quo quiſque ordine [illegible] de conuentione fiſci debitorib.
[illegible] l. 59. §. vlt. [illegible]
[illegible] De Curatore Reipublicæ paulo antè dixi.
[illegible] Certis annis. Zoanett. [illegible]
[illegible] Mercedes aſſeruari, Hal.
[illegible] [illegible] & à ſucceſſore eius, ſucceſſor, [illegible] ita ſecundum curator [illegible] vt ſolent interpretes.

Universidad Rey Juan Carlos

& poſt non pauco tempore detinuerat, vſuras a etiam præſtare debere, niſi ſi quid allegare poſsit, quæ ex cauſa tardius intuliſſet.

DE DECRETIS AB ORDINE b faciendis.

TIT. IX.

De medicis.

1. *Vlpianus* lib. 1. Opinionum.

MEDICORVM intra c numerum d præfinitum conſtituendorum arbitrium non præſidi prouinciæ commiſſum eſt, ſed ordini e, & poſſeſſoribus cuiuſque ciuitatis: vt certi de probitate morum f, & peritia artis eligant ipſi, quibus ſe g liberoſque ſuos in ægritudine corporum committant. h

De legitimo numero cogendo.

2. *Marcianus* lib. 1. Publicorum. i

ILla decreta, quæ non l legitimo numero decurionum coacto facta ſunt, non valent.

3. *Vlpianus* lib. 3. de Appellationibus.

LEge autem municipali cauetur, vt ordo non aliter habeatur, quàm duabus k partibus adhibitis.

De decretis ambitioſis. 1. De largitione. 2. De ſalario.

4. *Idem* libro ſingulari de Officio curatoris reipublicæ.

AMbitioſa l decreta decurionum reſcindi debent, ſiue aliquem debitorem dimiſerint, ſiue largiti ſunt. 1 ¶ Proinde (vt ſolent) ſiue decreuerint, de publico alicuius, vel prædia, vel ædes, vel certam quantitatem præſtari, nihil valebit huiuſmodi decretum. 2 ¶ Sed etſi ſalarium m alicui n decuriones decreuerint, decretum id nonnunquam o vllius erit momenti: vtputà ſi ob liberalem p artem fuerit conſtitutum, vel ob medicinam, ob has enim cauſas licet conſtitui ſalaria.

De decretis reſcindendis vel non.

5. *Calliſtratus* lib. 2. de Cognitionibus.

QVod ſemel ordo decreuit, non q oportere id reſcindi, Diuus Hadrianus Nicomedenſibus reſcripſit, niſi ex cauſa, id eſt, ſi ad publicam vtilitatem reſpiciat reſciſſio prioris decreti.

De eo qui extra Synedrium iudicauit.

6. *Scæuola* lib. 1. Digeſtorum.

MVnicipij lege ita cautum erit: Ἐὰν τις ἔξω τοῦ συνεδρίου δικάσῃ, ἀποτινέτω εἰς ... [illegible] Si quis extra Synedrium r iudicauerit ordinis ſeu ſynedrij munerum, ꝗ ſoluat ad hoc drachmas mille, quæſitum eſt, an pœnam ſuſtinere debeat, qui ignorans ſ aduerſus decretum fecit, reſpondit, & huiuſmodi pœnas aduerſus ſcientes paratas eſſe.

DE OPERIBVS t PVBLICIS.

TIT. X.

De ſucceſſoribus curatorum. 1. Et de excuſatione precedente.

1. *Vlpianus* lib. 2. Opinionum.

CVrator operum creatus præſcriptione moratus ab excuſatione perferendis, ſicuti ceſſationis nomine, in qua quoad viuit moratus eſt: hæredes ſuos obligatos reliquit, ita temporis quod poſt u mortem, eius ceſſit, nullo onere eos obſtringi.

1 ¶ Curam operis aquæductus in alio iam munere conſtitutus poſtea ſuſceperat: præpoſterè viſus eſt petere exonerari priore munere vtriſque iam implicitus: quando, niſi alterum tantum ſuſtinere eum oporteret, ante x probabilius impetraſſet propter prius munus à ſequenti excuſationem.

De inſcriptione nominis. 1. De curatoribus operum & redemptoribus. 2. De ſcriptione nominis.

2. *Idem* lib. 3. Opinionum.

QVi liberalitate, non neceſſitate debiti reditus ſuos interim ad opera finienda conceſſit, munificentiæ ſuæ fructum de inſcriptione a nominis ſui operibus, ſi quæ fecerit, capere per inuidiam non prohibetur.

1 ¶ Curatores operum cum redemptoribus negotium habent, reſpublica autem cum his, quos efficiendo operi præſtituit. quatenus ergo & quis, & cui obſtrictus eſt, æſtimatio præſidis prouinciæ eſt.

2 ¶ Ne eius nomine b, cuius liberalitate opus extructum eſt, eraſo, aliorum nomina inſcribantur, & propterea reuocentur ſimiles ciuium in patrias liberalitates, præſes prouinciæ auctoritatem ſuam interponat.

An liceat nouum opus facere. 2. De inſcriptione nominis.

3. *Macer* lib. 2. de officio Præſidis.

OPus nouum priuato c etiam ſine principis auctoritate facere licet d, præter quam ſi ad æmulationem alterius ciuitatis pertineat, vel materiam ſeditionis e præbeat, vel circum f, theatrum, vel amphitheatrum ſit. 1 ¶ Publico verò ſumptu opus nouum ſine principis auctoritate fieri non licere, conſtitutionibus declaratur. 2 ¶ Inſcribi autem nomen operi publico alterius, quàm principis, aut eius g cuius pecunia id opus factum ſit, non licet.

4. *Modeſtinus* lib. 11. Pandectarum.

NEc præſidis quidem nomen licebit ſuperſcribere.

De legato vel fideicommiſſo ad opus relicto, & quid publici à priuatis detineatur.

5. *Vlpianus* libro ſingulari de officio curatoris reipublicæ.

SI legatum h vel fideicommiſſum fuerit ad opus relictum, vſuræ quæ, & quando incipiant deberi, reſcripto Diui Pij ita continetur. Si quidem dies non ſit ab his, qui ſtatuas i, vel imagines ponendas legauerunt, præfinitus, à præſide prouinciæ tempus k ſtatuendum eſt: & niſi poſuerint hæredes, vſuras leniores intra ſex menſes: ſi minus, ſemiſſes vſuras reipublicæ pendant l. Si verò dies ſtatutus eſt, pecuniam deponant intra diem. ſi aut non inuenire ſe ſtatuas dixerint, aut loco controuerſiam fecerint, ſemiſſes protinus pendant.

1 ¶ Fines publicos m à priuatis detineri non oportet. curabit igitur præſes prouinciæ, ſi qui publici ſunt, à priuatis ſeparare, & publicos potius reditus augere. ſi qua loca publica, vel ædificia in vſus priuatorum inuenerit: æſtimare, vtrumne vindicanda in publicum ſint, an vectigal eis ſatius ſit imponi, & id quod vtilius eſſe reipublicæ intellexerit, ſequi.

De principe conſulendo.

6. *Modeſtinus* lib. 11. Pandectarum.

DE operibus, quæ in muris n, vel portis, vel rebus publicis fiunt: aut ſi muri extruantur, Diuus Marcus reſcripſit, præſidem aditum conſulere principem debere.

De pecunia in opera noua legata. 1. De inſcriptione nominis.

7. *Calliſtratus* lib. 2. de Cognitionibus.

PEcuniam quæ in opera noua legata eſt, potius o in tutelam eorum operum, quæ ſunt, conuertendam, quàm ad inchoandum opus erogandam, Diuus Pius reſcripſit: ſcilicet ſi p ſatis operum ciuitas habeat, & non facilè ad reficienda ea pecunia inueniatur.

1 ¶ Si quis opus ab alio factum adornare marmoribus, vel alio modo ex voluntate populi facturum ſe pollicitus ſit, nominis proprij titulo ſcribendo, manentibus priorum titulis, qui ea opera feciſſent, id fieri debere ſenatus cenſuit, quod ſi priuati in opera, quæ publica pecunia fiant, aliquam de ſuo adiecerint ſummam, ita titulo inſcriptionis vti eos debere iiſdem mandatis cauetur, vt, quantam ſummam contulerint, in id opus ſcribant. q

DE r NVNDINIS ſ.

TIT. XI.

De non vſu.

1 *Modeſtinus* libro 3. Regularum.

NVndinis impetratis à principe t, non vtendo

---

a In pr. ſ. ro. l. 7. ſ. 7. ſ. de vſur.
b Decurionum ſi. 3. C. 46.
c v. quæ ſenſit de immunitate medicis data ab ſuperioribus: ad l. 7. C. de profeſſoribus & medicis.
d l. 6. ſ. 2. ſ. de excuſ. tut.
e Imo non ordini, ſed Epiſcopis & aliis perſonis, l. 26. C. de Epiſc.
f Medicum probi ac periti eſſe conuenit: in medico, morum probitas, & artis peritia requiritur.
g Medicis plurimum deferri oportet. Plin. 24.
h l. Imperatorib. vna medicina imperat Teralliani in Sergium, horum operis fructus occultat, vigilant denique ille & gemunt inter manus medici poſtmodù eos mercede cumulabit, & artifices optimos prædicabit, & ſæpius id negabit. v. plura apud Caſſiodorum 6. variarum in formula Comitis Archiatrorum.
b Euenit tamen perſæpe ob eorum ignorantiam, quod Plinius 29. c. 1. refert. Diſcunt, ſequit, periculis noſtris, & experimenta per mortes agunt.
i l. 3. ſ. de re iud. c. 8. C. de legib.
k Duæ partes, curia: duæ partes, duæ tertiæ. Ita nominationes ad munera ciuilia citra decretum, conſiliumque publicum, præſentibus omnibus decurionibus aut ſaltem duabus tertiis totius ordinis fieri non poſſunt, nihil, l. nullo 5. ſ. quod cuiuſque vniuerſi. At quæ illæ partes? Nouarius in [illegible] 5. ut ſeruus, ſ. de reg. iur. has duas partes interpretatur bulem & Eccleſiam, quarum auctoritate in decretis municipalibus publicis neceſſarià fuiſſe docet Plinius epiſt. 50. verum bule & Eccleſia non partes curiæ videntur eſſe, ſed potius ipſa curia. Nam βουλὴ curia eſt: l. 10. ſ. de public. l. 19. ſ. ad municip.
l l. 1. C. ao. l. 12. C. de tranſact. καὶ ... ψῆφοι. Eadem forma ambitioſæ correctiones Ciceroni ad Attic. ambitioſæ ſententiæ Suetonio in Domitiano.
m Salaria ſunt. τὰ διδόμενα ... Dicta nonnulli putant vel à ſale, vel quod dentur ut percipientes inde ſe alant.
n Decuriones ſalarium cuiquam conſtituere non poſſunt iniuſſu principis, l. vnic. C. de prœbendo ſalario, niſi ob cauſas quæ ſequuntur.
o Imo ſemper, d. l. vnic.
p l. 1. C. eod.
q l. 14. ſ. de re iud.
r Synedrium conſeſſus, conſilium [illegible] conſiliarius, aſſeſſor. Gloſſ. de Synedrio plura dicam ad l. 17. C. de Iudæis.
ſ Ignorans, non obligatur, ignorans, tanquam forenſis mercator Rebuffus Tom. 2. Iudic. de pœnis ...
t B. C. 12. & 15. C. Th. 1. περὶ δημοσίων οἰκοδομημάτων, Bt. 54. Ecl. 12.
u L. 1. C. quæ quiſque ordine.
x l. vlt. in pr. ſ. de vacatione munerum.

a [illegible] ſe ſup. [illegible]
b [illegible]
c [illegible]
d [illegible]
e An liberum eſt vel domum ... [illegible]
g [illegible] C. ... ſup. de operibus publ.
h [illegible] ad opus publicum ... ſtatui poteſt ... C. ne.
i v. quæ ſcripſi ad l. 7. ſupra ...
k ... ſup. de ...
l [illegible] ... pendere ... liberalibus ...
m Adde l. 9. ſ. ...
n l. 1. ſup. ...
o Legata reipublicæ ad ... [illegible]
p Barbolus hanc legem tractat ad legata relicta ... [illegible]
q Inſcribant ... adde Nouell. ...
r ...
ſ ...

t nundinas Græci interpretantur πανηγύρεις ...
& ferias.

ſ Nundinarum ius à principe impetrandum eſt: olim à Senatu petebatur ... Plinius Epiſt. ... & ita Claudium Imp. legimus ... cientem, ius nundinarum in ſua prædia à conſulibus petiiſſe. ... qua loco de forma veteri impetrandarum nundinarum ... lis priuilegium nundinarum à rege impetratum, ad Balliuos ... dirigitur: & vtilitate intercellione vicinorum omnium, ex literis regiis ... rum admittitur, vel denegatur. Papo. ... adde Nundinas ...

qui

Universidad Rey Juan Carlos

qui meruit, decennij tempore vſum amittit c.

De agricolis & opificibus.

2. *Callistratus* lib. 3. de Cognitionibus.

SI qui ipſos cultores agrorum, vel piſcatores deferre venditā d in ciuitate iuſſerit ea vt ipſi ea diſtrahant, deſtituetur annonæ præbitio, cum auocentur ab opere ruſtico: qui confeſtim vbi detulerint mercem tradere eam, & ad opera ſua reuerti debeant. denique ſummæ prudentiæ & auctoritatis apud Græcos Plato, cum inſtitueret, quemadmodum ciuitas bene beate habitari poſſit, in primis iſtos negociatores neceſſarios duxit. ſic enim libro ſecundo πολιτείας; id eſt, ciuilis conuerſationis ait: [illegible] ... id eſt, Indiget ... ſupellex ... ſolent ... [illegible]

DE POLLICITATIONIBVS *m.*

TIT. XII.

De vſuris. 2. An quis pollicitatione teneatur. 6. De periculo operis perfecti.

1. *Vlpianus* lib. ſingul. de Officio curatoris reipublicæ.

SI pollicitus quis fuerit reipublicæ opus ſe facturum, vel pecuniam daturum, in vſuras non n conuenietur. ſed ſi moram cœperit facere, vſuræ accedunt o, vt Imperator noſter cum Diuo patre ſuo reſcripſit. 2 ¶ Non ſemper autem obligari eum qui pollicitus eſt, ſciendum eſt. ſi p quidem ob honorem promiſerit decretum ſibi, vel decernendum, vel ob aliam iuſtam cauſam, tenebitur ex pollicitatione. ſin verò ſine cauſa promiſerit, non erit obligatus. & ita multis conſtitutionibus & veteribus & nouis continetur.

2 ¶ Item ſi ſine cauſa promiſerit cœperit q tamen facere, obligatus eſt qui cœpit. 3 ¶ Cœpiſſe ſic accipimus, ſi r fundamenta iecit, vel locum purgauit. Sed & ſi locus illi petenti deſtinatus eſt, magis eſt, vt cœpiſſe videatur. Item ſi apparatum ſ, ſiue impenſam in publico poſuit. 4 ¶ Sed ſi non ipſe cœpit, ſed cum certam pecuniam promiſiſſet ad opus reipublicæ, contemplatione pecuniæ cœpit opus facere, tenebitur quaſi cœpto opere. 5 ¶ Denique cum columnas quidam promiſiſſet, Imperator noſter cum Diuo patre ſuo ita reſcripſit: Qui non ex cauſa pecuniam reipublicæ pollicentur, liberalitatem perficere non coguntur. ſed ſi columnas Cirtenſibus t promiſiſti, & opus ea ratione ſumptibus ciuitatis, vel priuatorum inchoatum eſt, deſeri quod geſtum eſt non oportet.

6 ¶ Si quis opus quod perfecit, aſſignauit, deinde id fortuito caſu aliquid paſſus ſit, periculum ad eum qui fecit, non pertinere, Imperator noſter reſcripſit.

De voto.

2. *Idem* lib. 1. Diſputationum.

SI quis rem aliquam vouerit, a voto obligatur. quæ res perſonam x vouentis non y rem, quæ vouetur obligat. res enim quæ vouetur, ſoluta quidem liberat votā, ipſa verò ſacra non efficitur.

1 ¶ Voto autem patresfamiliarum obligantur, puberes z, ſui iuris, ſiliuſ enim familias a vel ſeruus ſine patris dominiue b auctoritate voto non obligantur.

2 ¶ Si decimam c quis bonorum vouit, decima non prius eſſe in bonis eſſe deſinit, quam fuerit ſeparata. & ſi fortè, qui decimam d vouit e, deceſſerit ante ſe poſitionem heres f ipſius hereditario nomine decimæ obſtrictus eſt g. voti enim obligationem f ad heredem tranſire conſtat.

Differentia pacti & pollicitationis. De promiſſo ob honorem. De opere cœpto. 1. De rei vindicatione.

3. *Idem* lib. 3. Diſputationum.

PActum g eſt duorum conſenſus, atque conuentio. pollicitatio h verò offerentis ſolius promiſſum. & ideo illud eſt conſtitutum: vt ſi ob honorem pollicitatio fuerit facta, quaſi debitum exigatur, ſed & cœptum i opus, licet non ob honorem promiſſum perficere promiſſor ſ coſ coguntur, & eſt conſtitutum. 1 ¶ Si quis, quam ex pollicitatione tradiderat rem municipibus, vindicare velit, repellendus eſt à petitione. æquiſſimum eſt enim, huiuſmodi voluntates in ciuitates collatas, pœnitētia k non reuocari. Sed & ſi deſierint municipes poſſidere: dicendum erit, actionem eis concedendam.

De promiſſo ob incendium vel terræ motum, vel aliquam ruinam.

4. *Marcianus* libro 3. Inſtitutionum.

PRopter l incendium, vel terræmotum, vel aliquam ruinam, quæ reipublicæ contingit, ſi quis promiſerit, tenetur.

De epiſtola.

5. *Vlpianus* lib. 1 Reſponſorum.

CHaridemo reſpondit.

EX epiſtola, quam muneris m edendi gratia abſens quis emiſit, compelli eum ad editionem non poſſe n.

De heredibus. 1. De pœnitentia ob honorem promiſſi & ſolui cœpta. 2. De ſexu. 3. De ſtatuā Principi ponenda.

6. *Idem* lib. 5. de Officio Proconſulis.

TOtiens locum habet diminutio pollicitationis in perſona heredis, quoties nō eſt pollicitatio ob honorem facta. cæterum ſi ob honorem facta ſit, æris alieni loco habetur, & in heredum perſona non minuitur.

1 ¶ Si quis pecuniam ob honorem promiſerit,

[illegible]

[illegible marginal notes]

cœptiſque *a* ſoluere, eum debere quaſi cœpto opere Imperator noſter Antoninus reſcripſit. 2 ¶ Non tantùm maſculos, ſed etiam fœminas, ſi quid ob honores pollicitæ ſunt, debere implere ſciendū eſt. & ita reſcripto Imperatoris noſtri & Diui patris eius continetur.

3 ¶ Si cui reſpublica neceſſitatem impoſuerit ſtatuarum Principi ponendarum, qui non promiſit, non eſſe ei *b* neceſſe obtemperare, reſcriptis Imperatoris noſtri & Diui patris eius continetur.

De promiſſo ob caſum.

7. *Paulus* lib. 1. de Officio Proconſulis.

OB caſum *c*, quem ciuitas paſſa eſt, ſi quis promiſerit ſe quid facturum, etſi non inchoauerit, omnimodò tenetur, vt Diuus Seuerus Dioni reſcripſit.

De cognitione Iudicis. De relegatione.

8. *Idem* lib. 3. de officio Conſulis.

DE pollicitationibus in ciuitatem factis iudicum cognitionem eſſe. Diui fratres Flauio Celſo in hæc verba reſcripſerunt. Probè faciet Statius Ruffinus, ſi opus proſcæni *d*, quod ſe Gabinis extructurum promiſit, quod tandem adgreſſus fuerat, perficiat. nam etſi aduerſa fortuna, vſus in triennio à præfecto vrbis relegatus eſſet, tamen gratiam muneris, quod ſponte obtulit, minuere non debet, cùm & abſens per amicum perficere iſtud opus poſſit. quod ſi detrectat, actores conſtitui, qui legitimè pro ciuitate agere *e* poſſint, nomine publico adire aduerſus eum iudices poterunt: qui cum primum potuerint, prius quàm in exilium proficiſcatur, cognoſcent, & ſi opus perfici ab eo debere conſtituerint *f*, obedire eum reipublicæ ob hanc cauſam iubebunt, aut prohibebunt diſtrahi fundum, quem in territorio Gabiniorum *g* habet.

De promiſſore & eius herede.

9. *Modeſtinus* lib. 4. Differentiarum.

EX pollicitatione, quam quis ob honorem *h* apud rempublicam fecit, ipſum quidem omnimodò in *i* ſolidum teneri. heredem verò eius, ob honorem quidem facta promiſſione, in ſolidū: ob id verò, quod opus promiſſum cœptum eſt, ſi bona liberalitati ſoluendo *k* non fuerint, extraneum heredem in quintam *l* partem patrimonij defuncti, liberos in decimarum teneri. Diui Seuerus & Antoninus reſcripſerunt. ſed & ipſum donatorē pauperem factum, ex promiſſione operis cœpti quintam partem patrimonij ſui debere Diuus Pius conſtituit.

De forma pollicitationis ſeruanda.

10. *Idem* lib. 1. Reſponſorum.

SEpticia certamen patriæ ſuæ pollicendo, ſub hac cōditione pollicita eſt, vt ſors apud eam remaneat, & ipſa vſuras ſemiſſales *m* ad præmia certantium reſoluat *n* in hæc verba: [Greek text illegible] id eſt, *Largior & dedico agonem quadriennalem ex triginta millibus, ſortem ipſa penes me retinens pecuniam, & centum apud Decem primos curiæ ſuper penſitando à me ſoluto tetracinta millium* [illegible] *predicti futuro viro meo & ſobolem liberis ex me naſcituris. Cedant autem in vſura in præmia* [illegible] *quoque certamine curia determinabit*, quæro, an poſſint iniuriam pati filij Septiciæ, quo minus ipſi præſideant certamini ſecundum verba conditionémque pollicitationis. Herennius Modeſtinus reſpondit, quo caſu certaminis editio licita *x* eſt, formam pollicitationi datam ſeruandam eſſe.

De herede promiſſoris.

11. *Idem* lib. 9. Pandectarum.

SI quis ob honorem *x* vel ſacerdotium *y*, pecuniam promiſerit, & antequam honorem vel magiſtratum ineat, deceſſerit, non oportere heredes eius conueniri in pecuniam, quam is ob honorem vel magiſtratum promiſerat, principalibus conſtitutionibus cauetur, niſi *z* fortè ab eo, vel ab ipſa republica, eo viuo opus fuerit inchoatum.

De ſtatuis. 1. De eo qui promiſit ſi ab honoribus ſungeretur.

12. *Idem* lib. 11. Pandectarum.

IN priuatis operibus *b* inuitis his qui fecerunt ſtatuas alias ponere non poſſumus, vt reſcripto Diui Seueri continetur. 1 ¶ Cùm quidam, ne *c* honoribus fungeretur, opus promiſiſſet, honores ſubire cogendum, quàm *d* operis inſtructionem. Diuus Antoninus reſcripſit.

Quando promiſſio implenda. 1. An ſumma donationis implenda ſit.

13. *Papirius Iuſtus* lib. 2. de Conſtitutionibus.

IMperatores Antoninus & Verus Auguſti reſcripſerunt, opera extruere debere eos qui pro *e* honore polliciti ſunt, non pecunias pro his inferre cogi.

1 ¶ Item reſcripſerunt, conditiones donationibus adpoſitas *f*, quæ in rempublicam fiunt, ita demum ratas eſſe, ſi vtilitatis publicæ intereſt. quod ſi damnoſæ ſint, obſeruari non debere. & ideo non obſeruandum, quod defunctus, certa ſumma legata, vetuit vectigal exerceri. eſſe enim tolerabilius *g*, quæ vetus conſuetudo *h* comprobat.

De promiſſore & eius herede.

14. *Pomponius* lib. 6. Epiſtolarum & variarū lectionum.

SI quis ſui alteriuſve honoris cauſa, opus facturū ſe in aliqua ciuitate promiſerit, ad perficiēdum tam ipſe, quam heres ex conſtitutione Diui Traiani *i*, obligatus eſt. ſed ſi quis ob honorem opus facturum ſe *k* ciuitate aliqua promiſerit, atque inchoauerit, & prius quam perficeret deceſſerit, heres eius extraneus quidem neceſſe habet aut perficere id, aut partem quintam patrimonij relicti ſibi ab eo qui id opus facere inſtituerat, ſi ita mallet, ciuitati, in qua id opus fieri cœptum eſt, dare. is autem qui ex numero liberorum eſt, ſi heres extitit, non quintæ *l* partis, ſed decimæ concedendæ neceſſitate adſicitur. & hæc Diuus Antoninus conſtituit.

15. *Vlpianus* lib. ſingul. de Officio curatoris reipublicæ.

INter liberos *m* nepotem quoque ex filia contineri, Diuus Pius reſcripſit.

DE *n* EXTRAORDINARIIS *o* COGNITIONIBUS *p*, & ſi iudex litem *q* ſuam feciſſe dicetur.

TIT. XIII.

1 De profeſſoribus. 1. De medicis. 2. De obſtetricis. 3. De medicis. 4. De Philoſophis. 5. De iuris profeſſoribus. 6. De ludi literarij magiſtris. De librariis, notariis, calculatoribus ſiue tabulariis. 7. De ceteris artificibus. 8. De ſalariis conſtitutis. 9. De cognitione aduerſus ſupradictas perſonas & aduerſus aduocatos. 10. De honorariis aduocatorum. 11. Aduocati qui dicuntur. 12. Si cui certum eſt honorarium, vel de lite pactus ſit. 13. De heredibus aduocatorum. 14. De vacatis. 15. De reuma [illegible]

1. *Vlpianus* lib. 8. de omnibus *r* tribunalibus.

[Footnotes: illegible]

[illegible] Præſes

PRÆSES prouinciæ a de mercedibus ius dicere ſolet, ſed præceptoribus tantum ſtudiorum liberalium. Liberalia b autem ſtudia accipimusque Græci ἐλευθέρια c appellant; Rhetores continebuntur d, grammatici, geometræ. 1 ¶ Medicorum quoque eadem cauſa eſt, quæ profeſſorum, niſi quod iuſtior: cum hi ſalutis e hominum, illi ſtudiorum curam agant, & ideo his quoque extra ordinem ius dici debet. 2 ¶ Sed & obſtetricem f audiant, quæ vtique medicinam exhibere videtur. 3 ¶ Medicos fortaſſis quis accipiet etiam eos, qui alicuius partis corporis, vel certi doloris ſanitatem pollicentur, vtputa ſi auricularius g, ſi fiſtulæ h, vel dentium: non tamē ſi incantauit i, ſi imprecatus eſt, ſi (vt vulgari verbo impoſtorum vtar) exorcizauit k, non ſunt iſta medicinæ genera, tametſi ſint qui hos ſibi profuiſſe l cum prædicatione adfirment. 4 ¶ An & philoſophi profeſſorum numero ſint? & non putem: non quia non religioſa m res eſt: ſed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercenariam n operam ſpernere.

5 ¶ Proinde ne iuris quidem ciuilis profeſſoribus ius dicent, eſt quidem res ſanctiſſima o ciuilis p ſapientia: ſed quæ pretio nummario q non ſit æſtimanda, nec dehoneſtanda, dum in iudicio honor petitur, qui in ingreſſu ſacramenti efferri r debuit. quædam enim tametſi honeſtè accipiantur, inhoneſtè tamen petuntur.

6 ¶ Ludi quoque literarij magiſtris, licèt non ſint profeſſores, tamen vſurpatum ſ eſt, vt his quoque ius dicatur. Iam & librariis t, & notariis u, & calculatoribus x ſiue tabulariis y. 7 ¶ Sed & cæterarum artium opificibus, ſiue artificibus, quæ ſunt extra literas vel notas poſitæ nequaquam extra ordinem ius dicere præſes debebit. 8 ¶ Sed & ſi comites z ſalarium petant, idem iuris eſt, quod in profeſſorib. placet. 9 ¶ Sed aduerſus ipſos omnes cognoſcere præſes debet: quia & aduerſus aduocatos adeantur: Diui fratres reſcripſerunt.

10 ¶ In honorariis aduocatorum ita verſari iudex debet: vt pro a modo litis, proque aduocati facundia, & fori conſuetudine, & iudicij, in quo erat acturus, æſtimationem adhibeat, dummodo licitum honorarium quantitas non egrediatur. ita enim reſcripto Imperatoris noſtri, & patris eius continetur. Verba reſcripti ita ſe habent. Si Iulius Maternus, quem patronum cauſæ tuæ eſſe voluiſti, fidem ſuſceptam b exhibere paratus eſt eam dumtaxat pecuniam, quæ modū legitimum c egreſſa eſt, repetere debes. 11 ¶ Aduocatos accipere debemus omnes omnino qui cauſis agendis quoquo ſtudio operantur: non tamen qui pro tractatu non adfuturi cauſis accipere quid ſolent, aduocatorū numero erunt.

12 ¶ Si cui cautum eſt honorarium, vel ſi quis de lite a pactus eſt, videamus, an petere poſſit? Et quidem de pactis ita eſt reſcriptum ab Imp. noſtro, & Diuo patre eius: Litis b cauſâ malo c more pecuniam tibi promiſſam d ipſe quoque profiteris. Sed hoc ita ius eſt, ſi ſuſpenſa lite ſocietatem futuri emolumenti cautio pollicetur. ſi verò poſt cauſam actam e cauta eſt honoraria ſumma, peti poterit vſque ad probabilem quantitatē f, etſi nomine palmarij g cautum ſit. ſic tamen, vt cōputetur id quod datum eſt, cum eo, quod debetur: neutrumque compoſitum licitam quantitatem excedat.

¶ Licita † autem quantitas intelligitur pro ſingulis cauſis ad centum h aureos.

13 ¶ Diuus Seuerus ab hæredibus aduocati mortuo eo prohibuit i mercedem repeti: quia per ipſum non ſteterat, quo minus cauſam ageret.

14 ¶ Ad nutricia, quoque officium præſidis vel prætoris deuenit, namque nutrices † ob alimoniam infantium apud præſides, quod ſibi debetur petunt.

¶ Sed nutricia k euſque l producemus quod ad infantes vberibus aluntur. cæterum poſt hæc ceſſant partes prætoris vel præſidis.

15 ¶ Hæc omnia ſi apud præſides petantur, videamus an de mortuis m petitionibus poſſint præſides cognoſcere & putem debere admitti.

De vſu aquæ & riuis nouis. De equabus alienis, & fetu earum. De damno dato per immiſſos in prædium alienum.

2. *Idem* ⁿlib. 1. Opinionum.ⁿ

DE vſu aquæ, de riuis nouis inciuiliter inſtitutis, item de equis alienis à ſciente poſſeſſis, fetuque n earum, & de damno dato per immiſſos in prædium ſuum vniuerſos homines eos, qui in plurium prædia diſtribui debuerunt, ſi modo id non ex auctoritate eius, qui iubere potuit, factum eſt, præſidem prouinciæ doceri oportere reſponſum eſt, vt is ſecundum rei æquitatem, & iuriſdictionis ordinem, conuenientem formam rei det.

De medico res ægroti extorquente.

3. *Idem* ⁿlib. 5 Opinionum.ⁿ

SI medicus, cui curandos ſuos oculos, qui eis laborabat, commiſerat, periculum amittendorum eorum per aduerſa medicamenta inferendo, compulit o, vt ei poſſeſſiones ſuas contra fidem bonam æger venderet: inciuile factum Præſes prouinciæ coërceat, eáque reſtitui iubeat.

De ſalariis iuris ſtudioſorum.

4. *Paulus* ⁿlib. 4. ad Plautium.ⁿ

DIuus Antoninus Pius reſcripſit, iuris ſtudioſos p qui ſalaria petebant, hæc exigere poſſe.

Quatuor genera cognitionum. 1. Definitio exiſtimationis. 2. Quibus modis exiſtimatio minuitur. 3. Vel conſumitur.

5. *Calliſtratus* ⁿlib. 1. de Cognitionibus.ⁿ

COgnitionum numerus cum ex variis cauſis deſcendat, in genera diuidi facilè non poteſt, niſi ſummatim diuidatur, numerus q ergo cognitionum in quatuor ferè genera diuidi poteſt. aut enim de honoribus ſiue muneribus gerendis agitatur, aut de re pecuniaria diſceptatur, aut de exiſtimatione r alicuius cognoſcitur, aut de capitali crimine quæritur.

1 ¶ Exiſtimatio ſ eſt dignitatis illæſæ ſtatus, legibus ac moribus comprobatus, qui ex delicto noſtro auctoritate legum aut t minuitur, aut conſumitur.

2 ¶ Minuitur exiſtimatio, quotiens manente libertate circa ſtatum dignitatis pœna plectimur: ſicuti cum relegatur u quis, vel cum ordine mouetur, vel cum prohibetur honoribus publicis fungi, vel cum plebeius fuſtibus x cæditur, vel in opus publicum datur, vel cum in eam cauſam quis incidit, quæ edicto perpetuo infamiæ cauſa enumeratur.

3 ¶ Conſumitur vero, quotiens magna y capitis minutio interuenit, id eſt z, cum libertas adimitur: veluti cum aqua a igni interdicitur, quæ b in perſona deportatorum venit, vel cum plebeius in opus metalli, vel in metallum datur: nihil enim refert, nec c diuerſa pœna eſt operis, & metalli, niſi quod refugæ operis non morte, ſed pœna metalli ſubiiciuntur.

Si iudex litem ſuam fecerit.

6. *Caius* libro 3. rerum quotidianarum [ſiue aureorum.]

a l.6. in fin. C. de profeſſoribus, l. 4. ℨ. vbi pupillus educa. v. Senec. 13. epiſt. 89.
b l. 10. ℨ. 2. ℨ. de excuſat. tutor. c ἐλευθέρια των μαθημάτων. *Hal.* liberales artes. Plin. 14. liberales artes, in contemptū recidere. *Aug.* 6. de ciuit. 2. *Cicer.* 1. de orat. Ingenuas vocat, quas Græci ἐλευθέρας ἐπιστήμας, & ita differunt ab iis, quas Græci χειρωναξικὰς τέχνας, & βαναύσους ἐργασίας appellant. v. hic *Rodanum.*
d 34. *Eid.* 14. c. 1.
e De medicis ad d. l. 1. ℨ. de decur. & medicis, adde & illud à Diogene Laërtio relatum; Pauſanias cuidam medico dicenti, ſenes facti ſumus, adde [illegible] Philoſopho [illegible]
f l. 9. ℨ. ad l. Aquil. v. *Guiac.* 17. obſ. 7.
g l. 4. in fin. ℨ. de excuſat.
h Fiſtula eſt genus morbi. Græci σύριγξ, ſeu ſinus obliquus metaphora eſt ſumpta à fiſtulis ex arūdine factis, v. *Fuchſium* 3. method. 16. v. *Aegineta* 4. de re medica 49. & 3. de morborum curatione c. 45. *Celſum* 5. de re medica.

i Medici appellatione non continentur incantatores, magi, vel ſimiles. k Exorcizantium verbo videtur taxare Vlpianus, velut Ethnicus, Chriſtianos perſtringere, apud quos familiares erant exorciſmi, i. dæmonū adiurationes *Lucæ* 11. *Tertull. lib. de corona* quos ſecundū exorciſmis fugant & in *Apologetico* 39. dæmones de vobis ſine pretio, ſine mercede expellimus. Idē *libro de ſpectaculis* in exorciſmo cum rogaretur immundus ſpiritus, quid auſus eſſet fidelem aggredi, conſtanter & iuſtiſſimè id feci, in meo eam inueni. *Aug. 1. de ciuit. dei.* de exorciſmis & hiſtoriis ad eam rem facientibus, v. *poenam* 7 *Malei maleficarum* q. 2. c. 6. v. *Angelum* [illegible] & tractatum de exorciſmis Felicis Malleoli, *Valerium* 5. *de præſtigiis* c. 19. 20. 21. 22. 23. Idem erat vſitatum apud Ethnicos. *Tertull.* [illegible] conſtantia exorcizat alumnos. l l. 4. *C. de maleficis.* m Philoſophia religioſa res eſt, omnium bonarum, & laudatarum artium procreatrix *Cic. 1. de oratore,* & mater, & inuentrix Deorum *Cic. 1. Tuſculan.* frugifera, & fructuoſa idem *1. offic.* 5. *Tuſc.* Tertullianus tamen *libro aduerſus Hermogenem,* Philoſophos vocat patriarchas hæreticorum, & *in libro de anima c. 3.* vbi etiam adiicit, Philoſophiam eſſe conſaſinam veritatis, & *in lib. de præſcriptione aduerſus hæreticos,* hæreſes à philoſophia ſubornari.
n Mercenariū. *Hal.* Philoſophi manus eſt, diuitias contemnere eas etiam quidā vt liberius Philoſopharentur, vel ciuibus diſtribuerunt, vel in mare abiecerunt, v. *Lucianum* 6. *de Cinic.* Aſperum, inceſſum & intonſum caput, & negligentiorem barbam & indictum argento odium & cubile humi poſitum, & quidquid aliud ambitionem peruerſam ſequitur, id extra ſana ipſum nomē Philoſophiæ (etiamſi modeſtè tractetur) inuidioſum eſt. *Seneca* 1. *epiſt.* 5. adde eundem *Senecam* 29. *epiſt.* 119. o Ciuilis ſapientia, res eſt ſanctiſſima, vt hic, neceſſaria, laudabilis, *l. 4. C. de aduoc. diuerſ. iud.* Honora plena *argumento legis* 6. *in fin. Cod. de poſtulando,* ſacra philoſophia, vera, non ſimulata, *l. 1. §. 1. ℨ. de iuſtit.* Ammianus tamen *lib. 30.* cauſidicinam & oratorum profeſſionem refert à Platone vocatam πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, i. ciuilitatis particulæ vmbram vel adulationis quartam partem eſſe definitam [illegible] Platonis ab Epicuro κακοτεχνίας ſed mox addit, cum rectè procedunt iudicia, delubra ſint æqui[illegible] cum deprauata, fouea fallaces, & cæca, in quas ſi caperis excidere quiſquam, non niſi per multa exiliet luſtra, adeóque ipſas medullas exuctus.
p Πολιτικὴ, de qua Ariſtoteles 1. *Ethic.* 2. & 3. *Magnorum moral.* 3. *Polit.* 8.
q *Al.* nummario. r Offerri. *Hal.* ſ De vſurpandi voce, d. c. 1. *Fraterum* 13. *in fin.* & *l. 13. ℨ. de iniuriis.* t Librarius Græci καλλιγράφος *Nou.* 42. v. l. vlt. ad l. 9. ℨ. 1. ℨ. de rei vſ. iud. u Notarios dicimus, quos Græci ταχυγράφους, ὀξυγράφους.
x vl. 5. 6. ℨ. de excuſ. tut. y Tabularij, l. 3. in fin. ℨ. ſi menſor. ij rationes publicas priuataſque ſupputant, v. tit. *Codicis de tabulariis.* z l. 4. ℨ. de off. aſſeſſ.
a l. vlt. in fin. ℨ. de ab. lex tamen Cincia teſte Tacito 11. vetabat, ne quis ob cauſam orandam pecuniam, donumve acciperet. Eadem lex Muneralis dicta, de qua ſcripſit ad Feſtum in *Muneralis* & *Cincia.* Cincia lex de donis *Cic. 1. ad Attic. Tacit.* 11. 13. *Liu.* 34. *Annal.* 1. *Plin.* 5. *epiſt.* *Sueton. Neron.* 17.
b l. 4. C. de condict. ob cauſam.
c l. 6. C. de poſtulando.

a l. 5. l. 6. C. de poſtulando.
b l. 3. l. 5. ℨ. de pactis. l. 3. C. de poſtulando.
c Malo more pecuniam ſibi promiſſam profitetur, qui ſe de lite pactum ait, vt hic, mala ratione ſecuſ exerce ſe cui mādant & mandatarij. l. 54 ſupra mandati.
d l. 9. §. 1. ℨ. de mutui. l. 6. ℨ. quod metus cauſa. l. 1. in fin. ℨ. de aſt. empt. & [illegible]
e Promiſſa.
f i. centum aureos ℨ. eod.
g Palmarium eſt præmiū quod victoriæ cauſa datur.
† Hæc hodie conſuetudine non ſeruantur, vt Alciatus notat.
h Adde l. 18. Talium rerum, æſtimatione vero cauſæ. Patrocinia aduocati, pro ſingulis cauſis ſupra decem libras Gallicas accipere prohibentur. Lex Cincia, vt aurea dixi vetabat quidquam accipi. *Tacit.* 11. hæc de aduocatis: Ammianus 30. hoc ipſum (inquit) vendicant quod oſtentatur. & poſt, ſi voluntate matrem fixeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionū lectiones & reconditas pollicentur, ſi te nummatū ſenſerint & poſt: nihil præter infeſtationem petendi licentiam norunt.
i l. 9. ℨ. de off. aduoc. fiſc.
† v. l. vlt. ℨ. pro deri[illegible]
k τροφεῖα Græci.
l Eouſque. *Hal.*
m Dixi ad l. 1. Cod. *vt actiones.*
n Adde l. 39. ℨ. de vſufr.
o l. 3. C. de profeſſorib. & medicis. v. *Alciat.* 2. *Parerg.* 9.
p Iuris ſtudioſi, iuriſconſulti l. 1. ℨ. de off. aſſeſſ. de variis appellationibus Iuriſconſultorum, v. *Calio.* 7. obſ. 25.
q Cognitio eſt ſiue de re quæritur, ſiue de honore ſeu munere, aut de re pecuniaria, aut de exiſtimatione, aut [illegible]

de capitali crimine. r l. 3. ℨ. de arbitr. ſ Exiſtimatio quid.
t Exiſtimatio minuitur vel conſumitur.
u Relegati infames.
x v. l. 22. ℨ. de his qui notantur.
y l. Media. *Zaſius* 17. reſtit.
z Idem eſt cum libertas. *Zaſius* ibi.
a De aqua & ignis interdictione, dixi ad l. 2. §. 1. ℨ. de leg. 3.
b Deportatio ſucceſſit in locum aquæ & ignis interdictionis, vt hic. Qui deportati, non ciues Romani, non iure Quiritium liberi, *Caius. Inſt. de cap. dimin.*
c Metalli operis, & metalli pœna propè eadem.

SI iudex litem *a* ſuam fecerit, non *b* propriè ex maleficio obligatus videtur. ſed quia neque ex contractu obligatus eſt: & vtique peccaſſe aliquid intellegitur, licet per imprudentiam: ideo videtur quaſi ex maleficio teneri in factum actione: & in quantum de ea re æquum religioni iudicantis viſum fuerit, pœnam ſuſtinebit.

DE PROXENETICIS *c*.

TIT. XIV.

De proxeneticis.

Vlpianus lib. 42. ad Sabinum.*d*

PRoxenetica *d* iure *e* licito petuntur.

An proxeneta qui faciendi nominis cauſa interueniſ, teneatur.

2. *Idem* libro 31. ad Edictum.

SI proxeneta *f* interuenerit faciendi nominis, vt multi ſolent: videamus, an poſſit quaſi mandator teneri: & non puto teneri: quia hic monſtrat magis nomen, quàm mandat *g*, tametſi laudet nomen.

¶ Idem dico, & ſi aliquid philantrophi *h* nomine acceperit, nec ex locato conducto erit actio. Planè ſi dolo *i* & calliditate creditorem circumuenerit, de dolo actione tenebitur.

De proxenetico [illegible] *De vſu proxenetarum.*

3. *Idem* lib. 8. de omnibus tribunalibus.*k*

DE proxenetico, quod & ſordidum ſolent præſides cognoſcere: ſic tamen, vt & in his modus eſſe debeat, & quantitatis, & negotij, in quo operula iſta defuncti *K* ſunt, & miniſterium quale quale accommodauerunt. Facilius, quod Græci [illegible] *l* (*id eſt, interpretatiuum* m, *ſeu interpretis honorarium*) appellant, peti apud eos poterit, ſi quis forte conditionis, vel amicitiæ, vel adſeſſuræ, vel cuius *n* alterius *o* huiuſcemodi proxeneta fuit. Sunt enim huiuſmodi hominum: vt tam in magna ciuitate, officinæ. eſt enim proxenetarum modus, qui emptionibus, venditionibus, commerciis, contractibus licitis *p* vtiles non adeo improbabili *q* more ſe exhibent.

DE SENSIBVS *r*.

TIT. XV.

De coloniis quæ ius Italicum habent.

1. *Vlpianus* lib. 1. de Cenſibus.*s*

SCiendum eſt, eſſe quaſdam *ſ* colonias iuris Italici *t*: vt eſt in Syria Phœnice ſplendidiſſima Tyriorum † colonia, vnde mihi origo eſt, nobilis regionibus, ſerie ſæculorum antiquiſſima, armipotens, fœderis *u*, quod cum Romanis percuſſit, tenaciſſima. huic enim Diuus Seuerus *x* & Imp. noſter ob egregiam *y* in rempublicam, imperiumque Romanũ inſignem fidem, ius Italicum dedit. 1. ¶ Sed & Berytenſis *z* colonia in eadem prouincia Auguſti beneficiis gratioſa, & (vt Diuus Hadrianus in quadam *y* oratione ait) Auguſtana *z* colonia, quæ ius Italicum habet.

2 ¶ Eſt & Heliopolitana *a*, quæ à Diuo Seuero per belli ciuilis occaſionem Italicæ coloniæ rempublicam accepit. 3. ¶ Eſt & Laodicena colonia in Syria Cœle, cui Diuus Seuerus ius Italicum ob belli ciuilis *b* merita conceſſit. Ptolemenſium *c* enim colonia, quæ inter Phœnicem & Paleſtinam ſita eſt, nihil præter nomen coloniæ habet.

4 ¶ Sed & Emiſenæ *a* ciuitati Phœnices *b* Imperator noſter ius coloniæ dedit, iuriſque Italici eam fecit. 5 ¶ Eſt & Palmyrena *c* ciuitas in prouincia Phœnice prope barbaras *d* gentes & nationes collocata. 6. ¶ In Paleſtina duæ fuerunt coloniæ, Cæſarienſis, & Aelia Capitolina *e*: ſed neutra ius Italicum habet. 7 ¶ Diuus quoque Seuerus *f* in Sebaſtenam *g* ciuitatem coloniam deduxit. 8 ¶ In Dacia *h* quoque Zernenſium *i* colonia à Diuo Traiano *k* deducta, iuris Italici eſt. 9. ¶ Zarmizegethuſa *l* quoque eiuſdem iuris eſt: item Napocenſis *m* colonia, & Apulenſis, & Patauiſſenſium *n* vicus, qui à Diuo Seuero ius coloniæ impetrauit. 10. ¶ Eſt & in Bithynia colonia Apamena, & in Ponto Sinopenſis. 11. ¶ Eſt & in Cilicia *o* Selinus, & *p* Traianopolis *q*.

De vitiis cenſuum.

2. *Idem* lib. 18. ad Sabinum.*r*

VItia *ſ* priorum cenſuum *t*, editis *ſ* nouis *u* profeſſionibus, euaneſcunt.

De ætate. 1. De immunitate.

3. *Idem* lib. 2. de Cenſibus.*x*

AEtatem *x* in cenſendo *y* ſignificare neceſſe eſt: quia quibuſdam ætas tribuit, ne tributo onerentur. veluti in Syriis *z* à quatuordecim annis maſculi, à duodecim fœminæ vſque ad ſexageſimum *a* quintum *b* annum tributo *c* capitis obligantur. ætas autem ſpectatur cenſendi tempore. 1 ¶ Rebus conceſſam immunitatem non habere *d* intercidere in ſcripto Imperatoris noſtri ad Beliginianum *e* rectè expreſſum eſt: quippe perſonis quidem data immunitas cum perſona extinguitur: rebus nunquam extinguitur.

De forma cenſuali. 1. De eo qui in publicis tabulis delato modo frui nõ poteſt. 2. Vbi quis agrum profiteri debet 3. De immunitate. 4. De poſſeſſore & petitore. 5. De ſeruis. 6. De locub. & paruis. 7. De ſalinis. 8. De inquilinis vel colonis. 9. De nauis vel quaſitis poſt cenſum editum. 10. De eo qui petit vt cenſum ſibi emendare permittatur.

4. *Idem* lib. 1. de Cenſibus.*g*

FOrma *e* cenſuali *f* cauetur, vt agri ſic *e* in cenſum referantur: Nomen *f* fundi cuiuſque, & in qua *g* ciuitate, & quo pago ſit, & quos duos vicinos proximos habeat. & id *aruum h* quod in decẽ annos proximos ſatum erit, quot iugerum *i* ſit. *vinea* quot vites habeat. *oliue* & quot iugerum, & *l* quot arbores habeat. *pratum* quod intra decem annos proximos ſectum erit, quot iugerum: *paſcua*, quot iugerum eſſe videantur. item *ſyluæ cæduæ*. omnia ipſe, qui defert æſtimet.

1 ¶ Illam æquitatem debet admittere cenſitor *m*, vt officio eius congruat, releuari eum *n* qui in publicis *o* tabulis delato modo frui certis ex cauſis non poſſit. Quare, & ſi agri portio chaſmate *p* perierit, debebit per cenſitorem releuari. Si vites mortuæ *q* ſint, vel arbores aruerint: iniquum, eorum numerũ inſeri cenſui. Quòd ſi exciderit arbores, vel vites, nihilominus *ſ* eum numerum profiteri iubetur, qui fuit cenſus tempore: niſi cauſam excidendi cenſitori probabit.

2 ¶ Is vero qui agrum in alia ciuitate habet, in ea ciuitate profiteri *ſ* debet, in *t* qua ager eſt. agri enim tributum in eam ciuitatem debet leuare *u*, in cuius *x* territorio poſſidetur.

3 ¶ Quanquam in quibuſdam beneficia perſonis *y*

a. v. quæ notaui ad tit. C. de pœna iudicis, qui malè iudicauit: l. 19. in fin. C. de poſt.
b. Imò interdum propriè ex maleficio, veluti ſi dolo, l. 15. in fin. ff. de iud.
c. De proxeneticis, *Hal.* De proxeneticis, *Vulg.* malè Proxeneticum eſt merces quæ proxenetæ ſeu interceſſori debetur ob præſtitum aliquod officiũ peregrino homini vel ſimili, v. [illegible] mandati. [illegible] proxeneta. v. Cuiac. 11. obſ. 18.
e. Non improbabili more, vt l. 3.
f. Proxenetes interueniſſe nominis faciendi cauſa his locis iudicio eſt. *Seneca* 11. *Epiſt.* 120. Et alterum facias oportet, ſed nolo per interceſſorem mutueris. Nolo proxeneta eumẽ conſulteat. Paratum tibi creditorẽ dabo, atque ita Proxeneta monſtrat magis nomen quã mandet, quamuis laudat, ſeu ſuadet, ideoque neq; mandati, neque locati conueniri poſſunt proxenetæ, etiam ſi philantropi aliquid nomine acceperint: niſi dolum admiſerint, vt hic: vel niſi mandatum eis fuit ex vires ſunt deficientia excuterent. *l.* 41. ff. *mandati.*
g. v. quæ ſcripſi ad [illegible] mandati.
h. Philantropi, *Hal.* Philantropi. *Vulg.* Philoſophi, *Bud. Alciat.* 3 *parerg.* 21. bene philantropi: interdũ enim recto caſu philantropum Græci dixerunt, v. *Cuiac.* 11. *obſ.* 18. *in Paratitlis C. ad tit. de proxen.* i l. 7. in fi. C. eo. k al. defuncti. l Alciat. 8 *parerg.* 21. [illegible] legit, vt ſit lucrum vel lucri ſpecies: cuius vocis meminit Plato in *ſympoſio*, *Suidas, Dionyſ.* Alij legunt, [illegible] pretium certaminis: Alij [illegible] vocis præmia: Alij [illegible] & [illegible] interpretationem, v. *Suidas.* [illegible] honorarium interpretis, adde [illegible] de vaſtis mercedularum generibus, v. Cotelium [illegible] pleniùs Bodino lib. 4. c. 7.
m al. Alicubi. o Puta [illegible] ff. de [illegible]
p Secus in illicitis: vt eſt Epiſcopatus & talium [illegible], Nou. 120. c. 1.
q Iure licito, l. 1. ff. eo. r Addatur in lib. 11. C. tit. 57. de cenſoribus, peræquatoribus & inſpectoribus [illegible] 1. de inſpectoribus 56. Syn. 3. & c. adde tit. C. Th. [illegible] Porro de cẽſibus quod ait, nihil aliud eſt quàm de æſtimationibus priuati cuiuſque patrimonij [illegible] de prima ſacerdoti, hoc eſt, eius qui cenſum profeſſus non eſt, dixi ad Vlp. [illegible] [illegible] Conſtantinopolitana. t v. Cuiac. 20. obſ. 15. † Antiqua Tyros hinc dicitur Virgilio Aeneid. 4. u Fœderiſque. *Hal.* x Berityenſis. *Hal.*
y Porro de Italicenſibus vnde ipſe ortus erat, [illegible] Nam ex oratione Hadriani de municipiorum & coloniarum iure tractauit. z Auguſtana. *Hal.*
a Helliopolitana. *Hal.* b ſub. Peſcennini Nigri. Seuerus autem Laodicenis id priuilegij conceſſit, quod ab eius partibus ſteterant aduerſus Nigrum, nec his contentus Antiochiam iiſdem Laodicenis & Byzantium Perinthiis attribuerat, quòd partes Nigri ſecuti eſſent, *Herodianus* 3. *Spartianus in Seuero.* vnde [illegible] in *l. Antiochenſium* 37. [illegible] An Antiochenſibus, quæ non à principibus, ſed à lege ſua acceperant priuilegia adempta cenſeantur & reſpondit Paulus, ea carere.
c Ptolemæenſium. *Hal.* Ptolemaidenſium, *Haga à Porta.*

a Emiſenæ, *Hal.* Miſenæ, *Vulg.* b Phœnices, *Haga à Porta.* [illegible] c Palmyrena, *Vulg.* d barbaras, *Hal.* e Ea eſt Hieroſolyma, Diuo Cæſare Aelio Hadriano inſtaurata. [illegible] f al. Seuerus & Antoninus. g Sebaſtenã, *Hal.* Sebaſtenam, *Vulg.* h India, *Vulg.* [illegible] i Cyrenenſis, *Hal.* k Traiano. l Zarmizegethuſa, *Hal.* Zarmiſicuſa, *Vulg.* [illegible] in Dacia, poſt Zarmigetuſa, *Hal.* m Neapolitana, *Hal.* n Patauiſſenſium, *Hal.* Patauiſſenſium, *Haga à Porta.* o Siciliæ, *Vulg.* *Hal. Haga à Porta.* p Et Tinitis, de quo [illegible] q Traianopolis, hæc duo vocabula ſunt vnius ciuitatis [illegible] r vel. adiiciendum eſt [illegible] ſ al. cenſorum. t al. editis.

u Nouæ profeſſiones, Galli [illegible] vaſſallis ſolita admodum eſt neceſſaria. x Aetas ambabus libris cenſualib. [illegible] de probat. adde Ciceronem pro Archia Poeta. [illegible] Ex edicto Seruij Tullij [illegible] nomine parentes Lucinæ certam pecuniam dabant: qui ab adoleſcentia in iuuentutem migrabant, Iuuentæ: morientes, Libitinæ, atque ita ſciri poterat quot quoque anno nati, [illegible] mortui eſſent. [illegible] id curæ ſuiſſe, Cic. pro Archia. Lucas in Euang. 2. Marcus Anton. philoſophus [illegible] apud præfectos ærarij vnumquemque ciuium natos liberos profiteri, [illegible] mum diem, nomine impoſito. Per prouincias tabularios [illegible] Capitolinus in Marco Antonino. Sic edicto regis Franciſci anno 1539. [illegible] curiones baptizatorum & mortuorum in regeſto notitiam [illegible] quo v. Rebuff. 2. Tract. [illegible] de [illegible] profeſſionem v. [illegible] de probat. adde [illegible] Nou. [illegible]
y Apud cenſorem ſuo cenſuerunt. z al. Syria. a Debere. b Polygalanum, *Hal.*
c Formam cenſualem obſerua, adde [illegible] d [illegible] al. ſed [illegible] e adde [illegible]
f Fundi poſſeſſoris nomine, ſitus & qualitatem agri in forma cenſuali exprimi oportebat, id ratio eſt ingenium, [illegible] C. de bonis proſcript. g Ad ſitum fundi ſita pertinent ciuitas, pagus, confinium. h Poſſeſſionum hæc ſunt genera, aruum, vinea, oliuetum, pratum, paſcua, ſylua cædua. i [illegible] Quod etiamſi dabat Verres Nymphio & alijs, *Verrina* 5. k Oliuetorum. *Hal.* l qualitas, & quantitas agri.
m Cenſitor, [illegible] C. de [illegible] Cenſitor etiam dictus eſt. C. de [illegible] Ciceroni 2 *Verrina.* n [illegible] o Publicas tabulas, *Hal.* [illegible] p [illegible] q [illegible] r Aliud [illegible] ſ [illegible] t Idem diceris in donationum [illegible] Nou. [illegible]
u Leuari *Hal.* lucre. x Profeſſio agri, agrum ſequitur, ideo [illegible] ager ſitus eſt. [illegible] C. de naturalib. liberis. Nou. [illegible] non extra territorium, quo in alieno. y Dixi l. 5. in fin. ff. eo.

Universidad Rey Juan Carlos

data immunitatis cum perſona extinguantur: tamen cùm generaliter locis a, aut cum ciuitatibus, immunitas ſic data videtur, vt ad poſteros tranſmittatur.

4 ¶ Si, cùm ego fundum poſſiderem, profeſſus b ſim, petitor autem eius non c fuerit profeſſus, actionem illi manere placet. 5 ¶ In ſeruis d deferendis obſeruandum eſt, vt & nationes eorum & ætates e, & officia, & f artificia ſpecialiter deferantur. 6 ¶ Lacus quoque piſcatorios, & portus in cenſum dominus debet deferre.

7 ¶ Salinæ, ſi quæ ſunt in prædiis g, & ipſæ in cenſum deferendæ ſunt. 8 ¶ Si quis inquilinum, vel colonum non fuerit profeſſus, vinculis cenſualibus tenetur.

9 ¶ Quæ poſt cenſum editum ô nata, aut poſtea quæſita ſint, intra finem operis conſummati i profeſſionibus edi poſſunt. 10 ¶ Si quis veniam petierit, vt cenſum ſibi emendare k permittatur, deinde poſt hoc impetratum cognouerit, ſe non debuiſſe hoc petere, quia res emendationem non deſiderabat: nullum eius l præiudicium ex eo, quod petiit vt cenſum emendaret, fore, ſæpiſſimè reſcriptum eſt.

De prædiis tributariis. 1. De ſ[illegible] 2. De legato.

5. *Papinianus* lib. 19[illegible]

CVm poſſeſſor vnus, exp[illegible] negotij cauſa tributorum iure conuenitur, aduerſus cæteros, quorum æquè prædia tenentur, ei qui conuentus eſt, actiones à fiſco præſtantur: ſcilicet vt omnes pro modo prædiorū pecuniam tributi conferant. nec inutiliter actiones præſtantur, tametſi fiſcus pecuniam ſuam receperit: quia nominum venditorum pretium acceptum videtur. 1 ¶ Qui non m habita ratione tributorum, ex cauſa fideicommiſſi prædia reſtituunt, actionem ex Diui Pij Antonini literis habent: quam legato quoque ſoluto locum habere voluit. 2 ¶ Pro n pecunia tributi, quod ſua die non eſt redditum, quo minus prædia iure pignoris diſtrahantur, o oblata moratoria cautio non admittitur. nec p audietur legatarius, contradicens ob tributa præteriti q temporis, quod heres ſoluendo ſit, & is, qui tributis recipiendis præpoſitus fuerat.

De coloniis iuris Italici.

6. *Celſus* lib. 25. Digeſtorum.

COlonia Philippenſis r iuris Italici eſt.

7. *Gaius* lib. 6. ad legem Iuliam & Papiam.

IVris ſ Italici ſunt, *Troas, Berytus, Dyrrachium*, id eſt, *Troas, Berytus, Dyrrachium*.

8. *Paulus* lib. 2. de Cenſibus.

IN Lyſitania t Pacenſes u: ſed & Emeritenſes x, iuris Italici ſunt. ¶ Idem ius Valentini y & Licitani z habent. ¶ Barcenonenſes a quoque ibidem immunes ſunt.

1 ¶ Lugdunenſes Galli, item Viennenſes in Narbonenſi iuris Italici ſunt. 2 ¶ In Germania inferiore Agrippinenſes b iuris Italici ſunt.

3 ¶ Laudicia c in Syria, & Berytos d in Fœnice e iuris Italici ſunt, & ſolum earum.

4 ¶ Eiuſdem iuris & Tyriorum f ciuitas à Diuis Seuero & Antonino facta eſt. 5 ¶ Diuus Antoninus Antiochenſes g colonos h fecit ſaluis tributis.

6 ¶ Imperator noſter Antoninus ciuitatem Emiſenorum i, coloniam & iuris Italici fecit.

7 ¶ Diuus Veſpaſianus k Cæſarienſes l colonos fecit, non adiecto, vt & iuris Italici eſſent: ſed tributum his remiſit capitis m. ſed Diuus Titus etiam n ſolum immune factum interpretatus eſt. ¶ Similes eis Capitulenſes o eſſe videntur. 8 ¶ In prouincia Macedonia Dyrrachení p, Caſſandrenſes q, Philippenſes r, Dienſes, Stobenſes s iuris Italici ſunt.

9 ¶ In prouincia Aſia duæ ſunt iuris Italici, Troas & Parium t. 10 ¶ In Piſidia einſdem iuris eſt colonia a Antiochenſium. 11 ¶ In Africa Carthago e, Vtica f, Leptis g magna, à Diuis h Seuero & Antonino iuris Italici factæ ſunt.

DE i VERBORVM k SIGNIFICATIONE l.
TIT. XVI.

Si quis.

1. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

VErbum hoc, *ſi quis* m, tam maſculos quam fœminas complectitur n.

Vrbs Roma. 1. Dies maior pars.

2. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

VRbis o appellatio muris: Romæ autem continentibus ædificiis finitur, quod latius p patet.

1 ¶ Cuiuſque diei q maior pars eſt horarum ſeptem r primarum ſ diei, non ſupremarum t.

Viginti millia diurna. 1. Reuidere.

3. *Vlpianus* lib. 2. ad Edictum.

ITinere u faciendo viginti x millia paſſuum in dies ſingulos peragenda, ſic ſunt accipienda: vt, ſi poſt

hanc

Notes, left margin: a Immunitates locis aut ciuitatibus datæ perpetuo ſunt, & heredes & quaslibet ſucceſſores tranſeunt, non ſunt perſonales. b v.l. pen. ff. de agr. c Profiteri cenſui cogitur, qui eo eſt proſeſſus l.4. §.ff. eod. tit. d naſcia, v.l.5. l. Cod. de ſeruitutib. e [illegible] f Differentia officij & artificij. g Prædiorum ſe. vide quæ notaui ad l. 8. §. 8. ff. de pænis. h edictis, Cuia. lo. obſ. i ad conſummationem. k l.5. ff. de bon. lib. l at, alias m [illegible] ſub tit. de tributorii onus [illegible] Cuiac. l. 19. [illegible] e. v. omnino Cuiac. 19. obſ. 3. n l. 1. 3. C. de ea pignoris & hypothecæ. p [illegible] ſ. vl. 19. §. 5. ff. de leg. 2. t In Thracia dicta à Macedonia. l. 8. §. 8. ſ. de [illegible] ſ Ius Italicum quid ſit, vide apud Cuiac. ad l. 17. obſ. 15. t Luſitania vulg. Hugo à Porta: Granata, hodie Portugal. u Pacenſes coloniæ Pax Iulia [illegible], nunc Badaios, Villanoua, & Taraphe, Beia vel Beia, Cheſo & Vaſſona, Mediana & olim à Hugone Barragan, idem hodie Baeza. x Emeritenſes, vulg. Emeritenſes, Hal. Auguſta Emerita, hodie Merida Del [illegible] Seco Taraphæ.

Notes, right margin: a Philippenſis colonia, ad hanc [illegible] bis ſibi coloniæ municipia ſcriptæ eſt epiſtola D. Pauli ad Philippenſes. b Stonſes, vulg. Stonſes, Hal. Stobienſes, Hugo à Porta [illegible] Macedoniæ Ptolemæo, Strachino dictus à Nardo in Liuio Italica. c Parium, vulg. Homero [illegible] Plinio Camera Paradiſo, Nigro. d v. 5. Plin. 17. e [illegible] Thalis Hebræis ab Adriano, Hadrianopolis [illegible] Spartian: Alexandria commodiana togata, à Commodo ipſo Lampridio. f Vtica, Hal. Viſcatide Cato Viticenſis. g Elepsis, vulg. Hal. hodie Lebida, Ant. Meruane. h Diuo, Hal.

Footnotes, left column: y Hodie Merida, Varieco & Villanouano. y Hodie Valentia. z Lucentani, Hal. Licitani, vulg. Lacetani, Hugo à Porta, Illiciani, vel Acitani, Cuia. 10. obſ. 31. ſed legendum eſt Lacetani, hodie Iaccæ Claſſo.
a Burgundionenſes, vulg. Barcinonenſes, Hal. Barcinonenſes, Hugo à Porta Barcinonenſes Ptolemæo, olim Fauentia, hodie Barcelona. b Colonia Agrippina, nobiliſſima & illuſtris vrbs Germaniæ. c Laodicea, Hal. d l. 1. 5. 1. l. 7. ff. eod. olim [illegible], Plin. 10. hodie Baruchi Olaterio, alijs Baruch.
e Phœnicia Hal. f l. 1. ff. eo. Tyrus [illegible] literis; ſara Geliſo, & hodie Suri Peſcello. g Syriæ tribuno Antiochia Syriæ metropolis ſita [illegible] Auſtum, Rebla, & Reblata Hebræis, teſte Hieronymo in Ezechielem: [illegible] Plinio, Theopolis vocatur à Iuſtiniano; hodie Antiochia Nigro: Alepo, [illegible]. h coloniæ vulg. i Emiſenorum, vulg. Anteſenorum, Hal. Emiſa [illegible] Phœnicia, hodie Camala Nigro, Hama Turcis: Hama Arabibus, teſte Bellonio. k v. Plin. 13 Nat. 105. l Paleſtinæ ſeu olim Pyrgos, vel Turris Stratonis Ptolemæo, & Acearon Hieronymo, ſi d'nolē, Apollonia, & Colonia prima Flauia Plinio, hodie Azor Pineto: Siſeria, & Gad Paleſtinorum Benjamino: Ebſea, & Beline Theveto. m Tributum (quod & inſitutio & contributio) l. 3. §. 6. ff. de adminiſtr. tut. [illegible] aliud capitis, & hac [illegible] dicuntur à quibuſdam. Tert. Apologetico. [illegible] tributo onuſti viliores, hominum capita ſtipendio cenſa ignobiliora.
n Tributum aliud capitis, aliud ſoli l. 3. in ſ. ff. de cenſ. [illegible] adde Ptolem. [illegible]. o Id eſt Hieroſolymitani: Nam vrbs ipſa Ælia Capitolina l. 1. §. 6. ff. eo. p Dir-chenicani, vulg. q Caſſandrenſes, Hal. Sandorenſes, vulg. Caſſandrienſes, Hugo à Porta [illegible] maritima Macedoniæ, hodie Caſſandria [illegible], vel [illegible] Bellonio.

Footnotes, right column: i [illegible] Stoicorum [illegible] 3. Hermog. adde ſ. Donat. 40. ſ. fam. 11. 13. Cicer. 911. k De verborum & rerum ſignificatione, vulg. & ita conceptus eſt titulus trigeſimus octauus Codicis lib. 6. cum rectè, vt ea tandem redeat quæſtio, An res aliquid ſignificent, necne: Sic ſentio, vocabula rerum notas eſſe. Cicero: ſepius res ipſas vocabulis ſignificari, tamen per ſe non ſignificare, ſed vel Dei iudicio tantum, vel hominum inſtituto. Dei, vnde rerum futurarum, cœleſtium, ac inuiſibilium veritas certis rebus aſpectabilibus adumbratur. Hominum, quoties inter ſe rebus citra verborum connexionem quaſi loquuntur. hinc arra, & annuli nuptias & venditionem: claues, & inſtrumenta tradita, traditionem poſſeſſionis: alapæ & circumductiones, manumiſſionem ſignificant. Hinc apud Ægyptios hieroglyphicæ literæ, & inter militari, etiam ſunt genera ſignorum vocalia, vt puta, Deus nobiſcum, triumphus: ſemiuocalia, quæ per tubam, aut cornu, aut buccinam dantur: muta, vt ſunt aquilæ, dracones, vexilla, flammulæ, iubæ, ſiue & alia in equis & indumentis, & armis, & manuum motione, v. 3. Vegetium 5. l De verborum ſignificatione iuriſconſulti veteres multi ſcripſere, & quidem Aelij Galli liber primus & ſecundus de verborum ſignificatione quæ ad ius pertinent citatur à Feſto in Poſſeſſionis. & locis aliis & in extrem ab eodem Feſto citatur liber Gloſſematon C. Ateii Capitonis [illegible] & ab eodem libri duo de verbis priſcis L. Cincij. Citatur & Verrius Flaccus libro quarto de verborum ſignificatu 5. Gell. 17. Santræ libri duo de verborum antiquitate laudantur quoque à Feſto, & alij propè infiniti.
m l. 195. ff. eo. l. 1. ff. de neg. [illegible] Curatio, vbi dixi, l. 5. §. 1. §. de bonis ac libertis. l. 6. ff. de iure fiſci. Itaque in lege, edicto, teſtamento, vel contractu, ſi quid ita ſpecialiter conceptum fuerit, puta ſi vir, ſi maſculus, ſi frater, ſi nouercula: fœminæ, ſororem, nouercam non comprehenduntur. aliud eſt ſi in plurali, qui fratrum (ex hoc exemplo iudicium ſit de cæteris) mentionem fecerit (tunc enim ſorores, l. 35. ff. de pactis l. 93. §. 3. ff. de leg. 3.) aut ſeruorum, tunc enim ancillæ comprehenduntur, l. 82. ff. de leg. 2. n Ideoque filiis inſtitutis & filia inſtituta videtur, l. 14. §. 1. ff. de ventre in poſſ. [illegible] dato iure & filiabus datus intelligitur, l. 15. ff. de reſt. [illegible] hinc conſtat, fœminas maſculorum nomine comprehendi, niſi conſuetudo vel lex aliam ſuiſſe mentem teſtatoris demonſtret. Ideoque ſi quis filiis tutorem vel hereditatem, vel ſeruum, vel quid ſimile reliquerit, fœminæ non comprehenduntur, ſi modo à ſuperioribus ſtatuto vel lege remotæ fuerint. An verò maſculina voce (puta filiorum vel fratrum) fœminæ (puta filiæ vel ſorores) contineantur, v. apud Socinum regula 251. vbi notat, hanc legem minimè obtinere in contractibus: vel ſi lege, vel ſtatuto, vel conſuetudine fœminæ dominatum excipiantur: & de re odioſa agatur, cùm quæ ſolis maribus, aut ſingulis maribus, quam fœminis competit: ſi ſeparatim maſculorum & fœminarum ſiat mentio: ſi proprium nomen adiectum voci maſculinæ: ſi inde ſequeretur legum emendatio. o Alterius quam Romæ l. 4. §. 4. ff. de pænis. Legata penu Tiburtina, quæ ſunt Tiburi domesticæ debentur; aliud eſt, ſi domus Tiburtina integro ſtatu legata ſit tunc enim adiacentia, id eſt pecora, fructus, mancipia, his verbis comprehen[illegible] l. 2. de bonis vacantibus. aliud eſt quoque ſi humanitas, æquitas, priuilegium [illegible] loquendi contrarium admittant, aut diſpoſitio ſit odioſa. p Hæc lex ſcitu vtilis eſt in quæſtionibus priuilegiorum, immunitatis conceſſe, venditione, locatione, iuriſdictione, exiliis, & ſimilibus.
q Dies naturalis eſt ſpatium 12. horarum, Ioan. in Euang. c. 11. verſ. 9. Nam totidem horis conſtat diei pars media, ſex horæ; pars maior, ſeptem horæ: hinc conſtat, ſextam diei naturalis horam, eſſe ipſum meridiem, l. 2. ff. de ſuis & legit. Hinc ille caſus nobilis, de eo qui ignorans, heredem meridie inſtituit poſthumum, qui iam eodem die albeſcente cœlo natus erat, l. 25. §. 1. ff. de lib. & poſth. Diurnarum operarum debitor, ſolis antemeridianis, l. 3. in fin. ff. de operis libertorum, vel ſolis pomeridianis non liberabitur, d. l. 2. dies verò ciuilis 24. horis conſtat, cuius principium eſt ipſa media nox, l. 8. ff. de feriis. Inde Calendas (demus ea die natum Titium) Titius cenſebitur, ſi pridie Calendas ipſas, poſt ſextam horam noctis, id eſt poſt mediam noctem teſtatus fuerit, l. 5. ff. qui teſt. Idem Calendis natus decimum quartum vel vigeſimum annum ætatis inchoat pridie Calendas, poſt ſextam horam noctis, quod in teſtamentis, l. 5. ff. qui teſtam. & manumiſſionibus ſeruatur, l. 1. ff. de manum. Cæterùm diei ciuilis horæ ſunt æquales, naturalis non ſunt. longius enim ſpatium eſt orientis ſolis ad occaſum æſtate, quam hyeme: hinc horologia æſtiua, & hyberna, v. Vitruuium 9. c. 9. r Inæqualis ſaltem 1. 6. verſ. 18 z. Itaque dies ſeptem videntur horis, id eſt maiori parte diei. ſ Et meritò, quia recentes & integri homines liberaliùs dant, ſe ad laborem quam feſſi iam.
t Quibus etiam locatore [illegible] (longis præſertim diebus) ei qui ſuas operas conduxerit adquieſcere & meridiari licet, arg. l. 26. ff. de operis libert. Iiſdem horis Romani liberi vacabant v. Calc. 2. de praeſ.
u In itinere, vulg. itineri, Hal.
x l. 1. §. ſi quis cautionis, l. 13. §. 2. ff. de excuſ. tut. l. 3. §. 3. ſi quis caut. Id ſpatium temporis iter ſex dierum quidem dicitur, l. 6. l. 3. §. 1. ff. ex quib. cauſ. maior, adde l. 137. §. 2. ff. de verb. oblig.

hanc dinumerationem minus quam viginti millia ſuperſint, integrum diem occupent, veluti *z* viginti vnum millia ſunt paſſus: biduum eis attribuetur, quæ dinumeratio ita demum facienda erit, ſi de die non conueniat *b*.

1 ¶ Eius, qui apud hoſtes deceſſit, dici hereditas non *c* poteſt, qui ſeruus deceſſit.

Nomen.

4. *Idem* lib. 2. ad Edictum.

NOminis *d* appellatione rem *e* ſignificari, Proculus ait.

Res, pecunia. 1. Opus.

5. *Idem* lib. 2. ad Edictum.

REi appellatio latior *f* eſt *g* quam pecuniæ *h*, quia *i* etiam ea quæ extra *k* computationem patrimonij noſtri ſunt, continet: cùm pecuniæ ſignificatio ad ea referatur, quæ in patrimonio ſunt. 1 ¶ Opere locato *l*, conducto, his verbis Labeo ſignificari ait id opus, quod Græci ἀποτέλεσμα vocant, non ἔργον, id eſt, ex opere facto corpus aliquod perfectum *n*.

Nomen, res. 1. Ex legibus.

6. *Vlpianus* lib. 3. ad Edictum.

NOminis *o* & rei appellatio ad omnem *p* contractum & obligationem pertinet.

1 ¶ Verbum *Ex legibus*, ſic accipiendum eſt: tam ex legum ſententia *q*, quam ex verbis.

Sponſio.

7. *Paulus* libro 2. ad Edictum.

SPonſio *r* appellatur, non ſolum quæ per ſponſus *s* interrogationem fit, ſed *t* omnis *u* ſtipulatio promiſſioque.

Oportebit. 1. Actio.

8. *Idem* lib. 3. ad Edictum.

VErbum, *Oportebit u*, tam præſens quam futurum tempus ſignificat.

1 ¶ Actionis verbo non *x* continetur exceptio.

Periiſſe.

9. *Vlpianus* lib. 5. ad Edictum.

MArcellus apud Iulianum *y* notat, verbo *Periiſſe z* & ſciſſum, & fractum contineri, & vi raptum.

Creditor.

10. *Idem* lib. 6. ad Edictum.

CReditores accipiendos eſſe conſtat eos, quibus debetur ex quacunque *a* actione *b*, vel perſecutione *c*, vel iure ciuili ſine *d* vlla exceptionis perpetuæ *e* remotione, vel honorario, vel *f* extraordinario, ſiue purè, ſiue in diem, vel ſub conditione *g*. Quod ſi natura debeatur, non ſunt *h* loco creditorum. Sed ſi non ſit mutua pecunia, ſed contractus, creditores accipiuntur.

11. *Gaius* lib. 1. ad Edictum Prouinciale.

CReditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt: ſed omnes, quibus ex qualibet *i* cauſa debetur.

1. Minus ſoluere.

12. *Vlpianus* lib. 6. ad Edictum.

VT *k* ſi cui ex empto vel ex locato, vel ex alio *l* vllo debetur. ¶ Sed etſi ex delicto debeatur, mihi videtur poſſe creditoris loco accipi.

¶ Quod ſi ex populari *m* cauſa ante litis conteſtationem, rectè dicetur creditoris loco non eſſe *n*, poſtea eſſe.

1 ¶ Minus ſoluit, qui tardius *o* ſoluit: nam & tempore *a* minus ſoluitur *b*.

Mulier. 1. Abeſſe. 2. Deſinere abeſſe. 3. Abeſſe.

13. *Idem* lib. 7. ad Edictum.

MVlieris appellatione etiam *c* virgo viripotens *d* continetur *e*. 1 ¶ Res abeſſe videntur (vt Sabinus ait, & Pedius probat) etiam hæ, quarum corpus manet, forma *f* mutata eſt; & ideo ſi corruptæ *g* redditæ ſint, vel transfiguratæ, videri abeſſe: quoniam *h* plerumque plus *i* eſt in manus *k* pretio, quam in re.

2 ¶ Deſinere autem abeſſe res tunc videtur, cùm ſic redijt *l* in poteſtatem, ne *m* amittere ſeius poſſeſſionem poſſimus *n*. 3 ¶ Ob hoc, quod furto pridem ſubtracta eſt, abeſt & ea res quæ in rebus humanis *o* non eſt.

1. Amittere.

14. *Paulus* lib. 7. ad Edictum.

LAbeo & Sabinus exiſtimant, ſi veſtimentum ſciſſum reddatur, vel res corrupta reddita ſit, veluti ſcyphi colliſi, aut tabula raſa pictura, videri rem *abeſſe*: quoniam earum rerum pretium non in ſubſtantia, ſed in arte *p* ſit poſitum. ¶ Item ſi dominus rem quæ furto ſibi aberat, ignorans emerit, rectè dicitur res *abeſſe*, etiam ſi poſtea id ita eſſe ſcierit: quia videtur res ei abeſſe, cui pretium *q* abeſt. 1 ¶ Rem *amiſiſſe* videtur, qui aduerſus nullum *r* eius perſequendæ actionem habet.

Publicum, Publicanus.

15. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

BOna ciuitatis abuſiue *ſ* publica dicta ſunt: ſola enim ea *t* publica ſunt, quæ *u* populi Romani ſunt.

16. *Gaius* lib. 3. ad Edictum Prouinciale.

EVm qui vectigal populi Romani conductum habet, publicanum *x* appellamus: nam publica appellatio in compluribus cauſis ad populum Romanum reſpicit: ciuitates *y* enim priuatorum loco habentur *z*.

Publicum vectigal.

17. *Vlpianus* lib. 10. ad Edictum.

INter *a* publica habemus non *b* ſacra, nec religioſa, nec quæ publicis vſibus deſtinata ſunt: ſed ſi qua ſunt ciuitatum velut bona, ſed peculia ſeruorum ciuitatum procul dubio publica habentur.

1 ¶ Publica vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiſcus capit: quale eſt vectigal portus, *c* vel venalium *d* rerum: item ſalinarum *e*, & metallorum *f*, & picariarum *g*.

Munus, municipes ſeu munifex, municeps.

18. *Paulus* lib. 9. ad Edictum.

MVnus tribus modis *h* dicitur: vno donum, & inde munera dici, dari, mittique: Altero onus, quod cùm remittatur, vacationem militiæ *i* muneriſque præſtat, inde immunitatem appellari. Tertio officium: vnde munera militaria, & quoſdam milites munificos vocari. Igitur municipes dici, quod munera ciuilia capiant.

Agri gener. contrahere.

19. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

a Veluti ſi, *Vulg. Hal.* b Conuentione enim contrahentes formam dare ſolent. c Imò poteſt, l. 22. ℥. qui teſt. d Pecuniæ, *vulg.* ἐπὶ γραμματείῳ *Hal.* l. 1. C. 4. adde l. 5. ℥. eod. nomina, ſunt ſyngraphæ cautiones, *Iuuſt. in pr. C. de poſtlim. reuers.* e Τὸ ἀποτέλεσμα, Id eſt, rem debitam, *Bolog. ibi.* quod in actionibus eſt, *Ihid.* ℥. ſupra de leg. 3. f *Bol. ibid. c.* ℥. l. 1. ℥. de reb. cred. g Imò non eſt latior, l. 2. in ſ. C. de eſtimation. h de qua *v. l.* 178. ℥. eod. i quia etiam vulgar. k Pecunia dicitur res, quæ eſt in patrimonio noſtro: res quæ eſt etiã extra patrimoniũ: ſic res mea dicitur quam vicini patrios ardet; *Hermog.* vel vocabulum eſt latius. Imperdum, litem, vererem, *Alciat.* ad res *Aſcondius* in *Varro*, adde quæ notaui ad l. 1. ℥. de rebus creditis. l Legato, *vulg. Hal.* m 1. *Paul.* 7. n Operis faciendi debitor, niſi perfectionem operi addiderit, non liberatur, ut nec partis præſtatione. Eſt enim facti obligatio indiuidua, l. 1. 5. ℥. ℥. eod. l. 80. §. 1. ℥. ad legem *Falcid.* l. 72. ſup. de verb. oblig. Interdum tamen operis vocabulo corpus nondum perfectum intelligitur, l. 19. §. 11. ℥. de auro. o *Bol. ibid. c.* 6. *v.* l. 4. ſup. eo. Alij nominis verbo creditorem, alij debitorem intelligunt. p *v.* l. 2. ſup. de reb. cred. q Id eſt voluntate, l. 5. C. de leg. hinc magna oriuntur in legibus diſſidia, quoties mens ſcripto opponitur; *Quint.* 5. *Inſt.* 6. & 7. c. 7. vnde mens legis colligatur, dixi ad d. l. 5. l. 19. l. 3. ℥. de legib. r Sponſio, *vulg. Hal.* ſ *Bol. ibi. c.* 7. Spondere dicimur quoties verbis promittimus, licet nullus à nobis ſtipuletur, l. 19. §. 2. ſup. de ædilitio ℥. t. Inſt. de verb. obl. t Etiam ſine interrogatione. u *Bol. ibid. c.* 8. demus ita decemuiũ conceptam, quod te dare oportebit, ſpondes? l. 76. §. 1. l. 89. ℥. de verb. obl. Idem dicendum eſt de verbo, erit, l. 123. ℥. eo. & verbo, abſtturum, l. 19. ℥. iudicatum. Caleguſinus autem hic legit, [illegible] & male. Ea vox enim præſens tantum debitum demonſtrat, l. 125. de verb. oblig. de verbo permanente, *v.* l. 40. in ſ. l. 83. ℥. de leg. 1. l. 57. ad *Treb.* de verbo, ſuperſit, *v.* l. 58. in fin. ℥. ad *Treb.* de verbo, donauero, *v.* l. 149. ℥. de leg. 1. x Imò continetur, l. 2. ℥. de excep. y ad Iulianum Haus notat, &c. Id eſt Iulianum tractans notat. z *Bol. ibid. c.* 9. adde l. 4. §. 10. ℥. vi bonorum raptorum, *vulg.* a Ex qualibet cauſa, l. 11. ℥. eo. ex qualibet contractu, vel delicto, l. 12. ℥. eo. *Bol. ibi. c.* 1. ℥. de reb. cred. qui ſpem habent actionis, l. 54. ℥. eo. l. 42. ℥. de oblig. qui exceptione perpetua ſubmoueri non poſſunt, l. 55. ℥. eo.

b al. ex quacunque cauſa actione, &c. al. quacunque cum actione vel perſecutione.

c *v.* l. 28. ſup. de obl. d l. 55. ℥. eo. Debitor ideo dicitur is à quo inuito exigi poteſt, l. 108. ℥. eo. e Perpetua eſt 30. annorum, *Scholiaſtes* 3. *Harm.* 5.

f al. vel ordinario, vel extraordinario.

g l. 54. l. 40. l. 42. ſup. de oblig.

h Propriè ſc aliud ſi abuſiue, l. 16. §. 3. §. 4. ℥. de fideiuſſ. l. 94. §. 3. ℥. de ſolut.

i ſeu contractu, *Alciatus hic.* v. l. 12. ℥. eo. k *Bol. ibi. c.* 10.

l *v.* l. 10. ſup. eo. vel ex alio contractu, *Hal.* vel ex alio contractu, *vulg.*

m ἀπὸ δημοσιευτ: *Bol. ibid.* id eſt pupillari, & male ſic Græcè contrario legunt populi pro pupillum lege 48. ℥. de acquir. rer. [illegible] 2. obſ. 12.

n Popularem actionem ſoluo qui habet, non dicitur eſſe locupletior, l. pen. ſup. de popul. o §. 33. verſ. tempore inſt. de act. §. 5. in fin. inſt. de fideiuſſ. *Bolog. d. loco c.* 2. vel nihil, l. 32. ℥. eod.

d. l. 13. & apud Varronem 4. de lingua Lat. *Ibid.* 1. Catonem de re ruſtica c. 14. Plautum in Menæchmis: Cic. 4. *Verrina* & apud *Aſconium ibi.* 13. Plin. 11. & 14. & 34. 10. Tertull. lib. de iustitiæ. Huius loci exemplum vide §. 34. l. ℥. de [illegible].

l *v.* l. 4. §. 6. ſup. de vſucap. l. 7. §. 7. ſup. pro empt. l. 46. in ſ. ſup. de furtis. m *v.* l. 22. ſup. de adq. poſſ. n Poſſumus ob hoc quod furto pridè ſubtracta eſt, ab ſit, &c. *vulg. Hal.* ſenſus eſt, Rei furto pridem ablatæ poſſeſſionem non amitti. o l. 23. ſup. de hered. pet. l. 65. in §. ℥. pro ſocio. p *v.* l. 27. §. 1. ſup. eod. q l. 82. §. 1. ſup. de furtis. r Rem ergo non amiſit, qui actionem habet ad eam recuperandam, vt ſi ei vel ſi actio à Prætore reſtitui poteſt, adde l. 5. ſup. de in integrum.

ſ l. 16. l. 17. ℥. eo. *Bol. ibi. c.* 15.

t *v.* quæ notaui ad l. 4. ſup. de colon. penalet.

u l. 1. §. 2. ſup. de iuſtitia & iure. x *v.* l. 12. ſup. de publicanis.

y facit l. 15. ſup. de SC. Maced. l. 1. §. 4. ſup. de aedilitio l. 72. ſup. de furtis.

z non ſemper tamen, l. 16. §. 9. ſup. ex quib. cauſ. maior. l. 17. ſup. de rebus cred. l. ſup. [illegible] l. 23. C. de ſacroſanct. *v. Pertinium* 2. ſtrict. 23.

a Publica ſunt non tantum res religioſæ, ſacræ, publicis vſibus deſtinatæ & bona ciuitatis, & peculia ſeruorum ciuitatis inde publica habentur.

b ſub. tantum. c Vectigal portus, à vectigali rerum venalium hic diſtinguitur, l. 1. C. de [illegible]. Portorium exactibus venditoris ab venditione, l. 1. C. de [illegible], vectigal autem mancipiorum venalium quinta, & viceſima [illegible] Corbo ſicnia, vectigal autem mancipiorum venalium quintæ, & viceſimæ [illegible]. Tacitus lib. 13. De vectigali [illegible] Cuiacio legere quinquageſimæ ex Dione 55. *Hiſt.* Tacitus lib. 13. [illegible] centeſimam, quadrageſimam, quinquageſimam, centeſimam, ducenteſimam, vide eundem 6. obſ. 28. de decima lilium, vide eundem 7. obſ. 5. de publicis & vectigalibus, [illegible] dem 7. obſ. 4. d Vectigal rerum venalium non eſt octaua, vt vult Accurſius, l. [illegible] C. de vectig. [illegible] 6. obſ. 28. e *v.* l. 13. ℥. de pub. & l. 3. §. 6. ℥. de pœn. [illegible]

f *v.* l. 13. *v.* l. 16. §. 7. ibi. g piſcariarum, *vulg. Hal.* [illegible] merentes piſcationum reditus 2. *feud.* 56. Picariæ ſunt è quibus ſodinæ [illegible] picem foſſilem inueniri Plinius ſcribit 16. c. 11.

h Munus tria ſignificat, donum, onus, officium, *Bol. ibid. c.* 18 adde l. 214. l. 19. ſup. de [illegible], hinc munus gladiatorium dictum eſt ab officio, quod mortuis fuerit [illegible] ſolent [illegible] defunctorum animas humano ſanguine [illegible] Tertull. in lib. de ſpectac. c. 12. niſi malis hic dici, quod populo gratis daretur. *Lipſ.* [illegible] Saturn. 7. hinc munis apud Feſtum eſt officioſus, vt è contrario immunis qui nullo fungitur officio.

i l. 3. in fin. ſup. de militari [illegible].

k Munificos *Haloan.* (quæ lectio placet Budæo) ſunt qui non vacant, ſed munera principi, l. militi principali (et per *v. l.* 3. *Vegetius* 7.) faciebant beneficiarijs [illegible]

Labeo

a Cb. 1. [illegible] b Tardius [illegible] debitum non [illegible] præſtationem [illegible] c *v.* l. 6. [illegible] d *v.* [illegible] e Et [illegible] f *Bol. ibi. c.* 15. *Hanc.* [illegible] g Corruptæ & transfiguratæ [illegible] h Quatenus [illegible] i Marcellus [illegible] k *v.* l. 59. [illegible] legis, manu pretio: accipiunt [illegible] hare: atque ſic legendum eſſe [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Labeo libro primo prætoris Vrbani definit, quòd quædam agantur, quædam gerantur, quædam contrahantur. ¶ Et actum quidem generale verbum eſſe, ſiue verbis, ſiue re quid agatur: vt in ſtipulatione, vel numeratione. ¶ Contractum autem vltrò citróque obligationem, quam Græci συνάλλαγμα vocant, veluti emptionem, venditionem, locationem, conductionem, ſocietatem.

¶ Geſtum rem ſignificare ſine verbis factam.

20. Idem lib. 52. ad Edictum.

Verba, Contraxerunt, Geſſerunt, non pertinent ad teſtandi ius.

Bona.

21. Paulus lib. 21. ad Edictum.

Princeps bona concedendo videtur etiam obligationes concedere.

Reſtituere, exhibere.

22. Gaius lib. 4. ad Edictum Prouinciale.

Plus eſt in reſtitutione, quàm in exhibitione. nam exhibere eſt, præſentiam corporis præbere: reſtituere eſt, etiam poſſeſſorem facere, fructúſque reddere. pleraque præterea reſtitutionis verbo continentur.

Res.

23. Vlpianus lib. 14. ad Edictum.

Rei appellatione & cauſæ & iura continentur.

Hereditas.

24. Gaius lib. 6. ad Edictum Prouinciale.

Nihil eſt aliud hereditas, quàm ſucceſſio in vniuerſum ius, quod defunctus habuit.

Noſtrum eſſe totum. 1. Pars.

25. Paulus lib. 21. ad Edictum.

Rectè dicimus, eum fundum totum noſtrum eſſe, etiam cùm vſusfructus alienus eſt: quia vſusfructus non dominij pars, ſed ſeruitutis ſit: vt via, & iter. nec falsò dici, totum meum eſſe, cuius non poteſt vlla pars dici alterius eſſe. hoc & Iulianus, & eſt verius.

1 ¶ Quintus Mucius ait, partis appellatione rem pro indiuiſo ſignificari. nam quod pro diuiſo noſtrum ſit, id non partem, ſed totum eſſe. Seruius non ineleganter partis appellatione vtrumque ſignificari.

26. Vlpianus lib. 16. ad Edictum.

Partum non eſſe partem rei furtiuæ, Scæuola libro vndecimo quæſtionum ſcribit.

Ager. 1. Stipendium, tributum.

27. Idem lib. 17. ad Edictum.

Ager eſt locus, qui ſine villa eſt. 1 ¶ Stipendium a ſtipe appellatum eſt, quòd per ſtipes, id eſt, modica æra colligitur. Idem hoc etiam tributum appellari Pomponius ait. Et ſanè appellatur ab inſtributione tributum, vel ex eo, quod militibus tribuatur.

Alienatio. 1. Gratis ſolutus.

28. Paulus lib. 21. ad Edictum.

Alienationis verbum etiam vſucapionem continet. vix eſt enim, vt non videatur alienare, qui patitur vſucapi.

¶ Eum quoque alienare dicitur, qui non vtendo amiſit ſeruitutes. ¶ Qui occaſione adquirendi non vtitur, non intelligitur alienare: veluti qui hereditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam non amplectitur. 1 ¶ Oratio, quæ neque coniunctionem, neque disiunctionem habet, ex mente pronuntiantis, vel disiuncta, vel coniuncta accipitur.

Coniunctio.

29. Idem lib. 61. ad Edictum.

Coniunctionem enim nonnunquam pro disiunctione accipi Labeo ait: vt in illa ſtipulatione, *Mihi heredíque meo te heredémque tuum.*

Sylua cædua. 1. Stipula illecta. 2. Nouale. 3. Terra integra. 4. Glans caduca. 5. Sylua paſcua.

30. Gaius lib. 7. ad Edictum Prouinciale.

Sylua cædua eſt, (vt quidam putant) quæ in hoc habetur, vt cæderetur. Seruius eam eſſe, quæ ſucciſa rurſus ex ſtirpibus aut radicibus renaſcitur.

1 ¶ Stipula illecta eſt ſpicæ in meſſe deiectæ, nec dum lectæ, quas ruſtici, cùm vacauerint, colligunt.

2 ¶ Nouale eſt terra præciſa, quæ anno ceſſauit, quam Græci νεὸν vocant. 3 ¶ Integra autem eſt, in quam nondum dominus paſcendi gratia pecus immiſit. 4 ¶ Glans Caduca eſt, quæ ex arbore cecidit. 5 ¶ Paſcua ſylua eſt, quæ paſtui pecudum deſtinata eſt.

Pratum.

31. Vlpianus lib. 18. ad Edictum.

Pratum eſt, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt, ex eo dictum, quòd paratum ſit ad fructum capiendum.

Minus ſolutum.

32. Paulus lib. 24. ad Edictum.

Minus ſolutum intelligitur, etiam ſi nihil eſſet ſolutum.

Palàm.

33. Vlpianus lib. 21. ad Edictum.

Palàm eſt, coram pluribus.

Actio.

34. Paulus lib. 24. ad Edictum.

Actionis verbo etiam perſecutio continetur.

Reſtituere.

35. Idem lib. 17. ad Edictum.

Reſtituere autem is intelligitur, qui ſimul & cauſam actori reddit, quam is habiturus eſſet, ſi ſtatim iudicij accepti tempore res ei reddita fuiſſet. id

[Marginal glosses, left:] [illegible] muneris officio. Milites munifici Vegetio 2. c. 7. & 20. qui munia faciunt: munia, inquam, & quidem vilia, quæ lignum, fœnum, aquam, ſtramen portando, Vegetio 2. & c. 19. [illegible] principalib. [illegible] obire ignominia erat [illegible] milites eſſent, vnde apud Vegetium 2. c. 7. munifex manens, id eſt, laborans [illegible] munifici [illegible] publicæ functioni, & vectigalis [illegible] munificium [illegible] de publicanis [illegible]
a al. munificare.
b Senſus eſt, agimus re & verbis, contrahimus [illegible] etiam ſine verbis [illegible]
c ſub. propriè: abſit impropriè contractus eſt in quo [illegible] obligatur: vt in mutuo [illegible] per impropriè magis: diſtractus, vt tranſactio, ſolutio, liberatio, vnde nouare [illegible] contrahendi, interdictam quoq; [illegible] facultatem, quod [illegible] tamen non placet. Bud. C. de pactis.

[Marginal glosses, right:] a Non vtendo ſeruitutes amittuntur, l. 5. § 1. [illegible] quib. in fraud. cred.
b v. l. 6. ſup. quæ in fraud. cred.
c addo l. 3. § de optio.
d Disiunctiuam habens oratio, [illegible] vero coniunctiuam [illegible] l. 124. § ea.
e vide l. 51. § ea. [illegible]
f l. 10. § 48. & [illegible] ſup. de contrah. empt. [illegible]
g [illegible] ſylua non cæditur de arboribus [illegible] Verg. [illegible] ſubit aſpera ſylua, Lappæque, tribulique [illegible] etiam pro viridario [illegible]
h illecta [illegible] ſtipula, quæ nondum collecta. i in meſſem [illegible] in meſſe, id eſt, dum meſſis fieret.
k Occauerint, & male. ſenſus eſt, Spicas, quæ poſt meſſorum [illegible] temporibus [illegible] ſolent, [illegible] vt [illegible] colligat [illegible]

d Contractus, eſt factum (inde dicitur facti potiùs quàm iuris, l. 7. in f. ff. de capite [illegible]) obligationem inter aliquos conſtituens: factum, quo obligamur, ſed non ipſum vinculum iuris. Contractus, non eſt obligatio, cùm ea ex contractu oriatur [illegible]
e Hinc colligit Alciatus, [illegible] ſtipulationem propriè non eſſe contractus, & maximum inter contractus, ſtipulatio diſertis verbis numeratur [illegible] quemadmodum & donatio [illegible]
f [illegible] ſup. de pactis, contrahere ſeu diſtrahere opponuntur, quemadmodum & apud Græcos [illegible] Ariſt. 5. Ethic.
g An in teſtamento contrahi poſſit [illegible] ad l. 21. in fin. § qui teſt.
h Argumentum [illegible] paſſim à contractibus ad vltimas voluntates ducitur [illegible] Budæum [illegible] de contractibus vltimarum voluntatum [illegible]
i [illegible] appellatione quæ veniant, v. l. 49. § eod.
k [illegible]
l v. l. 75. § eod. m v. l. 2 ſup. ad exhib. [illegible] n v. l. 75.
o v. l. 1. ſup. de reb. cred. [illegible]
p v. l. 9. § 1. [illegible] ſup. de reb. corpor. [illegible]
q De eo quod noſtrum eſt, & quod meum, v. l. 9. l. 58 [illegible] ſup. eod. [illegible]
r Leo [illegible] vſusfructus dominij pars [illegible] ſup. de vſufruct. ſ [illegible] t Meum etiam dicitur, cuius nulla pars alterius eſt. u Partis appellatione, pars indiuiſa intelligitur [illegible] x Pars à ſuo toto diuiſa [illegible]
y Partis appellatione dimidia intelligitur [illegible] z Partus non eſt pars rei furtiuæ [illegible]
a Pars de toto prædicatur (at non è contrario) [illegible]
b [illegible] ſpecies fundi, l. 115. § [illegible] ager cum ædificio fundus [illegible]
c l. 25 ſup. de [illegible] ſtipendium à tributo nihil hodie differre ait [illegible] Theophilum.
d [illegible] in tribulationes [illegible]
e de quo adde l. 63. § [illegible] f Alienat rem qui eam patitur vſucapi [illegible]

[illegible] ſup. de rebus [illegible] Terentius in *Adelphis* præter hæc meridie ipſo, faciam [illegible] hinc Nouellecum [illegible] nouale [illegible] nouale [illegible] Plin. 19. [illegible] Nouale ager dicitur, qui primum proſcinditur [illegible] Seruius 1. Georg. Nouales ſunt arua primùm proſciſſa. Idem refert Hieronymus & Innocentius III. [illegible] ex nouabilibus debeantur decimæ. Poſſis hinc inde legere. Nouale eſt etiam terra primùm proſciſſa, & quæ anno ceſſauit [illegible] ſignificationes [illegible] ſylua nouale faciat [illegible] quod nihil aliud eſſe puto, quàm [illegible] in fundo facere [illegible] nouale [illegible] ſylua tollitur. n quinimo & quæ non colatur [illegible] frustra reprehendit Laurentius Valla. o quæ alternis annis ceſſauit [illegible] hinc illud Virgilij 1. Georg. Alternis idem tonſas ceſſare nouales [illegible] Huiuſmodi agro opponitur ager reſtibilis, Feſtus in Reſtibilis [illegible] qui quotannis ſeritur [illegible] Igitur nouale ager hic [illegible] Virgil. 1. Eclo. [illegible] p [illegible] q v. l. [illegible] ſup. de glande legenda. r paſcuis, [illegible] Hinc illud Ciceronis in Topicis, Si compaſcuus ager eſt, ius eſt compaſcere, adde [illegible] t [illegible]
u Fœnum continetur fructuum appellatione [illegible] & paſca, v. Romanum [illegible] 149.
x Quod pratum [illegible] paratum [illegible] laborem deſideret [illegible] Varro prata [illegible] parata appellata apud eundem [illegible] Cato [illegible] agrorum gradus [illegible] vineam, hortum irriguum, ſalictum, oliuetum, pratum, campum frumentarium, cæduam ſyluam, arbuſtum, glandariam ſyluam.
y Minus etiam ſoluit, qui nihil ſoluit [illegible] & qui nullam [illegible] ſummæ [illegible] vel qui non integram ſummam ſoluit [illegible] ad l. 115. ſup. de verb. oblig.
z Et ita comparatiuum minor, ſumitur interdum poſitiuo [illegible]
a v. l. [illegible] ſup. de teſtibus [illegible] ſup. de [illegible]
b Coram quid ſit, coram ſapientibus [illegible] capite [illegible]
c [illegible] d v. l. 37 [illegible] in rem, in perſonam, extraordinaria [illegible] de oblig. & act. [illegible]
e al. qui ſimul & ſimul. [illegible] qui rem ſimul & cauſam. f Reſtituere [illegible] fructuum à tempore litis conteſtatæ perceptorum [illegible] de rei vind. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

eſt, & vſucapionis cauſam & fructum.

Lis.

36. Vlpianus lib. 13. ad Edictum.

Litis nomen omnem actionem ſignificat, ſiue in rem, ſiue in perſonam ſit.

Oportere.

37. Paulus lib. 16. ad Edictum.

Verbum *Oportere* non ad facultatem iudicis pertinet, qui poteſt vel pluris vel minoris condemnare, ſed ad veritatem refertur.

Oſtentum, quid.

38. Vlpianus lib. 25. ad Edictum.

Oſtentum Labeo definit, omne contra naturam cuiuſque rei genitum factumque. duo genera autem ſunt oſtentorum: vnum, quotiens quid contra naturam naſcitur, tribus manibus forte aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quæ naturæ contraria eſt. alterum, cùm quid prodigioſum videtur, quæ Græci φαντάσματα, id eſt, viſiones vocant.

Subſignare. 1. Bona. 2. Deteſtari. 3. Incertus poſſeſſor.

39. Paulus lib. 53. ad Edictum.

Subſignatum dicitur, quod ab aliquo ſubſcriptum eſt: nam veteres ſubſignationis verbo pro adſcriptione vti ſolebant. 1 ¶ Bona intelliguntur cuiuſque, quæ deducto ære alieno ſuperſunt. 2 ¶ Deteſtari eſt abſenti denuntiare. 3 ¶ Incertus poſſeſſor eſt, quẽ ignoramus.

Deteſtatio. 1. Seruus. 2. Familia.

40. Vlpianus lib. 56.

Deteſtatio eſt denuntiatio facta cum teſtatione. 1 ¶ Serui appellatio etiam ad ancillã refertur. 2 ¶ Familiæ appellatione liberi quoque continentur. 3 ¶ Vnicus ſeruus familiæ appellatione non continetur. Ne duo quidem familiam faciunt.

Arma.

41. Gaius lib. 25. ad Edictum Prouinciale.

Armorum appellatio non vtique ſcuta, & gladios, & galeas ſignificat, ſed & fuſtes & lapides.

Probrum, opprobrium.

42. Vlpianus lib. 57. ad Edictum.

Probrum & opprobrium idem eſt. probra quædam natura turpia ſunt, quædam ciuiliter, & quaſi more ciuitatis. vt puta furtum, adulterium natura turpe eſt: enimuero tutelæ damnari, hoc non natura probrum eſt, ſed more ciuitatis: nec enim natura probrum eſt, quod poteſt etiam in hominem idoneum incidere.

Victus.

43. Idem lib. 58. ad Edictum.

Verbo victus continentur, quæ eſui, potuiq; cuiuſque corporis, quæque ad viuendũ homini neceſſaria ſunt. veſtem quoque victus habere vicem, Labeo ait.

44. Gaius lib. 24. ad Edictum Prouinciale.

Et cætera, quibus tuendi curandiue corporis noſtri gratia vtimur, ea appellatione ſignificantur.

Inſtratum, ſtragulum, veſtis.

45. Vlpianus lib. 58. ad Edictum.

Inſtratum omne veſtimentum contineri, quod iniicitur, Labeo ait. neque enim dubium eſt, quin ſtragula veſtis ſit omne pallium περίστρωμα. In vectum ergo veſtem accipiemus, non ſtragula: in ſtratum omnem ſtragulam veſtem.

Pronuntiare. Statuere. 1. Materfamiliæ.

46. Idem lib. 59. ad Edictum.

Pronuntiatum & ſtatutum idem poteſt. promiſcuè enim & pronuntiaſſe & ſtatuiſſe ſolemus dicere eos qui ius habent cognoſcendi. 1 ¶ Matremfamilias accipere debemus eam, quæ non inhoneſtè vixit. matrẽ enim familias à cæteris fœminis mores diſcernunt, atque ſeparant. proinde nihil intererit, nupta ſit an vidua: ingenua ſit, an libertina. nam neque nuptiæ, neque natales faciunt matremfamilias, ſed boni mores.

Liberatio.

47. Paulus lib. 56. ad Edictum.

Liberationis verbum eandem vim habet, quam ſolutionis.

Satiſdatio.

48. Gaius lib. ad Edictum prætoris vrbani titulo.

[illegible]

Q*Vi neque à sequentur neque ducuntur.*

SOlutum non intelligimus eum, qui licèt vinculis levatus sit, manibus à tamen tenetur, ac ne eum quidẽ intelligimus solutum, qui in publico sine vinculis servatur.

Bona.

49. *Vlpianus* lib. 59. ad Edictum.

BOnorum c appellatio aut naturalis, aut ciuilis est: Naturaliter bona ex eo dicuntur, quod beant d, hoc est, beatos faciunt. beare est prodesse. ¶ In bonis e autem nostris computari sciendum est, non solùm quæ dominij f nostri sunt, sed & si bona fide à nobis possideantur g, vel superficiaria h sint. Aequè bonis adnumerabitur, etiam si quid est in actionibus i, petitionib. persecutionibus. nam hæc omnia in bonis esse videntur.

Nurus.

50. *Idem* lib. 61. ad Edictum.

NVrus appellatio etiam ad pronurum, & k vltra porrigenda est.

Parens.

51. *Gaius* lib. 23. ad Edictum Prouinciale.

APpellatione parentis nõ l tantùm pater, sed etiam auus, & proauus, & deinceps omnes superiores continentur: sed & m mater n, & auia, & proauia.

Patronus.

52. *Vlpianus* lib. 61. ad Edictum.

PAtroni o appellatione & patrona continetur.

De coniunctis, & disiunctis, seu separatis, & solutis.

53. *Paulus* lib. 59. ad Edictum.

SÆpe ita comparatum est, vt p coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro coniunctis, interdum soluta q pro separatis. Nam cùm dicitur apud veteres *Adgnatorum gentiliumque* r, pro separatione s accipitur. At cùm dicitur, *Super pecunia t tutelàve sua* u, tutor separatim sine pecunia dari non potest.

¶ Et cùm diximus, *Quod dedi x aut donaui*, vtraque y continemus. ¶ Cùm verò dicimus, *Quod eum dare z facere oportet*, quodvis a eorum sufficit probare. ¶ Cùm verò dicit prætor, *Et damnum b, iniuriam, operas redemerit* c si omnia imposita sunt, certum est omnia redimenda esse. ¶ Ex re ergo pro coniunctis habentur. si quædam imposita sunt, cætera non desiderabuntur.

1 ¶ Item dubitatum, illa verba, *Ope e consilio*, quemadmodum accipienda sunt, sententiæ coniungentium, aut separantium? sed verius est, quod & Labeo ait, separatim accipienda: quia aliud factum est, eius qui ope, aliud eius, qui consilio furtum facit. sic enim alij d cõdici potest, alij e non potest. & sanè post veterum auctoritatem eo peruentum est, vt nemo ope videatur fecisse, nisi f & consilium malignum habuerit: nec consilium habuisse noceat, nisi g & factum secutum fuerit.

Conditionalis creditor.

54. *Vlpianus* lib. 62. ad Edictum.

COnditionales a creditores dicuntur & hi, quibus nondum competit actio, est autem competitura: vel qui spem b habent, vt competat.

Creditor.

55. *Paulus* lib. 16. breuis Edicti.

CReditor autẽ is est, qui exceptione c perpetua summoueri non potest. qui autem temporalem exceptionem timet, similis est conditionali creditori.

Cognoscere instrumenta, dispungere. § Liberi.

56. *Vlpianus* lib. 60. secundo ad Edictum.

COgnoscere d instrumenta, est relegere, & recognoscere. dispungere e est conferre accepta & data.

1 ¶ Liberorum f appellatione continentur non tantùm qui sunt in potestate: sed omnes, qui sui iuris g sunt, siue virilis siue fœminini sexus sunt, exve h fœminini sexus descendentes i.

Magister, magistratus. § Persequi.

57. *Paulus* lib. 59. ad Edictum.

CVi præcipua cura rerum incumbit, & qui k magis quàm cæteri, diligentiam & sollicitudinem rebus quibus præsunt, debent, hi magistri l appellantur.

¶ Quin etiam ipsi magistratus per deriuationem à m magistris cognominantur n.

¶ Vnde etiam cuiuslibet o disciplinæ præceptores, magistros p appellari à monendo, vel monstrando.

1 ¶ Persequi q videtur, & qui satis accepit.

Actus, gesta. § Nostri liberti.

58. *Gaius* lib. 14. ad Edictum Prouinciale.

LIcèt inter gesta r & facta videtur quædã esse subtilis differentia: attamen καταχρηστικῶς s, id est, abusiuè, nihil inter factum & gestum interest.

1 ¶ Paternos t libertos rectè videmur dicere nostros u libertos. liberorum libertos non rectè nostros libertos dicimus.

Portus, angiportum.

59. *Vlpianus* lib. 68. ad Edictum.

POrtus appellatus est conclusus locus, quò importantur x merces, & inde exportantur. eáque y nihilominus statio z est conclusa, atque munita. inde angiportum a dictum est.

Locus, fundus.

60. *Idem* lib. 69. ad Edictum.

LOcus b est non fundus, sed portio c aliqua fundi. fundus d autem integrum aliquid est, & plerumque sine villa e locum accipimus. Cæterùm adeo opinio nostra & constitutio locum à fundo separat, vt & modicus f locus possit fundus dici, si fundi animo eum habuimus. Non enim magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio, & quælibet g portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus, nec non & fundus, locus constitui potest. nam, si eum alij adiunxerimus h fundo, locus fundi efficietur.

1 ¶ Loci appellationem non solùm ad rustica i, verum ad vrbana quoque prædia pertinere, Labeo scribit.

2 ¶ Sed fundus quidem suos habet fines k, locus l verò latere potest, quatenus determinetur, & definiatur.

a Eorum qui in ius vocati sunt, alij sequuntur vltrò, nec ducuntur, veluti à domo sua vocati. l. 21. sup. de in ius vocando. vel ex ipsa l. 19. Nouell. 17. vel satis esse videtur, § in ius voc. vt tamen vel fideiussori (vnde constat non licere cogitatu manu [illegible] eum ei, qui in ius vocatus est. Cicero 5. de finibus in fin. Tu verò ducas siue; ; si sequatur. Qui traditur in custodiam [illegible] vel [illegible], id est, non [illegible] [illegible] nõ coërceri. Alij ducuntur, vt carceri fore quia qui in ius vocari possit. Alij neque ducuntur, neque sequuntur, vt qui in ius vocari nõ possunt quales sunt vincti nexu, aut compedib. vel qui religione iuncti, quia vindiciæ reuocantur. l. 2. sup. de in ius voc. vide Cuiac. 7. obs. 16.

b Captus dicitur is in quem manus iniecta est, qui vinculis tenetur, adde l. 216. l. 224. [illegible] l. 22. sup. quod metus causa. adde l. 9. § 13. sup. ex quib. caus. maiores l. 7. § depositi: l. 2. sup. de homine libero l. 8. § 9. sup. de pœnis.

c Adde l. 11. l. 39. § 1. sup. eod. l. 83. l. 208. l. eod. l. 5. § 6. sup. vt in possess. leg. § sup. de rebus auctor. iudic. l. 9. sup. rem pupill.

d Beati, inde diuites dicuntur. Plautus in Persa: bonam ego quam beatam esse primò dici mauolo. & Seneca 5. contr. intolerabile malum est beata vxor. & 3. Epist. nunquam vidi hominem beatum indecentius. sic bona incommoda, non beant. [illegible] beatum esse dicebant quemquam mortuum esse dicere volebant. *Ammian.* 25. vbi de Iuliano & Anatolio loquitur.

e In bonis esse l. 5. sup. de re vindic. l. 2 in fin. sup. si ex noxal. l. 9. § 6. sup. quod metus: l. 8. § 12. sup. qui, quod pign. l. 52. sup. de acq. rer. dom. l. vlt. § 4. sup. quæ in fraudem cred. l. 2. parag. 21. sup. vi bonor. rapt. f l. 5. sup. pro derelicto.

g Ipsi adde l. 52. h v. l. 2. sup. de superficieb. i l. 21. sup. eod. l. 1. sup. de vsufr. l. vlt. de [illegible] parag. 1. l. 72. § de diuer. [illegible] l. 38. sup. ad l. Falc. l. 5. sup. rem pup. l. 18. sup. de iniur. l. pen. sup. de public. adde l. 21. § 4. sup. de minor. l. 190. § tertio. k Nurus appellatio [illegible] l. 50. l. 2. parag. 5. in f. sup. quis sortis. l. 1. parag. 1. sup. de postul. l. 14. sup. de ritu nupt. l. 6. parag. 4. sup. de leg. grad. & ad sponsam etiã l. 12. parag. 1 sup. de ritu: adde l. 6. l. 8. § de grad. l Parentis nomine ascendentes intelliguntur in ius vocandi, l. 4. parag. 2. § de in ius voc. de quo v. l. vlt. C. si aduers. fisc. m Et sic vtriusque sexus l. 10 parag. 5. sup. de in ius voc. n Festus, Masculino etiam genere parentem appellabant etiam matrem.

o Patroni appellatio, Ecl. 2b. c. 52. adde l. 1. C. de in ius voc. p Coniuncta pro disiunctis 1. Ecl. 2. c. 5 § l. 28 l. 29. sup. eod. l. 4. C. eod. l. 30. sup. de auro. q In quibus non est particula coniunctiua vel disiunctiua. r Verba legis 12. tab. ea sic sunt, Si paterfamilias intestato moritur, familia pecuniáque eius agnatorum gentiliúmque esto: & rursus: Si furiosus existit, agnatorum gentiliumque in eum, pecuniáque eius potestas esto. *Auctor ad Herennium.* Porrò gentiles sunt nati ex ingenuis, quorum maiores nullam seruitutem seruierunt *Cic. in Topicis.* possunt quidem esse agnati inter se, non tamen gentiles, & in hac quoque lege agnati, & gentiles separantur. Interdum gentilis est, qui ex eo cognomine, non tamen agnatus. De gentilibus, adde Cicerone m 2. off.

s His verbis Budæus negat disiunctiuã significari, aliud enim esse [illegible] particulam disiunctiuam, aliud separatiuam [illegible].

t Hinc colligit Cuiacius, veteres genitiuum pro ablatiuo vsurpasse, vt [illegible] ad tit. *Institutionum de l. Aquil.* In Primo tamen ad Herennium, & apud Vlpianũ 11. parag. 14. legitur super pecunia tutelave sua erit. u Sententia hæc fuit, vel quique legauit, super pecuniã, tutelãve sua sit, ita ius esto 12. *Vlp. in frag.* 14. *Cornificius* 1. *ad Herennium*: adde l. 120. § eod. x Hæc disiunctiua eandem donandi causam exprimit: quasi dicere, quod ob causam donationis dedi. y Aliud est enim dare, aliud donare, dari potest aliquid etiam citra animũ donandi. z Dyalyton, seu soluta oratio. Figura nota oratoribus & Rhetoribus. a l. alterutrum. b l. 53 sup. de bon. libert. c v. l. 27. § 1. sup. ad l. Aquil. l. 11. parag. vlt. sup. de seruo corrupto. l. 6. sup. de cond. furtiua. l. 36. l. 5. parag. 1 sup. de furtis. l. 1. sup. furti aduersus nautas.

d Et qui non opem tulit, l. 36 sup. de furtis. e l. ei qui consilium dedit. v. l. 21. sup. de furtis. g v. tamen, l. 28. sup. de pœnis.

a v. l. 42. § de cõ. b v. § 6. in Inst. de verborum obligationibus. c v. l. 10. § eod. l. 42. in f. § de oblig. d 2 Ecl. 2. c. 56. [illegible] e Accipitur Ibid. cognoscimus instrumenta, cum ea legimus aut relegimus: dispũgimus, cùm accepta & data diligẽ dissimũ inter se cõferimus, [illegible] Deus meritorum index & dispunctor dicitur à Tertulliano, 4. *Aduersus Marcionem*, & eodẽ sensu lib. 5. *aduersus eundem Marcion.* dispunctio boni & mali operis. alias dispungere, est delere. f Ecl. ibid. c. 56. v. l. 220. § eod. g Id est, emancipati. h l. vlt. § de postul. Imò non cõprehenduntur liberorum appellatione descendẽtes ex fœminis, l. 2 § de suor. inmanum. i Descendentium appellatione qui veniant, dixi l. vlt. C. de suis. k Adde Festum in Magisteria. l Ecl. ibid. cap. 57. m Sicut albatus ab albo, Varro. n Imò magistri à magistratibus. Ecl. ibid. o Hinc magistri societatis, v. leg. 14. § de public. vniuersitatis, & vectigal. boneri [illegible] p v. quæ dixi ad l. 9. sup. nautæ caup. stabul. v. leg. 1. parag. 2 sup. de exercitoria, equitum l. 2. parag. 19. sup. de orig. iur. l. 1 sup. de officio præfecti vrbis. memoriæ, epistolarum, libellorum, v. l. 11. C. de castrens. omnium officiorum, v. tit. C. ad. de magistr. officior. census. l. vlt. C. de tractatoribus. [illegible] C. de [illegible] admissionum, l. vnic. C. Theod. qui à præbitione, inter agentes, parag. 2. § de iustit. Codic. scriniorum, libellorum, sacrarũ cognitionum, parag. 1. § de nouo Codice faciendo, legum, parag. 2. ubi verò magistros § ad [illegible] scriniorum, l. vlt. § 1. in f. C. de appell. pagorum v. apud Siculum Flaccum libro de conditionib. agrorum, vicorum *Suet. in Aug. c.* 30 *& in* [illegible] *Cicero in Catone*, ludi literarii, l. 1. parag. 6 sup. de variis & extraor. cognition. ceremoniarum populi, curiæ, de quibus vide Budæum in *Annotationib. in Pandect.*

p Hinc magistratus, id est, moderatio, *Festus*, magistri sui potestas, v. l. 35. C. de appell. magisterium militum, v. l. 43. C. de pœnar. q Ne dicas cum Accursio consequi solum esse: Suum nondum assecutus intelligitur cui cautum datum est fideiussor, nondum enim ei plane satisfactum est. r v. l. 29 sup. eod. s Hoc maximè propter leges municipales est notandum. *A Gell.* 1 *disputat.* 4. Est autem καταχρηστικῶς abusio adde l. 6. parag. 1 sup. ad l. Iuliam de adulteriis. t v. l. 5 § de alimentis.

u v. l. 25. sup. eod. x Vel à Græco [illegible] quod est fretum maris, *Festus*, portus artificiales cothones, & cothones appellant, teste Seruio 1. *Æneidos*: adde *Festum* in Cothone, vbi legendum est Cothones. de ratione portus construendi, vide Vitruuium 5. c. 12. y [illegible] Dyo. c. 59. l. Idem dicitur statio.

z v. l. 2. § 13. § de flum. l. 15. § 7. § de iniuriis: adde Ecl. c. 59. a Dicitur etiam angiportus, *Festus*, adde *Varronem* 4. & 5. de lingua. l. angustus portus. b Locus, est vel quid latarum esse potest *Varro* 4. *de lingua.* sed ita legendum videtur, locus non est fundus: sed portio aliqua fundi. c Locus non est fundi portio. 2. *Ecl. c.* 60.

d Adde l. 115. § eod. e Et sine ædificio, is cùm est in vrbe, area locus ille appellatur: cùm extra vrbem, ager, l. 211. § eo. f Hinc illud Ciceronis: fundum Varro vocat quem possim mittere funda, Ni tamen exciderit qua cava funda patet. Video tamen à Varrone 4. *de lingua.* Fundum ideo dici, quòd quotannis multa fundat. Festus verò fundum dici ait agrum planum ad similitudinem fundi vasorum. vel ille est patrisfamilias & cultor Isidori & etymologia c 5. *Orig.* 13. Fundum scil. dici, quòd in eo fundetur & stabiliatur patrimonium.

g l. 15. in fin. sup. de legat. 1.

h l 6 parag. 1. § communia prædiorum l. 24. § 2. § de leg. 1. § l. 211. § eo. Eclogæ [illegible] c. 60. 15. ibid. c 2. k Hinc fundi confines, l. 4 § 8. sup. finium regundorum: Eclog. 59. [illegible] de [illegible] 4.

l Locus potest esse solutus: fundus semper finitur est.

Universidad Rey Juan Carlos

Satiſdatio.

61. *Paulus* lib. 61. ad Edictum.

SAtiſdationis appellatione interdum a etiam repromiſſio b continebitur; qua c contentus fuit is, cui ſatiſdatio d debebatur.

Tignum.

62. *Gaius* lib. 26. ad Edictum provinciale.

TIgni e appellatione in lege duodecim tabularum omne f genus materiæ, ex qua ædificia g conſtant, ſignificatur.

Penes, apud.

63. *Ulpianus* lib. 71. ad Edictum.

PEnes h te amplius eſt, quàm apud i te. nam apud te eſt quod qualiter qualiter à te teneatur k: penes te eſt, quod quodammodo poſſidetur.

Inteſtatus.

64. *Paulus* lib. 67. ad Edictum.

INteſtatus l eſt, non tantùm qui teſtamentum non fecit, ſed etiã cuius ex teſtamẽto hæreditas adita nõ eſt.

Hæres.

65. *Ulpianus* lib. 72. ad Edictum.

HÆredis appellatio non ſolùm ad proximum hæredem, ſed & ad ulteriores m refertur n. nam & hæredis hæres, & deinceps, hæredis appellatione continetur.

Merx.

66. *Idem* lib. 64. ad Edictum.

MErcis appellatio ad res mobiles o tantũ pertinet.

Alienatum, venditum, & donatio.

67. *Idem* lib. 70. ad Edictum.

ALienatum p non propriè dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet; venditum tamen rectè q dicitur. 1 ¶ Donationis verbum ſimpliciter loquendo, omnem r donationem comprehendiſſe videtur s, ſive mortis cauſa, ſive non mortis cauſa fuerit.

Arbitratu alterius fieri.

68. *Idem* lib. 77. ad Edictum.

ILla verba, *arbitratu t Lucij Titij u fieri* ius x ſignificant, & in ſervum non cadunt.

De doli clauſula.

69. *Idem* lib. 78. ad Edictum.

HÆc verba, *Ex ea re dolum malum abeſſe, afuturumque eſſe* y generaliter comprehendunt z omnem a dolum quicunque in hanc b rem admiſſus eſt, de qua ſtipulatio eſt interpoſita.

Hæres hæredis. 1. Si ad quem ea res pertinet.

70. *Paulus* lib. 73. ad Edictum.

SCiendum eſt c hæredem etiam per multas ſucceſſiones d accipi. nam paucis d ſpeciebus hæredis appellatio proximum cõtinet. Veluti e in ſubſtitutione impuberis: *Quiſquis mihi hæres erit, idem filio hæres eſto*: ubi hæredis hæres non continetur, quia incertus eſt f. ¶ Item f in lege Ælia Sentia filius hæres proximus poteſt libertum paternum g ut ingratũ h accuſare non etiam ſi hæredis hæres extiterit. ¶ Idem i dicitur in operarum exactione, ut filius hæres exigere poſſit, non ex ſucceſſione k effectus. 1 ¶ Verba hæc, *Si ad quem ea res pertinet*, ſic intelliguntur, ut qui in univerſum l dominium vel m iure civili, vel iure prætorio ſuccedit, contineatur.

Capere, accipere, perveniſſe. 1. Tibi rebus rectè præſtari.

71. *Ulpianus* lib. 76. ad Edictum.

ALiud n eſt capere, aliud accipere. Capere o cum effectu accipitur. Accipere eſt, & ſi quis non p acceperit ut habeat. ideoque non q videtur quis capere, quod erit reſtituturus, ſicut perveniſſe propriè illud dicitur, quod eſt remanſurum. 1 ¶ Hæc verba, *Tibi rebus rectè præſtari*, hoc ſignificant, ut quid [illegible] periculum, vel damnum x ex ea re ſtipulator ſentiret.

Res.

72. *Paulus* lib. 76. ad Edictum.

APpellatione rei pars y etiam continetur.

[illegible] reſtitui.

73. *Ulpianus* lib. 80. ad Edictum.

HÆc verba in ſtipulatione z poſita, *Eam rem reſtitui* a *reſtitui*, b fructus c continent. Rectè enim verbum pro d viri boni arbitrio eſt.

Ornamentum.

74. *Paulus* lib. 2. ad Edictum ædilium curulium.

SIgnatorius e anulus ornamenti f appellatione non continetur.

Reddere.

75. *Idem* lib. 70. ad Edictum.

a aliàs eodem tamen [illegible] l. 63. ff. de procurat. [illegible] c Satiſdatio [illegible] d Datis ſideiuſſoribus [illegible] f Ex ligno [illegible] g Aut vineæ [illegible] h [illegible] i Apud quem res eſt [illegible] k Apud quem [illegible]

[illegible]

f Secunda exceptio regulæ. [illegible] i Tertia exceptio regulæ [illegible] k Ulterioré ſcilicet. l Quibus videmus [illegible] m In ædilium edicto [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Reſtituere is videtur, qui id reſtituit, quod habiturus eſſet actor, ſi controuerſia ei facta non eſſet.

Dare.

76. *Idem* lib. 51 ad Edictum.

Ediſſe intelligendus eſt etiam is, qui permutauit, vel compenſauit.

Fruges, frumentum.

77. *Idem* lib. 49. ad Edictum.

Frugum pro reditu appellari, non ſolùm quod frumentis, aut leguminibus, verùm & quod ex vino, ſiluis cædnis, cretifodinis, lapidicinis capitur. ¶ Iulianus ſcribit *fruges* omnes eſſe: quibus homo veſcatur, falſum eſſe: non enim carnem, aut aues feráſve, aut poma, fruges dici. *Frumentum* autẽ id eſſe, quod ariſta ſe teneat, rectè Gallum definiſſe. lupinum verò & fabam fruges potiùs dici: quia non ariſta, ſed ſiliqua continentur, quæ Seruius ad Alfenum in frumento contineri putat.

Poſſeſſio.

78. *Paulus* lib. 3 ad Plautium.

Nterdum proprietatem quoque verbum poſſeſſionis ſignificat, ſicut in eo, qui poſſeſſiones ſuas legaſſet, reſponſum eſt.

De impenſis neceſſariis. 1. Vtilibus. 2. Et voluptuariis.

79. *Idem* lib. 6. ad Plautium.

Mpenſæ neceſſariæ ſunt: quæ ſi factæ non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit. 1 ¶ Vtiles impenſas eſſe Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, non deteriorem eſſe non ſinant, ex quibus reditus mulieri acquiratur: ſicut arbuſti paſtinatione, vltrà quàm neceſſe fuerat. Item doctrinam puerorum: quorum nomine onerari mulierem ignorantem, vel inuitam non oportet, ne cogatur fundo, aut mancipiis carere: in his impenſis & piſtrinum, & horreum inſulæ dotali adiectum, plerunque dicemus.

2 ¶ Voluptuariæ ſunt, quæ ſpeciem duntaxat ornãt, non etiam fructum augent, vt ſunt viridia, & aquæ ſalientes, incruſtationes, loricationes, picturæ.

De repetitione legatorum.

80. *Idem* lib. 9. ad Plautium.

N generali repetitione legatorum etiã datæ libertates continẽtur ex mẽte legis duodecim tabularũ.

Reſtituere.

81. *Idem* lib. 10. ad Plautium.

Vm prætor dicat, *vt quæ ſublata reſtituantur*, etiam damnum datum actor conſequi debet: nam verbo *reſtituendi* omnis vtilitas actoris continetur.

Amplius, minus.

82. *Idem* lib. 14. ad Plautium.

Verbum *Amplius* ad eum quoque pertinet, cui nihil debetur. ſicuti ex contrario minùs ſolutum videtur, etiam ſi nihil eſſet exactum.

Bona.

83. *Iauolenus* lib. 5. ex Plautio.

Propriè bona dici non poſſunt, quæ plus incõmodi, quàm commodi habent.

Filius.

84. *Paulus* lib. 2. ad Vitellium.

Filij appellatione omnes liberos intelligimus.

Collegium.

85. *Marcellus* lib. 1. Digeſtorum.

Neratius Priſcus tres facere exiſtimat collegium & hoc magis ſequendum eſt.

De ſeruitutibus.

86. *Celſus* lib. 5. Digeſtorum.

Quid aliud ſunt iura prædiorum, quàm prædia qualiter ſe habentia, vt bonitas, ſalubritas, amplitudo?

Vrbs Roma.

87. *Marcellus* lib. 12. Digeſtorum.

Vt Alfenus ait, vrbs eſt Roma, quæ muro cingeretur. Roma eſt etiam, qua continentia ædificia eſſent. nam Romam non muro tenus exiſtimari, ex conſuetudine quotidiana poſſe intelligi, cùm diceremus, Romam nos ire, etiam ſi extra vrbem habitaremus.

Pecunia.

88. *Celſus* lib. 18. Digeſtorum.

Tantùm quiſque pecuniæ relinquit, quantum ex bonis eius refici poteſt. ſic dicimus, certiſ aureorum habere, qui tantum in prædiis, cæteriſque ſimilibus rebus habeat. Non idem eſt in fundo alieno legato, quamquam is hereditaria pecunia parari potest, neque quiſquam eum, qui pecuniam numeratam habet, habere dicit, quidquid ex ea parari poteſt.

De boues. 1. Dum noxa erit. 2. Edere rationem, reddere rationem.

89. *Pomponius* lib. 6. ad Sabinum.

Boues magis armentorum, quàm iumentorum generis appellantur.

[illegible]

1 ¶ Hoc ſermone, *Dum nubis* (a) primæ a nuptiæ ſignificantur. 2 ¶ Inter edere b & reddere rationes, multum d intereſt: nec is, qui edere iuſſus ſit, reliquum reddere debet. nam & argentarius edere rationem videtur, etiamſi quod reliquum ſit apud eum, non ſoluat.

Ædes ut optimæ maximæque ſunt.

90. *Hermogenianus* lib. 2. ad Sabinum.

QVi ut e optimæ maximæque ſunt, ædes tradit, non hoc dicit, ſeruitutem illis deberi: ſed f illud ſolum, ipſas ædes liberas eſſe, hoc eſt, nulli ſeruire.

Meum, tuum.

91. *Paulus* lib. 2. fideicommiſſorum.

MEorum g & tuorum appellatione actiones quoque contineri dicendum eſt.

Proximus, ſupremus.

92. *Idem* lib. 7. Quæſtionum.

PRoximus h eſt, cui i nemo antecedit: ſupremus eſt, quem nemo ſequitur k.

Mouentia, mobilia.

93. *Celſus* lib. 19. Digeſtorum.

MOuentium l, item mobilium appellatione idem ſignificamus m. ſi tamen apparet n defunctum animalia dumtaxat o, quia ſeipſa mouerent, mouentia vocaſſe: quod verum eſt.

Reddere.

94. *Idem* lib. 20. Digeſtorum.

VErbum *reddendi* quanquam ſignificatum habet retro dandi, recipit p tamen & per ſe danti ſignificationem q.

Reliqui.

95. *Marcellus* lib. 14. Digeſtorum.

POteſt *reliquorum* r appellatio & vniuerſos ſignificare.

Litus. 1. Prædia aliquorum.

96. *Celſus* lib. 25. Digeſtorum.

LItus ſ eſt, quouſque maximus t fluctus a a mari peruenit x: idque Marcum Tullium aiunt, cum arbiter eſſe, primum conſtituiſſe. 1 ¶ Prædia dicimus y aliquorum eſſe, non utique communiter habentium, ſed & vel ſi alio aliud habente.

Pecunia.

97. *Idem* lib. 32. Digeſtorum.

CVm ſtipulamur, *Quanta a pecunia ex hereditate Titij ad te peruenit*, res b ipſas, quæ peruenerunt, non c pretia earum ſpectare videmur.

De biſſexto & menſe intercalari.

98. *Idem* lib. 39. Digeſtorum.

CVm biſſextum d Kalendis eſt: nihil refert, utrum priore an poſteriore die quis natus ſit: & deinceps ſextum Kalendas eius natalis dies eſt. nam id biduum pro e vno die habetur: ſed poſterior dies f intercalatur, non prior. ideo quo anno intercalatum non g eſt, ſexto Kalendas natus, cum biſſextum Kalendis eſt, priorem diem natalem habet. 1 Cato putat, menſem *intercalarem* h additicium eſſe: omneſque eius dies pro momento temporis obſeruat, extremoque diei menſis Februarij adtribuit Quintus Mucius. 2 ¶ Menſis autem *intercalaris* conſtat ex diebus viginti octo i.

Notio. 1. Continentes prouinciæ. 2. De inſtrumentis.

99. *Vlpianus* lib. 3. de officio Conſulis.

NOtionem k accipere poſſumus & cognitionem l & iuriſdictionem. 1 ¶ *Continentes* m *Prouincias* accipere debemus eas, quæ Italiæ iunctæ ſunt, vt puta Galliæ n. ſed o & prouinciam Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico p freto Italia diuiditur. 2 ¶ *Inſtrumentorum* appellatione quæ comprehendantur, perquàm difficile erit ſeparare q. quæ enim propriè ſint inſtrumenta r, propter quæ dilatio danda ſit, inde dignoſcemus ſ, ſi in t præſentiam perſonæ, quæ inſtruere poſſit, dilatio petatur: putà qui u actum geſſit, ſi ei ſe x in ſeruitutem vel qui actor y fuit conſtitutus, putem videri inſtrumentorum cauſa peti dilationem.

Spectabiles perſonæ.

100. *Idem* lib. 2. de officio Conſulis.

SPecioſas z perſonas accipere debemus clariſſimas a perſonas vtriuſque ſexus b, item eorum c, qui ornamentis d ſenatoriis vtuntur.

Stuprum, adulterium. 1. Diuertium, repudium. 2. Mulier, viduam. 3. Serui.

101. *Modeſtinus* lib. 9. Differentiarum.

INter ſtuprum & adulterium, hoc intereſſe quidam putant; quod a adulterium in nuptam, ſtuprum in viduam committitur. ſed lex Iulia de adulteriis hoc verbo indifferenter e vtitur.

a. Concordant v. quæ notavi ad l. 40. § de verbor. oblig. [illegible]

b. [illegible]

c. [illegible]

d. Plus eſt enim reddere rationes, quam edere. qui edere rationes iuſſus eſt, non reddit reliqua, ſed qui reddere iubetur, [illegible]

e. v. l. 126. [illegible]

f. v. l. 59. ſup. de contr. empt.

g. v. l. 60. ſup. ad Trebell.

h. Proximus quis, v. l. 14. ſup. de verbor. [illegible]

i. qui nemo [illegible] [illegible]

k. [illegible] ſupremus eſt ſolus [illegible]

l. Mobilia quæ & immobilia [illegible]

m. [illegible] Gilbertus Regius [illegible] Florentinum ita interpreta[illegible]

[illegible]

p. [illegible] ſ. Vlpianus ait [illegible]

q. Ergo & reddere ſolum, dare [illegible]

r. [illegible]

ſ. Fluctus [illegible]

t. [illegible]

y. Ouis eſt [illegible] prædia dicimus aliquorum eſſe non (hoc [illegible]) vtique alio aliud habente, ſed & communiter habentium, [illegible]

a. [illegible]

b. [illegible]

f. [illegible] intercalatur [illegible]

h. [illegible]

k. [illegible]

o. Nos eſt [illegible] Sicilia [illegible]

p. Modico [illegible]

q. Nam [illegible]

r. [illegible]

z. [illegible]

a. [illegible]

b. [illegible]

d. v. quæ ſcripſi ad l. 6. [illegible] ſup. de adulteriis.

e. vide [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

1 ¶ Divortium inter virum & a uxorem fieri dicitur, repudium verò ſponſæ remitti videtur, quod & in uxoris perſonam non abſurdè cadit. 2 ¶ Verum eſt, morbum i eſſe temporalem corporis imbecillitatem, vitium verò perpetuum corporis impedimentum, veluti ſi talum c excuſſit d: nam & luſcus e itaque vitioſus eſt. 3 ¶ Servis legatis etiam f ancillas deberi, quidam putant: quaſi g communi nomine utrumque ſexum contineat.

Derogare, abrogare.

102. *Idem* lib. 7. Regularum.

DErogatur h legi, aut abrogatur. Derogatur legi, cùm pars detrahitur: abrogatur i legi, cùm prorſus tollitur.

Capitalis.

103. *Idem* lib. 2. Regularum.

LIcèt capitalis k Latinè loquentibus omnis cauſa exiſtimationis videatur: tamen appellatio capitalis l mortis, vel amiſſionis civitatis, intelligenda eſt.

Nepotes.

104. *Idem* lib. 2. Excuſationum.

Ἡ τῶν τέκνων προσηγορία ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται.

NAtorum appellatio & ad nepotes extenditur.

Liberta libertabuſque meis.

105. *Idem* lib. 11. Reſponſorum.

MOdeſtinus reſpondit, his verbis *Libertis libertabuſque meis* libertum libertæ m teſtatoris non contineri.

Dimiſſoriæ literæ, ſive Apoſtoli.

106. *Idem* lib. ſingulari de Præſcriptionibus.

DImiſſoriæ litteræ dicuntur, quæ vulgo Apoſtoli n dicuntur. dimiſſoriæ autem dictæ, quòd cauſa ad eum, qui appellatus eſt, dimittitur.

Adſignare libertum.

107. *Idem* lib. 5. Pandectarum.

ADſignare o libertum, hoc eſt, teſtificari: cuius ex liberis libertum eum eſſe voluit.

Debitor.

108. *Idem* lib. 4. Pandectarum.

DEbitor p intelligitur: is, à quo invito r exigi s pecunia poteſt.

Bona fide emptor.

109. *Idem* lib. 5. Pandectarum.

BOnæ fidei emptor eſſe videtur, qui u ignoravit eam rem alienam eſſe: aut putavit x eum qui vendidit y ius vendendi habere, puta procuratorem, aut tutorem eſſe.

Sequeſter.

110. *Idem* lib. 6. Pandectarum.

SEqueſter z dicitur, apud a quem plures eandem rem de qua controverſia eſt, depoſuerunt: dictus ab eo, quòd occurrenti, aut quaſi b ſequenti eos, qui contendunt, committitur.

Cenſere ſoleo.

111. *Iavolenus* lib. 6. ex Caſſio.

CEnſeri c eſt conſtituere & præcipere. unde etiam dicere ſolemus, *Cenſeo hoc facias*, & ſemel d aliquid cenſuiſſe. ¶ Inde Cenſoris e nomen videtur eſſe tractum.

Publicum.

112. *Idem* lib. 13. ex Caſſio.

LItus publicum eſt, eatenus qua maximè f fluctus exæſtuat. 1 ¶ Idemque iuris eſt in lacu h, niſi is totus privatus eſt.

Morbus ſonticus.

113. *Idem* lib. 14. ex Caſſio.

MOrbus Sonticus i eſt, qui cuique rei nocet.

Solvendo eſſe.

114. *Idem* lib. 15. ex Caſſio.

SOlvendo a eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſolidum poteſt ſolvere.

Fundus, poſſeſſio, ager, prædium.

115. *Idem* lib. 4. Epiſtolarum.

QVæſitio eſt, fundus à b poſſeſſione, vel agro, vel prædio quid diſtet. ¶ Fundus c eſt omne, quidquid ſolo tenetur. ¶ Ager eſt, ſi d ſpecies fundi ad uſum e hominis comparatur. ¶ Poſſeſſio ab agro e iuris f proprietate diſtat: quidquid enim adprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nec g poteſt pertinere: hoc poſſeſſionem appellamus. Poſſeſſio ergo uſus h, ager proprietas loci eſt. ¶ Prædium utriuſque ſupraſcriptæ generale nomen eſt: nam & ager i & poſſeſſio huius appellationis ſpecies ſunt.

Filius, filii.

116. *Idem* lib. 7. Epiſtolarum.

QVi ſe *mihi alius filij i filiabus heres ſit*, Labeo non videri filiam contineri: Proculus contrà. Mihi Labeo videtur Verborum figuram ſequi, Proculus mentem teſtantis reſpondit: Non dubito, quin Labeonis k ſententia vera non ſit.

Minus ſolvere.

117. *Idem* lib. 9. Epiſtolarum.

NOn poteſt videri minus m ſolviſſe is, in quem amplioris ſummæ actio non competit.

Hoſtes.

118. *Pomponius* lib. 2. ad Quintum Mucium.

HOſtes n hi ſunt, qui nobis aut quibus nos publicè bellum decrevimus. cæteri latrones, aut prædones ſunt.

Hereditas, bonorum poſſeſſio.

119. *Idem* lib. 3. ad Quintum Mucium.

HÆreditatis appellatio ſine dubio continet etiam damnoſam o hereditatem: iuris p enim q nomen eſt, ſicuti bonorum poſſeſſio. r.

Legare.

120. *Idem* lib. 5. ad Quintum Mucium.

VErbis legis duodecim tabularum his, *Vti ſ legaſſit ſuæ rei, ita t ius eſto*, latiſſima poteſtas tributa videtur & heredis inſtituendi, & legata, & libertates u dandi, tutelas x quoque conſtituendi, ſed id interpretatione coangustatum y eſt vel legum, vel auctoritate iura conſtituentium.

De uſuris.

121. *Idem* lib. 6. ad Quintum Mucium.

VSura pecuniæ z, quam percipimus, in fructu a non eſt: quia non ex ipſo corpore, ſed b ex alia c cauſa eſt, id eſt, nova obligatione.

[Left margin notes:] g §. 1. ibid. & Harm. 3. t. 2. de divortiis. Idem quæ ſponſa ob [illegible] diverſiſſe dicitur. l. 191. [illegible] — h v. l. 1. § 7. ſup. de ædilitio. Eclog. ibid. — Græci morbum [illegible] appellant. Eel. ibid. — c Si oculum excuſſit. Holom. In verbo [illegible]: ſi luſcus ſit, vulgata. — d Ita luſcus vitioſus eſt. Hal. — e Luſcus eſt, altero oculo privatus. Hinc Annibal altero captus oculo in Apennino tranſitu dux luſcus appellatur à Iuvenali [illegible] & à Martiali [illegible]. Et gradus eorum [illegible], lippus, luſcus, cæcus. hinc [illegible]: l. 5. § 3. ff. ad leg. Aquil. [illegible] — f l. 20. § 1. ſup. eod. l. 62. in f. l. 81. ff. de leg. 3. Eel. ibid. — g Si interpretationem, non ipſam vocem ſpectes. — h Derogatur, abrogatur. Eclog. ibid. c. 102. derogetur parti, totum abrogatur. [illegible] 6. cap. 8. legi divinæ nec ſubrogari ſi enim legendum non probogari, niſi cum Pithœo c. Notat. legem ei obrogari ſas eſt, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari poteſt. Vlpianus in fragmentis. Lex rogatur, cum fertur: abrogatur, cum prior tollitur: derogatur, cum pars tollitur: ſubrogatur, cum adiicitur: obrogatur, cum mutatur aliquid.

i Sic Paulus 4. reſpt. primum caput legis Iuliæ de adulteriis prioribus legibus pluribus abrogat. & Livius 9. ubi duæ leges ſunt, ſemper antiquæ abrogat novas [illegible] Pithœum c. notat. k a. Capitalis pœnæ appellatione [illegible].

l Vide l. 28. ſup. de pœnis. Eel. 2. c. 103. m Eclog. ibid. c. 104. adde l. 56. ſup. eo. l. 1. parag. 7. in fin. ſup. de excuſ. tut. n Liberti appellatione, liberta quidem continetur. l. 172. ſ. eod. non libertus liberti. Eel. ibid. c. 105. o Vide l. vn. ſup. de libellis dimiſſoriis. p v. l. 3. ſup. de adſign. liber. q v. l. 178. in fin. ſ. eod.

r Intelligitur. Hal. ſ Iudicium dicitur in invitum reddi. l. 23. §. 2. ſup. de verb. obl. t l. 2. v. l. 55. ſup. eod. u Qui aut ignoravit. Vulg. Hal. Eel. ibid. c. 109.

x Hinc concludit Cuiacius, non omnem ſcientiam rei alienæ eſſe malam fidem, [illegible] ſup. vel poſſid. y Mandatum expreſſum vel tacitum.

z Μεσεγγυος. Eclog. ibid. l. 6. l. 9. ſup. depoſiti. l. 18. in fin. ſup. de praeſcript. l. 21. in fin. de appell. hinc ſequeſtrare. l. 22. §. 8. ſup. ſolut. matrim. ſequeſtratio. [illegible] ſequeſtro aliter perſonæ ſequeſtraria actio adverſus ſequeſtrem. l. 9. parag. 3. ſup. de dolo: l. 12. §. 2. ſup. depoſiti. in ſequeſtrum deponere. l. 5. ſup. depoſiti.

a Hinc Tertullian. lib. de [illegible] Domino ſequeſtre hic ſequeſter Dei, atque hominum appellatur ex utriuſque partis depoſito commiſſo ſibi. Sequeſter quoque ſcutus dicebatur à ſequendo, 5. Macrob. 17.

b Sequeſter à ſequendo dictus.

c Κρίνειν. Eel. ibid. c. 111. cenſere. Hal. Vulg.

d [illegible] & ſenſum. Hal. Vulg.

e Cenſoris nomen. [illegible] l. 2. §. 17. ſ. de orig. iur.

f Qua maximus. Eel. ibid. c. 112.

g Dixi ad l. 96. ſup. eod.

h De quo vide l. 1. parag. 5. ſup. ut in flum. publ.

i Νόσος [illegible] Eel. ibid. c. 113. v. l. 4. §. 5. l. ult. ſup. de ædil. adde l. 95. ſ. de reg. iur.

[Right margin notes:] a Solidum eſt [illegible] ut, qui totum l. 2. in fin. ſup. eod. qui [illegible] l. 25. [illegible] qui non facile quod [illegible] l. 105. ſ. eo. — b Puto id ſenſiſſe & eadem [illegible] appellationes [illegible] poteſt. ſic terra [illegible] agitur [illegible] proprio ac noſtro, ager: quibus [illegible] fundi, fundus, Varro 5. de lingua. [illegible] & tenues. [illegible] — [illegible] poſſeſſio dicitur [illegible] fundus eſt ipſum ſolum: ea [illegible] prædium dicitur. Villitas quæ ex prædio [illegible] vel in proprietate, hinc ager: vel in ſua aliquo, hinc poſſeſſio. — c l. 60. ſ. eod. vide quæ notavi ad l. 178. in fin. ſup. de verb. oblig. adde 2. Eclog. [illegible] c. 115. — d Ager tamen eſſe poteſt ſine villa. l. 27. ſup. eod. — e Poſſeſſio eſt uſus rei à proprietate ſeparatus.

f Quatuor hic definiuntur: Fundus, Ager, Poſſeſſio, Prædium, de poſſeſſione videamus: & quo cenſu dicatur hic ab agro iuris proprietate diſtare. Poſſeſſio eſt corporis cuius plenum uſum habemus, proprietatem neque habemus, neque habere poſſumus, quo in genere, provincialia tributaria, ſtipendiariaque, itemque vectigalia prædia ſunt, (de quibus dixi ad l. 5. [illegible] 20. §. 1. ſ. de capitulis.) atque ita [illegible] iuris vocabulo, hic leges XII. Tabularum interpretantur: ut & illi qui ad loca [illegible] extra commercium poſita, verbum poſſeſſionis referunt, ut poſt Gerardum Peretum Tholoſanum notat Beſoldus [illegible].

g Imò quis rem ſuam poſſidere poteſt. l. 1. parag. 2. ſup. de acq. poſſ. ut è contrario, alienæ rei poſſeſſores eſſe poſſumus, l. 9. ſup. de acq. poſſ. unde bonæ & malæ fidei poſſeſſores diſtinguuntur. h Et è contra, uſus eſt poſſeſſio, Horatius 2. Epiſt. ult. Quidam ſi credis conſultis, mancipat uſus. & Aelius Gallus, poſſeſſionem definit uſum.

i Filius filiive heres. Vulg. Hal. k Verborum figuram & ſignificationem ſequentis.

l Quid igitur hic ſtatui oportet? nempe filii appellatione, filiam non ex figura verborum, ſed ex mente intelligi, l. 122. l. 201. ſ. eod. l. 16. ſ. eod. ſup. de teſt. [illegible] 45. ſup. de leg. 2. Eel. ibid. c. 116. at non è contra, d. l. 45. v. l. 220. ſ. eod.

m Summæ amplioris, eiroe [illegible]: qui amplioris ob eo quam eſt ſolvere, ſummæ non tenetur, minus ſolviſſe dici non poteſt. adde l. 52. ſup. eod. n l. 234. ſ. eo. Eclog. ibid. c. 118. v. l. 24. ſ. de captivis. o Hæreditas damnoſa eſſe poteſt. v. l. 3. ſup. ad leg. Falcid. bona damnoſa dici non item, v. l. 39. §. 1. ſup. eod. p Vel hinc conſtat, hæreditatem iuris eſſe, quod eſt poſito ſine ullo corpore. l. 50. ſup. de hær. pet. Deinde [illegible] An ideo individua? utique, & hæreditatem propriè ſumimus pro toto [illegible] univerſali, ſive pro iure univerſitatis. Improprie pro rebus hæreditariis, dividua dici poteſt, vide Hotom. 9. illuſtr. ſic hæreditas non eſt pecunia, ſed ſucceſſio. l. 24. ſup. eod. id eſt, ius ſucceſſionis. l. 208. ſ. eod. q Quia iuris ſunt, commoda, & incommoda continere poſſunt. r Bonorum poſſeſſio ius eſt, l. 3. §. 2. ſ. de bon. poſſ. et non poteſt. l. 29. ſ. ex quib. cauſ. maior. Porrò non ſola hæreditas, ut poſſeſſio in iure conſiſtit, ſed & alia, veluti uſuſfructus, uſus, obligationes. §. 2. Inſt. de reb. corpor. [illegible] peculium, ſervitus, l. 66. §. 6. ſup. de leg. 2. d. l. 25. §. 2. ſup. depoſ. [illegible] in fin. C. de præſcript. longi temp. ſ Hæc facultas poſtea coangustata eſt lege Furia, Voconia, Falcidia, vide l. 1. ſup. ad legem Falcid. t Huius legis ſupplementum exſtat in l. 53. ſ. eod. integra autem ita legitur c. ad Herennium. Paterfamilias uti ſuper familia pecuniave ſua legaſſit, ita ius eſto. adde l. 1. ſup. ad legem Falcid. Nov. 22. c. 2. hinc Vlpianus, legata, [illegible] ex lege XII. tabularum. Vlp. tit. 11. §. 14. adde l. 47. in fin. ſup. de peculio. u l. 80. ſ. eod. x l. 1. ſ. de teſt. tut. l. 53. ſ. eod. et poteſtatis huius tollere [illegible] [illegible] liberam eſt, eorum ſubſtituere [illegible] ſup. de inſt. tut. y Sed vel interpretatione coangustatum eſt legum, vel auctoritate iura conſtituentium, Haloand. Porta.

z Eel. ibid. c. 120. propriè ſolidum, alias per ſe bonum, l. 36. ſ. de uſuris, id quod interceſſit. l. 4. §. 1. & §. ſ. fructus. Quod [illegible] ipſe rerum improprie continentur. l. 34. §. 1. ſup. de uſuris.

a Fructus propriè id eſt, quod ex aliquo corpore naſcitur, uſura quod ex re alia.

b Vſura non ex ipſo pecuniæ ſeu nummorum corpore oriuntur, ut fructus ex terra.

c Aliunde oriuntur, ſed ex alia ex cauſa, & ut hic dicitur, oriuntur ex nova obligatione, vel prodiga eiuſſi lucro.

d Obligatione, ut eſſe alias à corpore hinc [illegible] ſ. inſt. de ob. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Filio, filiis.

122 *Idem* lib. 8. ad Quintum Mucium.

SI tutius aitaſi ita ſcriptum ſit, *Filio filiiſque meis hic heres a tutores ſunto*: de maſculis dumtaxat tutores datos: quoniam ſingulari caſu hoc, *filio*, ad pluralem videtur tranſiſſe, continentem eundem ſexum, quem ſingularis prior poſitus habuiſſet, ſed hoc facti, non iuris habet quæſtionẽ: poteſt enim fieri, vt ſingulari caſu de filio ſenſerit, deinde plenius omnibus liberis proſpexiſſe in tutore dando voluerit, quod magis rationabile eſſe videtur.

Eſt, erit.

123 *Idem* lib. 26. ad Quintum Mucium.

VErbum *erit* d interdum etiam præteritum e, nec ſolùm futurum tempus demonſtrat, quod eſt nobis neceſſarium ſcire. & cùm codicilli ita confirmati teſtamento fuerint, *Quod in codicillis ſcriptum erit* f vtrumne futuri temporis demonſtratio fiat, an etiam præteriti, ſi ante ſcriptos codicillos quis relinquat. quod quidem ex voluntate ſcribentis interpretandum eſt.

¶ Quemadmodum g autem hoc verbum *eſt* h, non ſolùm præſens, ſed i & præteritum tempus ſignificat: ita & hoc verbum *erit*, non ſolùm futurũ, ſed interdum etiã præteritum tẽpus demonſtrat. nam cùm dicimus, *Lucius Titius ſolutus eſt* [illegible], & præteritũ, & præſens ſignificantur: ſicut hoc, *Lucius Titius alligatus eſt*. & idẽ fit, cũ ita loquimur, *Troia capta eſt*: non. n. ad præſentis facti demonſtrationem refertur is ſermo, ſed ad præteritum k.

Disiunctiuum, ſubdiſiunctiuum.

124 *Proculus* lib. 2. Epiſtolarum.

HÆc l verba, *ille aut ille*, non ſolùm diſiunctiuæ, ſed etiam ſubdiſiunctiuæ orationis ſunt. 1 ¶ Diſiunctiuũ m eſt: veluti cùm dicimus, *aut dies aut nox eſt*. quorum n poſito altero, neceſſe eſt tolli alterum: item ſublato altero, poni alterum. Ita ſimili figuratione verbum poteſt eſſe ſubdiſiunctiuum. ¶ Subdiſiunctiui o autem genera ſunt duo. Vnum, cùm ex propoſitis finibus ita non poteſt vterque eſſe, vt poſſit p neuter eſſe: veluti cùm dicimus *aut ſedet* q *aut ambulat*. nam vt nemo poteſt vtrumque ſimul facere: ita aliquis poteſt neutrum, velut is, qui accumbit. ¶ Alterius generis eſt, cùm ex propoſitis finibus ita non poteſt neuter eſſe, vt poſſit vterumq; eſſe, veluti cùm dicimus, *omne animal aut facit, aut patitur*. nullum eſt enim, quod nec faciat, nec patiatur: at poteſt ſimul & facere & pati.

Commodum poſſe.

125 *Idem* lib. 5. Epiſtolarum.

NEpos Proculo ſuo ſalutem. Ab eo qui ita dotem promiſit, *Cum r commodum erit, dotis filiæ meæ tibi erunt aurei centum*, putáſne protinus nuptiis factis dotem peti poſſe: quid ſi ita promiſiſſet, *Cum potuero, doti erunt*? quod ſi aliquã vim habeat poſterior obligatio, *poſſe*, verbum quomodo interpretaris? vtrum ęre alieno deducto, an extante? Proculus: Cùm dotem quis ita promiſit, *Cùm potuero, doti tibi erunt centum*: exiſtimo ad id, quod actũ eſt, interpretationem redigendam eſſe. nam qui ambigue ſ loquitur, ſenſit protinus eſt tamen, vt hoc eum ſenſiſſe exiſtimẽ, deducto t ære alieno potero: poteſt etiam illa accipi ſignificatio, cùm ſalua x dignitate mea potero: quæ interpretatio eò magis accipienda eſt, ſi ita promiſſum eſt, *cùm commodum erit*, hoc y eſt, cùm ſine incommodo meo potero.

De clauſula, vti optimus maximuſque eſt, & clauſula, ius fundi deterius factum non eſſe per dominum.

126 *Idem* lib. 6. Epiſtolarum.

SI cùm fundum tibi darem, legem ita dixi, *Vti optimus maximuſque eſſet*, & adieci, *Ius fundi deterius factum non eſſe a per dominum* b præſtabitur c, amplius eo præſtabitur nihil: etiam ſi prior pars, qua ſcriptum eſt, *Vti optimus maximuſque ſit*, liberum d eſſe ſignificat, eóque ſi poſterior pars adiecta non eſſet, liberum præſtare deberem e: tamen inferiore parte ſatis me liberatum puto, quod ad iura attinet, ne quid aliud præſtare debeam, quàm ius fundi per dominum deterius factum non eſſe.

Veſtis.

127 *Calliſtratus* lib. 4. de Cognitionibus.

VEſtis appellatione tam virilis, quàm muliebris f, & ſcenica etiam g ſi tragica h, aut citharœdica ſit, continetur.

Spado.

128 *Vlpianus* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

SPadonum i generalis appellatio eſt, quo nomine tam hi, qui natura k ſpadones ſunt, item thlibiæ l, thlaſiæ m: ſed etſi quod aliud genus n ſpadonum eſt, continentur.

De his qui mortui naſcuntur.

129 *Paulus* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

QVi mortui o naſcuntur, neque nati, neque procreati videntur, quia nũquam liberi appellari potuerunt.

Lege obuenire hæreditatem.

130 *Vlpianus* lib. 2. ad legem Iuliam & Papiam.

LEge p obuenire hæreditatem non impropriè quis dixerit eam, quæ ex teſtamento defertur q: quia lege duodecim tabularum teſtamentariæ hæreditates confirmantur r.

Fraus, pœna, mulcta.

131 *Idem* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

ALiud s fraus t eſt, aliud pœna. Fraus enim ſine pœna eſſe poteſt, pœna ſine fraude eſſe non poteſt. Pœna eſt noxæ vindicta: fraus & ipſa noxa dicitur. & quaſi pœnæ quædam præparatio.

1 ¶ Inter multam autẽ, & pœnã multũ intereſt: cùm u pœna generale ſit nomen, omnium delictorũ coërcitio, mulcta ſpecialis peccati x, cuius animaduerſio hodie y pecuniaria eſt: pœna autem non tantùm pecuniaria,

[illegible]

a al. idem.
b l. 116. ſup. eod. l. 59. ſup. de teſtam. tut. §. 5. Inſtit. qui teſtam.
c Veriſimile. dixi ad l. 114. §. de reg. iur.
d l. 18 ſup. de iure codicil. [illegible]
e Gellius, verbum, inquit, *eſſe*, & *erit*; [illegible]

f De veſtimentis muliebribus vide Varronem [illegible] [illegible] adde P. Fabrum [illegible]
g Sufficit enim vt ſcenica [illegible] vide Scaligerum 1. Poetic. 13. & 14.
h [illegible]
k Spadones natura ſunt qui ob imaginem [illegible] generare non poſſunt [illegible]

[illegible]

verum capitis & exiſtimationis irrogari ſolet. Et a multa quidem ex arbitrio eius venit, qui multam dicit; pœna non irrogatur, niſi quæ quaque lege, vel quo alio iure ſpecialiter huic delicto impoſita eſt. quinimo multa ibi dicitur, vbi ſpecialis pœna non eſt impoſita. Item b multam is dicere poteſt, cui iudicatio c data eſt. magiſtratus ſolos & Præſides Prouinciarum poſſe multam dicere, mandatis permiſſum eſt, pœnam autem vnuſquiſque d irrogare poteſt, cui huius criminis ſiue e delicti exſecutio competit f.

Anniculus ante diem x. Kalend. poſt diem x. Kalend.

1. Peperiſſe.

132. *Paulus* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

ANniculus g amittitur, qui extremo anni die moritur, & conſuetudo loquendi id ita eſſe declarat, *Ante diem decimum Kalendarum, poſt diem decimum Kalendarum* neque h vtro enim ſermone vndecimi i dies ſignificantur.

1 ¶ Falſum eſt eam peperiſſe, cui mortuus filius exſectus k eſt.

Intra diem.

133. *Vlpianus* lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

SI quis ſic dixerit, vt intra l diem mortis eius aliquid fiat, ipſe m quoque dies quo quis mortuus eſt numeratur.

Anniculus.

134. *Paulus* lib. 2. ad legem Iuliam & Papiam.

ANniculus non ſtatim vt natus eſt, ſed trecenteſimo ſexageſimo quinto n die dicitur, incipiente plane, non o exacto die, quia annum ciuiliter, non p ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus.

De partu portentoſo vel monſtroſo.

135. *Vlpianus* lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

QVæret aliquis: ſi portentoſum q, vel monſtroſum r, vel debile mulier ediderit, vel qualem viſu vel vagitu nouum, non humanæ figuræ, ſed alterius magis animalis, quàm hominis partum: an quia enixa eſt, prodeſſe ei debeat? Et magis eſt, vt hæc quoque parentibus proſint ſ nec t enim eſt, quod eis imputetur, quæ qualiter potuerunt u, ſtatutis obtemperauerunt: neque id, quod fataliter x acceſſit, matri damnum iniungere debet.

Genus.

136. *Idem* lib. 5. ad legem Iuliam & Papiam.

GEneri y appellatione & nepotis, & pronepotis, tam ex filio, quàm ex filia editorum, cæterarumque maritos contineri manifeſtum eſt.

Ter enixa.

137. *Paulus* lib. 2. ad legem Iuliam & Papiam.

TEr enixa videtur, etiam quæ trigeminos z peperit.

Hæreditas.

138. *Paulus* lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

HÆreditatis appellatione bonorum f quoque poſſeſſio continetur.

Romæ. 1. Perfeciſſe ædificium.

139. *Vlpianus* lib. 7. ad legem Iuliam Papiam.

ÆEdificia Romæ fieri etiam ea videntur, quæ in continentibus g Romæ ædificiis fiant.

1 ¶ Perfeciſſe h ædificium is videtur, qui ita conſummauit, vt iam in vſu eſſe poſſit.

Cepiſſe.

140. *Paulus* lib. 6. ad legem Iuliam & Papiam.

CEpiſſe quis intelligitur, quamuis alij adquiſiit.

Habere filium.

141. *Vlpianus* lib. 8. ad legem Iuliam & Papiam.

ETiam K ea mulier, cùm moreretur, creditur filium habere, quæ exciſo l vtero edere poſſit. nec non etiam alio caſu mulier poteſt habere filium, quem mortis tempore non habuit: vtputa eum: qui ab hoſtibus remeauit.

De coniunctis.

142. *Paulus* lib. 6. ad legem Iuliam & Papiam.

TRipliciter modo coniunctio m intelligitur, aut enim re n per ſe coniunctio contingit, aut re o & verbis, aut verbis p tantum.

¶ Nec dubium eſt, quin coniuncti ſint, quos & nominum rei complexus iungit. veluti, *Titius & Q. Mæuius ex parte dimidia hæredes ſunto*. Vel ſic ita, *Titius Mæuiuſque hæredes ſunto*. vel, *Titius cum Mæuio ex parte dimidia hæredes ſunto*.

¶ Videamus autem: ne etiam ſi hos articulos detrahas, & r que, cum, interdum ſ tamen coniunctos accipi oporteat veluti *Lucius Titius, Publius Mæuius ex parte dimidia hæredes ſunto*, vel ita, *Publius Mæuius, Lucius Titius hæredes ſunto. Sempronius ex t parte dimidia hæres eſto*, vt Titius & Mæuius veniant in partem dimidiam, & re & verbis coniuncti videantur. *Lucius Titius ex parte dimidia hæres eſto. Seius ex parte, qua u Lucium Titium hæredem inſtitui, hæres eſto. Sempronius ex parte dimidia hæres eſto.* Iulianus dubitari x poſſe, tres ſemiſſes facti ſint; an Titius in eundem ſemiſſem cum Gaio Seio inſtitutus ſit, ſed y eo quod Sempronius quoque ex parte dimidia ſcriptus eſt veriſimilius eſſe, in eundem ſemiſſem duos coactos, & coniunctim hæredes ſcriptos eſſe.

Habere.

143. *Vlpianus* libro 9. [ad legem Iuliam & Papiam.]

ID apud ſe quis habere z videtur, de quo habet actionem a, habetur enim, quod peti poteſt.

Præter mulctam.

144. *Paulus* lib. 10. ad legem Iuliam & Papiam.

LIbro memorialium a.

a [illegible] multa quidem [illegible]
b [illegible]
c Cui adiudicatio *Vulg. Hal.* id eſt cui publicum iudicium eſt l. 2. *in fin. ſup. de iudiciis*. [illegible] Conſules ſenatoribus, qui tardius aut omnino non veniſſent in ſenatum, multam irrogabant, *Cicero*. Prætor etiam multam dicebat. l. 2. *in fin. ſup.* [illegible] Ædiles, *Liuius* 10. *Gell.* 6. Tribuni plebis, *Liuius* 7. *Gell.* 19. *Tacitus* 3. (Atque lege Ateria Tarpeia *Dionyſ. Halicarnaſſ.* 10. & 11. *Gell.* 1. *Feſtus*. in Peculatum) Curatores aquarum (idque ex ſenatusconſulto, *Frontin. lib. 2. de aquæductibus in fin.*) Præſides, ex principalibus mandatis, vt hic. Procuratores Cæſaris, l. 2. *C. de modo multarum*. [illegible]
d Priuato quoque dari publici iudicij executionem, hinc Cuiacius colligit 15. obſ. 39. e Crimen à delicto vt differ. vide in l. 7. [illegible] f Aliam differentiam pœnæ & multæ vide in l. 244. [illegible] g l. 134. [illegible]
h Hanc negationem, quam etiam habent Græci, vulgata non legit, legit autem vtroque ſermone. Authographum Florentinum neutro ſermone. vide *Ant. Mercator.* [illegible] Paulum morari lectorem hoc grypho [illegible] Anniculus moritur, qui extremo die anni moritur [illegible] neutro ſermone excidi dies [illegible] non vndecim dies, quam vocem Græci [illegible] ſignificatur, ac ſi diceret, qui moritur poſt extremum anni diem, non eſt anniculus, ſed bimus [illegible] ante decimum, præſtat decimo [illegible] ante Kalendas, ante eas perfectas dare debet [illegible] intra Kalendas iudicare iuſſus ante eas perfectas debet iudicare [illegible] In hanc legem qui ſuum ingenium exercere voluerit, legat Budæum, Alciatum hic, Anton. Auguſt. 2. emendat. 8. Cuiacium ad l. 8. & l. 13. *ff. de verb. oblig.* Robertum 3. *animaduerſ.* 19. Ant. Mercat. 3. *notar.* 9. Sed quid? poſt hæc ita obſeruata, reperi in manuſcripto Germani Colladonij Iuriſconſulti clariſſimi lectionem nondum auditam, quæ ita habet. Ante diem duodecimum Kalendarum, poſt diem decimum Kalendarum, vtroque enim ſermone vndecimus dies [illegible]
i Vndecimus *Vulg. Hal.* [illegible] cum Budæo & Alciato. Anton. [illegible]
[illegible]
o Re & verbis coniuncti dicuntur, quando duo eadem oratione ad rem eandem vocantur, Titio & Sempronio fundum do, lego.
p Verbis tantum coniuncti dicuntur quando duo vna oratione ad res diuerſas vocantur, Titio & Mæuio fundum Tuſculanum æquis partibus do, lego.
q Nota exemplum coniunctionis mixtæ re & verbis.
r His particulis plures inter ſe coniungi ſolent, l. 66. *ſup. de hæred. inſtit.*
ſ v. l. 28. *in f. ſ. ro.*
t Hæc oratio cauſa eſt, quæ dimidiam Sempronio addicit, vnde ſequitur vt Mæuius & Titius comprehenſi in ſuperiore coniunctione alteram tantum dimidiam admittantur.
u Hic Titius & Seius re coniunguntur, re & verbis à Sempronio diſtinguuntur.
x Ea fuit dubitandi ratio: Sempronio dimidia expreſſim datur, nulla Titio expreſſim: ad Seium igitur pertinet dimidia, atqui Seius ex ea parte hæres inſtitutus eſt, ex qua Titius: igitur ex dimidia, & conſequenter, tres ſemiſſes faciunt, & in Iuliano argumentatum eſt.
y Ratio decidendi, Sempronius ex dimidia ſcriptus eſt [illegible] diminutiſſet Titium & Seium ad alterum tantum ſemiſſem vocatos; nam ex illo & dimidiam ſubſiſtere, quod remanebit, [illegible] l. 35. [illegible] *hær. inſtit.*
z Apud ſe habere [illegible]
a l. 52. [illegible]
b Memorialium. *Vulg.*

Maſſap.

MAſſurius ſcribit, pellicem *a* apud antiquos eam habitam, quæ cùm vxor non eſſet, cum aliquo tamẽ viuebat, quam nunc vero nomine *amicam*, paulo honeſtiore concubinam appellari. Granius Flaccus in libro de iure *b* Papiriano ſcribit, pellicem nunc *c* vulgo vocari, quæ *d* cum eo, cui vxor ſit, corpus miſceat: quoſdam eam, quæ vxoris loco ſine nuptiis in domo ſit, quam Παλλακὴν Græci vocant.

Virile.

145. *Vlpianus* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

VIrilis *e* appellatione interdum etiam totam *f* hæreditatem contineri dicendum eſt.

Socer, ſocrus.

146. *Terentius Clemens* lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

SOceri, ſocrus appellatione auum *g* quoque & auiam *h* vxoris vel mariti contineri, reſpondetur.

Roma.

147. *Idem* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

QVi in continentibus *i* vrbis nati ſunt, Romæ nati intelligantur *k*.

Liberi.

148. *Gaius* lib. 3. ad legem Iuliam & Papiam.

NOn *l* eſt ſine liberis, cui vel vnus *m* filius vnáve filia eſt. hæc enim enuntiatio, *habet liberos, ſine liberis*, ſemper pluratiuo numero profertur: ſicut & pugillares & codicilli.

149. *Idem* lib. 10. ad legem Iuliam & Papiam.

NAm *n* quem *ſine liberis eſſe* dicere non poſſumus: hunc neceſſe eſt dicamus liberos habere.

Quantominus.

150. *Idem* lib. 9. ad legem Iuliam & Papiam.

SI ita à te ſtipulatus fuero. *Quanto o minus à Titio conſecutus fuero, tantum dare ſpondes?* non ſolet dubitari: quin ſi nihil à Titio fuero conſecutus, totum debeas quod Titius debuerit.

Delata hæreditas.

151. *Terentius Clemens* lib. 5. ad legem Iuliam & Papiam.

DElata *p* hæreditas intelligitur, quam quis poſſit adeundo conſequi *q*.

Homo.

152. *Gaius* lib. 10. ad legem Iuliam & Papiam.

HOminis *r* appellatione tam fœminam quàm maſculum contineri, non dubitatur.

De eo qui abeſt in vtero.

153. *Terentius Clemens* lib. 11. ad legem Iuliam & Papiam.

INtelligendus eſt mortis *ſ* tempore fuiſſe, qui in vtero relictus eſt.

Mille paſſus.

154. *Macer* lib. 1. ad legem vigeſimam.

MIlle paſſus *t* non à miliario *u* vrbis, ſed à continentibus *x* ædificiis numerandi ſunt.

Proximus.

155. *Licinius Rufinus* lib. 7. Regularum.

PRoximi *y* appellatione etiam ille continetur, qui ſolus *a* eſt.

Maior pars anni.

156. *Idem* lib. 30. Regularum.

MAiore *b* parte anni poſſediſſe quis intelligitur, etiam ſi duobus *c* menſibus poſſederit: ſi modo aduerſarius eius aut paucioribus diebus, aut nullis poſſederit.

Paries, & Via.

157. *Aelius Gallus* lib. 1. de verborum, quæ ad ius pertinent, ſignificatione.

PAries *d* eſt, ſiue murus *e* ſiue maceria *f* eſt.

1 ¶ Item via *g* eſt, ſiue ſemita, ſiue iter eſt.

De numero ſingulari & multitudine.

158. *Celſus* lib. 25. Digeſtorum.

IN vſu iuris frequenter vti nos Caſſellius ait, ſingulari *h* appellatione, cùm plura generis eiuſdem ſignificare vellemus. nam & multum hominem veniſſe Romam, & piſcem vilem eſſe dicimus. Item in ſtipulando ſatis habemus de hærede cauere, *Si neve ſecundum me hæredémve i meum indicaverit: & rursus, quod ad te, tuumve hæredémve tuum*. nempe æquè, ſi plures hæredes ſint, continentur ſtipulatione.

Æs.

159. *Vlpianus* libro primo ad Sabinum *k*.

ETiam *l* aureos *m* nummos æs dicimus.

Ceteri, reliqui.

160. *Idem* lib. 2. ad Sabinum.

CEterorum *n* & reliquorum *o* appellatione etiam omnes continentur *p*, vt Marcellus dixit, circa eũ cui optio *q* ſerui legata eſt, ceteri Sempronio: nam tentat, ſi non optet, omnes ad Sempronium pertinere.

Pupillus.

161. *Idem* lib. 7. ad Sabinum.

NOn *ſ* eſt pupillus, qui in vtero eſt.

Supra numerum proximum. 3. Accidere.

162. *Pomponius* lib. 2. ad Sabinum.

IN vulgari ſubſtitutione: qua *ei qui ſupremus* [illegible] hæres ſubſtituitur, rectè ſubſtitutus etiam vnico *t* intelligitur, exemplo duodecim tabularum, ex quibus [illegible]

a Gellius [illegible] Feſtus, [illegible] Gell. 1. 35. [illegible]

b Papiriarum ius, de quo l. 2. [illegible] de origine iuris.

c Alter ſubintelligitur Græcè, Pellex eſt, quæ cum aliquo in eius domo legitimè ſine nuptiis viuit. [illegible]

d Sulpicius definit pellicem, quæ [illegible] eſſet cum eo in cuius manu mancipioque alia matrimonij cauſa foret. [illegible] Gell. [illegible] apud eundem Gellium [illegible] Numæ, Pellex aram Iunonis ne tangito: ſi tangit, Iunoni crinibus demiſſis agnũ fœminam cædito.

e l. 5. [illegible]

f adde l. [illegible] de hæred. inſt.

g Soceri appellatione proſocer continetur. [illegible]

h Ex magna ſocrus Feſtus. [illegible]

i [illegible]

k Romæ natoſque continentibus [illegible] adde [illegible] Petr.

l Liberos habere intelligitur, vel ſine liberis non videtur eſſe is etiam qui vnum tantum filium habet; adde l. 101. §. 1. [illegible] l. 6. §. 2. [illegible]

m Etiam naturalis [illegible] nam & apud Latinos quædã etiam dictiones plurali numero [illegible]

n Qui non eſt ſine liberis, liberos habet. Hinc colligit Alciatus, argumentum à contrariis ſemper concludere.

o [illegible]

p Deferri lege 25. tabul. ab inteſtato iure ciuili ex teſtamento, iure honorario à [illegible]

q [illegible]

r Homo eſt etiam fœmina [illegible]

ſ [illegible] quandocunque eius pater moritur, mortis eius tempore fuiſſe intelligitur [illegible]

t Puto ita legendum eſſe & inuerſum ordinem, mille paſſus non à continentibus ædificiis, ſed à milliario vrbis numerandi ſunt.

u Non à meta vrbis. [illegible]

x [illegible]

y Legendum puto, proximorum appellatione, [illegible]

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

proximus a adgnatus & ſolus habetur.

1 ¶ Si quis ita in teſtamento ſcripſerit, *Si quid filio meo acciderit, Dama ſeruus meus liber eſto*: mortuo filio, Damas liber erit, licet e enim accidant & viuis, ſed d vulgi ſermone etiam mors ſignificatur.

Optimus maximuſque, ſupremus. 1. puer, puerpera, muliere

163. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

Illa verba, *Optimus* g *maximuſque*, vel in eum cadere poſſunt, qui ſolus eſt. ſic & circa edictum prætoris ſupremæ f tabulæ habentur & ſolæ g.

1 ¶ Pueri h appellatione etiam puella ſignificatur, nam & fœminas puerperas i appellant recenter ex partu, & Græce παιδὸς communiter appellatur.

Filia poſtuma. 1. Portio. 2. Habere, pervenire.

164. *Vlpianus* lib. 15. ad Sabinum. l

Nomen filiarum k & in poſtumam cadere, quæſtionis non eſt. quamuis poſtumæ non cadere in eam, quæ iam l in rebus humanis ſit, certum ſit.

1 ¶ Partitionis m nomen non ſemper dimidiam ſignificat; ſed prout eſt adiectum. poteſt enim iuberi aliquis & maximam partem pulſe, & viceſimam, & tertiam, & prout libuerit. ſed ſi non fuerit portio n adiecta, dimidia pars debetur. 2 ¶ Habere o, ſicut peruenire p, cum effectu accipiendum eſt.

Veniſſe ad heredem.

165. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

Veniſſe ad heredem nihil intelligitur, niſi deducto q ære alieno.

Vrbana, vel ruſtica familia. 1. Pernoctare.

166. *Idem* lib. 5. ad Sabinum.

Vrbana familia, & ruſtica non loco r ſed genere ſ diſtinguitur. poteſt enim aliquis diſpenſator non eſſe ſeruorum vrbanorum numero, veluti is qui ruſticarum t rerum u rationes diſpenſet, ibique habitet, non multum abeſt à villico. inſularius x autem vrbanorum numero eſt. videndum tamen eſt, ipſe dominus quorum loco quemque habuerit: quod ex numero y familiæ, & vicariis z apparebit. 1 ¶ Pernoctare extra a vrbem intelligendus eſt, qui nulla parte noctis in vrbe eſt. Per b enim totam noctem ſignificat.

Carbo, lignum, taeda, lignum, ſulphuratum ad faces paratum.

167. *Vlpianus* lib. 25. ad Sabinum.

Carbonum c appellatione materiam non d contineri. ſed an lignorum? & forſitan quis dicet, nec lignorum: non enim lignorum gratia habuit e.

¶ Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an ſuo generi adnumerantur? & magis eſt, vt proprium genus habeant.

¶ Sulphurata f quoque de ligno æque eandem habebunt definitionē. ¶ Ad faces g quoque parata non erunt lignorum appellatione comprehenda, niſi hæc fuit voluntas. ¶ Idem & de nucleis oliuarum, ſed & de balanis h eſt, vel ſi qui alij nuclei. ¶ De pino i autem integri ſtrobili k ligni appellatione continentur.

De palo & pertica.

168. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

Pali l & perticæ in numerum materiæ m redigendi ſunt, & ideo lignorum appellatione non continentur.

Optimus, maximuſque.

169. *Idem* lib. 5. ad Sabinum.

Non tantum in traditionibus n, ſed & in emptionibus o, & ſtipulationibus p, & teſtamentis q adiectio hæc, *Vt optimus & maximuſque ſit*, hoc ſignificat, vt ſ liberum præſtetur prædium, non vt etiam ſeruitutes ei debeantur.

Heres.

170. *Vlpianus* lib. 35. ad Sabinum.

Heredis appellatione omnes t ſignificari ſucceſſores credendum eſt, etſi verbis non ſint expreſſi.

Perueniſſe.

171. *Pomponius* lib. 10. ad Sabinum.

Perueniſſe u ad à te recte dicetur, quod per te ad alium peruenerit, vt in hereditate à liberto per patronum filiumfamilias patri eius adoptiuo adquiſita reſponſum eſt.

Liberi.

172. *Vlpianus* lib. 38. ad Sabinum.

Liberi x appellatione etiam libertam contineri placuit.

Collega, abeſſe.

173. *Idem* lib. 39. ad Sabinum.

Collegarum l appellatione hi continentur, qui ſunt eiuſdem poteſtatis.

1 ¶ Qui extra m continentia vrbis eſt, abeſt n: cæterum vſque ad continentia, non abeſſe videbitur.

Furem non eſſe, furto noxaque ſolutum eſſe.

174. *Idem* lib. 42. ad Sabinum.

Aliud eſt promittere *furem o non eſſe*, aliud *furto noxaque ſolutum*. qui enim dicit furem non eſſe, de hominis propoſito loquitur. qui furtis noxaque ſolutum, neminem eſſe furti obligatum promittit.

Facere.

175. *Pomponius* lib. 22. ad Sabinum.

Faciendi q verbo reddendi etiam cauſa continetur.

Solutio.

176. *Vlpianus* lib. 45. ad Sabinum.

Solutionis r verbo, ſatisfactionem quoque omnem accipiendam placet. ſoluere dicimus eum ſ qui t fecit, quod facere promiſit.

Cauillatio, Sorites.

177. *Idem* lib. 47. ad Sabinum.

Natura u cauillationis x, quam Græci σωρείτην y (id eſt, acervalem ſyllogiſmum) appellauerunt, hæc eſt, vt z ab euidenter veris a per breuiſſimas mutationes b diſputatio ad ea quæ euidenter falſa ſunt perducatur.

Pecunia. 1. Hereditas. 2. Actio, petitio, perſecutio. 3. Debere.

178. *Idem* lib. 49. ad Sabinum.

Pecuniæ c verbum, non ſolum numeratam pecuniam complectitur: verum omnem d omnino pecuniam, hoc eſt, omnia corpora. nam corpora quoque pecuniæ appellatione contineri, nemo eſt qui ambiget.

1 ¶ Hereditas iuris nomen eſt, quod & acceſſionē e & deceſſionem in ſe recipit. hereditas autem vel maxime fructibus augetur.

2 ¶ Actionis f verbum, & ſpeciale eſt & generale. nam omnis actio dicitur, ſiue g in perſonam, ſiue in rem ſit petitio. ſed plerumque actiones perſonales ſolemus dicere: petitionis autem verbo, in rem actiones ſignificari videntur. perſecutionis h verbo extraordi-

[illegible]

[illegible]

narias persecutiones puto contineri, vt puta fidei-commiſſorum, & ſi quæ aliæ ſunt, quæ non habent iuris ordinarij executionem. 3 ¶ Hoc verbum *actio* b, omnem omnino actionẽ comprehendere intelligitur, ſiue ciuilis, ſiue honoraria, ſiue fideicõmiſſi ſuit perſecutio.

Quanti erit. Quanti eſſe parte.

179. *Idem* lib. 51. ad Sabinum.

INter hæc verba, *Quanti eam rem erit*, vel, *Quanti* c *eam rem eſſe parte*, nihil intereſt: in vtraque enim clauſula placet veram d rei æſtimationem fieri.

Tugurium, tegi.

180. *Pomponius* lib. 30. ad Sabinum.

TVgurij e appellatione omne ædificium, quod ruſticæ magis cuſtodiæ conuenit, quam vrbanis ædibus, ſignificatur. 1 ¶ Oſtilius ait, tugurium à tecto f, tanquã tegularium, eſſe dictum, vt toga quod ea tegamur.

Pertinere.

181. *Pomponius* lib. 35. ad Sabinum.

VErbum illud *pertinere* g, latiſſimè patet. nam & eis rebus petendis aptum eſt, quæ dominij noſtri ſint, & eis quæ iure aliquo poſſideamus, quamuis non ſint noſtri dominij. pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum cauſa ſint, ſed eſſe poſſint.

Peculium, bona.

182. *Vlpianus* lib. 17. ad Edictum.

PAterfamilias h liber peculium non poteſt habere i, quemadmodum nec ſeruus bona k.

Taberna.

183. *Vlpianus* lib. 18. ad Edictum.

TAbernæ l appellatio declarat omne vtile ad habitandum m ædificium, non ex eo quod tabulis o cluditur n.

Tabernacula, contubernales.

184. *Paulus* lib. 30. ad Edictum.

INde p tabernacula q, & contubernales r dicti ſunt.

Taberna inſtructa.

185. *Vlpianus* lib. 28. ad Edictum.

INſtructam ſ autem tabernam ſic accipiemus, quæ & rebus t, & hominibus ad negotiationẽ paratis cõſtat.

Commendare.

186. *Idem* lib. 30. ad Edictum.

COmmendare nihil aliud eſt, quàm deponere u.

Exigere.

187. *Idem* lib. 32. ad Edictum.

VErbum *Exaſſe* x *pecuniæ*, non ſolum ad ſolutionem referendum eſt, verum etiam ad delegationem.

Habere, & Cauere.

188. *Paulus* lib. 33. ad Edictum.

HAbere duobus y modis dicitur: altero, iure dominij: altero, obtinere z ſine interpellatione, id quod quis emerit. 1 ¶ Cautum a intelligitur, ſiue perſonis, ſiue rebus cautum ſit.

Facere, oportere.

189. *Idem* lib. 39. ad Edictum.

FAcere b oportere & hanc ſignificationem habet, vt abſtineat quis ab eo facto, quod contra conuentionem fieret & curaret, ne fiat.

Prouinciales.

190. *Vlpianus* lib. 34. ad Edictum.

PRouinciales c eos accipere debemus, qui in Prouincia domicilium habent, non eos, qui ex Prouincia oriundi ſunt.

Diuortium. & Repudium.

191. *Paulus* lib. 35. ad Edictum.

INter diuortium d & repudium e, hoc intereſt, quod repudiari etiam futurum matrimonium poteſt: non rectè autem ſponſa diuortiſſe dicitur: quod diuortium ex eo dictum eſt, quod e in diuerſas partes eunt, qui diſcedunt.

Pluriſue.

192. *Vlpianus* lib. 37. ad Edictum.

HÆc adiectio b *pluriſue* c, non infinitam pecuniam cõtinet, ſed modicam, vt taxatio hæc, *Solidos decem, pluriſue*, ad minutulam ſummam referatur.

Quanti parui eſſe.

193. *Idem* lib. 38. ad Edictum.

HÆc verba, *Quanti* d *eam rem paris eſſe*, non e ad quod intereſt, ſed ad rei æſtimationem f referuntur.

Donum, munus.

194. *Vlpianus* lib. 43. ad Edictum.

INter donum & munus g, hoc intereſt, quod h inter genus & ſpeciem. nam genus eſſe i donum. Labeo à donando dictum. munus ſpeciem. nam munus eſſe donum cum cauſa, vt putà natalitium, nuptialitium k.

De ſexu maſculino & feminino. & Familia.

195. *Idem* lib. 46. ad Edictum.

PRonunciatio ſermonis in ſexu maſculino ad vtrumque l ſexum plerumque m porrigitur. 1 ¶ *Familiæ* n appellatio qualiter accipiatur, videamus. Et quidem variè accepta eſt. nam & in res & in perſonas deducitur. ¶ In res o, vt putà in lege duodecim tabularum his verbis, *adgnatus p proximus familiam q habeto.*

¶ Ad perſonas autem refertur familiæ ſignificatio ita, cùm de patrono & liberto loquitur lex, *ex r ea familia*, inquit, *in eam familiam*, & hic de ſingularibus perſonis legem loqui conſtat. 2 ¶ Familiæ ſ appellatio refertur & ad corporis cuiuſdam ſignificationem, quod aut iure proprio ipſorum, aut communi vniuerſæ cognationis continetur. ¶ Iure proprio familiam dicimus, plures perſonas, quæ ſunt ſub vnius poteſtate, aut natura t, aut iure ſubiectæ, vt putà patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, quique deinceps vicem eorum ſequuntur, vt putà nepotes, & neptes & deinceps. Pater autem familias appellatur, qui u in domo dominium habet, rectéque hoc nomine appellatur, quamuis x filium non habeat. non enim ſolam perſonam eius, ſed & ius demonſtramus. Denique & pupillum patremfamilias appellamus, & cùm paterfamilias moritur, quotquot capita ei ſubiecta fuerint, ſingulas familias incipiunt habere, ſinguli enim patrumfamiliarum nomen ſubeunt. idémque eueniet & in eo qui emancipatus eſt: nam & hic ſui y iuris effectus, propriam familiã habet. ¶ Communi iure familiam dicimus omnium adgnatorum. nam etſi patrefamilias z mortuo ſinguli ſingulas familias habent, tamen omnes, qui ſub vnius poteſtate fuerunt, rectè eiuſdem familiæ appellabuntur, qui ex eadem domo & gente proditi ſunt.

3 ¶ Seruitutium a quoque ſolemus appellare familias, vt in edicto prætoris oſtendimus ſub titulo de furtis, vbi prætor loquitur de familia publicanorum b. ſed ibi non omnes ſerui, ſed corpus quoddam ſeruorum demonſtratur huius rei cauſa paratum, hoc eſt, vectigalis cauſa: alia autem parte edicti, omnes ſerui continentur, vt de hominibus coactis c, & vi bonorum raptorum d: item redhibitoria e, ſi deterior res addatur emptoris opera, aut familiæ eius, & f interdicto vnde g vi, familiæ appellatio omnes ſeruos comprehendit, ſed & filij continentur. 4 ¶ Item appellatur familia plurium perſonarum quæ ab eiuſdem vltimi genitoris ſanguine proficiſcuntur, ſicuti dicimus familiam Iuliam, quaſi à fonte quodam memoriæ. 5 ¶ Mulier h autem familiæ ſuæ & i caput, & finis k eſt.

196. *Gaius* lib. 16. ad Edictum Prouinciale.

FAmiliæ appellatione & ipſe princeps familiæ continetur. 1 ¶ Fœminarum l liberos in familia earum non eſſe palam eſt: quia qui naſcuntur, patris, non l matris familiam ſequuntur.

Indicaſſe.

197. *Vlpianus* lib. 50. ad Edictum.

INdicaſſe m eſt detuliſſe, arguiſſe, accuſaſſe, & conuiciſſe.

Vrbana prædia.

198. *Idem* lib. 2. de omnibus tribunalibus.

VRbana n prædia omnia ædificia accipimus, non

[illegible] 42. cauponaria, l. 13. *ſup. de inſtit.* l. 45. *ſup. de ritu*: inſtructa, l. 185. [illegible] l. 34. *ſup. de pign.* inſtitoria, l. 5. l. 18. *ſup. de inſtitor.* piſtrinaria, l. 15. *ſup. de inſtit.* perpetuaria, l. 51. § 2. *ſup. de leg.* 3. hinc tabernaculum, l. 52. § 1. *ſup. ad leg. Aquil.* n 35. [illegible] o cludi[illegible], *Hal.* clauduntur, *Vulg.* [illegible] l. 28. *ſup. depoſiti* [illegible] l. 5. § 6. *ſup. de Silan.*
p Inde, *Hal. Vulg.* q Fortè in coon, tabernacula.
r Contubernales & commilitones, l. 21. § 1. *ſup. commodati.* [illegible] l. 5. § 6. *ſup. de re milit.* [illegible] l. vlt. *C. de dammo*, ſeruorum [illegible] l. 22. § 31. *ſup. de inſtructo.*
ſ [illegible] l. 3. *ſup. de pign.*
t Inſtructa taberna his duobus conſtituitur, rebus & hominibus.
u l. 24. l. 26. *ſup. depoſiti.* temporis cauſa, hinc corpus commendari, l. 14. § 4. *ſup. de religioſ.* commendare aliquem, charum habere, l. 12. § 12. *ſup. mandati.* & commendatitiæ literæ, l. 65. *ſup. de acquir. rer.* Eo verbo non relinquitur libertas, l. 12. *C. de fideicommiſſ. libert.* Apud Canoniſtas duo commendarum genera: vnum in titulum, alterum in cuſtodiam. x Exigere eſt petere, l. 64. *ſup. de ſolut.* l. 15. l. 23. *ſup. de liberatione*, l. 16. *C. ad leg. Falcid.* Exegiſſe intelligitur qui delegatũ admiſit. Soluit enim qui delegat, l. 8. § 3. *ſup. ad Vellei.* y l. 38. § 9. *ſup. de verb. oblig.*
z habere licere, l. 188. a ¶ Cauere & fideiuſſorem dare vel pignus, v. l. 5. *C. de* [illegible]
b Facere non oportere, *Vulg. Hal.*
c [illegible] l. 188. hinc legati Prouinciales, l. 57. *in ſ. ſup. de iud.* [illegible] Prouinciales, l. 3. [illegible] d v. l. 101. § 1. *ſup. eo.*
e [illegible]

h Mulieris etiam ſignificatione continentur virgines, l. 13. § [illegible] obtinuit, nuptas, mulieres appellari, Senatus [illegible] l. 5. [illegible] familia [illegible] *lib. de [illegible] virgin.* i *Vlp.* 4. § 1. k quia filiorum liberi in eius [illegible] quoniam qui naſcuntur, patris non matris familiam ſequuntur. [illegible]
l Quid ſi at Fœminæ, familiæ alicuius duces eſſe non poſſunt. [illegible] cuntur iuſti liberi, patris, non eius familiam ſequuntur: familiam [illegible] ferunt, non materiæ: hoc ideo quod in fœminam mulier [illegible] & neque ſuos heredes habeant, l. 13. *C. de ſuis.* v. Rauardum in l. 19. [illegible]
l A patre, familiæ nomen accipimus non à matre. hinc adgnatio [illegible] [illegible] v. tamen quæ notaui ad l. 2. [illegible]
m Indicat qui arguit, accuſat, conuincit [illegible] n vrbana prædia, [illegible] *de Silan.* l. 5. *in ſ. ſup. de iudic.* [illegible] l. 211. § 10. l. 2. *ſup. com. præd.* l. 23. *ſup. de fundo dot.* [illegible]

ſolum

Universidad Rey Juan Carlos

ſolum ea, quæ ſunt in oppidis, ſed & ſi fortè ſtabula ſunt, vel alia meritoria in villis, & in vicis, vel ſi prætoria *a* voluptati tantum deſeruientia: quia vrbanum prædium non *b* locus facit, ſed materia *c*. Proinde hortos quoque ſi qui ſunt in ædificiis conſtituti, dicendum eſt vrbanorum appellatione contineri. ¶ Planè ſi plurimum horti in reditu *d* ſunt, vinearij fortè, vel etiam olitorij, magis hæc non ſunt vrbana.

Abſens.

199. *Idem* lib. 8. de omnibus tribunalibus.

ABſentem *e* accipere debemus eum, qui non eſt eo loci *f*, in quo loco petitur. non enim trans mare abſentem deſideramus, & ſi fortè extra continentia vrbis ſit, abeſt. cæterùm vſque ad continentia, non abeſſe videbitur, ſi non latitet. 1 ¶ Abeſſe non qui ab hoſtibus captus eſt *h*, ſed qui à latronibus detinetur.

Noxa.

200. *Iulianus* lib. 2. Digeſtorum.

HÆc ſtipulatio *Noxa ſolutum* *i* *præſtari*, non exiſtimatur ad eas noxas pertinere, quæ publicam coercitionem, & coërcitionem capitalem habent.

Filius patris.

201. *Idem* lib. 81. Digeſtorum.

IVſta interpretatione recipiendum eſt, vt appellatione filij *k*, ſicuti filiamfamilias contineri ſæpè reſpondemus, ita & nepos videatur *l* comprehendi. ¶ Et patris *m* nomine auus quoque demonſtrari intelligatur.

De ſumptu ex voluntate teſtatoris faciendo.

202. *Alfenus Varus* lib. 1. Digeſtorum.

CVm in teſtamento ſcriptum eſſet, vt hæres in ſepulcrum, aut in monumentum dumtaxat aureos centum conſumeret: non *n* licet minus conſumere. ſi amplius vellet, licet *p*: neque ob eam rem contra teſtamentum facere videtur.

Domus vſu ſuo.

203. *Idem* lib. 7. Digeſtorum.

IN lege cenſoria *q* portus Siciliæ ita ſcriptum erat: *Seruos quos domum quis duxit ſuo r vſu, pro his portorium ne dato*: quærebatur, ſi quis à Sicilia ſeruos Romam mitteret fundi inſtruendi cauſa, vtrum pro his hominib. portorium dare deberet, necne? reſpondit, duas eſſe in hac ſcriptura quæſtiones: primam quid eſſet, *Domum ducere*: alteram, quid eſſet *ſuo vſu ducere*. ¶ Igitur quæri ſolere, vtrum vbi quiſque habitaret, ſiue in Prouincia, ſiue in Italia, an dumtaxat in ſua cuiuſque patria *domum* eſſe rectè diceretur: ſed de ea re conſtitutum eſſe, *s* eam domum *t* vnicuique noſtrum debere exiſtimari, vbi quiſque ſedes & tabulas *u* haberet, ſuarumque rerum conſtitutionem feciſſet. ¶ Quid autem eſſet *vſu ſuo*, magnam habuiſſe dubitationem, & magis placere, quod victus ſui cauſa paratum eſt, tantum contineri. Itemque de ſeruis eadem ratione quæri, qui eorum vſus ſui cauſa parati eſſent: verum diſpenſatores *x*, inſularij, villici, atrienſes, textores, operarij quoque ruſtici, qui agrorum colendorum cauſa haberentur, ex quibus agris patremfam. fructus caperet, quibus ſe toleraret *y*, omnes denique ſeruos quos quiſque emiſſet, vt ipſe haberet, atque eis ad aliquam rem vteretur, neque ideo emiſſet vt venderet. Et ſibi videri eos demum vſus ſui cauſa patremfamilias habere, qui ad eius corpus *z* tuendum, atque ipſius cultum præpoſiti, deſtinatique eſſent: quo in genere iunctores *a*, cubicularij, coci, miniſtratores, atque alij, qui ad eiuſmodi vſum parati eſſent, numerarentur.

Puer.

204. *Paulus* lib. 2. epitomarum Alfeni.

PVeri *b* appellatio tres ſignificationes habet: Vnam, cum omnes ſeruos *c* pueros appellaremus: Alteram, cum puerum contrario nomine *d* puellæ diceremus: Tertiam, cum ætatem puerilem *e* demonſtraremus.

Pomum.

205. *Idem* lib. 4. epitomarum Alfeni.

QVi fundum vendidit, pomum *a* recepit: nuces *b*, & ficos *c*, & vuas dumtaxat duracinas *d*, & purpureas *e*, & quæ eius generis eſſent, quas non vini cauſa haberemus, quas Græci τρωξίμους *f* id eſt comeſtibiles appellarent, recepta videri.

Vaſa vinaria.

206. *Iulianus* lib. 6. ex Minicio.

VInaria *g* vaſa propriè vaſa torcularia *h* eſſe placet, dolia autem & ſerias *i* tàdiu in ea cauſa eſſe, quamdiu vinum haberent. cum ſine vino eſſe deſinerent, in eo numero non eſſe: quoniam ad alium vſum transferri poſſent, veluti ſi frumentum in his addatur. eandem cauſam amphorarum eſſe, vt cum vinum habeant, tum in vaſis vinariis: cum inanes ſint, tum extra numerum vinariorum ſint: quia aliud in his addi poſſit.

Merx de mangonibus.

207. *Africanus* *k* lib. 1. Quæſtionum.

MErcis *l* appellatione homines *m* non *n* contineri, Mela ait, & ob eam rem mangones *o* non mercatores, ſed venaliciarios *p* appellari ait: & rectè.

Bona.

208. *Idem* lib. 4. *q* Quæſtionum.

BOnorum *r* appellatio, ſicut hæreditatis, vniuerſitatem quandam ac ius ſucceſſionis, & non ſingulares res demonſtrat.

Coram.

209. *Florentinus* lib. 10. Inſtitutionum.

COram *ſ* Titio aliquid facere iuſſus, non videtur præſente eo feciſſe, niſi *t* is intelligat. itaque ſi furioſus, aut infans ſit, aut *u* dormiat, non videtur coram eo feciſſe. ¶ Scire autem, non etiam velle is debet: nam & inuito eo rectè fit, quod iuſſum eſt.

Vrbanum mancipium.

210. *Marcianus* lib. 7. Inſtitutionum.

IS qui natus eſt ex municipiis vrbanis *x*, & miſſus eſt in villam nutriendus, in vrbanis ſeruis conſtituetur.

Fundus, ædificium, villa, ager.

211. *Florentinus* lib. 8. Inſtitutionum.

FVndi *y* appellatione omne ædificium & omnis ager continetur, ſed in vſu *z* vrbana ædificia, ædes, ruſtica, villæ dicuntur. ¶ Locus *a* vero ſine ædificio, in vrbe, area, rure autem ager *b* appellatur. Idemque ager cum ædificio fundus dicitur.

Prævaricator.

212. *Vlpianus* lib. 1. de Adulteriis.

PRæuaricatores *c* eos appellamus, qui cauſam aduerſariis ſuis donant, & ex parte actoris in partem

[illegible]

quod eſui eſt. Malum vero quod foris habet quod eſt eſui, durum intus. Macrob. ... Satur. 19. vbi hæc genera nucum ab eodem recenſentur, Nux iuglans, pontica, ... c Ficus. ... d Vuæ duracinæ. Suetonius in Auguſto ... [illegible]

e Purpureæ vuæ, hinc vites purpureæ, Ouidius in Metamorphoſ. 8. Et de purpureis collectæ vitibus vuæ. f Vuæ τρωξίμους eſcaria. Plin. 14. c. 3. In pergula ſeruantur vuæ eſcariæ ... [illegible]

rei concedunt. à varicando enim præuaricatores dicti ſunt.

Cedere diem, venire diem. 1. *Aes alienum vel ſuum.* 2. *Lata culpa.*

213. *Idem* lib. 1. Regularum.

Cedere *a* diem ſignificat incipere debere pecuniam. *Venire* diem ſignificat eum diem veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Vbi purè quis ſtipulatus fuerit, & ceſſit *b*, & venit dies. vbi in diem, ceſſit dies, ſed nondum venit. vbi ſub conditione *c*, neque ceſſit, neque venit dies pendente adhuc conditione. 1 ¶ Aes alienum *d* eſt, quod nos aliis debemus. æs ſuum eſt quod alij nobis debent. 2 ¶ Lata *e* culpa eſt nimia negligentia: id eſt, non intelligere, quod omnes intelligunt.

Munus, donum.

214. *Marcianus* lib. 1. Publicorum iudiciorum.

Munus *f* propriè eſt, quod neceſſariè *g* obimus, lege, more, imperióve eius, qui iubendi habet poteſtatem. ¶ Dona *h* autem propriè ſunt, quæ nulla neceſſitate *i* iuris, officij, ſed ſponte præſtantur: quæ ſi non præſtentur, nulla reprehenſio eſt. &, ſi præſtétur, plerumque laus ineſt. ſed in ſumma in hoc ventum eſt: vt *k* non *l* quodcunque munus, id & donum accipiatur: an *m* quod donum fuerit, id munus rectè dicetur.

Poteſtas.

215. *Paulus* libro ſingulari ad legem Fuſiam Caniniam.

Poteſtatis verbo plura *n* ſignificantur. in perſona magiſtratuum *o*, imperium. in perſona liberorum *p*, patria poteſtas. in perſona ſerui *q*, dominium. ¶ At cum agimus de noxæ *r* deditione cum eo, qui ſeruum non defendit, præſentis corporis copiam facultatémque ſignificamus. ¶ In lege Atrinia *ſ* in poteſtatem domini rem furtiuam veniſſe videri, & ſi *t* eius vindicandæ poteſtatem habuerit, Sabinus & Caſſius aiunt *u*.

Vinctus, vincula.

216. *Vlpianus* lib. 2. ad legem Æliam Sentiam.

Verum eſt, eum, qui in carcere clauſus eſt, non videri neque vinctum, neque in vinculis *x* eſſe, niſi corpori eius vincula ſint adhibita.

Cum, poſtquam 1. *In diebus.*

217. *Iauolenus* lib. 1. ex poſterioribus Labeonis.

Inter illam conditionem, *Cum y fari potuerit, & poſtquam z fari potuerit*, multum intereſt. nam poſteriorem ſcripturam, vberiorem eſſe conſtat. at *cum fari potuerit*, arctiorem: & id tantummodo tempus ſignificari, quo primùm fari poſſit. 1 ¶ Item ita data conditione, *Illud facito in diebus*, ſi nihil præterea fuiſſet adiectũ, in biduo *a* conditionem impleri oportet.

Facere.

218. *Papinianus* lib. 27. Quæſtionum.

Verbum *Facere b* omnem omnino faciendi cauſam complectitur, dandi, ſoluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi.

De voluntate & verbis hæres.

219. *Idem* lib. 2. Reſponſorum.

In conuentionibus contrahentium voluntatem potius, quàm *c* verba, ſpectari placuit. Cum igitur ea lege fundum vectigalem municeps locauerint, *vt ad heredem d eius qui ſuſcepiſſet, pertineret*, ius heredem ad legatarium quoque transferri potuit.

Liberi filij.

220. *Calliſtratus* lib. 1. Quæſtionum.

Liberorum *e* appellatione, nepotes *f* & pronepotes, cæterique *g* qui ex his deſcendunt, continentur. hos enim omnes ſuorum *h* appellatione lex duodecim tabularum comprehendit. totiens *i* enim leges neceſſarium ducunt cognationum ſingulatim nominibus vti, veluti *Filij nepotes pronepotis*, cæterorúmve, qui ex his deſcendunt: quotiens non omnibus qui poſt eos ſunt, præſtitum voluerint: ſed ſolis his ſuccurrent, quos nominatim enumerent. At vbi non perſonis certis, non quibuſdam gradibus *k* præſtatur, ſed omnibus, qui ex eodem *l* genere orti ſunt, liberorum appellatione comprehenduntur.

1 ¶ Sed & Papirius Fronto libro tertio reſponſorum ait, prædio cum villico & contubernali eius & filijs legato, nepotes quoque ex filijs contineri, niſi voluntas teſtatoris aliter habeat. filij *a* enim appellatione ſæpè & nepotes accipi, multifariam placere.

2 ¶ Diuus quoque Marcus reſcripſit, non videri ſine liberis defunctum, qui nepotem ſuum hæredem *b* reliquit. 3 ¶ Præter hæc omnia natura nos quoque docet, parentes pios, *qui liberorum procreandorum animo & voto vxores ducunt*, filiorum appellatione omnes, qui ex nobis deſcendunt, contineri. nec enim dulciore nomine poſſumus nepotes noſtros, quàm filij, appellare. etenim idcirco filios filiáſve concipimus, atque edimus, vt ex prole eorum, earúmve diuturnitatis *c* nobis memoriam in æuum relinquamus.

Falſus tutor, falſum teſtamentum, modius iniquus.

221. *Paulus* lib. 10. Reſponſorum.

Paulus reſpondit, falſum *e* tutorem eum verè dici, qui tutor non eſt, ſiue habenti tutor datus eſt, ſiue non ſicut falſum teſtamentum, quod teſtamentum non eſt, & modius *f* iniquus, qui modius non eſt.

Pecunia.

222. *Hermogenianus* lib. 2. iuris epitomarum.

Pecuniæ *g* nomine non *h* ſolum numerata pecunia: ſed omnes res tam ſoli, quàm mobiles, & tam *i* corpora, quàm iura *k* continentur.

Lata culpa. 1. *Amicus.*

223. *Paulus* lib. 2. Sententiarum.

Latæ *l* culpæ finis eſt, non *m* intelligere id, quod omnes intelligunt. 1 ¶ Amicos *o* appellare debemus non leui notitia coniunctos: ſed quib. fuerint iura cum patrefamilias, honeſtis familiaritatis quæſita rationib.

Vincula, cuſtodia.

224. *Venuleius* lib. 7. Stipulationum.

Vinculorum *o* appellatione vel priuata, vel publica vincula ſignificant. cuſtodiæ vero, tantum publicam cuſtodiam.

Fugitiuus vera, De affectu animi, & actu delinquendi.

225. *Tryphoninus* lib. 1. Diſputationum.

Fugitiuus *p* eſt, non is, qui ſolum conſilium fugiendi à domino ſuſcepiſſet, licet id ſe facturum iactauerit: ſed qui *q* ipſo facto fugæ initiũ mente deduxerit. nam & furem *r* adulterum, aleatorum ſiquanquam aliqua ſignificatione ex animi *ſ* propoſitione cuiuſque ſola quis dicere poſſet: vt etiam is, qui nonnunquam alienam rem inuito domino ſubtraxerit, nunquam alienam matremfamilias corruperit, ſi modo eius mentis ſit, vt occaſione data id commiſſurus ſit: tamen oportere eadem hæc crimina aſſumpto actu intelligi, & ideo fugitiuum *t* quoque, & erronem non ſecundùm propoſitionem ſolam, ſed cum aliquo actu intelligi conſtat.

Culpa, dolus.

226. *Paulus* lib. 1. Manualium.

Magna *v* negligentia, culpa eſt. magna *y* culpa, dolus eſt.

Hæres.

227. *Idem* lib. 2. Manualium.

Ex illa parte edicti, *Tum z quis ei hæres a eſſe oportet* b hæredis heredibus bonorum poſſeſſio non defertur. 1 ¶ Item in ſubſtitutione his verbis, *Quiſque c mihi*

---

a *vſq. in medio* [illegible] *ſeq. not.* Cedit dies cũ res incipit deberi. venit, ſi dies extat quo peti poſſit. vt poſt poſſit [illegible] dies igitur [illegible] De ceſſione & tranſmiſſione, v. *Harm.* [illegible] b abiit: aliſ legunt, cedit. [illegible] Romani ſententia, diceris hanc ſubtilem differentiam (de qua hic agitur) non ex Vlpiani ingenio, ſed ex Triboniani potius audacia ductiſſe. c *adde l.* 15. §. 5. ff. *de pign.* d l. nummi quos debemus, *vide l.* 159. ff. *eo. v. Cuiac.* 7. *obſ.* 33. e *v. l.* 226. ff. *eo.* 2. *Bas.* 2. *c.* 214. f *l.* 194. ff. *eo.* 2. *Bas.* 2. *c.* 212. *l.* 239. §. 1. *eod. vide Peſtum in Munus.* g *l.* 14. §. 1. *de muner.* h Munus à dono ſeparari [illegible] idque confirmat lex 6. de [illegible] [illegible] i Ideo donum, generis nomen eſt: munus, ſpeciei, *l.* 194. ff. *eo. adde Alciatum* 4. *de verb. ſign.* [illegible] m At non quod cunque fuerit, *Harm. ib.* n *l.* 1. §. 4. ff. *de ieſ. bonorio.* o *l.* 5. *l.* 15. ff. *de iuriſdict. l.* 3. ff. *de* [illegible] *l.* [illegible] Hinc magiſtratus Poteſtas appellatur, [illegible] p *l.* 1. §. 21. ff. *de exercitoria*: Hinc ciuili, De patria poteſtate, Quibus modis ius patriæ poteſtatis ſoluitur. q *l.* 5. §. 3. ff. *de donat. int. vir.* [illegible] r *l.* 21. [illegible] ſ Atilia, [illegible] *Cuiac.* t Vel ſi eius rei veniat ſue poſſeſſionem [illegible] u Adde & illud de poteſtatis verbo, in perſona pupilli tutoris autoritatẽ, *l.* 2. ff. *Baſ.* 2. *c.* 216. x *v. l.* 214. ff. *eod. l.* 9. ff. [illegible] y [illegible] z *adde* [illegible] a *v. l.* 4. *l.* 1. [illegible] b [illegible] c *l.* 49. ff. *de leg.* 3. d Hæredis verbo ex mente contrahentium interdum legatarius intelligitur. e *l.* 56. [illegible] f 59 *de rit.* g [illegible] h Liberorum *Hal.* i Liberorum appellatione paſſim nepotes, ac deinceps deſcendentes comprehenduntur, niſi in caſibus à lege exceptis, *Eclog. ibid. c.* 220. k Quando perſonis aut gradibus certum aliquid conceditur, liberorum appellatione deſcendentes in infinitum non intelliguntur. l Omnibus, qui poſt liberos aut vel ex eodem genere ſunt [illegible] privilegia latius patent quàm quæ certis perſonis aut certis gradibus conceduntur.

Cuiac. ad Nou. 22. Ambroſius ſuper lucam, Qui non cauſa procreandæ ſobolis, ſed explendæ libidinis ſibi [illegible] copulantur, non tam coniugij [illegible] Idem refert Auguſtinus ſerm. [illegible] c. 8. Tres ob cauſas (inquit) ducitur vxor: prima eſt cauſa prolis [illegible] vxoris ductæ liberorum cauſa, adde [illegible] Alij ſunt fines nuptiarum [illegible] ſc. educatio, coniunctio familiarum [illegible] & familiarum conſeruatio [illegible] generis humani conſeruatio, vt ſit veluti quædam [illegible] *de legitim. hær. Theophil. Inſt. de iure naturali* [illegible] & domeſt. [illegible] oerum inter virum & vxorem. [illegible] concubinam [illegible] *Cic.* 4. *de finibus*, vt habeant parentes à quibus [illegible] [illegible] Dei. vide [illegible] *de Commentario de matrimonio.*
d *l.* 14. *C. de leg. hær. Nou.* 22. *Theoph. d. l.*
e 2. *Baſ.* 2. *c.* 221. [illegible]
f Vide *l.* 32. §. 1. *ſup. de falſis.* g Vide *l.* 178. *ſup. eod.* [illegible]
h Adde [illegible] i Tam incorporalia quàm corporea, [illegible]
k Et fructus vide *l.* 31. *ad Trebellianum.* l *l.* 7. §. 2. *ſup.* [illegible] m *l.* 13 *ſup. eod.* o Amici definitionem [illegible] *ſup.* [illegible] pupilli vide *l.* 30. *ſup. de negotiis.* [illegible] *l.* 43. §. 1. *ſup. de aedilitio.* Amici cauſa ſeduxit an excuſet à delicto. Vide [illegible] *de poenis tanſa* 22. o *l.* 226. *ſup. eo* 2. *Baſ.* 2. *c.* 220.
p *l.* 17. *l.* 43. §. 2. *ſup. de aedilitio.* q [illegible]
r Vide *l.* 174. *ſup. eo. Baſ. ibid. c.* 225. ſ *l.* 4. §. 2. *ſup. de aedilit.* [illegible] [illegible] t *l.* 225. §. 7. §. *de aedil. edit.* [illegible] *c.* 226. [illegible] *l.* 29. [illegible] y Lata *l.* 223. ff. *eod.* [illegible] [illegible] *l.* 5. §. 2. ff. [illegible] diligentiæ contracta, *l.* 31. ff. *ad* [illegible] magna quæ ſit negligentia [illegible] definitur, *l.* 5. §. 1. ff. [illegible]
a *l.* 1. §. 1. *unde cognati*, *l.* 2. §. 8. [illegible]
b *ſup. poſſeſſionem dabo.* c *v. l.* 70. §. *eo.*

[illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

heres erit, proximus heres tantus ſignificatur. imo non tantum proximus heres, ſed etiam ſcriptus.

Municipes.

228. *Idem* lib. ſingulari de Cognitionibus.

MVnicipes *c* intelligendi ſunt, & qui in eodem municipio nati ſunt.

Tranſacta finita.

229. *Idem* lib. ſingulari de Tacitis fideicommiſſis.

TRanſacta *d* finitáve intelligere debemus, non ſolùm quibus controuerſia fuit, ſed etiam quæ ſine controuerſia ſunt poſſeſſa.

230. *Idem* lib. ſingul. ad Senatuſconſultum Orficianum.

VT ſunt iudicio *e* terminata, tranſactione compoſita, longioris temporis ſilentio finita.

De eo qui eſt in vtero.

231. *Idem* lib. ſingulari ad Senatuſconſultum Tertullian.

QVod dicimus eum *f*, qui naſci ſperatur, pro ſuperſtite eſſe: tunc verum eſt, cùm de ipſius iure quæritur: aliis autem non prodeſt, niſi natus.

Pluris aureorum triginta.

232. *Gaius* lib. 1. de Verborum Obligationibus.

HÆc enunciatio, *Quæ ſunt pluris* 5 *aureorum triginta*, ſimul & quãtitatis & æſtimationis ſignificatiua eſt.

Calui, calumniatores, cauillatio. 1. De tertio die poſt Kal. Ian. 2. Telum. Βέλος, τοξεύεσθαι.

233. *Idem* lib. 1. ad legem duodecim tabularum.

SI *caluitur g* & *h moratur & fruſtratur*. Inde & calumniatores *i* appellati ſunt, quia per fraudem & fruſtrationem alios vexarent litibus. Inde & cauillatio *k* dicta eſt. 1 ¶ Poſt *l* Kalendas *m* Ianuarias die tertio pro ſalute principis ſuſcipiuntur *n*.

2 ¶ Telum *o* vulgo quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur. ſed nunc omne ſignificatur, quod mittitur manu. Ita ſequitur, vt & lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine contineatur. Dictumque ab eo, quod in longinquum mittitur, *p* Græca voce *p* figuratum ἀπὸ τοῦ τηλόθεν: id eſt, *ab eo quod eſt longè*. Et hanc ſignificationem inuenire poſſumus & in Græco nomine: nam, quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant: eoque nomine vulgo quidem id ſignificatur, quod ab arcu mittitur: ſed non minus omne ſignificatur, quod (cum) mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι: id eſt, *à iaciendo*. Admonet nos Xenophon *q*, id eſt, *Xenophon*, nam ita ſcribit. [illegible] *id eſt, Hæc ſimul ferebantur, haſtæ, ſagittæ, fundæ, plurimi etiam lapides*. *r* Et id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα (id eſt, *ſagitta*) vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur.

Hoſtes, perduelles. 1. Locuples. 2. Viuere.

234. *Idem* lib. 2. ad legem duodecim tabularum.

QVos nos hoſtes *s* appellamus, eos veteres perduelles appellant, per eam adiectionem indicantes cum quibus bellum eſſet.

1 Locuples *t* eſt, qui ſatis idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor reſtituendam eſſe petit.

2 ¶ Verbum *Viuere* *v* quidam putant ad cibum pertinere. ſed Oftilius ad Atticum ait his verbis & veſtimenta & ſtramenta *x* contineri. ſine his enim viuere neminem poſſe.

Ferri, portari, agi. 1. Fabri tignarij.

235. *Idem* lib. 3. ad legem duodecim tabularum.

FErri *x* propriè dicimus, quæ quis ſuo corpore baiulat: *y* portari ea, quæ quis iumento ſecum ducit: agi ea, quæ animalia ſunt.

1 ¶ Fabros tignarios *z* dicimus non eos duntaxat, qui tigna *a* dolarent: ſed omnes qui ædificarent.

Venenum φάρμακον. 1. Glans ἀκρόδρυα.

236. *Idem* lib. 4. ad legem duodecim tabularum.

QVi venenum *b* dicit, adijcere debet, vtrum malum an bonum. nam & medicamenta venena ſunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam eius, cui adhibitum eſſet, mutat. cum id quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον dicunt, apud illos quoque tam medicamenta, quàm quæ nocent, hoc nomine continentur. vnde adiectione alterius, nomine diſtinctio fit. admonet nos ſummus apud eos poëtarum Homerus *c*, nam ſic ait *d*.

Φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά:
id eſt,
Venena multa quidem bona mixta, multa autem mala.

1 ¶ Glandis *e* appellatione omnis fructus continetur. vt Iauolenus ait exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum *f* ſpecies ἀκρόδρυα *g* (id eſt, *extremitates arborum*) appellantur.

De duobus verbis negatiuis.

237. *Idem* lib. 5. ad legem duodecim tabularum.

DVobus negatiuis *h* verbis quaſi permittit lex, magis quam prohibuit. idque etiã Seruius *i* animaduertit.

Plebs. 1. Deteſtatum. 2. Pignus. 3. Noxia.

238. *Idem* lib. 6. ad legem duodecim tabularum.

PLebs *k* eſt cæteri ciues ſine *l* ſenatoribus.

1 ¶ Deteſtatum *m* eſt teſtatione denunciatum.

2 ¶ Pignus *n* appellatum à pugno: quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur. vnde etiam videri poteſt verum eſſe quod quidam putant, pignus propriè *o* rei mobilis *p* conſtitui.

3 ¶ Noxiæ *q* appellatione omne delictum *r* continetur.

Pupillus, ſeruus, incola, πάροικος. 3. Munus publicum. 4. Aduena, ἔποικος. 5. Decuriones. 6. Vrbs, urbana, ſuburbana, oppidum. 8. Territorium. 9. Solum.

239. *Pomponius* lib. ſingulari Enchiridij.

PVpillus *ſ* eſt, qui cum impubes eſt, deſijt *t* in patris poteſtate eſſe aut morte *u*, aut emancipatione.

1 ¶ Seruorum appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores noſtri captiuos *x* vendere, ac per hoc ſeruare, nec *y* occidere ſolent.

2 ¶ Incola eſt, qui *a* aliqua regione domicilium à ſuum contulit. quem Græci πάροικον *b* (id eſt, *iuxta habitantem*) appellant. Nec tantum hi, qui in oppido morantur, incolæ ſunt: ſed etiam qui alicuius oppidi

a v. l. *ſuprà ad municip.*
b v. l. 1. *in fi. ſ. ad Tertullianum.*
c v. d. l. 1. *in fi.*
d Speratur qui natus, pro ſuperſtite habetur, ſibi non aliis. v. l. 7. *ſup. de ſtatu.*
e v. quæ ſcripſi ad tit. *de ventre inſpiciendo.*
f l. 191 *ſuprà.*
g Calumniantur, Pag. caluitur, id eſt decipitur. Pacuuius in Medo, [illegible] caluitur. [illegible] caluitur [illegible] Plaut. in Caſina, [illegible] caluitur. Accius in [illegible] Salluſt. [illegible] calui [illegible]. Porro hæc verba, ſi caluitur, ſuſtinuit ſunt ſententiæ legis duodecim tabularum: Si caluitur pedemve ſtruit, manum endo iacito, & ſic [illegible].
h Ita legendum puto, caluitur, id eſt, fruſtratur, vt apud Nonium. de cauillatione dicta ad l. 1. *de verb.* [illegible] l. 177 *ſup. eod.* [illegible]
[illegible]

a Tigna, v. Feſt. [illegible] Fabri tignarii [illegible] 5. Paul. ſent. 6. §. 10.
b l. 35. §. 2. *ſup. de contr. empt.* Veneni appellatio media eſt, 2. Eccl. 2. c. 156. & 60. tit. 36. c. 3. adde l. 3. §. *de ſicar.* [illegible]
c Homerus ſummus poëtarum, vt [illegible] parens omnis virtutis. [illegible] etiam in l. 1. §. 2. [illegible] *de contrah. empt.* l. 65. §. 4. §. *de leg.* 3. l. 9. §. 1. *ſupr. de ſuppellect.* l. 4. §. 5. *ſup. de glande* l. 1. §. 2. *de pænis.*
d *Odyſſea* δ, *verſ.* 230.
e Glãs omnis fructus, l. 1. *ſuprà de glande legenda*: 2. *Eccl.* 2. c. 156.
f Baccarum vel fructuum, Hal. [illegible]
g Græc. ἀκρόδρυα [illegible] Dioſcorides [illegible] Nicephorus [illegible] Dioſcoride [illegible] ad Theodoſium [illegible] *Paradiſo* [illegible] *& glande legenda.*
h Negatiuis, [illegible] tamen duo negatiua firmius negant & ponunt [illegible] Demetrius ait in Sophoclem. [illegible] l. 24. *ſup. de* [illegible] habere Lucilius, lapidem ſuo corde multi, quos non miſeret neminis, [illegible] Varro [illegible] quæ non modo ignoraſſe me clamat, ſed omnino omnes heroas negat neſciſſe. Nonius 12. & 46. [illegible] 54. Varro [illegible] Romani monſtrat, quæ abſtinentia viri noſtri [illegible] Romana fuerint, quod à regeminera eorum nemo accipere, v. *Gaius* [illegible] *i* Seruis ad illa verba legis duodecim tabularum [illegible] adnotauit duobus illis negatiuis verbis quaſi permiſiſſe legem magis quam prohibuiſſe. [illegible]
k §. 4. *Inſt. de iure naturali*, l. 2. §. 24. *in fi. ſup. de orig.* *l* [illegible] 2. *Eccl.* 2. c. 158. [illegible] Gellius [illegible] Plebs [illegible] Hinc plebiſcita [illegible] *m* Deteſtatum, qui teſtatione denunciat, l. 40 *ſup. eod.*
n l. 5. §. 1. *de pign.* *o* Propriè [illegible] nam pignus propriè dicitur de re immobili, l. 9. *in fi. ſup. de* [illegible] & illud quod conuentione contrahitur, l. 1. *ſup. de pign.*
p §. 7. *in fi. Inſt. de action.* *q* Noxiam à noxa differre ait Iuſtinianus, §. 1. *Inſt. de noxal.* ſed noxa interdum idem quod noxia, [illegible] l. 45. §. 1. *ſup. de* [illegible] l. 4. *ſup. de noxal.* [illegible] l. 31. *ſ. de noxal.* [illegible] l. 1. *ſup.* [illegible] v. l. 1. *in fi. ſup. de priuat.* [illegible] l. 27. §. 11. *ſup. ad l. Aquil.*
r l. 1. §. 1. *ſup. de noxalib.* §. 1. *Inſt. de noxal.* 2. *Eccl.* 2. 238. [illegible] l. 200 *ſup. eo.* [illegible] l. 29 *ſup. de noxal.* [illegible] l. 7. §. 1. *ſup.* [illegible] l. 1. *ſup. de noxal.* [illegible] l. 200. *ſup. eo.* noxam ſarcire, & in noxam dare [illegible] l. 1. §. 11. *ſup. de noxal.*
ſ Pupillaris ætas quæ anno 14. terminatur, l. 14 *ſup. de* [illegible] pupillares tabulas, l. 38. *in fi. ſup. de vulgari.* [illegible] l. 2. §. 2. *ſup. de vulgari.* [illegible] l. 2. *ſup. de vulgari* pupillares [illegible] l. 10. §. 5 *ſup. de vulgari.*
t Deſijt eſſe [illegible] l. 263 *ſup. eod.* adde *Eccl.* 2. c. 239. *u* Patria poteſtas ſoluitur morte vel emancipatione. *Inſt. quib. mod. patria poteſt.* *x* Ne hinc tamen colligas, ſolis [illegible] ſeruos fieri, quum [illegible] alio modo ſerui fiant, v. l. 5. §. 1. *ſup. de ſtatu.* *y* l. 4. *in fi. ſup. de ſtatu.* §. 2. *Inſt. de iure perſonarum*, 2. *Eccl.* 2. c. 239. *z* Hodem [illegible] Leo [illegible] *a* al. qui in aliquam regionem.
b Non ius ciuitatis adeptus, [illegible] ciuitatis eſſe incolas, alterius ciues, l. 29. *ſup. ad municip.* adde l. 6. *in fi. ſup. de* [illegible]
c [illegible] *Hebr.* [illegible] hunc ideo aduenas non eſſe [illegible] *Prou.* [illegible]

i [illegible] *m* Ea die natus eſt Cicero. Plutarch. *in Cicerone*. Cæterum poſt tertium Kalendas Ianuarias natus eſt die tertio, Plutarch. Gell. 15. c. 13. dixit ante diem tertium Nonas ipſe Cicero 7 ad *Attic.* [illegible] Hæc tria ſunt eadem: Tertio Nonarum diem tertium Non. poſt Kalendas Ianuarias die tertio.
n A ſacerdotibus ſcil. & conſulibus. Vota erant etiam anniuerſaria ob diem [illegible] & deinceps ad imperium principes ſump [illegible] l. 7 *in fi.* [illegible] Plinius 10 Epiſt. 9. 44. 45. 60. 61 [illegible] *in Antigeaho.* [illegible] & alia pro ſalute imperatoris & incolumitate [illegible] *in Aug.* [illegible] pro aduentu & reditu, v. *Suet. in Tiber.* 38.
o §. 5. *Inſt. de pub. iud.* l. 1. §. 17 *ſup. de ſicar.* [illegible] v. l. 11. *in fi. ſup.* [illegible] l. 5. §. 2. *ſup. de furtis.* *p* à Græca voce [illegible] *Inſt. de pub.* [illegible] Feſtus in Armis & Tela. *q* l. 5 [illegible]
r l. 118 *ſup. eo.* *ſ* Locuples habetur [illegible] l. 1. §. *de his* [illegible] l. 18 *ſup.* [illegible] l. 4 [illegible] §. *de* [illegible] l. 66 §. [illegible] l. 7 [illegible] *ſup.* [illegible] l. 166. *ſup. de reg. iur.* [illegible] l. 26 §. 1. *de reg. iur.* qui donando adquirit obligationem naturalem, l. 25. §. 1 *ſup. de* [illegible]
t l. 41 *ſup.* [illegible] *Valla* [illegible]
v v. l. 43 *ſup. eo.* *x* 1 *Eccl.* 2. c. 235.
y Baiulare quid dicitur quæ ſuo corpore fert, à baiulis, id eſt, operariis, [illegible]
z Ignarios, [illegible] Fabros ſignarios [illegible] l. 59 [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

[illegible]

finibus ita agrum *a* habent, vt in eum ſe quaſi in aliquam ſedem recipiant. 3 ¶ Munus *b* publicum eſt officium priuati hominis, ex quo commodum ad ſingulos, vniuerſoſque ciues, remque eorum imperio magiſtratus extraordinarium peruenit. 4 ¶ Ad venas eſt, quæ Græci *c* [illegible], id eſt, *domo profugum*, *incolam aduenientem*, appellant. 5 ¶ Decuriones *d* quidam dictos aiunt ex eo quod initio, cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui ducerentur, conſilij *e* publici gratia conſcribi ſolita ſit. 6 ¶ Vrbs ab vrbo *f* appellata eſt. vrbare eſt aratro *g* definire, & Varus ait, vrbum appellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda *h* adhiberi ſolet. 7 ¶ Oppidum *i* ab ope dicitur, quod eius rei cauſa mœnia ſint conſtituta. 8 ¶ Territorium *k* eſt vniuerſitas agrorum intra fines cuiuſque ciuitatis. quod ab eo dictum quidam aiunt, quod magiſtratus eius loci intra *l* eos fines terrendi, *m* id eſt ſummouendi ius habet. 9 ¶ Verbum *ſuum* ambiguum eſt, vtrum de toto an de parte ſignificet. & ideo qui iurat ſuum non eſſe, adiicere debet, neque ſibi communem *n* eſſe.

Solutio matrimonij.

240. *Paulus* ex libris ſex, libro primo Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum.

CVm quæreretur an verbum *Soluto O matrimonio dotem reddi*, non tantum diuortium *p*, ſed & mortem contineret, hoc eſt, an de hoc quoque caſu contrahentes ſentiant. & multi putabant hoc ſenſiſſe, & quibuſdam aliis contra videbatur: ſecundum hoc motus *q* Imperator pronunciauit, id actum eo pacto, vt nullo caſu remaneret dos apud maritum.

Rutæ cæſa.

241. *Quintus Mucius Scæuola* libro ſingulari ὅρων.

IN rutis *r* cæſis ea ſunt, quæ terra non tenentur, quæque opere ſtructili *ſ* tectoriòve *t* non continentur.

Pars nauis. 1. Proiectum, immiſſum. 2. Pars ædificij. 3. Vidua, vacans, viduitas. 4. Pars ædium.

242. *Iauolenus* lib. 2. ex Poſterioribus Labeonis.

MAlum *u* nauis eſſe partem, artemonem *x* autem non eſſe, Labeo ait: quia pleræque naues ſine malo inutiles eſſent, ideóque pars nauis habetur. artemo *†* autem magis adiectamento *y*, quam pars nauis. 1 ¶ Inter proiectum *z* & immiſſum hoc intereſſe ait Labeo: quod proiectum eſſet id quod ita proueheretur, vt nuſquam requieſceret, qualia mæniana *a*, & ſuggrunda *b* eſſent: immiſſum autem quod ita fieret, vt aliquo loco requieſceret, veluti tigna, trabes, quæ immitterentur. 2 ¶ Plumbum, quod *c* tegulis *d* poneretur, ædificij eſſe ait Labeo, ſed id, quod hypæthri *†* tegendi cauſa poneretur, contra eſſe. 3 ¶ Viduam non ſolum eam quæ aliquando nupta *e* fuiſſet, ſed eam quoque mulierem quæ virum *e* non habuiſſet, appellari ait Labeo: quia vidua ſic dicta eſt, quaſi vecors *f*, veſanus, qui ſine corde aut ſanitate eſſet. ſimiliter viduam dictam eſſe, ſine duitate. 4 ¶ Stratorum *g* loci alicuius ex tabulis factis, quæ æſtate tollerentur, & hyeme ponerentur, ædium eſſe ait Labeo: quoniam perpetui *h* vſus parata eſſent, neque ad rem pertinere, quod interim adſeruarentur.

Liberi.

243. *Florent.* lib. 18. Digeſtorum.

SCæuola reſpondit: Semper acceptum eſt, vt liberorum *i* appellatione etiam hi contineri intelligantur, qui eodem teſtamento vel poſteriore loco manumitterentur: niſi ſi manifeſtè is à quo petebantur, contra defuncti voluntatem ducere peti.

Pœna, multa.

244. *Labeo* lib. 4. Pithanon à Paulo Epitomatorum.

SI qua pœna eſt, multa eſt. ſi qua multa eſt, pœna eſt. *Paulus*: Vtrumque eorum falſum eſt. namque harum rerum diſſimilitudo & ex hoc quoque apparet, quod *l* de pœna prouocatio non *k* eſt. ſimul atque enim victus quis eſt eius maleficij, cuius pœna eſt ſtatuta, ſtatim ea debetur: at multæ prouocatio eſt, nec ante debetur, quam aut non eſt prouocatum, aut prouocator victus eſt, nec aliter quam ſi is dixit, cui dicere licet. Ex hoc quoque earum rerum diſſimilitudo apparere poteſt: quia pœnæ certæ ſingulorum *m* peccatorum ſunt: multæ contra: quia eius *n* iudicis poteſtas eſt, quantam dicat: niſi cum à lege eſt conſtitutum, quantam dicat.

Pars ædium.

245. *Pomponius* lib. 10. Epiſtolarum.

STatuæ affixæ baſibus ſtructilibus *p*, aut tabulæ religatæ *q* catenis, aut erga parietem affixæ, aut ſi ſimiliter cohærent lychni *r*, non ſunt ædium: ornatus enim ædium cauſa parantur, non quo ædes perficiantur. 1 ¶ Idem Labeo ait: Prothyrum *ſ*, quod in ædibus *u* [interim quis] fieri ſolet ædium eſt.

Exhibere. 1. Reſtituere.

246. *Idem* lib. 16. Epiſtolarum.

APud Labeonem Pithanon ita ſcriptum eſt: Exhibet *x*, qui præſtat eius, quo agitur, præſentiam. nam etiam qui iſtic præſtat eius de quo agitur, præſentiam: nec tamen *'eum'* exhibet, & qui mutum aut furioſum aut infantem exhibet, non poteſt videri eius præſtare præſentiam: nemo enim ex eo genere præſens ſatis aptè appellari poteſt. 1 ¶ Reſtituit *y*, non tantum qui ſolum *z* corpus, ſed etiam qui omnem rem conditionemque reddita cauſa præſtet & tota reſtitutio iuris eſt interpretatio.

DE *a* "DIVERSIS" *b* REGVLIS *c* IVRIS ANTIQVI *d*

TIT. XVII.

De regulis.

1. *Paulus* "lib. 16. ad Plautium."

[illegible]

REGVLA *a* eſt, quæ rem, quæ *b* eſt, breuiter *c* enarrat, non *d* ex *e* regula ius ſumatur: ſed *f* ex iure, quod eſt, *g* regula fiat. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & (vt ait Sabinus) quaſi cauſæ coniectio *h* eſt, quæ ſimul cum in aliquo vitiata *i* eſt, perdit *k* officium *l* ſuum.

De feminis, & De impuberibus.

2. *Vlpianus* lib. 1. ad Sabinum.

FOEminæ ab omnibus officiis *m* ciuilibus *n* vel publicis *o* remotæ ſunt *p*: & ideò nec iudices *q* eſſe poſſunt, nec magiſtratum *r* gerere, nec poſtulare *s*, nec pro alio interuenire *t*, nec procuratores exiſtere *u*. 1. ¶ Item impubes omnibus officiis ciuilibus debet abſtinere.

Non velle, nolle.

3. *Idem* lib. 3. ad Sabinum.

EIus eſt non *x* nolle *y* qui poteſt velle.

4. *Idem* lib. 6. ad Sabinum.

VElle non *a* creditur, qui obſequitur *b* imperio patris vel domini.

De furioſis & pupillis.

5. *Paulus* lib. 2. ad Sabinum.

IN negotiis contrahendis alia cauſa habita eſt furioſorum, alia eorum qui fari poſſunt, quamuis actum rei non intelligerent *c*: nam furioſus *d* nullum negotium contrahere poteſt: pupillus *e* omnia tutore auctore agere poteſt.

De eo qui ad alium vult transferre hæreditatem.

6. *Vlpianus* lib. 7. ad Sabinum.

NOn vult hæres eſſe *f*, qui ad alium transferre voluit *g* hæreditatem.

De teſtato & inteſtato.

7. *Pomponius* lib. 3. ad Sabinum.

IVs noſtrum *h* non *i* patitur *k* eundem in paganis *l* & teſtato *m* & inteſtato deceſſiſſe *n*: earumque rerum naturaliter *o* inter ſe pugna eſt, teſtatus & inteſtatus.

De iure ſanguinis.

8. *Idem* lib. 4. ad Sabinum.

IVra ſanguinis *p* nullo iure ciuili dirimi poſſunt.

De obſcuris.

9. *Vlpianus* lib. 15. ad Sabinum.

SEmper *q* in obſcuris *r*, quod minimum *s* eſt ſequimur *t*.

De commodo & incommodo.

10. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

SEcundùm naturam eſt, commoda *u* cuiuſque rei eum ſequi, quem ſequentur incommoda.

De translatione dominij.

11. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

ID, quod noſtrum eſt, ſine *x* facto *y* noſtro ad alium transferri non poteſt.

De interpretatione teſtamentorum.

12. *Paulus* lib. 3. ad Sabinum.

IN teſtamentis pleniùs *z* voluntates teſtantium interpretantur.

De eſſe ſine exceptione.

13. *Vlpianus* lib. 19. ad Sabinum.

NOn videtur cepiſſe *a*, qui per exceptionem *b* à petitione *c* remouetur.

De die obligationum.

14. *Pomponius* lib. 5. ad Sabinum.

IN omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præſenti *d* die debetur.

[illegible]

De eſſicaci actione.

15. *Paulus* lib. 4. ad Sabinum.

IS, qui actionem *a* habet ad rem recuperandam, ipſam rem habere videtur *b*.

De imaginaria venditione.

16. *Vlpianus* lib. 21. ad Sabinum.

IMaginaria *c* venditio non eſt pretio accedente.

De tempore.

17. *Idem* lib. 23. ad Sabinum.

CVm tempus in teſtamento adjicitur: credendum eſt pro *d* hærede adjectum, niſi alia mens fuerit teſtatoris: ſicuti in ſtipulationibus promiſſoris *e* gratia tempus adjicitur. *De acquiſitione.*

18. *Pomponius* lib. 6. ad Sabinum.

QVæ *f* legata † mortuis nobis ad heredem noſtrum tranſeunt *g*, eorum commodum per nos his, quorum in poteſtate ſumus, eodem caſu adquirimus. aliter atque quod ſtipulati ſumus, nam & ſub conditione ſtipulantes *h*, omnimodò eis adquirimus, etiam ſi libertatis *i* nobis poteſtate domini *k* conditio exiſtat.

Quod tempus in ſtipulationibus ſpectatur.

PAVLVS *l*.

SI *m* *filiusfamilias ſub conditione ſtipulatus emancipatus fuerit, deinde exſtiterit conditio: patri actio competit: quia in ſtipulationibus id tempus ſpectatur, quo contrahimus.*

De conditione contrahentis vel legatarij. 1. *De doli exceptione.*

19. *Vlpianus* lib. 29. ad Sabinum.

QVi cum alio contrahit *n*, vel eſt, vel debet *o* eſſe nõ ignarus *p* conditionis *q* eius. heredi *r* autem *s* hoc imputari non poteſt, cum non ſponte *t* cum *u* legatariis contrahit *x*. 1 ¶ Non ſolet exceptio *y* doli nocere his, quibus voluntas teſtatoris non refragatur *z*.

De fauore libertatis.

20. *Pomponius* lib. 7. ad Sabinum.

QVotiens dubia *a* interpretatio libertatis *b* eſt, ſecundum *c* libertatem *d* reſpondendum erit.

De eo quod eſt plus vel minus.

21. *Vlpianus* lib. 27. ad Sabinum.

NOn debet, cui plus *e* licet *f*, quod minus eſt, nõ licere.

De ſeruis. 1. *De conditione in arbitrium domini, vel procuratoris eius collata.*

22. *Idem* lib. 28. ad Sabinum.

IN † perſonam ſeruilem nulla *g* cadit obligatio *h*. 1 ¶ generaliter probandũ eſt, vbicumque in bonæ fidei iudiciis *i* cõfertur in arbitriũ domini *k* vel procuratoris *l* eius *m* cõditio, pro boni *n* viri arbitrio hoc habendum eſſe. *De dolo, culpa, diligentia, & caſu.*

23. *Idem* lib. 29. ad Sabinum.

COntractus quidã *o* dolum malũ duntaxat recipiunt: quidam & dolum, & culpam. dolum tantum, depoſitum *p* & precarium *q*. dolum & culpam, mandatum *r*, commodatum *s*, venditũ *t*, pignori *u* acceptũ, locatum *x*, item dotis *y* datio, tutelæ *z*, negotia *a* geſta. in his quidẽ & diligentiã *b* ſocietas *c* & rerũ communio *d* & dolum, & culpam recipit. ſed hæc ita, niſi *e* ſi quid nominatim conuenit, vel plus, vel minus, in ſingulis contractibus. nam hoc † ſeruabitur, quod initio *g* conuenit. legem *h* enim contractus dedit. excepto eo, quod Celſus putat, non valere, ſi conuenerit, ne *i* dolus præſtetur. hoc enim bonæ *k* fidei iudicio contrarium eſt. & ita vtimur. Animalium verò caſus *l*, mortes *m*, quæque ſine *n* culpa accidunt, fugæ ſeruorum, qui cuſtodiri non ſolent, rapinæ *o*, tumultus *p*, incendia *q*, aquarum *r* magnitudines, impetus prædonum *s* à nullo *t* præſtantur *u*.

De eo quod intereſt.

24. *Paulus* lib. 5. ad Sabinum.

QVarenus cuius *x* intereſt, in *y* facto *z*, non in iure *a* conſiſtit. *De cautione.*

25. *Pomponius* lib. 11. ad Sabinum.

PLus *b* cautionis in re *c* eſt, quàm in perſona *d*.

26. *Vlpianus* lib. 30. ad Sabinum.

QVi poteſt inuitis *e* alienare, multo magis & ignorantibus & abſentibus *f* poteſt *g*.

De pactis. De cauſis obligationum. De modo actionum.

27. *Pomponius* lib. 16. ad Sabinum.

NEc *h* ex prætorio *i*, nec ex ſolemni *k* iure, priuatorum *l* conuentione quicquam immutandum eſt. quamuis obligationũ cauſæ pactione *m* poſſunt immutari & ipſo *n* iure, & per pacti conuenti exceptionẽ. quia actionum modus vel lege, vel per prætorem introductus, priuatorum pactionib. non infirmatur *o*: niſi *p* tunc, cum inchoatur *q* actio *r*, inter eos conuenit.

De his qui ex liberalitate conueniuntur.

28. *Vlpianus* lib. 36. ad Sabinum.

DIuus Pius reſcripſit, eos, qui ex liberalitate *s* conueniuntur, in *t* id quod facere poſſunt *u* condemnandos *x*.

De eo quod iuris vinculum eſt.

29. *Paulus* lib. 8. ad Sabinum.

[illegible]

Qvod initio a vitioſum eſt, non poteſt tractu temporis conualeſcere b.

De nuptiis.

30. *Vlpianus* lib. 36. ad Sabinum.

Nvptias c non concubitus, ſed conſenſus d facit.

De facto, ac eo quod eſt impoſſibile.

31. *Idem* lib. 42. ad Sabinum.

Verum e eſt, neque pacta f, neque ſtipulationes factum g poſſe tollere. quod enim impoſſibile h eſt, neque pacto i, neque ſtipulatione poteſt comprehendi, vt l vtilem actionem, aut factum k efficere poſſit.

De ſeruis, ac hominum aequalitate.

32. *Idem* lib. 43. ad Sabinum.

Qvod attinet ad ius ciuile l, ſerui pro m nullis habentur. n non tamen & iure naturali o: quia, quod ad ius naturale attinet, omnes homines aequales p ſunt.

De actore & reo.

33. *Pomponius* lib. 22. ad Sabinum.

In eo, quod vel is, qui petit, vel is, à quo petitur, lucri q facturus eſt, durior cauſa eſt petitoris r.

De interpretatione contractuum.

34. *Vlpianus* lib. 45. ad Sabinum.

Semper ſ in ſtipulationib. & in caeteris contractib. id ſequimur, quod actum t eſt. aut ſi non appareat, quid actum eſt, erit conſequens, vt id u ſequamur, quod in regione, in qua actum eſt, frequentatur. Quid ergo, ſi neque regionis mos appareat, quia varius fuit? ad id, quod minimum x eſt, redigenda ſumma eſt.

Quibus modis tollitur obligatio.

35. *Idem* lib. 48. ad Sabinum.

Nihil tam naturale y eſt, quàm eo z genere quidque a diſſoluere, quo colligatum eſt b. ideo verborum obligatio verbis tollitur. nudi conſenſus obligatio contrario conſenſu diſſoluitur.

De culpa.

36. *Pomponius* lib. 27. ad Sabinum.

Culpa c eſt d, immiſcere ſe rei e ad ſe nõ pertinẽti f.

De condemnatione & abſolutione.

37. *Vlpianus* lib. 51. ad Sabinum.

Nemo g, qui condẽnare h poteſt, abſoluere nõ poteſt i.

De haerede.

38. *Pomponius* lib. 29. ad Sabinum.

Sicuti poena k ex delicto defuncti heres teneri non debeat, ita nec lucrum l facere, ſi quid ex ea re ad eum m perueniſſet.

De eo quod per alium fiat, quo minus fiat.

39. *Idem* lib. 32 ad Sabinum.

In omnibus cauſis pro n facto accipitur o id, in quo p per alium morae q ſit, quò minus fiat.

De furioſo & prodigo.

40. *Idem* lib. 34. ad Sabinum.

Furioſi r, vel eius ſ, cui bonis t interdictum u ſit, nulla x voluntas eſt y.

De actore & reo.

41. *Vlpianus* lib. 25. ad Edictum.

Non z debet actori a licere, quod reo b non permittitur. 1 ¶ In re obſcura melius eſt fauere repetitioni c, quàm aduentitio lucro d.

De ignorantia.

42. *Gaius* lib. 9. ad Edictum prouinciale.

Qvi in alterius e locum ſuccedunt, iuſtam f habent cauſam g ignorantiae h, an id quod peteretur i, deberetur. ¶ Fideiuſſores k quoque non minus, quàm haeredes, iuſtam ignorantiam poſſunt allegare. ¶ Haec ita de haerede dicta ſunt, ſi cum eo agetur: non l etiam ſi agat. nam planè qui agit, certus eſſe debet: cum ſit m in poteſtate eius n, quando velit, experiri: ante o debet rẽ diligẽter explorare, & tunc ad agendũ procedere.

De concurrentib. defenſionibus, & vel actionibus.

43. *Vlpianus* lib 28. ad Edictum.

Nemo ex his, qui negant ſe debere, prohibetur p etiam alia q defenſione vti, niſi r lex impedit. 1 ¶ Quotiens concurrunt ſ plures actiones eiuſdem t rei nomine, vna u quis experiri debet. x

[illegible]

[illegible]

De herede.

44. *Idem* lib. 30. ad Edictum.

Toties in hæredem damus de eo, quod a ad eum peruenit, quoties ex dolo defuncti conuenitur, non quoties ex ſuo b.

De pignore, depoſito, precario, emptione locatione.

1. De conuentionibus.

45. *Idem* lib. 30. ad Edictum.

Neque pignus c, neque depoſitum d, neque precarium e, neque emptio f, neque locatio g rei h ſuæ i conſiſtere poteſt.

1 ¶ Priuatorum k conuentio iuri publico non derogat.

De pœna.

46. *Gaius* lib. 20. ad Edictum Prouinciale.

Quod à quoque l pœnæ m nomine exactum eſt, id eidem reſtituere n nemo cogitur.

De conſilio. 1. De ſocijs.

47. *Vlpianus* lib. 30. ad Edictum.

Conſilij o non fraudulenti p nulla obligatio eſt, cæterum ſi dolus & calliditas interceſsit, de dolo actio competit. 1 ¶ Socij mei ſocius q, meus ſocius non eſt.

De calore iracundiæ. De diuortio.

48. *Paulus* lib. 35. ad Edictum.

Quidquid r in calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum eſt, quàm ſi perſeuerantia s apparuit iudicium animi fuiſſe. ideoque breui t reuerſa vxor u, nec diuortiſſe videtur.

De circumuentione.

49. *Vlpianus* lib. 35. ad Edictum.

Alterius y circumuentio alij non præbet actionē z.

50. *Paulus* lib. 39. ad Edictum.

Culpa caret, qui a ſcit, ſed prohibere b non c poteſt.

Capere.

51. *Gaius* lib. 15. ad Edictum Prouinciale.

Non videtur quiſquam id capere, quod ei neceſſe eſt alij reſtituere d.

Non defendere.

52. *Vlpianus* lib. 44. ad Edictum.

Non e defendere f videtur, non g tantum qui latitat h, ſed & is, qui præſens negat i ſe defendere, aut non vult ſuſcipere actionem.

De ſolutione indebiti.

53. *Paulus* lib. 42. ad Edictum.

Cuius per errorem dati repetitio eſt, eius conſultò k dati donatio eſt l.

De iuris translatione.

54. *Vlpianus* lib. 46. ad Edictum.

Nemo a plus b iuris ad alium transferre poteſt, quàm ipſe haberet.

De eo qui ſuo iure vtitur.

55. *Gaius* lib. 2. de teſtamentis ad Edictum vrbicum.

Nullus videtur dolo facere, qui ſuo c iure vtitur.

De dubijs.

56. *Idem* lib. 3. de legatis ad Edictum vrbicum.

Semper d in dubijs benigniora e præferenda ſunt.

Ne bis exigatur.

57. *Idem* lib. 18. ad Edictum Prouinciale.

Bona fides non patitur, vt bis f idem exigatur.

De pœnalibus.

58. *Vlpianus* lib. 2. Diſputationum.

Ex pœnalibus g cauſis non ſolet h in patrem de peculio actio dari i.

De herede.

59. *Idem* lib. 3. Diſputationum.

Hæredem k eiuſdem l poteſtatis iuriſque eſſe, cuius fuit defunctus m, conſtat.

Mandati.

60. *Idem* lib. 10. Diſputationum.

Semper qui non n prohibet pro ſe interuenire, mandare creditur. ¶ Sed & ſi quis ratum o habuerit p quod geſtum q eſt r: obſtringitur ſ mandati t actione.

De refectione domus.

61. *Idem* lib. 2. Opinionum.

Domum ſuam reficere u vnicuique licet, dum x non officiat y inuito alteri, in quo ius non habet.

De hereditate.

62. *Iulianus* lib. 6 Digeſtorum.

Hæreditas nihil aliud eſt, quàm z ſucceſsio a in vniuerſum b ius c, quod defunctus d habuerit.

[illegible]

[illegible]

De mora.

63. *Idem* lib. 27. Digeſtorum.

QVi ſine a dolo malo ad iudicium prouocat, non videtur moram facere.

De his quæ raro accidunt.

64. *Idem* lib. 29. Digeſtorum.

EA quæ raro b accidunt, non c temerè in agendis negotiis computantur.

De cauillatione ſeu ſorite.

65. *Idem* lib. 54. Digeſtorum.

EA eſt natura cauillationis d, quam Græci σωρείτην e (*id eſt aceruaiem ſyllogiſmum*) appellant, vt ab euidenter veris per breuiſſimas f mutationes g diſputatio ad ea, quæ euidenter falſa ſunt, perducatur.

De exceptione.

66. *Idem* lib. 60. Digeſtorum.

MArcellus: Deſinit h debitor eſſe is, qui nanctus eſt exceptionem i iuſtam, nec ab æquitate naturali abhorrentem.

De ſermone ambiguo.

67. *Idem* lib. 87. Digeſtorum.

QVotiens idem ſermo duas ſententias exprimit: ea potiſſimum excipiatur, quæ k rei gerendæ aptior eſt.

De beneficio.

68. *Paulus* lib. ſingulari de dotis repetitione.

IN omnibus cauſis id obſeruatur l vt, vbi perſonæ conditio locum facit beneficio, ibi deficiente m ea beneficium quoque deficiat. vbi n verò genus o actionis id deſiderat: ibi ad quemuis perſecutio eius deuenerit, non deficiat ratio auxilij.

69. *Idem* libro ſingulari de adſignatione libertorum.

INuito p beneficium q non r datur.

De poteſtate gladij vel alterius exercitionis.

70. *Vlpianus* lib. 1. de officio proconſulis.

NEmo f poteſt gladij t poteſtatem ſibi datam, vel cuius alterius exercitionis u ad alium tranſferre.

Quæ per libellum expediri non poſſunt.

71. *Idem* lib. 7. de officio proconſulis.

OMnia quæcunque cauſæ cognitionem x deſiderant y, per libellum z expediri non poſſunt.

De iure pignorandi.

72. *Iauolenus* lib. 5. ex poſterioribus Labeonis.

FRuctus a rei eſt vel pignori dare licere.

De tutela & hereditate. 2. De vi & clam. 3. De his quæ in teſtamento intelligi non poſſunt. 4. Alteri cauere non poſſe.

73. *Quintus Mucius Scæuola* libro ſingulari ὅρων.

QVo a tutela redit b, eò hæreditas c peruenit d, niſi cum fœminæ e hæredes interceduut.

1 ¶ Nemo poteſt tutorem dare cuiquam, niſi ei quem in in ſuis f hæredibus, cum moritur habuit, habiturúſve g eſſet, ſi vixiſſet. 2 ¶ Vi h factum id videtur eſſe, qua de re quis, cũ prohibetur, fecit: clam i, quod quiſque, cum controuerſiam haberet, habiturúmve ſe putaret, fecit. 3 ¶ Quæ in teſtamento ita ſunt ſcripta, vt k intelligi non poſſint: perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent. 4 ¶ Nec l paciſcendo m, nec legem dicendo, nec ſtipulando quiſquam alteri cauere n poteſt.

Ne cui per alium iniqua conditio inferatur.

74. *Papinianus* lib. 1. Quæſtionum.

NOn debet alteri per alterum iniqua o conditio inferri.

De mutatione conſilij.

75. *Idem* lib. 1. Quæſtionum.

NEmo poteſt p mutare q conſilium r ſuum in alterius iniuriam f.

De his quæ animi deſtinatione agenda ſunt.

76. *Idem* lib. 24. Quæſtionum.

IN totum omnia, quę animi deſtinatione agenda ſunt, non niſi vera t & certa ſcientia perfici poſſunt.

De actibus legitimis. De tacito & expreſſo.

77. *Idem* lib. 28. Quæſtionum.

ACtus u legitimi x, qui y recipiunt diem vel conditionem, veluti mancipatio z, acceptilatio a, hæreditatis aditio b, ſerui optio c, datio d tutoris, in totum

---

a Et qui luſtè l. 22. & 24. ff. de minor. [illegible] luſtè etiam dicitur prouocare qui id facit quod communiter fieri ſolet, l. 16. ſup. de rei vind. qui iuſta ignoratione decipitur, quod in fine not. ed. l. 16. C. [illegible]

b Rara non ſpectantur [illegible] l. 5. & 6. de leg. l. 3. in f. [illegible] Nou. 94. c. 1.

c Raro quæ fiunt, non ſunt ſub lege. Quæ ſpecialiter [illegible] poſſunt, non attenduntur: [illegible] Et tamen quæ ſiunt & natura licet raro l. 2. C. de legitim. hæred. § 21. Inſt. de [illegible] Temerè [illegible] non audire [illegible] Neque [illegible] non eſſe paria.

d Cauillationis natura [illegible]

e [illegible]

f Et ſubtilitates ſubtiliſſimas [illegible]

g Cuiuſmodi in interrogationes ad inueſtigandam veritatem iudicibus permittuntur, Decius [illegible] Placet potius quod ait [illegible] reſponſione malitioſa interrogationem eludi poſſe. Ideoque eum qui verè nummum reddidit, poſſe iuramento interpoſito dicere ſe nihil a creditore habuiſſe. Placet etiam quod negat recte eum condemnari, qui confitetur promiſit [illegible]

h Deſinere id propriè dicitur, quod cæpit l. 208. ſ. eo.

i [illegible] Nulla eſt actio, quæ exceptione repellitur l. 7. [illegible] l. 13. ſup. de [illegible] 1. Hotom. 15. [illegible]

k Iuri & rei [illegible] ſup. de verb. obl. puta contractus [illegible] materia [illegible] natura actus, iuri communi [illegible] ſup. de donation. vxorum proprietati.

l Id eſt, indiuiduo aliqui, non ſpeciei: puta Titio, vt Titio: non Titio, vt minori, hæc enim ad hæredes tranſeunt, l. 6. ſup. de in integ. l. 18. in ſi. ſup. de reiu. idem dicendum in priuilegio dignitati conceſſo l. vlt. ſup. de decurion.

m Perſona deficiente, perſonalia extinguuntur l. 196. [illegible] l. 13. [illegible] ſup. de iur. iurando.

n At quæ ad actionem vel cauſas pertinent [illegible]

o Ut exemplum in minorum reſtitutione [illegible] dolo l. 13. ſup. de dolo.

p Inuito non bene fit l. 156. [illegible] l. vlt. ſup. de vſu & habit. l. 19. § 2. ſup. de don. [illegible] ſup. de ver. oblig.

q [illegible] donatio [illegible] ſup. de cond. indeb. adrogatio l. 5. & 24. ſup. de adopt. ſic libertas inuito filio [illegible] multo minus [illegible] obligabitur [illegible] de domo ſua extrahetur [illegible] inuitus etiam nemo cogitur ad communionem l. 26. § 4. ſup. [illegible] & inuitus nemo emancipatur Nou. 89. c. 11.

r Imo datur l. 52. ſup. de neg. ge. [illegible] poteſt enim quilibet [illegible] & ſuſpectus eſt qui operam inuito ingerit. l. 35. ſup. de procur.

f l. 6. ſup. de off. procon.

t Gladij poteſtas eſt ius animaduertendi in facinoroſos l. 6. § 8. ſup. de off. praeſi. [illegible] Gladij poteſtas, eſt [illegible] autoritas.

u Ius puniendi [illegible] 1. Ecl. 3. c. 65.

x Plenam aliud in iis quibus [illegible]

y Vt alienatio bonorum minoris l. 25. ſup. de officio eius cui mand. [illegible] alimentorum tranſactio l. 8. § 19. [illegible] ſecundum decretum l. 1. § 12. ſup. [illegible] aliud in reſtitutione [illegible] & iis quæ officio iudicis mercenario & extra ordinem expediuntur l. 5. § 14. ſup. de ventr. in poſſ. [illegible]

z l. 6. § [illegible] de officio proconſ.

a Vide l. vlt. ſup. de vſufr. Fructum nihil eripit, qui impedit quominus rem meam pignori poſſim. hinc illud, Non valere pactum ne creditori liceat pignora vendere [illegible] ſup. de pign.

---

a 5. Hot. 8. Tutela eo redit quo hæreditas peruenit, ita reſtituit Hotom. 5. obſ. 26. eſt enim tutela hæreditatis conſequentia l. 1. l. 1. ſup. de legit. tut. § 1. Inſt. de leg. patro. Hotomani opinionem confirmat Nou. 118. c. 5. Grægo 2. Ecl. 3. c. 73. Sed tamen Theophilus § pen. Inſt. de legitima agnatorum ſucceſſ. hæreditatem facit collateralem tutelæ.

b Redire dicuntur quæ lege deſtinata ſunt l. 11. ſup. de teſt. tut.

c Legitima.

d [illegible] de leg. tut. & Inſt. de leg. patro. tut. in fin. 2. Ecl. 3. c. 73. Cuiac. lib. [illegible] 65. ſup. profecto.

e Et minores l. vlt. C. de legit. tut.

f l. 2. ff. de teſt. tut. g § vlt. Inſt. de tut. h v. l. 1. § 5. ff. quod vi aut clam. i v. l. [illegible] quod vi aut clam. k Scripta non videntur, quæ ſcripta non poſſunt intelligi [illegible] m 2. Ecl. [illegible] ſup. de ver. obl. n Multò minus nocere l. 73. [illegible] o Iurando [illegible] de oper. nou. nunt. Inferendo l. 2. ff. quod vi [illegible] l. 27. § 4. in f. ſup. de pactis, [illegible] l. 33. C. de teſt. [illegible] C. de pænis.

p Imo poteſt l. 8. ſup. de calumn. [illegible] q [illegible] r Vt & ſententiam [illegible] confeſſionem legitimè factam v. l. 13. C. de non numer. contractum v. l. 5. C. de obl. electionem v. l. 20. ſup. de opt. aditionem hæreditatis v. l. 4. C. de repud. iusiurandum delatum v. l. 12. C. de reb. cred. [illegible] & que ibi dicam de clauſula derogatoria C. de teſt. & teſtamentum Guidonis Papæ de pænitentia [illegible] f Quoties ſcilicet ex conſilio iam obligati ſumus, & alteri ius nobis obligatio eſt quæſita, tunc enim [illegible] repudiare aut agnoſcere tenemur l. 17. ſup. de [illegible] conſilium vt & mentem reuocare poſſumus [illegible] ſup. de teſtam. [illegible] Igitur in voluntariis conſiliis in melius mutare poſſumus, & ita variauit Papinianus l. 6. in fi. ſup. de ſeruis export. [illegible] variauit & Iulianus [illegible] Variauit & Scæuola [illegible] Marcianus: quin & ipſi Imperatores l. 18. [illegible] Hinc illud ſano, conſilia vetera, qui malum conſilium reuocat. Sed & Prætor nonnunquam variantem non repellit & conſilium mutantis non aſpernatur [illegible]

t Demus aliquid factũ à priuato vel principe ex certa ſcientia [illegible] reuocari poterit [illegible] nihil nocentur in iis quę cõtra ignorata [illegible] aliud putò, ſi quis ſciens ſe non teneri promiſerit [illegible]

u Actus legitimi [illegible] An ſunt diuerſi à legis actionibus? Hotomanus ait [illegible] quidem hæ magiſtratuum, etiam communes, omnes ex lege, & inter præſentes tantum fieri ſolent. In actibus legitimis ſecus. Cuiacius negat differre 15. obſ. 16.

x An ciuiles & ſolemnes, vt vult Hotoman. [illegible] An à quocunque iuris parente, Dynus ad [illegible] An per legem inuenti, vt Zaſius? ad l. [illegible] An qui mero iure radicantur, vt vult idem Zaſius ad l. [illegible] ſup. de rebus cred. An qui iure ſiniuntur vel recepti ſunt vt emptio, locatio, ſocietas, mandatum, ſtipulatio? An qui ſunt ex vſu ſolemnis iuris? Cuia. 15. obſ. 16. in fin. verbis gratia formulæ rerum à priuatis agendarum extra rerum contrahendarum negotia à iuriſconſultis loquitur [illegible] legitimum eadem ſignificatione vſurpari in l. 25. C. de hered. ait Hotomanus [illegible] Cuiacius negat 15. obſ. 16. in fin.

y Qui non recipiunt, [illegible] Hæc particula, inquit Hotomanus [illegible] ſuam acceptionem reſtringit, [illegible] quoſdam actus legitimos eſſe, qui diem vel conditionem recipiunt. Acceptilatio & optio non recipiunt [illegible] rendicatio, nuntiatio denunciandi teſtimonij cauſa, procuratoris datio recipiunt. Cuiacius 15. obſ. 16. Florentinam lectionem tuetur. Ideoque hæc verba qui recipiunt, ita interpretantur. Quibus apertè adijcitur dies vel conditio: alias tacitè adijcitur, non vitiant. Cuia. ibi. z Emancipatio, [illegible] Hotomanus [illegible] vtrumque admittit. Emancipatio actus ciuilis [illegible] legis actiones numeratur. Paulus [illegible] Cuia. obſ. 16. emancipationem, mancipium [illegible] Mancipatione dici ad Vlpianum & Caium. Adde Boëth. [illegible] propriè rerum alienandarum iure Quiritum modus, id eſt ceſſione in iure.

a Acceptilatio per procuratorem fieri non poteſt l. 13. [illegible] ſup. de accept. [illegible] verbis fiebat l. 13. ſup. de accept. ſine die & conditione l. 4. & 5. ſup. de accept. & meritò, quia acceptilatio obligationi præſentem interitum affert. b Aditio non fiebat per procuratorem [illegible] verbis conſtabat his puto, Adeo, Cerno [illegible] Vlpian. [illegible] ſine die & conditione fiebat l. 5. 4. [illegible] non iterabatur [illegible] c Optio certis verbis fiebat, l. 20. ff. de opt. pure & ſemel l. 5. & 8. ſup. de opt. [illegible] An per procuratorem fiebat? [illegible] quod non admittit Cuiac. 15. obſ. 17. d Tutoris datio quæ à magiſtratu fiebat [illegible] e Non à teſtamento [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

vitiantur per temporis, vel conditionis adiectionem: nonunquam tamen actus ſupraſcripti a tacitè b recipiunt, quæ apertè comprehenſa c vitium adferunt d. nam ſi acceptum feratur ei qui e ſub conditione promiſit, ita demum egiſſe aliquid acceptilatio intelligitur, ſi obligationis conditio extiterit. quæ ſi verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.

De fraude.

78. Idem lib. 12. Quæſtionum.

GEneraliter, cum de fraude diſputatur, non f quid g habeat actor, ſed quid per aduerſarium habere non potuerit, conſiderandum eſt.

79. Idem lib. 32. Quæſtionum.

FRaudis interpretatio ſemper h in iure ciuili non ex euentu i duntaxat, ſed ex conſilio k quoque deſideratur.

De genere & ſpecie.

80. Idem lib. 33. Quæſtionum.

IN toto l iure generi m per ſpeciem n derogatur o, & illud potiſſimum habetur, quod ad ſpeciem directum eſt.

De his quæ dubitationis tollendæ cauſa contractibus inſeruntur.

81. Idem lib. 3 Reſponſorum.

QVæ p dubitationis q tollendæ cauſa contractibus r inſeruntur f, ius commune non lædunt.

De donatione.

82. Idem lib. 9. Reſponſorum.

DOnari ſ videtur, quod nullo x iure cogente conceditur u. *De amiſſione.*

83. Idem lib. 2. Definitionum.

NOn x videntur y rem amittere, quibus z propria non fuit.

Si amplius ſolutum ſit quàm debebatur. 1. De naturali obligatione.

84. Paulus lib. 5. Quæſtionum.

CVm a amplius à ſolutum eſt, quàm debebatur, cuius pars non inuenitur, quæ repeti poſſit c, totum eſſe indebitum intelligitur, manente priſtina obligatione.

1 ¶ Is natura a debet, quem iure b gentium dare oportet, cuius fidem c ſecuti ſumus.

De dote. 1. De his quæ ad eum caſum peruenerunt, à quo non poſſunt initium capere. 2. Si æquitate deſiderij naturalis ratio, aut dubitatio iuris moretur.

85. Idem lib. 6. Quæſtionum.

IN ambiguis pro dotibus d reſpondere melius eſt.

1 ¶ Non eſt nouum, ut, quæ ſemel vtiliter conſtituta e ſunt, durent, licèt f ille caſus extiterit, à quo initium capere non potuerunt.

2 ¶ Quotiens æquitate g deſiderij h naturalis ratio, i aut dubitatio iuris k moratur l, iuſtis decretis res temperanda m eſt.

De lite conteſtatione.

86. Idem lib. 7. Quæſtionum.

NOn n ſolet deterior conditio fieri eorum, qui litem o conteſtati ſunt, quàm ſi non p: ſed plerumque melior.

87. Idem lib. 13. Quæſtionum.

NEmo enim in perſequendo q deteriorem cauſam, ſed meliorem facit. Denique poſt r litem conteſtatam hæredi f quoque proſpicietur, & hæres tenetur ex omnibus cauſis.

De mora.

88. Scæuola lib. 5. Quæſtionum.

NVlla intelligitur t mora ibi fieri, vbi u nulla petitio eſt x.

De ſucceſſione ex teſtamento, vel ab inteſtato.

89. Paulus lib. 10. Quæſtionum.

QVandiu poſſit valere teſtamentum, tandiu legitimus y non admittitur. z.

De æquitate.

90. Idem lib. 15. Quæſtionum.

IN omnibus a quidem maximè tamen in iure b, æquitas c ſpectanda ſit.

De ſucceſſione.

91. Idem lib. 17. Quæſtionum.

QVotiens duplici d iure defertur e alicui f ſucceſſio: repudiato nouo g iure quod ante defertur, ſupererit h vetus. *De errore librarij in tranſcribendo.*

92. Scæuola lib. 5. Reſponſorum.

SI librarius i in tranſcribendis ſtipulationis k verbis [illegible]

[illegible] ſionem, tutelæ abdicationem, arrogationem, ſatiſdationem acceptilationem, mancipationem, vide quæ dixi ad l. 6. C. pro ſocio, nuncupationem teſtamenti, additionem hæreditatis, nouæ dedicationem, quædam etiam Cuiacius d. loco addidit, ut ſtipulationem, procuratoris dationem, vſurpationem. b Puta, per relationem ad actum aut diſpoſitionem præcedentem. Nam debitum conditionale, purè acceptò ferri poteſt [illegible] l. 12. ſup. de accept. c Expreſſa nocent, tacita non nocent. d Quia huiuſmodi actus, præſens factum continent: ideoque conditione aut die ſuſpendi non poſſunt. e Actus legitimos qui expreſſe non poteſt explicari ſub conditione, ſi refertur ad diſpoſitionem præcedentem conditionalem, tacitè conditionem recipere poteſt. f Vide exemplum in l. 6. ſup. de [illegible] l. 14. §. 6. in fin. ſup. de ſeruis. g Non quid non habeat. Balduinus in comment. ad legem Aquiliam [illegible] Robertus [illegible] Vtramque lectionem probat Cuiacius 25. obſ. 19. in pr. & Antonius Merenda [illegible] Græca lectio præferenda eſt, cuius hæc ſententia eſt. Id quod actoris [illegible] non æſtimatur tantum ex eo quod ei deceſſit, ſed ex eo quod ei aliquid non potuit: ut non tantum damni, ſed & lucri habeatur ratio. Actor propriè id non habet quod amiſit, idque damnum eſt. Quod habere potuit, nec tamen habet, lucrum eſt propriè non damnum. Ideoque fructus non tantum percepti, ſed & ij qui percipi potuerunt veniunt, [illegible]

[illegible]

[illegible] e: nihil nocere, quo minus & reus, & fideiuſſor teneatur.

De poſſeſſione rei peculiaris.

93. *Marcianus* lib. 1. Fideicommiſſorum.

FIliusfamilias neque à retinere, neque recuperare, neque adipiſci poſſeſſionem rei peculiaris videtur c.

De his quæ abundant.

94. *Vlpianus* lib. 2. Fideicommiſſorum.

NOn ſolent, quæ abundant d, vitiare ſcripturas.

De eo qui defenditur.

95. *Idem* lib. 6. Fideicommiſſorum.

NEmo dubitat, ſoluendo videri eum, qui defenditur e.

De ambiguis orationibus.

96. *Marcianus* lib. 2. Fideicommiſſorum.

IN ambiguis orationibus maximè ſententia ſpectanda eſt eius g, qui eas protuliſſet.

De bonis deportati.

97. *Hermogenianus* lib. 3. Iuris Epitomarum.

EA ſola deportationis h ſententia aufert, quæ ad fiſcum i perueniunt.

De lucro.

98. *Idem* lib. 4. Iuris Epitomarum.

QVoties k vtriuſque cauſa lucri ratio vertitur, is præferendus eſt, cuius l in lucrum m cauſa tempore præcedit n.

De eo qui ignorat quantum ſoluere debeat.

99. *Venuleius* lib. 11. Stipulationum.

NOn poteſt improbus videri, qui o ignorat, quantum ſoluere debeat.

Quibus modis contractus, vel obligatio tollitur.

100. *Gaius* lib. 1. Regularum.

OMnia p, quæ iure contrahuntur, contrario q iure pereunt.

De duobus menſibus.

101. *Paulus* lib. ſingulari de Cognitionibus.

VBi r lex ſ duorum menſium fecit mentionem, & qui ſexageſimo & t primo die venerit, audiendus eſt. ita enim & Imperator Antoninus u cum Diuo patre x ſuo reſcripſit.

Quis aduerſus edictum facere dicatur. 1. De actione denegandâ.

102. *Vlpianus* lib. 3. ad Edictum.

QVi vetante y prætore fecit, hic aduerſus edictum z feciſſe propriè dicitur. 1 ¶ Eius a eſt actionem denegare b, qui poſſit & dare.

Neminem de domo ſua extrahi.

103. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

NEmo c de domo ſua d extrahi debet e.

De iudiciis famoſis & pecuniariis.

104. *Vlpianus* lib. 2. ad Edictum.

SI in duabus actionibus alibi ſumma maior, alibi infamia f eſt, præponenda eſt cauſa exiſtimationis g. Vbi autem æquiparantur h famoſa iudicia, & ſi ſummam imparem habent, pro paribus accipienda ſunt.

De cauſa cognitione.

105. *Paulus* lib. 1. ad Edictum.

VBicunque cauſæ cognitio i eſt, ibi prætor k deſideratur.

De libertate.

106. *Idem* lib. 2. ad Edictum.

LIbertas l inæſtimabilis m res eſt n.

De ſeruo.

107. *Gaius* lib. 1. ad Edictum Prouinciale.

CVm o ſeruo nulla actio p eſt.

De iudiciis pœnalibus.

108. *Paulus* lib. 4. ad Edictum.

FEre in omnibus pœnalibus iudiciis & ætati q, & imprudentiæ r ſuccurritur ſ.

De eo qui non prohibet.

109. *Idem* lib. 5. ad Edictum.

NVllum crimen patitur t is qui non prohibet cum prohibere u (non) poteſt.

De eo quod eſt plus vel minus. 1. De expromiſſore alienæ rei. 2. De pupillo. 3. De verbis non coniunctis. 4. De mulieribus.

110. *Idem* lib. 6. ad Edictum.

IN x eo, quod plus ſit, ſemper ineſt y & minus z.

1 ¶ Nemo a alienæ rei expromiſſor b idoneus videtur, niſi c ſi cum ſatiſdatione d.

2 ¶ Pupillus pati e poſſe non intelligitur.

3 ¶ Vbi verba coniuncta f non ſunt, ſufficit g alterutrum eſſe factum.

4 ¶ Mulieribus h tunc ſuccurrendum eſt, cum defendantur i, non vt facilius calumnientur.

De pupillo. 1. de herede. De actionibus pœnalibus.

111. *Gaius* lib. 2. ad Edictum Prouinciale.

a Quia dolum & falſum; & quidem in ſermone, veluti ſi ſcripſerit reliquum, iure reſtitui [illegible] pro inſtitutionis: mulierem [illegible] Vallelanus: Titium ſubſtitutum [illegible] in his, notarius [illegible] poteſt, cum talis [illegible] adde Bartolum librario, & notario permiſſi [illegible] omiſſum [illegible] ſi [illegible] hypothecæ [illegible] compendio [illegible] *iuſ. Dec.*

b Id eſt, ſiliusfamilias incredibile ad retinendam, recuperandam, adipiſcendam poſſeſſionem peculii ſibi non competunt.

c Nam incredibile [illegible] dantur pro poſſeſſione. filius autem quicquid apprehendit peculiari nomine, ſtatim pater eius poſſidet, l. 4. *ſup. de acqu. poſſ.*

d Superflua non nocent, l. 63. ff. *de verb. oblig.* l. 52. §. 6. ff. *de actio.* [illegible] Solet enim à vitiis partis dici: Superflua non nocent.

e Qui fideiuſſores habet, [illegible] Soluendo eſt etiam qui ſolidum poteſt ſoluere [illegible] non is cuius bona venduntur, l. 15 *in fi. ſup. de adm. tut.*

f [illegible] adde l. 219. *ſup. de verb. ſig.* g 1. *Eleng.* 1. c. 93. adde [illegible] Praetoris [illegible]

h adde l. 8. *C. de de pœnis*, l. 1. §. 1. *ſup. de iure fiſci.*

i l. 1. §. 2. *ſup. de iure fiſci.* k Prior tempore in lucro, potior iure. [illegible] l In lucro. Hal. eulus lucro, vulg.

m Alias poſterioris deterior eſſet cauſa, l. 33. *ſup. eo.* n Occupantis ac prioris melior conditio, [illegible] Prior tempore in cauſa lucri præfertur. [illegible] Qui prior eſt tempore [illegible] prior tempore, potior iure, l. 3. *C. qui potiores* [illegible] prior in ſtatu, l. 18. [illegible] o Cœdioloco [illegible]

p [illegible] q [illegible] 80 *ſup. de ſoluc.*

r [illegible] ac [illegible] de duobus menſibus dicam ad Nouellam 44. c. 1.

ſ [illegible]

t Sexageſimo die, ſic Græci [illegible] ſic in [illegible] ſexageſimus dies [illegible] qui ſexageſimo primo die venit, poſt duos menſes venit: quandoquidem in ſingulos menſes triginta dies conſtituimus. adde l. 152. ff. *de verb. ſign.*

u Caracalla ſcil.

x L. Septimio Seuero ſcil. [illegible] Paulus [illegible] & Tryphonini & Tertulliani [illegible] *Vulgata legit, Patre, &* [illegible] y adde l. 21. [illegible] *ſup. de arbitris.*

z Eiuſdem Prætoris ſcil. [illegible] in lege [illegible]

a [illegible] magiſtratus hic prætoris.

b Qui poteſt denegare dare poteſt, l. 3. [illegible]

c Poteſt tamen quis in criminalibus cauſis domo extrahi, Nou. [illegible] *Pręſius lib. de iure ſiſtendi* [illegible] ſed & ſi ad aliquam dignitatem electus [illegible] Quia huic priuilegio renunciari poſſe volunt, quod vel ei accidit qui omni iuris auxilio renunciarit, *Pręſius* [illegible]

f l. 36. ff. *de obl.* [illegible] g Pari in cauſa ex infamia [illegible] h hoc verbum generaliter accipit [illegible] æquiparantur, *Vulg. Hal.*

i l. 71. ff. eo. l. 9. *ſup. de off. procons.* Cauſæ cognitio neceſſaria eſt quoties cauſa iudicis officio & arbitrio definienda eſt. k Quilibet magiſtratus etiam is cui mandata eſt iuriſdictio, l. 6. §. 4. ff. *de decurion.* l [illegible] & patria poteſtas, [illegible] & liberum corpus, cuius nulla æſtimatio [illegible] Leonis Nou. 59. [illegible] ſui ipſius vendenda.

m Inſolens [illegible] Ideo libertas ſummum pretium dicitur [illegible] grande beneficium [illegible] n Ideoque ei admodum fauetur, l. 20. *ſup. eo.* l. 22. ff. eo. o Id eſt, aduerſus ſeruum.

p [illegible] ſed vide Cuiac. 9. obſ. 13. q [illegible] r l. 5. §. 4. *ſup. de obl.* [illegible]

ſ vt pœna remittatur, [illegible] t An hoc ſignificat, extra cauſam delicti eſſe, vt Romani præceptores mox interpretantur [illegible] Aut potius volentem nullam iniuriam pati [illegible]

u [illegible] hinc variæ ſententiæ naſcuntur. Qui cogitur, propriè non peccat, l. 15 *ſup. de publicanis.* Qui patitur, cum poſſet iniuriam propulſare, de iniuria queri non poteſt [illegible] Qui patitur alteri iniuriam inferri, cum eam prohibere poſſit, tenetur [illegible] x Plus continet minus, l. 21 *ſup. eod.* [illegible]

y Id eſt, continetur vt qui plus præſtat, præſtet & minus. Et ſi tamen qui quid [illegible] præſtare, minus dando non liberatur, l. 104. [illegible] ff. *de verb. obl.*

z Non ſequitur tamen vt cui vigiliti [illegible] fideiuſſor in maiorem ſummam datus quam principalis debeat, teneatur ſaltem ratione minoris, l. 8. §. 7. *ſup. de fideiuſſ.* vt qui decem locare exiſtimet, [illegible] conducere exiſtimante, maneat & valeat conductio in quinque, l. 52 *ſup. locati.*

a Aliud eſt in eo qui cauſam aliæ [illegible] proponi, præſertim in criminalibus, [illegible] *ſup. de publicis iudic.* b Etiam ſi [illegible] nihil poſſideat, [illegible] etiam procurator [illegible] etiam defenſor [illegible] poſſeſſor immobilium & diues [illegible]

c l. 46. §. 2. *ſup. de proc.* l. 21. *in fi.* [illegible] d Cur [illegible] ex l. 166. ff. eo. e Pupillus in iis quibus patientia induxit conſenſum, non obligatur, l. 11 *ſup. pro ſocio* [illegible] ſcientia eius non ſufficit ad negotiationem [illegible] & tamen pati iniuriam poteſt [illegible] f l. 28. *in fi. ſup. de verb. ſign.*

g Alterutrum vtrum ſufficit alterum impleri [illegible] In copulatiuis verò oratione omnes partes veras eſſe neceſſe eſt [illegible] h [illegible] & minoribus, in quibus [illegible] & quibus denique [illegible] tamen mulier delinquens [illegible] i defraud[illegible]

Right margin: a l. 18. *ſup. de in ius vocando*: [illegible] b l. 18. l. 21. ff. *de in ius vocando* [illegible] c in qua habitat ſcil. non ad tempus [illegible] domus [illegible] Eadem ratione [illegible] ſeu libertinum domus [illegible] non tabernam & apothecam & [illegible] non habitationis [illegible] ſeparata [illegible] d non poteſt etiā ibidem arreſtari, *Pręſius* [illegible] tamen ſententia iudicis quis prohibeat ne domum excedat, l. 7. [illegible]

Universidad Rey Juan Carlos

Pupillum *a*, qui proximus *b* pubertati ſit, capacem eſſe & furandi, & iniuriæ faciendæ *c*.

1 ¶ In *d* heredem non ſolent *e* actiones tranſire, quæ pœnales ſunt ex maleficio, veluti furti *g*, damni *h* iniuriæ, vi *i* bonorum raptorum, iniuriarum *k*.

De actione non competente. De exceptione.

112. *Paulus* lib. 8 ad Edictum.

Nihil intereſt, ipſo iure quis actionem non habeat, an per *l* exceptionem infirmetur.

De toto & parte.

113. *Gaius* lib. 3. ad Edictum Prouinciale.

In toto *m* & pars *n* continetur.

De obſcuris.

114. *Paulus* lib. 9. ad Edictum.

In obſcuris inſpici ſolere *o*, quod veriſimilius *p* eſt, aut quod plerumque fieri ſolet.

Qui videatur cepiſſe ſeu accepiſſe.

115. *Idem* lib. 10. ad Edictum.

Si quis obligatione *q* liberatus ſit, poteſt videri *r* cepiſſe. 1 ¶ Non poteſt videri accepiſſe qui ſtipulatur poteſt exceptione *ſ* ſummoueri.

De conſenſu, vi, metu. 1. De eo qui ius publicum ſequitur. 2. De conſenſu & errore.

116. *Vlpianus* lib. 11. ad Edictum.

Nihil conſenſui tam *t* contrarium eſt, qui & bonæ *u* fidei iudicia ſuſtinet, quam vis, atque metus: quem comprobare, contra bonos mores eſt.

1 ¶ Non capitur *x* qui ius publicum ſequitur.

2 ¶ Non videntur, qui errant *y*, conſentire.

De bonorum poſſeſſore.

117. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

Prætor bonorum poſſeſſorem *z* heredis *a* loco in *b* omni cauſa habet.

De vſucapione, & poſſeſſione.

118. *Vlpianus* lib. 12. ad Edictum.

Qui in ſeruitute *c* eſt, vſucapere *d* non poteſt. nam cum *e* poſſideatur, poſſidere non videtur.

De alienatione.

119. *Idem* lib. 13. ad Edictum.

Non *f* alienat *g*, qui dumtaxat omittit poſſeſſionem *h*.

De herede.

120. *Paulus* lib. 12. ad Edictum.

Nemo plus *i* commodi heredi ſuo relinquit, quam ipſe habuit *k*.

De eo qui nõ facit quod facere debet, vel facit quod facere nõ debet.

121. *Paulus* lib. 13. ad Edictum.

Qui non facit, quod facere debet: videtur facere aduerſus *a* ea, quia *b* non facit. & qui facit, quod facere non debet, nõ videtur facere id quod facere iuſſus eſt.

De libertate.

122. *Gaius* lib. 5. ad Edictum Prouinciale.

Libertas omnibus rebus fauorabilior *c* eſt.

An quis pro alio lege agere poſſit. 1. De temporaria permutatione.

123. *Vlpianus* lib. 14. ad Edictum.

Nemo alieno *d* nomine lege *e* agere *f* poteſt. 1 ¶ Temporaria *g* permutatio ius prouinciæ nõ innouat.

De muto, ſurdo, furioſo.

124. *Paulus* lib. 16. ad Edictum.

Vbi *i* non voce, ſed præſentia *k* opus eſt, mutus, ſi intellectum habet, poteſt videri reſpondere. Idem in ſurdo: hic quidem & reſpondere poteſt. 1 ¶ Furioſi, abſentis *l* loco eſt *m*. & ita Pomponius lib. primo epiſtolarum ſcribit.

De actore & reo.

125. *Gaius* lib. 5. ad Edictum Prouinciale.

Fauorabiliores rei *n* potius quam actores habentur.

De eo qui pretium numerauit. 1. De acquiſitione libertis. 2. De petitore & poſſeſſore.

126. *Vlpianus* lib. 15. ad Edictum.

Nemo prædo *o* eſt, qui pretium *p* numerauit.

1 ¶ Locupletior non eſt factus, qui libertum *q* adquiſierit *r*. 2 ¶ Cùm *s* de lucro duorum quæratur, melior eſt cauſa poſſidentis *t*.

De herede conueniendo in id quod ad eum peruenit.

127. *Paulus* lib. 20. ad Edictum.

Cum prætor in heredem dat actionem, quatenus *y* ad eum peruenit, ſufficit, ſi vel momento *z* ad eum peruenit ex dolo defuncti.

De petitore & poſſeſſore. 1. De ſucceſſoribus.

128. *Idem* lib. 19. ad Edictum.

In *a* pari cauſa poſſeſſor *b* potior haberi debet.

1 ¶ Hi qui *c* in vniuerſum ius *d* ſuccedunt, heredis loco habentur.

De eo qui ſuum recipit. 1. De principali & acceſſorio.

129. *Idem* lib. 21. ad Edictum.

Nihil dolo creditor facit, qui ſuum *e* recipit.

1 ¶ Cùm principalis *f* cauſa non conſiſtit, ne ea quidem, quæ ſequuntur *g*, locum habent *h*.

De concurrentibus actionibus.

[illegible]

130. *Vlpianus* lib. 18 ad Edictum.

NVnquam actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes alia aliam conſumit.

De eo qui dolo deſiit poſſidere.

131. *Paulus* lib. 22 ad Edictum.

QVi dolo deſierit poſſidere, pro poſſidente damnatur, quia pro poſſeſſione dolus eſt.

De ſeruitute.

132. *Gaius* lib. 7 ad Edictum Prouinciale.

IMperitia culpæ adnumeratur.

De ſeruis.

133. *Idem* lib. 8 ad Edictum Prouinciale.

MElior conditio noſtra per ſeruos fieri poteſt, deterior fieri non poteſt.

Quomodo creditores fraudentur de delictis.

134. *Vlpianus* lib. 21 ad Edictum.

NOn fraudantur creditores, cum quid non adquiritur à debitore: ſed cum quid de bonis diminuitur. 1 ¶ Nemo ex ſuo delicto meliorem ſuam conditionem facere poteſt.

De his quæ dari non poſſunt, vel in rerum natura non ſunt.

135. *Idem* lib. 23 ad Edictum.

EA quæ dari impoſſibilia ſunt, vel quæ in rerum natura non ſunt, pro non adiectis habentur.

De bona fide poſſidente, & de veritate.

136. *Paulus* lib. 28 ad Edictum.

BOna fides tantundem poſſidenti præſtat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non eſt.

137. *Vlpianus* lib. 25 ad Edictum.

QVi auctore iudice comparauit, bonæ fidei poſſeſſor eſt.

De actione cum tempore mortis continuanda. 1. De æſtimatione delicti.

138. *Paulus* lib. 27 ad Edictum.

OMnis hereditas, quamuis poſtea adeatur, tamen cum tempore mortis continuatur. 1 ¶ Nunquam creſcit ex poſt facto præteriti delicti æſtimatio.

De actionibus perpetuandis. 1. De eo quod auferri poteſt.

139. *Gaius* lib. ad Edictum prætoris vrbani.

OMnes actiones, quæ morte, aut tempore pereunt, ſemel incluſæ iudicio ſaluæ permanent.

1 ¶ Non videtur perfectè cuiuſque id eſſe, quod ex caſu auferri poteſt.

De abſentia reip. cauſ.

140. *Vlpianus* lib. 56 ad Edictum.

ABſentia eius qui reipublicæ cauſa abeſt, neque ei, neque alij damnoſa eſſe debet.

De iure ſingulari. 1. De heredibus.

141. *Paulus* lib. 54 ad Edictum.

QVod contra rationem iuris receptum eſt, non eſt producendum ad conſequentia.

1 ¶ Vbi duo pro ſolido heredes eſſe non poſſunt.

De eo qui tacet.

142. *Idem* lib. 56 ad Edictum.

QVi tacet, non vtique fatetur: ſed tamen verum eſt, eum non negare.

De contrahentibus & eorum ſucceſſoribus.

143. *Vlpianus* lib. 62 ad Edictum.

QVod ipſis qui contraxerunt, obſtat: & ſucceſſoribus eorum obſtabit.

De licito & honeſto. 1. De tempore in ſtipulationibus ſpectando.

144. *Paulus* lib. 62 ad Edictum.

NOn omne quod licet, honeſtum eſt.

1 ¶ In ſtipulationibus id tempus ſpectatur, quo contrahimus.

An quis fraudari dicatur.

145. *Vlpianus* lib. 66 ad Edictum.

NEmo videtur fraudare eos, qui ſciunt, & conſentiunt.

De eo quod quis egit ante libertatem.

146. *Paulus* lib. 62 ad Edictum.

QVod quis, dum ſeruus eſt, egit, proficere libero facto non poteſt.

De generalibus & ſpecialibus.

147. *Gaius* lib. 24 ad Edictum Prouinciale.

SEmper ſpecialia generalibus inſunt.

De eo cuius effectus omnibus prodeſt.

148. *Paulus* lib. 16 breuis edicti.

CVius effectus omnibus prodeſt, eius & partes ad omnes pertinent.

De lucro ex perſona alterius.

149. *Vlpianus* lib. 27 ad Edictum.

EX qua perſona quis lucrum capit, eius factum præſtare debet.

De eo qui poſſidet, vel habet: aut dolo deſiit poſſidere vel habere.

150. *Idem* lib. 68 ad Edictum.

PArem eſſe conditionem oportet eius, qui quid poſſideat, vel habeat, atque eius, cuius dolo malo factum ſit, quo minus poſſideret, vel haberet.

De damno.

151. *Paulus* lib. 64 ad Edictum.

NEmo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere ius non habet.

De vi. 1. De mandato. 2. De ratihabitione. 3. De herede.

152. *Vlpianus* lib. 69 ad Edictum.

HOc iure vtimur: vt quidquid omnino per vim fiat, aut in vis publicæ, aut in vis priuatæ crimen incidat. 1 ¶ Deijcit, & qui mandat.

2 ¶ In maleficio ratihabitio mandato comparatur.

3 ¶ In contractibus, quibus doli præſtatio vel bona fides ineſt, heres in ſolidum tenetur.

[illegible]

De obligationibus, liberationibus, acquiſitione, amiſſione, & poſſeſſione.

153. *Paulus* lib. 65. ad Edictum.

FEre a quibuſcumque b modis obligamur, iiſdem in contrarium actis liberamur: cùm quibus modis adquirimus, iiſdem in contrarium actis amittimus. Vt igitur nulla poſſeſſio adquiri niſi animo & corpore poteſt: ita nulla amittitur, niſi in qua vtrumque c in contrarium actum.

De petitore, de dolo. 1. De pœna.

154. *Vlpianus* lib. 60. ad Edictum.

CVm d par delictum eſt duorum, ſemper oneratur petitor e, & melior habetur poſſeſſoris f cauſa, ſicut fit, cùm de dolo excipitur petitoris, neque enim datur talis replicatio g petitori. *[illegible]* 1. ¶ Illi debet permitti pœnam petere, qui h in ipſam non incidit i.

Cui factum nocet. 1. De eo qui iure ſuo vtitur. 2. De cauſis pœnalibus.

155. *Paulus* lib. 65. ad Edictum.

FActum n cuique ſuum n non aduerſario nocere debet. 1. ¶ Non videtur vim facere, qui iure ſuo o vtitur, & ordinaria actione experitur. 2. ¶ In pœnalibus p cauſis benignius q interpretandum eſt.

Inuitum non defendere. 1. De actione & exceptione. 2. De eo qui in alterius locum ſucceſſit. 3. De auctore & emptore. 4. De ſolutione.

156. *Vlpianus* lib. 70. ad Edictum.

INuitus r nemo rem cogitur defendere ſ. 1. ¶ Cui damus actiones t, eidem & v exceptionem competere x multò magis quis dixerit y. 2. ¶ Cùm quis in alii z locum ſucceſſerit 1 non eſt æquum ei 2 nocere hoc, quod aduerſus eum nocuit, in cuius locum ſucceſſit. 3. ¶ Plerumque a emptoris eadem cauſa eſſe debet circa petendum ac defendendum, quæ fuit auctoris. 4. ¶ Quod cuique pro eo præſtatur, inuito c non d tribuitur.

De ſeruo. 1. De eo qui dolo fecit quo minus haberet. 2. De ſucceſſoribus.

157. *Idem* lib. 71. ad Edictum.

AD ea e, quæ non habent atrocitatem facinoris vel ſceleris, ignoſcitur ſeruis, ſi vel dominis, vel his qui vice a dominorum ſunt, (veluti tutoribus & curatoribus) obtemperauerint b. 1. ¶ Semper qui dolo fecit quominus c haberet, pro eo habendus eſt, ac ſi haberet. 2. ¶ In contractibus ſucceſſores ex dolo d eorum, (quibus) ſucceſſerunt, non tantum in id quod peruenit, verumetiam in ſolidum tenentur e, hoc f eſt, vnuſquiſque pro ea parte qua hæres eſt.

De pignore.

158. *Gaius* lib. 26. ad Edictum Prouinciale.

CReditor qui permittit rem g venire, pignus dimittit h.

Differentia obligationis & dominij.

159. *Paulus* lib. 7. ad Edictum.

NOn i vt ex pluribus cauſis deberi nobis idem poteſt, ita ex pluribus cauſis idem poteſt noſtrum eſſe k.

Differentia inter vendere & vendenti conſentire. 1. De eo quod fit per maiorem partem. 2. De iure legati.

160. *Vlpianus* lib. 76. ad Edictum.

ALiud l eſt m vendere, aliud n vendenti conſentire. 1. ¶ Refertur ad vniuerſos quod publicè fit per maiorem o partem. 2. ¶ Abſurdum eſt, plus iuris habere eum, cui legatus q ſit fundus, quàm heredem, aut ipſum teſtatorem ſi viueret.

De eo per quem factum eſt, quominus conditio impleatur.

161. *Idem* lib. 77. ad Edictum.

IN iure ciuili receptum eſt, quotiens per eum cuius intereſt conditionem ſ non impleri fiat, quominus impleatur, perinde haberi, ac ſi impleta conditio fuiſſet, quod ad libertatem t, & legata u, & ad heredum inſtitutiones x perducitur. quibus exemplis ſtipulationes y quoque committuntur, cùm per z promiſſorem factū eſſet, quo minus ſtipulator conditioni pareret.

De receptis propter neceſſitatem.

162. *Paulus* lib. 70. ad Edictum.

QVæ propter neceſſitatem a recepta ſunt, non debent in argumentum b trahi.

De [illegible]

163. *Vlpianus* lib. 55. ad Edictum.

a [illegible]

b [illegible]

Cauſa dubitandi in hac lege ſumi poteſt ex lege 160. [illegible]

[illegible]

[illegible]

CVius a eſt donandi b, eidem & c vendendi, & concedendi d ius eſt e.

De hæredibus & iudiciis pœnalibus.

164. *Paulus* lib. 51. ad Edictum.

POEnalia iudicia ſemel f accepta g, in hæredes tranſmitti poſſunt.

De eo qui alienat, vel alienanti conſentit.

165. *Vlpianus* lib. 53. ad Edictum.

CVm quis poſſit alienare h, poterit & conſentire alienationi. ¶ Cui autem donare non conceditur, probandum erit, nec ſi donationis cauſa conſenſerit, ratam eius voluntatem habendam.

De defenſore rei alienæ.

166. *Paulus* libro quadrageſimo octauo ad Edictum.

QVi rem alienam defendit, numquam locuples habetur k.

De his quæ accipientis non fiunt. 1. Del iuſſu iudicis.

167. *Idem* lib. 49. ad Edictum.

NOn videntur l data m, quæ eo tempore quo dantur, accipientis non fiunt. 1 ¶ Qui n iuſſu iudicis o aliquid facit, non p videtur dolo malo facere, qui parere neceſſe habet q.

De abſoluto.

168. *Idem* lib. 1. ad Plautium.

RApienda r occaſio ſ eſt, quæ præbet benignius t reſponſum. 1 ¶ Quod factum eſt, cum in obſcuro u ſit, ex affectione cuiuſque x capit interpretationem.

De damno. De eo quod præſtat.

169. *Idem* lib. 2. ad Plautium.

IS damnum dat, qui iubet y dare. eius vero nulla culpa eſt z, cui parere a neceſſe ſit. 1 ¶ Quod pendet b, non eſt pro eo, quaſi ſit.

De facto à iudice.

170. *Idem* lib. 2. ad Plautium.

FActum c à iudice, quod d ad officium e eius non pertinet, ratum non f eſt g.

De obligatione.

171. *Idem* lib. 4. ad Plautium.

NEmo ideo obligatur h quia i recepturus eſt k ab alio l, quod præſtiterit.

De ambiguo.

172. *Idem* lib. 5. ad Plautium.

IN contrahenda venditione ambiguum pactum contra m venditorem, interpretandum eſt n.

1 ¶ Ambiguus autem intentio o ita accipienda eſt, vt p res ſalua actori ſit.

De his qui non tenentur in id quod facere poſſunt. 1. De reſtitutione. 2. De mora. 3. De eo qui petit quod redditurus eſt.

173. *Idem* lib. 6. ad Plautium.

IN q condemnatione perſonarum, quæ r in id quod facere poſſunt damnantur, non totum quod habent, extorquendum eſt, ſed ipſarum ratio habenda eſt, ne egeant s. 1 ¶ Cum verbum *Reſtituas* t lege inuenitur, etſi non ſpecialiter de fructibus additum eſt, tamen, etiam fructus ſunt reſtituendi. 2 ¶ Vnicuique ſua y mora nocet z: quod & in duobus i reis promittendi obſeruatur k. 3 ¶ Dolo facit, qui l petit, quod redditurus eſt m.

Poſſ. 1. De repudiatione.

174. *Idem* lib. 8. ad Plautium.

QVi poteſt n facere, vt poſſit conditioni parere, iam poſſe videtur. 1 ¶ Quod quis, ſi velit, habere non poteſt o, id repudiare non p poteſt.

De ſeruis. 1. De eo qui in ius alterius ſuccedit.

175. *Idem* lib. Plautium.

IN q his quæ officium & per liberas fieri perſonas leges deſiderant, ſeruus r interuenire non poteſt. 1 ¶ Non debeo melioris conditionis eſſe, quam auctor ſ meus, à quo ius in me tranſit.

Ne ſingulis concedatur quod per magiſtratum publicè fieri poteſt. 1. De libertate & neceſſitudine.

176. *Idem* lib. 13. ad Plautium.

NOn eſt ſingulis t concedendum u, quod per magiſtratum publicè poſſit fieri, ne occaſio ſit maioris tumultus faciendi. 1 ¶ Infinita æſtimatio eſt libertatis x, & neceſſitudinis y.

De eo qui in ius alterius ſuccedit. 1. De ignorantia.

177. *Idem* lib. 14 ad Plautium.

QVi in ius, dominium z vel alterius ſuccedit a, iure eius vti debet. 1 ¶ Nemo b videtur dolo exſequi, qui ignorat c cauſam, cur non debeat petere.

De principali & acceſſorio.

178. *Idem* lib. 15 ad Plautium.

CVm principalis d cauſa non conſiſtit, plerumque e ne f ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

De obſcura voluntate manumittentis.

179. *Idem* lib. 16. ad Plautium.

IN obſcura voluntate manumittentis fauendum eſt libertati g.

De eo qui iuſſu alterius ſoluit.

180. *Idem* lib. 17. ad Plautium.

QVod iuſſu h alterius ſoluitur, pro eo eſt, quaſi ipſi ſolutum eſſet.

Si nemo adierit ex teſtamento.

181. *Idem* lib. 1. ad Vitellium.

SI nemo i ſubiit hæreditatem, omnis vis teſtamenti ſoluitur k.

De eo quod nullius eſſe poteſt.

182. *Idem* lib. 3 ad Vitellium.

QVod nullius l eſſe poteſt, id vt alicuius fieret, nulla obligatio valet efficere.

De ſolennibus non facilè mutandis. De æquitate.

183. *Marcellus* lib. 13. Digeſtorum.

ET ſi nihil facilè mutandum eſt ex ſolennibus: tamen, vbi æquitas m euidens poſcit, ſubueniendum eſt.

De vano timore.

184. *Celſus* lib. 7. Digeſtorum.

VAni n timoris iuſta excuſatio non eſt.

De impoſſibilibus.

185. *Idem* libro 8 Digeſtorum.

IMpoſſibilium o nulla obligatio eſt.

Quando poſſi ſ. ...

186. *Idem* lib. 12. Digeſtorum.

[illegible]

NIhil peti poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolui poſsit: et cum ſoluendi tempus obligationi adiectum eſt, niſi eo præterito peti non poteſt.

De eo qui uxorem prægnantem reliquit.

187. Idem lib. 16. Digeſtorum.

SI quis prægnantem uxorem reliquit, non videtur ſine liberis deceſsiſſe.

Pugnantia [illegible]. De impoſsibilibus.

188. Idem lib. 17. Digeſtorum.

VBi pugnantia inter ſe in teſtamento iuberentur, neutrum ratum eſt. Quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata ſunt.

De pupillo & auctoritate tutoris.

189. Idem lib. 22. Digeſtorum.

PVpillus nec velle nec nolle in ea ætate niſi adpoſita tutoris auctoritate, creditur: nam quod animi iudicio fit, in eo tutoris auctoritas neceſſaria eſt.

De euictione.

190. Idem lib. 24. Digeſtorum.

QVod euincitur, in bonis non eſt.

De beneficio principis.

191. Idem lib. 33. Digeſtorum.

NEratius conſultus, an quod beneficium dare ſe quaſi viuenti Cæſar reſcripſerat, iam defuncto dediſſe exiſtimaretur: reſpondit, non videri ſibi principem, quod ei quem viuere exiſtimabat, conceſsiſſet, defuncto conceſsiſſe: quem tamen modum eſſe beneficij ſui vellet, ipſius æſtimationem eſſe.

De heredibus & obligatione indiuidua. 1. De re dubia.

192. Marcellus lib. 29. Digeſtorum.

EA quæ in partes diuidi non poſſunt, ſolida a ſingulis heredibus debentur.

1. In re dubia benigniorem interpretationem ſequi, non minus iuſtius eſt quam tutius.

De additione cum tempore mortis continuanda.

193. Celſus lib. 38. Digeſtorum.

OMnia ferè iura hæredum perinde habentur, ac ſi continuo ſub tempus mortis hæredes extitiſſent.

De hæredibus hæredum.

194. Modeſtinus lib. 6. Differentiarum.

QVi per ſucceſsionem, quamuis longiſsimam, defuncto hæredes conſtiterunt, non minus hæredes intelliguntur, quam qui principaliter hæredes exiſtunt.

De expreſsis & tacitis.

195. Idem lib. 7. Differentiarum.

EXpreſſa nocent, non expreſſa non nocent.

De priuilegijs.

196. Idem lib. 8. Regularum.

PRiuilegia quædam cauſæ ſunt, quædam perſonæ: & ideo quædam ad hæredem tranſmittuntur, quæ cauſæ ſunt: quæ perſonæ ſunt, ad hæredem non tranſeunt.

De coniunctionibus & de licito & honeſto.

197. Idem lib. ſing. de ritu nuptiarum.

SEmper in coniunctionibus non ſolum quid liceat, conſiderandum eſt, ſed & quid honeſtum ſit.

De dolo tutoris.

198. Iauolenus lib. 13. ex Caſsio.

NEque in interdicto, neque in ceteris cauſis pupillo nocere oportet dolum tutoris, ſiue ſoluendo eſt, ſiue non eſt.

De eo qui imperio magiſtratus non paruit.

199. Idem lib. 1. Epiſtolarum.

NOn poteſt dolo carere, qui imperio magiſtratus non paruit.

De minori iniquitate eligenda.

200. Idem lib. [illegible] Epiſtolarum.

QVotiens nihil ſine captione inueſtigari poteſt, eligendum eſt quod minimum habeat iniquitatis.

De his quæ ex teſtamento proficiſcuntur.

201. Idem lib. 10. Epiſtolarum.

OMnia quæ ex teſtamento proficiſcuntur, ita ſtatum euentus capiunt, ſi initium quoque ſine vitio ceperint.

De definitione iuris ciuilis.

202. Idem lib. 11. Epiſtolarum.

OMnis definitio in iure ciuili periculoſa eſt: parum eſt enim, vt non ſubuerti poſſet.

De damno & culpa.

203. Pomponius lib. 8. ad Quintum Mucium.

QVod quis ex culpa ſua damnum ſentit, non intelligitur damnum ſentire.

De actione.

MInus eſt actionem habere, quam rem.

De his quæ a nobis abire poſſunt.

205. Idem lib. 39. ad Quintum Mucium.

PLerumque fit, vt etiam ea, quæ nobis abire poſſint, proinde ſint in eo ſtatu, ac ſi non eſſent eius conditionis, vt abire poſſent. & ideo quod ſtipulati ſumus, vindicare interdum & alienare, & ſeruitutem in prædio imponere poſſumus.

Ne quis locupletior fiat cum alterius detrimento.

206. Idem lib. 9. ex variis lectionibus.

IVre naturæ æquum eſt, neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiorem.

De re iudicata.

207. Vlpianus lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

RES iudicata pro veritate accipitur.

Deſiſſe habere.

208. Paulus lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam.

NOn poteſt videri deſiſſe habere, qui nunquam habuit.

De ſeruitute.

209. Vlpianus lib. 4. ad legem Iuliam & Papiam.

SEruitutem mortalitati ferè comparamus.

De inſtitutione.

210. Licinius Rufinus lib. 2. Regularum.

QVæ ab initio inutilis fuit inſtitutio, ex poſtfacto conualeſcere non poteſt.

De ſeruo reipublicæ cauſa abſente.

211. Paulus lib. 59. ad Edictum.

SEruus reipublicæ cauſa abeſſe non poteſt.

[illegible footnotes]

EXPLICIT EX ORDINE DIGESTORVM LIBER QVINQVAGESIMVS FELICITER.

Universidad Rey Juan Carlos

CENTRO ESTUDIOS RAMON CARANDE
5600206443

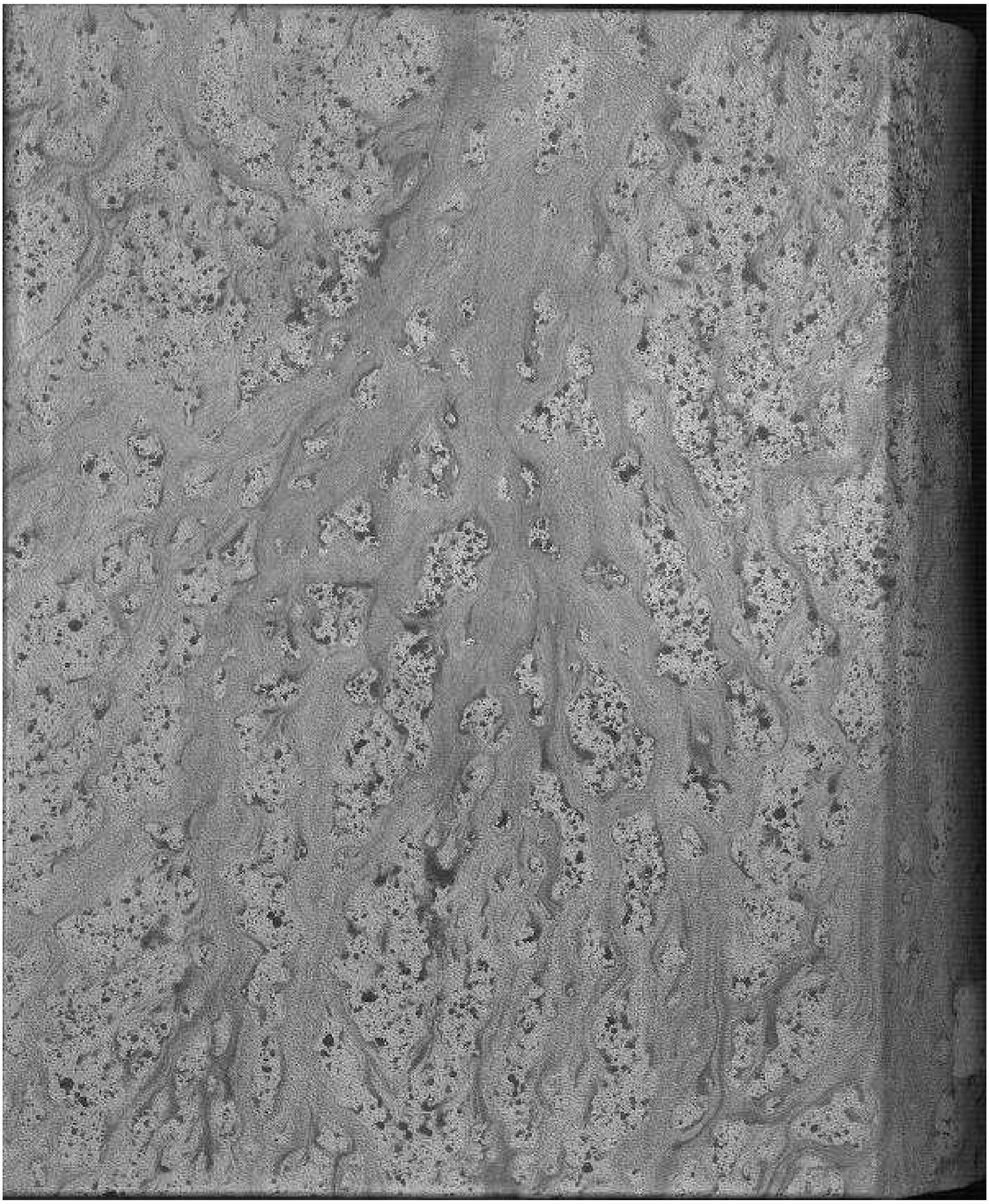

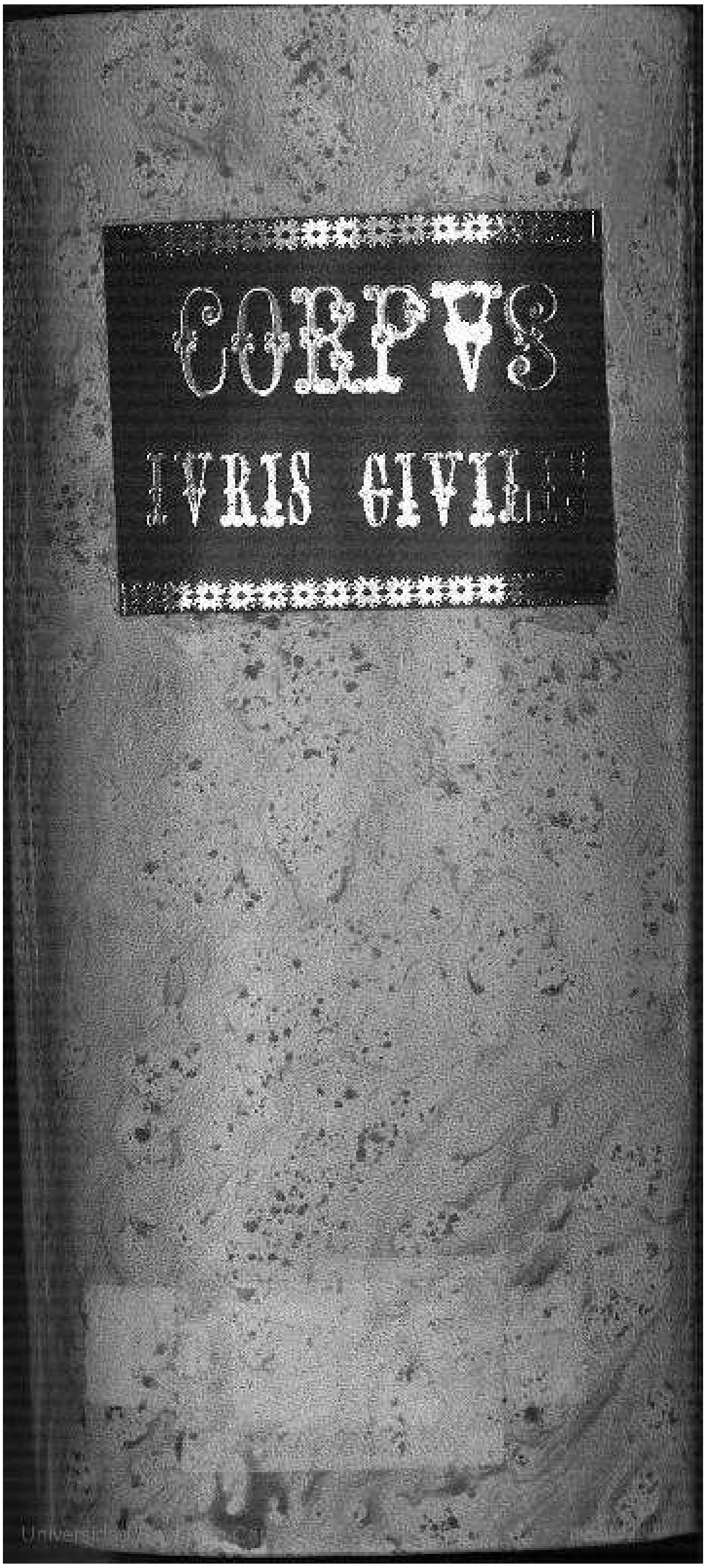
CORPVS
IVRIS CIVILIS

Universidad Rey Juan Carlos